ADY ENDRE ÖSSZES PRÓZAI MŰVE

Forrás:

„ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEI” CD-ROM
(Arcanum Adatbázis Kft. 1999.)*

* A CD-ROM alapjául az Akadémiai Kiadó „Ady Endre összes prózai művei” c. tizenegy kötetes kiadás szolgált. A prózai művek kritikai kiadása 1955 és 1982 között jelent meg. Az első két kötetet 1990-ben ill.1997-ben átdolgozva újra kiadták, ezeknél az új kiadás anyagát használtuk. A jegyzetapparátust nem dolgoztuk fel. A cikkek, tanulmányok megjelenésük sorrendjében, a használt forrás kötetszerkezetét követve szerepelnek az adatbázisban.

TARTALOM

1. KÖTET

ÚJSÁGCIKKEK

1. GRETCHEN
2. FALUN
3. A TÁRCATÁRGYAKRÓL
4. EGY LEVÉL
5. AZ ÉRMELLÉK BÁLJA
6. ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS
7. A ZILAHI DALKÖR TASNÁDON
8. NYÁRI ESTÉN
9. MESSZENÉZŐ
10. LEVÉL
11. AZ ELSŐ DÉR
12. BOHÉMIÁBÓL
13. ÖTLETEK
14. BOHÉMIÁBÓL
15. SZÍNPADI DISZKRÉCIÓ
16. ÖTLETEK
17. III. BÉLA TEMETÉSE
18. SZÍNHÁZI PLETYKÁK
19. BETEGEN
20. KÖD
21. AZ ÖNGYILKOSJELÖLT
22. SZÍNHÁZI PLETYKÁK
23. GITTA KISASSZONY
24. ÉJJEL AZ ERDŐN
25. AZ ÉN LAKÓTÁRSAM
26. DÉR
27. SZÁZ ÉVE
28. DEBRECEN ÖRÖMÜNNEPE
29. A SZÍNÉSZETI KIÁLLÍTÁS
30. GALLÉROS KÖPÖNYEG
31. A GASCOGNE-I NEMES
32. [VERSEK]
33. SZERZŐDTETÉSEK
34. A KIS ALAMUSZI
35. DIES DOLORIS
36. A KIKAPÓS PATIKÁRIUS
37. FEKETE VÉR
38. BÁNK BÁN
39. TOLDI MIKLÓS
40. PARASZTTRAGÉDIA
41. AZ IPARTESTÜLET JEGYZŐVÁLASZTÓ GYŰLÉSE
42. KATONÁK
43. ARANYLAKODALOM
44. A PIROS BUGYELLÁRIS
45. A JÉGRŐL ÉS EGYÉBRŐL
46. A KIKAPÓS PATIKÁRIUS
47. A BABA
48. A „BABA" ÉS EGY BABA
49. A KIS HERCEG
50. HUNYADI LÁSZLÓ
51. A BUDAPESTI EGYETEMI KÖR
52. SZÍNÉSZEK TERMÉSZETRAJZA
53. NEVETŐ NAPSUGARAK
54. KATONÁK
55. HALADUNK?…
56. HIMFY DALAI
57. EGYRŐL-MÁSRÓL
58. TITKOS ELŐADÁSOK
59. „NEM MEGYÜNK KATONÁNAK!"
60. A MAKRANCOS HÖLGY
61. A ZSIDÓNŐ
62. HADAK ÚTJA
63. A PARASZTKISASSZONY
64. HIMFY DALAI
65. A KRITIKA JOGAI
66. NAZARÉNUSOK
67. MORALISTÁK
68. A SAJTÓ
69. EPILÓG
70. KÍNAI TÖRTÉNETEK
71. EGY KIS TÉVEDÉS
72. IMPRESSZIÓK
73. A GYURKOVICS LEÁNYOK
74. GYURKOVICS LEÁNYOK
75. A JOGÁSZ ÉS TISZTVISELŐ KÖR JELMEZBÁLJA
76. KAPOSI JÓZSA VISSZASZERZŐDIK?
77. FARSANG UTÁN
78. NYILATKOZAT
79. EGY LÖVÉS UTÁN
80. JUBILEUMI ELŐADÁS
81. „KÜRY KLÁRA AZT ÜZENTE…"
82. FŐVÁROSI MODOR
83. BOHÉM ESTÉK
84. EGY PÁRBESZÉD
85. EZ IS KRITIKA
86. EGY KIS NAIVÁRÓL
87. KELLEMETLEN VENDÉG
88. MOZGÓ JÁMBUS
89. OPERAELŐADÁSOK
90. …ÉS MÉG VALAMI
91. LÁTOGATÁS A DEBRECENI VADEMBERNÉL
92. KOSZORÚ ÉS BABÉR
93. RANG ÉS MÓD
94. EGY KIS ELŐZETES BÚCSÚ
95. AKIK HAMARABB TÁVOZNAK
96. MI LESZ EZUTÁN?
97. A TAVASZ AZ ÉLET
98. A VERESHAJÚ
99. II. RÁKÓCZI FERENC FOGSÁGA
100. ÜNNEPI ELŐADÁS
101. BECSÜLET
102. A SÁRDI-HÁZ
103. A PLETYKA
104. A JEGYZŐKÖNYV
105. A SÁRDI-HÁZ
106. BAJAZZÓK
107. A TOLL DIADALA
108. NAGYHÉT
109. NAGYPÉNTEK
110. A FELTÁMADÁS ÜNNEPÉN
111. CSALÁDI ÖRÖMÖK
112. DRÁMAÍRÓK
113. EGY HUSZÁR
114. SZECESSZIÓ
115. ÁLOM-ÁRIA
116. PRIELLE KORNÉLIA DEBRECENBEN
117. A BÁNYAMESTER
118. JOGÁSZPÁRBAJOK
119. TISZTA VÁLASZTÁSOK
120. A HÉTRŐL
121. HÁROM ELŐADÁS
122. NYÍLIK AZ ORGONA
123. MAGUNKRÓL

124. FEKETE MÁJUS
125. SZOLNOK-DOBOKAI HAGYATÉK
126. A SZÍNISZEZON VÉGE
127. TÜNDÉRLAK MAGYARHONBAN
128. A HÉTRŐL
129. A NŐK JOGA
130. ORFEUM
131. TÓTH BENŐÉK
132. A HÉTRŐL
133. HAZAFISÁG ÉS KEGYELET
134. A HÉTRŐL
135. ESIK…
136. A VÉG FELÉ
137. A HÉTRŐL
138. JÚNIUS
139. KATONÁK
140. R. SERFŐZY ZSENI ÖNGYILKOS LETT
141. ELLENTÉTEK
142. A HÉTRŐL
143. EGYRŐL-MÁSRÓL
144. LUMBÁGÓ ÉS PENITENCIA
145. KOSSUTH SZOBRA
146. A HÉTRŐL
147. LATINOVITS, BIRÓ PÁL, UGRON GÁBOR
148. AZ ÉV DELÉN
149. A HÉTRŐL
150. A MANDÁTUM
151. KLIKK-URALOM
152. AZ ELMULASZTOTT HÉTRŐL
153. AZ „AFFAIRE”
154. ÚRI HÓHÉROK
155. „TÖRVÉNY, JOG ÉS IGAZSÁG”.
156. A HÉTRŐL
157. ÜNNEPNAPOK
158. A HÉTRŐL
159. HAZAFIATLAN OLÁH FŐPAPOK
160. A „KORTÁRSAK”
161. A RENNES-I TÁRGYALÁS
162. EGY ÜNNEPI BESZÉD
163. 1849. AUGUSZTUS 2.
164. A ZÜLLÉS ÚTJÁN
165. A MAGYAR BECSÜLET VILÁGOSA
166. RÁTÓT ÁLLAMFÉRFIA
167. HÍR EGY BESZÁMOLÓRÓL
168. KÖZVILÁGÍTÁSUNK
169. VENDÉGLŐSÖK KONGRESSZUSA
170. ERZSÉBET
171. A LEGMAGYARABB VÁROS
172. SÁR
173. TESTVÉRHARC
174. EGY PREMIER
175. EGYIPTOM GYÖNGYE
176. NAPSUGÁR-SZATÍROK
177. A HÉTRŐL
178. III. RICHÁRD
179. PERÉNYI MARGIT ELSŐ FELLÉPÉSE
180. A HÁZI BÉKE
181. HALADÁS
182. LA TRAVIATA
183. VIGÉCEK
184. ARANYLAKODALOM
185. A VÍZ ÉS A SZESZ
186. ARCÁTLANSÁGOK
187. ERDŐ SZÉPE
188. NEBÁNTSVIRÁG
189. A LÉTÉRT VALÓ KÜZDELEM
190. DÍJNOKÉK
191. ARANYEMBER
192. BÖLÖNY INTENDÁNS DEBRECENBEN
193. SZULAMIT
194. AMOLYAN BÚCSÚ-FÉLE
195. KUBELIK MAGYAR NYELVTANA
196. DEMOKRATA SZERVEZKEDÉS
197. AZ ÉN KÖNYVPIACOM
198. NEM LESZ PREMIER
199. A SZÉRUM
200. ÚJSÁGSZÓTÁR
201. A MAGYAR IPAR MINT DREYFUS
202. DICSÉRNEK BENNÜNKET
203. NINCS PAPÍR
204. „Y” CONTRA „I”
205. CIGÁNYISKOLA
206. MÉG MINDIG A „PUKK-ÁM-PUKK”
207. TAVASZI MENTŐBESZÉD
208. A BÚROK VESZÉLYBEN
209. A SZAKADÁTI LÓKÖTŐK
210. A BÖJT
211. KISS JÓZSEF
212. AZ ÚJ SZÍNHÁZ LÁTOGATÓJA
213. A ZAB *(Avena L.)*
214. VALLATÁSKOR
215. A SZABADSÁG ÜNNEPE
216. SZÍNHÁZI ÉLET vagy MI LESZ EZUTÁN?
217. MÁRCIUS 15.
218. A HÉTRŐL
219. FOTOGRÁFIÁK ARRÓL, HOGY:
220. SAS EDE VERSESKÖNYVE
221. A FIATALOK
222. TÜDŐVÉSZ ŐFELSÉGE
223. MÉG EGYSZER
224. EPILÓGOK A DEBRECENI DIÁKKONGRESSZUSHOZ
225. EGY VEZÉRCIKK
226. KÜLÖNFÉLE KALÁRISOKRÓL
227. UTAZÁS EGY ÜDVÖZLÉS KÖRÜL
228. MI AZ ÉLÉNK ÉPÍTKEZÉS?
229. EGY NAGYTISZTELETŰ SZERKESZTŐ
230. ORFEUMOK VÁROSA
231. A KORTESVEZÉR SZERELME
232. A KORTESVEZÉR SZERELME
233. A KORTESVEZÉR SZERELME
234. HÉTRŐL HÉTRE
235. AZ ÉLŐ SÍRJA
236. BRETTLI-KULTÚRA
237. A KITÜNTETÉSES
238. HÉTRŐL HÉTRE
239. TÖMEGES ALÁÍRÁSOK
240. HÉTRŐL HÉTRE
241. ESKÜVŐ A HALÁL ELŐTT
242. HÉTRŐL HÉTRE
243. LEVÉL
244. HÉTRŐL HÉTRE
245. ÁLL A VÁSÁR
246. ŐFELSÉGE HITVESE
247. HÉTRŐL HÉTRE
248. SZÁZ BÚJDOSÓ CSALÁD
249. HITELES TÖRTÉNET
250. HÉTRŐL HÉTRE
251. SZENZÁCIÓ
252. GALÁDSÁG VAGY HÜLYESÉG?
253. HÉTRŐL HÉTRE
254. VIDÉKI ERKÖLCS
255. HÉTRŐL HÉTRE
256. UTAZÁS A TRAVIÁTÁK KÖRÜL
257. HÉTRŐL HÉTRE
258. TÖRÖTT LÁB
259. MI AZ OK?
260. EGY SZOBOR
261. KÖLTŐK KIRÁLYA
262. CHINORÁN
263. HÉTRŐL HÉTRE

264. AZ UBORKA MEGSÁRGULT
265. EGYMÁSÉRT
266. LÁBNYOMOK
267. HÉTRŐL HÉTRE
268. ZSIDÓ ÉS SZÍNÉSZNŐ
269. HÉTRŐL HÉTRE
270. PROTEKCIÓ NÉLKÜL
271. JÓ VICC
272. A MENYASSZONY LEVELE
273. NEMZETI PÁRT
274. HÉTRŐL HÉTRE
275. A JAPÁNOK
276. HÉTRŐL HÉTRE
277. A KERESZT
278. A CSONTBARLANG
279. NÖVEKVŐ IDEALIZMUS
280. A PALAFÖDŐ
281. A ZSIDÓ KINÉZÉSŰ FÉRFI
282. KÉPEK A NAGYVÁRADI TURFRÓL
283. DANKÓ PISTA ÉLESDEN
284. KESERŰ IGAZSÁGOK
285. X. ÚR
286. DANKÓÉK MENNEK
287. HÉTRŐL HÉTRE
288. A VÁLASZ
289. CSELÉDEK SORSA
290. A DEBRECENI HATÁROZAT ÉS A NAGYVÁRADI JOGÁSZOK
291. EGY KÉNYES KÉRDÉS
292. HÉTRŐL HÉTRE
293. ÜNNEP ÉS BANKETT
294. A SZÍNHÁZ
295. A DEBRECENI JAVASLAT A NAGYVÁRADI JOGAKADÉMIÁN
296. SZIGLIGETI HÁZA
297. HÉTRŐL HÉTRE
298. A MI ÜNNEPÜNK
299. EGY ELMARADT TÓSZTRÓL
300. SZÍNHÁZI SAJTÓ
301. NYILATKOZAT
302. GÖRÖG RABSZOLGA
303. HÉTRŐL HÉTRE
304. A MAI ELŐADÁS
305. PROGRAM SZERINT
306. A HÓDÍTÓ SZÉP
307. A FILOZOPTER MINT OLYAN
308. A REFORMÁCIÓ
309. TANBETYÁROK ÉS SAJTÓBANDITÁK
310. ÉLJEN AZ ERKÖLCS
311. A NÉPPÁRTI IFJAK ÚJABB CSÍNYE
312. PÁRBAJOZÓ KERESKEDŐSEGÉDEK
313. NÉVTELEN LEVELEK
314. DEBRECENI CSENDÉLET
315. SZÍNIGAZGATÓ ÉS KRITIKUS
316. NYILASSY MÁTYÁS ÖNGYILKOS LETT
317. HÉTRŐL HÉTRE
318. A KIVÉGZETT EMBERRŐL
319. EGY HYMENHÍRRŐL
320. HÉTRŐL HÉTRE
321. KATONÁK
322. EGY ZÁRT ÜLÉSRŐL
323. THURY ZOLTÁN
324. THURY ZOLTÁN NAGYVÁRADON
325. VÖRÖSMARTY EMLÉKE
326. HÉTRŐL HÉTRE
327. NÉGY ÉVSZAK
328. SCHLAUCH ÉS A VERS
329. HÉTRŐL HÉTRE
330. HÉTRŐL HÉTRE
331. SCHRATT KATALIN
332. HÉTRŐL HÉTRE
333. HÉTRŐL HÉTRE
334. EGY KÉNYES TÉMA
335. REFLEXIÓK EGY BESZÉDRŐL
336. A KÉNYES KÉRDÉS
337. HÉTRŐL HÉTRE
338. PECSÉTEK ÉS EGYEBEK
339. HOFFMANN MESÉI
340. ÍRÓK, KIK NEM ÍRNAK
341. AZ INGYEN KENYÉR ELLEN
342. A BABA
343. HÉTRŐL HÉTRE
344. A FŐHADNAGY ESETE
345. A JÖVŐ NAGYVÁRAD
346. SZENT ANTAL KENYERE
347. EGY VERSKÖTETRŐL
348. HÉTRŐL HÉTRE
349. A HALÁSZ SZERETŐJE
350. A DOLOVAI NÁBOB LEÁNYA
351. GÖRÖG RABSZOLGA
352. FÉLREVERIK A HARANGOT
353. A KIS SZÖKEVÉNY
354. HÉTRŐL HÉTRE
355. BOCCACCIO
356. DEBRECENI SZÍNÉSZET
357. HÉTRŐL HÉTRE
358. MESE
359. ORPHEUS A POKOLBAN
360. ÚJSÁGÍRÓI KAMARA
361. GRINGOIRE ÉS PARASZTBECSÜLET
362. HÉTRŐL HÉTRE
363. A BÖLCSŐ
364. A PÓK
365. HÉTRŐL HÉTRE
366. BARBI ALICE NAGYVÁRADON
367. NAGY PÓZOK
368. LOPOTT VERS
369. HÉTRŐL HÉTRE
370. GÉSÁK
371. AKI HALÁLA ÓRÁJÁT TUDJA
372. HÉTRŐL HÉTRE
373. CYRANO DE BERGERAC DEBRECENBEN
374. MELEG TÁJON
375. HÉTRŐL HÉTRE
376. SZÍNHÁZI LEVÉL
377. EGY PAP ÉS EGY EKLÉZSIA
378. VÉDŐK ASZTALA
379. SZÍNÉSZETÜNK VESZEDELME
380. HÉTRŐL HÉTRE
381. BARBI ALICE HANGVERSENYE
382. EGY ELÍRT TÉMA
383. HÉTRŐL HÉTRE
384. AKI A FELESÉGEITŐL FÉL
385. BATIZFALVY GIZELLA
386. HÉTRŐL HÉTRE
387. HÉTRŐL HÉTRE
388. HÚSVÉT
389. A SZÍNHÁZ ÜNNEPE
390. LILI
391. HÉTRŐL HÉTRE
392. ELFELEJTETT AFFÉR
393. EGY CSÓK
394. VISSZA: A TRÓNOKRA
395. OCSKAY BRIGADÉROS
396. HÉTRŐL HÉTRE
397. EGY KIS SÉTA
398. SZÁLLÓ LEVELEK
399. TARKA ESTE
400. A TÉKOZLÓ APA
401. HÉTRŐL HÉTRE

402. ÉJJELIZENE
403. HÉTRŐL HÉTRE
404. A TANÍTÓ EGY SZOBÁJA

FÜGGELÉK I.

405. AZ IFJÚSÁG KIRÁNDULÁSA
406. LEGSZEBB VERSEK
407. ÚJ EGYLET
408. A ZIVATAR
409. A SZERKESZTŐ SZÜRETEL
410. SIKERÜLT FÉNYKÉPEK
411. ŐSZI NAPSUGÁR
412. ELLENŐRZÉSI FŐSZEMLE
413. MI HÍR VAN?
414. ÖTLETEK
415. TAVASZ
416. BOHÉM-ÜNNEP
417. A VÉGREHAJTÓ
418. ÖRÖMÖK
419. ISMÉT TÉL
420. APPONYI
421. A KORZÓ
422. AKI MEG AKAR HALNI
423. TÉL
424. HÓZIVATAR
425. ISMÉT TAVASZ
426. A KRIZANTÉMUM
427. AZ ELSŐ ÉGIHÁBORÚ
428. ESIK
429. SZÍNÉSZEINK NYÍREGYHÁZÁN
430. EGY DEBRECENI MŰTEREMBEN
431. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL
432. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL
433. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL
434. HENTZI-HUSZÁR
435. A SZÍNISZEZON ELŐTT
436. MOZGÓ BIZOTTSÁG
437. BOHÉM HÁZASSÁG
438. VÍZKERESZT
439. A PÉNZES GYÖRGY ESETE
440. A MŰVÉSZNŐK
441. SZECESSZIÓ A BÁLTEREMBEN
442. A VAK HEGEDŰS
443. AZ ELHAGYOTT FÉRJ BOSSZÚJA
444. A NÉMET KAZÁROK
445. A KEGYETLEN FAGYOSSZENTEK
446. EGÉSZ EMBER
447. BAZÁRI CSENDÉLET
448. A NIZZAI ÜNNEP
449. A NIZZAI DÉLUTÁN
450. SZÍNTÁRSULATUNK TAGJAI
451. MEDÁRDUS NAPJA
452. MÉG EGY ÜNNEP
453. PORNOGRÁFOK
454. EGY KRAJCÁR
455. A NÉVSOR
456. FÉRFIÖKLÖK
457. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG
458. A SZÍNTÁRSULAT ÚJ TAGJA
459. A MAGYAR DALTÁRSULAT
460. OLASZORSZÁG GYÁSZA
461. A RÉGI JÓ IDŐK
462. SZÍNÉSZNÖVENDÉKEK ELŐADÁSA
463. AMI KELLEMETLEN
464. A KIOSZK
465. VELENCÉBEN
466. VAN MÉG HUMOR
467. EGY NÓTA
468. AZ ÚJ SZÍNHÁZ
469. EGY BOLDOGTALAN
470. FŐ A FELEKEZETI BÉKE
471. KÍNOS ÜGY
472. BANKETT DANKÓ TISZTELETÉRE
473. DANKÓ ÜNNEPLÉSE
474. A MUSZKA HERCEG SÍRJA
475. A TISZTÍTÓHELY
476. NAGYVÁRAD HOL VAN?
477. ÉLŐ NEMESSÉG
478. ELŐLEGES SZÍNHÁZI JELENTÉS
479. HÉTRŐL HÉTRE
480. A NOTABILITÁSOK
481. VÉNASSZONYOK NYARA
482. NYÍLIK AZ ORGONA
483. A KRITIKA
484. OKTÓBERI KÁNIKULA
485. A SZÍNHÁZ MEGNYITÁSA ELŐTT
486. OKTÓBER 6.
487. A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ MEGNYITÓ ÜNNEPE
488. AZ ÜNNEP UTÁN
489. AHOL UNATKOZNAK
490. A ZSIDÓ GYEREKEK BŰNE
491. KURUC FURFANG
492. DIVATHÖLGYEK
493. FOLT, AMELY TISZTÍT
494. A NAGYVÁRADI SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÉS FESTETICH GRÓF
495. A TRUBADÚR
496. VERSES ÜGYEK
497. NAPÓLEON ÖCSÉM
498. HALOTTAK NAPJA
499. MOLNÁR ÉS GYERMEKE
500. KERTÉSZLEÁNY
501. BŐREGÉR
502. HÁZI BÉKE
503. HÁT KI IS AZ A VOGELSANG?
504. A KIS SZÖKEVÉNY
505. HEGYESI MÁRTON
506. A REPÜLŐ BORBÉLY
507. BÁNK BÁN
508. A KÉPKIÁLLÍTÁS BEZÁRÁSA
509. ARANYEMBER
510. SZÍNHÁZI DOLGOK
511. JÁFET TIZENKÉT FELESÉGE
512. A SZÉP GALATHEA
513. EGY LEVÉL
514. PARASZT SZÍVEK
515. ADATOK A SZÉPSÉGVERSENYHEZ
516. SANTUZZA
517. CIGÁNYBÁRÓ
518. ANDRÁS NAPJA
519. OPERAELŐADÁSOK
520. SZÉP HELÉNA
521. ÜNNEPELT SZÍNÉSZNŐK
522. NÉGY ÉVSZAK
523. A PRIMADONNAKÉRDÉS
524. HIMFY DALAI
525. AZ IZR. NŐEGYLET TEAESTÉLYE
526. A GYURKOVICS LEÁNYOK
527. BIBLIÁS ASSZONY
528. A VASGYÁROS
529. BALLA KÁLMÁN UTÓDJA
530. TOSCA
531. RÓMEÓ ÉS JÚLIA
532. CORNEVILLE-I HARANGOK
533. A KIS KORMÁNYBUKTATÓ
534. MOZGÓ FÉNYKÉPEK
535. SZULAMIT
536. SZÍNHÁZI SZERZŐDTETÉSEK
537. ÜNNEP A SZÍNHÁZBAN,

538. EGY SZEGÉNY IFJÚ TÖRTÉNETE
539. BAGDADI HERCEGNŐ
540. EGY ÉRDEKES ESTE
541. SZILVESZTER
542. ÍRÓK ÉS ÍRÁSOK
543. MIKOR NEM KELL KRITIKA
544. A MINTAFÉRJ
545. KEDÉLYES MEGOLDÁSOK
546. OTTHON
547. A NAGYVÁRADI JOGÁSZBÁL
548. FEDORA
549. A BIHAR MEGYEI NŐEGYLET ÁLARCOSBÁLJA
550. NŐK BARÁTJA
551. OTHELLO
552. NÉVTELEN LEVELEK
553. A KIS ALAMUSZI
554. MÁNDOKY BÉLA BÚCSÚJA
555. A KERÜLETI RENDSZER
556. A 47-IK CIKK
557. GYURKOVICS LEÁNYOK
558. B.A.L.E.K.
559. VÁLJUNK EL
560. GYULA ÚJ OTTHONA
561. NEBÁNTSVIRÁG
562. MÉG NÉGY NAP
563. ENDRE ÉS JOHANNA
564. SZÉKELY IRÉN NAGYVÁRADON
565. OCSKAY BRIGADÉROS NÁLUNK
566. FEDÁK SÁRI NAGYVÁRADON
567. MIKÁDÓ
568. ELCSERÉLT SZÍNÉSZEK
569. PEROTTI GYULA MEGHALT
570. SZÓKIMONDÓ ASSZONYSÁG
571. SZÉP MELUZINA
572. PEZSGŐ UTÁN
573. ATLÉTÁK BÁLJA
574. MATILD LEVELE
575. AZ ELEVEN ÖRDÖG
576. AZ ELSŐ VIHAR
577. HUNGÁRIA KARDJA
578. A BŰVÖS VADÁSZ
579. HOL ELOLTJA, HOL MEGGYÚJTJA…
580. CSÁRDA VIRÁGA
581. ARANYLAKODALOM
582. CSICSÓNÉ MEGHALT
583. HÁROM TESTŐR
584. NEBÁNTSVIRÁG
585. MARY HALTON MÁSODIK ESTÉJE
586. A NAGYMAMA
587. VICEADMIRÁLIS
588. SZÍNHÁZI DOLGOK
589. CHARLIE NÉNJE
590. SZEZON VÉGÉN
591. A SZÍNHÁZ NAGYHETE
592. KÉK ASSZONY
593. REJTETT BOLDOGSÁG
594. A GÉSÁK
595. A BOSZORKÁNYVÁR
596. MARY HALTON ESTÉI
597. A BÖLCSŐ
598. GYIMESI VADVIRÁG
599. BAILEY-ÉK

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy neki tulajdonított szerkesztői üzenetek

FÜGGELÉK III.

Adynak szóló vagy vele kapcsolatos szerkesztői üzenetek

2. KÖTET

ÚJSÁGCIKKEK

1. AZ OK
2. LEVÉL A NAGYVÁRADI NAPLÓ SZERKESZTŐJÉHEZ
3. PÜNKÖSDI HANGULAT
4. SZÍNHÁZI POÉZIS
5. AZ Y
6. PÁLMAY: NEBÁNTSVIRÁG
7. FELEKEZETI HÍRLAPÍRÁS
8. A HÉTRŐL
9. VERA HÁZASSÁGA
10. SZÉP HELÉNA
11. PÁLMAY ÉS MÁRKUS
12. AZ INDEX
13. FOLT, AMELY TISZTÍT
14. MÁRKUS EMÍLIA ESTÉI
15. STRÓFÁK MÁRKUSRÓL ÉS EGYEBEKRŐL
16. A KÁLVINISTA JEZSUITA
17. EGY DOKTORAVATÁS
18. ANTAL NAPJA
19. ÉLŐ NEMESSÉG
20. A FEKÉLY
21. A NEBULÓK FÜSTÖLNEK
22. FINITA
23. A NŐEGYLET JUNIÁLISA
24. ÉRDEKES DOLGOK
25. A NŐEGYLET JUNIÁLISA
26. TÓTH ANDRÁS
27. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ
28. A LEÁNYOK
29. IRODALMOSDI
30. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ
31. A HÉTRŐL
32. ORFEUMOK
33. SEGÉLY A NYÁJNAK
34. KÖZELEDNEK
35. FÜRDŐLEVELEK
36. A SAJTÓ ÉS HARAGOSAI
37. FÜRDŐLEVELEK
38. EGY IGAZI FŐPAP
39. SZÍNHÁZI ÉLET GYULÁN
40. KÉRELEM SZÉLL KÁLMÁNHOZ
41. KERESZTEK A KAPUN
42. NEM REAKCIÓ
43. A HÉTRŐL
44. IRODALOM ÉS JUSZTÍCIA
45. VEGYESKERESKEDÉS
46. HAJSZA A SZÍNHÁZAKÉRT
47. A KENYÉR VOLT AZ OK
48. MINISZTER ÉS BÍRÁK
49. FÜRDŐLEVELEK
50. NAGYVÁRADI BÍRÁK SÉRELME
51. A BÉRKOCSIK DOLGA
52. EGANIZMUS S A SZÉKELYSÉG
53. A NAGYVÁRADI BÍRÁK SÉRELME
54. SÖTÉT BŰNÖK
55. BÖKÖNYI ZSUZSIKA KARRIERJE
56. EGY KÜLÖNÖS POÉTÁRÓL
57. A HÉTRŐL
58. REFLEXIÓK EGY FÖLJELENTÉSHEZ
59. DEBRECENI LAP NAGYVÁRAD ELLEN
60. A NAGY HAZUGSÁG
61. KIK A BŰNÖSÖK?
62. EGY KIS CENZÚRA
63. A HÉTRŐL
64. MAKAI EMIL
65. SZENT ANTAL KENYERE
66. RENDŐRI DOLGOK
67. A NAGYVÁRADI BESZÁMOLÓ
68. NAGYVÁRADI SZABADELVŰEK
69. A NYÁRI NAGYVÁRAD
70. A MENNYEKNEK ORSZÁGA
71. FLOS IUVENTUTIS
72. UECHAROK
73. A HÉTRŐL
74. SZILÁGYI DEZSŐRŐL
75. TISZA KÁLMÁN
76. TISZA KÁLMÁN BESZÉLT
77. CZINEGÉÉK BÖLCSESSÉGE
78. EGY KELLEMETLEN EMBER
79. LASSAN, DE BIZTOSAN
80. AZ ŐSZI NAGYVÁRAD
81. A JELÖLTEK FOTOGRÁFIÁJA
82. A HÉTRŐL
83. EGAN EDE ÖNGYILKOSSÁGA
84. DIÁKDOLGOK
85. A ZSIDÓ PIPÁJA
86. A HÉTRŐL
87. A NAGY NAPOK ELŐESTÉJÉN
88. VERESÉG AZ EGÉSZ VONALON
89. A VÁLASZTÁS NAGYVÁRADON
90. TISZA KÁLMÁN MEGBUKOTT
91. REFLEXIÓK A BUKÁSHOZ
92. A NAGY SZÉLHÁMOS
93. A HÉTRŐL
94. A VÁLASZTÁSOK EPILÓGJAI
95. A LOWOODI ÁRVA ÉS FEDORA
96. KÁPRÁZATOK
97. A HÉTRŐL
98. KOMÉDIA
99. FIGARÓ HÁZASSÁGA
100. ÚJ PÁRTALAKULÁS NAGYVÁRADON
101. A KIS MAMA
102. ALAMIZSNA TISZA KÁLMÁNNAK
103. AFFÉR EGY VERS MIATT
104. OTTHON
105. A DEBRECENI VÉRES NAP
106. A HÉTRŐL
107. A JÓKAI-PÁR NAGYVÁRADON
108. SZÍNÉSZEK A BRETTLIN
109. TISZA ISTVÁN S A BIHARI DZSENTRI
110. JEGYZETEK A SZÍNHÁZNAK
111. SZÉKELY IRÉN
112. EGY ERŐS ASSZONY S A GYÖNGE MORALISTÁK
113. P. SZÉP OLGA
114. SZÉP HELÉNA
115. VÁLÁS UTÁN
116. EGY CINIKUS EMBER MESÉI
117. FEHÉR ESTÉK
118. A POÉTAKIRÁLY ÉS FELESÉGE
119. HÁBORÚ A KULISSZÁK KÖZÖTT
120. PÁRBAJ EGY VERS MIATT
121. A HÉTRŐL
122. CYRANO DE BERGERAC
123. A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ VESZEDELME
124. A SAJTÓ PARAZITÁI
125. NAGYVÁRAD VÁROS KÖZGYŰLÉSE
126. KECSKEMÉTHYÉK
127. A KLERIKÁLIS DIÁKOK ELLEN
128. A HÉTRŐL
129. VÁLASZ A *TISZÁNTÚL*-NAK
130. ÚJ SZENT
131. SZILÁGYI DEZSŐ SZOBRA
132. AZ INGYEN KENYÉR

133. SZTRÁJK HÚSZ FILLÉRÉRT
134. BIZONYOS NYOLCEZER KORONA
135. KÖPÖSDYT ÜDVÖZLIK A NAGYVÁRADI DIÁKOK
136. A PÁRBAJOZÓ TANÁR
137. KÖPÖSDY DEZSŐ ÜDVÖZLÉSE
138. FAUST
139. A SZÍNTÁRSULAT NYÁRI ÁLLOMÁSA
140. LECOUVREUR ADRIENNE
141. HARC
142. A SZABADELVŰ PÁRT JELÖLTJEI
143. ÖRLEY FLÓRA
144. PÁRBAJELLENES NÉPGYŰLÉS NAGYVÁRADON
145. TRUBADÚR
146. AHOGY INNEN LÁTUNK
147. A MAI VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK
148. A HÉTRŐL
149. A VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK
150. A VÁLASZTÁSOK UTÁN
151. A NAGYVÁRADI KÁPTALAN TISZTESSÉGE
152. A MAGYAR KÉTFEJŰ SAS
153. RÉVÉSZ HUSZÁRKAPITÁNY AGYONLŐTTE MAGÁT
154. TANULSÁGOK
155. A HÉTRŐL
156. BETLEHEM NÉMA
157. NAGYVÁRAD ÉS VÁZSONYI
158. A JOGAKADÉMIA PECSÉTJE
159. AZ ÉHES KÖZÖNSÉG
160. AZ ÚJ CSILLAG
161. SZEGÉNYEK KARÁCSONYA
162. SZEMERE ÉS A KERÜLETE
163. A SÖTÉTSÉG HATALMA
164. A MI DIÁKJAINK
165. A SZÍNTÁRSULAT ÚJ NAIVÁJA
166. A HÉTRŐL
167. JOGÁSZÉLET
168. INVITÁLÁSOK
169. PINTÉR IMRE VERSE
170. HULL A HÓ
171. EGY NAGYVÁRADI PIKTOR
172. TISZA KÁLMÁN KÉPVISELŐ
173. FELEKEZETI VILÁG NAGYVÁRADON
174. VÁZSONYI AFFÉRJA
175. SZOKOLY TAMÁS POLGÁRMESTERSÉGE
176. IDILL A VICINÁLISON
177. OVÁCIÓ A PRIMADONNÁNAK
178. ÍRÓK VIZITJE
179. A BLUETTE
180. EGYETEM NAGYVÁRADON
181. A KULTÚRBESTIA
182. DIVATBA JÖTT A SZEMÉREM
183. MENJÜNK VISSZA ÁZSIÁBA
184. A HÉTRŐL
185. A NÉP MEGMOZDULT
186. AZ ANTISZEMITIZMUS
187. SZUBVENCIÓ HELYETT SZIDÁS
188. ALAPÍTVÁNY BOLONDOK HÁZÁRA
189. AKIK SZÍNÉSZEK AKARNAK LENNI
190. A VESZTASZÜZEK
191. PIKÁNS ESET
192. DEMOKRATA ELŐKELŐSÉGEK
193. SOMOGYI JUBILEUMA
194. AKIK VÁLNAK
195. SZÍNPAD ÉS BRETTLI
196. NEW YORK SZÉPE
197. A HÉTRŐL
198. KIS SZÖKEVÉNYEK
199. AZ ÖRÖK TÉMA
200. DIÁKOK ÜGYE
201. A KURUC LENGYEL
202. A HÉTRŐL
203. VÁRADY ZSIGMOND ÜNNEPLÉSE
204. BURRIÁN
205. FELEKEZETI RÉSZEGSÉG
206. BURRIÁN ÉS ALBERTI
207. EGY ELLENFÉLRŐL
208. AZ ARANYLÁNC
209. AKIK LEMARADTAK A BELÉNYESI VASÚTRÓL
210. A DEMOKRÁCIA
211. ASSZONYOK ZSÚRJA
212. A HÉTRŐL
213. A VAJDA SÜRGÖNYE
214. VERSEK AZ IDEÁLHOZ
215. ERZSIKE ÉS KLÁRIKA
216. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH ÚR
217. IGAZGATÓ URAK
218. NÉMA SZEDŐK
219. BURRIÁN GOMBJAI
220. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH GRÓF

FÜGGELÉK I.

221. A JOGÁSZOK MAJÁLISA
222. BIHARI ÁKOS
223. ÉNEKEK ÉNEKE
224. A ZSIDÓ SAJTÓ ÉS EGY KATOLIKUS ÚJSÁGÍRÓ
225. DANKÓ PISTA NAGYVÁRADON
226. PARCSETICH
227. SZÉP MELUZINA
228. PÁLMAY NAGYVÁRADON
229. RIP-RIP
230. GÖRÖG RABSZOLGA
231. HOL ELOLTJA, HOL MEGGYÚJTJA
232. AZ UTOLSÓ PÁLMAY-EST
233. SZEZONZÁRÁS
234. EXPIÁCIÓ ÉS ÖLELKEZÉS
235. FRANCILLON
236. MÁRKUS-ESTÉK
237. A BABA
238. SZERECSENMOSÁS
239. A ZSIDÓK A POLITIKÁBAN
240. A SZÍNTÁRSULAT VAKÁCIÓJA
241. PROSKRIBÁLT ALKOHOLISTÁK
242. BIZONY KOMOLY SZAVAK
243. FIATAL HÉV
244. A NAGYSZALONTAI ÜNNEP
245. PROTESTÁNS SEGÍTSÉG
246. A HIVATALOS STÍLUS
247. PIPOGYASÁG
248. NULLA DIES...
249. NEGYVENÉVES KASZÍRNŐK
250. EGAN, A FILOSZEMITA
251. ÚJ TÍPUS
252. A VÁDOLÓ NAGY HALOTT
253. AZ APÓS DICSÉRETE
254. FEKETE VILÁG
255. A KITŰZÖTT VÖRÖS LOBOGÓ
256. NAGYVÁRADI ÍRÓK KÖNYVEI
257. SZILÁGYI DEZSŐ CSALÁDJA
258. ÜDVÖZLETEK ORSZÁGA
259. A VEREM
260. VÁLASZTÁSI MOZGALMAK BIHAR MEGYÉBEN
261. NAGY URAK CSATLÓSA
262. MEGDERMEDT NYÁR
263. A MŰVÉSZI ANTISZEMITIZMUS
264. FESTETICH GRÓF JÓINDULATA
265. INKÁBB A PISZKAFÁT
266. MÁGNÁSOK PARLAMENTJE
267. A TISZTELETREMÉLTÓ ÖREGÚR
268. AZ ÚJ SZEZON ELŐTT
269. A SZÍNHÁZ ELSŐ HÓNAPJA

270. ŐK NEM BÁNJÁK
271. AZ ELSŐ ELŐADÁS
272. HARC A MANDÁTUMÉRT
273. COULISSET ÚR
274. A VÁLASZTÁS NAPJÁN
275. FORRONGÁS A MEGYÉBEN
276. HOFFMANN MESÉI
277. DELILA
278. TRUBADÚR
279. TARTALÉKOS FÉRJ
280. SZERZETESEK BEÖZÖNLÉSE
281. SZERZETESEK BEÖZÖNLÉSE
282. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE
283. KIVÁNDORLÁS ÉS VÁLASZTÁS
284. CORIOLANUS
285. A REPÜLŐBALETT
286. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE
287. UTOLSÓ SZERELEM
288. AZ ÁLLAMFOGHÁZ LAKÓI
289. KÉT ÜNNEPELT
290. PROTESTÁNS FEGYVERKEZÉS
291. PÜSPÖK AZ ÁLLAMI ISKOLA MELLETT
292. MIKLÓS MESTER KÉPZELŐDÉSEI
293. HÁROM PÁR CIPŐ
294. A VÖRÖS TALÁR
295. NEBÁNTSVIRÁG
296. LILIOMFI
297. A VADORZÓK
298. NAP ÉS HOLD
299. CIFRA NYOMORÚSÁG
300. A BOLOND
301. A MI KÖZÖNSÉGÜNKHÖZ
302. BUBORÉKOK
303. A SZÍNHÁZ A KETTŐS ÜNNEPEN
304. TARTÓS MARAKODÁST KÍVÁNUNK
305. BARABÁS BÉLA NAGYVÁRADON
306. EGY VEZÉRCIKK
307. NAGYVÁRAD ÚJ SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGA
308. BŐREGÉR
309. OH KÚRIA, KÚRIA…
310. A NAGYON SZÉP ASSZONY
311. STUART MÁRIA
312. A SZIGLIGETI TÁRSASÁG MATINÉJA
313. TARKA SZÍNPAD NAGYVÁRADON
314. VIHAR A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGBAN
315. AKI ELTÁVOZOTT
316. TAPOLCZAY DEZSŐ VENDÉGJÁTÉKA
317. TAPOLCZAY MÁSODIK VENDÉGJÁTÉKA
318. NAGYVÁRAD PARLAMENTJE
319. HELYI SZERZŐK KESERVE
320. SZABÁLYRENDELET-MÁNIA
321. FLÓRIKA SZERELME
322. A SÚGÓ KOMÁJA
323. MUCSA
324. A KÉPVISELŐ ÚR
325. AZ ÚJSÁGÍRÓK
326. AZ ÚJ SZÍNHÁZFELÜGYELŐ
327. ELEMÉRY KLÁRIKA FÖLLÉPÉSE
328. A TENORISTA OBSITOS
329. A ZSIDÓ
330. LÁNYI EDIT TÁVOZÁSA
331. NÉPPÁRTISÁG ÉS REAKCIÓ
332. CSEPŰRÁGÓK
333. BIBLIÁS ASSZONY
334. A MÁRCIUSI MŰSOR

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy róla szóló szerkesztői üzenetek

PÓTLÁS

1. KAPUZÁRÁS ELŐTT
2. IDEGENBEN
3. A VILÁG VÉGE
4. PROTESTÁNS FRANCIAORSZÁG?
5. ELNÉMULT HARANGOK
6. SE TREASCA
7. ELÁRVUL A FALU
8. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
9. VÁLASZ „DUNÁNTÚLI” ÚRNAK

3. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. A DEMOKRÁCIA MOLYAI
2. A HÉTRŐL
3. A DADA
4. TAVASZ ÉS ŐSZ
5. A DADA
6. MIMIKRI
7. LOTTI EZREDESEI
8. A HÉTRŐL
9. SZÉLL ÚR PURIFIKÁL
10. A CSAVARGÓK
11. MÁRCIUS IDUSÁN
12. A HÉTRŐL
13. A NAPHOZ
14. VÁLASZTÁS UTÁN
15. EGY RAVATALNÁL
16. AZ EGÉR
17. A HÉTRŐL
18. BRÓDY SÁNDOR NAGYVÁRADON
19. A SZERZŐ A SZÍNPADON
20. NAGYPÉNTEK
21. NEM LEHET?
22. A HALOTTAK VISSZATÉRNEK
23. ERZSI LEVELE
24. SZÍNHÁZI NŐK
25. H. NOVÁK IRÉN
26. VASGYÁROS
27. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON
28. HA VÁROS UTAZIK
29. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON
30. CENZÚRA NAGYVÁRADON
31. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON
32. SAJTÓPÖRÖK ÉS EGYÉB PÖRÖK
33. KRAUSZ RICHÁRD ESETE
34. AZ ÚJ SAN-TOY
35. KÉT JOGAKADÉMIA
36. A POÉTA AGGODALMA
37. A HOLDFOGYATKOZÁS
38. A TÁRSADALMI VISZONYOK
39. AZ IGAZSÁG
40. PETHES IMRE VENDÉGJÁTÉKA
41. PETHES IMRE VENDÉGJÁTÉKA
42. VÁD
43. GÖRÖG RABSZOLGA
44. A HÉTRŐL
45. NACIONALISTÁK
46. LOVAGIAS EMBERÖLÉS MÁJUS ELSEJÉN
47. FEDÁK SÁRI
48. A HÉTRŐL
49. BRÓDY A TANYÁN
50. ZSAZSA ÉS BRÓDY
51. A KARD
52. PÁRBAJELLENES GYŰLÉS LOVAGIAS AFFÉROKKAL
53. A HÉTRŐL
54. ZSIDÓK ÉS HUGENOTTÁK
55. A HÉTRŐL
56. MISS MADGE PERRY
57. A MARGITTAI MANDÁTUM ESETE
58. KÁRTÉVŐ SÁNDOR BESZÉDE
59. BIRÓ LAJOS BOGARAI
60. AZ INGYENÉLÉS
61. A HÉTRŐL
62. A KASZINÓ GOLYÓZ…
63. BLAHA LUJZA
64. BLAHA LUJZA BÚCSÚJA
65. VESZTASZÜZEK
66. A KÓSER LAPOK
67. FEDÁK SÁRI
68. FEDÁK SÁRI
69. FEDÁK SÁRI
70. SZÉGYEN
71. A HÉTRŐL
72. A KIGOLYÓZÁS UTÁN
73. MARGITTA ÉS A TANULSÁGOK
74. NEM VESSZÜK LE A KALAPOT!…
75. A HÉTRŐL
76. THÁLIA PONGYOLÁBAN
77. CSAHOLÓ HAZAFISÁG
78. THÁLIA PONGYOLÁBAN
79. KOZMOPOLITÁK
80. A HÉTRŐL
81. HÁBORÚ EGY KRÓNIKA MIATT
82. MÁRIA ASSZONY VERSEI
83. A KULTÚRA ÍGÉRETEI
84. ÚRI RABOK
85. A RABOK MECÉNÁSA
86. A MÁRTÍR
87. NEMZETI FŐVÁROS
88. CSÖNDES ÉJSZAKÁK
89. A MAGYAR VÁROSOK
90. A HÉTRŐL
91. MARSEILLAISE
92. VÁRAD ÉS DEBRECEN
93. ÚJ DOGMA
94. ISTVÁN KIRÁLY ORSZÁGA
95. COMBES ÉS A MAGYAR TANÍTÓK
96. FINN DIÁKOK NAGYVÁRADON
97. WEINGART
98. AZ ERKÖLCS JEGYÉBEN
99. A MÉLTÓSÁGOS CSIZMADIA
100. SAJTÓPÖRÖK
101. ZSIVIÓ!
102. A TÖRVÉNY ÉS A BÍRÓ
103. SZÖVETKEZÉS A VILÁGOSSÁG NEVÉBEN
104. KÁR
105. WESSELÉNYI
106. BOZÓKY ÉS SCHRAMMEL
107. ANTISZEMITA ISKOLAIGAZGATÓ
108. A TEMPERAMENTUMOK
109. A MŰHELYBEN
110. STRÓFÁK
111. EXTIRPATIO HAERESUM
112. A SAJTÓ ÉS A PARLAMENT
113. JÓKAI ÉS HEGEDÜS
114. REX MATHIAS
115. JÓKAI ÉS JÓKAINÉ
116. ANYA ÉS LEÁNYA
117. KIK AZ IZGATÓK?
118. VÁLASZ EGY NYILATKOZATRA
119. A HÉTRŐL
120. AZ IDEALIZMUS
121. A HÉTRŐL
122. BOURBON HERCEG NAGYVÁRADON
123. EGY TÁRCACIKK
124. MELY ÁPOL S ELTAKAR
125. EGY VOKS
126. EXKOMMUNIKÁLJUK BARTHA MIKLÓST
127. BENEDEK ÉS VÁZSONYI
128. BETHLEN-KÖR
129. FORRADALOM
130. IRODALMI REAKCIÓ
131. A MAGYAR KRUPP

132. PÁLFI ANTAL
133. PFUHL VÉDELME
134. A HÉTRŐL
135. EGY SZEGÉNY EMBER KIS HALOTTJA
136. TURÁNI ERKÖLCSÖK
137. A NAGYVÁRADI SZABADELVŰ PÁRT ÉS AZ EGYSZERI BÓCHER
138. AZ INGYEN KENYÉR MORÁLJA
139. PROTESTANTIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS
140. SOCIETAS LEONINA
141. SZÍNÉSZNŐ ÉS NYELVMESTER

FÜGGELÉK

142. LEÁNDER NÉVNAPJA
143. NAGYVÁRAD CSŐDJE
144. A FÖLTALÁLÓ HUSZÁRTISZT
145. HORÁNSZKY MINISZTER
146. A RENDŐR
147. A SZEGÉNY SAMU
148. BEÖTHY LÁSZLÓ JAPÁNJAI
149. IRODALMI DOLGOK
150. ÓRIÁSI VIHAR A KÉPVISELŐHÁZBAN
151. PAULAY ERZSIKE
152. EGY INTELLIGENS SZÍNÉSZ
153. LIBERÁLIS DIÁKOK GYŐZELME
154. PATIKUS SZÍNÉSZNŐ
155. A SZÍNHÁZI SAJTÓIRODA
156. IV. LÁSZLÓ
157. A NAGY HALOTT S A TÖRPE ÉLŐ
158. HÚSVÉT A SZÍNHÁZBAN
159. CYRANO DE BERGERAC
160. TISZA KÁLMÁN SZOBRA
161. A PRIMADONNA CSOMAGOL
162. L. KOMÁROMI MARISKA VENDÉGJÁTÉKA
163. A SZÉP LEÁNYOK
164. A MARSEILLAISE ÉS SZOYER ILONKA
165. AGRÁRIUS DIADAL
166. HARCOK A SZÍNHÁZBAN
167. AMIRŐL NEM ÍRNAK A LAPOK
168. FEDÁK SÁRI NAGYVÁRADON
169. A PRIMADONNA FÉRJE
170. ZSAZSA
171. A DEMOKRÁCIA
172. BILKEY SÍR
173. A SZOCIÁLDEMOKRATÁK SÉRELME
174. DIÁKOK KONGRESSZUSA
175. A PRIMADONNA ÉLETVESZÉLYBEN
176. BETEG ATMOSZFÉRA
177. ZSIDÓMÉREG
178. P. MÁRKUS EMILIA
179. IZIDORA DUNCAN
180. NYÍLT LEVÉL JÁSZAI MARIHOZ
181. A DEMOKRÁCIA MAGYAR ÚTTÖRŐI
182. A FARKAS ÉS BÁRÁNY MESÉJE
183. IRÉN HERCEGNŐ
184. A RENDŐRSÉG
185. MUCSA PUSZTULÁSA
186. A PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁG BOTRÁNYA
187. A DEMOKRÁCIA DIADALA
188. A BÁRTFAI DRÓT
189. SZÍNIGAZGATÓ ÉHTÍFUSZBAN
190. NÉPPÁRTI REMÉNYSÉGEK
191. A MAGYAR ÜBERBRETTLI
192. BÁNTÓ EPILÓGOK
193. DANKÓ PISTA
194. A FRANCIA KULTÚRHARC ÉS A MAGYAR KLERIKÁLISOK
195. A POSTA ÉS A GOTTERHALTE
196. AZ ADÓ
197. A FRANCIA ÉNEKESNŐ
198. AZ ÖREG GULYÁS
199. PATER SEMPER INCERTUS…
200. ELÉGIA TÖRÖK SÁRÁRÓL
201. AZ EREDENDŐ BŰN
202. A POLGÁRMESTER SZÖKIK
203. A MAGYAR ÍRÓ SORSA
204. A POLGÁRMESTER SZÖKÉSE
205. A RENDELŐSZOBA VIRÁGAI
206. MILYEN PÁRTI AZ ÚRISTEN?
207. KOSSUTH ÉS A SZOCIALISTÁK
208. OLCSÓ GRATULÁCIÓ
209. A NAGYVÁRADI NAPLÓ ÉS A SZOCIALISTÁK
210. JÖNNEK A SZÍNÉSZEK
211. NAPSUGÁR A BÖRTÖN ELŐTT
212. AZ ŐRNAGY ÚR
213. A POLGÁRMESTER ÚTJAI
214. VIHAR AZ ÚJ KÉPVISELŐHÁZBAN
215. SVIHÁKOK
216. A HALOTT GENERÁLIS
217. ÉLJEN BARABÁS!
218. A VERIZMUS
219. LETÖRÉS ELŐTT
220. NYÍLT LEVÉL BARABÁS BÉLÁHOZ
221. EGY SZERZETES KÖNYVE
222. KÉT PÜSPÖKI SZÉK
223. UGRON ÉS MAJLÁTH
224. A MENYEM
225. GÖRÖG RABSZOLGA
226. A PÁRBAJELLENES LIGA
227. A SVIHÁKOK
228. SAN-TOY
229. NAGYVÁRAD-NAGYSZALONTA
230. RIBILLIÓ EGY HÍRLAPI CIKK MIATT
231. A PRIMADONNA FIACSKÁJA

4. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. EGY NAGY VAGYON ÁTKA
2. A HÉTRŐL
3. ÍRÓ EMBERKÉK
4. KIRÁLYSÉRTÉS EGY HÍRLAPI CIKKBEN
5. MAGYARSÁG
6. UJHÁZI EDE
7. NAGYVÁRADI ÉJSZAKÁK
8. IDEÁLIS ŐRÜLETEK
9. A HÉTRŐL
10. PROHÁSZKA OTTOKÁR NAGYVÁRADON
11. A HISTÓRIA VÁROSA
12. PROHÁSZKA ÉS VIDÉKE
13. HARC A KUTYABŐRÉRT
14. NOSTRA RES AGITUR
15. A SAJTÓ
16. MONNA VANNA IGAZSÁGA
17. AKIK NEM TANULNAK
18. MONNA VANNA IGAZSÁGA MÉG EGYSZER
19. AZ ÚJ PROGRAM
20. A HÉTRŐL
21. SZOCIALISTÁK BIHAR VÁRMEGYÉBEN
22. GRÓF TISZA ISTVÁN AKARJA…
23. MINDÖRÖKKÉ
24. MI LESZ HAMVAZÓ SZERDÁN?
25. NEM A VÁLASZTÁSRÓL ESIK SZÓ
26. A SZÉPNEK SORSA
27. LEVÉL AZ APÁMHOZ
28. EGY PREMIER
29. MURI NÉLKÜL
30. ADY ENDRE SAJTÓPÖRE
31. BIHAR VÁRMEGYE VÁLASZTOTT
32. A KERESZT
33. A HÉTRŐL
34. AZ AGRÁRIUS PRIMADONNA ÉS A MAGYAR LUEGER
35. BARTHA ÚR DÜHÖNG
36. JERUZSÁLEM ELŐRENYOMULÁSA
37. ÓVATOSSÁG
38. A VARRÓLEÁNYOK
39. A HÉTRŐL
40. IZÉ ÚR
41. FEDÁK SÁRI TÉRDIG RÓZSÁBAN
42. STRÓFÁK EGY HATÁROZATRÓL
43. A MEGRIADT NYÁJ
44. AZ ÚJ FORRADALOM NAGYVÁRADON
45. A HÉTRŐL
46. A HÉTRŐL
47. STRÓFÁK A TŐZSDÉRŐL ÉS VIDÉKÉRŐL
48. NEVEZETES MÁJUS
49. TEMETÉS PAP NÉLKÜL
50. A HÉTRŐL
51. AZ EVOLÚCIÓ
52. A HÉTRŐL
53. NEM JÓ LESZ SZERVEZKEDNI
54. A HÉTRŐL
55. A FEKETE ÉS A VÖRÖS
56. MERÉNYLET A NAGYVÁRADI JOGAKADÉMIÁN
57. UTAZÁS IGAVONÓ MARHÁVAL
58. SZERKESZTŐI ÜZENET
59. DÖNTÉS A SOMLÓ-ÜGYBEN
60. A BÖRTÖN FILOZÓFIÁJA
61. JEGYZETEK NÉHÁNY SZENZÁCIÓHOZ
62. KÉPTELENSÉG
63. A TITOK
64. TISZA TRAGÉDIÁJA
65. KÁLMÁN GRÓF LEVELE ISTVÁN GRÓFHOZ
66. A HÉTRŐL
67. BÁNFFY-PÁRT
68. A GRANICSÁRNAK IGAZA VAN
69. NYÍLT LEVÉL BARABÁS BÉLÁHOZ
70. BARABÁS BÉLA BESZÁMOLÓJA
71. BARABÁS NAPJA
72. A NAGYVÁRADI UTCA
73. A NAGYVÁRADI NAPLÓ IGAZSÁGA
74. LIAISON
75. BILEK
76. PANAMA ÉS ANARCHIA
77. ÁBEL PÁTER MISÉZIK
78. BESZÉLGETÉS BÁNFFY DEZSŐVEL
79. A KÉPVISELŐHÁZ ÜLÉSE
80. AMIT BÁNFFY MONDOTT
81. TAPASZTALATOK AZ ELBA PARTJÁN
82. DREZDA ÉS NAGYVÁRAD
83. A PRIMADONNA SZERELME
84. FEKETE LOBOGÓ A FALUKON
85. JULISKA ÉS ILONKA
86. MÁRKUS ARANKA LEVELE
87. LÁZBAN ÉG A VILÁG
88. A CSESZORAI HÁBORÚ
89. A HÉTRŐL
90. EGY BAKTER ÉS EGY VEGYESVONAT
91. A HÉTRŐL
92. NAGYVÁRAD ÉS A PROTESTÁNS VENDÉGEK
93. MÉG EGYSZER
94. EGY KÜLÖNÖS VENI SANCTE
95. ZARATHUSTRA A JOGAKADÉMIÁN
96. NEKIK IGAZUK VAN
97. BÁRÓ BÁNFFY DEZSŐ
98. A PROTESTÁNS SZELLEM
99. EZ NEM MEGOLDÁS
100. A HÉTRŐL
101. NAGYVÁRAD ÉS AZ ORSZÁGOS ANARCHIA
102. PROTESTÁLUNK
103. ARS LIBERORUM MURATORUM
104. BÚCSÚZÓ
105. FALUSI LEVÉL
106. ZACHARIÁS ÚR
107. ITTHON VAGYOK
108. RABBI A KERESZTYÉN TEMPLOMBAN
109. ESETEK

CIKKEK, TANULMÁNYOK

110. AMIT A RÉGI PORTÁK MESÉLNEK

FÜGGELÉK

111. O. I. SZ.
112. A KERESZT JELÉBEN
113. BRÓDY SÁNDOR LAPJA
114. GELLÉRT OSZKÁR
115. A PÁRBAJ ÉS A MAGYAR JUNKEREK
116. CRAMPTON MESTER
117. NAGYVÁRADI ÉJSZAKÁK
118. PONT-BIQUET CSALÁD
119. BENEDEK JÁNOS VERSE
120. GULNER ÚR
121. A NEUE FREIE PRESSE ÉS A MAGYAR REAKCIONÁRIUSOK
122. BÁNFFY AZ ELLENZÉKEN
123. BÁNFFY DEZSŐT LESZAVAZTÁK
124. A NAGY KOKOTT
125. NAGY VIHAR A KÉPVISELŐHÁZBAN
126. A SAJTÓSZABADSÁG

127. FEJÉRVÁRY MINISZTER PÁRBAJA
128. A DOKTOR ÚR
129. SZILÁGYI DEZSŐ EMLÉKE
130. VICOMTE LETORIERES
131. A LOVAS HAJDÚK VÉGE
132. A DUELLUM MELLETT
133. ALBERTI WERNER FELLÉPÉSE
134. NEM BOLDOG A MAGYAR
135. AZ ŐSI VIRTUS VÉGE
136. UNG NON CORONAT
137. BÚCSÚFÉLE
138. A PRIMADONNA MISEMONDÓ RUHÁJA
139. NAGYVÁRAD AZ OBSTRUKCIÓ ELLEN
140. HAZA BUENOS AIRESBŐL
141. KÉT REAKCIÓ
142. NAPSUGÁR A SZÍNHÁZ FÖLÖTT
143. A MÚLT S A JÖVENDŐ
144. ANNUSKA
145. A LIBERÁLIS AGRÁRIUSOK
146. AZ URAK
147. NAGYVÁRAD ÉS AZ OBSTRUKCIÓ
148. TISZA ÉS APPONYI
149. KI A JOBB BOB?
150. A FEKETE SEREG
151. POLGÁRMESTEREK ORSZÁGOS GYŰLÉSE
152. MENNEK A SZÍNÉSZEK
153. DR. HALÁSZ LAJOS
154. NAGYVÁRADRÓL - GYULÁRA
155. AMI SZÉKELYHÍDON TÖRTÉNT
156. DR. BENEDEK JÁNOS
157. NAGYVÁRAD ÉS AZ OBSTRUKCIÓ
158. A BELGRÁDI VÉRFÜRDŐ ÉS FORRADALOM
159. GRÓF TISZA ISTVÁN
160. ÜNNEPNAPOK A SZIGLIGETI SZÍNHÁZBAN
161. A FÖLFORGATOTT NAGYVÁRAD ÉS AZ ÚJ VÁROSHÁZA
162. A VÁLSÁG
163. A KEDVES BÁN
164. NAGY HARCOK ELŐTT
165. JÓ ÉJSZAKÁT KURUCOK
166. HERCZEGH TERÉZ CÍMÉRE
167. AZ EVOLÚCIÓ
168. NAGYVÁRAD BÁNFFY MELLETT
169. A NAGYVÁRADI LIGA ÉS AZ ORSZÁGOS LIGA
170. NAGYVÁRAD ÉS A BUDAPESTI PÁRBAJELLENES LIGA
171. A SZABADKŐMŰVESSÉG REJTELMEIBŐL
172. A BÁNFFY-PÁRT
173. BARTHA MIKLÓS A NAGYVÁRADI TISZTVISELŐKRŐL
174. VITREO FAKÍR GYOMRA
175. A HÉTRŐL
176. ÍME A KIBONTAKOZÁS
177. ÚJABB SZÓZAT GESZTRŐL
178. NAGY VILÁGOSSÁG MELLETT
179. GRÓF TISZA ISTVÁN CSÁRDÁSA
180. SZÍNHÁZI TARKASÁGOK
181. A NEMZETI KLOÁKA
182. ZICHY JÁNOS A KIRÁLYNÁL
183. „KERESZTÉNY MAGYAR IFJAK”
184. A HÉTRŐL
185. NÉVTELEN LEVELEK
186. TÓTH BÉLA OLASZ ÁLLAMPOLGÁR
187. A MAGYAR KONSTANTINÁPOLY
188. DR. BEÖTHY LÁSZLÓ JUBILEUMA
189. NAGYVÁRAD HARMINCEZER MÁRTÍRÉRT
190. A MAI KÖZGYŰLÉS
191. GRÓF TISZA ISTVÁN A VÁLSÁGRÓL
192. BARABÁS BÉLA ÉS A PARLAMENT
193. LOBKOWITZ ÉS BARABÁS
194. A HADSEREG BECSÜLETE
195. A KIRÁLY HARAGOSAI ÉS A HOSSZÚ NAP
196. AZ ELSŐ ELŐADÁS

5. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1. LEVÉL PÁRIZSBÓL
2. A BOLGÁR FEJEDELEM HADSEGÉDE
3. HA FEYDEAU ÚR MEGFIATALODIK
4. A KOLDUSOK POÉTÁJA
5. MI-CAREME
6. PÁRIZSI LEVÉL
7. SAS ÉS KAKAS A VÖRÖS LOBOGÓKON
8. AZ OBSERVATOIRE-TÓL A SORBONNE-IG
9. MADAME THÈBES MŰHELYÉBEN
10. A FRANCIA BILSE ÉS AHRENBERG
11. A PÁRIZSI VÁSÁR
12. BONAPARTE ÉS MONTANSIER ASSZONY
13. GRÓF GOBINEAU
14. MAGDOLNA TEMPLOMÁNÁL
15. BRUNETIÈRE CSŐDJE
16. A SZÁJÖBLÖGETŐ VÍZ
17. DON QUIJOTE A SZINPADON
18. A TŰZESŐVEL FENYEGETETT PÁRIZS
19. SZINHÁZ-TRÖSZT és IRÓ-TRÖSZT
20. PÁRIZSI SZOMORÚSÁGOK
21. „LA PLUS FAIBLE”
22. A MARSEILLAISE
23. A PÉNZ ESETEI
24. A PÁRIZSI KUTYAVÁSÁR
25. A PROVÁNSZIAK
26. AZ ANARCHISTÁK GYÜLEKEZETÉBEN
27. PÁRIZSI TÖRVÉNYSZÉKI KOMÉDIÁK
28. „À BAS LA CALOTTE!”
29. A CAFÉ-CHANTANT IGAZSÁGA
30. EGY KACSA-AFFÉR
31. PÁRIZSI LEVÉL
32. A MEGKOSZORÚZOTT POSTÁSKISASSZONY
33. PÁRIZSI SZALONOK
34. EGY IRODALMI ÜNNEP
35. PÁRIZSI LEVÉL
36. A PÁRIZSI JÁTÉKSZER-KIÁLLÍTÁS
37. AZ OPERETT FÖLTÁMADÁSA
38. PÁRIZSI LEVÉL
39. AZ ÉLET SZOBRA
40. A TEUTON DÜH ÉS A FRANCIÁK
41. HARC A REGÉNYHŐSÖK MIATT
42. A GYERMEKÉRT
43. ÍRÓK - EREJÜKÖN FELÜL
44. MERT KŐ VOLT A SZÍVE LAURÁNAK
45. MIT MOND EGY KICSI JAPÁN?
46. DISSZIDENS KATOLIKUSOK FRANCIAORSZÁGBAN
47. ÚJ NAP-IMÁDÁS
48. A PALAIS-ROYAL VÉGE
49. AZ EGÉSZSÉG KIÁLLÍTÁSA
50. A SZERELMES GYERMEKEK
51. AZ OROSZ VÖRÖSKERESZT KIÁLLÍTÁSA
52. NÉPNEVELÉS A KASZÁRNYÁBAN
53. EGY FORRADALMÁR SZOBRA
54. LUJZA HERCEGASSZONYNÁL
55. LEVELEK PÁRIZSBÓL
56. ISTENEK ALKONYA
57. MICHEL LUJZA
58. A RIVIÉRA ŐSSZEL
59. A SZULTÁN A NYOMÁBAN
60. A NIZZAI POLITEAMÁBAN
61. OROSZ KATONÁK A RIVIÉRÁN
62. A NIZZAI SZAFFÓ
63. KÖD-DARABOK NAPFÉNY-ORSZÁGBÓL
64. A VÁLÁS ELLEN
65. LATIN DEMONSTRÁCIÓK
66. CSETEPATÉ EGY SZALON KÖRÜL
67. A MŰVÉSZ ÉS AZ ELADOTT MŰ
68. SZENT ANTAL ÉS A RULETT
69. OLIMPIÁTÓL AZ „OLIMPIÁ”-IG
70. EURÓPA LEGGYORSABB VONATA
71. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL
72. A FRANCIA GARNIZONOKBÓL
73. NÉGY NAP
74. JEANNE D’ARC ÉS MODERN ELLENSÉGEI
75. LEAR KIRÁLY PÁRIZSBAN
76. AMERIKAI MŰVÉSZHÁZ PÁRIZSBAN
77. VÁNDORMADARAK A RIVIÉRÁN
78. MISTRAL ÉS A NOBEL-DIJ
79. AUTOMOBIL-KIÁLLITÁS PÁRIZSBAN
80. PÁRIZSI JEGYZETEK
81. CARMEN JUBILEUMA
82. BRUNETIÈRE ESETE
83. AZ AUTOMOBIL, A SZÍNHÁZ ÉS A KÖNYV
84. ROSTAND ÉS SARAH
85. VISSZA A MESÉKHEZ
86. PÁRIZSI NOTESZKÖNYV

FÜGGELÉK

87. TIFUSZ ÉS - ÚJSÁGHÁBORÚ PÁRIZSBAN
88. „NAPÓLEON VON THEILGUT”
89. KONZUL HOLTTESTE PÁRIZSBAN
90. A KRITIKUS SZOBRA
91. MAGYAR TÁNCOK PÁRIZSBAN
92. PÁRIZSI SZINHÁZAK
93. A KÉT NEGYEDIK FELVONÁS
94. ABEL HERMANT ÚJ DARABJA
95. TÁNCTANÍTÓ A CSIRKEFOGÓK KÖZÖTT
96. A FRANCIA SZÍNPAD
97. A FRANCIÁK ÉS A SÁRGA VESZEDELEM
98. A FRANCIÁK AZ IDEGEN ÍRÓK ELLEN
99. „L’HUMANITÉ”
100. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK
101. A PÁRIZSI SZALON
102. SARAH BERNHARDT KÍSÉRLETEZIK
103. KÉT TUDÓS
104. A HALHATATLANOK KÖZÖTT
105. EGY ÚJSÁGÍRÓ KARRIERJE
106. MAGYAR ELŐADÁSOK A SORBONNE-ON
107. A TELEFON ÉS A SZOCIALISTA ÁLLAM
108. „PLACE DE BUDAPEST”
109. A BOHÉMEKRŐL
110. A MIMI PINSONOK
111. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK
112. ELZÁSZ-LOTHARINGIA
113. PÁRIZS VIRÁGDÍSZBEN
114. EGY ELMARADT PÁRBAJ
115. A VALLÁSALAPÍTÓ
116. A FRANCIÁK ÉS A NÉMET NYELV
117. DOMELA NIEUWENHUIS
118. TELEFONOSKISASSZONYOK HÁZA
119. A NEVERS-I LEGÉNYBÚCSÚ
120. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK
121. MIRABEAU HAMVAI
122. VERLAINE FIA
123. EGY HŐS, AKI RÉSZEGES
124. A PÁRIZSI BOIS VESZEDELME
125. AZ IRODALOM ÜGYVÉDJE
126. EGY RÉGI SZÍNHÁZ FÖLTÁMASZTÁSA
127. OROSZ MENEKÜLTEK PÁRIZSBAN

128. A WATERLOOI PARIPA
129. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK
130. A DOHÁNYZÁS ÉS AZ ÍRÓK
131. A LEGÚJABB HALHATATLAN
132. PETRARCA ÉS A PROVÁNSZIAK
133. KIVÁNDORLÁS FRANCIAORSZÁGBÓL
134. BOULANGER PARIPÁJÁNAK VÉGE
135. SZAVAZÁS AZ ISKOLÁBAN
136. A MAGYAR SZOCIALIZMUS - FRANCIA VILÁGÍTÁSBAN
137. A FRANCIA CENZÚRA
138. A JAPÁNOK KÉPVÁSÁRLÁSA
139. MAGYAR TANÁROK PÁRIZSBAN
140. A FRANCIA HAZAFI VERAI
141. AKADÉMIKUS ÉS FOTOGRÁFUS
142. AHOL A SZOCIALISTÁK AZ URAK
143. AZ UTCANÉV A POLITIKÁBAN
144. MÁDER IGAZGATÓ PÁRIZSBAN
145. A FRANCIA HELYESÍRÁS
146. PÁRIZSI KÜLDÖTTEK BUDAPESTEN
147. A FRANCIA SZOCIALISTÁK EGY BUDAPESTI KONGRESSZUS ELLEN
148. KUNYHÓ A PALOTÁK KÖZÖTT
149. CASA-RIERA ÉS A SZÁZMILLIÓS ÖRÖKSÉG
150. BÉRANGER HÁZÁT LEROMBOLJÁK
151. BELVIGO
152. SZERELMI DRÁMÁK ÁRTATLAN ÁLDOZATOKKAL
153. KITÜNTETETT FRANCIA SZÍNÉSZEK
154. A CÁR ÉS A LYONI TUDÓS EMBER
155. AZ ÉJJELI MENEDÉKHELYEN
156. A FRANCIA VAGYONOK
157. A FEGYENC HÁZASSÁGA
158. KÍNAIAK PÁRIZSBAN
159. EBÉD HARMADFÉLEZER VÁLASZTÓNAK
160. EGY PLÉBÁNOS, EGY PROTESTÁNS LELKÉSZ ÉS EGY RABBI
161. ARISZTOKRATA NŐK BOTRÁNYA
162. FRANCIA PINCÉREK SZTRÁJKJA
163. TÓBIÁS JÓSLATA
164. A KÜLFÖLD MAGYARJAI
165. TALMA EMLÉKE
166. A FÖLTÁMADT VOLAPÜK
167. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK SZEZONJA
168. AHOL ELLOPJÁK A TELEFONT IS
169. NEM KÉMKEDÉS, HANEM ZSAROLÁS
170. WALDECK-ROUSSEAU ORVOSAI
171. OSTROM PÁRIZS KÖZEPÉN
172. AZ ELEFÁNTÖLŐ EMLÉKE
173. A KASSAI CSELÉDEK PÉLDÁJA
174. A VILÁGJÁRÓ VÉGE
175. NAPÓLEON A DRÁMÁKBAN
176. ÉRDEKES SZÍNHÁZI SZÁMOK
177. EGY MAGYAR SZABADSÁGHARCOS ÉS A JAPÁN VEZÉREK
178. A HÓHÉR HALÁLA
179. RABLÁS KLOROFORMMAL
180. SILVAIN BUDAPESTEN
181. SZÍNMŰÍRÓK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA
182. ÖRMÉNYEK PÁRIZSBAN
183. NAGYHATALMAK A SZÍNPADON
184. A SZÜRET FRANCIAORSZÁGBAN
185. AZ ÜDV HADSEREGE - AUTOMOBILON
186. LAMBALLE HERCEGNŐ FEJE
187. A PÁRIZSI MENEDÉK HELYEK
188. ÚJ NEMZETKÖZI KIÁLLÍTÁS PÁRIZSBAN
189. RÉJANE-SZÍNHÁZ
190. AZ IDEGEN SZAVAK
191. MIT AKAR ELZÁSZ?
192. A SZENÁTOR-DIÁK
193. A LOUVRE VESZEDELME
194. AKI COMBES MEGGYILKOLÁSÁRA GYÜJT
195. A MONTE-CARLÓI ÖZVEGY
196. KUROKI ÖCCSE ÉS EGY OROSZ MESTERLEGÉNY
197. ANYÁK ISKOLÁJA
198. AMERIKAI TANSZÉK FRANCIA EGYETEMEN
199. GÖRÖG DIÁKOK TÜNTETÉSE PÁRIZSBAN
200. MI LESZ A TIARÁVAL?
201. A SZINPAD JOGA
202. POLITIKA A VÁROSHÁZÁN
203. A BORRAVALÓ
204. MUNKÁS-KIÁLLÍTÁS PÁRIZSBAN
205. SOK AZ ESZKIMÓ
206. A FRANCIÁK ÉS A FÖLDRAJZ
207. KÜLÖNÖS BOTRÁNY
208. MÜVÉSZET ÉS SZOCIALIZMUS
209. FRANCIA RENDJELEK

6. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. A VÖRÖS SZŰZ
2. SZOKNYÁS KORTESEK
3. A MAGYAR BOSHIDO
4. A SZAHARAI KONZUL
5. AZ Ő ÉLETÜK
6. CHAVANNE LUJZA NAPLÓJÁBÓL
7. VADHÁZASSÁG A VIGADÓBAN
8. VIRIBUS UNITIS
9. MADAME KAUFMANN PÖRE
10. COMBES BUKÁSA
11. A RETTENETES ANGOL MESÉJE
12. RODIN, PITROU ÉS A SZOBROK
13. TALÁLKOZÁS - RAKOVSZKYNÁL
14. TURGENYEV LEÁNYAI
15. A PARADICSOM
16. A MI KACAGÁSUNK
17. BARNUM ÉS ANDREJEVA LOVAGJA
18. „A BÉKA KURUTTYOL…”
19. A FARKAS NYILATKOZATA
20. KILLICRANKIE HERCEG
21. HÁROM SZERELMI ESET
22. A ZSIDÓ GAPON
23. KIRÁLY-IDILLEK
24. A SZENT APASÁG
25. VEÉR JUDIT RÓZSÁJA
26. SÁRA ÉS A KORBÁCS
27. AZ ARANYPATKÓ
28. JÖN A „TERÜLET”
29. EGY KÖNYV ÉS EGY EMBER
30. SZÁZ ESTE ÖRÖME
31. KÁROLY GÁBOR - KÖZBESZÓLT
32. A MOSZKVAI REKVIEM
33. LAURA FÉRJE NYILATKOZIK
34. VÉNUSZ ÉS AZ ÁLMOK
35. A SZEGÉNY ERICH KOPONYÁJA
36. A BOSZORKÁNY
37. JÓKAI SZOBRA
38. MIRE HERCEGNŐK LESZÜNK
39. MAGYARUL IS TUDNAK
40. KIRÁLY AZ ÁROKBAN
41. A SZÍNHÁZ ÖRDÖGE
42. EGY ÉRTÉKES KÖNYV
43. A KÉT DARMSÄTDTER
44. NAFTALI - NAFTÁLIA
45. A MUKDENI LÁNGOK
46. A FRANCIA KUTYA
47. EGY TISZTELETES ÚRHOZ
48. WESSELÉNYI
49. LA TORTAJADA A PÁPÁNÁL
50. A SZENTBERNÁTI BARÁTOK
51. IKAROSZ
52. PÉNTEK ESTI LEVÉL
53. SILVIAC KISASSZONY
54. BORDEAUX-I SZENT GYÜLEKEZET
55. MIKLÓS JUTKA KÖLTEMÉNYEI
56. OLGA
57. RANAVALONA
58. PÉNTEK ESTI LEVÉL
59. NÉGYEZERÉVES BILLET DOUX
60. DUSE
61. PÉNTEK ESTI LEVÉL
62. A LÓ
63. A SZERB DIÁKOK
64. KÉZRŐL-KÉZRE
65. A NACIONALIZMUS ALKONYA
66. A FEKETE MACSKA
67. AZ ÁRVIZI HAJÓS
68. PÉNTEK ESTI LEVÉL
69. ERŐSEK ÉS GYENGÉK
70. WESSELÉNYI MIKLÓS EMLÉKE
71. A MIKÁDÓ DIÁKJAI
72. KÉT SZAMÁR BESZÉLGET
73. TARKA ESTE
74. A DANCIGI HERCEGNÉ
75. PÉNTEK ESTI LEVÉL
76. A NEMESI ELŐNÉV, ÉS A NAGY BETŰ
77. KONTRA
78. AZ EMBER TRAGÉDIÁJA
79. SZERELEM A HARCTÉREN
80. EURÓPA KAIRÓJA
81. PARLAMENT A FÖLD ALATT
82. ENYÉSZET
83. KÖLTÖZIK A MORGUE
84. PÉNTEK ESTI LEVÉL
85. MAGYAR CIKLUS
86. SCHILLER
87. EGY SZÁL MIRTUSZ
88. SZOBOR-NAGYKÖVETEK
89. PÉNTEK ESTI LEVÉL
90. A MEGFENYEGETETT TÖMEG
91. MISS CHIPP
92. PÉNTEK ESTI LEVÉL
93. PARASZTSZÍVEK
94. AMIT AZ AUTOMOBIL BESZÉL
95. CHIMÉRAPOLIS
96. ZARÁNDOKUTAK
97. MULATUNK
98. UJHÁZI EDE
99. A SÖTÉT SZÁRNYAK
100. PÉNTEK ESTI LEVÉL
101. LUX TERKA KÖNYVE
102. CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
103. KOLIBRI MAMA
104. NAGYON FURCSA ESETEK
105. A HÉT CSODA
106. EGY KÖLTÖTT ÚTINAPLÓBÓL
107. NAGYON FURCSA ESETEK
108. EMIL?
109. LEX-FOLCHI
110. FINÁLÉ
111. A SZEZON VÉGÉN
112. SPANYOLOK
113. NAGYON FURCSA ESETEK
114. SZILÁGY VÁRMEGYE MONOGRÁFIÁJA
115. STRÓFÁK A STORTHING-SZENZÁCIÓRÓL
116. CRESCENS
117. MAGYAR APOSTOLOK
118. JÓZSEF FŐHERCEG
119. ŐFELSÉGE
120. EGY FÜSTBE MENT HÁZASSÁG
121. EGY KIS ÜGY ÉS EGY NAGY ÜGY
122. BRÓDY SÁNDOR TRAGÉDIÁJA
123. MISTER VOOD MONOLÓGJA
124. ALTENTEILER APÓ
125. A HAZAFISÁG REVÍZIÓJA
126. ULTIMÁTUM
127. AKITŐL BERLINBEN FÉLNEK
128. A LESZERELT KÖZTÁRSASÁG
129. NAGELMACKERS GYÖRGY
130. A PÁPA DURCÁSKODIK
131. A MAGYAR KANADA
132. BILLIÁRD-AKADÉMIA

133. KÉT BOURBON
134. NAGYON FURCSA ESETEK
135. KÖLTŐKIRÁLYBÓL - FINÁNCMINISZTER
136. EGY HOLTTEST
137. HAZAFI VERAY
138. JÖN-E A NAGY GÉP?
139. MARY KIRÁLYNŐ SZOMORÚSÁGA
140. AZ ELSŐ PIPÁS
141. BEJELENTETT DISZNÓSÁGOK
142. A TEMETŐ REVÍZIÓJA
143. CHARLES LECOCQ HALDOKLIK
144. VILMOS CSÁSZÁR REVOLVERE
145. BARTET ASSZONY
146. MARGITSZIGET ÉS BÁRTFA
147. SHORT STORY
148. MISTER ALEXANDER ESETÉBŐL
149. ALFONZÓ IMÁDKOZIK
150. A NÉV
151. NAGYON FURCSA ESETEK
152. A HALOTT HADSEREG
153. VILÁG-RULETT
154. VANDA, MARISKA, DÓRA
155. JEGYZETEK A NAPRÓL
156. A RAMLEHI REMETE
157. NAGYON FURCSA ESETEK
158. JEGYZETEK A NAPRÓL
159. A KIRÁLY
160. EGY LÁBNYOM ÉS EGY SZOBOR
161. NAGYON FURCSA ESETEK
162. SOMLÓ BÓDOG EGYETEMI TANÁR
163. JEGYZETEK A NAPRÓL
164. A GRÓFNÉ TÉVEDÉSE
165. JEGYZETEK A NAPRÓL
166. NAGYON FURCSA ESETEK
167. EGY VÁNDORGYŰLÉS
168. JEGYZETEK A NAPRÓL
169. HARANGZÚGÁS UTÁN
170. A STRINDBERG-IGAZSÁGOK
171. KONGRESSZUSOK BUDAPESTEN
172. NAGYON FURCSA ESETEK
173. JEGYZETEK A NAPRÓL
174. ORFEUMOK TÁJÁRÓL
175. AZ IDEGENEK
176. AZ ALKOHOL
177. A 3 AJAX
178. KATA NÉNI
179. JEGYZETEK A NAPRÓL
180. JEGYZETEK A NAPRÓL
181. ERVIN GRÓF ISKOLÁJA
182. JEGYZETEK A NAPRÓL
183. AZ ÖRDÖG BIBLIÁJA
184. JEGYZETEK A NAPRÓL
185. A BENJIK ÉS SAVÁK
186. JEGYZETEK A NAPRÓL
187. JEGYZETEK A NAPRÓL

FÜGGELÉK

188. BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON - A FRANCIA PÉNZRŐL
189. A PÉTERVÁRI ÁGYÚMERÉNYLET
190. A PÉTERVÁRI FORRADALOM
191. FARSANG ÉS IRODALOM
192. A „TÁNYI-TÉNYI”
193. CSOKONAI
194. MIKOR MINDEN FÖLFORDUL
195. VÁLASZTÁSI HISTÓRIÁK
196. A VAJDA BÉCSBEN
197. ERDÉLYI MARIETTA - KÉPÜGYNÖK
198. ÁCHIM F. ANDRÁS
199. AZ OROSZ POKOL
200. A LÓLÁB
201. FELHÁBORÍTÓ HÍR
202. A HIVATALOS LAP SAJTÓHIBÁI
203. YVETTE GUILBERT
204. A MUKDENI NAGY CSATA
205. QUO VADIMUS?
206. MAGYARORSZÁG ÉS A FRANCIA KULTÚRHARC
207. FIGYELŐ
208. MILYEN LEGYEN A KÖZÉPISKOLA?
209. NEMO
210. BALLADA A SOK ESZKIMÓRÓL
211. A JÖVŐ MŰHELYE
212. AZ AKADÉMIA LEGÚJABB BOTRÁNYA
213. MIMI PINSON ISKOLÁJA
214. PÁLMAY ILKA - VÁLIK
215. RITOÓK ZSIGMOND HALÁLA
216. AMNESZTIA - HEINE HENRIKNEK
217. IRODALMI BÚVÁR
218. EGY PORTUGÁL
219. AZ AKADÉMIA DÍSZÜLÉSE
220. INDIA PAPNŐJE
221. VÁMBÉRY ÁRMIN ÖNÉLETRAJZA
222. PRIELLE KORNÉLIA
223. EGY SZOMORÚ ÉVKÖNYV
224. BEHEK ISTVÁN NEMESSÉGET KÉR
225. VERSÍRÓKNAK
226. SZEMERE ATTILA (1859-1905.)
227. AZ ISCHLI TALÁLKOZÁS
228. AZ ELSŐ ESTE
229. TURGENYEV SZERGEJEVICS IVÁN
230. A KEGYENC
231. A ZEYSING-BOTRÁNY

7. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. A BEFŐTTES-TÁL
2. IFJÚSÁGUNK
3. JEGYZETEK A NAPRÓL
4. JEGYZETEK A NAPRÓL
5. JEGYZETEK A NAPRÓL
6. AZ ŐRANGYAL
7. JEGYZETEK A NAPRÓL
8. ISMERETLEN KORVIN-KÓDEX MARGÓJÁRA
9. ÚTI SÓHAJTÁSOK
10. A CSÖPPSÉG
11. A SZERELEM ISKOLÁJA
12. JEGYZETEK A NAPRÓL
13. A SZÍNHÁZ CSŐDJE
14. JEGYZETEK A NAPRÓL
15. A BOLYGÓ GÖRÖG
16. AZ IGE VESZEDELME
17. JEGYZETEK A NAPRÓL
18. JEGYZETEK A NAPRÓL
19. JEGYZETEK A NAPRÓL
20. JEGYZETEK A NAPRÓL
21. JEGYZETEK A NAPRÓL
22. JEGYZETEK A NAPRÓL
23. JEGYZETEK A NAPRÓL
24. JEGYZETEK A NAPRÓL
25. BUDAPEST - MONTE-CARLO
26. JEGYZETEK A NAPRÓL
27. A PÁRBAJ
28. SZERKESZTŐI ÜZENETEK
29. JEGYZETEK A NAPRÓL
30. A NAGY HARMÓNIA
31. JEGYZETEK A NAPRÓL
32. JEGYZETEK A NAPRÓL
33. SOLNESS ÉPÍTŐMESTER
34. JEGYZETEK A NAPRÓL
35. JEGYZETEK A NAPRÓL
36. JEGYZETEK A NAPRÓL
37. JEGYZETEK A NAPRÓL
38. JEGYZETEK A NAPRÓL
39. A NAGY ÉRZÉS
40. JEGYZETEK A NAPRÓL
41. JEGYZETEK A NAPRÓL
42. KABOS EDE
43. JEGYZETEK A NAPRÓL
44. JEGYZETEK A NAPRÓL
45. JEGYZETEK A NAPRÓL
46. ZÉTA
47. JEGYZETEK A NAPRÓL
48. JEGYZETEK A NAPRÓL
49. JEGYZETEK A NAPRÓL
50. JEGYZETEK A NAPRÓL
51. EGY ÉV - TÖRVÉNY NÉLKÜL
52. JEGYZETEK A NAPRÓL
53. FÖLDINDULÁS
54. JEGYZETEK A NAPRÓL
55. DR. KLAUSZ
56. LEBONNARD APÓ
57. JEGYZETEK A NAPRÓL
58. JEGYZETEK A NAPRÓL
59. JEGYZETEK A NAPRÓL
60. A SIVATAGBAN
61. JEGYZETEK A NAPRÓL
62. A KISZÚRT SZEM
63. JEGYZETEK A NAPRÓL
64. VERSEK
65. MONSIEUR X
66. FALLIÈRES
67. A LIPCSEI DIÁKOK
68. VÉNUSZ
69. ERDŐS RENÉE
70. JEGYZETEK A NAPRÓL
71. MAISON DE POUPÉE
72. IGNOTUS KÖNYVE
73. JEGYZETEK A NAPRÓL
74. JEGYZETEK A NAPRÓL
75. CARDUCCI HÁZA
76. A KOLDUSGRÓF
77. ÍRÓ A KÖNYVÉRŐL
78. DÓCZI LAJOS GOETHE-FORDÍTÁSA
79. PIKLER GYULA
80. BACCARAT
81. JEGYZETEK A NAPRÓL
82. HÁROM KIS DARAB
83. ZÁTONYON
84. JEGYZETEK A NAPRÓL
85. VADÖLŐ, BIZTOSKÉZ ÉS OROSZLÁNSZÍV
86. ADY ENDRE VÁLASZA
87. KIS TÖRTÉNETEK NAGYURAKRÓL
88. HALDOKLUNK
89. NYILATKOZAT
90. EGY ÚJ ASSZONY LEVELEI
91. TÁRSASÁGOK
92. JEGYZETEK A NAPRÓL
93. A CÁR HALAI
94. JEGYZETEK A NAPRÓL
95. HEINE HENRIK HALÁLÁNAK ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJA
96. PRÓFÉCIA A GYÖNGESÉGRŐL
97. HYMEN REFORMJA
98. NIL VERSEI
99. VÉSZI MARGIT
100. JEGYZETEK A NAPRÓL
101. TIZENHAT PAPI FEJEDELEM
102. SHERLOCK HOLMES KALANDJAI
103. JEGYZETEK A NAPRÓL
104. KUN LÁSZLÓ
105. CÍME NINCS!
106. JEGYZETEK A NAPRÓL
107. JEGYZETEK A NAPRÓL
108. CSERELEÁNYOK
109. A RÉPUBLIQUE BLANCHE
110. JEGYZETEK A NAPRÓL
111. AZ ELNÖK SZÓZATA
112. DIÁKOK NÉPÁLLAMA
113. AZ ÖSZTÖN
114. JEGYZETEK A NAPRÓL
115. HALÁLHARANG
116. JEGYZETEK A NAPRÓL
117. A MENEKÜLŐ EMBER
118. JEGYZETEK A NAPRÓL
119. BETEG A FÖLD
120. JULIÁN MAGYARJAI
121. JEGYZETEK A NAPRÓL
122. DONKIN EDVÁRD
123. CSEBI TATÁR
124. A SZAMÁR GORKIJ
125. ECCE EGO
126. AKNAY TIBOR
127. A TULIPÁN-KERT TRAGÉDIÁJA
128. JEGYZETEK A NAPRÓL
129. JEGYZETEK A NAPRÓL
130. AZ ÖRDÖG CIMBORÁJA
131. BUBICS ZSIGMOND ESETE
132. SZÍNÉSZNŐK AZ UTCASARKON

133. JEGYZETEK A NAPRÓL
134. JEGYZETEK A NAPRÓL
135. A SIRALOMHÁZBAN
136. IDEGEN KÖLTŐK
137. EGY POLÉMIA
138. JEGYZETEK A NAPRÓL
139. NERO ÉS NÉNY
140. JEGYZETEK A NAPRÓL
141. HÓDÍTÓ TRAFIKOK
142. A JÁSZOL
143. JEGYZETEK A NAPRÓL
144. A PERESZLÉNYI JUSS
145. KISBÁN MIKLÓS
146. TELEKES BÉLA: VERSEK
147. FECSKÉK
148. SZERKESZTŐI ÜZENETEK
149. JEGYZETEK A NAPRÓL
150. A KÁTÉ
151. JEGYZETEK A NAPRÓL
152. ÚRI FÖLDRENGÉS
153. A BÉKE VEREBEI
154. GORKIJ ÉS ANDREJEVA
155. JEGYZETEK A NAPRÓL
156. HOL A BOLDOGSÁG?
157. SAN FRANCISCO
158. MARY ANN
159. JEGYZETEK A NAPRÓL
160. KÉNYES ÜGY
161. CASTELAR IGAZSÁGA
162. NAGYON FURCSA ESETEK
163. AZ ARANYGYAPJÚ
164. TŰNŐDÉSEK MÁJUS NAPJÁN
165. POLITIKA ÉS IRODALOM
166. NAPLEGENDA
167. JEGYZETEK A NAPRÓL
168. VÁROSÉPÍTŐ NÉPEK
169. A BOLDOGSÁG FÁTYOLA - A PLETYKA
170. NAGYON FURCSA ESETEK
171. EGY MÁSIK VÁLASZTÁS
172. JEGYZETEK A NAPRÓL
173. A PIARISTÁK
174. JEGYZETEK A NAPRÓL
175. BOCSKAI ISTVÁN
176. TRISTIA
177. JEGYZETEK A NAPRÓL
178. A MERÉSZ BAJUSZÚ ÁLMODÓ
179. JEGYZETEK A NAPRÓL
180. SARAH ÉS PÁRIZS
181. EGY ÚJ SOMLÓ-ÜGY
182. EGY TÖRTÉNELMI KÉZSZORÍTÁS
183. A MINISZTER-KOSSUTH ÉS A KOSSUTH-ELVEK
184. JEGYZETEK A NAPRÓL
185. IBSEN MEGHALT
186. KULTÚRKÉPEK
187. JEGYZETEK A NAPRÓL
188. REVOLVER A NEMZETGAZDASÁGBAN
189. JEGYZETEK A NAPRÓL
190. JEGYZETEK A NAPRÓL
191. A GONDOLAT ELLEN
192. EGY KÍSÉRTET
193. AZ ISTENTELEN DIÁK
194. JEGYZETEK A NAPRÓL
195. SZEGÉNY JOLBEY MIKLÓS
196. EGY NAGY ASSZONY
197. JOLBEY MIKLÓS ESETE
198. „SŐT ÉPPEN ELLENKEZŐLEG”
199. STRÓFÁK SZÍNPADI NŐKRŐL
200. JEGYZETEK A NAPRÓL
201. EGY ÚJ SZOBORRA
202. AZ ELSŐ TRAGÉDIA
203. JEGYZETEK A NAPRÓL
204. PROLÓGUS

FÜGGELÉK

205. RADÓ ANTAL ÚJ VERSES-KÖNYVE
206. SZÁSZ KÁROLY (1829-1905)
207. AZ ÚJ HARC
208. MAKSZIM GORKIJ
209. AZ ÚJ SZÁZAD
210. A ZEYSIG-PÖR VÉGTÁRGYALÁSA
211. A FIGYELŐ - UTOLSÓ SZÁMA
212. SUSANNE DESPRÈS UTOLSÓ FELLÉPÉSE
213. DEÁK FERENC
214. POGÁNY VERSEK
215. GIZY
216. A LEÁNYKA JUBILEUMA
217. A NEMI ÉLET ÉS A GYERMEK
218. FEDÁK SÁRI A KIRÁLY SZÍNHÁZBAN
219. MAGYAR IRODALOM A SORBONNE-ON
220. A FÜRGE NEMZETI SZÍNHÁZ
221. ÍRÓK
222. „MEDDŐ KÖZJOGI HARCOK” „KENYÉR ÉS JOG”
223. ISTÓCZY - JELENTKEZIK
224. A PÉNZ
225. MADAME CURIE - EGYETEMI TANÁR
226. ZSAZSA ÉS A GYŰSZŰ
227. A MESTER BUDAPESTEN
228. EÖTVÖS KÁROLY
229. MIKOR VOLTAK BECSÜLETESEK?
230. EGY KITÜNŐ ÖTLET
231. CSAK NEM AZÉRT TALÁN?
232. „MARADJANAK A TEMPLOMBAN”
233. HAZUDIK?
234. NÁSZUTAZÁS A KASZÁRNYÁBAN
235. ARATÁS ELŐTT? ARATÁS UTÁN?
236. JÁNOS PAP
237. MAGYAR BESZÉD
238. ZÁRT AJTÓK MÖGÖTT
239. A NÉVJEGY IS VÍVMÁNY?
240. SZEGÉNY MAGYARORSZÁG GYÓGYÍTÁSA
241. BOROSTYÁN SÁRI
242. TANÁRJELÖLT
243. ÉRTESÍTŐ A - SEMMIRŐL

8. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. PÁRIZSIG
2. A SZAJNA MELLŐL
3. ÚJ HARCOK ELŐTT
4. AZ ABEL BONNARD-OK
5. A SZAJNA MELLŐL
6. A SZAJNA MELLŐL
7. A HAZASZERETET REFORMJA
8. A SZAJNA MELLŐL
9. A SZALONOK CSŐDJE
10. A „CHER COMTE”
11. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN
12. JÓSLÁSOK MAGYARORSZÁGRÓL
13. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN
14. IBSEN ÉS MISTRAL
15. A SZAJNA MELLŐL
16. A SZAJNA MELLŐL
17. A SZAJNA MELLŐL
18. KÓBORLÁSOK PÁRIZS KÖRÜL
19. SOROLLA Y BASTIDA
20. AZ IRODALMI KÖZTELEK
21. A SZAJNA MELLŐL
22. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN
23. AZ IDEGEN NŐK
24. A SZAJNA MELLŐL
25. AKIKRE NYÁRON EMLÉKEZÜNK
26. SZLÁV ZSIDÓK PÁRIZSBAN
27. A SZAJNA MELLŐL
28. SZOCIALIZMUS ÉS ORTOGRÁFIA
29. A LE FOYER ÜGYE
30. EGY KIS KATONÁSDI
31. A BELGÁK
32. KÓBORLÁSOK PÁRIZSBAN
33. DICTATUS PAPAE
34. A SZŰZ GONDOLKOZÓK
35. ANATOLE FRANCE VALLÁSA
36. A SZAJNA MELLŐL
37. EGY KIS IRODALOM
38. GUILLOTIN DOKTOR KÉSE
39. PAPOK ÉS BŰNÖK
40. EGY OKOS „GAFFE”
41. MÁGNÁSOK
42. ÚJ MARSEILLAISE
43. A NAGY ELLENSÉG
44. EGY MAGYAR PROBLÉMA
45. NEM JÓ EMBEREK
46. ÜGYVÉDEK, ÚJSÁGÍRÓK, ORVOSOK
47. LOTI ÚJ KÖNYVE
48. BETHLÉEM ABBÉ INDEXE
49. LEVÉL AZ ARISZTOKRÁCIÁRÓL
50. ÚTI LEVELEK
51. ÚTI LEVELEK
52. ÚTI LEVELEK
53. AZ ŐSZI VELENCE
54. A MARSEILLE-I KIÁLLÍTÁS
55. ÚTI JEGYZETEK
56. A KIS NÉPSZERŰSÍTŐK
57. A LAGUNÁKON
58. JEGYZETEK
59. ÚTI LEVELEK
60. ALBERT HERCEG
61. ÚTI JEGYZETEK
62. JEGYZETEK
63. AZ ÓPIUM
64. JEGYZETEK
65. RIVIÉRAI KÉPEK
66. A MAI ARÉNA
67. A CANNES-I NÁSZ
68. BRUMMELL ÉS A BUDAPESTI DANDYZMUS
69. CLEMENCEAU ÉS AZ ÚJSÁGÍRÓK
70. LA BARRE - DÓZSA GYÖRGY
71. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL
72. AZ ÚJ NÓTA
73. PAUL GAUGUIN
74. SZERELEM ÉS SZÍNPAD
75. A SZAJNA MELLŐL
76. PÁRIZS ÉS GÖRÖGJEI
77. GABRIEL SYVETON
78. A LELKEK FORRADALMA
79. KÖLTŐK
80. „ITE MISSA EST”
81. KÁLVINISTÁK ÉS SZOCIALIZMUS
82. AZ EGYKE
83. ADÓ A NEMESSÉGRE
84. HEINE HENRIK KESERŰ
85. ÜNNEP UTÁN
86. HISTÓRIA ASSZONY PAJKOSSÁGA
87. PÁRIZSI JEGYZETEK
88. PÁRIZSI JEGYZETEK
89. A COURRIER EUROPÉEN
90. NÉHÁNY PÁRIZSI HÍR
91. PÁRIZSI JEGYZETEK
92. PÁRIZSI JEGYZETEK
93. A VOLNEY TANULSÁGA
94. PÁRIZSI JEGYZETEK
95. PÁRIZS, AZ ÚJ ÉVA ÉS A SZERELEM
96. ARCKÉPEK
97. A VEREKEDŐ EGYHÁZ
98. A KÜLFÖLD ÉS A KOALÍCIÓ
99. ROUSSEAU ÉS LEMAITRE
100. ARCKÉPEK
101. IBSEN ÉS SETTIMIO
102. ÖREG ÉS IFJÚ ÍRÓK
103. ARCKÉPEK
104. STRÓFÁK MARDI-GRAS-RÓL
105. PÁRIZSI JEGYZETEK
106. AZ ÚJ EGYHÁZ
107. PÁRIZSI JEGYZETEK
108. VÁLASZ TÓTH BÉLÁNAK
109. PÁRIZSI JEGYZETEK
110. PÁRIZSI JEGYZETEK
111. WILLY ÉS COLETTE
112. PÁRIZSI JEGYZETEK
113. ARCKÉPEK
114. „LEGYEN VILÁGOSSÁG”
115. ÁLLAMFÉRFIAK ISKOLÁJA
116. KÉPEK A FRANCIA ISKOLÁBÓL
117. A SZABAD GONDOLAT PÁPÁJA
118. A PIKTURA-BÁBEL
119. PÁRIZSI JEGYZETEK
120. MAGYAR VILÁG PÁRIZSBAN
121. PÁRIZSI JEGYZETEK
122. LÁTOGATÁSOK
123. A GRAND GUIGNOL
124. A VATIKÁNI BÖRZE
125. PÁRIZSI JEGYZETEK
126. A MEGSZÁLLOTT PÁRIZS
127. HARC JEANNE KÖRÜL
128. AZ ÚJ BONAPARTE
129. PÁRIZSI JEGYZETEK
130. JEAN ALLEMANE KÖNYVE
131. EGY SZEGÉNY SZALON
132. PÁRIZSI JEGYZETEK

133. MAGYAROK A PÁRIZSI NAGY SZALONBAN
134. EGY-KÉT PÁRIZSI HÍR
135. STRAUSS SALOMÉJA PÁRIZSBAN
136. A PÁPA PÉNZE
137. AZ Ő FRANCIA BARÁTAIK…
138. „NÉGY FAL KÖZÖTT”
139. PÁRIZSI JEGYZETEK
140. HUGUES LE ROUX ÉS KOSSUTH LEVELE
141. PÁRIZSI JEGYZETEK
142. HA A BACILUST FÖLFEDEZIK

FELJEGYZÉSEK

143. II. PÁRIZSI NOTESZKÖNYV

CIKKEK, TANULMÁNYOK

144. JEGYZETEK A NAPRÓL
145. AKIKET HALOTTAKKAL GYILKOLTATNAK
146. SZEGÉNY, SZEGÉNY HUSZÁRTISZTEK
147. ZENGAN ÉS DRAGOJ
148. FLAMMARION ÚJ KÖNYVE
149. MIÉRT BÁNTJÁK A KASSZÍRNŐT?
150. A VILÁGOSSÁG LOBOGÓJA ALATT
151. SZERELEM ÉS DÍJ
152. A FIÚK IS GAZEMBEREK
153. ERNESTO ÉS ADELAIDE
154. MINISZTER A TALÁLKOZÓN
155. A MAGYAR NEMESSÉG
156. JÖHET MÁR CSULALONGKORN
157. EGY PASSZÍV REZISZTENCIA
158. EGY SZÉP SZENZÁCIÓ
159. JEGYZETEK A NAPRÓL
160. MAGDOLNA GRÓFNŐ TÉVEDÉSE
161. JEGYZETEK A NAPRÓL
162. JEGYZETEK A NAPRÓL
163. AZ EGYHÁZ KÍNJA
164. AZ ALKALMI IGAZMONDÓK
165. KIS PÁRIZSI SZENZÁCIÓK
166. AZ OLÁH GIMNAZISTÁK
167. JEGYZETEK A NAPRÓL
168. A SZARVAS-CSÁRDA KÖRÜL
169. BEÖTHY ÚR SZÍNHÁZAI
170. JEGYZETEK A NAPRÓL
171. JEGYZETEK A NAPRÓL
172. EGY ELRABLOTT KOSSUTH-NÓTA
173. A HERING ÉS A TÖBBI
174. JEGYZETEK A NAPRÓL
175. ABBÁZIA LEGSZEBB HÖLGYEI
176. FEKETE VIZEKEN
177. JEGYZETEK A NAPRÓL
178. MIÉRT VEREKEDNEK A VIDÉKI ÚJSÁGÍRÓK?
179. JEGYZETEK A NAPRÓL
180. DE CAUX MIMI SÍREMLÉKE
181. A TÖRTÉNELMI PELLAGRA
182. JEGYZETEK A NAPRÓL
183. AZ ELROMLOTT HÍD
184. DÁNIEL ÉS PÁRIZS
185. JEGYZETEK A NAPRÓL
186. NAGY ÚR A FŐSZOLGABÍRÓ
187. JEGYZETEK A NAPRÓL
188. MEZEI ÉS PASQUALI
189. CHÉLARD ÚR LAPJA
190. JEGYZETEK A NAPRÓL
191. TÁRKÁNY ÉS KERPENYEST
192. MÁGNÁSOK ÉS OLÁH CIGÁNYOK
193. JEGYZETEK A NAPRÓL
194. ORSZÁGOS VÁROS PUSZTASZEREN
195. KIS SZENZÁCIÓK NAGY NŐKRŐL
196. PIUS PÁPA ÉS A NŐK
197. JEGYZETEK A NAPRÓL
198. AZ ASSZONY ÉS A PARASZT
199. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL
200. JEGYZETEK A NAPRÓL
201. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL
202. JEGYZETEK A NAPRÓL
203. SAJÁT LÁBÚLAG RÚGJÁK EGYMÁST
204. JEGYZETEK A NAPRÓL
205. VUCSKOVICSNÉ GYERMEKET AKART
206. KIS SZENZÁCIÓK - NAGY NŐKRŐL
207. JEGYZETEK A NAPRÓL
208. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL
209. JEGYZETEK A NAPRÓL
210. JEGYZETEK A NAPRÓL
211. MAGYARORSZÁG AZ ÚJ HELLÁSZ
212. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL
213. PUSZTASZEREN
214. KÁRTYÁZNAK, ISZNAK, ÖLNEK
215. JEGYZETEK A NAPRÓL
216. EGY GYÁMOLTALAN ÓRIÁS
217. A TISZTELETES ÚR
218. JEGYZETEK A NAPRÓL
219. JEGYZETEK A NAPRÓL
220. PÁRIZS ÉLNI KEZD
221. KIKÉ LEGYEN BUDAPEST?
222. JEGYZETEK A NAPRÓL
223. KÉNYSZERŰ INKOGNITÓK MAGYARORSZÁGON

FÜGGELÉK

224. MERJÜNK GONDOLKOZNI
225. A FELHÁBORODÁS
226. AZ ERKÖLCSÖS ESPERES
227. GIRON HÁZASODIK
228. PAULUS
229. A DICSŐSÉG HATÁRAI
230. HENRI BERNSTEIN ÚJ DARABJA
123. HENRY BATAILLE ÚJ DARABJA
232. SARAH BERNHARDT ÚJ SZEREPE
233. MILLIÓS ÜZLETEK: SZÁZEZRES PROVÍZIÓK
234. APPONYI ÉS FRANCIAORSZÁG
235. AZ ANTOINE-SZÍNHÁZ ÚJ DARABJA
236. A SZTRÁJKOLÓK GYERMEKEI
237. IDŐK JELE
238. TRISTAN BERNARD ÚJ DARABJA
239. TERÉZ ÉS NŐVÉREI
240. FRANCIA TISZTEK A JAPÁN HADSEREGBEN
241. NAPÓLEON GYOMRA
242. MAETERLINCK ÚJ DARABJA
243. A VETÉLYTÁRS
244. DRÁMA XVII. LAJOSRÓL
245. TOLSZTOJ MEGHALT?
246. EGY ELŐKELŐ VADHÁZASSÁG
247. „MADELEINE, GYERE VISSZA!”
248. NAGYKÁROLY
249. A LOUVRE TULAJDONOSA
A - BECSÜLETREND NAGYKERESZTESE
250. MEGÖLTE AZ ÖRÖM
251. A WEKERLE BANKETTJE
252. A MI VISZONYAINK
253. CSIRKEFOGÁS A MOZI SZÁMÁRA
254. A SZIÁMI KIRÁLY TACSKÓI
255. HUMBERTÉK SORSA

9. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

I. JEGYZETEK A NAPRÓL
2. A KÁLVINISTA KARDINÁLIS
3. PÜSPÖK URAK KÖRÚTON
4. PÁRIZSI LEVÉL
5. JEGYZETEK A NAPRÓL
6. ELTŰNT FIATAL POÉTA
7. MAGYARORSZÁG ÚJJÁSZÜLETÉSE
8. JEGYZETEK A NAPRÓL
9. A HÁLÁS UTÓKOR
10. WERBŐCZI ÉS AZ Ő NÉPE
11. SZÉCHENYI ISTVÁN DICSŐSÉGE
12. A FEKETE LOBOGÓ
13. TIZENÖTMILLIÁRDOS HAZAFIASSÁG
14. BAJ VAN A PARASZTTAL
15. KIS SZENZÁCIÓK PÁRIZSBÓL
16. JEGYZETEK A NAPRÓL
17. PIKLER - THALAMAS
18. JEGYZETEK A NAPRÓL
19. A NAGY MIKLÓS
20. JEGYZETEK A NAPRÓL
21. STEFFENS ÚR DINER-JE
22. HELÉNA-KÉRDÉS
23. JEGYZETEK A NAPRÓL
24. HÍRES NŐK ESETEI
25. ANDRÁSSY ÉS A DARABONTOK
26. JEGYZETEK A NAPRÓL
27. AZ ÚRI BANDA
28. FIATAL TANÁR ÉS DIÁKJAI
29. A NAGY BÖRTÖN
30. HALOTT KÖLTŐ KRITIKÁJA
31. JEGYZETEK A NAPRÓL
32. JEGYZETEK A NAPRÓL
33. TEMETŐ AZ ORSZÁG
34. GLOSSZÁK
35. BJÖRNSON - DON QUIJOTE
36. EGY JUBILEUM
37. A JUSTH-AFFÉR
38. GYÖRGY KIRÁLY MULAT
39. EJH, EJH, DURI JÓZSEF
40. GLOSSZÁK
41. MAGYAR ESETEK ÉS A KÜLFÖLD
42. A NÉPPÁRT JÓ DOLGA
43. A BOLTOS DOKTOR
44. KEMÁL BEJ DEBRECENBEN
45. PÁRIZSI MAGYAR DOLGOK
46. GLOSSZÁK
47. FEDÁK ÉS A GYORSHAJTÁS
48. FEKETE-KÉZ ÉS FEHÉR-KÉZ
49. VADÁSZAT PUSZTASZER KÖRÜL
50. GLOSSZÁK
51. EGYETLEN ORVOSSÁG: A HARAKIRI
52. A GYERMEK, A GYERMEK
53. A SUSZTER KÉT ESETE
54. „ZÉ" ÉS „CETT"
55. ESETEK KIS-MAGYARORSZÁGBÓL
56. FEJEDELMI SZENZÁCIÓK
57. GLOSSZÁK
58. A LEGBÚSABB PÁRT
59. KISS JÓZSEF
60. ÉLJEN A VÁRMEGYE
61. ÓH, BENKŐ ÚR
62. MIKOR A DRÉHEREK VÁLNAK
63. LUEGER V. B. T. T.
64. A FÉLKEZŰ SIKKASZTÓ
65. DUCURA DUMBRAVA
66. A MARADISÁG HITVALLÁSA
67. ÜDVÖZÖLJÜK GYÜRKY ÖDÖNT
68. ÖNGYILKOSSÁGOK AZ IRODALOMÉRT
69. SZENT ÜZLETEK
70. HA MOMMSENÜNK VOLNA
71. TÜNTETNEK AZ ÖREGEK

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

72. B. Ú. É. K.
73. „A BIHARI ISTEN"
74. JEGYZETEK A NAPRÓL
75. JEGYZETEK A NAPRÓL
76. „KI MIT ADHAT, ADJON"
77. A HARDEN-PÖR - GYANÚS
78. A SZENT ANYASÁG
79. JEGYZETEK A NAPRÓL
80. DARÁNYI ÉS A TÖRTÉNELMI FÁK
81. PÁRIZSI LEVELEK
82. JEGYZETEK A NAPRÓL
83. JEGYZETEK A NAPRÓL
84. CSÁSZ. KIR. KEGYELMEK
85. A LÁNCHÍD LEVELE
86. JEGYZETEK A NAPRÓL
87. HARCRA KÉSZÜL A VÁRMEGYE
88. A TARJÁN-BOTRÁNY
89. A HAZUGOK ORSZÁGA
90. JEGYZETEK A NAPRÓL
91. AKIK NEM HÁZASODNAK
92. EGY MAGYAR DRÁMA
93. RÓZSIKA ÉS GLADYS
94. NEHÉZ IDŐK. MIÉRT?
95. GÖRGEY ÉS HÓDOLÓI
96. JEGYZETEK A NAPRÓL
97. A CSÁSZÁR KATONÁI
98. JEGYZETEK A NAPRÓL
99. AZ ÚJ KONTOK
100. JEGYZETEK A NAPRÓL
101. A FALU NEM HARAGSZIK
102. A MAGYAR PIMODÁN
103. JEGYZETEK A NAPRÓL
104. JEGYZETEK A NAPRÓL
105. A FALÁS RENDJE
106. JEGYZETEK A NAPRÓL
107. TINTASZAGÚ SZERELEM
108. NIETZSCHE ÉS ZARATHUSTRA
109. JEGYZETEK A NAPRÓL
110. SZÍNHÁZ ÉS MOZI
111. HASZONTALAN EMBERVADÁSZAT
112. JEGYZETEK A NAPRÓL
113. EGY POÉTA-GRÓFNÉ
114. JEGYZETEK A NAPRÓL
115. MÁGNÁSOK ÉS PÜSPÖKÖK URADALMA
116. JEGYZETEK A NAPRÓL
117. FORRADALOM VAN
118. JEGYZETEK A NAPRÓL
119. A KLERIKÁLIS MORÁL
120. JEGYZETEK A NAPRÓL
121. APPONYI ÉS A FORRADALOM
122. EGY GYÖNGE KÜRTSZÓ
123. AZ „ÁRTATLANOK"
124. A BABONA SZÁZADA
125. A KULTÚRA NEVÉBEN
126. EMBEREK ÉS TRAGÉDIÁK
127. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL
128. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

129. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL
130. POLITIKA ÉS KULTÚRA
131. A „SZILÁGY" BŰNE
132. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL
133. JEGYZETEK A NAPRÓL
134. A RÉSZEG HAJÓ
135. [KÜLÖNÁLLÓ NOTESZLAPOK]
136. FALUSI LEVÉL - PÁRIZSBÓL
137. A NÉPEK ÖSSZEFOLYNAK
138. PÁRIZSI JEGYZETEK
139. PÁRIZSI LEVÉL
140. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
141. JÚNIUS 14. ÉS JÚLIUS 14.
142. ÚJ VALLÁSALAPITÓK
143. ANTISZEMITA ZSIDÓK
144. BOJKOTT A DEMOKRÁCIÁRA
145. SZŰZ MÁRIA ZAVARBAN VAN
146. A FÖLD MEG A VÁROS
147. „A MAGYAR GRÓF"
148. MI LESZ A RÓZSALEÁNYOKKAL?
149. LOURDES-BAN FOLYNAK A CSODÁK
150. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
151. SERVET SZOBRA ÉS A TORDAI PAPOK
152. VIVE LE ROI?
153. A VOKS ELLEN
154. SAGAN HERCEG SZERENCSÉJE
155. AZ EGYHÁZ - SZORUL
156. FÖLJEGYZÉSEK
157. A LEGSZOMORÚBB ÁLLATOK
158. MEGSZERETTETIK A HAZÁT
159. ASSZONNYAL A BAKON
160. IDEGEN FORRADALMÁROK PÁRIZSBAN
161. MAGYAR ÉS LENGYEL
162. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
163. KORTÖRTÉNETI JEGYZETEK
164. FRANCIA-E PÁRIZS?
165. [A HOLNAP]
166. PAOLI ÚR EMLÉKEI
167. SZENT ALBERT LEVELE
168. A FÖLD FOROG TOVÁBB
169. JÓKAI-EMBEREK
170. JEGYZETEK A NAPRÓL
171. JEGYZETEK A NAPRÓL
172. A NEMESI FÖLKELÉS
173. A DUK-DUK AFFÉR
174. A DUK-DUK AFFÉRHOZ
175. GEORGES EEKHOUD
176. A JÖVŐ FÉSZKE
177. KRISZTUS URUNKNAK ÁLDOTT SZÜLETÉSÉN

CIKKEK, TANULMÁNYOK

178. SZINI GYULA
179. AZ ÉLET LOBOGÓJA ALATT
180. IRODALMI HÁBORGÁS ÉS SZOCIALIZMUS
181. MAGYAR LELKEK FORRADALMA
182. PÁRIZSI LEVÉL
183. ÍRÓK ÉS GAZEMBEREK
184. „TÁRSASÁGBELI" HÖLGYEK A SZÍNPADON
185. HOGYAN CSINÁLÓDNAK AZ ESEMÉNYEK?
186. LA FEMME FATALE
187. JÖNNEK AZ ASSZONYOK
188. A SZAJNA MELLŐL
189. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL
190. AZ OMNIBUSZ TETEJÉRŐL
191. A LEGÉRDEKESEBB MINISZTERELNÖK
192. GEISTIGE ELEPHANTIASIS
193. VADAK, TÖRPÉK, MAJMOK
194. NEM LESZ FORRADALOM
195. A NAGY VÉLETLEN
196. TÁRLATOK, HECCEK, DIVATOK
197. AMIRŐL PÁRIZS BESZÉL
198. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
199. SÉTÁK EGY BOMBA KÖRÜL
200. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
201. „MINDENT A FÓRUMRA"
202. AZ AUTOMOBILOK ORSZÁGÚTJÁN
203. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
204. [ÖNÉLETRAJZ]
205. A MAGYAR PÁRIZS
206. PÁRIZS, AZ ASSZONY-VÁROS
207. DON JUAN KUDARCA
208. HALOTT ÍRÓK MEGRÁGALMAZÁSA
209. MÓRICZ ZSIGMOND
210. MUNATIUS PLANCUS VÁROSÁBAN
211. ANATOLE FRANCE ÚJ LEGENDÁS KÖNYVE
212. LESZNAI ANNA VERSEI
213. FERRER ÉS A LEGENDA
214. FÉLELEM ÉS ÍRÁS*
215. GYULAI PÁL

FÜGGELÉK

216. A SZŰZIES APPONYI
217. TÖMÖR JELLEMZÉS
218. A GYÁRIPAROSOK
219. A VÁROSOK
220. FRANCIA SZÍNÉSZEK A MAGYAR SZÍNHÁZBAN
221. AZ ÁRVA JÓKAI-SÍR
222. ACHIM ANDRÁS ÜZENETE

10. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1. SOKALLJÁK AZ ÉHBÉRT
2. PORTUS HERCULIS MONOECI
3. POÉTA ÉS PUBLIKUM*
4. AZ ISTEN AZ IRODALOMBAN
5. IRODALOM HÍRLAPFORMÁBAN
6. UNE LETTRE DE M. ENDRE ADY
7. PÁRIZS SZÖRNYŰ NAPJAIBÓL
8. PÁRIZSI LEVELEK
9. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
10. AZ IRODALOM DIVATJA
11. PIROS ÉS FEKETE
12. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
13. A KÉT PÁRIZS
14. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
15. LA VIERGE FOLLE
16. KABOS EDE KÖNYVE
17. STRÓFÁK A CHANTECLERRŐL
18. PAPADIAMANTOPULOS KIS POÉTÁI
19. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
20. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
21. A LEGÍRÓBB ÍRÓ
22. EGY HÍRES BUKOTT KÉPVISELŐ
23. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL
24. A PARASZT NIETZSCHÉK
25. CSENDES VÁLSÁGOK
26. A FORRADALMÁR PETŐFI
27. „A LA MANIÈRE DE…”
28. AZ IMPERIALE SIRATÁSA
29. VERLAINE ÉS CARRIÈRE
30. LA CHÂTEAU DE LA BELLE-AU-BOIS-DORMANT
31. KI LESZ A MIKSZÁTH?
32. REINITZ: ADY-DALOK
33. LUCIEN
34. PETŐFI NEM ALKUSZIK
35. SHAW BERNÁT: „THE DOCTOR’S DILEMMA”
36. JÓSLÁSOK ÉS JAVALLÁSOK
37. „A KÖLTŐI NYELV ÉS CSOKONAI”
38. „A SZÖRNYŰSÉGES HARCZ”
39. VAN-E MAGYAR NYELV?
40. A TANÁROK DOLGA
41. ELŐSZÓ
42. SZAVAK A PATVARBAN
43. MOLNÁR FERENC SZÍNPADA
44. A ROBBANÓ ORSZÁG
45. VALLOMÁS
46. [NYILATKOZAT ÍRÓI TERVEIRŐL]
47. STRÓFÁK „BUDA HALÁLÁ”-RÓL
48. [A BÖRZÉRŐL]
49. EZ NEM REHABILITÁCIÓ
50. AZ ASSZONY ELLEN
51. FICÁNKOL A PARLAMENT
52. VÁROSOS MAGYARORSZÁG
53. A NAGYKÖVET ÚR
54. A JÓKAI EMBERE
55. HÁROM ARISZTOKRATA BUKÁS
56. HIRTELEN, RÖVID SZENTENCIÁK
57. ELŐSZÓ
58. A TARISZNYÁS EMBER
59. UTAK ÉS CSALÓDÁSOK
60. [MAGYAR ÍROK SZERVEZKEDÉSE]
61. LA FANCIULLA DEL WEST
62. KÉT MEGGYŐZŐDÉSŰ EMBEREK
63. UTAK ÉS CSALÓDÁSOK
64. [LEVÉL A VILÁG SZERKESZTŐJÉHEZ]
65. LEVELEK SZENT ALAJOSHOZ
66. KÁLVIN HÍVŐI TÉRDEPELNEK
67. DISPUTA
68. AZ ŐSZI MÜNCHEN
69. DISPUTA
70. JELKYEK ÉS CSOMAIAK
71. A KÁROLYIAK BIRODALMÁBAN
72. A REGÉNY ROMLÁSA
73. DISPUTA
74. ÚJ, SZELÍD JEGYZETEK
75. A ZILAHI INTERNÁTUS
76. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
77. ÜNNEPRONTÁS
78. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
79. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
80. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
81. IRODALOMPOLITIKA
82. [IRODALOMPOLITIKA]
83. [SEMPER IDEM]
84. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
85. A SERLEGES MAGYARORSZÁG
86. DISPUTA
87. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
88. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
89. BIRÓ ÉS PEKÁR
90. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
91. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
92. AZ ÚRISTEN NEVÉBEN
93. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
94. [AZ ÍRÓI BECSÜLET]
95. JÁSZI OSZKÁR KÖNYVE
96. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
97. [BEVEZETŐ ZILAHON FELOLVASOTT VERSEIHEZ]
98. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK
99. NAGY ENDRE FÓRUMA
100. MIHÁLY GRÓF ELVTÁRSAI
101. BEJELENTÉS ÉS RÖVID ELMÉLKEDÉS A MAGYAR POLGÁRSÁGRÓL
102. SZÁMADÁS CSÖNDES KÖNYVEKRŐL
103. BIHAR ÉS SÁROS
104. A MAGYAR MACEDÓNIA
105. [A NAGYVÁRADI NAPLÓ JUBILEUMÁRA]
106. „A MAGUNK ÚTJÁN”
107. S HA ERDÉLYT ELVESZIK?
108. AZ ÚJ GÁRDONYI
109. PETZ MARGIT KIÁLLÍTÁSA
110. A KIS SÍRHANTOLÓK
111. A PESTI ARISZTOKRATÁK
112. [NYILATKOZAT A PÁLYAKEZDÉSRŐL]

11. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1. A PROTESTÁNS TÉVEDÉS
2. RUDNYÁNSZKY GYULA KÖNYVE
3. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ
4. NE TESSÉK BÁNTANI
5. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ
6. FIATAL KÖLTŐK VERSEI
7. GOGA OCTAVIAN VÁDJAI
8. THALY KÁLMÁN REGÉNYE
9. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL
10. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL
11. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL
12. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL
13. „SZÉP A VÁROS…”
14. DIE TRAGISCHE GEBÄRDE
15. EGY PROBLÉMA: KETTŐ
16. EGY BŰNÖS VERS
17. A MILOTAI ISTEN-VÁLSÁG
18. KRÚDY GYULA KÖNYVE
19. ÜZENET ALEF(?) ÚRÉKNAK
20. A REJTŐZKÖDŐK HAZÁJA
21. A MI KIS „KÚRIÁNK”
22. [ÖNÉLETRAJZ]
23. AZ UTOLSÓ NAP
24. VALLOMÁS A PATRIOTIZMUSRÓL
25. A PROTESTANTIZMUS ÜNNEPÉN
26. AZ UTOLSÓ NAP
27. MÓRICZ ÉS A NEMZETI SZÍNHÁZ
28. LEVÉL TEUTSCH BARÁTOMHOZ
29. A GALILEI KÖR ÜNNEPÉN
30. KISS JÓZSEF ÜNNEPÉN
31. KARL KRAUS BUDAPESTEN
32. EGY IFJÚ ÍRÓ
33. HATVANY LAJOS PROBLÉMÁJA
34. HADD JÖJJÖN A SAJTÓRABSÁG
35. [ELŐSZÓ]
36. ÉLETRAJZOM
37. LIPÓTMEZEI VIGASZTALÓ SÉTA
38. HARC ÉS GYŰLÖLET
39. GYŰLÖLET ÉS HARC
40. KÖNYVEK ÉS JÓSLÁSOK
41. MAGYAR ÉS ROMÁN
42. AZ ÉRDEKES ÚJSÁG DEKAMERONJA
43. DISPUTA
44. AZ IFJÚSÁG KORA
45. FEHÉR DEZSŐ JUBILEUMA
46. [ÜDVÖZLŐ SOROK FEHÉR DEZSŐ JUBILEUMÁRA]
47. SZEGÉNY MAGYAROK (REGÉNY)
48. SZÉP ERNŐ KÖNYVE
49. A POÉTA ÉLETE
50. A SZENTPÉTERVÁRI ÚT
51. HAJH, MENNYI KÖLTŐ
52. A CLEMATISOS UDVAR
53. AZ ÉLHETETLEN HALHATATLANSÁG
54. [BESZÉD AZ ORSZÁGOS POLGÁRI RADIKÁLIS PÁRT NAGYVÁRADI SZERVEZETÉNEK ALAKULÓ ÜLÉSÉN]
55. AZ ÚJ GYÜLEKEZET
56. KISBÁN MIKLÓS KÖNYVE
57. KOZÁRI GYULA KÖNYVE
58. VIGASZTALÓ ANATOLE FRANCE
59. HŐSÖK A KÖLTETŐGÉPBEN
60. AZ EGYETLENEK SORSA
61. AZ ÚJ MILITARIZMUS
62. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ
63. HÁBORÚ ÉS HÁBORÚ
64. DE VERSEK ÍRÓDNAK
65. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ
66. LEVÉL HELYETT GOGÁNAK
67. A GYÚRÓI PAP
68. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ
69. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
70. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
71. KIS PÁRIZSI EMLÉKEZÉS
72. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
73. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
74. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
75. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
76. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
77. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
78. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
79. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
80. A MAGYARSÁG HÁZA
81. AZ OLÁH MUMUS
82. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
83. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
84. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
85. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
86. RIPPL-RÓNAI ÉS CSEKÉLYSÉGEM
87. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
88. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
89. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
90. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
91. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
92. A BEPANASZOLT ÉLET
93. TÁVOL A CSATATÉRTŐL
94. [NYILATKOZAT]
95. RÁKOSI JENŐNEK
96. [NYILATKOZAT]
97. CSOKONAI - A BÉKEKÖTÉSRE
98. [ELŐSZÓ SZÉKELY ALADÁR FÉNYKÉPEIHEZ]
99. JEREMIÁS SIRALMAI - MINDIG
100. [KOLOZSVÁRI KRITIKUSAIRÓL]
101. [NYILATKOZAT]
102. AZ ÉN KÁLVINISTASÁGOM
103. EGY IFJÚ KÖLTŐ
104. A PROTESTÁNS SZEMLÉNEK
105. A FÖLTÁMADT JÓKAI
106. „HADAK ÚTJÁN”: VERSEK
107. ELLENSÉGEKKEL EGY SZÁNDÉKON
108. VALLÁS ÉS DEMOKRÁCIA
109. ERDÉLYI EMBER BÁNATA
110. REGÉNY: VISZONTLÁTÁSRA, DRÁGA…
111. IGNOTUS HÁBORÚS KÖNYVE
112. [EMLÉKSOROK AZ ISONZÓNÁL HARCOLÓ V/4-ES NAGYVÁRADI HONVÉDZÁSZLÓALJ HADIÚJSÁGJÁBA]
113. RÉVÉSZ BÉLA KÖNYVE
114. TÖMÖRKÉNY ISTVÁN
115. [MIKSZÁTH KASZÁT VÁSÁRLÓ PARASZTJA]
116. MARIAY ÖDÖN KÖNYVE
117. KORROBORI
118. BARTA LAJOS KÖNYVE
119. A MIKSZÁTH PARASZTJA
120. [TÖMÖRKÉNY ISTVÁN]
121. CHARLES BAUDELAIRE ÉL
122. A MIKSZÁTH CSEHEI
123. SZABÓ DEZSŐ KÖNYVE
124. LEPEDÁT MILIVOJ VERSEI
125. DAUDET ÉS KISS
126. [AZ ORSZÁGOS KASZINÓ]
127. KAFFKA MARGIT VERSEI
128. HOLLÓSY SIMON SORSA

129. [VALLOMÁS OLVASMÁNYAIRÓL]
130. [ÜDVÖZLET AZ ORSZÁGOS POLGÁRI RADIKÁLIS PÁRT KONGRESSZUSÁHOZ]

FÜGGELÉK

131. ADY ENDRE NAGYVÁRADI ÍRÁSAI
132. [VÁLASZBESZÉD A NEMZETI TANÁCS ÉS A KORMÁNY ÜDVÖZLŐ KÜLDÖTTSÉGÉHEZ]
133. [MEGNYITÓ BESZÉD A VÖRÖSMARTY AKADÉMIA ÜLÉSÉN]

PÓTLÁS

134. MILÁNÓI LEVÉL
135. UTAZNAK A MAGYAROK
136. [ÖREGEK ÉS FIATALOK]
137. [NYILATKOZAT A PÁLYAKEZDÉSRŐL]

1. KÖTET

ÚJSÁGCIKKEK

1897. szeptember 26.-1901. május 8.

1. GRETCHEN

Mikor lenyűgöz, reám nehezedik rettenetes undora a világnak, mikor szánalom fog el a nyargaló, birkózó emberek kenyérharca felett, mikor kezdem meggyűlölni a férfiszív bálványát, az ideálból önző, számító harcossá lett amazont, a modern Évát, felragyog előttem a te édes, bájos arcod, Gretchen!

Felragyog előttem biztató mosollyal, sugaras ártatlansággal, örök szerelemmel.

Az az édes mosoly, az a szende arc, az az eszményi szerelem eltűnt, elszállott a földről; hozzád szállott, te őrzöd őket addig, míg felenged a fagyos emberi szív, s visszakéri tőled.

Óh, jól őrizd meg, mert itt a földön néhány ember szívdobbanása tehozzád és azokhoz kötve!…

Csak néhány emberé!

Poétáknak mondják magukat, de az emberek ábrándozó félbolondoknak tartják őket, kik a „Tartozik" és „Követel" rovat helyett az üzleti nyelvtől elütő, nevetséges hangon írnak olyan dolgokról, melyekből üzletet berendezni nem lehet.

Óh, Gretchen, maradj továbbra is őrangyala ennek a néhány eszelős embernek; ezekhez van kötve a te életed. Ha ezek nem fognak hinni benned, mivé leszel?

Névvé! Semmivé! Akkor így fogják hívni az üzletek pénztáros hölgyeit, s írni fogod a „Tartozik" és „Követel" rovatokat…

De te élsz; érzem, tudom, ezt súgja a szívem:

Te élsz, amíg egy szív áhítni fogja a tiszta szerelmet.

Reményt nyújtasz annak a néhány embernek, aki hisz tebenned. Hol vagy? Itt az emberek között, vagy csak a poéta szívében? Milyen nehéz téged megtalálni!…

Lásd, egyszer már azt hittem, hogy megtaláltalak. Hogy készültelek szívemre ölelni!…

Egy szép leányt láttam, Gretchen.

Olyan volt, mint amilyennek téged képzeltelek. Olyan volt - azt hittem akkor.

Pedig nem. Te szőke vagy, Gretchen, arany fürtökkel, égszínű, ragyogó szemekkel, liliom arccal, piros ajakkal, ugye? Lásd, ő barna volt. Szép, tüzes szemű, szenvedélyes. Minek írjam le, hiszen tévedtem!

Megbabonázott tüzes, barna szeme. - A tied kék, ugye Gretchen? - Megszédített a pillanat mámora, mikor reám vetette szemét.

A tied, ugye, ragyogó, tiszta, nyugodt tekintetű, mely égbe visz, nem a pokol tüzébe?

Hogy szerettem azt a lányt, Gretchen!

Ha kérte volna, életemet adtam volna érte; és hogy semmit se kért, többet adtam oda hitvány életemnél: szívemet, szerelmemet.

Óh, Gretchen, sírni tudnék; mennyit áldoztam azért a leányért.

Mert hozhattam akkor gazdag áldozatot. Szívem gazdag volt érzésekben, agyam merész gondolatokban.

És én minden érzést, minden gondolatot annak a leánynak áldoztam, Gretchen…

Ugye, te megbecsülted volna ezt az áldozatot? Tudom, hogy meg.

Lásd, ő kinevetett, semmibe se vette. Neki mások voltak a vágyai, s nem érthette meg áldozatom nagyságát.

Az ő vágyainak legmagasabbja a „jó parti" volt!

Nem érted ezt a szót, ugye, Gretchen?

Lásd, pedig ez nagyon fontos dolog. A mai kor felfogása szerint a nő legelső, legfőbb célja. De nem csoda, hogy nem érted. Éppen ez a különbség közted és a között a lány között - a nőideál és a pénztáros kisasszony között.

Most már józan vagyok, józan egészen, de azt a lányt feledni nem tudom.

Pedig nem szeretem, nem, Istenemre! - nem szeretem.

És feledni mégse tudom.

Hogy is feledhetném, mikor annyi édes-kínos perc emlékeztet reá. Mennyi vágy, ima, lemondás, reménykedés, áldás, átok, könny és fékevesztett indulat kapcsol ahhoz a lányhoz; nincs az az érzés, melybe szívemet bele ne ringatta volna.

Lásd, Gretchen, egy összetörött szív, elperzselt tavasz milyen jó kapocs!

Olyan jó, hogy majdnem őrjöngővé tesz.

Szánom, siratom, visszakérem azt a sok szép álmot, mert, hogy reá pazaroljam, nem érdemelte meg.

De hiába sírok. Hiába mondom, hogy a te számodra kérem, Gretchen, mert te édes, tiszta angyal vagy, s azokból az álmokból milyen szép paradicsomot varázsolnék elő neked!… Mert most szegény vagyok érzésekben, vágyakban, s a régi álmok nélkül nem tudom magam reád érdemessé tenni.

Vagy te így is szeretni fogsz?

Szeretni fogsz, Gretchen?

Szeretni fogsz azért… tudom… Hiszen te a szeretet maga vagy, s te mindent elnézel, mindent visszapótolsz.

Hozd vissza szívemnek elveszett kincseit is, Gretchen!

Hozd vissza, majd meglátod, hogy fognak csillogni szerelmünk koszorújában…

Ha el nem vesztették fényüket!?

De félek, nagyon félek, hogy a szív kincsei olyanok, mint a gyémánt, felolvadnak a szerelem tüzében és elvesznek örökre.

Ha úgy lenne, Gretchen? Akkor én vagyok a világ legnyomorultabb embere!

De nem! Nem!

Lásd, éppen most nézem a felhőket az égen. Sötétek, sivárak, de már át-áttör rajtok a napnak egy-egy sugara; mindjárt ki fog derülni.

Én bízom a melegben, a hőben, a természet leghatalmasabb erejében.

Én bízom a te szerelmed mindenhatóságában.

Ha fű, virág s erdő fája új életre kelnek a nap hevétől, az én szívem ne szeretne újra?

Ne szeretne téged, ki szent vagy, szép és tiszta, mint harmatcsepp a narancs virágán.

A múltkor láttalak. Most, most nem régen.

Ez már te vagy, te vagy biztosan; én életem teszem rá; hogy te vagy!

Megizented a szívemnek is, hogy te vagy, mert, imé, ismét beléköltözött a remény.

Istenem, de szép is vagy, Gretchen!

Angyalarcú, szép leány, glorifikációja az örök szerelemnek.

Kiapadhatatlan forrása a hitnek és reménynek.

Lásd, már megint remélek és hiszek - temiattad, tebenned.

Szívemben érzem azt a szent érzést, melynek neve szerelem! Megszáll, elbódít olykor valami szent ihletés, és most ismét szerelemről dalolok, szerelmedről, Gretchen.

Nem hallod olykor a dal egy-egy epedő akkordját, mely szól az üdvről, boldogságról, Rólad?

Ilyenkor, lásd, elfelejtem, hogy dulakodó embercsoport között élek; elfelejtem, hogy Gretchen oly kevés, és - olyan sok a nők között az üreslelkű, tarka báb, kik oly messze hagytak el téged, tiszta és igaz szerelem!

Óh, mert ha ez, ez jutna eszembe, más hangon szólna dalom!

Mindig csak arról énekelne kínos vággyal, panaszosan! Milyen jó volna egymást átkarolva, önfeledten itt hagyni ezt az önző, szívetlen [!], visszafejlődött embertábort, s elrepülni vagy lezuhanni együtt, összeforrva a mérhetetlen semmiségbe!

Milyen édes nekem ez a gondolat, drága mindenségem!

Milyen édes lenne, ha elfelednők a múltat, ha elfelednők a világot, Gretchen!

Szil 1897. szeptember 26.

Adieu Bandi

2. FALUN

Törzsvendégei a telefüstölt kávéházaknak, vidám és szomorú farsangolók, folytonos zaj közt élő városi emberek, nem is gondoljátok, milyen nyugodt, milyen kellemes télen a falusi élet.

Az én kedves barátaim, kik egy kis kölcsönpénzért szaladgálhattak éppen a legközelebbi bálra, ha futólag eszükbe jutottam, bizonyosan sajnálkoztak felettem, hogy nem élvezhettem át velük a mulatságok izgalmait, gyönyöreit és a még eddig magyarra nem fordított, de azért eléggé ismert „katzenjammereket”.

Pedig bizony mi is csak élünk, falusiak; ha a disznótorok ideje lejárt is, a felfüstölt hús csak éltet bennünket. Kenyerünk is csak van még, tehát szociális bántalmakat sem érzünk; szóval a buddhizmus abszolút nyugalmához egészen közel állunk.

És aki ezekből unalmas életre következtetne, hát az igen csalódnék.

A neve nem jut ugyan szembe, de nagyon ügyes ember volt az a francia, aki a 32 levelű bibliának nem éppen szellemesen elnevezett kártya-instrumentumot kifundálta.

Hát ilyen instrumentum van itt minden háznál; többé-kevésbé, de egészen egy se kifogástalan tiszta. Némelyik pláne indiszkrét módon van megjelölve; például a szomszédunkban a makk alsónak egyik sarka le van törve.

De azért kaszinóbeli botrányok nem szoktak előfordulni. Mindnyájan ismerjük a jegyeket; olyik éppen mind a harminckettőt ismeri a hátáról.

De hát jó ez a „filkózás”-hoz.

Ez a furcsa szó pedig egy igen furfangos játék neve. Olyan játéké, melynek itt a mi falunkban fontos hivatása van. Mert amellett, hogy játszása közben hányatik meg a falu és a nagyvilág minden dolga, kulturális és szociális jelentősége is van.

Az első abban áll, hogy számolni és számítani tanít, felkelti az ambíciót a szívekben - mert a játékosok nyerő része „úr”, „lepipázott” része pedig „szolga” lesz -, hirdeti és képviseli a fejlettebb társas életet falun; szociális jelentősége pedig az úri és szolgai viszony szemléltetése, és ilyeténképpen a társadalmi egyenlőtlenségek felett való megnyugvás.

Ezt az igen érdekes játékot kultiváljuk aztán legtöbbször. A partik egytől egyig érdekesek, de a legérdekesebb mégiscsak a múlt esti volt: mind a négy filkót s hozzá még három ászt osztottam magamnak.

A filkóbeli egyensúly ezen - megvallom - indokolatlan megzavarása miatt a koncert kissé megingott, de azt hiszem, hogy a differenciák békésen fognak elintéződni, és én jobban fogok vigyázni magamra.

Azért nem hanyagoljuk el a művelt nyugattal bennünket összekötő kalabriászjátékot sem.

Ez már sokkal zajosabb mulatság.

Hatalmas csatáinknak színhelye a plébános úr jól fűtött kis szobája.

A „kontrák” és „rekontrák” nagy mestere a görög katolikus tisztelendő, aki még mindig apprehendál egy „kontra” miatt, melyet partnere - hála Istennek - elfelejtett ellenem bemondani.

Ebben az affférben is a békés elintézés fog érvényesülni, mert partnerének ezt a botlását el fogja feledni a tisztelendő úr, mihelyt egy bélakasszát sikerül neki „behúzni”.

A Dreyfus-ügy nálunk is napirenden volt. És ha a mi zsidóink közül „Zolá”-ra senki sem készült is nevét változtatni, általános volt a részvét az Ördög-sziget szerencsétlen lakója iránt.

A Dreyfus-ügyet illetőleg egyébiránt nálunk is sok téves nézet forgott fenn, és a szerkesztőségeket ugyancsak zaklatták felvilágosításokért.

Egyik vitás kérdést egy lapot olvasó „intelligens” katonaviselt ember vetette fel, ki azt állította, hogy Zolával együtt szolgált a huszároknál Galíciában, és hogy Zola neki kenyeres pajtása volt.

Én ezt az állítást kissé valószínűtlennek tartottam.

A farsang első bálja itt húshagyókedden volt. És vele egyszersmind a mulatságok sorozata be is zárult. Ennek a bálnak a sikerét eleve biztosította, nem a „derék rendezők buzgósága”, hanem azon célszerű helyi szokás, hogy a bálon résztvevők a felmerült költségeket közösen fizették.

Ez lett volna a szezon első bálja, melyen én is részt vettem volna, ha rendes szokás szerint meghívni el nem feledtek volna.

De jobb ez így. Nem zavarták meg normális időtöltésem.

Máskülönben errefelé veszett rossz idő volt. A télnek az idén semmi poézisa. Csörgő szánokról, megfagyott emberekről, beszorult farkasról csak az öregek beszélnek. A tavalyi szűk esztendő s az ideihez fűződhető silány kilátások aktuálissá tették Csokonai állítólagos jóslását a világ végének közelségéről.

Múltkori utamban a mezőtúri állomáson én is vettem egy „népies irodalmi termékeket” árusító embertől ilyen Csokonai-jóslat-féle lapot, s azóta valóságos ostromokat állok ki a tudakozóktól, kiket igyekszem megnyugtatni, hogy a koszorús költő akkor jósolhatta ezt, mikor „szívhatott borocskát, s gondjai csúcsúltak”. De azért csak kísért a „világ vége”, amit azonban szorgalmasabb templomjárásból meglátni nem lehet.

Pedig hát a sok alvástól - dolog nemigen lévén - juthatna idő erre is.

Mert sokat alszunk itt falun nagyon.

Ilyenkor aztán „abszolút nyugalom” volna; ha a kutyák évezredek óta előszeretettel nem ugatnák meg a sötétséget.

Ezek az egymásnak felelgető, változó skálájú hangok, melyek egyedüli, elég hangos „nesz”-ei az éjszakának, néha egészen poetikus hangulatba ringatják az embert.

Engem legalább igen…

Vagy talán itt; falun, a kutyaugatás is hangulatos?…

Este korán lefekszem. Kilenc-tíz órakor. Nem vagyok soha álmos. Nyitott szemmel nézem a sötétséget, gondolatban messze járok. Mennyi szépet és lehetetlent gondolok addig, míg kályhámban az utolsó parázs is kialszik!…

Egyszerre felriadok, fázni kezdek. Betakarom magam jól, behunyom szemeimet.

A kályhámban hallom a kialvó tűz rendes, percenő neszét; az utcáról léptek hangzanak be. Bizonyára egy fonóból hazatérő legény, ki míg a kedveséről ábrándozik, majd elbukik a fagyos göröngyökön. Egy nótát kezd fütyülni; kár, hogy nem énekli. Megérdemelné. Azt mondja, hogy:

Lám, én a rózsámat igazán szeretem:
Esik, fú, csikorog, mégis felkeresem.

Aztán semmi nesz, s magam is nemsokára részese vagyok az édes, öntudatlan nyugalomnak….

Szil 1898. március 13.

Ady Endre

3. A TÁRCATÁRGYAKRÓL

A 30 év előtti novellák hősnőjüket legalábbis Margitnak nevezték; a hős ellenben a Tihamér nevet Aladárra nagyon nehezen engedte le. A név mellékes. A régi Margit- és Tihamér-féle históriákban - ha igazság kevés is - meglehetős idealizmus volt; pedig idealizmus nélkül nincsen poézis.

Ma már a novellákat helyettesíti a tárca. Egy új ízlés és irányzat képviselője vagy csak azt bitorló? - lehet rajta vitatkozni, de az tény, hogy tárcát ma már mindenki olvas - még Gyulai Pál is…

Amit pedig előre bocsátottam eddig, az nem akar holmi irodalmi kérdés taglalása lenni. Ez nagyon veszedelmes dolog, mert nálunk az irodalmi kérdéseket negatíve tárgyalják: semmit se bizonyítanak, de mindent tagadnak.

Ha mármost én elég merész volnék felvetni a sok eldöntetlenül maradt probléma közül csak egyet is, ha a kérdésre még merészebb volnék természetes ésszel; nagyképűsködés nélkül feleletet adni, olyan alaposan lecáfolnának, hogy a sok tagadás után csak az lenne bizonyos, hogy a kritika egyhangúlag szamárnak nyilvánított. Mivel pedig a „szamár” szó egyik nemzet nyelvén sem szokott bók lenni, még magyarul sem - bár gyakran használják -, jobb és hálásabb lesz tárcatárgyról írni. „Tárgyról” és nem „tárgyat”. Szoktam ugyan én is megfigyelni, de a részletek nálam könnyen elmosódnak: Én részletezés helyett gondolkozni szoktam a tárgyról, ez pedig nagy hiba annál, ki modern író akarna lenni. Szerencse, hogy nem akarok!

A tárcatárgyam, melyet nem megírni, hanem amelyről csak írni akarok - mégis modern.

A hősnő nem Margit, mondjuk, hogy Jolán, a hős egy közönséges János. - A modern tárcák hősei közönségesek névre és jellemre, hanem amit az író érzelem- és gondolatvilágukról ír, az a legvadabb perverzitás. Szerencse, hogy mindenik szívében győz az egyformán nyilvánuló önzés; amit a modern író - talán jogosan - korszellemnek tekint. Tihamér és Margit boldogságának akadálya legtöbbször a szülők elfogultsága volt. Ha ez akadályt legyőzték, egymás karjaiban lettek boldogok, ha ez nem siketült, a közös sírban lettek egymáséi, aminél nagyobb boldogságot a 60-as évek érzékeny női szívei gondolni se tudtak.

Jolán és János szintén nagyon szeretik egymást. Lehet ugyan, hogy nekik nem elég a boldogságra, hogy egymástól távol ugyanazt a halvány holdat nézzék ábrándozva; Jánosnak talán nem kell térdelve esdekelni egy leheletszerű kézcsókért; ez mind lehetséges, de az bizonyos, hogy boldogságuk a szülők véleményétől függ legkevésbé. Tihamér a régi jó időkben versekben önté ki „szűje”-panaszát, János magára vállalja, hogy megszerzi valamelyik legújabb szenzációs francia regényt, melyet, ha magyar író írt volna meg, katalógusba sem vennének, s a szerencsétlen írót a kávéházi kasszatündér is felkérné, hogy távol tartsa magát a kasszától, mert ő féltékeny a jó hírnevére.

Ha Margitot és Tihamért az író összehozta is az „ősi park egy költői szép helyén”, nagyon vigyázott, hogy már a második csók után megmagyarázhatatlan félelem támadjon a Margit kis szívében, s minden magyarázat nélkül távolítsa el a lovagias Tihamért; Jolán és János találkozóján a fuldokló, szenvedélyes csókoktól mámoros lesz az éji levegő, s a Jolán illatos, nehéz Loreley-haja beborítja a János lüktető fejét. „Ne menj, csak még egy percre!” sóhajtja János, s egy félórát tölt még ott Jolán, s mikor elválnak, a hideg szél, mely fejét hűsíti, alig tudja lecsendesíteni felkorbácsolt vérét. - Boldogságuk akadályát hamar legyőzik, ha másképp nem, hát nehezen ugyan, de sors előtt meghajolva, elválnak egymástól, s újra kezdik - kiki egy mással - az előbbi regényt. Megterhelt telekkönyv, kaucióhiány, elmaradt kinevezés, Jolán flörtje egy csinos nadrágú huszárral, mind elég ok a „legszenvedélyesebb szerelem” csődjének a bemondására.

A modern író erkölcstana ruganyos. Ő nagyon nehezen mond ki kedvezőtlen ítéletet egy leányról. Légyottokat adat vele, egy nap három szerelmet valló ficsúrnak szorítja meg jéghideg kezét sokat ígérően, biztatóan, de kacérnak dehogy mondaná ezért.

Elviszi a bálba, hol egy észrevétlen pillanatban János megcsókolja a Jolán fedetlen karját, ám azért Jánossal két hét múlva otthagyatja Jolánt (mert 5000 frttal kevesebb a hozománya, mint hitte), s bár mindkettő bús egy kicsit, mindkettő túlságosan jó kedélyt mutat, mert félnek a „gyerekes érzelgés" vádjától.

Szegény Elemér ilyenkor golyót nyelt, Margit virágillatba fulladt; ez, ha egy cseppet émelyítő is, de intenciója nemességét, felemelő idealizmusát tagadni nem lehet.

Miért is nem őszinte a modern író? Miért nem vallja be, hogy nincs már szerelem? Mert amit ő szerelemnek nevez, annak talán kapnánk találóbb elnevezést is?…

No, de hagyjuk a kritikát, hiszen Jolán és János „szerelme" hódíthat nagyon, hiszen az efféle históriák közül egyet-egyet öt-hat zsúron sem tudnak eléggé elkoptatni.

No, aztán a zsúrok!

Ha van alapjuk a modern tárcatárgyaknak, akkor ez alapot legtöbbször a zsúrok adják, ahol János úr mint dédelgetett asszonybolondító szerepel, Jolánt pedig asszonybarátnői fojtanák meg egy kanál vízben, mert férjeikkel kacérkodik.

Néha aztán megembereli magát a modern író, s meghajolva a házasság intézménye mint társadalmi szükségesség előtt, elhatározza, hogy Jánost és Jolánt összeházasítja.

János már kifáradt a Don Juanok ezer izgalmában, Jolán megunta a céltalan flörtölést, szóval mindketten megértek a házasság nyűgére, amire ugyan nem vágynak, s amibe csak kényszerűségből egyeznek bele. Jánosnak már sok az adóssága, Jolán a 20-as években lejt. Amolyan mellékes indokként néha szerepel holmi kellemes visszaemlékezés valamelyik egykori, bizalmas találkozóra.

És csak a házasság után jönnek meg a remek témák!

Klub, kártya, szeparék, szőke vagy barna énekesnők a János úr részéről; csörgő kard s egyéb vigasztalások őnagysága számára.

Ebből, ezekből lesznek divatos tárcák, modern regények, olvasottak, kapósak.

Hölgyeim és uraim, íme, az önök alakja a modern irodalomban.

Mert ezek az írók vagy igazat mondanak, s önök, olvasóik magukra ismernek, vagy hazudnak, rágalmaznak, s önök ezt szívesen veszik.

Az irodalom eszmék, áramlatok hatása alatt áll, s hű tükre a társadalomnak, honnan alakjait veszi.

Legalább így tartjuk mindnyájan.

És akkor a mi társadalmunk vagy gyönge erkölcsi alapon áll, vagy mert félrevezetett, íróink által félre is értett.

Ez utóbbit hiszem én inkább, s hiszem azt, hogy önök, hölgyeim, hófehér Margitok, lovagjaik idealista Elemérek, Tihamérok tudnának még lenni, ezeknek fellegekben kóválygó, hiperideális gondolkozásuk nélkül.

Jolán kisasszonyhoz és János úrhoz pedig semmi közöm.

Szil 1898. április 3.

Ady Endre

4. EGY LEVÉL

Kedves Bandi!

Helyes dolognak tartom konstatálni, hogy a Tárcatárgyakról írott tárcámat alaposan lecáfoltad. Nem maradt épen abból egy sor sem; borzasztó lelkesedésedben még olyan dolgokat is megcáfoltál, melyeket én nem állítottam, s olyanokat állítasz, védesz, melyeket én meg sem támadtam.

Előre kijelentem, hogy én itt, ez alkalommal részletesen válaszolni nem fogok.

Könnyű neked ott fenn Pesten, de az én borzas hajam szinte csábítja a Szilágy olvasóit, hogy megráncigálják. Márpedig erre kilátásaim vannak, ha még egyszer hasonló, vitát provokáló tárcát írnék. Nem szereti a mi közönségünk az effélét.

- Mi a Szilágy tárcája? - kérdi vasárnap délután valaki a kávéházban.

- Somogyi és Ady Bandi szamárkodnak - hangzik egy öttagú kompánia egyhangú felelete.

Nos, én meg akarom magam kímélni az ilyenféle kritikától, mert ha a vonal alatt okos dolgokról beszélünk, méltán érhet a „szamárkodás" vádja.

Kibújtam hát a vonal alól, s itt teszek egypár reflexiót terjedelmes, ügyes és szellemes válaszodra.

A tárcám egy ötletszerű gondolatból formálódott. Talán éppen azoknak a tárcaíróknak a művei szolgáltatták eszméjét, akik olykor egy-egy újabb, szenzációs regényről, drámáról írnak bírálatot, s akiknek nézeteit rendszertelen mivoltukban - kérdéses válaszod megírásánál - Temagad is elfogadtad.

Rendszertelen, még egyszer mondom. Mert eltekintve attól, hogy félreértetted rövidke tárcám intencióját - melyben (és itt igazad van) a *poéta* mondja el azt, amit versben még az a pár ember sem olvasna el, aki így elolvassa, és amely csak a maguk alól minden erkölcsi alapot kirúgó, minden eszményt tagadó írók ellen irányul -, nézeteid külön vizsgálva sem állanak meg.

Engem figyelmeztetsz a szigorúbb disztinkcióra, s éppen Te disztingválsz hibásan, mikor valamennyi modern írót egyforma irány képviselőjének mondod!

Előrebocsátottam, hogy nem térek a részletekre, bár a vitától nem félek, s lesz még alkalmunk minderről bővebben beszélni, de mégis hogyan kerül össze Zola, ifj. Dumas, Ibsen és Gárdonyi egy társaságban? Ha nem tudnám rólad, hogy akarsz és tudsz is önállóan gondolkodni, és el tudsz igazodni abban a rettenetes káoszban, melyet modern irodalomnak nevezünk - azt kellene hinnem, hogy a lapok bírálatainak elolvasásával kíméled meg magad az önálló véleményalkotás fáradságától.

Azok a nagy írók, kiket Te, mint ugyanazon irány képviselőit sorolsz fel, milyen különböző színben látják, s milyen különböző színekkel festik a világot!

Dumas Kaméliás hölgye megtisztul, megnemesül, eszményivé válik az igaz szerelem tisztító tüzétől, Bracco egyik nemrég nálunk is előadott darabjában a legundorítóbb módon bizonyítja be a szerelem csődjét.

Csak ezzel az egy példával állok itt elő, hogy lásd a modern író és modern író közötti különbséget.

Én megkönnyezem Margit haldoklási jelenetét, s talán az ezer érzés közt, mit szívemben támaszt, ott van az a poétai rajongás is, amely Dumas Margitját jobban, áhítatosabban veszi körül, mint a Tihamér fehérlelkű ideálját…

Óh nem, én nem a romantikát sirattam el, a szertelen s émelyítő szentimentalizmussal fűszerezett romantikát, hanem azt a megtisztító, felemelő, *ideális* törekvést, mely hiányzik modern íróink nagy részénél, s amit hangzatos frázisokkal, *az igazság* unos-untig emlegetett jelszavával elütne, bebeszélni nem lehet.

Szeretnék én erről bővebben is beszélni, de amint az általad felvetett kérdések legnagyobb részére vitaalapot rövid, ötletszerű tárcám nem adott: épp úgy nem fog jelen, pár sor reflexióm az akaratomon kívül előidézett vitának gyújtóanyagot adni.

Én írtam egy rövidke tárcát: témáját az idealizmus hanyatlásán, pusztulásán kesergő poétaszív adta, talán a poéta lelkesedésében a romantika szószólója lettem, s talán akaratlanul nagyon is „bolygattam" egy még meg nem vitatott irodalmi kérdést - de nem provokáltam az általad elmondottak elmondását, nem provokáltam az irodalmi kritikát, mihez a Szilágy tárcarovatát az előfizetők kifüstölése nélkül, nyugodt szívvel nem használhatjuk.

Én keresni fogom a módot, s találok is a kérdés megvitatására, s lesz még alkalmam neked bebizonyítani, hogy dacára a sorok között hangoztatott „Poéta, ne tovább a versnél!" elveknek, megvan nekem is az önálló, elfogulatlan kritikám a modern irodalomról, melyet egészében távolról sem volt szándékom megtámadni.

Egyébiránt a tárcád által nyújtott élvezetért fogadd köszönetemet, és míg az „ügy" tárgyalására módot eszelhetünk,

pax nobis!

igaz barátod

Ady Endre

Ui. Az a gyanúd, hogy egy modern leánykába vagyok szerelmes, s ez adott tárcámhoz inspirációt, nem enged nyugodni. Keresem Jolán kisasszonyt szép leányaink közt - nem találom…

De Margitot sem!…

Szil 1898. május 8.

Ady

5. AZ ÉRMELLÉK BÁLJA

Most már igazán az Érmellék bálja lett. Először szerény eklézsia-bál, most pedig találkozó helye az érmelléki és nagykárolyi szép asszonyoknak, leányoknak; várva várt és emlékezetes nap.

Az érkávási bálokról van szó, melyek közül a legutóbbi s talán legfényesebb piros pünkösd másodnapján zajlott le.

Istenem, milyen igazi, magyaros vendéglátás, fesztelenség, jókedv tették felejthetetlenné ezt a bált, melynek főrendezői és intézői Kovács István és Kávássy Sándor ottani földbírtokosok s a mi költőpapunk, Giczey voltak.

A szépen díszített fedett helyiségben tartott tulajdonképpeni bált remek előadás előzte meg, melynek élvezetes lefolyása és sikere a szintén szereplő Giczey fő érdeme.

Az előadás első pontja Kovács Boriska komoly szavalata volt. Kiss József Rab asszonyát adta elő gyönyörű, minden érzelmi skálán szívünkhöz szóló hangon, drámai erővel. A mindenkit lebilincselő, szép előadás után frenetikus taps és tetszés jutalmazta a kisasszonyt, kinek élvezetet nyújtó, szép előadásában - azt hiszem - még sokszor leszünk szerencsések gyönyörködhetni.

Giczey Diószeghy Mór olvasta fel azután folytonos derültség között egyik nagyon sikerült humoreszkjét, melyet - mint az ő minden sorát - az igazi talentum, éles megfigyelés, finom irónia, az ellentéteknek komikai tehetséggel való ügyes szembeállítása jellemzett.

Kovács Endre víg monológot adott elő vírtuozitással, nagy hatást keltve.

Most jött a meglepetés: Kovács Imre és Mátéffy József invencióra valló ügyes parallel-szavalata, amit követett a tánc.

És itt megszűnöm, meg kell szűnnöm krónikásnak lenni.

Verset, mámoros, édesen csengő verset kellene írnom.

Hallom a zene andalító hangját, látom az elsuhanó párokat, kipirult arccal, csillogó szemekkel; érzem a józanul lenézett, de akkor mámorba borító táncnak édes gyönyörét, érzem vállamon egy édes, aranyos kis kéz gyöngéd érintését, s szívem ismét telve van ezer epedő, égető érzéssel, bizonytalan s mégis imádott boldogsággal.

Reggel öt órakor hűvös szellő szárnyán világosság repült be a terembe, készülni, búcsúzni s - „minden szépnek ez a sorsa a földön” - mennem kellett, szólított a kötelesség!

De a tündéri est drága mámorából, még a „Szilágysági vonat” döcögése sem tudott kirázni; még most is látom a gyönyörrel suhanó párokat, hallom az andalító zenét, s - érzem egy csókolni való kis kéz gyöngéd érintését vállamon…

Szil 1898. június 5.

Adieu Bandi

6. ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Egy kis kötetnyi verset akarok kiadni. Nem a nagyközönség számára, hiszen annak az enyéimnél jobb versek sem kellenek; csak ismerőseimnek, csak azoknak, akik azon kis helyen laknak, hova képzeletem bárhonnan visszatért, amely éppen úgy szülőföldem, mint legszentebb illúzióim testet öltött képe. Az irodalmi stréberek példáját nem követtem; ha volt olyan dalom, melyről azt hihettem, hogy amint az én szívemet megvérezte az az érzés, melyből formálódott, melyből fölfakadt, úgy fog talán egy szenvedő szívnek a rokonérzés erejével megnyugvást adni - azt a dalt is ismerősnek, jó barátnak szántam, mert ezeket szeretem, mert a szeretet diktálta minden soromat. Még ott is, ahol talán az ifjú szív emésztő lángjával eszményt, tekintélyt próbálok égetni, még ott is a szeretet, az *Igazság* szeretete vezetett. Nem hívom ki, nem is várom a kritikát. Szívem még küzdő helye az ifjúi zavaros tárgyakat kereső érzések csatáinak. Az én verseim még csak keresik azt, mely különben is csak törekvés marad, s legfennebb iránya változik: az igazságot. Azt sem ígérem, hogy a könyvemre teendő esetleges kritika reám hatással fog lenni: nem, mert a szerénység affektálása több a szerénytelenségnél, s nem főleg azért, mert kritikus nem tanított meg senkit verset írni. Az első

kötet az a poétának, ami a kisdiáknak az első - legtöbbször félkrajcáros - cigaretta. Az ismerősöket, a közönséget kérem: ne engedjék, hogy a füstje a torkomon akadjon. A kötet augusztus közepén fog megjelenni. Előfizetési ára 60 kr, mely címemre legkésőbb f. hó 25-dikéig elküldendő.

Szil 1898. július 3.

Ady Endre

(Érmindszent, u. p. Érszentkirály)

7. A ZILAHI DALKÖR TASNÁDON

Nagy öröm, boldog megelégedés és magasba szárnyaló büszkeség tölti el a mi szívünket akkor, amikor ezeket a sorokat papírra rójuk.

Tizenkilenc év óta fennálló dalkörünk diadaláról adunk hírt az alábbiakban, arról a fényes, dicsőséges hangversenyről, amit a f. hó 16-dikán Tasnádon rendezett.

És zengik a mi ajkaink a tasnádi és vidéki közönség dicséretét, s fejünket mélyen érzett hálával hajtjuk meg az előtt a páratlanul megnyilatkozott pártfogás előtt, amivel Tasnádon a Zilahi Dalkört, ezt az - itthon sok esetben méltatlanul mellőzött - egyesületet fogadták.

Legyenek általunk is üdvözölve mindazok, akiknek ebben részük volt, akik sokkal méltányosabbak voltak, több elismeréssel adóztak azok iránt a fáradhatatlan emberek iránt, akik sokszor pihenésre szánt idejükből fogják el azt a pár órát, amit a saját és mások gyönyörködtetése céljából a dalművészet szolgálatában töltenek el, s akik éppen ott, ahol leginkább elvárhatnák, saját otthonukban kénytelenek leggyakrabban a fájó közönnyel megküzdeni.

De hagyjuk ezt; ne vegyüljön ürömcsepp a mi örömünkbe; ne háborítsa semmi disszonáns hang a mi ünneplésünket, amivel a tasnádi közönségnek, ezeknek az igazi műbarátoknak adózunk. Mert, íme, örvend a mi lelkünk, ajkaink hálaszózatot zengenek a vármegyénkbeli Érmellék virágzó székhelyéhez, s fejünket hálatelten hajtjuk meg előtte.

És ha el-elhangzik itt alább tudósítónk szájából egy-egy keserű hang, legyen az neki megbocsátva, annak is van *bizonyos* jogosultsága; pedig míg a tasnádi fogadtatásról szólunk, lelkünkben csak örömet, boldog megelégedést érzünk.

*

Kijöttem már a latinból, de mintha igy szólana egy latin közmondás: Nemo profeta in patria sua.

Furább társadalmi viszonyok sehol sincsenek, mint Zilahon.

Látszólag van egy hatalmas intelligens osztálya. Látszólag csakis; mert ha tényleg volna, volnának virágzó társadalmi intézményei, volna magasabb társas élete, volna közvéleménye, sok minden volna, ami most nincs.

Van aztán egy hatalmasabb lateiner osztálya, példátlanul széttagolva, szertehúzva. Társas életre, magasabb szellemi élvezetekre nincs benne semmi hajlandóság, de annál fejlettebb érzéke van a kisvárosias pletykázáshoz s az indusokat megszégyenítő kasztrendszerhez.

S hiába minden olyan kísérlet, mely a széthúzó erőket egy humánus vagy nemes cél érdekében egy pont felé törekszik irányítani!…

Itt van többek között a dalárda példája. Olyan testület, melyet minden közönség pártolni, dédelgetni szokott.

Fontos, mint művészi; fontos, mint társadalmi intézmény.

Nekünk pláne, kiknek műcsarnokunk csak 2000 év múlva lesz, kik jó színészeket három évben egyszer látunk, kiknek irodalmi körünk nincs, zeneismeretünk a kottán felül nem terjed: nagyon meg kellene becsülnünk egyedüli művészeti intézményünket, törekvő, derék s jó vezetés alatt álló dalárdánkat.

Mi az oka ennek az ellenkező, rideg viselkedésnek?…

Eddig is céloztam reá; alkalomadtán megpróbálok beszélni róla, most már elég volt az őszinteség, s tudom, hogy csak inkognitóm fog megőrizni (ha megőriz?!) a fejbetöréstől…

Elmondtam pedig mindezt, (el kellett mondanom) abból az alkalomból, hogy a negligált (? Szerk.) Zilahi Dalkör óriási sikerrel hangversenyezett Tasnádon.

Tasnádon, ebben az egyszerű, különben tagadhatatlanul intelligens nagyközségben, mely csak félve meri magát városnak nevezni. Felejthetetlen nap ez a július 16-dika a tasnádiakra s dalárdánkra is.

Az esteli vonattal érkező zilahiakat impozáns küldöttség várta a pályaudvarnál.

A vendégeket Träger Antal adóhiv. ellenőr fogadta, lelkes, szép beszéddel.

Somogyi Jenő főgimn. tanár válaszolt, s mondott hálás szavakban köszönetet a szíves fogadásért - a dalkör nevében.

Hosszú kocsisorban, fellobogózott házak között érkeztek a városba a vendégek, s a hangverseny kezdetéig volt elég alkalmuk méltányolni a tasnádi szíves vendéglátást, jó konyhát és zamatos borokat.

8 órakor kezdődött a hangverseny.

A közönség jó része nem fért be a „Cserey-szálló” állítólagos nagytermébe, amely a „nagy” jelzőt talán a „Tigris” terménél is kevesebb joggal viselheti.

Na de azért nagy volt a lelkesedés; a szomszéd termek is mind tele voltak.

Mikor dalárdánk az emelvényre lépett, zúgó taps fogadta, mely Huber Szabadságdala után csak fokozódott.

Czikle Valéria k. a. az orz. színiakadémia növendéke szavalt ezután. Endrődi Visszavárlak c. költeményét adta elő. - Amennyiben szavalatához nagy várakozásokat fűztek, s amennyiben szavalatával nagy sikert ért el - én is részletesebben beszélek róla. Endrődit, a poétát nagyon jól ismerem. Erős költői tehetség a legmerészebb fantáziával. Ez a fantázia követtet el vele óriási botlásokat. Mert vannak idegen, modern poéták, kiket ha egészben követni, megérteni nem is képes a nagyobb lelki evolúciókat át nem szenvedett nyárspolgár, de akik mégis fölkeltik a lángész iránti csodálatot.

Az Endrődi fantáziája nem ilyen.

Lehetetlen azt követni, lehetetlen méltányolni, de legkevésbé lehetséges átérezni azt, amibe különben csak a fantázia segítségével esett bele a poéta; értve a legcsodálatosabb, a legzavarosabb érzelmeket. - Czikle Valéria követni akarta Endrődi csapongó fantáziáját. - Fokonként, számtani sor szerint lett szenvedélyesebb, erősebb a hangja, ez a hajlékony, susogásra és kitörésre egyformán alkalmas gyönyörű hang, de amit a költő át nem érezhetett - nem tudta átéreztetni velünk a bájos előadó művészete sem.

Annál nagyobb sikert ért el azután a negyedik pont cimbalomkettősének szólóvá degradálása következtében kárpótlásképpen előadott szavalatával. Tompa Három daruját adta elő.

A megtestesült bájt, kedvességet, természetességet és művészetet láttuk itt, ne tűnjék fel tehát egzaltáltnak a dicséret.

Egyénisége, tehetsége szerintem a társadalmi színművekben fog gyönyörűen érvényesülni, mert a túl-patetikus részek könnyen sablonossá teszik. - A rendezőség gyönyörű csokorral lepte meg a kisasszonyt, de - Istenem - mennyivel nagyobb kitüntetés a művészi léleknek a taps, a tetszés, melyben a közönség részesítette!

A dalkör népdalegyveleget adott elő, harmadik pontképpen. Zúgó tetszés miatt kénytelenek voltak megismételni.

Valamint meg kellett ismételnie dr. Hunyady Jánosnak is zajos tetszést nyert, remek cimbalomszólóját. Utána ismét a dalárda énekelt. Huber Honfidalát adta elő. Ezt is meg kellett ismételnie.

Hunyadi Béla szavalta ezután Coppée-nak, ennek az Istentől kedvelt poétának A kovácssegédek sztrájkja című gyönyörű, modern költeményét.

Modern volt az előadó felfogása is egészen a - jelmezig.

Szavalata igazi, művészi élvezetet nyújtott a hálás közönségnek.

Újból a dalárda szerzett tapsokat, megismételve az előadott darabot - a közönség óhajára. Lelkes volt a hangulat, s ilyen emelkedett hangulat mellett szavalta el Farkas Sándor, a mi kedves poétánk, a magyar dal szépségét zengő remek költeményét.

A költemény szépsége, de meg az a körülmény, hogy a dalárda hatalmasan bizonyította be a magyar dal páratlan voltát - nagy és zajos tetszésben részesült.

Indulóval fejezte be aztán a dalkör a hangversenyt, melynek végén nem akart véget érni a kihívások sora.

A hangverseny eredménye pedig teljes erkölcsi és anyagi siker. Lekötelezettje ezért a dalárda az egész tasnádvidéki közönségnek, rendező bizottságnak, főképpen Mihály Károly ügyvédnek, kinek agilis működése a siker érdeméből oroszlánrészt kér. A hangverseny után benn a teremben kezdődött a tánc, ami ugyan kissé bajos és merész vállalat volt az óriási közönség miatt. - De azért csak járták benn, kint a verandán pedig folyt a „magnum áldomás", valósággal „folyt". A szép, enyhe nyári éjben fel-felhangzott a dalárda éneke vagy egy-egy lelkes hangú pohárköszöntő.

Virradtig tartott a muri.

Reggel a dalárda néhány tagja visszament Zilahra, nagy része azonban a tasnádiak óhajára ott maradt a délelőtti isteni tiszteleten részt venni.

Beszámolva a dalárda sikeréről, egyáltalában nem vagyok abban a hitben, hogy talán ezek után a zilahi közönség a saját dalárdáját kegyes lesz felfedezni.

Félti az idegeit az esetleges lelkesedés izgalmaitól, s talán duzzogni fog a bevezetésül elmondott igazságokért.

Szil 1898. július 24.

Diband.

8. NYÁRI ESTÉN

Magával ragadott a csendes, varázsos nyári este titokzatos hatalma.

Mintha más szívünk volna ilyenkor! Ott ült mellettem, és a szívem mégsem dobogott, mégsem vert gyorsabban. Valami bolond, álmodozó hangulatba ringatott az enyhe levegő, a csillagos ég, az édes nyugalom!

Mikor a természet csendje néha-néha az én szívemben is nyugalmat teremt, Ő jut eszembe; Ő, ki egy ilyen nyugodt percért sóvárgott mindig, akinek szíve soha meg nem szűnt harcolni az ésszel, küzdeni a valóval.

Ő jut eszembe, kinél senki sem érezte jobban az élet átkát, ki az igazságot dőrék módjára nem kereste az emberekben, csak saját szívében, ebben a sokat kínzott, sokat szenvedett szívben, melyben a leggyötrőbb érzések a legédesebb dalokban forrtak össze.

Ő jutott eszembe most is.

Boldogságot érzek, mert megértem minden dallamos sorát, megértem szívének minden fájdalmas jajdulását, mert éppen úgy megvetem a tömeget, mint Ő, s úgy érzem, úgy vallom a szellem nagyságos célját, jogos büszkeségét, mint vallotta Ő, ki ott a sírban a sokat megénekelt Nirvánának kimondhatatlan boldogságát osztja, és sokkal boldogabb, mint jómagam itt, a szép nyári estén, mélységes csendben álmadozva róla, mellettem egy szép boldogtalan asszonnyal, aki folyton csitítja a szívét, mert *csak* szép asszony, hódító szép asszony akar lenni, olyan, mint a többi üreslelkű, üresszívű, léha.

Őt is álomba ringatta a nyári este. - Talán holnap, holnapután szemrehányásokat tesz magának gyengeségeért, de most nem bír a szívével, valami bűvös erő olyanná tette, amilyen valóban, s amilyen ő nem akar lenni: érzékeny, álmadozó, gyönge nővé, aki édes rejtélyek, sejtelmek világában él, kinek érzékeny szívecskéje többet megfejt, mint ezer bölcselő lázas, töprengő agya, s kinek minden érzése egy édes, misztikus, csengő költemény.

- -

Ugye, maga is álmadozik, nemcsak azok a sokat gúnyolt poéták? Látja, a szívet legyőzni nem lehet. Nem talál annyi boldogságot egy végigjátszott életben, mint egy átérzett percben.

Egy pillanatra látszott arcán a meglepetés restellő kifejezése, s aztán szokásos dévajságával felelt.

- Nem ábrándoztam; tudja, hogy nem szoktam éretlenkedni…, hanem maga mellett nem lenne csoda, ha elaludnék az ember!

- Veszek magamnak annyi bátorságot, hogy akarata ellenére bóknak vegyem, amit mondott. - Meg tudnám gyűlölni azt az embert, aki ebben az órában is olyan lenne, mint máskor. Nem, most nem tudnék sem a kis Bojárné kalandjairól beszélni, sem a maguk új csillagáról, a kis Fehér hadnagyról. De tudom, hogy magának sem jutott egyik sem eszébe; ilyenkor nem bánt, nem sért bennünket semmi hétköznapi, semmi közönséges. Maga sem haragszik most még arra az elég udvariatlanul „kis ostobá”-nak elkeresztelt „idősebb bakfis”-ra sem, aki elkacérkodta előle a fekete bajuszú, karcsú fogalmazót.

Látja, én, bevallom, álmadoztam. Eszembe jutott a hangulatok nagy költője, akit maga nem tud, vagy nem akar megérteni, aki az álmodozást nevezte a boldogság előcsarnokának, az álmot hívta mennyországnak s az örökös álmatlan, megsemmisítő Nyugalmat az ember boldogságra hívó céljának.

Zsúrról, flörtről sohasem énekelt: csillogó, lármás bálokban a szív nyugalmáról fogant epedő dal a szívében, amíg előtte érzéki asszonyok, ostoba libácskák, nyegle divatbábok, üres fejű katonák keringtek tarka zűrzavarban.

Mert szíve volt.

Most elhamvadt, de akkor égő, dallal telt, nemes, büszke szíve, mely jobban, szebben, százszorta többet érezett, mint bárkié.

Mosolyog? Bocsásson meg, de én sajnálom magát! … Miért visel álarcot, miért titkolja a szívét?…

Százszor boldogtalanabb, mint én, mert nem vallja be, hogy boldogtalan.

Tudom, hogy érzi, éppen úgy, mint én azt a tehetetlen fájdalmat, hogy olyan világban élünk, mely nem a mi szívünknek való.

Érzi a választás nehézségét; olyanná lenni, mint a többi közönséges ember, vagy magunkhoz hasonlóvá tenni egy egész világot.

Érzi, hogy őrült cél lenne mind a kettő; őrült cél, elérhetetlen - eltemeti hát a szívét, álarcot vesz s a tömeg közé vegyül.

És azután - még boldogtalanabb, mert megszűnt számára a legerősebb vigasztaló: az „Én" büszke öntudata!…

Hiszen meghazudtolta magát, megtagadta szívét, lelke boldog, és - mégis komédiázik!

Talán ezt gondolta maga át az előbb is, és nekem nem meri bevallani.

Látja, ha néha megrémülve veszi le álarcát, s várja, hogy dobogó szíve valami titkos nyomástól melyik pillanatban fog megszakadni, hogy meg tudná vigasztalni az a néhai igénytelen poéta!

S miként Ő, úgy maga is eljutna ahhoz az átszellemült elvhez: Hiába minden, minden csak hangulat; a szív a teremtő, az álom az élet, s az elmúlás az élet célja!

Ezen gondolkoztam, talán maga is ezen gondolkozott, és fülembe cseng az ő verse:

Hogy elmúlásra vágyunk,
Van olyan pillanat,
Az őrület szivünkben
Sötét vetést arat.

Hogy álmatag tépődünk,
Van olyan pillanat,
Míg forró köny lecsordul
A szempillák alatt.

És neki is nyugtot adott az álom, ez az édes mennyország.

…Elhallgattam. Csillag futott le. Falevél zizegett, hűvös kezdett lenni. A szép asszony gúnyos arccal nézett rám, azután megigazította gallérját, s menni készült.

Köszönni akartam: nem engedte, hogy szokás szerint megcsókoljam fehér kis kezét, s olyan hidegen, olyan hűvösen csengett a fülembe indulatos hangja:

- Akármilyen hatással is van magára egy ilyen szép este, nem szabad magának megengedni egy nővel szemben, hogy olyan rettenetesen unalmas legyen, s unalmas voltát atyáskodó gorombasággal tetőzze!

…Egyedül bolyongtam késő éjszakáig. Ismét és mindig Te voltál eszemben, Te édes szavú költő!

Igazad van. Az olyan szív, mint a tied volt, nem talál egy meleg, hozzá hasonló társat.

Igazad volt, igazad van. A te szíved s az én szívem is örökös árvaságra van teremtve - de örökös, fájó büszkeségre is.

Olyan volt a te Lajkád is, mint ez a szép asszony: rabja a világnak, örökös színésznő; értem, átérezem búcsúdalodnak utolsó sóhaját:

E végső hang is halkan elpihen
S gúnykép cseng vissza szived mélyiben!

Igen! A gúny a mi osztályrészünk! Óh, hogy ilyen tündéri édes nyári éjszakán sem tud elpihenni a szívben a boldogtalanság kínos tudata!…

Szil 1898. július 24.

Ady Endre

9. MESSZENÉZŐ

Valami gácsországi tanító fogta magát, s feltalálta a villamos messzenézőt. Furcsa valami; az ember előveszi a térképet, megnézi, merre van Párizs, odairányítja, s látja a modern Babilont.

Aztán, hogy a múltkor eljöttem Zilahról, s elbújtam a mi kis falunkban, unatkozni kezdtem.

Éppen egy verset írtam meg, mikor pokoli gondolatom támadt. Vannak ugyan, kik azt tartják, hogy nekem a versírás *előtt* van pokoli gondolatom, de mindegy, a gondolat elég pokoli volt, ámbár - mint azt Noénak is sokan mondták - minden pokoli *elég*.

Megfogalmaztam egy sürgönyt: „Boldog néptanító

Gácsország.

Kérek utánvéttel messzelátót.

Rövidlátó

Magyarország”

A címzettet még csak megkapták, lévén egyetlen boldog néptanító Gácsországban, hanem én 48 óráig néztem messze a messzenézőt, de rossz szemeimmel nem láttam sem a messzét, sem a nézőt.

Végül pótló magyarázatképpen megsürgönyöztem:

„Messzelátót kérő rövidlátó Zilahon, verseskötetet kiad”.

Persze megtudták, ki az a rövidlátó.

Megkaptam hát a csudagépet!

Nem tudom talán egészen jól és híven leírni; a lencsetannal sohse voltam tisztában, akármilyen tisztában is voltam. *(Hm!)*

Állványra állítottam, s Zilahnak szegeztem.

Csütörtöki összetartás volt éppen, odaláttam a Népkertbe.

De milyen látvány volt! - a boldogtalan gács rosszul konstruálta meg a gépjét, s mindent fordítva mutatott.

A látvány csinos, de kínos volt; senkit sem ismertem meg a lábáról.

Összepakoltam a gépet, és sürgönyre tettem írván eképpen:

„*Boldogtalan tanító*

Gácsország.

Messzelátó nem lát. Forduljon fel; mindent felfordít; ilyet ki látott, pénzt tőlem nem lát.

Rövidlátó”

Válasz nem érkezett.

Szil 1898. július 24.

Erdneyda

10. LEVÉL

Vettem a levelét, édes, és olvastam néma meghatottsággal, szomorúan, lemondóan. Olyan szépek, olyan finomak voltak azok a gyengén lehajló, vékony sorok; olyan édesek azok a drága, szerető szavak.

És az én szívem elkezdett sebesebben verni.

Hallod, látod, te reményvesztett vén gyerek, tehozzád írták ezt az édes, szerelmes levelet! Tehozzád írta egy szép, egy aranyos gyermek, ki megvallja néked, hogy szeret, hogy először szeret, hogy örökre szeretni fog.

De csak egy pillanatra…

Aztán előttem van a maga bájos arca, kedvesem. Az a bűbájos angyalarc tudnivágyó, ragyogó szemekkel.

S eszembe jut a mi találkozásunk végzetes napja, mikor a maga misztikus álmai szétfoszlottak, s az álmok helyén megjelentem én.

Keserűen igaz: *én* jelentem meg.

Én, akit az élet egy végzetes csapása vitt oda magukhoz, mikor már mindent elvesztettem: szívet, hitet, reményt. Akkor úgy gondoltam, hogy maguknál meg fogok gyógyulni. Meggyógyulok csendesen, kijózanodom ábrándjaimból, elfeleltek egy démon-arcot, életemnek megölő alakját. Leszek normális, szívben, kedélyben kopott ember, olyan szürke, olyan közönséges, mint annyi-annyi száz. Miért mentem oda? Miért ismertem meg magát? Miért tartottam azt a hitvány elvet, hogy ismerős „társaságbeli” lánynak kötelesség udvarolni? Miért nem számoltam le eljátszott életemmel s a maga sejtelmesen fényes, eljövendő szép világával.

Gyáva voltam, hitvány voltam, érzem.

Magát is médiumnak használtam; feledést adható médiumnak. Hízelgett a maga érdeklődése, jól esett a maga szép szeméből szerelmet olvasni. Mert már akkor kezdtem *gyógyulni;* megszállott titokban egy új élet karaktere, s álmodozó poéta helyett egy modern, magas gallérú rabló vadászott a maga jobb sorsot, boldogságot érdemlő, meleg kis szívére.

Miért tettem, miért tettem?…

Nem voltam, nem vagyok, nem lehetek méltó a maga szerelmére. Maga a tisztaság, az édes, szűzies érzelmek ragyogó ideálja, s én… én egy szebb életnek ide maradt romja: fakó, hétköznapi ember.

Ismerem én a bűvös-bájos leányálmokat. A maga álma a pirkadó hajnal aranyos világa, sejtelmes félhomályú és mégis ragyogó; feltűnt már benne ígéretosztóan a nap fél korongja: közeleg a szerelem fényes, várva várt világa.

Mit keresek a maga tiszta álmai közt én, aki az éjszakának, szomorú éjjelnek imádója lettem. Nem hiszek én a felkelő napban; nekem a hajnal nem az ébredő szerelem szimboluma, hanem a korcsmából hazakergető hűvös, vezeklő időszak, amikor legörömestebb dobnám el az életet.

Mennyi poézis van egy gyermekleány szívében - de nincs annyi, hogy bearanyozhassa a magamféle, eszményekből kivedlett, korán vénült embernek beteges, borongós, bús kedély-világát.

Óh! mert ha nálam örökre hiányzott volna az életen felülszárnyaló, ideált kereső lélek, belém tudná lehelni azt a maga édes, ideális lénye, odaadó, tapadó szerelme.

De valaha én is hittem: a szerelem szép világát általéltem én is.

Nem tette, nem tehette merészebbé lelkem szárnyalását, de jaj! minden sorából látja e levélnek, hogy mivé, hogy boldogtalanná tett.

Egy örök törvény áll miközöttünk: *az időnek örök törvénye*. Nem az éveké! Hiszen annyi idősek vagyunk, amennyi részt az életből kivettünk. Közöttünk a múlt és jövő óriási kőfala áll, melyen sírfeliratképpen az én életem történetének végső eredménye áll: *fui!*

Fáj, fáj ez az emlékező, lemondó érzés-sereg az én szívemnek.

Nézem a maga illatos, édes, kis levelét, s úgy szeretnék átkot szórni, de erre is gyenge vagyok, s úgy sem tudnám kire?

Ez az én életem átka: az örökös lemondás a boldogságról, amelyet valaha annyira hajszoltam.

Megírtam a válaszom magának. Köszönöm, hogy megkeserítette a szívemet. Ez már nálam olyan ritka adomány.

Olvassa el vallomásomat, s feledjen! Jusson eszébe az én életem siralmas morálja: *az embert a boldogság erőszakos keresése öli meg*.

Megcsókolom kicsinyke levelét. Talán éppen itt érintették hófehér kacsói: s elküldöm magához egy beteg szívnek boldogságot kívánó sóhaját.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. szeptember 21.

Ady Endre

11. AZ ELSŐ DÉR

Messze, régen történt. Ott akkor még az élet glóriája ragyogott be mindent, virágzott a rét másodvirága, tavaszi volt a napnak fénye, zöld még az erdő lombja, égő volt a szív szerelme.

Szép, csillagos szeptemberi éj volt. Késő estig gyönyörködtünk benne; beszéltünk szerelemről, hiszen a szellő langyos, tavaszias volt, s körülöttünk még nyílottak a rózsák.

És akkor éjjel álmom volt. Nehéz, gyötrő álmom. Valakit sírni, zokogni láttam, valakit, akit én legjobban szeretek. Mit siratott? Hervadt rózsát, elszállott reményt, kihűlt érzelmet - nem tudom, de ijedve riadtam fel álmomból, s néztem ki a már világos ablakon…

Itt lenn nálunk, a völgyben derengeni kezdett, majd felötlött ott a hatalmas, ős Meszes mögött tüzes fényben a nap, s egyszerre minden ragyogni kezdett, az egész északi hegycsúcs fénylett, ragyogott, mint egy gyémánthegy hideg, fehér fénnyel.

A kinyitott ablakon betódult a hideg, csípős levegő, és én úgy éreztem, mintha szívemre, lelkemre is ilyen hideg fényű, fehér lepel borulna egynéhány percre eltakarni a szomorú hervadást.

Megzizzen az udvari eperfa lehulló levele, mintha ott fenn az észak-csúcsi erdőn ezer visszhangja kelne a szomorú hangnak, megsajdul a szívem, fájni, nagyon fájni kezd: *Lehullott az első dér, elhervad az élet*.

*

Azóta már elmúlt néhány ősz. Sokszor hervasztott viruló virágot hideg, őszi dér. Elmúlásra sokszor jött kikelet, de nekem az a régi, őszi dér hervasztotta el a szívemet.

Akkor nyílt szívemben a szerelem *első* virága, akkor zokogtam először az elmúlás törvénye felett, most már megnyugodtam: csak emlékezem az első hervasztó dérre, s nyugodtan szemlélem az elmúlásnak mélységesen kínos, bús processzusát.

Élet és elmúlás, virág és hervadás, harmat és őszi dér, szerelem és csalódás: s ki van merítve ennek az unalmas életnek összes változata.

*

Lehullott az első dér megint. Talán most is elhervaszt egypár szép reményt, egy-két bolondos szerető szívet, de ez az ő bús hivatása, és ez a mi sorsunk. - Én vártam az első dér lehulltát most is. - Olyan jólesik látnom, hogy az az elmúlás, melynek hideg dere engem ért valaha, most is elküldé hervasztó szolgáját virágot ölni, szívet taposni.

Aztán megint megszáll az az édes-kínos őszi hangulat. - Addig zaklat, míg csendesen, filozófiám eredményeként ott áll a legfőbb jó: *a csendes elmúlás, az örök pihenés*.

*

Leányok, ifjak, ha ugyan elolvassátok ezeket a szomorú sorokat, nevessetek ki engem, vén bolondot. - Ne féljetek, a szívnek nem árt a dér.

Én csak csúnya önzésből akartam ezeket az áligazságokat elhitetni.

Ne féljetek; ha szerettek, nincs elmúlás.

Nekem volt… A dér hervasztotta el minden örömem…

Hallom Longfellow óráját: Soha többé, mindörökké; mindörökké, soha többé!…

Soha többé… lehullott a dér, az első, hervasztó hideg dér…

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. szeptember 28.

Adieu Bandi

12. BOHÉMIÁBÓL

Valami négy éve történt, hogy egypár jókedvű diákgyerek a bérces Erdély egyik végvárában egy hatalmas birodalmat alkotott, melynek állandó területe nincs, csak népessége egy és ugyanaz. Az államalkotók eredetét nem fedi olyan sűrű homály, mint Romulus és Remusét. *Arany* kedélyű, cigány vérű, gondtalan, zseniális gyerekek voltak ők, kik az élet keserű labdacsait minden kifogás nélkül beszedni képesek voltak, kik jobban szerették a mámort, a fojtó valamit, a szépet a hasznosnál, a bort a víznél. Ezek a tulajdonságok tették őket állam-alkotókká, ezeknek köszönheti „Bohémia", hogy ő nemcsak Csehország, hanem a jókedv és könnyű vér aranyos tanyája.

Bohémia is tartott országgyűlést; sőt, mint szertelenül alkotmányos állam, nagyon is sürjen. A „Délczeg mama" csárdájában sokszor verte fel az éj csendjét a birodalom hangos nótázása, vidám kacagása, felhangzottak a lét nagy kérdései:

Mért piros a liba orra,
Holott sohse' mártja borba?

Vagy megérlelődött a nagy elhatározás:

Nem, nem, nem,
Nem, nem, nem,
Nem megyünk mi innen el!

Hogy is szerette őket háznagynőjük: jó Délczeg mama. Mikor az utolsó országgyűlésen a tagok ki akarták tőle váltani becsapott óráik és gyűrűiket, hogy kérte őket: hagyják nála emlékbe, mit szegény gyerekek a mérhetetlen szeretet feletti meghatottságukban meg is cselekedtek.

*

Aztán jött a tagok szétválása, ami még azonban nem jelentette megsemmisülését. Búcsúztak egymástól szegény gyerekek. Igazán érzékeny búcsú volt.

- Fiúk! csak egyet ígérjetek meg - hangzott mindegyik búcsú szava -, hogy szeretni fogjátok a virágokat, s rossz emberek nem fogtok lenni, s hogy a szeretett virágok között legkedvencebb, legszeretettebb a *borvirág* lesz!

*

Mert babér nemigen termett Bohémia számára. Pedig mindnyájuknak volt művészi ambíciója. Az egyik komponált, de egyszer egyik valzeréről kiderült, hogy az a Rákóczi-induló agyonnyomorítása. Egy másik festői babérokra vágyott. Egyik festménye csendélet volt: 3 drb. krumplival és 2 káposztafejjel. A szerencsétlen ezt az első és utolsó művét kint hagyta az udvaron száradni, s széttépte egy, a festmény hűsége által megvesztegetett malac.

Verseket írt a harmadik. Meg lehet vallani, hogy én voltam az, ez emlékező sorok bánatos írója. És hogy jártam! Szerencsétlenül! A verset, amit írtam, 3 évvel megírta előttem egy másik poéta.

*

De a vidám kedély a távolban is összetartja Bohémia lakóit. Talán lesz még alkalmam elmondani egypár esetet, melyek - bizarr voltuk dacára - csak azt bizonyítják, hogy Bohémia még mindig hű dicső múltjához, féltett szép céljához. És ha babér nem jut sem tagjai fejére, sem levesökbe, a *virágot* még mindig szeretik.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 4.

Adieu Bandi

13. ÖTLETEK

Ha a modern irodalmi irányzat hívei úgy írnak, ahogy éreznek, akkor nemcsak a kritikusoknak van velök sok dolguk, hanem az - *orvosoknak* is.

*

Az emberek jobb néven veszik a lenéző büszkeséget az alamizsnát kérő alázatosságnál.

*

A legerényesebb asszonynál sem vált annyira természetté az erény, hogy néha önmaga ne csudálkozzék azon, hogy *ő milyen becsületes*.

*

A csúnya nőnek sok barátnője, a szép nőnek - sok barátja van.

*

Viruló fiatal nők az emancipációért harcolnak; „a nő szerelemre van teremtve!" - mondja a 30 éves aggszűz.

*

Van olyan nő is, ki a légyotton nem attól fél, hogy a *férje* lepi meg, hanem hogy a *kedvese*.

*

Milyen jó a gyermekeknek! Nekik mégiscsak szabad igazat mondani.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 9.

Adieu

14. BOHÉMIÁBÓL

Szerelmes lett a kompánia egyik legvígabb tagja. - Rendes, józan életű nyárspolgárok között nem lett volna ez nagy baj, de mit csináljon Bohémia egy szerelmes emberrel, aki a legduhajabb murik alkalmával is szerelmes verseken töri a fejét. - Ezen segíteni kellett. - Béla barátunkhoz fordultunk tanácsért, neki ugyanis az volt a rögeszméje, hogy ötletei vannak. - Béla kész volt a maga tanácsával: Küldjünk egy deputációt az imádott leányhoz, s kérjük fel alázatosan, hogy kegyeskedjék a Pista fiút teljesen negligálni, gyöngéd kézszorításait vissza nem adni, a második négyest vele többé nem táncolni.

Bélát összeszidtuk, de tanácsát nem fogadtuk el. - Ahelyett írtunk egy levelet a kisleánynak, mely szólott a következően.

„Igen tisztelt kisasszony. Lovagias kötelességünknek tartjuk kegyeddel tudatni, hogy B. Pista tegnap este boros asztalnál olyan nyilatkozatot tett, hogy neki sikerült kegyedet - bocsánat, de így mondta - elbolondítani. - Kötelességünknek tartottuk stb."

A csel sikerült - Pista még egypár napig öngyilkosjelöltösködött, de nemsokára velünk dalolta a nótát:

„Nem házasodom meg soha!"

Akkoriban, mikor az alábbi eset történt, Bohémia még ifjú birodalom volt, mi pedig az érettségi vizsga előtt állottunk. Érettségünknek előzetesen világos jelt adandó, minden éjjel

nagyot züllöttünk a Délczeg mama csárdájában, ahol a legszebb csapos leány volt az egész városban. - A kisleány - ő tudja miért - megharagudott reánk, s vagy négyünket egy névtelen levélben feljelentett az igazgatónál, aki az osztálytanárt szigorú vizsgálatra utasította.

- Jöjjenek ma délben a lakásomra, akik a feljelentett vétségben bűnösnek érzik magukat - szólott szigorúan az osztályt vezető tanár.

Tizennyolcan voltunk az osztályban, s délben 17-en tettünk látogatást a meglepetésében majd elájuló tanárnál.

- Hát a 18-ik hol van? - kérdi végre a diákerkölcsök szigorú őre.

- Bocsánatot kér, hogy nem jöhet el, rosszul lett szegény - válaszolt 17 ember, aki egytől egyig találva érezte magát.

*

A kompánia egyik tagja jogász korában négy napi száraz kenyér koszt után abban a szerencsében részesült, hogy zsúrra lett meghíva.

Mikor az uzsonnára terített asztalhoz akarták ültetni, eszébe jutott, hogy illő lenne egy kissé szerénykedni.

- Hát mért nem akar enni? - kérdi tőle valaki.

- Igazán én *nem szoktam* - vágja ki őszinte szerénységgel.

*

Elgondolkozom néha, hogy ennek az excentrikus bohéméletnek számtalan impresszióját, eseményét hogy el lesz felejtve, ha mindannyian átváltozunk szürke, hétköznapi nyárspolgárokká.

De átváltozunk-e?…

…Egy aranyos kedélyű bohém emberrel beszélgettem a múltkor, aki - megsúgom, ha agyonüt is - elmúlt 40 éves. - Erről az *átváltozásról* beszélgettünk.

- Miért változzam meg ilyen hamar - szólott egész meggyőződéssel -, *hiszen fiatal vagyok még arra*.

És ez a mondás úgy megvigasztalt, mert hiszen mi örökre fiatalok maradunk.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 12.

Adieu Bandi

15. SZÍNPADI DISZKRÉCIÓ

Egy nagyon szellemes, néha-néha pikantériákban utazó francia író szellemesen és ügyesen jelöli meg egy szóval azt, ami a nőt kívánatosabbá, misztikusabbá teszi: - a fátyolt. A fátyol ez az irigy, látni alig engedő, vékonyka lepel, mely alkalmat, szabadságot ad a sejtéshez, szárnyat a fantázia repüléséhez - ez a fátyol nagy szerepet játszik abban a hatásban, melyet a női bájok a férfira gyakorolnak.

A modern szimbolizmus idejében mondjuk ki, hogy ez a fátyol nem más, mint az a köteles diszkréció, melyet jó ízlésű nő bárhol köteles megőrizni, amely diszkréció nélkül elvégre is - hogy nyíltan beszéljünk - a legkarcsúbb bokácskák is elvesztik érdekességüket.

A nő a színpadon is tartozik nő lenni. S a nő, csakis akkor művésznő, ha a színpadon elfelejteti saját egyéniségét, s életet lehel szerepébe.

De ha a „kaméliás hölgy” szerepében saját előnyeinek mutogatásával el akarja szegény Margit gyötrődő lényét feledtetni, mindennek nevezhető, csak művésznőnek nem, s intenciója minden, csak nem művészi.

Ismerjük a színpad alakjainak természetes viszonyát a hallgatósághoz. - Tudjuk, bár restelljük hangoztatni, hogy a mi társadalmunk ítélete, véleménye még mindig rabja a régi, korlátolt felfogásnak, ha színészetről, színésznőkről esik szó.

Nincs tehát elhibázottabb lépés, mint annak a bizonyos fátyolnak meg-meglengetésével tápot adni a régi, legtöbb esetben alaptalan elfogultságnak.

Elvégre egy művésznő népszerűségének csak egy eszköze lehet: az igazi művészet. És hogy a sok igazsághoz végül még egyet csatoljak: Semmitől se óvakodjék egy művész vagy művésznő jobban, mint hogy közönség legyen.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 13.

A. E.

16. ÖTLETEK

A pesszimista az életet drámának tartja. Csakhogy a színpadi drámának a végén van a tragikum: *a halál;* az élet drámájának tragikuma pedig az elején van: *a születés*.

*

Sok poéta olyan, mint az egyszeri bolond, ki a világot tartotta bolondnak. Ők sem a verseiket tartják rosszaknak, hanem a publikumot rossz ízlésűnek.

*

„Szeretni csak egyet lehet!” - kiáltja lelkesülten a szerelmes ifjú.

„De jó, hogy feleségül is csak egyet lehet venni” - sóhajtja a férj.

*

A kifejezések disztinkciója nagy művészet. - Milyen helytelen nagyon sokszor az ilyen szerelmi vallomás: „Nagysád! Imádom, legyen az enyém!” - holott helyesen így kellene mondani: „…az enyém *is*.”

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 17.

Adieu Bandi

17. III. BÉLA TEMETÉSE

Egy nagy, dicső királynak 700 év múlva feltalált hamvait újra temetik. Nehéz érckoporsóban, kegyelet jeleivel ékesítve pihent napokig Budavárnak legrégibb templomában, s akik még tudnak lelkesedni a múlton, áldozhattak a koporsónál a honfikegyelet szent érzelmének.

A nemzetek életének nagy Kormányzója vajon mit akart, mikor a porladó, nagy király hamvait visszaadta nekünk?…

Nincs mozzanat az emberiség életében, melyben a bölcs előrelátás meg ne nyilatkozzék; minden alá van vetve az örök törvénynek, melynek létezését az ember gondolkozni tudása óta sejti, de melyet megfejteni évezredek alatt nem tudott, és nem is fog megtudni.

Míg a Mátyás templom kőkockázatán pihent a koporsó, a hamvakat egyszerre körüllengte a szellem, igazság, mert nincs a nagy természetnek élő vagy élettelen alkotása, amelyben lélek ne nyilatkozzék meg.

És beszél hozzánk a hamvak szelleme:

„Eljöttem hozzád, nemzetem, lezajlott, hosszú 700 év után.

Mikor elszálltam ezekből a porladó hamvakból, egy nagy, dicső népet, nemzetet hagytam itt. Hatalmas volt az ereje, nagyságos a dicsősége. Eljöttem, hogy meglássam, mi lett a nagyságból, mi lett a dicsőségből?…

Azóta tatár-mongol csordák tiportak rajtad, de látom, hogy felemelkedtél újra.

Küzdöttél a keresztért, véreztél önlétedért, meghaltál Mohácsnál, s látom, hogy volt feltámadás.

Karodon behegedt a seb, melyet belevágott harmadfél század bilincse. Nyelved csengő, tiszta, nem tudták elvenni azok, kik előbb koldussá, aztán rabbá akartak tenni.

Megvívtad azóta a világtörténet legragyogóbb, legigazságosabb harcát. Bebizonyítottad, hogy nálad a szabadság nem jelszó, hanem szív, mely nélkül - élni nem tudsz.

Megöltek, és te újra feltámadtál.

Ez a kor sötét, hideg, ködös, még szellem-szemek sem láthatnak tisztán.

Lehet, nem úgy van, mint én látom, hogy a szív már nem tud úgy hevülni, hogy az eszmények nem gyújtanak lángra. Oh! lehet, nem úgy van, hogy a haza csak terület; a hazaszeretet együgyűek erénye, hogy akik ajkaikon hordozzák, kiabálják a haza nevét, azok csak önző, dicsvágyó emberek, hogy a nép, mely a nemzet lelke, kezdi megtagadni, hogy magyar.

Nem. Bizonyára tévedek. Hisz’ hamvaim körül király és nemzet együtt állanak.

E népet nem tudták megölni, élni fog, s magyar lesz örökre.

De azért halljátok óvó szavamat.

Ha hiszitek, hogy hamvaim felett virrasztani fog a kegyelet, hogy idegen nép nem fogja azt szétszórni soha; ha hiszitek, hogy koporsóm körül csak magyar szó, magyar dal fog csengeni, ha akarjátok, hogy ez a föld mindig magyar legyen, s ez akaratot szívvel és vérrel szolgáljátok - akkor… csak *akkor temessetek itt el!”*

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 22.

A. E.

18. SZÍNHÁZI PLETYKÁK

A mi bájos, fiatal drámai művésznőnk méltó szenzációt okozott tegnap délelőtt.

- Nézzétek, Fáy a bakon.

És tényleg úgy volt. A szép művésznő kocsikázott drámai gyorsasággal. Oly biztosan kormányozta a kormánygyeplőt, hogy méltán sóhajtott fel egy, a kocsi után bámuló gavallér:

- Milyen fiatal és máris hogy kormányoz.

*

Egy nagyon kedves művésznőnél tett látogatást az ifjúság 3 tagú küldöttsége, hogy felkérjék a szerdai felolvasó estélyen való szereplésre:

- Jól van, uraim, szívesen megteszem, csak arra kérem önöket, *hogy Bécsből ne rendeljék számomra a csokrot*.

Amiből két igazság világlódott [!] ki: először, hogy a csokornak meg kell lenni, másodszor, hogy a pestistől a mi aranyos művésznőnk is fél.

*

A kar egyik szépéről van szó; arról, akinek legfessebb nadrágai vannak. A szép leány *egyik* kikosarazott udvarlója azt a hírt terjesztette, hogy - hogy is írjuk csak? - hogy nagyon téliesen van bélelve a nadrágja. Egy gavallér besúgta ezt a szép leánynak, aki nevetve válaszolt:

- Eh! szamárság! Hisz ő nem tudja, *milyen ez a nadrág, s éppen azért haragszik, mert nem tudja!*

*

Egy maliciózus színházlátogató mondta a következő csípős megjegyzést:

- Komjáthy a saját nevéről nevezett pisztollyal lőtt a héten, mert Szegedet célozta, s Debrecent találta.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 29.

Adieu

19. BETEGEN

Szeretném valakinek elmondani, szeretném sírva bevallani, hogy én nyomorult, beteg ember vagyok.

Az ajkamon a mosoly, az arcomon a derű, a szememben a büszkeség sugara nem más, mint hitvány tettetés, világbolondító álarcoskodás…

Mert én beteg, nagyon beteg vagyok.

Ha láttok tivornyázó éjeken kipirult arccal, ragyogó szemekkel, dalolva cinikus otrombasággal, leányt ölelve égő vággyal - sajnálkozzatok rajtam, nyomorult emberen.

Mert beteg az én szívem, beteg az én lelkem.

Nem érzem a bor ízét, csak a mámort, a feledést keresem, hiába… hiába…

Nem korbácsolja fel a vérem mulató leánynak rám tapadó csókja.

Ha visszacsókolom, mélységes undor, utálat fog el.

Ha beszélek ideálról, dicsőségről, ihletett percekről, költői ábrándokról - nem érzem, amit mondok. Nem lelkesít semmi, semmi a világon…

Beteg vagyok, lázas, nehéz beteg.

Beteg vagyok, víziókat látok.

Előttem őrült kaleidoszkóp gyanánt rohan el ezer és ezer látomány…

…Látok egy éhes embertábort. - Csoportokban harcol a kenyérért. Ott, ahol a legnagyobb darab kenyér fekszik a porban, ott a legnagyobb a küzdelem. Már beletapodták a porba, már bepiszkolták vérrel, és mégis milyen pokoli triumfussal rohan el vele a küzdők legerősebbike, mikor leverte vetélytársait. Hogy üvölt a levert állati sereg, hogy siratja az elrabolt koncot!

Rémítő kép!…

…De új csoport áll ismét előttem. Feszületek hosszú sorban. Közülök egy durva fakereszt olyan ismerős. Nézem, nézem, felette ott a négy betű I. N. R. I.…

Ezekre a feszületekre az igazság bajnokait feszítették fel. A feszületek előtti nagy tömeg az a dicső emberiség, melyet annyi szószátyár dicsér, mely tombol az ártatlan vér láttára.

Azután egy új vízió üldözi a lelkemet, égeti az agyvelőmet.

Egy tarka csoport verődik elém. Mintha valami komikumot kedvelő hatalom durva szeszélyének hódolna, démoni alakok s angyalok egy tömkelegben kísértenek.

Milyen alakok e borzasztó csoportban!…

Madonna arcú asszonyok buja, aljas, hívogató arccal…

Pártás leányok mocsokkal a tiszta homlokon, kísértő árnnyal hátaik mögött.

Látom a költőt, kinek szívében annyi láng, amennyi egy világot megtisztíthatna, és mégis meggyalázva, elhagyatva fekszik rothadt szalmaágyán.

Látok egy bíbor ruhájú, márványarcú nőt, kinek kezében karcsú, könnyű mérleg, neve dicső, feje felé írva lángbetűkkel: *Justitia*.

De a szép nőnek nincs szíve, csak gonosz, durva ösztöne van. Szeme nem látja az igazi nyomorultat, fülét megvesztegeti az arany csengése…

…És még mennyi ezer, szívet rémítő alak!…

Óh! ezek a víziók szív nélkül is megőrjítenek!

Beteggé tettek, örökre beteggé.

Beteg a szívem, beteg a lelkem, nincs nyugalmam, hitem, nem érez a szívem.

Hazug a mosoly az ajkamon, nem őszinte egy kacagásom, feledni tudnék, s nem tudok… beteg vagyok, nagyon beteg, talán a szívem fáj, talán a szívem halt meg…

Debreczeni Főiskolai Lapok 1898. október 31.

Ady Endre

20. KÖD

Hűvös van, ősz van. Várnók a napnak áldott ragyogását, hogy egy derűs, mosolygó sugárt küldjön a mi sejtelmektől hímzett szívünkbe. Várnók a nap áldott fényét, hogy aranyozza be a körülöttünk levő színtelen, szürke tárgyakat. Várjuk, de hiába. Valami elfedi előttünk a fényt, a sugárt. Valami reánk nehezül, befogja, beborítja a szívünket. Valami szürkére, nyomasztóvá

teszi a világot, életet - beteggé a lelkünket… A köd… Oh hányszor utáljuk meg e világot, s nem tudjuk, hogy miért. Hányszor szomjazunk Léthe vizére, örök Nirvánára, s nem sejtjük, hogy mi tört össze bennünket. A köd, a köd a mi életünk átka. A köd borul ránk, a rejtélyes sejtelem, a titkos életundor, a nyomorúság fel-feltűnő keserves érzete. S hiába a zöld hasist kereső remény, előttünk áll az élet mindent elborító átka: a tehetetlenség, a köd… Derülj ki édes napunk, hints egy reménysugárt szívünkbe, mert ősz van, hűvös van, s megöli lelkünket a köd…

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 6.

21. AZ ÖNGYILKOSJELÖLT

Veress Jankó jogásznyelven: jó pipa. Passziói, szokásai mind olyanok, amelyek méltók a századvég élni tudó és akaró gyermekéhez. Elvből gyűlöli a napvilágot, de ha alkonyatkor kigyúlnak a gázlámpák, Jankó is kibúvik elegáns garzonlakásából.

Dicséretére legyen mondva: ő elég tudni vágyó fiatal. Érdeklődik, hogy mi történt a hosszú, közönséges napon, amelyet ő átszundikált, s amelyen nem érdemes csak amolyan teológus alakoknak fenn lenni, kik úgyis falura mennek papnak, ott pedig csak disznótorok alkalmával szokás éjszakázni.

Természetes, hogy ilyen elvekkel és életrenddel a pénzügyi dolgok és állapotok nagyon összekuszálódnak.

Jankó is folyton pillanatnyi pénzzavarban szenved, s amennyiben a mellényzsebe nem órakirakat, a zálogház, ez a páratlanul üdvös intézmény sem segíthet már rajta.

A reménytelenség egy kínos órájában Jankó barátunk filozofálni kezdett.

Hogy e filozófia pesszimisztikus irányú lett, az a fenti vázlatos előzményekből szinte tudható.

Hatvan átlumpolt éjszaka, amely hatvan krajcárt sem hagyott a zsebben, Epikurból is Schopenhauert csinált volna.

Lassan-lassan rájött, hogy az élet hiábavalóság, nem érdemes tovább robotolni.

Aztán meg hát élt ő már eleget.

Miért tovább? Talán hogy éjszaka is aludjon? Vagy éppen csak éjszaka aludjon?

Nemes keblének minden dobbanása tiltakozott a jövő ilyen metamorfózisa ellen.

Nem és százszor nem, inkább ezerszer lőpor és golyó!

Elhatározása annyival inkább erős lett, mert hitelezői mind jobban-jobban zaklatták.

Szerdán… akkor vége lesz mindennek. Egy durranás, és meg fog szabadulni ettől a nyomorult hitelezős világtól…

És Jankó nem is titkolta ezt a szándékát. Sőt egyik barátját felkérte búcsúbeszéd tartására.

Szerdán, tehát szerdán… De történt valami. A hitelezők fülébe ment a hír, kik egy emberként rohanták meg Jankót.

Csak túl lenne már a szerdai napon, akkor ugyan sirathatnák az ördöngös hiénák.

De így nem volt menekvés. A hitelezők megválasztott szónoka ünnepélyesen felszólította, hogy méltóztassék tovább élni.

- Sajnálom, barátaim, nekem meg kell halnom, de hajlandó vagyok önökkel szemben lojális lenni. Én meghalok - folytatta tovább saját és hitelezői zokogása között -, de önökről nem feledkezem meg.

Így jutottak azután a következő manifesztumhoz:

Apámhoz!

Kérem azon utolsó óhajom teljesíteni, hogy X. Y. úrnak ennyi és ennyi (10-40 frt) adósságom *halálom után* kifizettessék!

Veress Jankó

A hitelezők megtörve, de mégis megnyugtatva távoztak…

Másnap Jankó 50 frt rendkívüli zsebpénzt kapott az édesapjától. Ez kedden történt, a végzetes szerdai nap előtt. De a szerdai nap nem lett végzetes. Jankó ismét a régi bohém Jankó lett, kinek az a szerencséje, hogy becsapott hitelezőivel nem találkozhatik - szokása lévén néki éjszaka fenn lenni, s a nyomorult nappalt átaludni.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 8.

Bandi

22. SZÍNHÁZI PLETYKÁK

Imre napján történt. Karacsnak hosszú próbája volt, s türelmetlenül várta a gratulálni akaró múzsasereg.

A Parti üzlete telve volt villásreggeliző színészekkel és színésznőkkel, kik nagyméretű pusztítást vittek végbe az enni- és innivalók nagy készletébe[n]. Fáy Flóra már megitta a szokásos kürasszóját, mikor Szabó Irma rémítő felfedezésre jutott: valaki megette a sajtját.

Sokan lettek volna hajlandók kárpótolni az érzékenyen sújtott művésznőt, mivel ő maga is kijelentette, hogy szeretni tudná, aki neki egy pohár vaniliást és egy kis sajtot rendelne, „de - folytatta egyéniségéhez illő, kedves naivsággal - az illető kötelezve lenne arra is, hogy árváimat, ha lesznek - gondozni fogja.”

*

Egy állandóan rossz viccekben utazó barátom lelkét terheli az alábbi vicc:

Hogy Fáy Flóra mennyire szereti becses énjét - amit különben ő maga is beismert -, mutatja az is, hogy *Fáy*-szappant használ és *Flóra*-gyertyát - éget.

*

Egyik művésznőnk zokon vette, hogy a bohém-estély meghívóján ő és kollégái *„fráternők”* címen szerepeltek. Meginterpellálta azért az estély egyik rendezőjét.

- Hát jól van. Lehet, hogy könnyelmű fráternők vagyunk, *de minek avval eldicsekedni?*

*

Szatyi bácsi bánatosan beszél az ő távozásáról.

- Nem mennék én el innen, de hát túlságosan gyengéd a debreceni közönség.

Általános megrökönyödés.

- Igen - folytatja teljes nyugalommal -, azt hiszik, hogy nekem terhemre esik a függöny elé menni, s ezért inkább nem tapsolnak, s körülbelül hasonló figyelemből virágot sem adnak.

Pedig én jó ember vagyok, s a virágot is szeretem - sóhajtja bánatosan és megadással Szatyi bácsi.

*

Ezeket a pletykákat pedig szenvedéllyel terjeszti, de értük felelősséget nem vállal.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 10.

Adieu Bandi

23. GITTA KISASSZONY

(Verses vígjáték 3 felvonásban. Írta Farkas Imre.
Megjelent Singer és Wolfner bizományában. Budapest.)

Egy szegény, fakó, dalos lelkű poéta meghódított egy fényes, ragyogó jukker leányt. S a nyalka szép leányt, kinek daliás huszártisztekből áll az udvara, nem gyönyörködteti többé a fényes környezet, csak az ő poétájának szerelmes szava, ábrándos szerelme.

Milyen szép, milyen poétikus história. Csak poéta gondolhatta ki.

Bearanyozva a legragyogóbb romantikával, megénekelve édes poézissal… A tábornok úrnak két szép unokahúga van. A bájos Gitta, ki valóságos jukker leány, kinek legfőbb kedvtelése a lovaglás - és Lilla, ki még most került ki a zárda szigorú falai közül.

Mindkét leány szívében felébred a vágy egy új, egy más élet iránt, melynek főalakja szívükbe van rajzolva: az ideál.

Gittát körülrajongják roppant önbizalommal a nyalka huszártisztek, s mindenik saját magát tartja a leányálmok fényes alakjának.

Lilla már a zárdában megrajzolta ideálja képét.

Sápadt, merengő, ábrándos poéta, kinek szívében dalok zsonganak, kivel együtt fogja hallgatni patak csobogását, madárkák dalát…

És megtalálják mindketten az ideált. A katonás Gitta beleszeret a bús poétába, együtt olvassák az édes, szerelmes, bánatos verseket, együtt szedik az illatos ibolyát, Lilla kisasszony pedig Bárdy hadnaggyal cseréli fel az ő képzelt poéta ideálját.

Ez a Farkas Imre vígjátékának egyszerű meséje.

Egyszerű, naiv történet. Az élet épp úgy nem sző ilyet, mint nem találjuk meg a színpadon sem.

Azok az írók, kik most a színpad számára írnak, kinevetik az ilyen naiv históriát. Poéta, aki hódítani tud - ki hallott már ilyet? Gitta kisasszony férjhez megy egyik tisztudvarlójához, s megcsalja a többivel. Egy jukker leánytól csak nem várhatunk mást? És Lilla? Átalakul szépen az új környezetben, Gittának lesz hűséges tanítványa.

…De Farkas Imre poéta. Poéta, kit nem téveszt meg a hangzatos teória, a megváltozott ízlés. Neki csak egy törvénye van: a szép, és egy célja a gyönyörködtetés.

Alakjai mind szépek, ragyogók. Hogy nem ismerünk rájok, hogy nem mutatja be őket pongyolában is, hogy a történetben csak a drágakő fénylik, s nem hódolva a divatnak, a szemetet sehol se látjuk - ezért tegyen neki szemrehányást, akinek ízlése a divatos bohózatok után alakult, de aki a poézisben azt látja, ami nem változott meg évezredek óta: az örök szépet, az bizonyára gyönyörködni fog Farkas Imre poétikus vígjátékában.

Mennyi elragadó, kedves epizód tarkítja ezt a szép mesét.

A poéta, ki ibolyát szed beteg édesanyjának. Lilla és Bárdy hadnagy kölcsönös gyöngédsége, mikor egymás kedvét keresve, Lilla lovagolni tanul, Bárdy a vers törvényeit magolja.

A poéta verse a szerelmes kis kadétról, mely még a féltékeny kadétot is megnyeri a költő pártjára.

Megannyi szép poétikus vonás. A verselés könnyed, szellemes.

Még annak is élvezetes olvasmány, ki a kötött beszédtől idegenkedik.

Egyszóval Gitta kisasszony poétikus, kedves, szellemes munka, melynek elolvasása csak élvezetet szerez.

Hogy színpadra nem való, az mit sem von le értékéből!

Formája lehet a műnek bármilyen, azért csak nem más, mint egy szép poéma; egy vers, melyet hivatott költő írt.

A csinosan kiállított könyvre felhívjuk olvasóink figyelmét.

Farkas Imrét a saját tehetségén kívül még az is ajánlja, hogy mienk: debreceni, kit méltányolni elsősorban nekünk kötelességünk.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 15.

Adieu Bandi

24. ÉJJEL AZ ERDŐN

Rákosi Jenőnek ez a mulatságos, népies színműnek keresztelt darabja került tegnap este előadásra. De mintha már a mi közönségünk is idegenkedne a népszínművektől, mintha a legsilányabb operett is jobban vonzana?!… Legalább ezt a feltevést támogatja az a körülmény, hogy a tegnapi sikerült előadást csekély közönség nézte végig. Pedig ennek a darabnak operettszerű alakjai és ötletei - még az utolsó esetben is - nagyobb vonzó erővel bírhattak volna. A darab szereplői - különben - ambícióval, ügyesen játszottak. Szathmáry mint Paczor, valósággal kabinetalakítást nyújtott, nyílt színen is aratott tapsokat. Kállay Lujza (Máli), Serfőzy (Boriska) ügyesen játszottak; szépen előadott énekszámaikat többször megújrázták. Sziklay originális pesti uracs volt; ügyes, aktuális kupléi igen tetszettek. A többi szereplők: Csügényi V., Fenyéri, Rubos, Tanay és Bartha sikerrel állották meg helyöket. Kállay Lujza különben a beteg Kaposi helyett játszott, s annál dicséretesebb, hogy játékán nem látszott a „beugrás". A magyarnótákhoz azonban a zenekar kísérete jobb is lehetne…

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 15.

Adieu

25. AZ ÉN LAKÓTÁRSAM

Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy már nekem is van lakótársam. Eddig én voltam másnak a lakótársa. Sorra tüntettem ki a barátaimat egy-egy napi együttlakással. Ez az unalmas állapot egyszer lett megszakítva. Akkor ti., mikor lakásomat az indóház II. oszt. várótermébe tettem át. Itt nagyon jól éreztem magam, de a negyedik napon figyelmeztettek, hogy jó lesz a jegyemet megváltani. Dühös lettem, és elköltözködtem. Az összes, amit el kellett szállítanom, a dühöm volt. Evvel beköltözködtem egy hónapos szobába, melyben két ágy volt. Az egyik a lakótársamé.

Így jutottam én lakótárshoz.

A lakótársamat még nem ismerem. Csak egy rövid hónapja lakunk együtt.

Azt mondják, hogy nemrég szabadult ki az alkoholbetegek szanatóriumából, ahol érmet is szerzett. Ez az összes szerzeménye.

Az első éjszaka két kórista hozta haza az én lakótársamat. Kabát nem volt rajta, s mindenképpen fütyölni próbált. A lámpát kétszer is eloltotta.

Mikor engem észrevett az egyik ágyban, rémítő buta pofát vágott.

Nézett… nézett, s egyszer csak odatántorgott hozzám, megkapta a kezemet, s elkezdte szörnyen csókolni.

Olyan üdvözlet-félét ordított.

Azt hitte a szerencsétlen, hogy én vagyok a gyámja, s most érkeztem meg.

Örömében kikutatta a ruhámat, összes vagyonomat, 69 krajcárt meg egy régi 4 krajcárost, magához vette, s elég biztos léptekkel távozott. Reggel 2 hordár és 5 pikkoló szállította haza.

A második éjszaka saroglyán hozták haza az én kedves kollégámat. A szoba tele lett borgőzzel; azt hittem, hogy ő robbant fel, de ő elég szilárdan feküdt az asztal alatt, ahova a saroglyából kigurították.

Egy fél óra múlva az asztal elkezdett táncolni, majd felemelkedni, végre egy izmosabb fajtájú fejfedőt képezett lakótársam mámoros fején.

A kolléga szavalni kezdett; egyszer, amint megrázza a fejét, az asztal a fejemre esett.

A fejem vérzett, ő figyelni kezdett. Hozzám jött, azt hitte, meghaltam.

Elkezdett vigasztalni, hogy lesz feltámadás. A végén ráesett az én ágyamra, s úgy aludt - engem majd megfullasztva - egész reggelig.

Egy másik éjjel a saját lábán jött haza. Ez nála a legveszedelmesebb állapot, mert ilyenkor az a rögeszméje, hogy ő vívómester.

Kiráncigált az ágyamból. Egy botot adott a kezembe, az övében egy lopott dákó volt. Avval úgy elvert, hogy teljesen párbajképtelen lettem. Akkor legyávázott, és a gyomromra térdelt…

És ez így tart minden éjjel. Legalább a nevét tudnám!

A múlt éjszaka be akarta magát mutatni. Egy égő fáklyával lépett be a szobába, és a *„circumdederunt”*-ot énekelte. - Énekelte? Nem. Csak hörögte. A fáklyát beledugta a vizeskancsóba, mire az rögtön elaludt.

Akkor reám támadt, hogy hol az ő fáklyája?

Én barátságosan hasba rúgtam, ekkor meg sértve érezte magát.

Elkezdte az orrom fricskázni.

Ordítva kérdeztem, hogy hogy hívják.

Mintha megértette volna, a zsebében kezdett kutatni, előhúzott egy kis papirost. Megnézem, számla volt a rengeteg italnemű folyadékról.

- Hogy hívják? - ordítom még egyszer.

Erre az arca kiderül, beszélni akar. Bo-bo-bo-bo-bo-bbbor.

- Bor - vágta ki diadallal.

Azt hitte: azt kérdem, hogy mi kell neki…

A késő nappali órákban értesültem, hogy lakótársam visszavitték Pestre, az alkoholisták szanatóriumába.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 16.

Adieu Bandi

26. DÉR

Borzongóan gomolygó köd keblén megszületett az első dér, gyászos hírnöke e földünket fenyegető páncélos zsarnoknak, a télnek. Fagyasztó, hidegen süvöltő szél száguld végig letarolt mezőkön, kietlen pusztaságon és rémes hangon jelenti be a hatalmas vendéget, aki jő, hogy megfossza ékétől a kincsgazdag földet, pusztává tegye a rónát, díszétől megfosztotta a gyümölcshozó fákat, s páncélba öltöztette a csörgő patak vígan csobogó kebelét.

És mikor a kékesszürke égbolt áttetsző színére odarajzolja aranyszínét a felkelő nap alig érezhető hőt hintő sugára, zuzmarától fehér színű fátyollal bevont fák ágai reszketnek, csillognak, mintha még egyszer a tavasz virághintő kellemeit akarnák bemutatni.

Dér csillog mindenütt, öldöklő, életet semmisítő dér. A zörgő ágak rezegnek, a még ágaikon függő levelek szomorú sóhajtással leperegnek a fagyos földre. Pusztul, megsemmisül minden, mi a tavasz keblén született. Sehol semmi többé, csak pusztulás, csak enyészet. A dér kiszínezi még egyszer a fákat, a zörgő lombokat, a bevonulását tartó enyészet tiszteletére.

Mi meg futunk, fáradunk, küzdünk tovább a vakító, szürke ködben, nyugodtan lépdelünk végig a dértől csillámló lehullott faleveleken, s boldognak érezzük magunkat, hogy még… köhöghetünk.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 23.

27. SZÁZ ÉVE

A magyar szellemi élet számos kitűnősége, a magyar nyelv és szellem apostolai eljöttek hozzánk velünk ünnepelni.

A Kossuth utca díszes, szép színháza telve ünneplő közönséggel, a „világot jelentő deszkák” rég nem látott arcokat látnak viszont, melyek derültek s mégis ünnepélyesek.

Ismert írók, a magyar társadalom több neves alakja, ünnepelt művészek és művésznők jöttek el hozzánk: *ünnepelni a százéves debreceni színészetet*.

Szívünket büszkeség tölti el. Ez az ünnep a magyar kultúra egyik jelentős diadala, mely megvilágítja a magyar géniusz működő erejét, s reményt ad a legszebb álmok valósulására.

A száz év előtt lenézett, hajléktalan, bolyongó Thália most díszes palotában lakik, melyet megtölt az ünneplők serege, azok a tárgyak pedig, melyek szegénységét akarták feledtetni, amelyek egy-egy percet, egy-egy hangulatot hoznak vissza a százéves debreceni színészet küzdelmes, de dicsőséges múltjából, most összegyűjtve, ereklyék gyanánt, mind együtt vannak.

És míg felemelő érzésekkel ünnepeljük a magyar nyelv és szellem dicsőséges diadalát, lelkünk visszaszáll a múltba, kíséri azokat a küzdelmeket, amelyek olyan jogossá teszik a mi ünnepünket.

Most száz éve, mikor a nemzeti szellem hatalmas felbuzdulását szította fel a lenyűgöző idegen nyomás, annak a kornak egyik nagy alakja lépett fel mint a magyar színészet egyik alapítója.

Wesselényi Miklós neve szorosan össze van fűzve a magyar színészet alapításával, s ugyancsak ő az, ki a debreceni színészet történetében, mint áldozatkész lelkes úttörő, örök nevet és érdemet szerzett magának.

A budai Kelemen-féle, első magyar színtársulat sorsát jól ismerjük. Örökös harc volt az a fejlett német művészettel, mellyel szemben boldogulni nem tudott.

Kelemen László, a társulat igazgatója, a budai és pesti közönség közönyétől indíttatva, a vidéki nagyobb városokban akart szerencsét próbálni társulatával. Ebben az ügyben fordult 1795. dec. 31-én Debrecen város tanácsához; de bár a tanács sem ekkor, sem később, 1796. aug. 22-én nem zárkózott el a társulat pártfogásától, Kelemen törekvése nem teljesedett. Társulata szétzüllött, a készletek „a pesti József napi kótyavetyén” eladattak.

A debreceni színészet kezdete nem is a Kelemen, hanem a Wesselényi Miklós nevéhez fűződik. Az ő lelkes agitációja teremtette meg az erdélyi színészetet, melynek tagjai közé a Kelemen társulatának is több tagja belépett, s amely a legelső nagy művészeket nevelte, elsősorban pedig Jancsó Pált, az első magyar komikust.

De Erdély egymagában nem volt képes az állandó színtársaság terheit folytonosan viselni, így támadt Wesselényinek az a gondolata, hogy színtársulatát az alföldi magyarság nagyobb városaiba, elsősorban pedig Debrecenbe küldje.

1798. jún. 19-én, Zsibón kelt levelében fordul először ez ügyben Szombathy István debreceni főbíróhoz, melyben Játszó Társasága számára alkalmas épületet kér, „hol a legközelebb esendő Lőrincz szabadsága alkalmatosságával… a legjobb vírtusra indító játékok adathassanak.”

Hosszas tárgyalás után a tanács megkötötte Wesselényivel a szerződést, mely 1798. november hó 1-ső napjától az 1800-ik év október 31-ig volt érvényes.

A társulat azonban már 1798. augusztus hó 11-én elkezdette a játszást, *s ezt a napot tekinthetjük a debreceni színészet kezdő napjának*.

A „Fejér Ló” udvarán épült fel az első nyári színház, télen pedig a mostani Polgári Kaszinó helyén, a Kossuth utca sarkán levő épület egy részében tartotta előadásait a Játszó Társaság, melynek tagjait actor (színész) és actrix (színésznő) néven nevezték.

Még ez időből keveset, de annál többet tudunk a debreceni színészetről 1799-től kezdve, mely évben a társulat 105 előadást tartott. A társulat 13-14 tagból állott, kik közül legkiválóbbak Kócsi Patkó János, Gidófalvy Jancsó Pál, a kitűnő komikus és Sehi Kemény Ferenc voltak.

A debreceni színészet történetében nagyon jelentős az az adomány, melyben azt gr. Waldstein Erzsébet özv. gr. Károlyi Józsefné részesítette.

A lelkes grófnő a Játszó Társaságnak ajándékozta a Károlyi grófok megyeri színházának gazdag felszerelését, olyan feltétel alatt, hogy az mindig Debrecenben maradjon.

Ez az adomány és Wesselényinek újabb áldozatkészsége még erősebb fejlődést biztosított a társulatnak, melynek actorai és actrixai 40-50 forint havi fizetést kaptak.

1809-ben meghalván Wesselényi, a városi tanács vette magára a társulat anyagi és szellemi gondjait, amiben segítségére volt a polgárság áldozatkészsége is, mely a színpadot nemcsak hazafias missziójú „institutumnak", hanem a jó erkölcsök tanító iskolájának is tekintette.

1810-1835-ig új korszak állott be az immár *önálló* debreceni színészetben.

A tanács, bár megtartotta a színház feletti felügyeletet, a színház igazgatásával és gondozásával elébb Gulácsy Antal táblabírót, majd Sándorfi nagyváradi főorvost bízta meg, kinek bérlete alatt kezdődik meg a debreceni színészetnek a n.-váradival való szorosabb kapcsolata. Gulácsy érája alatt színigazgató Ernyi Mihály volt, a tagok közül kiválóbbak Éder, Sáska, Kántor és Kántorné voltak.

1814-ben kezdődött a Sándorfi bérlete, melyben az igazgatók gyorsan váltogatják egymást. A színészek között ott találjuk a későbbi nagy komikust: Megyerit is.

Sándorfi halála után a társaság három-négy csoportra oszlott. Egy része Lang igazgatása alatt Debrecenben maradt; a társulat szétzüllésének tulajdoníthatjuk, hogy már 1819-ben itt, Debrecenben, a legmagyarabb városban, egy német színtársulat 23 darabot játszott.

1830-ban mintha megerősödött volna a társulattal együtt a közönség rokonszenve is, mert a debreceni színpadon játszott egy Déryné, azután Páli, Szentpéteri, Szerdahelyi, Egressy, mindannyian büszkeségei a magyar színészetnek.

1835-től a város már erősen foglalkozik az állandó színház eszméjével, melyre már kezdenek adományok befolyni.

Addig is, míg a nagyszabású terv létre jöhetne, a debreceni színészet új hajlékot kap Nánássy Gábornak a Harmincados-közben levő „színháznak alkalmazott magtárában".

Az új színházban, mely 25 évig volt a debreceni színészet hajléka, a legjobb művészek játszottak. Benne folyt le Arany János irodalomtörténeti jelentőségű szereplése is.

A szabadságharc, melyben a debreceni színészek mint honvédek résztvettek s az azt követő elnyomás korszaka meg-megakadályozták a debreceni színészet békés fejlődését, de előkészítették az állandó színház felépítését is, mely 1861-ben elhatároztatott.

Az állandó színházban jeles intendánsok, kitűnő művészek s különösen a színügyegylet buzgólkodása mellett, szépen virágzott a debreceni színészet, melynek ez újabb korszakát mindnyájan ismerjük.

Színészetünknek ezt az évszázados fejlődését, melynek egyelőre vázlatos, de tiszta és hű történetét adja elő Géresi Kálmán az ünnepélyre kiadott vázlatos történetében, s melyet követni fog a Csokonai Kör megbízásából színészetünknek rendszeres története is - tekinthetjük erős, biztos alapnak színészetünk jövője előtt.

Fejlődni, hódítani fog ezután is. Hatalmas ereje lesz a nemzeti nyelvnek és szellemnek, oltára a szépnek, nemesnek.

De míg örömmel ünnepelünk, gondoljunk kegyelettel, igaz hálával az úttörő apostolok hatalmas munkájára, mely ünnepünket lehetővé tette.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 27.

A-y E-e

28. DEBRECEN ÖRÖMÜNNEPE

Lélekemelő, szép ünnepély zajlott le tegnap Debrecen város falai között. A nagy magyar alföld metropolisa, a tiszamelléki magyarság szíve, századik évfordulóját ünnepelte annak a nagy kultúrtörténeti jelentőséggel bíró eseménynek, hogy először hangzott el magyar szó az örök jót és szépet hirdető színpad deszkáiról a debreceni közönség előtt. Az impozáns, lélekemelő ünnepélyt a Csokonai Kör rendezte, híven hivatásához és csaknem egy időben a költő Csokonai születésének évforduló napjával, aki maga is a magyar nyelv önfeláldozó úttörői közé tartozott, és aki a legelső színműíró volt Debrecenben.

Száz év telt el azóta, hogy a vándorútra kelő Erdélyi Magyar Színjátszó Társaság a Királyhágón innen először ütött sátort, éppen Debrecenben, az öreg Fehérló szálloda, a mai vármegyeháza udvarán. A magyar Múzsa mindjárt kezdetben puha, meleg fészket talált nálunk. A nemzeti színészet, e hatalmas kulturális tényező történetének lapjain a legfényesebb betűkkel van beírva Debrecen város soha meg nem szűnő áldozatkészsége, amellyel az úttörőket és az ő utódaikat mindenkor istápolta, buzdította és pártfogolta. Miként maga e pusztába épült ős város és minden kulturális intézménye, úgy színészete is mindig magyar volt. Csaknem páratlan jelenség Magyarország városainak történetében - amelyekben nehéz küzdelmet kellett a magyar színészetnek vívnia az idegen Múzsa ellen, míg ezt kiverhette erős állásából, vagy úgy-ahogy szerény helyet tudott magának szerezni a hatalmasabb, az idegen ajkú lakosság által jobban kedvelt német szintársulatok mellett.

Debrecen város közönségének erős nemzeti érzületét, a magyar színészet iránt száz év óta tanúsított lángoló szeretetét, áldozatkész műpártolását méltányolták tegnap mindazok a kulturális intézetek és irodalmi társaságok, amelyek átérezve e százados évforduló jelentőségét, elküldötték képviselőiket, hogy velünk együtt ünnepelve, emeljék Debrecen város örömünnepének díszét, fényét. Köszönet érte nekik, hogy részesei lettek a mi jubileumunknak; amiért ők is ide zarándokoltak a magyar színészet annyi halhatatlan nevű apostola által taposott földre, hozván magukkal az úttörők emlékezetét dicsőítő koszorúkat.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 28.

A. E.

29. A SZÍNÉSZETI KIÁLLÍTÁS

A kíváncsiság hétköznapi ingerével mentem föl a kereskedelmi akadémia „Csokonai-szobá”-jába, s az igazi meghatottság és lelkesedés felemelő érzésével távoztam el onnan.

Száz év emlékének poétikus megnyilatkozása, a debreceni színészet ereklyegyűjteménye: ez a *színészeti kiállítás*.

Ki vet[et]te fel a kiállítás eszméjét, nem tudom.

Ember volt, lelkes, mély érzésű ember, kinek terveiben nem közönséges motívumok, hanem szív és lélek működtek volt közre.

Köszönet a Csokonai Körnek, mely megvalósította az eszmét.

Elért eredményei között a színészeti kiállítás megteremtése sem utolsó.

Ez a kiállítás többet érdemel az érdeklődésnél.

Hatással, igazi maradandó hatással kell hogy legyen a debreceni közönségre, mely a színművészet méltánylásában különben is első helyen áll.

Az a gyűjtemény, melyet fáradhatatlan kezek hoztak össze, melyben önzetlen munka, finom ízlés és hálás kegyelet nyilatkozik meg - egy évszázadnak gyönyörű emléke, melynek felemelő hatása nem maradhat el!

…Az előcsarnok falain gyűrött, primitív színlapok vannak. Gorombán összerótt betűk tudatták a közönséggel, hogy ma egy vitézi játékot, vagy „víg nevetséges játékot" ad elő a debreceni színtársulat, mely egyik vagy másik tagját jutalmazni kívánja.

Milyen nevű dalnokok!

Nevetést hallok. Egy tetőtől talpig elegáns fiatalember egy régi színlap naivságán nevet.

Óh, igen. Nagyon naiv dolgok biz' ezek, de énnekem nem jut eszembe nevetni. Valami fájó érzés válaszol szívemben a nevető hangra, s úgy irigylem ezeknek a naiv színlapoknak letűnt korszakát, mikor a színészetet a színészetért [művelték], s tudtak egy kissé lelkesedni is.

Belépek a szobába, mely telve százéves színészetünk becses emlékeivel.

Fényképek, szalagok, emléklapok, koszorúk, emléktárgyak s ezer más édes apróság van kiállítva itt.

Milyen kis értékű, igénytelen dolgok, pedig mennyi dicsőségnek, ragyogó álomnak voltak a tanúi.

Mennyi dicsőségnek maradt emléke egy ezüstkoszorú, s hány álomból marad meg csupán a fájdalom s egy száradt virág!…

Minden tárgy egy gyönyörű élet, egy dicsőséges múlt hallgatag tanúja, és míg néma meghatottsággal nézem, lerajzolódik előttem egy bezárult korszak tarka képe, melyben több fény, több lélek lakozott, mint a mi reális, szürke, elbágyadt korunkban.

…Egy szép, egy édes arcú öregasszony egy csoport fényképet nézeget mellettem. Szép szemei megragyognak egy-egy régi emlék láttára, érdeklődik minden kis tárgy iránt. Ő a nagyok legnagyobbika, kiről csak imádatszerű tisztelettel tud beszélni minden művelt magyar: Prielle Kornélia.

Kísérője egy művészi akvarell-képet mutat neki, mely eszményi szép fiatal nőt ábrázol. Ő az. A nagy művésznő, Petőfi ideálja, ki szívben, kedélyben még most is olyan üde, olyan fiatal.

Én látom, hogy szemében egy ragyogó könnycsepp tolul… Talán fáj az emlékezés? Nem. A másik percben már mosolyogva nézi egy gyönyörű nő régi fényképét. A kép *Blahánét ábrázolja*… És nekem őrült gondolatom támad megátkozni az idő kérlelhetetlen törvényét, mely a legszebbeket, legkedvesebbeket sem kíméli.

De ez az érzés sem tart soká. Annyi szépnek, annyi dicsőnek emléke kibékít itt ismét. Körülöttem régi nagyok fényképei, festményei vannak. Arcok mintha elevenséget nyerne, mintha biztatnának, hogy a dicsőség után nem fáj az elmúlás, s a szeretet mindent tud pótolni…

Szép, poétikus ez a kiállítás. Nézze meg mindenki, ki színészetünk múltjára büszke, jövőjére pedig bizalmat akar gyűjteni. Nemcsak a múlt ereklyéinek gyűjteménye ez, de gyönyörű glorifikációja egy hosszú század küzdelmének is.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 30.

Ady Endre

30. GALLÉROS KÖPÖNYEG

Mély fájdalommal tudatom minden nemes szívű emberbaráttal, hogy galléros felöltőm hosszas, kéthónapi kifizetetlenség után egy ismeretlen, jobb hazába költözött.

Semmi sem képes bánatomat enyhíteni.

Hitelem ki van merítve, télikabátom nincs.

Éppen aznap költözött el szegény felöltőm, mikor már elhatároztam télikabáttá leendő előléptetését.

És a néhai, íme, nem érhette el a dicsőséget.

Eltűnt, mint egy megbabonázott hatos.

Elköltözött, mint ősszel a gólyamadár.

Mi bírta rá, hogy itt hagyjon? Alighanem a rossz példa, a csapodár Erzsike példája… Ő is itt hagyott. Most már se ideál, se felöltő!

Még nem olyan régen ékes felöltőben kísérgettem Erzsikét…

Boldog felöltős idők! Már vége a boldogságnak!

A boldogság rövid, a felöltő hosszú…

Csak megtermett emberrel indulhatott el vándorútra.

De meg sokkal ambiciózusabb köpönyeg is volt, hogy mindenféle ember nyakába boruljon.

Kutatni kell!

Mikor Erzsike elhagyott, akkor is ez volt kutatásom kiindulópontja.

„Ha Erzsike hűtlen, nem ok nélkül lett azzá.

Bizonyosan olyan lelket talált, aki az ő lelke szárnyalását követni tudja; gyöngéd, mély érzésű szívét megérti; művészi vágyait be tudja tölteni.”

Ilyen tettest kerestem akkor, s tényleg helyesen gyanítottam.

Erzsikének finom érzéke volt az ideálok megválasztásához.

Erős jellemet, művészi foglalkozást, erős tüdőt, díszes külsőt keresett és talált. Elhagyott egy bandistáért, kinek a katonazenekarban legkisebb szeme és legnagyobb trombitája volt…

De a felöltőm?

Ez csak nem volt olyan szerencsétlen flótás, hogy trombitáshoz szegődjék.

Vagy olyan nagy ellenségem lett a trombita?

Nem! Nem! Lehetetlen.

Ha vannak a logikának örök törvényei, akkor az én felöltőm eltűnésének összefüggésben kell lenni a lakótársam megszökésével.

Mert - jó, hogy eszembe jutott - a lakótársam is megszökött.

Őt nem ismertem személyesen. Éjfél után teljesen berúgott állapotban hazahozták, akkor reám támadt, meggyomrozott, mindent összetört, s délig aludt mozdulatlan, mint egy fatuskó.

Akkor - úgy sejtem - felöltözött, elment, késő éjszaka hozták ismét haza. Máskor sohasem láttam.

És most 5 nap óta minden éjjel várom, de nem hozzák.

Ugyancsak 5 napja tűnt el a felöltőm is.

Hát nem gyanús ez?

Gyanús, nagyon gyanús!

És ha gyanúm jogos?!…

Elgondolni az én szolid, jámbor felöltőmet a kávéházak dohos, füstös, borszaggal telt levegőjében. - Bor és tivornya mellett. Rémítő!

Szegény felöltőm!

Ki mondja meg néked, hogy reggel van, ki fog már most téged felölteni?…

„A sors… irigy zsarnokunk", elrabolja reményeink színes leplét és drapp színű köpönyegemet.

Már most jól indulok a télnek.

Erzsike elhagyott egy trombitásért, a lakótársam egy felöltőért, a felöltőm egy „boros kancsó"-ért - aztán tessék kitelelni.

Semmi sem képes bánatomat enyhíteni, pedig tudom, hogy ez a bánat semmit sem használ, olyan, mint *eső után galléros köpenyeg*.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. december 7.

Adieu Bandi

31. A GASCOGNE-I NEMES

Élvezetes zeneestélyt szerzett a debreceni zeneértő közönségnek Suppénak ez a zenei szépségekben bővelkedő elavulhatatlan vígoperája, melynek szövegét Sue egyik, rémregény volta dacára is érdekes műve után írták. Az előadás méltó volt a kitűnő operához, melynek egzotikus helyzetei elfeledtették az opera zenei részének idő folytán közhellyé vált részleteit. A szereplők közül Mezeyt kell elsősorban megemlítenünk, kit az előadás sikeréből oroszlánrész illet. Éneke, játéka egyaránt kiváló volt, s rászolgált a bőségesen nyert tapsokra. Serfőzy Zseni bebizonyította, hogy operában is sikerrel állja meg a helyét. Szépen énekelt, játékán pedig szorgalom látszott. Kállay Lujzáról, mint mindig, úgy most is elismeréssel kell emlékeznünk. Karacs jó volt a Mezeyvel énekelt duettben, egyébként valami bágyadtság látszott játékán és énekén is. A többi szereplők is jól állották meg helyöket. A karok tűrhetően énekeltek, a zenekar jobb volt a szokottnál. Az operát Vincze karmester dirigálta hévvel, értelemmel. A színlap különben háromfelvonásúnak jelezte az operát, ami az előadás vége felé

a közönséget érthető zavarba hozta. Egyéb, nagyobb diszharmónia nem sértette az előadás által keltett elismerést.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. december 8.

Dybandi

32. [VERSEK]

című kötetem - a leghatározottabb tervem ellenére - karácsonykor nem jelenhetik meg a kiadóvállalat nagy elfoglaltsága miatt. E késésért, melynek hátrányát magam is érzem a karácsonyi könyvpiacról való lemaradásban - újólag kérem előfizetőim szíves bocsánatát, s egyszersmind tudatom, hogy a kötet díszes kiállításban a jövő hó elején *mindenesetre* szét fog küldetni.

Szil 1898. december 11.

Ady Endre

33. SZERZŐDTETÉSEK

Érdekes hírek szállingóznak a Kossuth utcai múzsa-csarnok felől.

Ezek a hírek nem a rendes színházi pletykák, hanem olyanok, amelyek a közönséget is szerfelett érdeklik.

Arról van szó, hogy kik hagyják oda a Komjáthy társulatát, s a távozókat miként kívánja pótolni a színház szerencsés kezű direktora.

Mert a direktor úrnak határozottan szerencsés keze van, s óhajtandó volna, hogy a személyzetben felmerült változások elintézésénél se tagadja meg magát az a hagyományossá vált szerencse.

Ezek a válságok komoly megfontolást igényelnek, csak komoly megfontolással teendő lépések eredményezhetik azt, hogy színtársulatunk művészi nívója ezután is megmaradjon.

Nem említve a társulat régebbi - már pótolt - veszteségeit, lehetetlen rezignáció nélkül megemlékezni Szathmáry Árpád távozásáról. Már befejezett dolog, de tény, hogy ez a veszteség a színtársulatot és közönséget a legérzékenyebben érinti, és bizonyos, hogy Szathmáry utódjának elképzelhető nehéz helyzete lesz.

Nem kevésbé volna érzékeny az a veszteség, melyet Tanay és neje, Halmi Margit távozása okozna.

Tanay Debrecenben léte alatt sokoldalú, használható, ügyes színésznek bizonyult. - Ismerve a vidéki színészet mostani anyagát, alig remélhető, hogy az igényeknek megfelelő helyettesítő akadjon.

T. Halmi Margitról nem kell bővebben beszélni. Rendkívül intelligens, finom ízléssel megáldott művésznő, kinek diszkrét, művészi játéka sohasem téveszti el a hatást.

Két ilyen kiváló tagnak távozása felett nem lehet egykönnyen átsiklani.

Ismerjük Komjáthy János áldozatkészségét, helyes, öntudatos felfogását, s meg vagyunk győződve, hogy tetteit - a közönséggel ellentétbe helyezkedve - kicsinyes szempontok nem fogják irányítani.

Nem tudjuk elhallgatni Szentes János távozása hírét. Annyi szerep talált benne páratlan alakításra, annyi szorgalom látszik nap nap után játékán, hogy távozása a közönséget nagyon kellemetlenül érintené.

A fáma még több változásról beszél, de azokra, mint valószínűtlenekre, nem reflektálunk.

Egyébként bízunk Komjáthy direktor úrban, s hisszük, hogy elfogulatlan s csak a közönség nézetét tolmácsoló megjegyzéseinket komoly megfontolásra méltatja, s az ő hagyományos szerencséje nem fogja engedni, hogy a társulatát méltán megillető elismerés minden nagyobb ok nélkül meginogjon.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. december 13.

A-. -e.

34. A KIS ALAMUSZI

Ismét viszontláttuk ezt az édes, pajkos kis operettet, melynek csaknem minden száma fülbemászó, kedves, szép zene. Nevettünk - ki tudja már hányadszor - a néha-néha vaskos vicceken, melyeken azért nem lehet, nem tudunk megbotránkozni.

Az előadást elég szép számú közönség hallgatta végig. Sokat tapsoltak a szereplőknek, kiknek játéka, éneke magasan felébe emelkedett az operettelőadások rendes nívóján.

A címszerepben Kaposi Józsa ért el teljesen kiérdemelt sikert.

Ügyes, kedvesen pajkos volt minden mozdulata, sikerült énekszámait többször megújrázták. Különösen nagy hatást ért el „A kis alamuszi" refrénű indulóval, melyet szépen, kedvesen énekelt el.

F. Kállay Lujza - mint mindig - úgy Sarah szerepében is elragadta a közönséget. Illúzió-tánca különösen tetszett, s meg kellett ismételnie.

Szentes és Rubos a megtestesült derültség voltak, s nem mulasztották el szerepeiket teljesen kiaknázni. A többi szereplők is sikerrel állották meg helyöket.

A karok jók voltak, de a zenekar néhol botrányosan hamisan játszott. Megemlítjük, mint immár ritka dolgot, hogy a színlapon jelzett szereplők közül senki sem „sajtóhibából" került oda, s hogy a fekete táblán nem volt semmi proklamáció. Az előadáson kívül ez a körülmény is kellemesen érintette a közönséget.

Debreczeni Hírlap 1898. december 22.

(a. e.)

35. DIES DOLORIS

(Levél öccséhez)

Kedves Lajos! Sokáig gondolkoztam, hogy leveledre milyen hangon válaszoljak. Ez a vallomás azt bizonyítja, hogy amit te írtál, az nemcsak szívből fakadt, hanem szívhez is szólott.

Igazán szólva, levelednek minden sora meghatott. Szeretetből, aggódásból született meg minden kérő szava, s az a rész, amelyben szegény jó anyánkról beszélsz, a könnyeket csalta ki a szememből.

Bevallom, hogy érveid erősek, nagyon erősek, logikád biztos; tollad színes, hatalmas sorokat szánt; szíved tiszta, nemes; te magad a jó és szerető fiúk mintaképe vagy - és én mégis fájdalommal tudatlak, hogy megindítnod igen, de meggyőznöd nem sikerült.

A magamfajta tévelygő lelkek nem egykönnyen szoktak megtérni. Vadul rohannak, nincs akadály, mely útjaikon megállítsa őket. Nem az akarat a vezetőjük, én azt hiszem: a *végzet*. Eltaszítasz-e ezek után magadtól, vagy megszánva meg fogsz-e siratni - nem tudom.

Vérből való vérek vagyunk, gyűlölni egymást nem lehet - és én ebben bízom… Máskülönben hallgass meg:

…Tetszett a jó Istennek - nevezzük így - teremteni egy tudalmatlan nagyságú világot.

Ebben a világban emberek is vannak, hiszen ebből tudjuk, hogy világ van, s ez teszi lehetővé, hogy *én vagyok és filozofálok*.

Cogito, ergo sum. - Gondolkozom, tehát létezem.

Létezem, tehát térben és világban élek. Gondolkozom, tehát olyan a világ, amilyennek én tartom, s az én igazamból, elveimből, észleleteimből engedni valamit: öntudatos, önmagunkat ámítni akaró hazugság. Hazudni pedig betegség, beszámíthatlanság.

Azt mondják azonban, hogy az emberek óriási nagy része nem filozofál. Én nem tudom ezt elgondolni, de lehet, hogy igaz.

Azt mondják, hogy nem annyi a világ, ahány embere van, mert ez a nagy hányad *egy* világban él. Ez a vonás eddig hiányzott az én világom rajzából, de pótoltam már azóta.

Ha ez mind így van, akkor amit ezután mondok, az is igaz.

Tetszett a fent írt hatalomnak olyan embereket is teremteni, akik gondolkoznak.

Mi célja volt velök, alig sejtem. A tudás az élet átka, s a gondolkozás a tudás alapja.

Ezek a gondolkozó emberek pedig a legszerencsétlenebb páriák.

Küzdenek egy óriás tömeggel, ennek saját, kényelmes formái ellen, melyek millió ember életét irányítják.

Fogalmaik raktárában egy megőrjítő jelszó háborog: *igazság;* tetteikben egy őrült cél küzdelme dominál: *magokhoz hasonlóvá tenni a világot*.

A lét „igazsága” természetesen úgy hozza magával, hogy ezek a beteg Don Quijote-ok a leggyámoltalanabb, legenerváltabb emberek. A természet ős fegyverei összetörik őket, csak valami láz át-átömlő ereje táplálja az örök izgalomban égő idegeket, melyektől létük: *gondolkozásuk* függ.

Nagy céljuk elérésére olyan hitvány eszközeik vannak. És ezek az eszközök sem hathatnak a legyőzendő tömegre, mert nem pozitívek.

Milyen eszközök! Szép, nemes, jó, művészi, megható - ilyen jelzőkkel díszítik fel őket, pedig a tömeg szerint ezek is csak olyan utópiák, mint maga az igazság.

Mit csinál a tömeg? Születik, eszik, iszik, játszik, párosul, képzelődik és meghal.

S a Don Quijote-ok? Küzdenek, eszmetűzben égnek, teremtenek és - meghalnak éhen…

De hagyjuk az absztrakciót.

Te nem szereted, s én is könnyebben értetem meg magam.

Nem tudok, nem akarok a tömeg módjára élni. Őt magát gyűlölöm, formáit megvetem, vegetáló életétől írtózom.

Lehet, hogy az *utolsó* órában én is megszűnöm filozofálni, s csak érezni fogom egy *talán* tévesztett élet átokszerű szemrehányását, de most erre képtelen vagyok, mert - mondom - a magamfajta embernek lépteit nem az akarat - a végzet irányítja… Édesanyánk könnyeiről pedig miért beszélsz nekem? Hogy még gyötrelmesebbek legyenek hánykódó kétségeim?…

Te jó fiú vagy, egyformán szeretjük az anyánkat, de te jobban be tudod bizonyítani.

Vigasztald, gyámolítsad őt. Sirassatok meg mind a ketten, de követ ti ne dobjatok reám, legalább ti… ketten…

…És míg filozófiám könnyekbe fullad, előttem egy kép rajzolódik meg:

Egyszerű ravatal. Rajta egy ifjú halott, aki most pihen először. Úgy hasonlít hozzám, ti borultok reá: édesanyánk és te, édes jó testvérem.

Nem írok többet. Nem látok a könnyektől. Kezem reszket. Fejem majd széthasad. Édes Lajosom, bocsáss meg, áldjon meg az Isten.

Debreczen 1898. december 24.

Ady Endre

36. A KIKAPÓS PATIKÁRIUS

Ez kell a magyarnak! Nincs az a hitvány férceImény, melyet a mi közönségünk be ne vegyen, hogyha elég borsos. Lám, tegnap este milyen jól mulatott az afféle finom francia szellemességen - mikor a darab hőse megrugdossa a konfidens inast!

Hjha! nálunk megvan az érzék a finom, diszkrét szellemességhez.

Telt ház mulatott tegnap este Gandillot kétes értékű bohózatán, amelynek elfogadására elég jogcím volt az, hogy „Pesten is nagyon tetszett”. Ez igen fontos körülmény egy új darab elbírálásánál.

A darab meséje röviden ez:

Fouragiot (Székely S.), a vivőr gyógyszerész, ki jövedelmét a nőkre költi, leányának olyan férjet akar szerezni, aki szerelmét nem mint ő - aprópénzre váltja fel, hanem mint tőkét fekteti nagy vállalatába, a házasságba.

E mintaférjet egész véletlenül titkárjában, Ferdinándban fedezi fel, kinek odaígéri nevelő-intézetben tartózkodó leánya kezét.

A titkár elutazik, hogy jövendőbelijével megismerkedjék. A Párizsból jött fiatalembert mindenki kalandokat hajhászó nőbarátnak tartja, s így akaratán kívül kalandokba elegyedik.

Férj, feleség, szobalány, vidéki gavallér, mind tőle várja, hogy felvilágosítást adjon arról a titokzatos, érdekes életről, melyet ők *Párizs* néven ismernek. Még jövendőbelije előtt is csak mint vivőr lesz érdemes arra, hogy őt férjéül válassza.

Visszatérve Párizsba, mennyegzője előtt egymásután keresik fel: a szerelmes Leoninide (Komjáthyné), ennek férje, Bertinet (Fenyéri), a vidéki patikussegéd, Carjol (Rubos) és a demimonde szerepre vágyódó Brigitte (Fáy Flóra).

Így kerül a szerencsétlen Ferdinánd a legkétségbeejtőbb helyzetekbe, melyekből a szerző - a kellő hatás után - szépen kihúzza, s őt Paulotte (Szabó Irma) legboldogabb férjévé teszi.

A vivőr patikus szerepét Székely Sándor játszotta. Alakítása ízléses, gondos; játéka diszkrét, finom volt. Kerülte az olcsó hatáskeltést, melyre szerepe többször csábította, de amely az ő öntudatos művészegyéniségéhez nem illik. Játékát sűrű tetszésnyilvánítás jutalmazta.

Másik korrekt alakítás Fenyéri Móré volt. Ez a nagytehetségű ember, mint örömmel látjuk, mostanában gyakrabban játszik, s ha ugyanezt mondhatnánk el később is róla, no, meg más jeles erőről, elismeréssel tartoznánk az igazgatónak. Fenyéri pompás alakot mutatott be a kalandokra vágyó vidéki patikusban. Állandó derültségben tartotta a közönséget, s egymás után aratta a zajos tapsokat.

Tanay mint Ferdinánd, ambícióval játszott, imitt-amott túlzott. A második felvonásban nemcsak ruhája volt elegáns, de modora, beszéde is egészen szalonias volt, márpedig egy hét alatt ennyire nem csiszolódik ki a félszeg, üzlethez szokott fiatalember. Az utolsó két felvonásban azonban határozottan dicséretet érdemelt, amit mi is elismerünk.

Kiss Irén Paturinné szerepét a tőle megszokott ügyességgel és hatással játszotta el; hasonló sikerrel játszott Szabó Irma is. Komjáthyné, Sziklay, Szentes, Rubos kihasználták a szerepökben levő komikumot, s ügyesen játszottak, de Fáy Flóra annak a megvilágítására vállalkozott, hogy milyen szobaleány lett volna Elektra, ha véletlenül nem királyleánynak születik.

Debreczeni Hírlap 1898. december 29.

a. e.

37. FEKETE VÉR

Jókai legújabb darabját adták elő az este.

Kritikát írni róla a köteles kegyelet és a nem köteles előítélet egyaránt tiltják.

A dráma mezejére hány óriás poéta tévedt a maga tündérkertjéből, s nem vitt oda semmit, csak emlékezést és szívet.

De ez a szív csak a poétáé, mely annyi részre osztva megindítani nem tud; az emlékezés a poéta rajongó olvasóié, kik hisznek, mert emlékeznek, rajonganak szintén az emlék kedvéért.

A Jókai darabját hálás kegyelettel fogadta a közönség.

Szép, ragyogó világ a poétáé. A nap fényesebb, a föld virágosabb. Az ember nem közönséges, hanem rendkívüli célokért küzd, melyeket megérteni csak ő, a *poéta*, nem pedig mi, szürke emberek vagyunk hivatva.

A Fekete vér meséje az elnyomatás bús korszakára esik. A nemzet bukásán gyászoló honleány, az összesküvő főúr, a viszonyokkal gyáván megalkuvó szolgalélek, az elnyomott

nemzettel titokban rokonszenvező „bezirker”, mind ennek az előttünk már érthetetlen, csodás kornak alakjai. A női angyal-ördög *alakot a költő abból a világból hozta le, melyben a* cigányasszony is részt vehet a főúri estélyeken; melyben a cigányművész az aranyat csak *emlékbe tartja meg*.

Elvonulnak előttünk a ragyogó események *élethűség látszatával*, de mégis *csak a mese igazságával*.

Az örök igazság győz. A zsarnoki szolga bukik, és ez a bukás olyan borzasztó, olyan rendkívüli, hogy eltagadhatatlan hatását még az *„elcserélt gyermek”* meséjének sablonos, triviális volta sem rontja le.

Elmondani a mesét felesleges. Ismerjük a regényt és ismerjük - Jókait.

A közönség lelkesedett, tapsolt. A szereplők erejökhöz mérten minden lehetőt megtettek.

Ódry a hazafi főúr szerepében valósággal excellált, sok tapsot kapott.

Székely ambícióval s szép eredménnyel játszotta meg lehetetlen szerepét.

Igen jó volt Tanay, valamint Kiss Irén, Sziklay és Rubos.

A többi szereplők is buzgalommal játszottak.

Debreczeni Hírlap 1898. december 31.

(a. e.)

38. BÁNK BÁN

Tegnap ünnepi előadásban láttuk viszont Katona remekművét, melyet egy „újévi allegória-képlet” előzött meg.

Az előadás igyekezett méltó lenni Katona halhatatlan művéhez, s hogy egészen nem volt méltó, részben a szereplőkön, részben pedig a közönségen múlott.

Az esti szép számú közönség nem Bánk bánért, hanem az ünnepért verődött össze, és sokszor hatott zavarólag az előadásra.

Az előadás különben, egypár szereplőnek érintett gyengeségét leszámítva, egészben véve sikerült.

Komjáthy Bánk bánja nem közönséges alakítás. Van benne igazság, hűség és művészet. Mindvégig megkapó, érdekes és sok új vonást mutató alakítását lelkesen tapsolta meg a közönség.

Komjáthyné jó Gertrudis volt. A negyedik felvonás végjelenete után percekig tapsolta a közönség.

Ódry Ottó szerepében minden lehetőt megtett. Egyre azonban figyelmeztetjük. Ottó gyenge jellem, egy eleven báb ugyan, de rajzolásának mégis művészinek kell lenni. Az ő Ottójában több művészi öntudatosságot szerettünk volna látni.

Petur bánt Fenyéri egyik legjobb szerepének tartjuk. Sokoldalú művészünk tegnapi játéka csak igazolta azt, hogy benne erős és igaz művészegyéniséget bírunk.

Tanay Biberach szerepében - sans fráse - kabinetalakítást nyújtott. A fiatal művészt most közelebb háromszor, három különféle szerepkörben láttuk, s ő mindenütt igazi és nagy sikert ért el. Sokoldalú, intelligens, talentumos színész, ki sokra fogja vinni. Sziklay (Tiborc), T. Halmy Margit (Melinda), Csatár (Simon bán) jók voltak. A többi szereplők is buzgólkodtak.

Debreczeni Hírlap 1899. január 2.

A. E.

39. TOLDI MIKLÓS

Ha a negyedik gimnazisták magyar nyelv tanára azt akarja, hogy Arany Toldija mélyebben vésődjék a kisdiákok memóriájába - küldje el őket Szigeti József dalokkal és tablókkal tarkázott „történeti színművének" megtekintésére.

Amit eddig Arany művére nem mertem kimondani, kimondom most e darab megtekintése után, hogy a Toldi-monda kész naiv eposz-tárgy, melynek naivsága a színpadon valósággal meghatott.

E darabnak főbb szerepei még nem is oly régen a legmagasabb színészambíciók tárgyai voltak, s nem csalódom, hogyha a tegnapi szereplők igyekezetének, jobb sorsra érdemes buzgalmának megfejtését ebben a hagyományos véleményben keresem.

Természetes, hogy egy ilyen darab szerepeinek megvannak a magok sablonos alakításmódjai, melyek ellen a legmodernebb színész sem cselekedhetik.

Ettől a sablontól való szabadulni törekvést leginkább Komjáthy (Toldi M.) és Ódry (I. Lajos) játékában láttam. Nem számítva Sziklayt, kinek alakítása (a vén sírásó) vetekedett az egész darab értékével. Bartha elég tűrhető Toldi György volt. Rubos jól játszott, szépen énekelt. Szentes igen jó bohóc volt. Ismétlem, hogy az igyekezet egyik szereplőnél sem hiányzott; az eredmény a diákság lelkes tapsából s ovációjából állott.

Debreczeni Hírlap 1899. január 3.

A. E.

40. PARASZTTRAGÉDIA

Divatos drámaíró urak, tudják-e Önök, hogy a felső tízezren kívül még nagyon sokan élnek, szenvednek körülöttünk?

Elhiszik-e, hogy az élet nem olyan finnyás, mint az Önök tolla, és sokkal több invenciója van, mint az Önök képzelődő agyának?

Önök exkluzív hajlamaikkal még a tragikumot is oda vitték, hol „kék vér"-nek hívják a korcsvért, s hol a legnagyobb tragikum a gerincsorvadás vagy a paralízis progressziva, mert nálunk - hogy paradoxonnal éljek - még a tragikum sem egészséges.

Óh, uraim, Önök sokat képzelnek magukról és másokról is, de nagyon keveset tudnak.

Önöknél működik a szellemi arisztokrácia tudatának valami obskurus, beteges faja, mely elbizakodottá, korlátolt gondolkozásúvá teszi az embert; befogja a szemét, hogy ne lássa, amit igazi embernek látni, igazi poétának megírni érdemes…

Érzem csekély voltomat az önök híressé vált, öntelt egyéniségükkel szemben, s kérve kérem, bocsássák meg önfeledt kifakadásomat.

Íme, kárpótlásul egy-két vonással, dekadens modorban, egy életképet rajzolok, amelyet azonban - félek - nemigen fognak elolvasni.

…Nem a felső tízezerről szól ugyanis…

*

A vén Kovács Péter kiadta a lelkét.

Fekete lehetett.

Húsz évvel ezelőtt megölte az anyját a felesége kedvéért.

Elzárták 10 évre.

Mikor visszakerült Érbagosra, behúzódott a faluvégi tornácos házba, sohse' látták többet.

De a család többi tagjait sem.

A házat kerülte még a kóbor kutya is. A Kovács gyermekekkel szóba nem állott még a tiszteletes úr sem, pedig az igen kegyes, jóravaló bibliás ember volt.

Halála hírét egy vén cigányasszony vitte meg. A temetésen a pap volt ott csak „muszájból".

Az is elsietett, mihelyt lerótta a dolgát.

Nem vigasztalta a hátrahagyott családtagokat; úgy tett, mint három éve, mikor az asszonyt temette. Miatyánkot mondott, a többi nem az ő dolga.

Kovács Péternek három gyermeke maradt. Nagyra felnőttek mind a hárman.

Erzsi 21 éves volt már, a fiúk pedig férfikorban voltak.

Gyermekkorukban csak megvettetés, utálat volt a részük, nem is volt a szívük csak egymás számára nyitva.

Ide voltak kötve, ehhez az átkozott helyhez. Itt pedig kinek kellett volna a Kovács Péter lánya, vagy melyik lány tűrte volna el a Kovács fiúk csókját, ölelését.

Rájuk ült a végzet, nem tehettek ellene semmit.

Borzasztó este volt a temetés utáni este.

Meghalt az az ember, ki nekik apjuk, mindenük volt; aki miatt őket elátkozta a világ.

Künn esős, ködös novemberi éjjel borult a falura. Mindenütt köd, fojtó, nehéz köd.

Mintha őket akarná a világtól elzárni. Mintha a temetőt legjobban elfedné. A temetőt, hol apjuk nyugszik - ha meg tud nyugodni -, a temetőt, mely itt van a faluvégen, az ő házuk mellett!

Ott ül a három testvér a füstölő kemence mellett.

A harmadik, az idősebb fiú most jött be az ólból.

Addig csak ketten ültek a padkán: a leány és a fiatalabb fiú.

Tudtak-e beszélni valamiről? Volt-e mondanivalójuk?

A leány sírni kezdett, aztán megtörölte a szemét, később csak sóhajban szakadt fel kebléből a fájdalom.

- Mi lesz?

A legidősebbnek jutott legelébb eszébe a kérdés.

Elmenni nem lehet. Hova menjenek? Minden ősapjuk itt élt. Ezt a földet nem lehet odahagyni. Élnek tovább, elzárkózva, mert másképp nem lehet. Nem engedi a világ. A világ, mely Érbagoson is olyan önző, gonosz, mint a modern Babilonban; a világ, mely minden emberi botlásnak, tévelygésnek legelső oka, valódi szerzője.

És éltek tovább, hogyha ez *élet* volt. Mondjuk hát másképpen: húzták az élet terhét.

Ki képes egy olyan szívet elgondolni, melynek érzései közt az foglal első helyet, hogy engem a világ utál; nincs senkim ezen a két lelken kívül, kik velem együtt el vannak átkozva.

A vén cigányasszony kereste fel néha-néha őket.

Talán így lett minden megtudva.

A büszke bagosiak nemsokára beszéltek már Kovácsékról.

Kovács Erzsi áldott állapotba jutott. Csendőrök, orvos, bíró jött a faluba, s betetéződött egy nyomorult család végzete, átka…

*

Nem história ez, elöl címzett uraim! Igaz - bár durva - rajza annak az életnek, melyben nemcsak tízezer ember vesz lélekzetet.

Önök - ha elolvasták -, kinevetnek engem, s talán őrjöngőnek tartanak, de ismerek én egy lángelmét, mely *ilyen* tragikumot lát meg az életben, ilyen tragikumot önt alakjaiba.

És ez a tragikum legjobban megközelíti az igazságot.

Mi ez az igazság?

Az, hogy az ember vétkezik az emberekért, és bűnhődik az emberek által. A vétek bűnhődést érdemel, de erre a büntetésre az emberek nincsenek felhatalmazva. És hogy mégis büntetnek - *ebben van az élet tragikuma!*

Hauptmann Gerhart az, ki először felfedezte ezt az igazi tragikumot.

Őneki agyvelője, szíve és szeme van. Felülemelkedik az emberek felett. A plebsen és a felső tízezren is. Ezért ő olyan nagy, s ezért Önök - divatos színműíró urak - olyan kicsinyek.

Különben jó lélekből ajánlom önöknek az én igénytelen, néhány soros, de az *életből* másolt rajzomat.

Debreczeni Reggeli Ujság 1899. január 4.

Ady Endre

41. AZ IPARTESTÜLET JEGYZŐVÁLASZTÓ GYŰLÉSE

Az újonnan alakult debreceni ipartestület tegnap este 5 órakor tartotta jegyzőválasztó közgyűlését.

A testület tagjai nagy számmal jelentek meg, jelezve, hogy érdeklődnek a testület beléletére nagy fontossággal bíró jegyzőválasztás iránt.

Hittük és reméltük, hogy a fiatal egyesület vezetői azzal a tudattal mennek a választásnak, hogy oly emberre ruházzák a jegyzői tisztet, akinek egész múltja teljes garanciát fog adni a fiatal egyesület egészséges fejlődésére nézve.

Arról is meg voltunk győződve, hogy személyes indokok nem fogják a választást uralni, s kicsinyes ellenszenvvel nem fogják az egyesület vitális érdekeit előre eltemetni. De a választás folyamán meggyőződtünk arról, hogy ezeket az indokokat a választók legnagyobb része félretette, s befolyásolni engedte magát oly egyénektől, kik a fentebbiektől teljesen eltérve, a legkicsinyesebb *személyes* motívumoktól vezéreltettek.

És ami a legnevetségesebb az egész dologban, oly egyének voltak ezek, kiknek a választásban semmi szavuk sem volt.

Vagy hogy nyíltan beszéljünk, megkérdezzük Vetéssy Béla rendőrfogalmazó úrtól, hogy megengedhetőnek tartja-e azt, hogy ő mint rendőrségi tisztviselő aktív szerepet játszik egy választáson, melynek jelentőségét méltányolni nem tudja, s melynek végzetes lefolyását azok fogják érezni, akiket ő félrevezetett. Nem vezet bennünket sem rokon-, sem ellenszenv, mert hiszen Botz Eleket nem ismerjük, hírét sohasem hallottuk (de talán senki sem Debrecenben), de annyit a közjó, s különösen ennek a fiatal testületnek érdekében ki kell jelentenünk, hogy az az eljárás, mely egy ismeretlen, iparügyekben laikus embert csupán manőverből a jegyzői székbe ültetett - csak az iparosok érdekeire lesz végzetes. Annyival inkább, mert ez a tett előre illuzóriussá tette az egyesület békés, egyetértő működését.

És legyenek arról meggyőződve, úgy a főkortes úr, mint társai, hogy Fittler Jenő meg fogja találni azt a tért, amelyen a közügyet legjobb tehetsége szerint szolgálhatja, s a tegnapi eset nem Fittler Jenőre nézve fog hátrányos lenni, hanem azokra, kik képesek voltak személyes ellenszenvből közérdeket sértő kárt okozni.

Üdvözölje bár ünnepélyes sürgönnyel a maga Botz urát Tóth Kálmán úr, ez a választás az elfogulatlanok előtt helyes nem lehet.

A választás lefolyásáról különben röviden számolunk be:

Jelöltettek a következők s a következő sorrendben.

1. Fittler Jenő
2. Kepes Géza
3. Dr. Botz Elek

Beadatott 33 szavazat, melyből Fittler 12-őt, Kepes 3-mat, Dr. Botz 18-at kapott. S így Dr. Botz Elek gyulafehérvári ügyvédjelölt az ipartestület jegyzőjévé választatott.

A választás után úgy a választás folyamán történt korteskedés, mint a megválasztottnak jogtalan jelölése miatt *óvás emeltetett*.

Reméljük, hogy ez az óvás az illetékes helyen helyet fog találni.

Debreczeni Hírlap 1899. január 6.

S. B. A. E.

42. KATONÁK

(Eredeti színmű három felvonásban. Írta Thury Zoltán.
A debreceni színház premierje 1899. január 6-án.)

Thury Zoltán színműve határozottan érdekes és értékes darab. Amit ő mond, az mind gondolkozni kényszerít. De minden impressziónk között ott kísért, hiteget bennünket az a remény, hogy Thuryból olyan író lesz, ki hivatva van szociális bajaink feltárására és megvilágítására, s ki irányt adhat elsekélyesedett színműirodalmunknak. Erős, meditáló fő, érző szív, éles szem és valami pesszimizmussal árnyalt világnézet jellemzi Thuryt, a színműírót.

Új ember a színpadon. Agyában az eszmék, a problémák egész raja zsibonghatott, mielőtt megírta legelső darabját.

És ez a legfőbb hibája. Nagyon sok a mondanivalója. Előtérben látjuk a modern írót a maga boncoló késével, s elfedi előttünk a színmű alakjait. Ez az oka, hogy azok az alakok, kikre az író legmerészebb eszméit ruházta, bizonytalanok s inkább az eszmék szimbólumjai, és szinte kirínak a mellékalakok biztosan rajzolt csoportjából.

Ezek a hibák erények is egyszersmind. Nagy szükségünk van egy olyan íróra, kinek nem az a legelső célja, hogy darabja egy egész estét kitöltsön.

Nagy szükségünk van egy jó orvosra, ki megmutassa [a] társadalom testén azokat a sebeket, melyeket a századvég legdivatosabb leple sem képes már elfedni.

Első darabjával még nem érte el célját. De első darabja már sejteti - hogy öntudatos irányban halad e cél felé.

A Katonák még mint színmű nem állja ki a kritikát, de a benne erősen megnyilatkozó élet és igazság már kényszerít arra, hogy kérdezzük meg a szívünket.

Cselekvénye még alig van a darabnak, de már három hatalmas problémát vet fel.

A katonaság problémája az első. Kényes, sajnos, még mindig nagyon kényes kérdés, pedig a döntés ideje veszedelmes közelben van. A katonaság évszázadok bűnéből még mindig olyan kaszt, melynek beléletétől „kuss civil!”. És semmi sem jellemzőbb az előítéletek nagyságára, hogy a katonaság kérdésének felvetését bűnül rótták fel a szerzőnek.

Hát az igazságot nem szabad kimondani? Szabad!

Hazudott vagy túlzott a szerző? Nem! Sőt ha ő már ezt tartotta darabja főproblémájának, kimondjuk nyíltan: többet vártunk tőle!…

A második probléma: a pénz átka az emberiségnek, s mégis feltétlen ura. Nem kérdik, van-e? *Kell, hogy legyen*, mert így van berendezve a társadalom. Ha pedig nincs, *s szintén társadalmi nézet* szerint lebegsz a vizen, vigyázol a látszatra s a *köteles előkelőségre* - eltemetted magadat, szívedet, családi boldogságodat s nyomorult életedet is.

Csak a harmadik problémát adja a cselekmény. Régi, örökösen égető probléma, melyet legmerészebben Ibsen vetett fel. S e Katonák cselekvénye Nóra-rediviva; a becsületében férjétől megsértett asszony egészen Nóra: a saját eszével gondolkozó, erős szívű asszony.

Íme, hány kérdésbe kapott bele a szerző! Az eredmény pedig az, hogy mindenik gondolkozásba ejt.

A cselekvény természetesen alig semmi. Széthull ennyi probléma között.

Egy katonatisztnek nyomorult élete, kit összetör a pálya, melyre hivatást nem érez, s melyet reformálni akar. A szegénység eltompítja agyát, megöli szívét, szétdúlja családi boldogságát, s öngyilkosságba kergeti önmagát.

A gyenge mese erősen színezve, tendenciózusan fejlesztve, hatásosan pointírozva vonul el előttünk, bizonyítva, hogy a szerző még nem ismeri a színpadot.

De előkelő tónusán, mélységességén, egypár jól rajzolt alakon, néhány zseniális ötletszerűségen már látjuk a nagyra fejlődő tehetség megnyilatkozását.

A szereplők megértették a szerző hatalmas, ideális célzatait.

A Katonák tegnapi előadása magas nívón állott. Komjáthy a szerencsétlen főhadnagy alakításába egész tehetségét beleviteb. S minket is - kik kételkedtünk abban, hogy egy analizáló, modern író alakját teljesen képes felfogni - meggyőzött tehetsége izmos voltáról. Udvardyja igaz, öntudatos művészi alakítás volt.

T. Halmy Margit, a feleség - lehetetlensége dacára is - zseniális szerepében annak bizonyult, ki megérdemli, hogy úgy emlegessék, mint „a mi nagy művésznőnk”-et. Egészen Anna volt, a Nóra méltó párja. Székellyel való jelenetében egyszerűen: felülmúlhatatlan volt.

Székely Sándor a szerelmében nemes férfit oly megkapó alakításban mutatta be, hogy nyílt színen is kétszer tapsolták ki. A többi szereplők: Fenyéri, Bartha és Szabó Irma mind igen jók voltak.

A közönség szívesen fogadta a darabot, s volt taps, kihívás bőven.

Debreczeni Hírlap 1899. január 7.

A-y E-e

43. ARANYLAKODALOM

Rákosi és Beöthy alkalmi, látványos színműve nálunk valósággal kasszadarabbá vált. Tegnap délután zsúfolt ház nézte végig a kihagyások folytán megkurtított darabot, s tapsolt a szereplők jókedvű játékának, de különösen a Rácz Károlytól kísért hazafias daloknak. Este előadásra került Csepreghy régi, kedvelt népszínműve: [A piros bugyelláris]

Debreczeni Hírlap 1899. január 9.

(a. e.)

44. A PIROS BUGYELLÁRIS

A népszínmű abban az alakjában, melyben azt a nagy népszínműírók tették kedveltté, napjainkban már élvezhetetlen. Ezt az állítást nem cáfolja meg a mi közönségünk egy nagy része, melynél kifejlett műízlésről szó nem lehet. Az intelligens közönség állásfoglalása erre nézve a legfőbb bizonyíték. Várta a népszínműnek átidomítását, várta annak az új iránynak érvényesülését, mely a színpadi művek minden fajára hatást gyakorolt - a népszínművet kivéve. Ez az átalakulás nem történt meg. Géczy darabjaiban látszik a jó szándék, de erő híján kevés az eredmény.

Ne legyen a népszínműíró *kiváltságos poéta, s* ne legyen a színpadra vitt paraszt egy *daloló mesealak*, akkor nem lesz okunk panaszkodni a közönség *megváltozott ízléséről*. Igazságot, életet a népszínműbe, mert a színpad nem cirkusz-porond, s a századvég embere nem kardnyelésen bámuló atyafi.

A piros bugyelláris nagyon tetszett különben a vasárnapi közönségnek. F. Kállay Lujza gyönyörű dalait, Csáky szép hangját és ügyes játékát tapsolták legkivált. Szentes és Rubos nagyon tetszettek, míg Csigaházy, Szabó Irma és Bartha átgondolt játékukkal értek el hatást.

Debreczeni Hírlap 1899. január 9.

(a. e.)

45. A JÉGRŐL ÉS EGYÉBRŐL

Jól imádkozhattak a jég kedvelői.

Ez az egyedüli sport, amire jó idő jár. Aztán milyen sport! Én magam is el vagyok ragadtatva, ha a korcsolyapályára gondolok, pedig én úgy érzem magam a jégen, mint a kacsamamává előléptetett kotló, ha anyai buzgalmában az apró kacsák után ugrik a vízzel telt árokba.

A hasonlat talán meglepően közönséges, de szolgáljon mentségemül az, hogy a hasonlatnak olyannak kell lenni, hogy az mindenkit meglepjen. Ezt nevezik aztán a kritikusok meglepő fordulatnak.

Ezek a meglepő fordulatok - hogy az elmondottak közötti összefüggés meglegyen - most nemcsak szellemes írók művében, de a jégen is előfordulnak.

Ezek a *meglepő fordulatok* a jégszezon apró kellemetességei.

*

Egy kisleányról van szó, aki szerelmes. Ebben még nincs semmi meglepő. De most jön a fordulat. A kisleánynak még nincs bemutatva az ideál. Sokáig törte kis fejét, hogy kisüsse a módot a megismerkedésre.

Jó barátok mindig akadnak egy-egy érdekes szívviszony szövésére segédkezet nyújtani - a kisleánynak is volt egy hű apródja, aki az ideált fel-felvilágosította az *ügy* mibenállásáról.

A kis apród vitte el aztán a szép szőke leány izenetét: Járjon ki Adonisz úr a jégre, hisz nincs ennél kedvesebb sport széles e világon.

Adonisz úr az üzenet vétele után mérgesen rágta volna csinos bajuszát, ha véletlenül bajusza lett volna. De Adonisz úrnak nincsen bajusza. Lehetne neki, hiszen tartalékos póttartalékos, de Adonisz úr véletlenül színész.

Szóval Adonisz úr mérges lett nagyon.

Miért?

Most jön a meglepő fordulat.

Adonisz úr soha még életében nem korcsolyázott, s nem utál semmit annyira, mint a jeget (no meg a vizet!).

Mit csináljon most már Adonisz úr?

Aki őt e dilemmából kiszabadítja s elfogadható tanácsot ad neki, annak megígéri, hogy be fogja mutatni a szép szőke leánynak, mihelyt ő meg fogja ismerni.

Fel tehát a pályázatra! A jutalom elég szép, ha tekintetbe vesszük, hogy a kisleány veszedelmesen csinos, és nem túlságosan állandó a szerelemben.

*

A jégszezon sem túlságosan követelő. Megtűr másféle időtöltéseket is. Legközelebb is három hatalmas mulatság zajlott le.

Ez elég kellemes dolog ugyan, de egy ember rémítően fél a farsangtól.

Ki ez a titokzatos egyén?

Hát kérem - a *báltudósító*.

Nincs a teremtésben vesztes, csak ő.

Olyik este négy helyre is el kell szaladni.

Körüljár a teremben, névsort keres, beszámol a „kitűnően sikerült" mulatságról, melynek örömeiből neki jutott legkevesebb.

Amennyiben már benne vagyok az ordináré hasonlatokban - én nagyon sok hasonlatosságot látok a báltudósító és a muszájból táncoló medve úr között.

Avval a különbséggel, hogy a táncoló mackó egy kis aprópénzt is kap, de a báltudósító mentül kevesebbet.

Hjha! nem valami jó dolog Debrecenben lapkiadónak sem lenni!

*

A jégszezon egyik legérdekesebb híre egy fiatal színész házassága.

Az eljegyzés csak négy hét múlva lett ismertté jó barátai előtt.

Nagyon titokban tartotta.

- Hát eltemeted magad? - kérdi tőle igaz részvéttel egyik jó barátja.

- Nem annyira magamat akarom eltemetni - válaszol az ifjú Rómeó, ki csak a színpadon játszik ideális szerelmest -, mint inkább a leendő feleségem hozományát.

Ilyen dolog az a házasság, még a Rómeóknál is.

Debreczeni Hírlap 1899. január 10.

Bandi

46. A KIKAPÓS PATIKÁRIUS

Gandillot bohózata felett lehet vitatkozni, lehet rossz ítéletet mondani - de *nem* nevetni *nem* lehet. A helyzetkomikumnak olyan zseniális kihasználásán, mint Gandillot darabjában, *kell*, hogy az ember jól mulasson; annyival inkább, mert az ilyen zsánerű darabok megtekintésére egyenesen avval a céllal megyünk el, hogy kacaghassuk ki magunkat szívünk szerint, mert egypár derült órára mindnyájunknak olyan nagy szüksége van.

Ebből a szempontból a Kikapós patikárius remekül „bevált".

Komikus alakjai, kik úgy vannak megalkotva, hogy szinte követelik a színésztől a *túlzást* - megérdemlik a népszerűséget.

A tegnapi előadást is szép ház nézte végig. Jól mulatott a darab hellyel-közzel vaskos ötletein, melyeknek még nagyobb élt adni színészeink is elég buzgók voltak.

Egy-egy kivágott anzág, egy-egy kétes értékű rögtönzés, egy-egy bizarr, sőt vad szójáték még minket is megnevettetett, kik már harmadszor néztük végig a darabot.

Az effélékért *ilyenkor* neheztelni nem lehet. Egy ilyen hangon megírt bohózatnak elvégre is az a célja, hogy a hatás biztos s lehetőleg nagy legyen. Az eszközt pedig sem az író, sem a színészek nem válogatják.

Tanayé a tegnap estének fő érdeme. Hatalmas kedvvel, bravúrosan játszott. Nem tévesztett volna el egy mozdulatot is, hogy a közönséget megnevettesse.

Fenyéri vidéki patikusa oly remekül kidolgozott torz alak volt, melynek minden arcmozdulata vagy szava derültséget csinált. A 4-ik felvonásban percekig tartó derültséget okozott.

Székely, Szentes és Sziklay mindhárman perfekt alakítást mutattak be, s osztoztak az est sikerében.

A női szereplők közül kedves Leonide volt Komjáthyné s igen jó Paturinné Kiss Irén.

A többi szereplők: Bartha, Rubos, Püspöki, Szabó Irma, Cserényi Adél, Fáy Flóra igyekezettel és eredménnyel játszottak. A rendezés is igen sikerült volt.

Debreczeni Hírlap 1899. január 11.

(a-e.)

47. A BABA

Tegnap este ismét zsúfolt ház gyönyörködött Ordonneaux és Audran bájos operettjében, melynél szebbet nem produkált az utolsó két évtized operettirodalma.

Taps, kihívás ismét bőven volt, s a szereplők legjobb tehetségük szerint játszottak.

A nagy buzgalom még a kórista-barátokra is ráragadt, mert - ami ritkaság - ők is valósággal „játszottak”.

A siker természetesen a 3-ik és 4-ik felvonásban volt legzajosabb, melynek zenéjében Audran felülmúlta önmagát.

Kaposi most is kedves „baba” volt. Jól játszott, énekszámai teljesen kidolgozottak voltak.

Tökéletes volt Kállay Lujza Lancelot-ja. Minden dicséretnél többet jelent az a sokaktól beismert igazság, hogy e szerepében vetekedik a legelső Lancelot-val: Hegyi Arankával.

Fenyéri egyszerűen óriási volt. Ötletei viharos derültséget keltettek.

Igen jó volt: Locsarekné, Szentes, Sziklay és Bartha is. A Halmai testvérek tánca most is nagy hatást ért; a zenekar pedig jobb volt, mint az első este.

Debreczeni Hírlap 1899. január 14.

(a.-e.)

48. A „BABA” ÉS EGY BABA

Alig hozott még baba olyan örömöt, mint színházunk legújabb premierje.

Tekintettel arra a kedves viszonyra, amelyben a közönség és színészeink állanak, a Baba sikerét bátran nevezhetjük „családi öröm”-nek.

Már négy telt ház tapsolt ennek az ötletes, kedves operettnek, melyben óriási sikert ért el a legaranyosabb baba: Kaposi Józsa.

A nagy siker alkalmából egy nagyon édes epizódról pletykáznak most a színházi bennfentesek.

Tudnivaló, hogy Kaposi Józsa az első estén tisztelőitől két igen szép ajándékot kapott.

Virág volt mind a kettő, szép élővirág, legpoétikusabb elismeréssel egy poézissel telt alakításnak.

Az egyik ajándék virágállvány volt - amelyiken egy gyönyörű kis baba himbálódzott.

Babát a „babának” - mondaná a nagy mondások travesztálója.

Az ajándéknak nagyon megörült a mi kis szubrettünk.

Alig pár hete, hogy már kapott egy ajándék-babát, és íme, már párja is akadt. Oh, mert a baba is csak párosával szép.

Látod, édes Józsikám, milyen szerencsés vagy: párja akadt a másik babának is.

Kállay Lujza, a legbájosabb novicius mondta ezt a felvonás végén a Kaposi öltözőjében.

Ezután jöttek a gratulálók. A szép babát megbámulták mindannyian, s szerencsét kívántak az otthon levő babának, melynek igen szép párja akadt.

Azután csengettek. A többi felvonásban még több tapsot kapott a kis szubrett, kinek szép játékát talán a baba is inspirálta.

Mert hát a baba tagadhatatlanul inspirálni szokott, még ha viaszkból van is.

Az előadás után örömmel sietett haza Kaposi Józsa.

Otthon első dolga volt a *másik* babát előkeríteni.

Hasztalan kereste, nem volt sehol.

Egy borzasztó gondolat ötlött eszébe: megnézi az *új babát*, s csakugyan jól sejtett.

Ugyanaz a baba volt, melyet ő egy pár hete kapott.

A felfedezés lesújtó hatással volt szegény kis szubrettre.

Így megrövidíteni, így félrevezetni őt!

Kereste a tettest, sorba fordult a gyanú minden jó ismerőse felé. Egyik sem tehette. Mindegyik tiltakozott a gyanúsítás ellen. Csak egy nevetett. Szende arccal, mint ahogy egy szendéhez illik.

Sejtik ugye, hogy ki?

Fáy Flóra kitért a felelősségre vonás elől. Egyszerűen beismerte, hogy ő a bűnös, s ez volt életében első intrikus szerepe.

Bűnbánólag kért bocsánatot az ő Józsikájától.

Kért, de nem nyert. Az aranyos szubrett nem akart aranyos lenni, s azt mondják, kártérítési pert indít egy baba erejéig.

Akárhogy is dől el a per, annyi bizonyos, hogy a babának még mindig „nincsen párja”.

A bájos vétkező pedig - hogy a mese teljes legyen - örökre letett az intrikus szerepekről.

…A Baba így lesz egy baba-per megteremtője, s így jött létre a világ legfurcsább jogi esete, hogy valakit megfosztanak olyan tárgy bírtokától, amely nem is volt az övé!

Debreczen 1899. január 16.

Bandi

49. A KIS HERCEG

Tegnap este ismét operettben volt részünk. *A kis herceg* került színre, már másodszor e szezonban. Az előadást, mely egyike volt a leggyengébbeknek, nagyon kis számú közönség nézte végig, s ez a kis közönség se nagyon lelkesedett. Kaposi Józsa kedvetlenül játszott és énekelt, és így természetes, hogy beleesett azokba a hibákba, melyekről neki leszokni csak nagy fáradsággal lehet. R. Serfőzy Zseni mindig egyforma. Neki modorosság a hibája játékban és énekben egyaránt. Szinte jólesett Sziklay mókáit hallani, hogy feledjük az előadás fogyatkozásait. Dicsérettel kell azonban megemlékezni a karról, mely tegnap este valósággal remekelt.

Debreczeni Hírlap 1899. január 19.

(a-e.)

50. HUNYADI LÁSZLÓ

Örömmel konstatáljuk, hogy ez a klasszikus Erkel-opera még mindig tud nálunk közönséget vonzani. A tegnapi előadás - ha jól tudjuk - hatodik volt a szezonban, s mégis szép közönség hallgatta végig.

A tegnapi előadás sem maradt a többi mögött. A szereplők nemes ambícióval játszottak, s különösen nagy sikert ért el Karacs, kit - sajnos - mindig újra és újra fel kell fedezni, pedig hozzá hasonló képzett énekest alig találhatnónk vidéki színpadon. A sikerben vele osztozott Mezey is, kit tegnap egyik legjobb szerepében láttunk.

F. Kállay Lujza, V. László szerepében, nagyon szépen állotta meg helyét, s hasonló *dicsérettel szólhatunk* Leopold Franciska Erzsébetéről. A karok - különösen a férfikar - most is kifogástalan volt. Az operát Znojemszki dirigálta a tőle megszokott vírtuozitással. Az ügyes rendezés Bartha ízlését dicséri.

Debreczeni Hírlap 1899. január 20.

(a-e.)

51. A BUDAPESTI EGYETEMI KÖR

Az Egyetemi Kört bezárták, mert politizált. A kör elnöke lemondott, mert politika nélkül nem elnökösködhetik. Az ifjúságot nem bántja a kör sorsa, mert tovább politizálhat. Mi itt lenn várjuk az Országos Diákszövetséget; várjuk, de hasztalan, mert odafent az Egyetemi Kör vezetői elpolitizálták.

Ezek a tények.

Gondolkozzunk felettök egy kissé.

A politikai helyzet olyan, mely a nemzet minden orgánumának közreműködését megkívánja.

Az egyetemi ifjúság, melynek állásfoglalási jogát elvitatni nem lehet, belevetette magát a pártok küzdelmeibe. Állást foglalt!

Helyesen-e vagy nem - arról lehet vitatkozni.

Mi itt lenn nem politizálunk, mégis van missziónk. Az ideál nem mindig politikai elv, s a politika egyik formájában sem valami ideális.

No de efelett ne vitatkozzunk!

A pesti egyetemi ifjúság részt kért a politikából, s voltak előzékeny úri emberek, kik ezt a részt kegyes szívvel megadták.

Meg vagyok győződve, hogy az ifjúságot nemes idealizmus, lángoló hazaszeretet, igazi lelkesedés vezette, de ha a látszat más motívumokat is mutat, ki tehet róla?

Ez még nem lett volna baj. Az ifjúságnak hasonló szereplése mindig volt. Sajátja ez az ifjúi hevülékenységnek.

De miért vitték be a politikát az Egyetemi Körbe? Miért kockáztatták ezzel az egész ifjúság érdekeit s ezek között a legvitálisabbat: a diákszövetség sorsát?

Ne vádoljon senki e kérdésért opportunizmussal.

Vannak olyan érdekek, melyeket kockáztatni semmiféle célért nem szabad. Annyival inkább, mert ez a szövetség az, amely biztosítaná éppen az ifjúság állásfoglalásának eredményét, véleményének súlyát, gondolkozásának függetlenségét.

Ezt a célt eltéveszteni könnyelműség, valóságos bűn.

De az Egyetemi Körnek nagyobb baja is van.

Nagyon jól emlékszem a reformpárt megalakulására.

Nagyon megörültünk mi annak idelent.

Elvei, kitűzött céljai mind meghódítottak bennünket, s lelkünkből örültünk, mikor ez a párt győzelemre jutott.

Azóta sem volt okunk örülni.

A szép elvekből, ígéretekből csak egy valósult meg: a zsidókat már nem ütik.

No hát ez is eredmény!…

De talán nem nagyon sok?…

Mit váltottak be a többi ígéretből?

Semmit!

Azért nem az elveket okozzuk.

A vezetők a hibásak.

Még mindig a győzelmi mámort élvezik. A mámor pedig nem szül gondolatokat.

Az új s már lemondott elnökről, Ludwig úrról azt kell tartanunk, hogy a pártnak egyik kitűnősége, s mégis e kitűnő férfiú programjának melyik a legkiemelkedőbb része?

- Az Országos Diákszövetség?

Nem!

- Diák-konzulátusok?

Nem!

- Egyetemi otthon?

Nem!

- A menza fejlesztése?

Nem!

- A pusztaszeri emlék?

Nem!

- Teaestélyek meghonosítását tartotta a legelső ifjúsági eszmének a tisztelt exelnök úr!

Hallják az urak odafent!

Mi eredményt akarunk, nem parádét. Haladást és nem politikát. Munkálkodást és nem barátságos teaestélyeket.

Idelent már zúgolódnak, és kezdenek igazat adni az ifjúsági ügyek egyik jó ismerőjének, aki egy mondásával az egész vidéki ifjúság hangulatát tolmácsolja.

Evvel a nyilatkozattal végzem én is reflexióimat, s ajánlom ezt az egyetemi vezetőség figyelmébe:

„Inkább üssék a zsidót, csak dolgozzanak is valamit!”

Vigyázni kell, nehogy ez a röpke nyilatkozat programunkká váljék!

Debreczeni Főiskolai Lapok 1899. január 20.

Ady Endre

52. SZÍNÉSZEK TERMÉSZETRAJZA

A Debreczeni Hírlap munkatársai közül nekem jutott az a szerencse, hogy olykor-olykor tudományos kérdések fejtegetésével boldogítsam a nagyérdemű közönséget.

Szerénységem parancsolja megvallani, hogy én kézzel-lábbal tiltakoztam e megbízás ellen, de felvilágosítottak, hogy a tudományos kérdések fejtegetéséhez nem kell semmiféle tudomány, s elvégre is egy újságírónak mindenhez kell érteni.

A parancs előtt meghajoltam, s mivel már kisdiák koromban nagy hajlandóságot éreztem a természettudományok iránt - természetrajzi tanulmányok írására szántam el magam.

Legelső cikkem a színészek természetrajzáról szól. Hogy miért a színészekről? - arról nem nagyon tudnék számot adni. Valószínűleg én magam sem tudok egy rossz szokástól szabadulni, attól ti., hogy a színészekkel többet foglalkozunk a kelleténél. Na, mindegy! Írjunk a színészek természetrajzáról.

*

A színész *(homo imitans)* őslény. Egyik válfaja a „homo sapiens"-nek, melyet közönséges embernek nevezünk. - Benne legnagyobb mértékben feltalálhatók azok a sajátságok, melyek Darwint ismert tételének felállítására vezették.

A színész mindenekfelett utánoz. És ezt az utánzást nevetnivaló komolysággal csinálja, s meg van róla győződve, hogy ő annyi ember, ahányat imitál.

Többnyire a színpadon tartózkodik. Ezt a faalkotmányt elnevezte „világot jelentő deszkák"-nak, mely nagy mondásból csak a „deszkák" igazak.

Van más tanyája is, de ez utóbbin faji tulajdonságainak nagy részét elveszti. Ez a másik tartózkodási hely a „corchma", sokan vendéglőnek is nevezik.

A társas ösztön nincs túlságosan kifejlődve a színészekben.

Ennek oka a borzasztó önérzetnek tulajdonítható. Ha ti. valahol színész van, az elvárja, hogy az egész társaság őneki tömjénezzen. (Ebből látható, hogy a színész a füstöt is szereti.)

Annál jobban szeret a saját fajtájával együtt lenni. Összeülnek négyen-öten, s mindegyik magát dicséri. Egymásról persze ők maguk se tartanak sokat.

Természetes tehát, hogy a színész beszél is. Hiszen ő is a „homo sapiens" egyik faja, mely a darwini „kiválasztás törvénye" útján jött létre.

Ha azonban a színész beszél, abban nincs köszönet. Jót ugyanis csak magáról beszél, vagy arról, akitől nem fél, hogy elhomályosítja.

Ha másról van szó, az egyszerűen *„közönségbeli"*, s ezt a szót olyan megvetéssel ejti ki, mintha a „közönségbeli"-nél nem volna az Úristennek aljasabb teremtménye.

Némelyek azt állítják, hogy a színészek nagyon sokat adnak a közönségre.

Ez azonban téves állítás. Olyan, mint egy nagy „demokrata" mondása, aki imádta a felséges népet *általánosságban*, de egyenkint „pfúj, paraszt!".

A színészeknek vezetőjük is van. Nem visel kolompot, de mégis követni kell. A vezetőt állítólag még jobban gyűlöli a színész, mint a „közönségbelit". A vezető (director actorum) rendesen „zsarnok", „homályos eszű" és a „színészek zsírján élősködik". A vezető azonban összetartja a nyájat, s a jelszava neki is ez: „hátrább nagyközönség!".

Alsóbbrendű „homo imitans"-ok az úgynevezett „kóristák" (semper cantatores imitantium). Nagyjában a színészekhez hasonlítanak.

Legalsó faja a színészeknek a súgó. Neki van a leghálátlanabb szerepe. Ha ő megbicsakolja magát, vége van a dicsőségnek. Egyébként ő is lenézi a tisztelt publikumot, már amennyire a súgólyukból *lenézni* lehet.

Szólani kellene még a színésznőről (homo imitans feminini generis), de ez a téma szerfelett kényes.

A színésznő valóságos „mimóza", végtelenül érzékeny. Annyi bizonyos, hogy a színész hibái szuperlativuszokban vannak meg a színésznőben.

Többet nem merek írni.

A színésznek legnagyobb ellensége a kritikus (homo morosus), ki gyakran támadja meg a színészt éles nyelvével. Különben könnyű szép szóval jámborrá tenni, s ilyenkor a ragadozóból kezes bárány lesz.

Ennyit jó tudni a színészről.

Legközelebb folytatom a természetrajzot, s egy másik „kiváválasztott" fajról, az újságíróról *(scriptor cronicae aliarum rerumque)* fogok egy rövid tanulmányt írni.

Az újságíróról azért írok mindjárt a színészek után, mert egyedül az újságíró az, kit a színész annyira-amennyire számba vesz.

Addig búcsút veszek a tudománytól, melynek akaratlanul munkása lettem. Így születnek manapság a tudósok!…

Debreczeni Hírlap 1899. január 21.

Adieu Bandi

53. NEVETŐ NAPSUGARAK

Januári tavasz, mosolygó öregség. Reánk ragyog biztatóan, ámító fénnyel, s azt hisszük, hogy igazi tavasz van.

A fűszál is azt hiszi, a feslő, óvatatlan gyönge farügy is.

Azt hiszi a szív is, hogy tavasz van. Egy mosolygó sugár éri csak, s már kikeletet érez. A fényt látja csak, s azt hiszi: ez az édes, csodás meleg, mely halottat támaszt, új életet hirdet.

Új élet… E sejtelemre felébred a szív. Az életvágy alvó szikrája lángot szít a megdermedt kebelben. És a szívet egy csodás fény hatja át, éppen úgy, mint a fagytól felengedett világot, melyet megtévesztett a januári tavasz, ez a mosolygó öregség…

Titokzatos, megfejthetlen világ a mi szívünk. Olyan érzékeny, olyan változó. Egy gyenge fuvalom nehéz lavinákkal zúzza össze minden atomját, s egy mosolygó napsugár új életre tudja kelteni.

Biztató remény, felújult szeretet, ragyogó szempár, kísértő dicsőség egy-egy napsugár, mely fényt lövell a szívre, mint a tavaszi napfény a téli világra.

Nézem a napsugártól beragyogott világot. Januári napfény… Lehet, már holnap dermedt, halott lesz ismét ez a föld. Fagyos kebelére talán fehér lepel fog borulni, mint a szívre szokott a feledés.

Csitítgatom ujjongó szívemet. Januári napfény… Egy ragyogó szempár… Ma talán felgyújtotta lángod, s holnap egy másikra ragyogtatja fényét. Miért ujjongsz, bolondos szívem? Hiszen olyan jó megdermedten pihenni. Miért hiszel korai tavasznak… vagy elkésett nyárnak? Leányszív, napsugár csak hitegetni tud…

S a föld megnyitja kebelét, hisz a napsugárnak.

S a szív kitárja kincseit, hisz a szerelmes szemsugárnak.

Holnap talán fagy borul a földre; holnap talán jég lesz a szív.

De most remél mindkettő.

Remél, bízik, szeret, tavaszról álmodik…

A szép szemek pedig gúnyosan villannak meg; a napsugarak pedig nevetik az ébredő világot, mely - úgy lehet - halálra ébred.

Kinn és a szívben januári tavasz, mosolygó öregség, s bolondítják a halottakat a nevető napsugarak…

Debreczeni Hírlap 1899. január 21.

54. KATONÁK

Harmadszor néztem meg az este Thury Zoltán színművét, harmadszor kellett kétségbe esnem azon a vakságon, mely az igazságot nem tudja vagy nem akarja látni.

Akaratlanul egy furcsa összehasonlítást kellett tennem. Egy-egy operettben, mikor a pajkos primadonna a tiszt urakra tekintve kétes bókkal dicséri meg az egyenruhás nőhódítókat, milyen lelkesedéssel csapkodják össze tenyereiket a csörgő kardú Don Juanok; milyen megelégedett bajuszpödörgetéssel fixírozzák a csinosabb arcokat, hogyne, mikor az ő dicséretöket zengik még a színpadról is.

És a Katonák nem tetszik?

Itt nem Don Juanok, nem előkelő urak a tisztek, hanem csak olyanok, amilyenek valóban.

Az igazságot nem minden ember gyomra veszi be. Semmi sem növeli jobban a Thury darabja értékét, mint az a fogadtatás, melyben a tiszt urak részesítették.

Közönségesen szólva: fején találta a szeget.

Az esti közönség valósággal tüntetett a Thury darabja mellett. A második felvonás végén 12-szer hívta lámpák elé a szereplőket.

Az igaz, hogy a szereplők is kitettek magukért. T. Halmy Margitról kell elsősorban megemlékeznünk. A mi nagy művésznőnk ő, kire joggal büszkék lehetünk. Felesleges dicséretek helyett az jellemzi legjobban, hogy a közönséget nemcsak teljes illúzióba ringatja a legapróbb részletig *igaz* játékával, hanem az igazság hátránya nélkül művészete mindig képes azt az eszmét diadalra juttatni, melyet személyesített alakja képvisel. Méltó partnerei voltak Komjáthy és Székely.

A közönség minden alkalmat megragadott tetszése nyilvánítására, mely nemcsak a szereplőknek, hanem annak az írónak is szólt, kit vágyva várunk vissza egy új, hatalmas alkotással. Katonák a nézőtéren nem voltak.

Debreczeni Hírlap 1899. január 24.

(a-e.)

55. HALADUNK?…

A gloire nemzete még nem tudott határozni, vajon megmentsen egy ártatlan embert, vagy engedje nyomorultul elveszni.

Túl az Óceánon egy szabadságért küzdő maroknyi népnek segítségére sietett egy óriás, hogy miközben szabadító hérosz gyanánt ünnepelik, reátegye lábát a szabadságon nem sokáig ujjongó gyermeknép nyakára.

Az északi nagy nemzet hatalmas cárja örök békét hirdet, s egymás után szereli fel a vérre szomjas százezernyi népet, s mi elfojtott lélekzettel várjuk, kinek a szívét tapossa el a harcra szomjas vad kozáksereg.

A világ egyik metropoliszában zsidóellenes színházat építettek fel, hogy innen hirdessék a Krisztust meghazudtoló tanokat: osztály- és fajgyűlöletet.

Az egész társadalom befogja fülét, hogy ne hallja millió nyomorult nyöszörgését, mely kezd összeolvadni a jövő századok megváltást hirdető, hatalmas zenéjével.

A militarizmus még mindig nyűg egész Európán, s vezetői elvárják, hogy ezt a nyűgöt bábuk gyanánt hordozzuk. S jaj annak az embernek, ki elég vakmerő bele nem nyugodni, hogy az egyenruha mindent eltakar, s az egyenruhának csak bókolni lehet.

A parlamentarizmus mintha meghazudtolná önmagát - lealacsonyodott, játékszerré vált.

Folytonos vívódás, kétely a társadalom minden rétegében, s a reformátorok most is megkapják a feszületet…

És hiába minden, minden remény, lelkünkben felzúg a kétség hangja: Haladunk?

Vajon haladunk-e?

Debreczeni Hírlap 1899. január 24.

ae.

56. HIMFY DALAI

(Vígjáték három felvonásban, egy előjátékkal. Írta: Berczik Árpád.
A debreceni színház premierje 1899. január 20-án.)

A méltóságos úrnak ez a legújabb darabja. Őneki ugyanis irodalmi ambíciói vannak, s ezeknek az ambícióknak a betöltésén már igen régen munkálkodik a méltóságos úr.

Igazán, milyen szép dolog!

A miniszteri tanácsos úr nemcsak tudomást vesz a magyar irodalomról, hanem lealacsonyodik azok közé a skriblerek közé, kik méltóságos urak sohasem lesznek; akik írnak, mert szívük parancsolja, s nem óhajtanak tanácsosi karriert csinálni.

Szóval Berczik Árpád ismét írt egy darabot. Témáját nagyon ügyesen választotta meg. Ő igen exponált állású úriember, nem írhat mindenféle dolgokról. Nem óhajt problémákat fejtegetni, s talán tudomást sem vesz arról, hogy egy sereg szürke ember a társadalom reformjára gondol, s ezt a reformot szolgálja a színpadon egy-egy, az élet harcából kiragadott drámai epizóddal.

Dehogyis vesz tudomást! Hát problémák is vannak a világon? - kétkedik a méltóságos úr. Hiszen az élet nagyon ügyesen van berendezve. Az embernek tekintélye, állása van, komázik a grófokkal, finom havannát füstöl, urasan él - hát mi kell még egyéb?

Tudnivaló, hogy olyan magas állásban levő úriembernek nincs ideje, hogy a más bajára is gondoljon. Nem elég, hogy gazdagítani kívánja a magyar irodalmat?…

A tanácsos úr tehát megvetéssel fordul el a prózai gondokkal telt, közönséges élettől, s az előkelők finom ösztönével találja meg azt a kort, mely az ő disztingvált, előkelő egyéniségével harmonizál; mely korban sem szocializmus nem volt, sem a házasság nem volt közel a csődhöz. Nagyon hálás kor ez. Az írónak sem szemre, sem szívre nincs szüksége; a szemetet elkerülheti, az aranyat még csillogóbbnak láthatja; nem kell analizálni, mert mi szükség van lélektanra egy múlt századbeli cselekményű darabnál?…

A Berczik vígjátéka Kisfaludy Sándor és Szegedi Róza jól ismert szívviszonyát meséli el színpadi formában. A nyelv, a mese olyan, amire még 20 évvel ezelőtt is azt mondták volna, hogy költői. Színes, csillogó a darab nyelvezete, de így nem beszéltek soha, s *írni* sem írtak egy idő óta. A mese gyengén kigondolt s módfelett naiv. A darab komikuma a leggyengébb helyzetkomikum. Az alakok egy-kettő kivételével a leghalványabban rajzoltak.

Egy-egy fordulat talán képes megkacagtatni bennünket, de abszolút hatásról a darabban szó sincs. Amilyen kicsinyes a tárgy, olyan sekélyes a darab is; mi, századvégi emberek csak mosolyogni tudunk ezeken a naivságokon, melyek néha egy mosolynál is nagyobb eredményt érnek: valósággal meghatnak…

De értsük meg a dolgot.

A mi korunk tagadhatatlanul egy forrongó, átmeneti korszak. Soha annyi ellentét, annyi probléma nem nehezedett egy korra, mint amennyi a mi korunkra.

Ennek az átmeneti korszaknak nagy gondolkozókra, irányítókra van szüksége. Ezeknek pedig egyedüli terük a színpad. A reform folyik, a színpad ma már az Ibsenek, Sudermannok s a Hauptmannok katedrája, honnan átható, harsogó hangon szól egy eljövő jobb kor isteni jóslata.

Még ilyen lángszellemektől is önzés volna azonban monopolizálni a színpadot. Nem is teszik ezt.

Ők is óhajtják, mi is óhajtjuk azokat a darabokat, amelyek egy letűnt korban játszanak, amelyek egy letűnt korszakból elhozzák az eszmét, leszűrik a tanulságokat.

A Berczik darabja távolról sem ilyen…

De nézzünk más szempontot is!

Berczik darabját azért dicsérik sokan, mert a nemzeti irányt követi. Egy rövid disztinkciót legyen szabad nekem itt tenni:

Az irodalomban nincs jogcíme annak, ami *csupán nemzeti* - általános emberi vonások nélkül. Az *örök emberi* hassa át a nemzeti irány produktumait, mert csakis így számíthatnak komoly értékre, igazi sikerre.

A Berczik darabjának ez az érdeme sincs meg. Goethe egy olasz költőről írt: Torquato Tassóról, s ez a darabja örökbecsű, hatalmas, művészi és mégis *német* alkotás.

Berczik egy magyar költőről írt magyarul - fájdalom, nem mondhatunk többet róla.

Írt egy vígjátéknak keresztelt, korrajz-babérokra vágyó, irodalomtörténeti tárgyú darabot, mely az előadáson kívül egyéb elismerésre nem számíthat. Azt is az író társadalmi állásának tulajdoníthatjuk, hogy a nemzeti színházon kívül több vidéki színpad is felvette repertoárjába.

Komjáthy is előadatta.

Az előadásban annyi haszon volt, hogy még jobban meggyőződhettünk T. Halmy Margit és Fenyéri öntudatos művészetéről, Sziklay hatalmas komikai vénájáról és Szabó Irma bájos, poétikus alakítóképességéről.

A debreceni közönség nagy része szívesen fogadta Himfy dalait, de az a nem nagyszámú intelligens, műértő közönség, mely az egész előadás alatt tartózkodóan, hidegen viselkedett - az én véleményemnek ad igazat.

Berczik dilettáns, ki magas társadalmi állásának súlyával elnyomja a protekció nélküli, hivatásos írókat. Az ő írói kvalitását s darabjának értékét akkor ismerjük meg igazán, ha összehasonlítjuk egy más darabbal, melynek címe Katonák, szerzője pedig egy zseniális kezdő: Thury Zoltán.

Én a magam részéről ezt a címet adnám Berczik darabjának:

„A méltóságos úr vígjátékot ír".

Debreczeni Főiskolai Lapok 1899. január 25.

Ady Endre

57. EGYRŐL-MÁSRÓL

Még mindig a kollokviumok foglalják el az akadémiai hallgatóságot. „Igazán helytelen dolog - véli egyik joghallgató -, hogy a kollokviumokat kezdik párbeszédes vizsgálatoknak nevezni." „Magyarság szempontjából kifogásolod?" kérdi valaki. „Nem, hanem értelmi szempontból, mert a legtöbb kollokviumon csak a tanár beszél."

*

A pesti Egyetemi Kör sorsáról beszéltek egy jogász társaságban.

- Bizony az Egyetemi Kör vezetői rosszul jártak - szólt a társaság egyik tagja.

- Nem rosszul, hanem *Canossában jártak* - válaszolt egy megátalkodott szójátékgyártó, célozva az újabban nyert bűnbocsánatra.

*

- A „reform" szó kezd szállóigévé válni. Tényleg nagyon jó hangzású szó, csak a budapesti reformpárt tönkre ne tette volna.

*

Mohácsy János (Van-e ki e nevet nem ismeri?) újabban szörnyen antiszemita lett.

- Mi történt veled? Hiszen te valaha reformpárti voltál? - vallatja egy barátja.

- Rágalom! - válaszolt a nagy férfiú. - Én *ellenzéki* voltam mindég.

*

Az Egyetemi Kör-t kinyitották, nagyon helyesen. Ráfér a szellőztetés arra a körre.

*

Tisztelt főmunkatársunk, Kiss Árpád már két hét óta nem látható. A szerkesztőség nem tartja indokoltnak az elveszett főmunkatárs köröztetését, mert egy-egy beküldött dolgozatából meggyőződtünk, hogy *semmi* nagyobb *változás* nem történt rajta.

*

Kun Béla, a jogász elnök szintén távol van Debrecentől. Legjobban sajnálja - állítólag - „egy gyászruhás kis szőke leány". - Ez a Múzsa is lehet.

*

A becsületszékről szóló vitát mai számunkban berekesztettük. Ez a vita is bebizonyította, hogy a legtisztább igazságot is eltemeti az - okoskodás.

Debreczeni Főiskolai Lapok 1899. január 25.

Dyb-Andi

58. TITKOS ELŐADÁSOK

Egyik helyi lap révén rendkívül érdekes hír van elterjedve a városban. Nem kisebb dologról van szó, mint hogy a polgármesterileg jó előre betiltott Teknősbéka c. manipuláns őrmestereket is zavarba hozó bohózatot Debrecenben mégiscsak elő fogják adni. Nem a színházban, hanem a Margit-fürdő dísztermében a legdisztingváltabb közönség jelenlétében, amennyiben csak szereplő színészek és újságírók lehetnek ott az előadáson.

A hír óriási szenzációt csinált. Szerkesztőségünk telefonjánál folyton egy munkatársnak kell lenni, ki a kíváncsi kérdezgetőknek felvilágosítást ad.

A színpártoló közönség rémítően el van keseredve, hogy ezen az egy premieren jelen nem lehet.

Kiadónk eddig már vagy 123 ajánlatot kapott. Az ajánlkozók újságírók akarnak lenni, hogy a darabot megnézhessék.

Egyik ártatlan bakfis azt szeretné tudni, hogy mi ebben a darabban a megbotránkoztató, s kér bennünket, hogy üzenjük meg: ki játssza a címszerepet?

Ennyi rengeteg kérdésre nem tudunk kellőleg felelni, azért rövid felvilágosításul ennyit közlünk:

A Teknősbéka morális bohózat, megnézhetik 12 éven aluliak és 65 éven felüliek. A teknősbékán a teknő is rajta van, tehát a darab meztelenségnek nem nevezhető. A címszerepet nem Szentes fogja játszani. Az előadás alatt rosszul lett fiatal újságírókat fiáker várja. Az előadáshoz szükséges fehérneműek Kohn Ábrahám fehérnemű üzletéből lesznek beszerezve. Az előadásra a szerzőt nem hívják meg, sőt a kihívások is lehetőleg el lesznek kerülve. Az erkölcsi eredményt a balerinák most alakult erényszövetkezetének ajánlja a rendezőség. A titkos előadásról egyébiránt még mi sem tudunk többet…

Mint a késő délutáni órákban értesülünk, még egy titkos előadás készül városunkban.

Az előadandó darab címe Szenzációk, s a darabban folyton utaznak. Ezt a darabot újságírók fogják előadni, s a hallgatóság a Teknősbéka előadásában kifáradt színészekből fog állani.

Debreczeni Hírlap 1899. január 26.

Bandi

59. „NEM MEGYÜNK KATONÁNAK!”

Ezt a jelszót a debreceni jogászok adták ki tegnap tartott hazafias és néptelen értekezletökön.

A szónokok és hallgatók közül kettőnek kellett volna tavasszal sor alá állnia, a többi még erősen és közjogilag is kiskorú. Ez a körülmény azonban nem gátolta meg őket hazafias határozatuk meghozatalában. Az értekezlet végén táviratilag üdvözölték Polonyi Ex-lex Gézát és a nazarénusok váradi főpapját.

Azután egy nótára gyújtottak, melynek két végső sora így hangzik:

...Nem megy el csak kettő, három nyomorult,
Rátok lányok még az ég is kiderült.

Debreczeni Hírlap 1899. január 26.

Bandi

60. A MAKRANCOS HÖLGY

Shakespeare klasszikus vígjátéka nagyszámú közönséget vonzott a színházba. Audran-operett után Shakespeare-darab, s mindkettő telt ház előtt - eléggé érdekes tünet.

A tegnapi előadás egyébiránt tűrhető volt. Az elért sikerben Komjáthynak (Petrucchio) volt nagy része. Kinek tagadhatatlanul helyes felfogású játékán egy nagy hisztrió művészetének hatása látszott meg: a Salvinié. - Dicséretére szolgáljon, hogy nagy mintaképe után a sikerben saját egyéniségének és tehetségének is része volt, s szép alakításával méltán rászolgált az elismerés tapsaira.

Katalin szerepében Komjáthyné ambiciózus törekvéssel játszott. Úgy őt, mint Komjáthyt virággal és koszorúval lepték meg tisztelői. Grunnió szerepében Sziklay Miklós művészi alakítást nyújtott. Sziklay talentumos, öntudatos művész, akit helytelenség volna bohócszerepei után megítélni. Nemcsak nevettetni, de gyönyörködtetni is tud ő. Kisebb szerepeikben T. Halmy Margit, Szentes, Ódry érdemelnek még elismerést.

Debreczeni Hírlap 1899. január 26.

(a-e.)

61. A ZSIDÓNŐ

Szombaton este másodszor került előadásra Halévy örökszép operája: A zsidónő.

Az előadás talán az elsőnél is jobban sikerült, és a zsúfoltig telt ház a legnagyobb elismeréssel adózott a szereplőknek.

Elsősorban a vendégszereplő Sebessi B. Vilmosról kell megemlékeznünk, kinek ez a második fellépése teljes mértékben sikerült. Már nem küzdött azzal a lámpalázzal, melynek okát a színpadtól való elég hosszú távollétben kell keresnünk; szép és erős hangja kellően érvényesülhetett. Az első felvonásban nyílt színen is megtapsolták, szóval a közönség a legelismerőbb tetszésben részesítette a kitűnő énekest.

Karacs (Eleázár) most is óriási sikert ért el. Még a vasfüggöny ajtajánál is meg kellett jelennie, ilyen sikerben pedig csak primadonnáknak szokott részük lenni.

A többi szereplők, a karok és a zenekar jók voltak.

Debreczeni Hírlap 1899. január 30.

(a-e.)

62. HADAK ÚTJA

A vasárnap délutáni közönség a Hadak útja hazafias képein lelkesedett. Az előadás a legügyesebb kihagyásokkal s a „legvasárnapiabb" módra folyt le, de azért lelkesedés, taps volt kvántum szátisz [!]

Debreczeni Hírlap 1899. január 30.

(a-e.)

63. A PARASZTKISASSZONY

Tegnap este Berczik régen hevertetett népszínművét adták üres ház, közepes siker és gyenge előadás mellett.

A címszerepet, mely valaha Blaháné egyik legjobb szerepe volt, most R. Serfőzy Zseni játszotta. Ügyesen játszott, szépen énekelt, de modorosságáról letenni még most sem tudott.

Kitűnő apa volt Fenyéri, míg Kiss Irén nagyon emlékeztetett bennünket a többi szerepeire.

Tanay kitűnő karikatúráját mutatta be a pesti gavallérnak. Az úgynevezett „fővárosi csárdás" paródiája nagyon sikerült, valamint hatást ért el minden szava és mozdulata.

Sziklay mint a falu hírhordója ismét kabinet-alakítást nyújtott. Tőrőlmetszett hű képe volt egy jól megalkotott alaknak. Csákyt szándékosan hagytam utoljára. Tegnapi játéka és éneke óriási haladásról tesz tanúságot. Szolgáljon a tegnapi siker állandó buzdításul.

A többi szereplők is sikerrel állották meg helyöket, de a tegnapi nap tanulsága mégiscsak az, hogy a Parasztkisasszony-féle népszínművek nem érik meg azt a fáradságot, mellyel előadásuk jár.

Debreczeni Hírlap 1899. január 30.

(a-e.)

64. HIMFY DALAI

Szépszámú közönség nézte végig tegnap este Berczik vígjátékát. Az előadás nem volt rosszabb a többinél, de jobb még kevésbé volt. Talán Fáy Flóráról lehet állítani, hogy valamennyire mérsékelte magát s enyhítette sablonos hibáit.

A többi szereplők közül Sziklay és Komjáthy érdemelnek határozott dicséretet. Kisebb szerepében Ódry is igen jó volt.

Debreczeni Hírlap 1899. január 31.

(a-e.)

65. A KRITIKA JOGAI

Pár napja csak, hogy felháborodással vettünk tudomást egy kolozsvári színész botrányos tettéről, mellyel a sajtó kritikáját akarta terrorizálni.

Mindnyájan megdöbbenve gondoltunk arra az eshetőségre, hogy netalán a kolozsvári eset nálunk is követésre talál, s a kis emberek nagy önérzete erőszakkal fogja megkísérteni kicsikarni azt az elismerést, mely legkevésbé illeti meg.

Sajnálattal, felháborodással kell regisztrálni azt a tényt, hogy itt, Debrecenben is akadt olyan ember, kit beteges ambíciója arra bírt, hogy a kritika sérthetlen jogait semmibe sem véve a legközönségesebb módon sértett meg egy munkás újságírót, aki csak kötelességét teljesítette, mert csak *igazságot* írt.

A megtámadott újságíró, ki egyéni becsületében lett megsértve, egyéni elégtételt bizonyára fog magának szerezni, de ezzel még az ügy távolról sincs befejezve.

Személyes elégtétel nem lehet elég az egész debreceni sajtónak, mely egy munkásának igaztalan megtámadásával ő maga is a legérzékenyebben lett megsértve.

Mi biztosít bennünket, hogy ez az eset nem lesz precedens? Mi biztosít bennünket, hogy kötelességünk lelkiismeretes teljesítésében nem fognak orvtámadásokkal megakadályozni ezután?

Micsoda jogcímen akarja kivonni magát a közönség élvezetdíjából egzisztáló színész az alól a kritika alól, melynek joga van mindenkit ellenőrizni, aki a nyilvánosság előtt működik.

Vagy az a legtöbb esetben színfalhasogató színész olyan magasan áll, hogy a kritikának megközelíteni se szabad?

A sajtónak a közönség adja a kritika jogát; a közönség, melynek filléreiből a színész is él.

Torkig vagyunk már a színész-önérzet kitöréseivel.

Elnézőnek lenni már nem lehet, mert ez csak veszedelmesebbé tenné a betegséget, melynek elmérgesedésében - sajnos - a sajtónak is nagy része van.

Nem szabad többé ezt a beteg ambíciót növekedni hagyni. Álljon mindig őrt a sajtó igazságos kritikája, melyet befolyásolni nem lehet, de - és ezt jegyezze meg jól mindenki, akit illet - terrorizálni sem!

A kritika olyan jog, mely védelmében hatalmas tábort egyesít, s melyet meg fogunk, *meg kell védelmezni!*

Debreczeni Hírlap 1899. február 1.

Ady Endre

66. NAZARÉNUSOK

(Újlaki Antal népszínműve. A debreceni színház premierje 1899. febr. 5-én)

Újlaki Antal neve egyike a legjobb hangzású neveknek az újabb magyar elbeszélő irodalomban. Az Újlaki sikerei igazi, megérdemelt sikerek. Nem a divatos reklám csinálta őket, hanem az igazi talentum öntudatos, biztos, egészen zajtalan munkássága.

Szerencsés voltam a Nazarénusok szerzőjével nemegyszer beszélni aktuális irodalmi kérdésekről.

Alkalmam volt hallani irodalmi terveiről, mély gondolkozásra valló elveit, s minden szava megerősített abban a hitemben, hogy az ő gondolkozása, törekvése, ereje arra a hivatott íróra vallanak, kitől az elsilányult magyar színműirodalom nagyon sokat várhat.

Legutóbbi Hauptmann Henschel fuvarosáról beszélgettünk Újlaki Antallal. Lelkesedve, áradozó szavakkal, nagyon természetes. Újlaki igazi filozófus, minden ízében modern ember, hitvallása az igazság, melynek az újabb irodalomban valóságos mintaképe a nagy germán írónak ez az új darabja.

„…A népszínmű a mostani alakjában teljesen lejárta magát. A színmű törvényei alól a népszínmű nem lehet kivétel. A népéletet is szenvedélyek, bűnök, erények és betegségek irányítják; megrajzolásában *igaznak* kell lennünk, nem pedig megmaradni azon a pusztán, hol még mindig betyárok tanyáznak, hol nótában vallanak szerelmet, s az aranyos párta szilárdan áll a leányok fején. Életet, igazságot kell a népszínműbe is önteni, vagy a népszínmű haljon meg végképpen!…”

…Körülbelül ez volt az ő véleménye a népszínműről. Komoly megfontolást igénylő szavak, melyek egy idő óta erősen foglalkoztatták a színpad számára írókat.

A Nazarénusok Újlaki első darabja. Tárgyáról, meséjéről múlt számunkban megemlékeztünk, s már előre jeleztük, hogy az új népszínmű új téren, új csapáson halad, s hogy a kezdő embernek van elég ereje öntudatos céljainak elérésére.

Akik társadalmunk válságával gyakrabban foglalkoznak, megdöbbenve vették észre azt a romboló hatást, melyet a társadalmi ellentétek a mi jó magyar népünk tiszta lelkületére is gyakoroltak. A magyar paraszt puritán lelkét megzavarták a századvég bajai. Új, nyomorúságos viszonyok állottak elő, melyekkel szemben nem volt még megacélozva a szíve, s ő maga is legnagyobb kétségek közé jutott.

Vagy hű maradt a régi állapot hagyományaihoz s apáinak vigaszához: a hithez; vagy eldobta magától a lelki megnyugvás meggyalázott, erőtlen szent eszközeit, s odaállott a társadalmat reformálni akaró demagógok táborába.

Az első út a vakbuzgóság iszapjába, a második a szocializmus örvényébe sodorta a magyar parasztot.

A régi épületben, melyet józan hit és hazaszeretet építettek, tiszta szívből kevesen maradtak.

A magyar népélet[nek] ezt a válságos helyzetét rajzolja az Újlaki darabja.

Nem szolgál megoldással, nem meri még a teljes összeütközést elénk állítani, csak az új környezetet adja meg, az új környezetet, melynek már új motívumú történetei vannak.

A Nazarénusok inkább a népélet egy kiragadott része, mint szabályok szerint dramatizált színmű.

Egy magyar falu életéről akar számot adni, melyet a nyomorok az érintett két végletbe vezettek.

A „szent emberek” és „cucilisták” zavargásai közt két szív történetét beszéli el, kiknek sorsát majdnem végzetesen befolyásolták azok a dogmák, melyekhez két nem filozofáló, hanem szerelmes szívnek semmi köze sincs.

A darab meséjéről a múltkor már megemlékeztünk, s most csak annyival pótoljuk, hogy a tulajdonképpeni történettel párhuzamosan fejlődő melléktörténetek a főmesére kissé zavarólag hatnak.

A szereplő alakok pedig életből vannak véve, s hálásan oldanának meg egy jól megalkotott mesét.

A darab meséje erősen hatásosan indul, de expozíciója a legerősebb drámát igényli. A második felvonásban megakad a gyors kifejtést igénylő mese, és csakis a negyedik felvonás határozott, bár lélektanilag nem eléggé indokolt befejezése adja meg a történetnek a kellő alakot.

Érdekesek és értékesek a darab új helyzetei. Szerencsés gondolat, ötlet nyilvánul minden egyes képben, s látjuk az igazi talentum kezét, kinek sok új eszméje, gondolata van, csak a színpad ismerete hiányzik. Az alakok élethűségén, az új környezeten, a hatásos képeken kívül a darabnak még egy nagy érdeme van: a szép, népies nyelvezet, mely az írót mint a népéleten kívül a népies nyelv ismerőjét is mutatja be.

Szóval a Nazarénusok tehetséges író munkája.

Szerzője gondolkozó ember, kinek sok becses kvalitásához csak a színpad kellő ismerete hiányzik. Darabja nagy sikert aratott, s ez a siker csak buzdíthatja az alkotásra hivatott szerzőt.

Az előadás - egypár premier-hiányosságot leszámítva - igen jó volt. A szereplők kedvvel, ambícióval látszottak. Különösen nagy hatással és művészettel játszott Szabó Irma. Dalait, melyeket a magyar nóta nagytehetségű művelője, Dóczy József írt, szépen, sikerrel énekelte el. A dalok közül különösen kivált a nazarénusok éneke, mely határozottan becses kompozíció.

A többi szereplők közül kitűntek Komjáthy és Bartha, kiknek tegnapi alakításuk kifogástalan volt. Nagy sikere volt Tanay jóízű alakításának, s a többi szereplők is: Follinuszné, Sziklay, Szacsvay, Locsarekné, Szentes, Fáy Flóra, Csügényi, Mezey és Csatár jók voltak.

A sikerült előadást telt ház nézte végig, mely valóságos ovációt rendezett a szerzőnek. Tisztelői gyönyörű babérkoszorúval lepték meg, s vége-hossza nem volt a kihívásoknak.

Debreczeni Hírlap 1899. február 6.

(A.)

67. MORALISTÁK

Unalmassá lesz már a folytonos panasz. „Korunk hibái”, „társadalmunk betegségei”, ezek újabban a vesszőparipák. Ezeken lovagol boldog-boldogtalan, s el lehet mondani, hogy soha annyi szociológus nem botránkoztatta az emberiséget, mint manapság. Minden esetből morált vonni le, mindenkit megítélni, s az egyéni szabadság elveit csak magunkkal szemben tartani tiszteletben - ezek az újabb moralisták alapelvei. Az igazság pedig az, hogy ezek az urak rendszerint a legnagyobb hipokraták [!] és ha semmi egyebet, de az ő hibájukat fel lehet róni ennek a kornak, melynek egy régi anekdota a legjobb jellemzője:

A cigány lopott a vásáron, s üldözőbe vették.

- *Fogjátok meg* - kiáltják az üldöző atyafiak.

- *Fogjátok meg* - kiáltja leghangosabban a cigány…

…Felesleges a mesét tovább mondani. *Sok cigány van a mi moralistáink között!*

Debreczeni Hírlap 1899. február 8.

Erdneyda

68. A SAJTÓ

Szomorú dolog, hogy nálunk még a sajtó folytonos védelemre szorul. Mindenki lenézheti, mindenki öklelhet egyet rajta, s ezt - itt Debrecenben legalább - mindenki természetesnek tartja. A sajtóban keresni a hibát, a legnagyobb helytelenség volna. A debreceni sajtó legjobb tehetsége szerint teljesíti kötelességét, s bírálatra hivatott emberek nagy elismeréssel szólnak arról az eredményes missziójáról, melyet a debreceni sajtó újabb időben teljesített, s jelenleg is teljesít. Mi hát az a *jogos kifogás*, mellyel a debreceni sajtó ellenesei álláspontjokat megokolhatják?…

A végrehajtóban Procatel ügyvéd *egy szóról* beszél, mely ajkán lebeg, s mely minden félreértést elenyésztene.

- Mi az a szó? - kérdi tőle az apósa.

- Magam sem tudom - mondja Procatel, s *mondhatnák* a fent jelzett urak.

Debreczeni Hírlap 1899. február 8.

Erdneyda

69. EPILÓG

Egy kellemetlen affér volt az elmúlt hét legfőbb eseménye. Hősei egy színészférj és egy kritikus voltak.

Magáról az ügyről nem akarunk többé beszélni, de a tanulságok nagyon érdekesek. Ezekről a tanulságokról pár szót.

Az egyik tanulság állítólag az volna, hogy *színésznőről*, ha egyszersmind *fiatal feleség* is, *nem szabad rosszat írni*. Na, szegény kritikus, akkor ugyan lehetsz tárgyilagos! - Hát van olyan színésznő, aki egyszersmind *öreg feleség* is?!…

A második tanulság az volna, hogy „a színész érzékeny, *tehát* nem szabad izgatni”. Szép. Nem alakítanók meg a színészvédő egyesületet? Vagy van olyan érzékenység is, amely betegség?… Az ilyen betegséggel szemben homeopatának kell lenni. Ha ez a mód sem segít, *le kell mondani* a betegről!

A harmadik… ejh elég már a tanulságból! A sokból úgyis csak egy igaz: „Szólj igazat, betörik a fejed!”…

Debreczeni Hírlap 1899. február 8.

Erdneyda

70. KÍNAI TÖRTÉNETEK

Nagyon divatos volt egypár évtizeddel ezelőtt kényesebb témákat kínai történet alakjában megírni. Persze minden copfos atyafiról rá lehetett ismerni egy-egy ismerős alakra.

Kedvem volna ezt az agyondolgozott zsánert feleleveníteni.

Annyi téma kínálkozik most a kínai történetekre.

Annyi érdekes dolgot lehetne megírni, annyira aktuális a kínai tincs…

De nem merem. Kínában - állítólag - furcsa szokás van.

Ha a skribler ember igazságot ír, hatóságilag kényszerítik arra, hogy saját magán harakirit kövessen el.

Ez pedig nem lehet kellemes mulatság - szintén állítólag.

Nem tehetek okosabbat tehát, mint csak magamban dudorászom a Vun-Csi nótáját:

Csúf, csúf csakugyan
Az a csúnya tincs…

…De ezt is csak olyankor tehetem, mikor a mandarinok nem hallják.

Mert ha meghallják, jön a harakiri: *csúnyán lecáfolnak…*

Debreczeni Hírlap 1899. február 13.

Erdneyda

71. EGY KIS TÉVEDÉS

„Valahol messze, valaha régen…”

Egy új darabot adtak elő egy vidéki város színházában.

A darab rövid volt, de rossz.

A jelszót kiadták: *sikernek kell lenni!*

Egy jó tenyerű tábor készült a sikert megcsinálni.

A tábor be volt oktatva: Ordítni, tapsolni, hívni a szerzőt.

De egyre nem számítottak.

Mint jeleztük, a darab rövid volt.

Megelőzte hát egy egyfelvonásos Shakespeare-darab.

Mikor ennek vége volt, megmozdult a tábor.

„Szerző”, „Szerző”! - ordította ötven-hatvan torok.

Rendet csinálni nem lehet. Az atyafiak lelkiismeretesek voltak szörnyűen.

Már egy ismert spiritisztához folyamodtak, de az kijelentette, hogy nem képes megidézni a szerzőt. Még mindig nincs kiderítve, hogy ki volt Shakespeare.

A válságos pillanatban felszaladt a karzatra a hecc főrendezője, s megnyugtatta a kedélyeket.

- A szerző még vacsorál. Majd akkor hívják, mikor másodszor legördül a függöny. A tömeg elcsendesül. Nyugodtan várta, míg a nagy brit megeszi a vacsoráját.

És ez történt „valahol messze, valaha régen”…

Debreczeni Hírlap 1899. február 13.

Erdneyda

72. IMPRESSZIÓK

Egy kedves, szellemes ember volt pár napig vendégünk, ki még nemrég a debreceni sajtónak volt egyik legkitűnőbb munkása. Kíváncsiak voltunk tudni, vajon fedezett-e fel valami változást, mióta Debrecenből elment?

Világváros ugyan nem lettünk, a kis vonattal még mindig speciáliskodunk, „magyar Bayreuth” névre se nagyon vágyunk - de hátha mégis történt valami, amit csak mi nem fedeztünk fel.

A mi kitűnő kollégánk bekalandozta az egész várost, s egyebet nem tudott felfedezni, mint hogy a színlapok most sokkal gyengébben vannak felragasztva, mint egykor.

Elvittük a színházba.

Saját állítása szerint tíz év óta ugyanez a színházlátogató közönség van.

A Babáról azt mondta, hogy látta már, csakhogy elosztva öt-hat operettben.

A szereplőkről sem tudott újat mondani, legfeljebb Fenyériről, kiről nem tudta, hogy Hilárius-e vagy Kaján Tóbiás.

Már feladtunk minden reményt, mikor a mi kollégánk kérdezősködni kezdett a színészek és újságírók közti „hagyományos jó viszony”-ról.

Mit, mit nem mondhattunk neki, hálásan kulcsolta össze kezeit, s felsóhajtott:

- Na, csakhogy Debrecenben is történik valami változás!…

Nehogy az olvasók mást gondoljanak, megmagyarázom kitűnő vendégünk hálás sóhaját.

Nem úgy értette ő, hogy akkor nem volt veszekedés; mert a cigánynépség akkor is cigánynépség volt.

Veszekedtek, verekedtek bizony akkor is, de nem úgy, mint most.

Mi volt hát a felfedezett változás?

Nemcsak változás, hanem változások:

1. Két ember, kik pisztolypárbajt vívnak, s mégsem lövik agyon a fiakkeres lovakat. Sőt, már Debrecenben az is változást jelent, hogy *éltek a lövés jogával!*

2. Egy kritikus és színész párbaja, mely kölcsönös sérüléssel végződött, s kölcsönös angol flastrommal ragasztódott.

3. Egy színdarab, melyet megírtak, elfogadtak, előadtak, betiltottak, visszavittek - hajbakaptak miatta.

…Ennyi esemény csak egy században egyszer történik Debrecenben!…

Debreczeni Hírlap 1899. február 14.

Erdneyda

73. A GYURKOVICS LEÁNYOK

Tegnap volt a színpad igazán iskola.

Tanult és boldog volt minden mama, hitt és remélt kisebb-nagyobb leány.

Mikor egy szakasz vége újra házasság lett, szinte hallatszott az érdekeltek örömteljes „áh”-ja.

Egyik első emeleti páholyban egy kisleány ült. Nem nagyon kicsi, de nagyon édes.

A kicsike arról nevezetes, hogy csinos ő is, a hozománya is.

A tegnapi darabról nagyon megvetően nyilatkozott.

- Hát így kell férjet szerezni a lánynak?…

- Dehogy így, dehogy így! mormogta bánatosan 4-5 közelben lévő gavallér, kik örömest megcsípetnék férjnek magukat.

Debreczeni Hírlap 1899. február 14.

Erdneyda

74. GYURKOVICS LEÁNYOK

(Életkép 4 szakaszban. Írta Herczeg Ferenc.
A debreceni színház premierje 1899. február 14-én)

A híres Gyurkovics leányok diadalmasan vonultak be a mi színpadunkra is. Nem nehéz megjósolni, hogy nemsokára nálunk is jubilálna, mint holnap a Magyar Színházban; és ezt a sikert határozottan jobban megérdemli a Herczeg darabja, mint a szezon összes francia víg darabja együttvéve.

Herczeg Ferenc nemcsak a legszellemesebb, de a legpraktikusabb magyar író is. Nem szándéka a halhatatlanságnak - csak a közönségnek dolgozni, komoly problémákat bolygatni nem célja, az ördög csináljon rossz étvágyat másnak, hiszen sok igazságot lehet, sőt jobb is megmondani - *kacagva*. És *kacagtatva*. - Mert ez a legelső érdeme Herczegnek. Egy jól ismert világ éles szemű megfigyelését eláruló ötleteivel folytonos derültségben képes tartani hallgatóságát. Bohózat-alakokat, lehetetlen helyzeteket annyi valószínű vonással rajzol meg, hogy azok reánk az élet látszatával hatnak. És ez az egy tulajdonság már elég ahhoz, hogy Herczeget az összes divatos francia bohózatírók fölé emelje, annyival inkább, mert neki nincs szüksége a hatás olyan eszközeire, melyek nélkül ezek az urak már nem boldogulnak.

Az azután más kérdés, hogy Gyurkovics leányok vannak-e? Vannak-e olyan leányok, kik mélyebb érzésre nem képesek; kiknek egyedüli céljuk férjhez menni, s az életet végig-valcerozni; kik valóságos félszüzek magyar kiadásban?

Lehet, hogy vannak, de ezek - szeretjük hinni - *még csak kivételek*.

Szeretjük hinni, hogy a magyar dzsentri csak külsőségekben volt modellje Herczegnek, valójában azonban nem ilyen sekélyes, nem ilyen léha.

Vagy ilyen?…

Ez alkalommal ez se szomorítson bennünket! Így, a színpadon nagyon mulatságosak…

Az életképnek nevezett bohózat különben négy Gyurkovics leány sikeres férjvadászatát meséli el. A házasságok önkéntes intézője, Horkay Feri (Tanay), aki fogad a legnagyobb

diplomata Gyurkovics leánnyal, Micivel (Szabó Irma), hogy a házasságra megérett Gyurkovics kisasszonyokat rövid időn férjhez segíti. A fogadás tárgya annyi csók, ahány lány házassága sikerül.

Horkay azután csellel, tőrrel, pisztollyal, karddal férjhez segíti a leányokat, akik különben elég ravaszak az ő munkáját megkönnyíteni.

Először Katinkának (T. Halmy Margit) szerzi meg Radványi ezredest, aki a leányt gyámfia, Gida (Rubos) elől kaparintja el.

A következő házasságok lebonyolításánál már az ezredes is segédkezik.

Sárikának, a második leánynak a legravaszabb módon fogják meg Sándorfy képviselőt (Ódry Árpád), míg Ellát (Cserényi Adél) Gida kapja meg, kit az ezredes fel nem ismerve kényszerít a leány elvételére.

A negyedik házasság - szinte tudnivaló - a két diplomata, Mici és Horkayé, kik a fogadás beváltásánál egymás karjaiba esnek, s bebizonyul a régi igazság, hogy a diplomáciához mégiscsak a nők értenek legjobban.

A vég mind a 4 képnél egyforma, de a képek maguk ötletesség és változatosság tekintetében csaknem páratlanok. Az egész darabon annyi báj és könnyed poézis ömlik át, hogy megbotránkozni ott se jut eszünkbe, ahol egyes alakok még bohózatban is szörnyű léhasággal beszélnek azokról a dolgokról, melyeket elvégre is komolyaknak tartunk.

A Gyurkovics leányok a maga szezonhalhatatlanságával Herczeget még kedvesebbé tette a közönség előtt, s csak nagyobb népszerűséget szerzett a jól ismert bunyevác kisasszonyoknak.

Halhatatlanságot nem vár tőlük a szerző, de zajos sikert, zsíros tantiémet bizonyára szerzett, s különben is ma már a pénz mozgatja az egész - s a tantiém az íróvilágot!…

Az előadás a legjobbak közül való volt. A szereplők csaknem mindnyájan kitettek magukért.

Elsősorban Komjáthyt kell megemlítenünk. Az ő tehetsége a Radványi-féle szerepekben érvényesül legjobban. Itt csaknem utolérhetetlen. Minden szava, minden mozdulata kifejező és nagy hatást keltő; az utolsó képben olyan kitűnő volt, hogy a *zombori kaszinótól* megérdemelné, hogy dísztagul válassza meg.

Mici szerepében Szabó Irma excellált. Édesebb, elragadóbb, pajkosabb Micit képzelni sem lehet.

T. Halmy Margit Katinka szerepét szokott művészetével játszotta meg; Kiss Irén félelmetesen igaz Gyurkovics mama volt.

Tanay mint Horkay tegnap ismét elemében volt. Ügyesen, szépen játszott. Ugyancsak ezt mondhatjuk Ódryról és Rubosról is.

De hogy Cserényi Adélnak miért kellett játszani, igazán nem értjük. Amennyiben a darab valószínűleg még sokszor fog színre kerülni, jó volna Ella szerepét másra bízni. Úgy hisszük, *alkalmasabb* is akadna.

Sziklay és Szacsvay kis szerepeikben a legjobbat nyújtották.

A darabot ma és holnap megismétlik.

Debreczeni Hírlap 1899. február 14.

75. A JOGÁSZ ÉS TISZTVISELŐ KÖR JELMEZBÁLJA

Isten veled, Karnevál!…

Isten veled, mámoros jókedv, édes könnyelműség: Karnevál meghalt, s ti is elmúltatok.

Kacagó éjszakák varázsa nem csábít már többé, gondtalan odaadás, mámoros élet, arany könnyelműség tovább már ne kísértsetek: Karnevál meghalt, hamut a fejekre, zokogjunk, vezekeljünk, göröngyös úton vándoroljunk tovább…

Isten veled, te szép, te ragyogó farsang! Isten veled Karnevál!

*

Meghalt a farsang, mámorba fulladva halt meg Karnevál, de Istenemre, szép temetése volt!…

Koporsójára dobtuk a tél összes virágát: koporsója körül ravatalt állottak a legszebb virágok, a legszebb leányok…

Így szép az elmúlás. Mámorba fulladva átálmodni magunkat egy más világba.

Így szép az elmúlás, így szép a temetés - kacagva, dalolva válni el.

Karnevál herceg, irigylem a halálod!

*

A hamvazás napjának hajnala piroslott az égen, és még mindig szólott a zene, táncoltak a párok.

Sohse halunk meg! Éljen a jókedv! Éljen az édes mámor! Ezek voltak a jelszavak.

…És ma porba hullunk, vezekelünk…

Debreczeni Hírlap 1899. február 15.

76. KAPOSI JÓZSA VISSZASZERZŐDIK?

Az a furcsa hír van elterjedve, hogy bizonyos körből, mely Kaposi Józsát állandóan favorizálni szokta, olyan terv indult ki, hogy Komjáthy direktort aláírások toborzásával kényszerítik arra, hogy a már szerencsésen elszerződött szubrett-énekesnőt jövőre is megtartsa. Ez a hír annyi helyről nyert megerősítést, s olyan szokatlan tényre vet világot, hogy kénytelenek vagyunk vele foglalkozni. Kaposi Józsa iránt, mióta Debrecenből való távozása ténnyé vált, a debreceni sajtó a legjobb indulattal viseltetett. A szigorú, de igaz kritikáknak úgyis csak az volt a céljuk, hogy ő, ki távolról sem képes a debreceni közönség igényeit kielégíteni, távozzék, s egy nála alkalmasabb énekesnőnek adja át helyét. Ő azonban az újabb kritikákban megnyilatkozó elnézésből - úgy látszik - érdemet kovácsolt, s tisztelői segélyével vissza akar maradni Debrecenben, hol *mint színésznő ő már lehetetlenné vált*. Nem óhajtunk bővebben írni a még teljes megerősítést nem nyert hírről, de annyit kijelentünk, hogy Kaposi Józsának lehet 100, talán 200 marasztaló tisztelője is, de a nagyközönség az ő szerződtetéséről hallani sem akar!…

Debreczeni Hírlap 1899. február 15.

77. FARSANG UTÁN

Most az egyszer nem leszek sablonos.

Nem fogom érzelgős frázisokkal növelni a nagyböjt különben is nagy szomorúságait, nem vezeklek, nem sírok, csupán annyi keserűség lesz ebben a pár sorban, amennyit mindnyájan megérdemelünk ilyenkor, a nagyböjt elején.

…Tulajdonképpen filozofáláson kellene kezdenem. De a filozófia hálátlan dolog lévén, in medias res csapok, s kimondom merészen a szentenciát: a *farsangon mi már nem mulatunk!*

Más szóval, a farsang lejárta magát.

Csodálatosnak látszik, hogy mikor mi, századvégi emberek minden elavult dolgot utolsó porszeméig eldobunk magunktól - a farsanggal mégsem szakítunk!

De nem ám! Mert közbelépett a farsang érdekében egy másik szempont, mely a mi egész létezésünknek új alapja: a praktikusság, s a farsangot szépen átformáltuk olyan intézménnyé, amilyenné újabban mindent átformálunk: üzletté.

A farsang ma már üzlet. Olyan nagyvásár-féle, de hasonlít a tőzsdéhez is.

Sehol sem dominálnak az esélyek annyira, mint például egy farsangi bálüzleten…

Ezt a kérdést sokan bolygatták már, de még mindig nagyon aktuális.

A családapa belefekteti egy kétes üzletbe utolsó garasát, a mama minden ravaszságát, a portékának minden előnyös tulajdonságát feltárják, s az eredmény legtöbb esetben semmi.

A papa a maga üzleti céljaival szemben találja a kuncsaft férjjelölt üzleti céljait, és így nem sikerült az üzlet - azaz a házasság.

Lám, vannak - kis számmal - jobb üzletemberek is.

Ezek becsületesebbek, s határozottan tisztességesebb és jobb úton járnak.

Nem akarják becsapni a másik üzleti felet, nyílt kártyával szoktak játszani.

Megmondják nyíltan: Vedd meg az én portékámat; adok vele 2000-10 000-20 000 frtot! Ha tetszik az alku, kezet rá!

Ezek nem ámítják farsanggal a világot, üzletet mindig készek csinálni, és ezt nem is titkolják el. Ha szenzál akad, azt is megfizetik. Üzlet - üzlet - ha mindjárt lányokról is van szó!…

…Hölgyeim és uraim, kik a farsanggal nincsenek megelégedve, higgyék el, hogy nincs szebb dolog az őszinteségnél!

A látszat azért látszat, mert jó szemű ember sohasem tekinti valóságnak.

Ha ezt meggondolják, nem fognak nevetni, ha valamelyik lapban ilyen csinos dolgot olvasnak például:

Kohn Márkusz
Zenta
és
Weisz Rebeka
Huszt
jegyesek.

Mert mint mondám az előbb: *üzlet - üzlet!…*

Debreczeni Hírlap 1899. február 17.

Bandi

78. NYILATKOZAT

E lap szerdai számában Kaposi Józsa visszaszerződik? címmel egy színházi hír jelent meg. A cikket én írtam. Megírásával engem megillető jogot gyakoroltam, s csak olyan kötelességem teljesítettem, melynek teljesítését lelkiismeretem és hivatásom parancsolták. Értésemre jutott azonban, hogy a cikk eléggé nem sajnálható félreértésekre adott okot. *Lovagias kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy a kérdéses cikkel én csak a színésznő felett mondtam és mondhattam bírálatot, s nőt megsérteni távolról sem volt szándékom*. - És ha a félreértés Kaposi kisasszonynak csak egy percre is kellemetlen érzést okozott - a legmélyebben sajnálom. Azt azonban ki kell jelentenem, hogy a *színésznőről* alkotott véleményemet megváltoztatni semmi okom sincs. Debrecen 1899. február 17.

Ady Endre

a Debreczeni Hirlap belmunkatársa

Debreczeni Hírlap 1899. február 17.

79. EGY LÖVÉS UTÁN

A kávéházak asztalainál ismét a 4-es szám kezd dominálni. Négy szigorú arcú úriember ül egy asztal körül. Ezek az urak élet és halál urai, ezek az urak *párbajsegédek*.

Egy-egy végzetes párbaj nemhogy józanabbá tenné a lovagiasság beteg embereit, de mintegy lelkesíti, belelovagolja őket a vérontásba, hogy egész világ lássa: milyen szent előttük a becsület, s milyen olcsó az élet, az élet, mely a leghitványabb filozófiával is tekintve, nem olyan értéktelen valami.

Szóval a párbajmánia ismét dühöng.

A lapok tele vannak puskaporszagú históriákkal, a „négyek” kávéházi uralma áthatja az egész honhazát, a vívótermek kardcsattogástól, pisztolydurranástól hangosak, egy szegény embernek pedig a tüdőjét turkálják a pesti doktorok, hogy egy bolondos golyót előkerítsenek.

Egy bolondos golyót, melynek elvégre is nem lehetett több esze, mint azoknak, akik a csőbe beleszorították.

Quousque tandem?… diákkoromból visszacseng e klasszikus kérdés.

Hát mit se tehetünk e ragályos kór ellen, melyet elvben mind elítélünk, kenyérszegéskor mind elősegítünk?…

Elszorul a szívünk erre a kérdésre. Az a szegény beteg, ki gyulladt tüdővel kapkod a levegő után, *újságíró*.

Nem az fáj annyira, hogy egy *újságíró*, hanem az, hogy éppen *újságíró* a legutolsó tragédia hőse.

Újságíró…

Hivatva van eszmét adni, eszmét szolgálni. Felesküdt katonája a haladásnak, elszánt ellensége minden előítéletnek. Kezében az eszme leghatalmasabb fegyvere, a toll, melyet - ha az igazság vezet - nem dezavuálhat ötezer dzsentlimén [!].

És ez az újságíró odaáll a pisztolycső elé, s rábízza egy nyomorult golyóra, hogy találja meg azt az igazságot, melyet ezen az úton keresett a középkor minden fajtájú istenítélete.

Nem tanács, csak egy kétségbeesett intőkiáltás ez a cikk. Nem a gyávaságnak szószólója, hanem a bátorság fényében sütkérező betegség bulletinje, mely az egész társadalomra végzetes lehet.

Megírtam.

A világ azért halad, a négy szigorú férfiú csak tárgyal tovább. Holnap talán halálhírt hoz a távíró drótja. Semmi. Nyugodjék békében, a becsület halottja volt.

Sor kerül azután másra is. Lesz szenzációja a lapoknak, finom étele a közönség gourmand-jainak.

Igazságot írtál, holnap már kardot nyomnak a kezedbe. Hitványul sértettek meg, ráadásul egy kis ólmot is beléd lőnek.

Verekedünk nap-nap után. Akinek nincs szerencséje, nyöszörögheti a kórházi ágyon, vagy a kapufélfától sem búcsúzva elpatkol az árnyékvilágra…

Quousque tandem?…

Debreczeni Hírlap 1899. február 22.

Ady Endre

80. JUBILEUMI ELŐADÁS

A jubileumi előadások szokása még az ókorból maradt fenn. Mióta előadások vannak, a jubileumok sem maradnak el. Az előadás úgy viszonylik a jubileumhoz, mint 1: x, mert jubileumok bármikor tarthatók. Olyan a jubileum, mint az orvosság, be muszáj venni.

Előttem van egy érdekes levél. Egy vidéki tudósítónk írta Hercegovinából.

Igen, Hercegovinából. Egy jóravaló napilapnak mindenütt kell tudósítót tartani.

Ergo tudósításunk Hercegovinából jött, Dobránszkiból. Ez, kérem, egy élénk vidéki város, melyben hatalmas művészi és irodalmi élet dühöng.

Dobránszkiban jubileumi előadás volt. Lapok nem jelezték, színlap nem hirdette, de mégiscsak *jubileumi* előadás volt.

A Gésákat, e nem túlságosan ismeretlen, de elég vidám operettet adták - huszadszor.

A nézőtéren, páholyokban nem volt egy árva Ferenc József kabát sem, és mégis jubileumról számol be lelkiismeretes tudósítónk. Táviratilag kérdeztük meg tehát, hogy fenntartja-e tudósítását.

Ő gyorsan válaszolt, s úgy írja le az előadás lefolyását, hogy a jubileum felől nem is kételkedhetünk.

Az előadás így folyt le:

Este 7 órakor a közönség gyülekezni kezdett a színházba. A foyer-ban egy fekete tábla tudatta a következő híreket:

1. Baritonistánkat leütötte a hajókötél, helyette egy nyugalomba vonult primadonna énekel.

2. A kóristáknak bankettjük van. A kórus énekszámait a holnap előadandó Kaméliás hölgyben fogjuk előadatni.

3. A tengerésztiszti sapkák elvesztek. A darabban szereplő tengerésztisztek cilinderben fognak játszani.

4. Egyéb meglepetések sincsenek kizárva.

…8 óra felé felhúzták a függönyt, 10 órakor leeresztették. A közbeeső idő alatt botrány botránnyra halmozódott. Legcsinosabb az volt, mikor Imari márki személyesítője Vuncsit ledobta a zenekarba…

…Eddig tart tudósítónk levele, mely bizonyossá tett bennünket affelől, hogy Dobránszkiban jubileumi előadás volt.

Debreczeni Hírlap 1899. február 23.

Dybandi

81. „KÜRY KLÁRA AZT ÜZENTE…”

Jászai Mari, a nagy tragika - mint lapunk más helyén olvasható - legközelebb Szatmáron vendégszerepelt.

Szatmár valósággal ünnepi mámorban úszott, minek még nótában is éktelen kifejezést adtak. A nóta - mint olvasható - a Kossuth-nóta formájára készült.

Legközelebb Debrecennek is magas látogatója lesz, az aranyos Klárika.

És mivel Debrecen nem maradhat Szatmár mögött, nekünk is muszáj nótáról gondoskodni.

Fel! Debrecen alkalmi poétái!

Nótával fogjuk üdvözölni „Ő”-t.

Már szinte hallom a bevonulásnál felzengeni a felséges nótát:

„Küry Klára azt üzente…”

…Különben az aranyos Klárika tényleg üzent valamit.

Egypár vidéki lap ugyanis azt írta róla, hogy férjhez fog menni gr. K. M.-hez. Erre aztán „Küry Klára azt üzente”, hogy az egész hír „légből kapott koholmány”.

Lám, lám. Eddig azt hittük, hogy csak „égben kötött” házasságok vannak, s most kiderül, hogy van „légből kapott” házasság is…

Debreczeni Hírlap 1899. február 23.

Dybandi

82. FŐVÁROSI MODOR

Lapunk 5-ik számában egypár figyelmeztető szót intéztem a budapesti Egyetemi Kör vezetőségéhez.

Hogy a figyelmeztetés jogos volt, azt talán ők maguk is érzik, csak beismerni nem akarják.

De ha ők alaptalannak tartják is, mellettem áll a debreceni főiskolai ifjúság nagy része, melynek hangulata és állásfoglalása a cikk megírását lelkiismeretbeli kötelességemmé tette.

Az Egyetemi Lapokban két válasz is érkezett számomra.

Előre is kijelentem, hogy egyik cikk írójával sem lehet vitatkoznom. Hogy saját tévedéseiket nem hajlandók beismerni, azt megértem, de hogy jogos méltatlankodást mutatva meg sem próbálják állításaimat megcáfolni, hanem a már jól ismert fővárosi modorral vadul nekem s az egész debreceni főiskolai hallgatóságnak rontanak - ez, míg egyrészről érthetetlen, másfelől kizárja azt, hogy velök vitába bocsájtkozhassam.

Mikor ők a cikk lényege, sőt az egész cikk helyett a dolog lényegéhez nem tartozó dolgokkal foglalkoznak, és személyeskedéssel akarják elterelni jogosan megbírált eljárásukról az érdekeltek figyelmét, már mintegy beismerő vallomást tettek.

Ha csak egy csepp jóakaratot vagy jóhiszeműséget fedeztem volna fel cikkükben, ha csak egy kérdésemre is válaszoltak volna, én magam is ezer örömmel munkálkodnék az esetleges félreértések eloszlatásán.

De ők nem ezt tették.

A szokott pesti fölénnyel és hanggal igyekeznek elhallgattatni bennünket.

Ilyen hangon vitatkozni nem tudok.

Választ vártam, mely megnyugtasson, s ahelyett - minden kérdésemtől eltérve - személyeskedő támadást intéztek lapunk és saját személyem ellen.

A „fővárosi modor”-ból leckét venni nem akarok, egyéb okom pedig válaszolni nincs, mert az Egyetemi Lapok cikkei nem cáfoltak, hanem sértegettek!

Debreczeni Főiskolai Lapok 1899. február 25.

Ady Endre

83. BOHÉM ESTÉK

Előre kijelentem, hogy *leleplezni* akarok. Le akarom leplezni magunkat. Bohém embernek úgyis az a cudar természete van, hogy akkor is őszintéskedik, mikor semmi helye nincs.

Én tehát most őszinte leszek, s bevallok egy sikkasztást, melyet a debreceni bohémek követtek el.

A debreceni bohémek sikkasztottak.

Hasznuk nincs belőle, de ez a vétket nem enyhíti.

Elsikkasztották a világ legédesebb estéit, a bohém estéket.

Milyen tündéri esték voltak ezek, s már csak voltak, nincsenek.

Én csak éjfélig emlékezem reájuk, mert éjfél után kissé mindig megzsibbadt az emlékező-tehetségem, de addig is felejthetetlenül szépek voltak.

…Némán, komoran foglalták el a hosszú asztalt a bohémek. Az elnöki székben méltóságos arccal ült a legfőbb bohém: Komjáthy János, azután a legelemibb rend megtartása nélkül foglaltak helyet a többi bohémek.

Aztán egyre hangulatosabb lett a bohém társaság.

Éjfél körül távoztak a társaság gyengébb, de bájosabb tagjai - ott maradtak a *gyengülni* óhajtók, de kevésbé bájosak.

Eddig emlékezem én.

Az éjfél után történtekből csak egy-egy pohárkoccintás csendül vissza fülembe, a többi értékes mozzanatok legfeljebb sejtésem édes világában élnek.

A hajnali szellő gyöngéd cirógatása ismét megreparálta emlékezőtehetségemet, s *éreztem*, hogy az éjjel jól kellett mulatnunk.

Ilyen volt egy-egy bohém este.

Szépek voltak nagyon, s rossz viccek és rossz borok mellett mások nem tudtak volna úgy mulatni, miként mi mulattunk.

Ezeket a bohém estéket saját bohém-magunk sikkasztottuk el.

A sikkasztásnak mi volt az oka, talán alig sejtem.

Vagy nem vagyunk már jó bohémek, vagy nagyon is jók vagyunk.

Ez, ez. Nagyon is jó bohémek vagyunk. Valljuk be az okot: bohém módra *összevesztünk*.

Összevesztünk, s elsikkasztottuk a bohém estéket…

Bohémek, bohémek, édes jó kollégák, halljátok meg kérő szavamat!

Veszekedjünk, marakodjunk tovább is, ha már úgy megszoktuk, de tartsunk egy-egy este fegyverszünetet: egy-egy bohém estét.

Hiszen olyan szép volt az a bohém este, pedig én csak éjfélig emlékszem reá…

Debreczeni Hírlap 1899. március 2.

Adieu

84. EGY PÁRBESZÉD

- Ma?…

- Meg.

- Kard?…

- Eh!

- Három?

- Kettő, 20 lépés.

- És volt?…

- Volt!

- Az Istenért! Melyik?!…

- A rudas.

- ???

- Ötven pengőt kellett fizetni a fiakkeresnek.

Debreczeni Hírlap 1899. március 2.

Adieu

85. EZ IS KRITIKA

Egy vidéki lap kritikusa írta:

Liliomi úr valóságos művész. Ő sír és nevet. Ha sír, akkor könnye folyik, ha nevet, akkor derűs az arca. Meg a külsője is érdekes, de belső tartalma annál több. A közönség meg volt illetődve, estve ismét Liliomi játszik. E kimerítő kritikát Liliomi művészetére való tekintettel írjuk.

Dórai kisasszony úgy énekelt, mint egy szirén.

Debreczeni Hírlap 1899. március 2.

Adieu

86. EGY KIS NAIVÁRÓL

Annyi komoly, okos dolog között elfér vajon egy kicsi, apró hír egy kicsi naiváról?… Talán nem haragszik meg a mi közönségünk, ha ma nem írunk hírt a hamis borokról, ahelyett egy kis naiváról mondunk igaz mesét, egy kis naiváról, aki szintén hamis.

A kis naivának besúgja valaki, hogy egy bolondos gyerek őrülten beleszeretett, s naponta legalább öt verset ír hozzá.

A versek nagyon rosszak voltak, de a kis naivának mégiscsak hízelgett ez a költői imádás.

Várta hát nagyon a verseket s a szerelmi vallomást.

Várta sokáig, majdnem egy hónapig várta, de hiába. A trubadúr nem vallott szerelmet sem versben, sem prózában.

A kis naiva nagyon bosszankodott, alig várta, hogy találkozzék az élhetetlen imádóval.

A találkozás nem sokáig késett, s a következő párbeszédre adott alkalmat:

- Haragszom magára!

- Tudtommal nincs oka!

- De igenis van.

- ?

- Hiába néz, komoly okom van!

- Szíveskedjék szegény fejemmel tudatni.

- Hát… hát az mégse járja, maga… Sze… igen szerelmes már régen, és… és mégsem vall… mondta meg… *nekem*...

…Engedjenek meg, tisztelt olvasóink, ha a hamis borok helyett egy igaz mesét mondtunk el valakiről, aki szintén hamis, ámbátor naiva.

Debreczeni Hírlap 1899. március 2.

87. KELLEMETLEN VENDÉG

Egy furcsa kis történ nevetnek most egyik előkelő kávéház törzsvendégei.

A történet mindenki számára mulatságos, csak a hős tartja kissé kellemetlennek, amiben tényleg neki van igaza.

A kávéház egyik külön helyiségében egy társaság mulatott. Mulatott pedig széles jókedvvel, de okos elővigyázattal, mert a pincéreknek erősen meghagyták, hogy senkinek se árulják el, hogy Debrecenben melyik ma este a legjobban mulató kompánia.

A szomszéd szobában egy ismert debreceni úriember búslakodott egyedül. Ez az úr arról nevezetes, hogy olyan veszekedett komisz arca van, hogy képes a legjobb kedélyű embert elkeseríteni. Az arcán kívül vannak [az] illetőnek egyéb dísztelen tulajdonságai is, melyek bár nem tartoznak történetünk tulajdonképpeni tárgyához, de megértéséhez okvetlenül igen.

Ez az úr kiszimatolta, hogy ő ismeri a szomszédban mulató urakat, s nem gondolkozott sokáig, hanem minden pincéri obstrukció dacára bevonult a jókedvű kompánia szobájába.

A hatás egyszerűen óriás volt.

A leghangosabb kurjongatónak is elcsuklott a hangja, a cigány pedig gyászindulóba kezdett.

Hősünk azonban büszkébb volt, mintsem észre akarta volna venni a kínos meglepetést.

Nyugodt, de a szokott komisz arccal ült le, s nem akarta észrevenni, hogy a kezéhez elég tartózkodással nyúltak hozza az ő ismerősei a köszönés alkalmával.

A helyzet már kínos megoldás előtt állott, mikor a főpincérnek jó ötlete jött, s egyik pincérét lóhalálában szalasztotta el.

Pár perc múlva őrülten csilingelt a kávéház telefonja.

A főpincér odarohan.

- Halló!

- Halló!

- Bika étteréből. Kérem azonnal küldeni X. urat, nagy társaság várja.

X. úr, aki a kellemetlen vendég volt, gyorsan szedte össze magát, s rohant ész nélkül a Bikába.

Nagyon természetes, hogy a jókedvű társaság rögtön bezáratta az ajtót a kellemetlen vendég után.

…Úgy beszélik, hogy X. úr nagyon dühös.

De az a szerencséje, hogy akármilyen dühös, sohasem komiszabb az arca.

Debreczeni Hírlap 1899. március 3.

Adieu Bandi

88. MOZGÓ JÁMBUS

Van nekem egy szerencsétlen ódaköltő barátom.

Azaz, fájdalom, csak volt.

Tegnap hírtelen elhunyt, egy veszedelmes jámbusroham a sírba ragadta.

Tegnap este még együtt ült velünk az *Angol királynő* bohémasztalánál a mi Mozgó Jámbus barátunk, s hidegvérrel adott elő öt percig tartó jámbikás mesét, de már egy-egy, a beszédbe csúszott trocheus sejteni engedte a katasztrófa közeledtét.

És csakugyan…

Minden eső láb után több verejték verte ki arcát, s hiába küzködött a szerencsétlen, jámbusai egyre gyengébbek lettek.

A szívünk majd megszakadt, mikor nehéz kínját szemléltük. - De segíteni nem tudtunk.

Az ötödik trocheus után csak felordított, s székestül együtt lefordult.

Hozzárohantunk, nagyon szenvedett szegény.

- Jámbikám, mi lelt? - kérdeztük tőle.

Ajkai mozogni kezdtek, arcán látszott a rémítő küzdelem, végre diadalmasan ordított fel:

- *Im' jó barátim, itt a vég!*

Lehunyta szemeit, meghalt. Arcán a glorifikáció büszke fénye ragyogott: *az utolsó szavakat szép jámbusokban* mondta el.

Debreczeni Hírlap 1899. március 3.

Adieu Bandi

89. OPERAELŐADÁSOK

Tegyük fel, hogy én Komjáthy János vagyok. Akkor én így gondolkoznék:

- Igaz ugyan, hogy „Shakespeare-t vagy jól kell adni, vagy sehogy, de adni kell", és ez a mondás a szubvencionált vidéki direktornál operára is teljesen áll - de a dolog mégiscsak nagyobb megfontolást érdemel.

A szubvenció szép, ki is fizetik, de mégsem fizeti ki magát.

Először kevés, másodszor nagyon kevés, harmadszor alig több a semminél.

No, de legyünk gavallérok! Ezt úgyis elvárják egy debreceni színidirektortól. Tekintsünk el holmi hitvány anyagiaktól, s szánjuk el magunkat zenekultúrai misszióra. Neveljünk zenekedvelő közönséget!

De vajon én, az én operaelőadásaimmal jól szolgálom-e ezt a nemes célt?

Eltekintve attól, hogy nekem lehetetlen kifogástalan, művészi előadásokat produkálnom; ha produkálhatnék is, vajon okulna-e abból az én majdnem zeneanalfabéta közönségem? Mert hát tudtommal az olvasást sem irodalomtörténetből szokták tanítani?…

De hát mit is csináljak én már most?

Felvilágosítom az intéző köröket, hogy a debreceni intelligens közönség egy részének lehetnek ugyan igényei operaelőadásokra, de ezeknek az igényeit nem tudom az én gyenge előadásaimmal kielégíteni. A közönség nagy része pedig nem kér az operából sem jó, sem rossz előadásban.

Így gondolkoznék és így tennék én, feltéve, ha Komjáthy János volnék!…

…Ámbár az ördög tudja! Szegény direktor annyiféle tanácsot kap, hogy azt se tudja, melyiket kövesse!

Debreczeni Hírlap 1899. március 4.

90. …ÉS MÉG VALAMI

Tegnap Faustot élveztük [?] végig.

Az előadásról nincs szándékunk két helyen is megemlékezni, de egy érdekes véletlen megfigyelést le szabad tán írni.

Siebel énekelte az örökké kedves szerelmi dalt: „Helyettem kis virág, tégy vallomást”.

A dal éneklése alatt alkalmam volt egypár arcot tanulmányozni, s egypár tekintet összevillanását hidegvérrel konstatálni.

Siebel vallomását sokan átérezték; Siebel vallomása nagyon sok szív és szem vallomása volt!

…Lám, lám, hogy elfeledkeztem, hiszen a most elmondottakkal magam is beismertem, hogy a mi operaelőadásainknak is van valami haszna!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 4.

91. LÁTOGATÁS A DEBRECENI VADEMBERNÉL

Szenzáció! Szenzáció! Szenzáció!

Bizonyára hallottak már olvasóink arról a rettenetes vademberről, kit nemrég fedezett fel egypár helyi és fővárosi lap.

Pár nappal ezelőtt sok mindenfélét írtak össze a vademberről, úgyhogy ő jelenleg Debrecennek egyik legnépszerűbb alakja.

A rossz nyelvek szerint talán még népszerűbb volna, ha egyáltalában látta volna valaki.

De ha eddig nem láthatta meg senki ember fia is, a varázs már meg van törve, és ebben a mi lapunknak van egyedül érdeme.

Mi nem írtunk róla cikkeket, hanem tegnap elküldöttük egyik munkatársunkat, hogy városunk nevezetességét bármi módon is keresse fel és interjúvolja meg.

Tudósítónk hol, hol nem, megtalálta a dicső, de vad férfiút, s az interjú gyönyörűen sikerült.

A párbeszédet így írja le tudósítónk:

Én. Bandi vagyok. Debreceni hírlapíró, s óhajtottam önnel beszélni, dicső vad!

Ő. Én azt sem tudom, hogy vagyok-e? Ha vagyok, debreceni vadember vagyok, s nem óhajtok Önnel beszélni. Kutyahúsért akarok menni.

Én. Mit akar Ön a kutyahússal?

Ő. Esztétikai ízlésem tiltja ez unesztétikus kérdésre válaszolni. Kérdje Ön meg a helyi lapok fővárosi tudósítóit.

Én. Mit tart Ön a helyi lapok fővárosi tudósítóiról?

Ő. Azt, hogy ők vadítják el az embert.

Én. Hát Ön nem volt mindig vad?

Ő. Nem, csak mióta ők felfedeztek.

Én. Mért rejtőzött Ön el az emberek elől?

Ő. Hogy a lapokba bele ne kerüljek.

Én. És mégis belekerült?

Ő. Hogyha tudja, miért kérdezi?

Én. Miután Önt a lapok felfedezték, nem volna hajlandó az emberi társadalom meleg kebelére visszatérni?

Ő. Nem. Énrólam már „ismerősök és hatóságok is megfeledkeztek”.

Én. Önről tárcát is írtak.

Ő. Megesik az mással is.

Én. Mit tart Ön a modern hírlapirodalomról?

Ő. Semmit.

Én. És mit tart Ön énrólam?

Ő. Azt, amit a modern hírlapirodalomról.

Én. Ön nem látszik művelt embernek.

Ő. Kérem, én vad vagyok.

Én. Megengedi, hogy máskor is meglátogathassam?

Ő. Meg. Csak lapokat ne hozzon magával.

Én. Van Önnek még valami más vágya?

Ő. Van. Úgy szeretnék kezet szorítani azzal a kollégámmal, akit a Gellért-hegy alatt fedeztek fel az újságírók.

Én. Üdv legyen Önnel!

Ő. De Ön ne legyen velem!…

…Eddig tart munkatársunk feljegyzése. Hisszük, hogy örömet szereztünk e közleménnyel a vadász és nem vadász közönségnek egyaránt.

Debreczeni Hírlap 1899. március 8.

Adieu

92. KOSZORÚ ÉS BABÉR

Tudjátok-e, micsoda a babér?… A lélek hervadhatlan kincsének hervadhatlan, örök szimbóluma.

Nem cél, de több a célnél. Egy pillanatnyi megnyugvása, egy pillanatnyi boldogsága az örökké vívódó művészléleknek, mely nagyobb kincset nem kaphat a babérnál.

Hány lelket sorvaszt el a babér és koszorú örökös vágya! Hány lelket vinne magasra a kétségbeesés órájában megadott babér.

Mindenki életét bearanyozza egy pillanatra a mindig kísértő, de soha el nem érhető boldogság ragyogó aranyfénye, s a művészlélektől megtagadnátok a pillanatnyi boldogságot: a babért?…

…Egy Isten kegyelméből való művész búcsúzott el tőlünk. Hosszú, hosszú évekig nekünk szórta, reánk pazarolta lelkének, szívének minden drágaságát; hosszú évek során nekünk tanította az igazságot, melynek megnyilatkozása a művészetben a leghatalmasabb.

Nem kért tőlünk semmi viszonzást, csak hogy megértsük. Nem áhított talán zúgó tapsokat sem, de folyton küzdő lelke vágyva vágyott az egyedüli jutalomra, a boldogság pillanatig tartó, de édes ámítására: a babérra.

Hosszú évek során nem kapta meg a várva vár jutalmat, melyért ő lelkét szilánkokra tépte miérettünk, a mi lelkünkért.

Rettenetes tudat a megérdemelt babért megtagadva látni!…

Elment tőlünk, és visszajött érte…

És most se kapott volna… Mert ti nem tudjátok, mit jelent a babér az örök vívódástól megkínzott művészléleknek!

…De mégis. Eszébe jutott egypár egyszerű embernek. Ők nem művészlelkek, de megérezték a gyötrődő lélek szomjúságát; ők nem tudták tán, hogy egy igénytelen babérkoszorú egy életet koszorúz meg a megnyugvás érzésével, de sejtették, hogy a babérral szívből fakadt hálájukat legkönnyebben róhatják le…

Olcsó koszorú volt, de még mindig drágább mindenféle kincsnél.

Lesz legalább valami emléke a nagy művésznek. Visz legalább egy koszorút a távolba onnan, hol lelkének legmagasabb szárnyalását látták, s legbecsesebb gyöngyein osztoztak…

És ez elég…

Talán többet, talán mást remélt?!…

…Mindegy! Olyan kevés kell egy igazi művészlélek pillanatnyi - megnyugvásához…

A koszorút felnyújtották, a páholyok és a földszint közönsége pedig csodálkozva jegyezte meg.

- Ni, ni! Szathmáry Árpád babérkoszorút kap!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 8.

93. RANG ÉS MÓD

Naiv, romantikus darabot választott utolsó fellépésére Szathmáry Árpád, és olyan művészi verizmussal játszotta meg a darab főszerepét, hogy közvetlen hatása alatt eszünkbe se jutott az a kritika, melyet az ilyen zsánerű darabokkal szemben kérlelhetetlen szigorral alkalmazunk - mi, modern emberek. Mintha a mi kedves Szatyi bácsink nehezebbé akarta volna tenni az elválást, *játszott*, és olyan művészettel, olyan hatással játszott, melyet nem egyhamar fog elfeledni az a tegnap esti, lelkesülten tapsoló közönség.

De méltó partnere is akadt Szatyi úrnak! Szacsvay Sándor (Bannai Gábor) tegnap ismét azzal a művészettel játszott, mellyel magát a debreceni közönséggel valóban megszerettette. Hatalmasan igaz és természetes volt.

Mellettük Szabó Irma érdemel határozott elismerést. Mennyi szív, melegség és egyszerűség van ebben az igazi művésznőben! Nincs egy szava, mely ne szívből és ne szívhez szóljon! A tegnap esti játéka - bár epizódszerepet játszott - valósággal elragadta a közönséget.

Nagyon jó volt Komjáthyné is Clarisse szerepében. Csak sajnálni lehet, hogy olyan ritkán láthatjuk a színpadon a kitűnő művésznőt. A többi szereplők közül F. Csigaházi, Sziklay és a folyton haladó Ódry érdemelnek őszinte dicséretet. Általában az előadás egyike volt a legsikerültebbeknek, a zsúfolásig telt ház zúgó tapsvihara pedig egy hatalmas vágy megnyilatkozása volt: Jöjjön vissza hozzánk a mi kedves Szatyi bácsink!…

Igaz! Egy babérkoszorút is nyújtottak fel a zenekarból Szathmáry Árpádnak. Erről a koszorúról más helyen beszélünk.

Debreczeni Hírlap 1899. március 8.

94. EGY KIS ELŐZETES BÚCSÚ

Itt a tavasz, a tavasz pedig elviszi tőlünk színészeinket.

Még nincs egész közel a válás, de már a búcsú keserűségét érezni véljük, s már kísért bennünket a kérdés: mi lesz, ha színházba járni nem lehet?

Mikor vándormadarak módjára visszatérnek hozzánk, hogy örülünk a visszatérteknek!…

Azután már kezd bennünket megszállni a spleen. Kezdünk kritizálni.

Pláne, ha a kritika véletlenül kötelességünk is, nem mulasztunk el egy alkalmat sem, hogy kifejezést ne adjunk kedvezőtlen véleményünknek.

Azután telnek, egymás után telnek a napok.

Felragyog a kikelet, a fény és virágillat korszaka.

És mikor körültünk minden ébred és megelégedést áraszt, már nekünk számolni kell a közeli elválás keserűségével.

Most már olyan megbánásfélét kezdünk érezni.

- Szegényeknek hányszor okoztunk kellemetlen percet az igazság goromba kimondásával.

Mégis mihozzánk közelebb állanak, s ha elmennek tőlünk, úgyis szerez nekik más szomorú perceket, miért ne enyhítsük mi azokat szíves jóindulattal.

És megkezdődnek az *előzetes búcsúk:* az enyhe, *kedves kritikák*.

A vándorútra kész színészsereg először nehezen találja bele magát az új helyzetbe, s csak később tudja meg a változás okát.

- Istenem! de jó volna *állandóan búcsúzni* - gondolják magukban. És igazuk van, olyan kedves dolog a búcsúzás - a közeli visszatérés reményében!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 10.

Adieu

95. AKIK HAMARABB TÁVOZNAK

Az ám, de virágvasárnap is van. Ez a nap pedig egypár színészre távozást jelent.

Távozást és bánatot, mert bánat nélkül senki sem tud megválni ettől a mi kedves cívis-városunktól.

Az utcán dúlt arcú, nekikeseredett, sima arcú alakok láthatók.

Ezek hamarabb távoznak.

Néhány este még a debreceni színpadon, aztán itt a *vég*.

Annyira vég, hogy még végrendeletet is írnak.

Itt van például szegény Ódry. Ő már megírta a végrendeletét.

A szerelmes leveleket utána kell küldeni, feltéve, ha ezután is olyan sok fog érkezni a címére. Mint állandó párbajsegéd nem nevezett utódot, hanem kész minden párbajügyben visszautazni segédkezés végett.

Van még egy harmadik intézkedése is, de ezt már lepecsételt fiók-végrendeletben tette.

A másik végrendelkező a jó Szentes Jankó. Ő is végrendelkezett. Barátaira hagyta a központi kávéházat. A Szentes végrendeletében van egy megdöbbentő passzus is, melyben kijelenti, hogy kifizetetlen számlái nincsenek.

Szóval búcsúznak, végrendelkeznek a mi kedves színészeink, különösen azok, akik hamarabb eltávoznak…

Debreczeni Hírlap 1899. március 10.

Adieu

96. MI LESZ EZUTÁN?

Ez a kínos kérdés foglalkoztatott tegnap egy lángoló keblű fiatalokból álló értekezletet.

A lét kérdése felett végre is úgy döntöttek, hogy ha elmegy a színtársulat, minden héten kivonulnak Nyíregyházára, a társulat egyik nyári tűzhelyére.

A határozatot lelkesedés nélkül, de egyhangúlag hozták.

Debreczeni Hírlap 1899. március 10.

Adieu

97. A TAVASZ AZ ÉLET

Istenem, mily csodálatos hatalma van a napnak!

Temet és feltámaszt. Melege, ragyogása még a haldokló betegnek is erőt kölcsönöz.

Mikor egy ködös, kellemetlen tél után ismét felragyogtatta felettünk a tavaszt, szinte lázadozva tört ki belőlünk a lenyűgözött életkedv.

Most élet, mozgás és ragyogás van mindenfelé.

Milyen más az utcák képe is. Robogó kocsik, döcögő parasztszekerek futnak előttünk, az utcákon járókelők tolongnak, s egy-egy utcasarkon csengő hangon árulják a tavasz szimbólum-virágát, a márciusi ibolyát.

Élet, egészen élet a tavasz.

Az élet, a *holnap* vágya és számítása rég nem tapasztalt erővel hajszol bennünket, és soha olyan szép, olyan nagy dolognak nem tartjuk az életet, mint egy pazar fénytől beragyogott márciusi napon.

Itt az élet, menjünk, mentsük meg magunkat a *holnap* gondjától, menjünk, rohanjunk, munkálkodjunk, hiszen ez a szép élet megérdemli a fáradságot!…

…És szaladunk a népes utcán, szaladunk, hogy az élet számára kenyeret szerezzünk, elrohanunk a robogó kocsik s döcögő parasztszekerek közt, a zaj, a tolongás nem tud feltartóztatni - de egyszerre csak megállunk, elfelejtjük egy pillanatra rohanásunk célját, elfelejtünk mindent. Valami édes illat száll felénk, a márciusi ibolya illata, s fülünkbe cseng egy kedves biztatás:

- Tessék illatos ibolyát venni!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 10.

98. A VERESHAJÚ

Tegnap este egy sikerült népszínmű-előadásban volt része a színházi közönségnek. Mindenesetre olyan dolog, mely ritkán tapasztalt megelégedést keltett bennünk.

Sokszor megírtuk már, hogy mi a népszínmű-előadásokat nem a népszínműért, hanem a közönségért kívánjuk, mely a népszínművet mindig örömmel fogadja. S akárhogy is ítéljünk a népszínműről magáról, mégiscsak több értéket kell neki tulajdonítanunk az Aeneas papa-féle silányságoknál.

A szereplőkről különben véleményünk a következő:

Kállay Lujza szépen, de talán túlságosan a hatásért énekelt, játéka azonban kifogástalan, a drámai jeleneteknél pedig meglepően művészi volt.

Kiss Irén nem egyéniségéhez illő szerepet kapott.

T. Halmy Margit csak ruhájával emlékeztetett arra, hogy népszínműben játszik.

Szabó Irma természetesebb játékot is produkálhatott volna. Tőle ezt elvárhatjuk.

R. Serfőzy Zseni operett-szerepekben igen jó lehet, de a népszínmű nem az ő terrénuma.

Komjáthy János alig nyújtott mostanában kifogástalanabb alakítást, mint tegnap este. Játéka természetes, világos és kifejező volt.

Bartha nem tudta a szerepét.

Rubost már termete sem predestinálja szerelmes szerepekre, legkevésbé pedig népszínműben. Nagyon használható színész, de lehetetlen is, hogy minden szerepében beváljék. Tegnapi szerepe Csákynak való.

Fenyéri átgondolt, öntudatos, művészi játéka megérdemelte azt a nagy tetszést, melyben az este részesült.

Püspöki kis szerepében is jót nyújtott.

Sziklay - talán felesleges mondani - tegnap este is megérdemelt sikert aratott. Az ő művészete mindig és minden szerepében érvényesül.

F. Csigaházi Etel a szokottnál jobb volt.

Locsarekné pompás, óriási hatást keltő kabinet-alakítást produkált.

A zenekar magyar nótái néhol kissé furcsák voltak.

A kisszámú közönség sokat tapsolt az - általában - sikerültnek mondható előadásnak.

Debreczeni Hírlap 1899. március 14.

(a.-e.)

99. II. RÁKÓCZI FERENC FOGSÁGA

„Március 15-ének előestéjén” egy hazafias deklamálásra alkalmas darab került színre. Amolyan Szigligeti-féle idült történeti színmű.

Elég szép ház volt. A közönség nagy része a színházat nem látogatókból kerülvén össze, volt taps és tetszés több, mint kellett volna.

A szereplőkről véleményünk a következő:

Szacsvay Sándor egyedüli volt, ki szerepét meg tudta játszani. Bercsényi lehetetlen alakját olyan invencióval s igazi művészettel játszotta meg, hogy a közönség nyílt színen is megtapsolta. Komjáthy János teljesen elejtette szerepét. Egész este szavalt, mint egy szavaló automat, s egy cseppnyi érzéket nem tudott mutatni szerepe megértéséhez. Sziklai mint Knitélius páter a szokott jó volt.

Fenyéri mint Zrínyi Boldizsár évszázados, lejárt fogásokkal akart hatni, de sikertelenül. Bartha most kivételesen tudta a szerepét, csak játszani nem tudta.

T. Halmy Margit nem tudott hatást kelteni Amália szerepében.

Szentes - mint mindég - lelkiismeretesen és igazi hatással játszott.

Ódry sok jóakarattal, de kevés igazsággal játszott. Tanay kis szerepére nem fordított gondot.

Mezey Andor kis szerepében jó volt. Csáky sok jóakarattal, kevés sikerrel buzgólkodott. Follinuszné elég természetesen játszott. Karacs, Rubos, Püspöki és Makray epizódszerepekben buzgólkodtak, talán nagyobb sikerrel, mint a főszereplők. Általában az előadás a silányságig gyenge volt.

Debreczeni Hírlap 1899. március 15.

(a.-e.)

100. ÜNNEPI ELŐADÁS

Március idusát a debreceni színház is megünnepelte. Két alkalmi darab is került „díszelőadásra", s a választás határozottan szerencsés volt. Szávay Gyula Március 15-ike c. allegorikus színjátékát és Szathmáry Károly szépen megírt, korrajznak keresztelt, régi jó színművét adták elő megdöbbentően üres ház előtt.

Csodálatos dolog, hogy még a tegnapi nemzeti ünnep sem tudott telt házat csinálni. Csak a diákhely és karzat volt zsúfoltig telve, úgyhogy az üresen maradt páholyokba is diákokat kellett elhelyezni.

Annyi tény azonban, hogy a tegnapi közönség rendkívül hálás volt.

Az előadás különben megérdemelte az elismerést. Ügyesen rendezett, összevágó volt, a szereplők kedvvel játszottak.

Szávay poétikus, szép allegóriájának minden szépsége érvényre jutott a szereplők előadásában. Különösen kiváltak Szabó Irma és Komjáthy. Szabó Irma csodálatos művészettel s elragadó kedvességgel szavalt. Szavalt a szó nemes értelmében, s el lehet mondani, hogy őnála művészibb előadó alig van színpadunkon. Hasonló dicsérettel szólhatunk Komjáthyról is, ki tegnap este egész művészetét vitte bele az egyéniségéhez illő szavaló szerepbe. A másik darab hasonló sikert aratott. A siker érdemében legkivált ötön osztoznak: Sziklai, ki kis szerepében is művészit produkált, Bartha, aki rég nem játszott annyi természetességgel, mint tegnap este. T. Halmy Margit, akinek haldoklási jelenete mindenkit meghatott, Tanay, aki megrázó drámai erővel játszott, s Ódry Árpád, kinek tegnapi játéka is magas színvonalon állott. Ódry és Tanay aratták a legnagyobb sikert. Még a vasfüggöny ajtaja is megnyílt előttük.

A többi szereplők közül Szabó Irma és Komjáthy érdemelnek elismerést. Mezey és Rubos szépen énekeltek.

Debreczeni Hírlap 1899. március 16.

(a-e.)

101. BECSÜLET

Pár évvel ezelőtt Sarah Bernhardt párizsi színházában egy merész problémájú darab került színre.

Egy leány volt a dráma hősnője, ki ártatlanságot vár leendő férjétől.

Szóval a dráma azt a kérdést veti fel, hogy vajon csak a férfi várhatja a nőtől a tisztaság megőrzését a házasság számára, vagy egyedül a nőé ez a kötelesség, s a férfi a legviharosabb úton evezhet a házasság kikötőjébe?…

Párizsban kevesen gondolkoztak a probléma felett, de annál többen nevettek rajta.

A dolog ugyanis úgy áll, hogy a *becsület* fogalmát a férfiak alkották nemcsak a maguk, hanem a nők számára is.

Márpedig nincs olyan alkotása az emberi szellemnek, melyben egy parányi önzés ne volna, és nincs olyan fogalom, mely ruganyosságra nézve a becsület fogalmát felülmúlná.

Van azonban egynéhány férfi, kiket bizonyára betegeknek tart, s van egypár nő, kiket elkeseredett feministáknak gúnyol a modern felfogás.

Ezeknek csak egy képük van a becsületről. De ez az egy kép kizárja a bukott leányt éppen úgy, mint azt a férfit, ki ravaszul ejti meg a fiatal nő ártatlanságát.

A fővárosban most folyt le egy dráma. A csábító férfit öngyilkosságba kergette a szerelemből bukott ártatlanság zokogása…

Szokatlan, megfejthetetlen eset - ezt mondja bizonyára a legtöbb ember.

De azok, kik a női becsület szentségében hisznek, nem sajnálják a csábító halálos sebét.

A becsület szintén örök emberi.

Aki becsületet rabol, az csak halállal mentheti meg a saját becsületét.

Törvény ez, mert még vannak, akik hisznek benne…

De azért meg vagyok győződve, hogyha akad egypár ember, aki ezt a pár sort el is olvassa, olyan alig akad, aki ne tartsa naivnak a becsületnek ezt a teóriáját.

Mert a becsület fogalma olyan ruganyos valami, legkivált pedig a női becsületé!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 17.

(a.)

102. A SÁRDI-HÁZ

Géczy darabját két szenzáció előzte meg.

Az első az volt, hogy a szerző vidéki színpadon volt kénytelen előadatni, mert a fővárosi színházak ismeretlen, de sejthető okból visszautasították. A második szenzáció a szerzőnek az a nyilatkozata volt, melyet a darab eredetéről, meséjéről tett.

Ennyi reklám különben mai viszonyaink közt szükséges egy darab sikeréhez.

Ezt a sikert a mi színpadunkon elérte a Géczy darabja. Nem volt zajos, hatalmas, csak olyan, amilyet egy-egy gondolkozni késztető, komoly alkotás arat, mely mély tartalmával sokkal jobban eltölt bennünket, mintsem a külső sikert növelni eszünkbe jusson.

Sokat szeretnék erről a Sárdi-házról írni, de, sajnos, szem előtt kell mindig tartanom, hogy a nap krónikája az első, s az én kritikámnak nagyon kevés hely jut.

Mert a Géczy darabjával érdemes volna hosszan foglalkozni.

Ha a Gyimesi vadvirág szerzőjének színműírói talentumában kétkedett eddig valaki, utolsó kételyét is eloszlatja a tegnap látott darab.

Egy hatalmas lépés ez a Hauptmannok és Sudermannok igazsága felé. Megdöbbentően igaz rajza az embereknek egy bár szokatlan, de az életből kiragadt történet keretében, mely megtágul néha a szerző önkényéből, de a mesének valószínűtlenségbe olvadását sehol sem engedi.

A népszínműíró Géczy felhagyott a primadonnákért létező népszínművekkel, s ír egy igazi drámát, melyben nincsenek nótabetétek, de van élet, igazság és megrázó tragikum. Ezt elvártuk a Géczy talentumától, mely már annyi értékes dolgot produkált, s amelytől még sokat, nagyon sokat várunk.

A darab meséje röviden a következő:

Sárdi Tamás (Szacsvay S.) dúsgazdag, hajlott korú parasztember belebolondul egy színésznőbe. Őrült szerelmének feláldozza családját, leánya boldogságát, vagyonát és saját életét. A nő egy hitvány némber, kinek egy hozzá hasonló hitvány lelkű szeretője van. Hozzámegy Sárdihoz, hogy szeretőjét megtartsa és úrrá tegye. Csalják, nyomorultul csalják a szerelemtől elvakított embert, míg Sárdi leánya (T. Halmy Margit), kit mostohája képes lett volna becsülete látszatáért a szeretőjéhez hozzáadni, mindent fel nem fedez, s fel nem tár apjának. Az obligát, eltévedt szerelmes levél a dolgot bizonyossá teszi. Sárdi gyilkolni akar, azután más bosszút választ. Behívja a két bűnöst a szobájába, s együtt hal velük a rájuk gyújtott ház izzó parázsában.

Ez a darab meséje. Hatalmas verizmussal, bámulatos erővel, biztos hatáskeltéssel folyik le előttünk.

Alakjai - egypár kivételével - hús és vérből valók, bántóan igazak, egyik-másik majdnem ismerősünk.

Direkt problémája nincs, de nagyon sok dolog felett kényszerít gondolkozni. Szívvel és ésszel de sok igazságot szűrhetünk le belőle! Benne van korunk összes küzdelme az erkölcsi tradíciók és a modern erkölcstelenség aljassága között.

Hatalmas dolog a darabnak befejező része is, kár, hogy a színpadon nem felelhet meg az illúziókeltés elengedhetetlen követelményének.

Csak egypár reflexióra lévén helyünk, nem térhetünk rá a darab tagadhatatlanul szépszámú, de jelentéktelen tévedéseire. Túlságos tért enged a szerző az epizódszereplőknek, egypár lélektani hibát felejt a Sárdi Tamás szerepében, s teljesen lehetetlennek rajzolja a színésznő Balla Irén (Fáy Flóra) alakját. Felesleges benne a ripacsszínészek különben ötletes jelenete, s hihetetlen, hogy az imádott nő hűtlenségéről értesült Sárdi tízperces monológot tudjon tartani.

Ezek s az ezekhez hasonló tévedések nem vonnak le sokat a darab értékéből. A Sárdi-ház hatalmas alkotás, melynek nyelvezete is művészi, nemes, szép.

Az előadás elég jó volt.

Két szereplő játéka művészi színvonalon állott: a Szacsvay Sándoré és a T. Halmy Margité.

A többi szereplők is jók voltak. Említést érdemelnek Bárdos Irma, Kiss Irén, Sziklay, Tanay, Ódry, Rubos és Makray. Fáy Flóra lehetetlen szerepét sok valószínű vonással próbálta elfogadhatóvá tenni.

A szépszámú közönség jól fogadta a darabot.

Debreczeni Hírlap 1899. március 22.

(a-e.)

103. A PLETYKA

A pletyka a mi társadalmi életünk fő faktora. Rossz nyelvek *egyedüli* faktornak mondanák, én nem, mert én rossznyelvű ember nem vagyok.

A pletyka nálunk sok mindent helyettesít. Talán azt lehet mondani, hogy a pletyka nálunk mindent pótol.

Irodalom? X. Y. tárcákat ír. A tárcáját ugyan nem olvassa el senki, de azt nyugodtan ráfogják, hogy írni úgy se tud, mint egy amerikai indiánus. Ez legalább még kritika, de legtöbb esetben több az érdeklődés az író délutáni kaláberei iránt, mint a skriblernép összes munkássága iránt. Művészet? Hálás tér pikáns történetekre, miket hol egyik, hol másik színésznőről vagy színészről beszél a fáma. Zsúrok? Azt hiszem, erről nem kell beszélni…

A pletyka most olyan hatalmas, mintha érte lenne a világon minden.

Mindenütt így van?…

Nálunk így.

…Azt mondta egyszer egy nagynevű ember, hogy Magyarországnak nagy szolgálatot tenne az, aki Debrecent összebombáztatná, persze mikor senki sem volna benne. Ne tessék félreérteni, csak egészségi okokból, hogy alkalmasabb helyen épüljön fel újra.

Vajon mi lenne akkor az új Debrecennek olyan kedves, hogy a régiből megtartsa?…

Szociológusok, filozófusok vitatkozhatnak rajta, de én végtelen önhittséggel hízelgek magamnak, hogy tudom:

Társadalmi életünk fő faktora a pletyka.

Debreczeni Hírlap 1899. március 23.

B.

104. A JEGYZŐKÖNYV

Távol áll tőlem, hogy a jegyzőkönyvek különböző fajait ismertessem.

Előre elárulom tehát, hogy itt afféle jegyzőkönyvről van szó, amilyet lovagiasságban utazó férfiak szoktak kapni.

Ilyen jegyzőkönyvre, sőt *jegyzőkönyvekre* volt szüksége egy debreceni fiatalembernek.

Hogy miért? Utalok az apák gyöngéire. Egyik apát csak a jó szigorlatok lelkesítik, a másiknak jól esik, ha a fia minden mulatságon jelen van, végre van olyan is, aki megkívánja a fiától, hogy legalább három-négy párbaja legyen.

Az illetőnek ilyen édesapja van. Mert lovagias ügyet, jegyzőkönyvet kíván a fiától.

Szó sincs róla, ezekre itt Debrecenben könnyen szert tehet. De neki több esze volt, minthogy át ne látta volna, hogy jegyzőkönyveket saját becses bőre veszélyeztetése nélkül is lehet beszerezni.

Készített hát magának négy darab jegyzőkönyvet. Valamennyi véres párbajokról tanúskodik, s a jegyzőkönyveket elküldte a párbajszerető atyának. A jegyzőkönyvekben természetesen a legsötétebb nevek szerepelnek.

Az ő küldeménye egyszerre érkezett egy váltóval, melyen az ő neve díszlett, s küldője egy szolidságáról és hitelező kedvéről ismert tőkepénzes volt.

Itt már közel vagyunk a jegyzőkönyvek tragédiájához.

Az apa ugyanis ahogy szerette a jegyzőkönyvet, épp úgy gyűlölte a váltót.

Végtelenül elkeseredett, s a jobb sorsra érdemes jegyzőkönyveket merész elhatározással a kir. ügyészséghez küldte be. Hadd lakoljon a gyerek!

…A gyerek pedig kétségbe van esve. Ha elismeri a jegyzőkönyvek valódiságát, elcsukják, ha bevall mindent, diszkvalifikálják!…

Szegény fiú, szegény jobb sorsra érdemes jegyzőkönyvek!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 23.

B.

105. A SÁRDI-HÁZ

Géczy nagybecsű darabja tegnap este elég szépszámú közönség előtt került másodszor színre.

A darabról röviden már tegnap elmondtuk véleményünket, most a szereplőkről mondunk egyet-mást.

Szacsvay Sándor mint Sárdi Tamás beigazolta azt a régi véleményünket, hogy nála nagyobb talentum, öntudatosabb művész nincs a debreceni társulatban. Több igazsággal, művészettel és erővel senki sem lenne képes előttünk megjelentetni a szerelmében botor, néha valósággal őrjöngő Sárdi Tamás alakját, mint azt Szacsvay Sándor megjelentette. A Sárdi-házban elért siker egy új babér a kitűnő művész számára.

T. Halmy Margit nagy művészettel játszotta meg Erzsike szerepét.

Fáy Flóra játéka elárulta, hogy lehetetlen szerepe inspirálni nem tudja.

Tanay Frigyes sok igazsággal, de talán kissé erős vonásokkal rajzolta meg Garami alakját.

Bartha drámai erővel játszott, s nyílt színen is tapsot aratott. Kiss Irén és Szentes méltó partnerei voltak egymásnak, s megérdemelték a tapsokat.

Bárdos Irma határozottan tehetséges kezdő. Kár, hogy tegnap játékát elrontotta az az incidens, melyet Fáy Flóra késése okozott.

Rubos most is ügyesen, egészséges humorral játszott.

Sziklay és Csügényi kacagtató szerelmespár volt, mindkettő ügyesen játszott.

Ódry Árpád meghatott Kéri lelkes, szép szavaival.

A ripacs színészek alakítói, Makrayval élükön, több-kevesebb eredménnyel buzgólkodtak.

Debreczeni Hírlap 1899. március 23.

(a-e)

106. BAJAZZÓK

Igazi műélvezetben volt tegnap este részünk. Leoncavallo remekművét élveztük nálunk szenzációszámba menő *jó* előadásban.

Ennek a szokatlan körülménynek megértésére elég az, hogy tegnap a magyar opera büszkesége, veterán művésze, Ódry Lehel lépett fel a debreceni színpadon.

Felesleges dolog az Ódry Lehel művészetéről írni. Ismeri, bámulja, méltányolja azt minden intelligens magyar. Kifogyhatlan, elpusztíthatlan erő az, melyen az idő sem tud kifogni, mely annyi év után is elragadt bennünket.

Tónió szerepében hallottuk s láttuk tegnap a nagy művészt. Még mindig a régi. Bámulatra méltóan egyesül benne az előadóművész és a hatalmas énekes. Még minden mozdulata fiatalos, s hangja is erőteljes. A közönség egész este ünnepelte, s vége-hossza nem volt a kihívásoknak.

Nedda szerepét egy vendégművésznő, Szeghető Vilma énekelte tisztességes sikerrel. Végleges véleményt nem mondhatunk még róla, de tegnapi szereplésével egy iskolázott hangú, intelligens művésznő benyomását keltette bennünk.

Nagy sikert ért el tegnap ismét Karacs (Canió). Megbecsülhetlen erőssége a debreceni színtársulatnak. Tegnapi énekszámaival valósággal elragadta a közönséget, kár, hogy játékára befolyással volt egy sajnálatos baleset, mely majdnem lehetetlenné tette tegnapi fellépését. A próbán elesett, s igen érzékenyen megütötte a lábát. Annál dicséretesebb, hogy játéka is *magas* nívón állott.

Rubos mint Silvió meglepi sikerrel játszott és énekelt. Mindennél szebben beszél az őszinte dicséret, mellyel tegnapi szerepléséről nem kisebb ember, mint Ódry Lehel nyilatkozott.

F. Kállay Lujza kis szerepével is művészi élvezetet nyújtott.

Kar, zenekar igen jó volt; Znojemszki erős kezét dicsérik.

Debreczeni Hírlap 1899. március 24.

(a-e)

107. A TOLL DIADALA

Fényes ünnepet ültek a fővárosi sajtó munkásai. Ünnepük nemcsak a szabad sajtó ünnepe volt, hanem a toll diadalünnepe is.

Az ő küzdelmük, az ő életük nem foly le hiába. Ha feldarabolták a szívüket, ha megölték idegjeiket, ha megtagadtak mindent maguktól, legalább elérték az elismerést is.

Minekünk, igénytelen vidéki skriblereknek, nem volt részünk a fényes ünnepélyben. Minekünk még nincs okunk ünnepelni, s messze van még tőlünk az az idő, mikor egy feláldozott életért csak egy percnyi megnyugvást, boldogságot is szerezhetünk.

Nekünk még küzdeni kell. Kezdünk kétségbeesni, erőnk megtört, hitünk megingott, a lélekölő munka sötét jövővel fenyeget bennünket - de küzdeni kell!!… Sehol annyi előítélet, annyi elfogultság nem áll útjában az eszme harcosának, mint éppen itt nálunk, a vidék ősrégi metropoliszában.

És küzdünk, dolgozunk. Éjt-napot összevetünk, hogy küzdelmeinknek gyümölcse legyen. Küzdünk az elfogultsággal, előítélettel, korlátoltsággal az eszméért, az igazságért, a szeretetért.

Erőnk - mondom - már megtört, hitünk összeomlani készül, a leghívebb fegyvertársak feladták a diadal reményét, de új erőt adott az a diadalünnep, mely most zajlott le a fővárosban.

A tollnak győzni kell, most már ismét valljuk.

Nem lankadni a harcban, az élet árán is ki kell vívni a diadalt!

…És bukni fog az előítélet, az elfogultság, az ósdiság, győzni fog az eszme, az igazság, győzni fog a toll!…

Debreczeni Hírlap 1899. március 25.

A.

108. NAGYHÉT

A bűnbánat divatba jött. Nem lehet mást mondani. Különben is ma minden a divat hatalmától függ.

Ideges, kedélybeteg, unatkozó mágnás hölgyek kigondolták, hogy a nagyhéten penitenciát tartanak, s most nagyban folyik a bűnbánás.

Vannak aztán olyan emberek is, kiknek egyéb dolguk sincs, mint kilesni, hogy mivel foglalkoznak azok a bámult és irigyelt földi lények, kiknek a sors sokágú koronát juttatott.

Ezek először megütköztek, mikor megtudták, hogy őméltóságaik most naphosszat térdelnek és imádkoznak - azután gondoltak egyet, s mint mindig - úgy most is követték modelljeik példáját. Elvégre is divat - divat. Ha az ember divatos akar lenni, ne ijedjen meg semmitől.

Így jött divatba a bűnbánás. Érték tekintetében semmivel sem múlja felül a legújabb párizsi hóbortot, mely vissza akarja állítani Ízisz és Ozirisz tiszteletét. Abban épp annyi az őszinte vallásosság, mint ebben, s egyik olyan tiszteletreméltó, mint a másik.

A pesti mágnásnegyed asszonyai éppen olyan szükségét érzik a bűnbánásnak, mint a hóbortos párizsi hölgyek az egyiptomi vallás visszaállításának.

A szívhez egyiknek sincs semmi köze, csak az idegeknek. Ezek a megbomlott idegek szülői most minden bizarr, őrült dolognak, s ezek a megbomlott idegek csinálnak a legszentebb érzésből, a bűnbánatból is divatot.

A kereszténység nagy ünnepe közel van. Halál és feltámadás napjait egymás után, mélységes jelentőségű közelségben fogjuk megünnepelni.

A bűnbánásnak, a megtisztulásnak legalkalmasabb perce elérkezett.

Ha átgondoljuk s átérezzük a két nap jelentőségét, már keresztülmentünk a bűnbánat processzusán. Akkor már csak azok felett kell sajnálkoznunk, kik a hideg kövön térdelnek naphosszat, s megnyugodni mégsem képesek… Nem engedik azok a nyomorult idegek, melyek Buddha, Ízisz és Ozirisz tiszteletét hozták be, melyek a bűnbánatból divatot csináltak…

Debreczeni Hírlap 1899. március 28.

109. NAGYPÉNTEK

Elvégeztetett!…

Meggörnyedt vállal nem cipelte sokáig a keresztet. A Golgota sem hallotta sóhajtásait sokáig. Elvégeztetett, meghalt.

Egy percre mintha elsötétült volna a világ, mintha megreszketett volna a mindenség, mintha az Élet önlángját akarta volna kioltani a földön… Aztán csendes lett minden. Ragyogott a nap, illatozott a virág, illatba fürödtek a lepkék, s örültek az életnek az emberek…

A Golgotán pedig fehér fényben ragyogott a holttest. A halott sápadt arcát glória ragyogta be, s láthatatlan szellemek kara énekelte a keresztfa mellett az emberiségnek minden időkben legfelségesebb himnuszát: *Feltámadunk!...*

Lenn pedig ujjongva, röhögve tombolt a latrok serege.

Ha a kereszt himnusza túl nem zengi állati üvöltésüket, talán a megnyíló föld már akkor mindjárt ítélt volna az Élet és Halál örökös perében!

De az ének olyan túlvilági, olyan kiengesztelő volt!…

Nem tett igazságot az örök Erő, mely könyörületesen időt enged a szívnek, hogy feltalálja önmagát és Istenét!…

Nem ítélt és nem ítél most sem a földi bírók hitvány igazságával.

Kétezer év óta Golgota a föld, s a Megváltók sóhajától siralomvölgye lett.

A nagynak, a jónak, a nemesnek most is keresztfa, bitó a sorsa, míg fényben, ragyogásban élnek a latrok, s dorbézolásuk zsivaját alig-alig képes elnémítani a keresztfáknak biztató feltámadási éneke.

A megváltás munkája mikor lesz befejezve?…

A jók mikor hódítják meg már a földet?…

Elveszne a hit, öngyilkos lenne a lélek, ha az első istenember keresztje nem volna!…

Bízzunk a keresztben, bízzunk a szenvedésben. Az Élet és Halál harca nincs még eldöntve, s a nagypéntek után húsvét jő!!…

Feltámadunk!!!

Debreczeni Hírlap 1899. március 30.

(A)

110. A FELTÁMADÁS ÜNNEPÉN

Nem merek örülni a húsvétnak. Félénk kishitűséggel az jut az eszembe, vajon elhiszik, hogy akad még olyan ember, aki hisz az eszme diadalának, s aki ünnepel a diadal ünnepén?!!

Mert a mi korunkban nem szabad hevülni. Ma már az idealizmust nemcsak védeni, de megsiratni sem szabad. Józannak, okosnak, hidegnek kell lenni, s ami fő: *türelmesnek*.

A mi korunk már ünnepelni is csak türelmességből ünnepel. Az elődök ünnepeltek, ünnepeljünk mi is.

De szükségét az ünnepnek nem érzik, jelentőségét nem akarják tudni, értékét nem képesek az egész emberiség közkincsévé tenni.

Nagyon elkopott már a mi hitünk. Pedig a hit szüli az eszmét, s a hit viszi diadalra is. A hit ad célt az embernek, cél nélkül nincs élet, csak tengődés és vegetáció.

Úgy rémlik nekem néha, hogy az a kor támadt fel, amely az istenembert szülte.

Cél, melegség, szeretet, ideál, lélek nélkül bolyong az ember, s amit tesz, az öntudatlan, amivel dicsekszik, beteges láz, megbomlott agyvelő. Mondom, hogy nekem úgy rémlik néha.

Úgy érzem, hogy a Messiásnak ismét meg kell születni. Nem hat már az emberre semmi, csak a halál példája. Mert a haláltól mindig rettegett és mindig rettegni fog az ember.

Fél a haláltól. Ez is öntudatlan nála. Mert ha ereje volna a halállal leszámolni, hinne a feltámadásban is!…

Feltámadás… Ma a feltámadást ünnepeljük.

A hit ünnepe lenne a mai nap!…

…És én hiszek. Az én szívem átfogja a nagy ünnep varázsa, s megtelik hittel, reménnyel, büszkeséggel.

Mióta a földre szállt Igazság meghalt a kereszten csúfos halállal, de feltámadt az egész mindenséget beragyogó diadallal, hányszor tévelyedett el már az emberiség!…

De a feltámadás ereje mindig megmenti. A Messiás még mindig a földön van. S míg egy ember van, ki az eszme diadalában hinni tud, folyik a megváltás.

A megváltás pedig feltámadást jelent!...

…Ez az én hitem, ez az én vigasztalásom a feltámadás ünnepén!…

Debreczeni Hírlap 1899. április 1.

(A)

111. CSALÁDI ÖRÖMÖK

(Hennequin vígjátéka, a debreceni színház premierje 1899. április 7-én)

Nagyon olcsón juthatott a Családi örömökhöz Komjáthy. Csak ennek a körülménynek tulajdoníthatjuk a tegnapi premiert. Kezdünk úgy lenni a premierjeinkkel, mint az egyszeri ember az esővel: „Adtál Uram áldást, de nincs köszönet benne!" Legalább a Családi örömökben nemigen van köszönet. Az egész darab egy ügyes ötleten felépült gyarlóság, melynek kötelessége egy estét betölteni. Ezt a kötelességét teljesíti is, de sikert aratni ennek a darabnak meg nem adatott.

Úgy tudjuk, hogy a darab írója sokáig tartózkodott Németországban. Annyi bizonyos, hogy a francia vígjátékok legelőnyösebb tulajdonságát, a sokszor sikamlós, de mindig mulatságos francia eszprit alaposan elfelejtette.

Egypár túlzásra alkalmas, lehetetlen helyzet, néhány sikerült vicc, két-három epizódalak kelthet a darabban némi derültséget, de a vígjáték maga elhibázott, értéktelen holmi.

A tegnapi - elég szépszámú - közönség kellőleg méltányolta az újdonságot. Ami kevés taps volt, a szereplők egynémelyikének szólott; az első felvonás után alig három tenyér bátorkodott összeverődni.

A darabnak jóformán meséje sincs. De Ferillac báró (Szacsvay), ez a podagrás vivőr nyugalmas, családi élet után áhítozik. Megházasítja unokaöccsét, leendő örökösét, Adricut (Tanay), aki csinos feleséget, házsártos anyóst, 24 év óta papucs alatt nyögő apóst (Szathmáry Árpád) hoz a házhoz. A folyton civódó ifjú pár, a fúria anyós, a papucs ellen fellázadt após, a dühöngő „békés családi élet" De Ferillacnak elveszik a kedvét a családi örömöktől. Visszatér a régi élethez; a civakodó házasfelek pedig - hogy a darab bevégződhessék - kápráztató gyorsasággal egymás nyakába borulnak.

Ez a kevés cselekmény is rémítő unalmasan folyik le. Alig van egypár derültebb epizód. Némi derültséget csak a folytonos névcserével sújtott, konfidens inas (Rubos) jelenetei s a házastársak drasztikusan rajzolt civódásai keltenek, mert bizony még pikantéria sincsen a darabban. Tucattermék, mely Debrecenben is megbukott. A szereplők sok jóakarattal, de kevés készültséggel játszottak, a súgónak ismét meleg napja volt. Kiss Irén érdemel teljes elismerést, nyílt színen is többször megtapsolták. Tűrhetők voltak Halmy Margit, Tanay, Rubos és Szacsvay is, kinek azonban a vígjáték nem terrénuma.

Szathmáry Árpád tegnap jutott először nagyobb szerephez. Kezdő, vagy ha lehet mondani: *kezdetleges* színész minden előnyösebb tulajdonság nélkül. Csak a debreceni színház különben is szépszámú kezdőinek számát gyarapítja. Sokat kell még neki tanulnia a *középszerűségig*.

Cserény Adél ízléstelen játékáért szolgált rá a megemlítésre. Sziklai azonban kis szerepében is művészit tudott nyújtani.

Debreczeni Hírlap 1899. április 8.

(a-e)

112. DRÁMAÍRÓK

Azok az emberek, kik magukat nagy gondolkozóknak tartják, szeretik a mi korunkat átmeneti kornak tekinteni, melyben ezer új eszme és törekvés keres kibontakozást, s az emberiség hihetetlen sok táborra oszlik.

Ez volt az én hitem is még akkor, mikor magam nagy gondolkozónak tartottam. Bizonyos korban minden ember táplál magáról ilyen véleményt. Ez az a bizonyos *Sturm és Drang* korszaka.

Azóta rájöttem, hogy az emberek világért sem oszolnak annyi sok táborra. Nem. Az emberiségnek csak két faja van. Az egyik, amely drámákat ír, a másik, amely drámákat nem ír.

Ez utóbbiaknak a száma nap-nap után csökken. Így hát nagyon félő, hogy úgy jár a drámaíró emberiség is, mint a magyar parlament: nem lesz ellenzéke.

Hihetetlen, milyen nagy arányokat öltött nálunk a drámaírás. Egyedüli foglalkozás, hol a Smith-féle teljes termelési szabadság uralkodik. Aki ismeri a betűket, az drámát ír. Aki ismeri az Akadémiát, pályadíjat nyer. Aki ismeri a színigazgatókat, annak előadják a darabját. Aki ismeri a klakkot, azt legalább hússzor kihívják a függöny elé. S végre aki ismeri az újságírókat, az jó kritikát kap.

Szóval teremnek a darabok napról napra.

A Parnasszuson nincs is már senki másnak helye, csak a drámaírónak. Drámaírókról zeng most csak az ének, övék a mennyország, hatalom és dicsőség.

Aki pedig ezeket nem hiszi, olvassa el nap-nap után a lapokat. Lehetetlen, hogy az ne jusson eszébe, hogy ennyi remekmű dacára hogy nem lehet élvezni az utolsó évek Smith-féle drámatermeléséből három darabot sem?…

A kérdés elég kínos, de nem tanácsos feltenni. Elvégre is az emberiség nagyobbik fele már drámaírókból áll!…

Debreczeni Hírlap 1899. április 13.

-d-

113. EGY HUSZÁR

Szegény Kozma Sándor! Ő se hitte volna, hogy az a szép huszárélet úgy is végződhetik, hogy az embert csendes, békés időben is agyonpuffantják.

Olyan szép élet az a huszárélet. - Úgy gondolta azt szegény Kozma Sándor is. Az ember alá jó lovat adnak, hosszú kardot köthet, s a fehérnépnél is több a becsület.

Ámbár bakának lenni sem komisz dolog, de a huszár - az mégiscsak más.

Hát más. Annyi tény, hogy huszáréknál se a huszár számít, s a baka se sokat numerál. Egy ember a században, s ha kibukik, jön más a helyébe, mert a századnál békében is elő van írva a létszám.

Hogy véletlenül nem rendes körülmények között csorbul meg a létszám? Abban sincs semmi. Hiszen olyan kicsiny dolog egy emberélet. A hadsereg biztosítva van létszám tekintetében, s mégiscsak ez a fő.

Mikor egy huszárnak kitörik a nyaka a hadgyakorlaton, vagy egy másiknak nincs annyi esze, hogy átlássa a katonaélet boldogságát, s meggyilkolja magát, vagy egy harmadikat, mint a szegény Kozma Sándort, agyon céllövik - hát ilyenkor szép csendben elvégzik az eseteket, sőt még gyöngéd figyelemmel a szülőket is tudatják róla. Olyik pláne még olyan kitüntetésben is részesül, mint Kozma Sándor: a tisztikar is koszorút tesz a koporsójára.

Kozma Sándor tehát nagy kitüntetésben részesült.

Meglőtték, és szép temetést rendeztek számára. Bizony, bizony, csak szép is ez a huszárélet…

Valamelyik kis faluban azonban keservesen zokog egy szegény család. Egyszerű falusi emberek, akik nem tudják felfogni a tisztességet, ami szegény fiuknak kijut.

Még talán vádolnak is valakit. Talán nem megy a fejükbe, hogy ők felnevelik szép, derék legénnyé az ő gyermeköket, s a katonaságnál egyszerűen agyonpuffantják…

Ilyenek ezek a korlátolt falusi emberek…

Debreczeni Hírlap 1899. április 15.

(-d-)

114. SZECESSZIÓ

„…Ami pedig a morális hagyományokat illeti, Anglia már meg volt halva a tizenkilencedik század végén. A közgazdasági hatalom, mely csak néhány csoport közt oszlott meg, zsarnokivá, önkényessé vált, elnyomva a lakosság erélyét és az ipari vállalkozást. A zsoldosháborúk és a visszatorlások megosztották a nemzetet. Az elaggott királyné alatt nem volt udvar, nem volt földarisztokrácia, mivel a föld tönkre volt téve, ki volt merítve. Csak egy istent imádtak, az aranyborjút, s csak az ő prófétái voltak az urak. A botrányok szaporodtak, a fényűzés és korrupció, a társadalmi hipokrízissel együtt orgiákat ült. - Egyszóval a civilizáció betetőzte munkáját azáltal, hogy *elnyomta az egyéniséget*, az angolok, ez a férfias faj, elcsenevész[esed]tek azáltal, hogy fölvették az általuk meghódított barbárok szokásait, s így a brit birodalom a legszomorúbb kilátások közt ment át a huszadik századba…”

A Blackwood Magazine angol folyóiratban ezt a jóslatot mondja Anglia népének egy kétségkívül mély gondokozású író mint a jövő század képzeletbeli Gibbonja.

Komor, vigasztalan kép az, amit ő lát. Annál komorabb, mert a jelen csakis ilyen jövőt szülhet.

Nemcsak Angliáé az a jövő, többé-kevésbé mindnyájunké. A miénk is.

„A mai civilizáció elnyomja az egyéniséget.” Ezt mondja a „jövő Gibbonja”. Nagy igazság, mely minden szívben él, csak hangot mernek neki oly kevesen adni!…

Pedig ez az igazság a kor minden problémájának alapja. Az immár elkerülhetetlen társadalmi reformoknak ebből kell kiindulni: Mert az egyéniség elnyomva nem sokáig lehet!

A história bizonyítja, hogy a legvéresebb átalakulásokat az egyéniség szabadulási törekvése szülte.

Az elnyomott egyéniség még nem fegyverrel csinál forradalmat, de harcát megkezdte!…

Egyelőre a legmagasabb téren folyik a harc. A művészetben, irodalomban. A régi korlátok hívei gúnyolják az apostolokat, félreértik törekvésüket, s legjobban félreértik e törekvés alapját. A nagy tömeg divatnak tekinti, pedig az egy nagy világátalakulás első, igénytelen előcsatározása.

Hagyjátok hát a *szecessziót* ti, kik korlátok bábjai vagytok! Forradalom és emberek kellenek hozzá, nem divatbábok.

A szecesszió új, átalakított világából fog erre a korra visszatekinteni a jövő század Gibbonja!

Debreczeni Hírlap 1899. április 19.

A.

115. ÁLOM-ÁRIA

Van nekem egy kedves, jó barátom. A barátságon kívül egy közös malőr is összefűz bennünket: mind a ketten poéták vagyunk. Ő könnyebben hordja ezt a terhet mégis, mint én. Csengő-bongó, olykor pikáns, de mindig kedves, szellemes verseivel az asszonyok s lányok poétája. Míg én?… Jobb nem emlegetni. Minden versem után bűnbánást érzek. Az ördögbe is, ha már a poézist nem veszik komolyan, miért is írok én *komoly* verseket?… No, de hát az olyan malőr, amin segíteni már nem lehet, térjünk hát a tárgyra.

Ez az én poéta barátom írt egy nagyon érdekes dramolettet. Álom-ária, ez a címe. Szép dolog, merész dolog, s meséje a színészéletből van véve. (Ezért ugyan holtig neheztelek rá, mert a színész témák feldolgozása - aminél hálásabb dolog nemigen van most - az én tervem volt. Persze nem színdarabban, hanem versekben és tarka reminiszcenciáimtól sugallt novellákban.)

Merész kis darab - mondom - az Álom-ária. Merész, szép, igaz - ergo modern -, s mégsem adták elő.

Ugye különösnek látszik?

Pedig nem az. A festett világról szól a mese, melyben nincs egy körömnyi igazság. Nincs szív, csak tettetés. Nincs érzés, csak affektálás. Nincs pirulás, csak festék.

Azután van egy igazgató, aki lelketlen szívvel hajszolja tagjait. Mit bánja, ha éhen halnak, csak az ő zsebe legyen telve.

És sok-sok sötét, de igaz vonás van abban a kis dramolettban!

Hát persze, hogy nem adják elő!

Azt írta rá egy igazgató, hogy szép dolog, de szerzője nem ismeri a kulisszák mögötti életet.

Hát neki igaza van. A színpadon mindenről meg szabad az igazságot mondani, csak a - színpadról nem. Aztán a hóhértól sohse szokták kívánni, hogy maga kösse fel magát.

A festett világ nem akarja lemosni a színpadon magáról a festéket, s ez könnyen érthető.

Így van ez, édes barátom, kollégám Apollóban! Szép dolgot írtál, merész dolgot írtál, de azt nem kívánhatod, hogy a színpadon adják elé. Lásd, én sem készülök színpadra az én színész-históriáimmal.

De az meg kár volna, hogy hiába írtad légyen meg. Tudod mit? Add oda az újságírók színházi estélyére. Azok majd eljátsszák. Át fogják érezni, sokat tudnak ők arról a festett világról. Aztán meg az ő világuk is félig-meddig olyan festett világ…

Debreczeni Hírlap 1899. április 19.

Bandi

116. PRIELLE KORNÉLIA DEBRECENBEN

Az Istentől igazán megáldott asszony Prielle Kornélia…

Megadatott néki egy ritka adomány: egy nemzetnek több mint félszázad évig ünnepelt művésznője lenni. Ugyanaz a hatalom, mely lelkének teremtő erőt adott, megajándékozta egy hosszú, dicsőséges élettel s örök ifjúsággal is.

Mikor tegnap a nagyközönség tapsvihara között vette át a ki tudja hányadik virágcsokrot - megvallom, hogy könny szökött szemembe. Valami hódoló érzés támadt a szívemben, hódolat az ő csodás művészete, hosszú, dicsőséges élete előtt…

Kornélia, a Petőfi Kornéliája… Ő volt a lánglelkű művésznő, ki több mint félszázad évvel ezelőtt lángra gyújtotta a legnagyobb magyar költő szívét!…

Mennyi tenger-idő futott el azóta. Kialudt a költő szíve, el is porladt már régen, nagyon régen valahol…

De a dalok élnek, a lélek most is él. Prielle Kornéliának sem jutott csupán hosszú élet, hanem halhatatlanság is, mert az igazi költészet s az igazi művészet mindörökre él…

És hogy játszik még mindig ez a nagy művésznő! Leköt, lebilincsel, elragad bennünket. Lelket önt a leggyarlóbb darabba, kiválik a legbuzgóbb környezetből is.

Tegnap este az Ahol unatkoznak c. francia vígjátékban lépett fel először, a hercegnő szerepét játszotta, s a zsúfoltig telt ház egész este zúgott a tapsvihartól.

Ez a taps egészen az övé volt. Csak ő érdemelte meg. A többi szereplők készületlenséggel küzdöttek, s elejtették a darab leghatásosabb részeit.

Nem térünk ki ezúttal egyesek hibáira, nem akarjuk a Prielle Kornélia művészi játékának hatását gáncsoló hangokkal zavarni, de azt ki kell mondanunk, hogy Prielle Kornélia felléptekor színészeinktől több buzgalmat vagy - mondjuk - több pietást kívánunk.

A színházat zsúfoltig megtöltötte a közönség.

Debreczeni Hírlap 1899. április 20.

(a-e.)

117. A BÁNYAMESTER

Ennek a Zeller-operettnek Sárosi (Scher) Paula fellépése kölcsönzött nagyobb érdekességet.

Sárosi kisasszony igazolta legelső fellépésekor alkotott véleményünket.

Tagadhatatlanul tehetséges színésznő. Kis terjedelmű, de kellemes hangja, kedves megjelenése jó hatást gyakorolt a közönségre. Tapssal, virággal fogadták, s a taps egész előadás alatt állandó maradt. Kellő gyakorlat és szorgalommal jó színésznő lehet, csak kissé idegenszerű kiejtésmódjáról szokjék le.

Az est fő sikerét R. Serfőzy Zseni aratta, aki valósággal „beugrott" nehéz szerepébe. Ez a „beugrás" alig látszott játékán. Kedvesen, ügyesen játszott; énekszámainál pedig igazolta a debreceni színházi közönségnek róla alkotott kedvező véleményét. Valóban, a női énekes személyzetnek alig van oly értékes és nélkülözhetetlen tagja, mint ő.

Ferenczi a bányamester szerepében nagy sikert aratott. Eddigi impresszióink szerint ő hivatva van arra, hogy elfeledtesse a közönséggel régi kedvencét, Békésyt. Karacs is jó volt.

Sziklay az ő megszokott remek alakításával tartotta állandó derültségben a házat.

Locsarekné nyílt színen is tapsot aratott, Rubos pedig kis szerepében is nagy hatást ért el.

A többi szereplőkről is csak jót mondhatunk. A női kar egyik tagjáról azonban (nevét most elhallgatjuk) meg kell jegyeznünk, hogy minden alkalmat megragad arra, hogy a figyelmet magára vonja. Ajánljuk az illetőt a rendező figyelmébe.

Máskülönben zenekar s kar jók voltak.

Az előadást elég szépszámú közönség nézte végig.

Debreczeni Hírlap 1899. április 22.

(a-e.)

118. JOGÁSZPÁRBAJOK

Az eperjesi jogakadémia tanári kara nem érti a tréfát. Aki párbajozik, azt kicsapjuk - mondják a szigorú tanár urak.

Az eperjesi tanár urakat szeretnők megdicsérni, de - sajnos - nincs módunkban.

Valamivel előbb, mint az eperjesi professzor urak, odafenn Pesten is kimondták a szentenciát a jogász urak párbajai felett.

A pesti ítélet nem olyan szigorú, mint az eperjesi.

A jogászok nagy százaléka tartalékos tiszt lévén, kötelességök fegyverrel elintézni becsületbeli ügyeiket, és különben is elég, ha a polgári törvények sújtják őket, mit tetőzzük mi az ő bajaikat? - így szól a pesti ítélet.

Egyszóval Eperjest nagy kitüntetés érte. Szemben áll Pesttel, s módjában van a saját ifjait a pestinél különb móresre tanítani.

Nem tudjuk még, hogy fog ez sikerülni Eperjesnek, de annyi szent, hogy Eperjesnek igaza van.

Mi, debreceniek, szintén abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy saját külön jogászaink vannak. Derék fiúk, akik tanulni is szoktak. Talpig gavallérok, akik egy makulányi sérelmet

megtorlatlanul nem hagynak, akik a bort sokkal jobban sajnálják kiönteni, mint a vért - szóval igazi gentlemanok ők.

Ezek a fiúk természetesen nem tudnak filiszter módra békében lenni. Hiteles statisztikai számadatok szerint Debrecenben hetenként 9-11 jogászpárbajt vívnak.

Most már bizonyos, hogy állást kell foglalnunk.

Eperjes vagy Budapest - ez a jelszó.

Válasszunk. Vagy mi is kicsapást kérünk párbajozó jogászainkra, vagy pedig elnézően jelentjük ki, hogy megakadályozni a jogászpárbajokat nem lehet.

Eperjesnek igaza van, de a pesti ítélet is nagy tetszésre talált.

Melyiknek van hát tényleg igaza?…

Egyáltalán hibás volt mindkét ítéletet kimondani. A párbajt nem a jogászok csinálják, hanem a társadalom. Ez már régi igazság, régebbi, mint a pesti s az eperjesi határozat.

Azt pedig gondoljuk, hogy sem a pesti, sem az eperjesi tanári kar nem akarja a társadalmat reformálni, vagy ha akarja is, nem ilyen módon kezdi meg a reformokat.

Nem akarunk hosszú bírálatot mondani az eperjesi és pesti határozatról, de konstatáljuk, hogy mind a kettő céltalan.

Jogászok és nem jogászok párbajoztak, párbajoznak és párbajozni fognak, a gyógyszer pedig nem az, amit Eperjesen kigondoltak!… Nem bizony!…

Debreczen 1899. április 25.

119. TISZTA VÁLASZTÁSOK

Szép, de kissé különös dolog, hogy egy alkotmányos országban örömet okoz az a hír, hogy ezután valószínűleg szabadabban nyilatkozik meg a választók lelkiismerete.

Ilyen speciális jelenségek csak nálunk lehetnek.

Ha a cs. és kir. külügyminiszter úrnak - aki elvégre, legalább a kvóta arányában, magyar miniszter is - Budapestre méltóztatik lefáradni, megjelenése egész szenzációt csinál.

Ha valamelyik külföldön bolyongó honfitársunk arról ad hírt, hogy a berlini vagy a római osztrák-magyar nagykövetségben olyan embert talált, aki magyarul is tud, általános öröm kél e széles honhazában, s talán örömünkben a kvótát is hajlandók volnánk felemelni.

Ha egy kir. herceg kedvezően nyilatkozik rólunk, ha valahol - ahol elvitázhatatlan joga van - a magyar trikolórnak is helyet adnak, ha kiderül, hogy X. főherceg nem akarta megalázni a nála tisztelegni akaró fiumei kormányzót, szóval ha valami olyan kisebb jelentőségű dolog történik, mely arányban távolról sem áll a nagy sérelmekkel, melyeknek nem volna szabad *eseményeknek* még látszani sem - egyszerre olyan örömre buzdul a magyar közvélemény. Lám, megbecsülnek, szeretnek bennünket! Elismerik a jogainkat! Boldog a magyar! Örömmámorban úszik az egész ország…

Éppen így vagyunk a tiszta választásokkal is. Még csak reményünk van ahhoz, hogy a bennünket egész világ előtt megszégyenítő *csinált* választásoknak vége lesz, s már rendszerváltozásról, új korról, megváltásról beszélünk.

Valljuk meg, hogy az ilyen jelenségek nem nagyon dicsérik a mi alkotmányos érzékünk s közjogi felfogásunk helyességét.

Hiszen ha valami megilleti a vér- és pénzadóval agyonterhelt polgárt, annyi jogát csak el kell ismerni, hogy öt évben egyszer egy *nem befolyásolt* szavazattal beleszóljon ő is abba a kérdésbe, mely neki és mindannyiunknak a legfontosabb életkérdés.

Halálos vétek lenne vívmánynak tekinteni a tiszta választásokra irányuló törekvést.

Az erőszakot lerázni magunkról a legtermészetesebb önmagunk iránt való kötelesség, de önmagunknak állítanók ki a szegénységi bizonyítványt, ha jogszerző vívmánynak tüntetnők fel azt, ami bennünket a legszentebb törvények szerint megillet.

Debreczen 1899. április 26.

(d)

120. A HÉTRŐL

Még mindig a béke jegyében tartunk. Béke künn és benn, ez még mindig a jelszó.

És hogy a béke mozgalma milyen nagy arányokat kezd ölteni, azt a közös hadügyminiszter terve bizonyítja legjobban. A hadügyminiszter úr a világbéke érdekében nem kevesebbet akar, mint a hadseregnek a lehetőség legszélsőbb határáig való fejlesztését.

Ez mindesetre fontos lépés volna a világbéke elérésére. Minél nagyobb a hadsereg, természetesen annál erősebb lábon áll a béke. A hadseregnek pedig bizonyára a béke legfőbb célja.

Persze a hadsereg felemelésének kérdése szerencsésen fog megoldatni a delegációkban. Jajgatunk, panaszkodunk, de mindent megszavazunk.

Ez a delegáció régi jelszava. Ámbár lehet, hogy jövőre nem fog ez olyan könnyen menni, mert ott lesz a delegációban Ugron Gábor is. Már a párt is megalakult. Kevesen vannak, de harcolni akarnak extra et inter muros. Bemennek a delegációba, de azért függetlenségiek maradnak. Ez az eljárás veszedelmesen emlékeztet a magyar politikában nem valami tisztes emlékű, de sajnos megszokott „elveink megtartása mellett" való bevonulásokra. Ezek voltak mindig a legvétkesebb elvfeladások.

No de ne politizáljunk! A politikának kezd már sok riválisa lenni. Fájdalom, kezdünk vele kevesebbet foglalkozni. Sőt - horribile dictu - még a művészeti kérdések is kezdik érdekelni Magyarországon az embereket. Szegeden képkiállítás volt, s egy csomó magyar város szintén képcsarnok után vágyakozik.

Szerencse, hogy Debrecenben még nem kell ilyesmi. Óh, Debrecen megőrzi a múlt szép tradícióit! Művészet, minek az? Kinek kellenek képek? Van egy tucat fényképészünk, akinek pedig nem elegendő a fénykép, ötven krajcárért nagyon csinos dolgokat szerezhet az utcai képárusítóktól.

Azután nem elég Debrecenben a színház? Aki művészetre éhezik, jóllakhat az bőségesen. Igaz, hogy alig két hét múlva az is bezárul egypár hónapra, de hát ki is fáradt már a közönség.

Apropos színház! Olyanféle hírek szálldostak e héten, hogy színtársulatunk zseniális direktora remek módot talált ki a színház és a sajtó közt erősen megbomlott barátság visszaállítására. Hír szerint nem mást akar a derék direktor, mint Debrecen egyik omladozó nyomda-

részvénytársulatát átvenni. A társulat két lapot ad ki, s ez a két lap a színházigazgató úr tulajdona lenne.

Határozottan fényes ötlet! Debrecen két sajtóorgánuma mily melegen fogja majd támogatni a színészet érdekeit. Milyen remek kritikák fognak beszámolni a színészek előadásairól!… Sőt még az is megtörténhetik, hogy a lap munkatársai a színtársulat tagjaiból fognak kikerülni.

No már akkor helyreáll a jó viszony!…

Ámbár, eddigi felfogások szerint, nem volna megengedhető az ilyen kombináció. Porzsolt Kálmán nem maradt meg lapszerkesztőnek, mikor a Népszínház igazgatója lett, Keglevich gr. pedig mellesleg a Magyar Hírlap szerkesztője is szívesen lenne, de hát - nem lehetséges. Komjáthy azonban szakít az ósdi felfogással. Ő színházigazgató s lapkiadó tulajdonos lesz, mert ő et consortes (tres faciunt collegium) szecesszionisták!…

A szecessziónak egyébiránt még Debrecenben kevés bevallott híve van. Pedig annak idején jó Csokonai Vitéz Mihály is szecesszionista volt! Debrecenben azonban azt tartják, hogy ami új, azt más próbálja ki. Ha beválik, mi is elfogadjuk. Ez a legokosabb konzervativizmus!

Az én szecesszióm a haladás harca - a vaskalap ellen…

A Csokonai Kör közgyűlést tartott. A kör agilis poéta-titkárja, Benedek János készített jelentést a kör múlt évi működéséről. A jelentés szép volt, amiről beszámolt - az is elég szép volt. A színészeti kiállítás már magában elismerésre méltó eredmény, de mi mégis azt hisszük, hogy egy kis reform a Csokonai Körnek sem ártana. Meg is vagyunk róla győződve, hogy a kör buzgó, illusztris vezetői sem fognak elzárkózni egy kis - szecessziótól.

A tavaszi nagyvásár elég mozgalmas képet kölcsönzött Debrecennek.

De mégsem a régi volt! A fonatos sátrak voltak csak a régiek, bár azok is megfogyatkozának. De a sátrak alatt mégiscsak volt egy kis víg élet. Itt „üdültek” esténként az áprilisi kánikulától eltikkadtak. Mert van ugyan nekünk Nagyerdőnk is, de - fel kellene fedezni!

Prielle Kornélia nem tarthatta meg búcsúfellépését. Hírtelen beteg lett. Pedig páratlan ováció várta. Mert akármint is vádoljuk olykor a mi közönségünket, néha-néha lelkesedni is tud… Vágyva várjuk e nagy művésznő felgyógyulását. Egy kis igazi műélvezet miránk is fér. Ilyenben pedig - az elválás előtt ne essék rosszul - nem nagyon sürjen részesítettek bennünket a mi színészeink…

Ha már politikával kezdtük a hét krónikáját, végezzük be politikával. A politikában egy közgazdasági művelet dominál jelenleg: *rostálnak*. A rostán meglehetős nyílások lehetnek, mert Lukács miniszter is kihullott. Jobb későn, mint soha! A főispánok is rostában vannak. Ha a konkoly kihullására számíthatunk, akkor sok helyen lesz öröm. Vajon jut-e nekünk rész az örömből? Isten úgyse reánk férne!…

Debreczen 1899. április 29.

Dyb.

121. HÁROM ELŐADÁS

Szombaton este egy kis egyfelvonásos darab került először színre. Egy estély a dramolett címe, s Dóry álnév alatt egy főrangú nő írta. A kis darab egy jó ízlésű dilettáns érdekes kísérlete. Egyébiránt naivan megcsinált s lélektanilag meg nem okolt meséje van, melyet még ügyesebb formában sem volnánk hajlandók elhinni. A kis darabot a közönség elég jól fogadta, és a főszereplőket: a magát ezúttal mérséklő Fáy Flórát s Szacsvay Sándort szívesen megtapsolták. Utána Murai kitűnő vígjátéka: a Huszárszerelem mulattatta a közönséget. A darab egy epizódszerepében ifj. Szathmáry Árpád aratott sikert.

II.

Vasárnap délután a Gésák került színre telt ház előtt. Az előadás a szokott jó volt. Igen szépen énekelt Környey Béla, ismét ízléstelen volt Fenyéri, R. Serfőzy Zseni szép virágkosarat kapott.

III.

A tegnap este adott régi kasszadarabot: A varázsfátyolt alig 50 ember nézte meg. A darabban a régi, értékes és szép díszletek tetszettek.

Debreczen 1899. május 1.

(a-e).

122. NYÍLIK AZ ORGONA

Úgy estefelé, mikor beállt az alkony, s a hűvös szél tagadja a tavaszt, valami mámorba ringató illatfelhő száll végig a poros utcákon.

Nyílik az orgona!…

Az orgona, a május és a szerelem virága.

Úgy elkábít, úgy elszédít, mintha maga volna a virágos múlt, az illatos emlék.

Az orgona a múlt virága, hiszen azért a szerelemé is. Mert a szerelem is a múlté.

Óh, én már kezdem hinni, hogy a szerelmet az emlékezés teremtette meg. A szerelem a múlt ragyogása, de szerelem nem létezik, csak a poéták találták ki.

Mi az a szerelem?

Egy erős érzés, melyet a múlt fénye ragyog be, s melyet maga a múlt teremtett.

Valaha láttunk egy édes leányarcot. Akkor még nem tudtuk, hogy az arc festéktől piros.

Valahol találtunk egy szívet, mely a mi bolond poéta lelkünket megérteni látszott. Akkor még nem tudtuk, hogy ez csak tettetés.

Valaha verseket írtunk egy szép leányhoz. Akkor még csak elhitettük magunkkal a szerelmet!…

Azután teltek az évek. A nyomorult emberek hitvány pimaszsága megutáltatta velünk a *jelent*. Megkoptunk. Megundorodtunk a jelentől, az élettől - magunktól.

És mivel gyávák vagyunk öngyilkosok lenni, más enyhülést keresünk. Belekapaszkodunk a múltba, s érezzük a szerelmet. Elhitetjük magunkkal, hogy az az édes arc az ártatlanság glóriájától ragyogott. Hogy az a dobogó szív megértette a mi lelkünket. Hogy azok a versek, amelyeket akkor írtunk, az igazi szerelem himnuszai voltak.

Így leszünk szerelmesek, ez a szerelem!

Édes, mámorító orgonavirág, légy ezerszer áldva. Elhitetted velem, hogy valaha még én is szerelmes voltam!

Debreczen 1899. május 2.

a.

123. MAGUNKRÓL

Történt pedig egy szép téli estén, hogy szól vala hozzánk egy régi debreceni újságíró, Than Gyula szerkesztő.

- Fiúk, Debrecenben már elfelejtik, hogy újságírók is léteznek a világon. Szegeden is nagy a harag. A V. H. O. Sz. javára mindenütt rendeznek egy kis haszonnal járó újságíró-estélyt, csak mi hallgatunk némán, elmerülten. Csinálni kéne valamit!…

Szeget üte pedig ez a dolog a mi fejünkbe, s elmenénk a mi érdemes és szeretett elnökünkhöz, mondván:

- Mi urunk, szeretett elnök urunk. Nem jól van ez így, ahogy van. Csinálni kéne valamit!

Tetsze a beszéd az elnök úrnak, s készíte szívhez szóló, szép felhívást 300 debreceni előkelő hölgyhöz, kérve őket, alakítsanak egy rendező százas hölgybizottságot.

Hajlandóknak is mutatkozának erre vagy - tizenketten.

Program is *volt már*, minden is *volt már*, de az is bizonyos *volt már*, hogy - *vendég* lesz a legkevesebb.

Ennek már okai is voltak!

Először is a m. t. hölgyeink elvárták volna, hogy mind a háromszázójukat külön-külön egy fiákerező deputáció kérje fel.

Arra persze nem gondoltak, hogy mi, kik éppen a közönségért dolgozunk, nagyon nem érünk rá fiákerezni, azonfelül pedig örülünk, ha délutáni piccolóra telik. A fiáker a mi álmaink netovábbja, és a Pegazusra sokkal könnyebben fel tudunk kapni, mint egy kétfogatú bérkocsira.

No, de ez a kisebb baj lett volna.

Voltak más nehézségek is, mint ezt a Koncz Ákos címére küldött, többnyire illatos levelek bizonyíthatják.

A kis levélkék minden kifogására nincs időnk válaszolni, de egypárban nagyon furcsa kérdésecske vagyon:

- Mik azok az újságírók? Mi nem ismerjük őket. Nem járnak *társaságba*…

Nagyságos asszonyaim! Mélyen tisztelt debreceni társadalom (vagy társaság?) - ehhez már nekünk is van egy kis szavunk.

Ez a kérdés minket illet, s mivel még eddig nem válaszoltak reá, csekélységemnek kell nehány szóban megadni a választ.

Ámbár a debreceni újságírás nem valami alkalmas tér a jogos önérzet és a skribleri büszkeség megteremtésére, mégiscsak azt kellene válaszolnom, amit egy nemrég debreceni, most n.-váradi előkelő újságíró mondott.

Ez az úr, aki egy előkelő lapot szerkeszt N.-Váradon, mely várost, intelligenciát illetően, úgy körülbelül félszázad év múlva fog megközelíteni Debrecen, mondom, ez az úr magukról, a váradi zsurnalisztákról így szokott megemlékezni: *a váradi szellemi arisztokrácia…*

Pedig ez az úr nem nagyképű, öntelt „társaságbeli", hanem egy önérzetes, becsületes tollú hírlapíró.

Hát ezt kellene nekem is válaszolnom. De ha megtenném, vagy nem vennék komolyan, s kinevetnének, vagy komolyan vennék, s megvernének. Mert ez Debrecenben így szokás. Hát nem is állok én elő a szellem[i] arisztokráciával. Egyszerűen azt mondom, hogy mi, újságírók, itt Debrecenben a *gondolkodást* és *haladást* képviseljük.

Ez a mondás bizonyára alkalmat fog adni nehány többé-kevésbé szellemes megjegyzésre, de *gondolkozni* még ezen sem fognak.

Nálunk a szellemi élet legmagasabb grádusa a hírlapolvasás, s a bírálatmondásnak csaknem egyedüli faja az emberszólás.

Szükségesnek tartom kijelenteni, hogy ezt én általánosságba[n] mondom, mint ahogy kivételeknek is muszáj lenni a „Magyar Athéné"-nek nevezett Debrecenben.

Debrecenben kifejlődött már a haladás külsőségének utánzása, de a distinkciótól még nagyon messze vagyunk, és félszázad óta egyedüli szellemi szecessziónk a „kis tükör" használaton kívül helyezése volt, sőt - mint hallom - ezt is „utánnyomatják" egy 1862-i példány után.

Nem kívánok bőven beszélni erről a kérdésről, de azt el kell ismerni, hogy a debreceni fiatal, tehetséges újságírógárda emberfeletti munkát végez annyi előítélet és ellenszenv között, és hogy a gondolkozási szervet ő képviseli a társadalomban, hogy ő *fej*, az bizonyítja legjobban, hogy gyakran ráteszik a *vaskalapot!…*

Így van ez, nagyságos asszonyaim! És hogy társaságba nem járunk? Ez már igazán gyerekes kifogás. Hisz könnyen érthető. A „skribler-nép" nem tűr lenézést, s ezt a lenézést el is kerüli. Ahol őket meg nem értik, ott becsülni sem tudják. Azután más is van a dologban. Mi nem vagyunk tucatemberek, s amik vagyunk, azzá nem a szabó tett bennünket, hanem a saját tehetségünk. Mi nem válthatunk naponként háromszor ruhát, minekünk sem időnk, sem pénzünk, sem kedvünk nincs a divattal milliméternyi pontosságig lépést tartani. Márpedig a mi társaságainkban ez a legfontosabb! Ez az én rövid válaszom a nagyságos asszonyok rólunk kifejezett véleményére.

És hogy ezekért az igaz szavakért minden harag énreám zúduljon, azt is kijelentem, hogy amit írtam, az nem a Debreczen szerkesztőségének, hanem saját magamnak a véleménye.

Ámbár igaz, hogy nagyon sokan osztják.

Debreczen 1899. május 4.

Dyb.

124. FEKETE MÁJUS

Ez igazán nem szép a Májustól. Mennyi dicséretet zengtünk el már róla. Ráfogtuk, hogy ő a fény, az illat, a szerelem s poézis hónapja. S mi igaz ezekből a ragyogó tulajdonságokból? Amit nem is vártunk: hideg, őszi eső és csúnya sár.

Már a hónapokban is csalódunk. Ha a világfájdalmas hangok illenének a mi századvégi gondolkozásunkhoz, ez a májusi ősz elmondathatná velünk a régi panaszt: megváltozott már minden…

…A nagytemplom mögötti kertben egypár orgonabokor virított. Rakva volt virággal, illatos, kábító orgonavirággal.

Tegnap már nyílott, ma már a sárba hullt mindenik kicsi, illatos kelyhe.

Pedig de másképpen számítottunk. Az orgonavirág, ez a szerelem-sejtő, édes illat körülszálldos, elkábít bennünket. Azután nyílik az akác. Az akácvirág a szerelem hónapjának igazi virága. Elbódít, megejt, szeretni késztet vértkergető, fojtó illata, s egy édes illatmámor, egy boldog szerelmi álom lesz ez a szép, ragyogó, fényes poétikus Május…

…Az ablakon kopog az esőcsepp…

Május?… Fény?… Illat?… Szerelem?… Hol maradtok?… Sár, csúnya sár van, fekete, hideg, őrült, szecesszionista lett a május.

Vajon nyílni fog az akácfavirág?… Vajon már a hónapok is megcsalnak bennünket?…

Igazán nem szép a májustól, hogy így becsapott. Mikor mennyi verset írtunk róla.

Debreczen 1899. május 8.

(a.)

125. SZOLNOK-DOBOKAI HAGYATÉK

Mikor az ország szolnok-dobokai szellemtől áthatott főispán-miniszterelnökét legkegyelmesebben elbocsátották, a fél- és negyedhivatalos lapok - élénk emlékezetben lévén holmi kis szubvenció - éktelen jajgatásba törtek ki. Vége van a liberalizmusnak, vége van a demokráciának! Ilyen panaszok váltak ki a hírtelen támadt s hírtelen lecsendesedett hangzavarból.

És semmi sem jellemzőbb a közvélemény és az igazi közvéleményt képviselő független sajtó türelmére, mint az, hogy ezt a hazug panaszt nem sietett minél gyorsabban a szubvenció miatt siránkozók falánk torkába fojtani.

A panasz persze nem tartott sokáig. A dobokai nagyság alig észrevehető atomságig törpült. Új Mekkája lett a „mindenkiben hívők”-nek, s a miniszterelnök megbukott, éljen az új miniszterelnök! - fordították ki a régi, de mindig igaz francia közmondást.

Tehát Bánffy volt az utolsó, nemcsak alkotmányos, de liberális és demokrata miniszterelnök is. Így kürtölték ezt világgá a Bánffyért és Bánffytól élő lapok.

…Néhány nappal ezelőtt a miniszterelnöki büró aktacsomói közt két pikáns okmányt fedeztek volt fel. Az iratok két úriember tervbe vett kitüntetéseiről szólnak. Az egyik báró, a másik kir. tanácsos lett volna, ha közbe nem jön az a nem várt, bolond dolog, hogy a vezetésre hivatottabb politikusok kezdtek megundorodni a Bánffy-rendszer erkölcstelenségeitől.

Hogy ki ez a két úr, biztosan tudni nem lehet. Bizonyosnak csak az látszik, hogy gazdag pénzemberek, kiknek vagyoni helyzetök megengedi azt a luxust, hogy báró, illetve kir. tanácsos legyenek.

Ezt a két urat igazán sajnálni lehet. Hányan voltak szerencsésebbek, mint ők. És éppen őróluk volt megírva, hogy nem gyarapíthatják a Bánffy kitüntetettjeinek díszes névsorát.

Kolosszális csapás ez Magyarországon. Két úriember, kik többször szerepeltek a lapok közjótékonysági rovatában, kik bizonyára „közügyek terén" is érdemeket szereztek, s azonfelül pedig a pártkassza céljaira is beszolgáltathatták szerény garasaikat - mikor már új névjegyeiket is megcsináltatták, szépen hoppon maradnak.

Bizony bosszantó dolog ez a demokrata Magyarországon. Tudniillik mi demokraták vagyunk. Nálunk dühöng az egész világon a legfurább demokrácia. Mikor a kor parancsa megszüntette a rendi kiváltságot, egész demokrata színe volt Magyarországnak.

Ezt a színt aztán alaposan megreparálták a kiegyezés óta egymást felváltó kormányok. A régi nemesség, mely jogairól, tradícióiról önként lemondott, nem volt elég jó. Csináltak új nemességet börziánerekből, gazdag kalmárokból, vicinalistákból s az Isten tudja, még micsoda nációkból. Így munkáltak régi kormányaink az egységes magyar társadalmon s az ezen felépíthető magyar nemzeti államon.

Most aztán igazán csehül állunk. A demokrácia nevében van három uralkodó osztályunk: a régi és a csinált nemesség, a főbürokraták és a pénzemberek. Valóban igazat kell adnunk egy fényes tehetségű, bár politikai tekintetben megbízhatatlan magyar politikusnak, ki ezt a kort a szellemi kiválóság jobbágykorának nevezi. A tulajdonképpeni intelligencia leszorult a vezetőhelyről, leszorították a rendszer emberei: a vicinálista és provizionista nemesek!…

A szolnok-dobokai politikus két elintézetlen aktát hagyott utódjának. Ez a két elfelejtett kinevezés egy gyalázatos rendszert jelent. Meglátjuk, hogy intézi el azokat Széll Kálmán.

Lehet, hogy a két urat mint hagyatékot átveszi az új miniszterelnök is. Lehet, hogy a hivatalos lap nemsokára nemcsak ennek a két hagyatékolt úrnak, hanem még soknak fog hozni örömet. Minálunk minden lehetséges.

Mi maradunk tovább is demokraták; de gyártjuk az új nemeseket és kir. tanácsosokat, biztosítjuk az új választásokat.

Az aztán egészen más dolog, hogy a mi gyönyörű demokrata voltunkon az egész világ nevet. Hiszen fődolog a választás, nemesítés, kir. tanácsosság, provízió - no, meg hát a demokrácia is!…

Debreczen 1899. május 9.

A. E.

126. A SZÍNISZEZON VÉGE

Pénteken már mennek a színészek, bezárul a színház, vége a színiszezonnak. Szeretném így írni: hála Istennek, vége van.

Én a magam részéről nem érzem azt az elégikus hangulatot, melyet elváláskor, búcsúzáskor érzeni szoktunk.

Ha végiggondolom a hosszú nyolc hónap tarka színházi eseményeit, alig-alig találok olyan mozzanatot, amely kedves emlékre hangolna.

Most azonban nem akarok a színházi vezetőségről írni. Hibáiról, botlásairól majd írni fog másvalaki e lap hasábjain rövid idő múlva.

Egypár őszinte szót intézek azokhoz a kedves bohémekhez, kiket ezer veszekedés dacára is igazán szerettünk, s akik elvégre is nem tehetnek róla, hogy az ő igazgatójuk Komjáthy János, és hogy színügyi bizottság is van a világon!…

Az ő távozásukat már igazán sajnáljuk. Nem a színiszezont, csak őket.

Itt állanak előttem sorban. Locsarekné Némethy Gizellának ez volt az utolsó színházi éve. Gyönyörű sikerekben gazdag pályára tekinthet vissza, s alig van kedveltebb tagja a színtársulatnak, mint ő már régi idő óta. Hisszük, hogy mint vendég, sok derült percet, élvezetet fog még szerezni az őt szerető debreceni közönségnek.

De nemcsak neki emlékezetes ez az elmúlt színi szezon. Sok sikerre nézhet vissza Komjáthyné is, ki legutóbb is meghatott bennünket Stuart Mária szívhez szóló jámbusaival.

F. Kállay Lujza nem ebben a szezonban lett a közönség kedvence. Az volt eddig is, és most is az maradt. És a közönségnek jó ízlése van.

Kiss Irén sem válik meg tőlünk. - Rosszul is tenné. Nem kap olyan helyet, ahol úgy szeretnék, mint nálunk szeretik.

R. Serfőzy Zseninek volt egy összetűzése a kritikával. Most már megmondhatjuk: ő volt a megsértett. Ez az összetűzés volt az első és az utolsó. Az ő művészetét, haladását mindnyájan örömmel szemléltük.

T. Halmy Margit az volt e szezonban is, ami eddig: a mi nagy művésznőnk, aki - félünk - nemsokára itthagy bennünket. Akármint sajnáljuk is, különb teret és környezetet kívánunk neki a debreceninél. S ami a fő: jobb direktort is!

Fáy Flóra okosan felejtett, s ügyesen tanult. A legjobb úton halad, hogy a művészet varázstitkát: a természetességet és igazságot felfedezze.

Szabó Irma még mindig szép sikerrel tölti be a naivai szerepkört. Kedves orgánumával, kislányos megjelenésével még mindig meg tudja hódítni a közönséget.

A férfiak közül különösen négyen: a szép tehetségű és folyton haladó Szacsvay, a bámulatosan sokoldalú és ügyes Rubos, az örökre víg és mindig művészi Sziklay s a rendkívül intelligens Tanay számíthatnak állandó rokonszenvre. De ezt Karacs is nagymértékben megérdemli.

Ezeket sajnáljuk, s ezeket várjuk örömmel vissza.

Ami a színiszezonban értékes volt, azt nekik köszönhetjük, és az eltávozottak közül egypárnak. Ők valamennyire feledtették azt a botrányos vezetést, melynek fő okozója Komjáthy, eredménye pedig a közönség elhidegülése.

Milyen szívesen gyönyörködnőnk az ő játékukban, ha jobb vezetés és jobb környezet volna.

Így pedig kénytelenek vagyunk tőlük fájó búcsút venni, s bocsássanak meg nekem - felsóhajtani: hála Istennek, vége a színiszezonnak!

Debreczen 1899. május 9.

Dyb.

127. TÜNDÉRLAK MAGYARHONBAN

Tegnap este - a színtársulat nagy része Nyíregyházán lévén - kisegítő darab gyanánt egy régi hüperromantikus zagyvalékot adtak elő a társulatnak ittmaradt s kóristákkal támogatott tagjai.

Az előadás végtelenül kedélyes volt. Különösen hatásos mozzanatok voltak azok, mikor a súgót a karzaton is jól hallották, s egyes szereplők még így sem tudták elmondani szerepeiket. A közönség derült hangulatban volt, s egy-egy érdekes „besülést" kitörő jókedvvel fogadott.

Komoly érdekességet az előadásnak két kedves művésznő ünneplése kölcsönzött. - Kállay Lujzát és Serfőzy Zsenit virággal és kis levélkék, drága (ötpecsétes) kis levélkékkel lepték meg tisztelőik, s a kapott tapsviharokra mindketten, de főképpen Kállay Lujza, igazán érdemessé tették magukat.

Rajtuk kívül még Ferenczy érdemel őszinte dicséretet. Határozottan kitűnő népszínműalak. Csak a duettekre vigyázzon jobban, az Isten áldja meg!

Szathmáry nem is olyan rossz színész, ha nem mucsaiaskodik. Tegnap megérdemelte a tapsokat.

Egy kezdő színésznő: Lukács Ilonka tegnap lépett fel először számbavehető szerepben. Játékáról nem szólunk, még nem állja ki az őszinte kritikát. Valamint nem szólunk a többi szereplőkről sem.

Debreczen 1899. május 10.

(a-e.)

128. A HÉTRŐL

Érdemes úttörőnek lenni - mondta volna Bessenyei György vitéz gárdista uram, ha véletlenül életében jutott volna egy kis elismerés neki. No, de hát az elismerés mégiscsak kijutott, bár száz rövid esztendőt késett. - Micsoda kis idő száz esztendő azoknak, akik a halhatatlanság pálmájáért küzdenek!…

Mi már haladtunk sokat a Bessenyei kora óta. Nem várjuk meg nagyjaink halálát. Példa volt rá szegény Reviczky Gyula. Mikor a tüdeje félig elrothadt, felfedezték benne a nagy költőt, még pénzt is adtak neki, hogy utolsó napjaiban gond nélkül ábrándozhasson azon nagy és szép gondolat felett - hogy mégiscsak felséges dolog magyar írónak lenni!

A nyíregyházai Bessenyei-ünnep fényesen sikerült.

Debrecenből voltak künn vagy ötvenen, s - csodálatos dolog - mind jó egészségben tértek vissza.

Mert hát az ünnepélynek volt egy kis bibije. A vendégeknek ígértek szállásról és étkezésről való gondoskodást, persze egyik sem volt meg. Hálni egyáltalában nem háltak, enni - enni pedig csak bibliai módra lehetett. Úgy emlékszem, hogy a Bibliában van arról szó, hogy ötezer ember, nem is tudom, milyen kevés halból és kenyérből jóllakott. Debreceni embernek pedig nagyon fontos a gyomra. Mi hozzászoktunk a Milöckerék jó konyhájához, s igéből, de még halból sem tudunk jóllakni.

Úgy halljuk különben, hogy maguk a Bécsből lejött gárdisták is csak a vendéglő söntésében jutottak vacsorai helyhez. No, hát legalább maguk is látták, hogy a gárdistát csak halála után becsülik meg.

A hét legnagyobb eseménye: a színiszezon vége.

Áldozócsütörtökön volt az utolsó, a búcsúelőadás.

Hejh! milyen búcsúelőadásokat láttam én már.

Mikor egy-egy szezon végén Krecsányi Temesvártól búcsúzott, micsoda ovációknak volt tanúja a temesvári színház. Még a vonathoz is ezernyi ember szokta kikísérni az útrakelő truppot. Az igaz, hogy Krecsányi a szeretetet megérdemli. Viszont az is igaz, hogy Komjáthy János nem érdemli meg.

A búcsúelőadáson ő is játszott. De tapsot nemigen kapott. Csak az állóhelyre beállított klakk s egypár jelenlevő színügyi bizottsági tag tapsoltak neki. Ezeknek pedig ez kötelességük.

A társulat tagjainak egy részét sajnáljuk. Sok életet, színt és poézist vittek el Debrecenből. Vittek azonban még egyebet is. Fáy Flóra elvitte egypár „aranyifjú" szívét, Szabó Irma egy nemzeti színű szalagos babérkoszorút. Halmy Margit a férjét, Kállay Lujza pedig a világ legszebb két szemét. Ritkán lehetett annyi szomorú arcot látni, mint színészeink távozása napján. Hja, a titkos imádók száma légió!

A közvilágítás ügye napról napra jobban foglalkoztatja Debrecent. Ördöge van annak, aki tisztán lát ebben a kérdésben. A lapok is ezer hangon írnak róla, az „intéző körök" sem tudják, mit tegyenek. Szóval lehetetlen volna ezt a rossz viccet meg nem csinálni: A közvilágítás ügyét sötétség borítja.

Az augsburgi társulat különben erősen drukkolhat; fűt-fát ígér. Még toronyórát is. Azaz világító toronyórát. Debrecen 5311 lumpja nevében mondom: ez nagyon üdvös volna.

Bethlen-ünnepélyt rendez a főiskola ifjúsága. Van nagy lótás-futás, táviratozás, védnökkérés, ódaírás s óriási szereplési viszketegség. Naponta 3-4 tudósítást hoznak a helybeli lapokhoz, melyben mindig az a fontos, hogy X. vagy Y. úr roppantul „fáradozik az eszme érdekében".

Hát hiába, ifjaink is tanulnak a jó példából. Haladunk a korral, s a fő dolog mindig és mindenütt szerepelni.

A politikai turfon érdekes verseny van. A klerikális úrlovasok futtatnak. Megint a liberalizmus fáj nekik, meg az is, hogy a szószéken nem lesz szabad politizálni a hecckáplánocskáknak. A verseny elég érdekes volt, de a klerikálisoknak nem sikerült a lófej-előnyt behozni. Egyelőre ismét várakozó álláspontot kell elfoglalniok a hitbuzgó uraknak. Várják meg, míg Lueger beváltja ígéretét - s „bemasírozik"!…

A nyárban tartunk már. Tizenötödikén már orfeumunk lesz, s megkezdődnek nemsokára a fürdőzések is.

Csodálatos dolog, milyen erős kapcsolat van a fürdőzések és az orfeumok között! A láncszemeket a szalmaözvegy férjek képviselik. Márk Endrének (sajnos ezt a nevet mindnyájan ismerjük) hivatalos lapja lesz. - Megvette a Debreczeni Ellenőrt, s „kormánytól és pártoktól független" lapot szándékozik belőle csinálni. Hogy mondja az orfeumi refrén? Kenn dósz!…

Megint egy rossz viccet mondok, s így méltóan zárom be a hét krónikáját. Debrecenben éppen az a baj, hogy sok *a lap(p)*, kevés a fóka.

Ez azonban mellékes. A fő dolog az, hogy amit csúszva-mászva el nem ért valaki, érje el a sajtó segélyével.

Többet lappal, mint - *kalappal!…*

Debreczen 1899. május 13.

Dyb.

129. A NŐK JOGA

A múlt héten egypár fővárosi és vidéki lapban érdekes hírt olvastam.

Abbáziából jött a vonat. Egy, a sínek melletti hegyről hatalmas kőszikla gurult le, mely a vonatot érte, s néhány kocsit összezúzott.

A vonat hosszú késés után indulhatott tovább, s csakis úgy, hogy az utasokat valósággal összeszorították.

Ebben a hírben nem az az érdekes, hogy egyik kocsiban a legérdemtelenebb közvitéz: Tisza Kálmán is benne ült, hanem egy sokkal fontosabb körülmény.

Egy előkelő pesti úriember egy magános szakaszban ült. A katasztrófa után azt kívánták tőle, hogy helyét a megroncsolt kocsikból kiszorult hölgyeknek engedje át.

Az én úriemberemnek persze több esze volt, s helyét nem volt hajlandó átadni. Erre egy fiatalember - hasonló a debreceni aranyifjúságunk sok üresfejű alakjához - egész gavallérosan a fejéhez vert egy poharat, s társaival együtt kidobta megfizetett szakaszából az illető urat.

Meg vagyok róla győződve, hogy a debreceni hölgyek egy része szívéből tapsol ennek a snájdig gavallérosságnak, de én, ki már annyiszor helyeztem magam szembe minden korlátolt felfogással, minden erőmből tiltakozom most is a gavallérosságnak ilyetén való megnyilatkozása ellen.

Tiltakozom pedig a legprimitívebb igazság alapján. Az az úr megfizette a helyét, s nincs olyan körülmény, mely az ő akarata ellenére, mások kedvéért, helye elhagyására kényszerítse.

Mi látjuk - még az Európától hátramaradt Debrecenben is - azt a hatalmas áramlatot, mely az asszonynépség egyenjogosításáért küzd.

A feministáknak igazuk van. A nőben felfrissítőt, erős támaszt fog nyerni az emberiség, s csak évezredes korlátoltság nézhette nyugodtan azt a lekötött erőt, mely a nőben elveszett.

De ha igaza van a mai modern kor minden tálentumos harcosának - mire való a középkor őrült, romantikus lovagiassága mellett lándzsát törni?… Mire való a nőnek kiváltságokat osztogatni, mikor azokhoz a jogot már akkor eljátszotta, mikor az első emancipációnális törekvésének tanújelét adta?…

Valóban, csakis elmaradt, korlátolt, a mienkhez hasonló nevetséges társadalmi élet tarthatta fenn azt az abszurd teóriát, mely magát lovagiasságnak nevezi, de tulajdonképpen vérig sértő vélekedés a mi erős, öntudatos asszonyainkról!…

Uraim, m. tisztelt ripők Uraim! A lovagiasság nem pohártörésben, de nem is könnyelmű párbajokban nyilvánul.

A mi asszonyainkat nem kell félteni. Azok megvédik saját magukat. Poharat sem kell törni, meg nem érdemelt s meg nem fizetett előnyt sem kell a mi asszonyaink számára kierőszakolni, mert azok tudják, hogy mit kell nekik tenniök!

És ha már pohártörésről van szó, ezt már igazán bízzuk az asszonyokra. Ez már az ő igazi, privilégizált joguk!…

Debreczen 1899. május 16.

Dyb.

130. ORFEUM

Megnyílt tegnap az orfeum.

A Gambrinus sörcsarnokban ütötte fel szellős sátorát a leglengébb Múzsa, szépszámú tisztelőket vonzva magához.

A fővárosi sajtó annyi váddal illeti szegény artistákat, hogy nekünk, szerény vidéki skriblereknek nem volna szabad védelmükre kelni.

És én mégis azt teszem.

Nincs butább dolog, mint elzárkózni attól, mit embertársaink nagy része favorizál.

Puskin megírta már, hogy szamár dolog bő szabású kabátot hordozni akkor, mikor minden úriembernek szoros mértéket vesz a szabója.

Én sem ítélem el a közönséget, mert Shakespeare-től Somosyig esett. Az idő s a kor szükséglete úgyis csak a közönségnek adna igazat. Elvégre is Maupassant és Armand Sylvestre nem a klasszikus színházi előadásokat készítették elő. Ők valami mást akartak.

Olyat, ami nemcsak felizgatja ezt a fásult, enervált közönséget, de talán meg is rendíti!…

Mert bizony, bizony, aki még a mi korunkban is hajlandó nemes morált keresni az eseményekben és dolgokban - azt bizonyára éppen úgy feltalálja egy sikamlós kuplében, mint megjegyzi Ibsen Nórájában.

A dolog úgy áll az orfeumokra nézve, hogy csak a szőrszálhasogató ósdiság emelhet ellene szót. Szót emel, agitál, tiltakozik - de este ő maga is örömmel hallgatja ezt a csinos refrent:

„…Most már tudok licitálni!”

Debreczen 1899. május 16.

(ae.)

131. TÓTH BENŐÉK

Tóth Benőék rendesen pénztárnokok szoktak lenni, s a gondjukra bízott közpénzt többnyire elsikkasztják.

Dicsekvésnek ne lássék: az egész világon nincs annyi sikkasztó, mint ebben az ezeréves, szép magyar hazában.

Nem is város, amelyiknek nincs meg a maga külön sikkasztója, s már nem messze van az az idő, mikor a jövő Kriványjáért hét magyar város fog versenyezni.

Szóval az álladalmi és társadalmi élet egyik mezején sem értünk el olyan gyönyörű rekordot, mint a sikkasztás terén.

Örök hála legyen ezért a haladásért a Tisza-rendszernek, a kortes főispánoknak, a gyönyörű magyar „közéleti erkölcstan”-nak, no meg - Tóth Benőéknek is.

Tóth Benőék, mikor elverik a saját pénzüket, s így financiális vizsgát tesznek, rendesen pénztárnoki állást kapnak. Megyénél, városnál, községnél, árvaszéknél, nyugdíjalapnál, egyszóval valahol.

Itt aztán kezükbe kerül mindennemű pénzkezelés, s amennyiben nálunk megvan az a kedélyes szokás is, hogy választások alkalmával vesztegetni szoktak, kezükbe kerül a hivatalos jelöltek megválasztására küldött, bizonytalan eredetű, de tekintélyes összegek kezelése is.

Tóth Benőék ebből a pénzből szabadon garázdálkodnak. A főispán urak gavallérosan ejtik meg az elszámolást. Tóth Benőék szépen zárhatják le üzleti könyveiket.

Mikor aztán a választások elmúlnak, s valamelyik kegyelmes úr zöld fiát sikerült mandátumhoz juttatni, a pénztárnok urak filozofálni kezdenek. A Wertheim-szekrény mellett erre is ráér az ember.

A pénztárnok úr filozofál. Hogy is jutottam én pénzhez? Én a főispántól kaptam, a főispán a kegyelmes miniszter uraktól, a miniszter urak pedig - *valahonnan*. Bizony-bizony ez nem valami tisztességes pénz. Túl is adok rajta hamar. Ámbár a főispán úr gavallér ember, a miniszter urak pláne nem is lehetnek mások, mint becsületes emberek, én szintén becsületes ember vagyok ebben a feltétlenül illusztris társaságban. Különben is azért van a pénz, hogy elköltse az ember…

Így filozofál a pénztárnok úr, s ettől a filozófiától egypár lépés van a sikkasztásig.

Ez is megtörténik felsőbb protektorátus mellett.

Nem azt akarjuk ezzel mondani, hogy a főispán uraknak részük van ebben a manipulációban. De hogy tudjon a főispán szigorú felügyeletet gyakorolni a felett az ember felett, kivel olyan nem nagyon erkölcsös konnekszusban állott?

A sikkasztásokat nem Tóth Benőék csinálták. Csinálta azt az a rendszer, melynek vezetőit leverték, de hívei még régi helyükön maradtak.

Tóth Benőék száma még mindig szaporodni fog. Az új rendszerben benne vannak még a régi emberek. S folyik a munka szépen, az Egyesült Államokban nemsokára egy népes gyarmat fog alakulni: a magyar sikkasztók gyarmata…

Pusztuljon a régi rendszer minden szégyenköve! Tűnjék el kortes bandájával, vicinálistáival, strébereivel, főispánjaival, Tóth Benőivel együtt!

Mert így valóban úgy lesz, hogy a jövő térképén Magyarország helyén egy fehér folt lesz, ezzel a felírással:

„Ez Magyarország volt, de elsikkasztották…”

Debreczen 1899. május 17.

A. E.

132. A HÉTRŐL

A Vatikán duzzog. Ez a hét legnagyobb eseménye. Amiért duzzog, az már nem olyan nagy dolog. Nem hívták meg a hágai konferenciára. Hágán [!] ugyanis most az összes államok küldöttei konferenciáznak. - A fehér cár világbéketervét vitatják meg. - Szinte bizonyosnak látszik, hogy az atyuska terve még nagyon sokáig terv fog maradni. Talán ő maga sem veszi komolyan az egész kongresszust. Komolyan csak a Vatikán veszi. Még a nagyorrú Ferdinánd kis országa is két küldöttel vesz részt Hágában, csak ő nem, csak őszentsége nem. Bizony, bizony, az égi hatalom gyenge kárpótlás az elvesztett földi javakért.

Ugron Gábor az interpellációval belekötött Montenegróba. Ugront is a hágai kongresszus bántja. Annyi tény, hogy a jövő korrajzírójának nagyon érdekes adat lesz ez az interpelláció. Meg fogja majd írni, hogy a XIX. század végén volt egy magyar politikus, aki úgy szórta a mennyköveket, mintha Jupiter tonans lett volna. Ennek a nagy ellenzéki férfiúnak azonban a Széll-kormány alatt az volt a legfontosabb dolga, hogy leintse a fekete hegyek országocskáját. Óh, változó idők!…

Budapest örömmámorban úszik. Előbb a trónörökös, most pedig az udvar több tagja látogatta meg a székesfővárost s annak fényes mágnásfészkét: a Park Clubot. A nép pedig - mint Arany mondta: az Istenadta nép - éljenez, tombol lojális örömében. Ő ugyan csak az elrobogó fogatokból látja a ritka, fenséges vendégeket, de hát nem nagy boldogság ez így is?

Olyan kevés kell nekünk, hogy boldogok legyünk. Ha nem bántanak, már mindjárt örülünk. A bántalmat meg könnyen elfeledjük. A nagyváradi kormánypárti Szabadság is bántó hangon támadt legközelebb Széll K. ellen. Valóban meglepő dolog, mikor félhivatalos lap kormány ellen támad. A Tiszák azonban sok meglepetést csináltak már eddig. A Szabadság cikke mögött mindenki megsejtette a vén bakancsos Tisza Kálmánt, aki tényleg úgy halad a ripőkségben, mint a Lili márkija. Napról napra merészebb lesz.

No, már Hajdú vármegye megfontoltabban cselekszik. Ő tényleges miniszterelnök ellen sohasem foglalna állást. Nagy volt Szapáry, nagy volt Bánffy. Addig t. i., míg kormányon voltak. Most már csak Széll K. nagy. Övé a hatalom, s övé a főispáni szék is.

És Hajdú vármegye éppen úgy bízik a fúziót megalkotó, új rendszeren dolgozó Széll Kálmánban, mint ahogy bízott a régi rendszer megátalkodott Bánffyjában pár hónappal ezelőtt.

A Debreczeni Ellenőr, a helybeli mameluk lap, ezt az eljárást úgy magyarázza meg, hogy a szabadelvű párt nem űz személypolitikát!… Óh, nem! A világért sem!… A szabadelvű párt amellett van, akinél a hatalom. A személyek s elvek előtte teljesen mellékesek!…

A színügyi bizottság egyik tényked̈ése felett mondott rövid kritikát a Debreczen legutóbbi száma. Többek között egy ismert főmameluk nevét is megemlíti olyanformán, hogy Debrecenben minden az történik, amit ez az úr akar.

Hát ez sajnos, hogy így van. Abnormális dolog, aminek rövid időn meg kell változni.

Egyelőre azonban minél kevesebbet foglalkozzunk evvel a kapaszkodó úrral, mert még el találja hinni, hogy ő valóban nagyon fontos személyiség, s nem a hozzá hasonló alakok által teremtett silány viszonyok, hanem a saját tehetsége folytán jutott szerephez!…

Nagy ünnepet ül holnap a kereszténység. Nagy ünnepet, a szentlélek kitöltésének, pünkösdnek ünnepét. Nem hiszem, hogy nagyon készültünk volna e gyönyörű ünnephez. Nem tudunk mi már ünnepelni. Legkevésbé tudjuk pedig ennek az eszmetűzben égő apostolság, a felemelő lelkesültség szent ünnepének jelentőségét felfogni.

Ez a kor… most a sablonos morálprédikáció jöhetne a kor ellen. No, de az unalmas dolog volna, hagyjuk a filozófusoknak. Ők ítéljenek a kor hibái felett. Gondolkozzanak a gyógyszerekről is, mert az életundor egyre jobban hódol. Alig van nap, hogy öngyilkosságról ne tudasson bennünket a csilingelő szerkesztőségi telefon.

Az öngyilkosok legnagyobb része még alig haladta túl az élet tavaszát. És mikor a ragyogó, szerelmes május ezer virágot kínál nekik, ők kimennek a virágok közé - meghalni. Bolond dolog, de hátha nekik van igazuk?!

Mi egyelőre még örülünk az életnek. Megejt bennünket a májusi napfény, elbódít az akácvirágillat, s elfog a szerelem vágya. Ki tudja, talán minket is, kik most mohó vággyal űzzük az élet örömeit, elfog bennünket nemsokára szerelmi vágy helyett az élet mélységes undora.

És akkor nem bölcselkedünk sokáig, hamar határozunk. És akkor rólunk fog írni a hét krónikása, s mimiattunk fognak szaladni a közönség számára szenzációt hajhászó fürge riporterek…

Debreczen 1899. május 20.

Dyb.

133. HAZAFISÁG ÉS KEGYELET

Az a határozat, mely az emlékkerti kőoroszlánt szívesen el engedi vitetni, de az új emlékfelállítás kérdését bizonytalan időkig *tanulmány* tárgyává óhajtaná tenni: csak egy tünet, egy korrajzi adat.

Azt a régi igazságot bizonyítja, hogy Debrecen csak az idegen szemében erős, hazafias és magyar - valóságban pedig a sok tucat közül egy: áldott termőhelye a kormány iránti bizalomnyilvánításnak, hiperlojálizmusnak és kegyért esengő mamelukoknak.

Fáj ez a beismerés, de így van.

Amik itt nap nap után történnek - mind ezt bizonyítják.

Hogy a városi és megyei gyűléstermek szégyenletes eseményeinek legyen egy méltó epilógjuk, Debrecen város jog- és pénzügyi bizottsága javasolja a nagy idők egyetlen emlékének: az emlékkerti kőoroszlánnak az elszállítását.

Nem vallja be, hogy ez a tulajdonképpeni cél, hanem a jól ismert „kérdés-tanulmányozás”-sal akarja végképpen elsekélyesíteni egy Debrecenhez méltó szabadság-emlék felállítását.

A fogás nem új. Az efféle fogásokat és kifogásokat ismerjük minden olyan esetben, mikor a szolgaiasságban született lojalitás érdemet akar szerezni abból, hogy nem tud, nem akar hazafi lenni.

Ott van a budapesti Kossuth-szobor példája. Fényesen bizonyítja, nagyon fényesen, azt a kegyeletlen, hazafiatlan gondolkozást, amelyből - úgy látszik - példát merítettek Debrecen „intéző” körei is.

Eddig csak azt hallottuk mindig, hogy *feledni* kell, most már *emlékezni* sem lesz szabad. Nem. Mert félnek bizonyos urak, hogy az ő gutgezinnt voltukra árnyat fog vetni, ha megmutatják, hogy ők magyarok és hazafiak.

Ettől félnek bizonyára azok is, kik a főiskola oratóriumában nem engedik az ifjúságnak azt az emléktáblát behelyezni, mely a szabadságharc nemzetgyűlésének tanácshelyét jelölné meg.

A kőoroszlánt vigyék ki a városból, az emléktáblát helyezzék el az emeleti *folyosó* falába!…

Ilyen a mi kegyeletünk. Ilyen a mi hazafiasságunk.

A szívünk örül, hogy a bécsi Albrecht-ünnepélyen a *magyar* lobogónak is hely jutott, de a mi nagyjaink: a legnagyobbak s a magyar história legnagyobb kora a feledés homályában maradhatnak.

Az emlékkerti kőoroszlán kérdésének csak egy megfejtése lehet.

A kőoroszlánt - jól van - helyezzék a jeltelen honvédsírok felé. Régi cél, régi terv, s az emlékmű ott is méltó helyen lesz.

De ez addig meg nem történhetik, míg Debrecen városa ki nem mondja egy Debrecenhez s a nagy időkhöz méltó szabadságszobor *haladéktalan* felállítását!…

Ezt nem lehet elütni sem pénzkérdéssel, sem „tekintetek”-kel, sem - *tanulmányozással!…*

Több hazafiságot, több kegyeletet kérünk az illetékes faktoroktól. Örök szégyen lenne, ha éppen a nagy idők félszázados évfordulóján dokumentálná a legmagyarabb város azt a harminckét év óta egyre terjedő hazafiatlanságot, amit úgy hívnak, hogy - *osztrák-magyar hazafiasság!…*

És még egy kérdést. Hát a debreceni Kossuth-szobor ügye is olyan sorsra fog jutni, mint a budapestié?… Akik a szegény kőoroszlántól is félnek, hogyne félnének annak az embernek a szobrától, ki Debrecenben volt a legnagyobb, s kinek debreceni működése alatt volt legnagyobb Debrecen!!…

Debreczen 1899. május 27.

A. E.

134. A HÉTRŐL

Kitör belőlem az újabban fékentartott poéta, s írok egypár sort a szép, a szerelmes, a poétikus májusról. Versben úgysem írhatom meg. Lapunk nem közöl olyan verset, amely egyik hónapot a másik rovására dicséri. Pedig a május mindeniknél szebb, mindeniknél poétikusabb. És milyen hatalmas a maga ifjú, virágos buja életével. Hogy hív, hogy csalogat bennünket ki a szabad természet ölére, hova olyan ritkán járunk mi: a bürók és kávéházak kormostüdőjű gépjei.

Az egész pünkösd búcsújárás volt. Sőt még a hét esőtlen köznapjai is. Mindenki künn volt az árnyékos, gyöngyvirágos Nagyerdőn, s volt bizonyára olyan ember is, aki rájött, hogy ez sokkal árnyékosabb hely, mint a kávéházak előtti kert, hol ugyancsak kell kérni Henriket, hogy adjon mellénk egy leándert, hadd *nyaraljunk*, miként Heltai Jenő úr előttem régen megírta.

A hét elég eseménydús volt. Sajnos, hogy csak pár szóval írhatok róluk. Reám van parancsolva: a legrövidebben.

Szép kisleányok! A maguk kedvéért a jogász-majálist említem legelébb. Bizonyára nagyon jól mulattak ott. A jogász urak ügyes emberek. Tudnak mulatságot rendezni fiatalos kedvvel s deficitet fizetni az „öregek” pénzével. Úgy hallom, most is van egy kis deficit.

Lám, a Bethlen-ünnepély nem járt deficittel. A vonzó program nagy közönséget gyűjtött össze, amit persze meg is érdemeltek olyan szereplők, mint Sipulusz és Szabolcska Mihály.

Már negyedik napja tart az egyházkerületi közgyűlés. Az első napon papokat szenteltek. Nyolcvan új pap s mennyi régi! Néhány napig a kálvinista Rómában is volt annyi pap, mint a pápistában. A gyűlésen Tisza Kálmán is részt vett. Elnéztem összetört alakját, ősz fejét, igénytelen külsejét, s minden jogos ellenszenv dacára olyan respektus-félét éreztem az iránt az ember iránt, ki olyan sokáig s olyan erőszakkal fenn tudta tartani magát mint a magyar kormány vezetője…

Az emlékkerti kőoroszlán ügyében ismét össze kellett tűzni lapunknak a Márk úrék lapjával. Tudósítónk modorát rója meg a D. Ellenőr. Pedig nem a modor fáj neki, melyet ő nincs hivatva megbírálni, hanem a kőoroszlánról szóló cikk egy kitétele. Bizonyos úr „…szellemétől megsavanyodott kupaktanács". Ugye, ez fáj?…

Végül egy kis szenzáció. Az aranyos Klárika megharagudott a direktorára. Ő nem játszik, ő izgatott, ő ideges - no meg ki is ficamította a lábát. Rossznyelvek szerint mióta Klárika nem játszik, a Népszínházba csak Porzsolt jár. Éppen úgy, mint Nyíregyházán. Ott pedig Komjáthyból áll a közönség. Hjha! csak Debrecen Eldorádó!…

Debreczen 1899. május 27.

Dyb.

135. ESIK…

Tegnap délután megindult, s úgy dél felé, mikor e sorokat írom, még mindig hatalmas záporban hull az istenáldás.

Az egyszeri magyar paraszt, mikor a nagyváros fellegverő palotáit mutatták neki, azt válaszolta, hogy többet ér ezeknél egy kis jó májusi eső. Hogy a mostani mennyit ér, azt ilyen formán ki se lehet számítani. Hogy jó legyen, alig hiszem! Meg vagyok róla győződve, hogy messze, messze, egy kis faluban dühösen nézi a szakadó záport az én édesapám. Mert a vetés nagyon szépen állott.

Ezt mástól tudom. Ő nem árulta volna el semmiért, nehogy jó reménységben nagyobb igényeket támasszak az ő erszénye ellen. Most bizonyára aggódik, s vele aggódik az ország nem tudom hány gazdája.

Mi lesz, ha ez így tart tovább?…

Mi lesz, ha egyetlen reményünk, a jó termés reménye is fuccsba megy?…

Ez nekünk most a legfontosabb, nem a hágai kongresszus, vagy a napok többi szenzációja!…

Az ország minden részéről jönnek a rossz hírek. Úgy látszik, állandó ez az országos esőzés, mely még bennünket, városiakat is kétségbe ejt…

Eddig valahányszor az időről írtam, az mindig megváltozott, mire a lap nyomtatásban megjelent.

Bárcsak most is úgy járnék, s mikor ezeket a panaszkodó sorokat olvassák, szép, ragyogó májusi idő csalná a szabadba a sétálni szerető emberiséget!…

Debreczen 1899. május 29.

A.

136. A VÉG FELÉ

A magyar miniszterelnök a parlamentben Kossuth Ferenc figyelmeztetésére kijelentette, hogy a paktum minden pontját betartja, ezekkel a pontokkal bukik vagy győz!!!

Az ellenzék győzelmes harca után, mikor Bánffy hazaáruló törekvéseivel egyetemben elbukott, Széll Kálmán volt az, ki a békés munkálkodás lehetőségét megteremtő paktumot a győzelmében is lojális ellenzékkel megkötötte.

A pártközi egyezmény minden pontját közölte Széll Kálmán a királlyal, ki ezekről nemcsak tudomással bírt, hanem érvényesítésükhöz beleegyezését is adta.

Békés, munkás napok következtek ezután. Egymásután kerültek tárgyalás alá az egyezmény pontjai.

Megszavazták a költségvetést, az újoncállítást meg mindent, mit a paktum magában foglalt.

Helyesen. Tisztességes felek betartják az egyezkedés szabályait.

A függetlenségi párt feláldozta a győzelmi pálma egy részét, csakhogy egy tisztességesebb kormány révpartra vezesse állami és közgazdasági helyzetünk hányt-vetett hajóját.

A paktum utolsó pontja a kiegyezés volt. Kiegyezés a jog és törvény alapján, abban a formában, melyhez a király is hozzájárult.

Tisztességes felek betartják az egyezkedés pontjait.

A legfelsőbb ténykedés csak a jóváhagyásra szorítkozván, most már a kormányon volt a sor.

Széll Kálmán be *akarja* váltani az ígéretét!

Kin múlik tehát a kiegyezés ügyének eldöntése?

A királyon, aki helybenhagyta az egyezségnek azt a pontját, melyet Széll Kálmán be akar tartani, s amelyhez állását kötötte?…

Széll Kálmánon, aki „paktummal bukik vagy győz”?…

A függetlenségi párton, mely nyugodtan engedte, hogy maguk az illetékes tényezők jöjjenek reá a kiegyezés tarthatatlanságára?…

Nem. Egyiken sem múlik!

Egyedüli akadály Ausztria, a maga nemzetiségi és felekezeti harcaival, kizsákmányoló, kufár törekvéseivel, a politikai morál ábécéjét sem ismerő kormányaival s szertelen és undok magyargyűlöletével!

Széll Kálmán bukás, politikai életünk pedig beláthatatlan válságok előtt áll…

Bármi történjék is, a függetlenségi párt helyén fog állani, hogy a hazája elleni harcot minden erejével visszaverje.

Ha Ausztria kiegyezni nem akar, legyen harc!

De ez a harc - és ezt elvárjuk minden hazafi lelkiismeretétől - együtt fogja találni azokat, kik a tizenkettedik órában rájöttek arra, mit a függetlenségi párt a hosszantartó harc alatt mindig hirdetett, hogy az országot a teljes kifosztástól és elkoldusodástól semmi nem mentheti meg, csak az önálló vámterület és a nemzeti bank!

Ezt elvárjuk nemcsak a paktummal bukó kormánytól, hanem az egész kormánypárttól.

Úgyis hasztalan minden más törekvés, az 1867-iki kiegyezés csődöt mondott, s rohamosan halad a megérdemelt *vég* felé!…

Debreczen 1899. június 3.

A. E.

137. A HÉTRŐL

Majdnem egész héten hullott az áldás. Jajgattunk, panaszkodtunk - mit sem használt. Megróttuk az időt vezércikkben, közgazdaságban, hírrovatban - még annyit sem használt! A fellegek nem ismerik a hetedik nagy hatalmat, nem hallgattak reánk!…

Különben ezen a héten nagyon rosszul viselték magukat a fellegek. Elborították a politikai élet verőfényes, kék egét.

A Széll-csend (használjuk ki a Széll-vicceket teljesen, hátha nem használhatjuk sokáig?!…), úgy látszik, rövid ideig tartott. Thun gr. mindenképpen Dugonics Titusz dicsőségét áhítozza. Ha már bukni kell, átkarolja az ellenfelét is. Essenek le együtt. A birkózás még mindig tart. Mi lesz a vége, nem tudjuk. Hogy mi vethetné végét, azt mi már régen hirdetjük: váljunk el!… Elvégre is mi szüksége van Magyarországnak arra, hogy megcáfolja a történelem, logika, természetrajz, matematika, szóval mindenféle tudomány igazságait?… Miért élünk mi a más hasznáért és kedvéért, mikor az a másik a mi életünket nem akarja?…

Deák Ferenctől Kóla Jánosig nem akadt olyan élő vagy holt közösügyes politikus, aki ezt az abszurdumot képes legyen megmagyarázni!…

…De azt sem magyarázza ám meg senki, hogy mikor mindnyájan „elvből” elítéljük a párbajt, miért kell a „társadalmi kényszer” előrángatott indokából nap nap után verekednünk?… Nemcsak nálunk van ez így, másutt is. Kolozsvárott agyonlőttek egy derék magyar urat. Nagyváradon egy jogászt sebesített meg életveszélyesen a kollégája.

Egyik párbajnak sem volt komoly oka, a váradinak éppen nem… Egy primadonna miatt, akiről az egyik jogász rossz kritikát mond… Óh primadonnák, óh párbajok!… Azt a fiút, aki kollégáját életveszélyesen megsebesítette, még a gimnázium padjaiból ismerem… Jámbor, szelíd gyerek volt. Hogy kiforgatták a primadonnák és a párbajok!…

…A katolikusok úrnapi istentiszteletje, processziója kegyeletes, megható ünnepély. Csütörtökön a kálvinista Róma főutcáját elözönlötték az ájtatos hívek. A katonák lőttek, a trombitások fújták… Ezt még türelmesen viseljük. De mivel érdemelte szegény nagytemplom, hogy neki a „Gott erhalté”-t kell visszavernie?!…

Ez a szomorú emlékű nóta fokozza talán a magyar katolikusok ájtatos érzelmeit?… Minékünk nagyon, nagyon rosszul esett hallani…

…Egyszóval Debrecen szab. kir. város felcsapott szesznagykereskedőnek. Hogy bejegyzett cég lesz-e, nem tudjuk. Azt sem tudjuk, hogy üzlettársul kit fog megnyerni? Az sem bizonyos, hogy a kimérést a város tisztviselői fogják-e teljesíteni?… Ma még csak az a bizonyos, hogy pálinkát mérni jó g’scheft, ellenben szabadságszobrot állítani rossz g’scheft!…

Debrecen szab. kir. városnak pedig a g’scheft az első!

Debreczen 1899. június 3.

Dyb.

138. JÚNIUS

Kisdiák koromban aranyos, cseppnyi bakfis leányokért bomoltam, akiket szuverén kicsinyléssel néztem le később gólyajogász korom eseményekben gazdag, öntudatfejlesztő idején.

Jött aztán, hogy mindenféle leányfajtából kijózanodtam. A cseppnyi, bakfis leánytól az érett eladóig - a szentimentális papkisasszonyoktól az eleven vérű jukker-leányig. Ez a kor volt a június kora. Ez a kor volt a perfekt asszonyi szépség utáni vágy kora, melyet a régi jó időkben úgy 30 és 35 év közt értek el a jó erkölcsű ifjak, mi pedig már 20 éves korunkban bele-nyargalunk. Egyforma tünet ez avval, hogy a lumpolás után is jobban érezzük mi a katzenjammert, mint 50 évvel ezelőtt a mi már néhai lump elődeink…

…Üdvözlégy, júniusi meleg, érlelő, forró nyárelő! Üdvözlégy a te érett, kifejlett, kápráztató szépségeddel, melyben több az édes valóság a tarka illúzióknál!… Üdvözlégy, szerelem igazi hónapja! Légy kegyes hozzánk, kik már átkozottul modernek vagyunk!… Kinek nem elég a tavasz ragyogása, hanem meleg, izzó meleg után sóvárgunk.

Kárpótolj bennünket a múltért - s a jövőért is. Mert a nyár után eljön az ősz is… És mi már olyan öreg-fiatalok vagyunk, kik immár csak a nyártól várunk melegséget!…

Debreczen 1899. június 3.

A.

139. KATONÁK

Ez a címe Thury Zoltán színművének, melyet olyan zokon vettek annak idején katonai körökben, pedig semmi más nincs benne, csak hogy a tiszt urak között is vannak szegény emberek.

Na, de szerencsére Thury Zoltán elkerülte azt, hogy egy kicsit megszabdalják. Az efféle pech ugyanis meg szokott azzal esni, aki a katona urakkal foglalkozni szokott.

Jómagam is a legnagyobb óvatossággal akarok egypár szót szólani a szegedi esetről.

Szegeden három katonatiszt hősiesen összevagdalt egy védtelen polgárt.

Bár a mi szívünk örül, hogy nemhiába adjuk oda utolsó garasunkat is a hadsereg számára, mert a hadsereg tisztjei megfelelnek vagdalkozó hivatásuknak, a szegedi eset egy kis ürömmel keseríti a mi örömünket.

Elvégre is szegény Engel, ki most összevágva fekszik, pontosan fizette adóját, s mint megyei bizottsági tag bizonyára tekintélyes adóösszeget fizethet arra a célra, hogy büszke lehessen a hadseregre s annak fényes ruhájú tisztjeire.

Az sem esik nekem jól, hogy hősiesen vagdalkozó katonák provokálták - szintén hősi szándékkal - azokat a szegény hírlapíró kollégákat, akik nem tudtak velök egyetérteni abban, hogy egy védtelen polgárt nagy hősiesség összevagdalni.

Talán a XIX. század végén a katonák is elismerhetik azt, hogy a sajtónak joga van kritikát mondani?!…

Íme, ilyen következményei vannak annak, hogy a polgárság egy részének még mulatozás közben is privilégiuma van a fegyverviseléshez. A hasonló fegyverek elvénél fogva egy ilyen

vérengzés egyszerűen erkölcsi lehetetlenség, és az államfenntartó polgárság összességének elejét kellene venni az efféle eseteknek.

Az éles kardok használatának a civil életben nincs helye. A tisztek külföldön rendszerint a magánéletben nem jelennek meg egyenruhában, ezzel is kimutatják, hogy ők is olyan polgárok, mint a többiek. Nálunk is kellene ebben az irányban elvégre reformokat életbe léptetni. Vagy azt akarjuk, hogy maga a polgárság keressen magának védelmet?

Debreczen 1899. június 7.

140. R. SERFŐZY ZSENI ÖNGYILKOS LETT

Rolly-Polly meghalt, Rolly-Polly nincs többé. Nem fog énekelni, nem fog táncolni soha, ott fekszik a ravatalon, fehéren, hidegen. Ragyogó arcával, mosolygó ifjúságával, vidám kacajával mintha most is látnók… Tegnap még mulatott vidám társaságban, azután ki tudja, mi történt a lelkével, avval a szertelen, idegesen űzött bohémlélekkel?… Egy hírtelen indulatroham, egy váratlan kétségbeejtő érzés, egy rémes, titkos pillanat odadobta a halál karjai közé.

*

Tíz óra tájban délelőtt hevesen és hosszan szólalt meg a szerkesztőség telefoncsengője. Egy hírt telefonált valaki: *R. Serfőzy Zseni az éjjel Nyíregyházán felakasztotta magát, meghalt. Több adat nincs…*

Nem tudtunk, nem akartunk hinni a rémítő hírnek, mely rövid idő alatt az egész várost befutotta. Szerkesztőségünkben egymást érték a tudakozók, s a telefon is állandóan le volt foglalva.

Fél tizenkettőkor küldtünk táviratot Nyíregyházára, s délután megjött a rövid válasz, hogy *az öngyilkossághír igaz…*

*

Kedvence volt a debreceni közönségnek, igazi művésznő, jó feleség…

Mi bírta rá a végzetes lépésre, azt tán csak azok az igazi lélekbúvárok tudják, kik képesek behatolni a művészlélek csodálatos, misztikus világába, amely olyan hamar elborul… Mélységes bánatban, gyászban hagyta a hű férjet, a szerető pályatársakat, s mindazokat, kiket művészetével valaha gyönyörködtetett…

Adjon enyhülést a gyászolóknak a végzet elháríthatatlan akaratában való megnyugvás!!…

Debreczen 1899. június 8.

141. ELLENTÉTEK

Hogy a mi korunk az ellentétek és ellentmondások forrongó kora, legjobban talán most bizonyul be: a szenzációs események összetorlódásának idején.

Ha valaki szinte kényszerítve van, hogy az események szemlélője legyen, lehetetlen, hogy meg ne döbbenjen azoktól a logikátlan kapcsolatoktól, melyek az újabb eseményeket összefűzik.

A minden oroszok abszolút hatalmú cárját hamarabb hatják át egy eljövendő kor magasztos eszméi minden alkotmányos fejedelemnél, s örök békét hirdet akkor, mikor megdöbbentő dekadenciával alakul fegyveres állammá az amerikai Unió, az az állam, melyre bizalommal, reménnyel tekintettek a cammogó, vén Európa szabadon gondolkozó férfiai.

S ugyanaz az Oroszország, mely a hágai konferenciát előkészítette, mely világra szóló ünneppel üli meg a legnagyobb orosz szabadságdalnoknak, Puskinnak emlékét, megmozdul és agyaglábával eltiporja egy viruló kis ország, Finnországnak féltve őrzött szabadságát!…

Franciaország, az emberi jogok és panamák hazája, ez a földrajzi fekvést nyert ellentmondás, ismét csak úgy dobja ki magából a szenzációkat.

Mikor már mindenki halált várt a testén elterjedt fekélytől, egy erős pillanatban maga égeti ki tüzes vassal a sebet. S míg nagyjai önfeláldozó elhatározással őrködnek a fenyegetett köztársaság felett, a modern Babylon kitörő lelkesedéssel ünnepli a legújabb katonai héroszt: Marchand-t, kiben nagyon sokan Napóleon és Boulanger utódját látják.

Németországban két óriási hatalom harcol egymással. Egyiknek - azt hittük - csak múltja van, a másikat a legelfogultabb emberek is a messze jövő zenéjének tartják. És folyik a harc a két hatalmas ellenfél: a cézárizmus és szocializmus között.

Itt mellettünk bomladoz Ausztria. Egyedüli összetartó ereje az a parazita vágy, hogy bennünket kizsákmányolhasson. Nemzetiségi és felekezeti harcok darabolják százfelé; a szláv himnusz és a Wacht am Rhein-től alig-alig hallik már a Gott erhalte…

És hogy az ellentétek száma még nagyobb legyen, mi nem akarunk szabadulni ettől a tönk szélén álló, szétzüllött földdarabtól, bár tudjuk, hogy a további összetartozás bennünket is örvénybe fog vinni.

Ami aztán a mi állami és társadalmi életünket illeti, telve van az a legcsodálatosabb ellentétekkel. Felsorolni nem szükséges, hiszen éppen ezen a helyen szoktuk nap nap után tárgyalni azokat.

És így van ez mindenütt, mindenfelé, az emberi tevékenység megnyilatkozásának bármelyik terén.

A tizenkilencedik század csupa ellentétekkel, megfejtetlen problémákkal záródik. Ki hitte volna ezt erről a diadalmas emberi jogok lélekemelő eseményekben gazdag századáról?…

Debreczen 1899. június 10.

A. E.

142. A HÉTRŐL

Szomorúan, nyomasztó érzéssel veszem kezembe a tollat, hogy a hét krónikájáról írjak.

Naivság, elfogultság az egész… Amit mi eseménynek hívunk, amiről mi krónikát írunk, egy rövid epizódja, eltörpülő mozzanata annak a nagy tragikomédiának, aminek Élet a neve.

Járunk-kelünk az ócska színpadon, ócska díszletek közt. Ócskák az érzelmek, amelyek hevítnek, ócskák, kopottak vagyunk mindnyájan. - Igaz esemény egy van itt csak: a *halál*…

…Az az édes, fiatal, szép asszony, aki már frissen hantolt sírban nyugszik, boldogtalanabb volt mindannyiunknál. Mi csak az életben komédiázunk, mi csak az életben viselünk álarcot, neki pedig az volt az átka, hogy a sors ebben a nagy komédiában is *színésznővé* tette…

Óh, Kean férfi volt, erős férfi, mégis hányszor rohant el annak a mélységnek sziklapartjáig, melynek neve: *előhívott halál!*...

És mit csináljon a gyenge asszony, kinek szerencsétlenségére rajongó művészlelke, bolondosan nagy szíve van?!… Mit csináljon, mikor a rajongót kinevetik, a művésznőt nem értik meg, a nőt nem becsülik a mi őrült, fejen táncoló korunkban?… Óh, én nem vetek követ reád, pihenni tért szegény asszony!… Akik olyan szamarak, mint mi vagyunk; akik szeretni és megértetni, küzdeni és diadalt aratni vágyunk, oda jutunk mind, ahova te… Selyemszalag, ólomgolyó, morfium, bolondok háza, egyre megy. A neve mindegyiknek: *halál*...

A halál új csupán, a halál a földön igazi esemény…

Úgy fáj, hogy a halál gondolatának reám szakadt terhe miatt nem tudok szívemből örülni egy *feltámadásnak*... Az Ördögsziget porkolábja felrázta nehéz álmából az élőhalottat: az igazság győzött!… Az igazság… Én úgy érzem, nincs igazság más, csak a halál. Az az élve eltemetett, szegény ember sem önmagáért örül a feltámadásnak, hanem két ártatlan, kicsi gyermekért s egy sápadt, könnytelen *Madonnáért*...

Gloire nemzete, a te földeden játszik az élet komédiája legmegrázóbban! Fenséges és nevetséges, égi és pokoli, szűzi és megfertőzött egy kaosszá verődve nyüzsög a te szőke vízű Szajnád partján, melynek hűvös vize annyi forró, lázas agynak adott már örök nyugalmat.

…Nálunk is folyik a komédia. Egy nemzet életébe megy a játék. Vajon meggondolják, vajon megfontolják ezt, akikre a kockadobás van bízva?…

Hinni nem lehet senkiben. A kötelességteljesítés gyönyörű eszme, de csak eszme, sőt ennél is kevesebb: utópia. Van egy halálos ellensége: az önzés, az önérdek. Tegyék szívükre kezüket közéletünk vezetői, és számoljanak!…

Ilyen nemes, elérhetetlen eszmékre építették a társadalmat a nemzetek apostolai. Ők hittek ezekben, de *manapság* már ki hisz?…

Ti talán még hisztek, jövőnk reménye: ifjúság!… Törvényhozók, politikusok, mennyit tanulhattatok volna az erdélyi főváros diákparlamentjétől!… Azok a fiatal szívek még hisznek az ideálokban, de ti már - önmagatokban sem!

Künn a mezőn virágzik a rozs, pár hét múlva aranytenger hullámzik a magyar rónán. Aratni fog a föld népe - a gazdagok számára. Ragyogó, forró napsugaras nyár van. Mindenütt élet, és engem mégis úgy elfogott a szkepszis, a halni vágyás gyötrelmes hangulata.

Keresem a vigasztalást, az erőt a hatalmas, élettől duzzadó természetben, és - tudja Isten - nem az életet, a virulást látom, hanem a lefonnyadt, porba hullott akácvirágot, mely még nem régen dalra és szerelemre hangolt…

…Hiábavalóság, elmúlás, halál, rólatok írtam krónikát. Nincs itt a földön semmi más esemény, csak egy: a halál…

Debreczen 1899. június 10.

Dyb.

143. EGYRŐL-MÁSRÓL

A díjnokok havi öt forint drágasági pótlékot kértek a nemes várostól. Persze nem kapták meg. De szolgáljon vigasztalásul az, hogy *Debrecen, bejegyzett szesznagykereskedő*, nem *fogja a szesz árát emelni*.

*

A jó poéta nem szeret magáról beszélni. A múltkor egy ismert poéta vendége volt Debrecennek. Égtem a vágytól, hogy beszélhessek vele. Először is azt kérdeztem tőle, hogy van megelégedve a debreceni fogadtatással.

- Nagyon jól érzem magam. Igazán remek konyha van Debrecenben, a Milöcker konyhája versenyez a Szikszaival…

A poétából kissé kijózanodtam, pedig hát igaza volt: *a konyhának nagy befolyása van a poézisre*.

*

Márk Endre úr a szeszüzlet ellen foglalt állást. Nagyon megtámadta a tanácsot. Eszembe jött erről egy Szilágy megyei képviselőválasztás, ahol az állami tisztviselők utasítva voltak, hogy utolsó pillanatban, *ha a hivatalos jelölt győzelme bizonyos*, a függetlenségi jelöltre szavazzanak. Ilyenforma a Márk úr esete is. Határozottan elmés metódus.

*

A kormánypárt hivatalos lapjában arról folyik a vita, hogy hova kerüljön a Kossuth- és a szabadságszobor. Meg vagyok róla győződve, hogy a Debreczeni Ellenőr úgy fejezné be legszívesebben a vitát, hogy amennyiben elhatározni nem lehet, hogy a két szobrot hova állítsuk, *egyáltalában ne állítsuk fel őket*.

*

A Rigó Jancsi halálhíre felvillanyozta a debreceni cigányvilágot. Mindenki Kairóba készül. Nem hiszem, hogy a két Magyari fiú sikert ne aratna, csakhogy őrájuk jobban vigyáz a feleségük, mint Barcza Mariska a Rigójára!

*

Különben a Rigó halála még mindig nincs megerősítve. Nagyon valószínű, hogy a táviratot maga Rigó küldte egy kis szóbeszéd okáért. Lehet, azért költötte saját halálhírét, hogy tovább élhessen a legszerelmesebb Klára asszony mellett!…

Debreczen 1899. június 10.

Andi.

144. LUMBÁGÓ ÉS PENITENCIA

Küry Klára, az első magyar általános sanzonett, ki legutóbb félházak előtt vendégszerepelt Debrecenben, kigyógyult a lumbágójából, fellépett a Toledad főszerepében, s provokált egy olyan tüntetést, melynek még a leírásától is undort kap minden jóízlésű ember.

A siker jól elő volt készítve. A közönség percekig tombolt, a lumbágójából kigyógyult primadonna vegyesen sírt és csókokat hintett, utoljára pedig térdre rogyott a súgólyuk előtt, s úgy szórta a csókokat a felbiztatott és felizgatott közönség felé, mialatt - a lapok szerint - „keble lázasan pihegett”…

Eddig írtam meg - még tegnap - ezt a cikket, s ma akartam tovább folytatni.

Történt azonban, hogy tegnap a Pesti Hírlapban egy tárca jelent meg, melyben Tóth Béla, a kiváló író, olyan alaposan elbánik az egész lumbágó- és térdkalács-históriával - hogy énnekem már alig van mondanivalóm ebben a szenzációs komédiában.

De mégis van. Tóth Béla ezt a címet adta jelzett tárcájának: *Vidék*. Kérem, tessék róla érteni! Ti. ilyen dolgok csak vidéken „mehetnek el”, de ott is bajosan.

Miután nekünk is szerencsénk van „vidék”-nek lenni, mégis csak be kell fejeznem a megkezdett levelet…

Hát - hogy rövid legyek - a dolog úgy áll, hogy a fővárosi sajtó szokatlan, atyáskodó favorizálással ráoktrojált a fővárosra egy közepes tehetségű szubrettet, aki aztán - nem egészen művészi eszközökkel - csakhamar kedvencévé vált a jól szuggerált közönségnek.

Ez nem volt elég. A sajtó és a közönség nemcsak ünnepelte a felkapott énekesnőt, hanem kezdte kitüntetni más, őnála sokkal tehetségesebb művésznők hátrányára.

A váratlanul célhoz ért hölgy hamar beletalálta magát az új helyzetbe, s fejére nőtt sajtónak, közönségnek, direktornak, szóval mindenkinek, a nagyhatalmú mamán kívül.

Mármost nem kell bővebben beszélni. Jött a lumbágó, a tüntetés, sírás és - új diadal.

Ez az igazság. Mi pedig, lenézett vidék, csak egypár szót fűzünk ehhez az igazsághoz.

Ha ez a „lumbágó” minálunk történik: először is nem írunk róla naponként három hasábot. Ha pedig az elkényeztetett sanzonett *ilyen* lumbágó után nálunk lépne fel, bizony nem volna alkalma semmiféle tüntetésért köszönetet mondani, sem térden, sem ülve, sem állva vagy bármilyen pozitúrában is.

Mi, jó vidék, nem fogjuk fel a lumbágó nagy jelentőségét, s nem tűrjük a primadonna-packázást!…

Ennyit a lumbágóról s a penitenciáról!

Debreczen 1899. június 12.

Bandi

145. KOSSUTH SZOBRA

Szóljunk őszintén. Talán nem is egészen a buta hiperlojalitás az oka, hogy a Kossuth-szobor felállítása nálunk még mindig csak *terv*.

Most, mikor tagadhatatlanul egészségesebb szellem kezdi áthatni közéletünket, lehetetlen feltenni a mi kormánypárti aprószenteinkről, hogy képesek lennének egy nemes eszme megvalósítását megakadályozni, ha azt társadalmunk komolyan akarja.

Eddig talán akadály volt ez is, de ma már nem egészen így van.

A marosvásárhelyiek Kossuth emlékének szobrot állítottak, mert akaratuk és áldozatkészségük volt hozzá.

Marosvásárhely nem elégedett meg a passzív hazafiasság kétes érdemeivel. Nem tartotta a büszkeségre kellő jogcímnek azt, hogy magyar. A legnemesebb áldozatkészséggel, munkás hazaszeretettel bámulatot keltő, tiszta lelkesültséggel hozza meg egyik áldozatot a másik után. Nem jajgat a házipénztár sivár állapota felett, hanem ismer olyan célokat is, melyekre áldozni *kell*, s olyan áldozatot, melyet a legnagyobb erőfeszítés mellett is *kötelesség* meghozni!…

Nem lehet szégyenérzet nélkül gondolni arra, hogy nálunk mindenre jut, csak hazafias célra nem.

Szeretjük Debrecent a magyar kultúra és hazaszeretet erős várának nevezni, s már régi idő óta nem látunk egy jelenséget sem, hogy ezt a szép címet valóban megérdemli.

Közöny, szűkkeblűség, üzleti szellem kezdik jellemezni úgy a hivatalos Debrecent, mint a debreceni társadalmat.

Olyan szimptómák ezek, melyek a kozmopolitizmustól való félelmet fájdalmasan jogossá teszik. Nem rémkép ez, hanem igaz valóság. Az a nép, mely legnagyobbjának emlékét nem becsüli meg, közel van ahhoz, hogy minden nemzeti jelleget eldobjon!…

Nem dobálódzunk a szavakkal, mikor azt állítjuk, hogy Debrecennek a Kossuth-szobor felállítása *becsületbeli kötelessége!*...

És ha már sem a debreceni társadalomtól, sem Debrecen városától nem remélhetjük az eszme megvalósítását, vegye azt kezébe az ifjúság!

Hozza meg még egyszer a maga áldozatát saját filléreiből, s kezdje meg a gyűjtést, a propagandát minden téren.

Használja fel a kapacitálás, az eredményhez jutás minden megengedett eszközét, mert annak a szobornak mielőbb állni kell!…

Debrecen *becsületbeli ügyét* tegye hát magáévá a *főiskola ifjúsága*, mely még tud és akar hazafias lenni!…

Mutassa meg, hogy a lelkesedés a közöny és fásultság korában is arathat diadalt.

…És Debrecen jövő történetírói a debreceni főiskolai ifjúságnak adják meg azt a pálmát, melyről a város és társadalma - úgy látszik - önként és szívesen mondott le - a *mai* Debrecen még nagyobb dicsőségére!…

Debreczen 1899. június 17.

A. E.

146. A HÉTRŐL

A hatásos címek elesnek. Ami most van, az nem „tél júniusban”, hanem egyszerűen „április júniusban”. A legszeszélyesebb idő. Még tegnap azt tanácsoltam a lakótársamnak, hogy váltsuk ki egyikünk télikabátját, s ma már olyan meleg van, hogy azt a komoly tervet kellett szőni, hogy kettőnk egyetlen űberciherét is jó lesz becsapni.

Ezért a vidékies humorért ne méltóztassék engem megróni. Nekünk vidéken sok minden szabad. Távolabb esünk Nyugat-Európától, mint a főváros, s ez meglátszik az írásainkon is. Egyik helyi lap például a múltkor a köpőcsészékről írt kedves kis újdonságot, a másik meg fiatal óriásokat emelt fel a csillagos égig - kormánypárti modorban. Az ő botlásuk legyen most az én mentségem is.

Amilyen szeszélyes volt az időjárás, olyan nyugodt volt a héten a politikai élet.

Egy miniszterelnöknek a kiegyezés ügyében tett lépéseit a legvérengzőbb ellenzéki tigris is tudomásul veszi!… Hát hallott még ilyet Európa? Mi szükség van akkor a kormánypártra, ha az ellenzék mindenre igent mond?… Úgy hallom, hogy a politikai dolgok[nak] ez a fordulata úgy elkeserítette Márk Endrét, hogy elhatározta politikai szereplésének befejezését… Igaza van! Ha már mindenki mameluk lesz, akkor nem fizeti ki magát a mamelukság!…

Holmi ostoba morálon túltéve magunkat, semmi sem fizeti ki magát manapság, csak a pénztárnoki hivatal. A pénztárnok uraknak sokat köszönhet a sajtó. Így a beállott holtszezonban miről írnának a lapok, ha nem volnának sikkasztó pénztárnokok?…

Igazán kár, hogy a katonatisztek olyan ritkán vagdalnak össze védtelen polgárokat!… Egy-egy kardaffér is olyan hálás laptöltelék, ha az ember elszánta magát öt-hat párbajra.

Rigó Jancsi nem halt meg. Sőt, hogy elevenségét bebizonyítsa, lakását Japánba teszi át. Persze a szép Klárát is magával viszi. „Napnyugat gyöngye, ég veled”…

Sajnos, nem minden szerelem Japánban végződik. Szegény Lujza hercegnő a megmondhatója. A héten ismét sokat beszéltek róla a lapok. A Lujza hercegnő regényében egy nagy tanulságot látok: A mi korunkban a szerelmest bolondok házába csukják!…

Tudják ezt jól szegény szerelmesek. És ha már beleestek a sötét verembe, legalább igyekeznek elrejtőzni. A héten Nápolyban lett öngyilkos egy szerelmespár. A nő már túl volt a balzaci koron, a férfi alig múlt húszéves… Van valami igaza a századvégi felfogásnak, mely a szerelmeseket az őrültek házába küldi!…

Debrecenben alig történt valami. Itt igazán holtszezon van, mert még sikkasztó pénztárnokaink sincsenek.

Lehetetlen azonban elhallgatni a hétnek egy eseményét, annyival inkább, mert másról úgyse lehetne írnunk.

Lapunk munkatársának, Ady Endrének verskötete a mai napon elhagyta a sajtót, pár nap múlva minden könyvkereskedésben és szerkesztőségben is kapható.

Tekintettel arra a rendkívüli szoros baráti viszonyra, melyben a nevezett fiatal poétával állok, nem tartom illőnek, hogy a kötetnek nagyobb reklámot csináljak…

Ezek után az olvasóknak kellemes fürdőzést kívánok!…

Debreczen 1899. június 17.

Dyb.

147. LATINOVITS, BIRÓ PÁL, UGRON GÁBOR

Úgye talány ez a három név így egymás mellett?…

Hát úgy történt a dolog, hogy Hegyi Aranka, a Népszínház primadonnája S. A. Újhelyről a fővárosba akart utazni. A pályaudvaron Biró Pállal, a Felső Magyarország szerkesztőjével beszélgetett, mikor egyszer odalép bizonyos Latinovits Ernő úr volt kormánypárti képviselő. Üdvözli Hegyit, de tudomást sem vesz kísérőjéről. A művésznő siet a két urat egymásnak bemutatni: „Latinovits Ernő - Biró Pál szerkesztő”.

Latinovits úr a bemutatásra nem reagál. Biróra rá se néz, s nem fogadja el a feléje nyújtott kezet.

Eddig rendben volnánk. Latinovits úr a Nemzeti Kaszinó tagja, s elvégre nem lehetnek mindnyájunknak egyforma fogalmai az illedelemről.

Ami ezután jön, az aztán érdekes!

Biró természetesen provokáltatta Latinovitsot.

A provokált úr segédeitől ez a válasz érkezett.

Nemzeti Kaszinó, Budapest.

Igen tisztelt uram:

Latinovits Ernő úr megbízott, hogy Biró Pál úr s közte felmerült ügyet belátásunk szerint intézzük el.

Véleményünk a következő:

Az illendőségi szabályok szerint az *előkelőbb* és idősebb úrtól a *kevésbé előkelő* és fiatalabb úr elvárni köteles, hogy *kéznyújtásra méltatja-e*. Jelen esetben az idősebb Latinovits Ernő úr, tehát Biró Pál úrnak várnia kellett volna, hogy az első találkozása Latinovits Ernő úrral mindjárt bizalmas lesz-e. E szabály ellen vétvén, Biró Pál úr köteles hibájának következményeit elviselni.

Továbbá senkitől sem követelhető, hogy *„kezét nyújtsa”*, mert az nem az illendőség, nem a becsület, hanem a bizalom kérdése.

Ezek után lovagias elégtételadás és -vételnek helyét ez esetben nem látjuk. Tisztelettel:

Budapest, 1899. május 28.

Ugron Gábor s. k.

Kubinyi Árpád s. k.

Az ügy folytatása nem tartozik reánk. Egyoldalúlag befejeztetett. Bolygatni nem kívánjuk, csak egypár szó mondanivalónk van.

Eltekintve attól, hogy arra a hölgyre sem valami megtisztelő, ha az *ő* kísérőjét előtte és *így* sértik meg, tagadhatatlanul és elvitathatatlanul fennforog a sértés!

De előáll Ugron Gábor, a nagy függetlenségi népvezér, a nagy demokrata, a rabonbán ivadék, a Nemzeti Kaszinó tagja, s olyan szépen meghúzza az *előkelő és kevésbé előkelő* közt a választóvonalat, hogy attól - ha valamit adnónk rá - holtig koldulhatna szegény Biró Pál, aki nem tagja a Nemzeti Kaszinónak, de lelkes és önzetlen tollharcosa az *igazi függetlenségi* eszmének!

Felesleges dolog tovább kommentálni Ugron úr eljárását.

Biró Pálban van annyi önérzet, hogy kellően megalkotja a maga fogalmát Ugron úrról és felfogásáról.

Aki önérzettel és tehetséggel kezeli a tollat, azt nem képesek kicsinyelni vagy lenézni sem nagy, sem kis összegekben kártyázó kaszinótagok.

De alkossa meg Ugron Gáborról más is a véleményét.

Ez a viharos politikai múlttal bíró úr új oldalról mutatta be magát.

Higgy neki, óh „romlott értelmiség és gyenge nép”!…

Debreczen 1899. június 17.

-d-.

148. AZ ÉV DELÉN

Ma dél volt. A nyár leghosszabb napja. Nem hiszem, hogy valaki észrevette volna. Melegnek ugyan nagyon meleg volt, most pedig, mikor ezek a sorok hosszú, keskeny, fehér papírra dőlnek, felhők tolulnak, zivatar készül.

A lelkem kiszáll a nagy, egymásra rakott házak fojtó levegőjéből. Ott van, ott pihen meg, hol a sárgulni kezdő kalásztenger megremeg a zivatart jósló szél erős fúvalmától.

Milyen erősítő, milyen szabad ott a levegő. Csend, mélységes csend mindenütt, mintha az a tenger élet rettegve várná az arató kaszát: a halált.

Dél van, a nyár leghosszabb napja. Nemsokára megcsendül a kasza, kezdődik az aratás.

Azután tarló marad a kalásztenger helyén, s átroskad a nyár a letarolt, szomorú őszbe.

De még most nyár van. Azok a sötét felhők ott az égen nyári felhők; az a zápor, mely minden pillanatban leszakadással fenyeget, nyári zápor, mely megtisztítja a levegőt, s lehűti a rekkenő hőséget.

De aki erősen bízik a nyárban, gondoljon az aratásra az év delén, a nyár leghosszabb napján…

A dél a tető. A dél az élet teljessége, utána már csak lejtő, hanyatlás jön…

És nincs a világon emberibb érzés, mint halálra gondolni az élet teljességében, s látni a pusztulást, mikor a természet hatalmas órája délt mutat…

Debreczen 1899. június 21.

-d-.

149. A HÉTRŐL

Az időjárás nem teszi még ugyan nélkülözhetetlenné a fürdőzést, de már fürdőre ment „tout Debrecen”.

Az itt maradtak is útra készen állnak, s alig-alig vagyunk egypáran olyanok, kiknél a nyaralást a Nagyerdő fogja pótolni.

Mi lesz velünk, szerencsétlenekkel?…

Ha a szégyent el is tudjuk viselni, de az unalom biztosan megöl. Hisz még nincs kánikula, és már a legholtabb szezonban vagyunk.

Ez a hatalmas, nagy város egyébkor is borzasztóan álmos. Inkább nyújtózkodni, mint mozogni szokott. Hát még most milyen! Valóságos halott… Jött az orfeum, költi, de nem hallja (amit különben helyesen tett); jöttek a majálisok, semmi ébredés.

Ami kis élénkség volt benne, elvitte a levizsgázott múzsasereg, az elmúlt hét csak nekik hozott eseményt. Egyiknek kedvest, másiknak kellemetlent. A tantermek ajtajait bezárták, a kis tudósok szerteszéledtek.

Ilyen unalmas időben mit csináljon az ember? Válogathat a Nagyerdő söre és kávéházak fagylaltja között.

Mennyivel boldogabbak a n.-váradiak. Nekik színházuk van. Ahol színház van, ott primadonnák is vannak; ahol primadonnák vannak, ott primadonna-heccek is vannak; ahol primadonna-heccek vannak, ott boldog a magyar.

A váradiaknak hát primadonna-heccük is van. A bájos Perényi Margit egy kis lumbágóparódia eljátszása után kijelentette, hogy ő megy. Na, meg is indult Váradon a vita. Egyik váradi lap írt vagy nyolchasábos cikket a kis primadonnáról, aki már *majdnem egy éve* színésznő. Tolsztoj például tízévi tanulmányát írta meg egy hatalmas műben, s a nevezett lapban egy sort se láttam róla. Hány szegény ember ír, fest, mintáz egy egész életen, és nem kap tizedrész annyi elismerést, mint egy primadonna, aki a „csonkinát" jól el tudja járni! Ugye, ugye, milyen hálátlan a színipálya?

Mindamellett bevallom, hogy jobb szubrettet nem kapna Komjáthy, mint Perényi Margit. Több dicséretet - elveimtől eltekintve - már csak azért sem írok róla, mert valószínű, hogy Komjáthy csak azért sem szerződtetné.

Ma este egy kis művésztrupp tart előadást az Angol Királynőben. Július 2-án a debreceni társulat kedvelt tagjai rendeznek szintén művészestélyt a „Dobos"-ban. Július 1-én kezdi meg a Bikában Angelotti kitűnő orfeumtársulata az előadásokat.

Három hír, mely ebben az unalmas, holt szezonban - reménnyel tölt el bennünket.

A helyi lapokban egész héten disputáltak még a szeszkérdésről. Egyik lap a régi Debrecen történetéből bizonyítja be a szeszkereskedés üdvös voltát.

A história azonban éppen olyan rossz argumentumnak bizonyult, mint a Pallas-lexikon morálja… Különben majd dönt a 29-iki közgyűlés!

Debrecen város Széll Kálmán iránti szeretetének akart kifejezést adni valami ajándékkal. Több terv merült fel. Márk Endre hatványozott bizalmi nyilatkozatot ajánlott. Aczél főmérnök úr az átalakított városházának a fényképét akarta volna felküldetni. Csóka polgármesteri titkár egy hordó erős szesz felküldését tanácsolta. Végre is a gazdasági tanácsos terve győzött. Az ajándék egy szép, hortobágyi bika - a rátóti tehenek mulattatására. Az efféle ajándékok erősítik a barátságot. Széllről, Párizsról, Hágáról, Dreyfusról felesleges krónikát írni. Unalmas dolgok, torkig vagyunk már velük.

Ami a héttel összefüggött, elmondtam.

Olyan kevés esemény volt, hogy az apagyilkosságon is könyörültünk volna. Talán a jövő hét változatosabb lesz?!…

Debreczen 1899. június 24.

Dyb.

150. A MANDÁTUM

Az összeférhetetlenségi bizottság nagyságos tagjai egyszerűen el akarták venni egyik nagyságos kollégájuk mandátumát.

Milyen csúnya is az a kenyéririgység!…

Mert annak látszik. Egy ember ellen, kinek törhetetlen ellenzéki voltán kívül más hibája nincs, évek óta csúnya hajszát folytatnak. Az üldözést anyagi térre is átvitték. Összeszedték minden adósságát, megrohanták, csődöt kértek ellene, mivelhogy csődbe jutott ember képviselő nem lehet.

Jól van. Ha Magyarországon ez is tisztességes eljárás, hát legyen!… De legalább őrizzék meg a jog és törvényesség látszatát.

Az összeférhetetlenségi bizottság nagyságos tagjai azonban a szabályok legkisebb betartása nélkül mondták ki a pereat-ot az illető képviselőre.

Miért?… Hát a törvény és igazság sokat hánytorgatott új korszaka így kívánta?… Vagy még mindig lehet nálunk valakit üldözni politikai hitvallása miatt?…

Nagyon furcsa. Miért nem gondoltak a bizottság m. t. tagjai arra a - legalábbis - száz mandátumra, miket bírtokosaik csőd nélkül is kevesebb joggal viselnek, mint Sima Ferenc a magáét csőddel?…

Vagy új kollegát akartak mindenképpen a nagyságos urak?…

Valóban, Széll Kálmán elítélő nyilatkozata után a bizottság rosszindulatú tagjainak nemcsak bizottsági tagságukról, hanem mandátumokról is le kellene mondaniok!…

Ámbár ezt ezek az urak nem teszik. A saját mandátumok *drága* nekik nagyon, csak a másé olcsó!…

Debreczen 1899. június 24.

A. E.

151. KLIKK-URALOM

Valljuk be, hogy Magyarországon ma az a legerősebb ellenzék, mely a klikk-uralmat védi a megindult tisztító hadjárat ellen.

Basáskodó kortes-főispánok, stréberkedő helyi nagyságok valósággal körülzárják magukat az atyafiság, érdekszövetség és alárendeltség kötelékével, s ugyancsak megnehezítik a tisztítás munkáját.

Példáért nem kell sehová se menni. Érezzük mi is, hogy az érdekközösség egy elszánt tábora áll velünk szemben, mely mindjárt összeröffen, ha valaki a cirkulusaikat zavarni akarja.

De hogy a purifikáció érdekében ideje már tenni valamit, nyugodtan hivatkozunk a legelső magyar publicistára, Bartha Miklósra, kinek egy, a mi szempontunkból is *aktuális* cikkéből idézünk egynéhány sort:

„…az emberi hiúságnak, haszonlesésnek, alávalóságnak ezek a klikkek az ügynökségei. Közvetítik a királyi tanácsosi titulust, az arany és ezüst érdemkereszteket, az állami építkezéseket, az illegális nyugdíjazásokat, közjegyzői állásokat, a regálebérleteket, a papok és

iskolák segélyezését, a tisztviselői visszaélések eltusolását, a járásbíróságok és adóhivatalok elhelyezését, és liferálták megmérhetetlen *erőszakkal a képviselőket*.

Így fejlett ki hazánkban a vidéki zsarnokságnak legutálatosabb, legfélelmesebb és legtűrhetetlenebb rendszere.

Lehetséges-e megdönteni ezt a rendszert etikai eszközökkel? Lehet-e törvénytiszteletet várni azoktól, kik kenyerük javát a *jogok erőszakos elnyomása közben fogyasztották el?* Bármilyen varázslatos igék hangozzanak is el a kormányelnök ajkáról, megjavulás pusztán a nemes szóra remélhető-e?

Elcsapni a hivatalosan szervezett Magyarországot nem lehet.

De a *nagyméretű személyváltozás* nem kikerülhető. Életünknek apró, de állandóságánál és mindenütt jelenvalóságánál fogva tűrhetetlenné vált mizériáit nemcsak intézmények okozzák, hanem emberek is. Nem mondom, hogy valamennyit ki kell cserélni, de a típusoktól meg kell menteni hazánkat.

Erélyes beavatkozásra van itt szükség, miként a beteg képleteknél. Enélkül elsorvad a kormányelnök jóakarata, „és elöli a dudva a legtisztább búzavetést…”

Arany szavak egy szomorú igazságról. Bizonyítják, hogy a purifikáció érdekében a legkíméletlenebb támadás is jogosult!…

Debreczen 1899. június 29.

A.

152. AZ ELMULASZTOTT HÉTRŐL

Tovább mint egy hét távol voltam Debrecentől. Hírt is alig hallottam felőle. Egy fővárosi lapban olvastam csupán valamit egy felállítandó múzeum tervéről. De helyi lapot nem olvastam, még a Debreczent sem. Most, mikor hazajöttem, ugyancsak érdeklődöm a hosszú hét eseményei után, hogy belejöhessek a - heti krónika-írásba.

Alig történt bizony valami. A múzeum felállítása is sokára teljesíthető terv.

De hogy is juthassunk múzeumhoz, mikor emléktáblára sem telik. Márpedig a legutóbbi műkedvelő előadásból aligha fog telni. Valamintségesen a Szacsvayék hangverseny-jövedelme sem volt elég alapra egy hangversenykörúthoz. Ezt bizonyosan tudom. Első hangversenyöket Zilahon tartották, de bíz’ azt alaposan elmosta a zápor. Szegény bohém társaság alig tudott tovább utazni. A zápor akkor is szakadt, mikor a vonathoz kikísértem őket. De azért nagy jó kedvük volt. Mindenáron reám akarták ruházni a zilahi jövedelmet… Volt eszem, hogy ne fogadjam el!…

…Szomorú idők járnak különben a vidéken. Legalább odalenn a Szilágyságban. Zápor, jégeső, majdnem minden nap. Az öreg Meszes-hegyről csak úgy rohant le a zuhogó zápor, majdnem elöntve a völgyben a várost.

Szomorúan néztem a jégverte hegyekre. Milyen jó szüretre, milyen jó borokra *volt* kilátás. Csak *volt*, a jég elvert mindent.

Arrafelé is aratnak már. Szomorú aratás. Nehéz bajjal vágja a kasza a vadborsótól lefogott búzát, s én, ki szeretem egy kissé a romantikát, egy nótát sem hallottam az arató lányoktól. Sőt - óh, szent romantika - talán még *káromkodnak* is.

Ilyen az élet ott a vidéken. De erről a nagyvárosban mit sem tudnak. Ábrahám főügyész úr pedig éppen semmit. Ő még a lapok olvasásával is felhagyott, amint hallom. Okosan, főügyész úr! Debrecen magyar város, jó magyar hivatalnokainak is kell lenni! Aki pedig jó magyar, az még most sem igen szokott olvasni. (Nem a főügyész úr buzgólkodik a múzeum felállításán?…) Hanem a szeszkereskedők szaklapját csak olvassa tán a főügyész úr. Abból meríthette azt a rengeteg bölcsességet, mellyel annak idején a szeszüzletet megvédelmezte. Még okosabban! Szesz kell a magyarnak, nem sajtószabadság!!…

Egyébként óh, Debrecen, óh, művészetpártoló, olvasni szerető, szesszel kereskedő Debrecen, mégis nehezen voltam távol tőled.

Itt vagyok, és várom, hogy milyen eseményeket dobsz ki magadból, s miről írhatok majd a hét krónikájában!…

Debreczen 1899. július 12.

Dyb.

153. AZ „AFFAIRE”

Evvel az agyoncsépelt, már-már megunt témával folyton és folyton kell foglalkoznunk.

Ez az affaire nem az igazság harca csupán, mint azt a Dreyfus-pártiak vélik; nem is egy nemzet megtorló igazságszolgáltatása, mint a francia zsidógyűlölő „nacionalisták” hirdetik; még csak nem is „bagatell”, mint a közönyösök nem csekély tábora szokta unalmasan megjegyezni. Nem a Dreyfus személye körül folyik ez a vég nélküli harc. Ugyan ki fogja elhinni, hogy a mi korunkban a puszta *igazság* eszméje milliókat lelkesít?… Ki fogja elhinni, hogy a nemzeti becsület és az igazi hazaszeretet mindenképpen egy ember meggyilkolására törekszik?… S ki fogja végül elhinni, hogy egy ok és semmi tartalom nélküli szélmalomharc képes milliókat lázba hozni?…

A Dreyfus-ügy felséges küzdelem. Nem a Dreyfus személye, nem is a küzdelembe dobott nagyhangzású, de üres jelszavak teszik azzá, hanem a harcnak tulajdonképpen csírája, melyből *véletlenül* éppen a Dreyfus-affaire sarjadzott ki.

Franciaország még mindig a gloire nemzete. Még mindig az a csodálatos nagy, csodásan hatalmas nemzet, mely egyformán nagy hibáiban, erényeiben.

Vádolhatják, s meg is vádolják ezer hazug váddal, bepiszkolhatják ezer rágalommal, de az az állítás, mely az affaire-ből süllyedésre, rothadásra következtet: a legüresebb, leghitványabb ráfogás.

Franciaországban a tisztulás nagy processzusa folyik.

A Dreyfus-ügyet megragadták a köztársaság régóta fondorkodó ellenségei, de ugyancsak a Dreyfus-ügy adott alkalmat az önzetlen francia hazafiaknak, hogy végre is leszámoljanak a korona-becsempésző törekvésekkel.

Franciaország emberfeletti, nagyszerű küzdelmekkel szerezte meg azt a jogot, hogy minden európai formáknál tisztább formák s összes avult eszméinknél nemesebb eszmék szerint éljen.

Ezek a jogok erősek, mert emberiek: megdönthetetlenek, mert igazak!… Nem „Isten kegyelméből”, de Isten segítségével és *saját erejéből* szerezte azokat a jogokat, melyeket tőle elragadni készülnek a klerikalizmussal szövetkezett royalisták, a históriát kicsúfolni akaró sötétség és reakció.

Az egész művelt világ izgalommal nézi a harcot, s lelkéből óhajtja az igazak győzelmét. Talán ez az óhaj nem olyan nemes, mintha csak Dreyfus megszabadulása volna a tárgya, de még mindig felemelő és becsületes.

Óhajtjuk az igazak győzelmét, mert a veszteség mindnyájunké lenne. Ha az emberi jogok hazájában is győzne a reakció, egy új középkor vár az emberiségre!

Bízunk a történelem csalhatatlanságában, az *eszme* győzelmében. Dreyfus megszabadul, s az ő megszabadulása *letipró* veresége lesz a reakciónak!…

Ez az affaire jelentősége.

Felséges, korszakot jelentő küzdelem, s ebben a küzdelemben Dreyfus személye csak másodrangú. Ha pedig az igazság fog győzni, a győzelem értéke felér az ördögszigeti gyötrelmes évekkel már csak azért is, mert ez a győzelem egy névhez fog fűződni, és ez a név: a Dreyfus Alfréd neve!

Debreczen 1899. július 13.

Ady Endre

154. ÚRI HÓHÉROK

Valljuk be így magunknak, hogy nem minden ok nélkül néz bennünket a Nyugat egy része barbár népnek.

Azt hiszem, boszorkányt is nálunk égettek utoljára, de az utolsó boszorkányégetés óta még mindig van nálunk szerepe az istenítéletek különböző nemének.

Nem tudom, hogy a közelebbről inkriminált tébolydai kegyetlenségek bírtak-e alappal, de az a körülmény, hogy a kegyetlen vádakat az egész ország komolyan vette, eléggé bizonyítja a mi ázsiai állapotainkat.

A mocsai vallatási módszer engem is megdöbbentett, de mosolyognom kell azokon a következtetéseken, melyeket az esethez a lapok nagyképű moralistái fűznek.

Hogyan? Olyan rendkívüli a mocsai eset? Nem hinném. Kegyetlenebb talán a rendesnél, de egyáltalában nem szokatlan.

Hjha! Nálunk még értenek a vallomások kicsikarásához!…

A mocsai vallatók kissé túlbuzgók voltak, de csak sablon szerint jártak el.

Hogy is szokott ez nálunk történni?

Beszállítják a község házába a gyanú alatt levő atyafit. Két markos csendőr, nótárius, falusi bíró, kisbíró már ott várják, esetleg ott van a szolgabíró úr is.

- Hová tetted a lopott holmit?… Ez az első kérdés. Nem valami barátságos, de még mindig barátságosabb a vallatási műtét folytatásánál.

Mikor a csendőr urak elfáradtak, s a gyanúsított atyafi a kapott pofonoktól a mestergerendát rágja kínjában, a bíró és a kisbíróra kerül a mulatság. Zsineggel szorítják össze a vádlott kezeit, s mikor az a fájdalomtól ordítani kezd, a bíró elérkezettnek látja az időt, hogy kiüsse vagy három fogát.

Erre már a szolgabíró úr is lehúzza a kesztyűjét. Ő is ember, had élvezzen ő is.

Mikor aztán az új erőt gyűjtött csendőrökre kerül a sor, a delikvens úgy vall, mint a parancsolat.

Egyszerű, világos és könnyen érthető az egész eljárás!

Emlékszem, egyszer Szilágy megyében a csendőrök hordókba rakták a vádlottakat, s úgy gurították le egy magas dombról őket.

Ebben már leleményesség van. És hány hasonló esetről tudunk mindnyájan, de elő nem állhatunk velök, mert hogy tanúk ne legyenek, arról gondoskodnak a derék vallatók…

A mocsai eset egy a sok közül. Az úri hóhérok csak bevett szokás szerint jártak el. A baj régi, s az orvoslásnak radikálisnak kell lenni.

Azt hiszem azonban, hogy az orvoslásig sok idill fog még lefolyni a községházakban!…

Debreczen 1899. július 13.

ae.

155. „TÖRVÉNY, JOG ÉS IGAZSÁG”.

„Ígérni nehéz!…”

Ha jól tudjuk, ezt a mély értelmű mondást boldogult Andrássy Gyula grófnak szokták tulajdonítani.

Akár ő mondta, akár más, hűséges kifejezője az igazi magyar jellemnek, mely a kimondott szót szentnek és minden körülmények között beváltandónak tartja.

„Nem ismerek különbséget a magán- és politikai becsület között.”

Erről a mondásról már biztosan tudjuk, hogy a Széll Kálmáné. Szép és becsületes jelszó. Annak idején annál nagyobb tetszéssel fogadták, mert a magyar politikai élet legújabb korszakában a magyar közélet vezetői szemtelen jezsuitizmussal emelték érvényre azt az elvet, hogy más beszámítás alá esik a privát és más alá a politikai becsület.

Széll Kálmán, mint az egy becsületes államférfiúhoz illik, nem osztja a politikai kufárok elvét, nem tesz különbséget becsület és becsület között.

Szép nyilatkozat volt, s őszinteségében nem akarunk kételkedni.

Azelőtt és azóta is sok szép nyilatkozatot hallottunk a kormányelnök úrtól. Valóban, annyi szépet nem mondott és nem ígért még kormányelnök, mint ő. Mintha az elnémult Apponyi szerepét óhajtaná betölteni, minden beszéde telve van tetszetős teóriákkal, hatástkeltő szólamokkal, nagyszerű ígéretekkel.

Vajon ismeri-e a kormányelnök úr az „ígérni nehéz” mondást?… Ha ismeri, bizonyára igaznak tartja. Ezt elvárhatjuk attól az államférfitól, aki a *becsület* fogalmát olyan kifogástalanul precizírozta.

Megkérdezzük pedig ezt azért, mert a miniszterelnök úr szép ígéretei nagyon is összehalmozódtak már, s teljesítésüket nehezen várjuk!…

„Törvény, jog és igazság.” Minden ígéretnek ez volt az alapja, s minden ígéret között ez okozott legnagyobb örömet.

De talán ideje volna az ígéret beváltására gondolni!

Hiába tesszük fel a legjobb, legrózsaszínűbb szemüveget, nem látjuk azt a változást, melyet a „törvény, jog és igazság” uralmának szükségszerűleg elő kellett volna idézni.

Szerte az országban még mindenfelé ostromállapot van. Erőszak, jogtalanság és igazságtalanság minden téren. A főispáni székekben ott ülnek még a hitványság eszközei: a megyei harambasák s körülöttük a konclesők egész serege, a korrupció kétlábú miazmái: a zsoldért esengő stréberek.

A választói névjegyzék reformja csak a mameluktábort neveli, s a lajstromkészítő bizottságok csak úgy édelegnek a legszebb polgárjog elkobzásában.

Az adósróf a legjobban működik. Ide s tova félig már beteljesedik a szociálisták álma: minden az államé lesz. Ellenben képtelenek lesznek megélni az állam polgárai.

Azután ezer meg ezer önkény, igazságtalanság, törvényszegés, korrupció, panama!…

Így állunk eddig. A „törvény, jog és igazság” még mindig csak ígéret, és ha csak ígéret marad, Széll Kálmán bűnösebb minden elődjénél.

Mert azok nem tettek cikornyás beszédben szédítő ígéreteket. Törvényt szegtek, romboltak vakmerően és nem szűr alatt. Igazságot nem adtak, de nem is ígértek.

Ünnepeltetni magunkat szép beszédekért, hatalmas ígéretekért, de az ígéretekből mit se váltani be: nem harmonizál a politikai és magánbecsület egyesítő teóriájával.

Ismételjük: „ígérni nehéz!”… A magyar jellem egyik páratlan tulajdona: a kimondott szóhoz való ragaszkodás.

Figyelmébe ajánljuk ezt Széll Kálmánnak. A tizenkettedik órában vagyunk, s ígéretekkel hitegetni a nemzetet már nem lehet. Mert ezután csak egy ígéret jöhet: „amennyiben terveimet végrehajtani képtelen vagyok, átadom a helyem méltóbb embernek”.

De ezt az ígéretet azután *muszáj* is lesz ám beváltani!

Debreczen 1899. július 15.

A-y E-e.

156. A HÉTRŐL

Félszázad év után eszébe jutott a nemzetnek, hogy valaha régen, mikor nem „Übermensch”-ek, de félistenek éltek és küzdöttek a legfelségesebb harcban, volt neki egy nagy dalnoka, akit átszúrt szívvel dobhattak bele egy hevenyében ásott közös sírba, s kinél nagyobb költője nem volt, s nem is lesz tán soha!…

Az iskolában talán nem így tanítják, az Akadémia talán kétségbe vonja, hogy valaki lehet nagy költő anélkül, hogy középiskolai tanár vagy biztosító intézeti hivatalnok lett volna, de a nemzetre nem lehet úgy ráoktrojálni a poétákat, mint a központból támogatott kormánypárti képviselőjelölteket. - Petőfi a mi legnagyobb költőnk, akármit is mondjanak a gyulai pálok!…

És a nemzet most készíti elő legnagyobb költőjének apoteózisát. Hogy mennyire országra szóló ünnep lesz a júl. 29-iki ünnep, bizonyítja az, hogy még Debrecenben is ünnepelni fognak. Sapienti sat.

Ötven év után. Ennyi idő kell Magyarországon, hogy valakit felismerjenek. Feltéve, ha az a valaki Istentől megáldott, igazi lánglélek. A Heltai-Makai-féle léha törpeségek úsznak az anyagi és „erkölcsi" elismerésben, szegény Reviczky Gyula pedig részletekben halt meg; igaz, hogy mikor már enni sem tudott, volt elég ennivalója.

Mit várjunk aztán mi, szegény epigonok? Írunk, mert a szívünk kényszerít, hogy írjunk. Küzdünk lenézéssel, közönnyel, nyomorral, s mikor megvetve az olcsó reklámot, összeszedjük, amit írtunk, s aminek minden sora egy-egy órával kurtította meg a nyomorúságos életünket, várhatjuk, hogy észrevegyenek, hogy méltányoljanak. Léhaság, pikantéria, gésa gimnázium szerez nevet is, kenyeret is, de nemesebb ambícióval legfeljebb is éhen lehet halni!… Az aszfalt még nem a kultúra jele, mi pedig még csak a XVI. században élünk.

Komárom megye talán még ott sem tart. Ott még elevenen égetik meg az ártatlan embert!… Az ég szerelméért! meg kell tiltani, hogy a mocsai esetről szóló lapok külföldre jussanak!… Mert az orosz cár még el fog küldeni egypár százezer kozákot, hogy egy kis civilizációt hozzanak közibénk!…

Szél Kálmán az utolsó országgyűlésen ígéretet tett, hogy a mocsai ügyben szigorú nyomozást rendel el. Hányadik ígérete ez már Széll Kálmánnak?… Talán még ő sem tudja!…

A miniszterek és a hon atyái pihennek. Bizonyára fürdőn hűsölnek, hiszen fürdőn van most mindenki.

A múlt este élvezettel tanulmányoztam az Angelotti-orfeum közönségét. Ötven percentje szalmaözvegy. És akik máskor többnyire papucshősök, micsoda vivőr alakokká válnak szalmaözvegységük idején!… Na, de nem árulkodom. Hátha a lap egypár fürdőző feleség kezébe kerül. Nem akarnám, hogy baj legyen.

A rossznyelvek sokat beszélnek egy előkelő szerepű fiskálisról, aki ugyancsak megjárta. Röviden: míg más nős ember azért nem megy fürdőre, hogy itthon egy kissé kitombolja magát; neki éppen azért kellett fürdőre menni, mert idehaza nagyon korán és szokatlanul merészen kezdte el a szalmaözvegység pajkosságait… Így mondja a fáma…

A mezőn nincs holtszezon, még mindig tart az aratás. Késő kívánság, de bárcsak áldásos lenne!… Hogy bírjuk el a kvótaemelést, a pénztárnokok amerikai útját meg a katona urak követeléseit, ha az aratás eredménye-gyenge lesz?!…

Debreczen 1899. július 15.

Dyb.

157. ÜNNEPNAPOK

A nagy idők jubileumának vége felé járunk.

A század végén ünneplőbe öltözött a magyar, hogy a megvénült század legszebb korszakát kegyeletes szívvel, lelkesedéssel s illő pompával ülje meg.

Fáj nekünk nagyon, hogy a nagy ünnepen nem úgy vett részt Debrecen városa, ahogy kellett volna, ahogy szerettük volna.

Azokban a nagy időkben dicső szerepe volt. Akkor volt Debrecen a legnagyobb, s akkor érdemelte meg igazán, hogy az ország szívének, hogy a magyarság lelkének nevezzék.

Hogy lett a régi, lelkes Debrecenből a mai közönyös, lelkesedni képtelen Debrecen - nem kutatjuk. Annyi tény, hogy nem csak a hatalom szolgái tették azzá.

A kor betegsége, a fáradtság, kimerültség, apátia Debrecent sem kerülte ki.

Hiába keresünk egy jelt, egy igénytelen emléket, mely a nagy napok nagyszerűségét, jelentőségét juttassa eszünkbe. Egy primitív iparosmunka: a kőoroszlán volt egyedüli emlék, kedden azt is kiszállítják a városból.

Kisvárosok, ismeretlen nevű falvak apró házai közt megtaláljuk a nagy idők emlékét; nálunk nincs semmi jel, amely hirdetné az eljövendő s talán fogékonyabb szívű utódoknak, hogy mi is érdemesek vagyunk a nagy idők vívmányaira, mert emlékezünk!…

Fáj, nagyon fáj ez a szomorú valóság nekünk. Debrecen város nem emelt emléket sem a nagy időknek, sem minden korszak legnagyobb magyarjának: Kossuth Lajosnak…

Néhány lelkes ember a jubileum alkonyán két emlékünnep rendezésén fáradozik. Közel van ez a két ünnep. E hó utolsó napján lesz az egyik, aug. 2-án a másik.

Az első ünnep a szabadságharc dalnoka, a legnagyobb magyar költő halálának félszázados évfordulója, a második a debreceni csata napja lesz.

Szépnek, impozánsnak kell lennie mindkét ünnepélynek, s hogy az legyen, Debrecen közönségétől függ!

Bárcsak felengedne a szíveket borító jég, bárcsak megtörne a dicső múltat feledő közöny, s egy szívvel, egy lélekkel ünnepelne egész Debrecen!…

Akkor talán megtermékenyülnének a szívek, s közössé lenne az az akarat, hogy méltó emlékek jelöljék a nemzetnek s Debrecennek is legnagyszerűbb, legfeledhetetlenebb korszakát!…

Debreczen 1899. július 17.

(A.)

158. A HÉTRŐL

„Még egy merénylet, s én mentve vagyok” - vélekedhetik Szerbia korhely exkirálya: Milán, mikor méltóságosan fogadja a gratuláló deputációk hosszú sorát.

És amilyen szerencséje van ennek a koronát hordott ruénak, megtörténhetik, hogy megszabadulásának örömére nemzeti ajándékkal lepik meg hűséges szerbjei, s adnak neki mondjuk: egy milliócskát.

S akkor Milán úr elérte célját. Kissé ki is pihente magát, zsebpénzt is szerzett, visszatérhet az elhagyott világba…

…A párizsi demimondok pedig szövik, szövögetik a sok fényes álmot visszatérő száműzött királyról s csengő, fényes szerb aranyakról…

*

A hágai tréfás kongresszus még mindig ingyen mulattatja Európát. És valóban mulatságos ez a „békésdi” játék. Megvan benne a komikai hatásnak legfőbb eszköze: az előadók végtelenül komolyan veszik szerepeiket. Hogy a hatás teljes legyen, csak egy kis háború kellene.

*

Dewey admirálist óriási lelkesedéssel fogadta Trieszt. A tengernagy urat meg is interjuvolták, s ő elmondta nagyszerű terveit az amerikai hajóhad felállítására nézve. Harcias katonatípus Dewey úr; új típus ez a büszke *Unió* szabad, felvilágosodott földjén, mely először rázta le magáról a militarizmus jármát.

Most már lesz hadserege is az Egyesült Államoknak.

Így halad az emberiség - *hátrafelé!*...

*

A szocializmus, melyet a „jövő zenéjének" nevezett el a tartalom nélküli frázisok kora, nagyon is hangosan kezdett bele a forradalmi indulóba.

Nemcsak Belgiumban, nálunk is. A budapesti szocialisták már forradalommal fenyegetőznek… Egy szegény embert a nyomor halálba kergetett, s az utolsó sorokban, hátrahagyott levelében a gazdagokhoz fordul: ne hagyják éhen veszni a szegényt!… Dehogy hallják meg a nyomor segélykiáltását. Felfordult világ ez, mely nem egykönnyen fog észretérni!…

Pedig még most sokat segíthetne egy kis humanizmus, meg egy kis - *demokrácia*...

*

Egyik laptársunk erősen állítja, hogy Debrecenben felférne a nyári színkör. - Nem vitatkozási kedv kényszerít, hogy ellentmondjunk.

Azért, mert az orfeumoknak, hippodromoknak közönsége van, nem következik a nyári színkör szükségessége.

Bárcsak volna reá szükség! Mi örülnénk legjobban. De ha - kissé merész feltevéssel - a színházbérlő közönséget kivétel nélkül olyannak tekintjük, melynek a színháztól nyújtott élvezet életszükséglet, még mindig nincs meg az a közönség, mely egy nyári színházi szezont biztosítson, mert a közönségnek éppen ez a része az, mely a nyarat Debrecentől távol tölti. A közönség nagyobb részéről pedig nehéz szívvel, de biztosan állíthatjuk, hogy örömestebb áldoz könnyebb élvezetekre, mint színházra, mely az ő szemében szintén időtöltésre alkalmas komédia, csakhogy drágább a többinél.

*

Orfeumoknak, hippodromoknak akart konkurrenciát csinálni Lányi Géza is, ki daltársulatával másodszor kereste fel a héten Debrecent. Közönsége másodszor sem volt, de - őszintén szólva - nem is nagyon érdemelte meg a társaság. Magán Lányi Gézán kívül talán csak az egy Nánássy Géza tudott élvezhetőt nyújtani. A Lányi-féle társulatok nem képesek Debrecenből kiszorítani az orfeumokat.

*

Közelednek az ünnepnapok. Petőfi-ünnep s a debreceni csata napja.

Készüljünk a nagy poéta ünnepére, ki nem volt ugyan főrendiházi tag, nem volt tagja az akadémiának sem, s annál kevésbé titkára.

De nagyobb, igazabb poéta volt minden idők magyar költőjénél!…

Debreczen 1899. július 22.

Dyb

159. HAZAFIATLAN OLÁH FŐPAPOK

Van-e Széll Kálmánnak programja a nemzetiségi kérdést illetőleg, nem tudjuk.

Annyit látunk, hogy a mi kedves testvéreink sohasem okvetetlenkedtek annyira, mint éppen mostanában, a Széll-rezsim óta.

A szász szemtelenkedések nap nap után ismétlődnek.

A tót pánszlávok mesterkedése kezd komolyabbá lenni, mióta egy *magyar* parlamenti pártban, *a néppártban* találtak szövetségesre.

Legutóbb sokat írtak a lapok a muraközi fiatal horvát papok izgatásairól is.

Egyszóval az izgatók nyugodtan munkálkodnak. Legalább mi nem látjuk a magyar állameszme hivatásos őreit sehol.

De főképpen nem látjuk az oláh agitátorok üzelmeivel szemben. Maguk a magyar kormány által zsíros állásba jutott főpapok közül is nem egy van az oláh nép bujtogató[i], a magyar állameszme ellenségei közt.

S mit csinál a kormány? Eltűri például, hogy a magyarcsékei kerületben a kerület *szabadelvű* pártja hivatalos jelölt gyanánt támogasson egy tizenhárom próbás dákorománt. Eltűri egy-egy megvadult ellenszegülő törekvéseit. Eltűri, hogy azt a néhány hazafias román lelkészt, kik nem vesznek részt a dákoromán komédiában, felettes egyházi hatósága valósággal üldözze, s úgyszólván erőszakkal nevelje bele a hazaáruló oláh agitátorok táborába.

Készséggel szolgálhatnánk nevekkel is.

Egymás után jönnek a panaszok azokról a hazafiatlan oláh főpapokról, kik írtóháborút indítottak egyházmegyéjük magyar érzelmű papsága ellen.

Felhasználják a magyar kormány által a szegényebb lelkészek számára nyújtott segélyt, melyet csak kipróbált dákoromán papoknak adnak, s megvonják azt azoktól a lelkészektől, kik a legnagyobb szegénységben is jó hazafiak.

És a magyar kormány nyugodtan tűri mindezt. Nem látunk semmi intézkedést a dákoromán főpapok üzelmei ellen.

Az eredmény pedig kétségtelen. A magukra hagyott, anyagi zavarokkal küzdő lelkészek kényszerítve lesznek a többség táborába állani, s az okos nemzetiségi politika elveszti legerősebb s legeredményesebb támogatóit.

Lépjen fel végre a kormány a dákoromán főpapok ellen, s ne tűrje tovább, hogy élén álljanak az államellenes harcnak, s valósággal írtóháborút folytassanak magyar érzelmű papjaik ellen.

Ha gyors segítség nem érkezik, elveszítjük az oláh papoknak azt a csekély hányadát, mely hazafiasan gondolkozik.

Mert szép dolog hazafinak lenni, de miért küzdjenek ők, ha a hazafiasságukért történő üldöztetést maga a magyar kormány is nyugodtan tűri.

Debreczen 1899. július 24.

A. E.

160. A „KORTÁRSAK”

Szegény Petőfi, ha véletlenül valami csodából megjelenne köztünk, bizonyára nagyon csodálkozna. Milyen népszerű is volt ő ötven évvel ezelőtt!…

Nagynevű emberek, díszes állású urak egymás után visszaemlékeznek arra az időre, mikor boldoggá tette őket egy-egy találkozás a nagy poétával.

Fölkelnek a „kortársak”. Mind, mind előkelő urak. Mindegyiknek van egy története, amelynek vége az, hogy mennyire tisztelték ők ezt a „tüneményszerű lángelmét,” s milyen boldogok, hogy beszélhettek vele.

És minket, kik már oly távol esünk a nagy időktől, kik csak írásokból ismerjük a magyar őserő legnagyobb szülöttének élettörténetét, most egyszerre megszáll a - kétség…

Hogyan? Hát amit mi eddig Petőfi életéről olvastunk és tudtunk, üres mendemonda?…

Hiszen a „kortársak” rajongással szólnak róla, s azt állítják, hogy boldogok voltak, mikor köntösét érinthették?!…

Hiszen Petőfi akkor a világ legszerencsésebb poétája volt, akit már életében megértett, akiért már életében rajongott mindenki.

Micsoda hitványság volt meghamisítani ezt az igazságot s elhitetni a serdülő milliókkal, hogy a nagy költőt kora nem méltányolta eléggé?!…

És azért csak olvasunk régi írásokból. Azok mást beszélnek. Nyomorról, küzdelemről, sorscsapásokról, igazságtalanságról, szomorú és sötét dolgokról.

Azok a nagy urak, kik most büszkén „emlékeznek vissza”, kik most sorba kamatoztatják a jóféle Petőfi-tőkét, míg élt, lenézték a szegény egzaltált embert, kopott, fakó poétát.

Hiador írja, hogy nagyon sokan az utcán is szégyelltek vele végigmenni, s bizonyára Görgey hadvezér úr sem volt olyan nagyon megilletődve a Petőfivel való találkozáskor, mint ahogy most állítja egy levelében, melyet valami német laphoz intézett.

Ez az igazság, ez a historikum. És ezt az igazságot szinte megköveteli a Petőfi hatalmas egyénisége.

Nem volt ő olyan kicsiny ember, hogy saját kora megértse, hogy saját „kortársai” méltányolják.

A mostani visszaemlékezések a siker eredményei. A siker minden, és mindent megszerez. Megszerzi a rajongó „kortársakat” is.

A valóság pedig az, hogy ötven év kellett ahhoz, hogy Petőfit megértsék, csodálatos nagyságát méltányolni tudják.

Kora nem értette meg, a „kortársak” nem jól emlékeznek.

Ne vegye ezt a pár sort kegyeletlenségnek senki.

Sokkal nagyobb jelentőségű, sokkal szebb a legnagyobb magyar költő ünnepe, ha tisztába jövünk a „kortársak” visszaemlékezéseivel.

A Petőfi nagyságának közös tudata a félszázad év után babérral fedett sír, a költő *kora* által megtagadott hódolat megnyilatkozása az utódok szívében: ez a *Petőfi-ünnep jelentősége*.

Debreczen 1899. július 25.

Ady Endre

161. A RENNES-I TÁRGYALÁS

Jólesik remélnünk, hogy az aug. 7-iki tárgyalás *a Dreyfus-ügy* végét jelenti.

Ideje volna. Ettől a nehéz betegségtől nyög az egész művelt világ, s főképpen sínylődik Franciaország, mely ezt a sorsot *semmi esetre* sem éremelte meg.

Bűnös vagy ártatlan, dőljön el már végre! Legyen befejezve a tizenkilencedik század végének francia forradalma, s a harcból egy kerüljön ki győztesen: a gloire nemzete, ez a csodás, zseniális náció, mely a haladásban mindég elöl jár, s a haladás ellenségeit legelőbb szokta leverni.

A rennes-i bíróság vissza fogja adni Dreyfus szabadságát. Eddig még minden ártatlansága mellett bizonyított. De a rennes-i ítéletnek nagyobb diadala nem a Dreyfus szabadsága, hanem a reakció veresége s Franciaország becsülete lesz.

Másodrendű kérdés itt a Dreyfus sorsa.

Azt kell dokumentálni egész világ előtt, hogy egy erkölcstelen és becstelen bíróság nem mondhat titkos motívumok alapján ítéletet valaki felett, akár hazaáruló, akár ártatlan az!

Meg kell mutatni a rennes-i ítéletnek azt, hogy az emberi jogok s haladás nemzete nem engedi a középkor visszatértét, mert két középkori intézmény: katonaság és katolikus papság úgy óhajtanák.

S meg kell főképpen győzni mindenkit, hogy Franciaország saját ügyeiben nem szorul a többi népek befolyására vagy tanácsára; elintézi ő maga, s nem óhajtja tudni, hogy a Sajó-Szent-Kötélen megjelenő hetilap revizionista vagy antirevizionista-e, s arra sem kíváncsi, hogy Picquart ezredes mivel tette magát érdemessé a budapesti díszkardra.

Rennes-ben összeül a bíróság, s igazságos ítéletet mond igazságos adatok alapján.

Ha Dreyfus ártatlan, lakolni fognak az istentelen bírák; össze lesz tiporva a reakció, vissza fogja nyerni nyugalmát Európa beteg, ideges társadalma, s ami mindennél több: a nagy Franciaország ismét győzelmet aratott!…

Várjuk a rennes-i tárgyalást, hogy legyen már egyszer vége a Dreyfus-ügynek, mely csak Franciaországban mély jelentőségű, de Európa többi részében s minálunk is az idegesség századának egy rohama: betegség, melyet hideg vízzel szokás és kell gyógyítani!…

Debreczen 1899. július 26.

A. E.

162. EGY ÜNNEPI BESZÉD

Mikor a Batthyány utcán összeverődött az a kisszámú közönség, mely emlékezni tudott és akart, felállott egy lelkes férfi, professzora a kálvinisták debreceni főiskolájának, s belekezdett ünnepi beszédébe.

Szép volt a beszéd. Nem olyan, mint a hagyományos ünnepi szónokoké szokott. A szónok nem látta az ünneplő közönség arcán a lelkesedést. Nem mondta, hogy most egy összeforrt nemzet ünnepel. Nem hitte, hogy a nagy költő diadalmas eszméi szentelik meg az ünnepet. Úgy beszélt csak, ahogy a szíve diktálta, ahogy a lelke parancsolta.

Megérezte a szívek dobbanását, s a szívében támadt sejtés megsúgta neki, hogy ünnepünk nem tiszta, nem őszinte. Érezte, hogy közönyünkből, önzésünkből, a porból a Petőfi emléke sem képes kiragadni bennünket, s ez az érzés reánehezedett felgerjedt szívére.

Nem, ez a kor nem a hálás utókor, nem az ünnepek s nem az ünneplők kora. Hogyan tudják megérteni a költő nagyságát, a szellemi felség nagyszerűségét, mikor minálunk mindennek értéke van: pénzben kifizetett értéke.

Mit tudunk mi azokról a kincsekről, melyek a költőt Rotschildjainknál gazdagabbá tették, csak azt látjuk, hogy bankot nem alapított, biztosító társaságokat nem vezetett, vagyont nem gyűjtött, pártkasszára nem áldozott, s őfelsége kormánya előterjesztésére nem adományozott neki magyar nemességet, melynek értékét *ötven év óta* úgy megnövelte az ostoba emberek hiúsága.

Minálunk mindennek ára van. Még a Petőfi emlékét is tudjuk kamatoztatni. Kacagjuk az eseményeket, s érthetetlen előttünk a Petőfi lénye.

Ezt gondolhatta, ezt érezhette - hiszen ezt látjuk mindig - a mi ünnepi szónokunk is.

Sok szép beszéd hangzott el a Petőfi-ünnepen. Magyarhon húszezer poétája is kitett magáért. De legőszintébb, legfájdalmasabban igaz a debreceni professzoré volt, ki fájó szívvel nézi az eszménytelen kor őrült forgását, s félrevonul a százados falak közé, s elmerül a múlt szellemi kincseiben, melyek neki egy szebb, nemesebb korszakról beszélnek…

Debreczen 1899. augusztus 1.

A.

163. 1849. AUGUSZTUS 2.

Ma ötven éve szomorú nap virradott Debrecenre. Termőföldjét magyar vér locsolta, pedig olyan drága volt már akkor a magyar vér!

Nagy volt az ellenségünk, mert nagy volt az igazságunk!…

A legszentebb küzdelem közel volt már akkor a *véghez*. Debrecentől Világosig olyan rövid volt már akkor a mi szerencsétlen végzetünk útja.

Milyen volt az út az aradi Golgotáig - miért tekintsünk reá vissza?…

A mi szemünk a debreceni csatatéren tekint most bánatosan végig; a mi szívünk ahhoz a sírhoz vezet most bennünket, hol porladó hősök felett haldokló oroszlán szimbolizálja a szíven átszúrt nemzetet.

Hogy harcolt még Nagy Sándor hős serege!… Alig bírt vele a zsoldosok tízszer nagyobb hada, mintha érezte volna, hogy ezé a harcé lesz a babér utolsó levele - mintha minden szívbe titkos sejtelemként szállott volna a nagy katasztrófa érzete, s nem akarta volna megvárni a rémítő órát, mikor a hősök serege megalázva, lefegyverezve áll a legzsarnokabb koronás fő szolganépe előtt!…

Gyászos, szomorú nap ez a mai.

Segesvár alatt megdől a hős Bem rettenthetlen hada, s átszúrja egy nyomorult kozák lándzsa a legnemesebb magyar szívet, s pár nap múlva nagy Debrecen borul mérhetetlen gyászba: temeti Nagy Sándor holt vitézeit, a hősi harcban elhullt bajnok honvédeket…

A haldokló kőoroszlán ráfekszik a hősök sírjára…

Az oroszlán nem halt meg! Királyi vadat nem teríthet földre hitvány orvvadász.

Az a kőoroszlán könnyebb a porladó hősöknek a feledés súlyánál.

Őrködik, emlékeztet, mint elmúlt idők sóhaja, mint kővé vált fájdalom…

…Nagy Debrecennek minden röge szent. Megszentelte a honfikönny, vér és ima!

De az a sír szentebb mindegyiknél. Szentély, talizmán, kereszt és Golgota.

Minden füve a feltámadás lehelletétől nyert életet, s minden porszemében a magyar élet záloga van…

…Nem féltjük mi Debrecent, hogy oltárán megszűnjék égetni a magyar tűz lángját. Magyar volt, nagy volt mindig, s az lesz ezután is, mert hantjai negyvennyolcas honvédeket borítnak.

Az a sír a honszeretet élete lesz addig, míg Debrecen a nagy Debrecen marad, s élő átok, ha valaha magyarságát, hazáját feledné!…

Hintsetek virágot a sírra, a mi mártírságunk, a mi megváltásunk szent helyére. Legyen zarándokhely az mindenha, melytől vérző szívünk akkor is reményt hoz, ha bent a fórumon kufárok is ütöttek tanyát.

Legyen áldott annak a sírnak minden porszeme, s legyen az a sír haldokló oroszlánjával örök parancs arra, hogy kell megvédeni ezt az édes, ezt a szent hazát!…

Debreczen 1899. augusztus 2.

Ady Endre

164. A ZÜLLÉS ÚTJÁN

Ausztria még egyszer, utoljára históriát akar csinálni.

A szabadsággal nem tudott élni, az abszolút uralmat nem akarja tűrni.

A beteg ember szimptómái ezek. Nem elégíti ki semmi, nincs orvossága semmi, csak a halál.

Züllik, bomladozik feltartóztathatlanul ez az összetákolt földdarab. Késleltetni bomlását már az agg uralkodó személye sem tudja; a legnagyobb történelmi hazugság, melynek neve Ausztria, közel van a véghez.

Az a harc, ami most a 14. § miatt folyik, nem érdemel rokonszenvet.

Ausztria németei szinte provokálták az alkotmány felfüggesztését, hogy nyugodtan tűzhessék ki a fekete-piros-arany lobogót, és énekelhessék a német egység izgató dalát.

Mint minden vihar előtt, most is megjelentek a leveli békák: - a jósoló politikusok.

Ők már látják egész Ausztriát lángba borulni, s látják, mint mennek a magyar katonák forradalmat fojtani, csendet csinálni, s mint fogja a kényszerűség megteremteni a régi álmot: a magyar hegemóniát…

Nem szoktuk a politikai haruspexek jóslatait komolyan venni, de tagadhatatlan, hogy most nem hiányzik jóslataikból a valószínűség.

Ami most Ausztriában nap nap után történik: kész forradalom.

A Salzburgban és Gablonzban lefolyt dolgok már nem jámbor tüntetések. Az utcaharcok forradalmat jelentenek, s az első vérontás csak vadabbá teszi a tömeget…

Szeretnők, ha nekünk semmi közünk sem volna az Ausztriában történtekhez. Ausztria népei végeznék el egymással a számadást, és nekünk ne okozna semmi fejtörést.

Sajnos, a bomladozó Ausztria legújabb eseményei veszedelmesen közelről érintenek bennünket. A játék részben, sőt nagy részben a mi bőrünkre megy.

Mindazonáltal nem látjuk a magyar politikusokat őrálló helyeiken. - Nem látunk semmi óvó, előrelátó intézkedést a jövőre nézve.

Még mindig közös a sorsunk avval az állammal, mellyel csak alkotmányosan szabad és lehet együttélnünk, s melynek immár nem csak alkotmánya van felfüggesztve, de mely forrongó mozgalmaival, fenyegető forradalmával a legnagyobb veszedelem reánk nézve.

Itt az ideje, hogy a háromszáz éves küzdelemnek eredményt szerezzünk. Jog, igazság, törvény és józan ész tiltakozik a további együttélés ellen.

Maradjon magára az a bomladozó, pusztuló földdarab, s érje el mielőbb százszor megérdemelt, nyomorult vesztét.

Debreczen 1899. augusztus 7.

A. E.

165. A MAGYAR BECSÜLET VILÁGOSA

Ott ég-e a szégyenpír minden honfi arcán, vagy már szégyenleni sem tud a magyar?…

Érzi-e a nemzet azt a pofoncsapást, melyet a mai napon, a félszázados évforduló egyik legszomorúbb napján, legádázabb ellenségeitől kapott?…

Van még magyar büszkeség?… Vagy tán magyar sincs többé a hazában?… Megtörtént!…

A Hentzi-szobrot nagy ünnepséggel avatták fel ma délelőtt. Felcsendült a Gotterhalte, melynek hangjai mellett olyan szaporán lehet mészárolni vagy megfojtani a magyart, meghajoltak a zászlók, dísztüzet adtak a magyar bakák, s mikor a „zum Gebet" felhangzott, imára térdelt a magyar fiú, kinek talán nagyapját az esküszegő, átkozott emlékű osztrák zsoldos valamelyik katonája ölte meg.

Ez történt ma, a szabadságharc félszázados évfordulóján, mikor minden napunk Nagypéntek, gyásznapja a nagy tragédia egy-egy szomorú végjelenetének.

Fátyolt borítottunk minden vesztőhelyre, bosszú nélkül hagytuk Aradot s a többi rémhelyet, feledtünk és áldoztunk azóta, feláldoztuk, legyőztük a bosszúérzéstől telt szív minden fellobbanását, és mi a jutalom?… Ötven év után elviszik a vértanúk unokáit, hogy imádkozzanak a bakók üdvéért, dicsőítsék a magyar szabadság gyilkosait akkor, mikor ötvenedikszer virrad reánk a világosi gyásznap évfordulójának szomorú hajnala!…

…Ott ég-e a szégyenpír minden honfi arcán, vagy már szégyenleni sem tud a magyar?…

Mik vagyunk mi? Szabad nép vagy helóták; jámbor, türelmes birkák vagy büszke, becsületes honfiak?…

Hol voltak a magyar függetlenség dicsekvő héroszai, kikre a magyar nép legdrágább jogait, reményeit bízta, s kik annak idején azt fogadták, hogy csak átlőtt testeiken keresztül juthat az esküszegő zsoldosok emlékszobrához az ünneplő sereg?…

Hol vannak a magyar kormány tagjai, hol van Széll Kálmán, kinek miniszterelnökségi szédelgése alatt kellett megtörténnie a magyar becsület sárbatiprásának, kit nagyobb bűn terhel az ünnep bármelyik rendezőjénél?…

Ötven év után ennyire jutottunk.

Felszentelik újra a magyar függetlenség sírkövét, s szinte odakiáltják a nemzetnek: bolond magyar, ne hidd, hogy a te ünneped egy szabad nép kegyeletes visszaemlékezése a szabadságért vívott küzdelmére; a győzelem a mienk volt, s mi a győzelem hasznáról nem akarunk lemondani…

És a magyar nemzet engedte, hogy ellenségei is megüljék a világosi nap emlékét. Ötven év után, a világosi gyásznap évfordulóján ismét sárban van a magyar becsület, ismét sárba taposták szolgalelkű osztrák katonák, kik megfutnak minden csatában, de rettenthetetlenek, mikor egy lebilincselt nemzetet kell arculverniök!…

Hiába itt minden szó. A magyar önérzetet megölte az 1867 óta tartó leplezett szolgaság, a nemzet vezetői, a nép képviselői pedig vagy korrumpáltak, vagy hideg szívű, közönyös emberek.

Az osztrák szoldateszka tegnap megünnepelte az ötven év előtti győzelmet, s ünnepével dokumentálta azt is, hogy itt ő az úr!…

…A magyar nemzetnek pedig nincs ünnepelnivalója. A világosi napot ma ünnepelték meg a Hentzi-szobor mellett, s az ünnep a feltámadt kamarilla győzelme volt.

…A magyar ember pedig kulcsolja össze két kezét, s adjon hálát az Istennek, hogy őseinek vérétől áztatott hazájában neki is szabad élnie!…

Debreczen 1899. augusztus 12.

A. E.

166. RÁTÓT ÁLLAMFÉRFIA

Széll Kálmán úr, a magyar politikai élet Neukomja, eljátszotta immár kis játékait. A hipnózis nehéz álmából ébredni kezd a magyar közvélemény, s a miniszterelnök úr be fogja ide s tova látni, hogy a rátóti tehéngazdálkodás elvei nem válnak be a miniszterelnöki székben.

Nem titkoljuk, hogy annak idején mi is tápláltunk reményeket a miniszterelnök úr szép ígéretei felől, de ugyancsak mi voltunk azok, kiknek nagyon hamar be kellett látnunk, hogy a Széll-éra nem egy jobb korszakot jelent, s a nagyhangú ígéretek csak ígéretek maradnak.

Széll Kálmán a legnagyobb mértékben nélkülözi az igazi államférfi tulajdonait. Ő, aki büszkén hirdette magát a Deák Ferenc elvei letéteményesének, éppen olyan messze esett a minden hibája dacára is tiszteletreméltó Deák Ferenctől, akár a korrupció atyamestere, Tisza Kálmán vagy a korlátolt eszű volt főispán-miniszterelnök.

Deák Ferencben is erős volt a megalkuvási készség, de ellensúlyozta erős magyar egyénisége s a politikai morál iránti érzéke. Széll Kálmán paktummal került a miniszterelnöki székbe, beváltatlan ígéretekkel vezette félre a közvéleményt, egyéni érdekek kielégítésével némította

el az ellenőrzés kritikáját, s ami a politikai morált illeti, a Széll Kálmán eddigi kormányelnöksége nem nagyon igazolta híres teóriáját a politikai becsületről.

Példa nélkül való az az eset, hogy egy miniszterelnök ennyi ideig sütkérezzék a népszerűség fényében, anélkül, hogy erre legkevésbé is méltónak mutatta volna magát.

Pártja megnövekedett a húsosfazék varázsától, a diadalmas ellenzék pedig paktumba göngyölte a győzelmi pálmát, s hódolattal tette le a miniszterelnök úr lábai elé. Tulajdonképpen ellenzék sincs, mióta Széll úr hinti a port a magyar politikusok szemébe.

Az ő dicsőségét zengi a magyar sajtó is - alig néhány független lap kivételével. A nemzeti jogok Türtaioszai ma már csak ódákat írnak. Vészi József mandátumot kapott, Ugron Gábort egyhangúlag választották meg Sz.-Somlyón. Csak nem lehet kívánni Bartha Miklós úrtól, hogy a szeretett barátnak adott elégtétel után is ellenzéki maradjon?… S ilyenformán nyert magának nagyon sok barátot Széll Kálmán úr.

Ezek után ígérhetett, bolondíthatott tovább. Minden ígéretét vívmánynak vették, s minden megalkuvását államférfiúi bölcsességnek.

Az ő miniszterelnöksége alatt nyugodtan verhették arcon a magyart, avathatták fel nagy ünnepséggel a Hentzi-szobrot. Máskor az egész magyar sajtó egyként tiltakozott volna e galád merénylet ellen, most alig egy-két magyar lap emelte fel szavát.

És mégis a Hentzi-ünnep leplezte le a maga valóságában Széll Kálmánt.

Most már kezd látni a magyar közvélemény. Széll Kálmán kormánya alatt „törvény, jog és igazság” nevet nyertek a megalkuvás s a nemzeti becsület sárbatiprása.

Itt az ideje leszámolni e politikai szédelgéssel s ennek fő alakjával, a rátóti államférfival.

Sem jogcíme, sem képessége nincs a magyar politika vezetésére, s rövid uralma csak megerősítette a politikai vásár piacát.

Ha pedig a nép képviselői elfelejtik kötelességüket, megmozdul maga a nemzet, s oda juttatja Széll Kálmánt, ahová való: a rátóti tehéngazdaságba.

Debreczen 1899. augusztus 14.

A. E.

167. HÍR EGY BESZÁMOLÓRÓL

Beszámoló. Nagyváradról táviratozzák: Örley Kálmán, a margittai kerület országos képviselője vasárnap tartotta Margittán beszámolóját. Örley kijelentette, hogy a szabadelvű párt az utolsó percig híven tartott ki Bánffy mellett, és ilyen törhetlen ragaszkodással viseltetik Széll Kálmán irányában, kit a legziláltabb s legsúlyosabb politikai viszonyok közt az isteni gondviselés kegye adott a nemzetnek. *A beszéd hatása alatt Molnár Mihály balyoki ref. lelkész kijelentette, hogy bár eddig függetlenségi vezér volt, jövőre Örleyre szavaz, és szabadelvű párti lesz*.

Ez a kis hír egyik előkelő fővárosi lapban jelent meg.

Néhány sor, de benne egy hitvány kor teljes képe…

Hát mit is beszél ez a kis hír?

Egy kormánypárti képviselő lerándult a kerületébe beszámolni választóinak.

Ez az úr annak idején Bánffy-testőr volt, elszánt tagja a bukott miniszterelnök gárdájának.

Bánffy bukott, a gárda nem halt meg, hanem megadta magát.

Jött Széll. Az egész országot bekürtölték hivatalos és hivatlan szócsövek, hogy a *rendszer* bukott, s egy boldogabb éra előtt állunk.

Hát a rendszer nem változott meg. Ellenben Széll Kálmán a sz.-somlyói választókerület segítségével ítéletet mondott Bánffy úr felett.

Örley úr mint testőr belépett annak a gárdájába, aki első urát segített gyorsan eltemetni.

Természetesen ez privát dolog. Ízlés és felfogás dolga. Örley úrnak bizonyára okai vannak a mindenkori miniszterelnök gárdájához tartozni.

A margittai választópolgárok?… Azoknak valószínűleg szintén okuk van Örley úrban állandóan s minden körülmények között bízni.

Ki lát bele egy-egy választópolgártárs veséjébe.

Eddig megvolnánk. Ami eddig történt, szép magyar hazánkban nem is olyan szokatlan jelenség.

De ezután történt valami. Tessék ott fentebb, abból a kis hírből kikeresni; nincsen kedvünk reprodukálni!…

…Ez már megdöbbent, és undorral tölt el bennünket!…

Hát így vagyunk már? Fényes nappal egész világ előtt folyik a prostitúció? …Hát nincs már a tisztes érzésnek, hazafiasságnak semmi értéke?…

És ez akkor történt, mikor ez a nemzet a leggyalázatosabb bántalmat szenvedte át, mikor a tisztességes magyaroknak legszentebb kötelességük összetartani s megtorolni azt a durva sértést, amely a magyar becsületet érte!

…Elszorul a szívünk, megrendül a hitünk.

Hát nem jobb volna akkor dobraütni mindent?…

Adjunk el mindent, amit ezer év küzdelme még megtartott.

Szabadság, jog, haza - ki ad többet érte?…

Elvégzi Széll Kálmán, ő érti jól a pénzügyi dolgokat.

Ami begyűl, felosztjuk magunk között. A balyoki ref. papnak is juthatna belőle!…

Debreczen 1899. augusztus 17.

A. E.

168. KÖZVILÁGÍTÁSUNK

Nagy csapás reánk, debreceniekre, hogy nekünk olyan kérdésekben kell vitát provokálnunk, hol az ellentéteknek semmi helye nincs.

Így vagyunk többek között a közvilágítás kérdésével is, mely jó idő óta foglalkoztatja Debrecen intéző köreit.

A közvilágítás kérdése - egyébtől eltekintve - tulajdonképpen hazafiúi kérdés.

Afölött kell elsősorban gondolkoznunk, hogy vajon Debrecenhez, a legelső magyar városhoz méltó az, hogy évenként majdnem százezer forintot fizessünk egy egészen külföldi vállalatnak?…

Meg vagyunk arról győződve, hogy ez ellen tiltakozik minden debreceni jó érzésű polgár. Tiltakozik pedig nem csupán soviniszta szempontból, hanem a legracionálisabb s egészen financiális okokból is.

Nem vádoljuk az elődöket, csak regisztráljuk azt az igazságot, hogy Debrecen városa ki van szolgáltatva egy *külföldi* s a legnagyobb mértékben üzleti érdekek szerint berendezkedő vállalatnak, mely milliókra menő hasznot húzott el tőlünk, holott nap nap után panaszkodunk a magyar ipar s iparvállalatok szegénysége miatt.

Megvádolni senkit sem akarunk. Kié volt az eddigi bűn terhe, nem kutatjuk. De itt az alkalom, hogy - szakítva az eddigi nemtörődömséggel - végre is vessünk számot magunkkal s főleg avval, hogy mi legalább - a legmagyarabb város - nem adunk tápot arra, hogy ezt a szegény, különben is erősen kizsákmányolt országot vagyonszerző helynek, keleti Klondykenek tekintsék idegen, meggazdagodni vágyó kufárok.

Debrecen város pályázatot hirdetett a jövő közvilágítására.

A beérkezett pályázatok minden frázisnál, pártoló szónál többet beszélnek!…

Ha nem is vagyunk a házi kezelés barátai, de a beérkezett pályázatok bármelyikét előnyösebbnek tartjuk, mint az augsburgi légszesztársulatét.

Egyáltalában - ha végignézzük a jelentkezők ajánlatait - lehetetlennek tartjuk, hogy Debrecen továbbra is megszavazza a maga évi százezerét egy külföldi vállalat prosperálására.

Nem tartozunk azok közé, kik mindenütt korrupciót észlelnek, de ha megtörténnék az a nem várt dolog, hogy Debrecen tanácsa egy külföldi s drágább feltételeket szabó vállalatnak ajánlatát fogadná el - kénytelenek volnánk mi is regisztrálni azt a tényt, hogy a legelső magyar kultúrváros: Debrecen is megértette a kort, s befogadta annak legmodernebb vívmányát, melynek legnépszerűbb neve: *panama*…

Debreczen 1899. augusztus 26.

A. E.

169. VENDÉGLŐSÖK KONGRESSZUSA

Őszintén megvallva, nem értem a vendéglősöket.

Mi a manónak tartanak ők kongresszust?…

Velük, úgyszólván náluk élek, s mégsem tudom ezt a kérdést megfejteni.

Ők a világ legszerencsésebb financier-jei. Legnagyobb percentre dolgoznak, s legkevesebben kerülnek közülök a szegényházba.

Hát mi panaszuk van?…

Debrecennek van egynéhány száz vendéglőse, s mind tisztességesen megél.

Nincs szükségük tömörülésre, tiltakozásra, legkevésbé pedig kongresszusra.

Ellenben gondolkozzunk csak!…

Mi a bajuk a debreceni vendéglősöknek?

Körülbelül az, hogy pár év alatt nem lehetnek tőkepénzesek…

De édes vendéglőseim, az tán nem elég ok háromnapos kongresszusra?…

Hiszen vagyunk itt ám nagyon sokan, kik elvégeztük jelesen a középiskolát, az egyetem auláit is sorba jártuk, s azért mégis megelégszünk avval, ha napról napra egzisztálni tudunk!!

Ha a kongresszus segítene rajtunk, bizony mi is tarthatnánk évenkint néhány kongresszust.

De vegyük közönségesen a dolgot, s próbáljunk példával bizonyítani.

Itt van mindjárt először a Bika vendéglő bérlője, Milöcker Lajos. Szolid üzletember, sőt több, valóságos úriember.

Reklámmal nem él, de üzletét magas nívón tartja. Nem panaszkodik, de mindent megtesz, hogy vendégeinek ne legyen okuk panaszra.

Saját felesége ügyel fel a konyhára, ő maga érintkezik a vendégekkel, mindent megtesz, hogy a kongresszusra ne maradjon előadnivaló!!

Nem akar ez reklám lenni Milöckernek. Ő nem az az ember, ki erre számítson is. De intés akar azoknak lenni, kik nem elégednek meg a vendéglősök tagadhatatlanul előnyös helyzetével, hanem kongresszusra gyűlnek, s minden ok nélkül követelőznek.

Tessék csak vendéglős uraiméknak példát venni, ne pedig minden jogcím nélkül meggazdagodásra pályázni!…

Mert idestova azt érik el, hogy nem ők, hanem a *vendégek* fognak kongresszust tartani!…

Debreczen 1899. augusztus 26.

170. ERZSÉBET

Csillagsugáros, szeptemberi este volt. Ragyogó, megejtő, mint az őszelő éjszakái mind…

Pihent, szunnyadt már a legmagyarabb város, nem volt nesznyi zaj falai között; talán a kávéházak lármás vendégeit is egy titkos, szívbe lopódzó előérzet, sejtés hallgattatta el.

Százszor megemlegetett, nehéz emlékű éjszaka volt az.

Megrezzentek a föld drótidegei, s reszketve írták le a hírt: meghalt a Nagyasszony, megölte egy hitvány orgyilkos keze…

Nem tudtunk, nem akartunk hinni a hírnek, de meggyőzött a szívünkbe szállt csalhatatlan érzés.

Meghalt a mi nagyasszonyunk, elhittük, bár átkoztuk a hitet, mely szívünkbe szállt.

És megrázó volt nézni a felriadt népet.

Elnémult a beszéd minden ajkon, jajszó lett az előtörő dalból.

Óh, felviharzott érzések, ki tud benneteket feltámasztani?!

Erzsébet… Egy nemzet hite volt ez a név.

Évszázadok óta nem hintett semmi fényt reánk megszentelt, áldott koronánk gyöngye. Évszázadokig lestük az áldást szent ereklyénktől s az ékesített tróntól, de István koronájának minden köve csak a mi fájdalmunk megjegecesedett gyöngye, csak a mi megszégyenítésünk megsiratott köve volt.

Szerető szót nem hallottunk; az Erzsébet szíve volt az első szív, amely megértette egy sokat szenvedett nép szánalmas, néma keservét.

Nem volt Ő a mienk. Más volt a nyelv, melyet anyja tanított, más a szív, mely idegen eszményekért tanult meg lángolni.

De ez a szív nemes és tiszta volt. Szeretet és az igazság vágya dobogtatta meg, és - női szív volt…

És a női szív az, mely az igaz és szép iránt legfogékonyabb…

Megszeretett bennünket. Talán a végzettől Golgotára szánt lelke mibennünk talált rokonokra, hiszen mi már akkor végigjártunk sok-sok keserves Golgotát.

Szeretett bennünket. Éreztük és viszonoztuk nemes szívének drága vonzalmát.

Harcolt is érettünk. Ne nézzük számoló szemekkel az eredményt.

Annyit kivívott, amennyire a szív képes az önző gondolkozással szemben.

Szeretett bennünket, s legyen ezért a szeretetért az ő neve, az ő emléke örökre áldott.

Óh, mert olyan ritkán értik meg a mi szívünket, s olyan keveset kaptunk mi a mi uraink vonzalmaiból!…

Legyen áldott az átszúrt szívű mártír, ki az ő szívét soha meg nem értett nép templomában nyugszik, s örökre élő szelleme súgja meg azoknak, kikre rájuk fér: *érdemes a magyart szeretni!*...

Debreczen 1899. szeptember 9.

A. E.

171. A LEGMAGYARABB VÁROS

Valahonnan egy erdélyi zugból vendégem érkezett a minap.

Amolyan magatüzétől táplált, ó magyar ember volt, ki odalenn csak bocskoros mócokkal beszél, s persze roppant módon bízik a maga fajában. Különösen rólunk, Debrecenről tart sokat. Gondolom, csak olvasott eddig rólunk.

Az állomáson vártam.

Üdvözöltük egymást. Mellettem jobbról öt bécsi vigéc, balról két gyakorlatról lemaradt bakatiszt volt. Felesleges mondani, hogy németül gargyogtak… Az én vendégem meglepett arcot vágott, de nem szólt semmit.

Szolid emberek lévén, a kis vonaton iparkodtunk bejutni. Egy vendéglő előtt ugrottunk le. Nevét nem árulom el, hiszen véletlenül más is lehetett volna hozzá hasonló.

Étlapot kértünk. Az étlap egészen dualisztikus. Két részre osztott lap, de az első részén német a szöveg.

Az én vendégem panaszkodni kezdett, de még mindig szelíden.

Aztán beszélgettünk. Elmondta, hogy az ő főispánjuk útban van, mert dühös Tisza-párt[i] volt: Azután most volt náluk népgyűlés a Hentzi-ügyben, s ugyancsak határozott hangú levelet intéztek kedves képviselőjükhöz, melyben fölszólítják, hogy a Hentzi-ügyben választói véleményét tolmácsolja.

Beszélünk aztán még sok mindenről.

Közvilágításról, mely idegen kézben van, ifjúságról, mely nagy előrehaladást tett már a megalkuvás tudományában. Polgárságról, mely visszavonul. Intelligenciáról, melynek a sáp az Úristene. Vezetőkről, kik félrevezetnek. Nagyszájúakról, kik avval áltatnak, hogy mi derék hazafiak, jó magyarok vagyunk.

Beszélek neki mindarról, miről nem tud a jóhiszemű idegen. Amit mi érzünk nehéz fájdalommal: mi, kik hiába harcolunk a tisztesség mellett. Tudja Isten, én hallgattam volna.

De ha olyan bolond a természetem, hogy félrevezetni senkit sem tudok.

Talán jó lett volna elámítani az én lelkes vendégemet, de lelkiismeretem nem engedte.

Helyesen. Legyen egyszer vége annak az üres hitnek, hogy mi lelkes, jó magyarok vagyunk. Tudja meg mindenki, hogy a mi összes érdemünk a *múlt*, melyhez olyan hűtelenek lettünk… Talán ha elvesztjük a régi becsülést, jobban fogunk vigyázni a becsületre?…

Talán ha idegenek világosítanak fel, gyorsabban felismerjük a hanyatlást?… Így gondolkozik az én csalódott erdélyi vendégem is, és adja Isten, hogy igaza legyen neki - és nekünk is.

Debreczen 1899. szeptember 12.

172. SÁR

Ha el tudnék feledni mindent, s csak árnyékom maradna itt a múltból, egy szomorú szeptemberi nap hideg, csapdosó esőjével, gyászos borújával fel tudná támasztani a sárból minden emlékemet.

Itt ülök dideregve, betegen… Kinézek az ablakon. Álmos, szürke felhőkből paskol a sárba a hideg eső. Bántóan unalmas, szomorú zaj ez…

Sár mindenütt. Temetkezik a lomb, a virág, s ébrednek az eltemetett álmok… Egy-egy hulló csepp a szív egy-egy könnye, a sárbahullt levél meghalt reményünk gyászjelentő lapja.

Kipp… kopp… az ablakot verdesik a hideg esőcseppek.

…Elfáradtál, pihenni vágyol, ugye? Mért nem hittél nekünk. Hiába áztattuk meg kipirult arcodat, rohantál bolondul színes képek után, s nem láttad a sarat…

Pedig itt csak sár van. Azok a színek, amiket te láttál; káprázatok, beteges álmok voltak… Hiszed már most? Óh, hiszem, hiszem…

Kipp… kopp, újra… emlékezel a lányra, akivel együtt voltatok egy ilyen sáros napon, egy ilyen igazi napon? Te őt, ő téged hitegetett fantomjaival; engem észre se vettek. Hol vannak az álmok? Elhagytak vele együtt… Mert itt csak egy bosszúálló igazság van: a sár…

…És te még mindig hittél… Repülni akartál… Hír, dicsőség, diadal után repülni… Engem nem kérdeztél meg, pedig nagy az én hatalmam. Én vagyok az élet és valóság, én vagyok az álmok pusztítója…

…Azt hiszed, a mámor nem az én karomba fog dobni?… Nem fogsz feledni, csak ha én akarom. Sorsod hozzám van kötve. Álmodozó, büszke voltál - elveszítelek…

Kipp… kopp… és beszél, beszél tovább a paskoló esőcsepp. Körülöttem a múlt kísértetei, kik megvádolnak nehéz váddal: megölted magad, megölted magad…

…De mégsem lehetek egészen a sáré. Még mindig van egy álmom. Síró álom, szomorú álom, de álom!…

Óh, mert ha ez az egy nem volna, megfogadnám ennek a szeptemberi ítéletnapnak szavát, s magam mennék a vég elébe, melynek hatalma egyetlen, s a neve: sár…

Debreczen 1899. szeptember 13.

A. E.

173. TESTVÉRHARC

Szegény, elvhű, függetlenségi polgár, ki csak áldozni, lelkesedni s egy-egy nagyságos jelölt úrra leszavazni tudsz, de a magas politikához halvány sejtésed sincs - most ugyancsak zavarban lehetsz.

Csúnya zavarba hoztak odafenn a nagyságos hazafiak.

Az ördög még jobban tudja, hogy mi lelte őket, de annyi tény, hogy úgy viselik magukat, mintha te nem is léteznél, s mintha nem mandátumot adtál volna neki, hanem amolyan szabadságlevelet, amely minden garázdálkodásra feljogosít.

Furcsa dolgokat olvashatsz azokból a lapokból, melyekbe a te nagyságosaid írnak, s melyek büszkén hirdetik magukról, hogy az igazi függetlenségi elveket csupán ők képviselik, s csupán csak ők őrzik meg a te számodra.

Olvashatsz és épülhetsz. Eötvös Károly közönséges áruló, Tisza Bánffy-csatlós, ki hallgatott az obstrukció harca alatt, de most minden erejével az úgynevezett „régi” rendszer visszaállításáért küzd, s el ne hidd, hogy a Hentzi-ügyben a hazafiasság szólította porondra! Dehogy: Bánffyért írt, izgatott és harcolt, őérte él és hal!

Jó függetlenségi magyarom, ne hidd, hogy ezt a Pester Lloyd vagy a Lepsényi páter lapja írja. Óh, a világért sem. Honmentő, nagynevű függetlenségi politikusok terjesztik, táplálják ezt a hírt, melyet valóság esetében is titkolnunk kellene, már csak a párt becsülete érdekében is.

Persze azt hiszed, hogy ilyen rémítő vádat adatokkal erősítenek. Hja, úgy nem lehetne országos politikát csinálni. Persze te ehhez nem értesz. Te csak szavazni tudsz. A magas politika kívánja azt, hogy gyöngéden óvjuk ellenségünket, s borítsuk rá a vizes lepedőt arra, aki elvtársunk, hasznos bajtársunk volna, *vagy* mi a szösz. Arról nem tehet, hogy vezérszerepre jogosító tehetsége van. Ez pedig halálos bűn a mi ambiciózus kolomposaink közt.

Nem szándékunk Eötvöst és politikáját védeni, de a „jog, törvény és igazság” szemfényvesztő komédiájában megőrzött éleslátásáról, a Hentzi-ügyben kifejtett s egyedül helyes állásfoglalásáról másképpen, mint elismeréssel szólni nem lehet.

Lehet, hogy némely urak érzik odafenn annak a bizonyos „rendszerváltozásnak tagadhatatlan előnyeit”, de mi - sajnos - nem oszthatjuk az ő optimista felfogásukat.

Mi, kiket éppen ők szoktattak a szép beszédekhez, nem elégszünk meg hangzatos frázisokkal s cikornyás ígéretekkel. Tetteket vártunk, s az első és legnagyobb szabású tett a Hentzi-botrány volt.

Ez után a hallatlan pofoncsapás után be nem fejezni a még meg sem érdemelt dicshimnuszt - ha nem is gyanús, de érthetetlen.

Némely függetlenségi politikus azonban méltóságán alulinak tartotta ilyen kiskaliberű dologgal foglalkozni, s ehelyett jobbnak látta felújítani a régi átkot, a belviszályt, melyet ők olyan passzióval űznek, s mely nekünk annyi fájdalmat okoz.

A békét mi is szeretjük, de a harcot az ellenséggel szemben követeljük. S nagyobb ellensége a magyar nemzet függetlenségének a testvérharc szítója a legnagyobb aulikusnál…

Te pedig, viszálykodáson búsongó magyarom, vond le a magad józan eszével az illő tanulságokat, s számolj le majd azokkal, kik bizalmadra méltatlanok voltak, s bárcát csináltak a te bizalommal s önzetlenül ajándékozott mandátumodból.

Debreczen 1899. szeptember 18.

A. E.

174. EGY PREMIER

Csütörtökön este premierje volt a debreceni színháznak. Egy fiatal, divatos, pesti írónak, Makai Emilnek Robinsonok c. egyfelvonásos vígjátékát adták először színészeink. Makai Emilt a verses forma iránti kitűnő érzéke tette ismertté, s képesíti főképpen fordításokra. E téren ért is el igaz sikereket. Most ő maga is a drámaírás csábító mezejére lépett, s a fővárosi lapokból ítélve ez a darabja Pesten határozott sikert aratott. A darab egy régi ötleten épül fel, amelyet különösen Offenbach járatott le. - Mert a Robinsonok tárgya, az antik világ kifigurázása lehetett valaha igen jó téma, de ma, mikor idestova görögül tanuló ember se lesz, s nagyon sok intelligens ember él meg mitológiai ismeretek nélkül, ez a tárgy bizony elavult. A Robinsonokban különben két angol utas vetődik egy ismeretlen szigetre, hol régi görögök utódai élnek éppen úgy, mint 2000 évvel ezelőtt. Egypár komikus helyzet, s a darabnak vége van. Mintha nem is akarta volna a szerző, hogy a hallgatóságnak túlságos oka legyen mulatni. Az előadás elég gyönge volt, s főképpen ennek tulajdoníthatjuk a különben kedves és ügyesen megverselt vígjátéknak hideg fogadtatását. A szereplők közül Kiss Irén, Szathmáry és Rubos váltak ki.

Debreczen 1899. október 7.

(ae.)

175. EGYIPTOM GYÖNGYE

(Bohózatos operett 3 felvonásban. Írta Heltai Jenő.
Zenéjét szerzette: Forrai Miklós. A debreceni színház premierje 1899. okt. 8-án)

Szép sikerről számoltak be annak idején a fővárosi lapok. A sikert Heltai és Forrai Egyiptom gyöngye című operettje aratta *volna* a Magyar Színház színpadán. - A fővárosi lapok

pajtáskodó kritikáira nem lehet ugyan építeni, mindazonáltal kíváncsian vártuk a tegnapi bemutatót, lévén az operett egyik szerzője Hajdú megyei, félig-meddig tehát földink.

A bemutató megtörtént, de sajnálattál kell konstatálnunk, hogy az új operett hidegen hagyta a közönséget, s talán még fél sikert sem ért.

Pedig már a kitűnő előadásnál fogva is nagyobb sikert kellett volna érnie.

A darab meséje egy abszolút lehetetlenség, mely még operettszövegnek is merészség. Méghozzá nem egységes, szétfolyó, több helyt ízléstelen, mely hibák nem nagyon inspirálhatták a komponistát. De hogy a tagadhatatlanul szellemes Heltai Jenő munkája, azt elárulják a brilliáns verselés, a groteszk helyzetek, jóízű tréfák s helyenként határozottan szellemes paródiák.

Szeosztrisz, egyiptomi király (Sziklay) - az Istenek büntetésétől megsiketül, s csak úgy nyerheti vissza hallását, ha egy férjéhez hű asszonyt csókol meg. Világgá megy, sokáig bolyong, s csak akkor gyógyul meg, midőn hazájába visszatérve leánya, ki egy szegény piktorral szökött világgá, csókolja meg.

Ez a Heltai meséjének a magva. Persze sok minden szövődik bele a mesébe, ami éppen nem teszi azt mulatságossá.

Forrai zenéje dilettáns munka. Komponális tehetségének fő forrása a reminiszcencia. Főképpen az öreg Offenbach jutott az este az eszünkbe. Van azonban egypár száma, melyben elég eredetiség, ötlet és ügyesség van. Tetszett például az első felvonás duettje, melyet Kállay Lujza és Ferenczy énekeltek igen szépen, s a már a Magyariak révén jól ismert Milimári-induló, s hogy néhány csinos zeneszám dacára sem hatott, fő oka a finálék gyengesége.

Az előadás kitűnő volt. F. Kállay Lujza, mint Zenaisz királyleány, elragadó bájos volt, gyönyörűen énekelt. Plasztikai képei elragadóak voltak, ízléses, szép öltözékei feltűnést keltettek. Egy szép virágcsokrot kapott.

Sziklay elemében volt. Hálás szerepét ugyancsak kiaknázta, s Kállayval osztozott a tapsokban.

Ferenczy szépen énekelt.

Szigeti Lujza azt juttatta eszünkbe, milyen nagyszerűen tudta volna az ő szerepét megjátszani - Locsarekné.

Kisebb szerepekben igen jók voltak: Szathmáry, Rubos, Környey, Bartha és Fenyéri, ki az operettekben feltalálta az ő valódi terrénumát.

Az előadásnak érdekességet kölcsönzött a Halmai testvérek tánca s azok a szellemes, aktuális kuplék, melyeket Sziklai énekelt óriási hatással.

Az előadást telt ház nézte végig. A tetszésnyilvánítás nem volt fölötte zajos, a szerzőt csak az első felvonás után hívták ki - egyszer. Az előadók azonban több tapsot is megérdemeltek volna. Ma, holnap és szerdán ugyancsak az Egyiptom gyöngye kerül színre.

Elismerés illeti végül Komjáthyt, ki a darab díszleteire s az új, szép jelmezekre meglehetősen áldozhatott.

Debreczen 1899. október 9.

(ae.)

176. NAPSUGÁR-SZATÍROK

Szikráznak az utcakövön, megfürödnek a porban, kacérkodnak a hulló levéllel, és kegyetlen gúnnyal üldöznek, űznek…

Ellenségeim. Emlékezem, már régen azok. Legelőször is ők nevettek rajtam, mikor valami ostoba véletlenségből rendeltetett, hogy én is létezzek. Bizonyosan akkor is nevettek. Gúnnyal, kárörömmel.

És azóta mindig. Az őszi fény, a napsugár-szatírok az én végzetem.

És ez a végzet reám nehezedik; a lelkemre, a szívemre ül - ilyenkor: ősszel.

Úgy érzem, hogy csak mostanig tart. Nem leszek tovább őszi sugárnak, őszi elmúlásnak üldözött áldozata, s vége lesz a robotnak, melynek neve: ifjú aggastyánság…

A tavasz utáni vágy fog megölni?… Tavasz. Sohasem éreztem még a melegét. Ifjúság. Nem voltam ifjú soha.

Ilyen voltam mindig. Fiatal arccal, hazug vonásokkal vén, beteg szívű ember…

Ha hozzám ért egy sugára a valódi ifjúságnak: az a sugár a gyehenna szikrája volt: beégett a szívem közepéig…

Daloltam én is az ifjúság himnuszát. Szerettem. Milyen szerelem volt. Sem illata, sem fénye nem volt. Kínzó, hideg érzés, névtelen epedés, napsugár-szatírok kegyetlen játéka.

Most már nem tart tovább. - Hiába nevettek ki gúnyos, kegyetlen szatírok!…

Ti nem tudtok életet adni, de a tavaszi napsugár az tud…

És élni fogok. Most, mikor mint szívkalózok elraboltok minden kedvet a szívből, én érezni kezdem a tavasz melegét. - Egy kicsiny sugár csak.

Egy leányszív szerelme csupán. De én érzem, mint törik meg a végzet, érezni kezdem a tavaszt…

Napsugár-szatírok, bátran nevethettek! Életemben most történt először, hogy kacagástok visszakacagom!…

Debreczen 1899. október 10.

E.

177. A HÉTRŐL

Nagyvásár és szüret. Ezek lettek volna a hét eseményei.

A nagyvásár eredménye néhány siránkozó reminiszcencia a régi jó időkből, s bizony-bizony a szüret eredménye se sokkal több.

A nagyvásárral majdnem úgy voltunk, mint a rátótiak. Ha a kisbíró oldalba vágta a nagyot, hasonló módon hivatkozhatott volna a „nagygyűlésre.”

Különösen sokat ártott a vásárnak, hogy a rendőrség előzetesen befogott vagy húsz zsebmetszőt. Emiatt a vásár nem volt elég népes. Hja, húsz ember nagy szó egy debreceni őszi nagyvásárban.

Beszélik, hogy a régi debreceni nagyvásárok vasárnapján a színházban aranyért sem lehetett volna egy helyet kapni. Megtelt teljesen jó vidékiekkel. Bezzeg üres volt az idén. Pedig premier volt, operett-premier.

Négyszer adták színészeink, roppant ambícióval s buzgalommal az új darabot. Mit se ért. Közönség, sajtó nem akceptálta, s nagyon jó ízléssel.

Szellemtelen a meséje, a muzsikája, s a jókedvű Sziklai kupléjával szólva, hogy e darab sikert érhessen:

„ ...Egyiptomban lehetetlen,
Még Egyiptomban is lehetetlen!”

*

A színházban és színház körül van most az élet. Még a korzóközönség nagy része is a színház felé terelődött. Így szokott lenni minden szezon elején. Hódolva a szokásnak, az úgynevezett „színházi események”-ről is be muszáj számolnunk: Íme egy pár.

Komjáthy visszaesett a betegségébe. Ismét hízik. A társulat tagjai ellenben fogynak. Rossz nyelvek szerint mindig úgy van. Ha a direktor hízik, a társulat soványodik le.

Fáy Flóra például őszintén, de büszkén vallja be, hogy teljes kilenc kilót fogyott.

- Most már nem lehet több 80 kilónál - jegyezte meg egy udvariatlan zsurnaliszta.

Perényi Margit, az új szubrett-primadonna, hétfőn lép föl először színpadunkon. Akik látták már, azt állítják, hogy kedvence lesz a debreceni közönségnek. Óhajtanók, hogy úgy legyen.

Óvatosságból azonban figyelmeztetjük a jogakadémia dékánját. Nagyváradon olyan nagy volt a jogászok között a Perényi-láz, hogy minden napra esett egy párbaj. Preventív intézkedések látszanak szükségesnek.

Még egy színházi hírt. Szerdán választották meg a színészek küldötteiket a Színész Egyesületbe.

Ezeken a választásokon az győz, akit a nép: a karszemélyzet akar.

Rubos is kapott egy szavazatot.

Nagy volt a kíváncsiság, hogy kicsoda Rubosnak olyan nagy tisztelője, hogy - rá szavazzon.

Nem derült ki. Csak Rubos tudja, de őneki szerénysége tiltja a titkos tisztelőt és szavazót megnevezni.

Képviselőül különben Karacs Imrét választották meg nagy szótöbbséggel.

Egy tenorista, aki a kollégái között is népszerű: Egyiptomban lehetetlen. Nálunk ilyen is van.

*

A Varga Ottó országos szenzációt keltett ügyében szeretnők a debreceni főiskola tudós professzorának, Ferenczy Gyulának véleményét hallani. Szeretnők pedig főképpen azok, kiket sokszor lelkesített fel egy-egy hatalmas, bátor hangú, hazafiasságra gyújtó előadása.

Mit tarthat ő arról a gyalázatos botrányról, mely szintén egy korrajzi adat. Adat e kor históriájához, melyet a jövő Tacitusa fog megírni. Keserű, de fájdalmasan igaz szavakkal beszélt a Petőfi-emléktábla leleplezésén. Íme, ismét egy eset, mely az ő kritikáját igazolja. A teljes erkölcsi elzüllés - eddig jutottunk el a „nagy század” végén. Hogy lehessen gyógyulást remélni, mikor megmételyezik a fiatal szíveket, s galád bosszút forralnak az ellen, ki a

katedrán szent lelkesedéssel iparkodik a szívekbe oltani a történelem nagy tanulságait, a hazafiság, erkölcs és igazság megváltó tanait.

Sötét, riasztó kép, de minden vonása igaz. Nemcsak legnagyobb szenzációja az elmúlt hétnek, de legnagyobb szomorúsága is…

Debreczen 1899. október 14.

E.

178. III. RICHÁRD

Kissé mucsai dolog volna prelegálni Shakespeare-ről, vagy felfrissíteni azt a régi mondást, mely a Shakespeare-darabok kénytelen színrehozataláról szól. Olyanformán vagyunk - tagadhatatlanul - a Shakespeare-darabokkal, hogy jó előre el kell határoznunk magunkat: ma élvezni fogunk. De még ez a vékony kvalifikáció is csak kevesünké. A nagyközönség, elsősorban pedig a debreceni közönség - a leghatározottabban merem állítani - egész szépen megélne Shakespeare nélkül is. Bisson et Comp. urakkal vagy mondjuk az Egyiptom gyöngyével. És tessék előszedni az egész Shakespeare-repertoárt, én nem hiszem, hogy valamennyire is számbavehető eredményt szerezne a mi közönségünknél. Nem, mert talán a mi színészeink nem volnának képesek Shakespeare-t elfogadhatóan interpretálni; de egyszerűen azért, mert a debreceni színházi közönség kilenctized része a brit óriásnak még csak intencióival sincs tisztában, nem szólva a századvégi ízlésről, mely még a legintelligensebb elmék előtt is mulatóhellyé alacsonyította le a színpadot. Nem zengek dicshimnuszt sem Komjáthynak, aki elszánta magát egy deficites napra, sem Barthának, ki nemes ambícióval tette stúdiumává Shakespeare egyik legnehezebben ábrázolható alakját: a perszonifikált gazságot. Merész, de nemes intenciójú kísérletük magában hordja az elismerést, melyet - függetlenül az előadás sikerétől - szívesen adunk meg nekik.

A Bartha István Richárdja nem volt tökéletes alakítás, de minden vonása elárulta az öntudatosan alakító színészt. A szerep nem a Bartha egyéniségének való. III. Richárdban a gazság minden neme koncentrálva van. Egy kaméleon-gazember az, kinek ezerszínűségét megrajzolni csak ezer vonással, ezer árnyalattal lehet. Ennek pedig mindjárt akadálya a Bartha hangja, mely nem elég hajlékony, főképpen pedig nem volt az a hazug szeretet olvadékony, kígyó szavainál. Néha teljesen háttérbe szorult a drámát irányító alak, holott rémítő intrikáival és gaztetteivel folyton szemünk előtt kellett volna állnia. A darab vége felé pedig, mikor meg kellett volna küzdenie a felidézett árnyakkal, mikor nyomorult lelkének iszonyú erőfeszítésével küzd a vég ellen, erőtlenné, bágyadttá vált. Általában azonban érdemes és sokat ígérő alakítás volt a Barthá é, s az aratott tapsokból kitartást és erőt meríthet a jövőre.

A többi szereplők közül Komjáthy érdemel elsősorban említést. Nyílt színen tapsot aratott.

Nyílt színen aratott tapsot két ízben is F. Lányi Irma, ki intelligens színésznőnek látszik, s nem deklamál oly kétségbeejtően, mint a legtöbb vidéki hősnő.

Komjáthyné, Halmy Margit, Szacsvay, Tanay, Sziklai és Fenyéri voltak még azok, kik a jámbus-tengerbe fulladt környezetből megmenekültek.

A rendezés jó volt, de a díszletek kritikán aluliak. A tagadhatatlanul értékes előadás új díszleteket érdemelt volna.

Debreczen 1899. október 16.

a. e.

179. PERÉNYI MARGIT ELSŐ FELLÉPÉSE

Díszes, szép közönség tapsolt tegnap a színtársulat új szubrett-primadonnájának, Perényi Margitnak, ki egy csapásra meghódította a közönséget. A Varázsgyűrűben lépett fel a művésznő, Planquette-nek abban az operettjében, melynek hatása legkevésbé frappáns, s melyben annak idején Küry Klára sem tudott nagy sikert aratni. Perényi Margit határozott szubrett-tehetség. Kedves megjelenése, bájos, üde s kifejező arca, élénk temperamentuma mindjárt megnyerő erővel hatnak. Hangja tiszta csengésű, végtelenül kellemes, s még karban is eléggé kiválik.

Játékában a természetes báj a finom ízléssel párosul. Szóval Perényi Margit - tegnapi fellépéséből ítélve - rövid időn éppúgy kedvence lesz a debreceni közönségnek, mint volt a kolozsvárinak és nagyváradinak. *A közönség szokatlanul melegen* fogadta: mindjárt belépéskor hatalmas tapsvihar zúgott fel. S attól kezdve, hogy belépőjét elénekelte, állandó volt a taps és a kihívás. - Részünkről csak gratulálhatunk Komjáthynak ez újabb szerződtetéshez, mely a vidék legjobb szubrett énekesnőjét szerezte meg Debrecennek.

Szerencséje volt a bemutatkozó művésznőnek partnerében: Rubosban. Rubos, kinek valóban bámulatos sokoldalúságát nem tudjuk eléggé méltányolni, tegnap este különösen elemében volt. Gyönyörűen énekelt, ügyesen játszott.

F. Kállay Lujza, mint mindig, tegnap is sok tapsot aratott. Nagyon jó volt Karacs is.

Általában az összes szereplők buzgólkodtak az előadás sikerén, melyből nem von le semmit a karok és zenekar néhány kisebb botlása.

Debreczen 1899. október 17.

(a. e.)

180. A HÁZI BÉKE

(Vígjáték három felvonásban. Írták: Alexander Bisson és Adolphe Leclercq.
A debreceni színház premierje 1899. október 18-án)

A házi béke az úgynevezett fehér darabok közül való. De míg a többi fehér darabok a disznóságokkal együtt a szellemet is nélkülözik, A házi béke kedves, szellemes és mulattató, anélkül, hogy obszcén lenne.

A házi béke elsősorban is francia darab. Ebből természetes az, hogy hagyományos receptre készült. Egy francia vígjáték - ha még a legszellemesebb is - elárulja a gyári eredetet. Ámbár, hogy a Bisson-gyár a legkitűnőbbek közül való, az szent igazság.

A házi béke Lucien Morenil (Tanay) nejének, Germaine-nek (Halmy M.) féltékenységi mániáján épült fel. Borzasztó ez a fiatal asszony! Féltékenységével majdnem az őrületbe kergeti jámbor férjét. Keresi, állandóan kutatja azt a nem létező fehérnépet, akivel a férje ura csalja. De nemcsak ezt teszi. Gyanút lop a legjobb barátnője szívébe, kit szintén féltékennyé tesz férjére. S mikor aztán egy rettenetes családi jelenet után férj és feleség a nő szüleihez utaznak, hogy bejelentsék a válást, Germaine asszony a saját édesapja viszonya után kutat, mert hát a férjek, akármilyen öregek is, egyebet sem tesznek, mint a feleségeiket csalják. Pedig hát a két öreg csak azért veszekedik egymással, hogy a fiatalokat jó útra térítse. Ezer mulattató helyzet után végre sikerül is helyreállítani a féltékenységtől feldúlt családi békét.

Nagyon kedvesen van a darabba beleillesztve a Germaine fivérének, egy francia Mokány Bercicskének szerelme, ki leendő apósának tündérmeséket beszél az ő családja házibékéjéről, s rendesen akkor érkeznek, mikor az igazi vagy mű - családi - vihar a legjavában dühöng.

Ez a kis mese folyik le végtelenül mulatságosan A házi békében, melyet a közönség nagyon szívesen fogadott.

Végre egy igazi francia szellemű vígjáték, melyet fiatal leányok is megnézhetnek!…

Még nálunk is ritkán kerül darab olyan mintaelőadásban színre, mint A házi béke.

Rendezés, kiállítás, játék kifogástalan volt.

A féltékeny asszonykát Halmy Margit játszotta az ő bámulatos finom művészetével.

Minden mozdulata, minden szava művészi volt, s megérdemelte a bőven kapott tapsot.

Méltó partnere volt Tanay, ez a szemünk előtt nagyra nőtt színész, ki minden újabb szerepében kifogástalant ad.

Meglepett bennünket ifj. Szathmáry az após szerepében. Határozottan tehetséges színész, s az csakis érdemére szolgál, hogy nem kisebb színészt utánoz, mint a mi nagy művészünket, az idősebb „Szatyi” urat.

Kiss Irén excellált az anyós szerepében. Bár ez az anyós nem a házsártosok közül való.

Rubos igen ügyes falusi gavallér volt.

A többi szereplők is, különösen Szigeti Lujza, Bartha, Cserényi Adél, Fáy Flóra és Makray a legjobbat nyújtották.

A darabot telt ház nézte végig.

Debreczen 1899. október 19.

a. e.

181. HALADÁS

Megszoktuk már a napi eseményeket pillanatnyi érdekességűeknek tekinteni.

Minél perverzebb, minél szokatlanabb, annál jobban hat egy-egy úgynevezett „szenzáció” az idegeinkre. Törvény, ok, összefüggés után azonban nem kutatunk. Vagy betegek, vagy restek vagyunk ahhoz, de a legvalószínűbb az, hogy már kezdünk felejteni gondolkozni.

Ahogy van, úgy van. Szinte dogmává lett a nemtörődömség, ahol az egy kis gondolkozással is járna. Az ördög szerezzen magának hiábavaló gondot: van úgyis elég bajunk, miért vállal-kozzunk szalmacséplésre. Íme: a modern ember filozófiája. Közöny minden iránt, ami kényelmes agyvelőinknek témát ad, de a konyhára nem hoz egy fillért sem.

Pedig a napi események, főképpen a legújabbak fölött ilyen könnyen elsiklani nem szabad.

Ezek az események a modern felületesség szemében jelentéktelenek, valóságban pedig egy megdöbbentő tanulság hordozói. Azt igazolják, hogy a mi haladásunk szemfényvesztés, s a közöny és a megalkuvás feltartózhatatlanul dönt vissza bennünket a már rég elhagyottnak vélt sötétségbe.

Pár példával szolgálunk csak. Terünk sincs többre.

Néhány nappal ezelőtt vérlázító eset történt Debrecenben. Nem egyetlen. Hasonlókat olvashattunk több vidéki és fővárosi lapban. Börtönbe dobják a magyar embert, mert annyiszor elnyomott, drága anyanyelvén egy szót mert szólani.

Még néhány évvel ezelőtt felzúdult volna az egész magyar közvélemény a katonai önkény ilyen páratlan brutalitásaira. S most? Ki törődik vele? Egypár lelkes skribler ember; az ő szavukra pedig nem nagyon figyelnek. - Zorsich kapitány úr nyugodtan szivarozhat és börtönözhet. A magyar kormány most avval van elfoglalva, hogy az ő fizetéseiket felemelje.

Kolozs megye is szolgált egy kis szenzációval. A nemes vármegye egyszerűen kimondta, hogy csak a megyében született és működött férfiakat küld fel ezután a parlamentbe.

Gyönyörű kritika a népképviselet alkotmánya fölött. És gyönyörű haladás is. Küldjön ezután - mint régen - a vármegye „követ"-eket. Hisz úgysem mutatkoztunk érdemeseknek az igazi parlamentarizmus áldásaira.

Varga Ottót megintik, mert „színezi" az előadásait, mert kimondja az igazságot, hogy a legtöbb Habsburg zsarnok volt… Még nem is olyan régen Verhovay meg merte írni kritikáját a kassai király-tósztra. Azért nem ítélték ám el felségsértésért… Máskor volt az, akkor még volt közvélemény is.

Gyulai Pált sem a hazafiatlansága buktatta meg. Csak az érvényesülni nem tudásért dühöngő, kicsinyes ambíció… De mit jelent az a terv, hogy a legelső magyar irodalmi társulat elnökévé egy gr. Apponyi Albertet akarnak megválasztani?… Ez egy gyönyörű szegénységi bizonyítvány, elismerése annak, hogy mielőttünk elég érdem, ha valaki grófi ágyból születik. Mert nagy politikus, nagy szónok lehet Apponyi Albert, de az irodalomban annyi érdeme sincs, mint az utolsó mucsai fűzfapoétának.

De hát gróf…

Itt aztán már teljes a retrográd irány.

A Széll Kálmán kormányzása még nagyobb tápot ad a „kiváltságos" szamárkodásoknak. A korrupt Tisza-rendszertől legfeljebb abban különbözik, hogy konzervatívabb. Nem nemesít meg minden összeszedelőzködött strébert, de buzgólkodik a „régi kiváltságosak" megerősödésén… Így csinálják nálunk az egységes, erős magyar társadalmat…

…Olykor még mi is kísértetbe esünk. Pedig mi szeretjük magunkról hinni, hogy felülemelkedtünk a címkóros, predikátumos, előkelősködő tömegen.

Mikor olvassuk, hogy a sárosi „dzsentri" főispánjául különb „urat" akar; látjuk, hogy Széll Kálmán milyen jó lábon él az eddig petúroskodó, hitbizományos mágnás urakkal; mikor lépten-nyomon találkozunk figurákkal, kik tüntetnek előkelőségükkel, mert apjuk vagy nagyapjuk elég gyönge volt talmi nemességet szerezni nehéz verejtékkel, szorgalmas munkával szerzett vagyonkájához - mondom: még mi is megtántorodunk.

Vajon nem jobb volna-e az árral haladnunk? Előszedni a lomtárba helyezett predikátumokat, s ne[m] csinálni obstrukciót ennek a rákhaladásnak, hanem hízelegni, stréberkedni s mindamellett előkelősködni a hatalom egypár darab koncáért… Így haladunk mi, kérem szépen!…

Debreczen 1899. október 21.

Ady Endre

182. LA TRAVIATA

Szombaton este másodszor került színre Verdi hatalmas alkotása. Az előadás az elsőhöz hasonló magas színvonalon állott. A főbb szereplők közül Bődi, Karacs, Ferenczy excelláltak. Azt azonban rosszul esett látnunk, hogy ezt az eseményszámba menő szép előadást alig fél ház hallgatta végig. Bezzeg lett volna közönség a Goldstein Számira vagy egy ostoba operettre!…

Debreczen 1899. október 23.

a. e.

183. VIGÉCEK

Az e címen ismert hülyeség vonzott vasárnap délután nagy közönséget a színházba. Igen kérjük Komjáthy direktort a vasárnap délutáni darabok megválogatására. Elvégre talán az is volna a vasárnap délutáni előadások célja, hogy bizonyos ízlést csináljanak, nem pedig a Vigécek-féle korszakos butaságokkal jóelőre tönkretegyük a színházi közönség vasárnapi hányadának meg sem szerzett ízlését. Különben az efféle helyi s főképpen héber ízű darabok csak a fővárosi huszadrangú színkörök repertoárjára valók.

Debreczen 1899. október 23.

a. e.

184. ARANYLAKODALOM

Rákosi-Beöthy szép és hatásos alkalmi darabja már nem tudott félannyi közönséget sem színházba vonzani, mint délután a Vigécek. Pedig az előadás igen jó volt. Fáy Flóra és Szacsvay teljes ambícióval játszottak. Sziklay Krausz bácsija felülmúlhatatlan, úgyszintén a Rubos tót honvéde is. A hortobágyi jelenetben Perényi Margit énekelt gyönyörűen. Megismételtették, vége-hossza nem volt a tapsnak. Azt hisszük, hogy a kisasszony, ki olyan hamar kedvence lett a mi közönségünknek is, népszínművekben is nagy sikert érne el. A toborzási jelenésben jólesett hallanunk a kis Bárdos Irma tiszta, kellemes hangját. Megérdemelné, hogy többször foglalkoztassák. Végül szerettük volna, ha a darabba beillesztik az okt. 6-i ünnepélyre készült legújabb képet is.

Debreczen 1899. október 23.

a. e.

185. A VÍZ ÉS A SZESZ

Debrecen város problémái ezek.

A vízzel az a baj, hogy *nincs*, a szesszel pedig, hogy *van*.

A nemes város ugyanis roppant szívére vette, hogy gyermekei a vízhiány miatt szomjan találnak halni. Ezen segíteni kell, s megnyitotta - a szeszüzletet. Természetesen nem számolt le

két dologgal. Először, hogy nem mindenki issza meg a szeszt víz helyett, másodszor a szeszüzlet még azt a kis vizet is felemészti, ami még Debrecennek van.

Ez a hanyagság megbosszulta magát.

Debrecen - a város és nem a szeszkereskedő - rájött hamar két dologra. Először, hogy a szesz mellett elhordja a járvány mind a hatvanezer és egynéhány lakóját, másodszor, hogy olyan nagy szeszüzlethez, mint az övé, több víz szükséges. Ezt Debrecennek - nem a városnak, hanem a szeszkereskedőnek - olyan ellenségei is bizonyítják, mint az Áronok.

Mikor aztán ilyen sok világosság gyúlt a város bölcs vezetői fejében, elhatároztatott két dolog:

1. Víznek muszáj lenni.

2. Szesznek is muszáj lenni.

Nemsokára ismét lesz kútfúró kísérletezés, de megmarad a szeszkereskedés.

Valószínűnek tartjuk, hogy a második határozat testet fog ölteni.

S a víz?…

Ajánljuk az Áronoknak: nyissanak vízkereskedést.

Több szükség van erre, s jövedelmezőbb is a szeszkereskedésnél Debrecenben.

Debreczen 1899. október 26.

-di.

186. ARCÁTLANSÁGOK

Schmidt Károly, szász nemzetiségű képviselő a Budapesti Hírlap szerkesztőjéhez intézett levelében szász testvéreinek védelmére kél az ismert zászlórendelet-affér esetéből.

Sok új dolgot tudunk meg a Schmidt úr leveléből. Eszerint a szászok kifogástalan magyar hazafiak, a magyarsággal együttéreztek s harcoltak mindig (?), s rosszul esik nekik az a bizalmatlanság (?), melyet a magyar kormány - azóta már visszaszívott - zászlórendelete elárul.

Ezt a levelét a Budapesti Hírlap *minden megjegyzés nélkül* közölte. Íme, bizonyítéka a mi bárgyú türelmességünknek.

Mi eltűrünk s elhiszünk mindent. Szemet hunyunk a nemzetiségek legarcátlanabb provokálásaira, de hozsannákat zengünk, ha Tisza Pista úr összepuszilódzik egypár részeg oláh fiskálissal vagy bepálinkázott dászkállal.

Ha a kaptafajavítók nemzetközi kongresszust tartanak, a magyar kormánynak képviselőről kell gondoskodnia, nehogy bepiszkoljanak bennünket elkapatott agitátoraink, akik közül nem egy futóbolond már, mint a minap bebizonyították ezt az oláhok Rómában megcselekedett őrült tüntetéseikkel.

Schmidt úr tagja a szabadelvű pártnak, régi, hűséges mameluk, magyar honatya.

És Schmidt úrban van elég merészség meghazudtolni a történelmet s a közelnapok eseményeit egyaránt.

Óh, a szászok mind jó hazafiak. A szabadságharcban mellettünk harcoltak; Európa előtt meg nem rágalmaztak bennünket soha; nagyjainkat megbecsülték; a szent háromszín előttük is

szent; az ő Mekkájuk Budapest, és nem Berlin; államférfi-ideáljuk Kossuth Lajos, és nem Bismarck; vezetőik önzetlen magyar hazafiak, nem pedig lebunkózni való, megháborodott zöld szászok…

Ezt kell következtetni a Schmidt Károly úr leveléből.

És ez a levél egy szó megjegyzés nélkül maradt. Schmidt úr jól beszél, Schmidt úrnak igaza van. A szászok valóban derék, jó hazafiak. Szegény félreismert szászok, szegény ártatlanul meggyanúsított jámborok…

Nem elég, hogy hűségesen szállítják a többi nemzetiségekkel együtt a kormánypárti képviselőket?… Csak nem kívánhatjuk tőlük, hogy ennek fejében egy kicsit ne árulják el a hazát?!…

…És itt van minden bajnak a forrása. Egyik kormány olyan bűnös ebben a tekintetben, mint a másik.

Nem akarnak, nem mernek férfias eréllyel eljárni. Gyáván tűrik, mint veri arcul a magyart saját portáján a befogadott jöttment.

Végre is gyökeres, *egész* eljárást kérünk.

Be nem tartott helynévrendeletekkel, kidolgozás alatt lévő zászlótörvényekkel, türelmesség gyanánt feltüntetett gyávasággal csak növeljük a veszélyt.

Ne tessék titkot csinálni belőle, hogy a mi célunk a nyelvben s mindenben egységes Magyarország! Tessék a legradikálisabban elfojtani a legcsekélyebb nemzetiségi aspirációt is!…

Akinek nem tetszik, menjen Poroszországba - lengyelnek!…

Ott tudják ám, hogy kell a rakoncátlankodókkal amúgy istenigazában elbánni!…

Debreczen 1899. október 28.

A. E.

187. ERDŐ SZÉPE

Higgye el, aki akarja, hogy az életben csak egy probléma van: a tisztes munka és a születési előkelőség harca. Nincs nekünk a világon semmi egyéb bajunk. Nincs már előítélet, nincs leigázó tőke, nincs nyomorgó munkásosztály, nincs jobbágy-intelligencia, nincs erkölcsi anarchia, kérem, nincs az életben semmi, csak munka és munkátlanság. Morelek és Guy-Chatelek. Éljen a romantika a maga ostoba naivságával sokáig! Jó közönség, dúslakodj, dobzódj[!] az Erdő szépe szépségeiben, okulj remek meséjéből, melyhez hasonló a világ fennállása óta nem történt. Hidd el, hogy félkegyelmű parasztok intézik uraik szívügyét, s a mágnás úrfinak egyedüli vágya a hazáért meghalni. Hidd el, hogy Morel úr a vaskohóban is Pálma konteszre gondol, s kész megölni magát egy képtelen, féleszű, lehetetlen grófkisasszonyért. - Hidd el, mert nagyon szép és nagyon megható. Hidd el, mert hasonlókat olvasol kedvenc regényeiben, amelyek nem kevésbé hülyék, mint az Erdő szépe, vagy a Vasgyáros-féle színdarabokban, de melyeket Te, óh jó közönség, még mindig jobban szeretsz Ibsen, Hauptmann, Sudermann, Pinero, Bracco és Thury Zoltán remekeinél, melyekben kevesebb a te fogalmaid szerinti szép, de van bennük élet, van bennük igazság.

Arra pedig a világért ne gondolj, hogy a demokrácia egyszerűen azért harcol a születési arisztokráciával, mert demokrácia nincs, s azok pedig, kiknek illene demokratáknak lenniök, egyedül arra vágynak, hogy a kopott mágnások kegyeskedjenek velük szóba állni. Ne hidd el ezt. Ez csak mende-monda. Egyedüli igazság az Erdő szépe.

Hogy mi, egynéhányan, más hiten vagyunk, az mit se számít.

Mert mi is ismerünk Guy-Chateleket. Ezek kegyelemből élnek, de óriási tekintélyek. A Morelek nálunk is gyárosok, vas- és egyéb nagykereskedők, iparosok, gazdaemberek. De ezek, ha meggazdagodnak, nem akarják ám megalázni a korlátolt Guy-Chateleket. Sőt, összes vágyuk az, hogy holmi talmi-nemességre szert tegyenek, s akkor retyizei Kovács Pálnak nincs nagyobb ambíciója, mint bejutni a gróf Lekopottfalvyék társaságába.

Na, de hát ezt csak mi látjuk így. Te, óh nagyközönség, merülj el a romantikában a színpadon, az elmaradottságban az életben, s aztán - a világ haladjon, csak a Morelek és Guy-Chatelek megható históriája legyen örökkévaló… A debreceni közönség egy kis részének dicséretére szolgál, hogy a színházban nem veszi be a limonádét. Ezt észrevettük a csütörtöki előadásnál is.

A Derblay-k, Morelek, Guy-Chatelek históriáját hagyjuk is el már az ördögbe.

Ha már a modern magyar társadalom hivatásos színműírója nem akar megjelenni, elő a külföldiekkel!…

Sőt, tovább megyünk: a legléhább francia vígjáték egészségesebb táplálék az Erdő szépe-féle romantikus ostobaságoknál.

Színészeinket sem igen ambicionálta a tegnapi darab.

Fáy Flóra is megérezte szerepe lehetetlen voltát. Modern, igaz eszközökkel dolgozott. Csaknem elfogadhatóvá tette Pálma grófnő lehetetlen bizarr alakját. Nagy lépés ez a mi nagy tehetségű, de a koturnusszal szimpatizáló fiatal művésznőnknél.

Hasonló jót mondhatunk Komjáthynéról és Komjáthyról is. Tóth Elek a szerepét nem tudta, Tanaynak kényelmetlen volt a szerep, csak Sziklay és Fenyéri mint régi színészek játszották ambícióval az elavult darab nekik jutó szerepeit.

Debreczen 1899. október 28.

a. e.

188. NEBÁNTSVIRÁG

Denise szerepében, ebben a híres primadonnaszerepben lépett fel szombaton este Perényi Margit, s aratott olyan igaz és hatalmas sikert, amilyet ritkán lát a debreceni színház. Játékában, énekében annyi temperamentum, finom művészet és ízlés nyilatkozott meg, hogy a közönség alig tudott volna [!] betelni. Énekszámai közül nem egyet négyszer-ötször kellett megismételnie, őt magát felvonások végén számtalanszor hívták a lámpák elé. Szombati fellépése után - amikor a C bérlőknek mutatkozott be - bátran konstatálhatjuk, hogy Perényi Margit határozott, fényes sikerrel kezdte meg debreceni működését.

Mellette a mindig élvezetes Sziklay és Szathmáry arattak sikert. A Szathmáry sikere annál figyelemreméltóbb, mert Lorio őrmester legjobb szerepe volt elődjének. Környey nagyon szépen énekelt.

Szigeti Lujza a fejedelemnő szerepéből abszolúte semmit sem csinált, Fenyérit sem ambicionálta az őrnagy szerepe. Csatár a színigazgató szerepét ejtette el. Sárosi Paula pedig valami táncfélével tette elfogadhatlanná kis szerepét.

A többi szereplők, karok, zenekar, rendezés jók voltak.

Debreczen 1899. október 30.

a. e.

189. A LÉTÉRT VALÓ KÜZDELEM

Daudet maga is sokat tartott erről a darabjáról és jogosan. Ha dramaturgiai szempontokból lehet is kifogásokat emelni ellene, tagadhatatlan, hogy érdekes és értékes alkotás, mely az este nálunk is nagy sikert ért el. A darabot ismeri jól a debreceni színházlátogató közönség, így csak az előadásról kell szólanunk. A tegnapi est diadalestéje volt drámai személyzetünknek. Kritikusi sablonnal: a szereplők mind hivatásuk magaslatán álltak. És ha nem is juttatták mindenben érvényre a nagy francia író hatalmas tendenciáit, általában egységes interpretálást, finom alakítást, művészi játékot nyújtottak. A Darwin-teóriát egyénítő Asier-t Komjáthy játszotta. Ambícióval és sikerrel. A kettő közti űrt fényesen töltötték be az ő tehetsége és szorgalma. Egy-egy vonása talán túl erős volt a minden eszközzel érvényesülni akaró Asier-nek, de az is Komjáthy felfogásának eredetiségét mutatja. Olyan partner, mint amilyen tegnap Komjáthyné volt, egy rossz színészt is *inspirált volna*. Különösen a negyedik felvonásban volt igazán *nagy* - elvégre is csak nem foglalták le teljesen ezt a szót a vendégjáró idegen hisztriók -, amikor Komjáthyval együtt számtalanszor szólították őket függöny elé a közönség tapsai. Szabó Irma és Szacsvay Sándor játékára elég egy jelző: művészi. Csak őrangyalaik mentették meg őket a vasfüggöny ajtaján való kihívástól. Ezt a dicsőséget pedig - azt hisszük - szívesen engedik ők át a primadonnák számára. Külön kell megemlékeznünk Fáy Flóráról. Jólesik látnunk azt a szép haladást, mely nála napról napra észlelhető. Szinte erőszakkal dobja el magától az iskola tehetségölő modorosságait. Sajnáljuk, hogy terünk nincs elég, hosszú dicséretet érdemelne mindenik szereplő. Így csak névről említjük meg: Bartha Istvánt, Tanayt, Szathmáryt, Rubost, Lányi Irmát, Follinusznét, Kiss Irént, Tóth Eleket, Halászt. Dicséretére szolgáljon a debreceni közönségnek - melyet annyiszor és annyi joggal vádoltunk meg már a ledér múzsához való átpártolásáért -, hogy a tegnapi darabot és előadást érdeme szerint méltatta. Bár ne kellene ezt specialitásként regisztrálnunk…

Debreczen 1899. november 9.

(a. e.)

190. DÍJNOKÉK

Díjnokék öt forint fizetésjavítást kérnek.

Nincs benne kétség, hogy kérelmüket el fogják vetni bölcs városatyáink.

Szólnak mellette is:

- Nehéz helyzetük van szegényeknek. Mégiscsak intelligens emberek, kiknek társadalmi kötelezettségeik vannak. Még a népkonyhán sem étkezhetnek, hisz' népkonyhánk sincsen.

Aztán meg lerongyolt ruhában, talpatlan cipőben nem járhatnak olyan emberek, kiket megtekintetesuraz a városi hajdú, s akik mégiscsak városi alkalmazottak.

De replikáznak is - aki úr akar lenni, ne menjen díjnoknak. Nem kell istápolni a szellemi proletárokat. Miért akar valaki okvetlenül úr lenni? Ott van a szép, a gyönyörű iparos pálya. Mért nem megy iparosnak inkább, mint kolduskodjék díjnok-uraságban.

És így tovább. Folyik a vita, melynek vége az: díjnok úrék koplaljanak. Rászolgáltak.

Pedig olyan ártatlanok, olyan sajnálatra méltók szegények. Ők nem tehetnek róla, ha a társadalom kiskorú.

Nálunk a társadalom csinálja a proletárságot. A díjnok úrral még szóba állnak. Olyik valósággal pártit is csinál, az iparossal szóba sem állunk parfümös zsebkendő nélkül. A kereskedő, ha meggazdagszik, valami szinekúrát keres, mert a kereskedő címet szörnyen restelli.

És ezzel mind számot vetettek díjnokék. Nekik is van tán joguk az úrhatnámsághoz, mely az egész társadalomnak hiszekegye. Aztán úgy nevelnek nálunk az iskolában is, hogy a hatodik gimnazista, ha semmit mást, de egyet biztosan tud: neki úrnak muszáj lenni!

És legrosszabb esetben lesznek díjnok urak… Bölcs városatyák, adjátok meg a díjnokok 5 forintját. Mert többet is kérhetnének. Számon kérhetnék tőletek megmérgezett életüket is, melyet a ti hazug teóriátok, a társadalom buta elfogultsága tett örökre szerencsétlenné.

Debreczen 1899. november 14.

191. ARANYEMBER

Szentséges Romantika - ne jöjjön el a te országod!… Sok tisztelőd van még mindig, de illatodtól - hála Istennek - nagyon sokan kapnak már migrént. Az Aranyembert is megtapsolták tegnap, de nagyon sok arcon ott volt az unalom kifejezése. Nem voltak ezek a tapsok olyan szívből jövők, mint néhány évvel ezelőtt is. A szereplők azonban rettenetes és jobb ügyhöz méltó ambícióval játszották meg szerepeiket. A szereplők mind megérdemelnék a dicséretet. Sajnos, mi térszűke miatt ezt csak a Komjáthy-párnak, a tegnap este excelláló Fáy Flórának, a mindig művészi Szabó Irmának és Tanaynak adhatjuk meg.

Debreczen 1899. november 16.

192. BÖLÖNY INTENDÁNS DEBRECENBEN

A kolozsvári nemzeti színház intendánsa jelenleg amolyan szerződtetési körúton van. Ilyen minőségben érkezett tegnap Debrecenbe. Ott volt a színházban is, s az előadást családjával együtt a város páholyából nézte végig. - Nem rossznyelvűségből, de kötelességből regisztráljuk, hogy a városi páholy elfoglaltsága folytán történhetett az, hogy a városi páholy rendes *lakói:* Márk Endre és Magoss urak tegnap kivételesen megváltott jeggyel hallgatták végig a színházi előadást. Egyébként Bölöny úr elég szép tervekkel jött hozzánk. Listáján jó nevek szerepelnek. Az intendáns úr Fáy Flórát, Halmy Margitot és Rubost szeretné valami módon megkapni. Az intendáns úr ízléséhez gratulálunk, de - megbocsásson - az ő proskribáltjai nagyon hozzánőttek a közönség szívéhez. És úgy gondoljuk, hogy maguk a

proskribáltak is szívesebben tartoznak a Komjáthy János társulatához, mint a kolozsvári színházhoz, melyről rossznyelvek olyanfélét állítanak, hogy - „nemzeti”…

Debreczen 1899. november 16.

193. SZULAMIT

(Zsidó dalmű öt képben. A debreceni színház premierje 1899. november 24-én)

A híres, a vitás, a sokszerzőjű, de sok pénzt szerző Szulamit nagy diadallal vonult be tegnap este a debreceni színpadra. A naiv és mégis tartalmas mese, a gyönyörű, elbűvölő melódiák megindítottak minden szívet, s ami egy igazi nagy siker külső jele: még a vasfüggöny ajtaja is kinyílt.

Magáról a darabról elég, ha röviden írunk. Sikere, reklámja olyan példátlanul nagy volt, hogy nincs az az olvasni tudó ember, ki azt ne ismerné.

Még nagyobb reklámot nyert a darab akkor, midőn szerzőit kezdték kutatni. Rengeteg verzió s rengeteg számú szerző támadt, akiknek a száma az úgynevezett „átdolgozók”-kal még növekedett.

Pedig hát a Szulamitnál alig lehet szó szerzőkről.

Az esetleges szövegíró: Goldfaden sem végzett ám valami nagy munkát.

Lengyel zsargonban, nagyon primitív tudással és drámai érzékkel írta meg biz ő az ókori zsidóleány egyébként gyönyörű legendáját.

A zene pedig a szöveghez hasonlóan egyszerű, mesterkéletlen. Jellegzetes, a mi füleinkben egzotikusnak tetsző, keleti zene az, melyben a régi héber énekek fenséges és lágy melódiája cseng vissza. De ezekhez a gyönyörű melódiákhoz nemigen kellett komponista, legfeljebb egy szerencsés kéz és új hangszerelés.

Akárkik is szerezték különben, Szulamit példátlan sikert aratott, s ezt a sikert elsősorban az egyszerűségében is fenséges zenének köszönheti a darab.

Meséje ez: Szulamit (Bődi Ella) a betlehemi Monasch (Bartha) csodaszép leánya, midőn Jeruzsálembe menő atyját elkíséri, a pusztában találkozik Absolonnal (Környey), ki életét menti meg. Megszeretik egymást: Absolon hűséget esküszik. Tanúul a kutat hívja fel, melyből előbb mentette ki Szulamitot és egy vadmacskát.

Absolon elfelejti Szulamitot és esküjét. Más leányt vesz el, s házasságát az Isten két szép gyermekkel áldja meg. De esküszegése tönkredúlja boldogságát: egyik gyermekét vadmacska marja meg, a másik a kútba fullad.

Absolon őrjöng fájdalmában, s akkor jut eszébe esküje s az elhagyott Szulamit. Otthagyja nejét, Abigailt (F. Kállay Lujza), felkeresi az elhagyott kedvest, ki Absolont gyászolja még mindig, s nem hallgat kérőinek ostromlására, és nőül veszi azt.

Ez az eredeti legenda meséje, s ebben a formában hozta volt színre a Kisfaludy Színház direktora, Kövessy is.

A Magyar Színház átdolgozásában a mese drámaibb, s a darab vége halál és nem házasság.

Bődi Ella nemcsak gyönyörűen énekelt, de teljesen érvényesítette hatalmas, drámai színésznői tehetségét is. Környeynél szebb hangú baritonista alig van a vidéken, s tegnap már játékban is kitűnőt adott.

F. Kállay Lujza elragadó Abigail volt. Megjelenése, éneke s meglepően erős, megrázó, drámai játéka egyformán nagy hatást keltett.

Nálunk a Kövessy-féle átdolgozásban került színre a darab. S ennek a befejezése sokkal jobban harmonizál a mollban írt, lágy, érzéki, keleti zenéhez.

A szöveg azonban mellékes a gyönyörű zene mellett, melynek legszebb számai: Absolon belépődala, az esküdal, egy táncdal, a kérők dala és a végfinálé.

Zsúfolt ház tapsolt a darabnak, s a szereplőknek, kik közül Bődi Ellának és Környey Bélának valóságos diadalest volt a tegnapi.

Karacs Imre a Kol Nidreh eléneklésével ért el nagy hatást.

A többi szereplők közül Bartha István, Rubos, Makray, Csatár és Bay szolgáltak reá nagyon a közönség tapsaira. De megérdemli a dicséretet minden egyes szereplő, s csak őszintén gratulálhatunk Komjáthy direktornak kitűnő énekes-személyzetéhez.

De gratulálhatunk a darab fényes kiállításához is, mely különb a fővárosi színházakéinál.

Gyöngyösy Viktor festő valósággal remekelt a díszletekkel. Különösen szép a második felvonás berendezése s az utolsó felvonásban a valóban művészien megfestett templom.

A siker teljes volt. A kihívásoknak vége-hossza. A darab biztos kasszadarab, s nagyon sok telt házat fog még vonzani.

Debreczen 1899. november 25.

a. e.

194. AMOLYAN BÚCSÚ-FÉLE

Úgy hozta a sorsom, hogy én, ki arra sohse vágytam, meglehetős közel jutottam a kulisszák érdekes, festett világához. - Ezért bizonyosan irigyelni fog minden gimnazista, minden bankhivatalnok s minden penzionátus öregúr - de én méltánylom a mások illúzióit, s nem fogom kijelenteni: hogy nincs mit irigyelniök…

Festett világ, hideg ország a színpad világa, elrabol minden illúziót. Bolond, meleg szív kell ahhoz, hogy érte lelkesülni tudjon. S hogy nekünk, szegény, csavargó skriblereknek ilyen bolond szívünk van, miért dicsekedjünk el vele?…

Én is szeretem a kulisszák festett világát, bolond, meleg szívvel.

Néha ugyan bánt a saját hibánk, hogy túlságosan istápoljuk a színészek dicsvágyát, de ez csak múló hangulat. Miért hívjuk ki párbajra a világot, ha az inkább dob el 6 frtot egy páholyért Szulamit előadására, mint 2 frtot Byron Don Juanjáért?… Száz ember úgysem változtatja meg milliók ízlését, de meg mi is volna a mi szomorú rendeltetésünk, ha nem az örök elégedetlenség…

És hát sok elnézést is megérdemelnek az illúzió apostolai.

Minden kedélyre tudnak nemesen hatni. A vegetáló emberiséget éppen úgy neveli egy jókedvű francia operett, mint ahogy a gondolkozni tudókra hat Ibsen a maga sötét problémáival.

Dicsértessenek hát a színészek, s magam is a dicsérők sorába állok.

Négy debreceni művésznőről szólok egypár szót. Sokat várok mind a négytől, kedvencem volt mind a négy. Most már bevallhatom, úgyis csak pár napig leszek debreceni és színházi kritikus…

T. Halmy Margit az én legelső kedvencem. A nagy Halmy leánya, s maga is nagy művésznő. Csodálatra méltó asszony, ki szembeszáll a természettel is, pedig csupa élet a színpadon. Gyenge fizikumát átmelegíti a lélek lángja; vékony, sápadt arca tündérszéppé lesz, ha ő úgy akarja. A modern, csupa ideg, beteg asszony szívét darabokban mutatja be nékünk; bámulatba ejt a legapróbb részletek megdöbbentő, igaz, hű képével. Talán alakításának nincs egysége, s a részletektől nem látjuk az életnagyságú képet, de így is csak Halmy Margit igaz. Hisz a modern asszonyt az idegeire ható pillanatok a legnagyobb talánnyá teszik. Élete csupán [!] láz, csupa beszámíthatatlanság. A lázbeteg ember vízióit pedig melyik Van Dyck tudná vászonra festeni?…

Nem sokszor láttam a Nemzeti Színház szőke csodáját, az egyre fiatalodó Loreleyt, de Halmy Margit művészetét azért tartom talán az övénél is nagyobbnak, mert Halmy Margit minden sikerét *csak* a művészetének köszönheti. S hogy ezek a sikerek nem kicsinyek, arra nagyon-nagyon sok tanút tudnék kapni.

Fáy Flóra egészen más művészi egyéniség. Mondhatnám: önálló egyéniség. Az ő nőalakjai nem a korzón kacérkodó, idegbeteg asszonyok. Ideális nők, szívvel, erővel, szerelemmel.

A Halmy Margit asszonyai itt fájlalják a migrénjüket körültünk. Igazi alakok a mi beteg korunkból. Fáy Flóra az örök asszonyt mutatja be a maga örök bűneivel, örök erényeivel. Az ő asszonya minden koré. Ő a fejgörcsöt meg-megránduló arcizmokkal nem képes elhitetni, de egész képet tud adni egy asszonyról, ki vétkezett; vagy egy asszonyról, ki hős volt asszony létére. T. Halmy Margit ismeri a XIX. század fő tudományát: a patológiát. Fáy Flóra ismeri a nőben azt, ami sohasem változik. Az átöröklésből könnyelművé vált nótát Halmy Margitnál megdöbbentőbb igazsággal senki sem játssza el, de Rómeó Júliáját csak Fáy Flórától értem meg.

Sárosy Paulának alig hiszem, hogy valaha vágya lett volna drámai babérokra. Dal zenghetett a bölcsőjénél is, dal hozza ragyogásba a szemét; az ő szíve csupa dal, az ő dala csupa szív. Született szubrett ez a kisleány. Lágy dallam minden hangja, ritmikus minden mozdulata, pajkos zene a kacagása is. Az illúziókeltés a legnagyobb s legbecsesebb ereje. Ő Lilit végig léhának játszhatja: elhisszük neki. S ha a Babában, mint Alézia, mellőz minden gépies mozdulatot: mi elhisszük, hogy baba, aranyos, *tökéletes* baba… Ez a kislány sokra fogja még vinni.

Perényi Margit dzsentri-lányból, zsúrok kedvencéből lett egyszerre primadonna. S ha elvesztett egy őt körülrajongó társaságot, nyert egy nagy, szerető közönséget, melynek szintén s olyan hamar kedvence lett. A magyarnóta még jobban szívünkhöz nőtt, mióta azt ő énekli nékünk.

De Nebántsvirág kisasszony sem lehet édesebb, pajzánabb, mintha azt ő játssza. Ő elhiteti velünk, hogy a poézis és valóság között nincs különbség. Az ő játékát poézis és csodálatos természetesség jellemzi…

…Ők voltak négyen az én kedvenceim. Lehet, hogy nem ők a legkülönbek, de övék a jövő sikere.

Olyan jólesnék majd az ő megérdemelt sikereikről hallani. Arassanak nagyon sok sikert, ezzel veszek tőlük búcsút, ki az ő tehetségüket mindig legjobban megbecsülte!…

Debreczen 1899. december 2.

Ady Endre

195. KUBELIK MAGYAR NYELVTANA

„Kubelik Ján, a felülmúlhatatlan, a legnagyobb cseh hegedűs a budapesti közönség iránt érzett hálája jeléül egy *magyar nyelvtant* vásárolt.” (Több fővárosi lap)

Kubelik Ján nagy muzsikus lehet, de politikusnak sem utolsó. Mindenesetre jobban elintéz holmi nyelvkérdést, mint az osztrák-cseh politikusok. Az eredmény fényes. Miniszterileg approbált magyar grammatikát aligha vásárolt még cseh ember, és ez elég nagy esemény akkor, mikor az újévi beszédekből hiányzott minden szenzációs politikai kijelentés. Egyelőre megelégszünk a nagy eseménnyel, de érdeklődéssel várjuk a többit is. Hisszük, hogy legközelebb az alábbi szenzációkkal kedveskedhetünk olvasóinknak:

Krakovszky Boleszlav, a világhírű lengyel csodamuzsikus megható jelét adta a magyar nemzet iránt érzett meleg szimpátiájának. Ma reggel egy fővárosi könyvkereskedésben megvásárolta Lutter Nándor Logaritmus-tábláját. A kitűnő művész hálás szívére vall ez a tett, mely szellemesen fejezi ki azt, hogy a tegnapi hangversenyén történt kihívások összeszámítása már a felsőbb matézis körébe esik.

*

Magyarbarát vendégművész. Kóborelli, a zseniális olasz tragikus, aki valósággal lázba ejtette a főváros közönségét csodás művészetével, egy tucat *magyar kártyát* vásárolt. Hír szerint a magyar gyártmányú kártyákat oroszországi körútjára is magával viszi a nagy tragikus, s határozott szándéka a magyar gyártmányú kártyával alsózni a nagy szláv tenger közepette. A nagy művész tette önmagát dicséri.

És így tovább. Kubelik megadta a példát. Követheti a szépszámú vendégsereg, mely bennünket, a világ leghálásabb publikumát szerencséltetni szokott. A magyar nyelvtant ajánljuk legmelegebben nekik. Egyrészről, mert magyar grammatikát szépszámmal írtak; másrészről, mert ezt antikváriumban is nagy választékban lehet kapni. Esetleg ugyanitt megszerezheti valamelyikük - a Kubelik úrét is.

Szabadság 1900. január 3.

Dyb.

196. DEMOKRATA SZERVEZKEDÉS

Miként az tudnivaló, mi roppant demokrata nép vagyunk. Demokrata voltunkra vallanak demokrata köreink is, sőt legközelebb hivatalos demokrata lap is indult meg Új század cím alatt, mely az összes demokraták egyesületének hivatalos közlönye. Abban a helyzetben vagyunk, hogy az új egyesület még meg nem erősített alapszabályaiból néhány pontot bemutathatunk olvasóinknak.

Az egylet neve

1. §. Az egylet hivatalos neve: A legelső magyar demokraták egyesülete.

2. §. Hivatalos iratokban az egylet elnökségét *méltóságos* cím illeti meg, tekintettel arra, hogy a kisebb demokrata körök elnökei *nagyságosok*.

Célja

3. §. Az egylet célja, hogy az ország demokratáit erős sereggé egyesítve, győzedelmeskedjék a minden tekintélyt és társadalmi állást kezükben tartó, kevésbé előkelő egyének felett, s tagjainak megszerezze azt a rangot és pozíciót, melyet megérdemelnek.

Tagok

4. §. Az egylet tagjai lehetnek képviselőségre aspiráló, legalább 5000 frt. évi jövedelemmel bíró urak, kik csak a mostani elavult, korlátolt, félszeg társadalmi szokások miatt jutottak abba a lealázó helyzetbe, hogy cselédeiken s a pincéreken kívül senki sem akarja őket nagyságos uraknak címezni.

5. §. A tagok száma nem lehet 100, azaz száznál több. Felvétel felett a választmány határoz titkos szavazattal.

6. §. A tagok kötelesek az egyesület méltóságát megőrizni. Különösen vigyázniok kell arra, hogy kikkel érintkeznek. Egy igazi demokrata lehetőleg csak az egylet tagjával fogjon kezet. Az egylet tagjai egymás közötti érintkezéseik alkalmával ne feledjék el, hogy először az *idősebb és előkelőbb* demokrata nyújtja a kezét.

Elnökség

11. §. Az egylet elnöke a legidősebb és legelőkelőbb demokrata.

12. §. Az elnököt a tagok háromszori meghajlással üdvözlik. Címe, ha valaki vele beszél: Méltóságos uram. Ha róla beszél: A méltóságos úr. E címet lehetőleg az elnökről való gondolkozás alkalmával is meg kell adni. Sohasem kell elfeledni, hogy egy demokrata mindig előkelőbb más közönséges embernél, s így a demokraták elnöke a legideálisabban előkelő állást tölti be.

A hatalmasokkal való érintkezés

29. §. A demokrata, azokkal szemben, kik a mostani avult felfogás szerint rangban felette állanak, lehetőleg mindig hivatkozzék az emberi méltóságra s az egyenlőség elvére. Ha azonban érdekei úgy kívánják, hozzon áldozatot az emberi hiúságnak.

Az egylet felosztása

78. §. Ha az egylet mindenik tagja legalább királyi tanácsos vagy képviselő lesz, az egylet elérte célját, s feloszlik. Azonban tagjai egyleten kívül is megőrzik az összetartást, nehogy valaha kihaljon drága hazánkban az egyenlőség és demokratizmus felséges elve.

Szabadság 1900. január 10.

Dyb.

197. AZ ÉN KÖNYVPIACOM

Egész véletlenségből egy apró falucskát kell szülőföldemnek vallanom.

Ennek a véletlenségnek eddigelé egyéb kárát nem vallottam, csak azt, hogy irodalmi fejlődésemet nem kísérheti ezer meg ezer ember figyelemmel, lévén az én szülőföldemnek a 90-iki népszámláláskor 372 lakója, melyből - hála fejlődő népoktatási viszonyainknak - némelyek olvasni is tudnak.

Fáj ugyan nagyon, hogy szülőfalum vezető férfiúi nem tettek még lépéseket egy irodalmi ösztöndíj alapítása céljából, de én Istenem, nem születhetik minden lírai költő Kolozsváron!…

Ebből látszik, hogy én nem tartozom az elégedetlen alanyi költők közé. „Az én aratásom egy marék virág” - szoktam mondani Kiss Józseffel, s elvégre ez még mindig jobb aratás, mint például a sztrájkoló arató munkásoké.

A marék virágok összegyűltek, és unszoló barátok nélkül nem él manapság lírai költő. Régi dal ez, mely mindig új marad. Barátaim unszoltak, s én - az vessen követ reám, ki teljesen ártatlan - kiadtam egy kötet költeményt. Az eredmény szokatlanul fényes volt. Kaptam egy üdvözlő levelet, melyet összes unszoló barátaim aláírtak. Unszoló barátoktól ez is nagy dolog.

Az ada-mohali sajtó tehetséges, ifjú lírikust fedezett fel bennem. Az ada-mohali sajtó figyelme meghatott. A sajtó Ada-Mohalon is nagyhatalom, s elég szép dolog Ada-Mohaion is tehetséges, ifjú lírikusnak lenni.

Most már költeményeim értékesítéséhez láttam. Öt napig írogattam a dedikációkat. Az első tiszteletpéldányt Dreyfusnak küldtem. Máig sem tudom, megkapta-e. Ugyancsak dedikáltam egy-egy példányt Krüger elnöknek, Rigó Jancsinak és fivérének, Bernátnak, Kubeliknek, Sarah Bernhardtnak és Gyulai Pálnak.

Krüger a tiszteletpéldányt belövette a Ladysmithbe. Rigó Jancsi nem fogadta el, mert a kötet szerelmes verseiben nem talált elég izzó szenvedélyt. Rigó Bernát meghalt, mielőtt a könyv címére megérkezett volna. Kubelikét nem kapta meg a posta. Az isteni Sarah nem fogad el keleti költőktől tiszteletpéldányt. Gyulai Pál csodálatát fejezte ki egy levélben, hogy Vargha Gyulánál fiatalabb ember nem restell verset írni.

Szóval az értékesítéssel kevés szerencsém volt. Az én marék virágaim nem kellettek, ha marékkal is szórtam.

Mint csődbe jutott lírikus jöttem Nagyváradra. Egy vagyonba került könyveim szállíttatása. Mindegy, gondolám. Itt tán több szerencsém lesz.

Mindjárt első nap megismerkedtem egy jóképű úrral: Azt mondta magáról, hogy patikus és idealista. Költő vagyok és melankolista - szóltam én, és szívem nagyot dobbant.

- Uram, szóltam ismét, engedje meg, hogy rokonszenvem jeléül felajánljam Önnek a kritika részéről szokatlanul szívesen fogadott „Néhány Marék Virág” című verskötetemet.

Új ismerősöm elsápadt. Remegő hangon válaszolt.

- Óh, nem, nem Uram. Receptjeim tiltják verseket olvasni…

A válasz nem is lepett meg. De ezután jött a fordulat. Kiderült, hogy új ismerősöm azt gondolta, hogy én *pénzért* akarom adni a könyvet.

Valóságos ujjongásba törtem ki. Ez az a föld, melyen elajándékozhatom összes könyveimet!…

Óh, alanyi költőtársak, becsüljétek meg Nagyváradot. Szent ez a hely, hol élnek még az utolsó mohikánok, kik azt hiszik, hogy a lírai költő pénzért árulja a könyvét!…

Új ismerősöm azóta már kapott tőlem könyvet. Most már én vagyok idealista, ő pedig könyvbarát és melankolista…

Szabadság 1900. január 13.

Dyb.

198. NEM LESZ PREMIER

A fővárosi magánszínházak felséges igazgatóit dühbe hozta az az impertinencia, hogy az elmaradt vidék nem akarja az újdonságaikat erkölcsösöknek vallani. Megrekontrázzák a dolgot: ők meg ezentúl nem engedik vidéken előadatni újdonságaikat. A katasztrófa elkerülhetetlen: nem lesz többé vidéken premier.

A fontos ügyben megkérdeztünk néhány érdekeltet, kiknek válaszait itt közöljük:

I.

A pesti színházak sztrájkjától nem félek. Él még Follinusz, ír ő az én számomra eredeti darabot. Egyébként Gyalui Farkas is munkálkodik. Ő is szeret eredeti darabot írni. No, meg Prém József is teljes erővel műveli a színiirodalmat. Szóval a sztrájktól nem félek.

Bölöny József
intendáns.

II.

Egy eredeti darabom már biztos: a színházmegnyitás prológja.

Somogyi Károly
nagyváradi színigazgató.

III.

Hajlandó vagyok egy-egy fiók gyártelepet a vidék nagyobb városaiban is felállítani. A gyártelephez szükséges épületeket a városok kötelesek felépíttetni. Ugyancsak a városok kötelesek évenkint legalább 250 liter tintát venni a gyártelep céljaira. Egy-egy gyártelep évi produktuma 100-140 darab.

Ifj. Bokor József
színdarabgyáros.

IV.

Kétségbe vagyok esve. Rám zúdulnak az összes helyi szerzők, akik eddig is annyit keserítették az életemet. Le fogok mondani a direktorságról.

Komjáthy János
debreceni színigazgató.

V.

Rettentő dolog. Mióta az új színház első téglakövét lerakták, állandóan búvárkodom. Le akartam főzni Alexandert és Keszlert. A fejem majd szétreped az esztétikai készültségtől. És íme, nem vehettem hasznát!… Oh, meg nem írott premierkritikáim!…

Egy kritikus

A mai postával azonkívül a következő sorokat vettük:

A pesti színházak sztrájkja győzelemre juttatta a mi igazainkat. Többet nem lehet mellőzni bennünket. Mi leszünk a vidéki repertoár gyöngyei!…

„Goldstein Számi” és Tsai.

Ez utóbbi választ nem személyes beszélgetés útján nyertük, de azért éppoly hiteles, mint a többi.

Szabadság 1900. január 17.

Dyb.

199. A SZÉRUM

Nem tartozom azok közé, kik álszeméremből hazudnak. Őszintének, mondhatnám szemtelennek tartanak csekély számú ismerőseim. Bevallom tehát azt is, hogy sohasem ambicionáltam magamnak a józan életű jelzőt. Már zsenge ifjú koromban vén lumpnak hívtak nem kevésbé lump, de szintén ifjú barátaim. Azóta nőttem években, de bölcsességben nőni semmi kedvem sem volt. Életfilozófiám szilárd és régi: jobb egy pohár bornál - két pohár bor.

Ne ütközzenek meg, kérem, ezen a cinikus vallomáson. Dicsekvés nélkül van ebben valami szokatlanul nemes. Olyan kevés korhely vallja be részeges voltát, hogy még egy delíriumosnak is meg kellene bocsátani. Delíriumos nem voltam, de a barátaim nagyon féltettek, hogy idestova az leszek.

No, de szóljunk már a szérumról, mely egész valóm megváltoztatta.

Egy nap a kávéházban barátaim egy újságcikket olvastak. Ahogy engem észrevettek, egyszerre elnémultak, s félretették a lapot.

Ölt a kíváncsiság, s alig vártam, míg magam maradok. Végig futom a lapot, s egy megceruzázott újdonságot lelek. A címe ez volt: *a részegség széruma*. Egy szenzációs felfedezésről szólt a hír. Felfedezték a részegség szérumát, mely kigyógyít az iszákosságból. Eszembe jutott valami. Sejtettem, hogy ezt a kúrát is végig kell szenvednem, mint a többit. Rám olvastattak már egy vén oláh asszonnyal, megitatták velem a lapokban hirdetett „antibetin”-t is, nem is említve, hogy egyszer, mikor egy muri után mély álomba merültem, a számba facsartak három citromot. Még az antibetin volt legtűrhetőbb kúra. Ennek az íze emlékeztet valamennyire a sósborszeszre.

Többször említett barátaim egy este igen nyájasak voltak hozzám.

Egyikük megkínált egy pohár abszinttel. Azután ők kínáltak, én ittam. Bizonyosan sokáig ittam. Addig ti., míg totaliter eláztam. Mi történt velem? - nem tudom. Arra ébredtem, hogy a jobb karom sajog. Megszúrtak. Egyszerre világosság gyúlt az agyamban: *beoltottak a részegség szérumával!*

Gondolkoztam, mi lesz most?…

Akit veszettség ellen oltanak be, nem vész meg.

Akit himlő ellen, az nem lesz ragyás.

Egek! Hisz én akkor sohse leszek részeg!… Pokoli szomjúságot éreztem; rohantam a korcsmába. Megiszom a rendes adagot: józanabb vagyok egy eladólánynál. Megduplázom: *egy* pincért csak *egy* pincérnek látok. Megrémültem, még egy adagot rendelek, semmi eredmény. A legszilárdabb lépésekkel mentem a fiúkhoz. Kitörő örömmel fogadtak, mert máskor már ilyenkor holtrészeg voltam.

A szérum, a szérum! - kiáltott fel egyikük önfeledten. És én azóta mindig iszom, mindig józan vagyok, mindig szomjazom.

Ezt persze senki sem tudja rólam, mert sohasem rúgok be. Úgy beszélnek rólam, mint egy megtért bárányról. Az apák mintaképpen állítanak lump fiaik elé, az anyák józan életű, derék férjnek való ifjúnak tartanak, a mértékletességi egyletben pedig erősen agitálnak egy, az én részemre felállítandó titkári állás ügyében.

Tegnap este a bal karomat is beoltattam a részegség szérumával…

Szabadság 1900. január 18.

Dyb.

200. ÚJSÁGSZÓTÁR

Az Otthon írók és hírlapírók köre hivatalos értesítőjének, az Otthonnak legközelebbi száma a következő pályázati hirdetést közli:

Pályázat nyílik olyan szótár tervének kidolgozására, mely az újságok használatára szánt távirati rövidítéseket tartalmazza. A tervnek egyszerűnek és világosnak kell lennie, hogy hosszú tanulmányozás nélkül meg lehessen érteni. A sifrírozásnak és desifrírozásnak gyorsnak és könnyűnek, a tervnek minden nyelvre alkalmazhatónak kell lennie. Pályázhat, tekintet nélkül nemzetiségére és állására, mindenki. Minden pályázó köteles munkáját 1900. május 30. előtt E. Torelli-Viollier úrnak, a nemzetközi sajtószövetség központi irodája alelnökének (Milano, Via Paleocapa 6.) elküldeni. A pályaművek bármely európai nyelven készülhetnek, de a német, francia vagy angol nyelvben készült előnyben részesül. A beküldött munkákat a központi iroda igazgatóbizottsága által kiküldendő zsűri bírálja meg. A pályázat eredményét az 1900. évi párizsi sajtókongresszuson hirdetik ki. Bővebb felvilágosítást ad Torelli-Viollier úr, Milano, Via Paleocapa 6.

A hirdetés nagy forrongást okozott redakciónkban. Rég letört ambíciók új életre keltek. Ifjú munkatársaink mindannyian elhatározták, hogy a szótárra okvetlenül pályázni fognak. Szerettük volna valamelyiküket terve felől meginterjúvoltatni, de nem volt kivel, mivel rendesen ők szoktak interjúvolni. Végre egyikük - kérésünkre - meginterjúvoltatta magát velem, kinek egyedül nem támadt fel letört ambíciója. Kérdésemre így válaszolt:

…Az egész dolgot könnyűnek tartom. Az ember egy hosszú sorba írja a megtörténni szokott szenzációkat. Például itt van egy: A fővárosban ma véres szerelmi dráma történt. Fehér Miksa cipészlegény Nagy Márta varróleányt szerelemféltésből agyonlőtte. A legény már régen gyanította stb. stb. Ez az új távirati nyelven így hangzik: „Fehér Miksa Nagy Márta püff”.

- Püff?

- Püff!

- Szóval ön egy teljes regényt egy szóval fejez ki.

- Természetesen. A szavakból aztán egy kész szótárt állítok össze.

- De már most tegyük fel, hogy Ladysmith elesett. Ön angol újságíró, s e nagy eseményről terjedelmes tudósítást akar küldeni. Hogy fog ez szólani?

- Ladysmith nyekk recept.

- Nyekk recept?

Igen. Tudniillik: Hős hadseregünk ma sikerült hadicsellel főzte le a búr parasztok gyülevész bandáját. A nyomorult csürhe azt hitte, hogy sikerül hős csapatainkat sokáig körülzárva

tartani. Természetesen majd megsemmisültek, mikor a vár kapui felnyíltak, s hősies seregünk lerakta a fegyvert. Seregünkből egy ember sem esett el, a búr csorda azonban egy szálig elhullott. Nincs benne kétség, hogy Ladysmith bevételével végképp eljátszották kis játékaikat a búrok stb. stb. Szóval recept szerint.

- Igazán szép. Mondjon még valamit.

- Újságszótáríró interjú röpp!

- Hát ez mit tesz?

- Teljes szövegében ezt: Egy derék tudóst, kinek erős kilátásai vannak, hogy az újságszótár-pályázaton nyerni fog, ma egy riporter meginterjúvolt. A riporter nagyon tolakodó volt, miért is a tudós úgy kidobatta, hogy repült.

Ez az értelme?

- Röpp…

- Akkor volt szerencsém…

Megsértődve távoztam, de azért el kell ismernem, hogy tudós munkatársunknak határozott szerencséje van. Más embert becsuktak volna már régen.

Szabadság 1900. január 20.

Dyb.

201. A MAGYAR IPAR MINT DREYFUS

- *Elmélkedések B. M. úr nyomán* -

Tegnap elolvastam Bartha Miklós úrnak egy szédületes vezércikkét. A cikk egy fantasztikus idea körül forgott: ha a magyar ipar Dreyfus volna, mi volna akkor?

Szeretem a nagy mondásokat, s gyönyörrel szemlélem, mikor a fantázia kirúgja maga alól ezt a nyomorult sárgolyót. A Bartha úr eszméje azonnal megkapott…

- Mi volna akkor? - így tűnődtem magam is.

…Összeül a haditörvényszék. „Vezessék elő a vádlottat!”

- Magyar Ipar, Ön azzal vádoltatik, hogy pénzért adott el fontos okmányokat egy idegen hatalomnak. Ön hazaáruló!… Beismeri?

- Az árulást igen, de az eladást nem. Éppen az a bajom, hogy nem tudok eladni.

- Az elnök kihirdeti az ítéletet. Büntetés: száműzetés az Ördög-szigetre.

A magyar ipart összes gyártmányaival elzárják.

Ekkor megalakul a szindikátus. Élén áll egy nagy szívű asszony, az elítéltnek felesége: Magyar Kereskedelem. „J’accuse…” - írja Hegedűs miniszter, az ártatlan magyar ipar Zolája.

Folyik a harc, győz az igazság. Magyar Ipar visszakapja a kardját. Zokogva öleli keblére hűséges nejét s neveletlen gyermekeit. Megcsókolja Hegedűs minisztert, meginterjúvoltatja magát egy tucat újságíróval, és családjával együtt elutazik üdülni… Bizonyosan így gondolja B. M. úr.

Az eszme gyönyörű, egész szépen bele lehet bolondulni.

Engem teljesen kihozott a sodromból. Tegnap éjjel nem tudtam elaludni. Sarkallt a vágy, hogy egyszer már nekem is legyenek szép és merész ideáim, ne csak Bartha Miklós úrnak. Reggelre az alábbi kevésbé merész ideák hiteles szerzőjének vallhattam magam.

Mi lenne, ha a Biéla üstökös gyeplüs ló lenne?…

Mi lenne, ha Lueger hosszúnap volna?

Mi lenne, ha Krüger elnök bakfis leány volna?

Mi lenne, ha Szokoly Tamás ikes ige volna?

Mi lenne, ha Sima Ferenc régi picula volna?

Mi lenne, ha Bartha Miklós Bánffy Dezső volna?…

…Egyelőre csak ennyi problémát sikerült kisütnöm, de már kétségbe vagyok esve.

Levelet írok B. M. úrnak. Megkérem, hogy az ideges emberiség érdekében ne legyen olyan merész.

Azért lehet ő hatalmas, felséges, erős, gúnyos, maró, édes, költői, kacér, de legyen lehetőleg kegyelmes… Olyan jól esik néha a - *kegyelem*.

Szabadság 1900. január 26.

Dyb.

202. DICSÉRNEK BENNÜNKET

Na, csak felvitte az Isten a dolgunkat!… Ha nagyrabecsült székesfővárosunk ősidők óta elkaparint is mindent előlünk, egy megmaradt: az *erkölcs*. Ennek mi vagyunk a hivatásos őrei. A főváros nyugodtan dorbézolhat, az erényt megóvják a vidéki eunuchok.

És bókolnak is nekünk. Hogy így, hogy úgy; a vidék az az egészséges, romlatlan vidék - zengik kórusban odafent.

Mi pedig először szörnyen boldogok vagyunk. A második dicséret már hidegen hagy. Most pedig már kezd egy kissé zsenírozni bennünket a dolog…

- Ördögbe is! Csakugyan ilyen ostobául erényesek lennénk?…

Mert hát egy kissé még mindig ugrathatók vagyunk, de már nem a régi naivak. Egy kissé gondolkozunk is. Különös. A pesti lapok vezércikkben az erkölcsös vidéket dicsérik, színház-rovatukban az Osztrigás Miciknek csinálnak reklámot.

Mintha nem egészen tiszta bort ürítnének ránk ezek a cikkíró urak?!… Ezeknek vagy nincs más témájuk, vagy tán az erényt dörgő cikkekkel akarnak még nagyobb érdeklődést kelteni a kollegáktól fordított vagy írt, úgynevezett erkölcstelen darabok iránt…

…Én legalább így vélekedem. Nem hiszek a mi erényeinket dicsérő fővárosi vélemények őszinteségében, de nem hiszek a mi állítólagos erényeinkben sem.

Nem vagyunk mi jobbak egy szikrányit sem Pestnél. Ez az igazság, bár nagyon kevesen merjük bevallani.

Ha csak a gyermekeinket nem, minket már alig lehet rákapatni a Shakespeare-remekekre vagy leszoktatni azokról a szemtelenül kedves, pajkos operettekről.

Vagyunk talán elegen, kik áhítoztunk valaha komoly, nehéz eledelekre is, de rémítően elromlott a gyomrunk… Problémák és problémák… Ki az ördögnek kell a probléma? Egy problémát felvetni nem nagy dolog. Egész társadalmunk ezernyi bibijével egy nagy probléma. Nem kell nekünk probléma-kereső drámaíró. Olyan álljon elő, aki merészen mutatja meg a probléma megoldását is!… Ilyen pedig nem akad. S így növeltük mi, a kevesek is azok számát, akik az élet ezernyi baja után mulatni és feledni akarnak a színházban.

Tisztelettel ismételem tehát: nem érdemeljük mi azt a sok dicséretet. Jobbak mi sem vagyunk a Deákné vásznánál… És nem is *mi* fogjuk ám a romba dőlt erkölcsöt felépíteni, hanem egy, a miénknél tisztább és erősebb alapon épült, új társadalom.

Ne bántsuk hát a vén gyermekeket. Neveljük helyesen a fiatal gyermekeket. Kezdjük az iskolán, ne pedig a színházon… Főképpen pedig ne várják *tőlünk* a purifikációt. Nekünk elég gondot ad a megélhetés. Övék - odafent - a hatalom és a dicsőség, talán a kötelességből is nagyobb adag esik rájuk…

…Mindez pedig nem vonatkozik a nagyváradi színügyi bizottság ismert határozatára, mely helyes is, üdvös is, legfeljebb eredményéhez és sikeréhez fér töméntelen sok kétség!…

Szabadság 1900. január 28.

ae.

203. NINCS PAPÍR

Ha az angolok még idejében békét nem kötnek, a hírlapok vagy megszűnnek, vagy fehér vászonra nyomtatva fognak megjelenni. Angliában és Amerikában, mióta a háború dühöng, a lapok annyi papírt fogyasztanak, hogy a papírgyárak a további szükségleteket ellátni képtelenek.

Mint jó forrásból értesülünk, a papírszükséglet ellen angol-búr és hazai körökben is erősen védekeznek.

Viktória királynő a már elkészített csokoládédobozokat nem papírba, hanem saját felséges *zsebkendőibe* pakolva küldeti el a jövő karácsonykor az esetleg még életben lévő angol harcosoknak.

Chamberlain úr az összes részvénytársaságoknál meg akarja szüntetni a papír-*részvényeket*.

Ugyancsak ő felszólította azon névtelen egyéneket, kik őt leveleikben *agyonütéssel* fenyegetik, hogy ezentúl a lehetőségig röviden adják elő óhajtásaikat.

A walesi herceg kínos lelki vívódások után beleegyezett, hogy az angol *divatlapok* ezután csak négy oldalon jelenhessenek meg.

Buller tábornok ezután egyetlen vereségről sem fog tudósítást küldeni, hogy a *távirati lapok* megspórolásával enyhítsen a papírszükségen.

Rhodes Cecil összes *bankóit* aranyakra készül beváltani.

Krüger nem fogadja el a békeajánlatokat, hogy a szerződésre ne pocsékolódjék el a papír.

De erősen készülnek nálunk is a szükséges óvintézkedésekre.

Sima Ferenc tiltakozik, hogy bűnvád alá helyező végzéseket hozzanak ellene, mert drága a papír.

Az Alkotmány c. lap - tekintettel a papírszükségre - csupán az ügyészségnél követelt *egy* példányban fog megjelenni.

Balogh Döme, nagyváradi városatya fellebbezéseit ezután *élőszóval* fogja előadni.

Gyula, a Magyar Király fizetője a folyó*számla* rendszert egyszer s mindenkorra beszünteti.

Nagy Mór kolozsvári koszorús, a *pukk ám pukk* refrénű ballada szerzője - nagy népszerűsége dacára - lemondott költemény-kötetének második kiadásáról.

Álszerénység volna elhallgatni, hogy lapunk milyen magatartást szándékszik tanúsítani a papirosválság kérdésében.

Kijelentjük, hogy mi el vagyunk látva a XX-ik század végéig kellő mennyiségű papírral. Valamint újólag kérjük minden rendű és rangú munkatársainkat, levelezőnket; hogy a papirost ne sajnálják ezután sem, s mindig csak *az egyik felére írjanak*. Lírai költőktől *teljesen tiszta* lapokat szívesen fogadunk!…

Szabadság 1900. január 31.

Dyb.

204. „Y" CONTRA „I"

Hallgasson el egyelőre minden gazdasági harc. Ne agitáljunk a hazai ipar pártolása mellett sem. Minden küzdelem béka-egér harc a nagy háború mellett, melyet az ábécé két betűje kezdett: az *„y"* és az *„i"*…

Szeretnék a nagy eposzírók tollával bírni. Erről a harcról csak hősköltemény zenghet méltóan. Nagy harc ez, mely bizonyára a magyar társadalom élete felett van hivatva dönteni…

Az eredmény azonban máris kétségtelen. A harc az *„i"* teljes leverésével fog végződni. A gr. Szapár*y* contra Szapár*i* csetepatéban már teljesen megsemmisült az *„i"*, s ki tudja, vajon Bátsmegye*y* alügyész úr kedvéért szegény Rost*i* kollégáját nem fogják-e egyszerűen *Rost*-tá degradálni?…

Mert az *„y"* részén van az erő. Mellette szól a tradíció is. Az *„i"* csak indigéna, stréberkedő jött-ment, az *„y"*-nak idestova évezredes múltja van. Bizony; „ysa" - mondja a Halotti beszéd…

Hallom a jövő zenéjét. Látom egy szebb jövő hajnalának pirkadását… Az *„y"* győzött minden vonalon. Az ábécé *„y"*-on kezdődik, s az *„i"*-t végleg kihagyták belőle. Az *„y"*-osok az uralkodó osztály, mely három rendből áll. Az első rend három *„y"*-nal írja nevét, a második kettővel, a harmadik eggyel. Nevök csak nekik van. Az *„y"*-on kívül esők: páriák. Név helyett számot kapnak, s foglalkozásuk a kutyabőrök preparálása lesz.

És így meg lesz oldva a magyar társadalom égető kérdése is. Eltűnnek az osztályellentétek. Hisz két osztály lesz csak. Ipszilonosok és névtelenek… De lehet, hogy így se lesz nagyon tartós béke. A háromféle *„y"* testvérharcot kezd, s a harc vége Isten tudja, mi lesz!…

Csak egy bizonyos. A világ haladhat, tökéletesbülhet, fejlődhet, fejlődhet nyugodtan, mi nem sokat hederítünk rá.

Nálunk azért tovább dominál az *„y”*, s nagyobb a gondunk, mint bírálgatni egymás előkelő vagy kevésbé előkelő voltát…

Óh, de könnyelműek voltak azok az olasz barátok, akik megismertették velünk a betűvetés veszedelmes tudományát!…

Szabadság 1900. február 1.

Ipszilonos

205. CIGÁNYISKOLA

Ószentanna község lesz híres avval, hogy iskolája lesz kizárólagosan cigány csemeték számára.

Ha ez a terv valósággá válik, nincs kétség benne, hogy a cigányság részesévé fog válni a nyugat-európai civilizációnak. Az ő számukra is letűnik az aranykor, melyről Horatius oly csinosan dalol, s egyszerre belépnek a vaskorba, melyet állítólag mi élünk. Ámbár, ha a bányászsztrájk nem szűnik meg, mi se sokáig. Ezt a nagy metamorfózist cigányéknál az ószentannai iskola fogja megkezdeni, melynek irányára nézve bátrak vagyunk egypár tanáccsal szolgálni.

1. Az első iskolaórán nem szükséges a nebulóknak a század nevelési irányzatairól beszélni. E helyett célszerű beszerezni elegendő mennyiségű ruhadarabot. Az első magyarázat a fizikából tartassék. Tárgy a *víz* legyen; a tanmódszer gyakorlati, az egyéniségre való minden tekintet nélkül. Mikor a tanítványok megismerkedtek a vízzel, át lehet térni a szociológiára. Meg kell magyarázni nekik, hogy a kor demokratikus áramlata nem fogadja el a *születési állapot* szigorú fenntartását. Aki tehát ruha nélkül mer járni, arra huszonötöt vágnak. Az első órán elég ennyi.

2. Másnap - anélkül, hogy egy szóval is felemlítenénk előttük korunk szociális problémáit - a *tulajdon* fogalmát kell a nebulók fejébe vernünk. Meg kell előttük világítani a jogrend intézményét. Ez legbiztosabb egy szép akszióma alakjában. Például: aki mivel vétkezik, az által bűnhődik. Úgy lopja el valaki hát a másik palatábláját, hogy egy palatáblát fog kellene neki megenni. Csak egyszer kell a büntetést foganatosítani, tisztában lesz az egész múzsasereg nemcsak a tulajdonnal és jogrenddel, de a justicia fejlődéstörténetével s a jog és méltányosság ismert egymáshozi viszonyával is. Élelmiszereknél azonban más módszer használandó.

3. Az egymásközti érintkezések szabályozásánál nem szükséges a művelt társalgó szabályait használni. Egyszerűen meg kell tiltani, hogy a tanulók egymással egy szót is szóljanak. Különösen radikális eszközökkel kell fellépni a növendékek sportszenvedélye ellen, a cigánykerékvetés a vályogvetéssel ellensúlyozandó. Aki mint vet, úgy arat ugyan, de aki cigánykereket mer vetni, azt legcélszerűbb vályogvetésre szorítani.

Ugyancsak szigorúan kell eljárni a tanulók dohányzási szenvedélye ellen. Itt is akszióma használandók először. Például: „táncolsz te még lumbagóért!” Evvel kapcsolatosan Spionsköpről is [kell] szólanunk. Nem árt tudniillik egy-két spiont tartani, kik besúgják, ha valamelyik nebuló társát hangtalanul ugyan, de hat lépés távolságra is *szájával* sérti meg. Erélyes rendszabályok használandók a baletthajlamok ellen is. Különösen figyelmükbe ajánlandó a gyerekeknek, hogy az a vélemény, mintha a rókák táncolni szoktak volna: légből kapott koholmány.

Nagyon sok tanácsot tudnánk még adni az ószentannai iskolának, de sajnos, ehhez nincs terünk. Csak annyit mondhatunk még, hogy: - *nem úgy verik a cigányt!*

Szabadság 1900. február 8.

Dyb.

206. MÉG MINDIG A „PUKK-ÁM-PUKK”

Kincses Kolozsvár még mindig nem tud beletörődni, hogy az ő koszorús költőjét Nagy Mórnak hívják, ki a város millenáris irodalmi pályadíját nyerte több kötetet kitevő költői működésével.

Mikor a bíráló bizottság Nagy Mór mellett döntött, az egész sajtó foglalkozott evvel az „irodalmi esemény”-nyel, s mutatványokat közölt a koszorús költő csodabogaraiból. De különösen nagy volt a felzúdulás Kolozsvárt, bár a helyi méltatlankodásban nagy része volt a megsértett ambíciók kitörésének is.

Nagy Mórt azóta már elfeledte a világ, legfeljebb egyik versrefrénje: a „pukk-ám-pukk” számíthat esetleg halhatatlanságra.

Kolozsvár azonban nem felejt. Egyik kolozsvári lap mellékletén folytatásokban bírálgatja a koszorús költő poézisét, s hogy milyen modorban, azt a cím is mutatja: „Babér avagy keserűlapu?”… Természetesen keserűlapu…

…A dolog morálja különben az, hogy egy város se akarjon *élő* koszorúsokat. Ezekben soha sincs köszönet. Ellenben Kiss József, a legnagyobb élő magyar költő ismét elbukott a Kisfaludy Társaságban. Nagy Mór, a boldog: koszorús; Kiss József szegény - koszorúzatlan…

…Megbocsát talán Kiss József, hogy ebbe a „pukk-ám-pukk” című hírbe került, de olyan fatálisan összeesett az ő „bukása” és a kolozsvári „koszorúsmosás”.

Szabadság 1900. február 9.

207. TAVASZI MENTŐBESZÉD

Védelmükre kelünk a tavasz sokat gúnyolt fülemüléinek. Kimondjuk, bár megvádolnak érte bennünket, hogy a tavasz lantosainak igazuk van. Ők énekelnek, mert énekelniök muszáj. S ha rossz is az ének, bizonyos, hogy a tavasz dicsőítő dalt érdemel.

Az ördög tudja, mi történik ilyenkor velünk. Hiszen még tél sem volt, hogy túlságosan áhítozzunk a kikelet után. És mégis úgy megejt bennünket ennek a mostani korai tavasznak barátságos mosolygása.

És milyenek az esték!… Ha nem szégyellnőnk érzelegni, költeményt írnónk még mi is róla… Enyhe, balzsamos levegő, derült ég s isteni csend… Ez utóbbi persze csak jóval éjfél után, mikor kihalt már orfeum, korcsma, kávéház, bodega.

Szinte megacélosít a tiszta levegő, s varázzsal tölt el a misztikus csend.

S mikor már kísértetbe jönnénk, hogy a két első sort összerímeltessük, egy szerre halkan felcsendül a zene szerenád egy kislány ablaka előtt.

Máskor talán a megszokott gúnnyal nevetnők ki azt a két világos überciherű urat, kik a működő bandát strázsálják - most azonban eszünkbe sem jut gúnyolodni, s nem kérdezzük meg, hogy hát nemcsak a svábok közt divatos az éjjeli zene?… Illő meghatottsággal vesszük tudomásul, hogy „csak egy kislány van a világon”, s szeretnőnk ujjongva felkiáltani: hurráh, tavasz, élet, ifjúság!…

…És mindezt ez a kis korai tavasz okozza… Ne haragudjunk a tavaszi dalnokokra, nekik muszáj dalolni… Legfeljebb annyit kívánjunk tőlük, hogy - maguknak daloljanak!…

Szabadság 1900. február 13.

208. A BÚROK VESZÉLYBEN

Általános felkelés

Asszonybáború

Óriási veszély fenyegeti a búr nemzetet. Nem tudta összetörni a zsarnok hatalom, s most ölelő karok fogják megfojtani.

A készülő katasztrófáról a következő táviratot vettük:

Liverpool Post jelenti bur asszonyok altalanos felkelest terveznek angolok ellen. Krueger es Joubert nem lebeszelhetik asszonyokat.

E néhány szóból egy nemzet katasztrófája sír felénk. Látjuk a véget, a bukást, szinte elképzeljük a fejleményeket.

Most a következő táviratokat várjuk:

I.

London. Kormány elhatározta minden áron békét kötni. Angol katonák gavallérosan kijelentették: inkább meghalnak, de asszonyok ellen nem harcolnak.

II.

Ladysmith. Ma itt aláírták a békeokmányt. Búrok nevében *Krüger anyó* írta alá, illetve keresztvonásával látta el. Angolok fizetnek kétszázmillió hadisarcot, mely búr női hadapródiskola felállíttatására fordíttatik.

III.

Praetoria. A búr parlamentet az asszonyok feloszlatták. Alkotmányrevízió várható. Búr dajkaegylet kimondta, hogy részt kér magának a kormányhatalomból.

IV.

London. Fokvárosban a forradalom kitört. A nők olyan hatalmat kívánnak maguknak, mint amilyen a transzváli asszonyoknak van. A férfiak tömegesen szállanak hajóra.

V.

London. Ma volt a búrokkal való békekötés ötödik évfordulója. Viktória királynő ez alkalomból táviratilag üdvözölte Transzvál szabad nő-állam elnöknőjét, II. Krüger-Amáliát.

VI.

Berlin (1910.) A Reuter ügynökségnek jelentik, hogy Praetoriában bizonyos Joubert nevű férfi, Krüger Amália búr radikális képviselő férje, öngyilkos lett. Valaha szebb napokat látott, s

a tíz évvel ezelőtt lefolyt angol-búr háborúban elég jó neve volt. A későbbi alkotmányváltozás őt is a családi élet apró léhaságainak terére szorította, de itt sokat kellett szenvednie erőszakos és zsarnokoskodó nejétől. Neje tegnap kávédarálással bízta meg, de munkájával nem volt megelégedve. Joubert, aki különben nagyon érzékeny kedélyű ember, szívére vette a dolgot, s ez bírta rá végzetes tettének elkövetésére.

Szabadság 1900. február 17.

Dyb.

209. A SZAKADÁTI LÓKÖTŐK

Hogy is mondja Tömörkény István egy végtelenül kedves, legalább nekem legjobban tetsző tárcájában?

- Az őszt mintha az Isten is lókötésre teremtette volna!

A szakadáti oláhok persze nem képesek megérteni a lókötés romantikáját. A múlt őszön négy szakadáti oláh gazda sírva panaszolta egy reggel a bírónál, hogy az éjjel elkötötték a lovaikat a szakadáti rétről. A szakadáti bíró meg vakarta a fejét.

- Bajos dolog lesz arra reáakadni! Aki lovat lop, nem marad az itt közel a tűzhöz.

Valaminthogy a szakadáti lókötők el is inaltak jó messzire a környékről.

Cigányok a betyárok. Mind a négyük ismert lókötő. A három Rostás testvér: a Pál, a Mihály és a Gáspár ahány nevet viseltek, annyiszor ültek a tömlöcben. Márpedig minden hónapban más nevet viseltek a lóvásárokon.

A negyedik: Gazsi Tódor, rücskös, fekete cigány. Mielőtt a váradi tömlöcbe került volna, Szegeden volt egy kis elintéznivalója.

A szakadáti lovakat Szabolcsban, Borsodban csereberélték el. Tegnap a nagyváradi törvényszék előtt állottak azok a jóképű szabolcsi magyarok, akik a szakadáti lovakat elcserélték. Egy asszony is volt köztük - másodmagával. Ici-pici, pár napos gyerekkel, akinél fiatalabb honpolgár alig „állott” még törvényszék előtt.

- Miák! Miák!…

A bíró urak egy darabig tűrték a rívást, de végre is idegesek lettek.

- Vádlott menjen ki a folyosóra avval a gyerekkel!…

Ellenben a négy nomád határozottan botrányosan viselte magát. Még Gazsi Tódor viselkedett leggavallérosabban: bevallott mindent.

- Hej, az istennyila csapott vón’ a fejembe, mikor evvel a három gazemberrel összetalálkoztam.

A három gazember - a Rostások közül a Mihály hiányzott. Nem tudták előkeríteni.

- Ki tudja azt, instáljuk, melyik országban van?

- Mindig olyán kóborgó természete volt…

Rostás Pálban egy romantikus regényíró veszett el. Hosszú históriában adja elő, hogy milyen szűz ártatlanul jutott a krédóba. Úgyszólva csak rá esett arra [a] bizonyos lóra.

- Ákássának fel, ha jártam is Sákádáton. Én mágyár cigány vágyok, téglát verek, sárral tápásztok. Szóba sem állok olyan emberrel, mint Gázsi.

Rostás Gáspár is szörnyen átkozódik.

- Rohádják meg, há iletemben is loptám! Hát úgy nízek én ki?…

Az elnök megkérdi: - Rostás Gáspár - testvére maga Rostás Pálnak?

- Ázt tudom, hogy rokonok vágyunk, de nem tudom biztosán, hogy testvérek.

- Hát maga, Rostás Pál, hogy jutott ahhoz a lóhoz, amit Orosz Károly kótaji lakossal a búji úton elcserélt?

- Egy csigány bíztá rám, instálom. Így sokták á csigányok, az úton árulják á lovákát…

Mikor a bizonyítási eljárást a bíróság befejezte, Pop Aurél a vád módosításával lopás bűntettében kéri a három cigányt megbüntetni, a szabolcsi atyafiak ellen elejtette a vádat.

- Nem kívánnak a vád módosítása ellen fellebbezni? Kérdi az elnök.

- Csák ítiljenek már á náccságos urák! Rigen itt vágyunk!

A bíróság Móré Pál elnöklete mellett két-kéthavi börtönre ítélte a szakadáti lókötőket, mely büntetés a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek mondatott ki.

A cigányok kitörő örömmel rebbentek szét, de aligha Szakadát felé irányozták lépteiket…

Míg a bírák ítélethozatalra vonultak vissza, remek kis anekdotát mondott el a folyosón cigarettázás közben a jelen volt újságíróknak az ügyész.

Egy nagyszalontai doktorhoz állított be egy cigány. Beteg volt, s gyógykezeltetni akarta magát.

A doktor néhány nap alatt kigyógyította. Honoráriumot azonban nem tudott adni.

- Hát aztán mivel foglalkozol, te cigány?

- Lóval bánok néhá-néhá.

- Hát tudod mit? Hozzál egyszer nekem is egy lovat - szól a jókedvű, joviális doktor.

- Nem felejtem el, instálom…

Jó két esztendő telt el. Egy hajnalban lovas ember verte fel álmából a szalontai doktort.

- Doktor úr, elhoztám ázt á lovát, ámit ígértem!…

A doktor nagyon megijedt.

- Eltakarodj innen, gazember! Még engem is bajba hozol.

A cigány odahajol az orvoshoz.

- Sohse féljen doktor úr. *Nem hállátsik el ennek á nyerítése Heves megyéig!...*

A doktor azonban nem nyugodott meg, s kiverte a cigányt paripástul együtt.

Szabadság 1900. február 22.

Dyb.

210. A BÖJT

I.

(Reggel öt óra. Egy bodegából két didergő, frakkba öltözött jogászgyerek botorkál ki. A Szent László templom órája ötöt üt.)

I. *jogász:* Ennek is vége. Legfeljebb május elsején lehet belőle valami.

II. *jogász:* Miről beszélsz?

I. Miről?… Az óráról! Tudtam, hogy be kell csapni, de azt hittem: lakást fizethetek belőle. Most már sem óra, sem lakás.

II. (ásítozva). Hányat ütött?…

I. (dühösen) Gúnyolódol?…

II. (ijedten) Dehogy! Világért sem. A toronyórára gondoltam.

I. (fájdalmasan) Ötöt… Haza kéne menni. A fejem is fáj, álmos is vagyok.

II. Menjünk haza!…

I. (keserves hangon) Igen… menjünk… (egy hírtelen eszmétől megkapva) - *a te lakásodra*.

(Az utca élénkülni kezd, lakásadó nénik sietnek megtisztulni: a templomban a farsang bűneitől…)

II.

Lizi: Eljön. Biztosan eljön. Neked is megígérte!…

A mama: Hogyne!?… Ez lenne az első ígéret, melyet nem váltanak be!?? Te úgy látszik, azt hiszed: a huszonhat éves korban is jól áll a naivság… kissé csalódol!…

Lizi: De mama! Mi lelt ma téged?… Hát oka vagyok én valaminek?…

A mama (gúnyosan) Világért sem! Tudvalevő, hogy a levegőben sült pártik repdesnek… Akinek kell, ötöt-hatot csíphet magának…

Lizi: (sírva) Hát mit tettem volna?… Hisz' máris nevettek rajtam!… Valósággal udvaroltam annak a mamlasznak!… Én nem tehetek semmiről! Mit tegyek?…

A mama: (sötéten és keserves pátosszal) Egyelőre át kell igazítani a doktorbáli ruhádat az első böjti hangversenyre… Talán… (dühösen) *talán!...*

III.

Kedves Bözsikém!

Hála Istennek: visszatérhetek komoly tanulmányaimhoz. Te! borzasztó az, ha valaki kikiáltott csodagyerek. Már a gyerek szó is borzasztó, hát még huszonhárom hangversenyt végigzongorázni, bókokat fogadni, keveset aludni, másnap újra meg újra szekundát fogni a természettanból, és kikapni a Tini kisasszonytól, hogy végleg a „romlás lejtőjére tévedtem" - mint ahogy ő mondja… Hallod! Abszolúte semmi gyönyörűséget nem találok a csodagyermeki pályában. A művészet szörnyen unalmas. Örömmel hintek tehát hamut a fejemre, s vallásos áhítattal fogadom meg neked, hogy Liszt II. rapszódiáját húsvét vasárnapjáig nem veszem elő. Tanulok, s engedem magam Tini kisasszony által „kimentetni a fenyegető örvényből".

Erről akart tudatni behamvazott homlokú Arankád. Pá, puszi!

IV.

Egy kelendő könyv. Clair Vilmos Párbajkódex c. könyve e héten éri meg a negyedik kiadást. A könyvből a farsang alatt több ezer példány kelt el. Elég bizonyíték a mellett, hogy az idei farsang az utóbbi évek farsangjait siker dolgában fényesen felülmúlta.

Szabadság 1900. március 3.

Dyb.

211. KISS JÓZSEF

…Eljött a vajda Nagyváradra. Ki se mozdul mostanában, nem jár el sehova, de velünk kivételt tett.

A kitüntetést hálásan fogadtuk. A mi vendégünk a legelső élő magyar poéta, ki mindnyájunknak büszkesége.

Tulajdonképpen azonban bukott poéta. Néhány nappal ezelőtt bukott el a Kisfaludy Társaság jóvoltából, de - úgy látszik - ezt a csapást szépen kiheverte, s nem hajlandó letagadni, hogy például ő írta a Tüzek című költeményt, mely a Kisfaludy Társaság pályadíját nem nyerte meg, bár igaz, hogy nem is pályázott érte.

Azt tartom, hogy nagyon jól van ez így. Magyarországon szinte elvárja az ember, hogy a legnagyobbat ne tűrjék maguk közt a hivatalos, szabadalmazott poéta bácsik, kik a szó szoros értelmében azt a bizonyos nótát fújják, mellyel csak az elődök tudtak világot hódítani.

Kiss József azonban nem veszi komolyan a dolgát. Könnyelműen eldobta a nagynevű elődök régi, tisztes, kipróbált lantját, s elég merész volt úgy énekelni, ahogy az ő nagy, meleg szíve súgta.

Az eredmény meglepő volt. Mire a kollégák észrevették magukat, elhódította előlük az egész magyar közönséget… Ezért nevezhetjük aztán Kiss Józsefet bukott poétának…

Köszönjük, hogy velünk kivételt tett. Legalább megmutattuk a szeretetünket a vajda: minden élő magyar költők vajdája iránt.

Egy ember, kit úgy szeretnek, mint őt a magyar közönség szereti, nem érdemelné meg, hogy a Kisfaludy Társaságba kerüljön. A „hunyó parázs" kialudnék ott; nincs ott olyan meleg szív több, mint aki a varrógépről mesélt nekünk egyszer egy gyönyörű mesét.

Ne legyen más Kiss József, csak az, ami most! a magyar poéták vajdája, legnagyobb élő magyar költő…

Ez körülbelül ér annyit, mint a Kisfaludy Társaság.

*

„Ismerik maguk a lámpalázat? Határozottan olyanfélét érzek. Szabad előadást fogok tartani. A közönség előtt már unalmas az olvasás."

Persze hogy siettünk megjegyezni, hogy Kiss József nem lehet unalmas.

Rendkívül érdekelték a nagyváradi viszonyok. A sajtó. Az irodalmi élet…

„Nehezen búvok ki hazulról. Nagyváradon is nagyon régen nem voltam már."

Valamelyikünk egy tollharcot hozott szóba, ami nemrégen folyt le Nagyváradon.

„Nekünk is nehéz harcunk van. (Sok az ellenségünk.)”

A Hét-ről beszéltünk aztán, az ő remek hetilapjáról.

„A gárda elég erős, de szükség volna még valamire. Valami *új hang* kellene, egészen friss, szokatlan!…”

Új hang, eredetiség - ez a vajdának a hiszekegye.

Szabadság 1900. március 4.

212. AZ ÚJ SZÍNHÁZ LÁTOGATÓJA

Az épülő új színháznak kedves látogatója volt tegnap délelőtt. A látogató a régi, rozoga színkörnek egy ünnepelt művésznője volt. Perényi Margit, a kolozsvári színtársulat volt szubrettje, a debreceni színház tagja.

A szombat esti hangversenyre jó későn érkezett. Még szét sem nézhetett diadalainak egykori színhelyén, már Nagyszalontára kellett utaznia, hol ismét nagy, tüntetően ünneplő közönség várta.

Visszajövet azonban teljes másfél óráig kellett volna várnia az állomásnál. Volt ideje hát egy kis au revoir körútra. Megnézhette az új színházat is, melynek eddigi művészi eseményei egypár bezúzott napszámosfejre szorítkoznak.

Az épülő színház bájos vendége kedves érdeklődéssel nézegette a vakolatlan Thália-templomot. Most a mostani sivár állapotban még mindig az idealizmus szentelt csarnoka, napszámosaival és napszámosai nélkül… De azután?… Mi juthatott a kis szubrett eszébe?… Az intrikák, a pártoskodások, az igazságtalanságok, hipokrízisek jövendő korszaka!…

…És megrázkódva és fázva hajtatott a vonathoz a nagyváradiak egykor ünnepelt kis szubrettje.

Szabadság 1900. március 6.

213. A ZAB *(Avena L.)*

(Természetrajzi tanulmány)

A zab *(avena l.)* a gabonaneműek közé tartozik.

Alsóbbrendű, megvetett növény. Lovak és rabonbánok tápláléka. Igen elterjedt, majdnem közönséges. Már a népdalköltő is azt éneklé: „ritka *búza*, ritka *árpa*, ritka *rozs”*. Ebből világosan megállapítható, hogy a zab már régen elterjedt, közönséges, ritkának egyáltalán nem mondható növény.

Régi kútfők szerint a zabot keleti népfaj honosította meg Európában.

Némelyek a *kazárok* érdeméül róják fel ezt, de ehhez kétség fér. Egan Ede is kizártnak tekinti a kazár eredetet. Legvalószínűbb, hogy a zabot a *hunok* hozták magukkal. Az ismert hun-székely rokonság magyarázza meg aztán, hogy a székely rabonbánok családi tradícióképpen hagyták lófő utódaiknak a zabkultuszt, mely mint ilyen: némileg vallási szekta is.

A zabot a „romlott értelmiség” mint lóabrakot használja, a „gyenge nép” azonban néhol a felvidéken kenyeret is süt belőle.

Ebből látható, hogy a nyomorult politikai viszonyok megmételyezték az értelmiség és [a] nép gondolkozását, s egy valóságos apostolnak kellett jönni, ki a zab számára is kijelölje a szerepet jövő kulturális fejlődésünkben.

Az apostol eljött, s ma már a zab társadalmi, politikai, nemzetgazdasági, sőt kulturális tényező.

Ennek alapján a zab történetét az alábbi korszakokra oszthatjuk:

I. *Őskorszak*. (Általános tájékozatlanság, kazárok meggyanúsítása).

II. *Abrak-korszak*. (A zabot csak a lovak és a tótok eszik.)

III. *Rabonbán-korszak*. (A zab minden téren érvényesül. Szilágysomlyó Zabfalvára kéri változtatni a nevét. Komoly apák fiaikkal megismertetik a zab hasznát.)

Végül érdekes még, hogy a „gyenge nép" mit tart a zabról. Íme alább egypár gyenge népies mondás.

„Márciusi zab csak zabocska. Februári az igazi zab."

„Nyomtató lónak nem kell bekötni a száját."

„Zabba ment a ló!"

„Nincs semmi baja, csak a zab bántja."

„Elmehet már zabot hegyezni."

(Forrásaink: Ugron Gábor A zab mint olyan című sajtó alatt lévő műve és Báruch Jeremiás újabb keservei.)

Szabadság 1900. március 8.

Dyb.

214. VALLATÁSKOR

(Mikor Gajári a Vaterland cikkíróját kereste, Ugron is ott volt a folyosón. Hallotta a hízelgő jelzőket, de nem reagált. Ő elvégre is székely rabonbán, ki még a táborszernagyokkal sem szokott szóba állni. Két jelenetben mutatjuk ez alkalomból be a büszke rabonbánt.)

I.

Egy népgyűlésen

Ugron: (tengernyi nép előtt szónokolva) „…Adjatok virágot nekem, hogy hintsem a kiterített népszabadság ravatalára! Adjatok nekem koporsószegeket, zárjuk le a sötét koporsót!… A nemzet becsületét hitvány kufárok zsibvásárra vitték… Jaj a gyenge népnek, mely tűri az elnyomást, melynek értelmisége romlott, sivár, mint a hanyatló Róma…"

Baruch Jeremiás (előfurakodik a tömegből, egy darabig türelmetlenkedik, végre az emelvényhez jut, alig hallhatólag súg a szónok felé): Nagyságos úr, nagyságos úr! Újabb *zabrendelés* érkezett. Nagyon sürgős!…

Ugron: (hazafias mélabúval) „…Óh, de hagyjuk e sivár képet. A szívem megszakadna érzem, s végső sóhajba törve imádkozom el: éljen e kifosztott, szegény Haza!" (Általános, szűnni nem akaró éljenzés. A nép valósággal tombol, s észre sem veszi, mikor Ugron Baruchhal eltűnik).

II.

A ház folyosóján

Gajári Ödön: (egy képviselőhöz). Ugyan, kérlek, nem tudod, ki volt az a komisz, pimasz gazember, aki Bánffyt a Vaterlandban megrágalmazta?

Ugron (húsz lépésnyi távolságban áll, kivesz egy darab vattát a zsebéből, s bedugja a bal fülét).

Gajári Ödön: (egy másik képviselőhöz). Ugyan kérlek, nem tudod, ki volt az a komisz, pimasz gazember stb.

Ugron (tíz lépésnyi távolságra van, kivesz egy darab vattát a zsebéből s bedugja vele a jobb fülét.)

Gajári Ödön: (továbbmegy, egy harmadik képviselőhöz). Ugyan kérlek stb.

Ugron Gábor (mellette áll, s egy óriási darab vattával bedugja a száját is).

Gajári Ödön: (Ugron Gáborhoz). Ugyan kérlek, nem tudod, ki volt az a pimasz, komisz gazember, aki Bánffyt a Vaterlandban megrágalmazta?

Ugron (szemein mély bánat tükröződik: az aggódó honfigond, felnéz az ég felé, mintha onnan várná e nyomorult szolganép számára a segélyt…)

Szabadság 1900. március 10.

Dyb.

215. A SZABADSÁG ÜNNEPE

Készülődések március idusára

A tavasz rügybontó verőfényével közeledik az ébredésnek, szabadságnak évről évre nagyobb fényt nyerő emlékünnepe: márc. 15.

Van ebben az ünneplésben valami csodálatosan felséges idea, melyet nem tudnak megölni sem a sablonos orációk unalmas frázisai, sem az ódák jámbustengerének locsogó hullámai.

Valami ős-pogány érzés húzta meg magát az emberi szívben. Olyan természetimádó, naiv, örök emberi. Az élet teremtő hatalmának bámulata-e vajon vagy a jeges halál fölött aratott győzelmi öröm - nem tudjuk!… De az újuló, hatalmas erejű természet tanította szabadságra az embert, s úgy érezzük, hogy: a szabadság ünnepe csakis a tavasz napsugáros, fényes napján lehet…

…Mert a szabadság az élet, és mert márc. 15. az *élet* ünnepe!…

Szabadság 1900. március 11.

216. SZÍNHÁZI ÉLET vagy MI LESZ EZUTÁN?

Soha olyan élénk színházi élet még nem volt Nagyváradon, mint - most.

A színügyi bizottság állandó permanenciában van. Minden nap egy új korszakot jelentő színházi reformeszmét dob a fórumra. A közönségnek megvannak már a maga kedvencei is.

Egyelőre persze csak a színügyi bizottsági tagok között. Azt lehet mondani, hogy rövid pár hónap alatt a következő három év színházi teendőit elvégeztük.

A helyzet szignaturáját legjobban Somogyi direktor állandó utazása adja meg.

Elárulhatjuk például, hogy a váradi lapok kartellt kötöttek a soproni kollégákkal.

Azon napokon például, melyek kettővel oszthatók, a soproni lapok megírják ezt a kis személyi hírt: *Somogyi Károly színigazgató a mai napon Nagyváradra utazott*.

Ugyanakkor persze az összes váradi lapok újságolják, hogy: *Szeretett színigazgatónk, Somogyi Károly a mai napon rövid tartózkodásra városunkba érkezett*.

Azon napokon, melyek kettővel nem oszthatók, a hírek kicserélődnek.

Egyelőre tehát a színházi élet a legnagyobb mértékben virágzik. Sokkal hatalmasabb, mint a nyári bódé korában. Egy dolog adott csak gondot.

Mi történjék a habitüékkel? Ezt is sikerült megoldani. Szereztünk nekik foglalkozást - az orfeumokkal. Most már az ő szerepük is be van töltve. Most már minden rendben van. Jelenleg így állunk:

Van: egy épülő színházunk. *Van:* színügyi bizottságunk. *Van:* saját külön színművünk. *Van:* a színházunknak neve. *Van:* direktorunk. *Van:* társulatunk. *Van:* ötletünk. *Van:* tárgyilagos kritikánk. *Van:* díszletfestőnk. *Van:* színházi életünk.

Nincs: városi páholyunk, *nincs:* primadonna-heccünk, *nincs:* tüntetés a színházban.

Tekintettel arra, hogy egy előkelő vidéki város színházi életében nem szabad hiányosságnak előfordulnia, talán már holnap hírt adhatunk egy pár hiányt pótló eseményről. Például: A jogakadémia igazgatója a fekete táblán figyelmezteti az akadémia polgárait, hogy a színházban minden tüntetéstől tartózkodjanak.

Mezey Mihály tűzoltó főparancsnok, tekintettel a legutóbbi párizsi katasztrófára, a színházi tűzellenőrzést még szigorúbbá tette. És így tovább, elvégre is jogunk van mindahhoz, amiben hozzánk hasonló városok dúslakodnak. Elvitázhatatlan jogunk van tehát - *a színházi élethez is*.

De mi lesz ezután?… Félő, hogy mire Somogyiék eljönnek, torkig leszünk a színházi élettel.

…Mert ebbe is bele lehet ám unni!…

Szabadság 1900. március 14.

Dyb.

217. MÁRCIUS 15.

Ötvenkét évvel ezelőtt Magyarország ifjúsága a divináció csodálatos erejével megcsinálta a mi számunkra a mai Magyarországot.

Ötvenkét év óta sokszor változtatott ábrázatot a világ. Tanúi is alig vannak a nagy nap megváltó eseményeinek.

Az idő, ez átgondolhatatlan nagy hatalom, egyre, mindig temet. Vén sírásó, aki sohasem volt fiatal, aki éppen olyan egykedvűen tekintett ötvenkét évvel ezelőtt egy mámorban égő tömegre, mint most reánk: szegény, hideg szívű, még emlékezni sem tudó epigonokra.

Csak egy halottat ne földelt volna el!… Hagyta volna meg nekünk annak a nagy napnak szent hangulatát, amit kivájni olyan nehéz egy ötvenkét év óta taposott sírgödörből… Mert ha egy szívdobbanatnyi szállna meg bennünket az akkori március szent lelkéből, ma kihullana kezünkből a kenyérszerző eszköz, s nem volna a mai ünnep a megszokásé, hanem az emlékekből erőt gyűjtő lelkeké!…

…Így csak botorkálunk a sírdombok között, és visszatekintve a messze égő, az elhagyott lángoszlopra: *látván se látunk!...*

Csodálatos egy kor volt az. A grande nation világfelforgató eszméi ennek a kornak láng-kohójában tisztultak meg. A nemzeti idealizmus ebben a korban ragyogta be legintenzívebb fénnyel a világot. Csakis ez az istenült kor adhatta nekünk az ezernyolcszáznegyvennyolcadik év március idusát!…

Az eszmék világa mindig és mindeneknek felséges ezernyi, misztikus mélységével, de az eszmék ezerjét megöli a valóság, melynek polypkarjai csak az ezredévek viharaiban érlelt és megedzett eszméket nem tudják agyonfojtani!

Elborulva bár, de minden kétségbeesés nélkül nézek egy piros lobogóra, mely alatt ma szintén ezernyi ember ünnepel, de ünnepük egészen mást jelent, mint amit a mienknek *kellene* jelenteni…

Az eszme önzetlen harcosai mind apostolok. Minden eszme felséges, mely egynél több szívet tud megdobogtatni… De ott áll a vén sírású, a kérlelhetetlen idő minden eszme bölcsője mellett!… Az emberiség sokszor imádott már hamis isteneket, eszeveszetten sokszor rohant csábító fantomok után, és a vén sírású az, ki elébe állt. „Megálljatok! Itt már temető van. Akit kerestek, meg nem találjátok! Én rejtettem el, én húztam rá a földet, mert az élethez nem volt semmi joga. Térjetek vissza, honnan eszeveszettül elindultatok. Vár benneteket csókjaival a szülőföld, vigasztaló varázsával az anyáitok nyelvén zengő dajkadal, vár minden-minden zug, békét, szeretetet megnyugvást lehelve!”

Hazudtoljatok meg, ha tudtok: *Az ember tragédiájában egyetlen Nemtő: a Haza*. Lehettek hozzá hálátlanok, hazug apostolok őrjöngő tanai gyűlöletessé tehetik egy napra előttetek, elfelejthetitek a dúslakodó lakoma mámorában vagy az éhség paroxizmusában - de *megtagadni, eldobni nem tudjátok soha:* nem adatott ez meg földi embernek!…

…Nagy márciusnak tanúi, százszor irigyelt lángra gyújtottjai a nemzeti idealizmus szent tüzének: fázó szívvel, didergő lélekkel valljuk be, hogy nem tudunk elég kegyelettel a ti szent emlékeiteknek áldozni!…

Olyan kor gyermekei vagyunk, kik hétköznap születvén, nem tudnak ünnepelni.

Kicsinyes gondoktól zaklatva nagy kosarakkal járjuk utainkat. Egyedüli célunk kenyeret gyűjteni.

Nem érezzük a közösség átszellemültekké tevő érzését: mi nagyon is emberek vagyunk, hidegek és önzők…

Így sejtjük. És ezt be kell vallanunk a mai ünnepen…

…De a hazatagadás piros lobogója és a saját gyarlóságunk beismerése nem lélekharang-kongatás, hanem az örök igazság győzedelmeskedő országának ismétlen eljövetelét hirdetik.

Megtántorodhattunk, hamis útra térhettünk, de eltévedni nem fogunk.

A nemzeti idealizmus letapodott sírja az a sír, mely nem halált, hanem életet jelent. Ezt a sírt kezdik virággal felkeresni, mert immár ismét elénkbe állt a vén sírású. „Térjetek vissza, honnan jöttetek. Akit kerestek, eltemettem, mert nem volt az élethez joga!”

Várjuk a szent lelket, mely világra szóló erejét ötvenkét évvel ezelőtt közlé e nemzettel.

Költők éneklik már: *ne várjatok e hontól semmit, de áldozzatok mindent fel érte!...*

…És el fog jönni ismét a nagy szívek korszaka, és be fogunk telni ismét a haza és egymás szeretetétől, és eldobjuk a nyakunkban hordott nagy kosarat, melyet tele tölteni volt egyetlen vágyunk, ha mindjárt ezer éhező kifosztott szorította ökölbe ránk a kezét!…

Ti apoteózisban tündöklő nagy elődök, szálljatok vissza e napon. Siettessétek a mi nyomorékságunk meggyógyítását, adjatok egy szívdobbanatnyit abból a mámorból, mely titeket oly szentekké tett, hogy *még mi sem* tudjuk a ti ünneplésteket elmulasztani!…

Szabadság 1900. március 15.

A. E.

218. A HÉTRŐL

A gyermekek, a naiv, vajszívű gyermekek ragyogó szemmel, kipirult arccal, teli tüdővel énekeltek igen szép hazafias nótákat, s szavaltak nem kevésbé lelkesen, nem kevésbé hazafias jambus vagy trochaeus esésű költeményeket, miket felnőttek is meghallgattak. Íme ez volt március ünnepe.

Mert úgy áll ám a dolog, hogy komoly állású, hivatása magaslatán álló - de főként komoly - úriembernek óvakodnia szükséges a nevetségesség legkisebb gyanújától is. Tehát csak a gyermekek ünnepeltek…

Gyermekek, kik között van egypár őszbecsavarodott, szakállas gyermek is, ne restelljék, hogy lelkesedtek! Úgy félszázad évvel ezelőtt még igen elterjedt szokás volt ez, s állíthatom, hogy egészen jó állású urakkal megesett ez a hiba. Gondolják meg azt, gyermekek, hogy a mostani jó állású, komoly urak, kik mosolyogva néztek a múlt napon a maguk lelkes, kipirult arcára, egy kissé irigykedtek is ám! De persze ezt gondosan palástolták.

Mert, óh, irigylendő gyermekek, ami szép, örök és dicső van a világon: mind a lelkesedés teremtette! Azok a jó állású, komoly bácsik is, ki tudja hol, ki tudja mik lennének, ha ötvenkét évvel ezelőtt is nem éltek volna gyermekek?…

A lelkesedés adott ennek a nemzetnek állami életet, s ennek köszönhetik egész egzisztenciájukat a jó állású, komoly urak, kik nemes áldozatkészséggel verték össze a tenyereiket a maguk szép szavalataira s nem kevésbé szép énekléseikre.

Köszönjük, kedves gyermekek - csupasz arcúak és őszszakállúak - a maguk szép ünnepségét. Köszönjük a komoly bácsik nevében is, kik különben restellnék ezt nyíltan megköszönni…

*

És mert lelkesedni nem divat, mosolyogni pedig csak gúnyosan; megragadott bennünket a vágy a lepecsételt kedély lecsapolására. Hahotázni akartunk minden felett, amire jámbor elődeink esküdtek, úgy sem lévén képesek erősebb érzések, nagyobb gondolatok befogadására. Offenbach jól ismerte korát, de ő még csak sírva nevetett. Hej, neki fájt az legjobban, hogy az öreg Zeus nem maradhatott tovább az Olümposzon, hogy le kellett rántani a sárba.

Az epigonoknak megtetszett a sár. Nem mert abból lettünk, s azzá leszünk, hanem mert igen kéjes benne fetrengeni. Ma aztán úgy felmelegítették a pocsolyát, hogy csakis ruha nélkül lehet belemenni.

Ebben aztán nagy közönség szokott gyönyörködni, s hogy mi már lelkesedni sem tudunk, abban nagy része van ennek a pocsolyának is, melyet ismertebb néven vonzó színházi repertoárnak hívnak.

Ám azért a lex Heinzét meg kell égetni. Mert még előrehaladott orvosi tudományunk sem úgy gyógyítja a migrént, hogy a fejet vágja le.

Megégetendőnek mondanám a vidéki színházak cenzúráját is, de nálunk még tanácsos őszintén nem beszélni.

Mondjuk, hogy Somogyi eddigi kultúrmissziójához híven tragédiákkal és Shakespeare-darabokkal fog bennünket traktálni. Örömmel „műélvezünk"-e majd?… Ha még magasabbra taksálták volna is a színház helyárait, az eredmény előre bizonyos: deficit, pedig ehhez az eredményhez minálunk cenzúra nélkül is eljuthatott volna talán Somogyi!…

*

A „lex Heinze" jegyében járunk másban is. A reakció varjai kárognak a levegőben. Bizony-bizony oly kevéssé gondolunk a védekezésre, mintha nem éreznők magunkat méltóknak a veszélyeztetett javakra!… A közöny Bethesda-tavát legfeljebb egypár írótoll próbálja felzavarni. Nehéz víz, mennykőcsapás kellene bele.

Én azok közül a korszakos tévhitek közül valónak tartom az örök béke eszméjét, melyek jármát ledobni sok-sok keserves tapasztalással lehet. A „tisztító vihar" nem elcsépelt frázis, nem egy kor igazsága az, hogy: a hosszú béke elsenyveszti a népek erejét… Jóllehet ez kicsi vigasztalás a szegény búrokra nézvést…

*

Pár órával a nőegylet estélye előtt szóljunk tán kevésbé szigorú dolgokról is. A purim farsangi bohóságai egy kis derűt megérdemelnek. Ami kis jókedv volt a héten: a búrok hozták magukkal, kik megköszönendő Nagyvárad búr szimpátiáját, küldöttségileg érkezének hozzánk.

Valóban joviális fiúk. Élénken érdeklődtek a nagyváradi viszonyok iránt. Jólesett különösen nekik az a tapintatosság, hogy fogadtatásuk egész csendben, sőt egy kissé túlságos csendben folyt le. Na, de vannak hála Istennek lapok is.

Ittlétük alatt még a kritizálásra is ráfanyalodtak. És ezek a búrok határozottan ritka világos eszű emberek! Sok igazsággal szóltak például a doktorbojkottról, a Bródy Sándor „felolvasási Odüsszeájáról", az ötkoronás pénzekről, a mi finom műízlésünkről, no meg hát sok más egyébről. Persze tehették, mert másnap - kámforrá váltak.

…Pedig Nagyváradnak szüksége volna egypár ilyen búrra!…

Szabadság 1900. március 18.

Dyb.

219. FOTOGRÁFIÁK ARRÓL, HOGY:

„A jó lapot a közönség szerkeszti"

I.

Az elnök úr: (gyöngyöző serlegét magasra tartva) de ne feledjük el, uraim, azt a hivatása magaslatán álló orgánumot, mely kötelességét buzgón teljesítve hirdeti Nagyvárad és vidéke

dicsőségét. A *sajtót* értem, uraim! A sajtót, tántoríthatatlan kötelesség ismerésével, elfogulatlan szókimondásával, pontos, mindent felölelő hírszolgálatával, mely az elsők közé emeli a vidéken! Éltetem uraim a nagyváradi sajtó kitűnő munkásait! *(Sokáig tartó, zajos, mondhatni: viharos éljenzés. Az egyesület elnöke tüntetőleg koccint az újságírókkal.)*

Egy *idegen úr: (az elnökhöz)* Kérem, talán túlságos is volt a dicséret…

Az elnök úr: (körülnéz óvatosan, aztán súgva szól) Na, na!… De hát tetszik tudni, *muszáj velük jól lenni!...*

II.

- Halló! Halló! Szerkesztőség?…

- Igen. Mi tetszik?

- X. beszél, a veterán tűzoltók árváit segélyező egyesület tb. titkára.

Egy kérésem volna, ami a lapot érdekli. Holnap utazom Fugyivásárhelyre. A sógorom két disznót ölt. Kérek erről néhány szívélyes sort írni. A sógorom Ciganyesden született, iskoláit is ott végezte. Két gyermek atyja, s igen szép családi életet él. Egyébként előfizetője vagyok a lapnak. Ajánlom magam!… Pardon! Azt is meg lehet írni, hogy előreláthatólag két napig leszek oda az ünnepélyen…

III.

Tekintetes Szerkesztőség!

Kérem közölni az alábbi érdekes hírt:

„Lélekemelő, szép ünnepély folyt le tegnap este városunkban, Gorbó Márton irodai gyakornok és tartalékos szakaszvezető vendégszerető házában. A széles körökben ismert s népszerű házigazda ülte ez alkalommal hivatali működésének négyéves évfordulóját. A lakomán sok szép tószt hangzott el, s a fényes társaság a reggeli órákig maradt együtt.”

Ez volna a hír magva. A tekintetes szerkesztőségre bízom a hír kiszínezését. Nekem szerénységem tiltja azt tenni.

Maradok tisztelettel.

Gorbó Márton s. k.

IV.

- …Az egész, kérem, lényegtelen. Nem érdekli az a közönséget. Úgy történt, hogy az unokaöcsémnek jókedve támadt. Igaz, hogy lelőtte a feleségét, megfojtotta az anyósát, összeszurkálta mind a négy gyermekét - de mit tartozik ez a közönségre? Az én házamban azt teszem, ami nekem tetszik!… Aztán meg olyan bolondos, jókedvű fiú. Nem is lehet rá haragudni. Miért legyen megbélyegezve a világ előtt?… Elég baj az, hogy a törvény nyomorult paragrafusai miatt kellemetlenségei lesznek. A lapok legalább ne írjanak róla.

- De, kérem, úgy tudjuk, hogy mind a hat áldozat kiszenvedett…

- Annál inkább kérem a dolgot elhallgatni. *Ne háborgassuk a halottak álmát!...*

V.

- Halló! Szerkesztőség?

- Igen.

- Bizonyára hallottak már az urak a Gerle Mariska esetéről; kiderült, hogy ő az a gyújtogató, akinek üzelmei miatt két hónap óta halálos rettegésben van a város. Tessék ezt a dolgot megírni. A leány testvére nálam van alkalmazva mint szakácsné. Egyébként is most már úgysem gyullad ki több ház, mert Gerle Mariskát elfogták. Remélem, hogy az olvasók idegeit különben is veszedelmesen rontó hír nem fog napvilágot látni!…

VI.

- Szervusz!

- Szervusz!

- Hova?

- Utazok a fővárosba, hogy egy kis *helybeli szenzációról értesüljek!*

Szabadság 1900. március 23.

Dyb.

220. SAS EDE VERSESKÖNYVE

Mesék a valóságról

...Beszövöd lelkem aranyfátyoloddal
Én bálványom, te szent Romantika!...

Ez után a forró szerelmi vallomás után gavallér érzésünk diszkrét hallgatást parancsolna.

Tekintettel azonban arra, hogy Sas Ede ezt a vallomást a nyilvánosságnak szánta - adjő, gavallérság - s szóljunk erről a szerelmi viszonyról.

Sas Ede a romantika imádója, s mint ilyen természetesen: szerencsétlen szerelmes. A szerencsétlen szerelem mindig szerencse egy író embernél. Ha Romantika őnagysága most is körülrajongott, divatos szépség volna, Sas Ede akkor is imádná. Ámde a Cipruslombok gyöngyeit a halál mélységes fájdalma szülte, a meghalt kedves után zokogó költő fájdalma… Sas Edét is a romantika tragikus halála tette ihletett költővé, aki bánatos szívvel tarolja le a romantika temetőjét, az életet, melynek virágai a kedves halott szíve porából nőttek…

A szerelem örök rejtély. Bírálgatni nemcsak hiábavalóság, de szamárság is volna. Az én Dulcineám is kancsal talány, s én mégis ragyogó szempárról, földre szállt angyalról, makulátlan fehérségről mondok hébe-korba rigmust, minthogy mindenkinek igaza van a világon, mert minden igazság egyéni…

Az egész dolog egészség és pénz dolga. Ha én olyan vastag, erős ember volnék, mint teszem fel - Pósa Lajos -, mindig az élet örömeit dicsérném pattogó strófákban. És ha őseim nem feledtek volna el egy húszezer holdas hitbizományt csinálni, melybe - mint majoreszkó - én ülhetnék be: most lehetnék talán irodalommal kacérkodó partiképes ifjú úr, de az bizonyos, hogy a szocializmus alaptalanul keresné bennem hivatott dalnokát, valamint nem írnék tele hosszú kutyanyelveket egy elég füstös redakcióban…

Mindebből tehát az következik - méltóztassék gondolatban velem ugrani -, hogy mindegyik poétának és szerelmesnek igaza van, ha igazáról ő maga is meg van győződve!… Ezt a meggyőződését hitesse el velünk, s szépen szólván: a Parnasszus várja, helyesen szólván: elolvassák a verseit…

Sas Ede őszinte könnyel siratgatja a romantika szép világát. Egy közénk tévedt trubadúr ő, kiről ez a verseskönyv éppen olyan édes-bús mesét mond, mint ő az édes kis Csipkerózsáról, aki királyfival álmodott, és krájzlerosné lett…

Ilyen biz' a trubadúr sorsa is. Valamikor régen, valahol messze egy aranyos romantikus világban királykisasszony hajtotta a dalnok vállára tündér kis fejét. Tassót fejedelmi nők koszorúzták meg. Petrarca fejét Róma és Párizs egy napon akarta borostyánnal övezni… Ma Csipkerózsa módjára temeti el álmait a poéta. Királyi kastély helyett krájzleráj. Parnasszus helyett redakció! - Hej, méltán siratja Sas Ede Romantika kisasszonyt…

És milyen szépen siratja el!… Saját szívébe vág, nevetni akar, s egy fájdalmasan nevetni akaró arcra hullanak a könnyek…

„Mesét hallottam Hamupipőkéről. Milyen szép mese volt, milyen szép mese volt!… De tudjátok, hogy az a mese hazugság volt?… Hazugság, csúnya hazugság… Másképpen történt, elmondom most újra. Milyen mulatságos, milyen kacagtató, hogy ha meghalljátok, olyan jól mulattok, hogy talán a szívetek is megszakad bele!…"

És így mesél Sas Ede nekünk azokról a szép dolgokról, amiket bemocskolt a valóság.

Kevés vers hatott meg úgy még engem, mint Heine c. verse. Annak a nagy, felséges, hitelt vesztett szerelemnek gyászhimnusza ez, mely most már nem találtatik a földön.

Ide teszem, olvassák el, könnyezzék meg a hozzám hasonló gyenge szívű emberek:

Rózsakelyhű budoárban:
Olvasám a verset néki;
Nem volt ott a vőlegénye,
Kis kezét kezembe fogtam.

..."S szól az ifjú: Mohamednek
Hívnak, Jemenben születtem.
Amaz Azrák törzsökéből
Kik meghalnak, ha szeretnek."

És ezernyi álnok démon
Csillant felém [a] szeméből:
„Ah, barátom, verse csonka,
Hadd folytassam, hallja csak!"

„Szultán csodaszép leánya
Szólt az ifjúhoz susogva:
Dús királyfi visz várába
Édes, első asszonyának.

S apródomnak jössz te vélem,
S leszek dús és boldog asszony,
Asszony, azok törzsökéből,
Akik csalnak, ha szeretnek..."

És én eldobám a könyvet
S lábaihoz sírva rogytam.
- Nem volt ott a vőlegénye,
- Mindhármunkat megsirattam...

…És mikor szíve a „megkövesült romantikus álom" kék ege alá viszi, tündér Velence bús romjai között hit száll a poéta szívébe.

Csengő, tiszta, merész lesz a hangja.

- Megálljatok!… A mi hitünk nem kábaság. Örök a szép, papjai mindig voltak! Lesz még feltámadás, fény, napsugár, tündéri élet, feltámad még a mi szép halottunk, kövesült testébe a mi csókjaink életet lehelnek, valóság lesz a meséből, s a valóságból - romantika!…

…Sas Edét első verseskönyve az első poéták sorába emelte. Igazi költő, akit a poézis mostani, avignoni napjaiban is sokan, nagyon sokan fognak megszeretni.

Szabadság 1900. március 27.

A. E.

221. A FIATALOK

Dobjuk el a tollat, nem szabad nekünk írni. Méltatlan utódok léha, magunkat istenítő, üres fejű Titán Lacik vagyunk. Korzódalnokok, kozmopolitáskodó nyeglék.

Rádl Ödön mondta. A nagytudású, a nagytekintélyű, a tiszteletre méltó Rádl Ödön.

Agyunk, szívünk bénult, beteg. Eszmék, ideálok űztek ki bennünket apró, fehér házakból magas kőházak, kőszívű emberek közé, lángolva, reménykedő olimposzi lázban dobtuk oda magunkat a teremtő vágy démonának. Csalogathatott a tűzhely melege, a nyugdíjadó békés filiszterség nyugalma, a biztos krajcár és a puha kenyér: eldobtunk mindent egy tollért, egy fantomért, egy adag morfiumért s egy betöltetlen helyért valamelyik - hidegvízgyógy-intézetben…

Mert zagyva, törpe, céltalan napok gyermekei vagyunk. Az élet körültünk nyüzsgő keresés. Az emberiség emésztő, förtelmes kergedühben sínylődik. Valamije hiányzik, valamit elvesztett: elvesztek az *eszmék*, biztató kórusai az ember tragédiájának, ennek az isteni és ördögi keverékű felséges színjátéknak…

…És eszmetűzben égve, alkotni, világítani vágyva bekerülünk ez eszmétlen, sivár, vegetáló, zagyva emberáradatba.

…És összetörtek itt bennünket. Kijózanítottak, megöltek. Aztán nem leltünk utat, éhesek is voltunk, dobtak elébünk egy falat száraz kenyeret. Evvel becsaltak bennünket. Olyan helyre, ahol a tollat sem vették el tőlünk. Így hívják: redakció… És itt beteg lelkünket beletördeljük nap-nap után s mindig *egy napra* szürke ólombetűkbe… Kapunk egy kicsi száraz kenyeret, meg is puhíthatja, aki még tud sírni…

Ám a démon még mindig kísért. Felkeres bennünket, elveszi álmainkat, sokunknak még a tüdőjét is…

Szétszakadásig feszített idegekkel elmerülünk az eszmék vesztett világában. Lázas szemekkel kutatjuk a rendszert a zagyva őrültségben, szamaritánus szívvel vágyva vágyunk orvosságot kitalálni, s visszafojtott lélekzettel nyomkodjuk fülünket a színpad függönyére, hátha megértjük a rejtett beszédet, hátha, hátha…

És beteg testünktől ellopott órákban írunk. Minden koncentrálható lelki erővel, minden meg-maradt lánggal, minden hamvadó eszme-tűzzel - írunk. Amiket írunk, óh, nem mérkőzhetnek a gazdagabb korban élt hamvadó eszmeóriások nagyságos írásaival, de éppen úgy lelkei e silány kornak, mint az övéik voltak az elrohant boldog korszakokban…

A *haza* lelkesítsen dalra?… Verekedő parlament, kvótatárgyalások, sötét, de emóciótlan villo[n]gások, rengeteg önzés, sivárság mindenütt…

A *nép*, a felséges, tiszta nép?… Kenyérért ordít, s most esküszik sorba-sorba a vörös zászló alá…

Eszmék?... Hol az eszme, hol a tartalom?

Az *ewig Wleibliche?*... Együtt szivarozunk és kártyázunk az egyetemeken…

Az *Örök Felségesség?*... Becsuknának vallási téboly miatt…

Ha kibotorkálunk a műhelyből, elvesztjük a száraz kenyeret is, s mégsem kap, *nem kaphat a* lelkünk tiszta, a régi nagyokhoz méltó impressziókat!…

De a legvégső kétségbeesésünkben is volt reménykedésünk. Voltak szikláink: a Bessenyei Széll Farkasok, a Rádl Ödönök, kiváltságos világosságai a sötét napoknak, a mi biztatóink, az átalakulás prófétái.

És Rádl Ödön reánk taposott. Megvet, kigúnyol bennünket. Léhák, hetvenkedők, üres fejűek, kozmopolitáskodók, korzódalnokok vagyunk…

El kellene dobnunk a tollat, de nem tesszük. A harc már így sem sokkal embertelenebb. Tápláljuk tovább a testet ölő lángot. Írunk tovább is. Írunk: még ha a Rádl Ödönök is állnak előnkbe…

…Mert szép dolog, isteni gyönyör lesz az utolsó józan percben átgondolni, hogy saját szívünk, életünk árán is eszmét akartunk lehelni egy eszmétlen korba, célt akartunk adni a céltalanságnak, halhatatlanságért harcoltunk száraz kenyér mellett: *poéták maradtunk mind a halálig*.

Hogy a tömeg észre sem vett, aki meg észrevett: megrúgott bennünket - fog-e fájni akkor?

Nem úgy éltünk, s nem annyit tűrtünk mi el.

Szabadság 1900. március 29.

Ady Endre

222. TÜDŐVÉSZ ŐFELSÉGE

Az örök város napfényben úszó, mosolygó kék ege alatt, hol életvágy szállja meg a szélütött bénát is, gyülekezés készül.

Egész világból összegyűlt irgalmas szívű tudósok, amíg körültük a bűbájos itáliai tavasz buja virágai illatoznak - komoly redőkbe vont arccal vitáznak, hogy mi történjék a halállal, a rejtelmessel, a félelmetessel?…

Egy királyi asszony ül közöttük. Angyal szívű, jóságos nagyasszony, aki aggódva figyel meg minden szót, aki millió és millió költözködő nyomorék emberre gondol: a legnyomorékabbakra…

A beteg tüdők pedig széles világszerte halkabban vesznek levegőt. A lázas szemek csillogva kutatnak a lapok szürke sorai között.

A megváltást, az életet keresik.

A Halál kegyelméből való felkent király pedig: Tüdővész őfelsége rettenetes hatalma tudatában figyelembe sem veszi nyomorult jobbágyai reménykedését.

S míg Itália csodás kék ege alatt, zöld lombú fák és illatos virágok életpompájától körítve néhány száz nemes szív szövi a történelem legszentebb konspirációját - Tüdővész őfelsége végzi uralkodói kötelességét: pusztít, tarol, temet…

Szabadság 1900. március 29.

ae.

223. MÉG EGYSZER

Egy könyvet írtam, s ki is adom *még egyszer*. A címe is ez lesz. Természetesen versek lesznek benne. Azok számát szaporítom sajnos én is, kik rövid sorokban próbálják kiadni a lelköket. Amiket mostanában írtam: furcsa dolgok nagyon. Kevés benne a költői cafrang. Kemény, merész, goromba versek ezek. Ha észre fogják venni: nagyon kikapok. Ha olvasói lesznek: bizonyosan nem a felső leányiskolák növendékei. De minden szavuk egy vércsepp a szívemből s egy tömjén-morzsa az örök eszmék szent füstölő edényében. Akik el akarják olvasni ezt a könyvet, Nagyváradra küldjék megrendelő levelüket. Az ár: egy korona.

Nagyvárad, 1900. május havában.

Debreczen 1900. május 1.

Ady Endre hírlapíró.

224. EPILÓGOK A DEBRECENI DIÁKKONGRESSZUSHOZ

A debreceni vendéglátás

- Saját tudósítónktól -

A diákok parlamentje szétoszolt. Öt napi komoly méltóságos, eredményes tanácskozásuknak felemelő érzésével szállhattak szerteszét az országos diákkongresszus kiküldött képviselői.

Ezt a felemelő érzést, jogos büszkeséget becsüljék ám meg, mert egyéb kellemes emlékhez nemigen jutottak a szíves vendégszeretetéről híres kálvinista Rómában.

Debrecen város négyes és ötös fogatai beszállították a diákurakat, s ezzel aztán vége is volt mindennek.

A debreceni közönség a legteljesebb számban távoltartotta magát a diákság dolgaitól. Adott egy bankettet, ezt is csak azért tán, hogy alkalmat adjon egy debreceni híres vendéglátás dicsőítő konvencionális tósztra…

*

A debreceni jogászság mindent megtett, hogy leküzdje a közönség indokolatlan közönyét. Rengeteget fáradtak ezek a szegény gyerekek.

A búcsúzáskor mindegyikük úgy nézett ki, mint megtépett harci lobogó.

Különösen sokat fáradt Kun Béla, a kongresszus elnöke, kit talán legjobban lesújtott a debreceni közönségnek a kongresszus iránt megnyilatkozott viselkedése. Öt napig volt talpon, és mindenütt ott volt. Emellett elnökölt a kongresszuson, mondott félórás beszédeket, írt üdvözlő verset, veszekedett a szállodásokkal, leült a vendégek kedvéért alsóskaláberezni, ha a

negyedik partner hiányzott, egyszóval mindent megtett, hogy a vendégek jól érezzék magukat. Hűséges társai voltak Boross Lajos és Sipos Béla, vezető alakjai a debreceni jogász ifjúságnak. Sipos Béláról jegyezte meg egy nagyváradi kiküldött, hogy arra is ügyelt az elszállásoláskor: vajon hány vánkost használ olyik-olyik vendég…

Az ő buzgalmuk enyhítette a vendégek szemmel látható keserűségét.

*

A nagyváradi kiküldöttek elegáns magyar díszruhájukkal, impozáns tömegükkel nagy feltűnést keltettek. Ha voltak kivételek a debreceni hűvösségben; bizonyára a debreceni szép leányok voltak. No, nem is csuda, ha a daliás váradi jogászok a kongresszus érdekében mindent megtettek. A debreceni leányok megérdemelték, hogy a kongresszus barátai legyenek - a váradiak jóvoltából. Ha persze csak rajtuk állott volna, nem sok ok lett volna panaszra.

Egyébként a váradi jogászok más tekintetben is excelláltak. Elnökük: Medvigy Gábor már a banketten feltűnt egy ékes és csinos tószttal.

A nemzetiségi kérdésben pedig, melynek előadója ő volt, még ellenfelei is meghajoltak meggyőző, komoly érvei előtt.

Hogy egy kicsit sűrjen vontak párhuzamot a debreceni és nagyváradi közönség között - természetesen Nagyvárad előnyére -, azért csak a debreceni kollégák apprehendáltak egy keveset…

*

A jogászok persze többségben voltak a diákok kongresszusán is. De egy feltűnő, örvendetes tanulságot a jogászok sem tudtak agyonhallgatni. A legtartalmasabb s legkomolyabb ifjak a reális pályákon mozgó kiküldöttek közül kerültek ki: bányászok, erdészek, mérnökök, építészek közül. Az idők jele ez, mégpedig nagyon örvendetes jele. Nagy ígéret a nemzet jövőjére…

*

A vendégek tiszteletére rendezett matinén sem nagyon sokan voltak. Pedig a szereplők közt ott volt a nagy Miriam: Jászai Mari is. Óriási tapsvihar fogadta. A nagyasszony meghajol, észreveszi a nagy felolvasó asztalt, mit a rendezők az emelvény közepén feledtek. Egy pillanat, felkapja a levegőbe a hatalmas asztalt s átdobja a túlsó oldalra. Óriási taps, mely később percekig tartott, mikor két költeményt elszavalt csodálatos művészettel.

*

A bálban még a kongresszus védnökei sem jelentek meg. A nagy teremben a fekete frakk dominált hihetetlen többséggel.

- Hol vannak a debreceni szépek? Ez igazán nem szép tőlük - jegyezte meg keserű humorral egy javíthatatlan szójátszó ifjú…

*

A pestiek utaztak el utoljára. Kikísérték őket a debreceni kollégák - Kun Bélával az élükön.

- Milyen impressziókkal távoztok? - kérdezte tőlük egy debreceni rendező.

- Impresszióink bőségesen vannak, de egynéhány illúziónk itt veszett. Egyébként ti nagyon kedvesek voltatok…

A válasz nem valami vigasztaló lehetett a debreceni fiúkra, mert tovább kérdezősködtek.

- De tagadhatlanul érdekes város Debrecen?…

- Igen. Rendkívül érdekes, hogy itt - némely kocsiba öt lovat is fognak…

Szabadság 1900. május 4.

225. EGY VEZÉRCIKK

A Figaro öles hasábain kalandoztam máma. Az én szánandó kis franciaságommal szerettem volna kiböngészni egy-két magyar vonatkozást a nagy világlap szürkeségükkel is fényeskedő sorai közül. Megvallom: nemigen kaptam. Ritkán foglalkoznak ott mi szegénységünkkel…

Rápillantok a lap fő oldalára, s álmélkodva olvasom a hosszú-hosszú vezércikk címét: *Egy Istenhozott*. Levél ez a két nagy hasábú írás. Levél Marcel Prévost-hoz, ki most lépett be a Figaro szerkesztőségébe.

Aranytoll írta mindenik szavát. Dicsőségét zengi a francia szellem egy élő óriásának: a nagy, a merész Prévost mesternek…

Ha én idegen magasságot látok: könnyezek, szédülök… Ez a lap Párizs, Párizs a világ. Ennek a lapnak nem kell önreklám. Nem azt mondja: nézzétek, ez a mi emberünk, ti nem tudjátok, milyen nagy ő - de szól a világhoz imigyen: óh, nagy hatalom a szellem, hódoljatok neki: a nagyság fején állandó glória ragyog, s szent kötelesség megragadni a legkisebb alkalmat is, hogy megkoszorúzzuk ezt a glóriás fejet.

Így végződik a cikk:

„…Egyelőre ennyit mondunk el Önről, Mester. A többit majd akkor, mikor *be fog vonulni az Akadémiába*…"

Gondolkozom, és elszorul a szívem. De szégyen és de kötelesség az összehasonlítás!…

Egyetlen nagy *múltú* irodalmi társaságunk - méltóztatnak emlékezni - nemrég zárta be az ajtaját Kiss József előtt. Ez urat méltóztatnak szintén ismerni. Volt egy bátor ember ekkor, ki vezércikket írt e szegény, kizárt úrról. És megdöbbent a lovagias magyar nemzet… Hallatlan! Mi lesz a világból?… Egy poétáról vezércikket írni! Hova kerül akkor a zabügy s a magyar politikának annyi felséges eszménye?…

Na, persze, Kiss József… Hisz ő semmi egyéb, mint az *egyedüli* nagy élő magyar költő!… Puffanó hazugságokkal, hazafias frázisokkal sohsem írt még verset, ki sem használta még egy kis zsíros koncért skribleri szerszámát… Így elrontani e nagy publikum ízlését! Így, így…

Nekünk is vannak Prévost-ink, nekünk nem kisebbek, mint a franciáknak ez övék…

De jaj, ne próbáljon így szólni valaki:

„Tudjátok-e ti, tisztelt haza, hogy gazdagok vagytok sokat érő javakban?… Mért nem büszkélkedtek velük?… Ez az áldott föld nemcsak politikát termett kis és kisebb szemekben, hanem teremtő őserejét belelehelte sok fiába is. Ismerjétek, hirdessétek dicsőségüket, mert úgy teremtődtek ők, hogy koszorútok csak nagyságaikat nevelik!…

…De leintenék!…

Hogyisne! Hír, koszorú, név és - vezércikk skriblereknek! Tán Gárdonyi Gézának?… Termeljen káposztát és dinnyét Egerben, ha unja az írást… Kóbor Tamásnak?… Írjon vezércikket. Bródy Sándornak?… Végezze azt a titáni munkát, ami az elefántnak is megszüntetné végre a térdreflexét. Örüljenek, ha elolvasunk tőlük egyet-mást… Elvégre ezek sem élnek örökké. És

ha meghalnak, akkor elbánunk úgyis velük… Nálunk nem lehet panasza semmiféle író- vagy művészhalottnak…

Boldog francia nép! Neked van, aki megmagyarázza, hogy kinek a fejére tedd a koszorút!…

Szabadság 1900. május 5.

A. E.

226. KÜLÖNFÉLE KALÁRISOKRÓL

Párizsból írják: A perzsa sah európai körútjára egy konstantinápolyi ékszerésznél tömérdek érdemjelet csináltatott. Így háromezer darab gyémántos kis csillagot rendelt, hatvan nagy gyémántos csillagot és tizenkét tojásdad alakú érmet saját arcképével, körülvéve gyémántokkal. Ez utóbbiak egyenkint körülbelül nyolcezer frank értéket képviselnek.

Kikérném, ha valaki azt merné mondani, hogy barbár fejedelem a királyok királya, a perzsa *sahinsah*.

Allah növelje olyan hosszúra a szakállát, amilyenre vágyik. Igen zseniális, úri embernek látszik őfelsége. Van benne nagyszerű humor, ehhez pedig - még a stilisztikában tanultam - „magasabb világnézlet” és ha jól emlékszem, „kedély-derű” kell.

Nahát, „kedély-derű” van ám a királyok királyában elég. Ebből is hozhat magával ebbe a gyalázatos humortalan világba, melyet megvizitelni készül.

De tisztelet-becsület királyi és emberi fennköltségének: mégsem járja, hogy csúfot űzzön belőlünk!…

Nem voltam még perzsa sah, de sejtem őfelsége gondolkozásmódját.

Hallott valamit arról, hogy hogy szoktuk mi civilizálni a vadakat.

Az egész metódus fő eszköze az üvegkaláris. Szép is, fényes is, csillog a napfényben. Lehet belőle fülbevalót csinálni. Csünghet az orról, ajakról. Szóval igen praktikus kis valami az üvegkaláris.

Ezeknek az embereknek - tépelődött őfelsége, nem vihetek üvegkalárist. Ilyenből sok lehet nekik, mert ők is elosztogatják.

És így történt a fenti megrendelés Sztambulban, mivel szintén zsenialitásának adta jelét őfelsége, lévén Sztambulban - miként az tudva vagyon - majdnem olyan nagy hiánya a pénzmagnak, mint Nagyváradon.

Hát a nekünk szánt gyémántkalárisokhoz van egy kis szavunk, felséges sahinsah!…

Hát vadaknak méltóztatik bennünket nézni?… Hát mit csináljunk mi avval a háromezernéhány kalárissal?…

Ha benn Kongóban egyik szerecsennek nem jutott a csillogó üvegből, éjnek idején rátör a másikra, elmetszi a torkát, elviszi a kalárisát…

De mi civilizált társadalomban élünk, felséges sahinsah, királyok királya. Ha mi leütünk valakit a kalárisáért, úgy elcsuknak bennünket, mint a pinty…

Aztán meg mi demokraták vagyunk ám. Itt vagyunk egy pár száz millióan, akik nem tűrhetik egyeseknek megkalárisozását…

…Azért hát felséges sahinsah, királyok királya, mást mondandó volnék.

Ha felségednek van annyi pénze, mint amennyi humora látszik, hozzon azokból a kalárisokból mindnyájunknak egyet… Hátha úgy járnónk, mint az egyszeri beteg: olyan óriási hahotába törnőnk ki, hogy meggyógyulnónk tőle!… Meg aztán egy kis megrendelés Váradra is jutna!…

Szabadság 1900. május 6.

A. E.

227. UTAZÁS EGY ÜDVÖZLÉS KÖRÜL

A kalaplevevést, kézfogást, névnapi és egyéb gratulációt nem tette eleddig kötelezővé sem a törvényhozás, sem a kúria egyetlen döntvénye is. Mindegyik az egyén dolga, és ízléstől függ, hogy megteszi-e valamelyiket, vagy nem. Köszönök X úrnak, ha nekem tetszik, s Y úr fogadja, ha neki tetszik. Ez csak a kettőnk legsajátabb dolga, köze nincs hozzá senki más emberfiának. Végtelenül nevetséges volna, ha Y úr engem azért felelősségre vonhatna, mert nem köszöntem X úrnak. Ilyen nevetséges szerepet játszik pár nap óta néhány fővárosi és vidéki laptársunk. Afölött vitáznak, hogy mért nem üdvözölte Wlassics minisztert a diákoknak közelebbről Debrecen[ben] tartott kongresszusa?… Hogy nem üdvözölték, az faktum. De egy ellen százat, hogy ez a legfeljebb csak udvariatlanságnak minősíthető dolog éppenséggel nem okozott egy percnyi bánatot sem őexcellenciájának. Fogadni merünk, hogy észre sem vette. Ámde azért van a sajtó, hogy az efféléből kázust csináljon. A hópehelyből lavina lesz, s ennek a zaját már lehetetlen észre [nem] venni. Így csináljuk mi a szenzációkat. Amennyiben volt nagyváradi lap is, mely foglalkozott az ízléstelen kérdéssel, sőt úgy tüntette fel, mintha a kongresszus szavazattöbbséggel határozta volna el a miniszter *nem* üdvözlését, kénytelenek vagyunk mi is a dologhoz szólani. A diákkongresszus abszolúte nem folyt be abba, hogy kit üdvözöljenek vagy kit ne üdvözöljenek a kongresszus nevében. Elvégezte ezt az elnökség. Tény, hogy egypár küldöttnek feltűnt, hogy Wlassics üdvözlése elmaradt, de az elnökség ezeknek is hamar adott megnyugtató választ.

Wlassics miniszter annak idején feloszlatta volt az országos diákszövetséget, mely egyedül van jogosítva diákkongresszust rendezni. A tavalyi és idei diákkongresszus csak értekezlet. Kongresszusi voltát a miniszter ismeri el legkevésbé. Nagyon természetes tehát, hogy a magát kongresszusnak tartó és hirdető diákgyűlés nyílt kihívásnak vélte a miniszter esetleges üdvözlését egyfelől, másfelől nem akart alkalmatlankodni ott, ahol létezését jogosnak nem tartják. Ez volt az elnökség magyarázata. Kár volt az egész dolgot nyilvánosság elé vinni. Talán a minisztert érinthette ez a diszkusszió legkellemetlenebbül. Ezt pedig szívéből sajnálná a magyar ifjúság, mely a legnagyobb tisztelettel adózik a miniszter személye iránt, kinek nagy alkotásai kit lelkesítnének jobban, mint éppen a magyarság jövőjét, az ifjúságot…

Szabadság 1900. május 10.

228. MI AZ ÉLÉNK ÉPÍTKEZÉS?

Ismét szerencsétlenség az új színház körül

Na csak ki vagyunk mi az építkezéseinkkel!… Azt lehetne mondani, hogy ez a színház körüli építkezés véresebb háború a dél-afrikainál. Az első harcok a városházán zajlottak le. Hosszú harcok, ha nem is nagyon dicsőségesek. Szerencsére végük. Aztán jött a véresebb korszaka a

háborúnak. Egy áldozata volt is már. De meg a toll- és szóharc is folyt közben. Csaknem úgy folyt, mint annak a szegény kőművesnek a vére. Meg a sztrájk. Elfuserált és újracsinált dolgok stb. stb.

Csak lennőnk már készen egyszer, ha bármilyen áldozattal is, mert ezek a színház körül folyó véres és vértelen harcok már nemcsak tragikomikusok, de valósággal leverők.

Egy váradi ismert, előkelő úriember mondott el ma egy kis históriát, ami legjobban jellemzi a helyzetet.

Vendége volt a minap egy bécsi úr, aki séta közben hosszasan méregette a színház tájékát, az új színházat s az épülő bazárt. Egyszer csak odafordul hozzá kérdő arccal:

- Ugyan kérem, miért *bontják* le ezt az épületet?…

Bizony volt ebben a kérdésben valami kis ráció. Elég különös kis építkezések ezek.

A mai napnak megint megvan a maga építkezési szenzációja. Csodálatos véletlenségből nagyobb baj nem történt, de ez csak a kegyes véletlenség érdeme.

Délután 2 órakor óriási zuhanás zaja döbbentette meg a színház körüli üzletek személyzetét s az utcai járókelőket. Egy pillanat alatt száz számra menő tömeg állt az épülő bazár körül. Nagy szerencsétlenségről beszélt mindenki. Egy leomló fal odatemetett néhány munkást. Evvel a vészhírrel lármázták fel a rendőrséget is.

Nemsokára jött Sarkadi r. biztos is, aki a betelefonált hír szerint már a hordágyakat is kihozatta.

A hír szerencsére nem vált be igaznak. Az eset azonban most már végre szolgáljon egy kis tanulsággal.

Úgy történt, hogy az épület kapubejárata felé egy boltozatot rakott néhány kőmíves. Hatalmas, vaskos, mintegy harminc centiméternyi vastag volt a boltozatos fal, s a leglaikusabb ember is gondolhatta volna, hogy egészen magában, minden támasz nélkül meg nem állhat. Horánszky Ferenc, Kun Imre, Magyari János és Jeremiás István kőmívesek már teljesen befejezték a munkát, s szállani akartak lefelé, mikor megindult a hatalmas tégla-öv, s egy hatalmas zuhanással leomlott… A négy ember kétségbeesetten rohant lefelé, Horánszky azonban nem volt elég gyors, így rászakadt egy nagy réteg tégla. Vérző fejjel vitték le társai, s a hírtelen előhívott dr. Ertler Mór vette gondozás alá… A feje szakadt be egy kicsit, s az arca is összezúzódott. Az elsősegély után mindjárt jobban lett, s remélni lehet, hogy *gyorsan meggyógyul*...

A sebesülés egészen elfeledtette a leomlott boltozatot, amit egész nyugodtan bámult odalenn egy nagy tömeg kíváncsi.

Sarkadi r. biztos Kós vállalkozóval azonnal a leomlott boltozat megvizsgálására sietett ezután. Ekkor érkezett meg Rimanóczy fővállalkozó is, aki megdöbbent a leomlott boltozat láttára. A hatalmas téglatömeg olyan súllyal feküdt rá az állványra, hogy félő volt, hogy az is *leroskad, és a legnagyobb szerencsétlenség történhetik*. Azonnal intézkedett, hogy leszedjék - természetesen a legnagyobb óvatossággal - az összeomlott falat, ami meg is történt - szerencsére baj nélkül…

Érdekes különben, hogy - hír szerint - a krajcároskodás is ok volt a gondatlanság mellett. A boltozat vastagabb lévén, mint a fal, nem lett volna szabad vasív nélkül felrakni az alap nélküli boltozatot. Mégis felrakták, mert hát így kevesebbe kerül. Legfeljebb egypár emberéletbe!…

Kérjük a további harc és vérontás beszüntetését!…

Szabadság 1900. május 17.

229. EGY NAGYTISZTELETŰ SZERKESZTŐ

A Debreczen című politikai napilapnak felelős szerkesztője pár év óta már Bartha Mór ny. ev. ref. lelkész. Tanúja a nagy időknek, vitéz fővadásza volt a szabadságharcban az egyetlen magyar vadászezrednek, aki eldicsekedhetne egypár nehéz sebhellyel is, ha ugyan az öreg nagytiszteletű úrnak egyáltalában természetében volna a dicsekvés. De őneki csak egy szokása van: a tevékenység. Mikor a nagy harcot leverték, visszament Patakra - teológiát tanulni. Azután a szószékről hirdette azt, amiért vérét is hullatta. Évtizedeken át hirdette az igét, melynek nála első szava: a magyarság. Pár évvel ezelőtt nyugalomba vonult, de hát ezt nem az ő számára találták ki. Tollat fogott, lapszerkesztő lett. Írta az ő tüzes, lelkes, kuruc cikkeit. Agitált, polemizált mindig. Annyi fiatalság maradt az öregúrban, amennyi a mai fiatalságban együttvéve sincs. Ez a fiatal tetterő buzdult fel ismét az öreg nagytiszteletű úrban, midőn elhatározta, hogy ismét lelkészséget vállal 71 éves korában, amit közülünk olyan kevesen fognak elérni. A Szatmár megyei Gacsály község kálvinista gyülekezete egyhangú lelkesedéssel választotta meg papjául a nagytiszteletű szerkesztő urat, ki ez idő szerint a legfiatalabb kálvinista pap.

Szabadság 1900. május 17.

230. ORFEUMOK VÁROSA

- Könyörgés egy cseppnyi magyarságért -

Nagyvárad inkább megérdemli a Körös-parti Párizs nevet, mint például a Párizs-parti Kiskőrösét, mert Kiskőrös derék, magyar város…

Tegyük fel, hogy az esti gyorsvonattal Nagyváradra érkezne egy angol úriember. A magyarsággal szimpatizáló angolokat úgysem igen kultiváljuk néhai, hamar elfelejtett Radákovics-Vas Gereben óta.

Megérkezne egyszóval Nagyváradra. Megnézte már Debrecent is. Sokat beszéltek neki erről a mi szép jövőjű magyar városunkról, kíváncsian szaladt át Debrecenből hozzánk.

Angol barátunk csupa spleen. Unja az alvást is. Úgy gondolkozik, hogy egy nagyobb város éjjeli élete elég jó karakterisztikum, s megkérdi uzsonna közben a restaurációbeli pincértől, hogy hol lehet eltölteni az estét. Megkapja a választ, kocsiba ül, a Csarnok kávéházba hajtat. Azt hallotta, hogy színház hiányában itt mulat a nagyváradi társadalom.

Bemegy, leül, széttekint. Konstatálja, hogy sokan vannak, s mindenki a hevenyészett színpad felé tekint, ami határozottan élvezetes estét ígér.

A függöny felgördül, kezdődik az előadás…

Tíz perc múlva angolunk - ki történetesen töri a magyar nyelvet, s rajong a magyarokért - az utcán monologizál.

- Sajátos dolog. Magyarországon, úgy látszik, a magyar nyelvet csak tudományosan mívelik. Valószínűleg csak a régi latin nyelvet helyettesíti ez az idióma.

Bemegy a *Sas*-ba. Becsábította a színes transzparent. A nyájas olvasó szinte sejti, hogy pár perc múlva ismét az utcán folytatta az előbb megkezdett monológot derék vendégünk, ki még az éjjeli személyvonattal elugrott közülünk. A személyvonat elringatta szépen. Álmodott egy sajátságos, zavaros álmot. Látott álmában fából vaskarikát s egy furcsa népet, melyet sovinisztának kiáltanak szét Európa-szerte, s melynek egyik legnagyobb városában órák

hosszán, néhány száz ember közt egy árva szót az anyanyelven nem hallott, s hol néhány száz embert szent eksztázisba hoz annak a nyelvnek melódiája, melyhez képest a bécsi zsargon valóságos apoteózisa az emberi beszédnek.

Miután pedig angolunk elment, így magunk közt tárgyalhatunk egy kicsit a dologról.

A múltkor kidicsért bennünket egy vidéki lap. Azt írta Nagyváradról, hogy innen kitiltották az orfeumokat… Soha ilyen igaztalan dicséretet nem kaptunk, pedig már nagyon sokat kaptunk.

Határoztatott annak idején, hogy e nyáron nem engednek be színtársulatot Váradra. Most épül az állandó színház, s a nyári szezon tönkretenné az állandó színház téli sikerét.

Mi, akik kényelmesek vagyunk a tetszetős axiómák felbontásában: beletörődtünk ebbe a megállapodásba. Várhatunk. De nem törődtek ám belé a vendéglősök és kávések. Ma, amikor afölött folyik a vita, hogy nevezzék el nagy áldozattal emelt színházunkat, szent templomát a magyarságnak és a hazafias érzéseknek: Nagyváradon három helyen is fejlesztik az ízlést, s készítik elő a téli színpártolást: hazátlan minnezengerekkel, korszakos naivságokkal s valami rettenetesen elrontott germán nyelvvel. És ezekre a rettenetes előadásokra csapatostul tódul a közönség.

Kétszeresét viszik el ezek a hazátlan artisták annak a pénznek, amit egy nyolchetes színi szezon felemésztene. Ez a financiális argumentum.

Erre a nyolc hétre éppen Somogyi jöhetett volna hozzánk, mert - mint mi értesültünk - egyik nyári állomásához sincs szorosan kötve.

A belügyminiszter két rendelettel is síkraszállt a német zengerájok ellen. Egyik az a bizonyos legalább ötven percentes magyarság, a másik pedig, hogy befejezett cselekményű darabokat ezek a zengerájok nem adhatnak elő. Tapasztalataink szerint egyik rendelet sincs betartva.

Hazafias frázisokkal nem óhajtunk dobálózni. Egyszerűen konstatáljuk, hogy - ami először hihetetlennek látszik - már-már mutatkozik ezeknek a zengerájoknak magyarságot vetkeztető hatása is. Felvonásközökben - talán a darab hangulatának a hatása alatt - németül beszél mindenki.

Eljött közénk a nemzeti géniusznak Petőfi óta legmagyarabb nagysága, Dankó Pista, s azokat a csodálatos szép dalokat, gyöngyeit a magyar érzéseknek, hallgatja harminc-negyven ember, míg az orfeumok telve vannak.

Gyönyörű auspíciumok az állandó színház megnyitása előtt! Ne legyen igazunk; de két év múlva direktort sem fogunk belé kapni!…

Megértjük mi, hogy egy ilyen nagy város egész nyárra nem maradhat minden szórakozás nélkül, de azért az orfeumokkal szemben megnyilatkozó túltürelmességet megérteni nem tudjuk. Debrecenben, melynek még nincs nyári színköre, szintén orfeum tanyázik nyáron át, de egyetlen kuplét nem hallani soha!… Sőt, ha öt német szót vegyít a szerepébe valamelyik artista: már közbelép az inspekciós rendőrtiszt. Az orfeum előkelő, magyar tagokból áll, s hallgatják nemcsak a színlap szerint - családok is. Miért nem lehet ez így nálunk?…

Egy kis magyarságért könyörgünk szépen. Egy kis jóízlésért. Az orfeumok városa igen szép cím, de akkor ne disputáljunk az új színház elnevezésén. Adjuk oda Axelrád et Comp.-nak, így legalább hasznunk is lesz belőle.

Még jó, hogy ott lent Dél-Afrikában folyik a háború, legalább kevés angol látja meg azt a fából vaskarikát, amit magyar sovinizmusnak neveznek.

Szabadság 1900. május 20.

A.

231. A KORTESVEZÉR SZERELME

Gyilkos szerető

(Esküdtszéki tárgyalás)

A tribunból aligha fegyenc nem lesz. Megölte a zabolátlan vére. Kuruc magyar vér ez, de mióta nem forrhat eléggé a labanc ellen, megmérgezi saját magát.

Ma állott bírái előtt Bajó Lajos, a nagyszalontai gyilkos. Megölte a szeretője urát. Akik az emésztőgödröt is a romantika üvegén nézik, bizonyára titkolt rokonszenvvel regényhősnek tartják Bajó Lajost. Pedig nagyszerűen csalódnak. Bajóban abszolúte semmi sincs a regényhősből. Még csak nem is az a típus, melyből a gáláns betyár vált abban az időben, mikor még nem esküdt uraimék ítélkeztek. Végtelenül közönséges alak. Azok közül a legközönségesebbek közül való, aki még csak ellenszenvet sem tud kelteni.

De nem tudja ám az ember a gyilkosságot sem megérteni. A hősnő feketébe van öltözve. Durva,ráncos, vén arca van. Kellemetlen külsejű, s anyai örömök előtt áll.

A férje pipogya bácsi lehetett. Ő maga nagyon közönséges indokokból csalhatta az urát. Talán szokásból. Mert, hajh, a jó erkölcsök néhaiakká váltak már a nép jámbor gyermekei közt is.

A tárgyalás hosszú és unalmas. A legérdekesebb része zárt ülésben folyt le. Hogy mért? Az erkölcs, kérem, az erkölcs. A vádlott avval védekezik, hogy őt tőrbe csalták. Még ma nemigen sikerült ezt bizonyítania.

A tárgyalóteremben különben élethalálharc folyik. Nem az ügy maga érdekes, hanem az intézők. Az elnöki székben Millye Gyula ül. Erős kezű, bámulatosan komoly elnök. A vádat maga a főügyész: Tassy Pál képviseli. Veszedelmes ellenfél. Egy-egy közbeeső indítványhoz valósággal filippikákat mond. Minden kérdése egy farkasverem, s egész fiatalos tűzzel támad, véd.

Méltó ellenfele a védő: Rádl Ödön, ki folyton készenlétben tartja a semmisségi panaszbejelentéseket. A legterhelőbb tanúra három tucatnyi kérdést zúdított. Na de ott van Várady Zsigmond is. Ő az asszony képviselője. Tassy Pál és Várady Zsigmond - elég kemény ellenfelekkel kell Rádlnak megbirkóznia. Ez a birkózás most egy kicsit nehezebb lesz. Az esküdtek közt sok a jogász. Pláne egy jogi professzor is van közöttük: a mély tudományú dr. Sipos Árpád.

Legalább három nap kell az ítéletig. Rengeteg a tanúk száma. Szalontaiak mind: Arany János népe. Jó benyomást keltő, nagy intelligenciájú földes emberek. Érdekes, hogy csaknem mindegyik ellenszenvvel beszél a vádlottról. Hej, pedig nagy ember volt közöttük egykor. Kortesvezér, követcsináló. Hja, olyan a világ dicsősége, mint a szalontai csonkatoronyé. Meg a szalontai szabad hajdúké. Az asszonyaik csúnyák. Egy feltűnő szép, magyar arcú lány van közöttük: az sem szalontai.

A tárgyalást nagy közönség hallgatja. Itt van az egész szalontai intelligencia. Csodás passzió. Ilyenkor érti meg az ember, miért könyörögnek ezernyien jegyért emberakasztáskor. Szeretjük bizony, ha máson szörnyűködhetünk.

A karzaton egypár csinos női arc. Dicséretükre legyen mondva, a mi nagyságos asszonyaink jobb idegűek, mint a pestiek. Már mégiscsak jobban élvezik Axelráldékat, mint egy szenzációs, hátborzongató gyilkosságot, amilyennek egyébként különben sem mondható a Bajó Lajos revolverezése. De másfelől tartozunk annak a regisztrálásával, hogy a zárt ülésért az asszonyok mérgelődtek leginkább. Méltóztatnak ugyanis tudni, hogy a zárt ülésen két levél is

került felolvasásra. A Bajóé az egyik, a Bonczosnéé a másik. Vajon nem arra voltak-e csak kíváncsiak őnagyságáék, hogy a Bonczosné levelében van-e utóirat?

Még csak magát az esetet frissítjük fel egy kicsit az emlékezetben.

Bajó Lajosnak öt esztendőn keresztül szerelmi viszonya volt Bonczos Ferenc feleségével, öt esztendő után azonban az asszony kijelentette, hogy szakít vele. Bajó azonban addig kért, rimánkodott, míg az asszony egy utolsó találkát adott neki.

A múlt év november 23-ára esett a találka. Este úgy fél hét óra tájban Bajó Lajos kést vett magához, s Tóth Sándorhoz indult, hogy azt kiköszörültesse. Bonczosék előtt menvén el, betért az udvarra és a lámpával világított szobába betekintve látta, hogy Bonczosék odahaza vannak. Ekkor elment Tóthhoz, a kést kiköszörültette, s egy órai ott időzés után hazatért. Nyolc órakor újra elment Bonczosékhoz. A kapufélfára belül fölakasztott kulccsal a kaput kinyitotta, bement, s az udvari ablakot megzörgette. Bonczosék fölébredtek a zajra, s az asszony megmondta a férjének, hogy Bajó tört rájuk. Bonczos ekkor kiugrott az ablakon az utcára, ahol Havrán János és Borbély Jánossal találkozván, azokkal együtt Bajó keresésére indultak, de nem találtak senkit, mert időközben Bajó, a kerítésen át a harmadik szomszédba menekült. Bonczos Sándor [?] ekkor bement s lefeküdt. Úgy éjféltájban azonban újra zörgést hallott Bonczos a konyhaajtón, mire kiugrott az ablakon az utcára, s elment sógorához, Sütő Lászlóhoz. Sütő magához véve két csövű fegyverét, Bonczossal együtt visszatért a házhoz. Mikor az utcaajtót kinyitották szemben állott velük Bajó Lajos, Bonczos ekkor e szavakkal:

- Megvagy kutya! Bajóra vetette magát, de Bajó abban a pillanatban a kezében levő revolverrel rálőtt Bonczosra, aki azonnal összerogyott, másnap délelőtt pedig meghalt.

Bajó Lajost azonnal letartóztatták, s azóta vizsgálati fogságban volt.

Ez volt az eset, melynek a mai tárgyalása így folyt le:

[Következik a részletes tudósítás]

Szabadság 1900. május 22.

232. A KORTESVEZÉR SZERELME

Második nap a bírák előtt

(Esküdtszéki tárgyalás)

…A pszichológia pedig a leglehetetlenebb tudomány, nem számítva, hogy nincs benne egy cseppnyi igazság is. Talán a norvég óriásnak van egyedül igaza: Mindnyájan betegek vagyunk, s egyre betegebbek leszünk. Sokszor valósággal tépelődnünk kell azon a gondolaton, hogy mert én máma három üveg pezsgőtől vagy öt deci gabonapálinkától butultam el: az én egyik kedves unokámnak az agyában rosszul fog működni egy rugó. Jön egy szerencsétlen pillanat: drága unokám agyonüt valakit, gazember lesz, elítélik tíz esztendőre. Én akkor már régen meghaltam, abban a boldog tudatban, hogy igen sokszor láttam a magam Törleyjétől vagy gabonapálinkájától rózsaszínűnek a világot.

Ám bizonyára szamár gondolatok ezek. Hogy büntessünk akkor? Az ördög tudná melyik ősünk a delikvens, és ha tudnók sem lehetne bezárni. Márpedig a tisztelt jogrend büntetést kíván.

Bajó Lajost is meg fogják büntetni. És Bajó Lajost a leganarchistább teóriákkal sem tudnók menteni.

Ahogy készül a kép a hosszú tárgyaláson, ahogy halmozódik egyre magasabbra az összehordott adat: mind közönségesebb bűnösnek látszik Bajó Lajos.

Már azt se hisszük, hogy a szerelem mártírja. Az a kipattant váltóaffér sokkal hitványabb okokat sejtet.

Ma pláne erősködik, hogy sok pálinkát ivott. Brr! Egy regényhősnek indult vádlottól ez sok! De legalább otthon vagyunk. A pálinka… Hát a pálinka gőze volt ennek az embernek a lelke! A pálinka tette lelkes hazafivá, nagyhangú tribunná, kortesvezérré, szerelmessé, gyilkossá!

…A mai tárgyalás iránt még nagyobb volt az érdeklődés. Legnagyobb esemény egy új koronatanú előállása volt.

Szemtanúja volt a gyilkosságnak, eddig csak azért nem szólott, mert nem akart tanúskodni. Ez a tanú majdnem eldöntötte már a Bajó Lajos sorsát.

A bizonyítási eljárás be van fejezve. A kérdések fölött folyt ma a vita. A döntést holnap hirdeti ki a bíróság. Ekkor kerül sor a vád- és védbeszédekre.

Tassy főügyész nagyszabású beszédre készül, nemkülönben Rádl Ödön, a védő.

Lehetséges, hogy holnap még nem is kerülhet ítélethozatalra a dolog.

[Következik a részletes tudósítás]

Szabadság 1900. május 23.

233. A KORTESVEZÉR SZERELME

Az ítélet előtt

Az a nagy sereg ember, mely ma a törvényszék tanácstermének komor falai közt szorongott, nem azért mondott le a korzózásról, hogy lássa az összetörött, szánalmas kinézésű Bajó Lajost, amint kétségbeesve lesi az esküdtbírák harcát. Egyáltalában nem azért jött. A Bajó-pörben csalódott a nagyközönség. Ami egy kicsit kaviáros volt, zárt ajtók mellett tálalták föl. Bajó Lajos nem vált be regényhősnek, az asszony meg éppen nem olyan - mint amilyennek regényhősnőnek lennie illik.

Az idegeinknek is békét hagyott a háromnapos tárgyalás. Érdekes volt talán a jogásznak némely mozzanat, de a moralistának nem adott gondolatokat, a szórakozni vágyónak pedig élvezetes perceket.

Hanem a mai szellemi torna: az fényes volt…

Valósággal kétségbe kellett esnünk a magunk szegénységén. Hogyan? Mi ez[t] a pört unalmasnak, közönségesnek találtuk?… Hiszen valóságos kincsesbányá[ja] volt a nagy és mély gondolatoknak! Mennyi tudást, ötletet, fényt, igazságot, poézist dobott ki magából!

Felállt a vád képviselője. A magasrangú ügyész, ki méltónak találta ezt a pört az első törvényszéki szereplésre. Elmondja másfél órás vádbeszédjét. Ismeri, olyannak látja az esetet, amilyen: közönséges bűntettnek. Nem dolgozik túl sötét színekkel, de minden szavában megrezdül a mottó: elégtételt a megsértett jogrendnek! Nem közönséges szónok dr. Tassy Pál. Beszédje nagy és mély hatást keltett. Bajó Lajos meggörnyedve hallgatta végig.

Megtántorít, elszédít, magával ragad Rádl Ödön. Mikor nagy beszédjét befejezte Tassy, szerettünk volna hangosan kiáltani pereátot a szuronyos őr mellett gunnyasztó szánalmas alakra. És elmondja beszédjét Rádl Ödön: mi szánakozva, részvéttel nézünk Bajó Lajosra.

Hatalmas elokvencia a Rádl Ödöné. Vádolva ment, helyeselve cáfolt, virágot mutat a bűnfertőben, s szánalommal cseréli ki a kárhoztatást szívünkben. Milyen felséges melankóliával beszél az emberi élet misztériumáról. Játékszerek vagyunk a démoni végzet kezében. Labdák vagyunk csak. Repülünk, mint a Spinoza köve, s azt hisszük, azért repülünk, mert úgy akarjuk. Pedig predestináltatott ez már rólunk régen. Jaj annak, aki megtorlásra vágyik. A sors közös, nem tesz kivételt. Az elrepített kő visszaszáll fejünkre. Beszédjével elvisz bennünket idegen világokba. Felidézi a nagy gondolkozók hosszú sorát. Egy-egy hatalmas konzekvenciája extázisba képes hozni bennünket. S mikor már az *embert* kiengesztelte, meggyőző érvekkel a jogrend őreihez fordul. Mikor leül, általános mozgás sejteti a hatást, ha el is maradt a taps.

De most jön az igazi torna: a replikák. Itt bizonyult Tassy fényes tehetségű debatternek. Hosszú válasza még tán a vádbeszédnél is nagyobb hatást keltett.

Igazi örömet szerzett aztán, hogy Várady Zsigmond dr., aki a sértett nőt képviseli, módot talált a felszólalásra. Az asszony becsületét védte meg. Ötlet, esprit és meggyőzés volt ez a rögtönzött beszéd.

A közönség feledte a két első napot, s nem csalódunk, ha most már egészen rokonszenves bűnösnek tartja Bajó Lajost…

Őneki köszönhetjük a mai nap szép orációit.

Hogy aztán ez érdeme dacára is mennyi évig fog rabkosztot enni, azt holnap fogják eldönteni esküdt uraimék…

[Következik a részletes tudósítás]

Szabadság 1900. május 24.

234. HÉTRŐL HÉTRE

A krónikás nem búcsúzhat el. A tollat eldobhatja, elcserélheti: az eldobott tollat felemelik rögtön, mert a krónikásnak meghalnia sem szabad.

Egymást kergető nagy események, idegeket ébresztő szenzációk közt ki veszi azt észre, hogy új penna rótt sorokat a papírra, új szem - talán sokkal gyengébb - figyeli az élet színjátékait?…

A toll pedig gazdát cserélt. Bár észre se vennék, bár ne az új tollnak kéne erre a figyelmet felhívnia!… A régi gazda rámhagyta a tollát. Átadta a helyet, honnan szemével eddig a témákat kereste. Ő jobb páholyt kapott, szemben a színpaddal, sokkal többet láthat. Sokat észrevett pedig erről a helyről is. Sokat látott és jól látott. De nem volt türelmes néző. Bántotta minden diszharmónia: színben, formában, tartalomban. Sok-sok ürességet, sok-sok hazugságot nevezett a nevén. Lehet, hogy sok ellenséget is szerzett, pedig nem érdemelt ki egyet sem. Az ő tollát a *való* szerelme vezette. Ez a szerelem szent, s ő nem tehet róla, hogy olyan sok a hazugság.

Ez a szerelem népesítené be a világot: csupa boldogság volna páholybérlőnek lenni. Így felemészti azt a szívet, amelyet forralni szokott… Fájó igazság, annyival fájóbb, mert nekem is *mea culpával* kell reá felelnem. A szem talán gyengébb, a kéz talán ügyetlenebb lesz: a nagy színház krónikási páholyában azonban ugyanaz a szív vonaglik minden hazug hangra, minden hamis színre…

A régi krónikás kényelmes, új páholyában többet fog látni… Adassék meg neki, hogy csupa harmóniát, csupa valót lásson!… Találja meg forró szerelmét, s elcsitult, kibékült szívvel gondoljon a régi helyre, ahol az ő tollának új gazdáját változatlan bántó diszharmónia várja…

*

Csömörletes hét volt. Kainok fekete hete. Mégsem csömörlött meg senki sem. A szatmári Kain szörnyű bűnét könnyebben elfefedném, mint a szatmári tárgyalóterem ideges szép asszonykáinak, fiatal üde lányainak kíváncsi gyülekezetét.

Mit kerestek ott az asszonyok? Nem nyújtott a télen elég élvezetet a Rakodczay Shakespeare-mániája vagy a budapesti orfeum színházaknak Szatmárt is népszerű repertoárja?

Ott ültek fülledő melegben, fojtó levegőben, s lesték, mint szorul a hurok a parlagi dzsentri nyaka köré.

Micsoda élvezet is volt ez! Nézni a Béla undok vergődését. A Béláét, kivel - szép szatmári szokás szerint - minden férfipajtás felesége *tegeződött*. Az a csoda, hogy nem kiáltott le valamelyik asszonypajtása, mikor a kegyelemkérést visszautasította:

- Brávó Béla!… Így tesz egy igazi úr.

*

Hozzánk, szegény nagyváradiakhoz, mostoha volt a sors. Meg kellett elégednünk egy közönséges emberöléssel.

Bajó Lajos nem tartalékos huszártiszt, nem előkelő úr. Azóta pláne: fegyenc… Ám azért igen jól mulattunk, több mint három napig. Egymás után négy zsúfolt ház: stílszerűen szólván.

A Bajó-ügynek volt azonban egy minket érintő mozzanata is.

Animozitással vádolta a tárgyalásról írt tudósításainkat Bajó Lajos védője: Rádl Ödön, ki egyike a legnagyobb kriminalistáknak, s kit mint embert, írót és egyik vezérét a váradi társadalmi életnek - nálunk senki sem tisztel jobban.

Nem érdemeltük meg a vádat, mi nem voltunk, nem lehettünk a Bajó védői. Másnak nem írhattuk le, csak amilyennek láttuk… Ez nagy parancs nekünk: ez *az igazság* parancsa.

Kifejezést adtunk több ízben a Rádl Ödön iránt táplált tiszteletünknek, de bocsásson meg, ha újabb nyilatkozataiban nagy ellenmondást látunk… Eddig tudniillik az *akadémikusok* szidták csak az újságírót, a *Petőfi Társaság* tagjai nem… Ebben a társaságban sok az újságíró… Az újságíró mind animozitással ír?

*

Egy munkatársunk van, aki a hét bizonyos napján leül az asztalhoz, megír egy hírt: *térzenei kísérletek* címmel.

Ennek a munkatársunknak rossz napja volt tegnap. A térzenei kísérletek fényesen beütöttek. Orbán napján kánikulai meleg volt, s a Müllerájban hattal kellett megszorozni a személyzet számát, hogy a zenét élvező közönség idejében kapja meg a jegeskávéját vagy fagylaltját.

Ebben az állandó szezontalanságban közönségünk megragad minden alkalmat, ami egy kis szórakozásra kínálkozik.

Dankó Pista nótáinak is volt elég hallgatója. Na persze nem annyi, mint az orfeumoknak.

Az orfeumok egymásután mutatnak be új darabokat. Egyikben egész este nem hangzik magyar szó… Azonban beszélni erről nem tanácsos. Nemcsak illusztris emberek dobálóznak az animozitás vádjával…

Eszünkbe jut egy másik vidéki magyar város, hol egy időben nem volt célszerű személyekről írni a helyi lapoknak. Írni azonban kellett. Úgy gondolták, hogy legokosabb lesz társadalmi kérdésekről írni. Egyik vezércikkben aztán az fordult elő, hogy társadalmunk léha egy kissé.

Másnap két úr jelent meg a szerkesztőségben - egy harmadik úr megbízásából, aki bámulatos gavalléria val magáévá tette a megsértett társadalom becsületbeli ügyét, s provokáltatta a cikk íróját - a megsértett társadalom nevében…

Szabadság 1900. május 27.

Dyb.

235. AZ ÉLŐ SÍRJA

Akitől legjobban félünk: annak a rovására gúnyolódunk legtöbbet. Szellemeskedő emberek valósággal gyárilag produkálják azokat a vicceket, melyeknek célpontja a halál birodalma: a temető. Pszeudo-sírfeliratok - sajnos - nem teszik elnézőbbé a halált. Ez a borzasztó ismeretlenség tarol, vág, suhint, míg élet lesz a földön. S ha eszünkbe jut: megáll a szívverésünk egy pillanatra. Csúnya, nehéz dolog az élet is, de a halál rémületes. Mondják, hogy nyugodt, beosztott életet leélt aggok el vannak készülve a halálra. Mondják, hogy ezeknek a békés, csendes szíveknek nem olyan rettenetes szó a *fuit*. Lehet, hogy így van. Bár a csendesen dobogó szív is élő szív - az élő szív pedig *élni* kíván. Egyik olvasónk írt nekünk most egy érdekes dolgot. A nagyváradi neológ izraeliták szép új temetőjében van egy felhantolt, virággal benőtt sír. Aki meglátja, azt hiszi persze, hogy ebben is egy mikrokozmosz romjai porladnak. Az egyszerű fejfán azonban meglepő felirat van: *Itt fog nyugodni G… D…*

…Egy hetven évet túlhaladt tisztes polgártársunk készíttette el jóelőre pihenőhelyét. Szép sír, magas, virágos sír, bizonyára élvezet lesz benne pihenni: de nem csalódunk, ha a sír leendő gazdája nem bánná, minél később kellene azt a fejfát *újjal* kicserélni. Amit mi is őszintén kívánunk.

Szabadság 1900. május 30.

236. BRETTLI-KULTÚRA

Falusi gazdák, úgy halljuk, hogy bús, szomorú kedvetek van. Kevés lesz a kalászotok, elfogyott a borotok, gyümölcsötök sem lesz. Szomorúan járkáltok a keskeny dűlőkön, siratjátok a kenyeret.

Mi jól mulatunk mostanában. Nem vették el a kedvünket sem a jégmogyorók, sem a fagyosszentek.

Ám azt beszélik, hogy a ti szomorúságtok a városi embereké is. Mesebeszéd. Ti búsultok a kenyérért, mi keressük a kaviáros mulatságokat.

Nagyváradon tudnak élni. Az utóbbi években óriási léptekkel haladtunk. Voltunk egykoriban pakfon város, vagyunk mulatók városa.

Este kilenckor megverik a zongora billentyűit, kezdődik a mulatság. Kánkánnak, arcátlan német kupléknak tapsol a közönség, s tart az előadás a késő órákig. S előadás után - akkor jön a mulatság java.

Vagy: mulatunk szolidabban. Összeszedett kóbor népség énekel, táncol siralmas buzgósággal, s hadarnak olyan nyelven, melyet tán ők maguk sem értenek meg, de amely mégiscsak német akar lenni. Pénzünk van elég az ő számukra. Pumpolnak bennünket hónapokon keresztül, ami azt bizonyítja, hogy mégiscsak jobb dolgunk van nekünk, mint nektek: szegény, szomorkodó, falusi gazdák. Kettéosztottuk a régi jelszót: ti *panem* kértek, mi pedig *circenses*.

*

Hallunk olyan nézeteket; jobb, hogyha az orfeum német. A magyar nyelv - szavalják hipokrata [!] hazafisággal - sokkal szentebb, mintsem brettlire kerüljön. Elfogadjuk a kevés őszinteségű frázist. A magyar nyelvet meggyalázná a brettli… Micsoda szennye lehet annak az artista deszkának, ha írtózunk róla hallani az anyanyelvet?… És ez a szenny mégis csapatostól vonzza éppen a magyar nyelv szentségét féltőket…

Mi nem szólunk szegény artisták deszkájáról ennyi útálattal. De ha már tűrnünk kell a lenge leplű múzsát; azt akarjuk, hogy magyar legyen. Ha magyar lesz: erkölcsösebb is lesz. Valami titkos szemérem van a magyar szellemben, mely szelídebbé teszi az idegen disznóságot is.

*

Ám meg nem értjük, hogy egy ilyen kis városnak miért kell orfeum. A morfium-fecskendőt csak az összeölt idegrendszer kívánja meg. A világvárosoknak ezer izgalomtól fárasztott élete szinte fizikai megfejtését adja a perverz mulatságok utáni vágynak. Ott lehet *szükséglet* az orfeum, nálunk *majomkodás*.

*

Budapesten nem ronthat ízlést, nem demoralizálhat a brettli. Egy csomó színház fogja el a közönséget az ízlésben való elzülléstől.

Nálunk nincs színház, mely az orfeumba nem való közönséget visszatartsa. Nálunk nyugodtan terjed rontva-zúzva a brettliszellem. Olyan ijesztően, hogy ezer Shakespeare-darabbal sem fog lehetni helyrehozni. Ezeknek az idegen nyelvű truppoknak előadásai akaratlanul hatnak a szellemre, hiszen a pihenő perceket ezek töltik be. A brettli is színpad. A deszkák pedig nagyhatalom!… Ami ezekről elhangzik, az mind kap befogadó fület, elrontható szívet. S így hódít a brettli, tesz léhává a mámoros levegő. Így lettünk magyar Bayreuthból orfeumok városa, s így lesz a kultúránk lassan-egyre - magyar helyett - *brettli-kultúra*…

Szabadság 1900. május 31.

A. E.

237. A KITÜNTETÉSES

„Megölte magát, mert avval gyanúsították, hogy letörte a magyar címer keresztjét.”

Élelmes a riporter-ember; de némelyik utálatos is. Hiéna sompolygással körüljárja a koporsót: vajon nem lehetne-e hozzáférkőzni? …Tőkét kovácsol nagy tragédiából, s a témát, mit a végzet szörnyű hatalma adott, ponyvára szánt rémregénnyé gyúrja át.

Szegény-szegény Goldzieher Miksa, hiszen neked egészen mindegy: mit beszélnek a koporsód körül!… De nem az nekünk. A te gyászos végzeted szörnyű művében nem eliszonyodást, hanem enyhülést vár. Borzasztó volna elgondolni is, hogy a te halálodat az őrjöngés gyanúja okozta. Az a gyanú, hogy te annak a koronának verted le a keresztjét, amelynek viselőjétől drágaköves gyűrűt vártál - nem hiúságból, hanem mert te vallású embert nem avattak eddig hivatalos tudóssá - sub auspiciis regis…

*

A „kitüntetése" viszi le a sírba Goldzieher Miksát. A kitüntetéses - mint ezt mindenféle jogászgyerekek hívják.

Micsoda ambíció lakhatott abban az eszes gyerekben, ha ő a budapesti egyetemen merte remélni a kitüntetésest.

Hóhér szívű, magukkal eltelt emberek ott többnyire, akiktől a kitüntetés függ. Egy hangulatuk eldönti egy ifjú élet sorsát, egy csésze rosszul ízlett feketekávé miatt megölnek egy ifjú életet. Mindenhatóságuk érzetében elszörnyedve gondolnak arra, hogy az ifjú embereknek is van ambíciójuk. Borzasztó! Talán némelyik arra is gondol, hogy egyetemi tanár lesz! Majd ha fagy! Száz közül tíznek a statisztika kedvéért megkegyelmeznek, a többi - okuljon!…

Szegény Goldzieher Miksát a tudománynak *ezek* a keresztjei ölték meg. Még pályája legelején volt, s már éreznie kellett, hogy az élet minden lépését gyűlölködő állja el. Éreznie kellett, hogy a tehetség nem áldás; átok. Éreznie kellett, hogy az ő érzékeny agyveleje vagy örökre zaklatni fogja, vagy elborul. Segített rajta: keresztüllőtte. Formálói az ifjú életeknek: plaudite!…

*

…Volt egy öreg barátja szegény Goldzieher Miksának. Míg élt, úgy hívták, hogy Péterfy Jenő. Ezt is az agya ölte meg, de előbb halálra kínozta.

Talán megjelent az árnya, s így beszélt az éjjel:

„…Ég a szemed, zakatol a fejed, szegény, itt maradt ifjú barátom. Törvényeket tanulsz kétségbeesve, s el fogsz bukni mégis, amiatt az örök törvény miatt: a gondolkozót megfojtja a világ. Előtted a kálvária. Meg akarod járni?… Én megjártam, de nem érdemes. Mégis, mégis ha egy kicsit butábbnak születtél volna. Nagyobb volna az elnézés irántad, kitüntetéses volnál alapvizsgádtól kezdve a temetésedig. Így meg fognak ölni, ha bevárod!…"

Goldzieher Miksa előkapta a revolvert, s belelőtt a fájó agyvelejébe.

Szabadság 1900. június 2.

ae.

238. HÉTRŐL HÉTRE

Szeretném néha tudni, kit átkozzak, hogy én nem úgy teremtődtem, mint más… Teletömöm magam lemondást tanító, Nirvánát sóvárgó, bölcs filozófusok mély tanításaival… Nem ér semmit. Maradok a régi békételen, a régi kesergő. Nem tudom a dolgokat hideg szemmel nézni. Hat reám minden, meg nem nyugtat semmi. Amilyen szerencsém van: egy zajongó, forradalmi világban én volnék az a békés, közönyös nyárspolgár, akit nyugodt hajlamaiért felnyársalnának - ebben a kicirkulált, sima, csendes korban pedig be kell fojtanom a lelkemet, mert ha kitörne egyszer, úgy becsuknának valami bolondok házába, mint a pinty.

Az a boldog ember, aki orfeumnak nézi a világot, s kuplékat ír hozzá. Nagy szomorú eseményekről kuplét írni - lehet-e ennél boldogabb dolog?… Én nem tudok.

Mi közöm nekem például a mások ízléséhez. Vajon nem irigységből szidom-e én azokat, akik a kuplékat jobban szeretik a tragédiáknál?…

Miért gyűlölöm én az orfeumokat, holott ezek is mutatnak annyi biztos igazságot az életből, mint az ifjú óriások társadalmi színművei…

Ejh, ha mindenképpen igazságot akarunk, csak arra jövünk rá, hogy - abszolúte nincs igazság. Ilyen következtetést pedig kár volna megreszkírozni néhány kifestett arcú orfeumdíváért…

Van igazság, és van orfeum is!…

Van igazság. A berettyóújfalusi ökrök vigasztalására mondjuk ezt. Ők, szegények, bizonyára kétségbe vonták ezt a minap. És volt is igazuk…

…Méltóztassék csak elgondolni, hogy díszes közönség, figyelő pályabírák előtt micsoda élvezet lehet ökörtempót felülmúló gyorsasággal rángatni jó ideig a földbe szalajtott vasekét. Nem vagyok az ökrök barátja, de a helyzetüket nem tartom irigylendőnek.

Egy azonban vigasztalja őket. A verseny eredménye az lett, hogy az ökrök legyőzték a lovakat.

Az ökrök tehát győztek. Hja, úgy van az. Gőzekének lenni nagy és szép gondolat, de ökörnek, pláne jutalmazott ökörnek lenni sem utolsó!…

*

Hajtják ökreiket fel észak felé a kivert, a kiüldözött, a hazátlan búrok.

Viaskodik bennem két hatalmas érzés. Az egyik emlék már ugyan. Jó szülők és lelkes tanárok szurdalták a szívembe, s minden egyes szúrásnak nevet is adtak: szabadság, haza, függetlenség, áldozat, hősiesség stb. Minden szúrás behegedt. Nem édes-fájdalmas érzés ez már egyik sem, csak emlék…

…A másik érzés az erősebb s talán igazabb is. Aki él - éljen!… Lakmározzék az élő, pihenjen a halott. Éljen az erős, vesszen a gyönge! Minden élőnek *egy* élet adatott. Ezt az egyet ne áldozza fel másért. Szép élet a szamaritánusoké is, de szebb volt a német rablólovagoké. A természet adta a gyöngét - táplálékul az erőseknek.

Ám azért összeszorul a szívem… Kietlen éjszakában húzódik a levert had. Nem zokog, csak csuklik az ember, roskad az öszvér, ordítnak az ökrök… A szomorú sereg lármáját visszaadja a vadállatok ordítása. Mintha sírjába menne ez a szomorú menet… Lent, délen lángoló majorok, tanyák világolnak a kietlen éjszakába. Idehallik a részeg angol katonák győzelmi nótája. Kíséri a gyászmenetet egy ismeretlen, vad vidékre, száraz fövényű, sivár tengerfenékre… Búcsúznak a búrok Búrországtól…

Ejh, találnak más hazát!…

*

Ha minket egyszer innen kivernének, nem vón hova mennünk.

Cinikus mosollyal nevetek ki mindent, de egytől összeszorul a szívem: „e nagy világon nincsen számunkra hely”.

Nekünk e helyen szentnek kell lenni annak is, mit egy nagy hazájú nemzet profanizálhatna. És szent is. Ebben egyek vagyunk. A magyar címer keresztjét őrültek verték le. Mások nem tehették.

Mert a magyar címer felé csak kereszt illik. Nem mert a pápisták a keresztet akarják. Hanem, mert mindig kereszt volt, mióta élhetünk. Én kálvinista vagyok, de a *kakast* csak az aprómarha közt szeretem. A magyar koronára a kereszt illik. És ebben nincs köztünk eltérés. Üssétek a keresztet, ahol megérdemli, a csillagot is, ha okot adott rá, kakast, félholdat megcsúfolhatjátok: de a korona keresztje szent. Azt nem szabad bántani még katolikus embernek sem!

*

Édes nyárelő, viruló természet, ujjongó világ, visszavarázsoljátok a múltat egy pillanatra…

Diákmajális? Hát ugye most is vannak fiatalok?… Jázminbokor illata most is összehoz még bolondos gyermekpárokat? Engem összehozott egy másik gyermekkel - néhány kínos éve.

Tombolj fiatalság! Higgy, hódíts, szeress! Minden érzésed szenvedély legyen! Félérzést ne ismerj, a hangulat idegen legyen neked!…

…Mikor már a hangulatok irányítanak: elmúlt az ifjúság. Az ifjúság nem hangulat, hanem élet… Hajh, régen éltem én már. Elfásul a szív lassan-lassan. Cinizmusából egy-egy hangulat, ha kiragadja. Ilyenkor még tán verset is ír: Gabriellához, vagy máshoz… Aztán jön a nagy lohadás, felváltja bitorolt székét a régi unottság…

Tombolj ifjúság! Higgyj, hódíts, szeress!

Szabadság 1900. június 3.

Dyb.

239. TÖMEGES ALÁÍRÁSOK

A nagyváradi jogakadémia polgárai üdvözölni akarják a budapesti kartársakat a keresztcsonkítás megtorlása iránt indított mozgalmukért. Már tömeges aláírások történtek - újságolja egyik laptársunk, mely ugyanekkor a néppárti gyűlésekről programot közöl.

Tehát tömeges aláírások folynak, készül az üdvözlő levél.

Ha még el nem készült, engedjék meg nekünk a nagyváradi jogász urak, hogy a szövegre nézve az alábbi propozíciót tegyük.

A mi üdvözlő levelünk így hangzanék:

Kedves barátaink!

Szomorúan értesültünk, hogy az új egyetem gipsz-díszítésű magyar címereit aljas kezek meggyalázták, leverve róluk a keresztet. Szomorúságunkban azonban egy vigasztaló reménységünk volt. Az tudniillik, hogy ez a gyalázat nem a mienk, s a magyar ifjúság gyalázata lesz: rajta fog száradni a névtelen tettes sötét lelkén. Azt hittük, hogy a budapesti egyetem ifjúsága egy szálként emelkedik fel, hogy óriási erkölcsi hatalmával megadja a megsértett nemzeti büszkeségnek a felséges elégtételt, s kinyilatkoztatja, hogy ettől az undok tettől a budapesti egyetemek minden polgára távol áll, s a merénylet minden egyetemi polgár szívét felháborodással tölti el.

Sajnos nem így történt. Ti, kedves barátaink, nem siettetek a magyar címernek elégtételt szerezni, hanem beszaladtatok a kiaknázható véletlenséget áhítva váró karok júdási ölelései közé, s kihasználtattátok magatokat testvéreitek ellen. Az a nyomorult, aki szentségtörő kezekkel illette a szent magyar címert, nem ártott a mi tekintélyünknek annyit, mint ti ártottatok - lehet jóhiszeműleg -, kedves barátaink.

Fáj nekünk titeket ilyen szerepben látni. Mi a magyar főiskolákon levő kartársaknak más missziót szántunk.

Itt vonaglik előttetek az ifjú magyar társadalom nehéz betegen. Rettenetes sebek vannak a testén: faji, politikai, felekezeti, gazdasági és osztályharcok mélyítik ezeket a sebeket mindegyre. Pedig magyar társadalom nélkül Magyarország sincsen, akkor meg mi szükség lesz a magyar címerre? A mi szíveinknek még épeknek kell lenniök, a mi lelkeink még nem lehetnek megmérgezve, gyógyítást csak tőlünk várhat ez a nagy beteg. Minekünk nem ellentéteket kell keresnünk, de áthidalni minden szakadást. Nekünk csak egy célunk lehet: az egyesítés.

Minekünk rangunk a tudás, politikánk az egyenlőség, vallásunk a magyarság legyen. Tőlünk vár gyógyulást ez a széthúzó, nagybeteg magyar társadalom, s átkozottak vagyunk, ha egy tettünk is nem az egyesítést, hanem a széthúzást szolgálja…

Meg kellett ezeket írnunk nektek, kedves barátaink. Védjétek a magyar címert minden őrült ellen, de védjétek magatokat is minden kór ellen, mert nekünk egészségeseknek kell maradnunk. Barátilag üdvözöl egyébként benneteket *a nagyváradi kir. kath. jogakadémia polgársága*.

A nagyváradi jogászok talán szebben fogják ezt megírni, de erős hittel hisszük, hogy írásuknak ez lesz a lelke. Úgy legyen!

Szabadság 1900. június 7.

ae.

240. HÉTRŐL HÉTRE

Az élet nem mulatságos. Ha mulatságos volna, nem keresnők a - mulatságokat.

Pedig de keressük! A nyüzsgő, kalapácsoló, izzadó világnak nem a munka a célja, hiába zeng róla himnuszt az energia képzelt betegje. Nem, nem a munka!… Görnyedve, futva, egymást űzve-törve mindig az agyoncsigázott idegek kárpótlására gondolunk… Nem a munkáért dolgozunk velővel vagy kézzel. *Mulatság* kell nekünk, *feledés*…

*

A pünkösti mulatságokból alig kerültünk ki, már várva vártuk az újabb gondszedő perceket. Műhelyünkben, a munka mellett raffinált passziókon törtük az agyunk. Valami újat, illúzióktól színesebbet, színeivel lebilincselőbbet akartunk… S a *nizzai délután* ilyen volt. Mégiscsak jobb ízlésük volt - szívet és gerincet nem is számítva - poéta-elődeinknek, mint nekünk, a kesernyés epigonoknak, kik restellünk az ordináré természetről írni, mikor felségeseknek gondolt perverz vágyainkról zenghetünk alanyi költeményeket. Pedig a természetet jó olykor-olykor felfedezni. Nagyon hálás érte. A szerdai felséges délutánon isteni mámort öntött a szívünkbe. A napfénytől az esőig - minden kincsével megismertetett. Ózonos levegőjével kitisztította a tüdőnket, virágillatával elbódította a szívünket. Azon a délutánon, azon az estén fiatalok lettünk: képesek talán még egy egészséges, szűzi szerelem rövid *hangulatára* is…

*

Hangulat, hangulat… Az én kedves, halott poétám, ott a Kerepesi temető obeliszkje alatt, az egész világot hangulatnak tartotta. Kis újságíró volt a szegény, éhes és lenézett. Az utolsó két hónapban már volt neki mit enni, de már akkor nem engedte - a doktor. Ellenben igen díszesen

temették volt el. Csodálatos dolog, hogy lehet olyan csábító ereje ennek a nyomorult pennának. Ahogy rovom itt a fekete sorokat, az jut eszembe, hogy hallatlan ostobaság írni. Meg unalmas is. És mégis írunk, írtok, írnak - sokan és sokat. Szerencsére nem olvassák el a századrészét sem. Egy szép, fiatal lányismerősöm minden módon írni akar. Tizenhat éves leány, de nem hasonlít a mi tizenhat éves leányainkhoz. Nem olvasott még sokat, ruganyos eszű, csupa akció-vágy, jószemű és okos. Író akar lenni, s elég helytelenül - az íráson kezdené. Ő újságíró lesz! Sokszor mosolyogtam én már erre a mondásra, de ettől a kislánytól tetszett hallani. Különben is Marcel Prévost feminista regényének a hatása alatt vagyok, s roppant szeretném, ha a nők egy kis forradalmat csinálnának ellenünk, szemtelenül önző férfiak ellen. Egy *női újságíró* a jámbor felfogású vidéken - nem is volna utolsó!…

*

Lám, Thália deszkáin hogy legyőzte a férfit az asszony. Itt már nem bír velük közönség, kritikus, direktor. Senki, csak: *Idő őfelsége*. A *nagyváradi színtársulat* névsora juttatta ezt eszembe. Tudniillik az időt. A színügyi bizottság egy-két tagja ugyanis udvariatlanul szólt - az időről. Édes Istenem - hát csak nem lehet minden asszony fiatal?…

Neveket persze nem említek. Debreceni kritikus koromban azt találtam írni egy kis színésznőről: „a mi *régi* kedves naivánk”. Majd pisztolyozni kellett érte. A morál pedig az, hogy e tekintetben óvatosan szóljunk akármelyik Thália-papnőről. Bízzuk a mi igazainkat - az időre…

*

Annak pedig már lőttek, hogy a nyáron színészekhez jussunk. Ellenben van itt egy csomó, erkölcstelen német… pardon, ma még mind tiszta dologról írtam, nem szennyezem be írásom végén a tollam!…

Szabadság 1900. június 10.

Dyb.

241. ESKÜVŐ A HALÁL ELŐTT

Méltóztatnak tudni, hogy divatos ember ma nem hord virágot. Az előkelők divatja mindig kifejezője volt némely tekintetben a kor igazságának, sőt némely korban éppenséggel csak a divat volt igazság. Ma tehát nem hordunk virágot, amit különben igen helyesen teszünk.

Ha a divatban nem is, de egyéb dolgokban magam sem szeretem a stíl- és korszerűtlenséget. Egy szép szál rózsát talán a divat ellenére is feltűzök, de már a romantika virága nekem semmi gyönyörűséget nem nyújt.

Engem egy szikrányit sem hatott meg például az az egyszerűen csak *bizarr* nász, amire egy haldokló, szívbajos katonatiszt s egy viruló szép úrileány lépett. Nem hatott meg pedig elsősorban azért, mert *nincs benne semmi igazság*...

Ezért a mondásért természetesen címeket fogok kapni, de ez nem alterál.

Ismétlem, hogy az a kis nász, mely a kaszás csontváz asszisztenciájával folyt le, se nem megható, se nem szép, semmi egyéb: csak különös…

Ismétlődő korokban igenis ferde fogalmaik voltak az embereknek *a két nem* egymáshoz való viszonyáról.

Valami misztikus fátyolon keresztül nézte a férfi az imádott nőt, s az ideál is az epedő lovagot. Valami beteges érzést szuggeráltak magukba az emberek, s ez kinőtte magát felséges fogalommá, áhítattal kiejtett neve lett: *szerelem*... Ismétlődő korok felfogása volt ez, s nincs kizárva, hogy egy eljövendő korban ismét az lesz a szerelmes nő és férfi legnagyobb boldogsága az összehozó, kerítő csendes éjszakán, ha együtt bámulják a sápadt pofájú holdat… De ez nem volt egészséges szerelem soha, *nem egészséges és nem igaz* legfőbbképpen *ma*...

…Az új férj már nem hallotta a pap áldásosztó szavát sem, azóta pedig már el is földelték. A feleség még tetszeleghet most magának a szerelmes, vesztai szerepben, de már holnap nem fogja-e bántani a dolog?… Ő odakötötte magát egy ágyhoz, melyben a halál ütött tanyát a csírázó élet helyett!… Mi kárpótolja őt?…

Az az együgyű csodálat, mely a színes romantika távoli nézőitől bámul felé?… Az emlékezés?… A szerelem?… Ilyen szerelemből a Czóbel Minka Donna Juannáján kívül még senki sem fogantatott!… Márpedig a szerelem csak az *élet* istene?…

…Mert azt alig hiszem, hogy ezt a nászt úgynevezett *közönséges* érdek kötötte, de nem is hiszem. Az a szép özvegy lány a mi nevelési metódusunk özvegye lett. Nálunk ugyanis 16-18 éves leányoknak külön olvasmányokat tartunk. Avult, erkölcsös, nagy meséjű romantikusok könyveit. Ezek eskették össze azt a szép leányt a haldokló lovaggal…

Én óhajtom, hogy a köteles gyászév legyen elég e kis nevelési hiba büntetésére, s egy *igazi, egészséges regény* váltsa fel nála ezt a beteges, romantikus, limonádé históriát…

Szabadság 1900. június 14.

ae.

242. HÉTRŐL HÉTRE

Borongó ősz szellőjétől hullámzik az érni vágyó búzatenger. Júniusnak októberi ambíciója támadt. Olyan-olyan lucskosak, ködösek a napok, hogy beledidereg a polgári lélek. A burzsoáé tudniillik, amely ilyenkor fürdőszezont áhít. Olyanféle áhítozás ez, mint a szürke cilinderé május havában. Mert van reá pénz, ergo meg kell szerezni. A fürdőző vágy sem különb: polgári áhítat a pénzköltésre. Az egészség nem volna elég úr fürdőzést parancsolni, a pénz és divat igen. Az idő azonban szociálistáskodik s ráfekszik a burzsoá vágyakra. Ám ez a szociálizmus új fegyverekkel küzd. Először tudniillik hűvös esőjével, őszi szelével az *agráriusokat* akarja tönkretenni. Persze nem azokat az agráriusokat, akiknek *fidei comissumok* van, hanem azokat a jámborokat, akik a Péter-Pálkor kezdődő aratástól háromszázhatvanöt nap kenyerét várják…

*

Gondolják-e a tisztelt honatyák, hogy az aratástól függ az ő gavallérosan fizetett napidíjuk is?… Aligha. Oly nyugodtan csinálták kisded afférjaikat, hogy csupa élvezet volna, ha nem volna nagyon szomorú. Egyik affér azonban szokatlanul érintett bennünket. Egy néppárti úr zokon találta venni Wlassics miniszter őszinteségét, s olyan hangon válaszolt, ami klerikális szájból is érthetetlenül durva. És ráadásul ő provokál. Úgy látszik, hogy miután a *kereszt* nem bizonyult elég fegyvernek, most már a *kardba* vetik minden reményüket a klerikális urak. Jó lesz. De ha a kardot eltörik a kezükbe[n], ezt már nem foghatják - a zsidókra!…

A bodonosi szénharc semmi ahhoz képest, amilyen harcokat ezért a mi agyondíszített kis színházunkért vívunk. Már a neve is micsoda csetepatét szült. *Városi* vagy *Szigligeti?*... A harc elült, az új színház neve: *Szigligeti Színház*. Ehhez tulajdonképpen nem is volna már szó, de tekintettel a csak elnöki szavazattal elért siker minőségére, a postscriptumok jogát mi sem engedjük el.

Nem engedjük, mert nem engedhetjük. Azt a már túlságosan is díszelgő kis színházat Nagyvárad város emelte. Olyan hatalmas áldozatok árán, amit az idegen méltányolni nem tud. Deszkája *mindnyájunk* katedrája lesz. Ebben a mi csoportokból álló társadalmunkban mindenki meg akarja kapni ízléséhez és igényéhez képest áldozataiért a remunerációt. A tragédia nem foglalhatja le, az operett sem. A Szigligeti-repertoár legkevésbé. Haragudjanak meg rám, de az összes színpadra termelt darabok közt a színmű nevezhető leginkább efemer becsűnek. Egy kurta, sokszor nagyon is átmeneti korszak pillanatnyi felvétele, mely óriási hatást tehet azokra, kik a lekapott vidéket és mozgó bábujait ismerik, de ránk legfeljebb érdekességével hathat. Szigligeti nagyságából ez mit se von le, de darabjaiból igen. A színház azonban, mely minden kornak, de elsősorban a jelennek tükre, nem szolgálhat eszközül a *köteles kegyelet* könnyű lerovására. Színházat elnevezni egy elmúlt kor - bár tagadhatatlanul - zseniális rajzolójáról nem lehet. Szigligeti emlékét szobor őrizze! A nagyság *mindenkori* értékének szimbóluma a szobor. Szobrot érdemel Szigligeti s *városi* nevet a színház, melyet Nagyvárad város annyi érdemmel és áldozattal emelt a kultúra nemesítő csarnokául… Megbocsát talán dr. V. Zs., hogy nekem ez a szerény különvéleményem.

*

Irigyeljük a gyerekeket. Nem a vizsgákért, mert a vizsgák nem irigylésre méltó passzió: irigyeljük *a vakációért*... Vakáció!… Ma már nincs vakációja csak a tanárnak és a nebulónak. Másnál még az üdülés sem teljes. A robot alól amnesztiát nem nyerhet egészen senki, csak ők. Most jön az ő boldog semmittevésük. Van-e nagyobb boldogság pedig a semmittevésnél?… Boldog tanárok, boldog nebulók!…

Szabadság 1900. június 17.

Dyb.

243. LEVÉL

Kedves öregem, hallom - mi ugyanis szép családi szokás szerint nem levelezünk egymással -, hogy az érettségi vizsgát jelesen tetted le. Gratulálok: mi mind ilyen szamarak voltunk. Jelesek az iskolában, szekundások az életben… Ez is családi tradíció!…

Gondolom: az édesapánk oda van az örömtől. Rémítően büszke lehet rád. Énvelem is így volt annak idején. Innen tudom…

Éppenséggel így volt velem is. Már látta bennem a família becsületének restaurálóját. Látta, mint végzem el kitüntetéssel a kálvinisták valamelyik jogakadémiáját, s mint választanak meg lelkesedéssel a mi nemes vármegyénk valamelyik oláh járásának szolgabírójává. Nagy dolog lett volna ez, jussunk is van hozzá, mint afféle kopott hétszilvafásoknak…

Na aztán, hogy az öreg milyen szörnyűen csalódott - azt te tudod legjobban.

Hát úszol a dicsőségben fiú!… Milyen fene boldog is vagy. Becézgetnek odahaza, megsüvegelnek a faluban, elfogadja az udvarlásodat még a hamis szemű Erzsike is, akinek pedig már egy igazi mérnök is kurizált!… Fiú, irigyellek!… Csak azt sajnálom, hogy saját rövidlátó

szemeimmel nem láthatlak. Hja, én nem lehetek otthon… Én már régen voltam szépreményű ifjú!…

Hallom, hogy filozopter leszel. Okosan, édes öregem. A földön még csak egy boldogság van: filozopternek lenni!… Pénzed persze mentül kevesebb lesz. Nem ad, meg hát nem is adhat az öreg. De te azért bizonyosan nagyon vígan fogsz élni odafenn Pesten. Hallom ugyanis, hogy az alkoholt csak látásból ismered még, és a lányokkal is csak annyira mentél, hogy az ideálodnak szerelmet mertél vallani… Huj, ha én is így lettem volna annak idején, talán most vidoran tanítanám a latin szintaxist…

Vagy tudja az ördög. Ezen a mi familiánkon valami fátum ül. Az anyámét értem. Egyik nagybátyánk remek poéta volt. Aztán kispap lett, s egy szomorú éjszakán agyonpuffantotta magát. Ha jól tudom, éppen itt történt Váradon. A nagynéninkről is szomorú mesét hallottunk. Azt meg a színpad ölte meg… A vérben van a baj, a vérben…

Te azonban - úgy látszik - kiütöttél a familiából. Első elemista korod óta komolyan veszed az életet. Valószínűleg neked van igazad. Komoly kis história ez valóban, de - lásd - a tragikumot egy hajszál választja el a nevetségestől… Én szegény fejem, olyan komolyan léptem át ezt a *hajszálat*, mintha legalábbis Rubikon lett volna!…

Te nem fogod ezt tenni. Az apánk után ugyanis csak ketten örökölnőnk - ha lenne mit…

Amit egyikünk elrontott, azt a másik köteles helyrehozni. A jámbor reményeket értem. Azokat a reményeket, melyeket helyettem is te fogsz beváltani, édes öregem. Te: a filozopter…

Arra figyelmeztetlek, hogy ne versenyparipáskodj, mert letörsz. Ne legyenek egyéb ambícióid az oklevélnél. De ne is tanulj másért!…

Fogsz ott fenn hallani régi öreg frázisokat, de vattázd be a füled. Az absztrakt fogalmakra rossz idő jár. Ma már legabsztraktabb: a pénz. Ez lobogjon kékes lidércfénnyel előtted, míg tanulsz. Nemesebb ambíciód ennél nem lehet. Az élet egyetlen célja az élhetés, élni pedig csak pénzzel lehet…

Dárius nem fogsz lenni. Keveset lehet a mi hülye társadalmunkban ésszel szerezni. De ha emancipálod magad ferde morálteóriák alól, öt tál ételt is ehetsz naponként…

Vedd elő az egyetemen a predikátumaidat is. Olyan világot élünk, hogy nem érdemes demokratáknak lenni. Ha ügyes ember vagy, kurtanemes voltoddal is pénzt fogsz tudni csinálni…

Lehet, hogy nevelősködnöd kell odafenn. Az Istenért vigyázz! Olyan családhoz kerülhetsz, ahol van lány, de pénz nincs. Valami szamárságot ne csinálj!… Házasodni pénz nélkül - még elgondolni is borzasztó!…

Szóval légy okos!… Hideg és számító. Iparkodj gazdag ember lenni. Keress, szemelj ki egy gazdag leányt! Elég csinos fiú vagy, aki a szerelmes trubadúrt is elfogadhatóan tudná játszani. Rajtad áll minden…

Lásd, egy cseppnyi önzés is szól belőlem. Én már alaposan kijátszott ember vagyok. Koránvénült, nervózus, fáradt. Valamelyik pillanatban kiejtem a tollat, s mit csinálok akkor?… Abban bízom, hogy te nem engeded magad kompromittálni, s adsz nekem is egy zugot…

Utoljára hagytam a legfontosabbat. Hallom, hogy valami önképzőköri pályadíjat nyertél. Verssel vagy novellával - meg sem írták jóformán.

Édes öregem, ugye nem igaz?…

Ugye nem igaz? Ugye nem írtál te sem verset, sem novellát?

Borzasztó volna elgondolni is. Hát a te véred is meg volna mérgezve?

Dobd el azt a nyomorult pennát, égesd el azt a szamár írást!… Egy családból elég egy bolond!… Többet nem tudna elviselni szegény édesanyánk. Ne írj verset vagy novellát, ha lelked van, édes öregem! De nem hiszem, nincs bátorságom elhinni az egészet…

…Hogy vagy fiú?… Én a régi kopott reporter vagyok. Avval a problémával tépelődöm folyton, melyikünk nézi le jobban egymást: a világ engem vagy én a világot?…

Most megint kiadok egy tucatnyi verset. Bizonyosan megint ráfizetek néhány havi kosztpénzt. Azt kérded, miért írok akkor?… Ezt nem tudom én! De úgy látszik, addig írok, míg felírom az utolsó kosztpénzt is, és meghalok éhen!…

Szervusz fiú! Ne írjál te semmit. Boldog filozopterjelölt…

Az édesanyánknak pedig ne mondd meg, hogy melyik világ szélén vagyok!… Szervusz!…

Szabadság 1900. június 22.

Ady Endre

244. HÉTRŐL HÉTRE

Nagyvárad csinálta a politikát e héten. Nagy dolog ez, gázlóján a politikai élet holt mocsarának, nagy szünetén a honfi gondoknak, küszöbén az elkerülhetetlen vidéki beszámolóknak.

A keddi nagy politikai eseményt ott a vonal felett méltattuk már felette bőven, itt a vonal alatt most már büszkélkedjünk egy kissé.

Csodálatos egy ország ez a Biharország. Hatalmas erejű termő talaja van. Levegője friss, üde, havasi levegő, megöl minden erkölcsi baktériumot. Valami megfejthetetlen ösztön van itt az emberekben a szabadulásra. Szabadulásra minden lebéklyózó nyűg alól, mely embereket akar összebogozni előítéletek, aberrációk fonalaival.

Ez a föld itt mindig termékeny volt nagy gondolatokat érlelő agyakban, hagyományos helye a tiszta szabadelvűségnek, s az lesz örökre.

Erre adott nekünk büszke reménységet a keddi nagy beszéd…

*

Lejöttek volt meghallgatni pesti újságírók is persze, szabadjeggyel a belső zsebükben boldogan nyúltak végig az első osztályú kanapén, reszketve a gyönyörtől, mely Kolumbust is hevíté az ismeretlen partok látásakor.

Lejöttek és felfedeztek bennünket. Ők, akiket ott fenn senki sem fedezett fel… Megveregették a vállainkat is. Derék város vagytok. Kissé zöld, kissé Mucsa, kissé unalmas, de még lehet belőletek valami…

Aztán kegyeskedtek is írni rólunk lapjaikban. Egyikük, bizonyos „Bjb” olyan impertinens hangon, ahogy csak egy ránkszabadított obskurus alak írhat… És olyan fölénnyel, amilyenre még szeretetreméltó pesti kollégáink sem szoktattak bennünket…

…Azonban így kell nekünk. Olyan beteges reverenciával fogadjuk ezeket az urakat, hogy szegények maguk is zavarba jönnek…

…Ám a zavart csak úgy lehet megbocsátani, ha - *pillanatnyi*...

*

A búroktól e héten megvontunk minden erkölcsi támogatást.

Játszhatják odalenn már kis gerilla játékaikat, mi már nem bánjuk.

Megátalkodott búrbarátok is frontot csináltak. Úriember ma már az anyacsászárné tervein aggódik, vagy Seymour tengernagy sorsát latolgatja.

A pártalakulás még a kezdet stádiumában van. Annyi bizonyos, hogy a boxerekre kevés jut a búroktól megvont erkölcsi támogatásból.

A Zenta sorsán aggódunk még, meg a trieszti bakákén. Vén háború-smokkok azonban már Európát is osztják. A Müllerájban, Magyar Királyban beszerezték Kína hiteles térképét - a legújabb tagosítások is benne vannak.

A térképeken aztán folyik a világharc.

Müller Salamon arra is el van készülve, hogy a boxerek Olasziig mindent elfoglalnak.

- Legalább az én cukrászdám esnék a határvonalba - sóhajt fel néha, persze kevesebb magyarsággal -, hogy mind a két táborból idejárjanak…

*

Ebben a különben elég kellemetlen júniusban gyalázatos járvány pusztít. Az emberek olyan könnyen hajigálják el az életet, mintha minden holdtöltekor kapnának egyet.

Hogy mi az oka, fejtsék meg a morálstatisztikusok. Annyi tény, hogy télen házasodni, nyáron pedig meghalni mer könnyebben az ember.

Cinikusan szólván: télen melegre, nyáron hűvösre vágyunk. Igazsággal szólván: egyforma merész télen-nyáron az ember…

*

Egyébként, hogy túlságosan meleg volna, nem panaszolja senki.

Kissé éretlen ez a június. Éretlen és szeszélyes.

Nálunk meg szörnyen unalmas. Ha kellemetlen, forró kánikula volna, legalább szidhatnák az időt. Így még ez a passziónk is hiányzik.

Ma Nagyváradon a magasabb élvezetek nonpluszultrája a katonabanda, ez a harsogó diszharmónia, melyet színházi zenekarrá szándékoznak avatni az őszön.

No, meg az épülő színház. Ebben az egyben majdnem igaza van annak a rólunk írt, nyegle karcolatnak.

Mesés büszkeséggel nézegetjük ezt a szép kis színházat. Mert határozottan szép. De csak egy nézőpontról. A László-templom első szögeletétől.

Innen mesés képet nyújt az a csepp, háromszögű Nagyvárad, melyben a vashíd, színház, bazár és egypár messziről impozáns épület gyűlt össze…

Több dicséretet nem rakunk rá, mert visszaél majd vele valamelyik tájképes levelezőlap-gyártó…

Szabadság 1900. június 24.

Dyb.

245. ÁLL A VÁSÁR

Felelős szerkesztőm távollétében saját felelősségemre lettem bocsátva.

Világéletemben lelkesítettek a nagy vállalkozások, kiszöktem hát a Nagypiac térre, szenzációra lesve.

Nem mondhatom, hogy túlságos szerencsével jártam. Az emberek csodálatosan vigyáznak becses személyükre így nagyvásár alkalmával. Egyetlen ember volt, aki nem vigyázott, s e vigyázatlansága folytán az alábbi élményeiről számolhat be.

Ez az ember, akit röviden első személynek nevezek, először a mechanika csodáival ismerkedett meg.

Bevezettek tudniillik egy imitált bányába először. Apró emberkék kalapácsoltak megható természetességgel. A tulajdonos a bányászdalt énekelte. Míg a nagy csodát bámulgattam, a szomszéd rekeszben elromlott a gép.

A tulajdonos szörnyen megrémült. A közönség: én és még öten a népből zúgolódni kezdtünk. Kiadtam a jelszót:

- Adják vissza a pénzünket!

A tulajdonos megrémült, de a másik pillanatban feltalálta magát. A függöny legördült, s ő harsány hangon jelentette ki:

- Uraim, szerencsétlenség történt a bányában. A belépti díjakat az áldozatok családjának felsegítésére fordítom.

Nem volt mit tennem. Vigasztalásul elmentem megnézni a *törpe asszonyt*.

Igen szívesen fogadott. Kisütöttük, hogy egy faluba valók vagyunk. Búcsúzáskor barátságosan szóltam hozzá:

- Isten vele, kicsinykém! Nagyot nőjön!…

Erre azután megharagudott, s utánam hajította a papucsát.

Ez az asszonyság különben érdekes asszony. Ő az ugyanis, aki a *fejét a fején hordja*. Két feje van szegénynek. Egyik a másikon.

- Szegény feje - sóhajtottam fel részvéttel.

- *Fejei* - javította ki az impresszáriója.

Az *indust* néztem meg aztán.

Borzasztó ember ez az indus. Valóságos szörnyeteg. Minden héten borotválják pedig. Ide, Váradra a prérikről került, ahol emberevéssel foglalkozott.

Ahogy nézegetjük, megszólal valaki a hátam mögött.

- Hogy van, Kohn úr? Mit üzen a bárándiaknak.

Az indus erre visszavonult.

Egyik panoráma előtt láncon mutogattak egy kongói szerecsent.

Az előadást azonban kínos incidens zavarta meg.

A leláncolt Prométheuszhoz odalépett egy kis boltosinas. Rárivallt a fekete szörnyetegre.

- Azt üzeni a gazdám, hogyha nem fizeti ki a *subickot*, feljelenti a rendőrségen. Mégsem járja, két nap alatt harminc skatulya subickot fogyasztani!…

…Ez az intermezzó úgy elvette kedvemet, hogy Ottó Vilmost, a világ legnagyobb emberét már nem volt kedvem megnézni.

Pedig még ezer látnivaló várt rám. Ezekről holnap számolok be. Feltéve, ha felelősöm haza nem érkezik…

Nagyváradi Napló 1900. június 26.

Yda.

246. ŐFELSÉGE HITVESE

Lónyay Elemérné grófné asszonyról nem hisszük, hogy foglalatoskodjék ez idő szerint még a világ balga eseményeivel. A grófné bizonyára elég boldog ahhoz, hogy a nagyvilágot nélkülözze.

De ha nem volna, ha visszasírná az eldobott cikornyákat - most megvigasztalódnék.

Mert az emberek bizonyára a trón körül is emberek. Általános emberi sajátság pedig, hogy a saját csapásainkat a másokéi feledtetik el.

Ha hát Lónyay grófné asszony megbánta az emelkedést lefelé, mint azt egypár kedves reporter tudni véli, forduljon az otthagyott Burg felé, ahol címeket és rangokat vesznek el és kreálnak.

Most új címet kap ott egy csendes, ábrándozó, cseh leány, akinek a vőlegényét két korona várja.

Majd ha hatalmas úr lesz leendő férje-urából, ha cserélgetni fogja a császári és királyi koronát, két korona fényéből őrá nem jut egy árva sugár sem. Ő nem lesz semmi más, mint ő cs. és kir. felsége hitvese - mint ezt választékos udvari nyelven mondják.

Ő a házasságban csak annyit kap, mint egy szegény szatócsleány: férjet és hitvesi rangot. Az a férfi, akit vele örök frigy köt össze, földi hatalom lesz. Népek gondozásából megmaradt perceiben lesz csak hitvesének férje, gyermekeinek atyja. Máskor csak király lesz, ki mellé királyné nem adatott…

Vajon siratja-e eldobott rangját Lónyay Elemérné őméltósága?… Igazuk van-e a szenzációkban utazó reportereknek?…

…Rosszul teszi, ha sír, Méltóságos Asszony. De ha sír is, nincs annyi oka a sírásra, mint a kis cseh grófnőnek lesz, kinek csütörtökön csinálják meg a címét a Burgban…

Őfelsége hitvesének fogják hívni. Míg Méltóságodnak - ha jól tudjuk - ez a teljes címe: nagylónyai és vásárosnaményi Lónyay Elemérné grófné…

Szabadság 1900. június 27.

-d-

247. HÉTRŐL HÉTRE

A korszellem nem a tömegben nyilvánul meg. A tömeg mindig tömeg, s azt lehet mondani, hogy a tömeg törekvései mindig homlokegyenest ellenkezők ugyanazon kor gondolkozóiéval. A filiszter tucatembert ragadja el bár a legújabb királyi nász, mi - gondolkozók - nem tapsolunk!…

Nem tapsolunk, mert nincs okunk rá. Ferenc Ferdinánd főherceg úr őfensége házasságához abszolúte semmi közünk. Őfensége jövendőbeli királyunk - ez igaz. A férfi sorsa a nő - ez már *nem igaz*…

A nő az *utódok sorsa*. Ezt aláírjuk mi is szívesen. Ferenc Ferdinánd főherceg úr őfensége azonban nem romantikus - csak okos ember. Őfensége bizonyára imádja a szép, légies cseh konteszt, de ez imádatban mi mást is látunk: egy örök természeti törvény hatalmát s felfrissítését az összealudt vérnek…

Szeretnőnk himnuszt írni e királyi nászról. Nem lehet. - Nem költemény kell: rideg szavú próza, mely megértesse, hogy a vér *odafent* sem felolvadt rubint [!], csak - *vér*…

*

Nyuli Mihály. Ez a leírt név egy többszörösen bővített mondat. Ezt jelenti: egy öreg bácsi lelőtte a testvére ellenségének ügyvédjét.

Úgy történt, hogy Nyuli Mihályt az esküdtbíróság felmentette. Szenzációt, nagyobbat alig keltettek mostanában esküdt polgárok.

Valami gyönyörűségesnek nem lehet mondani az esküdtek helyzetét. Ha bűnösnek mondják ki a vén légionáriust: bizonnyal meglincseli őket a tömeg. Most, hogy tekintettel voltak nem a logikai, de az emberi természet örök törvényére: sohse fognak kapni fiskálist. A fiskálisok, kik hozsánnával fogadták az új törvényt, íme egyszerre pereátot zúgnak reá…

Hát igazuk van, szó sincs róla. Nyuli Mihály felmentésének rettenetesen romboló hatása lehet a tömegnek a jogrendről alkotott felfogására. De vajon nem az okozza ezt a túlságos felbuzdulást, hogy a Nyuli áldozata - *ügyvéd* volt?

Az azonban mindenesetre üdvös volna, ha e szenzációs verdikt által okozott feljajdulás megértetné esküdt uraimékkal, hogy a verdikt nem hangulat.

*

Szükség van különben az effajta szenzációkra. Kínában nagyon nehezen fejlődnek az állapotok világháborúvá. Még nagyon is messze van ahhoz, hogy a diskurzusokra témát adhasson. Valami rágnivaló meg mégis kell az embereknek. Nagyvárad olyan kihalt lett, hogy olykor kedvünk volna visszahívni a német zengerájokat.

A népszínházi tagok visszaszívott hangverseny[é]ért mégsem búsulnak nagyon. Ezek a szíves vidéki expedíciók nagyon lejárták magukat.

Meg aztán tegnap este óta ismét itt danolnak Dankó Pistáék. Akinek nem telik tengeri fürdőre, meghallgathatja a Göréék tengeri nótáját, s emellett sikerülten elálmélkodhat azon, ha *bor vón az tengör*… Bizonyára könnyebben akadnának önkéntesek a Kínába induló hadihajókra… Melyhöz hasonló lyókat kívánunk!

Szabadság 1900. július 1.

248. SZÁZ BÚJDOSÓ CSALÁD

Kanadába utazó román zsidók

Jobbra-balra a kígyózó sínpártól arany kalásztengert renget a szellő. Suhintó kaszákkal munkál a föld népe, a nyár szorgossága izzad a mezőn.

A vasparipa kiszalad a hegyek közül. Kőszenével kedveskedik a kifáradt tüdőnek. Megizzadt, párolgó testű kaszások, hajlongó marokszedő lányok megnyújtózkodnak egy pillanatra, s utánanéznek a robogó vonatnak.

A hátulsó koldus-kocsikból kibámul egy nagy sereg ember. Révedező, szomorú szemek tekintenek végig az arató pusztán, hol téli kenyérért izzadnak szalonnával s száraz kenyérrel fűtött embergépek, s hol kenyeret ad, kínál a tarolásra váró földhát…

A vonat elrobog, a kőszénfüst leszáll, a porló, tarlott föld porával egyesül.

Az első kaszás hajlott derékkal vág bele a ledőlt sűrűségbe, a déli naptól eltikkadt leányok szuszogva szedik a markot tovább. Egy kévekötő, elaszott alak szitkozódva sóhajt föl:

- Hogy kucsíroznak, vonatoznak az urak, míg a szegény ember a lelkét dolgozza ki!

A vonaton pedig, ott hátul a koldus-kocsikban, földönfutó, üldözött, hazátlan emberek szorongnak. Száz hazátlan zsidó család. Nézik a téli kenyérért izzadó pór embereket. Nézik irigy, bánatos szemekkel.

- Boldog emberek! Ezek, lám, kapnak földet, melyet verejtékükkel megáztathatnak. Ezeknek szabad a mindennapi kenyérért dolgozni. Nekünk ehhez nincs jogunk. Verejtékező, munkás nyáron üldözött vadakként kell rohanni az ismeretlenségbe. A következő gyomorkorgásra nincsen kenyerünk, a következő éjszakára nincsen egy talpalatnyi fejpihentető helyünk…

A nagyváradi állomáson egy kis pihenőre megállt a vonat. A perronra kitódult a bújdosó csapat… És lefolyt a megható jelenet. A hazátlan, kiüldözött embereknek könny gyűlt a szemükbe. Őket, a nyomorult, kergetett, üldözött emberlényeket itt, az ismeretlen helyen meleg szívek, könyörületes karok várták.

A nagyváradi ortodox és neológ hitközségek irgalmas lelkű vezetői jöttek ki elébük.

Az első, szomorú üdvözlés után megnyíltak az összeszorult szívek. Panasz-szó nem hangzott, csak siralmas igazság. Üldözték, sanyargatták őket azon a földön, melynek ők hű, munkás polgárai voltak. Nem volt nyugvásuk azon a földön, melyben meghalt kedveseik nyugodnak. Áldoztak észt, erőt, munkásságot, vért, s a viszonzás egy koldusbot, amit a kezükbe nyomtak, s egy útlevél, amivel elbújdoshattak.

Megdöbbentő volt az a kép, amit lefestettek. Mindannyian erős, intelligens, munkakész emberek, tanult iparosok, kereskedők. Olyiknak kezében volt a *katonakönyve is*. Oláhország így fizeti ki a katonáit…

Tudják-e, sejtik-e ezt a kocsiba zsúfolt apróságok. Kis fiúk, leányok *oláh nyelven* kérik az irgalomkenyeret édesanyjuktól. A sápadt, álmatlan asszonyok *oláh nyelven* beszélnek itt is.

- Hova mennek - kérdi tőlük Kecskeméti dr. főrabbi.

- *Kanadába…*

Mennek egy nagy útra. Fillér és kenyér nélkül. Ott pedig várja őket már *a nyomor…*

Nagyváradtól Püspökladányig velök utazik a nagyváradi ort. hitközség megbízottja, Jungreisz is. Kiosztja köztük a *száznyolcvan forint* adományt, mit nagyváradi hitsorsosok adtak össze.

Benn a kocsikban kenyeret majszolnak a mit sem tudó apróságok. Minden szelet kenyér *más sütésű:* úgy kapták az úton irgalmas szívű emberektől…

Felmegyünk a kocsikba. Kíváncsian néznek reánk a sápadt arcú asszonyok, gyermekek. Egyik-másik látogató krajcárokat osztogat.

- *Multsám!* - Oláhul köszönik meg az adományt.

Megszólal a kalauz füttye. Beszáll a kergetett csapat. Könnyes szemmel, hálálkodva köszönnek a férfiak. Mikor a vonat elindul, kalapokat, zsebkendőket lobogtatva kiáltják:

- Éljen Ferencz József, Magyarország királya!…

És megkapja egy névtelen, könnyet szívó érzés az ember szívét. A szánalomnak, dühnek keserű egyesülése. Ezeket a derék, munkás embereket kirúgott kutyákként kergetik ki szülőhazájukból. Kikergeti egy olyan nép, mely őrült hazudozásaival az emberi jogokról belármázza az egész művelt világot. Mely siránkozik magyarországi testvéreinek rabszolga helyzetén. Mely perfid viselkedésével megérdemelné a művelt, liberális államok leszámoló fellépését. Az európai kormányok pedig hallgatnak. A huszadik század elején kirugdalt emberek bolyongják végig családjaikkal együtt hontalanul a világot, s vesznek el nyomorultul az ismeretlen messzeségben.

A vonaton pediglen mások is utaztak. Hosszú hajú, tüszős oláhok. Valahonnan, alsó-Biharból. Itt élnek közöttünk évszázadok óta, de *a mi nyelvünkből* egy szót sem tanultak meg. Az egyik oláhul inti társát, ki be akar szállani:

- Ne ülj oda. Ott zsidók vannak.

Ezekért a mártírokért hisz bennünket az egész világ barbár zsarnokoknak. Ezekkel szemben kell védelmezni magunkat milliónyi áldozattal!…

S ezek az oláhul lármázó tüszős alakok bámulva néznek a szomszéd kupék ablakaira, ahonnan jó messziről is hangzik a kiáltás:

- Éljen Ferencz József magyar király! Éljen Magyarország!

Szabadság 1900. július 4.

A. E.

249. HITELES TÖRTÉNET

Valamelyik Szamos menti faluból írást küldött nekünk egy ifjú ember.

Naiv az írás. A fején ez van: hiteles krónika. Falusi történetet ír az ifjú ember. El is temettük már valamelyik papírkosárba…

Mert hát lehetetlen kis mesét akart elhitetni velünk az ifjú. Hogy a Julis leányzó szerelmes egy ifjú testvérpárba, de nem tud közöttük választani. Próbát csinál velük: semmi eredmény. Mindkettő deli, derék, becsületes. Végre a Julis leányzó beleugrik a Szamos vizébe, a két ifjú utána, s belefúlnak mind a hárman, ámen!…

Az ifjúnak természetesen nem voltunk hajlandók elhinni ezt a kis hiteles történetet. Ezért dobtuk írását a papírkosárba.

Nem azért nem hittük el, mert a lapokban szó sem volt róla. Nagyon sok dolgot nem írnak meg a reporterek. De nem hittük el egészen más okból. Ezt a históriát ugyanis olvastuk már egy a

hatvanas években termelt parasztnovellából. A Szamos menti ifjú is ebből olvashatta. Nem mondjuk, hogy most. Valamikor. Most aztán a kis falujába hogy hazament, megkapta a szabad indulat, az a hangulatos falusi érzés, amit jól ismerünk mindnyájan vidékre csak ritkán kerülő városi emberek. S az ifjú megírta még egyszer a jámbor hatvanas évek meghatóan együgyű novellatémáját. Hogy pedig a közléséről biztosabb legyen, ismerve az aktualitások mai becsét, odaírta a cím alá: hiteles történet…

Ifjú ember a Szamos menti faluban, maga nagyon ifjú lehet még. Ezért méltán is irigyeljük. De maga szörnyen felült - a hangulatának!…

Ifjú ember, a szépséges Julis leányzó sohasem volt novellahősnő. Akkor sem, amikor a maga novelláját először megírták. Julis leányzó erős, egészséges lány volt mindig. Nyafogó, epedő, szerelmes hölgynek a főváros aszfaltján népies-nemzetieskedő író urak tették meg. Julis ártatlan a dologban. Az ő forró vére felgerjed bár sokszor, de bele nem bolondul a szerelembe. Sőt szeret rövid egymásutánban több deli legényt is. Persze mindegyiket igazán. De Julis sem Szamos menti, sem érmenti, sem semmiféle menti faluban nem ugrik a vízbe azért, mert két legényért egyformán eped. Vagy boldogítja mindkettőt, vagy keres egy harmadikat. Vagy férjhez megy ahhoz, amelyik már kiszabadult a sor alól, vagy nem hagyja epekedni az ügyesebbiket. De vízbe nem ugrik a szerelem mián. Julisék egyáltalában nem ismerik azt a szerelmet, amit reájuk kentek a népies írók.

Ifjú ember, magát a falusi hangulat szédítette el. Nem ismeri a Julist, és a Julisról ír mégis.

Ha már okvetlenül szerelmes históriát akar írni, ne ott keresse a tárgyat. Az emberek falun egészségesek. A nemi vonzódás a bomlott idegű, városi embernél dúslakodik a változatokban. Az irodalomban, különösen a szerelmi irodalomban ismét a halvány Miranda grófnőké s a viharos keblű őrgrófoké a jövő.

Ha aztán önnek, Szamos menti ifjú, megerősödik a tolla - írhat sikerült szerelmi csel-szövényeket, ha lesz, aki elolvassa.

Hiteles történeteinek hősnői azonban ne a piros-pozsgás, erős derekú Julisok legyenek. Mert Julisék egészséges emberek módjára, egyszerűen szeretnek. Miranda grófnőék csinálják a regényeket. S az a szép dolog, ami regényes!…

Szabadság 1900. július 5.

ae.

250. HÉTRŐL HÉTRE

Egy csöndes alkonyatkor, egy órai hűsölés után kiszálltam a Körös habjai közül. Elálmosított a fürdés, s kivételesen álmodtam is.

Egy kissé fantasztikus álom volt. Ismeretlen vidéken jártam. A föld kopár volt körös-körül, s a nap olyan perzselően sütött, hogy minden élet elfonnyadt.

És víz nem volt sehol. Jött pedig a pusztára három szegény vándor, akik szörnyen tikkadtak valának. A nap rátűzött meztelen fejükre, s ők elalélván a földre estek.

Nagyon megszántam a szegényeket. Íme azonban két mennyei lény jelent meg. Szólt az egyik:

- Ne hagyjuk őket elveszni.

Szól a másik:

- Az elsőt nem bánom. Dölyfös és fösvény.

- Kegyelmezz a másik kettőnek.

- A második is gonosz. Azért zarándokol most, azért imádkozik, hogy felesége mihamar meghaljon.

- És a harmadik?

- Azt kivezetem innen.

A harmadik vándor feleszmélt egy percre, maga előtt ezer lépésre hömpölygő vizű folyót látott. Őrjöngve kacagott fel, s elrohant. A másik kettő pedig tovább aszalódott eszméletlenül a napon.

Ahogy nézem tovább: im' egyszer csak látom, hogy már négyen vannak. Mellettük van kikötve a két mennyei lény is.

Szól pedig egy túlvilági hang:

- Aki pedig akármilyen gonosz élőlénytől is az üdítő italt megtagadja, aszalódjék maga a gyilkos napon!…

A két vándor pedig fölkele, s hasonlóan miként az első, rohant a folyó felé.

A mennyei lények pedig sírva sülének meg…

…Remélem, elég kegyes formában mondtam el a vízvezeték ügyéről a szerény véleményemet.

*

Egyetlen vigasztaló van ebben a rettenetes kánikulai melegben. Az ember gondolkozó szerve kipiheni magát. Olyan szükség van erre most. Egypár szegény agyvelőnek pedig jobb is, ha végleg elpihen. Az a szegény, bűnéért keservesen bűnhődött ember is megpihen most már, kit sírjába tegnap tettek le. Őbenne, szerencsétlen kiválasztottban tombolta ki magát ennek a kornak kapzsi anyagiassága. Ő eszköz volt a megbüntető fátum kezébe[n]. Követ ne dobjon rá senki. Jól mondta, aki ravatalánál szót emelt.

„Hiszen fejünk búbjától lábunk sarkáig csupa hiba vagyunk!"

És ez így volt már a Talmud idejében évszázadokkal meg évezredekkel ezelőtt, amikor pedig még nem voltak olyan nagy igényei, olyan kielégíthetetlen vágyai az embereknek! Amikor a zsidó embernek még dísze, büszkesége volt a vallása, a nő pedig egész dicsőségét, minden boldogságát a családban, a gyermekei nevelésében találta fel. Mennyivel inkább áll tehát ez a mai korban, amikor a civilizáció meg a haladás szelleme tölti be a levegőt, ahol az igények olyan túl kényesek lettek, hogy az ember a legjobb akarat, a legnagyobb igyekezet mellett sem képes eleget tenni sokoldalú kötelezettségének, azoknak a kötelességeknek, melyeket ez a kívülről fényesnek látszó, de belülről korhadt, előítélettel teli beteg társadalom állít elébe. Csoda-e, ha a legjobb munkás, a legtehetségesebb ember is leroskadt az óriás terhek alatt és ily nehéz megpróbáltatások között? Csoda-e, ha a hamis fáklyának égető fénye megvakítja, eltántorítja, tévútra vezeti az emberfiát? Ám a vétkes, de bűnbánó ember felkiált: „ne csodálkozzatok, hogy én - aki tiszta voltam, most fekete vagyok!"

Nem énbennem van a hiba: „a nap heve perzselt ilyen feketére!" Ne ítéljetek el, nem én vagyok oka, ha bűnös is vagyok, saját barátaim vezettek a rosszra, a romlott társadalomnak hamis fénye idézte rajtam elő a feketeséget.

E feketeség immár lemosódott.

*

A Bachó István tragédiája szintén modern tragédia. Istenvertek a ma gyermekei. Hit és cél nélkül élnek. Mert az anyagiak megszerzése összerombolja az idegeiket. Vigasztalást, feledést keresnek még a beteg idegek árán is.

Szegény Bachó István, neki volt része a vigasztalódásban. Annyit vigasztalódott, hogy elveszítette az eszét…

Szabadság 1900. július 8.

251. SZENZÁCIÓ

Úgy kéne, hogy mivel már egyelőre legalább néhány ital vizünk van: ereszkedjünk térdre a kegyes jó urak előtt, s áldást rebegjenek ajkaink, mert íme, nem hagyják az urak szomjan veszni az ő népüket…

Ám fránya nép ez az újságíró nép, ugye nagy jó urak? Ezek a szenzációért élnek-halnak… Milyen nagy dolgot csináltak például abból, hogy két napig nem volt víz! Hát érdemes ezért szót vesztegetni?… Hát nincs a vendéglőkben sör és szódavizes bor elég?… Elvégre nem is modern egy vízvezeték, ha olykor-olykor fel nem mondja a szolgálatot…

Hanem a lapoknak szenzáció kell. Így mondták a kissé megszorult urak. Szenzáció minden áron!…

Szeretjük, mikor minket kritizálnak. Ha az újságírót szidják, komoly baj van, s azt jelenti, hogy elevenre tapintottunk. De másért is szeretjük. Közéletben szereplő mai urak egy-egy ilyen lapkritika alkalmával rendesen szíveskednek magukról szellemi szegénységi bizonyítványt adni. Az ilyen bizonyítvány pedig nagyon kedves és hasznos nekünk, dacára, hogy bélyegtelen.

Először, nagy jó urak, az újságírót szidni nem vicc. Ez már olyan kopott művelet, amit a bérkocsik bakjain is meguntak. Az ötlet tehát nem új.

Másodszor, nagy jó urak, méteres plakátokkal a közönséget nem lehet megmaszlagolni. A közönség botrányosan felvilágosodott. Az csak azt látja, hogy víz és egyebek helyett ő plakátokat kap - a pénzéért.

Harmadszor, nagy jó urak, a sajtónak nem lehet plakátokkal konkurrenciát csinálni - a közönségnél. Mi - tisztességes sajtó - a közönség vagyunk. A gyufagyár pedig nem azért gyártja a gyufát, hogy eladja a másik gyufagyárnak - lámpagyújtás végett.

És negyedszer és ötödször és számtalanszor ismételjük: mi kötelességünket teljesítjük, s ezt megköveteljük mindenkitől! Mi nem tagadjuk, hogy a közönség javáért egzisztálunk - az urak mért felejtik el?

Utolszor pedig, nagy jó urak, nem hajhásszuk mi a szenzációt. Azt az urak tudják legjobban.

De igenis ütjük a tiltott kockajátékokat, ha a betét a közösség bőre…

…Különben pedig köszönjük a vizet. És hogy nem ereszkedünk térdre nagy jó uraink előtt, azt annak vegyék, hogy mi újságírók szemtelenül dölyfös, szenzációt hajhászó, fránya nép vagyunk, mint azt igen ékes szavakkal el méltóztattak mondani a szombati értekezleten.

Végül, ebben a pillanatban töltöttem meg egy poharat a kegyesen megnyitott vezeték vizéből. E poharat hálatelten az Önök egészségére ürítem!…

Szabadság 1900. július 10.

ae.

252. GALÁDSÁG VAGY HÜLYESÉG?

Ne tessék hinni, hogy a néppárt hivatalos orgánuma antiszemita. Dehogy! E néppárti papiros olyan türelmes, mint egy szamár. Nem izgat, nem gyanúsít: egyszerűen objektív módon tárgyalja a nagyvilág szenzációit.

Állítja talán ő, hogy Konitzban talmudista zsidók keresztény vért ontottak?… Dehogyis állítja! Az Alkotmány derék, becsületes lap. Főelve: a kereszténysi szeretet…

K. Mit csinál hát az Alkotmány?

F. Az Alkotmány hűségesen regisztrálja a Deutsche Tageszeitung cikkeit a konitzi gyilkosságról.

Van ebben valami megszólni való? Hát tehet arról az Alkotmány, hogy ez a német lap, melynek már 23-ik közleményét regisztrálja, határozottan azt állítja, hogy a „zsidó titkos könyvek" parancsolják a keresztény vér ontását?…

Hát az Alkotmány mondja ezt? Nem. Ugye, hogy nem? Ezt a Deutsche Tageszeitung mondja. Az Alkotmány egy árva szót sem fűz ezekhez a cikkekhez. Ő - regisztrál… Regisztrál némán, türelmesen, kereszténysi szeretettel…

Az egész komédiából ez az egy az érdekes. A Deutsche Tageszeitung vádolója bizonyosan vagy őrült, vagy gazember…

És a kedves regisztráló?… Ő nem vádol… Ő türelmes és kereszténysi szeretettel teli!… Mit szóljunk neki? Viszonozzuk az ő kereszténysi szeretetét hasonlóval. Jóhiszeműségét jóhiszeműséggel.

Mi se vádolunk. Csak regisztrálunk. Regisztrálunk pedig két igazságot.

Az egyik: aki tudatosan hazudik, az galád…

A másik: aki ismert hazugságokat elhisz, az hülye…

Szeretettel engedjük, hogy ő maga válasszon!…

Szabadság 1900. július 14.

ae.

253. HÉTRŐL HÉTRE

Az idő… Hogy ismét az idő?… Hát persze, hogy az idő!… Szeretnők tudni, miről volt ezen a héten többször szó, mint az időről?… És nem is olyan kis dolog ám ez! Voltaképpen a gyomor és az idő kormányozza a világot. Jó gyomrú ember sohse csinált forradalmat. Ha a gyomor jól emészt, és van *mit* emésztenie - békés és nyugodt a kedély. A világ rendje dicső, az élet szép, s a városi vízvezeték a modern technika legcsodásabb alkotása. Viszont szép, ragyogó, derűs időben dinamitmerényletet a leggyűlöltebb falusi jegyző ellen sem követtek el. Nyugodtan pihegünk a Müllerájban, nem zúgolódunk, ha Szeréna kisasszony jó félóráig várat a fagylalttal, megisszuk a Körös vizét a vízvezetéki helyett, s elhisszük emellett, hogy gondnokságot érdemlő vízpazarlók vagyunk.

Ilyen jó az idő. Hisz méltóztatnak emlékezni ama borzalmas regényekre, melyekben koromsötét, kísértetes az éj, haragos, vad fellegek cikáznak az égen, s Arthur görcsösen szorítja jobbjában a gyilkoló fegyvert. Hát ilyen az idő. Egész héten kellemetlenkedett. A legjobb

gyomrú embert is elkeserítette. Hogy pedig a térzenét ismét elmosta, azt felesleges Önöknek mondani, kik ismerik *térzenei kísérletek* című, hetenként kísértő újdonságunkat…

*

Ofen-Pesth és Grosswardein. Ami bűn és piszokság a napok folyamában felmerül - azt mind egy helyről kapjuk. A Grosswardein forrása egy az antiszemitizmuséval. Lueger úr boldogítja velük néppárti fegyvertársait. Nem tudom, úgy van-e más is vele, de szörnyűségesen látom nyúlni a reakció kezét. Az idők jelét mindenütt. Még a legparányibb esetekben is… Nordau mondja ijesztően okosan: különös sajátsága a mi korunknak, hogy az emberek vagy radikálisok, vagy reakcionáriusok. Konzervatív nincs köztük senki. A mostani állapotokat fenntartani senki sem akarja… Ez a kétségtelen igazság óva int bennünket a védekezésre. Akik hiszünk abban a dogmában, hogy az emberi haladás visszafejlődést nem ismer - tartsunk össze keményen.

Ha ellenségeink konzervatívek lennének, az opportunus liberalizmus is elég volna. De ellenségeink reakcionáriusok, nekünk tehát kötelességünk radikálisoknak lenni. Radikálisoknak főként azokkal szemben, kik galádul támadják magyarságunkat s vele együtt fő erősségünket, az erős liberalizmust. Ne várjuk meg, míg Wien Wedin lesz. Luegeréknek az sem fog ártani…

*

Vucskics tisztelendő úrnak hálával tartozunk azért a kis leckéért, amit a közgyűlésen a hírlapok ellen agyarkodóknak adott.

Erről a dologról már elmondtuk a véleményünket. Most csak ismételhetjük, hogy a vízvezeték most elég bő vize sem képes annak a három víztelen napnak szégyenét lemosni.

*

A színügyi bizottság elérte célját. Jó. Legyenek a tisztelt bizottsági tagok korlátlan urak, de aztán ne csak urak, hanem felelősei minden hatáskörükbe eső színházi dolognak.

Őszintén megvallva, egyáltalában nem vagyunk barátai a színügyi bizottságoknak. Bizonyos haladás ugyan a színházi dolgok bürokrata módon folyó városi kezeléséhez képest, de azért garanciát nem nyújtanak.

A színügyi bizottsági tagok - pláne minálunk - egyébként disztingvált úri emberek, de azt bizonyára nem arrogálják maguknak, hogy a színművészet ezerszálú bogozott csomóját penecilus nélkül ki tudják bontani. Ha van valami égető kulturális feladat, az: a vidéki színészet államosítása. Kivenni az ellenőrzést, dirigálást az avatatlan, dilettáns kezekből. Nem a mi színügyi bizottságunkra vonatkozik ez, melynek működése iránt a legnagyobb bizalommal vagyunk eltelve. Ez általános igazság. Mi a mi színügyi bizottságunkba[n] annyira bízunk, hogy előre is a legnagyobb éberséget és érdeklődést ígérjük működése iránt…

Szabadság 1900. július 15.

254. VIDÉKI ERKÖLCS

Vidéki erkölcs. Szegeden egy csinos menyecske, akinek a férje hivatalszolga, rossz útra tért, s a legényeket az utcán fogta. A bűnön rajtakapták, s a kihágási bíró elé állították, aki egynapi fogságra és 20 korona bírságra ítélte. Az ítélet felolvasása után a bíró a szemrevaló menyecskétől azt kérdezte, hogy a bírságot kifizeti-e avagy leüli? Amire az asszony azt válaszolta, hogy még nem tudja, mert előbb megbeszéli a dolgot - az urával.

Egy fővárosi lap írta meg ezt a kis hírt.

Voltaképpen az eset csinosnak és érdekesnek mondható. Ám a pesti lap azt tartja a legérdekesebbnek benne, hogy - vidéki. Hát neki *ezért* legyen érdekes.

Mi sohasem hirdettük, hogy erkölcsösebbek vagyunk, mint a pestiek. Pedig ha jogunk lett volna rá, bizony Isten szívesen hirdettük volna. De hát nem volt jogunk. Csodáljuk, hogy ez ott fent újság. De hát ha még újság, újságoljunk egyebeket is.

Úgy áll a dolog, hogy pesti kollégáink nagyot csalódtak. Nyári vezércikkeikben állandóan kísért ugyanis egy jó öreg mondás, hogy: Budapest egyáltalában nem képviseli az egész országot. Pesti kollégáink éppen olyan ambícióval szidják le az imádott fővárost, mint ahogyan büszkélkednek fővárosi voltukkal. De ezt a naivok nem tudják. Felülnek hát e szimpatikus öngyalázkodásnak.

Hát persze nem így van. A becézett, kedves székesfőváros egészen méltóan képvisel bennünket. Egészen méltóan. Mi akartuk így. Erkölcsökről beszélvén, mondjunk egy illő hasonlatot. Úgy tettünk Budapesttel, mint kikapós pénzember szokott. Nagyon öltözteti választott hölgyét, pedig nem az a vágya, hogy nagyon fel legyen öltöztetve. Csalódtunk mi is. Szívünk választottja becsapott bennünket. A kis pénzünkért kétes értékű remunerációt kapunk csak. A szépen felöltöztetett Budapest nyakunkra ült, vagy orrunknál fogva vezet. Magunktól már mit sem tudunk tenni.

Egy darabig hetvenkedtünk, most már beletörődtünk mindenbe. Élünk Budapesttel, Budapestért és Budapesttől. Amink van, odavisszük. Onnan kapjuk viszont kis költőpénzünket drága áron. Onnan kapjuk a gallérmintát, a politikát, az elveket, az erkölcsöt, még a nyelvet is. Ma már a hortobágyi csikóslegény is ékes pesti zsargonban társalog.

Mi nagyon sok, a fentihez hasonló csinos esetről tudnánk újságolni. Csak egy hétfő napi rendőri szemlét kellene megírnunk, itt, Váradon… De minket ezek az *esetek* nem lelkesítnek stilizált hírekre. Még statisztikára sem. Ettől legjobban félünk. Ez esetleg azt igazolná, hogy ilyen erkölcsös történeteink nekünk még tán bőségesebben vagynak. Mert hát mi is büszkén hangoztatjuk a *fővárosi színvonalt!…*

…Végezzünk avval a kis korrekcióval, *hogy a vidéki erkölcs nonsens*. Mi erkölcs tekintetében is fővárosi színvonalon állunk, és hogy a szegedi eset igen sok helyütt nem is *eset*, hanem - polgári *házirend…*

Szabadság 1900. július 21.

ae.

255. HÉTRŐL HÉTRE

Ez itt már majdnem valódi kánikula. A kimerítő, lankasztó, de mégis témákat kereső. Ami felfújható, felfúvódik, pedig szörnyű nehéz munka ez ebben a melegben. Na, de újságot író mesteremberek nem sajnálják a tüdőjüket.

Egy rendeleten nyargalt a penna a héten. Egy rendeleten, mit a fantázia szült. De téma volt… És olyan eseménytelen ez a kánikula… A rendelet gordiusija meg van oldva már, de témára még mindig szükség van. S a kibontott fonalat most már meg összebogozzák. Nagy könnyelműség. Kivált azoktól, akik nem semmit, de a meglevőnél állítólag többet akarnának. Megjárják, ha aztán csakugyan csomót csinálnak, no, vagy beszéljünk világosan: statisztálnunk kell egy lehetetlen ünnepségen! A liberalizmus is csak a barátaitól fél, az ellenségét még mindig legyőzte…

*

A generális volt a vendégünk. Gyakran felkeres bennünket. Ha látjuk, mindig megörvendezteti szívünket az ő fiatalossága. Bámulatosan fiatal maradt szívre, észre. Memóriája hosszú és biztos. Abban a bizalmas körben, melyben az estét töltötte, nem tudtak eléggé csodálkozni ezen a memórián. A generális kedélye is ruganyos. Anekdotázott kedvvel, szívesen. Lehet, tán az otthon levegője frissítette úgy meg. Hej, mi azt szeretnők, nagyon-nagyon sokáig legyen ilyen friss!…

*

Mi, kik csak nap- és Körös-fürdőt veszünk, estenként-estenként vágyva vágyunk pihenve felfrissülni. A parti korzón tíz órakór már alig-alig járnak. A fehér úton csendben ballagunk. Alig szól valami nesz, mint a Körös csobogása. Kedvünk jön ilyenkor elbotorkálni a Széchenyi tér bólingató fái, sűrű bokrai közé. Ide tódul a messzi liget minden friss levegője. A fák közül kifénylik a világos kioszk. Lent hívogató gesztenyefák, félig megvilágított asztalok. Szinte elkülönítve érezzük magunkat a világtól ebben az isteni csendben. A kioszkban s előtte sokan ülnek, de mindenkit csendre hangol ez a csendesség, s valami lágy poétikus hangulattal telünk el… A vármegyeház órája tizenkettőt kongat, a liget felől erős szellőáram csap felénk, a gesztenyefák megmozdulnak! Messziről cigányzene szól, s mi álmosan, lehűlve ballagunk haza… Így nyaralunk mi, itthon maradtak…

Ebben a melegben aligha sokan olvasták Brunner Mór esetét, ami pedig igen különös eset. Talán emlékeznek még rá, hiszen sokat írtak róla. Brunner Mórt több ízben elítélték. Már harmadfél éve ül vizsgálati fogságban, s a végleges ítéletet most hozzák meg felette. Brunnert felmentették.

Bűne nem érdekel már bennünket. Nem is volt bűne, ezt bizonyítja a végső ítélet. Egy szegény nevelőnőnek házasságot ígért. Elvitte mulatni, s visszaélt - az ítélet után így kell mondanunk: *állítólag* - a szegény hívő lány helyzetével. No, hát nem bűnös. De mi lesz az ártatlanul kitöltött harmadfél évi fogsággal?

Vannak esetek; mikor az ember nem szabadulhat meg attól, hogy ne kételkedjék. Ilyenkor a békés, hívő polgár is azon tűnődik el, hányszor nem igazság az igazság…

Szabadság 1900. július 22.

256. UTAZÁS A TRAVIÁTÁK KÖRÜL

A traviáták beléptek a művelt közönség tisztességes szalonjába. Talán túlságos zajjal is - a helyi sajtó jóvoltából.

Nem jezsuitáskodunk. Mi ennek a bevonulásnak örülünk. A társadalom a formák összetétele, s a jól megválasztott forma mindent helyesít[!].

Mi magunk is tisztában vagyunk vele, hogy a lap nem alsó gimnazisták s éppenséggel nem tudásszomjas bakfisok számára íródik. Hivatása a társadalom minden problémáját megfogni. Készül felnőttek okulására. Célja igazság mindenekben s tisztaság - ha lehetséges a szemétdombokon is. A lapot író pennát sok minden félrevezetheti. Álszemérem, tekintély, régi hazugságok. A penna azonban legyen erős. Ne tévessze el az igazságot, és ami fontos: a formákat kivált.

Egy és az napon két menetben kísértenek az új vendégek.

Az egyikben szánandó Maszlovák. Drabantok kísérik ki őket a városból. A másikban csatangolva repdeső lepkék, kik beleverődnek könnyen piruló arcokba is.

Az első menet nézőjének a szíve, a másodikénak az ökle szorul össze, de mind a kettő szidja… A társadalmat?… Az eredendő csúnyaságokat? A nagyvárosok szükséges kloakáit? Dehogy. A főkapitányt.

Ismételjük: nem jezsuitáskodunk. Ha ezt akarnók, kitérhetnőnk ilyen útjelző ösvényre: a kérdés nagyon kényes, nem lehet vele a nyilvánosság előtt foglalkozni stb. stb. De nem tesszük. Sőt, állítjuk, hogy a kérdés igenis a nyilvánosság elé való. Ha úgy fogják meg, mint én, ki számítok arra, hogy ez a néhány sor az avatottságra még gyenge kezekbe kerül. Óh, kérem, hányszor olvashatunk nagyon illedelmes formában salakosabb aljú témákat is - a *színház* rovatban. Ezt sem értik meg a nem avatottak, pedig a hősök itt is legtöbbször traviáták, ha nem is fordulnak meg a fenti két menet egyikében sem.

Az első menet nézője hát Maszlovát siratja - a humanizmus szent nevében, s ugyane jegy alatt szidja a főkapitányt. Miért? Mert rendőrökkel és *gyalog* kísérteti ki őket. Miért kísérteti? Mert nekünk van már elég Maszlovánk. S miért gyalog? Mert máskülönben az egész ország Maszlovája ide csődülne, ahol egyebek mellett ingyen is lehet kocsikázni. A főkapitánynak nem célszerű divatos morál- és szociálteóriák szerint kísérletezgetni. Nem is ér rá. Tőle csak azt kívánhatjuk, hogy a kevésbé tetsző szabályrendeletek paragrafusait betartsa. A többit elvégzik helyette a papirosfogyasztók. Ő nem lehet lovag a Maszlovákkal szemben, csak: főkapitány. Mert igaz, hogy a Maszlovák is nők, de hát mikor olyan botrányosan s nagyon - *nők!*...

A másik menetben éhesek a pillangók. Az éhség pedig szörnyű. Az bizonyos, hogy pillangókra szükség van. A teremtés a hernyónak is szerepet szánt. A viperának is; mindennemű csúszó és mászó állatoknak. És a pillangóból meg-meg ismét csak hernyó lehet, mosogató szolgáló sohasem. Ezt tudják jól az avatottak. És mit csináljon a pillangó, ha éhes? Ennivaló után jár, amint az a pillangónak módjául adatott.

És a pillangónak, főként az éjjelinek, sok ellensége van. Elsősorban a nappali lepke, mely elszedi a táplálékot előle. Ezt szintén jól tudják az avatottak. Mivel pedig az éjjeli pillangó őszintébb állat a nappalinál - a nappalit tessék ne[m] szidni, hanem megrendszabályozni. A nappaliból még mindig lehet *ouvrière indépendante*. Más munkakörben természetesen.

Szóval Maszlovára, ha nincs szükség - dobassék ki. Amelyikre pedig szükség van - azt ne bántsuk, csak ellenőrizzük!

Ellenben csináljunk *clausus numerust*, s vágjuk le a nappali lepkéknek, e szapora kétéltű lényeknek csinos, de mindenképpen veszedelmes szárnyait…

A traviáták körül pedig utazhatunk, de nagyon csínján…

Szabadság 1900. július 25.

ae.

257. HÉTRŐL HÉTRE

Sasa királyfi mit gondolt magában: eljegyzett egy asszonyt, kinek korát legjobban így határozhatjuk meg: húsz és ötven év között. Unalmas, balzaci idézetek helyett, valljuk be, hogy könnyen megértjük a dolgot.

Sasának nem lehetett már bizalma csak Draga asszonyban. Viszont Draga asszony eléggé méltányolta a bizalmat. S a kölcsönös bizalomnak szép frigye e frigy. Rossznyelvű emberek sok mást összebeszélhetnek. Milán király például bizonyára másként beszél róla. De ez nem a valóság kritikája, hanem a *tapasztalatok hallucinációja*. Egyébként éppenséggel Milán az oka, hogy Sasa *nem az apja fia…*

*

Kínában olyan cudarul össze vannak kuszálva a dolgok, hogy kezdenek senkit sem érdekelni. Ki él, ki halt meg? - nem is sejtjük. Egy bizonyos, hogy a mi csinos követségi palotánknak lőttek. Pedig hogy örültünk neki nem is olyan régen.

Ám nem mindenki veszi ilyen könnyen a bokszeriádákat. Berlinben például két heves vérű német ifjonc majd holtra vert egy jámbor kínait, akinek egyéb vétke nem volt a copfjánál.

Copf, copf… Nem akarok régi vicceket feltámasztani.

Az a biztos igazság, hogy úgy rabolni, mint a civilizáció, egy abruzzói brávó sem tudott. Persze a nagyhatalmakat nem lehet felrúgni.

Licius [!] filozófus, hogy szólnál ezekről a dolgokról, ha élnél? A te copfos fejed többet gondolkozott, mint az európai hadseregek mindenkori tábornokai… Láttál időben sok emberi badarságot, de eleget nem. Még egy hiányzott, de te ezt már csendes nirvánádban meg sem sejdíted.

Látnod kellett volna Tiencsin utcáit végigborítva copfos holttestekkel. Látnod kellett volna, azt a vadállati tobzódást, amit a győzedelmes katonák műveltek. Hallanod kellett volna az égő házakban bennszorultak rémes ordítását. S tudnod kellett volna, hogy mindez az európai szent civilizáció nevében történik…

*

Mert szép dolog is a civilizáció, és felséges fogalommá vált e szó: *Nyugat*. Tegnap éjjel például hatszázharminc éhező zsidó dicsőítette ezt a szépséges civilizációt.

Igaz, hogy a civilizáció áldozatokat is kíván. A hatszázharminc és még néhány ezer zsidótól például azt a csekélységet kívánja, hogy pusztuljanak el nyomorultul, éhen…

Mert a civilizáció kényelmes vadállat. Támadni nehezen jön kedve. De szívesen magához parancsolja, akiket fel akar falni. Különösen, ha útjában vannak.

Én nem látok különbséget a barbár Románia és a civilizált *Nyugat* között…

Szabadság 1900. július 29.

258. TÖRÖTT LÁB

A lábaimmal igen meg vagyok elégedve. Eltekintve attól, hogy néhány évvel ezelőtt egy februári csolnakozás alkalmával belepottyantam volt légyen az ecsedi láp jeges vizébe, s ennek folytán öt hétre megbénított a köszvény - dicsekvés vádja nélkül mondhatom: a lábaim szolid, polgári és megfelelő lábak.

Önöknek - kegyes olvasók - nem kell bizonyítanom, hogy az ember lábakkal születik. Hugo Viktorék rettenetesen komoly ódákat írtak arról, hogy a szabadsághoz mindenkinek joga van. És Hugo Viktorék evvel a primitív ötlettel pénzt is szereztek.

Nem vagyok kincs-szomjas individium [!].

Ha az volnék, a lábakról írnék ódát. A lábak! lábak!… Micsoda szerep jutott ezeknek az emberiség történetében!… Győzedelmes és vert csatákat egyaránt a lábak csináltak, s mondhatom Önöknek - kegyes olvasók -, hogy a lábak többet szerepeltek a históriában, mint példának okáért - a koponyák!…

…Most aztán ezekkel a történelmet csináló lábakkal elindulok sétálni. A séta tudniillik a lábak glorifikációja. A járás igen jól esik, s én ezerszeresen lekötelezettnek érzem magam t. lábaimmal szemben.

Kezdek gondolkozni, sőt filozofálni. Eszembe jut, hogy a világ haszontalanság. (Ez néha ti. eszébe jut az ember fiának.) Ezen a világon senki sem tölti be híven e hivatását. És hogy ez így van, s ennek fő-fő oka az emberi állat feje. Ez csinál minden galibát. Ha nem volnának fejeink, igen meg tudnánk férni egymás mellett.

És hogy ennek dacára sem faljuk fel egymást, a lábainknak köszönhetjük. Szóval: egyedüli vigasztalónk a földi életben a láb… Lám, milyen kellemes sétában volt ma is részem általa. Sőt, filozofálni is megtanított. Mivel hálálhatnám meg ezt emberséges lábaimnak?… Hopp! Megvan!… Íme, most indult ki a közúti vasút kocsija a fürdőbe. Felszállok, kiviszem a lábaimat fürödni.

A zseniális ötletek jóleső tudatával pihentetem cipős barátaimat a kocsiban. Na, csakhogy egyszer alkalmam van a jóságukat viszonozni!…

Míg én elmerengek, szembe jön egy másik vonat. Nekirohan az én vonatomnak.

Én kiesem. Belebotlom az egyik sínbe. Szeretett lábaim a kerekek alá kerülnek, s másfél perc múlva azon veszem magam észre, hogy nincsenek lábaim…

Könnyeket sajtoló riportot nem akarok Önöknek írni kegyes olvasók, de képzelhetik, hogy az *ügy* kissé kellemetlen. Az embernek elvesznek a lábai, s ennélfogva túlságosan érzi a fejét. S ami legjobban bánthatja az embert: inába sem szállhat a bátorsága, mert inai lábaival együtt eltűntek…

Ugorjuk át azt a néhány röpke hónapot, amit a kórházban töltök, s lépjünk be a törvényszék tanácstermébe. A törvényszék nekem négy százas bankót szavaz meg károm téríteni…

Evvel aztán be is fejeztem kis szereplésemet. Fej nélkül még lehet karriert csinálni, de láb nélkül soha…

Mi maradt hát az én számomra?… A tolószék és a bosszú. A bosszú a széket kitolatja a közúti vasút mentére. Ott aztán naponként szemlélődöm. Nézem az éplábú embereket, amint könnyelműen kapaszkodnak fel a kocsira, s reménykedem. Önök - kegyes olvasók - sejtik, hogy miért reménykedem…

S ha önök sejtik, és a közúti vasút úgy akarja, nemsokára az egész sín mentén tolószékek fognak állani. És a közúti vasút nyugodtan ütközhet tovább. Ha levágja a lábainkat, ugyan ki lábatlankodhatik neki?

Szabadság 1900. augusztus 4.

ae.

259. MI AZ OK?

Őszentsége azt állítja, hogy a vallástalanság. Mivel pedig őszentsége csalhatatlan, mondjuk mi is, hogy a vallástalanság.

Bresci és kollégái vallástalanok. Aki vallástalan, az leszúrja, akit leszúrhat. Szegény Umberto a vallástalanság áldozata. A vallástalanság az ok.

Okvetetlenkedő emberek azonban arra is kíváncsiak, hogy mi az ok oka? Hogy lett ilyen nagy hatalom a vallástalanság? Miért nem imádkozott azalatt Bresci, míg vad keze királyi vért ontott?

Az emberi nyomor szomorú, vén banya. Ezer meg ezer év barázdálta be az arcát. Volt gyermek is. Volt gondtalan, csapongó. Volt ifjú szűz, telve reménnyel.

Volt harcoló amazon. Lövöldözött nyíllal, golyóval, azután kifáradt. Az égre tekintett. Olvasót pergetett, hitt és imádkozott. Mióta a világra született, reménnyel táplálták. Verejtékes homlokát fehér jegykendő simogatta sokszor. Neki voltak a legszebb mátkái. Nagyszívű messiások, világmegváltó bölcsek, irgalmas szívű félistenek. Mielőtt beválthatták volna a fehér jegykendő ígéretét - elbuktak egytől egyig. Meghaltak kereszten, máglyán és egyeben. A nyomor, ez a szerencsétlen nember, reményen kívül nem kapott semmit a földön. De nem kapott az égben sem. Talán egy percnyi megnyugvást némelyha, hogy azután még inkább háborogjon. A vallásban régen nem hiszen. Azóta már önmagában is csalódott. Nincs fiatalsága, nincs egy édes emléke, nincs reménye és nincs hite. Csak egy indulat lángol már rom-szívében: *a bosszú*…

Hát mi az ok?… A vallástalanság… Mi gyógyít meg?… A vallás… Ne ígérjétek a túlvilágot a halál utánra, adjatok belőle valamit most. Akkor meg fog önként halni a nyomor, s feltámad majd mint békesség a földön… De évezredek szenvedését néhány miatyánkkal és üdvözléggyel betemetni nem lehet…

Szabadság 1900. augusztus 8.

260. EGY SZOBOR

A Zsolnay szobrára alig hisszük, hogy adott még valaki Nagyváradon húsz fillért.

Olvassuk a kimutatást a gyűjtésről, s nagyon elszomorodunk. Nem lesz ebből szobor sohasem.

Igaz, hogy nagyon szegények vagyunk. Igaz, hogy a szobormánia különben is nagy nálunk. Igaz, hogy a magyar lapok jóvoltából többet olvastunk a legutolsó ripacs tenoristáról is, mint Zsolnayról. Ám mégsem értjük ezt a lehetetlen közönyt. Az utolsó években alig merült fel parádé-ötleteink közt okosabb ennek a szobornak az ötleténél. - Az ötlet a dunántúliaké, mint ahogy Zsolnay is inkább az övék volt. A dunántúliak pedig valamivel nyugatabbra esnek, ami nálunk már jelentős dolog.

A Zsolnay szobra gyönyörű szimbóluma volna a mi sokat hánytorgatott haladási képességünknek.

Az a szobor becsületet szerezne nekünk. Az a szobor kiengesztelné egy nagy bűnünket. Azt, hogy mi csak tósztokban vagyunk rettenetes nagy demokraták, no meg a választásokon. Egyébként pedig igen kicsinylünk holmi iparosokat.

Csodálatos volt a Zsolnay zsenialitása. Olyan sikeres életet élni a mi földünkön, mint az övé: mesébe való história.

Ezt a mesét egy ércszoborral tenni valósággá - óh nagyságos magyarok - mégiscsak többet érne, mint egy éjszakai „csöndes”…

Szabadság 1900. augusztus 9.

ae.

261. KÖLTŐK KIRÁLYA

A budapesti Vámház mellett egy nyafogó pólyásbabára akadtak az éjszakázó rendőrök. Ezen kezdődött a Zoltán gyerek regénye.

Evvel végződött a másik regény is. Valami vérszegény némber ostobáskodott és elbukott. A sablonos regény végén ő összekapott egy kellemetlen kis elevenséget. Elővett egy cédulát, ráírta: Zoltán, pontot tett, s vége volt az ügynek. A peches asszonyszemély pedig ment a gyárba, vagy lehet, hogy nem is ment sehova, mert művelt, jónevelésű úri leány volt. Kellemetlenség mindenkivel történhetik.

Zoltán úrfi pedig kegyes jótevőt kapott. Felnevelték, kioktatták. Csináltak belőle tudós műkertészt.

Az aszfalton kezdte az életet, s a rózsák közé jutott - hát ez elég csinos életút.

Zoltán úr pedig maga is melegházi növény volt. Ideges, sápadt, vérszegény. Nehezen tett-vett, sok balgaságot összegondolt, s verseket olvasott. Pedig különben okos gyerek volt, mint az ismeretlen apájú gyermekek egyáltalában.

S mi lett a Zoltán úr vége?… Megbolondult, azt hiszi, hogy ő a költők királya…

Hát, ha valami csodából Zoltán úr visszanyerhetné az egészségesebb eszét, így kéne neki szólni:

- Tulajdonképpen a világon én vagyok a legkárosabb ember. Két buta fiatal jóvoltából kinn találom magam az aszfalton. Senki fia vagyok. A gerincem gyenge, a vérem kevés. Nem viselnek gondot rám, rákapok a versekre. S mert az anyám és apám famíliájában valaki rászorult a hideg zuhanyra, hát én is megbolondulok. Ördög vigye - a káros embert!…

Szabadság 1900. augusztus 9.

ae.

262. CHINORÁN

Chinorán - írja a néppárt szeretetreméltó lapja - derék Nyitra megyei község, ahol zsidót meg nem tűrnek.

Ez a kereszténysi szeretet el is vevé az Égtől jutalmát, mert mint szintén a kedves lap írja - a nép munkás, szorgalmas, jómódú és néppárti…

Ezeket írja a szeretetreméltó lap. Írását kipótoljuk a következőkkel.

Igen, Chinorán derék község. Jámbor, buta tót parasztok lakják. Vezeti őket a plébánosuk. Ha azt mondhatná a népnek: gyermekeim, ha találtok olyan embert, aki az istentelen magyarok nyelvét beszéli, üssétek agyon! - a chinorániak okvetlenül engedelmeskednének.

De a plébános úr nem szól ám így. Inkább ilyenformán: maradjatok tót hazafiak és katolikusok, szavazzatok a néppártra, óvakodjatok a magyaroktól, mert azok a zsidókkal szövetkeztek ellenetek. Így szól a plébános, és így tesz a chinoráni nép. Ha az ellenkezőjét mondaná, azt követné. De a plébános úr tudja, mit beszéljen.

Én jártam már holt oláh-vidéken. Hat mérföldre volt a legközelebbi, magyaroktól lakott falu. És ebben az idegen, vad világban kaptam egy családot, mely magyarul beszél. A nyomorgó árendás zsidó családját, akinek a feje felett alighanem felgyújtanák a viskó nádját - Chinorán faluban…

Lehetett volna neki átvedleni tüszős oláhvá, s talán így jobban boldogult volna. Megmaradt ostobául magyarnak.

Chinoránban tehát nem tűrnek meg zsidót, és ezért derék, becsületes falu Chinorán. Mint ahogy a néppárt lapja is, mert minden sora a magyarság ellenségeit szolgálja: - derék és becsületes…

Szabadság 1900. augusztus 11.

ae.

263. HÉTRŐL HÉTRE

Margit, ez a szegény asszony, még mindig imádkozik. A nép élteti az új királyt. Viktor Emánuel őfelsége királyi terveit szövi. Bresci nevének naponként kevesebb újságpapirost szentelnek. A világ pedig újabb szenzációkra vár…

Bűnpártolásért könnyen lecsukják az embert. Ezek a nagystílű gyilkosok bizonyára szörnyű emberek. Lombroso hazájában azonban illenék őket őrülteknek tartani. Mert őrültek, veszedelmes őrültek, kiknél hiányzik a legemberibb vonás: nem képesek átlátni, hogy a nagy mérle-

gen az egyénnek nem lehet lehúzni a világot. Őrültségükben rendszer van: nem alkusznak. Agyukban az *én* rögeszméjére rakdossák könyörtelenül, de hibátlanul a konzekvens igazságokat, s el mernek menni *a végső konzekvenciáig*.

Gondolatnak bizarr és vakmerő: mi lenne, ha ezt mindenki meg merné tenni?… Mi lenne, ha az individiumok [!] eldobnák a megalkuvás elvét?… Ha a kifáradt fej revolvergolyót kapna mindig, az élni vágyó bedobná magát a gyönyörök mocsarának legsalakjáig, s a társadalmat reformálni akaró apostol mind méreggel és gyilokkal rohanna azokra, akiket a nagy átalakulások ellenségeinek tart?…

…Mi lenne?…

*

Az akáclomb haragosan zöld még. A nap még szörnyen meleg tud lenni, de a nagyobb levelű fák már betegek. Augusztus már hervasztó nyár.

Akik nincsenek beoltva hangulatok ellen, már érzik az őszi levegőt. Az élet elérte a delet, a természet alkonyat felé tart. Jön az ősz.

A robogó vonatok naponként hozzák a boldog kinyaraltakat. Ahol élet szokott lenni, már nincs holt szezon.

Mi onnan vesszük észre a dolgok fordulatját, hogy többen vagyunk. Minden napon több az ismerős arc. Még pár héttel ezelőtt alig-alig páran nyaraltunk a Mülleráj asztalai körül, ma már alig férünk. Nálunk a Mülleráj a szezon - hőmérője.

*

No, de lesz színházunk is idestova. Ettől a reménytől lázban ég minden telivér nagyváradi ember.

Megállunk valahol a színház táján, s nem tudunk eléggé gyönyörködni ebben a saját külön, felszenteletlen csarnokunkban.

Az igazat megvallva azonban: nemcsak a gyönyörködés okából állunk meg. De azért is, mert bajos egy kissé tovább menni. A sarkon homokot rostálnak. A sűrű poron csak lámpával lehet áthatolni. A bazárszoros pedig formálisan alá van aknázva.

Ha Önök - nyájas olvasók - újabban sok sánta vagy törött fejű embert látnak, jusson eszükbe a színház-viták nagy szónokainak szép mondása: a művészet áldozatokba kerül… Ezek a sérült atyafiak - áldozatok. - Igazat se mondtak, mégis betörött a fejük. Rosszban sem jártak, mégis bele kellett esniök valamelyik rejtett utcai aknába.

*

Natália, ez a szintén szegény asszony, megszűnt ezredtulajdonosnak lenni.

Az ifjú Sándor királynak zseniális ötletei vannak. És dresszírozott érzései.

A mamát degradálja, s a mama helyét az exudvarhölgy, az új királyné foglalja el.

Az ezredtulajdonosokat - tudomásunk szerint - nemigen szokták kvietálni. Még akkor sem, ha már nincsenek hadviselő korban. Mert ha a kor az ezredtulajdonosoknál is számításba jön, Draga felséges asszonyt éppen annyi joggal lehet kvietálni, mint - Natália mamát…

Szabadság 1900. augusztus 12.

264. AZ UBORKA MEGSÁRGULT

Az uborka megsárgult. Ebben az állapotában télire el nem rakható. A szezonnak vége. Helyesebben: itt az új szezon…

Elég gyorsan eveztünk ki a nyárból.

Hogy partot értünk, csak akkor vettük észre, mikor a csípős széltől borzongani kezdtünk. Akkor este volt, s mi még hozzászoktunk a szabadban való vacsorázáshoz. Felvettük hát az előkeresett felöltőt, s ünnepélyesen konstatáltuk, hogy az uborka megsárgult, s kezdődik az igazi szezon.

A tegnapi vasárnap már ősziesen festett. Az utcán kisebb volt az élet, mint máskor. A Rhédey-kertben fogvacogva működött egy válogatott rezesbanda, de művészetével nem tudta felmelegíteni a népet. Hiteles értesülésünk szerint százhuszonháromezer-kétszázkilenc pohárral fogyott el kevesebb sör, mint a múlt vasárnapon.

Fagylaltot csak az életúntak fogyasztottak. Azok pedig, akik a fürdőbe merészkedtek, dideregve bújtak a hővizű források vizébe…

Szóval: tarlóból fújdogál a szél. Szerkesztőségünkbe már öt darab őszi dal érkezett, melyekről már itt megizenhetjük, hogy nagyon rosszak.

Az uborka megsárgult, a fiumei cápa téli álomra hajtotta gondterhelt fejét, a nyári kritikusoktól elszedték a szabadjegyeket, a váradi uszodatulajdonosok viszont most bocsátják ki a tiszteletjegyeket, a sorok őszi hangulatú írója pedig könnyfátyolos szemekkel néz a felöltőtlen és télikabátatlan jövőbe…

Szabadság 1900. augusztus 14.

265. EGYMÁSÉRT

Tóth Ida megette strichnines vacsoráját, s néhány órai rángatózás után meghalt.

Bartha Viktor ugyanakkor beleállott a városvégi temető árkába, egy jól tervezett lövéssel átlőtte a fejét, s meghalt.

Requiescant in pace! Ha ők ezt mulatságosnak tartották, az ő privát ügyük.

Bocsánat, hogy ilyen cinikus vagyok.

Néhány évvel ezelőtt, van talán már nyolc is, egy szép fiatal leánnyal laktam egy udvaron. Nagyon szomorú leány volt, s egy katonatiszt udvarolt neki. Éppen úgy, mint Tóth Idának, mert Bartha Viktor is katonatiszt volt. Az én szép leányom is ilyen véget ért. A katonája először őt, aztán önmagát lőtte főbe. Régi nóta: hiányzott a kaució s a többi.

Akkoriban nagyon érzékeny fiatal voltam. Végzetesen megrendített a nagy tragédia. Mint afféle szentimentális, versfaragó diák, naponként, majdnem két hétig, bokrétát tettem a sírjukra. Ott feküsznek a vén Meszes rengetegében.

Azóta már sok tragédia *nem* rendített meg. Nem hat reám a Tóth Idáéké sem. Sőt ez, a maga sajátszerűségével - bocsánat - komikusnak tetszik. A lány szép, élnivágyó és gazdag, a férfi délceg, erős és szerelmes. Az ördögbe is, az ember félennyi kinccsel is magáénak hiszi a világot.

Ez a két gyermek pedig, ahogy olvasták valami régi hülye regényben, egymástól távol, abban a bizonyos előre megállapított órában kioltja az erősen lobogó életlángot. És ők ezt olyan *szép* dolognak tartották, amiért érdemes - meghalni…

Én a nyakam teszem rá, hogy a gondolat a leányé volt. Egy ilyen esetben már megírtam, hogy az effajta varrókisasszonyokat ríkató *szép* históriák a mi kedves kis lánynevelési metódusunk eredményei. Nem tanítjuk meg őket gondolkozni, tudni, dolgozni és akarni. Csinos bábok lesznek, telve hangulattal. Teleszedik dresszírozatlan fejecskéiket érzékeny mesékkel, zagyva sületlenségekkel. S mikor a sors, mely nem számol a mi nevelési rendszerünkkel, odaállítja őket a minden embert felkereső életválság elé: üres fejecskéiket elveszítik. Nem marad csak egy szamár hangulatok. Ez aztán produkál általuk egy *szép, megható* tragédiát…

Még valamit. Az az én kislányom, ott a Meszes rengetegében mégiscsak okosabb volt. A revolverlövés előtt átengedte magát a szívének… Egymást átkarolva kapták meg őket másnap favágó emberek.

Ez a kis okosság egyrészt változtat a történet sablonos naivságán, másrészt kárpótolta őket is.

A Tóth Idáék tragédiájából azonban hiányzott az egészség. Beteg tragédiák feledésre méltók…

Szabadság 1900. augusztus 17.

ae.

266. LÁBNYOMOK

A tarnóci patak medrében lábnyomokra leltek. Azt mondja egy ifjú tudós, hogy azokat a nyomokat még a *régebbik kenozoos kor*ban taposták vízre vágyó, szomjas *mastodonok*, nehéz *dinothériumok* s karcsú lábú szarvasféle *lapárok*.

Csodás világ lehetett az. Hullámzások, vulkanikus erők dolgozgattak ennek a világnak hitt parányi föld kontinensének mai kontúrján.

És nem voltunk *mi*. A Himalája sem meredt az égnek, az Appenninek sem adtak szállást élőlénynek, a Kaukázus helyén forrongott a tenger.

Nem voltunk mi, félistenkedő törpék, és mégis volt élet itt a földön. Lázongó, kavargó, vulkanikus élet, mely nem kívánta s nem is termette meg a nyomorultan szervezett embertestet.

Nem voltunk *mi*. Valójában érdemes dolog, szép dolog lehetett akkor élni. A Jókai fantáziája lerajzolta már nekünk a *tertiär* csodás világát, s mi azt csudáljuk, hogy nem voltunk *mi*. És mégis volt élet…

Kegyeletes érzéssel írom e sorokat mastodonokról, dinotheriumokról és lapárokról. Hamvaikban is áldassanak a derék állatok, kik otthagyták névjegyeiket a tarnóci patakmeder homokkőpadán.

Engem megvigasztaltak ezek a lábnyomok. Abban a műhelyben, hol összeszedik a világ hivalkodó, durva, fertelmes lármáját, hol megfeszül a legkisebb, mindesetre jobb sorsot érdemlő idegszál is, ahol legkönnyebben elkapja az agyat a kerge emberiség egy-egy új hóbortja, amelyhez hasonló műhelyekből igyekszik az individiumok [!] mindenhatóságát világmegváltó dogmává tenni: ebben a műhelyben jólesik néha a mastodonok és társaiknak bevonulása.

Áldom lábnyomotokat, derék mastodonok. Eszembe hoztátok kicsiségemet, belenyomódtatok az agyvelőmbe. Mit erőlködünk, mit büszkélkedünk?

Vajon marad-e majd miutánunk nyom a tarnóci patak medrében?…

Hisz olyan nyomorultak vagyunk a *tertiär* kor mastodonjaihoz képest. Összes reményünk az lehet, hogy a patakot böngésző fiatal tudósnak ott maradt a lábnyoma, s egy új korszak hivalkodói tudni fognak annyit rólunk, hogy az emberlény a patakból szerezte tápláló vizét, s csodálatos formájú lábai voltak. Azt már nem is sejtik, hogy a nyomot a derék tudós 37-es vagy 39-es számú *cipője* vájta be!…

Szabadság 1900. augusztus 18.

ae.

267. HÉTRŐL HÉTRE

Kisasszony, maga volt szíves egy rövid levélben letárgyalni engem, mert heti krónikáimban nemigen foglalkozom aktualitásokkal, főképpen pedig nem úgy foglalkozom, mint azt tisztelt elődeim tették.

Kitüntető figyelméért köszönet. Tudatom egyszersmind, hogy jövőre sem a maga kedve szerint fogok krónikázni.

Aki az események íródeákja, azt hidegen kell hagyniok az eseményeknek.

Jaj volna, ha nem úgy volna. Ha hátraránt a minden nap. Ha gerjedést hozna minden esemény.

Tulajdonképpen az életben csak egy dolgot találok mulatságosnak: *regisztrálni*. Jó kis újságíró-közszó. Találkozik vele minden napihírben. A kritika ellenben kellemetlen. Az ember nem szereti felfedni magát, hazudni pedig - *írásban* - nem mindenki szeret.

Én, kisasszony, sem őszinte, sem hazug nem akarok lenni.

Nagy dolog ám az az *általában*. Nagy, kényelmes és okos. Várni míg az ember szeme előtt összekavarognak az események, ez a legokosabb. Akkor aztán ebben a zavaros szürkeségben kutatunk a *színek* után. *A szín:* ez a lényeg. Vagy közönségesen: *általában*.

Bocsánat hát kisasszony, de én ezután is csak általában krónikázom…

*

Általában az élet szép és jó mulatság. *Általában* igaza van Leibniznek: ez a világ az összes elképzelhető világok közt a legtökéletesebb. *Általában* mulatságos élni, kivált ha az ember huszártiszt vagy pláne egyetemes gondolkozó… *Általában*... de a részletek. A részletek kellemetlenek. A kenyér, a futás, a marakodás, a hazugság, a nyomor, a betegség s a - politika.

De hát az ember a részletekért él és részletekben hal meg. A részletekért hevül e világ, s a részletek ölnek meg bennünket.

Szeretnék néha igazságot találni egy-egy részletben. De vagy nincs, vagy nem lehet megtalálni, vagy nem lehet kimondani. Szeretnék például egy már eltemetett taláros főpapról egyet-mást mondani. Nem lehet. A haldokló Kossuth-gyalázóról is. Nem lehet. Azonkívül, hogy kimondanák rám „a minden emberi érzésből kivetkezett új magyar” szitkot - nem is illik. A világon maradtak még régi, öreg mondások. De mortuis nil nisi bene, ellenben az élőket siessünk halottakká tenni.

*

Ünnepelünk. Az ünnepnapok összejöttek. Van abban valami csodálatos és mégis logikus igazság, hogy mi éppen mostanában ünnepeltünk legtöbbet, mikor őszintén lelkesedni nem tudunk.

Talán magunkat, talán másokat akarunk becsapni. Őszinték nem vagyunk - annyi bizonyos.

Pardon, Zichy János gróf úr őszinte mert lenni. Öt csapást hevert ki - szerinte - szerencsésen a magyarság. Egyik csapás a protestantizmus…

Úgy van. De egy csapást nem fog kiheverni. Ha ezek a népbolondító, latifundiumos, sötét alakok hatalomra jutnak véletlenül. Ebbe okvetlenül belepusztulunk.

Szabadság 1900. augusztus 19.

268. ZSIDÓ ÉS SZÍNÉSZNŐ

Sohse szerettem néző lenni szerelmi cselszövényekkel telt színdarabokban, de kedvvel néztem szövögetését annak a szívviszonynak, melynek hőse Medve Miklós volt, akit szobaáristomban őriztet most haragos családja.

Valóságos trubadúr volt a gyerek. A lány egy édes baba, aki aranyos kedvvel lépett a színpadra, pajkos volt, bájos, elragadóan ügyes, és… és… még nem ismerte a színpadot.

Mondom, hogy tetszett nekem ennek a két gyereknek összetalálkozása. Abban a színházban, melyben én akkoriban valósággal *laktam*, s melynek hasonlóképpen megvoltak a maga kis regényei, - ez a két fiatal szív élte át a legtisztábbat, legártatlanabbat valamennyi közt.

Ha a leány a színpadra lépett, virágerdő nőtt ki a zenekar mélységéből. Mind, mind tapsoltunk, őszintén, örömmel. A beavatottak kerestük szemeinkkel a fiút.

Nem láttuk sehol. Valamelyik páholy sarkából, elbújva, könnyes szemekkel gyönyörködött az ő kis imádottja örömében.

Ártatlan diákszerelem volt. Nekünk jólesett, hogy így is lehet szeretni. Önkéntes klakkot szerveztünk a lánynak a fiú kedvéért, s dicséreteket zengedeztünk a fiúról a lány előtt, s a lány kedvéért. Szóval csupa jóakaratból még jobban egymásba szerettettük őket.

Hát persze mi nem gondoltunk arra, hogy ebből baj is lehet. Úgy véltük, hogy ennek is vége szakad egyszer, mint minden kis regénynek. Ha pedig komollyá válik a dolog, az sem baj: egymásé lesznek.

Nem is látszott a dolog lehetetlennek. Persze csak mielőttünk. A leány megérdemli, hogy boldog legyen. A fiú pedig lemond arról, hogy ő is cs. és kir. kamarás legyen, mint a bátyja. Nem is olyan túlságos áldozat ez, ha az ember fiatal, szeret és szerettetik, és mellékesen egymillió korona néz rá.

Sajnos nem nekünk volt igazunk és nem a szerelmeseknek.

Ez a kis tévedés nagy tragédiát csinált. Egész életük boldogságába került.

A mi úgynevezett előkelő családjainknak nincs kifogásuk az ellen, ha valamelyik fiatal sarjuk ki akarja egy cseppet tombolni magát. Még pénzzel is ellátják. Ha a médium színésznő, annál jobb. Ez úri passzió. Ha megunta, otthagyja. Ha pénz kell, kerül…

Medve Miklós azonban nem mutatkozott ilyen előkelőnek. Igaz, hogy a színésznő sem olyan volt, mint a többi.

Így közeledett a katasztrófa. A fiú házasságra gondolt, a leány pedig áldozatot hozni némi tradícióknak nem akart.

Talán vígjáték lesz a kis drámából, ha a lány *csak szegény*. De *színésznő*. Sőt - *zsidó!*...

Ilyen hallatlan körülmények mellett nem lehetett mást tenni, mint [hogy] a fiút halálba, a leányt esetleg a Dunának kergetik.

A tragédia még nincs befejezve, de már vígjáték aligha lesz belőle.

Kellemetlen dolog, hogy manapság csak a trónon történnek regények. Cs. és kir. kamarások és kamarás-jelöltek között nem. A kamarások nem akarják akceptálni azt a kis kamarát, amelybe a vér tódul, s poéták és szakértők szerint a szerelem lakozik…

Szabadság 1900. augusztus 24.

ae.

269. HÉTRŐL HÉTRE

Amennyiben e napokban sokszor eszembe jutott egy szegény porladó poéta, aki a világot hangulatnak tartotta, megszállt engemet is valamelyes hangulatféle. Benne van ez tán a levegőben. Mikor a fény bágyadtabb kezd lenni a kiszárított rögön, mikor a színeket behunyt szemmel kezdjük keresgetni, mikor ránk telepszik valami sorvasztó, kéjes gyengeség: mámorosak leszünk, s nyafogni szeretnőnk sok hiábavalóságról, úrrá lesz felettünk a gyámoltalanság érzése. Ezt úgy hívják, hogy hangulat. Ezúttal pedig *őszi hangulat*. Ez a gyengeség nagy erő. Győzedelmeskedő. Rajtam legalább igen. Pedig magam egy nagyobb gyengeség ostorának hajszolt gebéje lettem: nem veszek észre rajtam kívül senkit.

Élek, járok, imbolygom [!] magamban. S ha elfelejtek köszönni egy-egy városi képviselő ismerősömnek, hogy venném észre a nyárt és tavaszt, holott egyiktől sem várhatom, hogy alkalmilag protegálni fog.

De az őszt észreveszem. Ennek a hangulata felkeres, sorvaszt, pusztító kínos kéjjel tölt el, s az idő immár őszbe kezd borulni. - Őszül minden, kopnak a színek, gyöngülnek a fölséges rögeszmék. Rátapos csontlábával mindenikre a szörnyűséges igazság: *a halál*...

*

Post festa... jöttek a hétköznapok. Kellemetlen ötleteikkel, unalmas szenzációikkal, mindennapi orvosságaikkal. Ha az ember nem is vár már semmi érdekest a holnapi naptól - elbámészkodik néha egypár pillanatra. Itt három ember reszket egy igen-igen illuzórius díszű állásért, amott egy ifjú milliomosfi agyondurrantja magát, mert évenként egyszer színes ruhába öltözködött, s mégis belékötözködött egy sörön hízott bugris. Krajcáros lapok kiszínezik, ötkrajcárosok filozófiában eresztik fel őket. Pedig már az ördögnek sem tetszenek az események. Különösen, ha az ember törvényt keres bennük. A szenzációk - óh mélyen tisztelt közönség - nem miértünk történnek. A *morálstatisztika* kisded játékai mind. Előre meg vagyon írva, hány szakácsné iszik marólúgot, hány katona durrantja magát agyon fellebbvalóinak brutalitása miatt, hány kiskorú lesz áldozata színpadi hölgyeknek, s hány úr búslakodik, mert megbukik némely választáson - egy év alatt… Hát ilyenek a szenzációk.

*

Még íródnak e sorok, mikor hosszan cseng a telefon, s jön a hír, hogy *egy végzett úr* meghalt. A kórházban. Egy percre ismét filozófus-kedv száll meg, mire való hajlandóságomért igen megrótt egy Dankó-estén a jogtudományoknak három doktora. Elfojtom ez esztelen kedvet, s csendben duruzsolom a nagy (termetére és nevére Kiss) kontempláló poéta sorait:

Arany könnyelműség él csak igazán,
Sirassam talán?…

Dehogyis sírtam. Ám panaszom van az öreg halott ellen. Hogy lehet egy úrnak mérget inni? Az úr tán pokolban is úr! Vagy mindegy?… Ez az. Legalább a mai s a rendesnél is szokatlanabb szubjektivitással meggyártott krónikámat saját igazságommal fejezhetem be: *minden mindegy…*

Szabadság 1900. augusztus 26.

270. PROTEKCIÓ NÉLKÜL

Hála a hálát érdemlőknek, sikerült nálunk gyökerestül kiírtani a protekció járványát.

A mai posta levelet hozott nekünk. A levelet egy fiatalember írta, panaszos és szomorú. Azt panaszolja, hogy pályája legelején visszaverték, mert nincsen protekciója.

A fiatalember szorgalmas és derék. Ambiciózus és jeles diák volt. Most, júniusban tett érettségi vizsgát. Legelső lett és tiszta kitűnő.

E fiatalember igen mostoha körülmények között tanult. Kevés ebédet evett, kifordított ruhákban járt, de ambíciója legalább jóllakott a jeles érdemjegyekkel s a jövőbe helyezett hittel.

Vérmes reményei nem voltak. Szimplex tanár akart lenni. Elég szerény vágy. Minálunk a kifordított kabátú ifjak is fiskálisok, s azután természetesen képviselők óhajtnak lenni. Ő tanár akart lenni. Hivatást érzett magában. Meg azt hitte, hogy erre a pályára kell a legkevesebb protekció, hiszen jeles diák alig-alig választja ezt a nálunk szürke, lenézett pályát.

Nagyon szegény ember volt. Folyamodott az Eötvös Kollégiumba - jeles érettségi bizonyítványával s a tanári kar áradozó ajánló levelével, s várt. Biztosra vette a dolgot. Visszaemlékezett Wlassics miniszter nagy mondására, hogy nincs protekció. Biztosra vette, hogy felveszik e stipendiumos helyre.

A kérvény felment, s sokáig késett. *Augusztus 25-én*, öt nappal az egyetem megnyitása előtt visszajött a kérvényre, hogy *fel nem vehető a kért alapítványi helyre*. De privát helyről más értesítést is kapott. Azt tudniillik, hogy könnyelműség volt protektorok nélkül megreszkírozni a dolgot. Az Eötvös Kollégium stipendiumát *protekció nélkül még nem kapta meg érdemes ember*, de protekcióval már érdemtelen is.

Az illető fiatalember pedig elmehet adógyakornoknak vagy vármegyei díjnoknak. Az idő már olyan rövid, hogy máshoz nem is foghat.

Mért volt olyan szamár azt hinni, hogy elég az érdem és szorgalom a haladásra. Ezekkel, mint a példa is mutatja, senki még csak filozopter sem lehet.

Ellenben fogunk még többször is jajgatni a *tanítóhiány*, főképpen pedig amiatt, hogy a tanári pályára csak a legtehetségtelenebbek mennek.

Ennek dacára is: hála a hálát érdemlőknek: sikerült nálunk gyökerestől kiírtani a protekció járványát. Lehet repülni dobás nélkül ad astra, s dicsőíteni a magasabb közéleti erkölcstant…

Szabadság 1900. augusztus 29.

271. JÓ VICC

A debreceniek megint régi szellemeskedéseikkel pályáznak a *pakfon-város* ellen. Egy debreceni lap azonban nagyon rosszul választotta meg az alkalmat a régi vicc feltálalására. Egy nagyváradi lap közleményéből azt következteti ugyanis, hogy nekünk csak a brettli kell. Hogy lelkesedni csak a Péterfián tudnak. S áldozni is csak ott. Így ír a debreceni lap:

„Nagyváradnak nem kell Dankó Pista. A magyar nótakirály, kit Debrecenben estéről estére ünnepelt a mi lelkes közönségünk, most Nagyváradon van. Ő maga és társulata azonban küzd a közönnyel. A pakfon-városban jó talajra talált brettli-kultúra megöli a magyar szellemet, és közönyössé teszi a szíveket Dankó Pista szépséges dalai iránt. Erre vall legalább egyik nagyváradi újság feljajdulása."

Aztán leközli a nagyváradi lap közleményét, melyben efféléről egyáltalán nincsen szó. Hát az ódon vicc nem sült el. Az összehasonlítás itt sem a mi hátrányunkra üt ki. Tessék megkérdezni Dankótól magától, van-e vidéki város, melyben a közönség őt úgy szerette és pártolta volna, mint Nagyváradon. Hiszen a nyár folyamán már harmadízben van nálunk, s most sem akarják még elengedni. Közben volt brettlink is: igaz. Műkedvelő előadásaink, hangversenyeink, ünnepélyeink. Októberben megnyílik az új színház is, és még mindig kerül közönség. Ami azt bizonyítja, hogy a szellemiekből nagy dózisokra van szükségünk, s a pakfont is tudjuk értékesíteni e célra. A Csapón és a Péterfián persze szörnyűködnek ezen…

Szabadság 1900. augusztus 29.

272. A MENYASSZONY LEVELE

Sárosi Paula, a debreceni színtársulat bájos szubrettje, menyasszonya a szülei által fogva tartott Medve Miklósnak - ezt a levelet intézte a lapokhoz:

Igen tisztelt szerkesztőség!

Az összes fővárosi lapok napok óta egy botrányt tárgyalnak, mely nevemmel van kapcsolatban. Meghurcoltak, a legképtelenebb vádakkal illettek. Védtelenül, tanácstalanul önökhöz fordul egy nő, remélve, hogy kérését nem utasítják vissza.

Medve Miklóst nem hálózták be. Vonzalmát, kezét, mellyel megkínált, többször visszautasítottam. Egyik ilyen alkalommal én vettem ki kezéből a gyilkos fegyvert. Később látva vonzalmának őszinteségét, igaz ragaszkodását, elfogadtam tőle a jegygyűrűt. Szülei írtózva gondoltak reá, hogy a fiok egy színésznőt - egy zsidó leányt vegyen feleségül, folyton kémekkel vették körül, megtagadták tőle eddigi szerény zsebpénzét is (nem, mint ügyvédje írja, bőven ellátták), úgy, hogy hónapokon keresztül én osztottam meg vele szerény keresményemet. Ezt tudja a debreceni társulat minden tagja, Medve Miklós ösmerősei. Mert vőlegény és menyasszony lévén, nem csináltunk titkot belőle.

Később szülei elzárták, még a hírlapokat is elvették tőle, nehogy valamiképp így adhassunk hírt egymásnak. Megszökvén a szülei háztól, mindenekelőtt jeles orvosok által azt akarta

bizonyíttatni, hogy elméjének semmi baja, mert fogsága alatt megtudta, hogy a szülei és a testvéri szeretet elmebetegnek fogja nyilváníttatni. Egy árva fillérje se lévén, valahol kölcsön venni akart, és azt írja most a család, hogy zsaroló szövetkezet kezei közé került.

Egyik lap azt kérdi, hogy miért nem nyilatkozik Medve Miklós? Mert elfogták. - Azt méltóztatik gondolni, hogy neki csak egy betűnyi tudomása is van az ellenem megindított hajszáról?!

Ott van a négy fal között, s nem fog meglepni, ha azt olvasom pár nap alatt, hogy elmebeteg, hisz annyi a lelkiismeretes orvos, aki szívesen nyújt segédkezet, elhárítani a család szégyenét.

De ha igazán az lenne is? Nem őrjítene-e meg bárkit is ez a lelketlen szándékos kínzás?

A Medve családnak sok mindenhez lehet joga, de ahhoz semmiesetre nincs, hogy pellengérre állítson egy leányt, akinek semmi más bűne nincs, mint hogy szereti a fiokat!

M.-sziget, 1900. augusztus 27-én.

Kiváló tisztelettel

Sárosi Paula

a debreceni társulat tagja.

Sárosi kisasszony levele igazolja mindazt, amit mi a szenzációvá tett szerelmi viszonyról elmondottunk.

Medve Miklóst azért kellett először a nyomorba, azután az öngyilkosságba zavarni s talán nemsokára hivatalosan őrültnek kijelenteni, mert az a leány, akit szeretett: *színésznő és zsidó*. Sárosi Paula még fiatal, gyermekleány. Igazi tehetség, kinek hamisítatlan színészvére kárpótlást nyerhet a színpad sikereiben is. Ám a Medve család magára vessen majd, ha sikerül egy több boldogságra érdemes sarjukat teljesen tönkretenni. Már senkire sem hat a romantika, de ennek a két szerelmes gyermeknek a sorsa igazán megható, s mind óhajtjuk, hogy ezúttal éppen úgy győzze le a tiszta szerelem az akadályokat, amint azt olvasgattuk régi, naiv regényekben.

Mint érdekes dolgot írjuk meg itt, hogy Sárosi Paula közeli rokona Kiss Józsefnek, a magyar poéták elsőjének, ki felismerte hamar a kis Paula színpadra termettségét, s fejlődését állandó érdeklődéssel kísérte. A bájos szubrett most Máramarosszigeten van, ahol jelenleg a debreceni színtársulat nyári állomásozik, s hova éppen akkor kellett utaznia, mikor az ellenük indított hajsza a legborzasztóbb lelkiállapotba hozta. De azért komédiáznia kell s énekelni a Báránykák pajkos indulóját:

A szerelem, a szerelem
Ott terem a lány szívében…

Szabadság 1900. augusztus 30.

273. NEMZETI PÁRT

Igen, én már ismerem az egyetemi nemzeti párt ifjait.

Először fönt az egyetemen találkoztam volt velük pár évvel ezelőtt egy választáson. Mondhatom, hogy zseniális ifjak. Volt közöttük olyan - saját szemeimmel láttam -, aki nyolcszor szavazott le a párt jelöltjére. Persze el is bukott szegény Gergely Gyurka, akinek az apja kálvinista pap volt, s aki körül többnyire zsidók sorakoztak.

Aztán egy ünnepélyen láttam őket. Vezetői[k] díszmagyarban feszengtek, s rettenetes módon szavalgattak hazafias prózát és verseket. Egyik díszmagyaros éppen előttem állott, s hallottam egy lelkes megjegyzését:

- Nézd csak azt a komisz zsidót, még díszmagyarba bújt.

Egy időben barátkozni akartam velük. Lekerültem debreceni jogásznak, mellékesen kezelvén még akkor a hírlapíró pennát. Akkor volt ez, mikor a nemzetiek leszorultak a polcról egy évre. - Na, hát a barátság rosszul végződött.

Mi, vidéki fiatalok nagy terveket szőttünk. A nemzetiekkel is készen lettünk volna szövetkezni e nagy tervek érdekében. Becsapódtunk. Ezek az urak mindig pihentek, csak szombaton nem. Ilyenkor a zsidót szidták. Azóta szidják a többi napon is, bár dolgozni most is csak egy-kettő tud tán köztük.

Utoljára egy kongresszus hozott össze bennünket. Itt aztán már teljesen megismertem őket. Epigonjaik ők még az epigonoknak is. Keveset tudnak, sokat lármáznak.

Gyűlölködők és elfogultak. Kis agráriusok, dzsentriskedők. Még mondjuk Cérna Károly is adja a búsuló dzsentrit, kinek édesapja különben tisztességes, okos szabómester Dombóváron. Ám ő feljő Pestre, szidja a zsidókat, kik elúsztatták az ősi bírtokot. Adja a nemzetit, mert véletlenül Cérna úr - édesapja keresztény katolikusnak született.

Szánalommal néztem ezeket a voltaképpen szegény embereket.

Ha beszélniök kellett - hebegtek. Igaz, hogy azt is dacolva tették. Ha valaki liberálisan beszélt, megjött a bátorságuk, s csináltak olyan fülsiketítő zajt, minőt még nem hallott a debreceni őskollégium ősi tanácsterme. A kongresszus végén pedig megelégedve távoztak vissza - beszámolni elveik diadaláról. Arról közben gondoskodtak, hogy nevük forgalomba kerüljön jámbor magyar napilapokban.

Megértem én a párizsi kudarc okát is. A nemzetiek ott is domináltak… És… és ez az irány hivatalosan pártoltatik az egyetemen. S terjed is.

Szent Ég, milyen küzdelmet kell most is folytatni a világosság és tudás ellenségeivel. Mi lesz, ha *e nemzetiekből* alakul ki Magyarország jövő társadalma, Quod Deus avertat!…

Szabadság 1900. szeptember 1.

ao.

274. HÉTRŐL HÉTRE

Itt van hát a szezon. Kergetik egymást az események.

Hogy milyen lesz *a szezon*, arról *a beharangozók* beszélnek. Viták, harsány beszédek, hírlapi polémiák, pisztolydurranások, kardcsörgés. Határozottan van Nagyváradon élet. Az irigyek tagadják. Az irigyek pedig - s ez ám igen jellemző - többnyire nagyváradiak. Egy Nagyváradról Pestre származott tudós és írástudó ember például kinevetett, mikor Nagyváradot éppen nagyvárosias volta miatt dicsérgettem neki.

Szerfelett gonosz megjegyzést tett. De mivel ez a megjegyzés az élő szót inkább tűri, mint a papírt, nem írom le.

Azt bizonyítja, mondom, hogy irigyeink vannak. Ez meg csupa boldogság…

*

Uraim, oldjuk meg a kérdést békésen és szépen. Hagyjuk ki a *prológot*. Nemcsak egy kínos affért intézünk el így, de érdemesekké tesszük magunkat okos emberek tiszteletére. Önök ismerik a prológokat ugyebár. Legyenek őszinték, uraim. Mulatságosnak tartják önök a prológot. A közönséget leöntik jambus-zuhannyal, betakargatják szimbolikus alakokkal telt előbarabbal, s mikor az ünnepi előadás értékes részére kerül a sor, a leöntött, kiizzasztott publikum úgy alszik, hogy csupa gyönyörűség.

Hát nem lehetne nekünk önállóknak lenni? Nekünk muszáj mindent úgy csinálni, mint Kajászó-Szentmártonban? Muszáj nekünk prológot adni?… Mondom, hogy gondolkozzunk. A mi ünnepünkön ne legyen disszonáns hang. Ez a kínos ügy pedig - bocsánat a rossz szójátékért - Damoklesz kardjaként pro*lóg* fejünk felett…

*

Bizony mondom, hogy nagyon szeretve sem jó lenni. Ám tessék megkérdezni Somogyi Károly igazgató úrtól. Őt most igen nagyon és igen sokan szeretik.

Meg is mondta neki egy ismert nagyváradi fiskális, akinek dörgedelmes beszédei nélkül nem is lehetne elképzelni városi közgyűlést, s aki direktorpályázat idején nagy ellensége volt Somagyinak.

- Direktor úr, míg éppenséggel nem ismertem, nagyon haragudtam Önre. Most, hogy találkoztunk, kezdem megszeretni. Csak majd az igazi megismerkedéskor ki ne józanodjam!…

Nahát, hogyne volna veszélyes a nagy szeretet!…

De másképp is élénkül a város. Érkezik a múzsasereg. A tudnivágyó múzsafiak igenis. A diákok.

Pista úr a mamájával jött. Gyűretlen fekete ruha van rajta. Az arca sugárzik, mivel Pista úr reggel kilenc óra óta beiratkozott első gimnazista. Reggel tíz órakor már még a Dávid-Schulz grammatikát is megvette a mama, s délben a vendéglői ebédnél oly ambícióval próbál latinul olvasni Pista úr, hogy a pikoló megkérdezi, hogy nem parancsol-e cigarettát. - Pista úr elpirul, a mama szigorúan inti el a kis pincért.

Elnézem Pista urat. Mennyi remény, vágy, sejtés, boldogság ragyog az arcán. Teringettét, Pista úr olyan csacsi, mint egy felnőtt!…

Szabadság 1900. szeptember 2.

275. A JAPÁNOK

Egy sanghaji távirat szerint a szövetséges csapatok, különösen a japánok rabolnak, fosztogatnak Pekingben. Egy városrészt felgyújtottak és elhamvasztottak. A jobb módú lakosság már akkor elmenekült, mikor a császári család elhagyta Pekinget.

Tehát kik rabolnak? Különösen a japánok… Kik a barbárok?… Főként és különösen a japánok.

Hála nektek, porcelán emberkék. Hála nektek, hogy ambíciótok nagyhatalomnak lenni. Hála nektek, hogy ti is csapatot küldtetek a szövetséges csapatok közé. Ti még barbárok vagytok egy kicsinyt. Rátok lehet kenni egyet és mást.

„Ezer taelt minden megmentett európaiért!” Naiv emberek számítgatják, hány milliót kell fizetni a temperamentumos Vilmos császárnak. A szövetséges csapatok pedig fosztogatnak, rabolnak Pekingben.

Vajon nem fogják-e megmenteni a szövetséges csapatok Vilmos császárt a fizetés gondjától? Vajon nem végzik-e majd el azt, amit a barbár kínai csőcselék nem tudott?…

Mi úgy gondoljuk, hogy Waldersee gr. viszi magával ama bizonyos ezer taeleket. Ő fogja számon venni az épen maradt európai koponyákat.

Racionális számítás szerint Waldersee generalisszimusz 1902. augusztus hó 14.-én délben fog Kínába érkezni. Addig bizonyára kő sem marad Pekingből. Elpusztítják a - *japánok*. Waldersee úr viheti vissza a taeleket. Nem lesz ott egy lélek európai sem!…

De beszéljünk komolyan. Van-e még most is épeszű ember, aki elhiszi, hogy a humanizmusnak köze van a kínai csetepatéhoz.

Ha van, az bizonyára csak *japán* lehet.

Szabadság 1900. szeptember 5.

276. HÉTRŐL HÉTRE

„Azt mondják, hogy így ősszel olvad a lélek át az elmúlásba…” Nincs olyan fásult ember, aki ne érezné az ősz hangulatának fájdalmas-édes kínjait.

Nem szentimentális gyöngeség ez, hanem örök törvény. Azok az emberek tanúskodók mellette, kik ezer évek óta poétáknak hívatnak. Az ősz sejtelmei megihlették a pogány Tibullust is. Azóta hány szívet rezegtetett elégiára az ősz!…

Az őszi dalok poétáira lám én nem haragszom. Igazak ők szegények, ha bár oly gyatrák is. Az ősz nem tűr hazugságot. Az őszi poézis az őszinteség poézisa. Az őszi hangulat pedig sejtése az örök igazságnak…

*

E hamvazó évszak meggyóntat, de fel nem old. Reánk zúdítja minden vádját, de enyhülést csak az elmúlásban mutat.

Az én szememben nincs bűn, csak egy. Amit öntestünk ellen vétkezünk. Ez a bűn csupán, mert a test a lelkiismeret, érzékeny és vádoló. Vond el tőle az alvás üdvösségét, gerjeszd fel egész a kínig vágyait, fullaszd a gyönyörűségek mámorába: feljajdul a lelkiismeret, összeroggyan a csinos alkotmány, melyet remekműnek nevezett a vén Szókratész, akire hivatkozni restell már a mai ember, ha letette a maturát.

Három fiatal lelkiismeret jajong a lipótmezei őrültek házában. Így ősszel olvadt át lelkük az elmúlásba. Összeroggyant három csinos alkotmány. Elvesztette varázsát három fiatal női test… Megbolondult három kis színésznő.

Hallottam polgári erkölcsök és viszonyok közt élő emberektől, hogy nincs józan eszű a színpadi lények között.

Nem filozofálok hát, csak cáfolok - kissé triviális időválasztással [!] - polgári erkölcsök és viszonyok között élő embereket:

Hát hogy bolondulhattak meg, ha eddig sem volt eszük?

*

A színház… Este körül ott sétálgatnak nagyon sokan előtte. Úgy megnézik, úgy megtárgyalják.

- Mikor is nyílik meg?

- Vajon kész lesz akkorára?

- Azt mondják: nagyon kicsiny.

- Ma láttam Somogyi direktort.

- Csak október elején megnyílhatnék.

Nem tudom, hogy lesz, de a nagyváradi közönség lázasan várja a színház megnyitását.

Vajon nem azért, hogy akkorára megtisztul a Bazár-szoros, elhordják a színház körül felhalmozott törmeléket, s jobban lehet majd így esténként - sétálni?…

*

Csúnya finálója van ennek a csonka hétnek. A Takács Zoltán esete.

Undorodom erről az emberről még gondolkozni is. Nem volt olyan gonosztevő, akit betegnek ne hittem volna. Ez az ember született gazember.

Eszembe jut híres bűnperének tárgyalása felháborítóan, undorítóan aljas részleteivel, s ha lehetne, ebből a szörnyetegből egy új vasálcást csinálnék.

Mert ez már nem megtévelyedett ember, hanem a vétkezésre ésszel bíró vadállat…

*

Falb azt jósolja, hogy egész szeptemberünk - november lesz…

Szabadság 1900. szeptember 8.

277. A KERESZT

Gyűlölöm a farizeusokat, tisztelem az őszinte ellenfélt. A nagyorrú Cyrano de Bergerac az ideálom. Ha a fülére pályázom az ellenfelemnek, megmondom jó előre.

Mit akar a csuhás tábor a szent keresztet szemtelenül profanáló komédiájával? … Miért nyafog, miért habozik, miért forgatja a szemét?… Miért hazudik, miért nem mondja meg: mit akar?…

Ez a bujkálás szörnyűséges. Ez a kerülgetés veszedelmes. Ez a hazugság zavarba hozó.

A jámbor, becsületes emberek egész serege nem veszi észre a bajt. A hurkot készítik, a jámbor processzió nemsokára eldobja az ájtatos álarcot. Készül a veszedelem, de csak kevesek veszik észre a bajt.

Az egyetem éretlen tacskóit kár volna komolyan venni egy pillanatra is, ha az ő csintalanságuk volna az egyedüli jel. De nap-nap után új figurája van a gyalázatos játéknak. Nap-nap után csinálja a füstöt a butaság. Tünetek ezek. Egy nagy lelki betegség tünetei, mely megtámadta a magyar társadalom testét.

Nem játék ez. Ha játék, akkor szörnyűségesen hazárd. Aki nyugodtan nézi, az vagy könnyelmű, vagy maga is beteg. Lehetnek ezek a tünetek külön-külön mulatságosak, de egytől egyig veszedelmesek. A kacagás ugye nagyon kedves? A jókedv tünete. Hát a kacagó görcs?

A csuhás játék mulatsága kacagó görcs. A bomlott idegzet rohama…

Igen: *a kereszt*...

Miért játszanak a kereszttel is… A kereszttel nem játszani: harcolni szoktak. Miért nem állnak csatasorba?…

Verjenek le a kereszttel mindenkit, aki gondolkozni mer. Ezt a szent jelet gyalázzák meg még jobban!

Verjék le a kálvinista templomokról a kakast, a zsinagógákról a kőtáblát. Tűzzenek minden helyre keresztet. Készítsenek kínzókamrákat, fogadjanak fel hitvalló hóhérokat. Ez harcüzenet, melyre mi is készülünk.

De ez a tévútra vezető játék borzasztó, embertelenebb az inkvizíciónál!…

Talán nagyon heves voltam, de mentsen az, hogy én látom a gyalázatos aknamunkát. Én is keresztyén ember vagyok, kinek a templomában, ha nincs is kereszt, felháborodik a lelkem, ha a keresztet a kereszt nevében meggyalázzák gyűlölködő, feketelelkű, buta emberek!…

Szabadság 1900. szeptember 12.

ae.

278. A CSONTBARLANG

Látogatás a temetőben

Ahogy ott künn ültünk a Mülleráj előtt, felénk fújt egy novemberies, hideg szél, s összedideregtünk.

Nem vagyunk mi *együtt* egészséges emberek. Külön-külön sem… Felhajtottuk gallérjainkat. Fázósan, arcrángatóan gondoltunk valamire, s egymásra néztünk. Mi értjük az egymás nézését. Hideg lesz már, ősz, jön a köd, s egyikünk-másikunk bizonyosan köhögni fog… És szól az egyik:

- Menjünk ki a temetőbe!…

Alkonyodott. A gáz kigyúlt már. Az *új színház* előtt lámpabokréták égtek. A korzón nevetgélve jártak szép arcú nők és egyebek…

Hallgattunk a kocsiban. Csak nagysokára beszélt az egyik. A csontokról szólt, az emberek csontjairól. Bámészkodó koponyákról, renyhe lábszárakról, árvult állkapcákról. És mind borzongtunk a kocsiban.

A másik országba hírtelen elérünk. Még nézegettük a külvárosi házikók kigyúló világát. A házak előtt polgári nőkkel incselkedének kiöltözött mesterlegények. Ám egy kis háznál, az utolsónál, megnőtt a köd, s megtetszett célunk: a nyitott kapuval váró temető…

Az elhagyott utcavégen fiúgyerekek rikoltoztak. A kapunál megálltunk. Bámészkodó koponyák nem néztek reánk. Homályos este, csend és köd volt, s mi hallottuk a megnyugodás kéjes, csendes sóhajtását… Berohantunk…

…Moszatos, pihés bozótág van a gomblyukamba tűzve… Rohantunk mohó indulattal az írtatlan úton. Jobbról és balról ködtől tompított sötétzöld ciprusok és vastag levelű más bokrok között fehér, barna, fekete kövek. Süppedő és lesüppedt dombok. Bólingató szomorú fűzfák. És *köd*...

Maszatos, pihés bozótág van a gomblyukamba tűzve…

- Kié ez a törött oszlop?…

- Az Iványi Ödöné…

Hajadonfővel, a ködbe bámulva megtámaszkodunk a vasrácsú kerítésbe. Egy óriási tőr látszik ideszegeződni. A tőr hegye ez a sír. A kő teteje pedig el van törve… Ez ifjú ember nyugodtan alszik itt.

- Szép helyet kapott - szólt egyszerűen közöttünk a vén cinikus, ki idecsalt bennünket. Hátunk megett megmozdulnak a sötétlő fák. Ki az? Ki háborgat?…

- Nem Bacsó Kanut - szólt ismét a vén, s hosszú kezével megérintette a csonka kő barnult reliefét. A homlokánál…

Itt nagyon fájt szegénynek egykoron. Hogy olyan sokat gondolkozott… A homloka, a feje… *Eddig* nő most a *gaz*. A homlokáig csak. Azt nem meri benőni. Egy kiaszott búzavirágtő elfedi az egyik szemét. Dudva, bozót, gizgaz az egész sír. Ám igen szép helyen van.

Moszatos, pihés bozótág van a gomblyukamban. Az ő sírjáról téptem. Mind tépünk. Végigmentem vele a fényes esti korzón, hadd nézzenek bolondnak…

Nagy, fojtó a köd, itt, e sír körül… Menjünk tovább, rohantunk…

Szép volna itt lakozni. Ez a halott város, szebb, mint ez a mozgó a hátunk megett. Szépek ezen utcák, a halál utcái, és kedvesek ezen lakók. Csendesek és békességesek…

De süppednek a sírok, s szélesednek az utak. Mondatik, hogy e szép temetőbe igen régen vándorolnak már a csendes emberek. Aztán a besüppedt sír felé új sír jön. Egymáson álmodnak az emberek. E titokról azonban csak az élet bölcs málházói, a *sírások* tudnak…

Mondatik, hogy e sírások álmot is zavarnak. Hogy ott fekszik a csendes ember, megmozdul a takaró. Hallik az *ásónyikorgás*. Jön a vas. Egy perc, és dereka át van vágva a csendes embernek. Derekától fejéig egy új csendes ember nyomódik reá. A lábai megmaradnak szabadon. De ezekkel nem rúghat át - a *másik* sírba, hol a másik felét nem engedik nyugodtan pihenni.

Mondatik aztán, hogy a sírásó néha kiveti a fehér csontokat, hogy hely csinálódjék az új lakóknak. S a sok fehér csontot összegyűjtik a temető *csontbarlangjában*...

A csontbarlang... Sokáig kerestük… A halott város vége felé van. Kasul jártunk a sárguló gyepen. A szomszédban kukoricásföld van. Zörögtek a száraz nyársforma levelek. Emberek kiáltoztak egymásnak. A kukorica-élet szedődött a temető végén… Keresztül botorkáztunk néhány jeltelen síron. Itt már, hátul, a krajcártalan embereket helyezik el.

- Itt a csontbarlang.

Mély-mély gödör. Felette zsindelytető. Volt. Most csak félig van befedve. A zsindelyt elkorhasztotta az idő, vagy elvitték tüzelni fázó, szegény emberek, vagy lebontották élelmes csontkereskedők, mivel e gödörben sok *a csont*...

Bevilágítottunk. Hátunk megett halkan szólt a legfiatalabb s minden filozófiától mentes:

- Jaj, ha lehetne egy koponyát elvinni!…

Ölnyi halomban csontok feküsznek egymáson nagy testvérülésben. Öt emberöltő itt ismerkedik. Itt lesz *egy múlttá a múlt*. Itt hever az élet, mozgás, érzés, tudat, gondolkozás, önérzet, vágy, szenvedély és tudás… Fehérek, porlók a csontok. Valaha velő forrt mindenikben. Valaha jártak, beszéltek és ölelkeztek. Most fejlesztenek gázokat…

Hogy kulcsolódnak egymásra e fehér csontkarok! Mint ölelik át a vakító fehér lábcsontok a bordatörmelékeket! Hogy bámulnak nagy szemüregeikkel a kíváncsi koponyák!… Nagyon okosaknak látszanak *itt is*. Legfelülre telepedtek. Mintha kivágynának a tető nyílásán. Mintha vissza szeretnének térni…

- Ki megy le egy kötélen?

Halkan válaszol valaki:

- Menjünk innen.

Ahogy elaludt a világosság: sötéten, síron, barna-zöld bokrokon szaladtunk kifelé. A boncolóháznál álltunk meg. Itt már otthon vagyunk. Itt nincsenek bámészkodó koponyák, ölelkező lábszárak. Ide hússal burkoltan kerülnek a csontok…

…Nógattuk a kocsist. Gyorsan… gyorsan…

Vissza az unalomba, embert látni, embert gyűlölni, embert bolondítani…

A színház előtt még égtek a fényes lámpabokréták. Nevetgélve jártak fel s alá a szép nők és egyebek…

Moszatos, pihés bozótággal a gomblyukamban nézegettem őket, a nőket, a fiatalokat, a szépeket, s lefoszlott róluk előttem a ruha, de nem a testüket láttam, csak a *csontjukat*…

Szabadság 1900. szeptember 13.

ae.

279. NÖVEKVŐ IDEALIZMUS

A ringlspiel-filozófus, Bodnár Zsigmond úr, ismét megszólalt. Ez urat bizonyára ismerik. Ő a körforgó filozófia büszke feltalálója. Ő hirdeti a realizmus és idealizmus egymást le-leteprő örök harcát, s ő az, aki most jónak látja bizonyítani, hogy *a klerikalizmus és antiszemitaság térfoglalása az idealizmus növekedését jelenti*.

Így okoskodik:

Az elemi iskolától fel az egyetemekig, minden téren jelentkezik az idealizmus az ő teológiai gondolkodásával, mely uralomra juttatja a tekintélyt és hagyományt, szabad, reális nevelés helyett a valláserkölcsit sürgeti: anarchisták, szocialisták, féktelen egyéniségek helyett vallásos-erkölcsös szellemű ifjúságot akarnak nevelni, maga az egyetemi ifjúság mindenütt az egész művelt világon átalakul, *a tekintély elvének kezd hódolni*, úgynevezett nemzeti szellemű lesz, tiltakozik a kozmopolitizmus ellen, *kárhoztatja a liberalizmust*, s hallgatag vagy nyílt *antiszemitizmus híve lesz*, s már az iskolák, az egyetemek falai között *megkezdi azt a zsidóüldözést*, vagy a zsidó fajnak háttérbe szorítását, melynek mindenfelé tanúi vagyunk.

Ilyenkor tehát nem kellenek a tudományos módszerek, nem kellenek az elméletek, hanem uralkodni kezd minden téren a *teológiai gondolkodás*, vagyis az egész, az egység szempontjából való látás, midőn a mindenségben az Istennek, az egyházban a főpapnak, az országban a királynak, a családban az atyának, a férjnek hódolunk, s csak másodsorban érvényesülnek a hívők, az alattvalók és a családban a nők és a gyermekek. Végül a rossz tanárokkal hozakodnak fel némelyek. Azért nem tanul az ifjúság, mert a rossz tanár nem tudja és nem akarja tanulásra serkenteni, bensejében a tudomány szomját fölkelteni.

Bocsánatot kérek, de ilyenkor sehol sincsenek rossz tanárok. Most minden tanár jó, aki egyszerűen, igénytelenül, új és különös módszer és elmélet nélkül tanít. Az egyetemi kinevezések is már jó idő óta ebben a mederben folynak, és sokáig így fognak folyni. *Előszeretettel katolikus papokat és egyszerű keresztény tudósokat fognak kinevezni.* Ilyenkor kerüljük a nagy elméket, a fényes tehetségeket, akiknek önálló nézeteik, merész elméleteik lehetnének. Óvakodunk az új felfogástól, sőt elnyomják, esetleg üldözzük azt, aki ilyenekkel áll elő. Keblünket a vallás és erkölcs, a tekintély és hagyomány utáni vágy tölti el. Aki ilyen szellemben tud szépet és nagyot teremteni, az már tetszik, noha még ezeket sem szeretjük a tanszéken látni, mert attól tartunk, hogy sokat markol, merészen lép, s túlságba csap. Azt hisszük, hogy nem az ifjúság nevelésére valók.

Nemsokára *lehetetlenek lesznek a zsidó tanárok is*, kivált a bölcsészeti, a történeti, a jogi stb. szakokban. *Ezt követeli a folyton növekvő idealizmus*, mely minél hatalmasabb, annál kevésbé szokott megalkudni a körülményekkel.

Ezeket írja a ringlspiel-filozófus - egy klerikális lapban.

Aki azt hiszi, hogy neki az a célja, hogy rendszerét igazolja a *ma* eseményeivel: az szörnyen csalódik. A ringlspiel-filozófusnál mellékes a filozófia. Nem önálló rendszer az ő rendszere, hanem a *reakció* behálózó rendszerének kifundált eszköze.

Célja: látszólag tudományos alapon bizonyítani a reakció szükségességét. Üssétek a zsidót, mert az örök törvény így kívánja. Jó úton haladtok: az idealizmus útján.

Íme: ha a butaság küzd valamiért, céljára felhasználja a - bölcsészetet is.

Finis sanctificat media…

Szabadság 1900. szeptember 15.

ae.

280. A PALAFÖDŐ

Írunk a palafödőről ismét, akit tegnap alaposan felpofoztak. Restelljük egy kissé a dolgot, de a tegnapi pofonok ismét aktuálissá tették a palafödőt, a palafödőket és más egyéb aszfaltbetyárokat.

Sajnáljuk a palafödőt, mert ő is csak áldozat. Valamint áldozat minden úgynevezett aszfaltbetyár, különösen az ilyen fajtájúak.

E jól vasalt ruhájú lények - palafödők, biztosítók, kereskedők, bankhivatalnokok stb., stb. - alapjában igen szimpátiára méltó emberek - üzleteikben meg otthon. Künn azonban áldozatul esnek az utcának s az otthon visszafojtani kényszerített önérzetnek. Kilencven percentje nem is számít abszolute eredményre a kiszemelt hölgynél, de jólesik a palafödőnek kirúgni egy kissé a polgári hámból, meg aztán ők - a magyarul demokrata palafödők - bizonyos arisztokrata ízt éreznek a nőkultusz ilyenféle fitogtatásában.

De másképpen is elcsábítottak ők, a naiv és ambiciózus palafödők. Nem tréfálunk: áldozatai a *női aszfaltbetyároknak*. Ne tessék a fővárosba menni, méltóztassék csak itthon körülnézni. Hajh, hajh, vannak ám női aszfaltbetyárok!…

Mármost, hogy vegye észre a palafödő, aki nem otthon, csak a kávéházban és az utcán van otthon, azokat a finom nüanszokat, amiket egy nem palafödő könnyen észrevesz mint különbséget a női aszfaltbetyár és a megközelíthetetlennek maradni akaró úriasszony között.

A palafödő tehát áldozat. Az aszfaltbetyárok idioszinkráziában szenvednek. Szanatórium kellene nekik, nem magyar narkózis…

A párizsi institutok alapjában véve nem is olyan erkölcstelen intézmények. Ott diszkréten, megbotránkoztatás és botrányok nélkül folyik le az az aktus, mely nálunk idestova a gyanús helyek közé sorozza - *az utcákat*, ahol tartózkodni vagy megjelenni kompromittáló a tisztességre adó asszonyokra…

Szabadság 1900. szeptember 16.

ae.

281. A ZSIDÓ KINÉZÉSŰ FÉRFI

A zsidó kinézésű férfi 30-35 éves lehet, kopott ruhájú és körszakállt visel.

Hogy micsoda, azt nem lehet tudni. Hogy hol van, azt még kevésbé.

Annyi tudatik róla, hogy augusztus hó 26-án *Abádszalókon* lézengett, s hogy ugyanezen a napon tűnt el szülei házától Péntek Rozália is, aki született 1887-ben.

Hogy mi ezeket honnan tudjuk? Benne van a mai Rendőri Közlönyben. Ott körözik a zsidó kinézésű embert, aki „alaposan gyanúsíttatik avval, hogy Péntek Rozáliát szülei beleegyezése nélkül magával vitte".

Hogy honnan származik az alapos gyanú? Ezt már mi sem sejtjük. Annyit tudunk, hogy Abádszalókon és környékén most nem lehet valami kellemes dolog zsidó kinézésű embernek lenni.

Mert tudvalevőleg szegény Péntek Rózsikát is megölték a zsidók, mint már olyan sok ártatlan keresztyént.

Az ugyan csodálatos dolog, hogy ezek az ostoba zsidó kinézésű emberek mindig akkor ölnek, mikor az antiszemitizmus erősödni kezd, de mégiscsak csodálatosabb, hogy egy hivatalos rendőri újság szintén feltálalja a rituális gyilkosság meséjét!…

Szabadság 1900. szeptember 20.

282. KÉPEK A NAGYVÁRADI TURFRÓL

A nagyváradi pálya egy körbe futó szántóföld, amelybe állítólag nincs még elszórva az őszi szem. Nem hinné az első pillanatra senki, hogy erre a pályára valaki ráengedje az ép lábú paripáját, hanem ha szárnyon repülő táltos.

Ám a kör alakú szántáson mégis sok ló nyargal. Nyilván, mert lovasaik tudták, hogy a szántás: pálya és nem őszi vetés.

De lám, az óvatos gazda ember másként gondolkozott. A gazdák versenyén történt tegnap. Kiállottak a parasztlovak.

Előre lehetett sejteni, melyik nyargal be legelébb. S így is történt. Egy jó pejkó - ostorhegyes lehet a polgári életben - úgy otthagyta a többit, mint a pinty.

Később kiderült, hogy a ló a pályán belül, a gyepen futott. Nem adtak neki díjat.

Kérdezték a lovast, egy fiatal legényt: miért nem tartotta a lovát a pályán. Méltatlankodva felelt:

- Azt hittem, instálom, *köles van belévetve*...

*

A pálya különben megelégedést kelthetett volna az állatvédő egyesület tagjai közt is. Először, mert a lovak nem nyargalhatták agyon magukat. Aztán meg a szántás barázdái között meghúzhatták magukat az üldözött nyulak is.

Egy versenyen azonban kiugrattak rejtekhelyéből egy tapsifülest. Bosszankodva tekintgetett szét. Másfél nap óta tanyázott a rögök közt, s most kellett észrevennie, hogy itt - *mennyien vannak*...

…Mindez nem gáncsképpen íródott. Ha valamit gáncsolni szeretnőnk, az az egyforintos kocsipénz volna, amit ismeretlen okból minden a versenytérre hajtó kocsinak fizetnie kellett. Bizonyosan azért, hogy legyen egy csöppnyi vigasztalásuk a gyalogosan kimenőknek.

*

Biharország és Nagyvárad valóságos szépségkiállítást rendezett a világ legrozogább tribünjén.

Ennyi szépséget, varázsost és imponálót, szőkét és barnát, nyílót és pompázót, szilfidet és molettet sehol sem lehet látni, csak itt minálunk.

És mind lelkesednek a sportért. Igaz, hogy ezt nem mutatták, de akkor mért jöttek ki?…

Sajnálom, hogy toalettfrazeológiám szerfölött hiányos. Valóban szenzációs ruhákról tudnék beszámolni. Így legfeljebb csak névsort adhatnék… Ez meg veszélyes vállalat. A verseny egyik napján például nagy ambícióval szerkesztette a névsort egy ambiciózus reporter. Sorrendet persze nem tartott. Bajos is lenne hölgyek között az elsőség felett dönteni. De arra vigyázni akart az óvatos reporter, hogy utolsó senki se legyen.

Mivel pedig a modern matematika segélyével sem tudott rájönni, hogy kell egy sorban az *utolsó* számot elkerülni, a női névsorban legutolsónak egy *férfi nevet* tett a kis reporter…

*

Az úrlovasok közt Tisza István gróf volt a legnépszerűbb.

Mind a két napon győzött.

Talán ő a világ legflegmatikusabb úrlovasa.

A legizgatóbb finisben is oly nyugodtan ült a lován, mintha csak valami obstrukciós képviselőházi ülésről volna szó.

Egy ellenzéki sportférfiú is kénytelen volt bevallani:

- A Tisza István gróf kezében biztos helyen van a gyeplő.

Aki tíz lépésre a bírói páholytól egy fejhosszal be tudja hozni a lovát, úgy hogy egy arcizma sem rándul meg - annak nem ártana meg húsz obstrukciós kampány sem…

*

A kolozsvári intendánsnak valóságos udvara volt a turfon.

Bölöny József - úgy látszik - becsül annyira egy lóversenyt, mint egy színházi premiert.

Nem is lehetett ám ott künn vele semmiféle primadonna s egyéb kérdésről beszélni.

Egy fiatal mágnás pedig ezekről szeretett volna valamit hallani.

- Holnap Rip van Winkle megy ugye, kérdezte kíváncsian.

Az intendáns gondolkozott egy kissé.

- Alig hiszem. Nem futtat a Geist-istálló.

- Istálló? Én nem azt értettem, hanem a színházban…

- Úgy? Azt nem tudom…

*

Tegnap öt óra körül ugyancsak bámulhattak a Széchenyi tér sétálói.

A kis kioszk fel volt díszítve. Még nappal volt, s már égtek a tejüveges kandeláberek. A kioszk főnöke, a népszerű Kornhauser Henrik járt-kelt parancsot osztogatva a *megfejelt* pincér-seregnek.

Jóska, a főpincér, kire szörnyű arisztokrata allürök ragadtak a kioszkban, büszkén járt fel s alá.

Ő ugyanis oda módosította Metternich mondását, hogy az ember a huszárhadnagyon kezdődik. Most egy kissé ő is meg volt hatva.

Fél hatkor kocsirobogás hallatszott. Az előkelő fogatok egymásután állottak meg a promenád előtt. Nemsokára ragyogóbb képet mutatott a kioszk a versenytéri tribünnél. Szép asszonyok, leányok, győztes úrlovasok, előkelőségek csinálták meg a lóversenyek zárszámadását hangos és kedves tere-fere formájában.

Később pedig, mikor már éjszakát írának, kevésbé népes, de annál hangosabb lett a kioszk. Durrogtak a pezsgős palackok. Bizonyosan tószt is volt bőven mindenkire. Csak a lovakra nem. Pedig ezt a két szép napot nekik köszönhetjük. Ám az ő osztályrészük mégiscsak a hálátlanság.

Hogy is mondja egyetlen sportköltőnk:

És mi a vég, a végek vége
Ha pályáját befutva
A versenyló a harc teréről
Odakerül a sutba?

Erre felelt réges régen
Baco, a verulámi:
A telivérből apamén lesz,
A félvérből szalámi.

*

E méla akkorddal búcsúzom én is a nagyváradi sportnapoktól. Azt sem merem mondani: a viszontlátásra. Egy év olyan messze van, s egy év alatt annyiszor kell az embernek vegyes *felvágottat* vacsorázni.

Ilyen találkozást pedig még Vendellel sem óhajtok. Pedig azért vesztettem el rajta az utolsó koronámat, mert a pálya közepén *felvágott* és kitört…

Szabadság 1900. szeptember 25.

Dyb.

283. DANKÓ PISTA ÉLESDEN

Hiába, ha lelkesedni tudó embereket akarunk látni, oda kell mennünk, ahol az emberek ünnepnek tartják, ha összetalálkoznak.

Úgy történt, hogy vasárnap este egy előkelő élesdi úriasszony hallgatta Dankóékat a Bazárban. Később Dankó ahhoz az asztalhoz közeledett, ahol a szép asszony ült. Az úriasszony odaszólt:

- Dankó, jöjjenek ki egy estére Élesdre. Majd meglátja, hogy összehozunk egy kis közönséget.

Dankó Pista a gyors elhatározások embere. Hamar válaszolt hát:

- Köszönöm a meghívást, nagyságos asszonyom. Kedden kint leszünk.

Úgy is történt. Az úriasszony nevét nem árulom el, de Bérczy Imre, Élesd főszolgabírája volt az, ki kezébe vette azonnal a Dankó- este rendezését.

Ne tessék ám azt hinni, hogy Élesden olyan könnyű az embereket összehozni, mint amilyen könnyű a mülleráji uzsonnakávénak Nagyváradon. Bérczy Imrének valóságos rendezőséget kellett csinálni. Még főmunkatársat is vett magához Werner Kálmán tb. főszolgabíró személyében, aki igen-igen lelkes ember, s jól ért a vidéki összejövések rendezéséhez. Idő kevés volt. Úgyszólván: egy nap. Gyors posták vitték hát eme levelet a környékbeli urakhoz, főképpen nótáriusokhoz:

Felhívás!

Szíves tudomására hozom, hogy Dankó Pista, a magyar nótakirály, dalos társulatával folyó hó 25-én, azaz kedden este 8 órakor meghívásunkra a nagyvendéglő termében felterített asztalok mellett elő fogja adatni azokat a szép magyar dalokat, melyek az ő zseniális vénájából teremtek.

Szerencsének tekinthetjük azt, hogy a magyarnóta megteremtője községünket is, mondhatni, megtiszteli, mert köztudomásúlag csak nagyobb városokban szokott ő társulatával megjelenni.

Ezért is tisztelettel felkérem, hogy azon élvezetes estén, melyet ő társulatával mindnyájunk legnagyobb örömére holnap rendezni fog, családjával együtt megjelenni szíveskedjék.

Tájékozásul megjegyzem, hogy a belépődíj személyenként 1-ső helyen 2 korona, 2-ik helyen 1 korona leend.

Tisztelettel

Werner Kálmán

tb. főszolgabíró

A levelet sebtében láttamozták, tegnap este legalább százhatvan ember szorongott az élesdi nagyvendéglőnek mondott helyiség nagynak mondott termében.

Ott volt az egész élesdi járás. Még a képviselője is ott volt: a népszerű Telegdi József - családjával együtt. Aztán mindenki. Élesd Göréje, a főbíró elhozott mindenkit, akit lehetett. És hogy a magyarnóta a legjobb politika: mutatta az a sok intelligens oláh ember, köztük több pap, mindannyian lelkesen tapsoltak a szépséges magyarnótáknak.

És milyen lelkes publikum ám az élesdi. Ötször-hatszor ismételtetett meg egy-egy tetszetős, jó nótát. Ötször-hatszor ismételte meg Göre és Durbints sógorok ama stiklijét is, hogy félliteres borosüvegeket egy hajtásra kiisszák. Persze ennek tragikus vége lett. Az élesdi bor nem a Bazár bora, s a két jókedvű nótás férfiú az előadás végén őszintén és habozás nélkül összerogyott.

Az előadásnak volt aztán egy speciálisan élesdi intermezzója. Nagy szünet is volt tudniillik. Ezt arra használta fel az élesdi bíró, aki az élesdi legöregebb emberek szerint a Dankó-estén csípett be életében először, hogy kiállott a pódiumra, s ékes és nehezen talált szavak kíséretében felköszöntötte a díszes közönség előtt Telegdi Józsefet, a kerület képviselőjét. A Telegdi kedvéért megtapsolták bíró uramat, akivel a képviselő is szívélyesen és megbocsátóan parolázott.

Az estén különben politika is szerepelt. Mikor Telegdi meglátta, hogy Göre hogy issza a bort, megdöbbenve kiáltott fel:

- Ezt se szeretném választómnak.

Amiből kipróbált élesdi kortesek azt következtették, hogy nemsokára ismét ki kell tűzni a Telegdi-zászlókat.

A hangulat végig lelkes volt. Az előadást bankett követte, hivatalos és hivatlan tósztokkal.

A siker jellemzésére elég az, hogy e sorok kilumpolt írója ma reggel nyolc órakor életveszedelmek közt szökhetett el a bankettező társaságtól éjfél óta váró kocsijához - elkészülve arra, hogy néhány búcsúgolyóbist lőnek utána…

Mert hiába: Élesden még tudnak lelkesedni. Aztán igen helyes, jó bor van ám ott!…

Szabadság 1900. szeptember 27.

Dyb.

284. KESERŰ IGAZSÁGOK

Nem tudjuk, mások hogy vannak vele, mi, akik írjuk a többé-kevésbé érdekes újdonságokat, két nap óta a költségvetési bizottsági referádáinkat tartjuk a legérdekesebbeknek.

Először azért, mert a költségvetési bizottságok az ázsiai szigetországtól Európáig két kontinensen át egyformák. Nem mernek beevezni az utálatos számok tengerébe. Úgy per tangentem „hozzászól" tán az „ügy"-höz egy-egy forradalmár, de a költségvetési bizottságok egészen szűzen engedik át az előirányzatokat annak a bizonyos költségvetési vitának, mely azért nem szélesül ki soha, mert úgysem lehet nagy ok rá, hiszen még szó is alig hangzott a költségvetési bizottságban.

Ez a circulus vitiosus érteti meg talán legjobban a mi vidéki nagyobb városaink zilált finánciáit, habár ezeknek más okuk is van. Párizs vagyunk a tervelésekben, és kis Konstantinápolyok leszünk valóságban. Nyárspolgári hajlamainkkal vivőrök akarunk lenni, lokálpatriotizmusunk lefőzetne minden velünk egy kabátú várost, szeretnőnk grandseigneuröknek látszani és - *nem tudunk számolni*. Egyénileg, magunknak mind igen jó gazdák vagyunk. Ha válságos a gazdasági és üzleti helyzet, le tudunk mondani az ebéd utáni pikolónkról is, vagy beszüntetjük a hírlapi előfizetést - de mihelyt közvagyonról van szó, csődöt mond a kétszerkettőről szóló tudományunk.

Dicséretet zengünk dr. Várady Zsigmondról. Neki köszönhetjük a költségvetési bizottság referádáinak érdekességét. Neki köszönhetjük, hogy elmondta azt a sok keserű igazságot, amik nem olyan keserűek, mint amilyen igazak, s amik bizonyára nem hangzottak el hasztalanul. Ettől az igazi és nemes européertől sokat nyert már a közpálya. *Többet, mint amennyit ő nyert e közpályától*. Ha *ezt a példát* sokan követnék, nem volna olyan érdekes nálunk a költségvetési bizottság ülése, de mennyi *nagy és érdekes alkotás kárpótolna azért!…*

Szabadság 1900. szeptember 28.

285. X. ÚR

X. úrék itt vidéken háromféle módon kezdenek szerepelni. Vagy: kacérkodnak a hírlapírással. Vagy: beiratkoznak némely egyletekbe. Vagy: barátkoznak a huszártisztekkel, s rendezik a szezon összes számbavehető négyeseit.

X. úr a közélet számára való megszületésekor gyámoltalan, miként minden poronty. Tétova szemekkel nézdel szerteszét. Előtte összegomolyog a hivatali főnök, az ismerős előkelőségek, a protekcióképes jóbarátok, a jó pártik és minden-minden képe. Ír, sétál, táncol, zsúrozik, szervez, belép, kilép, intrikál és naivoskodik. Van valami sejtése arról, hogy *ő akar*. De hogy mit, az még előtte alaktalan álomkép.

Ám történik, hogy valami banketten X. úr titokszerű divinációval kivesz a zsebéből egy régi idő óta tartogatott finom szivart, s egy holdkóros, de ekkor is előkelő mozdulattal megkínálja a szomszédját, ki történetesen újságíró.

A skriblernek a szivar pompásan ízlik. Akkor este, mondjuk, a keresztény ifjak Excelsior dalköre tartja a bankettet. Másnap X. úr élvezettel, kéjjel olvassa, hogy ő az egyletnek a lelke. Ő, aki különben ismert, fiatal, szimpatikus alakja a helyi társadalomnak.

A szivar eldöntötte X. úr sorsát. A gyámoltalan poronty mesés rohamossággal kezd fejlődni. Hivatalában előlép. Az Excelsior alelnökké választja. Egyik lap kellemes ál-hymenhírt közöl róla. A városatya-választáson kap két szavazatot. Választmányi tag lesz a lövészeknél, tűzoltóknál, sakkörben, s a jó ég tudja hol. Végigsétál vele a színtársulat primadonnája fényes délelőtt az utcán.

S mindeme ténykedéseit nap-nap után feljegyzi az örökkévalóság számára az a pár skribler, „akikkel jó barátságot tartani".

De X. úr itt nem áll meg. Emelkedik szédületesen. Neve fogalom lesz. Ő pedig díszelnök még az olyan egyletekben is, ahol tagok nincsenek. Próféta ő, kit a jósors adott városának.

És X. úr boldog ember, nagy, becsült férfiú. Sajnos azonban egy baja van. S erről gyakran panaszol barátainak:

- Borzasztók azok a skriblerek. Az ember nem tud olyat tenni, amit meg ne írjanak. Szörnyű, kellemetlen népség…

- Talán ugyane pillanatban, távol X. úrtól mondatik egy skribler által több skriblernek:

- Higgyétek el, nincs felségesebb dolog a világon, mint kiválasztani a tömegből egy szürke alakot, s abból nagy embert csinálni, hogy aztán lenézhessen - *bennünket*.

Eme mondásért rajzolódott meg X. úrék típusa…

Szabadság 1900. szeptember 29.

ae.

286. DANKÓÉK MENNEK

A vajda összeszedi a sátrát, s népével együtt elmegy messzire. Az a zseniális cigány ember, ki egyebek közt a magyarnóta királyának is neveztetik, szívünkhöz nőtt nagyon. Hiszen itt töltötte majdnem egészen a csendes, a szép nagyváradi nyarat. S a kihalt aréna koporsói körül elandalogtunk óh hányszor az ő csodaszép nótáin, hangulatos, nyári éjszakákon…

A vajda ma este búcsúzik. Aztán megy innen Babilonba, fel Pestre. Jön az ősz. Vajon el fogja-e ezúttal kerülni szomorú végzete?

Vagy majd ismét elkezd fuldokolni az őszi ködben, s el kell vánszorognia ismét oda, ahol az emberek tüdőit reperálják[!]?… Szegény Dankó Pista, őneki keservesen kell meglakolni azért, hogy lázas, tüzes cigányvére van, s ő ezt eldalolni kénytelen.

Érdekes, nagy koponyáját előrehajtva látjuk majd ülni a kocsiban. Holnap, szombaton reggel utazik a vajda, színes, szép emlékeket cipelve innen Nagyváradról, melynek ő adott módot bebizonyítani, hogy tud ám lelkesedni, csak értékes lelket találjon.

Szeretettel búcsúzunk ma este Dankóéktól, s szeretettel mondjuk: a viszontlátásra.

Szabadság 1900. szeptember 29.

287. HÉTRŐL HÉTRE

A dicsőséges sah-in-sahnak, a császárok császárjának áldja meg Allah mind a két adakozó kezét. Áldja meg, mert néhány száz embert boldoggá tett e honban, s áldja meg, mert kibékítette azt a méltatlankodó sereget, melyről annak idején a sziámi király megfeledkezett. Áldja meg érte Allah a dicsőséges, bölcs fejedelmet!…

*

Annak idején íródott e lapban egy kegyetlen hangú kis hír. Arról szólott, hogy a perzsa sah Európába készül, s e célból töméntelen mennyiségű rendjelet készíttetett. S úgy szólott a hír, hogy mivel vagyunk mi különbek a kongói vadaknál? Ezeket néhány üveg kalárissal meg lehet nyerni. Minket pedig egy rendjel a boldogság kéjével tölt el.

Úgy mondják, hogy távozóban még sok nevet jegyzett ceruzájával a mandzsettájára a sah. Ezek még mind rendjelet fognak kapni.

Ha ez igaz: Magyarországon a perctől fogva becsülete lesz a piszkos mandzsettának.

*

Lesz képkiállításunk. Megcsinálták a Szigligeti Társaság téli programját. Megnyílik az első téli szezon. Soha ilyen fellendülést! Soha ilyen vágyakozást a szellemi derelyék után!

A képírásból eddigelé az Etsedy atelier-vel szerepeltünk. Az irodalmiakat nem bántom. Saját fészek. A színház-odüssze[á]ját ismerjük. És most egyszerre hol tartunk!

Most már egyéb nem kell, mint -

1.) Műbarát, ki a képkiállításba megváltja a jegyét.

2.) Irodalombarát, ki könyvet vesz és főképpen olvas.

3.) Színházlátogató, ki némileg a színdarabért megy el a színházba…

*

Csodálatos város ez a Nagyvárad!… Ma például határozott, s legalábbis negyvenegy fokos lázban volt. Úgy hírlett ugyanis, hogy a reggeli alföldi vonattal jön az első nagyváradi színtársulat.

Micsoda népvándorlás indult meg már a kora reggeli órákban az állomás felé.

Délben pedig olyan népes volt a korzó, mint csak este szokott. Látni akarta mindenki *őket*, akikért azért vágyakozunk csak, mert ismeretlenek.

Ám ők értenek a kíváncsiság felcsigázásához. Egyszerűen nem jöttek meg.

Filozófus ember hamar eljut gondolatban a túlsó oldalakra.

Nem lehetetlen, hogy a várva várt *ők* majd a távozáskor nem később, de hamarabb mennek egy vonattal. Ez persze csak a Nagyváradon örvendetesen megszaporodott, sőt „összeegyleteződött" filozófusok kedvéért jutott eszünkbe. Mi nem kívánjuk.

Szabadság 1900. szeptember 30.

288. A VÁLASZ

A pesti néppárti egyetemi ifjaknak megadta a választ a debreceni akadémiák ifjúsága. A válasz olyan, aminőt megérdemeltek: kérlelhetlen és kemény.

Toporzékol dühében persze az Alkotmány, s magában dühöng a többi többé-kevésbé néppárti lap. De ez mutatja igazán a debreceni állásfoglalás nagy jelentőségét. Debrecen ifjúsága méltó maradt a dicsőséges elődökhöz. Kinyilatkoztatta, hogy a magyar ifjúság nagyobb serege érett és hivatott a jövőre. Nem tévesztették meg tetszetős és üres jelszavak. Nem ült fel a gyűlölködő, önző butaság agitátorainak. Maradt az, ami a márciusi ifjúság volt: magyar és szabadelvű, lelkes és erős.

E válaszra, a debreceni impozáns tiltakozásra szükség volt. Nem lehet közönyös senki előtt milyen, mit cselekszik és mit akar a magyarság ifjúsága. Ők a nemzet jövője, ők a magyar társadalom leendő vezetői.

Szép és dicséretes volt a debreceni válasz. Klerikális gáncsok csak szebbé és dicséretesebbé teszik. Gúnyolódjanak csak, hogy Debrecen a Lipótvárossal ölelkezett össze. Hallgassák el, hogy a nagygyűlésen felekezeti különbség nélkül vett részt az ifjúság. Ne vegyék tudomásul, hogy a gyűlés szónokai közül kettő jó katolikus ifjú volt. Az efféle mesterkedések nem ártanak.

Az igazság az, hogy a debreceniek megmentették a magyar ifjúság becsületét, s megmutatták, hogy a magyar ifjúság nem szegődhetik fekete zászló alá.

Nagy eredmény ez. Dicséret adódjék érte!…

Szabadság 1900. október 2.

289. CSELÉDEK SORSA

Két öngyilkossági kísérlet

Az emberi elme gyönyörű szárnyalásokra képes. Az emberi fantázia felséges légvárakat alkotott már. Kiváltságos szellemek, világmegváltó, balga gondokon töprengők agyából kipattant már nem egy ige, amely testté válva, csakugyan megváltotta volna [a] világot.

És a gondolkozás és ítélet nélkül valók tömege, a vakok és a rosszakaratúak, a balgák és gonoszok sokszor elzúgták már, hogy testté vált az ige, hogy itt van az ígéret földje, hogy megvalósult például az az isteni fantom, amelynek egyenlőség a neve. Pedig csak az emberi eszmének gyönyörű szárnyalása, az emberi fantáziának felséges légvára ez az ideál.

Egyenlőség… Menjünk a cselédekhez, és kérdezzük meg őket, hogy van-e egyenlőség. Megszűnt-e a jobbágyság, a rabszolgaság. Az ő sorsuk, az ő nyomoruk, az ő jajszavuk hangosan fogja kiáltani, hogy a bérrabszolgaság nyomorultabb, gyötrőbb és lealázóbb, mint az a másik rabszolgaság, amelyről büszkén hirdetjük, hogy vége van.

Ha két szabad ember szerződésre lép úgy, hogy az egyik - a cseléd - adja a munkáját, a másik - a gazda - kialkudott, bár rendesen felháborítóan csekély bért fizet ezért, van-e joga azért az egyik szerződő félnek, ha kedve tartja, felpofoznia a másikat.

Nincs. Természetesen nincs. De azért gyakran felpofozza.

Van-e joga megrövidíteni? Természetesen nincs. De azért gyakran megrövidíti.

És a szerencsétlen felpofozott, megrövidített cseléd mit csináljon? Hiába megy akárhová - a gazdájának adnak igazat. (A kivételeknek, mint amilyen a nagyváradi esetben a rendőrség, az őket megillető tisztelet.)

*

Két cseléd akart ma meghalni Nagyváradon. Az egyiket felpofozták, a másikat megrövidítették. Fiatal csinos teremtés mind a kettő.

Azok közül való, akik elég szépnek találják a világot, akik érdemesnek találják élni. És akiknek nagyon el kell búsulniok, hogy az öngyilkosságra szánják magukat.

Az egyiknek Deák Júlia a neve. Tizennyolc éves. A gazdáját Schönbergnek hívják. - A gazdájának gyermekei is vannak, és az egyiket közülük ma összeszidta Deák Júlia. - Talán bosszantották, talán hírtelen haragú Deák Júlia - az bizonyos, hogy a gyereket összeszidta. Emlegette a „nyavalyát" is, amit nem kell tragikusan venni, mert hiszen mi parasztnépünk igen könnyen és gyakran minden határozott rosszakarat nélkül elmondja ezt a szitkot. De a gazdája tragikusan vette. És felpofozta Deák Júliát, alaposan felpofozta. Jobbról is, balról is, hatalmas csattogó ütésekkel, úgy hogy a kíváncsiak összefutottak a rút zaj hallatára.

Deák Júlia nagyon elkeseredett. A megbántott emberi méltóságérzet fellázadt benne. Istenem, hogy azok, akik pofon ütnek valakit, nem gondolják meg, mit tesznek: hiszen arcul ütni valakit, ez a legszörnyűbb megalázás, az emberi méltóságnak a leghallatlanabb megbecstelenítése.

Deák Júlia úgy látszik nem bízott abban, hogy a szégyenéért elégtételt szerezhet. Hisz elhatározta, hogy meghal.

Elszaladt Tóth Zsigmond üzletébe és egy üveg sósavat vett. Azután hazament és megitta.

A szörnyű méreg összeégette az egész belsejét, de a gyors orvosi segély megmentette őt. Nem fog ugyan meghalni, de szörnyű kínok között vergődik a Bihar megyei közkórház egyik termében Deák Júlia: akit pofon ütöttek, és aki ezért meg akart halni…

*

A másikat Erdélyi Teréznek hívják. Erdélyi Teréz szintén fiatal. - Tizennyolc éves. És Erdélyi Teréz is meg akart halni.

Rövid idővel ezelőtt Hann Lajosnál szolgált Erdélyi Teréz. Itt, amint ő mondja, rendes időben felmondott, és elszegődött máshová. Amikor pedig el akart menni, akkor azt mondta neki Hann Lajos, hogy nem ereszti el, mert nem mondott fel rendes időben. De ha mégis el akar menni, fűzte hozzá a nagylelkű férfiú, fizessen neki három forintot, és akkor elbocsátja.

Tudnivaló, hogy három forint volt Erdélyi Teréznek a félhavi fizetése. Egy teljes fél hónapig kellett Erdélyi Teréznek futkosnia, engedelmeskedni a parancsnak, végezni terhes, fárasztó, megalázó munkát, hogy három forintot kapjon.

És Erdélyi Teréz kifizette a három forintot, vagy azért, mert pontosan ott akart lenni, ahová beszegődött, vagy azért - és ez a valószínűbb -, hogy elmehessen Hann Lajostól.

Kifizette a három forintot. De azután búsult azon, hogy őtőle igazságtalanul elvették azt a pénzt, amelyért egy fél hónapig dolgozott. Reménysége úgy látszik nem volt arra, hogy a pénzt visszakapja - kiment hát ma délelőtt a vasúti vashídhoz, és belevetette magát a vízbe. Előbb az volt a szándéka, hogy a vonat elé fekszik, de a vonat szerencsére előbb robogott el, mint hogy ő odaért.

A vízből pedig kimentették. Fuldoklott már és elvesztette az eszméletét, amikor Deák János és Lengyel József, két derék fiatalember, kimentette a vízből.

A szerencsétlen leányt elvitték a rendőrségre, ahol Gerő főkapitány előtt elpanaszolta a baját. A főkapitány azután megvigasztalta: megígérte neki, hogy ha a három forint nem járt jogosan a volt gazdájának, akkor visszakapja.

A kétségbeesett lánynak egyébként most már nincs semmi baja.

Szabadság 1900. október 5.

290. A DEBRECENI HATÁROZAT ÉS A NAGYVÁRADI JOGÁSZOK

Úgy értesülünk, hogy a debreceni ifjúság határozata pár nap múlva megérkezik a nagyváradi jogakadémia ifjúságához, avval a kéréssel, hogy a határozathoz a nagyváradi jogászok is csatlakozzanak.

Az okok, amik a debreceni ifjúság megnyilatkozását szülték, ismeretesek. A budapesti egyetemi ifjúság vezetőit behálózták holmi politikai szélhámosok, s ezeknek az úgynevezett vezetőknek sikerült félrevezetni, megmételyezni az ifjúságnak egy igen nagy részét. Ezek az úgynevezett vezetők is csak részben behálózottak. Többségük tudatosan cselekedett. Már ifjan megromolva kiszámítottan dobták be magukat a szennyes árba. A stréberkedés, az érvényesülni akarás azt súgta tán nekik, hogy a jelen olyan korszakot ígér, melyben az ész és becsület nem érvényesülhet. Így lettek azok, amik. Néppártiak vagy antiszemiták, a név mellékes.

Mit tart a nagyváradi jogakadémia ifjúsága a pesti egyetemi ifjúság jelenlegi vezetőiről, ezt kérdi meg a debreceni határozat, amiről még valamit el kell mondani.

A néppárti sajtó abban mesterkedett először, hogy a pesti egyetemi ifjúság bornírt csapatának győzelméből az ország ifjúságának állásfoglalására következtessen. Nem sikerült. A vidéki akadémiák ifjúsága már pár év óta harcol a fővárosi pestis ellen. Itt, vidéken az ifjúságban nincsenek százas falankszok. Az ifjúságnak szerep jut a társadalmi életben is. Az egyéniség itt jobban fejlődhetik. Itt nincsenek összeverődött eszmenélküli, jámbor tömegek, melyeket pár szájas, ifjú stréber vezethet. Az ifjúság itt érettebb, józanabb, elfogulatlanabb. Emlékezzenek csak vissza a nagyváradi joghallgatók a tavalyi debreceni kongresszusra. A vidék ifjúsága egy emberként utasította vissza a pesti zöld lovagok éretlen maszlagát!…

Mikor most a debreceni ifjúság impozáns módon adta meg a választ nekik: a néppárti sajtó új és aljas mesterkedésbe kezdett. *Antikatolikusnak* akarta feltüntetni a debreceni akciót. Ez a gyalázatosság méltó a néppárt tagjaihoz. Így akartak viszályt kelteni a vidéki ifjúságban, így

akarták megbénítani annak egységes működését. A machináció nem sikerült. Debrecenben egyetlen felekezeti hang nem hallatszott. A nagygyűlésen *az összes katolikus hallgatók* lelkesen tapsoltak a magyar ifjúság tradícióihoz méltó határozathoz.

Kérve-kérjük a nagyváradi jogakadémia ifjúságát: legyen méltó magához, a vidék erős ifjúságához. Ne engedjen magához férkőzni hazug prófétákat. Ne feledje el, hogy itt, Biharban csak egy hitvallás lehet: *a szabadelvűség*. Ennek a hitvallásnak kik lehetnének a legdicsőségesebb hitvallói, mint az ifjúság. Itt, Biharban a szabadelvűségért harcoltak a katolikus Beöthyek és a református Tiszák. Itt vallásáért ember embert nem gyűlölt. Magyarország és haladás: ez volt itt a zászlóra írva mindig!… Ne feledje el ezt a nagyváradi akadémia ifjúsága. Ne feledje el fiatal, szimpatikus elnöke. Legyen hű a múlthoz, s adjon reményt a jövőre. Pár nap múlva itt lesz a debreceniek határozata!…

Szabadság 1900. október 5.

ae.

291. EGY KÉNYES KÉRDÉS

Farkas Izidor úr, a színügyi bizottság tagja, kényes kérdéssel hozakodott elő a mai bizottsági ülésen. Mivel pedig - miszerintünk - a kényes kérdések nem arra valók, hogy elhallgassuk, hanem hogy elbánjunk velük: mi hozzá merünk szólni a Farkas Izidor úr kényes kérdéséhez.

Farkas Izidor úr nem akar egyebet, mint hogy a színügyi bizottság akadályozza meg, hogy a színház földszinti helyeire vagy a páholyokra az alsóbb- és felsőbbrendű demimonde-ok válthassanak jegyet. Jól értsük meg. Nemcsak azok, kik barátságos összeköttetést tartanak fenn Nagyvárad törvényhatósági város rendőrségével, de azok sem, kik a rendőrségi érintkezések kizárásával lettek híresekké. Szóval azok a hölgyek sem, akik - hogy úgy mondjuk - a demimonde magasabb stílű hősnői.

Farkas Izidor úr indítványát nem fogadták ám olyan szimpátiával, mint azt a mi nagyon kisvárosias s kissé nagyképűsködő felfogásunktól várni lehetne. Dési Géza dr. szintén színügyi bizottsági tag, erős szavakban tiltakozott az egyéni jogoknak ilyen kényelmes elkótyavetyélése ellen.

Rimler Károly főkapitány pedig a rendőrség diszkréciójára kéri bízni az ügy lebonyolítását.

Hát a mi véleményünk ezek közül: egyik sem. Ám a Farkas Izidoré legkevésbé. Mi disztingválnónk. A rendőrség diszkrét eljárására bíznók azokat, akik különben is összeköttetésben vannak a rendőrséggel. De ezeket sem feltétlenül. Tessék velük közölni, hogy hova válthatnak jegyet. Ezt sem azért, mert talán előtolakodásuk sértené a tisztességről magasabb fogalmakat alkotó, úgynevezett társaságbeli egyéneket, de mert ezeket a páriákat minden lépésökben megrendszabályozzák: veszélyes volna hát a színházi látogatásukra teljes szabadságot adni nekik. Ezért van szükség a rendőrségi diszkrécióra, nem másért.

Az úgynevezett nagyobb demimonde-okról pedig szó ne essék. Brutalitás volna, ha az alsóbbrendű hivatásosokkal soroznók össze őket. De még így sem gátolhatnók meg a kényükkedvük szerinti színházlátogatásban. Egyszerűen azért, mert ők megrendszabályozva - mint amazok - nincsenek, és nem is lehetnek. Elképzelhetetlen botrányok származhatnak abból, ha mi rendőrségi diszkrécióra bízzuk a megítélését, kik járhatnak a színházba!

Végül röviden még egyet. A társaságbelieket sem zavarhatja a demimonde-ok társasága. A legelemibb szabálya az a társaságnak, hogy azt ismerjük meg, akit akarunk, s akit nem ismerünk, az nem létezik! Sapienti sat…

Szabadság 1900. október 6.

ae.

292. HÉTRŐL HÉTRE

Ahogy nyargalunk, rohanunk el mind messzebb a múltból: az emlékezni tudást egészen elfeledjük. Nem értjük, nem akarjuk érteni az élet régebbi erőit, mik valaha embermilliókat mozgattak. Isteni álmokat kikacagunk, szent tüzeken csodálkozunk, felséges emlékezéseken megütődünk. A holnapra sem licitálunk, de a tegnaphoz éppen nincs közünk. Nem vagyunk elég egészségesek az összefoglaló gondolatokra. Tudatosan hazudnak a poéták, hogy mítosz lesz a múltból. Nem lesz mítosz. Minekünk a mesék nem kellenek. Mi analizálunk, tépelődünk, viaskodunk. De mindig csak a mán. Történeteket már íróemberek sem írnak. A mi történeteink reportok, egy fél órára szánvák. Bizony elfeledtük, bizony nem értjük az *aradi tizenhármat* sem. Ha ünnepet ülünk értük, *magunkat* ünnepeljük s a *mát*. A nagyhangú hírlapokban sincs egy őszinte szó. Robot, robot, keserves robot. Hiába tagadnók, így van. Meg fog bennünket vetni egy eljövendő kor, mert nincs igazunk, ha ámítjuk is evvel magunkat. Az emberiség halad, és haladnia kell. S ami szép, dicső van az emberiség történetében, azt mind a szentséges őrület, a mámoros láz teremtette. Nem a mienkféle vegetáló önzés. Nem bizony…

*

Mi a máért élünk. Aki megérti s kihasználja ezt a bűnt: igen előre juthat. Soha még a siker olyan szent nem volt, mint most. Ezt is tagadjuk. Persze hiába. De meg nem is tagadjuk. A levegőt is elárasztotta ez a bűn. Megmételyezte a leglágyabb, legalaktalanabb lelkeket is. Meg az ifjakat, kik őrizői, baktériumtelepei voltak a legszebb betegségnek, a lelkesedésnek.

Az egyetemi ifjúság néppártisága egyszerűen megérthető. Ez antiszemita ifjak szeretik magukat. Felmondták a baktériumtelep szerepét. Ők bizony nem lelkesednek. Ők érvényesülni akarnak mindenáron, s élni a kor parancsa szerint. Legyen nyugodt a tisztelt közönség, ha a jövő a radikalizmusé volna, lennének ők szívesen radikálisok is…

*

Nem érdekes, csak tanulságos, hogy a *klerikális érdekek nagyváradi lapja* máról holnapra lett nyíltan néppártivá és antiszemitává. Mikor megindult, óvatosságra intették, s joggal. S ha most eldobta az óvatosságot, azt jelenti, hogy szerkesztői szerint ma már nincs szükség az óvatosságra… Hát eddig sem volt szükség. Mi azt kívánjuk, hogy ellenségeink az arcukat mutassák. A kis nagyváradi néppárti hadakozótól nem félünk. Éppen azért, mert megmutatja a fegyvereit. Klasszikus hasonlattal: *Don Quijotétól* nem félünk. Ám ők inkább a *Szultán* Rettenetes basái. Igen mulatságosak. Kár, hogy az operettet hamar megunja az ember…

*

A settenkedő ellenféltől lehet tartani. Vannak a közvéleménynek olyan kedves orgánumai, amelyek mimóza érzékenységgel bírnak. Rájuk fúj egy heccкáplán: rögtön feketék. Egy kálvinista előfizető le akar mondani: protestáns barátok. Sok a zsidó hirdető: lelkes liberálisok. Ha akarom, vemhes, ha akarom, nem vemhes. - Ezekkel már bajos elbánni. Mert ezek óvatosak. Olyanok, amilyenek akarnak. Egy vigasztaló van e kis mimózákkal szemben. Hogy senki sem hisz nekik.

*

Hát itt vannak *a színészek*. Jóízlésű emberek, mert türelmesen várják, míg sor kerül rájuk. Mintha itt sem lennének, egész helyesen elvonultak.

Így van ez jól. A színészé a színpad. Eladták neki céljaikat, magukat, idegeiket.

Nekik az az igazi világ. A „társas lény" színészről azt tartjuk, hogy lehet ügyes ember, de művész nem. Nem szeretjük, de megbecsüljük azt a színészt, ki azt tartja magáról, hogy ő lehet arisztokrata. Aki úgy beszél más emberfiáról: *közönségbeli*. Helyes ez. A színész tartsa magát a színpadhoz, s ne lássa meg sem ott, sem másutt a közönséget. A színésznő éppen ne. Az a színésznő, amely már-már típussá lesz a magyar színpadon, nem művésznő. Egy hölgy csak, kinek hasznos a színpad…

Szabadság 1900. október 7.

293. ÜNNEP ÉS BANKETT

Egész város a legújabb botrányról beszél. Arról tudniillik, hogy a színház megnyitása napján két bankett lesz: a hivatalos és a színtársulaté. Ez a legújabb botrány, s mikor a *botrány* szót használjuk: nem akar ez kritika lenni senkire. Nem kutatjuk, hogy ki a hibás, és kinek van igaza. De hogy az ünneprontásra alaposak a kilátásaink: *ez botrány*.

És eszünkbe jut ismét valami. Amiről már régen gondolkozunk, s amit már meg is írtunk vagy kétszer. Az jut eszünkbe, hogy mi, híres bankettrendező magyarok, sohasem *ünnepet* ünnepelünk, hanem *ünnepeltetjük magunkat*. Az ambiciózus felső gimnazistát, aki március 15-én a 119 Ábrányi-óda valamelyikét szavalja, s nem az ihleti meg, hogy ő mint a dicső márciusi ifjak utódja fiatal szívének lelkesedésével fogja elragadni a fásult öreg szíveket. Nem ez. De arra gondol, hogy kilép a nyilvánosság elé, szerepelni fog, feltűnik, meggratulálják az édesapját, ismerni fogják. Szóval célja, ihlete a legtöbbször csak az, *strébolva* kezdje meg a mai érvényesülés legbiztosabb útját: az ismeretszerzést és a *mindig és minden áron való szereplést*…

A tejfeles szájú gimnazistától milyen szédületes fejlődés van a közéleti öreg rókáig!… A felnőttek példáján okulgató gimnazista gyereknek még legalább van egy percnyi ünnepi hangulata. Az öregek már ezen is túl vannak. Szabadságharcunk nagy napjainak évfordulóit gyakorta rángatják elő titulus bibendi és orandi végett. Ám ünnepük tartalmatlan és lelketlen. A rendező és szónokoló urak *magukat ünneplik*… Hány esetet tudunk Budapesten, hogy szabadságharci évforduló ünnepségére *elfeledték meghívni a nagy idők agg harcosait*. Ez mutatja, hogy ünnepük hazug és lelketlen volt. A mi ünnepeinken mindent ünnepelnek, csak azt nem, amit ünnepelni hirdetnek!…

Nincs érzékünk a múlt iránt. Nincsenek ideáljaink. Nincsen lelkesedésünk. *Nincs - őszinteségünk*. Hiúk vagyunk, általok. Még az érvényesülni törekvés sem *akarat* minálunk, csak: *strébolás*…

…Mindezek régi impresszióink. Nem a színház megnyitására, nem is a készülő botrányra vonatkoznak. Azt hisszük, még ezt meg lehet akadályozni. Aminthogy tartozunk is megakadályozni. Ez az incidens csak alkalmat adott régi igazságok elmondására…

Szabadság 1900. október 10.

ae.

294. A SZÍNHÁZ

Hogyis kéne csak kezdenem? Ilyenformán talán:

- Hölgyeim és uraim, én eddig nagy csalódásban éltem. A színház nem színház. A primadonna nem primadonna. A betű nem betű. S én nem vagyok én. Így kell lenni…

Én erre nem is most jöttem rá. Érdekes dolog ez. Az embernek vannak régi igazságai, de azért olyan gyámoltalan, akárhogy is erősködik, nem meri kimondani. Ezért is nem vagyok én én…

Hát ilyen régi igazság a színházé is. Én ismerem, más is ismeri. Ott éltem volt köztük néhány évekig. Láttam, hallottam, és most mégis meg vagyok rökönyödve:

- A színház, nem színház. A primadonna, nem primadonna. A betű, nem betű. S én nem vagyok - én…

Mert olvasták önök is a lapokat. Egyelőre csak a sah úrról. A színház nem színház, s a gyér bajuszú, gethes sahnak minden nőnemű színész illegette magát a színpadon. S a bébé arcú, karcsú konzervatorista hölgyek egymást majd letaposták nagy erőlködésben a szemközti páholyban. S a népszínházi énekkar nőtagjai legbokrabb és legugróbb szoknyáikat öltötték magukra, mikor a gyémántos sah-in-sah énekelni hívta meg őket. A többit is olvasták. Hála a modern kor vívmányainak: önök már reggel olvashatják, ha este tíz órakor megcsípi a szobaleány arcát egy egzotikus fejedelem.

- A sah nem sah. Én nem vagyok én.

Ha én a sahnak lennék: őszinte sah lennék. Szólanék a vendéglátó nagy uraknak így:

- Nyugati barmok, mégsem vagytok olyan barmok, mint én hittem. Ismeritek, művelitek a szépet. Művelitek a költészetet is. Vámbéry ugyan nem Firduszi, de elég méltóságos. Zeneszerzőitek pedig kissé útonállók. Mindegy. Egyben megelőztetek. Megcsináltátok a paradicsomot - hurikkal. Ez igen szép. Nyugati barbárok, nagy huncfutok vagytok, nagy csintalanok. De okosak. Allah rendelte el, hogy imádjátok a nőket. És ti csináltatok színházakat…

Így kéne dicsérni bennünket a sah úrnak…

Én pedig csak annyit tudok:

- A színház nem színház. A primadonna nem primadonna; a sah nem őszinte. Mi meg éppenséggel bolondítjuk egymást…

Szabadság 1900. október 11.

ae.

295. A DEBRECENI JAVASLAT A NAGYVÁRADI JOGAKADÉMIÁN

A debreceni akadémiák ifjúságának ismert határozata a budapesti egyetemi ifjúság klerikális néppárti heccelődéseivel szemben, mint azt már megírtuk, megérkezett a nagyváradi jogakadémia ifjúságához.

Pár nap óta egyébről sincs szó a nagyváradi jogászok közt, mint a határozatról. S amit nem hittünk, nem akartunk hinni: azt halljuk, hogy a nagyváradi jogakadémián egy párt formálódott, mely a debreceni határozat felett való napirendre térés érdekében agitál.

Hogy ez az esetleges *napirendre térés* mit jelent, felesleges magyarázni. Többet annál, mintha megbotránkoznának a határozaton, mintha bizalmat szavaznának az egyetem néppárti ficsúrainak.

Tudvalevő, hogy a debreceni határozatot nem egy vagy két ifjúsági társulat vagy egyesület hozta.

Az egész ifjúság nyilatkozott meg a határozatban. Az ifjúság szabad, nagy gyülekezése adta meg neki a szankciót.

Csakis így impozáns egy nagy jelentőségű ügyben bárminemű állásfoglalás. Egyébként is az ifjúsági egyletek mindenikének határozott hivatásuk és céljaik vannak. Ezek az egyletek semmiképpen bele nem vonhatók hivatásuktól, céljaiktól eltérítő akciókba.

A nagyváradi ifjúság egy tekintélyes zöme azt várta, és méltán várhatta, hogy a debreceni határozat felett is ifjúsági gyűlés fog határozni. Hogy történt, s mi okból - nem kutatjuk, a faktum az, hogy a debreceni ifjúság határozata felett nem az ifjúság, hanem az ifjúsági *olvasóegylet* fog határozni.

A határozat még e módjának sem akarunk elébe vágni. Legfeljebb annyit mondhatunk, hogy az olvasóegylet döntése akármilyen lesz: nem az ifjúságé, csak az olvasóegylet tagjaié.

És még valamit. A magyar ifjúság soha ravaszul óvatos, kiszámítottan meleg vagy hideg, parlamentírozó nem volt soha. Ne legyen soha. Ha a nagyváradi ifjúság olvasóegyesületének tagjai nem helyeslik a debreceni határozatot: mondják ki nyíltan.

Még a néppártiság vádja is könnyebb a gyávaságnál.

Várjuk hát az olvasóegyesület - nem az ifjúság - mai határozatát, s még mindig azt akarjuk hinni, hogy múltkori szavaink nem hangzottak el hiába, s a magyar ifjúsághoz méltó, józan és liberális lesz. Meglátjuk…

Szabadság 1900. október 12.

296. SZIGLIGETI HÁZA

Zagyva, eszeveszett a fórum népe, terhes a felleg, nehéz a levegő, egymással szemben féket vesztett csapatok: midőn *Nagyvárad* város felgyújtja a tüzet új oltárán, mikor az eszmék szent templomában felhangzik az első prédikáció…

Mikor a fórum háborog: elszabadul minden vétkező indulat. Az egyenetlenség ördöge végigszáguld seregével a méltóságosan nyújtózkodó városokon, de nem kerüli el a verőfényes, csendes tanyákat sem. Ösztökél és uszít…

Fáj nekünk - önzők vagyunk talán -, hogy a mi ünnepünk nem lehetett nagyobb korok, csendesebb emberek ünnepévé.

Fáj nekünk, hogy utolsóig sajtolt véráldozatunkkal nem értethetjük most meg áldozatunk nemességét. Fáj nekünk, hogy ünnepünkkel - ne szépítsük - magunkra maradtunk…

Mert a mi ünnepünk nem helyi ünnep. Tartalmasabb, jelentősebb *a ma* minden eseményénél. Emberségesebb időkben áthatna minden magyarul beszélőt… Hiszen *itt*, a mi falaink közt bontogatta szárnyait a magyar géniusz. A mi apáink lelkesedése adott lendületet neki repülni. S ha berzenkedő, önhitt krónikások elgethesedett budapesti színházaikban hangulatot keresnek: *nekünk köszönhetik!*

De nem csak ez fáj… A kibontott szárnyak hogy összetörtek azóta!… Mi azt hittük, hogy suhogásuk jobb jövő zenéje. Nemesítést, emelkedést, szent visszahatást vártunk… S édesapáink lelkesedéséből szörnyű eltompulás, a szárnyakból piszkos kezekben hazug tollak, az ideálból pocsolya lett… Ott mászkálnak benne hahotaszó mellett a régi lelkesek lélektelen epigonjai. Jó étvágyat, sok pocsolyát! De jól tettük, hogy száz évig vártunk!…

Száz év óta messzi, filozófus nézők voltunk. A nagy szellemi tőkék üzérek, száraz szemű, piszkos tenyerű emberek kezébe kerülnek mindig. A lángeszű koplal, a kalmár lakomázik. Amit száz év előtt mi adtunk, elfecsérelték a kufárok.

Ne vádoljunk senkit. Hiszen ünnepelünk. Ünnepelünk *magunk, magunkban*. Ünnepeljük *a száz év előttieket*. S ünnepeljük *a jövőt!*...

Nem értenek meg bennünket, tudjuk. Nem értik meg ünnepünkben a fájdalmat. Hogy értenék meg hát az örömet?…

Száz esztendő vágya, buzdulása, akarata ünnepel. Száz esztendő dekadenciája, eszme-fecsérlése, szegénysége gyászol…

Javakban gazdagabb helyeknek oltára régi. A *mi* áldozatainkat égették fel rajta. Felégették - az utolsó atomig…

Mi hálásak vagyunk a sors mostohaságáért. *Mi* megmaradtunk a régi ideálok mellett. *Mi* csak a szárnyakra emlékezünk, a repülő, a szállva szálló szárnyakra…

Eljönnek hozzánk vendégeink is, és nem fognak megérteni bennünket… Nem fogják megérteni a mi egyesítő ünneplésünket…

Hogy is értenék meg?… A száz esztendő elkoptatta a nálunk bontott szárnyakat. Ők már csak a pocsolyákat látták. Mit tudják ők, hogy a mi oltárunk füstje az *ég* felé szállt!…

…És úgy legyen!… Mi ott fogjuk folytatni, ahol az oltár volt. *Szigligeti háza* nem lesz a ledérség, nem lesz a kufárok otthona. Eszmék, igazságok háza lesz. Mert száz év óta ezt akartuk.

Ha a fórum zagyva népét lehetetlen indulatok nem zavarnák, a mi ünnepünk *az egész magyarság* ünnepe volna. Ha új nemzedéket nem nevelt volna a dekadencia, megértenék tán a mi ünnepünk lelkesedését…

…Így talán magunkban ünnepelünk. Ünnepelünk büszkén és reménnyel. Mert kigyúl a tűz a mi új oltárunkon, és tudjuk, hogy áldozatunk kedves lesz az eszmék Eszméjének!…

Fogadja áldozatunk kedvesen. Ami száz év előtt volt a mi szent lelkesedésünk, rozoga deszkapadja a magyar és becsületes ideálimádásnak, legyen az a Szigligeti díszes, büszke háza is.

Zajongjon a fórum, mardossák egymást a zagyva tömegek. *Mi* e szent, ünnepi entuziázmusban új oltárunk tisztító lángjától a *szent tűzimádás* életre kelését várjuk.

E hitben, ez imádságban gyújtsátok fel a tüzet az új oltáron! Gyújtsátok fel, hadd száradjon a pocsolya!…

Szabadság 1900. október 14.

297. HÉTRŐL HÉTRE

Lázas készülődésekké vált a hét. Szép, új színházunk megnyitási ünnepélye hátraszorított minden egyebet.

Kinek van jegye, kinek nincs. Ez volt a héten a lét és nem lét kérdése. Ezt a problémát átkozza most is, és fogja átkozni sokáig Somogyi direktor. És átkozzák még sokan, nagyon sokan.

Azt kell hinnünk, hogy ebből a rettenetes színi lelkesedésből nem lehet ám jóslatot csinálni. Ha egyik laptársunk avval fenyegetőzik, hogy a közönség első *jegytelensége* sokat fog ártani az első szezonnak, ezt kell érteni: szerencse, hogy már előre kaphat egy mentőkötelet a színházat csak ünnepnapokkor támogató publikum…

*

Eljön Milán király is…

Mért ne jönne el, gondoljuk. Sok könnyelműséget csinált már életében a kopasz exkirály. A nagystílű könnyelműek közül való. Akiknél a legbizarrabb ötlet is méltó a kivitelre.

A hír még kósza hír - bár nem hihetetlen -, s már fel vannak zavarva a kedélyek a színház táján.

A női kar abban reménykedik, hogy bemutathatja magát őfelségének a Kádár színházi bodegájában. Elvégre csak a népszínházi karnak jutott a *sah*. S jobb ma egy exkirály, mint tegnap egy sah…

*

A szigorú kis irodalmi öreg, méltóságos Gyulai Pál úr örömet szerzett az ifjú óriások mértéket félő seregének.

Egy kissé nem volt megfontolt a méltóságos úr. Persze, hogy kapva kapnak esetén a mindenképpen ifjú skriblerek.

Pedig mégiscsak neki van igaza. Ha Ferenczy úr kritikát provokál, állja is ki a kritikát, ne kutasson a formák után, amikhez már nincs köze. És, és Murillo… Roppant furcsa dolog, hogy a mi esztétikusainkat mindig csak spanyol s hiányos életrajzú művészek érdeklik. A régi historikusok is legtöbbet a mondák koráról tudtak írni…

*

Verőfényes napjain e páratlanul szép októbernek hegyeken, dombokon dalos jókedvvel folyt a szüret.

Most lesz egyszerre csak igazán októberi az ősz. Bevárta, míg kicsordul az utolsó csöppnyi must.

A szőllősorok közt mégsem daloltak a lányok. Monoton, bús, siralmas énekszó szűrődött, hajtódott át a szőlőlombokon. A régi nótás lányok ma már *hívők*. Nazarénus zsoltárt énekelnek.

Csodálatos forrongása az időknek. A szív, az emberi belső ismét nagy szerephez kezd jutni. De még csak a forrongás érzik. A templomokban kongó üresség, víg szüreteken siralmas bűnbánati ének…

Szabadság 1900. október 14.

298. A MI ÜNNEPÜNK

Szigligeti háza, díszes fényű új oltára a magyar kultúrának, ma megnyitotta kapuit az ujjongva áldozóknak. Régi vágyak, régi küzdelmek áhítva várt perce volt a perc, melyben felgördült a nagyváradi állandó színház szűz függönye. A perc, melyben felcsendült az első szózat: lelkes poéma, ihletett ajkakról.

Egész napunk a lelkesedő, triumfáló öröm napja volt. Nem hasonló az obligát ünnepnapokhoz. Minden mozzanatán egységes, hatalmas, őszinte örömérzés ragyogott át: formákat áttörő, hideg programokat nem respektáló, felemelően erős és nemes.

Csak az tudja megérteni a mi nagy büszkeségünket, örömünket, aki átélte a lankasztó, szakadatlan küzdelem nagyságát. Az tudja csak megérteni: milyen áldozatra volt szükség ennyi meleg szív, nemes érzés, lelkesedés mellett!…

A régi vágy, íme, teljesült. Könny és taps fogadta a nagyváradi színház első, örök emlékű eseményét. Az áldozók, a díszes, az ünneplő közönség áhítattal mondta el az első áldozás imáját:

Teremtsünk mi is egy nagy korszakot,
Az ideálnak, mi küzdő hazánknak!…
Magyarok Istene, úgy áldd meg ezt a házat!…

Úgy áldd meg, úgy áldd meg! Az utolsó kalapácsütések visszacsengését mintha hallanók még, amint kíséri az ájtatos imát.

Annyi küzdés, vágy, reménység tanyája, légy méltó Szigligetihez, ehhez a mi halhatatlan nagyunkhoz. Falaid közé ne férkőzzék az eszmegúnyolás, a ledérség ocsmány, bűzös levegője. Maradj az ideálok csarnoka örökké!

S most, midőn a kitárt ajtók hosszú esték során várják, fogadják be a lelkesülők seregét: még egyszer adassék dicséret a nemes küzdőknek, akik a fényes új csarnokot legtöbb büszkeséggel nézhetik.

Művök létesült, s ennél nagyobb jutalmuk nem lehet. Neveikhez lesz kötve örökké a nagyváradi színművészet története.

A mai ünnep emlékezések-, küzdelmek-, sikerek- és reményekből fogant szent lelkesedése vegye körül mindig Szigligeti házát!

Szabadság 1900. október 16.

299. EGY ELMARADT TÓSZTRÓL

Egy elmaradt tósztról fog szólni az írás. Aki írja, újságíró ember, de *most* nem akar annak látszani. Ezért jött ide: a közönség panaszló rovatába.

Egy elmaradt tósztról szólók én hát. *Nem* mondták el e tósztot a tegnapi banketten. Nem mondták el, mert *nem akarták* elmondani, vagy elfelejtették. Mert elmondani lett volna rája ok.

Tegnap tudvalevőleg áldomást tartottunk egy nagy munka után. Nagy pohárból ittunk, fényesen mulattunk. A vendégeink meg fogják emlegetni - tudom. És mondottunk áldomásokat. Köszöntöttük a nagy mű nagy munkásait. Megérdemelték. Köszöntöttük a nagy

mű kis munkásait. Megérdemelték. Áldassék, ki a pénzünkért haszonpercentet húzni kegyes volt.

Áldassék mindenki, aki áldomásozik. A magyar bankettek a magyar hibák orgiái, de mégis kedvesek. Mért ne legyen boldog, aki szót kap, s miért ne legyen boldog, aki dicséretet?

Elmondtam én már máskor, más helyütt, hogy mi nem ünnepet ünnepelünk soha, csak tiszteletre méltó magunkat.

Így volt, így van. A tegnapi *színházi* bankett is avval kezdődött, hogy elfeledték meghívni - a *színészeket*. Elintézték, helyrehozták, Jól van, térjünk a tárgyra.

Régi újságíró nem vagyok. Őszintén szólva: nem is nagyon szeretem a magam fajtáját. Engem közéjük a lelkem hozott ugyan, de nem is közéjük, csak *ide*. Ismerem hibáikat, gyengéiket.

Egyénileg alig néhányat tudok tűrni köztük. De hitem és tudásom, hogy hasznosabb, nemesebb és kisebb igényű fajtája nincs a társadalomnak az újságírónál.

Nem kívánom, hogy ezt még más is vallja. Az effélékben is végletekig toleráns vagyok. De azt elvárom, hogy intelligens, szemüvegetlen ember lássa meg, ami látnivaló, s ami a szeme előtt van!…

A nagyváradi állandó színház eszméjét újságírókezek varázsolták anyaggá. Ők lelkesítettek, ők emlékeztettek, ők propagáltak fáradtság és szünet nélkül.

Hiszen tudjuk, hogy mindennek rugója az emberi önzés legmegbocsáthatóbb hibája: *a hiúság*. Ebből a hibából hányszor csinál az újságíró erényt! Hányszor sarkallta akcióra általa az energiát!… Ha a nagyváradi sajtó elejti a színház eszméjét, ma *nincsen színházunk*, tisztelt uraim… (Ezt se várom, hogy mások is vallják…)

S az a bizonyos tószt - a kőmívesek és gombkötők után legalább - mégis elmaradt!…

Fiatal újságíró vagyok. Ebben a kérdésben pláne érdekelt sem. Az érdemesebbeknek hagyhattam volna a szólást. De féltem, hogy így végképp elmarad. Én - aki a fajtámat ismerem, és nem szeretem - magamra zúdíthatom a befolyásosak haragját. Ők talán nem tennék meg.

Meddig leszek még nagyváradi, nem tudom. Utam talán nemsokára visz. És mégis nagy jövőre merek ígérni:

Mi - uraim - megmaradunk a régieknek. Leszünk az eszmék kovászának élesztője. Diadalra juttatunk ezután is fényes terveket. Küzdünk a haladásért, a *köz* javáért. Miért? Mert mi már csak ilyenek vagyunk, és hogy az urak - bankettezhessenek.

Szabadság 1900. október 17.

ae.

300. SZÍNHÁZI SAJTÓ

A téli színészet, a színtársulat még gyökeret nem vert, már fattyúhajtása van a gyökeretlen fának: megjelent az első színházi lap. A neve: Színházi Újság. Nem új dolog. Megpróbálták több helyütt. Debrecenben, Győrött stb. Sehol sem élt meg. Csak olyan sajtóorgánumra van szükség, mely a közvélemény szolgálatában hiányt tölt be. Vidéken, sőt a fővárosban sincs semmi szükség színházi lapra. Különösen olyanra, amilyenek ezek a vidéki kérész életű színházi lapok. Egészséges színházi kultusz helyett beteges személyi kultuszt csinálnak.

Pikantériáikkal megrontják a színpad becsületét. Ártanak a direktor úgyis erősen veszélyeztetett anyagi érdekeinek. Szóval céljuk nincs. Haszontalanok. Nem nehéz hát megjósolni, hogy a nagyváradi színházi sajtó is hamar bemondja a csődöt.

Szabadság 1900. október 18.

301. NYILATKOZAT

E lap tegnapi számában közlemény jelent meg. Becsületes, kötelességteljesítő véleménymondás egy a közönségre tartozó dologról. Véleménymondás egy beteges, szükségtelen valamiről, aminek a neve tegnap óta Színházi Újság. E jogos kritikára, amit mint mindig becsületes újságíró, kötelességből és meggyőződésből gyakoroltam, a nevezett lap szerkesztői üzenetében olyan választ adott, ami mindazt nélkülözi, amivel én a tegnapi közleményt megírtam. Amennyiben pedig a nevezett lap személyemben sértett meg: korlátolt gyanúsítását visszautasítom, a lapocska üzenetének homályos íróját megvetem.

Szabadság 1900. október 19.

Ady Endre

302. GÖRÖG RABSZOLGA

(Sidney Jones operettje. A Szigligeti Színház premierje 1900. október 19-én)

A türelmetlen közönség jóvoltából, aki akarta, sem élvezhette a Görög rabszolga fényes előzenéjét. Mikor a függöny felgördülőben volt, odasúgtam a szomszédomnak:

- Ha Lányi Edit tud táncolni, s a hatásvilágítás nem sajnálja a hatást: a darabnak nagy sikere lesz.

Mert a Görög rabszolgát finom muzsikája sehol sem tudta megőrizni a bukástól. Ott győzött csak, ahol úgy táncoltak benne, ahogy muzsikáltak. Debrecenben egy kis vékony lány, a kis Sárosi Paula kasszadarabbá tette. A Népszínházban Küry sem bírt vele.

Hát a jóslat bevált. Lányi Edit tud táncolni. A fényszórók úgy szórták a fényt, hogy csupa gyönyörűség volt. A Görög rabszolga pedig diadalmasan vonult be a kis új színházba. Határozott, nagy sikert aratott.

A darab. Olyan népszerű sohasem lesz, mint idősebb nővére a Gésák. Az idősebb nővér feltűnőbb szépség. Rafinírtabb, kacérabb. Azok közül az aranyos hölgyikék közül való, akik az inasokat sem sajnálják boldoggá tenni egy indiszkrét szoknyalibbenéssel.

A Gésák muzsikája erősebb, érzékibb, merészebb. A Görög rabszolgáé diszkrét, finom, poétikus. Angol hölgy, akit Párizsban neveltek.

Meséje nem is mese. Úgy gondoljuk, hogy a fordítók csak átélvezték az eredeti szöveget. Talán meg is tartották. De addig-addig etették, táplálták budapesti viccekkel, makaiádákkal és szójátékokkal, hogy a szegény átültetett planta belehalt.

A görög rabszolga: Dioméd (Pintér Imre). Rabszolga, modell, deli és szép. Szebb, mint Pintér Imre. A játékba egészen ártatlanul kerül. Marcus Antonius (Füredi), római prefektus szereti Antónia hercegnőt (Parlaghy Klotild). Antónia nem tud szeretni. Mind a ketten Heliodorus (Szilágyi Dezső), a világbolondító jóshoz fordulnak.

Heliodorus el is bolondítja Füredit, aki remekül tudja bolondíttatni magát, leánya pedig Aspásia, a világbolondítás tehetséges papnője még alaposabban elbánik Antóniával. Elhiteti vele, hogy maga Ámor szállott le az égből a kedvéért. Az Ámor persze Pintér Imre, akit ebben az isteni szerepben rettenetesen félt kedvese, Aspasia (Forrai Ferike), ez az aranyos kis világbolondító. A dologba több ízben beleüti az orrát Archia (Deésy Alfréd) szobrász is, akinek az a dolga, hogy Irisbe (Lányi), a szép és mindig táncoló szobaleányba szerelmes legyen. Végre is addig táncolnak, míg mindenki megkapja a maga párját.

Mert ebben a darabban a tánc a fő. A hosszúruhás, álszenteskedő, vérforraló, ravasz tánc. Azt hirdetik, ezé a jövő. Mi nem hisszük el, míg Párizs jókedvű, dalos cigányokat nevel.

A libretto Offenbach nélkül nem íródott volna meg. Ám azért szegény Offenbachot kár volt szép, örök álmában zavarni.

A zene tán még inkább tánczene, mint a Gésáké. A szereplők végigtáncolják a darabot. A hangszerelés művészete talán a Gésákénál is csodálatosabb. Azok a dalok pedig, amiket szerencsére nem kell eltáncolni, bájosak, finomak és poétikusak. Ilyen például Iris dala, az Aranysziget, a rabszolgadal, az Eljövend az idő refrénű s az a felséges galopp, mellyel a darab is végződik, s melyben benne lüktet a szaturnáliák mámoros, buja, szerető élete, bakhanáliája… A finálék mesés hatásúak, művésziek. A táncok magukban - úgy halljuk, Bérczíné Horváth Irma volt a táncmester - nagyon ötletesek, hatásosak és szépek.

Az előadás. Pompás volt, meglepően gördülékeny, kifogástalanul rendezett.

Azt azonban rosszul tette Somogyi direktor, hogy új díszleteket nem készíttetett. - Néhány telt házzal többet csináltak volna e darabban nagy hatást keltő, fényes díszletek.

A szereplők - általában - brillírozni akartak.

Pintér Imre csak alakja miatt nem volt perfekt Dioméd. De művészettel játszott, énekelt. Igen sok tapsot kapott nyílt színen is. A rabszolgadalt meg kellett ismételnie.

Szilágyi Dezső jókedvű, ötletes, ízléses Heliodorus volt. Erős komikai vénája van, de művész-ember. Énekelni is tud. Határozottan jó estéje volt.

Kevésbé volt azonban jó estéje Parlagi Klotildnak. A debü nem sikerült. Fejedelmi alakja van, szép is, de beszélni nem tud, mozogni nem eléggé, hangja nem túlságosan használható. Mindenesetre ki kell jelentenünk, hogy ez az ítélet nem végleges. A mai estét jobb diszpozícióban megkorrigálhatja a kisasszony.

Forrai Ferike bájos, ügyes, kedves hangú énekesnő. Meg fogják szeretni Váradon. Elég ügyesen táncolt. Ízléses toalettjeiben gyönyörködtünk. Egyik dalát és táncát meg kellett ismételnie.

Lányi Edit ügyesen táncolt. Határozottan fejlődött és tanult a kisasszony. Mai sikere bizonyára nem lesz utolsó.

Füredi rengeteg derültséget keltett. Mulatságos volt az ízlés határai közt. Az elsők közt osztozik a sikerben.

Nagyon jó volt Erdey Berta is, mint felügyelőnő. Deésy Alfréd be tudott illeszkedni az előkelő keretbe.

A kisebb szereplők, tanácsosnők, kórus mind részesei a sikernek. A zenekarnak nehéz feladata volt, de meglepő sikerrel oldotta meg. A színházat teljesen megtöltő közönség nagyon sokat tapsolt. A fogadtatásból ítélve a Görög rabszolga kasszadarab lesz. Holnap megismétlik.

Szabadság 1900. október 20.

303. HÉTRŐL HÉTRE

Egyszerre, hírtelen köszöntött be a csúnya ősz. Testvére a másiknak, a derűsnek, mosolygónak.

Kinevetnének bizonnyal, ha szentimentális nótát zengenék. Elvégre is okos és rendezett viszonyú emberre mit tartozik az, ha süllyed a hőmérő. Semmi beteges ábrándozás, éretlenség. Itt a szezon, tessék berendezkedni!…

*

Az okos és rendezett viszonyú emberek berendezkednek. A telet mintha az Isten is arra teremtette volna, hogy az ember mulasson.

Ám nem éppen túlnyomó az okos és rendezett viszonyú emberek száma. Igen sok bárgyú és rendezetlen viszonyú ember is mer élni. Hogy aztán jön a tél: ezek igen félnek. A fa is drága, a szén is. A hidegnek pedig az a természete, hogy fagyaszt… Egyébként úgy olvassuk, hogy a nagyobb városok némelyikében lesznek már lómészárszékek… Csak a fűtésről gondoskodnának már…

*

Színházlázban van egész Nagyvárad. A megnyitás történetei még mindig aktuálisok. És az az érdekes, hogy a mi fejünk másnak fáj. Inkriminálnak, panaszkodnak a fővárosi és vidéki lapok.

Hibákat lelnek a mi ünnepünkben. Nem is lelnek, csak *találnak*.

Nem baj. Az ünnep szép volt. Emlékezetes. Kereshetik benne a diszharmóniát. Mi nem láttuk. Csak a hétköznapjaink ne csúfolják meg az ünnepet.

*

Megkezdődött Nagyváradon a szezon. Napirenden vannak az afférek. Egyik vidéki lapban olvassuk így.

Afférekről mi még nem tudunk. Egyelőre a kedvesebb afférek vannak napirenden: az ismerkedések.

A színtársulat már-már a népszerűség nyílt tengerére kezd evezni. Hogyne, mikor kedvencek is vannak már, P. Szép Olga körül már egyesült a régi tábor tömérdek újonccal. A gyors hódítás híve: Szohner Olga. S őt látták és imádják. Beavatottak szerint szerelmes lumpot tud csinálni a legambiciózusabb, legkomolyabb ifjú emberből is. Az öregebbekről nem is szólunk. Ők elvégre is azért öregek, hogy hamar lángra gyúljanak. Lányi Edit eredményes toborozást folytat. Ezek a bizonyos afférok…

Három napig bírták a város atyái. Három napig vitáztak a szegénységünk mián. Le is alkudták a közköltőt szerencsésen.

Bocsánat, egy özönvíz előtti anekdota jutott az eszünkbe. Azé a bizonyos emberé, aki a tehenét húsz fillérért kínálta. De csak kötelestül volt hajlandó eladni. A kötélért pedig nyolcvan forintot kért.

Mi is kötélnek álltunk - félünk. A közköltőheccből elég olcsón kilábaltunk, hanem a póthitel, az sokba fog kerülni.

Szabadság 1900. október 21.

304. A MAI ELŐADÁS

A Görög rabszolga mai második előadásában ismét telt házat csinált. Az előadás talán még sikerültebb volt a tegnapinál. Legalábbis gördülékenyebb. - A jós szerepét ma Nyárai játszta. Jó volt, sokat tapsolták. De sok kifogás is hallatszott ellene, hogy agyonmókázott mindent, hogy agyonparodizálta a jós szerepét, amely már maga is paródia, hogy túl sokat ugrált, és nagyon fiatalos maszkot öltött, és még egész csomó többé-kevésbé nagyképű kifogás. Mi azt hisszük, egyetlen hibája volt Nyárainak: az, hogy semmiképpen nem akart hasonlítani Szilágyihoz, aki tegnap játszotta a jós szerepét. Mindenben az ellenkezőjét csinálta annak, amit Szilágyi tett, hogy mondjuk negatív képet csinált a Szilágyi pozitív képéből. Márpedig ezt még az olyan igazi, nagy talentum sem teheti, mint Nyárai.

Elvégre a szerep ugyanaz, és habár Nyárainak sikerült kiemelni azokat a helyeket is, amelyeken Szilágyi átsuhant, nem volt képes elfelejtetni, hogy a szerep egyéb részeiben Szilágyi természetszerűleg nagy hatást ért el. A semmiből tudott valamit csinálni Nyárai, de nem tudta eltüntetni a valamit. Pedig kár ezért az erőlködésért, mert csak túlzásokba vitte őt, amelynek voltaképpen semmi haszna nem volt, és amellyel csak elfecsérelte az ő bámulatos komikai erejét. Különben, amint említettük, nagy sikere volt.

A többiek jók voltak, mint tegnap. A bájos Forrai Ferike éneke, a graciózus Lányi Edit tánca elragadta a második előadás közönségét. Parlagi Klotild - sajnos szintén olyan volt mint tegnap.

Itt említjük meg azt is, hogy Somogyi direktor arról értesített bennünket, hogy a díszletek igenis az utolsó darabig újak. Az értesítést szívesen vesszük tudomásul, és a magunk részéről csak azt fűzzük hozzá, hogy teljes jóhiszeműséggel írtuk azt, amit írtunk, mert az első felvonás díszletei olyanok, mintha csakugyan Julius Cézár korában készültek volna. Készséggel elismerjük viszont, hogy a többi felvonás díszletei nagyon szépek.

Szabadság 1900. október 21.

305. PROGRAM SZERINT

A fő a programot betartani. Előbb a zsidóval bánjunk el, azután jöjjön sor a kálvinistákra. Ez a klerikális program.

Ezt a programot mostanában összezavarták. Hiszen a zsidókkal még éppenséggel nem bántak el, s már a műsor második pontjánál tartanak. Hogyan, mi okból - nem tudjuk. Annyit látunk csak, s már régen látjuk, hogy a néppárti sajtó nap-nap után nyíltan vagy burkoltan az antiszemitizmust megtoldta protestánsgyűlölettel. Ezer példából csak egyet vagy kettőt: Mikor a debreceni ifjúság meghozta ismert határozatát, az Alkotmány fogát vicsorítva gúnyolódott a „Lipótváros és a kálvinista Róma ölelkezésén". Az erőltetett taps nem tudta elnyomni a szitkot, amely az egyformán gyűlölteknek a fejök tetejét kereste.

Most meg azt hirdetik, hogy [a] kálvinizmus halálnapjai közelegnek. Pusztul és vész. Rosszindulatúlag, célzatosan citálják a kálvinista egyházi élet nagyszívű alakjainak szavait. Még sajnálkozni is próbálnak. Sajnálkozásuk is olyan, mint örömük: tettető hazug.

Csak két példa, de ezer és ezer van. Klerikális helyről pattant volt ki a Vörösmarty-ünnep eszméje is. A klerikális tervekkel szemben gyanakodó vagyok. Gondolkoztam. Mit akarnak ezek *most* evvel az ünneppel? Vörösmarty nagy volt, de voltak nekünk nagyobbjaink is. Voltak nagy költőink, kik közelebb vannak hozzánk időre is, hatásra is… De Vörösmarty

véletlenül katolikus volt. Kegyeletet hazudnak hát, s tüntetnek a halottal az élők ellen. A halottat kijátsszák a halottak ellen. Mi persze könnyen felülünk. A Vörösmarty-ünnep - akárki meglássa - katolikus ünnep lesz, mint ahogy nem a katolikusok, hanem a klerikálisok lefoglalták a keresztyénség évfordulóját is katolikus ünnepnek.

Kiss Áront, a tiszántúli ev. ref. kerület nemes, agg főpásztorát egy országért nem írta volna *püspöknek* egy klerikális lap sem, mikor a főrendiházban mint korelnök elnökölt.

Még az ilyen kicsinységekben is kimutatják engesztelhetetlen gyűlöletüket.

Hiszen tudtuk mi ezt. Nem is ezen csodálkozunk. De hogy nem tartják be most is a programot?…

Szabadság 1900. október 24.

ae.

306. A HÓDÍTÓ SZÉP

A barna arcú Jukantor herceg, Kambodzsa királyfia jut az eszembe.

Napkeleti, ragyogó országából, melynek bársonyos füvét, pompázó virágát francia légiók tapossák, Párizsba jött a délceg királyfi. Kétezer éves büszke családjának első sarja, ki észrevett, felkeresett bennünket, szánalomra méltó nyugati páriákat…

Fehér elefántján nem indult boulevard-sétára Jukantor herceg. Nem bámultatta meg gyémántos fövegét. Az opera szépeit sem léptette el maga előtt. Semmiképpen sem tett úgy, mint azt mi, civilizált nyugatiak, minden egzotikus princtől elvárjuk. Jukantor herceg hetekig nyelte a párizsi port, füle belefájdult a kiállítás világpiacának durva lármájába, nézett, vizsgált, gondolkozott, tanult. Meg akarta találni a bölcsesség kövét. Tudni akarta, miért büszke, miért dölyfös, miért tirannus a nyugati fehér. Tudni akarta: mi joggal taposnak francia légiók Kambodzsa szűz mezején. Miért jött idegen faj büszke úrként oda, hol boldog nép fölött, buja napsugaras, paradicsomországban boldogan uralkodik kétezer év óta egy család, melyet az ég küldött választott népe számára. Ezeket akarta megtudni és számon kérni Kambodzsa hercege.

Mikor eleget látott és tudott, felment a francia közvélemény imperátorához. Felment a Figaro szerkesztőségébe. Megírta a maga igazait. Napokig erről beszélt a forrongó Párizs.

Két kultúra csapott össze - írja Jukantor herceg. Az önöké, az új s a mienk, a régi. Két világ keresi az igazát: az önöké és a mienk. Két világ nem érti meg egymást: az önöké és a mienk. Nem is érthetik meg. Mink a természet édes gyermekei vagyunk. Önök a mostohák. Minékünk süt a nap, mienk a fény, a meleg. Önök a föld méhét rabolják meg fekete, melegítő kőszénért. Mi játszva szedjük a datolyát, kegyes hozzánk édes természetanyánk. Nálunk nincs éhező, nincs szomjúhozó. Önök egymást tiporják le a kenyérharcban, s mégis éhezik annyi millió. A mi vallásunk az öröm és a kibékülés. Az önöké az eredendő bűn s a folytonos küzdés. Nálunk a *szép* a cél. Önöknél a *gyomor megtöltése*. Nálunk a semmittevés erény, az álmodozás divináció. Önök az embert lealacsonyító *munkát* tették *erénnyé*, az *álmodót*, az istenek igazi kiválasztottját léhűtőnek tartják.

Mi boldogok vagyunk, önök boldogtalanok. Mi az élet *művészei* vagyunk, önök szerencsétlen kontárjai. Nem értjük meg egymást. Mi legalább sohasem fogjuk, s nem is *akarjuk* megérteni önöket.

…Jukantor herceg jutott hát eszembe. Ő talán még most is ott bolyong Párizs labirintjei közt, de nekem úgy tetszik, hogy ő a mi szívünkké, lelkiismeretünkké vált.

Úgy van, úgy. Nekünk a munka jutott. Harc a kenyérért, ez a mi sorsunk. A mi életünknek minden eseménye - egyéné vagy tömegeké - *egy kisebb vagy nagyobb darab kenyér*. A mi életharcunk riadója a *gyomorkorgás*. Reményünk: a percnyi jóllakottság. Alkotásunk: a gyomorért folytatott munka glorifikációja. Hitünk: a jóllakott örök nyugalom. Költőink nem azt zengik, hogy lesz még boldogabb életünk is. Minden biztatásuk: a *küzdve küzdés…*

Ám vannak álmodóink is. Hiszen álmodni néha mind álmodunk. Álmunk: *a szép*. Örök álmodóink: *a művészek*. A művészet nekünk, a legsiralmasabb életharc osztályosainak: minden vigasztalásunk, szent *hitvallásunk*.

És *itt* van igaza a nagy orosz szentnek. A művészet: *mindannyiunké*. Közös, egyetlen vigasztalásunk. Ne legyen az életnek egyetlen durva, szürke foltja sem, amelyet legalább ne *szeretnénk* a művészet szent zománcával bevonni.

Óh, nem olyan őrület ez, ami felett mosolyoghatnak az úgynevezett komoly emberek.

A legnagyobb jóltevője az emberiségnek, kit áthat ez a szent őrület. Ki kell terjeszteni a művészet szent hatalmát. Közkinccsé kell tenni a művészet áldásait. Elő kell segíteni a szép hódítását. Boldoggá, nemessé, harmonikussá kell tenni az emberi szívet. Meg kell jutalmazni az örökös küzdés harcosát, az élet elcsigázott mostoháit.

Legyen áldott minden törekvés, mely ezt a célt szolgálja. Legyen áldott, ki a művészetért s így az emberi szívért cselekedik. Legyen áldott minden álmodó!…

Szabadság 1900. október 25.

A. E.

307. A FILOZOPTER MINT OLYAN

- Hogy gyógyíthatjuk a tanárhiányt -

Még ez év augusztusában emlékeztünk meg egy érettségit tett jeles fiatalember leveléről, melyben keservesen panaszkodott, hogy mindjárt az első életbelépésnél tapasztalnia kell, hogy protekció nélkül senki sem boldogulhat.

Pedig ő csak filozopter akart lenni. Érettségi bizonyítványa csupa jeles. De ő nagyon szegény fiú. Folyamodott a budapesti Eötvös Kollégiumba. Nem vették fel, ha mégolyan jeles ember is. Nem volt protekciója.

A fiatalember Kolozsvárra került filozopternek. Némi kedvezménnyel felvették a református teológusok internátusába. De ő ezt a fizetséget sem tudja leróni. Nem képes keresethez jutni. Mert filozopter, s mert ott sincs protekciója. A kolozsvári Újsághoz fordult most. Panaszos levelét mi is leközöljük, hátha lesz valami eredménye. A szomorú levél így hangzik:

„A bölcsészkari hallgatóknak - kik az egyetemi polgárság kasztjában a páriákat képviselik - népszerű s kicsinyelő neve: a filozopter.

Az olvasók egy jó részének szánakozó mosoly jelenik meg ajkán, s bizonnyal olvasatlanul hagyja e cikket. Az érzékeny szívű bakfisok (ami különben a legnagyobb bajunk legyen) legalább egyértelemmel fognak így cselekedni. És méltán!

Egész más volna, ha a jogászokról, azokról a fess fiúkról volna szó! De kérem, filozopterekről. Nem nevetséges-é?

Hát bocsánat, nagyrabecsült hölgyeim és uraim, hogy ez alkalommal az én fajomról szólok. Mert meg kell vallanom, hogy én is az vagyok.

Erre a pályára ugyanis tudvalevőleg - többnyire csak szegény és szorgalmas emberek szoktak jönni, mert legkönnyebben kaphatnak tanítványt, segélyeket - ha érdemesek reá.

Ezen hitemben megrendített ugyanaz a körülmény is már, hogy az Eötvös Kollegiumból - protekció hiányában - színjeles érettségim mellett is visszavertek, de annál nagyobb bizalommal voltam a tanítvány-kapásban itt, Kolozsváron, hová a gimnáziális évek alatt tanításból megtakarított kis összegben bízva lejöttem.

Úgy gondolkoztam, hogy Kolozsváron van vagy 1000 középiskolai s 2-3 ezer elemi iskolai tanuló. Ezek közül majd csak akad nekem is privát tanítványom.

S mit tapasztaltam? Ha kat. iskoláknál kopogtattam, azt felelték: tanítványt nem adhatnak, mert „kálomista" vagyok; az unitáriusoknál azzal utasítottak vissza, hogy nem vagyok unitárius: saját felekezetemnél a bentlakók kapnak csak tanítványt.

Azután próbáltam magánúton jutni tanítványhoz. Olyanféleképpen utasítottak vissza, hogy mi, tanárjelöltek társadalmi (értsd: a divat) tekintetében kifogás alá esünk, s el vagyunk maradva.

Hiszen, kérem, tudom én azt, hogy mi a fokozott szempontból (divat) kifogás alá esünk, igen nagy kifogás alá. Azt is tudom, hogy mi csak tanításra vagyunk képesek, de már a szellemesen sziporkázó társalgót vagy mulattatót nem adhatjuk. De ennek sem mi vagyunk az okai.

Oka a nyomor s az élet, mellyel - különben is sok munkát kívánó pályánkon - legtöbbünknek küzdenünk kell.

S így aztán arra a szomorú, de tényleges tapasztalatra jutottam, hogy mi tanárjelöltek még a tanítványok elnyerésében is prostituálva vagyunk hallgató kollégáinktól! „Risum teneatis?…"

Próbáltak ezen már karunk tanárai is változtatni: de hiába, mert a társadalom közönyösségén és ferde nézetén minden iparkodásunk megtörött.

Azt hiszem, hogy senki sem fogja szavaimat félre-, illetve osztálygyűlölségre magyarázni.

Sem irigy, sem gyűlölködővé nem tudott tenni még a nyomor.

Nem az bánt engem, hogy többnyire jogászok jutnak tanítványhoz: hiszen szegény ember azok között is van, hanem az, hogy olyanok is jutnak, kik a kapott összeggel csak a kávéházakban költenek többet el, míg mi olyan helyzetben vagyunk többen, hogy minden kereset híján abba vagyunk kénytelenek hagyni tanulásunkat.

Ellenben a lapok vezércikkei s a miniszterek expozéi továbbra is panaszkodni fognak a tanárhiány miatt, s nem tudják okát adni annak, hogy az újabb nemzedék annyira távol tartja magát e pályától, „melyen pedig igen könnyen érhetnének célt".

Hogy pedig ilyen helyzetben vagyok, annak őseim könnyelműsége az oka. Ha ők egy kicsit takarékosabbak lettek volna, most én is magas cipősarkam, gumi köpenyem s makaróni nadrágom révén rég tanítványokhoz jutok, hogy azzal is többet áldozhassak vala a hazai kávéházi és vendéglős ipar fellendítésére…

Így azonban vagy haza kell mennem az ősi vármegyémbe diurnistának (ehhez ti. protekció nem okvetlen kell), vagy egy hirdetést kell közzétennem a lapokban, hogy „Egy tanárjelölt előkelő házakhoz ajánlkozik komornyiknak vagy bármely megfelelő alkalmazottnak. Egyedüli kívánsága, hogy az előadásokra is eljárhasson.

Kolozsvár, okt. 31.

Ady Lajos”

Így hangzik a filozopter levele, mely gyönyörű harmóniában van ugye a közoktatásügy érdekében elhangzó nemes, nagy beszédekkel? Mindenesetre ezt a levelet dugják el a tanár urak tanítványaik elől, mert aligha lesz kedve egynek is bizonyítványra törekedni.

Szabadság 1900. november 1.

308. A REFORMÁCIÓ

Ködös, borongó ősz napján, ma ünnepet ült az Istent kereső szabad emberi lélek.

Ködös ez az ősz. Mintha ránk nehezedett volna négyszáz esztendőknek minden borongása. Sötétlik, fellegzik. Az égen szomorú ború. Nehéz, kísérteti a levegő. Azt mondják, hogy az emberi lelket megkísértik ismét alvilági árnyak. Sokan a gályarabok énekét is hallják. Arbues is szitkozódik valahol mélyen - így beszélik… Én látom a ködöt, s gyenge szemmel is átszegezem. Hallani azonban még mindig csak a diadalmas himnuszt hallom. „Erős várunk nékünk az Isten!…”

És hallom azért, mert én újra bízom az emberi lélek rendeltetésében. Mert engem szívóssá, erőssé tett ez a köd.

Mondani fogják, hogy a vallás fanatikusa vagyok. Pedig engem csak véletlenül környékeztek világosult lelkek. Én a reformációban nem új vallások összeütését, hanem az emberi lélek diadalát látom!

Hogy ez az ünnep csendes, kicsi volt, annak a terjedő köd az oka. Így van, így van. De hogy ezt az ünnepet mégis megülték, ez a világosság ködbe-boríthatatlan dicsősége. Így van, így van!… És így fog lenni örökké! …

Ködös, borongós ősz napján, ma, nem egy vallás hívei ünnepeltek. A mai ünnep mind-annyiunké volt, kiket rettenteni akarnak a ködben gomolygó árnyak…

Nem félünk, mert az emberi lélek, *az ember*, lenyűgözhetetlen, és énekeljük:

Erős várunk nékünk az Isten!…

Szabadság 1900. november 1.

ae.

309. TANBETYÁROK ÉS SAJTÓBANDITÁK

Gábel Jakab úrból nincs kedvünk közéleti alakot csinálni. Szegény helyi közéletnek elég baja van így is Gábel Jakab úrral. És mégis kénytelenek vagyunk Gábel Jakabról írni. Gábel Jakabról, aki már minden volt, még *notabilitás* is.

Előre látjuk, hogy Gábel Jakab úr becsületes írásunkért gorombáskodni fog. Tehát előre kijelentjük, hogy mi most elmondjuk Gábel úrról a véleményünket. Beszélhet aztán Gábel úr, amit éppen akar. Őneki egyetlen erőssége a gorombáskodás. Tehát jól teszi, ha gorombáskodik… Az emberére - arra tudniillik, aki egyedül veszi majd őt komolyan - előbb-utóbb rá fog találni. Ma még mi is komolyan vesszük, mert megérdemlik ezt tőlünk azok, akik-félrevezetve - őt komolyan veszik.

Ismerik ugye a *tanbetyár-affért?* Kozma Andor kezdte. Tóth Béla folytatta… Ni! Dehogy is Tóth Béla! Folytatták azok a tanítók, akik hátrafordították a fejüket a tanbetyár megszólításra. Sajnos beugrott egy sereg tisztességes tanító is. Talán éppen azért, mert a mi lehetetlen társadalmunkban lenézett fajta a tanítói fajta is. A lenézett fajták pedig érzékenyebbek a koronás felségeknél is. Megértjük ezt mi, hírlapírók…

Gábel Jakab pedig - bizonyosan szabad jeggyel - sietett fel Budapestre, ahol őt még kevésbé ismerik. Sietett, hogy kivágja élete legnagyobb szellemi produktumát! a *sajtóbandita* szót…

A nagyrőcei tanító urakat csak sajnálom. Ők igen nevetségesek szegények, mikor azon csodálkoznak, hogy Tóth Béla *büszke a* maga kultúrai munkásságára. De Gábel Jakabot sajnálni nem tudom. Gábel Jakabtól senki sem kért szegénységi bizonyítványt. Ő állott vele elő - magától…

Tudjuk, mi volt a Gábel úr célja. Ebben az emberben a rombolás lakik. A rombolás *szelleme* van olyan dicsőséges, mint a teremtésé. Heine, Byron a legfényesebb romboló lelkek. Gábel Jakabot csak a *fizikuma* készteti a rombolásra. A gráciák - leider - elmaradtak…

Tóth Béla és bandita-társai felette vannak Gábel úrnak. Nincs az a káromkodás, amivel lehúzhatja őket magához. Mert Gábel úr ezt remélte…

Kimondjuk, hogy Tóth Bélának igaza van. S tudomásul adjuk, hogy ezt a véleményünket osztja minden tisztességes tanító. Lehet, talán úgy is van: Tóth Béla hírtelen és erősen mondott véleményt, a *visszaütés* tanácsát pedig ő is bánja, de mit változtat ez az ő igazán!…

A magyar tanítóság érdemeinek védelmére kelni még tanítónak sem szabad. Mert úgy tűnnék fel, mintha ezek az érdemek kétségbe vonhatók lennének. Pedig nem azok.

Ez csak hiba. De eltemető bűn egy magyar tanítónak úgy viselkedni, mintha annak idején már a második elemi osztályból ki kellett volna maradnia.

…De mit beszélem én ezt Gábel Jakabnak, akinek a *fizikuma*, csak a fizikuma, megkívánja a rombolást… Végeztünk!…

Szabadság 1900. november 4.

ae.

310. ÉLJEN AZ ERKÖLCS

Berlinben van - így szól a nóta -
Naponként legtöbb pásztoróra
S az erkölcs Berlinben dühöng…
Nálunk a helyzet már különb:
Az erkölcsöt Várad is óvja,
De az nincsen papírra róva:
Naponként hány a pásztoróra?…

Saját külön házi poétánk verselt vala így, mikor annak idején a váradi színügyi bizottságot kissé túlságosan megszállta a morál. Azóta már nagyot haladtunk az erény rögös, tövises, de szép útján. A jövő történetírói számára élünk. Erkölcsi piedesztálunkra tisztelettel fog feltekinteni a késő utókor. Róma megdől, rabigába görnyed. Mi szilárdan állunk, s nem félünk az erkölcstelenség rabigáitól… Morális képtárlatunk labirintusában láttuk ma a jövő Nagyvárad egy részét. Nyílt arcú, kedves, gimnazista ifjak. Vezetőjük komoly paptanár.

A *szép* templomában látni ezeket a fogékony, fiatal szívű gyerekeket, felséges dolog. Áhítattal követték tiszteletre méltó tanárjukat, aki lelkesen igyekezett szíveikhez hozni egy-egy szép kép beszédét.

A hátulsó sorokban nem figyelnek a magyarázatra. A gyerekek izgatottan sugdosódnak. Mintha tervelnének valamit.

Előbb egy-kettő oldalog el. A terem túlsó része felé mennek. Erre többen vesznek bátorságot. Néhány perc múlva csak félannyian hallgatják a lelkes előadást.

A terem másik szélén foglalt helyet a szecessziót csinált lelkes ifjúság. Mintha egy elzárt, elfüggönyzött helyet akarnának megostromolni. Vajon mit akarnak e lelkes ifjak? Roskovics nemes királyalakjai lelkesítették-e fel őket?

Kerülgetik a rejtélyes fülkét. A merészebbek be-bekandikálnak. A tűzoltóknak is feltűnik a dolog. Egy délcegebb ifjú pár percnyi tanácskozás után előállott:

Kernstok képét akarnók megnézni. Általános helyeslés. De némi aggodalommal tekintgettek a terem másik vége felé.

- Nem lehet kérem, csak felnőtteknek.

A délceg ifjú arca olyan megbotránkozó kifejezést ölt, hogy a tűzoltó kénytelen szót emelni félremagyarázott szavai címén.

- Csak ötödik gimnazistáktól fölfelé lehet megtekinteni.

Az ifjú sereg nagyon ifjú részén levertség látszik. Egy részük azonban páronként büszkén vonul be a fülkébe. Benn félhomályban áll a *Szerelem*. Szent ég, mennyi mindent látnak ezek a lelkes, fogékony szívű ifjak, ami nincs a képen!…

A künnrekedteknek alig tudnak eleget beszélni. Azok persze sóvárogva, irigyen hallgatják. Elhat a kis terem másik szélére is. A csapat mind nagyobb lesz. Utoljára a tűzoltók erőszakkal kénytelenek a lelkes ifjúságot eltávolítani, akiknek beszélhet az ő tanáruk aztán később akármilyen lelkesen a Roskovics képeiről. A fülke félhomályára gondol valamennyi.

A fülkében benn pedig van egy szép kép, a Kernstok *Szerelem* című képe. A többi képek közt meg sem látta volna tán a lelkes ifjúság. Így meg csodálatos dolgokat tud beszélni róla!…

Szabadság 1900. november 7.

311. A NÉPPÁRTI IFJAK ÚJABB CSÍNYE

Közismert dolog, hogy milyen állapotok uralkodnak ma már úgy a budapesti egyetemen, mint az Egyetemi Körben és sajnos a vidék pár szerencsétlen helyén is a néppárti ifjak égisze alatt.

Ott, ahol eddig valláskülönbségre való tekintet nélkül békességben éltek a kollégák, ott most a felekezetieskedés kérdése nap-nap után a legnagyobb és legelkeseredettebb harcot idézi elő.

Ezeknek az állapotoknak a megszüntetésére törekedett az ifjúság szabadelvűen gondolkodó része a múltban, s törekszik most. A legutóbbi egyetemi köri választmányi gyűlésen történt azután, hogy a néppárti áramlattal szembeszállva, az annyiszor hangoztatott tárgyilagosságban bízva a volt nemzeti párt részéről - Szundy Károly azt az indítványt tette, hogy válassza meg a kör Kiss Áront, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspökét dísztagjául.

Megteszi kötelességét ezzel a kör azon mulasztással szemben is, amit már a *debreceni kongresszus után* meg kellett volna tennie Kiss Áronnal mint az ifjúság ügyei iránt annyira melegen érdeklődő nagy férfiúval szemben; másrészről pedig ez lesz legszebb példája annak, hogy a felekezetieskedés ki van zárva a körből. Mert ha elküldi képviselőit a kör a Szent Imre Egyesületbe, megválasztja Császka kalocsai érseket - minden más különös megokolás nélkül, meg kell akkor tennie más irányban is a hasonló lépéseket.

Mert azt csak a kör vezető ifjai sem merik állítani, miként mindez nem felekezetieskedésből történt.

A néppárti ifjak előbb akadályozták a kérdésben való határozathozatalt, majd a következő ülésen, melyet az indítványozó távollétében s *értesítése nélkül* hívtak össze, az indítványt egyszerűen visszautasítottnak mondták ki, s tárgyalás alá nem bocsátották.

Ifj. apsai Mihályi Péter, az Egyetemi Kör elnöke még mindehhez nyilatkozatot tett közzé a M-g és A-ny című lapokban, feltüntetvén magát s az E. Kört a felekezetiesség legnagyobb ellenségének.

Az A-ny pedig védelmébe veszi Kiss Áron püspököt!!

Igazán ezeknek a korlátolt, néppárti ifjoncoknak a stiklijeivel unjuk is már a foglalkozást. Észre térítésük lehetetlen.

Stréberkedő kedvüket növeljük, ha komolyan foglalkozunk velük. Csinálják ők csak nyugodtan kis játékukat. Elvégre az ő kicsinyes hecceik legfeljebb csak érdekes tünetek. Veszedelmeseknek éppenséggel nem veszedelmesek.

Szabadság 1900. november 9.

312. PÁRBAJOZÓ KERESKEDŐSEGÉDEK

A mi előítéletes társadalmunkban jólesik látni, ha egy fél lépést is hódít a nemesebb emberiesség. Ha a korlátlanság kénytelen a maga karámját egy kicsit kisebbre építeni.

Mikor az aradi eset, az a bizonyos kereskedősegéd-írnok-affér, napirendre került - akik csak tartunk valamit az agyvelőnk függetlenségéről, felháborodva láttuk az iroda-gavallérság pöffeszkedését, legveszedelmesebb őrületét a speciális magyar lovagiasságnak.

De éppen olyan nagy örömmel láttuk a jobb ügy győzelmét is. Nem azért, mert a kereskedő-segédet felszabadították a kardra, hanem hogy a kard itt egy szamár előítélet legyőzését jelentette.

Eddig rendben megvolnánk. Aradon társadalmi szankciót nyert egy elv, mely elfogadható intelligenciájú emberek előtt úgysem volt problematikus. Ismételjük: nem azért örültünk, hogy, íme, ismét megszaporodott a párbajképes gavallérok száma, hanem azért, hogy csatát vesztett ismét egy hülye előítélet, mely a *mostani* - ha ugyan van ilyen - magyar középosztályt mindig tartózkodóvá teszi legméltóbb, legszebb jövőjű faktorától, a magyar kereskedőségtől…

Nálunk azonban a legszebb győzelem sem győzelem. Kapjuk a hírt, hogy egy kereskedősegéd minden elfogadható ok nélkül párbajra hívott egy debreceni tudós professzort, általunk is ismert, becsült alakját a közéletnek. A tanár, aki családapa, kikerülhette volna a fegyver elé állást. Nem tette. Félt, hogy félremagyarázzák. Előkelő felfogása még a gondolattól is írtózott, hogy meg nem verekedését előítéletnek, elfogultságnak találják venni. Kardot mért az ellenfelével, s összevágta… Nem tudjuk, ma vagy holnap nem kapunk-e más helyekről hasonló híreket. Nálunk a legnemesebb elvek sem terjednek, de a legostobább példa is majmolásra várhat… A kereskedősegédek most már, ha kell, ha nem kell, csinálják a becsületbeli ügyeket…

Mennyivel nemesebb volna, ha most, a társadalmi előítéletek legyőzésével, tehát önelhatározású, igazán gavalléros meggyőződéssel példát mutatnának a valódi és nem okvetlenül párbajozó lovagiasság nyegléinek!…

Milyen szép volna ez, s milyen joggal elvárhatnók azoktól az ifjú kereskedőktől, kiket mi inkább tartunk a jövő Magyarországnak, mint az egyetemek és akadémiák nagy részben korlátolt és nyegle ifjait!…

Szabadság 1900. november 10.

ae.

313. NÉVTELEN LEVELEK

A vármegye egyik városkájában, B.-Újfaluban felfordult világ van. Az embereket rémület tartja fogva. Mindenki gyanakodva néz a másikra. Mintha fertőzéstől tartana mindenki… Egy őrült vagy egy gazember tartja szörnyűséges izgalomban a városka honett, csendes társadalmát… Egy idő óta B.-Újfaluba is belopódzott a társadalmi betegségek legundokabb fajtája: a *névtelen levelek* írogatása.

Húsz-harminc család van kitéve annak, hogy majdnem nap mint nap kapja az arcátlannál arcátlanabb hangú és vádú leveleket. Kapnak olyanok, akik elég gyengék a gyalázatos intrikákat komolyan venni, s emiatt felzavartatni engedik családi életöket, elveszítik munkakedvöket. Volt olyan is, ki már *hetekig tartó súlyos betegségbe esett*.

Így írják nekünk Újfaluból. S írják, hogy haszontalan minden kutatás. A levél íróját vagy íróit nem bírják kikutatni. A helyi lap gyilkosan erős cikket ír az ismeretlen gazember ellen. Persze annak van esze, hogy ne jöjjön elő. Szóval minden úgy megy, mint nagyon sok helyén szép és kedélyes hazánknak. Nem tudunk új tanácsot adni az újfalusiaknak sem. Rekriminálva ismételjük az egyetlen régit. Mért nem dobta el elolvasatlanul mindenki az első levelet? Mért nem teszik legalább most ezt?… A mi vidékies kicsinyességünk s pletykakedvelésünk teremtik meg ezeket a levelező gazembereket. Méltóztassék tehát higgadtan gondolkozni, eldobni a kapandó s elfeledni az eddig kapott leveleket, méltóztassék teljesen negligálni gazember urat vagy úrhölgyet, s akkor gazember [úr] vagy úrhölgy el fog hallgatni. Sajnos, hogy Önök ki vannak téve annak, hogy gazember úr vagy úrhölgy fog kedélyes diskurzus közben a napirendre térés után felsóhajtani:

- Na, csakhogy megmenekültünk ezektől a szörnyűségektől.

Mindegy. Más gyógyszert nem ajánlhatunk az újfalusiaknak. Egy volna még, de abból talán csak kétszáz év múlva lesz valami. Ezt így hívják: *intelligens társadalom*. Hogy ezt a gyógyszert még nem lehet használni, arról nem tehetnek az újfalusiak.

Szabadság 1900. november 14.

314. DEBRECENI CSENDÉLET

Ma hajnalban egy expressz levelet kaptunk egy debreceni laptársunk szerkesztőségéből. A levél tudósítás a legújabb debreceni botrányról. A tudósítást a személyes reflexióktól megtisztítva, itt közöljük.

Sajnálatos botrány színhelye volt tegnap délután a debreceni színház igazgatói helyisége. Lőw József hírlapíró a színházba indult egy jó barátjával, midőn Komjáthy János színigazgató egy szolgával arra kérte Lőwöt, hogy legyen szíves hozzá, ti. Komjáthyhoz egy szóra bemenni. Lőw egész gyanútlanul engedett a Komjáthy kérelmének, s bement az igazgatói irodába. Komjáthy itt kérdőre vonta, hogy ő írta-e a Komjáthy-Benedek-affér befejezéséről szóló tudósítást a pesti lapok részére? Lőw igenlően válaszolt, de nyomban kijelentette, hogy ami téves van a tudósításban, amiről ő nem tehet, szívesen rektifikálja. Komjáthy azonban haraggal rivallt Lőwre „Inkább öljük meg egymást, minthogy ország-világ előtt meghurcoljanak!", s ezzel *Lőwöt tettleg inzultálta*. Lőw József ma reggel Rásó János és dr. Berger Andor által fegyveres elégtételt kért Komjáthytól, s az ügy most elintézés alatt áll.

Ez a tudósítás. Azóta újabb részletekről értesülünk. Debrecenben óriási a kavarodás. Az újságírók értekezletet tartanak ebben az ügyben. A segédek tárgyalnak. A levegő puskaporos. Újabb afférok várhatók stb., stb. Tekintettel arra, hogy az affér előreláthatólag országos port fog felverni, mi is hozzá akarunk szólni, távolról sem érintve persze az ügy lovagias elintézés alatt álló részét.

A Debreczen afférján kezdődött a dolog. Ekkor verekedett meg Gulyás professzor és Lovas kereskedősegéd. E lap hagyományosan erősen „kezeli" a színházi dolgokat. Komjáthy igazgató védelmet kért a támadások ellen Benedek dr. szerkesztőtől. Benedeket sértette a levél, s magyarázatot kért. Az affér híre elterjedt. Lőw József megtáviratozta a hírt egy kőnyomatosnak. Az igazság pedig az, hogy Lőw József helytelenül és a valósággal ellenkezően publikált egy elintézést még nem nyert lovagias ügyet. Erre vonatkozott a Szabadság tegnapi számában Benedek János dr. levele.

Ebből keletkezett a legújabb botrány, melyről csak röviden mondunk véleményt ezúttal. Ismerjük a debreceni viszonyokat. Ott évenként kitör a botrányláz. A sajtó valósággal obstruál a színháznak. Pedig ha Komjáthynak vannak is hibái, az efféle hajszákra nem szolgált. A vidék nyomorúságos színügyi viszonyai közt meg kell becsülni egy nobilis, áldozatkész, lelkes színigazgatót mint Komjáthy János. Megértjük, ha az igazi vagy bedisputált üldöztetés magánkívüli állapotba hozta. Elvégre ő is ember. De megértjük a hírlapírók felháborodását is. Kár volt a dolgot ennyire hozni. Szeretnők, ha a botrányt úgy intéznék el, hogy lecsillapodnának a felzaklatott kedélyek. Elég volt már a botrányokból…

Szabadság 1900. november 14.

315. SZÍNIGAZGATÓ ÉS KRITIKUS

Régi témám: ezer akadálya volt, hogy eddig meg nem írtam. A debreceni affér kényszerít most rá s azok a hírlapi közlések, amik erről az afférről szóltak.

Nagyon érthető, ha a mi dolgainkról a budapesti lapok mindig rossz referádákat hoznak. Akik ezeket a referádákat gyártják, a legsötétebb Budapesten nőttek fel, s a legsötétebb Otthon-

körben nevelődtek ki. Ott persze a világot homorú lencsével nézik. Az Otthon alakjai, ezek a kis furcsa újságíró emberek, az élet legmulatságosabb alakjai. Minden hivatottság, minden képesség nélkül mondanak véleményt mindenről. S ezt a véleményt Thury Zoltán-i lendülettel disputálnák rá a legjózanabb emberre is.

Így tették a debreceni affér ügyében is. Halvány dunsztjuk sincs a mi dolgainkról, a mi helyzetünkről, a mi viszonyainkról: ám Komjáthy János színidirektor, ellenben Lőw Jóska és consortes újságírók. Az Otthon rövidlátó emberei szerint tehát Lőw Jóskáéknak van igazuk.

Ezek az urak nem akarnak tudni, nem akarnak számolni. Mit tudják ők, micsoda Debrecenben vagy Nagyváradon a színház és a sajtó. Képesek-e ők leszámolni avval, hogy itt, vidéken mi, újságírók és színészek, olyan kevesen, ahogy vagyunk, emberségesebb, becsületesebb, tisztességesebb munkát végzünk, mint ott fent ők valahányan!… Mit tudják ők, hogy mikor csupa unalomból „elintézik" a mi ügyeinket, tulajdonképpen megbénítják a mi munkás kezünket!… Nem tudják, nem akarják tudni.

Az ő „mucsai" példázgatásaik, az ő Otthon-beli kétes szellemességeik többet ártottak nekünk azoknál a kicsinyes bántalmaknál, amiknek mi itt, vidéken nap mint nap ki vagyunk téve.

Legközelebb Komjáthyt ütötték. Ám holnap Somogyira jöhet sor… Mi közük nekik a mi ügyeinkhez?… Pardon?… Miért teszik a mi utunkat göröngyösebbé? Miért szólanak olyan dologhoz, amit nem ismernek?… A mi kritikusaink - némely Otthon-beli kitanított kivételével - nem húznak tiszteletdíjat a színházaktól. A mi direktoraink nem csinálnak bűnbar… - bocsánat - Magyar Színházat a színházainkból… Mi önzetlenül, szegényen, szörnyűséges *nehézséggel* (ne méltóztassék majd esetleg ebből viccet csinálni) végezzük a mi kötelességeinket. Komjáthy Jánosék nem érnek rá öngyilkossági kísérleteket elkövetni csinos színésznőik lakásán. Lőw Jóskáék pedig nem csinálnak a színházból üzletet.

Ha a munkánkról nem vesznek ott fenn tudomást, hagyják el az afférjainkat is. Szenzációsabb dolgok történnek a fővárosban a kulisszák mögött, mint nálunk a peceszőllősi, pisztolypárbajra teremtődött tisztáson…

Méltóztassék csak ott fenn maguk körül nézni. Intézzék el a maguk színházi botrányait. Itt lent tudja a kötelességét a kritikus is, a színigazgató is…

Szabadság 1900. november 16.

ae.

316. NYILASSY MÁTYÁS ÖNGYILKOS LETT

A szegény Matyi igaz, nagy bohém szíve sem bírta tovább. Ráömlött valami szörnyűséges undor, s a szegény Matyi revolvert ragadott, agyonlőtte magát. Ma estefelé történt Aradon. Ez a nagyszívű, bohém fiú nem akart tragédiát csinálni. Egy pillanatja volt, amelyben nagyon meg találta töprengeni az ő életét s a világot. Nagyon meg találta érezni, hogy ő semmiképpen sem illik ide, ebbe a világba. Egy darab papírra odaírta:

Nem vádolok senkit. Potyából nem lehet élni.

Matyi.

Igen. Nem lehet potyából élni. Különösen annak, aki annyit tudott adni a világnak, mint Matyi adott.

Nem mondjuk Isten kegyelméből való művésznek. Isten verése volt az ő meleg, nagy szíve s az a csodálatos zsenialitás, mely őt talán a legnagyobb magyar színésszé tette.

Mindenki siratja. Aradon - mint nekünk telefonálják - a Nyilassy esetéről beszél mindenki. Ma írta alá a szerződését, amely Leszkayhoz kötötte le. Az ő szokott aranyos kedélyével beszélt Leszkayhoz.

- Hívnak ide is, oda is. De nem megyek én máshova. Jobb nekem itt, mint akárhol másutt.

Hazament az Orczy utca 2. sz. lakására. Háziasszonyától teát kért. Ekkor szakadt meg az ő nagy szívében az a kis húr, ami az ilyen szívű embereket a világhoz köti. Nem lamentált. Könnyen beszélt.

- Ejh, nyomorúságos az egész élet. Legjobb lesz, ha főbe lövöm magam.

- Nem hitték, megtette. Mikor az orvos jött, már az utolsót hörögte.

Tovább már nem tudott alkudni evvel a durva világgal.

Megunta az alakoskodást.

Vasárnap temetik. Temetésére Nagyváradról is sokan mennek.

Az ő Leszkayja fogja eltemettetni.

Nagy szíve elpihent, megbékült, megnyugodott.

Emléke örök lesz. Mi, epigonjai az élettel való nehéz alkudozásokban, mindig emlékezünk egy emberre, aki végigbolondoskodta volna az életet, ha bírta volna.

De még ő sem bírta!… Álmodjon, pihenjen békén a legzseniálisabb művészlélek. Porladjon csendesen el az a nagy bohém szív!…

Szabadság 1900. november 17.

317. HÉTRŐL HÉTRE

Mikor tegnap éjjel az aradi telefon a nagy, bohém színészfiú esetét leadta, négyen ültünk a hosszú asztal mellett, a kávéházban, amelynek a levegőjét csak olyan viharállott tüdők tudják élvezni hajnal feléig, mint a mienk. Olyan szorongatásfélét éreztünk különben már az egész éjszakán.

- Szűkölés ez. Valami nagy ütést kapunk valamerről - vélte az egyik.

Hogy aztán a hír jött, mintha megkönnyültünk volna. Olyan önzők vagyunk mi, emberkék. A más sötétsége kiderűsíti a mi arcunkat. Aki a legidősebb volt közöttünk, szólalt meg először:

- Hajh, hajh. Szörnyűséges nézni. Harmincéves alig múltam, s egy isteni generáció veszett ki mellőlem. Reviczky Gyula, Justh Zsigmond, Iványi Ödön, Hrabovszky Lajos, Fóris Pista, Nyilassy Matyi és még egy egész csapat…

…És én gondolkodtam rajta: miért halt ki ez a dicső gárda? Miért élt boldogtalanul? Miért élőhalott, aki még itt maradt? … Valamennyit az ereje tette boldogtalanná. A mai magyar társadalom összetör minden erős egyéniséget.

Nádszálderék, nem önálló fej. A mi forrongó, zavaros viszonyaink közt megbecsülhetetlen adomány.

Persze ezt hiába is magyarázták volna szegényeknek!…

*

A nagyváradi színtársulat mégiscsak kezd gyökeret verni. Onnan sejtjük, hogy már sok szó esik színházról és színészekről. És ami fontos: pro és contra.

Az azonban bizonyos, hogy az állandó színházat sokára szokjuk meg. Ez a szokatlanság megtetszik mindenütt.

A publikum a fabódé nyárias hangulatából egész csomót áthozott a kőszínházba.

Először is jéghideg, mintha még mindig tikkasztó júliusi esték ellen kéne védekezni. Beszélhetünk, beszélünk is sok kellemetlent az előadásokról. De az már mégiscsak érthetetlen, hogy az új színházban egészséges taps még nem is volt. Ha készülődnék, olyan pisszegés fojtja el, amilyent legfentebb [!] atléták birokversenyén érthetnénk meg.

Aztán nem szokta meg még egymást a közönség. A legkedvesebb ismerősünk is idegennek tetszik előttünk a színház villamos fényében. Az emeleti díszes társalgók siralmasan üresek, árvák.

Pedig egy-egy negyedórás szüneten olyan szocietás szórakozhatnék itt, melyet meg-irigyelhetne a legelőkelőbb szalon is…

Ám máskülönben kissé túlozunk is. Már hódítást tesz a színészláz. Szűts Dezső színházi lapja szépségversenyt hirdet, mely már három nagy pártot teremtett. Az egyik Lányi Editre esküszik. A másik tűzbe menne a babaarcú titkárnéért, Kovács Mariskáért. A harmadik párt pedig Egyed Lenke, a legszebb szemű kóristáné elsőségéért küzd. Természetes, hogy nincs olyan színésznő, akinek pártja ne volna.

*

A cárt megmérgezték - ez a legszenzációsabb, de kérdőjeles hír.

Igaz-e vagy nem: bajos még most kisütni. Abban a nagy hideg világban, ahol millió és millió vegetáló muzsik közül egekig érő fényes elme világol ki, nagy-nagy köd és nagy hidegség van.

A pekingi iszonyságokról hamarabb értesülhet a pletykanépű Nyugat, mint arról, ami a nagy, ködös, szláv világban folyik.

De bármi is történik, cárgyilkosság vagy lengyelsanyargatás, Puskin-ünnep vagy nihilista vérfürdő, Tolsztojnak egy könyve jelen meg, vagy örökre, hírtelen eltűnik egy-egy fényes de zabolátlan zseni, mindenképpen megdöbbentő ennek a rejtelmes, nagy, ködös országnak ősereje.

Ha eloszlik ott egyszer [a köd], s ez az őserő megindul: mi lesz belőlünk, szibarita nyugatiakból?…

Szabadság 1900. november 18.

318. A KIVÉGZETT EMBERRŐL

Született, elvégezte az elvégezhető klasszisokat, úri módra végiglumpolta az önkéntesi évét, megnősült, magyaruraskodott, meghalt…

…Ez lett volna a Papp Béla élethistóriája. Meg nem írta volna persze senki. A maga kis birodalmában elvégezte volna ezt a kurta életet. Hihette volna magáról, hogy úr. Ha befogták

a szemét, elsiratták volna az ismerősök és a rokonok. Olyan szépen élhet még minálunk egy jó papájú úr, akinek nem fáj a feje senki miatt sem.

Papp Béla eltért a sablontól. Szörnyűségesen eltért. Papp Béla híres ember lett. Szörnyűségesen híres.

Ha kedvünk volna az anarchiának toborozni, furcsa gondolatoknak adhatnánk helyet. Főként és először annak, hogy a *kiválóság* nagyon könnyű munka. Hogy Herosztrátesznek [!] igaza volt. Hogy a világ meghajlik minden erő előtt. Hogy a vad örökre él az emberben. Hogy rokonság van a két viselkedés közt: meghajolni a Faust írója előtt, és szörnyűködve megcsodálni az angolszövet ruhás Kaint…

…Nem. Nem így van. Ha így volna is, mi titkolnók legjobban…

Talán annyit *merhetünk* csak megírni, hogy Papp Bélára ma egypár ezer ember az undor mellett csodálattal gondol…

A tömeg, ez az állatsereglet, valósággal üvöltött a szatmári falat felé. S mikor *elvégeztetett:* glóriát lát a meggyilkolt gyilkos feje körül.

Hát most már elég volt. Az éhségből és a glóriából is. Az az elkárhozott ember megmenekült, semmivé lett. Hallgasson most már róla az ének. Elvégeztetett.

Mert ha a glória tovább szövődik: erénnyé lesz a testvérgyilkosság, s ha prüszkölve, ordítva, éhesen követeljük az emberhúst, s ezren rohanjuk meg a hurokra szántnak a ketrecét: bizony Isten, nem lesz büntetés egy elítélt gonosztevőnek sem a halál!… Örülni fognak, hogy *ilyen társaságtól* szabadulnak meg…

Szabadság 1900. november 23.

ae.

319. EGY HYMENHÍRRŐL

- Levél a szerkesztőhöz -

Kedves Szerkesztőm,

Én ugyan megjártam. Olyan helyről ért a támadás, ahonnan éppenséggel nem vártam, a te részedről ugyanis, akinek a barátságával dicsekszem, s aki elég jól ismeri az én vélekedéseimet egynémely dologról.

Ám nem is volt az támadás. Csak amolyan kázus, mint a csizmadiáé, akit Bérczy alakított méltóságosan és vasárnap délután, úgy tett a te kedves, szellemes lapod is. Bevezetett egy fényes tündérpalotába, így szólván: az úr nem csizmadia, azazhogy pártiképtelen poéta - hanem báró, azazhogy férjjelölt, sőt vőlegény.

Mai lapodban tetted ezt a csodát. Álmélkodva leltem meg a nevemet egy éppen olyan bájos, mint amilyen okos hölgyismerősöm neve mellett, s ezt a két nevet egy újdonság keretében e nem keveset hirdető cím kapcsolta össze: Hymen. Más szavakkal vőlegénnyé tettél, kedves szerkesztőm.

Hisz én szívesen elviselném ezt a csapást, passzióval fogadnám a gratulációkat, s ha ez a hymenhír való volna - igen boldognak érezném magam. De sajnos *nem igaz*. Kérlek a hölgy érdekében a hírt megcáfolni, nehéz szívvel cáfolom meg, de hát a méltóságos csizmadia is boldog volt egynapos báróságában. És még valamit. Én hiszem, hogy a házassághír is olyan

varázsú, mint a halálhír. Akinek házasuló hírét költik, nem lesz férj soha. És ez igen boldog hit egy olyan magamfajta kelletlen és kedvetlen embernek.

Tisztelő barátod

Színházi Újság 1900. november 24.

Ady Endre

320. HÉTRŐL HÉTRE

Valami olyan elzárkózásféle jellemzi a csúnya novembervéget. Mintha az embereknek minden gondjuk az volna, hogy a fagyos hidegség ellen védekezzenek. Ez az elzárkózás éppenséggel csak külső. Mihelyt a *zug* melegségét érezzük, nagyon is hajlandók az emberek a barátkozásra.

A melegségnek ezt a hatását meg lehet érezni ám. Észre lehet venni. Szinte ki lehet számítani.

Kint az utcán csupa ridegség. Beburkoltan sietnek a járókelők. A fényes esti korzóknak végük. Az emberek itt kint nem is keresik egymást. Az aszfaltbetyárság kényszervakációt tart. Az aszfaltbetyárságnak is megvan a maga romantikája. S ez a romantika ilyenkor foszlik szét. Az aszfaltbetyár magába száll, s várja a zsúri meghívókat. A tél az önzetlenebb, a derűsebb, a naivabb és kedélyesebb hangulatoké.

Bent örömest barátkoznak az emberek. A fehér, a márvány, no meg a zöld asztalok mellett. Ott tudniillik, ahol a kártyaasztalokat zöld posztó fedi. A Mülleráj, a kioszk s a Royal népes és derűs. A színház közönsége sem olyan már, mint eddig. A novembervég összehozza az embereket, határozottan kedvesebbekké teszi.

*

Hangversenyek, mulatságok, bálok készülődnek. Kubelikhez, a cseh csodaművészhez azonban aligha lesz szerencsénk. Hacsak a belügyminiszter másként nem határoz.

Rimler főkapitánynak engedélyt megtagadó határozatát ezúttal osztani tudjuk.

Ezen megint viccelhetnek kedélyes pesti laptársaink. Ők nem ismerik a mai nehéz helyzetünket.

A mi szép új színházunknak estéről estére majdnem ugyanaz a közönsége van. Ezt a közönséget elhódítani, elvonni majdnem egy a nagyváradi színház tönkretevésével.

Az Uránia példája is azt bizonyítja.

- Könnyelműség volt azoknak a hitvány vetítéseknek helyet adni. Hiszen tegnap este, a szezon legjobb előadásán sem volt valami nagy közönség. Ebben pedig része van az Urániának!…

*

Egészen más volna, ha Kubeliket, aki tagadhatatlanul egyik legérdekesebb művészegyénisége a jelennek, nem hallotta volna még a nagyváradi közönség. De így a múlt téli hangverseny után ez már igazán csak a művész impresszáriójának pénzzsebelési kísérlete.

*

A képkiállítás sikerét most ismerték meg teljesen. És most még büszkébbek lehetünk a sikerre. Még büszkébb lehet főként Radó Ignác dr., akié a siker érdemének jó nagy része.

Amelyik napon a mi kiállításunkat bezárták, nyílt meg a debreceni képtárlat. A megnyitáson Radó dr. is jelen volt. De rajta kívül mi is saját tapasztalatunk után tehetünk bizonyságot. A debreceni képtárlat másfélszáz képe közt alig van húsz elfogadható, értékes alkotás. Persze, ha mind ilyen volna, sűrűn látogatnák a debreceni civisek. - A képtárlat termei üresek. Pár nap múlva ott is zárul a kiállítás, mégpedig - előreláthatólag - deficittel… Hát ilyen nagy a különbség mi pakfonváros és a zsíros-gazdag Debrecen között…

*

Szándékosan hallgatunk a szatmári fekete napról. Szándékosan beszélünk derűsebb dolgokról. - Nem érdemeljük meg magunktól, hogy önmagunknak kellemetlenkedjünk. Annyi kellemes és derűs dolog van még a világon.

Milyen boldogság például azokkal a szép és kedves nőkkel foglalkozni, akik a mi kedélyünk elvarázsolására vannak hivatva. A színésznőket értjük, akik közt szépségversenyt tart most a furfangos Szűts Dezső.

Persze tömérdek a szavazó. Az elsőség naponként változik. Talán nem követünk el indiszkréciót, ha eláruljuk, hogy eddig B. Horváth Irma, P. Szép Olga és Lányi Edit kapták a legtöbb szavazatot… Miért azt keresni, ki a legszebb, mikor mindnyájan azok?…

Szabadság 1900. november 25.

321. KATONÁK

Thury Zoltán háromfelvonásos színműve.

A Szigligeti Színház premierje 1900. november 26-án

Abban a ritka, nem mondom, hogy szerencsés helyzetben vagyok: ezúttal *másodszor* írok *egy* darabról mint *premierről*.

A Katonákról jó két éve írtam először. Egy másik nagy vidéki város színtársulata adta volt elő. A kritika dicsérte, a közönség megtapsolta, s hogy a siker teljes legyen: a város katonai tér-parancsnoka elvonta a szerződött katonabandát a darab előadásai alatt a színháztól. Akkoriban nagy szenzációt csinált ez.

Azóta két hosszú év múlt el. Thury Zoltán ismét megszomjazott a színpadi dicsőségre. Új darabot írt. Az új darab is elárulja derék, súlyos talentumú írójának becses színműírói kvalitásait, de a darab sikere talán problematikusabb volt a Katonákénál.

A Katonákról két év óta mit sem változott a véleményem. Becses, érdemes, nem egy tekintetben zseniális alkotás. Legjobb magyar dráma az utolsó tíz évben.

Nagy baj, hogy tendenciáját félreértették. Itt, Nagyváradon sokkal inkább, mint másutt. Ott, ahol én először láttam, nem előzte meg semmi beteges reklám-mód.

Nagyváradon a színházi kommünikék helyi vonatkozású darabbá tették.

Ott csak a negyedik előadás után vonták el a katonazenekart. Itt ma már üres volt az orkeszter. Másutt katonatisztek is megnézték először. Nagyváradon már napokkal ezelőtt napi parancs tudatta a katonatisztekkel és legénységgel, hogy a hétfői előadást megnézni nem szabad.

Hát ez valóban a darab tendenciájának teljes félreértése.

Thury Zoltán eleget védekezett ez ellen. Ő becsületes ember elsősorban. Igazságot akart írni lehetőleg. Megkereste hát a régi impresszióit. A téma nem régi: örökre új. De az ő édesapja katonatiszt volt. Emlékezett a cifra nyomorúság szomorú napjaira. A *pénz* drámáját megírta átérzett és átélt formában. Hogy katonáról szól, - az véletlenség. Bizonyára állami hivatalnok a darab hőse, ha Thury Zoltánra az állami hivatalnok tragédiája hat intenzívebben.

Mert a Katonák igazsága nem a katonáké. Nem bizony, hanem a piszkos, de olyan szükséges pénzé. Azt akarja bizonyítani, hogy - hajh, mennyire átérezzük -, hogy a társadalom a legtöbb individiumára [!] több nehéz kötelességet ró, mint amennyi anyagi eszközzel rendelkezünk ezeknek a lerovására. Szóval cifra nyomorgók vagyunk mindannyian, a művelt társadalom háromnegyed része.

Ami még a darabban van, az mind ebből folyik. A szegénység tönkreteszi nyugalmunkat, idegeinket, családi életünket. Az asszonyunk is cserbe[n] hagy ilyenkor. Eszébe jut gyermekillúziói hőse: az első ideál. Azt hiszi, az jobban szerette volna. Jobb lett volna az idege, melegebb a szerelme, s több lett volna a pénze. Ez teszi hűtlenné a legeslegtöbb asszonyt. Az írnokné ténsasszonyt is, nemcsak a főhadnagyné őnagyságát.

Ezeket mondatja el nekünk a Katonákban Thury Zoltán Udvardy Ferenc főhadnaggyal (Könyves), feleségével (E. Kováts Mariska), a feleség első és állandó imádójával (Szarvasi) s még egy sereg, a balkéz kisujjáig igaz, élő alakkal.

Udvardy a pénz áldozata. Becsületével, szerelmével, életével fizet azért, mert pénze nem elég a társadalomtól megkívánt anyagi kötelezettségek teljesítésére - s mert nemes ambíciót vitt oda, hol nem könyvet kell írni, nem filozofálni, hanem engedelmeskedni, pénzt költeni s mindig tudni költeni.

Igaz a mese. Drámai és igaz. Hatásos a feldolgozás. Tele problémával a főproblémán kívül is.

Mementó, becses alkotás, kitűnő színmű önmagában is a Thury darabja.

Az előadás méltó volt a darabhoz. Drámai társulatunk minden ambícióját belevitte az előadásba. Ez az ambíció. A siker nagy volt, s olyan, mint a darab: igaz.

Könyves Jenő, Udvardy szerepében, átgondolt, kitűnő alakítást nyújtott. Megértette a szerencsétlen főhadnagy tragédiájának minden kis rugóját.

Jó partnere volt E. Kovács Mariska. Igaz és művészi a második felvonás nagy drámai jelenetében.

Nagy, jelentős sikere volt Szarvasi Sándornak mint a főhadnagyné nemes, derék szerelmesének. Mély és igaz volt minden szava, mozdulata. Biztos és hatást keltő ábrázolásának minden vonása. Nyílt színen is számtalanszor tapsolták ki. Ez a siker bizonyára növelni fogja a derék művész ambícióját.

Peterdy Sándor, Bognár János, Szohner Olga, Benkő Jolán, Tóváry Anna egyformán érdemesek minden dicséretre. A rendezés kitűnő. A színházat megtöltő közönség lelkesen tapsolt. Előadás közben érkezett a szerző távirata Somogyi direktorhoz, hogy akadályozva van a személyes megjelenésben. - Büszkén nézhette volna meg pedig a mai megérdemelt, szép sikert.

Szabadság 1900. november 27.

322. EGY ZÁRT ÜLÉSRŐL

A zárt ülésről sokan igen helytelen véleményeket táplálnak. Ismertünk egy veterán katonát, aki sokat sajnálkozott a városi urakon. Nem elég - úgymond -, hogy annyiszor ülnek „ájncel”-ben, ráadásul ezt még a lapba is kiírják. Mégis csak jobb a katonáéknál.

Felesleges szólnunk, hogy a veterán katonának nem voltak egészen megbízható információ[i]: a zárt ülést illetőleg.

A zárt ülés a nagyváradi tanács úzusa szerint egész mást jelent. Elmés követése a „varietas delectat” epikuri elvének. Zárt ülésnek nevezzük azt az ülést, amelyet nyilvános ülés előz meg. Vagyis egyik ülés nyilvános, a másik zárt, megint nyilvános, megint zárt és így tovább.

Ebből az is természetes, hogy a zárt ülés nem zárja le az ajkakat. Így juthattunk mi egy zárt ülési história birtokába. A zárt ülésen tudniillik csak az ülés van bezárva, az ajtó nincs.

Íme a história.

A polgármester a zárt tanács elé egy indítványt terjesztett. Praktikus indítványt. Nem a késedelmi kamatról szól, de pénzt hoz a konyhára.

Azt indítványozta, hogy kérje meg a város a közös hadügyminisztert, hogy a várost egy fokkal magasabb tiszti lakbérosztályba sorozza.

Nemcsak a tiszt urakra fontos ez, hanem a városra is. Ha a tiszt uraknak több a pénzük, többet költenek.

A katonatiszt tudvalevőleg fizet: mint a katonatiszt.

A zárt ülés nagy lelkesedéssel fogadta el a tervet. Arra került a sor: ki menjen föl Bécsbe.

- Aki németül tud - veti közbe a tanács egy nem egészen Mezzofanti-tehetségű tagja.

- Rimler Károly főkapitányt ajánlom - rivall egy ötletes tanácstag…

- Elfogadtatott…

Hogy történt, hogy nem: azon a napon, mikor Bécsbe kellett utazni, Rimler Károly nagybeteg lett.

- Ki menjen most már Bécsbe? - ez volt a kérdés.

Hála Istennek, a tanácsnak van még ötletes tagja:

- Hát menjen fel Gerő Ármin, a tb. főkapitány. Ő is nagy német!…

Már-már általános helyeslés, de hírtelen szót kér valaki.

- Mélyen tisztelt uraim, Nagyvárad város tanácsának előrelátónak kell lenni. Kérem tehát: ne küldjük mi, Gerő - bocsánatot

kérek - *izraelita, s tekintettel Luegerre és a bécsi antiszemita heccekre* - nagyon kellemetlenül fogadnák ott a nagyváradi kiküldöttet.

…A tanács tagjai először elbámultak. Azután hálálkodni kezdtek, hogy mégiscsak vannak bölcs vezetői a tanácsnak. Milyen előrelátás! Milyen bölcsesség… Éljen a volt főjegyzőjelölt! Elfogadták. Igaz, hogy most már még nagyobb zavarban voltak a bécsi küldetésre nézve.

Az egyik tanácstag berlini dialektusban beszéli a német nyelvet.

A másik nem szereti a virslit.

Még egy tagja van a tanácsnak, aki jól beszél németül. Ebben reménykedtek. Sajnos ez sem vált be. Kisült, hogy *nem volt katona*.

Na, hát nem katonaviselt ember csak nem mehet a közös hadügyminiszterhez!…

És nem is ment. Ilyenformán a tisztek még mindig egy lakbérosztállyal hátrább vannak, mint lehetnének, s zárt tanácsüléseket még mindig egy nyilvános előz meg, s egy nyilvános követ…

Szabadság 1900. november 28.

Dyb.

323. THURY ZOLTÁN

Thury Zoltánról írván: dicséret mondassék ennek a nemes, intelligens nagyváradi közönségnek, hogy lejöhetett ide közénk ez az igénytelen külsejű, szemüveget hordó, zárkózott, szinte félénk ember, akinél alig van tartalmasabb, s alig van szerényebb alakja a mi fajtánknak: a krónikázva gondolkodó és gondolkodva krónikázó író-hírlapíró fajtának.

Szinte érthetetlen előttünk ez az ember. Nem tudjuk belegondolni a főváros egészségtelen levegőjébe, durva lármájába, virgonc, élni siető, üres fejű alakjai közé.

Úgy gondoljuk, hogy ő valami elrejtett csendes helyről nézegeti a lármás világot, s ahogy megmegtelik a szíve, feje nagy keserű igazságokkal: leül és - ír.

Mert filozofáló eszű, meleg szívű, derék igaz íróember Thury Zoltán. Talán az igazság imádása tartja abban a világban, amelyben él. Bántja a lárma, a sok nyegleség, a sok üresség, a sok gonoszság, de mégsem keresi fel azt a kis zugot, ahol kibékülve, kimenekülve szemlélődhetnék, s ahol írhatna még többet, írhatna a Thury-írásokra szomjas sok-sok embernek. Fél, hogy ott nem látna egészen tisztán. Fél, hogy kevesebb prófeciát szólhatna. Fél, hogy elvonulva nem tudna igaz lenni. Ő pedig a nagy súlyos igazságok hivatott szószólója, mestere.

De nem adja át azért magát környezetének. Az ő nagy individiuma [!] érintetlen abban az olcsó dicsőségért, drága kenyérért csatározó világban, amelyben él.

Csak így érthetjük meg, hogy Thury Zoltán ma már - *Thury Zoltán*... Eldobva magától minden könnyű formát, büszke elvonultságában, nem értve, nem akarva érteni a stréberkedés divatos művészetét, s nem kérve a kollegialitás gyengén tápláló morzsáit: magától, magában lett az, ami…

Az ilyen példák gyógyíthatják meg a szkeptikusokat. Az ilyen sikernek tapsolhat minden becsületes ember. Az ilyen érdem előtt emelünk mi is örömmel, lelkesen kalapot…

Thury Zoltánt pedig szeretettel ünnepeljük köztünk. Ünnepi tószt helyett azonban - úgy gondoljuk - jobban veszi, ha mi itt kívánjuk őszinte szavakban neki az *erőt*. Sok-sok erőt, mert ha valaha szükség volt a Thury Zoltánokra: ma van…

Az ő súlyos igazságai talán gyógyítani fognak. Gyógyítsanak is!…

De azt a kis tuszkulánumot mégiscsak óhajtjuk neki. Ott talán még többet s még jobban látna. S milyen nagy-nagy dolog volna az, ha *Thury* Zoltánt többször hallanók!…

Szabadság 1900. november 30.

ae.

324. THURY ZOLTÁN NAGYVÁRADON

A Katonák megérdemelt, nagy sikere arra bírta a darab szerzőjét, hogy az ismételt meghívásoknak eleget tegyen, s lejöjjön darabja második előadására.

A délutáni személyvonattal érkezett Thury. Az állomásnál Fehér Dezső, Biró Lajos, Ady Endre, Mayer Emil, Könyves Jenő és Szarvasi Sándor fogadták.

Az esti előadásra már délután kapkodták a jegyeket. A színházat előkelő, ünnepiesen öltözött közönség töltötte meg.

Minden szem a szerzőt kereste, aki egy földszinti páholyban ült. Az előadás még talán az elsőnél is befejezettebb és sikerültebb volt. Az előadókat lelkesítette, ambicionálta a szerző jelenléte. A művészien megjátszott, hatásos befejezésű első felvonás után egyszerre kitört a tapsvihar. A szerző nevét kiáltotta minden hang, s mikor az előadóktól közrefogva Thury a függöny elé lépett, páratlan ováció, tüntető taps fogadta. A zenekarból pompás babérkoszorút nyújtottak fel, széles selyemszalaggal. Aztán vége-hossza nem volt a kihívásoknak. A második felvonás nagy jelenete már a nyílt színen a múltkorinál is nagyobb tetszést provokált. Szarvasi Sándort, Marjai kitűnő alakítóját vagy ötször hívták ki. Maga Thury sietett a színpadra gratulálni Szarvasinak.

A második felvonás után még zajosabb tetszés, újabb kihívások. Egész estén ünnepelték a szerzőt, aki az előadás végén meghatva köszönte meg az előadó hölgyeknek és uraknak a darab fényes sikerre juttatását.

Mint jeleztük, az előadás kitűnő, határozottan művészi volt. Ez a mai siker sokáig emlékezetes lesz a Szigligeti Színházban. Somogyi valóban büszke lehet érte drámai társulatára.

Nem is tudjuk, kiről szóljunk több dicsérettel. Egyformán megérdemlik az összes szereplők. Erdélyiné, Szarvasi, Könyves, Bognár és Peterdi lehetnek tán legtöbb joggal büszkék a mai estre, mely különben sokat beszélő dicséret a nagyváradi előkelő ízlésű, intelligens közönségre is.

Thury tiszteletére a „Fekete Sas” különtermében szépen sikerült bankettet rendeztek.

Szabadság 1900. november 30.

325. VÖRÖSMARTY EMLÉKE

A cigányok megvénülhetnek: minálunk a vén cigány sem kell. Végezze el kötelességét, haljon meg: akkor reá kerül a sor.

Van abban valami megdöbbentő tragikomikum, hogy ezt az igazságot mennyire átérzi minden magyar íróapostol-féle ember. Sőt erről írni a legnagyobb művészettel tud mindenik.

Szegény Reviczky Gyula egyik legmeghatóbb poémája is a magyar költő sorsáról zeng:

…Szépen fognak eltemetni…

A nagyok nagyja, a magyar dicsőség fejedelmi poétája hozta ezt eszünkbe.

Ma száz éve hozott ugyanis a nyéki gazdatisztnek egy fiúgyermeket az agyontárgyalt gólya. Erről a fiúról rendeltetett el, hogy emberek koldusa, költők fejedelme legyen.

Hiszen siralmakat nem fogunk sírni. Vörösmartytól talán legkevesebbet tagadott meg a jó sors a magyar rögökön bolygó poétaemberek közt. Hajh, de Vörösmarty is milyen silány keveset kapott!…

Vén cigány korában sem kapta meg csak morzsáit a megérdemelt jutalomnak.

Meghalt és nagy lett. Így van ez minálunk. Az ő neve akadémikusokat csinált törpeségekből, tudósokat a tudatlanokból. A Vörösmarty nevéből is meg lehetett élni, mikor már Vörösmarty meghalt.

Ám leperegtek az évtizedek. Korok, nemzedékek, szépen megcsinált világok múltak el.

Mi Vörösmartynak avval áldoztunk csak, hogy nem felejtettük el a nevét.

Pedig amit tőle kaptunk, az több a korok múló, változó hangulatánál. Örökös gyönyörűség, győzedelmes illúzió Vörösmarty minden kis sora.

De mi csak negyvenöt év múltán kezdjük érezni, hogy van lelkiismeretünk. Csaknem félszázad múlva kiáltjuk: emlékezzünk a költőre!…

Mindegy már, csakhogy idáig elértünk. Amit teszünk, beszélünk, írunk, adunk: úgysem elegendő, csak amolyan késedelmi kamatféle, amely avval áltat, hogy adósságot fizetünk.

A költő nagy lelkének feltámadására, az ő nagy hitére, az ő nagy álmaira sohasem szomjúzhat rá a világ úgy, mint most.

Legyen hát szent az emléke s újra élő a lelke. De istentelen az, aki a költő emlékével nem hódítani, hanem háborúzni akar. Istentelen az, ki a nemzetbomlasztó munkához idézi meg a Vörösmarty szellemét. Istentelen az, aki a Vörösmarty nevéből is választó falat akar csinálni ebben az úgyis züllő állapotú magyarságban.

Vörösmarty a költők fejedelme: világosság fejedelme hát.

Nagy szellem, mi azért idézünk fel, hogy hálaáldozatot mutassunk, és hogy nekünk világosságot adj!…

Szabadság 1900. december 1.

ae.

326. HÉTRŐL HÉTRE

A Katonák nagy sikere, zseniális írójának tüntető ünneplése fényes, feledhetetlen esemény nekünk.

Semmisem lehetne nagyobb dicséret a nagyváradi közönségre, mint az érdeklődés, előkelő ízlés, amit irodalmi és művészi dolgok iránt állandóan tanúsít.

Ha csak percentjeit látnók ennek az intelligenciának s áldozatkészségnek a magyar társadalom más köreiben!…

Mikor a képzőművészetek népszerűsítése érdekében országos akció indult meg, gondolkoztunk rajta, kicsi és nagyobb íróemberek, hogy miként lehetne ezt az irodalomnál is megcsinálni.

Mert biz' úgy van: a magyar író sorsa ötven év óta mit sem változott. Ha a lapok és az író-temperamentumot megtűrő néhány kegyelem-állás nem volna, bizony a pellagra többet pusztítana a magyar írókból, mint a Zsibó-vidéki oláhok közül.

Hogy s mint lehetne ezen segíteni: arról állandó és állandó is lesz még a vita sokáig.

Egyelőre csak ott tartunk, hogy ujjongva írunk minden magyar, igazi íróember sikeréről. Hátha tán így lassanként rászoktatjuk a publikumot az írói érdemek elismerésére s az olyanféle sikerek megcsinálására, mint amilyen a Thury Zoltáné volt…

*

Érdekes, hogy úgy mondják: *befelé* élő ember a Katonák írója. Beszélni sem igen szeret. Éppenséggel nem közlékeny természetű.

Az igazságaival is ilyen. Nehezen mondja el, csak megírni szokta őket.

A tiszteletére rendezett banketten mondta ezt a fényes igazságot:

- Higgyék el, kérem, magyar színdarabot írni *nagy luxus*…

Másnap, este körül, utazott. Ködös őszi délután volt. Ketten kísértük ki a vonathoz. Volt időnk. A homályos étteremből kibámulva az őszi ködbe sokáig beszéltünk. Olyan intim, házi dolgokról, ami[k]nek a refrénje *szegénység, küzdés, lankadás*…

Akkor mondta:

- Tegnap nem mondtam el a teljes igazságot. Magyarul írni egyáltalában nagy luxus…

*

De annál szebb halott írónak lenni. Minél régebben halt meg, annál jobban lelkesedünk érte.

Elő nem fizetnénk egy magyar író könyvére, de tudunk ezreket áldozni a halottakért. Nem szeretnők, ha ezt félreértenék. Nem a Vörösmarty-ünnepről van szó. Abban lelkes, tiszta örömmel veszünk részt. Csak egy rejtélyes, speciális magyar betegségre, az élő írók meg nem becsülésére akartunk ismét rámutatni.

Hogy a könyvnek nincsen becsülete, ez már csak tünete ennek a betegségnek.

Akit pedig ez elszomorít, vigasztalódjék Vörösmartyval:

Mi dolgunk a világon? küzdeni
Erőnk szerint a legnemesbekért.

*

Az idő még inkább őszies, mint decemberi. Már azonban téli az élet. Felolvasó estéket rendeznek a külvárosi kaszinók, és első matinéjét tartja a Szigligeti Társaság. Hogy egész végig az irodalomnál maradjunk. Még egypár szót.

Ne tessék félni: már a jóízlésünk sem engedi, hogy ismét és folyton szidjuk ezt a társaságot.

Csak egy kérésünk lenne. A munkarendet szeretnők már látni, ami bizonnyal sokat ígérőn, mindent helyrehozóan elkészült. Ezt a munkaprogramot kérjük igenis…

Szabadság 1900. december 2.

327. NÉGY ÉVSZAK

Drámai idill: ezt a címet adták a darabjuknak Hevesi és Heténvi. És valóban az a darab: idill a bájos banalitásoknak, a megindító együgyűségeknek a halmaza, egy illatos semmiség, egy művészi *trouvaille*, amely csillog, de tartalma semmi sincs. A meséje voltaképpen nem is mese! Egy fiatalember szeret egy lányt, elveszi feleségül, azután megöregszenek együtt, és még mindig szeretik egymást. A házaséletnek az apró viharait és egy szerető pár nagy-nagy boldogságát vitték színpadra a társszerzők. És hiába mondják nagyképű kritikusok, hogy ezek ismert, banális dolgok, az ember mégis szinte elérzékenyül rajtuk, mert hiszen az élet nagy örömei és nagy fájdalmai alapjában véve szintén igen-igen nagy banalitások.

A bájos darabot ma kínosan kevés közönség nézte végig. Pedig az előadás érdemes lett volna a telt házra is. P. Szép Olga és Szarvasi pompásan játszották meg szerepüket. P. Szép Olga viruló fiatal lány, szép asszony és bájos nagymama volt. Napsugaras jókedvet hozott magával a színpadra, ötletesen és kedvesen játszott. Méltó partnere volt Szarvasi, aki igen jó Kardos Bandi (Andor, Endre, András) volt. Különösen mint Endre, mint huszonöt évi házasság után újra Velencébe induló férj tetszett. Batizfalvi igen szép volt, és ügyesen mozgott.

A többiek, akik epizódszerepeket játszottak, mindent megtettek, hogy ne rontsanak az előadás módján. Kohári, Könyves, Szentes, kis szerepeikből csináltak valamit. Igen szép és igen ügyes szakácsné volt Nyárainé, és nagyon szépen énekelte Papp János a kulisszák mögött a banális, az elcsépelt, az örökké szép Santa Luciát. Meleg, zengő bariton hangja nagyon tetszett. A rendezés jó volt. A kis közönség kedvetlen volt és keveset tapsolt.

Szabadság 1900. december 4.

328. SCHLAUCH ÉS A VERS

Nem utolsó história az, ami e kis hírt megíratja velünk. Talán jelentéktelen némelyek előtt, de mi fontosnak, nagy dolognak tudjuk. Elmondjuk magát a dolgot.

A nagyváradi irgalmas rendház egyik tagja, Horváth Amadeus: egy fiatal rokonszenves szerzetes pap nem elégedett meg a csuhája reverenciájával, s hivatást érzett magában arra is, hogy áldozzon szíve-esze hajlamának, vágyakozásának. Írt. A helyi lapokban, a Szabadságban is jelent meg egy csinos tárcája. Mindenik bizonysága annak, hogy a klastrom celláját sem kerülik el a múzsák, s hogy a barátcsuha alatt meleg, sokat érző szív lakik.

Mióta a Színházi Újság megjelent, Horváth Amadeustól gyakran közölt csinos, hangulatos verseket. Édes, kedves dalok voltak. Mindig olyanok, amiket az irgalmas rend házában is elolvashatnak.

Schlauch bíboros titkárának, bizonyos Szemethynek szemet szúrtak ezek a dolgok. Tegnap magához vette a Színházi Újság egy számát, melyben Horváth Amadeus egyik verse volt, s magából kikelve rohant fel vele Fetser kanonokhoz.

A kanonokok szörnyen szemérmes emberek. Fetser kanonok nagyon megrémült. A vers ugyan a legártatlanabb volt a Közép-Európában megjelent összes versek között, de hogy mer egy irgalmas barát verset írni?!…

Rohantak mind a ketten Schlauchhoz.

S ekkor mondta - állítólag - Schlauch bíboros püspök az alábbi mondást, melyet feljegyzünk az utókor számára:

Hogyan? Az a fráter verset mer írni? Majd gondom lesz rá, hogy ne maradjon egy percig sem az én egyházmegyémben!…

…Most már két dologra vagyunk kíváncsiak. Ír-e tovább is Horváth Amadeus verset, és beváltja e fenyegetését a vers- és Kernstok-gyűlölő bíboros?!…

Szabadság 1900. december 7.

329. HÉTRŐL HÉTRE

December van, csúnya fekete december. Nem a fehér, bohókás, öregapó ez, hanem egy kellemetlen göthös aggastyán.

Nehéz, kellemetlen érzés fekszik az emberre. A decemberi ólmos ég s a csapdosó hideg eső nem ad kellemes hangulatot. Sötétebbnek látunk minden színt.

Ilyenkor rendül meg nem egy beteg lelkű ember. A morálstatisztikának volt is dolga elég. A fővárosban valamelyik közelebbi ólmos egű, hideg, esős napon kilenc ember kívánkozott nem élni tovább. Mind a kilenc ember olyan, akit intelligensnek szoktunk hívni.

Az élettel való leszámolás nem mindenkinél megy ám nagyon hamar.

Állandó tápláléka sokáig a beteg léleknek mint gondolat. Aztán egyszercsak nagyon sötétnek látunk mindent. Kellemetlenek, fázékonyak az emberek. Hideg az eső… Ilyenkor aztán döntünk, hogy távozunk. Hát ilyen olcsó ez a szép élet. Elkergeti egy csúnya őszi délután is…

*

Azt hinné bárki is, hogy mi itt most fényesen élünk, mulatunk. Az állandó, díszes, új színház révén ugyanis. Ebben a csúnya őszben örömmel keressük fel a mi fényes, meleg tündérpalotánkat, zsúfolásig tele mindig, s csupa siker, taps, jókedv és hangulat a színházi élet… Ezt *hihetné* az idegen, pedig dehogyis van így. Ha a hideg eső bekerget bennünket, bizony ott sem kapunk meleget.

Vigasztalan üresség este este után. Nem vádolunk érte senkit, de a közönséget nem értjük. El kellene talán kerülnünk egy fenyegető s nagyon kompromittáló *finist*...

*

Mikor szabadságharcunk félszázados fordulójának ünnepét ültük, a magyar temperamentum nem tagadta meg magát. Szörnyen tudunk mi lelkesedni, de hát aztán még ünnepet rendezni. Akkor is úgy volt. Ünnep ünnepet ért. Mint legtöbb ünnepünknél, itt is magunkat ünnepeltük. Akkoriban egy barátom, lelkes magyar ember ujjongva kiáltott fel:

- Megmozdult a magyar ismét. Tud lelkesedni, ünnepelni. A fél század előtti alakok és események valósággal megnőttek. Meglásd, ez új kort jelent.

Szinte szánakozva néztem az én naivan lelkes barátomat.

- Nagyon csalódsz. Meglátod - *post festa*...

Sajnos nekem volt igazam. A sok ünneppel azt érték el, hogy ma már mintha egészen idegen volna nekünk a nagy legendai harc s minden hagyománya.

Félünk-félünk, hogy a sok Vörösmarty-ünnepnek is ez lesz a vége.

Szabadság 1900. december 8.

330. HÉTRŐL HÉTRE

Az altruizmus nem túlságosan kényelmes erény. A legnagyobb altruista is elég okos ahhoz, hogy evvel a szép erénnyel túlságosan ne éljen vissza. Ez az oka, hogy a társadalom altruistái többet írnak és beszélnek, mint cselekednek. Azt lehetne mondani, hogy a cselekedetek fordított arányban állanak az altruista pózokkal.

Mindig félünk, mikor az altruizmus lázzá kezd válni. Félünk, mikor annyi az erkölcsprédikátor, hogy hallgató nem is marad. Az emberek akkor voltak a leggonoszabbak, mikor az erkölcs legjobban dühöngött. Ezt az igazságot soha jobban rá nem lehetne olvasni némely fejekre, mint most…

De mi nem akarunk akadémikus dolgokról beszélni. Az erkölcsbetegség egyik fajáról csak. A *verseny* altruizmusáról.

Dicsőséges közéletünknek nehány alakja azt tartja, hogy elég ha ők írnak és propagálnak a szent eszme mellett, az altruizmus gyakorlását rábízzák Merkur fiaira. Magyar kereskedő: rajtad a sor. Légy nagyszívű szamaritánus. Gyakorold a krisztusi erényt: azonban te még öt halat sem kapsz. Óh, mert az erkölcs minden. Mi ugyan nem tudunk belőle megélni, de ti, kereskedők bizonyára meg…

Egy társadalmi osztályt akarnak megfosztani a természetesebb emberi jogtól: a verseny jogától.

Más élő emberfia az élet kegyetlen harcába beviheti az érvényesülés minden fegyverét: a kereskedő nem. Legalább így óhajtanák a farizeusok és némely írástudók.

Ha kereskedő hódol meg az erkölcsdüh prédikátorainak, oka lehet rá bizonyára. Mi hajlandók vagyunk egyszerű botlásnak, hangulatrohamnak tekinteni ezt, mert teljességgel generalizálni nem akarunk. De az ilyen kereskedők nagy része vagy élhetetlen, vagy ravasz. Vagy azért sír, mert a megélhetés harcához nincs ereje, vagy azért, hogy félrevezessen. Mint a középkori vitézi tornák kalandor vitéze, aki panaszt emelt az ellenfele ellen, hogy cselt használ. - Mikor aztán a panasszal mérséklésre bírta lovagi ellenfelét: egy cselszúrással ledöntötte a lováról…

*

Havasok hegyéről, sötét erdők rengetegéből lejöttek hozzánk ismét a fenyők. És meleget érzünk, vagy tán régi melegre emlékszünk vissza.

De baj, de örök átok, hogy ezt a melegséget csak így, csak ilyenkor érezzük, karácsony táján.

Ilyenkor mégiscsak gondolunk másra is.

És készül mindenki. Az utca élénkebb, az üzletek népesek, a kirakatok karácsonyiak. Egy-egy díszes kirakat előtt valóságos csoportosulás támad. Gyermekek, naiv, vágyakozó gyermekek bámészkodnak leginkább. Ők a karácsony legnagyobb imádói. Ők, akik szeretnek még és hisznek.

Ma délelőtt egy sereg didergő, foltos ruhájú, kékfoltos arcú iskolásgyerek bámészkodott egy díszes kirakat előtt.

Valaki szólott író emberekhez:

- Milyen hálás téma. Ezek az irigykedő, szegény koldusocskák milyen vágyakozással nézegetik a karácsonyi fényességeket.

- Banális dolog - hangzott a válasz. Még nálunk is, kikről így szólott a német *Nordau:* Milyen boldogok a magyar írók, ők még megírhatnak sok olyan banalitást, amiért minket kinevetnének. No, de ezt a banalitást még nálunk sem lehet elkövetni.

És igen elszomorkodtunk. Hát miért olyan banális téma az, hogy a karácsony annyi sok ember szívéből nem tudja kicserélni az irigységet a békés szeretettel? És meddig lesz ez banális téma?

*

Bihar in floribus… Nem *fuit*. In floribus van most is. Hogy ünnepelt, s hogy ünnepel ez a vármegye s ez a város! Megérezték-e mások is, de a csütörtöki közgyűlés históriai mozzanat, nagy írásokat érdemlő esemény volt. Megkapó hódolat egy nagy férfi s a személyéhez fűződő nagy tradíciók iránt.

Holnap ott fent, az ország fővárosában is meg fogják hallani a Bihar megyei szívek dobogását. Meg fogják érezni egy nagy tábor szíve melegségét. A holnapi országos ünnepet Bihar és Nagyvárad, Bihar in floribus teszi teljessé, teszi igazán naggyá!…

Szabadság 1900. december 16.

331. SCHRATT KATALIN

Az újságot író emberek többnyire igen fortélyos emberek. A fortélyosság muszáj mesterség. Mi, kik nem félünk az agráriusság vádjától, azt mondhatnók, hogy a fortélyosság merkantil mesterség. Lévén minden merkantilista ezen a szép középkornak indult világon. Még az agrárius is az. Fortélyának kell lenni mindenkinek, aki nagy-nagy emberseregre építi a maga egzisztenciáját. Minél nagyobbra, annál fortélyosabbnak. Az újságot író ember ezért olyan fortélyos.

Hát Schratt Katalinról írunk, akiről pár év óta sokat tudnak az újságot író emberek. Hogy ezt tette, hogy ide ment. Hogy haragszik, hogy jó kedve van. Hogy ma a király fogadta, holnap Trani grófné. És így, úgy.

Mi tudtuk, hogy ez jelent valamit. Tudtuk, hogy ebből baj lesz. A fortélyosságot magunk sem tagadjuk. Tudjuk, hogy Schratt Katalinról nemhiába zengett az ének. A kis badeni színésznővel tervük volt a fortélyos újságot író embereknek. Slágernek tartogatták…

A toll is habozik kezükben - írják -, meg hírül adják a násznak hírét, mely fent a trónon készülődik… Mi jól tudjuk, hogy az újságíró penna nem szokott habozni. Tudjuk, hogy a Schratt Katalin regénye régen készül már a reporter fejekben.

Arról van most már szó: őszinte volt-e a habozó toll? Szabad volt-e slágernek választani a kis badeni asszonyka regényét, mely még egyáltalán nem regény?

Ha igazat írtak: a bűn nagyobb, a fortélyosság helytelenebb. Elvégre egy aggastyán érdemel annyi gyöngédséget, mint egy másik aggastyán, hogyha ő már millióktól lesett koronás is.

Ha nem igaz: a bűn kisebb. De hol van akkor a fortélyosság, amely újságot író embereknek nagy erénye?

Mindenképpen hallgatni kellett volna a Schratt Katalin regényéről. Az öreg Jókait ért hajszáért lehülyézett egyszer már bennünket a nagy Zola mester. Meg is érdemeltük.

Most - a reporter szemek szerint - egy még-még nagyobb nász készülődik. Ha igaz, vigyázzunk, nehogy még nagyobb érdemeket szerezzünk a Zola mester jelzőire. Ha pedig nem igaz… ha nem igaz - hát akkor legyünk fortélyosabbak. Ez így illik hozzánk - újságot író emberekhez.

Szabadság 1900. december 20.

ae.

332. HÉTRŐL HÉTRE

Mikor karácsonyi harangszóval készülnek hirdetni a békesség és irgalmasság igéit: megtermékenyül agyunk a nagy, összefoglaló gondolatokra. Alkalmasabb időben nem lehetne elmélkednünk arról, hogy az emberiség erős karokkal evez a *pietizmus* sima, beláthatatlan, megzavaró tengere felé.

Bodnár tanár, aki maga is pietista, nem új igazságot hirdet az ő hullámrendszerével. A körforgás igazsága régi s majdnem egyetlen igazság. Hogy magu[n]k is pietista köntöst öltsünk: az emberiség, a formák szerint nevelt és élő emberiség bizonyos nagy törvények *végrehajtója*. Olyan törvényeknek, melyek éppen az emberiség *formáiból* nyerik létüket.

Ez *a mifajta* pietizmusunk természetesen még mindig tagad. Tagadja a kereszténytanok *szabad akaratról* szóló dogmáját is. Éppen ezért, bár hálás tisztelettel szemléljük az emberi irgalmasságnak ez évben a szokottnál sokkal hatalmasabb megnyilatkozását: mi ezt a pietizmus hódító levegőjének tulajdonítjuk, mely impregnálta a pozitivizmus éppenséggel nem ózondús és nem üdítő ájerét. Hogy a csere mit fog érni: jól tudjuk. Még betegebbekké leszünk. Új próféták kellenének, *új levegő*…

Ám mi csak azt akartuk kiírni, hogy a jótékony ember sem tehet arról, hogy jótékony. *Egyénileg* minden tiszteletre méltó. De kevesebb jótékony ember 1900. dec. havában nem lehetne, mint most. Mint ahogy nem lehetne kevesebb éhenhaló, kevesebb öngyilkos, több filozófus, több árva. Így kívánják azok a törvények, melyek az emberiség formáiból fakadnak…

*

Az új levegő még messze van. Rendesen könyvírók, poéták írásaiból szokta megcsapni a régi kort friss áramlatával. Ezúttal a könyvíró emberek sem sejtik: mit hoz a jövendő. Lapozgatunk a karácsonyi könyvek lapjai közt. Régi formák, elnyűtt igazságok. Legfeljebb az újért való *küszködésre* találunk. Pedig mennyi a magyar könyv, s mennyi a poéta, ki prófeciára vállalkozott. Nincs erő, nincs igazság, nincs prófécia egyikben sem. Ezt a históriát hallottuk:

A legnagyobb élő magyar költő szalonjában, kinek nagysága éppen a világgal való fenséges - hogy így mondjuk - *elszámolásban* van, egy kis társaság gyűlt egybe. Irodalom volt a téma persze. A fiatal költőnemzedék s annak két névre vergődött képviselője, Szabolcska és Makai, akik most új kötetet adtak ki.

- Csodálatos - szólt a költő -, milyen öregek ezek a fiatalok. A helyett hogy nőnének: *összezsugorodnak*… Így van. De az is ehhez az átalakuló, kaotikus világhoz tartozik, hogy *ki nem válhat* senkisem. *Törvény*…

*

Törvény az is, hogy mikor a világ a jámborság mezét ölti magára, a mezt nem lehet felhúzni felbuggyanó, rémséges sebek miatt.

A szatmári *meghalatottról* ne szóljunk: édesanyja virágot hord jeltelen sírjára. De ott van a berlini ocsmányság: szörnyűséges felfakadása egy rettenetes sebnek. Nagy Wilde Oszkár, pokoli gúny lehetett az arcodon, mikor a szemed fennakadt… És még mennyi seb, pedig az újságok alig századrészéről beszélnek. Siessetek feltűzni a pietizmus mezét: takarja be legalább az ocsmányságokat…

*

Valamikor, karácsony tájékán elkeseredéssel írtuk krónikánkba, hogy megismétlődött Róma históriája, s *panem et circensest* ordít a tömeg. - Pár év alatt milyen változás! A kegyesség - hejh, inkább farizeusság - olyat korrigált a világon, hogy sohse heveri ki. Bezzeg most már csak *kenyér* kell. Ha a kenyér kijut: alvás. A circenses-re rossz idő jár. Igaz, hogy a cirkuszok - ma már színházak - nem tudnak többet nyújtani, mint eddig nyújtottak. Éppen azért, mivel eddig *mindent* nyújtottak. *A finish* beállt. A színházak a legrafinírtabb eszközökkel sem tudnak boldogulni. Az emberek jóllakának már gyönyörűségekkel. Passiójátékok, oratóriumok, egyházi himnuszokra szomjas mindenki… Aki pedig ebből a világ megjavítására sejdít, annak nem kívánunk boldog karácsonyt. Az már boldog, mert: hívő, remélő és békességes… Kívánunk minden jó léleknek békességet, s kívánjuk, hogy a szeretetnek jövendő ünnepe több vigassággal szálljon reánk, mint a mostani…

Szabadság 1900. december 23.

Dyb.

333. HÉTRŐL HÉTRE

Az évről lenne jó krónikát írni. Utolsó évéről a nagy századnak, mert mi annak tartjuk. Hogy ebbe a nagy krónikába nem fogunk bele, gyengeségünk bevallása helyett kicsi okkal mentegetődzünk. A holnapi nap nem az utolsó. Várnunk kell az agg Szilveszter beburkoló hangulatára.

Csendesség hetében múlik ki a század. - Csendes fáradt hét a karácsony hete. A csonka hét, mint magyarán hívják.

Az emberek pihennek az ünnep után s az új esztendő előtt.

Akármilyen semmiség a mi gyámoltalan rovogatásunk az idő végtelenségén, mégis tanulságokat kínál. A haldokló század éppen úgy vénült meg, mint nagy elődje. Lám, az idő nem szabja magát a mi rovogatásunkhoz, de a világ az igen. A századokhoz szabja a maga igazságait, s egy század alatt el is nyövi azokat. A vég pedig agónia, melyből az új század igazságai ébresztenek fel bennünket. Agonizálunk, s epedve várjuk az új század ébresztő harsonáját.

*

Schratt Katalinról írtunk a minap, s szóltunk az újságírói fortélyosságról egyet-mást. Érdekes dolog, hogy írásunkat milyen gyorsan megerősítette egy nagy bizonyság. Hát a fortélytalanság megbosszulta magát. Leckét kaptak a fortélytalan urak, nehéz, megbélyegző leckét.

Egy nagyváradi lap, mely a Schratt-legendát terjesztgette, rögtön helyrehozta a hibát. Elég fortélyosan. A fortélytalan lapoknak szóló leckét kinyomatta, mintha ez reá nem is vonatkoznék. Méltóztatik ismerni a tolvajt, ki a „fogják meg”-et kiáltja…

*

A kritika nem privilegium. Ez természetes. Egész életünk bírálgatás és megbíráltatás. A kritika tehát jog: minden ember joga. A nyilvános kritika már más valami. Hatalma szűkebb körű, de nagyobb. Arról mondhat csak véleményt, ami a nyilvánosságé, s amihez a fórum népének köze van. Ezt a kicsi és mégis óriási hatalmat az újságokra, a nyomtatott betűre bízta az emberiség haladása. Az ezerek így szólnak:

- Végezd helyettünk az ellenőrzést. Korholj és javíts. A döntés azonban a mienk, nincs igazságod. S ha nincs igazságod, a kritikád megszűnt kritika lenni.

Ezt az ezerek mondják. Nem egy embernek. Az ezereket a fórummal s a többi ezerekkel összekapcsoló orgánumnak: a lapnak.

Valaki pedig vagy gondolkodik az ezerekkel, vagy nem. Ha nem - mint ahogy szép dolog az ezerekkel nem gondolkodni -, az ezerekkel együtt megveti az ezerek nyomtatott papirosát. Filozófus lesz, mint ahogy szép dolog is filozófusnak lenni.

Mert a világ furán van berendezve. Nem körülötte van a kőfal, hanem kőfalak futják össze-vissza be. S ezek a kőfalak pedig betörik a legerősebb fejeket is. Az erős fejek éppen ezért úgy segítenek magukon, hogy kerülik a falnak rohanást, s nem vesznek tudomást az ezerek véleményeiről, vagy megalkusznak szépen… A kritika - ha kritika - ezerek kritikája.

Ugyan szép újítást csinálna dr. V. Zs., aki pedig tudásunk szerint éppenséggel nem nietzscheáner. Ő felülbírálja a kritikát. Valaki megint az övét bírálja felül és így tovább. Jó lélekkel mondjuk: bele lehet ebbe bolondulni még a nem gyenge fejűeknek is…

*

Készülődünk az újévi gratulációkra. A meleg jókívánság listájáról lestük le a következőket.

Bulyovszky pogármester üdvözölni fogja a közgyűlési viták összes Károlyi Gáborait. Rimler Károly Hoványi Gyulát. Somogyi színigazgató a helyi lapok kritikusait.

Gábel Jakab mindazokat, kik kételkedtek abban, hogy ő ismert szerénysége miatt nem akart jubilálni. Friedländer Samu a városi tanácsot üdvözli, Balogh Döme a vámfelügyelőt. Balla Kálmán a győri színügyi bizottságot. Szokoly Tamás a belényesi választási elnököt.

Mindezekből pedig annyi az igaz, hogy mi szeretettel kívánunk minden olvasónknak boldog új esztendőt. Nem konvencióból, de mert szívünk melege, aggódó szeretete veszi körül mindazokat, akiket szeretünk, az új évszázad ránk szakadó homálya előtt…

Szabadság 1900. december 30.

334. EGY KÉNYES TÉMA

Érdekes históriát hallottunk. Hogy minden szaváig hiteles-e, nem állítjuk. De nagyon, nagyon igaznak látszik.

Néhány évvel ezelőtt egy előkelő gondolkodású gentleman költözött Nagyváradra. Nem írjuk ki a nevét, úgyis ráismernek. Ez az úr nagyon sokat hallott arról a széttagoltságról, mely lehetetlenné teszi egy valóban egészséges, szép nagyváradi társadalmi élet megteremtését. Elhatározta, hogy segíteni próbál. Hátha sikerül neki, az idegen doktornak, ami a helyi kuruzslóknak nem sikerült.

Egy estélyt tervezett. Szétküldte a meghívókat. A közélet, társadalom, irodalom és művészet minden jelentősebb szereplője kapott meghívást, s az estély fényesen is sikerült. A kedves házigazda nagy figyelemmel hozta össze a vendégeket. A lakoma mellett úgy rendezte a

dolgot, hogy mindenki megbarátkozhassék avval, akivel eddig barátkozni nem akart. Olyanok kerültek egymás mellé, kik eddig csak a zöld asztalnál érintkeztek. És folyt is a barátkozás szépen. A házigazda szíve örömtől repesett.

A második összejövetelnél már fölöslegesnek tartott minden rendezkedést. Hiszen olyan szépen összebarátkoztak ezek már - gondolta -, hogy csupa gyönyörűség. Mikor aztán a helyfoglalásra került a sor, a házigazda megdöbbenve vette észre, hogy egészen más az elrendezkedés, mint volt a múltkor. Olyan szépen ketté vált a díszes társaság, mintha együvé sem tartoznék. Akinek jó szeme volt, észrevehette, hogy valami kis dolog választotta el ezeket. Olyan ártatlan, mint a - *keresztvíz*.

Eddig a história. Tovább beszélni, színezni a dolgot nem érdemes. Vágjunk neki merészen, s mondjuk ki, hogy Nagyváradon megdöbbentően erős a *társadalmi antiszemitizmus*. Mielőtt túlságosan méltatlankodnék efelett valaki, számoljon le a lelkiismeretével, s ne engedje magát káprázatoktól vezetni. Hogy a fórumon az antiszemitizmusnak semmi nyoma: az természetes. De a társadalmi antiszemitizmus *megvan*, mert ezt az *asszonyok* csinálják. Csinálják pedig - sajnos - nagyon sok helyütt még. De nem volna szabad csinálniok Nagyváradon, mely hogy egy idézettel szóljunk: egy fél fokkal mintha nyugatabbra volna a többi vidéki magyar városnál.

És ez a szédületes elfogultság nem apadóban van, hanem - éppen az asszonyi agitáció hatalmánál fogva - növekszik, s még beláthatatlanabb időre halasztja a választó falak ledöntését.

A jogakadémia ifjúságának nagy része már budapesti példa nyomán: antiszemita. Egy fiatal jogász, előkelő nagyváradi család fia, mondta nekünk, hogy öt év múlva nem lesz keresztény úri család Nagyváradon, mely olyan társaságba vegyüljön, ahol zsidók is vannak.

Ez természetesen szamárság. De nagyon jellemző arra, hogy magukat intelligenseknek valló emberek milyen szörnyű obskurus véleményeket táplálnak.

Lesz még alkalmunk szólni erről a dologról. Most csak a gondolkodásra akarunk anyagot adni. De már előre megjegyezzük, hogy azt, aki e sorokat írja, véletlenül szintén érte az az ártatlan valami, amit úgy hívnak, hogy *keresztvíz*, s amitől sok ember egész életére berúg…

Szabadság 1901. január 3.

335. REFLEXIÓK EGY BESZÉDRŐL

Ritoók Zsigmond őméltósága, a nagyváradi ítélőtábla elnöke, egyik büszkesége a magyar bírói karnak, az új század első napján megköszönte szíves, nagy jókívánságait az előtte tisztelgő nagyváradi bíróknak s a jókívánságok tolmácsolójának: Nagy Ferenc kir. törvényszéki elnöknek. Aztán beszédben válaszolt, mely beszéd nem egészen híven került a nagyközönség elé, s nem egy helyütt keltett majdnem bántó, kínos hatást…

*

Hogy a mi dolgaink elferdítve kerülnek a budapesti lapokba, az nem első eset. A dolgok tudniillik nem egyformán érdekesek. Itt lent vagy ott fent tesznek róla, hogy mind érdekesek legyenek. Hogy kicsi és közelfekvő példával éljünk: újév első napja hideg hótakaróval kedveskedett. Esett annyi hó, hogy elcsússzék a szánunk, s hogy ez nekünk esemény legyen. Ellenben a budapesti lapok azt is tudták, hogy Nagyváradon szörnyű hóvihar volt, az utcán hótorlaszok, a közlekedés megállott, s a vonatok is késéssel járnak… Hát így kell a dolgokat

érdekessé tenni. Ismételjük, hogy nem csodálkozunk, ha a Ritoók Zsigmond beszédjét is így tették érdekesebbé. Kiragadtak belőle egy részt, mely művelettel *más* lett a beszéd …

*

A fővárosi lapok tudniillik csak arról értesültek, hogy Ritoók Zsigmond a magyar bírák ismereteinek hiányairól s felületességéről beszélt. Hogy hogy szőtte ezt beszédébe a kiváló bíró, arról mit sem tudnak odafent. Elég, hogy ez alkalmat ad a magyar bírók megvédésére. Megvédi a bírókat - egy nagy kartársuk ellen: milyen pikáns téma egy újságírónak!… Milyen hálás, és milyen kedves! A dolog pedig úgy áll, hogy Ritoók Zsigmond reflektálva az üdvözlő beszéd vonatkozásaira, maga is nemes megelégedéssel tekint vissza arra a nagy munkára, melyet a magyar bírói kar végzett. Páratlannak vallja maga is, hogy milyen magaslatra emelkedett a magyar igazságszolgáltatás. Vallja, hogy a magyar jogi életet meg kellett teremteni. Vallja, hogy ezt a legnemesebb ambícióval, a megélhetés gondjaival küzdve, kitartó munkával teremtette meg a magyar bírói kar: vallja, hiszi, s nagy érdemnek tartja. De nemes, csupa igazságot áhító lelkének nagyobb ideáljai vannak.

Látja a hibákat is. Hangsúlyozza azonban, hogy ezek a hibák *nem a nagyváradi bírói kar hibái*. És ekkor utalt a hiányos ismeretekre, melyeket ő maga is már csak a *múlt* hibájának tart, s felületességre, melynek az okát is jól ismeri: a rengeteg munkát s azt a bizonyos vétkes felfogást, mely az igazságszolgáltatásból is gyorsíróműhelyt akarna csinálni. Így mondta, s így értette ezt Ritoók Zsigmond. Az ő kiváló, tisztelt egyénisége sem érdemelte meg, hogy ezt félreértsék. Hiszen szavai a legideálisabb rajongás szavai voltak.

*

A legilletékesebb helyről hatalmaztak fel bennünket annak kijelentésére, hogy az üdvözlő beszédre adott válasz nem híven került a lapokban napvilágra.

*

Nem akarjuk e reflexiókat hosszúra fűzni. Pedig még sok mindenről szólhatnánk. A magyar bírók helyzetéről például, mely kétségessé teszi, hogy vajon az eddigi siker tovább is siker fog-e maradni. Arról a balfelfogásról, mely azt véli, hogy a bírói pálya még ma is csak nobile officium.

Szólhatnánk arról is, hogy milyen helyzetük van a bíróinknak a művelt nyugati országok bírái mellett… Ezúttal nem tesszük. Reflexiónkat avval az óhajtással zárjuk: vajha azokat a szent ideálokat, melyeket Ritoók Zsigmond hirdetett az új század hajnalán, beváltaná mielőbb az Ég, és ami még sürgetőbb: a magyar törvényhozás áldozatkészsége.

Szabadság 1901. január 4.

ae.

336. A KÉNYES KÉRDÉS

Tegnapi naplójegyzeteinkkel elértük, amit akartunk. Az őszinte szóval úgysem lehet többet elérni, mint szeget verni néhány embertárs fejébe.

Nem volt újság, amit mi írtunk. Azok közé az igazságok közé tartozott csak, amiről beszélnek széltében-hosszában, de amiről írni veszélyesnek tartják.

Nagyon felvilágosodott úriember mondta például tegnapi írásunkra:

- Az effélét veszélyes dolognak tartom. Minálunk antiszemitizmust csinál, aki az antiszemitizmus ellen szól. Olyanforma ez, mint az asszony becsülete. Kezdjenek csak felette csodálkozni, rögtön feltámad a kétkedés, s megterem a gyanú.

Hát mi ezt nem szeretnők hinni. Végre is a huszadik században élünk, melynek eleven pezsgése, élete, világossága megteremtette a világosságot, az újságpapirost mint küzdőhelyét az el nem dőlt háborúknak.

A hallgatással, a halogatással bajt gyógyítni nem lehet. Ez nem frázis: igazság. A visszafojtott agitáció csinálja a forradalmakat, az erők megmérkőzése szüli a békés kiegyenlítést.

Szóval igenis elő kellett állanunk a nagyváradi társadalmi antiszemitizmus betegségével.

A módokban, formákban már lehet válogatás. Megvalljuk, nehéz erről a dologról meztelen igazságokat írni. De amennyire meg lehet tennünk, meg fogjuk tenni.

Ma csak igazolni akartuk magunkat. Megértetni az igazainkat. Mert nem szeretnők, ha a mesebeli ember sorsára jutnánk, aki el akarta választani a két verekedőt, s őt magát verték el amúgy alaposan.

Valami mást szeretnénk inkább. Egy kis világosságot hinteni, vagy kissé gyógyítani. Vagy legalábbis megkezdeni a gyógyítást.

Erről majd más alkalommal…

Szabadság 1901. január 4.

337. HÉTRŐL HÉTRE

Olyan dáridókkal még nem üdvözöltek újesztendőt, mint ezt az újat, legelső évét a huszadik századnak.

Kedvvel temette mindenki a régit. Az esztendőt is, a századot is. Nagyszerű volt a tor. A tust Kínában és Afrikában húzták hozzá, de beleénekeltek az éhező milliók is.

Nagy volt hát a vidámság mindenütt, s az új esztendő hálásnak látszott ezért a fogadtatásért. Téllel, igazi, hamisítatlan téllel köszöntött be, s azóta fehér a világ.

Ez a téli fehérség, vakító leple a szűz hónak, nagyon veszedelmes. Megtetszik rajta minden feketeség. Mióta tél van, jobban látjuk a sötét színeket.

Megláttuk a nyomor gyászos feketeségét is. A velencei népkör körül az éhezők serege már nem hiába tapossa a havat. Ingyen kenyérhez, a gyomort töltő, erőt adó ingyen kenyérhez jut ott minden éhező szegény.

A fehér takaró pedig ráfeküdt a földre. Vastagszik, nő egyre. Minden nap hull a szűz, fehér hó… Bár ez a fehérség megmutatna minden gyászt és sötétséget, s bár segíteni lehetne minden igaz nyomorúságon.

*

A hidegség pedig nagyobb, mint a szívek melege. Olyan nagy, hogy kandalló mellé köt mindenkit. Az mozdul ki csak meleg odujából, aki kénytelen vele.

A színház érzi meg legjobban ezt a hidegséget. Hiába égetnek el benne nap mint nap sok-sok mázsa szenet: üres. Az emberek nem akarnak megfagyás árán jutni a színházi melegséghez.

Még ha ott korcsolyázni lehetne. De a színház nem síkos. Legfeljebb a színpad. Ott már könnyű a bukás… Két kis színésznőről jött hír ismét. Messze vannak, egy szomorú kriptában: az őrültek házában… Szépek voltak, körülrajongott szépek. Hódítottak és uralkodtak a meghódítottak felett -, s bejutottak abba a szomorú házba, hová a mámoros élet szállít legtöbb lakót.

*

A színpad azonban ragyog tovább, s festett arcával hódít és uralkodik.

Most választották ki legszebbikét a nagyváradi színpadnak. Batizfalvy Gizella került ki győzedelmesen a versenyből. Persze evvel nincs vége a dolognak. Az elégedetlenek száma annyi légió, ahány szépe van még a nagyváradi színpadnak.

Hát mi sem nyugszunk meg az eredményben, bár nem tartozunk egyik légióhoz sem. Hanem azt valljuk, hogy sok-sok legszebb van.

A színpad megsokasítja a szépség és ifjúság varázsát. Aki szép és ifjú ott, az mind a legszebb. Mind körülrajongott, mind megáhított, mind királynő… Csak ne jött volna az a hír a szomorú ház ama két halottjáról, kik szintén szépek voltak, körülrajongottak s megáhítottak…

Szabadság 1901. január 6.

338. PECSÉTEK ÉS EGYEBEK

Beszélik itt is, ott is, hogy két pecsétje van a nagyváradi jogakadémiának.

Illetőleg az egyik csak *sigillum*. Latin a körirata, s régen-régen hirdeti, hogy Nagyváradon *kir. jogakadémia* van. A másik: az *pecsét*. Nem túlságosan régi, s nagyon helyesen: magyar írású. Az ifjú pecsét s az öreg sigillum nincsenek jó viszonyban. Egymás mellett sohse látni őket. Ők ketten kizárják egymást: ellenlábasok. Mert a fiatal pecsét az öreg sigillum helyébe készült. Ki akarja az öreg sigillumot szorítani. Azért is dezavuálta a saját körírásával, mely így hangzik: *kir. kath. jogakadémia*. A beavatottak azt jósolgatták, hogy a sigillum-pecsét háborúból a pecsét kerül ki győztesen, mert *a kir. kath*. címet szebbnek tartják a jogakadémián, mint a régi *kir*. címet…

…Annak idején a pecsét-sigillum háborúban egy operettepizód is közbejátszott volt. Néhány joghallgató határozatban akarta kimondani, hogy *kir. kath*. és nem *kir*. Szóval dönteni akart a kérdésben… Ma kaptunk egy levelet Rochefort-tól, a franciák szájhős politikusától, aki a búrok megmentésére szólítja fel a világsajtót. Hát ez sem lehetetlenebb terv, mint amaz…

Mikor a debreceni akadémiák ifjúsága állást foglalt a budapesti néppárti ifjoncok üzelmei ellen, a debreceni ifjúság azt hitte, hogy bajtársi segítségre talál Nagyváradon.

E sorok írója, ki megtartott valamit azokból a vonatkozásokból, melyek egykor a diákifjúsági mozgalmakhoz fűzték, felszólítást kapott Debrecenből, hogy készítse el itt a talajt a debreceni liberális átirat elfogadására. Puhatolózott hát, informált és agitált. A vége az lett, hogy sietett írni a debrecenieknek: nehogy átküldjék az átiratot, mert itt antiszemitább világ van tán még, mint Budapesten is.

Akkoriban üdvözölték Nagyváradról a budapesti kereszthajsza vezetőit. Akkoriban ment fel küldöttség a Szent Imre Egyesület zászlószentelésére. No, éppen jókor érkezett volna a debreceni átirat.

Egyébként pedig méltóztassék megnézni a holnap este tartandó jogászbál rendezőinek névsorát. Igaz, hogy bálrendezésre a kifogástalan frakk a képesítő. De lehetetlennek tartjuk, hogy negyven zsidó jogász közül egynek sem volna kifogástalan frakkja!… Pedig milyen szép példából lehetett volna tanulni. A protestáns báléból tudniillik, mely minden vallást egyesít, s mely össze tudta hozni a társadalom minden szereplőit.

Vajon lehetni fog-e összehozni akkor, mikor a mai fiatalok lesznek ezek a szereplők?!…

Szabadság 1901. január 9.

339. HOFFMANN MESÉI

Az operaház múltkori érdekes kísérlete után várva-vártuk a mai estét. Hoffmann meséi ünnepet jelent a színpadon. Ünnepet, édes, kegyeletes ünnepet. Emlékezni csak Hoffmann meséi mellett lehet igazán Offenbach mesterre… Az első akkordoknál már megragad bennünket valami átható, édesen gyötrő hangulat. Ez a muzsika hattyúdal, meggyötrött lélek mámoros vívódása, örökszép, mindig zengő poézis… Dicséretet mondunk és jól esik mondanunk a színházi vezetőségnek a mai estéért. Dicséretet, hogy igazán ünneppé tette a mai estét. Háborítatlan volt a gyönyörűségünk, s szívünkhöz szólhattak a felséges melódiák. Jól előkészített, magas nívójú volt Hoffmann meséinek előadása. Énekes darab ilyen sikerű nem volt még a szezonban.

És ez a siker nekünk ad igazat. Mert ahol a siker ilyen teljes lehet, ott méltán mérhetünk jogos, le nem alkudható mértékkel. Csak akarat kell: ez a tanulság. És most, mikor Pálmai Ilka búcsúzkodik a Népszínházban, ahol úgy elfeledték a poézistól beragyogott művészetet, mikor a kánkán-láz legjobban dühöng, s kis és nagy kritikusok a szoknya megfordított arányában értékelik a primadonnákat: még nagyobb ünneppé tette a mai estét egy igazi operettművésznő. Őrley Flóra ez, Pálmai Ilka és Hegyi Aranka után talán már csak egyetlen azok közül, kiknek édes, finom, poézist lehelő művészetükről nemsokára csak mesélni fognak.

Ez a művészet ragadta el a mai közönséget, mely kedves tüntetéssel hálálkodott a kapott élvezetért…

Őrley Flóra ma nagy volt játékban és énekben. Kalmár Hoffmannja nagyon meglepett bennünket. Most ismertük meg csak igazán annak a fiatal művésznek az értékét. Férfias, de olvadékony, szép tenorja, művészi éneklése, ügyes játéka nagy sikert aratott. Szerettük volna, ha, mint rebesgették, az opera igazgatója csakugyan meghallgatta volna Pintér Imrét Lindorf szerepében. Ebben a szerepben ragyog igazán Pintér minden jeles kvalitása. Mint énekes és mint színész egyformán nagy sikert aratott. Szeretnőnk külön-külön mindenkiről írni. De még csak a Rákosy Gáspár feltűnést keltő szép basszusát s Pap János meleg, gyönyörű baritonját van helyünk megdicsérni. De a többi szereplők is mind-mind dicséretet érdemelnek. A rendezés mesteri. Kar, zenekar precíz. Evvel végezhetjük beszámolónkat egy ritka sikerű előadásról, mely végre nekünk is alkalmat adott a dicsérő jelzőkben dúslakodni.

Szabadság 1901. január 11.

340. ÍRÓK, KIK NEM ÍRNAK

Úgy emlékszem, húszezerhez közel van azoknak a magyar íróknak a száma, kiket Szinnyei bácsi gyűjtőkönyve eleddig felsorolt. De mennyi lesz még. Minálunk mindenki ír. Régi vicc, de nem is vicc, hanem igazság: nálunk többen írnak, mint olvasnak.

Azon csodálkozunk csak, hogy Nagyváradon nem tett kísérletet valaki egy szépirodalmi lap megindításával. Nem azért, mintha vidéken egyáltalában szükség volna ilyesmire, de mert három-négy példányban mégiscsak meg lehet jelentetni, s ez már elég egy sereg ember írói vágyakozásának betöltésére.

Hiába, ez a mulasztás is az egészséges, számító nagyváradi gondolkozást dicséri. Debrecenben még elcsúszhat egy szépirodalmi lapkísérlet „a régi erkölcsös irány" szolgálatában. Másutt is akadhatnak fiatal, lelkes ábrándozók, kik terveiknek áldozzák fel a körülmények számbavevését, s nem megfordítva. Minálunk nem lehetséges ez.

Annyira nem, hogy nálunk, ahol annyi az úgynevezett író: abszolúte nem írnak az emberek. Nem értve természetesen a hírlapok tárca- és egyéb belletrista cikkeit.

Eddig évenként lehetett egy kis szemlét tartani az évi szépirodalmi termelés felett. Ez évben nincs reá szükség. Szunyogh Lórándné nótáskönyve gyűjtemény, s inkább zenei becsű, Sas Ede verskötete tulajdonképpen régi esztendők szétszórt munkája. Szerzőjük maga nem várt sokat tőle. S minden animozitás nélkül szólva, a kollegialitás csinált sikert. Ám három vagy négy darabja a kötetnek értékes és kedves dolog. De evvel aztán vége is a sorozatnak. Jantsovits Jenőtől jelent még meg egy füzetnyi szárnypróbálgatás, de ez nem sokat számít.

Legjobban jellemzi [a] mi íróinknak nemírás betegségét, hogy Nagy Endre kinyomatta ugyan Rózsa című nagyon értékes kötetét, de elkedvetlenedve nem adott ki a kezei közül egy példányt sem - néhány tiszteletdarab kivételével.

A mi íróink nem írnak, mert nagy józanul belátják, hogy a nagyobb ambíciójú írás nagy luxus. Mivel pedig a pénzpiac állapota nem engedi meg a luxust, legkevésbé író embereknek - hát nem írnak. Vagy ha írnak, hát napi szükségletre, hírlapok számára. Mert az írás is árucikk, s ezekre a cikkekre most nincs szükséglet.

Hogy lesz-e később, elválik. Egyelőre úgy vagyunk, hogy vannak íróink, de - nem írnak…

Szabadság 1901. január 12.

341. AZ INGYEN KENYÉR ELLEN

A mai posta egy levelet hozott címünkre, melyet érdekességénél fogva szóról szóra közlünk. A levél így hangzik:

A Szabadság tek. Szerkesztőségének,

Helyben

Bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodom szerény soraimmal, de azon hiszembe, hogy meghallgatásra találok, az „Ingyen kenyér"-ről van némi mondanivalóm, amióta ez a humánus dolog folyik, azóta nem lehet napszámost kapni, szükségünk lett volna 20 munkásra tegnap 80 kr. napi bérrel, de csak 3-at bírtunk fogni, továbbá szemtanú voltam, amidőn tegnap Kossuth utcán, Grósz pálinkásnál adtak túl a kenyéren, 4 darabért 8 krt kaptak, volt köztük olyan igen

sok, ki pálinkával cserélte be… stb. Csupán ezeket akartam tekintetes Szerkesztő úrnak b. figyelmébe hozni, hogy mi mindenre jó az „ingyen kenyér”!

Tisztelettel

Fuksz Hermann,
gazdatiszt.

A levélre van egypár megjegyeznivalónk. Az a panasz, melyet a a levélíró emel, a budapesti ingyen kenyér osztásnál is felhangzott itt is, ott is. Mi egész másként tudjuk és látjuk a dolgokat. A nagy nyomor szomorú valóság. Az ingyen kenyérre évtizedek óta nem szorult annyi ember, mint ez idén. És éppen azért, mert *nincs munka*. Hiszen nem újságfrázis, hanem keserű igazság, hogy az alamizsnából élők *nagyobb és tisztességesebb* része csak pirulva fogadja el az ingyen kenyeret, s *munkát* kér és szeretne, ha volna. Budapesten is azt hitték, hogy a hókaparáshoz az ingyen kenyér „boldogsága” miatt nem lehet munkást kapni, s kiderült, hogy azok a „kényelmes” munkásemberek elkényszeredett páriák, akiknek erejük sincs dolgozni. Mert az ingyen kenyér csak az *éhhaláltól* ment meg, de *erőt* nem ad egy napi terhes munkára. Még azokat sem bélyegezzük meg egykönnyen, akik pálinkára váltják be a kenyeröket. Szörnyűséges néha az elkényszeredett, nyomorult test láza. Megkívánja a butító szeszt. Máskülönben pedig csak a végleg elzüllöttek váltják be pálinkára e kegyelemkenyeret. Azok a szánalomra és segítségre méltó emberek, akik az éhség kínjait nem önhibájukkal érdemelték meg, dehogy is *tudnak* visszaélni a jótékonysággal! Különben pedig mindig voltak és lesznek, akik visszaélnek a jószívek irgalmasságával. De ebből nem következik az, hogy néhány romlott ember miatt száz érdemestől vonjuk meg a megváltó segítséget. A nagyváradi ingyen kenyérre - sajnos - nagyon-nagyon sokan szorulnak reá. Az irgalmas szívűek szebb dolgot, mint az ingyen kenyérosztást, nem cselekedhetnek. Kár volna tehát e nagy és szép akciót bármi módon megbénítani.

Szabadság 1901. január 12.

342. A BABA

Audran bájos operettje feleleventésével eddig is kár volt késlekednie a színház vezetőségének. Kedvesebb dolgot nem produkált néhány év óta az operett-múzsa. Eszünkbe jut a Baba első előadása illo tempore. Már akkor belefáradtunk a silány operettpremierek unalmaiba, s megkezdte hódítását az úgynevezett táncoperett, hangos, kemény muzsikájával, melyre csak táncolni lehet. Audran bájos muzsikájától reneszánszot reméltünk. Azt hittük, egész sora fogja követni az igazi poézis, a Nebántsvirágok, Lilik méltó utódainak. Csalódtunk… Ezért vágyódtunk a Baba előadására, mely különben újabb nagy sikert hozott a nagyváradi színháznak.

A színház nagy gonddal, sok ambícióval csinálta meg az érdekes reprízt. Fényes díszleteket, új jelmezeket készíttetett. A szereplők is igyekeztek mindannyian kitenni magukért. Az előadás különben a két primadonnának: Forrai Ferikének és - Nyárai Antalnak hozott legnagyobb sikert. Forrai Ferikétől alig láttunk szebb és művészibb alakítást a Baba címszerepénél. Pedig ez a szerep az úgynevezett híres szubrettszerepek közül való. Kétféle módon játsszák: vagy Küryt utánozzák, vagy rosszul. Forrai Ferike nem utánozta Küryt, és mégis nagy sikere volt. Bájos, művészi volt második felvonásbeli stilizált játéka. Kedves, elragadó minden énekszáma. A harmadik felvonásban énekelt kupléját nem bírta elégszer megismételni. Az utolsó felvonásban pedig előtérben tudott maradni, pedig ennek a felvonásnak Lancelot száma lenne a fénypontja: Lányi Edit volt Lancelot, s ez a szerep - sokak szerint - legjobb szerepe. Elég

ügyes, kedves volt. Megismertük egyéniségének sok szimpatikus vonását, de láttuk nagy hibáit is. A közönség rokonszenvvel kísérte s fogadta mai szereplését.

Nyárai ma is nagy volt. Finom és művészi. Forrai mellett ő kapott legtöbb tapsot. Szilágyi mulatságos Hilárius, Pintér kitűnő Maximin. Nagyon jó volt Benkő Jolán. Duettjét Nyáraival megismételték. Bérczi, Füredi, Bognár kis szerepeikben váltak ki. A rendezés jó volt. A közönség nagyon sokat tapsolt. A Baba fog még néhány telt házat csinálni.

Szabadság 1901. január 12.

343. HÉTRŐL HÉTRE

Haragudjanak bár meg reánk: ezennel kimondjuk *Karnevál* herceg detronalizálását. Évekig tűrtük a betegségét, dicsőségének elmúlását, könnyelmű, be nem váltott ígéreteit. A türelemnek vége. Karnevál uralkodása haszontalan. Leghívebb alattvalói is elégedetlenkednek. Le hát Karnevállal!

Mert úgy áll a dolog, hogy a csörgősapka hiába lármázik. Az embereknek elment a kedvük a nagy bolondságoktól, amik voltaképpen a legnagyobb okosságok. A farsang ma már nem a régi. A kis szökevény karnevál-dalából is kisír ez a szemrehányás. Hogy Karnevál elveszti trónját, annak az az oka, hogy az emberek nem tudnak már nagyon elkeseredni. Igen: *elkeseredni*. A farsangi csörgősapka mindig csak befödője a gondoknak. A farsangi tombolás pedig a keserűségek kergetése. Az egész farsang egy nagy hazárdjáték a bajokkal, az élettel s a jövővel.

No, dehát Karnevál detronalizálása legyen legalább emlékezetes és zajos. Vesszen el a józan ész még most az egyszer. Próbáljuk meg merészen a régi hazárdjátékot.

Nagyváradon - az eddigi jelekből jósolva - Karnevál herceg régi uralmának búcsúzója zajosabb, lármásabb lesz legfiatalabb éveinek uralkodásánál. Az a jelszó, hogy: meghalt Karnevál, éljen a jókedv. Csak aztán ez a detronalizáló jókedv eltartson sok-sok hosszú évig…

*

Csak a csörgősapka lármájába ne sírna bele a nagy-nagy emberi nyomorúság. Soha annyi fedetlen csupaszságot nem ért még a tél hidegsége, soha annyi üres gyomor nem követelőzött, mint most.

Ám arra való a farsang, hogy titulus bibendiket keressünk. Jobb, becsületesebb titulus pedig nem volt még a nyomor enyhítésénél.

Mulatunk, szavalunk, művészkedünk, tüdőgyulladást és influenzát kapunk ezután hát a nyomor enyhítéséért.

Egész sereg kenyér-bál, kenyér-matiné és kenyér-hangverseny terve röpköd a téli ködös levegőben. Így talán telni fog egy kis *ingyen levesre* is. Mert a száraz kenyér, hideg kenyér. S a természet olyan könnyelműen rendezte be a szegény ember gyomrát, hogy *meleg* nélkül ő csinál szecessziót, nem pedig a végtagok, mint a Menenius Agrippa meséjében…

*

A színház tájékán semmi szenzáció. Amikor a színtársulat bevonult, és amikor már a megnyitó ünnepeket párbajpisztolyok dördülése vezette be, az augurok összenéztek: jön Thália és uszályán cipeli a primadonna-lázat, az őrült versengést, a botrányokat, az izgalmakat, a párbajokat… És íme, semmi. Szinte nyárspolgár módra nyugodt a levegő ott a színház körül.

Se koszorú, se ünneplés, se pezsgős murik, s így természetesen se botrányok, se párbajok. Ami alapjában véve jó és örvendetes dolog, bár talán - hogy szakszerűen fejezzük ki - az általános gazdasági depresszionak a következménye.

Csak az nem jó és örvendetes, hogy a közönségben erős, ijesztően erős ez a filiszteres hangulat, amit semmiféle gazdasági helyzet nem magyaráz: minek ez az egész komédia, ez az egész színház!

Szóval szükség van a szenzációkra, és talán a jövő szezonban lesz is benne részünk. A mostani primadonnáink közül az egyik, akit legjobban szeret a közönség, menyasszony, a másik nem énekel, mert a férje igazgató lesz, a harmadik pedig nem primadonna. De majd jövőre… Erre készül mindenki, nem nagy örömére a felséges sajtónak, amelynek ama viharos, primadonnalázas időben csak kellemetlenségekben van része.

Mi szeretjük különben a színházi szenzációkat, de mi művészi szenzációkat akarunk. Somogyi direktor be is jelentette egy büszke kis írásban, hogy megszerezte a Bölcsőt és a Tékozló apát, amelynek mindegyike *szenzáció* lesz. Hiszen szép, szép. Tagadhatatlanul elismerésre méltó ez a merész lépés, de ebből mi is vindikálunk magunknak némi érdemet. Mi úgy tudjuk, hogy Somogyi igazgatónak esze ágában sem volt ezeket a darabokat megszerezni, mert - amint egy színügyi bizottsági tagnak mondta - *nagyon drágák*. Egyedül a sajtó sürgetésére határozta el magát erre a vakmerő lépésre. Nos, hát hiszszük, hogy mindkét előadás szenzáció lesz. De ez a kettő nem elég. Operettet, amelyet pedig különösen szeret a váradi közönség, eddig csak régit, nagyon régit láttunk. És teljes elismeréssel ugyan a kitűnő Baba- és Hoffmann-előadás iránt, mégis új darabokat is kell kérnünk: művészi szenzációkat, hogy szükség ne legyen botrányokra és párbajokra…

*

A népet megszámlálták. Nagyváradon azonban a népszámlálás még tán ma sincs befejezve. Az eredmény iránt pedig nagy kétségeink vannak. Még mindig halljuk, hogy ez vagy amaz nem kapott számlálólapot.

Hogy megszaporodtunk, az nagyon bizonyos. Pozitív számokban azonban még nem lehet beszélni.

Mivel pedig divatos dolog népszámlálási furcsaságokat közölni, mi is megreszkírozunk egypárt.

Nyárai Antalt is felkereste a népszámlálási biztos. A vidám Tóni pedig ezt írta az *állás*-rovatba: művész és *télikabáttulajdonosjelölt*. Batizfalvy Gizella azonban *nem* írta be, hogy a legszebb nagyváradi színésznő. Ellenben alighanem a szépségversenyre célzott Benkő Jolán, mikor ugyanezt a rovatot így töltötte be: *egy nagy méltatlanság áldozata*. Jókedvű proletár lehetett az is, aki arra a kérdésre, miből él, azt válaszolta: *ingyen kenyérből*. Furcsa volna, ha igaz volna, hogy Somogyi direktor a *legáldozatkészebb igazgató* címet írta a számlálólapra, s hogy Kurländer Ede dr. *színügyi bizottsági tagnak* mondta be magát. Ellenben megértjük, hogy Gábel Jakab a népszámláló biztos előtt sem tagadta el, hogy *ő notabilitás*, s hogy Sas Ede röviden a *leglelkiismeretesebb laptudósítónak* vallotta magát.

Természetes dolog, hogy ezek a furcsaságok éppen úgy nem hitelesek, mint az úgynevezett népszámlálási furcsaságok legtöbbje.

Szabadság 1901. január 13.

344. A FŐHADNAGY ESETE

Mi történhetett a szép ulánussal?… *Hipnotizálták* bizonyosan. Mi is így gondoljuk. Elmondjuk, miképpen:

Tizenkét esztendős lehetett akkoriban. Elkényeztetett, szép, okos fiúcska. Talán a béresgyermekek agyonkergetésébe, talán a latin szintakszisba, de nagyon belefáradt valamibe. Nem nézte, hogy új és finom a ruhája, és hideg még a kerti gyep: levetette magát szépen, s elaludt.

Alkonyodott már. A könnyű tavaszi ködből hirtelen kivált egy fehér, könnyű ruhájú, kacér mosolyú nőalak. Nesztelenül, szinte látatlanul termett az alvó Viktorka mellé. Letérdepelt, s a fiú homlokát befödte lágy fehér kezével. Aztán halkan, csendes muzsikájú hangon beszélni kezdett hozzá. Alig hallott a beszéd, de a kis Viktor nyilván hallgatta, mert nyugtalanul vergődött, s néha ijedten nyílt tágra a szeme. Ezeket mondta a könnyű ruhájú asszony:

- Látod, Viktorka, hogy félnek tetőled a béresgyermekek, ha játszol velük s meg-megszorítod a nyakukat, s hogy csúfolódnak, mikor a nevelő úr bezár a szobába, s bevigyoroghatnak az ablakon, amikor izzadva kínlódol a fio, fieri konjugálásán… Látod, csupa gyötrelmes dolog ez a könyv. Neked gazdag, úri papád van. Van szép ruhád, póni lovad. Szeretnek a nénik, bácsik, még a kis, fekete Etelka is már. És neked mégis szamárságokat kell magolni, ahelyett, hogy lovagolnál a pónidon, vagy püfölhetnéd azokat a vásott parasztgyerekeket. Hát ez így nem jó, kis Viktorka. Neked nem volna szabad parancsolnia annak a görbe, pápaszemes nevelőnek. Téged még a tisztelendő úr is úrfinak szólít. Te úr leszel, ha nem is tudod a rendhagyó igéket. Szép leszel, deli és gazdag. Fényes ruhád lesz, katonaruhád. Büszkén fogsz ragyogni a lovadon.

Mindenütt a kedvedben fognak járni. Nagy, nagy úr leszel. Csupa gyönyörűség lesz az életed. Cigány, pezsgő és szép asszonyok körülötted. Meg fogod ismerni az asszonyokat. Meglátod, milyen boldoggá tudnak ők tenni. Tisztelni fog mindenki, mert úr leszesz. Pénzt kérhetsz akárkitől. Csókot is minden asszonytól. Különb leszel, mint a többi ember. Mintha csak a ti számotokra volna rendelve az élet minden gyönyörűsége. Én megígérem neked ezeket a gyönyörűségeket. Én vagyok a szerelmes, könnyelmű, szép, mámoros élet!…

…A kis Viktort késő este találták meg a kertben. Lázas volt és beteg. Sokáig feküdt. A láz talán agyacskájának is megártott. Ilyenformán történhetett - némi fantáziával - a szép ulánus hipnotizálása *egész életre*. Legalább mikor felgyógyult, kijelentette, hogy katonaiskolába akar menni. Azóta pedig úgy élt, mint egy veszedelmes, csábító hipnózis elszédített áldozata. Most ébredt fel csak, de mire felébredt, egy másfél métermázsás kassza alá került. Ez aztán agyonnyomta.

Bizony, csakugyan. A szép ulánus hipnózis áldozata lett…

Szabadság 1901. január 16.

345. A JÖVŐ NAGYVÁRAD

Nagyvárad lakossága meghaladta a félszázezret. Ez a faktum nagy, beszélő igazság mimellettünk, kik ettől a Körös-parti modern, csupa élet, akció és haladásra hívott várostól vezető szerepet várunk. Elvitathatatlan, biztos, első szerepet a már talán agyon is dédelgetett főváros után.

Nem a lokálpatrióták nagyzása mondatja ezt velünk, de a valóságból, a tényekből merítők próféciája.

Ez a város, melyet lenyűgözött a magyar provinciák kétségbeejtő sorsa, még annyi eszközzel sem rendelkezett, mint többi társa.

És mégis csodásat fejlődött. Mi tudjuk, kik ismerjük ennek a haladásnak nehéz útját, roppant áldozatait. Mi tudjuk, hogy mennyi mindent teremtett volna ez az igazán kultúrvárossá predestinált város, ha csak félig megvolnának azok az anyagi tőkék, mely holt vagyon például Debrecenben.

A nagy, gazdag Debrecen alig 8000 lélekkel növekedett tíz év alatt. A kisebb Nagyvárad több mint 10 000 lélekkel. Aki a számokon kívül egyebet is akar látni: nézze végig a tíz esztendő annaleseit. A legnagyobb alkotások, a legcsodálatosabb áldozatok ehhez a tíz évhez fűződnek.

Ma már madártávlatból megtetszenek egy nagy, szép, hatalmas kultúrváros arányai. Anyagi és szellemi harmónia mellett lüktető, rohanó, boldogító élet: ezeket ígéri a jövő Nagyvárad. Ezeket az ígéreteket be kell váltani. Kötelességünk. Megrövidíteni a távolságot a mai és a jövő Nagyvárad között: mindnyájunk kötelessége.

Még egészen áthatva ettől az új, nagy gondolattól, s itt, ezen a helyen, azonnal, nem adhatunk részleteket, de öltsön alakot ez a szép, színes, ragyogó kép néhány nagy vonásban. A részleteket majd kitölti a munkás jövendő, melyen dolgozni mi sem fogunk kevesebb kedvvel, mint eddig. Mi, kikre a vezetés, iránytadás s ellenőrzés kötelessége vár a haladás nagy munkájában.

Az *anyagi megerősödés* lesz és lehet első stációja az útnak. Ennek pedig első lépése a jó közigazgatás. Bámulatos dolog, hogy ebben az igazán nyugati szellemű városban, mint volt képes tanyát verni a régi pátriárkális, szűkkörű, elfogult felfogásnál talán még közönségesebb: az úgynevezett *szatócsbölcsesség*. Legnagyobb átka egy nagystílű haladásnak, s örökös ellensége a nagytervű alkotásoknak. És éppen azért, mert idegenkedik a szatócsmérleget megbillentő nagy dolgoktól: minél nagyobb dologba *kénytelen* kezdeni, annál nagyobbat botlik. Ez teszi igazán méltánylásra méltóvá az eddigi alkotásokat, de ugyancsak ez magyarázza meg éppen a nagy alkotások ismert nagy hibáit. Nem vádolunk, de a lelkes, szívünket betöltő remények mellett is kedvünk volna ezekre a hibákra rámutatni. Nem tesszük. Így is megértenek bennünket azok a sokak, akik nevében beszélünk, s akikkel dolgozni és tenni fogunk.

A költségvetési vita nagy napjaira utalunk. Tovább nem lehet már a régi gazdasági elvek mellett boldogulni. A föld nem ad kenyeret ingyen. A pénzzel is szépen volnánk, ha csak arra vigyáznánk, hogy el ne lopják. Hogy legyen eszközünk is az építésre, azokat előbb be kell szerezni. Tessék hát végre előbbre látni, s más pénzforrásra is gondolni, mint az adóbehajtás. Tessék ennek a városnak *új jövedelemi forrásokat* nyitni! Jogunk van onnan szellemi gyümölcsöket várni, ahol a szellemi tőkét fizetjük meg. S jogunk van nagystílű produktumokat várni, ha mi nem szatócsosztalékra alkudtunk.

Csak egy tervre utalunk, mert ez nekünk a legkedvesebb.

Megbecsülhetetlen, századokkal előre segítő nagy tőkénk van - mely eddig alig kamatozott valamit. Világhírre érdemes két *fürdőnkre* gondolunk, mely valahol, műveltebb országban fürdővárost csinált volna Nagyváradból. Hogy ez a tőke eddig holt tőke volt, annak nem csupán a *holt kéz* volt az oka. De az, hogy nagy értéküket alig ismerte fel valaki. Ez a két páratlanul áldásos hatású fürdő úgyszólván még most is el van zárva a világtól. Ha a város valamiképpen meg tudná szerezni, berendezné, hozzáférhetőkké tenné: még most elképzelhetetlen eredményeket érne. Olyan eredményeket, melyek megváltoztatnák ezt a várost egészen.

Villamoskocsik, zsúfolásig megtöltve, egész nyáron szállítanák a vasúttól a pénzzel jött idegeneket. Nagyvárosi élet, forgalom költöznék ide. Fellendülne ipar, kereskedelem. Telepek létesülnének a város és a fürdők között. Hiszen ma már nincs távolság. S hogy a tisztviselő-telep annak idején tervezett helyén nem jöhetett létre, nem a távolság, ami nincs, hanem a botrányos közlekedési viszonyok az oka.

S ez az, ami többek között ennek a tervnek is akadálya. A villamosvasút még mindig a jövő zenéje. Útjaink rosszak.

Kövezeteink éppen olyan borzasztók, mint a gyalogjáróink. Mind-mind a szatócsbölcsesség műve ez.

Ilyenek az *építkezéseink*, mióta a középítkezést monopóliummá tettük. Hogy csak egy példát mondjunk, mind jobban és jobban hangoztatják, hogy az új színház rossz. És van is igazuk. Potemkin-színház biz az. Csak a máz volt rajta szép. Az pedig már válik lefele… Ez azonban nem egyetlen példa. Sok-sok a hasonló.

Az új városház még tervképpen is aggaszt bennünket. Nagyon sok az ijesztő példa. Nem értjük, hogy nem jut eszébe valakinek városházának a *Sas-szállodát* átalakítani. Ennél szembeötlőbb megoldás pedig nem lehet. A város úgysem sok hasznot húz belőle. Bérháznak sem kell senkinek. A legszebb helyet díszteleníti el, holott átalakított formában mint városházat, bármely város irigyelhetné.

Így - ez ugyan a legkisebb ok - nem csinálna maga a város konkurrenciát néhány nagy terhű előfizetőjének, s esetleg fellendülne az éjjeli, speciálisan vendéglői élet is, melynek hiánya nem olyan közömbös, mint sokan vélik, s mely[n]ek fellendítésére a rozoga Sas bizony nem sokat tehet.

Aztán még egy sereg reform, mely eddig a szatócsgazdálkodás miatt késett. A *világítás* kérdésének megoldása, a *kaszárnyapolitika eldobása*, sorompóba lépés az *egyetemért* folyó harcban, kiérdemelt *újabb hivatalok* megnyerése, *utcarendezések, kultúrpalota, gyárak* saját termelésünk feldolgozására stb. stb. Mindmegannyi az okos gazdasági politika megteremtője vagy pedig *megteremtettje*. Mindmegannyi könnyen elérhető s okvetlenül el is érendő.

Csak nagy, szabálytalan vonásokat adtunk. De ki-ki berajzolhatja a maga terveit.

Célunk az volt, hogy akcióra bírjunk, s még lázasabb munkára serkentsünk.

Így lesz valóság minden nagyváradi ember szeretett szép álma.

Így lesz Nagyvárad olyan naggyá, amilyennek mi akarjuk. Félszázezren hagytuk el az elmúlt századot.

Ez ígéri nekünk a mi álmaink valóra válását. Bízunk, hogy így lesz, és dolgozunk hogy *így legyen!…*

Szabadság 1901. január 17.

A. E.

346. SZENT ANTAL KENYERE

Áldott, jó kenyér lehet a Szent Antal kenyere. Olyannak képzelem el, hogy az nemcsak az éhező gyomrot, de a szívet is kielégíti. Hogy a szentek Antaljának nevét miért viseli, azt nem tudom. Régen olvastam már a szentek csodaszép legendáit. Biz' én erről az egyről keveset tartottam meg az emlékezetemben.

A lexikonban sincs kedvem keresni. Leírom úgy, ahogy elgondolom.

Antal, a szent, bizonyára nagy férfiú volt. Egyházi férfiú, kit nagy, szerető szívvel áldott meg a - szívek teremtője. Járt-kelt itt a világban, s látta itt a nagy szerencsétlenséget. Látta, hogy sok itt az alázatos nyomorék, meg sok a dölyfös gazdag. Látta a nyomort, és igen sokszor kínlódott ennek folytán az ő szíve. Elszáná magát, hogy kiérdemli az egek szerelmét. Olyan jámbor, szent életet élt, hogy eléré célját. Az örök hatalmasság megengedte neki, hogy nagy szíve ne szenvedjen tovább, segíthessen minden nyomorékon.

Csodatevő erőt kapott. Kenyeréből mindenkinek törhetett. Nem fogyott el a kenyér soha. Csodás áldás lett Antal kenyere, ő maga pedig szent.

Így gondoltam én ki az Antal legendáját.

Most aztán egy kolozsvári lap került kezembe, s olvasom belőle ezeket a sorokat:

Bartók György dr., a reformátusok püspöke, tegnap példát mutatott. Nemest, nagyot és követésre méltót, mely dokumentálja, hogy az egyházfő a legszebb értelemben vett szeretet vallásának hivatott és választott papja. Abban a kis házban ugyanis, ahova most könnyel szemükben jönnek az éhezők, tegnap Bartók György osztotta ki a fehér, puha kenyeret, melyet egész Kolozsvár váltott azok számára, akik rongyokban születtek. Saját kezűleg nyújtotta az enyhet a szegényeknek, s ez a tény - mely mint eszme először nála fogantatott meg a Kolozsvárt levő közéleti honoráciorok közül - avval a mély jelentőséggel bír, mely áthidalja a szív és köznapiság között levő pusztaságot.

És gondolkozni kezdtem. Ejnye is, túlságosan legenda ízű ez az én legendám. Hiszen nagy egyházi férfiak nem tördelik ma már szűkölködők számára saját kezükkel a kenyeret.

Egy van ilyen csak. Az erdélyi palástos püspök. És ez sem püspök, hanem szuperintendens. Legalábbis az Alkotmány nem tartja püspöknek. De mégis van egy!…

…Gyere vissza, édes, kigondolt legendám. Nem vagy legenda mégsem. Van Szent Antal kenyere. Kolozsvárott osztja György püspök. Gusztáv püspök is osztaná bizonyosan, de ő a hitélet felélesztésével van elfoglalva.

Szabadság 1901. január 17.

ae.

347. EGY VERSKÖTETRŐL

Elolvastam egy verskötetet, zöld borítékút, hétíveset és rossz nyomásút. Elolvastam, s kissé undorodom magamtól. Mert nekem erről a kötetről írnom *kell*. Nekem bele *kell* gázolnom most egy beteg, érzékeny szívbe. Meg *kell* gyűlöltetnem magamat egy fiatalemberrel, akit pedig e pillanatban nagyon-nagyon szánok. A kötet nagyváradi. Majdnem száz rövid sorú vers van benne. Tehát száz színe a világnak. Száz kifakadása az agyvelőnek. Száz megkínozása az *én*-nek. *Én:* ez a címe a kötetnek is. Így leírva: „*Én*". A vastag idézőjelek szinte összenyomják

a két árva betűt. Mint ahogy keserves sorsa van minden „én”-nek. Hajh, hajh, de össze is lapítják az élet idézőjelei!… Még ha erős is az én. A század leggigászibb „én”-e, a Nietzschéé is rommá omlott. Az „én”-re mindig rossz viharok jártak…

Az „én”: harc mindenkivel, maga a megfogant tragikum… Megnyugtatjuk, meg kell nyugtatnunk Homonnai Albertet, e kötet íróját. Ő is tragikus alak. De tragikuma éppenséggel nem a hatalmas „én”. Hanem egy nagy lelki aberráció. Egy hit, mely felséges, ha rögeszme, mert akkor ki sohasem gyógyítható, de borzasztó, ha csak elragadottság, ha csak álom, mert akkor okvetlenül szörnyűséges kijózanodás lesz a vége. A Homonnai könyve minden, csak nem „én”. Egy becsületes szív gyötrődése, egy fiatal szív gyönge visszhangja sok-sokféle melódiára, kiválni törekvés mindenáron az *átlagból*, vagy veszedelmes álom lehetetlen megrögzítése… Minden lehet… De nem „én”, *nem új, nem igaz, nem eredeti*. Névtelen vágyak, naiv érzések, csinált hangulatok, jogtalan ambíciók kerestek e száz versben formát, de nem találtak. Másolatok, gyönge másolatok. Ízléstelenségükkel bántók, naivságukkal meghatók. - Petőfi volna tán a költőmestere. Egy-egy sorból úgy sejdítjük. Ideírjuk száznak *legtűrhetőbbjét*. Ez is Petőfiről zeng, imígyen:

Aranyfonálra fűzött gyöngyszemek;
E gyöngysor illik zsarnok és szegény nyakába.
De míg kötél csak az előbbinek,
Ennek szent olvasó, mely üdvöt hoz lakába.

Hát ez a legjobb. Szívből kívánom Homonnai Albertnek, akit én most nagyon-nagyon sajnálok, hogy találja meg a maga „én”-jét. Nem a tragikus, nagy „én”-jét, hanem azt, amely leszámolva magával, be tud illeszkedni a világba s *ismeri a maga céljait*. Talán még most könnyű az ébredés, s gyűlölet helyett nemsokára hálával gondol ránk: az ő felébresztőire…

Szabadság 1901. január 19.

(a.)

348. HÉTRŐL HÉTRE

Mintha készülődnék ez a farkasordító hideg. A nap dele körül mintha tavaszias szellők csapnának meg bennünket… Hát a régi kemény hideget nem is bírtuk volna már tovább. Mindnyájunkat ágyba döntött volna a veszedelmes influenza. Csak a régi fajtájú persze, mert az influenza sem térhetett le a modern haladás útjáról, s van már villamos influenza is. Úgy hisszük, ez lesz az első villamos, amit, mi, szerencsétlen nagyváradiak megismerünk. De maradjunk csak az időjárásnál.

Az időről beszélni olyan banalitás lett, amitől mindenki óvakodik. Ilyenformán az idő természetesen igen új és kedves téma.

Másképpen is az volna. Egész életünket az idő kormányozza. Tessék csak az idővel mint amolyan banalitással nem törődni, tessék -18° Celsius mellett lawn-tennis ruhával indulni egy téli túrára: Az idő, ez a diszkreditált banalitás nagyon meg találná magát bosszulni. Miután pedig az *időt és időjárást* így rehabilitáltuk, talán szólhatnánk az idő eredményeiről is.

*

Nem a korcsolya híveinek bánatáról. Elvégre minden idő más gyönyörökkel kínál. Hanem valami más sportról. *Névtelen levelekről* például. A Desvallières és Mars urak bohózatötlete rendkívül érdekes. Magyar földön különösen. Nemrégiben beszéltünk a b.-újfalui esetről. Az

egész kis városka társadalmát felforgatta. De a Desvallières és Mars urak hazájában legfeljebb házmesterek írnak névtelen levélben disznóságokat. Nálunk ellenben ez *úri sport*. A legutolsó divatú kalapban járó dámák, ha már a farsangi gyönyörök nem izgathatják őket, névtelen leveleket írnak. És hogy írnak!… Ha szakácsnét és szobalányt ilyen tenorú diskurzuson kapná őnagysága, okvetlenül méltó haraggal zavarná el háza tájékáról is őket. Ellenben ő mindezeket megírja levélben, s pláne névtelen levélben…!

A korcsolyapálya látogatóit könnyű névsorba írni csak úgy találomra. Az ember szinte sejti, hogy kik járnak korcsolyázni, kik mennek el a mai protestáns bálra, kik kaptak meghívót a tiszti estélyre stb. Szép dolog lesz az, ha egyszer kénytelenek leszünk a névtelen levélírás sportja kedvelőiről is egy ilyen névsort csinálni.

Igen. Névtelen levelek.

Ebben az ötletes, mulatságos darabban Nyárai csinált egy fényes karikatúrát. Egy borzasztóan zilált hajú, őrült muzsikust játszott, aki egy csöppet sem csodálkoznék rajta, ha a nap megállna az égen direkt az ő bámulatára. Pikáns a dologban, hogy evvel az alakkal Nyárai egy kicsit önmagát is karikatúrázza. Minthogy a zseniális Tóni is Schopenhauerrel tart: nur die Lumpe sind bescheiden… Hát a Nyárai figurája hozta eszünkbe a kis Kubelikot. - Ha nem is csókolta meg erőszakkal annyi asszony, mint ahányról Dunkl Norbert úr tudott beszélni - annyi tény, hogy a kis cseh mindenütt furorét csinált. És milyen az *idő* mulandósága. A kis csoda-muzsikust elfeledtette egy nagy csodamuzsikus: Burmester, s a zenekritikusok úgy jártak, mint a múltkoriban a budapesti színházi kritikusok. Olyan pazarul osztogatták Zacconira a dicsérő jelzőket, hogy a nagyobb Novellire alig jutott.

*

És szóljunk még néhány szót arról a szerencsétlen emberről, aki nagyot bukott, s akit valamelyik kriptája az élőhalottaknak fog magába zárni, az ulánus főhadnagyot értjük. Az *idő* áldozata ő is. Az idő, mely a villamos influenzát is megszülte, melynek a villamos gazemberekre is szüksége van. *A nagy stíl* hódításának az ereje rontotta meg őt is. Az idő, mely néha hideg, néha meleg, néha lomha, néha gyors. De sohasem banális…

Szabadság 1901. január 20.

349. A HALÁSZ SZERETŐJE

(Dankó Pista népszínműve, a Szigligeti Színház premierje 1901. január 20-án)

Az igazság és az idő két fogalom abban a fogalomtáborban, melyet az emberi gyarlóságnak meg *kellett* csinálnia. Az idő megrovátkázni próbált változatlanság. Az igazság még ennyire sem pozitív valami. De ha már megcsináltuk ezt a fogalmat, ne dobjuk el használatlanul. Mondjuk ki, hogy az igazság, ha már valami, legyen őszinteség.

Az őszinteség az igazság… Íme, ilyen hosszú bevezetés után kísérelheti meg az ember, hogy igazságot szóljon, vagyis őszinte legyen.

Az igazság pedig az, hogy nem szeretjük a népszínművet. Szükséges kortesfütyköse lehetett egy más célú társadalmi törekvésnek. Nekünk már régi formájában nem kell. Naivságain már mosolyogni sem tudunk, hazugságai bántanak bennünket.

Még tűrjük, mert reménykedünk: hátha csinálnak belőle valamit. Hátha felhasználja a mai társadalmi törekvés is, s a szemnek kedves, sallangos, könnyű fütykösből *szociális* dorongot

csinál, vagy a modern magyar ember gyönyörködhetik még benne mint a magyar operettben, a magyar néphumor és magyar dalkincs kedves és élvezhető múzsája révén.

Ennyit erről az agyontárgyalt témáról.

Hogy pedig a Dankó Pista népszínműve elé mégis nagyon nagy érdeklődéssel néztünk, annak oka a Dankó Pista nagy hírre méltó talentuma is. Hittük és gondoltuk, hogy Dankó Pista, a nép fia, a népléleknek talán leghivatottabb megnyilatkoztatója, nem vásári munkát gyárt, ha a népről, az ő kedves népéről ír.

A hitünk nem csalt. Nem írt ugyan Dankó sem szociális drámát, sem magyar operettet, de írt egy élettel és igazsággal telt történetet. És mert élet: drámai. És mert igaz: nagy hatású. Ami a munka technikai részét illeti, hát az bámulatot keltő. Dankó mint kész színpadi író mutatkozott be, megbecsülhetetlen érzékkel a színpadi hatás iránt. A darab stílusa zamatos, szép, magyar stílus. A darab pedig egyedül érdemes íróvá teszi, kit eddig „csak" zseniális dalköltőnek ismertünk.

A halász szeretőjében egyszerű emberek nagy szenvedélyei viaskodnak. Ádázul, akár a görög tragédiákban. A meséjét nem kell elmondanunk. Zsúfolt ház nézte végig tegnap, s art szeretnők: legyen kíváncsi még rá néhány zsúfolt ház. Mert a darab megérdemli. Pompásan megrajzolt élő alakjai életet mutatnak.

Tele a darab szebbnél szebb nótákkal. Ezeket tán nem kell megdicsérni.

Az előadást azonban még legalább három próbának kellett volna megelőznie. A rendezés is lehetett volna lelkiismeretesebb.

A szereplők jó része azonban kitett magáért. Forrai Ferike kedves parasztlány volt, s a nótáit alig győzte ismételni. Mellette egy fiatal vendégszínésznő aratott nagy sikert. Palugyai Vilmának hívják. Virágvasárnapig még színésznövendék. Határozott, sokat ígérő drámai tehetség. Hatalmas orgánuma, megjelenése ezt a tehetséget szerencsésen szolgálja. A darab egy művészien megcsinált, sok képességet kívánó szerepében határozott sikert aratott Palugyai kisasszony, kinek tehetsége szép jövőt ígér. Bérczi megkapó verizmussal játszott egy paraszt jezsuitát. Peterdi öreg halásza ezúttal is kabinetalakítás. Füredi pompás fináncbiztos volt. E. Kovács Mariska, Bognár, Szilágyi Dezső s a kisebb szereplők egyik-másika érdemel még dicséretet.

A darabnak nagy sikere volt. A közönség sokszor hívta ki, s valósággal ünnepelte Dankót, akinek a színházvezetőség ismert figyelmességéből egy árva páholy vagy egy még árvább földszinti szék sem jutott: a színpadon kellett az előadást végignéznie…

Szabadság 1901. január 22.

350. A DOLOVAI NÁBOB LEÁNYA

A műsor, pardon, *Műsor* nevében kérjük az okos Herczeg Ferenc minden tisztelőjét: ne haragudjanak!… A műsor, pardon Műsor, ezúttal olyan éhes volt, hogy A dolovai nábobot is elő kellett rántani. Ez mentse a mai nagy bukást, s csitítsa mindazok méltó megbotránkozását, kik ma este élvezni - *akartak*. Nem volt idő a készülésre, s a fejetlenség olyan nagy volt, hogy egy repertoárdarabot kellett feláldozni. Mert az bizonyos, hogy ebben a szezonban A dolovai nábob leánya nem tudna becsalni tíz embert a színházba. Ma este még elég szép házat csinált. Ismételjük, az előadás nagyon gyenge volt. Ismert habitüé barátunk ez alkalomból ismét feltámasztotta régi rossz viccét, s kijelenetette:

- A mai előadás sem foglal el egészen igénytelen helyet a század rossz előadásai között.

Helytelen szereposztás, szerepnemtudás, kísérletezés, rendezési hibák, kínos feltűnést keltő öltözködések stb., stb. S éppen ezt az előadást kellett választani egy fiatal színésznőnek első, tulajdonképpeni debüjére.

Batizfalvy Gizella, ki eddig kisebb szerepeket játszott szerencsétlenül, ma Szentirmainé nehéz szerepében akarta kivívni a reperáló [!] sikert. Bizonyos oldalról ugyanis az a vád hangzott, hogy a kisasszonyt a direkció nem juttatja tehetségéhez illő szerephez. Ma - állítólag - ahhoz jutott. És az eredmény igazat adott - a *direkciónak*... Batizfalvy Gizella ma is szép volt, bemutatott egypár elegáns ruhát is. És semmi egyebet. A színpadon még járni sem tud, a beszéd művészetéről nem is szólva. Színiiskolában sem ígérne sokat mai kísérletezése. Tisztelői azonban udvariasan tapsoltak. Díszes csokrot is kapott. A többi nőszereplő sem volt sokkal szerencsésebb.

E. Kovács Mariska Jób Vilmája színtelen, nagyon is gyenge, majdnem bágyadt alak volt. P. Tóvári Anna özv. Domaházynéja sem kevésbé. A férfi szereplők között Balla Kálmánnak nagy sikere volt, (Tarján) főhadnagyánál alig van különb. Milyen sikert jelentett volna ez egy megfelelő keretben!… Mellette Peterdinek s Erdélyi Miklósnak volt pár sikerült jelenete. Szarvasi nagyon szerencsétlen karikatúrát csinált. Deésy mit sem tudott csinálni Merlin nem egyéniségéhez illő szerepéből. Kis szerepében jó volt Bognár, Kohári kardalos ügyes kutyamosó… Ezek a részletek mindent elmondtak. Tessék megkonstruálni belőle az előadás képét!… Mindez pedig történt a műsor, pardon: *Műsor* nevében…

Szabadság 1901. január 23.

351. GÖRÖG RABSZOLGA

Ámon Margit kisasszony, a budapesti Népszínház tagja, vendégképpen lépett ma föl a nagyváradi színpadon, melyhez régi sikerek emléke s ha jól tudjuk: egy már aláírott szerződés fűzi. A kisasszony a divatos primadonnák közül való. Annak idején zajos bevonulást tartott a Kerepesi úti operett-csarnokba és sok sikerét jegyezték papírra a kritikusok. De a Népszínház rózsaszínű, illatos párájú levegője az az ezer finom szálú háló, melyet minden „jövevény" elé kivetnek, fecskévé tették a dalos madarat. Ámon Margit bizonyára nem találta meg az új csarnokban ábrándjait, sőt - ha mi jól láttuk a távolból - egyszer keresnie kellett önmagát is. Megértjük mi őt, hogy elvágyik onnan, s fecske módjára hazatart. Megértjük, s örömmel üdvözöljük itthon. Örömmel láttuk, hogy az itthon levegője visszaadta az önérzetét. Egymaga le tudta foglalni a színpadot… Szerencsésen választotta meg a viszontlátás ünnepére a Görög rabszolga Aspásia szerepét, ezt a nagy hatásokra szánt szerepet s az ő egyéniségéhez illőt. Igazi primadonnaszerep - modern igények mellett. Szépség, ízlés, nőiesség, ének, játék és táncművészet iskolája. A művésznőnek, s a *nőnek* főként, pazar sikerért lehet vele küzdeni. Ámon Margit pedig a Népszínházból jött hozzánk, amely a nagy primadonnai sikerek titkának orákuluma. Sokat tanult ott Ámon kisasszony. Egyénisége különben is predestinálja az olyan sikerekre, melyek fő posztulátuma: a természetes báj. Bájos, kedves, elragadó a mi vendégművésznőnk a színpadon. Nagyban megkönnyíti dolgát az a bizonyos *népszínházi stílus*, melynek első mesternője Pálmay Ilka, rafinírt művészetté fejlesztője Küry Klára volt.

Ez a stílus minden érzékünkkel játszik. Kápráztat, vért forral, elszédít, s gyors tapsra sürget. Ámon Margit tehetséges tagjává vált ennek az iskolának. Tud elragadóan s mindig mosolyogni. Ahogy nyakába borul férfipartnerének, kész betegség, mondhatná egy dekadens stílű kritikus. Csupa temperamentum, tűz és szilajság. De bájosan csicsereg is, ha kell. És ami

fő: Ámon Margit táncolni is tud. Gráciával, poézissel, sikkel, tűzzel. Ez Ámon Margit: a színésznő. Mint énekesnő - úgy mondják - mit sem változott. Hangja kis terjedelmű, hamar fáradt, és ez a hang sem iskolázott. - Az angol operettek primadonnája ő, ahol a muzsikát a zenekarra bízzák. - Bocsásson meg, hogy túl őszinték vagyunk: Énekszámai a mi nemsokára búcsúzó Forrai Ferikénket juttatták eszünkbe, akinek gyönyörű hangja, énektudása és ízlése pótolta gazdagon a játékhatás esetleges hiányait is. Az aranysziget dal milyen más volt Forrai Ferikétől!… Mégis szép sikere volt Ámon Margitnak. Csokrot, virágot, tapsot özönnel kapott, bár a közönség félháznál nem volt sokkal nagyobb. Az előadás az ismert jó. - A szereplők közül Székely Anna, Lányi Edit és Nyárai arattak még jelentős sikert. De jókedv, sokszor a kitörésig jó, kísérte, fűszerezte a bájos, csodaszép melódiákat az utolsó függönylegördülőig. Ámon Margit kisasszony holnap a Kis szökevényben játssza a címszerepet.

Ide kell azonban még valamit írnunk. Ámon Margitot így jellemezte egy színházi ember, miután végignézte a mai előadást: gyönyörű termet, tüzes, érzéki tánc, állandó pikáns mosoly, semmi hang és semmi énektudás, némi rutin a játékban és semmi eredetiség. Mindezt összevéve: másodrangú szubrett. Ha majd *kreálnia* kell, ha majd önmagából kell merítenie, ha majd nem látja előbb híres, nagy primadonnáktól játszani a szerepét: minden alakítása színtelen és darabos lesz. Mert nincs benne semmi naivság, semmi hit, durva, közönséges és szív nélkül való eszközökkel éri el a hatást, szinte kalmárszámítással, valami rút, mindig kitetsző spekulációval.

Ezt az ítéletet természetesen nem lehet aláírni teljes határozottsággal egy est és egy szerep után. De sokfelől helyeslésre talált ez a bírálat és egynémely szembeszökő igazságaival feltétlenül gondolkozóba ejti az embert.

Szabadság 1901. január 24.

352. FÉLREVERIK A HARANGOT

A harangokat, minden harangokat, egyszer félreverték. Régen-régen volt ez. Mikor ebben a most jéghideg országban lángoltak a lelkek. Mikor ehhez a most mostoha földhöz odatapadt minden lelkes élő, mikor szilajon, elszántan zengett e kis meleg országon végig.

Mindnyájan el fogunk menni…

Óh, régen volt ez, nagyon régen… Mi nem értjük, alig hisszük. A mi lelkünk nem lángol már. E kis ország hideg, és nem tapadunk többé buja szeretettel sáros földjéhez. Nem tapadunk, s el se mennénk, hiába üzenne akárki minékünk!…

S ha mégis üzenne, ha a harangokat, minden harangokat egyszer meghúznának, megmelegedne mégis e kis hideg ország néhány talpnyi földje.

Csak annyi, amennyire elfér egy kis fehér gárda. Roskatag csapatja a múltnak. Nagy idők tanúi, hamvadó szívek, idegen félistenek. Már a múltban élnek. Csak romszíveik megmaradt parazsa a melegség e kis hideg országban…

…A hétfői vásár napján, a nagy hídon keresztül roskatag, agg embert, fehér fejűt, bortól pirosat vezetett egy másik öregember.

Olvadó hóban futkostak a szánok. Ragyogott a nap. Sürgött a piac. Szaladt, rohant minden. Csak ez a két ember botorkált, mintha nem is e világból volnának. *Negyvennyolcas* agg honvédek… Még ki nem hűlt óriások e kis hideg földű országban. Fehér asztal mellett e hideg

országért koccintgathattak hevítő poharat. Az öregebbik jobban visszaálmodta a múltat. A másik szeretve, becézve sürgette:

- Őrmester úr, siessünk, sohse érünk haza!…

Ballagott a két régmúlt ember. Csitri fiatalok megnevették őket. A *közvitéz* elfohászkodta magát:

- Hejh, őrmester uram, ha hazaérünk, félreverik a harangot!

…Édes két öregember, mámoros két öregember, dehogy verik félre!… Egyszer volt, régen volt, mikor megszólaltak a harangok, minden harangok… Akkor meleg volt e kicsi ország, és most fagyos hideg…

Szabadság 1901. január 25.

ae.

353. A KIS SZÖKEVÉNY

A filozófus néző a mai előadáson többek között egy nagyon érdekes megfigyelést tehetett. Azt tudniillik, hogy ebben a szezonban talán ma lehetett először észrevenni azt a bizonyos lázat, mely a színpadról táplálkozik ugyan, de nem a szemeink előtt lefolytakból. A primadonnalázat értjük, mely egy pillantás alatt idegessé tette a nézőteret, villamossá a levegőt.

Ha a budapesti operettszínházak mértékét vesszük: Ámon Margit igazi primadonna. Két este alatt barátokat és ellenségeket szerzett. A pártok színházi csatája a primadonnaláznak legelső szimptómája.

Ma pedig már voltak csaták és tüntetések. Zivataros tapsokba pisszegések sivítottak. - Lányi Edit tapsokat kapott olyan énekszámokért, amiket máskor észre sem vettek. Egy kis ideges tábor pedig tüntetőleg a statiszta szereplőket is tapsolta. Volt hát taps és zaj elég. Ámon Margit tagadhatatlanul életet hozott. Ami Vinnifredjét illeti, nagyon bájos kis szökevény volt. Ám túlságosan érett, túlságosan merész zárdanövendék. Pedig ennek a Nebántsvirág szerepnek az a kedvessége, ha pajkosságait csaknem túlzó ártatlan naivság tárja elénk. Hiába, bajos a népszínházi stílustól elszokni és a pillanatnyi hatás ingerétől.

Egyébként jókedvvel táncolt, játszott Ámon Margit ma is. De énekszámai ma is kénytelenítettek a reminiszcenciákra. A piruló kuplében csak egy kéjes sóhaj hatott, a duettben pedig egy tucat csattanó csók. De sikerült és kedves volt az induló és még egypár kisebb szám. Virágot ma is kapott, talán vasfüggönyt is kap, ha nálunk elővigyázatból ki nem hagyták volna az új színházból. Szóval a külső siker a tegnapinál is nagyobb volt. De a szokottnál és megérdemeltnél jobban tapsolták Lányi Editet is. Szohner Olga szobacicus dalára is kétszer volt kíváncsi a közönség. Pedig a kis naiva mindjárt az elején elfáradt. Szilágyi Dezső, Gáthy, Erdélyi, Bérczi, P. Tóvári Anna is sok tapsot kaptak. Valamint Bércziné a szép táncokért.

Szabadság 1901. január 25.

354. HÉTRŐL HÉTRE

Mi, akik a napok krónikáit írjuk, *virrasztók* voltunk mostanában. A halálra kellett lesnünk, mely megkörnyékezte az élet egypár nagyságát. Egy öregasszonyt el is vitt magával. Viktoria reginának hívták idelent. Hatalmas világbirodalom koronáját viselte, s meghalt akkor, mikor talán a világ második átalakulását láthatta volna meg. Egy átalakulást látott már ugyanis. A nagy angol birodalom katonái pedig a világ minden táján készítik a világ transzformálását. Még eddig csak egy nótát változtattak meg. God save the Queen helyett God save the Kinget énekelnek…

*

Hála a sorsnak, már nem kell tovább virrasztanunk a *király öreg katonájának* ágya mellett. De haldoklik a busetói hattyú, az öreg Verdi, s Böcklint talán ő követi leghamarabb a Parnasszus tiszta halhatatlanjai közé… tulajdonképpen virrasztás ez az egész élet. Mert a halál folyvást lesben áll. Az élet lángját csak legutoljára oltja ki.

Előbb az ornamentumokat tördeli le. Az ifjúságot először a maga édes, bolond álmaival. A hitet aztán s az akaratot. Kirántja a büszkén topogó láb alól a polcot. Kiöli az erőt is végre. Csak ezután szakasztódik vége mindennek. Kialudván a láng…

*

Heliodorus mesternek a Görög rabszolgában könnyű dolga van. Csigabigákká ugyan ő sem tudja változtatni az embereket, de igen aktuális és igen rossz vicceket gyárthat *a kamarai választásokról*.

Érdekes dolog s régi, horáci igazság, hogy a dolgok sohsem olyan nagyok, mint amilyeneknek a tömegek látják. A *nil admirari* igazsága ez. Ami még vasárnap és hétfőn ezreket hozott lázba, szerdán este néhány kétes értékű vicc a színpadon Heliodoros szájából.

Nagy események nincsenek tehát. Mostanában pláne a napi értékű események is ritkák. Ha ez így megy, a krónikás becsukhatja a boltját. Ami történik, elújságolják Heliodoruszék a színpadon…

*

Szerencsére, hogy ezen a nagy színpadon kívül apró színpadok is vannak.

A színpad eseményei pótolták mostanában az igazi eseményeket. Egy szép, fiatal lány hozott életet a nagyváradi színházba.

Hiába, szépség és fiatalság az igazi élet.

Ámon Margit kisasszony megérdemli, hogy szerepléséről őszintén írjunk. Hogy tisztázzunk egy nagyon kellemetlen félreértést. Bizonyos oldalról úgy szerették volna feltüntetni a dolgot, mintha szükség volna arra, hogy Ámon kisasszonynak pártot szervezzenek. Hát ez nagy kicsinylése a kisasszony tehetségeinek, s merő abszurdum. A kisasszony nem olyan középszerűség, hogy csak egy szervezett gárda menthesse meg. De másfelől - hogy színházi nyelven szóljunk - nincs is, akit ellene ki lehetne játszani. A kis Forrai Ferike elmegy. Székely Irén hors concours. Egy szubrett énekesnőre pedig okvetlenül szükség van. Ha ez Ámon Margit lesz, tekintettel a szubretténekesnők nagy hiányára, helyes. De ha még ehhez Ámon Margit egy kis zajt is hoz, hát még helyesebb: Vederemo…

Szabadság 1901. január 27.

355. BOCCACCIO

Annyira félünk bármi téren is a reakció vádjától, hogy bár a mai *ünnepi* előadás szinte provokálja a feljajdulást az angol operettek ellen, nem tesszük. A postás fiú Magyar színházi bemutatója úgyis azt igazolta, hogy a divatos angol operettnek éppen úgy ki kellett szorítania a régit, mint a selyem alsószoknyának a krinolint. És ha nálunk az új operettek nem aratnak teljes sikert, annak oka egyszerűen az, hogy rossz előadásban kerülnek színre. És ha mindezekbe bele is törődünk, ne legyen hibánk az, hogy ma ünnepeltünk. Már mi csak ilyenek vagyunk. Megfürdik lelkünk, szívünk Suppé csodaszép melódiáiban, s nem vetjük meg Zell és Genée naivan konstruált, csintalan szövegét. Hiszen tudjuk, hogy az ő mesterük Boccaccio volt. Boccaccio, a sok száz éve porladó Boccaccio mester, kihez hasonló elbeszélő Maupassant-on kívül azóta sem termett. De másért sem. Soha két kor nem hasonlított egymáshoz, mint a Boccaccióé s a mienk. „Boldogságos szűz anyám", szörnyűködnék a jámbor Lambertuccio ezen a mondáson.

Ám így van, így. Mikor dühöng a templombajárás, akkor a hordók Pietrókkal telvék, s hamis asszonykák udvarlói nyolc alakot öltenek… Igen. Hát a mai este ünnepi este volt. Az első előadás óta nem volt ilyen nagy közönsége a színháznak. A rendkívül érdekes repríz, Ámon kisasszony utolsó vendégfellépése s Forrai Ferike viszontlátása egyforma vonzerő volt. Az előadás sem rontott mit sem az ünnepi hangulaton. A Pintér zseniális rendező talentuma egész sikert csinált. Ámon Margitot, a búcsúzó vendéget, virágzápor fogadta, sok csokor és ezüst babérkoszorú. Nagyon ügyes, nagyon kedves volt. Ma este talán legügyesebb és legkedvesebb. Kivált a második felvonásban tetszett. De hangjának fogyatékosságai is ma tűntek ki legjobban, Forrai Ferike mellett, kit tüntetőleg tapsolt egész este a közönség. Csak most tudjuk, hogy mit fogunk veszíteni ebben az édes hangú kis szubrettben. Édes, poétikus Fiamettájánál alig láttunk bájosabb alakítást. Pintér ma felülmúlta önmagát mint rendező s mint előadó is. A zseniális Nyárai ma is zseniális volt. Kupléival alig tudott eltelni a közönség. Székely Anna csodálatos módon nem volt diszponálva. Erdei Berta, Lányi Edit, Gáthy Kálmán, Szilágyi Dezső, Perényi József, Füredi, Bognár nagyon jók voltak. A férfikar jeles vizsgát tett.

A zenekar is megküzdött úgy-ahogy feladatával. Általában pedig szép volt az este. - Szép és ünnepi.

Szabadság 1901. január 27.

356. DEBRECENI SZÍNÉSZET

Minket, nagyváradiakat, nagyon érdekelhet a debreceni színészet sorsa folyása. Nemcsak Debrecen közelségeért, de a múlt nexusa s a debreceni színészetnek hatalmas, nagy múltja miatt is. Csodálatos, hogy ebben a nagy magyar városban az összes kultúrfaktorok között csak a színészet tudott nagyra nőni. Egy kis dekadencia után ma is Debrecen színházi élete a legérdekesebb minden vidéki városok között. Valósággal rabja a színháznak a debreceni közönség. Rab, de örömest rab. Ez a színházimádás öröklődik nemzedékről nemzedékre, s híveket gyűjtött már az elzárkózott, ős debreceni civisek közt is. Hogy pedig a színházimádók serege nagyot nőtt: a mostani debreceni színigazgató, Komjáthy János érdeme. Az az öt év, amit ő Debrecenben töltött, fénykora lesz a debreceni színészetnek.

Érdekes ember a debreceniek direktora. Talán csak Leszkay András hasonló hozzá a mi színigazgatóink közül. Egy ember, ki egész szívével adja oda magát a hivatásának. Lelkes, dolgos, áldozatkész. Öt év óta olyan színtársulatot tart, amilyen alig van a vidéken, s emellett

nemegyszer tesz olyan kicsiséget, hogy egy darab kiállítására háromezer forintot költ. Alig is van Debrecenben népszerűbb ember, mint Komjáthy. Egypár epés ember megpróbálta „kikezdeni". Nem sikerült. A színügyi bizottság egyhangú, lelkes bizalommal nyugtatta meg, a közönség pedig tüntetőleg jár a színházba. Debrecen legújabb színházi eseménye Réthy Laura vendégszereplése. Tegnap a Máriában lépett fel a művésznő, s mindenki konstatálta, hogy hangban a régi nagy, játékban tán a réginél is művészibb. Egész sereg újdonságra készül a debreceni színház. A Bölcsőt már a múlt héten előadták volna, ha K. Závodszky Teréz, a társulat kitűnősége, nagybeteg nem lett volna. Hófehérkét, Bródy szenzációs darabját is még e szezonban bemutatja a társulat. Általában - saját tapasztalásunk után ítélünk - irigyléssel töltöttek el bennünket a debreceni színházi viszonyok. Mert láttuk, hogy mit tud produkálni az igazi *művezetés*, amit a nagyváradi színház csak hírből ismer!… Így megértjük azt is, hogy a színügyi bizottság el van határozva, hogy Komjáthyval a hat év letelése után újabb három évre megköti a szerződést. Aki ismeri a vidéki színészeti viszonyokat, tudja, hogy mit jelent ez…

Szabadság 1901. január 29.

357. HÉTRŐL HÉTRE

Idézzünk a klasszikusokból. Mi lenne szegényekből, ha mi is elfelednők őket. „Mi lesz az ég könnyéből? - Sár…" Az ég pedig igen könnyezett mostanában, s ha van megkövesült fájdalom, miért ne nevezzük a hópehelyóriásokat megfagyott könnycseppeknek. Hol megfagyva, hol feloldva egyre hullott az ég könnye mostanában. A telet azonban mégsem tudta elsírni tőlünk. Nem olyan vakítóan fehér bár a világ, mint még nemrégiben, de még mindig fehér. A makulátlan fehérséghez úgysem valami túlságos módon szoktatott hozzá az élet bennünket. Tehát ebben a barnán árnyalt fehér világban még téli és farsangi élet pezseg. Mulatnak az emberek mindenütt. Majd a hamvazás napján jut csak eszünkbe a régi, nagy igazság, hogy a farsangi mulatságok után *böjti mulatságok* következnek…

*

Tisza István grófnak, mi országunk: Biharország szeretett reménységének egy levele a közelmúlt és jelen legnagyobb politikai eseménye. Hiába: Tisza István gróf olyan hatalmas, nagystílű egyéniség, kinek minden lépése figyelmet keltő, hát amelyikről pláne még ő akarja, hogy figyelmet keltsen!… Ennek megvitatását végzik s el is végzik a vonal felett. Mi *profánus* módon akarunk hozzászólni az *inkompatibilitáshoz* mint olyanhoz.

Nincs ma már összeférhetetlenség. Éppen úgy, mint ahogy nincsen altruizmus. Vagyis: sem abszolút inkompatibilitás, sem abszolút altruizmus nincsen. Az altruizmus fogalmát az emberiség nagy önzői találták ki, éppen úgy, mint az inkompatibilitást. Légy áldozatkész, szeretett atyámfia, mert a nemes szívűeket szereti az Isten, s ne légy inkompatibilis, óh, polgártárs, elvégre mások is vágynak inkompatibilisok lenni.

*

No, de mégis van a földön nehány kis összeférhetetlenség. De ezekhez már nincs köze sem az altruizmusnak, sem az egoizmusnak. Íme néhány összeférhetetlenség. Összeférhetetlenek a jogászgyerek s a felöltő egész nyáron át, összeférhetetlen Festetich és a nagyváradi színügyi bizottság, Bertsey és a krajcáros lapok, a jégpálya és az enyhe eső, Bartha Miklós úr a kazárokkal, Polónyi a választóival, a színházi publikum a légvonattal, Somogyi Károly a szubvencióval s néhány úri ember önmagával. Óh, az ilyen fajtájú összeférhetetlenségek száma sok légió…

*

A népszámlálás be van fejezve. Nagyváradon is publikálva már az eredmény. Ne essenek azonban kétségbe a számláló biztosok, ha tudásukra hozzuk, hogy számaik nem hitelesek. Abban a reményben, hogy kerékbe nem törik érte, e sorok írója leleplezéssel szolgál. Őt tudniillik teljesen kihagyták a számításból. A népszámlálás alatt egy kis lakás-interregnuma volt, s így szállodában lakott. Ott pedig nem kereste senki… Ilyen kis tévedések szép számban történhettek mindenütt. Várjuk a statisztikai hivatal összefoglaló jelentését. A statisztika a legszebb, legérdekesebb tudomány. Sajnos, amennyire mi szép magyar hazánkat ismerjük, a legnagyobb érdeklődés a *felekezetek* eloszlását fogja kísérni. Nálunk ez a legfontosabb szempont. Még a gyomornak sem szabad felekezeten kívül állani. Ezért volt szükséges az istentelen szabadkőmívesek kenyerét Szt. Antal kenyerével ellensúlyozni. Az elvetemült éhes ember ugyan nem érzi a különbséget a vallásos és vallástalan kenyér között. Sajnos a mai kor botrányosan közönyös a vallási dolgok iránt…

*

A teátráliák nagy vonzó erejét mi sem igazolja jobban, mint egy városházi eset. Pénteken a jogügyi bizottságnak kellett ülést tartani. Alig tudtak három-négy tagot összetoborozni. A közvéleményt pedig - vulgó: sajtó - egy szál reporter képviselte nagy kedvetlenül. Tegnap a színügyi bizottság ülésén a jelenvoltak alig fértek a kis tanácsterembe. Csak reportra éhes újságíró több volt, mint a jogügyi bizottságon résztvevő tag.

Színházi szenzációja mégsem volt a hétnek. Hacsak a B.A.L.E.K.-et nem mondjuk annak. De nem mondjuk. Szenzációs volt mindenképpen ugyan, de szenzációiról jobb hallgatni. Egy érdekes tanulságot, ez is régi, mégis adott a furcsa kis vaudeville. Azok izgatnak ellene legjobban, akik legjobban mulattak rajta. Ami persze ismét a régi nótát hozza eszünkbe: minden ember be akarja csapni a másikat, s ezt minden ember tudja a másikról, de azért még mindig akadnak az „igazság”-nak Sancho Panzái…

Szabadság 1901. február 2.

358. MESE

Meséljünk. Meséket szeretnek az emberek hallgatni, s mesékért nem haragszik meg ránk senki sem…

…Jób idejében történt. Mikor még az emberek több szenvedést el bírtak viselni. Élt egy férfiú a nagy pusztaság között, kit szintugyan súlyosan kísértett meg a rossz. Mert akkoriban a testnek betegsége fekélyes és gyakori vala.

Mikor hallották az emberek a pusztalakó nyomorúságának hírét, igen megörvendettek, s örömben keresték fel őt, hogy siránkozzanak. Ezek többnyire haszontalan emberek voltak. Minthogy sokan valának keleten, kik egyébbel nem foglalatoskodtak, mint verseket daloltak, s embertársaikat megítélték. A pusztalakó nyomorult pedig dús volt előbb, s megvetette e mihaszna népet. Szólott is hozzájuk nagy haraggal:

- Siránkozásotokkal mért zavartok engem, rongyos emberek? Nyomorúságomban is megvetlek titeket. Eredjetek szét, s folytassátok oktalan pletykabeszédeiteket!

A siránkozók méregbe jöttenek, s rárivalltak a dús Lázárra:

- Mit érsz nyájaiddal s egyéb kincseiddel? Mit érsz pátriárkasógorságoddal? Nyomorult vagy azért, míg mi danolva járjuk be a rétet, s utáljuk nehéz gazdagságodat!

A pusztalakó nyomorék sebes arcát megvetve fordította el a handabandázóktól. Ám azok most méregben folytatták:

- A te nyájaid lopottak. Hajlékodhoz vér tapad. Fiad elárult. Asszonyod parázna. Te magad rosszabb és utálatosabb az elhullott vadnál!…

A pusztalakó nyomorék megvetve nézett rájuk, mert tudta, hogy nincsen nekik igazságuk. S ím kivált a kárörvendőkből egy csúnya púpos, s így szólt a nyomorulthoz:

- Mikor jószágaidnak hajlékot építettél, nem volt sudár fád. Szolgáidat elküldted, hogy testvéredtől titokban hozzanak el egyet!…

A nyomorult ember pedig megdermedett. Majd átokra nyílott sebes szája. Meggyúltak bágyadt szemei, s úgy kiabálta:

- Szakadjon reátok az ég, hitvány, hazug pletykamondók, nótázó félbolondok, undok állatok. Vesszen el minden fajtátok, legyetek állatok eledelei!…

…Mert amit a púpos mondott, *igaz volt*...

Szabadság 1901. február 2.

a. e.

359. ORPHEUS A POKOLBAN

Offenbach zsenije ma úgy bearanyozta a mi díszes, cifra, kis skatulya-színházunkat, hogy halványak, kopottak lettek az aranyos cirádák s homályosak az izzó villamdrótok. Valósággal erőszakosan kell kihántanunk magunkat az impressziókból s elmondani száraz, kritikus szavakkal a rendes beszámolót. Tehát: egy minden tekintetben sikerült, szép este volt a mai. Fényes rendezés, lelkiismeretes előadás, kellő inspiráció s élvezni tudó teli ház. - Viszontláttuk nagy-nagy időközöket hallgató nagy primadonnánkat, Örley Flórát. Mint Euridike ragadott el bennünket énekével, és játékával, melynek némi elismerése volt az a szép virágcsokor, amit tapsok között kapott.

Mellette Nyárai aratott Jupiterével óriási sikert. Talán csak ketten bírtak felemelkedni addig a szédítő magaslatig, amit offenbachi magaslatnak nevezhetnénk idelenn. Mert nem túlzás az, amit Nyárairól ma egy elragadott tapsolója mondott:

- Ez az ember mintha egy kidobott szikrája volna az Offenbach-Heine-szellemnek.

Pintér mint rendező excellált. Plútója is méltó minden dicséretre. Kisebb szerepekben - érdem szerinti sorrendben - Bérczi, Lányi Edit, Perényi, Szohner Olga, Forrai Ferike és Rákosy Gáspár váltak ki.

A zenekar meglepően állta meg helyét. A rendezés egy-egy zseniális fogása nemcsak tapsot, de kihívást is szerzett Pintérnek. Olyan szép volt az este, amilyent mi óhajtanánk legtöbbet a Szigligeti Színháznak.

Szabadság 1901. február 6.

360. ÚJSÁGÍRÓI KAMARA

Rákosiéknál talán nem kell, de nekünk - és mi sokan vagyunk - *szükségünk van az újságírói kamarára*. Nem koncedálhatjuk azt sem, bármely magas helyről hangozzék is, hogy az újságírói érdekeket eléggé megvédi a két budapesti egyesület. Először is ezeknek csak az a tagjuk, aki tagjuk akar lenni, s e sorok írója például bármely válságos dilemmában, melybe újságot író tolla sodorná, nem venné igénybe ennek a két egyesületnek a közbelépését. Azt a vélekedést sem lehet elfogadnunk, hogy az újságírói kamara akár a sajtó, akár az író ember szent szabadságát sértené. A kamarának erre módja s joga nem lehetne.

Számtalan ok mellett két fő ok tesz bennünket az újságírói kamara harcoló híveivé.

Első nagy okunk a *tisztítás szükségessége*. A kétségtelenül *hivatlanok* egész serege tódul az újságírás küzdelmes, de mindig csábító és szép pályájára. Az újságírásnak ma több a proletárja, mint a hivatott mestere. Pláne kétféle proletárságot kellene kiseperni. *Az írás és az íratás* proletárjait. Azokat is, akik írásból akarnak élni, de írni nem tudnak, s azokat is, kik más téren nem tudnak élni és egzisztálni, csak ha állandóan veretik a reklám nagy dobját. Ez az első ok, amit még nyomósabbá tesz a revolver-zsurnalisztáknak a fővárosban egyre szaporodó ocsmány fajtája.

A másik ok a magyar közönség nem eléggé intelligens részének az újságírásról táplált elő-ítélete, mely annyi összetűzést s felháborító botrányt teremtett már.

Egyelőre csak evvel a két, úgyszólván csak idevetett érvvel álltunk elé.

Csupán azért, hogy megértessük az újságírói kamara dolgában elfoglalt álláspontunkat s jövendő magatartásu[n]kat is.

Különösen mi, itt vidéken, tartjuk óriási fontosságúnak ezt a kérdést. Mert mi fokozottan érezzük az újságírói bajok keserűségeit. A vidéki hírlapírók szövetsége mit sem tett eleddig újságírói érdekekért, legfeljebb reprezentált.

Újságírói kamarára van szükségünk, s lépjen akcióba a vidéki nagy erőt képviselő sajtó, hogy a nagy terv valóra váljék.

Szabadság 1901. február 8.

ae.

361. GRINGOIRE ÉS PARASZTBECSÜLET

Érdekes és emlékezetes estélye [!] volt ma Szigligeti házának. Akkor, mikor már országszerte „váradi rendszer”-nek kezdik nevezni a rossz és hiányos műsorösszeállítást, ki kell jelente-nünk, hogy a mai érdekes és szép este sem a színházvezetőség érdeme. Banville édes-kedves vígjátékához derék művészünk, Nyárai Antal ambíciója juttatott. A Parasztbecsületet pedig csak előrántották Szép Galathea helyett, melybe táviratokkal sem tudtak énekesnőt szerezni, mint tegnap egy érdekes színházi kommüniké tudatta. A közönség pedig már kezdi unni ezt a műsorkomédiát. Ma már tüntetett is. Hallatlanul üres volt a ház. Csak a legáldozatkészebb Nyárai-imádók jöttek el. Nyárai Antal Gringoire-járól röviden írhatunk. Mindenekelőtt kijelentjük, hogy mi többet vártunk tőle. Ez csak azt jelenti ugyan, hogy mi nagyon nagy véleménnyel vagyunk Nyárairól. A híres szerepet sok eredetiséggel, zsenialitással s nagy hatással játszotta meg. Tévedése az volt, hogy megmásította Banville-t, a nagy romantikust.

Túlzó verizmusa, élénk színezése kirítt a romantikus keretből, s nagyon sokat ártott az úgynevezett *szép*-nek. Banville és társai örök ideáljának is. Egyébként pedig ma is ragyogott az ő nem mindennapi talentuma, s nagy deklamációja viharos tapsokba fulladt. Mellette Bognár s Peterdi váltak ki… A Parasztbecsület előadására a foyerben fekete tábla figyelmeztetett, tudomásul adva, hogy Kalmár rekedtsége miatt elnézésünkre apellál. Hát ezt a rekedtséget alig vettük észre a kis tenoristán. Székely Anna, Forrai Ferike és Pintér ma is a régi jók voltak. Az előadás is ismét méltó a már két ízben is elmondott sok dicséretre. Ám kellemetlen volt az intermezzo előtt a zenekarnak percekig tartó hangszerhangolása, mint ahogy bántottak bennünket a Gringoire apró, de bosszantó rendezési hibái is. Mindezt azonban szívesen elfeledjük az egyébként szép este élvezeteiért.

Szabadság 1901. február 9.

362. HÉTRŐL HÉTRE

Valami szép dolog a kálvinista predestináció, szép és bölcs a török fatalizmus, isteni hit a *nirvána* hite. Ami ezen a bolondos golyóbison megesik, nem hiába esik meg. Még arra a hajszálra is szükség volt, amit fiatal vérű lány szerelmetes ölelkezés közben veszített el. Szükség volt rá, el *kellett* veszteni! Ezért hullott ki.

A marosvásárhelyi vérfürdőre is szükség volt. Fürdeni kellett sok-sok embernek. Lehetőleg vérben fürödni. Nem a boldogtalan áldozatokra gondolunk, hanem a nagyságos honmentő műemberekre odafent. Műbeszéd a beszédjük, műhazafiság a hazafiasságuk, a díszmagyar ruhájuk is az, még a frázisaik is, *műharag* a haragjuk is.

Közelednek a választások: hadd lássák a kerületekben, hogy a nagyságos urak dolgoznak. Szegény marosvásárhelyi halott emberek, talán ezért *kellett* nekik vérmosdóval szolgálni…

*

Mert az események ostoba módon tudnak *nem* alkalmazkodni hozzánk. Hisz a változásokat éppen ez tette *eseményekké*.

Megragad közülünk valakit a vad kérlelhetetlenség. Földhöz tiporja, agyonvágja. Mi pedig bámulunk, igen bámulunk. Ez a változás nagy változás, ami történik, nem hittük soha, bántja a szemeinket, kis okosságunkat, együgyű logikánkat.

Sipos Árpád esetére gondolunk. Az ilyen nagy változás még a folyton evickélő idegéletet is megdöbbenti. Eszünkbe hozza, hogy - ejh, a régiek kevés szóval is többet mondtak - por és hamu vagyunk…

Tíz nap múlva, akinek kedve tartja, behamuzhatja a fejét, s tíz napig még, akinek kedve tartja, járhatja a bolondját, vagyis okosan pihentetheti a komolyságát, ami olyan szörnyűséges nagy érdem az átlagos emberek előtt. *A komolyság…* A nagyváradi társaságnak van egy előkelő agyvelejű tagja, ki igen jól látja az élet bolondságait, s jóízlésű ember lévén, stílszerűnek tartja csörgősapkát hordani. Szóval ez az úr nagyon elegánsan gondolkozik, becsületes hitű, okos ember, de a világ nem tudja megbocsátani, hogy nem *komoly*. S ugyancsak van itt nálunk egy csupasz faunarcú színészember, akinek a legkomolyabb mozdulata is könnyes nevetésre fakaszt három-négyszáz nevetőjelöltet. Ezért a tulajdonságáért imádják a csúnya színész-embert. Taps, szivar, babér és télikabát kíséri az élet göröngyös útjain. Szép asszonyok illatos levelei közt turkál. Hálásak neki embertársai a csörgősapkáért… Hát ez meggondolásra késztő. Az emberek nagy tömege gyalázatosan csalja magát. Bálvánnyá tette a hülye komolyságot, de megfizeti az istenítő erejű bolondságokat.

*

A színházról mint olyanról beszélvén - hiába, a legjobb ízlésű emberek sem tudnak nálunk a színház nélkül szuszogni sem - az jutott eszünkbe, hogy amit a színpadon látunk, mindig *paródia*. Sikerült és kevésbé sikerült, jóízű és ízléstelen, mulattató vagy nyugtalanító paródia. Az élet s a világ torzképei. Mert mindig torzképek. Csak a legnaivabb, legritkább néző kapja meg a színpadon azt, amit általában a színpad adása és hatásaként hirdetünk. A színházak pedig mindig akkor jöttek divatba, mikor az emberek megokosodtak, tehát: a csinált bölcsességek, istenségek és törvények kopni kezdtek. Akkor tudnillik, mikor belátjuk, hogy e világi élet méltó és érdemes minden paródiára…

*

Hogy pedig a filozofálással ne csináljunk fejfájást senkinek, beszéljünk az időről. Már terjesztgettük azon vélekedésünket, hogy az időről beszélni bon ton lett ismét. Az idő mosti járásáról pedig lehet ám írni. Csúnya, barna, nyirkos, keserű idő ez. Megkörnyékezi a kedvünket, világosságot kerestet a szemeinkkel. Az idő átformál mindent. Talán, ha szép, ragyogó s tavaszi a világ, mi sem írunk heti krónikánkban ilyen sötét igazságokat. Mert ilyenek a világi igazságok. Egy zúzmarás téli délután megteremti, egy áprilisekedő délelőtt megtagadja őket…

Szabadság 1901. február 10.

363. A BÖLCSŐ

(Brieux hírhedt színműve. A Szigligeti Színház premierje 1901. február 13-án)

Schopenhauer igazsága egy világos magyar agyvelő értelmezésében: *a szerelem az utódok harca, hogy kik legyenek az elődeik*. Azok tehát, akik a kis Julien bölcsője mellett vitáznak és tépelődnek egy csinált, képzelt problémán, nagyon haszontalan dolgot művelnek. Sietnünk kell őket figyelmeztetni: naiv embertársaink, *nem ez* a bölcső választja el egymástól Laurence-t és Girieu-t, hanem a *másik* bölcső. Az *utódok* még mindig nem fejezték be azt a harcot, amit az *elődök* elkezdtek. Girieu szerencsétlen ember, hogy nem vette ezt észre: szerencsétlen *káros* ember. Az utódok: a vér és fiatalság egymáséivá tették Laurence-t és Chantrel Raymondot.

Hogy ezt a házasságot *örök törvény* szentesítette, tanúsítja a *gyermek*. Mikor az asszonyi gyengeség és önáltatás őrjöngése hazakergette az asszonyt, Girieu-nek a már legyőzött ember-hímnek nem szabad volt hinnie, hogy Laurence-hoz, a Chantrel Raymondnal már egyesült Laurence-hoz neki *joga* van. Őneki, ki felett már félszázad párizsi esztendő zajlott le, amíg a másik fiatal *s férfiúságában* erősebb, külsejében tetszőbb. Persze a megkopott, s úgynevezett *megállapodott* Girieu azt hitte, hogy elég, ha ő hűséges eb, s elég - tessék csak ide figyelni: - *ha a nő szülői őmellette vannak*. Ez a bölcső *csinált* problémájában minden és *egyetlen* igazság. Maga a bölcső pedig semmi. Csak *fogása* az írónak. Szimbóluma, záloga, biztosítéka a mindennél erősebb *faji érzésnek*, mely Laurence-t a fiatalabb férfihoz köti. Vagy - ha jobban tetszik - szimbóluma annak az *akaratlan* örökös hazudozásnak, mellyel mi egész életünkben elhatározásaink valódi okait elfedjük.

…Brieux pedig talán nem is gondolt ilyen mély dolgokra. Ő egy minden tekintetben érdeklődést, hatást és *szenzációt* keltő színpadi munkát akart írni. Hatni akart ránk a legközelebbi vonatkozású dolgokkal. Témát akart adni a naivságunknak, izgatót *becsületesedni* kívánó fáradt idegein[k]nek - oktalan meghatottságot minden vadságunk dacára is érzelgő lágyságra hajló kedélyünknek. Ezért zavarja össze a legellentétesebb vélekedéseket, tempera-

mentumokat. Apró-apró problémákat szór szét, de vigyáz, hogy sok maradjon megoldatlanul, hadd fészkelődjék a naiv közönség. Avult igazságokra forradalmi, szinte anarchiát hirdető hideg-jeges zuhanyt bocsát, hogy a másik pillanatban kenetes prédikációjával hányassa velünk a kereszteket.

Csinált, nagyon megcsinált hazug történet ez. Brieux pláne nagy fifikával úgy írta meg a szenzációs darab végét, hogy Laurence nem megy vissza első férjéhez sem, akit szeretett és szeret, hanem, mint Nóra, kivonul a házasság révéből, s gyermekének kíván élni. Óh, kis hamis, ki hinné ezt el. A Nemzeti Színház befejezése legalább kibékítőbb és *emberibb*. Így került színre nálunk is.

A darab meséjét persze mindenki ismeri. A közönség intelligensebb része össze is olvasott róla egész sereg zavaros vélekedést. Ez meg is tetszett. A naivabb és egészséges karzati és állóhelyi publikum hamarabb átlátott Brieux szitáján, s egészségesen kinevette magát, mikor Laurence asszony - a *gyermekért!* - az első férj keblén sírta ki magát.

…A nagyváradi előadás eseményszámba menő kitűnő volt. Látszott a nagy gond és ambíció, mellyel a szenzációs darabra készültek. Valósággal vetélkedtek a szereplők. P. Adorján Berta egyik legfényesebb sikerét aratta Laurence szerepében. Minden szava, mozdulata arra vallott, hogy megértette, s helyesen jelölte ki a maga szerepét a darabban. Laurence volt, az a Laurence, kiben szinte öntudatlanul működik a történet egyetlen igazsága, az asszonyi való, az anyaság, mely az *első* felé hajtja, űzi… Nyílt színen is tapsokat kapott, nagyon sokszor hívták ki, s az a szép virágcsokor, amit belépésekor leengedtek, erre a nagy sikerre emlékeztetheti. Nagy örömmel írunk Szarvasi Sándornak, ennek a nem közönséges, erős színésztalentumnak egy újabb nagy sikeréről. Girieu-je méltó volt P. Adorján Barta Laurence-éhoz, kidolgozott, magasabb ambícióra valló, művészi. Nem is akart olcsó hatást, s ezzel *majdnem* tüntetett. Sajnáljuk azonban, hogy harmadik felvonásbeli nagy jelenete után a közönség egy-két nyelvbotlása miatt hideg maradt. Ez egész természetesnek tűnhetett fel abban a heves, nagy kitörésben. Ballának a sikere zajosabb, de hasonló mély volt. Az ő alakját - Chantrel Raymondot - különben is a legzajosabb sikerre csinálta meg Brieux. Balla szívet és művészetet adott hozzá. Nagyon jó, a szokott jó volt Bognár, s tetszett Benkő Jolán, Peterdiné és Deési is.

A darab mivoltára jellemző, hogy a közönség nem *mert* ítélni, s a legvegyesebb s ellentétesebb benyomásokkal távozott. Holnap megismétlik A bölcsőt.

Szabadság 1901. február 14.

364. A PÓK

…Nehéz, megpróbált esztendők során figyeltem meg a pókot. Mindig undorodtam tőle, de nem védekeztem. Figyeltem, mint lopta be magát. Szövögetését, piszkítását, tolakodását tűrtem. Ha az én kényelmesebb zugom felé indult, én távoztam. Hadd ocsmánykodjék a pók, csak engem ne nyálazzon be.

Ejh, hagyjuk az entomológiát!… Beszéljünk másként a pókról, erről a csúnya solifugáról. A pók közöttünk él, s hálóival a mi kis különvilágunk világosságát fedi el. A mi szomorúságunk, szégyenünk a pók.

Honnan kerül elő - nem tudni. Felbukkan, kenyeret és *tollat* kér. Talán a vádlottak padjáról jött ide, talán az iskolák szamárpadjáról. A múltjáról nem beszél, nekünk pedig - sajnos - olyan liberálisoknak *muszáj* lennünk, hogy magunk közé kell fogadni mindenkit, aki velünk akar dolgozni. Így lesz bajtársunkká a pók…

Alázatos, ebmódon hízelkedő előbb. Nem tudjuk a múltját, de sejtjük, hogy sok feledni- és feledtetnivalója lehet. Kikeresi közülünk, akit megnyerni legkönnyebb, szolgálni leghasznosabb, követni leghozzáillőbb, és szövi, szövögeti a hálót, körülvesz, benyálaz mindenkit.

Először undorodunk tőle, később csak tartózkodunk, végre megszokjuk.

Egyszer aztán maga a pók is megdöbben: olyan magas szobaszegletbe jutott, amilyet maga sem mert remélni.

Mi lesz, ha a *solifuga* napfényre jut? Világossághoz nem szokott szemei káprázna k, esztelenül sütkérezik, ficánkol.

Így jár a pók, a csúnya rovarpók. Nem ismeri magát, nem ismeri a világos világot, az életösztön sokszor dühöng benne.

Most már nem kérdik a múltját, van jelene, biztosítva van a holnapja. Sőt még ítélkezhetik is a pók. Ítélkezhetik, mert a póknak *tolla* van: írótolla… De nem veszett ki most sem a nyálazási kedv. Mámoros a nem várt sikertől. Mindene van. De tükörbe néz egyszer, s káprázó szemeivel is észreveszi, hogy ő ronda, nagyon ronda.

És a pókban felébred az élet dühe. Óh, nagy dolog az, mikor a pók férfi akar lenni!… A pók ilyenkor *hódítani* akar! És aki eddig nyálazással, pókháló-szövögetéssel boldogult: egyszerre még undorítóbbá válik, bepiszkolja a tollát szennyel, piszokkal és hódítani akar. Szennyet izzad, és megutáltatja a tollat velünk, kiknek - sajnos kollegájukká lett a pók.

Megírtam pedig mindezt egy különös okból. Egy *debreceni* krajcáros lap durva, alantas, sértő támadásokat intéz egy fiatal védtelen nő ellen. Teheti, mert *színésznő* szegény. Jó távol vagyok mindkettőjüktől, ahhoz a városhoz legfellebb régi emlékek fűznek, a kérdéses színésznőt alig ismerem, mint színésznőt szigorúan bíráltam annak idején. Voltaképpen hát nem volna nekem ehhez a dologhoz közöm. De mert látom, hogy a *solifuga* háborítlanul izzadja a szennyet, a *solifuga*, akit én - sajna - ismerek - átkiáltok: ez már túlságos emberiesség, seperjétek le a falról, hiszen - *pók!*...

Szabadság 1901. február 16.

ae.

365. HÉTRŐL HÉTRE

Érdekes dolog - ki figyelte még meg? - hogy míg egy nagy, egyre növekedő tábor vissza szeretné vinni a világot pár száz esztendővel, addig az *események* olyan hatalmas, merész radikalizmussal visznek bennünket, hogy nem boldogul velük semmi mahináció.

A kis sápadt, ideges *braganzai* herceg elmegy a bíróság elé, hogy perlekedjék az uzsorásával. A nyárspolgár-világ bámul: hát a kir. hercegek ilyen naivak, ilyen könnyelműek s ilyen krajcároskodók.

Egy dragonyos főhadnagy ellopja az ezrede kasszáját. Hogy bírjuk ki az előkelő konkurrenciát - sóhajtoznak a betörők.

Kitör a munkátlan emberek ezreiből a düh, s akik ellen legelőször fordul: a latifundiumos, hitbizományos nagy urak. Hát még a bárgyú népet sem lehet másfelé, például a lipótvárosi paloták felé vezetni - szörnyülködnek az ultraklerikális vezérek.

Egy volt huszárhadnagyot rágalmazás miatt jelenti fel három huszártiszt. A vádlottat felmentik. Kommentálják persze a dolgot.

Meghal egy koronás bohém. Sokat szeretett, sokan szerették. Nem akar abban a földben pihenni sem, amelynek egykor királyi ura volt. Temetésére pedig nem megy el utódja a királyi széken s magvából szakadt gyermeke, mert nem engedi - a *felesége*.

Egynehány eset ez az újabb napok történetéből kirántva. Beszélnek minden beszéd helyett. S ha az emberek a mi napjainkban nincsenek is berendezkedve az igazság vendégelésére, le kell nyelniök mégis az *események* igazságait…

*

Halad, okvetlenül halad a világ s mindig előre. Akik e világi életet nagyszerűnek tartják, reménykedhetnek ebből. Mióta az ólomtördelésből nyomtatni tanultak, ez a haladás már majdnem rohanás. Nincs percnyi megállás. Egyik igazság még ma igazság, holnap más kerül helyébe. Az emberek lanyhább vérkeringésű, restebb és gondolatra képtelenebb része marad a régi igazság mellett, akikben több van az *örökember* sejtjeiből: összerombolja a régit, s vitatja az újat, amelynek pedig a sorsa egy *még újabb* kedvéért ismét összeomlás lesz. Egy *befejezhetlen* lánc hát ez a fejlődés, de az embereknek mindig volt kedvük hozzá. Bábel tornyát még most is építik, csúnyán veszekednek s marakodnak hozzá, de építik. Az égig nem fog érni az bizonyos. De ugyan mit csinálnának az emberek, ha nem lehetne egymást bántani, s ha nem tudnák már önmagukat sem bolondítani.

*

Az emberek nagy része előtt az nyújt egy és más dolognak érdekességet, hogy mennyi köze van hozzá a *nemi életnek*.

Irodalom, művészet, társadalom: egészen a nemi érzés kormányzott birodalma, s hogy a politika éppenséggel nem kivétel, arról unalomig lehetne anekdotázni.

Lehet rajta gondolkozni, hogy a szerelem mint szorította ki a másik egyetlen *örök témát: a kenyeret*. Miért ír nekem minden poéta két szép szemről, mely mennyországot ígér vagy tagad meg, s mért nem ír az élet, a *gyomorfűtés, a* kenyér nagy tragédiáiról. Mért kell nekem folyton azt a régi bolond frázist hallanom, hogy: *a férfi sorsa a nő*, holott a férfi sorsa s a nőcskéé is a *kenyér*. Annak a néhány ezer embernek, aki az éhség paroxizmusában forradalmat kiáltoz, bezzeg zenghetnek most a szerelemről, mely - óh - megédesíti az élet keserűségeit.

*

Mi pedig tapsoltunk A bölcsőhöz, mert megtaláltuk benne régi kedves témánkat, a maga naivságaival, kicsinységeivel, fontoskodásaival s - hazugságaival.

Tegyük fel, hogy Laurence-nak és Girieu-nek is gyermekük van, mint ahogy Makai Emil csinált is efféle paródiát.

Laurence elválik Girieu-től, s olyan újabb házasságot köt, melytől az ég szintén nem tagadja meg a gyermekáldást. Most mit csinálna Laurence?

…Aligha el nem vinnék szegényt valami - *hidegvíz gyógyintézetbe*...

Szabadság 1901. február 17.

366. BARBI ALICE NAGYVÁRADON

Egy igazán szenzációs művészi eseményről adhatunk hírt. Barbi Alice-t sikerült megnyerni az izr. nőegyletnek, hogy egy március 9-én rendezendő hangversenyre lejöjjön s énekeljen. Barbi Alice… tulajdonképpen nem lehetne ennek a névnek bájos viselőjéről eleget írni. A dalnak és a poézisnek testet öltött múzsája, a legnagyobb, a legcsodálatosabb énekesnő, akiről azt állítják rajongói - és mindenki rajong érte, aki csak hallotta énekelni -, hogy akkor is a legnagyobb énekesnő volna, ha hangja nem volna. Mert az ő csodálatos nagysága és igéző ereje a dal - hogy úgy mondjuk - szívet megkapó elsuttogásában, mélységes poézisében, plasztikus értelmezésében áll. Ez tette a dal *királynőjévé* a szegény hegedűsleányt, s ez szerezte meg neki a főúri koronát is. Budapestet, hol most viszontlátását ünnepelték, 1891-ben hódította meg. És most, mikor mint a jótékonyság angyalát áldják, elragadtatással írják róla az összes lapok, hogy talán nagyobb, mint valaha. Hálásak vagyunk az izr. nőegyletnek, hogy mi is megismerhetjük a dal királynőjét, kinél érdekesebb művészegyéniséget még ebben a művészi eseményekben gazdag szezonban sem hallott a nagyváradi közönség.

Szabadság 1901. február 17.

367. NAGY PÓZOK

Hogy az emberek megkövetelik, hogy áltassák őket, olyan régi igazság, amit a szociológia elemistái is tudnak. Örök emberi gyöngeség ez, s az oka a *gyöngeség* éppen. Jólesik nagy dolgokban, nagy erőkben, nagy munkákban hinnünk. Akik ezt a hitet táplálják bennünk, azok a nagyok és a dicsők. Ezért nagy a poéta, az államférfi s a hadvezér. Ők a *nagyság* hitének legjobb ébresztői.

Evvel szerencsésen elérkeztünk a *póz* mivoltáig. E pár sorból következik, hogy az emberek közti érvényesülés egyetlen és örök eszköze a *póz*.

Pózol a poéta, aki csinált, mesterséges formában beszél. Pózol az államférfi, mikor évszázadok jövő nemzedékeire látszik gondolni. S pózol a hadvezér, midőn mámorossá tett katonákkal a béke érdekében háborút csinál.

A póz, tehát az *örök póz* éppenséggel nem bűn. Éppen olyan örök emberi, mint például a vallás és az önzés.

Az emberek azonban mindent meggyaláznak. Diszkreditálták a pózt is. Megcsinálták a közönséges pózt, mely nem a régi, természetes, hanem gesztusaiban nagy, hatásában olcsó, céljaiban közönséges.

Ezek a *nagy pózok*, melyek különös módon elterjedtek a mi napjainkban, nevezetesek.

Követnek, megállítanak, s minden elhatározásunk ellenére el is ámítanak nemegyszer.

Könyvet akarsz venni. Magyar könyvet. Tegyük fel, hogy könnyelmű ember vagy, s időlopás miatt az újabb magyar poéták érdekelnek. Minden könyv szinte rikoltó, csúnya póz. *Hazafi póz* ez. Műlelkesedés, műkönny, műharag. Pattogó magyar formák, öblös frázisok. *Modernes-kedő póz* a másik. Baudelaire-póz, Heine-póz, Verlaine-póz, Petőfi-póz, Musset-póz, csupa póz, csupa csalás, becsapni, ámítni akaró nagy csalás. Irodalmunk is merő pózolás, de *művészetünk* is az. A szecesszió szent hitvallását félremagyarázó középszerűségek s a kivasalt, konok vének egyformán pózolnak. A *színpad* egészen a pózoké lett. Nem a régi, becsületes, lendületes, nagystílű színpadi pózoké, hanem az új, léha fajtájúaké. Elégszer írunk erről másutt. Na, aztán a *társadalmi szereplés* pózai!… A modern magyar társadalom most kezd

kialakulni, s eddig még minden vonala póz. Erkölcs póz fedi az erkölcsi anarchiát. A hülyeséget betanult modor. A tudatlanságot olvasottság. Az elfogultságot farizeusság. Az önzést a közérdek hangoztatása. A vallástalanságot fekete lobogó. Az egyenlőtlenséget írott malaszt. A tettet beszéd. Folytathatnók vég nélkül talán.

Látszat, ámítás mindenütt. Az emberek nem új igazságokat keresnek, hanem új pózokat. Ha egy önfeledt pillanatban a pózoló elgyengült, és felfedi a lelkét, ha egyszer azt találja kimondani, amit gondol: megrökönyödik a maga igaz szavától, s hetekig meakulpázik…

Meddig lesz így, nem sejtjük. A nagy pózok hatalma ellen alig küzd nehány ember. Ezek nagy részénél is ez a küzdelem - póz…

Irodalmi és művészi életünkben már viaskodik az *őszinteség*. Talán fél század múlva helyet kap a magyar társadalomban is.

Addig pedig, naiv kollégáink az őszinteségben, munkára fel: deresedő vagy dús hajzatú fejjel kezdjünk pózolni tanulni!…

Szabadság 1901. február 21.

368. LOPOTT VERS

Oszváth Andor úr esztergomi városi tisztviselő. Bizonyosan szolid, józan életű ember, esetleg olyan népszerű, hogy a városi hajdúk - ami nagy dolog ám - szívesen szalutálnak neki. Nincs Oszváth úrnak semmi baja sem. Idegei rendben vannak, előleget nem vett föl, büntetve nem volt. Nagyon szépen, böcsületesen megvénülhetett volna a hivatalában. Háborúságot nem ismert volna. Szürke neve olyan szürke maradt volna mindvégig, mint minden böcsületes városi tisztviselőé, de Oszváth Andor úr nem fért a bőrébe. Valami veszedelmes, ragályos betegség szállta meg, amilyenről még nem is hallottak az esztergomi városházán. Ambíció vagy mi a manó lopta be magát az Oszváth úr keblébe. Mikor pedig a polgári józanság megvadul, akkor nagyon megvadul. Oszváth úr annyira megvadult, hogy rövidesen *költő* akart lenni. Ám Oszváth úrnak annyi tehetsége sem volt persze a versíráshoz, mint egy csirkének. És mégis költő akart lenni. Szerencsére a magyar társadalom jóvoltából van néhány *nagy* poétánk, akit nem ismert és nem ismer a kutya sem. Remek dolgaik a könyvpolcon hevernek. Ilyen a többek között néhai Szomory Károly is. Nagy volt, igazi költő, de egy kínos élet után megőrülten meghalt. Elfeledték. Oszváth Andor úr megszerezte a felejtett poéta kötetét. Lemásolgatta, s aláírta a maga becsületes nevét. Véletlenül a dolog kiderült. Esztergomban élőhalott ma már Oszváth Andor úr, pedig a sarokba szorítás nagy pillanatában arra esküdött, hogy Szomory lopta őtőle a verset!… Ez az Oszváth úr esete. Leírtuk, mert két igazságot látunk benne. Magyarországon az igazi poéta nem él hiában. Meghalhat éhen, de ha meghal, érdemesnek tartják, hogy a verseit *ellopják*. A második pedig, hogy egy biztos állású, komoly, filiszter, magyar hivatalnok ember a huszadik század elején - kacagj, bajazzo - nem átall verset lopni. Hát Krivány annyira megelőzte a korát?

Szabadság 1901. február 22.

ae.

369. HÉTRŐL HÉTRE

Elég kár, hogy nem hamvaztuk be szerdán a fejünket. A saját fejeinket tudniillik. Mert máskülönben úgysem teszünk soha egyebet, mint embertársaink homlokára hamut szeretnénk és iparkodunk szórni. Mi, emberek olyan kedves kis egyedek vagyunk ugyanis, hogy bámulatosan fáj nekünk a *mások* botlása. Szeretjük a penitenciát látni, ha más penitenciázik. És bizony el fog érkezni amaz idő is, mikor csak eszkimó lesz és fóka nem: de még mindig nem lesz olyan ember még az elsatnyult eszkimók között sem, aki önnön-homlokát piszkítsa be. Ez a kedves tulajdonságunk már határozottan *örökemberi*…

*

Mondják és a lapok is írják, hogy sohasem *böjtölt* annyi ember, mint jelenben. A *nagyböjt* ezúttal igazán nagy böjt. Sok-sok száza az embereknek olyan szigorúan betartja, hogy még kenyeret sem ennénk, ha itt is - ott is ingyen nem osztogatnák. Hogy ez a szigorú nagyböjt mit jelent, azt sokféleképpen magyarázgatják.

Annyi bizonyos, hogy egy nagy dekadens kor készülődik újra születni: *panem et circenses* kérő nagy tömegek kora. Egy darabig még elég volt a kenyér, most már nem. Csak ne kicsinyelnénk a száraz kenyeret a *munka* harsány jelszava alatt. Hiszen régi öreg igazság a munka nemességéről szóló is, de mi már alig tudunk hinni ennek a szép, becsületes mondásnak az őszinteségében. A munka igája bizony csak feledteti azt, hogy az életből egyenlő jussal részesedhetnénk talán. A kellemetlen mellett a kellemesből is… Sohse lesz bizony ez valóság, de elvnek mindig igen szép lesz. S a szép elvek mindig hatni fognak az emberi gyengeségekre…

*

A *szőke finánc* esetét hallották-e? Nem bizonyos, hogy finánc volt-e vagy más: azt állítják róla, hogy a színházi karzaton derültséget keltő módon szerelmeteskedett. Nyárai úr kuplét is énekelt róla… Beszélik, hogy a budapesti Népszínház egyik páholyában valaki úr nehány hónappal ezelőtt sokkal imponálóbb idillt szcenirozott. És kuplét nem énekeltek róla. A szőke finánc vagy kéményseprő pedig csúnyán lakolt egy kis elhírtelenkedett csókért, mivel ő olcsóbban váltott jeggyel jutott a színházba, mint a budapesti páholyos úr. Hát ez nem volt szép Nyárai úrtól. Neki több kímélettel és jóindulattal, sőt demokráciával kellene viselkedni a karzattal szemben…

*

Íme, tehát egy kis fura színházi esettel bőségesen foglalkozunk, de alig vett tudomást róla néhány ember, hogy ülésezett e héten Nagyvárad egyetlen *irodalmi* körének választmánya. A közhangulat, a közérdeklődés olyan valami, amit *csinálni* kell. Nem folytonos reklámmal, bár a mai *reklámvilágban* erre is szüksége van minden rendű és rangú valakinek és valaminek - hanem eredményekkel. Távol van tőlünk a hazabeszélés legkisebb szándéka is, de okvetlenül csinálni kellene evvel a mi irodalmi egyesületünkkel valamit. Jobban a közönség elé kellene tartani, s a közönséget - hogy úgy mondjuk többször felkeresnie. Az irodalom az emberi szellem revelációja. Mindenekben lehetséges a konzervativizmus, de irodalmiakban *soha!*…

Szabadság 1901. február 24.

370. GÉSÁK

Mintha nem is azt az igenis jól ismert darabot adták volna, amit tegnap. Pedig - hej - a mai előadásnak nagy előzményei voltak. Délelőtt konstatálni kellett rövidesen, hogy csodáknak kell történni. B. Csik Irén, Mimóza, beteget jelentett. Lányi Edit szintén, Forrai Ferike sem különben. Perényi pedig berekedt. Mimóza szerepe adott legtöbb gondot. Telefonon fordultak Kolozsvárra, Aradra, távirattal Debrecenbe. Végre is Debrecenből érkezett barátságos válasz. Este hétkor a gyorsvonattal érkezik F. Kállay Lujza, a társulat primadonnája. Ez a válasz tisztázta a helyzetet. Forrai Ferike s Lányi Edit gyengélkedve is hajlandók lettek játszani. A berekedt Perényi helyettesítésére pedig Kalmár vállalkozott. Este hét órakor telt volt a színház. Hét óra után Pintér Imre jelentette a közönségnek a debreceni vendég megérkezését, s hogy az előadás negyed óra múlva kezdődni fog. Ilyen odisszea után bizony valóságos csoda, ami következett: egy zajos, nagysikerű, szép este. A vendéget be kell előbb mutatnunk. Gyönyörű, barna asszony, tüzes szemekkel (egy ízben, egy-két évvel ezelőtt platónikus lelkesedésében a világ legszebb két szemének nevezte e soroknak is írója), rendkívül megnyerő külseje.

Ő a debreceni színtársulat minden primadonnaháborún felülálló énekesnője, egyformán kiváló operában, operettben, népszínműben. Gyönyörű, meleg alt hangja van. Ezt azonban ma már a nagyváradi közönség is mind igen jól tudja. Az első sokáig tartó tapsvihar a vendégnek szólott, a többi folyton ismétlődő, állandó és egyre tovább tartó azonban már a - művésznőnek. Mimózája nagyon kedves, szép és poétikus. Gyönyörű hangja, bájos megjelenése, ízléses énekművészete s diszkrét játéka egyaránt hatott. Kállay Lujzának nagy sikere volt mindenképpen ma este.

Somogyi igazgatónak pedig megismételjük a múltkori dicséretet. Ezúttal nemcsak áldozatkészségéért, de azért is, hogy közönségünkkel F. Kállay Lujza asszonyt megismertette. F. Kállay Lujzával együtt ünnepelték Forrai Ferikét, a társulat immár búcsúzkodó menyasszony szubrettjét. Ma ő volt Rolly-Polly is, nagyon bájos, ügyes és kedves.

Édes, csengő hangon, pajkos édesen énekelte s táncolta el az aranyos rollypollyádákat. A közönség szeretettel tapsolta mindvégig. Nemkülönben nagy sikere volt Kalmárnak, ki Katána elénekelésével már a Magyar Színházban feltűnt. Megismételtették őt is. Az új szereplők játéka a többit is inspirálni látszott. A közönség meleg hangulata felszállott a színpadra, főképp Pintéren látszott ez meg, de általában sokkal jobbak voltak az összes szereplők, mint tegnap.

Szabadság 1901. február 24.

371. AKI HALÁLA ÓRÁJÁT TUDJA

Pátriárka kort ért Papp Zachariás, hosszú, lenge, ősz szakállú, galambfehér fejű lelkipásztora a *diószegi* gör. keleti vallású híveknek. Élt az Úrnak tiszteletében s az emberek szeretetében. Híven gondját viselte a reá bízott nyájnak. Az Úr megáldotta az ő pásztorát. Nyolcvanhét esztendőt engedett neki élni, s e hosszú-hosszú, békességes esztendőkből *hatvanegy* évig lelkipásztora volt egy gyülekezetnek. Akik még lelkipásztorkodása elején porban játszó gyermekek voltak, már mint reszkető öregek tértek meg a porhoz. Két nemzedéket élt túl az agg lelkész.

És nagy gondolatok szállták meg a minap. Bejött ide Nagyváradra, s betért Lévai Márton sírkőraktárába. Egyszerű, barna sírkövet rendelt, s ez a sírkő ma már kész van. Ez a felirata:

Itt nyugszik
Papp Zachariás
Hatvanegy évig volt diószegi
gör. kel. lelkész szül. 1814. június 19-én,
meghalt 1901. március 10.
Béke hamvaira!

Így szól a sírfelirat: szép magyarul. Az öreg patriárka sejti, tudja, hogy ő nem fog tovább élni, csak március 10-ig… Azt akarja, hogy álljon a jel sírja felett. Hogy ő maga készíttesse el.

- Mert nincsen senki rokonom. Meghaltak réges-régen - mondta reszkető hangon. A sírkövet pedig holnap maga Lévai szállíttatja ki Diószegre, s felállítják a csendes temetőben.

Mi szerettel kívánjuk a diószegi gör. keletiek patriárka korú lelkészének, hogy sejtelme ne váljék valóra. Ereje, melyet nyolcvanhét hosszú esztendő nem fogyasztott el, tartson még tovább, s ki kelljen majd korrigálni ezt a sírkőfelírást.

Szabadság 1901. február 26.

372. HÉTRŐL HÉTRE

A lokális szenzációk nagy szenzációk. A legfásultabb emberben is van például annyi lokálpatriotizmus, hogy maga a környezetét a világegyetem középpontjának tartsa s a maga kiválóságait igazi kiválóságoknak. Hiába magyarázzuk mi, kiknek egyformán kell törődniök az argentínai ezüstbányákkal s a nagyváradi villamosvasúttal, hogy lelkesedésetek vagy dühötök nagyon közönséges. Az igazi lokálpatrióta, s majd minden ember ez, megvet bennünket, hogy nem vagyunk elég komolyak.

Természetes hát, hogy a helyi szenzációk nagyobb szenzációk mindennél. Ha Beöthy László dr. főispán aláírta a Gerő Ármin kinevezési írását, mit bánjuk mi, ha Draga királyasszony naponként kétszer csibukszárazza meg szerette férje urát.

Mi elbúslakodunk napok hosszán egy kis képzelt városi panamán, s nem értjük meg, hogy néhány ezernyi embert hogy érdekelhet honatyuskáink össze vagy össze nem férhetősége.

*

Kiss Dávidon kívül, aki a kínai zavarok ügyében nagy nagyváradi tekintély, s aki éppenséggel nincs megelégedve *Waldersee* műveleteivel - alig pár embernek vehette el a gusztusát e szép élettől az a kis kivégzés, melyet a mennyei birodalom békéje érdekében ugyanott elkövettek. Mandarinnak - csak az operettekből ítélve - nemcsak szép, de bölcs dolog is lenni. Ha hát van gondolkozó mandarin Kínában, az így elmélkedett:

- Ezek az európai barmok misszionáriusaikról ismerve nagyon gyámoltalan, híg velejű emberkéknek látszottak. Most kiderült, hogy nincsenek ezek némi fogékonyság híján az emberi civilizáció iránt. Akik úgy tudnak, olyan snájdigul *ölni*, mint ezek, még rövid időn belül lehetnek kultúremberek…

*

Jó karzat, hiába tombolsz madame sans géne talpraesett mondásain: Sardou ma már nem írná meg még egyszer az ilyen darabot. Ma más a világ. Az őszinteség a mosókonyhában sincs meg, annál kevésbé a danzigi hercegnők termiben.

Mit tudod te, jó karzati publikum, hogy nemcsak a nap esik le úgy nyári alkonyon hatalmas veres korongjával, hanem lebukhat egy *egész világ* is céljaival, ideáljaival, vélekedéseivel egyetemben. Jó karzat, te nem is sejted, hogy most egy világ búcsúzik. Egy világ, mely nem is régen a te számodra megcsinálta az ilyen-olyan *demokráciát*. Jó karzat, te ezt nem fogod *tudni* soha. Elég átok, hogy mi látjuk és tudjuk. Te majd csak akkor fogsz *sejteni*, mikor a korongból semmi lesz. Azaz nem semmi, hanem sötétség.

Na, de ha a demokrácia nem is hódít, annál jobban szerzi a híveket az asszonyi test kultusza. A *tánc* maga semmi egyéb, mint sikerült vagy nem sikerült panegyrikonja az asszonyi testnek. Nagyváradon, ha az ilyen panegyrikont a fess Bérczinén s a japán arcocskájú Deésynén kívül nem is művelik, a *kultusz*, no, mégiscsak erős. Fedák Sári, aki a Népszínházban alaposan megtépdeste a Küry Klára túlságosan mesterséges babérjait, az atléták bálján ismertet meg minket a legistenibb panegyrikonnal, a hamisítatlan, hogy úgy mondjuk *Fedák-tánccal*. Az atléták ezúttal kitettek magukért.

Hétfői hangversenyes mulatságok a szezon legnagyobb eseményének ígérkezik - persze a vigadozás birodalmában. Igaz, hogy Jelinek Géza, az atléták titkárja állami kezelésben lévő mérlegek szerint legalábbis öt és fél kilót fogyott a mulatság sikeréért való szaladgálásaiban. E mulatsággal kapcsolatban még valami megjegyzésünk van. Jelen sorok írója nem akar reklámot csinálni Ady Endrének, de olyan viszonyban van vele, hogy a dolgaival *első* sorban törődik. P. Szép Olga asszony a lapok kommünikéi szerint Ady Endre *Azuba* című versét szavalja ugyanezen a mulatságon. Meg kell hát magyarázni ezt a szerecsen hangzású szót. Azuba bibliai zsidó női név. A vers szerzőjének bibliai névre volt szüksége, s az Azuba hangzása tetszett meg neki. Akármilyen rossz is lehet ez a zsidó nevű s kissé tendenciájú vers, de bizonyos, hogy tetszeni fog. Hiszen P. Szép Olga szavalja…

*

Mivel pedig önök, szíves olvasók, annyira unják már ezt a heti tárcát, hogy legkedvesebb olvasnivalójukra, a színházi rovatra akarnak fordítani, sietek befejezésül önöknek kedvenc témájukról, a *színházról* beszélni. Hát: Forrai Ferike búcsúzkodik, férjhez megy, s nemcsak ő távozik, de viszi bájosságban vetélytársát, a színházi előadások leghűségesebb nézőjét, Forrai Gizikét, a húgát is - méltó szomorúságára néhány ifjú embernek, de akik között - sajnos - nincsen az, akinek a szomorúságára adna valamit a szép Gizike. Nyárai még mindig beteg, de nem veszélyesen. Bognár János még mindig sziklaszilárd, bár naponként kapja a szerelmes leveleket. Bérczi összetűzött a feleségével, mert a Mikádó előadásán megtapsolták. A feleségét tudniillik. *Somogyi* direktor esküdt ellenségévé akarja tenni Herczeg Ferencet: azzal a tervvel foglalkozik, hogy ő játssza el Ocskay brigadérost, mert Szarvasi nem akarja. Ezek persze mind szenzációk önöknek, szíves olvasók. Ellenben Perotti tragikus halálát már elfelejtették. Igazuk van: a halál olyan kellemetlen valami, aminél jobb téma egy bukott Herczeg-darab is…

Szabadság 1901. március 3.

Dyb.

373. CYRANO DE BERGERAC DEBRECENBEN

Érdekes, szép művészi eseményt jelentett Debrecennek a tegnapi nap. Az újhodni készülő romanticizmusnak legszenzációsabb termékét, Rostand Cyrano de Bergeracját mutatta be a debreceni társulat, olyan fényes, nagysikerű előadásban, mely ritkítja párját a vidéki színpadokon. Komjáthy János igazgató irigyelhető áldozatkészséggel, nagy kedvvel és ambícióval készítette elő az előadást. A darab díszletei olyanok voltak, amilyeneket csak a Vígszínház produkál. Hetekig tartó próbák előzték meg az estét. A hatalmas színpad, mellyel a rendező nagy hatásokra dolgozhatott, a korhű díszletek és jelmezek és ami előttünk, nagyváradiak előtt ismeretlen, bámulatosan összevágó, valósággal vígszínházi ensemble, s Komjáthy óriási sikere a híres címszerepben: ez az előadáson nyert impresszióink extraktuma. Komjáthy sikere főként azért jelentős, mert most már bizonyosan őt kérik fel a Nemzetinél is a szerep eljátszására. A bérletszünetben tartott premier zsúfolt ház előtt folyt le, mely Komjáthyt egy-egy felvonás után tízszer-tizenötször hívta ki. Vele ünnepelték az előadáson megjelent Ábrányi Emilt is, a darab kitűnő fordítóját, akit szintén többször hívtak ki. Rajta kívül több fővárosi és nagyváradi író és hírlapíró nézte végig ez emlékezetes, szép előadást, melyet következő három estén ismétel meg az előadó személyzet. Előadás után az Angol Királynő szálloda fehér termében bankettet rendeztek Komjáthy János és a vendégek tiszteletére. A banketten számos tószt hangzott el.

Szabadság 1901. március 5.

374. MELEG TÁJON

Tompa Kálmán adta verskötetének ezt a címet. Nemigen magyarázza meg, miért, de hát mi olyan mellékes valaminek gondoljuk egy verskötetnél a sildet. Tompa Kálmán mindenesetre irigylésre méltó ember. Hisz két világban ringathatja el a lelkét, ha ez az *egy*, melyben ő, Tompa Kálmán lakos, hadköteles és adóalany, nem ízlik neki. Minthogy mindig voltunk ilyen válogatós gyomrúak, kik gyötrelmessé tettük magunk számára a világot, lázas agyvelővel ízlésünk szerint való világokat idézgettünk. Kasztília forrásából kóstolgattunk, vagy hogy is mondjuk ezt szépen. Tompa két forrásba is belekóstolt, s ha a *belső élet* csakugyan szép valami, hát Tompa Kálmán, a színész és poéta nagyon szép életet él. Mi legalább valaha régen remegő áhítatottsággal gondoltunk a reneszánsz nagyságaira, kik hódolva áldozának minden szépségnek, s életük örökös álmok *alkotása* volt. Hogy Tompa jó poéta-e vagy nem, ez esetnél nem kérdés. Ha beteges vágyak, céltalan és szertelen ambíciók nem bántják, ha versei, amint mi látjuk, az ő egyszerű lelkének igaz színei, ha csak alkotás lelke szomjúságát nem oltja egészen, akkor Tompa jó poéta, becsületes poéta s - hogy újra ismételjük - szép életű ember. Ilyen gondolatokkal kezdtük kötetének elolvasását, s ez a hitünk most, elolvasása után is. Csendes, ritkán tépődő, sejtő, vágyakozó, melankóliára hajlott lelke van Tompának. Nem kér, nem követel, nem lázong, nem vádol, nem rombol soha. A versek, melyekben megnyilatkozik, nem kérnek babért, de megértőkre bizonyára találnak. Hatvanhat költemény van Tompa csinos külsejű kötetében, melyet 1 frt. 20 krért a szerzőnél, esetleg szerkesztőségünk útján is meg lehet szerezni.

Szabadság 1901. március 8.

375. HÉTRŐL HÉTRE

…Ötvenhárom éve lesz, hogy elhatároztatott, miszerint tekintettel az európai államokban fennforgó körülményekre, de saját orvoslásra szorult közviszonyainkra is, lépések tétessenek arra nézve, hogy honunk is független, demokratikus állammá konszolidálódhassék…

A *hivatalos stílus* ilyenformán bánnék el a nagy márciusi idők eredményének méltatásával.

Sipos Orbán, közéletünknek ez az előkelő gondolkozású és ízlésű alakja, joggal csömörölhetett meg attól az írásmódtól, amiért *arany tollú* jelzőkhöz jutnak szeretett honunk különféle fő- és aljegyzői.

Bámulatos dolog, mennyire nem tudnak *írni* Magyarországon az emberek. Még miközöttünk, *skriblerek* között is érdemszámba megy, ha valaki világosan, élvezhetően le tudja írni, amit gondol és leírni akar.

Nyugati, valóságos kultúrállamban éppenséggel nem művészet az írás. A legkevesebb, amit egy intelligens embertől megkövetelnek, hogy írni tudjon. Minálunk pedig szörnyűség, mikor olyan ember fog tollat a kezébe, akinek nem mestersége, kenyérkeresete az írás. Előkelő *közéleti alakok* reszketnek, mikor írott sorokkal akarnak szólni a nyilvánossághoz. Arról pedig csak szégyenkezve, csendesen beszéljünk, hogy van egy *úgynevezett* előkelő kasztja az idétlen magyar társadalomnak, mely meg is veti az írást. Egyike ez a jelenség a mi szép számú barbárságainknak.

Akik néha-néha gondolkozni szoktunk, sokszor gondoltunk erre fájdalmasan. Leírni pedig az alkalomból írtuk újra le, hogy Sipos Orbán a minap a magyar bürók stílusa miatt fakadt ki. Volt oka reá sok. A magyar hivatalok pennás emberei, ha rosszul is, de tudnak írni. De hány ezren nem tudnak sehogy, kiknek szereplő arroganciáiktól legalább az írástudást el lehetne várni. Hjha, nálunk többen vannak a *farizeusok*, mint az írástudók…

*

Márciusról tettünk említést az előbb. Márciusról, melynek szellős, napsugaras, életet kedveltető levegője felfrissít bennünket, s belovagol egy kis heves lelkesedésbe, sőt némi ünneplő vágyba is.

Négy-öt éve lehet. Valamivel fiatalabbak voltunk, mint most. Úgy húsz évvel fiatalabbak. Mikor az ember öregszik, mértani haladvány szerint nő vállain az élet súlya.

A múzeum előtt, a Kerepesi úttól a Kálvin téri templomig ezernyi meg ezernyi néptömeg hullámzott. A múzeum lépcsőzetén díszmagyar ruhás képviselők, egyetemi ifjak. Elszavalták persze a Talpra magyart is. Egy szerepelni vágyó, fiatal függetlenségi honatya gyújtó beszédet mondott stb., stb. De ezt mind csak a lapokból olvasta e sorok írója, pedig a főkapunál állott.

De mögötte néhány száz harsány torok a *munkás Marseillaise-t* énekelte egész ünnep alatt. Mikor pedig kifáradtak, olyan jeligéket kiabáltak, amikért akkor Budapesten lefényképezték és elutaztatták ingyen az embereket.

Nagyon fel volt pedig háborodva akkor a soroknak ünnepi hangulatában megzavart írója. Sokadmagával hangosan fakadt ki az ünneprontók ellen. Volt egy kis összetűzés is. Kapott is egy-két oldalbaütést az összebomlott tömegben. Még elégtételt sem kérhetett, mert már akkor volt Budapesten egy felvonulásra is tízezer szocialista.

Akkor volt. Ma már nem háborogna, csak elmélkednék. Merénylethírekről, törő-zúzó tüntetésekről és sok-sok, a munkás- Marseillaise-nél veszedelmesebb dolgokról hall, olvas és ír naponként…

*

Vilmos császár esetéről sokat fognak még írni különböző tendenciákat szolgáló emberek.

De mindannyiunknak rá kell gondolnunk Waldersee pacifikációjára. Nem azért, hogy az igazságszolgáltatás eszközének deklaráljuk azt a nyomorult epileptikus embert, aki görcsök között fetreng börtönében.

Távolról sem. Mi csak arra gondolunk, hogy milyen kicsi véletlenségeken fordul meg a világ történelme. Ha az a vas súlyosabb és rozsdásabb, mennyire más képváltozás vár a világra…

*

Református ultramontánizmus van keletkezőben. Ebben a zűrzavaros, célokat nem ismerő magyar társadalomban sok mindenre lehetett számítani, de erre nem.

Debrecenben egy református papot paptársai egész komolyan számadásra akarnak vonni egy őszinte hangú, okos egyházi beszéd miatt.

Sokszor mondták s mondtuk, hogy a protestantizmus kissé átformált, de tulajdonképpeni fundamentuma és jelentősége a szabadgondolkozás, a teljes lelkiismereti szabadság.

A lelkipásztor meggyőződésének kérdése, hogy Jézus testi vagy spirituális feltámadását hirdeti. Hogy jelképnek veszi a pünkösdi tüzes nyelveket vagy serpenyőn sütötteknek. Ne vegye ezt senki blaszfémiának. Azt akarja cinikus szavak által jelenteni, hogy dogmákat nem tűr a gondolkozás.

Kik őrzik meg számunkra a gondolatszabadság törvényét, ha azt őrizői is lábbal tapodják!…

Szabadság 1901. március 10.

376. SZÍNHÁZI LEVÉL

A hatvanas évek lapjai hozták divatba s kultiválták a színházi levelet. Lapozgatva e lapok régi bekötött példányai közt, megmosolyogjuk persze a régi jó színházi kritikusokat, akik négy-öt hasábos valóságos levelet írtak lapjaikban ilyenféle címekkel: Levél Zsoldosné asszonyhoz vagy Művészeti sorok Halmi úrhoz. Ezekben a levelekben aztán a címzett művésznő vagy művész egy alakítását olyan alaposan elrészletezték, megvitatták, hogy Zsoldosné asszony vagy Halmi úr alaposan elbámulhattak, hogy mit nem akartak, vagy akartak ők ebben vagy abban a szerepben. Mint ahogy az ismert Arany-anekdota is szól: Mikor a kritikus úr Arany tendenciáiról beszélve, folyton hangoztatta, hogy „nagyon jól tudta ezt Arany János”, a nagy poéta türelmét vesztve fakadt ki: „tudta a fészkes f…!” Így gondolhatták a színi levelek meggyanúsítottjai. Abban az időben persze szükséges, nagy idea volt a magyar színművészetet népszerűvé tenni. Ma már az ilyen színházi levélre semmi szükség nincs. Nem is írnak rőfös tanulmányt a legnagyobb mesterek alakításáról sem. Ma már nincs szükség a színészt túlbecsülni. A színházi levelek a színházi lapokba szorultak. Ott is csak pikantériákat tárgyalnak. A színházi levél formáját ez egy esetre az elmondottakon kívül még más valamiért is frissítettük fel. Egy nagyváradi művészemberről akarunk írni pár szót, akinek régi nemes szabású egyéniségéhez ez a régi forma illik legjobban. Bognár Jánost gondoljuk, akinek a mi nem sok diadalú színészgárdánkból olyan gyorsan sikerült kiválnia. Pedig a bemutatkozása sem volt szerencsés. A Cigányban mutatkozott be, öreg Szentgyörgyink leghíresebb szerepében. Meg kellett hát küzdenie az elfogultsággal, a veszélyes összehasonlítással, az előlegezett bizalmatlansággal. És az „öreg Bognár”-nak - így nevezik a színháznál - sikerült megküzdenie. Az ő cigányáról el kellett ismerni, hogy öntudatos, művészi alakítás. - Azóta

minden [nagy] vagy jelentéktelen szerepe erről az öntudatos, művészi képességről adott bizonyságot. Ő a régi gárdától tanult. Nem szeszélyes, nem félistenkedő hiú, nem férfi-primadonna, nem válogat a szerepekben, nem igyekszik házilag kezelni a kritikát, s okvetlen kicsikarni a tapsot. Komoly művész mindenik szerepében. A nagyobb alakításai közül pedig emlékezetes az ő Marozsán Bogdánja, az após Thury Katonákjában, a házasságszerző Jáfet tizenkét feleségében, hogy többről ne is szóljunk. Amellett szerény, olyan szerény, mint a régi mesterek voltak. Mikor a színházi lap versenyén néhány szavazatot mint „legkedvesebb színész" kapott, nem akarta elhinni, hogy ő vele gúnyt nem űznek. Emellett olyan jó kolléga, hogy a színháznál mindenki szereti. Ennél nagyobb bizonyság nem kell. Ez Bognár János. Olyan színészember, akit meg kell becsülni, s aki megérdemelte, hogy felújítsuk érte a régi kritikusok formáját, ezt a színházi levelet.

Szabadság 1901. március 13.

377. EGY PAP ÉS EGY EKLÉZSIA

Egy Ér menti falucskában - *Érmindszent* a neve - él egy pap: oláh beszédű híveinek szeretetében s fiatal lelkesedésben. Híveinek szeretetéből nem fogyott ki még, de lelkesedése - úgy gondoljuk - fogytán. Papp Gyula a pap neve, hívei unitus vallású oláhok, s igen-igen szegény emberek. Szegény persze a papjuk is. Mikor a szatmári kat. gimnázium önképző-körében magyar tüzű, jámbusos verseit olvasgatta fel, bizonyára más életről álmodozott, mint szegény oláhok közt szegény oláh papnak lenni. De - mint mondók - ő sok-sok ifjú lelkesedéssel kezdte meg ezt az életet, biztatva, vezetve nyáját szegénységében, a magyar földnek tartozó hűségben s Istennek félelmében.

Láttak önök már erdélyi tájképfényképet rozoga, kis deszkatemplomokkal? Ilyen az Isten háza az érmenti kis faluban is. Deszkakaliba, mely összeomlani készül.

Az érmindszenti oláh papnak az vala a leghőbb vágya, hogy hajlokot építsen a szegény unitus eklézsiának. Még mindig messze van e vágya a megvalósulástól, de a könyörülni mindig tudó magyar társadalom már összeadta az emelendő kis kőtemplom alapját.

A kis megsegített eklézsia papja pedig nagy hálát érzett az ő szívében a magyar segítő szívek iránt. Nemcsak avval akarta ezt meghálálni, hogy híveit a magyarság megszeretésében neveli, de valami kedves demonstrációval is. Összegyűjtött fillérenként az ő szegény hívei közt húsz korona sok pénzt, s elküldte a leglángolóbban magyar poétának, *Vörösmartynak* a szobrára. És előbb megértette az adakozókkal, ki volt Vörösmarty…

Azt hihetné bárki, hogy ezért csak dicséret érhette Papp Gyula tisztelendő urat. De, hajh, nálunk nem ilyen természetes konzekvenciájúak a dolgok. A lázongó oláh sajtó szörnyű dühvel támadt a hálás magyar szívű papra.

A nagyszebeni Tribuna egyéb jelzők mellett az *őrültet* sem találta túlságosnak a Papp Gyula cselekedetére. És ez még semmi. Kezdik a templomépítésre kibocsátott gyűjtőíveket visszaküldeni a testvér egyházak is. „Aki egy magyar költő szobrára gyűjt oláh hívei közt, nem érdemes semmi célja a támogatásra." Az érmindszenti oláhok húsz koronája ilyen nagy vihart szült.

Az esetet elmondtuk egy új adatképpen. Hadd nőjön a csomó. A magyar közönség pedig kegyes, szép dolgot mível, ha most már éppen nem hagyja magukra az érmindszenti szegény oláh eklézsiát. Küldje el neki felesleges filléreit, ne hagyja őket magukra, nehogy csakugyan köztudássá váljék, hogy *nálunk veszedelmes dolog magyarbarátnak lenni!…*

Szabadság 1901. március 14.

ae.

378. VÉDŐK ASZTALA

Abban az egyetlen teremben, hova a törvényszéki palota balesete óta az egész bűnügyi igazságszolgáltatás szorult, igen modern elrendezése van minden bútordarabnak, de legelsőbben az asztaloknak. Az asztalok patkó alakban támogatják ugyanis egymást. A patkó közepén a legmagasabb elnöki asztal, jobbra és balra a bírák asztalai. Bal oldalon, illetve az elnöktől jobbra az esetleges tolmácsra vár a következő asztal. A patkó végén, mely az ostor vége is szegény vádlottnak, az egyformán szigorú arcú ügyészek ülnek. A jobb oldali patkóhajtásnál a jegyzői asztal kapott helyet, aztán a védők asztala jön. Itt megtörik a patkó. Az újságírók asztala már külön áll. - Ennek nincs nevezetessége semmi. De annál több van a védői asztalnak, a Rádl Ödönök, Várady Zsigmondok nagy csatáinak ez a színhelye, ez a máskülönben olyan szürke, igénytelen asztal.

Lapját szürke, többrétű papír födi. Rajta tintatartó s tollak állanak. A jegyzetekre a védő urak hoznak papírt magukkal. Ha pedig nem hoznak, ott a szürke papírfedő, melyről tulajdonképpen most az ének szól. Ilyen berovátkált, tarka asztalborítót ritkán lehet látni. Nincs olyan kriminális fiskális, akinek manu propriáit itt meg nem lehet lelni. Cikornyás névaláírások, értelmetlen szavak, kihúzások, latin idézetek, sőt művészi becsre éppen nem számító rajzmerényletek ékítik a szürke papirost.

A papír közepén kuszált, nagy betűkkel két szó díszeleg:

Volt üzlete!

A Várady Zsigmond kézírása. Valamelyik kereskedő gyámoltjára értődött. Körül van írva alig silabizálható gyorsírással.

Általában Várady Zsigmond dr. keze hagyott a papíron legtöbb emléket.

Egyik sarkában a papírnak díszeleg valamelyik fiskálisnak következő elmés váriálása:

Benedek Bekened Beneked Bedenek

Egy szégyenlős kollégája az ügyvédi kar reputációja érdekében áthúzogatta, alig lehet elolvasni.

Dési Géza dr. kalligrafikus vonásait is nem egy helyütt lehet látni. Ő azonban inkább tintafestésekkel szórakozik az unalmas kihallgatások alatt.

Egy ifjú és bohó ügyvédbojtár verset írt, kétsorost, de nagyon rosszat. Oda is írta alá valaki:

Szégyellje magát!

Egy más helyen nagy tintapecsét közepén át van szúrva a papiroslap, mintha a tollát vágta volna bele valaki. Ez alighanem Friedländer Samu volt. Az ő temperamentumára vall.

Valamelyik fiskális a védbeszédét is itt akarta megfogalmazni. Ennyit le is írt:

Tekintetes törvényszék, a vádhatóság igen tisztelt képviselője…

Itt megakadhatott a beszéd. Utána más kéz írta:

Hombár Mihály köz- és váltóügyvéd.

És még sok-sok elmés és elmétlen irka-firka, valamennyi bizonysága annak, hogy a védő urak néha unatkoznak, és hogy nemcsak beszélni szeretnek. De lehet ilyen[en] jegyezni. Csak egyen nem: az újságírókén. Ők annyit írnak másutt, hogy itt még azt is restek feljegyezni, ami feljegyzésre érdemes…

Szabadság 1901. március 15.

Dyb.

379. SZÍNÉSZETÜNK VESZEDELME

Nem tagadhatja senki el tőlünk a mérséklést, jóindulatot színházi dolgainkban. Túlságosan elnézők sohse voltunk, már régen tisztában vagyunk az első állandó színházi rezsim élhetetlenségével, aggodalmainkat minden nap növelte - de a kíméletlen igazmondástól visszatartott bennünket mindig egy nagy érdek, *a nagyváradi színészet jövőjének*, jövő fejlődésének érdeke.

Ami eddig mérsékelt bennünket, most az kényszerít a mérséklés eldobására. Az első színiszezon végét se értük, s már féltenünk kell sok következő év sikerét.

Somogyi Károly mit se váltott be abból, amit működésétől ez az áldozatra kész, derék, intelligens közönség várt. Képtelennek mutatkozott egy nagyváros színházi igényeinek kielégítésére.

Egy elkeserített, csalódott jubileumra hivatkozik. Ezúttal semmi egyébre.

Végiglapozzuk mindig jóindulatú színházi írásaink hosszú sorát, s alig látunk egyebet csalódásnál és sikertelenségnél, de látjuk és megértjük, mint lett a megnyitó előadás közönségének mámoros öröméből korai katzenjammer, s mint kellett nagy önmérsékléssel, mind nagyobb önmérsékléssel visszatartani magunkat a már megérett, szomorú konzekvencia levonásától.

Ismételjük: ezúttal nem hivatkozunk semmire. Csak ezt a konzekvenciát vontuk le, s csak hangot akartunk adni a színházi közönség végtelen elkeseredettségének.

Lehet, hogy kénytelenítve leszünk hosszú bizonyításunkra. Megtesszük, bár egészséges eredményt egyhamar nem lehet várni - éppen a legilletékesebb tényezőktől.

De elmondtuk, mert színtársulatunk változás előtt áll, s talán a megnyitott erők a képtelen vezetésbe is öntenek egy csöppnyi újulást.

Ha nem: akkor egy végsőbb konzekvencia ígérkezik: a színházlátogatás csődje s vele a nagyváradi színészetnek jó időre való megbénulása.

Csupa jószándék mit sem ér: öntudatosság, tudás, ambíció, ízlés, áldozatkészség, fegyelem nélkül ez a végső konzekvencia elkerülhetetlen.

Ám ítéljen a közönség, melynek hangulatát, vélekedését mi most tolmácsoltuk!…

Szabadság 1901. március 16.

380. HÉTRŐL HÉTRE

A vallás *vallomás* magunkról, céljainkról és hiteinkről. A gondolkozni tudó *animál* öntudata. Vallástalanul nem élhet senki. De sőt legideálisabb vallás a maga szenvedéseiben is a teljes *hitetlenség*. De nem minden ember érdemli meg az élet nagy szenvedéseit. És nem minden agyának hasznát vevő animál tud önmagáról *vallomást* tenni. Önvallomás helyett hát meg kellett csinálni a vallást, mely minden önvallomásra képtelen embert van hivatva *fölemelni*.

Ezek amolyan akadémikus vélekedések. Ne is gondolkozzék rajtuk, csak akinek egyéb ügye nincs. Nekünk eszünkbe az egész históriát Tisza István gr. felolvasása juttatta.

Nagy akaratlanságú, mély okai lehettek ennek a felolvasásnak. A kényszerűség bírhatta rá a grófot. A nagy, ijesztő csend, melyben csak a legbátrabb ember meri elkiáltani magát. Ijesztő is a csend: a gondolkozás szünetelése, az ösztönök kapálózása, az *önvallomásra* s vallásra egyformán képtelen igazán *animális élés*. A rafinírtan animális élet ellen beszélt Tisza gr. Vajha ne szólt volna a pusztába, eredmény nélkül.

*

Azt a vallást, mondjuk: vallásokat, amiket a milliók számára papok irányítására kifundáltak, pótolhatják másnemű vallások is. Ezeknél a vallásoknál sokkal imponálóbbak, az *önvallomáshoz* közelebb állók.

Így volt vala egykor *március vallása*, ötvenhárom évvel ezelőtt.

Akkor *ez* a vallás töltötte be sok-sok ember valóját. Vallás, melyért életek múltak ki. A hétköznapi vallásokért ma már sajnálja a bőrét mindenki. Valamikor vadállatokkal harcoltak értük a cirkusz porondján. A márciusi vallásért sem viszi piacra most már a nyakát senki. Ma a vallások[ra], minden vallásokra más sor fordult. A *hívő* prédikál a vallásért, él belőle, szúr is érte, de magára vigyáz.

Március vallása, mint lejártad magad: teérted meg legfeljebb csak *szónokolnak*...

*

És ezt nevezik *világosságnak*. Pedig kétféle világosság, tehát *bizonyosság* van a világon. Egyik a korom *sötétség*, tehát abszolút *tájékozatlanság*. Ez az igazi. A másik pedig az a vallás, amelyik a *legújabb*.

De - merészen szökjünk tova e komor igazságok mezejéről - a legnagyobb igazság az a sötétség volt, amely a nagyváradi *színházra* a minap borult.

Ennek a sötétségnek már aztán kétségtelenül igaza volt. Mint ahogy a sötétségnek is akkor van a legtöbb igaza, mikor *sötétséggel akar találkozni*.

*

Színház, hát ismét színház… Búcsúzott egy kis énekesnő. Férjhez ment…

A színházi nekrológírók elsiratták. Evvel vége is volna az ügynek. A színésznő, aki férjhez megy, a közönség számára meghalt.

Nem is erről a halálról szólnánk, melyből feltámadást éppen szeretetből nem kívánunk. De eszünkbe jut nehány ilyen *elhalálozás*.

Micsoda színházi temetési pompákat látott már e sorok írója. És milyen *feltámadásokat* is látott.

Szent meggyőződése, hogy az a színésznő, aki ismét életre, színpadra nem vágyakozik, nem volt színésznő, nem volt művészlelkű, s nem érdemelte meg azt a hazug babért, amihez mint *művésznő jutott*.

Barbi Alice-t hallgassátok meg. Ez az Isten különös kegyelméből való asszony megsiratnivaló bolygó lélek az *élet és halál:* a színpad és kettős polgári ágy között…

*

Undorító a fennhéjázó törpe emberalak, ki *nagy* és *kis* dolgokat ismer. Itt, ez ötérzékű világban nincsen *elég nagy* és nincsen *elég kicsiny* dolog.

Itt minden attól a híres két világtól függ: a *mikrokozmosztól* s a *makrokozmosztól*. Nem lehet egy kristály velencei tükörbe olyan csúnya viperát tartani, hogy az ne viperát mutasson. A viperát együgyűség a drótféreggel becsülni egy értékre, s éppen ilyen együgyűség aligátornak nézni…

A mi *kis nagyvárosi* életünket kicsinyelheti, lenézheti az együgyű; mert agyveleje elrepedezett tükör.

Mi rengeteg érdekes, gondolkozásra késztető, szép és csúnya, kis és nagy dolgot látunk körülöttünk…

Hogy mért nem boncolgatjuk őket? Pláne ha ilyen dicsekedő, jó tükrök vagyunk?

Mert hát az ördög akarja, hogy a *tükröt* összetörjék. Már obskurus gyermekkorunkban úgy hallottuk, hogy ez *szerencsétlenség*.

Szabadság 1901. március 17.

Dyb.

381. BARBI ALICE HANGVERSENYE

Hiszen annyi dal szólott már róla: a dal királynőjéről… Akik ma megremegtek a szívükben rég szunnyadó húrok megérintésétől, mind azt vallották, hogy a *királynő* a régi királynő. Hiszen nem is szabad a dalnak elhallgatni, a dal királynőjének elhervadni…

Mondják, hogy a dal hangja megkopott egy kissé. Csengő virágaira ráereszkedni készül a tündérmesék fátyola. Nem igaz, nem hisszük. A szkeptikus gyomorbajosok eltévesztették a dolgot. Barbi Alice-ból Wolf-Stommersee báróné lett, de a királynő… az királynő maradt.

Ma jutott egészen eszünkbe a poéta semmisége, az egyszerű dal némasága, sivársága… A dal Múzsát kíván ma is, miként a pogányok sugaras-szép korszakában, s a dal dallá csak múzsaajkakon válik.

…Mit írjunk mi még egyebet Barbi Alice-ról?… Elmondták már, hogy ő hang nélkül is a dal Múzsája volna. Elmondták, hogy ő a báj, a graciozitás, a poézis… A szent szívű Schubert Erlkönigje, kit nem győzött meg ma erről? Az ő megfejthetetlen varázsú, igézetes, melankolikus poézisát ki nem érezte szívébe lehelni?…

Még azt, hogy Tarnay Alajos, ki a művésznő énekszámait kísérte, méltó volt erre az igazi kitüntetésre, s hogy olyan ekszтázisban tapsoltak ma is Barbi Alice-nek, mint mindenütt a dalt megértő világon…

*

Ami e csillag után jön, választassék külön.

Hálát érzünk a nőegylet iránt az est élvezetéért. Azért csak, hogy Barbi Alice-t meghallgattuk. Ami ezután a hálanyilvánítás után jön: kriminális dolog. - A rendezőség csupa anyagi célokból annyi számozatlan jegyet adott el, amennyit csak eladni tudott. A közönség egymás hátán tolongott. A Sas utálatos terme gőzfürdő volt. Nagyon előkelő, jegyeiket előre megváltó hölgyek az ajtók előtt álltak.

Szörnyű áldozatot kért a ma esti élvezetért a hangverseny rendezősége. Gyengébb idegzetűek tíz percnél tovább nem bírtak a teremben lenni. Pedig a melléktermek is tömve voltak. Úgy hallottuk, ezerötszáz forint tiszta hasznot hajtott a hangverseny. Az erkölcsi passzívákkal ez nem ér föl - határozottan állítjuk. Ami pedig a hangverseny végén a ruhatárnál lefolyt: az már a rendőri krónikába tartozik.

A hangverseny után tánc is volt különben.

Szabadság 1901. március 17.

ae.

382. EGY ELÍRT TÉMA

Író emberek megértik, hogy mi egy elírt téma. Hosszú, nehéz napokra veszi el a kedvet minden betűvetéstől. Ilyen elírt témájú ember volnék én most. És vigasztalhatlan szomorú is, ha ezt az én témámat nem éppen az írta volna el, kit e hazában még divatossá nem vált *gondolkodás* legkülönb vitézének tartok: a legszebb agyvelejű, legcsúnyább orrú, legborot-váltabb arcú s legszebben metszett szájú Kóbor Tamás…

Sejtik ugye, hogy az én témám a *Küryádák* volt, legékesebb megnyilatkozása e szép haza balgaságainak. Nem maga a téma tette azzá, de *az*, ahogy Kóbor Tamás nézi, s ahogy én nézem igen régen már.

Valóban úgy van: megfullasztó állapot ebben az országban élni. Szörnyűségesen furcsa itt minden. De nem a Pierre Loti furcsa országa mégsem. Kicsi ugyan itt minden, de nem *kedves*...

Ennek a mi groteszk bébé-társadalmunknak minden életnyilvánulása csúnya *hazugság*. Célja a *könnyű élet*, morálja az *ámítás*, tartalma az *üresség*...

Én édes Istenem, miért tartózkodjunk az *őszinteségnek* ebben az erős rohamában: mennyi *butaság*, elfogult csökönyösség tudott vonulni ilyen kis társadalomba! És ha csak lehetne is a megbirkózásra gondolni! De nálunk orákulum már a bárgyúság. A butaság konoksággal erősült. A buták serege nem szendereg édes sötétségben, de világosságnak hirdeti magát.

A *Küryádák*... Valóban nehéz jobb bizonyítékot találni. Az a kellemetlen, kövér lány ott fenn többet beszéltet magáról, mint tizenötmillió elégedetlen. Ennyi lehet nagyon elégedetlen ebben az országban. Forrai Ferike ajándékára két nap alatt több pénzt adtak össze, mint két év óta könyvre adtak Nagyváradon. Lányi Editről többet tudnak a második gimnazisták, mint a rendhagyó igékről. Hát még a *nagy gimnazisták*, a helyi notabilitások, kiknek nagyobb dolog ennek a kóristaprimadonnának egy lumpolása vagy rekedtsége, mint az egész úgynevezett „közélet", melynek ők a lapokban „kitűnőségei"…

A *lengeség* - ez a mi témánk mindenütt. A tartalmatlanság, a hülyeség… *Primadonnáink* vannak mindenütt. A fórumon is, a színházban is. A küzdelmünkben megmaradt energiánk néha ütni, zúzni szeretne, ha látja ezt a szédületes ürességet.

Sokan olvasnak ezek között a sorok *között*. S olvassanak is. Ilyen *primadonnáskodó* - óh ne csak a színházra gondoljanak - társadalom, mint a nagyváradi, csak egy van még: a budapesti…

És hogy ilyen illedelmes módon, ilyen elkeseredetten *elkáromkodhattam* magam, Kóbor Tamásnak köszönöm. Ő az én elírt témámmal elmélkedhetett is… De ördög tudja: az elmélkedés többet ér-e a káromkodásnál?… Én nem hiszem. Írjuk és egymás elől *elírjuk* szent méltatlankodással a mi témáinkat. El is olvassák. Ám azért divatban maradnak tovább is a színház kellemetlen, kövér Küry Klárája s a társadalom többi, még kellemetlenebb Küry Klárái…

Szabadság 1901. március 20.

ae.

383. HÉTRŐL HÉTRE

Ivor báró, ki díjmentesen az első magyar publicista, megírta a maga kis levelét a budapesti jog és egyéb gyermekeknek. Ez az egyetemi éposz-paródia legfrissebb strófája.

Ivor báró levele azt a bizonyos nagy lelkesedést keltette. Hír szerint kinyomatják vagy ötvenezer példányban a keresztes gyermek leventécskék, s gondjuk lesz rá, hogy eljusson mindenhová, ahol a jog és egyéb gyermekek jobban szeretik a keresztény magyar társadalom restaurálását, mint az órahallgatást s a kollokviumokat.

Ivor báró levelén gondolkoztak-e azok, akik szédületesen ujjongva fogadták?… Nem vették-e észre, hogy Ivor báró most már igazán megszűnt protestáns és lutheránus lenni? Nincs az ő levelében egy csöppnyi őszinteség. Sem alatta, sem fölötte, sem benne…

*

Komédia bizony ez, csepürágó, naiv komédia. Ez ifjú zsonglőrök igen ifjak még. Ennyi az egész. És még valami, ami ma jutott eszünkbe.

A vidéki diákok általában érettebbek és józanabbak a budapestieknél. Mi ennek az első oka?… A vidéki diákok több vonatkozásban vannak a társadalomhoz, mint a pesti, örökösen csak kávéházaló s gyermek-klub politikát űző kollegáik.

Majd behúzza egyenként őket is az élet a maga forgatagába. Megforgatja és összetöri, vagy megacélozza. Megtanítja igazságokra, melyek talán nagyon szomorúak, de megváltozhatlanok. Sok mindenre, minek összessége *életfilozófia*. Üdvös lesz ez vagy romboló, megalkuvó vagy forradalmi. Mindegy, de nem lesz álom…

*

Tóth, az öreg, meglőtte magát, s kiderült, hogy gazember…

Eszünkbe jut a gyermekévek minden tudást felfalni óhajtó nagy vágyakozása, mikor sehogysem ment fejünkbe Hegel vad idealizmusa.

Azóta már igen értjük, néha *meg is értjük*.

Azt legalábbis meg, hogy a világ csak addig létezik, amíg *én*... Ha én meghaltam, elmúlt a világ. Hiszen a világot *én* teremtettem meg. Az öreg Tóth világában az öreg Tóth becsületes, tisztelt ember volt. Elköltözvén pedig az öreg Tóth, megszűnt a világ… Mit tartozik az ő nincsetlenségére [!], hogy a hátrahagyott világok, a sok ezernyi én mint vélekednek most már ő elmúlottságáról, a derék, a becsületes, a megbízható, a mindenkitől szeretett öreg Tóthéról…

*

Nagy vendégjárás volt itt a héten. Egy pláne egészen tumultus: vármegyegyűlés.

Lakást talált már Székely Irén is. Nemsokára a mienk lesz, s a kolozsváriak számára vendég…

Janovics Jenő is bemutatta a nagyváradi ismerősöknek, hogy milyen komoly arca, s prémes bundája lesz az embernek, ha philosophiae doctor a címe.

De legzajosabban mégiscsak a szőke, kövérke amerikai miss vendégeskedett, akit Kassán annyira ünnepeltek, hogy még a sóványító kúrát is őhelyette a kassai jogászok használták, lévén elég nagy útja a lovaitól megfosztott kocsinak a színháztól a miss lakásáig…

*

Egyebekben pedig a hétnek megvoltak a maga pletykái, kis és nagy eseményei. Az idő ősziesen zord egypár nap óta, s így meglehetősen banális módra *méla akkordokkal* fejezi be életét a hét…

Szabadság 1901. március 24.

384. AKI A FELESÉGEITŐL FÉL

Közeleg a legigazabb tavaszünnep: virágvasárnap, színészek, színésznők búcsújáró napja. Budapesten még mindig áll ilyenkor a színészvásár. Fent tolong minden szerződéshez nem jutott színész. De lehetőleg felmegy mindenki, aki teheti. Ilyenkor találkozik az egész borotvált és borotválatlan Magyarország. A *nagyváradi* színtársulat egy *nagyon kedvelt* férfitagja is szörnyen vágyakozik Budapestre. Nem áruljuk el a nevét. Először mert nem akarunk reklámot csinálni neki, másodszor mert - felesége van. Keservesen sóhajtozott egy barátja előtt ma a kávéházban.

- Hajh, hajh, csak mehetnék én is fel vasárnapra Budapestre!…

- Menj fel - biztatta a másik.

- Igen, ha lehetne.

- Talán pénzed nincs, vagy a direktor nem enged…

- Pénzem is volna, a direktor is elengedne!…

???

- Hát hogy menjek én most oda, mikor ott van az ország minden színésznője és színésze. Bizonyosan találkoznék legalábbis *tizenkét-tizenhárom volt feleségemmel!...*

Szabadság 1901. március 28.

385. BATIZFALVY GIZELLA

- Lojális, gavalléros kötelességet is teljesítünk akkor, mikor egy bájos, sokak szerint legbájosabb, fiatal színésznő búcsúzkodásáról írunk néhány szíves sort. Batizfalvy kisasszonyt értjük, kinek alighanem mi voltunk ez évben a legszigorúbb kritikusai. A búcsúzkodásnak akarunk őszintébb színt adni, mikor kimondjuk, hogy ennek a kemény szigorúságnak főképpen egy és *nem mibennünk* rejlő oka volt. Batizfalvy Gizella a fiatalság és vágyak álmaival és céljaival jött ide. A fiatal álmokat hamar valóságnak hisszük. Így járt talán Batizfalvy Gizella is, aki körülrajongott fiatalságával, szépségével, valóságnak hitt álmaival mint *kész művésznő* állt elő, s mint ilyen provokálta a kritikamondást. Tévedés volt ez, az erőtől duzzadó fiatal tehetségek tévedése. De ezt a tévedést megcáfolni, az álmokat - ha a legdurvábban kell is - szétszaggatni, az igazságot megmondani nekünk kötelességünk. Megtettük, és eredménnyel tettük meg. A kegyetlen igazság talán sebzett, de gyógyított is. Batizfalvy Gizella álmait a komoly ambíció, vágyait a komoly munka váltotta fel, s emlékezetes színházi afférja óta azon az úton van, hogy a tehetségéhez fűzött reményeket beváltsa. Mi is kezdünk ebben hinni. S hisszük, hogy ezt az elismerést éppen mitőlünk veheti legszívesebben Batizfalvy Gizella. Tisztelőinek aligha lesz alkalmuk már nagy szerepben látni s búcsúzni tőle. De hát ez a búcsú úgyis csak formalitás volna. Viszontlátjuk még Batizfalvy Gizellát tehetségében kiforrva, művészetében megerősödve. Ezt a viszontlátást *mi* is óhajtjuk, mi, akik az ő szigorú bírálói voltunk, s akik e nehány sorral tartoztunk neki, a nemsokára búcsúzónak.

Szabadság 1901. március 28.

(ae.)

386. HÉTRŐL HÉTRE

Nem, a világért sem akarunk irodalmi társaságunk idei elnöki megnyitó beszédével vitázni. Tavaly megtettük: mindenki titánoskodással vádolt bennünket. Igaz ugyan, hogy minden ember annyit ér, amennyi rosszat mondunk róla. De bizony az egész nagyváradi irodalmosdi játék nem érdemes arra, hogy - értékben nőjünk…

De egy passzusán annak az okos és meggyőződésre való beszédnek átosonni nem tudunk. Azon, mely az idők jeleiről, a felfrissülésről beszél. A vélekedés az írást és irodalmat túlbecsüli. Az irodalom éppen csak olyan megnyilatkozása az emberi produktív erőnek, a társadalom méhében történő vajúdásoknak, mint a politika, fanatikus düh vagy a divat.

Lehet, hogy a mi kis kelevényes társadalmunk veszedelmes kiütései már az irodalomban is jelentkezni kezdenek. De nagy baj volna mélyre nem nézni, s felfrissülést látni ott, hol az *ingoványt* zöld pázsit borítja. Pázsit, mely süpped és elnyel. Mi éppenséggel nem *felfrissülést* látunk a *ma* különféle s így irodalmi jelenségeiben is. És nevetünk az „egészséges reakció” fából vaskarikáján. Nevetünk, de nagyon kényszeredetten, mert sok ezer ember ma azt vitatja e kis országban, hogy az egyetemi kereszttheccek is - *felfrissülést jelentenek.*

*

Sternberg úr emlékét még idejük sem volt elfeledni a jó berlinieknek, egy fenséges úr már azt a büntető paragrafust sértette meg, mely [a] *természet megcsúfolását* taksálja sok évekre szóló börtönökkel. Már igazán kezdjük megérteni a snájdig német császárt, mikor azt a „jó öreg Isten”-t idézgeti. Berlinben bizony nagy baj van. Az még a legkisebb, hogy ő császári felségé-

nek méltó elkeseredésére nem tisztelik a *tekintélyeket*. De az a baj, hogy ott már az emberek mintha kissé elvesztették volna az eszüket. Már önmagukat sem becsülik.

De mert Berlin nagyon messze van, maradjunk a mi kis falunknál, *Fugyinál*. Jámbor, erkölcsös kálvinista papja szörnyűködve beszélt nekünk arról a sodomai romlottságról, mely az „egyszerű nép" kedves szórakozása. Tegnap pedig egy *nagyszalontai* napszámos számolt be a polgárbírák előtt az ő családi tragédiájáról. Olyan undort keltő dolgok ezek „jámbor falusi" népünk életéből, hogy meghallgatásukra Moszkvából is ide utazna egypár hisztériás pénz- vagy vérhercegnő. Ma már a sok koronájú erkölcsteleneket lefőzik *a fugyiak és szalontaiak*...

És most már mi menjünk el a színházba, s nézzük meg, mint hervad el szerelmi bánatában pruszlis leány és pitykés dolmányú legény!… Vagy írjunk és írni biztassunk népszínműveket, melyekben „ragyogó poézissel van bevonva az egyszerű, erkölcsös nép tiszta élete…"

*

Virágvasárnap van holnap. Nálunk apostolok oszlása. Sírás, búcsúzkodás volt ma egész nap a színház táján. Egész sereg költözik ki az új múzsacsarnokból, mely olyan sok szépet ígért, s olyan keveset adott. Holnap jönnek az újak. Egypáran, de nagyon kedvesek. Egy hétig, egy hosszú hétig pedig bezárul a színház.

Amelyik színész csak teheti, utazik Budapestre. Szarvasi Sándort tisztelői utaztatják, hogy nézze meg Ocskay brigadérost. Persze, ez az élvezet csak fokozni fogja a jó Szarvasi tantalusi kínjait.

Az öreg Bognár beteg. Alighanem szerelmes, s szíve választottja a távozók közt lehet.

Nyárai nagy elszántan mégis csak felmegy Budapestre, pedig ő volt minapi történetünk hőse, aki a feleségeitől fél.

A nők közül - mint feministák nem tartozunk udvariassággal nekik, s nem adunk elsőbb helyet férfiaknál - Batizfalvy Gizella végleg távozik. Nincs még szerződése, de elárulhatjuk, hogy lesz. - Debrecenbe szerződik a bájos művésznő. Ugyanott valószínűleg egy érdekes vendégszereplés is lesz közelebbről. Egy bájos fiatal kezdő debut-je. Batizfalvy Elzának hívják, a Gizella húgocskája…

…A kis Forrai Ferike, pardon, dr. Mayerné Freuder Franciska leveleket írt ide övéihez, túláradó boldogságról beszélő leveleket… Eddig is sok irigye volt a mi bájos volt szubrettünknek a színház táján, de mennyi lehet most.

A hercig Bércziné is nagyon vágyott férjével együtt Budapestre. Megunta Nagyváradot. Tegnap aztán kivételesen a földszinten ült. Egy pillanat alatt körülötte volt az egész színügyi bizottság.

- Ne menjen Budapestre, kérte egy újságíró, mert akkor sohse látjuk együtt a színügyi bizottsági tagokat.

És Bércziné itthon maradt, s ellenőrzi férje ura kaláberpártiit.

*

Miután pedig szokásaink ellenére színházi pletykákat terjesztettünk, egyszerre eszünkbe jut a nagy bűnbánási hét. És *igaz* emberi módra verjük melleinket *minden* cselekedeteinkért. Mert olyan haszontalanok vagyunk mi emberek, hogy nem tudjuk, tulajdonképpen mikor vétkezünk. Penitenciát tartsunk hát egész életünkért.

Szabadság 1901. március 31.

387. HÉTRŐL HÉTRE

Borongó, emlékező és emlékeztető ünnepek napjai a nagyhét napjai.

Templomokat járnak az emberek, s bizonnyal majdnem érzik ilyen napokban azt, amit gyakrabban is érezhetnének, hogy minden vanitatum vanitas. Egy a cél, vágy: kibékülés és megnyugodás…

*

Kibékülés és megnyugodás és harc mégis, most is és mindig e világon. Kis harcok, nagy harcok. Ostobák és még ostobábbak.

Az életet néha és némelyeknek nézni is fárasztó.

A nagy szláv birodalom, ez a forrongó, mesés erőket rejtő nagy óriás vonaglik a harcban. Kezdik letépdesni régi ruhájának utolsó rongyát is. De a ruharonggyal együtt nem egy helyütt a húst is.

Baj ott nem lesz. Eldinamitozhatják minden hatalmasokat, egy-két millió elégedetlent ismét deportálhatnak. De baj ott nem lesz. Ki még nem fejezett és fejtett erői szunnyadoznak az óriásnak, és gépembereit, kioktatott masináit nevelheti és növelheti a germán, sorstól rendelt ősellenfél, e most harcoktól vérző óriásé - akárhányunknak legyen szomorú e gondolat - az erő és a jövő…

*

A saját kis harcaink sem minden törvény nélküliek, de inkább vulkánikus belső harcok.

Nálunk a társadalom vonaglik. A társadalom, mely meg sem érett, meg sem erősödött, már csupa veszedelmes betegség.

Az volt a baj, hogy az őszinteség hiányzott belőle. S még nagyobb, hogy a legtelhetetlenebb ellentéteket nem kiegyenlítette, hanem beborította.

És a legeslegnagyobb baj, hogy mi bizony még mindig barbárok vagyunk - egy kicsit nagyon.

Csudás dolgokat beszélnek az oláhok kis fővárosából, mely Párizs és Teherán együtt; hol intelligencia csak a romlott perverzitásban van.

Bukarestet nem ismerjük, de Budapest és az ő hasonlatosságára csinált Nagyváradok sem kutyák…

*

De nálunk legalább sok a melegszívű ember abból a fajtából, amelynek hiszekegye is van, s tovább tart az én-nél.

Valóságos szeretettel nézzük azt a buzgólkodást, amivel ennek a városnak új főkapitánya látszólag nem vitális, de valójában a legsúlyosabb társadalmi bajokat orvosolni szeretné. Ne nézze ezeket a terveket a bürokrata száraz, rövidlátó szemeivel senki. Csupa jóindulat és melegség árad ki e száraz paragrafusok szürke soraiból.

Csak egyre kérjük, figyelmeztetjük. Igaz, hogy sok betegséget diétával gyógyítanak, de a társadalmi betegségek gyógyításánál nagy hiba volna a diéta-gyógyító móddal visszaélni. Mert akkor aztán nem marad meg semmi, csak - diéta. Egyenesen szólva: reakciót csinálni, akármilyen keveset, még jóindulatból sem szabad…

*

Napsugaras, ragyogó a tavasz… Egészséges tiszta levegőjűek az utcák. Ibolya, jácintillat terjeng. Holnap reggel hallelujaének szállja be a világot, feltámadásról, életről kapunk erős hangulatot.

Szét, szerte fog foszlani ez a hangulat is. Megőrlik a napok kegyetlen apróságai. De gondolkozzon, akinek erre a gondolatra szüksége van: vajon nem csodálatos és szép dolog-e, hogy az élet örömre indító hangulata nem fogy ki az emberből soha!…

Szabadság 1901. április 7.

388. HÚSVÉT

A feltámadás ünnepének szokták nevezni, pedig voltaképpen az *élet és igazság* ünnepe.

Akik pedig kissé cinikus filozófiával szabják meg a jelentőségét, így szólnak: a húsvét is csak azt bizonyítja, hogy a Messiásoknak meg kell halniok a feltámadásért. De azért csak az élet ünnepe a húsvét, s az igazságé is. Mert az élet mégiscsak valóság, igazság…

Mikor így rügyező, sugaras tavaszkor eljön, az emberiség mindig hozsannával fogadja.

A korok pedig néha közel, néha nagyon távol vannak hű megértésétől, s ilyenkor más és nem az igazság ünnepel.

De akik igyekeznek megérteni saját koruk hangulatát, azok számára mindig ad gondolkozásra alkalmat a húsvét, e nagy szimbólum, e vigasztalást nyújtó nagy ünnep.

E pillanatban úgy érezzük, hogy e kor hangulata távol, nagyon távol van a húsvét megértésétől.

…Eszünkbe jutnak a Rajna-parti vérnapok. Mikor fanatikus csordák nagypéntek napján mészárlással akarták megbosszulni a Messiást, s hogy gőzölgő zsidóvér festette a vizet, melynek partjain két nap múlva tömjénfüstös templomokban zúgott a hozsánna, hogy feltámadt az Igazság s az Élet!…

Ez a vad hangulat volt talán minden kor oly hangulatai között legméltatlanabb az élet nagy emberi ünnepéhez.

…De vajon méltóbb-e a mienk, melynek durva hangulatából olyan keveseknek sikerül magukat kivájniok.

A tömegek mozdulnak meg ismét, mint egykor. A fanatizálható, az elvadítható tömegek.

Ne üljünk föl a közönséges zászlóbontásoknak.

Egy nagy, feltartózhatlan erupció előtt állunk. Előző korok hibái, tévedései készülnek önmagukat megbosszulni. A messiási tanításokat hant borítja. Talán nem újulhatnak meg már a Rajna-parti vérnapok. A hugenottákéi sem. De az emberiségre nagy csapások várnak. Sok könnyet, sok vért szomjaz még a föld…

…Az élet és igazság ünnepén bocsáttassék meg nekünk, hogy eljövendő nagy szomorúságok árnyképeit látjuk.

Nekünk fáj legjobban, hogy ünnepen ilyen tépő gondok szállnak reánk!

- …Ünnepeljen azonban mindenki ép örömmel, önhite szerint. Zengjen az élet hozsannája: feltámadunk!…

Szabadság 1901. április 7.

ae.

389. A SZÍNHÁZ ÜNNEPE

Ájtatos hívők ájtatosságát nem zavarta a színház világi lármája. Egész nagyhéten szürke homály födte a díszes múzsatemplomot. Bezárt ajtai úgy esténként szinte beleszomorkodtak az utcai lámpafénybe. Az új utcán, melyet olyan mozgalmassá tett a színház, ismét kihalt az élet. Még a bodegai borozó vendég is csak osonva járt-kelt a tájon.

Az igazságnak tartozunk megírni, hogy valami nagy fájdalmat nem keltett nagyon sokunkban ez a síri csendesség. Szinte úgy hatott reánk a nagyhét színházi csendje, mint a ligeti járókelőre a csinnadratták, verklik elnémulása. Az egymást érő kudarcok, friss lármák után már az idegeinknek is szüksége volt erre a kis jóleső pauzára.

Aztán meg élt bennünk a húsvét hangulata. Majd csak lesz egy kis feltámadás. A bűnbánás hete gyümölcsözni fog. Erőt nyer az erőtlenség, tanulságokat a csökönyösség, bizalmat a szkepticizmus. Majd jön a megváltással Székely Irén s a többi…

Elmúlt az ünnep, esténként fényben ragyog a színház, és mi úgy hisszük - mert olyan nemes és szép dolog hinni -, hogy a húsvét megváltást hozott…

Azok neveit persze még ma sem tudjuk, akik a messiási feladatra törtek és törnek. Idegen ember, kultúrvárosból való, el se hinné nekünk, hogy virágvasárnap után tíz nappal még nem tudjuk, hivatalosan még nem adták tudomásunkra, hogy kik a nagyváradi színtársulat tagjai. Betegre nevethetnők ezen magunkat, ha a dolog nem volna siralmasan szomorú s legtöbbet mondó s minden vádnak koronatanúsága a nagyváradi állandó színészség első szezonával szemben.

Ha minden kötelességét híven teljesítette, s az egyet mulasztotta csak el a színügyi bizottság: a tagok névsorának bekérését, már helyrehozhatatlan bűnt követett el. Higgadtan mondjuk ki, hogy ilyen abnormális állapot egyetlen magát kultúrvárosnak tartó helyen sem fordulhat elő…

Hozzák azt helyre, akiket érdekel. Mi számoljunk be az új szezon első eseményeiről, melyek valamelyes hitet adtak nekünk.

Mindenképpen, még kronologikus rend szerint is Székely Irénről kell először írnunk. Szerződtetésének történetét ismerjük. Az egész nagyváradi közönség szokatlanul egyhangú óhajtása volt ez. Minket, kik a kisasszonyt csak nagyon kitűnő művészi nevéről ismertük, valóságos csodálattal töltött el az az entuziázmus, amivel itt róla mindenki beszélt s az a hit, mely az ő eljövetelétől várta a színházi élet minden sivárságát eltüntető színt és életet. Csak egyszer hallottuk, s már megértjük ezt a még Nagyváradon is szokatlanul meleg, általános vélekedést. Székely Irénnél aligha van szebb hangú magyar művésznő. A vidéken pedig még csak hozzá hasonlítható sincs. Erős, tömör, varázsos, érzéki ez a hang. Előadása pedig a legegyszerűbb, legtermészetesebb. Nem hanggimnasztika, nem okvetlen ragyogás, hanem tiszta, poétikus kifejezése az érzéseknek. Még iskolája is a legtökéletesebb éppen az egyszerűség, a természetesség által. Ereje pedig valami definiálhatlan varázs, melegítő rezgés, mely minden érzékünket megragadja. Nagyváradon tudják Székely Irénről, hogy először drámai művésznő akart lenni. Felesleges hát szólni arról, hogy játékművészete is milyen

befejezett. Alakja megnyerő színpadi alak. A hatás céljáért semminemű operett-raffinériára szüksége nincs. Vasárnap este a Cigánybáróban lépett fel először. Egyetlen eladható jegy nem maradt a pénztárban. Mikor a színen meglelent, kitört a taps, az éljenzés. Az ováció percekig tartott. Közben a zsinórpadlásról virágcsokrokat eresztgettek le. Ez az ováció tartott egész estén. Első, egy kevés meghatottságot is elárulo énekszáma után ismét percekig tartó taps, Szaffijánál alig van tökéletesebb. Partnereibe, az egész környezetbe lelket, kedvet öntött. Perényi még nem volt soha úgy diszponálva, mint a címszerepben ez estén. Füredit, kit utólag szerződtetett csak a színház vezetősége, szeretettel tapsolták egész este. Székely Anna méltó volt Székely Irénhez, s ennél nem kell több dicséret. Lányi Edit, Pintér, Bérczi kiválóan jók. Bércziné Horvát Irma s Deésyné tüzes, magyar táncát megújrázták. Az új kórus, mely néhány jó erővel lett gazdagabb - köztük egypár csinos és jóhangú kardalosnő s Vank Pista, egy igen használható segédszínész - némi érthető ingadozástól eltekintve -, egész jól megállta helyét. Nem kevésbé az itt-ott különben nagyon lármás zenekar. A zenekarban egy fiatal, szimpatikus, egyenruhás férfi alakja tűnt fel, aki állva dirigálta a zenekart. Az új karmester ez, Várady Aladár. Fiatal erejű és hevű, energikus, képzett, intelligens muzsikus ember. Már egészen jónevű. Stephanidesen kívül - így mondják - nincs jobb vidéki karmester nála. A közönség megtapsolta. Bizonyosan sokat javít az elég rossz zenekaron is. Az első este főképpen Székely Irén jóvoltából teljes sikert jelent.

Hétfőn, tegnap, majdnem az első estéjéhez hasonló érdeklődés. Ámon Margit, az új szubrett napja. Operettprimadonnai képességeit, melyek főként a táncoperettekben excellálnak, már múltkori vendégszereplése alkalmával nagy sikerrel mutatta be. Tegnap az Ingyenélők népszínművében lépett fel. Virágok s tapsvihar fogadták. Egy kedves parasztleányka szerepét játszotta mindenkit elragadó temperamentummal s kedvvel. Énekszámai is igen tetszettek. Az ő szerződtetése is szerencsés akvizíciót jelent. - Mellette Pintér pompás alakítása, Bérczi kitűnő karikatúrája és P. Szép Olga erős drámai művészete keltettek nagy hatást.

Ügyesen „ugrott be” L. Halász Anna a beteg Szohner Olga helyett egy nagy szerepbe, s zajos derültséget keltettek - főként a karzaton - a csengő érc dalkör bolondságai. Beváltotta a reménységet a második este is.

Sudermann egyik mestermunkáját, a Pillangócsatát választotta a bemutatkozásra a színtársulat új bonviván színésze: Pataky Béla. Pár évvel ezelőtt a kolozsvári társulat tagja volt, s ismerőse a váradi közönségnek. Azóta a temesvári, budai és debreceni színpadok nevelték s nevelték igazi művészemberré. Kiválóan talentumos, intelligens színész nagy-nagy ambícióval, szerencsés külső tulajdonságokkal s szorgalommal. Keszler szerepét játszotta. Az igen válogatott előkelő közönség tapsokkal fogadta, s mindjárt az első alakításával érdemessé tette magát a bizalomfoglalóra. Orgánuma pompás, skálája változatosabb, mint elődjéé. Olcsó, kis hatásokra nem vadászik. Ábrázolása öntudatos, biztos. Határozott nagy sikere volt. Talán öltözködni jobban tudott Balla, de egyebekben okvetlenül el fogja feledtetni. És örömmel regisztráljuk, hogy sikeres és szép volt a harmadik estéje is a szezonnak. A szereplők vetélkedtek, nemes ambícióval játszottak.

Szohner Olgának alig volt olyan igazi sikere még, mint ma. Mégcsak Somogyiné is jó volt. Szarvasi és Peterdi mai művészete a legelső színpadhoz méltó lett volna. Szarvasi sohsem volt még melegebb és igazabb. P. Szép Olga, P. Tóváry Anna, Erdélyi és Deésy a legjobbat nyújtották. Szokatlanul zavartalan nemes élvezetet nyújtott.

Mi pedig hitben megerősödve várjuk az eljövendőket…

Szabadság 1901. április 10.

390. LILI

Lili, Lili, földi leány arcú, aranyos tündér: arany szárnyacskáid csattogásának milyen mennyei muzsikája van!… Hányszor csináltál újra forrni tudó vért, hányszor ríkattál meg bennünket!… Hányszor értetted meg velünk: evvel a mégis csak napsugáros élettel leszámolni is szép, elragadtatni magunkat vele pedig égi gyönyörűség…

…Ni, mibelőlünk, szürke krónikásokból ismét poétákat csináltál, Lili!… Pedig epések vagyunk, talán az idegeink is rosszak, talán meg is koptunk, volt is egynéhány Lili asszonyunk. De te, Lili, egyetlen vagy, világos vagy, csodatevő angyal vagy. Te megsimítod a mi lelkeinket, és mibelőlünk válnak ismét bohók, irigyelt balgák, mámorosak.

Lili, óh, te már sokadszor csinálsz himnusz-író poétát öreges és epés kritikusokból.

Fájdalmas volt nekünk mégis mai találkozásunk, Lili. Vagy a világ kopott meg nagyon-nagyon már, vagy mi lettünk gyógyíthatatlan Saint Hypothèse-ek, vagy nem értettek meg itt a mi színpadunkon, Lili… Mert te nem változtál, nem változhattál. És ez, óh, sokkal-sokkal fájdalmasabb nekünk, mint hinni lehetne. Mert mi nemcsak imádóid vagyunk, hanem vagyunk kritikus nézők, kiknek olyan sokszor kell a valóságért megkeményíteni a szíveinket.

A címszerepben Ámon Margit egyéni szeretetreméltóságát, báját, kedvességét láttuk. Megkapta a szerep hangulatát, és illúziót keltett. Az utolsó felvonásban zajos sikere volt, és különben is sokat tapsolták. Több énekszámát megismételtették.

A többi szereplők, talán az egy Patakyt kivéve, nem voltak méltók a darabhoz. Pintér (Plinchard) csak énekelni tudott. Nyárai Saint Hypothèse-e az ő leggyengébb alakításai közül való, melyben csak hibái rikítanak. A rendezés nagyon gyarló volt. A közönség, mely megtöltötte a házat, különben eleget tapsolt.

Szabadság 1901. április 11.

391. HÉTRŐL HÉTRE

Tudnak még az emberek ünnepelni. Milyen csodás és milyen kedves dolog ez!

A húsvétból okvetlenül hoztunk egy kis hitet magunkkal…

No meg nagyon szomorú is volt a mi nagyhetünk. Teletöltött bennünket vigasztalan szomorúsággal s az élet keserűségével.

Mert mégis az élet gondolata a legszomorúbb gondolat. Akkor, mikor az életet magát szomorúnak tartjuk.

És mi igen szomorúnak tartottuk az életet. Hiszen még a fórumi élet is szünetelt. Este pedig hiába akartunk komédia által feledni. A komédia kacagó lármáját elkergette a harangok szomorú zúgása…

*

És aztán jött a feltámadás. Az ünnepi zsivaj. A fórum kitörő lármája. A komédia megújítása. - Az élet jött ismét kedves, lüktető lírával.

Az életet, kedvet pedig mostanában a kis színház fogadja magába, s bizony-bizony busás kamatokat ad rá.

Dalos madarak költöztek a díszes kis kalitkába. Dal, szín, fény, illat, kacagás és taps viharzik a húsvét előtti szomorúság helyén. Áldassék érte a húsvét és Székely Irén, meg a többiek…

*

A tavasz pedig naphosszán népesekké teszi az utcákat.

A kávéházak nem nagyon áldják a természet e megváltozhatlan rendjét.

Ahogy enyhül ott künn a levegő, úgy fogy a tüdőfogyasztó, kávéházi emberek száma.

Ellenben már-már kitörőben van a nyaralási düh. Zöldelési düh ez tulajdonképpen. A spenót-ösztön olyan helyekre csalja az embereket, ahol azelőtt negyven-ötven évvel természetimádó poémákat gyártottak a verset író mesteremberek.

Egyes merészebb nyaraló kedvűek már most ki-kivándorolunk a fürdőkbe, a Kargerbe s egyéb helyekre. A Széchenyi-kioszk pedig, ez a kis, eldugott, kedves, nyári fészek kezd ismét divatba jönni csendjével, zöld fáival s levegőjével.

Kissé korai dolgok ezek mind. De ha a tavasz így halad, nemsokára meglesz az első térzene is.

*

Nincs benne semmi malícia, hogy mindjárt a helyi irodalmi életről szólunk.

A Szigligeti Társaság a minap tartotta választmányi ülését. Holnap pedig közgyűlést tart.

A „fiatalok” szörnyen készültek először, hogy majd csinálnak ők itt szörnyű egészséges, irodalmi állapotokat. Majd ezt meg ezt csinálják ők a közgyűlésen.

Szerencsére eszükbe jutott a vezető daruk históriája. Lelohadt a kedvük.

Vagy tán az jutott csak eszükbe, hogy a fiatal energia ritkább és becsesebb manapság, mintsem szabad volna haszontalanul elpocsékolni…

De meg hát nem mindegy-e, hogy alsós vagy felsős kalábert játszanak-e a kávéházak szeparéiban?…

Szabadság 1901. április 14.

392. ELFELEJTETT AFFÉR

Megvártuk, míg felejteni kezdik. Az affér igen érdekes volt ugyan, de nem olyan egészen közömbös és hideg, hogy íráshoz értő s írással élő ember mindjárt higgadtan szólhasson róla.

Ott kezdődik a dolog, hogy egyik budapesti lap ünnepi számában húsvéti verset írt bizonyos Juhász Sándor úr. Nem nagy dolog. A húsvét kellemetlenségeihez tartozik, hogy megverselik a juhászsándorok. Ez a kisbetűzés nem kicsinylés egyszersmind. E sorok írója ismeri Juhász Sándor urat, s igen tehetséges teológusnak tartja, aki egypár pompásan csilingelő versikét is írt.

Kiss József, lapjában, a Hétben kijelentette röviden, hogy a verset tőle lopta Juhász Sándor.

A vádra védekezés jött. Kiderült, hogy Juhász Sándor nem plagizált. De kiderült az is, hogy Kiss József addig-addig terjesztgette lapjában *minden* tekintélyek ledöntését, hogy még a juhászsándorok is tanítványai lettek. A Juhász Sándor megvádolásáért kapott Kiss József egy olyan választ, mely az ablakba nem teendők közé tartozik.

Külön kérdés itt, hogy Kiss Józsefnek igaza volt-e vagy nem. Az egész kanapé-hecc jobbára csak skribler embereket érdekelt. De az a káromkodás, amivel Kiss Józsefet illették, már érdekes jelenség, igen érdekes.

Kiss József megcsinálta volt a maga lapját. Azt hirdette, hogy az irodalmi klikkek ellen küzd. A fiatal, viharos, erős tehetségeket akarja megmenteni. Így is kezdte a lap. De már a múlt nyáron, itt Nagyváradon, joggal hánytuk a szemére, hogy a lapjával új klikket csinált. Nevelt egy gárdát, mely küzd mindenki ellen. Gárdát, mely azért szívesen adja meg magát. Mely mindent megbocsát - *magának* s mindent felró *másnak*. Gárdát, mely csodálatos hittel hirdeti, hogy övé a tehetség, jelen, jövő, ítéletmondás, ország, hatalom és dicsőség.

És Kiss József tűri, becézi a gárdát, melynek Ignotuson és Kóbor Tamáson kívül önmagukat kiírt, túlélt harcosa[i] van[nak]. Néha ugyan felsír mélabúsan, hogy nincs *új hang*, s hogy neki sincs már kedve. Egyébként pedig tűr mindent.

Az eredményt harsányan hirdeti az a káromkodás, melyet cinikus módon a Juhász Sándor afférjának ötletéből a Kiss József fejére hánytak.

Lám, ezt az irodalmi szabadságot jól beoktatta a Hét s a gárda.

Ha pedig Kiss József, akiről gyakran lehullt a cinizmus leple, megdöbben most gyakrabban, mint máskor, s eszébe jut, hogy a deres hajat mégiscsak meg kellett volna menteni a megostromlott tekintélyek között: magára s a gárdára vessen. Tőlük tanultak a juhászsándorok. És ha Juhász Sándor nem is ír olyan verset, mint Kiss József, szoboszlói tanítványainak azt hirdeti, hogy a *kontár nem ő*.

Kiss Józsefék nevelték a juhászsándorok ismert fajtáját, az Otthon Kör óriásait, akik egyebet sem tesznek soha, mint hisznek magukban, s *„rombolják a tekintélyeket”*...

Szabadság 1901. április 17.

ae.

393. EGY CSÓK

Nem a szentimentális emberek fajához tartozom. Nagyon hatott reám a norvég félisten kietlen, fagyasztó lelke, mely nevetséges botorságnak tartja a *szánakozás* érzését. Nem valami krisztusi tanítás, az bizonyos, de a kor igazságaihoz tartozik.

És ma láttam két toprongyos, szürke, idegen embert összecsókolózni. Siettem messze tőlük, mert valami nagyon szégyenletes történt volna velem. Alighanem elkönnyezem magamat.

Másutt írunk a dologról bőven. Egy kis jámbor zsidó gyereknek vére futott egyszer a fejébe, bosszút akart állani, s nagyot vétkezett. Tizenöt hónapi börtönt szabtak rá, s egy őr át is vette mindjárt.

Azok közül való a szerencsétlen, kikről mindjárt sejtjük, hogy nem vétkes szívűek, csak vak esetleg sodorta bűnbe őket.

Az apja pedig odament mellé. Becsületes arcú szegény kis ember. Nézte, nézte az ő rabfiát. Látszott az arca vonaglásán, hogy erős akar maradni. Benyúlt a fiú zsebébe. Kopott noteszkét, törthegyű ceruzát magához szedegetett. Azután megcsókolták egymást. Két felzokogó hangot hallottam még. Akkor már messze voltam tőlük.

Hát ez a csók hatott meg ma engem. Az a porkoláb egy becsületes lelkű, jámbor, bunyik fiúcskát szállított a börtönbe, aki még zokogva csókolja meg az ő szegény, öreg apját, akinek fáj, nagyon fáj becsületes gyermekszíve.

És nekem úgy tetszett, hogy ez a kis gyermekember evvel a csókkal meghalt. Nem ő jön ki világosságra, hanem majd egy másik. Kibocsátott rab, aki kötött egy néhány tanulságos cimboraságot, akinek sokszor fog már fejébe futni a vére, aki előtt gyűlöletes nagy törvényszék lesz e társadalom, csupa elnök, esküdt, bíró, ügyész és porkoláb…

Szabadság 1901. április 18.

ae.

394. VISSZA: A TRÓNOKRA

Alleluja ének, tömjénfüst szállja át a világot. A sírok felhányják halottaikat. Úgy dübörög az öreg föld, úgy kattognak a fölhányt koponyacsontok: nagy-szomorú ünnepre várnak a töprengő, ijedő lelkek, nagy-szomorú ünnepre, mely dicsőséges lészen mégis, hiszen *feltámadásnak* ünnepe leszen.

Kik a feltámadásra hívott halottak?… Messiások és latrok. Zúgni fognak a harsonák, bömbölni a füsttől kába hivők: sírjaikból kikelnek az összerombolt *tekintélyek*, s eljön majd a nagy éjféli óra, mikor a feltámadott halottak nagy robajjal törtetnek vissza, *vissza: a trónokra*.

Kell, hogy *legyenek* nagy *élő* igazságok. *Kell*, hogy *nem* törvény nélkül mondta légyen ki amaz új római imperátor a németek birodalmában, hogy a tekintélyeket sírjaikból trónjaikra kell felhozni újra. *Kell*, hogy nem törvény nélkül változott meg légyen a *tömegek lelke*, mely áhítja a jármot ismét, mivel botorkálni mégiscsak a járomban könnyebb.

Az *élő törvények* megdöbbentő igazságai roskadnak reánk. Az *élő* törvények hozták a forradalmak viharait. Az élő törvények csinálták a *szabad* boldogtalanságot. Az élő törvények kínálták meg az embereket önmagukkal. S az élő törvények támasztják föl a halottakat.

A nagy misztériumok közül vágta magát egy-egy pillanatra - elénk.

Nem láthatunk tisztán tán e pillanat alatt sem. De a napok siralmas, komikus kicsiségei közt még *ennyit* sem látunk. Valamivé formálódott lelkünket itt is, ott is éri a korbács csapása. De az ütő karokat nem látjuk. Vakok, figurák vagyunk az élet banális semmiségeinek közepette…

Eljön hát a nagy éjféli óra. Sejdítjük, hogy eljön. Lesz föltámadása a *tekintélyeknek*.

Csodálatos. Élnek körültünk még sokan, kik állottak ama nagy vihar egy utolsó szárnylendítésében. Elzúgott a vihar. Körültök a *semmi* tisztasága. A tisztaság tele szabad emberekkel, kik között az sem állott magasabban, ki lábát valamely ledöntött trónusnak vetheté. A tömegek összeforrott lelke volt az úr.

Mily csodálatos forgása az időknek! Talán a vihar nem érkezett idejében. Talán hamarabb jött. Erős lökés kellett a trónoknak, de ezt a lökést nem érezték meg egészen a trónok a *tömegek lelkületében*, mely csak egy nagy, bizsergető *szabadsághangulatot* kapott az úgy beleivódott másik világ: a tekintélyek világa helyett.

Mert a tömegek lelke még a vad csordából hozta magával a *tekintélyeket*. Már a vad csordában csatázott vele a másik nagy erő: *a szabadulás*.

Századok órái faragták a jármot, s ha a messiások táplálták is a tömegek lelkében a *szabadulás* nagy ösztönét, az erősebb mégiscsak a leigázó *tekintély* maradt.

Korán, úgy van, korán jött a vihar a tömegeknek. A villámlás fénye, a világosság volt *előbb* kevés. A messiások nem bírtak a tekintélyekkel. Nem tudták őket elszakítani a tömegek lelkétől, s nem tudtak bevilágítani abba, ami a *vihar után* jön.

Ezért kell föltámadniok minden tekintélyeknek. Ezért lesz halottak látogatása. Ezért éri a mi *szabadulás* hitében formálódott lelkünket nap nap után több korbács-csapás.

Halljátok a fórumok férfiainak szavát - a feltámadásról? Hirdetik bölcselkedők, kegyes főpapok, költők és egyéb tömegvezetők. Óh, mert kísérő serege lesz az eljövendő feltámadási processziónak.

De megijedni csak ijedő, betegesen érzékeny lelkek fognak. A sötét tekintélyek föltámadása nem lehet *valódi* föltámadás. *Szellemjárás* lesz csak. Szellemjárás, mely az élő törvények nagy igazságából fakad, de *nem maga* az igazság.

És ha előttetek is fölvágódik egy pillanatra ez az egy az élet nagy misztériumai közül: ne váljatok kishitűekké.

A *szabadulás* hite nőni fog, a messiások szaporodni fognak. A vihar előtt világosság fogja a *viharutánra* vetni fényét. A tömegek lelke a rövid szellemjárás után teljesen megérik a szabadulásra. És akkor már az éjféli egy órán visszaszállnak a szellemek. Egy tekintély marad csak: a tömegek lelke, mely küzd a jogos emberi boldogságért!…

…Kiszállva az élet nevetséges kicsiségei, bús banalitásai közül, mikor egy pillanatra felvágódik e majdnem legnagyobb az élet misztériumai között: így gondolkozunk bátor hittel mi, s nézzük, egykedvűen nézzük ezt a nagy visszavonulást: *vissza a trónokra*…

Szabadság 1901. április 20.

A. E.

395. OCSKAY BRIGADÉROS

Nem mindennapi hatást keltett - így szóltak róla az első hírek, mikor főpróbáját megtartották. Jött az izgalmas premier-este. Jávorka félve mondta el a maga prológusát. Fölgördült a függöny, s színpadra vonult a magyar színházaknak régi idő óta legszenzációsabb darabja: Ocskay brigadéros… Bajos a budapesti sajtóvélekedések után elindulni. Még bajosabb kiigazodni. A pajtáskodás kisded játékait jól ismertük. Hinni sem tudtunk hát egészen a nagy sikernek. Csak mikor erősen kezdett üvöltözni a kidirigált ellenzék. Csak mikor olvastuk a szövegben pedig csak vázdarabot: kezdtünk hinni és tapsolni… Így lett a „nem mindennapi hatású” darabból magyar Cyrano, s így lett Herczegből a magyar Rostand, igaz dicsőségre szert tevő, nagy magyar író.

*

Glosszákat írunk csak a darabról. Szószátyárság volna terjengve szólni róla. Hisz csak a minap is megkapták olvasóink ismertetését a vonal alatt. - És más okunk is van e rapszodikus beszámolóra. A mai este közönsége jól sejti, hogy mi az… Miklós mesteréknek, Bartha Miklóséknak tudniillik - mert a darabban is szerepel egy Miklós mester - valóban volt okuk hazafiatlannak, kegyeletlennek elkeresztelni Herczeget.

Hogyne, mikor Kártevő Sándornak nevezteti a Rákóczi bírtokokkal jutalmazott Károlyi Sándort. Hogyne, mikor Piber vikárius megcsalja a kurucot, a labancot - de önmagát soha. Hogyne, mikor olyan groteszk módon világít be az udvariak furcsa világába.

Ám ma sokan látták a darabot. Legalábbis - a prológ szavaival élve - sok *szív* játszotta el. E szívekre feküdjenek a kezek, s az ajkak úgy merjék állítani: nem magyar-e, nem drága-e, nem nemesen hazafias a Herczeg darabjának minden kis tendenciája?!…

*

Nem Bánk bán. Ez a hasonlítás igen szerencsétlen volt. Nem az úgynevezett iskolai „taglalni való", sem az úgynevezett klasszikusok közül való a Herczeg darabja. De mesteri színpadi munka. A színpad rafinált, *modern* mestere írta. Jeles, esztétikus bácsik természetesen nem tudják megérteni ezt. Nem tudják, hogy a színpadi írónak ki kell magából válnia, még tán az akadémikusi babérokról is lemondania, hogy a színpadon azt a hatást tudja kelteni, mit mint író szimpliciter kelthet. Herczeg a színpad rafinált mestere. A nagy, meleg hatások ismerője. Darabjának tárgyát így választotta, történetét így építette fel, alakjait így rajzolta meg. Mesterien mindegyiket…

*

Már jubilált a Vígszínházban, lejátszották rég a vidéken. Mi várva vártuk szintén rég. S megkaptuk ma. Akik máshol, a Vígszínházban, Szegeden, Kolozsvárt vagy Debrecenben látták: elhiszik-e, hogy a ma este összesen nem volt öt kihívás. Hogy nyílt színen csak Dili és Szörényi személyesítői kaptak tapsot? Hogy a darab vezető alakja elveszett, csak akkor láttuk, mikor már a várakozáson felül rossz volt? Hogy kínosabb, lesújtóbb impressziókkal nem távoztunk még ebből a sok szomorúságot látott új színházból, mint ma?…

*

Hiszen a díszletek pazarok voltak. A jelmezek vakítóak. Tarlókon háló kuruc vitézek ékes díszmagyarban ragyogtak… És *ilyen* volt minden ragyogás ma este. Higgadtan szólva is: düh fogott el bennünket. Mert szép és kedves a naivság, de az a nagy naivság, hogy az abszolút tehetségtelenség vállalkozik sziklagörgetésre, s a képtelenség nagy erejűségre: már dühbe hozó. Somogyi Károly annyira *nem színész*, hogy lehetetlen róla hosszabban vélekedni. Ocskay Lászlója paródia volt. Sajnos, hogy ezt senki sem merte megmondani neki, s hogy felelősségre is csak őt lehet érte vonni. Többet - a ma esti közönség szóljon mellettünk, s szólni fog - nem mondhatunk.

*

A fegyelmezetlenség ülte orgiáit. A gondolat, ötletszegénység, a tartalmatlanság. Igazi, való nagy sikere, még ez összevisszaságban is kitűnő, csak P. Szép Olga Dilijének s Szarvasi Sándor Szörényijének volt. Ők megértették Herczeget, meg a darab lelkét. Erős, biztos, nagystílű alakok voltak. Nyílt színen szólt feléjök a taps. E. Kovács Mariska énekművészete sohse riasztott jobban, mint ma, Pintér kétségbeejtően szavalt. Erdélyi elfog[ad]hatatlan semmi, Nyáray, Pataky, Peterdy, Bognár tűrhetők csak az epizódalakok között. Szomorú, de való beszámoló egy igazán ragyogó színpadi mestermunka premierjéről, melynek hét-nyolc előadáson kellett volna egymásután gyújtva lelkesítnie s megríkatnia…

Szabadság 1901. április 20.

396. HÉTRŐL HÉTRE

Irodalmi afférokkal kezdődött a hét. Ám ezek is csak *afférok* voltak. Az irodalomnak kevés köze volt hozzájuk.

Jóslásunk bevált. A mi irodalmi fiatalaink sokkal opportunusabbak, mint általában szoktak lenni az irodalom fiatalai. Megalkuvó filozófiával statisztáltak az afférokhoz.

Ám erre a filozófiára elsősorban a generális jelenléte irodalmi társaságunk közgyűlésén bírta rá a fiatalokat.

Kedves dolog, ha nem is történt meg, a közgyűlésnek az az állítólagos kis epizódja, mikor a generálist megkínálták egy ellenzéki szavazócédulával.

- Már én csak a hivatalos listával, a többséggel fogok most is szavazni - válaszolta volna a kedves bonmot szerint a generális…

*

Mindig tud valamit, akar valamit mondani nekünk, az ő legodaadóbb híveinek a mi nagy öreg emberünk.

A kaszinói beszédével is felkeltette a lelkünk egész szeretetét.

Milyen meleg, rajongó szavak tolmácsolták ezt a nagy szeretetet… A nagy érzések e nagy megnyilatkozásában úgy véltük, hogy kikelt rámáiból, s megelevenedett a legnagyobb magyar képe, s odaállott mellé, a galambősz, nagy magyar államférfiú mellé, s állottak egymás mellett szerető, meleg kézfogással…

*

Ha majd elcsitul egy kissé a hevesen forró, még nagyon animális, ifjú vér, ha majd rendszert kapnak a fiatal agyvelők, ha majd megismerik a múlt tanulságait, ez a kaszinó s a többi hozzá méltó fűzi, köti össze a jövő társadalom kiválóit is.

Nem látjuk mi igen tragikusnak - sokszor leírtuk is - a mi fiatal diákjaink csupa tűzzel s energiával űzött harcait. A fiatal erők mindig csatáztak a természetben.

Majd megtanulják, hogy a magyar jellemben valóban van egy csöpp kis konzervatizmus. De csökönyös vadság, korlátoltság nincs. Hiszen nem frázis az, hogy a magyarság egész ezer éve a szabadságért küzdés volt. Hogy lehessen hát a szabadság magyarja a sötétség szolgája. Ifjú harcoskodók, ti fogtok majd egyszer legjobban mulatni ezen a nagy, nevetséges lehetetlenségen!…

*

Bum-bum! A világ csodája jön! Ilyen nincs több, nem is lesz! Barnumék jönnek! Bailey úr jön! A nagy piac két öles plakátjai előtt állandóan tömegek állnak.

Egyik kiváló mesterünk az újságírásban találó jellemzését adta Barnumék szédületes reklámművészettel világot járó fehér sátorvárosának.

Barnumék módszere amerikai. Jelszavuk: olyan lármát csinálni, hogy mindenki kíváncsi legyen *egyszer*. Nagyváradon pedig éppen csak egy előadást tartanak…

*

És ettől az egytől is fél Somogyi direktor. Siránkozik, hogy Barnumék tönkreteszik. Lehetetlen. *Egy* előadással s az előbb idézett jelszóval lehetetlen. Csak ne kövesse Somogyi is a Barnumék üzleti jelszavát, s ne az legyen a célja, hogy *egyszer* mindenkit behúzzon nagy

lármával. Mert hasonló fegyverek mellett *nem* a kipróbált amerikaiak húzzák a rövidebbet. Somogyi direktor pedig igen barnumi módon cselekedett legutóbb a Herczeg darabjával is. Bizony ezt sem nézi meg a mi színházunkban egyszernél többször senki.

Barnumék kóklerek. Somogyiék művészek. Ha így van: nem árthatnak egymásnak. Mihelyt Barnumék lesznek művészek vagy Somogyiék a kóklerek: már kész a baj. Ezen már a belügyminiszter sem segíthetne…

Szabadság 1901. április 21.

397. EGY KIS SÉTA

Vasárnap délután munkaszünet van, tessék egy kis sétát tenni. Megmondjuk azt is, hogy merre. Amerre mi ma jártunk.

Közeledik a május. Zöldellő és virágos fák csalják úgyis az embert. Tessék sétálni a Schlauch-park, no meg az úgynevezett kanonok-sor felé.

A kétfejű sas a püspöki székesegyházon ne botránkoztasson meg nagyon senkit. Ezt a nyomorult kényszerűséget már úgy látszik, hogy düh nélkül kell tűrnünk.

De nézzék meg a kanonok-sort, s gondolkozzanak…

Az előkelő, feszengő jómódról valló paloták redőnyei le vannak bocsátva. Lakosai a legmihasznább, legingyenélőbb emberek. Aki dolgozik közülük, az nincs is itt. Wolafka például dolgozik. De hogy? Felekezeti harcot, forradalmat szít a kálvinista Rómában. Az a nagyváradi hájú, kövér pap, aki csupa erő és vér és fanatizmus, többet árt a magyar társadalomnak s a magyarságnak, mint kilencven szocialista agitátor s ezer kétfejű sas. A többi is egytől egyig, mert hasztalanul vonják el ezer és ezer éhezőtől a kenyeret.

Röviden: ez a kanonok-sor.

Sétáljanak aztán el bármely külvárosi részbe. De erősítsék meg a szívüket. Mert nyomort, bűnt és piszkot látnak. Meglátják, hogy mennyi nyomort lehetne enyhíteni, s mennyi könnyet letörülni a kanonok pénzével.

Ha ezt meglátják és átgondolják: eredményes volt a vasárnapi séta…

Nagyváradi Friss Újság 1901. április 22.

398. SZÁLLÓ LEVELEK

Valaki nyomtatványokat, amolyan szálló leveleket nyomott ma a kezembe. A nagyváradi jogakadémián osztogatták, ott kapta ő is.

Kaas Ivor br. levele az egyik szálló levél a budapesti egyetem magyar keresztény ifjúságához. Bartha Miklós úr jezsuita vezér cikke a másik a keresztről, ugyanaz a cikk, melyben a kálvinista Bartha megalkotta a *keresztyény* szót mint arany középutat a *keresztények és keresztyének* között. Beöthy Ákos pohárköszöntője s Rákosi Jenő vezércikke a nemzeti ideálról, e két valóban becses magyar elmenyilatkozás, szálldosnak a szálló levelek közt még.

Szálldossanak békén. Ezer meg ezer számban terjessze e szálló leveleket ama bizonyos nagybizottság. Mi ezt szebb és okosabb passziónak tartjuk egyéb úgynevezett jogász-passziónál. Nagy veszedelmet nem keltenek. Megírtuk elégszer. Eljön a megkomolyodás ideje,

a keserű élettudás, mert oly hamar illannak el az ifjú évek. Aki pedig már kellően komoly: tanulhat a szálló levelekből is. Beöthy Ákostól: becsületes, igaz, magyar lelkesedést, Rákositól: a nagy tömegek szájízén szólni, Kaas Ivortól: milyen kár, ha a tehetséget megöli a fanatizmus, s Bartha Miklóstól: szónoki cafrangokat és azt, hogy a kálvinista jezsuitizmus ravaszabb az igazinál.

Okos fő mindenből tanul, s *helyesen* tanul. Tanulni fognak sokan a szálló levelekből is.

Mi hát csak ama nagybizottságról beszélnénk keveset. Ez a nagybizottság olyan szörnyűen naiv. A *nemzeti eszmét, a tiszta magyarságot, az erkölcsi felújhodást* akarná hirdetni szóval és a szálló levelekkel, de mindenütt elárulja, hogy bizonyos *idegen faj*, a keserves *verseny* a bibi.

Édes nagybizottság, mennyivel tiszteletre méltóbb volt ennél a naivságnál, melyet *sancta simplicitásnak* keresztelt el az izzó máglya parázsán Johannes Husz, amaz eretnek.

A *verseny* fáj hát, édes nagybizottság. A *verseny*, melyben elég erősek nem tudnak lenni.

Régi igazság, de hajh, sokáig kell még siket fülekbe zúgni: egyenesen és becsületesen a cél felé! Ha felülkerekedik az ügyes zsidó, a vasfejű székely, a debreceni kálomista diák: ne rántsanak kardot, keresztet, ne mondjanak orációkat, ne írjanak röpiratokat, ne szórják a szálló leveleket…

Fel a versenyre! Tanuljanak és dolgozzanak! Főzzék le az előtört ebadtákat! De mindenekelőtt legyenek őszinték!…

Szabadság 1901. április 25.

ae.

399. TARKA ESTE

(Gringoire újra - Premier - Szép Galathea Székely Irénnel)

Igazán tarka volt az este. Sok-sok színhangulat - hang és olyan valamik, amiket eseményeknek hívnak színházi bennfentesek. Hogy e sokszínűségben a harmónia is sok lett volna, az események igazán események, s a hangulatok zavartalanok: ez már más kérdés. Mindenesetre egy este kapni a romantika csodaszép virágát, Gringoire-t, egy méltóságos államtisztviselő első színpadi próbálkozásait s a legszebb és legszebb [!] zenélő szobrot. Ez az érdekesség megfogta a publikum kíváncsiságát is. Telt háza volt a tarka estének. Gringoire újra feltálalását kedves dologgal magyarázzák a fent már említett színházi bennfentesek. A fiú legszebb diadalát akarta látni az *édesanya*. S Nyárai Antal ma tán művészibb volt, mint valaha, hiszen édesanyjának játszott. Balázs Olgát a darabban P. Tóvári Anna pótolta igen jól. Sajnos, E. Kovács Mariskát ma sem pótolta senki…

Szohner Antal várta legnehezebben a Banville meséje végét. Fent ült a városi páholyban, s lent a közönség azon töprengett, mint érzi magát egy méltóságos úr színházi lámpalázban. *Huszárosan*, az egyfelvonásos s vígjátéknak keresztelt miniszteri tanácsosi darab. Mit is írjunk róla? Jól játszották meg a színészek. A szerző leánya játszotta a darab női szerepét. Mulatott a közönség, s kedves udvariassággal hívta egypárszor függöny elé méltóságos s az irodalommal passzióból fraternizáló szerzőjét. S a darab? Istenem, hát jobb, mint amilyennek vártuk. Szcenírozott tárcalevél, mely valamelyik bácskai lap rovatában esetleg furorét keltett volna.

Igaz, hogy végighallgatása után nem tudjuk: voltaképpen mi közünk nekünk ehhez az egész históriához. De vigasztaló, hogy a szereplő alakok sem tudják, hogy kerültek ők egymáshoz.

A kis, logikátlan história voltaképpen megelégedett volna egy szellemes monológ keretével is. A mese - ha ugyan mese - a katonatiszt, főleg huszártiszt urak világát mutatja nagyon üresnek, könnyelműnek, felületesnek. Van egypár ügyes ötlete, s dilettáns munkának beválik. A szereplők közül, a darabocska lelke, Peterdi (Marjay huszárezredes) igen jó volt. Kedves nagyon Szohner Olga, aki virágokat kapott, s ügyes a Pataky hadnagya. De megelevenedett a mi zengő, szép szobrunk. A tarkaságokat aranysugár födte be. Galathea énekelt, Székely Irén, ugye ne írjunk egyebet?… Nem, nem. Pygmalionok volnánk csak, ha kritikát írnónk.

Szabadság 1901. április 25.

400. A TÉKOZLÓ APA

Élt a múlt század elején Párizsban két jó barát, nagyfejű, gyapjashajú mind a kettő, víg, könnyelmű mind a kettő, író mind a kettő. Közös volt a lakásuk, közös a pénztárcájuk s közös számtalanszor - a barátnőjük is. A jóbarátokat ezen a szent érzelmen kívül a vér is egymáshoz fűzte, apa és fiú valának ők, s a sajátos viszony valószínűleg azért épült fel közöttük, mert a fiúnak nem volt anyja. (Ez is a legritkább esetek közé tartozik, mert ha apja nincs is mindenkinek - anyja feltétlenül.) Az apa - Dumas père - így beszéli el a fia világra jövetelét.

- Dolgom volt a Rue Lafayette-en. Bementem a házmesterhez, hogy letegyek ott egy névjegyet. A házfelügyelő nem volt odahaza, s egy édes, szőke asszony volt a felesége. Alors: imígy született Dumas Sándor úr.

Dumas fils tizennyolc esztendős koráig rokonainál volt, akkor apjához került a fővárosba, s kezdődött a különös, érdekes, kedves, de a spiszbürgerek előtt érthetetlen kettős legényélet, melynek a Le père prodigue, a Nagyváradon tegnap bemutatott Tékozló apa a naplója. Stilizál benne Dumas, de André éppen úgy ő maga, mint A kaméliás hölgy Armandja. A tékozló apa 1859-ben készült, mikor Dumas már korlátlan ura volt a színpadnak. - Szerkezetét, machéját tekintve a Dumas legerősebb darabjai mellé állíthatjuk a Tékozló apát, melynek majdnem olyan ragyogó kelengyét adott Dumas, mint A nők barátjának. Mot mot-t követ, miként a régi írások iniciáléi, itt is ki van festve minden kezdőbetű, mégpedig színarannyal. Istenem, mennyi elmésség, micsoda szellemi rakéták. S nemcsak a tűzzel, de a tűzijátékkal is veszélyes játszani, meg is égette magát néhány előadó alaposan. Ami nem is csoda, s amit nem írunk a terhükre, hisz Dumas-darabot még akkor is nehéz játszani, ha adják Bissont, Feydeau-t és Valabrègue-et. Azonban úgy sem játszották A tékozló apát, ahogy egy francia boulevard-bohózatot kell. Teljesen más hangnemben, mint például a katonabanda a magyar népdalt. Ám azért nem haragszunk, egy Dumas-darabért megbocsátunk mindig az Erdélyi-párnak, Deésynek és társaiknak. Csak P. Szép Olga, Peterdy és Nyárai találták el olykor-olykor a Dumas stílusát.

Szabadság 1901. április 26.

401. HÉTRŐL HÉTRE

…Az idő, e szeszélyes dáma, többet beszéltet magáról, mint Freystädtler Flóra. Mostanában pláne szeszélyesebb, áprilisibb volt egy hisztériás asszonynál. Kacérkodott az északi sarkkal, az egyenlítővel. Fagyot hozott és virágot, nyarat és havat. Megdideregtetett, és lángra gyújtott…

Ez az őrült szeszélyesség félhalálra kínzott sokakat. Őrült szeszélyességben barátkoztak tavaszi ruha és prémes bunda is, virágos nyári kalap s vastag boa, tél és nyár. Müller Salamon ma fagylaltot készíttetett, holnap már beszőnyegelte az ablakokat. Mesés, szörnyű hírek érkeztek tutajos tótokról, kik befagytak a Körös vizébe, művésznőkről, kik fagyosabbak, mint máskor, pénzemberekről, kik zsebükön tartják most még jobban a kezüket, a szegény Janó drótostót csizmáiról stb.

Hideg volt a világ nagyon… E percben azonban itt a május. Négy nappal jött hamarabb. Ragyog a világ és melegszik. Kis tervek szövődnek bizonyos kirándulásokról a Püspök-fürdőbe, s nagy májusi barátkozásra rendezkedik be az ifjú és örökifjú emberiség…

*

Április, a szeszélyes golyhó, hozta divatba újra a színházat. És a színház nyitva marad a szerelmes május alatt is. A bohó gondolatok jó része a kis cifra palota felé fog szállani. Ifjúi álmatlanságok csendjében szálló sóhajok vádolni fogják Székely Irént, Mary Haltont s a többi szépet. Mert a legbájosabb Mimóza aranyos bájossága, lebilincselő művészete fogja nemsokára ismét két estén beragyogni a nagyváradi színházat. Sőt - úgy lehet - egy harmadikon is. Olyan tervek szövődnek, hogy a művésznő egy hangversenyt is tart, nagy meglepetéseket ígérőt, ha eljön …

*

És ha már benne vagyunk a titkos tervek leleplezésében, mondjunk még el egyet. A nyár folyamán, még tán június végén a régi Elektra-napok fölelevenítése készül. Komjáthy János, a debreceniek művész-direktora, már régebben megígérte, hogy a nyíregyházai nyári szezon végétől átjön hozzánk, s bemutatja két estén Cyrano de Bergeracot, melynél még pompásabb előadásban nem került színre magyar vidéki színpadon nemes stílű francia darab. Még csak terv ez, de bizonyára mindenki óhajtja, hogy teljesüljön…

*

Na dehát pompás kis színdarabot játszottak ám el tegnap a híres bonni egyetemen is. Hogy is mondta a nagy beszélő imperátor:

Természetesen mindnyájuknak csak azt kívánhatom és mindenekelőtt önöknek, akik ma itt összegyülekeztek: hogy életök estéjén épp oly szép életre pillanthassanak vissza, mint őexcellenciája, nagyatyámnak hűséges szolgája, hogy ha majdan nyugalomra hatják fejöket, önökről is el lehessen mondani: *jámbor és hűséges szolgák voltak*.

Halljátok, mély tudományú, bölcs professzorai a bonni egyetemnek? Heuréka! A császár feltalálta az emberi élet célját és boldogságát. Jámborul és hűségesen szolgálni a császárt…

*

…Épületes dolgok. De a mieink még épületesebbek. Elvégre a német császársághoz nincs kötve, hogy képviselője okvetlenül okos ember is legyen. De aki szellemi vezetésre vállalkozik, az mégsem lehet tökfilkó!… Magyar újságírók támadják a budapesti egyetem egy tudósát, mert megvan a maga vélekedése kicsi, szűk emberi dolgokról… Hát itt tartunk már? A filozófia ismét ne legyen más, mint ancilla theologiae?…

*

…Ragyogj, májusi sugár, tüzesen ragyogj!

Muszáj ez a kis biztatás. Ma már ráncigálni kell a világosságot.

Szabadság 1901. április 28.

402. ÉJJELIZENE

Jó tíz esztendőig éltem abban a hitben, hogy az éjjeli muzsika már csak a sváb falukban dívik, s e helyeken is *nappal* adják.

Nem könnyen törődtem a dologba. Még nem is régen igen zokon esett nekem a romantika kopása. Aztán beletörődtem. Jogász koromban egynéhány magammal restaurálni akartuk a szerenádot. Sikerült is egy esetben. Másodszor ránk ütöttek a rendőrök, felírták a neveinket. A banda trógeréig mindannyiunkra úgy ránk sózták éjjeli csendzavarásért a büntetést, hogy elment örökre a kedvünk a romantika-mentéstől.

Forogtak az évek. Megsavanyodtam, megkoptam, megjózanodtam. Ekkor már utáltam minden naivságot, az éjjelizenét is, amit különben is csak Degré Alajosból és társaiból ismer a nagyvárosi ember.

És Nagyváradon a legelső robotos éjjel, hazatérőben szerenádozókkal találkoztam. Éjszakai mulatozástól fáradt ifjakkal s cigánybandával.

Az éjszaka pedig, éjfél után valamivel, megmosolyogtatott egy szerenád. Valamelyik utca torkában, alacsony ablakú ház előtt működött a banda. Pár lépésre két felhajtott felöltőjű ifjú. A sarkon pedig egy meghatott, falnak dőlt, ábrándozó rendőr…

Kicsi dolog az egész, itt, e helyen rendesen nagyobbakat ostromlunk. De mégis csodálatos, hogy ez a már numerusra nézve is nagy város, levegőjével, haladásával pedig valósággal nagy - mint őrzött s őrizhetett meg magában annyi kisszerűséget, hogy ne mondjunk mucsaiságot, mely szót reánk használják elmés, de valóban mucsaian elmés budapesti kollegáink.

Mert naivabb, komikusabb valami alig van az éjjeli muzsikánál. Elsősorban is a cigánybanda csak olyan éjfél utánra nyúló magyar stílű lumpoláshoz illik.

Túlságosan olümposzi élvezethez nem jut hát a minden bizonnyal jó ízlésű, imádott nő, ki hihetőleg nem is olyan mámoros, mint lumpolásból jövő, szerelmes ifja. És én azt se venném szívesen, ha legédesebb álmomból minden komoly ok nélkül felzavarnának. Már bocsásson meg az én szerelmes ifjam, de van szalon, hangverseny, színház, korzó és - nappal. Az ifjú úrnak pedig okvetlenül ártalmas a szerenád. Esetleg érte marad fent, pezsgővel csinál hangulatot, utána pedig kedvet kap a folytatásra. De hát a szomszédok, kik végre is nyugodtan akarnak azért aludni, mert X. ifjú úr szerint csak egy kislány van a világon… És ezer és egy más ok…

Bocsássanak meg nekem, de nem illik a naktmuzik a mi nagyvárosias vagy nagyvárosiaskodó - mindegy - világunkba…

Istenem, hisz mi annyi más módját tudjuk, mint értessük meg magunkat a szeretett nővel. És ezek közül egyik sem - legalább nem sokaknak - kellemetlen…

Szabadság 1901. május 1.

ae.

403. HÉTRŐL HÉTRE

Fáradt a világ. Mintha valami hosszú, nagy pihenést akarna. Pár éve még éreztük a zivatar nehéz, nyugtalanító levegőjét. Villámok is cikáztak. Születtek új eszmegyermekek. Vívódtak az agyvelők. Vészes, terhes fellegekként csoportosultak egymással szemben a jövendő korszakok forrongó eszméi. Már a legközönségesebb frázis volt a mi korunk gondolkodóit a jövő világ élesztő gombáinak titulálni. Ím, egyszerre csak elömlöttek a sűrű, vészes felhők. Bágyadt és szürke lett a világ. Elromlottak az élesztőgombák. Eljövendő századok, várhattok egy új erjesztésig!…

*

Milyen csendes volt például az idei május…

Hűvös volt és csendes. Szinte csak megszokásból állottak meg beköszöntésekor azok a gondolatok, melyek még nem régen e napon eget és burzsoát vívtak. A fiatal munkás kivasaltatta a piros nyakkendőjét. Budapesten egy kicsit sétatüntetett. Nagyváradon már csak annyit konstatált, hogy szebb volt az idő tavaly, s jó volna Shakespeare úrral szólván, pénzt venni magunkhoz, ha volna honnan…

*

… Hiába, csak ifjú korszakok csinálhatnak vihart. A mienket pedig a normalista agyvelő sem tarthatja annak. Annyira öreg már, hogy a bőraláfecskendezésekre sem ficánkol. Fáradt, pihenni akar. Egyelőre semmi egyebet. Vár az újra, mely félre fogja tolni - valamikor… Ez tetszik meg minden nyilvánulásában, de főleg művészetében, irodalmában. Ez a nagy fáradtság igen, mely hasonló a hasisevőjéhez. - A nagy norvég, mikor már elért oda, hol a levegő ritkasága megvérzi a tüdőt, beleszaladt a ködbe, mert megtanulta, hogy az égig szállni kissé bajos. Björnson is a nagy vállalkozások hiábavalóságát prédikálja. Fáradt voltukban ott tartanak már a mi nagyjaink, ahol Aiszkhüloszék. Rábíznak majd mindent a *fátumra*. Bajlódjék ő az emberekkel…

*

Ugyanezt bizonyítja az a nagy siker, amit most Bécsben Wolzogen Überbrettl társasága arat. A megfinomodott brettli ez. Kisugározása a mi fáradt cinizmusunknak. Apró kristályszemek ragyogása a divatjukat múlt nagy koncepciók helyett. A mi életünk igazságainak tükröcskéi. Olyanfajtán különbözik a kothurnusos színpadtól, mint egy Heine-dal az Iliásztól, mint Alphonse Allais, Catulle Mendès és a többiek művészi apróságai a Flaubert vagy Balzac regényeitől…

*

Überbrettli társaság toborzását v ette tervbe egypár *nagyváradi* fiatal író. A nyáron rendezne majd kéthetenként nyári deszkán előadásokat. Színésznők, színészek, könnyű rímű poéták, írók s muzsikusok csinálnák ez estéket. Egyfelvonásos paródiák, énekes dialógok, kuplék, helyi vonatkozású egyéb apróságok volnának az überbrettli műsorán. Szeretnők, ha a mindenképpen szép és *új* terv megvalósulhatna…

*

Az egész színi szezon azt bizonyította, hogy a nagyváradi közönség páratlan a magyar vidéken. Bizonyította azt is, hogy a hosszú vakációt nem szabad teljesen erkölcstelen, durva zengerájoknak átengedni. Az a közönség, melyet a mi gyenge társulatunk sem tudott a színháztól elidegeníteni, mely Mary Haltont öt zsúfolt házzal nézte meg, melynek Szép Helénát egy szezonban ötször lehet előadni, de önálló ítéletmondással buktatta el a Brieux

összemesterkélt darabját, s rossz előadásban is észrevette Ocskay brigadéros bámulatos, mesteri effektusait: bizonyára megérti az überbrettli - hogy úgy mondjuk - *filozófiáját* is…

*

Haltonnak, ki Nagyváradon Mária nevet kapott, ma este már Miskolc tapsol. A színház táján nagy tervekről beszélnek. Híres vendégekről. Ellenben Barnum itt lesz tizedikén, s csinál egy egynapos Amerikát. És különben hideg a május. Az egynemű emberek ma sem szeretik jobban egymást, mint mindig. A kis botorságok ma is sűrűen kergetőznek. A krónikaíró pedig, íme, ma is pesszimista volt, s ma sem tudta másképp befejezni heti krónikáját, mint méla akkorddal…

Szabadság 1901. május 5.

Dyb.

404. A TANÍTÓ EGY SZOBÁJA

Valamelyik budapesti lap hozott hírt tegnap a *mindszenti* tanítóról. A mindszenti állami tanító évek óta várja, hogy kétszobás lakást kap, amilyen őt megilleti. És évek óta egy kis szobának keresztelt zugban kellett laknia, mert az állami iskola építését kényelmes tanítói lakással minden évben biztosra ígérték. A mindszenti tanító egy darabig reménykedett. Jobb szerette volna ugyan, ha az úgynevezett *természetbeni* lakás helyett megadják a nem sok *lakáspénzt*, melyért mégiscsak különb lakást kapott volna, de csak reménykedett, s meghúzódott nagy családjával együtt a kis zugban, nagy szerényen, mint az egy néptanítóhoz illik, ki a magyar kultúrát képviseli és terjeszti fent a zord határon. *Várt, várt, várt* - mint Nyárai színész úr énekli. De már nem győzött várni. A tanfelügyelője jóváhagyásával építtetett a kis zughoz még egy kis zugot. Hiszen egy szobába zsúfolva családjával együtt már évek óta nem volt egy kis tanulásra öt percig ideje és módja. Aztán kérte a községet mint az iskola fönntartóját, hogy térítse meg neki ez okvetlenül szükséges építkezés költségét. A község persze hallani sem akart róla.

Bizonyosan voltak méltatlankodó hangok is:

- Haszontalan, naplopó iskolamestere, még palota kéne neki.

Mert így intézik el még szép honunk sok helyén a tanító urak dolgait. A községre aztán rácáfolt a közigazgatási bizottság, mely egyenesen *kötelezte* a tanítót az építési költség megfizetésére. Most már szegény tanító ugyan pórul járt. Ha a *természetbeni* lakás helyett *lakáspénzt* követelt volna, igen kényelmesen ellakott volna, s még tán pénze is marad. De mert évekig *szerény* volt, lakott évekig egy nyomorult zugban, s ráadásul - *ő fizet*…

Van talán vagy tizenhét Mindszent község Magyarországon. Nem tudni, melyikről szól a budapesti lap híre. De szóról szóra illik *Érmindszent* állami tanítójának az esetére. Habár az is lehet, hogy *két* Mindszenten is előfordult ugyanaz az eset. Leírtuk, hogy elmélkedjenek rajta, akiket illet. Annyi bizonyos, hogy veszettül szép dolog minálunk még mindig néptanítónak lenni. Hogy is énekli Nyárai színész úr: „*vár, vár, vár, de hiába vár”*... A mindszenti tanító esete azt bizonyítja, hogy *nem hiába* vár…

Szabadság 1901. május 8.

ae.

FÜGGELÉK I.

Kétes hitelű szövegek

1894. április-május-1901. május

405. AZ IFJÚSÁG KIRÁNDULÁSA

Amit a helybeli gimnázium érdemes tanári kara már egy hóval előbb tárgyalás alá vett: a Szilágysomlyóra való kirándulás, íme beteljesedett. Minő szívrepesve várta a fiatalság és minő szomorúsággal tekintett a csaknem mindig borús időre.

Eljött hát mégis a várva várt reggel, s az ég keleti része lassanként kezdett kiderülni, s az első napsugarak eloszlatták a borús kedélyeket a szorongó szívekből.

Miután az előhírnököt elküldték a fontos üzenettel: „Megyünk!" - megindult a 100 tagból álló csapat Székely Ödön és Ujj Bálint tanárok vezetése mellett a „Petőfi-induló" éneklésével a Wesselényi utcán végig s föl a Taplóson keresztül Varsolcnak.

A fogadtatás

10 óra tájban ért a csapat Varsolc faluhoz, hol az útszéli csapszékben vidám pihenőt tartottak. Csaknem egy órai pihenés után ismét felkerekedett a fiatalság, hogy közelebb jusson kitűzött céljához. 11 órakor értek Perecseny községhez, melynek végénél már várta a somlyaiak háromtagú küldöttsége, az ottani atlétikai klub három biciklistája, s szíves szóváltás után a menet tovább haladt.

12 óra 10 perckor értek be Sz.-Somlyóra, hol a város végén az ottani algimnázium ifjúsága fogadta kitörő örömmel a fiatal turistákat. Fogadtatás után a várkertbe vonult a csapat, követve a helybeli fiatalságtól s a nagyszámú közönségtől, ahol az ismerkedés volt, és az igazgató szép beszédben üdvözölte az érkezőket, kifejtve azon szép álláspontot, melynek alapján a magasabb tanoda szeretettel közeledik az alsóbb felé. Azután az érkezett fiatalságot szállásolták el a szíves vendéglátó családokhoz, s mindenütt nagy érdeklődés mutatkozott, úgyannyira, hogy némelyik tanuló felett valósággal összeveszett a lakosság, nem tudván megegyezni afelett, hogy melyik kaparinthassa magának.

Azután eloszlott a tömeg, ki-ki hazamenvén, hogy vendégét illően megvendégelhesse.

Ebéd után ismét összegyűlt a csapat, és kivonult a vasúti állomáshoz, fogadandó egyik akkor érkező tanárát: Petri Mórt.

Séta a Magurára

Három óra tájt az egész fiatalság sétát rendezett a remek kilátással kecsegtető Magura hegyre, helybeli vezetők kalauzolása mellett. A kiránduláson két tanár is jelen volt, s megtekintették a Magura tetejéről a városra nyíló gyönyörű kilátást. A lakosság köréből is temérdeken kísérték ki ez alkalommal a fiatal turistákat, magyarázgatván a hegy alatt elterülő táj egyes pontjait. Csak estefelé tértek vissza a városba Kozma János kürtös kürtharsogása vagy felváltva Kiss Endre dobos dobpergése mellett. De az ifjúság ahelyett, hogy szállására térjen megpihenni a kettős út valóban nagy fáradalmai után, szétszéledt a városban, egyik része a bor- és sörmérésekben volt feltalálható, a másik része a tornatelepre vonult, hol egynéhányan tornászügyességüket mutatják be.

Azután egyik tanáruk felkérésére hazavonultak a kiránduló tanulók szállásaikra, bizony már jó késő éjjel volt és szende álomban folytatták azt, amit egy nap alatt valóságban átélveztek.

Hazatérés

Az ifjúság hazatérése előzetes megállapodás szerint másnap (vasárnap reggel) kellett volna megtörténjék, azonban a reggel keletkezett nehéz idő és záporeső megakadályozták, s el kellett marasztani az indulást: csak amikor úgy 9 óra tájban felderülő nap felszikkasztá a megázott utat, határozták el a hazatérést. Déli 12 óra 5 perckor indultak el a somlyaiak szíves vendéglátó karjai közül, miután a somlyaiak is megígérték látogatásukat, mégpedig rövid idő alatt. Szívélyes búcsúvétel után, a közönség riadó éljenzése mellett megindult a kis csapat haza, Zilah felé.

Délután 5-6 óra közt ért be városunkba, hol már a nép nagy tömegben várta érkezésüket, s az iskolában összegyűlvén, miután a jelenvolt tanáraikat, különösen Székely Ödönt, a kirándulás megszervező elnökét hatalmas ovációban részesítették, rendben szétoszlottak.

Így ment végbe a már régebben tervezett, de a minduntalan közbejött akadályok miatt többször elmaradt kirándulás, méltóan egy hírneves főgimnázium komoly tanárai elhatározásához, a legnagyobb rendben, melynek emléke sokáig fog élni úgy a somlyóiak, mint ifjúságunk minden szépért lelkesülő szívében.

Ifjúság 1894. április-május

406. LEGSZEBB VERSEK

cím alatt adott ki egy kötetet Rigó úr, a Vihar belső munkatársa. A cím sok önbizalomra vall, ami Rigó úrnál könnyen érthető. Őt ugyanis nagybátyja, Alborák Emőd Mária vezette be irodalmunk népes csarnokába, és ez a tény nem utolsó ajánlólevél.

Rigó úr kötetében versek vannak. E versek részint rövidek, részint hosszúak. A verssorok így hozzávetőleg egyforma hosszúak. Műfaj tekintetében részint bor-, részint sördalok, sőt egy pezsgő is van, melyet akkor írt, mikor Pollacsek J. János urat saját pincéjében ünnepelték jó barátai.

A kötethez Ady Endre írt előszót. Idézzük belőle a következő részt: „A költő e bordalokkal nagy szolgálatot tett az Első zilahi józanéletűek egyesületének, és befűtött azoknak a vendéglősöknek, akiknek borai őt e versek megírására inspirálták."

A kötet ára 40 król fölfelé tetszés szerint.

Vihar 1898. április 2.

407. ÚJ EGYLET

Közóhajra városunkban egy mértékletességi egylet alakult. Az egylet neve: „Első zilahi józanéletűek egyesülete." A szépreményű egylet megalapításában tevékeny rész vett „A sárga földig" című asztaltársaság.

Vihar 1898. április 2.

408. A ZIVATAR

Csak kaparíthatnók meg az Ön üstökét, majd lenne önnek zivatar. Ön rémítő ember; ha van önben emberi érzés, ne írjon soha verseket.

Az új verses áramlat megnyomorítására s az ön örök szégyenére íme versének egy hatásos része:

Vad zivatar harsogó dalja
Bús szívemet vágja, rugdalja.
Cikkázó ég lángos sugára
Szakadj le e siralmas tájra,
Szűm panaszát hozzád harsogom
Míg a hűtlent meg nem bosszulom!

Nagy János úr, önt megboxolom, ha lapunkat tovább merészkedik háborgatni.

Vihar 1898. április 2.

409. A SZERKESZTŐ SZÜRETEL

Hajh! nagy ünnep ez a redakcióban. Kivonul a tábor, már ti. a szerkesztőség, és szomjas szívvel és torokkal üdvözli a nyomtatott betűk főimperátorát, aki mint új szőlőgazda most tartja az első szüretet. És ilyen ünnepélyes alkalommal elfelejt az ember sok mindent. Negligálja - legalább egy időre - egy-egy véres szájú lapkollégának igazságtalan támadását. Mert igaz, hogy a sajtó - ha mosdatlan szájú is - nagy hatalom, de a borsajtó ilyenkor mégis olyan fontos, hogy holmi hatásszomjas támadásokra reflektálni nemigen lehet. Így van ez jól. „A kutya ugat, a karaván halad."

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 6.

410. SIKERÜLT FÉNYKÉPEK

Kiss Ferenc ismert fényképészünk a múlt napokban lefotografálta szerkesztőségünk tagjait. A szerkesztőségi szobában együtt vannak a munkatársak (máskor - bevallhatjuk - nemigen történik meg). A szerkesztő előtt egy nagy halom újság, az olló azonban nincs kezében. A lap poéta-főmunkatársa alighanem verset ír, el van merülve gondolataiban, előtte papír, kezében toll. A munkatársak közül mindenik el van foglalva. A telefonnál fülel a kagylóval az egyik. Valami szenzációs hírt hallhat, mert az arcán izgatottság látszik. A korrektúrát veszi át a másik munkatárs, míg kettő - komolyabb hírlapírókhoz illően - nem kér részt a kellemetlen munkából, hanem olvas csendes nyugalommal egy hosszú színlapot. A kép igen sikerült, csak dicséri a különben is jónevű fényképészt.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 14.

411. ŐSZI NAPSUGÁR

Hull a levél - szól a régi nóta! Megsiratjuk minden elmúláskor a hervadt virágot, a hulló levelet, de mindig van új, fájó sejtelmünk, új könnyünk, mikor meg-megzizeg a hervadó virág,

a bujdosó, száraz falevél. Az áldott nap mit tud a mi bánatunkról? Rárágyog a pusztuló ligetre, kacérkodik a hervadással. Ő örök ragyogás, örök szeretet. Kicsalja a zöldellő rügyet, mit tehet róla, ha sorsa hervadás?… Járunk a száraz falevél zizegő szőnyegén. Letiporjuk a lehulló virágot, hiszen a sorsa úgyis csak az lesz. Virágnak, ha hervadt, emléknek, ha régi, ugyanaz a sorsa: megsiratjuk… félredobjuk. A nap, az áldott nap csak nevet, csak mosolyog; mit tud ő arról, hogy ilyen kicsinyes dolgok miatt fáj, sajog a szívünk?…

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. október 25.

412. ELLENŐRZÉSI FŐSZEMLE

Nagy nap volt a tegnapi nap a tartalékos tiszt urakra nézve. Tegnap volt a hagyományos ellenőrzési főszemle, melyre a tartalékos tisztek a ténylegeseket megszégyenítő pontossággal, rémítő önérzettel, új egyenruhában, civiles magatartással, jó adag drukkal jelentek meg. Átesve minden veszélyen, belepte a korzót a tartalékos tábor. Volt kardcsörtetés, feszítés, ismerkedés, barátkozás és ami minden jól végzett dolognak befejezése szokott lenni: - hatalmas magnum áldomás. - A mi fiatal poéta-munkatársunkat annyira fellelkesítette a nagy esemény, hogy rögtön verset írt róla. A vers nagyon rossz, de munkatársunk *tárcáját kötötte* ahhoz, hogy közöljük. Ettől való félelmünkben fogadja el a verset a szíves olvasó:

November négy egy hosszu évben
Hires, dicső és drága nap,
Akkor feszit fényes ruhában
Sok ismeretlen hős alak;

Akik máskor jámbor polgárok
S meghuzzák szépen magukat
- E nagy napon nagyon feszitnek
A tartalékos tiszturak.

Büszkén járnak a sétatéren,
Tartásuk hetyke és merész,
Mert azt hiszi a tartalékos,
Hogy most minden szem rája néz.
Ha nagy csoportban lépdegélnek,
Csörtetik büszkén kardjukat…
Egy évben egyszer, igy szokták ezt
A tartalékos tiszturak.

A lányok nagy zavarban vannak:
Mennyi sok tiszt, ez szörnyüség.
Hisz annyi tiszt van a világon,
Hogy minden lánynak jut elég!
És ez borzasztó nagy baj lenne,
Mert igy lejárják magukat,
Még jó, hogy nem igazi tisztek
A tartalékos tiszturak…

Ők nem gondolnak elmulásra,
Mert szép az élet igy nagyon:
Az embernek egyenruhában
Oly sok tekintélye vagyon.
De hát rövid a nagy dicsőség
S mikor a másnap felvirrad,
- Ismét jámbor polgárok lesznek
A tartalékos tiszturak.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 5.

413. MI HÍR VAN?

Sötét, ködös éjjel borul az alvó városra. A kávéházak széles, hatalmas ablakain átsugárzik a gázfény, küszködik a sötétséggel, a ködde l. Azt hinnők, csak a mámor van ébren. A mámor, melynek lepel a sötétség, nappal az éjszaka. De nem! A mámor mellett fennvirraszt a munka. Az emeletről két ablakon keresztül átsugárzik a fény az éjszakába; odafenn virrasztanak. Az asztalok mellett sápadt, tüzes szemű, beteges alakok. Előttük papír, keresztülfutva fekete sorokkal. A kis szobába behallatszik a szomszéd nyomda zaja, a gép lármája, s ők írnak tovább, tovább, csak néha tekintenek ki a ködös, hideg éjszakába, mintha attól merítnének ihletet. Dolgoznak, írnak szívökből, lelkökből. Mert majd pirkadni fog! Felébred a szunnyadó város. És várja a tegnap krónikáját, várja azt a szellemi táplálékot, amely neki nélkülözhetetlen, azoknak az éjszakázó, sápadt embereknek pedig egy megrövidített élet. S mikor nyájas, reggeli hangulatban kézről kézre jár a tegnap históriája: a hírlap, fűtetlen rideg szobában lázas, nyugtalan, beteg álmát alussza a mámor munkatársa, a *tegnap* krónikaírója: az újságíró; mert övé a munka érdeme, melyet senki sem ismer el, csak az a rovátkás papír: a hírlap… De még éjjel van. A papír még mindig éhes. Hajrá! dolgozni annak a közönségnek, amely csak a lapot ismeri s azokat a sápadt, agyoncsigázott embereket soha!

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 12.

414. ÖTLETEK

Hány évre teszi tönkre a férfi a nőt egy gyönge órájáért.

*

A bűnbeesés szülte a fügefalevelet, és ezzel a toalett gondokat; azóta a toalett-gondok sokszor okoztak bűnbeesést.

*

Akármit mondanak a moralisták, az erény grácia nélkül ijesztőbb, mint a kecsesség erény nélkül.

*

Igaz, hogy csak tökfilkó megy lépre a kacér nőnek, de éppen az a kacér nő művészete, hogy a legokosabb emberből is tökfilkót csinál.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. november 14.

415. TAVASZ

Telünk se' volt, már itt a tavasz. Tegnap enyhe levegő, tavaszi napsugár; az éjjel csaknem langyos eső, - ki a manó barátkozik meg ezekkel január harmadikán?

No, aztán hogy milyen a korzó! Végig nem lehet menni rajta.

Hát mármost, hol lesz bemutatva egy-egy elegáns, feltűnően divatos ruha?

Hiszen az aszfalton olyan locspocs van, hogy a leghercigebb alsószoknyából sem érdemes még egy centimétert is megmutatni.

Egyszóval ez az abnormális tavasz senkinek sem akar tetszeni.

Ezt a hangulatot szerkesztőségünk egy mai napon hozott határozata jellemzi legjobban, mely szerint, ha valamelyik alanyi költő tavaszi verset merészel nekünk küldeni, versét a legrosszindulatúbb közönnyel hozni fogjuk lapunkban.

Debreczeni Hírlap 1899. január 3.

416. BOHÉM-ÜNNEP

A debreceni bohémek törzsökös tanyáján, az Angol Királynőben igen zajos és sikerült ünnep folyt le az elmúlt éjszakán. Két aranyos, jókedélyű bohém fiút ünnepeltek a szerető kollégák. Szentes János, a vidám Jankó születésnapot; Ódry Árpád pedig névnapot tartott, s a nagyobb parádé kedvéért egyesítették a két nevezetes dátum évfordulóját. A mulatság különben lelkes tüntetéssé nőtte ki magát, amennyiben a két ifjú művész Debrecenből való eltávozása sajnos ténnyé vált. Az ünnepelteket Takács Endre köszöntötte fel először gyönyörű szép lelkes hangú költeményben, melynek egypár sora így hangzik:

Az egyikteknek csupán azt kívánom:
- Jó kedv legyen neked az útitárs,
Vezessen egész élteden keresztül,
Az örök-ifjú, vidám kacagás.
És Te pedig ifjú múzsák kegyeltje
Halld meg lelkem e hő kívánatát:
Haladj magasra geniednek nyomába,
Légy nagy dicső, - oly nagy, miként atyád!…

A második tósztot szintén versben mondta el a második szónok: Ady Endre. A vers után alig lehetett szegényt megmenteni az agyongyomrozástól. Elrettentő például álljon itt versének végstrófája:

Szóval jó fiúk soká éljetek,
Ne csalódjunk sohase' bennetek.
De ne csalódjunk épen ma este,
Melynek lehunytát annyi szem leste.
Legyen bor, jókedv nálatok elég,
Hisz ezt várja e díszes csőcselék,
Melyet megugat Hektor és Bodri
Éljen sokáig Szentes és Odry!!

Tósztjaival közmegbotránkozást okozott még Sebesi B. Vilmos is. Vad tószt különben volt elég, s a kompánia csak a hajnali órákban züllött szét.

Debreczeni Hírlap 1899. január 6.

417. A VÉGREHAJTÓ

(Premier)

Ismét egy francia bohózat lehetetlen helyzetei és vaskos ötletei nevettették meg a színházi közönséget.

A végrehajtó azok közé a tucat bohózatok közé tartozik, melyek megnevettetnek ugyan bennünket, de a hatást hírtelen reakció követi, s szinte dühösek vagyunk magunkra, hogy a darab hülyeségeit akceptáltuk, habár egy pillanatra is.

És bár a pillanatnyi hatáson kívül egyéb célja nincs az efféle sületlenségnek, azt el kell ismernünk, hogy a célt valóban eléri.

A darab drasztikusságig menő otrombaságai, a szánalomra méltó szójátékok, a burleszk alakok hálás hallgatóságra találnak, s ennyi siker után a színpad számára írók egész bátran így travesztálhatják a nagy szatíraíró mondását: „Nehéz dolog bohózatot nem írni!”

A végrehajtó tagadhatatlan nagy sikert ért el; ezt nem a tegnap esti szereplőknek köszönheti, hanem fent jelzett kétes becsű előnyeinek s a fejtetőre állított logikának, mely ilyen *helyzetében* - akármilyen tartózkodók legyünk - nevetésre késztet.

A darab véghetetlenül hitvány meséje is egészen sablonos. Csak a szereplőket kell ismerni, s tudjuk a mesét is.

Egy nyárspolgár, kinek házsártos felesége, együgyű veje van, egy kokott, akinek esze van; egy nőbarát, kinek pénze nincs; egy szobalány, kinek a nyelve jól pereg - ezeket össze kell kavarni, s megkapjuk nemcsak A végrehajtó, hanem minden francia bohózat meséjét is.

A szereplők egy része mindent megtett a darab érdekében.

Halmy Margit számíthat legelsősorban elismerésre. Cyprianne szerepét annyi eredeti vonással, diszkrét színezéssel, finom komikummal játszotta meg, ahogy csak egy olyan zseniális művésznő képes, mint ő. Mellette Kiss Irén érdemel elismerést, míg Fáy Flóra játékán csak igyekezet látszott. Kis szerepeikben Szentes és Bartha excelláltak. Fenyéri igen jó Kaján Tóbiás volt.

Procatel ügyvédet Tanay Frigyes játszotta. Tanayról elismerjük, hogy tehetséges színész, de nap nap után kénytelenek vagyunk konstatálni, hogy túlbecsüli önmagát. Abban az illúzióban ringatózik, hogy már perfekt színész, kinek a jóakaratú figyelmeztetésre nincs szüksége. Az ő francia vígjáték alakjai mind egy forma szerint mozognak. El merjük mondani, hogy még kézmozdulatai is minden alaknál ugyanazok. Nem akar - vagy már nem képes újat produkálni? Megelégszik, ha minden francia vígjátékban Godfroi György és semmi más? Procatel pompás szerepét tegnap éppen e hibák miatt ejtette el, pedig ha hatásról szó lehet, azt tegnap csakugyan vívhatott volna ki. Figyelmeztetjük még egyre. Vígjáték szerepeiben gyakran kezdi használni e kifejezést: „Fütyölök rá!” *Megengedjük*, hogy ezt Tanay nagyon szellemesnek találja - de mi és a közönség éppenséggel nem mulatunk rajta. Legyen szíves és ne „fütyöljön” többet senkire sem - mert már kezd unalmas lenni a sok „fütyölése”.

A darabot telt ház nézte végig, és jól mulatott a darab már méltatott ötletein, melyeknek egynémelyike cirkuszban is nagyon erős volna.

Különben ma újra ki van tűzve - előadásra.

Debreczeni Hírlap 1899. február 4.

418. ÖRÖMÖK

Bújik már a hóvirág, kikelet hírnöke, kis előpostája.

Az erdők árnyékosabb helyén, mint valami nagy fehér kendő terül széjjel a földnek hóvirágokból készült legszebb takarója.

Kis fejecskéiket egymásra hajtják ezek a bóbitás szép virágok, s ha egy kissé hidegebb szellő érinti őket, összerázkódnak.

Igaz is, ha kicsalta őket immár édes álmodásra a napsugár, minek kacérkodik velünk.

No, de hát a napsugárnak ez a kacérkodása csak ideig-óráig tartó.

De majd jobban nekihevül, s élteti a gyönge virágokat, szerelmetes pajzánsággal mosolyog reájuk, s örül azon, hogy milyen szépen nőnek, növekszenek, virágot kedvelők gyönyörűségére.

És ím a hóvirággal egyidejűleg az ibolya is feltűnt a láthatáron.

Ez a lilaszínű szerény szép virág, mely ott rejtőzik a bokrok mélyén, nagy húsos levelektől védetten. S az ibolyát nyomon követte majd a csilingelő gyöngyvirág. És amikoron szezonjukat élik ezek a kis jószágok - a tavasz sejtelmes, édes álmai rajzanak lelkünkben.

Szerelmi csókot érzünk kiáradni a virágok illatából - szerelmi suttogás szól felénk az aranysugaraktól *áttört levegő égből*.

Forróbban dobog a szív, gyorsabb hevülésre pezsdül a vér. Lányok szeméből szerelem nevet ki, annak tűzrózsája nyílik az arcukon.

És a napok csak szaladnak gyors futással - helyet adva egyik a másikának.

Észre se vesszük majd, hogy a hivatalos kalendárium szerint is reánk köszönt a tavasz - de nem törődünk vele, mikor mi már jóval ezelőtt éreztük, tudtuk, hogy feltámadtak az ibolyák, a dalok, a szerelmek…

Debreczeni Hírlap 1899. február 20.

419. ISMÉT TÉL

Felfordult már minden rend a természetben. Néhány napig tele voltunk a tavasz dicséretével. Sütkéreztünk a napsugárban, virágot tűztünk az überciher gomblyukába, egyszóval élveztük a tavaszt, s most már megint benne vagyunk a télben. Tegnap havazott, az éjjel fagyott, adieu, tavaszi ibolyák! Folytatjuk, amit még jóformán meg se kezdtünk: a telet. Az új télnek legelső hatása a jégvásárlókra volt. Most már mindenki reméli, hogy lesz jég jéggyár nélkül is. Pedig a jégpince-tulajdonosoknak óvatosaknak kell lenni. Mert ha arra számítanak, hogy jég lesz, s nem iparkodnak idejekorán valahonnan jeget hozatni, könnyen megtörténik, hogy hoppon maradnak, s elmehetnek jeget aszalni.

Debreczeni Hírlap 1899. február 23.

420. APPONYI

Az első hírben nem szoktak politizálni; ne ijedjen meg hát senki, politikáról most sem lesz beszéd.

A név se ijesszen meg senkit. Ettől a névtől már nincs miért, s talán egy negyedszázad óta nem is volt ok félni; ezt a nevet Apponyi Albert gróf szent fogalommá tette, s *idealizmust jelent a politikában azóta*.

Atyja koporsója mellett vetette papírra Apponyi gróf ezt a szót: *belépek*.

Históriát egy szó is csinálhat, ha azt méltó ember mondja ki. Históriát csinálni nemcsak a Herosztráteszeknek [!] van joga.

Apponyi Albert határozott; e határozata Apponyi Alberthez méltó, és jelentősége megmérhetetlen.

A történelem igazsága hatalmasabb minden igazságnál.

A történelem azt bizonyítja, hogy a korokat eszmék irányítják. Azok az eszmék pedig, melyek egész embercsoportokat foglalkoztatnak, elnyomhatók, de meg nem ölhetők.

Mintha a kornak tágabb határú, nagyobb szabású eszmékre volna már szüksége. Mintha az idealizmus térhódítását mutatnák a kor eseményei?!…

Apponyi gróf határozott. Egész nemzet tapsol határozatának.

Kisebb nép vagyunk, több tennivalónk van, mintsem egy Apponyit nélkülözhetnénk.

Elhatározását siker koronázza, s lelje meg azt a tért, hol nemzetének hasznára lehet!…

A koporsóban pedig egy szív kezd porladozni. Éppen akkor, mikor legjobban dobogtathatná meg az ő büszkeségének legnagyobb sikere.

Igen, ez a legnagyobb sikere, mert sikerült legyőzni önmagát, hogy nemzetének szolgálhasson!…

Debreczeni Hírlap 1899. márc. 4.

421. A KORZÓ

Tavaszt mutat, fitogtat már a korzó is. Hangos, népes, derült, ha végigsétáljuk, lépten-nyomon vidám kacaj cseng a fülünkbe. mosolygó arcokat látunk, mintha a tavasz ragyogása mosolyt, jókedvet varázsolt volna mindenki szívébe; kezdenek a *színek* ismét dominálni. Színes az érzés, az impresszió, és színes - az utcai toalett is. A korzó tarka képe, kitörő jókedve mintha a tavasznak volna könnyed himnusza, s egy-egy akkordjára vibrálnak a szívünkben a színek: *a hangulatok*.

Debreczeni Hírlap 1899. március 4.

422. AKI MEG AKAR HALNI

Statisztika nélkül is tudjuk, hogy a tavasz a szerelmesek és öngyilkosok évszaka.

Szintén statisztika nélkül tudjuk, hogy a szerelmes ember - akár képzelt, akár igazán csalódott - szeret az öngyilkosság gondolatával foglalkozni.

Ez a kis bevezetés az én Artúr barátom szerelmi históriájához okvetlenül szükséges.

Artúrt is a tavasz ejtette meg.

Végtelenül jámbor alak az öreg, a szerelem pedig valósággal gyámoltalanná tette.

Ott sétált naphosszat az imádott hölgy lakása előtt.

Csak látásból ismerte, csak a színházban gyönyörködött benne, mert az ideál színésznő volt olyan hatalmas udvarral - melybe bejutni Artúrnak semmi reménye sem volt.

Artúr tehát epedett, sóvárgott, halványodott, s mindennap elhatározta magát, hogy kijózanodik.

Szó se volt róla. Ellenkezőleg, egyre szerelmesebb lett.

Már komolyan aggódtunk sorsa felett, mikor valami nagy dolog történhetett.

Mit látott vagy mit hallott a mi Artúr barátunk, nem sikerült megtudni, de az tény, hogy pár nap óta folyton az öngyilkosságot emlegeti.

Elszedtünk tőle minden eszközt. Még a zsebkendőjét is elvettük, bár nagyon szabadkozott. Hjha! az öngyilkosjelöltek roppant elszánt emberek, sokszor egy zsebkendő is elég nekik.

De az elővigyázat mégis hasztalan volt. A múlt este együtt vacsoráztunk, s őt még otthagytuk a fehér asztalnál.

Éjfél körül egy pincér rohant értünk a kávéházba. Menjünk rögtön, Artúr nagyon rosszul van.

Rohantunk.

Ott ült szegény gyerek, fejét az asztalra hajtva, mozdulatlanul.

Megráztuk, még volt élet benne.

Kocsira tettük, lakására vittük.

Orvost! Hamar orvost, mérget vett bizonyosan. A többiek orvosért szaladtak, én meg visszanyargaltam a vendéglőbe, hogy nem hagyott-e egypár sor írást a boldogtalan fiú.

A főpincér szomorú, levert arccal fogadott. Kérdésemre átadott egy darab papírt. Bizonyára a szegény fiú vallomása. Reszketve veszem a kezembe a boldogtalan szerelem szomorú testamentumát, s olvasom.

Számla

…Artúr úr számára

5 pohár sör	50 kr
Vacsora	1 frt 3 kr
1 pohár konyak	25 kr
5 üveg rizling	4 frt-kr
1 üveg pezsgő	6 frt-kr
5 fekete kávé	90 kr
Súrolónénak	30 kr
Összesen	13 frt 18 kr

…Hasonló végrendeletet hagyott Magyari Imrénél is az én Artúr barátom.

Az orvosok ellenmérget nem adtak neki, ellenben mi rémítően mérgesek vagyunk reá.

Visszaadtunk neki minden tárgyat. A zsebkendőjét is. Engedjük, hogy rohanjon az öngyilkosságba. Mi lemondtunk róla, a főpincér is…

Debreczeni Hírlap 1899. március 21.

423. TÉL

Egész éjjel havazott, s ma reggel arra ébredtünk, hogy hatalmas hóréteg borult a földre. Igazán olyan nyomorulttá kezd válni az idő, hogy nem érdemes róla még írni sem. Ez az abnormális tél csak bosszantani tud, de semmiféle nemesebb hangulatba ringatni nem képes. Igazán nem érdemel egyéb krónikát, csak - verset… Lírai költőnket alig tudtuk ma mérsékelni, mindenképpen meg akarta énekelni az új telet. Csak a közönség különben is megtámadt egészségi álapotára való hivatkozással tudtuk a nekivadult poéta lantját elnémítani. Dél felé aztán ismét tavaszra fordult az idő. Nyakig jártunk az utcán a locspocsban, s ahol nyakig nem ért, ott a házfedelekről csorgott az áldás a nyakunkba. Ha az idő még holnapig így tart - *lírai költőnk engedélyt kap versek írására*.

Debreczeni Hírlap 1899. március 24.

424. HÓZIVATAR

Furának elég fura dolog biz' ez. Holnap virágvasárnap lesz, virág pedig legfeljebb az ablakon van - jégvirág képében. Künn fehér az egész világ, hull a hó, de még a szél is segít neki. Valóságos hózivatar van. Mintha karácsonyra készülnőnk. - Tél van, hideg, kegyetlen hideg, s a kályhában ugyancsak ropogni kell a tűznek… Várjuk a megfagyott emberek meséjét. Reméljük, hogy a farkasok helyrehozzák az elmulasztott szezont, s szólni fog még a fáma talált csizmákról, melyekből a farkasok kiették az embert. Egyszóval erős lehet a reményünk a fehér húsvéthoz. Ibolyáról, ébredésről, szerelemről pedig elnémult a nóta. Ez az egyedüli fényoldala annak a természet rendjét felforgató időjárásnak. Bizony, bizony, ez a tavasz nem a lírai költők tavasza…

Debreczeni Hírlap 1899. március 25.

425. ISMÉT TAVASZ

A szeszélyes időjárás ma ismét tavasszal kedveskedett a már egészen nekikeseredett emberiségnek. Egész nap ragyogó, tavaszi idő volt, s a tavasz biztos jelensége, a népes korzó a legtarkább képet mutatta. Mindazonáltal el vagyunk készülve, hogy este felé ismét decemberi lesz a levegő, s holnap félméteres havat *nem* fognak a gyalogjáróról eltakarítani. Valami nagyon hát nem bízunk ebben a *legújabb* tavaszban sem. Az időjárás mindenkit pesszimistává tett, s divatba jött néhai Justh Zsiga mondása: „*Valahogy csak lesz, sehogy még nem volt!…*"

Debreczeni Hírlap 1899. március 29.

426. A KRIZANTÉMUM

Szép, divatos virág, és megvan a jó szokása, hogy eltart napokig. Reggel a gomblyukba kerül, és estig ott van, este egy pohár vízbe jut, és álmodik hajnalig, akkor azután megint ugyanaz a sors vár reá, amit tegnap átélt, amit tegnap befejezett. - Szóval a krizantémum divatos egy virág, amelyet máig sem az ibolya, sem a gyöngyvirág nem tudott divatmúlttá tenni. S hogy mennyire kapós itt mifelénk a krizantémum, láthatni abból is, hogy amíg a fehér és piros szegfű, az ibolya és a gyöngyvirág mindenhol kapható, addig a krizantémum minden üvegházból, minden virágboltból teljesen elfogyott.

Debreczeni Hírlap 1899. április 10.

427. AZ ELSŐ ÉGIHÁBORÚ

Amitől a gyermek oly igen fél, az égiháború, az első ez évben, íme beköszöntött. Dörög, villámlik, a zápor csak úgy csapkodja a fényes ablakokat, és bár szepegve néz a gyermekhad a vizes ablakokra, s hallgatja a menny haragos dörgését, de lelke mélyén örül, s örülünk mindnyájan; mert bár sötét az ég a felleg*tábor* szürke *sokaságától*, bár patakként folyt az eső az udvaron, utcákon, de tudjuk, hogy ez a tavasz jele, a szép, a rügyfakasztó, kedves tavasz jele.

Debreczeni Hírlap 1899. április 12.

428. ESIK

Ősz áprilisban. Hűvös, nedves, hideg idő van, a fák még teljesen lombtalanok, s a szitáló eső egészen őszre vall. Az utcák néptelenek, alig hisszük, hogy most tavasznak kellene mosolyogni, ragyogó, szép, lombot fakasztó napsugárnak.

Átjárja a szívünket is ez a nedves hidegség. Hiába ég kályhánkban a tűz, fázunk. Érezzük, hogy most a napnak kellene meleget adni, a napot pedig piszkos, barna felhők takarják, az eső szitálva hull a kövezetre.

A kertben lenn egy bolond fa virágzik, mellette az orgonafa zöldell. Szegény virág, szegény zöld levél!…

Virág, lomb reszket a sűrű, hideg esőben, csak a többi csupasz fák kérges ágain csillog az esőcsepp. Nem kell most virág, nem kell most zöld lombsátor, hiszen ősz van, hideg, áprilisi ősz.

Ősz áprilisban. A tavasz szeszélyes hónapja most is rávallott magára. Ma őszt és őszi hangulatot hozott. Holnap talán már teljes pompájában ragyog ismét a tavasz, illatozik a barackfa virága, zöldell az orgonabokor, s a rügyfakasztó lehellett pár nap alatt lombsátort csinál. De most esik, szomorúan, szitálva hull az eső, s szánakozva nézzük a barackfa virágának egy-egy, sárba hullott, gyenge szirmát.

Debreczeni Hírlap 1899. április 13.

429. SZÍNÉSZEINK NYÍREGYHÁZÁN

A debreceni színtársulat szerencsés auspiciumok mellett kezdte meg Nyíregyházán működését. A Bessenyei Kör elnöke, br. Feilitzsch Berthold főispán, a színészet pártolása érdekében lelkes felhívást bocsátott ki, s ugyancsak tűzzel agitál a színészet érdeke mellett a helyi sajtó is. Úgy látszik, hogy Komjáthy[t] botrányos szerencséje Nyíregyházán sem fogja cserben hagyni. A Nyírvidék A Gyurkovics leányok előadásáról hoz entuziazmussal írott kritikát. Túl jó akaratában persze még a bírálatról is elfeledkezik. Így történik meg aztán, hogy a három legjobb szereplőről: T. Halmy Margitról, Tanayról és Rubosról csak pár közönséges dicsérő szót mond, míg el ragadtatva ír Komjáthyról és Szabó Irmáról, kinek Micije - általános nézet szerint - leggyengébb alakításai közé tartozik. Szóval a nyíregyházi sajtó dicséretei némileg feledtetik a mi színészeinkkel a debreceni őszinte kritikát.

Tegnap este a Gésák került színre, csütörtökön pedig Thury Zoltán hatalmas színműve: a Katonák fog színre kerülni. Az eddigi előadások telt ház mellett folytak.

Debreczen 1899. május 15.

430. EGY DEBRECENI MŰTEREMBEN

Egy szép tehetségű, szorgalmas és nem méltányolt debreceni művész legújabb műve szerzett nekem tegnap délután igazi gyönyörűséget s őszinte örömet.

Tóth Andrásról van szó, erről az izmos tehetségű, folyton haladó szobrászról, ki megérdemelné, hogy nevét és műveit ne csak Debrecenben, de az egész országban ismerjék. Sajnos, még nálunk is kevesen ismerik ezt a derék művészt, ki ismét dicsőséget szerzett Debrecennek.

A selmecbányaiaknak készítette el a szabadságszobrot. Nagyszabású művészi munka. Valósággal csodálkoznunk kell, hogy majdnem jelentéktelen összegért ilyen hatalmas méretű, művészi becsű művet képes produkálni. Csak a Tóth András ambíciója és nemes lelkesedése képes ezt megmagyarázni.

A szobor 48-as honvédet ábrázol rohanó állásban, ágyú-romok között. Bal kezében magasra emelt lobogó, jobb kezében előre tartott kivont kard. Arcán, szemében lelkesedés látszik, hosszú fürtje előrecsapzott. Általában a szobor rendkívül kifejező. Állása biztos, természetes, ami a mi szobrainknál ritkaság. A részletek meglepően hűek, s a mű eszméje - legvilágosabb. Nagysága is imponál: egy és fél életnagyság, s a talapzattal együtt 7 méter magas lesz.

Pár napig lesz a művész műtermében kiállítva, s azután a pesti műöntödébe szállítják, hol a művész felügyelete alatt fogják ércbe önteni. Azután Selmecbányára szállítják, hol f. é. október 15-én fogják leleplezni.

Irigylem a szobrot a selmecbányaiaktól. Milyen szép lett volna ez a művészi alkotás Debrecen valamelyik terén!… De minekünk okvetlenül muszáj mindenben hátramaradni s mindentől elkésni.

Vajon helyre fogják-e hozni a mulasztást az illetékes körök?

Ideje volna. Már csak azért is, mert kötelességünk a saját tehetségeink ambícióját, munkakedvét fokozni, s erre alkalmas teret nyújtani!…

A selmecbányai szabadságszobor készítője valóban méltó arra, hogy a debreceni szabadságszobrot is megteremtse.

Hogy ez minél előbb megtörténjék, mindnyájunknak jogos óhajtása!…

Sajnálom, hogy nem írhatom le - térszűke miatt - az egyetlen debreceni szobrász-műteremben szerzett érdekes impresszióimat, de legközelebb sorát fogom ejteni.

Addig is ajánlom mindenkinek, hogy tekintse meg a debreceni művész legújabb alkotását, melyre büszkeséggel nézhet minden debreceni ember.

Debreczen 1899. július 15.

Idem

431. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL

Alulírott saját tapasztalataiból rájövén arra, milyen nehéz a modern irodalmi nagyságokról helyes véleményt alkotni, elhatározta, hogy a laikusok tájékoztatására egy rövid modern magyar irodalmi kiskátét állít össze, s bocsát a nagyközönség használatára.

Tisztában lévén azonban azzal, hogy manapság egy könyv kiadásához okvetlenül reklám szükséges, az új könyvből egypár rövid részt mutat be az olvasóknak.

Íme pár felvilágosító felelete az irodalmi *kiskátének:*

K. *Kiket nevezünk modern íróknak?*

F. Modern írónak nevezünk mindenkit, aki írni szokott, feltéve, hogy nem múlt el 30 esztendős. Modern író, aki szidja az akadémiát és aki önmagán kívül mindenkit hivatástalan naplopónak tart.

*

K. *Meddig modern író valaki?*

F. Ameddig a Kisfaludy Társaság tagja nem lesz. Attól kezdve Gyulai Pálra esküszik, s ha nőtlen ember, jó előre Szász Károlyt hívja meg násznagyának.

*

K. *Mit kell tudni Tóth Béláról?*

F. Tóth Béla, miután az irodalom egyik útján sem boldogult, felcsapott polihisztornak. Azóta univerzális zseni, s Beöthy Zsolt is kitünteti azzal, hogy veszekedni kegyeskedik vele.

*

K. *Milyen író Pekár Gyula?*

F. Pekár Gyula magas, csinos ember, majdnem egy öl magas.

*

K. *Kik a fiatal óriások?*

F. Akik annyira emancipálták magukat a tekintélyektől, hogy a helyesírás szabályait sem tartják be.

*

K. *Mi a legnagyobb csapás egy íróra?*

F. Ha a Budapesti Szemle megdicséri vagy a Vasárnapi Újság az arcképét hozza.

*

K. *Mi egy modern tárcában a degfontosabb?*

F. A cím. A többi magától jön.

*

Íme, ilyen modorban fogja alulírott irodalmi kiskátéját összeállítani. Az azonban nem bizonyos, hogy könyv alakban megjelenik-e. Ha addig beválasztják a Kisfaludy Társaságba, művét meg fogja semmisíteni, s gyulaipálabb lesz Beöthy Zsoltnál.

Debreczen 1899. július 15.

bi.

432. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL

Múltkori levelemben közöltem egy modern magyar irodalmi kiskáté kiadására vonatkozó tervemet. Kiadandó munkámból bemutattam néhány részletet, de nem tudom, mennyiben nyerték meg olvasóim tetszését.

Még teljesebb tájékoztatás végett elhatároztam, hogy olykor-olykor bemutatok egy-egy részletet a készülő műből.

Teszem pedig ezt nem csupán azért, hogy kiadandó munkámnak reklámot csináljak. De félek, hogy mielőtt megjelenne, tagja leszek a Kisfaludy Társaságnak, akkor pedig - mint már jeleztem - kiskátémat megsemmisítem, esküdni fogok minden tekintélyre, s jó magam is tekintélynek csapok fel.

De íme az újabb részletek:

K. *Herczeg Ferencet milyen írónak tekinthetjük?*

F. Herczeg Ferenc családi író. Felfedezett egy bunyevác családot, s most folyton azt pumpolja. - Az emberbarátok szeretnék ugyan felvilágosítani a szerencsétlen családot, de az a baj, hogy olyan szabású familiát, mint a Gyurkovics család, Európában senki sem látott, még Herczeg Ferenc sem.

*

K. *Általában mi a vélemény Herczeg Ferencről?*

F. A politikusok azt tártjak róla, hogy kitűnő író; az írók pedig azt, hogy tehetséges politikus!

*

K. *Mit akar Prém József?*

F. Egyelőre csak a világot akarja meghódítani. Azután majd meglátja, mi lesz. Azonkívül azt is szeretné, hogy komolyan vegyék. Ez az óhajtása azonban pium desiderium.

*

K. *Kozma Andor még mindig ír?*

F. Oh igen! A politikai költészetet műveli. Ez nem visz ugyan a Parnasszusra, de igen jól fizetik.

*

K. *Mit mutatott meg Makai Emil?*

F. Megmutatta, hogy lehet valaki rabbinövendékből sanzonettgyártó, és hogy jó papnövendék holtig tanul.

*

K. *Mit kell tudni Somló Sándorról?*

F. Somló Sándor a világ legszomorúbb embere. Fényes jambusaival mindig ő nyerte eddig a Teleki-díjat, s most elkaparintotta az orra elől valaki, aki még őnála is fényesebb jambusokat ír.

*

K. *Ki örül a Somló Sándor balesetének?*

F. A Somló jó barátai. Remélik, hogy most már meg tudják menteni az akadémiai jutalmazásoknál jobb sorsa érdemes derék embert.

*

Ennyit kívántam másodízben bemutatni a készülő kiskátéból. Következő levelemben a helyi írókról is közlök egypár feleletet.

Debreczen 1899. július 17.

bi.

433. A MODERN IRODALMI KISKÁTÉBÓL

Ígéretemhez képest bemutatom az irodalmi kiskátának egypár debreceni íróról szóló részét.

Általában véve a debreceni írók sokkal önhittebbek, mint a fővárosiak.

Mindegyik egy-egy nem méltányolt zseni, ki arra volna hivatva, hogy műveit az egész ország ismerje. Fájdalom, az irodalmi klikk és stréber firkoncok (értsd: fővárosi írók) miatt háttérbe szorultak.

Különben igen derék emberek, akik saját műveiken kívül egymás műveit is elolvassák, ha jókedvükben vannak.

De mutassunk egy kis ízelítőt a kiskátéból:

*

K. *Kit kell elsősorban ismerni a debreceni írók közül?*

F. Koncz Ákost, mert neki más foglalkozása is van, meg hát ezt ő meg is követeli.

*

K. *Mit szokott írni Koncz Ákos?*

F. Koncz Ákos mindenféle ismert irodalmi műfajt művel, sőt van egy speciális műfaja, melyet Debrecenben általában *fészek-költészetnek* neveznek.

*

K. *A fészek-költészetnek van-e valami rendeltetése?*

F. Akik e műfajt ismerik, az állítják, hogy igen üdvös hatással van a családi békességre, ellenben nem gyakorol valami kellemes hatást az olvasókra.

*

K. *Vágyik-e Koncz Ákos halhatatlanságra?*

F. Egyáltalában nem, de azt nagyon szeretné, ha a Szomorú órák c. műve megérné a második kiadást. A közönség azonban nem akar magának szomorú órákat szerezni.

*

K. *Mi a különbség Szini Péter és Koncz Ákos között?*

F. Koncz Ákos a Szomorú órák vidám szerzője, Szini Péter pedig a Vidám versek szomorú szerzője.

*

K. *Szini Péter még mindig ír?*

F. Igen. Ő mindig és mindent ír. Megátkozza a közönséget, és verseket ír; megátkozza a színházakat, s új népszínműveket ír; megátkozza a szerkesztőjét, s népoktatási cikkeket ír; megátkozza önmagát is - de ír.

*

K. *Valami üdvös változás vehető-e észre Szini Péteren?*

F. Röptelen c. elbeszélő költeménye azt mutatja, hogy a természet korcsosulásainak tanulmányozására adta újabban magát.

*

K. *Mit kell tudni Thán Gyuláról mint színműíróról?*

F. Thán Gyula színműveivel patológiai hatásokra törekszik. Debrecen a holdban c. művével például valósággal holdkórosokká tette a nézőket.

*

K. *Regényeket is ír Thán Gyula?*

F. Sőt nagyon is ír. Mégpedig társadalmi regényeket. Regényei azt a társadalmi problémát igyekszenek megfejteni, hogy írnak-e manapság olyan regényt, melynek nem akadnak olvasói?…

*

K. *Kicsoda Újlaki Antal?*

F. Újlaki Antal az az író, aki a nazarénusokat az előkelőbb társaságokba is bevezette. Ezek a farizeus-emberek úgy hálálták ezt meg, hogy szereztek neki a debreceni színházban olyan estét, melyről nem fog megemlékezni kiadandó emlékirataiban.

*

K. *Hát rossz darab volt az Újlaki darabja?*

F. A rossz nyelvek azt beszélik, hogy Újlaki azért írta meg darabját, hogy mindenkinek elvegye örök időkre a kedvét a nazarénizmustól.

*

K. *Milyen téren működik újabban Újlaki Antal?*

F. A női cselédeket szerepelteti újabb novelláiban. - Nagyon természetesen nem akar ő evvel a cselédszerzőknek konkurrenciát csinálni.

*

K. *Lőw József milyen író?*

F. Végtelenül eszmeszegény. Erőszakkal kell neki témákat szerezni. - Párbajozik, csak hogy államfogházba zárják. Mikor azután három-ötnapi fogházat kitölt, kiad egy cikksorozatot e címen: Fogságom története. Újabban az ügyészség megintette, hogy cikkeivel súlyosabb kihágást követ el, mintha párbajoznék. Azóta Lőw óvatos, és nem ír.

*

K. *Kicsoda Kovács Kálmán?*

F. A magas szárnyalású ódák büszke poétája. Verseit csak ő maga olvassa. - Egyébként őt nem érti meg a kor, ő nem érti meg a kort, s így állandóak a differenciák közte és a kor között. A legutóbbi differenciák következtében falura vonult.

*

K. *Ady Endre is poéta?*

F. Ő azt hiszi magáról, s barátai meghagyják ebben a hitben.

*

K. *Mi különbség van Ady Endre és Kun Béla között?*

F. Ady Endre Kun Bélát, Kun Béla pedig Ady Endrét tartja rossz poétának. - Mindkettőnek igaza van.

*

K. *Kicsoda Tukó?*

F. Tukó, valódi nevén László Gyula. A világ legfurcsább kroké [!] írója, egy eleven kroké[!]. Roppant sokat tart magáról, s ez pótolja nála az elismerést. Annyira önhitt, hogy képes volt a kiskáté szerzőjének egy pohár sört fizetni, csak hogy ki ne felejtse a sorból.

*

K. *Mit akar Falk Richárd?*

F. Falk Richárd Pestről lejött a jó vidékre stréberkedni. Saját szabású humoreszkjeivel közmegbotránkozást szokott kelteni.

*

K. *Sipos Béla is ír?*

F. Ír. Bár ne írna! De hiába mondják neki, hogy azért, mert ha valaki érzi, hogy mozog benne valami, nem muszáj írnia! Nem mindig tehetség az, lehet giliszta is, mint Mikszáth mondja.

*

Ezúttal ennyit. Sor fog kerülni Debrecen többi nevezetességeire is. Feltéve, ha az eddig felsoroltak agyon nem vernek!…

Debreczen 1899. július 19.

bi.

434. HENTZI-HUSZÁR

Ezt a megtisztelő nevet annak a politikai individiumnak[!] szokta a magyar közvélemény adományozni, aki a tisztességes magyar nevet jogtalanul bírtokolja, s eszköze - mégpedig igen közönséges eszköze - a hatalomnak.

Tisza Kálmán volt miniszterelnöksége alatt több jeles szabadelvű párti képviselő kapta meg a „generálissal” egyetemben e megbélyegző jelzőt, melyet nem mos le az illetőről félszázad sem.

Most a nagy paktumkötő és simmenthali tehenész kormányelnök Széll Kálmán jutott abba a kellemes helyzetbe, hogy az ország egészséges közvéleménye elfordulva őkegyelmességének mosolygós ábrázatáról reá sütötte a Hentzi-huszár jelzőt.

Ugyan ki hitte volna azt két hónappal ezelőtt. A parlamenti pártok akkor örömmámorban úsztak, a haza megmentése befejezett ténnyé vált, s zengett a zsolozsma Rátót ura felé. Ő pedig kidüllesztette mellét a kényelmes bársonyszékben, s úgy félig tréfából, hogy bedugja egy-két ember száját - kijelentette, miszerint ő a jog, törvény és igazság elvei szerint fog eljárni, s követelni fogja, hogy ezeket az ország minden lakója tiszteletben tartsa.

Most látszik azután, hogy őkegyelmessége bizony csak amolyan közönséges szemfényvesztő, aki plakátján a világ minden csodáját a közönség elé varázsolja, pedig valami kovácslegény, aki megunva a mesterséget, bűvészkedéssel akar egzisztálni.

Az ilyen alakoknak rendes sorsa a kifütyülés.

Nem hisszük, hogy Rátót urának ne ez legyen a végzete.

Elvégre ami sok, az azután csakugyan sok.

Hónapokon keresztül sütkérezni a meg nem érdemelt fényben, ugyanannyi ideig bolondítani millió meg millió embert, s végül arcul vágni, sárral mocskolni egy nemzetet, büntetlenül nem lehet.

Mindenesetre hálás foglalkozás a politikai bűvészkedés, csakhogy oly nyíltan, mondhatni cinikusan nem lehet űzni.

Hisszük, hogy a megnyíló parlament most már nem rózsákkal fogadja a nagy államférfiút, hanem azzal a kritikával, mely őt méltán és jogosan megilleti.

Debreczen 1899. augusztus 16.

435. A SZÍNISZEZON ELŐTT

Komjáthy és társulata néhány nap óta M.-Szigeten van.

Azt beszélik, s kaptunk is már afféle hírt, hogy ezen a nyáron nem nagyon fogja megtölteni a Komjáthy tárcáját a szigeti közönség.

Kilátásunk van hát arra, hogy szeptember közepén megnyílik a Kossuth utcai Thalia templom, s estéit a színházban tölti tout Debrecen.

Bizonyos, hogy a bérletharc az idén is nagy lesz. Komjáthy szerencséje, hogy néhány év alatt divatos lett Debrecenben színházbérlő lenni.

Divatos lett, s ez a divat - anélkül, hogy belőle a művészet igazabb pártolására következtethetnénk -, úgy látszik, a tartósabbak közül való.

Ne nézzük ezúttal a színházba járás motívumait, konstatáljuk csak azt, hogy a debreceni színészdirektor igen meg lehet elégedve, s alig van vidéki város, melynek olyan nagy színházlátogató közönsége volna, mint Debrecennek.

Nem akarjuk Komjáthyt megvádolni, de az tény, hogy ő kellően nem viszonozta a közönség pártfogását.

A bérlőkkel szemben nem volt lojális, különösen a bérlő közönség azon részével szemben, kik között színügyi bizottsági tagok nem voltak.

Jogos kifogásaink lehettek repertoárja ellen, melynek összeállításában helytelen takarékossági szempontok voltak irányadók.

Sok kifogásolnivaló volt a rendezésben is, mely tapasztalatlan ember kezében volt.

A társulat nagyon közepes nívón állott. Egyes szerepkörök nagyon gyenge kezekben, némelyek pláne betöltetlenek voltak.

Egyáltalában Komjáthy sokkal inkább volt üzletember, mint egy műintézet direktora.

Jó viszonyban lévén a színházi bizottsági tagok nagy részével, ignorálta a közönséget s a sajtó kritikáját.

Mindezek olyan állapotok, melyeken a jövő szezon folyamán változtatni kell.

Őrködni fogunk a közönség érdeke felett, s különösen figyelemmel fogjuk kísérni a színügyi bizottság működését.

A színházlátogató közönség elvárhatja, hogy pénzének több látszata is legyen azoknál a betétkönyvecskéknél, melyeknek Debrecenben lett boldog tulajdonosa a színidirektor úr…

Debreczen 1899. augusztus 19.

436. MOZGÓ BIZOTTSÁG

Úgy halljuk, a színügyi bizottság néhány tagja jelenleg M.-Szigeten időzik, hogy végighallgassa Komjáthyék néhány előadását, főképpen pedig véleményt alkosson a színtársulat új tagjai felől.

Nagyon jólesik nekünk ez a lelkiismeretesség. Kedvünk volna szinte dicsekedni: íme, ilyen derék bizottsága legyen egy-egy városnak, mint nekünk!… Elutazik az ország szélére is, hogy kötelességét lelkiismeretesen teljesíthesse…

Mondom: kedvünk volna dicsekedni, de nincs hozzá elég merszünk.

Ne értsen félre senki. Én nem akarok Komjáthy ellen szólani. Komjáthyt pártolja nagyon a közönség, ergo nagyon meg lehet elégedve vele. Ebbe a dologba mindhiába szóltunk és szólanánk. De nincs is reá semmi szükség. Én színházi kérdésekben már egészen fatalista

lettem, s hiszem szegény néhai Justh Zsigmond mondását: valahogy csak lesz, sehogy még nem volt.

De a színházi bizottságról már lehet beszélni. Sőt, ha nagyon őszinte akarnék lenni, azt mondanám: városi bizottság, tehát lehet ütni. Lévén a mi bizottságainknak állandóan olyan botlásai, melyeken magamféle okvetetlen és nyughatatlan emberek bátran nyargalhatunk, ha véletlenül nem akarunk karriert Debrecenben csinálni, vagy ha semmiképpen sem férünk meg a bőrünkben.

No de szóljunk hát egypár szót a fentebb tisztelt bizottságról.

Egyszer voltam olyan szerencsés helyzetben, hogy tanúja lehettem e bizottság ülésének.

A napirenden igen fontos tárgyak voltak. Nem volt köztük a három évben egyszer előkerülő színházbérlés, mert akkor tán hatnál több lett volna a jelenlevők száma. Mert - ha már elárultam - az ülésen bizony csak hatan voltak.

A tárgyak - ismétlem - fontosak, az ülésezők azonban szörnyen unatkozók. Talán kettő kivételével. A nevöket nem írom ki, legalább magát mindenik az *egyik*nek gondolja.

No hát ez a kettő sem tudott a tárgyak iránt érdeklődést kelteni.

Az ülésnek legkimagaslóbb s legnagyobb hatást keltett mozzanata egy középszerű szellemességű, de elég pikáns vicc volt.

A határozat pedig - százados viccel élve - az volt, hogy majd máskor határoznak.

Én, aki erősen hiszek első impresszióimban, már akkor megalkottam véleményemet az írásomban már többször tisztelt bizottságról.

Ezt a véleményt igazolta egész működése, de nem cáfolja meg a mostani szigeti útja sem, melyet én egyszerűen egy szépen kigondolt s jól sikerülhetett kirándulásnak tartok: semmi egyébnek.

De miért is volna más?…

A színügyi bizottság igazi debreceni emberekből áll, kik óvatosak és körültekintők.

Nem akarnak túlságosan nagy eredményt érni el, nehogy avval vádolják őket, hogy ők másokat akarnak példára serkenteni!… Vannak ám a remekül átalakított városházán olyanok is, kik annyit sem dolgoznak, mint egy színügyi bizottsági tag!…

Debreczen 1899. szeptember 5.

437. BOHÉM HÁZASSÁG

Ha csak amolyan tucat nászról volna szó, ilyenformán emlékeznőnk meg az egészről:

Esküvő. Környey Béla, színtársulatunk kedvelt,
fiatal baritonistája tegnap esküdött hűséget
Galyasy Paula kisasszonynak, az ismert kitűnő
énekesnőnek.

…Azonban nem lehet a dolgot riporter-stílusban megírni. Ez a házasság kész regény. És aztán olyan kevés regényes dolog esik meg manapság a földtekén!

Nem régen járta be az összes magyar lapokat az a hír, hogy Galyasy Paula, az ismert énekesnő hírtelen meghalt.

Míg mi siratgattuk a magyar színészet halottját, addig a kisasszony ugyancsak zajos sikereket aratott egy berlini színházban, s számolgatta a napokat, mikor vőlegényével, az ő Don Juan-mezbe öltözködött, de általában hűséges Környeyjével megesküdhetik.

A nyári vakációt Környey is Berlinben töltötte, s majdnem ott maradt ő is. Szerencsére találtak más modus vivendit is.

Tegnapelőtt este érkezett meg a pesti gyorsvonattal Galyasy kisasszony.

Tegnap kilenckor már kézben volt a felmentvény a kihirdetés alól, fél 10 órakor már megkötöttnek hirdette ki a házasságot az anyakönyvvezető, az új pár s tanúi: Csóka városi aljegyző s Than Gyula szerkesztő előtt.

Óriási nagy vonásokban ez volna a regény, melynek igazán kedves befejezéséhez mi is szívből gratulálunk.

Mikor azonban ma de. a színháznál a befejezett tényt hallották, lőn nagy méltatlankodás. A kollégák egy része bizalomhiányról, alattomosságról panaszolt, a másik része pedig hallgatott és méltatlankodott. Ez utóbbiak közé tartoznak a színtársulat férjtelen és bájos tagjai is, de idetartozik ám Rubos is.

A lányok rémítően apprehendálnak, de Rubos Árpád még jobban. Eddig ketten voltak a társulatnál hódítani képes, nőtlen tagok, s most szomorú árvaságban maradt.

Hogy lesz képes szegény arra a tengernyi szerelmes levélre válaszolni, miket - mint a színtársulat nőtlen személyzete - most már egyedül ő fog kapni?…

- Boldog Környey s boldogtalan Rubos!…

…Ilyen a sors, ilyen az élet!…

Debreczen 1899. november 9.

438. VÍZKERESZT

Feltűnő vendég a fényes csillag a pusztában, szokatlanul fényesebb a többinél. S menének utána a három királyok, és eljutának Názáretbe, holott imádták a kisdedet, aki megszületett, hogy megváltsa az emberiséget. A napkeleti bölcsek igazán bölcsek valának, mert nem nézték azt, hogy ők istállóban vannak, hanem térdre borultak a szalmára; mert megérték, hogy az istállóban is születhetik nagy ember, olyan, hogy nagyobb lett mindnyájuknál. S nem átallották tisztes koruk dacára leborulni a gyermek előtt, mert tudták, hogy a gyermekkor nemcsak szeretetre, de tiszteletre is méltó, mivel nem lehetett tudni, hogy hát mi lakozik a gyermekben… A napkeleti három bölcs fejedelem emlékét nagy fénnyel üli meg ma a katolikus egyház.

Szabadság 1900. január 6.

439. A PÉNZES GYÖRGY ESETE

Pénzes György históriája szomorú, nagyon szomorú. Olyan, amilyent az a bizonyos nagy drámaíró szokott egyre-másra csinálni a szenzációra éhes emberiség étvágya enyhítésére. Pénzes György szegény kocsitoló volt nagy családdal, kevés kenyérrel. Két kocsit akart összekapcsolni a minap a pályaudvaron, s mivel a sors áldozatul szemelte ki, természetes, hogy az összekapcsolás után megbotlott az egyik sínbe, s keresztülment rajta a vonat. Beszállították a kórházba, de hasztalan volt minden segély. Hogy a nagyközönség teljesen

bevégzett katasztrófát kaphasson, Pénzes Györgynek meg is kellett halnia. Meghalt, eltemették, árván, támasz nélkül hagyott egy szegény asszonyt s három apró gyermeket. A rendőrség konstatálta, hogy a katasztrófa saját vigyázatlansága folytán történt. Evvel aztán be is fejeződött az egész szomorú kis história. Sors uramnak azonban ez még nem volt elég. Még gúnyolódni is akart áldozatával. Így történt aztán, hogy szegényes [!] Pénzes Györgynek halála után kétségessé vált egész személye, története is. Szegény Pénzes György! Azt se lehet tudni, hol vágta ketté a kerék. Egypár laptársunk arra esküszik, hogy *Nagyváradon*. De megszólal ám *Debrecen* is. - Ő nem engedi a jussát. Egyszer gázol el valakit egy évben Debrecenben a vonat, s azt is magának tulajdonítja Nagyvárad!… Szóval szegény György nem nyughatik békén a debreceni temetőben. Mindenképpen váradi mártírt akarnak belőle csinálni. Hjha, mert a közönség Debrecenben is, Váradon is helyi szenzációt kíván.

Szabadság 1900. január 10.

440. A MŰVÉSZNŐK

Sok a művésznő, kevés a fóka. Ez a helyzet szignatúrája. Ezt a tapasztalatot természetesen nem békés és jámbor családapák szerezték, hanem azok a kevéssé jámbor úri emberek, kik passzióból vagy kényszerűségből szemlélik az úgynevezett nagyváradi éjjeli életet. Nagyvárad egy idő óta valóságos ártista fészek. Cirkusz, orfeumok, daltársulatok, női, férfi és finom vegyes zenekarok cáfolgatják esténként és állandóan a megrendült pénzügyi állapotokról szóló elterjedt véleményt. Különösen a művésznők dominálnak szép számmal. Itt már határozott túltermelésről lehet szó. Mindegyik művésztruppnak megvan a saját sztárja. Egyik rettenetesen lángoló frizurájával hódít, a másik excentrikus toalettjével, sőt olyan is van, ki elviharzott ifjúsága egyik kedves emléke gyanánt egy szépségversenyen nyert diplomát őriz. A diploma kiállítási évét homály borítja. A művésznők működése természetesen csak előadás után kezdődnék. E működést lehetne így is nevezni: utazás a vacsora körül. Több-kevesebb sikerrel szokott járni. Inkább kevesebbel, mint a legelöl említett szignatúra jelzi. - Mi pedig el-elnézzük az épülő Thália-templomot, s szomorúan sóhajtunk fel: bárcsak kész volna már, hogy ne lenne annyi művésznő!…

Szabadság 1900. január 18.

441. SZECESSZIÓ A BÁLTEREMBEN

De jó, de kényelmes dolog, amikor a tisztelt emberiség kifundál egy tetszetős nevet arra a hibájára, amit valódi nevén nem mer megnevezni… Eddig úgy hangzik, mintha filozófiai értekezést írnónk, mi véletlenül ebbe a víg rovatba került. Na hát ne filozofáljunk itten, hanem adjuk hírül, hogy „szecessziós bál” készül. Mit gondolnak Önök, hol?… Nagyváradon?… Dehogy. Mi nem hódolunk a szecessziónak, sőt a színügyi bizottság legutóbbi határozata értelmében az erény rögös, de szép és nemes útjára léptünk, s hadat izentünk - különben nagyon helyesen - a színpadi meztelenségnek is. Ez a bál ott lesz, ahol Önök nem is gondolják: az ős erényű Debrecenben. Onnan írják nekünk, hogy nagyban készülődnek egy szecessziós bálra. Minden, mi bizarr, minden, mi modern - be lesz mutatva a bálon, melyre a debreceniek hat vármegye közönségét várják… A rendezőség reméli, hogy [a] szecesszió immár végleg meg fogja hódítani az eddig maradi vidéket.

Szabadság 1900. január 20.

442. A VAK HEGEDŰS

Bodegákban, éjjeli kávéházakban ösmerős alak egy vak fiú, aki mintha hozzá volna nőve hegedűjéhez, mindig annak a társaságában üldögél. Jönnek olykor mulatós vendégek tivornyás zajjal. Akkor a vak fiú félreül, azok nem az ő vendégei, Azoknak lármás nóták kellenek.

De ha jön bús ifjú, kinek arcáról lesír a bánat, a vak fiú megérzi, hogy elérkezett az ő szereplésének ideje. Leül az asztal mellé, megpöngeti a húrokat, aztán játszik rendelés nélkül, össze-vissza. Nem álla alá fogja a hegedűt, hanem ahogy a gordonkát szokás. Az arca a lezárt szemekkel valami megkövesült mozdulatlan fájdalomnak válik kifejezőjévé. Belémerült a vak tekintetével az ő örökös éjjelébe, és talán onnan lopja a csodálatos hangokat, amelyek édes kínnal hasogatják az ember szívét. Rég elfeledett nótákat bámulatos tökéletességgel játszik, és ez a sajátságos, minden ízében egyéni művészet elhallgattatja a részeg mulatót, hogy szent áhítattal engedi át magát a varázsnak. Egy lángész, aki a lebujokban él!

Akadt nehány műértő ifjú, akik véletlenül meghallották a vak fiú bámulatos játékát, és megkísérlik, hogy kiragadják őt eddigi környezetéből.

Ma este fog játszani először egy előkelő, műértő intim társaság előtt, ahol lehet, hogy egy új tünemény fogja megkezdeni pályafutását.

Szabadság 1900. február 4.

443. AZ ELHAGYOTT FÉRJ BOSSZÚJA

Esküdtszéki tárgyalás hitvesgyilkosság kísérlete miatt

Mint az ártatlanságnak, kiengesztelődésnek szelleme vonult végig a törvényszék rideg, nagy termén egy ártatlan kisleány ijedt gügyögésének visszhangja.

Az apja meg akarta gyilkolni hűtlen feleségét, az ártatlan csöppség édesanyját, s az ő remegő, nyöszörgő hangja fogta meg az apa kését, mentette meg az édesanyát a gyalázatos haláltól, az apát a szörnyű bűntől, őt magát az apátlan-anyátlan árvaságtól.

A férfi nagy, robusztus, rongyos cselédember. Elvette az asszonyt, de rosszul élt vele. A bűnnek, a nyomornak, az állati egyesülésnek gyermeke az a kisleány, kiről egyforma szeretettel beszél a csapodár asszony, a tunya, korlátolt, súlyos bűnnel vádolt apa is.

És míg az élet odadobta egy piszkos igazságát a földi igazságszolgáltatás mosókonyhájába - a megundorító szennyre reá vetette glóriasugarát egy ártatlan gyermekarc mosolygása… A gyermeké.

Ami rossz, ami aljas, ami bűn: az a felnőtteké. Ami nagy, ami felemelő, kiengesztelő: az a tudatlanságé…

a gyermeké!…

Szabadság 1900. február 23.

444. A NÉMET KAZÁROK

Van egy hírlap a fővárosban, az Alkotmány, amelynek az a magasztos hivatása, hogy egyoldalról nézze a világot. Szerinte az emberek csak kétfélék: részben hithű mágnások, részben pedig zsidók, újabban kazárok. Szóval az Alkotmány az a prizma, amelyen minden ügy, tréfás vagy komoly, zsidó és katolikus kérdéssé bomlik szét. Tegnapi számában azzal a mozgalommal foglalkozik a jeles újság, amelyet a németországi művészvilág indított a lex Heinze ellen. Az Alkotmány a katolicizmus megsértését látta e mozgalomban, mintha bizony a katolikus reneszánsz művészet a lex Heinze emlőin nevelődött volna! Ezért aztán kazároknak nevezi a mozgalom vezetőit, úgy, hogy az Alkotmány szívességéből a következő díszes nevek lettek kazár-nevekké: Degas, Eberlein, Sudermann, Hauptmann Gerhart, Mommsen, Liebermann, Wildenbruch, stb. Valamennyien világraszóló ragyogó alakok, akiknek nem árt meg ez a kis elzsidósítás.

Szabadság 1900. március 7.

445. A KEGYETLEN FAGYOSSZENTEK

Könnyes szemmel nézhetik az ország gazdái az első fagyosszent művét. Évek óta még nem csúfolt úgy meg bennünket ez a rossz hírű trinitás, mint az idén. Az utóbbi napok mordsága tegnap éjjel formális télre változott: dér hullott az orgonavirágra, elfagyott szőlő, gyümölcs, vetemény… De nemcsak nekünk hozott szomorúságot az első fagyosszent. Az ország minden részéről érkezett táviratainк mind a fagy gyászos aratásáról beszélnek. S ki tudja, vajon a következő napok nem végzik el majd ott is az aratást, ahol még tegnap elmaradtak?… Aggodalommal nézünk a jövő elé. Nekünk még, sajnos, mindenünk a föld, és ha az utolsó évek gazdasági válságai után egy semmit sem termő év következik: nagyon-nagyon nehezen és sokára fogjuk kiheverni ezt a csapást.

Szabadság 1900. május 13.

446. EGÉSZ EMBER

Félemberek, félerkölcsök korában egy *egész ember* ma ünnepli ötvenedik születésnapját. Rosszul szóltunk: nem ünnepli. Véletlenül árulta el. Kissé panaszosan, hogy eljár az idő, s ő egy félszázadot élt le immár a neki szánt életdarabból… Nem ünnepli hát, hanem emlékezik. Nem az úgynevezett *nagy* emberek közül való. Sok ágú koronát egyik őse sem szerzett művészi címerrel, ő maga pedig nem akarta ezt a mulasztást soha helyrehozni. Nem visel díszes állást, szerepelni sohase vágyott, ezért a mi írásunkért is meg fog haragudni biztosan…

…Stern Hermannak hívják… Stern Hermann egyszerűen, de bár mindenki úgy megbecsülné a nevét, mint ezt a nevet a gazdája! Még egészen ifjú ember. Cincinnatus egészen: puritán, becsületes, lelkes és fiatal.

Nem születnek ma már olyan egész szívvel, amilyen az övé. Csupa hit, lelkesedés, elnézés és szeretet. Az ideálok hívek maradtak hozzá, remény meg nem tudta csalni, csapás el nem tudta keseríteni. Pedig könnyen jön a szeméből a könny, a kurucsága is csupa lágyság. A Kossuth-nóta megríkatja, a negyvennyolcas elvek feltüzelik, de hazafi hitét egy tatárjárás sem tudná elrabolni.

Igen, mert hát nagy kuruc Hermann bácsi. Önzetlen, fanatikus híve a függetlenségi elveknek, de a legkedvesebb politikai ellenfél. Nála nem üres szó az eszme, s nem gyanúsítás a fegyver. Milyen örömmel ismerjük ezt el, habár nem egy nézeten vagyunk vele!… Ő függetlenségi, mert a szíve azt parancsolja, s bizonyára megmaradna annak, ha mindenki otthagyná a zászlót…

Nincs ellensége senki, tiszteli minden ismerőse. Nincs jobb barát nála. Akit szeret, meg van az szeretve…

A múltkor búcsúztattak egy derék férfit. A búcsúlakomán ott volt a társadalmi élet sok kitűnősége. Ott volt Hermann bácsi is, a távozó a legjobb barátja volt. A búcsúztató tósztnál még erősnek mutatta magát. Szép beszédet mondott a távozó barátra. De mikor jött a válóperc, megtelt egészen a szíve. A nagy, hatalmas ember zokogva borult a távozó barát vállára…

Mestere az öreg a szónak. A városi közgyűléseken felszólal gyakran. Sem pátosz, sem póz nincs a beszédében: egyszerű, józan, világos és meggyőződéssel telt…

Ruganyos, fiatal a kedélye. Szereti a társaságot, de a mulatság közt is megmarad olyannak, amilyen. Egy ízben fiatalemberekkel ült az asztalnál. A cigány a himnuszt húzta. Valamelyik fiatal tagja a társaságnak odaszólt a cigánynak:

- Csapj bele a „mégis huncut”-ba.

Hermann bácsi összeráncolta a homlokát.

- Uraim, most imádkoztunk. Én nem szeretem nótában sem a káromkodást!…

Igaz ember, lelkes hazafi, jó férj, szerető barát, városának hű polgára…

Jólesett ezt a pár sort megírni róla, mikor ma ötven évet halad túl ez az egyszerű, de egész szívű ember. Éljen és szeressék még nagyon sokáig, s bocsássa meg azt nekünk, ha mi megkérdezése nélkül lapba írtuk ki!

Szabadság 1900. május 26.

447. BAZÁRI CSENDÉLET

A Bazár folyton beszéltet magáról. Ha nem dőlhet össze mindennap, legalább figyelmeztet rá mindenkit, hogy épül. Nem vagyunk sem elég szigorúak, sem elég maliciózusak, hogy ezt az épülést kétségbe vonjuk, annyival inkább, mert szavahihető úri emberek szerint a Bazár tényleg - épül. A Bazár tehát épül, csak a közönség nem teheti ugyanezt. A közönség, mely kénytelen a Bazár emelkedő - és néha süllyedő - falai mellett elvonulni. Ott fenn a magas állásokon harsány hangú pallérok lármáznak. Ez az ő privát dolguk volna. Ám néha dühbe jönnek a lármázó mesterek, s hallatnak olyan iszonyú káromkodásokat, amilyeneket a magasságból nem hallottak lent járó földi emberek. Gyermekleányok, iskolás fiúcskák járnak-kelnek lent, s hogy a hallottakból még annyira sem épülnek, mint a Bazár, annyi tény. A rendőrséget kérjük meg egy kis szelíd szájkosár alkalmazására. Kevésbé *épületes* dolgokat szeretnőnk hallani az épülő Bazár körül.

Szabadság 1900. május 30.

448. A NIZZAI ÜNNEP

A csodatétel képességét szerencsésen elvitattuk minden meghalt szentektől, de az asszonyoktól nem tudtuk elvitatni. Ők képesek csodákat tenni most is, éppen úgy, mint sok ezer év óta.

Csodatételre készülnek most a váradi bájos asszonyok, leányok. Ők, kiket mi el-elragadtatva: a természet remekeinek neveztünk el, most a természettel vették fel a harcot. Röviden: az a tervük, hogy a kék egű, édes, mosolygó, szerelmes Nizzát elhozzák egy délutánra hozzánk.

Nizza - Nagyváradon… Schwarcz Ábrahámné a világ legszebb gárdájával készíti elő ezt a csodát.

A Rhédey-kert szerdán délutánra átvarázsolódik mesebeli tündérkertté, tele virágokkal. Útjai vakító színesek, ragyogók, népesek lesznek. Virágcsata, szerpentin, konfettidobálás teszik teljessé a csodát. Szép arcok, virágok, bájos melódiák tesznek mindenkit mámorossá.

És milyen olcsó ez a tündérország. Egy koronáért mindenki lakója lehet. Diákék pláne 20 krt fizetnek. A fiatalság úgyis olyan könnyen takargatja magát tündér illúziókba, helyes hát, ha ehhez is olcsóbban jutnak hozzá.

És lesz tánc, vígság, kedv, s bár az a jelszó, hogy mindent igen olcsón: a jótékony célra szép jövedelem.

Hogy még micsoda meglepetések készülnek azon a tündér délutánon: diszkréten elhallgatjuk. Erre a csodatételre hadd mehessen illúziókkal telve mindenki!

*

A nőegylet ünnepélyével kapcsolatban illetékes helyről annak a közlésére kértek föl bennünket, hogy egyik helyi lapnak az a híre, mintha az ünnepélyen a résztvevő hölgyek arcképeivel ellátott levelezőlapokat árusítanának - nem felel meg a valóságnak, s ilyenféle terv egyáltalában szóba sem került.

A mulatság sikerén különben dr. Moskovics Miklós vezetése mellett Füchsl Móricz, Aufricht Alajos, Györgyi Antal és Schercz Károly rendezők fáradoznak elismerésre méltó buzgósággal.

Szabadság 1900. június 3.

449. A NIZZAI DÉLUTÁN

Három munkatársunk ment ki a Rhédey kertbe, hogy beszámoljon a nizzai délutánról. Felosztották maguk között a munkát: egyik az elejét, másik a közepét, a harmadik a végét fogja megírni a referádának.

És amikor elkészültek a munkával, kiderült, hogy nem referáda, nem kimerítő, alapos tudósítás az, amit írtak, hanem lelkes himnusz, rajongó költemény, amelyben megzengték ennek a délutánnak (amely egyébként a késő éjjelbe nyúlt) a szépségeit.

Alább adjuk mindhármuk írását, itt csak azt írjuk meg, hogy a mulatság nemcsak szép volt, hanem hasznos is: több mint *négyszáz* koronát jövedelmezett a jótékony célra.

[…]

*

A színes lámpionok még büszkén ragyogtak, zajongva, nevetve, táncra vágyva várt a fiatalság, mikor megkoppant az első esőcsepp. Nem vettük komolyan. Egy nizzai délutánt nem csúfolhat meg az idő. Ám a mi egünk bosszús volt, hogy olasz égnek néztük, s könnyezni kezdett - mondanák a szép beszédű költők. Megmozdultak az akácok alatti asztalok, s következett a nagy anabázis fel a sportterembe. Mi, a javíthatatlan lumpok, ázva szürcsölgettük utolsó pohár sörünket, mikor ott a rögtönzött táncteremben mulatságéhes fiatalok tüzes csárdást roptak…

És erre már vége volt Nizzának. Így mulatni csak Váradon tudnak. A cigány zenéje szétszállott a kertben. Integettek, bólintgattak a színes lámpionok, s feladta a harcot az ég is…

A terembe betódult az enyhén hűlt levegő: a nizzai délutánból nizzai éjjel lett. Kísérve a muzsika hangjától elkódorogtunk a délutáni, angyali dévajság színterén…

…Kerülve is taposni kellett az eldobott virágot, mely ott feküdt a tarka papírkák szőnyegén… Hajh, hajh, ilyen csapodár a fiatalság. Eldobja a virágot az igazi virágért, a konfetti-jókedvet a tánc tüzes, ritmikus kedvéért… Legmesszebb, hátul, hova alig világolt egy lámpion fénye - szomorúan, sötéten állott a rögtönzött színpad, mely nizzaivá egyedül nem tudott lenni a szép délutánon.

Szólt, zengett sokáig a zene, összevillantak a tánc mámorában az égő szempárok, tartott ez a szép álom késő éjszakáig. Ekkor ébresztett fel mindenkit a lárma: előrobogó kocsik zaja, mely utolsó akkordja volt a nizzai estnek…

Szabadság 1900. június 8.

450. SZÍNTÁRSULATUNK TAGJAI

Már-már azt hittük, hogy Somogyi direktor okvetlenül szerződésszegő akar lenni, mivel kötelessége dacára is késett társulata tagjainak névsorát beterjeszteni. Végre is megjött a névsor. Közölni nem látjuk szükségesnek. Azok lesznek a tagok, akiknek szerződtetéseikről már hírt adtunk. A társulat egyébként - őszintén szólva nem valami nagy reményekre jogosít, bár szeretnőnk csalódni. Először is nincs primadonna, bár a női szerepköröket elég jó kezekben látjuk. Nem bízunk a férfitagokban. Nem vagyunk ugyan a tekintélyek hívei, szeretjük a fiatal erőket, de bizony egypár igen fontos szerepkör betöltőjének túlságosan obskurus neve van - mint ahogy már egy ízben megjegyeztük. Végül a beterjesztett névsor hitelessége iránt is lehetnének kételyeink. A névsor szerint Nyárai Antal a nagyváradi társulat tagja lesz, holott jó értesüléseink szerint Nyárait éppen most szerződtette a Magyar Színház. Vajon nincs több ilyen tagja a Somogyi-társulatnak? Mindez azonban nem zárja ki, hogy méltó büszkeséggel tekintsünk az immár kizárólagosan nagyváradi színtársulat névsorára.

Szabadság 1900. június 8.

451. MEDÁRDUS NAPJA

Medárdus napja szomorúságot hozott azoknak, akik hisznek ez özönvíz előtti, de az özönvízhez fűződő babonákban. Az történt ugyanis, hogy - esett. Eső esett Medárdus napján, tehát negyvennapos ítélet következik. Nyári vendéglősök becsukhatják, esernyő-, kalucsni- és esőköpenyegárusok kinyithatják a boltot: negyvennapos esőt várhatunk. Már aki vár. Mi ellenben egyáltalában nem várunk, s hisszük, hogy nem is így lesz. Ez ellen elsősorban azok a korzózó, majálisozó szép leányok tiltakoznának, akiket *Medárdus* püspök, az ő nevének

ünnepe volt ma, olyan kiválóan nagyra becsült. Ő volt tudniillik a rózsaleány-ünnepek megalapítója. Ha ő nem élt volna, nem volna Solymáron díjazott erény. A solymári ártatlanság nevében kérjük hát néhai Medárd püspököt, hogy ne váltsa igazra a nevéhez fűzött babonát. Ő azért nem lesz diszkreditálva. Ezen már ő a solymári díjak némely kiosztásánál túlesett.

Szabadság 1900. június 9.

452. MÉG EGY ÜNNEP

Ma görögkeleti és katolikus testvéreink ünnepelnek. Ők most kapták a szentlelket, aki bennünket már aligha itt nem hagyott. Mi elzengtük a mi allelujánkat, s ők most éneklik - sajnos egy-egy hamis hanggal…

De nem akarunk politizálni. Elvégzik ezt úton-útfélen a mi kollégáink. Arról szóltunk és szólunk csak, hogy néhány millió honfitárs nem velünk ünnepel…

Nem kicsi dolog ez. Nem lehet a munkában sem egy velünk, aki pihenni nem velünk szokott…

Idegen nyelvű honfitársainknak - sajnos - van elég biztosítékuk nyelvük, intézményeiknek megmaradására. Nem hisszük, hogy erre a külön ünneplésre is szükség volna.

Az időt ugyan mi sem tudjuk szabályozni sokkal jobban, mint ők, de a mi dátumaink mégis pontosabbak, s elvégre is ezek szerint rendezkedett be az egész művelt világ…

Szólunk pedig főként oláh honfitársainkhoz. Ők úgyis szeretnek a havasalji testvérek után menni. Kövessék most is őket. Legalább az időben ne legyen köztünk eltérés.

Ezt kár volna belevinni a politikába, mert ez olyan hatalmas, agghatatlan nagy úr, aki mintha tegnap látta volna, hogy ezen a földön nemhogy oláhok, de még magyarok sem laknak. Pedig ez a föld már ezer év óta a miénk!…

…És végül: ha egy pontból kiinduló két egyenes vonal *térben* nem is találkozhatik - ki tudja? -, hátha *időben* találkozni fog!…

Szabadság 1900. június 12.

453. PORNOGRÁFOK

A mai napon ünnepélyesen visszavonunk minden rosszat, amit a néppárti urakról írtunk. Nagy nap ez a mai. Molnár apát ma, úrnap után való szombaton expiálta minden eddigi bűnét. Közerkölcsünket egy óriási jelentőségű leleplezéssel megmentette az elvesztéstől. Leleplezte azokat a nyomorult - erkölcsbomlasztó egyedeket, kik aljas írásaikkal beszennyezték eddig a jámbor tiszta lelkeket. Az egyik gonosztevőnek az a szerencséje, hogy meghalt. A nevét azonban tudjuk. William *Shakespeare* név alatt rejtőzködik. A másik erkölcstelen azonban itt él közöttünk, sőt a múltkor Nagyváradon sem átallották ünnepelni. Ennek meg *Kiss* József a neve. Erkölcstelen poéta… Köszönjük, óh szent apát, az ön leleplezéseit. Aki ezek után is szóba áll önökkel, megérdemli, hogy elvtársuknak nevezzék. A magyar képviselőház mai naplója pornográfia. Azzá tette Molnár apát úr hallatlanul együgyű felszólalása.

Szabadság 1900. június 17.

454. EGY KRAJCÁR

Ez a hitvány, silány, megvetett pénzdarab, amit ha kedvünk tartja, még ha nem is vagyunk milliomosok, tízével dobhatunk el, milyen nagy dolgokra képes.

Egy előkelő írónk írt le egyszer egy históriát. Téli éjszakán ment hazafelé, és a hóban egy nyöszörgő alakot talált. Segíteni akart rajta, és a szerencsétlen azt nyögte, hogy egy krajcárra van szüksége. Ha azt az egy krajcárt megkapja, lesz összesen hat krajcárja, elmehet a hajléktalanok menhelyére - máskülönben ott pusztul el a téli éjszakában.

Az az egy krajcár egy emberéletet mentett meg. Nálunk Nagyváradon egy krajcár majdnem elpusztított egy emberéletet. Szőke Erzsébet tizenhat éves sápi lány itt szolgált Nagyváradon valahol. Becsületes volt mindig, de valahogyan mégis megtörtént, hogy a gazdasszonya zsebéből kivett egy krajcárt.

Egy krajcárt, egy nyomorult krajcárt! Istenem, hiszen ez nem bűn! Talán cukrot akart venni, talán csak azért vette el, hogy legyen neki!… A gazdasszonya észrevette, összeszidta, avval fenyegette, hogy megmondja az apjának - Szőke Erzsébet hát fogta magát, beleugrott tegnap délután a Szent László-hídról a Körösbe.

Valami lelkes ember utána ugrott, és kihúzta. Most a kórházban van még, de semmi baja. De majdhogy meg nem halt az egy nyomorult krajcár miatt Szőke Erzsébet…

Szabadság 1900. június 19.

455. A NÉVSOR

A névsort a reporter írja. A reporternek nincs neve. Ő egyszerűen csak reporter. Megjelen mindenütt, észrevesz mindent, s ami vidéken fontos dolog: névsort csinál. A névsorból nem szabad senkinek sem kimaradni. Csak egy marad ki természetesen: a reporter. Ő tudniillik nem jelenlevő. Mondhatnók, egy üvegszem csak, melyen át a lap egy eseményt vesz észre. Azért nem is bukkanhat ám senki a névsorban a reporter nevére. Bár nem is keresi senki. Mai rendkívüli számunknál minket lepett meg legjobban, hogy a tegnapi nagy fontosságú politikai eseménnyel kapcsolatban hozott névsorban két jelenlevő tudósítónk szerepel. De tán legkellemetlenebbül őket érintette a dolog. Ők egyáltalán nem óhajtottak jelenlevők lenni. Nevük vagy hasonló nevek rosszul olvasása vagy a nyomdának valami más tévedése folytán került a névsorba. Ennek kijelentésével tartozunk az akaratlanul megsértett reportermorálnak. Annak a morálnak, mely megkívánja a reporter mindenütt és sehol sem létét.

Szabadság 1900. június 21.

456. FÉRFIÖKLÖK

A férfiak ősigazsága az ököl volt mindig. Az ököl és erőszak. Divatba jött a kesztyű, de az ököl az megmarad. Döfölve, sújtva kerget el a vegetálás útjáról mindenkit…

Néhány okos magyar kisasszony sorsa juttatta ezt az eszünkbe. Mikor mi még mindenben hátul kullogunk, ez a néhány erős leány nagyot akart és gondolt. Okos fejük nem tudott beletörődni abba az igazságtalanságba, hogy évezredek óta viselje selymes bársony jármát az asszony. Nem tudtak beletörődni abba, hogy ők szívvel és ésszel ne megáldva, hanem megátkozva legyenek…

A férfi kacagott ez asszonyi kívánságon. De ez a néhány okos leány előretört, s ma már meg van rökönyödve a tisztelt férfitársadalom.

Mit akarnak ezek az asszonyszemélyek?

Hát ezek a mi privilegizált kenyerünkre pályáznak? Ezeknek nem elég a butító tömjén, még *tudni* is akarnak?… Ökölre!…

…És gyönyörködhetünk isteni játékban. Finom, rendesen vasalt ruhájú urak ököllel csapdosnak fiatal leányok felé…

Nyíltan nem mer mindegyik harcolni. Olyik a buták közül ugyan egyszerűen ököllel akarja az ügyet elintézni, s vissza szeretné dobni a keményfejű nőellenségeket. A másik már diplomatikusabb. Rémképeket fest a harcra indult leányok elé. Farizeuskodva sápítozik, hogy az asszonyt a tudományos pályán a mai társadalom úgysem ismeri el soha. Szóval suhintanak a goromba férfiöklök. Kesztyűben az egyik, boksszal a másik.

…Miért öklöződnek? Mert kétségbe vannak már is esve a nagy és szép verseny miatt, amit asszonyok fognak megcsinálni ellenünk, önző, erőszakos férfiak ellen…

Ám ne essenek kétségbe okos, szép, apostoli szerephez jutott kisasszonyaim!… Eddig csak a selyem-bársony jármot érezték, most érzik a teremtés urainak ökölütéseit is.

Ha már a selyem-bársony járom is harcra szólította végre magukat, hogyne harcolnának még nemesebb hévvel most - mikor megismerhetik teljesen a férfit a maga erőszakos, durva, farizeus voltában!…

Adjanak példát, kisasszonyaim, egész fajuknak a harcra! Igazságosabb harcot évezredek óta nem vívtak annál a harcnál, mely a férfi méltó társává akarja tenni az asszonyt…

Az ökölcsapásra pedig ökölcsapással válaszoljanak!…

Nagyváradi Napló 1900. június 29.

b.

457. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG

A nagyváradi színügyi bizottság úr akar lenni színészek és színésznők felett. Nagyvárad tanácsa viszont nem akar minden jogról lemondani, ami őt a díszes, új színház jóvoltából megilleti. A kontroverzia felett a mai közgyűlés dönthet - ha mer. A história különben nem új. Speciális vidéki íze van, s némely vidéki városnak ez az íz még mindig a szájában van. A színügyi bizottsági tagokat értjük meg könnyebben. Mi, kulisszák közt járatos emberek, méltányolni tudjuk a színügyi bizottsági tag urak álláspontját. Már egy kis, nyári kritikus keble is dagadoz attól a tudattól, hogy neki erre a fényes, káprázatos világra befolyása van.

Bókokat mondat magának büszke primadonna szépektől, s leereszkedőleg csípi állon a szóló szereppel próbálkozni szándékozó fitos kóristánét. Pedig mi ő? Egyszerű kis kritikus, kinek szava nem szentírás. Írhat, szurkálhat, kellemetlenkedhetik, de hatalma nincs. Ellenben a színügyi bizottsági tag hatalmas férfiú: kezében élet és halál. Ha kedve tartja, megváltoztatja a műsort. Feltéve, ha kedve szottyan kocsikázni egyet a kitűzött darab heroinájával. Ilyen nagy úr *lenne* a színügyi bizottsági tag, ha valami titkos hatalom nem intézkedett volna bölcsen egy kis akadályról. Ez az akadály mindenütt: a tanács. Ez is a természet harmonikus rendjét bizonyítja… Egy vidéki városban olyan jogokat nyert a színügyi bizottság, mint amilyeneket a nagyváradi - akar. Már a tagok megválasztásánál is óriási hecc volt. Olyiknak vagyonba

került. A bizottság megalakult. Csodálatos véletlenségből - részben agglegényekből, részben pedig a papucs jármait lerúgott, kikapósaknak ismert férjekből. A színügyi bizottság buzgón működött, de egy év múlva sorra mondtak le irigyelt rangukról. Egy új lemondásnál azt mondja az öreg polgármester: „Látják az urak, megmondtam én ezt előre. De az urak azt hitték, hogy ahol áru van, ott szabad is a vásár!…" Azóta abban a városban kötéllel alakítják a színügyi bizottságot.

Az igaz, hogy ott botrányosan magas piedesztálon áll az erény, s a bizottsági tag urak csak azt érhették el, hogy [a] laikus közönség *nagy kópék*nak tartotta őket. Amilyen szép cím ez különben, olyan kellemetlen, mikor az ember érzi, hogy nem érdemli meg… Természetesen minden vonatkozás nélkül mondtuk el ezeket. A mi színügyi bizottsági tagjaink bizonyára csak magasabb szempontokból kívánnak maguknak korlátlan hatáskört. - Ám azért nem fölösleges az a jóakaratú figyelmeztetésünk, hogy a színügyi bizottsági tagsági pálya nem mindig az egekbe visz. Annyi felelősséggel jár, hogy szinte célszerű a jogok és felelősségek jórészét a más nyakába sózni…

Szabadság 1900. július 13.

458. A SZÍNTÁRSULAT ÚJ TAGJA

Örömmel értesültünk, hogy Somogyi Károly társulata tagjai közé szerződtette Szacsvay Sándort, a debreceni színtársulat nagytehetségű drámai színészét. Szacsvay Sándor igazi talentum, valódi színészvér. Körülményei, családi viszonyai visszatartották régi ideáljától, a színpadtól, de örökre lemondani nem tudott róla. Mint állami hivatalnok, családapa titokban tanult és vizsgázott le a színiakadémián, s egyszerre fellépett a Magyar Színházban. Akkoriban sokat írtak a lapok egy Székely Sándor nevű új tehetségről. Ez alatt a név alatt kezdte meg színészi pályáját Szacsvay. Mikor aztán a debreceni közönség és kritika egyhangú tetszését megnyerte, Székely Sándor ismét Szacsvay lett. Felvette ismét ezt a históriai nevet, melyet nagybátyja, a vértanú Szacsvay olyan naggyá tett előttünk, nagyváradiak előtt. Szacsvay talentumos, komoly színész, akit ambíciója tart a vidéken. Szerződtetését nyereségnek tekinthetjük.

Szabadság 1900. július 15.

459. A MAGYAR DALTÁRSULAT

Szűcs Laci daltársulata most a Fekete Sas szép kerthelyiségében játszik. Mindenki, aki eddig megnézte az előadást, igen jól mulatott, és a daltársulatot mégis kis közönség hallgatja estéről estére. Csodálatos dolog ez. Minden német orfeum-truppot, minden lengyel-zsidó daltársulatot pártolt a nagyváradi közönség, az előadásainál zsúfolásig megtöltötte azt a füstös, utálatos helyiséget, ahol játszottak, most pedig, mikor végre valahára kivívtuk, hogy az orfeumok színpadjáról se hangozzék német szó, amikor az unalmas nyárban szép helyen, pompásan mulathat, most nem megy el meghallgatni a magyar daltársulatot. Csak nem a *magyarság* a hibája a Szűcs Laci társulatának?!

Mert egyéb hibát nemigen tudunk benne felfedezni. A műsora érdekes, mulattató, az előadást úriasszonyok is megnézhetik. Eddig egy-két hölgy volt ott a Fekete Sas kertjében, és egyiknek sem volt semmi oka megbánnia, hogy elment. - Mert jól mulattak a zenebohócok mókáin, érdeklődéssel nézték a két szerecsen énekesnőt, tapsoltak a Szűcs Laci pompás katona-

nótájának és egyszer sem volt okuk pirulni. A daltársulat ad elő egyébként rövid darabokat, részleteket egy-egy operából, amelyekben különösen excellál Hegyi Lili, a bájos szubrett. A férfiak is mind ügyes, rutinos színészek. Azt hisszük, a nagyváradi közönség nem szándékozik demonstrálni a magyarság ellen, amely hódító erővel hatolt be az orfeumi színpadra, és nagy számban fogja felkeresni a Szűcs Laci előadásait, amelyeken - nem győzzük ismételni - pompásan lehet mulatni.

Szabadság 1900. július 29.

460. OLASZORSZÁG GYÁSZA

Umberto király megyilkoltatása

- Távirati és telefontudósítások -

Angelo Bresci… Ismét egy… Luccheni és Caserio Santo után ismét előbukkan egy fenevad abból a sötét, rejtelmes tömegből, amelyet éhező népnek nevezünk.

Tegnap mi volt még?… Semmi. Egy a milliókból, egy szürke, névtelen, ismeretlen alak, és ma ismerjük mindnyájan, és borzalommal ejtjük ki a nevét.

Angelo Bresci bevonult a történelembe…

Névtelen társai közül egyszerre kiemelkedett, és a gyilkos dicsőség véres glóriája reszket a feje körül.

Tegnap semmi sem volt: ma királygyilkos már. Véres kezű társainak szörnyű galériája megszaporodott.

Milyen társaság ez, Istenem: Luccheni, Caserio Santo, Angelo Bresci.

És ezek mind úgy bukkantak fel egyszerre, váratlanul, megdöbbenést keltve onnan, abból a sötét tömegből, amelyet népnek szokás nevezni.

Mi van hát ott, odalenn, hogy ilyen alakokat szül a setétség? Micsoda borzalmas, rejtelmes indulatok szunnyadnak ott, micsoda névtelen, szörnyű kínok lakoznak lenn a sötétségben, ahonnan a Lucchenik előtörnek!

Mert egy ember, ha elkeseredik, nem gyilkol még. Egy ember, ha elvesztette mindenét, nem ront neki gyilkos kézzel koronás főknek.

A tömegnyomor szüli az ilyen bestiákat, akik vad dühükben ártatlanokat marnak meg. A tömegnyomor rezdíti meg az eldurvult szív húrjait, az borítja véres ködbe a szerencsétlen szemét, ez rontja meg az agyár, az ad célt a fegyverének.

Félelmetes biztonsággal gyilkolnak e fenevadak. Caserio Santo kezében villant a tőr, és a jóságos Carnot halott volt; Luccheni egyszer döfött, és az angyali Erzsébet királyné pár perc múlva kilehelte lelkét, Angelo Bresci lő, és a nemes Umberto holtan terül el.

Mindig a jók, az ártatlanok esnek áldozatul.

Kinek a bűnéért bűnhődnek ők? Kik vétkezték azt a vétket, amelyért ők szenvednek mártírhalált?

Ki tudna erre válaszolni?

Könnyein keresztül annyit lát csak a gondolkozó ember, hogy oda le, az apokaliptikus sötétségbe, hol ismeretlen rémek nyüzsögnek, és veszett indulatok tanyáznak, világosságot kell vinni.

Világosságot, világosságot! És kenyeret! Hogy a rémeket megfojthassuk, az indulatokat megszelídítsük, és magunkat megóvjuk. Mert eddig csak egyenként törtek elő a veszett bestiák: Luccheni, Caserio Santo, Angelo Bresci… De mi lesz akkor, ha megmozdul maga a nagy rejtelmes óceán, amelyet éhező népnek nevezünk, ha megindul *maga a sötétség*, és rádől a mi ragyogó, mulató világunkra…

Szabadság 1900. július 31.

461. A RÉGI JÓ IDŐK

A Józsa Gyurik kora már lejárt. A régi dínomdánomoknak, országra szóló hecceknek se híre, se hamva. A nagy hecckedvelők unokái bajokkal élő, jámbor emberek, kiknek elég gondot ad a fináncminiszter legújabb rendelete - az adófizetések[re] vonatkozólag tudniillik. Ám a régi vírtus mégsem veszett ki egészen. A régi dicsőség fénye föl-föltetszik egy pillanatra. Van még olyan magyar úr, akibe[n] megterem még a régi hangulat. Egy Bihar megyei földbírtokosról szól a dal.

Mulatós jókedvéről ismeri az egész vármegye. Ha bekerül Nagyváradra, ugyancsak van dolga a cigánynak. Mert vakmerő ötletei vannak a nagyságos úrnak. Nemcsak azt teszi meg, hogy három nap és három éjjel mulat, de kényszeríti a kompániát is a kitartásra. Ha a társaság valamelyik tagja elázik, abba okvetlenül életet önt a nagyságos úr. Olyan gyönyörűn lő el a füle mellett, hogy a legtürelmesebb dobhártya sem bírja ki. Egyszer megtörtént, hogy valaki hátradűlve, a falnak támasztva a fejét, próbálta kipihenni két éjszaka fáradalmait. A feje körül, arasznyi távolságban glóriát rajzoltak a revolvergolyók.

Egy ilyen mulatság volt a napokban is. Harmadik napon kocsira szedelőzködött a társaság, s elhajtott faluzni. A faluzás abból áll, hogy minden útszéli korcsmába belátogatnak. A cigányt persze magukkal vitték. Az úton szembejön két parasztember. A nagyságos úr megismeri őket.

- Üljetek fel, Jóska! A két atyafi felül az egyik kocsiba. Ismerték jól a nagyságos urat, hiszen nála aratnak már vagy húsz év óta.

Betérnek a legközelebbi korcsmába. A társaság fél óra múlva teljesen el van ázva. A cigányok is alusznak. A nagyságos úr nem tehet semmit. Előveszi a revolverét. Mindhiába. Nincs már egy tölténye sem. Hárman vannak ébren. Ő és a két atyafi. Ezek roppant buzgón isznak. A nagyságos úr szíve megtelik keserűséggel, ahogy nézi ezt a sok elázott embert.

- Hej, Jóska, nem így volt ez régen!…

- Bizony nem az, nagyságos uram.

- Emlékszel most tíz éve arra a karácsonra?

- Hogyne. Akkor volt, hogy a Kőszegi nagyságos már a negyedik napon meg akart szökni, aztán a nagyságos úr *kilőtte alóla* a lovat…

- Hát az Izsák korcsmárosra emlékszel? Akkor is így szedtelek fel az úton.

- Bizony!… Hogy óbégatott, mikor *négy felül is felgyújtottuk a korcsmát!*...

Magát a Jóskát is elszédítik a gyönyörű emlékek, s lehajtja a fejét a padra.

A nagyságos úr meghatottan kotorász a zsebében, s kihalász még egy töltényt.

A másik pillanatban óriási dörrenés. A pislogó petróleumlámpa ezer darabokra törik. A mámoros urak ijedten riadnak fel. A nagyságos úr pedig mélabúsan szól Jóskához:

- Gyere Jóska, menjünk más korcsmába. Hagyjuk itt ezeket a pulyákat…

Szabadság 1900. augusztus 7.

462. SZÍNÉSZNÖVENDÉKEK ELŐADÁSA

Tegnap tartották meg Rákosi Szidi színiiskolájának nagyváradi növendékei a Fekete Sas nagytermében azt az előadást, amelyet E. Kovács Gyula emlékére rendeztek. A nagy terem zsúfolásig megtelt közönséggel, amelynek soraiban természetesen imponáló számban vonult fel a fiatal művészjelöltek rokonsága. A rokoni jóakaratra azonban nemigen volt szükség, mindenki szíves örömmel tapsolt. A szereplők egytől egyig rutinos, talentumos színészek, az összjátékuk is ügyes rendezői kézre vall. A színpadon az ifjúság friss levegője, üdesége, jókedve áradt el, és ugyan ki keresné ilyenkor kritikus szemmel azt, hogy itt-ott modorosak, iskolásak még a fiatal művészek. Elvégre amit nem tudnak eddig, megtanulhatják, mert ami a fő, talentumuk van.

A kis társulatnak - amint mondani szokás - sztárja Kürthy Margit, egy nagytehetségű fiatal lány, aki kész művésznő. Minden feltétel megvan benne arra, hogy a színpadon nagy sikereket arasson.

Színpadi termete, kedves, szép arca, meleg, zengő bársonyos hangja színésznőnek predestinálták. Hozzájárul ehhez az, hogy sokat tanult, és bámulatosan sokoldalú tehetség, úgy hogy éppenséggel nem csodálnánk, ha rövidesen igen előnyös szerződéssel kínálnák meg. Tegnap négy ízben aratott zajos tapsokat. Először Kiss József Rab asszonyát szavalta el nagy hatással, azután Makai Emil Oh, azok a klubok című darabjában adta a feleség szerepét kedvesen, ötletesen. Énekelt még Kabdebó Ernővel egy duettet graciózusan, elmésen, és végül a Robinzonok királyleányának szerepében mutatta meg, hogy legjobban mégiscsak a koturnusz illik a lábaira. A kisasszonynak egyébként nagy jövőt jósoltak már azok is, akik a színiiskola vizsgálati előadásán látták. Most a nagyváradi közönségnek is alkalma nyílt meggyőződnie arról, hogy a sok dicséretben, amelyet róla hallott, semmi túlzás nincs.

A kis társaság többi tagjait is dicséret illeti. Különösen tetszett közülük a közönségnek Rogoz Imre, egy elegáns, csinos fiatalember, aki ügyesen, teljes otthonossággal mozog a színpadon, és aki pompásan adta a Robinzonok Hamilton Cruzoe-ját és Vass Ferenc, aki nehány ügyesen elmondott kupléval zajos tapsra ragadta a közönséget. Tetszett még Somlár Mihály és Kabdebó Ernő is. Azok a műkedvelők, akik részt vettek az előadásban, kifogástalanul illeszkedtek bele az előadásba, amelyet csütörtökön este megismételnek.

Az énekszámokat Womácska József kiváló zenetanár kísérte művészi precizitással.

Szabadság 1900. augusztus 7.

463. AMI KELLEMETLEN

Levelet kaptunk a közkórház igazgató-főorvosától. Olyan nyilatkozatféle a levél. A lapoknak válaszol.

Szól és kitanít a levél arról, hogy mit lehet és szabad megírni az újságoknak.

A levél különben egy, a lapok és a közkórház között felmerült afférnek az epilógusa. Mi az afférnek csak szemlélői voltunk, a levél tehát személyünkben nem érdekel bennünket.

De igen-igen érdekel az a része, hogy a lapok néha „kellemetlen tudósításokat" közölnek.

Távolról sincs eszünkben a főorvos úr bennünket úgysem érdeklő levelét kritika tárgyává tenni. Ezt a részét sincsen. Csak egy kijelentésünk van.

A lap kötelessége: a kritika. Meglátni mindent, s lehetőleg elfogulatlan véleményt mondani mindenről.

Ha ezt úgy lehet tenni, hogy senkinek kellemetlenséget ne okozzunk, akkor mi egy rettenetes lidércnyomás alól szabadultunk meg. Akkor a világ meg van váltva, harcra nincs szükség, beállott az igazi treuga dei…

És ha ez így van, egy hét alatt nemcsak minden lapnak vége lesz, de vége lesz a világnak is. Az emberiség elérte a tökéletességet, s bevonul minden pereputtyostól egy más, tisztább, éterikus világba…

…Ám félünk, hogy a levelet félreértjük. A főorvos úr tényleg azt hiszi, hogy kellemetlenségek megírása nélkül is lehet lapot csinálni… Készséggel elismerjük, hogy a lezajlott affférban a főorvos úr és a közkórház részén van az igazság, de ebben a másik hitben nem osztozunk.

És hogy mennyire igazunk van, mutatja az, hogy mi ezt a kis választ a legóvatosabban akartuk megírni, s mégis félünk, hogy a főorvos úr félreérti intenciónkat, s ez a kis korrekció - kellemetlen érzést szerez neki…

Hát ilyen bajos a lapoknak kellemetlen tudósításokat - *nem közölni*.

Szabadság 1900. augusztus 8.

464. A KIOSZK

Kicsi dolgok legerősebben bizonyítanak. Nagyvárad lehet modern, élénk, nagy jövőjű város. Mutathat olykor egészen nagyvárosi életet is. De negyvenezer ember nem - nyolcvanezer. Nagyvárad - hiába - nem nagyváros. Aztán ne szégyelljük - szegények is vagyunk. Az idegen például szerfölött csodálkozik, hogy az élénkségéről ismert Nagyváradnak nemigen van éjjeli élete. Van, van valamilyes. De vagy nagyon silány, vagy pedig éppenséggel nincsen benne köszönet. Ám nappal sem túlságos a kávéházi és vendéglői élet.

Az egy Mülleráj a kivétel. Ez már nagyváradi specialitás. Cukrászüzlet, klub, kávécsarnok, kaszinó együtt. De már például a Mülleráj Széchenyi téri testvére, a kioszk nem olyan frekventált. Más városban nagyon megbecsülnék. Szép sétatéren, gesztenyefák közül emelkedik ki az ízléssel megépített, villaszerű kioszk, mely este valóságos fényárban úszik.

Az idei morte saison, úgy látszik, válogatósakká tett bennünket, mert pár hét óta egészen pezsgő az élet a Széchenyi téri kioszkban. Esténként, sokszor éjfélig valóságos virágoskert a kioszk. Szép asszonyok, leányok ülnek az apró asztalok körül, s hallgatják vagy túlcsengik a cigány muzsikáját. A gesztenyefák a tanúi, mennyi álom szövődik itt egy-egy csöndes, holdas

estén a Pócsi Laci vonója segítségével. Az álmok mellett persze tömérdek más édesség is elfogy a kioszk cukrászdájából. Éjfél után pedig nem egy mulató fiatal szíve telik meg olyan nagyon, hogy okvetlenül egy kis lumpolással kell rajta csitítani. A kioszk direktora maga is népszerű ember. Ebben persze egy kis érdeme Müller Salamonnak is van, mint apának. Ám Henry mester, mint bizalmasan nevezni szokták, a fiúi kötelékek dacára is azon van, hogy elhódítsa még a fő Mülleráj vendégeit is. Szóval a kioszkot pár évi fennállása után végre is felfedeztük. Vannak ám még nekünk sok olyan felfedezésre váró érdemes dolgaink, miket majd csak az idegenek fognak észrevétetni velünk…

Szabadság 1900. augusztus 12.

465. VELENCÉBEN

A lagúnák örökifjú városába vendég érkezett.

Nem sejtik ugye, ki ez a vendég? Bizonyára a suta nézésű szerb királyra gondolnak. Hiszen ő szedi most a mézes napok mézét, az ő megzavarodott szívének van olyan hangulata, mely bevett polgári szokások szerint Velencébe vezet.

Csalódnak. Őfelsége abban a szerencsés helyzetben van, hogy túlteheti magát a nyárspolgárok paragrafusain. Egész nyugodtan, csendben otthon marad szíve párjával együtt. Nem ment Velencébe, s valószínűleg nem is készül oda filléreit egymásra rakva, mint az az öreg zsidó házaspár, melyről egy helybeli poéta írt - ha ugyan olvasták - elég hangulatos verset.

A velencei vendég egy szegény özvegyasszony. Nem szeretkezni, hanem imádkozva megnyugodni kereste fel a boldogító hangulatok városát. Ez a szegény királyné. Most a fájdalmak nehéz koronáját hordja a fején. Az urát, a becsületes királyt legyilkolták az utcán néhány napokkal ezelőtt…

Margit királyné, szegény özvegyasszony, Velencében keres gyógyulást.

Irgalmas velencei tündéréjszaka, ki boldoggá annyi szívet tettél, ne vond meg irgalmadat e szegény asszony szívétől sem. Csókold meg sebeit varázsos csókjaiddal. Hallgasd meg a kérését. Hiszen kevesebbet kér minden imádódnál. Adj neki irgalmas feledést, megnyugvást, békét. Gyöngéd, érző, poétikus lelke hadd nyissa ki utolsó virágait: a felmagasztaló kibékülő, megnyugvó elégiákat…

Szabadság 1900. augusztus 14.

466. VAN MÉG HUMOR

A néppárt lapja újdonsági rovatában olvassuk az alábbi hírt:

Tömeges öngyilkosságok. Minden nap eggyel több. Ma egy ismeretlenen kívül agyonlőtték magukat: Forgách Mihály gróf, volt főhadnagy Bécsben, Horváth Bódog bíró Kassán és Lengyel Géza albíró Csíkszeredán. *De a liberalizmus gyümölcse: az idők jele*.

Minden nagyképűsködés nélkül sietünk köszönetet mondani a kedves lapnak. Eddigi működése is becsületes szolgálatokat igyekezett tenni a mulatni vágyó embereknek, de mégsem volt igazi élclap. Most már úgy látszik felfedezte a már-már kiapadtnak vélt humor vénáját, s egészen jó úton halad. Van még humor! Csak ambícióval!…

Szabadság 1900. augusztus 18.

467. EGY NÓTA

Egy nóta kerül a hírek közé, ami tán egy kissé szokatlan. Szokatlanul, de joggal kerül ez esetben a hírek közé egy nóta szerzése. Dankó Pistát, a zseniális dalszerzőt ihlette meg ismét az ő tündérmúzsája, s íratott vele itt Nagyváradon ismét egy csodálatosan szép magyar nótát. A szöveg a Gárdonyi Gézáé. Göre Gábor bíró úr gyártotta a verset egy ossziáni napján, mikor megszállták a filozofikus gondolatok. Végtelenül hangulatos, igaz hangú és igazi népdal. Nem olyan, mint a mi többi népies-nemzetieskedő poétáink merényletei. A zene pedig. A zenét Dankó írta. Többet nem kell róla mondani. Utolsó strófájában szinte elkapja az ember szívét a búsuló, filozófus bíró. Hogy aszongya:

...Vén asszony már az én Ilkám
Az én Ilkám
Bocskor lett a legénycsizmám
Legénycsizmám,
Vályogvető lett a kácsa.
Ilyen a világ folyása...
Vályogvető lett a kácsa,
Szegény kácsa!...

Tegnap este énekelték először Dankóéknál az új nótát. Olyan fülbemászó, hogy pár nap múlva mindenütt dalolják. Mi pedig elújságoltuk az új nótát. Elvégre vannak a földön még Göre Gáboron kívül is filozófus emberek, kiknek nagyobb esemény ez, mint [a] szövetséges csapatok bevonulása Pekingbe.

Szabadság 1900. augusztus 19.

468. AZ ÚJ SZÍNHÁZ

Hibák az építés körül

Nagyvárad új színháza annyi viszontagság után nemsokára kész lesz.

Kis színház, de hatást keltő, csinos. Kicsiségében nagyzol. Mondhatnók, nagyobbat mutat, mint amilyen. Ez azonban nagyváradi jellemvonás. A színház stílje is nagyváradi stíl.

Majd négy-ötszáz év múlva, ha kínai hordák rombolják össze a felépült Európát, bizonyosan nem hagyják meg a mi keservesen épített színházunkat sem. De ezen még korai volna keseregni. Az azonban keserűbb, hogy romjai közül nem fog majd - még jóval később - múzeumba kerülni egy árva darab sem. No, de ebbe is bele kell békülni. Műremeket nem várhatunk. Örüljünk, ha polgárilag csinos színházat kaphatunk.

Különben is a színháznál a külső nem fontos. A színház egy befordított műremek. Kívül hadd lássék a fonáka, de belül hibátlanul kitűnő legyen. Ehhez nemcsak művészet kell, de külön rátermettség is.

Alkalmunk volt a minap egy régi színházi emberrel beszélni. Európa majd minden komédiás házát bejárta. Formájukat, sajátságukat, előnyüket és hátrányukat ismeri.

Ez a vén színházi róka megnézte a mi színházunkat is. Nem kívülről, ez nem érdekelte. Belül nézte meg tőről hegyre.

Íme a véleménye:

Először is a színház szörnyűségesen kicsi. Annyi áldozat után halálos vétek volt ebbe az építkezési tervbe belemenni.

A papiros hiába beszél. Papíron ki lehet mutatni, hogy hány hely van a színházban, de a valóság mindig megcáfolja a papír számítást. A nagyváradi színház direktorának - szerinte - az elképzelhető legteltebb ház mellett *sem lesz ötszáz forinttal több bevétele egy este*.

Páholy alig van a színházban. Ami kevés van: szűk és rossz. Olyik páholyból egy embernél több a színpadot nem figyelheti. Két páholyból abszolúte nem lehet a színpadra látni.

Az ülőhely is kevés és rossz. Keskenyek a székek és kényelmetlenek.

A karzat kicsi. Ez óriási baj. Kivált Váradon. Ehhez még csak az kell, ami minden városban meg szokott az első pár év után történni, a rendőrség ötven percenttel redukálja a karzatlátogatók előre kikötött számát. Akkor aztán tessék direktort kapni! Nagyváradon karzat nélkül nem egzisztálhat direktor. Még ebből a kis karzatból is elfog két vastag oszlop jelentős helyet. Akik az oszlopok mellé jutnak, azok egy kukkot sem fognak látni. Ezt a helyet el fog kelleni zárni - a színház érdekében.

A színpad valóságos zug. A megérkezett függönyöket sem lehetett mind felaggatni. Okvetlenül bővítésre szorul. Hogy hogy fogják csinálni - azt sejteni jó volna.

A díszletraktár tűz-kemence, fagerendázatú. Egy szikra, és lángba borul menthetetlenül minden.

Ezeket és még rengeteg hibát sorolt fel nekünk a mi színházi ismerősünk.

Ha egy része is fennforog az általa felsorolt hibáknak, már nehezebb szívvel gondolunk a színház megnyitására, s félünk, hogy Nagyváradon még csak ezután lesz - színházkérdés.

Szabadság 1900. augusztus 23.

469. EGY BOLDOGTALAN

Ideálja mást szeret. Ez *a más* elutazott Nagyváradról, s talán évekig nem jön ide. Az *ideál* azonban epedő trubadúr. Siratja az eltávozottat, s nem akarja, hogy Maga vigasztalja meg. Ez a Maga kis tragédiája, kisasszony, ha jól értettük meg levelét. Siránkozik és átkozódik, elveszni induló léleknek nevezi magát, s azt írja, hogy közel van a megőrüléshez. Ha a Maga kis esete nem volna olyan közönséges, nagyon meghatott volna bennünket. Ha el tudná velünk hitetni mindezt, amit önmagával sikerült elhitetnie, záporként ontanók mi is a könnyet. Sajnos azonban, mireánk nem hatnak az efféle tragédiák. Meg fogja majd Maga is látni a kijózanodás bizonyára közeli pillanatában, hogy egy kissé nevetséges szerepet játszott. Leveléből azt sejtjük, hogy nagyon fiatal és regényes hajlamú. A fiatalság érdem, a regényesség keresése bűn. Mindenesetre azonban olyan bűn, amit jóvá lehet tenni. Magának, kisasszony, abszolúte nincs semmi jussa ahhoz a fiatalemberhez. Vonzalmat Maga iránt sohse mutatott, annál kevésbé vallott. A vérét más leány gyújtotta fel. Ennek a másnak van joga hozzá, feltéve, hogy e jogokat hajlandó is érvényesíteni. Ha igen, akkor ne féljen, nem is kell, hogy Váradra visszatérjen. Felkeresik, feltalálják ők egymást. Ha predestináltatott róluk, hogy az örök törvény nevében egyesüljenek. Maga nem állhat közibük. Magának *le kell mondania*. Elcsitul a vére, s vár új feltámadásra. Ha azonban úgy sejti s úgy volna, hogy az imádott ifjú nem köti magát egy virához, s el tudja felejteni az eltávozottat, akkor felveheti érte a harcot - ha érdemesnek tartja rá. Lehetséges, hogy ő személyvonaton is utazik, ha a gyorsvonatról lemaradt. Magának joga van küzdeni a vágyaiért. A Maga dolga, hogy egész férfi helyett fél

férfivel is beéri. Választhat tehát: vagy *lemond*, s ez az okosabb, vagy felveszi a harcot, s meghódítja az elcsavart fejű szeladont. Elveszni pedig ne akarjon, se megőrülni. Higgye el, kisasszony, az életnek az a legkisebb problémája már, hogy szeret vagy nem szeret. Ha pedig a sors a szerelemvágyból többet juttatott magának, mint másnak: legyen nyugodt, meg fogja találni azt, akit szeretni fog, s aki szeretni fogja. Azt gondoljuk néha, hogy egy percnyi hangulat az élet, pedig de csalódunk. Van elég időnk. Van időnk szeretni, csalódni, remélni, újra szeretni. Van időnk még megőrülni is. Ezt legkevésbé üdvös sürgetni.

Szabadság 1900. augusztus 25.

470. FŐ A FELEKEZETI BÉKE

A kálvinista Rómában, ahol Wolafka püspököt sehogy sem tudják megszeretni - a kálvinista körök: nem akar helyreállani a béke. Egyik debreceni lapban például az alábbi csinos kis dolgot olvassuk:

Nyílt levél

a debreceni zsidósághoz.

Valamikor, de nem nagyon régen történt, hogy dr. Wolafka Nándor makáriai püspök úr, ki összes címjei közt legbüszkébb a zóna-asztaltársaság elnöki címére, a zsidókról igen elítélőleg nyilatkozott.

Az erősen antiszemita ízű nyilatkozatot néhai Láncz Hornyák Viktor hírlapíró előtt tette, ki azt a Pesti Napló hasábjain hozta nyilvánosságra. A meg nem cáfolt nyilatkozatot annak idején átvettük mi is.

Dr. Bakonyi Samu, a Debreczen akkori főmunkatársa ezen nyilatkozat miatt alapos leckében részesítette a püspök urat.

Dr. Bakonyi Samut ezen cikkéért a debreceni zsidók (felekezeti és pártkülönbség nélkül) aranytollal tüntették ki.

Ma már kezdjük nem érteni, hogy miért adták Bakonyinak ezen aranytollat?

Mert ma egész Jeruzsálem örömmámorban úszik. A zsidók el vannak ragadtatva az által, hogy dr. Wolafka püspök, jubileuma alkalmából, összecsókolta Krausz rabbinust, és kijelentette, hogy vérével is kész megvédeni a zsidókat, noha ő szerezte ezen nótát:

Solymosi Eszter vére de piros,
Száz forintos bankó de szép papiros,
Zikcene-Zakcene zümmög a zsidó,
Tátele-mámele sárga bugyogó…

E csúfondáros nótát Wolafka országszerte elterjesztette, valamint a zsidókat gúnyoló többi nótáknak is ő volt a legbuzgóbb terjesztője.

A zsidók ma mégis ünneplik ezt a jezsuitát, kinek minden vétkét megbocsátották egypár… puszi miatt!

Milyen könnyen hivők a mi zsidó polgáraink! Hát azt hiszik, hogy a farkasból azóta bárány lett?

Dehogy lett! Az a farkas még ma is farkas, mégpedig igen nagy farkas.

Kész az megenni minden akatolikust, bármi szép tósztot mondjon rá - dr. Kardos Samu!

Oh, Samu, Samu! Ezt a tósztodat nem fogja lemosni keresztvizet nem látott fejedről még a Tóth Laci által emlegetett „csattogó patak” se!

Egy mohamedán.

Hát a pápai zászlós jubileumhoz elég csinos ez a kis epilógus. Mindenesetre komoly vád Wolafka püspök ellen - ha ugyan igaz -, hogy nem őszinte, ám az őszinteség is ölthetne valamivel szalonba illőbb ruhát.

Szabadság 1900. augusztus 29.

471. KÍNOS ÜGY

Szegedről ma délelőtt a Szabadság címére expressz levél érkezett. Azaz nem is levél. A borítékot felszakítottuk, s kihullt belőle egy szegedi lap. Ezzel a lappal mi csereviszonyban állunk. Nem tudtuk, hogy miért kellett nekünk ezt ilyen módon küldeni. Azután megláttuk. A lapban egy cikk körül volt *kékceruzázva*. Ez azt szokta jelenteni, hogy a cikk szenzációra számít.

Csakugyan szenzációs. És tanulságos is. Azt bizonyítja, hogy nálunk könnyen mennek kicsiségért is késhegyre az emberek. Különösen újságíró emberek.

A késhegyre menés az Auer-társaságért történt, melynek csinos viselt dolgairól mi is írtunk már egyet-mást. Hogy a kés kiknek van szegezve, azt tessék elolvasni ebből a kis idézésből:

Sokszor hallottuk már úton-útfélen, hogy a magyar sajtó olcsóért kapható mindenre, de hát ezt csak afféle szállóigének tekintettük. Azt hittük, hogy ez csak a levegőben röpködő rágalom, melyet nem bizonyít senki.

Ma azonban határozott formát kezd ölteni ez a vád, mert név és összeg szerint meg vannak nevezve egyes lapok, amelyeket a vád szerint Auerék megvettek, hogy szabadalmukkal annál kényelmesebben zsákmányolhassák ki a közönséget.

Az első vád, hogy az Auer-társaság szabadalmának Magyarországra való kiterjesztéséért Vörös László volt kereskedelemügyi államtitkár 50 000 forintot kapott.

Igaz-e, nem-e - mi nem tudjuk. Engel Lajos állítja.

Vádolja továbbá Engel Lajos a fővárosi sajtó java részét, hogy megvesztegették Auerék. Így a Budapesti Hírlap, a Rákosi család újságja 10 000 koronáért hallgatott az Auer-ügyről. Míg a Pesti Hírlap, a Légrády familia közlönye csupán 4000 koronát kapott a hallgatásért.

Tízezer koronát kapott volna a Budapesti Napló is, amely lapnak Vészi József országgyűlési képviselő a főszerkesztője. Ugyanennyit sápolt volna állítólag a Pester Lloyd is.

Sőt, az Auerék szuggesztiója alatt van, Engel Lajos állítása szerint, Gelléri Móricz is, az országos iparegyesület alelnöke, a szabadkőmíves páholyszövetség titkára, aki Szegeden is szerepelt egykor az ipartestületben, sőt Gelléri befolyása révén Kulinyi Zsigmond, az ő tulajdonát képező napilap főszerkesztője is.

Íme milyen szépen tudunk mi harcolni. Késsel késhegyig. S mindezt miért? Egy külföldi élelmes vállalatért. Ám üssük agyon az Auer-társaságot. Meg is érdemli. De uraim, az Istenért, egymás becsületének ne rohanjunk ilyen szörnyű gyanúsításokkal.

Jaj lesz, ha hitté lesz, hogy a magyar sajtót mindenre meg lehet kapni.

Szabadság 1900. augusztus 31.

472. BANKETT DANKÓ TISZTELETÉRE

Mint már megírtuk, bankett készül a Dankó Pista tiszteletére. A nagyváradi közönségnek szívéhez nőtt ez a sápadt, lázas szemű cigányember. Ezen a nyáron harmadszor van közöttünk, s igazi művészetével elfeledtette velünk a holt szezon szomorúságait. De még nagyobb csodát is tett. Nagyváradon lehetetlenné tette a német orfeumokat. Az ő zsenialitása könnyen kivitte azt, amiért mi olyan sokáig harcoltunk.

Őszies en permetezik az eső, hűvösödik, deres világ liheg már felénk: a dalos madarak elmentek már, vége lesz a dalnak. Megöli a didergés. Mielőtt elmenne közülünk a nótakirály, búcsúzzunk el tőle, s tartsunk áldomást az ő tiszteletére.

Holnap, pénteken este lesz a lakomás búcsú a Bazár helyiségében. Ott lesznek Nagyvárad társadalmi előkelőségei s mindazok, kik tisztelői a nagy dalköltőnek: művész, író, újságíró-népség.

A bankett, ahol természetesen mindenki a saját vendége lesz, előreláthatólag szépen sikerül.

Formális meghívók nincsenek, de meghívót mégis bocsátottak ki. Itt közöljük ezt a diszkrét hangú meghívót, mely három, magát szellemesnek tartó ifjú óriás lelkét terheli:

Mi, bohémek, született alperesek, állandó váltó-adósok, a szellem arisztokratái, szuverén sajtó és ouvriers indépendants (magyarul: a kiadók fehér rabszolgái) kívül címezetlen Önt meghívjuk Dankó Pistának, Csengőd urának, a nyirettyű anyacsászárnéjának, a nagy dalköltőnek, a vályogvetők királyának, fő-fő Kátsának, a Halász szeretőjének, a Pósa-asztal rendetlen tagjának, Kikumbán Aurélia barátjának, san-remói őrgrófnak stb., stb. tiszteletére a Bazárhoz, a rossz koszthoz, ellenben saját gyártmányú borhoz címzett vendéglőben, kávékorcsmában, kánikulában és nagy nyomorban titokzatos *kődobálással egybekötve* e hó végén, 31-én este 8 órakor tartandó áldomásra.

A daltársulat előadása közkívánatra szünetelni fog.

Ki-ki fizeti vacsoráját.

Mindenki, ahova leül, ott kuco-kuco-kucorog.

A tósztok sorrendje a következő:

1. Szelíd tósztok. 2. Szelídítetlen tósztok vadlével.

Gyakorlott kődobálókat és színházbérlőket szívesen lát

„Mentül jobban víg vagyok
Antul jobban bús vagyok”

asztaltársaság

mint központi jelzálog hitelbank.

Szabadság 1900. augusztus 31.

473. DANKÓ ÜNNEPLÉSE

Szép, megható, meleg ünnepléssel ünnepelték tegnap Dankó Pistát a nagyváradi bohémek, írók és hírlapírók. Méltó fényt adott a szép ünnepnek, hogy eljöttek ünnepelni a nagyváradi társadalomnak azok az előkelőségei is, kik mindenütt ott vannak, ahol az igaz érdem, a szép és az ideális ünnepet kíván.

Ott volt az ünneplő bohémek körében: Hoványi Géza dr., Várady Zsigmond dr., Dési Géza dr., Somogyi Károly, Bodor Károly dr., Fodor Gyula dr., Stern Hermann stb. stb.

A sikerült banketten persze volt tósztban bőség.

Mindjárt, hogy Dankó éljenzések közt elfoglalta a patkó alakú asztalnál a fenntartott helyet, Várady Zsigmond dr. emelkedett szólásra. Gyönyörű beszédében a magyar dal apostolát, Dankó Pistát éltette.

Dankó Pista meghatott hangon válaszolt. A magyar sajtóra ürítette poharát, mely őt munkájában annyi lelkesedéssel segíti.

Fehér Dezső Hoványi Géza dr.-ért, a társaság díszéért emelt poharat.

Halász Lajos szintén Hoványit éltette.

Bíró Lajos állott fel azután, s egy verset olvasott fel, melyet Ady Endre, a Szabadság munkatársa írt a nótakirályról. A vers befejező része így hangzik:

[…]

A költeményt nagy tetszéssel fogadták.

Dési Géza dr. mondott ezután szívet lelő, szép beszédet. Élteti Dankó életének vigasztalóját, osztálysorsosát, szíve inspirálóját: feleségét.

Bodor Károly dr. a lelkes nagyváradi közönséget éltette, mely megértette Dankó művészetét.

Fodor Gyula dr. szép beszéddel Somogyi Károlyra ürítette poharát.

Hoványi Géza dr. nagy lelkesedést keltve, szellemes beszédben a bohémeket éltette.

Szűts Dezső dr. Várady Zsigmondra mondott szép beszédet.

Ady Endre Szűts Dezsőre, a legkedélyesebb intrikusra ürített poharat.

Beszéltek még Váradi Ödön dr., Dankó Pista, aki óriási derültséget keltett mindenkit megrágalmazó, szellemes rigmusaival. Stern Hermann, ki a magyarságért ivott egy megható beszéd után, stb., stb. A társaság a legkedélyesebb hangulatban sokáig maradt együtt. S nagy részét - hogy indiszkrétek legyünk - a hajnal is mulatva találta.

Szabadság 1900. szeptember 2.

474. A MUSZKA HERCEG SÍRJA

Elfeledjük lassanként a vérvirágos szép időket. Elfeledjük dicsőségét, gyászát. Nem értjük meg mámorát, haragját. Nem tudjuk megsiratni félisteneit. S hogyne feledn˝k el az ellenünk tört zsarnokság embereit, mikor még a mi életünkért küzdő nagy szívű hősöket is feledjük… Íme a példa. Egy fővárosi lapban a következő hír jelent meg

Debreceni sír. A debreceni fűvészkertben még most ép, és évről évre fel van hantolva annak az ifjú muszka hercegnek sírja, kit 1849-ben a debreceni csatában halálosan talált a magyar

ágyú golyója. Nagy pompával temették el az elesettet a városba vonuló muszkák, s alapítványt is tettek gondozására. Nem is történt semmi nevezetes dolog a sírral, csak a 70-es évek elején mesélték, hogy a sírt éjjel felásták, a halottal eltemetett ékszereket, érdemjeleket pedig elrabolták; sokan gyanakodtak egyes, azóta szintén elhunyt egyénekre, de ez a „sanda gyanú" is úgy elmúlt, elenyészett időközben, ment az ifjú harcos emléke, aki - talán szándéka és akarata ellenére - eljött bősz hadak élén szép Magyarhonba, s halállal lakolt, amiért elősegítette egy szabadságáért küzdő nemzet eltiprását. Most egyszerre ismét aktuálissá vált a debreceni fűvészkert feledett sírja, mert amint nekünk írják, a budapesti orosz konzulátus újabb intézkedéseket szándékozik tenni a sír tárgyában.

Kérdést intéznek ugyanis Debrecen hatóságához, hogy vajon a sír kellő gondozásban részesül-e, s oly helyen fekszik-e, hogy ott a család, ha nem is feltűnő emléket, de egyszerű márványtáblát helyeztessen a félszázados hantokra, mert az elhunyt herceg családjának néhány tagja beutazza Magyarországot, egyetlen nővére pedig imádkozik a réges-régóta siratott fivér nyugvóhelyénél. Debrecen hatósága bizonyára méltányolni fogja a kegyeletes érzéseket, s a szándék elé nem gördít akadályokat.

A hír természetesen a debrecenieket érdekli legközelebbről. A debreceni sajtónak kellett legelsősorban hozzászólnia a dologhoz. A válasz nem is késett. A debreceni függetlenségi párt orgánuma, mely hivatva volna legjobban ápolni a szabadságharc múltjának emlékét, leközli a fővárosi lap hírét, s ilyen kommentárt fűz hozzá.

Ugyan alapos tudósítója lehet tisztelt laptársunknak. Mi debreceniek álmélkodva halljuk a muszka nagyherceg históriáját, s nem tudjuk felfogni, hogy mikor temethették el vitéz testét a debreceni füvészkertben. - Erre nézve, azt hisszük, maga az orosz nagyherceg sem tudna felvilágosítást adni.

Ami pedig Debrecen hatóságát illeti, valószínűleg tiszteli a füvészkerti hős rokonainak kegyeletes érzéseit, de felvilágosítással egyáltalán nem szolgálhat.

Hát feledünk, feledünk. A debreceniek pedig - úgy látszik - legjobban sietnek feledni. *A füvészkertben igenis nyugszik egy előkelő muszka katona. Kuprianow tábornok ez, a második orosz hadtest parancsnoka*. A debreceni csatában ágyúgolyó érte a muszka tábornokot. Leesett a lováról. Azután eldőlt a csata. Felhangzott a muszkák győzelmi indulója, s Debrecenre rárohantak a martalóc hadak. A sebesült Kuprianow tábornokot az ős kollégiumba vitték. Ott ápolták sokáig. Onnan látta és szerette meg a szép füvészkertet, s mikor érezte, hogy ő már egészséges sohasem lesz többé, az volt az utolsó kérése, hogy a füvészkertben temessék el. Ott is temették el. Sírjára nagy fakereszt került. Még pár évtized előtt - bár korhadtan - ott volt a besüppedt síron. Ma már nyoma sincs. A sírhant a földdel egyenlő. De még sokan vannak - kik emlékeznek a sír helyére. Ezek azonban azt hisszük - nem debreceniek…

Szabadság 1900. szeptember 6.

475. A TISZTÍTÓHELY

Soha semmit sem szoktunk úgy tárgyalni, hogy vallásos megbotránkozást okozzunk bárkinél is. Tiszteljük mindenkinek vallási meggyőződését. Mi magunk kelünk fel a botránkoztató ellen leghamarabb. Egy nagyváradi, erősen felekezeti irányú laptársunk tegnap irodalom rovatában egy könyvet ismertet, mely a purgatóriumról szól, s melyet valami Louvet nevű francia abbé után magyar fordításban adott ki Görgényi Jenő rézbányai plébános, s melyről többek között így ír a nevezett lap.

Rendkívül érdekesen tárgyalja e mű a *másvilág* ezen *ismeretlen* országát, előadván annak körülményes *leírását, topográfiáját*, a lelkeknek ottani életét, szenvedéseiket, örömeiket, onnan való kiszabadulásukat s a felsegélésükre szolgáló eszközeinket, melyekkel mintegy újra megváltjuk őket. Kokinkína nagy folyóin hajózva írta művét a szerző, s Máriának a Purgatórium királynéjának ajánlotta, kinek pártfogása mellett teszi meg útját a nagyvilágban, *ki valóban meg is áldotta azt*.

Tehát az *ismeretlen hely topográfiáját* adja az abbé úr. Hogy egyébről ne is szóljunk. Ismételjük, hogy tiszteljük mindenki vallásos meggyőződését. A katolikus vallás purgatóriumról szóló hitelvét is szépnek, emberinek és poétikusnak tartjuk. Felséges szimbóluma ez az emberi gyarlóságnak, mely csak tisztítótűz által oldódik le rólunk. Ám jaj a megbotránkoztatónak! Az ilyen írás pedig botránkoztat. Legjobban pedig a hivő katolikust botránkoztatja meg. Ezért róttuk meg laptársunk merényletét a józan ész és józan hit ellen, s ezért ismételjük: jaj a megbotránkoztatónak!

Szabadság 1900. szeptember 7.

476. NAGYVÁRAD HOL VAN?

Festetich Andor gróf, a vidéki színészet országos felügyelője, a belügyminisztériumban, e hó folyamán tartandó ankéten javaslatot fog tenni a vidéki színészet rendezését illetőleg. A javaslat főbb pontjai értesülésünk szerint a következők:

A vidéki színészetben központokat kell teremteni, amelyek jegecedési pontokul szolgáljanak a színtársulatok részére. Ezért is az országot színi kerületekre javasolja fölosztani, amely kerületnek székhelye az a város, ahol már legkifejlődöttebb állapotban van a színészet.

Ilyenformán a következő színi kerületek alakíttatnának: 1. Kolozsvár, 2. Arad, 3. Szeged, 4. Debrecen, 5. Kassa, 6. Pozsony, 7. Temesvár és Resica. A terv részleteit az egybehívandó ankéton fogja a színészeti felügyelő kifejteni; lényeges az, hogy a jelzett központok állandósíttassanak.

Ez a terv. Elég oktalan, elég lehetetlen s elég komikus. Ha a vidéki magyar színészetet teljesen agyon akarják ütni, akkor csak terveljenek. Hát nem elég, hogy Festetich gr. álláshoz jutott, muszáj neki terveket is csinálni?… Ő olyan szerencsétlen kezű ember, aki már okulhatott volna, a múltból. Hagyjanak bennünket magunkra. Mi sokkal több lelkesedéssel és áldozattal áldoztunk és áldozunk a színház ügyének, minthogy megérdemeljük a hivatalos agyonpártolást.

Végül, hogy bennünket, Nagyváradot kihagytak, arról talán nem érdemes szólni. Először is, mert ebből a tervből úgy sem lesz semmi. Másodszor pedig túl vagyunk és túl leszünk azon, hogy bennünket mellőzni lehessen!…

Szabadság 1900. szeptember 11.

477. ÉLŐ NEMESSÉG

Fizessenek elő kérem az Élő nemesség c. havonként kétszer megjelenő szaklapra.

Dr. Szombathy Ignác jogdoktor, nyug. kir. tanár, volt megyei levéltárnok szerkeszti, kinek predikátumai: *szombati és beczkói*.

Az előfizetési felhívásból szívesen szolgálunk egypár részlettel.

Az 1848 előtti időkben a megyei nemesek könnyen érintkezhettek egymással a közgyűlések, tisztújítások és követválasztások alkalmával, más időben megtudakolhatták nemes társaik lakóhelyét, nevét, címét a megyei iktató, kiadó- és levéltári hivatalokban. Most ez mind nehézségekkel jár. A megyei levéltárakban megvannak ugyan az 1847-ig terjedő nemesi jegyzékek és közgyűlési jegyzőkönyvek; de ki tudja megmondani, hol találhatók fel az akkor élt nemesek most élő gyermekei, unokái, dédunokái.

Ezért szaklapunk három főrovatból fog állani.

Az első rovat a nemességet érdeklő történelmi és jogi cikkeket foglalja magában.

A második rovat az élő nemesek összeírását fogja közölni *az illető nemes családok vagy mások által beküldendő* tudósítások alapján, mely célból ezennel *fölkérjük az illető nemes családfőket, hogy saját családjukról röviden fogalmazott tudósítást küldjenek* az Élő Nemesség szerkesztőségének, mely tudósítások a tudósítók aláírásaival ellátva legyenek.

Ezen kimutatások alapján az évről évre eltett szaklapból a késő unokák is megtudhatják leszármazásuk fonalát, és az anyakönyvi kivonatokkal fölszerelve nemesi bizonyítványt kérhetnek a m. kir. belügyminisztériumtól.

Minthogy a mostani megyék már nem vezetnek nemesi összeírásokat, így kell segítenünk e hiányon.

Nemes és vitézlő családfők gondoljanak a késő unokákra, s fizessenek elő. *Saját maguk* írhatják be neveiket a díszes sorba. S majd ha a vármegyék *ismét* vezetni fognak nemesi összeírásokat, áldani fogják neveiket a késő unokák.

Családfők és családtalan fők értsétek meg *az idők* jeleit, s siessetek újra nemesekké lenni!… Előre!… Fizessetek elő!…

Szabadság 1900. szeptember 14.

478. ELŐLEGES SZÍNHÁZI JELENTÉS

Somogyi Károly beköszöntője

Az első téli direktor végre beköszöntött. Hatalmas, formátlan plakátjai megjelentek az utcán. Elég nagy szenzációt keltettek. Mi is átgázoltunk magyartalan szövegén, s itt közlünk róla egypár impressziót.

Eddig csak tartottunk, most már a legkomolyabban félünk az első színházi szezon sikertelenségétől. Somogyi direktor színházi jelentése csinálta ezt a változást. A direktor nagy optimista. Lelkes ember - ezt is megengedjük. Jóakaratú is talán, de a nagyváradi közönséget nem ismeri. Tessék elolvasni az alábbi névsort. Reméljük ez már végleges. Obskurus nevek néhány ismerőssel. Akiket nem ismerünk, azokról nem mondunk véleményt, akiket ismerünk, azokról még kevésbé. Akiket nem ismerünk ellenben, azokat mások sem ismerik. Sejtéseink szerint jámbor, olcsó kezdők, akikre sokáig felférne a szarvasi tréning. Akiket ismerünk, azok már nem trenírozhatók. - Vagy másként szólván: lehetetlen kis névsor a mi eljövendő társulatunk névsora.

Bizalommal alig kettő-hármat fogadhatunk közülük. Megértjük mi Somogyi direktort. Ilyen társulattal hangzatos, be nem váltható ígéreteket csakugyan nem tehet. De elfogadható, elvárható ígéreteket még kevésbé.

A mi színházi szezonunk - sajnálattal látjuk - kísérletezés lesz. Amit el kellett volna kerülnünk, s amit meg nem érdemeltünk. Magáról a direktorról sok jót tudunk. Tán többet a kelleténél. A régi jó, konzervatív direktor bácsik közül való. Sok jót akar, kevés újat. A tetteknél pedig még habozóbb.

Nem hiszünk a csodákban. Ezúttal mégis szeretnők, ha csodák történnének, s ez ismeretlen nevű hölgyek és urak mindannyian rejtett gyöngyöknek mutatnák magukat. Az ismerősök pedig olyan metamorfózisról számolnának be, melyben megifjodás, különös inspiráció s teljes kicserélés van…

Szabadság 1900. szeptember 15.

479. HÉTRŐL HÉTRE

Kevés az iskola: ez a jajkiáltás hangzott végig a héten e bérces-völgyes hazán. Aggódó szülők élethalálharcokat vívtak, hogy gyermekeiket bejuttassák valamelyik iskolába, és hogy ez sokaknak nem sikerült, állítják fel egyre-másra a parallel osztályokat.

Hiszen jól van ez így: helyet mindenkinek, aki tanulni akar. De elborzasztó kép az, amely előttünk van, ha rágondolunk, mi lesz ebből a sok fiatal emberből, akiket a szüleik ezer reménnyel eltelve adnak be az iskolába.

Hiába mondják banalitásnak, lehetetlen szótlanul nézni azt az eszeveszett tódulást a magasabb iskolák felé. Nálunk immár nincsen magasabb képzettséget kívánó pálya, amely túl ne volna tömve. A lapjaink mondogatják ugyan, hogy a reális pályákra kell terelődnie ennek az árnak, de a gondolkodó ember látja, hogy ezek a pályák is túl vannak tömve. A kereskedelmi iskolák hallatlan tömegben lökik ki minden évben az úgynevezett művelt kereskedőket, a mérnökök nem kapnak állást, a felső ipariskola növendékei éltük végéig műszaki rajzolók maradnak. Ezek pedig reális pályák. Hova menjen hát az a fiatalember, aki pályát választ?

Kegyetlen dilemma! Igaz, a mi opportunista sajtónk zseniális könnyedséggel oldja meg a problémát: Menjen katonának! Iratkozzék be a hadapródiskolába! Szép pálya, jó pálya! Kényelmes, úri.

Igaza van a mi opportunista sajtónknak: menjen minden művelt fiatalember katonatisztnek, az majd segít rajtunk.

Mert ez megölné azt a cudar szörnyeteget, amely galádul, konokul fekszik rajtunk és szívja a vérünket: a militarizmust. Minden bajnak az igazi szülőanyját.

*

Van egy barátom. Író. Lelkes, okos, zseniális.

Avval vádoltatott meg az én barátom egynémely cikkért, hogy gyújtogat. Hogy visszavonást hint a békében élők közé. Így mondta ezt valaki, akiről szintén sok dicséretet tudnék mondani: köztük nem a legutolsót azt, hogy tiszta szívű, egyenes ember.

Azután kerestük együtt az igazságot. *Gyújtogat-e* igazán az én barátom, a mi barátunk.

Elolvastuk a cikkeit: lelkes, tüzes, igaz cikkek voltak, írva azok ellen, aki[k] uszítgatják a gyűlölet kutyáit a nemzetünk egy részére, arra a részére, amely ama bizonyos vallásban született.

Azt kérdeztem akkor: találhat-e igaz ember gáncsot ezekben a cikkekben.

És válaszoltunk rá mindketten: nem.

És azt kérdeztük újra: kik azok, akiket botránkoztatnak ezek a cikkek.

És válaszoltam rá: azok, akik nem jók és nem igazak, akik a a szeretetet valló külső alatt ott táplálják a keblükben a gyűlölet veszett kutyáit, és az alkalmas időt várják csak, hogy ráuszíthassák őket felebarátaikra.

És az én két barátom csendesen, komolyan, helyeslőleg bólintott. Az is, amelyik *gyújtogatással* vádolta a másikat. Mert ő igaz szívű ember, és nem táplálja titkon a keblében ama kutyákat.

*

Utólagos védőbeszédet akarok mondani Kotász Zsófia mellett. Kotász Zsófiára emlékeznek még?… Nem hiszem!… Pedig Kotász Zsófia meggyilkolta a gazdaasszonyát oly kegyetlen módon, hogy hideg borzongatta végig az embert, mikor ő elmondta a gyilkosság részleteit. De úgy rohannak az események, annyi új szenzáció van, véresebbnél véresebbek, hogy Kotász Zsófiát pár hét alatt bizony elfelejtheti az ember.

Én is elfelejtettem volna, de egy dolog, egy mondás, Kotász Zsófiának egy kifakadása úgy bevéste agyamba az ő történetét, hogy soha nem fogom elfelejteni.

…Mikor a törvényszék elnöke kérdezte Kotász Zsófiától, hogy miért gyilkolta meg az asszonyát, akinél évek óta volt, Kotász Zsófia ezt válaszolta:

- Mert aznap este egy narancsot adott vacsorára!

Hogy bevilágít ez az egy mondat Kotász Zsófiának az elgyötört, nyomorult lelkébe. Hogy megmutatja azt a tengersok keserűséget, amely felgyülemlett benne tizenkét hosszú éven keresztül… amióta cseléd volt.

Jó szót, biztatást, vigasztalást alig hallott tizenkét év óta. Hallott ellenben parancsoló, durva, gőgös szót eleget, hajszolták, űzték folytonosan, pihennie alig-alig lehetett egy kicsit, ő tudta, hogy ez a keserves hajsza céltalan és reménytelen, mert neki semmi örömet nem hozhat… és akkor kapott egy narancsot vacsorára. Fogta hát a zsineget és megfojtotta az asszonyát.

Mindaz a harag, amit elfojtott, mindaz a lázadó, dacos keserves düh, amit letiport magában, mindaz egyszerre az asszonyára támadt. A gyötrőit, a kínzóit, akik folyton hajszolták keserves munkára, megtestesülve látta az asszonyában, aki egy narancsot adott neki vacsorára… Hát megfojtotta.

De azért, hölgyeim és uraim, csak méltóztassék panaszkodni arról, hogy nincsenek ma már jó cselédek, hogy hiába fizet az ember nekik, mégis rosszak: lusták, szájasok, tolvajok.

Ezt a panaszt halljuk örökösen: cselédmizériák, cselédmizériák…

Nem tudom, a cselédek maguk között panaszkodnak-e a gazdákra, de bizony nekik több okuk lenne panaszra.

Mert hiába mondták ki törvényesen a rabszolgaság, a jobbágyság eltörlését, rabszolgák vannak ma is. Rabszolgaság van ma is; éppen olyan gyötrő, éppen olyan baromi, mint a régi, csakhogy a mainak bérrabszolgaság a neve azok előtt, akik nevén merik nevezni a gyermeket. A szemforgatók, a hipokriták nevezik másként: szerződéses viszonynak, amelyet szabad akaratból köt és tart meg két szabad polgár.

Azt nem akarják elismerni ennek a gyalázatos állapotnak a védői, hogy a bérrabszolgaság még sokkal jobban kötve tartja, leláncolva tartja áldozatait, mint a másik, a régi rabszolgaság, amelyre szeretünk demokrata megvetéssel visszatekinteni: mi, a modern kor szabad gyermekei.

Mert hiszen abból a régi rabszolgaságból, ha sikerült valakinek megszöknie, akkor javult a sorsa. De hogyan szabaduljon, hogyan javítson a sorsán a bér rabszolgája, aki akárhova megy, akármilyen új gazdához, mindenütt (nagyjában és egészében) ugyanaz marad a sorsa.

…Vajon azok közül a finnyáskodó, kényes hölgyek közül, akik cselédmizériákról panaszkodnak, gondolt-e valaha csak egy is arra, mit jelent az: egész nap készen állni mások *parancsának* a teljesítésére.

A szerencsétlen cselédnek kora reggeltől késő estig nincs egy félórája, egy öt perce arra, hogy azt csináljon, ami neki tetszik. Alighogy felkelt, kezdődik a munka, és amikor lefekszik, még tart. Ha tíz tagból áll a gazdája családja, tíz ember minden parancsát köteles teljesíteni.

És milyen parancsokat!… Durva hangon elrivallt, képtelen, fárasztó parancsokat, sokszor olyan dologra, amit a parancsot osztogató nagymogul egy kézmozdulattal elvégezhette [!] volna, de amiért messziről behívja az agyonhajszolt cselédet, csak azért, hogy megmutassa, hogy ő az úr.

És milyen nyomorult, silány bér az, amely a szerencsétleneket igába hajtja! Budapesten ha valaki 15 forintot fizet a cselédjének, akkor azt hiszi, hogy a cseléd még hálásnak is tartozik lenni.

Nem látják azt be a mi cselédtartóink, hogy azért a pénzért, amit fizetnek, túlontúl sok munkát, produktív munkát kaptak. És nem látják be, hogy ennek a nyomorult állapotnak vége kell, hogy szakadjon. Hogy nem lehet egy narancsot adni vacsorára a cselédnek. Hogy el kell ismerni az ő emberi jogait is, hogy nem szabad őt rabszolgának tekinteni, hanem - jobb kifejezés nincs rá - hivatalnoknak, aki ha elvégezte az ő megszabott munkáját, elmehessen a maga dolgai, a maga kedvtelései után.

Való igaz: a mai cselédek rosszak, ravaszok, alattomosak, bizalmatlanok, kigúnyolják, megkárosítják gazdájukat a háta mögött.

De miért ilyenek hát a szerencsétlenek!… Mert elnyomják, kínozzák, hajszolják őket, mert nem tekintik érző, gondolkozó emberi lénynek, hanem igavonó állatnak. (Ámbár az állatvédő társulat akcióba lépne, ha valamely állatot úgy meghajszolnának, mint némely cselédet.)

A cselédnek nem szabad szólnia, mozdulnia, nevetnie, ennie azalatt, míg mások beszélgetnek, nevetnek, esznek. A cselédnek nem szabad elmennie sétálni, mulatni azalatt, míg mások sétálnak, mulatnak, nyakában van örökké a bér szörnyű igája.

Csoda-e, ha ahol teheti, bosszút áll azokon, akik elnyomják… és csoda-e, ha akkor, amikor egyszer egy héten kiszabadul, hát kitör belőle fékeveszett tombolással minden indulata. És csoda-e, ha tele van a külváros minden lebuja cselédekkel, akik oly könnyen süllyednek a fertőbe…

…Ezek az állapotok nemsokára meg fognak változni, hiszen elvégre csak félig vagyunk Ázsiában. És Európában meg az Egyesült Államokban már megváltoztak.

A munka értéke nő majd, és aki cselédet akar tartani, meg fogja jól fizetni és meg fogja becsülni. (Hálára nem fog számítani, mert okos ember tudja, hogy ha két fél adás-vevési szerződéses: az egyik adja el a munkáját, a másik ad pénzt érte, egyik sem tartozik hálával a

másiknak.) És minden nap meglesz a cselédeknek az a néhány szabad órájuk, amiben azt tehetnek, amit akarnak.

…Most még mások az állapotok. Kotász Zsófia egy narancsot kapott vacsorára.

…Hát fogta a zsineget…

Szabadság 1900. szeptember 16.

480. A NOTABILITÁSOK

Demokrata hazánkban már mindenki volt életében legalább egyszer notabilitás. A tűzoltók mulatságán például notabilitás a telekkönyvvezető. A díjnokok ismerkedő estéjén a törvényszéki aljegyző. Cigánylakodalmakhoz minden meghívott vak zongoramester stb. stb. Aki notabilitás, annak a neve bekerül a lapokba. Mivel pedig manapság a lapokba sok minden bekerülhet: notabilitás mindenki lehet, aki jól választja meg az alkalmat, a társaságot, s aki jó barátságot tart az újságírókkal. A notabilitásokról tartott eme kis apró eszmefuttatás után rátérhetünk a dologra.

Nagyváradon tegnap országra szóló, nagy jelenetek folytak le. A tegnapi nap egy óriási politikai esemény napja, melyről figyelmes tollal jegyzett fel minden jelentős mozzanatot a krónikás. Ilyenformán fekete hasábok szólnak ma óriási számban a tegnapi napról. Helyi és fővárosi lapok vetélkednek abban, hogy feljegyzéseik minél teljesebbek, minél hitelesebbek legyenek.

A mi speciális magyar viszonyainknál fogva az országra szóló hírszolgálás a fővárosban pontosul össze. Az ország hát a tegnapi napról főképpen a budapesti lapok tudósításaiból nyer képet.

A budapesti lapokban pedig olvashatunk a notabilitásokról… Igen. Tegnap egész sereg *igazi* notabilitás adott még nagyobb értéket és súlyt a lezajlott eseményeknek. Ezekről a nevekről tudnia kell az országnak. Ezek a nevek súllyal, értékkel és beccsel bírnak. Hozzá tartoznak a tegnapi nap krónikájához.

De tessék elolvasni a budapesti lapokban a notabilitások névsorát!…

Az igazi notabilitások névsora nem teljes - ez az első impressziónk. De enyhítő körülmény, hogy az idővel spórolni kellett.

A tegnapi napról pedig telefondrótoknak kellett szállítani a hírt. Gyorsan, hogy idejében megemészthessék a hírműhelyek. Teljes névsorra tehát nem volt idő.

De mit keresnek az igazi notabilitások között azok, akik egy olyan országos eseménynél, mint a tegnapi, nem voltak notabilitások!…

Tovább ennél a csodálkozó felkiáltásnál nem mehetünk, és nem is megyünk. A harmonikus befejezés kedvéért tesszük csak ide, amit elöl már elmondtunk: notabilitás mindenki lehet, aki az alkalmat, a társaságot jól választja meg, s aki az újságírókkal barátságot tart. -

Ez utolsó feltétel talán most is megvolt, de sem az alkalom, sem a társaság nem volt okosan megválasztva…

Szabadság 1900. szeptember 22.

481. VÉNASSZONYOK NYARA

Az ez már: vénasszonyok nyara…

Bár a felnőtteknek nem szokás mesélni, ezek a fényes, de hideg sugarak eszembe hoztak egy mesét…

…Élt egyszer egy asszony, aki mielőtt asszonnyá lett volna, sokáig volt magát megtartóztató leány.

Mondják, hogy harmincéves is volt már, amikor eljött érte, ki neki rendeltetett. Magas, sárga arcú, kopaszodó férfiú volt ő és igen tudományos.

Az új asszony szép volt, nagy, erős, és harmincéves koráig sokat gondolt a szerelemre. A férfiú pedig arra gondolt, hogy ő már éjjelenként köhögcsél, s a cselédek nem tudják jól készíteni a teát.

Mondják, hogy valósággal sorvadt a szerelmetes asszony, s öt ősz után fehér lett a feje, fénytelen a szeme, cserepes az ajka, s száraz a beszédje…

A hatodik őszön meghalt a száraz, magas férfi, s igen sírt felette az ő asszonya, az ő elözvegyült, fonnyadt asszonya…

…Hogy aztán gyászosan, nagysokára a kertben ült korán délután az asszony - fényesen sütött a nap és zörgött a fehér úton a falevél.

Hevült az asszony, és várt valakit. Nézte, nézte a táncoló sugarakat, s nem hallotta, hogy roppan a levél, s előtte áll a húszéves ifjú…

- Már régen vártalak…

- Siettem szerelmesem. Lásd, milyen fényes, meleg, puha a levegő. Lásd: mintha tavasz volna.

Az asszony megfogta az ifjú kezét… Az ifjú kitárta a karjait, s erősen átfogta az asszonyt. És fázni kezdett…

- Ne!… Ne!… Menj most. Jöjj alkonyatkor, jöjj este. A szobámban várlak.

Elsietett az asszony, s különösen bámult az ifjú.

S hogy jött az este, hideg és csípős ködös lett a föld. Az asszony egyedül volt a sötét szobában, s igen-igen fázott. Várt sokáig. Aztán bezárta az ajtót, leborult vánkosára, s zokogott, míg el nem aludt…

Ez a mese jutott eszembe, míg nézem a kacagó napot, s míg összeborzadok, mert tudom, hogy már az esték hidegek és csípős ködösek… Itt van már a vénasszonyok nyara…

Szabadság 1900. szepetember 26.

482. NYÍLIK AZ ORGONA

Május hónak szent virágai: az orgona és a borostyán szirmaikat rég elhullatták már. Leveleik soványak és sárgák. Az őszi szél sárga-vörös pettyeket lehelt rá…

Emlékeztek az orgonavirágra? Vagy nem is. Emlékeztek a fiatal tavasz édes mámorára? Ugye, hogy andalogtunk jázmin- vagy orgonabokrok alatt. Ugye azt hittük, hogy szentséges Madonna Olga, Ilona, Gabriella, Margit és a többi?… Emlékeztek?… Lám az ősz emlékezik. Az ősz nem felejtette el az ifjú tavasz mámoros szerelmét. Emlékezik, s szerelmet szívott az

orgonabokorral, s íme: *ismét nyílik az orgona virága…* Szirmai véznák, színe szürkeséges, illata nincsen, de - mégis csak orgonavirág. Eldobjátok az ifjúi pásztorórák emlékét, mert karjaitok közé nem tudja hozni, akit egy időben tüzes szorítgatással ölelgettetek?…

Száll[j], repdess körül bennünket emléksereg. Oh, nyílj csak ismét, orgona virága!…

*

A szép őszi napok nemcsak [az] akácot virágoztatták újra. Újra nyílik az orgonavirág is. Dr. Ertler Mór orvos udvarában egy hatalmas orgonabokor van, mely rakva van nyíló virágokkal. A virágok nem olyan teljesek, mint a tavasziak, de elég szépek. Egyik vidéki előfizetőnk is küldött ma nekünk egy fürt orgonát. Úgy látszik, hogy a szeptemberi ősznek nemcsak Nagyváradon vannak tavaszi ambíciói…

Szabadság 1900. szeptember 27.

483. A KRITIKA

Még két hetünk van a megnyitásig. A színtársulat azonban már itt van. Félig-meddig benne lennénk a színiszezonban. Hiszen mindenütt csak a színházat tárgyalják. Az új múzsacsarnok tapsoktól még szűz falai közt pedig már holnap felcsendül Erkel nagy ópusának hatalmas, szívet gyújtó finálója. Megkezdődnek a próbák… A nagyközönség pedig már tippel. Melyik lesz a kedvenc? Hogy fog beválni ez s az a színész vagy színésznő.

A színházsmokkok pedig augurokként tárgyalnak itt is, ott is. Adják szívesen a tippeket. Kritikáról persze még nincs szó, s nem is lehet. Nehéz ügy, ez már bizonyos. Hangulatokból kell magát erőszakkal kivetkeztetnie, ha helyes eredményt akar. Első téli szezon, hosszú-hosszú küzdelemmel emelt hajlék, első állandó társulat, minden kezdés gyámoltalansága: egy-egy erős hangulat, mely tollába fog akadni a kritikusnak. Hát még a szokott, az ismert akadályok!… Ezeket tán már a színkörből is ismerjük.

A faktum az hát, hogy a kritika súlyos, de nagy feladat előtt áll. Bontakozzék ki a hangulatokból, de ne vegyen magára drákói mezt sem. Lásson tisztán, nézzen redőtlen homlokkal. Számoljon le minden körülménnyel, a mi most nagyon speciális színházi állapotainkkal s főképpen avval, hogy a színtársulat újonnan szerveződött, s erős munkával lehet csak mindjárt elérni, hogy ensemble-ja, ha nem is tökéletes, de diszharmonikus ne legyen. Másfelől azonban azt se tévessze el a kritika, hogy mit várhat színházától a nagyváradi közönség, melynek igényei megérthetően és jogosan olyan nagyon kényesek. Legyen hát méltányos, de ne az igazság rovására, s legyen szigorú, de ne legyen méltánytalan. Hogy objektív legyen, hogy *ne ismerjen és ne is szolgáljon személyi hiúságot vagy pláne érdeket:* ez elementum, mit prédikálni ízléstelen a divat szerint, pedig - sajnos - sok helyütt… Ez a mi álláspontunk, véleményünk és programunk a jövőre, ezeket láttuk szükségesnek így nagyjában elmondani, midőn holnap, szép, új színházunkban megkezdődnek egyelőre a próbák…

Szabadság 1900. október 2.

484. OKTÓBERI KÁNIKULA

Hirdettük az őszt, a vénasszonyok nyarát, gúnyolódtunk az ősz nyári szeszélyeivel, s íme nyár van ismét, októberi kánikula, szinte forróbb és elviselhetetlenebb az igazinál.

Hogy valami nagy gyönyörűségünk volna az új nyárban - éppen nem mondhatjuk. Akárhogy is agráriuskodnánk, hogy így meg úgy, remek idő a gazdára, édesebb lesz a szőlő szeme, hosszú lesz az őszünk: a tény az, hogy borzasztóul kellemetlen minden bevett és elfogadott szokás ellenére októberben félig megsülni.

A falevelek nem akarnak mit sem tudni a nyárról. Ők már szokva vannak ahhoz, hogy októberben megsárguljanak s lehulljanak. Azt, hogy a Müllerájban ötször annyi fagylalt fogy el, mint augusztusban, nem veszik tudomásul.

És a lírai költők is. Ne tessék hinni, hogy nekik csak a lapok krokii keltették rossz hírüket. Ez urak valóban olyanok, hogy őszi koldulásról, őszi szélről, hideg ködről írnak most is, mint más emberségesebb októberben.

Hogy meddig tart e másodkánikula - nem sejtjük. Mi úgy gondoljuk, hogy a mi kedvünkért van ez így. Október 15-ig kánikula lesz, hogy ne sajnáljuk az estéinket. A kőszínházban most egyszerűen elolvadnánk. El, határozottan el. Ma láttuk például, hogy a Bazárépületben dolgozó munkások hogy segítettek magukon.

Délután egyik kihajolt az egyik emeleti főutcai ablakon. Csak derékig hajolt, de addig meztelen volt. Megható látvány volt a derékig izzadó derék ember. Gyenge szívű lánykák részvéttel nézegették.

Hogy micsoda szörnyű meleg van, egy Bémer-téri hivatalból is látható. Képek vannak benne kiállítva. A képeken víz és meztelenség. Fürdőző hölgyek hűsölnek a parti lombok alatt. Nagyon melegük lehet. Talán még nagyobb, mint annak a baka-őrmesternek, aki alig képes törülgetni a homlokát, míg a kirakatot nézi…

…Ilyen ez az októberi kánikula. Az emberrel megkívántatja a lex Heinzét is…

Szabadság 1900. október 4.

485. A SZÍNHÁZ MEGNYITÁSA ELŐTT

A színügyi bizottság ülése

Csak tíz napunk van a színház megnyitásáig, s látszik a lázas sietség, mely az első előadást megelőzi. Ez a láz látszott meg a ma délután tartott színügyi bizottsági ülésen is. Fontos dolgokban kellett határoznia ma a bizottságnak. A társulat végleges névsora, a szerepkörök betöltése, a színügyi bizottság ügyrendje, a legelső műsor bemutatása és még egynehány igen fontos kérdés került a bizottság elé.

Az ülés derűs hangulatban kezdődött, mint a színügyi bizottsági ülések általában. A jókedvű színügyi bizottsági tag urak kifogyhatatlanok voltak az élcelődésben.

- Az első szezon remekül fog sikerülni - kezdte meg soron kívül a tanácskozást egy elég ifjú bizottsági tag -, határozottan jó társulatot hozott Somogyi. Igen csinos nőtagok vannak…

Mikorra a társulat névsora felett kellett dönteni, már a bizottság egyik nős állapotú tagja is vérszemet kapott. Mikor Hoványi elnök feltette a kérdést:

- Elfogadja-e a színügyi bizottság a színtársulatot?

A nős állapotú úr pajkosan válaszolt:

- Általánosságban elfogadjuk. Részleteiben majd - *felosztjuk egymás között*.

Hoványi elnök alig tudta kissé méltóságosabb mederbe terelni a tárgyalást. - Hiába csengetett. Az urak avval voltak elfoglalva, hogy elkobozzák egy szép színésznő arcképét, mely *véletlenül* az egyik bizottsági tag úrhoz került. Természetes a tulajdonos nem egykönnyen bocsátotta közprédára az elrejtett képet.

Szerezzen mindenki magának. Van elég nagy választék.

Íme, ilyen volt a hangulat az ülés elején. S óh, szörnyűség: Az urak egyre komolyabbak lettek. Sőt haragosak.

Később már tömlőben kellett tartani a vihart, hogy ki ne törjön.

A katasztrófát azonban nem lehetett elkerülni. Az ülés végén a tömlő kirepedt, s nagyobb orkán támadt, mint amelyik Odüsszeuszt a tengeren sanyargatta. Tán nagy veszedelem származott volna, ha hírtelen közbe nem jő valami. Illetve nem is közbe. Hanem az óramutató elérte az ötös számot. S e pillanatban, a vihar tetőpontján, az egyik bizottsági tag hangosan elszólta magát:

- Pont öt óra.

Mintha valami égi beavatkozás történt volna, rögtön elült e vihar. Sőt - öt perc múlva már egy lélek sem volt a teremben.

Az ördög tudja annak az ördöngős órának a titkát. Annyi tény, hogy a tekintetes színügyi bizottság tagjai rátermettek a színügyek dirigálására. Olyan szertelenül szeszélyesek, mint - a primadonnák.

Ami pedig az ülés komoly bírálata lenne, azt a referáda végére hagyjuk. Itt elöl még nem akarunk kellemetlenkedni. Lássuk hát egyelőre az ülés lefolyását kellően szárazon.

[…]

És most beszéljünk másról. Furcsa impressziókat keltett bennünk a színügyi bizottság mai ülése. Úgy véljük, hogy a színügyi bizottság tagjai túlértékelik állásuk fontosságát, sőt túllépik hatáskörét is. Hajlandók volnánk ezt az első állandó színiszezonnak tulajdonítani.

Talán természetes ez az önérzet és akciótúltengés. De mindenképpen veszedelmes. Ezt a mai ülésnek sok-sok mozzanata igazolta. A színügyi bizottság valósággal és kizárólag magának vindikálja a színház vezetését. Megköti teljesen a direktor kezét. Nemcsak művészi tekintetben, de adminisztratív, sőt anyagi ügyekben is. Hetenként bemutattatja magának a színház műsorát, naponkint ellenőrzi a pénztárt, s csak az hiányzik, hogy a tagok szerződtetési és elbocsátási jogát el nem veszik tőle. Függésbe kívánják hozni a direktort minden egyes színügyi bizottsági tagtól. Kunz Gusztáv az egyik tag, röviden így nyilatkozott:

- Az igazgató ismerje meg *minden bizottsági* tag intencióit.

No, ha ennyire irányadó minden egyes bizottsági tagnak a véleménye, kár volt művészembert állítani a színház élére. Vette volna át a direkciót az egyik bizottsági tag. Hiszen így úgysem más a direktor, mint nagyon is kevés eszközű reprezentáló. Nem a Somogyi érdekében szólunk. A mindenkori direktor s főképp a nagyváradi színészet boldogulásának érdeke szólaltat meg bennünket. A város a színházon kívül mit sem ad az igazgatónak. Már most hogy prosperálhasson, ha - hogy csak egy példát említsünk - a színügyi bizottság még azt is kiköti: milyen hosszú legyen a szünet, s így kényszeríti még több pénzt fizetni a színház világítására. Ez csak a legkevesebbet mondó eset. De a színügyi bizottságok tagjai bizonyára emlékeznek a

mai ülésből számos furább esetre is. Ismerünk városokat, ahol óriási szubvenciót kap a várostól a direktor, s a színügyi bizottság mégis megmarad a szigorú ellenőrzés jogánál, s direktor helyett direktor nem akar lenni. Még beszélünk erről hosszasabban.

Most csak annyit ajánlunk a színügyi bizottság tagjainak, hagy gondolkozzanak. Nem jól van ez így!…

Szabadság 1900. október 6.

486. OKTÓBER 6.

A vértanúk emlékének szenteltük a mai napot. Az aradi Golgotánál találkozott e napon minden magyar gondolata. Egyesültünk a hazafias érzésekben, és egy pillanatra megszűnt minden politikai ellentét, irigység, háború. Éreztük, hogy testvérek vagyunk, mindnyájan egyformán szeretjük az anyát, aki szült, nevelt és a hazát mely bölcsőnk és sírunk, mely a szózat szavai szerint ápol és eltakar.

Mégis szomorú, a szokottnál is fájdalmasabb volt ez a mi gyászos, szent ünnepünk. Emlékeztünk, és fájt ez az emlékezés. Eszünkbe jutott, hogy méltatlanok vagyunk mártírhalált halt szent apostolainkhoz. Hogy nagyságuk megértetlen, példaadásuk követetlen. Amiért ők meghaltak a bitón, azokat a kincseket prédának tekintik újabban lelketlen korcsok. Gyűlölködést hirdetnek s belharcot. Oh lebegjen körül bennünket a ti szellemetek, szent mártírjaink!… Tanítsatok meg lelkesedni s áldozatot hozni. Gyújtsátok fel hamvadt tüzünket. Hogy tudjuk szeretni egymást és a hazát!…

Szabadság 1900. október 7.

487. A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ MEGNYITÓ ÜNNEPE

Megvolt az ünnep… Nemes, becsületes, szép ünnep volt, olyan, amely után jólesik a hétköznapok munkája. Az első előadásnak, az előjátéknak a lelkesedése, láza kicsapott az utcára is, és felhevítette a szíveket. Csupa lelkes, derék jó ember volt ma Váradon.

Az utcák borús, szürke őszi képét trikolórok tették színessé. A várost is egészen ünnepivé változtatta az a folytonos sürgés-forgás, amely a Bémer téren és a városháza körül uralkodott. A színház körül egyre nagyobbodott a tömeg. A zárókőletételnél már fekete volt a tér azoktól, akik kiszorultak, és amikor benn felgyúltak a lámpák, és a taps vihara kizúgott az utcára is, hatalmas, nagy tömeg állta körül a klasszikus szépségű új színházat elfogódva, szorongó, csendes izgalomban.

Nemes, becsületes, szép ünnep volt a mai. Nagyvárad megérdemelte ezt az ünnepet. Terhes, nagy áldozatokkal, lelkes, kitartó munkával szolgált rá.

Fel a szívekkel - bízhatunk a jövőben, ha a múlt ilyen eredményt hozott.

Hála és köszönet mindazoknak, akiket illet. De hála és köszönet elsősorban annak a kedves, elmés, jószívű nagyváradi közönségnek, amely régi álmát erős óhajtással, erős akarattal ilyen szép valóra tudta váltani.

Zengjen a szó, a dal azon az új színpadon. Nézzen az a művészsereg, mely felavatta az új oltárt, bizalommal a jövőbe: a mai ünnep hangulata, láza vissza fog térni mindig, ha szívéhez szólnak ennek a nagyváradi közönségnek.

Lesz még ünnepe Szigligeti házának.

Szabadság 1900. október 16.

488. AZ ÜNNEP UTÁN

A tegnapi ezeregyéjszerű szép nap után beköszöntöttek a hétköznapok. A bankett, mely jó későn kezdődött, még megnyújtotta az ünnep hangulatát, ám - minden szépnek ez a sorsa a földön - az ünnepnek is vége van. Vendégeink, kik tegnap olyan örömmel, szívvel ünnepeltek velünk, már odahaza vannak.

A fővárosi és vidéki lapok referádái idézik csak fel előttünk a mesebeli szép eseményeket… És még sincsen egészen hétköznap. Ma este hét órakor a tegnapi nagy tömeg állott a színház előtt. A nézőteret a tegnapihoz hasonló szép, előkelő közönség töltötte meg. A színpadról az ünnep jambusai szóltak. A közönség a tegnapi lelkesedéssel lelkesedett és tapsolt. De azután vége is lesz. Az ünnep elmúlt, megkezdődött a mindennap munkája. Ide már nem köll jambus, sem díszruha, sem oráció, sem bankett.

Munkára hát!… A színház után nem egy nagy feladat várakozik reánk.

Megvalósításukért a küzdelem nem biztat tán annyi rokonszenvvel, mint a színházért, de a küzdelem kötelessége talán még erősebb.

A tegnapi ünnepből pedig maradjon meg a jövő nagy feladataira a lelkesedés és a felemelő bizodalom!…

Szabadság 1900. október 17.

489. AHOL UNATKOZNAK

A mai előadás a harmadik volt az új színházban. A ház eléggé megtelt, a karzat örvendetesen zsúfolva volt, de a földszinten három, teljes három sor üresen állott. Ami igen szomorú dolog. Okkal várhattuk, hogy az első egy-két héten zsúfolásig megtelik a színház - és íme… Egy-két sötét szemüveges pesszimista néző már a mai előadáson mutogatta: ugye megmondtuk!

Reméljük, hogy a pesszimistáknak nem lesz igazuk, és estéről estére megtelik az új színház, annyival inkább, mert igazán érdemes elmenni és meghallgatni Somogyi drámai személyzetének bemutatkozását, amelyet holnap megismételnek. A mai előadás után annyit konstatálhatnak, hogy sok jóakarattal a színészek részéről és némi elnézéssel a közönség részéről, élvezetes drámai estékre van kilátásunk.

A darabot igen jól választották meg.

Pailleron csodálatos vígjátéka a legkülönbözőbb tehetségeknek nyújt alkalmat arra, hogy excelláljanak. A francia szellemnek, a gall elmésségnek ragyogó terméke ez a vígjáték, tele ötlettel, szellemmel, poézissel. Valóságos szellemi röppentyűjáték folyik a színpadon: a legszellemesebb párbeszédek, a legragyogóbb ötletek követik egymást, és mellettük ott van a mély érzés, a könnyeken áttörő mosoly a Susanne szerepében.

A darab meséjét ismeri a nagyváradi közönség. Ismeri azt a nagy harcot, amely a Cérna grófnő szalonjában folyik le az állítólag haldokló Revel állásáért, azokat a félreértéseket, amelyek Susanne-t elválasztják Céran Roger-tól, a Lucy és Bellac szerelmét, azt az egész világot, ahol unatkoznak.

A darab a mai előadásban tetszett. A felvonások végén meleg taps hangzott fel, és kétszer-háromszor nyílt színen is megszólalt a tetszés-zaj. Susanne (Szohner Olga) nagy jelenete és Raymond (Balla Kálmán) és Raymondné (P. Szabó Olga) üvegházbeli jelenete után.

Réville hercegnő szerepét Somogyiné N. Júlia adta diszkrétül, és finom vonásokkal ruházta fel a hercegnő vonzó alakját. Céran grófnőt Benkő Jolán adta sok jellemző erővel és egészséges komikummal. Szerepkörét pompásan be fogja tölteni.

A női szereplők közül különben P. Szép Olga tetszett legjobban, aki régi kedvence a nagyváradi közönségnek. Bájos arca, vonzó beszéde, csengő kacagása megtette a hatását. Olyan volt, amilyennek Pailleron akarta Raymondné alakját: szellemes, bájos, bohókás kedvű szerelmes fiatalasszony, aki napsugaras derűt áraszt maga körül.

Poetikus Susanne volt Szohner Olga. Kicsiny hangjával nagyon ügyesen bánik, és a törvénytelen leány drámai kitörésével megríkatta a közönséget. Eleinte kissé elfogult volt, de azután ötletesen és lélekkel játszott, úgy hogy - mint említettük - nyílt színen is megtapsolták.

A kimért és tudós, de csinos angol miss szerepét igen ügyesen adta E. Kováts Mariska. Pompás orgánumát teljesen érvényesítette, amellett, hogy állandóan angolosan hideg és nyugodt volt. Kisebb szerepeiket igen jól betöltötték: Balázs Olga, Tóvári Anna és K. Bíró Anna.

A férfiak szereposztását nem találjuk túlságosan szerencsésnek. Céran Roger grófot kár volt Deésy Alfrédnek adni, aki kezdő - bár tehetséges - színésznek látszik. Deésy, akinek különben igen megnyerő, csinos külseje van, nem eléggé nyugodt, túlságosan sokat mozog, a kezével nem tud mit csinálni, állandóan hangosan beszél, úgyhogy amikor ki kell törnie, toporzékol, szóval a tudós, nyugodt Roger gróf szerepe nem neki való. De azt hisszük, hogy például igen jó Rómeó lesz.

Balla Kálmán pompás Raymond volt: nyugodt, elegáns, és ahol kellett, érzéssel teli. Nagyon tetszett.

A Bellac szerepét Könyves Jenő adta. Ügyes színész, de nem alkalmas arra, hogy megértsük, miért rajonganak érte annyira a hölgyek.

Nyárai egy kis szerepben kacagtatta meg a közönséget. Szarvasi hatalmas hanggal és igen jó maszkkal adta a tábornok szerepét. Bérczy Gyula nagyon jó Saint-Rénault volt. Kis szerepeiket jól adták Gáthy, Madas, Bognár és Füredi.

Általában mindannyian tudnak beszélni, anélkül, hogy szavalnának, eltalálják a társalgás hangját, és nehány zökkenéstől eltekintve összevágó, szép előadást produkáltak, amely sikereket ígér a jövőre is.

A rendezés jó volt némely bosszantó apróságoktól eltekintve. A mi közönségünk például tudja, hogy milyen újságlepedő a francia Figaro, és bosszankodik, ha látja, hogy helyette egy Fliegende Blätterből olvasnak a színpadon. Vagy hogy az óra négyet mutat, mikor tízet kellene mutatnia, és hogy a zongora később szólal meg, mint hogy játszani kezdenek rajta. De ez nem baj. A közönség jól mulatott, és a mai előadás megmutatta, hogy nincs szükség Osztrigás Micikre, ha a francia szellem ragyogásában van alkalmunk gyönyörködni. És megmutatta azt is, hogy a színtársulatunk igenis érdemes arra, hogy minden este telve legyen Szigligeti háza.

Megemlítjük még, hogy P. Szép Olga két szép virágcsokrot kapott.

Szabadság 1900. október 18.

490. A ZSIDÓ GYEREKEK BŰNE

Az Alkotmány szörnyű váddal vádolja meg a zsidóságot. Szörnyebbel a rituális vádnál is. Hitelesen kimutatja, hogy az elmúlt iskolai évben Magyarország középiskoláiban 12 779 zsidó gyerek tanult. Rettenetes szám ez - írja a kedves lap -, az összes tanulók 22,64 százalékát képezik, és szám szerint csak a katolikusok haladják túl, ágostai evangélikus, református, görög: mind kevesebb van a zsidónál.

Teljes mértékben meg tudjuk érteni, s méltányoljuk is az Alkotmány keservét. Csak azt nem értjük meg, hogy ebbe a keserűségbe némi öröm nem vegyül. Ha tudniillik a „zsidó gyerekek" nem akarnak és nem fognak *buták* maradni, az Alkotmány híveinek meglesz az az elégtételük, hogy nem lesz egy zsidó kollégájuk sem. Néppárti privilégium lesz a butaság.

Szabadság 1900. október 23.

491. KURUC FURFANG

(Jutalmazott énekes népszínmű 3 felvonásban. Írta: ifj. Bokor József. A Szigligeti Színház premierje 1900. október 22.)

Dicsérték már sokszor helyettünk az ifj. Bokor József szerencsés kezét. Eltekintve legutolsó balvállalatától, amit saját maga ütött dobra túlérzékenységében, az ő gyárában termett darabok sikeresek, kapósak, ha nem is értékesek.

Kuruc furfangja már jubilált is a Népszínházban. Érdeme és sikerének titka, hogy Bokor okult a táncoperettek sikerén, s csinált egy népszínműbe oltott magyar táncoperettet.

A meséje egy nem is új ötlet. Operettek ötlete szintén.

Bögözi Lőrinc (Szilágyi Dezső) halott hírét költi Tétény Gábor (Balla Kálmán) kuruc kapitánynak, hogy így elkaparintsa előle fiatal, szép és gazdag menyasszonyát, Becsky Ilonát (Lányi Edit). Tétény hazajön, s bosszút forral a vén betyár Bögözi ellen. Kapóra érkezik Somfáné Borbála (Benkő Jolán), akit Bögözi faképnél hagyott. Tétény egyik vitézének Bedő Istvánnak (Szarvas Sándor) nyalka feleségét felöltözteti morva gróf kisasszonynak, s így viszi az özv. Becskyné várába, ahol éppen a lakodalomra készülnek. Tétény csodákat beszél a talmi grófnő gazdagságáról. A vén betyár Bögözi lépre megy. Lemond Ilonáról, aki régi mátkájáé lesz, s ő maga erősen csapja a szelet a grófnő szerepét kitűnően játszó parasztmenyecskének, aki abba is beleegyezik, hogy titokban megesküszik vele. Természetes, hogy akinek Bögözi hűséget esküszik, az elhagyott vén szíve párja: Somfáné. Tánc és tabló.

Aki korképet vár, az csalódik. A mesének nincs köze az igazi kurucvilághoz.

A tánc, a nóta, a ruha emlékeztet csak rá. No meg az elmaradhatatlan Cinka Panna, ki ezúttal is megjelen, hegedül, üzenetet hoz és szaval. Hogy nagyon szépen szaval, az a Balázs Olga szép hangjának érdeme.

Új alak sincs a darabban. A mókák és bohóságok is a régik. A nóták az Endrődi kuruc nótái. A táncokban ötlet is van, ízlés is van, de van kánkán is: nemzeti kánkán.

Így együtt azonban az egész darab színes, hangulatos és mulatságos. Látszik, hogy vén színpadi róka munkája.

Az előadás igen jó volt. A talmi grófnőt B. Csik Irén játszotta nagyon ügyesen. Énekszámai nem sikerültek. A magyar nóta nem neki való.

Szilágyi Dezső pompás Bögözi volt. Sok tapsot kapott. Szohner Olga egy csitri parasztlány szerepében nagyon kedves volt.

Lányi Editnek énekszámaihoz nem volt elég a hangja. Szarvasi Sándor, mint a talmi grófnő ura, sok tapsot kapott. Benkő Jolán rövid időn kedvence lesz a közönségnek. Kitűnő, jóízlésű komika. Balla kuruckapitánya néhol nagyon színtelen, csaknem labanc volt. Erdélyi ügyes diákja tetszett. Deésy Alfréd pompásan kadenciázott mint első vőfély, Bérczy, Tóváry Anna, Gáthy Kálmán s a többi szereplők is ambícióval működtek a sikeren. Balázs Olgának (Cinka Panna) ismételten megdicsérjük a hangját.

A táncokat megújráztatták. Bércziné Horváth Irma - aki [a] táncot betanította - nagyon ügyesen végezte a feladatát. A város új díszletei lehetetlen díszletek. Kár értük, mert sokba kerültek. A rendezés jó volt. A közönség zsúfolásig megtöltötte a színházat. Hálás volt, és sokat tapsolt. A darabot holnap megismétlik.

Szabadság 1900. október 23.

492. DIVATHÖLGYEK

A Divathölgyek címe igen rossz fordítása Dumas demimonde-jának. Ezt a fogalmat és ezt a szót Dumas alkotta meg a társadalomnak arra az osztályára, amelynek a tagjai mind olyanok, hogy a múltjukon folt van. Egy picike, alig látható folt. De folt.

A francia társadalom, de különösen a magyar, egészen más értelemben használja ezt a szót, azokra a nőkre, akik már egészen lenn vannak a fertőben, akiket másképpen cocotte-nak is nevez a francia. A Dumas félvilága, amelyben Jalin (Balla Kálmán) meggátolja Najac barátjának (Könyves Jenő) házasságát D'Ange bárónővel, akivel neki viszonya volt, és aki voltaképpen nem a bárónő, hanem egy gazdag úr kitartottja, egészen más világ.

Előkelő, ragyogó, gazdag, amelyben minden formát betartanak. Ezt a világot mutatja be Dumas egy csodálatos elmés, szívhez szóló, csillogó darabban.

A D'Ange bárónő nehéz szerepét P. Adorján Berta, a kiváló vendég, a mi régi, kedves ismerősünk adta. Fellépését nagy érdeklődéssel várta a nagyváradi közönség, amely szépen meg is töltötte a páholyokat és a földszintet. Az erkélyen kevesen voltak, ami természetes, hiszen a Divathölgyek nem operett.

P. Adorján Bertát már belépésekor meleg taps fogadta. A közönség érdeklődése egyre fokozódott, és különösen később, a kissé vontatott első és második felvonás elteltével, egyremásra hangzott fel nyílt színen is a taps. Nem is szólva arról, hogy megjelenésével teljes illúziót tudott kelteni (hiszen a Nemzeti Színházban is mindig rábízták azokat a szerepeket, ahol különösen szépnek kell lenni), alakítása szinte tökéletes volt.

Csodálatosan szépen tud beszélni a társalgás közönséges hangján is, úgy, hogy igazán élvezet hallgatni. Hozzá minden mozdulatában jellemző erő van, minden hangárnyalása öntudatos, és kitöréseiben drámai erő van - kell-e hát külön mondani, hogy teljes, igaz, nagy sikert aratott. Örülünk, hogy állandó vendége lesz színházunknak, mert nekünk gyönyörűség látnunk, művésztársainak pedig becses tanulság.

Marcelle szerepét Szohner Olga adta, akit a közönségünk egyre jobban megszeret. Első sikeréről azt hittük, hogy csak véletlen, most konstatálhatjuk, hogy Szohner Olga sokoldalú, csinos talentum, akinek ezentúl is nagy sikerei lesznek.

P. Szép Olga kisebb szerepében is bájos volt, és tetszett, mint mindig. Balázs Olgának is elég jelentéktelen szerepe volt, de azt igen jól betöltötte.

A férfiak közül legnagyobb szerepe Ballának volt, akinek a mai est nagy sikert hozott. Szinte tökéletes Jalin volt. Eleganciája máris közmondás Nagyváradon, de ma azonkívül érzés és erő is volt benne.

A közönség különben is szereti a színpadon látni, ma este pedig ritka, nagy, hozzátehetjük, teljesen megérdemelt sikere volt. Könyves Najacja is tetszett. Richon szerepét Gáthy adta, aki talán valamivel elegánsabban öltözködhetett volna. Már csak a társaság kedvéért is.

A díszletek nagyon szépek voltak. A rendezés kifogástalan - bár egy inas bejött a színpadra, azután látta, hogy semmi dolga ott, hát kiment. Azután megint bejött.

Megemlítjük még, hogy kissé tolakodó klakk dolgozik a nézőtéren. Reméljük, hogy a mai klakk csak önzetlenségből dolgozott, és a mai tolakodásból nem lesz rendszer.

Szabadság 1900. október 25.

493. FOLT, AMELY TISZTÍT

Soha sem voltunk jobban meggyőződve, hogy a Folt, amely tisztít-nál értéktelenebb darabot alig írtak e században, mint ma este, mivel - a darab igen jó előadásban került színre. Szinte fenntartás nélkül jelenthetjük ki, hogy a színtársulat drámai személyzete megállja a helyét. Ma már harmadszor bizonyították ezt be. Echegaray hazug története nagy hatást keltett. Az a rafinéria, amivel ez az ördöngős spanyol felsrófolja az átlag színházi közönséget, persze még jobban elérte célját a mai jó előadásban. A boldogtalan, de szédületesen butácska Matildét egyformán siratta páholy és karzat, s ha P. Szép Olga véletlenül igazabb Enriquéta, bizonyosan kipisszegik. A méltatlankodás morajlása így is méltóságos volt. Szóval a szent vagy őrült új spanyol romantika nagy sikert aratott. A siker java része pedig a P. Adorján Bertáé volt. Azt mondják, hogy inkább szép asszony, mint jó színésznő. Kegyetlen és igazságtalan vád. Matildéja ma több volt a nagy hatásúnál: nagy volt. Nem azért csoda ez, Márkus Emília után már nem is érdemes Matildét játszani. Ez nyári kritikusi ötlet. De nagy volt, mert egy hazug alakot tett igazzá öntudatos, fényes művészetével. Sokat, sokat tapsolták.

P. Szép Olgának már könnyebb dolga lett volna. Enriquéta éppen úgy egyetlen igaz alak a darabban, mint ahogy az öreg Don Justo az egyetlen ép eszű, normális velejű ember a bamba környezetben, és P. Szép Olgának mégis rossz estéje volt. Az ő napsugaras, bájos egyénisége idegen Enriquétától. Nem tudott jó lenni, mert nem tud rossz lenni. Úgy tessék érteni, hogy Enriquéta nem az ő művészi egyéniségéhez illő szerepét elejtette. Voltak azonban nagy sikerű jelenetei is.

Intelligenciájának, komoly számbavehetőségének adta jelét Könyves Jenő Fernando szerepében, Peterdire, erre a régi jó színészre elég dicséret, hogy: természetes, egyszerű és igaz volt. Balla Kálmán elegáns, Somogyiné nagyon jó, Deésy Alfréd játékban biztos volt. Bíró Anna, Papp János ügyesen statisztáltak. Telt ház, sok taps, jó előadás és rendezés, hangulat és siker jellemzik a ma estét.

Szabadság 1900. október 26.

494. A NAGYVÁRADI SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÉS FESTETICH GRÓF

Szubvenció kell, nem felügyelő!

A színügyi bizottság ülése

A nagyváradi színügyi bizottságot - pedig ezt mi ritkán szoktuk - ma nagyon megdicsérjük. Olyan határozatot hozott, ami bizonyára visszhangot fog kelteni az összes nagyobb színházú vidéki városokban.

E határozatot pedig provokálta Festetich gróf úr.

A nemes grófot tudniillik a vidéki színészet felügyelőjévé nevezték ki.

Ez volt a kisebbik baj. A nagyobbik baj az, hogy a gróf úr veszedelmesen agilis. Tenni akar, reformálni mindenképpen.

A gróf úr tervezeti monstrumáról mi már elmondtuk kellő időben s elégszer a véleményünket. Az a mód, ahogy ő a vidéki színészetet rendezni akarja, több a viviszekciónál, kiszámított agyonütés.

Az ember pedig nem bolond, hogy agyonüttesse magát, ha nem okvetlenül muszáj. Már csak az animális életösztön sem tűrheti ezt el. A nagyváradi színügyi bizottság ma kimondta, hogy Festetich grófnak a vidéki színészet *tervezetét* lehetetlennek, kivihetetlennek, sőt *veszedelmesnek tartja*.

Erről a gróf urat kért válaszában értesíteni fogja.

Szabadság 1900. október 28.

495. A TRUBADÚR

Akik bizonyos szkepticizmussal mentek el a mai színházi előadásra - szép számmal voltak ilyenek -, kellemesen csalódtak. Verdi operettek népszerűségével vetekedő operája igen elfogadható előadásban hatotta meg a nagy mesék iránt fogékony szíveket. Ilyen fogékony szívek pedig szép számmal voltak.

A közönség csaknem teljesen megtöltötte a színházat. Sőt, tekintélyes, mondhatni: népszínműi karzat volt. Ismételjük, az előadás a legjobbak közül való volt, amik vidéken lehetségesek. Úgy gondoljuk, s nagyon helyesen volt, ha így volt, hogy egész sereg próbával dolgozták meg s készítették elő ezt az előadást, mely bemutatója volt egy nagyon jó hírű énekesnőnek, Székely Annának. A kisasszony, mint Azucéna, határozott sikert aratott. Nagy terjedelmű, tömör, szép hangja van. Kellemes és iskolázott. Játszani is tud - kell-e több dicséret.

A gráciák sem maradtak el teljesen: a termete szép és színpadi. A közönség nagyon sokat tapsolta. B. Csik Irént is tüntetőleg tapsolták. Jó estéje volt. A negyedik kép nagy drámai jelenete egy elismert tragikának is becsületére vált volna. Kalmár József Manricója tetszett. Egy pár fejhanggal több vagy kevesebb. Mi azt szeretnők, ha kevesebb. Egyébként megérdemelte a sikert. Pintér Luna gróf volt. Nagyon szépen énekelt. Egy ízben azonban volt némi differenciája a zenekarral. Jó ezt a próbán kiegyenlíteni. Rákosy Gáspár hatalmas hanganyaga imponált. Megerősített abban a véleményünkben, hogy használható, becses erő lesz. Nem értjük, miért nem használja ki a vezetőség a Papp János talentumát. Ez a fiatal énekes szép hangú, intelligens és ügyes. Ma kis szerepében is tapsokat kapott. Lányi Edit különben is jelentéktelen szerepében hatás nélkül mozgott és énekelt. A karok meglehetősek,

sok helyütt kifogástalanok. A zenekar beváló. A rendezés mintaszerű. A közönség zeneértő, lelkes. Taps volt bőven.

Szabadság 1900. október 28.

496. VERSES ÜGYEK

Tegnap megírtuk, hogy az újabb afféroknál mily örvendetesen pótolja a *vers* a *kardot*. Ma figyelmeztetnek bennünket, hogy a vers már nem csak a kardot helyettesíti, hanem a *rőföt* is.

Ez új irányt egy nagyváradi divatárú cég vezette be. A cég Olvasd c. árjegyzékében olvassuk ezt a verset:

Szolgálhatunk szép asszonyom
Szíves tanulmány végett
Mi hasznos és olvasni jó
Egy ingyen árjegyzéket.

Üdvösebb ez mint sok regény
S ha idő kárba vész is,
A sikkes, psüttes öltözék
Szebb ám mint a poézis.

Az író jó regényt ha ír,
Mesét keres hatásnak
A férj sokkal jobban örül
A gondos háztartásnak.

A szép leány, az meg csupán
Ezt olvasgassa éppen
S a folytatást Kovács L. és
Társának üzletében.

Hát ez igen szépen hangzik. Csak egy strófa hiányzik még belőle. Ezt mi toldjuk hozzá:

A muzsa nem lesz hontalan
S mint eddig, szűk határú,
Ő kasszíros nővé leve,
A vers meg - divatáru…

Ugyancsak ez a lap ajánl „kelengyéket újszülötteknek”. És egy végtelenül szellemes „interjút”, melyben a meginterjúvolt a divatáru cég főnöke. Az interjú legszellemesebb része, egyszersmind befejezése a főnöknek ez a felkiáltása: „éljen az angóra kecske és a kínai gubó!”

Éljen! És éljen az üzleti poézis is mint olyan!…

Szabadság 1900. október 31.

497. NAPÓLEON ÖCSÉM

(Eredeti bohózat 3 felvonásban. Írták: Rákosi Viktor és Guthi Soma. A Szigligeti Színház premierje 1900. okt. 31.)

Miként az tudvalevő, Rákosi és Guthi urak arra vállalkoztak annak idején, hogy írnak egy francia bohózatot - magyarul. Végre is be kell bizonyítani az ördöngös franciának s a mulató magyarnak, hogy a házasságtörést mi sem vesszük olyan komolyan, hogy egy teles estén ne mulassunk rajta, ha ez a törés párizsi recipe szerint végződik el. Ilyenformán íródott meg a Napóleon öcsém, mely éppenséggel lehetne francia bohózat is, ha meg nem tömték volna azokkal a speciális budapesti rossz viccekkel, amiket az Otthonban portálnak megátalkodottan. Önöknek bizonyára nem kell a darabról sokat mesélni. Jó összeköttetésű szerzőik annak idején alaposan bereklamírozták. Még a Mucsai Tárogató is készen kapta a darab meséjét a vígszínházi premier sikerének sikerült leírásával együtt. Önök tudják, hogy Napóleon öcsém a földteke legostobább ügyvédbojtárja. Ismerik Tállyai ügyvéd urat, kinek furán pikáns kalandjai vannak. A súgót, kinek azt kellene szavalni: nincs a teremtésben szarvas, csak én. Az egyetlen budapesti alakot, a szemtelen Baráth mérnököt, akinek a fajtájára a darab megírása óta Budapesten rossz idő jár. A súgó feleségét, ki lehetne nemcsak a súgóé. A gyilkos bácsit is, aki már abban az anekdotában szerepelt, melyért Noé apánk oly igen felháborodott. Bisotka hotelier-t és a többit. A heringet, mely a vízbe fúlt.

A rossz vicceket, melyek a közönséget akarják megfullasztani. Önök azt is tudják, hogy ez a bolondos história a legjózanabb embert is halálra nevetteti. Megengedik hát, hogy röviden csak az előadásról szóljunk, amely általában jó volt. Olyan kifogástalan, a hatásra kínálkozó legkisebb alkalmat is kihasználó, művészi persze nem lehetett, mint a Vígszínházé. Sőt éppen az volt a legfőbb hiba, hogy a részletek, a finomságok mellett elszaladtak a szereplők. A burleszk helyezeteket ad abszurdum vitték. No mindegy, a közönség nagyon jól mulatott. A kikapós fiskális szerepében Balla excellált. Kedélye, jókedve, ügyessége mellett ízlése sem hagyta cserben. Elegáns volt, mindig hatást keltő. A siker jó része az övé. P. Szép Olga nagyon édes, diszkrét Flóra volt. Kokott, aki öltözködni is tud. Művészi, akinek a karikatúracsinálás sem árt meg. Erdélyi ma lépett fel először nagyobb szerepben. A debü fényesen sikerült. Napóleon öcsém perfekt, művészi bohózatalak. Ugyanezt a dicséretet érdemli a Bérczi súgója is. Bérczi határozottan nem közönséges vénájú komikus. Id. Sághy kolosszális „gyilkos bácsi" volt. Bérczi és ő nyílt színen is tapsokat kaptak.

Szohner Olgának, úgy látszik, olyan fogalmai vannak a bohózatról, hogy itt nem kell a szerepét senkinek sem komolyan venni. Ő legalább nem vette. Füredy jó Bisotka, Madas Pista ügyes inas volt.

A többi kisebb szerepek a főszerepeknek opponáltak. Az előadást zsúfolt ház nézte végig. A darab kasszadarab lesz.

Szabadság 1900. november 1.

498. HALOTTAK NAPJA

A tegnapi nap a halottaké s az emlékezésé volt. A csendes temetők felékesültek. Az ősztől letarolt sírhalmokon melegítő világító mécsek égtek, koszorúk feküdtek. Pazar és drága koszorúk itt, ügyetlenül kötözött szegények amott. De virág mindenütt…

A felékesült síroknál pedig kegyelettel áldoztak az élők.

A nagyváradi temetőkbe költözött ki tegnap a nagyváradi élet. Valóságos zarándoklás volt ez. Hiszen halottja mindenkinek van…

De azokat a sírokat, ahol a nagyobb hevülésű szívek porladoznak, keresték fel legtöbben.

Mikor az alkonyat s a köd leszállt, s komoran kegyetlen mementóval zúgtak a harangok, legtöbben voltak a temetőben.

Ekkor vonult ki hagyományos módon a jogakadémia ifjúsága is. A Szigligeti utcába mentek, ahol a nagy író emléktáblájánál Dukesz István joghallgató mondott szép tartalmas emlékbeszédet. Innen a fő utcán keresztül Rulikovszky Kázmér sírjához vonult az ifjúság, s ott Ormay Lajos, az ifjúsági önképző egylet elnöke dicsőítette megható szavakban a lengyel származású magyar vértanú emlékét. Innen visszatért a menet Nagy Sándor vértanú tábornok emléktáblájához, ahol Sebő Mihály mondott lelkes, szép beszédet. Innen az olaszii temetőbe ment az ifjúság, ahol Személyi Kálmán volt tanár sírjánál Bay László, Hoványi Lajos volt igazgató sírjánál Aliquander Ödön, Kudelka József volt tanár sírjánál Damjanovich Miklós mondottak megható emlékbeszédet. Beszédeket tartottak az elhunyt joghallgatók sírjánál is.

Hasonló kegyelettel áldoztak a nagy halottak emlékének a nagyváradi iparos ifjúsági egylet tagjai is, akik dalárdájukkal vonultak ki Rulikovszky és Nagy Sándor sírjához.

A nagyváradi színtársulat tagjai pedig ma tették le koszorúikat Rónai Gyula, a nagy színész és Sándorffy, a nagy színész mentor sírjaira.

Budapesten kora reggeltől fogva egymást érték a koszorúktól terhes kocsik, főleg a Kerepesi úton, amelyek valamennyien a Kerepesi temetőbe robogtak, ahol ezt a gyászünnepet, mint rendesen, most is a legnagyobb pompával tartották meg…

Aztán, öregbedett az este, kialudtak a mécsek. Az emlékezők serege hazatért… Egy esztendeig ismét éjszaka lesz a temetőben.

Szabadság 1900. november 3.

499. MOLNÁR ÉS GYERMEKE

Egy színügyi bizottsági tagnak azt mondtuk tegnap este a színházi folyosón:

- Mégsem járja, hogy a direktor előadatja ezt a színpadi lyukas ponyvát!…

A színügyi bizottsági tagoknak némileg kötelességük a direktort védeni. Mi hát ilyen választ kaptunk:

- Hiába kérem. A karzati közönségnek is vannak igényei. Aztán - folytatta elábrándozva - emlékszem: *ma harminc éve* milyen telt ház nézte ezt a darabot!…

A közönség ez alatt gyűlt. De bárhogy is gyűlt, annyi nem gyűlt, hogy a színházat negyedrészben is megtöltse. A közönség tiltakozni akart, tiltakozott is. Tegnap volt a *második üres ház*. Somogyi tanulhat. Ami az előadást illeti, a szereplők jobb ügyhöz méltó ambícióval játszottak.

Szabadság 1900. november 3.

500. KERTÉSZLEÁNY

Hogy érdekes esténk lesz, azt a színházba lépéskor láttuk. Előkelő közönség a páholyokban s a földszinten. Örley Flóra lépett fel először tudniillik. Régi, szeretett ismerőse a váradi publikumnak. A címszerepet játszotta persze. Belépésekor tapsvihar fogadta. Ez a taps állandó volt egész estén át. Örley Flóráról nem lehet újat írni. A szó igazi értelmében művésznő. Mai alakítása magában is megérdemelte a kitörő tetszést, a fokozott lelkesedést. De a mai nap a hazatérés ünneplése volt egyszersmind. Ezért volt ünnepi színe, hangulata a mai előadásnak. Partnerének, Pintérnek ma a szokottnál is szerencsésebb estéje volt. Éneke, játéka nagy hatást ért. Ezzel a hatással a Nyáraié versenyezhetett talán, aki művészi, ízléses játékával ezúttal a karzattal való kacérkodás vádja nélkül fogadhatja el az elismerést. Sajnos, a többi szereplőkről kevés jót mondhatunk. Lányi Edit eszünkbe juttatta a Dóczy Lajos Szana-versének a párját evvel a refrénnel: mért énekel Lányi Edit? Mert mi úgy tudjuk, hogy az énekléshez hang kell. Perényi ügyetlen Moralesz, Erdei Berta ízléstelen volt. Még a Bérczi Moszkitoszának volt tán valamelyes értéke. A női kar gyenge, össze nem tanult. A zenekar még a körülményekhez képest sem volt tűrhető. Az operett bájos muzsikájának ilyenformán persze nem nagyon voltak észlelhetők a bájai. A mégis tisztes sikert a főszereplőknek köszönhetjük.

Szabadság 1900. november 4.

501. BŐREGÉR

Nem *Bőregér*, kérjük szépen, nem! *Denevér* igenis. Ezt már mindenütt tudják, csak nálunk nem… Ám ez a cím igen jó volt ma. Az az elégtételünk megvan legalább, hogy egy olyan darabot adtak botrányosan rosszul, amelynek a neve is rossz…

…Oly bécsi volt még a levegő is! De oly bécsi, hogy szörnyűség. Közönség szépen. Hiába, valcer kell [a] magyarnak, nem muzsika. És felgördült a függöny. Az első hang hamis volt. Omen volt ez, de rossz. Valaminthogy az előadás egészében és részleteiben is nagyon rossz volt.

Pintér Imre, a rendező nem tehet róla. Ő megtette, amit megtehetett. Nyílt színen is tapsot kapott a második felvonás boszorkányos ügyességű vacsorájáért. Nem ért semmit. Az asztalokkal tehetett csodát Pintér, a szereplőkkel nem.

A szereplők nagy része pedig készületlenségével szerepelt. Szerep-nemtudás és ízléstelenség elragadóan ölelkeztek a színpadon. Hiába, a színházvezetőség azt hiszi, hogy nekünk így is jó. Nap-nap után bukás. Pintér és Nyárai váltak ki a mai kaoszból. Pintér szép hangú, ügyes Eisensteinét s a Nyárai kedves, jó ízlésű fogházigazgatóját sajnáltuk ebben a környezetben. B. Csik Irén nagyon jó színésznő. Az volt ma is. Énekszámai azonban éppenséggel nem sikerültek. Erdélyit említjük még meg, aki ügyesen ugrott be a rosszul lett Gáthy helyett, s Frosch jókedvű alakítóját, Bérczit, akinek a felesége bájos táncot tanított be és táncolt. A többiek reméljük, hálásak lesznek, ha neveiket elhallgatjuk. A közönség jéghideg maradt. Taps: semmi.

Ha egyéni érzelmeknek szabad volna e rovatban helyet adni, titkos kárörömmel térnénk napirendre a Bőregér bukása felett, mert nem vagyunk ennek a valzerdarabnak imádói.

Ám így sajnáljuk a mai estét. Ez a darab népszerű Nagyváradon. - A mai este talán *mementó* lesz.

Szabadság 1900. november 8.

502. HÁZI BÉKE

A Házi béke egyike Bisson legpompásabb darabjának - amivel nagyon sok van mondva. A francia bohózatok nagymestere, aki a színpadi szemfényvesztésnek, a színpad káprázatos bűvészetének minden fogását olyan csodálatosan érti, ebben a darabjában szokatlanul egyszerű eszközökkel dolgozik. Semmi ágy a színpadon, semmi pongyola, alsószoknya és inexpressible: a Házi béke valóságos nyárspolgár-darab. Mintha csak az akadémiába akart volna pályázni vele Bisson, aki különben egy társszerzővel csinálta meg ezt a darabját.

A meséje és a morálja igen egyszerű: Lucien Morenilnek (Balla) van egy bájos felesége (P. Szép Olga). Nagyon szeretik egymást, de az asszonyka rettenetesen féltékeny. Nos, és miután a férjének, az anyjának, az apjának, a barátnőjének és mindenkinek, aki a színpadon van, tömérdek kellemetlenséget szerzett evvel a betegségével - kigyógyul belőle. Ez az egész! De benne van a darabban a Bisson csodálatos emberismerete, ötletessége, bámulatos rutinja és tudása.

A darabnak mindenütt nagy sikere volt. A budapesti Nemzeti Színháznak állandó repertoárdarabja, és ma este nagy derültség és zajos tapsok között vonult be a Szigligeti Színházba, ahol bizonyára szintén tartósan műsoron marad.

Úgy hallottuk, hogy a mai előadásra sokat készültek színészeink. Ami meg is látszott - de csak néhány jeleneten. Mert néhány helyen meg vontatva, akadozva ment az előadás. Ezt a hibát egyébként a második előadásra bizonyára helyrehozzák. Az bizonyos, hogy az ilyen darabot nagyon nehéz jól adni. Mert nem elég az, hogy valaki jól tudja a szerepét. Bele kell találnia magát a francia vígjáték hangjába, villámgyors fordulataiba, változásaiba, az egész rohanó cselekvénybe. Van egy színészünk, aki ebben a tekintetben szinte páratlan Balla Kálmán. A ruhája, a járása, a beszéde, a mozdulatai mindig elegánsak, mindig biztosak. Színésztársai sokat tanulhatnak tőle. Vígjátékokban szinte megbecsülhetetlen. Ma is telivér francia, igazi párizsi volt, nagyon tetszett.

A féltékeny asszonykát P. Szép Olga játszotta. Kitűnő szerepéből semmit sem engedett elveszni. Minden nüanszra, minden ötletre gondja volt, és elejétől végig bájos, ügyes. A tapsok jó része neki szól.

Az öreg Brunois szerepét igen jól játszotta Sághy Zsigmond. Talán egyetlen hibája az volt, hogy nem élezte ki jobban, mennyire komikus a jó öreg nyárspolgár, aki harminc évi házasság után egyszer félrelépést követ el. És nem értjük, minek vette fel a második felvonásban azt a csudálatos zöld valamit. Minek az?

Sokat mulattak Szarvasin, aki a Ludovic Brunois kis szerepét olyan jól játszotta, amint csak lehetett. Somogyiné valósággal bájos Brunois-né volt.

Mascadet-t Gáthy játszotta ügyesen, a szerelmes közjegyzőből pedig pompás figurát csinált Füredi, Susanna szerepéből Szohner Olga semmit sem tudott csinálni. Amboroisine szerepét Erdei Berta adta. De a mi komikánk ma mintha nem játszott volna elég kedvvel.

Az örökké dünnyögő, mindenbe beleavatkozó és bizalmaskodó régi cselédet színtelenül játszotta. Pedig ez egyike a leghálásabb szerepeknek, és Rákosi Szidinek például az egyik legfényesebb alakítása.

Horváth Irma csinos Denise volt. Nem is volt egyéb dolga, mint csinosnak lenni. Latabárné ügyes szobalány volt és Bognár nehézkes, ügyetlen De Taille. Amit éppenséggel nem gáncsképpen említünk, mert hiszen annak kellett lennie.

Mint említettük, a darab igen tetszett, bár csak félig telt ház nézte végig. A közönség állandó derültségben volt, és szinte sajnálta, hogy a pompás darabnak már kilenc óra körül vége volt.

Szabadság 1900. november 9.

503. HÁT KI IS AZ A VOGELSANG?

Megírtuk, hogy a bécsi községtanács a Heine utcát Vogelsang báróról fogja elnevezni. Ez a bamba, otromba határozat persze mindenütt megbotránkozást keltett, s természetesen a magyar sajtóban is. Főleg nem tudtuk, hogy ki az a Vogelsang, aki a bécsiek szemében több, mint Heine. A néppárt lapja ma ilyenforma információt ad Vogelsang gróf[ról].

Mélyen tisztelt liberális laptársaink tegnap és ma roppant módon törik fejüket azon, hogy ugyan ki lehet az a Vogelsang? Az egyik a lexikonból kikeresett egy Vogelsangot; a másik máshonnan, a harmadik ismét más forrásból kerített magának egy ilyen nevű embert, de az igazit egyik sem találta meg. Mineralógus, természettudós, balerina és versenyló vagy dalai láma volt-e Vogelsang, - honnan lehessen azt tudni? A kérdés és nagy fejtörés onnan származik, hogy a bécsi községtanácshoz két képviselő azt a kérvényt nyújtotta be, hogy a Heinéről elnevezett utcát keresztelje el Vogelsang nevére. Hát ki ez a Vogelsang?! hogy vakmerően ki mer kezdeni a dicső Heinével?! A halhatatlan zsidó poétával! Abszurdum. Egy Vogelsang - Vogelsang báró konvertita vala és keresztyén publicista, amilyen kevés volt, van és lesz Ausztriában. Vogelsang alapította a régi Vaterlandot, és sokáig főszerkesztője, egyúttal a zsidóliberálisok réme volt. Most, hogy Bécsben a keresztyénség kerekedett felül, a Heine utcát törülni kívánják, s helyette életbe léptetni a - Vogelsang utcát.

Méltóztatnak tehát illetékes forrásból hallani, hogy ki az a Vogelsang. Ezek után reméljük, senkinek sincs a névcsere ellen kifogása. Vogelsang br. konvertita vala és klerikális. Tehát most már duplán is örököse Heinének, aki tudvalevőleg egy kis örökséget hagyott a világ klerikálisai számára…

Szabadság 1900. november 10.

504. A KIS SZÖKEVÉNY

(Operett három felvonásban. Zenéjét Monckton és Caryll szerezték. Angolból Makai Emil és Kacziány Géza fordították.

A Szigligeti Színház premierje 1900. nov. 9-én)

Táncoperett. Atyafiságban van a Gésákkal, a Görög rabszolgával és San Toy-jal. Egyik papája, Monckton úr - Hilárius mesterrel szólván - kezére szokott játszani Sidney Jonesnak. Mindegyik darabjába komponál egy-két melodikus, bájos nótát.

Muzsikával, melódiával agyon van töltve A kis szökevény is. Sőt annyira gazdag, hogy a Gésák is kölcsönzött tőle, A Görög rabszolga is.

Egyébként szezon nyíltától verték mellette a reklám nagy dobját. Ez lesz a *klu*, terjesztették a színház tájékán. Ettől nem sajnálták a próbákat - panaszkodtak a hajótörött rendezők. S mi magunk is avval a reménnyel mentünk ma a színházba, hogy: végre egy este, melyért nem fog kelleni gorombaságokat mondani a színházról. Oh, mert a goromba igazságok kimondása, tessék elhinni, nekünk esik a legrosszabbul.

Az előadásról lentebb, most lássuk a darabot.

Meséje! A meséje? Ezt bajos volna ám elmondani. Szól egy kis zárdanövendékről, kit férjhez akarnak adni, de ő megszökik. - Egy jambó társulattal s - óh, szent erkölcsök - egy szerzetessel, aki [a] társulat primadonnájába szerelmes, Ajaccióba táncolnak el.

Itt a kis szökevény beleszeret abba, akitől szökött, a vőlegényjelöltjébe. Velencében kiderül minden, s következik a kedélyes: legyetek boldogok.

De ha csak ez volna. De mi minden van még a mesében. Jambó társaság, mely sikerülten tréfálja ki a szörnyű maffiát. - Angol globetrotterek.

Hülye bogarászok, Cook emberei. Plüs- és plüstelen trikók. Táncok a légies villi-tánctól a szerecsen duettig. Ládában utazó zsoké. Cirkuszló és korzikai kurtaszoknyák alsó kimondhatatlanokkal. Hordárok és velencei karnevál. Gondolázás és Labunszkája-paródia, stb.

Ebből méltóztatnak látni, hogy a darab alaposan el van készítve. A muzsikáért azonban sok mindent megbocsátunk. Csupa báj, tűz és melódia. Olyikat már a kávéházakból ismerjük. A cigaretta-dal, a katonabanda kuplé, a gyönyörű pajkos piruló románc és még egy pár énekszám gyöngyei a darabnak.

A táncok is bájosak, szellemesek - *lennének*. De erről még lentebb.

Kár, hogy a fordításba becsempészték a hagyományos budapesti ostobaságokat, s hogy egy-egy karzat számára készült ötlet elnyomja a legszebb dolgokat.

Az operettelőadáson, hogy rátérjünk végre, csakugyan meglátszott a készülés, s főként a Somogyi Károly ügyes rendező keze. A díszletek újak, fényesek. A hatásvilágítást teljes erővel működtették. A kosztümök is vagyonba kerülhettek, s a siker mégsem teljes. Nem a külső sikert értjük, hanem az igazit. Mert taps még nem volt annyi a nagyváradi kőszínházban, mint ma. A hiba más és kettős. Az egyik, hogy Bérczinén kívül alig tud valaki táncolni. Pedig ezekben a táncoperettekben a primadonnáké volna a tánc dicsősége is. A másik minden énekes darabra vonatkozik. Nincs egy olyan *egész* primadonnánk, aki meg tudná hódítani a közönséget.

Forrai Ferike például ma a címszerepben harcba vitte minden tehetségét. Fiatal és bájos. Kedves kis hangja van. Játékában természetesség, mozdulataiban varázs. Mégsem egész művésznő. A maihoz hasonló darabokban pedig éppen nem válik be. Hisz elég ügyesen táncol is. De nem képes annyira mindig a közönség előtt lenni, vulgó szólván: *kiválni*, mint a kis szökevény személyesítőjének kell. Azért szép sikere volt. Ízléses öltözékei szenzációt keltettek. Tapsot is kapott eleget.

Lányi Editnek nincs hangja. Nagy baj ez. Hang nélkül primadonna, még ha jobban is táncol, mint Lányi, nem primadonna.

Szohner Olga csöppnyi kis hangjával kár, hogy énekel. Drámában is nagyon ügyesen kell tudni evvel a kis hanggal bánni, táncolni azonban Szohner ügyesen táncol.

Erdélyi rendkívül ügyes partnere volt Forrainak. Fess, elegáns, kedves és ízléses. Énekelni is tud. Nem is gondoltuk, hogy ebben a - hogy úgy mondjuk - férfi primadonna szerepben ilyen szép sikert arat.

Bérczi és Szilágyi Dezső arattak méltán igen sok tapsot s valóságos sikert. Igen jók voltak: Szarvasi Sándor, Erdei Berta, Bognár, Balázs Olga, Rákosy, Füredi és Madas is.

A karok betanultak. A zenekar most is csak sok elnézéssel tűrhető. Zsúfolt ház. Rengeteg taps. A jegyeket a holnapi előadásra már ma erősen kapkodták.

Szabadság 1900. november 10.

505. HEGYESI MÁRTON

Egy vallomáson kezdjük. Ebben a pillanatban mi súlyos bűnt követünk el a szerkesztőségi szubordináció ellen. Olyanféle bűnt, amit *becsempészés*nek nevez a redakciók szótára…

A szubordináció megsértése talán súlyos bűn - beismerjük. De ezt a bűnt velünk éppen a mi igazság- és kötelességérzésünk követteti el. Mert igazságtalannak tartjuk, s a mi közönségünkkel szemben kötelességszegésnek, hogy mikor egy olyan embernek van ünnepe, mint Hegyesi Márton, mi mélységesen hallgassunk, mert Hegyesi Márton ennek a lapnak felelős szerkesztője…

Mi sem fogunk új dolgokat írni Hegyesi Mártonról. Mint *emberről* talán többet tudnánk másoknál, de mint közéletünk egyik legérdemesebb vezető alakját, mindenki ismeri.

Mint ember egy - sajnos - ritkuló típus képviselője. A régi nemes alakok közül való: puritán, erős érzésű, tiszta gondolkozású, sokat tudó, munkás, emberszerető. Hazafias és faji érzésben a legerősebb talán. Deresedő fejjel még mindig tud lángolni. Lelkesedésre, munkára fiatal maradt. A reménytelenséget nem ismeri: érzéseiben megedzett, hívő, és erős. És ilyen ő minden szereplésében, a közélet minden vonatkozásában. Önzetlenül munkál, szeretettel, kímélettel, fáradhatlanul. Ahol közügy munkára szólít, ahol nemes cél lelkesedőket kíván: Hegyesi Márton mindenütt ott van. Oszlopos tagja a szabadelvű pártnak, vezető alakja Nagyvárad tanügyének, elismert érdemű tudós, a vármegyei élet egyik vezető alakja, mint e lap felelős szerkesztője tisztelt és szeretett nesztora a hírlapírói karnak. Nincs olyan küzdőtere a közéletnek, ahol ő nem munkálkodik… És munkálkodjon is még sokáig. Ma tisztelőinek serege kereste fel tuszkulánumában, patriárchális, szép családi körében. A rokonok, a barátok, a küzdőtársak. A tanítói kar küldöttségileg üdvözölte. Ma este pedig vendégszerető háza megtelt szerető és tisztelő híveivel. Igaz, szép magyar szokás szerint mai névestéjén, Márton napja előtt az ünneplők nagy seregébe állhassunk be mi is. Ne legyen ez nekünk megtiltva, csak azért, mert közel állunk hozzá. Köszönthessük mi is szeretettel, s mondjuk el, hogy őreá még nagyon sokáig van szüksége a közéletnek munkálkodóul s példaadóul, s hogy nekünk lelkes, forró vágyunk, hogy *így legyen!*...

Szabadság 1900. november 11.

506. A REPÜLŐ BORBÉLY

Így hívták, így ismerték mindenütt vagy félesztendő óta. Kis, furcsa, jókedvű ember, aki olyan kacagva és kacagtatóan szaladgált a kenyérért, hogy észre sem vette, hogy nagyon elfáradt. A repülő borbélynak ugyanis sokat kellett fáradnia. Kacagni már nem kellett sokat, de ő mégis kacagott. Sok oka pedig nem volt reá. Családja van a kis borbélynak, ezért kellett annyit szaladnia. Reggel hattól kezdve ki nem fáradva nyargalta be az ő rendes pácienseit. Itt lármáztak rá, hogy korán jött, amott, hogy mindig elkésik. Ő bohóskodva, kacagva vette a szerszámát, s rohant tovább. Figaró itt, figaró ott. Szaladás közben arról ábrándozott, mikor neki egy kis fészke lesz. Mikor neki nem kell mindenkihez szaladni. Üzlete lesz, abba is csak járnak. Elérte a vágyát fél évi nyargalás után. Figaró hajlékot kapott, s kacagó arca még

jobban ragyog a Zöldfa utca sarki kis, új üzletben, ami nem valami fényes hajlék, de elég egy család boldogságára. - A kis borbély ott szorgoskodik most egész nap… Ráfér fél évi nyargalás után. S ha a „páciensek" jó emberek, ezután még inkább pártolják a kis repülő borbélyt, a legboldogabb figarót.

Szabadság 1900. november 11.

507. BÁNK BÁN

Ma este ünnep volt a Szigligeti Színházban. Bánk bán írójára emlékeztünk. Ma Katona József születésének napja volt. Dicséret a nagyváradi közönségnek, mely ezt az ünnepet impozánssá tette. A nagy megnyitó óta nem volt még szebb esténk, mint a mai. Előkelő közönség, zsúfolt ház, lelkes hangulat, jó előadás. Egy intelligens, rokonszenves színész első, igazi bemutatkozása adott még nagyobb érdekességet az estének. Könyves Jenő vállalkozott Bánk bán szerepére. Határozott sikert aratott. Ez a siker annál jelentősebb, mivel nagy küzdelemmel vívta ki. Orgánuma gyenge, alakja sem szerencsés ehhez a szerephez. De művészete, öntudatos ábrázoló képessége, szerencsés pátosza mégis sikert aratott. Voltak úgynevezett nagy jelenetei is. Sok tapsot kapott. Petur bánt Peterdi játszotta. Becses alakítása ez egy régi, nagytehetségű színésznek. Művészi volt a Pintér Tiborca. Igazi kabinetalakítás. E. Kovács Mariska olyan jó Melinda, hogy a legtorzonborzabb kritikus sem haragudhatnék, mert egyszersmind nagyon szép is. Balla Biberachja is értékes alakítás. Balázs Olga, Szarvasi, Bognár részesek még a sikerben. A rendezés Peterdi érdeme, de Somogyinét kérjük: ne játssza máskor Gertrudist.

Szabadság 1900. november 13.

508. A KÉPKIÁLLÍTÁS BEZÁRÁSA

Búcsúaktus a tárlaton

A jegyszedő asztal üres. Elhányva fekszik rajta két árva katalógus, három belépőjegy. A csarnok nagyterme előtt türelmetlenül topog egy rendőr. Bent a teremben félhomály. Néhány látogató. Egy fél óra múlva bezárják a nagyváradi tárlatot.

Egy sarokban Radó Ignác dr. ül. Nem a derűs büszke arcú Radó Ignác. Hanem egy levert, szomorú arcú… Egy félóra múlva az ő nagy művéből semmi sem lesz. Ez a kis tündérvilág annyi meg annyi külön világgal, ez a sok élet, ez a sok szín elmúlik. Jönnek a goromba, keménykezű emberek, s el fognak rombolni mindent.

Az idő nehezen telik. A terembe csendesen, észrevétlen suhan be egy-egy új látogató. Mindenkit elkap valami komor hangulat. Befutja még egyszer a termet. Beszívjuk a még megmaradt régi hangulatot. Megkeressük a nedves ajkú, vörös hajú Oféliát: megimádjuk még egyszer a Dante álomistennőjét. Hisz annyi helyen és annyiszor álltunk itten ihletődötten.

… És elvisznek mindent… Ezt az édes meleg fészket feldúlják. Most, most a csúnya novemberi őszön. Mikor melegségre vágyik a szívünk. Mikor itt kaptuk a legtöbb melegséget…

Hányszor bejártuk ezt az édes, kis labirintust. Hányszor cserélődött ki komor, beteg lelkünk. Egy-egy kis zugban, lágy vörös kanapén hányszor merültünk el ünnepi impressziók édes mámorában…

…És édes nevetés, könnyű nevetés is mennyi volt itt. Édes, szép asszonyok, édes, szép leányok mennyi derűt, napsugarat osztogattak itt szét.

Vége… A terem már be van népesülve. Pontban négy órakor megjelent az ajtóban dr. Beöthy László főispán imponáló délceg alakja.

A hölgyek, az urak kört formálnak. Dr. Radó Ignác üdvözli a védnököt. Kezdődik a búcsúztató. Nem láttunk a körben mindenkit.

[…]

És amint botorkáltunk a lépcsőkön lefelé, nagyon szomorú gondolataink voltak. Jobban éreztük a hideget és a ködöt, mint máskor. De íme, egy szó jutott eszünkbe. A Beöthy László érces hangján csengett vissza: *a viszontlátásra!...*

Szabadság 1900. november 14.

509. ARANYEMBER

Egy szellemeskedő habitüé a mai előadásról így nyilatkozott:

- A század rossz előadásai között ez a mai előadás igen előkelő helyet foglal el…

Mivel pedig ez a kedélyes véleménymondás veszedelmesen közel jár az igazsághoz, hát ideiktattuk. Készakarva, terv szerint sem lehetne jobban elriasztani a közönséget a színháztól, mint azt a direkció teszi. Úgy látszik, elfelejti azt, hogy a színházba nemcsak színügyi bizottsági tagok járnak. Azok ugyan egy megható jelenetben bizalmat szavaztak nemrég Somogyinak. Ám nem tudjuk, hogy ez a bizalom hogy fogja pótolni az elégedetlen közönséget. A legszembetűnőbb készületlenség dominált a színpadon. Mintha sohasem próbálták volna a darabot. Egy-két szereplő kivételével abszolút senki nem tudta szerepét. Deésy Alfréd például egy kínos pauzát eszközölt egy ízben, hogy a függöny legördülését vártuk. Nem csoda így, ha a jobbaknak is csak robot volt a darab lejátszása. Athália szerepében különben P. Adorján Bertát láttuk viszont, akit ezúttal is szeretettel tapsolt meg a közönség. Szarvasi, ez a derék színész, sok ambícióval s a környezet akadékoskodása dacára szép sikerrel játszotta meg a címszerepet. Balla Kálmán, E. Kovács Mariska és Szohner Olga váltak még csak ki. Az ő sikerük is nagyobb lett volna, ha a már rendszerré váló hebehurgyaság meg nem töri az előadás folyamán minden ambícióikat. Az előadáson nagy közönség méltatlankodott.

Szabadság 1900. november 14.

510. SZÍNHÁZI DOLGOK

Még mindig korainak tartjuk a nagyváradi színház és társulat kérdéseivel foglalkozni. Azokkal a kérdésekkel tudniillik, melyek felvetése - nem lehetetlen - megölné az egész szezont. Ezt pedig nem akarnók. Az igazság is kétélű fegyver. A nagyváradi színház élet pedig olyan fiatal még, hogy a simogatást is alig bírja ki. Nem szólunk hát, csak az elhallgathatlan dolgokról. Ezekről is csak röviden. Kezd már bennünket kétségbe ejteni az az élhetetlenség, mely a repertoár összeállításában, a legjobb darabok elejtésében s főképpen az erők helytelen kihasználásában nyilvánul. Erről az utóbbiról nem tudunk hallgatni. A társulat tudvalevőleg számra nézve nagy. De csodálatosan éppen a legjelentéktelenebb szerepkörök vannak túlságosan ellátva. Ez sem volna nagy baj. A nagyobb az, hogy a színházi szél a gyenge

vitorláknak kedvez. A legbecsesebb erők elkedvetlenedve nézik ezt a dolgot, de mit sem tehetnek. Ezúttal csak egy-két esetről szólunk. Első a Peterdi mellőzése. Ez a derék művész, akit a közönség szeret, nem jut szerephez. Szarvasi Sándor esete még furcsább. Kitűnő színész s még úgyszólván csak tegnap ismerhette meg a közönség. Negligálták. Van egy fiatal, szép és ép hangú énekes a színháznál, Papp János. A közönség is ismeri. Kénytelen elszerződni Debrecenbe. Szilágyi Dezső Pozsonyból kapott fényes ajánlatot. Nyárai a Magyar Színházhoz van szerződve. Tudnánk még több esetről beszélni, de ezúttal nem tesszük. E pár esettel is csak rámutatni akartunk a veszélyre. Annak a néhány jó erőnek is, aki a társulatnál van, elveszi a kedvét a mostani vezetés. S a mi számunkra majd itt marad a tehetlenség s a középszerűnél is gyengébb silányság.

Szabadság 1900. november 15.

511. JÁFET TIZENKÉT FELESÉGE

(Vígopera 3 felvonásban. Antony Mars és M. Desvallières írták, a zenéjét Victor Roger szerezte. A Szigligeti Színház premierje 1900. november 17-én)

Mi úgy gondoljuk, hogy a Jáfet tizenkét feleségét már régen megszerezte volt a direkció. Mivel pedig a Szigligeti Színházban az a repertoár összeállításának a rendszere, hogy minden megszerzett darabot elő kell adni: a nagyváradi közönségnek ma este alkalma volt a fentnevezett zagyvaságot szemtől szembe látni.

Szerencsére a darab pesti sorsáról már informálva voltunk. Ilyenformán csak az történt, hogy sokkal rosszabb darabot kaptunk, mint amilyen rosszra már eleve számítottunk.

Peterson Jáfet (Nyárai Antal) az a boldogtalan egyén, akiről elnevezték a darabot, s aki az amerikai mormonok közt annyi feleséget szerez magának, amennyi tűrhetően csinos kóristánéja van egy modernül berendezett színháznak. Sőt, még annyit sem. Mert az egyik feleség általában primadonna, a másik komikáné. A primadonna nemigen énekel, a komikáné azonban sokat kellemetlenkedik.

Általában a szereplők nagy részben kellemetlenkednek. Énekelni nemigen tudnak. Ámbár a darab új operett, egy egészséges, valamilyes zeneszám nincs benne. Lessük az első felvonást: semmi. A másodikban, mikor már türelmünk fogyni kezd, előáll Forrai Ferike, a primadonnafeleség. Általános várakozás. És szól Forrai:

- Asszony is vagyok, szép is, szabad. Most már nem kéne, csak egy katona.

A beavatottak tudják, hogy most ének jön. A zenekar megszólal, Forrai pedig elénekli a Heltai Jenő kupléját: A regementet áthelyezték.

Nahát, kérem, ez az orfeumokban elkoptatott kuplé a darab legértékesebb zenerésze…

De szóljunk: mi történik Jáfettel? Pihenőre megy. Vissza Párizsba vagy két hónapra. A tizenkét feleség utána. Szörnyűséges bolondságok. Az a bizonyos dúsgazdag nagybácsi azt akarná, hogy Jáfet ne nősüljön meg, s kiderül, hogy a derék ifjúnak már tizenkét felesége van, köztük a nagybácsi egykorija is, aki alaposan felszarvazta az öreget.

Végre Jáfet férjhez adja mind a tizenkét feleségét, s marad mi volt: egy agglegény.

Hogy mi minden van még a darabban. Elég, hogy elmondják a színpadon. Mi röstelljük leírni. Híg szellemességek s szellemtelen durvaságok…

Az a különös, hogy a darabot elég jó, sőt szokatlan jó előadásban láttuk. Úgy látszik, az is hozzátartozik a rendszerhez, hogy csak a jó darabokat adják rosszul.

A tucat tizenegye igen jól fest. Az ember dúslakodhatik a harisnyákban. Mert a harisnyák a darab fő attrakciója.

Forrai Ferike ügyes primadonnafeleség volt. Benkő Jolán ijesztően jó Deborah. A komikáné-feleséget hívják így. Nyárai a Jáfet-féle szerepekkel járja le magát. Sajnáljuk ezt az igazi művészt. A karzat tapsa tönkre fogja tenni. Szilágyi Dezső ügyes figurát csinált. Bérczy és Bodnár mulatságosak voltak. Deésy ma sem jobb, mint máskor. A tucat asszony közt Horváth Irma s Egyed Lenke nagyon bájosak.

Hatás semmi vagy nagyon kétes. A színházat zsúfoltig megtöltő közönség álmélkodott. Minden számítást felülmúló, értéktelen zagyvaságot kapott.

Szabadság 1900. november 18.

512. A SZÉP GALATHEA

Az Offenbach szellemében készült kedves Suppé-operett ment ma a színházban. A bájos egyfelvonásos nagyon tetszett. Aminek megvan a maga jó oka. Bátran mondhatjuk, hogy a Szigligeti Színházban ilyen pompás, precíz, teljesen kifogástalan operettelőadás még nem volt. A közönség ezt teljes mértékben honorálta is. Egyre-másra hangzott fel a nézőtéren az a bizonyos meleg, egészséges taps, amit eddig olyan sajnosan nélkülöztünk. Több dalt megismételtettek.

A szereplők egytől egyig remekeltek. (Igaz, hogy csak négyen voltak.) Csík Irén dicséretét azzal kezdjük, hogy gyönyörű Galathea volt, méltó arra, hogy Pygmalion bolonduljon utána. Sikere már ott kezdődött, amikor még „szobor” volt, és amikor a lepel félrevonása után az őszinte csodálat moraja zúgott fel a közönség között. Kiváló játéka és énekművészete tették természetesen teljessé sikerét. Alkalma volt különben egy bravúros dolgot is megcselekedni. Énekpartiját ugyanis nem énekelte transzponálva, amint ez általános szokás, hanem az eredeti hangnemben, két hanggal magasabban. Azonban diadalmasan birkózott meg minden nehézséggel, és teljes, igaz sikere volt.

Minden tekintetben méltó partnere volt Lányi Edit. Ganymédje bájos, elmés, kedves alakítás volt. Dalait gráciával énekelte, és finom pikantériája nagyon tetszett. A *mi görögök* refrénű kupléival alig tudott betelni a közönség.

Kalmárnak aránylag kis szerepében is volt alkalma szép tenorját csillogtatni. Nyárai a Midas rituális szerepében kacagtatta meg sok jókedvvel és művészettel a közönséget. A zenekar nem rakoncátlankodott. Az egyfelvonásos után Spanyolország, az Uránia előadása következett.

Szabadság 1900. november 21.

513. EGY LEVÉL

A nagyváradi rendőrség kapta az alábbi levelet.

Tek. kapitányi hivatal!

Tudatom, hogy az agyafúrt, kombinált női intrika, rafinéria és a reklám szövevényeiből font liga alól sikerült némileg kimásznom - s mindennemű jogorvoslat törvényes megtorlás többszörös zavarából - végre annyi tortúra és szenvedéstől sikerült megszabadulnom, de azért szabad még nem vagyok. Valóságos Dreyfus-ügy féle ez. A legszívélyesebb üdvözlettel.

Nagykároly, (Nagy utca 546-ik szám.) 1900. XI.-18.

(A név)

Egyik helyi lap a levél íróját rögtön megtette magyar Dreyfusnak, ellenben *helyeslőleg* citálja egy rendőrtisztviselő mondását, amit a levél ismeretlen nevű írójára tett, hogy az *képezhetetlen hülye*.

Mi a levelet nem közöltük. Most is csak más okból közöljük.

Közöljük azért, hogy *magunk* ellen, újságíró emberek ellen bizonyít[s]unk vele.

Határozottan igaz, hogy mi néha igen felületesek vagyunk. Olyan súlyos véleményeket mondunk ki egy pillanat alatt, amit két pillanatnyi gondolkozás után talán örökre elhallgatnánk.

Hát ilyen vélemény a *képezhetetlen hülye* is.

Mi ismerjük a levél íróját, annyit elárulhatunk, hogy abból a zavaros, homályos levélből egy nagy, sötét tragédia beszél.

Az írója még néhány évvel ezelőtt deli, szép, délceg férfi volt, előkelő állásban, boldog családi tűzhely mellett, mindenkitől szeretve.

Aztán - mint a görög tragédiákban - valami szörnyű, névtelen átok szakadt rá. Mintha alvilági kezek tépték volna össze ennek a daliás férfinak minden boldogságát.

Végzetes szenvedélyek lángja felégette a családi tűzhelyt, a boldogságot, felégette őt magát is…

Most kerülhetett vissza szegény kiégett ember a romokra. Bomlott idegeinek minden erejével akar emlékezni.

S eszébe jut a múlt… És ő, az árnyék-ember szeretné most fellármázni az egész világot. Elmondani, hogy az ő boldog élete elveszett.

Átkozódni szeretne… És megírta azt a levelet, melyről mi, ha nem is ismerjük ezt a sötét tragédiát, legfellebb csak annyit írunk: a rendőrség nem tudja - kicsoda a levelet író szegény ember, s mit akar az ő zavaros levelével…

Csak ennyit írtunk volna…

Szabadság 1900. november 22.

514. PARASZT SZÍVEK

(Dr. Balassa Ármin népszínműve. A Szigligeti Színház premierje nov. hó 21-én)

Nem szeretnénk sokat írni a mai premierről, mert nagyon sok keserűség kerülne ki a tollunk alól. Nemcsak Balassa úr, ez a jóindulatú dilettáns kapna ki érdeme szerint tőlünk, de a nagyváradi színház vezetősége s minden mai szereplő is.

Így csak röviden jelentjük: ismét premier, ismét rossz előadás, ismét bukás.

A Paraszt szívek egyfelvonásos népszínmű. A túlságba vitt és félreértett kollegialitás jóvoltából nagyon sok szépet olvastunk felőle. Amit pedig ma kaptunk, a legdilettánsabb, a legbizonytalanabb kis darab. Kicsinált, erőltetett, színtelen meséjű. Régi taposott útszél színtelen virága - hogy oly formán beszéljünk, mint a mai úgynevezett népszínmű alakjai. Egy parasztmenyecske, egy fiatat lupa a hősnője, akinek forró buja vére romlásba, kárhozatba taszít minden őt szerető férfit.

El is hinnők ezt Veráról - így hívják a fiatal magyar lupát - csak ne énekelne annyit. Bemegy [a] házba: egy nóta. Kijön a házból: egy nóta. Aztán ismét és ismét egy nóta. Ezek a nóták is elég rosszak.

A kis kísérletet Somogyi előrántotta. Így szokás ez nálunk. Természetes, hogy a darab értéktelensége még jobban kitetszett: A szereplők közül csak Peterdit említjük meg. No meg Forrai Ferikét, akit - mint megjegyeztük már - nem volna szabad népszínműben felléptetni. Az előadást kis közönség nézte végig, mivel a kis népszínmű után az Uránia előadása következett. No evvel az Urániával is bebizonyította Somogyi, hogy tökéletes művészettel tud önmagának ártani.

Szabadság 1900. november 22.

515. ADATOK A SZÉPSÉGVERSENYHEZ

Az én borbélyom, még csak ma láttam - milyen nagy idealista…

Az én borbélyom - megjegyzem -, mindenhez ért, mindent tud, és a borbélyok azon fajához tartozik, kik óriási vételknek tartanák, ha paciensük a műtét alatt unatkoznék; azért hát igyekeznek az embert tőlük telhetőleg mulattatni…

Ma éppen, véletlenül rossz napom volt, így hát teljesen közömbösen vettem borbélyomnak az időjárásról, a töf-töf gyűlésezésről, az Uránia előadásairól stb. szóló részletes tudósításait.

Egyszerre titokzatos hangon azt kérdi:

- …És kire tetszett szavazni mint legszebb színésznőre?

- Deésy Alfrédnéra; miért?

Az én borbélyom elszontyorodott.

- Nos? - sürgettem.

Az én borbélyom elpirult, lesütötte a szemeit, és az ollót szörnyen csattogtatva így szólt:

- Nem lehet többször szavazni?

- *Lehet, lehet*, de mit akar vele?

- Nagyon szépen kérem, tessék Forrai Ferikére szavazni, hiszen csak a vak nem látja, hogy ő a legszebb…

…Ezek után az ollón egy végsőt csattantott, s zavartan köszönve elrohant…

Én pedig itt hozom tudtára Forrainak, hogy sok-sok rendületlen imádói között nem utolsó helyet foglal el egy szerelmes szívű és romantikus hajlamú - borbélylegény…

Színházi Újság 1900. november 22.

A'Dyné

516. SANTUZZA

Mon cher, maguk igazán különös emberek. Írnak erről-arról, szellemesen, néha unottan, ötletesen, néha fáradtan, de nincsenek vágyaik, nincs hangulatuk. Tán Ady Endrének van igaza, abban a csodásan hangulatos versben, ahol írja, hogy:

A világ az izmos butáké,
Kik hangulatban*, hitben élnek.*

Látja, nekem feltűnt; hogy engedik a divatból kimenni Mascagnit, nem kívánják a Parasztbecsületet, a szerelem e tragikus zenei époszát. Így olvastam valahol, mon ami, s így lehet igaz. Én szeretem, kívánom, azt hiszem, lehetne előadni, kellene, mert egy édes dolog van a világon, s ez a zene. Az operáknak vagyok a bolondja, az uram haragszik is érte, de higgye el, ha ő szereti a kártyát, akkor nekem is lehet ilyen passzióm.

Azt mondja, hogy nem lehet előadni? Dehogynem. Nézze, mit csinál a Székely Anna, cette grande artiste? ő tudná eljátszani Santuzzát, mert tud énekelni, játszani. Láttam, s elragadt. Tudja, lelkesedem érte.

Ő is a páholyban ül, ritkán én is. Nézzük egymást, s gondolom:

Mennyi ambíciót temet el ez a színház. S nem láthatom tőle Santuzzát.

Maga jól van Somogyival. Beszéljen vele, férfiak hamar elvégzik az ilyesmit. S ha ő akarja, par ordre du Moufti láthatom a szerelem őserejű megnyilatkozását.

Addig ne jöjjön.

Barátnéja *A'dyné*.

Színházi Újság 1900. november 23.

517. CIGÁNYBÁRÓ

A jó Cigánybáró imádói fogynak, fogynak, egyre fogynak. Ma este alig félház hallgatta az ismert melódiákat. Az előadás egyébként visszaesést mutat a régi szokáshoz: a hebehurgya készületlenséghez. A rendezés sem volt olyan, amilyet Pintér Imrétől várunk. A szereplők közül Székely Anna (Cipra), Füredy József (Zsupán), és Gábor diák (Pintér) váltak ki. Székely Anna gyönyörű hangja, Füredy fényes komikuma, Pintér hatalmas baritonja s művészi játéka jobb keretet érdemeltek volna meg. B. Csik Irén énekében, játékában affektáltság dominált. Lányi Edit indiszpozícióval küzdött. Perényi mai sikertelen estéjét már rekedtségével sem

tudja menteni. A zenekart sem ambicionálta az est. A nem nagy közönségnek alkalma, de kedve sem volt sokat tapsolni.

Szabadság 1900. november 28.

518. ANDRÁS NAPJA

Ma éjszaka sok babonás kislány akarta megálmodni az eljövendő vőlegényt. Az Andrások napjához fűződő babonák közül az a legelterjedtebb ugyanis, hogy az András-nap előtti nap kiböjtölésével minden leány és ifjú megálmodhatja leendő párját. Hogy hány kíváncsi bakfis ébred föl holnap reggel boldogan, nem tudjuk. Annyi tény, hogy András napja, tekintettel e becses név szép számú viselőire, igen nevezetes nap ám. Valóságos ünnepféle, amit nem annyira András apostol emlékének köszönhet, mint inkább a névnapi dáridóknak. Falun még másért is nevezetes az Andrások napja. Ez már telet jelent. Ha András-nap után sem köszönt be a tél, hát az már egyszerűen nem járja. És még valamit. Mert holnap András-nap lesz, éppenséggel nem muszáj gratulálni a rendőröknek. Aki mégis megpróbálja, az megjárhatja.

Szabadság 1900. november 30.

519. OPERAELŐADÁSOK

Nem mondunk új dolgot, s meg is írtuk már, a színtársulat drámai személyzete eléggé bevált. Ami siker eddig az új színházban volt, a drámai társulat érdeme. S mégis azért kell felszólalnunk, mert énekes darabokat nem kapunk. Nem tartoznak reánk a házi akadályok: a faktum az, hogy a nagyváradi publikum az operaelőadásokat csak úgy rövidesen nem engedheti el. Ezt a direkció is jól tudta akkor, midőn operaelőadásokra szerződtetett tagokat. Az eddigi sikertelenség is azonban a direkció, úgy látszik, gyógyíthatlan hibájából, az erők helytelen felhasználásából ered. Ha már a koloratúr-énekesnő nem is vált be teljesen, ez nem lehet ok az operaelőadások teljes beszüntetésére. Nem is kell nagy hivatottság olyan darabokat kiválasztani, melyekkel kellő buzgalommal sikert arathat az énekes személyzet. Elvégre olyan városokban is folynak sikerült operaelőadások, ahol nincsenek olyan erők, mint Székely Anna, Pintér, Kalmár és Rákosy. De Székely Annát alig párszor hallhattuk. Rákosy Gáspárt pedig, ezt a tanult, szép hangú énekest eleddig csak statisztálni láttuk. Szóval egy kis belátás és ambíció szükséges. Azt hisszük, lesz is. Most csak figyelmeztetni akartuk a színház vezetőségét.

Szabadság 1900. november 30.

520. SZÉP HELÉNA

Offenbachot, a nagy, a filozófus, az isteni Offenbachot kerestük ma a Szigligeti Színházban, de nem találtuk. A színlap vezetett félre bennünket. A színlap, mely ellen hangzék nem egy panasz. Hét órakor kezdtük a keresést, s úgy tíz óra felé jöttünk rá csak, hogy becsapódtunk. A felfedezés igen elkeserített bennünket. Pintért kerestük mindenfele. Nehezen találtuk meg, mivel ő ma ugyanis rendező volt. A rendező pedig kengyelfutó a színpad és a nézőtér között. Mivel pedig a Szigligeti Színházban csak éppen a rendezőknek nincs a színpadi ajtóhoz

kulcsuk: természetes, hogy Pintért kint találtuk a színház és bodega között. Éppen azon töprengett, hogy a rendezői tiszt meg az influenza mért jár mindig karöltve.

Rárohantunk.

- Hallja az úr, mit bolondítanak bennünket. Hiszen azt ígérték, hogy ma Offenbach-este lesz.

Pintér megdöbbent, s csak ennyit szólt:

- Tényleg az volt.

Később rájöttünk, hogy Pintér igazat szólt, Offenbach-este volt tényleg, de elfeledkeztek Offenbachról. Offenbach aztán úgy bosszulta meg magát, hogy teljesen elmaradt. Még egy fikarcnyi ép melódiát sem küldött maga helyett.

Így történt aztán, hogy a mai előadás nagyon rossz volt, bár szegény Offenbach-váró Pintér majd a lelkét adta ki a rendezésben.

Szép Helénáról, B. Csik Irénről meg kell vallanunk, hogy szép volt. A többi vallomásaink nem ilyen kellemesek. Csik Irénnek rosszabb estéje volt, mint valaha.

Mert ma még a játéka sem feledtette el, hogy ő nem primadonna. Csak affektáltság, kellemetlen modorosság volt minden énekszáma. Perényi ma jobban volt diszponálva, mint legutóbbi szereplésekor. De Páris ő sem volt. Lányi Edit elég ügyes volt. Nyárai, Bognár és Szilágyi mókáikkal igyekeztek feledtetni, ami az előadásból hiányzott, az édes, a felülmúlhatatlan Offenbach-szellemet. A közönség emlékezett és nem tapsolt.

Szabadság 1900. december 1.

521. ÜNNEPELT SZÍNÉSZNŐK

Kedves és szépen sikerült mulatságról értesülünk.

Mióta a színiszezon megkezdődött, volt alkalmunk megírni, hogy valami érthetetlen hidegség fészkelődött a színpad és a közönség közé. Néha már annak tulajdonítottuk, hogy még nincsenek a társulatnak úgynevezett sztárjai. Nem a primadonna-vetélkedésekre vágyódtunk ilyenkor. Csak valamivel több melegségre, több hangulatra.

Ez a jégközöny - úgy látszik - kezd felolvadni.

Erre vall az a mulatság, melyet szombaton este a katonatiszti étkezőben a nagyváradi katonatisztek rendeztek a nagyváradi színtársulat néhány tagja tiszteletére.

A mulatságon B. Csik Irén, Lányi Edit, Szohner Olga és Balla Kálmán vettek részt.

A meghívás és mulatság némiképpen elismerő tüntetés akart lenni a meghívottak mellett, akiknek egyik-másikáról nem mindig nyilatkozott dicsérőleg a helyi sajtó kritikája. Ez az est folyamán több ízben és impozánsan jutott kifejezésre, ami igen jólesett a megjelentek közül azoknak, akiknek művészi képességeit valóban ritkán méltányolja a közönség és a kritika.

Vidám, édes hangulatban folyt le a szép mulatság, melynek sikerét mi sem mutatja jobban, mint hogy a kedves, snájdig házigazdák egész reggel négy óráig tartották vissza a vendégeket.

Szabadság 1900. december 4.

522. NÉGY ÉVSZAK

Kedves barátom!

Az én véleményemet kérdi a tegnapi előadásról? Íme:

Amikor Pintérné a színpadra lép, világosságot látok, mely fénybe mártja az egész színpadot. Az a fény bevilágít a lelkek mélységébe, földeríti annak homályát, igazsággá, valósággá változtatja a játékot. Nemcsak a külső báj, a testi szépség harmóniája az, amivel hat, hanem az érzés ereje és hatalma, a kifejezés természetessége s az ifjúság fénye s el nem múló tüze. Az átmenetek egyes alakításaiban, mind nagyvonásúak s mégis oly észrevehetők. *Festő*, ki vásznán minden árnyalatot érvényre juttat, s ecsetje alatt nem vész el semmi.

Az ő nyugodtsága, felsőbbsége, elmessége s asszonyi ravaszsága sikerre vitték a darabot. Idegesség nélkül, tele finomsággal, szellemmel s pikantériával uralkodott a színpadon.

Méltó partnere volt Szarvasi Sándor, akinek mély érzései csodás hatást keltettek. Az egyszerűség a játékban, ez elvvel arat diadalt Szarvasi, valahányszor fellép. Nagy verista, kit a színpad nem rontott meg. Érzi a szavak mögött rejlő gondolatot, s kifejezésre juttatja.

Ez a véleményem. Adieu! Az uram int haza, s itt kell hagynom a büfét, e kedves helyet, ahol gondolkozhatik az ember a jó és szép alakításokon. Különben jubiláris előadás volt.

Színházi Újság 1900. december 4.

A'dyné

523. A PRIMADONNAKÉRDÉS

A primadonnakérdés a Somogyi társulatának a legnagyobb baja: ez általános nézet. A társulat maga könnyen válhatnék a vidék egyik legerősebb társulatává, természetesen úgy, ha a vezetésben több belátás, több akarat s több tudás érvényesülne.

Az eddigi, még helyrehozható botlások közül a primadonnakérdés helyrehozhatatlan. Hatását már látjuk a közönségnek az opera- és operettelőadások iránti viselkedéséből. Nincsen koloratúr énekesnőnk: ez a faktum. Immár befejezett, hogy B. Csik Irén nem kell a nagyváradi közönségnek. Okvetlenül utódjáról kell gondoskodni.

Azt az örvendetes hírt közölhetjük, hogy a színházi direkció komolyan foglalkozik a nagyváradi közönség feledhetetlen kedvencének, Székely Irénnek a szerződtetésével, ki Bölöny intendáns visszalépése után aligha hajlandó Kolozsvárt maradni, s akivel Somogyi tárgyalásokat folytat.

A nagyváradi színészet jövője érdekében óhajtjuk, hogy a primadonnakérdés megnyugtató s lehetőleg ilyen megoldást nyerjen. A többi bajok szanálását úgyis komoly tervbe vette Somogyi, s némi reményt nyújt arra, hogy jövőre valamivel kisebb, de sokkal jobb s helyesebben vezetett színtársulatunk lesz.

Éppen azért nagyon várjuk s mielőbb óhajtjuk a színházi kommünikék között [!], amely azt adja hírül, hogy Székely Irén aláírta a - nagyváradi színházhoz kötő szerződést.

Szabadság 1900. december 6.

524. HIMFY DALAI

Berczik bájos, poétikus vígjátékát is megdöbbentően kis közönség nézte végig. Talán ez a kis közönség is szívesebben töltötte volna otthon az estét, ha jóelőre informálva van - mint voltunk mi -, hogy a darabot régi úzus szerint csak úgy előrántották, próba belőle nem volt elég, s a szerepek is helytelenül vannak kiosztva. Természetes tehát, ha ezúttal is egy kellően előkészített bukásról kell beszámolnunk. Kisfaludy Sándor személyesítőjét, Szarvasi Sándort bánthatja legjobban a sikertelenség. Az ő Kisfaludyja egy újabb kabinetalakítás, méltó a fiatal művész legújabb nagy sikereihez. P. Szép Olga Szegedy Rózája szintén művészi volt. Erdélyi Miklós nagyon jóízű Szalóki Péter, Madas Pista kedves ügyes Kisfaludy Károly volt. Bérczi művészi Ágh Ferke. S ezzel vége is. Talán Bognár vált még be a pap néhány soros szerepében. Szilágyi nem értette meg Rostyt, ezt a kemény magyart, akinek a túlzó lelkesedése, magyarsága lehet talán - kivált nekünk - néhol komikus, de ő maga, egyénisége, modora, beszéde sohasem az. Szohner Olga újabban minden szerepében kedvetlenséget árul el. Ma elárult egyebet is. Azt tudniillik, hogy finomabb, művészibb szerepeket játszani képtelen. Ő csak külsőségekkel tud sikert aratni. Ma még ezekkel sem próbált. Deésy Alfréd a szerepét sem tudta, Batizfalvy ma is azt juttatta eszünkbe: hogy lehet valaki ilyen szép és ilyen rossz színésznő?! Ma is csak addig tetszett, míg nem beszélt. Somogyiné N. Júlia dehogy is volt canis materező, kardos nagyasszony. Egész szerepében énekelt. Kérjük: válasszon olyan szerepeket, amikkel nem teheti egymaga tönkre az egész előadást. A közönség nem nagyon lelkesedett. A taps nem sikert, csak a kiválóbb szereplők kárpótlását jelentette.

Szabadság 1900. december 6.

525. AZ IZR. NŐEGYLET TEAESTÉLYE

A mai édes, csillogó estén voltaképpen semmi mellékesebb nem volt, mint a tea. Igaz, azok, akik jöttek, letelepedtek eleinte az asztalokhoz, igaz, hogy részben megitták, részben otthagyták azt a teát, amit bájos… oh, nagyon bájos leányok szolgáltak fel, de azért egyet várt, egyet óhajtott mindenki… a táncot… a táncot… És amikor eljött az ideje - és feltűnően hamar jött el - egyhangú, lelkes üdvriadal üdvözölte a dicső istennőt: Terpszikhorét. Azután tartott a tánc, természetesen kivilágos kivirradtig.

Szép volt az estély, ragyogó, színes. Hála adassék érte és dicséret a Nőegylet népszerű, kedves, fáradhatatlan elnöknőjének: özv. ifj. Schwartz Ábrahámnénak, aki ma este is az volt, ami mindig: kedves, agilis, fáradhatatlan.

A napnak megvoltak természetesen a foltjai. Hogy a férfiak részére nem volt külön terem, ahol egy pohár bort megihattak volna, hogy a nagy teremben borzalmas, gyilkos léghuzam volt, hogy ablakszőnyegek helyett a *bálterem* ablakait durva lópokrócokkal takarták le, azt nem panaszoljuk fel, bár sok elkeseredett hang emelkedett miattuk. Az bizonyos, hogy a Nőegylet helyesen cselekszik, ha a jövőben a Kereskedelmi Csarnok kényelmes, elegáns termeiben rendezi a mulatságát.

Hogy az est krónikája teljes legyen, azt említjük még meg, hogy az urak között nagy zavar volt arra nézve, frakkot, redingote-ot vagy - horribile dictu - szmokingot vegyenek-e fel, és hogy tömérdek szép asszony és szép leány volt, és mulatott jól a teaestélyen, amely tekintélyes összeget - körülbelül félezer forintot - jövedelmezett a jótékony célra.

Szabadság 1900. december 6.

526. A GYURKOVICS LEÁNYOK

Voltaképpen igen szomorú dolog, hogy a magyar közönség olyan üdvriadallal fogadta a Gyurkovics leányokat, a regényt és a színdarabot. Mert a magyar középosztálynak a léhaságát kegyetlenül éles, igaz, csillogó világításba helyezi ez a darab. Persze, nem szabad moralizálni. Mindezeket tudja Herczeg Ferenc is, és mégis fölényes okossággal, valami mély, nyugodt bölcsességgel megírta, sőt színpadra vitte a Gyurkovics leányokat. A közönségnek ez kell, legyen meg az ő akarata.

Tehát a Gyurkovics leányok, a léha, a kedves, a könnyelmű, a bájos „bunyevác-pereputty" vonult fel ma a nagyváradi színpadra. Természetesen taps és kacaj üdvözölte őket. Hogy ezúttal a taps nem volt zajosabb, hogy a kacaj nem volt édesebb és önfeledtebb, arról nem tehet Herczeg Ferenc. Tudjuk mi és valljuk is, hogy összehasonlításokat nem szabad tenni. De hangot kell adnunk annak a panasznak, amely egyre gyakrabban üti meg az ember fülét a nézőtéren: miért ad Somogyi egyre-másra olyan régi darabokat, amelyeket a váradi közönség már látott - *sokkal jobb előadásban…*

A mai előadás, éppen úgy, mint a Himfy dalaié, a Négy évszaké és annyi másé, messze alatta marad annak a másik előadásnak, amelyben a nagyváradi közönség látta a Gyurkovics leányokat. A rendezés gyenge volt.

A darab leghatásosabb jelenetei elmosódtak, szétfolytak. A harmadik felvonás pompás hálószobai jelenetét teljesen elejtették.

És hol volt a Gyurkovics leányok pajkos jókedve, kicsapongó szilajsága? Mintha hét északnémet guvernáns lett volna a színpadon, olyan volt némely jelenet.

A szereplőkről el kell ismernünk, hogy külön-külön mindent megtettek a siker érdekében. Az igyekezet és a jóakarat azonban, fájdalom, nem mindig jelent sikert. Szohner Olga, akinek úgyszólván vezetnie kellett volna a darabot, nem volt az igazi Mici, a féktelenül temperamentumos, kacér, elmés bunyevác lány. Erőtlen és színtelen volt, talán azért, mert a szerep sehogy sem illik egyéniségéhez. Balla Kálmán igen elegáns, igen ügyes és szeretetreméltó Horkay Feri volt, nagyon tetszett. Még a táncait is megismételtették.

Benkő Jolán nagyon is durva, kissé parasztos asszonyt csinált Gyurkovicsnéből. P. Szép Olgáról talán felesleges is dicséretet írnunk; az volt, ami mindig: bájos és szeretetreméltó. Kovács Mariska ötletes, kedves és igen szép Sári volt. Batizfalvy Gizella is szép Ella volt - de semmi egyéb, mint szép. Az ifjabb Gyurkovics-nemzedékeket méltón képviselték a szép B. Horváth Irma és Veszter Juliska és Somogyi Béla, aki ezúttal egy kis leány szerepében remekelt. Kitűnő ezredes volt Peterdy, kedves és elegáns Sándorfy, s szimpatikus Szarvasi, aki ma különösen elegenciá[já]val lepte meg nagyszámú híveit. Pompás figurát csinált Semesseyből Deésy, kinek, úgy látszik, jobban megfelelne ez a szerepkör, mint a lírai szerelmesé. Bérczi és Madas Pista is igen jók voltak kis szerepeikben.

A közönség jól mulatott, de keveset tapsolt. A színlap ismét tele volt bosszantó, hibás adatokkal. Mikor lesz már ennek vége?

Szabadság 1900. december 7.

527. BIBLIÁS ASSZONY

(A Szigligeti Színház premierje 1900. december 7-én. Operett.
Antony Mars és Maurice Hennequin írták. Zenéjét Victor Roger szerezte.)

A mai előadásról valljuk be őszintén: jól mulattunk. A Bibliás asszony szerzői nem akartak mást. A színészek sem. Lehet, hogy kissé orfeuminak találtuk néhol a hangulatot, de azért sem haragudtunk magunkra. Forrai Ferike tapsot kért az előadás végén egy kuplében s nem babért. Nos, tapsot kaptak eleget. Ami a babért illeti, ejh, úgyis olyan kétes értékű valami az…

Minden színházba járó tudja, hogy a darab egy korhely királyon fordul meg. Párizsban a vivőr belga királyra ismertek a maga táncosnőjével. Ez mellékes egészen. Az ötlet kitűnő: akár Lipót adta, akár Milán király.

A bibliás asszony pedig (Forrai Ferike) egy ájtatos kis márkiné, akit Thea (Lányi Edit) ama bizonyos balett-királynő tanít ki, hogy miként hódítsa vissza őtőle a férjét. A kis szent aztán már a második felvonásban úgy hányja ég felé a lábait, hogy csupa gyönyörűség. Kitűnő figura a darabban - s Nyárai még kitűnőbbé tette - a Beauqueney hercegé, kinek a legfényesebb történelmi neve s a leglaposabb tárcája van a földkerekségén, ergo egy amerikai vörösrézkirály leánya kezére vadászik. Aztán Marechalné, kit legutóbb 1878-ban ölelt a korhely király, de a véletlen folytán igen alaposan visszaemlékezhetik e szerelemre.

Különben fényes teóriája van a szerelemről. A korhely királyt (Pintér) egy rettenetes zenekar üldözi egész első felvonás alatt. Bérczi a karmestere. Pokolian végzi a dolgát. Tapsolták a bandával együtt nagyon.

Méltóztatnak látni, hogy a darab meséjét nem tudjuk elmondani. Groteszk, mulatságos, fényes helyzetek és ötletek sorozata. A zene bájos Roger-muzsika, amit meg is fejeltek néhány betéttel.

A darab kitűnő rendezésben és előadásban került színre. A Pintér Imre érdeme, akit a második felvonás fényes rendezői ötletéért, egy gyönyörű élőképért ki is hívtak.

A szereplőket illetőleg: a címszerep ma nagy sikert jelentett Forrai Ferikének, ennek a nagyon bájos s máris a közönség kedvencévé vált kis szubrettnek. Nagyon szépen, művészien játszott, énekelt. A közönség valósággal ünnepelte.

Erdélyi - mint mindig - elegáns és ügyes volt a márki szerepében. Pintér korhely királya méltán tetszett. Igen jó volt. Nyárairól nem tudunk elég dicsérőt írni. Hercege kabinetalak. Ő maga pazarló módon ragyogtatta zsenialitását. Mintha meg akarta volna mutatni, hogy egy ilyen szerepből is mit tud csinálni Nyárai! Egy kupléja után szűnni nem akart a taps. Bérczi - mint jeleztük - a karmester szerepében keltett zajos derültséget. - Benkő Jolán pompás játéka mellett még primadonnasikert is aratott. Énekszámait megismételtették. Madas ügyes inasa tetszett, valamint a király két hallatlanul bamba inasa, kik igen ügyesen végezték a dolgukat. Lányi Edit Theája azonban nagyon gyönge volt. - Még csak szép sem. Énekszámai sem tetszettek, pedig betétképpen még a kadétkisasszony Yes-yes-yes kupléját is előadta. Tánca pedig nehézkes.

Batizfalvy ma is szép volt s ma is ügyetlen. Konstatáljuk, hogy a darab bevált. Színházi nyelven beütött. A közönség jól mulatott, s biztosan sokszor fog még mulatni rajta. Telt ház volt.

Szabadság 1900. december 8.

528. A VASGYÁROS

Előre lehetett látni, hogy ma megtelik a színház. A vasgyárosnak mindenütt van még olyan lelkes közönsége, mely telt házat és telt kasszát csinál.

Sok vidéki direktor már jó előre készpénz gyanánt jegyzi be ezt a bevételt. A mai előadásnak még más érdekessége is volt. Somogyi igazgató ma lépett fel először Nagyváradon, és hogy viszontláttuk P. Adorján Bertát.

Volt is olyan telt ház, hogy a nagyvásárra bejött vidékiek közül igen sokan nem jutottak semmi pénzért helyhez. Somogyi igazgató nem jó színész. Reméljük ez kevésbé fáj neki, mintha mint direktorra mondjuk ezt.

Derblay szerepe pedig éppen nem neki való. Maszkja jó, mozdulatain látszik a régi színész biztossága. Beszélni azonban nem tud. Ez öreg hiba. P. Adorján Berta szép és jó Claire volt. Drámai jelenetei fényesen sikerültek.

Balla Bligny hercege elég elegáns. Somogyiné ma sem volt jobb, mint máskor. Szilágyi, Szohner Olga, Erdélyi, P. Tóvári Anna nagyon beváltak. Taps, kihívás sok volt.

A közönségre ma is nagyon hatott a szép, ócska mese, melyet talán nem is ma látott legrosszabb előadásban.

Szabadság 1900. december 11.

529. BALLA KÁLMÁN UTÓDJA

Balla Kálmán és neje, B. Csik Irén megválnak a nagyváradi színtársulat kötelékéből. Balla valószínűleg győri színigazgató lesz. Nejét - hír szerint - Berlinből kínálták meg szerződéssel. - Csik Irén utódjára nézve még biztosat nem tudunk. Nagyon fontos kérdés, mint azt már megírtuk, s legszerencsésebben a Székely Irén szerződtetésével lehetne megoldani, mint ahogy hisszük is, hogy megoldják. A Balla utódja már megvan, s így az ő szerepköre már be van - s áruljuk el mindjárt, hogy szerencsésen - töltve. Tanay Frigyes, a debreceni színtársulat kedvelt bonviván színésze aláírta a szerződést, mely őt a nagyváradi színtársulathoz köti. Tanay kiváló színésztalentum. Szerződtetése nagy nyereség, s így elesett tőle a Vígszínház, mely erre vonatkozólag már régebben folytat Tanayval tárgyalásokat. Tanay felesége, Halmy Margit, a nagy Halmy méltó leánya, virágvasárnaptól a Nemzeti Színház tagja.

Szabadság 1900. december 11.

530. TOSCA

Ha Sardou akarja, nevetünk, ha Sardou akarja, sírunk. Sardou a színpadi hatások felülmúlhatatlan mestere. Kegyetlen rafinériával megcsinált Toscája, ez a vérrel és halálos hörgéssel teljes darab is óriási hatást tett mindenütt. A címszerep erőpróbája minden drámai színésznőnek, Sarah Bernhardtnak és Dusének állandó repertoárdarabja.

Ez a kegyetlen számítással megcsinált darab, amely gyilkos módon belemarkol az idegekbe, ma ritka nagy sikert hozott a nagyváradi színtársulatnak. A siker természetesen fő részben P. Adorján Berta érdeme. Erről a kedves művésznőről, erről a szép asszonyról, aki olyan sok bájjal tud beszélni a szalondarabok közönséges társalgási hangján, alig hinné el az ember, hogy

annyi megrázó erővel és borzalmas realizmussal is tud játszani. Toscája gyönyörűszép, fenséges kegyetlen és lesújtóan igaz volt. Semmi szavalás, semmi hamis póz a játékában, igaz, kiszámított és öntudatos minden mozdulata, és játékában az első felvonásban megragadó báj, azután pokoli, démoni erő - természetes hát, hogy nagy sikere volt. A leghatásosabb harmadik és negyedik felvonás után hatszor-nyolcszor hívták a lámpák elé, még pedig olyan meleg lelkes tapssal, amilyent nemigen hallottunk a nagyváradi színházban.

A sikerhez hozzájárultak a többi szereplők és a rendezés is. A tegnapi nagyon rossz előadást ma, úgy látszik, hibátlan, gyorsan pergő előadással akarták helyreütni. A rendezés ma teljesen kifogástalan volt, a csoportos jelenetek igen jól sikerültek, aminek szintén van része a sikerben.

Peterdy, aki különben rendezte az előadást, kitűnő Scarpia volt. Ez a derék, régi művész, úgy látszik, mindenhez ért. A kegyetlen, aljas és kéjvágyó rendőrminisztert erős, jellemző vonásokkal rajzolta meg. Könyves is jó volt a kínzott festő szerepében. Persze fájdalmasabban kellett volna nyögnie, amikor kínozzák. De alakítása különben szimpatikus és hatásos volt. Gáthy, Sághy, Füredi, Szarvasi, Rákosy, Madas, Balázs Olga kis szerepeiket jól játszották. Feltűnést keltett Batizfalvy Gizella, aki hajporos rokokó parókájában nagyon szép volt.

Hozzátartozik az est krónikájához, hogy egy hölgy rosszul lett és kiment. Aminek természetesen a kegyetlen Sardou és szép interpretálója, P. Adorján Berta az oka.

Szabadság 1900. december 13.

531. RÓMEÓ ÉS JÚLIA

Rossz előhírek keringtek a mai klasszikus estről. Azok a bizonyos beavatottak nagy fiaskót jósoltak, szörnyűséges rossz előadást. Sietünk kijelenteni, hogy az augurok jóslata nem teljesült - egészen. Rossznak bizony elég rossz volt a mai előadás, de semmi esetre sem olyan, mely bennünket, különben sem elkapatott szegényeket megbotránkoztatott volna. Legfentebb az történt ma is, hogy a szerelem felséges himnuszát olyanformán transzponálták, mint Beethoven gyászindulóját a Bibliás asszonyban… Mégsem egészen így. Néhol megtartották az ünnepi tempót, s nem egy helyütt az avoni hattyú énekét hallottuk… E. Kovács Mariska nagyon szép Júlia. Első felvonásbeli fényes, fehér selyemruhájával valósággal szenzációt keltett. És… és meglátszott, hogy ő Júlia akart lenni. Csengő, kedves hangján nem is múlt. Az ambícióján sem, hanem az egyéniségén, meg talán a képességén. Többet sóhajtott, többet énekelt, mint beszélt. Szerelmes leányt láttunk, de nem láttuk Júliát, testet öltött, igaz poézisát a nagy, igaz szerelemnek. Rómeó szerepével Deésy K. Alfréd tett próbát. Még kis szerepekben sem volt alkalmunk sok jót mondani erről a nagyon fiatal színészről. Rómeója - gondolható - mennyire kísérlet maradt! A fiatalság volt benne csak az igazi Rómeóból. Benkő Jolán dajkája nagyon jó volt, úgyszintén Szarvasi Tibáldja. Szilágy értelmes Mercutio: nem több. Peterdi, Bognár ki szerepeikben kitűnők, s igen bevált Bérczy és Gáthy is.

A rendezés elég felületes és hiányos volt. A második képbeli táncjelenet hatástalan. A kar hölgyei megdöbbentően öltöznek. Egy mindennap használt, nagyon rossz szalondíszlet: ez a Capulettiek csarnoka. És még sok-sok hiba. A földszinten alig voltak. A karzat s állóhely zsúfolt. Taps volt több a kelleténél.

Szabadság 1900. december 18.

532. CORNEVILLE-I HARANGOK

Elég szomorú előadás volt a mai. Szinte kirítt belőle a kényszerűség, hogy adjuk, mert már nem lehetett mást adni. Szegény harangok, szépséges árva melódiák, édes, nagy mese. Nem érdemeltétek a mai estét. Vontatott, készületlenségre valló előadás, rossz rendezés nem hozhat mást, mint bukást. B. Csik Irén Szerpolettje gúnyolódás volt minden illúziónkkal. B. Csik asszony modorosabb, kedvetlenebb volt ma, mint valaha. Lányi Editről legtöbbet az mond, hogy legszebb számai után sem volt egy árva taps. Szilágyi még mindig Heliodóruszt játssza. Pintér márkija a régi jó. Kalmár gyönyörűen énekelt, művészien játszott. Bérczi és a kisebb szereplők közül egy-kettő ambícióval, ügyesen végezték a dolgukat. A női kar ma mindenképpen kellemetlen volt. Több fegyelem kellene velük szemben. A közönség ma is emlékezett, s ma sem tapsolt.

Szabadság 1900. december 19.

533. A KIS KORMÁNYBUKTATÓ

Egy debreceni lap óriási vastag betűkkel nyomott táviratot közöl a lap legelső oldalán. A távirat így hangzik:

Kevéssel lapunk zárta előtt fővárosi munkatársunk szenzációs hírt táviratoz lapunknak.

A távirat röviden csak azt jelzi, hogy politikai körökben ma délelőtt kormányválságról beszéltek. - A beszédek szerint a magyar kormány megbukott, s az egész minisztérium már ma beadta volna lemondását. A kormány bukásának okát nem jelzi tudósítónk.

Az első percben el sem tudtuk képzelni ennek az alapos kis távirati hírnek a történetét. Később jöttünk aztán rá csak. Az illető debreceni lap ellenzéki, mégpedig a régi szabású, állandóan kormánybuktatók közül való.

A lap pár napja kapott új nyomdai felszerelést. Ebben direkt ellenzéki betűk is vannak. Nagy kompakt betűk, ilyen utasítással: *kormánybuktatásról szóló táviratok számára*. Ezeket a betűket kellett kipróbálni.

Szabadság 1900. december 21.

534. MOZGÓ FÉNYKÉPEK

Ez a magyarba oltott német bohózat tudvalevőleg egyedül képes a sokat szidott német bohózatírókat rehabilitálni. - Csupa bohóság, csupa tótágas, csupa mulatság ez a darab. Egymást kergetik a leglehetetlenebb, legkacagtatóbb helyzetek. A „zajos derültség” itt igazán zajos. Néha valósággal megakad az előadás. A két hírneves Oszkár darabja egy szerencsés estét hozott ismét a nagyváradi színházba. Annyi szerencsétlen este után nagy dolog ám ez! Úgy látszik, ezúttal némi próbák után reszkírozták meg az előadást. Ez a bevett szokásoktól való eltérés nagyon kifizette magát. Az előadás kitűnő volt. Csak sajnálhatja, aki nem nézhette, illetőleg nem nevethette végig. Korrekt ensemble, kitűnő rendezés vívta ki a sikert. A rendezés Peterdi Sándor érdeme, kinek Kaján Tóbiása is kolosszális hatású volt. Szarvasi Sándor elegáns ügyes Kapor Kálmán, ám mintha nehézkes volna az efféle szerepekre. E. Kovács Mariskának is nehéz dolga volt veszedelmesen szubrett szerepében. Kitűnő kabinetalak volt a Bognár apósa. Elég elfogadható volt Benkő Jolán. Balla mulatságos figurát

csinált a lengyel alakjából, de kissé kegyetlen volt Szohnerrel szemben. Alig hisszük, hogy a bájos, okos Vilma ilyen már nem is *félszeg* dzsentleménbe beleszerethessen. Pláne, ha valaki olyan édes csitri lány, mint Szohner Olga volt. Bérczy és Madas kisebb szerepekben excelláltak. A közönség nagyon jól mulatott, sokat tapsolt. Kérjük a direkciót, hozza divatba a jó előadásokat.

Szabadság 1900. december 21.

535. SZULAMIT

Szulamitot láttuk ma viszont, és a népszerű darab telt házat csinált. Az előadás gondosan előkészített, kielégítő volt. Azt a hitet keltette bennünk, hogy a színházi vezetőséget sikerült több lelkiismeretességre kényszeríteni. Nyugodjanak bele ebbe a jól jövedelmező kényszerűségbe, s - ismételjük - hozzák divatba a jó előadásokat.

Ami a mai szereplőket illeti, jól esik regisztrálni egy eddig mellőzött énekesnő nagy sikerét. Székely Anna ez, a címszereplő. Tömör, csengő, iskolázott s rendkívül meleg zengésű hangja elfeledtette játéka fogyatékosságait. Viszont Forrai Ferike, ez a kedves kis szubrett, rendkívüli ambícióval igyekezett Abigail drámai jelenetében sikert aratni, ami majdnem olyan jól sikerült neki, mint a szerep ének- és táncrésze. Pintér deli Absólon volt.

Szépen énekelt és játszott. Füredi kétféle tapsot is kapott. Mint főpap a Kol Nidréh művészi, perfekt előadásáért s mint egyik legnagyobb derültséget keltő kérő.

Szilágyi és Perényi volt a másik két kérő. Perényi szépen énekelt. Szilágyi ízléstelenül túlzott, Bognár Manoach szerepével tudott hatást kelteni. Rákosy Gáspár hatalmas hangja feltűnést keltett. Ügyes Cingitáng volt Bérczi. Bércziné táncát megismételtették. Tóvári Anna és L. Halász Anna érdemelnek még felemlítést. A rendezésnek voltak hiányosságai. A vadmacska veszekedett megjelenése például derültséget keltett. A közönség sajnálta, hogy a még mindig beteg Nyárait nem láthatta viszont.

Szabadság 1900. december 22.

536. SZÍNHÁZI SZERZŐDTETÉSEK

Somogyi Károly színigazgató levonta az első szezon nagy tanulságait. Ez a legújabb s legérdekesebb színházi hír. Most szervezi jövő évi társulatát. - Olyan előrelátással, körültekintéssel s ambícióval, melyről csak a legnagyobb dicsérettel szólhatunk. Még nem teljes a jövő társulat névsora, de már eddig is olyan nevek ékeskednek benne, melyek a legnagyobb reménnyel tölthetnek el bennünket. Eddigi jelek szerint jövőre már olyan társulata lesz Somogyinak, mely egészen méltó lesz Nagyváradhoz, s aligha lesz párja az egész vidéken. A primadonnakérdést úgy oldotta meg Somogyi, amint mi azt a közönség nevében kívántuk.

Dicséretes áldozatkészséggel sikerült megnyernie Székely Irént, a nagyváradi közönség feledhetetlen kedvencét, ki alá is írta már nagyváradi szerződését. Nem kevésbé dicséretes ténye a direktornak Ámon Margit szerződtetése, mely már majdnem befejezett tény. A kedves szubrett-énekesnő a jövő hónapban több estén fog nálunk vendégszerepelni, s ekkor bizonyára megtörténik a szerződtetés is - a nagyváradi közönség nagy örömére. Hogy a Balla helyét milyen szerencsésen fogja betölteni Tanay Frigyes, a vidék ez idő szerint egyik legtalentumosabb színésze, arról már írtunk. Hősszerelmes színészt nem kaphat jobbat Somogyi Beregi

Oszkárnál, akivel a szerződtetési tárgyalások a legkedvezőbben folynak. A tenorista-kérdést olyan formában oldja meg a direkció, hogy a nyári szezonra megmarad a társulat régi derék énekese, Perényi József, télire pedig állandó vendégképpen Déry Jenő, az opera kitűnő művésze, szerződnék Somogyihoz. Örvendetes hír, hogy Szarvasi Sándor, ez a hamar kedveltté vált, jeles színész aláírta Somogyinál a szerződést.

A többi megmaradt jeles tagok közt szeretnők még látni Bognár Jánost, ezt a régi, kitűnő művészt. Azt hisszük különben, hogy az ő ittmaradása is biztos. Egyelőre örömmel adunk hírt Somogyi jövő évi szerződtetéseinek jelen stádiumáról. Ezt az örömünket csak fokozza az, hogy mi voltunk, akik állandóan hangoztattuk a színtársulat fogyatékosságait, s rajta voltunk, hogy a nagyváradi közönség jogos igényei teljesedjenek.

Szabadság 1900. december 28.

537. ÜNNEP A SZÍNHÁZBAN,

azazhogy inkább ünnep utáninak lehet nevezni azt a hangulatot, amely kedden és szerdán uralkodott a kissé kaccenjammeres és nagyon rekedt társulaton. A Kurucfurfang és a Bibliás asszony került színre telt házak előtt. Rekedt primadonnákkal énekes színműveket előadatni - ez nagy és merész gondolat. - A két előadásról egyébként nincs mondanivalónk. - Fölemlítésre méltó csak az volna, ami elmaradt: a Bibliás asszonyban a beteg Nyárai Antalnak művészi játéka, amelyet Szilágyi Dezső sehogy sem tudott feledtetni Solymosi-imitációjával. Lehet, hogy a rosszul választott példánykép volt az oka a balsikernek.

Szabadság 1900. december 28.

538. EGY SZEGÉNY IFJÚ TÖRTÉNETE

Az a bizonyos szegény ifjú, a Feuillet Oktávé tudniillik, ma eljött ismét, hogy könyörületre keltsen, ha ugyan maradt könyörület még a szívekben karácsony utolsó napján. - Hát maradt. A szegény ifjú öreg kora dacára meg lehetett elégedve a mai este sikerével. P. Adorján Bertának mondhat pedig legelsősorban köszönetet ezért. Szép volt és magával ragadó. Könyves egész tehetségét pazarolta öreg szerepére, s nagy sikere volt. Bognár művészi jelenetet produkált Larock szerepében, akit röviden Hö-hö bácsinak nevezett ma egy szegény ifjú: tekintettel a nagy haldoklási jelenetre. Peterdy ma is művész, Szohner Olga nagyon kedves volt. Nem lehet azonban megrovás nélkül hagyni azt az ízléstelenséget, hogy a kar egyik hölgyét tisztelői bántó tetszészajjal fogadták. Az előadás többet ért, mint a podagrás darab.

Szabadság 1900. december 28.

539. BAGDADI HERCEGNŐ

Zseniális hatásdráma a Dumas fils-é. Szertelen, nagy szenvedélyek hatást keltő összeütközéseiből szövődik végig, s hogy a hatás teljes legyen színpadra író emberek ókori receptje szerint, mielőtt a függöny utoljára legördül, a vihar eláll: a néző boldogan vacsorázhat, s szépeket álmodhatik… Tudja Isten, hogy vagyunk az ilyen mesteri darabokkal. Látjuk minden kis részükben a csináltságot, a hatásra lesést, az írói rafinériát, s mégis meg tudnak

ejteni bennünket. Ahogy megértjük a parisienne-t, aki csodálattal, bámulattal, talán vágyódással hall a brutális négerről, aki karjaiba fogva rohan el elrablott asszonyával, éppen úgy értjük meg - éppen a Bagdadi hercegnő-féle darabok nagy, egész szenvedélyű, szertelen hősei által -, hogy tulajdonképpen ezek az emberi ideálok, ezek a nagy elhatározásokra s nagy érzésekre berendezkedett emberek… Meg aztán a mi szürke idegéletünk nem hathat a színpadon. Legfellebb betegebbé tehet bennünket. A színpad végre is hatást keres, amit csak ilyen nagystílű darabokban érhet el olyan nagy kaliberű színésznő, mint P. Adorján Berta. Mert ma neki teljes, nagy sikere volt. Lionette szerepe feltárta tehetségének gazdag tárházát. A szertelen, az öröklött forró vér által vezetett asszony lelkének minden emóciója igaz volt, sokszor megdöbbentően szép és igaz. Partnere, Könyves pedig nemegyszer nehezítette meg nehéz feladatát. Hiába, Könyves derék, tehetséges színész, de Nouvardy szerepe túl erős neki. - Deésy Alfréd mai játékán nagyon meglátszott az ambíció, és sok tekintetben figyelemre méltót nyújtott a férj nehéz, fárasztó szerepében. A többi szereplők: Szilágyi, Bérczi, Bognár és Rákossy igen jók voltak epizódszerepeikben. A rendezés jó volt. Közönség szép számmal. Taps, kihívás bőven.

Szabadság 1900. december 29.

540. EGY ÉRDEKES ESTE

(Légyott előtt: Sas Ede pálya[díj]nyertes egyfelvonásos színműve, a Szigligeti Színház premierje. Parasztbecsület: Mascagni operája Revedin Gyula vendégszereplésével.)

Érdekes este: ezt kellett címnek választani. Mert mindenképpen érdekes, szép színházi este volt a mai. A premier volt az első érdekessége. Új darab, helyi szerző darabja, pláne koszorúzott darabja, melyről a sajtó sok dicsérőt írt már. Volt okunk nagy várakozással tekinteni elébe. - Konstatáljuk mindenekelőtt, hogy a dramolettet a közönség nagyon szívesen fogadta. Nem sok igényű apróság különben. Olyanféle, amilyenekkel pályadíjakat szoktak nyerni. Íróját zseniális mesterembernek ismerjük. Sokat olvasott, rutinírt író, aki impresszióiból tud egész dolgot csinálni. Mai darabja is sejteti, a mestereket. Főként a Katonák íróját s Herczeget a bunyevácaival. A meséje elárulja az író törekvését szabadulni az impulzust adó reminiszcenciáktól.

A hős katona nyugalmazott. Zsarkovicz Tamásnak (Peterdi) hívják. Egészen a Thury öreg Udvardyja, a rózsák közt élő. A rózsákhoz nehezen jutott el. Sikkasztott szegény, s a gyalázattól deus ex machina gyanánt egy fiatal építőmester, Bodvai (Könyves) mentette meg, aki később szerelmes lesz az öreg katona leányába, Idába (E. Kovách Mariska), s nőül is veszi a szép leányt, aki léha, mint egy Gyurkovics leány, s szinte predestinálva van a bukásra. Ebben segítene neki a csélcsap Bártfai (Balla Kálmán), egy ügyesen megrajzolt vármegyei aljegyző. Az öreg katona látja a veszélyt, s látja azt is, hogy leányát a bukástól mi sem menti meg, érzi, hogy élete megmentőjének a becsületét neki kötelessége megmenteni: beleköt a buktató ficsúrba, aki párbajban megöli az öreget. Halálos ágya észretéríti a léha asszonyt, s megmenti férje és két kis gyermeke számára.

Általában bizony novellaszerű a kis színmű. Nagyon elárulja a kezdő színházi írót. De elárulja azt is, hogy írójuk akar hatást elérni. Melodramatikus részek, a szintén a Gyurkovics leányokra emlékeztető lumpolási jelenet, madárcsicsergés kint a kertben, derítő epizódfigurák, kedves, megható banalitások, melyek legalább az átlagközönséget okvetlenül megragadják: mind erről az akaratról tanúskodnak.

Nagy, új igazságot tehát nem nyújtott a darab, csak egy elég ügyesen dramatizált mesét, mely sokat ígér írójuk fejlődésére. És Sas Ede az az ember, aki jó darabot is fog írni, mert *akar* írni.

Az előadás nagyon jó volt. Peterdi mesterien játszotta meg nagy szerepét. Még a haldoklási jelenetben sem áldozta fel a művészi igazságot az olcsó hatásért. Nagyon sok elismerést érdemel Kovács Mariska: szép volt, s nem egy helyen magával ragadó, de általában fáradtnak látszott. Nagyon sokat játszatják ezt a kedves színésznőt, holott erre éppen nincs szükség. P. Szép Olga e szezonban még alig jutott szerephez. A közönség pedig óhajtja látni, s Ida szerepében nagy sikere lett volna. - Balla a léha aljegyző alakját gondosan, művészettel csinálta meg.

A többi szereplők, Könyves, Szarvasi, Szohner Olga, Füredi, Bérczi, Madas stb. egytől egyig tetszettek. Taps sok volt, a szerzőt négyszer vagy ötször hívta lámpák elé az udvarias közönség.

A Parasztbecsület előadása becsületére vált az énekes személyzetnek. Eleve híre volt, hogy siker lesz, s a siker meg is lett. Turiddu személyesítőjét várta mindenki türelmetlenül. Egy kolozsvári hivatalnok, aki annak idején elvégezte az énekiskolát, a színpadi dicsőség varázsát nem tudta feledni. Girsik Gyulának hívják. Revedin Gyula néven ismertük meg mi, és úgy, mint perfekt, nagyértékű operaénekest. Hatalmas, szép tenorhangja van, mely erős, érces, mégis lágy a felső regiszterekben is. Tud énekelni. Daliás, szép színpadi alak, s amit nem vártunk dilettánstól: színész is. Erőssége lehetne bármelyik elsőrangú színpadnak, de nyereség volna a legelső dalos színháznak is. Belépőjénél látszott rajta némi zavar. De hamar biztos lett s az maradt végig. A közönség lelkesen fogadta s ünnepelte mindvégig. Büszke lehet a sikerre. Székely Anna s Pintér méltó partnerei voltak. Hármuk érdeme, hogy az előadás magasan állt az úgynevezett vidéki nívó felett.

Székely Anna csodás alt hangjánál nincs szebb hangja egy Santuzzának sem. Pintérnek híres, nagy szerepe Alfió. Duettjük után nyílt színen négyszer hívták ki őket. Székely Anna virágot is kapott. Forrai kedves Lola, Lányi Edit azonban gyenge Lucia. A zenekar túl lármás, néhol fegyelmezetlen. Karok igen jók. A rendezés mintaszerű. Teljes, nagy siker s pénztárt megtöltő nagy közönség. Érdekes és szép este volt.

Szabadság 1900. december 30.

541. SZILVESZTER

Eljön minden esztendőben, pontosan, hűségesen. Sohasem késik, és mindig egyforma vén, egyformán jókedvű. Bolondos agglegény, mindig nevet, és ezzel ríkatja meg az embereket. Hideg, kemény hideg van, mikor ő érkezik. Bejelentetlenül jön, és mégis várják. Jókedvű legényemberek, meg mindenféle bohém népség üdvözli szeretetteljesen ezt a vén legényt.

Nagyon jó ezt az éjszakát vígan keresztülélni, mert csodálatosan szomorú másként. Temetője felé megy a vén esztendő és megszületik az új. És ebből a kettős tényből mégiscsak az első dominál a szilveszter hangulatában: a szürke csöndes elmúlás képe…

Nagyon szomorú dolgokat mesél szilveszter éjjelén az embernek az egymást űző, kergető gondolat. Valami végtelenül nagy, szürke lepel borítja be a nagy mindenséget. A szürkeség kissé a fehérbe játszik, és közepén hideg merevséggel áraszt foszforeszkáló, hideg, fehér fényt egy láthatatlan kereszt.

Nem.

Összecsendül a pohár barátságos megszokott csendüléssel. A sötétveres bor olyanná festi az emberek arcát. Víg, lármás muzsika tölti be a füstös korcsmaszobát, jókedvűen köszönt be Szilveszter.

És eljön a gyors öreg esztendőről esztendőre. Mindig egyformán vén, és minden jöttekor meghal egy esztendő.

És a hosszú esztendősorral együtt vénülünk mi is, míg egyszer olyan fehérek nem leszünk, mint az öreg szilveszter apó.

Szabadság 1901. január 1.

542. ÍRÓK ÉS ÍRÁSOK

Egy kiváló írónktól társaságban azt kérdezte egy tizennyolc éves szép és okos leány:

- Magyarázza meg nekem, hogy egyáltalában mi szükség van novellára, regényre meg versre?… Vagy legalábbis olyan világra és örökkévalóságra szóló nagy dolog a szépirodalom, ahogy maguk írók akarják elhitetni?

A közfelfogás - nemcsak minálunk, hanem nagykorúbb társadalmakban is - igen fura.

Azt lehet mondani, hogy az írásnak mint tudománynak mindenki nagyobb értéket tulajdonít, mint amennyit megérdemel. Még azok a korlátoltságukban büszke magyar bácsik is, kik szörnyűséges lenézéssel s elkeseredéssel szoktak szólani a skriblerekről, akikre nem haragudnának olyan nagyon, ha nem tartanák olyan sokra őket.

Az *író* ember pedig kétségtelenül a legbüszkébb kétlábú. Írásait mindenik divinációnak, magát kiválasztottnak tartja. Ezért beteg mindenik, ezért érzékeny. Ezért tartja hálátlannak még a szelet is, mely becses ajkait kifújja.

Az író ember ezt a maga beképzelt nagy jelentőségét, nagy értékét nem szűnik egy percre sem hangoztatni azok előtt, akik olvasni tudnak és szoktak. - Malmára hajtja a vizet az özönvízelőtti nevelési szisztéma, mely a maga örökölt korlátoltságával arra tanítja az eszmélkedés embrióit, hogy az emberiség legdicsőbbjei a vérengző hadvezérek, a zsarnok fejedelmek s a poéták voltak.

Természetes hát, hogy az író bácsik hű táborának nagy része serdületlen, de a testileg serdültek száma is légió.

Mivel pedig az átlagember csak az öt érzéke alapján ítél, írónak tart mindenkit, aki sokat ír, s aki neki sokszor ad alkalmat az olvasásra.

Mi, redakcióbeli emberek vagyunk ennek a felfogásnak leggyakoribb megfigyelői. Mi látjuk, hogy az írás, főként az úgynevezett „belletrisztika”, elnyelte az ép judíciumok világát.

Látunk fiatal fantasztákat, kik kikönyörgik tőlünk egy tárca vagy egy vers leközlését, s másnap egy fejjel megnyúlva járnak az utcán, de meg is követelik, hogy ezt a megnövést meglássa más is.

Szóval hitté vált, hogy az írás felemel az átlagemberek fölé, aminek a vágya éppen olyan ősállati, mint a gorilláé, mikor a maga területéről elűz minden más ragadozót.

Szamárság volna nekitulakodni ezer és ezer embernek, de annyit ki lehet mondani, hogy annak a fiatal lánynak joggal lehetnek kétségei a szépírói mindenhatóság jogosultsága iránt.

Az írás mesterség. Olyan, mint a kefekötés. A szépírás is olyan, mint a zománcozás. Fiatal és öreg fantaszták fejét betöltik a rendszerint szűk körből nyert impressziók. Nekicsapódnak a több impressziót nyert íróemberek írásainak s - írnak. Emellett várják a tömjénfüstöt a profán világtól.

Hát az életben van *kiválóság*, de ez nem az írás kiválósága. Egészen más. Ezt a kiválóságot nem egy mesterség tudása adja, hanem az *agyvelő* átfogó képessége. Ezt a nagy kincset megszerezni nagyobb dolog, mint azokat a bizonyos örökbecsű írásokat megírni.

Az ilyen kiválóság - ha ugyan szabad nekünk öreg materialistáknak ezt a szót használni - igazán divináció. Le kell cibálnia magáról mindazt a hazug köntöst, amit a család, iskola, vallás és társadalom reáadott. Meg kell találnia önmagát, s meg kell látnia a világot. Nem úgy, hogy itt fényes, emitt meg csupa árny. Meg kell látnia, hogy a világ *egyszínű*. Tőle egészen különálló. Az ő világa és a többi: két világ. Ezt a két világot harmóniába hozni s mindkettővel leszámolni: ez az igazi kiválóság, amit úgy hívnak, hogy *egyetemes gondolkozás*. Az *Übersmensch* tehát nem fantom. Igaz, *élő* ember: *kiválóság*.

Az egyetemes gondolkozó, ki *lát, tud és megnyugszik*, irigylendő filozófusa a *tudatlannak*. Élete harmonikus és szép. Meg nem zökkenti semmi tömegszamárság. Felette áll az ezereknek, természetesen minden rendű és rangú *csupán* íróknak. Hogy emellett írhat is: bizonyos. Lám ír Tolsztoj is. Nietzsche is írt, Herbert Spencer is. De az írás csak a tömegnél tette őket naggyá.

Nagyságuk *önmagukban* volt. És ismerünk itt köztünk egyet, talán kettőt is, akik semmiféle „izmus" szépirodalmi produktumait még csak nem is ismerik. Mégis mily elérhetetlen értékű magosságban állanak például azok felett, kiket egész tömegek ismernek így: zseniális hírlapíró, kitűnő költő, fényes nevű író.

És most kiírjuk, ha eddig mentünk, azt a legfényesebb elméktől is csak kerülgetett igazságot, hogy az *átlagember vegetál, a költő* (ideértve írót, költőt, irodalombarátot, szenvedélyes olvasót) álmodik, *öntudatos életet* csak az egyetemes gondolkozó, *a filozófus él*...

Ezért természetesen az úgynevezett írók legapróbbjai fognak megharagudni.

Szabadság 1901. január 1.

543. MIKOR NEM KELL KRITIKA

A szilveszter nekünk örömet hozott. Egy előadást, melyről nem kell kritikát írni. Ne fájjon senkinek, de jólesik ez a pihenés. A közönségnek is jólesett, színészeknek is, nekünk is. A „Színházi képtelenségekkel" vidította fel ma ugyanis a színház a szilveszter[i] borongásoktól elkényszeredett hangulatot. Nagy közönség akart felvidulni, s jól is mulatott. Őrley Flóra nagy jókedvvel bohóskodott egész este. Bognár pompás figurája magában biztosította az állandó derültséget. Szilágyi, Madas, Erdei Berta, szóval minden képes és képtelen szereplő excellált. Még Deésy is. Röpködtek a legképtelenebb ötletek, a leglehetetlenebb szójátékok. A szereplők magukat s egymást parodizálták. Őrley Flóra pompásan karikatúrázta Lányi Editet mint táncosnőt.

Egyszóval olyan csörgősipkás Szilveszter-est volt a színházban, milyenre a legvénebb színházi smokkok sem emlékeznek.

Szabadság 1901. január 1.

544. A MINTAFÉRJ

(Valabrèque háromfelvonásos bohózata. A Szigligeti Színház premierje 1901. január 2-án)

Az előadó színészeken kívül este hét órakor alig tudta öt ember, hogy premierben lesz része. Az igazgatóság ugyan mára tűzte volt ki Valabrèque bohózatának első előadását, de időközben mást gondolt. A Nők barátját vette elő szerdai előadásul, s így informálta színlapjaival s kommünikéivel a közönséget is. Ma aztán ismét gondoltak egyet a színház táján. Hátha sikerül. Előadták a Mintaférjet. Silányabb bohózatot nemigen láttunk mostanában. Próbálta volna ezt csak magyar ember írni! Mert elő is adták volna!… Gabányin kívül különben sem műveli már az anyósvicceket, csak Sirisaka Andor kántortanító valahol Baranyában. Valabrèque, ez a különben jónevű francia meg merte tenni, hogy anyósvicceit a színpadon tálalja fel. Mintha tudta volna, hogy a magyar színházaknak nem írhat francia író olyan darabot, amit le nem fordíttatnak. A mintaférj tulajdonképpen két férj: az após és a vő. Az ismert francia recipe szerint a vő jámbor, mint egy birka, az após kikapósabb annál a bizonyos patikárusnál. Természetes - ugyancsak az ismert recipe szerint -, hogy az anyós halálra kínozza s gyanúsítja a vőt. Sok őrült helyzetet kell addig eltűrnie, míg rendbe jön. Valabrèque az ócska témából nem csinált sokat. Unalmasan döcögteti el előttünk a jól ismert figurákat, megszólaltatja a papagájt, az ismert kis színésznő ezúttal is vetkőztet. Szóval ha egy pár valóban szellemes mondás nem volna a darabban, halálra unhatnók magunkat.

Az előadás elég jó volt. Benkó Jolántól pompás, házsártos anyóst láttunk. Peterdi apósa, Balla vője kitűnő, Könyves Jenő ma új oldaláról ismertette meg magát. Thibaduier dr. ügyvéd alakjából csinált egy nagyon mulatságos figurát. L. Halász Anna kedves szobacicus volt. Kisebb szerepekben Füredi, Madas és B. Horváth Irma állták meg jól a helyüket. A közönség nem mulatott túlságosan jól. A taps a szereplők ambíciójának szólt.

Érdekes dolog, hogy ugyancsak ma este a Vígszínházban is Valabrèque-premier volt. Férjek öröme című darabját adták a francia bohózatírónak. Az előadásról hosszú tudósítást vettünk, mely konstatálja, hogy a fővárosi premiernek sem volt sikere. A Férjek öröme éppen olyan avult meséjű, mint a Mintaférj. Az előadás művészi volt. Hegedűs, Tapolczay s Gál sok tapsot kaptak.

Szabadság 1901. január 3.

545. KEDÉLYES MEGOLDÁSOK

Minden népek és országok direktorai hálásak lehetnek Somogyi Károly, a nagyváradi színház igazgatója iránt. Neki sikerült megoldani azt a kérdést: mint kell kielégíteni a mellőzött művésznők és művészek ambícióját!… Van tudniillik a társulatnak egy fiatal és tehetséges hősnője, akinek szilaj vágyai vannak teremteni, de eddig még nem kapott egy valamirevaló szerepet sem. Addig járt az igazgató nyakára, addig fenyegetőzött, addig siránkozott, míg Somogyi így nem szólt:

- Hát miért akar kegyed okvetlenül játszani?

- Mert amit tudok, azt is elfelejtem.

- Hát tudja mit. Az, aki a kegyed szerepeit játssza, úgyis többnyire akadályozva van a főpróbán való megjelenésben. A főpróba úgyis olyan, mint maga az előadás. Játssza ezután kegyed a főpróbán az ő szerepeit.

A hősnőnek tetszett a terv, s azóta nagy ambícióval deklamálja a Fedorákat, Toscákat s egyebeket a színházi főpróbákon.

A nagyváradi színpadon hát jövőre ilyenforma szereposztás dívik:

Bánk bán Getrudisát a következők játsszák. Elvben a szerepet P. Adorján Berta kapja.

Az *olvasópróbán* olvassa, de alakíthatja is Benkő Jolán.

Az *emlékpróbán* P. Szép Olga arat benne tapsokat.

A *főpróbán* Balázs Olga nyújt megrázó alakítást.

Az *előadáson* Somogyiné N. Júlia játssza.

Előadás után a házi béke kedvéért Nagy Borbála is utánjátszhatja, ha ez őt mulattatja.

Nem lesz tehát ádáz belviszály a színházakban többé mellőzések miatt. A direktorok ki tudnak elégíteni minden ambíciót.

Akiben pedig szünetel az ambíció, tanuljon egy fiatal, szintén nagyváradi színésztől, aki nyugodtan akar élni, s minél kevesebbet játszani. A pletyka-nyelvek szerint ezt így éri el. A direktornak van egy kedves, de pajkos fiacskája, kihez még érni sem szabad senkinek, különben kész a baj. Hónap elején a nevezett színész kieszeli, hogy találkozzék a színház táján a fiúval, aki sohasem túlságosan csendes.

Először rendreutasítja, másodszor elveri. A gyerek fut panaszra… Egy hónapra biztosítva van az illető színész. Nem kap szerepet… Így beszélik a pletyka-nyelvek.

Hiába: megoldani nem csak a színműírók tudnak. A színészek is…

Szabadság 1901. január 8.

546. OTTHON

P. Adorján Berta fellépése annyi üres ház után, az időjárás s a jogászbál dacára is nagyon szép közönséget vonzott a színházba. Akik pedig ott voltak: művészi keretben hallhatták Sudermann színművének igazságait, amik a mi társadalmunkban, a mi életünkben éppenséggel nem olyan értéktelen, elnyűtt igazságok, milyeneknek hipermodern elmék vallják. P. Adorján Berta Magdája mindenképpen figyelemre érdemes, sok tekintetben pedig eredetiséget mutató, szép alakítás, ami ennél a parádés szerepnél sokat mond. Nagy érdeme, hogy nem a híres Magdák másolata. Ami kölcsönzés van benne, azt a mai Magda, Adorján Berta végtelenül rokonszenves egyéniségétől kölcsönözte.

Ez a kölcsönkérés szerencse volt Magdára. Igazzá tette, sok helyütt magával ragadóvá. Természetes, hogy ovációban bőséges része volt a kedves művésznőnek. Méltó partneréről, Peterdiről csak a legnagyobb elismeréssel szólhatunk. Alezredese mély tanulmányra valló, egész alak.

Balla Kellerje túlontúl is antipatikus, bár művészi. Erdei Berta is erősen színezett. Annál egyszerűbb és sikerültebb alakítás a Könyves lelkésze. Kár, hogy az öltözködéshez nincs állandó tanácsadója a különben intelligens, derék színésznek.

Benkő Jolán, Tóvári Anna, Füredi, Sághy, Deésy kisebb szerepeikben váltak be. B. Horváth Irma kedves és ügyes szobacicus. Batizfalvy Gizelláról azonban minden jóakaratunk mellett sem mondhatnánk mást, mint eddigi szerepeinél. A rendezés jó. Az előadás a legjobbak közül való, amiket a drámai személyzet mostanában nyújtott.

Szabadság 1901. január 9.

547. A NAGYVÁRADI JOGÁSZBÁL

A ma este lezajlott fényes elit bál tündéri keretében, melyet jogászaink rendeztek a Csarnok díszes termeiben, kezdte meg Karnevál herceg uralkodását, amelyet az idén sajnos, nagyon rövid időre szabtak a Kalendárium-csinálók.

Karnevál! Szeretném ellopni az álmát a leánylelkeknek, melyek rólad ábrándoznak habfehér vánkosokon és a te csörgősipkádra bízzák minden diadalukat.

A vallás csendes boldogságot nyújtó szent hetei után terád vágyakoznak a szép asszonyok. Oh Farsang! Terpszikhoréval, a bájos táncmúzsával együtt uralkodol mindenekfelett, de főleg szerelmes szíveken, melyek egy tüzes csárdás vagy keringő alatt nyilatkoznak meg szerelmes ajkakon…

Mintha virágkongresszus lenne, egész Bihar és Várad legszebb tündérasszonyai és leányai adtak egymásnak találkozót.

Az illatozó virágok ragyogó szépsége, a divatos báli toilettek gazdag színpompája egy harmonikus festői képpé vetődött, melynek csodálatos kaleidoszkópszerű tarkaságán gyönyörrel és bámulattal pihent meg minden férfiszem.

Úgy fél 9 óra felé gyülekeztek az ambiciózus rendezők, hogy a bálanyákat kellőképp fogadhassák.

Végre kevéssel fél 10 után érkeztek meg a bálanyák, Bulyovszky Józsefné, báró Gerliczy Félixné, Nagy Ferencné, Márkus Lászlóné és Miskolczy Barnáné, kiket a rendezőség élén Knapp Lajos fogadott. Midőn azután Bura hegedűjén megcsendült az e[z] alkalomra Heller Béla által komponált pattogó csárdás első táncra hívó akkordja, megkezdődött a várva várt, az édes tánc.

A hölgyeket derék jogászaink egy rendkívül ízléses táncrenddel lepték meg, mely évek múltán is hirdetni fogja édes leányszíveknek a szép jogászbál kedves emlékeit.

Szabadság 1901. január 9.

548. FEDORA

Otthon után Fedora. Sok ez nekünk. Láthatta a ház képén ezt a színházi vezetőség. De láthatta - a közönség észre is vette, a szereplőkön főként. Fáradtak, kedvetlenek s kelletlenek voltak majdnem egytől egyig. P. Adorján Bertán nem látszott ez meg csupán. Bámulatos ambíciót, készültséget s kedvet hozott le hozzánk minden szerepéhez. Fedorája nem volt ugyan olyan határozott, művészi, perfekt alakítás, mint a tegnapi Magda. De talán partnerei nem engedték, hogy olyanná legyen. A nagy indulatok, a megdöbbentő fordulatok nem érhettek csupán általa teljes hatást. Ám sikere mégis nagy volt ma is P. Adorján Bertának. A közönség nagyon sokat tapsolta. Könyves Jenőnek szerencsétlen estéje volt. Ipanoff eljátszásánál nem számolt saját

erejével. Egy színtelen, öltözködni nem tudó statisztát láttunk csak benne, aki terhére van partnereinek. Hogy játszotta volna ezt a szerepet Szarvasi Sándor!… De hát éppen ebben áll a színházi művezetőség zsenialitása, hogy mindenkit odaállít, ahol helyt nem állhat. Balla kedvetlensége szembeötlött. P. Szép Olga sem sok kedvvel játszott. Kisebb szerepében a mindig lelkiismeretes Bognár vált ki. Láttunk egypár remek díszletet különben. Az előadás azonban elég gyönge volt. A rendezés hibái kivált az első felvonásban tűntek ki, mikor a beszédszüneteket nem élet, mozgalmas kép, hanem kínos hebehurgyaság töltötte ki. A tapsok P. Adorján Bertának szóltak.

Szabadság 1901. január 10.

549. A BIHAR MEGYEI NŐEGYLET ÁLARCOSBÁLJA

Hangos volt ma este a Sas díszterme érdekes maszk[ok] jókedvűen hangos kacajától, bájos női pierrettek, selyem dominók jelmezeinek sejtelmes susogásától. Már 9 óra felé nagy, kíváncsi tömeg verődött össze a „Sas" szálló bejáratánál megbámulva és hangos megjegyzéssel kísérve minden egyes álarcost.

A katonazene harsogó hangjai mellett táncra perdültek azután a párok. A rendezők lázasan futkostak, vállszalagjuk úszik utánuk az illatos légben.

Édes, csengő nevetés, rejtelmes, kéjes suttogás, forró sóhajok, egy-egy észvesztő tekintet villogó női szemekből, a táncrendező harsány szava, a zene ütemes akkordjai összevegyülnek a szemlélők önkéntelen, hangos csodálat kifejezésével.

Ennek a nagy tömegnek minden tagja boldog, jól mulat és rózsaszínben látja a világot. Nem érzi magát feszélyezve senki a szigorú etikett rideg szabályaitól; a kimértség, a pedantéria, a sablon száműzve van. Aranyos, tündéri báli éj, mily bűvölő, kéjesen izgató varázsod.

Szemeim előtt összefolyt a mozgalmas báli kép, és csak hosszú szemlélődés után kezdtem megfigyelni a kaosz egy-egy érdekesebb alakját.

Amott lejt a sima parketten egy csinos kis kertészleány nyomában egy pajkos pierrot. Majd a bébé elragadó kedvessége ragadja meg figyelmemet, ki egy komoly, rokokó figurával pajzánkodik.

Nem megvetésre méltó a büszke spanyol grand, ki úri grandezzával forgolódik egy bájos kis halászleány körül.

Csinosabb jelmezek voltak egy fekete molett cigányleány, egy csinos dominó, egy spanyol táncosnő. Urak kevesen voltak álarccal.

Az estélyen jelen volt Latscher vezérőrnagy, Bulyovszky József, Szunyogh Loránd, Glatz Antal stb., Klobusitzky Béla, Pallay Lajos, Böszörményi Géza.

A rendezőség buzgólkodott, hogy az est sikeres legyen, ami, leszámítva a gyér látogatást, némileg sikerült. A zenét a katonazenén kívül a Bura testvérek bandája szolgáltatta.

Szabadság 1901. január 13.

550. NŐK BARÁTJA

A nemes, az okos, a finom és elegáns de Ryont aligha fogjuk viszontlátni ebben a szezonban a nagyváradi színpadon. Egy ilyen előadás éppen elég egy szezonra. Nem okolunk ezért senkit, az egyedüli oka ennek maga Dumas, az elegáns és mégis súlyos, a szellemes és mégis bölcs, a nagyszívű Dumas.

A Nők barátjához kellene egy csoport nagy intelligenciájú színész, csupa igazi, kiváló művész, akik szeretik és megértik Dumas-t és egy előkelő, válogatott közönség, amely már ismeri és szereti Dumas-t. Nos hát ez a két feltétel nem volt meg a mai előadáson. Aki látta, hogy az első felvonást, amely csupa ragyogó ötlet, milyen vontatva és lélek nélkül játszották, és aki látta, hogy a közönség mennyire unatkozott ez alatt a felvonás alatt *(amelyben igaz, nem történik semmi különös)*, az hazamegy, elolvassa a Nők barátját és azt kívánja, ne adják elő inkább soha többet, mintsem így.

Nem vádolhatunk a színészek közül senkit: mindegyik megtette a kötelességét becsületesen, igyekezettel. De hová lett Dumas szelleme, hová lett az a nagy játékstíl, amelyet ez a darab megkíván!

Legjobban jellemzi az előadást és talán a közönséget az, hogy a leggyönyörűbb, a legelmésebb mondások hatástalanul repültek el, és egy bohózati mozdulatra, egy-egy közönségesebb hangsúlyozású mondásra, amely pedig fájdalmasan kirítt a finom környezetből, hahotázott a közönség, mintha örült volna, hogy végre talál valami mulatságosat.

De Ryont Balla játszotta. Valaki ezt mondta rá: elegáns, de semmi egyéb, mint elegáns. És véleményünk szerint ez az igazság. Úgy halljuk, hogy a kiváló színész ma fáradt és kedvetlen volt, máskor remekel ebben a szerepben. Ismerve fényes kvalitásait, hisszük, hogy így áll a dolog.

Jane de Simerose-t P. Szép Olga játszotta. A közönségnek örömére volt, hogy az oktalanul mellőzött, kitűnő művésznőt viszontláthatta, bár ez a szerep nem egyéniségéhez való. Dicsérete, hogy a nehéz szerepben mégis sikert tudott elérni.

Szohner Olga pompás Balbine volt, E. Kovács Mariska kitűnő milliomos kisasszony. Ő volt talán az egyedüli, aki úgy játszotta a szerepét, ahogy Dumas megalkotta. Az a leány volt, akiről elhisszük, hogy a Nők barátja érdemesnek tartja érte lemondani a szabadságáról.

Leverdet-né szerepébe „beugrott” Peterdyné. Dicséretes biztonsággal játszotta azt az asszonyt, aki „jó a rövidlátók és tisztességes a vakok szemében”. Szarvasi sok erővel játszotta a *hegyvidéki embert*, Peterdy pompás de Tergettes volt, Bérczi és Erdélyi igen jól játszották kis szerepeiket. Deésy szimpatikus Simerose volt.

A hatás igen kicsi volt, a taps kevés, Kovács Mariskát nyílt színen megtapsolták. Aki ismeri, szereti és érti Dumas-t, aki ebben a darabban voltaképpen magát, a Kaméliás hölgy s Denise íróját adja, az szomorkodott.

Szabadság 1901. január 15.

551. OTHELLO

Úgy látszik, Somogyinak nincs szerencséje a Shakespeare-estékkel. Üres ház és semmi hangulat. Vagy az eddigi rossz Shakespeare-előadások szoktatták el a publikumot, vagy pedig Shakespeare már nem elég jó? Csak a diákok, a nagy brit lelkes hívei töltötték meg az állóhelyet. Pedig az előadás a rendezői fogyatékosságtól eltekintve színvonalon állott, és még elkényeztetettebb igényeket is kielégített. A mai est ismét alkalmat adott Peterdynek, a társulat eme kiváló tagjának, nagy művészi kvalitásait megismertetni. Szerepét helyes felfogással játszotta. Látszott játékán az átgondoltság és szorgos tanulmány.

Kissé sötét maszkjától eltekintve sikerült az igaz és átkos szenvedélyében démoni Othellót bemutatni. Kovács Mariska Desdemonát adta több igyekezettel és természetes bájjal, mint művészettel.

Könyvesről ma csak jót mondhatunk. Ha erősebb jelenetekben cserbe[n] is hagyta orgánuma, pótolta ezt nagy játéktudásával és rutinnal, Shakespeare-szerepekben mindig kiválót nyújt. Mellette érvényesült és hatást ért el Szarvasi Sándor, ki a szenvedélyes olasz Cassiót adta a tőle megszokott természetességgel.

Emíliát Balázs Olga alakította finom művészettel, csak néha patetikus csengésű hangon szaval, az árt a természetességnek. Az öreg Brabantiót Bognár játszotta kitűnően. Jók voltak még kisebb szerepeikben Nyárai, Gáthy, Deésy Alfréd és id. Sághi Zsigmond, kinél legföllebb a ruhát lehet kifogásolni. Ilyen ruhában a választófejedelmek járnak, nem a dogék. Az összjátékon egyébként meglátszott, hogy vagy nagyon kevés próbát tartottak, vagy pedig kedv és készség nem volt elegendő. A díszletek, a Velencét kivéve, sok kívánnivalót hagytak hátra. A kevés publikum dacára, a szereplőknek elég bőven kijutott a tapsból.

Szabadság 1901. január 17.

552. NÉVTELEN LEVELEK

(Háromfelvonásos bohózat. Maurice Desvallières és Antony Mars írták.

A Szigligeti Színház premierje 1901. január 17-én)

Antony Mars, az egyik társszerző, operettlibrettók írásán kezdte. A mai darab voltaképpen - hogy egy veszedelmes vegyi műszóval éljünk - *tömített* operettszöveg muzsika nélkül. Összehalmozása a francia bohózatírók összes, kipróbált őrültségeinek, lehetetlen helyzeteknek s lehetetlen figuráknak.

Mintha csak egy nagy csönd bejelentése volna. Hogyha régi, egyszerű recipéket nem tudunk adni, megcsináltuk hát az összes recipéket, vegyétek így együtt!… A közönség pedig hatalmasan mulat, s kimerülésig mulat az ismert bohóságokon.

Egy mulatságos bohózatnál a cím nem sokat számít. Az a fő, hogy jól hangozzék. Egy ravasz házmester névtelen leveleket ír busás borravaló reményében féltékeny asszonykáknak s tigris férjeknek, s ezek a névtelen levelek összehozzák a mi régi jó ismerőseinket. A rettenetes anyóst, ki ezúttal hét hónapig némaságot szimulál. A kikapós apóst. A naiva menyecskét. Az áldozatra szánt vőt. A fürdők kokottját, ki ezúttal egy csellista neje. Az őrült muzsikust, ki viszont ezúttal Nyárai. A lehetetlen vidéki párt. A rémületes nyárspolgárt. Az ördög tudja őket mind felsorolni. Mind egy helyre csalják őket a névtelen levelek. Aztán a régi helyzetek. Szerelmi duett őrületes akadályokkal és anyóssal. Pofonok és békecsókok. És a többi. Önök

még a direkció jóvoltából nem ismerik a New York szépét. Hát csak ebben az operettben van tán több bolondság, mint a mai darabban.

Természetes dolog, hogy egy ilyen darab figuráit megcsinálni könnyű. De hogy ezek a figurák jól is végezzék a dolgukat, hogy ezek az őrült helyzetek perfektül váltsák fel egymást, színházi nyelven: hogy ez a darab *menjen* - az sok-sok próba és sok-sok ambíció dolga.

Hát a mai előadás bizony gyenge volt. A rendezés összeengedte a túlságosan bohó bohózat helyzeteit. Sok helyütt a szereplők sem tudták, hogy mi lesz. És hogy a közönség jól mulatott, nagyon sokat nevetett, az az egyes szereplők érdeme és a szerzőké, kik a darabot úgy írták meg, hogy lehetetlen elrontani.

Örömmel emeljük ki a szereplők közül Bérczit, ki egy apóst játszott művészien, mindig nagy hatással. Mellette a mindig zseniális Nyárait. Pompás csellista volt. Füredi nyárspolgár alakja kabinetalak, kitűnő maszkkal. P. Szép Olga a kokott szerepében excellált. Benkő Jolán anyósalakjait már fölösleges dicsérni.

Bognár és Erdei Berta remek pár, Balla elegáns és ügyes volt. A kisebb szereplők is külön-külön beváltak. Reméltük, hogy jövőre már nemcsak a szereplőket, de az előadást is módunk lesz megdicsérni, melyet különben disztingvált premier-közönség nézett végig.

Szabadság 1901. január 18.

553. A KIS ALAMUSZI

Kedves vendégünk, Ámon Margit kisasszony, mai, harmadik fellépésével olyan sikert aratott, mely egészen feleslegessé tette óvatos tisztelőinek lármás tüntetését s a mezei hadak zajos bevonultatását. Ez az igazán hatásokra szánt szerep, De Chateau Renard vicomte, mintha Ámon Margit számára készítődött volna, annak az Ámon Margitnak, aki tanult Hegyi Arankától, Küry Klárától, s adhat ebben a szerepben nagyon sokat önmagából is. Kedves volt, bájos és legelsősorban ügyes. Ma énekszámai is több sikert arattak. Ám az alamuszimarsot mégiscsak másképpen hallhattuk volna Forrai Ferikétől. A kedves vendéget különben tüntetően tapsolták. Virágban, tapsban, kihívásban bőséges része volt. Mellette Nyárai Antalnak volt nagy-nagy sikere. Valóban, ma éreztük, hogy nem is olyan triviális mondás az, hogy Nyárai a mi primadonnánk. Mindig élvezetes, mindig erős, mindig zseniális. Mondanunk sem kell, hogy Lányi Edit ma is sok tapshoz jutott. Toalettjei is feltűnést keltettek. Szilágyi Dezső és Bérczi tetszettek még. Az előadás egyébként gyenge volt. A rendezés száz hibájú. No, de nem is az előadás érdekelte a mai telt házat, mely csodálatosan népszínházi hangulatot mutatott. - Holnap utoljára lép föl a vendégművésznő.

Szabadság 1901. január 26.

554. MÁNDOKY BÉLA BÚCSÚJA

Ugye bizony szívéből szólt ma este a Hamlet, amikor a hisztriókról beszélt? A hisztriókról, kiket kétszeresen sújt a sors, mert nemcsak az életben kell komédiázniok… Egy öreg művészember, nagy múltú és nevű, visszaálmodta ma fiatal erejét. A múltat, a babéros múltat, a nagy sikerek napjait, az álmot és a valóságot. Mándoky Béla, egykori kedvence a nagyváradi közönségnek, ma este búcsúzott negyven sikeres esztendőtől s egy közönségtől, mely őt nagyon szerette és szereti. Szép volt ez a búcsú, s megható a szeretet nyilatkozása a búcsúzója

iránt. A veterán színészt megifjította, s a dán királyfi olyan ifjú volt, mint ezelőtt negyven év előtt. Mert Hamlet címszerepében búcsúzott és jubilált Mándoky. Meghalt ifjúságát támasztotta fel vele és negyven év sikerét. Megható, kedves, gyöngéd szeretettel kísérte minden szavát, mozdulatát a közönség. A függöny legördülései után hatszor-hétszer hívta a lámpák elé. Két hatalmas babérkoszorút kapott, s előadás végén, mikor a taps már szűnni nem akart, könnyező szemmel, reszkető, meghatott szavakkal kellett megköszönnie a szeretet meleg ovációját. Az előadás egyébként is jó volt. Megtetszett rajta a fiatal pályatársak érthető ambíciója. Különösen E. Kovács Mariska, Peterdy Sándor, Gáthy Kálmán, Szarvas tetszettek, és jól esik regisztrálnunk Deésy Alfréd sikerét. Előadás után a jubiláns tiszteletére lakoma volt a Zöldfa éttermében.

Szabadság 1901. január 29.

555. A KERÜLETI RENDSZER

Azon az ankéten, melyet tegnap tartottak a vidéki színészet rendezése ügyében, tagadhatatlanul érdemes, derék úri emberek vettek részt. De - ki merjük írni - mégsem tudtak mit sem végezni. Mindegyik meghívott saját városának érdekéért szállott síkra. Egyetlen egy dologban egyesültek csupán: Ennél eloszlott a helyi érdekek elfogult féltékenysége. Ez: *a szubvenció:* És hát ez az igazság. Azt jelenti, hogy a tervbe vett „rendezés" tévesztett dolog. Mint ilyen nem oldja meg tizenhárom ankét sem. De szubvenció: az igazság. E nélkül elzüllik a magyar színészet okvetlenül.

Festetich gr. úr tervezete különösen minket érinthet kellemetlenül, nagyváradiakat. Szinte provokál bennünket az a mellőzés és kicsinylés, ahogy Nagyváraddal a tervezet elbánik. Hát ha provokálni akart, megkapta a választ színügyi bizottságunk ismert határozatában.

Hoványi Géza dr.-nak az ankéton nagy nehezen sikerült annyit kivinnie, hogy *esetleg* Nagyvárad is mint állandósított város ötezer forintot kapna.

Ez az *esetleg* bizonyítja azonban azt is, hogy visszautasító válaszunk ellenére is milyen kevésre értékelnek bennünket a vidéki színészet rendezői.

Nem hisszük, hogy a rendezésből, ilyen módon, legyen valami. De lehetséges, hogy lesz. Ez a lehetőség arra kötelez, hogy védekezzünk.

Ragadjuk meg a kimondott *esetleg*-et, s kezdjük meg az akciót a *nagyváradi színészet állandósítására*. Ha ezt egészen nem is lehetne kivinni, de azt elérhetjük, hogy kellő szubvenció mellett a nagyváradi színtársulat csupán *egy* tekintélyes nyári állomáshoz jusson.

Hoványi Géza dr.-ra, a színügyi bizottság elnökére vár ennek az akciónak a vezetése. Ő, akinek nevét annyi áldozatkészség tette elválaszthatatlanná a nagyváradi színészet fogalmától, bizonyára ezúttal is győzelemre viszi.

Mi a magunk részéről ezentúl is őrködni fogunk Festetich gr. úrnak sok-sok veszedelmet rejtő tervezete ellen, s zászlóvivői leszünk a nagyváradi állandó színészet ügyének!…

Szabadság 1901. január 30.

556. A 47-IK CIKK

P. Adorján Berta minden vendégfellépése díszes, szép közönséget jelent, de ma nem nehéz volt megjósolni, hogy P. Adorján Bertának sem sikerült a *47-ik cikk* című elócskult színpadi cikkel nagy közönséget csinálni. Minthogy nem is csinált. Nem értjük a direkciót, hogy miért kell ezt a kedves művésznőt csak lejátszott ócskaságokban látnunk. Úgy tudjuk, hogy a művésznő is kifejezést adott annak az óhajának, hogy valami újabb szerepet kreálhasson. Somogyi igazgatóra azonban hathat minden színügyi bizottsági tag vagy színházi ember, változtathatnak vele műsort, szerződtethetnek és elbocsáttathatnak tagokat, sőt kényszeríthetik önként megvált, haragos kis színésznők visszacsalogatására is - de ha jogos óhajtásról van szó: a direktor erős kezű és hajthatatlan. Mondanunk sem kell azért, hogy P. Adorján Bertának ebben a darabban is a szokott nagy sikere volt. Démoni, hatalmas Córa volt. Egy-egy nagy jelenetében visszafojtott lélegzettel figyelte a közönség. Különösen a két utolsó felvonásban volt nagy-nagy sikere. De tapsolták, s többször hívták a lámpák elé minden felvonás után. Partnere, Könyves Jenő, egyikét adta legjobb alakításainak. Kisebb szerepekben E. Kovács Mariska, Szohner Olga, Peterdi, Nyárai, Balla, Bognár és Szarvasi váltak ki.

Szabadság 1901. január 30.

557. GYURKOVICS LEÁNYOK

Ha már a műsort következetesség okáért ma is meg kellett változtatni, miért kellett éppen Herczeg lejátszott darabját előrántani? Különösen, mikor P. Szép Olga beteg? Az eredmény természetes: botrányos rossz volt az előadás. Katinka szerepébe Balázs Olga „ugrott be". Gondolható, milyen kedvetlen volt ebben az éppenséggel nem neki való szerepben, pedig a talentumos művésznő megérdemelné, hogy neki való szerepekben foglalkoztassák. Batizfalvy Gizella helyett Egyed Lenke játszott. Azaz dehogy is játszott. Nem tudott szegény még járni sem. De még a régi szereplőkön is megtetszett a szerep nem tudás. Csak Szohner Olga, Benkő Jolán, Balla, Peterdi és Szarvasi voltak a régi jók.

Szabadság 1901. január 31.

558. B.A.L.E.K.

Nem szeretünk nagyképűeskedni. Ha Somogyi direktor a Shakespeare- és egyéb pénztári sebeket B.A.L.E.K.-ekkel véli meggyógyíthatónak: jó. Amennyire a mai sikerből láttuk, még mindig apellálhat e gyógykúránál szép számú közönségre. És bár a mai közönségnek egy nagy percentje nem is volna hajlandó megrepetálni a B.A.L.E.K. által nyújtott élvezetet - csinálhat még evvel a darabbal másodszor telt házat is. Mert a nyári orfeumtruppokat se mindenki számára volt képes pótolni a színház.

A B.A.L.E.K. - mint tegnap jeleztük is - vaudeville. Pláne azok közül a vaudeville-ok közül való, amiket a magyar színház csempészett színpadra.

De ezek között aztán a legerősebb. Itt már nincs helye a kétértelműségnek. Egy értelme van itt minden szónak, helyzetnek. Aki szereti a *világosságot*, itt láthat. Meséje természetesen nincs a darabnak. A B.A.L.E.K. = Biztosítás Asszonyok Ledérsége Ellen Kölcsönösen. Egy biztosító intézet, melynek az elmés Piperlin a tulajdonosa.

Egy bebiztosított asszonyka, a kis Colombe (Forrai Ferike) nem tudja a biztosított két esztendőt tunya építőmester férje (Füredi) mellett kibírni, s okvetlenül rossz üzletet akar csinálni Piperlinnek (Szilágyi), Bardinel festőt (Nyárai) akarja mindenáron elbuktatni. Az ő, a férje, a Piperlin és Nyárai szerencséjére azonban annyi a kis buktatni akaró asszonyka vetélytársa, s mindannyian igen csinosak, hogy Piperlinnek nem kell biztosítási összeget fizetni, Merlingad (Füredi) nem veszi észre a szarvait, s Nyárai piktort nem verik agyon a kedvesei.

A mese színhelye pedig mind a három felvonásban egy-egy sokszorozott chambre séparée. Ölelkezik, csókolózik s világosan beszélget minden alak. Amit elbeszélni nem mernek, arról kuplét dalolnak. Kuplékat, melyek muzsikái részben csinosak, részben nem. A furcsa kis darabot csak úgy előrántották. Az előadás mégis tűrhető volt. Talán a súgó érdeme, talán a szereplők lélekjelenléte. Ma este láttuk viszont hosszú betegsége után B. Csik Irént mint Piperlin nejét. Tisztelői sokat tapsolták, szép csokrot is kapott. Néhány kuplét énekelt jól és jókedvvel. Forrai Ferike és Lányi Edit is kedvesen játszottak s énekeltek. Az ő sikerüknél a Nyáraié volt tán nagyobb, ki a szép piktor szerepében volt kedves és ügyes. Füredi Józsefnek jó estéje volt. Ennek emlékére írunk ide „rímtelen” kupléiból egy elég rosszat, de nagyhatásút és aktuálisat.

A minap mi történt itt
Most elárulhatom,
A karzatra az eső
Ugyancsak becsorgott.
Egy jó van a dologban,
Mi engem megnyugtat,
Hogy ezt a szép színházat
Nem én építettem, s ez a jó.

Szohner Olga, Szilágyi, Bérczi és Erdélyi kaptak még megérdemelt tapsokat. Ma megismétlik a darabot, de bízunk annyira a nagyváradi közönség jó ízlésében, hogy harmadszor - már *nem*…

Szabadság 1901. február 1.

559. VÁLJUNK EL

Sardou brilliáns vígjátékát mégsem volna szabad csak úgy előrántani, mint azt a nagyváradi színházban tették. A hagyományok kevés darabnál köteleznek úgy, mint ennél. Bosszantó, ha a szellemet, bájt és kedvességet úgy megcsúfolják, mint az ma este történt. Pedig nagyon előkelő, díszes közönség akart ma este jól és édesen mulatni. Érdekességei voltak azonban csak a mai estnek, élvezetei kevésbé. Batizfalvy Gizella, a színház fiatal tagja egy eléggé ismert kis színházi háborúság után ma lép fel először. Tisztelői kedves tüntetéssel fogadták. Díszesebbnél díszesebb csokrok s lekötelező, udvarias tapsok fogadták. - Nehéz, igazi drámai primadonnaszerep Cyprienne szerepe. Batizfalvy kisasszony nagy ambíciójára vall a mai vállalkozás. Szerepét talán csak egyedül ő tudta. Még partnerein is segített. Szép volt, s toalettjei előkelő ízlésűek. Ezt mind könnyen beismerjük. Az azonban természetes, hogy távolról sem volt igazi Cyprienne. De néhol felcsillant az inspiráció tüze, és megtalálhattuk egy-egy pillanatra a színésznőt is. Otthonosan járt-kelt. Vagy két jelenetben egészen tetszett is. A vállalkozás nem maradt hát éppenséggel kísérlet. Némi rehabilitáló elismerést is szerzett a kisasszonynak, akinek persze nagyon-nagyon sokat kell még tanulnia. Balla kitűnő volt a férj szerepében. Nyílt színen is kétszer hívták ki. De Nyárai Odhemárja illúziórontó rossz volt. Kár

volt ezt az éppenséggel nem neki való szerepet elvállalnia. Az első felvonásban maga is észrevette a nézőtér hidegségét. Kitört hát belőle az ős Nyárai. Addig legalább diszkrét és elegáns volt.

De a második és harmadik felvonásban már nem tűrte a tapséhséget. Ki is csikarta a tapsot a karzattól. Enyhítő körülménye, hogy későn osztották rá a szerepet, melyet Nyárai nagyságának elismerése mellett is bizony Deésynek kellett volna eljátszani. A szerepet ő se tudta. Ellenben jólesik megdicsérnünk Szente Rezső igen ügyes főpincérjét. A közönségen észrevehető lehangoltság érzett.

Szabadság 1901. február 12.

560. GYULA ÚJ OTTHONA

A főpincéri kar nem túlságosan népszerű. Nem azért, mintha a főpincérek nagy általánosságban nem volnának derék, úri emberek, de valami furcsa előítéletből, melyet nem kis részben táplálnak a vicclapok írásai is. A főpincérek talán éppen ezért pályáznak nagy buzgalommal a kávéházi törzslakók újságot író fajtájának megnyerésére. Budapesten nem egy úgynevezett irodalmi főpincér van. Mi is ismerünk egypár népszerű alakot. Nagyváradon Pollák Gyula hívta magát az újságírók főpincérének. A népszerű Gyula a Magyar Királynak volt a főpincérje, mikor még az irodalmi kávéház volt. Most új otthona van Gyulának. A színházi bodegát vette át, s a már-már hanyatlani kezdő üzletet rövid ottléte alatt újra kedvenc, látogatott hellyé tette. Illik megemlékeznünk a Gyula átköltözéséről, ennyi protekciót mindig megérdemelt az udvarias Gyula, a nagyváradi irodalmi főpincér.

Szabadság 1901. február 13.

561. NEBÁNTSVIRÁG

Mikor a második felvonásban a direktor eksztázisban hálálkodik Nebántsvirágnak, hogy beugrásával megmentette „ezt a - hagyjuk el a jelzőt - társulatot”: a közönség szűnni nem akaró, tüntető tapsokkal ünnepelte Perényi Margitot, akit Debrecenből kellett elhívni, hogy a Nebántsvirágot elő lehessen adni. Mindenesetre dicséretet érdemel Somogyi direktor. Áldozatot hozott a műsor betartásáért, s kemény leckét adott minden percben beteget jelentő énekesnőinek. A közönség a kedves viszontlátás alkalmából megtöltötte a színházat. A vendégprimadonnát, ki a régi kedves és aranyos volt, szeretettel ünnepelte egész estén, minden számát megismételtette, a harmadik felvonásbelit pláne annyiszor, hogy egészen kifáradt. Virágot is kapott. Szóval a régi fabódébeli dicsősége újult meg Perényi Margitnak az új, díszes nagyváradi színházban. Az előadás egyébként pedig elég ügyetlen volt.

A vendégművésznőn kívül csak Benkő Jolán, Nyárai és Füredi érdemesek a dicséretre.

Szabadság 1901. február 13.

562. MÉG NÉGY NAP

Karnevál búcsúzkodik. Ilyen fehér, ropogó havú, téli időben köszöntött be, mint amilyen most van. Ám még négy nap van az elválásig. Addig még havas-vizes vagy talán egészen sáros lesz a világ. Ez már Karnevál úr pechje vagy szerencséje lesz. Mi kötelességből figyelmeztetjük azokat, akik a farsangot nem jól használták ki, hogy csak *négy nap a farsang*. Négy éjszaka hát összesen. A legközelebbi szerda már a hamvazás napja. - Megnézzük a farsangi naptárunkat: bizony csak három mulatságot mutat. Ezt a számot legfeljebb az esetleges összejövetelek, piknikek növelhetik. Siessen hát ki-ki felhasználni a farsang utolsó napjait. Mert hamvazószerda után legfellebb csak böjti mulatságokban lesz részük. Mivel pedig Karnevál herceg a legszélesebb körű nyilvánosság előtt működik, természetesen jogunk van működésének megbírálására. Be fogunk hát számolni a farsang eredményeiről. Ezt a jogot azonban fenntartjuk magunknak későbbre. Nem akarjuk zavarni - a *búcsúperceket*.

Szabadság 1901. február 16.

563. ENDRE ÉS JOHANNA

Endre és Johanna szomorú tragédiáját játszották ma este színészeink kedvetlenül, igyekezet nélkül, üres ház előtt. Még P. Adorján Bertának, a kiváló vendégművésznőnek máskor mindig vonzó neve se tudott nagy közönséget toborzani. Az előadásnak, mely egyike volt a legrosszabbaknak és legfelületesebben rendezetteknek, lelket csak P. Adorján Berta meleg, művészi játéka adott. El tudta velünk hitetni a szenvedő, a bűnös Johannát. A művésznő különben ma este csodálatosan, szenzációsan szép volt, még szebb, mint máskor, és nagyon sajnáltuk a hozzá oly méltatlan környezet miatt. Deésy Endrében elég szép alakítást nyújtott. Délceg volt, volt is benne tűz és hév, de játéka természetesen még csiszolásra szorul. A fiatal színésznek még tanulni kell. A szomorú keretből még előnyösen csak Szarvasi, Bognár, Peterdi és Könyves váltak ki.

A ruhák felháborítóan nem voltak korhűek. A kiállítás is hiányos, az összjáték megbotránkoztató, csoda-e, ha a publikum hideg maradt. - Az előadás szomorú kritikája a gyakran felhangzó kacagás, melyet a legkomolyabb jelenetekben komikus igyekezettel érdemeltek ki a tragédia szomorú szereplői. Megint egy este, melyre jobb fátyolt borítani.

Szabadság 1901. február 17.

564. SZÉKELY IRÉN NAGYVÁRADON

A Szultán mai előadásán nagyon kellemes meglepetés érte a közönséget. A kellemes meglepetést nem azok okozták, akik a színpadon játszottak és énekeltek, hanem valaki, ki csak ezután fog játszani és énekelni a Szigligeti Színház deszkáin, és akinek a régi fabódéban szóltak lelkes, dörgő tapsok: Székely Irén, a mi leendő primadonnánk. Az előadás kezdetén jelent meg a nagyváradi közönség régi kedvence egy földszinti páholyban. Jelenlétének híre csakhamar elterjedt a színházban, és kellemes izgatottságot és örömet keltett mindenütt. Csakhamar egész csomó látcső fordult a páholy felé, és mindenfelől becéző, meleg tekintetek simogatták a kiváló, kedves művésznőt, aki iránt egyelőre csak úgy nyilvánulhatott meg az az általános szeretet, amelyben itt Nagyváradon része van. Megnyugtatásul azok számára, akik nem látták, közölhetjük, hogy a művésznő üdébb, szebb és jókedvűbb, mint valaha. Ezúttal

azért jött Nagyváradra, hogy lakást vegyen és előkészítse átköltözését, amelyet örömmel vár az egész nagyváradi közönség.

Szabadság 1901. február 21.

565. OCSKAY BRIGADÉROS NÁLUNK

A színház belső ügyeihez semmi közünk. Nem is foglalkoztunk velük soha. Legfeljebb, mikor a közönség érdeke kívánta, hogy a színházi vezetőség kicsinyes machinációit egynémely esetben szóvá tegyük. Színházi körökből vett értesülés alapján írtuk meg a múltkor, hogy Ocskay brigadérosra megkezdte készüléseit a társulat, s a darab címszerepét a társulat kitűnő tagja, Szarvasi Sándor játssza. Egészen megbízhatónak véltük ezt az értesülést. Annyival inkább, mert ezt a szerepet a társulatnál nem is játszhatja más, mint ő. Szarvasi Sándor e fellépése elé nagy várakozással néztünk. Tisztelői ez alkalomból kedves meglepetést is akartak szerezni Szarvasinak, és fel akarták utaztatni Budapestre, hogy a Vígszínházban megnézhesse az Ocskay brigadérost, amelyre nagy ambícióval készül, kinek a szezon alatt sikerült a közönség kegyébe jutnia. És most egyszerre arról hallunk, hogy ezt a szerepet Balla Kálmánnak osztotta ki a színházi vezetőség. Nem hihetjük és igen szerencsétlen ötletnek tartanók ezt a dolgot. - Már csak azért az úzusért is, hogy szezon végén színre kerülő darabok szereposztásainál tekintettel kell arra lenni, hogy ne az eltávozó színészek kapják a fontosabb szerepeket. De ebben az esetben az a nagyobb ok, hogy Ocskay brigadéros szerepe semmiképpen sem való a mindig könnyű és csak elegáns szalon-bonviván Ballának. Egyelőre csak ennyit láttunk ebben a dologban szükségesnek elmondani. Ismételjük azonban, hogy nem tartjuk hitelesnek ezt a legújabb verziót Herczeg darabjának szereposztásáról.

Szabadság 1901. február 23.

566. FEDÁK SÁRI NAGYVÁRADON

A Nagyváradi Tornakör titkára minden követ megmozgat, hogy Fedák Sárit, a Népszínház ünnepelt primadonnáját megnyerje a vendégszereplésre, és bizonyos, hogy ezzel csak az általános óhajnak tesz eleget. Mert azok, akik már látták Fedák Sárit és gyönyörködhettek művészetében, nagy elragadtatással szólnak e fiatal művésznő tüneményes játékáról. Hogy Minerva csakúgy kipattant a Jupiter fejéből, ez egyszerű koholmány, amit nem fog elhinni józan eszű ember sohasem, de hogy Fedák Sári a Népszínházban rövid egy esztendő alatt a legelső helyre küzdötte fel magát - ez bizonyos. A Fedák Sári rendkívüli hatásának pedig egyik titka, a tehetség varázsa, amely fölfelé tör és eget kér magának. Fedák Sári Bereg megyei előkelő család sarja. Ami őt a színi pályára vitte, az tiszta, eszményi lelkesülés a művészetért. Egyáltalán nincsen szüksége reá, hogy „komédiázással" keresse meg a kenyerét. Tehetsége elsősorban az operettszínpadra predesztinálja, de hogy minő sokoldalú, azt megmutatta az óriás siker, melyet csak az imént aratott Follinus Náni c. népszínmű[vé]ben. Úgy halljuk, hogy a kisasszony rendkívüli elfoglaltsága miatt nem fogadta el a meghívást, hogy a Tornakör koncertjén föllépjen. Jellinek Géza, a Tornaegylet agilis titkára a napokban Budapestre utazik, hogy a művésznőt, ha csak lehetséges, rábírja a vendégszereplésre. Közönségünk igen nagy érdeklődéssel várja az angol táncoperettnek nálunk ez idő szerint felülmúlhatatlan csillagát.

Szabadság 1901. február 23.

567. MIKÁDÓ

Annak idején, mikor a soha be nem tartott havi műsort Somogyi igazgató bejelentette, mi a Mikádó reprízét jelöltük meg mint a legérdekesebb színházi eseményt. Persze, mert nem hittük, hogy ez a repríz olyan lesz, mint amilyen lett. Valósággal kegyetlenség s a közönség semmibe sem vevése egy olyan előadás, mint a mai. Készületlenül, felületes szereposztással, rossz, hebehurgya előadással zavarták meg bennünk Sullivan remekének reminiszcenciáit, s tették tönkre azokat az édes melódiákat, melyek nélkül talán ma sem a Gésák, sem a többi melodikus operettek nem egzisztálnának. - A szereplők közül igazi sikere az egy Székely Annán kívül senkinek sem volt. - Az ő meleg, szép hangja ma is sok tapsot aratott. Bérczi mulatságos Poch Bach, s Füredi is tetszett. Perényi rekedt volt. Szilágyi Mikádója ízléstelen, Pintér Koko lordja kedvetlen. Forrai Ferike tapsokat is kapott, de diszponálva ő sem volt. Kellemesen tűnt fel B. Horváth Irma kedves megjelenésével s üde csengésű hangjával. Karok, zenekar vetekedtek a készületlenségben. A rendezés bevégzetlen, naiv. A nem nagy közönség meglepően, de érthetően hideg.

Szabadság 1901. február 27.

568. ELCSERÉLT SZÍNÉSZEK

Mielőtt ebből a címből valami romantikus históriát sejtenének meg szíves olvasóink, sietünk elmondani a dolgot. Annak idején örömmel tudattuk, hogy a nagyváradi színház direktora milyen szerencsés szerződtetéssel pótolta a távozó, direktorrá avanzsált Balla Kálmán helyét. Tanay Frigyest szerződtette ugyanis Debrecenből. Tanay rendkívül sokoldalú, kiváló, intelligens művészember, kit rendkívül szeret a debreceni közönség. Elszerződésének alighanem az volt a fő oka, hogy szerepein Pataky Bélával, a debreceni színtársulat egy másik kitűnő tagjával kellett osztozkodni. Szóval hozzánk szerződött. Időközben azonban kiderült valami. Az tudniillik, hogy Nagyváradon főként bonvivan szerelmes színész kell, Tanay pedig inkább mint jellemszínész, komikus-bonviván szerepekben kitűnő. Ez még nem lett volna egész baj. De még más is kiderült. Tanay, aki Debrecenből is „művészi féltékenység" miatt vágyott egy vetélytárs nélküli helyre, megtudta, hogy az ő szerepei közül néhányat Nagyváradon éppen az kreál, aki szintén nem tűr vetélytársat: Nyárai Antal tudniillik. De még mást is megtudott. Hogy őt mint vetélytársat Nyárai nem éppen megkapó barátsággal várja, s ugyancsak hangoztatja, hogy: ő Tanayt *össze fogja törni*, persze a szó *„művészi"* értelmében. E kölcsönös értesülések után Somogyi igazgató is meggondolta a dolgot s Tanay is. Tanay megalkudott Pataky Bélával, hogy *cseréljenek*. Pataky jöjjön Nagyváradra, Tanay maradjon Debrecenben. - A csereszerződést minden helyütt barátságosan fogadták, s így már majdnem bizonyos, hogy Balla utódja Pataky Béla lesz. Pataky különben tehetséges színész, aki Nagyváradon léte óta igen sokat fejlődött, és nincs egy közös szerepe sem Nyárai Antallal.

Szabadság 1901. február 27.

569. PEROTTI GYULA MEGHALT

Egy viharos, de szép életnek szakadt vége ma a kék egű Olaszországban. Perotti Gyula halt meg, a tenorista, aki át is élt egy olyan regényt, amit a többi tenoristákról csak hisz a dőre nép, hogy átélnek. Szerelmes volt és férfi volt, ami ritkaság a tenoristáknál, és szerencsétlen lett, ami szintén csak férfiakkal történhetik meg.

A története rövid voltaképpen: fürdött a napfényben, gázolt a rózsában egy ideig (az utóbbit szó szerint kell venni), azután pedig rászakadt a sötét nyomorúság. Arannyal fizették meg gyönyörű csengésű hangját, és ő okosan, bölcsen vagyont gyűjtött magának. Elvonult délre Abbáziába, és rózsákat tenyésztett.

Rózsát, sok rózsát, egész rózsatengerrel árasztotta el körül gyönyörű villáját, amely napfényes dombon állott. Mihelyt lelépett a színpadról, ahol zajos diadalokban volt része, sietett el a rózsái közé. Boldog volt, mert bölcs volt - de jött a szerelem. És boldogtalan lett, de bebizonyította, hogy férfi volt.

Azután a forszírozott szerelem és élet átkergette kedvesével együtt az Óceánon. Akkor mi is sokszor írtunk róla. Visszatért - *egyedül*. És ismét átment, ismét visszatért. Csődöt mondott a rózsás élet, a pénz, a mámor, a szerelem…

Elfeledték. Mint öregember élt valahol. Ki sem tudta, hol. Ma Milánóból kaptuk a szűkszavú táviratot: operáció következtében meghalt.

A rózsák most már ismét visszafogadják. Csak az az egy nem, aki ott maradt, túl az Óceánon…

Életrajzát úgy adjuk, ahogy két év előtt összeállították. Hiszen körülbelül két éve halt ő meg voltaképpen.

[…]

Szabadság 1901. március 1.

570. SZÓKIMONDÓ ASSZONYSÁG

Régi, nagy sikerek emléke támadt fel ma este Szigligeti házában. A régi diadalok emléke hozta bizonyára össze a mai, díszes, szép közönséget, s ugyanez az emlék öntött annyi ambíciót P. Szép Olgába, a mi legelső drámai művésznőnkbe, amennyi más, előkelőbb, hozzá méltóbb környezetben aratott volna igazán sikert. Mindegy, láthattuk legalább, milyen erőssége ennek a társulatnak P. Szép Olga. A parádés címszerepbe bevitte minden művészetét, s evvel azoknak, akik különben is ismerik a művésznőnek ezt az alakítását, minden el van mondva. A közönség ünnepelte egész este, s nyílt színen alig kapott még ebben a szezonban valaki annyi tapsot, mint ma este ő. Fényes toilettjéről már írtunk. Mondanunk sem kell, hogy valóságos szenzációt keltett, amelynek gyönyörű kivitelű dekoratív festése Margó Ármin festőművésznek válik dicséretére. P. Szép Olgához méltó, meglepően öntudatos, intelligens főre valló alakítás volt Peterdy Sándor Napóleonja. Minket, kik a kitűnő művésznek mai sikerében kissé kételkedtünk, igaz örömmel töltött ez el. Maszkja is pompás volt. De legnagyobb érdeme az olcsó, ennél a szerepnél megunt hatások elkerülése. Pintér kitűnő Lefèbre. Füredi puszta megjelenésével derültséget keltett. Szilágyi meglepően elegáns Fouché. Megbotránkozást keltett azonban, hogy Bognár Jánost, a társulatnak ezt az igazán kitűnőségét, egy nevetséges kardalos szerepben láttuk. Valóban kitűnően becsüli meg a művészeit Somogyi igazgató. A többi közül Szarvasi és Bérczi váltak ki. Ellenben Somogyiné, Deésy csak rontottak. A rendezés, kivált az első felvonásban, igen hiányos volt. Hatást nem tudott kelteni a pompás tabló, mely után ujjongva kell kitörnie a tapsnak. A díszletek s ruhák hiányosságait a mostani színházi vezetésnél talán nem is kell magyarázni. Holnap a darabot megismétlik.

Szabadság 1901. március 1.

571. SZÉP MELUZINA

Meluzina nevű nőismerőse kevés embernek lehetett. Luca, Leokádia, Cica inkább. Meluzina egy ismeretlen. Nem egyenlet azonban, hanem „tündéries látványosság". A nagyváradi színház igazgatósága nem sok szerénységgel gyártott kommünikéi között egyszer azt tudatta velünk, hogy „a színház vezetősége nagy gonddal készül egy érdekes reprízre, a Szép Meluzina című gyönyörű, tündéries látványosság felelevenítésére". A színházi kommünikék nemigen adnak anyagot a gondolkozásra. Ezúttal is csak az ötlött eszünkbe, hogy először is nem olyan nagy az a gond, mint amilyennek látszik, és hogy nem is készülnek reá, hanem előadják esetleg minden készülés és próba nélkül is. Elfelejtettük hát Meluzinát egészen. Néhány nap óta azonban a Széchenyi téri kioszkban s a többi kávéházakban is különös plakátok hirdetik, hogy Szép Meluzinát be akarja mutatni Somogyi igazgató a nagyváradi közönségnek. A plakátok megdöbbentően ízléstelenek, ám ez nem olyan nagy baj. De már ekkor kezdtünk tépelődni, mit akar ez a Meluzina, hogy Somogyi Károlyról ne is szóljunk. Nézzük a plakátokat. Alsó szélükön a következő sor áll: *Szeged 1893*... Evvel meg volt fejtve a Meluzina problémája. Hiába, az asszonyok könnyen leleplezik magukat. Meluzinát azért fogjuk viszontlátni, mert a *reklámplakátok* nem heverhetnek a szemetes ládában. Azután nagyon bosszankodtunk, hogy ez ilyen későn jutott eszünkbe.

Szabadság 1901. március 2.

572. PEZSGŐ UTÁN

(Pintér Imre darabja. A nagyváradi színház premierje 1901. március 2-ikán)

Pintér Imre kitűnő színész, avatott rendező s nagyon ügyes ember. Szinte természetes, hogy ő, aki nagyon érti a színpadi hatások mesterségét, darabokat ír.

A mai darabjával nem akart halhatatlanságra pályázni Pintér. Aki azt sejti, hogy a Pezsgő után egyes részeit nem fogják feladni leckére a gyermekeknek, az igen biztosan sejt. Nem is akarta ezt Pintér. Bohózatot akart írni csak, amelyen nevessenek.

Rövidek leszünk: ezt a célt elérte. A darab bohó meséje, az alakok groteszk volta, a vaskos és kevésbé vaskos ötletek egész serege, az elképzelhetetlen, kacagtató helyzetek egymást érő tömege, a kollégák szeretettel párosult ambíciója, a közönség barátságos viselkedése zajossá tették a mai bemutató estét.

A darab meséje egészséges ötletű, fura bohózatmese. A címéből nem is sejtené az ember. Egy csapodár férj pezsgőző éjszakájának logikátlan, de mindig mulattató következményei. Házsártos, vén és ostoba a feleség. A férj egy jókedvű, könnyelmű korhely. Eljönnek, ezúttal Szilágysomlyóról a minden fővárosiakat kétségbeejtő, ismert vidéki rokonok. Párhuzamos szerelmi idillek, szörnyű félreértések stb. stb. a végén minden kiderül.

Kissé hosszú a darab. Egy-egy helyen ellaposodik, unalmassá válik. Némely ötlete nagyon kaszárnyai. Ám egy kis simítással egészen repertoárképes, megnézni érdemes darab a Pintér darabja.

Az előadás - természetes - nagyon gondos volt. A kollégák nagy ambícióval játszottak. Nyárai pompás férj volt, kitűnő feleség Erdei Berta. Pintér egy huszárt játszott, s nagyon tetszett. Bognár János ezúttal is kabinetalakítást csinált a mindig neki jutó mucsai vendég szerepéből. Az ő alakítása volt a legpompásabb. P. Szép Olga kackiás, ügyes szakácsnét játszott. Batizfalvy Gizella kedves szobalány volt, Benkő Jolán, Szohner Olga aranyos falusi bakfis;

Gáthy Kálmán, Erdélyi, Lányi Edit mind a legjobbat nyújtották. Nyárai és Lányi Edit kuplékat énekeltek. Aktuálisokat, rosszakat és ízlésteleneket, de nagy hatással.

Ami a sikert illeti, zajos volt. Az első felvonás után - négyből áll a darab - négyszer vagy ötször hívták ki Pintért.

De udvarias, kedves volt tovább is a közönség, Taps, kihívás volt egész este. A darabot holnap megismétlik.

Szabadság 1901. március 3.

573. ATLÉTÁK BÁLJA

Megérdemelt, szép sikert hozott a tornakör hangversenye rendező bizottságának a mai est.

Ma este zajlott le az atléták hangversenye. Sokat vártunk tőle, sokat beszéltünk róla, s mind e sokra érdemes volt.

A nagyváradi közönség hálás lehet az atléták iránt. Megismertették a divatos táncoperett legünnepeltebb művésznőjével, Fedák Sárival.

Nem lehet elég szeretetreméltó jelzőt erről az édes, bájos, fiatal leányról írni. A négy lépés hosszú és széles hangversenydobogón is ragyogott, pompázott a fiatalság, szépség, poézis varázsa, mely Fedák Sárit, a körülrajongott úrilányt ünnepelt dívává tette.

Ez a ragyogás - beszélhetnek bármit - a mi életünkből, a mai ízlésből folyik, s a Fedák Sári művészete a jelen. Egyébként pedig az úgynevezett éneklő szubrettekkel is diadalmasan kél versenyre Fedák Sári. Ezt is megmutatta az elragadott, hálás közönségnek.

Nagy Endre, budapesti író, volt zseniális munkatársunké volt különben a hangverseny első pontja: egy szellemes, tapssal fogadott konferansz.

Székely Anna, a mi csodaszép hangú énekesnőnk operaáriákat énekelt. P. Szép Olga és Nyárai Antal nagy hatással szavaltak. Nyárai sikerült kuplékat is énekelt a közönség nagy tetszése mellett. A válogatott, előkelő közönség különben hálásan tapsolt a fényes műsor minden száma után. Hangverseny után tánc volt.

Szabadság 1901. március 5.

574. MATILD LEVELE

Sudermannak novelláját olvastam egykor a tenoristáról, akit elpuhít, elgethesít az asszonyok szerelme, s végre már csak a kezeit tudja szorongatni az őt légyotton fogadó, szerelmi gerjedésben égő asszonyának.

Meg más is eszembe jut. Egy beszélgetésünk a tenoristák szerencséjéről a nők körül. Az okát keresgettük. A szerelmes tenortorok a legérzékibb hangszer, a tenorhang a legérzékibb hang. Meg aztán a tenoristaszerepek színes, csillogó ruhákat követelnek leginkább. Az asszonyok, leányok pedig könnyen elkápráznak a fényes ruhától. Ez magyarázza meg minden úgynevezett egyenruhások, de főként a katonák népszerűségét. Erről a témáról is írtak már olyan novellát, mint a Sudermann tenoristáról szóló novellája. És én ismertem a falumban egy parasztleányt, aki jómódú, derék udvarlójának kosarat adott, de kész örömmel lett a mátkája, mikor az udvarló bakter lett, s egyenruhát kapott.

És érdekes: a tenoristákat szörnyű hamar kifárasztják a szeretkezések. Később szinte tüntetnek vele, hogy ők milyen fáradtak.

Perotti Gyula ebben is szerencsésebb volt. Tenort énekelt és szeretett mindhalálig. Ezt bizonyítja a Matild levele. Matildé, ki viharokat tudott kelteni egy csupa viharokat ért szívben.

- Minden rokonszenvemmel szerettem őt - írja Matild.

- És írja, hogy a halál előtt az ő csókjait kívánta a férfi. És a haláltusa rettenetes percei alatt a Matild kezével akarta magát az élethez kapcsolni.

- Olyan erősen szorította magához a kezem, hogy alig tudtam halála után kiszabadítani - írja.

És mi irigykedve gondolunk a legszebb életű tenoristára. Mert boldog az az ember, ki halála percén oly görcsösen szorít magához egy rózsás női kezet, hogy ez a szorítás még halál után két órával is megmenti az arcát a legcsekélyebb eltorzulástól.

És boldog az a férfi, kinek haláláról annyi szerető gyásszal ír a Dulcineája, mint Perottiról.

Pedig az utolsó években hangja, ruhája megkopott, de férfi volt, nem mint a Sudermann hőse, s nem miként a mai tenor vagy nem tenor hangú férfiak…

Szabadság 1901. március 6.

575. AZ ELEVEN ÖRDÖG

Csak valamivel több embert érdekelt ma este Konti Eleven ördöge, mint tegnap Tosca s tegnapelőtt a Bölcső. Pedig ez a kedves operett - eltekintve mai előadásának különös érdekességeitől - bizony legalábbis jó félházat megérdemelt volna. Forrai Ferike Letorrières vicomte-jától - valóban szólva - nem vártunk sikert. Ám kedvesen csalódtunk. A mi kis primadonnánk, kivált édes hangjával - ma is sok-sok tapsot kapott. Kedves volt nagyon, csak mégsem Letorrières volt, az ördöngösen pajzán Letorrières. Ám mintha az egész ensemble hozzá alkalmazkodott volna: külön-külön alig mondhatnánk rosszat az egyes szereplőkről, de az egész előadásból hiányzott a darab lelke, az elevenség, pajzánság. Érdekessége volt még az estének, hogy Hermine szerepét egy kis kedves színészgyermek, Peterdi Sándor kisleánya, Etelka játszotta. Igazi színészvér ez a gyermek. Otthonosan, biztosan mozgott a színpadon, nagyon ügyesen énekelt is. A harmadik felvonás románca után annyi tapsot és éljent kapott, hogy egy kész primadonna megirigyelhette volna. Lányi Edit takaros szabóné volt, s ma különösen diszponálva. Hasonlóan ügyes volt P. Tóvári Anna. Bérczi elemében volt, sokat mókázott. Jóízű Pomponius kupléit alig bírta ismételni. Nyárai jóízű volt ma is, kár, hogy a szerepét nem tudta! Füredi, Erdei Berta és a nagyon mulatságos Szilágyi Dezső érdemelnek még dicséretet. A rendezés ellen sokat szólhatnánk.

A francia meséhez sehogysem illett az első felvonásbeli túlságosan stilizáltan magyar parasztszoba. Vagy a párizsi kiállítási magyar csárdát gondolt a rendező? A darab önkényes megkurtításai is szót érdemelnének egyéb hibák mellett. Tekintve azonban, hogy ebben a szezonban sokkal gyengébb operettelőadásokban is volt kellemetlen részünk, elnézők vagyunk, s a közönség tapsaira is apellálva: még egyszer konstatáljuk a tisztességes sikert.

Szabadság 1901. március 7.

576. AZ ELSŐ VIHAR

(Herczeg Ferenc darabja. Premier.)

Mi megírtuk, megjósoltuk. Konstatáljuk egyszerűen, hogy Herczeg Ferenc darabja ma este csúfosan megbukott. Sejtésünk sincs, miért kellett előadni. Ocskay brigadéros babéros szerzője most, mikor diadalától hangos az ország, nem érdemelte meg a nagy bukást. Ennyit előre.

A darab meséjét nem mondjuk el. Visszahozzuk egyszerűen az emlékezetbe, hogy az első vihar a szép özvegy Lorántfyné Lehel fiának szívében történik, akit az édesanyja öröklött szívbaja, hisztériás barátnője, a kis Litvayné megismertet az első szerelem lángjával és csalódásával.

Nincs bizony az Első viharban semmi, de semmi. Herczegre, az okos, szellemes Herczegre legfeljebb egypár szellemes ötlet, ügyesen megrajzolt alak, kedves dialóg emlékeztet.

Mondják, hogy a Nemzeti Színházban a legpompásabb előadással is megbukott ez a darab. Hogyne bukott volna hát meg nálunk? Mi láttunk már itt néhány lelkiismeretlen premiert, de ilyet, mint a mai, még nem.

A szerepét legelsőbben is alig tudta valahogyan is két szereplő. De még kedv sem volt semmi. Rosszul, haszontalan nemtörődömséggel siettek mindannyian, hogy legördüljön az utolsó függöny.

P. Szép Olga betegen, kényszerűségből játszott. Szohner Olga Litvayné szerepében, melyben Márkus Emília szenzációs sikert aratott, csak szép toalettjeivel keltett feltűnést. Nagyon rossz volt.

Balla Kálmán elegáns volt, de egy szót sem tudott a szerepéből, Szarvasi „ugrott be” elég szép sikerrel, Madas ízléstelen és hanyag. Egyetlen siker a Gáthy Kálmáné volt. Őt ambicionálta Lehel kedves alakja. Közönség nagyon kevés. De ehhez már kezdünk hozzászokni.

Szabadság 1901. március 8.

577. HUNGÁRIA KARDJA

Hungária kardjáról már kuplé is zengett az új színházban. Hungária a színházi homlokzat csoportozatdíszítésének fő női alakja. A kard pedig csak *volt*. Míg volt, kőből volt. De aztán jött az eső, s lemállott. Nem is vesztegetnőnk reá szót. Ez csak olyan csöppnyi „építészeti tincs”. De az már nagyobb baj, hogy az eső megrongálással fenyegeti az egész oszlopos homlokzatot. Ott, ahol az épülettörzshöz kapcsolódik, a jobb szegleten már egész hasadást mosott az eső. Mit csinálnak majd itt a nyári záporok. Ajánlnók az illetékes köröknek, foglalkozzanak kissé evvel a dologgal.

Szabadság 1901. március 9.

578. A BŰVÖS VADÁSZ

Nem sürgettük az operaelőadásokat. Nem sürgettük azért, nehogy a mostani művezetési rendszernek, melyben csupán a jóhiszeműség tiszteletre méltó, egy elhamarkodott esetére adjunk okot. És fátumunkat mégsem kerülhettük el. A bűvös vadász előadásával csak megvárakoztattak bennünket, de az elhamarkodottság is csak késett. Ez a legerősebb impressziónk

a mai előadás után. A másik az, hogy szándékosan sem lehetett volna rosszabbul választani, mint mikor ezt a régi, kedves, szép, de deklamáló, prózai szöveggel telt operát választották.

A főszereplők mindegyike arról nevezetes, hogy korrektül beszélni a színpadon nem tud, még a bájos Forrai Ferike sem, akinek különben zajos sikere volt. Rákosy Gáspár, a társulat basszista szólóénekese úgyszólván ma jutott először szerephez. Nagyon kezdő színész, de hatalmas hangja, ambíciója sikereket ígér, ma többször ki is hívták, Székely Anna (Agata) ma is gyönyörűen énekelt. Nálánál tán csak Forrai Ferikének volt nagyobb [sikere], ki ma ragyogtatta szubrett-énekesnőknél kivételes szép hangját és énektudását. Kalmár rekedt volt, csak végigkínlódta énekszámait. Gáthy, Füredi és Bognár jók. Egyébként azonban készületlenség, bizonytalanság. A zenekar néhol kétségbeejtett. Az énekkarnak sem volt két tűrhető száma. A rendezés - talán a készletek [!] hiányában - silány. A majdnem telt ház fagyos és hideg.

Szabadság 1901. március 9.

579. HOL ELOLTJA, HOL MEGGYÚJTJA…

Most, hogy Debrecenben és Aradon óriási sikerrel került színre Rostand világhírű darabja, a Cyrano de Bergerac, a nagyváradi színházi vezetőségnek is eszébe jutott, hogy ezt a darabot nálunk is meg lehetne próbálni. Nosza, repültek a színházi kommünikék, hirdetve, hogy Cyranót Nagyváradon is meglátjuk, s a főszerepet maga az igazgató, Somogyi Károly fogja játszani. Tudomásul szolgált. Cyrano szép szerep, híres szerep, nagy szerep, Somogyi Károly pedig nem is játszott a Vasgyáros Derblay-je óta. Ám eltelik két nap, s új kommüniké jött. - Az új híradás szerint színre kerül Cyrano, de nem Somogyi játssza, hanem felváltva Nyárai Antal és Pataky Béla, a színház leendő tagja. Hát most már melyik *hivatalos* színházi híradás a való?… „Hol eloltja, hol meggyújtja…” Ebből a tapasztalásból okulva kijelentjük, hogy nem tartjuk valószínűnek azt sem, hogy Ocskay brigadéros szerepét Somogyi játssza. Nem tartjuk pediglen azért, mert színházi kommüniké tudatta velünk…

Szabadság 1901. március 9.

580. CSÁRDA VIRÁGA

Röviden akarunk megemlékezni a tegnapi színházi estéről, mely egy érdemes író népszínművének hozott nálunk is határozott kudarcot. Előre megírtuk ezt is. A Csárda virága gyári népszínmű. Alakjaiban, meséjében nincs igazság, hogy eredetiségről ne is szóljunk. Még jó előadásban sem ért Budapesten többet három-négy előadásnál, márpedig ez ott teljes bukás. Nálunk elképzelhetően teljesebb, mert az előadás is rossz volt. Még a Dankó Pista nótáit sem élvezhettük, mert B. Csik Irén kiválóan indiszponálva volt. Bognár János[nak] és Bérczinek volt csak ambíciója és kedvök játszani. De mellettük még Benkő Jolán és Peterdi is megtettek minden tehetőt. Ismételjük: a rosszul előadott, rossz darab megbukott, a szépszámú közönség éppenséggel nem élvezett. Vasárnap délután Szulamit ismét telt házat vonzott.

Szabadság 1901. március 12.

581. ARANYLAKODALOM

A színház már a nemzeti ünnep előestéjén ünnepelt. Nem vagyunk még benne az ünnepben, tehát nem vagyunk ünneprontók, ha *ezt* az ünnepet megkritizáljuk. Először is legjobban szerettük volna március 15-e alkalmából Ocskay brigadérost látni, melyet alkalmasabb időben, illőbb hangulatban színre hozni nem lehetett volna. De ha ennek akadálya volt, miért nem vette elő a Hadak útját a direkció? Miért a Rákosi és Beöthy naiv és gyönge hatású darabját, melynek csakis az *ötvenes* fordulón volt alkalomszerűsége? És ha ez került legkevesebb áldozatba - mert úgy ismerjük, hogy nálunk mindig ez dönt -, miért nem készültek több gonddal erre az előadásra? Legalább ünnepnap látnunk kellene egy ehhez a jó közönséghez méltó, ambícióval, kedvvel előkészített előadást. A darabot prológszerű vers előzte meg. Márkus János munkája. A lelkes hangú vers előadóját: E. Kovács Mariskát és szerzőjét is többször kihívta a közönség. A darab általános vélekedés szerint összehasonlíthatlanul rosszabb előadásban került színre, mint amilyenben a nagyváradi közönség már látta és ismeri. A szereplők közül Szarvasi, Nyárai, Bérczi és Gáthy váltak ki.

Szabadság 1901. március 15.

582. CSICSÓNÉ MEGHALT

Csicsónénak hívta mindenki, pedig a becsületes neve Bereczkiné volt a szegénynek. Halálának híre igen meg fogja illetni a vihogni szerető cselédleányokat, suszterinasokat s az ostromba henteslegényeket. Szegény Csicsóné, az ő életére ezeknek a hitvány, bárgyú teremtményeknek nagy szüksége volt. A sors ugyanis mindenféle emberek számára rendelt kinevetnivaló félszeg emberalakot. Ezeknek a bárgyúaknak is, a legprimitívebben bárgyú embereknek Csicsónét rendelte. Nem nevetség: ez a Csicsóné egy nagyon-nagyon tragikus lény volt. Meleg, nagyszívű íróemberek sok szerettel tudnának róla írni. Az volt a szerencsétlennek az ő nagy tragikuma, hogy díszelegni, pompázni szeretett. *Feltűnni* a többi maga és más fajtájú előtt. *Öltözködni*, cifrán, nagyon öltözködni szeretett a szegény Csicsóné. Primadonnák, kóristánék színpadi, rikító rongyait, facér varrólányok rikító, ócska rokolyáit szedte össze. Neki volt olyan kalapja, melynek másfél méteres toll volt a dísze. Övé volt az a blúz is, mely a szivárványt lefőzte színgazdagságban. S ugyancsak ő viselte a krinolint, mikor már a trafikoslányok is eldobták, a harangruhaaljat. Bolond is volt szegény, mindenki tudta róla. Vén, ráncos, banyaarcát kipirosította. Három asszony tincsét a kalapja alá rakta. Hát ez volt Csicsóné, kit mi tragikus lénynek neveztünk. Annak, mert az volt. Egy nagy tragikumnak legszerencsétlenebb áldozata. Mert az ő tragikuma a legnehezebb volt. Siralmasan groteszk voltában mindenkinek gúnyját kicsalta. *A többi* Csicsóné boldogabb. Mert maradt még néhány ezer. Csinos pofájú leány, ki ízléssel öltözöl, de Csicsónéval gondolkozol, divatos asszonykák, kiket kielégít egy új kalap, emberek, kik emberek szeszélyeiért cselekesztek, közéleti alakok, kik csak szónokolni tudtok: minden felületesek, kicsinyeskedők s önérzetesek - sirassátok meg Csicsónét!…

Szabadság 1901. március 17.

583. HÁROM TESTŐR

A Három testőrnek a budapesti Nemzeti Színházban való első előadásáról azt írta egyik legszellemesebb írónk, hogy a második felvonás után a közönség kitörő, tomboló öröme az iskolás gyerekek ujjongásához volt hasonló, akik végigrohannak a folyosón, s boldogan kiáltozzák: *Verik a vigyázót*.

Nos igen, verik a vigyázót. Veri az újságírókat Herczeg Ferenc, de okosan, elegánsan, elmésen veri, és úgy, hogy dédelgetéshez is hasonlít a verés, amely különben sem volna fájó, hiszen közülünk valótól ered.

Természetesen a nagyváradi közönségnek is tetszett a *verés* a mai reprízen, amely egészében nem volt méltatlan Herczeg Ferenchez. Elég összevágó előadás volt a mai, ami dicséretet érdemel annyival inkább, mert Rátky szerepét Ballától hírtelen Könyves vette át. Könyves szimpatikus Rátky volt, és egyetlen játékán nem látszott meg a beugrás. Elegáns Flóris báró volt a kissé rekedt Gáthy, kacagtató Polacsek Bérczi, bár nem használta ki egészen fényes szerepét. Nyáry Rózát Balázs Olga játszotta. Lizát pedig P. Szép Olga, aki bájos és ötletes volt, bár erős indiszpozícióval küzdött.

Külön kell felemlítenünk Deésyt, aki pompás Hortovay volt és Füredit, aki rövid szerepében remekelt, és nyílt színen is tapsot kapott. Nyárai kacagtató figurát csinált a lovagias lengyelből. Jók voltak még Sághy, Madas és Rákosy. A rendezés is jó volt, némely botlásoktól eltekintve. Így például a második felvonás kacagtató végét, az elnyelt vezércikk jelenetét éppenséggel nem használták ki.

A csekély számú közönség jól mulatott. Nagy megbotránkozást keltett azonban, hogy négy-öt szerepet is mások játszottak, mint akiknek a neve a színlapon volt. A direkció annyi fáradságot sem vett magának, hogy ezeket a változásokat a fekete táblán jelentette volna.

Szabadság 1901. március 19.

584. NEBÁNTSVIRÁG

(Delin Henrik karmester jubileuma)

Egy nagyon különösen rendezett jubiláris estéje volt ma a nagyváradi színháznak. Érdemes, régi, derék színházi ember jubilált. Delin Henrik karmester. Harminc év óta karmesterkedik már az öreg sok rátermettséggel, ambícióval és sikerrel. Talán másutt nem járt volna úgy, hogy jubiláris estéje a „beugrások" orgiája legyen. Nálunk az volt. Csupa beugrás. De örömmel valljuk be, hogy a Nebántsvirág kiforszírozott, okvetlen előadása azért sokkal különb volt sok nagyon előkészített s dicsekvő kommünikékkel támogatott előadásnál. A karmesteri emelvényt körülbabérozták. A zene első hangjainál felzúgott a taps, s az elég szép számú, előkelő közönség lelkes, meg-megújuló ovációt rendezett az érdemes jubilánsnak, ki alig győzte a közönség tüntetését megköszönni. A címszerepben egyébként Lányi Edit ugrott be, s aratott tisztességes, szép, majdnem meglepő sikert. Nem a nagy Nebántsvirágok közül való persze ő, de ügyes és elég kedves. - Amennyire kis hangocskájától tellett, énekszámaival sem vallott kudarcot. Sőt, a harmadik felvonásban a híres kuplét négyszer vagy ötször ismételtették meg vele.

Nyárai helyett Celestin szerepét Bérczi Gyula játszotta igazán nagy sikerrel. Ha hanggal nem is érte utol Nyárait, de diszkrét játékával, ízlésével, ötletességével rászolgált a tapsokra. Nagy sikere volt ma Füredinek az igazgató szerepében. Deésy is szerencsésen helyettesítette Erdélyit. Benkő, Szilágyi, Bognár és ifj. Sághy tetszhettek még. Ismételjük, az előadás annyi

beugrás ellenére is szerencsés volt. Legfeljebb az alkalom, a jubiláris este okából lehetne ezek ellen a beugrások ellen szavunk. Taps elég volt.

Szabadság 1901. március 21.

585. MARY HALTON MÁSODIK ESTÉJE

Ugyanaz a telt ház, ugyanaz a jókedv. Édesebb, tökéletesebb Mimóza nincs a Mary Haltonénál. Ő az igazi. Nem pedig a magyar Mimózák, kik Szulamitot csinálnak ebből az édes kis gésából. A közönség ma is ünnepelte persze. Kacagó kupléja tett nagy hatást kivált. De nagy hatást keltett minden kis jelenésében. Mellette Bérczi és Gáthy arattak legnagyobb sikert. Gáthy kis rekedtsége ellenére is szépen énekelt, tapsokat kapott. Azt már mondtuk, hogy Nyárai Vuncsija nem túlságosan szerencsés alakja ennek a valóságos fregoliművésznek. Az amerikai miss holnap a kolozsvári közönséget megy meghódítani. Ennek a kolozsvári expedíciónak érdekes története van. Halton Megyerivel szerződést kötött három vendégszereplésre. Ez a vendégszereplés vezette volna be az új Megyeri-rezsimet. Janovics dr. igazgató azonban kifogott Megyerin. Tegnap itt volt, s megkötötte az alkut Haltonnal, aki így tönkretette a Megyeri számításait. Ez a kolozsvári vendégszereplés kulisszatitka. Mindenesetre csak intenzívebbé, nagyobbá teszi a bájos miss kolozsvári sikerét.

Szabadság 1901. március 24.

586. A NAGYMAMA

Ma estére a műsor Charlie nénjét jelezte. No, nem bíztunk benne. Valóban, az igazgatóság sietett tudatni, hogy Charlie nénje elmarad. - Ellenben okvetlenül színre kerül A nagymama, melyben előbbi kommünikék szerint pénteken kellett volna búcsúzkodnia Batizfalvy Gizellának. A cserét állítólag Szohner Olga egy drámai jelenete okozta, mely kulisszák és könnyek között folyt le. Ma reggel szét is hordták - a Napóleon öcsém színlapjait. De délben már saját szemeinkkel láttunk két színlapot *egymás mellett*. Egyik Napóleon öcsémet, a másik a Nagymamát hirdette. Mind a kettőt ma estére. Este pedig felgördült a függöny, és Batizfalvy Gizella helyett, akinek a neve a színlapon szerepelt, Szohner Olga lebbent be a lánynövendékecskék serege élén.

Hát ez már mégis furcsa. Ez a szerepváltozás Szohner Olgáért sem történhetett, mert egész mai estéje beugrásszerű, szerencsétlen volt. Azt sem lehet hinni, hogy a direkció készakarva szándékozott még egy utolsó kellemetlenséget szerezni Batizfalvynak. Mindenképpen oktalan volt a csere.

Ami azonban az előadást illeti, az kárpótolt e kellemetlenségekért. Ez az igazi előkelő, francia szellemű vígjáték még közepes előadásban is hat. Prielle Kornélia híres szerepében Somogyiné elég szeretetreméltóságot vitt be. Nyílt színen is tapsot kapott. Szohner Olga készületlenséggel küszködött. Jelentős, igazán nagy sikere volt Szilágyi Dezső Todorka tanárának. Diszkrét és a legelső színpadokra illő volt. Nagyon kedves, ügyes volt Gáthy. Egészséges komikummal mulattatott Erdei Berta, Bérczi tábori papja pompás kabinetalakítás. Peterdi mindig jó. Deésy elegáns és szép. Herold Ede pincérje is ügyes. Benkő Jolán azonban erősen túlzott. Kovács Mariska még ma is kirítt a vígjáték-ensemble-ből. Közönség szép számmal. Hangulat, taps több az elégnél.

Szabadság 1901. március 27.

587. VICEADMIRÁLIS

(Operett, Zell és Genée írták. Zenéjét Millöcker szerezte.)

Nem vagyunk okvetetlenkedő, kukacos emberek, de a mai este is csak régi vélekedésünket erősítette meg. Olcsó, hitvány portéka a bécsi portéka. Tartalmatlan és üres. Főképpen pedig invenció híján mindenik. Beteg szellem ott a produkáló szellem is. Verklire való filozófiája, irodalma, muzsikája egyformán. Fájt a lelkünk a miatt a luxus miatt, amivel ezt a mai előadást a Nyárai Antal szeszélyes ötletére megcsinálták. A kis szökevényre bezzeg nem tellett semmi sem. Erre a mindenütt megbukott ócskaságra azonban nem sajnálták a díszesebbnél díszesebb ruhákat, díszleteket.

Maga a darab olyan üres számítás eredménye, mint amilyen egész valójában. Angol operettek nevetségesen naiv kópiája. Meséje banális, együgyű, ötletei ruhátlan ínségesek, zenéje minden invenció nélküli, reminiszcenciákkal küszködő verklimuzsika. Az első felvonás érdekessége a női kar felvonulása matrózruhában. Ez is csak az alsó gimnazistákra s színügyi bizottsági tagokra hat. És micsoda szereposztás segített még teljesen megbuktatni a premiert! Mi a legjobban értékeljük például Székely Anna művészetét, de csak koturnusos operaszerepekben.

Ha a rendezésnek van egy csöpp ízlése, helyette - ha már nincs énekesnőnk - Bérczynének vagy Latabárnénak kellett volna játszania. B. Csik Irén úgyis távozik, kár volt még egy szerencsétlen estével megterhelni. Örley Flóra egy tenoristának való szerepben és minden diszpozíció nélkül játszott és énekelt. Nyárai volt az egyetlen primadonna, kinek némi sikere is volt. Lányi Edit legalább csinos. Az értéktelen üres operettben egy tercett s kuplészerű énekszám keltett hatást. - A finálékat pedig ismerjük a Bányamesterből.

A vicceket is a Paprika Jancsi színházból. Az elég nagy közönség látható csalódással s némán hallgatta végig a darabot.

Szabadság 1901. március 28.

588. SZÍNHÁZI DOLGOK

Tizennégy elsőrendű tag válik meg - jól értesültek szerint - vasárnap a nagyváradi színtársulattól.

Tizennégy színész, színésznő. Ennyi taggal Szatmárra, Miskolcra pályáznak szegény direktorok. Tizennégy elsőrendű tagból álló színtársulatok megfelelő karszemélyzettel ez idén megelőzték minden premierrel a nagyváradi színházat.

De távozik egy sereg kardalos is. A távozók helyére itt is kevesebben jönnek. De a tizennégy helyére még kevesebben. Székely Irén, Pataky Béla s talán-talán Ámon Margit.

Mi mondtuk legtöbbször, hogy színháznál a túlságos nagy *massza* csak bajt csinál. Hogy a nagyváradi színtársulatnak egypár fölösleges tagja van… És Somogyi Károly szélnek bocsájtja a társulatnak majd felét…

De mi mást is mondtunk. Azt, hogy nem a társulatban van a hiba; *a vezetésben*, jobban mondva a *nem vezetésben*. A vezetés képtelensége a kényelmesen nagy társulattal mit sem ért. A nagy sereg összevisszaságban lepte el a színpadot. Ünnepnap volt, mikor annyira, amennyire mindenki a *maga helyén* állott. Erők, képességek maradtak kihasználatlanul, s botorkáló kísérletezések foglalták le legtöbbször a színpadot… És Somogyi Károly elengedi a társulat felét, köztük sokat ígérő s produkálni is tudó tagokat. Íme a távozók: P. Adorján Berta, Forrai

Ferike, Erdei Berta, B. Csik Irén, Batizfalvy Gizella, Balla Kálmán, Gáthy Kálmán, Szilágyi Dezső, id. Sághy Zsigmond, ifj. Sághy, Füredi József, Kalmár József, Madas István, Könyves Jenő.

Jól van. Mi hisszük és tudjuk, hogy kisebb társulattal is lehet jó előadásokat produkálni. Azt sem állítjuk, hogy a fenti névsorban négynek vagy ötnek nem szívesen mondunk istenhozzádot. Hiszen éppen mi állítjuk, hogy a túlságos nagy massza bizonyos tekintetben kellemetlen teher is.

De azt csak nem gondolja Somogyi, hogy mindent meggyógyít és *helyrehoz*, ha társulatát felényire redukálja, s elbocsájt öt vagy hat olyan tagot, akire okvetlen szükség van?

Azt is veszedelem volna hinnie, hogy Székely Irén szerződésével minden kötelességének eleget tett. Székely Irén nagy művésznő, kiváló énekesnő, de az egész énekes repertoárt egymaga nem viheti.

P. Adorján Bertát ki pótolja? E. Kovács Mariska tán, akit modoros, éneklő egyéniségével csak kisebb szerepekben nézünk türelmesen?

Nincs a társulatnak igazi tenoristája, nincs natúrbursa, nincs vígjátéki anyaszínésznője, nincs második baritonistája. És még mennyi a hiány. Hiszen ha Nyárai Gringoire-okat és Cyranókat kezd játszani, ki lesz a buffó?

Félve, tartózkodva szóltunk eddig ezekről a dolgokról. De itt a tizenkettedik óra. És már hangot kell adni a hozzánk érkező egyre sűrűbb panaszkodásnak, a közönség nagyon elkeseredett hangulatának.

És végsőnek hagytuk a legfontosabb okot. Somogyi Károlyt *szerződése* kötelezte jóelőre beterjeszteni új színtársulata névsorát. Nem tette. A színügyi bizottság pedig nem követelte tőle.

Ha hát a virágvasárnap után nagy csalódásokat hoz, a hibás *nem csupán* Somogyi Károly lesz… Ezek elmondásával *mi* is megtettük kötelességünket…

Szabadság 1901. március 30.

589. CHARLIE NÉNJE

Nagy, egészséges kacagások estéje volt a mai színházi este. Eléggé szükség volt annyi szomorú este után. Charlie néni bohóságai mindig hatnak. Nyáraié volt persze a címszerep. Természetes, hogy elemében volt. De az is természetes, hogy nemegyszer túlment a bohózatok legszélső határán is. Mellette Bérczi Gyula ért el nagy, derűs hatást. Bognár pompás inas, Balla elegáns és ügyes volt. Peterdi a szokott jó. Deésy meg szokatlanul ügyes. A női szereplők, Kovács Mariska és Szohner Olga azért érdemelnek különösen említést, mert ők kacagtak ma legtöbbet a színházban. Közönség szép számmal.

Szabadság 1901. március 30.

590. SZEZON VÉGÉN

Tegnap volt virágvasárnap. A színházi főszezonnak vége. A nagyhét penitenciára szánva. Húsvétkor már egy sereg színészünk néhai lesz. Egy-két új tagot is kapunk. Hogy egyéb változás lesz-e a színháznál? - nem tudjuk…

Végigszaladunk a nagyváradi állandó színészség első szezonán. Ez a kis gyors séta aktuális is, érdekes is, tanulságos is lesz…

…Október 15. van. Ünnepi beszédek és lakomák napja. A díszes, új csarnok elbájol bennünket. Kényeskedve nézegetjük egymást, a színpadot alig.

Pailleron legszellemesebb vígjátékán jól mulattunk. Konstatáljuk, hogy Balla ügyes ember. Másnap entuziazmussal beszélünk a mi színészeinkről. Micsoda előadás, milyen ensemble, milyen kakaó[!]!

A Görög rabszolga mámorító muzsikájától, a még mindig tartó mámortól nem vesszük észre, hogy Jones remek operettje több áldozatot, több gondot érdemelt volna, s hogy Lányi Edit primadonna lett.

A Kurucfurfangot is kedvvel nézzük. A Demimonde újabb himnuszokat daloltat velünk. Csupa jóindulat s jóhiszeműség a legmájbajosabb kritikus is. Szigligeti nevét viseli a színház. A Cigány az első Szigligeti-darab.

A Trubadur és Lear király már eszünkbe hozza a múltat. Összehasonlítunk, kritizálunk.

Napóleon öcsém bohóságai még visszaadják a közönség jókedvét, de a Kertészleány s a Bőregér már egymás után *bukik*…

Már ekkor sóhajtozunk. Több gondot, több ambíciót kérünk és akarnánk.

A kis szökevény egy kis kedvet hoz ismét. Bánk bán, Jáfet tizenkét felesége s a Parasztszívek új táplálékai a kezdődő elégületlenségnek.

Szerencsés véletlen erre az időre tette a szezon egyik, talán legérdekesebb színházi eseményét, a Katonák előadását. A négy évszak nem tetszik ugyan, de a Bibliás asszony sok mindent feledtető és ígérő sikert arat.

Szulamit forszírozása hangossá teszi azt az óhajtást, hogy legyen már igazi premierünk is. Ne csak három-négy évvel [ezelőtt] lejátszott darabot kapjunk.

A Légyott előtt helyi szerző darabja. Vele egyidejűleg arat nagy sikert operatársulatunk a Parasztbecsületben. Hoffman meséi s a Baba szintén sikert jelentenek. A Névtelen levelek ismét nagy hiba.

Ekkor már január végén tartunk. A színház pénztárára meg nagyon ráfér az a négy telt ház, melyet Ámon Margit fellépése csinált.

Utána Mándoky Béla veteránművészünk búcsúzott.

Nyárai Antal nagy diadalt arat a Gringoire-ban, de a színházi oknyomozók már ekkor hangoztatják, hogy a Nyárai szertelen szeszélyessége és primadonnasága nem kis szerepet játszik a szezon sikertelenségében. Ő maga nagy sikereket arat, de gyengíti a vezetés kezét.

A Gésák a Mikádó sikerét tette lehetetlenné. Az Első vihart még kifogástalan előadásban sem lett volna szabad színre hozni. Kétes siker a Bűvös vadászé is.

A bölcső nem csinál nálunk szenzációt még a P. Adorján Berta és Szarvasi Sándor művészetével sem.

Március 10-én a színházi világítás balesete miatt elmarad az előadás. Már pár nap múlva sok mindenbe beleszokva és törődve hallgatjuk végig Lukácsy bukott népszínművét, a Csárda virágát.

Tizenhetedikén Forrai Ferikét, a társulat kedvelt szubrettjét búcsúztatjuk el.

Örömmel fizetjük a felemelt helyárakat Mary Haltonért: élvezünk végre a színházban.

A Viceadmirálisra pedig ne tekintsünk vissza.

Tizennyolc premier a szezonban, de sikere alig négynek volt. A reprízek érthetően szerencsétlenek. Műsorról, előadásról pedig eleget írtunk már.

Íme a szezon gyorsképe, skizze. A folytatást a pótszezon végén írjuk meg, s mivel a remény szép: talán sok kedves változásról adhatunk majd számot. Nagyon szeretnők.

Szabadság 1901. április 2.

591. A SZÍNHÁZ NAGYHETE

A színház nagyhete éppenséggel nem volt gyászos és siralmas. Sőt, igen vígan bohóskodták végig az egyheti vakációt a nagyváradi színészek.

Egy részük a budapesti színészvásáron mulatott. Az itthon maradtak sem unták halálra magukat. Egypár vidéki exkurzió is történt.

Egy sereg víg, bolondos története van a színház nagyhetének. Elmondunk egypárt:

A legjobb színész

Nyárai elemében volt persze Budapesten. Ha valamelyik kávéházban behúzódhatott tizenöthúsz kollégája közé, áradozva beszélt a maga nagy sikereiről.

…Nincs párja Nagyváradnak a világon. Hogy rajong az a közönség énértem! Ugye, Szarvasi?

Szarvasi Sándor mindent készséggel bizonyított.

Egyszer egy nagyváradi újságíró lépett az áhítattal hallgató színészcsoporthoz.

- Hát én mondhatom önöknek, uraim - szólt -, hogy Nyárai Antal ma *Magyarország legnagyobb színésze*.

Nyárai könyökig nyúlt bozontos hajzatába, s olyan hangon, melyből a méltatlankodás megrezegése is kiérzett, válaszolt:

- Na, ahogy én Ausztria színészetét ismerem, mondhatta volna - *Ausztriát is*…

Soma

Szarvasi Sándort hívják így röviden. Direkt csak azért bizonyítgatta a Nyárai nagyságát, hogy Nyárai viszont róla erősítsen meg egy-egy csodás sikert. De Soma mégsem volt egészen boldog Ocskay brigadéros, a győzedelmes kuruc nem hagyta pihenni.

Valaki elárulta a Soma nagy problémáját egy írók és zsurnalisztákból álló társaságnak.

Mikor aztán Soma helyet foglalt a társaságban, egy ismert budapesti poéta nagy tisztelettel szólt hozzá:

- Oh, én már ismerem Szarvasi urat. Sok sikeréről olvastam. Egypár nappal előbb éppen az én ajánlatomra foglalkozott a Vígszínház igazgatósága, hogy Ocskay brigadérost Önnel játszassa el…

Nagyobb boldogság nem volt akkor nap a Somáénál. Késő este, mikor hazafelé ment, morfondírozott:

- Na, ugye, a Vígszínház is. És Nagyváradon Somogyi!… És Soma fájdalmas gúnnyal kacagott bele az éjszakába.

[…]

A nagyhét holnap végződik, s evvel a vidámságnak is vége lesz a színháznál.

Szabadság 1901. április 6.

592. KÉK ASSZONY

Ismét ünnepe volt a színháznak. Úgy tetszik: Székely Irén a nagyváradi színházban tud ünnepeket csinálni. Varney édes operettjében, bár nem volt kellőleg diszponálva, nagy sikert aratott ma is Székely Irén. A zsúfolásig telt ház pedig azt jelentette, hogy nem is olyan drága primadonna ez a Székely Irén. Nagyon szeretik itt, de ezt a nagy szeretetet meg is érdemli. Székely Irén mellett Nyárai aratott ma este óriási sikert a báróférj szerepében. Igazán nem értjük, miért szertelenkedik, okvetetlenkedik, kísérletezik az, aki olyan pompás buffó-színész, mint ő. Ámon Margit Teréz kis szerepében is sokaknak tetszett. Lányi Editnek igazi nagy sikere volt ma. Pataky a csendőrkapitány szerepét Erdélyi helyett játszotta el és igen jól, Benkő Jolán, Pintér és Bérczi igen jók. A kórus, élén a hercig Bérczinével s Vank Pistával excellált.

Szabadság 1901. április 12.

593. REJTETT BOLDOGSÁG

A modern dráma kegyetlen nagy német mesterét e héten már második ízben csodáltuk meg.

Rejtett boldogsága a legsajátabb színműve talán. Olyan okos, olyan kegyetlen, olyan kíméletlen és olyan német a mesternek ez a darabja. És úgy nem tud kibékíteni bennünket. Tapsolunk, de megzsibbad a kezünk. Hiszen aminek tapsolunk, az élet szomorúsága, a megalkuvás, az erők, a vágyak és az ifjúság vigasztalan elnémulása.

Be kell ismernünk, hogy drámai társulatunk második Sudermann-estéje is igen szerencsés volt.

Ma mutatkozott be csak igazán új bonvivánunk, Pataky Béla. Ma bizonyította be, micsoda értékes talentumú, kiválóan derék színészember. Nyílt színen kétszer hívták vissza kitörő tapsviharral a második felvonásban.

P. Szép Olga, ez az igazi nagy színművésznő csak most kezd a mi színpadunkon ismét szóhoz jutni. Igaz nagy sikere volt. Hasonló nagy a Peterdié is, ki mindig művészi és befejezett.

Szohner Olga, Balázs Olga, P. Tóvári Anna, Bognár és Deésy a legjobbat nyújtották.

Az előkelő, szép számú közönség valósággal élvezett, s lelkesen, elismerően tapsolt.

Szabadság 1901. április 13.

594. A GÉSÁK

Mary Halton után, a diadalmas esték között, hiba volt a Gésákat előrántani. A legbájosabb Mimóza, az aranyos amerikai rniss minden édes pajkossága elevenebb még előttünk, mintsem élvezni tudjunk még egy olyan varázsos, szép Mimózát is, mint a Székely Iréné. Hiába, amit tíz nagyképű kritikusnak nem hisz el a publikum, Mary Haltontól megtanulta, hogy a japán gésa nem lehet Szulamit, de pajkos, de gondtalan s gondolkozni sem tudó, vidámításra termett teás leány. Meg nem is volt ma kellően diszponálva Székely Irén. Bágyadtnak, kedvetlennek látszott egész este. Egy-két énekszáma keltett csak igazán hatást. Ámon Margit Rolly-Pollyja már sugaras, vidám, pajkos. - Pompásan táncolt, mozgott. Ma igen tetszett, és sokat tapsolták. Nyárai Vuncsija ma sem volt jobb. Perényinek Katánához nincs elég hangja. A karok pedig kiválóan rosszak voltak ma. Bérczinét gyönyörű táncáért zajosan megtapsolták nyílt színen. A közönség, ez a jó nagyváradi közönség ez estén is majdnem megtöltötte a színházat.

Szabadság 1901. április 14.

595. A BOSZORKÁNYVÁR

Amióta Székely Irén itt van, csodákat mívelt. Másutt virágvasárnap után narkózissal lehet csak kinyújtani a haldokló szezont, nálunk Székely Irén jóvoltából most kezdenek csak igazán jelentkezni a színházláz való szimptómái.

Evvel aztán meg van fejtve a mai siker titka is.

Szó sincs róla: Pintér Imre zseniális rendező. A Bibliás asszonyt például majdnem csupán az ő rendezői talentuma tette kasszadarabbá. De a siker nagy érdeme Székely Iréné, kinél szebb hangú énekesnő nem énekel ma magyar operettszínpadon.

A boszorkányvár egyébként is Millöckernek egyik legfinomabb zenei produkciója. Kevés van benne a bécsi muzsika bosszantó banalitásából.

A darab mai előadásából dicsérjük meg elsősorban a meglepő, ügyes rendezést.

Székely Irénnek nem kell sok szavú dicséret.

Ámon Margit nagyon kedves, ügyes volt. Várady karmesternek egy kedves kupléját alig győzte ismételni. A kuplé szerzőjének is szólott a tapsból.

Perényi ma jól volt diszponálva. - Tenorja kellemesen csengett. Játszani is tudott.

Pintér csodálatosan ért a parasztfickók megrajzolásához. Énekszámai meg természetesen nagyon tetszettek.

Székely Anna és Nyárai jók voltak. A kórus is excellált.

A dáridó-jelenetben mutatták be az új kóristánékat - trikóban. A 15-22 és a 60-70 év közötti erősebb nem ezt a bemutatkozást szerencsésnek találta. Hát ez is siker. A közönség majdnem megtöltötte a színházat, s kivált Székely Irént ünnepelte.

Szabadság 1901. április 19.

596. MARY HALTON ESTÉI

Nem szoktuk sűrűn tenni, de ezúttal dicsérjük Somogyi igazgatót, hogy módot szerzett ismét Mary Halton művészetének élvezetére. Megszerettük ezt az édes bájos művésznőt, s megszerette ő is a nagyváradi közönséget, saját szavai szerint - legkedvesebbet a magyar provinciák közt. De nemcsak kedvesebbnek talált bennünket, de kedveskedett is nekünk. Eljátszotta, először a kontinensen, A kis szökevény címszerepét. Tegnap és ma este az ő Winnifredje hozta lázba a zsúfolt ház publikumát. A bájos miss vállalkozása nem volt ám kicsi.

Az újabb fordítói gárda, kivált ez újabb táncoperetteket, úgy fordítja, hogy új darabot csinál. Halton valósággal megdöbbent az első próbán. Hisz ez egész más darab, mint amit ő Londonban játszott. Most már tessék hozzávenni ehhez a kis meglepetéshez a társulat készületlenségét, az angol művésznő *eredeti* szerepének beilleszthetését a kifordított darabba; megértheti bárki, hogy az első este sikere kisebb volt a várhatónál. De a mai siker már nagy volt. Olyan, mint amilyet Mimózával aratott s arat. Ragyogó, bájos, páratlan szubrett egyéniség a Haltoné. Annyi bájt, édes ötletet, pajkosságot adott a kis szökevény Winnifredre, a kis táncos Denise-re, hogy szinte fájt a szívünk eddigi szegényességéért. Ha Haltontól látjuk először ezt a szerepet, bizonyosan huszadik előadását jubilálná Monckton és Caryll édes muzsikájú darabja.

Persze ünnepelték egész este a misszet, aki egy magyar dalt is énekelt - persze nagy-nagy hatással. Kedvvel és örömmel számolunk be egy szerencsés bemutatkozásról. Kulinyi Mariska játszotta ezúttal el Szohner Olga helyett a szobacicus szerepét.

A szép, graciózus termetű fiatal leány határozottan erős tehetség. Pár év alatt egyik legkiválóbb táncszubrett lehet. Hangja is elég erős, kellemes. Táncát háromszor is meg kellett ismételnie. Nyereségnek tartjuk a szerződtetését.

Szabadság 1901. május 3.

597. A BÖLCSŐ

Soha annyi nyílt taps, mint ma este. Csupa meleg ováció, kedves tüntetés. A 3-ik előadáson végre sikerült a hírhedt darabnak a jól megkonstruált tószt hangulatát kelteni, a tósztét, melybe jólesik vagy *illik* belehelyeselnünk. Különben pedig sok érdekessége volt az esténk. Ez magyarázza meg, hogy nagyobb közönséget vonzott ma a darab, mint második előadásán. Egy fiatal nagyváradi színésznő merész ambícióval vállalkozott, hogy eljátssza Laurence szerepét. P. Adorján Berta után s akkor, mikor a rafináltan megcsinált szerepre a színház egyetlen drámai színésznője sem mert volna - így hisszük - vállalkozni. Igazán merész ambíció volt. Azután a siker után is, amelyet a kisasszony a minap Ocskay brigadéros Dilijével aratott. De ez a merészség rávall az igazi tehetségre is. Kürti Margit - ő volt a vendég - nem mindennapi tehetség. Egy-két hírtelen próba után, úgyszólván először nagy szerepben s *ilyen* szerepben annyi siker: nem mindennapi tehetség jele. Pompás orgánuma van Kürti Margitnak.

Beszélni jobban tud máris, mint a mi vidéki színésznőink általában. Van intelligenciája. Vannak *idegei*, s bizony ez sem utolsó modern színműben. És nem keres olcsó hatást… Egybevéve megbecsülhetetlen tulajdonságok ezek. Eltekintünk - különösen most, a kezdeten - ezekért sok mindentől: a látható lámpaláztól, az iskola nagyon észrevehető gyengéitől, egy kevés félszegségtől s mindattól, ami egy kezdő első nagyobb vállalkozását jellemzi. A siker nagy volt és zajos. Virágokat kapott a fiatal színésznő s sok tapsot. Négyszer-ötször hívták ki a felvonások végén. A harmadik felvonás nagy deklamációja után szűnni nem akart a taps. Kürti

Margit szerződtetését - mert értesülésünk szerint szerződtetés céljából vendégszerepelt - nyereségnek tartanók a Szigligeti Színházra. Kiváltképpen most, mikor P. Adorján Berta és Balázs Olga szerepei árván maradtak. Az előadás második érdekessége Pataky Raymondja volt, a Balla egykori szerepe. Csak annyit írunk, hogy Pataky gyengébb volt Ballánál. De Szarvasinak nagyobb sikere volt, mint valaha. Bognár pedig ma is igazolta, hogy a legkisebb szerepben is lehet nyújtani befejezett alakítást. Ismételjük: zajos volt az este, de egyben értékes is. Brieux tósztjának ma tapsolt legtöbbet a nagyváradi közönség.

Szabadság 1901. május 7.

598. GYIMESI VADVIRÁG

Nem kellenek a vadvirágok. Tegnap a Kék asszony nem tudjuk hányadik előadását is szép közönség élvezte végig, ma a Székely Irén nimbusza sem volt elég, hogy legalább gyenge félházat csináljon. Pedig az előadás igazán sokkal jobb az elmúltaknál. A rendezés ismert szegénységeitől eltekintve mindenképpen élvezetes. Székely Irén elragadott kedvességével, és megbűvölt édes hangjával mindenkit. Peterdy, Pintér Imre, Bognár, Füredi, Pataky és Deési igen jók. - Szarvasi szerencsésen pótolta és feledtette el Könyvest, aki az előző előadásokon Balánka Imrét játszotta. Lányi Editnek alig lehetett két szavát érteni. Majdnem tönkretette a Székely Irénnel előadott duett sikerét is, és elejétől végig kétségbeejtően rossz volt. A csoportjelenetek lehetetlen zagyvaságát pedig ismételten felírjuk a rendezés terhére. A kis közönség, kivált kedvenceinek, sokat tapsolt.

Szabadság 1901. május 9.

599. BAILEY-ÉK

Akármint is, őróluk esik most a legtöbb szó. Bailey-ról és nem Barnumról. Ennek oka pedig egy igen rossz vicc, amely alighanem itt született Nagyváradon. Az - tetszik tudni -, hogy *Barnum nem jön*, mivel a tiszteletre méltó úr már meghalt. Rossz vicc nagyon, de vallja be a legjobb ízlésű ember is, hogy ezt a rossz viccet ő is portálta.

Bailey-ékat szörnyű módon várják. Vátesz hajlandóságú emberek szerint legalább nyolcezer vidékit csal Nagyváradra az amerikaiak reklámja.

Nagy invázió lesz, az bizonyos. Veteres migrate coloni. Egész Nagyváradot kizavarják az idegenek. A szállodákban már most bajos egy ágyhoz jutni: Czeglédy Sándor, a Zöldfa derék gazdája még az emeleti nagyteremből, híres bankettek hagyományos helyéből is hálótermet csinált.

A vendéglők abonens vendégei vannak legnagyobb kétségben. Holt bizonyosra veszik, hogy pénteken böjtölniök kell. Elesznek az idegenek mindent előlünk.

Somogyi igazgató most látja csak, hogy kár volt Barnumékat, azaz Bailey-ékat bántani. Csütörtökön és pénteken este bizonyosan ostrom alá veszik a kis színházat. Még jó, ha karhatalom nélkül vissza lehet tartani a műélvezni akarókat.

Lám, a csodák fehér sátorvárosa már nálunk is, már eddig is, csodákat művelt. Jegyekért ostromlott nagyváradi színház, telt szállodák és abonensek, kik nem kapnak enni - nem csodadolgok?…

Bailey úrnak különben tudnánk mi még nehány csudálatos dolgot mutatni. Sajnos azonban ő már végigjárt egy sor magyar várost, s így ismeri már a magyar csodákat.

Az aranyifjúság a *moszathajú* hölgyre kíváncsi nagyon, akihez verseket írtak a budapesti lírai költők.

A *keményfejű ember* már nem kelt semmi érdeklődést. Van nekünk nem egy olyan emberünk, akinek a fejét hétmázsás gorombaságok még csak meg sem karcolják.

A *számláló művészet* sem csoda. Tessék egy törvényszéki tárgyalást végignézni, ahol üzleti könyvek a bűnjelek. Ez a számolás művészete, nem a Barnum csodaemberéé.

Csontvázgigerlink egész sereg van. Sőt, olyan a legtöbb, hogy veleje sincs.

A *szakállas asszonyt* pedig különös történet előzte meg. Valamelyik vidéki városban egy fiúcska okvetlenül beszélni akart a szakállas asszonnyal.

- Nem lehet - tiltotta meg az egyik kalauz.

- Mit nem lehet - fakadt ki méltó dühvel a gyerek -, csak beszélhetek az édesapámmal.

…Hát ilyen viccek várják Bailey-ékat…

Szabadság 1901. május 9.

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy neki tulajdonított szerkesztői üzenetek

1. Kíváncsi. Szerkesztőnk engedelmével én válaszolok kedves levelére. Szíves érdeklődését nagyon köszönöm, de kérdésére alig-alig vagyok képes ebben a pár sorban válaszolni. Igaza van. Az én verseim keserű hangon beszélnek az életről. A szerelmet nem mondják mennyországnak, a szívről fájó gúnnyal emlékeznek meg, nem keresnek baráti lelket, mert tudják, hogy úgysem találnak. Szerelemről daloltam én is először. - Aztán egész sablon szerint csalódva sirattam eltemetett reményeimet. Az élet később többre tanított. Meg- tanultam, hogy a szerelmi bánat legkisebb a világon. - Ezer nehéz kérdés kísért azóta, s míg lelkem megfejtésükön töpreng, megbénul a tehetetlenség érzetében. Egy nevetséges, de szörnyen igaz felfedezésre kellett jönnöm: a hozzám hasonló emberek nem illenek ebbe a világba, és a végzet azt mérte reájuk, hogy agyrémekért küzdjenek és haljanak meg. És lassan-lassan úrrá lesz ez a tudat. Keressük a szabadulást, keressük a feledést. Mámor, mámor kell minden áron. Bor vagy csók adja: mindegy. Ránk borul a köd. Haladunk tudat, hit, emlékezés, remény és cél nélkül. De ha néha a lélek hamvából felébred egy szikra, egy pillanatra eloszlik a köd, s írtózattal látjuk meg a valót. Ilyenkor írom meg egy-egy versemet. Csodálkozik-e, hogy olyan megfejthetetlenül keserűek. A látszat a való átka. A látszat talán engem is élni vágyó embernek mutat, de nem, nem az vagyok… Köszönöm még egyszer szíves figyelmét, tartson meg jóindulatában.

Debreczeni Hírlap 1899. január 18.

A. E.

2. Kíváncsi. Nagyon kérem, tudasson egy levelezőlapon, hogy e cím alatt poste restante küldött levelet elfogad-e.

Debreczeni Hírlap 1899. január 31.

3. Kíváncsi. Engedelmével levél ment. Inkognitóját nem vagyok gyöngédtelen háborgatni, hiszen ez nem csak tolakodás, de hálátlanság is volna. Üdvözlet!

Debreczeni Hírlap 1899. február 9.

4. Pásztor B. (N. Várad.) Igazán sajnálom, hogy nem szoríthattunk búcsúzásul kezet, de ez az összevissza műkedvelő előadás nagyon lekötötte minden időnket. Hiszem azonban, hogy hamarosan találkozunk.

Debreczeni Hírlap 1899. február 10.

5. Kíváncsi. Mintha a Kegyed jóslata közel állana a teljesüléshez!… Kérem az Istent, hogy úgy legyen, bár nem lehetetlen, hogy az egész csak önámítás, amellyel oly szívesen csalja meg az ember önmagát. Üdv!

Debreczeni Hírlap 1899. március 9.

6. Kíváncsi. Lekötelező, kedves levelére csak itt, a szerkesztő üzeneteire szánt helyen lehet válaszolnom. Kegyes és elnéző kritikájáért fogadja hálás köszönetem, s higgye el, hogy az ilyen elismerés becsesebb sok provokált dicsérő kritikánál. Az inkognitó még mindig olyan szigorú? Üdv!

Debreczen 1899. június 5.

7. Ady Lajos Érmindszent. Hétfőn nem mehetek. Levélben bővebbet.

Debreczen 1899. július 15.

8. S… B… Valószínűleg gyorsabban szükség lesz reád, mint hittük. A szoldateszka nem akar tréfálni, s muszáj lesz néhány napi vizsgálatra bevonulni. Táviratilag tudatlak, addig is jó pihenést.

Debreczen 1899. július 19.

9. Ady Lajos (Érmindszent). Nem jöhetnél be vagy két napra? Jöjj be, ha lehetséges.

Debreczen 1899. július 20.

10. S. B. Szombat nagyon késő lesz. Lehetőleg *azonnal!*

Debreczen 1899. július 27.

11. F. Richárd (Tátrafüred) Fatornyos hazámból megérkezve megdöbbenve láttam, hogy te csődbe juttatsz bennünket. Utolsó leveledért újra büntetést kellett fizetni. Igaz, hogy tartalmas levél volt minden tekintetben, de hát tudod, a szegedi tanyagazdaságot még nem nyertük meg.

Debreczen 1899. augusztus 14.

12. Kíváncsi. Jóleső örömmel kezdtem felbontani a rég nem látott kedves vonásokkal megcímzett levélkét, s ki írja le meglepetésem, midőn a borítékból egy idegen, hihetőleg bájos kis barátnőjéhez írott levéllap hull elő. Természetesen nem olvastam el, s egy borítékba zárva tartom, míg vissza nem juttathatom rendeltetési helyére. Eszközöljön ki módot. Egy fatális csere történhetett, mely engem érint bizonyára legérzékenyebben, mert kedves sorait nem olvashatom. Ugye kárpótol? Üdv!…

Debreczen 1899. augusztus 28.

13. Kíváncsi. Elégettem, de válaszolnom kellett rá!… Üdv!

Debreczen 1899. augusztus 30.

14. Kíváncsi. Végtelenül kedves lenne, ha egy levelében valami más álnevet írna, mely alatt egy poste restante küldemény elküldhető volna. - Kérem, tegye meg. Üdv!

Debreczen 1899. október 3.

15. Kíváncsi. A másik név alatt poste restante levél van. Üdv!

Debreczen 1899. október 7.

16. Kíváncsi. Kedves levelét vettem. Az előbbi címen válasz van. Üdv!!

Debreczen 1899. október 10.

17. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. október 14.

18. Szabó Elek. Helyben. 1. Egyik sorsjegye 500 koronát nyert. 2. Szerelmes levelet számlán nem szokás írni. 3. Hogy ez a szó „Csap" honnan ered, nem tudjuk. Azt talán az Erzsébet nevű nemtő (ha tetszik: géniusz) sokkal jobban tudja, mert ő most végzi a leánygimnáziumot."

Debreczen 1899. október 14.

19. Szabó Elek. Erzsi-dalait verizmus lengi át. Önből nem lehet fakanál. Egy strófát különben biztatásul közlünk:

Szeretlek kis barna
S bár a bu megmarna
Te vagy a bálványom
Két gyufaskatulya
Egy macska, egy kutya,
Ül itt az álványon.

Debreczen 1899. október 19.

20. Kíváncsi… Levele van.

Debreczen 1899. október 21.

21. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. október 26.

22. Kíváncsi. Levél: Ha úgy akarja, az utolsó.

Debreczen 1899. október 31.

23. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. november 4.

24. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. november 15.

25. Kíváncsi. Köszönet, levél.

Debreczen 1899. november 18.

26. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. december 4.

27. Kíváncsi. Levél.

Debreczen 1899. december 6.

28. Kíváncsi. Levél megyen Nagyváradról rövidesen.

Debreczen 1900. február 8.

29. -ke (Helyben.) A küldött remek diósbélest és szarvacskákat szíves rendelkezéséhez képest átadtuk két ifjú munkatársunknak, kik mohón fogyasztották el, és lelkesedéssel vállalkoztak a kritika feladatára.

A kér ifjú kritikus azonban poéta is egyúttal, s így történt, hogy véleményüket egy *közösen* írott versbe foglalták. A vers ugyan kevésbé kitűnő, de eléggé tanúskodik a szerzők elragadtatása mellett.

Íme a vers

I.

Mi küldeményt ritkán dicsérünk,
Kivált ha szerző névtelen:
Saját versünk, saját novellánk,
Csak ezt csodáljuk végtelen.
És ime most ámulva látjuk,
Hogy hozzánk méltó van biz'a:
Ekszcelzior: Tovább e pályán:
Ez a jövő poezisa…

II.

Jól van Ady! - Biz többet ér ez,
Mint száz novella, száz regény.
Gratulálok a művéhez,
Sekszpirhez méltó e lepény.
Dus tartalom, csinos forma,
Mennyi mélység és zamat!
Küldje majd be a folytatást
Post-resztant, (Ne) jegy alatt.

Szabadság 1900. február 10.

30. D. H. (Debrecen). Nincs kifogásunk a lapunkban megjelent közlemények átvétele ellen, de annyit elvárhatunk, hogy a névvel ellátott cikkek alól a nevet egyszerűen ne sikkasszák el, ha már a forrást megnevezni nem akarják. Ez az üzenetünk nemcsak önnek szól.

Szabadság 1900. március 2.

31. S. E. (Helyben) Köszönjük a figyelmeztetést. Enélkül észre se vettük volna, hogy a Tiszántúl (ilyen lap is jelen meg tudniillik Nagyváradon) szombati számának szerkesztői üzenetében velünk élcelődik. Nem tudjuk, mi baja van szeretett kollégánknak, de annyit válaszolnunk kell korlátolt szellemeskedésére, hogy a Tiszántúllal még úgy sem törődnék az ördög sem, ha minden pápaválasztáskor jelenne is meg csupán. Ez köztünk az óriási különbség, ezért vettük csak *figyelmeztetés* után észre kedves kollégánk üzenetét.

Szabadság 1900. június 12.

32. A. L. (Érmindszent) Levelet várunk a szeptemberi terveiről.

Szabadság 1900. augusztus 25.

33. V. Ilona. Ady Endre verseskötete nyomás alatt van, és január 15-ig okvetlenül megjelenik. A kérdéses cikket ő írta.

Szabadság 1901. január 12.

34. S. E. (Nagyvárad). A tehetetlenség ama ostoba fecsegésére, mely egy Bartha Miklóst citál tekintély gyanánt, csak az a válaszunk, hogy vannak emberek, akiknek hazájuk is, nemzetük is, vallásuk is van, és mégis sehonnai bitang szamarak.

Szabadság 1901. május 1.

35. Kíváncsi. A kérdéses tárca sem önről, sem másról nem szólott.

Szabadság 1901. május 1.

FÜGGELÉK III.

Adynak szóló vagy vele kapcsolatos szerkesztői üzenetek

1. Yda. Várom; én is hiszem.

Szil 1897. február 7.

2. Yda. Köszönöm. Levél megy.

Szil 1897. július 4.

3. Vili. Bandi és Adieu Bandi (Yda) nem egy személy; az budapesti, ez debreceni munkatársunk.

Szil 1897. augusztus 1.

4. Adi [!] Endre. Pontosabb címet kérünk.

Szil 1897. október 31.

5. Homo. Versét, mely először világítja meg a szerelem és sajt közötti összefüggést költői formában, csakis itt adhatjuk.

[Következik Tragédia c. versének szövege]

Csak tovább, Ön még sokra viheti.

Szil 1898. május 8.

6. Yda. Megkaptam, mihamarább jönni fog.

Szil 1898. július 17.

7. Jázmin. Legyen szerencsénk.

Debreczeni Hírlap 1899. január 4.

8. Fedora. Ady Endre igen boldognak érzi magát az ön kegyes kritikája folytán. Verskötete nemsokára megjelen.

Debreczeni Hírlap 1899. február 21.

9. MM. Nem is képzeli, milyen hatást ért el humoreszkjével. Ady úr szerkesztőségünk beltagja annak olvasásától annyira rosszul lett, hogy be kellett szállítani a kórházba s minket kért meg, hogy az eljárást tegyük folyamatba Önnek mint közveszélyes homónak ártalmatlanná tétele iránt.

Debreczeni Főiskolai Lapok 1899. február 25.

10. Jázmin. A tárcát vettük. Nagyon bájos, kedves dolog. Szeretnők, ha gyakrabban keresne fel bennünket. Üdv!

Debreczeni Hírlap 1899. március 22.

11. Vili. Ady Endrének, lapunk fiatal poéta-munkatársának verskötete még a héten elhagyja a sajtót. A kötet bolti ára 1 frt. lesz.

Debreczen 1899. május 24.

12. A. E. Zilah. Azt rosszul tette. Nem illik az egész társaságot annyira felültetni.

Debreczeni Hírlap 1899. július 5.

13. A. E. A versek nem felelnek meg. Tekintse ezt az ítéletet annak a súlynak, amely alatt a pálma fejlődni szokott.

A Hét 1900. január 14.

14. Egy boldogtalan. [Szövegét a Függelék I-ben közöljük 469. sz. alatt.]

Szabadság 1900. augusztus 25.

15. Tudomásul. [Szövegét a Színházi sajtó c. cikk (Sz 1900. okt. 18.) jegyzetében közöljük.]

Színházi Újság 1900. október 18.

16. S. J. (Debrecen) Igaza van. Ady Endre verskötete a karácsonyi könyvpiac nagyértékű eseménye lesz. A kötetből alkalomadtán mutatót is közlünk.

Színházi Újság 1900. november 9.

17. Sz. Gyula. Igaza van. Kérdéses verset Sal Margit kisasszony írta, Gyulán lakik. - Igen, a volt polgármester unokahúga. Ady Endre mikor megy Gyulára, nem tudom.

Színházi Újság 1900. november 18.

18. S. Gy. (Gyula) … 3. Ady Endre most Debrecenben volt. Írjatok neki, s hívjátok meg újból. Hátha elmegy.

Színházi Újság 1900. november 24.

19. S. Gy. (Gyula). Ugyan, ugyan! A szarvasi színügyi bizottság határozata *megjelent*, a verset leadtam, az a nyomdában sikkadt el. Mindig szívesen látlak, sőt kérlek, írj. Ady Endre üdvözöl, legközelebb meglátogat. Mikor? Majd megírja. Küldöttség nem kell.

Színházi Újság 1900. november 26.

20. J. (Helyben) Ady Endre verskötete egy-két nap alatt kész, és rövid idő alatt megkapják a díszesen kiállított könyvet az előfizetők.

Szabadság 1901. január 1.

21. B. B. (Helyben). Ady Endre könyve, Még egyszer, jan. 15-én jelenik meg, s bizonyára irodalmi esemény lesz. Ebben a verskötetben elsősorban az író küzd önmagával, hogy kivájja magát a kor hangulatából, mely csak féligazságokat szeret kimondani s meghallani. Ady Endre úgy mond meg mindent, amint a dolgokat látja, bátran, nem törődve azzal, hogy a féligazságokhoz szokott tömegnek tetszik-e vagy sem. Helytáll küldésében [!], nem opportunus, nyílt és őszinte - a talajt készíti elő a jövő eszmék számára. Nem gyöngéd álmodozás az a kötete, nem kérőzködés. Ellenkezőleg. Tüzes versek, viaskodó szellem nyilatkozata: A gondolkozó, érző s életfilozófiával bíró embereknek esemény, élvezet. A megrendelést eljuttatjuk a szerzőhöz (Szabadság szerkesztősége, Kossuth utca).

Színházi Újság 1901. január 14.

2. KÖTET

ÚJSÁGCIKKEK

1901. május 22.-1902. február

1. AZ OK

Az *ok* tulajdonképpen minden. És mert minden, bajos megtalálni. Öreg János dr. philosophiae professzor jut az eszembe, ki egyszer ezt a kérdést tette föl nekünk:

- Kovács Péter gazdaember fölmászik a lajtorjára. A felesége ugyanis a padlásra küldte valamiért. A lajtorja egyik fokát eltörte a Gyuri gyerek: Kovács Péter ezt nem vette észre. Leesett, kitörte a nyakát. Ki ennek az oka?

Legalább tízféle válasz volt:

- Ő maga.

- A felesége.

- A létrafok.

- A Gyuri gyerek.

És a többi. Senki sem mondta azt, amit kellett, hogy az ok a *Kovács Péter nyaka volt*. Ha nincs ez a nyak, nem is törik ki soha…

Hát ez csak az Öreg János példája, aki különben a gonosztevőkről és a bűntettekről is Lombrosóval gondolkozik.

Úgy jutott csak eszünkbe, hogy látjuk, az emberek milyen könnyen sütik ki a dolgok okait. Nemcsak a paragrafusos emberek, akik elvégre az okokat is megszorított számban s előírva kapják meg, de teljesen szabad ítélkezésű, egyébként talán igen intelligens emberek is.

Kovács Péterről szóltunk az előbb. Szóljunk most Kovács Esztiről.

Kovács Eszti anyja szívbajos volt. Hogy ne legyen egészen Ibsen dráma hősnője, mondjuk, hogy az apja normális, a körülményekhez képest elég normális ember volt.

Az anyja szívét kapta a kis Eszti. Kétéves korában pedig úgy megijedt a sötét konyhában a nénje bakájától, hogy két hónapig beteg volt.

Gyámoltalankodott hát mindig a Kovács Eszti. Az iskolában őt csúfolták, odahaza őt verték meg mindig.

Ám a vér elvégzi kötelességét. Mégis szép, sudár lány lett az Eszti. Sápadt egy kicsit, nyugtalan nézésű.

Megriadt a zajra, felsikoltott egy rossz álomlátásra.

Tizenhét éves korában elébe akadt a férfi, ki megcsodálta, kit ő az ő beteg szívével megszeretett.

Addig senkit és mindenkit szeretett, ahogy a beteg szívűek szokták. Sok, sok pillanatban, lázban pedig szeretett volna mindjárt meghalni.

A férfi csak férfi volt. Időre szerető. Ott maradt az Eszti nagy vigasztalanságban. Ezt a vigasztalanságot úgy a szívére vette egy percben az Eszti, hogy átlőtte a beteg szívét…

Óh, nagy számú bírók, hát a férfi volt az oka? Hisz a szegény Eszti kilencvenötször kívánt már öngyilkos lenni. Lehet, ha az öngyilkosság percében a kedves virágcserepe törik el, az Eszti ezért fog a szívére revolvert. Vagy mert a kert fájáról reáhullt egy csúnya hernyó. Mert hát tehetett róla Eszti, hogy az anyja beteg szívet adott neki…

Öreg Jánosnak mégis igaza van. A Kovács Péter nyaka volt az ok.

Nyakas bírálkodók, bajos dolog ám azt a bizonyos *ok*-ot kisütni.

Nagyváradi Napló 1901. május 22.

ae.

2. LEVÉL A NAGYVÁRADI NAPLÓ SZERKESZTŐJÉHEZ

Tisztelt Szerkesztő Úr!

Néhány sorom a levélpapíron nem fogja Önt meglepni különösen. Az a kedves, kollégiális jó viszony, amely másfél éves nagyváradi lakásom óta Önhöz fűzött, sokszor adott alkalmat nekem a magam, egyéniségem, meggyőződésem és céljaim megértetésére s arra is, hogy együtt vitassuk meg az újságíró szemek előtt rohanó események tarka, színes sokaságát.

Másfél éven keresztül a *Szabadság* munkatársa voltam. Munkás napjaim értékét a közönségnek van joga elbírálni. Én - ennyit bizton állítok - sok kedvvel, türelemmel s nagy önlebírással forgattam e lap redakciójában újságíró pennámat. Ön tudja azonban, Ön tudhatja legjobban, hogy sokszor, nagyon sokszor, önmagam megtagadásával is.

Fiatal vagyok még ahhoz - ez nem érvem, csak kényszerű állapot -, hogy az élettel, emberekkel és eseményekkel való végleges transzigálást, a megalkuvó cinizmust filozófiámmá tehessem. Az idők olyanok. Ez a kis magyar világ, itt, háborog, fekete, csúnya felhők kavarodnak rája. Aki nem csupán arra termett, hogy egy számmal növelje a születési és halál-statisztikát: most nem alkudozhat. Harcol, ahogy tud. Kezeli a viharágyút a butaság, sötétség ránk tornyosuló felhői ellen.

És ezt másfél éven keresztül alig-alig tehettem. Aki jól látja és belátja ezt a mi kis magyar világunkat, tudja, hogy nálunk a politika megalkuvás *mindenre*. És hogy nálunk olyan kevés az őszinte, igaz szó, annak először a politikai megalkuvás az oka.

Én tehát meguntam másfél éves iskoláját a megalkuvásnak, bármennyire szerettem légyen is azokat, kik társaim voltak a munkában. De ugyane másfél év alatt ismertem és szerettem meg nagyon ezt a csodálatos levegőjű, merész, hódító várost, melyet elhagyni még nincs erőm, hajlandóságom.

De megismertem Önt, Szerkesztő Úr, az Ön igaz szavú lapját is.

Egy a kérésem. Jelöljön maga mellett helyet annak az újságírónak, akinek még nem csupán kenyérszerző az újságíró penna. Független, becses hatású, őszinte lapjának fogadja katonájává.

Régibb vágyát tölti be evvel az Ön tisztelő hívének,

Nagyváradi Napló 1901. május 22.

Ady Endrének.

3. PÜNKÖSDI HANGULAT

Bódító akácillat májusi vegetáció nélkül, könnyű zivatarok, Orbán-napi fagyok, lankasztó hőség néha-néha: ilyen a politika pünkösdje. Van *nyelv* is, *tüzes* és tüzetlen, de a magyar politika mostani pünkösdjében nem szállnak e nyelvek lelkes apostolok fejére. Nyalnak inkább. Kézfejet és lábfejet. A legnagyobb esetben is csak peregnek, mint a szélmalom. A *nagy nyelvelőnek* nincsen szüksége apostolokra, csak kézcsókoló szolgákra s szentelt olajjal kent nyelvekre…

*

Semmi örömet nem tartogatott a *mi* számunkra sem a pünkösd. Sőt, tán nekünk hozott legtöbbet a *megalkuvás* kényszerűségéből. Híres *Biharnak*, híres *Nagyváradnak* nem volt még ilyen bús, ólomszürke pünkösdje. Sehol semmi fény és remény. A *nagy augurok* némák. Mindenki érzi itt, hogy *eldobtak* bennünket. *Veleduram, veled!* - csendül vissza a lelkesedés fogadalma… Bizony uram, el is jutottunk Veled a nagy megalázásba és bizonytalanságba. Megmutattad a zászlónkat, összetépték, kirántottad a kardodat, megnevették, kihívtad a harcot, s megfutottál. *Mi* is Veled együtt: *Veled, uram, veled!*

*

Nagy a bizonytalanság, nagy a szűkölés. Másutt legalább tudják, hogy mi lesz. Ahogy Széll akarja, vagy ahogy a legcélszerűbb. Mi semmit sem tudunk. Mozog, sorokba lép az egész ország. Kommandóra, vagy belső vágyból - mindegy.

Valamikor - úgy tetszik, hogy nagyon régen volt - az egész országot érdekelte, mit akar *Bihar*... Akkor még nem azért kezdték a harcot, hogy szégyennel kelljen föladni. Zászlónkon ragyogott a *szabadelvűség* büszke hiszekegyje, mely harcba indulva mámorosokká tett bennünket. Most úgy jártunk, mint kuruc Szörény kapitány. Kijózanodtunk és *csatát vesztettünk*...

*

Nagyváradon van vagy negyven önképviselőjelölt. A legtöbb kiszemelte már a kerületét, s a legtöbbről még *nem is hallottak* a kiszemelt kerületekben. A leglehetetlenebb nevek kerülnek forgalomba. De valamennyi *erősen tartja magát* - az önjelölésben. Azok azonban, akiket szeretnőnk megmozdulni látni, azok hallgatnak és várnak. Mit tudják, mi lesz itt voltaképpen. Talán a *nagy nyelvelő* annyira győzedelmesnek hiszi a maga sötét gárdáját, hogy közülük küld egyszerűen a nyakunkra egy csapatot. A legutolsó nagy vereség után megteheti. Gyere még egyszer elé kuruc Szörény brigadéros s mondd el rólunk:

- Úgy van, igaza van. *Selmák vagyunk*...

*

De hajh, nagy, annál nagyobb a megelégedés a másik táborban. Vannak ám titkos jezsuitái már sokan a mi régi, híres szabadelvű táborunknak. Volt alkalmunk észrevenni a *nagyváradi szabadelvű párt* egy ülésén, mikor valaki figyelmeztetett a közeledő terhes, *sötét* időkre. Hogy megijedtek egynéhányan ettől a hangtól. Most már többen vannak. Most már megalkudott mindenki. Itt a pünkösd, de tüzes nyelvű apostolok nélkül. Szomorú, ólomszürke levegőjű a politika pünkösdje. A fojtó akácillat mintha tömjénfüst volna. Nem az ördögöt űzi, hanem a lealázott *szabadelvűséget* fojtja meg. *Veled uram, Veled - mindnyájunkat*...

Nagyváradi Napló 1901. május 26.

Ady Endre.

4. SZÍNHÁZI POÉZIS

- *Titkos költők* -

Van egy munkatársunk, aki mindig lehetetlen interjúkon töri a fejét. Hol Krügerhez akar utazni, hogy megtudja a véleményét Draga királyné esetéről, hol Balogh Dömét akarja nyilatkozásra bírni a monarchia külügyi vámpolitikája felől.

Ennek a férfiúnak támadt a minap ismét az a gondolata, hogy ő meginterjúvolja a nagyváradi színház tagjait, hogy hogy érzik magukat az első szezon végén…

Talán meg is történt az interjú, melyért majdnem Krügerhez küldtük a szerencsétlen ötletű férfiút. Persze szóba sem jöhetett a leközlése. Elvégre túlságosan jól aligha érzik így hónap végén magukat a múzsák a színház táján, attól a csekélységtől el is tekintve, hogy valamennyi színházi interjút munkatársunk saját maga gyártotta… Színházi barangolásainak mégis volt némi eredménye. Kérdéses, jobban mondva: interjús munkatársunk ugyanis fölötte nem diszkrét ember, s így látogatásai alkalmával néminemű diszkrét írások ragadtak a kezéhez.

Lapozgattunk a vegyes parfümű levélkék között, s megdöbbenve észleltük, hogy mennyi *versíró* ember él itt Nagyváradon, s milyen nagy poézist fogyaszt a színház. Íme az első levél is itt felül - vers. Így hangzik:

Levél

Blahánénk, Barbink, csalogányunk,
A mi szemünkben legnagyobb,
Igaz vajjon, hogy fáj a lelked
A táj után, mit elhagyott?…

Mondd: nem igaz. Hisz a te lelked
Ihletet, lelket itt kapott.
Ha valaha tán el is válnál,
Meglásd, a lelked itt hagyod.

Nyolc sorú jóslat - aláírás nélkül. Mindenki sejti, hogy Székely Irén kapta. A vers közép-minőségű: Tisztes polgári állású Szigligetista írhatta…

Vérpiros a papír, melyen a következő versecske díszeleg:

Katonának nem jó lenni,
Mert sokszor kell messze menni,
Lóra ülni nehéz kedvvel,
Égő, meleg szerelemmel.

De amikor téged látlak,
Katonasor, nagyon áldlak,
A te ajkad nem csókolna,
Hogyha huszártiszt nem volna.

A katonaság és a polgárság közötti jó viszonyra tekintettel nem mondjuk meg, ki kapta meg ezt a kis hadügyi verset.

De itt egy másik:

Szohnerkének

Te vagy a liliomfehérség,
Egy szép álom, mely elrepül,
Te vagy a testet öltött szépség,
Amerre jársz, száz vágy repül.

Oh mint szeretném Heine urral
Fejedre tartanom kezem,
Hogy maradj meg ilyennek mindig,
Tisztának, szépnek édesem.

A vers - mint értesültünk -, a gimnázium önképzőkörén jutalomért is pályázott.

Megható a következő is:

A pénzpiac nagyon drága,
A közélet sivár, árva,
De mióta látlak téged
Bliktri nékem a közélet.

Gyermek lettem, gyermek ujra,
Egy jóságos tündér ujja
Megérintett s ujra élek,
Adjő nyárig, oh közélet.

Hogy ez a kis vers kiről zeng, azt *nem* a katonaság és polgárság közti jó viszony okából nem áruljuk el. A vers azonban bátran nevezhető a közéleti szerelmi líra szerencsés kísérletének.

Már a költészet más mezejére kalandozik a következő vers, amelyet Kulinyi Mariska kapott. Íme:

Szólnak a harangok,
Valahol temetnek,
Bizonyosan amaz Azrák
Törzsökéből, kik meghalnak,
Ha egyszer szeretnek.

Szólnak a harangok,
Tán nem is temetnek.
Oh bár lennék amaz Azrák
Törzsökéből, kik nem halnak
Bele, ha szeretnek.

A halál eszméjével való vívódás szörnyű kínja gyönyörűen békül ki egy megható sóhajjal e kis versikében, amelynek írója bizonyosan életerős férfiú.

Még egy verset közlünk a sok közül. Ezt már férfi kapta, s így hangzik:

Hozzá

Hajad viharzó, sötét hullám,
Szemed sugáros, enyhe éj,
Kicsiny kezed, parányi szácskád,
Dult arcod csupa szenvedély.

Mikor a szinpadon kacérul
Rám nézel, lehajtom fejem,
Rád gondolok én, primadonnám
És gondolatban - vétkezem.

Önöket meg fogja lepni, hogy ezt a levelet Nyárai Antal kapta. Női akrobata, vagy ki más írhatja, nem sejtjük. Mi nem csodálkozunk rajta, Nyárai is *primadonna*.

...És ebben a pillanatban el is égetjük a levelet és poémákat. Sajnáljuk, hogy ennyit is nyilvánosságra hoztunk, mert ebben a pillanatban vallja be interjús munkatársunk, hogy ezek a versek éppen úgy készültek, mint a színházi interjúk szoktak. Egytől-egyig falzum.

Nyomdai okok miatt mégsem hagyjuk ki a leközölt verseket, inkább felelősséget vállal érettük:

Nagyváradi Napló 1901. május 26.

Dyb.

5. AZ Y

- Siralmak a demokráciáról -

A szolnoki ügyész esetére emlékezhetnek még Önök. Bíróilag elvették szegénynek a becsületes nevét, mert véletlenül ugyanazt a nevet viseli a szép haza egykori miniszterelnöke, Szapáry Gyula gr. v. b. t. t. és még sok más egyéb. Az ügyész úr más nevet kapott, nem is emlékszünk már, hogy mit.

Mostanában aztán érdekes dolgokról értesülünk nap mint nap. Itt is, ott is jelentkezik egy-egy újabb Szapáry, Ipszilonnal valamennyi. Becsületes földművelő az egyik, szíjgyártó a másik, csizmadia is van közöttük, sőt mi magunk is ismerünk egy Szapáryt. Ennek pláne semmi mestersége sem volt. Hülye az istenadta, nem való semmire. Mi lesz most már ezekkel az ipszilonos *szapáryakkal*. Ezeket is pörbe fogja most már az exminiszterelnök? Micsoda érdekes pörök. V. b. t. t. contra szíjgyártó stb. Vagy ezekről néma megvetéssel nem vesz tudomást Szapáry Gyula gr.

Lám, mégiscsak demokrata ország vagyunk mi. Ha az ember nem latájner, nem ügyész vagy valami efféle, hanem szíjgyártó vagy csizmadia: minden veszedelem nélkül viselheti az exminiszterelnök nevét - ipszilonnal is. Haladunk. Aki például nem tud helyesen írni, egész bátran írhat szél helyett széll-t, nem fogja zokon venni a jelenlegi miniszterelnök.

Ez a nagy haladás persze már jóelőre kizárja, hogy akit becsületes nevén Nagy-nak neveznek, ezután Nagi-nak kelljen hívni magát.

Éljen az Y!…

Nagyváradi Napló 1901. május 30.

6. PÁLMAY: NEBÁNTSVIRÁG

Az a néhány, koránkelésre képes újságíró, aki Somogyi direktor jóvoltából ott lehetett a délelőtti színházi főpróbán, olyan mesés elragadottsággal zengte egész nap szerte beszámolóját, amilyen elragadtatásra csak ezek a legtöbbször cinikus, epés, savanyú fiúk képesek, ha tudniillik az elragadtatásra megejtő nagy-nagy ok van.

Nem - ezek az újságíróemberek jobb ízlésűek ám -, mintsem fölfedezzék az operett királynőjét. De elragadtatásuk mégis érthető. Van egy hatalmas úr, ki hatalmasabb a királynőknél és királyoknál: *Idő* őfelsége. Ennek a kérlelhetetlen, kegyetlen zsarnoknak csúfos kudarcán

újjongtak a mai délelőttnek elragadott koránkelői. Azon ujjongtak, hogy az operett fölséges királyasszonya diadalmaskodott a csúnya zsarnokon, s *Nebántsvirág* maradt az időnek is…

Soha ilyen ünnepi színben a nagyváradi színházat! Telve a legutolsó zugig. Lázas, kíváncsi, de diszkrét zsibongás a függöny fölgördülésig, mely lázasabb, szinte emésztővé vált, mikor belépegettek a zárda fehér galambocskái… És mikor Ő fölvetette a fátyolt, elhalt a zsibongás, betelt a kíváncsiság, hogy kitörjön a taps, mely soha annyi joggal nem foglalta le a *vihar* nevét, mint ma este… Ő ez, a régi, az aranyos, a királynő… Szürke ruhácskájában előtipegett. Selypítő beszédével zengedezni kezdett. Édesen, szabados módon bánik a magyar ritmussal, de istenem, annyi évig járta a dicsőség világútját, az ő dicsőségére és a mienkre!… Aztán a pajkossága, isteni leányossága, megejtő kedvessége!… Mennyi szín, fény, mennyi már elveszettnek hitt poézis, aranyos derűsség!…

És fölismerünk divatos nőcskékre. Ni, ez itt a népszínház legelső donnája, ez ismét a másik, ez a múltkori kis vendégszínésznő… Mind-mind Pálmay-epigon, de mind-mind csak egy halvány sugára, Neki, a napnak.

A második felvonásban ragyogott legjobban. Egy-egy kedves, ismert ötlete fölért sikerrel megjátszott szerepekkel. Rojtos ruhácskájának egy libbenése többet ért az angol operettek legérzékibb táncánál.

Folytonos ováció szállott felé. S ő édesmosolygású, boldog arccal köszöngetett…

Az előadásra alig ismertünk. Ez a zseniális, csodás asszony fölolvasztotta a mi színházunk ócska ólomkatonáit.

A szereplők kedvvel, ambícióval játszottak, és nekünk még a rendezés mesterségében is, sok helyütt sejtetni engedték a nagy vendégasszony zsenialitását.

Ma pihen Pálmay Ilka, aki Bródy szerint grófné *is*, és holnap az örök asszony, a férfiálmok tündérkirálynője fog imádkozni Vénusz anyjához… Szép Heléna *álmodik* - nekünk…

Csak a történeti hűség kedvéért még a következőket. A dívát az előadás után nagy tömeg várta a színház előtt, s kísérte éljenzések közt - szállodai lakásáig.

Éjfélkor szerenád hangzott föl ablaka előtt. Dankó Pista társulata lepte meg evvel a kedves figyelmességgel Pálmayt.

Ma este a díva a színházba megy, Székely Irént óhajtja kivált megismerni, akiről annyi szépet hallott. Viszont a díva előadás után Dankó Pista *nótáit fogja* hallgatni a Bazár-kertben, az édes, bűbájos nótákat, amelyeknek olyan édes rögtönzéssel csinált reklámot a tegnapi előadáson.

Nagyváradi Napló 1901. május 31.

7. FELEKEZETI HÍRLAPÍRÁS

- *A Pázmány-egylet Nagyváradon* -

Okos ember úgy van a formákkal, hogy megbecsüli őket; de töprengés nélkül áldozza fel az igazságért.

Szépek a formák, s ideálja lehet valakinek, hogy magister elegantiae legyen, de mi, formákat és tekintélyeket sokszor dögönyöző, anarchiával is megvádolt individiumok[!] mégis többre tartjuk a hipokrata[!] formáknál a kemény szókimondást.

Ennyit előre kellett bocsátanunk. Nehogy a jogosság színével ruházzák olcsón reánk az udvariatlan, goromba, durva jelzőket, mikor egypár sornyi kellemetlenséget tartunk néhány tiszteletreméltó úriember elé, kik ma *Nagyvárad* vendégei, s kiket mi, mint vendégeket - evvel aztán végeztünk a formákkal - jóindulattal üdvözlünk a mi városunkban, mely szívesen vendégel mindig, de a vendégséghez tiszta bort ad, s tiszta szándékot kér.

Mióta megnövesztették nálunk a reakció harci kedvét, harcias, puskaporos itt a levegő.

A harcias kedvű klerikalizmus egyre berzenkedik, aknákat ás, vagy nyíltan támad. Harci kedve egyre nő. Mert vissza még nem verték sehol, csak csendesen védekeztek ellene. Olyan csendesen, olyan megdöbbentő higgadtsággal, hogy a vissza nem vert támadásokat már büszkén meri *diadaloknak* hirdetni.

Az aknamunkák sikerültek a legjobban. A békés, jóindulatú, derék köznép egy részét keresztes, latifundiumos urak lázítják. Az intelligens osztályhoz, az igazi közvéleményhez még nem sikerült hozzáférkőzniök. De a kiskorú Magyarországot már beszentimreegyesületezték, szövetkezeteikkel, legény- és olvasó-egyleteikkel pedig már majdnem kész hálót szőttek.

A fő, a legveszedelmesebb haditerv pedig most készül:

A felekezeti hírlapírást s a felekezeti közvéleményt készülnek megcsinálni.

Amért az Áldorok koldusbotot testálnak a családjuknak, ismerik ám a sajtó nagyhatalmát a harcot szító főpapok és főurak.

A *városokra*, a városok intelligens elemeire vetik hát most magukat a klerikális sajtó megerősített hálóival a reakció emberei.

Így csinálják, így készítik elő a legádázabb, leglelketlenebb harcot az országban.

Ennyi nyíltsággal még pár évvel ezelőtt nem küzdhettek volna. Hogy ma már küzdhetnek, a közvélemény bizonyos, hogy úgy mondjuk, megdolgozását kell sejtenünk.

Pár évvel ezelőtt még burkolt értelműek voltak a harci jelszavak. Most a régi jelszavakat: *harc a kozmopolita elemek ellen, purifikáció, sovén magyarság*, stb. átengedték a rendezők az egyetemi ifjú bajtársaknak. Nekik már nincs szükségük a tettetésre. Nyílt, őszinte hangon kiálthatják: *harcot akarunk, mert gyűlölünk mindenkit, aki nem velünk van*, csinálunk *felekezeti sajtót*, akarunk *felekezeti társadalmat*…

A harc pedig ugyancsak készül. A merészség nő. A felekezeti hírlapírás katonái, a *vezérkar*, már *Nagyváradon*, a nemes, liberális, magyar elvek ez erős városában üt kedélyes tábort, s csinál haditervet éppen a liberalizmus ellen…

Erre fel kellett hívnunk az őrszemek figyelmét. Hangos jeladással kellett lennünk, ha mindjárt reánk szakad a durvaságok minden fellege is…

A Pázmány-egylet illusztris, neves úri tagjait pedig azért üdvözöljük. Hisszük, hogy ők hitből, elvből cselekszenek, küzdenek és sokszor véreznek el. *Ebben* testvérek vagyunk mindnyájan tollal viaskodó emberek…

De éppen ők, az elvekért való küzdésben testvéreink, értsék meg a mi őszinte írásunkat.

Halált érdemel az az őr, ki nem jelzi a sötétségből előtolongó ellenség közeledését.

Nagyváradi Napló 1901. június 2.

A. E.

8. A HÉTRŐL

Az emberek igen hálátlanok. Hamar felejtenek.

A csókok éjszakáján, május éjjelén, himnuszok zengedeztek börziáner-ajkakon, kádenciás idillumokon törték fejüket azok is, akik az eredményes pásztorórát tartják idillumnak, s szerenádok melódiái csókolgatták az első májusi hajnal rózsás ujjait… Nem tudjuk, hány reményt váltott be, hány vágyat töltött ki, hány mosolyt fakasztott, s hány könnyet csalt ki. Sokat, biztosan sokat. Föltámasztott emlékeket, régi színeket, elszóródott virágillatokat, s összehozott egymást futva kereső indulatokat - bódító akácillattól terhes, muzsikás, májusi alkonyokon.

Ragyogtak lelkünkben az emlékek, ha a bűvös esti korzón láttunk óvatosan, nehezen siető leánykát, aki úgy szeretne egy pillantást visszaküldeni. Ha láttunk összesimuló párokat, ha érezni véltük a női testek elektromos ütését, s ha tudtunk egy órában biztosan egyesült indulatokat.

Csókok, szerelmek hónapja, még azokat is boldog álmodókká tetted, akiknél nem adtál csókot és szerelmet.

És utolsó éjszakádon mégsem gondolt reád hálával senki. Az emberek futnak a boldogságért, s nem tudják, mikor veszítik el. Akik rád gondoltak, azok is elfeledték a csókok és csókos emlékek édességét. Keserűen töprengenek:

- Holnap elseje, és *drága* volt ez a hosszú hónap…

*

Drága volt pedig szegény Somogyi Károlynak. A mi direktorunknál alig van pechesebb ember. Hajh, hogy szidhatja ő a csókok hónapját. Fölcsókolt, mint napfény harmatcsöppet, egész csomó bankót a pénztárból.

Mikor a *bankók* már nagyon ritkultak, az aranyat hívta a szegény segítségül, az *aranyost*.

Míg ti, május szerelmes ifjai, egymást kerestétek, Somogyi Károlyt a távirat-kihordók keresték.

- Jön! Holnap jön!

- Nem jön, csak holnapután.

- Kolozsvárt lemondta az előadást.

- Bécsbe utazott!… Nem jön!

Míg ti, május szerelmes ifjai, pillangó módra repkedtek, Somogyi Károly állandó maradt az *aranyos*-ban vetett hitében. Az állandóság ezúttal okos erénynek tetszett. *Ilus őfensége* eljött… A szerelmes hónap végén bár, de aztán szerelmesebbek lettünk, mint valaha…

A dicsőséges első este után Somogyi táviratilag fordult az osztrák-magyar bankhoz, hajlandó lesz-e esetleg jóveretű aranyakat betétként elfogadni. Pálmay-láz szedte áldozatait s forintainkat.

A költők párizsi kongresszusa sem tudta volna Pálmay-líraszükségletünket ellátni. Május leghamiskásabb leánykái mamzell Nitusok dicsőségére kezdtek vágyakozni. Az ifjúság el akarta tolni Újvárosba a Rimanóczy-szállót, hogy kocsin kellessék őfenségének hazamenni, vagyis ki lehessen fogni a lovakat. Éjjel tizenkét órától délig zengett a szerenád az aranyos ablakai alatt, aki persze álmatlanul törődött bele, hogy ez itt elkerülhetetlen helyi szokás. Tegnap estére már színházi állójegyeket kellett kibocsájtani a Bémer-térre… És, és, óh

goromba, utolsó május éjszaka, mégiscsak megérdemelted a hálátlanságot… Az aranyos *beteg*, nem halljuk a júniusi nyár izzásának himnuszát, Heléna epedését… És ha önök, adós kollegáink, nagyon boldogtalanok így elsején: nézzék meg Somogyi Károlyt és *vigasztalódjanak*…

*

A hőség kiállhatatlan. Ha aszfaltunk volna, olvadna. Poros, gyilkosan mérges a levegő. Ilyenkor kapnak életet a bennünk szunnyadó betegségek. Az idegek föl fognak bomlani. Okvetlenül levegőváltozásra kell gondolnia, kinek az egészsége kedves. Nem szabad könnyelműeskedni. Jól van, ma ugyan még csak egy kis migrént érzünk, de ez a legszörnyűbb betegség csírája lehet. Különösen a nőket környezi veszedelem. Meg kell tenni szent egészségünk érdekében minden óvóintézkedést. Tárják föl aggodalmaikat bizalommal kedves férjeiknek. Ajánlatos egy pár divatos nyári ruha. A kalapok kérdése sem kicsiny. Meneküljenek árnyas fürdőkbe, üdülőhelyekre. Aki nem siet nyaralni, önmaga ellensége… (A Borsszem Jankó átkozódó Seifensteinerjének igen előnyösen adhatnám el azokat a jókívánságokat, amiket én e pillanatban attól az olvasómtól kapok, akinek a feje neje őnagysága nyaralási terveitől fáj...)

Nagyváradi Napló 1901. június 2.

Dyb.

9. VERA HÁZASSÁGA

Odessza - Vera Gelót, ki Deschanel tanár
helyett Zelanine diákkisasszonyt lelőtte,
ma eljegyezte meggyilkolt áldozatának a fivére.

(Egy esti táviratunk)

Clarisse kisasszony, akitől én ma verset olvastam egy budapesti német lapban, bocsásson meg, hogy igen nevetségesnek mertem egy fél napig tartani s igen-igen naivnak a versét.

Óh, mert mi, skriblerek azon fajtája, mely meg tud szülni egy pár kevésbé ócska gondolatot, mi, ilyen skriblerek - mondom - mindenkit megnevetünk, aki másként formálja a véleményeit, mint mi. Természetes, hogy mi mind Nietzschéért rajongunk. Vagyunk azonkívül *übermenschek*, rajongunk az *überbrettl* szóért, mert az übermensch mintájára *gebildet*. Hiszünk az *überfrauk*ban, s lenézzük az egészséges szerelmet… Ilyenek vagyunk mi Clarisse kisasszony. Csodálja-e hát, ha kinevettem asszonyos, fúriáskodóan veszekedő versét, amelyben elítéli ezt az *übereskedő* mániát, de legfőképpen az überfraut, aki banálisnak tart minden régi formát, de egy barna hegedűssel, aki *untermann* inkább, szívesen megugrik…

Egy kis telegramm változtatott meg engem, Clarisse kisasszony. Egy kis távirat az *überszerelemről*. Igaz hát, csakugyan. Egy ártatlan leány ártatlan vére rácsöppent az ágyra. És az ágyból nászágy lesz. A gyilkos nászágy s a fölszáradt vér *véréé*, a testvéré…

Mikor azt írták a lapok, hogy Párizsból utána utazott, megirtóztam. De amit most érzek, az több az elmondhatónál, Clarisse kisasszony…

Pfúj überfrau, pfuj übermensch. Megtagadok mindent: nem vagyok nietzscheáner, nincsenek kivételes igazságaim, s szépnek tartom Ruth szerelmét az ő férfiához… Clarisse kisasszony, egy kis távirat jobban kigyógyított a perverzitás szerelméből, mint a kegyed tizenhét vagy hány strófás verse…

Nagyváradi Napló 1901. június 4.

a.e.

10. SZÉP HELÉNA

- *Pálmay második estéje* -

Óh értjük Pálmay Ilkát, mikor szombaton este tréfálkozást játszó hangon, majdnem sírva mondta:

- De én meghalok, ha nem játszom el a nagyváradiaknak Szép Helénát!…

Fátyolos volt a hangja, csak súgva beszélt. Nem sikerült a tréfajátszás, s ideges mondásában megéreztük a nagy komolyságot és nagy vágyódást…

Jó végzetünk nem engedte, hogy a mi isteni vendégasszonyunk tréfából is meghaljon, azaz itthagyjon bennünket, mint - a múltkor a kolozsváriakat. A nagy vágyódás csodát csinált, s Pálmay Ilka nem halt meg, de meghaltak tegnap este minden Helénák.

Akik látták, hallották, azok megértik, hogy nem tudnak róla írni… Ő a szép *Heléna*, ő minden vágy, ő minden művészet s ő minden asszony… Óh boldog Menelaosz, ilyen asszonytól megcsalatni is nagyobb boldogság ezer hidegvérű asszony unott hűségénél. Ragyogó, pompázó volt tegnap este a mi kis színpadunk, s e nagy ragyogásban olyan kevésnek tetszett elragadtatásunk, virágunk, tapsunk. Sok volt mindegyikből, de ő a soknál is többet érdemel.

Érdekessége volt az estének, hogy Párist Mezey Mihály, a mi kedves ismerősünk, a kolozsvári színház tenoristája énekelte. Tüntető tapsokkal ünnepelte a közönség a derék művészt, ki Pálmay távirati óhajára vállalta el szerepét. Kitűnő Menelaosz volt Bérczi Gyula, diszkrétebb, ötletesebb s művészibb Nyárainál. Pintér szintén jó Kálkász, Lányi Edit ügyes volt.

A rendezést a Pálmay zseniálitása tette meglepően újjá és kitűnővé. A dívát ovációk mellett kísérte egy nagy sereg ismét lakásáig.

Nagyváradi Napló 1901. június 4.

11. PÁLMAY ÉS MÁRKUS

Irigylésreméltóbbak sohasem voltunk még, mint tegnap este óta. Irigylésreméltóságunk - hajh, elmúlás a sorsa minden szépnek - nem tart sokáig. Rögzíteni próbáljuk hát, s énekeljük meg az elfutó kis időt, melyben együtt voltak vendégeink: Pálmay Ilka és Márkus Emília, a mi két szőke csodánk, két királynője a ragyogásnak.

Az *aranyos* már búcsúzóban. Kérnőnk, kérhetnénk, könyörögnetnénk, csak elmenne, és mi csak neki szereznénk fájdalmakat. Hiszen ő maradna, s ő boldog volna, ha minket, ezreket, édes vágyódásokkal, gyönyörűségekkel tölthetne el onnan az ő világáról, a lámpás, szuffitás, festett, isteni világról, de ő *grófné is*. A *grófné* pedig szavát adta, hogy csak eddig marad, s megy ismét vissza - grófnénak. Megelevenednek előttünk gyermekmeséink szegény tündérkéi,

kiknek csak egy-egy kis időre volt szabad napsugárban, virágok közt élniök, s ezért a kevés napsugárért és virágért gyémántos, aranyozott márvány kastély várt reájuk…

A grófné sokáig volt egyszer a márványkastélyban, s csak akkor bocsátották el a napsugárra, mikor már-már nagy betege lett a vágyódásnak. De csak *eddig*. Ezt is férjének az édesanyja, ki valósággal imádja Pálmayt, vívta ki a férjnél, Kinszky grófnál, akiről meg igen rosszul tudják némely színházi benfenteskedők, hogy szegény ember, lévén neki sok irigylésreméltó földi java is, habár a feleségéért a legirigylésreméltóbb… Pálmay asszony elmegy hát grófnénak, mert szavát adta. Hiába jött el Leszkay, az aradiak direktora ide, Nagyváradra érte. Távirat ment Kinszky grófhoz az adott szó alól leendő fölmentésért, de válasz még mindig nem érkezett.

Elmegy hát a mi tündérmeséink tündérasszonya, de majd, ha elfogja ismét a nagy vágyódás a napsugár és virág után, talán ismét elengedik hozzánk a gyémántos márvány palotából. Emília asszony pedig tegnap este óta van itt közöttünk, hogy megvigasztaljon bennünket, Pálmayért szomorkodókat.

A vigasztalásnak ilyen nagy erejére talán csak ő, a másik királynő képes. A dalos ragyogást, a káprázta tó fényt, a tündérjátékot csak az isteni komédia tudja feledtetni… Óh, mi boldogok vagyunk most, hogy még így együtt, közöttünk vannak. Mind a két királynő… Melyik a nagyobb, melyik a csodásabb, nem merjük kutatni. Egy mondás jut eszünkbe: ők a csodásak, szépek, ragyogók, arra teremtvék, hogy boldogságot hintegessenek a mi szívünkben, s uralkodjanak külön-külön, de mindannyiunk fölött…

Nagyváradi Napló 1901. június 5.

12. AZ INDEX

Ha kávéházban - kaszinóban, klubban ez nem divat - megragad mostanában olykor bennünket valami nemesebb, mélyebb indulata a közlékenységnek, hárman-négyen mindig beszélünk még a nagy lengyel poéta könyvéről, melynek gyönyörű dicsősége sóvár vággyal, gyermekes ambícióval tölti el ama koravén magyar íróbácsikat is, kik a könyvírást csacsiságnak tartják, s a lapoknak is a hirdetésrovatára kíváncsiak először. Még jó szerencse, hogy az olvasók nem olyan fásultak, mint az írók, a régi könyveknek legalább akad olvasójuk, az új kevés magyar könyv csak elrontaná az ő étvágyukat is…

De a lengyel csodát mívelt. Megfogott mindnyájunkat. Mivel pedig kedélyes felekezeti világot kezdünk élni, s egyebek mellett a kritika is katolikus, protestáns, zsidó, vagy anabaptista, - hát nagy dolog ez! Mind gyönyörködhetünk a *Quo vadis* gyönyörűségeiben, s mind vitázunk róluk.

Kikinek megvan a kedvelt alakja a meséből, és kikinek a maga kommentárja. Egyben egyek vagyunk: a rég nem érzett naiv elragadtatásban. Néha ugyan meg-megszólal egy Mefisztó:

- Higgyétek el, hogy ezt a könyvet a papok és klerikálisok írták.

Ám jön egy válasz:

- Én meg éppen a kereszténység, az avult formájú kereszténység csődjét olvasom ki belőle.

Ugye kedves szélsőségek? És ez a legnagyobb dicsősége a lengyel könyvének, mely egy hatalmas *modern* agyvelő káprázta tó kinyilatkoztatása…

Azt olvassuk ma, hogy a *vatikáni* körök indexre akarták vetni a nagy lengyel könyvét. Ám elolvasta pápa őszentsége, s index helyett hálalevelet, jutalmat, valóságos pápai himnuszt kapott a lengyel…

Ahány nagy apostoli, váteszi produktuma van az első ólombetűk óta az emberi szellemnek, ahány nagy teremtő szelleme élt az emberiségnek: az mind indexre került. Nagy bölcselők, nagy reformátorok, nagy költők, egytől-egyig… A világ már szinte hozzászokott, hogy parnasszusi könyvnek, a kijelentések katalógusának tartsa a vatikáni indexet…

Olyan szép könyv, olyan nagy, csodás könyv a Sienkiewicz könyve… Olyan kár, hogy indexre nem került. Megérdemelte volna!…

Nagyváradi Napló 1901. június 6.

ae.

13. FOLT, AMELY TISZTÍT

- *Márkus Emília első estéje* -

Pálmay Ilka nekünk idegen markotányosnéja után, melynek minden szavában mégis bennerezeg a *jobb otthon* édes-fájdalmas dala, a Márkus Emília keleti pompájú, bűbájos színekkel ragyogó Matildéja, mely idegen is és írójától hazug, de a nagyasszony csodás magyar tüzű lelkének lángjában életet kap: olyan bizarr, olyan ritka gyönyörűség, egymás után ilyen kétféle pompájú este, hogy hálásak lehetünk érte Somogyi igazgatónak.

Hogy azonban Pálmay Ilka vendégjátékai kimerítették a közönséget, erről már senki sem tehet.

Egy gyógyszere lett volna: olyan szerepek eljátszására kérni Márkus Emíliát, amiket a közönség kevésbé unt meg. *A bölcső*ben, s még sok új darabban olyan csodás sikerei voltak neki, hogy kár volt az öreg spanyol rossz drámájának kopott dikcióit adni keretekül az ő ragyogásának.

Ez magyarázza meg, hogy tegnap este nem telt meg a színház...

...Márkus Emília pedig ragyogott, mint az élő július delelő napja. Szebb, mint valaha, s hinnünk kell lázas poéták meséinek, hogy ez az asszony a női tökéletesség kikristályozódására van kiválasztva. Megértjük már, hogy külön könyvtár kezd íródni szőke csodahajáról, s ő maga már beszélni sem akar úgy, mint mi többi emberkék, hanem kitalált valami újat, valami elragadóan sajátos muzsikát, beszédet vagy beszédes muzsikát, ami kiváltságos és megejtő…

Matildéjéről tudjuk, hogy csodát mívelt, mert szenzációssá tett egy igen-igen rossz darabot. A többit megírták. Azt is, hogy a Márkus Emília művészete egy iskoladrámában is meg tudná hódítani a világot.

Lelkes ovációkkal ünnepelte e ritka nagy asszonyt tegnap a nagyváradi közönség. Virágokkal, csokrokkal ékesítette föl körülötte a szürke színpadot, s viharos tapsokkal hívta nagyon sokszor a lámpák elé…

Még a keretekről kellene írni. A régi kopottak voltak. Peterdy és Szarvasi váltak még talán ki.

Nagyváradi Napló 1901. június 6.

ae.

14. MÁRKUS EMÍLIA ESTÉI

- *Endre és Johanna és a Kaméliás hölgy* -

Már az első este után megírtuk, hogy a *Folt, amely tisztít* és *Endre és Johanna* nem csinál telt házat még a Márkus Emília vendégrepertoárjában sem. Rákosi darabját csütörtök este valóban nem nézték meg többen, - mint előző estén a vén spanyol rémdrámáját, ami rémségességével és rosszaságával is különb valami a Rákosi darabjánál. Illő nagyrabecsüléssel adózunk mi is ám a Rákosi kiváltságos egyéniségének, de bizony az *Endre és Johanna* budapesti reprízének sem volt sok értelme, hát még Nagyváradon, ahol a színigazgató Somogyi Károly és nem a Rákosi Szidi fia, s ahol a rendezés tudománya kisded operetteknél sem igen szokott elvakítani bennünket.

Egyébként pedig, hogy ismét *egyébként*-tel kezdjünk a szőke csoda nagyváradi himnuszába, a Márkus Emília felséges toilettjei is megérdemelték, hogy végignézzük a Rákosi darabját, Johannánál pedig alig van érdekesebb női ismerősünk a gesta hungarorumból. Hogyne akarta volna hát nekünk Johannát is megmutatni a nagy Emília, aki az *örökasszony*, az *asszonyiság* legrejtettebb titkait is úgy föl akarja mi előttünk tárni, hogy még az unokáink se tudjanak semmi más újat az *asszonyról*, mint amit és amennyit Emília asszony mondott el nekünk. És Rákosinak nagy boldogsága lehetett - ha végignézte -, hogy milyen érthető, megértő elnézésre joggal számítható a buja vérű nápolyi asszony, akivel ő nem tudott tisztába jönni. Korrigáljuk hát: a Márkus Emília művészete megérdemli a leghalottabb darab föltámasztását is. Taps, kihívás, virág, ováció bőven volt. Somogyiné, Somogyi, akinek meghalási jelenete mély hatást keltett, Peterdy és Deési játszottak még a vendég mellett.

Tegnap este a vén, de becsületes *Kaméliás hölgy* már megkapta a maga rendes, nagy közönségét. A ház majdnem zsúfolásig telt volt. Csodálatos dolog, hogy a mi publikumunk, mint apológiáját a bukott nőnek éppenséggel nem fogadta el Dumas darabját, de könnyezni nagy, lelki örömmel könnyez a Margit kisasszony sorsáért. A *kaméliás hölgy* híres a Márkus hölgyei között, más és különb a többinél. Az apával való jelenetben pedig - ez az öreg darab legöregebb jelenete - egyszerűbb csodákat művel a darabban Márkus. Volt persze meghatottság, taps, sírás és minden, ami teljes hatáshoz tartozik, itt is elég. Virágokat is kapott ezúttal is Márkus. Hogy az utcai ováció elmaradt, azt is a közönség bánatos elérzékenyülésének tulajdoníthatjuk. A többi szereplők meglepően biztosak. Örömmel emeljük ki ezúttal is Deésit, aki mostanában erősen kezdi cáfolni a színügyi bizottság kemény kritikáját.

Nagyváradi Napló 1901. június 8.

ae.

15. STRÓFÁK MÁRKUSRÓL ÉS EGYEBEKRŐL

E helyütt, honnan becsületes magyar szokás szerint, Kurir dédapánk óta, négyes hintó-fogat módjára, sallangosan, cserdítve indula honi problemákon vágtató, öreg betűs vezető cikk: ma strófákat akar írni a honi nagy bánatok mellett eltörpülő hívságos dolgokról valaki… Bocsáttassék meg neki szentségtörő míve. Ifjú ő még és forradalmár. Él azon naiv hitben, hogy ma már szabad egy kicsit embernek is lenni annak, akit nem mulattat *politész* volta… Ha hát gyorsvonat módjára szaladja be strófaállomásait, szánjátok csak őt, hogy nem kényelmeskedik a *politika* négyes hintaján, melyre felkaphat ma már az intelligencia bármely kisded embriója is…

*

A szent király vértjére sokszor ragyogott a mi napunk: van hát bennünk hajlandóság lovagi botorságokra, s megejt az írott vallások szava is. Török ült rajtunk sokáig, a fatalizmus valamelyes filozófiája akkorról ragadhatott reánk. Közel vagyunk az erdélyi részekhez: a naivan nagy pózok szeretetét ez magyarázza. Az élet és változás toporzékoló, amerikai lüktetésű vágyát már nem tudjuk, hol kaptuk. Annyi bizonyos, hogy a modern nagyváradi ember a legsajátosabban összetett lelkű ember. Miszticizmusra hajlandóságát mindjárt előzi egy hirtelen jövő gaszkonyi kalandortermészetre valló, sokszor istentelen gerjedés. Cinikus nemtörődömsége belealakul egy E. Kovács Gyulától ellesett nagy pózba. - Aztán mikor kitör rajta az idegember, akkor elrohan, hogy megszerezze az életvágy legfőbb kincsét és eszközét: a hitvány és szent - pénzt… Mi, összetett lelkű emberek, mi értjük meg a te csodanagyságodat, csak kevesektől értett filozófiádat, nagyasszonyunk, Márkus Emília…

*

Ezen a mi kis, érdekes magyar földünkön minden kicsi és kicsinyes, de bájos és érdekes, mint a japán csecsebecsék. Édes-bájos dolog gondolnunk is az első magyar hisztriókra, kik Nagyváradon leltek persze tanyát; az ő naiv vágyódásaikra, éhező cigányságukra, s rajongó, gazdag, naiv lelkeikre. Mint törnek a *nemzet napszámosai* címért, mint hiszik, hogy ezt a kis földet csak ők teremthetik újjá, s mint hitetik ezt el fejkötős magyar úrasszonyokkal, tajtékpipás táblabíró urambátyámokkal. A színpad a nemzet katedrája. Az első és utána jövő hisztrió gárda becses gárdája a kis liliputi, pipázó, korhelykedő, agarászó, de már egy kicsit literátus magyar úri társadalomnak, mely nem érti, meg is neveti ezt a komikus, kopott hadat, de valami titkos ösztönből - s ez szerencsés fátuma volt mindig e kis hazának - megsejti, hogy nagyra tör, nagyra vár ez a kopott gárda. A *deklamálásukkal* aztán megvesznek mindenkit. Mikor pedig a negyvennyolcas szabadságláz s a húsz évig tartó nemzeti láz tart: egész magyarság tapsol már a hisztriónak, azaz nem, hanem a *színész*-nek.

*

Óh becsületes, naiv vélekedés a festett világról!… Ma is megtalálod e kis ország sok zugában, hol még mindig sikerrel operálnak, kopott magyar ruhákban, a Bukovay, Dicsőfy és Hazafy Lórándok. Lévén igen különös, egzotikus a magyar társadalom kialakulásának jelen processzusa, hogy benne megtalálhatod Gvadányi uram *Zajthay*jától a Nietzsche *übermenschéig* a legnagyobb anakronizmusban, a legkülönbözőbb alakokat. A Lórándok deklamálása drága művészet itt, míg két kilométernyire már szidják Hauptmannt és társait, hogy nem engedik szóhoz jutni az ifjú német forradalmárokat. Én elnézem sokszor becsületes színházi főmindenünket, jó Somogyi Károlyt. Ez az ember csupa becsület, csupa rajongás, hite van bizonyos missziók iránt, sok maradt meg benne a régi nemzetnapszámosok hitéből és naivságából. És ennek az embernek az a baja, hogy olyan helyre jött éppen, hol a primitív tiszta szándék csődöt mond a sokszorosan összetett igények előtt…

*

Mert elmúlának az Egressyk, Megyerik, Laborfalvik és a többiek. Elmúlának, mihelyst kötelességeiket betölték. A *magyar* megkapta már bennük - amire vágyott -, de szomjasan maradt az *ember*. És szörnyűséges, mikor az ember szomjazik. Egész világ teremtő lelkei a szomjúság oltásán fáradnak. Megváltást sóvárg a világ: új próféciákat, új titkokat, új színeket, új igazságokat és új örömöket…

Ebből adjon nekünk az új kor hisztriója. Csináljon szomjas, kínlódó lelkünkből új lelket…

*

A szomjúság ez új vándorútján eltévelyedhetünk. Az oltás munkáját sokan úgyis vélhetik oltani[!], mint két és még egypár budapesti színésziskola, hol kedves időtöltést nyerhetnek kerekfejű istállótulajdonosok. Hihetjük olykor, hogy egy szép boka többet ér egy új gondolatnál, s művésznők a Fedák Zsazsák, Szoyer Ilonkák, meg az ordinárébb fajtából: a Gomba és egyéb szögiek. De a színpad mégis halad magasabbra. Vannak Márkus Emíliák, Ujházy Edék, kik sok igazságot adnak, sok ígéretföldet mutatnak, mert külön-külön ők maguk sokak, s lelkük egy egész világ. S így záródik ez utolsó előtti strófám is a nagyasszony, Márkus Emília nevével…

*

És itt, az utolsó állomáson, ismét dicsérem nagyváradi voltunkat, összetett lelkeinket, türelmes valónkat. Elvonulhatnak előttünk a csecse-becse, kicsi magyar élet kínai zenekarokhoz hasonló lármájú eseménykéi: az igazi események megfognak bennünket… És bár Rakovszky Stefit keblére ölelte Széll Kálmán, mi strófákat írtunk honi bajokon kesergő vezető cikk helyett Márkus Emília révén olyan hívságos dolgokról, amelyek hívságos voltukkal is tovább élnek, mint Széll Kálmán és a védően átölelt Stefi. Bizony tovább élnek, mert ezen hívságos dolgokban van az igazság.

Nagyváradi Napló 1901. június 9.

Ady Endre

16. A KÁLVINISTA JEZSUITA

Kiről lehetne másról írni, mint Bartha Miklósról, a hipokrataság[!] nagymesteréről, ki kálvinista létére ultramontánabb a legvadabb ultramontánnál. Ez az úr pár nappal ezelőtt krokodil könnyeket sírt, hogy Ugronékra s őreá ráfogják az ultramontánság bűnét. Alig múlt ennek három napja, már a jeles urat lecáfolták könnyeivel együtt. A delegációban Ugron és Rakovszky a katonai párbajok ügyében már nemcsak szélső klerikális, de valóságos osztrák tendenciát árultak el. A könnyek hát nem sokat értek. Miklós mester bújában - mint egy budapesti esti lap írja - most Kossuth Ferenc ellen dühöng s káromkodik. Persze a gyulai eset ötletéből. Tulajdonképpen az ördög bánná, akármit csinálna ez a kiválóan jeles firma, csak az az elkeserítő, hogy akad, aki fel is ül neki. Ahol egészséges közvélemény van, ezt a jeles urat egy pillanatig sem tűrnék meg a közélet katedrájában, de még jó ízlésű úri emberek közt sem.

Nagyváradi Napló 1901. június 12.

17. EGY DOKTORAVATÁS

Szombaton avatták föl a kolozsvári egyetemen
az államtudományok tudorává „summa cum laude”
Hutkay Lipótot, az egri jogakadémiának jeles tanárát.

Ugye érdekes dolog, és mi abban a naiv hitben élünk, hogy csak az új világból lehet különös híreket kapni!…

A jogtanár urat doktorrá avatták, még pedig „summa cum laude”. Jó dolog. Mi?…

Pedig siralmas, pedig szomorú.

Magyarországi kedélyességek között nem utolsó néhány év óta, - hogy főiskolai katedrát kapnak joggyakornokocskák, fogalmazócskák, olyan emberkék, kik a jogtudománynak még embriói sem, akik a jogi tudomány legelemibb tételeivel sincsenek tisztában.

A vidéki jogakadémiák szállítják e jogásznemzet jogászainak legnagyobb százalékát. Akik ismerik a vidéki jogakadémiák dolgait, megdöbbentő megfigyelésekről adhatnak számot.

Egy-egy akadémián alig van két-három olyan professzor, ki méltó erre a nagy és szép címre. Tudunk jogbölcseleti professzort, ki a bibliából magyarázza a jogot.

Ismerünk egy másikat, akinek valamelyes neve is van, aki azzal kezdi a prelekcióit, hogy ő bizony nem ért ehhez a tárgyhoz, de öt év előtt reá szakadt, hát cipeli békében. Van jogtörténeti professzor, aki könyvből kérdezi ki a hallgatóit.

És tudnánk beszélni még hallatlanabb esetekről is.

Mit várjunk ezeknek az úgynevezett professzoroknak a hallgatóitól. Hiszen ha van köztük egy-egy ambiciózusabb, már a második évben érdemesebb lehet a katedrára a tanárjánál.

Hutkay tanár urat híréről ismerjük, s nem is reá vonatkoznak a rég elhangozni kívánó panasz idevetett szavai. Az ő vizsgája csak alkalmat adott, hogy erre a divattá vált, végzetes könnyelműségre felhívjuk az illetékesek figyelmét.

Szomorú, kétségbeejtő állapot, s igazán ázsiai fokúnak mutatja a magyar tudományosság állapotát, hogy nálunk a nebulók közül választják ki azokat, kik hivatva vannak vezetőket nevelni a társadalomnak.

Nagyváradi Napló 1901. június 12.

18. ANTAL NAPJA

Minden szentektől idegenkedő, pogány voltom nem engedi, hogy a címbe írjam ki teljes nevét: Páduai Szent Antal.

Olvasható róla, hogy a katolikus világ legnépszerűbb szentje. Sok-sok millió a tisztelője és sok-sok az a millió is, ami nevezett szent perselyeibe kerül.

Páduai Antal kétségtelenül kegyes, kiváló férfiú lehetett. Hogy emlékét megőrizzük, nincs kifogásunk ellene. Nagyon kevés a kegyes életű férfiak száma. Ne feledjük el hát őket haláluk után sem.

Hogy az egyház becsben tartja e szent férfiú kultuszát, az ismét olyan dolog, amihez hiába is szólnánk. A szentek kultusza a mi nagyon világias elménk szerint is szép, kedves, megható, majdnem poétikus. Én ugyan nem kérek belőle, de ez az én pogányságom. Mindegy. Páduai Antal bizonyára szentebb volt a többi szentnél. Az ő kultusza, emléke legyen hát maradandóbb.

De amivé a Szent Antal kultusza fajult, ahhoz már semmi köze a kegyeletnek, sem az egyháznak. Olyan lelki betegség ez már, mint a keresztes hadjáratok idején az imadüh, a zarándokoló mánia, az éneklő őrület és a többi.

Nemcsak a tudatlan népet, de az úgynevezett intelligensebb elemeket is elragadta, beteggé tette. Nincs az a kívánság, amit illő pénzösszeg fejében ez a szent meg ne adna. Gyermeket a magtalannak, táblabírói címet és jelleget a járásbírónak, viszonzást a reménytelen szerelemnek, osztálysorsjegy főnyereményt, mindent, mindent…

Valóságos fétisimádássá fajult e kultusz. Apró szobrocskákat, amuletteket hordanak magukkal Szent Antal formájára faragva a rajongók. S ha gentleman barátod kiveszi aranyóráját légyott időt nézni, kirántja vele együtt az Antal-szobrocskát is.

Mikor Luther idejében a bűnbocsátó cédulákat árulták, s ez megteremtette a reakciót, az egyház sietett megtagadni a seftelőket.

Az egyháznak, az igazi vallásosság érdekében kell most is közbelépnie. Csak az egyház közbelépése szüntetheti meg ezt a lelki bajt.

Különben pedig boldog névnapokat kívánunk mindazon Antaloknak, kik a tiszteletreméltó Páduai Antal emlékének szentelt kalendáriumi napon tartották névünnepeiket!

Nagyváradi Napló 1901. június 14.

ae.

19. ÉLŐ NEMESSÉG

Ilyen címen indított volt egy évvel ezelőtt lapot Szombathy Ignác dr. Azt hittük volt akkor, hogy meghal ez a lapocska mihamar. Végre is nálunk sok mindenféle akciót meg lehet csinálni, de csak feudális akciót nem? Csalódtunk. Nálunk ezt is meg lehet csinálni. A magyar politikai és társadalmi élet mai zűrzavaros hullámában mindenki halászhat. Magyarországon kedvvel olvassák el sokan például az ilyen sorokat:

A nemesség főjoga az átöröklés. Ezért megmondta nemrég egy francia nemes úr: Atyáink ősök voltak, mi ősök legyünk. Ez csak úgy lehetséges, ha a nemesi okiratok a megyei levéltárakban mindenkorra megőriztetnek; mert e célra az anyakönyvi kivonatok már csak nagy szétszórtságuk miatt sem elégségesek. A nemesség a régi terhek helyett a közteher-viselés, katonáskodás által nagyobb áldozatokat vállalt magára; most talán jutalom helyett emlékeitől is megfosztassék.

Dehogy is akarja ezt valaki, Szombathy úr, dehogy is. Ám azt sem akarjuk, amit ma nálunk egy bámulatosan szervezett tábor akar. Visszaengedni ezt az országot középkorba, nem akarjuk. Amik pedig nap-nap után folynak, ezt jósolják. Az *Élő nemesség* éppen azt a célt szolgálja, amit a keresztény ruhaszövetkezet, a néppárt s a többi. A mi beteg közállapotainkat jellemzi mindez igen ékesen.

Nagyváradi Napló 1901. június 15.

20. A FEKÉLY

Bartha Miklós úr nem akarja elhinni, hogy ő fekély a magyar közélet testén, s nem akarja magát kivágatni. Ez olyan emberi ösztön, amiről szót se lehetne szólnunk. Mindannyian igen becsüljük magunkat, igen okosan, ám mindannyian elfeledkezünk könnyen arról, hogy velünk együtt több kétlábú tollatlan rontja a levegőt, - de ezt már kevésbé okosan és helyesen tesszük.

Bartha Miklós szépen meghallgatta az orvosi konzultálás eredményét. Hallotta a megállapított betegség nevét is. Aki Bartha urat ismeri, azt hinné, hogy szupervizitációért a nemzeti kaszinóhoz folyamodik. Csodálatos, nem ezt tette Bartha úr, holott máskor, ha meglehetősen korlátolt intellektuális képességei csődöt mondanak, minden szeretetreméltóság nélkül utal a

történeti nemzet képviselőire, mint ahogy ő-barthaisága a nemzeti kaszinó kártyázó jólöltözködőit nevezi.

Bartha úr nem ezt tette, hanem nála megfejthetetlen okossággal a betűkkel akarta megcáfolni a betűket. Cikket íratott Bartha úr, s egy előkelő pénzügyminiszteri hivatalnok csömörbajával akar megismertetni minket, kiket az előkelő miniszteri hivatalnokok csömör, gyomor, tenisz, más sport, de semminemű ügyük nem érdekel, legföllebb fizetésemelés-vágyaik, melyekről pontosan szokták informálni a sajtót.

Aztán a zsidó firkoncoknak öklel Bartha úr. Hallatlanul szemtelen módon próbálja magát hasonlítgatni Deákhoz, Eötvöshöz, Kemény Zsigmondhoz, az intelligens zsidóságot akarja kijátszani a különös firkoncok ellen, kiknek minden bűnök az, hogy egy Verhovay-epigont, egy tömegre nőtt alacsonyságot nem akartak eltűrni gyalázatosságaiban.

Mi ezt az embert először meg akartuk érteni. Nem sikerült. Aztán a pathológia tudományos könyveiben lapozgattunk. Így sem. Végre túlságig vitt nemességgel azt proponáltuk, hogy talán-talán a fantazmák egy érdekes betegével van dolgunk. Ezt a hitványt még így sem lehetett mentenünk.

Konskolárisaival beszélgettünk erről. Azt mondják, hogy már kis diák korában azok közül való volt, kik számára nem egyszerűen fogalomnak találták ki a *rossz* fogalmát. *Rossz, csupán a rosszaságért*. Denunciáns, gyáva, talpnyaló, hitvány, gonosz. Ezek az iskolapajtások jóslatokat gyártottak róla, s ezek a mindenképpen *köteles* jóslatok beválhatnak ám még.

Ennek az embernek, akiről Kóbor Tamás azt írta, hogy a beleiben gázolt, - nincs istene, meggyőződése, hite. De mind megbocsátanók neki, csak ne hazudna mindig, s ne élne abból hogy *van*.

Aki ezeket a sorokat írja, nem zsidó firkonc. Kálvinista ő is.

De hogy akaratlanul is együtt említhető valamiben is Bartha Miklóssal, avval enyhíti, hogy vallási mivolta csak ilyen nagyon különös esetekben jut az eszébe.

Magyar kálvinista papoktól, megállapodott puritán, filozófus emberektől hallottuk, hogy a kálvinizmusnak s vele ez országnak senki annyit nem ártott, mint ez a gaz, ez az obskurus fejű ember, aki muzsikális káromkodásnál egyebet nem tud és - *ártani*.

A maga védelmére hiába is hozza föl tán azt, hogy meglepően, szokatlanul kemények, talán durvák vagyunk. A közönségünk a tanú, hogy nem szoktunk lenni. De Bartha Miklósról elég, megérdemelt keménységgel nem lehet írni. Azt szeretnők, hogy ez a testi bénaságával takarózó *lelki eltorzult* vigye végre bírói tribunál elé a dolgait, s ismerjék föl már azok is, kik eddig hazugságainak fölültek.

És bocsánat, hogy már másodszor szólunk magunkról, a Bartha úr gazságait most az állítja pellengérre, aki anno dacumál százhúsz aláírót gyűjtött, íme mostan bevallott félrevezetettségében, Bartha Miklós úrnak, hogy megszabaduljon ez az úr a tömlöctől.

Ebből az úrból kijózanodni, felismerni őt és rágázolni: nagyobb hasznot a magyar közéletnek senki sem csinálhat!…

Nagyváradi Napló 1901. június 18.

Ady Endre

21. A NEBULÓK FÜSTÖLNEK

A váradvelencei községi tanítók küldöttségileg
keresték föl Gerő Ármin rendőrkapitányt, hogy
gátoltassa meg az iskolás fiúgyermekek tűzrendészeti
okokból is veszedelmes, utcákon való dohányzását.

Eszünkbe jutnak kedves bárgyúságaink napjai. Jusson eszükbe maguknak is, tanító bácsik!…

Az első cigarettafüst nincs olyan édes, mint az első csók, de majdnem olyan édes. Tulajdonképpen a férfi-ember ágaskodik bennünk, mikor azon korban rágyújtunk a magunk félkrajcáros cigarójára, s szívjuk addig, míg helyes és teljes fogalmakat szerzünk magunknak - [a] tengeri betegség minő voltáról.

A váradvelencei gyermekek is így csinálják. Csakhogy ők veszedelmesebb módon. Váradvelencén ma reszketnie kell mindenkinek, hogy esetleg szalmakazal tövében férfiaskodnak e pillanatban a váradvelencei iskolás fiúk. Bűnüket növeli az a férfiatlanság is, hogy nem tudnak várni a vakáció-kiadásig. Igaz, hogy ezt a férfiatlanságot részben enyhíti, hogy kiteszik magukat férfiasan már - a pálca-veszedelmeknek.

Úgy tudjuk, hogy Gerő Ármin azt a választ adta a tanítóknak, hogy utasítja a rendőröket a gyerekek közveszélyes férfiaskodásának meggátlására. Éppenséggel helyesnek tartjuk, hogy a rendőrség is kezébe veszi az ellenőrzés dolgát.

Mert mi ebben a cigarettáskodó, gyerek-férfiaskodásban már veszedelmet is látunk.

A modern élet egész berendezkedése biztosítja a legbivalyabb idegzetű embert is, hogy előbb-utóbb eljut addig a stációig, amit röviden brómstációnak nevezünk most el. Pedig nagy-nagy érdekünk ám, hogy ha mi betegek is vagyunk, majd több egészséggel jöjjenek a helyünkre, kik emitt vagy amott utódaink lesznek.

Ezek a váradvelencei gyerekek s minden mai gyerekek úgy kezdik az életüket, hogy mielőtt megkezdenék, már idegemberekké válnak. És nevessenek a könnyen ítélkezők - az orvosok nekünk fognak igazat adni -, a mai ifjúság, az úgynevezett egyetemi is, azért döbbent meg még türelmes magunkat is logikátlan, fiatalságtalan, beteges viselkedéssel, mert olyankor kezdhették a félkrajcáros élvezetét, mint a váradvelenceiek, s az élet másik ékességét is nagyon mohón és hamar.

Hát kedves emlék lehet mindannyiunknak az első cigaretta emléke, de ugyan ki ne sóhajtotta volna el már közülünk:

- Bár a számba dugták volna az első cigaretta tüzes végét, bár később ittam volna az első pohár pezsgőt, s bár ne siettem volna úgy az első csókkal…

Különösen pedig eszünkbe jut egy régi eset.

Rozmanits Timotheus tanárunk cigarettázáson kapott bennünket, három kis gimnazistát. A mezőn történt. Kedves emlékű piarista tanárunk csak ennyit szólt:

- Holnap délben gyertek fel a szobámba!…

A legerősebb szivart kellett elszívnunk. Fél évig se gondoltunk a dohányzásra.

Mert bölcs dolog ám az: a vétkezőket avval lakoltatni meg, amivel vétkeznek.

Nagyváradi Napló 1901. június 18.

ae.

22. FINITA

A taps elcsitult, a függöny legördült, a festéket lemosták, s a lámpákat eloltották… A Szigligeti Színházban három hónapig nem tart előadást Somogyi Károly színtársulata.

A búcsúzó este kiválóan gondos, figyelmes és jó emlékezést keltő volt. *Carmen*t adta másodszor a társulat, még talán különb, értékesebb, perfektebb előadásban, mint az első estén.

A közönség, mely az utolsó előadáson természetesen nem mulasztotta el az ovációt, Székely Irént ünnepelte legkivált. Ám kijutott az ünneplésből Székely Annának, Pintér Imrének is.

A közönség majdnem zsúfolásig megtöltötte a színházat. Taps, virág, kedv soha ennyi, mint ez estén.

Előadás után Székely Irént és az este főbb szereplőit nagy közönség várta meg a színpadi bejáró ajtónál, s éljenezve búcsúzkodott tőlük. Szohner Olgának, Ámon Margitnak, P. Szép Olgának lakásáig rendeztek ovációt.

Szóval a nagyváradi publikum megmutatta, hogy annyira szereti a színházakat és színészeket, hogy egy kicsi kis ízléstelenséget is elnéz értük. Mert a közönség kedvesen vett tudomást az utcai tüntetők zajos lelkesedéséről.

Tegnap már zárva volt a csinos kis kőpalota. Majd csak az iparosok s esetleg az *Uránia* számára nyílik meg újra.

Színészeink pedig készülődnek. Mint megírtuk, nagy részük máshol tölti a nyarat. Egyébként pedig érzékeny és kevésbé érzékeny módokon folynak a különféle búcsúzkodások. Refrénjük: *a viszontlátásra!*…

Nagyváradi Napló 1901. június 18.

23. A NŐEGYLET JUNIÁLISA

Ma délután lesz az izr. nőegylet nyári mulatsága a Rhédey-kertben.

Családias kedvesség, ötlet, bájosság és jókedv jellemzik a nőegylet mulatságait. Még élénk emlékezetben lehet a tavalyi mulatsága a nőegyletnek: a fényes, ragyogó nizzai ünnep.

A nőegylet mulatság-rendező bizottsága azon van, hogy az idei juniális ragyogásban, kedvességben a múlt évit is fölülmúlja. A nőegylet agilis elnöke, ifj. Schwartz Ábrahámné a legötletesebb, legkedvesebb programmal várja a közönséget.

A mulatság műsora a következő:

Monte-Carlo „Fortuna” istenasszony védnöksége mellett.

Kristály-forrás, a bájos tündérek megjelenésével.

Konfetti (Virágcsata), vagy a szabad jókedv.

Pythia, egy pillantás a jövőbe.

Katonazene.

Belépti díj mind eme látványosságokhoz egy korona. Deákjegy 40 fillér, gyermekjegy 20 fillér.

Pythia jósnő igen előkelő udvarhölggyel helyettesíti magát, akinek a jóslatai okvetlenül be fognak válni. Ám próbálja majd meg minden szerelmes leány vagy ifjú.

A Kristály-forrásnál a legbájosabb tündérek kínálják a minden francia pezsgőnél üdítőbb italt.

Monte-Carlóban veszíteni is mennyi boldogság lesz, a legszebb leányok söprik be jótékony célra filléreinket.

A konfetti, katona- és cigányzene a program többi száma.

Megírtuk már, hogy úgynevezett jótékony zsarolás éppenséggel nem lesz.

Az ünnep du. 5 órakor veszi kezdetét, s egynegyed hatkor bizonyára kint lesz a Rhédey-kertben tout Nagyvárad.

Végül a tánc szerelmeseit nyugtatjuk meg avval, hogy a táncolás úgy van fölvéve a programba, hogy kivilágos kivirradtig tart.

Nem szabad az időről ilyen gonosz udvariatlanságot föl is tenni, de ha kedvezőtlenre merészkednék minden várakozás dacára is fordulni, a mulatság csak azért is meglesz holnap.

Ám Pythia teljesen kizártnak tartja ezt a kázust…

Nagyváradi Napló 1901. június 19.

24. ÉRDEKES DOLGOK

Nem is tudják, hogy miért írjuk: *érdekesek*. Nem érdekesek ezek már, hanem mindennapiak. Néha-néha fölszisszenünk rájuk, de mintha már kezdenénk mindenbe beletörődni.

A sok közül kettőt mégis ideiktatunk. A nap teljes koronájához hozzátartozik mind a kettő. Aztán pedig csak a kötelességünk talán, hogy ha mást nem tehetünk, panaszkodjunk. A panaszkodásról észreveszik, hogy még élünk és eszmélünk is.

Hoványi Gyula dr. nagyváradi akadémiai professzor tollából olvastuk ma a katolikus autonómia 27-es bizottságának a jelentéséhez a következőket.

„Az örök városban Szent Péter dómjának bejárata előtt a kereszténység két legnagyobb fejedelmének, Nagy Konstantin és Nagy Károlynak lovas szobrai állanak őrt.

Vajha megalakult önkormányzatunk fölött a magyar Szent Korona legnagyobb viselőjének, hazánkban a katolicizmus legtündöklőbb példaképeinek: Szent Istvánnak és Szent Lászlónak szelleme őrködnék!”

Halljuk a méltatlankodás hangját, de kérjük, ne gondoljanak minket okvetlenül klerikális-evőknek. Oh, igen szelíd emberek vagyunk már mi. Nem bánjuk mi már, hogy még a hasonlatokat is a pápai világuralom környékéről szedik mostanság nagyon sokan. Nem bánunk már semmit. Tiszteletreméltó Szent István és Szent László néhai királyaink legyenek a példaképeink. Teringettét, már nem is a középkorba megyünk vissza, hanem az ó-korba. Mindegy. Csak panaszkodunk egy kicsit, s följegyezzük, ami már nagyon följegyezni való…

...A gazdasági egyesület ülésén pedig egy aradi átiratot tárgyaltak. Ez az átirat nagy jámbor-arccal a szesztermelőkkel akarja megfizettetni, amit a borfogyasztók megisznak. Ugye értetlen dolog az egész. A keresztény szövetkezet után Egan, börzeverés, vigéctörvény, versenytörvény. Hát ki tehet róla, hogy véletlenül valamennyi a zsidókat akarja egy más hazához juttatni?

Csak két jelenség egy napon, de mennyi van még. Szántszándékkal választottuk ki ezt a kettőt. Pápai világuralom s zsidóütés - e kettő között szórakozik most a magyar politika és a magyar társadalom.

Nagyváradi Napló 1901. június 20.

25. A NŐEGYLET JUNIÁLISA

Egy felséges, hangulatokat adó délután a maga estélyével, melyről nem is lehet másképp, csak nagyon egyénileg írni.

Bocsássanak meg hát, ha poétai ekszkurziókra még mindig szörnyen hajlandó voltom úgy akarja láttatni és emlékekbe hozni a tegnapi sok színt, illatot és selymességet, amint magam láttam az én rövidlátó, de mohó-éhes szemeimmel, s úgy emlékezzem rá, amint emlékezem.

Törvénycikkek, hely, mód- és időhatósági rendeletek általában kevésbé érdekelnek. Hogy másodfélév ad-e honossági jogot, ahhoz sincsen közöm, de én hidegségem oly melegséggel vallja ezt a két szót: nagyváradi vagyok.

Büszkébben még nem vallotta, mint tegnap.

- Te csodálatos, minden kerteknél illatosabb kert, nagyváradi vagy. Nagyváradiak vagytok ti pazarkodástokban is harmónikus színek. Nagyváradiak vagytok tündérasszonyok s tündérke leányok. Nagyváradiak vagytok, sohse hallott melódiák, csak itt érzett hangulatok! Nagyváradiak vagytok ti is mind, még ti is kevesen, kedvesen félszeg s férfi voltotokkal naivan tüntető jámborok is. Nagyváradi itt minden kedves és szép.

Úgy szerettem volna körülfutni, ujjongani a fehér gyep-pázsitra rakott asztalok körül.

Hát hol lehetne másutt ilyen csoportosulását összehozni a bájnak és kedvességnek? Hol vannak olyan asszonyok, mint Nagyváradon, s hol egyesülhetnek olyan isteni eredménnyel az asszonyok, mint a nagyváradi nőegyletben.

Ifj. Schwartz Ábrahámné csak Nagyváradon tud varázsvesszőszerűen ilyen tündérvilágot varázsolni. Lázár Mártonné csak Nagyváradon, a mi öntudatosan mámoros világunkban mondhat kedves dodonai mondásokat. A konfetti megcsúfolt divatját csak itt tudják restaurálni. Grósz Irma, a Kristály-forrás bájos tündérnője csak itt itathat velünk hálás szívvel fogadott limonádé italt, mikor mi abban az olimposzi környezetben legalábbis nektárra szomjazunk!…

Van ilyen város, vannak ilyen asszonyok, lehetnek-e másutt is?...

...Strauss-keringőt zakatolt el e pillanatban a katona-banda. Rátusol a cigány magyaros kötekedéssel. A fehér porondos utakon csengő kacagás közt kergeti mindenki el magától keserű önmagát. Ha van, ami nem enged édesen elfeledkezni magunkról, egy tízfilléres alakjában rálökjük a rulettasztalra:

- Vesszen ma a rosszkedv!…

Mámoros hangulattal szövődnek új viszonyok, s kapcsolódnak szorosabban össze régiek.

A szemekből kivillan a mámoros élet vágya. Ejh, ma van ez így csak, s ma így is legyen!

Ideírom a legmelódikusabb valse hangja mellett a neveiket a tündér-ünnep legfáradhatatlanabb megteremtőinek:

A varázsvessző birtokosa és királynője ifj. Schwartz Ábrahámné. A minden Pythiákat fölülmúló jósnő Lázár Mártonné. A banális konfettijáték csodatevő restaurálói Sarkady Lajos dr-né, Bartha János dr-né, Feiler Józsefné, Áron nővérek, Fleischer Aranka, Weinberger Irén. A Kristály-forrás tündére, igézőbb Loreleynál: Grósz Irma. Monte-Carlo kockáival Sonnenfeld Zsigmond dr.-né, Fehér Dezsőné s Ländler Ferencné által nyerettük el nagyon szívesen az utolsó fillérünket is. A pénztárnál Reismann Jakabné, Helyfi Józsefné s Wein Gáborné fogadtak jeggyel és kedvesen bennünket.

Névsort pedig - ím elhalt a valse - nem tudunk írni. Nagyvárad minden szép asszonya, leánya ott volt. *Nagyváradé* - mondom.

E percben, míg káprázó szemekkel rovom a fehér lapot, s a kioszk középasztala mellett tárogató muzsikát hallgatok - látom a keringő, mámort-sóvárgó párokat elsuhanni, hallom a szerelmes zsongást megszakító négyesrendező tánc hivatalos hangját, s igen-igen vádolom magam, hogy cinikus hidegségemmel otthagytam a tündérvilágot, pedig - nagyváradi vagyok.

Nagyváradi Napló 1901. június 20.

Dyb.

26. TÓTH ANDRÁS

Nagyszalontán vasárnap leplezik le nagy ünnepségek mellett Kossuth Lajos szobrát. Az ünnep majdnem országra szóló lesz. Nagyváradról is igen sokan fognak az ünnepélyen lenni. A szobor Tóth András munkája. Erről a művészemberről érdemes néhány bemutató sort írni, a nagyváradi közönség alig ismeri, pedig ő már dolgozik a *Szacsvay*-szobor mintázatán, mellyel pályázni akar, s mely *valamikor* Nagyvárad valamelyik közterét van hivatva díszíteni. Tóth András kuruc magyar ember, a megihletett magyarok dacos, erős tehetségével. A nagy erejét igazolja, hogy egyszerű iparosból küzdötte fel magát, s hogy a kolozsvári *Mátyás*-szobor pályázaton Fadrusz, a szintén iparosból lett nagy magyar szobrász mellett ő pályázott legsikerültebb munkával. A nagy tehetségét bizonyítja az is, hogy Debrecenben, ahol lakik, s amelynek földje leghálátlanabb talaj író-művész lelkeknek, ő fokozódó ambícióval, ihletéssel teremt, dolgozik. Az országban már áll egynéhány szobra, melyek közül valóságos szenzációt keltett a selmecbányai honvéd-emlék. E mellett szerény, igen szerény ember Tóth András. Csupa naiv, gyermekes hit és lelkesedés, mint amilyen minden igazi nagy teremtőlelkű művészember. Ami pedig a piaci értékelést illeti, hát Tóth András olcsó ember is. A nagyszalontai szobrot is annyiért készítette el, amennyiért elkapatott fővárosi szobrászok szóba sem állottak volna. Mindeme tulajdonságai mellett pedig mit sem arrogál magának. A leleplezési ünnepeken valósággal elrejtőzik a derék művész, akit szívesen mutattunk be most a közönségnek. Annyira szerény - ami nagy szó ebben a korban -, még csak *ordóra* sem éhes. Amit különben bajosan is nyerhetne el olyan ember, ki Kossuth és Szacsvay-szobrokat farag kuruc szívvel és érzéssel.

Nagyváradi Napló 1901. június 20.

27. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ

- Festetich gr. dolgai -

Magyarországon van néhány száz olyan természetű hivatalos állás, amit mind valaki számára kreáltak. Mert Magyarországon vannak emberek, akiket a nevükért vagy a rokonságaikért el kell tartani.

Festetich Andor gr., mikor már sehol sem vált be, szintén ilyen, egyén számára kreált állást kapott. A vidéki színészet felügyelője lett.

A vidéki színészet nagyon édes-kevéshez jutott fölülről. Amivé fejlődött, a vidék közönségének erejéből fejlődött. Fontosságát, nagy szerepét csak legutolsó időben kezdik felismerni a fentlevők. Ám mikor mindenki támogatást vár az idők fordulásától, szegény vidéki színészet felügyelőt kap, pláne Festetich grófot kapja.

Nekünk, nagyváradiaknak, hamarosan volt szerencsénk összetűzni Festetich úrral, akinek eddigi operációi a magyar vidéknek csak azokon a helyein „sikerültek", ahol hozzászoktak vakon meghajolni minden előtt, ami „magy. kir.", vagy „állami" szóval onnan fentről jön.

A felügyelő úr velünk azon kezdte, hogy össze próbált kötni bennünket egy pár negyvened rangú városkával, ahol aztán a nagyváradi színigazgató bőven elkölthette volna azt, amit Nagyváradon bizonyosan meg sem szerzett.

Akkor a nagyváradi sajtó és színügyi bizottság igen a körmére talált koppantani a felügyelő úrnak. Ám ő megbosszulta magát. Azóta összefabrikálta az erdélyi kerületet, egy időre eljátszva annak a szép óhajtásnak a megvalósulhatását, hogy megfelelő állami segítséggel az erdélyi nagyobb helyeken a nagyváradi színtársulat vegye át azt a kulturális és nemzeti missziót, amit a kolozsvári színház betölteni nem tudott.

Miután egy kis körutat tett a felügyelő úr. Mindenütt terveket szőtt. Szinte édelgett a gondolattól, hogy neki *saját* tervei vannak, mint a gyermek, mikor maga jön rá valami dolog nevére vagy okára.

Aztán sajtója is van Festetichnek. És nem késlekedik értesíteni a világot, milyen új tervei vannak ismét a színészeti felügyelőnek, aki újabban a levélírásra adta a fejét, s egy-egy hamar publikált levélben közli újabb terveléseit.

Ártatlan passziózás volna mind, csak ne foglalkoznának az ő sajátos terveivel komolyan, s csak ne tervezgetne folyton a rólunk-nélkülünk elve szerint. De az a gondolat, hogy ő terveket tud gyártani, úgy elszédítette már Festetich urat, hogy valóságos messiásnak képzeli magát, aki a vidék boldogítására küldetett el.

Ideje volna már, ha illetékes helyen figyelmeztetnék ezt az urat, aki legutóbb a fiumeieket lepte meg avval, hogy ő is él, nagy állása van, s tervei vannak a fiumei magyar színészettel. Ideje volna már vele megértetni a dolgokat.

Gyarmathy is volt színészeti felügyelő, de okos ember lévén, megértette, hogy ő ezt a sine cura állást azért kapta, hogy rangja, kenyere meg néha-néha egy pohár pezsgője is legyen.

Értse meg Festetich úr is, hogy abszolute nincs szükség az ő működésére, csak neki van szüksége némi kis megélhetési módokra.

Hordja hát békében a színészeti felügyelő címet, de ne tervezgessen és ne dolgozzon! Mert ebből - meglássa ő s meglássák az illetékesek - komoly baj lesz!…

Nagyváradi Napló 1901. június 21.

28. A LEÁNYOK

Valaki arról beszélt nekünk tegnap este, mikor lelkesen zengtük a nagyváradi szép leányok dicséretét, hogy néztük volna meg csak az *előző generációt*. - Azok voltak a leányok - szavalta tűzzel. Ma is, mind a XXX. körül járó asszonyok, többet érnek ketten is, mint tizenkét mai leány.

Nagy hadakozás lett persze abból. A hadakozás végre egy kis engedékenység lett:

- No hát, nem mondom, hogy a mai nagyváradi leányok nem szépek. De a nénikékben több volt ám az élet, a fiatalság, az erő. Ezek a maiak olyan *stilizált* szépségek. Meg vérszegények, halványok…

Abbahagyták a hadakozást. Elvégre a kemény kritikus az *előző generáció* korában florebat. Mi sem leszünk a *jövendő* generáció korában különbek. A faktum az, hogy minden generáció korában sok volt Nagyváradon a csodaszép leány és soha tán annyi, mint most. Egy lírai hajlandóságú munkatársunk képes volt csak azért nyárs-filiszterré lenni, hogy ebből a generációból házasodhasson…

Ám más dolog szerzett a múltkor nekünk némi kis szomorúságot. A fiatalság, a szépség, az erő nemcsak a nőknél hódítana és - sajnos - csakis a nőknél van meg.

Őket hívjuk éppen tanúságtevőkül egy nagy gorombasághoz. Ugye ők a maguk asszonyos felületességével is észrevették, hogy fogy azoknak a száma, akik őhozzájuk *méltók?*…

Ez nemcsak amolyan erőltetett krónikatéma. Ez nagyon szomorú valóság. Becses nemem, mely megátalkodottan viseli az *erősebb* nem címét és rangját, nemcsak itt Nagyváradon, de mindenütt satnyul, csenevészedik, torzul. Fölemészti őket a szertelen, ideges, modern élet.

Szociológusok, meg nem tudom én micsodák, töprengjenek tovább rajta, de így van. És ahogy naponként látom a nagyváradi szép leányok légióját, sokszor idegesen haragos vagyok: miért szépülnek egyre és többen, miért haladnak a tökéletesség felé, mikor *mi* erre éppenséggel nem vagyunk méltók. Már pedig mégiscsak *mi*értünk ragyognak, ugye?…

Nagyváradi Napló 1901. június 22.

29. IRODALMOSDI

Elnök: Abban hát megegyeznénk, hogy a nyomott gazdasági viszonyokra tekintettel is, bár rendezünk egy felhajtást… azaz színdarab-pályázatot. Kérem a propozíciókat a *fajok* tüzetes megjelölésével.

A. úr: Mindenekelőtt határozzunk abban, hogy helyi vagy országos pályázatot tartsunk. Elismerem különben, hogy *a fajta* meghatározása is fontos.

B. úr: Igen tisztelt uraim, országszerte a gazdasági termékek pártolását látjuk. Fődolog, hogy a saját termésünket értékesítsük. Én a heti és helyi pályázat mellett szavazok.

C. úr: Számot kell vetni a tőzsde-hangulattal. Úgy tudom, hogy jelenleg a magyar, elsőrendű, öreg-nehéz tartja magát legjobban.

B. úr: Akkor az lesz a vége, hogy magyar szedettel kell megelégednünk. Ne kívánjunk sokat, akkor nagyobb lesz a kínálat. Ez okból vagyok az országos verseny mellett.

C. úr: Egyre vigyázzunk, ne *tragédia*. Tetszik ismerni e szó etimológiáját: *kecskebak* brr! Erre nincs piac.

Elnök: A közhangulatot kiismerve, kihirdetem az eredményt:

Olcsó prémium, országos piac, öreg, vagy fiatal, közép, helyi termelésnek elsőbbség…

Nagyváradi Napló 1901. június 22.

Dyb.

30. A MINDENHATÓ FELÜGYELŐ

Tegnap írtunk a vidéki színészet országos felügyelőjének veszedelmes kis játékairól. Ma a színészegyesület igazgatótanácsának üléséről szóló tudósításában egy vidéki színigazgató leveléből ezeket a sorokat olvassuk:

„Megdöbbenéssel értesültem, hogy Erdély egészben egy kerületté, s most újabban a három déli vármegye ugyanígy egy kerületté alakulva hirdet, illetve szándékozik pályázatot hirdetni, a felügyelő úr közbenjöttével. Ez a két óriási kerület eddig 5-6 igazgatót táplált úgy ahogy, most azonban kizárólag két társulat mehet csak oda. Ezek példáján majd nemsokára az egész felvidék, utóbb az egész alföld egy-egy kerületté fog alakulni, úgy hogy mire körültekintünk, lesz a színházakon kívül 5-6 igazgatónak állomása. A többi felére lesz szorítva. Hiszen egész Erdély két igazgatónak is sok, nemhogy egynek. A délvidéki kerület alakulása még tűrhető, de az erdélyi kerületé lehetetlen.”

Egy tanácsos pedig így beszélt:

- Ahol gr. Festetich mint főfelügyelő megérkezik, szubvenciót éreznek ki belőle az emberek. Így aztán könnyen társulnak a városok a szubvenció reményében. A kormány persze nem bánta, ha a városok szövetkeznek és kerületté alakulnak, mert hiszen a kormány azt hiszi, hogy a városok önként álltak össze. Föl kell világosítani a kormányt is, hogy így nem lehet a dolgot elintézni, képtelenség mellőzni a színésztanács tapasztalatait.

De aztán volt még panasz elég. Valamennyi a mi tegnapi írásunkat igazolta. Tegyenek már az illetékes faktorok Festetich úrral valamit - ismételten ajánljuk - míg késő nem lesz.

Nagyváradi Napló 1901. június 22.

31. A HÉTRŐL

Úgy ám, csak akik még Noéval gondolkoznak, hiszik el, hogy van holt szezon is, eseménytelen nyári szak, melyről újságíró nagyapáink sikerült vicceket gyártottak a fiumei cápa s társai cég alatt. Dehogyis van. Olyan eszeveszetten lármás a világ, hogy valósággal gonosz irigyen gondolunk az elmúlt szép időkre, mikor így nyáron többnyire pihent a krónikás. Olyan nagyot változott a világ, hogy még a fiumei cápa is rehabilitálódott. Kiderült, hogy ezek a fiumei cápák gyalázatosan hamisítatlan cápák és nem - *kacsák*. Minthogy hát sok minden kiderül apránként…

*

Kiderült például, hogy a sokat szidott *színház* mégiscsak maga az *élet* volt Nagyváradon. Ahogy bezárták, bizony, nagyon elcsendesedtünk.

Az esti korzó népe melankólikusan tekintget a homályba burkolt palota felé, s mind kevésbé sikerült az affektált, kicsinylő hang:

- Meg sem érzem, hogy hiányzik a színház.

Bizony csak megérezzük. Ha legalább a társulat fele, mondjuk a *szebbik*, itt maradt volna. De olyan hűtlen gyorsasággal hagytak itt bennünket. Még Székely Irén volt a leghűségesebb, de ő is megy már.

A többiek meg régen nyaralnak valahol messze, szerteszét. A kis Kulinyi Mariska itt van még, de az olyan pártiképes, komoly udvart tart, hogy minden nyári hangulatú gentlemant elriaszt.

A társulat *csúnyábbik* feléből - mint megjósoltuk - itt maradt a kedves, szeretetreméltó „öreg" Bognár, s mondják, akik éjszakázni szoktak, hogy olyan víg életet él, mintha *szalmaözvegy* volna. Itt van még a direktor is. Szegény, ő nyáron is dolgozik, fel s leutazik, szerződtet, számol és előlegeket utalványoz. Diszkrét értesítés szerint itt van a városban, valahol Szarvasi is, de ő nem mutatja magát. Szégyenli, hogy nem idegenben nyaral…

*

Kiderült továbbá, hogy *orfeum* kéne most a magyarnak, nem kilencvened rangú, kopott cirkusz, nem műkedvelő előadás és nem térzene. De nem is olyan orfeum, mint amilyenre egypárnak, a rendőrség engedélyt adott. No de ilyenek a *magyar orfeumok*, hát adjő *nemzeti brettli!* Ebből nem kérünk. Máskor minden nagyváradi férjnek legszebb álma a szalmaözvegység volt. Na hát ilyen orfeumok mellett nem csoda, ha még a szalmaözvegység is veszített kívánatos voltából. Nagyon helyes dolognak tartjuk, hogy magyar szó hangozzék a brettlin is. De mikor a brettli internacionális kedvderítő hely. Legyen egy pár magyar szám, vagy legyen a program fele magyar, a többi lehet akár kelta-nyelvű is, csak el tudjunk mulatni rajta. Hillinger Miska különben, aki elismert, kiváló orfeum-impresszárió, erősen fogadkozik, hogy hoz ő most olyan orfeumot, hogy szalmaözvegy lesz még az is, kit becses neje eddig húsz éven keresztül magával cipelt fürdőről-fürdőre…

Kiderült még aztán, hogy jó lesz az irodalom hősei közül kizárni a katonákat. Egy osztrák írót, tartalékos katonaorvost, katonai rangjától fosztotta meg a hadbíróság, mert egy hadnagyocska hősét közönséges embernek rajzolta.

Írtunk és írtak a dolog moráljáról eleget. Annyi tény, hogy polgármester bácsik mondogatják az ő tósztjaikat a katonaság és polgárság közti „jó viszony"-ra, a korszellem fütyül a tósztokra, s a katonaság minden államban elszigetelődik teljesen. Gondolkozniok kellene ennek a megváltoztatásán, akiket a dolog érdekel, vagy mulattat.

Maga a konkrét eset pedig tele van sok liternyi humorral. Szegény novellaírók! Utoljára veszély nélkül egyetlen társadalmi osztályból sem választhatják a hőseiket. Hiába, Kiplingnek van a legtöbb esze. Az állatok nem haragusznak meg, ha novellákat írnak róluk.

*

Mennyi minden is derül még ki. Hogy Tisza Kálmán már protektornak is gyenge. Egan kazárbarát, kiderült, hogy Ugronnál, a nagy puccsvezérnél, csak Inger Szolimánnak vannak nagyobb tervezgetései. Kiderült, hogy Rakovszky jó hazafi és sok ilyen váratlan nagy tanulság.

Ha így haladunk, kiderül, hogy Magyarországon képviselő lesz minden ifjú stréber, radikális-liberális a Széll-kormány, Rakovszky az antiszemitaság ellen küzd, a nagyváradi főtrafikot nagyváradi kereskedő kapja, Párizs Magyarországon van, s hogy Bartha Miklós perfekt gentleman.

Mert sok minden kiderült, csak ez a csúnya júniusi idő tette egész héten az ellenkezőjét.

Nagyváradi Napló 1901. június 23.

Dyb.

32. ORFEUMOK

Vasárnapi heti tárcánkban félig tréfásan írtunk arról az ártista-beözönlésről, mely Nagyváradot a színházi szünetben elnyeléssel fenyegeti. Megnevezett „magyar" orfeumok kaptak játékra engedélyt, s a Fekete-cirkusz, mely július elsején kezdi meg „működését", a legsilányabb hippodrom, melyért egy fillért is kár kiadni. Mi amellett vagyunk, hogy a közönség ne maradjon nyáron azok nélkül a bizonyos nyári időtöltések nélkül. De nem úgy gondoljuk azt, hogy a legalja csődülhessen be a brettli művészeknek Nagyváradra. Debrecen, a külsőségeket tekintve, magyarabb, legalábbis sallangosabb magyarságú város, mint Nagyvárad. És még Debrecenben sem kiáltja az ál sovénség, hogy csak magyarul a brettlin!… Adjon engedélyt a főkapitány egy elfogadható orfeumnak, s ne kívánjon többet, mint hogy a program fele legyen magyar. Hál Istennek tartunk talán már ott, hogy nem kell orfeumoktól várnunk a magyarosítást, s nem kell tiszta magyar városban az orfeumok germanizálásától tartani.

Nagyváradi Napló 1901. június 25.

33. SEGÉLY A NYÁJNAK

A nagyváradi latin szertartású káptalan egy kis uzsora-afférba került egész véletlenül. Érmindszenti tudósítónk ír erről az ügyről. Érmindszenten alig néhány családból áll a katolikus felekezet. Valamelyik Andrássy gróf azonban nagy alapítvánnyal gazdagította a kis hitközséget. Így annak külön temploma, jófizetésű plébánosa s tanítója van. A fölöttes egyházi hatóságnak érdekében áll a kis nyájat összetartani s erősítgetni. A nagyváradi bőkezű káptalan meg is teszi ezt gyakorta. Pár év óta például a község katolikus családjai, különben többnyire nagyon szegény emberek, egészen jómódban élnek. A nagyváradi káptalanhoz fordultak avval a kéréssel, hogy adjon nekik *kamat nélküli* kölcsönt. A káptalan teljesítette kérésüket, s így nagy summa pénzekhez jutottak a szegény emberek. A pénzzel aztán nagyon jól elbántak. A község hasonlóan szegény kálvinista, zsidó és g. kat. lakosai között gyümölcsöztetik. Olyanformán például, hogy egy-egy szegény adósnak tíz forint kölcsön után *havonként* 40-50 krajcárt kell fizetniök. A drága pénz már sok szegény embert tett tönkre. Tudósítónk szerint a jóérzésűeket igen bántja e csúnya uzsoraügyletben a káptalan akaratlan szereplése. Mi tudjuk is, hogy ha a nagyváradi káptalan értesül ezekről az üzelmekről, melyekre segítségét felhasználták, intézkedni fog a dologban.

Nagyváradi Napló 1901. június 26.

34. KÖZELEDNEK

Szatmár megye szomszédunk nekünk. Híres szabadelvű magyar vármegye. A Kölcsey nevénél és emlékénél nem kell többre hivatkozni.

Nagykároly a vármegye székhelye, s tegyük hozzá, hogy minden igazság ellenére. Szatmár szab. kir. város van inkább a vármegye központján, nagyobb múltú város, népesebb és intelligensebb.

Ám Nagykároly - a gr. Károlyiak címerében leledző *karvaly* madártól kapta a nevét - régi fészke a Károlyiaknak, Kártevő Sándor, *Rákóczi*-áruló nevére nagy domíniumú utódainak.

Ebből meg lehet érteni, hogy Nagykárolytól miért nem lehet elkaparintani a székhelyet. Károlyi István gr. nagy úr, fényes konnexusai vannak aulikus körökben. Vele nem lehet bírni. A károlyi ember ezért mondja mámoros dölyffel:

- Mit. Ha Pista gróf akarja, a Szamost is elvesszük a szatmáriaktól.

Nagykároly és a nagykárolyi járás lakóinak jórésze, zöme részben elmagyarosodott, részben magyarosodni kezdő *svábság*. Munkás, derék nép, de meglehetősen buta és bigottériára hajló.

Bartha Miklós úr bőkezű mecénása, az el nem mondott beszédeiről hírhedt Károlyi István gr. sem bővelkedik lelki javakban. Meglehetős obskurus fejű ember, konok is, aki tetszeleg az ország első gentlemanje címmel, de becsületbírósági elnökségen kívül nem is tud semmit.

Természetes is ez. Őt családi múltja, vagyona és rangja kötelezi magyar szokások szerint, hogy becses fejét ne töltse tele túlságosan.

Éppen ezért is természetes, hogy mikor Magyarországon, ha mindjárt doktrinér is, de erősebb levegőjű liberalizmus uralkodott, Pista grófot a Peturok táborában láttuk. Azok közé tartozott, akik vártak az eljövendő boldogabb korszakra.

Károlyi Istvánnak jó szimata volt. Ma Magyarország kormánya csak névben liberális, valóban pedig a Peturok álmai szerint való. Olyan klerikális világ van itt, mint annak a rendje.

Pista gróf azonban Mózes szerepére vágyik. Az ígéret földje itt van, de ő nem lép reá. Ő az ő svábjait kellően megdolgozta. Visszavonulhat most már. A liberálisok le vannak törve. Az aulikus, latifundiumos főurak élhetnek immár passzióiknak, mint Mária Terézia őfelsége idejében.

Az *Alkotmány*ban ezt olvassuk:

„1896-ban már erős volt Szatmár megye központi, nagykárolyi kerületében a néppárt, s noha győzelemre akkor, a Bánffy korszakban, kilátás nem lehetett, mégis állított jelöltet. A jelölt csak öt nappal a választás előtt lépett fel, s így is, ezen rövid idő alatt is, 600-nál több szavazót toborzott a néppártnak. Azóta rendszeresen, kitartással szervezkedett a nagykárolyi néppárt, s ennek külső eredményeül ma két népgyűlést is tartott, s mindegyiken a lelkes polgárság impozáns manifesztációi közben ünnepelték a néppártnak körükben megjelent vezérét, Zichy Nándor grófot, és proklamálták jelöltjökül Báthory István nagykárolyi gyógyszerészt, az egész megye legtekintélyesebb polgárainak egyikét.

Teremen is, Csanáloson is rendkívül nagy számmal jelentek meg a polgárok, még Nagykárolyról, a megye székhelyéről is sokan jöttek a két néppárti tüntetésre, amelyek bizonyára nem tévesztik el hatásukat úgy Nagykároly városára, mint az egész kerületre. A szabadelvű párt jelöltjeként ez idő szerint még Domahidy Elemér főszolgabírót emlegetik, minthogy azonban a Kossuth-pártiak gyengeségük tudatában minden valószínűség szerint külön jelöltet nem fognak állítani, hanem másutt praktizált szokásuk szerint a kormánypárthoz fognak csatlakozni, és minthogy Domahidy jelöltsége nincsen ínyökre, nincs kizárva, hogy a szabadelvű jelölt személyében változás fog beállani.

Annyi bizonyos, hogy a kerület pártjai között most legerősebb a néppárt. Bizonyítják ezt a mai gyűlések, amelyek egyben azt is bizonyítják, hogy a magyar Alföldnek tiszántúli részeiben is fogékonyak a magyarok a néppárt keresztény hazafias eszméi iránt, csak lelkes férfiak akadjanak, akik önzetlenül kezükbe vegyék a szervezés munkáját. A nagykárolyi kerület néppártjának vannak ilyen vezérfiai, világiak és egyháziak, akiknek buzgó, céltudatos munkálkodásuk minden elismerésre méltó.”

Károlyi István előbb csatlósára, Bartha Miklósra gondolt. De ez a kálvinista néppárti jezsuita csak jelölése hírével is forradalmi hangulatba hozta a járás kálvinista községeit. A legnagyobb veszedelmektől lehetett tartani. Ekkor határozott Pista gróf a házi patikusa mellett, aki méltán lehetett az ő utóda, lévén hozzá hasonló fejű ember.

A legnagyobb baj pedig, hogy Széll Kálmán - úgy látszik - ezt a kerületet is átengedte egészen a néppártnak. A Domahidy jelölését le akarja fúvatni, pedig emellett a kiváló, liberális ember mellett szívesen csoportosulna a néppárti veszély miatt a Kossuth-párt is.

Szóval a néppárt legfelsőbb támogatás mellett is nagy apparátussal dolgozik. Valósággal körül akarja folyni a liberalizmus régi dicsőségét veszítő hazáját, Bihar vármegyét. Legközelebb már a Szilágy megyei, szintén szomszédos Tasnádon akarnak gyűlést tartani Zichyék.

Közelednek, védekezés kellene. De ki védekezzék? Magában a vármegye központjában, Nagyváradon is, ultramontán hajlandóságú emberek tartják többnyire a liberális lobogót.

És ha majd - ezen a választáson talán még nem - ide is eljönnek Kálmán Károly, Zichy Nándor s a többiek, fogadják majd őket tárt karokkal. Addig pláne hatalomra is juthatnak. Akkor meg éppen, Nagyvárad és Bihar vármegye újabban egy jelszót követ: mindig a hatalommal!…

Nagyváradi Napló 1901. június 27.

AE.

35. FÜRDŐLEVELEK

Abbázia

Tisztelt Szerkesztő Úr! A tenger mormolását hallgatom pár hét óta. A tenger mormolásáról sokféle véleményt összeolvastam egykor, diák koromban, mikor még erre ráértem. Mondhatom, ez a mormolás egészen kellemes. Sőt, nekem, aki Szokoly Tamások és Balogh Dömék mormolásához szoktam - mondhatom -, igen kellemes.

Szerkesztő úr, valószínűleg csodálkozik, egyrészről, hogy *írok*, másrészről, hogy *lapba* írok, harmadszor, hogy *kedélyeskedem*. Hát magyarázattal tartozom. Az utolsó otthon töltött napokban annyi mindenfélét összeírtak rólam, hogy gondolkodóba estem. Úgy gondolkoztam: voltaképpen szép dolog ez az írás. Sajnos, hogy mint polgármester leszoktam róla. Ha nem volna szép, ezek az újságírók nem írnának annyit. Így jött kedvem nekem az íráshoz és a kedélyeskedéshez, már tudniillik olyan mértékig, mely a polgármesteri dekorumot nem sérti.

Nem tudom, mi van szeretett polgáraimmal, kiknek élén én mesterkedem, s hogy vannak azóta. Mondhatom önöknek, hogy az rabolja el itt legtöbbször nyugalmamat. Lám az aradi kongresszusról is lemaradt az én városom. Pedig, hejh, annyira szövetkezni pénzügyileg, mint az én városomnak, egyiknek sem kell. Még az ördöggel is, még a forgalmi bankkal is.

De más is aggaszt. A lapok megint nagyon szapulják a várost. Nem tudhatom, hogy jöhetnek hozzá. Én kiadtam a rendeletet, hogy száz lépésnyire tartsanak minden újságírót a városháztól. Itt valami *miskulancia* történhetett. Ez a *miskulancia* közigazgatási szó, kérem.

Különben csendes itt a táj. A múlt reggel a parton sétálgatok. Egyszerre csak megszólal a hátam megett valaki:

- Polgármester úr, adjon két koronát reggelig.

Képzelje szerkesztő úr, Szűts Dezső volt. Még ide is eljött. Azt akarja bebeszélni nekem, hogy nélkülem nem tud *működni* otthon. Hidegen válaszoltam neki:

- Én meg itt nem vagyok hajlandó magával együttműködni.

De ne higgye, hogy lehet vele bírni. Már a tizenhetedik koronánál tart s a kilencedik naktmuziknál. Tegnap táviratoztam Gerő főkapitánynak:

Sasba orfeumnak lehetőleg adjon engedélyt mielőbb!

Azt hiszem, most már megszabadulok tőle. Nagyon ragaszkodik hozzám. Látszik, hogy félig újságíró.

Végül én, akit annyiszor interpellálnak otthon, a következő interpellációt vagyok bátor beterjeszteni:

1. Van-e tudomása Nagyvárad polgárságának arról, hogy mestere mindig rágondol itt is, s vágyik körébe vissza.

2. Ha *nincs*, hajlandó-e most már tudomásul venni?

3. Ha *van*, levonja-e ebből a szükséges konzekvenciákat majd akkoron a választási urna előtt is?

Interpellációmra nem kérek sürgős feleletet. Mindenesetre azonban ajánlom magamat, s tudatom, hogy a *táppénz* itt drágább, mint a városházán, s anyakönyvi botrány nincs, mert Rómába nem erre utaznak, s hogy a vendégkönyvbe Nagyváradot írtam és nem Groszwardeint, podestát és nem Bürgermeistert. Evvel tartoztam saját méltóságomnak s a *Nagyváradi Friss Ujságnak* is, mely tudtommal olasz-barát.

Maradtam a szerkesztő úr híve

Bulyovszky dr.
polgármester

A másolat hiteléül

Nagyváradi Napló 1901. június 29.

(Dyb.)

36. A SAJTÓ ÉS HARAGOSAI

Tisztán véletlenül értesültem valamiről, ami máskülönben nem nagy dolog, nem is kriminális, csak legföllebb érdekes. Érdekesnek is *csak most* érdekes.

Valami vizsgálati kihallgatás alkalmából minap a kihallgatást „eszközlő" bíró szükségesnek látta véleményt mondani a nagyváradi sajtóról.

Abszolute nem volnánk kíváncsiak senki ilyes vagy olyas vélekedésére. Régi dolog, hogy az újságíró kevés ember szimpátiáját bírja. Vagy félnek tőle, vagy irigylik a hatalmát. Főként a nyilvánosságnak dolgozó emberek.

A kérdéses nyilatkozatnak vagy vélekedésnek más dolog ad érdekességet. Ma Magyarországon feltámadt negyven-ötvenezer ember, hogy emberségesebb megélhetést nyerjen. Velünk van a jog, az igazság. De most a magyar társadalom süket. Legföllebb az érdekli, hogy kezdjük-e már ütni a zsidót és kálvinistát, vagy várjunk még egy kicsit. Negyven-ötvenezer

ember családostul hiába várja terhes, kínos életéből való megváltását. A társadalom nem hallgatja meg őket, a hatalom pedig fitymálva parancsol „csitt”-et.

Reakciós világban élünk. Hamar lehet parancsolni, el lehet nyomni mindent.

És íme negyven-ötvenezer kiáltás mégsem hangzott el a pusztában. A *magyar sajtó* megkapta a panaszló hangot, s százszorozva zúgta szét a hatalom, az úgynevezett „illetékes faktorok” felé.

Ennek a lapnak, a mi lapunknak is, nagy része van ebben. Ma már meghallgatták a kiáltást, sőt megérkezett a hivatalos, szepegő válasz is immár: - az Istenért ne lármázzatok, hiszen halljuk és cselekedni fogunk.

Ezt tette a magyar sajtó, a vidéki sajtó, a nagyváradi sajtó, kiről fura vélekedést mondott a minap valaki, az ötvenezer közül.

És mondunk valamit. Nem haragszunk mi azért, ha haragusznak reánk. De egyet ne felejtsenek. Soha olyan nagy válság előtt nem volt tán a magyar társadalom, mint most. Csúnya reakciós, fekete világ készülődik reánk. Csupa lelki bilincs, tiltó parancs és tekintély.

Egyetlenegy faktora van máris ennek a társadalomnak, mely fölemel minden méltatlanul letiportat, meg-megütközik hatalmasokkal, magáévá tesz minden jogos vágyakozást: *a sajtó*.

És megérjük mi azt az időt, hogy kevés lesz a haragosunk. Ez a kevés is vagy zsarnok, vagy sötétlelkű, vagy becstelen. Szeretni fognak bennünket, igen.

Szomorú idő lesz, szomorú világ lesz ez nagyon. Bár megmenekülne tőle a magyar társadalom, és inkább bár lenne tovább is nekünk sok-sok haragosunk!…

Nagyváradi Napló 1901. június 29.

ae.

37. FÜRDŐLEVELEK

Bécs, július 1.

Boldog nagyváradiak!

Hogy mennyire boldogok Önök a Körös partján, azt valójában csak most értem és érzem, midőn a vakációt felhasználva, útnak indultam a bécsi és berlini színészet tanulmányozására, és most, hogy e tanulmányt félig-meddig befejeztem, ismert szerénységem dacára is konstatálnom kell, hogy a legünnepeltebb bécsi és berlini színészek is csak törpe epigonjai lehetnek a magyar színészet ragyogó dicsőségének, Nyárai Antalnak, és százszor boldog minden nagyváradi halandó, hogy Nyárai Antal a Szigligeti Színházban fecséreli az ő fenomenális művészetét, melyhez hasonló az öt világrész egyetlen színpadán sem található ma.

Boldog nagyváradiak!

Láttam Sonnenthalt, Girardit, Kainzot, Birnbaumot, Hans Wernert, Bruno Zienert és Grimmiget, és mélyen sajnáltam a bécsi és berlini színházak e kiskaliberű Dicsőffy Lórándjait. És miközben zúgva tapsolt a bamba bécsi és berlini nép, ismert szerénységem dacára is ezt gondoltam magamban: „Szegény jámborok, látnátok csak tőlem *Gringoire*-t. Hogy állna el a szemetek-szátok!” És hogy irigyelnétek Nagyváradot, mely Nyárai Antalt magáénak vallhatja. (Kérem ezen legbensőbb meggyőződésem összes otthoni türelmetlen hitelezőimmel közölni, akik erre talán meg lesznek hatva, és nem zaklatnak még itt is felszólító leveleikkel.)

Boldog nagyváradiak!

Ha úgy tudnák és látnák, mint én, hogy a legünnepeltebb bécsi és berlini színészek minden tehetség nélkül való dedós gyermekek Nyárai Antalhoz képest. Ismert szerénységem dacára sem tagadhatom el, hogy Nyárai Antal kellemes orgánumának egyetlen kifejezése többet ér, mint minden színfalhasogató zagyva deklamálás, amit ezek az én osztrák és német kollégáim véghez visznek. Pirulnom kellett látva, hogy az egész európai művészet egy fapitykét se érne, ha Nyárai Antal nem volna, és egyben szerencsétlennek éreztem magam azért, hogy Nyárai Antal sohasem élvezheti a nézőtérről azt a gyönyörűséget, mikor Nyárai Antal a színpadon játszik. Mindazok, akiket itt idegen földön az én szerepkörömben láttam kontárkodni, kóristák lehetnének mellettem. El is határoztam, hogy jövő télen megtanulok németül, franciául, angolul és olaszul, és eljátszván egész Európában Gringoire-t egy csapással teszem tönkre e rongy nációk még rosszabb ripacsait. Oh milyen diadal lesz ez! Hogy pukkadnak majd a dühtől és irigységtől az én nagyságom mellett elenyésző olyan porszemek, mint a cingár Bérczi Gyula, a hápogó Szarvasi Sándor s a kedélytelen kedélyes apa, Bognár János.

Boldog nagyváradiak és százszor boldog Somogyi Károly, akik egy Nyárait vallhatnak magukénak. Szegény Somogyi, ő ezen boldogságának éppen úgy nincs tudatában, mint Gyula, a „Royal" prózai gondolkodású főpincére, aki elég szemérmetlen egy anzichtskártyán arra figyelmeztetni, hogy a múlt szezonban elfogyasztott 468 pikkoló és 1765 trabukkó árát elfelejtettem neki elutazásom előtt kifizetni. Kérem Önt szerkesztő úr, értesse meg Somogyival az ő boldogságát és azt, hogy milyen kincsnek van ő birtokában az én személyemben. És ha megértette ezt Somogyi Károly, kérem ösztökélje arra, hogy táviratilag küldjön nekem újabb 400 frt. előleget, hogy folytathassam tanulmány-körutamat e hitvány globuson, és újra meg újra meggyőződést szerezhessek arról, hogy „csak egy Nyárai Antal van a világon".

Boldog nagyváradiak, kik őt a magukénak nevezhetik. Legyenek erre büszkék, és e büszkeségük[ben] lázadjanak fel ama szemérmetlen hitelezők ellen, akik a nagy, a dicső Nyárai Antalnak még vakációját sem hagyják nyugodtan élvezni.

Szerkesztő úrnak igaz híve

Nyárai Antal

Nagyváradi Napló 1901. július 3.

Dyb.

38. EGY IGAZI FŐPAP

Olyan kevésszer van alkalmunk dúsjövedelmű főpapokról dicsérően szólni, hogy különös örömmel írunk mindig a nagyváradi káptalan nesztoráról, Winkler püspökről, ki Nagyvárad városnak díszpolgára. Nincs nap, melyben tanúságát ne adja keresztyén szerető szívének. Beavatottak tudják, hogy jövedelméből csak az önfenntartásra szükséges legminimálisabb összeget tartja meg. Emberbaráti s egyházi célokra adja a többi jövedelmét. Legújabban egy bukovinai szegény csángó falu, *Istensegíts* áldja a derék főpap nevét. A szegény hívek építendő új templomát harangokkal látta el. Az Istensegíts lelkésze hálás szívvel írt köszönetet tegnap a püspöknek, ki nagy érdemeiért csak a minap jutott szép királyi elismeréséhez. Evvel kapcsolatban megemlítjük, hogy mint értesülünk, a kitüntetés alkalmából ma lakomát ad Winkler püspök, melyre többen lesznek hivatalosak egyházi és világi előkelőségek közül.

Nagyváradi Napló 1901. július 3.

39. SZÍNHÁZI ÉLET GYULÁN

- Krecsányiék az új színkörben -

Nagyváradról egy társaság rándult át szombaton Gyula városába, s a társaság egyik tagjának itt gyulai impresszióiról kell számot adnia.

Íme, elárulja mindjárt, hogy e kis beszámoló furcsa lesz nagyon. A gyulai tarka emlékek seregéből kiválik egy szikár, magas termetű, hosszú, fekete redengós, kedves, öreges, borotváltarcú férfiúnak képe, s a beszámoló írója már sejti, hogy erről a férfiúról fog és kell neki írni.

A fiumei s trieszti mesés diadalok ragyogása csábított át bennünket. Meg egy kis színházi smokkság is, amitől a legintelligensebb nagyváradiak sem tudnak szabadulni. A nagy sikerek titkát kifürkészni, és megismerni a magyar színpad egy sereg neves alakját: smokkságnak is megbocsátható.

Hát a nagy sikerek titkát - mint már jó eleve sejdítettük - hamarosan megtaláltuk. Ama fent leírt, redengós férfiú ez a *titok*, s olyan titok, amit mindenki ismer.

Úgy vélekedtünk, mikor visszafelé hozott bennünket a vonat, hogy ez a redengós férfiú nagyon be találta magát írni a magyar szellem s a magyar művészet történetébe. Talán-talán az újabbak között Paulayn kívül senki annyira. A magyar vidék színészeit ez a férfiú emelte, produkálása mértékét is ő. *Buda, Temesvár* és *Pozsony*, az ő nagy kulturális és magyar missziójának színhelye. A magyar színházak repertoárja is büszke lehet reá. Ha új játékstílust sziszifuszi munkájában nem is teremthetett, de lelkiismeretesebb, intelligensebb s jobb ízlésű rendezői talentum nem igen akadt még a magyar vidéken.

- Tele vagyok erkölcsi sikerrel - szólt a mi ditirambusunkra -, de én még mindig olyan maradtam, aki előtt a lejárt értékű erkölcsi siker a legbecsesebb.

Fiumében a kiadásai térültek meg, a trieszti fényes napokra meg éppenséggel ráfizetett, mert még a legutolsó kóristájának is nagy, külön napidíjat fizetett.

Gyulára eljött, pedig tudta, hogy biztos *anyagi deficit*.

De eljött, mert a gyulaiak őt akarták díszes, nagyon szép *Erkel*-színkörükbe, melynek beosztási tervét is ő csinálta meg. Persze, tessék csak számítani. Krecsányi napi kiadása 350 frt., a színkörben pedig legjobb esetben is 300 frt. a napi bevétel maximuma.

De azért kapnak a gyulaiak olyan fényes előadásokat, milyenekért sok állandó színház közönsége irigyelheti őket. Csak a levegő nyári ebben a színkörben. Krecsányi mindig a régi.

Strauss-operettet láttunk, a *Denevér*t. Nem mondjuk, hogy a nagyváradi színház művészerői közül nem különb egyik-másik. De ensemble nincs ilyen több a vidéken. Krecsányi ott „dolgozik” a színpadon, s amit kapunk - mi nézők -, az igazi előadás.

A szereplők közül Anday Blanka lepett meg bennünket Rozalinda szerepében. Öt éve látta e sorok írója.

Már akkor sejtette mindenki benne a leendő nagyságot. Ma nincs ilyen primadonna a vidéken. A drámai társulat hasonló jelessége: Tóvölgyi Margit. Keszlernek, ennek az intelligens fiatal művésznek Ocskayját páratlannak mondják, akik látták, s a darab előadását is jobbnak a Vígszínházénál.

A gyulaiak pedig - szó sincs róla - lelkes kedvvel járnak a színházba. A színészek azonban kedvetlenek:

- Nincs itt semmi - mondogatták - csak por és jó koszt. Pedig Gyulán mindent elkövetnek, hogy jól érezzék magukat a színészek. Csak tapsolni nem szeretnek. Ezt nem tartják ott előkelőnek.

Pár hét múlva Hódmezővásárhelyre megy Krecsányi és társulata.

A beavatottak azt mondják, hogy már legközelebb királyi kitüntetést kap a fiumei és trieszti körút dicsőséges direktora. Bizony a kitüntetésnél valamivel többet is megérdemelne a legérdemesebb direktor: egy kis szubvenció-emelést. Mikor búcsúztunk, azt mondta:

- Szeretnék egy esztendeig legalább az intelligenciájáról híres nagyváradi közönség direktora lenni.

Lehet, hogy nem pusztán udvarias mondás volt. Ám mondjuk, hogy az volt, mert még megharagusznak a temesváriak és budaiak.

Egy év múlva ismét hozzájuk megy Krecsányi. Haza…

Nagyváradi Napló 1901. július 3.

ae.

40. KÉRELEM SZÉLL KÁLMÁNHOZ

Kegyelmességed, miniszterelnök úr, úgy is, mint belügyminiszter, bizonyára ismeri a magyar vidéki színészet jelen siralmas állapotát. Tudja, látja talán azt is, hogy felügyelői állás szervezésével ezen az állapoton nem lehet segíteni. Pénz kellene, pénz okvetlenül, miniszterelnök úr. Nálunk sok-sok mindenre telik, de legkevesebb hitvány kulturális célokra. Beleszoktunk már ebbe, nem is panaszkodunk. De utat mutatunk arra Kegyelmességednek, hogy *egy krajcárnyi megterhelés nélkül* tudjon pénzt szerezni erre a sürgető célra.

Íme az út:

Politikus országunkban a képviselőválasztásokra készülődés tart most nemes izgalomban mindenkit. Mondjuk, hogy a szabadelvű párt mintegy *négyszáz* kerületben szervezkedik. A négyszáz kerületben *négyszázötven* szabadelvű (így kell neveznünk őket, hiában) jelölt föllép biztosan. Minimális számítást csinálunk mindenben.

Egy-egy ilyen jelölt párt körülbelül, itt is minimálisan számítva, három s körülbelül ilyen tartalmú és bőségű táviratban üdvözölte vagy fogja üdvözölni Kegyelmességedet:

Nagyméltóságú Széll Kálmán miniszterelnök úrnak

Budapest.

A Nagyméltóságod programja alapján megalakult kukutyini szabadelvű párt mai napon tartott igen népes gyűlésében a jövő országgyűlésre Stréboló Alfréd urat hazafiúi kötelességet képező törhetlen hűséggel és egyhangú lelkesedéssel képviselőjelöltjéül újra kikiáltotta. Ez alkalomból a legbensőbb hazafiúi érzelemmel üdvözöljük Nagyméltóságodat. Boldogok vagyunk, hogy megértük Nagyméltóságod igazságos kormányzatát, amelytől minden igaz ügy győzedelmét és minden politikai és közéleti hamisság bukását bizton reméljük. A legmélyebb tiszteletünk őszinte kifejezése mellett vagyunk kész hívei a párt megbízásából.

X. Y.
pártelnök.

Átlag 80 szó. Háromszor 80 = 240. Pénzértékben 7 frt. 20 kr. 450 kerületben 3230 frt. Kegyelmességed válaszai szintén ennyire rúghatnak. Összesen hát 6460 frt. Ugyanennyire lehet a Podmaniczky báróét is tenni. Ez már 12.920 frt. Wlassics, a többi miniszter, Apponyi gróf s a szeretett jelöltek egy része legalább is megkétszerezik ezt a rubrikát. Ez már huszonötezer forint. A választások eredményéről már mámoros bőkezűséggel táviratoznak Kegyelmességednek. Így már 50.000 forintnál tartunk.

Most már Kegyelmességednek csak egy óhajtásába kerül, s a költséges táviratozás *megszűnik*. E helyett - mondjuk - *képes levelező lapon* fogják jövőre a bizalmat és köszönetet tolmácsolni. A portó különbözetet pedig Kegyelmességed valamelyik bankba küldi, és kéreti küldeni. Íme ősszel *a vidéki színészet segélyét 50.000 forinttal lehet emelni*, s nem veszt vele senki semmit. Az ötvenezer forintból juthat majd a mi kért *erdélyi* hazafias és kulturális akciónkra is.

Tegye meg ezt Kegyelmességed. Igazán ezúttal, evvel hasznos dolgot fog cselekedni.

Nagyváradi Napló 1901. július 4.

(ae.)

41. KERESZTEK A KAPUN

Néhányszor [rá]mutattunk már arra, hogy Nagyvárad új főkapitányának sok új, üdvös reformja közt nem egy olyan van, mely határozottan veszedelmet jelent, s a rendőrség valóságos omnipotenciáját célozza. Ismét van egy adatunk erre. Sokaknak feltűnhetett, hogy némely utca néhány kapuján hatalmas, krétával rajzolt kereszt díszeleg. Az ember azt hinné, hogy vakációzó, pajkos diákok passziója ez. Pedig nem így van. A keresztek rajzolása *hivatalos rendőrmunka*. A posztokon álló rendőrök figyelmét hívja föl a megkeresztezett kapukra. Laknak pedig a keresztes kapus házakban olyan nők, kik nem állanak hivatalos rendőri felügyelet alatt, de foglalkozásuk, életmódjuk azt a gyanút táplálja, hogy vidám bölcsességgel élik vagy élhetik világukat. Nem kell, nem is szabad a dolgot bővebben fejtegetnünk, de akkor már attól kell félnünk, hogy nemsokára megszaporodnak a keresztek, és felügyelet alatt lesz minden nő, kiről kávéházakban, vagy másutt pletykázni fognak. Mi értjük a főkapitány úr üdvös tendenciáját itt is, de nem sejti, micsoda megdöbbentő beavatkozás ez legegyénibb dolgokba? Mert újra és újra ismételjük, a legüdvösebb célból megcsinált rendszabályok többet rombolhatnak sokszor, mint féltucatnyi, ártó társadalmi bűn s egész sereg szigorúan büntetendő „kihágási eset”.

Nagyváradi Napló 1901. július 4.

42. NEM REAKCIÓ

Értsük meg a dolgot, kérem szépen: nem reakció, hanem *konzervativizmus*. Pláne magyar konzervativizmus.

No, ennyi őszinteséget istenuccse nem vártunk. Széll Kálmán leglelkesebb prókátorai hirdetik ezt. Szólnak hozzánk, az elégedetlenekhez, majdnem ilyenformán:

- Hát szó sincs róla, nektek igazatok van. Széll Kálmán valóban *nem liberális*, hiszen a liberalizmus lejárta magát. De ne ijedjetek meg, mert nem is ultramontán. Nem akar ő klerikalizmust, csak magyar konzervativizmust. Ez pedig szép és nem veszedelmes.

Nem tudjuk, hogy a tisztelt prókátorok-e a naivak, vagy bennünket tartanak szemtelen hittel nagyon naivaknak.

Mert egy naivságot elárultak. Bevallották, amit mi régen hirdetünk, hogy Széll Kálmán és politikája mindenféle jóval megkent lehet, [de] nem *liberális*.

A továbbiakban azonban alighanem bennünket tartanak naivaknak az ipsék. Hát van okos ember, kit szavakkal meg lehet téveszteni? Hittünk-e mi valami mást Széll Kálmánról, mint amit prókátorai nagy lexikon-jártassággal magyar konzervativizmusnak neveznek el? Hiszen ez teljes igazolása a mi meggyőződésünknek!

De milyen pompásan is megtalálták a szót: konzervativizmus. Annyira megleptek - bevalljuk - bennünket vele, hogy okvetlenül meg kell magyaráznunk.

Mi is hát ez az *egészséges* konzervativizmus?

Kormánygyeplőhöz jutni egy nekivadult kis embertábor terrorizálása útján: konzervatív politika.

Keblünkre ölelni a magyar közélet hideglelőseit, ránk szabadítani azokat, kiktől szerencsés sorsunk három évtizeden megőrizte ezt az országot, azokat, kiknek Sennyey a politikus ideáljuk s jezsuita-növendék a vezérük: ez is konzervatív politika.

Ádáz haraggal, vérengző dühvel támadni mindarra, amit az erős, becsületes elől épített, őt magát üldözni, híveit megselyemhurkolni: ez is az.

Aztán megalázni azt az ősz, nagy férfit, aki azt a pártot alapította, melynek leple alatt sikerült magukat becsempészni ennek az országnak a tönkrevezetésébe! Ez is konzervativizmus.

Tejbiztosokkal, csuhás szatócsokkal elárasztani az országot, s megrontásán munkálni néhány százezer embernek, kazárt ütni skót kesztyűben, de bunkóval: lám ez is az.

Kipécézni ennek az országnak a protestáns lakóit, kikhez fűződik ennek a kis országnak valamelyes függetlensége és szabadsága, ereje, hite és jövője, megalázni őket naponként, vezető férfiait leszorítani: ez is egészséges konzervativizmus.

Barátkozni hazaáruló agitátorokkal - mind a konciliáns politika cégére alatt -, megmérgezni a lelkét az ország jövőjének, az ifjúságnak, túllicitálni az ischli klauzula saját szerzeményű költeményét, elárasztani a társadalmat hazug, félrevezető jelszavakkal, mindehhez megszerezni ennek az országnak majdnem az egész sajtóját: ez is mindannyi csupa egészséges konzervativizmus.

Magyarázhatnók hát a legújabban kidobott jelszót ad infinitum, de talán sejteni méltóztatik már, hogy mi légyen az.

Az „új rendszer" a maga mivoltában, csak a neve más.

Tisza Kálmán Nagyváradon van most. Tegnap együtt ebédelt, találkozott az úgynevezett vezető férfiakkal. Megkérdjük őket: jutott-e eszükbe tudakozódni a már közlegénységében is csak megtűrt hajdani híres generálisnál: mit tart ő az egészséges konzervativizmusról, s vajon annyira betegek vagyunk már, hogy gyógyításra gondolni sem lehet? Persze csak úgy nagyon bizalmasan. Végre meg nekünk, talán már *csak* éppen *nekünk*, titokban is jó volna tudni, hogy a bajt ő is olyan nagynak látja, mint mi itt nagyon sokan.

Ám lehet, hogy nem jutott eszükbe egyiküknek sem. Miért? Nincs nagy baj. Az egész ország sajtója az új rendszer dicséretét zengi. Bizonyára boldog a magyar. Mi pedig csak „engedetlenek" vagyunk, „rémeket látunk", hiszen nincs itt semmi változás. Ami van, az sem veszedelmes. Nem sötétség, nem konokság, nem ultramontánság, nem reakció. Ez kérem: *egészséges magyar konzervativizmus*…

Nagyváradi Napló 1901. július 6.

A. E.

43. A HÉTRŐL

Egyidőben arról beszélgettünk néhányan, hogy tollforgató ember pompás dolgot művelne, ha *nagyváradi aforizmá*-kat írna. Ismeretes, hogy a magyar vidéken alig van érdekesebb város, mint az, ahova rossz nyelvek szerint úgy kér az ember vasúti pénztárnál jegyet, hogy elfütyüli egy különös induló első sorát…

Akkor rögtön megpróbáltunk néhány ilyen nagyváradi aforizmát gyártani. Íme ízelítőül egy pár:

Nagyváradon éhen halhat bárki, de minden éjjel pezsgőzhet.

Ha olyanok volnának a nagyváradi asszonyok, mint amilyeneknek a nagyváradi asszonyok hirdetik, itt volna a legnagyobb idegenforgalom.

Nagyvárad az individiumok[!] városa, mert magának a városnak nincs kiformált egyénisége.

Nagyváradon azért szeretünk valakit, vagy valamit, hogy rosszat mondhassunk róla.

Itt legkevesebb a nagyképűsködés, pedig itt van a legtöbb nagyképű ember.

Nagyváradon elvből becsülik az érvényesülés művészetét, de az üres stréber itt lesz leghamarabb komikus figura.

És a többi. Mint méltóztatnak látni, többnyire rossznyelvűskedés, ami szintén divatos minálunk.

A faktum pedig az, hogy igen szeretjük mind ezt a mi városunkat, s mindennap több okunk van reá. Ebben a városban fölemelik az elbukottat, és megbocsájtanak az eltévedteknek. Nincs nap, hogy itt ne vegyék igénybe a jó szívek melegét. Mindennap keringenek ama bizonyos ívek, s a nagyváradi közönség jóvoltából sohse kerülnek üresen vissza. Csak nagy intelligencia s az élet előkelő filozófiája az egész és minden, ami ezt a várost páratlanná teszi.

*

Így nyáron nagyot változik ennek a városnak az arculatja. Sok-sok az idegen arc, s az ismerősök közül pedig sok-soknak a hiányát érezzük.

Télen kedves affektálással játsszuk a szigorú előkelőséget. Spanyol udvari szokások szerint élünk. Előkelőek módfölött az igényeink, nyáron nagy túlzással öltjük magunkra a pongyolát, s ugyanazok, akik megütköztek decemberben egy francia operett pajkosabb ötletén, most az orfeumok fűszeres, borsos étlapján válogatják a legborsosabb eledeleket.

És ezt mind igen kedvesen, póz nélkül tudjuk csinálni.

Különös, hogy ezen a nyáron később kezdődött meg Nagyváradon a fürdőbe özönlés. Csak most készülődnek a legtöbben el. Talán a múlt heti őszieskedése az időjárásnak csinálta ezt a kis lekésést.

Azok pedig, kik ittmaradtak, maradnak, éppenséggel nem unatkoznak. A nyári éjszakai Nagyvárad vidám és zajos. Varieték, cirkusz, cigánymuzsikás esték egyformán megkapják a maguk vidám közönségét, s ha érdekes személyi híreket gyakran közlünk, nincs rajta mit csodálkozni. Nagyvárad nyáron nem unalmas, s csak a minap újságoltuk el, hogy igen sokaknak a nyaralóhelye.

*

Különben pedig nagy szenzációi nem voltak a hétnek. Sem itt, sem másutt. Sem törvénykezési szecesszió, sem nagy tragédiák, sem nagyobb politikai skandalum. Apró tragédiák ezúttal sem maradtak el. Ezek sorra vesznek bennünket, sőt mindnyájunknak megvan mindig a magunké. Az igazándi kánikulára fordult idő leszerelte a nagyváradi ön- és más egyéb képviselőjelöltek ambícióját. A tanítók gyűlése elmúlt anélkül, hogy kivégezték volna a Kozma Andorokat. Gábel Jakab az országos tanítóegyletet arra kérte, hogy támogassa az ő Bereg megyei képviselőjelöltségét. Tisza Kálmán itt járt, s itt időzött egy fél napig, de nem vett szivart az új főtrafikban. A város közigazgatási bizottsági ülésén Rimler Károly főjegyző elnökölt, de miniszteri beleegyezéssel a távollevő főispán és polgármester helyett. Bizony, ha a városházát nagyon megszállja a nyaraló hangulat, már a legközelebbi ülésen, mint a jelenlevők között rangidős Pásztor fogalmazó fog a közgyűlésen elnökölni. Balogh Döme és Beczkay között újra kitört a vámháború. Kiss Dávid - ha már neki nincsenek honfoglaló ősei - okvetlenül azt akarja, hogy az utódainak legyen[ek]. A főutcai kövezés befejezéséről szóló hír pedig légből kapott koholmány. A nagyváradi kapuk egynémelyikén kereszt-sértés történt. Holmi kréta-kereszteket letörültek. Ezek s a többiek. Éppenséggel nem tragikus dolgok. De ki vár kánikulában tragédiákat, mikor ilyenkor tógaszerű pongyolában szeretne bár járni az ember, de az orfeum-kuplékat is súlyos szellemi eledelnek találja.

Nagyváradi Napló 1901. július 7.

Dyb.

44. IRODALOM ÉS JUSZTÍCIA

Athene és Themis hajbakaptak. A veszekedés igen érdekes. Szerencse, hogy akik nem írók, azok most nyaralnak, s akik írók, azok nem szoktak írni, mert máskülönben könyvtárt írnának erről a veszekedésről.

Különösen érdekes, hogy a veszekedésben egy rendkívül gyöngéd nőpoéta s egy szigorú jogtudós az ellenfelek: Fehér Judith és Imling Konrád.

Fehér Judith novellát írt. A novella rosszabb, mint amilyeneket már az ő finom megfigyeléseinek bizonyságai között olvastunk. Aztán meg aligha megfigyelés termette ezt a kis rajzot. A nőpoéta vágyott merész lenni, s vágyott új terekre. Nekieresztette hát a fantáziáját, melyet nőíróknak különösen kell kormányozni tudni, és egy járásbíró családját és igazmondását úgy megfesti, ahogy még nem pofoztak társadalmilag szentnek formált és tartott intézményt finom női kezek. Mert a fantázia kegyetlen hóhér tud lenni.

A nagynevű jogtudós pedig szörnyen kikél a magyar bírói kar ilyetén meggyalázása ellen. Szigorú szavakkal figyelmezteti az írónőt, hogy a török kádik sem lehetnek olyan

nyomorultak, mint amilyennek tájékozatlanságból egy magyar bírót rajzol az írónő. De legérdekesebb, hogy a jogtudós tanácsokat ad Fehér Judithnak, hogy miről szabad egy *női írónak* írni. Persze jogtudósok módjára ajánl napsugarat, kék eget, madárfüttyöt és virágillatot.

Az afférnak vannak tanulságai. Igazsága pedig ez: Fehér Judithék ne csússzanak el a papíron, s fékezzék a fantáziájukat. A világ transzformálásának apostoli hivatását csak addig tölti be az író, míg *igaz* marad, s csak a szemének és a szívének hisz. Mert erről feledkezett meg egyszer Fehér Judith, hibázott.

De hibázott a jogtudós is. Mert jogtudós létére ő meg a paragrafusok közül csúszott ki, s olyan világba téved, melyet ő természetszerűen nem érthet. Ő a literatúrát még diákkorában hagyhatta ott. Akkor, amikor az irodalomban a madárfüttynél, a judikatúrában pedig a fülemüle-füttynél tartottak. A judikatúra nagyon nőtt, de az irodalom régi maradt, ezt hiszi a tudós jogász? Az írónak mindenről lehet és szabad írnia, de a fönti princípiumok mellett! Külső és belső igazsággal. És ha véletlenül a Fehér Judith járásbírósága él, akkor Fehér Judith sem hibázott.

Maga az egész affér pedig örvendetes jele, hogy ebben az országban kezd éberebb lenni a közszellem. A legszélsőbb vélekedések is kicserélődnek. Új hitecske arra, hogy leszünk mi még tán valamikor kultúrország…

Nagyváradi Napló 1901. július 7.

(ae.)

45. VEGYESKERESKEDÉS

Jól mondta Bölöny József: vegyeskereskedés a Széll Kálmán politikája. De nem a régi szabású, becsületes, krajcáros szatócsok kereskedése. Hanem olyan, mint egy sztambuli bazár. A fényes lomok közül megveheted egy szálát a próféta szakállának, kaphatsz a názáreti fájából is egy forgácsot, régi talmud írást is. Mindent kaphatsz és minden *hamis*.

Ennek a gyanús erkölcsiségű bazárnak van mindenféle rikkancsa. A görögnek görög kínálja a portékát, sváb a svábnak s az örménynek az örmény. Így a Széll Kálmán politikai bazárja is. Vagy merkantilista: ilyen lap is kínálja az én portékámat. Szélső határokig agráriuskodsz: van ilyen lapom. Szereted a nemzeti sujtást: kapsz sallangos, hazafias frázisú ajánlást is. Mindenfajtájú rikkancs van a bazárban. Sőt, ha intranzigens haragra jött is kedved, nincs érte baj: a bazár be van rendezkedve. Széll Kálmán kitalálta a kormánytól sugalmazott ellenzéki sajtó intézményét. Ez megrendelésre szállít kellő kritikát és gorombaságot. Olyan valami nem közönséges gondolkozásról tesz ez - bevalljuk - tanúbizonyságot, mint ama francia író, ki a jövő szociális államát rajzolva látja a kort, melyben Franciaországban maga az állam rendez a nép mulatságára torlaszokkal, utcai harcokkal teljes forradalmakat.

Raffinirt szatócsüzlet a Széll Kálmán vegyeskereskedése, s raffinirt intézmény a rikkancsok intézménye is.

Íme, a legújabb példa. Tisza István gróf elmondta az ő jámbor beszámolóját Ugrán. Bizony Isten nem volt ez a beszámoló különb, vagy hangosabb a Nagy Mihályok, vagy Kristóffyakénál. Tele volt megadással, lemondással s hűségesküvel.

A kinyilatkoztatottan kormánypárti lapok, minden kedvük dacára sem tehettek egyebet, mint lehető röviden beszámolni a beszámolóról. Belekötni nem tudtak, mint annak idején tették a nagyváradi beszéddel.

Ám a Széll-bazár vásárlóinak van egy nagy serege, mely mindig és minden alkalommal megkívánja, hogy paskolják a gyűlölt Tiszákat.

Íme, milyen jó, hogy nagy választék van a rikkancsokban. Kettőt rögtön kirendelt a bazár gazdája, s egyikük el is bánik Széll Kálmán jóvoltából alaposan Tisza Istvánnal. *Beleolvas* a beszédébe, rekriminál, szidalmaz, s végül alantas korteskedéssel is meggyanúsítja az ugrai képviselőt.

Voltaképpen pedig az egész rikkancstábor gyűlölettel gondol most Bölöny Józsefre. Ha Bölöny József nem beszél, nem kerül szóba a vegyeskereskedés. Ha nem kerül szóba a vegyeskereskedés, Tisza István gróf nem jelenti ki, hogy ő feltétlen híve Széll Kálmánnak. És ha ezt nem jelenti ki, már mindjárt kész ok van megvádolni pártbontó, forradalmi tendenciákért. Ki lehetett volna az egész rikkancs gárdát vezényelni. Így, sajnos, csak azt a két nyomorult rikkancsot, akik a Tiszák legádázabb gyűlölőinek szokták kínálgatni a Széll-bazár portékáit.

Tisza István gróf pedig egy dolgot nyilván láthat mindebből. Azt, hogy éppenséggel nem fogadják kitörő örömmel az ő újabb hűségesküjét s feltétlen ígérkezését. Sokkal jobban szerették volna azok, ha nyílt lázadónak festhetik meg végre Tisza István grófot.

Hát ugye, hogy mindent lehet a Széll-bazárban kapni, de egy szemernyi őszinteséget sem.

Tisza István grófról hisszük, hogy nem akar, nem tud szatócs lenni. Ez a hitünk még most erős. Ha csalódnánk benne, csalódnánk magunkban is, kik a Tiszákban hittük és hisszük e szabadelvű ország boldogulását.

Miért fél megszerezni Tisza gróf a Széll-bazárnak azt az örömet, hogy kivonultassák ellene a bazár egész arzenálját, rikkancsait s eunuch elárusítóit.

A Széll vegyeskereskedésben így is gyűlölni fogják és üldözni őt és híveit. Hogy *bolti szolga* legyen abból, kitől mi *szabadelvűek* ennek az országnak a megváltását várjuk: még gondolatnak is rettenetes.

Pedig Tisza Istvánnak ilyen szerepet szánnak a bazárban, sőt a bolti söprűt is elszedik majd alkalomadtán tőle, nehogy még álmában is valamikor tisztogatásra gondoljon. Előzze meg őket, még mindig kisöpörhetné a bazárt az ugrai söprű!…

Nagyváradi Napló 1901. július 10.

A. E.

46. HAJSZA A SZÍNHÁZAKÉRT

Többek között három nagy vidéki városban, Aradon, Szegeden és Debrecenben járt le a színházak direkcióinak ideje, s mind a három város új társulattal új színigazgatót akar. A negyedik állomás, Temesvár-Buda már visszaszerezte a maga Krecsányiját. Pozsonyban anarchia van. Kassán Szendrey az úr, s ő szenvedte csak legközelebb is Festetich úrnak egy újabb okvetetlenkedését. Kolozsvárt virágvasárnap óta Megyeri kísérletezik a Bölöny-regime elfeledtetésén, Nagyvárad pedig - mint többször megírtuk - olyan szerencsétlen helyzetben van, hogy színházpályázata olyankor nyílik meg, mikor az elsőrendű társulatok nem pályázhatnak, s amin úgy lehetne segíteni, hogy Somogyi igazgatónak szerződése lejártával még egy évre kössünk szerződést, s így egyszerre hirdessünk új pályázatot a többi nagy színházakkal.

Ergo Arad, Debrecen és Szeged színházai között folyik most a versengés.

Nem tudjuk, feltűnt-e másoknak is, hogy még eddig nem tapasztalt hevességgel folyik a hajsza a színházak után. Mindennap új és új direktorjelöltekről hallunk. Az ember oda van a csodálkozástól, hogy ni, Magyarországon hány színházi szakember van. Hátha a nagyközönség egészen ismerné a kulisszák titokzatos világát. Akkor azt is tudná, hogy igen sok direktor mögött csöndes kompánisták, finánciákat, vagy egyéb kötelmeket vállalt társ-direktorok állnak. Akkor csodálkoznék még igazán a direktorjelöltek légióján.

Sokat panaszkodunk mi is a vidéki színészet nyomorúságai miatt. Van is nyomorúság elég. De ez már mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a legtöbb nagy vidéki színház *jó üzlet*. Üzletet mondtunk, de ne ütődjék meg rajta senki. Csak lássuk tisztán a dolgokat. Éppenséggel nem olyan nagy baj az, ha a színigazgató üzletember. Csak aztán *jó* üzletember legyen! A jó üzletember sohse feledkezik meg a közönségről. Nem is csapja be soha. Mert jól tudja, hogy a közönség gráciájából él. A jó üzletember tehát éppúgy, éppolyan lelkiismeretesen *szállít* a közönségnek pompás műsort, kifogástalan társulatot, művészi előadást, mint a jó rövidáru-kereskedő kiváló gyártmányú cipőt, divatos és tartós kesztyűt és kalapot stb. Nem kell hát az üzlet szótól félni. Sokszor becsületesebb szó ez művészi vonatkozásban is a missziónál például, mely gyakorta csak szánalmunkra, felgerjedéseinkre utazik, de ellenszolgáltatást a pénzünkért alig ad.

A növekvő hajsza a nagy vidéki színházak után alkalmat ad nekünk, hogy gondolkozni próbáljunk valamit azon, hogy nem volna-e jobb, ha a nagy vidéki színházakat a mostani ellenőrzés mellett egyszerűen pályázat útján *bérbeadnók?*… A nagy városok színházi közönsége egyre s rohamosan nő. A színházakért folyó lázas verseny azt mutatja, hogy a színház most sem éppen rossz üzlet. Soha ki nem elégített kulturális és egyéb álmainkat nem helyesebb volna felcserélni egy kis bérletpénzzel s a mostaniaknál mindenesetre magasabb nívójú színházi élvezetekkel? Mert az a színigazgató, akinek a kezét kicsinyes, jól ismert *befolyások* nem kötik, de a nagyobb rezsi rászorítja arra, hogy magának *meghódítsa* a közönséget, nem megbízhatóbb a színigazatók mostani, százfelől ráncigált típusánál?

Bizony, jó lesz ezen már gondolkozni. Előbb-utóbb - Magyarországon harminc évi késéssel jönnek rá kipróbált igazságokra - úgyis áttérünk erre a rendszerre. Nyugati országokban ez a legtermészetesebb állapot már. S ha valaki a mi speciális nemzetiségi viszonyainkra hivatkozással felel, hát az a válaszunk, hogy a bérletrendszert csak a nagy vidéki városokban kellene meghonosítani. Meg aztán az új rendszer éppenséggel nem zárja ki a nemzetiségi akciót sem.

A színházakért folyó hajsza - ismételjük - fontoltassa meg a dolgokat velünk.

Nagyváradi Napló 1901. július 11.

47. A KENYÉR VOLT AZ OK

A törvényszéken történt. Csak rövid, száraz referádát írtunk róla, hogy tartsunk módot a szomorú történet moráljára is. Mert nagyon szomorú a történet, belesírta az élet az *ember* szörnyű örök tragikumát.

Oh, be nagyot is tévednek a koca-filozófusok, mikor a végtelenségre, az anyag örök törvényére, vagy ilyesmikre hivatkozással akarják megdöbbenteni, alázatra késztetni a dölyfös emberelmét.

Van szörnyűbb felségesség, rettentőbb hatalom is, a legnagyobb: a *gyomor*. A nagy dán írót hallgassátok meg. Ő mondott megremegtető, szörnyű nagy dolgokat az *éhségről*. Nincs ennél rettenetesebb érzés, szörnyűbb démon. A vad éhező gyomor mellett kicsiny a végtelenség, minden-minden. Jámbor poétalelkek, kik az anyaságnál nem tudtok felségesebb emberi érzést, mit tudjátok, hogy a kenyér szentebb a testünkből sarjadt testnél, a *gyermeknél* is. Szörnyűség, de ebben van ama legnagyobb tragikum.

Helber Andrásné, az elkényszeredett sápadt asszony, metsző, száraz hangon mondotta:

- Hát miért is élt volna a Juliska. Tizenegyen voltunk, s kenyér négynek sem volt elegendő.

Juliskának meg kellett halnia, mert ő harmadfél éves ártatlan bambaságával nem tudta, hogy nagy bűnt cselekszik, mikor naponként - sokszor kétszer is - kenyeret majszolt… És ott ültek körül a nagyteremben komoly és tudós férfiak. Olyanok, kik naponként ötször érzik a telt gyomor csodás gyönyörűségét. Idejöttek e díszes terembe, hol az emberi vad indulatok annyi rémes tanulságát hallották már. S most e rendesen evő, komoly, tudományos, igazságnak szolgáló emberek némán néztek csak össze. Egy percig bizonnyal összekavarodtak fejeikben az agyvelőkbe oltott fogalmak.

Egy percre tán átsuhant agyukon a szörnyű világosság. Hogy a könyvek igazságai nem igazságosak. Hogy az *élet* talán a legnagyobb, legigazságtalanabb csapás. Hogy nem tudjuk, mi a bűn és mik vagyunk mi is tulajdonképpen. Egy percre. E percben súghatta valami Friedländer Samunak, hogy szóljon majdnem így:

- A ti törvényeitek sem büntetik azt, aki a deszkaszálon menekülve vízbefojtja az utána kapaszkodót vagy aki az éhség parokszizmusában felfalja egy lakatlan szigeten azt, kivel odadobódott. Mért büntetnétek, akik a Juliskát kínozták. Juliska sok kenyeret evett, s körülötte sokan éheztek!

Tán nem így mondta éppen, de így gondolhatta. Szegedi Jánost is ilyen borzasztó igazságokkal védhette Dési Géza. Az igazságnak komoly bírái pedig nem sújtották, nem sújthatták le a Juliska kínzóit. Talán más paragrafusos mentegetéssel, de nem sújtották le…

Az emberek pedig hívságosak és fennhéjázók. Kellenek nagy észretérítő, nagy kijózanító történetek. Ideírtunk egyet, s akinek van szíve vagy szörnyen szívtelen, ne feledje el:

- Juliskának el kellett pusztulnia, mert sok kenyeret evett, s körülötte pedig kínlódó gyomrok korogtak…

Ne feledjétek el!

Nagyváradi Napló 1901. július 11.

48. MINISZTER ÉS BÍRÁK

A lapok most egy veszprémi bíró esetével foglalkoznak, kit az igazságügyminiszter illetékes fegyelmi hatósága megkerülésével megalázóan megdorgált, s így bírói méltóságában valóban hallatlanul megsértett. A veszprémi bíró nem a hatalom előtt meghunyászkodó beamterek közül való, s a miniszter eljárása ellen a leghatározottabban tiltakozik, s a méltatlan elbánás miatt a Táblánál panaszt emelt, nagyon okosan. A magyar bírói kar, e páratlanul derék testület, függetlenségén és jogos önérzetén kívül nem sokat nyer állásától. Ahelyett hát, hogy egzisztenciáját is megerősítenék, még függetlenségét is elvenni s önérzetében is megsérteni: egy minisztertől is nagy merészség és impertinencia. A veszprémi bíró esete nem egyedül áll. Sok magyar bíró érzi most a szégyenpírt az arcán a miniszter elbánása miatt. Tudomásunk

szerint *a nagyváradi törvényszék három bírója kapott a veszprémihez hasonló jogtalan és meg nem érdemelt miniszteri dorgatóriumot*. Hisszük és várjuk, hogy a veszprémi bíróval együtt tiltakozni fognak a *nagyváradi* bírók is. De tiltakozni fognak az összes inzultált magyar bírók. Ebben a példátlan rosszul kormányzott országban az igazságszolgáltatás, a magyar bírói kar deréksége a mi egyetlen hitünk és pajzsunk. Ezt a hitet akarja megrendíteni az igazságügyminiszter. Résen fogunk állni, s nem engedjük, hogy a korlátoltság romboljon ott is, ahol építésre van legnagyobb szükség!

Nagyváradi Napló 1901. július 12.

49. FÜRDŐLEVELEK

Marienbad

Tisztelt szerkesztő úr!

Mint egy kifogástalan naivához illik, szülői felügyelet alatt üdülgetek itt Marienbadban.

Sokat, nagyon sokat gondolok magukra. Pedig talán maguk már el is felejtették a színtársulat Szohnerkéjét.

Nagyon nehezen váltam meg Nagyváradtól. Az én jó Flórám mondogatta is eleget.

- Olga, Olga, te alighanem könnyelmű dolgot műveltél. Beleszerettél valakibe. Pedig, jaj, ha a naiva szerelmes lesz. Akkor már jó előre szerződés után nézhet, mint - komikáné.

Fölösleges talán mondanom is, hogy az én jó Flórám gyanúja - hogy is mondják azt maguk? - minden komoly alapot nélkülöz. Az igazat megvallva némi hajlandóságot érzek olykor magamban a szerelemre, de a vajúdó érzelmeket gyökerestől szoktam kitépni. Bizonyisten: A kollégáim a tanúk.

A marienbadi fürdőzésre pedig a legprimább kvalitású naivai fogásokkal rendezkedtem be. Majdnem olyan rövid ruhában járok, mint néha a színpadon, amiért le is szidtak maguk egy párszor, és olykor selypítek is. Találkoztunk a papa néhány erdélyi ismerősével. Mind azt hiszik, hogy csak tizennégy éves vagyok. Bizonyisten: A múltkor valami szörnyen pikáns fürdő-pletykát tárgyaltak. Az egyik erdélyi bácsi aggódva nézett rám. Én persze, mint jónevelésű kislány, mindjárt hallástávolságon túl helyezkedtem, amit, nemde, helyesen cselekedtem? Muszáj egy kislánynak mindent tudni? Azért kárpótoltam én magam. Rendes Szidor beszélt titokban a városi orfeum-életről. Jaj, milyen dolgokat beszélt! De nem hiába utáltam én mindig a csúnya orfeumdámákat! Hanem vagy két fiút nagyon le fogok szidni. Hát járja az, hogy mihelyt a színtársulat kiteszi a városból a lábát, ők mindjárt elvadulnak.

Azért van itt egy pár nagyváradi gentleman, akik sok kedvvel próbálnak ám nekem udvarolni. Hejh, ha feleségeik megtudnák!… Nem árulom el őket.

Itt nyaral a legaranyosabb méltóságos díva, Kinszky grófné is. Még mindig arról beszél nagy elragadtatással, hogy Nagyváradon milyen kedvesek az emberek. Szeretném néha azt mondani, hogy Nekem mondja? De az isteni Ilus előtt nem szabad hencegni, még ha valaki naiva is.

Papám, a kedves, dolgozik. Színdarabot ír, és Nagyváradon akarja ismét előadatni. Azt mondja, hogy csak a nagyváradi közönség érdemli meg, hogy komoly író darabot írjon a számára. Nagy naivan azt kérdezem tőle:

- Hát nagy sikert aratott a múltkori darabod, azt hiszed, papa?

- Persze, hogy azt - válaszolt nagyon szigorúan, pedig a nőszereplő elég gyöngécske volt.

Na ilyen goromba papája sincs még egy naivának.

Különben pedig sok-sok lelki puszit küld a maguk kis elkényeztetett naivájuk.

Szohnerke

Nagyváradi Napló 1901. július 13.

50. NAGYVÁRADI BÍRÁK SÉRELME

- *Az igazságügyminiszter basáskodása* -

A *Nagyváradi Napló* már tegnap megírta, hogy a veszprémi bíró esete, kit az igazságügyminiszter jogtalanul és brutálisan sértett meg önérzetében és bírói függetlenségében, *csak egy eset*. Igen sok magyar bírót alázott meg hasonló módon a miniszter. Megírtuk, hogy a nagyváradi törvényszéken is három bírót ért a miniszteri brutalitás. Nem írjuk ide a három méltatlanul sértett bíró nevét. Nem akarjuk még evvel is megszerezni a szenvedett méltatlanságot. Mind a három bíró kitűnő, munkás tagja a jóhírű nagyváradi bírói karnak, s éppenséggel nem adtak rá okot, hogy úgy fizessenek nekik, ahogy a miniszter fizetett.

De még megdöbbentőbb a *negyedik nagyváradi bíró* esete. Tanácselnök a törvényszéken, s az elé a tanács elé, melynek ő volt az elnöke, egyszer egy monstre-bűnügy került. Ötvenkét vádlottja volt a bűnpörnek, s a tárgyaláson csak ötven jelent meg. Az új bűnvádi perrendtartás értelmében a tárgyalást el kellett halasztani. Ez a körülmény s magának a bűnpörnek a természete is azt tette kívánatossá és szükségessé, hogy a törvényszék *helyszíni szemlét tartson*.

A helyszíni tárgyalásra az igazságügyminisztertől kellett engedélyt kérni. Az igazságügyminiszter válasza azonban nem engedély lett, hanem a *legerősebb dorgatórium*. A miniszter *megrótta a bírót*, hogy a *kincstárt könnyelmű módon meg akarja terhelni*, s minél több kiadást akar rá róni. Szóval a legerősebb és a legindokolatlanabb sértés volt a miniszter válasza.

Íme, Magyarország igazságügyminisztere így dolgozik a magyar bírói kar tekintélyének s hitelének megrontásán. A legtirannusabb módon tör a bírói kar függetlenségére, méltatlanul meghurcol s előmenetelükben meggátol így kifogástalan, ambiciózus, munkás bírókat.

Ilyen muszka tendenciát nem igen láttunk mostanában, s kétségbe ejtő a jövő, amit ez a mindent durván legázoló tendencia sejtet. A magyar bírákat a hatalom dróton mozgatott bábjaivá akarják tenni, s a törvényeket végrehajtó szerv egyetlen, mindig változó tagja elnyelni készül egész igazságszolgáltatásunkat.

A nagyváradi bírák felháborodva tárgyalják a miniszter basáskodásának ez eseteit, s majdnem bizonyos, hogy a nagyváradi bírók követni fogják a veszprémi bírók példáját, s elégtételt szereznek a miniszteri eljárásért.

Mi pedig, míg az üggyel bővebben foglalkoznánk, csak ismételjük kissé kibővítve tegnapi véleményünket.

Ebben a legrosszabbul kormányzott s legjobban megterhelt, ezer belső bajtól senyvedő országban a sajtószabadság s a független magyar bírói kar a polgárok minden hite, pajzsa. Ha a véleménynyilvánítás szabadságát vagy a bírói kar függetlenségét bármely oldalról bármely

veszedelem fenyegeti: az ország minden polgárának kötelessége a fenyegetett mentsvárak megvédése. És meg is fogják védeni miniszterrel vagy bárkivel szemben is!…

Nagyváradi Napló 1901. július 13.

51. A BÉRKOCSIK DOLGA

Úgy vélekedünk, hogy majdnem egy óráig tartó vita után sem sikerült a bérkocsik dolgában valami nagyobb eredményt elérni a város atyáinak.

Hogy nem sikerült, annak megvan az oka. Az, hogy a bérkocsisok[ról] voltaképpen nem sok szó esett a vitában. A szónokok akadémikus igazságokat hangoztattak, s szinte furcsának tetszett nekünk, hogy a bérkocsik kérdésében akarják eldönteni, hogy melyikük a liberálisabb. Ilyenformán e sorok írójának pikáns látvány volt Komlóssy Józsefet például a szélső liberalizmus védelmében látni, holott Komlóssy Józsefet itt, Nagyváradon nem szokták meg hasonló szerepben látni. De azért - mind privát vélekedések ezek - alapjában s végső szentenciaképpen jólesett nekünk nagyon, hogy ilyen nagy vitát keltett - *a bérkocsik dolga*. Méltóztatik ebből sejteni, hogy mi ezúttal más valamit értünk a bérkocsik dolgának. Jólesett nekünk azt látni, hogy sokan rájöttek már arra, hogy nem mindig bagatell dolog, amit a nem gondolkozó tábor általában csekélységnek hisz. Hajh, sok minden másképpen volna ebben az országban, ha rájönnének arra, hogy nem minden értéktelen, kis dolog, mert a dédapáink is annak tartották, s nem minden szent, nagy és sérthetetlen, csupán csak azért.

És hála a bérkocsitulajdonosoknak, hogy nekünk alkalmat adtak az igazság elmondására. Aktuálisabb igazság - mert az igazságokban is az aktualitás a legértékesebb - alig van ennél.

Hisz az a kétségtelenül retrográd irány, mely most ezt az országot dirigálja, éppen azt a hibánkat használja föl, hogy bizonyos kicsi dolgokat előkelően lenézünk, s bizonyos kicsi dolgok bármily fordulása nem érdekel bennünket. Ezekre a kicsiny dolgokra aztán rátelepszik a reakció, mely nem olyan rátartó, mint mink vagyunk, s egyszerre csak azon vesszük észre magunkat, hogy a gyékény legszélén ülünk.

Mi hát igen örülünk, hogy jeleit látjuk a régi beteges előkelőség levetésének, s hogy igen érdekel már bennünket a - bérkocsik dolga is.

Sohase volt nagyobb szükség, mint ma van, ügyelni a legjelentéktelenebb kicsinységre is.

A bérkocsik és a közönség nem kapnak több baksist, illetve jobb és olcsóbb kocsikat a városatyák vitája után sem.

Azt sem állítjuk, hogy éppen a bérkocsik dolgában olyan nagy ok lett volna az aggodalmaskodásra. De nagyon-nagyon örülünk, hogy az aggodalmaskodás megszólalt, hogy belenézünk a kicsi dolgok állapotába is, s hogy foglalkozunk - a bérkocsikkal már. Éppen a tizenkettedik órában. Mert nagyobb gyorsasággal rohan a magyar társadalom a középkorba, mint a legjobb lovú bérkocsi!…

Nagyváradi Napló 1901. július 13.

52. EGANIZMUS S A SZÉKELYSÉG

Mi, kiket a lelkünk, vagy a kenyerünk arra kényszerít, hogy megfigyeljünk minden levélhullásnyi zajú eseményt is körültünk, s kiknek látnunk kell azt a sok hazugságot, amivel a

nyilvánosságnak élők a nyilvánosságot becsapni akarják: gyakran érezzük a sokáig visszafojtott méltatlankodásnak, dühnek azt a vulkanikus kitörni készülését, mikor szeretnők torkon ragadva megfojtogatni egy kicsit a hazugságok mestereit.

Erővel, erőszakkal kell sokszor mérsékelnünk magunkat, nehogy azt higgyék, hogy mert haragszunk, nincs igazunk.

A magyar közélet hazugságai között nem a legkisebb hazugság a *rutén-akció*, az *eganizmus*.

Ilyen nagy kaliberű szélhámosságot csak minden évtizedben láthat a világ. Amit így felületesen észrevehet, az mind szépnek, nemesnek, deréknek látszik. De aki jól bepillant a háló szálai közé, látja a nagystílű svindlit. Hazug az akció oka, célja, módja, helye, ideje és eszköze. Az eganizmus legmerészebb előcsatározása a reakciónak. Célja faji és vallásharc. Módja a jezsuitaság. Helye a klerikális tanyák homálya. Ideje a középkor, s eszköze a félrevezetés.

A szűzmagyarság alföldi munkásnépének sok ezre nyomorog. A palóc-magyar faluk kiköltözni készülnek, egész Felsőmagyarország siralomház. A középosztályt már meg sem próbálják menteni. Iparosaink nyomorognak. Az ország gépezetének ötvenezer mechanikusa, a magyar tisztviselői kar hangos, harsány hangon kér a megélhetésre módot. Ezer helyről sürget, hív, könyörög a szükség, s mi rutén-akciót csinálunk és Eganokat küldünk szét, hogy csaholják föl az országban azt a kis békességet is, amit a közös nyomorúság plántált szomorú virágként közénk.

De e szörnyű hazugságok akkor forralják csak fel igazán bennünk a vért, ha a *székelység* helyzetére gondolunk.

Ország-bontó akciókra kerül időnk, lelkünk, pénzünk, s a székelység *pusztulását* pedig közömbösen nézzük.

Kiválóbb, becsesebb emberanyag nincs ezen a földön. Erős, egészséges, józan filozófiájú, munkás, lángoló, ha kell, de praktikus mindig, fajához, bölcsője földjéhez pogány szeretettel ragaszkodó.

Szívós erővel állt századokon a mi védbástyánkul. Most roskadozni készül. Mindig csak kértünk tőle, adni sohsem adtunk. Nem bírja tovább. Védelmére ki siet? Az állam nem is állam. A hatalom az eganizmus akciójával készül az országot tönkretenni. A parlament kiskorú gondolkozásnak tanyája. A magyar társadalom ezer sebtől vérzik, akcióra képtelen. Dúsgazdag főpapok és urak? Ezektől jót ritkán lehet kapni. Meghalhat ez a nép, elzárva mindenkitől, elárasztva, fölfalva oláhságtól, szászoktól, hazát és hazai kultúrát gyűlölő, a hatalomtól becézni kezdett s vérszemet kapott ellenségektől.

Nem is keressük az enyhe szókat. Vétkes hazugság, hitványság a hatalom mit-mívelése. Ez a hatalom hazudozva tör, zúz, rombol. Az igazi szükség szava elől befogja a fülét. Így tűri, s nem bánja a székelység pusztulását is.

Néhány erőshitű ember van ebben az országban - áldassék meg hitük és karjuk -, kik a hazugság romboló hatalmával szemben építésre mertek vállalkozni.

Bár észrevennék őket, s bár érnének el valami sikert!…

Nagyváradi Napló 1901. július 14.

Ady Endre

53. A NAGYVÁRADI BÍRÁK SÉRELME

- *Az igazságügyminiszter basáskodása* -

Nagyváradi bíró és jogászkörökben, de mindenfelé, nagy méltatlankodással tárgylják az igazságügyminiszter sértő, lealázó bánásmódját négy nagyváradi bíróval szemben, mely esetről a fenti cím alatt a *Nagyváradi Napló* adott hírt.

Széltében beszélik a neveket is, amiket tagnap mi elhallgattunk. Ám az alaptalanul meghurcolt bíróknak semmi okuk sincs arra, hogy neveiket elhallgassuk tovább. Különben is hadd lássák a nagyközönség s elsősorban a törvényszéki viszonyokkal ismerős jogászemberek, hogy milyen elismert képességű, kitűnő, kifogástalan bíráknak kellett egy tájékozatlan, könnyelmű miniszter lealázó bánásmódját elszenvedniök.

Nagy József, ez a kiválóan elismert tudású és tekintélyű bíró s nem kevésbé érdemes kollégái: Pallay Jenő s Grám Sándor a miniszterileg megdorgáltak.

Hibájuk az volt, hogy talán nem intéztek el annyi ügydarabot, mint amennyit százmértföldnyi távolságra nemcsak Nagyváradtól, hanem az igazságszolgáltatás ismerésétől is, az igazságügyminiszter szeretett volna.

Mikor Csemegi Károly az ő büntetőkönyvének életbelépése után a kúria második büntető-tanácsának élére lépett, a magaalkotta törvény alkalmazásában oly aggodalmas gondossággal és alapossággal működött, hogy az ügyek elintézésében bizony nagy restancia mutatkozott. Fábry István, a legfőbb törvényszék elnöke ezért megintve Csemegit, sürgette, hogy intézzen el többet. Erre Csemegi így válaszolt:

- Mint bíró megesküdtem, hogy lelkiismeretesen fogok ítélni, de arra nem, hogy nem lesz hátralék.

De, édes Istenem, hol áll a jelenlegi igazságügyminiszter Csemegi Károly mögött?

A tanácselnök, kit pazarlással vádolt a miniszter, Móré Pál dr. azóta már táblabírói rangban a vidéki járásbíróságok vezetője. Szerencsére maga a miniszter nevetségessé tudja tenni a saját jogtalan s együgyű kritikáit.

Egyébként, mikor Nagy Ferenc törvényszéki elnök a bírákkal tudatta a miniszter dorgatóriumát, Nagy József mondott egy találó s értékelő megjegyzést a miniszter leiratára.

Ám lehet bármilyen korlátolt is a miniszter eljárása, kevésbe venni nem szabad. Éppen azt nem kell felednünk, hogy a *korlátoltsága a rombolás szerepe*.

Nagyváradi Napló 1901. július 14.

54. SÖTÉT BŰNÖK

Bűneink teljességében, mi fölvilágosodott, modern emberek, néha még úgy büszkélkedünk is bizonyos bűnökkel, melyek divatos erkölcsi felfogás szerint nem is bűnök, hanem a modern ember *kifinomodott* passziói. Igen. Így szoktuk mondani: kifinomodott. És szörnyen lenézzük az alsóbb intelligenciájú emberlényeket, kik nem tudnak olyan kifinomodott, raffinirt módon vétkezni, mint mi.

Bihar megye alispáni hivatalához hónaponként érkeznek bizonyos nyomtatott ívek számokkal beróva. Az ívek hivatalos, rovatos ívek. A rovatok nevei - üldözni való bűnök, s a számok a csendőrség statisztikája.

Elszörnyedve néztük végig ezt a statisztikát. Nem is tudjuk, hogy adjunk valamelyes diszkrét módon számot róla.

Hát vannak bizonyos bűnök, amelyeket természetüknél fogva sem igen szoktak megtorlás végett följelenteni. Ezek a bűnök az *elhallgatott bűnök* óriási summáját növelik. A bírói fórum elé ritkán kerülnek. Szörnyen nagy, nyílt esetek szoktak csak e bűnök közül ítéletet követelni. Nagy *erkölcsi elvadulások jele* hát az, hogy a *Bihar megye* közbiztonsági állapotáról szóló csendőrségi jelentésben fölsorolt bűnesetek *jórésze* ilyen erkölcsi elvadulásról tanúskodó, sötét bűn.

A falvak jó népe, melyet nekünk erősnek és tisztának tudni jólesett, sok helyütt hát kétségbeejtő sánszokkal vette föl a versenyt az erkölcsi anarchia terén az urakkal. Nemcsak a büntető törvénykönyv hétköznapi paragrafusaiba való beleütközésben, hanem a legsötétebb modern bűnökben is.

Siralmas valóság ez a teljes elvadulás, s mi másban nem tudjuk az okát sejteni, mint az úri példaadókban s ez ország hírhedt rossz kormányzásában, mely természetesen elvadulást teremt.

Szociális reneszánszra van nagy-nagy szükség. Az idő talán, mely lelkiismeretesebb nálunk, mielőbb elhozza ezt a reneszánszot, mert el *kell* már hoznia!…

Nagyváradi Napló 1901. július 17.

55. BÖKÖNYI ZSUZSIKA KARRIERJE

- A derecskei brettli-tündér -

Ebben az orfeumos kánikulai világban egy kis orfeumi szenzációval szolgálunk. Orfeum-történetnek elég érdekes. Nem is színezzük hát ki, hanem elmondjuk egész szárazon.

Körülbelül három évvel ezelőtt egy Antonio Mayer nevű világjáró artista-direktor vetődött Bihar megyébe. Az orfeumigazgató Derecskén tanyázott egy ideig.

Lakik pedig Derecskén egy Bökönyi Dániel nevű szegény gazdaember. Bökönyi gazda legtöbbet érő vagyona pedig az ő szépséges Zsuzsika leánya volt. Ritka egy virágszál. Sugár, hamis szemű, nyíló rózsa-arcú, csintalan vérű, jókedvű leány. Kacérkodott, nótázott mindig. Hangja is szép volt a Zsuzsikának.

Antonio Mayer nem hiába volt világot járt orfeum-róka. Fölismerte a gyöngyszemet a porban, s el volt ragadtatva a gondolattól is, hogy micsoda karriert csinálna ez a kis vadrózsa a brettlin!

A leányt hamar sikerült elszédíteni, de nem nehéz volt kapacitálni Bökönyi gazdát sem.

Antonio Mayer és Bökönyi Dániel *formális szerződést kötöttek*. Antonio Mayer - a szerződés szerint - magával viszi a szép Bökönyi Zsuzsikát, s neveltet belőle világhírű művésznőt. Gondoskodik a számára mindenről, s ezenfelül az öreg *Bökönyinek küld minden hónapban húsz forintot*.

A szerződést alá is írták mind a ketten, s betartására kikötöttek kölcsönösen 500-500 forint vinkulumot.

Antonio Mayer aztán magával vitte - egyelőre Budapestre - Zsuzsikát. Híre is járt, hogy énekelt valahol. Azután, hogy Berlinbe mentek, s itt - akárcsak Bartóky Matild kisasszony Amerikában - Kossuth Flóra néven művésznősködött a derecskei brettli-tündér. Berlinből még

pénzt is küldött, amit Antonio Mayer természetesen csak megígért, de sohse teljesített. Innen - Bökönyi Dániel hite szerint - a párizsi kiállításra, azután Londonba mehettek.

Két éve már semmi hírt nem kapott az ő leánya felől Bökönyi gazda. De pénzt még kevésbé.

Elkeseredésében a főszolgabírónál, a főszolgabíró az alispánnál, az alispán pedig a belügyminiszternél jelentette be az esetet. Ha már pénzt nem kap, a lányát szerette volna visszakapni Bökönyi gazda.

Diplomáciai úton jártak el Londonban. De ott a szép Zsuzsikának s Antonio Mayernek nyomukra sem akadtak. Ki tudja, hol lehetnek. Talán túlmentek az Óceánon is.

Derecskén pedig egy elkeseredett atyafi átkozza most a világjáró komédiásokat, a szép leányokra éhes nagyvárosokat, főként pedig Antonio Mayert, ki békés kis falujából a nagy ismeretlen világba ragadta ki az ő szép és pajkos Zsuzsika leányát!…

Nagyváradi Napló 1901. július 18.

56. EGY KÜLÖNÖS POÉTÁRÓL

Történt egyszer, hogy Bartha Miklós egy gyulai híve, mikor már semmiképpen sem tudta védni a kálvinista jezsuitát, ezt a nyilatkozatot tette nekünk:

- Bartha Miklósnak minden hibája abból fakad, hogy a legnagyobb impresszionisták közül való. Valóságos *poéta*, ki erős hangulatai szerint esetleg félóránként változik, s aki hajlik minden szuggesztióra.

Úgy jutott eszünkbe ez a nyilatkozat, hogy olvastuk most Bartha Miklósnak Eötvös Károlyhoz intézett nyílt levelét. Ez a levél hirtelen azt a véleményt szüli meg bennünk, hogy ez az ember csakugyan poéta. Állandóan egzaltált, hóbortos poéta, akinek ez alatt a levél írása alatt is legalább nyolcféle hangulata és hite volt. Kezdi a levelet, mint vak - zsidógyűlölő. A tizedik sorban már elégiát kezd. Hirtelen a büszkeség őrjöngése fogja el. Azután lecsillapodik, s hideg kezekkel fojtogatja a „kis gnóm" Mezey Ernőt, kinek tíz sor múlva ismét szerelmet vall, s így vágtat végig a papíron a legváltakozóbb hangulatokban. Az ilyen ember csakugyan poéta, de közveszélyesebb a Szentpétervárott letartóztatott Poe Edgárnál, s hozzá nem olyan poéta, akinek legalább a halála után megbocsátanak. Mert Poe Edgár csak poéta akart és tudott lenni. Bartha pedig őrült hangulatai szerint minden. Mikor a legőrültebb a hangulata, akkor pláne becsületbíró is. Különös poéta hát ez a Bartha Miklós. Egyszer ki fog törni rajta egy olyan szent őrület, hogy kényszerzubbonyt kell adni rá.

Nagyváradi Napló 1901. július 19.

57. A HÉTRŐL

Ha a *meleggel* kezdem, minden ötletből kiszárasztott, unalmas embernek mondanak. Ha meg nem írok a melegről, nem érdekli önöket az írásom, s a legmerészebb módon affektálnék, mert e pillanatban az a gondolat foglal le teljesen, hogy lehetne a forróság e pokoli kínjától megszabadulni…

*

...Tizenkét perc múlt el a fent elsírt sóhajtás óta, s most itt ülök jéghideg zuhanytól lehűlten.

Szegény Kormos Adolf, mit adna ő ezért a megnyugvó jó érzésért. Mert Kormos Adolfról az a hitünk, hogy a forróság, a holt szezon ölte meg. A képviselő urak kánikulai beszámolókat tartanak, a színkörökben a kardalosnők szerelmi kalandjai a legnagyobb események. Felkai elfogatta magát. Thoroczkay főispán levélügye nem volt eléggé érdekes. Mint zsíros falatra rohantak rá szegény Kormosra az éhes újságíró népek. Ha a szezon derekán pattan ki az ügy, egy nyugdíjazással s két-három enyhe, szépítő, félhivatalos kommentárral, minden nagyobb emóció s meghurcolások nélkül véget ér: de ez a csúnya forróság! Ezen még a zuhany sem segít!…

*

Olvastak önök bizonyára az öreg Ungár esetéről. Kemény, öreg bácskai zsidó. Mellékesen milliomos, s egy szép leány apja. Az öreg Ungár leányát elszöktette egy kopott firtli, egy húsz éves dzsentri gyerek. Egész Bécsig elszökött a szerelmes pár. Bizonyosan jól mulattak az úton. Tovább azonban nem mehettek. Az öreg lefülelte őket, s a leányt visszahozta. A leányszöktető ifjonc megkopott rokonai körülvették az öreg Ungárt.

- Ezen már csak házasság segíthet.

Egyidejűleg pedig barátkozni méltóztattak az eddig lenézett „szemtelenül meggazdagodott zsidóval”. Az öreg aztán kitűzte az esküvő napját. Megjelentek a leendő büszke dzsentri atyafiak, akik a millióért hajlandók voltak egy zilált vallási viszonyokban leledző menyecskét is akceptálni.

Mikor pedig együtt volt már a díszes nászkoszorú, megjelent az öreg kemény Ungár, s odadobta elibük a lánya gyönyörű selyemruháját, s mondta a maga paraszti nyelvén, de körülbelül ezt:

- A millióval nem vagyok hajlandó restaurálni a dzsentrit. A leányom külföldre utazott. A kapu nyitva van…

Kár, hogy ezt az esetet nyilvánosságra hozták. Az öreg Ungár házi ügye volt. De ha már beszélnek róla, nem szabad ki nem mondani, hogy az öreg Ungár kemény ember, de okos ember is…

*

Egy budapesti lap, klerikális agrárius és ősi középosztály-dédelgető, így sóhajtott fel az esetre:

- Haj, tizenöt év előtt még szerencséjének tartotta volna bármelyik zsidó, ha leányát dzsentri akarja nőül venni.

Édes siránkozás, ugye?

De hát még, ami ezután jön. Ugyancsak ez a lap s néhány harci társa evvel az esettel is azt látja igazolni, hogy a zsidóság *nem akar beolvadni*.

Hogy a kakas csípje meg. Nem is volna rossz. Mokány Berciék jól gondolják ezt az összeolvadást.

1. Fenntartatik a régi kedvezmény, mely szerint a szép zsidóasszonyokkal szemben nem vagyunk antiszemiták.

2. Azok a gazdag zsidók, akiknek leányaik vannak, tartoznak őket elszegényedett, nyakig adósságban úszó kaszinógavallérokhoz férjhez adni.

3. Ellenben azok a gazdag zsidók, akiknek nincsenek leányaik, vagyonukkal egy szervezendő „Középosztály restauráló-egyesület” pénztárát gyarapítják.

4. Akik kellemetlenek, azok kötelesek kivándorolni.

És így tovább. Így gondolják sokan az összeolvadást. De összeolvadni a munkában, a haladásvágyban, a közös célokban. Ez nem ízlik még mindig a magyar úri gyomornak.

*

Különben pedig Nagyváradon most már igazán csak éjszakákon élnek. Soha annyi víg szalmaözvegy nem volt, mint a nyáron. A Sas-beli varieté tele minden este. A szeparé falai sok mindent látnak, amiről jó, hogy nem tudnak a fürdőző asszonykák. Különben pedig nemsokára közölni fogjuk egy Nagyváradon szalmaözvegyeskedő férj „fürdőlevelét". Abból világosan fogják látni a helyzetet s a nagyváradi éjszakai életet a fürdőn unatkozó szegény hitvestársak…

Nagyváradi Napló 1901. július 21.

Dyb.

58. REFLEXIÓK EGY FÖLJELENTÉSHEZ

Amikor sok viaskodással, az ifjúság sturm és drang korszakában, egész életemre tudtam határozni az újságíró penna mellett: már voltam annyira intelligens és megérett, hogy a szükséges transzigálásra megalkudtam magammal s annyira józan, hogy irtóztam a szélmalomharcoktól.

Avval is számot vetettem, hogy kis intelligenciájú, behájasodott agyvelejű, rövidlátó praetorok között élek, akik előtt lealázó a munka, bűn a világoslátás s rossz csapás az intelligens gondolkozás.

Ez érteti meg, hogy sohasem voltam, *nem lehettem intranzigens*. Ebben az országban mindig jaj volt a forradalmároknak!… Itt az élhet legkényelmesebben, aki betanított formákban vagy abszolute *nem* gondolkozik.

Ha nem is írtam, mondtam hát ki minden igazságomat, de ostobának sem volt kedvem magam mutatni. Amiket véleményeimként megmondtam, azok *legalábbis* elementumai voltak a tisztán látott igazságoknak, s *legföllebb* érintették a határt, melyet adott viszonyok és barrikádok között józan, okos ember már kényelmességi okokból sem lép át.

A *váradi káptalan* mégis pört indított ellenem. Tehette. Én a becsületem azon is kereshetem, aki *szerény* embernek tart, s lázítást találhatok a Gerő főkapitány rendszabályaiban, melyekkel a szegény gabonaügynököket bélyegezte meg. Respektáljuk egymás gondolkozását, ha nem is tudunk mindnyájan gondolkozni.

A nagy nyilvánosság azonban, mely előtt kanonoki vanitásokról és stallumokról szóltam, méltán elvárhatja, hogy szóljak most. Bolond-gombákkal traktáltam-e őt? Éretlen módon szitkozódtam-e? A vak gyűlölet szólt-e általam? Lázítottam-e a fennálló bizonyos rend ellen?...

Szívemre teszem a kezem, s az emberi józanságra s intelligenciára, mint az én isteneimre esküszöm: nem tettem, nem *tehettem* egyiket sem.

Öt-hat év előtt szabadabb szellők fújdogálták át a magyar társadalmat. *Akkor* még az én inkriminált cikkem észrevett kis sóhajtás sem lett volna. *Ma* Pécsett egy újságírót becsukatással fenyegetnek, mert arról szólt, hogy a papok között sok a haszontalan és erkölcstelen, jómagam[at] pedig egész sereg jól táplált méltóságos és nagyságos reverendás pöröl, pedig én

még csak annyit sem mondtam róluk, mint a pécsi újságíró. *Nyakig vagyunk a középkorban, terrorizál a sötétség: ez az én esetem igazsága*.

A bíróság előtt sokat-sokat fogok erről és más dolgokról szólni. Még csak két dolgot.

Hirdetem és hiszem, hogy ez a mostani, ránk szakadni készülő reakció örök törvényéből fakad az emberi sors igazságának. Az *új világ* gyászos, szomorú előjátéka lesz csak, hogy aztán a *tömjénfüstből* kikeljen ragyogva, szabadon az ember. Akinek adatott a hit igazsága s az igazság hite: a jövő katonája. Én kicsinységem a jövőért harcolt mindig. S ebben a jövőben nemcsak a kanonok-sor s a külváros rikító kontrasztjának kibékítése van, hanem benne van az *intelligencia* teljes fölszabadulása, a munka diadala *s a klerikalizmus kíméletlen összetiprása*.

Ezért a jövőért küzdeni szép, s meg nem akadályozhat benne néhány kövér kanonok vénasszonyos pörpatvarkodása.

A másik mondanivalóm ez. Katolikus szellemben nevelt *kálvinista* voltam. Névben ez vagyok most is. Levetettem magam erejéből a benevelt szellemnek s a velemszületett vallásnak is a bilincseit. De a *tanulságok* megmaradtak. Ezekkel a tanulságokkal még koponyákat fogok törni, ha szabad kritika-mondásomban hasonló bornírt megakasztásokra akadok!…

Nagyváradi Napló 1901. július 21.

Ady Endre

59. DEBRECENI LAP NAGYVÁRAD ELLEN

- Közösügyes lapszerkesztés -

Egy debreceni lapban a következő mérges kis közleményt olvassuk:

Az irigy szomszéd. Az irigy szomszéd, aki folyton sanda szemmel nézi Debrecen fejlődését, nem más, mint Nagyvárad. A pakfon város sok mindent irigyel tőlünk, egyik-másik közintézményt el is harácsolta előlünk, így a postaigazgatóságot, az önkéntes iskolát - s most a közigazgatási tanfolyam után kesereg. Legalább így olvassuk egyik nagyváradi újságban. - Az illető újság szerint a debreceni közigazgatási tanfolyamot már a közeljövőben Nagyváradra helyezik át. Így a nyáron, a kacsák virágzó szezonjában megbocsátandónak találjuk nagyváradi laptársunk kitűnő értesülését, mert se nem értesülés, se nem kitűnő. Egy elég ravaszul kieszelt hangulatcsinálás az egész arra, hogy közigazgatási tanfolyamunkat, amely már az első esztendőjében is kitűnő intézménynek bizonyult, elkaparítsák tőlünk. - Csakhogy a kedves szomszéd erőlködésébe ezúttal beletörik a bicskája, mert semmi ok nincs reá, és szó sem lehet arról, hogy a tanfolyamot Debrecenből Nagyváradra helyezzék át. Ugyanolyan joggal Nyíregyháza, Szatmár és Eger is magának vindikálhatná a közigazgatási tanfolyamot, mert Szabolcs-, Szatmár- és Heves megyéből is nagy számban voltak hallgatói. Debrecenből tehát nem helyezik el a tanfolyamot, efelől nyugodtak lehetünk.

Ezt a debreceni lapot *Sas Ede nagyváradi hírlapíró szerkeszti*. Újabb adat arra, hogy bizonyos egyéniségek sem erkölcsi, sem semmiféle inkompatibilitást nem ismernek.

Nagyváradi Napló 1901. július 21.

(ae.)

60. A NAGY HAZUGSÁG

Molnár Jenő klenóci, Bereg megyei körjegyző kicsi, apró ember mindenképpen. Éljen sokáig, mert ebben az országban nagy szükség van a kicsi, apró, de kemény derekú, mindig haragos emberekre, mint amilyen a klenóci jegyző.

Molnár Jenő igazi falusi nótárius. Együtt érez a maga parasztjaival, de intelligens ember is igen, mert belát a dolgok kezdetébe is. Egyszer így fakadt ki Molnár Jenő:

- *Nem tudok már tovább tűrni. Ez a Schönborn birodalom koldussá fogja tenni az egész vidéket, s rabszolgát csinál minden parasztból. Ha nem változnak a dolgok, föl fogom jelenteni állandó uzsoráskodás miatt az egész uradalmat.*

Ilyenformán fakadt ki egyszer a klenóciak apró, haragos nótáriusa. Csak aki ismeri azt a vidéket s a Rákóczi-domíniumban basáskodó Schönborn grófok féktelen nagy hatalmát, mely elsöpri a klenóci jegyzőnél vaskosabb embereket is, tudja belátni, hogy micsoda nagy oka lehetett a klenóci jegyzőnek erre, a beregi füleknek istenkáromlásnál is nagyobb kifakadásra!…

Mert úgy áll a dolog, kazárfaló Bartha Miklós sem tagadja, hogy a Schönborn-birodalom egy kis külön ország. Határain belül idegen a lélek, a nyelv, s kegyetlen a szív. Szegény rutén parasztok beszélhetnének erről eleget. Mint robotolnak ennek a kegyetlen kis birodalomnak állati munkával, kínos verejtékkel egy nagyon sovány falat kenyérért. Beregi urak meg arról szólhatnának, hogy a Rákóczi-domínium feudális ura milyen idegen ettől a nemzettől. Mindent lenéz, ami magyar. A magyar mágnást éppúgy nem becsüli, mint a magyar fajtehenet. Egy Lónyay gróffal még csak barátkozik, de mással senkivel. Egyszer pedig még azt is ki merte jelenteni, hogy neki derogál még a magyar főrendiházban is megjelenni, hát még esetleg mint népképviselő az *alsó* házban szerepelni! Szörnyűség!…

Most már méltóztatnak sejteni, hogy került szóba a kis klenóci jegyző. Mint annak a vidéknek a *lelkiismerete*.

Gondolkozó, intelligens beregi emberek tudják, hogy *az egész rutén akció a Schönborn birodalom műve*.

Evvel pedig igazolódik, amit a múltkor egy cikkünkben kimondtunk, hogy *ennél az akciónál vérlázítóbb hazugság nincs és nem volt*. Kezdetétől egészen a legfrissebb eganizmusig, mely szerint - kacagj bajazzó! - a tejbiztos úr *zsidómentésre* adta a fejét.

A klerikális és feudális érdekek csúnya játéka ez az akció. A kort, időt és haladást akarja meghazudtolni. Érzi a szükségességét, hogy lekösse a veszedelmes közérzést, s elterelje bizonyos üzelmekről a figyelmet.

Ezt mondtuk ki a múltkoriban is az eganizmusról, s most véletlen került bizonyosságaink igazolnak bennünket.

Nyilvános az egész akció célja, modora. Látjuk a szövetkezést a nagy hazugságra, s látjuk a szervezett seregnek is a célját: hamis játékkal, hazugsággal, rombolással és a közérzés megdolgozásával megerősíteni Magyarországon a későre is itt ragadt klerikális és feudális uralmat.

A kis, apró körjegyzőt talán - mi is úgy tudjuk - sikerült már megdolgozni. De benne - ismételjük - a jók lelkiismerete szólott.

És ha a csúf akció kétségbeesésünkre tud is hangos sikert csinálni, de biztos, hogy ez a nagy hazugság bosszúállóan fog azokra a hamis koponyákra szállani, melyek kifundálták.

Addig jó munkálkodást. A beregi régi dolgokról pedig *fogunk beszélni még!*

Nagyváradi Napló 1901. július 31.

A. E.

61. KIK A BŰNÖSÖK?

Mert maga az élet is szereti a komikus ellentéteket, hát a klerikális sajtónak kellett kipattantania, hogy az antiszemita heccek kézzelfogható eredménye készül, s a jó becsületes paraszti népet néhol már sikerült a zsidókra tüzelni. Az a lap újságolta ezt először, s jajgatta el magát kipróbált jezsuita módra, amelyben Bartha Miklós szokott vétkezni majdnem nap mint nap az őszinteség, a tisztes érzés és az illendőség ellen. Jellemző paraszti közmondás avval felelne, hogy az kiabál stb. Csakhogy példabeszédekkel nem lehet elintézni ezt a dolgot. A keserű valóság az, hogy a jezsuita tábornak nálunk is, mint előbb Ausztriában, olyan eredmény ígérkezik, amitől ők maguk is megijednek. Övék a bűn, ők a vétkesek, pláne céltudatosan vétkezők. És ha csakugyan feltámad a Bartha Miklós „iszapos mocsara", az őket fogja mielőbb elnyelni: a klerikális és feudális matadorokat s azt a sajtót, mely vak, de óvatos gyűlöletében Budapesten, de itt is a *sorok között* szította a buta gyűlöletet.

Nagyváradi Napló 1901. július 31.

62. EGY KIS CENZÚRA

Röviden már írtunk a gyulai esetről, hogy néhány gyulai „vezető" alak cenzúrát akart gyakorolni, s arra bírni Krecsányi Ignácot, hogy ne adassa elő Bródy Sándor *Hófehérké*jét, melyet a direkció az utolsó előadásra tűzött ki. Ennek a kis cenzúrás történetnek érdekes előzményei voltak. Bródy Sándor valamikor Gyulán időzött egy rokonánál hosszabb ideig. Az alföldi város a maga sajátos életével sok érdekes megfigyeléshez juttatta a Bródy érdekes, impresszionista egyéniségét. Pompás figurákat látott. Megfigyelte a magyar vidéki társadalom ismert kicsinyességeit, hibáit és hazugságait. Szóval mint igazi íróember, témával telten távozott. A megfigyeléseket aztán föl is használta. Persze nem fényképezett. De bizony egy novellájában magukra ismerhettek azért egynémely gyulai potentátok, s ráismerhettek bizonyos, ilyen-olyan kis vonatkozásokra is. A novella nagy megrökönyödést keltett Gyulán. A „leleplezést" nem tudták elfeledni Bródynak azok, akik a témát szolgálták, s Gyulán igen előkelő társadalmi állású urak. Ezért akartak cenzúrázni. Ám a terv nem sikerült. Mint megírtuk, a gyulai közönség *Hófehérke* előadásán megtöltötte a színházat, s tapsolt sokat a Bródy érdekes darabjának. Krecsányiék különben már Hódmezővásárhelyen vannak.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 2.

63. A HÉTRŐL

Az ijesztő mozdulatlanság, a rejtelmes talányosság, a lekötött virágzó erők csodás szimbólumát látom: a *szfinkszet*. Mi történik most - jaj, vele?… A szfinksz megmozdult… Világrendülés?… Csillaghullás?...

...A Szfinksz megmozdult, nem azért, hogy megelevenedjék, hanem csak hogy összeomoljon.

Az új világ nem tűri meg a lekötött nagy erőket s a rejtelmes némaságot.

E modern világban minden kis atomnyi erő mível valamit, dolgozik. Az atomok összeállnak sziklaóriásokat törni. A nagy, egyedül álló tömegnek, erőnek nem kedvez a korszak. Álljon félre, de ne ijesztegessen az élet nagy országútján. Íme, ezért omlott össze a *szfinksz*, s mi néhányan olyan szfinkszecske-szerű lények háborodott szívvel, jajgatva mondjuk:

- Óh, hogy a szfinksznek is össze kellett törnie!…

*

Volnék én a nagyváradi társadalom egy úgynevezett vezető alakja, s volnék én - mondjuk - a szabadelvű pártnak választmányi tagja.

Szólnék én egy gyűlésen így:

- Tisztelt Uraim! Mint a lapokból olvashatták, nagy esemény elé néz ez az ország. *Okvetlen* Arisztidesz, pártunk kiválósága, öt nap múlva ünnepli az ország fővárosában dicső politikai pályafutásának hetedfél éves évfordulóját. E nagy ünnepről nem hiányozhat híres Nagyvárad. Indítványozom, küldöttség utazzék föl e nagy napra Budapestre, s e küldöttség vegyen részt az *Okvetlen* Arisztidesz tiszteletére rendezendő nagy banketten is.

Szólnék én így - igen nagy éljenzések között ülnék le ez „emelkedett szellemű, lelkes hangú, szép beszéd” után, s bizonyos lehetnék afelől, hogy Arisztidesz úr bankettjén ott ül egy sereg nagyváradi „vezető alak”.

Megyünk mi bankettre, megyünk jubileumra különvonattal, megyünk deputációba hatalmas miniszter urakhoz, megyünk kaszárnyaépítés, megyünk Ős-Budavár, megyünk bélyeglelet, megyünk unalom okából… Szilágyi Dezső temetésén nem volt egyetlen lélek nagyváradi sem…

*

Egy anarchista bélésű argumentumot mondunk. Ne tessék nagyon a terhünkre róni.

Mi talán elmehetnénk a divatos vélekedésben egészen odáig, hogy azok a bizonyos kegyes, szamaritánus, kegyelmes vagy humánus érzelmek sem egyebek az emberi egoizmus kitöréseinél. Megértjük, ha valaki teljesen opportunus elvek szerint él, s az *én* igényei szerint cselekszik. Megértjük, ha valaki nem akar rabja lenni az úgynevezett *lágy* érzelmeknek.

De ez mind - már pedig elég anarchista hipotézisek mellett - sem menti a Szilágyi Dezső ravatalától való távolmaradást. Szilágyi a liberalizmus legerősebb oszlopa volt. A liberalizmus pedig nekünk mindenha opportunus! Ezt dokumentálni szent kötelességünk.

*

A kánikulai meleg nagy csodára életben hagyott bennünket. Két nap óta immár a végrendelkezés szükségessége nélkül mehetünk ki az utcára nappal is. Az bizonyos, hogy a szörnyű hőség elzavarta nyaralni még azokat is, kik már kibékültek a gondolattal, hogy az idén itthon maradnak. Az idő tűrhetőbbre válásával most mára ismét megindult a nyári nagyváradi élet szórakozása: a *pletyka*. Állandóan űzzük, nem szükséges bizonyára a mutatványszámok közlése.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 4.

Dyb.

64. MAKAI EMIL

Egy szomorú szívvel kevesebb sajog a világon. Ez a szív tegnap alkonyatkor, mikor a magyar róna tarlójáról befújt az őszies szél, rózsaillat parányi porszemecskéitől bepermetezve a lármás magyar Babilonba: dobbant egy nagy fájdalmasat még és megszakadt. Az ajkakon pedig kék szederjességgel borult el az utolsó, vádoló jajkiáltás. Ez a szív most nem fog többet dobogni. Ezek a szederjes ajkak nem sóhajtoznak többé soha, soha. Ejh, de banális, de unalmas vagy csontkezű, kaszás legény!… Mink, szomorú, öröksápadt legények gúnyosan mosolygunk mindig feléd. De te, örök banalitásodban is, most ismét össze tudtad facsarni a mi szíveinket is. Az a szederjes ajkú, fehér halott, ifjú ember szomorúbb volt mindannyiunknál. Miért bántál vele is csak úgy, mint egy magát agyonlumpolt lájdinántocskával? Mért gyötörted meg ilyen hamar? Mért nem engedted tovább sajogni az ő nagy szomorú szívét? Hát nagyon nyugtalanított téged az ő dalos jajgatása?… Lásd most - óh irtózat - olyan közönséges holttest, mint a többi halott a fiatal, magyar *Hafiz*… Fájó szívű, halvány szép leányok, epedő szerelmes ifjak s minden szomorú lantverők: jertek temetni a mi *Hafizunkat*. Hintsük be rózsával. Találkozzanak koporsója felett az egymást kereső szívek. Ifjúság, rózsák, szerelem s életmámor ölelkezzenek az ő koporsója fölött. Dobbanjanak össze szent mámorban szerelmes szívek. És boldogan fognak reánk mosolyogni az édes trubadúr feloldott szederjes ajkai… A nagyváradi hírlapírók majd mindannyian személyesen is szerető ismerősei megrémülve értesülnek a fájdalmasan előre sejtett, szomorú halálhírről. A koporsójára koszorút fognak tenni. Az első órákban összegyűlt erre hírlapírók s az ő ismerősei között majdnem kilencven korona. A gyűjtést folytatják, hogy elsőkként járuljanak hozzá az édes szavú poéta síremlékköltségeihez is. A koszorú óriási pálma, hatalmas fehér selyemszalaggal s rajta ez írás: *A nagyváradi hírlapírók - poétakollégájuknak*. A koszorút valószínűleg küldöttség viszi föl a koporsóra.

A gyönyörű koszorúval Fehér Dezső, Halász Lajos és Kiss Mihály hírlapírók az éjjel elutaztak Budapestre.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 8.

65. SZENT ANTAL KENYERE

A Szent Antal kenyere igen irgalmas és szép kenyér. Igaz, hogy szépségét, irgalmasságát nem a fent címzett kegyes szent adja meg, mert hát a poklokra szánt szabadkőművesek a maguk kenyerét együgyűen csak „ingyen kenyér”-nek hívják, azért hasonlóan szép és irgalmas kenyér. A Szent Antal-kultuszról pedig szóltunk egyszer sok kímélettel, sőt bizonyos dicsérettel is. Akkor, mikor e kultusz babonás, butító kinövései ellen szóltunk. Fölszólalásunkban majdnem az egész vidéki sajtó osztozott, ami e különös s egyre szított babonának országos elterjedését igazolja. Ezt a babonát ma Nagyváradon a legmodernebb eszközökkel terjesztik. Egy épület falán tegnap *nyomtatott plakátot* olvastunk, melyben Dencs János tb. kanonok, esperes-plébános az olaszi-i templom bezárásával az istentiszteletekre vonakozóan történt s annak idején általunk is közölt intézkedésekkel kapcsolatban a következőket mondja:

„Páduai Szent Antal” kedves szentünk szobrát is, mihelyt annak talapzata elkészül, a kanonok-rend templomába átvitetem, hogy Isten előtti közbenjárását híveimért és szegényeimnek kenyérrel való ellátását, illetve csodás működését tovább is folytassa.

Nyomtatott betűkkel, falra ragasztva. Hát a nyomtatott betűk nem szolgálják már többé az emberi szellem fölvilágosítását s előbbre vivését? A babona megnőtt és villamoson utazik? Szép és irgalmas kenyér Szent Antal kenyere, de mennyivel szebb volna, ha nem kívánna viszonzás fejében lelki elsötétedést.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 10.

66. RENDŐRI DOLGOK

- A nagyváradi rendőrségről -

Rendőri dolgokról akarunk beszélni egyet-mást. Ennek a témának nemcsak a kolozsvári szomorú eset adott aktualitást. A magyar vidéki városokban - sajna - csak úgy kínálgatja a rendőrség a legtarkább témákat. Éppen ez az oka, hogy csömörlésig tele vagyunk már velük. Szinte nem ízléses a rendőrségről írni már. Nagyobb esetek alkalmából legföllebb.

Hogy a legtisztességesebb rendőrség sem népszerű: egészen érthető. A rendőri intézmény egész mivolta szemben áll az *egyén* egész leszállított igényű szabadságával is. Aki teljesen biztosítottnak érzi magát, hogy nem jöhet összeütközésbe avval a becsülendő renddel, mely nélkül egymás közt élni nem tudunk: arról éppenséggel nincs biztosítva, hogy nem jön összeütközésbe a rendőrséggel.

Hajh, mert más a *rend*, s más a *rendőrség*. Talán-talán csak hosszú kardos katonában tenghet még úgy túl a hatalom kéjes érzése, mint tombol az utolsó rendőrlegényben.

Ha hát már az intézmény sem *lehet* népszerű, magyar formája pedig elismerten veszekedett rossz: milyen lehet az eredmény a rendesen durva, bárdolatlan s a fennhéjázó hatalom-érzéstől berzenkedő rendőröktől súlyosbítva?… Bizony megértjük, s nagy intelligencia jelének tartjuk a reakciót a rendőri túlkapásokkal szemben. De jobb a kitöréseiben veszedelmes reakció helyett az *állandó ellenőrzés*. Ha ez hiányzik, kész a kolozsvári állapot. Mert ellenőrzés hiányában a rendőrség mindig vétkezik. Imári márki operett-tréfája valóság. A hatalmat a rendőrség arravalónak tartja, hogy visszaéljen vele.

A nagyváradi rendőrség a tűrhetőbbek közül való. Legénysége ugyan szintén az ismert rendőr-massza, de vezetőiben mindig volt intelligencia s egy speciális nagyváradi erény: óvatosság.

Ismeretes, hogy a mi lapunk igaz örömmel üdvözölte Nagyvárad város rendőrsége élén Gerő Ármint, az új rendőrfőkapitányt. Humánus, meghiggadt, intelligens fejű, munkás ember. Nagy eredményeket vártunk tőle. Várhattunk is. Gerő, mióta főkapitány, *dolgozik* sokat. És mégis, tessék megkérdezni az intelligens, elfogulatlan polgárság nagy részét, azt mondják s mondhatják, hogy *az új főkapitányban csalódtak*. Kegyetlen állítás, de így van. Gerő Ármin eltévesztett úton halad. A sok tervezgetés az okvetlenkedő nagyotakarás hamis utakra vezették.

Elsősorban egy kicsinyes hülye előítélet ellen kellett küzdeni. Ezt a küzdést túlontúl komolyan vette Gerő. Nem szabad lett volna. Az előítélet az ő kinevezésével le volt törve. De ő még azóta is harcol ellene. S ez a makacs harc ma már majdnem őt is *ennek az előítéletnek akaratlan hívévé tette*. Gerő főkapitány dicséretét ma azok a lapok zengik, melyek ez előítélettel telten tiltakoztak a kinevezése ellen.

Mutassunk újra rá a többi botlásra? Megtettük minden esetben. Elmondtuk, hogy a főkapitány rendszabályozó mániája már nemcsak a rendőrség omnipotenciáját szolgálja, de eszköze a reakciónak, mely - ezt ne feledje senki - előtör s előtörni készül a magyar társadalmi élet legkisebb nyilvánulásában is. A szegényügy rendezése alkalmával kifejtett főkapitányi

álláspont, a gabonaügynökök fura indexezése, a bérkocsisok dolga, a zárórák ügye s még egész sereg külön-külön mintha nem volna nagy dolog, de együtt az új rezsim határozottan *veszedelmes* voltát bizonyítják.

Az apróbb napi botlásokról nem is szólunk. Hallgatunk az olyan jeligéjű intézkedésekről, hogy: „szigorú leszek, nehogy részrehajlónak mondjanak". Nem szólunk arról sem, hogy egy tisztességes bodegát egyszerű vádaskodásra, minden eljárás mellőzésével becsuknak. Hallgattunk a híres kapukeresztezésekről. Ezek s a többiek, kisebb, megjavítható botlások.

De egyre intjük Gerő Ármint. A rendőri hatalom szép csendesen bevonulhat az egyéni jogok legbelsejébe. Nagy zaj nincs belőle, csak a néma elkeseredés növekedik egyre.

Attól őrizzen meg bennünket a jó sors, hogy az új rezsim egy olyan korszaknak kezdetét jelentse, mely a szintén intelligens Kolozsvárt a minapi szörnyű botrányokba fúlt.

Nem rémlátás, hanem logikus rendű, jogos aggódás ez. Leírtuk okulás okából, és hogy a máris csírát vert elkeseredett érzésnek kifejezést adjunk.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 11.

ae.

67. A NAGYVÁRADI BESZÁMOLÓ

Mi, az örökös vészharangok, pompás örömlármával hirdetjük, hogy jön és beszélni fog hozzánk a generális. Egy nagy élet alkonyán, mikor omladozni készül minden, amiért ez az élet lángolt, még az olyan szívbe is, mint a Tisza Kálmáné, föltámadnak a kétségek. Talán meg is rendült egy kissé, pedig magyar biblia erős igéi nevelték. Talán hinni sem tud úgy, mint eddig…

Szíveknek összeforrása, nagy múltak nagy emlékei, támaszt kereső ösztöne a jelennek, egyformán parancsolják kimondani, hogy *mi nem változtunk*, nagy generálisunk. Nagy Biharnak s Nagyváradnak igazi szülöttjei, kiknek a lelkük a régi szárnyalású, s nem - mint sokan vannak ilyenek - jezsuita csuhára öltötték a szabad eszmék szennymezét: egyek még mindig Tisza Kálmánnal: amiket tett, nem feledtük, amiket teremtett, megőrizni kívánjuk. Őt magát aggódó, kivételes, nagy szeretettel környezzük. S ha tornyosodó sötét fellegek láttán veszélyek sejtésében kemény szavakat mond is az ajkunk: azért aggódunk, azért rángatjuk kínzó sejtésekkel a vészharangot, aminek Tisza Kálmán szentelt egy gyönyörű nagy életet.

Várunk, ősz generálisunk, szeretettel várunk. Ott leszünk mind, mikor áhítatos csendben beszédbe fogsz.

Nem leszünk, nem vagyunk követelők. Te tudod, mennyit kérdezhetnénk?… Nemcsak tudod: *érzed is*. Érezned kell a nagy lelkek kínját. Érezned kell a nagy pusztulások siralmas, tépő érzését.

Mi nem fogunk sebeket tépni. Néma szemlélődésed kínjairól nem kívánunk hallani. Mi, a törpék is kínokat szenvedünk, pedig mi csak áldásait tudjuk a te művednek, a teremtés a tied volt.

De mégis várjuk a beszéd óráját.

Nagy Bihar és Nagyvárad lehelték liberalizmusnak prófétai lelkét Tisza Kálmánba és Szilágyi Dezsőbe. És látjuk a mindig nevető lap szomorú rajzát: áll még vihartól repedezetten a büszke csarnok, fölötte száguldó viharfellegek, két oszlopon nyugodott már csak a hajdanta fényes

csarnok, és ez egyik oszlop lezuhant, s egy oszlop tartja immár megroskadva. - Szilágyi Dezső meghalt, csak Tisza Kálmánban bízhatunk.

Hogy bízhatunk-e, a kétkedő kérdés bűn volna.

És mégis ezt akarjuk hallani az ő ajkairól. Hallanunk kell erre az ő válaszát.

Nem kérünk többet. Ő lát, tud és érez. Immár kétségtelen, hogy mindazt eltemetik, amit ő teremtett. Nincs olyan hideg szív, amely ilyenkor meg ne nyílnék.

A többit aztán, ha az ő szavai erőt és bizalmat adnak, megpróbáljuk elvégezni magunk. Nem fogjuk sajnálni a legerősebb választó vizet. Nem bánjuk, ha a salak óriás piramis lesz is a kiválasztott nemes ércpor mellett. De rajta leszünk, s elérjük, hogy tisztán lát mindenki. Lesz *őszinteség* végre e sötét tervektől behálózott országban.

Aztán kezdjük a harcot elölről. Olyan ifjú kedvvel, mint hajdanta a mi most ősz generálisunk, de több kíméletlenséggel s belevonva a megváltozott kor szükséges új jelszavait. Bujkálni akkor nem lehet, s ha az új veszedelem új nagy harcot akar, s az új nagy harcra már elgyöngült a szabad eszmék e régi földje: keljen ki bárhol az új evolúció: egyek leszünk mi, liberalizmus katonái, az új harcias lobogó alatt, ha mindjárt radikalizmus is lesz reá fölírva.

Ez okvetlen, ez elkerülhetetlen nagy harcra kell nekünk ősz generálisunktól biztató szózat. Ne legyen e szózatban se vád, se ostorozás, se program, se semmi ilyen. Legyen csak ennyi:

- Aminek éltem, amiért lángoltam: ragaszkodom ahhoz most is. Nem tagadok le semmit belőle. A régi vagyok s leszek szemem behunyásáig.

És fölzeng a régi, híres, lelkes nóta. Mi beszámoló nélkül is eleget fogunk tudni. És megyünk törhetetlenül a harcba az új lobogóval!

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 13.

A. E.

68. NAGYVÁRADI SZABADELVŰEK

Szeretjük a jó, öreg puffogó frázisokat, szörnyen szeretjük. Hoványi Géza dr. úr talán azért traktálta a nagyváradi szabadelvű párt gyűlésén megjelent szegény fejeinket a legöregebbekkel s legpuffogóbbakkal. Érdekes kis kép volt, annyi bizonyos.

Az urak azért gyűltek össze, hogy megbeszéljék, mint fogadják Tisza Kálmánt beszámolója alkalmából. Az ülésnek nem volt más képe, mint bármikor. Mi vittünk magunkkal, szinte véletlenül, unalomkergetés céljából egy *Alkotmány* című újságot. De még ez sem volt tendenciózus, proféciaszerű valami. Minthogy ki az ördög is vár próféciát ebben az öröknek ígérkező, alkonyatos, zavaros világban.

De önök, nemde, arra kíváncsiak, mért puffogott Hoványi Géza dr. Miért?… Istenem, hát okos ember csak nem szalaszt el egyetlen helyes, okos alkalmat sem, hogy beszéljen. Viszont meg kevés embertől lehet elvárni, hogy beszéljen már valami mást is, mint amit stilisztikában az álpátoszú bombasztikus beszédmód illusztrálására példáznak.

Friedländer Samu dr., ez a gyógyíthatatlan őszinteségű ember adott Hoványinak alkalmat a beszédre.

Mit mondott Friedländer dr.? Megpróbáljuk néhány szóba összehúzni. Körülbelül ezt:

- Szebbnek s politikailag erkölcsösebbnek tartom, ha megvárják, míg Tisza Kálmán elmondja a beszámolóját, s azután kérjük föl újra a képviselőjelöltség elfogadására. Nincs senki, aki kételkedjék, hogy Tisza Kálmán a régi, igazi szabadelvű. De a helyzet zavaros, szimptómái ijesztők. Nekünk példát kell adnunk a politikai becsületre. Még az ellenségek se higgyék, hogy mi csak úgy vaktában adjuk a bizalmat, és mihelyst valaki tagja a szabadelvű pártnak, mi mindjárt hódolunk. Hiszen akkor nekünk becsülnünk kellene gr. Károlyi Sándort is, mert a pártnak ő is tagja. Már pedig egy részünk kimondja, a másik óvatosan elhallgatja, de tudja, hogy a *Szabadelvű pártban a legnagyobb ellentétek küzdenek*, s hogy Tisza Kálmán és gr. Károlyi Sándor nem egészen egyformán szabadelvűek!… A politikai tisztesség nevében tartozunk először *meghallgatni* Tisza Kálmánt.

Ilyenformán beszélt Friedländer Samu dr. És miket mondott erre Hoványi Géza?

Azt, hogy a felszólalás helyes, és ő mégsem osztja. Hogy a liberalizmus szent és változatlan. Hogy a nagyváradi liberális párt a régi. Hogy nagy fájdalomra ez a régi párt maradhat kisebbségben, de elvei sértetlenek. Így és tovább. Csupa frázis és puffogás. Valaki azt súgta mellettünk:

- Micsoda remek operett-téma!…

Az bizony, de nagyon szomorú és még szomorúbb, hogy ez öreg, jámbor és mégis szívtelen frázisok ellen nem akadt szó sem.

Ülének nagy szomorúan, mikéntha a babiloni vizek mellett, a vendéglői fehér asztaloknál a jámborok, s nem tudták elhatározni, hogy Jézus-e vagy Barabbás?

Megsejtették-e vajon miről van szó?

Amit Friedländer Samu dr. mondott, az mindennap itt kiabálja el az ébresztőt, ezen a lapon. Mit jelent voltaképpen? Azt a nagy szomorúságot, hogy haldoklik az igazi liberalizmus, hazug a mostani közélet, jezsuiták a vezetők. Azt jelenti, hogy gondolkozzunk és tegyünk.

És mit mond voltaképpen Hoványi Géza dr.? Azt mondja, hogy nincs semmi baj. Hiszen az elvek a régiek. És ez a fő. Hogy az elveket hazug, jezsuita fegyverekkel legyűrik, az mellékes. Hjha, de azért szentek maradnak. Süsse meg, vagy mindjárt mit mondunk!… Hoványi Géza mit bánja, ha reánk szakad az egész pokol. Hát reánk szakad. Aki fél tőle, hátraarcot csinál. A liberális elveket pedig változatlanul és szentül be fogjuk lomtározni a Széchenyi-szálloda padlására. Mert hát az elvekre vigyázni kell.

Talán tetszenek most már világosan látni. Oh Hoványi Géza dr. jámbor, nem egetverő, de igen ügyes biflázó tanítványa az új rezsimnek.

Friedländer Samu dr. pedig csak tán annyit ért el, hogy szeget ütött néhány kemény fejbe.

Hogy ezt a szeget kihúzza-e a generális, bizony Isten már mi sem nagyon hisszük.

A generális öreg ember már. Talán így gondolkozik:

- Kedves Hoványiaim, ott Váradon. Nektek igazatok van. Minek fészkelődjünk, okvetetlenkedjünk! Okos ember mindenha boldogul. Valahogy csak lesz, sehogy még nem volt.

Mi pedig egynehányan búslakodhatunk a sötét idők közeledtén, a babiloni vizek, a Körös, a Duna mellett, vagy ahol jólesik…

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 20.

69. A NYÁRI NAGYVÁRAD

Panaszkodnak nekünk sokan, hogy a nyári Nagyvárad talán sohasem volt olyan bosszantóan kellemetlen, mint az idén.

Nem értettük előbb a panaszokat. Miért olyan kellemetlen? Hajh - gondoltuk - unalmas bizonyára. A lármás nyári színházalást nem felejtik itt el egyhamar. Eddig a kánikula minden izzásával s egyéb gyönyörűségeivel beszorult a fabódéba. Ott aztán az operettek hangulatában könnyű volt elviselni. Most aztán nehéz megszokni az előkelőséget, hogy a nyár pihenésre való…

De kiderült, hogy csalódtunk. Nem az unalom a szörnyen kellemetlen, hanem a gyógyszer, amivel a nyári Nagyvárad unalmát gyógyítják. Soha még annyit nem foglalkoztunk ember- és polgártársainkkal, mint a nyáron. Ahogy itt maradtunk s akik itt maradtunk, nekiláttunk egymásnak. No meg a távollevőknek is. És ha nagy intelligenciára vall a nagy érdeklődés minden iránt, minthogy hát mi így tartjuk: szörnyen intelligensek voltunk ezen a nyáron. Belekíváncsiskodtunk még talán egymás álmaiba is. Akit ezen a nyáron naponként legalább tíz helyen nem szapultak, s legalább annyit nem terjesztettek róla, hogy bigámiát követett el: az bujdossék másfelé. Nagyváradon letört. Az nem „számbavehető” alak.

No, hát mindig erős nagyváradi erény volt a bírálgatás. Az az ezer ember, aki körülbelül mindennap látja egymást, s intellektuálisabb életet él, állandóan pletykált is egymásról. De ennyi pletyka néhány zsúrból kikerül. Hanem ezen a nyáron csodákat míveltünk. Ha kettő összejött az ezerből: okvetlenül kivégezte a többi kilenszázkilencvennyolcat. Kivégzőhely volt minden utcasarok, minden szalon, kávéházi asztal, uszoda, fürdő, orfeum. Hát még, akik néhányan olyan szerencsétlenül kiváltságosak, hogy a többi többször botlik beléjük. Amiket ezekről beszélnek, legalábbis capitis deminutio minor-ra teszik őket nagyon érdemesekké.

A panaszokból az látszik, hogy Nagyvárad nyári állapotát nem mindenki fogja föl olyan kedélyesen, mint cinikus mink magunk. Voltak, akik a legkomolyabban megtörve zokogták el panaszukat.

Az ő vigasztalásukra írjuk ide a mi vélekedésünket.

- Ne csüggedjenek, szerencsétlen embertársak, jön a színház. Megváltozik minden. Pletykás, emberszóló voltunknál is erősebb bennünk, nagyváradiakban a színházi smokkság. És nálunk a színház nemcsak kultúrhely vagy szórakoztató, hanem pompás társadalmi villámhárító. Felséges kis institut. Nyolc hónapig leköt minden nagyváradit. Meglátják, békén hagyjuk egymást. A színház működni fog, mint áldásos levezető csatorna.

És így is lesz. Csak okvetetlenkedő városatyák siratják a színháztól elnyelt rengeteg pénzt.

Pedig ez a színház minden pénzt megér. Ha nem volna, karácsony tájára felfalnók egymást.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 23.

(ae)

70. A MENNYEKNEK ORSZÁGA

Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nemsokára: a gonoszul fölbujtogatott butaságé egészen. Boldogok lehetnek, kik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csalitban megtalálják egy keresztény leány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az itt-ott már kigyúlt lángok, s borotvált és borotválatlan arcok megelégült mosolygásban nyúlhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik: „*halál a zsidókra!*"…

Eleget mondogattuk, tudja minden intelligens agyú ember, kiknek állott érdekükben felkölteni a szennyes áradatot.

Néhány esztendő óta érezzük a butaság közeledését, halljuk a földalatti dübörgést, figyeljük az aknamunkát. Mi néhányan húzzuk a vészharangot, lármázunk, prédikálunk, intünk hasztalan. Ma már a legkegyelmesebb államhatalom védnöksége mellett folyik a mulatság. Vadul, őrültül, gonoszul.

Most, mikor az ország minden részéből érkeznek a veszedelmes hírek, még egyszer szólnunk kell. Lássuk a maguk ijesztő voltukban, világosan a dolgokat.

A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most, s néhány évtizedes modern élete annyi tennivalót még nem mért reá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetnék, ha szétrombolnánk minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagyra növekedni engedett hatalom tanyázik. És e hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagjai kezdtek a harcba. Régi fogás. Így csinálták a körülzárt középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

- Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnünket uszítsuk csillapítás okából a *zsidókra*.

Ez a mai veszedelem. Így született meg újra. Így jósol szörnyű tragédiákat. Azért siettünk csak röviden feltárni, mert félünk, hogy nem tudjuk az ügyészség ceruzáját elkerülni, ha ezekről a gazságokról kell írnunk.

Sokat elértek már. Benne úszunk nyakig a szennyes árban. Már nemcsak a bőr épségének hasznos dolog ebben az országban butának lenni, de előkelő divat is. Akinek van félteni valója, vagy aki a közeledő zavarosban akar halászni - egyaránt szaporázza lépteit a reakciós tábor felé. Kormányférfiak, képviselők, előkelő közéleti alakok ma mind vallomásokat tesznek szükséges pálfordulásaikról.

Közelednek a választások. - A föld népe háborog. A zavaros idők minden salakja kiárad a porondra. Csak szilárdságot nem látunk, mely a posványban ellent tud állani.

Egy a mai kormányhoz közel álló lap meg merte írni, hogy liberális párttöredék is alig van a parlamentben, hogy lenni lesz-e, arról nem is szólt. A kormánypárt egy része, a Kossuth-párt s a szociáldemokrata párt volna szabadelvű.

Mennyit ígér ez? A kormánypárti liberális elemeinek jó részét kiszorítják. A szociáldemokratáknak tán egy emberük se kerül a parlamentbe, s ki merjük írni, hogy a Kossuth-pártban Eötvösön és néhány hívén kívül liberális ember nincs. A párt nagyobb tömege csak színt nem mer vallani. Mi itt Biharban ismerünk három olyan Kossuth-párti képviselőt, kik mandátumaik érdekében esetleg ki is mondanák nyíltan, mik voltak eddig titokban: reakció szolgái, antiszemiták.

Ha megnehezednek az idők, mit lehet ilyen parlamenttől várni?

Akik szembe merünk állani a veszedelemmel, kevesen vagyunk. Még a zsidóságtól is, melyet a fekete sereg első martaléknak szánt - hiába vártuk s várjuk a védekezést.

Bizony, mennyeknek országa, butaságnak országa lesz ez az ország.

A tizenkettedik órában, ez újabb vészharangrázásnál sem ajánlhatunk mást, mint tettük s tesszük naponként. Keljenek föl a felvilágosodottság, értelmesség s liberalizmus minden hívei. Rá kell szorítnunk a hatalmon hazudozókat a színt vallásra. Védekeznünk kell olyan elkeseredett erőfeszítéssel, mint harcolnak ellenünk a buta reakció hitványjai.

Ki kell kutatni a nép felbujtóit, s elszörnyítő példát adni a hitvány bujtogató hadnak. Mint mi megkérdezzük - mert megkérdezzük - Tisza Kálmánt, mindenütt tisztába kell jönni az ép gondolkozásúaknak, hogy vajon az, kire ők nagy hatalmat ruháznak, fog-e harcolni és nem plátóian lelkesedni - a világosság mellett s az egész országot behálózó gonosz összeesküvés ellen.

Nehogy a mi becsületünkön maradjon egy apró folt is a bekövetkezhető katasztrófa nagy vádjából. Ha harc közben győznek le bennünket, legyen. De a harcot meg kell harcolnunk. Tegyék ezt a szerencsétlen országot gonosz őrjöngésükben temetővé.

Nem frázis, igaz hitünk, igazságunk, hogy csak kíméletlen harccal lehet egy kevés reményünk a megváltásra.

Ne várjuk meg, míg megtalálják a keresztény lány holttestét, míg a butaság fölgyújtja egészen ezt az országot, míg eltemetik ezt az országot a középkor visszamaradt istentelen rablólovagjai s csuhásai.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 27.

A. E.

71. FLOS IUVENTUTIS

Ő vala az ifjúság virágszála, Flos iuventutis.

Rózsás vala az ő arca, csillagok a szemei, nyaka, mint az elefántból való csont, eper az ajaka, deli szép vala és balzsamos leheletű.

Mikéntha édes kikelet járt volna mindenütt vele, lábai nyomában. Homlokán dicsfény ragyogott, szívéből tenyésztő édes-langyos meleg áradt.

Akik látták, nem feledték soha. Oly égies tünemény vala az ifjú, hogy látására meglágyultak kemény pogány szívek. Megállott a vándor, ha találta, s hálaadó ajkkal így imádkozott:

- Most már szakítsd meg, óh Uram, az én bolyongásomat. Vedd el erőtlen, céltalan életemet. Láttam a te legcsodásabb igéző teremtményedet.

Róla álmodozának liliom-lelkű szüzek s buja hetérák. Megteltek minden szívek, kik őt egyszer látták.

Vén, tudós, szent papok, kik oktatói voltak, ő érte imádkoztak mindig. Félig már égiek társaságában élő barátok szent áhítattal kutattak egyházatyák avult írásai közt, ha vajon nem jósolták-e meg ezek előre eme csodálatos ifjú eljövetelét?…

Óh, mert csodás volt az ifjú. Mézédes ajkú, rejtelmes titkokat tudó, zengő beszédű. Eljövének őt látni országok sorsát igazgató nagyok. S ha csókok forró éjszakáján álmodozó tündér-dalba

kezdett, az egész természet pihegett a szerelmes kéjtől. Szellősúgta a virág[nak], virág mámoros lepkének, lepke a reszkető holdfénynek, méla hold a szerelmes éjszakának:

- Halljátok és haljatok meg a gyönyörtől. Ő nyitotta meg mézédes ajkainak kapuját: A Flos iuventutis…

Ilyen vala ő mint ifjú. De ragyogása, tündériessége nőtt a múló napokkal. Zenith és nadir eltörpülének, s mikor már az agg természet vén,ráncos arcát pirulva födte be, hogy nem méltó ez isteni lényhez: leszállt magasságából a csodalény, s - oh, zengjetek, egek s ti is, földi seregek - *magyar miniszterelnök lett*…

*

Írtuk mindezt fél- és negyedhivatalos lapok után. Ők ezt a kis visszaemlékezést abból az alkalomból közlik, hogy Széll Kálmán tegnap a szombathelyi premontrei főgimnáziumban találkozott azokkal, akikkel együtt 1861-ben az érettségi vizsgát letette.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 28.

Dyb.

72. UECHAROK

Uechar?… Legyen Uechar. Nem szégyenlem: nem hallottam, nem olvastam. De ha a törvényszéki rovatból előkelő orrú, selyem-reverendás, parfümös papi urak lapja nem félt a lap élére tenni: megbízom. Tehát *Uechar* szocialista, tehát izgató. Izgató, tehát börtönbe való, istentelen. *Uechar* - tehát *mi*hozzánk hasonló: vallás-sértő, vakmerő, gyanúsító, mosdatlan szájú, valóságos - *liberális*…

Mert a mi fajtánk vak és süket volt mindenha. Mi a homokba takartuk szemeinket és füleinket mindig. Akik láttak és hallottak és gondolkoztak: ők voltak, akik nem - *uecharok*… Így mondatik.

Uechar? Nehezen nyugszom bele a névbe. A viselőjét nem ismerem. De vegyük el a személytől a nevet: írjuk ezután így: uechar...

Vívódó, tudni, tökéletesedni vágyó emberi agyvelő: a te bűnöd ez. Az uecharokat te szülted. A homokot is, mellyel az uecharok befödték szemeiket, hogy ne lássanak, füleiket, hogy ne halljanak. Megrendül az istenfélő szív, ha a századoknak sírba guruló uecharjaira emlékezik. Mennyien voltak, ó mennyien!… És mind konok volt és mind istentelen és mind javíthatlan.

Az ember pár évezredes tragédiájában mindenütt fel-feltűnnek. A sátán küldöttei ők tán. Bírni velük sohse lehetett. Pedig kivájták a homokból őket. Körülsáncolták isteni és emberi törvényekkel, új- és ószövetséggel, bálvány és szellem-istenekkel, börtönökkel és forró olajjal, anatémával és indexszel. - Az uecharok nem tudtak a *homok* nélkül élni. Nekimentek a sáncnak, a törvénynek, a bibliának, az aranyborjúnak, forró olajnak.

Azaz… a sátán küldöttei lehettek.

Mikor még dadogó volt az emberi elme, már volt olyan uechar, aki az *elme szabadságát* merte eszelősnek tartottan hirdetni. Belebújt a homokba, s kiitta a neki nyújtott méregpoharat. A homokban…

Ama bizonyos Mózes nevű uechart rejtegetni kellett. Lázongtak ellene a *törvény* emberei. De eltéríteni álmától, népe megváltásától, nem tudták.

Az uecharok mentek a maguk útján. Többen közülük nem néztek vissza csak a keresztfán, mert kínjukban meg kellett fordítani a fejüket.

Az uecharok elvérzettek szent őrületeik igazságaiért.

Belőlük tellett ki minden mártír. Őket nevezték mindig tagadóknak, pedig nekik volt a legtöbb hitük. A régi butaság ellen harcoltak mindig. Lelkük a tökéletesedés vágyának s vívódásnak lelke.

Uechar volt ama Saulus is, ki azt tanúsította nagy mártíriumában is:

- Ha Krisztus fel nem támadt, hiábavaló a mi tanításunk.

Bedugta a homokba a fejét és hitt.

Az uecharok hosszú sora jött utána. Husz János uechar, minden uechar lelkéből zokogta el a máglyán:

- Óh, Sancta simplicitas!

És uecharok kiabálták mosdatlan szájjal ki a nagy forradalom szent eszméit. A homokban…

Ilyen bűnös lények születtek és születnek az emberiség átkára. A vatikáni index sok százról beszélhetne. Mert ez uecharok nemcsak ajakkal szóltak, hanem írtak is. A homokban…

Mikor a régi formák nyűgei között s sziklái alatt az emberiség vérzőbben, kínzóbban érzi boldogtalanságát: ilyenkor jelennek meg a fanatikus uecharok s túrják, vájják - a homokot…

Farizeusok és írástudók pedig üldözik és üldözni fogják mindig őket. Az ő elemük az üldöztetés és a - homok.

Vannak közöttük uecharok, kik eljövendő időkben szentekké válnak minden konzisztórium nélkül. Vannak, kiknek csak a hitükért való elvérzés gyönyöre jut.

De úgy van. Abban mind egyformák, hogy megfeszíttetik magukat - a *homokért*. Ám kereszt sem jut mindegyiknek, pedig a kereszt, ugye, szép?… Bérük a szükség, a megvettetés, az üldöztetés, a gyötrődés. De vissza nem tér egyik sem. Mert hitük a *jobb*, a tökéletesedés, s végzetük világosan látni - a homokban…

Ilyenek az uecharok. Hiába ellenük a harc. Főpapok és írástudóknak a harca…

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 30.

A. E.

73. A HÉTRŐL

Valami hitvány, tréfás dalban eldaloltuk volt a múltkor, hogy ez a nyárvégi állapot ellágyítja, szentimentálissá teszi legtöbb embertársunkat. Ilyenkor a legjobb ízlésű emberek el merik mondani a legszemérmetlenebbül banális igazságaikat. El merik? Sőt megkövetelik, hogy el is érzékenykedjünk rajtuk. Olyan édes, ostoba naivság tapad ilyenkor reánk!… „*Szállong az emlék, falevél*...”, - daloltunk egy ifjú dalunkban, - *kérődzünk a múltban* - mondjuk most…

Primitív emberi ösztön míve ez. A versenylovak sorsa jut eszünkbe: az okvetlen elkerülhetetlen *letörés… Le…* letörünk. Pedig nem hittük ezt valamikor. Mikor is? Igen-igen, a Zsókák, Margitok, titkos szivarok és szekundák édes, balga korában…

No, hát természetes, hogy elszabadult belőlünk az a nem intelligens, butácska sóhajtás:

- Hajh, ha még egyszer gyermek = diák = fiatal = szerelmes = erős = ostoba lehetnék…

*

Mi elhajítottuk magunktól a banális őszi hangulat-nyomások terhét, ám mégis csak úgy hidegverejtékezzük ki magunkból a lágy érzéseket.

Ellágyít pediglen bennünket az élet serdülőinek, ártatlan bárányainak látása.

Az életkedv micsoda lármás himnuszával tódul az ifjú sereg az iskolákba, első bilincsei közé a kényszerűségnek. Azaz a másodikba. Mert első a megszületés, második az iskola, harmadik a robotos élet. A három nagy osztálynak mennyi genusa és speciese van aztán még!...

Mondunk egy csúnyául letárgyalt, ócska gimnazista igazságot, mert ama ócskák közül való, amelyek még sokáig lesznek - ócskák. *Az iskolák bűnösek*. Hogy megmosolyognak most erre minket. Szinte látjuk. Mert hát olyan ócska kis szentencia ez már. Az iskola tévútra vezeti a gyermekeket, hogy aztán az élet kijózaníthassa. Mert így van. Nem kell tán többet szólni róla.

Mi a betűvetés után a magyar társadalmi, köz- és egyéb állapotok, a *magyar élet* igazságtalanságairól oktatnók ki a kis elkészületleneket.

Mert mindnyájunk nagy lelketlensége, hogy századok óta s még századokig kibocsátottuk s kibocsátjuk a mi serdületleneinket az életbe avval a hittel, hogy az élet szép, s Róma ledől, rabigába görnyed. Óh sötét, titkolt tragédiák milliói, ha megelevenednétek, ha beszélnétek helyettem. Talán-talán egy szörnyű ócskaság kiesnék a világ megkopott, félkerekű, szomorú kocsijából.

*

Hát, gyermekek, maguk is hallották ugye, hogy a miniszterelnök bácsi a napokban puszilózott azokkal, akikkel együtt drukkolt - éppen úgy, mint magácskák - negyven évvel ezelőtt az iskolapadokban.

Édes gyermekek, nehogy maguk valami bolondosat álmodjanak, valami nagyon bolondosat, amilyet mi - óh szomorúság - mind álmodtunk. Nehogy azt álmodják, hogy ha az ember derék, szorgalmas, eminens és munkás, hát még miniszterelnök is lehet.

Ahogy mi magunkra emlékezünk, hát magácskák még ilyet fognak álmodni.

Ne tegyék ezt, gyermekek. Ha a tanár bácsi mondja, akkor se higgyék el. Nem igaz ez, gyermekek.

A miniszterelnök bácsi nem a legkülönb, nem a legderekabb ám mi közöttünk. Pedig ugye így kellene lenni? Mert a miniszterelnök bácsi, a legméltóságosabb bácsi ebben az országban…

De nekünk nem szabad erről többet beszélni maguknak, gyermekek…

Mi marad akkor az életnek? - kiáltanának nagyon dühösen reánk a magácskák tanárai…

*

Buh - hát nem el vagyunk már mindjárt mi is lágyulva? Tegyék le most, gyermekek a lapot, mert vidulni akarunk. Vidulni?… Hát van vidámság az életben?… Van. Egészen a világos látásig tart. Azután nincs. - Aki világosan lát emberekbe és dolgokba, az izgatottságba hozhatja az idegeit asszonnyal, pezsgővel, pénzvadászattal, mi mással. - De nem mulat. Nem kacag. Mosolyogni sem tud igazán. Bizonyára hallottak önök már a novellaírók „állandó gúnyos mosoly”-áról. Kérjük, irigyeljék meg „állandó gúnyos mosoly” ő boldogságát. Aki már a nil admirarit is csacsi tanácsnak tartja, az már mosolyogni gúnyosan sem tud…

*

Az ember megcsinálta a festett világokat. Valami nagy divináció hatotta át, mikor megteremtette. A festett világ megteremtése pokoli letárgyalása az egész való világnak, *id est: életnek*. A legbutásabb színházi smokkról is így gondolkozunk mi:

- Ez a jámbor csacsi nem is tudja, hogy ő micsoda intelligens ember… Hiszen öntudatlanul benne lakozik a lelkében az egész élet lebecsülése…

A komédiák közt aztán nincs különbség. Mindegyik különb, mint *az élet*. Ma Zacconi ragad ki - áldassék érte - a világból, holnap a Tokaji-nővérek Tarantellája kelt fel bennünket egy vágyott világban. Utáljuk a nagyképűeket, akik ilyen tisztán nem tudnak látni…

És *küldöm* (kicsúszott a tollból a *persona prima*, s jobb is, ha a mai igazságainkért csak engem, az egyes szám első személyt, lakoltatnak) a lelkemet küldöm elébetek - most - kaposvári komédiások. Siessetek, jöjjetek, mert de nagyon is élet már itt az - élet…

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 1.

(a. e.)

74. SZILÁGYI DEZSŐRŐL

Max Harden, a legnagyobb német publicista, Szilágyi Dezsőről ír hosszú cikket. Kegyetlen, gyilkosan kegyetlen a Max Harden írása. A magyar viszonyokat szörnyen korruptaknak látja Harden, s azt tartja a Szilágyi Dezső nagysága titkának, hogy ő - nem volt becstelen. Szörnyű kritika rólunk, s nagy részében igaztalan. Íme mutatvány a cikkből:

Hát akkor honnan a nagy híresség, miért emelik őt fel Árpád fiai napmagasságig, mint a legendák hősét. Kérdi Harden. Egy ember, akinek soha nem volt önálló gondolata, aki nem hagyott népének még egy kis ösvényt sem, mely azt új célokhoz vezesse? A felelet igen egyszerű, és csak azt lepheti meg, aki nem ismeri a magyar kultúra különös színezetét. Szilágyi Dezső magyar politikus volt és becsületes ember. Hat évig volt miniszter, három évig parlamenti elnök, és egyszer sem vásárolták meg, még csak meg sem vesztegették: A pártjabeliek csodával tekintettek fel reá, a különös ábrándozóra s nem kevésbé a többi pártok hívei. Ő volt a l'incorruptible, aki pedig egy Robespierre szerepére tehetséggel sem bírt. Vajon mit akarhatott a politikai pályán, mikor még a húsos fazekak körül sem látta őt senki settenkedni? Az ő életének dicsősége vakító fénnyel világítja meg mocsárhazájának kultúráját. Szilágyiról, a tucatliberálisról, az alkotmányőrről és a papok ellenségéről hallgathatunk, de meg kell emlékeznünk arról az emberről, aki híressé lett, mert nem volt gazember.

Sírja felett saját magát ítélte meg a lovagias Transleithania. Milyen könnyű lett volna a donna Lina férjének (Crispi) a politikai élet, ha bölcsője véletlenül nem Riberában, hanem Debrecenben ringott volna. Olaszországban még morális kérdésekkel is előállottak, pedig az ő ideálja az az ország lett volna, ahol megcsodálnak egy minisztert, mert nem tolvaj.

Nem követtünk el kegyetlenséget a cikk fölemlítésével. Tudnunk kell, mint vélekedik rólunk olyan előkelő agyvelő, mint a nagy Max Hardené.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 1.

75. TISZA KÁLMÁN

Kérjük a „hivatalos” szabadelvűeket, ne foglalják le a maguk számára egészen Tisza Kálmánt. Engedjék meg, hogy Nagyvárad város nagy fiát, képviselőjét üdvözölhessük mi is, kik, ha tán nem vagyunk, nem akarunk lenni hivatalos szabadelvűek, de szabadelvűségben közelebb állunk hozzá, mint a hivatalosok közül nagyon sokan.

Hálával egy hatalmas szép élet művei iránt, tisztelettel adózva egy messze kimagasló egyéniségnek: lelkesült örömmel üdvözöljük, sok hittel köszöntjük Nagyvárad falai között Nagyvárad képviselőjét.

Hivatalos írások, beszédek zengedezhetnek kedvük szerint, mi kimondjuk, s ez csak nemesebbé, értékesebbé teheti a mi ragaszkodásunkat - hogy hálánknak, tiszteletünknek, örömünknek minden kis rezdülését a Tisza Kálmán *egyénisége* foglalja le. Nem jut mi sem „pártunk”-nak, „az ország sorsát bölcsen intéző” kormányvezérnek sem. Teljes egészében a Tisza Kálmáné, a mi ragaszkodásunk Tisza Kálmáné, a nagymúltú *szabadelvű* államférfié, s nem - a kormánypárt tagjáé.

Várjuk, de nem tudjuk: fog-e szólni Tisza Kálmán e disztinkciónk jogosult voltáról. A nagy kérdőjelek most is csak a *sorok között* kapnak választ?

Az ígéret pedig ismét csak annyi lesz, hogy Tisza Kálmán a régi marad, s ha veszély jönne, megragadná a veszedelemben hajladozó lobogót?…

Ismételjük, hogy csak várunk minderre választ. Remélni nem merünk…

És ez sem zavar azért bennünket hitünkben és örvendezésünkben. Tisza Kálmánnál nem bűn az óvatosság. Ő egy élettel fizetett már. Ez az élet szép, munkás, gyümölcsöző és értékes volt. Ha szükség lesz a forradalomra, vagyunk sokan, akik még tartozunk a magunk életével. Egyikünké sem lesz olyan szép és értékes, mint az övé, de becsületesen lerójuk, ha szükség lesz reá. Ősz fejtől, nagy munkában hajlott deréktól, nyugodt szemtől, leszűrt hideg bölcsességtől nem várunk mi forradalmat. Csak biztatást talán. Harci riadót hát Tisza Kálmántól nem is reméltünk. Elég volna, ha a tapasztalat higgadtságával csak annyi intést adna, hogy a harcra jó elkészülve lenni.

És ha ennyit sem ad? Hát mindegy. Tisza Kálmán napját már az is dicsőségessé s nagyszerű *figyelmeztetővé* teszi, hogy mi Tisza Kálmánban ezen a napon az igazi, nem alkuvó liberalizmus nagy harcosát tiszteljük meg, akinek a liberalizmusa *egészen más volt, mint a mai hazug liberalizmus*.

De Tisza Kálmán mint *ember* is olyan közel áll minden nagyváradi szívhez, hogy már ez a minden kis tömeg-érdeken és pártoskodásokon fölül álló szeretet ünnepnapjává teszi Tisza Kálmán napját.

Láthatta, érezhette ezt a mi nagy tiszteletünket a generális. Láthatta, érezhette, hogy e szeretet most még talán szentebb, mint valaha. Szent a fájdalomtól, mellyel látnunk kell Tisza Kálmán nagy élete eredményének, munkájának szétbomlását.

„Gyászfátyolt kellene öltenünk magunkra, ha a liberalizmus mellett[i] kitartástól Nagyvárad is eltántorodnék.”

Mi úgy éreztük, hogy a mi aggódásunk, fájdalmunk rezeg vissza a szavakból.

Ősz generálisunk, aki mindnyájunké itt Nagyváradon, még egyszer könyörgünk a mi hitünk megerősítéséért! Nem forradalmi szókat, nem harci riadót, csak hittel leendő eltöltést, intést, bátorítást kérünk a jövőre.

Mert bizony gyászfátyolt kellene akkor öltenünk magunkra… És - hajh - fájdalmas aggodalommal valljuk be: félünk, hogy már készülnünk kell a gyászfátyol viselésére.

Oszlasd el - ha lehet - a mi félelmünket generálisunk!

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 4.

76. TISZA KÁLMÁN BESZÉLT

Tisza Kálmán beszélt. Beszédje nem volt harcra szólító, de mégis nagyon nagy elégtétel nekünk. A mi őszinteségünk erejét és igazságát igazolta, írta alá Tisza Kálmán beszédje.

Hálás szívvel mondunk mindenekelőtt a generálisnak köszönetet.

Nehogy félhivatalos intrikák, mesterkedések meghamisítsák Tisza Kálmán nagyváradi napjának tanulságait, sietünk azokat idejegyezni naplónk elejére.

Tisza Kálmán igaz liberális embernek tartja Széll Kálmán miniszterelnököt. Annak tartjuk mi is. De Széll Kálmán nem egész férfi. Liberalizmusa a valójában mindig inkább doktrinér magyar liberalizmus nonpluszultrája. Csupa platoizmus, csupa lágyság, habozás és jóindulat. Ezeket nem mondhatta el nekünk Tisza Kálmán, de ez a *valóság*. A Széll Kálmán jóindulatú tehetetlensége ártalmasabb a nyílt gonoszságnál.

Tisza Kálmán látja, érzi a gyűlöletet és hajszát az ő liberalizmusa és hívei ellen. Rámutat ő maga is az összeférhetetlenségi hajszára, mint az *újak* gyűlöletének legbeszédesebb dokumentumára. Ő ellene feküdt az alattomos akciónak. Csak nagyon kevés eredményt érhetett el. De a pártból a régi nemes eszmék erejének föladása nélkül egy teljesen ismeretlen elszigeteltségbe mégsem vonulhatott. Bent kellett maradnia a pártban. Az elvek becsülete és az elvek élete kívánta. - Mi ezt megértjük, helyeseljük.

Szólott a *gönci levélről* is Tisza Kálmán. Ismét, ezért is köszönet. Amit mondott, óvatos kissé, de elég határozott és őszinte, nagy elégtétel rajtunk kívül dr. Friedländer Samunak is, kinek múltkori őszintesége olyan megütközést keltett a gyáva hadak közt. Tisza azt mondta, hogy aki a Károlyi Sándor-féle elvekkel a szabadelvű párt tagja akar lenni, az sem nem *szabadelvű*, sem nem *agrárius*. Mert az agrárizmus a legsötétebb közgazdasági *reakció*. A reakció pedig - ezt jegyezzék meg Tisza Kálmán beszédéből sokan - minden formájában kárhozatos és veszedelmes. Mi ezt így váltjuk aprópénzre: Károlyi Sándorék törekvése csak úgy tisztességes, ha a tisztesség el lehet *őszinteség nélkül is*.

A *régi* Tisza Kálmán beszélt most Nagyváradon. Amit mondott, nagy súlyú, puritán szavaival kemény, határozott.

Mikor pedig lelkes éljenzés mellett ajánlották föl ismét neki Nagyvárad mandátumát - ismét többet mondott, mint mi vártunk. Igenis hitet nyújtott arra, beszélt arról, hogy nem változott, s nem fog változni. És beszélt a harcról is ám, amely kitör, ha a *liberalizmus ellenségei nem nyugszanak*. És harcolni fog ismét Tisza Kálmán, mint harcolt volt erős derékkal, fürtös fejjel, kemény szívvel az ifjú korban.

Így mondta; köszönet érte. Dicsősége ez a mi hitünknek.

De Tisza Kálmán napjának nagyobb tanulságai még itt sem záródnak.

A Széll Kámán üdvözlésére pályázó sablonos indítványnál *mély csendben* maradt a nagyváradi szabadelvű tábor. Egy harsány hang Podmaniczky bárót éljenezte.

Nem volt kevésbé kínosabb a csend, mikor a díszlakomán Hegyesi Márton Széll Kálmánért ivott poharat. A beszéd végén generálisunkat éljenezték. Széll Kálmán neve diszharmónia volt Tisza Kálmán napjában. De legeslegtöbbet egy másik tanulságból okulhatnak azok, akiknek okulniuk kell. Valósággal extázisban tombolt Nagyvárad szabadelvű tábora, mikor Várady Zsigmond doktor, a *szabadelvű eszmék radikális fejlesztéséről s jövő feladatáról beszélt*.

Ez hang volt a mi lelkünkből. Ősz fejével bólintgatott reá a mi generálisunk, aki vállán tartja ma a magyar szabadelvűség bástyáját. És mi félelemből, haragtól megtisztultan mondogattuk:

- Biztatásokat nyervén, most már nem reszketünk. Erősek vagyunk, s a mienk az igazság, a *Tisza Kálmán táboráé*…

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 5.

77. CZINEGÉÉK BÖLCSESSÉGE

Czinegéék bölcsessége kormányozza ezt az országot…

Véletlenül ismerkedtem meg Czinege Józseffel. Jóképű, biztos járású, derék magyar ember. Tiszacsegén lakik. Nagy szégyenkezve mondta el, hogy *zsidó úr* a gazdája. Ő különben juhász számadó. Tehát tekintélyes ember. De volt jobb sorban is. Valamikor valami gróféknál szolgált. Most talán juhokat hajtatott ide a nagyváradi vásárra.

De Önök bizonyára azon elmélkednek, mint kerül Czinege József neve ilyen előkelő helyre, hol Széll Kálmánokról, Ugron Gáborokról, de a legrosszabb esetben is Papp Miklós, Pfuhl vagy Bordé Ferenc urakról szoktunk egy és más igazságokat elbeszélgetni.

Tessék elhinni, hogy nagy oka van ennek. Ez a Czinege József nem juhász számadónak termett, hanem magyar politikusnak. Lehet ugyan, hogy a mai magyar politikusok szoktattak bennünket nagyon kicsi, alacsony mértékhez, s talán a mai magyar politikusok jó része válnék inkább be a juhász számadói tisztben.

Reám - a legkomolyabban - olyan hatást tett Czinege József, hogy egyénisége, gondolkozása nagyon rokon a Széll Kálmánéval s a vele együtt evező juhász - azaz hon-számadókéval…

Tessék csak meghallgatni ezt a kis beszélgetést:

- Ugyan, Czinege uram - szóltam hozzá -, hát miért szégyenkezik azon, hogy zsidó úr uradalmában szolgál? Hát rosszabb ember a mostani urasága? Nem bánik jól magával? Nem fizet rendesen?

- Nincs nekem - válaszolta - semmi panaszom. De, uram, mégis csak szomorú dolog, hogy elpusztulnak a régi nemes magyar urak.

- Hát miért fáj ez magának, Czinege? Nem fizeti a mostani uraság pontosan az adóját? Nem gazdálkodik jól? Nem beszél magyarul? Nem elég nyájas, barátságos magukhoz, paraszti emberekhez?

- Jó gazda. Jó magyar ember. Barátságos velünk. De hejh, uram, csak szomorú dolog az, hogy elpusztulnak a régi uraságok. Újak jönnek, uram, a helyeikbe. Meg kell ennek változni. Új kornak kell jönni. Nem szabad elpusztulni hagyni a régi urakat…

Na hát tessék beszélni vele!… Hiába beszélek a múltról, a „régi urak” nagy részének haszontalanságáról. Az új szorgalom, új munka nagy értékéről.

Czinege történeti alapon áll, mint Károlyi Sándor, Széll Kálmán s a többi. Czinege *új korszakot* akar, jogot, törvényt és igazságot és tenyészpolitikát. Egészen a *rátóti* iskola.

Ám Czinege másban is hasonlít a divatos magyar politikusokhoz. Óvatos és paktumra kész.

- Kérem - mondja Czinege - azért csak jobb az, ha csendességben vagyunk egymással. Jobb, ha nem veszekedünk. Úgyis eljön, aminek el kell jönni.

Hát nem olyan egészen ez az okoskodás, mint a félhivatalos lapoké?

Czinegék bölcsessége kormányozza ezt az országot. Czinegék legeltetik a juhokat, Czinegék hoznak törvényt, Czinegék közigazgatnak, s Czinegék cibálgatnak vissza bennünket az áldott középkorba.

Széll Kálmán, a fő-Czinege nem véletlenül ura az időknek. Ebben a Czinegés időben marhatenyésztőnek kell az ország sorsát igazgatni. Az aztán egészen véletlen dolog, hogy marhatenyésztő és nem juhász számadó.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 7.

A. E.

78. EGY KELLEMETLEN EMBER

E különös városban él egy különös ember, ki nem e város képére és hasonlatosságára teremtetett.

E különös embert nevezhetnők röviden *kellemetlen embernek* is. Mert Nagyváradon nagyon sok embernek kellemetlen ő.

De azért nem véletlenségből él ám Nagyváradon. A véletlenséget az emberi gyámoltalanság és tökéletlenség találta ki. A különös, kellemetlen embernek, aki Friedländer Samu név alatt fizeti - vagy nem fizeti: nem jártunk utána - az adóját, s doktori címére nem tart sokat, *Nagyváradon kellett* megteremnie.

Nagyvárad a lázas vágyakozások, *akarások* városa. A nyüzsgő-mozgó törekvésektől átvonalzott élet intelligens élet, s Nagyvárad sokkal intelligensebb, mint egy vidéki magyar városhoz illenék. De viszont sajátságos múltja, formálódása, jelene nem engedték s engedik, hogy karaktere megtisztuljon, fórumai élete kiszabott utakat nyisson, intelligenciája filozófus, elnéző türelmet nyerjen.

Szóval kaotikus élet a nagyváradi élet. Káoszában egyre nagyobb tápot nyernek a legkülönbözőbb vágyak, törekvések. Utcai nyelven szólván: itt strébolunk, stréboltok és strébolnak. Az már csak enyhítő körülmény, hogy Nagyváradon többnyire *hittel* és jóhiszeműen működik a stréberség.

Mivel pedig szörnyen intelligensek vagyunk itt mindnyájan, tehát mind született diplomaták is vagyunk. Nem mondhatnánk ki a gondolatainkat semmiért. Még álmunkban sem vagyunk őszinték. Lármázunk, szaladunk, strébolunk, s lessük, hogy kiket sikerült újabban ismét félrevezetnünk.

Okvetlenül meg kellett itt teremnie annak az embernek, akinek mindent átfúró éles szeme van, s aki viszont a nyaka érdekében sem tudná elhallgatni a gondolatait. Reakció ez, a legideálisabb reakció. - De bizony nagyon kellemetlen ember ez a Friedländer Samu. Offenbach és

Heine lelkével rokon a lelke. Romboló és kegyetlen. Kicsi keretbe jutott, s olimpi istenek helyett gipszfigurákat bunkóz.

Őt bántja, hogy mi mindig csak hazudozunk. Hogy lassanként elfelejtünk gondolkozni, mert mindjárt megszületésünkkor kificamítjuk, agyonburkoljuk a gondolatainkat. Hogy azt szeretjük, aki hazudik nekünk. Azt a lapot olvassuk, amely minket dicsér. Hogy olyanra vágyunk, amihez nincs jussunk. Azt üldözzük, aki nálunk értékesebb. Hogy soha még véletlenségből sem vagyunk őszinték.

És ezeket szembe mondja meg mindig a kellemetlen ember. Persze, hogy megfojtanók egy kanál vízben.

Bizonyos, hogy drámai hős lenne belőle, ha nem volna intelligensebb a drámai hősöknél. De így nem lehet összetörni, mert annyira őszinte, hogy még a saját tévedéseit is beismeri, annyira filozófus, hogy magával mindig rendbe tudja hozni a számadásait.

Egyik újabb őszinteségét, hogy olyan nagyon-nagyon fölrótták neki, ez alkalomból írtuk meg e sorokat.

Erre a kellemetlen emberre nagy szükségünk van nekünk. Lelkiismerete ő Nagyvárad kaotikus életének.

Becsüljük meg az ő őszinteségét. Szükségünk van igen-igen őreá. Ennyire legyünk kivételesen őszinték…

Annyian vagyunk kellemes emberek, hogy még az apagyilkosnak is meg kellene bocsátani, ha kellemetlenül - *becsületes*.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 7.

79. LASSAN, DE BIZTOSAN

Lassan, de biztosan kezd terjedni mindenfelé az a homály, az az elbomlás, mit - eléggé szellemesen - a klerikális filozófia (ilyen is van már!) az *idők* természetes *jelének*, sőt egyenesen (óh Plato!) az *idealizmus* fejleményének nevezett el. Nohát ez az „idők jele” - mint tudósítónk írja -, terjed immáron a Szilágyságban is. Tasnád sváb nemzetiségű lakosai között is *elterjesztődött* a vérvád szomorú s egyúttal bosszantóan naiv meséje. A már másutt ismertetett sablonok szerint terjesztődött (mert nem is terjedt!) a dolog, s ha a derék kálvinista pap, Bartha Dezső nincs, ma már a Szilágyságban is felhangzik az elbutított nép jelszava: „*Halál a zsidókra!*” Érdekes és jellemző arra, hogy miként terjed az „idők jele” Szilágy megyében - a *zilahi* köztemető ügye is. Ott ugyanis eddigelé felekezeti temetők voltak, de amennyiben a különböző felekezetű házastársak együvé temetése körül újabban a katolikus egyház rendkívül sok esetben nehézségeket okozott, a kálvinista többségű Zilah *köztemetőt* létesített. Itt jön már most ismét elő az „idők jele”. A katolikus plébános folyamodik a vármegyéhez, hogy az újonnan létesült köztemetőt ismét osszák fel felekezeti temetőkre, bár a városnak éppen az volt az intenciója, hogy a felekezetiséget szüntesse meg. Nevetett az egész liberális Szilágyság a folyamodáson, hanem a közgyűlésre bevonult az egész római és görög katolikusság, s szavazatok egyenlők lévén, az erős *liberális és kálvinista Wesselényiek utódja:* Wesselényi Miklós br. főispán mint elnök a *felekezeti felosztás mellett döntött*. - Nos, ez is az idők jele.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 8.

80. AZ ŐSZI NAGYVÁRAD

Az ember gyámoltalansága növelte nagyra a tavaszt. Az a gyámoltalanság, amely megrészegül az *élet* bizsergésétől, de megreszket egy sárgult falevél hullásától is. A tavasz valóságos felségjogokat élvez az emberi gyámoltalanság jóvoltából. Reá esküszik, érte lelkesedik mindenki. Persze, hisz a tavaszé például *március*, a göthös emberiség eldorádója. *Április* is a tavaszé, hogy édesen szeszélyes, sugaras-felhős, de mindig gyors, szinte vágyakozni látszó vegetációjával besodorjon bennünket az életmámor önhitt forgatagába. Na meg aztán *Május*, mikor a tobzódó életmámortól majdnem tökrészegen hajszol bennünket egy nagy örök törvény. Május a *szerelem* hónapja, a halál kicsúfolásáé…

Hát persze, hogy nagyra növelte emberi gyámoltalanságunk a tavaszt!… Még a fűzfapoéták közül is csak a filozófusabbak, tehát a kellemetlenebbek űzik az őszi rigmusgyártást. Hja, az ősztől félünk. Az ősz nagyon meglakoltat a tavaszi lumpságokért. A májusi szeretkezések tökrészegségéért a katzenjammer kínjait küldi ránk az ősz. Az ősz, a szép, a nagy harmóniába illesztő, filozófus ősz… Zakatolt, rázott a kocsi, mely nyargalt velünk, mikor ezek a dolgok eszünkbe ötlöttek. Mert, hogy tegnap volt az első szép őszi nap… És micsoda szépség az ősz szépsége annak, aki májusban is többet kontemplált, mint ágált, s aki ősszel is olyan mulatságosnak tartja a bolondos életet, mint amilyen igazságosnak tavasszal az édes bolondságokkal leszámoló harmóniába illesztő elmúlást…

Mert az ősz szépsége a *harmónia*. És a harmónia fölséges érzésével hatott reánk a tegnapi nap…

Az őszi Nagyvárad pedig nagyon-nagyon szép. Talán csak az őszi Nagyvárad szép. Mert egy gyönyörű őszi nap varázsa megillethet bennünket egy percre a harmónia nagy érzésével. Igaz, hogy nagyon szép napnak kell lennie… Máskor kevés jut a harmóniából Nagyváradon...

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 12.

(.e.)

81. A JELÖLTEK FOTOGRÁFIÁJA

Ha majd én képviselőjelölt leszek, már jó előre kijelentem, lovagias affért csinálok, ha valaki énrólam úgynevezett fotográfiát készít.

Elvégre a magyar alkotmányos életben mindig lesz elég fegyver az elvi harcok irányában. Mindenekelőtt vagy élve kerülök ki a kerületemből, vagy sem. Előkeríthetik az okmányokat is, melyek a napnál is fényesebben igazolják, hogy Hóra vezér egyenes utódja vagyok. Antiszemita polgártársaim előkeríthetik az apámat is, aki sakter Galíciában, s akit én megtagadtam. Arról a bizonyos kis lókötésről is leránthatják a leplet. Szóval küzdhetnek ellenem és mellettem mindama fegyverekkel, melyeket a magyar alkotmányos élet története és tradíciói előírnak, de énrólam fotográfiákat ne írjanak…

...Hogy intelligens-e valaki vagy sem: én azt csak negatíve tudom meghatározni. Magyarországon azt tartom intelligens embernek, aki nem antiszemita, nem vágyik közéleti alakká válni, s nincs benne asszonyos hiúság, melyre Bácskában igen jó szót tudnak.

Föltétlenül hiszem, hogy Nagyváradon sok ilyen ember van, s azok mindenesetre közöttük, akik már ismerik a kerületüket…

Hát most már érheti-e nagyobb sértés ezeket az urakat, minthogy kétségbe vonják az intelligenciájukat?… Mert azt teszik.

Mondjuk, hogy én már szintén azon boldogok közt vagyok, kik már nem önjelöltek. Ismerem a helyzetet, az embereket és magamat. Vagy legalább intelligens, önálló fölfogásom van valamennyiről. Tudom azt is, hogy mit kell tennem. Ekkor előáll egy úr, aki nem választóm, nem is érdekel, akinek a véleményére nem vagyok kíváncsi, s mások sem túlságosan lehetnek. Elémbe áll s *lefotografál*… Nem vagyok Széll Kálmán, mégis Rátótra jön hozzám. Nincsenek főszolgabíráim, kerületeim, sajtóirodám, fél- és negyedhivatalos lapjaim. Vagyok egy ember, aki elég érettnek hiszi magát, hogy a mások képét viselje. És egy úr fogja magát: lebecsül a csillagos égig, s olyat nyal a kezemen, hogy bőrömből majdnem kiugrom…

Hát ez az úr, akinek én sohasem ártottam, mit akar velem? Hát adtam én okot arra, hogy vállon veregessen?

Mondom: én beláthatatlan időben leszek képviselőjelölt, de ha akkor engem valaki lefotografál: lövök…

Mert intelligens ember annyi jutalmat még Magyarországon is megérdemel, hogy ne szégyenítsék meg, s ne hitessék el róla, hogy olyan, amilyennek Bácskában furcsa neve van…

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 13.

(ae.)

82. A HÉTRŐL

Kint súgva, suhogva zuhog a hideg őszi zápor. Paskolhatja istenigazában a Pulszky-kriptát. Paskolhatja, verheti. Akár a Farbaky kortesnótáját is ordíthatják a kriptaajtó előtt. Komisz idő, komisz világ nem dühítik többet az elégedetlen, haragos embert, ki minden akarata ellenére, íme kinyújtóztatva s már-már bomladozva hever ama kis sötét ércországban, melyben annyi világosság sincs, mint a magyar glóbuson...

A kis, nagy álmú erdészecske tragédiájában - hajh Rákosi Jenő, hajh Rákosi Jenő! - mondják: szörnyű sok vér folyik. Rettenetes indulatok, rettenetes gyilkosságok, ármány és szerelem, sóhajok hídja és kéjgáz tombolnak, döbbentenek a színen… Istenem, a kis erdész Shakespeare-t olvasta, s szarvasokat, őzeket lődözött, meg a hivatalos lapban leste a nagyobb fizetési osztály eljövetelét. Honnan ismerte volna e nagy álmú kis erdész az igazi tragédiákat?…

...Örökölni tomboló, nyugtalan vért, zsenialitást és vágyakat. Növekedni kultúremberek közt, s bepottyanni oda, hol a kultúra princípiumai a korruptság, kártya, ló, tiszta gallér, raglán s a megkapható asszony. Fölnőtt embernek lenni kiskorú országban, s azután önmagát gyömöszölve beilleszkedni liliputi partnerek közé örök viaskodás magunkkal s a kényszerűséggel. - Elbukni vértelenül Ez a tragédia sötétebb, szörnyűségesebb a kis erdészénél…

...Paskolja az őszi zápor a Pulszky-kriptát. Magyar zápor, magyar csapadék, olyan, mint a magyar úgynevezett „közszellem”. A haragos, elégedetlen ember megjátszotta a maga gyászos tragédiáját, Rákosi Jenő nem fedezte föl, nem szerette senki, nyugodhat békén…

*

A kor igazsága: napirendre térni. A kor igazsága: a jelen.

A jelen pedig eredményes, tarka, mulatságos és víg: Magyarország választ… Közönséges epés ember mindjárt Juvenálisokért kiabál. Ah, nem kell ide Juvenális. A szatíraírók feladata talán - ha van feladatuk - az volna, hogy a fenségesről marják le a komikus félszegség rozsdáját. De hol itt a fenség?… A nép?… Az elvek?… A fórum?…

Nem kell ide Juvenális. A téma operetthez sem méltó és sovány. Mi a Pelczédereket sajnáljuk. Ezek jobb sorsra méltók. A Pelczéderekben hit van. A hit pedig nagy Messiásokká avat. De hát születhetnek-e már Messiások…

...Polgártársunk, ne csináljon ön súlyos dilemmát a kis ügyből. Vágjon csak neki bátran. Az ember úgysem puskázza el tragikusan a dolgot, akár Károlyi Sándorra, akár Pfeiffer Sándorra, akár Molnár apátra, akár Molnár Jenőre adja a voksát.

Törődjünk már csak szépen bele, hogy félszáz évig ártatlan, bár kegyetlen játék lesz a magyar alkotmányosdi játék…

*

A színházat, azt várjuk. Az mulatságosabb lesz talán. Komédia, ha már komédia: igazi, nem affektáló komédia kell nekünk. Sajátságos, hogy Nagyvárad külső életét teljesen a színház kormányozza. Az utca, a Sas nagy étterme, a színházi bodega, a kis elegáns kioszk mind, mind föltámadásra várnak. De föltámadásra vár a mi színházi smokkságunk is. Tehát föl már a függönnyel! Egy kis hamisítatlan komédiát kérünk!

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 15.

(ae.)

83. EGAN EDE ÖNGYILKOSSÁGA

Szomorú, gyászos végéről egy sokat emlegetett szereplő embernek hoz hírt a telegráfdrót.

Egán Ede, a felvidéki ruténság helyzete javítására indított akció kormánybiztosa, *agyonlőtte magát*.

Megdöbbentő, váratlan vége ez a nagy energiát mutató, csupa akció-embernek.

Nagyon sokat dolgozott. Szinte úgy tűnt föl nekünk néha, hogy a maga küldetését százszorosan nagyobbnak látja, mint amilyen valójában, s a nagy, becsületes fantaszták lelkesedésével, rajongásával vágott neki minden talált vagy képzelt akadálynak. Nem kímélt senkit, de legkevésbé kímélte önmagát…

Dolgait, akciójának fanatikus voltát nemegyszer láttuk nagy veszedelműeknek. Sokszor bíráltuk nagyon erősen. De elismertük jóhiszeműségét. Elismertük s elismerjük, hogy fanatikus munkálkodása, energiája nagyon sok hasznosat mívelt.

Mindenesetre ellenfelei voltunk. Ám most, mikor az előhívott halál kitiltja a tollból a kritikát, mi csak egy tudós, lelkes, rajongó ember megdöbbentő tragikumát látjuk. Ez a sötét tragikum könnyet érdemel.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 21.

84. DIÁKDOLGOK

Bár csalódnánk, de úgy sejtjük, hogy újra sokat fognak beszéltetni magukról a diákok. Mi keveset fogunk beszélni róluk. Az volt a baj tavaly is, hogy a sajtó nagyon komolyan vette a diák-heccek dolgát. Aztán meg abban reménykedünk, hogy Nagyvárad ezek után is kimarad a heccekből. Erre koronatanúnk lehet az a budapesti fiatal, ki itt kísérletezett - némi felsőbb jóakarat mellett s mégis hasztalanul - bujtogatni néhány nap előtt…

Mert olvassuk a budapesti szaklapot, s érezzük belőle fölcsapkodni a fiatal harciasság lángját, mely gyújtogathat ám igen könnyen. Táplálni pedig táplálják állandóan fekete-lelkű professzor, fekete csuha és fekete betű…

Az újfajtájú nacionalistáknál veszedelmesebb alakok nincsenek, s mi úgy látjuk, hogy a magyar diákokat ilyen újfajtájú nacionalista szájhősök vezették félre.

Ezeknek a nacionalistáknak nem a náció fáj. A kiválóbbak gazemberek, a nagyobb tömeg bamba. Ez a nacionalista tábor… Franciaországé a példa itt is. Nálunk a sereg most szerveződik. Vezetők, elég kiválóak, már vannak.

A valódi nacionalizmus szép országa a léleknek. Megbecsül, megtűr maga mellett minden meleg érzést. A bölcsődal reminiszcenciájától az individium[!] büszke, de felséges önteltségéig. Minden meleg, emberi érzést. Az igazi nacionalizmus meghódít olyan lánglelket, mint a Jules Lemaitre-é. Kell benne legalább annyi igazságnak lenni hát, mint a világtestvériség fantazmájában, ami pedig olyan varázsos a krisztusi lelkekre.

Az újfajtájú nacionalizmus nem is nacionalizmus. Kátéját jezsuiták csinálhatták. Gyűlölet lángol sorai közül. Szavak burkolják célját. Indulatok pótolják a lelkét. A lepergett évszázadokat akarja összerázni. Sötét káoszt akar, melyben a járást csak ők tudják, a kiválóbbak…

Hogy a fiatal lelkekre vadásznak - nem csodáljuk. A magyar nevelés gyámoltalanságot nevel. Belénk olt egész légió lejárt, öreg igazságot. Gyámoltalanná tesz bennünket éppen a szavakkal szemben. És ők a szavakkal, a jelszavakkal vadásznak a fiatal lelkekre.

Az újfajtájú nacionalizmus posványa fenyegeti ezt a kis országot. Amennyi piszkos ere van - pedig sok van - a magyar életnek, mind ebben a posványban készül találkozni. Jaj azoknak, akik félrevezetve azt hiszik, hogy a náció életét ilyen erek táplálják.

De jaj volna és szörnyűség, ha e kis ország jövője, a nyalka kuruc-brigád volna az első félrevezetett tömeg.

...Panaszkodik a budapesti diáklap, hogy Debrecen hallgat, Debrecen nem akar kuruc-brigáddal tartani…

...Reményt adó panaszkodás ez. Bárcsak vissza tudná tartani a veszendő brigádot ez a nyugodt, debreceni kuruc-keménység.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 21.

(ae.)

85. A ZSIDÓ PIPÁJA

Szítják, egyre szítják a lángot, hogy csapjon össze aztán mindannyiunk feje fölött. A vérvád s a többi terjed egyre. Kik terjesztik, jól tudjuk. A zsidógyűlölet szítása azoknak áll érdekükben,

kiknek reszketve kell gondolniok arra, hogy a jó, bárgyú nép egyszer csak megvilágosul, s róluk talál egy kicsit elgondolkozni…

Annyi már eltagadhatatlan, hogy a reakció aknamunkája itt is, ott is kitört már, s veszekedett, vad antiszemitizmus dühöng egyik-másik részén az országnak.

Igaz, hogy bűnösöket keresve, nagyon magasra találnónk jutni. Főpapi székekig, mágnás kúriákig esetleg. De ha ilyen magas helyekig ebben az országban bajos is elérni a megtorló kéznek, valamit kell tenni. És mivel durva indulatok dühöngenek, durva megtorlásra, elrettentésre lehet csak gondolni.

Ime, egy eset, mely példa lehet.

Jámbor falusi zsidó ember elé, vásári sokadalomban paraszt suhanc ugrik. A zsidó ember pipázik. A suhanc kikapja szájából a pipát, s a nézők nagy gaudiumára elszalad vele.

A zsidó éltesebb ember, de szörnyen sérti a méltatlanság, a sértés és gúnyos kacagás. Rohan a suhanc után. Az visszakiabál egy-két „rongyos zsidó”-t, de egyszer megáll. Bevárja üldözőjét, s egy pálcával arcon vágja…

A vásári nép ismét jól mulat. Ezek, ha hazamennek, majd tudni fogják, mint kell a zsidóval elbánni.

A törvényszék pedig ítélkezett. Lopásért és testi sértésért *félévi fogházra* ítélte a suhancot. A tábla *egy évi fogházra* s a Kúria *három évi fegyházra emelte* ezt a büntetést.

Ezt az ítéletet én kihirdettetném minden vásári sokadalomban, sőt némelyik nagyobb búcsújárás alkalmával is, mikor legjobban dolgoznak a nép lelkének megmérgezésén - némelyek.

És nekem ugyan voltaképpen fáj annak a szegény bűnbak suhancnak a sorsa, s jobb szeretnék az én jelöltjeim közül néhányat a helyébe küldeni, de ismételem: elrettentésre van szükség. Az áldozatokért pedig számoljanak el majd azok, kik úgyis hívságosan hirdetik az éggel való összeköttetésüket…

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 28.

(ae.)

86. A HÉTRŐL

Ha úgy tetszik, megnyílt a szezon. Így vidéken, még Nagyváradon is, a színház kapunyitása a szezon-nyitás. Tegnap megkezdődött a komédia. Az igazi, a *bevallott* komédia…

Mert nálunk a komédiáknak nincsen szünetük, holt szezonuk...

Igaz, hogy országos komédiában igen ritkán van részünk. De most volt, van s lesz. A jelölt urak tanúink lehetnek rá.

Pompás, kacagtató dolog, annyi bizonyos. Nem szólunk a jelöltek kilenctized részéről, de az egytized érdemesről. Tartalmas, méltóságos, úgynevezett komoly emberek elérkezettnek látják egyszer csak az időt, hogy ők megküzdjenek a mai kis papirosért, melyet mandátumnak neveznek sok áhítattal. És e pillanatban a tartalmas, méltóságos, úgynevezett komoly ember egyszerre szörnyű nagy üresség be kerül, kivetkőzik méltóságából, elveszti komolyságát. Végigélt egy lázas, kínos álmot. Beszél, fizet, töpreng, ujjong, desperál. A főkortese leszamarazza. Az ellenpárt apagyilkosságot derít rá. Tíz névtelen levelet, s milyeneket kap naponként.

A kávéházban a piccolónak is joga van gúnyos arccal megkérdezni, mint áll a kerületében. Apró riporterek vállonveregetik. Éjjel beverik az ablakát. És a többi, a jelöltek jobban tudják. Ha pedig mindezek után *bukás* következik - képzelhetnek-e el önök siralmasabb tragikomédiát ennél?

*

Ám még most ki gondol erre? Még most minden jelölt erősen tartja magát. Ma lesz a legverejtékesebb vasárnap a hazában. Ma a slágereket játssza ki minden jelölt. Molnár Ákos pártja, melyet szelíden és disztingváltan szólván *alsóruhás*-pártnak nevez az ellentábor, ma a felsőruhásokat kapacitálja, Marjay Péter, a Várady Zsigmond főkorteseire igyekszik hatni. Rigó Ferenc dr. Kripka Henriket, Pelczéder Ágoston pedig Müller Salamont próbálja meghódítani, aki különben most kétszeresen arisztokrata és cukrász, mióta néhány saját találmányú cukrász-remekművel pályázik a halhatatlanságra. Lóránt Dezső Gesztről még a generálist is a maga táborába reméli hódítani. Szóval nagy dolgokat tervelnek s remélnek ma még a jelölt urak…

*

Mi is reménykedünk most Nagyváradon. De mi tovább látunk a választás napjánál. A hét két nagy, vakító sugárt küldött a jövő Nagyváradra. E merész figurára tekintettel a villamos-világítás az előző, s az új városház a második. Azonban e vakító sugarak mellett is faktum, hogy kissé parvenük vagyunk. Úgy öltözködünk, mint a budapesti korhely gólya-jogász. Fényes a cilinderünk, a papír-gallérunk s vége. Az iskoláink mizerábilisek, de palota lesz a városházunk. A trotoáron nyakunkat törhetjük, de törött nyakunkra villamos-ívlámpa osztja sugárzó fénykévéjét. A külvároson esős időben ladikokkal lehet csak járni, ellenben itt bent vidám, lármás villamoskocsik repülnek… Azaz pardon, ez még csak a jövő század zenéje, vagy hogy hívek maradjunk az első képhez: vakító sugara…

*

Természetes dolog, hogy így a holt szezon után jó nevelésű heti krónikaíró a színházzal végzi be a dolgát ismét. A színház mindig ad módot egy imponáló méla akkordra. Ám K. Hegyesi Mari jön, P. Szép Olga elragadóbb, mint valaha, Kacziány Viola egyszerű megérkezésével leszerelte a választási mozgalmak javát, Székely Irén aláírta a jövő évi szerződést is, Szohner Olga a kiskorú nemzedékhez sem lesz ezentúl kegyetlen. Hasonló jóakaratot várhatnak Lányi Edittől a civilisták, a többi ragyog és hódít. Mit akarjon itt a méla akkord!…

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 29.

Dyb.

87. A NAGY NAPOK ELŐESTÉJÉN

Csak kényelemből nevezzük a közeli napokat *nagy* napoknak. Magyarországon, ahol a közszellem ki szokta tombolni magát halálra így ötévenként egyszer, nagy napoknak hívják a választások napjait.

Holnap *Bihar vármegye* tizenkét kerülete, holnapután *Nagyvárad* választ. Most már el lehet mondani, hogy nyakig vagyunk az iszapban. Bizony ez után az iszapfürdő után beláthatatlan időkig fog kelleni mosakodnunk, ha ugyan a tisztálkodás néha divattá lesz nálunk is.

Éppenséggel nem voltak eddig szíveinknek gyönyörűségei. Bihar vármegye, melyet ma már kevésbé jogos önhittséggel nevezünk még mindig Biharországnak, választási harcaival ékességes tükre volt a választó országnak. *Az elvtelenség, a bizonytalanság, a gyávaság s a zavarosban halászás* ebben a tükörben pompásan megtetszett.

És édes, komikus dolog, hogy némelyek, kik prototípusai az elvtelenségnek, milyen lázasan kíváncsiskodnak, hogy a zavaros áradat felett milyen lobogót lenget a *Nagyváradi Napló?* Reánk voltak kíváncsiak, kik biztos magasságon állunk azóta mindig, hogy a magyar szabadelvűséget befullasztani készülnek a magyar közéletre elterített pocsolyába Reánk, kik hajthatatlanul tartunk ki a régi liberalizmus mellett, s keményebbek és radikálisabbak vagyunk, mint valaha!

Nem kellene felelnünk, de megfelelünk…

Voltunk s vagyunk rendíthetetlen hívei a régi szabadelvű tábornak, mely elveszendőben [van]. Maga Biharország is leszerelt. *Megalkuvóknak látszanak* a sok harcot vívott vezérek s tehetetlennek a tábor. A megalkuvásnak legnagyobb átka az, hogy ma *tisztán senki sem láthat*. Szóljunk világosabban egy jeles publicistánkkal: bele tetszett gyáván törődni mindenbe, ma már *a pártok mit sem jelentenek*. A pártokat *elnyelte* a pocsolya, a reakció.

Mi hát nem tehetünk egyebet, mint hogy - ha a szabadelvű párt nem ragaszkodott elveihez - *hívek maradtunk magunkhoz s a szabadelvűséghez*.

Mi következik ebből? Nekünk credónk, törvényünk a szabadelvűség. Aki *szabadelvű*, az velünk van, s avval *vele vagyunk*.

A Bihar megyei szabadelvű pártban nem maradt semmi tán a régi harciasságból. Még vezéreinél is jobban megalkudott. Olyan könnyelműen hagyta önsorsára a szabadelvűséget, mintha egy rövid vicinális vasútról, vagy Kumanyesd község egy félszázalékos pótadójáról lett volna szó. *Nagyszalonta, B.-Ujfalu, Báránd, Bihar* beszéljenek helyettünk. *Hosszúpályi* ellenzéki jelöltje református pap, kétségtelenül liberális ember. Ide a párt egyik legkiválóbb tagját elküldték - *elvérezni*. Talán győzni fog, de győzelme nem biztosabb, nem dicsőségesebb lett volna Balogh Lászlóval, a titkos antiszemita Leszkay Gyulával szemben?… Beszéljünk a székelyhídi dolgokról, hol a szabadelvű párt beengedett mindent, még az agrárizmust is. Egy kis lelkiismeretesség, az elvek szeretete mellett megtörténhetnék, hogy Tisza István grófnak és Hlatky Endrének a legkétségesebb küzdelmet kell megharcolniok, s hogy Belényesben felnőtt valami zavaros, de elég félelmetes ellenség?

És bizonyos jó bácsik, derék urak beszélni mernek „pártunk”-ról, „változhatatlan” elvekről, s hogy mind jól összefér a dicsőséges múlttal s az „új korszak áldásos tevékenységével”…

Ennyi elvtelenség, zűrzavar, gyávaság, megalkuvás bizony nem sok gyönyörűséggel tölthette el a mi szíveinket!…

Hát Nagyvárad?… *A gönci lobogó* még itt bosszulhatta volna meg magát igazán, ha nem volnánk sokan *klikkeken kívül* álló, hű, *önzetlen* tagjai a szabadelvűségnek. Nagyvárad szabadelvű pártjának vezetősége jórészben egy *érdekszövetkezet*, mely leplezgeti s cifrázgatja magát nagy, ősz generálisunk köpenyegével… Itt egy Hoványi Géza ad leckét a szabadelvűségből s „közéleti erkölcstanból”. Itt stréber familiárusok történetnek az élen - az érvényesülésért. És a többi, amit mind tudunk!…

Ha résen nem állunk, ha nem rángatjuk a vészharangot, a klikkek és stréberek miatt Tisza Kálmánt, a legnagyobb élő magyar politikust, a régi szabadelvűség igazi oszlopát kibuktatja Barabás Béla, akiről tudjuk ugyan, hogy szintén igaz szabadelvű, de akiről hisszük azt is, hogy ő maga visszalépne, ha arról lehetne szó, hogy Tisza Kálmánt kibuktassa…

...Állunk a nagy napok előestéjén szomorúan, s alig merünk hinni az előtolakodó reménynek, hogy *Bihar vármegye* ismét *Biharország* lesz, s itt fog megszületni a *reakció reakciója*, a régiből megújult, a réginél még erősebb, igazabb liberalizmus…

De higgyük, hogy valamiképpen meg fog születni, s ez a születés halálába fog kerülni a most vajúdó s szörnyszülöttnek ígérkező parlamentnek!…

Nagyváradi Napló 1901. október 1.

88. VERESÉG AZ EGÉSZ VONALON

Délutáni órákban írtuk e sorokat. A telefonunk reggel kilenc óra óta lármázik. Távirat jön egyik a másik után. De tíz óra óta a telefon-csengő mintha lélekharang volna. *Váratlan bukások, biztos nagy vereségek* tragikus jóslatát zengi.

Közben ijedt hangon kérdezik a telefonból:

- Tenke is elveszett? Belényes is? Még Tisza István is tarthat attól, hogy Ugrán elbukik.

Itt vigyorognak előttünk a kegyetlen számok, amelyek már szerencsésen alig változhatnak meg legtöbb helyütt, s mi a kétségbeesett kérdezősködőknek nem válaszolhatunk másként:

- Igen. E pillanatban úgy állanak a dolgok, hogy az élesdin kívül minden szabadelvű kerület elveszett. Margitta még tán megmarad, de Ugra és Magyarcséke megtartásához annak a segítsége kell, akihez Tenczer Pál, a Radocza főkortese, mint legfőbb korteshez, folyamodott fohászával tegnap.

Nem tagadhatjuk, mi most fájdalmat érzünk. Nehéz ám beletörődni a keserves valóságba, hogy Bihar vármegyében *a szabadelvűség* talán nem - *de a szabadelvű párt bemondta a csődöt*.

Érezzük a fájdalmat, nem tagadjuk, de érezzük a fájdalom mellett azt a felséges felemelő érzést is, mely *örök emberi*. Rokon talán a bosszú érzésével, de intelligensebb, nemesebb: *az igazságkapás, az elégtétel* érzését.

Mit hirdettünk mi?… Hirdettük, hogy a Széll úr rendszere veszedelmes, pocsolyába vezető. Hirdettük, hogy a régi tradicionális szabadelvű lobogót *itt Biharban még Széll úr kedvéért sem szabad elejteni*.

Soha opportunizmus ilyen kegyetlenül meg nem bosszulta magát.

Tessék vezekelni, akik vezekléssel tartoznak. Van ok a vezeklő gyászra.

És tessék gondolkozni a szabadelvűség mibenléte és sorsa felett. Tessék tovább is gyáváskodni.

Ma még a nemzeti géniusz talán csak a közjogi sáncokból és *önhitünkből* vert ki bennünket. Ha tovább is *jól* viseljük magunkat, nemsokára reánk ömlik a reakció minden pocsolyája…

Nem üdvözölnők Széll Kálmánt?…

Nagyváradi Napló 1901. október 3.

89. A VÁLASZTÁS NAGYVÁRADON

Szenzációktól kifáradtan választott magának képviselőt Nagyvárad…

A választások rendes tarka képe megvolt, de az emberek hangulata csodálatosan nem volt választási hangulat, inkább olyan érthetetlen, csinált láz…

Idegen nem tudta volna ezt az éppenséggel nem nagy emóciót megmagyarázni. Mi tudtuk az okát. Nagyvárad polgárságát rettenetesen kifárasztotta s valósággal *megzavarta* az országos választások első napja…

Mintha a változott idők a mi számunkra tartogatták volna a leckét adó erőt. *A közöny visszafizetett közönnyel*… Mindenki tudta, hogy Tisza Kálmán mandátumának ma nem a régimódi tessék-lássék harc lesz az ára, és ezt mindenki olyan könnyen vette, mintha Tisza Kálmán egy ifjú budapesti fiskális lenne, ki lejött ide Nagyváradra egy kis hazárd mandátumjátékra…

Mikor mi berekedtünk a kiabálásba, megmozdult végre a szabadelvű tábor. De megettek két vagy három vacsorát - nem is tudjuk -, s egyebet bizony nem sokat csináltak. De csináltak mégis. Elkeserítettek, lehűtöttek sok-sok szabadelvű embert. Megmutatták, hogy a szerencsétlen modorú agitálás *közönyt, nemtörődömséget* is szülhet ám! és néma elkeseredést is…

De történt más is. A nagyváradi választás egyszerre, váratlanul *rokonságba lépett a terézvárossal*. Feltámadt a *kis emberek, a polgárok* büszkesége, s ez a feltámadt büszkeség nem alkudozott. Ki akarta magát szakítani a *helyi klikk* uralma alól, melynek vezetői közül nagyon sokan csak *üzletből* szabadelvűek, s csak azért, hogy bankjaikkal, összeköttetéseikkel uralkodjanak.

A nagyváradi szabadelvű párt vezetősége - tisztelet egy-két nemes kivételnek - nagyon bűnös. Hejh, szomorúan lengtek a Kossuth utcán a Tisza zászlók!… Reggeltől délután öt óráig, mikor e sorokat írom, Barabás Béla dr. 2-300 szótöbbséggel jár elöl. Üresen térnek vissza a Sashoz a szabadelvű kortesek kocsii…

Mi lesz? Most még nem tudjuk… Mindenképpen kegyetlen, de igazságos leckét kapnak a nagyváradi kiskirályok, az összes tirannusocskák és azok, akik nem szavazzák meg az egyházpolitikát, de azért viselik az alelnöki címet a szabadelvű pártban.

Hajh, de mért kell e miatt a megérdemelt lecke miatt a haldokló magyar liberalizmusnak kapni a halálos döfést.

Nagyváradi Napló 1901. október 4.

90. TISZA KÁLMÁN MEGBUKOTT

Ez a pillanat történelmi pillanat, és mi ebben a pillanatban egy darab történelmet zárunk le… Szent László király tere felé tódul Nagyvárad népe. Lobogó-erdőre vetik a fényt a lángoló fáklyák. Amarról Kossuth nótája zeng felénk, itt mámoros tömeg zajong, s ott fent az erkélyen elrekedt, diadalittas hang szól a hullámzó tömeghez [a] bekövetkező nagy győzelemről… Pereg a dob, trombita szól, huszárok érkeznek messzi bihari kerületből, hol föllángolt népszenvedélyt oltogattak. Filozófus, hideg eszű emberekre ráragad valami különös, csodálatos ittasság. A história szárnya lebeg el felettünk… E pillanatban, hacsak ránk nem szakad a csodák világa, bizonyos, hogy *elbukott* a tömeg jóvoltából egy óriás, hogy *elbukott* Nagyvárad, Bihar és Magyarország nagy, ősz Tisza Kálmánja...

Elbukott… Ki hagyta cserben? Mindenki… Ki harcolt ellene? Senki… Elbukott, s óh, nagy fájdalommal mondjuk: elbukott dicstelenül… A világ s az emberiség meg nem írott, de hatalmas törvénykönyvéből ellene kelt egy hitvány kis paragrafus, mely szól:

- Nem tűröm a gyengeséget, nem respektálom a leömlött időóceánt. Ezen a földön az erőé, ifjúságé s a *harcé* minden. *Aki nem harcol, nem él*…

És elbukott, és Magyarországon sok százezer ember azt zokogja most sűrű gyásszal:

- Hajh, leesett a mi fejünknek koronája. Szent haladás, szent liberalizmus, meghalsz most már!…

- Emberek, siránkozók, zokogók, megálljatok… Elkárhoztok, ha sírtok!…

Nem szerette fanatikusabb szeretettel senki az elbukott ősz óriást, mint szerettük mi… Szentléleknek lovagjai, vagy mi az ördögök volnánk, tollal rovogatva harcoló, az idők lelkét megértő emberek… Lapozzatok csak vissza a mi írásainkba: minden szavunk ima volt, amit Tisza Kálmánról írtunk. Ez az elbukott ősz óriás tette, hogy ma már van mit féltenünk, ez a férfiú csinálta meg ez országban a világosságnak világát. Őreá mi esküdtünk, őt istenítettük hibáiban is…

De ne sirassátok ám a szent liberalizmust nekünk!… Illetődjetek meg, mint mi megilletődtünk, de siránkozó gyávák ne legyetek…

Hát megbukott Tisza Kálmán!… Az istenek nem adtak örök ifjúságot, örök vezetést, örök dicsőséget senkinek.

...Mert úgy történt, hogy Magyarországon csakugyan ellene esküdtek a világosságnak. Mi pedig panaszkodtunk nagyon:

- Öröködbe, Uram, pogányok jöttenek…

Ő hallotta a mi panaszkodásainkat, de talán ereje nem volt. Hívtuk a sötétség legyőzésére a fiatalságot: nem volt fiatalság ő benne, sem törzse sarjában. Hívtuk az erőt, ő gyönge maradt. Harcolni kellett volna, ő nem harcolt. Fiatalság, erő és harc nélkül nincs élet, neki meg kellett buknia… Reményünk, hogy a reakció sötétségét övele verjük vissza, már előbb meghalt. Nem a világosság aludt tehát ki, hanem az *élet* győzedelmeskedett…

Mert voltak itt sokan törpe, hazug szolgái az óriásnak. Ő nem tudta, mi éreztük, hogy törpék és gonoszak. A mi nagy szeretetünket, imádásunkat és hitünket Tisza Kálmán és a liberalizmus iránt e szorgos törpék kamatoztatták, s kamatok kamatjaként ráültek a nyakunkra...

De tovább megyünk. E törpék közt fekete is vala sok, kik így szólának:

- Vakok vagytok ti, hisz mi fehérek vagyunk, liberálisok s a Tisza Kálmán hívei.

Ezek a törpék, a Téged körülvett nagy imádásunknak szorgos kamatoztatói buktattak el Téged, ősz generálisunk.

Nem harcoltak? Harcoltunk volna mi a te nevedben! De törpéid hazug tehetetlenségét nem tűrte tovább Nagyvárad város polgársága. Ők jobban veszélyeztették a liberalizmust, mint a bevallott reakcionárius lovagok, akikkel - bizony mondjuk - el fogunk tudni bánni. És a nagy harcban, ha a harc eljönne, Nagyvárad a régi liberális lesz, s liberalizmusa erősebb, mint valaha…

E pillanatban hát egy darab história bezárult. Mélységes fájdalmat érzünk, de nem látunk katasztrófát. És mondják, hogy meghalt a régi szabadelvűség. Jó: meghalt. De az újat, a *radikálisat*, az alkotót várja Nagyvárad, Bihar s rengeteg ezre Magyarországnak!…

Nagyváradi Napló 1901. október 4.

91. REFLEXIÓK A BUKÁSHOZ

Értsék meg a dolgot, szeretett atyánkfiai, bihariak és máshová valók, gyászolók és örömben tombolók, *Pester Lloyd* és *Budapesti Hírlap:* minekünk itt, Nagyváradon kutya bajunk sincs. Egy kis katzenjammert éreznek a győzelmi muri után a függetlenségi kortesek, egy kicsit szűkölnek a történelmi vagy nem történelmi nevű bihari fajmagyarok, letört néhány nagyváradi „közéleti tényező". Ellenben a nagyváradi úgynevezett közvélemény már napirendre tért, mert éppenséggel nem volt ok rá, hogy magát izgassa…

*

Nagyváradon függetlenségi párt voltaképpen nincs is. Ellenben az az ezer választó, aki nem szavazott: majdnem egytől egyig liberális, sokkal liberálisabb, mint Széll úr. A Barabás-párti szavazók között van pár száz, akik hasonlóan szívvel-lélekkel liberálisak. Ne féltsék itt a liberalizmust. Nincs annak *itt*, Nagyváradon semmi baja…

Tisza Kálmán - elmondtuk már tegnap - megtagadta volt önmagát. Ha akkor, a bizony elérkezett tizenkettedik órában, leküzdi az ő lelkében mindig erős volt opportunus hajlamot, s híveivel szembefordul Széllnek s reakciós, sötét táborának, ha haza, Nagyváradra, szintén ilyen *tisztító* parancsot küld, s pártjából kihajíttatja, hogy repüljenek, a klerikális Hoványiékat s a többieket, s ha Tisza Kálmán nem követi a kegyelmes főfinánc példáját, s nem utasítja krumplilevesre a jogosan követelő tisztviselőket: ezer szótöbbséggel viseli ma Nagyvárad képét!… Méltóztatnak tehát most már tisztán látni a helyzetet?

*

A Kossuth-pártot liberális pártnak tartjuk, sokkal megbízhatóbbnak, mint a Széll pártját. Szokoly Tamás elnököt ugyan nem túlságos módon áldotta meg pártvezéri hivatottsággal a teremtő, de a hajdani liberális nagygyűlésen ő tartotta a függetlenségi párt lobogóját. Stern Hermann tisztelt, népszerű ember, Schütz kipróbált liberális ember, Adorján Emil dr., kit egy rövid nap faktorrá tett Nagyváradon, Halász Lajos egytől-egyig liberális emberek. A Kossuth-párt a magyar zsidóság jeles alakjainak segítséget nyújtott a parlamenti szerepléshez, amit a híres Széll-féle szabadelvű párt csak nagy kényszerűségből tett *mindig*. Barabás Béla dr. liberális, demokrata ember, s bizony talán bajainkban is több sikerrel fog eljárni, mint a Széll által gyűlölt Tisza Kálmán, akit az „új liberalizmus" gyomra minden megalkuvása ellenére sem szívesen vett be…

*

A függetlenségi párt szervezkedjék. Mi ezt szimpátiával fogjuk kísérni. Mert azt tudja - hisszük -, hogy nem mint *párt* győzött. Legelőször is most már szakítsa meg végleg az aula vidékéről valók fegyverbarátságát. Politikában - úgy mondják - az ördöggel is szabad szövetkezni. Ezek után azonban legyen vége a szövetségnek, mert különben a pártnak is vége lesz. Egy erős, *radikálisan* liberális ellenzéket mi igen szívesen látunk. Sokat tudna használni a helyi hatalmi klikk által megmérgezett nagyváradi közéletnek…

*

A helyi klikk pedig *letört*… Hoványi úrék bankdespotaságának vége. Hoványi úrék megszűntek számítani… A nagyváradi közélet megtisztult. A tisztogatást tovább folytatjuk mi is. A polgársággal, s írjuk ki bátran: a zsidósággal nemcsak választás idején keresik a barátkozást a liberális megyei urak. Új alakulások lesznek. Lesz majd igazi szabadelvű párt, lesz liberális, radikális ellenzékünk, s nyíltan beszélhetünk a reakció híveivel is.

Nagyvárad nem érdemli meg sem a *hálátlanság*, sem a politikai éretlenség vádját. Ne tessék nekünk leckéket adni. Érettebb, intelligensebb polgársága nincs Budapestnek sem, mint a nagyváradi. A nagyváradi választás eredménye nem olyan szörnyű tragikum. Benne van az események logikus igazsága, s benne örvendeztet bennünket a nagyváradi választók intelligenciája, ereje és nagykorúsága. Hát ez az igazság!…

Nagyváradi Napló 1901. október 5.

A. E.

92. A NAGY SZÉLHÁMOS

A nagyság - nagyság… Néró is nagy volt. Cézár is az. A nagyság kiválóság. Kiválóbb szélhámos milliók sorsát nem intézte még Széll Kálmánnál…

Őkegyelmessége valószínűleg nem lesz abban a helyzetben, hogy ezt a bókunkat nyugtázhassa. Neki Budapesten megvannak a maga lapjai. Azokat sem kell elolvasnia, hiszen azok diktandóra dolgoznak. Bizonyosan méltóságán alulinak tartja hát őkegyelmessége a mi elismerő szavaink meghallását. Egy vidéki lap, melyet nem a miniszterelnöki sajtóirodában szerkesztenek, mely az idők feketére fordultával is a régi liberalizmushoz, a világossághoz s őszinteséghez hű maradt, egy lap, mely a bihari és nagyváradi tradíciókhoz hű, radikális liberalizmusnak hódoló intelligens közönség lapja - mint kerüljön őkegyelmessége asztalára?… Más volna, ha a „tiszta" választásokról zengnőnk, zengedeznőnk nyalogató himnuszt. Okvetlenül „kivonatolnának" ám minket a sajtóirodában, s őkegyelmessége demimond lelkében örvendezve pakolna le bennünket a Szokoly Tamás üdvözlő sürgönye mellé.

Nem vagyunk nagyravágyók, s nem akarunk a Szokoly Tamás sürgönyével újra találkozni.

Mi is, mint őkegyelmességének egy jeles társa, a szerény ibolyához óhajtunk hasonlítani. Meghallja-e a mi bókunkat, vagy sem Széll Kálmán úr, szerény ibolyához méltóan, nem nagyon bánjuk.

Eddig sem bántuk. Mióta a hatalomhoz juttatta ennek a szerencsétlen országnak a rossz végzete, ezt az egyet nem sajnáltuk soha. Mi betöltöttük kötelességünket. Ez a kötelesség éles szemet kívánt, mi mindjárt azt ismertük föl benne, aki most a bókot kapta tőlünk. Ez a kötelesség őrködést kívánt s kíméletlen kritikát, mi hű őrizők voltunk s őszinték mindig.

De mégis, most mégis csak észrevesz bennünket a kegyelmes nagy szélhámos.

Az a kis különös incidens történt, hogy egy bécsi világlap, amelynek a hangja a Burgig elhallatszik, sőt egy kicsit tovább is, olyanformán találta meglátni a dolgokat, mint ahogyan a *Nagyváradi Napló* látta, s - könyvtárnyi kötete a tanú rá - hirdette kezdettől fogva. Hogy is hangzik az a két veszedelmes passzus?

Tisza bukása után is hatalom volt, majdnem úgy, mint Bismarck Németországban. Minden utána következő kormány nagyra becsülte támogatását, és félt attól, hogy ellenfele legyen. Ama számos válságban, amely miniszterelnöksége után a szabadelvű párt uralmát veszélyez-

tette, mindig az ő tanácsa volt az, amelyet követtek, és amely a pártnak megmutatta ama utakat, amelyeken megbízhatatlan politikai jongleurök merényletei elől elvonulhatott; az egyház-politikai törvényjavaslatokért folytatott nehéz harcok idején pedig a szabadelvűség főhadiszállását ott ütötte fel, ahol az öreg generális táborozott.

Közel áll az a feltevés, hogy a kormány is benne volt a játékban, mert Tisza Széll Kálmánnak kényelmetlen. Tisza a nemzeti pártnak a szabadelvű párt ölébe való felvételével sohase barátkozott meg teljesen. Úgy szerepelt, mint a szabadelvű pártban forrongó elégedetlenség központja, az összeférhetetlenségi törvénynek nyíltan elleneszegült, és legutóbbi program-beszédében élesen kikelt gróf Károlyi és ennek agrárprogramja ellen, habár a kormány ebben a programban nem talált alapot arra, hogy a Károlyi-csoport támogatásáról lemondjon.

Így van ez kegyelmes szélhámos! A nagy szemfényvesztő-boszorkánykonyhába most magasabb helyről is beláttak. És bár jezsuita módon zokog a klerikális vizeken hajózó magyar sajtó leghivatalosabbja, az agrárius tábor büszkén hirdeti:

- Széll elveszítette a Tiszákat, s a Tiszák örökségét harminc agrárius veszi át…

A szennyes áradatot föltartóztatni nem lehet. A hazugság és sötétség úrrá lett ebben az országban. A nagy szélhámos pedig balerina-szökésekkel lejt a ledöntött szabadelvűség romjai körül, a nyalogató himnuszok zenéje mellett, s olyan kecsesen, ahogy csak Sarkady kisasszony tudta volna járni a balettet…

A nagyság - nagyság… A hazugságnak, szemfényfesztésnek, kokottpolitikának nagyobb mestere még Széll Kálmánnál nem volt.

De meglássa mindenki, hogy be fogja csapni megbízóit is. Mert a nagy szélhámos befejezte már a misszióját, mely az volt, hogy *ezt az országot a klerikalizmus számára megdolgozza*… Elvégezte zseniálisan, de közben úgy megszerette a nagy kokottok életét, hogy most már nincs kedve távozni.

Mert ha ez az ember tudna egyszer becsületesen őszinte lenni, így szólna:

- Most már jöhet utánam akár az inkvizíció is. Elvesztettem, becsaptam egy pártot és egy országot. Plaudite! Most már mehetek...

...Ekkor talán magához térne a félrevezetett ezrek kisebb fele, s lehetne arra gondolni, hogy mentsük meg, ami megmenthető.

Nagyváradi Napló 1901. október 6.

A. E.

93. A HÉTRŐL

A nagyváradi élet egy kiváló, nagyeszű és nagyszívű alakjával ültem együtt, szörnyű üres, csendes vendéglő sarkában.

Delila előadásáról szóktünk meg. Az utolsó napokban elcsigázott, nagy váratlanságoktól megkínzott idegek nem bírták már a pazar élvezetet. Mikor Pataky úr nagy határozottsággal kijelentette, hogy lovagi szavára mondja: a márki meg fog halni - mi távoztunk…

Hogy ott ültünk, s valószínűleg egyforma színekben vonultak el még egyszer előttünk a közeli napok undokságai, tudja ördög, hogy jutott ez eszembe, pillanatnyi apropója nem volt, hogy kimondtam:

- Úgy kell lenni, hogy örök törvények szerint *a siker mindig a középszerűséghez szegődik*. A kiválóságok sikere abnormális, s valahányszor igazi kiváló ember láncolta magához a sikert, ebből az erőszakból előbb-utóbb tragédia lett…

...Komikus a „mondás"-okban utazó ember. Én is az lehettem akkor. De alighanem igazat szóltam…

Az ősz generális szörnyű tragikuma ezt bizonyítja ismét, mert az én mondásom nem egészen eredeti, s nem is új. Szávay Gyula tollát sok sertés győzte le. Ábrányi Kornél talán örökre le fog most már mondani a dicső nép kegyének kihasználásáról. A napi politika zsámolyszékéről csak egy kicsit keljünk magasabbra, mindjárt látjuk, hogy a reakció nemcsak vérvádat, butaságot termett, s nem csak mandátumokat koboz el, de csinál korszakokat, mikor a siker *még kivételesen sem* szegődik kiválóságokhoz…

*

Arisztokratának lenni szép, arisztokratának lenni jó. Mi újabb emberek, latájnerek, kereskedők s egyebek, abban a hibában leledzünk, hogy büszkélkedhetünk a magunk *kényszerű* demokrataságával.

Dehogy is vagyunk mi demokraták. Aki közülünk csak egy csöppet is ambicionálja magának a gondolkodás képességét, igen lenézi titokban a tömeget. Annál jobban lenézi, minél nagyobb tömegekkel van dolga. Én azt hiszem, a választások alatt megnövekedett az arisztokraták tábora. A tömegek domináltak ugyanis. És ujjongunk a Vázsonyi Vilmos dr. diadalának mindnyájan. Itt kiválósághoz szegődött csakugyan a nép-kegy s a siker. Magunkban azonban úgy gondoljuk, s a vakmerőbb íme, be is vallja: felséges vagy óh nép úgy magadnak, s felséges vagy és eltűrhető, ha szerencsés kezek használnak eszközként, de igen boldog óh felséges nép az, aki előtt egészen közönyös vagy!…

*

Valamelyik szombat alkonyatkor itt a vasárnapi vonal alatt szerelmet vallottunk a színpadi komédiának. Talán nagyon is szertelen, heves volt a vallomásunk, de igaz volt. És ma ismét csak azt mondhatjuk, hogy boldog ember, bölcs ember, aki be tud olvadni a festett világ istenien hazug s istenien igaz világába.

Maguk a hisztriók is érdekes emberek. Többnyire primitívek, s bennük a primitív emberek minden ösztöne s ismertetője: a kritikátlanság, az önzés, a nagy „ego" s az analizáló képesség teljes hiánya. De, akik érzik az összetett lelkek, éles szemek, örökös kétségek közt vergődés átkát, irigyelhetik a festett világ embereit, kiknek *hitük* van.

Nagyváradi Napló 1901. október 6.

Dyb.

94. A VÁLASZTÁSOK EPILÓGJAI

A nagy komédia jobbára lezajlott. Undorítóbb, léhább vásárt nem látott a világ.

De legundorítóbb volt, hogy mint támadtak Nagyvárad váratlan megnyilatkozása után a *haldokló oroszlánra*…

A magyar sajtó, Széll Kálmán lapjaival az élen, vetélkedve rugdosott a letörött generálison. A kormánypárti s többi klerikalizmus Tisza Kálmán bukását tartotta a legnagyobb győzelmének.

Mi elmondtuk, hogy Nagyvárad nem a *szabadelvűség ellen* kívánt megnyilatkozni. Tisza Kálmánt saját *klikktől vezetett pártja*, a reakciós Széll-rezsimmel szemben történt megalkuvása s szerencsétlen beszámoló-beszéde buktatták el.

Mi akkor mindjárt megírtuk, hogy ez a bukás nem szörnyűséges csapás, de tragikusnak tragikus. Az *ember* tragikuma, a nagy emberé s az *idő* tragikuma, hogy Tisza Kálmán elbukhat a szabadelvűség híres városában, a Tiszák birodalmában.

De minden csöpp vérünket fellázítja, hogy milyen aljasul bántják most Tiszát azok is, akik nemrégiben is reszkettek a hatalmától, s míg *divat* volt szabadelvűnek lenni, odavoltak a Tisza-liberalizmus dicsőítésének gyönyörűségétől.

...Ez a legszörnyűbb tragikum! A *Tisza-féle opportunizmus* alaposan kinevelte *ezt a nemzedéket*…

Egyébként pedig kezdünk nyugodtak lenni, és várunk. Nagy dolgok fognak történni. Azt hisszük, hogy a közeljövőben itt, Magyarországon vívja meg legnagyobb csatáját az egész világon egymással szemben álló *középkor* és az *emberi haladó lélek*.

Egyelőre még kis dolgok aktuálisak. Néhány rendes és pótválasztás sok-sok petíció és bűnvádi eljárás…

Nagyváradi Napló 1901. október 7.

95. A LOWOODI ÁRVA ÉS FEDORA

- *K. Hegyesi Mari vendégjátékai* -

P. Adorján Berta, ki állandó vendége volt a nagyváradi kőszínház első szezonának, s kit kivételes szimpátiával vett körül a nagyváradi színházi közönség, a búcsúzásra módot sem kapva vált meg tőlünk - és a színházi vezetőség színügyi bizottsága szankcióval ebben a szezonban is a vendég-hősnői rendszer mellett döntött. Az új hősnő K. Hegyesi Mari asszony vasárnap és hétfőn lépett fel először, mint állandó vendége a színháznak…

...Egyszer egy olasz drámaíró darabjára készült a Nemzeti Színház. A főszerepet K. Hegyesi Mari asszony kapta. Egy Olaszországban utazgató budapesti újságíró meglátogatta ebben az időben a darab íróját, s megmutatta darabja budapesti sikerének letéteményesét. Az olasz író sokáig nézte a képet, s fölsóhajtott:

- Nagyon szép. Csodásan szép. Lehetetlen, hogy ilyen szép asszony *jó* színésznő legyen…

K. Hegyesi Mari asszonynak ez ellen a kétség ellen mindig küzdeni kell. Pedig oktalan kétség volt. K. Hegyesi Mari asszony jó színésznő. Egyszerűen *jó* színésznő, nem a kivételes, nem a fenomenális színpadi asszonyok közül való, de intelligens, ambiciózus és sok szerencsés külső tulajdonokkal boldogított. Hogy nyolc év után *A lowoodi árva* címet hordó férc ócskaságában akart találkozni a nagyváradi közönséggel, szerencsétlen ötlet volt, de nem haragszunk érte. Neki ez úgynevezett parádés szerepe régen. A közönség tüntető, meleg rokonszenvvel fogadta, s ő szépen, ízléssel végigjátszta, ahogy az előíródott, a címszerepet. Az előadás igen rossz volt, dicséretes kivételként egy *kis* szereplőt kell megemlítenünk, Lengyel Margitot, aki kis szerepében is sok intelligenciát és ízlést árult el, s akit nagyon szívesen látnánk nagyobb szerepekben is. *Egyetlen* próba előzte meg. Ez a vendég-hősnői rendszer átka. Előadás előtt kínos incidens történt. Október hatodika alkalmából egy igen rossz verset szavalt el magyar ruhában és igen rosszul Nyárai Antal. Mondhatjuk, nem volt épülése rajta a kegyeletes, gyászos érzésnek.

Tegnap este *Fedorá*-ban, egy másik, szintén parádés szerepében lépett föl K. Hegyesi asszony.

A lowoodi árva zsúfolt házat vonzott. Fedora s a hétfői nap csak jó félházat csináltak. A próbátlanság Fedora előadásán is meglátszott. K. Hegyesi Mariról sokan azt tartják, hogy a legjobb Fedora… Ő a legszebb, az bizonyos, de a mi hitünk, hogy P. Adorján Berta - triviálisan szólva - „többet csinált" e hatásdráma minden szavában hatást rejtő címszerepéből. De voltak K. Hegyesi Mari asszonynak igazán nagy jelenetei. A közönség pedig talán jobban ünnepelte, mint első este. Hétszer-nyolcszor hívták ki egy-egy felvonás után. Mellette Szarvasit, ezt az erős talentumú színészt jutalmazta szívesen tapsokkal a közönség. A többi szereplők is nagyrészt megtettek mindent, amit egy hirtelen „eszközölt" előadáson tenni lehet.

Nagyváradi Napló 1901. október 7.

96. KÁPRÁZATOK

- *Marton Gaby könyve* -

Az író csak a magyar lelki szegénység teljessége idejében volt kiváltságos lény, ma már nem az. Azok között, akik ma intellektuális életet élnek, az írás és írnitudás nem számíthat semmit. Az individualizmus, melynek ereje mind jobban-jobban áthatja az intelligensek világát, érdemet és kiváltságot egyet ismer: az önállóan, eredetien élő és berendezkedő *mikro-kozmoszt*… Aki *individium*[!], aki maga jelöli ki a maga helyét az élet káoszában, aki fölkutatja a járatlan utakat, s *egó*jával egyre és jobban magára marad a *mindennapos* életben, az az intellektuális életben *valaki*… Ha még ehhez az ereje is megvan, hogy írásokkal törekedjék arra a nagy, szép örök célú lehetetlenségre, hogy beleolvassza a maga mikrokozmoszába, ami körülötte van: akkor irigylésreméltó is. Hite is van, kedve is van, s a nagy egyedülállás kínját is kevésbé érzi…

Marton Gaby igazi individium[!], de szörnyű forradalmi kiforratlanságban. *Én*-jének nagy ereje, szertelensége folyton hadakozik az ifjú fizikummal, az ifjúsággal, mely éppen úgy megköveteli a *legegyetlenebb* egyéniségnél is az ámítást, a mámort s az élet egyéb banális hazugságait, mint egy jámbor óvónőjelöltnél vagy mondjuk: törekvő bankhivatalnoknál…

Egy forrongó egyéniség vallomása az ő harcairól: ez a Marton Gaby könyve, aki különben, ha nemcsak látni, de *határozni* is megtanul: nagyon hamar egy új Annie Vivanti lehet…

Marton Gaby fiatal gyermekleány. Írásai nagyobb részben ebben a lapban kerültek fényre, de a többi nagyváradi lapok s pár budapesti lap is észrevették ez írásokban ígérkező nagy erőt…

Nem mutatja tisztán a kötet sem írójuknak világát, sem a napirendes életet. De kivételes erők, szilajságok, föllángolások és misztikus ellágyulások érdekes összegyűjtője, s föl fogja minden olvasójában kelteni az érdeklődést erős individiumnak[!] készülő írójuk s jövője iránt…

Nagyváradi Napló 1901. október 12.

97. A HÉTRŐL

- A vélemények különbözők, szólott nyugodtan Szokoly Tamás, mikor figyelmeztették a király kijelentésére, hogy Tisza Kálmánnak *benn kell lenni a magyar parlamentben*.

- És Szokoly Tamásnak igaza van…

*

- De hát miért is bukott meg? - jajgatnak a táborban lévők még mindig…

- Én - szól egy kávéházi radikális politikus - megjósoltam előre. Mindig alkudozott szegény (már szegény!) generális. Nem mert szembeszállni a sötétlelkű Széllel. Én megjósoltam!…

(Mellesleg: szörnyű sokan vannak ezek a jósok. Valamennyi megjósolta!…)

Egy éltesebb úr, akit Hlatky Endre kifelejtett a pártvezetőségből, nagy rezignációval nyilatkozik:

- Én mosom kezeimet. Nem tehetek róla. Mindig mondtam, hogy nem vezet jóra a párt legérdemesebbjeinek a mellőzése.

De a legmegnyugtathatatlanabb mégis csak Müller Salamon:

- A pártom az oka, a pártom - siránkozik Müller. Miként egy görög tragédia levert hőse, nem szól egyebet e pár szónál semmit.

Mindenki a *valódi* okot tudja. Csak egy nézet árva: a Szokoly Tamásé. Azt senki sem hiszi, hogy Nagyváradot a negyvennyolcas eszmék hódították meg. Ezért a hitetlenségért mi adhat vigaszt Szokoly Tamásnak:

- A vélemények különbözők…

*

A nagyváradi közönség úgy vélekedik, hogy fölöttébb gyönge és tűrhetetlen immár a színházi állapot. Somogyi Károly evvel szemben szentül hiszi, hogy az ő missziójánál teljesebb, szebb és eredményesebb missziót nem teljesített még színház direktora. E kis véleménykülönbség a legizgatóbb nagyváradi téma, de a Szokoly Tamás igazságát mégsem támogatja, mert itt különvéleménye csak Somogyi Károlynak van…

*

A szállóigéket nem a nagy elmék bocsátják útra, de a szállóige megszületik, ha szükség van rá.

A vélemények különbözők… Naivabban, de találóbban pattanhatott volna-e ki jobb mondás, melyben benne kacag a magyar élet minden mostani zavarossága, fejvesztettsége?…

E körül a mondás körül táncol most minden. Széll Kálmánnak hiába magyarázza bárki is, hogy veszedelmes sötét ember. Polonyi Géza nem hiszi, hogy őt nem a katolikussága veszítette el. A néppárt csak az erkölcsök restaurálásán fárad. Az agráriusoknak az a legnagyobb gondjuk, hogy a kereskedők megélhessenek. A gyomai mandátum a legérdemesebb kezekbe kerül biztosan. Nagyvárad új városházát lehetetlen volt másnak adni, mint akinek adták…

…El fogják ide s tova a legtisztább igazságot sikkasztani e kis mondással, hogy a vélemények különbözők…

*

…E sorok profán írója itt elhajítja a csinált jókedvet, és sok óvatossággal készül megmutatni e színes kép sötét valóságát. Valami érthetetlen, ijesztő nagy erő vissza akarja csinálni a világot. Hajt, kényszerít bennünket hátrafelé… Rúgkapálni e hátratolás ellen alig egy-két világos ember tud. Már olyanképpen van mindenfelé az emberi együttes életben, mintha sohase éltek volna a humanisták, enciklopédisták, forradalmi mártírok s „aufkläristák”.

Németországban, mely császári kommandóra robog hátrafelé, már azok közül is sokan eltévelyedtek, kikben mi félő emberek mindig bizakodtunk, s kiktől profán létünkre is mindig

csak kinyilatkoztatásokat vártunk. Ha a világosság emberei is afölött vitáznának, hogy melyik az igazság: a folytonos emberiesülés, a szeretetben való növekedés, az emberiség boldogságán munkálás, vagy pedig önmagunk bilincsbe verése egy tiszteletreméltó, de sok tekintetben korhadt, elócskult világnézetért, akkor - jaj - hagyjuk a vizsgálódást, s mondjuk ki gondtalan nyugalommal:

- A vélemények különbözők…

*

…Ősz az idő, de irgalmatlan ősz… És közelebb jönnek egymáshoz az emberek. Az a hitünk, hogy a nagyváradi lóversenyt az idényről alighanem *végleg* elhalasztotta a *másik*... azaz, hogy a képviselőválasztás… Talán jól is van ez így. Miért törjenek le - a *lovak* is. Kezdődnek ellenben a szezonesemények és szórakozások. Divatba jönne a színház, ha megérdemelné. Hangversenyek, bálok terveződnek. Zsúfoltak a kávéházak. És főként, de legfőként: kezdődnek és folytatódnak a zsúrok. A zsúrok tudvalevőleg arról nevezetesek, hogy itt nincs véleménykülönbség - a *távollevők szapulásában*…

Egyébként a vélemények erre nézve is különbözők, mit azért kell koncedálnunk, hogy minket ne érjen a többi távollevők sorsa…

Nagyváradi Napló 1901. október 13.

Dyb.

98. KOMÉDIA

…Két markos parasztleány vitte az én Dulcineám és sokak Dulcineájának rózsaboglyáját. Csúnya volt az én tündérem festék nélkül, meg különben is kiadta már az utam… A túlsó folyosón elémbe került egy olcsó koszorúval néhai való, már elföldelt Szatyi úr. Keserű lelkekre hintett sugarat, brutális ifjúságból csalt ki könnyeket ma este… Megért a koszorúja testvérek között két forint harmincöt krajcárt. Szalag nem volt rajta. A túlsó folyosói festéktelen csak a rózsákat mutatja. Térdig járt ma a rózsákban. Ám őt csak térden alól fizetik rózsákkal…

- …Komédia - mondtam… Az öreg Szatyi úr nem hallotta.

Komédia - mondtam, és fájt nagyon a sárga kockás kis kabátom emléke. Ezt a kis kabátot adtam volt el, mikor először mentem színházba, komédiát sóvárgó diákszívemmel…

…A Dulcineám - hallom - térdig jár a rózsában most is. Szatyi úrnak a kórházban elrothadt a veséje, s nem derít, nem ríkat az öreg Szatyi úr soha többet… Vajon rátették a két forint harmincöt krajcáros koszorút az öreg, vastag, hideg testre, melynek isteni lelkét két forint harmincöt krajcárra taksálták?…

Komédia!… De az átkozza és szidja, aki becsületesen hiszi, hogy nem aljasabb az - *élet*…

99. FIGARÓ HÁZASSÁGA

Mint hallik, Nyárai Antal dac-beteg. Vasárnap Deésy játszta el a szerepét. Tegnapra táviratilag hívta fel a színház vezetősége a debreceni színház kedvelt bonvivánját, a Vígszínház leendő tagját, Tanay Frigyest a *Figaró házassága* címszerepének eljátszására. Tanay vállalkozott e segítő exkurzióra. A nagyváradi színpadon pedig árván bolyongott Beaumarchais istenien

derűs lelke. Mi éreztük ezt legjobban, kik láttuk már Tanay Figaróját, de be más környezetben!… A szimpatikus vendégé volt tegnap minden taps. Tanay kiválóan intelligens, jeles színészember. Figarója is eredeti művész alakítás. Kissé rekedt volt a vendég, de ezt szívesen elnéztük mindenképpen diszkrét és biztos játékáért. P. Szép Olga, Szohner Olga, E. Kovács M., Kulinyi Mariska, a hölgyek általában jeleskedtek. Az urakból az akarat is hiányzott. Félház és negyed siker: ez volt a helyzet szignatúrája.

Nagyváradi Napló 1901. október 15.

100. ÚJ PÁRTALAKULÁS NAGYVÁRADON

A generális váratlan bukása fölött mintha napirendre tért volna már az ország közvéleménye.

Maga a bukás Nagyváradon és Bihar megyében is megszűnt már állandó témának lenni, de annál erősebben foglalkoztat mindenkit a helyzet, melyet - elsősorban Nagyváradon - a bukás teremtett.

Mi voltunk azok, akik rámutattunk a Tisza Kálmán tragikus bukásában megnyilatkozott törvényszerűségre. Nagyon tévedtek ám a gyönge siránkozók s az olcsó gúnyolódók is.

A generális bukását tulajdonképpen legkevésbé a függetlenségi párt - hogy így mondjuk - *csinálta meg*. Ama bizonyos trafik sem. Még a tisztviselők elkeseredése sem. A nagyváradi Tisza-párt klikkszervezetének s néhány önző és politikailag is gyanús vezetőjének már volt részük a bukásban, de a *való ok* még ez sem egészen…

Tisza Kálmán olyan nagy volt, hogy nem buktathatta el senki, csak - Tisza Kálmán…

Emlékezzenek csak, akik akarnak emlékezni, hogy mikor Bánffy Dezső bárót legyűrték az egyesült klerikálisok, s paktumok, szövetségek lépcsőjén hatalomra jutott az újabb Magyarország legveszedelmesebb politikusa, a nagy kokott Széll Kálmán, mit várt ott a Tiszáktól, elsősorban Tisza Kálmántól az igazi liberális közvélemény, de legizgatottabban Nagyvárad!…

Emlékezzenek csak később a Tisza Kálmán gr. híres elnöki installációjára, mikor formálisan tüntetett egy hatalmas gyülekezet Bánffy nevénél és nevével Széll Kálmán ellen!…

Emlékezzenek csak, mit vártak Tiszától a nagyváradi liberálisok az összeférhetetlenségi törvénnyel szemben történt állásfoglalásakor!…

A nagyváradi liberális párt hatalmas többsége sohasem volt a Széll hívő tábora. Látta folyton az új regime üzelmeit, s a régi pártkeretek között csak a tradíció, Tisza Kálmán személye s a liberalizmus veszedelme tartotta meg.

A legbámulatosabb politikai nagykorúság, világoslátás és intelligencia nyilatkozott meg ebben az állásfoglalásban. Nagyvárad liberális polgársága látta, megérezte előre a reakciós veszedelmet. Hiszen ma már ott tartunk, hogy a Széll-féle sajtó-direkció, egyik *nagyváradi* lapban is, csak avval tudja megvigasztalni a liberalizmus sorsa miatt aggódókat, hogy a klerikális uralom Belgiumban sem mert összetörni minden liberális intézményt!!!

A veszedelem egyre nőtt, s Nagyvárad hiába bízott Tisza Kálmánban, Tisza Kálmán *odavarrta magát* Széllhez, s ez az *opportunizmus* elveszítette…

Beszéltünk Nagyvárad politikai életének több előkelőségével. Valamennyien kénytelenek voltak azt a beismerést tenni, hogy egészen új *pártalakulást ró* kötelességül a helyzet.

A volt Tisza-párt exponáltabb, befolyásosabb vezetői, kik nemcsak a generálist, hanem rengeteg hatalmat is vesztettek, még mindig tehetetlenek a nagy csapás után. De annál világosabban látja a helyzetet az igazán liberális nagy többség.

Föltétlenül bizonyos, hogy Nagyváradon egy *új, igazi liberális párt* fog alakulni. Ez a párt nem lesz Széll-féle „szabadelvű párt", hanem *szabadelvű* valóban, intranzigens *szabadelvű-párt*…

Sőt nagyon tekintélyes hangok hangoztatják, hogy a *liberalizmus nagy veszedelme* tétesse félre mindenkivel a *közjogi hiszek-egyet*. A *közjogi* radikalizmus különben sem rí ki éppenséggel az igazi, radikálisan liberális hitelvek között…

Szóval az új pártalakulás, ilyen irányban *okvetlenül* s *mielőbb megtörténik*, s történjék is meg Nagyváradon.

Talán demokrata párt lesz az új párt neve. Lehet, hogy mint szabadelvűpárt hadakozik az újfajta klerikális, Széll-féle liberalizmus ellen. De mindenesetre megalakul.

Hogy aztán azok, kik *mindig a hatalommal szeretnek lenni*, megkísérlik-e Nagyváradon egy Széll-párti, hivatalos párt szervezését, nem tudjuk. Azt hisszük, igen. Hogy ez a párt mennyi szerencsével dolgozhat, azt már megjósolta a múlt…

Nagyváradi Napló 1901. október 16.

101. A KIS MAMA

- A Szigligeti Színház premierje -

Kiváltottak tegnap belőlünk egy sereg naivságot, édesen ostoba lelkesülést, amik mindnyájunk szívében ott lakoznak mélyen valahol, bár kemények vagyunk, s büszkélkedünk a józanságunkkal…

Szinte ujjongva, lázzal dolgoztuk bele magunkat abba az édes, bájos mesébe, mely ott folyt le előttünk a színpadon, s akik ott gyönyörködtünk közös, édes naivságban, egy félórára olyan boldogoknak éreztük magunkat. Szinte kedvünk lett volna kikiáltani:

- Milyen sokan vagyunk jók, kedvesek, naivok és lelkesedők.

Holott éppenséggel nem lett volna igazunk. Mi, kik nagy jóságba, naivságba olvadva együtt gyönyörködtünk egy édes mesén, nem vagyunk jók, nem vagyunk kedvesek, dehogy is vagyunk naivak, a lelkesedést igen-igen le szoktuk becsülni.

De olyan raffinériával ugratott be tegnap este bennünket két édes francia, hogy még most is el vagyunk ragadtatva a magunk pompás beugrása fölött.

Elvégre a színpad, mely annyi lehetetlen célt szolgál, mért ne szólaltassa meg bennünk néha-néha a jóságot is, s a bennünk lakozó, belénk oltott örökös, de örökké lepaskolt *hitet* is.

A kis mama meséje bájos, édes *mese*… Ifjú szívek álmokat, illúziókat szőnek, s ezek az álmok, illúziók a *jó emberek* segedelmével mind tündéri valóságra válnak…

Olyan mesteri, igen: mesteri naivitással ragyog el előttünk ez a színpadi álom, annyira lefegyverezi merészségével a mi analizáló, boncoló, epés, kritizáló kedvünket, hogy nem is tudunk többet írni *A kis mamá*-ról.

Inspirációt kapott minden színész tegnap. Soha ennyi úgynevezett színészi nagy siker.

A három legnagyobbról szólunk először: a P. Szép Olgáéról, Pataky Béláéról s a Krasznay Andoréról. Kivételes nagy dolog, hogy olyan szerencsésen hódítson meg színészt a szerep, mint őket az ő szerepeik. Mert mi úgy képzeljük a nagy színpadi hatások sikerét, hogy a szerep, az írók lelke parancsol, uralkodik az előadások felett, s nem megfordítva. A közönség ünnepelte mind a hármukat.

Pintérné énekelt is, és majdnem úgynevezett primadonna sikere is volt.

Kacziány Viola, E. Kovács Mariska, Bérczy Gyula, Tóvári Anna még azok, akiknek a három első szereplőn kívül hálásak vagyunk a tegnapi estéért.

Nagyváradi Napló 1901. október 16.

102. ALAMIZSNA TISZA KÁLMÁNNAK

- Széll úr komédiája -

Vannak halottak, akik nem haltak meg eléggé, így tartja Magyarország mai miniszterelnöke is…

*

…A bukás megtörtént. Nem ujjongott csak a beteg, lázas kurucság… Megdöbbent még a győző tábor is. Egy darab história zárult le, - írtuk volt akkor, s így látta akkor az egész liberális Magyarország, ha ugyan van még ilyen… A nemzeti kaszinóban egy félórára bizonyosan beszűnt a kártya. A történelmi nevű urak, kik nem tanultak és nem felejtettek, hetvenkedő anakronizmusai az új időknek, kik Magyarországon akarják megcsinálni a nagy lehetetlenséget, megmásítani törvényét az időnek, mert Magyarországon a lehetetlenségek is szoktak sikerülni, - e történelmi nevű urak hát időt vettek maguknak egy vélemény megépítésére, s szent felgerjedéssel szólhattak:

- Na a Kálmán, ez a Széll, pompás politikus…

A Kálmánt azonban szörnyen kupán vágta másnap egy bécsi nagy lap. Még szédelgett az ütéstől, mikor a királyi szó is hangzott:

- *Kívánatos volna…*

- Széll úr ekkor rájött, hogy csodákat mívelni nem lehet. Ő jól végezte el ugyan a maga kis dolgait, de az ország még mindig nincs úgy megdolgozva, hogy Tisza Kálmánnal ilyen sommásan végezni lehessen, és Széll-róka meglátogatta a beteg oroszlánt, kit szamár szövetségeseivel összerúgatott és…

- *Miért nem szóltál Kálmán?…*

„Miért nem szóltál" - itt kezdődött a halott temetése. Előbb egy kis perfid írás is volt a legfélhivatalosabb papiroson. Azután híresztelések, hogy Széll Kálmán „be akarja hozni Tisza Kálmánt". A róka kimenti az oroszlánt. A hetéra Cornelia tisztességét védi. Elevenedjetek meg elfelejtett homéri, derűs, kacagtató történetek!… …Kacagj Bajazzó! Széll be fogja hozni Tisza Kálmánt, mint ahogy behozta kis- és nagyszürkési Szürke Barnát, a felsőhidasi kerület képviselőjét…

Pokolian eszelte ezt ki Széll úr. Minden nap jöttek a hírek: Széll úr nem tett le tervéről. Ma a *margittai*, holnap az *aradi* mandátum került hírbe. Lemond Morzsányi, lemond Lázár György. Most oly táviratunk jött, hogy Szatmárt, a Chorin mandátumát ruházza Széll úr az öreg generálisra. Mintha hallanók a Széll úr beszélgetését.

- Nehezen megy, de csak behozom valahogy szegény öreget. Mégis hát elődöm volt.

…Nekünk meg forr a vérünk e csúnya komédia láttán. Hát ide jutott már Tisza Kálmán?… Alamizsnával, kikiáltott, kiszámított alamizsnával meri meggyalázni egy - Széll Kálmán?!…

*

Most múlott el *Kálmán* napja. Valamikor micsoda nap volt ez! A lelkesedés, a föllángolás, a deputációk, a sürgönyök, bandériumok, szónoklatok és fáklyásmuzsikák napja… Most egy ív papiroson az új képviselők kézen csókolták Széll Kálmánt, s volt egy lap, melynek eszébe jutott, hogy él ebben az országban egy másik Kálmán is, kihez a história is nagy jusst formál. A história, mely egy ephiáltesi lapot tart csak fenn a mai Kálmánnak, - ki „behozza, be akarja hozni Tisza Kálmánt!”… …Megcsömörlik a legerősebb gyomor, megszédül a legkeményebb fej, s megrendül a legkövérebb hit is… Lehet-e még remélni?… Összeverődhetik-e még a tábor, mely felvilágosodottság és haladás vala?… Egyelőre Széll Kálmán alamizsnát nyújt az ország legnagyobb élő emberének, de úgy, hogy nemcsak az ő balkeze is tudja, hanem mindnyájunké, s úgy, hogy egyikünk-másikunké *ökölbe szorul*…

Nagyváradi Napló 1901. október 17.

103. AFFÉR EGY VERS MIATT

Érdekes affér nyert tegnap délután befejezést egy pisztolylövéssel. A *Színházi Újság*ban egy paródia jelent meg, mely Sas Ede hírlapíró egy másik színházi újságban megjelent versét travesztálta. Erre Karácsonyi Aladár, a *Nagyvárad* munkatársa egy levélben megsértette Kaczér Vilmost, a *Színházi Újság* szerkesztőjét, holott az inkriminált verset, mely Sas Edét parodizálja, Ady Endre írta. Kaczér Vilmos segédei, Adorján Emil dr. és Bíró Lajos párbajbíróságot kértek, s ez úgy határozott, hogy Kaczérnak lovagias elégtételt kell vennie a sértésért. A segédek pisztolypárbajban állapodtak meg, huszonöt lépésről egyszeri golyóváltással. A párbajban, mely a volfii erdőn folyt le, sebesülés nem történt. Karácsonyi lőtt, golyója nem talált. Kaczér nem élt a lövés jogával. Hír szerint Kaczér Vilmos csak egyéni részét tartja az ügynek elintézve. A jogtalan beavatkozásért, ill. sértésért, mely a toll szabadságát is - véleménye szerint - sérti, a bíróságnál is elégtételt fog szerezni.

Nagyváradi Napló 1901. okt. 18. 5.

104. OTTHON

Vendéghősnőkre nem lesz tovább szüksége a nagyváradi színháznak. Minden drámai hősnők egyik legparádésabb szerepében, az *Otthon* Magdájában olyan fényes sikert aratott tegnap Kacziány Viola, mely immár végleg megformálta hitünket a kisasszony kivételes nagy tehetségéről. Kétségeink voltak ám a tegnapi este előtt. A fiatal erő merészségének tartottuk a Kacziány kisasszony vállalkozását. A fiatalság olyan erénye lett az ő Magdájának, hogy szinte újabbá, igazabbá vált mindaz, amit Sudermann az ő énekesnőjével nekünk elszavaltatni szokott. Biztosan, egyénien, erősen fölépített alakítás volt a Kacziány Violáé. Igazsága, eredetisége a nyílt színen is nem egyszer tapsra késztetett. Kacziány Viola nagy, értékes egyéniséget ígér Magdájának tegnapi eredetiségével, erejével, s erős tehetségének nem kis segítői lesznek azok a szerencsés külső tulajdonságok, az asszonyi szépségnek az az érdekes megjelenülése, mely fényes toalettjeiben mint valami modern, német művészújság megelevenült modern asszonyalakját hozta eszünkbe a fiatal művésznőt. A közönség tüntetőleg tapsolt Kacziány

Viola tegnapi sikerének, melyhez pompásan segédkeztek Benkő Jolán, Szohner Olga, Peterdy Sándor és Pataky Béla.

Nagyváradi Napló 1901. október 18.

105. A DEBRECENI VÉRES NAP

Tegnap késő éjjel, mikor telefonon híreket vettünk a debreceni véres választásról, s ma sem tudjuk megérteni, mi történhetett a nyugodt, csendes, higgadt civis városban, hol az emberek még lelkesedni is csak úgy *befelé* szoktak, hol száraz a rendőrkrónika, hol egy kis szerelmi dráma szenzáció, hol főbenjáró bűn egy részeg kőmíves utcai kurjongatása, hol olyan imponáló lázatlan, nyugodt kép lepi meg az idegent…

Az új debreceniek mint valami legendáról szoktak beszélni a híres Bach korszakbeli utcai forradalomról. Tudtunkkal nem is támadt föl még egyébkor ilyen viharzó erővel a debreceni tömegek indulata. De akkor egy egész országért véltek okvetetlenkedni a tüntetést vezető diákok. Tegnap még csak arról volt szó, hogy egy fiatal fiskális nagyságos úr legyen-e vagy sem…

A múltkori választások idején debreceni jogász volt e sorok írója. Akkor nemhogy gondolni lehetett volna arra, hogy kuruc 48-ast válasszon mind a három debreceni kerület, de félni kellett, hogy az egyetlen biztos 48-as kerületből is kibukik a legkurucabb magyar, érdemes, ősz tudósunk, Thaly Kálmán. Akkor énekeltük mi korhely jogász éjjeleken:

Thaly Kálmán a követünk,
Lisztes molnár nem kell nekünk.
Osztrák őröl annak malmán,
Éljen, éljen Thaly Kálmán

A függetlenségi párt minden erőlködése az volt, hogy Mayer Emil népszerű és gazdag gőzmalomtulajdonossal szemben bejöjjön az öreg kuruc az első kerületben. Be is jött. Ebben a kerületben régiszabású civisek vannak többségben. A másik két kerület „hivatalnok kerület". Még a második kerületben nem túlságos a kormánypárti többség, de a harmadik, hol tegnap a pótválasztás volt, debreceni 48-as kortesek hite szerint is végleg elkárhozott.

A második kerületben Bakonyi Samu dr. mellett leszavaztak szépen a civisek, de a hivatalnoksereg s Bakonyi hitsorsosai, az intelligens zsidók a kormányra szavaztak. S mi hiába fújtuk

Egyszer Kola meglakola
Debrecenből elpakola.

Bizony Kola is, meg Király is - két legszürkébb alakja a szabadelvű képviselőknek - könnyen győzött.

És nem gyászolt emiatt senki. A civis nagyot nyelt, s hazament. Mi kiabáltunk egy kicsit, s szétoszlottunk.

Mi történhetett hát most, hogy Bakonyi Samu dr. olyan váratlanul, szép győzelmet aratott a második kerületben, s mikor a tegnapi függetlenségi jelölt tulajdonképpen csak a zászló becsületéért küzdött…

Talán „bálványdöntő” Barabás Béla példája tüzelte föl a nyugodtság városát?… Talán megirigyelték Nagyvárad, a debreceniek szerint „pakfonvárosnak” dicsőségét, melyről pedig oly szívesen mondtunk volna le a debreceniek javára? Vagy - ami legvigasztalóbb volna - a kálvinista Rómában az új kormányreakció gyűlölete támadt föl?…

Az bizonyos, hogy szörnyű véres az egyetlen debreceni kormánypárti képviselőnek, Dobieczki lovagnak a mandátuma, s nagyon fölfordult világ van most Debrecenben…

Nagyváradi Napló 1901. október 19.

106. A HÉTRŐL

Mikor elfárad már igen az ember, s nem tud már várni is semmit, egy kis véletlen reminiszcencia helyrehozza. A természet sok mélységgel rendezte ám azt el, hogy a gyermek és aggastyán játszótársak. Minket az aggság még csak percekre szokott meglepni, s mindig csak az gyógyít meg, ha gyermekségünk valamelyik kis emlék-morzsájával kezd játszani a lelkünk… És valahányszor igazán magunkra találunk: gyermekek vagyunk… S összetett lelkű, vívódó, modern emberek, kikből monstrumot csináltak az édes szülők lágysága, az iskolamesterek korlátoltsága, a vallástanítók bigottsága, az ezer nem is sejtett igazságtalanságával rájuk törő élet s ezer transzformálásán mesterkedő apostola (kik közül Mózes, az evangelisták, Lutherék, az enciklopedisták, Offenbach, Heine, Lassalle, Nietzsche és Ibsen is szörnyen elegendők) örüljenek, hogy a gyermek-emlékek közül maradt egy pár még monstrum-lelkeikben…

*

Maradt… Csak kicsalni, kiváltani bajos őket. Ezért ujjongtunk két édes estén a kis színházban, hol ez a kiváltás sikerült két furfangos franciának. Bizony mondjuk, hogy *A kis mama* előadása rendkívül untathatta az intelligens diák-ifjakat, kik méltán fakadhattak ki, hogy mért traktálják őket ilyen gyermekségekkel De mi, kik páholyokban, földszinten csak emlékezni tudunk már a korra, mikor derogált naivoknak és hívőknek lennünk, dehogy is osztoztunk az ifjak kifakadásaiban. Olyan gyermeklelkesedéssel, naivitással csüngtünk a szép mesén, hogy ha Pintérnét valaki megsértette volna a színpadon, felugrottunk volna a védelmére, mint Zajthay nótárius uram tevé a régi jó Peleskeiben…

*

…Zajthay uramat fölébreszteni még egyszer nem is volna nagyon olcsó dolog… Mi is Budapestre vinnők el. De itt Nagyváradon megállapítanók, s ahogy mi a nótárius urat ismerjük, úgy kiméltatlankodná magát, hogy tovább se menne. Könnyű dolog volna most itt Zajthay urammal összeszidatni azt a sok nagyváradi összeszidnivalót, miket mi összeszidni nem merünk. Elmondhatnók vélekedését Tisza bukásáról, a politikai helyzetről, a Somogyi-rezsimről, a városház apró eseteiről, afférekről, melyek egy verses paródia körül utaznak, a lóversenyekről - no sokról, sok mindenről. A városatya-választásról is, mely egy kis üdítő levegőváltozást ígér… A kombinációk egész serege kísért. Mi egynek örvendünk ezúttal a sok közül, Halász Lajos kollegánk erős sánszainak. Bár a képviselő-választás sikere nekünk nem büszkeségünk, de el kell ismerni, hogy a függetlenségiek sikerében Halász Lajosnak és kis lapjának oroszlán-része volt. A függetlenségiek kötelességet teljesítenek, ha ezt az érdemet egy kis városatyasággal honorálják. Sok igazság vár ám még elmondásra a régi s a leendő városi tanácstermekben…

*

Maradjunk Zajthay uramnál. Ha lehet, vigyük föl Budapestre. Az orfeumba ne engedjük, a *Veszta szüzek*-től is kíméljük meg. De mondjuk el neki a lazaristák esetét és még egyet-mást. Alighanem így szid le bennünket az öreg:

- Ebadtát, ti azt mondjátok, hogy az új Magyarországot mutatjátok meg. Hiszen a ti fölébresztésetekben nincs köszönet. Ti engem visszavittetek a középkorba. Emlékszem én jól a *kis Tükör*-ből. Mert a Zajthay uram idejében világosabbak voltak az emberek, s híres Szatmár megyei úri versfaragók igen éles epigrammákat írtak némely papi és mágnási esetekről…

*

A lóversenyre tódul ma bizonnyal a nép. Tódul és lelkesedik. Pár hete még a Tisza vagy Barabás dilemma tüzelte az „óh nép"-et, ma „I hope so" és „Finom" sorsa. És egyformán nagy a tódulás, tűz és lelkesedés. Ez a, ilyen a tömeg… Debrecenben forradalmat csinált, mert megittasult egy pár éljenszótól. És milyen csúnya, lehetetlen ocsmány forradalmat. Budapesten egyszer azért ment össze a tömeg, mert a zsoké ügyetlen volt… Még a nagy, nemes, tisztító forradalmakban is csak eszköz volt a kiszámíthatatlan, gondolatlan tömeg. Az apostolok, nemes mesterek eszköze. Vigasztalja meg ez azokat, kik céljukhoz a tömeget megnyerni nem tudták.

Nagyváradi Napló 1901. október 20.

Dyb.

107. A JÓKAI-PÁR NAGYVÁRADON

Illusztris, kedves vendégei lesznek nemsokára Nagyváradnak. Jókai Mór, az ősz költőfejedelem kíséri el az ő ifjú hitestársát, élete őszének aranyos napját, Jókainé Nagy Bella asszonyt, ki a nagyváradi színpadon lép föl…

Pár napja, hogy újságolták a lapok: Jókainé színpadra lép… A lelke visszavágyik nehány ragyogó estére abba a dicsőséges, fényes világba, melynek fényét, dicsőségét a dicsőség mámorát már megízlelve dobta el magától, hogy őrangyala legyen a magyar nemzet koszorús nagy poétájának…

Talán éppen ő, a költőfejedelem a leggyöngédebb szívű poéta gondolta ezt ilyen szépen ki. Ő akarja bizonnyal, hogy még lelke mélyén se szomjúhozzon esetleg az eldobott egész világért az ő szépséges asszonya, jóságos felesége…

Néhány vidéki nagy színpadon fog föllépni Jókainé asszony. Pozsony, Kolozsvár, Nagyvárad és Arad vannak tervben. Legelső lesz a pozsonyi vendégszereplése, melynek napjára nézve is megegyezett már Relle Iván igazgatóval Jókainé.

Körútjára férje, az ősz költőfejedelem is kíséri a legirigylésre méltóbb művésznőt. Az ő darabjaiban akar föllépni elsősorban. *A bagdadi hercegnő, Dalma* s talán még Sudermann *Otthona* lesznek azok a darabok, melyekben Jókainé föllép.

Szeretettel és lelkesedéssel várja a nagyváradi közönség a Jókai-párt. Ha érkezésük s a vendégszereplés napja végleg el lesz határozva, a Szigligeti Társaság ülésre ül össze fogadásuk tárgyában. A nagyváradi írók és hírlapírók mindent el fognak követni, hogy ez a fogadtatás szép és emlékezetes legyen. Valószínű, ha ez a Jókai beleegyezésével történhetik, bankett is lesz a Jókai-pár tiszteletére.

Nagyváradi Napló 1901. október 20.

108. SZÍNÉSZEK A BRETTLIN

- Egy kis különvélemény -

Nem is különvélemény voltaképpen, hanem nagyon sokunké. De a kérdés maga még mindig olyan ostoba módon kényes, hogy kevesen mernek a nagy többséggel szembehelyezkedni.

Mi igen sokan nagy örömmel vettük az első lépést is. Nehéz óvatos, félénk lépés ugyan, de megtörtént. Egyetlen budapesti variété-színpadon már „bizonyos kikötések mellett" a színészegyesület tagjai is fölléphetnek. De már attól Isten mentsen, hogy netán a vidéken is megtörténhessék ilyesmi. A vidék az maradjon derék, nemes és tiszta és együgyű… A vidéken mehessenek tönkre jóravaló, derék tehetségek, kik véletlenül nem a magyar színpad mostani berendezkedésére termettek: ellenben tartalmas, értékes dolgokat produkálhatnának egy másik fajtájú, szintén nagy missziójú színpadon, melynek azonban a neve - jó magyarul - brettli…

Igaza van Márkus Józsefnek, kivel e témáról nagyon egyforma véleménnyel a múltkoriban beszélgettünk, s ki eléggé ismeri a magyar színpadi viszonyokat, hogy ebben a kérdésben a professzoros vaskalaposkodás félretevése nagyon sokat használna a komolyabb igényű magyar színművészetnek is, de meg eltüntetné a mai aljas, trágárságokkal vendégelő brettliket is. Mert megteremtené az irodalmi varietéket, melyek minden bizonnyal bírni fognak annyi nívóval, mint mennyivel sok mai úgynevezett előkelő színpad…

Hiszen árkot húzni az úgynevezett artistaság s az úgynevezett színművészet között nem lehet. A kenyér, a megélhetés az emberek jó részét tehetségüknek nem megfelelő terránumra hajtja. Miért ne cserélődhessenek ki olyan két majdnem egybeolvadó terránumon, mint a brettli és a színpad, a kettő közti különbségek miatt megtévedt tehetségek?…

Ismerünk elkényeztetett színpadi nagyságokat, kik a mai színpadra nem valók s annak nívóját éppen erős egyéniségük által csak süllyesztik. Fedák Zsazsa, Sziklai Kornél, Nyárai Antal - hogy többet ne említsünk - milyen értékes, becses produkciókat végezhetnének például a brettlin, vagy mondjuk varietében, holott a színpad mostani berendezése csak le fogja törni őket, s ha némi sikert hoz számukra, annak a színpad nívója s a közönség jó ízlése adja meg az árát. Viszont vannak komolyabb hatásra törekvők, mélyebb tehetségek, kik elsenyvednek a brettli levegőjétől…

Az első lépés után minél gyorsabban jöjjön csak a többi…

Nagyváradi Napló 1901. október 20.

109. TISZA ISTVÁN S A BIHARI DZSENTRI

Egy budapesti lap tarka krónikái közt meséli a következőket:

Biharországban forrong a dzsentri. Ez a középosztály, amely Beöthy Ödönt és Tisza Kálmánt adta a nemzetnek, valaha országos nevezetességre emelte a vármegyét. Napbarnított, büszke fajta, telve ősi virtussal és modern műveltséggel - ez volt a Tisza Kálmán legintimusabb és leghívebb gárdája.

Dehát változnak az idők, a dúsan termő domíniumok elsüppedtek a merkantilista világ zavarosaiban és velük együtt enyészett el a híres dzsentri híres jelentősége is. Lappangva, észrevétlenül jött a változás úgy, hogy mintha álmukból riasztotta volna föl az embereket a hír:

- Tisza Kálmán megbukott Nagyváradon!

Voltaképpen bizony nem Tisza Kálmán bukott meg, hanem a bihari dzsentri. Amint ezt bizonyítja az alábbi kis történet is:

Évente egyszer lóverseny van Nagyváradon. Hosszú évek óta legnagyobb ékessége ennek Tisza István gróf, mert a könyvbúvó embernek látszó tudós a gyepen egyike a legjobb lovasoknak és úrkocsisoknak. Valóságos univerzális tehetség. Délelőtt elnököl, ármentesítő társulatok ülésén, gazdasági egyesületekben tart közgazdasági beszédeket, délután pedig megveri kardvívásban a vívómestereket és megelőzi a versenygyepen a többi úrlovasokat.

Lóverseny után régi szokás szerint dzsentri-bál van a „Rózsabokor"-ban, vagy a „Bazár"-ban. Tisza István ott is kitesz magáért. De az idén hej, az idén… nagyon szomorú volt ennek a bálnak a lefolyása. A dzsentri most is megtette az előkészületeket a mulatságra, de amíg a szolgák a nagyterem parkettjét fényesítették a táncos talpak alá, addig a másik teremben egy tizenhatterítékes bankettre terített asztalt a pincérsereg.

Emberemlékezet óta ez volt az első lóverseny-bál, amelyen nem vett részt Tisza István. De nemcsak nem vett részt, hanem tüntetőleg a szomszédos terembe hívta meg bizalmas vacsorára az ő grófi vendégeit.

A dzsentri tehát háborog és a haragot szítja még az is, hogy egy hír szerint Tisza István így okolta meg ezt a különválást.

- Az olyan dzsentrire nincs szüksége, amelyik még Tisza Kálmánt se tudja megválasztani!

*

A budapesti lap históriájának némi alapja van. Nagyváradon s Biharban beszélnek is nagyban róla. Mi nagyon apró, kulissza-ügynek tartottuk. Hogy most a fönti krónikázás után foglalkozunk vele, oka az, hogy az esetbe megint „belepolitizáltak", mint minden ügybe e kedves országban. Hát úgy áll a dolog, hogy a dzsentri és Tisza István grófék csakugyan külön tartották a magnum-áldomást. Az egyik társaságban valának: Szunyogh Péter alispán, Szunyogh Zoltán marjai birtokos és családja, Örley Kálmán képviselő és családja, Juricskay Zoltánné és leánya, Wertheimstein Alfréd és családja, Karácsonyi Aladár[né] grófnő leányaival, Beöthy Pál és neje, Miskolczy Barna és családja, Telegdy József orsz. képviselő és családja, Szokoll József kapitány és neje, Kubinyi György huszárkapitány cs. és kir. kamarás és neje, Meskó Boldizsár és neje, Pallay Lajos és József stb., stb. A bihari-nagyváradi dzsentri társaság.

A másikban: Tisza István és Kálmán grófék, gr. Zichy János, gr. Keglevich, gróf Hoyos, gr. Orsich, N-Bölöny Józsefék, báró Kemény s a lóverseny többi mágnás-vendégei…

Mi magán-murikhoz reflexiókat nem fűzhetünk. Csak ennyit: ha Tisza István gróf csakugyan tüntetni akart a dzsentri ellen, akkor Tisza István gr. feledékeny is, egy kicsit hálátlan is, és jobb úrlovas, mint politikus… Ez egyetlen reflexiónk is csak azért, mert Tisza István még mindig több vagy kevesebb a grófnál: a közélet, a politika embere, kinek tettei sokunkat érdekelnek…

Nagyváradi Napló 1901. október 24.

110. JEGYZETEK A SZÍNHÁZNAK

Félteni kezdjük a Szigligeti Színházat egy nagyobb ellenségtől. Megmondjuk a nevét. Ez a nagy ellenség a közönség apátiája… Csodálkozunk nagyon, hogy itt tartunk. Ezt az ellenséget Nagyváradon a legbajosabb megszerezni. Mi nagyváradiak túlon-túl is lelkesedünk a

teatráliákért. A nagyváradi közönség szeretetreméltó smokksággal csügg a színházon s minden kiválóan érdekli, aminek a színházhoz köze van Mi, akik szintén szeretettel foglalkozunk a mi színházunkkal, most sem akarunk hadakozni. E kis jegyzetekkel intjük meg az intézőket, tegyenek valamit a fenyegető nagy ellenséggel szemben…

*

Ezért írjuk a jegyzeteket is a *színháznak* s nem a *színházról*… A szezon elején volnánk voltaképpen, s a szezonnak még eseménye - már amit színházi nyelven eseménynek keresztelhetnőnk - nem volt. A *Kis mama* előadása csak kedves epizódja lehetne egy jól megcsinált repertoárnak. K. Hegyesi asszony föllépései csak *akkor esti* érdekességek. Hogy Tanay Frigyes „letörte" Nyárait, ez csak pikantéria. A Kacziány Viola sikere kedves és szép, örvendetes is, de nagyobb érdekességű csak egy új alakításban lenne… Nem volt még *szín, élet érdekesség* a szezonban. Ne tessék mosolyogni: nagy baj van, ha Nagyváradon *nem beszélnek* a színházról. Pedig a színház kezd a témák közül kikopni…

A *Gascognei nemes* egyik legérdekesebb, legelpusztíthatatlanabb Suppé-darab. Kivált a Székely Irén tüneményes művészetével. De hiába volt e repríz háromszori föltálalása. Megbocsáthatatlan hiba volt a készületlen, szégyenletes Ocskay-előadás is. *Coriolanus* mért nem kerülhet színre, mint egy csupán ifjúsági előadás darabja? Miért kellett *A kis mamá*-t is kompromittálni a szapora előadatásokkal? A *Trubadúr*-ra meglássák, hogy nem lesz közönség. *A kintornás család*-nak pedig csak másutt kellene kintornázni, nem Nagyváradon?

Pardon! A *Trubadúr*-ra lesz szükség - a repülőbalett miatt. Ez az ötlet - bármit mondjanak a „misszió" ultrái - jó ötlet volt. Nagyváradon okvetlenül szükség van efféle tarkításokra… De valami kellemetlent hallottunk ismét. A szürkeségek napjai után most egyszerre akar egész sereg premiert a színházi vezetőség? Nagy hiba volna. Nem, ezt nem akarja senki. Legyen premier elegendő, de okos beosztással. De legyen legfőképpen ízléssel, körültekintéssel, invencióval és intelligenciával megcsinált *repertoár*, s legyenek *jó előadások*…

Kezdjék meg a harcot a színháznál a szürke napok termette ellenség, az apátia ellen. Hisz már eszközeik vannak a harcra. Egész sereg új darab, tervbe vett repríz, sőt egy eredeti Ibsen-premier is. Mi majd a legtöbb szeretettel állunk a tapsolók közé… Másként azonban nagyon el fog árvulni a színház tájéka.

Nagyváradi Napló 1901. október 25.

(ae.)

111. SZÉKELY IRÉN

Engedje meg nekem, kedves Szerkesztő uram, hogy ígért levelem elseje Székely Irénről szóljon. Az énekes primadonnák elsősége még ma is elvitázhatlan. Székely Irén pláne a nagyváradi színpad kimondott nagy asszonya, üdvöskéje, legprímább donnája stb. stb…

Székely kisasszonyról azt mondják, drámai színésznőnek készült. Talán így is volt. Lehet azonban, hogy ez a hír afféle báj-hír. Arravaló, hogy a káprázatunkat fokozza. Mi legalább éppen Székely kisasszony iránt érzett nagy tiszteletünkből nem vesszük készpénznek ezt a kis báj-hírt. Mert ha Székely Irén drámai talentum volna: ő ma az ó és új kontinensek legnagyobb énekesnője…

Láthatja, kedves Szerkesztő uram, milyen gyönyörűen tudom kerülgetni a kategóriumot, hogy Székely Irén nem oly jó színésznő, mint amilyen énekesnő.

Pedig ez a Székely kisasszony művészi egyéniségének egyenes és hű kritikája. Csodás, színes, varázsos hangja van. A hiányzó iskolával ez a hang volna a legelső hang ebben az országban, s mi nem törődnőnk abba bele, hogy Székely Irén nekünk énekeljen, s ne valamelyik nagy opera-színház közönségének…

Mi tudjuk, hogy Székely kisasszony sokkal nagyobb stílű művésznő, mintsem ne igyekeznék még jobban kinőni a mi kis színházunkból. És ez - fájdalom - biztosan sikerül neki. Nem hallottuk, nem tudjuk, de bizonyosként állítjuk, hogy Székely Irén tanul…

Addig, míg el nem hagy bennünket - azt hiszem, osztja ezt ön is, kedves Szerkesztő uram -, az ő nagy művészetének többet nem kell produkálnia, mint eddig produkált. A színházvezetőség jöjjön végre reá, hogy neki egy Székely Irénje van. Kímélje meg ezt a kivételes művésznőt attól, hogy neki nem illő, könnyű, silány darabokban csak egy fikarcnyival is kisebbnek higgyék, mint amilyen.

Várjuk az *opera-ciklust*, mely diadalmas ünnepe lesz a Szigligeti házának s ünneplése Székely Irénnek…

Ennyit első levelemben, kedves Szerkesztő uram. Székely Irén nebántsvirág, s mi még úgy sem ismerjük őt nagysága teljes voltában… Az ön jóakarója marad egyébként

Ida.

Színházi Újság 1901. október 26.

112. EGY ERŐS ASSZONY S A GYÖNGE MORALISTÁK

Az olcsó kis moralisták megint elemükben voltak. Nekiálltak kivégezni egy asszonyt, a szegény Schladerernét…

Mit vétett ez asszony nekik? Mit vétett önmagának, családjának, a kedves társadalomnak?… Semmit, de semmit. Kettévágta a bonyodalmát az ő legsajátabb, keserves, hosszú élet-drámájának. Kettévágta akkor, mikor a kést végre fölajánlotta neki az ő szomorú végzete. Ez a kés nem kés volt, hanem *revolver*. És Schladererné kezében nyomta a revolvert egy *idegen* úrnak, kit úgy hívtak: *Schladerer*… Ez történt…

De mi az olcsó kis moralistákról szóltunk, akik sohasem voltak kicsinyebbek, mint most. Ezek a kis moralisták elfelejtettek mindent. Elfelejtették, hogy ma már a legkonzervatívabb s legtunyább agyvelő is mer a fölött kételkedni, hogy ha egy férfiúi és egy asszonyi lényt házastársaknak nyilvánít az anyakönyvvezető, s - legyünk meg nem botránkoztatók - megáld a vallás szolgája - hát okvetlenül *házasság* történt-e?

Az olcsó kis moralisták azt is elfeledték, hogy élt és él és írt egy nagy, ősz különélő ott fent az északi ködben, s e különélő óriásnak van a többek között egy igen népszerű asszonya, kit Nórának hívnak, s kit immár a kültelkeken is ismernek…

Schladererné odaadta harmatos, erős, álmokkal bevirágzott ifjúságát egy úrnak, ki jól öltözött, s palotát rendezett be. És Schladererné még annyira sem volt még sem a férjéé, mint Nóra ő-nagysága, aki voltaképpen szeleburdi kis nő… Értsék meg önök, kis moralisták: *Schladererné már Nietzschénél tartott!*… Schopenhaueren már régen túladott!… És Schladerer ugyanekkor a nem tudom hányadik kasszabetörést csinálta, s röhögte asszonyát, ki olyan „eszelős”, hogyha már széttaposták mirtusz-koszorú virágaival a lelkét… És Schladererné több joggal mondhatta, hogy „én *én* vagyok”, mint ötvenhárom *Magda leányasszony*…

Már ekkor Schladerer régen meghalt. Egyszer csak nyílik a szalon, s egy hitványan reszkető, sápadt férfi így zavarja meg a Nietzsche-eszmék légyottját a pihenő szép asszonyi koponyában:

- Elvesztünk! Becstelenek lettünk, mert *én* loptam és raboltam… A világ mit mond most már?

Hát nem természetes, hogy az übermenschi tető felé szálló lelket gúnyos megvető érzés szállja meg, és Schladererné így szólt:

- Most már ideje, hogy hagyjon magamra végleg, barátságos idegen. Fogja: itt a revolver. Végezze el nevetséges kis afférját a világgal.

Mi közöm nekem bármelyikükhöz is?

Hát így történt…

Nagyváradi Napló 1901. október 27.

(ae.)

113. P. SZÉP OLGA

P. Szép Olga, kedves Szerkesztő uram, a mi drámai primadonnánk. A legérdekesebb színész-talentumok közül való. Nem viharzó, nagy egyéniség. „Csak" érdekes és becses.

Bocsássa meg P. Szép Olga a nagyváradi publikumnak, hogy az egy kissé elfeledte. A színházért rajongó publikumra ráragad a festett világ minden betegsége, s így lesz feledékeny, önző, kicsinyes és ideges.

Valamikor prózát nem is írtak P. Szép Olgáról a nagyváradi kritikusok, ma már a száraz próza is csak statisztikailag foglalkozik vele.

Mi megmondjuk ennek a legnagyobb okát. Az első állandó színházi szezon nem tudta megillető helyekre állítani P. Szép Olga asszonyt, aki a nagyon *színésznő* asszonyok közül való. Annyira érzékeny, hogy a maga értékét s büszkeségét is föláldozza - az idegeiért. P. Szép Olga az első, talán akaratlan méltatlanság után hozzáfogott haragudni, s talán még most is haragudnék, ha a közönséget s a sajtót egyszerre csak meg nem szállja az önvád. Ez csitítani kezdte a haragját. Talán a nyaralás gyógyított az idegein is. A második szezonban új P. Szép Olgát láttunk viszont. Azaz nem is újat, a *régit*, a diadalmas színésznőt. *A kis mamá*jánál bájosabb, művészibb asszonyalakítást régen nem láttunk, s ez csak növelte az önvádat, melyet mindnyájan éreztünk. Eszünkbe jutottak a legjobb *Trilby* s a francia vígjátékok legaranyosabb könnyűvérű hölgyikéi és a többi. Sok van és mégsem elég. P. Szép Olga legnagyobb hibája, hogy csak egészen modern, könnyű, vígjátékszerepekre predesztinálódott. Drámaibban csak akkor tud rajzolni, ha idegekre, melyekből neki nagyon bőven jutott, van szükség.

A múltkor arról panaszkodott nekem P. Szép Olga, hogy kezdik „nagyanya" szerepekbe befogni.

Sohse féljen, s béküljön meg már egyszer végleg: őt a legobskurusabb színházi vezetés sem tudná eltemetni. Öregíteni pedig őt még a legteljesebb maszk-művészettel sem lehet.

Mondja ezt el alkalomadtán, kedves Szerkesztő uram, a bájos művésznőnek, a mi prima-donnánknak, mert én nagyon rég láttam, s alig hiszem, hogy mostanában találkozzam vele. Üdvözli Őt s önt, kedves Szerkesztő uram, jóakarója

Ida.

Színházi Újság 1901. október 28.

114. SZÉP HELÉNA

Csak a repülőbalett itt időzése érteti meg velünk, hogy Szép Heléna felelevenítésénél tegnap telt ház mulatott. Tavaly a legklasszikusabb, legbájosabb Helénát, Pálmay Ilkát láttuk és az aránylag legtűrhetőbb Párist, Mezey Mihályt, és így a tavalyi felejthetetlen előadás után a repülőbalett nélkül aligha nézte volna végig a tegnapi előadást oly szép számú közönség, aminő tegnap töltötte meg a nézőteret.

Ezt a jó publikumot pedig igazán kár volt megbosszantani azzal - olyan lehetetlen alakítással, aminő a Perényi úr párja. Inkább egy természetesen zsoltárt éneklő református kántorhoz hasonlított, mint egy szépséges királyfihoz, s így nem csoda, hogy Székely Irén legpoétikusabb jeleneteinél minden illúziónk szertefoszlott, és csak az Offenbach örökszép melódiáinak gyönyörű előadását élvezhettük. Pompás figura volt a Bérczi Menelaosza. Ez a rokonszenves színész diszkrét és mégis jóízű alakításával mindinkább előre halad a közönség szeretetének megnyerésében. A kórus ezúttal is mértéken túl rakoncátlankodott.

Végül a repülőbalett szerzett gyönyörűséget a közönségnek. A társaság ma este lép fel utoljára színházunkban.

Nagyváradi Napló 1901. október 30.

Nt.

115. VÁLÁS UTÁN

A repülőbalett utolsó föllépésének érdekessége az volt, hogy kitűnő előadásban került színre a - *Válás után*. A pompás vígjátéknak azonban nem igen lehetett fölróni, hogy a ház megtelt. Bizonyára a közönséget lepte meg legjobban, hogy kiválóan élvezetes előadást kapott, holott csak balettet várt.

A szereplők vetélkedtek, hogy ne vesszen egy ötlete is. A legbissonibb Benkő Jolán, P. Szép Olga, Kulinyi Mariska és Szohner Olga a hölgyek, a mindig pompás Krasznay, Pataky és Peterdi az urak közül a legnagyobb dicséretre érdemesek.

A közönség nagyon jól mulatott. Hálás is volt. Főként Krasznaynak és Patakynak tapsolt sokat.

A balett? A balett első esti produkcióival búcsúzott. A közönség mégis szívesen köszönti a pár napra nyújtott szürkeség-bontó látnivalóért és a színház vezetősége is biztosan - a telt házakért.

Most már csak rajta legyen a direkció, hogy házilag szüntesse meg a szürkeséget, és saját erejéből csináljon telt házakat.

Nagyváradi Napló 1901. október 31.

116. EGY CINIKUS EMBER MESÉI

Eljön-e mostanában az új Názáreti, Bíró Lajos sem meri hinni. Megnőtt a világ, megsokasodtak az írástudók és farizeusok. A három szent királyok elfeledkeztek utódokról gondoskodni. A Máriákat kórházba szállítják. Aki pedig bekerül a lelencházba, az sohasem fog hegyi beszédet tartani. Az istállók pedig, *a világ istállói*, telve vannak odítozó marhákkal. Ezek között

síró kisdeddé sohasem lesz az új megváltás embriója. Mert a szarvasmarhák között bajos mást megtanulni, mint a bőgést… A megváltás nem is volt teljes, nem is lesz teljes soha. Még annyira sem, mint ama názáretié volt. Ő még szűzen kapta a keresztet, hogy megdicsőülhessen. Őutána már nem jöttek fölkentek. Jöttek, jöttünk amolyan keresztelő Jánosok. Prédikáltunk, erőlködtünk, bolondoskodtunk. De annyi hit egyikünkben sem volt, hogy megfeszíttessünk. Nekimentünk a koponyánkkal a falnak. Vagy megszédítettük, vagy beszakítottuk. Lettek belőlünk mártírok, keresztes vitézek, égetnivaló poéták, elátkozott bölcseskedők, kisded reformátorok, mi egyebek. Messiás nem lett egyikünk sem. Nem is lesz soha…

*

Viselős a mi korunk. A mai keresztelő Jánosok mind ezt prédikálják. De ez a terhes, viselős korszak sem ad messiást. Ellenben a keresztelő Jánosok telekiabálták a világ fejét, hogy *valaminek jönnie kell*. Mi nem tudjuk, mi e *valami*. Nem tudja senki. De várni nem tudunk tovább. Nem is szabad. Azt látjuk, tudjuk, hogy jól berendezve itt nincs egy talpnyi hely. Azt látjuk, tudjuk, hogy az élet nem ad semmi kárpótlást azért, hogy akaratunk nélkül a világra jöttünk, s gondolkozni tudunk. Az is hazug vagy ostoba, aki tagadni merte, hogy itt más orvosság nincs, mint *ütni*. - Bálványt rombolni - mondja Bíró Lajos. Ha aztán összeverünk mindent, újból kell majd csinálni mindent. Az új pedig a mostaninál csak *jobb* lehet, rosszabb nem!… És áldassék mindenki, aki e hittel *rombol!*…

Ez *anarchia*. Valóban az. De éppen azért vagyunk mi csak keresztelők és nem megváltók, mert mi lehetőleg szem előtt tartjuk a büntető törvénykönyvet, s reszketünk éhes gyomrunk koroghatásának gondolatától. És azok, akik csak abban rokonok velünk, hogy tollal szántják a papirost (s ürességeket vetnek bele), ám lármázzanak, hogy „jaj, sokasodnak a fiatal romboló félistenek", azok sokasodni fognak. Bizony, sokasodni fognak.

Itt hever egyikünk csákánya előttem. Ez a csákány egy vérvörösfödelű könyvdarab. Homlokán büszkén viseli a *Bálványrombolók* címét. Így: *büszkén*…

Bíró Lajosról, aki ezt a könyvet megírta, nem merek minden dicsőségest megírni, amit meg kellene, s amit meg szeretnék: ha mindent megírnék, nem tudnám azt mind hitté tenni még azokban sem, akik őt becsülik s ha mindent megírnék is, keveselném azt *magamtól* - őróla.

Bíró Lajos a legújabb keresztelő Jánosok közül való, kik kivételes talentumukkal megértették e viselős kor kötelességeit. Bíró Lajos író, mert az írás *az új váteszek egyedüli birodalma*. Bíró Lajos író, anélkül, hog az írást *célnak* tekintse, mint a múlt idők s még a jelennek is sok írástudója. Író, kinek az *örökszép*-hez semmi köze. A poézishez sem. A *mesék*hez sem. Sem „elbájolni", sem „fölemelni", sem „meghatni" nem akar. E célból az öreg Homéroszhoz, esetleg Pósa Lajos és társaihoz utalja a jámborokat. Bíró és az új keresztelők azért írnak, hogy megdöbbentsenek, hogy kétségeket támasszanak, hazugságokat oszlassanak, s bálványokat romboljanak.

Ez az *új*, a nagy, váteszi hivatású író mestersége. A *Germinal* írója is csak addig volt nagy, míg rombolt. Ma már kenetteljes, lemondó s üdvre alkudozó, mint egy kartauzi. Maxim Gorkij pedig csak egyszer nem rombolt, de tán akkor a legjobban, mikor írt egy novellát azért, hogy be ne csukják az őrültek házába. Egy emberről írt, ki romboló igazságokat hirdetett, s kit hivatalosan őrültnek deklaráltak Maxim Gorkijt nem is merte a hatalom őrültté tenni. Ő hát ekkor is *rombolt… És anarchista minden kiválasztott embere a mai kornak*. A végső konzekvencia természetesen mindannyiunknál, *Bíró* Lajosnál is, a csákányütés, az *író* vagy *szónokoló* bombavetés…

Bíró Lajos, a magyar elhívott[!] írók legerősebb rombolója lesz.

Ez lesz, mert erős, csupa fiatalság még, hódító erő. Az idegeit nem fogja érezni soha, s van ennél irigyelni érdemesebb valami ma már. Az igazságait nem másoktól szedte. Erősen, biztosan, logikusan, törvényesen épültek ki az ő igazságai. Nyűg, korlát, előítélet nincs a lelkén. Erősen néz és biztosan lát. Meg nem tévesztik a rendes banalitások. El nem veszti magát soha. Párizsban, hol hosszabb időt töltött, nem kellett fölfedeznie sem Párizst, sem önmagát. És minden környezetben, helyzetben biztosan áll és lát. Sokat tud, de magának s az igazságaiért tanult. Annyi tudással, mint az övé, mások akadémiai pályaműveket írnak. Ő e tudáson átszűri az igazságait, és se szavában, se írásában tudákossá nem lesz. Mert fölötte áll az esztétikai szamárságoknak, nem fogom dicsérni erős, pompásan magyar nyelvét. Nem fogom dicsérni mesélő módját, mely szintén becses. Csak merészségét, erejét a hazug bálványok döngetésében dicsérem e könyvből, mely itt fekszik előttem, s melynek én minden betűjét, sorát legelőször olvastam… Én láttam Bíró Lajos minden csákányforgatását. Súlyos témáin e könyvnek sokat töprengtünk. És én azt is tudom, hogy a *Bálványrombolók* csak beköszöntő. Bíró Lajos kegyetlenül, okosan, merészen készül új, hatalmas ütésekre, melyek bizony majd messze elzúgnak… Ez a fiatal óriás birkózni készül, s mi, akik az ő lelkével élünk, óh, hányszor irigyeljük meg az ő birkózóerejét, tudását, hatalmát!

Olvassák a Bíró Lajos könyvét. Ő nem kívánja, hogy igazat adjanak neki. Elég, ha ő bízik a maga igazaiban. De meg fog döbbenteni mindenkit az ő merész viaskodása, ereje. S ha gondolkoznak az ő kötetének tizenhárom írásán, már ő elérte a keresztelő Jánosok célját: bálványokat rombolt a lelkekben, s előkészítette a *szűz nihilt*, melyen majdan sok-sok viaskodó után fölépülend az új alkotmány. Közben pedig azt sem bánja, ha olcsó világi bölcsességgel fiatal szertelenségnek, titánságnak nevezik el az ő és néhányunk munkáját, kik növekedünk, szaporodunk, s régi hazugságok ellen hadakozunk farizeusok és írástudók nagy megdöbbenésére…

Eszembe jut Bíró Lajosnak egy mondása, mikor kissé kétségbeestünk afölött, hogy vajon érdemes-e elvérezni csákánnyal a kézben, szörnyű, aránytalan küzdelemben:

- Elvesszük a buta sokaság jókedvét.

És engem akkor is meggyőzött Bíró Lajos! Elvenni néhány buta ember kedvét - megdöbbenteni néhány rest agyvelőt -, követelhetnek egyelőre többet a modern keresztelő Jánosok?…

Nagyváradi Napló 1901. november 5.

A. E.

117. FEHÉR ESTÉK

Mondják rám, hogy immorális lelkű, beteg, perverz ízlésű, pocsolya-szerető ember vagyok - de unni kezdem a *fehér estéket. A kis mamá*nak még én voltam a legrajongóbb imádója. *A két árva* már lehűtött. A *Pillangó-kisasszony*tól elvástak a fogaim. Az *Utolsó szerelem*nél pedig olyan kétségbeesett vicceket gyártottam, hogy szégyenkezni kezdtem, s penitenciaképpen elolvastam Dóczy bárónak egy másik darabját is. Pedig volt még ezeken kívül egy pár fehér este!…

Rosszabbnak nem szeretnék látszani, mint amilyen vagyok. Sietek hát kijelenteni, hogy imádom a fehérséget. Mintahogy nem is lehet másképpen. Magamfajtájú emberek rajongással születnek. Fehér, sugaras, szűz világot látnak. Később, mikor már tudják, hogy a fehérség csak a színvakok álma, még mindig keresik a fehérséget… Meg-megszeretik álmodni, hogy az

emberek voltaképpen jók, az élet szép, az erkölcs dicső és elveszi jutalmát, a gonoszság bűnhődik, a fehér az angyal s az elhagyott szerelmes fehéren, sorvadtan roskad le a sírban…

Ez volna a fehérség. Ilyen álmok a színpadi fehér esték meséi is. Egyszer megjárja még fehéret álmodni, de - harmatos egek! - mi lesz, ha hozzászokunk a fehér álmokhoz? A fekete, barna mocsaras életben elveszítenek bennünket a fehér álmok. A fekete, barna mocsaras életben pedig olyan nehéz így is forogni-sürögni, hogy még a színházat is meg kellett tennünk *kitanító* katedrának. Onnan várjuk a *kiutak*, gázlók megmutatását. Onnan várjuk az oktatást az életre.

Most már két fele van a kérdésnek.

Negyvenkét fokos lázat - ilyen lehet a modern élet láza - meg lehet-e egyszerű limonádéval gyógyítani?

Ha nem lehet - pedig nem lehet - én összeszorítom a szám: nekem nem kell limonádé. Imádom a fehérséget: de nekem nem kell fehérség. Én - sajnos - nem lehetek gyermek. Sem buborékkal, sem színes kaviccsal nem játszhatom…

De ha a fehér esték álmai nem rontják el a szemeinket, ha a fehér esték lassanként mindannyiunkat fehérré tesznek, akkor szörnyű kriminalitás előtt állunk. Akkor szörnyű vétkek történtek eddig, s jövőre fölgyújtandó azonnal az a színház, amelyben fehérségen kívül egyéb mutatódik!…

Akkor rövid időn teljesen átalakul a világ, jelen sorok okvetlenkedő írója vérengzeni fog, ha fehér színbe egyetlen makulát akarnak becsempészni…

Csak előbb gondoljuk meg, hogy vajon - *megfehéredhetünk-e?*

Nagyváradi Napló 1901. november 6.

(ae)

118. A POÉTAKIRÁLY ÉS FELESÉGE

Ebben az országban sok minden, sőt *minden:* megtörténhetik. És megtörténhetik teljes nyugalommal és zavartalanul. Megtörténhetett az is, hogy meggyalázták, besározták az ország legszentebb öreg emberét, kit Seherezádé a sötét téli éjszakákra sem tudott elhagyni. Azt a szent öreg embert, kihez a megmásíthatatlan örök törvény sem mert durván közeledni, de elküldte hozzá, vágyakozni bíró szívéhez a fényt, a mámort, az ifjúságot, a *nőt*, kit poézisnek tartanak idelent.

És meggyalázták, besározták… A bárgyúságnak, a gyűlölködő sötétségnek útjába gátat nem verhet senki. És a Seherezádéknak vallásuk bár az ifjúság és szépség, a mi öreg emberünk Seherezádéját valahol, valami vén papi könyvben abba a rovatba is berótták, melyben egy örökön hadakozó fajtája az embereknek szokott önnön nevével megbélyegeződni. Az a kiváló fajta, mely élesztője volt folyton a tunyálkodásra hajlandó emberi elménék, melyet mikor kivételes dühvel kezd ki a butaság, nagy veszélyben van olyankor a világosság és a haladás. Mint ahogy nagy veszélyben van bizony most is…

Ahol a kultúrában messzebb tartanak a mosdószappan használatánál, mámoros örömünnep lett volna egy Jókai Mór házassága. Egy napra elmúlott volna a hétköznapiasság. Poéták és bölcsek hazája lett volna a Jókai országa, mint Sirász a legtartalmasabb magyar versíró, Csokonai Vitéz Mihály versében.

Megszólaltak ám nálunk is a poéták és a bölcsek. Micsoda poéták és micsoda bölcsek! Egész Budapest s a képére formálódó ország megköpdöste és köpdöste, dobálta, szívén szurkálta a szent öreg embert. És ha Jókai Mór adott ennek az országnak egy világot érő tündérkertet, hát mi meg tudtuk ám érte jutalmazni. A Jókai házassága termett egy olyan könyvtárra való piszkot, mint amilyen könyvtár a Jókai tündérkertje, kiírott poéta lelke…

És nem használt semmi. Egész világhoz szólott a Zola Emil elokvens, igézetes, gyönyörű leckéje, a mi gyalázkodóink meg se hallották… Akik szíve melegéből legtöbbet éreztek, azok is szaggatják a lelkét s a koszorúját is… És döbbenj meg józan ész arra, ami ezután történik! A poéta-király Seherezádéja becsesebb akar poétája s önmaga előtt lenni. Megihletett lelkével színpadra siet. És a sár újra megindul. Fejtse meg, aki akarja a csodát: a lapok közül például egyes nagy összetartással, megfejthetetlen módon éppen azok szórják a sarat, amelyek többek között vissza szokták sírni a bilincses múltat, melyek haragudnak az iskolákra, a szabad katedrára és szabad gondolkozásra, Zolára és Sándor Pálra, Tisza Kálmánra és Pichler Győzőre, Kálvinra és a talmudra, Heinére és Kohn Salamonra.

Sok, sok mindenre egy szóval. Mindenre, ami útjába áll *valaminek*. Tessék ezt a valamit elkeresztelni. Én a gonosz butaságot is kevésnek tartom. De nevezzenek el engem is ciceszbeiszernek, komolyan kívánom a furcsa átkot, hogy azok, akik a múlt esetén ama néhány pozsonyi füttyöt akarattal, vagy a nélkül okozták, akkor fütyöljenek, mikor nem akarnak. Mert amit Jókaiékkal újabban ismét művelnek, a mennyei türelmet is forraló dühhé főzi…

Voltaképpen pedig csak most érkezhettem el a mondanivalóimhoz. Nagyon összefoglalom. A Jókai-pár vagy Jókainé jövetelénél *országra szóló tüntetést csináljon Nagyvárad*. Minden szeretetünk, rajongásunk és - elkeseredésünk egyesüljön egy impozáns, nagy hullámú ünnepben, mely elfojtsa teljesen a hitvány obskurusok aljas lármáját. Hangos, nagy tüntetésben egyesüljünk, melynek melegségét, bensőségét teljes erejében érezzék meg a szent öreg ember s az ő Seherezádéja, ki áldott legyen, hogy ifjúvá és boldoggá tette a mi nagy öregünket!… Várjuk, nagy ünneplő kedvvel a királyt és királynét, kikről tündér-mesék fognak majd tündérien zengni sok száz esztendő múlva is…

Nagyváradi Napló 1901. november 7.

119. HÁBORÚ A KULISSZÁK KÖZÖTT

Azt beszélik, hogy a nagyváradi színház kulisszái között kitört a harc-háború. Beavatottak szerint a harc nem nélkülözi a kellő fönséget, s így bizonyos, hogy a színtársulat javíthatatlan versírója, a derék Pintér, eposzt ír róla. Furcsa vitézi versezetet. Mi hát ne vegyük el a költőtől a harc epizódjait. Borítsunk a harcra fátyolt, kulisszákat és vasfüggönyt. És szűrjük le a morált: ha sem a színházvezetést, sem a színészetet nem bántja senki, okvetlenül egymással kapnak hajba. Mert - hajh - mit is érne a színészi élet, ha harcok, háborúk nem volnának.

Harc és háború különben mindig van, és tart a kulisszák között és mögött. De legtöbbször föl szokták e harcokat függeszteni a *külső* ellenségek miatt. De hát mivel most minden kutatás dacára sincs Nagyváradon ellensége a színháznak, hát… mint föntebb magyaráztuk…

Különben pedig - csodálatos - csak hetven-nyolcvan éves események ismétlődnek meg. Bölcs Akiba minden nap igazolja magát. Körülbelül ilyen nagy ideje annak, hogy *hasonló* ádáz harcok folytak vagy a Debrecenben, vagy a Nagyváradon időző színjátszó társaság kebelében, mint egy régi krónika-író meséli.

A színészné ifjasszonyok pletykái s a férfiak korhelykedései okozták volt a háborút. Egyik táborban a társulat tagjai, másikban az igazgató s a városi hivatalos személyek voltak. „Mert - mondja a krónika kései írója - az akkori szigorú, puritán társadalmi fölfogás nem tudott kibékülni a kulisszák festett világában élő bohémek szabados és könnyű életbölcsességével…”

És hogy annyi idő után is ilyen konzervatív gondolkozás szítja a harcot az egyik legelőkelőbb magyar színpadon!… Mert ezt állítják a beavatottak.

Mi csak ezt a különös fölújulását egy különös harcnak tartottuk érdekesnek elmondani. De ehhez már morált sem fűzünk. Úgyis az a hitünk, hogy a mostani háború csak olyan *elmés módon rendezett jubileuma a régi furcsa harcnak*. Hiszen azóta egy kicsit változott a világ!…

Meglátjuk különben a derék Pintér Imre furcsa vitézi versezetéből, mely bizton meg fog íródni!…

Nagyváradi Napló 1901. november 8.

(Dyb.)

120. PÁRBAJ EGY VERS MIATT

Közelebb egy érdekes lakója lesz az államfogháznak. Egy debreceni főgimnáziumi tanár és egy kereskedősegéd, akiket kardpárbaj miatt ítélt államfogházra a debreceni törvényszék. Akkoriban megírta az esetet a *Nagyváradi Napló*.

Az év tavaszán nagy port vert föl Debrecenben az a párbaj, amelyet Gulyás István dr. főgimnáziumi tanár és Lovas Zoltán ugyanottani kereskedősegéd vívtak. A páros viaskodásra egy vers szolgáltatott okot, amelyet a kereskedősegéd írt, és amit a tanár megbírált.

Úgy történt a dolog, hogy Lovas Zoltán debreceni kereskedősegéd néhány társával tüntetést rendezett a színházban egyik színésznő ellen. Verses megrovási kalandot szerkesztett a derék Merkurfi a kis színésznőről. A verset ki is nyomatták, s azon a napon, amelyen a tüntetés a színházban megtörtént, a rossz verset osztogatták az emberek között.

Másnap egy cikk jelent meg az egyik debreceni lapban. A cikket Gulyás István dr. főgimnáziumi tanár, a lap színházi tudósítója írta, kemény hangon elítélve benne az egész városban visszatetszést keltett színházi tüntetést. A cikkben a tanár szólott a gúnyversről is, hogy akkurát úgy rímlik, akárcsak rőffel mérték volna a verslábakat.

Ez az utolsó kitétel volt az, amely roppantul fájt a tüntetést rendező versíró kereskedősegédnek. Sokáig kesergett azon, hogy mi módon szerezzen magának a megcsúfolásért elégtételt, végre is arra határozta el magát, hogy provokáltatni fogja a tanárt.

A tanár, aki mindenáron szeretett volna kitérni a konfliktus elől, ekkor cikket írt, amelyben kijelentette, hogy a színházi tüntetésnél írott cikkében nem érintett személyeket, s amit mondott, az általánosságban volt mondva. Ámde a kereskedősegéd ekkor már lovagiaskodni kívánt, mire a tanár Benedek János dr. szerkesztő, országgyűlési képviselőt és Csürös Ferenc dr. ügyvédet bízta meg ügyének elintézésével.

Az ügyből párbaj lett, amelyet a felek a debreceni tornacsarnokban vívtak meg. Könnyű feltételek mellett ment végbe a páros viaskodás, amelyből a tanár sértetlenül került ki, míg a kereskedősegéd két helyen is szenvedett sérülést. A debreceni törvényszék a páros viaskodókat öt-öt napi államfogházra ítélte. A büntetést a tanár és a kereskedősegéd a napokban fogja megkezdeni a szegedi lovagfogházban.

Nagyváradi Napló 1901. november 8.

121. A HÉTRŐL

Volt a franciáknak egy ragyogó, nagynevű, agg történetírójuk, egy történelmet író poéta, aki fehérhajú aggkorában feleségül vett egy ifjú szűzet. Nászukhoz az egész grande nation tapsolt, s páros életük boldogságáért imádkozott minden becsületes szív. Aztán a fehér liliom-karok közül elvitte a csontkezű halál a halhatatlan aggot. Az asszony pedig vőn az ő ifjú fehér testére örökös gyászruhát. Leélte földi napjait az ő halott férje szent kultuszában… És áldatik a franciák között a hatalmas, fajának nagy dicsőséget szerzett férfiú emléke, de vele egyenlőképpen áldatik élete őszének megaranyozója, egyik kristalizációja nemének s szent megnyilvánítója az *örök női*-nek, melyről Goethe énekelt…

„ . . . . . .
Ne érje gáncs a nászok nászát,
A sors választott öregét,
Ne sértsétek a legutolsó,
De talán legcsodábbb regét!…”

Szép, szép… De tudjátok-e, hogy Jókai kálvinista volt, kinek talán egyik *istentelen* őse a gályán sorvadt el? Tudjátok-e, hogy ezt milyen nehezen bocsátották meg neki?

Hát illett-e, kellett-e e szörnyű bűnre még szörnyebbet követni el? Illett-e feleségül venni neki egy zsidó leányt?…

Az élet folytonos megalkuvás. Az *adott* körülményekkel számolni kell. Magyarországon ma az *adott* körülmények olyanok, hogy olyan kettős bűnt, mint a Jókaié, elkövetni nem szabad! Mi ezt íme bevalljuk. Miért nem merik gyűlöletük és bosszújok okát bevallani az *érdekeltek?* Mi szükség van az I. Jókainé és II-ik Jókainé-féle farizeuskodó szembeállításra? Egyébként nagy elődjük van a botránkoztatóknak. Petőfi sohse tudta megbocsátani a Jókai első házasságát. De Petőfinek jogcíme is volt ehhez és oka is volt!…

*

Ott tartunk ma már, hogy még itt, a vonal alatt sem lehet kipihenni magunkat a politikától.

Ma már nálunk semmi sem történhetik, amibe meg ne találhatnók a gyűlölködés és békétlenség rontó, durva kezét. Fodor Gyula dr. a múltkori levelében csak kerülgette a forró kását. A *kása* azonban forr még a városatyaválasztásoknál is. Hogy kinek a száját égetheti meg, annak a jósolgatása már csakugyan nem tartoznék ide az apró szívdrámák, tragédiák, mesék és versek lefoglalt terrénumára. És meg miért legyünk mi Cassandrák, kiknek olyan gyakran szokott igazuk lenni.

*

A lelkünk is pihen, ha a teátráliákra térünk. Milyen jó, hogy a Székely Irén nagy művészetét még nem bírálják agrárius szempontból. De szép, és de hálásak vagyunk, hogy Cyranót a legultrább merkantilisták is gyönyörűséggel szavalják. Milyen lélekemelő szent egyesülésben várja Küry Klára hangversenyét egész Nagyvárad. Tisza-pártiak, Széll-pártiak, Barabás-pártiak és mindenféle pártiak.

Hálásak vagyunk színészekhez és színházakhoz egyaránt. Az irodalom már majdnem teljesen felekezetek szerint osztályozódik. A színészeknél és színházaknál még nincs „kir. kat. operaház”, „ev. ref. népszínház”, „ort. izr. önsegélyző vígszínház”, stb., stb. *Még* nincs. És ezért mi olyan hálásak vagyunk. Magyarországon már ilyenek is bátran lehetnének!…

*

Dér és fagy és hó és szenzációk. Gőzerővel és ködben vágtatunk be a télbe… A celziusok amint nőnek: erről is, arról is gyülekezik táborba a szánalomraméltók serege és mi megdöbbenve kiáltunk fel: hajh, a nyomor csak nőni tud!…

Áldassék azoknak minden cselekedetük, kik egy idő óta messzebb tartanak ez ámuló kiáltásnál. Budapesten már az ingyen kenyér, ingyen melegség mellett, összefonnyadt gyermekeknek ingyen tejet is adnak. S Nagyvárad tavaly is legelőbb értette meg Budapest után az irgalmasság szavát. És bűnbánóan ismerjük be, hogy az irgalmasság e derékjei sem ismerik a *vallomásokat*, csak a haladó humanizmus vallását. És megcsapja szívünket a hit ereje: A világ mégiscsak halad, s az emberek jobbak lesznek, egymást szeretőbbek. Már az *ingyen tej*-nél tartunk. Világosság Istene! micsoda haladás ez a pénzért árult bűnbocsátó céduláktól.

Nagyváradi Napló 1901. november 10.

(ae.)

122. CYRANO DE BERGERAC

- A Szigligeti Színház premierje 1901. november 9-én. -

Edmond Rostand diadalmas darabja tegnap este elérkezett a negyedik magyar stációhoz.

Diadalmas ereje csak francia szíveket ejthet meg valóságos teljességében, de bármerre szálltak el, s bármilyen zengésűekké váltak az immár *nagy* Rostand varázsos versei, mintha lobbanékony, tüzes gascogne-i szívek dobbanása kísérte volna őket: gyújtottak, igéztek mindenütt. Rostand az idők szerencsés kezű bűvölőjének látszik. E lármás és érthetetlen kort megbűvölte az ő poéta szívével, s a bűvölés csodát mívelt: a sárból poézis lett. A vad, féktelen francia nacionalizmust kiragadta a romboló, állatias, gonosz ösztönök közül, s mire visszakapták, nem ismertek reá. Ez a csoda-ember tündér-világot varázsolt belőle. És a régiből nincs benne semmi, csak a *gloire*, a franciák ez olimpusi, mámorító italja.

Micsoda poétához méltó gondolat volt föltámasztani egy halott poétát, kiről már csak nebulók és akadémikusok tudtak. Megérezni egy régen elmúlt élet szépségét és tragédiáját! Micsoda inspirált, felséges ötlet volt föltámasztani a nagyorrú, bátor, örökre hadakozó, egész világgal viaskodó Cyranót!…

…Ki volt? „Minden volt és semmi sem!” Költő. Francia volt, király és koldus, gyilkos és hős. És szerencsétlen volt nagyon. És elfeledték… És századok dübörögtek le lomha hempergéssel. A *gloire* nemzete sokszor ivott a dicsőség nektárjából és könnyeinek sós vizéből is. És utóbb nagyon megtornyosodtak feje fölött a barna fellegek.

Megalázták a büszkeségét, hajh, nagyon megalázták. És bosszúja is hiába lángolt. A *gloire* nemzete sorvadozni kezdett. Ereje megfogyott. Bizalma is. Bölcsek, költők megmozdultak, hogy a nagy veszedelmet elmulasszák. És Rostand is a költők közt vala. Ő lement a századok kriptájába, s föltámasztotta Cyranót. És versben beszélő hősét beállította a nagy, veszedelmes káoszba:

- Franciák, itt van Cyrano, őt hallgassátok!

És tele serlegből hajtogatta a francia nép ismét a *gloire* nektárját. Egész Franciaország tapsolt és hitt. Cyrano pedig útrakelt más országokba is… A *Hét* mély Ignotusa mondjon bármit is, föl kell néha támasztani a valóság szemétjétől megtisztult múltat, a szépet, a mámort, a poézist…

*

Rostand darabjának gazdagsága elvakító. Hőse, a nagyorrú Cyrano, predestinált tragikus hős. Nemcsak azért, mert poéta s mert szertelen, de mert abban a korban, amelyben olyan gyalázatosan nagy becse volt a szép formáknak, pofában, termetben, írásban, orációban és szerelemben, - neki, aki érezte a maga kivételes értékét - az orra miatt kellett hitét veszteni a hiú sikerekben, amelyek Poe Edgaron kívül bizony legkívánatosabb sikerek voltak a poétáknak is.

Odaadja hát a lelkét az üres, csinos, fess úrnak, kit az ő Roxan-ja szeret. Mint Toldi Tar Lőrincnek. Ő is a vetélytársának hódítja meg az imádottját.

De Cyrano a lelkével. Roxan akkor tudja meg csak, milyen lélekért adta oda ő a testét másnak - mikor „Cyrano úr kimúlt…"

Szerelmi tragikuma a legteljesebb. De csőd az ő egész viharos hadakozó poéta élete. A bátorsága megtörik a Roxan ideáljával szemben. Bűnbe [fulladt] szent különc élete csak örökös kísérlet marad. A verseiből Molière sem átall lopni. Babérhoz, szerelemhez, boldogsághoz jut minden nála pulyább. Őt megöli a tragikumok tragikuma, az örök tragikum: a kiválóság.

*

A francia könnyűség, kedvesség és szellem kincsesbányája. Cyranót [Cyranóban] forraló monológok, maró és elragadó ötletek, elbájolóan szellemes párbeszédek, raffináltan naiv és naivan művészi fordulatok és helyzetek kergetőznek káprázta tó színekben. És hányszor többet érthetnek és érezhetnek ezekből a franciák. Hány helyütt valósággal csörgedezik a gloire nektárja. A Gascogne, az est homályától borított Párizs, a hold fényét fürdető Szajna leírásánál még jómagunk is csaknem extázisba jövünk. És azok az édesen csörgedező francia rímes sorok!… Mikor fordítva - igaz, hogy szépen fordítva - is olyan elbájolóak.

A vers, a romantika, óh, nagyon megejt még minket, kik alig és rosszul haladtuk át a romantika korát, s tán sehol sem visszhangozhatik olyan hatalmasan Cyrano francia sikere, mint magyar földön, hol hálásak vagyunk különösen a Rostand iránt, mert az ő sikerei bírhatták kétségtelenül Herczeg Ferencet Ocskayja megírására.

*

Somogyi Károly sok áldozattal adott a nagyváradi színpadon helyet Cyranónak. A darab kiállítására vagyont költhetett el. A díszletek és kosztümök ragyogóak. Ambíció és kedv sem hiányzott a vállalkozásból. A siker sem maradt el teljesen. De mikor Cyrano hiányzik?! Pataky Béla intelligens, ambiciózus színész. Olyan, aki sohase nagyon rossz, legtöbbször kielégítő, sokszor jó.

De meglepetést sohse csinál. Ilyen, ha helyére állítják. De Cyrano kivételes, hogy úgy mondjuk, összetett talentumú színészt kíván. Hőst, szerelmest, szalon- és jellemszínészt - hogy ilyen színházi disztinkciókkal éljünk - kíván. Patakynak már az alakja sem eléggé Cyrano-alak. Hangja kis skálájú és kicsiny. Ő pedig hozzá semmiképpen sem tud vele bánni. Van egy kis orgánumhibája is. Cyranója nem is volt egyéb egy nagyon buzgó és nagy lelkiismeretességgel teljesíteni akart vállalkozásnál. A szerepét kifogástalanul tudta, néhol hatást is keltett. De átérteni és éreztetni Cyranót, illúziót kelteni állandóan nem tudott.

Párbaja például még megjárta, de a második felvonásbeli jelenet Roxannal, a monológ, később az erkélyjelenet és a többin végig csak néhol és alig-alig emlékeztetett a várható és a darab olvasásakor szinte elénk rajzolódó hatásra és sikerre. Nagyon poétikus, kedves jó Roxan volt E. Kovács Mariska. Csodálatosan illik egyéniségéhez a szerep. Csinos, de szörnyű gyönge volt

a vetélytárs (Christian) szerepében Deésy. Nagyon lelkiismeretes és intelligens alakítást mutatott Bérczi a poéta-szakács szerepében. P. Szép Olga, Benkő Jolán, Peterdi és Szarvasi jók voltak. A többi szereplők, főként a rengeteg szerepre mozgósítani kellett karszemélyzet, a rendezőnek elképzelhetően nehéz „megdolgozása" után is igen sok helyen keltettek a darab lelkével s az általuk is kelteni szándékolttal ellenkező hatást. Általában mégsem volt egészen sikertelen az előadás, mely ilyen daraboknál az első estén voltaképpen főpróbaszámba megy. Érdemes a nagyváradi előadás, hogy benne meglássuk *Rostand* remekét, melyet olvasva bizonyosan mindenki ismer már. Ma este ismét Cyrano kerül a színházban színre.

Nagyváradi Napló 1901. november 10.

123. A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ VESZEDELME

Úgy tartjuk, hogy a Szigligeti Színházat komoly, nagy veszedelem fenyegeti. Ez a veszedelem nem kisebb és nem más, minthogy egyszer csak üresen fog maradni. Nem a közönség hagyja el, de menekül belőle az utolsó hatodrangú direktor is, s végrendeletben hagyja meg, hogy nagyváradi színigazgatásra csak az vállalkozzék, aki semmit sem veszthet, vagy akinek többszörösen milliomos csöndes kompánistája van.

Ne tessék csodálkozni!… A bérlet szép, hisz a közönség jó és áldozatkész, rajong a színházért. Az üres ház ismeretlen Nagyváradon. Mind való és igaz. De a helyzet mégis olyannak kezd formálódni, mint amilyennek fentebb jósoltuk.

Költségesebb direkció nincs a nagyváradi színház direkciójánál a vidéken. Nagyváradon kell a legdrágább színtársulatot tartani. Nagyváradon kell - vagy ha tetszik: kellene - a legjobb előadásokat produkálni. Nagyváradon kell - vagy ha tetszik: kellene - lépést tartani minden budapesti színház műsorával. Itt kell húszezer koronás primadonna. Itt kell féltucat énekesnő, két tenorista. Itt kell operaelőadás állami szubvenció nélkül. Itt dirigálják legtöbben a színigazgatót. Itt van a legkisebb színház. Itt van egész serege a speciális színházi posztulátumoknak. Itt Nagyváradon. Nehéz volna csak egy részét is felsorolni.

Ezek fejében pedig a mindenkori igazgató kap egy kis színházat, s kap egy tagadhatatlanul páratlan, jó közönséget, de amelytől lehetetlenségeket, csodákat várni nem lehet. Debrecenben s másutt színház van, mely jóval nagyobb a nagyváradinál. Nagyobb cselekvési szabadsága az igazgatónak. Jóval kisebb igényű közönség. Nagy, több ezer forintnyi városi szubvenció. Ingyen fűtés és világítás. A kezelő személyzetet jórészt a város fizeti. Másutt van zsíros nyári állomás. Az operaelőadások fejében az állam is ad néhány ezer korona szubvenciót. Szóval másutt egész serege van az igazgatók segélyforrásainak, kedvező körülményeknek. Itt csak egy részüket soroltuk föl.

És másutt, mindenütt van szeretet, türelem és méltányosság. Nálunk nincs. Nem rég nyílt meg a szezon, ezer kivételes teher nyomja a színigazgató vállát, előadat nagy áldozatokkal darabokat, melyeknek jövedelme a költségek negyedét ha behozza, s ezzel szemben kiadják a jelszót, nyúzzák le a bőrét a színigazgatónak, mert a tavalyi fűtés- és világítás-számláját még nem fizette meg. A fűtését és világítását, melyet másutt a legtermészetesebb minimumát teszik a városok színházi szubvenciójának!…

Itt s rövidebben nem lehet mindent elmondani ebben a dologban, de lesz még módunk és helyünk rá. De a színház iránt táplált szeretetünk parancsolja, hogy a kíméletlenség és méltatlanság ellen, mely igen-igen veszedelmes helyzetet teremthet, s a nagyváradi színház jövőjét tönkreteheti, [tiltakozzunk]. Most van egy áldozatkész, derék, jóindulatú emberünk, ki teljes buzgalmával dolgozik állandó színészetünk fundamentumán. Csak méltánylást óhajt.

Nehogy olyan helyzetet teremtsünk, hogy drága szubvenciók árán sem kapunk színigazgatót és társulatot a nagyváradi színházba!…

Nagyváradi Napló 1901. november 12.

124. A SAJTÓ PARAZITÁI

Ha kell, statisztikával bizonyítjuk be, hogy a valódi s bevált újságírók közül kisebb percent kerül a tisztesség csődjébe, mint - csak példának okáért - a grófok, bárók, bankigazgatók és egyebek közül. Tudunk zseniális, munkás, tisztelt, jól fizetett bankigazgatókról, hamisítatlan kékvérű, gyönyörűen lovagló, hidegvérűen kártyázó mágnás urakról, kik összegázoltak minden állami és társadalmi büntető kódexet, de újságíróról, zseniális, munkás, *igazi* újságíróról nem hallottunk ilyet…

Bosszankodjunk vagy nevessünk-e azokon a naiv újságírókon, kik kázust csinálnak egy-egy álújságíró leleplezéséből. Bosszankodjunk vagy nevessünk-e azokon a nagyképűeken, akik ilyen esetekből fogják magukat, s a sajtó védelmére kelnek!…

Szélhámosok, iparlovagok új metódusáról van itt egyszerűen szó. Az élet e teljesen hazárd játékosai sem mindig egyformán játszanak. Tessék csak a magyar társadalom ilyen alakjaira visszatekinteni. A negyvennyolcas idők előtt s még később is *lengyel emigráns*-nak volt leghasznosabb lenni. *Világos* után a *Petőfiek* és az üldözött hazafiak sokasodtak meg. A lázasan, amerikaiasan fölpezsdült magyar élet aztán elsöpörte az ilyen olcsójános szélhámosokat. Jöttek az *álbárók*, az *ál-tartalékos tisztek*, az *álföldbirtokosok* stb. stb. Közben megnőtt a magyar hírlapírás, tekintélyek lettek a szerkesztők, s ma már az iparlovagok jórésze sajtóban utazik, mint ahogy elődeik báróságban, földesuraságban, tartalékos-tisztségben, üldözött hazafiságban, vagy lengyelségben utaztak.

De mi közünk nekünk ehhhez? A földbirtokosok nem szégyellték volt magukat, mert egy szédelgő földbirtokosként szerepelt. A hazafias lengyel liga sem tartott tiltakozó meetinget, mikor egy-egy lézengő ritter állengyelségét kamatoztatta. Miért kelljen *nekünk* és *csak nekünk* védekeznünk a hírlapírás parazitái ellen. A szélhámosokat leleplezzük a lapjainkban: akár áltrónkövetelők, akár jogosak, akár micsodák, mindenrendű, rangú és fajtájú szélhámost, szó sincs róla: legtöbb örömmel az ál-újságírót. De a többi a *rendőrség* dolga minden jogállamban és a - társadalomé. A rendőrség köteles megmenteni a társadalmat minden veszedelmes alaktól. A társadalomnak pedig kötelessége igazságosnak lenni s mert kiderül, hogy egyik Karagyorgyevics ezüstkanalat lopott, azért ne vesse meg szegény Edward angol királyt.

A hírlapírás mestersége különben is ma már természeténél fogva olyan, hogy belőle generalizálni mindennemű mesterségnél kevésbé lehet. Hiszen ma már mindenki ír hírlapba. Rosario Buffolino, olasz briganti joggal viselheti az újságíró címet, mert kicsiny éleményeiről a lapoknak rendes tudósításokat küldött. De joggal viselheti Oszkar svéd király is, mert ő is ír újságba.

De viszont van egy nagy intelligenciájú sereg, mely ihletét állandóan a szellemi, nyilvános munkának szenteli hittel, buzgalommal a prófécia és apostolság váltakozó mértékével és lelkesedéssel. Ezek ama *hivatásos*, amaz igazi újságírók, kikről legfentebb szóltunk, akik közül Magyarországon ritkán botlik egy is, s akiknek semmi okuk nincs szégyenkezniök, ha mindjárt ötvenezer szédelgő is használja az újságíró címet.

Amaz az újságírónak pedig, aki a Máthé- vagy a Szilágyi-kázusok miatt eldicsekszik avval, hogy néha kedve volna eltagadni újságíró-voltát, e sorok írója röviden így válaszol:

- Vannak emberek és bábok, intelligensek és figurák, derekak és hitványak. A mesterségüket és kenyerüket egészen olcsóbbrendű körülmények határozzák és döntik el. A miniszternek sem lehet az állásával dicsekednie, a szerkesztőnek sem. Én csak X. Y. vagyok. Ember vagy báb, intelligens vagy hülye, derék vagy hitvány. Az újságíró mesterségemtől sem jogcímet, sem ellenkezést, semmit sem kérek. De már aztán, ha mégis az újságíró voltommal volna valakinek baja, állnék elébe!… Tollal és ökölle!…

Nagyváradi Napló 1901. november 14.

(ae.)

125. NAGYVÁRAD VÁROS KÖZGYŰLÉSE

Ősz, szél és por… Brrrrr! Nem tudjuk, hány r-rel, mind, mind csupa szomorú elmúlásra emlékeztet… A városháza felé siető városatyák lábai zörgő leveleken tapostak a sivárrá vált fasorban. Érzékenyebb lelkű s letelő mandátumú városatyáknak bús népdal csendül a lelkükben bizonyos rezgőnyárfáról, bizonyos ezüstszínű levélről s bizonyos üzenetről. Csakugyan: némely levelen mintha dátum is volna: *november 24*…

Jó lesz besietni a nagyterembe, s elvegyülni… Sokan sietnek be, nagyon sokan, a tavalyi büdzsévita, a főjegyző-választás s a színház megnyitása óta talán nem is voltak itt ennyien…

Hjha, nagy témák kerülnek ma szóba. Nagy, *őszi* témák. A városatya-választások ítéletnapjának fixírozása, a budget, melyet - deo gratis - egészen parlamentáris formában és komolysággal kezdenek tárgyalni Nagyváradon, aztán a várható szenzációs interpellációk s egyéb felszólalások öröme és a többi…

Csak a főispán higgadt, mint mindig. Higgadtabb, biztosabb, elegánsabb elnöke nincs a világon semmiféle gyülekezetnek. Szokoly Tamás itt is, ott is megsúgja valakinek, hogy ma kegyetlen lesz, Balogh Döme arcán mélabú borong. Ma megint meg kell menteni Nagyváradot…

Persze hogy Szokoly Tamás az első interpelláló. Sérelem, kegyetlen sérelem történt. A polgármesteri jelentés nem emlékezik meg a Barabás Béla dr. megválasztásáról.

- Mikor Tisza Kálmánt (óriási éljenzés) választották meg Nagyvárad képviselőjévé - dörögte Szokoly - a polgármesteri jelentés ditirambot zengett, Barabás Béla dr. (szintén nagy éljenzés) megválasztását pedig agyonhallgatja.

Felvilágosították, hogy a bejelentést a törvény nem írja elő. Egyébként pedig erre és a többi interpellációra is a válaszokat elfogadta a többség.

- Baj, baj! - mondogatták a 48-as kurucok, hogy *itt még* ők vannak többségben. Na, de nincs többé kopasz fej és paktum…

Ezután egy kis váratlan dolog történt. *Éterinjekció!*… A főispán indítványára kimondták, hogy mivel a virilisek névjegyzéke még nincs véglegesen készen, ezúttal *nem határozzák meg a városatya-választás napját*. Majd egy rendkívüli közgyűlés végzi el ezt…

Aztán jön a klú… A nagy ügy, a költségvetés, melynek elején Balogh Döme úgy agyondicsérte Gerő főkapitányt, hogy az határozottan a füle hegyéig elpirult. Meg is éljenezték - na nem Balogh Dömét - a megzengett főkapitányt. Egy lelkes tisztelője pedig odaszólt a szomszédjához:

- Hát van még több ilyen főkapitány. Hogy tud pirulni és elpirulni! Az erkölcsök sohse voltak még jobb kézben…

Na de a költségvetés már veszedelmesen komoly téma. Erről csak beszéljen a fenti száraz, de körülményes tudósítás, mely egész mivoltában itt következik.

Nagyváradi Napló 1901. november 15.

126. KECSKEMÉTHYÉK

A generalizálást, a dedukciókat, az öreg frázisokat rendszerint és mindig és gyöngéd figyelemből azok számára szoktuk meghagyni, akiknek nehezükre esik a gondolkozás. Tehát a többek között ezeket is ahhoz a hagyaték-tömeghez kívánjuk csatolni, melynek alapját Heine vetette meg a világ klerikálisainak javára.

És mégsem tudunk ez alkalommal lemondani arról a gyönyörűségről, hogy egri Kecskeméthy Győző úr és kuruc esetéből el ne mondjunk néhány rövid dolgot.

Az egyre hatalmasodó magyar klerikalizmus behálózta a zsenge, tejes-kukorica agyvelejű ifjúságot. Behálózta, elvadította, megrontotta. Kicsalta a fórumra, fegyvereket adott a gyermekek kezébe… És a kiskorú, szegény, vak gyerekek serege megzavarodottan kezdett hullámozni, országot restaurálni, erkölcsöt építeni, keresztet menteni, zsidót ütni…

Régibb munkája ez már a reakciónak. Takács Zoltántól egri Kecskeméthy Győzőig a félrevezetett diákok mindig üldözték a kozmopolitizmust, az erkölcstelenséget, a nemzetietlenséget, a hazátlanokat és lelketleneket. Takács Zoltántól Kecskeméthy Győzőig a megrontott ifjúság nemzeti kaszinóbeli, feudális urakhoz, selyem reverendákhoz dörzsölődő vezetői mind-mind eljutottak oda, ahova a gonosz gyűlölködés és hülyeség vezetni szokott.

Istenem, hányszor remegett meg a szívem magamnak is a kétségtől, mikor Kecskeméthyék átkaikat dörögték eget verő lángolású beszédeikben a Szemere Miklós asztaltársaság, keresztény nagybizottság lakomáin és egyéb lakomákon! Mikor rút szibaritavázaknak kereszteltek bennünket e tüzes lelkű ifjak! Hányszor remegett meg a szívem a kétségtől: vajon nekem van-e igazam, ki közönséges téli kabátot hordok vagy Kecskeméthyéknek, kik ujjatlan kuruc szűrt viselnek?!…

És mégiscsak nekem van igazam. Kecskeméthy is ujjas szűrben szökött meg. És ha következetesen *nemzeti* maradt Kecskeméthy Győző, ennek a szűrnek ujja be van kötve, s benne viszi a deficites Budapest kis félmillióját…

De mi lesz most már a nagy misszióval? A nagy misszióval, melynek lelke Kecskeméthy volt? Mi lesz a hon keresztény alapokra leendő fektetésével? Mi lesz a nemzeti géniusz feltámasztásával? Mi lesz az erkölcsök megtisztításával, a kuruc-brigáddal, a nagy nemzeti ideálok megvalósításával?

Óh szörnyűség, hogy a nemzetek életében milyen kis dolgok bírnak tragikus, fátumszerű befolyással! Óh szörnyűség, hogy mit tett Győri István. Mert ha Győri István óvatos, Kecskeméthy nem dézsmálja meg a táskát, s nem hagy itt bennünket nagy bizonytalanságban, a nagy missziók legelején!…

Ki pótolja most e nagy missziók lelkét? Van-e még vajon Kecskeméthyje a nemzet-mentő ifjúságnak?

…Valójában pedig fáj, nagyon fáj nekünk ez a gúnyolódás… Érezzük a nagy szégyen súlyát, mely sok száz jobb sorsot érdemlő, félrevezetett fiatal ember lelkét kell, hogy most betöltse.

Csak látná be már végre minden ifjú ember, akár pelyhes állú egyetemi, akár másféle ősz-szakálú gyermek, hogy ami a klerikálisoktól jő, az mind bűn, butaság, rosszaság és veszedelem…

Nagyváradi Napló 1901. november 16.

Ady Endre.

127. A KLERIKÁLIS DIÁKOK ELLEN

A megtévesztett, klerikális szolgálatba szegődött diákság fölött megnehezedett az idők járása. Vezérüknek, Kecskeméthynek az esete aligha teljesen össze nem töri az egyetemi nemzeti pártot. De egyébként is mossák a klerikális diákok fejét. A debreceni és sárospataki lecke után most Kolozsvárról kapnak leckét a klerikális ifjak. A *Nemzeti Ideál* frázisaira s badarságaira a kolozsvári *Egyetemi Lapok*-ban a diákság hivatalos lapjában Ady Lajos egyetemi hallgató válaszol s a többek között a következőket írja:

Ezt a könyvet nem magyar ember írta, ez volt a másik impresszióm. Nem és ezerszer nem! Magyar ember nem teheti azt, hogy mikor arbuezi gyűlöletet akar szítani, akkor krisztusi szeretetet említsen! Hogy mikor egyes, még mindig kiváltságos osztályok: a történeti nemzet érdekében - akar cselekedni - az egész magyar nemzet szellemi és anyagi regenerálásáról beszéljen! Hogy mikor *egy* felekezetet akar előtérbe tolni: akkor nagy hangon hirdesse, az *egész* magyar ifjúság egyesülését! Hogy összehordozzon Istenanyát, keresztet, hazát, nemzeti géniuszt, vallást, fajszeretetet, a legszentebb és legnemesebb fogalmakat szemkápráztató és megtévesztő jelzőik és egyéb kapcsolatokban egy emberietlen tendencia: az antiszemitizmus megokolására! Nem és ezerszer nem! Nem írhatta magyar ember ezt a könyvet. Nincs abban egy mákszemnyi magyar őszinteség, csak nagyképű farizeuskodás. Aki írta, annak külön igazságai vannak. Érvel és következtet is, de ismét csak a maga módján. Van a maga könyvében itt-ott sok szép, nemes dolog és dicsérendő terv is, de azok annyira ferde, igaztalan rejtett célok elérésére vannak felhasználva, hogy őszinteségükben hinni nem tudunk. Egy nagy hazugságnak megokolására nem retten vissza semmitől, semmi szent, semmi fenséges eszmének könnyelmű felhasználásától. Jeligéje: „…egymást szívből átkarolják, s uralkodjék igazság, szeretet" s a végső konklúzió: „üsd a zsidót"! - Ez mindennél jobban jellemzi a röpirat őszinteségét. Hiábavaló beszéd ez az enyém: jól tudom. Az az „Ezer magyar ifjú" megy a maga útján tovább s szórja a visszavonás tüzét tovább is a magyar ifjúság között. Nem is akarom én e nem annyira megtévedett „Ezer magyar ifjút" visszakiáltani, s figyelmeztetni arra, hogy az út, amelynek lejtőjén elindult, szakadékba vezet. Úgyis hasztalan volna. A Cassandrák szerepe sehol sem hálátlanabb, mint velük szemben; de mi, akik itt lenn tisztább légkörben, a napi politika fertőjétől távolabb vagyunk, okuljunk Pest ifjúságán, mi, a vidék főiskolai ifjúsága vagyunk a só, s ha a só is megízetlenül, bizony nem tudni, mivel sózatik meg.

Nagyváradi Napló 1901. november 17.

128. A HÉTRŐL

Valamelyik erdélyi nagyasszony százhúsz évvel ezelőtt levelet írt egy nyíri barátnőjének. A levélben rendkívül elmés, régi magyar úriasszonyi módon, közvetlen hangon tesz néhány elmés kiszólást az ő sivár, léha koráról, melyből kifogyott a szeretet, derű és melegség. Mióta gondolatait papirosra tudja róni az ember, bizony egyebet sem tesz. Panaszkodunk, hogy

kezdetben vala az éden, s utána jött és maradt a bűn. Hogy az aranykorszak vasra változott. Hogy melegtelen, sivár, derűtlen a jelen. Egyebet sem teszünk és írunk a panasznál… És egyéb fegyverünk sem volt és nincs most se a hitnél. Hiszünk abban, hogy minden *megváltozik*. A panasz és a hit végig fogja kísérni haláláig az emberiséget s a Madách eszkimója haldokolva arra fog gondolni: milyen szép világ *volt*, mikor több *volt* a fóka, s milyen szép világ *lesz*, mikor több *lesz* a fóka. Mert kezdetben vala az éden, s utána jött a bűn, s a bűn után mindig csak *jönni fog* ismét az éden…

*

Azt a bizonyos, „régi jó világot" már kompromittálni sem kell, annyira kompromittálták. Az *éden* hite is igen gyöngécske már. A másik hit azonban nem gyöngül: a változás *jobb* lesz. Ez a kis rögeszme teszi pokollá és mulatóhellyé e földet, termeli a bölcseket és bolondokat, az erényeseket és bűnösöket, mindent, mindent… Dési Géza dr. a múltkor az ő varázsos hangjával keltette életre a köveket, s az ő írása klasszikus kifejezése volt a múlt és a jövő között örökösen töprengő emberi lélek sorsának, a panasznak és a hitnek…

*

A múlt nem volt jobb, mint a jelen. De a jövőről már ezt sohsem merjük állítani. A jövő - ezt mi annyi szeretetreméltósággal hisszük - csupa igazság, szeretet és boldogság lesz. Elmúlik a nyomor, a betegség kínja, a gyűlölet, a butaság, az embertelenség, a katonaság, a zsarnokság, a kontárság, a vámpanama, a néppárt, a pótadó és minden egyéb csapás…

*

Eljön az idő és - hogy az aktualitás kötelességének is eleget tegyünk - mikor Magyarországon is divatba jön a nagykorúság. Mindenféle politikusok nem fognak mindig csak gyermekeskedni. Eljön az idő, mikor a zálogházasdi játék nagyon komoly játék lesz. Eljön az idő, mikor egy pár budapesti lap nem fogja a budapestinél sokkal komolyabb és előkelőbb vidéki kritikát bírálni merni, míg ő maga primadonnácskák éjjeli szekrényébe is belekotorász. Majd akkor a deficites fővárostól ifjú klerikális vezér nem lophat félmilliókat. A Timonok vizsgadíj nélkül vizsgáztatnak. Nagyvárad költségvetése fölött nem siklanak el két-három órácska alatt. Százkilencvenhat jelöltnél kevesebb, de érdemesebb jelentkezik harminc és egy pár városatyaságra. Sok minden másképpen lesz, csak lesni kell reá!…

*

Különben pedig ideiktatjuk a hét legnagyobb kontrasztjainak egy ici-pici percentjét:

A szédelgő Wallburg br. esetéről naponként két hasábot írtak a lapok, az ingyen kenyérről két sort.

Sauer-Csáky gróf Hofrath becsapta az aranyóráját, s kiváltotta mindjárt, sok-sok ezer ember elvitte a zálogházba utolsó vánkosát, s tudta, hogy nem tudja kiváltani soha.

Egri Kecskeméthy Győző harcolt a nemzeti ideálért, s félmilliós sikkasztó lett egy huszadrangú brettli-némberért.

San-Toy előadásán éhes szemű habitüék kidülledt szemmel, ragyogó arccal néztek és hallgattak „egy kicsi, két kicsi, 'rom kicsi, négy kicsi, öt kicsi, hat kicsi nőt", távolabb három utcával éppen akkor mentettek ki a lángok közül „egy kicsi, két kicsi, 'rom kicsi"… harminchárom apátlan, anyátlan szegény kis árva gyermeket…

Cyrano de Bergerac minden volt és semmisem. *San-Toy* minden, csak nem színdarab. Cyrano elbukott, mint ember és Nagyváradon, mint színdarab is, *San-Toy* diadalt aratott és közönséget.

Nagyváradon városatya-választás lesz, s van vagy két ember, aki nem jelölt…

Elég is tán a kontrasztokból. Mert ha harmóniát kívánnának, abból keveset tudnánk…

Nagyváradi Napló 1901. november 17.

(a.)

129. VÁLASZ A *TISZÁNTÚL*-NAK

Szombati *Kecskeméthyék* című cikkünkre a *Tiszántúl* választ ír, melyre a cikk írója így felel:

Kivételes jó érzés fog el, mikor az én kicsi erőm s egyszerű szavam is meg tudja vadítani a klerikális sereget. Ez a tábor, minél jobban sziszeg és köpköd, annál biztosabban érte a szeg fejét az ütés. És én - igaz hittel mondom - meggyőzni akarást, polémiát, őszinte vitázó kedvet soha, de soha nem vártam azoktól, akik ellen - gyönge karral, gyönge szóval bár - harcolni a legszebbnek tartom az összes kicsi emberi tennivalók között. Meggyőzni-akarást, érveket, komoly disputát sohase mertem remélni a *Tiszántúl*-tól sem, de eddig bíztam valami másban. A *Tiszántúl* emberei többnyire olyan vélemény-formálásra adtak nekem adatokat, hogy ők, ha megtévesztetten, vagy a kenyér kötelességéből a veszedelmet szolgálják is, de jó ízlésű emberek, akik nem rabolnak egész könnyen tisztességet és becsületet. A *Tiszántúl*-nak az a cikkírója, aki a *Kecskeméthyék* című cikkemre válaszolt, ezt a hitemet megingatta, s erről vallomást tennem igazán nagyon fájdalmas nekem. A *Tiszántúl*-nak e cikkírója furfangos módon meggyanúsít, hogy engem *beteggé tett* a kanonokok pöre… Szegény fejem, ha nem okozna neki egyéb fájdalmat semmi, a kanonok urak pörénél: de nem koccannék össze soha a *Tiszántúl*-ékkal. A cikkíró jól tudhatja, hogy a kanonok urak „becsületsértési" pörében minden lépésem az ügy bírói tárgyalásának sürgetését célozta. Mit akarnak hát a betegségemmel? Tudtommal eddig a betegség nem volt állandó klerikális tőke, legfeljebb mikor a keresztes háborúk idejében becipeltek egyik-másik fajából néhányat!… Hát a betegség kevés ahhoz, hogy az ellenséget kíméljük, s *többet* akarunk?… Ezt a *többet* - elég ifjú koromra tekintettel - engedjék el még énnálam!… A szellemi betegségre tett bárgyú viccre pedig nekem ismét csak a vatikáni index a tanúm. Akik arra kerültek, mind betegek voltak az Önök szemében. Végül pedig - az Önök közül a legharciasabbnak szól - én csak megkímélem egy darabig a reverendát, de tán viselőinek kötelessége volna ez?…

Nagyváradi Napló 1901. november 19.

Ady Endre.

130. ÚJ SZENT

Ha Pobjedonoszcev, az orosz pápa, kihirdetné Husz János szentté avatását, az semmivel sem kelthetne több csodálkozást, mint hogy habsburgi felség készíttet szobrot Bethlen Gábornak, s a puritán Debrecen emelt volt a korhely Vitéz Mihálynak, ki Csokonai néven ismeretes.

Nincsen ebben semmi új, semmi rendkívüli. Az *idő elégtétele* igazság, s csak arra nézve frázis, akinek az idő ad elégtételt, mert ennek már az ítélet harsonájáig elégtételt nem ad semmi. Olyanformán lehet hát ezt az elégtételt definiálni, hogy az emberiség minden tragikus alakjáról a jövendő idő leszedi a tragikus gyászát s beragyogja fénnyel.

Az idő az ilyen igazságszolgáltatást nemcsak azoknak adja meg, kiknek *nevük* van. Megadja minden tragikus alaknak, ha még ötszörte névtelenebb is. Tragikus alak pedig rengeteg sokaság volt és lesz mindig. Minden alak tragikus és tragikum hőse többé-kevésbé. De főképp azok a tragikus alakok, akik a megszokással és sablonnal összeütköznek. Nem csak a Bánk-bánok voltak ilyenek. A tragikuma talán nagyobb annak a gyár-rabszolgának, aki érzi és meg akarja változtatni a rabszolgaságát, s aki munkájáért megérdemelt viszonzást mer követelni.

Tragikus hős a pap, ha belé csak egy-egy Savonarola is szorult. Tragikum hőse a kis varróleány is, ki férjhez nem mehet, de jussát meri kérni a szerelemből, s így szokás és sablon szerint elbukik. Légiója él körülöttünk a tragikus alakoknak. Alig-alig van ember, kinek a lelke alá a sablon és megszokás zsarnoksága máglyát vagy egyszer nem gyújtott, s ki Husz Jánossal egyszer ne sóhajtott volna már így:

- O sancta simplicitas!

Akiknek tragikuma súlyosabb a könnyen elviselhetőnél, valami gyönge elégtételhez juthatnak a hír által, hogy az oroszok pápája szentté készül avatni egy máglyán hamvadt hajdani való eretneket.

Minden tragikus hős eljut ilyen elégtételhez, csakhogy a nevesebbek elégtételéből üt lármát a világ… De megkapni megkapja az elégtételt mindenki. Még Győri István is meg fogja kapni azért, hogy ő csak olyan lelkiismeretes mert lenni szolga létére, mint a nagyságos tanácsnok úr, vagy elöljáró úr. Megkapja az elégtételt mindenki, habár a legtöbben azt mondhatják rá, hogy *akkor*, s az ilyen elégtételt süssék meg.

Szentekké ugyan nem avatják az összes tragikus alakokat. De a szenttéavatás is csak kovász egy még későbbi elégtételre. Ez majd az, és akkor lesz, mikor a szenteket is besorozzák - mert be fogják sorozni az *emberek* közé. Mikor majd mind *emberek* leszünk, s az *emberi* dolgokat mindenki megérti és megbocsátja: nem lesz egyetlen tragikus alak sem. Ez kérem, majd a holdban lesz így…

Nagyváradi Napló 1901. november 22.

(ae.)

131. SZILÁGYI DEZSŐ SZOBRA

- Pár szó egy eltemetett indítványhoz -

Mikor *Nagyvárad* város nagy szülötte, a magyar politikai erő, a liberalizmus és jogi gondolkozás prototípusa, olyan váratlanul, tragikusan kidőlt az élő törpék sorából, nagyon hűvös kegyelettel gyászolt a nagy ember koporsója mellett szülővárosa.

Mint ez nálunk megszokott dolog, a temetés után láttuk csak, kit vesztettünk el. Erre nagy lőn a gyász. De mint szintén megszokott minálunk, a nagy gyász után nagy és hirtelen feledés következett.

Mikor a gyász legnagyobb volt, merült fel két ötlet. Egyik, hogy a magyar jogászok, bírók, ügyvédek stb. indítsanak mozgalmat egy *Szilágyi Dezső-szobor* fölállítására, a másik, melyet Mihelfy Adolf dr. Nagyvárad közgyűlése elé indítvány alakjában is beterjesztett, hogy a szobor fölállítása tervében Nagyvárad indítsa meg az országos mozgalmat s *itt állítsák fel Nagyváradon*, Szilágyi szülővárosában a szobrot.

Azóta elfeledtük mind a két tervet. Az első jóformán meg sem születve kimúlt, a másodikat, az indítványt, egy szobor-bizottságnál leltározták, mely még adós a *Szacsvay-szoborral* is.

Néhány hónap telt el mély hallgatásban s Szilágyi Dezső feledésében - íme most egyszerre odaváltozott a helyzet, hogy *Szilágyinak lesz szobra*. Három helyen indult mozgalom külön-külön. Az első *Pozsonyban*, s ez ígér legtöbb eredményt. A másik kettő *Budapesten:* egy asztaltársaságé az egyik akció, a liberális egyetemi hallgatóké a másik.

Hogy külön-külön három helyen föltámadt a szobor terve, azt bizonyítja, hogy Szilágyi Dezső szobrának állani kell, s állani fog. Szilágyi Dezső az új Magyarország egyik legnagyobb politikusa, legkiválóbb jogásza s legpuritánabb embere volt. Hármas erény, mely hálát követel. Max Harden sötéten és távolról nézte a mi nagy emberünket, de még így is arra méltatta, hogy Crispi mellé emelje.

Ha a szobor állani fog - és állani fog - *csak Nagyváradon állhat*. Szilágyi Dezső nemcsak Nagyváradon született, de Szilágyi Dezsőt az egykor oly csodálatos, nemes, erős bihari és nagyváradi levegő formálta. Ez a hajdan oly páratlan iskola, mely liberalizmusával, haladásvágyával s tradícióinak emlékével annyi jelesét nevelte, s adta az új Magyarországnak.

Jó lesz azt az eltemetett indítványt kiásni, s jó lesz Nagyváradnak az ország elé állni, s kérni a magyar társadalomtól, amivel a magyar társadalom Szilágyi Dezsőnek tartozik.

A nagyváradi közélet vezető emberei, a nagyváradi sajtó s - tudomásunk van róla - a budapesti sajtó is készséggel dolgoznak a *Nagyváradon* fölállítandó Szilágyi-szobor érdekében. Ez szolgáljon a Szacsvay-szobor-bizottságának is biztatásul, hogy mielőbb s ilyen értelemben álljon elő a Szilágyi-szobor ügyében.

Szilágyi Dezső működésének jelentőségéről lehet eltérő vélemény is. Az igazi nagyságnak az ellensége mindig sok.

Valóság az is, hogy Szilágyi Dezső éppenséggel nem tartozott a felolvasztó, meleg nagyságok közé. Talán azoknak is lehet némi igazságuk, kik azt tartják, hogy Nagyvárad több szeretetet is érdemelt volna tőle. A nagyság apró emberi szépséghibái nem jöhetnek szóba, mikor a nagy ember megdicsőült.

Tisza Kálmán mellől dűlt ki. Együtt tartották vállaikon a roskadozó liberalizmus bástyáit a legutolsó időkben. Ők ketten az új Magyarország legnagyobb emberei. Nagy volt, faját szerető, de tiszta fényes liberalizmusában. Nagy volt tudásban, munkában és alkotásban…

Veszedelmes idők következnek. Veszedelem fenyegeti a Deák, Tisza és Szilágyi alkotásait. Szükségünk lesz erőt, emlékezést nyújtó forrásokra, s szükségünk lesz az emlékezni tudásra.

Ha az ő nemes, erős ércalakja közöttünk lesz, talán nem csüggedünk az eljövendő nagy harcban, mert gondolni fogunk őreá, a nagyra, tisztára és erősre. Gondolni fogunk és gondolnunk kell reá!…

Nagyváradi Napló 1901. november 24.

132. AZ INGYEN KENYÉR

Nagyvárad volt tavaly az első vidéki város, melynek társadalma sietett az ínség, nyomor és a legszörnyűbb emberi kín, az *éhség* jajszavára megnyitni az irgalomnak s kenyérnek templomát.

Nemes és szent cselekedet volt. A jó szívek mind összesereglettek s a zord, hosszú téli napok alatt nem volt az életnek olyan összetörött ínségese, ki ha mindennapi kenyerét kérte, az neki meg nem adatott volna.

Itt állunk ismét kezdetén az ínség és éhség szomorú idejének, mikor százak tekintenek könyörgéssel és reménnyel a jó szívek tavaly megkezdett munkájának folytatása elé.

Az első lépés megtörtént az idén is. Egy értekezlet, melyen az ingyen kenyér eszméjének tavalyi legelső propagálói vettek részt, kimondta az áldásos akció szükségességét.

Az első ébresztő hangnak támadtak is visszhangjai. Néhány nemes, jótékony lélek lerótta már a maga irgalmasságát és adóját, de a fenyegető ínséges időszak olyan közel van már, s a nagy misszióra olyan kevés eszköz!…

Nagyváradnak intelligenciájában és humanizmusában kiváló és kipróbált társadalma *még mindig nem mozdult meg egész teljességében, hogy az ingyen kenyér intézménye e télre is biztosítva legyen*. Nem akar ez szemrehányás, csupán *figyelmeztetés* lenni.

Mint amennyi szeretettel szegődtünk tavaly is a nemes, humánus misszió szolgálatába, akként tesszük ezt most is, mikor fölszólítunk mindenkit, akinek módjában van, adakozásra a nemes célhoz.

A *Nagyváradi Napló* minden legkisebb adományt is örömmel nyugtat és közvetít.

Nagyváradi Napló 1901. november 24.

133. SZTRÁJK HÚSZ FILLÉRÉRT

Százötven nagyváradi proletár munkás ember tegnap reggel sztrájkba kezdett.

Nagyon komoly oka lehetett ama százötven embernek, hogy a munkások legkétségbeesettebb védekezési módjához nyúlt. Mert a sztrájk a legkétségbeesettebb védő eszköze a munkásnak. Magyarországon pedig *egyetlen* eszköze is. Kislelkűek voltunk s vagyunk a proletár-nép ezreivel szemben. A mi munkás-törvényeink nem sokkal érnek többet a semminél.

De ott hagytuk el, hogy nagy oka lehetett ama százötven embernek, hogy sztrájkba kezdett. Nagyváradon most éppenséggel nem sok szükség van munkáskezekre. Az új városház helyén most végzett romboló munka sem olyan sürgős, hogy a vállalkozónak rettegnie kelljen a sztrájktól. A bérviszonyok másutt még gyöngébbek, mint nálunk. A munkásszükséglet másutt még jelentéktelenebb ez időszakban, mint nálunk. A zord idő pedig beállt. Budapesten jó napok óta csak az irgalom kenyere táplálja a nyomorgók nagyon sok százát.

Mi lehetett hát a nagyváradi sztrájkolóknak az ő szörnyű okuk?… *Húsz fillér*… És ne tessék nevetni - tisztelt jól öltözött s meleg ebédet evett uram, ez a húsz fillér igazán szörnyű ok… Mert mi is a munkások dilemmája? Az, hogy ötven vagy hatvan, vagy legjobb esetben hetven krajcár mellett - nyomorogjanak. És az a legszomorúbb az egész dologban, hogy a munkásoknak voltaképpen örülniök kellene, hogy ennyi bérért is munkát kapnak, s még szomorúbb, hogy a tegnapi sztrájkban a munkásoknak - az adott viszonyokat tekintetbe véve - *igazuk sincs*.

Mi beismerjük, hogy szörnyűség téli, zord napokban ötven-hatvan krajcárért, egész nap nehéz, kínos munkát robotolni. De ezt sem a tegnapi százötven sztrájkoló, sem mi megváltoztatni nem tudjuk. És ha ennyi bérre is ötszörte több munkás akad, mint amennyire szükség van, s ha a bérviszonyok ebben az országban ilyenek, ha nem nyomorúságosabbak, Rimanóczyéktól sem lehet követelni, hogy ők oldják meg a proletariátus kérdését, melyen állandóan töri fejét a világ minden gondolkozója.

Hogy a munkás-pária el van keseredve, s ilyenkor a legkisebb izgató szó is mámoros, bosszúra szomjas dühbe hozza, megértjük. De igazságot tenni azért mégsem lehet az ilyen dolgokban. Legkevésbé tehet igazságot a tekintetes rendőrség, melynek már ókorbéli elődjei arról voltak híresek, hogy a lármát hallották, a harcot látták, de egyebet nem. A gyomorra, a vérre, a szívre, arra nem gondoltak.

Az igazság a régi és mindig csak az, hogy igenis az államnak a kötelessége, hogy mindenki dolgozhasson, s munkája után mindenki megélhessen.

A Rimanóczyak minden humanus voltuk dacára sem végezhetik el ezt az állam helyett.

Százötven ember napi húsz fillérért magát s családját kiteszi az elpusztulásnak, a trónbeszéd pedig nyolc szóban emlékezik meg a szociális tennivalókról. Ilyenformán nemsokára nem lesz harc a vállalkozók és munkások között. Egyformán koldusok lesznek!

Nagyváradi Napló 1901. november 26.

134. BIZONYOS NYOLCEZER KORONA

Azt mondják, hogy Magyarországon vannak olyan fajtájú emberek, kiket „kötelesség” eltartani. Hát jó: beletörődünk. Egyáltalában itt Magyarországon sok mindenbe beletörődünk. De megkérdezzük még egyszer: muszáj okvetlenül ezeknek az embereknek eltartásuk fejében dolgozni?…

Ezek után rátérhetünk - immár bizonyos nyolcezer koronára.

E nyolcezer koronát Festetich gr. úr kapja, mert él, és „felügyel” a vidéki színészetre. Nincs kifogásunk ellene. Tegye zsebre, élvezze békével. Sőt ha ő csak azért „dolgozik”, „fölügyel” s utazik, hogy napi díjat kapjon: belemegyünk abba is, hogy még nyolcezer koronát kárpótlás címén kapjon. De azt kérnők ez ellenében: *ne dolgozzék Festetich úr*. Legyen dísz-habitüé, legyen sport-ember - anélkül persze, hogy dressze színeivel képeket koszorúzzon - legyen - s lehet tőlünk - bármi: csak hagyja magára a színészetet, főként pedig ezt a szegény vidéki színészetet, mely önmaga s önmagától lett azzá, ami.

De megkérjük a mindenható államot is, követné Festetich úr példáját. Hogy miért? Beszéljenek eme kis számadatok:

A mindenható állam évenként szörnyű summát, 855.000 koronát áldoz a színészetért, tehát annyit, amennyibe a katonák bakancsszegei kerülnek körülbelül évenként, s majdnem annyit, amennyit Kecskeméthy Győző félzsebében elvihetett Budapestről.

Ez összeg (kerek számokban) így oszlik meg:

Operaház	500.000
Nemzeti Színház	200.000
Kolozsvári színház	40.000
Festetich úr	8.000
Vidéki színészet	66.000

Sok szó nem kell az ügyhöz. Egy-egy úgynevezett „slágwort” álljon itt emlékeztetőül:

Operaház - Labunszkája.
Nemzeti Színház - Beöthy László.
Kolozsvári színház - Megyeri.

Festetich úr működéséhez s a vidéki színészet mizériáihoz még ilyen slágwortok sem kellenek.

Konzekvenciánk ez: a mindenható állam ne nevettesse ki magát a 66.000 koronával, mikor ezt is nullifikálja a Festetich úr működése. Híven a magyar tenyész-politikához tessék a 850 vagy hány ezer koronákból, mindből, nyolcezer koronás állásokat kreálni a Festeticheknek… Ez tiszta munka volna.

Nagyváradi Napló 1901. november 27.

(ae.)

135. KÖPÖSDYT ÜDVÖZLIK A NAGYVÁRADI DIÁKOK

Csúnya kis dolog esett meg tegnap délután a nagyváradi jogakadémián. A nagyváradi joghallgatók reprezentáló köre, az olvasókör, elhatározta, hogy üdvözli Köpösdy Dezsőt, a nemzetieskedő klerikális diákok hírhedt vezérét.

Nem tudunk szavakat találni erre a botrányra. Ez a határozat nemcsak sötét, korlátolt, de hiénás módon kegyetlen is. Még élet és halál között viaskodik az áldozat, kit Köpösdynek, ez ordítozó jelentéktelenségnek golyója leterített, a józan közvélemény még a legteljesebb mértékben a felháborító terrorizmus hatása alatt áll, s a nagyváradi akadémia ifjúsága dróthimnuszát kívánja zengni az ocsmány tettnek.

A határozat maga egy kis csíny útján lett határozattá. Az ifjúság bízott az olvasókör vezetőségének azon megtett ígéretében, hogy nem politizál, s minden hecctől távol tartja magát.

Tegnap fél hat órakor ülést tartott a kör Krüger alelnök elnöklete mellett. Az ülésnek közömbös tárgyai voltak. Mintegy tizenöten voltak összesen jelen. Egyszer csak váratlanul fölállott egy Hantke nevű joghallgató, s utalva „arra a méltatlan hajszára”, mely Köpösdyt, e jeles jezsuita csemetét - szerinte érte, indítványozta, hogy a nagyváradi akadémia ifjúsága üdvözlő táviratot küldjön neki.

Hiába szóltak méltatlankodva, okos hangon, meggyőzően Rátkay József, Ujfalussy Sándor, Jakobovics, Fehér Miklós a liberális ifjak közül, a botrányt megakadályozni nem tudták. Az indítvány *egy szavazattal* győzött.

A táviratot azonban mégsem küldhetik el a nagyváradi klerikális csemeték. *A liberális ifjak nyomban fellebbezést jelentettek be*, s el vannak tökélve, hogy a botrányos határozat végrehajtását bármi módon megakadályozzák.

Ennyiben kívántunk csak számot adni a sajnálatos botrányról, mely - félünk - bevezetése akar lenni a budapesti skandalumok Nagyváradra való átplántálásának. De azért megkérdezzük a nagyváradi klerikális ifjaktól, mint fogják üdvözölni *Kecskeméthy* brigadérost? Ő is dolgozott a „nagy eszmék" érdekében annyit, mint Köpösdy kuruc!…

Nagyváradi Napló 1901. november 28.

(a.e.)

136. A PÁRBAJOZÓ TANÁR

Gulyás István, a debreceni ref. kollégium tudós professzora újságíró is. Színházi kritikát írt, véleményt mondott, s e véleményéért belekötött és megsértette egy kereskedősegéd. Gulyás professzor megverekedett a sértőjével többek között következő okokból:

1. Magyarországon önérzetes, intelligens ember sértésért csak szóbajöhető elégtételt is a társadalom hite szerint csupán párbaj által vehet.

2. Gulyás professzor mint újságíró - ugyancsak magyar szokások szerint - ki van téve annak, hogy írásáért bármely percben belekössön a legutolsó éretlen suhanc is.

3. Gulyás professzor intelligens, demokrata gondolkozású ember. Az ő afférja idején volt az aradi eset s fura vita a kereskedősegéd párbajképes vagy képtelen volta felett. Ő hát - még ha a párbajt teljesen elítélné is - kiállott, hogy az éretlen vitában tettel mutasson igazságot.

Körülbelül ez a három nagy oka lehetett Gulyás Istvánnak a párbajra, melyért már le is ülte Szegeden a leülendőket.

De Gulyás István lakoltatása még a szegedi ülés után következett igazán. A tiszántúli református egyházkerület közgyűlésén szóba jött a párbaj, s úgy elverték a port minden valaha párbajozón, de főként Gulyás Istvánon, hogy ez csupa gyönyörűség volt.

Nem értettük a dolgot. Nem értettük, hogy ennek éppen református gyűlésen kellett lefolynia. Nem értettük, hogy olyan kiváló agyvelő, mint Ritoók Zsigmond is, csak elítélni, de menteni nem tudta a Gulyás István tettét és esetét.

Ma már kezdjük érteni. Főként a Pályi Ede tragédiája óta.

A klerikálisok, az ősz hajúak s pelyhes állúak egyaránt egy idő óta a párbajterrorizmussal próbálják elcsitítani az igazságot és világosságot.

A debreceni vita intő szó lehet, s bizonyára az lesz a tisztelt történetieskedő, fajmagyaroskodó, reakciós uraknak, hogy nemsokára a krakéleres, terrorizálva lovagiaskodó kardot is kicsavarjuk a kezükből.

Nagyváradi Napló 1901. november 20.

(a.e.)

137. KÖPÖSDY DEZSŐ ÜDVÖZLÉSE

Egész Nagyváradon kínos megütközést keltett a nagyváradi akadémia szenzációja: Köpösdy Dezső üdvözlésének váratlan csínnyel történt elhatározása.

A nagyváradi akadémia ifjúsága eddig távol tartotta magát a divatos, budapesti klerikális heccektől. Úgy mondják, hogy a tegnapelőtti botrányt - mint Budapesten is minden ifjúsági heccet - *kívülről* rendezték. Ezt látszik igazolni az is, hogy egy nagyváradi kanonok joghallgató unokaöccse volt a váratlanul fölvetett indítvány legerősebb szószólója.

Az üdvözlő írást vagy táviratot azonban aligha veszi kézhez Köpösdy Dezső. Ma már maguk a határozat meghozói is szégyenkeznek a határozat miatt. Köpösdy - eltekintve legutóbbi stiklijétől, mely hitvány terrorizálása volt a sajtónak s levadászása egy becsületes hittel dolgozó újságírónak -, hát Köpösdy úr valósággal az, aminek tegnap jellemeztük: egy ordítozó jelentéktelenség. Eszköze volt Kecskeméthy Győzővel együtt a kaszinó urainak s a néppárt kemény koponyájú képviselő legényeinek. Jelentéktelensége, korlátoltsága az ifjúsági mozgalmakban sokszor belevitte olyan dolgokba, melyek már súlyos beszámítások alá esnek, s társadalmi szabályok szerint már kriminális dolgok. És ezt az ordítozó jelentéktelenséget, kinek szerephez jutása végtelenül szomorú jele a magyar társadalom kiskorúságának, - üdvözölni, vezérükként üdvözölni! - kívánják a nagyváradi joghallgatók bizonyos kívülről mozgatott alakjai.

A liberális joghallgatók már eddig közel nyolcvan joghallgatóval íratták alá a fellebbezést, melyet a Köpösdyt üdvözlő határozat ellen akarnak beadni. És már nincs benne kétség, hogy Kecskeméthy barátját nem fogja a nagyváradi jogakadémia ifjúsága üdvözölni. Saját személyében megteheti bárki. Gusztus kell hozzá csupán…

Nagyváradi Napló 1901. november 29.

138. FAUST

Nem tudjuk, Somogyi igazgatónak vagy a nagyváradi közönségnek gratuláljunk-e inkább a tegnapi előadáshoz, de azt tudjuk, hogy mindkettőjüknek részvétünket kell kifejeznünk ahhoz, hogy Székely Irén maholnap itthagyja a mi kis színpadunkat.

Ő volt a tegnapi fényes siker hősnője; az opera az ő valódi eleme, amelyben istenadta gyönyörű hangja és komoly, nemes, művészi lénye valóban érvényesül. Itt bontja ki tehetsége szárnyait, és repül az igazi művészet szféráiba, s a hallgatót is meg a nézőt is viszi magával ellenállhatatlanul.

Leonóra, Stella és Olimpia, Nedda Santuzza, Coralie, Carmen, Rechna, Sulamith, Margaréta és hasonló szerepek az ő világa, s igazán sajnáljuk e kiváló művésznőt, amikor *San Toy*ban a kikapóst kell táncolnia.

Margarétája természetszerűleg csodaszép alakítás volt, amelyben egyenlő fényességgel ragyogtatta ének- és játékművészetét.

Így képzelhette el Gounod mester a Goethe Margarétáját, csupa poézis volt, szőke szendeség és szívhez szóló dal. Ahogy megjelent a tiszta Margaréta, aki hiszi, amit mond, hogy ő sem nem szép, sem nem kisasszony… és nem fogadja el a „büszke és mégis oly nyájas" úri lovag karját, ahogy az örök asszony hiúságával gyönyörködik a tükörben és az ékszerben, ahogy mint vergődő megbűvölt madárka a virág szirmaitól kérdezi: „szeret, nem szeret", ahogy megejtve, elbukva, fivére holttesténél jajong és a templom hideg kövére fekteti lázas homlokát, ahogy végre a börtön sötét, halálos éjében hattyúdalként elzokogja a letűnt verőfényes szerelem tavaszát, mindez csodás művészet volt, igaz és szép együtt, ami különben egyet jelent, ez maga a művészet.

És mindehhez az a gyönyörű hang, egyaránt megkapó és magával ragadó e remek dalmű minden részletében, csupa tudás és kifejező erő.

A közönség őszinte elismeréssel és szeretettel adózott óriási sikerének, s még a vasfüggönyt is újra felhúzatta az utolsó felvonás után, hogy még egyszer üdvözölje kedvencét.

Mellette dicséret illeti meg Pintért, aki úgy énekével, mint játékával, valamint rendezésével, legszebb sikereinek egyikét aratta.

Hunfy szépen énekelt, de pianói néhol túlságosan gyöngédek [!] voltak, csinos volt és jól énekelt Lányi Edit, megérdemelt tapsokat aratott Perényi.

A zene és énekkar derekasan működött, amiért Müllert, a kitűnő karmestert illeti őszinte dicséret.

Zsúfolt ház volt.

Nagyváradi Napló 1901. november 30.

139. A SZÍNTÁRSULAT NYÁRI ÁLLOMÁSA

A saját nemtörődömségünk s a Festetich gróf úr elégszer méltatott működése a legfatálisabb helyzetbe juttatta a Szigligeti Színház társulatát. Ma a helyzet az, hogy a vidék legdrágább s - lokálpatrióta túlzás nélkül - legjobb színtársulatának *nyári állomása nincs*.

Hát helyzetnek elég fatális helyzet, annyi tény. De érdekesebb, hogy a helyzet mint állott elő. Mint annak idején meg is írtuk, a *gyulai* úgynevezett illetékes körök határozottan örömmel vennék ha az *Erkel* színkört a nagyváradi színtársulat kapná meg. Viszont nekünk sem lehetne ma már színtársulatunk számára megfelelőbb nyári állomást találni, mint Gyula. És mégis, hogy ez a természetes s a körülmények közt legjobb színiszövetség létrejöhessen, alig lehet remélni. Miért? Mert Festetich úr duzzog Nagyváradra, mert Nagyvárad intelligensen elzárkózott a Festetich úr színi ostobaságai elől. Mivel pedig Festetich úr, mint a rossz gyermek okvetlenül rosszalkodni akar, őt megengesztelni csak úgy lehet, ha nyakunkra engedjük. Akkor aztán ő összekapcsolja Nagyváradot Püspökladánnyal vagy Kabával. Addig is, míg ez megtörténik, arra vigyáz, hogy még csak kombinációba se kerüljön a minisztériummal Nagyvárad. Ott fent ő a vidéki színészet főeunuchja. Nagy-nagy informáló tekintély. Hogy pedig legyen valami véleménye, az ő véleménye az, hogy Gyulát a *szegedi* színház igazgatója, Janovics Jenő dr. kapja meg.

A másik pályázó Zilahy Gyula, az aradi színház igazgatója. Ő diplomata módra kezelte a dolgokat.

A gyulai helyi hatalmasságok kegyeit nyerte meg az ő jó modorával s látogatásaival.

A harmadik pályázó Komjáthy János, kinek virágvasárnaptól kezdve nincs állomása, mert az ősszel kapja meg Pozsonyt. Őneki fent a minisztériumban összeköttetései vannak, melyek Festetichet is befolyásolhatják.

Negyedsorban, legkevesebb kilátással a nagyváradi színigazgató pályázik, akinek pedig a jogcíme legtöbb és legerősebb. Őt legszívesebben fogadnák a gyulaiak is, de nem mernek „kikötni" Festetich úrral és a többi minisztériumbelivel.

Ahogy mi látjuk a dolgokat, itt Nagyváradnak, a hivatalos *városnak* kell sürgősen tenni valamit. Föleleventjük a színügyi bizottság valamelyik ülésén felmerült indítványt: *panaszt kell emelni Festetich ellen a belügyi kormánynál*. Mert mégsem járja, hogy csak űzi, egyre űzi ez az úr a maga veszedelmes játékait.

Nagyváradi Napló 1901. december 4.

140. LECOUVREUR ADRIENNE

Hogy is mondjuk csak: tegnap olyan *történelmi* este volt. Csupa komor hidegség, ósdiság, penészszag áradt felénk a színpadról. Ennyiben volt az este történelmi s annyiban, hogy Lecouvreur Adrienne-féle darabok a színpad történelméhez tartoznak már, s a történelmet a mi napjainkban, mikor a történelmi érzék olyan kevesünkben van meg, kár megboldogítani. Elég bajunk van úgyis *A vasgyáros*sal, a *Szegény ifjú történeté*vel s a többivel, melyek[et] a nagyközönség örök, becsületes naivsága a műsoron tart. Különben pedig K. Hegyesi Mari asszony játszotta a rémdráma címszerepét. Nagyon szép volt, nagyon-nagyon szép és olyan hideg, mint egy darab meg nem értett *történelem*, vagy hogy néhai való poétától idézzünk - mint Montblanc meghatva. De hatást mégis tudott nem egy helyütt kelteni e nagyon szép és nagyon tehetséges asszony. Akarata nem egyhelyütt le tudta győzni a darab lelketlenségét s önnön-hidegségét: ilyenkor tapsvihar, meleg, hosszantartó és hatalmas zúgott felé. A szépszámú s disztingvált közönség tudta értékelni, mit tesz az: *Lecouvreur Adrienne* címszerepében nehéz akarat árán szívekhez férkőzni. Az előadás - mint mostanában mindig - gondos és szebb feladatokra méltó. Igen intelligensen segédkeztek K. Hegyesi asszonynak E. Kovács Mariska, Kacziány Viola, Kulinyi Mariska, Krasznay és Pataky.

Nagyváradi Napló 1901. december 4.

141. HARC

Szerettük volna látni, hallani azt a harcot. De szép, de új lehetett. Föláll, büszkén kardot emel a levente. Üt, tör, zúz, öl, vág - századok között ezer ellenség ellen egymagában. Vázsonyi Vilmos harca a jobb, világosabb idők reményét ébresztette föl mindnyájunkban, kik már kezdtünk kétségbeesni. Bizony nagyon megremeghetett tőle a múlthoz való ragaszkodás, a kicsinyesség, a gyöngeség, a konvenció, a sablon, a lágygerincűség, a gyűlölség, a butaság, s minden, minek hajléka a magyar parlament. Első vitéze már megvan az eljövendő, jobb, intelligensebb kornak, s az első rés is meg van már a sötét vár kapuján. Ma nekünk pedig újra erőt nyert a hitünk, hogy beteg országon, beteg társadalmon egy kúra segíthet csak, a *radikalizmus*.

Nagyváradi Napló 1901. december 6.

142. A SZABADELVŰ PÁRT JELÖLTJEI

Tulajdonképpen nem *választ* akarok a *Szabadság*-nak írni. Sem oka, sem célja a válaszolásnak nem volna. Mi és a *Sz-g* hasztalan perlekednénk, a világ végéig csattoghatnának a mi fegyverkéink. Mi tanúknak is jelentéktelenek vagyunk abban az átkos, egész országra szóló, bonyodalmas pörben, mely kettőnket is íme újra szembeállított. Ilyen pöröket országokon,

népeken sokszor zúgatott keresztül az idő. Ilyen pörökben sokszor álltak szemben egymással erős és gyönge fegyverek. De ilyen pöröket még sohasem intéztek el a *Szabadság*-ok és a *Nagyváradi Napló*-k.

Mi csak erőtlen résztvevői vagyunk e szörnyű pörnek. Távol a harctértől, hol a derékhadak verekednek, őrszemek vagyunk csupán. Az erőnk nem sok, de a kötelességünk sem. Ezt a kevés kötelességet azonban rettentő felelősséggel kell teljesítenünk!

…És teljesítjük is. Mi észrevettük a mi ellenségünk embereit, s riadót fújtunk. A *Sz-g* erre nekünk fordul egy három hasábos cikkben, s kioktat becsületesen, hogy nem szép a riadó, ha nagyon hangos. Kötelességet teljesítettünk mind a ketten. A mi kötelességünk az, hogy ezen a kis terrénumon, melyen őrnek állíttattunk, a szabadelvűséget, a világosságot szolgáljuk. A *Sz-g*-nak kötelessége, hogy védje Hlatky Endrét, vagy azt, akit megvédeni kötelessége. Ne tessék hinni, hogy gúnyolódunk. Mi nem követelhetjük a *Szabadság*tól, hogy az „új érá"-t szolgálja éppen olyan buzgó kötelességgel, mint szolgálta a régit - viszont engedje meg nekünk, *Sz-g*, hogy a szerencsétlen paktumokról, meg a Hoványi Gyulák szabadelvűségéről kimondjuk a véleményünket. Ez a kis példa jelzi különböző szerepeinket a nagy, országos pörben.

Hogy mi ez a pör - talán hosszasan sem kell szólni róla. A szabadelvűség és a reakció pöre folyik most minden fórumon. Mi azt tartjuk, hogy a szabadelvűség hivatalos fiskálisai, kezdve a főfőfiskálison, s végezve Hlatky Endrén - erőtlenek és gyöngék. De nemcsak ezt látjuk, hanem látjuk előre azt is, hogy a szabadelvűség éppen a fiskálisai miatt fogja elveszíteni a pört. Erről beszélünk mi nap mint nap, mert nap mint nap erre kapunk bizonyságokat.

A mi kis terrénumunkon folyó hadakozásokban éppen úgy, mint a nagy országos küzdelmekben egy veszedelmes eltévedés bánt bennünket a legjobban. Az unalomig lármáztunk már róla. Mindenki sejti, hogy ez a nagy eltévedés a *szabadelvűség és a szabadelvű párt* körül forog.

Maradjunk csak a mi kis kerteinken s kötelességeinken belül. A szabadelvűség mindnyájunk hite, kincse, még tán a szabadelvű párté is. Hajh, valamikor a szabadelvű párté volt legkivált, s ma ott tartunk, hogy nagyon sokszor a szabadelvű párttól kell legtöbb esetben féltenünk.

Ha a szabadelvű párt nem formálna *még most is* valóságos monopóliumos jogot a szabadelvűséghez, bizony mondhatjuk, hogy a szabadelvű párt semmivel sem érdekelne jobban bennünket akármelyik társasegyletnél.

De másként van. A parlamentben, az országban, Nagyváradon a szabadelvű párt nyitva áll mindeneknek. Lassan, lassan azok lesznek legtöbben otthon a szabadelvű pártban, akik reszketnek egy szabadabb, újabb gondolattól, s akik félnek minden előrehaladó lépéstől. Ám a párt még mindig a *szabadelvűség* fényes palástjával takarózik. A fényes takaró megtévesztve tartja maga alatt az *igazi szabadelvűek* sokaságát is. Hogy még inkább csak a mi kis kötelességeinknél s a könnyen érthető közhelyeknél maradjunk: Nagyváradon vezetőszerepet játszanak a szabadelvű pártban ismert klerikális érzésű alakok, s hogy a veszedelem még nagyobb legyen, ma már a szabadelvű párt hatalmi indokokból nyíltan bevallott klerikálisokkal, a *szabadelvűség* leggyűlölőbb ellenségeivel paktál!…

Árulók és hitünkhöz hűtlenek lennénk, ha e nagy hibákat fülünkbe nem harsognók azoknak, kik a fényes köpenyeg alatt *szabadelvű* hittel húzódnak össze az ellenséggel, s várják, míg idegenek lesznek a hajdani otthonban.

De nemcsak ez a kötelességünk. Kötelességünk megmondani: kiket terhelnek a hibák. Kötelességünk pedig nem a szabadelvű párt miatt, hanem a *szabadelvűség miatt*. A párthoz csak a rosszul kezelt közös kincsnek, a szabadelvűségnek rettegett sorsa hoz bennünket. Másként, ismételjük - a párthoz nem volna közünk, s a pártot nem is féltenők, mert a szabad-

elvű párt élni fog Molnár apát miniszterelnökségéig, s Molnár apáttal együtt akkor is szabadelvű pártnak fogja magát nevezni. Tisza Kálmán bukásával sem a szabadelvű pártot sújtották le. A szabadelvű pártnak Ivánká-i Horánszky-i vannak, kik már a bukás előtt óriások voltak a pártban Tisza Kálmánhoz képest. De a bukás válságszerűen, majdnem végzetesen a *szabadelvűséget* érte.

Mikor látjuk, hogy Nagyváradon *ugyanazok* hibái miatt, *ugyanaz* a - ha jelentőségében nem is ily nagy-katasztrófa fenyeget, mi igenis fölkelünk, riadót fúvunk: teljesítjük a nagy, országra szóló átkos pörben a nekünk kiosztott szerepet, mert mi - s ez már olyan válaszféle - mindig a nem alkuvó, nem változó *szabadelvűségnek* harcosai voltunk, vagyunk s leszünk - éppen úgy, mint a mindenkori *szabadelvű párté, a Sz-g!*…

Nagyváradi Napló 1901. december 7.

(-e.)

143. ÖRLEY FLÓRA

Szerettem volna, kedves Szerkesztő uram, ha *maga* írt volna Örley Flóráról. Én csak száraz konstatáló, hideg, közömbös lény vagyok: maga színes, hangulatos és meleg. Kivált ha Örley Flóráról ír vagy beszél.

Magának van igaza. És énnekem most igen fáj, hogy hideg leszek, mert csak hideg tudok lenni.

Hárman valának s vannak ők. Három varázsos, poézist jelentő név, mely biztosan bekerül a művészetek legközvetlenebb, legteljesebb hatásújának, a *színi játszásnak* történetébe: Pálmay Ilka, Hegyi Aranka, Örley Flóra.

A dicsőség három országa fűződik e három névhez. Az igazi művészet, a női báj, a poézis, a fény, sugár e három név mindegyike.

És?… Hajh kedves Szerkesztő uram, félek: nagyon föl talál olvadni a hidegségem… Örley Flórának délután kell játszania ott, ahol Székely Irén és Ámon Margit sztárok. Ezen segítsenek valahogy! A maga barátnéja

Ida.

Színházi Újság 1901. december 7.

144. PÁRBAJELLENES NÉPGYŰLÉS NAGYVÁRADON

- A Vázsonyi-Szüllő affér fejleményei -

A haladó és mindig *előre* haladó kor elküldte fölséges parancsszavát Magyarországra, hogy végre összetörjön egy sötét, barbár előítéletet, mely elfajulásában már a gondolat, írás és szó szabadságát kezdte veszélyeztetni.

Vázsonyi Vilmos dr. büszke és szerencsés lehet, hogy az ő ritka becsességű, értékes és érdekes személyisége közvetítette a kor parancsoló szavát. Ma már fél *Budapest* talpon áll, hogy tiltakozzék a párbaj, az elfajult, idétlen előítéletes lovagiasság ellen.

Nagyvárad, mint a vidék kiválóan intelligens városa, követi Budapest példáját. Hisz a feledhetetlen *gyászos nagyváradi tragikus eset* teremtette volt meg a Vázsonyi dr. nagy elhatározását. Ez a sötét tragikum kiengesztelődésre vár még mindig, s szinte természetes hát, ha Nagyvárad egész művelt *társadalmát* áthatja az elhangzott nagy parancs.

Nagyváradon ma nagy párbajellenes népgyűlés lesz, s kimondja csatlakozását a nagy országos akcióhoz.

Az akció nem a párbaj abúzusának tökéletes leszorítására tendál. Ez nálunk egyelőre kiméra volna. A Vázsonyi lobogója alatt megindult mozgalom elismerést, megtűrést akar csak kivívni az ország ama dolgozó millióinak, kik csak a polgári becsületet vallják, de lovagias becsületre [nem] vágyódnak. Aki párbajozni akar, ám párbajozzék, de senkit ne lehessen társadalmilag a maga köréből kiüldözni, amiért nem akar párbajozni.

A nagyváradi népgyűlésről, az országos akcióról s a Vázsonyi-affér fejleményeiről a következő tudósításaink szólnak.

Népgyűlés Nagyváradon

Ma vasárnap délután nagy népgyűlés lesz Nagyváradon. Nagyváradi hírlapíróké volt a gondolat, hogy a párbajellenes akció, melynek szükségessége Nagyvárad egész társadalmát áthatja, Nagyváradról egy impozáns nagy népgyűlés formájában nyerjen támogatást.

Nagyvárad társadalmának több kiváló alakja, kiket erre felkértek, a legnagyobb lelkesedéssel ígérte meg a nagygyűlés érdekében való közreműködését a fölkért küldöttségnek s a népgyűlés eszméje megpendítőinek, *Ady* Endre és *Bíró* Lajos hírlapíróknak. Már délután négy órakor sok ezer darab fölhívást osztogattak a népgyűlésre az utcákon.

A népgyűlés délután három órakor lesz a Fekete Sas alsó termében.

Az ülés tárgya:

Tiltakozás a párbaj és a szólásszabadság elfojtása ellen.

A népgyűlés összehívói a szétosztott fölhívásokon a következő lelkes szavakkal kérik a polgárokat a megjelenésre:

Polgártársak! Kérve-kérünk benneteket, jelenjetek meg számosan a holnapi gyűlésen, hogy minél impozánsabb kifejezést adjunk annak, hogy a legszentebb polgárjogainkból nem engedünk elrabolni egy szemernyit sem.

A népgyűlés elnökéül *Pallay* Lajost fogják ajánlani és megválasztani, ki nemes, liberális gondolkozásához híven készséggel jelentette ki, s ígérte meg, hogy élére áll a mozgalomnak, a elvállalja az elnökséget. Előadó *Várady* Zsigmond dr. lesz. A határozati javaslatot, melyhez való hozzászólásukat *Stern* Hermann s többen jelentették be eddig is, *Dési* Géza fogja előterjeszteni.

A népgyűlés kezdeményezői a következő kiáltványt bocsájtották ki:

Polgárok!

Budapesten egy képviselő elég bátor volt kijelenteni, hogy csak egyféle becsületet ismer, hogy csak az a becsület kell neki, amellyel megelégednének a nép milliói, hogy nem párbajozik. Ezt a bátor embert, ezt a becsületes embert most meg akarják gyalázni a képmutatók, a farizeusok serege.

Polgárok! Soha jobb alkalom nem volt arra, hogy eredményes harcot kezdjünk a párbaj gyűlöletes mániája ellen. Nyilvánvaló, hogy ama képviselő szólásszabadságát akarták karddal vagy pisztollyal elfojtani, és nyilvánvaló, hogy egy karddal vagy pisztollyal fegyverzett

vakmerő bandita belegázolhat mindenki becsületébe, mert hiszen lovagias elégtételadásra hajlandó.

Legszentebb jogaitok megvédelmezésére hívunk fel titeket! Polgárok, jöjjetek el arra a népgyűlésre, amelyet holnap, vasárnap délután 3 órakor a *Fekete Sas* szállóban tartunk. Tiltakozzunk ott együtt a szólásszabadság elfojtására irányult vakmerő kísérlet ellen, és tiltakozzunk a párbaj ellen, amely a mai viszonyok között gyűlöletes eszköze lehet minden jograblásnak. Kezdjük meg a végleges, a győzelmes, az utolsó harcot a párbaj ellen.

A népgyűlés tárgya az elnökválasztás lesz. Azután Várady Zsigmond dr. fogja ismertetni az ügyet, s Dési Géza dr. előterjeszteni az indítványt, amelynek célja az, hogy az egyéni becsület erősebb és hathatósabb védelmet nyerjen. Beszélni fognak még: Stern Hermann, Halász Lajos, Bíró Lajos, esetleg mások.

Polgárok! A legszentebb jogaitokról van szó. Jöjjetek el minél számosabban! A példátokat máshol is fogják követni, megmozdul az egész közvélemény, és elsöpri azt a középkori előítéletet, azt a szabadalmazott gyilkosságot, amelynek párbaj a neve.

Az összehívók nevében, a kezdeményezők:

Ady Endre Bíró Lajos Halász Lajos

Nagyváradi Napló 1901. december 8.

145. TRUBADÚR

- Alberti Werner vendégjátéka -

Nem szabad lett volna tegnap este egyetlen üres, kapható helynek maradnia a Szigligeti Színházban, s volt üres hely elég, bizony nagyon elég.

Azt az áldozatot, hogy a szezon derekán valaki, egy Alberti Wernert mindég szerepeltessen, nem hozza meg a magyar vidéken egyetlen színigazgató sem Somogyi Károlyon kívül, de Alberti Werner mellé sem adhat más olyan társakat, mint Székely Anna s Pintér Imre.

De mindenképpen kivételes, magas nívón állott a tegnapi előadás. Szinte duhajkodott bennünk a büszke, lokálpatrióta érzés, hogy Nagyváradon hallgathattunk meg egy ilyen perfekten művészi előadást.

A vendéget már ismeri Nagyvárad intelligens közönsége. E sokrabecsülő ismeretségnek tanújele volt az a szép babérkoszorú, melyet első megjelenésekre szűnni nem akaró tapsok között a zsinórpadlásról lebocsátottak. A vendég meghálálta pazarul ezt a figyelmet. Tökéletesebben, szebb tenorral, az ének nehézsége mesteribb és könnyebb legyőzésével még nem hallottuk énekelni Manrico szerepét.

Tökéletesebb partnert nem kaphatott volna sehol a mi büszkeségünknél, Székely Irénnél. A kiváló primadonna ihletésszerű művészettel énekelte az ő csodaszép hangján nekünk újra, de talán még nagyobb tökéletességgel Leonóra szerepét. Ő és a vendég nem győztek elégszer engedelmeskedni a közönség tapsainak.

Székely Anna szép alt hangja az ő Azucénáját páratlanná teszi a vidéki színpadokon. A jeles színésznő újra zajos sikerben tapasztalhatta az ő művészetének nagyrabecsülését, mit a nagyváradi közönségtől bőven kiérdemelt.

Pintér Luna grófja a jeles baritonista legbrilliánsabb alakításai közül való. Együtt tapsolta tegnap is a közönség Székely Irén, Székely Anna s a vendég alakításaival.

A többi szereplő közül legkivált Lányi Edit vált ki Inea szerepében. Kar, zenekar teljes biztonsággal végezte dolgát, dicséretére Müller karmesternek. Az egész est szép volt s emlékezésre számot tartó. Alberti valószínűleg jövő hét elején vendégszerepel újra.

És most mélabús akkord jön. Az egyik páholyból az operaház igazgatója végighallgatta az előadást. A legnagyobb elragadtatás hangján szólt Székely Irénről. Hajh, ha az ő elvesztésébe kerül ez az elragadtatás!… Félünk tőle.

Nagyváradi Napló 1901. december 10.

(a.)

146. AHOGY INNEN LÁTUNK

Veszekedett módon kezdünk modern ország lenni. Már a politikánk sem a régi táblabírós politika. A magyar parlament röstell tovább is egy nívón maradni a balkániakkal. Siet átformálódni nyugati mintára. És bámulj világ: a magyar parlamentben szociális kérdéseket tárgyalnak tűrhető komolysággal napokon keresztül. Közeledő nagy alakulások előszellőcskéi lengedeznek. Bevonult a parlamentbe az első demokrata képviselő, aki egy csöppet a még képviselethez nem jutott szocializmust is képviseli. Nyíltan megszólal a feudális önzés, mikor Károlyi Sándor, ez új kártevő azt mondja: akit a föld nem tud eltartani, vándoroljon ki.

A keresztényszocializmusból is megkapta már az ízelítőt a parlament. A néppárt elbánik Bebellel, Bernsteinnel s hirdeti, hogy a szociális kérdést csak a Lueger-iskola oldhatja meg Magyarországon.

És hogy a nyugati minta teljes legyen, a Junkertum is elkiáltja magát.

- Micsoda svindlerség a népet lázítani. Micsoda svindlerség a népnek igazat adni.

És vontcsövű pisztolya elé állít mindenkit, aki a népről, e kellemetlen, undorító tömegről mer beszélni olyan úri helyen, mint a magyar képviselőház, mely a nemzeti kaszinóval állana egy nívón, ha néhány zilált vallású és még néhány másféle, kamarási tűzpróbát ki nem álló alak nem kerül bele.

Mi itt lent a vidéken, kezdjük már nagyon respektálni a képviselő urak házát. Azt látjuk ugyan, hogy az átformálódás nagyon is szolgaiasan másolja a nyugati mintát, de ebbe beletörődünk. Végre is most már kezdenek a dolgok tisztulni s a változó kor új, viaskodó erői a magyar parlamentben is szembeállhatnak.

Nagyon érdekes jelenségek ám ezek. A nagy átalakulásoknak csak elején vagyunk, de a kezdet sokat ígér.

Egy dolog már bizonyos. A liberalizmus az ő régi magyar formájában színtelen, élettelen s használhatatlan immár. Amióta az egyházpolitikában még egyszer föllobogott a régi dicsőséges láng - a liberalizmus haldoklik. Az öregség, a konzervativizmus betegségében, a végelgyöngülésben fog kimúlni. Sirassák meg, akiknek illik megsiratni. Mi nem gyászolunk érte.

A dolgok természete, örökös rendje szerint arra a helyre, amelyet eddig a liberalizmus foglalt el, a *radikalizmus* jő. És hiába reszket az új szabadelvűség vezére a szótól is, ez a radikalizmus eljő.

Kaotikus még az új parlament. De már minden sejteti, hogy a klerikalizmus megnövekedése s a liberalizmus tehetetlensége megszülik mihamar a radikális átalakulást. Az egyetlen bevallottan radikális magyar képviselő, a demokrata Vázsonyi Vilmos dr. tapasztalhatta, hogy nem egyedül van a magyar parlamentben.

Mi idelent már nagyon sokan hiszünk a radikalizmus szükségességében. Ez magyarázza meg azt a kivételes érdeklődést, mellyel például egész Nagyvárad kíséri az első radikális képviselőnek, Vázsonyi Vilmosnak szereplését.

A régi pártkeretek között lezajlott választásokból kikerült parlamentben is tudunk legalább is negyven olyan képviselőt, kik egy radikális párt esetleges alakításáról nem ijednének meg.

A régi liberális pártból tehetetlen konzervatív párt lett, mely valóban vegyesebb a vegyes fölvágottnál.

A néppárt a nyugati kereszténységszocialista párt magyar kiadásban.

Fenyegetően kezd dominálni a legkegyetlenebb osztályönzés az agráriusok nagy csoportjával. A magyar junkerek külön nagy párt lesz előbb-utóbb.

Vannak saját külön nacionalistáink az Ugronistákban és társaikban.

Az eddigi táblabírós parlamentnek szörnyű modern kezd lenni a képe.

De hol van a sokféle formájú s már nagyhatalmú klerikális tábornak az ellensúlyozója. A Széll Kálmán pártja volt nemzeti párti jezsuitáival, mágnásaival, junkereivel nem fog s talán nem is akar a klerikálisokkal elbánni.

A változott helyzet, a liberális haladás veszedelme *radikális pártot követel*.

Nagyváradi Napló 1901. december 12.

(-e)

147. A MAI VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK

Ím felvirradt végre a dicső nap hajnala, annyi szemérmetlenül tolakodó és hetek óta hangosan stréberkedő polgártársunk sóvárogva várt dicsőséges napja. Megtudjuk tehát a mai nap alkonyatán, hogy kiket tartott érdemesnek arra Nagyvárad polgársága, hogy a következő hat esztendőben Nagyvárad közügyeit intézzék és ellenőrizzék.

És megtudunk sok egyebet, mely egyúttal megadja a választ azon reményekre, amelyeket Nagyvárad város jövőjéhez és fejlődéséhez fűzünk. Megtudjuk, hogy az egész országot beburjánzó és sajnos már nálunk is elplántált reakcionárius törekvésekkel szemben elég erős-e még Nagyvárad szabadelvű polgársága, hogy megvédje a liberalizmus ügyét. Elég erős-e arra, hogy útját állja a reakciónak, mikor már a városházára is fel akar tolakodni és ott döntő szerepet kíván magának biztosítani a városi ügyek intézésében. Elég erős-e arra, hogy egyik helyi klikkre se hallgatva, a maga tiszta meggyőzésével lépjen az urna elé és olyan jelöltekre szavazzon, akiknek szabadelvűségéhez semmi kétség sem fér.

Nem látunk semmi veszedelmet abban, hogy a mai választásnál nem győz az a kormánypárt, mely el tudja ejteni Pallay Lajost a dr. Hoványi Gyula kedvéért, valamint a negyvennyolcas párt győzelmének se tudnánk örvendeni. A mi örömünk csak akkor volna teljes, és tökéletes, ha a választás eredményeképpen azt konstatálhatnók, hogy művelt, érdemes és mindenekelőtt

szabadelvű gondolkozású polgárok lettek a törvényhatósági bizottság tagjaivá megválasztva, tartozzanak ezek az urak bármelyik párthoz is.

És különben örvendetes eseménye volna a mai választásnak, ha a polgárság higgadt gondolkozása és józan ítélete csúfosan elbuktatná az önjelöltek és némely hivatalos listába is belekapaszkodott ama ifjabb és idősebb strébereket, akiket beteges ambíció láza üldöz a mindenáron való közszereplésre, akik hetek óta a legízléstelenebb módon reklamírozzák magukat, nem röstellnek házról házra járni és kunyorálni tisztelt polgártársaiktól a voksokat, holott se hivatottságuk, se képességük nincs arra, hogy a törvényhatósági bizottságban helyet foglaljanak, és ott a polgárság érdekeit képviseljék.

Talán éppen ettől a csúf városi zajtól, az önjelöltek ez inesztétikus versengéseitől riadtak vissza Nagyvárad műveltebb érzésű polgárai, akiknek tudására, tapasztalatára és szakértelmére bizony nagyobb szükség lett volna a mi városi közügyeinknek, mint ama szürke, jelentéktelen bácsikra, akik talán emészteni se tudnának jól, ha nem lennének városatyák. Ha végigolvassuk a hivatalos és nem hivatalos listákat, amelyek most ezrével kerülnek forgalomba, bizony sajnálkozva olvassuk ott sok jelentéktelen, értéktelen úr nevét, akiknek a hiúságukon és szereplési viszketegségükön kívül semmi jogcímük sem lehet a városatyaságra, míg közéletünk olyan kiválóságai, aminő dr. Nagy Ernő, dr. Edelmann Menyhért, dr. Imrik Péter, dr. Berkovits Miklós, Mayer László dr., ifj. Rimanóczy Kálmán és még igen számosan csak felemlítve sem lettek a pártok és klikkek gyűlésein.

Ezek helyett szürke, komor képet fest elénk a mai választási csata, amelyért bizony valami fölöttébb lelkesedni nem érdemes. Talán ezen az egészségtelen, zavaros állapoton is segít az idő, mely most - valljuk be - a szemérmetlenül tolakodó strébereknek kedvez inkább, mint a diszkréten fáradozó becsületes munkának és igazi polgári erénynek. Majd ha kitisztul ez a mostani politikai és társadalmi káosz, nyíltabb és egészségesebb pártviszonyok alakulnak, az új szellem és az elvekben, eszmékben gyökerező új erő elsöpri talán azokat a léha parazitákat, akik fölös számmal érvényesülnek most a közéletben mindenütt, a politikában épp úgy, mint társadalmi vagy autonómiai téren.

Addig is egyre ügyeljünk, hogy legalább a minden oldalról álutakon fenyegetett szabadelvűség ügye ne szenvedjen súlyos vereséget a mai választás alkalmából. És ezért különös gonddal és lelkiismeretességgel gyakoroljuk a mai napon alkotmányos jogunkat. Az a szavazó lap, amelyet ma az urnába dobunk, legyen kifejezője liberális érzésünknek, mert ha e tekintetben össze nem tartunk, a reakciónak a városházára való tömeges felvonulása súlyosabb vereséget fog jelenteni, mint amilyet a legutóbbi képviselőválasztások alkalmával szenvedtünk.

Erős a hitünk, hogy Nagyvárad művelt, szabadelvű polgársága tisztán látó szemmel, meg nem tántorítható igaz meggyőződéssel fogja gyakorolni alkotmányos jogát a mai napon a köz javára.

Nagyváradi Napló 1901. december 15.

148. A HÉTRŐL

A babonás miszticizmusra hajlandóságnak, a szentimentális ellágyulásoknak napjai tartanak most egészen karácsonyig. Ezek a napok rendesen eseményesek s elevenek, de e napokban mégis valahogyan másképpen látjuk a dolgokat, mint egyéb időkben. Úgy kell valóban lenni, hogy így karácsony előtt szinte hajlandók volnának egymást szeretni is az emberek. De hajh, csak a hajlandóságnál maradunk meg, s a miszticizmus keresése és az ellágyulás is csak olyan talmi nálunk.

*

Nagyváradon a városatya-választások betlehemesdijét játszottuk, s játsszuk egészen ma délután négy óráig. Ne csúfolják a moderneskedők Gárdonyi Gézát. A mi közéleti küzdelmeinkben is több van a betlehem-játékok naivságából, mint a dramaturgia fejlett tudományából. A nagyváradi városatya-választások mutatták meg ezt. Értjük és valóban szép, hogy a közért annyi derék ember kívánja magát föláldozni, de bármilyen vitális nagy kérdés is, hogy városatya legyen X. avagy Y. urakból, talán túlságosan nagy a láz, amellyel ennek az eldöntése történik, amint túlságosan nagy a színpad arra, hogy rajta pásztorjátékokat mutassanak be. De azért Gárdonyinak van igaza. Nekünk súlyos problémák valójában, igazában nem kellenek. Nekünk betlehemesdi kell és városatya-választás.

*

Bár a nagyváradi párbajellenes népgyűlés óta volt már egy féltucat lovagias ügy Nagyváradon, hogy egészségesebb fölfogások kezdenek hódítani, letagadni nem lehet. Vezércikk-stílusban úgy beszélnek e változásról, hogy megmozdult a „negyedik rend" is. A negyedik rend megmozdulása majdnem veszedelmes lesz. Ha Ivánka Oszkár belelő Csávolszkyba, egy óra leforgása alatt kész vérfürdő Budapest. Ez a szörnyű lehetőség térítse észre a klerikális okvetetlenkedőket s a reakció híveit. A „negyedik rend" vérengző és lázadó mániája nagyon szomorú és nagyon veszedelmes. Jó lesz ezt a mániát okvetlenkedésekkel nem táplálni.

*

Nagyváradon nyaranta sincsen német orfeum. Nincsen, mert nincsen szükség reá. Budapesten sok a német zengeráj. Lehet, s kell is gyomlálni belőlük. De az „ezer ifjú"-t nem a német szó sérti. Mikor a kereszt-hecceket csinálta az „ezer ifjú" - még akkor Győző brigadéros volt - a német-osztrák egyetemek klerikális ifjúságának üdvözlő sürgönyeire nagyon büszke volt. Nem a német fáj a magyar ifjúságnak.

Üti a német köntöst ott, ahol zsidót vél benne találni. Hanem egy helyütt meglakoltak. A német visszaütött. A klerikális, ifjú koponyák közül betörött egynéhány. A német zengeráj Robinettijei bebizonyították, hogy ők a nemzetközi klerikális köszöntésre tudnak magyarosan felelni.

*

A zengerájok helyett talán a színházakért fájhatna a nemes ifjak feje. Mondják, akik ismerik az állapotokat, hogy az egész vidéki magyar színészet válságokkal küzd, de a budapesti színházak is csak éppen tengenek.

Hogy Nagyváradon így van, azt mi tudjuk és látjuk. A színház üres, nap-nap után. Nincs pénz, ez a legfőbb ok, s nem az, amit sok öncsinált színháztekintély összehord.

Valamit tenni kellene. A nagyváradi színháznak deficit lesz a kriszkindlije, s ez a karácsonyi ajándék már régen nem meglepetés. Hanem az állam és a város nem késhet sokáig a maga kriszkindlijével. A szubvenciót meg kell adniok, ha mindjárt karácsony után is.

*

Egyebekben pedig karácsonyelőtti ellágyulással kívánjuk mindenkinek, hogy a legjobban várt ajándékhoz jusson. Mandátumhoz minden városatya-jelölt, szubvencióhoz a színház, villany-világításhoz a legsötétebb külvárosi utca is. Karácsony táján hajlandók az emberek egymást egy kicsit szeretni. Ez a kis hajlandóság szálljon meg mindenkit. Tíz-tizenkét napig ne akarjon mamelukot ölni Szokoly Tamás; recepciót visszacsinálni Hoványi Gyula. Tíz-tizenkét napig bízzunk a közúti társaságban, s szavazzunk bizalmat Hlatky Endrének. Kevesebb őszinteséget

tanúsítson Friedländer Samu dr., s találja meg a kasszadarabját a színház. Szóval szűnjenek meg az afférok és egyebek. Folytatásuk következzék majd csak karácsony után.

Nagyváradi Napló 1901. december 15.

(-b.)

149. A VÁROSATYA-VÁLASZTÁSOK

- Az eredmény -

Végre… átértünk a partra. Bizony nagy ideje volt már… Az eredmény készen van. Éjfél felé írjuk e sorokat. Már az olaszii választás eredményét is egész biztonsággal lehet sejteni.

Hogy milyen az eredmény? Amilyet - sajnos - várni lehetett. A hivatalos szabadelvű pártot újabb nagy vereség érte, s e vereségek mellett olyan győzelmek, melyek lesújtóbbak a vereségnél.

A hivatalos szabadelvű listát Újvároson érte a leggyászosabb vereség. Egy Radó Ignác, egy Huzella Gyula, egy Fodor Gyula feküsznek a porondon, s elbuktak a párt olyan hasznos férfiai, mint Ländler Ferenc, Adorján Ármin dr. és szomorú győzelem, mikor tizenegy jelölt közül Berkovits Ferenc dr., Mihelfy Adolf és Kecskeméti Lipót dr., akiknek pedig értékes, súlyos egyéniségük itt-ott a pártkorlátokat is áttörte - alig néhány szavazattal győzhettek.

Váralján szintén elbukott a hivatalos szabadelvű párt listája. A függetlenségiek akciója három olyan férfi nevét juttatta diadalra, kiket a hivatalos jelölés proskribált.

Olasziban ha nem is teljes, de legalább jelentékeny a hivatalos szabadelvű párt győzelme, amennyiben csak négy jelöltje bukott el. Szomorú győzelem, talán nem kell újra mondanom. A klerikálisokkal kötött paktum győzött, s csak némi vigasztalás, hogy néhány igazi, derék, kipróbált szabadelvű ember is mandátumhoz jutott.

Bennünket pártbontó, ellenséges intenciókkal szoktak a hivatalos szabadelvű párt bizonyos részéről megvádolni. Nem vagyunk pártbontók, dehogy vagyunk ellenségek. Szomorúbb szerep a mienk: *Cassandrák vagyunk*. Ismét igazunk volt. A szabadelvű párt nem mert szabadelvű lenni, nem mert szakítani klerikális nexusaival. Vereség érte tehát, szomorú vereség.

Már kétszer bevált Cassandra-jóslatunknak bárcsak most volna végre eredménye. Újjá kell szervezni a szabadelvű pártot. Meg kell menteni a klikkektől, a klerikális nexusoktól és egyének önzésétől. Még a kettős vereség után is rehabilitálná evvel magát a szabadelvűség.

Nagyváradi Napló 1901. december 16.

150. A VÁLASZTÁSOK UTÁN

A városatya-választások erősen fölizgatták a kedélyeket. Tegnap még az eredmények és meglepetések hatása alatt állott egész Nagyvárad, s a - jelekből ítélve - jó időnek kell eltelnie, míg a történtekben mindenki meg fog nyugodni.

A 48-as párt természetesen diadalmámorban úszik. Az erőpróba őket igazolta. Azaz nem is így van talán egészen. A szabadelvű párt szervezetlensége, vezetéstelensége s erélytelensége megpecsételte múltkori nagy Tisza-buktatás diadalukat. Most már azt hangoztatják, hogy

elnöküket, Szokoly Tamást Váralján is föl kellett volna léptetniök. Hármas megválasztása hadd igazolta volna, hogy mind a három kerületben övék a többség. Annyi igaz, hogy sokat beszél az a körülmény, hogy Olasziban is több szavazatot kapott Szokoly Tamás, mint Hoványi Géza dr., a szabadelvű párt alelnöke. Hír szerint Szokoly olaszi mandátumát tartja meg, s ezt sürgősen bejelenti. Ebben az esetben Újvároson minden valószínűség szerint megválasztják dr. Radó Ignácot, kinek bukását pártkülönbség nélkül fájlalják.

A függetlenségi párt volt az is különben, mely leghamarabb levonta a közelmúlt eseményeiből a szükséges tanulságot. A párt - tegnap este már általán beszélték - legközelebb újjá-szervezkedik. Párthelyiségét is kibővíti, s általában azon lesz, hogy Nagyvárad közéletében, közügyeinek rendezésében megnőtt erejét megillető helyet és részt kapjon.

Ezzel szemben a szabadelvű pártnál a nagy deprimáltságon kívül semmit sem észlelünk. Vádakkal, szemrehányásokkal és késői ötletekkel vigasztalják magukat a szabadelvű pártiak.

Akarnak-e valóban tenni is valamit vagy sem: nem tudjuk. *Tenniök kell*. Hogy mit, már Tisza Kálmán bukása után megírtuk. Csak a teljes újjáalakulás segíthet a nagyváradi szabadelvű párton. Ha ez az újjáalakulás meg nem történik, akkor két tábor fog küzdeni egymással, s beláthatatlan eredményekkel Nagyváradon: a *papiroson* tekintélyes szabadelvű párt s a jelentős akciókra képes 48-as párt. Mindkét pártot pedig áthatja a *lappangó klerikalizmus*.

Hogy ez a helyzet mit jelent - nem kell megmagyarázni…

Nagyváradi Napló 1901. december 17.

151. A NAGYVÁRADI KÁPTALAN TISZTESSÉGE

- Ady Endre sajtópöre a törvényszék előtt -

A nagyváradi latin szertartású káptalan főtisztelendő, nagyságos és méltóságos tagjai gratulálhatnak önmaguknak. Mától kezdve nincs köztük „mihaszna”, nincs köztük „ingyenélő”. Ítéletben kimondta a tekintetes törvényszék…

A tekintetes törvényszék bölcs bíráinak ítélete előtt meghajlom, meg kell hajolnom. Csupán fellebbeztem ellene. Az ő ítélkezésükhöz nem lehet, nem szabad az én szavaimnak férkőzni.

Tessék egyebekben örvendezni tisztelt reakció!… Ez fényesen, szépen sikerült. Hejh, de pompás előrelátással csinálták is meg azt az új sajtótörvényt!… Fiatal, túlontúl becsületes hitű, butaságok ellen küzdő, kis újságíró cikket ír, amelyben azon meggyőződésének ad kifejezést, hogy a Káptalan-sornak nem mindegyik lakója teljesíti hivatalát krisztusi szellemben. Hatalmának, tradicionális nimbuszának, tekintélyének egész súlyával ráfeküsznek ezért azok, akiknek kedvez a *reakció első beharangozója*, az új sajtótörvény, mely ebben a szerencsétlen országban az egyetlen szabad institúcióra, a sajtóra is rámérte a halálos csapást… Három nap? Jó, hogy akasztófára nem kerültem. Köszönöm Erdélyi exminiszter úréknak, hogy eddig egyelőre mégsem mentek volt el.

Tudja Isten, egy darabig az forgott az eszemben, hogy nem szúrok meg többet a tollammal senkit. Sem hájas kanonokot, sem feudális pisztolyos urakat, senkit, de senkit… Mért legyek én őrült spanyol - Kisázsiában? Menjen minden visszafelé! Mikorára odaérünk, hogy ismét omnes Lutherani comburantur - már én tán befejezem kis játékaimat. Ellenben addig nem törik be a fejemet, s nem élek a Nagy Gézáék rabkonyháján. Szükségem van nekem erre?…

…Hát szükségem van. És egyelőre nem kívánom az eszemet csöndes sutra tenni, sem tisztességesebb országba kivándorolni. Nekem megvannak a magam törvényei, ezek kedvéért kiállom a dicsőséges magyar államét is.

Egyébként sok fényes rehabilitáló ítéletet kívánok még minden káptalanoknak. Sajnos, nem ígérhetem meg nekik, hogy jövőre már nem zárhatnak el. Még egyszer-kétszer tán útjukban leszek.

Nagyváradi Napló 1901. december 19.

Ady Endre

152. A MAGYAR KÉTFEJŰ SAS

Van bizony már kétfejű sas. Viaskodunk vele, s nem tagadjuk: félünk is tőle.

Nem is kétfejű ez a szörnyeteg, de sokfejű. Egyszerre azonban többnyire csak két fejét mutatja. Most is két fejét látjuk legtisztábban. Az egyik fej szittya arc, kuruc haj, magyar bajusz. A másik arc sima, sokráncú, ravasz, félelmes s Loyolára emlékeztető.

Ez most a magyar kétfejű sas. Az egyik fejét nevezzük *nacionalizmus*nak, a másik fej határozottan *klerikalizmus*.

Akármelyik fejet bíznák a kezünkre, levágnánk minden tétova, minden tusakodó lelkiismereti harc nélkül. De szívesebben a nacionalizmus-fejjel bánnánk el. Ez a fej a veszedelmesebb.

A nacionalizmusnál nagyobb hazugság nem állott még ki a harci porondra. A nacionalizmus maga ezer arc. Megzavarja a legbiztosabb szemű embert. Lefoglal magának minden emberi gyöngeséget. Utazik tradícióra, kegyeletre, fajbüszkeségre, kenyéririgységre, minden erényre és bűnre.

Mi a célja vele? A célja, hogy akit meghódít a szittya arc, kuruc haj és magyar bajusz, azt kezére játssza a másiknak, a sima arcnak, a Loyola-félének.

Szólott már erről sok beszéd. Mi is abbahagyjuk a képletes beszédet. Kiírjuk magyarul: *a hazafisággal szédelgő és lármázó klerikalizmus veszedelmesebb a nyílt klerikalizmusnál*.

Ez a hitünk magyarázza meg, hogy teljesen szó nélkül ezúttal nem hagyhattuk a Pálffy tisztelendő úr ezúttal is zseniális cikkét, melyben kurucosan tárgyalja az antiszemitizmus kérdését. A Loyolákkal el lehet bánni. Ha túlságosan nyakunkra akarnak ülni, letépjük a reverendájukat. De ha nyalka kuruc áll velünk szembe, hiába tudjuk róla, hogy feketébb Loyolánál is, bajos vele elbánni. Magyar a ruhája, a szava, a kardja. Az ördögbe is, kellemetlen volna hazaárulás gyanújába keveredni. „Üsd a zsidót”! „Gyilkold az istentelen liberálist”! Jó, jó. Ezt elviseljük. De mikor a fajkultusz segítségével, kápráztatva, megtévesztőn készítik a hurkot a nyakunk köré - ez már nagyobb dolog.

Kérjük Pálffy tisztelendő urat, szidjon, átkozzon bennünket liberálisokat, eretnekeket, zsidókat és erkölcsteleneket. Ezt kibírjuk hang nélkül. De ha kurucokat vonultat ellenünk, a kurucait kell lelepleznünk. Nem kurucok azok, hanem kísértetek. A kísérteteket pedig, a középkor kísértő veszedelmeit, vissza kell parancsolnunk sírjaikba.

Nagyváradi Napló 1901. december 20.

(ae.)

153. RÉVÉSZ HUSZÁRKAPITÁNY AGYONLŐTTE MAGÁT

A nagyváradi Vilmos-huszárezrednek egy délceg, széles körökben ismert, gavallér tisztje, Révész Bálint százados összeroncsolt fejjel fekszik a katonai kórház ravatalán. A „szép kapitány” - így hívták széltében - eldobta magától az életet, mely pedig az ő számára olyan ragyogóan, olyan irigyelnivaló szépnek látszott. Egy kemény vadászfegyver s egy csomó serét elvégzett mindent, s a „szép kapitány” bajtársai, vívőrbarátjai, ismerősei kutatják, keresik a váratlan tragédia titkos rúgóit, a rejtelmes okot, mely a szép kapitányt elveszítette…

Az öngyilkosság

Az öngyilkosságról a következőket jelenti tudósítónk:

A Vilmos-huszárok laktanyájában tegnap délelőtt hatalmas lövés dördült el. A fegyverdörrenés felfordulást keltett a kaszárnyában. Egy tisztiszolga szaladt lelkendezve az összecsődült huszárok felé, s magából kikelve kiáltotta:

- *Révész kapitány agyonlőtte magát!*

Mindenki a kapitány lakása felé szaladt, aki állandóan a kaszárnyában lakott. A kapitány szobájának bezárt ajtaját kifeszítették a betódultak. A szoba csupa füst volt. Révész kapitány félig a földön hevert. Feje teljesen összeroncsolva feküdt az ágy szélén. Körülötte csupa vér volt minden. Egyik keze még fogta a vadászfegyvert, mellyel meglőtte magát. Úgy látszott, hogy a lövés rögtön halálos volt. A fegyver négyes számú serétekkel volt töltve.

Azonnal jelentést tettek Horváth őrnagynak. Közben odaérkezett az öngyilkos jóbarátja Durneiss-Schwaben br. főhadnagy s több tisztbajtársa.

Délután két óráig maradt künn a kaszárnyában a holttest. Úgy fél háromkor a zöld halottszállító kocsival nyolc közhuszár bevitte a Sal Ferenc utcai katonakórházba, melynek hullaszobájában ravatalra helyezték el.

Az öngyilkosság előtt

Tegnapelőtt egész nap vadászaton volt Révész kapitány. Vele voltak többek között jóbarátai Kabdebó Sándor és Olasz Elemér is.

Este a színházba nézett be, mint rendesen. Később nagy társaságban jókedvűen, vidáman vacsorázott a Bazár-vendéglőben. Vele voltak Szunyogh Péter alispán, Kabdebó Sándor, Olasz Elemér s többen. Vidám, jókedvű volt, mint mindig. Húzatta a nótákat Hamza Gyuszival és bandájával. Úgy éjfél táján éjjeli zenét is adott a társaság egy előkelő úri család ablakai alatt. Az éjjeli zene után a Royal kávéházba tért be Révész Bálint. Itt egy teát ivott. Rövid ideig volt itt. Közben Rendes Szidorral, a kávéház-tulajdonossal diskurált.

- Még kedvem volna mulatni egy kicsit - mondta Rendesnek.

Elég volt már, kapitány úr, válaszolt Rendes, ki jóviszonyban volt a századossal. Késő van, jobb lesz most már hazamenni.

- Igaza van - szólt Révész, s búcsúzva távozott.

Egy óra tájban volt ez. A kapitány minden bizonyosság szerint hazament.

Tegnap délelőtt féltíz óra körül levelet hozott Rendesnek egy utcaseprő ember. A levelet Révész küldte. Rendest nagyon meglepte a dolog. A százados minden délelőtt szokott menni a kávéházba. Az éjjel pedig beszélt vele. A levél tartalmát Rendes titokban tartja. Rendelkezések vannak benne, többek között az, hogy Rendes menjen föl délután Horváth

őrnagyhoz. A levél nyugtalanító hatása alatt volt még Rendes, mikor jött a hír, hogy Révész kapitány éppen az előbb *agyonlőtte magát*.

A levelek

A Rendeshez írott levélen kívül még négy levelet írt öngyilkossága előtt. Egyik levél Horváth őrnagyhoz szólt, a másik Kabdedó Sándorhoz, a harmadik Olasz Elemérhez, a negyedik *egy szép leányhoz*. A levelek egyikében sem írta meg - hír szerint - öngyilkossága okát a százados. Megbízás és búcsúzkodás van a levelekben.

Az öngyilkos

Révész kapitánynál nem volt snájdigabb, népszerűbb tisztje az előkelő Vilmos-huszárezrednek. Szerette s becsülte mindenki. Értékes karakternek kellett annak lenni, mely ezt a respektust ki tudta vívni abban az ezredben, hol csupa mágnások, előkelő, nagynevű tisztek szolgálnak, holott Révész nem volt sem lovag, sem báró, sem gróf. Mondják, hogy Ferenc-Ferdinánd trónörökösnek s magának Vilmos német császárnak, az ezred tulajdonosának is, kedves emberük volt a kapitány.

Elsősorban szerencsés külső tulajdonságainak köszönhette ezt Révész.

Ideálisan szép, daliás férfi volt. Ragyogó, kun magyar típusú, barna arc, kemény, fekete bajusz, büszke csillogó szemek, merész orr, homlok. A ragyogó huszár-uniformissal s daliás termetével valóságos Adonisznak látszott teremtve lenni a snájdig katona. A modora is szerencsés volt. Higgadt, nyugodt, imponáló, tüntetően szerény ember volt. Az asszonyoknál elért sikereiről sokat beszéltek.

Nem volt gazdag ember, de nagyon rendezett viszonyok között élt. Gavallérosan költött, fizetett. Egyik nagyváradi takarékpénztárban betett pénze volt.

Azt beszélték, hogy sokat és nagy szerencsével kártyázott, egész vagyont nyert össze a kártyán. Ha csinált is adósságot, a legpontosabban kifizette. Példa erre éppen a Rendes Szidor esete. A kapitány nővéréhez készült látogatóba, dec. 3-ára.

December 5-ig kért volt már előbb nagyobb összeg pénzt Rendestől. Közölte vele, hogy 3-án elutazik, s a pénzt majd onnan küldi el. Az utazás elmaradt, de 5-én pontosan kifizette tartozását Révész.

Mulatni szeretett. Szépen, elegánsan, magyarosan mulatott. Mert kuruc magyar volt. Jókedvű mulatozások közt gyakran mondta kedves büszkeséggel:

- Valaki magyar és huszár! Hát lehet valaki ennél több?…

A vélemény általában az volt róla, hogy fényes karriert s esetleg fényes partit fog csinálni…

Az öngyilkosság oka

A találgató vélemények ezerfélék. A legkülönfélébb okokat keresik s találják meg a sötét, váratlan tragédiában. Beszélnek nagy kártyaveszteségekről, anyagi zavarokról, becsületbeli ügyről, amerikai párbajról, szerelmi csalódásról s mindenről, miről hasonló esetekben beszélni szoktak. Annyi a tény, hogy *az öngyilkosság okát nem tudja senki*.

Révész kapitány szerelmes volt egy szép, előkelő, dúsgazdag leányba. De evvel a szerelemmel éppenséggel nem lehetett megoldani a tragédia rejtélyét.

Azok, akik ügyeit ismerik, kizártnak tartják az anyagi zavarokat is, mint az öngyilkosság okát.

Az öngyilkos temetése

Az öngyilkosságról a Vilmos-huszárok parancsnoka táviratban értesítette Magyar-Igenben lakó özvegy édesanyját, a debreceni ezredparancsnokságot s az öngyilkos testvéreit. Révész kapitány unokaöccse volt a híres debreceni kálvinista püspöknek. Egyik testvére Szászrégenben lakik, férjezett dr. Szabó Gézáné, orvos neje, másik testvére Révész Imre Jászberényben lakik. Ma érkeznek meg édesanyja és a testvérek, s ők intézkednek a temetés iránt. A haláleset hírére kitűzték a Bihar megyei Nemzeti Kaszinó erkélyére a gyászlobogót, melynek az elhunyt egyik legszimpatikusabb alakja volt.

A közhuszárok gyásza

Révész kapitányt nemcsak bajtársai szerették s azok a társaságok, melyekben megfordult, de valósággal imádta a legénység. Rendkívül humánus, nobilis volt huszáraival szemben. Néha nehéz gyakorlatok alkalmával elhagyta a türelme, s túl szigorú volt a legényekkel. Hamar megbánta. Ilyenkor pénzt adott nekik, hogy vigasztalóul igyanak egy pohár bort. Mikor a legények a kaszárnyaudvaron az öngyilkosságot hallották, hangosan sírtak. Valóságos gyász van a kaszárnyában. A legjobb tiszt urat siratják a huszárok.

Az utolsó éjszaka

Amint már említettük az utolsó éjszakát barátjával Kabdebó Sándorral töltötte el a szerencsétlen Révész kapitány. Délután Olasz Elemér úri házában volt zsúron, ahol nagyon jól érezte magát, csak távozása alkalmával vett rajta erőt a meghatottság. Érzékenyen vett búcsút a házigazdától, és amikor ez megkérdezte tőle, hogy miért lett olyan hirtelen rosszkedvű, mély megindultsággal ennyit mondott:

- Nagyon megelégeltem az életet. Nem kell már tovább. Főbe lövöm magam!…

Nem vették komolyan a szavait, úgy vélték, hogy ezt csak a hirtelen rosszkedv okozza, mert már a tavaszkor is fenyegetődzött egy ízben az öngyilkossággal barátai előtt.

Éjjel a szerenádok elhangzása után Kabdebó Sándorral sétálgatott az utcán, ekkor ismét előhozakodott eltökélt szándékával:

- Isten veled, Sándor! Én már meguntam ezt az életet meg az emberek cudarságát. Főbelövöm magam holnap!

Kabdebó egy pillanatra meghökkent ettől a határozott beszédtől, de azután eszébe jutott, hogy Révész kapitány már a tavasszal sokat beszélt öngyilkossági tervéről. Vigasztalni próbálta:

- Ugyan, Bálint! Hogy beszélhet egy életerős, daliás katona ilyen bolondokat. Hiszen tudtommal semmi okod sem lehet ilyen ostobaságra. Rendezett anyagi viszonyok között élsz…

Ennél a szónál, mintha az előbbieket nem is hallotta volna, hirtelen közbeszólt Révész kapitány:

- Jó, hogy erről beszélsz, Sándorkám! Utolsó baráti szívességül azt kérem tőled, hogy a leghatározottabban cáfolj meg minden olyan pletykát, mintha *adósságok miatt váltam volna meg az élettől. Nem tartozom senkinek egy krajcárral sem*, sőt nekem tartoznak. Erről különben végrendelkezni is fogok, de kérlek téged is, hogy hazudtolj meg minden ilyen pletykát. Tudom, hogy rólam, akit könnyelmű embernek ismernek, ezt fogják mondani a halálom után…

Kabdebó most már komolyabban vette az öngyilkossággal való fenyegetőzést:

- De mi okod volna erre a borzasztó tettre?

Révész mély melankóliával felelt:

- Vannak emberek, akik egyszercsak jóllaknak az élettel. Megunják annak minden örömét, megunják az embereket, akikben csalódtak, egyszóval megunnak mindent. Ilyenkor, barátom, a legjobb menni, elmenni örökre. Hát én megyek…

Kabdebó még sokáig próbálta lebeszélni végleges elhatározásáról, és úgy vélte később, hogy ez sikerült neki. Hanem azért aggódva és rosszat sejtve hajtatott haza késő éjjel. Palotáról délelőtt be is jött Nagyváradra és itt már akkor megdöbbenve értesült, hogy ezúttal csakugyan végrehajtotta barátja fenyegetőzését.

Az öngyilkos végrendelete

Mint értesülünk, az elhunyt Horváth őrnagyhoz intézett levelében vagyona felől végrendelkezik. Ebben megjelöli minden értéktárgyát, és arra kéri, hogy ebből minden esetleg általa nem tudott kisebbszerű tartozását egyenlítse ki, és fennmaradó vagyonát, melyet körülbelül 24 000 koronára értékel, húgának, dr. Szabó Gézánénak hagyományozza.

A tegnapi napig Horváth őrnagynál senki sem jelentkezett, akinek Révész kapitánnyal szemben követelése lett volna.

Nagyváradi Napló 1901. december 21.

154. TANULSÁGOK

A *sajtószabadságot* védelmezte meg gyönyörűen egy *ügyész*. Nem is közönséges, de *főügyész*. Becsesebb tanulsággal nem szolgáltak ennél a közelebbi napok. Megőrizzük ezt a tanulságot, s bátorítjuk véle magunkat. A *Dragovics*-leányok nem foglalnak el ugyan közjogi méltóságot, mint a *nagyváradi kanonokok*, de ebben az országban kezdtek s folytatunk egy harcot, mely *a becsület osztályozása* ellen küzd. Ma még csak egy főügyész-helyettes lát, de lassanként divat lesz az ügyészek között látni. E tanulság s e hit becses nekünk.

*

Pálffy tisztelendő úrtól megtanultuk, hogy Magyarországon hazafias dolog a németet, szerbet, románt, tótot szidni. Így van? Ha így van, én ünnepiesen kijelentem, hogy nem vagyok hazafi. Én minden fajt, nyelvet, vallást, meggyőződést és jogot tisztelek, extra et intra Hungariam. Sőt, én az erőszakos magyarosításnak sem vagyok barátja. Egy kicsit szociáldemokrata nézet - elismerem. De a szociáldemokrata ennél a meggyőződésnél nem megy tovább. Ellenben a magyar klerikalizmus hazafias gerjedelemben szidja a nemzetiségeket, suttyomban pedig trafikál velük s lázítja őket. A szociáldemokrácia hát nemzeti szempontból sem veszedelem, de a klerikalizmus mindenféle szempontból az. Éppen azért könnyen választhat a magyar ember, hacsak a *vörös* és *fekete* lobogó közt lehet választani. A *feketét* sohasem választja.

*

A nacionalizmusról írtunk tegnap. Azóta Grüner Zsak és díjbirkózói is meghajoltak a nacionalista ifjak előtt. Kell hát egy pár szóval kiegészíteni a többieket. Vázsonyi jól mondta, hogy a magyar nacionalizmus a franciának a *majmolása* a *gloire* hite és imádsága nélkül. A leganarchistább *francia* is francia marad. A nacionalista őrületek Franciaországban hát könnyen érthetők. És Franciaországban is küzd mégis ellene minden világos fejű ember. Mert mindenki tudja, hogy a nacionalizmus jezsuita machináció. Hogyne kellene hát nálunk állástfoglalni a jezsuita munka ellen. Nekünk még nincs nacionalizmusunk, melyet kijátszhatnánk a klerikalizmus ellen…

…Különben pedig kétmillió szűkölködő van legalább is ebben az országban, kiket az éhségtől, ínségtől meg kellene mentenünk. A hazafias gerjedelem pedig nagy akcióra készt, hogy a Carolák szittya nyelven disznólkodjanak!

Nagyváradi Napló 1901. december 21.

(ae.)

155. A HÉTRŐL

Nincs olyan gondolkozásra ráérő ember, aki huszonnégy óránként legalább egy percet ne fordítson a régi igazság felfrissítésére, hogy voltaképpen minden mindegy, s mindennek sorsa az elmúlás. Nagyobb banalitás ugyan ennél nincs a földön, de néha az embernek okvetlenül muszáj kérődzeni.

Hogy a *szép kapitány* esetét hallottuk, így kezdtünk újra kérődzeni néhányan, újságot író emberek. Mi gyakran járjuk az éjszaka tanyáit, és sokat meg tudunk érteni, amit nem érthet meg a nappali világ. Mi látunk előkelő gavallérokat tökrészegségben. Látunk éjszakai szerelmeket, melyek okvetlen romlásba vezetnek. Látunk sápadt, verejtékes arcokat, melyek ostoba kártyalapokat kémlelnek. Fiatal aggastyánokat, vén ifjakat látunk mámoros feledtségben. Az éjszakai emberek sok élet csődjét megjósolhatják. Nekem még csak néhány esztendőm fulladt az éjszakába, de emlékeimben már vaskos album alakulódott. Akik ez albumban vannak, mind személyes ismerőseim voltak. Itt van az album elején a kis erdélyi mágnás, kinek őse kancellár volt. Milyen jó fiú volt, milyen rózsás arcú, víg fiú. Pár éve itt futtatott a nagyváradi gyepen. Egy kis revolverrel befejeződött az ő fiatal élete. Lipótmezőn van a legmelegebb szívű korhely, kit valaha ismertem. A gavallér postagyakornok kétszer ülte meg már a tömlöcöt. Egy nagyváradi tisztes család pénteken temetett valakit. Akkor ítélték el ezt a valakit váltóhamisításért. Aztán hányan vannak még az én albumomban!… Víg életű katonák, úri gavallérok. Éjszakák során dőzsöltek körülöttem. Mámorosak, vígak és ragyogók voltak, és elhullottak mind… Járjuk az éjszakát. Víg, mámoros alakjai *újak*. Vajon hányról végeztetett el ezek közül?…

*

Néha jól esik a múltba visszafutni. Néha nagyon tanulságos a múlt.

Nagyon messze ezúttal nem akarunk menni. Csak hét-nyolc évvel visszafelé. Milyet változott azóta a kis magyar glóbusz! Milyet változott azóta körülöttünk minden. A „nagy kormány” ideje után volt ez. Csupa föllendülés, csupa emelkedettség, csupa önbizalom volt a magyar élet. A szabadelvűség nagy győzelme kicserélte ezt a kis országot. Sokára lesz már itt olyan harmónia, mint volt akkor. Micsoda dekadencia néhány esztendő alatt. Desperáltság, de emellett kínos, alattomos harc mindenütt. Hitünk, bizalmunk nincs már magunkban. Reakció kísért mindenütt. Föllendülés helyett rettentő süllyedés, harmónia helyett mindenki harca mindenki ellen, önbizalom helyett a bigottéria becsempészése, munka helyett ínség-kenyér, szabad intézmények szaporítása helyett hatósági intézkedések légiója, stb. Nyolc esztendő tönkretette egy pár kövér esztendőnket…

*

De legijesztőbb bajunk a pénztelenség. Ehhez elmélkedéseket hiába fűznénk. Ez most kérlelhetetlen s változhatatlan valóság.

Egy nagyváradi úriember mondta, ki Bécsben, Budapesten időzött hosszabb ideig mostanában.

- A pénztelenség csodálatos, nem látszik meg a nagy városok külső életén. Az emberek csak úgy élnek, mulatnak, szeretkeznek, költenek, mint a múltban, mint máskor.

És itt van a dolog tragikuma. Az embereken nem akar meglátszani a rosszra változott viszonyokkal való megalkuvás. Élnek, mulatnak: szeretkeznek és költekeznek, mint máskor.

*

Mi úgynevezett „vidéki empóriumok" legsúlyosabban viseljük e válságot. Mindannyian Budapest becses képére formálódtunk. Minekünk mindaz kell, ami Budapestnek. Budapest pedig alaposan kiszipolyozott bennünket, de ami maradt az ereinkben, arra még jusst formál. A „szezon"-ban volnánk, vagy hol a manóban. A karácsonyi vásárokról siralmas elégiákat tudnának mondani a nagyváradi kereskedők, üzletemberek és iparosok. Vendéglők és kávéházak üresek. A színházbajárás ritka luxus-számba megy. Mindenki jajong, panaszkodik. Készülődnek a téli hangversenyekre, mulatságokra. A megalakult és alakulandó bizottságok kétségbe vannak s lehetnek esve. Szomorúan mulatunk e télen. A jó szegedi „Meteor"-nak hiába válnék be a jóslata. Két méteres vakító fehér hó borulhat a földre: fekete mégis az idei karácsony…

Nagyváradi Napló 1901. december 22.

(-b)

156. BETLEHEM NÉMA

Betlehem, a megváltásnak e térképén föl nem lelhető, földhöz nem kötött hazája, néma. Betlehem hallgat. Úgy véli, hogy az embereket nem érdemes megváltani, s Betlehemnek alighanem igaza van.

Mi, kiknek adatott e vigasztalan, sivár, kietlen korban élni, Betlehem megnyilatkozását még nem hallottuk. Mi már hinni sem akarunk Betlehemben. Lapozgatunk az örök küzdések, a megváltások harcainak történetében. Lapozgatunk és álmélkodunk. A népnek adatott… Mózes Harcoltak és győztek a Makkabeusok… Született újabb megváltásra a Krisztus… kiszegezé ő pontjait Luther… A francia forradalom végiglángolt a világon… Kigyullad az arcunk, lázas a szemünk. Hát csakugyan voltak Betlehemek, s voltak megváltások? Voltak s lesznek csakugyan, csak nekünk nem adatik belőlük?…

Nekünk nagyon messze kell még lennünk Betlehemtől. Mi, kik most élünk, megváltatni nem fogunk.

Amiként az utolsó megváltásnak, a francia forradalomnak lángja megvilágosított minden agyvelőt, akként készül most elterülni a világra valami rettenetes nagy sötétség. Emberek, kik még világosságban tanultak gondolkozni, most elrettenve súgnak össze s mondják, hogy ez a sötétség reáborította már mindenre az árnyát s jaj azoknak, kik nem tanultak meg rákok módjára hátrafelé menni. Amennyi hamis bálvány volt Baál Isten szobrának ledöntése óta, az mind visszakerülni készül régi trónusára. Pogányoknak fanatizmusa, írástudóknak dölyfe, farizeusoknak gonoszsága, főpapoknak istenessége, földi fejedelmek tirannizmusa, mind, mind visszakészül. A csodás gépek sokaságát hogy megcsinálta a világ, azt tartja, hogy az emberre, mely önmagáé legyen, nincsen semmi szükség. Pedig, hajh, sohasem volt ilyen sokaság az ember. Milliók élnek, örökös Jóbok, s a kínszenvedések kálváriáját végig kell járni, s úgy leroskadni millióknak… Nem idézzük föl ezredévek temető-lakóit, leírhatatlan számát a néhai élőknek, kiknek az életből nem jutott valaha egyéb nyomorúságoknál. Magunkról és magunk-

ért beszélünk, a mi megváltásunkról, kik talán érdemesebben és Isten képére formáltabbak vagyunk a rég elhullott millióknál, s kik távolabb vagyunk mégis Betlehemtől, mint emberi nemzet volt valamikor. És beszélünk e kis földről itt a Duna-Tisza mentén, e kis országról, hova megfogyatkozva jut el a világ erénye s megdagadva, növekedve minden bűne. Itt eggyel több a kálváriák stációinak a számuk. Itt mindenek fölött szörnyűséges siralomvölgy s reménytelenség az élet. Hol van ide Betlehem? Mikor jön ide megváltás? E kis ország valóban a farizeusok örök hazájának látszik. Le fog lehetni győzni őket vajon majd valamikor? Szeretnőnk ünnepet rontani ezeket elgondolva, s szeretnők harsányan kiáltani:

- Farizeusok ünnepeljetek! Mi nem ünnepelünk!

Ebben a kis szerencsétlen országban embert embertől a farizeusoktól csinált, egyre emelt s egyre szaporított falak egész serege választja el. Itt Isten nevében felmagasztaltatnak, s fénybe helyeztetnék magukat Isten szolgáinak valóságos érdemtelenek. Itt apjáért nyomorog az egyik, míg a másik szintén csak az apjáért állandó dúslakodásban részes. Itt él és uralkodik százezer ember, születik, vért izzad, kínszenved, és meghal sok millió. Itt csak tűretnek azok, kik másként imádják a maguk Istenüket, mint ahogy a fény és a dúslakodás urai szeretnék. És jaj, ha valaki a nagy megváltások hőseire gondolni mer. Jaj Mózes gyermekeinek, jaj a makkabeusok utódjának, jaj annak, ki Krisztus valóságos híve, jaj a Luthert követőknek, s jaj, százszorosan jaj, kik a megváltások szent summáriumában, a Voltaire-ek nagy művében mernek hinni és - tovább haladni!… Itt, ebben a kis szerencsétlen országban el kell felejtenie gondolkoznia az embernek, ha nem akarja, hogy megfuttassák, hamar célhoz juttassák a kálváriáján. Itt a segítség nem azoké, akik segítségre szorulnak, de a bilincs sem azoké, akik megérdemlik. Itt hazugság, megalázkodás és butaság az enyhítői csak az élet kínos terhének. És még mindig visszafelé megyünk. Ameddig csak lehet - a középkorba…

Nem békességnek, szeretetnek ünnepe vagyon most, hanem minden hitünk és reményünk föladásának áldozati napja. Az egész világ, de kivált a mi kicsiny siralomvölgyünk, szörnyű messzeségben van a megváltástól.

Lesz megváltás. Lesz újra megváltás. De olyan irdatlan sötét messzeségben van a megváltásnak napja, hogy onnan még csillag ragyogása sem sejdíttethet velünk semmit.

Betlehem néma. Mit sem ígér. Feketeség fekszik a világon s koponyákon. Milliók jaja, panasza száll ki a rettenetes éjszakába. Akiknek Istenük van, jajgatván, siránkozván fohászkodnak. Örömben, békességben csak a farizeusok s ő barátaik ünnepelnek…

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

A.E.

157. NAGYVÁRAD ÉS VÁZSONYI

A terézvárosiak demokrata honatyjának sehol sincs még annyi bámulója és tisztelője, mint Nagyváradon.

Mióta megcsinálta az első demokrata kört, Nagyváradon divatba jött a demokrataság. Azóta pedig, hogy a *generális elbukott*, s ő meg leverte a terézvárosi klikket, mandátumhoz és immunitáshoz jutott, egyáltalán nem található demokratánál más politikai hitvallású ember Nagyváradon. Még a kuruc Barabás kurucai is csak avval tudják magukat vigasztalni, hogy hiszen Barabás is demokrata.

Mikor a múltkor például a párbaj ellen olyan imponáló bátorsággal állást foglalt volt Vázsonyi, Nagyvárad sietett igazolni, hogy a demokrata honatya nemcsak Terézvárosnak, de Nagyváradnak is a kedvence.

Hogy mégsem alakul meg a nagyváradi demokrata párt, annak nagy oka van. Mi nagyváradiak annyira demokraták vagyunk, hogy nem akadna elnöke a pártnak. És itt nálunk csakis úgy lehetne demokrata pártot csinálni, hogy maga Vázsonyi vállalná el az elnökséget. Az alakítással meg jó lesz sietni, mert amilyen nagyon beleestünk a radikalizmus lázába, ide s tova kevés lesz majd nekünk a *polgári* demokrataság.

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

158. A JOGAKADÉMIA PECSÉTJE

A nagyváradi jogakadémia pecsétjével furcsa dolog történt. A pecsét röviden *elváltozott*. Néhány év óta a derék pecsét nem elégszik meg a szépséges *kir*. jelzővel, hanem fölvette a *kat*. jelzőt is. A pecsét e színváltozása sok kifakadásra ad okot. Általános a nézet, hogy a pecsétnek nem volt joga ez önkényes színváltozásra. A pecsét példáját sokan követték. Ma már a jogászok is kir. kat. bált rendeznek. Hát ha mi is követnénk ezt a változtató példát, s nevekhez, címekhez hozzátoldanánk? Jól nézne így ki például a Bozóky Alajos dr. igazgató neve: dr. Bozóky klerik. Alajos…

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

159. AZ ÉHES KÖZÖNSÉG

Ha a közönség éhes, kegyetlen. Alig temettük el a *szép kapitányt*, véres szenzáció kellene újra. És nekilát a fáma. Percek alatt az egész város beszéli:

- X. Y. agyonlőtte magát.

- Igazán? Én azt hallottam, Z. V. az öngyilkos.

És egy fél nap alatt legalább tíz vidám férfiúról kél öngyilkos hír szárnyra, holott mind a tíz a körülményekhez képest jól érzi magát… Na, dehát éhes a közönség…

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

160. AZ ÚJ CSILLAG

Az új csillagról beszél mindenki a Szigligeti színház kulisszái mögött. Az új csillagról, akinek a nevét senki sem tudja, de akiről máris sokat beszélnek. Főként a kis karhölgyek beszélgetnek nagy áhítattal az ismeretlen, rejtélyes, új csillagról. A szép Zács Terka tud sokat róla. Éppen ő az előadó. Közben érkezik egy kolléganő. Rászól a Terka:

- Na, hallottál már az új csillagról?

A kicsike pirulva válaszolt:

- Hiszen talán csak nekem mondja el az ilyesmit Béla…

A kicsike a karácsonyi katonai csillaghullásra gondolt.

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

161. SZEGÉNYEK KARÁCSONYA

Karácsony. A legendák szent ünnepe, amely a legszebb, a legdicsőbb valamennyi közt. Karácsony… e szónál millió szív dobban össze, s millió ajkról hangzik fel a hála, a zsolozsma a nagy mindenség Urához, aki beváltá az ígéretet, s Megváltót adott a bűnös emberiségnek. Ünnepet ül az egész keresztyén világ. Ünnepel a szegény és gazdag egyaránt. Igen, a *szegény ember*… Valamikor, régen mennyire más volt e kép. Odakünn a fagyos, hideg szél süvölt, kísértetiesen rázva a szegény hajlékok rozzant ablakfáit. A vastag hólepel mint fehér szemfedő messze úgy terül el beborítva mindent fagyos leplével. Mindent, ameddig a szem lát. Mintha minden élet megszűnt volna, oly némaság mindenütt. Csak a szél süvölt könyörtelen, irgalmatlanul. …Szegényes, kicsi szoba. Az ablakok papírral vannak beragasztva, a kis pléhkályhában régen kiégett az utolsó hasáb fa. A családfő az asztalnál ül, könyökére támasztva a fejét… Gondolkozik. Vajon mire gondol - a *béke* ünnepén? - Mit eszünk holnap! - tör ki a sóhajtás kebléből. …Holnap… s azután! Íme az egyik karácsony. Ez most a *jelen*… Mintha megváltozott volna a természet rendje, napfényes idő, tavaszi lég, s csak az éneklő madárnak danája hiányzik, hogy valóban elhitesse velünk a *tavaszt*. Ünnepel az egész világ - *a szegény ember is*. És a szegény ember öröme, békéje kétszeres. A télnek, fagynak nyoma sincs, és a hideg, a kegyetlen hideg nem emésztette fel még utolsó filléreit. Még egy kis karácsonyfára is telik, s az apróság ujjong, örült a krisztkindlinek, amely gondoskodik a *szegény* gyerekekről is. Karácsony van… A szegények karácsonya!…

Nagyváradi Napló 1901. december 25.

162. SZEMERE ÉS A KERÜLETE

A bécsi zsokéklub szerencsés nyerőjéről, a „nem boldog a magyar" hírhedt szárnyrabocsájtójáról, sok szó esett mostanában a szép haza minden tájékán. De sehol annyit nem beszéltek Szemeréről, mint a kerületében, ahol majdnem olyan népszerű, mint a nevéről hívott asztaltársaság ifjai között.

Szemere Miklós a *tasnádi* kerület képviselője. Az úgynevezett agrárius-szabadelvű képviselők csoportjába tartozik, ami majdnem természetes, de az már kevésbé mulattathatta őt, hogy kénytelen egy másik csoporthoz is tartozni: a képviselő urak ama szintén tekintélyes csoportjához, mely annyi dolgot és gondot ad most a - kúriának. Mert hát a tasnádi kerület képviselője Szemere Miklós de genere Huba (degenerált Huba, - mondja a másik, a miskolci Szemere morózus csúfolódással) *peticionált honatya*.

Úgy történt a dolog, hogy nagy zavarban voltak a tasnádvidéki derék választópolgárok. Egy jelöltjük volt. Kossuth-párti birtokos ember, aki a maga vagyonát maga szerezte. Nehezen adogatta ki hát a bankókat a jelölt. Meg aztán egy jelölttel nem is lehet igazándi választást csinálni.

- Nem boldog a magyar - vélték a jobb időkhöz szokott kortesek, s ez az elégikus konstatálása a helyzetnek eszükbe juttatta a Szemerét…

Na, hát erről a választásról most is úgy beszélnek Tasnád vidékén, mint valami mesébe illő szép álomról. A csaholyi oláh kész megesküdni rá, hogy a domnu Szemere voltaképpen a királynak a kulcsárja, s ő felsége rábízta, míg a választás tart, a kulcsokat. Nem kell rosszat gondolni: a választás tiszta volt. A szavazatáért nem kapott pénzt senki. Az egészen más dolog, hogy az ötven krajcáros bankettek, melyeket önkéntes aláírásokkal csináltak, olyan fényesek voltak, hogy a pezsgő patakokban folyt, s a vendéglős olyan élhetetlen, hogy még ezt az ötven

krajcárt sem vasalta be senkin. Azt meg nem lehetett megtiltani, hogy mikor a cigány maga *háromszáz* forintot kap, egy büszke választópolgár ne adhassa el húsz-harminc rongyos forintért a maga napraforgómagját vagy köleskásáját, ami ezelőtt két évvel termett, s egy éve már elfogyott. Egyébként is nagyon ügyeltek a törvényes formákra. Egyik főkortes leánya nyugodtan fogadhatott el harminc krajcár értékű cukorkát, s nem tartozott észrevenni, hogy a cukorkásdoboz testvérek között is megér hatszáz forintot. Komoly szakértők és beavatottak szerint *Szemerének nyolcvanezer forintjába* került a tasnádi mandátum, pedig egy szavazatot sem vásároltak meg. Mennyibe kerülhetett volna, hogyha nincs meg a tiszta választásokat biztosító törvény?!

No, de Szemere úgy gondolkozott, mikor különvonattal s magyarruhás ifjúival bevonult a kis érmelléki fészekbe, hogy megmutatja, hogy igazi magyar úr akkor is úr marad, mikor a zsokéklub játékasztalaitól s a gyeptől leereszkedik a közéleti szereplés posványába.

Lássa az egész világ, hogy nem boldog a magyar, s „magasabb közéleti erkölcstan", „keresztény alapokra fektetés" és Szemere de genere Huba kell neki.

A Kossuth-párti atyafi egy darabig licitált a napraforgómagra, s a köleskására, de nem bírta a szorítást. Hat lóhosszal hasalt el, s okosabbat nem tehetvén - peticionált.

Szemere e közben honmentő akciójához látott, s kétmilliócskát szerzett saját ősi magyar személyének és így nemzetének.

Egy munkatársunk, aki most Tasnád vidékén időzik, azt írja, hogy Szemere nyeresége felfordult világot csinált a kerületben. A kisebbség vissza készül vonni minden petíciót. Viszont a Szemere pártja azt szeretné, hogy a képviselő be se várja a kúria döntését, hanem úri büszkeséggel *mondjon le mandátumáról s lépjen fel újra*. Ők majd megmutatják, hogy újra Szemere győz. Úgy titokban pedig azon töprengenek a Szemere-kortesek, hogy mennyit lehetne abból a bizonyos kétmillió koronából hazafias, jobban mondva alkotmányos célokra fordítani.

És valóban, ha azt akarja Szemere, hogy még egyszer boldog legyen a tasnádi magyar, eszözöljön ki neki még egy választást. Vagy legalább vegyen tőlük még egy kis napraforgómagot, köleskását, miegyebet. Bizony a mai gazdasági viszonyok között áldás egy-egy szerencsétlen vidékre olyan képviselőjelölt, mint Szemere Miklós. De hát ezt nem értik meg a zsidó merkantilisták, rongyos demokraták s a többiek. Kártya és lószerencse, a magyar úrnak, választás a derék polgároknak, s - boldog lesz a magyar…

Nagyváradi Napló 1902. január 4.

163. A SÖTÉTSÉG HATALMA

- A Szigligeti Színház premierje -

„Kereszteld meg az ártatlant, mielőtt megölnéd!"… Ez Tolsztoj! Rombolója a mostani - szerinte meghamisított keresztyénségnek, s mégis túllicitálója minden vallási evangélistának, kik valamikor éltek. A sötét pesszimizmusnak, a szemek kegyetlen látásának, a túlzott krisztianizmusnak, a fanatizmusnak nagy prófétája ő: forradalmár a szeretet és megváltás nevében.

Mi - ez idő szerint - nem tudjuk és nem akarjuk megérteni őt. Kegyetlenségét, fanatizmusát, nagyságát megszédülve szemléljük, de igazai nem a mi igazaink.

Nem is igen lesznek azok soha. Szláv ő nekünk nagyon, kegyetlen, öldöklő szláv, és mi ennyi kegyetlenség láttán elvesztjük a kedvünk a mennyországhoz is.

Tegnapi darabjával elég röviden lehet s tudunk végezni. Rettenetes parasztdráma ez. A Szigligeti Színház rendezője törült s törült, ám a megdöbbenés, irtózás csendesebb, hangosabb morajlása gyakran futott végig a házon. És ahol meg nem döbbentett, még gyilkosabban hatott: kacagást gerjesztett. Ahol dermednie kellett volna a vér élni vágyásának, olyan kegyetlenül festett a nagy sötét próféta - kacagtak… Gyilkosság, rablás, házasságtörés, újra gyilkosság, fajtalanság, nyomor, piszok, betegség: ezek a történet stációi. Az utolsó stáció pedig a lélek megtörése, a gyenge férfiúnak szinte perverz lakolni vágyása… Ez a Tolsztoj darabja, s a közönség fázva, dideregve távozott, pedig a rendező sokat törült, s erkölcsös hajlandóságú emberek ezt mondogatták:

- Szép dolog epikureusnak lenni.

Hát szebb, mint az erkölcsök vértanújának. …Az evangélistáknak nem szabad olyan szörnyű kegyetleneknek lenni, mint Tolsztoj.

Az előadás jó volt, csupán egy-két szereplő nem ért föl a darab megértéséig. P. Szép Olga nagy készsége s túlzott verizmusa tegnap igenis stílszerű volt. Díszes virágcsokrot kapott, csak ne eresztették volna le éppen akkor [a függönyt?], mikor szegény Bognár olyan művésziesen haldoklott. Nagy sikere volt újra Szarvasi Sándornak, ki megrázóan erős és igaz tudott lenni. Csak Szohner Olgát, Kacziány Violát kell még kiemelnünk. Közönség volt. A hatás a legvegyesebb. A modern próféták elveszik az embernek azt a kis kedvét is az élettől, ami megmaradt.

Nagyváradi Napló 1902. január 9.

(a.e.)

164. A MI DIÁKJAINK

Kedves, jó hírt hallottam s olvasok diákgyermek éveimnek legkedvesebb barátjáról, Csighy Andor nevezetűről.

A külföldi egyetemeket járja az én régi jó barátom, s most Strassburgban studenteskedik. Itt esett meg vele az a kivételes dolog, hogy őt, az idegent, a magyar „Janosh”-t, az egyetem legelőkelőbb tudományos körének elnökévé választották meg. Minden bizonyosság szerint azért, mert őt tartották a legkülönbnek, legértékesebbnek és legérdemesebbnek.

A mi lapunk a második magyar lap, mely ezt a dolgot érdemesnek tartja lejegyezni. Több lap aligha fog akadni, s az első lap közlésének értékéből sokat von le, hogy a közlő lap ezt a kis hírt is, mint minden hírét, protestáns szószban tálalja fel, mert felekezeti íze van már - mint sokszor jajgatom - mindennek ebben az országban. Mi hát nem kürtöljük, hogy Csighy Andor végzett ref. teológus és filozopter, volt szenior, csak konstatáljuk, hogy egy derék, ifjú magyar diákember kitűnt a külföld egyik legelső egyetemén - tudásával és munkájával.

Fehér holló az ilyen hír, s szárnyat mégsem kap.

Ha az én édes Andor barátom sokat adna a hiúságokra s az emlegetettségre, bizony nem azt csinálná, amit csinál. Mennyivel többet tudnának és tartanának róla.

Először is miért ment ő ki külföldre? Az igazi magyar diák fütyöl a külföldre. Hogy aztán mikor már két diplomája is van, miért tanul tovább, ez már aztán teljesen érthetetlen.

A mi diákjaink de másként csinálják. Beiratkoznak, pártba lépnek, korteskednek, választanak, obstruálnak, utcán tüntetnek, hont mentenek, verekednek lovagiasan és bottal, zengerájokat riasztanak, feudális urak talpát nyalják, keresztény alapokra fektetnek, közéletet tisztítanak, képeket koszorúznak, atlétikát űznek, zsidót ütnek, zászlót szentelnek, közéleti alakokat dicsérnek és ócsárolnak… Bizony, nem tudjuk mi a programjuknak tizedrészét sem felsorolni. De egyet tudunk: abszolúte nem tanulnak, s abszolúte semmihez sem értenek…

Ha ezen a programon és úton indul el az én Andorom, daliás, szép fiú is különben, ma talán ifjúsági vezér, tagja a Szemere-társaságnak, rettegett közéleti faktor.

Mi lesz így belőle, mikor semmit sem csinált, csak dolgozott, írt, tanult, munkált… Ebben az országban így nem lehet karriert csinálni. Majd meglátja ezt az én édes jó barátom, kinek gondolatban a szívemet küldöm innen: ebből a feudális, klerikális, sajnálnivaló kis hecc-országból… És kívánom neki, hogyha visszajön, haladjon és boldogulni tudjon, noha - értékes ember…

Nagyváradi Napló 1902. január 11.

(ae.)

165. A SZÍNTÁRSULAT ÚJ NAIVÁJA

Félig szomorú, félig örvendetes színházi újságról írunk. A szomorú felét mondjuk el először. Szohner Olga, bizalmas ismerősei címezése szerint: „*Szohnerke*”, a színtársulat bájos kis naivája itt hagy bennünket virágvasárnapkor. Sok-sok színházbajárót szomorítunk el - tudjuk - evvel a bús kis újsággal. Szohner Olgát nagyon megszerette a nagyváradi közönség. Vonzó, bájos egyéniségét, gyermekes temperamentumát, üde, mindig friss talentumát nehezen fogjuk elfelejteni. Ezek a finom kvalitások kevés művésznőben vannak meg, s ezért kevés a jó színésznő a naiva-szerepkörben. Szohnerkét „atyai önkény” viszi el tőlünk, hogy színházi hírhez illően indiszkrétek legyünk. Méltóságos papája nem akarja, hogy tovább is „vidéken” maradjon. Ha ilyen formában nem is értünk egyet a méltóságos papával, de az a mi hitünk is, hogy Szohner Olga a Nemzeti Színházban is kaphatna igen előkelő helyet. Reméljük, hogy fog is kapni, s mi nagy örömmel számolunk be az ő leendő sok nagy sikeréről. S most jön a hír vígabb fele. Szohner Olga utódja kedves ismerős lesz: H. Novák Irén, a kolozsvári színház tagja. Pompás, kedves, talentumos művésznő, ki még nagyobbra nőtt, mióta nem láttuk. Csak az ő szerződtetése ad vigasztalást a Szohner Olga távozásáért. Mert hát nagy dolog, kérjük[!], akármit mondjon a nagyképűség, a naiva-válság, s mikor olyan kevés és mind kevesebb lesz - a naiva…

Nagyváradi Napló 1902. január 11.

166. A HÉTRŐL

Tegnap, ragyogó, napsugaras délelőttön Vénuszt nézegettünk a nyílt utca során. Ne tessék megijedni. Nagyon illedelmes látvány volt. Nem a szerelem pogány istennőjét, aki különben délelőttönként tűrhetően diszkrét még a nagyváradi utcákon, hanem Vénuszt, a legszebb csillagot, az estének és hajnalnak közös ideálját. Kék volt az ég, ragyogó a nap, enyhe a szellő, mintha Itáliának örökös tavaszával cseréltük volna ki a mi ostoba időjárásunkat. És a tiszta égen, a ragyogó nap mellett látható, bűvös fénnyel ragyogott a reggeli égbolton föllépdelő

esthajnal-csillag. Talán kevesen vették észre, hiszen kinek van kedve és ideje az égre nézdegélni, honnan olyan kevés adomány jön s olyan kevés tökéletes ajándék mostanában. Mi észrevettük és megbámultuk… És bár tudtuk, hogy Vénusz ragyogásában nincs semmi különös, csak közelebb jön sáros földgolyónkhoz, babonás érzés fogott el bennünket, akárcsak primitív, jámbor, hívő földembereket, kik élnek a mezőkön, tanyákon és kicsi falukban… És egy percig babonás hittel tépelődtünk, hogy a nagy űrben készül valami szörnyű dráma. Íme ragyog fényes délelőttön felénk a Vénusz sugara, s meleg tavasz van téli januárban… Aztán szégyenkezni kezdtünk, hogy így ostobáskodunk. Vénuszt nem sokáig látjuk, s újra elsötétül. Elmúlik a januári tavasz is. A természetnek nincsenek csodái. Csak csodabogarai, kik kétlábon járnak. Nem néztük hát tovább Vénuszt. Tovább mentünk a többi csodabogarakkal. Ők a mi néznivalóink. Írjunk csak róluk krónikát…

*

De a csodabogarak között sem történnek csodák. Tessék elhinni, hogy nem történnek. Például. Álljon elő Gerő Ármin rendőrfő és próbálja meg. Szóljon így:

- Tisztelt csodabogarak, alsóbb néposztályhoz tartozók és előkelőek. Nagyváradon többet nem hazárdozunk. Minden hazárdjátékot meg fogok akadályozni!… Hogy kinevetjük mi, a tisztelt csodabogarak!… Szerencsére Gerő Ármin jó ízlésű, okos ember, s nem mond ilyet Tudja, hogy ma már csodák nem esnek. És azt tudjuk már egynehányan. Sőt mi még azt is tudjuk, hogy kezd már nagyon is gyanús lenni nekünk ez az országszerte dühöngő, tömérdek erkölcs. Az ördögbe is, egyszerre ilyen erkölcsös lett ez az ország? Hiszen ez csoda volna. Már csodák nem történnek, tehát más történik itt… Ez a nagy erkölcsmánia a nagy farizeusság színjátéka, mely beugrat sok jóhiszemű naivat is.

És a dolog így áll:

Ez ország társadalmának gyökeres nagy átalakuláson kellene átmennie, de nagyon sokaknak áll érdekükben, hogy ez az átalakulás meg ne történjék. *Igazságossággal* kellene szolgálni sok-sok elnyomottnak, nyomorgónak, de az igazságosságtól félnek a kiváltságosak. Hogy hát az átalakulást megakadályozzák: adnak a beugratható naivaknak vallásmaszlagot, hazafias maszlagot, erkölcs-maszlagot, s száll az ige főpapok székéből, főurak ajkáról:

- Legyetek vallásosak és erkölcsösek. Tűrőké a mennyeknek országa. Védelmezzétek vallásotokat és hazátokat, mert istentelenek hada készül ellenük. Ne világosítsátok, ne oktassátok a népet, mert a szegény nép csak szerencsétlenebb lesz, ha olvasni és tudni fog.

A prédikálók azonban ragyogó isteni jómódban élnek; milliókat nyernek, vesztenek esténként. Hazafias gondok nem bántják szíveiket. Futtatnak paripáikkal a gyepen. Amennyi ragyogó asszony, mind az ő számukra - öltözik. Nem imádkoznak, de nem is dolgoznak. Ha néha megrettennek az alantuk megmozduló mobtól, hát prédikálnak egy kicsit nékik a vallásról, az erkölcsről s a veszedelmes istentelenekről. A *mob* többnyire beugrik a *mennyek országának*, s nem veszi észre azt a csekélységet, hogy a *földi ország* csak néhányaké…

Ezt a kis színjátékot Bodnár Zsigmond dr. növekvő idealizmusnak, a klerikálisok a társadalom valláserkölcsi alapokra fektetésének s mi, szótár-szegény kis írástudók reakciónak nevezzük…

*

Bocsánat, hogy ezt a nagyváradi hazárdjáték-ellenes ügy ötletéből mondtuk el. A mai magyar társadalomnak nincsen olyan eseménye, amelyhez ezeket az apró mementókat ne kapcsolhatnók. Szomorú kis társadalom ez. Szegény és beteg. Több: koldus és hisztériás. A napokban olvastuk, hogy mikor Magyarországon az első klerikális lap, a *Magyar Állam*-má vedlett *Idők tanuja* megjelent volt, az egész magyar társadalom felháborodása zúgott a kis

pápai áldásos papiros felé: ma már a sajtó fele reakciós szellemben dolgozza a magyar társadalmat. A haladás és pozitivizmus alapján álló protestantizmus is olyat esett a nagy reakcióban, hogy például a Dunán inneni és tiszántúli kálvinista írástudók valósággal tridenti türelmetlenséggel jelentik ki, hogy az unitáriusokat nem ismerik el protestánsoknak, s velük együtt lenni nem akarnak még a protestáns irodalmi társaságban sem, aminek különben éppen úgy nem volna egészséges társadalomban helye, mint a most tervezett zsidó gimnáziumnak, egyszóval semmi felekezeti intézménynek, mely a templomok falain kívül esik. Dehát felekezet, „erkölcs", nacionalizmus kell a magyar társadalomnak. Egyenlőség, igazságosság, becsületes munka, a szellemi kincsek gyönyöreiben való egyesülés, felvilágosultság s testvériség nem… Majd kellene még!…

Nagyváradi Napló 1902. január 12.

(ae.)

167. JOGÁSZÉLET

Sajnáljuk nagyon-nagyon, hogy a nagyváradi színháznak kellett az első magyar színháznak lenni, hol egy szerencsétlen premier nem némaságba, hanem lármás, tiltakozó fütyölésbe fullad. És sajnáljuk, hogy ezt regisztrálni parancsolja az újságíró kötelessége. Egyébként ez történt. Karácsonyi Aladár, aki igen ügyes tollú újságíró ember, s akinek egy dramolettje a kolozsvári és nagyváradi színpadokon ambíciót serkentő sikerrel került volt egykoriban színre, *Jogászélet* címmel bohózatot írt. A bohózatot tegnap bemutatták a Szigligeti Színházban, és sorsa nagy sikertelenség leve. E nagy sikertelenségért azok felelősök, kik a darabot előadásra elfogadták. E felelősség súlyát csak részben könnyíti a jóhiszeműség s a darab kedves, szimpatikus ötletének erejében s a darabban szereplő művészek egyik-másikának népszerűségében való bizakodás. Ez a bizakodás sem vált be, s a sikertelenség így vált abszolúttá. Sajnáljuk a közönséget s a szereplő színészeket. És sajnáljuk a szerzőt is, ki tehetséges ember létére nem volt elég erős az önkritikára.

Nagyváradi Napló 1902. január 12.

168. INVITÁLÁSOK

A nagyváradi függetlenségiek öröm-mámorban úsznak, kivált mióta Barabás Béla itt van közöttük és mindannyiunk között. A hódítók büszkeségével és leereszkedésével rátérek immár az invitálásokra.

Szokoly Tamás a múlt estén többek között Fodor Gyulát invitálta meg, hogy lépjen be immár a függetlenségi pártba. Úgy történt, ugyanis, hogy a Barabással vacsorázó Fodor Gyula dr. is megjelent.

A hívogató, csalogató szavakra nem Fodor Gyula, hanem Stern Hermann válaszolt:

- Sohse bántsuk Fodor Gyulát. Jó helyen van ott, ahol van. Kellenek nekünk az ilyen derék, erős ellenfelek, mint ő.

Ám azért folyik az invitálás. Egyelőre Radó Ignácot, Mezey Mihályt s még egynehány szabadelvű vezért hívogatnak maguk közé a negyvennyolcasok.

Csak az igazságnak tartozunk annak a kijelentésével, hogy egy embernek az elhódítására nem mernek még gondolni sem a győzők, s ez a férfiú Müller Salamon…

Nagyváradi Napló 1902. január 15.

169. PINTÉR IMRE VERSE

Pintér Imre a jeles baritonista sajnos verseket is ír, és még sajnosabb, hogy verseit kitüntető bizalommal nálunk szokta elhelyezni. A legújabb versét szeretnénk leközölni. Valóságos unikum: *pörvers*. Válaszul tudniillik a volt házigazdájának, aki némi törött ablakokért s egyebekért bepörölte Pintért. Csupa kuriózumból két strófát mégiscsak közlünk a versből. Íme:

Öt koronát követel hát
És ha azt meg nem adom,
Dobszó útján viteti el
Rámás csizmám, kalpagom!

Ma kaptam a megidézést
S alig várom a napot
Ahol majd a bíró előtt
Sok mindent elmondhatok

Sok mindent elmond még ezenkívül a rigmusos pörirat, melyet a mai napon a bíróság címére adtunk föl. Mi pöriratokat csak kivonatban közölhetünk.

Nagyváradi Napló 1902. január 15.

170. HULL A HÓ

Már nem hull… De délután apró, csillogó fehér pihék töltötték el téli reménységgel a szívünket. Hiába volt a reménykedés. Estére tavasz lett újra.

Január közepén vagyunk, s a természet májust mutat. Tegnapelőtt délután forrón sütött a nap, tavaszi ruhák kerültek elő, s délután akkora közönség sétált, amekkora ilyen tájban korcsolyázni szokott rendes években. Keszthely-Hévíz tavában lótusz-növények bimbóznak. Mátyásföldön a cseresznyefa virágzik, s Szilágysomlyóról pár szál nem apokrif ibolyát kaptunk. Erdély több helyén volt zivatar és égiháború. Hát nem tavasz ez? Egy vidéki lapban olvassuk, hogy egy táncmester tavaszi tánckoszorúcskát nyit, ifjú poétánk tavaszi verssel állított be - ez már csak tavasz!

Nagyváradi Napló 1902. január 15.

171. EGY NAGYVÁRADI PIKTOR

Van nekünk egy zseniális, fiatal piktorunk, Aczél Henrik, akit jobban kellene ismernünk nekünk, nagyváradiaknak, mint ahogy ismerjük. Amellett, hogy komoly, tartalmas művészember, ötletes bohém is a mi piktorunk s nagy mestere a művészbravúroknak is. Egyik kollégánkat a múltkor lámpafény mellett s alig háromnegyed óra alatt festette le. És ez a kép van olyan pompás, mint sok arcképfestőnek öthetes munkája. Tessék ezt a művész-bravúrt megnézni. A Berger-féle könyvkereskedés kirakatában sokan megbámulják.

Nagyváradi Napló 1902. január 15.

172. TISZA KÁLMÁN KÉPVISELŐ

Barabás-ünneplő Nagyvárad városból szívünk minden meleg érzésével üdvözöljük a hon legifjabb atyját, nemes Abrudbánya város követét, mi generálisunkat, Tisza Kálmánt…

Emlékezünk nagyon a híres napra. Vad mámoros öröm tombolt Nagyvárad utcáin, s komor, váratlan gyász borult sokunk szívére. De a láz megejtett, de a mámor ragadós volt. A történelem levegőjét éreztük, s az esemény nagysága kápráztatott bennünket. Akkor azt hittük, akkor azt írtuk: consummatum est…

És nem így volt, mert nem lehetett így. A világot nem a meglepetések, nem a nagy váratlanságok kormányozzák, hanem a fejlődés, a haladás okos törvénye. Ez a törvény nem engedheti azt, hogy egy őt kifejező, eredményes, gyönyörű élet bezáródjék egy ötlettel, egy kázussal, melyből az egymást szülő okok hiányoztak, s nem engedhette azt, hogy hiányosság legyen egyik kis terrénumán, mely magyar életnek neveződik.

Nem vagyunk Mekkára esküvő fanatikus hívők. Jó a szemünk, látunk. És sok siralmast, sok szomorúat látunk. - Nekivadult visszafutását a magyar életnek - régen tudjuk és írjuk - nem fogja megállítani Tisza Kálmán. Megáll, ha megáll, magától. Sokig nem tarthat a reakció, nem is tartott soha.

De Tisza Kálmánnak mégis bent kell lennie a magyar parlamentben. Bent kell lennie aggon, szomorúsággal a szívében, betegen… Bent kell lennie mindig. A modern, parlamentális Magyarország legnagyobb élő alakjának akkor sem szabad a parlamentből hiányoznia, mikor az a parlament s mikor a közélet kezd nagyon méltatlan lenni az ő nagy munkás életéhez s annak eredményeihez. A nemzet sorsát intézni hivatottak névsorában élő tiltakozásképpen legyen ott a neve e hallgatag, ősz, nagy aggastyánnak. Munkát, küzdelmet nem várunk az ő sokat munkálkodott karjaitól. Bölcs eszének tanácsait pedig a mai gyarló intézők nem kérik. De, ha érzik a közellétét, már vesztenek merészségükből azok, akik ezt az országot vissza akarják csinálni…

Változhatatlan szeretetünket küldjük hát Abrudbánya követének, ki betegágyán vett hírt az ő friss mandátumáról.

A tömegek sorsát intéző nagy emberek bizonyosan nagy filozófusok is. A mi kis filozófiánkkal hát nem sietünk komikus módon a Tisza Kálmán vigasztalására.

De azért magunknak idejegyzünk egy kis vigasztaló filozófiát: Megvénülni kár, de szép is. Hogy a lelkünk harmóniája teljes legyen, meg kell érnünk minden megérhetőt az életből. Ne kössön gyászfátyolt a kalapjára Tisza Kálmán. Nem illenék ez az abrudbányai bokréta mellé. Boldog az ember, míg csalódhat, s míg még örömök érhetik. Azt szeretnők, ha a mi nagy aggastyánunk testében is éppen örülni tudna most. A nagy igazságokat nem tudják a

Nagyváradok kivégezni, de sem az Abrudbányák megmenteni. A nagy igazság pedig az, hogy Tisza Kálmán a legnagyobb élő magyar politikus. A másik igazság pedig az, hogy a világ halad, a föld forog, bár cáfolgatják régi idő óta. Tisza Kálmán életének nagy munkájára tán rossz idők járnak, de félni nincs okunk. A liberalizmus, mely Magyarországon a Tisza nevével összenőtt, nem jelöltség, melyet elbuktatni vagy győzelemre lehet juttatni, hanem *élet*. Az életet pedig nem lehet könnyen lecáfolni tisztelt reakciós emberiség!…

Nagyváradi Napló 1902. január 16.

173. FELEKEZETI VILÁG NAGYVÁRADON

Nincs benne kétség: szerfölött magvas, tudományos és érdekes volt a felolvasás, mit Kovács S. János vasárnap délelőtt a nagyváradi katolikus körben tartott, amit - így hallottuk - „a nagyváradi katolikus társadalom színe-virága” meghallgatott. Valóban nagy és érdekes története van a magyar katolikus irodalomnak. Tudós embernek érdekes és érdemes elmerülni a múltban, de nem tudóst is megihlet ma is még példának okáért egy pár száz éves valamelyik Mária-ének. Így van. De mikor Kovács úr a „nagyváradi katolikus társadalom színe-virága” előtt, egy *líceumi* előadáson, erről a témáról tárgyal, bizonyosan céllal, okkal s eredményre számítva cselekszik. Ezt így szokták tenni minden rendű és rangú oktató emberek. Ha hát Kovács úr a tudós lelkesedésével merül el a korban, mikor az irodalom is teljesen egy felekezeté volt, a legtermészetesebb, hogy ez munkálása a jövőnek, melyet a *múlt mintájára* akarnak ebben az országban megformálni. Ez természetes, s vége… Kovács úrnak nem akarunk reklámot csinálni. Ő volt az első felolvasó a líceumi előadáson. Ezért hoztuk elő az ő nevét s az ő témáját. Megtehettük volna ezt a rendezett s rendezendő líceumok bármelyik programszámával. Nem a személyek s nem is az egyes kiruccanások a lényegesek ebben a kérdésben. De még nem is a katolikus szabad liceum. Ha a „Jehuda Halévy irodalmi társaság” tart felekezeti matinét, éppen olyan jól esik nekünk, mint ez. De a „Jehuda Halévy irodalmi társaság” matinéin nincs ott a zsidó társadalom színe-virága, s van-e vagy nincsen Nagyváradon protestáns célokat szolgáló kör vagy társaság, nem tudom, de még sohse hallottam, hogy valahol összejött volna a „nagyváradi protestáns társadalom színe-virága”, hogy tüntessen az ő külön múltjával, különállásával s külön céljaival.

Az, amit a vasárnapi matiné mutat, új jelenség. Új és szomorú. A külön múlt, külön jelen, külön vágyak, külön tendenciák egy hódító háborúnak megüzenése.

Ne tessék bennünket könnyen elintézni, hogy „elfogultak”, „gyűlölködők”, „zsidóliberálisok” vagyunk. Ez nem megy olyan könnyen. A protestáns irodalmi társaságot, mely még az unitáriusokat is kilökte magából, a zsidót, a nazarénust, a mohamedánt, egytől-egyig olyan veszedelemnek tartjuk, mint a katolikus líceumot. Csináljanak a tisztelendő atyák, plébánosok, lelkészek, rabbik, dervisek maguknak és magukért felekezeti irodalmat, ha ezt ők szépnek és helyesnek tartják, de ne bántsák a színt és virágot, a protestáns, a katolikus, a mohamedán, a zsidó társadalom színe-virágát. És ne bántsák főként itt Magyarországon. Hisz itt még nem volt s nincsen magyar társadalom. Engedjék, hogy csinálhassuk meg. Ne romboljanak legalább addig, míg készet nem adhatunk a kezükbe.

De hát hiába beszélünk ma ilyesmit Nagyváradon vagy Tápiószentlillában vagy bárhol e szép hazában. A klerikális szervezkedés megvadított itt mindent. Külön táborban áll minden felekezet, s felekezeti ma itt már minden. A magyar imperializmus hóbortjától kezdve mindennapi jelenség, jelszó, felekezeti érdeket szolgál. Felekezeti a politika, az irodalom, a művészet, felekezeti még a brettli is már. És tessék kacagni rajta, de ahogy a felekezeties-

kedésben Nagyvárad halad, rövid időn belül a Szigligeti Színházon azért fognak vitázni, hogy homlokzatára a „róm. kat.”, „ev. ref.” vagy „izr.” jelző kerüljön.

Mert ma már Nagyváradon van izr. novellaírás, róm. kat. kritika, ev. ref. énekművészet, s amint a szabad líceum matinéin csak róm. kat. szoprán és róm. kat. alt-hangok kelthetnek áhítatra, akként az ev. ref. énekigényeknek is csak az ev. ref. tenorok és baritonok felelhetnek meg.

Nincs benne kétség, a betegség csírája a klerikalizmustól ered. De beleestek katolikusok (akik éppenséggel nem egyek a klerikálisokkal), reformátusok, keletiek és zsidók.

Ez a felekezeteskedés ma a szerencsétlen ország legnagyobb átka, s ezt el kellett mondanunk a vasárnapi szabad líceum ötletéből, melyen ott volt „a nagyváradi katolikus társadalom színe-virága.”

Most pedig itt a fejem: verjék be a *Tiszántúl*-ék!

Nagyváradi Napló 1902. január 21.

A. E.

174. VÁZSONYI AFFÉRJA

- Nacionalista heccek -

Vázsonyi Vilmos, a népszerű demokrata követ megmutatta már, hogy erősebb ember mintsem félteni kellene. De úgy hisszük, hogy Vázsonyinak néha mégis lehetnek nagy kétségei, mikor annyi korlátoltságot, intelligencia-hiányt, farizeus rosszakaratot tapasztal, mint tapasztal manapság mindenki, aki ebben az országban a radikális átalakulások nagyobb vagy apróbb harcosa.

Most újra Vázsonyi a proskribált. Junker fegyverekkel nem bírtak vele. Nacionalista, csinált hazafias dühvel ráuszítják hát most a brigádot, a kuruc budapesti legényeket, akik ilyen heccekre mindig kaphatók.

A dolgok története pedig a következő. A debreceni kereskedelmi csarnokban Vázsonyi fölolvasott a párbaj-kérdésről. Érdekes, okos fejtegetéseinek egyik passzusa így hangzik:

A mai iskolai neveltetés a vérontás apologiája. Ott van történelem. A történelmet tanulva, folyton verekedést, csatározást tanulunk. A zsenge ifjú nem hall nagy szellemekről, tudósokról, hanem a nagy hős Kinizsiről, ki félkezével felemeli a malomkövet, ki húsz törökkel vív egyszerre, egy-egy megölt törököt fog a két kezébe egyet a fogai közé, s így táncol. Mikor az ifjúság folyton a vérontás glorifikációját hallja, olvassa, természetesen az ifjúságban feléled a vérszomj, a szelídített kultúrbestia ver gyökeret. Ha feladatát akarja teljesíteni a pedagógia, a vallás, akkor ezt ki kell irtani, gyökerében megtámadni, s ha ezt a feladatot teljesíti, akkor a társadalomban nem az erőszak, nem a vérszomj fog érvényesülni.

Ki talál ezekben a sorokban egy nem igaz szót?

Így van. Teljesen igaz. Ám felfortyan a sallangos hazafiság.

- Az istentelen kozmopolita, a zsidó demokrata gyalázza a magyar történelmet. Verjétek agyon a hazaárulót.

Ezt kiabálják Vázsonyira, ki valósággal ekszтázisba hozta a debreceni kuruc cíviseket a következő szavakkal:

Mikor a közlekedés útjába akadályul meredő sziklán alagutat akarnak fúrni: nem egy oldalról, de két oldalról kezdenek a szikla kivágásához; így vagyunk mi is a függetlenségi párttal; s én annak a dicső pillanatnak mielőbbi bekövetkezésére ürítem a B. Nagy János uram kis kulacsát, hogy munkánk befejeztével, céljaink elérésével hazafias, nagy kötelességeket teljesítő csákányaink mihamarabb összecsengjenek.

Hát ez az úr kérem hazaáruló.

A debreceni felgerjedésre rögtön érkezik a budapesti junker, titkos antiszemita, nacionalista, a sajtónak vidéken is vannak kis szócsövei. Ezek hát gyorsan megtudják, hogy Vázsonyi lakolni fog.

Hozzák is a hírt. A kuruc-brigád ülésezett. A diákok határoztak.

„Valamint a Kossuth-gyalázó papot kiüldözték, úgy tegyenek Vázsonyival is, mert ha nem, akkor Vázsonyit az egyetemi ifjúság inzultálni fogja."

Egyben felkérik Kossuth Ferencet, Barabás Bélát, Thaly Kálmánt és Rákosi Viktort, hogy az 1715. törvény első dekrétuma 49. cikkének törlésére tegyenek lépéseket. Ez a rész Rákóczit hazaárulónak deklarálja, és ma sincs megváltoztatva.

Hát ez nagyon szép. De ami az újabb terrorizáló terveket illeti, tisztelt junker hazafiak, abból nem lesz ám semmi.

Vázsonyi akciójával igen sokan egyetértünk már, s mi is - a nagyváradi rejtelmes tréfás szálló igét ezennel komolyan használva - „ott leszünk!"…

Nagyváradi Napló 1902. január 23.

(a.e.)

175. SZOKOLY TAMÁS POLGÁRMESTERSÉGE

A nagyváradi függetlenségiek brigadérosát megtették polgármester-jelöltnek. Azonnal sejtettük, hogy erről a jelölésről ő vajmi keveset tud, s a pártja sem. De azért: hátha…

Egy munkatársunk felkereste a függetlenségiek egyik korifeusát, aki a hírről így nyilatkozott:

- Éppenséggel szóba sem jött a Szokoly Tamás jelölése. A párt nem akarja az ő kiváló elnökét eltemetni. Nagyobb céljai vannak vele. Neki a parlamentbe kell bejutnia.

Tehát ne tessék a jelöltek légiójába sorozni Szokoly Tamást. Ő nem akar polgármester lenni. Ez nem is illenék egy győztes pártvezérhez…

Nagyváradi Napló 1902. január 24.

(Dyb.)

176. IDILL A VICINÁLISON

Úgy látszik, hogy az a sok gonosz mese, miket a helyiérdekű vasutakra kitaláltak, nem mind mese. A sárréti vasút egyik állomásán játszódott le a minap ez az érdekes vicinális történet. E városkába idegen úr érkezett, s nadrágot akart szabatni a helység egyetlen szabójánál. A szabó azonban nem volt odahaza. Valamelyik korcsmában kóborgott. De melyikben? Ezt kideríteni a

majszternénak volt a feladata, aki végig is sírta valamennyi korcsmát, míg végre a férjére ráakadt. Az idegen úr azonban megunván a dolgot, rohant a vasúthoz, s felült a vicinálisra, mely indulóban volt. A majszer nem akarta elszalasztani a keresetet, utána indult az idegennek, s épp akkor akadt rá, mikor a vonat már indulásra füttyentett. A majszter azonban nem veszítette el a fejét, hanem megkérte szépen a vonatvezetőt, hogy várjon addig, míg ő mértéket vesz. Miért ne tenné meg a vicinális vonatvezetője ezt a kis szívességet? Az idegen úr kiszállt, a majszter mértéket vett róla, megegyeztek a szövetben is, a határidőben, az árban is, s míg ez az ügylet teljesen meg nem köttetett, addig a vonat nem robogott tovább.

Nagyváradi Napló 1902. január 24.

(Dyb.)

177. OVÁCIÓ A PRIMADONNÁNAK

Valamelyik színházi estén mostanában nagy sikere volt az egyik nagyváradi primadonnának. A primadonna kilétéről csak annyit árulhatunk el, hogy virágvasárnaptól Budapestre van szerződtetve. Egy jókedvű bohém társaságnak úgy éjfél után jutott eszébe, hogy az ilyen nagy siker nem múlhat el ováció nélkül.

Tíz perc múlva a Hamza Gyuszi bandája játszott a kis primadonna ablakai alatt. A háttérben foglalt állást a társaság két meg nem gyújtott fáklya-rúddal és viharosan *éljenzett*. Igen: a naktmuzik alatt *éljenzett*. Majd előlépett egy igen komoly cvikkeres úr. Szép szavakban méltatta az est hősét. A szobában nagy kétségek közt találgatta a primadonna, hogy voltaképpen mi történik ott kint. Ám a társaság nyugodtan lerótta köteles adóját a művészetnek. A cigány tust húzott, a deputáció a jól teljesített kötelesség s a Hamzának nem teljesített fizetés tudatával szétoszlott, s másnap az ováció lefolyásáról levélben is tudatták a kis primadonnát.

Nagyváradi Napló 1902. január 24.

Dyb.

178. ÍRÓK VIZITJE

Egyelőre három érdekes nagyváradi vendégről beszélnek itt is, ott is. Pekár Gyula lejön a protestáns koncertre felolvasni. Bródy Sándor a *Dada* előadásán lesz vendégünk. Rákosi Jenő pedig *Tagma királyné* előadása esetén jönne le. Hát elég ellentétes három egyéniség. De egyéniség mindahárom. Pekár arról nevezetes, hogy Rákosi anatémája mellett kezdte írói pályafutását. Ma is emlékezünk a Rákosi kritikájára Pekár első könyvéről. „Egy sokat látott, olvasott intelligens ember elhatározta, hogy okvetlenül író lesz.” Szóval Pekár nem volt olyan szerencsés, mint Kupa Árpád, Gombkötő Hogyhívják, Zivuska Jenő és a többi. Őt nem fedezte fel Rákosi. Az asszonyok s a maga jóvoltából mégis csak lett belőle valami. Aztán meg országgyűlési képviselő is. Igaz, hogy egy rossznyelvű kollégánk jegyezte meg a múlt este:

- Azóta már én is hiszem, hogy Herczeg Ferenc nagy író, mióta *nem* országgyűlési képviselő. Már Bródy Sándornál a képviselőség sem volt s lesz soha kétség. Ez az istenkegyelméből való zseni megmarad már *csak* írónak. Ő nem tud más lenni, s ne is tudjon!

Nagyváradi Napló 1902. január 26.

179. A BLUETTE

Eddig még csak újságírók mulattak maguk között az alábbi kis apróságon.

Várady Zsigmond dr., aki most annyit fáradt a szenzációs protestáns hangverseny sikerén, mint aki csakugyan érti a siker titkát, arra vigyázott legjobban, hogy a *reklám* teljes legyen. Kifogyhatatlan volt az ötletekben. A múltkoriban például egy nyílttéri közleményt hozott egyik laptársunk. Írója bizonyos Borsos úr, meginterpellálja a hangverseny rendező bizottságát bizonyos bluette dolgában. Erre az interpellációra válasz következett. A közönség jól mulatott. Nyilvánvaló, hogy Borsos úr a Holdban lakozik, de [a] protestáns hangverseny fényes lesz. Egyik, különben igen előkelő, aradi laptársunk azonban nem vette észre a tréfát. Egész komolyan leközölte a nyilatkozatokat. Komoly morált is fűzött az esethez. Végül konstatálta, hogy Borsos megérdemelte, amit kapott. Ez a mulatságos beugrás csak úgy lett volna teljessé, ha - mint néhány nagyváradi bohém tervezte - Borsos nevében táviratilag lovagias elégtételt kérnek az aradi lap szerkesztőjétől. Így lehetett volna a nem létező Borsos az, akinek lenni sok létező ember vágyik: krakéler párbajhős…

Nagyváradi Napló 1902. január 26.

180. EGYETEM NAGYVÁRADON

Egyik kassai lapban, a *Felsőmagyarország*-ban *Az egyetemi rendszer* címen okos, nem egy részében föltűnésre számítható cikket írt dr. Eszterházy Sándor, kinek nagy érdeme van abban, hogy ma Kassa az a vidéki város, mely a harmadik egyetem elnyeréséért legtöbbet tett, s a közvéleményt szerencsésen sikerült befolyásolni már eddig is Kassa mellett. A cikkből közöljük az alábbi, Nagyváraddal foglalkozó érdekes sorokat:

„A nagyváradi kir. jogakadémiának a mai látogatottsága amellett szól, hogy a városnak elegendő vonzóereje van ahhoz, hogy ott egyetem létesüljön. Ha Debrecenben felekezeti egyetem lesz, ez a nagyváradi állami egyetemnek nem ártana. Igaz, hogy a nagyváradiak ez idő szerint egyetemre teljességgel nem gondolnak, de ennek a magyarázata az, hogy a közvélemény nálunk a csonka egyetemeket lehetetlenségnek tartja. Pedig a természetes fejlődés rendje, szűkös anyagi viszonyaink között, csak az lehet: előbb csonka egyetemeket állítani, és ezeknek orvosi karral való kiegészítését a jövő nemzedékre hagyni.

Nagyváradon vagy *egyesíteni lehetne* a ma meglevő *római és görög katolikus teológiát*, vagy fakultássá egészíthetné ki a római katolikus teológiát a dúsgazdag róm. kat. püspökség. A jog- és államtudományi kar megvan; a bölcsészetnek és az egyetemi hivataloknak a fenntartása, bőkezűen számítva, évi kétszázezer korona. Ha az állam valamikor ezt az összeget rendelkezésre bocsáthatja, *egyeteme* van *Nagyváradnak*.

De nem a mi föladatunk a nagyváradi egyetem tervének megrajzolása. Csak rá akarunk mutatni arra, hogy a nagyváradi jogakadémia fejlesztése is beleillik az egyetemi rendszer alapján álló közoktatásügyi politika keretébe.”

Első olvasásra természetesen elragadnak mindenkit e sorok. Hiszen nincs Nagyváradon számbavehető tollforgató ember, ki - ha ötletszerűen is - föl ne hozta volna a nagyváradi egyetem kérdését. E sorok írójának is két évvel ezelőtt, mikor nagyváradivá lett, első *helyi* tollforgatása a nagyváradi egyetem érdekében történt.

De az Eszterházy cikke s a nagyváradi egyetem megcsinálására ajánlott módus csak egy pillanatra tudott meghódítani bennünket. Mindjárt beláttuk, hogy mi rejtőzik e tervben.

A nagyváradi *kir*., tehát állami jogakadémiát - mindenki tudja - milyen nehezen tudjuk megőrizni a teljes elfelekezetiesítéstől. Mit jelentene tehát e már félig felekezeti iskolának felekezeti líceumokkal való egyetemesítése? A vak is tisztában lehet vele. Jelentene egy felekezeti katolikus egyetemet, mely természetesen bástyája és vára volna a felekezeti harcnak, klerikális propagandának.

Hiszen jelenleg a nagyváradi jogakadémiának van egy vagy két igazán liberális professzora is, és mégis megtörténhetett, hogy sigillumába becsempészték a felekezeti jelzőt, s akik ismerik ez iskola vezetésének módját, szellemét és irányát, tudják jól, hogy bizony az majdnem egészen felekezeti, ami kiszámíthatatlan veszedelem egy főiskolánál.

Tessék most már elképzelni a nagyváradi egyetemet, mely állna a mai jogakadémiából, a róm. és gör. kat. teológiákból s egy bölcsészeti fakultásból - mely szolgálója volna - az ismert recept szerint - a nem is *teológiának*, hanem *teológiáknak*, s amely egyetem létesüléséhez püspöki és káptalani pénzek járulnának!… Milyen lehetne ez az egyetem?…

De lehet itt ám szó másról is. Mi ellene vagyunk minden felekezeti fő és egyéb rendű iskolának, tehát a debreceni ref. egyetem tervének is. Ha eddig megbékéltünk is a debreceni egyetem tervével, most már opponálunk. Méltóztatnak látni, mi volna a debreceni *ref. egyetem* ára. Egy *kat. egyetem Nagyváradon*.

Lám, minden igazolja a mi harcunkat a felekezeteskedés ellen. Legyen az katolikus, zsidó, református, keleti vagy bármilyen fajtájú.

A nagyváradi egyetem tehát ilyen áron s az Eszterházy dr. által gondolt formában nem kell. Semmiképpen sem kell. Inkább nem kérünk egyetemet.

A mostani zavaros, sötét idők bizonyára el fognak múlni. A magyar közélet, társadalom, politika folytatni fogja ott, ahol az egyházpolitikai törvények után - fájdalom - abbahagyta. Lesz majd tisztább, egészségesebb levegő a magyar glóbuszon. S majd akkor, az akkori vezetők, megadják Nagyváradnak, ami e pompás helyzetű, nagyra hivatott, művelt várost megilleti. Megadják többek között a *nagyváradi egyetemet* is. Eljön, hisszük és tudjuk, hogy eljön ez az idő. Csak rakódjék le elébb a salak, csak tisztuljon meg az ultramontán feketeségtől az ország képe.

Nagyváradi Napló 1902. január 29.

A. E.

181. A KULTÚRBESTIA

Sok szó esett róla. A modern emberről, akit Nietzsche keresztelt el kultúrbestiának.

Nézzetek csak körül jobbra-balra utcákon, tereken, vendéglőkben, kávéházakban, bálter-mekben, milyen vígan jár-kél. Kicsoda? Az ember? Dehogy. A *kultúrbestia*.

Figyeljétek csak meg óvatosan a társadalmat, a közéletet, a politika küzdőtereit! Ki ezekben az úr, ki érvényesül, ki boldogul, ki jut a felszínre, ki az, akit nem lehet elpusztítani? Kicsoda? Talán az ember? Dehogy. A *kultúrbestia!*

Nem értitek? Pedig körül vagyunk vele hálózva, bennünk él, általunk táplálkozik, rajtunk hízik: a *kultúrbestia!*

Íme. Úton-útfélen, utcákon, báltermekben ott van. Jelen volt nagy notabilitás. Ásít vagy hangos megjegyzéseket tesz, vagy fixíroz vagy néha kegyes leereszkedéssel udvarol. Útjában van a szórakozóknak, a mulatóknak. De jaj neked, ha megszólítod, ha reánézesz, ha meglökted, azonmód lenyel, megesz, elpusztít, felaprít, lelő - a *kultúrbestia*.

Innen ered aztán a befolyása, hatalma, tekintélye, amely lassanként átterjed más térre. A mi kedves társadalmunk rögtön *hőssé*, félelem és gáncs nélküli *lovaggá* és nagy tehetséggé, kiváló képességű, bámulatos műveltségű egyénné avatja - a *kultúrbestiát*.

Társadalmi pozícióján vonul be a közéletbe. Útjából elsöpri az igazi embert, az erőt, a tehetséget. Aki nem tér ki előle, aki szembe mer vele szállani, aki útjában áll, azt összezúzza, eltiporja, megvagdalja, leszúrja, agyonlövi, de mindenesetre eltünteti a föld színéről - a *kultúrbestia*.

Így lesz úrrá nálunk, így jut álláshoz, hatalomhoz is. Tisztesség, jóindulat, emberszeretet, kötelességtudás, erkölcs - ostoba fixa ideák - nála.

Ellenben a nyers erő, a vakmerőség, az erőszak, a gőg, a tudatlanság, a kard, a vítőr, a pisztoly - ezek az eszközei. Ezekkel s ezek árán jut célhoz. Ekként lesz a társadalom oszlopa, a közélet vezérférfia - a *kultúrbestia*.

A név, a családi összeköttetés, a tudatlanság, a kard, a pisztoly, a nyegleség, a kistréberkedett pozíció, a pénz, a nyerserő stb. Ezek a kultúr-bestia sáncai. Mikor fogja vajon e sáncokat széthányni a *talentum, a munka, az igazi* ember. Addig élünk kultúr-bestiák között s terrorizáló hatalmuk alatt…

Nagyváradi Napló 1902. január 29.

182. DIVATBA JÖTT A SZEMÉREM

- Adalékok az erkölcs hódításához -

Írjuk mostanában gyakran, hogy szörnyű erkölcsösek kezdünk lenni.

Dühöng az erkölcs, kivált a jó vidéken. Nagyváradon egy színügyibizottsági néhai határozat, s a hírhedt Kernstok-kép afférja óta szerencsére szünetet tartanak az erkölcsös bácsik. De azért el lehetünk készülve mindennap valami erkölcsös merényletre, mert az erkölcs, a szemérem nagyon divatba jön.

Van valami a levegőben! Belénk ütött az erkölcs. Aradon be akarják csukatni a *Vesztaszüzek* templomát és véget akarnak vetni Diogenész idillikus furulyázásainak. A vidéken erősen borzadnak a kaviártól. Pécskáról ezt az érdekes tudósítást vesszük:

„A pécskai kaszinó választmánya Z. tag indítványára, elhatározta, hogy a *Magyar Figaró* című élclapot, a tagok erkölcseinek megóvása céljából nem rendeli meg tovább. A választmánynak ezt a határozatát megfellebbezték a közgyűléshez, amely heves vita után húsz szóval kilenc ellenében úgy határozott, hogy a *Magyar Figaró*t továbbra is meghozatja. Többen a szavazástól tartózkodtak."

Hm, hm… Tehát az erkölcstelenség győzött a szűzi szemérem fölött. Az a húsz, aki a pártján volt, alighanem így okoskodott: szomorúan állnának a mi erkölcseink, ha annak egy pikáns újság árthatna, vagy használna… Egy részük meg, aki eddig nem olvasta el, azt mondta magában: de már csak meghozatjuk azt az újságot, hadd lássuk, csakugyan olyan szemtelen, ahogy

mondják… Mások meg talán azt mondták: igenis, ki kéne tiltani az újságot. Ha még olyan lenne, amilyennek mondják; de az utóbbi időben olyan botrányosan szolid.

Mindesetre azonban érdekes, hogy az erkölcs ennyire hódít. A Lex Heintze úgy látszik, följár a sírjából. És megértjük, hogy legközelebb hatóságilag fogják betiltani a nagyon sikamlós viccek elmondását (hogy nagyon vagy kevésbé sikamlós-e az a vicc, ezt szakértő bizottság fogja eldönteni), s bekísérik azt a parasztlegényt, amikor arról dalol, hogy jaj de szennyes a kend inge, izéje. S ha kimegyünk vidékre és a parasztlánytól megkérdezzük, van-e szeretője, azt feleli vissza:

- Hallja, ez már *shocking!*

De a legpompásabb a dologban, hogy Budapestről biztatnak bennünket, a jó vidéket:

- Legyetek lelkeim jobbak, mint mi. Legyetek erkölcsösek!

Ezt most a *Vesztaszüzek* ötletéből teszik.

Odafönn, Budapesten, féltik a mi erkölcseinket. Ők, akik naponta megfürödnek a franciásnál is franciásabb frivolságokban, akik elé valamennyi színház, tarka színpad és orfeum szekérrel hordja a tenger bujaságot, s ők ezt már minden különösebb élvezet nélkül beveszik, most rémüldöző tekintettel fordulnak a vidéki Thália felé, s azt mondják, amit a nagyvilági dáma a falusi kisasszonynak, akiről a kávénénikék pletykákat faragnak.

- Szent Isten, te lány, te is elromlasz!?

Szóval terjed, hódít a szemérem, azaz a farizeus képmutatás.

Nagyváradi Napló 1902. január 30.

183. MENJÜNK VISSZA ÁZSIÁBA

Szeretett úri véreim: a serleg tele. Nincs már itt nekünk semmi keresnivalónk: gyerünk vissza Ázsiába!… Egy kis helyet talán kapunk, persze lehetőleg távol még az ázsiai kultúrára hajlandó népektől is. Bejöttünk - agg krónikások szerint - hős Álmossal s Árpáddal és társaival. Menjünk vissza Rakovszky Stefi, Lengyel Zoltán, ifj. Móricz Pál s a többi nyomában. De menjünk, míg - *lehet*…

E dicső, gazdag történelmű úri népségtől lakott ország tegnap szerencsésen elérte a *legbalkánibb nívót*. Az a gyalázatosságában is mulattató komédia, mely ez ország keserves parlamentjében tegnap lefolyt, bele fog kerülni a történelembe. Egy futó percig szeretnék honáruló „nemzetiségi agitátor" lenni, hadd tudnám kellő érzékenységgel felfogni a *magyar* parlamentben lefolyt skandalumot. Ilyen megríkató baromság megérésére mégsem voltunk berendezkedve, pedig elkészültünk mi már minden megérhetőre.

Parlament kell ennek az országnak? Kancsuka, nem parlament. Azaz dehogy kancsuka. Kisdedóvó, gyermekkert és sok-sok türelem, ha e dicső erényből maradhatott volna valami a huszadik századra.

Vázsonyi Vilmos, az egyetlen magyar népképviselő, akit öntudatos nép választott, nem juthat szóhoz a magyar parlamentben. Nem engedik szóhoz jutni a gyermekek, akik haragusznak, mert kinizsisdi s malomkősdi játékukat megzavarta, a gyermekek, akik, hajh, tizenkilenc milliomod magunk szerencsétlen bőrén kockáznak és malomköveznek.

Az immár legbalkánibb parlamentnek ez a botránya irtózatos, kegyetlen világosságot adott a mi szemeinknek. Olyan titkot világított meg, amit jaj de jó lett volna sohasem tudni.

Megtudtuk, hogy a magyar parlamenti gyermekek mind *egyformák:* esküdjenek bár a kétfejű sas karmára, a Széll Kálmán harmatozó pattanására, Kossuth Lajos kalapjára, pápa csalhatatlan őszentsége papucsára, bármire. Obskurus agyuk velejének vastag burkát csak egy kicsit kell megkarcolni, ott zsibongnak előttünk a maguk siralmasan hasonlatos voltukban.

Kultúr-bestiákat mondott *Vázsonyi?* A *kultúra* isteni nevében vétózunk e címadományozás ellen. De a bestiák reputációja érdekében is, mert a bestiák mindig ki merik a fogukat mutatni, nem csak akkor, mikor demokrata képviselővel van dolguk.

Szeretett úri véreim, *Ázsia* ordított fel tegnap bennetek. A nosztalgia, a nomád, baromi ember méla vágyakozása rohamba tört ki. Nem voltam ott, de látom a képet. Középen az agyonhajszolt egyetlen intellektus. Sokat tud, sokra vágyik, merész a hite, elszánt a munkája, nagy a gyűlölete. És - óh szörnyűség - ősei a Jordánon átkeltek. Ez a kis zsidó óriás közöttük. Ezt az óriást fiatalon fölkapta szárnyaira a hír, imádja őt sok ezerek tömege s *tud*… Ez, ez a legborzasztóbb! Ez az ember mer tudni közöttük, a tudatlanok között! De meg hogy ez az ember *zsidó!* Ott áll zavarodottan a középen. Egy harsány szitok hallszik. Lengyel Zoltán kiáltott, egy ifjú együgyű, ki hiányos intelligenciájával más, kultúrországban evőkészlet-tisztító sem lehetne. Meg Leszkay úr, meg Rakovszky úr, meg a többi jólismert idióta. És Vázsonyi egy egyfogatú kocsin futtat el ebből a komédia házból, hova bekerülni idestova erkölcsi halál lesz.

Szeretett úri véreim, értsük meg egymást. Kinizsi fáj úgy-e és a malomkő? A kelet nomád lomhasága lázadt fel ugye, hogy semmisítsük meg ezt az embert még a Krimiából velünk hozott eszközökkel, mert tanulni, tudni s az ő fegyvereivel állni vele szemben nem tudunk. Ugye így van szeretett úri véreim? Mert csak így lehet menteni ezt a világra szóló skandalumot.

Ha ugyan így is lehet. De aligha. Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák vagyunk, nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassuk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? Mert magam is *ősmagyar* volnék s nem handlézsidó, mint ahogy ti címeztek mindenkit, aki különb, mint ti. A vége az lesz, hogy úgy kitessékelnek bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna.

Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csöndes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a *betű*, a *vasút*, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk *előre*. Fel a sallanggal, fringiával, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal, és ősökkel! Menjünk vissza Ázsiába!…

Nagyváradi Napló 1902. január 31.

Ady Endre

184. A HÉTRŐL

Norvég, hideg, kegyetlen író ember rajza. Téli hóviharban vidám csapat vág neki a jeges, fehér Fjordnak. Elébük kerül a köd, a sötétség. A fergeteg csapdossa a havat. Ködös, sötét, viharos téli világban keresi a partot a vidám csapat. Nincs a part sehol. Hó, jég, köd mindenütt. A fergeteg nekik hajtja a havat, s a partkereső vidám csapatot eltemeti egy hódomb. A Fjord jege magához fagyasztott egy sereg életet, mely a part felé tört, a partot kereste.

Én úgy látom, hogy Vázsonyi Vilmos és hívő társai ilyen sötét, ködös, Fjord-tragédia előtt állnak. A *partnak*, az *átkelő vágynak* tragikus alakjai ők. Fanatikus hittel, életkedvvel nekivágtak a fagyos, a sötét, a ködös, a förgeteges Fjordnak, melynek neve: magyar közélet, s elvesznek a ködben, a fagyban, a sötétben. Szerencsésebb időben, korban lehettek volna talán reformátorok, talán glóriás szent mártírok, minden esetben nagy tragédiának hősei.

Ám ebben a szerencsétlen, szomorú, sötét időben, ebben a szerencsétlen kis országban nem lehetnek egyebek, mint *fjord-hősök*. Nekivágtak fanatikus hittel egy igazabb, világosabb világ partjának, s eltemeti őket a hódombok alá a förgeteg.

*

Ha jól tudom, Littré avatása folyt valamelyik francia páholyban. Nagy volt az ünnep, hiszen Littré egyik legnagyobb apostola volt a nemesebb, tisztultabb pozitivizmusnak. A páholy nagymester üdvözölte, s ekkor hangzottak el a nagyszerű szavak:

- A Szabadkőművesek voltaképpen már a pozitivisták előtt pozitivisták voltak. Szabadkőművesség és pozitivizmus egyet jelent. Fölszabadítják az emberiséget az eredendő bűn béklyója alól. A túlvilág meséje helyett megmutatják az emberiség isteni, csodás, állandó tökéletesedésének káprázatos útját, visszaadják önmagának, s szabaddá s boldoggá akarják tenni az embert…

Milyen felemelő, isteni kijelentésként hangzanak e szavak s milyen idegenül mégis *ma már*. Olyat roskadt a világ pár évtized óta, hogy reá ismerni sem lehet. Szinte úgy véljük néha, hogy manapság nemcsak előkelő divat s jó üzlet butának lenni, hanem valóságos kötelesség is. Legalább nálunk, a magyar társadalom minden jelensége ezt igazolja. Ideróttuk pedig e sorokat egy kivételes, ünnepi alkalomból. A nagyváradi László király-páholy hajlékverő, szép nagy ünnepet ült. Ez a kivételes szép ünnep magyarázza meg, hogy nyilvánosság előtt szólunk ezúttal a szabadkőművesek páholyáról, mely szent, nagy hivatását zajtalanul, csöndben végzi máskülönben. Mikor csupa vigasztalan sötétség körülöttünk a világ, már csak a vigasztalás kötelessége is megkívánja rámutatni egy olyan fölemelő, hitet adó jelenségre, hogy Nagyváradon, ahol semmivel sem kisebb a sötétség veszedelme, mint bárhol a hazában, pompás, új, templom-szerű csarnok áll, mely hajléka a humanizmusnak, irgalmasságnak és világossághintésnek…

*

Hiszen kérve sem kaphattunk volna jobb telet. Ez az enyhe idő a nyomorúságnak nagy enyhítője. Mert nagy az ínség és nyomorúság. Ragyogó színházi estéken, fényes hangverseny- és báltermekben sejteni se sejtünk ilyen létező nagy nyomorúságról. Nincs olyan látszó jómódban élő nagyváradi ember, ki ne kapná tucatszámra a legcifrább könyörgő leveleket. Mondják, hogy Barabás Béla naponként egy halommal kap. Az ínséges ember nem ér rá gondolkozni, hanem kér. Barabásnak pedig, ha minden kérést akarna teljesíteni, legalábbis milliomosnak kellene lenni. A néppárti lapok pedig vallásos hitet ajánlanak e nagy nyomorúságban, a függetlenségiek külön hadsereget, a kormánypártiak szónoki sikereket Széll Kálmánnak, s az agrárius lapok ujjongva hirdetik, hogy immár elértük a tízforintos búzaárat.

Bigottság, nemzeti sallang, talpnyalás és tízforintos búzaár jegyében vezetik most ez országot. Jaj annak, aki mást is akar. A Fjord közepén betemeti a vaksötétségben a hóförgeteg…

Nagyváradi Napló 1902. február 2.

(ae.)

185. A NÉP MEGMOZDULT

A klerikális, agrárius, nacionalista, antiszemita s különféle irigy vagy korrupt bandák döbbenjenek meg és okuljanak. Istentelen csúnya játékaiknak nagy és komoly bírójuk van: *a nép*.

A nép nem csinál ám ravasz politikát, nem informál sajtóorgánumokat, nem nézi, hogy görbe-e vagy sem a Vázsonyi Vilmos orra. A nép egyet tud csak, hogy itt minden az ő bőrére megyen, s mikor a radikális, a szókimondó Vázsonyit el akarják némítani, voltaképpen őellene, *a nép ellen* folyik a küzdelem, a nép felvilágosítása, a rendi maradványok megszüntetése s az őszinteség politikája ellen.

Nagy erő és nagy biztosság végre tudni azt, hogy a *tömegek* immár lélekkel és öntudattal mozognak. Nagy boldogság és nagy büszkeség tudni és érezni azt például Vázsonyi Vilmosnak, hogy nem okvetlenül kell már mártírrá válnia annak, akinek igazságai vannak.

Igen, jól mondta Dési Géza a vasárnapi demokrata népgyűlésen, hogy a keresztrefeszítés előtt megszólalnak a némák. Csak hit kell, erő és őszinteség. A tömegek ma már gondolkozni tudnak és harcolni azért, aki az övék. És megtagadhatják a gyönge Péterek a kakas kukorékolása előtt akár hétszer is Vázsonyi Vilmost, a nép, a jogtalanok s kifosztottak sokáig némán tűrő tömege nem tagadja meg, mellette lesz.

A nemzeti kaszinó korlátolt figurái, a jezsuitizmus sok budapesti műhelye, a sallangos *kívül-magyarok*, az ultramontánok s a többiek szűkölhettek egy csöppet. Húsz-harmincezer ember, akiket nem lehet gyermekmesékkel a lovagiasság szabályai szerint könnyen elintézni, s mely nagy tömegnek minden egyese az ő gyűlölésükkel állott Vázsonyi dr. oldalához, - ez bizony nem tréfa dolog.

Vigyázzon a tisztelt jezsuita tábor. Nagy veszedelemmel játszik, mikor a népjogok őszinte harcosaira tör. Ha eszére nem tér, s ha meg nem jámborodik, rettenetes vége lehet. Az elkeseredett népet, hogy már az ő érdekében szólani sem szabad, - könnyen *forradalomba* kergetik.

A vasárnapi tüntetés Vázsonyi mellett hatalmas és méltóságos volt. Ezúttal csak *imponálni* kívánt a nép.

Akik ebből az impozáns tüntetésből okulni tudnak, hát okuljanak. Magyarországon föltámadt a radikalizmus. Nagy igazsága, nagy ereje és nagy tábora van!…

Nagyváradi Napló 1902. február 4.

186. AZ ANTISZEMITIZMUS

Az *Alkotmány* és nagyváradi expoziturája, a *Tiszántúl* tegnap ismét egyszerre s nekik mindig hálás témáról vezetőcikkeznek: az antiszemitizmusról. Nagy eredmény, hogy immár zsákban macskát nem árulnak tovább a t. antiszemiták. Immár kevesebb baj lesz velük. Míg veszekedetten védekeztek az antiszemitizmus vádja ellen, s kendőzték magukat erkölcs-pírral, nemzeti színű pántlikákkal, s egyebekkel, veszedelmesebbek valának. Ha már valaki nyíltan dicsekszik az antiszemita voltával, nincs vele sok dolgunk, átadhatjuk a *patológusoknak*. Vitázni hát most nekünk nem kell, s vitázni nem akarunk. Csupán kuriózumból hozzuk fel, hogy míg az *Alkotmány* Istent szólítja föl, hogy „óvja a zsidókat az antiszemitizmustól", a *Tiszántúl* barthamiklósi iskola szerint azt vitatja, hogy a zsidót becsületes és szép dolog ütni. Hát ezt csak kuriózumból. A magyar zsidóknak nincs nagy okuk félni az antiszemitizmus nevű őrülettől. A lelki aberrációk - hála az előrehaladt orvosi tudománynak - ma már nem lehetnek olyan súlyos lefolyásúak, mint a keresztes háborúk idejében. Egyre azonban újra figyelmeztetjük az antiszemita betegeket, kiket még nem teljesen rombolt össze a kór. Vigyázzanak: a fekete lobogó merész, őrült lengetése sürgetni fogja a sorompóba való lépésüket a vörös lobogósoknak. Ebből még nagy baj lesz. Mert ezek a vörös lobogósok valamivel radikálisabban gyógyítanak, mint a Vázsonyi-féle radikálisok.

Nagyváradi Napló 1902. február 6.

187. SZUBVENCIÓ HELYETT SZIDÁS

Somogyi Károly a minap beszélgetés közben egész sereg levelet mutatott nekünk. Ezeket a leveleket társszerzők írták. Felét Thália ifjú papnői és papjai, másik felét pedig előkelő protektorok. Budapesten tudvalevőleg pár ezerre rúg a facér színésznők és színészek száma. Ezeket a vidéken akarják elhelyezni. Széll Kálmán is így gondolja megoldhatónak a tömegfacérság kérdését s a színészegyesület tanácsa is. De legfőképpen a protektorok; kik között vannak fő miniszteri hivatalnokok, hírlapírók, kubai és búr hadvezérek, kikapós patikáriusok, stb.

De hát hogy is mondja Széll Kálmán?

A színigazgatók számának apasztásával együtt kell hogy járjon a színészek számának tetemes redukálása is. Ennek a kérdésnek a sikeres megoldása teljesen a színészegyesület hatalmában van, amennyiben a fölvételre jelentkező színésznövendékek szigorú megválasztásával s csak a valóban tehetségesek fölvételével évek során át tartó céltudatos munkával a cél elérhető lesz.

Az egyesület ebbeli eljárását magam is figyelemmel fogom kísérni és felhívom az igazgató tanácsot, hogy a felvételi vizsgálatokról, a fölvett és visszautasított növendékek számának megemlítése mellett hozzám minden alkalommal jelentést tegyen.

A fölvételre jelentkezők szigorú megválogatása vissza fog hatni a színésziskolák működésére és azok elszaporodásának és elfajulásának gátat fog vetni.

A tehetségtelen vagy kevésbé tehetséges növendékeknek a színipályáról való elterelése, egy hasznavehető színész és színigazgató gárda megteremtése mindenesetre a magyar színészet színvonalának emelkedését fogja maga után vonni, s nem kétlem, hogyha az egyesület erős kézzel lát hozzá e rostálás keresztülviteléhez, idővel meg fognak szűnni azok a panaszok, amelyek a vidéki színészet köréből most oly sűrűn felhangzanak.

Hát ez ugyan *szidás* és nem *szubvenció*, de a szidásnak a szubvenció reményében örülni tudunk. Igenis tessék a belügyminiszternek a magán-színiiskolákat a legszigorúbban megrendszabályozni. És itt ne tessék protekciót ismerni.

Megjegyezzük, hogy mi ebben éppenséggel nem bízunk. Mert ismerjük, mint szoktak ott fent színházi ügyekben rendezkedni. És ha bár a tehetségtelenek özöne is nagy teher a vidéki színészetnek, bizony mondjuk, hogy nagyobb átok a belügyi kormány szűkkeblűsége s színházi ügyekben való analfabétasága.

Tessék megrendszabályozni a színésziskolákat. Ez már rég kötelesség lett volna. De nagyképű, üres, erélyeskedő leiratok helyett egy csöpp tájéko[zott]ságot s egy kis szubvenciót jobban szeretnőnk.

Nagyváradi Napló 1902. február 6.

188. ALAPÍTVÁNY BOLONDOK HÁZÁRA

Most már igazán nem tudjuk, mikor küldték a városházára azt a bizonyos ötforintos alapítványt. Akkor, mikor a polgári házasságról szóló törvényt megszavazták, vagy akkor, mikor leszavazták a főrendiházban? Ez bizonyosan valamelyik reporter hibája. De melyiké lehet? A miénk azt írta, hogy a polgári házasság *megszavazása* után, és valószínű, hogy ő tévedett. E szerint az ötforintos alapítványt a főrendiház erős ellenzékének köszönhetjük. Azaz, hogy a városházán éppenséggel nem köszönik, sőt visszakínálják a jókedvű adakozónak. Mi azt tanácsoljuk az ismeretlennek, vegye vissza a pénzét. Az alapítvány tendenciáját lecáfolta az idő. Akkor, mikor a liberális törvényjavaslatokat az egész ország közvéleménye ellenére leszavazták a kedves főpapok és főurak, bizony akkor még emberbaráti dolog volt bolondokházára gondolni. Azóta - hejh - nagyot változott a világ, s hasonló célt szolgáló öt forintokat akkor ajánlanának ma már fel az ismeretlenek, ha véletlenül egy *liberális* törvényt szavazna meg a törvényhozás. No de ez a véletlenség egyelőre ki van zárva… Vegye vissza az alapítványát az ismeretlen. Ez az alapítvány - sajnos - *anakronizmus*…

Nagyváradi Napló 1902. február 7.

189. AKIK SZÍNÉSZEK AKARNAK LENNI

Megírtuk volt, hogy szegény Somogyi direktor hány ajánlkozó levelet kap naponként. Itt közlünk például a tegnapi ajánlkozó levelek közül egyet az eredeti „helyesírással”:

> Böszörmény II/5.
>
> Tkts. dilektor úr nagyon szépen fölkérem ezen levelem által miután már több ízben volt alkalmam a színpadra föllépnem mint statiszta úgy vélem mint városban és mindenütt kedvelt voltam föl is léptettek volna mint kóristát azonnal de akkor még más volt a tervem mostan azonban attól elmaradtam óhajom, volna nagy hajlamam hozzá, és ha kedves dilektor úr lenne szíves igen szépen meg köszönném szívességét és egy leány testvérem is volna kinek szintén hajlama van hozzá mindketten elmennék Ő 16. Én, 20 éves vagyok tehát hogyha szükséges Nagyon szépen kérném egy pár sor írást intézni ezen Címre,
>
> H. Böszörmény, Polgári utcza 3487,
>
> Mély tisztelettel.
>
> Erdős Imre, és, Testvére Ilonka.

És a Polgári utca 3487. sz. házában várja a testvérpár a választ, s álmodik a színpad csodálatos vágyva-vágyott világáról, a diadalról, tapsról, jómódról…

Nagyváradi Napló 1902. február 7.

190. A VESZTASZÜZEK

Somogyi Károly színigazgató a következő hirdetést teszi közzé:

A n. é. közönséggel tudatom, hogy megvettem és színrehozom a *Vesztaszüzek* című operettet. Akik az erkölcsöt meg akarják menteni, jelentkezzenek mielőbb, hogy a darab behozhassa azt a szép kis summát, amit ráköltöttem.

Nagyváradi Napló 1902. február 7.

191. PIKÁNS ESET

Pikáns kis eseten mulatnak a színháznál bennfentesek. A *New York szépe* mai bemutatójára tömérdek kosztümöt készíttetett jó Somogyi Károly. A kosztümök egy részét azonban nem tudták a mai bemutatóra elkészíteni. Azok a ruhák nem készültek el, amiket az erénycsőszök öltenek fel. Az erénycsőszök, akik persze a darabban fiatal, csinos leányok, mert hát a *New York szépe* bolondos operett. Jó Somogyi Károly szorultságában Leszkay Andrásnak táviratozott. Kölcsönözze neki ide az erénycsőszök ruháit. Hát ide egy kis magyarázat kell. Mikor a Magyar Színházban a *New York szépe* csinált zajos estéket, még tetőpontján állott ott a *Kikapós patikárius*nak, Filó Jánosnak a hatalma. Ő volt akkor a színháznál az erénycsőszök csősze… Hejh, szép idők voltak azok… A kosztümök megjöttek tegnap. Pajkos kis kosztümök. Egyik legkacérabb ruhácska zsebében két névjegyre bukkantak… A névjegyekre rótt különös írásokból kiderült, hogy a ruhácskát a Magyar Színház egyik legdivatosabb beautéja, egy csodaszép kóristalány viselte. A *New York szépe* valamelyik előadásán, a társalgószobában adhatták át a szép leánynak a két névjegyet, s óh jaj, ő azt a kosztüm zsebében felejtette. Pajkos két névjegy. Csak az egyiket merjük közölni. Így néz ki egyik lapja:

Filó János

A címere is rá van nyomva a patikárius úrnak. A másik oldala pedig így néz ki:

X. Y. kisasszonynak

Ölelje meg e sorok átadóját Z. urat, de ügyesen kis édes!

A másik névjegyen is hasonló megbízás van, de - nem Filó úrtól… S óh, kis gondatlan tündérke, ennek két év múlva Nagyváradon kellett kipattannia… Okulás okából írtuk meg ezt a fatális kis ügyet…

Nagyváradi Napló 1902. február 7.

192. DEMOKRATA ELŐKELŐSÉGEK

Öten valának együtt a múltkoriban. Éjjel volt, a nagyváradi állomás étkezőtermében, a budapesti gyorsvonat indulása előtt. Az ötök egyike sima arcú, igen jó nevű úri ember, akinek a kir. tanácsos cím sem ártott meg. A második önérzetes, szintén neves úr, min. osztálytanácsos. A harmadik a Ferencz József-rend lovagkeresztese s kálvinista teológiai professzor. A negyedik s ötödik újságírók.

A Vázsonyi-afférről diskuráltak. Magáról Vázsonyiról nem egyformák voltak a vélemények, de azt mind egyformán hangoztatták, hogy Magyarországra valóságos megváltás egy erős, radikális, demokrata áramlat.

A kir. tanácsos a két újságíróval merült nagy diskurzusba. Ezalatt odasúg a lovagrendes professzor a szomszédjának:

- Ugye-e a te rangod nagyobb a kir. tanácsosi rangnál.

A min. osztálytanácsos sajátos önérzettel válaszolt:

- Nevetséges. Én visszautasítottam a kir. tan. címet.

- Na hát én sem fogadtam volna el.

S míg a sima arcú, édes ember, akinek kir. tanácsosság sem tette tönkre a népszerűségét, tovább diskurált a Vázsonyi-ügyről két újságíró kollegájával, mert ő maga is újságíró, a másik két úr már az asztaltól felállva, kissé elfeledkezve, hangosan tárgyalta, hogy a már modern világban is vannak emberek, kik elfogadnak és sokra tartanak holmi kir. tan. címecskét, amit ők bizony el nem fogadnának…

Nagyváradi Napló 1902. február 8.

193. SOMOGYI JUBILEUMA

A színtársulat tagjai nagy lelkesedéssel készülnek a jövő hónapban megtartandó intim ünnepségre. A jövő hónapban lesz ugyanis tizennyolcadik évfordulója annak, hogy Somogyi Károly színigazató működését megkezdette. És a színészemberek jól tudják azt Nagyváradon éppen úgy, mint az országban, hogy a magyar színészet sok szép eredményt és jelentős sikert köszönhet az ő igazgatói működésének. Illethetik sok gánccsal és kritikával az ő tevékenységét, de azt egyöntetűen elismerik felőle, hogy mindig becsülettel és tisztességgel és nemesebb kollegalitással szolgálta Thália templomát, és ez a köztudat áraszt majd szeretetet és lelkesedést az ő jubileumára. Eleinte nyilvánosan akarták megünnepelni ezt az évfordulót, de Somogyi tiltakozott minden készülő parádé terve ellen. Így aztán a jubileum teljesen intim jellegű lesz.

Tegnap már tanakodtak is a színészek, hogy milyen meglepetésben részesítsék a jubiláns igazgatót. Füredi József a következő ötletes indítványt tette:

- Tudjátok mit. A jubileum napján egy színész se kérjen tőle előleget. Ez lesz részére a legkedvesebb meglepetés.

Az állandóan „pillanatnyi pénzzavarral” küzdő színtársulati tagok ezt az indítványt sehogysem akarták elfogadni. És így még folyik a tanakodás, hogy milyen meglepetést csináljanak a Somogyi Károly jubileumára.

Nagyváradi Napló 1902. február 8.

194. AKIK VÁLNAK

Egy budapesti szépségről szól az ének, kinek itt Nagyváradon folyik a válópöre.

Miután a házasfelek szép békében megegyeztek, hogy elválnak, az asszony visszaköltözött a mamájához. De három nap múlva a férje névjegyét hozta be a szobaleány.

A férj kifogástalan redingóban, ünnepélyes komolysággal jött el - búcsúvizitre. Leültek és belékezdtek a szokásos vizittársalgásba.

- Hogy érzi magát, nagyságos asszonyom?

- Köszönöm jól. És ön?

- Köszönöm, én is, bár az influenza…

- Az időjárás nagyon kellemetlen.

- Úgy van! És nincs kilátás, hogy megváltozzék.

- De ma már tisztult egy kissé.

- Igen, mintha egy kissé tisztult volna… no, de bocsánatot kell kérnem a távozásra, sürgős dolgaim vannak. Kisztihand!

- A viszontlátásra! Minden második szerdán fogadok.

- Oh, nagyon megtisztelt a meghívásával! Kezét csókolom.

Meghajtotta magát, és - elváltak.

Nagyváradi Napló 1902. február 8.

195. SZÍNPAD ÉS BRETTLI

- Oktalan viták -

A harc újult erővel tört ki a színpad és a brettli között. Indítványok, beadványok, hírlapi cikkek, röpiratok egymást érik. Az egyik párt a színpadot a szűzi, dicső „kultúrmisszió" nevében olimpusi magaslattá kívánja tenni, s a színész haljon éhen, ha színpadot nem kap, haljon meg éhen, mint a nemzet napszámosa, de dicső lábait a brettli pora ne szennyezze be.

Békés Gyula szegedi színész például hozzánk is megküldött hosszú röpirata végén így deklamál:

A színtársulatok utasítsák kiküldendő képviselőiket oly arányú munkálkodásra, hogy ne jusson idáig a dolog, és a közgyűlés egyszersmindenkorra vegye le a napirendről az orfeumban való működést, mert ezt engedélyezni valóságos abszurdum!

Mondja ki továbbá a közgyűlés azt is, hogy három évig nem tart felvételi vizsgát, és azután is csak minden második évben!

Ezzel a csapással és radikálisan rendeznők ezt az évek óta vajúdó ügyet, és nem kellene oda süllyednünk, hogy bennünket magyar színészeket azonosítsanak az orfeumi zsonglőrökkel, különösen pedig azokkal, akik Magyarországban működnek!

Ha megemlítem még azt is, hogy a magyar színészegyesület a maga önkormányzati szervezetével egyik legfényesebb gyöngyét képezi a magyar közművelődési intézmények sorozatának, s hogy abban a pillanatban, amikor fölül az üres jelszavaknak, és megtagadja keletkezésének

eszmei alapját, alapszabályszerű céljait, a magyar színügy erkölcsi tekintélyének ápolását - elveszti létjogosultságát, kikapcsolódik a közművelés intézményének láncolatából, és örök időkre tönkre juttatja a magyar színészet ügyét - azt hiszem, be is fejezhetem szerény felszólalásomat!

Hát itt be is lehet fejezni, mert se Békés úrnak, sem társainak nincsen igazuk.

Mennyivel szerényebb és türelmesebb a másik tábor.

Mondjuk ki, hogy a zengerájok helyébe alakíttassanak magyar daltársulatok.

Az Országos Színészegyesület tagjainak engedjük meg, hogy az Egyesület fennhatósága alatt működhessenek ilyen daltársulatoknál.

Kettős missziót teljesítünk így:

1. Kenyeret adunk sok éhező szájnak, és

2. megtisztítjuk az országot a németesítő zengerájtól!

Nagyon rossz hadvezér az, aki az ellenséget kiveri állásából és annak helyét nem foglalja el rögtön.

Fel tehát a harcra pályatársak!

Hát nem ennek a tábornak van igaza? A brettliellenesek e maguk konzervativizmusban üres színpadi dölyfükben, kultúrmisszió mániájukban nevetségesek. A haladás, az okosság abban a táborban van, mely igenis magyar daltársulatban akarja egybevonni azokat a színészeket, kiket tehetségük ide predesztinál, kenyeret adni azoknak, kik nyomorúságos színész viszonyaink között tehetségükkel sem tudnak színpadot találni.

Mihelyst a brettliellenesek kigyógyulnak elfogultságukból, meg lesz oldva a zengerájok problémája s a színészek tömegfacérságának problémája is. A kínai fal, a zárkózottság, a kaszt-dölyf mindig csak hanyatlásra vezetett, s nevetséges némely brettliellenes úrnak önérzetes aggódása. Legyenek nyugodtak: a művelt magyar közönség tud ítélkezni; s mint ahogy tudja, hogy a szép Otero és Duse között mi a különbség, nem fog ítéletet mondani Göndör Aurélról Burriánra.

Oktalan vita a színpad és a brettli vitája. Bizony-bizony ideje volna egy kis szabadabb, modern szellemet vinni a magyar színészegyesületbe.

Mert a nimbusz szép, de építeni nem lehet rá. A nimbusszal nem sokat érnek a magyar színészek, és Fedák Zsazsa a brettlin sem ugranék nagyobbat, mint a színpadon, a Nyárai Antal zsenialitása is csak úgy ragyogna, s Füredi Jóska legalább négyszer annyit tudna nagy családjainak a brettlin keresni, mint a színpadon…

Nagyváradi Napló 1902. február 8.

196. NEW YORK SZÉPE

Eltelt egy kis idő, míg Gustave Kerkernek ez a világhírűvé vált operettje eljutott New Yorktól Nagyváradig, s mivel ez az út egy kissé hosszú, csoda-e, ha a nagyváradi közönség némi meglepetéssel fogadta azt a zűrzavaros tarkaságot, ami össze van halmozva ebben a darabban, mely a világ minden nagyobb metropolisában oly zajos sikert aratott? Nálunk töprengve gyönyörködött a publikum: azon töprenkedett ugyanis, hogy vajon nem mindegy volna-e, ha ezt a darabot hátulról visszafelé játszaná? Mások viszont azon spekuláltak, hogy miért *New*

York szépe a címe ennek a darabnak és miért nem az, hogy: „Képek egy amerikai bolondokházából?”

Egyebekben bocsánatot kérek a táncoperettek híveitől. Nem mondtam semmit. Ha az öt világrész minden színházi publikumának megkérgesült a jó ízlése és lelkesedni, rajongani tud az ilyen táncokkal, énekekkel garnírozott hülyeségért, mint aminő ez a *New York szépe*, hát én nem akarom innen Nagyváradról megváltoztatni az idők járását és a világ ízlését. Egyszerűen belenyugszom, hogy minden úgy van jól, ahogy van, és koncedálom, hogy a színpad hivatása az, hogy légtornászatot, bukfencet és egyéb cirkuszi mutatványokat végezzenek rajta, hogy a játék és művészet helyett táncoljanak, éneklés helyett pedig fütyüljenek.

De ha már előadnak ilyen ötletes szamárságot - amelyet, mivel világhírű valami, föltétlen elő is kell adni -, legalább gyorsabban, több temperamentummal és fürgeséggel végezzék a dolgot a színpadon a hölgyek és az urak, mert különben elzsibbad az idegünk és gerincünk, és megmerevíti a zsába a lábunkat. A felvonások az unalmasságig hosszúak, amin lehetne segíteni, ha a kortinát egypárszor lebocsátanák még, mindegy akárhol, a közönség is tisztábban tudja élvezni ennek a darabnak legalább zenei szépségeit, amelyeket annyi operettbe átloptak már a *New York szépé*ből, hogy szinte újaknak se tetszettek már a közönség előtt.

A tengersok szereplő közül nem is tudjuk, hogy melyikről emlékezzünk meg először, mikor valójában senkinek sincs ebben a darabban szerepe. Csak úgy jönnek, mennek, ugrálnak, táncolnak és lógnak az emberek a színen, és egyik se tudná megmondani, hogy voltaképpen mi dolga van, mi járatban van? Lányi Edit ezt a kedvező alkalmat arra használta fel, hogy hódító, sikkes egyéniségével s pazar toilettjeivel keltett feltűnést. Ebben a bohó keretben igen szép sikere volt és sokat tapsolták. Ámon Margit is csak a koreográfia dicsőségét élvezhette. Ügyesen táncolt, olykor még énekelt, sőt néha még játszott is. Pikánsan és kábító ügyességgel táncolt Kulinyi Mariska - aki ifjúságának üdeségével hódított és B. Horváth Irma, akit a táncok betanításáért elsősorban illet az elismerés. Egyebekben egy szóló táncát nagy tetszéssel újrázták meg.

A többi szereplő művészeket és művésznőket, akik már komoly darabban is szoktak játszani, nem sértjük meg azzal, hogy róluk ez alkalomból a kritika hangján megemlékezzünk.

Nagyváradi Napló 1902. február 8.

197. A HÉTRŐL

Olyan idők szakadtak ránk, hogy ma már mindannyian szociológusok s elsősorban szociológusok vagyunk. A magyar társadalom egy s más problémáját játszva tudjuk megoldani akár a kávéház asztalánál is. Természetesen mindenkinek külön módszere s külön receptje van. De aztán a saját receptjét szörnyű hévvel kínálgatja mindenki.

Van a magyar társadalomnak s a nagyváradi társadalomnak, mely a magyar társadalomnak valóságos mikrokozmosza, egy súlyos problémája, mely mostanában pláne aktuális, de melyet mégis túl óvatosan kezelnek.

Nekünk hitünk az, hogy a túlóvatosság maga is mindig a betegség szimptómája. S ezek után rátérhetünk a mondanivalónkra.

*

A nagyváradi intelligensebb, modernebb berendezésű emberek, akik emellett szociális lények, valóságos cirkulus viciózusban forognak. Intelligenciájuk, érettségük révén eléggé ismerik a maguk értékét, viszont fáj nekik, ha elzárkóznak társadalmilag tőlük olyan elemek, akiket ők magukban nem sokra becsülnek, de bizonyos gyöngeségből ennek a véleménynek nem mernek hangot adni.

E sorok írója pompásan mulatott a Wekerle-interjún, mert mulatságos dolog az, ha valaki oda akar jutni, ahol nem látják szívesen. De pompásan mulatott az eset nagyváradi pendantján is. A jogász fiúk bálja s még egy pár mulatság alkalmával, ha itt vagy ott szó esett holmi sértő exkluzivitásról. Hiszen az exkluzivitás nem sértés. És ha a nagyváradi valódi intelligencia krémje záródik ki valahonnan, az nagy kitüntetés ám a kizártakra nézve!… Tessék egy kicsit büszkébbeknek lenni. Ne tessék egy cseppet sem feudálisan gondolkozni. Tessék a feudális gondolkozás édes bűnét meghagyni a mások számára. Hadd bűnhődjenek azáltal, mivel vétkeznek…

*

Mi is szóltunk már róla, újabban gyakran jósolják, hogy a régi magyar kiváltságos családok utódai szerte fognak zülleni, el fognak veszni nagyobb részükben. A modern élet összetöri őket. És bizony mondanak valamit, akik a mai nacionalista, ultramontán, feudális, antiszemita reakciót abból magyarázzák, hogy a régi kiváltságosak rúgkapálnak a sejtve-sejtett megsemmisülés ellen.

Nagyon szomorú, nagyon sajnálatos bizony ez. Hisz Magyarországon az első szabad levegőt éppen a veszendő kiváltságosaknak köszönhetjük. De - hajh - azóta sem tettek utódaik egyebet, mint vissza akarják csinálni, amit az elődök tettek. Látni, nézni ezeket az élő anakronizmusokat oktalan dölyfükkel, léha, tartalmatlan, improduktív életükkel, egyre nehezebb megélhetésükkel, s avval a kétségbeesett törekvéssel, hogy bűnbakot leljenek a maguk bűneikért - bizony ezt látni, nézni fájdalmas. Csak nagy filozófia adhat vigasztalást. Ez a vigasztalás pedig a következően hangzanék: A mai társadalomban voltaképpen sokféle társadalom viaskodik a vezetésért. Legerősebben a militáris szervezetű társadalom s a munkás társadalom. Minden azt mutatja, hogy a *munkás, produktív* társadalomnak kell, s az is fog győzni.

Addig pedig, nem sokáig tart, csak boldogítson a maga üres dölyfe, üres élete bárkit. És bálozzon mindenki avval, akivel neki tetszik…

*

Hanem a színház az máris egészen demokrata intézmény. A színház, a hangversenyterem, a művésztárlat, az irodalom, az egyfogatú kocsi s a sörház. Ezek talán még eddig a demokrata intézmények annyira amennyire. De már a színház sem egészen az. Például nálunk bizonyos páholyjogok, viselkedés-privilégiumok, színügyi bizottsági despotaság és a többi bizonyos feudális ízzel bírnak. Ám a közönség demokrata kegyetlenséggel ítél. Tolsztoj gr. darabját éppen úgy elbuktatja, mint Karácsonyi Aladárét vagy a *New York szépét*.

De némi fatalitásoktól eltekintve ma már újra divatban van a Szigligeti Színház. Somogyi Károly várhatott volna a múltkori szerződés-hosszabbítást kérő írásával. Ma már kegyesebb választ kapna, mint alig néhány nappal ezelőtt.

Színházi dolgokban mindenki impresszionista. Színházi dolgokban hamar változnak a vélemények. Ma leszólnak valakit, holnap talán égig emelnek. Ez vigasztalja a sok, magát félreismertnek tartó, színész-embert, s ez intsen, oktasson sok elkapatottat.

Nagyváradi Napló 1902. február 9.

(b)

198. KIS SZÖKEVÉNYEK

Ifjú és vén habitüék egyébről sem beszélnek most, mint két kis szökevényről. Vasárnap a színházi próbákra hiába vártak két kis hölgyikét. Este, a *New York szépe* operettben hiányos volt az erénycsőszök gárdája. Két kis kóristáné, Latabárné Halász Anna és Rácz Szeréna rövidesen és határozottan megszöktek.

A két hölgyike régóta tervezgette már, hogy életükben egy kis üdvös változást eszközölnek. Oroszországi s miegyéb büszke álmaik voltak, mikhez szűk volt Macedónia, illetve Nagyvárad. Egyszer már el is tűntek volt a színháztól. Budapestig mentek azonban csak. Ott meggondolták a dolgot. Bűnbánóan visszatértek. Most azonban - hogy úgy mondjuk - gondosabban szöktek. Hitelezők és udvarlóik teljes mellőzésével s a Somogyi Károlytól fölszedett előlegekkel…

A kis pikáns arcú Halász Anna fehér, erénycsőszi egyenruháját vasárnap este már Lengyel Klári öltötte magára. Az a *négyes* tánc pedig, amelyben Rácz Szeréna igyekezett hódítani, *hármas* tánc volt vasárnap este.

És hogy ezt a kis szökés históriát teljesen szenzációssá tegyük, hát a végére hagytuk a javát. A két kis szökevény nővel szökött meg. Magukkal vitték a baloldali színház-birodalom egyik jegyszedőnőjét is. Egyéb részletek hiányoznak.

Nagyváradi Napló 1902. február 11.

199. AZ ÖRÖK TÉMA

Talán kevesebbet, de még mindig sokat beszélnek Nagyváradon a Tisza Kálmán bukásáról. Idestova félév telik már el a nagy nap óta. A generális abrudbányai követ, Barabás Béla dr. pedig már úgy otthon van Nagyváradon, mintha mindig a mi képünket viselte volna. De azért egy-egy politizáló társaságban mindig szóba kerül:

- Hogy is történhetett vajon?

- Mi volt az oka?

A múltkor szabadelvű korifeusok beszélgettek Barabásról nagy dicsérettel. Egyik, gorombaságig őszinte voltáról híres úriember, a következő kis megjegyzéssel zárta be a diskurzust:

- Nagyon szimpatikus, nagyon derék, nagyon korrekt ember ez a Barabás. Ha mindenki olyan korrekt ember lett volna, mint ő, nem bukott volna ám meg a generális.

Nagyváradi Napló 1902. február 12.

200. DIÁKOK ÜGYE

A Vázsonyi-affér óta csendesek a tisztelt diák urak. A „nemzeti ifjak” tudniillik. Most csak maguk között viaskodnak. Azt lehet mondani, hogy még a nagyváradi jogakadémia ifjúsága tartja magát leginkább távol, dicséretes komolysággal, a diákheccektől. De legszimpatikusabb a kolozsvári egyetemi ifjúság viselkedése. Az egyetemi ifjúság lapjának legújabb számában Ady Lajos, a lap főmunkatársa, válaszképpen kijelenti a budapesti és az újabban nemzetieskedő debreceni ifjúságnak, hogy ők nem politizálnak, hanem tanulnak. A diákheccekbe csak akkor szólnak legfeljebb bele, ha már túlságba mennek badarságaikban a kuruc ifjak. Annál

kellemetlenebb hírt kapunk Kassáról. A kassai jogakadémia ifjúsága elnökévé választotta Köpösdy Dezsőt, ki Pályi Edét párbajban meglőtte, s aki Kecskeméthynek volt bizalmas jó barátja.

Nagyváradi Napló 1902. február 12.

201. A KURUC LENGYEL

A *Vázsonyi-affér* elmúlt napjaiban, egy vezércikkben, melyért érdeme fölött sok elismerést kaptunk, rámutattunk arra, hogy micsoda obskurus, hülye kis alakok támadtak volt rá Vázsonyi Vilmosra. Névleg is előrántottuk például Lengyel Zoltánt. Ez egy idétlen kis figura. Kossuth-párti honatya, s rövid ideje szabadult el az iskola padjairól, és mint egyetemi hallgató a Szent-Imre egyesületben nevelődött ki. Egyébként jómódú édesapja választatta meg Zilahon.

Most lapunknak egy kolozsvári munkatársától levelet kaptunk, mely nagyon igazolja Vázsonyi ellenfeleiről s így Lengyel Zoltánról mondott véleményünket.

Lengyel Zoltán budapesti ügyvédi irodájában dolgozik egy Hoffmann nevű joghallgató, akinek nagy állása van, mert a kuruc ifjak nemzeti pártjának az elnöke. Ilyenformán természetesen nagy tekintély *a gazdája előtt*. Lengyel Zoltán tőle vesz *politikai leckéket*. Egész biztos forrásból tudjuk, s Hoffmann maga dicsekedett el vele, hogy *ő beszélte rá Lengyel Zoltánt a Vázsonyi-ellenes tüntetésre s a többi ifjú Kossuth-párti honatya ilyen módú kapacitálására*.

Hát ebből méltóztatik látni, hogy a „*nemzeti ifjak*" pártja nagy hatalom s a *parlamentet is informálni szokta*.

Óh dicső magyar parlament, kuruc Lengyeleiddel!…

Nagyváradi Napló 1902. február 13.

202. A HÉTRŐL

(Fent, fent, magyar képviselőktől, íróktól, tudósoktól, nem sejtett magasságban, egy megfinomodott, dicső világban, hol *nem tudott* nincs semmi sem, s az isteni tudás örökké tartó mámoros büszkeségében fűződnek a kiváltságos lelkek - megindul egy vakítóan fehér szárnyú lélek, s száguld lefelé. Lentről, a mi siralomvölgyünkből szurtos, szürke alak csapdos a szárnyával. A repülésbe nehezen jön bele, de szárnyai egyre hatalmasabban csapdosnak, s amint föllebb-föllebb száll a szurtos, szürke alak: egyre fehérebb lesz. Valahol s egyszer csak - ott nincs idő és határ - találkoznak...)

Nietzsche: Excelzior! Bátrabban! Az első szárnycsapásodat meghallottam, és jöttem elébed. A szárnyakat hamar megismertem. Öreg cimborám, hát illett ilyen sokáig evickélni a pocsolyában? Hát mulattatott téged odalent a te kutya-filozófiád?…

Carolus: Sáros a szárnyam. Úgy érzem: nem lesz tisztább soha. Nem voltam soha egészen a tied. A vén piszkos görög nem bocsátott el magától. A lelkem egyik fele fehér volt, mint a te szárnyad. A másik feléhez hozzá dörgölőzhetett minden földi állat. *Utálni* mindig jobban tudtam, mint *vágyakozni!*

Nietzsche: Honnan jössz? A szárnyaidat kik piszkolták be?

Carolus: Egy macskatalpnyi hely az, ha innen nézed. Ha odalent vagy: véghetetlen pokol. Országnak hívják, apró, kicsi milliók nyüzsögnek benne. Van nekik agyvelejük is. Csinálnak sokféle mulatságos játékot: viaskodnak, tömik a gyomrukat, szaporítanak, s kiadják a párájukat. Óh - innen nézve - nagyon mulatságosak ők. De míg lent voltam, nem volt erőm elég, semmibe venni őket. Óh, halld hát, milyen szegény, gyönge voltam én ott lent, és milyen kicsi dolgok őrölték össze a lelkemet!… Ha az apróságok sokan fogódznak össze, ezt ők városnak hívják. Ilyen városban éltem én, s ilyen városból nézegettem a dolgokat. A város a maga mivoltában egészen hasonlatos volt az országhoz. Az ország pedig, mely innen egy macskatalpnyi helynek látszik, különös ország. Legnevezetesebb benne az, hogy akiknek legkönnyebb a koponyájuk, azokat nevezik okos embereknek. A szülők gyermekeiket úgy nevelik, hogy könnyű koponyájúaknak találtassanak. Vannak, akik születnek e kiváltsággal. Ezekre azt mondják, hogy nagyon előkelő családból valók. De ez még nem minden. A születés úgyszólván a legfontosabb odalent. Vannak úgynevezett zsidók. Ezek a leghibásabban születnek. Ezek a lent élő gyermekek ólomkatonái. Szabad őket falhoz vágni, bepiszkolni. Mert odalent csak játszani szabad. Vannak különféle játékok: politika, irodalom, bürokrácia, művészet, lumpolás, stb., stb. Akik ezeket a játékokat játsszák, azokat nagyon komolyan muszáj venni. Vannak aztán páriák: Ezek nagyon nevetséges dolgot mívelnek: kacagtató kínlódással dolgoznak. Ezeket nem is veszi senki komolyan. Ilyen az alapberendezkedés odalent. Most már csak néhány mulatságos dolgot. Van az országnak trónörököse. Nem tudja azt a nyelvet beszélni, amit az ország népe beszél, de azért az országon olyan nagyot rúghat, amilyet akar. Az ország úgynevezett legelső embere, akinek „miniszterelnök" a címe, egy hiú szószátyár. Eredeti gondolata egy sincs, s ezért ő a legelső és legkülönb. A miniszterelnök után az úgynevezett „nagy nők" a legnagyobb hatalmasságok. Egy széles csípőjű, csinos pofájú nőcske valóságos kis király ott. Fedák Sári mennybéli hatalmasság Kiss Józsefhez képest. Egyáltalában az ürességé ott lent az ország, hatalom és dicsőség. Az én volt városomban is az eredeti gondolatok teljes hiányossága predesztinál a vezetésre. Bankkirály, neves író, közéleti tényező, városatya, így lesz aztán az üresség. Csak lármázni kell és rugdosódni, szinte emelik, segítik magasra jutni a tartalmatlanságot. Nagyon ajánlatos ott lent az őszinteség teljes hiányossága is. A jezsuita mondja, hogy ő kuruc, a kalmárlelkű, hogy ő altruista, a gyűlölködő mondja, hogy vallásos. Így kell és lehet odalent boldogulni. És én olyan gyönge voltam, hogy mindezt megláttam. Még legutóbb is mennyi ürességen marcangoltam a lelkem titokban, magamban. Bántott, hogy a junkerhad összetöri Vázsonyi Vilmost. Bántott, hogy Nagyvárad máris elfelejtette Tisza Kálmánt. Bántott, hogy a zsidók engedik ütni magukat. Bántott, hogy a kuruc ruhát öltött jezsuitizmus behálózza már egész Nagyváradot. Bántott, hogy még a nagyváradi rendőrség is a reakciót szolgálja. Bántott, hogy már Nagyvárad közgyűlésén nyíltan folynak az éretlen felekezeti viták. Ilyen kicsiségek bántottak engem, s azért nem fehér sohasem a szárnyam…

Nietzsche: Excelsior! Bátrabban! Az örök tépődők, az örök elégedetlenek innen az én mostani hazámból kapják lelkükbe az emésztő mérget. Ők a földet ide akarják hozni, a mi hazánkhoz. A tépődők, a nagy tudók, a nagy megvetők, a nagy fantaszták, a nagy önimádók: ők a tudás birodalmának földre küldött gyönge követei. Mikor kifáradtak: szárnyakat küldünk nekik, hogy ide repüljenek. Repülj velem, s *felejts!*

Nagyváradi Napló 1902. február 16.

(-b)

203. VÁRADY ZSIGMOND ÜNNEPLÉSE

A nagyváradi hatalmas ev. ref. egyházközség ma egy hete főgondnoki székébe dr. Várady Zsigmondot ültette. Bizonyítgatni nem kell, hogy az egyházközség a választással önmagát tisztelte meg, s hogy egyházát szeretőbb, buzgóbb, munkásabb, talentumosabb férfiút keresve sem találhattak volna a nagyváradi kálvinisták. Tegnap este amolyan főgondnoki installáció volt a Kovács-féle vendéglő nagytermében. A lakomán jelen voltak: Szunyogh Péter, Millye Gyula, Bary József, Sulyok István, Csák Máté, Domokos K., dr. Fráter I., Kiss E., Ember G., dr. Thury Kálmán, Hegyesi Márton, Miskolczy Árpád, Winkler Lajos, dr. Kiss Károly, Szemes Imre dr., Ertsey Péter, Füredi László, Ady Endre, Daday József, Bordé Ferenc, András Gusztáv, Lukács Ödön, Mészáros József, Tarsoly Ferenc, Bagdy István, Nánásy Károly, Tikos András, Bereczky N., Szűcs N., Halász Endre, Juhász Károly, Nagy Lajos, Gerencsér József, Bányay István, Bogdán N., Kesztyűs János, Máthé Lajos, Rátkay József, stb. A kedélyes pazar lakomán számos tószt hangzott el. Az első szónok Csák Máté volt. Tüzes, elkeseredett szavakkal mutatott rá a nagyváradi reformátusság lealázott helyzetére, sérelmeire, reményét fejezte ki, hogy Váradyban súlyos, nehéz kardot kapott az egyház. Őt éltette. Ezután Hegyesi Márton mondott szép beszédet, s az új főgondnokot élteti ő is. Várady Zsigmond magas szárnyalású, magával ragadó választ mondott. A protestantizmus lényegét, a szabadságot, haladást, fölvilágosodást dicsőítette. Kimutatta, hogy a protestáns népek erősek, hatalmasok. Kutatta az okokat, hogy Magyarországon miképp nem hódított jelentékenyebben a protestantizmus. Ecsetelte a jövő küzdelmeit. Erejét - úgymond - csekélynek érzi. Kéri a nagyváradi reformátusok vezetőinek támogatását a nagy célra, az egyház megerősítésére. Gyújtó, erős, szép beszédet mondott Sulyok István is. Bary József az új főgondnokot éltette szép beszédében. Volt még több lelkes tószt. A társaság sokáig maradt együtt a legjobb, legemelkedettebb hangulatban.

Nagyváradi Napló 1902. február 16.

204. BURRIÁN

A tegnapi nap hőse ő volt. Jön-e vagy nem jön-e. Ez volt a kérdés. A táviratát már vasárnap délután várták. Várták este az előadás alatt. Várták a telefonnál egész éjszaka. Délelőtt a színpadon anekdotákat mondtak a Burrián viselt dolgairól. Hogy szokta lemondani az utolsó pillanatban fellépéseit stb., stb. Ezeken az anekdotákon egy ember nem tudott abszolute mulatni: Somogyi Károly. A jegyek már mind elkeltek. Somogyi már látni vélte a jegyeit visszaváltogató közönség elkeseredését. Már-már olvasta a lapok gyilkos közleményeit. Forró-hideget érzett a tagjaiban, s rövidesen el akart utazni Nagyváradról. Pár perccel múlt el tizenkét óra. Hírnök jött a színpadra, s pihegve szólt:

- Megérkezett!

Próbát abbahagytak, anekdotázást és a siralmakat. Szaladt mindenki őelébe. A művész mosolyogva köszönt. Megdöbbentő közönnyel adta elő, hogy csak egy hajszálon függött a jövetele. Az intendáns rövidesen megtiltotta a nagyváradi vendégszereplést. Ő ezt tudomásul vette, s elment valami arisztokrata társaságba énekelni. Mulatott, pezsgőzött hajnal feléig. Ekkor eszébe jutott Nagyvárad. Elgondolta, hogy milyen siralmas bizonytalanság fekszik a nagyváradi színházon. Megszállotta a lelkiismeretesség. Csapot-papot, intendánst felejtett. A mulatságról egyenesen a vasúthoz hajtatott:

- És most itt vagyok, jelentette ki naivan, *A baba* második felvonása után szabadon.

- És most itt vagyok, ismételgették becézve Somogyi és Erdélyi. Majd össze-vissza csókolták a tenoristát, aki különben ebéd után sietett a lumpolást kialudni. A Rimanóczyba szállott. Este felé ébredt fel. Rendes szokása szerint (minden tenoristának van valami bogara) egy jó óra hosszat énekelt a szobájában: így szokta minden előadás előtt. Egy perc alatt a szálloda összes vendégei a folyosóra gyűltek. A szállodás pedig azon töprengett, hogy nem lehetne-e a szobák árát emelni. Elvégre nem minden szálloda vendégei hallgathatják egy óra hosszáig az operaház hőstenorját!…

Nagyváradi Napló 1902. február 18.

205. FELEKEZETI RÉSZEGSÉG

Dr. V. Zs. van olyan erős legény, hogy el tudjon bánni egy tucat ellenféllel is. Pálffy Bélát pedig nem lehet úgy legyőzni, hogy a legyőzetést elismerje. Nincs jogunk, okunk és célunk hát beleelegyedni a dr. V. Zs. és Pálffy Béla vitájába, amelybe *Egy világi katolikus* belekotyogott, olyanformán, mint mikor a gyermekek a gyakorló tér szélén a tér közepén izzadó, fáradó katona bácsikat utánozzák.

Az a kérdés azonban, mely ezt az újabb háborúságot szülte, aktuális. Aktuális azért, mert szomorú jele és bizonysága annak: milyen veszekedett, hihetetlenül nagy már nálunk a felekezeti türelmetlenség. Igaza van egy barátunknak: ma az emberek úgy katolikusok, zsidók, reformátusok vagy buddhisták, mintha részegek volnának. De még a részegség mámorának van egy átlátszó oka: az ivás. A mai felekezeteskedők anélkül részegek, hogy ittak volna. Higgye el nekünk Pálffy Béla úr, kire egészen véletlenül hivatkozunk, hogy ő nem tehet a maga türelmetlen felekezeti voltáról. Ő, akiben annyi savonarolai vonás van, egy tisztábban látó korban, negyven évvel előbb vagy negyven év múlva például, forradalmár lett volna vagy lenne. A legfanatikusabb harcosa volna a legteljesebb szabadságjogoknak, míg így nevelése és kora az élet egész más szabású alakjává tették. Ám nemcsak ő járt így. Mondunk mi más példát is. A reformáció igazi célja tudvalevőleg az egyénnek és gondolatnak teljes felszabadítása. És ma vannak reformátusok, pláne magyar reformátusok, akik pápábbak a pápánál. Szabó Aladár és hívei például bigottabbak a rózsafüzéres banyáknál, s misszionáriusokat nevelnek Kínába, nem szólva a szűz Máriára esküvő Bartha Miklósról, akinek az ultamontanizmusa nem - a valamennyire mégis menthető - fatalizmus, hanem kenyérkereset. A levegőben van ma ez a megvadító türelmetlenség. Hiszen még a zsidóság is, melyet a múlt nagy küzdelmei úgy megacéloztak, intellektusban olyan kiválóan erőssé tettek, ma idegesebb, mint valaha. Nem kell talán másra mutatni, mint a külön zsidó gimnáziumok terve.

Ultramontanizmus van mindenütt - *ma*. Ez annyira természetes. Mikor a világ gyorsan tör előre, egy kissé megtántorodik. A megtántorodásnak kora a mi korunk. Egy bizarr példát hozunk fel. Mondjuk, hogy ebben az országban volna ötezer ember, kiknek mindenike azt tartaná, hogy lealázó, szamár dolog bármely felekezetnek is tagja lenni. Nos, ez az ötezer ember az ultramontánság mai részeg világában megalapítaná a felekezeti korlátot megvetők felekezetét, s valamennyi zokogna, hogy az ő felekezetüket a többiek elnyomják.

Mulatságos volna ez, ha nem volna olyan szomorú. Mert bár abszurdum azt hinni, hogy a világ hátrafelé megy, de mégis nagy veszedelem a megtántorodásnak ez a mostani kora. Kirukkolunk vele becsületesen, egyenesen: az összes ultramontán törekvések között csak egy a veszedelmes: a klerikálisoké. Röviden okát tudjuk adni, hogy miért. A pápizmus a legzseniálisabban megcsinált, lenyűgözésre, világuralomra törő institúció. Olyan erős, hogy még a legvilágosabb, leghumánusabb korok csapásait is kibírta. Bár cölöpei közül sok van rothadóban,

még mindig képes jezsuita seregével s agyontámogató politikájával nagy dolgokat csinálni. Az agyontámogatást úgy értjük, hogy például a szocialisták ellen megcsinálta a keresztény-szocializmust, mint századokkal előbb, mikor a görögkeletiek ellen a görög katolicizmust játszotta ki. És nincs olyan parányka kis klerikális szervezet, mely ne ezt a célt, a pápizmus lenyűgöző, világosságölő célját szolgálja.

S itt odavetve, nem is válasz, csak megjegyzés címén, mutatunk reá a kat. legényegyesületekre. Pálffy igazgató úr - mi hisszük - sohasem mondja a nagyváradi egyesületben, hogy kerüljétek a hitvány eretnekeket, s üssétek a krisztus-kínzó zsidókat, de a legényegyletek mivolta, szelleme, keretei előbb-utóbb el fogják az egyesületet az el nem hangzott jelszavakig vezetni. Mert hát a betegápolás is például istenien nemes, gyönyörű, szamaritánus ténykedés, ám bomlott szervezettel, betegágyon fetrengve olyan könnyen utat találnak füleinkhez a kegyes, térítő szavak, melyek halvány arcú, irgalmas nők ajkairól szállnak felénk. A klerikális ultramontanizmus nem síppal, dobbal, nádi hegedűvel keríti be a világot egy akollá, hanem századokra előrelátó gondoskodással.

Na hát: most a tántorodás korában vagyunk. Az emberek ittasan felekezetiek. A klerikális ultramontanizmus milyen beláthatatlan módon és arányban ki tudja használni a kor e betegségét!… Egy ilyen pár évtizedes reakciós kor ötszáz évvel közelebb viszi a klerikális ultramontanizmust céljaihoz. Hát lehet-e csodálkozni már most, hogy a másféle részegségű felekezetiek is még jobban megvadulnak a fenyegető veszedelemtől?

Ilyenformán látjuk mi a helyzetet s a felekezeti harcok okát. Ignorantia non excusat. No, hát mi tudjuk az okokat. Azonban, hogy lássák a helyzet tiszta nézéséhez illő lojalitást is, mi az „ignorantia non excusat” elvéhez új elvet fűzünk: a felekezeti mámort megértjük, s ha nem származik belőle túlontúl nagy baj: meg is bocsátjuk. Mert mi még Hoványi Gyulát is meg tudjuk érteni, s még neki is meg tudunk bocsátani!…

Nagyváradi Napló 1902. február 19.

Ady Endre

206. BURRIÁN ÉS ALBERTI

Igaz, hogy Alberti Wernernek nincsen felesége, ellenben Burrián feleséges ember, a pálma Nagyváradon mégis a Burriáné. Nagyon nagy diadalt aratott a drága hangú cseh, akinek rendes társalgó nyelve a német, gyermekeivel franciául, feleségével csehül beszél, énekelni olaszul énekel, tud angolul is, s a magyar nyelvnek olyan tűzzel feküdt neki, hogy rövid idő múlva kész szittya lesz. Bohém, kedves, intelligens ember Burrián. Csak nála is megvan a színpadi cigányoknak az a tulajdonsága, hogy a riválisára rosszat szeret mondani. Alberti őelőtte már volt itt egy párszor, tehát volt is egy kis ok a féltékenységre. Este nagyobb társaságban ült a kávéházban Burrián. A társaság pompásan mulatott. Burriánt is csak az verte le egy kissé, hogy Somogyi direktoron kívül - bár ő összes megismert nagyváradi kollégáit meginvitálta - senki sem jött el. Áradozva beszélt a nagyváradi publikumról. Nagyon jó kedve volt. De Alberti mindig-mindig visszatért beszélgetés közben. Egy újságíró lép a társasághoz, s a bemutatkozás után így kezdi németül a beszédet:

- Ma, Alberti Werner meghalt Nagyváradon. A mai este után ő fel sem léphet itt többet…

A társaság sokáig mulatott együtt, Burrián jókedvvel ballagott haza hajnal körül. Azt mondja a kísérőjének:

- Nagyon aranyos, nagyon kedves társaság volt. De azért a legszimpatikusabb az a borotvált arcú szerkesztő, [aki] a legkésőbben jött a társasághoz…

...Az tudniillik, aki Albertit letárgyalta…

Nagyváradi Napló 1902. február 19.

207. EGY ELLENFÉLRŐL

Egy kemény, bátor ellenfélről akarunk szólni nehány szót. Ez a kemény, bátor ember valószínűleg ma is doronggal támadt reánk, de ötven súlyos dorong sem ijeszt vissza bennünket attól, hogy ne ismerjük el az ő érdekes egyéniségének az értékét. Pálffy Béláról írunk, erről a reverendás forradalmárról, erről az elhibázott Pázmány Péterről. Mert ő valósággal egy új Pázmány - nagyváradi s elkésett kiadásban. Voltaképpen ő Mikes Kelemennek született. Kurucnak és bátornak. Goromba ellenfeleink között ő a legszimpatikusabb. Őreá nem lehet soha haragudni. Ő az, aki egyházi téren nagy karriert nem fog csinálni. Mert szeretik ám a békétlen embereket ott is, amely táborban Pálffy Béla küzd, de zsíros kanonokság, plébánia, püspökség nem az ilyen forradalmár papok számára ürül meg. Ő harcias, bátor, mert eleme, élete a harc. Bárhova is állítanák Pálffy Bélát, az ő harcos kedve ugyanaz volna. Hiszen önérzetesen szokta mondogatni:

- A reverendám ne tessék nézni. Tessék ütni Pálffy Bélát a reverendája nélkül. Pálffy Béla kiállja ám az ütést.

Nekünk egyébként egy más nyilatkozata cseng folyton a fülünkbe. Ez a nyilatkozat majdnem szóról szóra így hangzott:

- Higgyék el az urak, hogy én az én igazságaimnak majdnem mártírja vagyok. Nem szeretnek ám az igazságaimért azok, akikről Önök azt hiszik, hogy én érettük viaskodom. Bizony nem…

Ez a nyilatkozat már szimpatikussá teheti előttünk Pálffy Bélát. Bizony mondjuk, ez az ember, ha szerencsés körülmények között születik és nevelődik: ma radikálisabb ám sokkal Vázsonyi Vilmosnál.

Nagyváradi Napló 1902. február 20.

208. AZ ARANYLÁNC

A színtársulat karszemélyzetének van egy nagyon szőke s elég csinos nőtagja. A kis szőkéről csodákat mesélnek. Jeanne d'Arc állítólag irigykedhetnék erre a kis szőkeségre. Nahát ilyen nagy véleménnyel vannak róla, s ő mindenképpen rá akar szolgálni erre a nagy véleményre. Most a többek között egy nagyon szimpatikus, fess katonatiszt rajong a kis szőkéért. A minap egy pompás aranyláncot küldött neki. A kis leány nagyon megilletődött, de a láncot visszaküldte. Így beszélt az „ügy"-ről társnőinek:

- Nem akartam, hogy túlságosan reménykedjen az én kedves udvarlóm. Nekem *férj* kell, leányok. Férj, férj, férj!… A kis katonának megüzentem ezt. Ha ezek után is fönntartja az aranyláncot, *Hymen* lánca lesz ám ez…

És erről a kis kardalosnőről azt merik mondani a kolléganők, hogy - hogy is mondjuk - nem nagyon elmés!…

Nagyváradi Napló 1902. február 20.

209. AKIK LEMARADTAK A BELÉNYESI VASÚTRÓL

A tegnapi vasúti katasztrófa alkalmából egész sereg ember adott hálát a magyarok Istenének, amiért elkéstek, és lemaradtak a Magyar-Gyepes közelében felfordult vasútról. Így vonatindulás után érkeztek ki a nagyváradi állomás peronjára Mangra Vazul gör-kel. püspöki helynök, Darvas Imre, a dobresti erdőipar r. t. igazgatója, Drámandy Miklós belényesi lelkész és még többen. Persze valamennyien örültek az egyszeri késésüknek. Csak egy úr bosszankodott, amiért a Belényes vidékén lakó anyósa is lemaradt a végzetes vonatról.

- Oh, csak mégsem kívánod a halálát - mondták a bosszankodó vőnek azok, akiknek az esetet elbeszélte.

- Azt nem - felelte a vő -, de hátha a katasztrófa pillanatában a nagy rémülettől *megnémult* volna!…

Egyebekben egész komoly mozgalom indult meg a tegnapi eset után a belényesi vasutat használó utasok között azon célból, hogy az ezentúl kiadandó jegyekhez *életbiztosítási kötvényt* is kapjanak az utasok. Mert enélkül mégis könnyelműség megreszkírozni egy utat Belényes vidékére.

Nagyváradi Napló 1902. február 21.

210. A DEMOKRÁCIA

Nagyon komoly kérdésekről is jó néha derűs kedvvel beszélni. A múltkoriban komoly szavakkal mutattunk reá, hogy a klerikálisok ki tudnak sajátítani minden modern eszmét. Rámutattunk példaképpen a kereszténységszocializmusra. De most meg éppen olyat olvasunk, hogy magyar klerikálisok klerikális demokráciát akarnak csinálni, hogy így hárítsák el a fenyegető radikális demokrácia veszedelmeit. Hogy ez a klerikális-demokrácia milyen lesz, bajos elgondolni. Hiszen a legtöbb különbséget ember és ember között a klerikálisok csinálták és a klerikálisoknak semmitől sincs olyan nagy okuk félni, mint a demokrácia diadalától.

Eszünkbe jut már-már felejtett könyveinkből a derék, öreg, bölcs Szolón esete. Az államot nagy veszedelem fenyegette. Hogy is mondjuk: megszaporodtak az éjjeli mulatóhelyek túlságosan. Szolón úgy segített a bajon, hogy állami kezelésbe vette az összes jókedvű tanyákat. Arról azonban keveset szól a krónika, hogy azután is olyan látogatottak voltak-e a mulatóhelyek, mint mielőtt hivatalos kezelésbe vették őket.

Nem óhajtjuk, hogy a példát teljesen megfelelőnek tartsák. Sőt, ki is kérnők. De a kisajátító módszer régi módszer már. Szolón kezdte...

Nagyváradi Napló 1902. február 22.

211. ASSZONYOK ZSÚRJA

A színtársulat kis naivája tegnap zsúrt adott.

- Ne haragudjanak - világosította fel férfi ismerőseit - ez olyan asszonyok zsúrja lesz. Nem lesz ott egy férfi sem.

A zsúr javában tartott. Csöngettek a kis naiva lakásán. Az előszobába besorakozik hat vagy hét újságkihordó asszony.

- Mit akarnak - kérdi megdöbbenve a kis művésznő.

- Egy szerkesztő úr küldött el bennünket, hogy a nagyságának néhány asszonyra volna szüksége…

...A kis naiva keresi a *tettest*…

Nagyváradi Napló 1902. február 22.

212. A HÉTRŐL

A mi sajátos kis társadalmunkban újra szikrát vetett a felekezeti súrlódás. Mi itt Nagyváradon minden két hétben megvívunk egy kis kultúr-harcot. Megmentjük a liberalizmust vagy a „keresztény társadalmat". Már kinek-kinek milyen a gusztusa. Ez jól van így. Azt mutatja, hogy Nagyváradon leghevesebben lüktet a mai magyar társadalom láza, s mi itt nem félünk szemébe nézni az ellenzéknek. El nem döntjük a nagy harcokat, de érdeme mégis van ez előcsatározásoknak. Mikor - úgy sejtjük: hamar bekövetkezik - egész erővel s egész nyíltsággal kitör a magyar társadalomban a felekezeti harc, mi már e harcokon túl leszünk. Eredménynek ez is valami…

*

Egy nagyon okos, hatalmas szocialista munka írója megdöbbentő, kegyetlen okoskodással fejti ki, hogy milyen haszontalan, milyen alacsony a burzsoá sajtó. Azt mondja, hogy leghitványabb a klerikális és konzervatív sajtó, de ennél undorítóbban aljas a „vitorla-sajtó", mely minden szélnek forog. - A klerikális és konzervatív sajtó nem veszedelmes. - Ezek olyan módszerrel, elvekkel és érvekkel küzdenek, miken a tudomány abécistája is túl van. De a „vitorla-sajtó" nagyon veszedelmes, mert mindenre kapható. Hogy például magyar viszonyokról szóljunk, a „vitorla-sajtó" radikális és konzervatív, liberális és klerikális, merkantilis és agrárius, kormány-védő és ellenzéki. A világ és a „ma" a vitorla-sajtóé. Jaj, ha radikális, kemény, őszinte szó támad valahonnan!…

Hogy játszotta ki például a vitorla-sajtó koszorús öreg Jókainkat a *Pesti Hírlap* ellen. A *Pesti Hírlap*-nak az a nagy bűne, hogy egy idő óta szigorúan ellenőrzi ez ország jezsuita vezetését, s őszinte hangon mer olykor-olykor szólani. A vitorla-sajtó ezért kezdte ki.

Mert Széll nagy úr. Táncol ugyan mindenkinek oly szépen, mint a Labunszkája vagy a Sarkady kisasszonyok. De arra jó a vitorla-sajtó, hogy a jó magyar publikum ne lásson bele ebbe a kokott-politikába...

*

Mint annyiszor, meneküljünk hát most is a színházhoz. Olvassuk a budapesti, főként a vidéki nagyobb lapokat, s érezünk kisugárzó, nagy melegséget, melyet negyven év alatt gyűjtött össze egy becsületes, lelkes, derék ember.

Pécsről, Szegedről, Aradról, Győrről, Kassáról, mindenfelől küldik a meleg, a szíves jókívánságokat Somogyi Károlynak. Bizony nagy és szép idő ez a negyven esztendő. Voltaképpen ebben a negyven esztendőben benne van a magyar színészetnek a története. Vagyont, kincseket nem gyűjtött Somogyi Károly… Egy ugrifüles kislány a kórusból rövid idő alatt több vagyont gyűjtött. Aztán negyvenéves munka után bármely pöffeszkedő színügyi bizottsági tag lehúzhatja a sárga földig… De aki higgadtan nézegeti e világ dolgait, azt megihleti e negyven esztendő, s a kalapját megemelinti a negyvenéves komédiás előtt…

Egy közelebbi eset ismét aktuálissá tette a kérdést: vajon szabad s lehet a színésznek a vele foglalkozó kritikára válaszolni. Szabad és lehet: ez a mi régi álláspontunk. Természetesen, ha van hely, hol válaszolhat. Az újság s a kritika mindenkié. De nagyon vessen számot mindenki magával, aki a nyilvánosság elé lép. Egy kis nyilatkozat, egy kis elszólás sokszor kész öngyilkosság a nyilvánosság előtt. Mert a nyilvánosság mindenkié: éppen ezért. A színész például egy kis öngyilkosságot követ el, ha képzelt vagy valódi értékét a kritika ellen ellenkritikával próbálja bizonygatni. De ez csak nagy általánosságban törvény. Az alkalom, a mód, a hang szokott ebben dönteni. Legutoljára pedig csak változhatatlanul igaz marad a régi törvény: aki a nyilvánosság számára él s dolgozik, álljon ki minden kritikát… Ezt meg is tartja minden publikus ember. A színész szertelen önhittsége szokott csak e törvényen átlépni. Mindez természetesen nem vonatkozhat az újabb aktualitást szült esetre. Ez egészen más természetű. Itt csak a kérdést magát tartottuk nagyon kicsinyesnek. Milyen villogó, lobogó fehérneműt viseljen a színpadi parasztleány? Óh, óh, urak, Amerika szárnyaló világimperializmusa, a társadalom szociális háborgása, a világ mai zavaros képe, ez a „mindenek harca mindenek ellen", de még tán Nagyvárad siralmas pénzügyi helyzete is volna tán ilyen érdekes téma!…

Nagyváradi Napló 1902. február 23.

(-b.)

213. A VAJDA SÜRGÖNYE

Eötvös Károly, a vajda, igazi ázsiai magyar. Ez a csodás, súlyos talentumú nagy ember imponálóan nyugalmas, sőt - a kellő tisztelettel mondva - megdöbbentően rest. Legendákat beszélnek a vajda klasszikus kényelmességéről. Egy pompás új esetet hallottunk tegnap a vajdáról. Egyszer már nagyon összegyűlt a postája. Elhívatta egyik hű adjutánsát, Lóránt Dezsőt:

- Nézzünk át, kedves Dezső öcsém, egy keveset ezekből az irkafirkákból.

Lóránt nekifogott. Mikor az ötödik levelet olvassa, távirathordó érkezett egy sürgönnyel.

Lóránt abbahagyta a levélbontogatást, s a sürgöny után nyúlt.

- Mit csinál Dezső öcsém, kiáltott rá a vajda.

- Hát ezt a sürgönyt mindjárt el kell olvasni, válaszolt Lóránt.

- Dehogy kell. Ez jött legkésőbben. Tegye csak ezt legalulra.

- De - erősködött Lóránt - a sürgöny, az sürgős.

- Sürgős? nevetett a vajda. *Sürgős annak, aki küldte, de nekem nem sürgős!*…

Nagyváradi Napló 1902. február 25.

214. VERSEK AZ IDEÁLHOZ

Egy kivételesen szimpatikus lipótvárosi ifjú ember, kinek Nagyváradon is nagy rokonsága van, szörnyű módon beleszeretett egy nagyon szép lipótvárosi leánykába. A szép leányt „divatosan" nevelték, tehát imádja a poétákat. Egy kicsit túlságosan is falja a verseket.

Hősünk, az ifjú, pedig éppenséggel nem ért a versekhez. Mikor észrevette, hogy versek nélkül ő nulla az imádott nő előtt, eszébe jutott, hogy van neki egy kis újságíró barátja, Csergő Hugó, aki verseket is ír. Fogta magát, s a Csergő szerelmes verseit lemásolgatta, s elküldözgette őket egyenként a kis leányhoz.

- Képzeljék az urak, beszélte nekünk. A kis leány egy-egy fokkal lett hidegebb minden vers után. Más poétát keresek, gondoltam, s Pósa Lajost másolgattam neki. Már ekkor majdnem észre sem vett az én imádottam. Mióta szegény Makai Emilre tértem át, kezdek több reménnyel nézni a jövőbe. Különben el vagyok szánva, hogy Heinéig meg sem állok…

Nagyváradi Napló 1902. február 25.

215. ERZSIKE ÉS KLÁRIKA

Két csodás édes, bájos, szép ifjú leányról beszél egész Budapest. Úgy látszik, hogy kifáradtak már a divatos s üdülni kezdő operettprimadonnák ünneplésében, s egész hitével, reménykedésével a *jövő* felé fordul mindenki. *Erzsike* és *Klárika* pedig sokat követelhetnek a jövőtől. Ez a bájos két fiatal teremtés ihletett művészlélek. Klárika vagy pár hete, Erzsike a napokban ivott a taps, a siker mámorából annyit, ami elég éppen, hogy a szárnyuk most már merészen csapkodjon, s a mi lelkünkből kiváltson minden meleget, fényt, színt és erőt.

Kicsoda Erzsike és Klárika? Két szépséges asszony, két nagy művésznő leányai Paulay Erzsike és Grill vagy művésznevén immár Csillag Klárika…

Nagyváradi Napló 1902. február 25.

216. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH ÚR

- *Barabás Béla dr. figyelmébe* -

Gr. Festetich Andor úr, kinek feudális dölyfét, pazar önérzetét a munkás polgárok filléreiből juttatott kegyelemkenyér sem tudta összetörni, haragszik Nagyváradra. A gróf úr érzelmeihez nincsen semmi közünk. Sőt mifelőlünk lehet minden virágzó vagy letört mágnás olyan dölyfös és önérzetes, amilyenné a buta nevelés eszközölte. De vért forral bennünk a düh, ha valaki, aki a mi kegyelemkenyerünkön él, a mi bőrünk rovására rendezi be az érzésvilágát: a mi bőrünkre henceg, haragszik, protezsál és szeretkezik. Ezt teszi Festetich úr…

Hogy miért haragszik Nagyváradra? Mert másutt elhiszik, hogy ért a vidéki színészethez, másutt megsüvegelik, sőt bankettet is rendeznek a tiszteletére.

Nekünk a grófi címe legkevésbé sem imponál. A hagyományos nemzeti tenyészpolitika jóvoltából neki juttatott kegyelemkenyeret sem sajnáltuk tőle. Mi egyszerűen megmagyaráztuk neki:

- Gróf úr, Ön nem ért semmihez. Ön nem tud semmit. Ez nem szégyen Magyarországon. Sőt ellenkezőleg. De azt kikérjük ám, gróf úr, hogy mikor önt kidobták mindenünnen, s kegyelemből csináltak belőle vidéki színészeti felügyelőt, hát ezt a dolgot komolyan vegye, s korlátoltságával kísérletezzen, viviszekciókat csináljon a vidéki nagy városok színészetén, mely kormány és felügyelő nélkül lett azzá, ami.

Körülbelül ezeket mondtuk a gróf úrnak, s ő ezóta esküdt ellenségünk.

Próbáltunk más munkát. Kértük lapunkban a belügyminisztert: intse le ezt a munkamániás alakot - ki veszedelme az egész vidéki színészetnek. Festetich úr ma is szabadon dühöng. Csinálja a vidéki kerületeket, értekezik, bankettezik, s közben fenyegető, dorgáló, zokogó s miegyéb leveleket írogat Nagyváradra a színügyi bizottsághoz és Somogyi Károlyhoz.

Mindenképpen meg akar törni bennünket. Az összes nyári állomásokat el akarja vonni a nagyváradi színészettől. Brassót kezére játszotta a pécsi színtársulatnak, Kaposvárral szintén ez a célja. Krémer színtársulatát alighanem szintén ő biztosítja, hogy maradjon minél tovább Marosvásárhelyen, s taroljon le minden letarolhatót Somogyi Károly előtt. Hogy Gyulát milyen perfid módon ütötte el Somogyi Károly, illetve a nagyváradi színház kezéről, jól tudjuk. Most pedig Orosházára licitáltat Komjáthy Jánossal és Makó Lajossal.

Somogyi Károly most újra fent járt a belügyminisztériumban. De ez nem ér semmit. A belügyminisztériumban úgy értenek a művészeti kérdésekhez, mint a tyúk az ábécéhez. Szóval Festetich úr *tönkre teheti egész nyugodtan a nagyváradi színészetet*. Mert a nyári állomások teljes hiánya egy a tönkremenéssel. Dr. Barabás Bélához, Nagyvárad képviselőjéhez fordulunk. *Interpelláljon a képviselőházban!* Fékezzék meg már végre valahára ezt az idióta közveszélyes embert. Egye a kegyelemkenyerét nyugodtan. Hiszen tudjuk, hogy nekünk kötelességünk eltartani minden kopott fajmagyart. De ne dolgozzon! Már eddig ártott a magyar színészetnek annyit, hogy húsz év alatt nem lehet helyrehozni!...

Nagyváradi Napló 1902. február 27.

(ae.)

217. IGAZGATÓ URAK

Nem vagyunk kiváló statisztikusok, de határozottan állítjuk, hogy Nagyváradon a relatív többség az igazgatóké. A bankok és részvénytársaságok szaporasága pedig azt ígéri, hogy Nagyváradon nemsokára minden második úriember igazgató lesz. Az iskolai, társasági, pénzintézeti, irodai és egyéb igazgatók száma idestova néhány százra rúg. Öreg emberek elmerengve beszélnek az elmúlt szép időkről, mikor Nagyváradon alig volt tíz-tizenkét igazgató. De ezeknek a tekintélyük mennykő nagy volt aztán. Az igazgatók pedig komolyan aggódtak, hogy a szép *igazgató* cím a *doktor* sorsára jut. A helyzetet Adorján Emilnek, a vidám Leándernek következő, barátaihoz intézett lapidáris rövidségű körlevele jellemzi: „Fiúk - ha szerettek - felejtsétek el, hogy doktor és igazgató vagyok”…

Nagyváradi Napló 1902. február 28.

218. NÉMA SZEDŐK

Ha pedig már a hivatalos lapból idézgetünk, hát mondju[n]k el egy kevesektől ismert dolgot. A hivatalos lap nagyon sokszor hoz óriási fontos dolgokat. Természetes, hogy a lapoknak a legnagyobb ambíciójuk, hogy ha az ilyen fontos dolgokat megszagolják, egyszerre közöljék a hivatalos lappal s a - *kellő kommentárral*. Ezért aztán a hivatalos lap szedői egytől-egyig *süket-néma* szedők, akik rendszerint igen jó nyomdászok szoktak lenni. És mégis megtörténik, hogy egy-egy lap megkaparintja a hivatalos lap közleményeit. Hogyan? Hát a legtöbb lap nyomdájában van süket-néma szedő, s kellő előkészítéssel egyik süket-néma a másikkal az emeleti ablakból is meg tudja értetni magát.

Nagyváradi Napló 1902. február 28.

219. BURRIÁN GOMBJAI

Burriánt, az Opera tenoristáját egy takarékosságáról híres grófhoz hívták meg vendégszereplésre. Burrián jóakarói, akik ismerték a gróf természetét, hogy míg némely dologban áldozatkész, más dologban nagyonis élére állítja a garast, figyelmeztették Burriánt, hogy jól teszi, ha előre megállapodik a gróffal a honorárium dolgában.

Burrián azonban bizakodott a művészetben, hogy ha egyszer hallatja fenomenális hangját, még múzeumi kincses ládák is megnyílnak a tiszteletére.

Elment a gróf estéjére, énekelt, és nagy erkölcsi sikert aratott. Aztán hazament és várta az anyagi sikert.

Végre megjelent egy libériás inas, de Burrián nem volt odahaza. Az inas a gróf nevében egy kis csomagot adott kézbe. Burrián felesége vette át a csomagot, és nyomban fel is bontotta.

Igen csinos kis ékszer volt benne: két gomb aranyból. Testvérek közt megérhetett három forint negyvenöt krajcárt.

Nemsokára Burrián is hazajött, de felesége nem szólt neki semmit, mert Burriánnak Trisztán szerepét kellett este az Operában énekelnie, és ehhez lelki nyugalom kell.

Burrián csak másnap kapta kezébe a honoráriumot, a két gombot.

Elmosolyodott, és így szólt egy barátjához, aki épp ott volt:

- A gróf úr két gombot küld nekem. Igaza van. Legalább, ha majd még egyszer meghív, lesz mivel begombolkoznom előtte.

Nagyváradi Napló 1902. február 28.

220. NAGYVÁRAD ÉS FESTETICH GRÓF

- *Fölirat a belügyminiszterhez* -

A *Nagyváradi Napló* régebb idő óta és állandóan hangoztatja, hogy Festetich Andor gróf, úgynevezett országos vidéki színészeti felügyelő tervezgetéseivel, oktalan akcióival, veszedelmes tudatlanságával nagy ártalmára van a vidéki színészetnek, de legelsősorban a nagyváradinak, mely iránt a felügyelő gróf úr valami oktalan animozitással viseltetik.

Azt, amit Festetich mível, kutyakomédiának nevezte el a nagyváradi színügyi bizottságnak egy szókimondó tagja. Valósággal az, bizony. Csúnya komédia például az, hogy mert Festetich úr haragszik a nagyváradi színügyi bizottságra és talán Somogyi Károlyra, hát megakadályozza, hogy a nagyváradi színház nyári állomáshoz jusson. Mikor ugyanez a színügyi bizottsági tag, aki a *kutyakomédia* szót használta, azt indítványozta volt, hogy jelentsék fel Festetichet a belügyminiszternek, mi már akkor azon a nézeten voltunk, hogy más védekezési mód nincs.

A *Nagyváradi Napló* tegnapi cikke most aztán visszhangot keltett a színügyi bizottságban. A bizottság minden dicséretre érdemes bátor fellépéssel szólott bele tegnap Festetich úr okvetetlenkedéseibe. Dőry Ferenc dr. hivatkozott tegnapi cikkünkre, s a bizottság elfogadta elnöke propozícióját a Festetichcsel szemben alkalmazandó eljárás módjára nézve.

Eszerint a színügyi bizottság megkeresi és fölkéri Nagyvárad törvényhatóságát, hogy írjon fel a belügyminiszterhez a színészeti felügyelő magatartása miatt. Kérje a minisztertől, akadályozza meg, hogy a felügyelő akadályokat gördítsen Nagyvárad színészete s a nyári állomásokra való érintkezések és megegyezések elé.

Nagyváradi Napló 1902. február 28.

FÜGGELÉK I.

Kétes hitelű szövegek

1901. május 18.-1902. február

221. A JOGÁSZOK MAJÁLISA

A gyöngyvirágos május édes poéziséhez tartozik a majális is. A tánc, künn a szabadban, virágillatos levegőben, ahol minden csupa szín, csupa hangulat, csupa kedély.

Nagyváradon az első tavaszi mulatságot a mi derék jogászaink rendezik, s ma tartják meg a Püspökfürdőben. Nagy lelkesedéssel, fáradhatatlan buzgalommal működik már hetek óta a majális érdekében Ormay Lajos, a mulatság elnöke az ő rendezőgárdájával, s a siker bizonyosan nem fog elmaradni. Hiszen régen várja már a nagyváradi szép leányok serege a majálist, a hangulatos, kedves mulatságot, amelyet a rendezésben legszakértőbb fiatalság, a jogászság csinál, s jó idő óta készülnek már a lenge tavaszi toalettek, a papák általánosan ismert fejcsóválgatásai közepette.

Hangos lesz ma kora délutántól kezdve késő éjfélig a Püspökfürdő, s a Bura testvérek muzsikája mellett vidáman fognak mulatni a nagyváradi szép asszonyok, bájos leányok a fáradhatatlan jogászokkal, akiknek egyetlen ambíciója ma, hogy mindenki jól találja magát a mulatságukon, amelyre olyan régen s annyi kedvvel készültek. Természetesen senki sem aggódik azon, hogy unatkozni fog a jogászmajálison, hiszen régen ismert dolog, hogy a jogász fiúk pompás, figyelmes táncosok, s az udvarláshoz, amint ezt bizonyára Bozóky igazgató úr is aláírja, sokkal jobban értenek, mint a római institúciókhoz és pandektákhoz.

Előre megjósolhatjuk tehát a legnagyobb bizonyossággal, hogy a jogászok mai mulatsága pompásan fog sikerülni, mint a nagyváradi jogászok mulatsága általában.

Még csak azt jegyezzük meg, hogy a kimenetel a fürdőbe a rendes fürdővonatokkal történik, éjfél után két órakor pedig külön vonat fog a közönség rendelkezésére állani.

Nagyváradi Napló 1901. május 18.

222. BIHARI ÁKOS

Nagy, kedvesen izgató érdeklődéssel néztük tegnap este egy deli, fiatal színészember erős, biztos munkáját a *mi* színpadunkon. Az erő, fiatalság és teremtésvágy pompája sugárzott felénk, s igen kellemesen élveztük e pompát, mely máskor tán némi kis irigységfélét keltett volna föl bennünk, mert az a fiatal, deli színészember, akinek a fiatalságában, kedvében és erejében gyönyörködhetünk, a *miénk*, nagyváradi… Hát, Herkulesre, lehetetlen ám a nagyváradi embernek sovén módon - használjuk már így is ezt a mindig csak fráziskénti hangoztatott jelzőt - lokálpatriótának, büszkének nem lenni.

Ennek a városnak mesés levegője van. Termékeny, buja levegő, melyben csírát kap okvetlen a talentum-magva. Pazarul nő a számuk azoknak, akikre kezdünk büszkék lenni. Íme tegnap viszontláttuk Bihari Ákost, s ma már büszkélkedünk vele.

Mienk, mi láttuk fakadásában a becses talentum-magot, amely ma már májusi pompájú virágos fa. Ne csodálkozzék senki az elragadtatás e májusian meleg hangján, virágos szavain:

Bihari Ákossal magunkat is dicsérjük egy kicsit. - *Ocskay brigadérosa* olyan, mint ő maga s művészegyénisége: erős, színes és *fiatal*. De *ez a fiatalság* hibáival is gyönyörködtet. Melegség, tűz, hirtelenség a többi neve. Magával ragadott a brigadérosa mindenkit, aki ott volt a nézőtéren, s úgy sajnáltuk, hogy többen nem voltak, mert lehettek volna ám.

Ma híres szerepében lép föl ez a mi erős fiatalunk. Lesz és legyen is nagy közönség, amely örüljön a diadalának. Hiszen az elismerés és taps az a talentumnak, ami a nyári nap a májusi virágzó fának, gyümölcskészítő… És hogy még egyszer büszkélkedjünk: ez a talentum a mi földünkből, a mi levegőnkből fakadt.

Nagyváradi Napló 1901. május 21.

223. ÉNEKEK ÉNEKE

Nagyon édes csacsiság a Cavalotti kis dramolettje, kivált ha el nem magyarítja Radó Antal úr. Bihari Ákos választotta ki második vendégfellépésre, s jó előre híre járt, hogy a dramolett papnövendéke az ő egyik legkitűnőbb szerepe. Nekünk pedig abban telt nagy gyönyörűségünk, hogy a szellemes, kedves verselés e kis remekében igen szívesen gyönyörködött a közönség, amely bizony ez alkalommal is lehetett volna jóval nagyobb. A vendégművész beváltotta a híreszteléseket egyébként, s az ő művészete tette igazán gyönyörködtetővé a darabot. Tegnap brigadérosa fiatal volt, lázas, tüzes, magával ragadó, de itt-ott nagyon is rapszódikus. Ma azt a Biharit is láttuk, aki ismeri a nagy hatások ravasz titkait. Nagyon szép orgánuma már félig biztosította a sikert, de ez a siker úgy lett teljessé, ahogy Ditrói akarta. Tegnap is láttuk Biharin a tanulás és tanítás biztosságát, de tegnap elnyomta ezt az ő fiatal szerepéhez nagyon illő temperamentuma. Ma megmutatta a mi színészeinknek, hogy lehet ám a verses szereppel is, de modern művészi eszközzel, nagy sikert aratni. Nekünk meg azt, hogy nincs igaza Zola mesternek, mikor annyira gyűlöli a ritmust, hogy az operalibrettókat is prózában szeretné íratni. Nagy, a tegnapihoz hasonló nagy sikere volt Bihari Ákosnak, aki mellett jól érvényesült Szohner Olga és Peterdy is. Cavalotti darabját a *Parasztbecsület* előzte meg, melyben Székely Irén, Székely Anna, Pintér és Perényi tetszettek. Kivált Székely Irén, aki szebb volt és jobb, mint valaha. Ez pedig őnála nagy-nagy dicséret.

Nagyváradi Napló 1901. május 22.

224. A ZSIDÓ SAJTÓ ÉS EGY KATOLIKUS ÚJSÁGÍRÓ

Zsidó kézben van a sajtó - zúgják, zokogják folyton a néppárti lapok. Nem boldog a magyar, mert a zsidó kapzsi, nem tud nemes, nem tud altruista lenni. Ilyenre csak a klerikális újságírók, na meg elsősorban a néppárti vezérek, a grófok, a püspökök képesek.

Ehhez a néppárti vádhoz szolgál most egy kis adattal a *Budapesti Napló*.

Nemrég meghalt egy katolikus újságíró, néppárti lap munkatársa, ki szegényen, de rajongó hittel dolgozott a klerikális megváltó eszmékért, s aki sok-sok gonoszságot, rosszaságot fogott rá az ő liberális zsidó és - néppárti nyelven - zsidóbérenc kollégáira.

De jó, derék, becsületes újságíró volt. Kidőlt a szegény, terhes életben, s nagy nyomorban hagyta özvegyét és öt kicsi árváját.

Összeültek az ő újságíró kollégái, a zsidó és zsidóbérenc kollégák.

Gondoskodni kellene a halott kolléga nyomorgó családjáról. Ők is összeadják az ő filléreiket, gondolták, de ott lesznek majd, akikért a boldogult újságíró annyit küzdött: a katolikus főurak, főpapok. Bizonyára megnyílik a szívük és erszényük az ő ügyük halott katonájának szegény árvái előtt.

Az ív körüljárt az újságírók közt, a levelek szétmentek a katolikus főpapokhoz, főurakhoz.

Azon az íven, amit az újságírók maguk közt, meg némely ismerősük közt köröztek: összegyűlt körülbelül *húszezer korona*. Annyi, hogy a katolikus ügy kidőlt katonájának özvegye és árvái számára *tíz esztendeig havonként közel százhetven korona járadék már ebből is biztosítva van*. Biztosították pedig a járadékot többek közt azok az újságírók, akiket a megboldogult a katolikus ügy szolgálatában nemegyszer megtámadott, s *egy szabadkőműves páholy*, mely maga *évi százhúsz koronát* kötött le az árván maradt családnak tíz esztendőre. Ujjongtak az újságírók. Hiszen most jönnek majd a *püspökök, a kanonokok, a káptalanok, a mágnások, a mágnásasszonyok*. S ha politikai ellenfelei is megnyitották szívüket a szegény rajongó családja előtt, hát még a barátai, az ideáljai, akikért elvérzett?

Főpapoktól, káptalanoktól, mágnásoktól és mágnásasszonyoktól összegyűlt összesen, egyszer s mindenkorra valami *nyolcszáz korona*. Annyi sem, mint az újságírók adományának egy évi kamata. Hát hogy esett a dolog? Úgy, hogy például gróf Majláth Gusztáv, aki úgy is, mint dúsgazdag mágnás és úgy is, mint erdélyi püspök, rendelkezik egy átlagos újságíró évi jövedelmével: egyszer s mindenkorra *tíz koronát* küldött a katolikus ügy kidőlt harcosának özvegye és öt árvája számára. Gróf Károlyi Sándor, akinek az elterjedt pletyka szerint van mit a tejbe aprítania, levélben azt felelte, hogy *sajnálatára ilyen célra nem telik neki*. Gróf Zichy Nándor, a néppárt vezére és gróf Zichy János, a néppárt elnöke meg ezt a tíz fillért is megtakarította s nem is felelt. Hasonló takarékosságról tettek tanúságot az összes mágnásasszonyok is. Hát így aztán a kidőlt katona ideáljaitól bizony véknyan csurgott. Abból ugyan az ő özvegye, öt kis árvája egy évig se tudna eltengődni…

- Hát ilyenek ezek a zsidó újságírók. Mentse meg tőlük az ég Mária országát, hogy benne csak a szerető szívűek, jók és altruisták maradjanak meg…

Nagyváradi Napló 1901. május 24.

225. DANKÓ PISTA NAGYVÁRADON

Újra elindult körútjára Dankó Pista, a zseniális magyar nótaszerző kicsiny társulatával, s tavasz nyílása óta gyönyörködteti szebbnél szebb, új nótáival a nagyobb vidéki városok közönségét. Dankó most útba ejtette Nagyváradot is, ahol az elmúlt esztendőben olyan lelkesen fogadták, s ma este már fölhangoznak a kesergő és vidám Dankó-nóták a Bazár-vendéglő udvarán, ahova bizonyára seregestől fog özönleni a közönség, hogy kedvencét üdvözölje, s igazi, nemes élvezetet szerezzen magának. Az összes dalok, amiket Dankó társulata elő fog adni, teljesen újak, s mindenütt nagy tetszésben részesültek.

Nagyváradi Napló 1901. május 26.

226. PARCSETICH

Teljes nevén: Parcsetich László dr. nehány évvel ezelőtt olyan ismert volt a neve, mint például most a Köpösdy Dezsőé. Avval a különbséggel, hogy Parcsetich komoly, okos, munkás fiatalember volt. Vezére az ifjúságnak s megalakítója a nemes célú Mensa Academicának.

Erről a Parcsetichről olvassuk most, hogy egyik elnöke volt a pünkösdi, budapesti szocialista kongresszusnak, és még a következőket: A gyűlés folyamán dr. Parcsetich László, aki néhány év előtt az egyetemi ifjúság vezére és a Mensa Academica megalapítója volt, elmondja, hogy ő, aki a polgári osztályhoz tartozik, miként lett szocialistává. Arra inti a földmívelőket és ipari munkásokat, hogy karöltve szervezkedjenek. A magyar polgárság nem mer Kossuthnak és Batthyányinak szobrot állítani, mutassa meg a proletárság, hogy önérzetesebb. Mondja ki a kongresszus, hogy mozgalom indítandó, hogy Marx Károlynak és Lassalle Ferdinándnak, ezenkívül a proletárság magyar előharcosának, Dózsa Györgynek Budapesten szobrot emeljenek.

Persze a munkások percekig tapsoltak a fiatal, merész elvtársnak, aki „megtért", s aki mint gazdag burzsoá sarj szocialista agitátornak csapott föl. Minket ezúttal nem érdekel a Parcsetich szereplése. Nem is erről akarunk szólni.

Csak arról, hogy milyen tanulságosan aggodalmaskodó dolog a budapesti, nagyváradi és a többi ifjúság lármás szereplését, állásfoglalását tragikusan venni. Juventus ventus. Az ifjúságot hangulatok irányítják. Majd eljönnek az élet kijózanító napjai és igazságai. Akkor majd elfelejtik a fiatal hecceket a mi ifjaink. Lesznek belőlük megállapodott hitű és elvű emberek. Egészen más tábor hívei, mint amelyé voltak.

A Parcsetichok példája ezt bizonyítja. Persze kevés lesz és legyen is egyelőre olyan, aki éppen a Parcsetich metamorfózisán megy keresztül. De lesznek.

Majdnem mind szabad gondolkozású emberek s *emberek* elsősorban, nem pedig könnyű eszközei a hazugságnak s a világossággal folyton hadakozó sötétségnek…

Nagyváradi Napló 1901. május 29.

227. SZÉP MELUZINA

Ilyenkor a nyárra eső szezon végén helyes is, dicséretes is, hogy Somogyi Károly olyan tetszetős kiállításos látványosságot vett fel a színházi műsorába, aminő *Szép Meluzina*, Csepreghy Ferencnek ez a régi tündérregéje. Csupán azt csodáljuk, hogy nem a pünkösdi két ünnepre tűzte ki ezt a darabot az igazgatóság, amikor bizonyára hálásabb és nagyobb közönség gyönyörködött volna a pazar kiállításban, melyet nagy áldozatkészséggel és szemkáprázta tóan hozott színre Somogyi igazgató. Így is hisszük, hogy vasárnaponkint sokáig kedves, vonzó műsordarabja lesz *Szép Meluzina* színházunknak.

A tegnapi premieren is megcsodálta a közönség a gazdag díszleteket és a poétikusan szép tablókat, amelyek közül különösen az első felvonás, mely a tenger fenekét ábrázolta, és a harmadik kép, mely a koráll-szigetet tüntette fel, voltak valóban gyönyörűek. A tündérdráma szereplői közül E. Kovács Mariska, Szohner Olga, Kulinyi Mariska és Tóvári Anna voltak tetszetősek és kedvesek.

Nagyváradi Napló 1901. május 29.

228. PÁLMAY NAGYVÁRADON

Megérkezett. Egész biztosan állítjuk, saját szemeinkkel láttuk...

Mindenki tudja, hogy Őróla szólunk, az „aranyos”-ról, akit úgy sajnáltunk a minap, mikor betegen sietett haza Kolozsvárról, s nem nézhetett be hozzánk egy kis estére sem.

Pálmay Ilka a tegnap esti budapesti gyorsvonattal érkezett meg Bécsből.

A vonatnál Somogyi igazgató és neje várták.

A grófnén meg sem látszik a nemrég kiállott betegség. Rendkívül élénk, vidám, jókedvű, Somogyi igazgatótól mindjárt a műsor felől kérdezősködött.

A vonattól kétfogatú kocsin hajtatott be az aranyos. A korzó nyüzsgő sokaságából sokan felismerték. Akik régen nem látták, azt mondják, alig változott. A régi elbűvölő, mondhatatlan pikáns mosolyú, aranyos Ilus.

A Rimanóczy-szállóba szállt, s este a színházba is betekintett.

A színházi közönséget persze máris fogva tartja a hamisítatlan Pálmay-láz.

A színház igazgatósága a díva vendégszerepléséről a következő jelentést küldte:

Pálmay Ilka tegnap délután érkezett Nagyváradra, s ma, csütörtökön lép föl először a Szigligeti Színház színpadán egyik leghíresebb szerepében. A kitűnő primadonna a *Nebántsvirág* Denisét játssza, amely szerepében a kontinens legelőkelőbb színpadain nagy sikerei voltak. A *Nebántsvirág* többi főszerepét Nyárai Antal (Celestin), Deésy Alfréd (Champlatreaux) s Füredi (az igazgató) játssza. Pálmay Ilka ma délelőtt részt vesz a *Nebántsvirág* főpróbáján. Holnap a *Szép Heléna*, Offenbach klasszikus operettjének főszerepében lép fel a kiváló vendég.

Szép Heléna Párisát - mint megírtuk - Ámon Margittal akarta elénekeltetni az igazgatóság. E tervet azonban a díva egy édes kis távirattal fújta le:

Nekem férfi kell Pálmay

Ilyenformán Perényi József lesz a legklasszikusabb Heléna partnere.

A *Nebántsvirág* ma délelőtti főpróbájára a sajtó képviselőit is meghívta a színházi vezetőség. Jegyeket persze protekcióval sem lehet már kapni, csak a holnapi *Szép Heléna* előadására.

A díva gyönyörűséggel nézte a Rimanóczy-szálló erkélyéről a mi szép színházunkat és annak varázslatosan átváltozott szép képét. Munkatársunk előtt elragadtatásának adott kifejezést:

- Hogy megváltozott ez a város, mióta utoljára itt voltam. Káprázatosan szép a színházuk. És az egész város olyan, mint egy kacér fiatal menyecske, ellentétben Kolozsvárral, mely egy érdemes, tisztes matrónához hasonlít.

Majd ismét az új színházról esett szó:

- Szeretném még meglátni a belsejét is, de sajnos nem mehetek el. Reggel óta utazom Bécsből, s így boglyasan, porosan mégsem merek mutatkozni a közönség előtt.

Addig-addig kapacitálta munkatársunk, míg végre mégis elhatározta magát, s úgy, útiruhában, amint megérkezett, átjött a színházba. A közönség pedig, mikor a proscenium páholyban megjelent, tüntető szeretettel üdvözölte.

Este 10 óra előtt nyugalomra tért, de még a búcsú előtt volt egy kérése hozzánk, illetve a közönséghez.

- Arra kérem magukat lelkem, szólt munkatársunkhoz, hogy csináljanak egy kis propagandát az arcképeimnek, amelyeket egy szegény özvegyasszony javára árusíttatok. Minden arckép csekélyke ára egy szegény elhagyott özvegy könnyeit szárítja fel. A nagyváradi közönség bizonyára nem haragszik meg, hogy a nemes cél javára ilyen seftet csinálok az arcképeimmel.

Azt hisszük, hogy a bájos díva nem fog csalódni a közönségben.

Nagyváradi Napló 1901. május 30.

229. RIP-RIP

A Pálmay-esték miatt alig mertük hinni, hogy annyian vágyódnak hallani újra *Rip-Rip* édes muzsikáját, ahányan tegnap este színházban voltak. Hiába, az a bizonyos *örökszép* nem az esztétikus bácsik csinálmánya. *Van* örökszép, vannak örök melódiák, vannak bezárult szép világok, s vagyunk itt sokan szegény Rip-Ripek, kik kiálmodjuk magunkat a való, derűs világból, s csak mikor hófehér a hajunk, kezdjük el a siránkozást, kezdünk nagyon kínosan emlékezni… Székely Irén nagy sikerét jelenti a tegnap este is. Édes volt, bűbájosan énekelt, s hódító poézissal ragyogott. Pintérnek híres szerepe *Rip-Rip*, s méltán. Ekszcellált. A többi szereplők is igyekezettel járultak az est sikeréhez. Kedves volt Somogyi Béla, mint szöszke hajú kis lány s ifj. Pintér Imre, vagy inkább Imruska, kiből kitetszett a színészvér. Kar, zenekar meglehetős. A közönség sokat tapsolt.

Nagyváradi Napló 1901. június 1.

230. GÖRÖG RABSZOLGA

Hirtelen kellett előrántani Pálmay asszony betegsége miatt ezt az édes szép operettet. Közönség bizony, ami érthető is, alig volt. Az előadás azonban, a körülményeket tekintve, várakozáson felül biztos és elég élvezetes. Heliodorus szerepébe Bérczi ugrott be sikerrel. Tapsot Lányi Edit, Székely Anna, Ámon Margit és Pintér Imre kaptak legtöbbet. A gyönyörű operettet módjában lesz még e szezonban a közönségnek újra látni, még pedig Székely Irén Aspaziájával, ami már biztos ígérete a telt háznak.

Nagyváradi Napló 1901. június 2.

231. HOL ELOLTJA, HOL MEGGYÚJTJA

Mi voltunk a legelsők a liberális magyar sajtóban, akik megdöbbenésünknek adtunk kifejezést a fölött a viselkedés fölött, melyet Kossuth Ferenc a kolozsvári klerikális függetlenségi párttal szemben, egy saját híveit cserbenhagyó, baráti nyílt korteslevéllel tanúsított. A levél érthető visszatetszést keltett a liberális függetlenségiek között. Ennek van már nyolc napja. Ez a nyolc nap nem sok idő. S íme most ugyancsak Kossuth Ferenc a gyulai függetlenségi párthoz írt levelet, s ugyancsak Kossuth Ferenc a legkeményebb, a leglesújtóbb módon nyilatkozik a Bartha Miklósék pártjáról, mellyel nyolc nappal ezelőtt manifeszte parolázott. Hát ezt a levelet helyeseljük s aláírjuk. De kérdés, hogy vajon újabb nyolc nap múlva nem ír-e Kossuth Ferenc újabb baráti levelet Barthéknak, akik rettenetesen drukkolnak úgy a választások előtt. Kossuth Ferenc hol eloltja, hol meggyújtja a szilárd, liberális elvek fáklyáját. Ez a vibrálás pedig nagy bűn. A gyöngeségnél nagyobb bűn nincs a politikában.

Nagyváradi Napló 1901. június 5.

232. AZ UTOLSÓ PÁLMAY-EST

Vége van, kérdjük remegve, aggodalommal, vége a Pálmay-kultusznak? Búcsúzott? Nem. Csak eljött egy időre felfrissíteni azt az eltörülhetetlen képet, melyet az ő ragyogóan tiszta művészetével a közönség lelkébe írt, s elmegy, de itt marad az ő varázsteli egyéniségének minden bűbája.

A *Huszárcsíny*ben ünnepelte a közönség, amely őt változatlanul szereti, s nem a korát nézi, hanem azt az igazi fiatal üdeséget, bájt s graciózitást, mely benne van minden mozdulatában, dalában, édes mókázásában. Nótái gyújtottak, s aki látta - ki ne láthatta volna őt - a *Szép Heléná*ban, e klasszikus operettben, s ma, a Borcsa szerepében, a játékművészet e tökéletessége előtt kénytelen volt leborulni.

Ünnepelték, tapsolták, szeretettel vették körül, s végül számtalanszor a lámpák elé hívták. Előadás után nagy és díszes közönség búcsúztatta el Pálmayt, reménykedve s szeretettel.

A díva Hoványi Gézának, a színügyi bizottság elnökének karján lépett be az ünneplő közönség közé, melynek soraiban a nagyváradi s budapesti íróvilág előkelői voltak. A művésznő az estély után Bécsbe utazott, s szombaton Aradon vendégszerepel.

Nagyváradi Napló 1901. június 5.

233. SZEZONZÁRÁS

Életét, vidító életét bárhogyan is akarjuk nyújtani, haldoklik az első színházi szezon, most éli utolsó napjait. Mintha elmúlását s a válást könnyíteni akarnák, ezek az utolsó napok olyan fényesek, ragyogók, mint az utolsó szerelem izzó, lángoló föllobbanásai. Pálmay, Márkus, Fedák Sári, mind, mind egy-egy fényes álma, föllobbanása a haldokló szezonnak. *Az utolsó előadás június 16-án, vasárnap lesz*.

Most a fényes Márkus-napok mámorában élünk. A jövő hét műsorából *Carmen* előadása ragyog elénk. Azután a Szűts Dezsőék tréfás operettje, a *Nagyvárad szépe* kínálkozik feledtető bohóságaival. S végül jön *Zsazsa*. Az angol-operettek ifjú dívája pénteken, szombaton és vasárnap lép föl. Vasárnap, és vége lesz a ragyogásnak negyedfél hosszú hónapig. A színtársulat pihenőre tér. Tagjainak nagy része Nagyváradon marad. Székely Irén Reichenhallba, Ámon Margit Badenbe megy. Augusztus 15-én verődik ismét össze a társulat *Kaposvárt*, hol Somogyi saját színkörében játszanak. Hozzánk pedig október elsején hozzák vissza a színház édes kellemességeit és nem kevésbé édes kellemetlenségeit is.

Nagyváradi Napló 1901. június 6.

234. EXPIÁCIÓ ÉS ÖLELKEZÉS

Nagyon fájhatott Széll Kálmánnak, hogy kedvelt hívét: Rakovszky Istvánt olyan kíméletlenül ostorozzák némely liberális, hazafias magyar lapok, holott az ő derék barátja semmit sem vétett, csak kijelentette, hogy szégyenli magyar voltát, gyűlöli a nemzetét, nem ismert magyar királyt, csak osztrák császárt. Még jobban fájt Széllnek, hogy olyan lap is támadta a barátját, mely őhozzá igen közel van. Leszerelte hát hirtelen a harcot. Megkérte Rakovszkyt, jelentse ki, hogy őt - *félreértették*. Rakovszky ezt megtette, s evvel expiálta minden nagy bűnét. Hát

kell ennél több cáfolat? Nosza lett is ölelkezés. Lapunk zártáig még mindig tart. A lefülelt lapok pedig hallgatnak. Csitt: a nagymogul a néppárti hazaárulóval ölelkezik!

Nagyváradi Napló 1901. június 9.

235. FRANCILLON

A „szőke csoda", amint Márkus Emíliát írói és művészi körökben a rajongó szeretet elnevezte, tegnap Dumas fényes szellemességű *Francillon*jában remekelt. Művészi remek minden alakítása, melyet graciózus ízlésével, színes fantáziájával és talentumával Márkus Emília varázsol elénk a színpadon, s ha a hatás tegnap mégsem volt oly intenzív, mint *A kaméliás hölgy* előadásán, úgy ezt az összjáték fogyatékosságának s a többi szereplők ingatagságának tudjuk be. Olyan volt ezúttal a Márkus Emília káprázatos művészete, mint egy zseniális mesteri festmény egy rozoga, kopott keretben.

Amiért azonban nem akarjuk megróni a többi szereplőket, akiktől kívánni sem lehet, hogy egy próbára precíz[en] és összefogóan tudjanak eljátszani ilyen nehéz koncepciójú színművet. Sőt ily körülmények között még elismeréssel is adózhatunk a mi színészeink igyekezetének. Szarvasi Sándor Henrije egészen akceptábilis volt, Peterdy Sándor és Pataky is egészen jók voltak. Somogyi Károly, aki Nyárai betegsége miatt hirtelen ugrott be nehéz szerepébe, eléggé megfelelt a nem könnyű feladatnak. Szohner Olga kedves volt, mint mindig, de a jégpályáról mégse kellett volna talán szalmakalapban bejönnie a színpadra.

A zsúfolásig megtelt nézőtér ma is lelkes ovációkkal ünnepelte a kitűnő vendégművésznőt, aki estéről-estére fokozza a rajongást és csodálatot az ő bűbájos művész-egyénisége iránt.

Nagyváradi Napló 1901. június 9.

236. MÁRKUS-ESTÉK

A vasgyáros

Azt a mély és igaz hatást, melyet a Márkus Emília fényes művészete gyakorolt a nagyváradi közönségre, legszebben az a fokozódó érdeklődés bizonyította, melyet a nézőtér tüntetett fel vasárnap este. Csaknem minden jegy elfogyott, holott igen kevesen lehettek az auditoriumban, akik ezúttal először hallották *A vasgyáros* érzelgős történetét. Így tehát egyáltalában nem a darab, hanem kizárólagosan Márkus Emília graciózus és fönséges Claire-je volt a vonzóerő, mely különös bájt és varázst tud kifejteni még ebben az agyoncsépelt ócska szerepben is. Az ő Claire-je az arisztokrata finomságnak, előkelőségnek és a tragikum fönségének csodásan harmonikus megtestesítése, mely, mint egy klasszikus festmény, sokáig nem halványodik el emlékezetünkben.

Bizonyára a Márkus Emília káprázatos, szuggesztióra is alkalmas egyénisége adja részben magyarázatát annak, hogy partnere, Somogyi Károly is kitűnő volt, és különösen a második felvonásban volt igen szép hatása. A többi szereplők is minden tekintetben megállották helyüket.

A bölcső

A tegnapi búcsúelőadáson mintha kissé elbágyadt és elfáradt volna a kitűnő művésznő, ami nem is csoda, ha tekintetbe vesszük azt, hogy öt egymásutáni estén játszotta szünet nélkül a

legnehezebb szerepeket. A nézőtér ismét teljesen megtelt, és bár a művésznő Laurence-a nem elégítette ki azt a nagy várakozást, melyet a budapesti diadalt hirdető kritikák után fűztünk ehhez az alakításhoz, a közönség ezúttal is rajongó szeretettel ünnepelte Márkust, aki mostani emlékezetes sikerei után mindenkor legkedvesebb vendége lesz színházunknak, s reméljük, hogy Somogyi igazgató a jövő szezonban is ki tudja eszközölni, hogy viszontláthassuk a Nemzeti Színház uralkodó napját, akinek fénysugaraiban oly nagyon gyönyörködhetünk.

A többi szereplők a régi jók voltak. Csak Pataky változtatott indokolatlanul visszatetsző frizurát. A szőke haj és fekete bajusz sehogy se illenek össze, pedig a színésznek elsősorban arra kell ügyelni, hogy az illúziót mi se zavarja.

Nagyváradi Napló 1901. június 11.

237. A BABA

Fényes, ragyogó vendégnapok után gyászos, szomorú, bőjti est. A színlap a *Boszorkányvár*t jelezte, de a beavatottak már délben tudták, hogy Pintér hirtelen beteg lett, s a színházi vezetőség még mindig nem tudja, hogy mi lesz este. Aztán hirtelen előrántották Audran bájos operettjét, mely igazán nem érdemelt ilyen kegyetlenséget. A színház kongott az ürességtől. A kis közönségnek pedig remegnie kellett a színpadon lévőkért. Soha ennyi kétségbeejtő bizonytalanság. Nyárai, Perényi és egy sereg még: valamennyi újabb szereplő, de persze egy fikarcnyi próba nélkül. Ámon Margit rosszkedvű, Lányi Edit álmos, Nyárai ízléstelen, de rossz, Perényi rekedt, és a többi, és a többi… Még csak a súgó is rossz volt, amit azonban még legkönnyebb megérteni és megbocsátani. Csak nem így fogunk tán búcsúzkodni egész héten?

Nagyváradi Napló 1901. június 12.

238. SZERECSENMOSÁS

Boldog lehet Széll úr. Sikerült fehérre mosdatnia Rakovszkyt, a lelkében is fekete szerecsent. Nehezen ment nagyon, de mi nem sikerül Magyarországon, amit a mennyországot is elpaktáló Széll Kálmán akar. A bibi ott volt, hogy néhány, Széll urat istenítő negyedhivatalos lap azt hitte, hogy na hát már a hazaárulás csak van olyan nagy bűn, hogy meg lehet kritizálni, s a haza van olyan szent, hogy még Széll úr sem paktálja el. Nagy kijózanodás lett ebből. A nagy paktáló éppen a könnyelmű negyedhivatalosoknak parancsolta meg a szerecsenmosdatást, s azok a parancsot kénytelenek voltak végrehajtani. Ma már Rakovszky István olyan ártatlan, mint a ma - és mindig paktáló Széll Kálmán. Bizonyára a mi rossz szemünk az oka, hogy mi csak olyan szerecsennek látjuk még mindig Rakovszkyt, amilyen volt, s nem látjuk fehérebbnek a paktumok nagymesterét se nála. Hogy is mondja egy magyar népszínmű: „Ha két ilyen *szerecsen* összeveszne...” Igaz, hogy a népszínmű nem szerecsent mond, de ezek ketten nem is vesznek össze!…

Nagyváradi Napló 1901. június 14.

239. A ZSIDÓK A POLITIKÁBAN

A magyar zsidóság felekezeti jellegű lapjában: az *Egyenlőség*-ben fölötte érdekes, őszinte hangú, a helyzetet kellően illusztráló cikk jelent meg Kóbor Tamás, a kitűnő író tollából. Hitsorsosainak politikai pártállásával foglalkozik, s magyaros nyíltsággal a szemükbe mondja az igazat, hogy ahogy gondolkodnak és cselekednek: az két különböző dolog. A konok Széll-pártiságukhoz kapcsolt következtetése az, hogy vagy érdekből vagy gyávaságból tesznek úgy, ahogy.

A legtöbb zsidó választó jómagában a poklok fenekére tiszteli a magas kormányt minden hívével, képviselőjével, rendszerével együtt, de a nyilvánosság előtt alázattal megsüvegeli, torka kiszáradásáig éljenzi, felajánlja neki buzgó kortes-szolgálatait, és térde kopásáig lót-fut az érdekében.

Hogy így cselekszik, ostobán cselekszik - így olvas a zsidóságra a cikkíró. Mert elsősorban is a néppárt titkos törekvéseit támogatja, az antiszemita-uralom felépítésén fáradozik. Az való igaz, hogy mennél erősebb a mostani kormány és az úgynevezett „Széll Kálmán-párt", annál hamarább jut a néppárt uralomra.

A bölcs megalkuvás lehet hogy hamarosan megalkudnék az adott helyzettel, s kenetes hangú üdvözlő felírásokban biztosítaná őszinte ragaszkodásáról és hűséges szolgálatairól Zichy Nándor gróf miniszterelnök őnagyméltóságát, a legpártatlanabb belügyminiszterként ünnepelné Istóczy Győzőt, s pénzügyi szaktekintély volna előtte Onódy Géza is, ha a piros bársony-székben ül.

Mivelhogy javarészben úgy vagyunk a zsidók kormánypártiságával, hogy az uralkodó hatalom képviselőit tisztelik és félik a miniszterben, legyen pápista vagy nazarénus, klerikális vagy színtiszta szabadelvű.

És eljöhet az az idő, hogy a tiszaeszlári izr. hitközség mély alázattal mandátumot kínál Molnár János apátplébános úrnak, és kellő megvetéssel buktatja meg Wekerle Sándort, ha ellenében fellépni merészkednék.

Nagyváradi Napló 1901. június 15.

240. A SZÍNTÁRSULAT VAKÁCIÓJA

Két este még, bizonnyal fényes, ragyogó, s aztán sötétség… Záporpróba lesz-e vagy sem: nem tudjuk. Műkedvelői vizenyősség biztosan lesz. Aztán leesik a függöny… A holt szezon némasága következik, a leizzadt festék, az a kis idő, melyben - rossz, filiszter nyelvek szerint - a színész fölcsap úrnak…

A társulat voltaképpen és hivatalosan Nagyváradon marad. Somogyi két hónapos vakációt tart. Kaposvárott, a Somogyi-színkörben augusztus 15-én csődül ismét össze a múzsanyáj, nyári trópusokkal szólván.

Ez a hivatalos megállapodás. Voltaképpen pedig nagy világjárások lesznek ebből.

Székely Irén mihamar itt hagy bennünket. De teljesen nem tud szakítani Nagyváraddal. Olyan helyre megy hát, ahol nyaranta valóságos nagyváradi kolónia alakul: *Reichenhallba*.

Örley Flórának Borszék az első stációja. Aztán rokonait látogatja sorba, s egy mátraalji kies helyről zónázik Kaposvárra.

Ámon Margit Badenbe megy.

Lányi Editet deputáció kérte fel, hogy maradjon itt, de ő megy. Előbb Debrecenbe, szüleihez, azután a *bártfai* fürdőbe.

Somogyiék nagy részét a vakációnak Nagyváradon töltik. Azután dunántúli birtokukra utaznak.

Szohner Olga Budapestre megy, haza. Az édesapja szabja meg a vakáció programját.

Nyárai Bécsbe, onnan Berlinbe tart. A szecessziós színpad művészeitől akar egy csöpp szertelenséget tanulni.

Peterdyék patriarkális nyaralást terveznek a Balaton mellett. Valószínűleg Bognárt is magukkal viszik, bár ő [a] Kargerben jobb szeretne üdülni.

Bércziék Budapestre mennek. Bérczi Siófokon fog később vetélytársak nélkül sikerekre pályázni.

Várady karmester s bájos felesége még nem határoztak, de menni akarnak.

Hasonló titubálásban leledzenek a társulat többi tagjai is. Annyi mégis bizonyos, hogy a Pintér-pár fejedelmien vakációzik majd valahol, s Nagyváradon együtt fog azért velük izzadni és uszodázni a színtársulatnak jó fele.

A Mülleráj, Royal, Kioszk s a fürdők közt fognak megoszolnia helyi nyaralók.

A művészi élet nem fog hát teljességgel pangani a holt szezonban is. Csak a botrányok száma lesz kevesebb - talán…

Nagyváradi Napló 1901. június 15.

241. PROSKRIBÁLT ALKOHOLISTÁK

Az alkoholistákat nagy veszedelem fenyegeti. Széll Kálmán belügyminiszter körrendeletet intézett az ország összes törvényhatóságához az elmebajosok összeírása dolgában. A körrendelet szerint külön pontos kitüntetését kéri a miniszter az alkoholizmusnak, mert az alkoholos elmezavar statisztikája iránt különösen érdeklődik legfőbb közegészségügyi hatóságunk. Az alkoholos betegség rovatának kitöltése által elérni kívánom - úgymond a miniszter -, hogy tudomására jöhessenek annak, mekkora kárt okoz a szesszel való visszaélés hazánkban, mely körülmény úgy közigazgatási, mint nemzetgazdasági intézkedéseknek fogja alapját képezni. Szegény víg és bús hívei Bacchusnak s a többi kedvre derítő isteneknek, íme, azt is meg kell érniök, hogy proskribálják őket és besorozzák a bolondok lajstromába. Micsoda szörnyű nagy lajstrom lesz ebből, ha lelkiismeretesen végzik az összeírást. Még az összeírást végezők közül belekerülhet egynehány.

Nagyváradi Napló 1901. június 16.

242. BIZONY KOMOLY SZAVAK

Bartha Miklós úr, kiről és egyre merészebb okvetetlenkedéseiről volt már egy párszor alkalmunk vélekedéseinket elmondani, most a többek között a következő komoly szavakat bocsájtja világgá:

Rosszul lát, aki nem látja, hogy a legkomolyabb rétegekben is ellenszenv van keletkezőben a zsidó hírlapírók üzelmei iránt. Ez az ellenszenv előbb-utóbb átterjed a zsidó körökre, s rendre

elfajul. Engem ott fognak találni, ahol akkor voltam, húsz év előtt, mikor az antiszemitizmus jelentkezett. Azon a gáton leszek, amely megtörni lesz hivatva a félelmes és vad áradatot. De erre a kínos és veszélyes megpróbáltatásra hazánknak bizony szüksége nincs. A komolyabbja vegye fontolóra ezt a figyelmeztetést. Bécsben régen tudják, hogy az antiszemitizmust a zsidó újságírók csinálták. Óvakodjunk a bécsi mintáktól.

Amennyi szó, annyi hazugság, még ha éppen nem Bartha Miklós is írná. A tendencia egész világos. Pilátus-módra kezét mossa, hogy ő és társainak régóta folytatott galád, felekezeti üzelmeit takarja, aztán éretlen fenyegetésekkel terrorizálni a zsidóságot, diszkreditálni a liberális hírlapírókat, s a többi rendes barthai fogás. Nem érdemes hát rá több szót vesztegetni. De azt megmondjuk mi Bartha úrnak, hogy őt bármikor, hol fogjuk találni. Igaza van: ott, ahol húsz év óta, ott, ahol nagyobb koncot dobnak neki.

Nagyváradi Napló 1901. június 22.

243. FIATAL HÉV

A fiatalság botlásai nem is hibák. Erények mind, mert alapjuk a jóhiszeműség. Mi is voltunk, s bár lehetnénk még fiatalok, mikor egészen más színben láttuk a dolgokat, mint amilyenek. Politikai tekintetben - nálunk ez a legelső tekintet - sokan voltunk ifjú korunkban lelkes imádói Ugron Gábornak, akiről bizonyos már, hogy nem egyéb egy nagystílű pénz-ágensnél, és tűzbe hozott a Bartha Miklós haragos honfi felgerjedése, amiről viszont most már tudjuk azt, hogy jól megfizetik, s az egész színészkedés. Egy lelkes, *nagyszalontai* fiatal ember, Podhraczky Rezső dr. egy cikket írt az *Ellenzék*ben, melynek egyik passzusa így szól:

„De már az ellen határozottan tiltakozunk, hogy az eddig folytatott aljas becsületvadászat cégéréül a Kossuth név szolgáljon. Mi nem Ugront és Barthát védjük, ők arra nem szorultak, megvédelmezik ők magukat, ha erre szükség van, hanem mi a Kossuth név nimbusát, a Kossuth név tisztaságát, szeplőtlenségét féltjük, és pedig féltjük éppen Kossuth Ferenc barátaitól. Ha Kossuth Ferencnek csak halvány sejtelme volna arról a gyalázatos ténykedésről, űzérkedésről, amit az atyja nevével véghez visznek az ő barátai - ő volna az első, aki környezetét szétverné maga körül. Pedig már sokat tanulhatott volna Kossuth Ferenc a múltból. Vagy talán már elfelejtette a Fortunát, a Tarnóczy Gusztáv Hunnia Gépgyárát? Hát a Hazait? Ide is a jó barátai vitték be. Határozottan tiltakozunk az ellen, hogy a Kossuth nevet népbolondításra használják fel. Ha erre Kossuth Ferenc maga vigyázni nem fog, hát majd vigyázunk mi, akik igazi Kossuth pártiak vagyunk.”

Nem is szokás, nem is szükséges, nem is tennők, hogy a cikkel vitázzunk. A nagyszalontai Kossuth-párt bizonyára nem azonosítja magát vele. Podhraczky Rezső dr. pedig előbb-utóbb bizonyosan rájön arra, hogy milyen nagy szolgálatot tesznek azok ennek az országnak, akik a Bartha-Ugron népség ellen harcolnak. Most csak egyre figyelmeztetjük a cikkírót. Nem tűnt fel neki, hogy cikkéről csak egy lap emlékezik meg nagy dicsérettel, s ez a lap a *néppárt lapja*. Ha ezt a mozzanatot kellően értékelni tudja, már sok mindenre rájön. A fiatal szemeket a látszat ejti mindig zavarba. De ha megkapják az első fix pontot, hamar készen vannak a képpel. Mi az esetet csak azért hoztuk föl, hogy mindazoknak szóljunk, kik fölülnek Bartháék pilátusi panaszainak.

Nagyváradi Napló 1901. június 27.

244. A NAGYSZALONTAI ÜNNEP

Soha nem éreztük a tömegek erős érzésének magával ragadó hatalmát olyan erősen, mint vasárnap Nagyszalontán.

Nagyszalonta büszke hajdúnépét csak most tudjuk megérteni és megbecsülni igazán. Nagyszerű, ősi erejű nép ez, amilyen sok-sok kellene ennek a gyönge országnak.

Mikor a nyalka, árvalányhajas lovaslegények körülfogták a szobor körül tolongó népet, s a déli nap míg lovaikon valósággal pörkölt mindenkit ott a szabad ég alatt, ők a Kossuth nótáját énekelték szilaj lelkesedéssel - ekkor ihletett meg bennünket ez az érzés. Mint tud ez a nép lelkesedni! Mennyi hit és remény van ezekben a szívekben: Mennyi erő és egészség!...

A nagyszalontai ünnep fénye, ragyogása mind a nagyszalontai szívekből áradt elő. Övék, a nagyszalontai közönségé a szép, a lelkes ünnepek minden érdeme.

Mert nem akarunk ünneprontók lenni, de *mi*, a vendégek, Budapestről és más helyről nagyon kevés lelket vittünk erre az ünnepre. *Külső díszt, formát* nagyrészben nekünk kellett volna az ünnepnek adnunk. Bizony még azt sem tudtunk.

Mikor hát mélységes csodálattal és szeretettel hajlunk meg Nagyszalonta és vidéke népe előtt, az ünnep felséges bensőségéért, sokat jelentő lelkességéért is csak neki adhatjuk a pálmát.

Mert nézzük csak a *formákat*, az ünnep kereteit?

A rendezés gondoskodott a vendégelésről pazarul. Ami hiba volt itt, azt sem lehet felróni. Az ünnep *program*jánál alig láttunk még sablonosabbat.

Felvonulás, levonulás, mozsárágyú, beszéd, beszéd és beszéd és megint beszéd, óda és óda és újra óda. Sehol semmi invenció, a nagy alkalomhoz méltó gondolat, illő szín, érdemes újítás.

Csorvássy Istvánnak nagy érdemeit elismerjük a szobor megteremtésében, de ilyen szent, nagy alkalomhoz más beszéd illett volna, nem az övé.

És a Barabás Béla beszédjén kívül, mely frappírozott mindenkit, s méltó volt az alkalomhoz, majdnem ezt mondhatjuk valamennyi ünnepi incidensről.

Édes Istenünk, a világ halad, az eszmék csiszolódnak, csak az igazi nagyság nem változik, csak növekedik ragyogásban. Kossuth apánk isteni ragyogásához hogy illenek azok a közhelyek, amelyeket a képviselő és egyéb bácsik használtak, s amelyeket harminc év óta nem használ már csak közepesen jóízlésű ember sem.

Hol láttuk megmutatni a jövő előtt Kossuth nagyságát, megértetni: mi vár még e szent névre a jövőben?! Ehelyett a gepidákról, talizmánokról s egyéb ócskaságokról olvastak föl, mint például Móczár tanár, vagy mondtak monotonul dikciókat.

Végül - ez meg éppen csak külsőség ugyan - mégis mért nem öltözött Kossuth fia magyar díszbe?... Úgy illett volna ez, s olyan jól esett volna így látnunk, ha már beszédben nem tud a magyar szívekhez szólni!...

Nagyon nagyjában ezeket *kellett* elmondanunk. Mi, a vendégek s az ünnepi formák intézői nem voltunk méltók a nagyszalontai közönséghez, mely az ünnepnek lelket, csodásan szép tartalmat adott. Ez a közönség ünnepelt, s az ünnep ezért volt szép és feledhetetlen.

Kossuth ércalakja tartsd meg ezt a népet ilyen nemesnek, nagynak és erősnek!

Nagyváradi Napló 1901. július 2.

245. PROTESTÁNS SEGÍTSÉG

A klerikalizmus oda van a boldogságtól, ha egy kis protestáns segítséghez jut. Ezért van nagy becsülete a klerikális táborban még Bartha Miklósnak is, Kaas Ivor bárót meg éppen elevenen szeretnék üvegszekrényben mutogatni az ultramontánok. Legutóbb egy kis kálvinista segítséghez jutottak. Ujjongnak módfölött. Szabó Aladár ref. teológiai igazgató tanár egy értekezését használják föl maguk mellett. Az igazgató úr nagy hangon szavalja, hogy a nemzetnek erkölcsi erejét a lehető legmagasabbra kell fejlesztenie, s *biztosítékot kell nyújtania* mindazoknak a törzseknek - amelyek bár nem magyar ajkúak, e hazában laknak, hogy sorsukat bátran kapcsolhatják a magyarság sorsához, mert az emberiséget boldogító legszentebb eszmék szolgálatára kötelezte el magát. Szabó határozottan ellene van az *egyetemekkel kapcsolatos protestáns teológiai fakultásoknak;* szerinte az állami teológiai fakultás biztos hídja lenne a protestáns egyházak teljes elállamosításának, mert az onnan kikerült lelkészek bizonyára levonnák azt a következtetést, hogy ha az állami dotáció és kinevezés mellett a teológiai tanár jó protestáns lehet, hát miért ne lehetne az esperes és a püspök is?! Szembeszáll azzal a felfogással is, mintha a protestantizmus bajait az állami segítség emelésével lehetne megszüntetni. S több effélét hord még össze Szabó úr. A klerikálisok pedig büszkén mondják, hogy lám vannak protestáns elvtársaink is. Hát egy kis tévedés van a dologban. Szabó Aladárt ismerik a magyar protestánsok. Ő régen hirdet reakciós elveket, sőt, mint Szász Gerőék annak idején rásütötték, valósággal vallási miszticizmus felé hajlik. Olyan nagy akvizíciót hát nem csináltak a klerikálisok. Nyugodjanak csak meg. Mellettük soha, mindig csak *szemben* találják a magyar protestánsokat.

Nagyváradi Napló 1901. július 9.

246. A HIVATALOS STÍLUS

A hivatalbeli stílusról sok mindent összeírtak s írtunk már ebben az országban. Megállapodott hivatalbeli urak azt tartják, hogy a hivatalos stílusnak valami különös méltóságosnak kell lennie s olyannak, hogy az avatatlanok ne értsék meg egykönnyen. Gyönyörűséges *nagyváradi* példáját hallottuk ennek a hivatalos felfogásnak. Nemrégiben egy fiatal jogászembert neveztek ki a törvényszékhez. A fiatalember tele volt persze ambícióval, s ambíciói közé tartozott az is, hogy ő magyarul és értelmesen írjon hivatalosan is. A „tatik-tetik" szörnyűségei ellen volt különösen gyűlölettel eltelve az ifjú hivatalnok. Egy szép napon aztán csinált vagy húsz végzést. Mind igen gondosan csinálta meg, s valamennyit „tatik-tetik" nélkül, kifogástalan világossággal és magyarsággal. Aztán átvitte az aktákat a bíróhoz, aki mellé „osztva" volt. Az öreg bíró belenéz az első aktába, s valósággal elsápadt. A másodiknál már pirosodni, a harmadiknál káromkodni kezdett. A negyediknél pedig összefogta az egész aktacsomót s széjjeltépte. Azután komoly, feddő hangon szólt a könnyelmű ifjúhoz:

- Nem tudom, hogy leszünk. Nagyon kevés tehetsége van ezekhez a dolgokhoz. Még írni sem tud. Az ilyen fogalmazást pedig nem veszi be az én gyomrom.

Az ifjú jogász pedig azóta úgy ír, ahogy illik komoly hivatalnokhoz, s ha önök - adós társaink - olyan végrehajtási végzést kapnak, amelyben minden második szó „tatik-tetik", s aminek a megértéséhez külön hites magyar tolmács kell, legyenek egészen biztosak, amaz ifjú ember írta, kiről a fentebbi eset „íratott", s okulás és tanulás okából nyilvánosságra „hozatik".

Nagyváradi Napló 1901. július 10.

247. PIPOGYASÁG

Tegnap egy táviratcímben pipogya miniszternek neveztük Wlassics Gyulát. A távirat arról szólt, hogy a minisztert annak a rendeletének visszaszívására bírták, mellyel Borbély György tanárt, egy erősen antiszemita irányú szövetkezeti hetilap szerkesztőjét, a lap szerkesztésétől, mivel a tanári működésében meggátolja, eltiltotta. Az is ez az eljárás: pipogyaság. Az akadémikus, ideális szabadelvűség - szó sincs róla - azt követelné, hogy ha Borbély György antiszemita, ezt a véleményét meg is írhassa. Megírhassa még akkor is, ha Borbély György az állam tanári alkalmazottja is. Ám ez az ideális szabadelvűség annyira ideális, hogy csak a klerikálisok a hívei bizonyos esetekben. Borbély György lehet antiszemita lapszerkesztő, de Borbély György *tanár* még tán nem lehet. Wlassics Gyula is így gondolta azt először. Hiába, ő abban a naiv hitben él, hogy Magyarországon három év óta mi sem változott, s egy miniszter beleszólhat abba, hogy az ő alárendelt alkalmazottjai ne csináljanak buta vagy rossz emberek példájára csúnya felekezeti és osztályharcot. Wlassics csalódott. Magyarországon ma már nemcsak tanároknak üdvös az antiszemitáskodás, hanem miniszteréknek is. Ez után a csalódás után mintha mást várhatna az ember Wlassicstól, kinek rá kellett jönnie, hogy az ő liberalizmusa már anakronizmus. Azt azonban nem, hogy megalázva magát magára cáfoljon. Ez már pipogyaság, nagyobb eset a Borbély György kisded antiszemita játékainál is.

Nagyváradi Napló 1901. július 17.

248. NULLA DIES...

Nap nem múlik, hogy az öblös szájú Bartha Miklós ne kapna valamerről egy csattanós pofont. Legújabban tudvalevőleg Kovács Lajosra, a gyulai 48-as párt elnökére támadt otrombán.

Kovács erre a támadásra a következő nyilatkozattal felelt:

> Nyilatkozat
>
> A *Magyarország* e hó 16-án megjelent számában a gyulai választásra vonatkozó, s személyemet sértő, durva és piszkos támadásra ezúttal érdemlegesen nem nyilatkozom. Nem! Mert nem levén otthon, csak hazatértem után leszek abban a helyzetben, hogy magát a nemzet nyomorékjának szimuláló Bartha Miklós úrnak hozzám intézett leveleit közzé tehessem. Azokból a nagyközönség meg fogja láthatni, hogy Bartha Miklós úr nemcsak állítólagos „nemzet nyomorékja", de olyan is, mint az arcátlan, tolakodó koldus, aki elutasítás után goromba. Saját egyéni hírnevem érdekében már most kijelentem, hogy a *Magyarország* idézett cikkének írója ellen - miután Bartha Miklós és írói kompániája a lovagias elégtétel adásra és vevésre nem alkalmas, védvén őket a Nemzeti Casino bűvös palástja - a fenyítő bíróságnál a bűnvádi feljelentést becsületsértés és rágalmazás miatt meg fogom tenni.
>
> Lelle 1901. júl. 16-án
>
> Kovács Lajos ügyvéd és a
> gyulai függ. 48-as Kossuth-párt elnöke

Nagyváradi Napló 1901. július 18.

249. NEGYVENÉVES KASZÍRNŐK

- A legújabb miniszteri rendelet -

Sírjatok „kaszírnők”! Az államhatalomnak a király után legmagasabb képviselője, a m. kir. miniszterelnök (mint belügyminiszter) Széll Kálmán az állami gondok sokaságában is időt talált arra, hogy a „kaszírnők”-nek nevezett intézményre vesse államférfiúi tekintetét. Minthogy pedig a politikai erkölcstan reformálására kellő eszmékkel ezidő szerint még nem rendelkezik, helyre akarja billenteni legalább a kávéházakban az erkölcsöket. Ezt hirdeti egy budapesti kőnyomatos a következőkben:

„Széll Kálmán miniszterelnök, mint belügyminiszter elrendelte, hogy *a kávéházakban alkalmazott úgynevezett kaszírnőknek ez évi augusztus hó 1-től csak olyan női személyek vehetők fel, akik életük 40-ik évét már betöltötték*. Ez a rendelet a már alkalmazásban levőkre nem vonatkozik.”

Ezt a drákói rendeletet a belügyminiszter állítólag azért adta ki, mert általános a panasz, hogy a kaszírnők nagy része erkölcstelen életet folytat. Úgy akarnak hát segíteni a bajon, hogy matrónákat ültetnek a kávéházi trónusba. Azok aztán erkölcstelenkedjenek - ha tudnak. A negyvenéves nő Balzac szerint még mindig veszedelmes, de a nők csak akkor lesznek negyvenévesek, ha már nem tudnak veszedelmesek lenni. Bizonyos tehát, hogy akik a jövőben kaszírnőknek fognak fölcsapni, a sziklaszilárd erény papnői lesznek.

Sajátságos, hogy valahányszor a férfiak az erényt védelmezik, mindig a nőknek lesz kevesebbjük egy falattal. Most ugyan csak az a falat forog veszélyben, amit a gyatra kaszírnői fizetés ád. A másik, a pezsgőbe mártott falat, amelyből a selyemruhák kitelnek, nem vész el akkor sem, ha ki is űzik a kávéházi kasszából.

A nők egy része predesztinálva van a kaszírnői pályára. Ezentúl ez a rész várni fog, amíg negyvenéves lesz és ez - amint már mondtam - jó hosszú terminus. Már pedig jobb, ha a nő a kasszában vár, mintha odakünn teszi ugyanezt. A kaszírnői pálya veszedelmekkel jár, de a veszedelem még mindig jobb a teljes bizonyosságnál. Nem azért lesz valaki kaszírnővé, mert erkölcstelen, és nem azért lesz erkölcstelen, mert kaszírnő. Ez a rendelet csak a becsületes kenyértől fosztja meg a fiatal kaszírnőt. A tiltott falatokat akkor is megtalálja, ha kiküldik a kasszából. Egy pár lépésnyire tovább leül - vendégnek.

Nagy tévedés azt hinni, hogy a csábítás pikolózni jár a kávéházba. És ha be is térne néha, inkább dobják ki őt, mint azt a szegény leányt, aki talán tisztességes megélhetést keres a fáradságos munkájával. A becsületes kávésnak becsületes munkatársa a kaszírnője. Megbízható, éber, dolgos és - mi tagadás benne - kívánatosabb is, mintha egy felgyűrt ingujjú szolga babrálna a kockacukrok között. És ha a kávés kipumpolt „vurcnik”-ból akarja kikeresni a költséget, akkor ugyanez a rendelet meg nem állítja a nemes szándékában.

Nagyváradi Napló 1901. július 26.

250. EGAN, A FILOSZEMITA

Hasztalanul zengték a himnuszokat Eganról Barthéék, úgy látszik, mégis meggondolta a dolgot a híres kazárfaló, és most legsürgősebben filoszemitának csapott fel, hogy kibékítse ellenfeleit. Erről ad legalább hírt tegnapi számában a *Magyar Hírlap*. Egan ugyanis nagy terjedelmű memorandumot írt arról, hogy a felsőmagyarországi zsidókérdést helyesen lehetne megoldani olymódon, hogy az odavaló zsidóknak földmívelésre való vállalkozását egy megfelelő akcióval

előmozdítanák, zsidó földmíveseket nevelnének a rutének földjére. E kérdés megvilágítására ankétet is hívott már össze Egan úr.

Nagyon szép ez a zsidóbarát felhevülés, csak gyanússá ne tenné azt Egan úr előbbi szereplése. Így inkább tüntetésszerű jellegét látjuk az akciónak, mint komolyságát.

Nagyváradi Napló 1901. július 28.

251. ÚJ TÍPUS

A magyar társadalom mostani válságos harci állapota egy újabb típusát termette meg a zavarosban halászóknak. A típus: a *birtokvásárló*. Érdekes individium[!]. Bihar megyében különösen otthonosan érzi magát. De beportyázza a szomszédos Szatmár és Szilágy vármegyéket is. A birtokvásárlónak rendesen egy fillérnyi pénze sincs. Ellenben parlagi urasan öltözködik, s beszélni, kapacitálni jól tud. Kiszimatolja azokat a - sajnos egyre szaporodó számú - gazdaembereket, kik szeretnének elfogadható úton megmenekedni megterhelt birtokocskáiktól. A birtokvásárló megjelen, s megteszi a maga - természetesen üres - de csillogó, szédítő ígéreteit. A birtokosember nemegyszer beugrik a nagy ígéreteknek. A birtokvásárló beül a kisebb vagy nagyobb domíniumba. Nagyon sokszor sikerül egyszer learatni is. Pénzt persze nem lát tőle senki, s pörrel kell kiverni pünkösdi királyságából. Bizony a hatóságoknak is vigyázniok kellene ezekre a szélhámosokra. Minden szédelgőt üldözni kellene talán, még az - agrárszédelgőt is.

Nagyváradi Napló 1901. július 30.

252. A VÁDOLÓ NAGY HALOTT

Immár néhai Szilágyi Dezső néhány nappal halála előtt Karlsbadban ebédet adott. Ez az ebéd, amelyen részt vettek többek közt Dániel Gábor, a képviselőház alelnöke, Harkányi Frigyes báró, Ludvigh Gyula főrendházi tagok, Bedő Albert, Sámuel Lázár, Szerb György és Münnich Aurél orsz. képviselők - kiváló politikai jelleget öltött. Az ebéd végével általános figyelem között állott fel Szilágyi Dezső, és hosszabb beszéd keretében fejtette ki jövendő politikai terveit. Majd abbeli aggodalmát fejezte ki, hogy Széll Kálmán politikai magatartása nem felel meg minden tekintetben az ő várakozásának, s ha az új parlament megalakulásakor azt fogja látni, hogy az *igazi liberális politikának nincsen kellő biztosítéka*, mely - úgymond - az országnak ereje, „úgy én és barátaim s azok, akik eddig velem voltak, s akik még követni fognak, *kiválunk a mai szabadelvű pártból*, és egy olyan liberális pártot fogunk alakítani, melyre még ellenségünk sem foghatja rá a kétszínűséget. Én - mondá Szilágyi Dezső - liberális férfiúnak tartom Széll Kálmánt, de csak saját egyéniségét illetőleg, mert politikája *félszeg liberalizmus*, mellyel saját magát soká fönntartani képes nem lesz, amiről a közeljövőben mindnyájatok meggyőződést fogtok szerezni.” Ezek voltak nagyjában Szilágyi Dezső utolsó politikai kijelentései, melyeket most kétségbeesetten igyekezik agyoncáfolni a Széll Kálmán sajtója. Ezek a kijelentések azonosak azokkal, amiket a mi lapunk - majdnem egyedül - hirdet nap mint nap a nagy országos veszedelem biztos előérzetében. Szent hitünk volt, hogy ezt a veszedelmet minden igazi liberális ember látja. Hogyne látta volna hát Szilágyi Dezső? Látta és íme a sírból is fölemelkedik, s elmondja nagy igaz vádját. Vajha e vád megdöbbentő hatása észre térítené Széll Kálmánt.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 4.

253. AZ APÓS DICSÉRETE

Bernrider János, kinek foglalkozása gazdag úr és a miniszterelnök veje, képviselő akar lenni a kölesdi kerületben, melynek Pichler Győző a képviselője. Bernrider úr már el is mondta beszámolóját. Főképpen az ő nagy befolyására hivatkozott, mellyel kedves apósánál mindent kivihet. Aztán Széll Kálmánt dicsérte szörnyű módon. Nem mint apóst, hanem mint politikust. Boldog Isten, milyen szomjas lehet a miniszterelnökünk *demimond lelke*, ha még a vejét is ki kell rendelni dicséretek zengésére a hatalmas Széll-kórusba. És micsoda hódításokat tett ebben az országban a rátóti *tenyész-politika*, ha már elég arra, hogy valaki államférfi legyen, a miniszterelnök após. No, beleszól még ebbe Pichler Győző is.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 7.

254. FEKETE VILÁG

Úgy történt, ahogy megjósoltuk. Alig hunyta le szemét Szilágyi Dezső, reánk szakadt a reakció. Megdöbbentő az a cinikus őszinteség, amivel ezt most ők maguk hirdetik, a klerikálisok. Íme néhány sor ízelítő a néppárt hivatalos lapjából.

> Meglehetősen kínos-keserves napjaik vannak mostanában a vérbeli szabadelvűeknek: a m. t. kazár uraságoknak.
>
> Meghalt Szilágyi Dezső, s amit nem tettek meg az elhunytnak hitsorsosai, a kálvinisták, megtették „hazafias" fájdalmukban a m. t. kazár uraságok: „rekviemet" mondattak Szilágyiért a - karlsbadi zsinagógában.
>
> És Szilágyi halála után következtek kínjaik sorban.
>
> Következett Károlyi Sándor gróf gönci programja.
>
> Következett Bartha Miklós gyulai beszéde.
>
> Következett a francia kongregációk ajánlata Szeged városához.
>
> Mindez, a numerust tekintve, nem sok, de éppen elég, legalább *egyelőre*.

Evvel szemben pedig Széll Kálmán úr zengeti néhány tucat lapjában az ő liberalizmusának és őszinteségének dicséretét. Bizony, állítsátok fel a Szilágyi Dezső szobrát. Ne csak Nagyváradon, hanem szerte mindenütt. Ezek a szobrok mutatják esetleg csak nemsokára, hogy ebben az országban nem mindig a tehetetlenség, sötét butaság és gyűlölet volt az úr.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 9.

255. A KITŰZÖTT VÖRÖS LOBOGÓ

- *A szociáldemokrata párt kiáltványa* -

Véletlenségek nem történnek a világon. Nem véletlenség, hogy most, mikor Szilágyi Dezső halálával egész merészen föltámadt a buta reakció, a fekete lobogó mellé hirtelen kitűzték a vörös lobogót is. A nyugati államokban, ahol a butító klerikalizmus uralkodik - mindenütt elterjedt hit az, hogy a fekete lobogóval csak a vörös lobogó tud megbirkózni. A doktrinér liberalizmus csődbe jutott. Radikalizmusra van szükség. Mint budapesti tudósítónk táviratozza, a magyarországi szociáldemokrata párt a *Népszava* mai számában teszi közzé felhívását az

ország „választópolgáraihoz és munkás népéhez”. A terjedelmes kiáltvány, miután kimutatni igyekszik, hogy a jelenlegi „polgár” pártok egyike sem méltó a munkásnép bizalmára, a következő tizennyolc pontban fejti ki a szociáldemokrata párt követeléseit:

1. *Általános*, egyenlő, közvetlen és titkos *választói jogot* az országgyűlési, megyei és a községi képviselők választásánál az állam minden 20 éven felüli tagja részére községenkénti szavazással. *A főrendiház megszüntetését*.

2. A vélemény nyilvánításának teljes szabadságát szóban és írásban; a teljes, korlátlan sajtószabadságot, továbbá az egyesülési és gyülekezési jog szabadságát korlátozó összes törvények és rendeletek hatályon kívül helyezését.

3. Az összes kivételes törvények és rendeletek hatályon kívül helyezését; az illetőségről szóló rendelkezések alapos módosítását.

4. Az iskolák és a *közoktatás államosítását*. a nyilvános népiskolák köteles látogatását. *Ingyenes oktatást*.

5. Az állandó hadseregek helyett *néphadsereget*. Az általános védképességre való nevelést. Béke és háború kérdésének a népképviselet által való eldöntését. - A szabadságolás idejének őszről tavaszra való áttételét és a gyakorlatokra behívottak családtagjainak kártalanítását.

6. *Ingyenes igazságszolgáltatást*, és jogvédelmet. A halálbüntetés eltörlését.

7. A közegészségügy államosítását.

8. Magyarországnak Ausztriától való teljes gazdasági és politikai függetlenítését.

9. A nemzetiségek autonómiájának elismerését.

10. Munkásvédtörvényeket; legfeljebb *nyolc órára* terjedő normális munkanap megállapítását, 14 éven aluli gyermekek kenyérkereseti munkájának eltiltását; hetenkint egy, (félbeszakítás nélkül) legalább 36 óráig tartó, minden munkásra kiterjedő munkaszünet.

11. A betegsegélyezés, baleset-biztosítás, aggkorbiztosítás és rokkantsegélyezés államosítását és kiterjesztését a munkának minden ágára.

12. A mezei munkások ellen hozott kényszertörvények (rabszolga-törvény stb.) megszüntetését. A cselédkönyv hatályon kívül helyezését.

13. A saját birtokon való vadászási tilalom megszüntetését; az idegen birtokon való vadászati jog eltörlését.

14. A vízszabályozás és erdőirtás államosítását.

15. Az állat- és jégkárosítási intézményeknek állami kezelésbe való vételét.

16. A dohánytermelés monopóliumának megszüntetését.

17. *A hitbizományok eltörlését. Az egyházi javak elkobzását*.

18. Fokozatosan emelkedő jövedelmi- és vagyonadót az összes közkiadások fedezésére, amennyiben azok adók által fedezendők. Az örökség nagysága és a rokonság foka szerint, fokozatosan emelkedő örökség-adót. A jövedelem 4.001 koronáig adómentes legyen.

Íme, klerikális és titkos klerikális urak. Hát csak tessék nyíltan vagy titokban reakciós érdekeket szolgálni!...

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 9.

256. NAGYVÁRADI ÍRÓK KÖNYVEI

A nagyváradi íróemberek keveset dolgoznak. Sokkal-sokkal kevesebbet, mint amennyit tőlük, kivált az ismert talentumúabbaktól várni lehetne. Valósággal szenzáció, ha nagyváradi könyv jelen meg, habár meg is lehet érteni Magyarországon a könyvírás-csömört. Most mégis két nagyváradi könyv megjelenéséről adhatunk hírt. Az egyik novellakötet lesz. Írója Bíró Lajos, a nagyváradi zsurnalisztika egyik legtartalmasabb, legtöbbet ígérő tagja, kinek a lapokban megjelent néhány novellája rendkívül értékes írói kvalitásokról tanúskodik. A másik kötet Ady Endre verseskötete, mely csak most jelenhet meg, és sikere bizonyosan nem lesz kisebb első verskötetének annak idején feltűnést keltett sikerénél. Mindkét kötet Laszky Ármin nyomdájában készül. Pár hét múlva kerül a könyvpiacra, s hoz - legalább mi azt óhajtjuk - talentumos íróiknak megérdemelt sikert.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 10.

257. SZILÁGYI DEZSŐ CSALÁDJA

A nagy államférfi szomorú halála alkalmával Poynár nagyváradi kir. ítélőtáblai bíró úr szívességéből egy pár adathoz jutottunk Szilágyi családját illetőleg. Egy időben közöltük Kazár Emilnek egy becses kis tárcáját, melyben egyebek közt arról is szó volt, hogy a Szilágyiékkal rokonságban levő Lukácsok közt jó mesteremberek akadtak. Békés vármegye főispánját, Lukács Györgyöt, ez arra indította, hogy tiltakozó felszólalást írjon Kazár Emilnek. A tiltakozás arra vonatkozik, hogy a Lukácsok nem voltak iparosok. Többek között így ír Lukács főispán:

„Ennek bizonyításául (hozzáteszi a tárcaíró) egy vagyonos tímár és jónevű orvos bizonyára ösmeretes emlékűek most is a városban. (Nagyváradon.) Ezzel szemben az igazság a következő: Szilágyi Dezső atyai nagyatyja, tehát Szilágyi volt az a bizonyos tímár. Én a Lukácsokról nem is tudom, hogy mesterember család, hanem azt tudom, hogy köznemes család, melynek tagjai mindenkor hazafiak voltak. Timár Lukács sohse létezett. Orvos Lukács ugyanis volt. De az orvos tudtommal nem mesterember. Az az orvos egyébként Bihar megyének tiszti főorvosa és évtizedeken keresztül az ottani közélet egyik legtiszteletreméltóbb alakja volt. Még csak annyit jegyzek meg, hogy a pénzügyminiszter, az elhunyt kereskedelmi miniszter, az államtitkár, a főispán mind ugyanazon Lukács-család különböző ágainak tagjai.”

Kazár Emil természetesen közreadta a főispán rektifikációját. Poynár táblabíró úr közlései nyomán mi is azt írtuk annak idején, hogy Szilágyi Dezsőnek atyai nagyatyja volt nagyváradi jómódú tímár mesterember. De van a dolognak más oldala is. Ha Lukács főispán úr csak a téves adatokat akarná kiigazítani, ez rendjén volna. De a főispán úr szörnyű felháborodással tiltakozik az ellen a föltevés ellen, mintha az ő családjában mesterember lett volna. Ez meglep bennünket, mert Lukács Györgyöt nem úgy ismertük, mint a többi tucat-magyar urat. E kellemetlen meglepetésen kívül nincs egyéb szavunk. Maga az eset éppenséggel nem ritkaság demokrata országocskánkban.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 11.

258. ÜDVÖZLETEK ORSZÁGA

Keleti voltunkat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy nincs ország, ahol az emberek annyit üdvözlik egymást, mint a mienk. Üdvözlünk személyesen, levélben, üzenetekben, deputációban, föliratban, telefonon, táviratban. Üdvözleteket küldünk a leghatalmasabb miniszterelnöktől a jubiláns hajdúig mindenkinek. Rengeteg pénzt és időt nyel ez a passziónk. Egyszer a *Nagyváradi Napló* félig tréfásan megírta, hogy csak a miniszteréknek választási mozgalmak alkalmával küldött táviratok árán új korszakot hozhatnánk a vidéki színészetre. Hát még a többi üdvözletek, s az elvesztegetett idő árán! Abból az alkalomból mondjuk ezt el, hogy egy fővárosi papírkereskedő cég tegnap sürgős ajánlatot küldött Nagyvárad városához. Csütörtökön volt a közgyűlés. Akkor határozták el a jubiláns Fehérváry báró miniszter üdvözlését, s tegnap már itt volt a budapesti cég ajánlata, hogy ő szállít s országszerte ő szokott szállítani miniszteri üdvözletekre - *díszpapirost*. Ha haladunk az üdvözletek terén, még talán ezer és egynéhány szociális problémánk is meg fog oldódni. Sok, sok ezer ember fog élni szállítások[ból] - üdvözletekhez.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 11.

259. A VEREM

Banális dolog, felnőtt, intelligens emberhez nem illő: közmondásokat használni, de ez alkalommal muszáj örömmel lármáznunk a régi öreg közmondással: aki másnak vermet ás, maga esik bele. A nemzeti párt, agráriusok s ugronisták a *N. Fr. Pr*. egy budapesti leveléből megragadták az alkalmat, hogy Bánffy Dezsőn még egyet üssenek, s öblös hangon ordították szét, hogy Bánffy el akarta adni a hazát, s azt is kivitték, hogy a „Sárga földig", vagy milyen című budapesti asztaltársaság vád alá helyezési kérvényt adtak be Bánffy és minisztertársai ellen nagy komikusan a parlamenthez. És mi történik? Egy budapesti lap szenzációs leleplezést közöl, hogy mint szövetkeztek Bánffy megbuktatására a nemzeti pártiak Luegerékkel és egyéb klerikális, aulikus bécsi körökkel. Ezt a leleplezést pedig most szintén erős kommentárral hozza a *N. Fr. Pr*. Pokoli kis história. Persze most már nem lármáznak a mocskos szájú Bartha Miklós és társai! Pedig most kellene lármázniok. Mert a *N. Fr. Pr*. mostani közleménye nem olyan abszurdum, mint az első, hanem egészen valószínű és hihető.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 28.

260. VÁLASZTÁSI MOZGALMAK BIHAR MEGYÉBEN

Lanyhán és kedvetlenül, minden nemesebb lelkesedés, elvi vagy eszmei harcra vágyó kedv nélkül indult meg a választási küzdelem Bihar megyében. A polgárság csömörlésig van minden párt programjával, melynek hazugságain keresztül lát ma már minden írni, olvasni tudó ember, és meg tudja ítélni, hogy mindössze csak arról van szó, hogy ez vagy az az úr kapjon-e mandátumot, s nem úgy, mint régen, mikor elvek és eszmék megvalósításáért vágyódtak az arra hivatott férfiak a parlamentbe.

Csüggetegen, kedvetlenül indul a szabadelvű párt a választási küzdelembe. A szabadelvűség varázsereje talán tudna még új erőt, új harci kedvet önteni elernyedt idegeikbe, de hogy álljanak ki a választók elé hirdetni a szabadelvűséget, mikor érzik és tudják, hogy fönn a szabadelvű párt vezére, Széll Kálmán fraternizál a klerikális és reakcionárius elemekkel, és csak alkalomra vár, hogy mint fölös kolonctól megszabaduljon a régi szabadelvű gárdától.

Még siralmasabb és szánalmasabb a függetlenségi és 48-as párt helyzete Bihar megyében, mely üres frázisokat, hazafias szólamokat szór szét a levegőben valami reális, praktikus program helyett. Az elmúlt választás alkalmával egy csomó olyan úr került fel Bihar megyéből 48-as párti programmal a képviselőházba, akiknek semmi helyük sincs odafönn. Hogy másokat ne is említsünk, Leszkay Gyula, a berettyóújfalusi és Balogh László, a nagyszalontai képviselő a szájukat se nyitották ki öt esztendő alatt. Határtalan és megfoghatatlan vakmerőség az ilyen uraktól, hogy ennek dacára minden parlamenti hivatottság és képesség nélkül újra a mandátumra aspirálnak. Náluk szánalomraméltóbb csak az a nép volna, mely őket újra megválasztaná.

Ebben a sivár képben egyedül csak az vigasztaló még, hogy e zagyva helyzet dacára nem tud még - Istennek hála - Bihar megyében tért hódítani a néppárt. A mi népünk józansága, szabadelvű érzése be sem ereszti egészséges talajukra ezt az undok mételyt, mely sajnos a felvidéken és különösen a nemzetiségi kerületekben oly megdöbbentő módon terjed.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 29.

261. NAGY URAK CSATLÓSA

Le mertük volna rá tenni a főesküt, hogy Miklós-mester, a nagy urak hű csatlósa meg fogja védeni gr. Zichy Jenőt is hitbizomány-alapítása alkalmából. Hát persze, hogy kirukkolt Bartha úr. Ez az ő kenyere. Ebből él. Oh csak alapítana a számára Zichy Jenő gr., vagy valamelyik még nagyobb vagyonú gazdája egy hitbizományt, mely avval a kötelezettséggel járna, hogy ez a legmocskosabb szájú nagyúri csatlós végleg letűnik minden közéleti szereplésről. A jó gyulaiakon nem fog múlni, hogy Bartha úr a jövőre csak nagy urak tányérnyalója legyen. Ám a mandátum után a tollat is ki kellene venni a kezéből. Mind a kettőt nagyon bemocskolta már.

Nagyváradi Napló 1901. augusztus 30.

262. MEGDERMEDT NYÁR

Hideg borzongás futja át tagjainkat, ha egy ifjú, szép asszony ravatalának lépcsőjén állva arra gondolunk, hogy pár nap előtt ez a szép asszony virított, mint a nyári rózsa, teste forró volt, mint a nyár heve, s most halálra váltan, hideg testtel fekszik ravatalán. S íme, most idő előtt maga a természet, a meleg nyári nap is megdermedt; sárguló falevelek s hervadt virágok is hullanak korán eltemetett nyarunk koporsójára. Hideg van, hideg van! panaszkodnak a városi emberek, s kint az erdőt, a mezőt egy fájdalmas kiáltás járja be: *Pán meghalt!* Valósággal már augusztusban megérkezett az ősz, sárguló levelei alá temetve sok szép reményt, amely még tavaszkor fakadt.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 2.

263. A MŰVÉSZI ANTISZEMITIZMUS

A művészi, bujkáló antiszemitizmus ellen szól Ábrányi Kornél abban a válaszban, melyet betegsége miatt csak most adhatott meg az agráriusok lapjának. Higgadt, előkelő, okos ez a válasz. Ezeket mondja benne a többek között:

Az egész középkorban sohasem volt Magyarországon gettó. De most, a huszadik században, minden téren megnyilatkozik a törekvés, hogy a magyar zsidóság *külön éljen*, száműzve a nemzet politikai és társadalmi egyetemétől. Hát igen! mi ezt az irányzatot is ama vegyi folyamat megakasztásának tartjuk, melynek megakasztása *káros a magyar nemzet jövőjére nézve*. És különösen akkor, mikor százados tapasztalatok győzhetik meg a magyart arról, hogy külön tömegekben élő nemzetiségeit nem tudja megmagyarosítani mindaddig, míg óriási számbeli és szellemi többséggel és felsőbbséggel és egy teljesen kiépített *állami szervezettel* nem tud úgy rájuk nehezedni, hogy a legszívósabb ellenállás is széttörik ez alatt. S hogy ebben a tudatban a magyar nemzeti érdek úgy *nyelvi*, mint *kulturális* szempontból, igenis *számíthat a magyar zsidóság támogatására* - ez kétségtelen.

Ám nem hisszük, hogy az Ábrányi okos, igaz cikkéből okuljanak azok, kiket illet. Folytatják művészi, de őrült antiszemita izgatásaikat tovább. Ez nagyon összefér a Széll-politika támogatásával.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 3.

264. FESTETICH GRÓF JÓINDULATA

- Az országos kutyakomédia -

Sok kutyakomédia volt már ebben az országban - fakadt ki Várady Zsigmond dr. a színügyi bizottság tegnapi ülésén, de olyan országos kutyakomédia, mint amit a vidéki színészet felügyeletével és rendezésével folytatnak, tán még sohsem volt.

Teljesen jogos volt a kifakadás, hiszen ezt hirdetjük már mi is régóta.

Íme, tessék elolvasni az alábbi levelet, melyet Festetich úr Hoványi Géza dr.-hoz, a nagyváradi színügyi bizottság elnökéhez intézett:

Igen tisztelt Elnök Úr! Úgy a t. nagyváradi színügyi bizottság, mint szintén Somogyi Károly igazgató is bizonyos tartózkodó, mondhatnám merev álláspontra helyezkedett a kerületi rendszer életbeléptetésével - illetőleg azon törekvésünkkel szemben, hogy a nagyváradi elsőrangú színtársulatnak is biztosítsunk egy jó, megfelelő nyári színkört. Gyula kitűnő állomásnak bizonyult, ahol Krecsányi szintén nagy és drága társulatával közel két hónapig igen jól prosperált. *Nagyváradnak szövetkezését néhány erdélyi várossal nem tartottam egészséges tervnek:* nem tartom ma sem, és az erdélyrészi állandó színészkerület megalakulván, most már tulajdonképpen csak Brassóról lehet szó, ma sem javasolhatom, hogy a nagyváradi társaság Brassóba gravitáljon; kiesik az útból, megfelelő helyisége nincs, s jóllehet lelkes magyar közönsége van, de kicsiny, és egy olyan nagy társulatnak, mint a nagyváradi, alig lesz képes egy hónapra is megfelelő egzisztenciát biztosítani. Gyulához hasonló jó nyári állomás válnék Orosházából, mihelyt ott is felépül a színkör. - Az illetékes körök - élén Lukács György békési főispánnal - komolyan foglalkoznak a kérdéssel, és bizton remélem, hogy a jövő év nyarára az orosházi színkör is fölépül olyan módozatok mellett, mint felépült pár hónap alatt a gyulai, mi is készek vagyunk e tervet támogatni, előmozdítani, megvalósítani, és ebben legfőképpen az a törekvésünk vezet, hogy *éppen a nagyváradi társulatnak is biztosítunk egy jó nyári állomást*. A nagyváradi szezon kiterjed 8-8 és fél hónapra, sőt esetleg kiterjeszthető 9-re is; Orosházán eltölthet a társulat 2 hónapot, s egy vagy másfél hónapot szüneteljen. *Ez biztosítható lesz a nagyváradi társulat részére*, ha a színügyi bizottság és Somogyi igazgató határozottan nyilatkozni akarnának, és ha erre nézve - az illetékes tényezőkkel szövetkezve - szükséges lépéseket megteszik. De a szövetkezéshez, illetőleg a kerületnek formaszerű megalakításához ragaszkodni kívánunk. Így szövetkezett Debrecen M.-Szigettel és Nyíregyházával, így

szövetkezik Szeged Gyulával és K.-Vásárhellyel és nem fogják kárát vallani sem a központi, sem a csatlakozó városok, sem az igazgató. Megalakult az erdélyrészi, a délmagyarországi, a szabadkai, győri kerület; alakulófélben vannak a székesfehérvári, miskolci eperjes-s.-újhelyi s a többiek mind egymásután. Somogyinak már az elmúlt nyár is nehéz gondokat szerzett, szerencséje volt a páratlanul kitűnő téli szezon; nem hihetem azonban, hogy kedve legyen a jövő nyár elébe is ilyen tanácstalanul, készületlenül nézni. A nagyváradi Szigligeti Színház jövő sorsa iránt állandóan táplált *őszinte érdeklődésemből* folyólag és kötelezettségszerűleg vetettem fel újból a kérdést, amely közös akarattal és iparkodással így a lehető legjobb megoldásra vezethet. Méltóztassék a kérdést sürgősen megfontolás alá venni, vitatás alá bocsátani és ezután - amennyiben akceptáltatnék - az illetékes körökkel haladéktalanul érintkezésbe lépni.

Szerettük volna, ha - míg a levelet a bizottságban fölolvasták - véletlenül ott lett volna Festetich úr. Úgy mint itt, még az ő fejét sem mosták soha. Egymást licitálták túl a közbeszólások:

- Hallatlan!

- És ez az ember felügyel a vidéki színészetre.

- Köszönjük a jóindulatát. Ismerjük már őt igen jól.

- Panaszt kell emelni a belügyminiszternél!

Ezek voltak az enyhébb megjegyzések.

Gyulát, mikor a színkört felépítették, eljegyezte Szegeddel, útját vágta az erdélyi missziónak, most meg Orosházát helyezi nagy kegyesen kilátásba.

A bizottság megadta a megérdemelt választ. *Nagyvárad rendezi a maga színházi ügyét Festetich úr nélkül*. Boldogítson ő csak másokat. Autonóm jogánál fogva érintkezésbe lép azokkal a városokkal, amelyekkel ő akar, s Festetich úr nélkül lépéseket tesz, hogy Gyulával és a színkör fölépítése esetén esetleg Orosházával lépjen szövetségbe.

A kutyakomédiából nem kér Nagyvárad, s nem válaszol Festetich úrnak.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 8.

265. INKÁBB A PISZKAFÁT

Jászberényi jelszó. Jászberényből sok jelszót kiabáltak valamikor szét. Most ez a jelszó. A jászberényi igazi szabadelvű tábort jogos gyűlölettel töltötte el a Széll-rezsim s a klerikális nemzetiek uralma. A jászberényiek el vannak tökélve, hogy gr. Apponyi Albertet okvetlen *kibuktatják*, s minden jel arra mutat - nagyon jó forrásból értesültünk -, hogy ez *sikerülni* is fog. Ha Almássy Géza gróf terrorizáltatva visszalépne, Török, a polgármester a szabadelvűek jelöltje. Ha Török nem, akkor más. Inkább a piszkafát, de Apponyi grófot, a szabadelvű jezsuita „szabadelvűség" vezéralakját semmi esetre. Apponyi Albert gróf e hónap 22-én tartja Jászberényben beszámolóját. Parlamenti körökben nagy várakozással tekintenek Apponyi beszámolója elé, amelynek alkalmából Jászberénybe hívei közül többen kísérik el. Bizonyos, hogy Apponyi gr. nagyon megérzi régi vezérvárosának teljes elfordulását, mely egy kis vigasztalás e vigasztalan időkben.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 11.

266. MÁGNÁSOK PARLAMENTJE

Az új korszak egyik jellemző eredménye, hogy a mostani elvetlen, zavaros választási vajúdások után megszületendő parlament a mágnások parlamentje lesz. Eddig még nem tapasztalt módon rohanták meg a feudális, latifundiumos urak a „felséges nép" törvényhozó fórumát. Éretlen, gyengén nevelt, alig nagykorú mágnás-csemeték a jelöltek nagyon sok helyütt. És érdekes, szintén nagyon jellemző, hogy egyes kerületek azért valóságos hajtóvadászatot tartanak egy-egy mágnás-jelöltért. Nagy tisztessége ez persze a magyar népképviseleti intézménynek, melyet egyforma buzgalommal járatunk le szíves mindannyian.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 18.

267. A TISZTELETREMÉLTÓ ÖREGÚR

A tiszteletreméltó öregúr Podmaniczky Frigyes báró. Valamikor legalábbis „a szabadelvű párt nagyérdemű elnöke" volt, ma már a kormánypárti lapok gúnyos hangon letiszteletreméltózzák, s amit mível, azt röviden ízléstelenségnek nevezik. Perszehát az öreg úr nem tudja megérteni a változott időket, s ilyenformán apró baklövéseket csinál. *Sürgönyözni* nem tud jól a tiszteletreméltó öreg. Ez a baj. A Lipótvárosban lőtte az egyik bakot, Hátszegen a másikat.

A szabadelvű párt elnöke ugyanis ezt drótozta Hátszegre:

„Nagyságos Dane Károly úrnak, a hátszegi szabadelvű Ponory-párt elnökének, Hátszeg. A Surányi-párttól szintén érkezett sürgöny figyelmen kívül hagyása mellett, örömmel vettük tudomásul Ponory Sándornak, pártunk e jeles tagjának újból történt jelölését. Gyülekezzenek híveink, osztatlan bizalommal Ponory Sándor zászlaja körül. - Podmaniczky, pártelnök."

Ugyanakkor pedig a hátszegi Surányi-párt ezt a sürgönyt kapta Rátótról, a miniszterelnöktől:

„Politikám iránt kifejezett mély ragaszkodásukat örömmel vettem, és legmelegebb köszönetemet nyilvánítom érte. Kérem, részesítsenek támogatásukban és bizalmukban továbbra is a szabadelvű eszméért folytatott küzdelemben. Rátót, 1901. szeptember 17. Széll Kálmán."

Szóval a tiszteletreméltó öregúr lecáfolta a miniszterelnököt. Nem ért az új korszak bölcsességéhez. Nem tudja a kecskét jóllakatni, s a káposztát is megőrizni. Az öregúr azt hiszi, hogy ma is szabad még őszintének lenni. Ezért fog a tiszteletreméltó öreg úr skartba helyeződni, mert hát az ilyen emberek már javíthatatlan vén csontok, s az új korszakhoz gyúrható, idomítható, fiatal kaucsuk-emberek kellenek...

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 19.

268. AZ ÚJ SZEZON ELŐTT

- *A színügyi bizottság ülése* -

Kapunyitás előtt állunk. Pár nap múlva, hónapokig tartó szünet után újra megnyitják Thália fehér csarnokának kapuit, s kezdetét veszi az új szezon.

Ez alatt a pár nap alatt, míg a kapunyitás napja elérkezik, ugyancsak sok dolga akad Somogyi Károlynak, ki erős buzgalommal fog az új szezonhoz. A színügyi bizottság pedig ezalatt két ízben is tartott ülést.

Az egyiket, mely egyszersmind *búcsú-ülésezés* volt, tegnap délután tartotta meg a színügyi bizottság. - Búcsú-ülésezés volt azért, mert a színügyi szabályrendelet értelmében, mely most már a miniszteri megerősítést is elnyerte, *új bizottság választandó*, ezzel aztán a régi bizottság mandátuma természetesen lejárt.

No, de azért a bizottsági tagok - most már csak „jelölt" tagok - nyugodtan várhatják a bizottság újjáalakítását. Nem fog történni semmi nevezetesebb változás, csupán annyi, hogy a bizottság egy tagja elveszti mandátumát. Hogy ki lesz ez az egy, az már előre tudva vagyon, maga az elnök: Mezey Mihály, aki azért nem szűnik meg a bizottság tagja lenni, mivel a szabályrendelet értelmében mint tűzoltó főparancsnok hivatalból lesz tagja az új bizottságnak. A szabályrendelet értelmében ugyanis a bizottság tizennyolc tagból áll, holott most 19 tagja van. Egy másik pont értelmében azonban a tűzoltó főparancsnok is tagja a bizottságnak, ezzel tehát megoldást nyert a nagy kérdés.

A bizottság utolsó ülésének lefolyásáról következőket írja tudósítónk:

A színügyi bizottság tegnap délután 4 órakor a városháza nagy tanácstermében ülést tartott, melyen Hoványi Géza dr. elnöklése alatt Moskovits József dr., Huzella Gyula, Farkas Izidor, Gerő Ármin és Szűts Dezső voltak jelen.

Elnök az ülés megnyitása után előterjesztette, hogy Somogyi Károly színigazgató szeptember hó 28-án óhajtaná az új szezont megkezdeni éspedig előreláthatólag Millöcker hírneves operettjével, *Gasparone*-val. Bejelentette azután, hogy az első három hónap műsorát f. hó 27-én mutatja be a direktor, amikor a színügyi bizottság ismét ülést tart.

Végül tudomására hozza a bizottságnak, hogy a módosított színügyi szabályrendeletet a m. kir. belügyminiszter jóváhagyta. A szabályrendelet értelmében a régi bizottság mandátuma lejár, s így a bizottság legközelebbi ülésén újjáalakul. A bizottsági tagok eddigi működését megköszönve, a legközelebbi ülést szeptember 27-én du. 3 órára tűzte ki.

Ezzel az ülés véget ért.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 25.

269. A SZÍNHÁZ ELSŐ HÓNAPJA

- *A színügyi bizottság ülése* -

A szezon meg sem nyílt, a színház már átformálta Nagyvárad egész életét. Pedig hát mi politizálni is szeretünk, ehhez a szenvedélyünkhöz pedig öt év múlva kapunk ismét ilyen alkalmas időt. Mégis dr. Várady Zsigmondon kívül, akit érthetően mégiscsak közelebbről érdekel ez alkalommal a politika, s Farkas Izidoron kívül, ki az ülés kezdetire érkezett, de akit aligha a választások dolga tartott vissza, három órakor már telve volt a Somogyi Károly nem éppen teremszerű igazgatói irodája, ahol - elég helytelenül, mert nyilvános bizottsági ülésnek nincs helye privát irodákban - a bizottság üléseit jövőre tervezik.

Ott voltak:

Hoványi Géza dr., Dési Géza dr., Mezey Mihály, Rimler Károly, Busch Dávid, Stark Gyula, Beczkay Lajos, Komlóssy József, Munk Béla dr., Kunz Gusztáv, Somogyi Károly, Kornstein Lajos dr.

A bizottság újjáalakulása ezen az ülésen még nem történt meg. Csupán az első színházi hónap műsortervezetét terjesztette elő Somogyi direktor. Itt különös fölkérés folytán is hangsúlyoz-

nunk kell, hogy csupán tervezetről van szó s nem napokra kijelölt műsorról. A heti műsort ellenben mindig tudatni fogja a színházi vezetőség, s ennek a műsornak betartására újra s nyomatékosan fölkérte a bizottság Somogyit, ki az ülés legelején a bizottság jóindulatát köszönte meg, s kérte a jövőre is, és kívánt szerencsés, eredményes együttmunkálkodást.

Az októberi műsor tervezete a következő:

Október 1-ig - mint megírtuk - szombaton: *Gasparone*. Vasárnap: *Vöröshajú*. Hétfőn *Coulisset úr* kerülnek színre.

Az is bizonyos, hogy október 2-án - nem túlságosan elmés vonatkozással a képviselő-választásra - *Nők az alkotmányban* című darabot adják.

A további terv szerint októberben színre kerülnek:

Hoffmann meséi, Delila, Fedora, Cyrano de Bergerac (premier), *Carmen, Otthon, San Toy* (premier), *Kis herceg* (repríz), *Trubadúr, A kis mama* (premier), *Tartalékos férj* (premier), *Valéria, Odette, Gascogne-i nemes, Kintornás család, Utolsó szerelem, Lowoodi árva, New York szépe* (premier).

Öt elég érdekes bemutató tehát, pár repríz számba menő érdekes előadás. Eleget ígér az első hónap.

...Az ülés végének aztán egy kis pikantériája volt. Egy névtelen levél. Aláírva: Egy fiatal asszony. A levél a Hoványi Géza címére érkezett. Nőies, pompás kaligráfiával, nem sok helyesírással s még kevesebb világossággal. Megszólítása: Kedves Hoványi Úr!

Szól pedig a levél panaszosa s „több hölgyközönség nevében". Felháborító sérelmet ad elő bájosan a bájos - okvetlenül bájosnak kell lennie - ismeretlen. Vannak a színházban páholyok, melyek nem kapnak kellő megvilágítást. Hát járja az, hogy bennünket nem látnak olyan jól, mint a szomszéd páholyok hölgyeit - vélekedik nagyon helyesen, s kérdezi a bájos ismeretlen.

Busch Dávid felelt a névtelen interpellációra. Bizony nagy szomorúságot okozott a bájos asszonykának s bájos megbízóinak, a „több hölgyközönség"-nek. A lámpák elhelyezésén változtatni nem lehet.

*

Az igazgatói szobák átalakítását megvizsgálták ülés után a tisztelt bizottsági tagok. Közben szó esett arról, hogy K. Hegyesi Mari asszony nagyon el van most a Nemzetiben foglalva, s bizony - úgy látszik - evvel az állandó vendégséggel is lesz sok baj ám.

Hacsak bele nem szól Kacziány Viola. Féltucat arcképe feküdt az igazgatói asztalon, s a bizottsági tag urak sok gyönyörűséggel nézegették. Rendkívül lelkes, érdekes arcú leány...

Közben Somogyinál s Erdélyi titkárnál némely bizottsági tagsági befolyások érvényesültek egy-egy garderobba kívánkozó vagy jegyszedésre vállalkozó érdekében.

A színpadot s nézőteret, mely szebb és ragyogóbb, mint tavaly volt, tekintették meg egy kis fontoskodással a bizottság tagjai. Aztán búcsúztak - a holnap esti viszontlátásra...

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 28.

270. ŐK NEM BÁNJÁK

A *Nagyváradi Napló* cikket írt a múltkoriban. A cikk *ébresztő*, intő szózat akart lenni. Láttuk azt a pokoli nyugalmat, amivel a nagyváradi szabadelvű párt vezetősége szemléli a függetlenségiek akcióját, s láttuk szövetkezni Tisza Kálmán ellen a legszélsőbb radikalizmust a helyi klerikálisok nem éppen kicsi, de eddig hallgatag csoportjával. A szabadelvű párt elnöke s legagilisabb tagja: Hlatky Endre és Várady Zsigmond dr. a saját kerületeiket járták. Az ellenzék kortesfogásai, jelöltjének kiváló egyénisége, a már érintett szövetkezés a legnagyobb aggodalommal töltöttek s tölthettek el mindenkit. Nem attól féltünk, hogy nagyon megfogyatkozhatott a Tisza hatalmas tábora, hanem attól igenis, hogy ez a hatalmas tábor közönyös nézőközönség lesz. Volt hatása az ébresztő szónak. Hogy a budapesti és vidéki sajtó antiliberális része ujjongva vonta le belőle Tisza Kálmán bukását - az nagy szerencsétlenség nem volt. Mi lehetőségről beszéltünk, s célunkat elértük. A hatalmas táborban ma már lélek van. Ezek után jóval megérkezik a hivatalos cáfolat. Mikor már cáfolni annyi ok sem volt, mint előbb. Helyes. Ne higgye senki ebben az országban, hogy itt Tisza Kálmán kisebbségben maradhat. Fölment a budapesti lapok számára a félhivatalos cáfolat is. Melyik közölte le Széll úr lapjai közül? A bukás lehetőségét készpénznek vette mindegyik. A megnyugtató válasz pedig - úgy látszik - nem volt rájuk megnyugtató. Le kellett jegyeznünk ide ezt a kis dolgot. Újabb bizonyítója, hogy - ami lehetetlenség immár - ha elbuknék Tisza Kálmán, a magyar szabadelvű párt megalkotója, éppenséggel nem zokogna a mai „szabadelvű" párt vezetője s fullajtár serege.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 29.

271. AZ ELSŐ ELŐADÁS

- *Gasparone* -

A viszontlátásnak igazi kedves öröme avatta ünneppé a tegnapi első színházi estét. Lelkes, szívből áradó ovációkat rendezett a közönség az ő kedvenc színészei mellett. Percekig zúgott a taps és éljenzés, mikor Nyárai Antal, Székely Irén, Lányi Edit, Pintér Imre és a kis Kulinyi Mariska megjelentek a színen. Nemcsak puszta udvariassági tény volt ez a lelkes ünneplés a közönség részéről, hanem jóleső és megnyugtató bizonysága annak, hogy erős szeretettel és rajongással vesszük körül a művészet állandó csarnokát, melynek támogatása immár szellemi szükséget képez nálunk. A művészet szeretetének ily imponáló megnyilatkozása útján méltán elvárhatjuk azt is, hogy úgy a színigazgató, mint a színészek készségük és tehetségük legjavával viszonozzák a publikumnak ezen becses érzelmét.

Valami nagyon szerencsés dolognak éppenséggel nem tartjuk, hogy a mindenesetre művészi eseményt képező *Cyrano de Bergerac* helyett Millöckernek egykoron agyonjátszott *Gasparone*-jét ráncigálták elő a lomtárból. Úgy mondják, hogy *Gasparone*-t Hunfy úr, az új tenorista kedvéért vették elő, akit az igazgató frissiben akart bemutatni. Bocsánatot kérünk, ránk nézve nem nagyon sürgős, hogy Hunfy úrral megismerkedjünk; Hunfy úr pedig, ha előnyösen akarta feltüntetni hangját és színészképességét, találhatott volna ennél jobb és alkalmasabb szerepet. Végezetül pedig a műsort mindig célszerűségi szempontból kell megcsinálni a közönségre és nem egyes színészekre való tekintettel.

Az ócska melódiákat, bármily hangosan is hangzottak azok valamikor régen és a naiv librettót bizony kissé unva hallgatta a közönség, úgy hogy a hangulatot valóban csak a viszontlátás öröme tette élénkké.

Hunfy úrról, bár ellenszenves maszkjával és inkább buffónak való szerepével nem tette éppen kellemessé az első impressziót, ismerjük el azt, hogy kitűnő tenoristát nyert színháztársulatunk. Hangja, ha nem is nagy terjedelmű, de igen kellemes és szimpatikus tenor; énektudása pedig csaknem a tökéletességig biztos és korrekt. Annyit máris örömmel konstatálhatunk, hogy Hunfy úr úgy énekével, mint muzikális képességeivel sok élvezetes operettelőadásnak lesz részese és fő támasza.

Igen rokonszenves fogadtatásban volt része Pintér Imrének is (Ernumo), aki nagyon becsülendő buzgalommal játszotta meg szerepét és szépen énekelt. Székely Irént virágkosarak és csokrok üdvözölték. A kitűnő primadonna, akiért annyi színigazgató verseng, ezúttal is bebizonyította, hogy érdemes erre a versengésre. Kellemesen lepett meg bennünket Lányi Edit (Szóra) úgy hangjának fejlődésével, mint játékbeli ügyességével. Ha így halad, ma-holnap felküzdi magát a primadonnák sorába. Igen ügyes volt kicsi szerepében Kulinyi Mariska is, Benkő Jolán pedig jóízű komikumával harsogó kacajt keltett.

Az előadás diszkrét, nyugodt tónusát csak Nyárai Antal és Deésy Alfréd zavarták meg ízetlenségeikkel és szemtelenségekkel. Deésyről nem beszélünk, de Nyárai mintha éreztetni akarta volna a közönséggel, hogy neki derogál már operettben játszani. Pedig mi úgy tudjuk, hogy a jó és hivatását komolyan teljesítő színésznek sok mindent szabad, csak egyet nem, a közönséget vagy a szerepét fumigálni.

A nézőtér zsúfolásig megtelt. Az első előadásra az összes jegyek elfogytak. Őszintén kívánjuk, hogy ezt a szezon folyamán minél gyakrabban írhassuk meg.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 29.

272. HARC A MANDÁTUMÉRT

Napról-napra nagyobb hullámokat ver a mandátumokért folytatott szörnyű, zavaros küzdelem.

szept. 8.

Akárhogy is nézzük, sivárabb megnyilatkoztatást nem kapott a nemzet a mostaninál. Tartsák bár erkölcstelennek, haszontalannak az elmúlt ciklus parlamentjét, emlékezzenek reá, hogy a megszületendő parlament hazugabb és haszontalanabb lesz.

Mi köze az elveknek ehhez a választáshoz? Hol vannak az elvek, melyek tisztán maradtak? Nem maradt meg tisztán semmi, csak az a nagy szerencsétlen, keserű igazság, hogy a nemzet megundorodott a parlamenttől. A jövendő parlament *klub* lesz csak. Dehogyis lesz parlament, és dehogyis lesz a nemzet bizalmának letéteményese.

A nemzetnek nincs már bizalma semmiben. A legutolsó évek hazugságai kiirtottak minden hitet.

Mi úgy érezzük, hogy a választandó parlamentnek csupán egy haszna lesz, meghozza a tizenkettedik órát, a *radikalizmus* szükségét, a mostani hazug parlamenti formák összeomlását.

szept. 11.

Bihar vármegyében, Nagyváradon, de az egész országban a holnapi nap lesz az első igazán hangos választási nap.

Hajh, micsoda öklendezések, képmutatások, ovációk és ordítások s mi egyebek lesznek holnap.

Holnap mind beszélni fog, mind a 2472 vagy hány jelölt úr, aki egytől egyig be akar jutni a parlamentbe, a jog, törvény és igazság ez új korszakának fényes eldorádójába...

Bár - óhajtjuk és nem hisszük - világosan látnának a választópolgárok, s helyesen tudnák eldönteni, hogy a jelölt urak légiói közül kiknek az állásuk érdemli meg a *megvalósulást*…

szept. 14.

Eleven korteshangulat hirdette országszerte a lezajlott vasárnapon a közeli választásokat. Programbeszédektől és az abban fölhangzott rengeteg ígéretektől volt hangos hegy és völgy, és úgy tűnik föl előttünk, mintha nem is az elvek és eszmék igazát vitatnák többé a nép előtt, hanem a személyes érdekek tolakodnának mindenütt előtérbe a nép kegyéért, s ennek révén a mandátumért. A lelkesedés, az elvi harcok messze világító nemes tüze helyett az önzés, a stréberség és a minden áron való érvényesülési vágy fojtó, piszkos gőze teszi homályossá és bizonytalanná a levegőt, melyet régen megfertőzött az a paktumokon felépült s agyontömjénezett új éra.

szept. 17.

Két igazán szimpatikus népszerű képviselőjelölt, Telegdi József és Hlatky Endre előtt nyilatkozott meg impozánsan a tegnapi napon a szabadelvűség bizodalma.

Egyébként pedig a választási harcok vívódnak, folynak nagy zavarosan tovább.

Amint közelednek a választások napjai, úgy rajzolódik egyre élesebben ki annak a „tiszta választásnak" a képe, melyet Széll Kálmán olyan szép szavakkal rajzolt meg. Hivatalos jelöltek most is vannak, presszió, mi más is, csak máskor őszintébben csinálták a dolgokat.

szept. 18.

Mennél rövidebb a választások napjáig terjedő terminus, annál vehemensebb erővel folyik a küzdelem az egyes kerületekben a nép kegyéért. Erősen dolgoznak úgy a jelöltek, mint a készenlétben levő főkortesek, akik furfangosan kitalálják okát-módját annak, hogy az új választási törvény szigorú intézkedéseit miképp lehet kijátszani.

Bihar megyében, hol eleinte csöndesnek ígérkezett a választás, most úgyszólván a tizenkettedik órában indul meg a harc a mandátumért. Csak az a csodálatos, hogy sem a berettyóújfalui, sem a nagyszalontai kerületben nincs még a szabadelvű pártnak jelöltje, holott a parlamentnek e két hallgató alakjával szemben igen könnyű volna a szabadelvű párt győzelme.

szept. 19.

Egy szenvedélyes statisztikus kiszámította már, hány jelölt van az országban. Talán valami ezernégyszáz. Ezek közül kb. ezer kormánypárti. Az ezer közül Podmaniczkytól alig 300 kapott választ, de Széll Kálmántól kapott mind az ezer.

Ez a kis differencia most a választások vezető szenzációja, mely alighanem a régen viselt pártelnöki tisztbe fog kerülni a „tiszteletreméltó öregúrnak".

szept. 20.

Alig két héttel a választások előtt ugyancsak nagy vehemenciával folyik már a küzdelem mindenfelé. A mai vasárnap ismét hangos lesz országszerte az új, meg a régi jelöltek programbeszédétől. Azontúl azután már a kortesek végezik nagy buzgalommal munkájukat, és bizony a nagy hangon hirdetett „tiszta választások" dacára is élénken gyakorolják az etetés-itatással, sőt néhol a vesztegetéssel való csúf korteskedést is, aminek, ha a Kúria komolyan és szigorúan alkalmazza a törvényt, szomorú következményei lehetnek.

szept. 22.

Választási beszédektől volt hangos az elmúlt vasárnapokon az egész ország. Élénk alkotmányos élet volt Bihar megyében is, melynek minden egyes kerületében több programbeszéd is volt. Ezekről tudósítóink következőket írják:

Dr. Barabás Béla Nagyváradon

Nagyváradon, ahol évek hosszú sora óta megszoktuk Tisza Kálmánnak csöndes, egyhangú megválasztását, ez évben ugyancsak élénkíteni ígérkezik a választást dr. Barabás Béla jelöltetése. Nemcsak a negyvennyolcas párt szervezkedik erősen, de az elégületlenek közül is úgy, hogy mi kimondjuk őszintén, *veszélyeztetve látjuk a Tisza Kálmán megválasztását Nagyváradon*. Úgy vagyunk értesülve, hogy különösen a *tisztviselők vannak elkeseredve Tisza Kálmán ellen*, amiért legutóbbi beszámolójában elítélőleg nyilatkozott a generális a tisztviselők mozgalmáról. Ezért a tisztviselők egy része passzív akar maradni, másik része pedig nyíltan Barabásra akar szavazni. Hasonlóképpen sok *kiskereskedő* is a 48-asokhoz csatlakozik a trafik-ügy miatt. És végül teljes erővel készül támogatni a Barabás pártot a helybeli róm. kat. papság is.

A szabadelvű párt pedig - mintha nem is sejtené a fenyegető veszedelmet - *alszik*. Hlatky Endre a párt elnöke és dr. Várady Zsigmond, a párt legagilisebb tagja kerületeikben vannak elfoglalva. Pedig ha tovább is így tétlenkedik a szabadelvű párt, és nem lép erősebb akcióba, megeshetik még a hihetetlen dolog is, hogy Tisza Kálmán megbukik Nagyváradon.

szept. 24.

Még lesz egy nagyon hangos vasárnapja az országnak, azután a kockákra jön a sor. Soha olyan kockajáték nem volt a mandátumok sorsa iránt, mint ezen a választáson lesz.

A jelöltek száma pedig még mindig növekedik. Talán már túl is vagyunk a kétezren. Már csak ez a nagy szám is lehetetlenné teszi a kombinációkat.

Habár vasárnapra legnagyobb a készülődés, a korteskedés folyik most is mindenütt. Minden jelölt, ha félig holt is, a kerületében dolgozik. Nem egy kerület van olyan, hol 4-5 nappal a választás előtt támad az ellenjelölt.

A bihari kerületekben folyik a harc. Annyi már bizonyos, hogy ellenjelölt a választás napjáig legalább egy mindenütt lesz. Egy, a bihari kerületből kapott levél írója, a régi szabadelvű gárda híve, amiatt panaszkodik, hogy a szabadelvű párt a két veszekedő függetlenségi mellé miért nem állít jelöltet.

A nagyszalontai szabadelvű párt holnap tart jelölőgyűlést.

szept. 25.

Nem volt még alkalmunk kiemelni a mai választási harcoknak azt a különös jelentését, hogy az ügyvéd jelöltek mellett az író és hírlapíró a legtöbb.

Voltaképpen könnyen meg lehetne ezt érteni, mint ahogy az ügyvéd politikusok nagy száma is könnyen érthető. A hírlapíró a legtöbbet foglalkozik közügyekkel, éles, messzelátó szeme van, s tud a tömegekre hatni. Természetes hát, ha a hírlapírás sok politikai ambíciót is termel.

Csak Magyarországon csodálatos ez, hol pár évtized alatt egyéni becsülésben süllyedt a publicista, zsurnaliszta, mint ahogy növekedett hatalomra egyre jobban a sajtó.

A viszonyok szerencsésen váltakoznak. Ez a változás ki is lódított a fórumra minden eddig visszafojtani kényszerített ambíciót.

A hírlapíró jelöltek nagy száma tehát nem normális. Mi örülünk, ha a mi érdemesebbjeink méltánylást, jutalmat nyernek, de a magunk fajtájával szemben sem vagyunk elnézők, s az okvetetlenkedést éppen úgy felrójuk a jelöltösködő játékban nekik, mint felrójuk bárkinél.

Különben pedig Hencidától Boncidáig folyik a korteskedés, s a jelöltek igyekeznek jól felhasználni az utolsó pár napot.

szept. 26.

Oly ifjú és...

Oly ifjú és máris Károlyi Sándorra esküszik...

A zilahi kerület szabadelvű jelöltje, gróf Károlyi Mihály tegnap tartotta programbeszédét a városi Vigadóban nagy hallgatóság előtt. A pályaudvaron Kincs Gyula pártelnök üdvözölte a jelöltet, kit hosszú zászlós kocsisor kísért a programbeszéd színhelyére. Gróf Károlyi beszédében kifejtette, hogy az 1867-es kiegyezés alapján áll, és minden tekintetben *osztja a gönci levélben foglaltakat*. Követeli minden államfenntartási tényező egyenlő istápolását, magas védvám felállítását, és ha szükséges, külön vámterületet. Szükségesnek tartja a tisztviselők fizetésemelésének rendezését, mihelyt az állam arra fedezetet nyer. Beszélt még Bujanovics Sándor volt országgyűlési képviselő, míg gróf Károlyi Sándor betegsége miatt távol maradt. Este a párt bankettet rendez jelöltje tiszteletére.

szept. 27.

Még mindig új jelöltekről érkezik hír. Egyes kerületek polgárságának elég későn tud eszébe jutni, hogy az eddigi jelölt vagy jelöltek őket nem képviselhetik.

Különben pedig éppen ideje lesz már áttérni a választások hímes mezejére.

Túlságos komolysággal, kedvvel úgysem ment a választási harcokba az ország. Amik pedig folytak s folynak a legtöbb helyütt, éppenséggel nem fokozták a kedvet és reményt.

Hogy a szörnyűen zavaros, undorító ár a választások folytán nektárrá változzék, nincs rá semmi remény.

Annyi a valóság, s az a helyzet, hogy „essünk már túl ezen is.”

A többit majd elvégzi a Nagyúr, ki uralkodik mandátumok, szabadelvűek, agráriusok, nemzetiek, konzervatívok s mindenek felett.

szept. 28.

Képviselőjelöltek és képviselőválasztók most élik át a legizgalmasabb időt: mire harmadszor virrad föl a nap, megindul a döntő küzdelem, megkezdődik a szavazás a választókerületek túlnyomó nagy részében. A nagy, döntő hadmozdulatok majdnem mindenütt be vannak fejezve, a jelölések, programbeszédek megtörténtek. Most szemben állnak már a táborok, készen a nagy mérkőzésre; de az utolsó napok munkája éppen azért a leglázasabb, mert most teszik a végső erőfeszítéseket mindenütt a pártok táborának lehető megnövelésére, lelkesedésének, kitartásának fokozására. S nemcsak a leglázasabb, de a legveszedelmesebb órák is ezek, mert ilyenkor törnek ki a legkönnyebben a szenvedélyek...

okt. 1.

Nagyváradi Napló 1901. szeptember 8.-október 1.

273. COULISSET ÚR

A szezon harmadik estéje szerencsés est volt. Kedvünk jött auspiciumnak venni, és akarnók, hogy a könnyebb zsáner kapja meg mindig azt a stílust a játékban, mint meglepő szerencsével megkapta tegnap.

Ez a jóízű, elpusztíthatatlannak ígérkező francia bohóság pompás élvezetet szerzett tegnap este. A közönséggel, mely csaknem teljesen megtöltötte a színházat, a darabnak előlegezett bizalmat nem bánhatta meg az előadás. Tegnap mutatkozott be a bohóság híres címszerepében, mely az öreg Szathmárynak úgynevezett nagy szerepe, Krasznay Andor. A bemutatkozás jól sikerült. Krasznay jeles Coulisset úr, ízléses, intelligens, ötletes színész. A közönség jól fogadta. A nők közül P. Szép Olga s E. Kovács Mariska igen tetszettek. De igen tetszett a kis Kulinyi Mariska is, aki csodásan halad. Idestova kész színésznő. Tegnap sokat tapsolták. Pataky elegáns, ügyes, Szarvasi is jó, Bognár János tábornoka kabinetalakítás. Tóvári Anna s Vank Pista kis szerepeikben ügyesek. A közönség hálásan és sokat tapsolt.

Nagyváradi Napló 1901. október 1.

274. A VÁLASZTÁS NAPJÁN

Hálát adunk a magyarok Istenének, hogy ím eljutottunk minden nagyobb baj nélkül idáig, a képviselőválasztás nagy napjáig. Olyan igazán mindegy ebben a mai elvtelen, meggyőződését, hitét bevallani nem merő politikai világban, hogy a sok stréberkedő úr közül ki jut be a parlamentbe, hogy igazán csak örvendeni fogunk, ha túl leszünk ezen békességünket, nyugalmunkat felzavaró választási komédián - melynek eredményétől úgysem várunk semmit, legföllebb azt, hogy a sok tülekedő úrnak miképpen valósulnak meg azon rózsás reménységei, amelyeket egyéni érvényesülésükhoz fűznek a parlamentben.

Amely korban az önzés, az egyéni érdek leplezve elvet, hitet és meggyőződést, a megalkuvás, az opportunizmus rozoga hídján igyekszik előre, amely korban a szabadelvűség cégére alatt klerikális, agrárius, reakcionárius dugáruk és csempészek kerülnek a parlamentbe, hogy egy zászló alatt hadakozzanak egymás ellen, amely korban senkise bízik a politikai képmutatás nagy mesterében, Széll Kálmánban, de mindenki hazudik, mindenki hízeleg neki, és az ország minden részéből ezerszámra érkeznek hozzá a hozsannát zengő üdvözlő táviratok. Bizony édes magyarom, ilyen porfelhős, csúf időben mindegy az neked, hogy Péter vagy Pál kerül-e a képviselőházba.

Látjuk azt már úgyis jó előre, hogy a magyarságért, a szabadelvűség védelméért megvívandó nagy csatát nem a parlament porondján, hanem az ébredő nemzeti közvélemény harcterén fogják megvívni. És legyen akárhány csatlósa is a reakciónak benn a parlamentben, a győzelem a miénk lesz, az erejére, öntudatra ébredő és ellenségét összetiporni tudó szabadelvű közvéleményé.

Ez a mostani választási harc csúnya és ízléstelen vásári komédia. Egynéhány úr mindenáron szerepelni akar, mindenáron „nagyságos képviselő úr” akar lenni. Teljék e hiú vágy megvalósulásában örömük, de olyan bolondot ne akarjanak elhitetni az urna elé lépő közönséggel, hogy az ő megválasztásuktól függ a haza jövője és boldogsága.

A nemzet erejét, az ország jövőjét nem képezhetik azok a mandátumok, amelyeket négyszáznehány úr részben kap, részben kicsikar most tőlünk. Ott látjuk mi erőnk és szebb jövőnk biztosítékát magának a nemzetnek hitében, lelkében és abban van a mi erős bizodalmunk, nem pedig néhány szószátyár úr hazug, virágos frázisaiban. És ha tovább tornyosulnak a komor

vészfelhők hazánk egén, onnan, a magyar szabadelvűség atmoszférájából fog teljes erővel végigzúgni hazánkon a tisztító vihar, mely előzi a reakció fellegeit.

Nagyváradi Napló 1901. október 2.

275. FORRONGÁS A MEGYÉBEN

Ha igazak azok a megdöbbentően hangzó hírek, amelyek különösen a románlakta Bihar megyei községekből érkeznek most Nagyváradra, úgy váratlan meglepetéseket és izgalmas szenzációkat hozhat a mai választási harc. A tisztviselőket alkotmányos joguk jelentékeny részétől megfosztó új törvényt arra használták ki az ellenzéki kortesek, hogy a legostobább jelszavakkal fellázítsák a népet. Hetek óta kürtölik, hogy ha a negyvennyolc győzni fog, *nem kell adót fizetni*, felosztják az urak földjét, erdeit, legelőjét. Ezzel a vakmerő fanatizálással szemben teljesen tehetetlenül állanak Széll Kálmán úr kegyelméből a nép vezetésére és felvilágosítására hivatott állami és közigazgatási tisztviselők, mivel a nemzeti párt által megalkotott új választási törvény *eltiltja őket a választók legcsekélyebb befolyásolásától*, és azoknak kijózanosításától, felvilágosításától.

A Rosslán megtörtént zavargásról már írtunk. Ott a fellázadt románság vasvillával akarta agyonverni Fassie Tódor volt képviselőt, aki üldözői elől az erdőbe menekült, ahonnan csak a csendőrök tudták kiszabadítani éjféltájban. Ehhez hasonló módon vannak fanatizálva a választók a többi kerületekben, úgyhogy nincsen kizárva az a lehetőség se a jelenlegi viszonyok mellett, hogy kivéve Telegdi Józsefet, akinek nincs ellenjelöltje, *megbuknak az összes szabadelvű párti jelöltek Bihar megyében*.

És bármilyen súlyos veszteségét is fogja ez jelenteni a szabadelvűségnek, nem nagyon fogjuk fájlalni e bukást. Ha akkor, midőn Széll Kálmán a nemzeti párt óhajtása szerint új körmönfont törvényeket hozott a régi szabadelvűek kibuktatására, és a régi szabadelvűek, élükön Tisza István gróffal eléggé gyávák voltak megszavazni a saját halálos ítéletüket, sőt meghunyászkodva még hozsannákat is zengtek Széll Kálmánnak - megérdemlik a bukást. Még az a szabadelvű közvélemény sem fogja őket sajnálni, mely különben vallja az ő elveiket, és szerette volna, ha az elveket diadalra is viszik - de természetesen Széll Kálmánnal szemben.

Nagyváradi Napló 1901. október 2.

276. HOFFMANN MESÉI

Offenbach ünneppé tesz minden estét a mi színházunkban. A tavalyi sikerekben éppenséggel nem túl gazdag színházi szezonból is *Hoffmann meséi*hez a legigazabb siker emléke fűződik.

Előkelő, disztingvált közönséget vonzott tegnap este is a csodálatos zsidó legmisztikusabb alkotása.

Az előadás pedig talán még több illúziót keltő, pompásabb volt, mint tavaly. Ezúttal tenorista Hoffmannunk volt. Az új tenorista Hunfy Imre. Kifogástalan énekes, biztos erő, ezt bizonyította be második föllépésével is. Székely Irénnek nincs tán tartalmasabb, művészibb alakítása a híres hármas szerepnél. Csodaszép hangjához méltó volt minden kis vonás. Ez az alakítás befejezett, minden kritikát leszerelő.

Csatár Győző, az új Crespel, régi jeles színész. Bár hanganyaga megfogyott már, s még mindig kiváló énekes erő.

Pintér Imre Lindorfa a kitűnő művésznek híres szerepe, Lányi Edit, Nyárai, Bérczi a legszerencsésebben töltötték be helyeiket. Sok taps, sok lelkesedés volt. Karok, zenekar fegyelmezettek. Müller, az új karmester jól mutatkozott be.

Nagyváradi Napló 1901. október 2.

277. DELILA

- Kacziány Viola bemutatkozója -

Az első este az új szezonban, mikor a közönséget érdekli a színház. „Inter arma" voltunk eddig, a politika lefoglalt mindenkit.

Szinte bűnbánóan, penitenciával „dolgoztuk" be aztán tegnap magunkat a színházi lázba, mely különben visszatérő, kedves betegsége a nagyváradi közönségnek.

Ez az első lázas este elég érdekes s elég lázas volt. Bemutatkozó. Egy fiatal művészleány költözködött be a nagyváradi színpadra, s - már előre eláruljuk - mindannyiunk szimpátiájába. Kacziány Viola mutatkozott be, s egy nagyon ócska, nagyon naiv darabban bájolt el bennünket színes fiatalságával, s ennél a fiatalságnál bámulatba ejtő rafinériájával a színpadi hatás művészetének. Fiatal leány még. Sok van benne a fiatalság szertelenségéből. Rendkívül érdekes, bájos jelenség.

Nagyon hasonlít Márkus Emmához, s tőle tanult el igen sok színpadi fogást, ami semmi esetre sem hiba. Orgánuma kedves, lágy és színes. Intelligenciája sok, s a mesterségét naiv hittel, lelkesedéssel kezeli, ami okvetlen kelléke a színészhaladásnak.

A nagyváradi közönség tüntető szimpátiával fogadta Kacziány kisasszonyt. Ha vasfüggönyünk volna, talán vastapsot is kap. Vegye ezt a szimpátiát bátorításnak, s váltsa be azokat a reményeket, amiket mi az ő igen értékes, becses talentumához fűzünk.

Ami az ócska darab előadását illeti, az fölös ambíciót mutatott. Deésy igen gyenge volt. Pataky elegáns redingotban lovagló pálcával tüntetett. Kulinyi Mariska, Peterdy, Krasznay jók voltak. A közönség a darab egy-egy nagyobb ostobaságán pompásan derült.

Nagyváradi Napló 1901. október 5.

278. TRUBADÚR

Sajnáljuk, hogy ilyen ócskaság volt az első operaelőadás. Még az sem vigasztalt ezért, hogy az előadás jó volt, kiváló jó. Talán jobb, mint a darab tavalyi előadása, Székely Irén és Székely Anna vetekedtek a kiválóságban. Hunfy Imre, bár nem volt különösen diszponálva, s Pintér Imre szintén a legelfogadhatóbbat nyújtották. Zenekar, karok is jók. A közönség majdnem megtöltötte a színházat.

Nagyváradi Napló 1901. október 6.

279. TARTALÉKOS FÉRJ

- Rákosi és Guthi bohózata, a Szigligeti Színház premierje 1901. október 8-án -

Milyen rossz darab lehet a *Sasok*, ha csak annyival rosszabb a *Tartalékos férj*-nél, amennyivel ez rosszabb a *Napóleon öcsém*-nél!

A Rákosi-Guthi cég sok reménnyel jegyezte be magát, de sehogy se prosperál…

Ha a pompás, rafinált, francia mesterektől tanultak, igen rossz tanítványok. Ha pedig eredeti magyar humor és bohóság a Rákosi és Guthi cégé, akkor süssék meg a magyar jókedvet.

Dehát egyik sem áll. A franciák csak képtelenségeikkel emlékeztetnek magukra a Rákosiék darabjában. Az *Otthon*, a budapesti aszfalt és kávéházak ötletei és vicceinek összeszedői a Rákosi-Guthi cég beltagjai.

Brieux szenzációs *Bölcső*-jének parodizált ötlete volna tán az útszéli viccekből összetákolt darab magva.

A férj mellett az anyós és leánya készenlétben tartanak egy tartalékos férjet, a menyecske egy régi, de buta udvarlóját, ki természetesen aktiváltatásán dolgozik. A kikapós após, a cseh zongoramester, a feleséggé emelt volt színinövendék, a magán tánc- és énektanár mint megcsalt férj és a *Napóleon öcsém* súgójának a mása, a konfidens s az összekuszált ügyek kigabalyításának sziszifuszi munkájával megbízott inas, a pof-ember, ki a kibickedéseknél kapott pofonokból él, és még egy sereg szörnyű karikatúra szekundálnak ehhez, a viccek özönéből csak néha kitetsző helyzethez.

Kacagni azért rengeteget lehet az ismerős és ismeretlen, de egyformán vad ötleteken. De már a második felvonás végén unjuk a dolgot, s bosszankodunk, hogy nekünk ilyen nem egyenes úton mondják el a vicceiket Rákosi és Guthi urak.

A darab alakjait sok ötletességgel hozták a színpadra a nagyváradi színészek.

A hölgyek közül Benkő Jolán, P. Szép Olga s E. Kovács Mariska a legszeretetreméltóbb ambícióval játszottak.

Az urak közül Bognár János annyi művészetet, ötletet, ambíciót vitt bele a kikapós após szerepébe, amennyit az egész darab nem érdemelt. Nyárai rendes éretlenségeitől s ízléstelenségeitől eltekintve mulatságos volt, Szarvasi, Pataky, Füredi, Bérczi, Erdélyi mindannyian komolyan vették a dolgukat, amit ne tessék gúnynak venni. A darabot ma megismétlik.

Nagyváradi Napló 1901. október 9.

280. SZERZETESEK BEÖZÖNLÉSE

Rövid idő óta sajátságos áramlat uralkodik a művelt nyugaton. Megrendszabályozzák a papokat, mint akik túl sok földi javakat szedtek össze, de vagyonosodásuk nem állt arányban hazaszeretetükkel, s politizálásuk csak veszedelem volt a népre.

Nap-nap után érkezik a hír, hogy francia szerzetesrendek odahagyják országukat, s más alkalmas talaj után néznek. Inkább kivándorolnak, semhogy az új rendszabályoknak alávessék magukat.

Spanyolországból, a legkatolikusabb államból is mind sűrűbben papok elleni zavargásokról ad hírt a távíró.

Mit tesznek tehát a különféle szerzetesrendek? Új és alkalmasabb területet keresnek működésük színteréül, és sajnos, ezen új területet *Magyarországon kezdik felfedezni*. A jezsuiták máris nagy földterületeket vásárolnak nálunk és Ausztriában, a kormány pedig

letelepedésüket nem gátolja meg. Hogy a fekete had beözönlése mit fog eredményezni, az még a jövő titka, de hogy áldásos nem lesz, az bizonyos.

Budapesti tudósítónk jelenti, hogy a gráci Paulai Szent Vincéről nevezett lazarista kongregáció kérvénnyel fordult a főváros tanácsához, amelyben egy rendház és egy templom felállítását kérik s ehhez a várostól százezer korona szubvenciót.

A székesfőváros közgyűlése tegnap tárgyalta ezt az érdekes kérvényt, amelynek folyamán a jogügyi bizottság a kérelmet teljesíthetőnek véleményezte. A templom helyéül a IX. kerületet jelölik ki, miután nézetük szerint ezen terület lakossága *szocialista tanokkal annyira telítve van*, hogy egy templom felállításával a nép vallásosságát terjeszteni szükséges.

A vita vége az lett, hogy az engedélyt megadták. Mindennap kapunk újabb beözönlésről, telepedésről hírt. Sőt itt bent Magyarországon föltámasztanak egy rég eltörölt rendet, a *pálosok rendjét*.

Mindez igazolja, amiket mi régen hirdetünk. *A klerikalizmus itt Magyarországon készül tanyát verni, s innen akar a felvilágosodással küzdeni*.

...Budapesten a szocialisták ellen *játszották* tegnap ki a lazarista barátokat. Vajha rossz jósok volnánk, de megérjük még, hogy a *fekete* lobogót nem gyűrheti le a szocialista *veres* lobogón kívül semmi ebben az országban.

Széll úr nem bánja, ha a világ összes csuhása itt ver tanyát. *Ő szállászcsináló*…

Nagyváradi Napló 1901. október 18.

281. SZERZETESEK BEÖZÖNLÉSE

Felső jóváhagyás, titkos akarat - mint többször írtuk - megnyitja ezt az országot az idegen klerikális elemeknek is, és szállást nyújt a külföld minden szerzetes barátjának is. És meg fog indulni ismét egy fekete sereg a magyar főváros felé. Grácból, Innsbruckból vagy valamelyik osztrák városból, ahol már eléggé elterjesztették a sötétség tanait, ide jönnek hozzánk, hogy idegen eszméket hintsenek el a magyar főváros népe között. És sorra jönnek a többi vidéki városok ezután. *Új Spanyolország* lesz ebből az országból. A szociális kérdés pedig meg lesz oldva. Mert addig éhen hal és a betegségtől és a nyomortól el fog pusztulni az a sok ember, akik most arról álmodoznak, hogy Budapest vezetőinek van érzéke a tömegek joga és saját kötelességeik iránt… Egan Edéket pedig csak a kazárok számára tud nevelni a magyar atmoszféra.

Nagyváradi Napló 1901. október 19.

282. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE

A színügyi bizottság tegnap este rövid, de annál inkább úgynevezett „viharos” ülést tartott. Keletkezett pedig ez a vihar oly módon, hogy a színügyi bizottság elnöke az ülést a színigazgató hivatalos helyiségébe hívta össze, ami ellen Várady Zsigmond dr. kelt ki erős szavakkal, majd később a szenvedélyek csillapultával állandó derültség közben javasolta jövendőre tanácskozási helyül a fogyasztási adóhivatalt, vagy a Pecesor egyik helyiségét.

Az ülés lefolyásáról tudósítónk következőket írja: a városi színügyi bizottság újjáalakulása óta tegnap este 6 órakor tartotta meg első ülését a színigazgató hivatalos helyiségében, Hoványi

Géza dr. elnöklése alatt jelen voltak: Mezey Mihály, Farkas Izidor, Rimler Károly, Munk Béla dr., Stark Gyula, Várady Zsigmond, Komlóssy József, Beczkay Lajos, Kunz Gusztáv és Somogyi Károly színigazgató.

Elnök az ülés megnyitása után előterjesztette, hogy Somogyi Károly színigazgató engedélyt kér a repülőbalett vendégszereplésére, és pedig e hó 26-ától kezdve öt estén keresztül a rendes helyárak és műsor mellett. Maga részéről a szerzett információk alapján az engedély megadását javasolja.

Farkas Izidor megadja az engedélyt, mert a gyenge heti műsor mellett legalább lesz valami, ami vonzerővel bír a közönségre. Attól fél, hogy a közönség ilyen és hasonló műsor mellett teljesen elszokik a színháztól, ez pedig a Szigligeti Színháznak nemcsak anyagi, hanem erkölcsi kárát jelenti.

Somogyi Károly kijelenti, hogy jövőben rohamosan adatja elő az újdonságokat és jobb darabokat.

Farkas Izidor nem rohamosan előadott újdonságot, hanem változatos műsort kér. A repülő balettre az engedélyt - ismétli - megadja.

Várady Zsigmond dr. kijelenti, hogy a nagy füst miatt nem tud beszélni, annyit azonban röviden kijelent, hogy tiltakozik minden olyan törekvés ellen, mely végeredményében a színpadot brettlivé alacsonyítaná, és éppen ezért az engedélyt nem adja meg.

Szavazás alá kerülvén a kérdés, az engedélyt két szó ellen megadta a bizottság.

Ezután Várady Zsigmond dr. szólalt fel, s erélyes szavakkal tiltakozott az ellen, hogy a színügyi bizottság elnöke egy ilyen komoly gyűlést olyan helyre hívjon össze, hol a szűk hely miatt és szék hiányában le nem ülhet a bizottsági tag, és a füstfelleg miatt beszélni nem tud. Éppen ezért nem szól többé a tárgyhoz, s azt majd olyan helyen mondja el, ahol a bizottság komolyságához illő helyen tart ülést.

Hoványi Géza dr. kijelenti, hogy a szabályrendelet értelmében joga van saját belátásához képest összehívni az ülést, s ebben magát befolyásolni nem hagyja.

Várady Zsigmond dr.: Mivel a bizottsági elnök úrnak erre joga van, jövőre nézve indítványozom a fogyasztási adóhivatal helyiségét, vagy a Pecesor egyik lakóházát…

Derültség közben távozott erre Várady Zsigmond dr., s a bizottsági tagok sűrű füstfelhőben beszélgettek tovább…

Nagyváradi Napló 1901. október 22.

283. KIVÁNDORLÁS ÉS VÁLASZTÁS

A lapok odavannak a csodálkozástól: mi lehet az oka, hogy egy idő óta megszűnt a kivándorlás. Egy hónap óta ugyanis alig néhány útlevelet váltottak ki Magyarországon. Hogy lehet ezen csodálkozni, mikor az ok olyan kézenfekvő. Hát persze, hogy nem vándorolnak… Ki bolond, hogy Magyarországon éppen a választások idején gondoljon a kivándorlásra. Hiszen ilyenkor Eldorádó ez az ország. Pénzt keres, eszik, iszik, vigad a legkisebb korú honpolgár is. Ebben aztán benne van a morál. Hogy a kivándorlás megszűnjék, tessék évenként választani a képviselő urakat. Ez könnyű, olcsó és pompás megoldása volna a kivándorlás problémájának.

Nagyváradi Napló 1901. október 24.

284. CORIOLANUS

Szinte idegenszerűleg hat már ránk a sok modern fércmunka után egy Shakespeare-előadás, és mi tűrés-tagadás, bizony csöndes mosollyal hallgatjuk a római tribunok és gladiátorok heves deklamálását, amelyet gyönyörűséggel élvezett és sürgetett a művészi nívó érdekében a régi jó publikum. De a derűs felvonásközök dacára is igen helyesnek tartjuk, hogy olykor ilyen klasszikus régi művet is felvegyenek a repertoárba, már csak az ifjúság kedvéért is, mely eléggé tiszta és romlatlan kedélyű ahhoz, hogy lelkesedjék a nagy pátosszal elszavalt jambusokon.

Egyebekben pedig Coriolanus előadása ismét alkalmat adott egy komolyabb törekvésű színész-egyéniségnek arra, hogy mély tanulmányáról, nemesebb tehetségéről - ha szegényes, kirívó keretben is - tanúságot tegyen. Peterdy Sándor csak az új, könnyebb, értéktelen művészi alakítások divatjának tulajdoníthatja, hogy ma nincs ott, ahová őt becses tehetsége predesztinálja - a Nemzeti Színházban. Így vidéken vajmi ritkán jut alkalma arra, hogy egy igazán tehetségének megfelelő és oly szerephez jusson, melyben ő a szerepet, s a szerep az ő összes művészi képességeit megfelelően kiemelhesse. A csekély számú közönség hálásan és élvezettel hallgatta a halhatatlan angol költő örökéletű művének címszerepét a Peterdy átgondolt alakításában. Shakespeare-t *vagy jól kell adni, vagy sehogy*, de adni kell, mondta a nemzeti színházi intendáns minőségében az öreg Podmaniczky báró, és Peterdyn éppen nem múlt, hogy a nemzet bárójának kívánsága Nagyváradon ezúttal nem mehetett a jogos kívánság első része szerint teljesedésbe. *Coriolanus*-ból igazán csakis Coriolanust láttuk: a gőgösségig büszke római főurat, aki egyformán nagy volt a mágnás dölyfe s a hazafiérzés felülkerekedése kitöréseiben.

Különösen ki kell emelnünk Coriolan anyjával való találkozását, melyben valóban tragikai fönség nyilatkozott meg. A többi szereplők közül Somogyi[né] (Volumnia), Krasznay Viola (Virgilia) és Bognár János (Cominius) közreműködéséről emlékezhetünk meg őszinte elismeréssel.

Nagyváradi Napló 1901. október 26.

285. A REPÜLŐBALETT

- *Trubadúr után* -

Az öreg Trubadúr tegnap is nyújtott annyi élvezetet, mint másszor. Azaz nyújthatott volna, mert ismét pompás és zavartalan volt az egész előadás. De ideges és figyelmetlen volt a publikum. A zsúfolt ház a balettet várta, mely repül. A balettet, mely duplán balett lévén, a teremtés remekéből itt az is látható, amellyel a hitvány „földi" balett a földhöz támaszkodik. Hát a látvány csinos volt, s a kis hölgyek is csinosak. A láthatatlan gép s a drót kitűnően működött, és azt a tetszetős illúziót keltették a nézőben, mintha a bájos balett-hölgyek valóban röpködtek volna fehér angyalszárnyaikkal. A színpadon erdő-díszlet, s a szárnyas tündérkék csoportokat csináltak a levegőben, s lenge fátyolukkal egy pár igen csinos képet is. Közben a zenekar tánc-nótát játszott. Az egész látványosság egy kis negyedórát tart, de érdekes és érdemes. A közönség igen megtapsolta a csinos hölgyikéket, kik ma kétszer is be fogják mutatni sajátos tudományukat.

Nagyváradi Napló 1901. október 27.

286. A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁG ÜLÉSE

- *A novemberi műsor* -

A színügyi bizottság ez alkalommal rendes szokása ellenére a hónap elején tartotta meg ülését, melynek egyetlen kitűzött tárgya volt: a rendes havi műsor. A múltkori tanácskozás hangulata arra engedett következtetni, hogy ugyancsak kemény bírálatnak lesz alávetve a műsor, és ebből a bírálatból majd derekasan kiveszi a részét Somogyi direktor is. A jóslat azonban nem vált be, mert Somogyi direktor az ő előzékeny titkárját, Erdélyi Miklóst küldte maga helyett az előre várt harcba, s küldött vele fegyverül egy olyan hatalmas műsort, mely minden dicséret nélkül legyen mondva, páratlanul áll a maga nemében. Ez a fegyver bevált: megbékítette még a legdühösebb ellenzékieket is. Még Farkas Izidor is meg volt vele elégedve, ki a rengeteg premier hallatára biztatólag mosolygott a szerény Erdélyire, ki körülbelül így gondolkozhatott:

- Hiszen ezek az urak nem is olyan haragosak, mint az én gazdám mondta. Csak ígérni kell nekik - s a többi a mi dolgunk!

Ami pedig az ígéretet illeti, az volt bőven. Kilenc újdonság, érdekes reprízek és mindez egy hónapra. Ott van a műsorban a régen emlegetett *Cyrano*, amely teljesen párizsi mintákra készült díszletekkel kerül színre. Ezt megelőzi egy operettújdonság, a *San-Toy*, majd következik *Zaza, Menyem, New York szépe, Szívem*, és a hónap végével a *Vörös talár*, a Nemzeti Színház mostani újdonsága.

Az eddigi ínséges napok után tehát a színház életében aranjuezi napok következnek. Hogy azután mennyit tarthat be a direktor az ígéretből, az még a jövő titka, hanem annyi bizonyos, hogy kapott érte a bizottság részéről olyan dicséretet, amelyet bízvást mondhatjuk, még eddig nem kapott.

Az ülés lefolyásáról a tudósítást elhagytuk.

Nagyváradi Napló 1901. november 3.

287. UTOLSÓ SZERELEM

Hogy mostanában divatba jöttek a fehér esték, kellően trenírozva, pompásan tudtuk tegnap este élvezni Dóczy édes, verses romantikus víg darabját. Elég szép közönség is gyűlt össze. A színészek kedvvel játszottak, s a hölgyek, főként Kacziány Viola, E. Kovács Mariska, S. Nagy Júlia, Szohner Olga és P. Szép Olga is jól és kedvesen játszottak. Az urak közül Peterdy, Bognár s Bérczi voltak kifogástalanok, Pataky, Deésy igen ügyetlenkedtek. A közönség nagyon jól mulatott.

Nagyváradi Napló 1901. november 5.

288. AZ ÁLLAMFOGHÁZ LAKÓI

Mostanában állandóan népes a szegedi államfogház, honnan a napokban tért vissza két nagyváradi államfogoly. Csak a minap utalt Szegedre az igazságügyi miniszter egy sereg jogerősen elítélt államfoglyot, s tegnap ismét érkezett egy csapat beutalás. A lovagfogházba az évre beutaltattak: Kubin Imre óbecsei gyógyszerész, Horváth Kamilló dévai ügyvéd, Karton Zsigmond bihartordai uradalmi számtartó, Rózsa Lőrinc aljegyző, Szentiványi Gábor marossólyomi földbirtokos, Vaályi Gyula budapesti mérnök, Serbán Szilárd körösbányai

földbirtokos, Fried Sándor budapesti mérnök, Orbán Gyula dr. halasi orvos, Bíró Lajos nagyváradi hírlapírónak január 1-ig halasztást adott az igazságügyminiszter. Ugyanakkorra kéri büntetése kitöltését Ady Endre is, kire öt napi államfogházat szabott volt párviadalért a debreceni törvényszék, s most utolsó fórumon a Kúria.

Nagyváradi Napló 1901. november 8.

289. KÉT ÜNNEPELT

Szimpatikusabb, érdekesebb ünnepet régen nem ültek Nagyváradon, mint vasárnap napján. A nagyváradi Kereskedelmi Csarnok rendezte ezt az ünnepet elnökének, Reismann Mórnak húszéves, alelnökének, Hoványi Géza dr.-nak tízéves működése, illetve működéseik évfordulója alkalmából.

Előttünk sok körülmény teszi becsessé ezt a kettős jubileumot. Legeslegelső sorban az a nagy fontosság, melyet a nagyváradi kereskedelmi élet minden jelentős mozzanatának leg-átértettebb és legtöbb hittel lelkesedő módon tulajdonítunk. Szimpatikussá tette a jubileumot az ünneplés *lelke* és lényege is. Mikor ebben a jubileumos országban haszontalan honatyák, tradicionális és felfújt nagyságok, mindenrendű és rangú stréberek jubileumhoz, ünnepléshez jutnak, százszor becsesebb nekünk az igazi *polgár-érdem*, a hivalkodástalan *munka*, a *tetteknek* az érdeme, amit ünnepeltek egy Reismann Mórban.

Jól mondta *Beöthy* László dr. főispán, a jubilánsok ünneplésében egész Nagyvárad társadalma részt vett.

Mert a társadalomnak igazi érdemes harcosai, jelesei a Reismann Mórok, s nem a hivalkodó, lármázó, olcsó „vezetők". A magyar társadalomnak ilyen emberekre van nagy szüksége. Az ilyen emberekre, kik megértik a kor parancsszavát s a munka egyre növekvő versenyét - melyben ha részt nem kérünk magunknak - elvész ez a folyton csak szónokló és tervezgető kis ország.

Reismann Mór és Hoványi Géza dr. előtt meghajtjuk tisztelettel a lobogónkat. Reismann Mór a folytonos tevékeny haladás és a munka egész férfia. Hoványi Géza dr. pedig, ha nem minden politikai és társadalmi tevékenységét helyeseljük is, de szintén a munka embere, akinek nagy érdemei elvitathatatlanok. Ezt a mi rövid, de igaz, s önmagától jövő üdvözletünket szíves lelkességgel fűzzük a vasárnap elhangzott üdvözletekhez.

Nagyváradi Napló 1901. november 12.

290. PROTESTÁNS FEGYVERKEZÉS

A klerikálisoknak szabad fegyverkezniök s harcolni is. Az ecclesia ismét militáns. De jaj azoknak, kik nem várják be, hogy a kést a nyakukra tegyék. A klerikálisok föl vannak háborodva, mert a protestánsok védekezni mernek. A néppárt lapja már denunciál is. Aulikus és klerikális tradíciók szerint az uralkodóháznál próbálja a protestánsokat eláztatni. Miért? Mert egy kiváló protestáns vezérférfiú nagyon sok jogos aggodalommal azt mondta, hogy elérkezett immár az ideje, hogy a protestánsok tömörüljenek. Igaz, hogy a mostani király uralkodása nagy biztosíték, de ki tudja, hogy nem ismétlődik-e meg I. Ferenc császár korszaka, mikor egy diplomata így jellemezte az uralkodó nézetét: Őfelsége a tiszta monarchiát akarja, tiszta katolikus alapon, mert az egyik a másikat támogatja és megerősíti. Aha! ordít föl a

néppárt. Le kell vágni a nyakukat a forradalmároknak, eretnekeknek. És ha rajta állna, bizony le is vágnák. Pedig ez a protestáns fegyverkezés a legjámborabb a világon. A protestánsok csak élni akarnak. De az már nagy bűn a klerikális főurak és papok szemében. Soha nagyobb szükség nem volt a világosság embereinek a szövetkezésre, mint ma: ez bizonyos.

Nagyváradi Napló 1901. november 14.

291. PÜSPÖK AZ ÁLLAMI ISKOLA MELLETT

Dr. Bartók erdélyi püspök az erdélyi ev. ref. egyházkerület minapi ülésén ezeket mondta: „Sokan a felekezeti iskolák rohamos apadásában veszedelmet látnak. Én nem osztom ezek aggodalmait. A népnevelés elsősorban állami feladat, és a magyar nemzetnek egységes kultúrája nem lesz soha, míg a népoktatás terhét az *állam teljes mértékben* magára nem veszi." Örömmel üdvözöljük a tudós püspököt e férfias, radikális, liberális, nyílt, őszinte, hazafias kijelentésért. Őszinte, igaz szavai bepillantást engednek a jövőbe, amelyért nem egy ok van aggódni. A felekezetek közt lábrakapott, a klerikális részről szított viszályok szomorú aggodalommal töltik el minden jóravaló hazafi szívét. Nemes lélek, önzetlen törekvés, tiszta hazaszeretet nagy veszedelmet lát abban. A nemzet erejét nemzetiségi és felekezeti harcok gyengítik, s egymással szemben álló ellenséges táborba osztják be azokat, akiknek egyazon nemzeti eszme diadaláért szívvel, lélekkel küzdeniök kellene. Adja Isten, hogy a tudós püspök óhaja beteljesedjék, s az egységes kultúra áldásait mielőbb érezhessük.

Nagyváradi Napló 1901. november 20.

292. MIKLÓS MESTER KÉPZELŐDÉSEI

Nagy baj, ha valaki nem tudja, hogy micsoda: ellenzéki-e vagy kormánypárti. Ha két ember között kell választani, akik közül az egyik minden koncok kútfeje, a másik pedig még a miniszterelnöknél is - jezsuitább. Bartha Miklós megoldja a kérdést, s így ír a többek között:

A nemzet pedig legyen büszke arra a mérkőzésre, mely a parlamenti sorompók között tegnap lefolyt. Ki győzött? Mert azt vitatni, hogy Széll maradt felül: hízelkedés; azt vitatni, hogy Beöthy maradt felül: igazságtalanság. A valóság az, hogy *mind a kettő fölül maradt, mind a kettő győzött*, mert a saját álláspontját mind a kettő derekasan megvédelmezte.

Mindebből naiv ember azt következteti, hogy Bartha Miklós nagy Széll-párti vagy a Beöthy Ákosból kialakulható, de még nem létező, „Nemzeti konzervatív"-párt híve. Nem, kérjük alásan. Bartha Miklós „függetlenségi" publicista. Jobban mondva: Bartha Miklós - Bartha Miklós…

Nagyváradi Napló 1901. november 21.

293. HÁROM PÁR CIPŐ

Örley Flóra kedvességének köszönhetjük a tegnapi bájos színházi estét, mert valóban a sok idegizgató modern színházi produktumok után jólesett hallanunk ezt a régi jó világból való életképet, melynek naiv meséje és tarka-barka bohókás epizódjai üdén, kellemesen hatnak. És őszintén konstatálhatjuk, hogy Gallmayer egykori híres szerepét aligha játszhatja valaki

magyar színpadon temperamentumosabban, ötletesebben, mint Örley Flóra, aki sok nevezetes sikerét köszönheti a tűzről-pattant Léni huncutkás szerepének. Tegnap is folyton tapsolták minden nótáját, minden mókáját, és a szeretet szinte tüntető formában nyilatkozott meg a kedves művésznő iránt, akit a közönség utóbbi időben úgy kívánt élvezni a színpadon. Pompás partnere volt Pintér Imre, akit ugyancsak sűrűn tapsoltak. Deésy Alfréd határozottan komikai vénáról tett tanúságot. Lányi Edit, Bognár János és Benkő Jolán igen jók voltak. A tisztelt karhölgyek egynémelyike ízléstelen öltözetével kínos föltűnést keltett.

Nagyváradi Napló 1901. november 23.

294. A VÖRÖS TALÁR

- *A Szigligeti Színház mai újdonsága* -

A vörös talár fő problémája az, hogy hol tölthette a baszk paraszt, Etchapare, az áldozócsütörtökre következett éjszakát? Mielőtt a csendőrök elfogják, az ablakon át hallják, mint súgja oda a feleségének: el ne áruld, hogy azon éjszaka nem voltam itthon. A vizsgálóbíró előtt pedig a házaspár sokszoros hazudozása után végre, mint eget ostromló igazságot kiáltja világgá az asszony, hogy az ura azon éjszaka ki nem mozdult a házból. Ugyebár ez gyanús dolog, s ha önök vizsgálóbírák volnának, gyanúba fognák ezt az amúgyis rossz hírben álló parasztot egy vén uzsorás meggyilkolásáért, kit éppen azon éjszaka öltek meg, és nem egy jel vall arra, hogy Etchapare a gyilkos? Nos a Brieux darabjában ezért kell költői izgaságszolgáltatásul elpusztulnia egy vizsgálóbírónak azért, mert a maga módja szerint felelt arra a kérdésre, melyre az Etchapare iránt láthatóan jóindulatú Brieux négy felvonáson át elmulaszt megfelelni: hol töltötte Etchapare az áldozócsütörtökre következő éjszakát?

A négy vagy öt színdarab között, melyet Brieux e négy felvonásban összekovácsol, ez a Justizmord-ellenes értekezés a legbosszantóbb. Brieux úr úgy tesz, mintha nem tudna abba a rettenetességbe belenyugodni, hogy a büntető igazságszolgáltatás formájában véges emberek rendelkeznek a maguk kicsiny egyéni érdekei szerint embertársuk életéről és vagyonáról. Hát ez igaz, hogy vérlázító, de semmivel sem vérlázítóbb, mint általában az egész társas és társadalmi élet, mely éppen azon alapul, hogy egyik ember beleszólhasson a másik dolgába, s ki-ki a maga egyéni érdekei szerint. Hogy ezt a közvádlói tiszttel illusztrálja, melyben a mieinkhez tartozik, hogy lehetőleg minden vádlottat elítéljenek, ennek ellenébe lehet vetni a védői tisztet, melynek az a mestersége, hogy mindenkit felmentessen, s a büntetlenség lehetőségével csábítsa embertársaik ellen való gaztettekre a rossz embereket. S erre mi is elkiáltanók, a la Brieux, hogy: rettenetes, rettenetes, rettenetes, hogy van ilyen tisztség a világon, melynek erejével az egész társadalom ki van szolgáltatva védtelenül a gazembernek. S ezt több joggal mondhatnók, mint Brieux, mert a védőnek valóban anyagi és erkölcsi érdeke, hogy az ő védence megmeneküljön, a vádló ügyésznek ellenben nem érdeke, hogy a vádlottat elítéljék, s a Brieux egész épülete hamis, mert azon a hamis, hogy ne mondjam rosszhiszemű föltevésen épül, hogy a halálos ítéletek száma egyenes arányban áll a bírók s az ügyészek előléptetésével. Ez egyszerűen nem igaz, és sokkal nagyobb ostobaság, hogysem [igaz] lehetne.

Ebbe a fődrámába vannak beskatulyázva az aldrámák, melyek közt legérdekesebb az Etchapare-néé, kinek egy fiatalkori ballépését az ura a tárgyalás során tudja csak meg, s ekkor hiába a fölmentés, mert családi boldogságuk mégis fel van dúlva. Erről a kérdésről azután, hogy a férjnek van-e joga az efféle felfedezéseken elképedni, a negyedik felvonásban egy külön kis értekezésláva zúdul a holtfáradt közönség nyakába. Tegyük föl, hogy ebben az

értekezésben Brieux úrnak igaza van, mi köze ennek a juszticiához? Az obligát tiráda, melyet Brieux e tárgyról hősnőjével a közönség felé kiáltat, kitűnő volna, ha például egy anglikán lelkész szavalná el. Egy parasztasszony ajakán lehetetlen, és oly nyilvánvalóan mutatja a közönség idegeire való spekulálást, hogy már nem is bosszantó, de szánalmas. Brieux úr, aki páratlan napokon a nacionalisták tapsaira szokott spekulálni, ebben a darabjában a dreyfusardok tapsaira spekulál. Lehet, hogy a közelmúlt hangulatainak e túlfeszültségében a franciák fellázadt jogérzetének még ez a szélhámos fecsegés is jólesett, előttünk, akiknek nem volt Dreyfus-ügyünk, bántó és érthetetlen. Nem menti meg a színpadiasság szempontjából kitűnő második felvonást, melyben egy vizsgálóbírói kihallgatás van igazán remek élethűséggel színpadra szőve.

Csakhogy éppen ez az élethűség azt okozza, hogy a néző önkénytelen is a vizsgálóbíró részére áll, s annál kényelmetlenebbül szinte kétfelől pofonvágottnak érzi magát, mikor Brieux úr e felvonás alapján lázad fel az igazságszolgáltatás intézményei ellen. Egyfelől égbekiáltóan hamis logikával, másfelől gyenge és bohózati karikatúrákkal érvelni olyan hatalmas és, ha bűnös, bűneiben is nagystílű intézmény ellen, mint az igazságszolgáltatás: ezt az ő évek óta tartó izgalmaik közt minden józanságukból kiforgatott párizsiak elfogadhatják, minket elkedvetlenít.

Nagyváradi Napló 1901. november 24.

295. NEBÁNTSVIRÁG

Megkopik, elszíntelenedik minden. Mi magunk is, s az is, amit valamikor színesnek, ragyogónak tartottunk. A színek, ragyogások, a hangulatok elmúlását hozta eszünkbe a *Nebántsvirág* tegnapi előadása. Alig láttunk, éreztünk valamit azokból, amiket láttunk és éreztünk valamikor az édes *Nebántsvirág* kisasszony dalos történetéből. Talán nem egészen a mienk volt a hiba. A színtelenség, kopottság és unottság bűne a színészeket terheli. A közönség egész hibája az volt, hogy - nem jött el a színházba. De ez nem menti a szereplőket azért, hogy a darab minden báját, hangulatát, színét teljesen lekoptatták. A címszerepet Ámon Margit játszotta. Csak Bérczi volt a régi jó Floridor-Celestin. Ami kis taps, tetszés volt, megtetszett rajta a kényszeredettség.

Nagyváradi Napló 1901. december 12.

296. LILIOMFI

A tervezett drámai ciklus bevezetője volt a tegnap este, s rendes és helyes dolog volt, hogy Szigligeti-darab került színre. A régi, a jó, a naiv, a jókedvű *Liliomfi*. Sok szomorúságot kelthető azonban, hogy mindjárt az első este, mely hozzá Szigligeti-este is, csupa részvétlenség. Üres, tátongóan a nézőtér, kényszerűen és kelletlenül jelenlevő bérlőközönség. Nem sok reményt nyújtott bizony mindez, hogy a drámai ciklusnak jó sorsa lesz. Az előadás ellenben stílszerűen jó. Olyan haladású, zamatú, olyan naivan jókedvű, amilyen illő egy Szigligeti-darabhoz. Aranyos kedvű, pompás játékú, csengő dalú Erzsi volt.[!] Tapsolták igen sokat. A többi szereplők is jók. Bognárnak ismét egy kiváló alakot volt alkalma bemutatni a fogadósban.

Nagyváradi Napló 1901. december 18.

297. A VADORZÓK

Valamikoron divatos műsordarab volt az a régi recipe szerint való téma, vígjáték, amelyet tegnap elevenítettek fel, hogy egyszer már szóhoz jussanak a teljes tétlenségre kárhoztatott drámai színészek is. És jólesik följegyeznünk, hogy sok igyekezettel, buzgalommal végezték az összes szereplők feladatukat. Különösen Somogyi Károly, akinek az igazgatói gondok és teendők miatt ritkán nyílik alkalma arra, hogy művészi képességeiről is tanúságot tegyen a közönség előtt. Pedig Somogyi jeles művésze annak az iskolának, mely nem úgynevezett „fogások”-kal hatott, hanem az érzések őszinteségével, a kedély melegségével és a modor egyszerűségével. Tegnap rokonszenves volt mindvégig, és a közönség igaz szeretettel honorálta fellépését. Loraut játszotta és épp oly kedvesen fejezte ki a derűs, könnyelmű világfi gondolkozásmódját, mint az apának fellobbanó szeretetét. Megérdemelte azokat a lelkes tapsokat, amely[ek]ben része volt, és reméljük, hogy tegnapi szép sikere után sűrűbben fogjuk látni az amúgy is fogyatékos drámai előadások keretében. Szép sikere volt kívüle Szohner Olgának, aki mindig bájos és poétikus jelenség. Pintérné Szép Olga és E. Kovács Mariska is igen kedvesek voltak, és sok igyekezettel járultak a szép előadás sikeréhez. A vadorzók közül Bérczi Gyula és Erdélyi Miklós voltak pompás alakok. Szarvasi kacagtatóan jeles ánglikus volt, Pataky és Krasznay is elismerést érdemelnek.

Nagyváradi Napló 1901. december 20.

298. NAP ÉS HOLD

Lecoqnak régi bájos zenéjű operettjét elenevítették fel tegnap, gyönyörűségére azoknak, akik szeretik a kedves reminiszcenciákat. Tökéletesebb művészettel alig is játszhatja valaki Monolát, mint Örley Flóra, akit lelkes s megérdemelt tapsokkal üdvözölt a közönség. Hasonlóképpen igen kedves Beatrix volt Lányi Edit, aki szépen énekelte a fülemiléről és csízről szóló dalt, pompás figurát csinált Bérczi Kalabriász hercegből, állandó derültséget varázsolva a nézőtérre; Pintér Imre (Don Brazero), Perényi és Füredi is jók voltak.

Nagyváradi Napló 1901. december 22.

299. CIFRA NYOMORÚSÁG

Valamikor legvonzóbb repertoár-darabja volt Csiky Gergelynek ez a még ma is nagyhatású operettje a Nemzeti Színháznak, de utóbb leszorított[ák] onnan ezt a nem túl sötét színekkel megfestett korképet a realizmus, szimbolizmus és szecesszió túlzásait dramatizáló darabok, amelyek, úgy látszik, jobban tetszenek a megromlott közízlésnek. Ám azért kedves ismerősökként szeretettel láttuk viszont Csiky Gergely régi alakját, a zsörtölődő, derék öreg Csomát, a jó, gyámoltalan Mádi Simit, a kis Bertát, Esztert, Bálnay számtanácsost, Poprádyt, a ficsúrokat és a többi magyar társadalmi típusokat.

Azt is örömmel láttuk, hogy amennyire így vidéken - hol folyton hajszolni kell a repertoár változatosságát - lehetséges, elegendő gondot és buzgalmat fordítottak színészeink az előadásra. Különös elismeréssel kell szólanunk Krasznay remek alakításáról. A régi jó színész erényeket láttuk megtestesülve az ő jóízlésű Csoma bácsijában. Kacziány Viola kisasszony Eszter alakjában is jeles művész kvalitásokról tett tanúságot, bár ez a szentimentalizmussal teljes szerep nem egészen illik az ő egyéniségéhez. Bőven volt lelkes és rokonszenves tapsokban része. Mély intelligenciával és erővel játszotta Peterdy Bálnayt; Deésy pedig szép

haladásáról tett tanúságot, amikor igen diszkrétül és finoman játszotta meg Tarczali alakját. Szohner Olga poétikus jelenség volt, mint mindig, és némely jelenetével nagyon meghatotta a közönséget. Erdélyi pedig Mádi Simiből csinált jóízű, kedves figurát. A nézőtéren szépszámú közönség volt.

Nagyváradi Napló 1901. december 28.

300. A BOLOND

Hogy a magyar nyelvű és a magyar tárgyú libretto nemigen illik az operettek légkörébe, és így nem nagyon hálás a zeneszerzőknek sem, azt mindazok szomorúan tapasztalták, kik több-kevesebb ambícióval megkísérelték ezt a nehéz feladatot. Szomorúan tapasztaltuk ezt tegnap mi is. *A bolond* premierjén, amelynek szövegét pedig olyan kitűnő író írta, aminő Rákosi Jenő, zenéjét pedig Szabados Béla. Terjengősnek, hosszadalmasnak tetszett a szöveg, vontatottnak és üresnek a zene. Haszontalan volt a rendező és a színészek minden jó igyekezete és buzgalma, a közönség végig unta az új magyar operettet, amelynek szürkeségéből kivált ugyan egy-egy kedvesebb dallam, de mélyebb hatást azok sem gyakoroltak a közönségre, mely pedig ezúttal csaknem egészen megtöltötte a nézőteret.

Székely Irén csodaszép hangja gyönyörűséget szerzett nekünk így is, bár ez a darab kevés alkalmat nyújtott neki arra, hogy igaz értéke szerint excelláljon a hangjával és művészi játékával. Pintér Imre a címszerepet játszotta meg komoly művészi kvalitásokkal. Szépen énekelt. Lányi Edit, Székely Anna és Kulinyi Mariska igen kedvesek voltak. Hunfy jól volt diszponálva, de neki is kevés alkalma volt tenorja érvényesítésére. Bognár és Bérczi kisebb szerepekben ügyeskedtek.

Nagyváradi Napló 1901. december 29.

301. A MI KÖZÖNSÉGÜNKHÖZ

A *Nagyváradi Napló* páratlanul biztos ítéletű intelligens közönségének jóvoltából kiszabadíthatnók talán magunkat az alól a kissé kellemetlen sablon alól, hogy újév felé *önreklámot* csináljunk magunknak, mint azt mindenha, mindig és minden lap teszi. A mi közönségünk tisztábban látó, intelligensebb, mintsem, hogy nekünk erre szükségünk lenne.

És hogy mégis ragaszkodunk a sablonhoz magunk is, annak más oka van. A közönség annyiszor csalódik, hogy már-már abban is kételkednie kell, hogy arra legkisebb okot sem adott.

Megtesszük hát újra a mi hitvallásunkat. A *Nagyváradi Napló* irányában, elveiben, mivoltában a *régi* marad. Hajlíthatatlanul *liberális*, a *radikális* javulások előkészítője, becsületesen *demokrata*. Kegyetlen ellensége lesz továbbra is minden társadalmi előítéletnek, vakságnak, a *reakció* minden nemének, a politikai szélhámoskodásnak, az erkölcstelen opportunizmusoknak, paktumoknak, országos, megyei, városi és mindenféle klikkeknek. Ellensége és ostorozója.

Nem szegődünk pártokhoz. A mi pártunk a mi közönségünk.

Alig néhányad magunkkal maradtunk hívek ez országban a radikális, hajlíthatatlan liberalizmus lobogójához. Hívek maradunk ezután is. Hívek, ha egyedül maradnánk is.

A mi közönségünké ez a lap. A közönség teremtette meg, s a küzdelmes évek harcai után most megerősödve tekintünk a jövőbe.

A nagyváradi író, hírlapíró-gárda jeles erői munkálnak velünk. Minden vágyunk, akaratunk, hogy régi, nemes elveihez hű, egyébként egyre tökéletesedő, lelkiismeretes, élénk, előkelő nívójú, jól értesült, komoly lapot adjunk nap mint nap közönségünk kezébe.

Ez az ígéretünk, s ezt megtartjuk. Ezt nem pótolná ezer csecsebecse, reklám-játék. A mi páratlan közönségünk a régi szellemben csinált *jó* lapot akar, s mi ilyen lapot fogunk a mi közönségünknek adni.

Terjesszék, propagálják ezt a lapot, a hírlapírók s a közönség lapját. Így lehetünk hatalmas szószólói a közönségnek s e lap által képviselt nagy elveknek…

Még egyszer a mi közönségünk sokszor tapasztalt jóindulatát kérjük.

Nagyváradi Napló 1902. január 1.

302. BUBORÉKOK

A magyar ciklus anyagilag sehogysem fog beválni, ennyit már biztosan látunk és tudunk. A közönség részvétlenségét azonban csak látjuk, de megérteni nem tudjuk. Itt van a tegnap esti előadás példának okáért. Ilyen kifogásolhatatlan derék, jeles előadást nem is igen láttunk mostanában. Látszott rajta az a komoly ambíció, mellyel a magyar klasszikusok remekeinek előadását Somogyi Károly programjába felvette. Ha itt-ott szigorú szemek fel is fedezhettek némi hiányosságot, maga az előadás egészben cáfolat[a] volt a nyegle kategorikumnak, hogy vidéken csak operettet lehet végignézni. A *Buborékok* előadása egy újabb nagy, teljes sikert hozott a színháznak, s kis lelkes közönség szokatlanul meleg ovációval hálálkodott ezért. A főbb szereplők egytől-egyig kitettek magukért. Somogyiné az ő kedves, szeretetreméltó egyéniségével enyhítette a darab keményen rajzolt, buborékokkal építő asszony alakját. P. Szép Olga művészi volt, mint mindig, és sok szerencsével szólaltatta meg a meleg érzések hangját is. Szohner Olga, Kacziány Viola és Kulinyi Mariska kisebb szerepeikben tűntek ki. Az urak közül Krasznay Andor, Bognár János és Szarvasi Sándor zajos nagy sikerekkel büszkélkedhetnek. Mindhárman többször jutottak tapshoz a nyílt színen. De a többi szereplők is, Pataky, Erdélyi, Bérczi, Füredi stb. sikerrel végezték dolgaikat. Szép és jó este volt. Sajnálhatják, hogy elmaradtak, akik egy sablonos, úgynevezett klasszikus-este unalmaitól féltek.

Nagyváradi Napló 1902. január 8.

303. A SZÍNHÁZ A KETTŐS ÜNNEPEN

Vasárnap és a hétfői katolikus ünnepen négy előadás volt a Szigligeti Színházban. Vasárnap délután *Az ördög mátkája* került színre jó előadásban, szép ház előtt, este *A görög rabszolga* kedves muzsikája vonzott szintén elég szép számú közönséget. Hétfőre a társulat több tagjának betegsége miatt nagy gondot okozott a műsor megcsinálása. Ez volt az oka, hogy délután a délutánra éppen nem illő *Szívem*-et igen kis közönség nézte végig, bár az előadás gondos és jó volt. Este a *Nap és hold*-ban ezúttal Ámon Margit játszotta Manolla szerepét, s bizony jóval kisebb sikerrel, mint a szerep eddigi személyesítője, Örley Flóra. Egyébként ügyesen mozgott s dalolgatott. Egyet azonban figyelmébe kell végre ajánlanunk a kisasszonynak. Kosztümei,

ruhái túlságosan régi ismerőseink immár. Az efféle nemtörődömséget nagyon meg szokta róni a mi közönségünk. A Szigligeti Színház gazdagon fizetett énekesnője, ki állítólag még a Népszínháznak is fizetett tagja, bár bájos, fiatal leány, de nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy ruháival éppenséggel ne akarjon hatni. Az előadás ezúttal is jó volt, egyébként Lányi Edit, Bérczi, Perényi és Pintér kaptak még megérdemelt tapsokat.

Nagyváradi Napló 1902. január 8.

304. TARTÓS MARAKODÁST KÍVÁNUNK

Bartha Miklós, a kálvinista jezsuita cikket írt. Jezsuita cikket, s ebben a liberalizmus elvét csak csaléteknek mondja, melyen megfogják az egész országot, s így lesz szerinte liberális „a harangozó, a kereskedő, Sáfár Zélig és Buday Barna, Ó-Buda és Esztergom" stb. Buday Barna, az agrárius klerikálisok lapjának a szerkesztője zokon vette az ő szerepeltetését a cikkben. Most így válaszol Barthának:

Az eszmetársításon megdöbbentünk, mert Bartha Miklóstól nem szoktunk léhaságokhoz, már pedig az ily társítást legenyhébben szólva csak ennek mondhatjuk. Bartha Miklós felköti a kolompot „Kazárföldön" című könyvével, melyben eget földet megmozdít a kazár uzsorások ellen. Midőn a *Hazánk* a harcot fölveszi, és ez uzsorások üzelmeinek oly rejtett dolgait tárja föl, melyekről Bartha nem tudott, jogosan várhatta volna, hogy Bartha e harcban támogatja az ő irányában menetelő agrár-lapot, és az ő megtámadott könyve megerősítését örömmel üdvözlendi. Ehelyett Bartha liberális elvtársakká teszi az uzsorást és az uzsorás üldözőjét. A megtiszteltetést köszönjük, de nem szolgálván rá, visszautasítjuk - nem állván Sáfár Zéliggel oly intim politikai érintkezésben, mint amilyenben Bartha Miklós állhat, ki még azt is tudja róla, hogy liberális. Úgy látszik, Bartha Miklós előtt programbeszédet is mondott Sáfár Zélig - mi csak a hivatalos lap adatai alapján ismerjük ez embert, s a vele való intimitást átengedjük Bartha Miklósnak, kinek párhuzama épp oly találó, mintha azt írnók, hogy Bartha Miklós és néhai Rózsa Sándor egyaránt függetlenségiek voltak, miután Rózsa Sándor (bár aljas gazember volt) részt vett a függetlenségi harcban, a maga módja szerint, sőt a német uralom ellen még akkor harcolt, amikor Bartha ugyanazt megkezdette.

Csak tovább, tovább. Ez szép, ezt szeretjük. Tartós marakodást kívánunk.

Nagyváradi Napló 1902. január 12.

305. BARABÁS BÉLA NAGYVÁRADON

Nagyvárad képviselője, dr. Barabás Béla, köztünk időzik. Eljött megismerni egészen azt a várost, melynek mandátumához olyan emlékezetes választással jutott.

Sietünk ideírni, hogy ez az ismerkedés igen nagy szerencsével folyik. Barabás Béla dr. most hódította s hódítja meg igazában híveit, és kelti fel a legnagyobb tiszteletet politikai ellenfeleiben is. Temperamentumos, vonzó egyéniség a Barabásé. Ahol volt, járt és beszélt eddig, avval hódított legjobban, hogy a híres nagy küzdelemben ejtett és kapott sebeket kímélte. Azok a komoly fogadások pedig, melyekkel Nagyvárad város és Nagyvárad minden egyes polgára jogos érdekeinek becsületes szolgálatát ígérte, a legteljesebbé tették a jó hatást, amit a képviselő első ellátogatása keltett.

Ám kötelességünk ideírni azt is, hogy a hivatalos szabadelvű pártnak úgynevezett „vezető emberei”-nek maguktartását megmagyarázni nem tudjuk. E magatartás leg- és legelsősorban politikus sem volt.

A nagyváradi szabadelvű párt nem adja fel a küzdelmet, nem mond le a vezetés és győzelem reményéről. Helyes. Senki sem kívánja, hogy meghaljon vagy lemondjon. De mostani elzárkózása Barabás Bélától, aki végre is egész Nagyvárad képviselője, aki a munkás kezét ajánlotta fel a békére s a közös érdekek munkálására - oktalan dolog.

Ne feledje el a szabadelvű párt, hogy a kis emberekből, a népből anélkül is kiirthatatlan ez a hit, hogy a szabadelvű párt az „urak pártja”, hogy az „urak” érdeke egészen más, mint az övék. Vajon ez a mostani elzárkózás nem erősítheti-e ezt a hitet? Vajon [nem] szebb és *többet érő* is lett volna a Barabás fogadásánál megnyilatkozó lojális, esetleg még tüntetően is barátságos magatartás?

Dicsérjük a város jelenlegi első tisztviselőjét: Rimler Károlyt és mindazokat, kik talán ellenkező politikai véleménnyel részt vettek Nagyvárad város képviselőjének ismerkedő ittlétében. Helyesen és okosan tették. Ez a mi hitünk, s magunk is, kiknek politikai hitvallásunk sokban eltér a Barabásétól, vendégelésében részt veszünk, s üdvözöljük őt meleg szívvel, mint egész Nagyvárad képviselőjét.

Nagyváradi Napló 1902. január 14.

306. EGY VEZÉRCIKK

Több hivatalos kormánypárti vidéki lapban dr. Szász Károly volt országgyűlési képviselő fulmináns cikkben interpellálja meg egyenesen Kossuth Ferencet az iránt, hogy pártjának tagja, Makkai Zsigmond, az ákosfalvi kerület országgyűlési képviselője, elvállalta egy román dalkör vigalmának a védnökségét. Dicsérjük a románokat, hogy kifogástalan magyarságú, derék székely embert tettek meg vigalmuk védnökévé, és dicsérjük Makkai Zsiga bá’ hazafias készségét, hogy a felkérés elvállalásával a magyar-román testvériség létrejöttét, ha szűk körben is, elősegítse. Dr. Szász Károly úrnak, úgy látszik, az lett volna ínyére, ha a románok a magyarfalásért és hazaáruló szidalmaiért épp most feljelentett Chilba járásbíró szárnyai alatt vigadoznak?

Nagyváradi Napló 1902. január 14.

307. NAGYVÁRAD ÚJ SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGA

- *Saját tudósítónktól* -

Nagyvárad város új színügyi bizottsága tegnap délután tartotta megalakuló gyűlését. A hóförgeteg sem tartotta vissza a tisztelt bizottsági tag urakat, kik olyan szörnyen fontosnak hiszik a színügyi bizottságot, s olyan irigylendőnek a bizottsági tagságot. Nagy számban gyűltek össze, s megejtették a választásokat egyhangúlag. A bizottság elnöke újra Hoványi Géza dr. lett, s alelnök újra Mezey Mihály.

A színügyi bizottságok működéséről tömérdek kritika hangzott el már, s erősen hódít az a vélemény is, hogy a színügyi bizottságok ártalmára vannak a magyar vidéki városok színészetének. Sok tekintetben igazuk van az ilyen kritikáknak, bár speciálisan Nagyváradon végzett érdemes dolgokat a színügyi bizottság.

Az új színügyi bizottságot üdvözöljük. Kerülje a fontoskodást, a vidékies ízetlenségeket s a maga csalhatatlanságában való nevetséges hitet. Teljesítse jóindulattal, polgári ésszel, mérséklettel s ami a legfőbb: önzetlenül az *ellenőrzés* szerepét, s akkor segítségére ajánljuk fel a *sajtót* is, amely a *színügyi bizottságot* is hivatva és kötelezve van ellenőrizni. Ez a mi üdvözletünk a színügyi bizottság számára.

Ami az alakuló ülést illeti, azon Rimler Károly elnökölt, mint a város polgármester-helyettese. Jelen voltak:

Rimler Károly, Hoványi Géza, Gyémánt Jenő, Mezey Mihály, Farkas Izidor, Dőry Ferenc dr., Mihelfy Lajos dr., Moskovits József dr., Halász Lajos, Kurländer Ede dr., Stark Gyula, Munk Béla dr., Lukács Ödön dr. jegyző.

Rimler Károly üdvözölte a jelenlevőket, s Lukács Ödön jegyzővel fölolvastatta a bizottság választott s hivatalból rendelt tagjainak névsorát. Egyben felhívta a bizottságot az elnök megválasztására.

Az elnökválasztás módjáról egy kis vitát csináltak dr. Dőry, dr. Moskovits és Mezey Mihály.

Végül Rimler Károly indítványára egyhangúlag megválasztották újra elnökké Hoványi Gézát.

Hoványi Géza elfoglalta a Rimlertől átengedett elnöki széket. Megköszönte a bizalmat. Támogatást kért, s lelkesedést, és önzetlen munkálkodást ígért.

Alelnökké egyhangú éljenzéssel újra Mezey Mihályt választotta meg a bizottság. Mezey Mihály vonakodott a választást elfogadni, mivel ő hivatalból s nem választott tagja a bizottságnak, de végre engedett a bizottság óhajának, s a választást elfogadta.

- Annyival inkább - tette hozzá túlságos szerénységgel a mi legagilisabb vezető emberünk -, mert nem jár semmi munkával.

A bizottság jegyzőjéül a városi tanács rendelte ki Lukács Ödönt.

Ezek után Hoványi elnök megalakultnak jelentette ki Nagyvárad új színügyi bizottságát. Indítványozta, hogy ma a megalakuló ülésen ne tárgyaljanak semmi egyebet. Az indítványt elfogadták.

A közeli napokban ülést tart a színügyi bizottság, s ezen az ülésen már fontosabb tárgyak kerülnek majd szőnyegre.

Nagyváradi Napló 1902. január 17.

308. BŐREGÉR

Nyárai Antal, aki hosszú betegség után tegnap este jelent meg újra a nagyváradi színpadon, bizonyságát láthatta a nagyváradi közönség páratlan szeretetreméltóságának.

Nem mindég egyforma ambícióval és figyelemmel pályázott volt Nyárai e szeretetreméltóság bizonyságaiért, de a közönség nem változott. Mikor az ő szeszélyes, de zseniális kedvence, aki még aztán aggodalmat kelthetően sokáig gyengélkedett, a nyílt színen tegnap este megjelent, kitört az éljenzés s a taps az egész nézőtéren. Percekig tartott az ováció. Nyárai alig győzte hajlongva megköszönni ezt a meleg, tüntető üdvözlést.

A *Bőregér* előadása egyébként a régi jeles volt, itt-ott tetszett meg talán, hogy túlságosan bízva az előző előadások nagy sikerében, nem volt elég gondos a próba. A hölgyszereplők között Ámon Margitnak volt zajos sikere, aki ügyes, kedves szobacicus volt, és tempera-

mentumosan énekelt, Pintér az ismert jó, úgyszintén Bérczi is. A kisebb szereplők közül Lányi Editet tapsolták.

Ami az est hősét, Nyárait illeti, ötletes, kedves fogházigazgató volt. De valami nagy fáradtságot láttunk rajta. A régi kedve nem volt sehol.

Kovács Tivadar balettmester excentrikus párizsi táncot lejtett el a második felvonásban, amit megismételtettek.

A közönség csaknem teljesen megtöltötte a színházat.

Nagyváradi Napló 1902. január 17.

309. OH KÚRIA, KÚRIA…

Nem, a kúriának nem tudnak ártani a Kormos-féle afférok. A kúriának csak önmaga árt. És soha annyit nem ártott, mint a mostani mandátumpörökben. Csak a legutóbbiak egyikéről beszélünk most, a Rakovszky mandátuma ügyében tett ítélkezéséről. Bebizonyosult, hogy a Rakovszky egyik hecc-káplánja rövidesen a zsidók agyonütésére hívta fel barátságosan a tisztelt polgárokat. Tetétleni Ármin, a mandátum védője, erre azt mondta: ez nem felekezeti izgatás, *ez csak antiszemitaság*, amihez mindenkinek joga van. S a kúria úgy látszik szintén így vélekedett: a kérvényt elutasította. Oh kúria, kúria… Kár, hogy megteszed magaddal azt, amit más nem tudott. Egyébként pedig éljen a tiszta választás, a jog, a törvény, az igazság, az antiszemitizmus, az eltiltott pohár snapsz s a dicső kúriai bíráskodás!

Nagyváradi Napló 1902. január 18.

310. A NAGYON SZÉP ASSZONY

Labiche-nek egy régi szellemes és kedves vígjátékát elevenítették fel tegnap - sajnos - kicsi ház előtt. Hiába minden igyekezet, úgy látszik, hogy legderekabb ambíció sem tudja megkedveltetni a közönséggel az olyan darabokat, amelyekben finom esprit, humor és kedves komikum van csupán, de semmi trágárság, semmi rikító szecesszió. Pedig ezúttal a társulat vígjátéki ensembléja is derekasan állotta meg helyét, és egy pár kellemetlen nyelvbotlástól eltekintve pompásan ment az előadás.

Szohner Olgát végre egy hatásos jó szerepében láthattuk. Kedves és elbájoló játéka mellett kitűnő ízlésre valló pazar toalettjei is feltűntek. Pataky Béla jelesül játszotta a nagyon szép asszony férjét. Krasznay Andor (Montgascar) ismét kiváló színészkvalitásokról tett bizonyságot, és Bognár is remekül színezte a leánya szépségére mámorosan büszke apát. Szarvasi nagyon jó volt, úgyszintén Deésy Alfréd, Bérczi és Tóvári Anna kisebb szerepekben. A pompás vígjátéki előadás megérdemelné, hogy megismételjék, és hogy a második előadás iránt nagyobb érdeklődést tanúsítson a közönség.

Nagyváradi Napló 1902. január 18.

311. STUART MÁRIA

- K. Hegyesi Mari vendégjátéka -

A mi közönségünknek *érdekesség*, újság kell mindig. Premier, divat-darab, debut, vendégjáték stb. Akkor a mi közönségünk hálás, jó.

Hónap vége felé - ami a mai pénztelenségben nálunk szintén fontos - ósdi tragédiára, csaknem teljesen megtelt a színház. Meglehetősen hosszú idő után Hegyesi Mari jött el újra hozzánk.

Ami a Hegyesi Stuart Máriájáról elsősorban írandó, azt ő talán félreérti. Pedig az ő Stuart Máriája elsősorban *szép*. Ez nem eleve ítélkezés. Mert ezután elragadtatással ismerünk be róla minden jót. De elsősorban szép. Valósággal áhítatos hódolattal néztünk ennyi szépséget, imponáló nagy női szépséget. De a szépségnek ez a mindent megelőző hatása csak a mi eléggé nem vértezett kritikus voltunkat bizonyíthatja. Most már például, hogy a közvetlen hatások alól felszabadultunk, a Hegyesi Mari Stuart Máriájában az erőt és tudást látjuk nagyobbnak. Ez az erő lebilincselt mindnyájunkat, s bizony nem ott volt legnagyobb művésznő, ahol nyílt színen zúgott felé a tapsunk. A függöny legördülte után a kihívások szűnni nem akaró sora volt a siker igazibb kifejezője. Az egész alakítás pedig nemes és öntudatos volt az utolsó vonásig. Somogyiné, P. Tóvári Anna, Peterdy, Szarvasi, Deésy, stb. munkálkodtak elismerésre méltóan az illusztris vendég mellett az este sikerén.

Nagyváradi Napló 1902. január 28.

312. A SZIGLIGETI TÁRSASÁG MATINÉJA

A Szigligeti Társaság vasárnap délelőtt végre megtartotta régen tervezett, s egyre halasztott matinéját. A kir. jogakadémia dísztermében délelőtt 11 órára előkelő közönség gyűlt össze, köztük természetesen túlnyomó számban hölgyek, az irodalmi ünnepségek állandó hálás vendégei. A felolvasó emelvény előtt külön asztalnál a társaság rendes tagjai ültek, élükön Rádl Ödön elnökkel, Imrik Péter alelnökkel és dr. Bodor Károly titkárral. A társaság választmányi tagjai távollétükkel tündököltek. Az a tüntető részvétlenség éppen nem kellő időben nyilatkozott meg. A lapok tele vannak az aradi dicsérettel, hogy a vidéken csak a Szigligeti Társaság és a Dugonics Társaság tölti be *irodalmi* hivatását. Mi mást látunk és tudunk. A hivatásos írók *kívül*, az úgynevezett „társadalmi" csinált és igazi „vezetők" *távol* állnak bizony a társaságtól. Ennyit röviden s nem viszálykodást szító tendenciával erről a dologról.

Ami a matinét illeti, az dicséretre érdemesen sikerült volt. Már csak hogy megszólaltatta újra a mi vidám Leanderünket, ki polgári Adorján Emil dr. nevén annyira komoly, annyira ügyvéd és vérbeli politikus egy idő óta, elismerésre méltó.

Rádl Ödön rövid megnyitó beszéde vezette be a matiné programját.

Ifj. Márkus János nehányat olvasott fel a csengő, hangulatos verseiből. Utána érdekes, magvas szabad előadás következett. Báthory Ferenc felsőkereskedelmi iskolai tanár *Vörösmarty lírája* címen tartott végig figyelemmel hallgatott előadást, mely zajos tetszésben részesült.

Leander, Adorján Emil dr. *A mi darabunk* c. pompás humoros története volt a matiné eseménye. Ezt az elmés, legújabb Leander-dokumentumot tárcarovatunkban közöljük.

A matiné szereplői különben is kedvesek voltak. Pontban 12 órakor a program véget ért.

Nagyváradi Napló 1902. január 28.

313. TARKA SZÍNPAD NAGYVÁRADON

- *A február 2-i művészestély* -

Bohókás, kedves ötlet az, amit a színtársulat legkitűnőbb tagjainak közreműködésével valósít meg Fehér Dezső *Tarka színpad* néven a vasárnapi nagy érdeklődéssel várt művészestélyen. Tegnap délután tartották a közreműködők az első próbát ebből az eredeti bohóságból, és a harsogó kacaj, mely már ezen a próbán is kísérte a Szohner Olga, Bérczi Gyula, Lányi Edit és Szarvasi Sándor pompás imitációit, előre hirdették azt a zajos sikert és vidámságot, amellyel a közönség is kísérni fogja ezt a bohém színdarabot, ha ugyan ez a kurtább-hosszabb versezetekbe szedett és táncokkal, énekekkel felspékelt bohóság egyáltalában színdarabnak nevezhető.

A bohóság természetesen, mint mostanában minden új színdarab, prológussal kezdődik. Elmondja pedig a prológust Somogyi igazgató kilenc éves fia, a színészvérű kis Somogyi Béla. Helyesebben eldanolja a fura prológot, melynek szecessziós verssorai ilyformán kezdődnek:

Boci, boci tarka!
Ez a színpad tarka;
Ez a színpad tarka;
Se füle, se farka.

A publikum kékül,
De prológus nélkül
Nincs színdarab régtül,
Akárhogy is kékül…

S alighogy elhangzanak a prológus akkordjai, a színre pattan az egész előadás lelke és főszereplője, Szohner Olga, aki előbb a két primadonnát, azután a bájos E. Kovács Mariskát és végül önmagát fogja imitálni. Jönnek azután rendre a többiek, Lányi Edit, Bérczi Gyula, Szarvasi Sándor, akik mind mulatságos művészi karikatúrát festenek a közönség elé. Egyebekben a most már jelentékeny kibővült bluette színlapja a következő:

A nagyváradi színtársulat írásban és képben.

Vidám tragédia 1 felvonásban, dalokkal, tánccal és sok minden egyébbel.

Írta Fehér Dezső, zenéjét összekapkodta Várady Aladár

Idő: jelenkor -

A vidám bluette-ből most már egészen a koncert idejéig minden nap délután szerényen folynak a próbák a Szigligeti Színházban.

Nagyváradi Napló 1902. január 30.

314. VIHAR A SZÍNÜGYI BIZOTTSÁGBAN

Ezen a szép Magyarországon két dolog van, amihez mindenki vél érteni; a méltóságos úrtól kezdve le egészen a csizmadia inasig mindenki; ez a két dolog pedig a *színészet* és a *politika*. Ez a magyarázata annak, hogy míg a közügyek többi ágait, amikre százezreket pazarolnak a közvagyonból, elhanyagoljuk, a színészetet mindig bizonyos szenvedélyességgel tárgyaljuk. És így esik, hogy ezek az úgynevezett színügyi bizottságok ahelyett, hogy szeretettel és jóindulattal támogatnák a színigazgatót és társulatot hivatása teljesítésében, inkább csak arra törekszenek, hogy hevességükkel, igaztalan támadásaikkal elkedvetlenítsék a színigazgatót, a társulatot

jó törekvéseikben, hogy úgy mondjuk, azon igyekeznek csak, hogy *piszkálhassák* a színügyet. Így van ez Kárpátoktól az Adriáig minden vidéki városban, így van ez Nagyváradon is.

Mi nem vagyunk szerelmesek Somogyi Károlyba. Ismerjük az ő igazgatásának gyengeségeit, az ő művezetésének hibáit, de tudjuk azt - mert ismerjük a vidéki színházi viszonyokat -, hogy ez idő szerint Nagyváradon működik a legkitűnőbb színtársulat, és itt vannak a legmagasabb művészi nívón álló előadások. Olyan faktum ez, amelyet bizonyítani kész az ország minden színházi szakértője, de olyan igazságos és mély bölcsességű férfiú is elismerte ezt a színügyi bizottság tegnapi ülésén, aminő Rádl Ödön, aki nem hallgatta el a jogosan emelhető panaszokat és kifogásokat, de másrészt készséggel elismerte Somogyi Károlynak és az ő társulatának érdemeit is.

Amikor felépítettük a Szigligeti Színházat, általános volt az aggodalom, hogy megközelítőleg sem lesz olyan kitűnő színtársulatunk, aminőkkel el volt kényeztetve a nagyváradi közönség a nyári szezonokban. Ki tagadhatja el Somogyi Károlytól, hogy az ő gyengeségei dacára is, nagy áldozatkészséggel és nemes ambícióval oszlatta el ezt a nem ok nélküli aggodalmat? S amikor ideszervezte az ország legelső és legdrágább vidéki színtársulatát, és nem kalmárkodott, hanem az erkölcsi elismerésért lemondott az anyagi eredményről, kimondjuk nyíltan, hogy csúf és hálátlan dolog volt a színügyi bizottságtól olyan éles tónusban és oly igaztalan kritikával emlékezni meg Somogyi Károlyról és az ő színtársulatáról.

Nagyváradi Napló 1902. február 2.

315. AKI ELTÁVOZOTT

Nagyvárad a nagyobb korú vidéki városok közül való, de nem volt mindig az. Akik ismerik a vidéki élet kicsinyességét, meg tudják ám becsülni ezt a fölcseperedést. Ám akik ismerik a vidéki élet kicsinyességeit, azt is tudják, hogy ez a fölcseperedés, ez a nagykorúsító művelet sokba került, sok energiába, sok munkába, sok viaskodásba.

Úgy rendszerint mi is csak gúnyolódva szoktuk a vidéki városok „közéleti alakjait" emlegetni, pedig ezek között a „közéleti alakok" között találhatók azok az energia-, idő- és munkaáldozó emberek, akik annyi hittel, amennyivel mások a Parnasszusra törnek, hadsereget vezetnek vagy magasabb fórumú diadalokat aratnak, nekifeszülnek egy vidéki város kiskorú társadalmának, agitálnak, munkálnak, viaskodnak, hogy életet hozzanak oda, ahol mozdulatlanság, élhetetlenség van.

Egy kis olyan búcsúztató-féle elébe írtuk e filozofáló sorokat, és szinte rosszul esik, hogy e búcsúztató csupán csak nekünk jutott eszünkbe. Csinos kórista leányoknak, lehetetlen primadonnáknak, jámbor filisztereknek könnyen jut a búcsúztató ünnepségből, s annak, akiről mi most szólni akarunk, nem jutott semmi. Pedig típusa ő a kisvárosi élet türelmetlen reformátorainak. Kunz Gusztávról beszélünk, ki nekünk nagyváradiaknak immár egy *idegen* úr, s aki egészen idegen mégsem lehet itt soha. Kunz Gusztávnak része van a mai nagyváradi életben. Nem túlságosan szimpatikus modorú úri ember. Mint minden reformálni, változtatni szerető ember, sokakkal állott hadilábon. Mi, újságírók, pláne nehezen tűrtük némelykor okvetetlenkedésnek tetsző egynémely szereplését. De Kunz Gusztáv mégis szerencsés ember. Előbb-utóbb meghódította minden ellenfelét, aki őt csak úgy felületesen ítélte meg.

Ez az ember szívvel-lélekkel nagyváradi lett. Mint üzletember, ritkította párját. Ha politizált, okosan politizált. Heves ő csak társadalmi akcióiban volt. Ha Nagyvárad az egyletek városa, Kunz az egyletek embere volt. Nincs olyan derék egylete a városnak, hol egy lap ne kellene az egylet történetéből a Kunz Gusztáv érdemeinek méltatására. Legszebb intenciója volt a

különféle társadalmi kasztok összehozása. Itt tetszett meg benne az a derék liberális gondolkozás, mely olyan szükséges volna a régi magyar középosztály helyére állott kereskedő osztálynál. Fáradhatatlan, derék, Nagyváradot imádó, liberális gondolkozású ember volt. Mi, akik sokszor álltunk vele hadilábon, örömmel és bizonyos hálával ismerjük ezt be. Ilyen munkás, áldozatkész, derék polgár sok kellene Nagyváradnak, aki „közéleti alak" volt, de a közéletért mindig csak áldozott, s szereplését nem gyümölcsöztette… a viszontlátásra búcsúzunk csak tőle!…

Nagyváradi Napló 1902. február 6.

316. TAPOLCZAY DEZSŐ VENDÉGJÁTÉKA

Tapolczay Dezső színész testvére Bruck Valentinnak, a szerencsés, a naiv hitű és - ha szabad férfinek adni ezt a jelzőt - a *bájos* művészembernek.

Tapolczay Dezső okvetlenül szereti, s neki szeretnie is kell ezt a szerepet. Megértjük, hogy a viszontlátás mindenképpen kedves ünnepén ilyen rája szabott, ilyen neki kedves szerepben akart a nagyváradi közönség előtt megjelenni.

A mi közönségünk sokra értékeli a Tapolczay Dezső talentumát, s szimpatikus neki a fiatal művész kedves, szeretetreméltó egyénisége. E nagyrabecsülésnek, e szimpátiának ékes és félreismerhetetlen bizonyítója volt az a melegség, mely a színpadra áradt, s mely nemcsak a vendéget, hanem az összes színpadon mozgókat élénkségre, kedvre hangolta.

A rafinált naivsággal, bájosságával hódító vígjátékban tegnap sok olyan kedvességet láttunk meg, mi eddig nem tetszett meg előttünk. És ez a Tapolczay érdeme.

A méltán nagyrabecsült vígszínházi gárdának egyik jelessége Tapolczay Dezső. Rendkívül iskolázott, ötletes, kedves Valentin. Az *igazi*. Mert - mint előbb mondódott - rája szabott egészen ez a szerep. A közönséget egy-egy pompás, nem ismert ötlettel, fogással szinte frappírozta. Nyílt színen taps nagyon ritkán van annyi, mint tegnap este volt. Fölvonások végén pedig páholyok, földszint együtt tapsoltak tüntetően a közönség tapsra készebb részével. Szóval szép, nagy sikere volt Tapolczaynak.

A darab többi szereplői a régiek s a régi jók. P. Szép Olga ezúttal is pompás volt a címszerepben. A Krasznay bárója ezúttal is kabinet alak volt. E. Kovács Mariska, Kacziány Viola, Tóvári Anna, Bérczi s a többiek is a régi jók.

Ma este *A páholy*-ban, ebben a kiválóan mulatságos bohózatban lép fel Tapolczay. Hidas Bálint szerepét játssza, mely neki nagy sikerű, nagyon dicsért szerepe.

Nagyváradi Napló 1902. február 12.

317. TAPOLCZAY MÁSODIK VENDÉGJÁTÉKA

Tapolczay Dezsőre, a vígszínházi stílusra sem mondhatunk újra nagyobb dicséretet, mint hogy *A páholy*ról tegnap óta éppúgy több véleményünk van, mint tegnapelőtt óta *A kis mamá*ról. *A páholy* - eljátszva lelkiismeretes, normális tempóban - általában unalmas, néhol ízléstelen, egyik-másik részében bolondosan kacagtató, de mindig *német* darabként hat. Ezt a darabot ízléssel, gyorsasággal kell megkorrigálni, végig mulatságos, jó darabbá tenni. Tapolczaynak magának sikerült ezt megcsinálni. *Kergette* a többi szereplőket s a darabot. Egyébként tegnap

is nagy intelligenciájával, ízlésével, egyéni szeretetreméltóságával s ötletességével hódította meg a közönséget Tapolczay Dezső. Ismét tapsolták, ünnepelték lelkesen. A páholyok s földszinti helyek elsősorban. A többi szereplők ismét a régi jók. Somogyiné, E. Kovács Mariska, Krasznay, Bognár, Erdélyi, Deésy, Bérczi stb. excelláltak. Végül egyszerűen konstatáljuk, hogy Tapolczay Dezső vendégszerepeltetésével újra szép és kedves dolgot mívelt a színház. A két este sikerére büszkén tekinthet Tapolczay s megelégedéssel a közönség.

Nagyváradi Napló 1902. február 13.

318. NAGYVÁRAD PARLAMENTJE

- *A tegnapi közgyűlésből* -

Nagyvárad új parlamentje élénkebb, mint a régi. Ezt nemcsak az „újak" hirdetik, hanem valóban így van.

Lám tegnap is milyen kedves, ennivaló, igazán parlamenti komolysággal tárgyalt a nagyváradi parlament. Persze, hogy egy-két új hang nem jól esett azoknak a városatyáknak, kik úgyszólván történelmi alapon ülnek bent állandóan Nagyvárad törvényhatósági bizottságában, de bizony ezt meg kell szokni. Ma még a negyvennyolcas, néhol túlontúl is jámbor hang a legkeményebb hang. Talán már legközelebb erősebb hangú, keményebb igazságú emberek fognak bekerülni. Szittya módon, kedélyes, patriárkális, táblabírós csoszogásban bajos dolog lesz idestova már az élénkebb, modernebb városokat vezetni. Amit a terézvárosi demokraták megcsináltak, az szinte kínálja magát néhány intelligensebb város haladni akaró polgárságának. Csak nem kell csinált, képzelt tekintélyektől, mumusoktól félni. Szervezkedni, behatolni próbáljon a nagyváradi parlamentbe az, aki erőt és tehetséget érez a hadakozásra. Hiszen a *haladás: változás*. s haladni csak változással lehet Ennyit általánosságban, nagy komolysággal s elöljáróban. Most már térjünk a programra: a tegnapi közgyűlés derűs epizódjaira…

A „nagy" terem képe érdekes. Nagyjában és felületesen áttekintve a réginek látszik, pedig nem az. Vagy ott volt-e a baloldalon, elöl a jegyzők előtt a volt fő-főjegyző, Rácz Mihály, akit a negyvennyolcasok küldtek be ellenőrzőnek, mivel ő ismeri alaposan a házi titkokat? Hát az a kedves, kurucarcú, magyar ruhás öreg úr, akit eddig csak szenzációs esküdtszéki tárgyalásoknál ismertünk: Millye Gyula táblabíró? Hát a Szokoly Tamás hadsegéde, aki persze Szokoly jobbjára ül, Halász Lajos? És még néhány érdekes és kevésbé érdekes alak?… Bizony változott ám a közgyűlés képe…

*

Várady Zsigmond dr. megkésett egy kicsit. Már az önálló vámterület mellett és ellen folyt a vita. Szétnézett. A szokott helyére már nem férhetett be. Nem sokáig gondolkozott. Odaült a negyvennyolcas csapat mögé. Ma úgyis elvtársa a negyvennyolcasoknak. Az önálló vámterület híve ő is, mint azt egy szép cikkben okolta volt meg a *Nagyváradi Napló*ban.

Az újságírók asztalánál, ahol Millye Gyula is ült, helyet foglalt valaki, aki egy kis akarattal beljebb is kerülhetett volna, Adorján Emil dr., a fiatal negyvennyolcas vezér. Ahogy a Halász Lajos szűzbeszédjét hallgatta - úgy tetszett nekünk - hogy az villant meg az eszében: mégsem kellett volna olyan szerénynek lenni…

*

Balogh Döme interpellálta Rimler Károlyt az újvárosi posta ügyében. Interpellálta pedig, mint polgármesterhelyettest s mint újvárosi „villa-tulajdonost”. A városatyák derültek az ügyön nagyon. Csak Rimler nem tudta semmiképpen, hogy mint kerül az ő villája ebbe a dologba.

Mondtak különben Rimlernek kedvesebb dolgot is. Mikor megígérte, hogy az újvárosi posta érdekében minden lehetőt megtesz, Szokoly Tamás közbekiáltott:

- Csak fiatalabb volna tíz esztendővel…

Azt én szeretném, gondolhatta Nagyvárad szimpatikus polgármesterhelyettese, aki különben tegnap is „slágfertig” volt…

Balogh Döme viszont avval keltett óriási derültséget, hogy kijelentette:

- Ami egyszer nem ideális, az abszurdum!

Úgy látszik, hogy Balogh Döme a Bodnár Zsigmond dr. idealizmus-realizmus hullámiskolájának a híve…

*

Mikor legyen az újvárosi választás? E körül forgott vita.

Halász Lajos elmondta kissé idegesen szűzbeszédét. Utána Beöthy főispán talpraesetten, meggyőzően magyarázta, bizonyítgatta, hogy a tanács álláspontja a törvényes, s a Szokoly Tamás helyét csak decemberben lehet betölteni.

- Szavazzunk! Szavazzunk! - kiálták a negyvennyolcasok.

Először a tanács indítványára szavaztak. Az eredmény kétes volt. Az ellenzék ellenpróbát kért. Alig pár szavazatkülönbség volt. Egyszer csak a főispán jobbjáról föláll Miskolczy Barna, s szavaz az - *ellenzékkel*…

De azért keresztülment a tanács javaslata…

*

Az önálló vámterület kérdésénél kitört óriási *vihar* már nem ide tartozik. Ez már igen komoly dolog. Érdekes csak az, hogy [az] önálló vámterület *tizenhárom* többséggel győzött. Babonás mamelukok ezt arra magyarázhatják, hogy szerencsétlen a határozat. Az önálló vámterület hívei viszont arra, hogy szerencsétlen állapot, mikor csak tizenhárom szótöbbséggel győzhet Nagyváradon az önálló vámterület eszméje…

Nagyváradi Napló 1902. február 14.

319. HELYI SZERZŐK KESERVE

Nincs ez idő szerint rosszabb dolga senkinek, mint Nagyváradon a helyi szerzőnek. Mióta a nagyváradi közönség kultúrpublikum lett, és fütyül, a helyi szerzők között nagy a pánik. Semmi sem igazolja ezt jobban, mint a Pintér Imre példája. Pintér, aki eddig havonként átlag nyolc darabot írt, a produkciót állítólag kéthavonként egy darabra szállította le, sőt az üzem teljes beszüntetését tervezi.

A nagyváradi színtársulat jeles komikája - Benkő Jolán tudvalevőleg szintén színdarabíró. *Hófehérke* című baba-darabját a nagyváradi színpadon is adták.

Benkő Jolán most tragédiát írt. Azt mondják, igen erős, jó darab. *Tagma királyné*-nál meg kétségtelenül jobb. Benyújtotta Somogyi színigazgatóhoz. A tragédia fogadtatása túlságosan

szíves nem volt. Elmondták a jeles komikának, hogy így, úgy, bajos dolog, a helyi szerzők és a többi.

Mikor aztán Benkő Jolán erősködött, hogy ő nem helyi, hanem országos nevű szerző, elfogadták a tragédiát - *elolvasásra*…

Másnap már visszakínálták a szerzőnek. - Szép darab, de hát a Nemzetibe való. Százhuszonegy szereplő játszik benne. Hol vegyenek ennyit Nagyváradon?

Tekintettel arra, hogy minden jónevelésű tragédiában tömeges gyilkosság fordul elő, s a Benkő Jolánéban is, Benkő Jolán elhatározta, hogy egy sereg gyilkosságot házilag eszközöl. Most otthon a lakásán legyilkol vagy hatvanhét szereplőt, s aztán újra benyújtja a darabot a színpadra, hogy ne maradjon legyilkolatlanul egyetlen egy szereplő sem…

Nagyváradi Napló 1902. február 15.

320. SZABÁLYRENDELET-MÁNIA

- Törekvés a rendőri omnipotenciára -

Nem egyszer mutattunk már rá, hogy a nagyváradi rendőrség mostani vezetésében kifejezett, erős törekvést látunk a rendőri omnipotenciára, s nem egyszer mutattunk már rá, hogy olyan veszedelem ez, mely ellen hivatásához híven a legkíméletlenebbül kell küzdenie a sajtónak a - közönségért.

Íme a legújabb: a szabályrendelet-mánia. Mert határozottan mánia már ez. Megrendszabályoz már a nagyváradi rendőrség mindent, földet, vizet, levegőeget, zenitet és nadírt. És milyen, micsoda szempontok kandikálnak ki e rendszabály-özönből! …a munkanélkülieken ne segítsünk, mert szocialisták lesznek. A gabona-ügynököket üssük agyon, hogy kevesebb legyen néhány lehető egzisztenciával. A szegény munkás, cselédembernek csak éppen tizenkét óráig szabad mulatni, mert éjfél után az urak mulatnak. A színpadra senkinek sem szabad fölmenni, akit oda közérdek szólít, csupán jól szituált uraknak, kik illetékes helyről szerzett levélkékkel bizonyítják, hogy ők udvarolnak.

A bérkocsikat meg kell rendszabályozni nagyon; nem azért, hogy a közönséget jól szolgálják, hanem hogy féljenek a rendőrségtől stb., stb. De ki is tudná mind elősorolni?… Itt van a szörnyű veszedelem. A rendszabályok dús termelése az eddig tűrhető fellépésű és modorú rendőröket már eddig is hallatlanul prepotensekké tette. A nagyváradi közönség kezd már valósággal a rendőrség rabszolgája lenni.

S a rend? Az kevesebb. Rendőr természetesen ott nincs, ahol szükség van reá. És aztán, hogy példát hozzunk fel, hitványabb bérkocsisok nincsenek sehol, mint Nagyváradon. Többnyire állandóan részeg, förtelmesen goromba, állandóan kifosztásban utazó a nagyváradi bérkocsis. A rendőrt hiába hívja az ember, ha már minden határon túlmegy az ebadta. Rendőr vagy *nincs*, vagy ha előkerül, álmos és tehetetlen. Ér hát valamit a szigorú szabályrendelet például itt? Annyit, mint a többi: semmit. A rendőrségnek intelligencia, tapintatosság s okosan alkalmazott szigorúság ad tekintélyt, nem pedig szabályrendelet-mánia, oktalan önérzet s brutális modor.

Mindezekért pedig most különösen különdíjazást akar a rendőrség. Keresni akar minden este a színházi inspekcióért, zenéért, hangversenyért, mindenért talán, ha öt ember összekerül. Sőt tovább megy. Irodalmi vagy tudományos matinékon, ha nincs is belépődíj - a rendőrség pénzt akar keresni. Pénzt, pénzt, pénzt, mert a nagy hatalomhoz pénz is kell. Szóval nemcsak a

személyes szabadságunkra, hanem a zsebünkre is veszedelmesen utazik a rendőrség. Ki hívja őket irodalmi vagy tudományos összejövetelekre? Mit keresnének ott - a rendőrök?…

Összegyűlt már bennünk az epe. A rendőrség nagyon vissza kezd élni türelmünkkel. Elöljáróban csak annyit, hogy gondolja meg a dolgot a rendőrség vezetője. Több liberalizmust, több rendet, több tapintatot és önzetlenséget - kevesebb önérzetet, rendszabályozást és buzgó ránk-utazást kívánnánk…

Nagyváradi Napló 1902. február 15.

321. FLÓRIKA SZERELME

- *Bemutató a Szigligeti Színházban* -

Amikor Moldován Gergely új népszínműve legelőször bemutatóra került, az író- és művészvilág körülbelül olyan várakozással fogadta, mint amikor Géczy István második darabját várták. Az eredmény mindkettőnél ugyanaz volt, és igen kevés színezéssel *csalódásnak* lehetne nevezni.

A népszínmű e lángoló korszakában egy új csillagot, ragyogó fényes csillagot akartak lefesteni Moldován Gergelyben, *Flórika szerelme* szerzőjében. És mi tűrés tagadás benne, bizony csalódtak.

Flórika szerelme röviden jellemezve az úgynevezett *átlag* színművekhez tartozik. Adva van egy új köntös, amelyben régi ismerős adatokat fedezünk fel, akik éppen úgy járnak, kelnek, beszélnek, dalolásznak, mint igen sok más népszínműben, azzal a különbséggel, hogy itt a magyar paraszt ruháját az oláh gúnya váltja fel.

A cselekmény szintén ösmerős, a kiindulópont pedig szinte érthetetlen. *Flórika* anyja halálos átok[!] alatt hagyja meg a leányának, hogy juhászhoz ne menjen. Hogy a szénégető derék felesége miért diszkvalifikálja a juhász nemzetséget, az teljesen érthetetlen, és annak megfejtése a közönségre van bízva. Ebből származik aztán a bonyodalom, mint ahogy önként következik az, hogy Flórika egy juhászba szeret. A cselekmény további lefolyása már nagyon ismerős. A szerelmes szívű juhász elrabolja Flórikát és hazaviszi, azonban az apja kitagadja és elkergeti.

Itt van aztán a darab megoldása. Juon többé nem juhász, tehát elveheti Flórikát. A darab végén általános a kibékülés - a függöny legördül.

Nálunk a bemutatót kevés számú közönség nézte végig, de azért lelkesen tapsolt a híres oláh nótának: a Styi-tu-nak és a szintén sikerült oláh táncoknak.

A főszerepet Székely Irén (Flórika) játszotta. Énekszámait megismételtették. Jó partnere volt Pintér, aki a szerelmes szívű pakulár szerepét játszotta. A többi főbb szerepek: Bognár (Petrikás), Peterdy (Boketán), Benkő Jolán (Szófia), Krasznay (Vaszt), Bérczi és Csatár (pap) kezébe voltak letéve.

Az összjáték tökéletessége az ő érdemük. Az oláh táncok betanításáért Szabó Sándort tapsolta a közönség.

A darabot ma megismétlik, s a román köntös, a pompás előadás, szebbnél-szebb táncok megérdemlik, hogy megnézze mindenki a darabot.

Nagyváradi Napló 1902. február 16.

322. A SÚGÓ KOMÁJA

A színház súgója nagyon boldog ember. Idestova apa lesz. De nagy gondot okozott neki, hogy kit kérjen föl a születendő leány vagy fiú komájának. Azt mondja neki a komika, Benkő Jolán:

- Legjobb volna, ha Őfelségét szólítanád fel ajánlott levélben.

A komika nyilván csak tréfált, de a leendő boldog apa komolyan vette. Az ajánlott levelet elküldte. Megírta benne, hogy ha leány lesz, Erzsébet, ha fiú, Ferenc és József lesz a neve. És most várja a választ a levélre, amit a kabinetirodához címzett. Először nagyon vérmes reményei voltak. Néha-néha úgy gondolta, hogy maga a király is lejön a keresztelőre. De reményei újabban mintha lejjebb szálltak volna. Benkő Jolán megkérdezte tőle a minap:

- Hát nem jött még válasz a levélre?

- Nem jött - válaszolt kissé desperáltan a súgó. Én már azt hiszem, hogy Széll Kálmánt, vagy Széchenyi minisztert, vagy éppen Schlauch bíborost bízza meg a képviseletével. Hiszen öreg ember is már Őfelsége…

Nagyváradi Napló 1902. február 18.

323. MUCSA

A főváros különös előszeretettel nevezi Mucsának a vidéket, de valljuk meg, hogy van is erre gyakran oka. Csak nézzük meg egynémelyik újság nyílttéri rovatát, könnyen meggyőződhetünk a Mucsa szó létjogosultságáról. Íme, a legújabb példa: Egyik közeli városban a kereskedők bált rendeztek, s erre meghívták K. B. orvost és tartalékos tisztet. Az orvos azonban visszaküldte a meghívót, amiből nagy nyíltterezés támadt. A helyi lapban most kirukkolt a teljes rendezőség, és másfél hasábon keresztül találgatja, hogy miért küldte vissza K. doktor a meghívót? Mutatóba közlünk néhány sort:

„Doktor úr! Ön azzal indokolja meghívónk visszaküldését, mert mint tartalékos katonatiszt oly társaságban, ahol a lovagias szabályokkal és eljárásokkal hadilábon álló egyének is nagy számmal vannak, szórakozni tisztességen alulinak tartja. Úgy látszik, hogy doktor úrnál a tisztesség iránti fogalom úgy van beékelve, mint a szélmalomba a vitorla, hol az egyik, hol a másik áll fölfelé, és a tengelye körüli forgása pedig a széltől van függővé téve, mert még nemrégen igen szívesen társalgott mindannyiunkkal, sőt nagy részünkkel brudersaftot is ivott, vagy talán még akkor nem volt doktor úr tartalékos katonatiszt? Vagy pedig mikor többünknél házalt, hogy a törvényhatósági tagok választásánál Önre, ki saját magát léptette föl, adjuk szavazatunkat és tegyünk meg mindent érdekében. Akkor még elég tisztességesek voltunk Önnek, doktor úr? Pedig már akkor az Ön állítása szerint tartalékos katonatiszt volt, vagy talán ily esetben megengedte azt a tisztesség?”

A nyilatkozat végén felhívják a doktort, hogy 8 nap alatt nevezze meg azokat, akikkel méltóságon alulinak tartja egy mulatságon részt venni.

És még kétségbe merik vonni Mucsa létjogosultságát!

Nagyváradi Napló 1902. február 19.

324. A KÉPVISELŐ ÚR

Az első magyar bohózatgyártó cég legújabb produktuma, *A képviselő úr* tegnap került először színre a Szigligeti Színházban. Rákosi Viktor és Guthi Soma fura és bohókás ötletein most is sokat kacagott a közönség. Hanem új dolog alig akad a bemutatott bohózatban, az ismert figurák, a francia bohózatok honosított alakjai, némi szerepcserével körülbelül ugyanazt a mesét játsszák végig előttünk, amit idegen mintaképeiktől lestek el. A képviselő alakjának közbevegyítése alkalmat ad valami ártatlan szatírára amellett, hogy a „pièce d'actualité" színébe is öltözteti a bohózatos történetet.

Egy vagyonos úr szerelmi kalandjaiból névrokona segítségével akar kimenekülni. Az adósságokban úszó névrokon magára vállalja a kalandok tisztázását, s közben csupa félreértésből őt választják meg képviselőnek. Feleség, nagyanyós[!], udvarló segítenek összebonyolítani egy kissé a névcsere folytán előálló tévedést, amely azonban könnyű szerrel kiderül, s a Kúria megsemmisítő ítélete hozzájárul az ügy rendbehozásához, mely közmegelégedésre intéződik el.

Az alakok között nem egy ismerősre találunk, a fagottra áttérő kürtös, mintha a súgó féltékenységét játszaná el újra, s az udvarlónak is megvan a szerencsésebb elődje *A tartalékos férj*ben.

A bonyolítás eszközei, fordulatai is az újabb francia bohózatok ötleteire utalnak. A dialógokban elszórt szóviccek, vonatkozások kacajra fakasztják most is a közönséget, bár korántsem oly eleven már, és elcsépelt voltuk lépten-nyomon észrevehető. Egy részök nem is fogant a jó ízlés jegyében.

A közönség, mely túlzott igényeket amúgy sem fűz a Rákosi-Guthi-féle bohózatokhoz, a vidámabb jeleneteknél jóízűen kacagott a groteszk helyzeteken és mondásokon, de az erőltetett szóvicceket és eszmeficamokat hidegen utasította vissza.

Az előadás keretében Krasznay Andornak nyílt ismét alkalma remek alakításra. Egyik parlamenti pártvezérünk sikerült maszkjában pompásan figurázta az új képviselőt. A másik Bodollayt Pataky játszotta ügyesen.

A legkacagtatóbb alakítás Bérczi Gyula Péntek Tóbiása volt. Ez a sokoldalú jeles színész az operettekben épp oly pompás, mint a bohózatokban és a vígjátékokban, hol diszkrét komikummal hat. Szohner Olga bájos és elegáns volt, mint mindig. Kisebb szerepekben Bognár, Benkő Jolán, Deésy Alfréd és a kórusból kiváló Koháry Pál voltak igen ügyesek.

Nagyváradi Napló 1902. február 19.

325. AZ ÚJSÁGÍRÓK

Bocsássa meg nekünk Bölöny József, de neki tulajdonítjuk, hogy Krasznay Andor, ez a derék színész ember, nagyon kicsinyesen vélekedik az újságírásról. A színész általában nem lát tovább a földszinti állóhelynél, de Krasznay még a kortináig sem lát. Krasznay például nem érti meg, hogy a lapot nem az újságírók, hanem a közönség csinálja, mert hiszen az újságíró minden betűjével a közönség véleményét vagy érdekét akarja publikálni. Hogy a derék Krasznay mint vélekedik az újságírókról, azt a következő nyilatkozata bizonyítja:

- Tudom ugyan - mormog az öreg -, hogy az újságíró nagy hatalom, de csak a gyengékkel szemben. Van egy ember, akinek az újságírók sem árthatnak. Félreteszem a szerénységet s megmondom a nevét:

Krasznay Andor… Neki ártson hát valamelyik újság…

Méltóztatnak ebből látni, hogy Krasznay nem annyira az újságírást becsüli le. Sőt inkább magát becsüli és taksálja nagyon-nagyon sokra. Ergo: Krasznay nagyon boldog ember lehet…

Nagyváradi Napló 1902. február 20.

326. AZ ÚJ SZÍNHÁZFELÜGYELŐ

Az eltávozó Somolik Lőrinc helyére tegnap választották meg a Szigligeti Színház új felügyelőjét Balla Imre személyében, aki két voksot kapott, míg a többi pályázók csak egyet-egyet. Nagy a szomorúság és lehangoltság a választás ilyen eseménye fölött a színház tájékán a színészek között, akik valósággal szégyenlik, hogy olyan régi érdemes művészemberrel szemben, aminő Csatár Győző, megválasszanak egy kóristát, akiről eddig csak annyit tudtak, hogy ő a kórus legmelankólikusabb alakja. Azon tanakodtak tegnap a színészek, hogy nem lehetne-e valami módon apellálni e választás ellen, és elégtételt szerezni a mellőzött Csatár bá'nak.

Az öreg Csatár azonban lebeszélte őket a szándékukról, és így talán mégis elmarad az a deputációzás, melyet a színészek terveztek a tanács bántó határozata ellen.

Nagyváradi Napló 1902. február 21.

327. ELEMÉRY KLÁRIKA FÖLLÉPÉSE

Eleméry Klárika, aki virágvasárnaptól kezdve szerződött tagja a Szigligeti Színháznak, tegnap este második szerepét játszotta el a színpadon. Nem *Nebántsvirág* szabású szerep volt ez, hanem a bokorugrós szoknyás szerepek egyik legnehezebbike, a *Sárga csikó* Bakaj Erzsikéje. A bájos kis új színésznő e vállalkozására sokan voltak kíváncsiak. A színház csaknem teljesen megtelt. Hát pompásan festett kackiás paraszt ruhájában Eleméry Klárika. Csodálatos módon megbarátkozott már a minden mozdulatára kíváncsi közönséggel s a forró levegőjű színpaddal. Jár-kel, mozog, egészen otthonosan. Csinos kis hangja is csak néhol remegett meg. Sőt már apró színpadi incidensek sem hozták zavarba, mint tegnap láttuk. Természetesen, és ezt bizonyára tudja is a kisasszony, ezek mind csak relatív erények, s a publikum lelkes viselkedése, a viharos tapsok, a nagy külső siker nem egy színésznő pompás Bakaj Erzsikéjének, hanem a bájos, kezdő Eleméry Klárikának szóltak, akinek színpadra termett, szerencsés egyénisége sok reményt nyújtó, pompás ígéret. És az Eleméry Klárika tegnapi szereplése azt a hitet keltette bennünk, hogy az ígéretből hamar teljesedés fog lenni. Volt persze virág, újrázás, taps sok-sok. A többi szereplők a régi jók. Főként Peterdy, Pintér érdemelnek meg minden dicséretet.

Nagyváradi Napló 1902. február 21.

328. A TENORISTA OBSITOS

A színtársulat egyik tenoristája kiérdemesült hadfi. Állítólag részt vett a boszniai háborúban is, de erre kevésbé büszke. Inkább egyéb katonai élményeiről szeret gyakrabban és hosszabban beszélgetni. Sohse mulasztja el hozzátenni:

- Nem volt az ezrednél még egy olyan ravasz ember, mint én.

A másik tenorista riválisának nem a hangját, hanem ezt az ékes katonai múltját irigyli. Hónapok óta olyan irányú, kemény kutatásokat végez, hogy az ő kedves tenorista kollégájával nem történt meg mindaz, amit ő elbeszél. E kutatások - állítólag - a következő eredménnyel jártak:

A tenorista volt ugyan katona, de csak egy napig. A berukkolás után mindjárt haza-bocsájtották. Boszniában nem *ő* járt, hanem a nagybátyja, ki Boszniából hozott volt feleséget. Azok az anekdoták pedig, miket előad, benne vannak egy harmincesztendős kalendáriumban, tehát régibbek a boszniai háborúnál.

Arról azonban nem kezeskedhetünk, hogy ezek a kutatások valóban hitelesek-e.

Nagyváradi Napló 1902. február 22.

329. A ZSIDÓ

Egyik nagyon előkelő nevű nagyváradi ügyvédünk, mint valamelyik ügyfele megbízottja, Budapesten járt a napokban. Fölkeresvén egy ismerős családot, nagyon megörültek neki. Beszélgetés közben a ház asszonya azt is megkérdezte tőle, hogy mi dolga van Budapesten.

- Valami birtokeladás ügyét kell lebonyolítanom - felelte az ügyvéd.

- Na, megint zsidó kézre került bizonyosan valami régi úri birtok.

- Ellenkezőleg, nagyságos asszonyom - jegyezte meg az ügyvéd -, ez alkalommal zsidó adja el a birtokát, s előkelő nevű úr veszi meg.

- Hát akkor megint becsap a zsidó valakit - felelt egy kissé idegesen a háziasszony.

- Mert hát - tetszik tudni - mindennek a *zsidó* az oka…

Nagyváradi Napló 1902. február 23.

330. LÁNYI EDIT TÁVOZÁSA

Lányi Edit, a színtársulat egyik kedves és népszerű primadonnája, tudvalevőleg itt hagy bennünket, s virágvasárnaptól a Magyar Színház tagja lesz. De a miénk aligha marad még virágvasárnapig is a kis primadonna. A Magyar Színházban új szerepet kell kreálni a színház egy újdonságában, amely éppen virágvasárnap táján kerül színre. Leszkay András, a Magyar Színház igazgatója megállapodott hát Somogyi igazgatóval, hogy Lányi Editet már március elsején felmenti szerződéses kötelezettsége alól. Lányi Edit - minden valószínűség szerint-szerdán a *Bibliás asszony* Theájában lép utoljára a nagyváradi közönség elé, mely fájlalja s bizonyára melegen búcsúztatja el Lányi Editet, ki a szeszélyes primadonnák mai idején mindig egyformán lelkiismeretes, fontos, ambiciózus és kedves volt a színpadon.

Nagyváradi Napló 1902. február 23.

331. NÉPPÁRTISÁG ÉS REAKCIÓ

Leszkay Gyula, Gabányi Miklós, Lengyel Zoltán s még egy tucat, egy pártklubban nyüzsgő, ötödleges intelligenciájú alak, néppártiak-e? Dehogy néppártiak. Pártjuk teljes neve: függetlenségi és negyvennyolcas Kossuth-párt. Hogy lehetnének ők néppártiak? Itt Nagyváradon Pálffy Béla néppárti-e? Semmiképpen sem az. Először becsületszavára jelentette ki, hogy ő nem néppárti, másodszor ő választmányi tagja a nagyváradi függetlenségi és negyvennyolcas Kossuth-párt körének. Már hogy volna ő néppárti? Ne tessék összezavarni a dolgokat. A függetlenségi negyvennyolcas párt közjogilag radikális, demokrata, kuruc-párt. Örököse az összes negyvennyolcas elveknek. És bár sokan elfelejtették, és sokan akarják felejteni: ezek között a hagyományok között van ám a felekezetek *teljes* egyenjogúsítása, az összes iskolák államosítása, a papi javak állami kezelésbe vevése stb., stb.

Mindezek után pedig nagy örömmel újságoljuk, hogy a függetlenségi *Egyetértés*, a negyvennyolcasok e legtekintélyesebb, legrégibb lapja, már a napokban új erőkkel, szerencsés felfrissüléssel fog egy nagy küzdelemhez. A lap régi elveihez hű marad, de legelső sorban liberális lesz. Az ellen a nagy veszedelem ellen akar küzdeni a lap, hogy a függetlenségi táborba becsempészték a reakciót. A Kossuth-párt számban nőtt, de a párt zöme sötét agyvelejű, reakciót szolgáló emberekből áll, akiknek a negyvennyolcasság csak cégér…

És most megint térjünk vissza, honnan indultunk. A néppárt, mint olyan, éppenséggel nem veszedelmes. Eltévesztették a dolgot, kik mindig csak a néppárttól rettegtek, s más nagyobb dolgokat nem láttak. Közben liberálisokká vedlettek a nemzeti párti jezsuiták, uralkodó számmal és hatalommal foglaltak teret az agrárius antiszemiták, s a hajdan liberálisabb Kossuth-pártban is a reakcionáriusok vergődtek túlsúlyra. Károlyi Sándor gr. néppárti? Dehogy. Ő agrárius-liberális. Ma liberális mindenki, s ezért szuszogja az utolsókat a magyar liberalizmus.

Nem a népppártiság a veszedelem, hanem a sötét gondolkozásnak aknamunkája. A Gabányi Miklósokat és Pálffy Bélákat mi szívesen látnók a néppárton. De nem szívesen s aggódva nézzük, mint formálják át lassanként a nemes, szabad hagyományokat. A néppártiság őszinte, rideg konzervativizmus, de a pártközi titkos reakció istencsapás. Ez ellen kell küzdeni!…

Nagyváradi Napló 1902. február 25.

332. CSEPŰRÁGÓK

- *Premier a Szigligeti Színházban* -

Eseményszámba menő nagy, igazi siker kedve és zaja töltötte be tegnap este a színházat. Akik nagyon tudnak bízni és reménykedni, azokat is meglepte a tegnapi siker. A *Csepűrágók*at - ha jól tudjuk - Leszkay András halászta ki valamelyik kisebb francia színpad repertoárjából. Gyöngy, valóságos gyöngy ez a darab. De olyan sikert, amelyet megérdemel, csak éppen itt Nagyváradon arathatott. Aradon s a Magyar Színházban hiányzott az áldozatkészség, hiányzott a mi derék művész gárdánk, s hiányzott valószínűleg a rendezői talentum is. Nálunk ez mind szerencsésen összetalálkozott, s ez magyarázza meg a tegnapi nagy sikert, a szezonnak talán legnagyobb sikerét.

A *Csepűrágók* a legvarázsosabb miliőben mozog. Artisták világa, a szűzi cigány élet. Bohémia poézisa ölelkezik össze aranyos operett romantikával - a rokokós világ alakjaival. Édes meséjét körülfogja a legédesebb muzsika. És evvel még mindig nem mondtunk el mindent. A régi s modern operetteknek minden kipróbált attrakcióját magába szedte ez a darab. Tele van, túlságosan is tele édes bolondságokkal, hatást-csaló ötletekkel. És hogy játszott a mi derék

operett társulatunk! - Hogy példát mondjunk: Nyárai Antal - úgy csinál meg egy vallomás-jelenetet, hogy ezért magáért érdemes a darabot megnézni. És hány ilyen értékes epizódja van az előadásnak. Székely Irén, Lányi Edit, Pintér Imre és Nyárai Antal egytől-egyig primadonna-sikereket arattak. De pompás volt Benkő Jolán, Tóvári Anna, Bognár, Krasznay, Füredi s mind-mind. Bércziné és Désiné frenetikus tapsvihart arattak táncukkal. Egyáltalában nagyon régen nem volt a színházban annyi taps, mint tegnap. A siker két fő osztályrészesét, Müller karmestert s Pintért, a zseniális rendezőt külön ünnepelték. A ház zsúfolt, s az lesz e darabra még sokszor.

Nagyváradi Napló 1902. február 25.

333. BIBLIÁS ASSZONY

A *Bibliás asszony* tegnap este is szép számú publikumot vonzott a színházba. Az előadás különben gondos menetét kínosan zavarta meg egy zenei botrány, amelyről kötelességünknek tartjuk külön is beszámolni. A harmadik felvonás egyik énekszámánál a karmester int - mire irtózatos hangzavar keletkezik. A zenekar egyik része az első betétet kezdte el, a másik fele meg a másodikba fogott. Az előadás percekig szünetelt, a közönség pedig kínosan feszengett. A zenekari botrány oka pedig egyszerűen az, hogy este nem azok a katonák játszanak, kik délelőtt próbára járnak. Így aztán érthető az a káosz, zűrzavar, amely az orkeszterben uralkodik. Az előadás ettől eltekintve elég jó volt. Lányi, Pintér, Nyárai, Bérczi, Erdélyi a régi jók voltak.

Nagyváradi Napló 1902. február 27.

334. A MÁRCIUSI MŰSOR

- *A színügyi bizottság ülése* -

Csupa aranyos darabokban lesz részünk a jövő hó folyamán. A márciusi műsor, amelyet a színügyi bizottság tegnapi ülésén tárgyalt, telve van: *Aranykakas, Aranylakodalom, Aranyhalak* stb. című darabokkal, amelyeknek nem lehetetlen, hogy újabb kollegájuk akad és pedig a főváros legfrissebb keletű újdonságaiban is. *Az aranyos*ban.

Ennyi aranyos dolgot ígér Somogyi direktor a jövő hónapra, nem csoda tehát, ha a bizottság mindezt általános örömmel fogadta.

A délután hőse Várady Zsigmond dr. volt, akinek nem egy helyes indítványát fogadta el a bizottság. Legnagyobb helyesléssel találkozott az az indítványa, amelyben óhaját fejté ki, hogy a direktor a fővárosi darabok közül csak a nagy sikert elért, lehetőleg magyar darabokat mutassa be.

Érdekes vita volt még a nyári állomás kérdéséről is, amelyről lapunk más helyén hozunk tudósítást.

Nagyváradi Napló 1902. február 28.

FÜGGELÉK II.

Ady által fogalmazott vagy róla szóló szerkesztői üzenetek

1901. június-december

1. A. L. (Érmindszent). Rendben lesz. Abszolute nem okoz bajt.

Nagyváradi Napló 1901. jún. 27. 8.

2. A. L. (Érmindszent). Rendben van minden.

Nagyváradi Napló 1901. júl. 7. 8.

3. A. L. (Érmindszent). E hét végén.

Nagyváradi Napló 1901. júl. 17. 6.

4. R. Ady Endre néhány napra elutazott Nagyváradról.

Nagyváradi Napló 1901. júl. 23. 7.

5. A. L. (Érmindszent). Levél megy.

Nagyváradi Napló 1901. júl. 30. 6.

6. A. L. (Érmindszent). 1. A közgyűlés úgy határozott, hogy a három tanítói állás ez évre még ideiglenes marad. 2. Levelet várunk.

Nagyváradi Napló 1901. aug. 10. 7.

7. A. L. (Érmindszent). Cs. S. vettük levelét. Terjedelmes válasz megy.

Nagyváradi Napló 1901. aug. 17. 6.

8. A. L. (Érmindszent). Megy, megy levél.

Nagyváradi Napló 1901. aug. 23. 6.

9. A. L. (Érmindszent). V. M. levele Zilahról később érkezett. Tehát pár nap múlva.

Nagyváradi Napló 1901. szept. 1. 7.

10. A. L. (Érmindszent). Éppenséggel nem érdemli meg egyik sem az állásfoglalást. De ha már igen, inkább Sz. M. Most már okvetlenül levél megy.

Nagyváradi Napló 1901. szept. 25. 6.

11. Illi. Levél ment.

Nagyváradi Napló 1901. szept. 25. 6.

12. A. (Érmindszent). Okvetlenül levél megy.

Nagyváradi Napló 1901. dec. 17.

1902. január-február

13. Illi (Debrecen). Levél ment.

Nagyváradi Napló 1902. jan. 12. 8.

14. A. L. (Érmindszent). Mindjárt intézkedtünk. A türelmetlen sürgető sorokra nem volt szükség. A másik dologban is válasz megy. Kérjük „strassburgi levél" s a másik közleményre vonatkozó ígéret gyors beváltását.

Nagyváradi Napló 1902. jan. 12. 8.

15. Illi. Levél ment vasárnapra.

Nagyváradi Napló 1902. jan. 18. 7.

16. L. (Al.) kitől mai számunkban is közlünk cikket, Ady Lajos.

Nagyváradi Napló 1902. febr. 23. 9.

PÓTLÁS

1. KAPUZÁRÁS ELŐTT

- A színészeti kiállítás -

Ma délután 6 órakor bezárják a Csokonai Kör által rendezett színészeti kiállítást, s el fog hangzani fényes, jubileumi ünnepélyeinek végső, zárószava is.

Lehetetlen egy búcsúpillantást nem vetni a gyönyörűen sikerült jubileum legszebb részletére, hálátlanság volna szívből jövő köszönetünket ki nem fejezni a Csokonai Kör vezetősége iránt, mely fáradhatatlan buzgalommal munkálkodott az ünnepély teljes sikerén, melyet valóban el is ért.

Legyen még egyszer szívből üdvözölve a Csokonai Kör, legyen üdvözölve annak tevékeny alelnöke: Komlóssy Arthur főjegyző, kinek legnagyobb rész jut a siker érdeméből.

Az önzetlen munkájának jutalma az az elismerés, melyben őt az igazi érdem ismerősei mindannyian részesítik.

Még csak ma tekinthető meg a jubileumi ünnepélyek gyönyörű részlete: *a színészeti kiállítás*.

Mi nem késtünk olvasóink s a nagyközönség figyelmébe ajánlani ezt a mindenképpen sikerült, szép kiállítást, melyet megnézni minden művelt embernek elmulaszthatatlan kötelessége.

Mennyi lelkesítő, mennyi szép dolog van ezen a kiállításon!

Ott látjuk azoknak a művésznőknek és művészeknek relikviáját[!], kik a debreceni színészetben örök érdemet szereztek maguknak.

Hogy csak néhányat soroljunk fel az emléktárgyak közül, ott látjuk a két legnagyobb élő magyar művésznőnek, Prielle Kornéliának és Blaha Lujzának azokat az emléktárgyait, melyeknek kedves emléke, művészi becse sohasem felejteti el velünk, hogy valaha a debreceni színészet büszkeségei voltak.

Ott látjuk Ujházi Edének, E. Kovács Gyulának, a Mándoky párnak kegyelettel őrzött ereklyéit, melyeknek minden darabja egy esemény a debreceni színészet gyönyörű történetében.

B. Békéssy Rózsa úrnő a debreceniek nemrég ünnepelt művésznője is igen becses emléktárgyakat állított ki. Ott látjuk a művésznő kritika könyvét, mely csaknem az egész magyar sajtó elismerő nyilatkozatait tartalmazza, értékes albumát, egy igen sikerült emlékrajzot egyik újságíró társunk kezétől, egy másik rajzot - szintén őtőle -, mely a művésznőnek egyik jutalomjátékán adott bankóknak olyan hű másolatát adja, hogy az osztrák-magyar bank itteni fiókja bankóhamisítási pert akart a rajzoló nyakába akasztani, s még egy majolikára festett arckép is emlékezteti a közönséget régi kedvencére.

Jókai, a költőkirály nejének, Laborfalvi Rózának sikerült arcképét és egy, a debreceniektől kapott ezüst babérkoszorút állított ki, és még számtalan, igen becses emléktárgy teszi nagy jelentőségűvé a sikerült kiállítást, melynek rendezéséért igazi elismerés illeti a Csokonai Kört.

S mi lenne más a mi végszavunk is a debreceni színészet jubileumának estéjén, mint az, hogy a debreceni színészet fejlődjék, virágozzék továbbra is, legyen mindig, mindenekfelett magyar.

Debreczeni Reggeli Ujság 1898. december 4.

Ady Endre

2. IDEGENBEN

Októberi este volt. Egész nap esett az eső: csúnya, piszkos víz mosta egy csomóba az őszirózsa lefonnyadt szirmait.

Estefelé elállott az eső. Sűrű, nehéz köd ereszkedett a megáztatott városra, s a fojtó, nehéz ködben alig tudtak utat törni a gázlámpák reszkető fénysugarai.

Csendesen, elmerülten mentem végig a külvárosi utcán. Ez a köd, ez a nagy, nehéz köd ráült az én lelkemre is.

Emlékezni csak októberben lehet. A hervadás, a síró őszi felleg, a köd eszünkbe juttat minden fényt, mert az emléknek csak fénye, az eltűnt ifjúságnak csak varázsa van.

Egy füstös kávéházban ültem egész délután. Az ablakokat verte az eső, s én gondolkoztam.

Távol vagyok mindenkitől, akit szeretek. Egy nagy, idegen városban, hol ismeretlen, hideg emberek vannak körülöttem, hol ezerszer jobban érzem egy szerencsétlen, eltévesztett élet keservét.

És baktatok haza. Ködben, sötétségben.

Egyszerre szomorú zeneszót hallok. Bánatos, bús nótát játszanak. Egy gyászindulót. A ködön keresztül erős fény tör át, a szél fáklyafüstöt ver a szemembe.

Temetés zeneszó és fáklyák mellett. Októberi estén, ködös, szomorú októberi estén, mikor tele van a szívünk borongós sejtelemmel, kínos halálvággyal.

...És összefacsarja a szívem a visszatartott keserűség. Most már eszembe jutott minden, minden...

A ködben reszkető fáklyafény, a síró muzsikaszó eszembe hozta az én nyomorult, átkozott sorsomat.

Egyedül, elhagyatva, idegenben rovom át a napokat. Köd ült a szívemre, októberi köd. - Roskadozom...

Letörtek a remények, meghaltak a vágyak. Terhe vagyok magamnak, terhe a világnak.

Nem így gondoltam, s így lett. Magasra vágytam, sír felé roskadoztam.

Előttem van egy szegény, beteg asszony arca. Engem sirat mindig, engem keres mindig, hiszen ő szeretett, ő is szeret. ...Édesanyám.

Csak egyszer láthatnám meg. Csak egyszer, utoljára...

...A zene elhaló hangjai még fülembe csengtek, s én leborultam az én kis, hideg szobám csupasz asztalára, s sírtam zokogó sírással, ahogy régóta, ahogy még sohasem.

Sirattam azt az ismeretlen halottat, akit most temetnek októberi ködös, szomorú alkonyatkor... sirattam a másik halottat, a legszerencsétlenebbet - magamat.

Debreczeni Újság 1899. május 30.

Yda

3. A VILÁG VÉGE

- Saját tudósítónktól -

Bevezetés

Krisztus születése után 1899. év nov. 12-én déli 12 óra és 2 perckor szólt a szerkesztő:

- Bandy úr, Önre nagy kitüntetés vár. Holnap - ha ugyan nem légből kapott koholmány - világvége lesz. E könnyen végzetessé válható szerencsétlenségről lapunk külön kiadásban óhajt megemlékezni. Önt bízom meg a tudósítói tiszttel, melynek sikeres betöltése jó ajánlólevél lesz az Ön számára a Holdban, vagy ott, ahova a katasztrófa után kerülni fog.

Menjen, lásson és győzzön. Ha csak lehet, térjen vissza. A tudósítás lehet 5 hasáb. Viszontlátásra vagy itt, vagy a másvilágon.

...Öt lőgő előleget kértem s mentem...

Hová mentem?

Gyors lépésekben kerestem fel az Angol Királynő éttermét, hol Rubos Árpád, a színtársulat legény tagja ivott - már két nap óta. Nyakamba borult.

- Boldogtalan vagyok. Két nap óta iszom, s még mindig józan vagyok. Holnap elmúlik a világ, s én józanon fogok elpusztulni.

- Bizalom, hit, remény és szeretet - szóltam hidegvérrel.

Mellé ültem és ittunk.

Este

Este 11 órakor harsányan kiáltottam fel egy kurta korcsmában:

- Sohse halunk meg!

Az üstökös még nem jelent meg, az asztalon negyven üveg, az asztal alatt két bajtársam.

Hajnalban, hajnal előtt

Belehelyeztek egy konflisba s hazavittek.

Az utolsó nap

Mély, mondhatnám letargikus álomba merültem. Később álmodni kezdtem. Rám esett egy üstökös, s én kétségbeesetten ragadtam bele az üstökébe. Ijedtemben felébredtem. Este 7 óra volt. Közelg a vég...

Az utolsó órák

Sietve öltöztem, nehogy elkéssek. Az utca sötét volt, a sarkon egy kofaasszonyt találtam. Fején öt bunda volt, s várt.

Mit várt az asszony?

Ő is a világ végét várta.

Az üstökös

Az „Üstökös” c. csárdában találtam Rubost. Még mindig józan volt. Felhozattuk a pincéből a hordókat. Úgy sem kell már többé bor senkinek. A korcsmáros is velünk ivott.

A vég

Éjfél után elkezdett velünk forogni a föld. Szemeink előtt üstökösök cikáztak. Átkaroltam Rubost és a korcsmárost. Együtt zuhantunk le a földre...

Epilóg

Tekintetes Szerkesztő Úr! Itt vagyok a csicsogói „Üstökös" csapszékben. Több üstökös nincs sehol a környéken. A korcsmáros nem akar engedni. A cech 10 frt. Sürgős intézkedésért könyörög

Debreczen 1899. november 14.

Bandy

4. PROTESTÁNS FRANCIAORSZÁG?

(Új valdisták - Comte Ágoston népe - Francia protestantizmus - Sabatier és a fideizmus - A kanadai franciák - Zseniális népek és zseniális emberek - Az angolok, németek és franciák)

Párizs, augusztus 20.

Vald Péter nyughatatlan árnya riasztgatja a franciákat. Vértelen Bertalan-éjszakák rémei szálldosnak, s miközben a fölfuvalkodott természettudományos gondolkozás s a maga lármájától megvadult kortes-szocializmus arról álmodoznak, hogy itt az új világ, mely vallás nélkül akar élni, a fölkavart lelkekből, a tajtékozó hullámokból előbúvik újra az agyonverhetetlen szörnyeteg: a *vallásos türelmetlenség*, s undokan mosolyogva fordul a fölfuvalkodottak és lármázók felé:

- Nélkülem akarjátok ti a tömeget vezetni? Azt hittétek, hogy az én életem megelégszik ezer évvel? Azt hiszitek, hogy most már velem nem kell számolni? Én voltam, vagyok s leszek. Éppen itt fogok legtovább élni Klodvig földjén, Szent Lajos földjén, Jeanne d'Arc földjén, a forradalom földjén.

Így beszél a szörnyeteg. Hol itt, hol ott. Hol Brunetière által, hol más által. Franciaországban, hol olyan könnyen kergetik el az isteneket, a tételes istenek legtovább fognak élni...

*

A francia lélek a legkülönösebb lélek. Vidám és szkeptikus, nyughatatlan és bigott. Egy bizonyos. A *hitet* jobban szomjúhozza minden más léleknél. Szkepticizmusa is e nagy szomjúságból fakad. Esztétikai fölfogása is innen ered. Hit kell a francia léleknek. Özönnel, bőséggel és abszurd határokkal. Hit, mely *független az egyéniségtől*. Ezért kapott be olyan erővel a protestantizmus lángja a francia hit-hajlékokba, s ugyancsak ezért lehetett szinte teljesen kiirtani innen a protestantizmust. Itt kevés és elégtelen volt még a katolicizmus is. Itt ötször annyi tekintély kell, mint másutt, hogy legyen mit - lerombolni. Itt ötször annyi hit kell, mint másutt, hogy legyen miben - kételkedni. Itt Comte Ágoston született, aki pozitivizmusával a kétszerkettő-négyen kívül mindent összetört, hogy végre is egy, a zsidó-keresztény szektákat lefőző még komplikáltabb, hitben még bőségesebb, még abszurdabb és még zsarnokibb vallást eszeljen ki. Ennél ékesebben semmi sem karakterizálhatja a francia lelket...

*

Pár évtized óta divatos dolog már a francia gondolkozók között arról beszélni, nem volna-e megmentő és üdvös: protestánssá tenni a francia népet? Szabadgondolkozó franciák töprenge-

nek különösen mostanában sokat ezen a kérdésen. Hogy lehetne csinálni okos recepttel, okos adagolással valami újfajtájú protestantizmust építeni Franciaországban. Összeházasítani a gall lelket a dogmatikus józansággal: ez csodaszép volna, ha csodabajos nem volna. Talán meg lehet csinálni. De az új protestantizmus már nem lesz - protestantizmus. A francia gondolkozók túlontúl nagy szerepet tulajdonítanak a protestantizmusnak Angolország és Németország óriássá lendülésében. Annyi ebből az igazság, hogy jó dolog Rómától nem függni. A protestantizmus nem azért nagy dolog, mert protestantizmus, hanem azért, mert tiltakozás és hadakozás a telhetetlen zsarnokság és babona bámulatos világinstitúciója ellen. No de a tömegnek vallás kell, és ha már vallás kell, van valami ráció abban, ha a francia gondolkozók a protestantizmusra gondolnak. Választani *kell*, s nagy választék nincs... A humanista vallásálom alighanem örökké álom lesz. Jöjjön a *fideizmus*...

*

Mi a *fideizmus*? A francia protestantizmus vezérideája. A hit apoteózisa. Az a híd, amely a francia katolikusokat átviszi Protestáns-ország földjére, ha ugyan átviszi. Franciaországban Sabatier könyveit úgy olvassák, mintha divatos regények lennének. Sabatier tanár volt a párizsi egyetem protestáns teológiai fakultásán. Nem régen halt meg. Jeles ember, bölcs reformer, gondolkozó francia volt. Ilyen Menégosz is, aki szintén protestáns teológiai tanár, s vannak még többen protestáns térítők és gondolkozók a mai Franciaországban. Ezek természetesen a „protestáns Franciaország" álmának legelső álmodói. A hit által való megigazulás híres vallásos tanát francia szellemességgel, merészséggel és zsenialitással a francia lélekhez formálták hozzá. Ez a *fideizmus*. De nem is fideizmus, hanem, *szimbolo-fideizmus*. A hit minden. A hit az Isten. A hit által lehet élni, megvilágosodni, megigazulni s nyugodtan meghalni. A hit által és a szentlélek által.

A vallás mindig szimbolizmus. A francia fideisták vallása ilyenformán a modern humanizmus vallásos szimbolizálásának látszik, s hogy nagyon könnyen hódítóvá teheti a protestantizmust Franciaországban, mutatja az, hogy a római klerikalizmus korifeusai és tollforgatói azt kiabálják, hogy a Combes-féle antiklerikalizmus titokban Franciaország protestantifikálását szolgálja.

*

A minap olvastam, hogy Kanadában, ahol régen kivándorolt franciák, angolok s újabban németek élnek, a franciák boldogulnak a legkevésbé. Még politikai vagy művészi karriert tudnak csinálni a kanadai franciák, de anyagilag nem boldogulnak. A francia szabadgondolkozók ezt is a katolicizmus rovására írják. Hiába - írja egy kiváló publicista -, a népek indusztriális és kereskedelmi versenyében a protestáns népeké az elsőség. Ez a gondolkozás egy régi emberi gyarlóság eredménye. Az emberek irigylik, ami a másé. A franciák irigylik az angolok józanságát, kalmárszellemét, gondolkozás-iszonyát. Shakespeare, Bacon és Herbert Spencer népe produkálja a legtöbb sterlinget, a legtöbb formaságot s a legkevesebb - ideát. És a franciák mégis irigylik az angolokat. Titokban. S a németeket is. Szintén titokban. Balzac legnagyobb álma egy jó seft volt. A legtöbb forrófejű, vívódó zseniális ember irigyelte s irigyli a békés, szorgos és nem töprengő nyárspolgárt. Még Heine is megbámulta talán lelkének mélyén a bankártalentumokat. Franciaország olyan, mint a zseni, ki érzi, hogy a nyárspolgár mégiscsak az igazi ember. Nemzetek és fajok erősítésében csaknem ugyanazok az elvek dominálnak, mint az állattenyésztésnél. A zsenialitásban alig van tenyész-képesség. A francia léleknek megváltást jelentene, ha egy kicsit szárazabbá s érzéketlenebbé lehetne tenni. A jövő nem a zseniális népeké, hanem a szatócs népeké. Amivel én, a protestáns ember, nem éppen azt akarnám mondani, hogy a protestantizmus kiöli a lelkekből a lendülő vágyat, a szépség és entuziazmus kincseit. Csak azt, hogy ez idő szerint alkalmasabb

nemzettenyésztési célokra, mint más. Csakhogy Balzac sohse tudott egy jó seftet nyélbe ütni. Kérdés, hogy vajon Franciaország a protestantizmussal megszerezné-e az angol és német jelességeket?...

Budapesti Napló 1904. augusztus 31.

Ady Endre.

5. ELNÉMULT HARANGOK

- A Nemzeti Színház bemutató előadása -

1.

Én csak a Meszes körül kóboroltam, e nagy kapu táján, melyen Erdélybe bezörgetett Tuhutum vezér, és láttam a Kerekesiukat, Kováciukat, Szilágyiakat és Feketéket, az elvadult, nyomorult mócokat, akik utálnak bennünket, urakat, magyarokat, zsidókat, de téli, pellagrás ínségükben állati megalázkodással kérik és fogadják az állami kukoricát. És láttam Biharban is, miként láposodott el a magyar vérfolyó, s miként oláhosodott, dekadált az erős, magyar fajta. Ezek csak a szélek. De mi lehet ott bent, a havasok körül? Mi tárulhat Erdélyben, a régi magyar mezőkön? Oh, nem kell ám vadmagyarnak lenni, hogy ez fájjon. Ez szíven foghat mindenkit. Mert itt szerencsétlen cserevásár folyik, s egy értékesebb, szükségesebb fajtát falt fel, s fal még egyre az értéktelenebb, az emberi kultúrától messzebb álló. Ez itt valóság. Sőt több a valóságnál. Erdély a magyar fajtának több, mint egy fenyegetett terület. Erdélyt a magyar géniusz bástyájává avatta volt a mi szomorú sorsunk. Európaiasan ott kezdett vibrálni a magyar lélek. „Magyarország" - miként az ős-erdélyi ma is nevezi - Erdély felé tekintett fájdalmas reménykedéssel valamikor, és talán még ma is ott kell keresnünk a nyomokat, a póznákat, ha a magyar kultúrát nem a hipermodern Marconi-rendszerrel akarjuk megcsinálni. Hogyne lehetne Erdélyről, a veszendő Erdélyről drámát írni! Ha egyetlen kultúrország színpadja sem engedné meg a dramatizált vezércikket, a mienknek Erdély miatt meg kellene engednie. Tudja meg mindenki a veszedelmet. Meetingeket kellene tartani. Semmi sem volna sok.

2.

Rákosi Viktor *Elnémult harangok* című regénye vészkiáltás volt Erdély miatt, és mi örültünk, hogy ezt a vészkiáltást a színpadról halljuk újra, a színpadról, mely megszázszorozza a hangokat, hogy beleremegnek az erdélyi havasok és a magyar szívek. Miért nem merték hát megtenni azt Rákosi Viktor és Malonyay Dezső, a színműírók (vagy színjátékírók, mert ők színjátéknak keresztelték a mai darabjukat), amit a regényíró Rákosi Viktor megcselekedett? Bocsánat: ez egy kis gyávaság. Vagy-vagy. Ez a téma, ez az egy téma kibírja a tendenciát a végletekig. De ez a téma, ez az egy téma nem tűri el, hogy kis szerelmi játékok mellé rendeljék, hogy teletarkítsák etnográfiai érdekességekkel, vígjátéki kedveskedésekkel és még sok egy és mással. A regény sok mindent elbír. A színpadnak még akkor is megmaradnak a maga törvényei, mikor tribünként használják. Az a legnagyobb hibája a Rákosi és Malonyay darabjának, hogy nem mert tisztán, becsületesen, nemesen tendenciózus darab lenni.

3.

Simándy Pál, ifjú kálvinista teológus, hazakerülve a külföldről, egy kis bánattal a szívében, apostol akar lenni Magyar-Garabán, hol az oláh áradat eltemette a magyarságot, s hol alig él már néhány korcs-magyar, pedig magyar volt itt valaha a világ. Hatalmas pópájuk van az

oláhoknak, a liga és a komité vitéze, a havasok püspöke. Evvel kell megvívnia Simándynak a harcot. Meg kell szólaltatnia, büszke kongásra hangolnia híres, néhai jó Bod Péter uram templomának Rákóczi-harangjait, s a „ködből a világosságba emelni" a korcs-magyarokat. Véghez viszi mindazt, amit egy Jókai-féle Berend Iván véghez vihet. S mi az eredmény? Nőül veszi az oláh pópa leányát. Ez a mese röviden, de ez a mese ugyancsak tele van aggatva epizódokkal, melyek sem nem elég simulók, sem nem elég kerekek.

4.

Az első felvonás olyan, amilyet vártunk. Itt tényleg két világ készül összecsapni. A második felvonás kedve[s], néhol úgynevezett poétikus, de már itt - hajh, veszendő erdélyi magyarság - a tiszteletes úr szerelmes kezd lenni, s még szerelmesebb Flórica, a papkisasszony. Itt most már bagatell kezd lenni a titáni harc, a fajok harca. A harmadik, negyedik felvonás már majdnem egészen szerelmi játék. Néhol észbe kapnak a szerzők, s ilyenkor Simándy cserélgeti Flóricát és a magyarságot szíve szerelmében, de már ekkor átsiklott a mese Kenyérmezőről - Küthérába. Hiába kondul a Rákóczi-harang, hiába deklamál Simándy, hiába beszél Todorescu Tódor, a pópa, a láthatatlan bukaresti kezekről, hiába szólal meg az öreg magyar Zalatnay Barnabás, kinek őseit itt koncolták fel 1848-ban az oláh rablók, hiába minden. Ez a történet már szerelmi történet, s nem Erdély csöndes, de irtózatos tragédiája.

5.

Sikere volt a darabnak mégis. És e sikert megérdemelte. Egy-két nagyon-nagyon igaz alak, egy-két nagyon nemes és szárnyaló gondolat, egy-két nagyon festői, erős kép tartósan fog bevéső dni a nézők lelkébe. Hány színpadi darab éri ezt el? Nagyon kevés. Simándy és papkisasszonya nem tehetnek arról, hogy ők nem élnek. Flórica inkább egy olyan Vacarescu Helén-féle oláh delnő, kinek friss oláh vérét megrontotta a túlcivilizáltság és a sok - vers. Simándy pedig nem élhet (a színpadon tudniillik), mihelyst magyar szívénél erősebb lett a férfi szíve. De annál elevenebbek az őkörülöttük élők, mozgók, mókázók vagy siránkozók.

6.

A színészeknek nehéz soruk volt, de gyönyörűen helytállottak. Rákosi Szidi, D. Ligeti Juliska és Gál voltak azok, kik legelsősorban érdemesek a szerzők hálájára, s szolgáltak rá a tetszésre, tapsra legjobban. Az oláh papkisasszonyt már a Márkus Emília nagy művészete sem tudta élővé tenni. Vízváriné, Rózsahegyi, Szacsvay, Gabányi is kiválóak. Simándy szerepével viszont Mihályfi nem érhette azt el, amit a szerzők is elveszítettek. A kisebb szereplők is a legjobbak voltak. Sok volt a taps a nyílt színen is. A szerzők közül Rákosi Viktor jelent meg többször a függöny előtt a közönség lelkes, zajos hívására.

Budapesti Napló 1905. január 21.

(Dyb.)

6. SE TREASCA

Él Romániában egy német hírlap. Afféle informáló újság, mely kihordja az európai lapokba az ifjú királyság jelesebb és európai nyilvánosság után áhítozó híreit. Véletlenül elég érdekes hírecskére bukkantunk a romániai lapban. A román etnográfiai társaság nagy művet akar kiadni. Megcsináltatja Magyarország román helységcímtárát. Hogy majd a jövendő nagy Romániának ne legyen evvel is baja. Erdélynek és az egykor kapcsolt részeknek helység-címtárát. Különben pedig ennek az etnográfiai társaságnak őfelsége, Károly király a védnöke.

Carol. Talán így hívják őt románul. Szóval egy igen előkelő, sőt királyian előkelő társaság ez az etnográfiai társaság.

Se treasca. Nem ijedünk meg, de mégiscsak búsan kérdezzük: hát ilyen eredményeket kell megérniök a magyar nemzeti gondolat fényes páncélú vitézeinek? A mámoros nemzet a triumfus napját lesi és várja. A nemzeti lét szent teljességének fantoma előtt térdelünk. Eközben pedig csak úgy zúdulnak ránk a kellemetlen csodák.

Először jöttek a Russu Sirianuk. A Vládok. A hazafiak. Ők maguk hirdetik, hogy hazafiak. Hű fiai az államnak. És hajunk szála égnek meredhet: egy ország fiai milyen rettenetes eltéréssel konstruálják meg a hazafiság fogalmát. Olay Lajos is hazafi. Russu Sirianu is azt hirdeti magáról. És nekünk látnunk kell, mint jönnek sokasodva a magyar nemzeti fórumra ama másik hazafiság hirdetői. A hazafias memorandisták. Az erdélyi foglalók. Kik nagyon meg tudnák magyarázni, ha akarnák, hogy miért éppen most jönnek.

És míg a hazafias Russu Sirianuk idehaza próbálgatják lazítani nem túl erős kötelékeit a nemzeti államnak, odakünn, Havaselvén, az ifjú román királyság már spirituáliter be is kebelezi a bekebelezendőket. Egészen a Tiszáig talán. A nyugati román országok sajtóját figyelmeztetik, hogy most, most... Közeleg a Világtörténelem régen megígért pillanata. És Románia készen áll a nagy pillanatra, mely Traján császár fiait felkelti az ázsiai csorda igája alól. A tudós etnográfiai társaság pedig Carol király védnöksége mellett jelenti ki, hogy Nagyvárad Oradea Máre s Érmindszent Mencentu.

És mindez éppen akkor, mikor a nemzeti gondolat vitézei az óvatosakat árulóknak dörgik le. És ugyanakkor, mikor Luegerék odavannak a türelmetlenségtől, hogy még mindig késik a bemasírozás a rebellis földre. A civilizálatlan Pusztára, mint valamikori, nem is régi, tósztozó jóakarónk, a német császár címezte a magyar glóbust a minap.

Nem kell-e szorongva nézni a sok véletlent? Nem kell-e remegve tekintenünk magunkba? Vajon nem ők ismerik-e jobban a mi erőnket? Vajon nem férne-e reánk egymás megértése s egy kis óvatos okosság? Vajon helyesen állapították-e meg a mai erők viszonylatát azok, akik a nemzeti gondolatot olyan szépen, olyan kérlelhetetlenül rebbentették szárnyra?

Egyelőre még csak Lueger szájaskodik. Carol király pedig megengedi, hogy egyelőre csak névlegesen szaggasson szét bennünket az ő ambiciózus népe. Ám a véletleneknek az a természetük, hogy szeretnek egymás nyomában járni. És búsabbnál is búsabb dolog volna, ha minket újra az a végzet érne el, hogy új föladatok helyett újra kelljen azt megcsinálnunk, amit sikerült visszacsinálnunk.

Mert rémek nem háborgatnak bennünket. Halálosan nem igen tudunk megijedni. Együtt leszünk mind, mind, kik most nem akarjuk megérteni egymást. Együtt leszünk, mihelyst Lueger úrék akarják. Vagy mihelyst Traján hős fiai tovább mernek menni a nádszállovaglás szép játékán, mely különben nem is olyan nagy bűn népeknél, melyek még a hátulgombolós nadrágot viselik. De hogy mi olyan legények vagyunk, kiknek a fejét tíz helyen szakíthatják be, s még bele sem halunk: ezt talán nem olyan sürgős nekünk bebizonyítanunk.

Se treasca! Talán javunkra szólnak ez apró esetek. Ez intő jelek. Ami még mindig nem volna késő. A román etnográfusok mintha nekünk tanítanák az etnográfiát. Nézzünk széjjel itthon. Szedjük rendbe a dolgainkat itthon. Lesnek reánk egyforma dühvel gonoszak és botorak...

Budapesti Napló 1905. május 24.

(A.)

7. ELÁRVUL A FALU

- Egy kicsit nekrológ -

Gyászolok egy minap néhaisodott, szép, öreg urat, nagyon távolról és csak magyarosan vérrokonomat, falumbélit Érmindszenten Érmindszentről. Úr volt a szó jó értelmében, mégis sietett ezúttal, elsietett, s itt hagyta nekem a fájdalmon kívül a magyar falusi földesúr mai problémáját. Nemcsak ivó, magát eltartató, agarászó, hencegő, üres és oktalan úr lakta ám még az utolsó két decenniumban sem a magyar falut. Az a magyar lobbanás, mely a kuruc időkön át Martinuzziékon s a reformos diétákon, a forradalmon s az emigrációs, kénytelen tanulmányutakon a kiegyezéshez vezetett, iskolát hagyott, ha gyéret is.

Ez iskolának szép tanítványa volt az én boldogult bátyám és rokonom, aki Eötvös József emlékezetében élvén úgyis, Eötvös Józsefnek volt a híve igazán. Tanult, szívesen és tanulóan tanult, s ha átment a magyar határon a vonatja, kinyitotta a szemét, ha fájdalmas is volt.

A Szilágyságban ő volt az első főszolgabíró, aki először is két doktorátust szerzett, de ezen nagyon fölül egészen a járása életét érezte, élte és igazította. Jó lovai lehettek volna mindig, mert akkor még kétezer holdat tartottak mögötte a jó viszonyok, de az ő lovai gebék voltak mégis. Mert hajtatta őket éjjel-nappal, mert minden falunak gyakori vendége volt, s nem tudott elaludni Csóltea Vaszalikának egy nagyon igazságtalan adó-dolga miatt.

Már nem olvasott sokat az utolsó időkben, amikor már csak a földet túrathatta gyermekei számára; de informáltsága bámulatba ejtett. Szeretett bennünket, kik progresszíveknek valljuk magunkat, nem voltak gőgjei, rombolhatatlan korlátoltságai, babonái.

És mikor már nem is „közigazgatott”, ezt csinálta a falujában élete fogytáig mégis anélkül, hogy jobbágytartó őseire emlékeztetett volna. Szerette, kívánta, ha fölemelkedik valaki, óvatos volt az ítéleteiben, s egyszer meg tudtam hódítani a nemzetiségi kérdés művelt megoldásának is, holott oláhos vidéken élt, s nagy oláhgyűlölő volt eladdig az öregúr.

És sikerei mégsem voltak, és akaratlanul a nálánál nagyobb magyarok sorsára kell gondolnom: fajbéli magyarnak így nem szabad kiválnia. Lehet, hogy gyönge is volt, hiszen ez is magyar fátum volna, de nem ez lehetett legmélyebb hiánya, még mélyebb, még tragikusabb.

Arra gondolok, hogy sorsunk talán még sokáig senkiévé és senkikévé teheti a magyar falut, s hogy be kár, ha ez a talán nem legideálisabb, de most legbeválóbb és legszeretnivalóbb típus távozik.

Amerika nem küld vissza a bevándorlók közül jó és vezető anyagot, az inellektueleket elfogja a szolgabíró és a csendőr, ha bemenni próbál. A régi, pompás úranyag péppé vagy vitriollá vagy legalábbis Tisza-kortessé vált: árva a falu.

Elárvult már régen a falu, s még jobban elárvul: bocsánat, hogy mindent így az érzéseimen keresztül-kasul látok, de ezek ritkábban csalnak a teóriáknál.

Siratom öreg barátomat, bátyámat, s úgy érzem, hogy az ő hirtelen eltávozása is igazolja az én nagy, fekete reménytelenségemet abban a szabadító harcban, melyet folytatunk, de talán - hiában[!].

Világ 1913. október 4.

Ady Endre

8. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Emlékezés Millerand miniszterre

Ma már merek kacagni magamon, mikor eszembe jut egykori látogatásom Millerand úrnál, Franciaország mai hadügyminiszterénél. Lap-direktorom, fogadott apám, Vészi József parancsolta volt, hogy fölfogatságaimat[!], borzalmaimat leküzdve európai hírességeknél kilincseljek. Jó pénzért jó vagy rossz vagy akármilyen cikket kéregettem tőlük a lapunknak, példaadót, erősítőt az alig megszületetten legyilkolt magyar demokrácia számára. Emlékszem: exminiszter, képviselő, kiátkozott szocialista s dús jövedelmű ügyvéd volt akkor Millerand. Drága utcában, saját hoteljában lakott, inasok adogattak át kézről kézre, szobáról szobára, míg hozzá juthattam.

Jól ápolt, kiurasodott francia vincellér ült drága íróasztalánál egy pompás szobának. Piros arcú, kevély, ravasz, játékos szemű, nagyon egészséges, fiatalos burzsoá-arisztokrata. Akkoriban írogattak előkelő „írók és gondolkozók" szinte járványszerűen s affektált búval a burzsoázia haldoklásáról. Hogy mégiscsak kár érte, mert a nagy forradalmat megcsinálta, Napóleonnal a világ nyakán ült, azután a jólét, kedvesség, szépség, divat, kényelem és hangulat új variánsait találta föl. És én Millerand úrnál halkan kérdezősködtem: meddig késlekedhetik még nálunk, Keleten, a megváltás? Hiszen Millerand párton kívül s pártok Millerand[on] kívül egyformán azt harsogták: „folytatjuk a nagy forradalmat".

Egyszer írtam róla, hogy lesz ő még miniszter, sőt talán még több is, de igazán csak ma látom és értem ezt a fölkészült fiskálist. Undorítóan kedves és unott volt, hízelgő és gúnyos cikket is adott. De ez a jól táplált burzsoá-arisztokrata már ott érezte magát s olyan hadügyminiszteri fotelban, amilyenben ma ül. Hogy nevethetett ő a mi kis, magyar problémáinkon, ő, aki Messiásnak tudta magát. Valakinek, aki a burzsoázia elsiratóinak meg akarja mutatni, hogy a fajtája tudja XIV. Lajosékat pótolni. Ha nép volnék, mindig a jó, régi szokás szerint megfeszíttetném azt, aki belőlem ki akar válni. Millerand igazán a vén, kegyes Lagerlöf Zelma francia és republikánus Antikrisztusa.

II.

Tanú: a Történelem

Egyszer valahol a kritikus elmék röhejbe pirosodtak, mert egy hatalmas államférfiú egy hatalmas cselekedetért a Történelem előtt vállalta a felelősséget. No, szegény Történelem - mondogatták -, te is jó takaró vagy. Mi sem leszünk majdan, annak idején, a hatalmas államférfiú is elporladt, s bottal üthetik a felelősség nyomát. A Történelemnek azonban mégis, mintha némi lelke és esze volna. A hatalmas cselekedetért a hatalmas államférfiak fiainak jutott a szerencse, hogy atyáikat igazolják a ma legcselekvőbb Történet előtt. Ámen és úgy legyen, hogy a halott kritikus elmék fájdalmasan piros röheje piros vérben s fekete gyászban, de győzelemben némíttassék el.

Világ 1915. július 4.

Ady Endre

9. VÁLASZ „DUNÁNTÚLI” ÚRNAK

Tisztelt Szerkesztő úr, adjon helyet e rövid nyilatkozatnak, miért is, mint a Népszava régi embere és állandó híve, meleg köszönetet mondok:

A B. H. körülbelül két év óta, mióta ravasz, vén, mesterkedő fő-rókája a lap népszerűsítésére konok, de hiábavaló föltámasztási akciójára megmarasztatott, igen bátor lap lett. Még csak az általa alig várt, áhított pogrom előmunkálatainál tart, és könnyen teheti, mert ő ma üthet minden változtató, reformáló, radikális akaratot: őt ma nem lehet bántani. Engem gyakorta tüntet ki támadásaival, és elég szerény vagyok még mindig, hogy érezzem: az én személyemben és általában mindenféle becsületes bátorságot, akaratot és progressziót denunciál, támad és üldöz. Most fogta magát, és a magyar kálvinisták néhány megzavarodott, vallástébolyos alakjának a segítségével a kálvinistaságot is be akarja soroztatni a klerikális reakció népfölkelői közé. Ez a kálvinisták dolga, és ami engem illet, már régebben vissza kellett volna tartanom magam, hogy Rákosi Jenővel akár feleselgető viszonyba is jöjjek. Ha megérjük a háború végét és szabad lesz, majd bokrétába foglalom, amiket 10-12 év óta írtam róla, és ami még írnivalóm van. Addig tovább is (sajnos, büntetlenül) avatkozhat legmagánabb ügyeimbe, és folytathatja gonosz, kártékony banyáskodásait. Annyival inkább megteheti ezt, mert nekem semmiféle vonatkozásában az életemnek: családiban, egészségiben, politikaiban, pénzügyiben, irodalmiban és hálószobaiban (ha valaki, mint ő, már erre adja magát) rejtegetni valóm nincs. Egy kissé undorodom ugyan Rákosi úr modorától, melyhez fölöttébb illik mostani perverzus ölelkezése, neki, a jezsuitának és a szegény kálvinista, meghibbant kvékernek, kivel ma kettesben akartak agyonütni. Ez az undor-érzés is talán hamarosan elmúlik, mert most már (ismétlem), míg a háború tart, Rákosi Jenő vénasszonyság fecseghet, amennyit akar. 1916. május 4.

Népszava 1916. május 5.

Ady Endre

3. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1902. március-december

1. A DEMOKRÁCIA MOLYAI

A demokrácia harapós kis ellenségei, molyai, sohse voltak még olyan mulatságosak, mint mostanában. Fölhasználják az idők mai perverz állását, beleeszik magukat a demokrata gondolkozásba s minden áron azt bizonyítgatják, hogy a demokrácia nonszensz, abszurd valami, s a társadalmaknak egyéb dolguk sincs, minthogy végre lerázzák magukról a nagy forradalom jóvoltából szerzett „bilincseket".

A demokrácia molyai fölségesen argumentálnak. Most például, hogy Henrik herceget ünnepiesen fogadta az Unió, teli szájjal kiabálják: „Ugye, hogy még Amerikában sincs demokrácia!" Aztán a kuszakezű [!] nagy Vilmossal bizonyítanak, aki - állítólag - szörnyen felragyogtatta a monarchia csillagát s a tekintélyek uralmát…

A molyok csak rágicsálni tudnak. Nem kívánhatják tőlük, hogy lássanak is. Ám nehogy elbizakodjanak a kis molyok: megmutatjuk nekik, hogy - nincsen szemük…

A gyerekek is tudják, hogy a világ gazdasági meghódítását, a modern világimpérium megteremtését két hatalom vette tervbe: Amerika és Németország. A harmadik Anglia - szinte azt mondhatjuk - *letörött*, a versenyből kiesett. Németországtól csupán azóta tart a dicső, a hatalmas, a szédítő erejű Amerika, mióta a németség vezetője Vilmos, az imperátor. Oh, kis molyok, dehogy is akar Vilmos császár új római császárságot. Több esze van, mintsem, hogy ilyen csacsi, üres ábrándért éljen és küzdjön. Vilmos császár nem a nimbuszért magáért, nem a monarchikus hatalom fölragyogtatásáért imperátoroskodik s tart óriási hadsereget. Egyszerűen az a célja ennek a kivételes zseninek, hogy a német legyen a világ első boltosa. A Vilmos zsenialitása tehát nem fejedelem zsenialitás, nem katona zsenialitás. Vilmos az imperátor, a legzseniálisabb *kereskedő*, az egyetlen, aki meg tudja zavarni a hatalmas kalmár Amerika cirkulusait. Méltóztatnak talán most sejteni, kedves molyok?…

Ez a nagy kalmár elküldi az ő Henrikét Amerikába. Hát ne fogadják ott őt legalábbis olyan dísszel, mint mi fogadtuk volt Schwab urat, az acélkirályt? Hát arról tehetnek az amerikaiak, hogy ez a Henrik *herceg* s hogy ez a hercegi cím Európában önmagában is sokat számít. Mi köze ehhez Amerikának. Ez és még egy csomó szamárság Európa dolga és baja. Ők a nagy, veszedelmesen zseniális *főkalmár* küldöttét szívesen fogadják, mint ahogy valamelyik berlini nagy finánckapacitás megbízottját nagyon szívesen fogadná valamelyik New York-i finánckapacitás. Így van ez kedves molyok, kik egyébhez nem értetek, mint hogy rágicsálni, őrölni kell a demokráciát.

Hogy pedig a monarchikus hatalomnak, militarizmusnak és tekintélyeknek micsoda veszett nimbuszuk van Németországban, azt mindenki tudja, aki a német politikai, társadalmi és irodalmi jelenségeket figyelemmel kíséri.

A junkereken, a sörivó délnémet polgárokon s katonákon kívül ma Németországban csaknem anarchista mindenki. A világ nagyot változott. Franciaország helyett Németország csinálja most forrongva, viharozva a jövendő világot. Berlin a szociáldemokratáké egészen. Max

Harden népszerűsége, ahányszor csak leszamarazza a német császárt, egyre nagyobb lesz. Az új irodalmi, társadalmi, művészeti törekvéseket a legmerészebb szabadság jellemzi. Na, hát itt még akkor sem lehetne egy új cézárságot csinálni, ha Vilmos császárnak kevesebb esze volna, mint amennyi van.

Ami Amerikát illeti? Hát kell ott félteni a demokráciát, hol a nagy *munkás szövetségnek* nagyobb hatalma van az összes kartelleknél, sőt e hatalom - ha szükség van rá - nagyobb az állam hatalmánál is!…

Mulatságosak bizony a demokrácia molyai nagyon-nagyon. De hát végezzünk az utolsó argumentumukkal is. Ergo, bajuk van ismét a „terézvárosi" demokráciával. Tekintettel arra, hogy a molyok és a jezsuiták a klerikalizmus szolgálatában állanak, mi megértjük az ő gyűlölségüket. De tudják-e ők azt, hogy ha van hibája az általuk „terézvárosi"-nak keresztelt demokráciának, hát ez a hiba az, hogy *nem elég merész!*…

Vigyázzanak nagyon a klerikálisok, a magyar junkerek, a jezsuiták és a molyok, mert ez a demokrácia lehet ám nagyon könnyen merészebb!… És vigyázzanak, mert ott áll a háttérben imponáló erővel és készültséggel a *szociáldemokrácia*. Jó lesz hát össze nem rágni a transzigálóbb, a valamivel békésebb demokráciát…

Nagyváradi Napló 1902. március 1.

Ady Endre

2. A HÉTRŐL

Valamivel nőtt, erősödött a szín, a meleg s a hangulat. A keserves, gethes tél - úgy látszik - végzett már magamagával. Az utcákról, a könnyű ruhákról úgy látjuk, hogy tavasz van. Ne higgyék el ám önök azt a badarságot, hogy a tavasz túlságosan megihleti manapság már az embert. Amit a fűzfapoétákról beszélnek, írnak, az is csak mese. Ma már a fűzfapoéták sem üdvözlik túlságos lelkesedéssel a tavaszt. Egyáltalában pedig a jó, agg természet kiment a divatból. Mélységes csodálattal tekintünk vissza irodalmi atyáinkra s a népnemzeti irány pár közöttünk lézengő bölényére, kik a hold sápadt vagy fényes arcáról, a kellemetlen zivatarról, a levelek hullásáról s mi másról lelkendezve szavalgattak s szavalgatnak. Ma már az emberek az utolsó szálat is elszakították, mely őket még a nagy Pánhoz fűzte. Az ibolya-imádás már csak szokás. Föltűzzük a kora tavasz kék virágszálait, mert ezt február és március hónapokban már régi idő óta így tesszük.

A tavasznak ma már csak szociológiai és közgazdasági jelentősége van. A nyomor enyhül, a munka több s a vetések rendbe jönnek vagy tönkremennek. Hát ez a sorsa a földön minden szépnek - végezzük Goethe mester Eleonora hercegnőjével - lejárta immár magát a szép tavasz is….

*

A *változás* szent nagy törvényét azért csak a konzervatív agyvelők s a szentimentális keblek nem szeretik. A változás szent és háromszor szent, sőt egyedül szent a földön. A biblia szent lelke mi volna más, mint a változás szimbóluma. És Heine, mikor a szentlélek lovagjának nevezte az újságírókat, arra gondolt, hogy a változás szent törvényét legelső sorban az újságírók viszik előre. Ne tessék hát skribler kollegák, túlságosan ujjongani Henrik herceg bókjának. Heine egy kicsivel különb legény volt egy Hohenzollern-csemeténél. Henrik herceg azt mondta, hogy az újságírók a parancsnokló tábornokokkal vannak egy rangban. A hasonlat

sem meg nem tisztelő, sem nem találó, sem nem őszinte. Hiszen ha találó és őszinte volna, akkor a legnagyobb német újságírónak, Harden Max-nak nem a börtönben, hanem Henrik úr Vilmos bácsijának a helyén kellene ülnie. Köszönjük, herceg úr, a magas címet. Adja azoknak, akiket boldogít vele. Az újságírót pedig üsse, mert ez ahhoz van szokva s az ütést jobban szereti…

*

A változás, igen a változás… Kezdetben vala Szigligeti és elmúla. Utána jött Csiky és elmúla. Jött és dicsőségben úszik Herczeg Ferenc és el fog múlni. A jámbor filiszter elmék ne rőkönyödjenek meg, mert ez ám *igaz*.

Amint a színészség múlandó, nem tartalmas, nem értékes s nem eredeti produkciója az emberi léleknek, akként múlandó és értéktelen a színpadi írás. A színpad a *máé*, a *jelené*, a mindenkori közönség ízléséé. Hiába vágják a fejemhez Szophoklészt és Shakespeare-t. Ez mit sem bizonyít. A Szophoklész- és Shakespeare-imádás éppen olyan benevelt betegség, mint sok ezer úgynevezett meggyőződésünk. És a *változás* törvénye elérte végre a színházmániát is. - Tetszik tudni ugyebár, hogy az *überbrettli* voltaképpen forradalom a színpad tirannussá vált sablonja ellen. A színpad mai programja: tisztelt közönség - azt hisszük - végre sikerült az ízléseket teljesen eltalálni avval, amit ma nyújtunk. A jövő színpadjának a programja: itt vagyunk s tessék okulni a mi igazainkon. A nagy Wagner tudta, megsejtette korán ezt. Azért keretezte be lángelméjének alkotásait úgy, hogy a színpad bukása után is megmaradjanak…

*

A változás nagyságát azok tudják fölfogni a maga nagy teljességében, akik a dolgok kezdetéig tudnak látni.

A felületes világi lézengő sok úgynevezett kézen fekvő dolgot sem lát meg. Sokan nem látják például, mint hanyatlik, fogy a mi gyönge büszkeségünknek, Budapestnek tekintélye, nimbusza. E város megcsinálásából hiányzott a reálitás, az igazság, le kell hát zuhannia a meg nem érdemelt polcról. Csupa üresség Budapest. Éhező ezreivel, léha cifrálkodásával, kiskorú polgárságával, ázsiai közigazgatásával, ki nem alakult s ki nem alakulható társadalmával, kokott-kultuszával, undok születési és pénzarisztokráciájával, züllött irodalmi életével kétségbeejtő képet nyújt a magyar metropolisz. Állítólag Vázsonyi mondta. Nem mondjuk határozottan, nehogy megint honárulással vádolják. - Ha Budapestet s vagy négy-öt európai kultúrára hajlandó várost elvennének, nem maradna Magyarországon csak csupa szemétdomb.

Nahát Budapestben rettenetesen tévedett az, aki e kis axiómát szárnyra bocsátotta. A valóságban úgy van, hogy Nagyvárad, Szeged, Arad, Temesvár, Pozsony, Győr s Miskolc azok a magyar városok, melyektől egy kultúr-társadalom megteremtését Magyarországon várni lehet. De mikor lesz ez vajon?…

Nagyváradi Napló 1902. március 2.

Dyb.

3. A DADA

Péter, az istenes és krisztusos Péter, az üres, a szánalmas úri cinkos társaságának azt mondja a történet végén:

- Nem kell nektek kés. Elvesztek magatok által. Menjetek békével!…

Akik Bródy Sándor darabjának a tegnapi bemutatóján unatkoztak, akiket az író kegyetlen ütései találtak, akik vérlázítóan hipokrata [!] módon mertek kikelni a darab igazságai ellen, azokhoz mi is Péterrel, az istenes és krisztusos Péterrel szólunk:

- Menjetek békével!…

(A darab.) Hogy mondta Herczeg Ferenc? Irodalmilag nevelt emberek csinálták meg „A dada" sikerét. Bocsássák meg az egymás mellé helyezés merészségét, de mi ugyanakkor, mikor Herczeg Ferenc vélekedését közöltük a Bródy Sándor darabjáról, egy másik helyen így írtunk:

A színpad a máé, a jelené, a mindenkori közönség ízléséé. Jaj annak, aki nemcsak a közönség ízlése, de maga ellen a közönség ellen támad. Ezt tette Bródy Sándor.

És milyen csoda támadt! Végre egy táborban láttuk a derék magyar társaságokat. Születési és pénzarisztokrácia, az egész Budapest s a budapesti mintára formálódott minden magyar úri társaság szörnyűlködik és kiabál.

- Szenny! Szenny! Szenny!…

Ugye hogy szenny? Mert nyolcvan esztendő óta egyebet sem csináltak színpadok és színészek és színpadi írók, mint kiskorúságban tartották a közönséget. Mulattatták színes kavicsokkal, szappanbuborékokkal. Most kezd terhessé válni az idők járása, ostromolják a régi világot, viharok készülnek, csapkodnak a sirályok.

Összebúvik hát mindenki. „Ne hallgassunk a sirályokra!" Hát ne hallgassanak. Menjenek békével! Mi a szenny a Bródy darabjában? Az igazság ugye? Animális, aljas életet él a szegények sok százezre. Nem igaz? Az „úr" csak veszedelem, csak balsors a parasztra. Nem igaz? Mi vagyunk okai a paraszt bitangságának, szennyének, állati életének. Nem igaz? Úri családaink élete siralmas komédia. Elzáink tizenöt éves korukban, Viktoraink tizennyolc éves korukban hidegvízgyógyintézetbe valók. Nem igaz? Az úgynevezett úri társaságok zaklatott, agyonhajszolt, üres, léha életükkel szánalomra méltók. Nem igaz? A cselédek modern rabszolgák, a mi jogrendünk a rendőr kardja, szociális gyógyszerünk lovas rendőrök rohama.

Nem igaz? Hol túlzott Bródy, ami különben sem bűn egy nagy célt szolgáló írónál? Menjetek békével, kik a darabot nem értettétek meg.

(A hatás.) Milyen volt a tegnapi premier hatása? Általános és nagy. Erről a darabról gondolkozott és beszélt tegnap mindenki. Láttunk hideg filozófus embereket valóságos entuziazmusban, s hallottunk hangos, kicsinyes gáncsolódásokat. Sokan otthagyták az előadást, és sokan nagy önuralommal tudták magukat visszatartani a hódító nagy hatás valami gyöngeségnek látszó, nevetséget kelthető megnyilatkozásától. De a darab hatása alól csak a legfelületesebbek menekedhettek. Azt hisszük, legtermészetesebb sikerét és hatását Nagyváradon kapta meg a darab: egy kis forradalmat csinált. Áldassék a Bródy Sándor zsenije, mely a bunyevác lekvárhozományos leányok története, a Tagma királynék helyett forradalmat termel. Hogy ez a lángoló zseni magyar levegőből él, az a mi szerencsénk s a Bródy szerencsétlensége…

Nagyváradi Napló 1902. március 4.

ae.

4. TAVASZ ÉS ŐSZ

Tegnapelőtt csupa tavaszi halleluja volt a világ. Tegnap pedig csúnya, hideg, zuhogó eső szakadt a szomorú égről. Tavasz és ősz váltogatják egymást. Lírai költőnk a következő szonettben ad kifejezést az időjárás elleni elkeseredésének:

Lantomnak hurja méla vágyba rezdül,
Hő kedve szottyant vig tavaszi dalra,
De, hajh, mért hányjunk borsókat a falra,
Őszi eső hull, permetez veszettül.
Ime gesztenyét süt az ibolyás lányka
S tegnap tavasz volt. Elég furcsa kázus.
Nem is csodás, ha beteg e pegázus,
Hiszen nem tudja, hanyadán van már ma.
Ha ősz, legyen hát ködös, szürke nedves.
Ha tavasz, legyen játszi, napos kedves.
De igazi ősz s tavasz legyen aztán!
Mert igy bus őszről nem irhat a költő,
Tavaszi verset még kevésbbé költ ő,
Dühös tehát, a lantját felakasztván…

…Olvasóinkat biztosítjuk, hogy lírai költőnk csakugyan felakasztotta a lantját s elbocsátás terhe mellett megtiltottuk neki, hogy egyszer is leakassza…

Nagyváradi Napló 1902. március 5.

5. A DADA

Kötelességünkhöz híven konstatáljuk, hogy a nagyváradi közönség, a közönség nagyobb fele tudniillik, Bródy Sándor darabját visszautasította. Ez a fórum első és utolsó fórum, ítélete fellebbezhetetlen. Nem akarunk pörbe szállani vele. Ez alkalommal megköszönjük Somogyi Károly áldozatkészségének újabb jelét, hogy a mindenképpen érdekes darabot sietett a nagyváradi közönség elé hozni. És köszönetet mondunk az előadó színészeknek, kik minden ambíciójukkal, tehetségükkel szolgálták a nagy írót, kit e darabjában nagyon merész forradalmárnak deklarált a váradi közönség, mely ezelőtt pedig nem filiszter-ízléssel szokott ítélkezni. És szintén kötelességünknek kell azt is konstatálnunk, hogy magasabb nívójú drámai előadást a tegnap estinél nem láttunk a Szg-i ligeti Színházban. Evvel a legújabb premier aktáit lezártuk. Sko keserűséget érzünk e percben. De mennyi nagyobb, keserűbb csalódást is viseltünk el már s viselünk el némán mindannyian, akik nem mindenbe tudunk beletörődni e kis golyóbison. Mi ehhez képest egy színházi premier?

Nagyváradi Napló 1902. március 5.

6. MIMIKRI

Csodálatos dolog, hogy Magyarországon az őszinte, igaz beszéd ellen milyen rettenetesen szoktak rúgkapálni az emberek. A *mimikri*ért még most is püfölik Vészi Józsefet, pedig ő már lealkudott az igazából ötven percentet s pedig az ő igaza nem is volt nagyon kíméletlen.

No jó. Mi a lealkudott mimikrit pártfogásba vesszük. Sőt tovább megyünk. A magyar politika csak a múltban tartotta meg a mimikri természetes törvényeit. Ma már a mimikrin is túl vagyunk. A mai magyar politikai élet csupa természettelen viszonyokból szövődött. A gerincnek nyoma sincsen már. A hatalom székén bárki üljön, biztos lehet róla, hogy előtte csúszkál, lába saruját kész nyalogatni mindenki.

Ki hinné el, hogy Horánszky pár évvel ezelőtt még „veszedelmes jezsuita", „titkos klerikális", „rossz májú és epéjű ember" volt. Ki hinné el, hogy Bánffy bukása után Nagyváradon, Bihar vármegyében s az ország több helyén komolyan szóbajött a terv: *ha Horánszky miniszter lesz, lemond a főispán, a tisztikar, sztrájkolni fog mindenki*. Ki hinné ezeket ma el. Ma Horánszky a „liberalizmus" magyar földre küldött messiása. Az úgynevezett „intranzigensebb" liberális lapok zengik leghangosabban az ő dicséretét.

Ez már nem is mimikri. Politikai fajtalanság ez, mely undort kelt minden jó érzésű emberben. Aki tisztán lát és érez, tudja most már, hogy Molnár apát, Rakovszky István is egyszerre szent, nemes és igazi liberális volna, mihelyt a hatalomra kerülne. A kis hermelin a maga fehér prémjét hosszú idő alatt váltja föl barna színűvel, a magyar politika máról-holnapra vedlik át olyan színűvé, amilyet a nyakába aggatnak.

Ez mind nem Horánszkyt vádolja. Horánszky lehet liberális ember s lehetett ezelőtt is. Ő bizonyára századrésznyit sem változott ahhoz képest, amit változtak a magyar hermelinek. Azaz dehogy hermelinek: *kaméleonok*. Talán tízszer annyit fog érni Horánszky, mint Hegedűs Sándor. Hiszen vallási viszonyai is rendezettebbek s tartalmasságot, komolyságot mindig többet árult el, mint a kissé pojáca-szerű Hegedűs. De ez mind nem menti azokat az ő volt ádáz ellenségeit, akik most ott csúszkálnak előtte. Hiszen jól van s tudjuk: csak az ökör konzekvens. Egy csöppet sem jellemez bennünket a klasszicizmus furora. Romantikusak sem vagyunk. De bocsánatot kérünk: Caligula volt talán - ha jól tudjuk -, aki lovát tette meg konzulnak. A gerinctelenség, a féreg módjára csúszás-mászás nagyon szép dolgokat eredményezhet még a politikai életben. Ivánka ugyan a néppártra az ökörhasonlatot alkalmazta. Ha hát a lókonzulokig el nem is jutunk, de az ökrök nincsenek kizárva,

Ismételjük: mindez legtávolabbról sem érinti a Horánszky személyét. Sőt, mi úgy vagyunk vele, hogy nagy reménységgel merünk nézni a Horánszky működése elé. De undorunkat a magyar politikai élet kaméleonjai iránt elfojtani nem tudtuk.

Valóban igaz: a magyar parlamentarizmus komédia. A magyar politikusok nagy része pojáca. Csak ne volna muszáj őket komolyan venni.

Nagyváradi Napló 1902. március 7.

A. E.

7. LOTTI EZREDESEI

- Premier a színházban -

„Lotti ezredesei" szellemes, kedves paródia. A brettlivel immár megalkudni kénytelen varieté-színpadnak ötletes és bájos paródiája s e mellett valóságos *kommentárja* az új angol operettnek. Megmagyarázza az új operett-zsáner mivoltát, erejét, hibáit, s hatásának minden kis titkát. Fölvonultatja a fiús-primadonnát, az egzotikum egy pár pompás figuráját, belevonja a zenekart, derék, ambíciózus, színiakadémiát végzett és nem végzett urakkal őrült

kánkánokat ugráltat el, kifigurázza az egy művészszámú sanzonetteket. Lefőzeti Fregolit és Küry Klárát. Hát ilyen mulatságos dolgokat míveltet a „Lotti ezredesei" szerzője.

Elképzeltük: micsoda hatása lehetett mindennek a Wesselényi utcai - tarka színpadon. Miket csinálhat ebben a darabban Fedák Sándor, azaz Sári, akiről egyet el kell ismerni, hogy az angol-járványt ő oltotta a magyar színpadokra.

És miket mívelhetnek a többiek is, akik megértik, hogy milyen szép dolog csúfolódni a színpadon, be vannak már avatva a cirkuszi hatás titkaiba, szóval, akik a darab egyik alakjával szólva „megértik a kor hívó szavát". Nálunk, ahol a feketére suvikszolt *rája* néha Rómeót is játssza, ahol Lottit túlságosan leköti az „eredeti" Lotti „tanulmányozása", ahol a közönség maga még nem törődött bele, hogy neki csak lábbal énekeljenek, nálunk bizony nem könnyű egy ilyen darab sikerét megcsinálni.

De siker mégis volt. Hogy az angol operettek meséjével adósok szoktunk maradni, azt már régen megbocsátotta nekünk a közönség. E kegyességre apellálunk most is. De ebből ne tessék nagyon rosszat következtetni. A darab második fölvonása például magában olyan kész kis komédia, hogy Sipulusz és Guthi sárgaságba eshetnek az irigységtől. De nem ez az operett üdve és célja. Hanem amit előbbet írtunk: a paródia. És ez a paródia bizarr, de kedves, tarka, hangulatot adó. A zenének a darabban egész más szerepe van, mint például a Csepűrágók-ban.

Itt nincs mese, hogy kíséretébe szegődjék. Néhány nagyon finom, kedves és pikánsan új illatú zeneszámot szétszórtak a darabban. S mikor a sok bolondság már nagyon próbára tette az érzékeinket: csöngetnek a zenekarnak s kaptunk idegcsillapítónak egy pompás kis kuplét vagy táncmuzsikát. Ez a „Lotti ezredesei", melyet énekes bohózatnak kereszteltek különben el, ami hát éppen csak tetszés dolga. Az előadás sokat nem adott abból, ami benne van a darabban. Ámon Margitban sok van az ilyen darabokra predesztinált „fiú-primadonná"-ból. Eleven, kedves és ügyes, de mégsem az igazi. Fedák, pedig látszott, hogy *fedákoskodni* akart.

Egy-két énekszáma, főként tánca azonban nagyon tetszett. Az előadás elején ezüst koszorút adtak neki. Tagadhatatlan, hogy nagyon ambicionálta Lotti szerepe. Akik megértették a bohóságot s ha lehet így mondani: *morál*ját is, Krasznay és Bérczi voltak. A legtöbbet ők adtak vissza a darab ötleteiből. De igen becsületesen bohóskodtak Benkő Jolán, Tóvári Anna, Kulinyi Mariska, Dési, Füredi s a többiek is. Désiné és Bércziné nem mulasztották el most sem az ő rendes táncszámukat, s a közönség most is hálás volt nekik. Egyáltalán a közönség mulatni akart s mulatott is. Ötven telt házat Nagyváradon persze nem táncol össze Lotti. De ötöt megérdemel.

Nagyváradi Napló 1902. március 8.

(ae.)

8. A HÉTRŐL

Egy régi jó barátom, kivel együtt titánoskodtunk néhány évvel ezelőtt egy kis vidéki lap hasábjain, levelet írt nekem a napokban. Ő fent él Budapesten s - méltóztatik tán ismerni e típust - *irodalmi jogász*. Ha nem rajongana az írás mesterségéért, ha nem ízlelte volna meg a redakció életének egy és más kellemetességét, már idestova kész ügyvéd lenne. Mint ahogy ügyvéd és jól szituált társadalmi alak lesz bizonyosan, mert kevesebben járnak úgy, mint mi jártunk, kiket nem ereszt el magától soha az a láz, mely odaszögezi áldozatát a redakció íróasztalához. Az én régi jó barátom elolvasta kisded vélekedésemet Bródy Sándor darabjáról és megszállották a reminiszcenciák. Eszébe jutott, hogy a mi hajdani kis lapunkban csoda

vitákat folytattunk mi ketten. Ő akkoriban telítve volt hipermodernkedő író ismerőseink hatásával, jómagam igen zöld irodalmi ifjú voltam, ki Puskint faltam s rettenetesen hatott reám a szláv miszticizmus, de emellett Endrődi Sándorra is esküdtem, s szent hitem volt, hogy a magyar irodalmat „meg kell tisztítani", szóval népies-nemzeti tartalomért esengtem és nagy poétának tartottam még Pósa Lajost is. És vitatkoztunk, hadakoztunk a kis lapunkban nagyon. Évek múltak s az én barátom kedves levelében ujjong annak, hogy íme, ő látja a Bródy darabjáról írt soraimból: egy táborban vagyunk. Az én hitem az ő hite is… Mindez nem tartoznék éppenséggel a tisztelt nyilvánosságra, ha maga az eset sokat nem beszélne. De sokat beszél.

Azt beszéli, hogy a kultúr-ember vagy a kultúr-bestia egyénisége, illetve fölfogása a világról egyre bővül, világosodik és tisztul. Nagy dolog ám ez! A szocialistáknak egy fő vádjuk az, hogy a mai társadalom a milliókat attól fosztja meg, hogy egyéniségben, intelligenciában a folytonos növekedéshez és változáshoz módot szerezzenek. Mert a kultúrának összes áldása csak ennyi, de azért milyen nagyon sok ez!… Gondoljuk meg csak, hogyha a nagyváradi színház karzatközönsége nincs elzárva az értelmi növekedés e lehetőségétől, micsoda káprázatosan diadalmas este lett volna a „Dada" premiere!… Az én barátom levele a lelkem legerősebb lángját élesztette még magasabbra. A lángot, mely a maga kis hevével égetni akar. Égetni minden öreg hazugságot, hogy a *változás*, a szent változás helyet kapjon a világ újjáformálására. Ez nem fantazma. Hiszen sok-sok ilyen apró tisztító láng lobog a világon s gyúl mindegyre több és több föl…

*

A tömegszuggesztió törvénye voltaképpen egy a változás törvényével, habár a változásnak egy nagy akadálya van éppen: a tömegszuggesztió. Paradoxon ez, de igaz. Ez a *mimikri*, kérem, amiről mostanában annyi beszéd esik. Evvel a törvénnyel kis dolgokat is [lehet] magyarázni. A *mimikri*nek, illetve tömegszuggesztiónak egyik legeklatánsabb példája a *hírlap*. A hírlap mindig kifejezője azon csoportok vélekedésének, amelyekre támaszkodik. Egy triviális példát mondunk. Próbáljon például a „Nagyváradi Napló" klerikális lappá vedleni. Üzenjen hadat a szent szuggesztiónak, melyet reá az ő intelligens, liberális közönsége gyakorol. Bizony ez a törvény összemorzsolna bennünket.

De a mi hírlapunk helyzete speciális, mint speciális és kivételesen intelligens a nagyváradi publikum is. A tömegszuggesztiót más lapoknál lehet észrevenni. Látjuk például, hogy öt-hat év óta alig néhány magyar lap maradtunk megmásíthatatlanul liberálisoknak.

A reakció áthatotta a tömegek ezreit s a hírlapok e szuggesztió hatása alatt állanak. De ez a szuggesztió megmagyaráz még kisebb dolgokat is. Itt van a *polgármester-választás*. Megdöbbentő a közöny még mindig. Ne tessék azt gondolni, hogy az úgynevezett vezető alakok nem törődnek evvel a kérdéssel. A *polgárság*, a nagy tömeg, nézi egészen hidegen a dolgokat. Talán a múlt tapasztalatai, talán a néma elkeseredés, talán egyéb okok csinálták ezt a nemtörődömséget. Elég az hozzá, hogy a *közöny* a polgármesteri szék betöltésének miként je iránt alulról árad föl s e tömegszuggesztió teszi e kérdést olyan közönyössé. A tömegszuggesztió meg tudja értetni a „Dada" bukását. A radikalizmustól még egyelőre félnek ám politikában és irodalomban is Magyarországon. Vázsonyit is ez a tömegszuggesztió törte le, bár egynéhány ezer szocialista ököl fenyegetőzése megmentette a teljes letöréstől…

*

Különben pedig hát itt a tavasz. És hiába: a napsugárnak is van legalább annyi szuggeráló hatása, mint a törvénynek. Érthető ebből, hogy a tavaszi hullámok megzavarják az ember lelkét. Kis, láthatatlan manók, incselkednek az ifjú emberekkel. Ne tessék haragudni az ifjúi gerjedésekre. Elvégre nem csupán a nyolcvanhárom éves Lauka Gusztávoknak a privilégiuma a szerelem…

Nagyváradi Napló 1902. március 9.

(Dyb.)

9. SZÉLL ÚR PURIFIKÁL

Széll úr most már gőzerővel purifikál. No végre, végre… Ezt akartuk s ezt szeretjük. Egészen a *nagy kokottok* természetrajza nyilatkozik meg ebben is. A régi udvarlók seregébe először félve, óvatosan csempészi be kaméliás őnagysága az új barátokat. De utoljára únja már a kétszínű játékot, az álarcoskodást. A fúriák dühe szállja meg s - *rúg*. Rúg abban a szobában, amelyet számára a régi balekek rendeztek be s azokkal a lábacskákkal, melyekre annyi beruházás történt a régi lovagok erszényeiből… Széll Kálmán is rúg már… A kokott temperamentum törvényei szerint. A nemzetiek, a klerikális agráriusok, az antiszemita, illiberális junkerek elözönlötték a hajdani hajlékot. A régi tábor kevés megtűrtjei is terhére vannak már Széllnek és új udvarának. Radikális úton, *kirúgással* segítenek a kellemetlen helyzeten.

Szeretjük a radikalizmust akármilyen is a forrása, eszköze és célja. Ezért dicsérjük a Széll Kálmán radikális föllépését is. Helyes! Dobja ki azokat, akik neki nem tetszenek. A radikalizmus mindig tisztít. Ha Széll Kálmán radikálisan, őszintén tesz-vesz, végre világosan fog látni ez ország liberális, tehát intelligens társadalma, mely az eddigi kokott-rafinériák miatt nem jöhetett teljesen tisztába az új rendszerrel.

Hegedűs ment, Fejérváry báró megy. Jól van. De klerikális laptársainkkal egyetemben figyelmeztetjük Széll Kálmánt, hogy ez még nem elég. Figyelmeztetjük, hogy a kabinetnek még két átkozott liberális gondolkozású tagja van. Wlassics Gyula és Lukács László fejét még mindig nem kapta meg a klerikális banda. Micsoda szűkmarkúság ez? Tessék radikáliskodni, ha már radikáliskodunk. Tessék a „purifikációt" megcsinálni az egész vonalon, de gyorsan!… A „pogány, hitetlen, antikatolikus" Wlassics és a „Bánffy-huszár" Lukács nem maradhat tovább a Széll Kálmán kabinetjében. Mi mondjuk, hogy még jobban megérdemlik a kidobatást Hegedűsnél és Fejérvárynál is, mert liberalizmusuk még ezeknél is erősebb és emelkedettebb. Halló, nagy kokott, ki kell rúgni őket!…

Mindenesetre pedig odavagyunk az örömtől, hogy ebben a kérdésben egészen egyformán vélekedünk az Alkotmánnyal és Tiszántúllal. Mi is örülünk, hogy Széll Kálmán purifikál. De mi azért örülünk, mert így hamarabb *megérnek* a napok. Essünk túl a bárányhimlőn, azaz a klerikális ultramontánok pünkösdi királyságán. Mi már nem bánnók, ha a Molnár apát kultuszminiszterségénél tartanánk. Amin át kell esni, azon át kell esni. Jobb hamar, mint csendesen…

Most pedig végül summáljuk csak a legutolsó eredményeket. Hegedűs elmenesztetett, mert liberális és kálvinista. Fejérváry megy, mert liberális és gyűlöli a volt nemzeti párt jezsuitáit. Az egész ország kacag a diósadi mandátum komédiáján, melynek legnagyobb oka, nehogy bejöjjön a házba a régi liberális Sámuel, mikor Gabányi Miklós olyan jóízű bácsi, habár néhai való Csatár Zsiga bácsi hozzája képest Gladstone volt, s olyan jóízűen szidta volt a múltkor a zsidókat. Horánszky már miniszter. Wlassics és Lukács fejéért nem sokáig engedik már sírni a

néppártot. Sőt Plósz is menesztetik s helyébe Hódossy Imre jő, kinek a klerikális lapok szerint nagy államférfiúi képességei vannak. Ellenük szavazott tudniillik az egyházpolitikai törvényeknek.

…Hát az utolsó napok hatalmas eredményeivel igen meg vagyunk elégedve. Csak gyorsan, gyorsan beváltani mindent! Essünk túl a bárányhimlőn!…

Nagyváradi Napló 1902. március 13.

A. E.

10. A CSAVARGÓK

Nagyon bodros, berzenkedő a Körös vize. Ez a kemény fagyos szél nem hagyja békésen hömpölyögni. Sokáig azonban nézegetni nem lehet. Mintha fodrai közé búját volna a márciusi napnak minden sugara… Nagyon fényes a világ s nagyon hideg. Ibolya, hóvirág lefagy most. Március van s kezdődik a tél. A Körös mellett letaposott gidres-gödrös gyalogjáró nyúlik szalag módjára. Micsoda óriási raktárak állnak majd itt száz év múlva, mikor Magyarország kultúrország lesz s a Körös mélyebb lesz néhány kis méterrel…

Ím' e gyalogjárón baktat két öreges, kopottas ember. Fáznak, szinte kékek. Pipafüstöt fújnak a markukba. Az egyiket megfordítja a szél csípése: feltűnően értelmes nyugodt arca van. A másik vagy idegesebb, vagy a ruhája széltől járhatóbb, mert ingerülten beszél, néha szaporán tesz egy-két lépést s a kezével hadonászik. Nyomukban tartok.

- Bele kell mindenbe nyugodni, mondja a nyugodt.

- Nem mehet így tovább, kiabál a hadonászó. Beszélnek nekünk hazáról, királyról, miniszterről. Én nem akarok káromkodni, de nem hiszek nekik. Csak legalább mindenki menne tönkre. Ez volna a legjobb. Már megindult… Itt van maga: józan, munkás, régi iparos ember. Hát hallott valaki eddig olyat, hogy ilyen ember házánál négy napig ne legyen kenyér? No, ugye, hogy fát is vágna, ha kapna?

- A munka nem szégyen, semmilyen - mormogta a nyugodt.

- Az ám - vágta vissza a hadonászó -, de nincs munka semmilyen. Látja ott a templom hátát?

A hídfőnél voltunk mindjárt. Itt sivított még csak fagyosan a szél!… A Szent László-templom napos oldalán nagy barna tömeg hullámzott.

- Hát az ott mi, kérdezte a nyugodt ember.

- Munkát akarnak azok is, kacagott a hadonászó…

…De azért kikerülték őket. Nekivágtak a térnek… Én a tömeg mellett mentem el. Le kellett térnem az útra s egy részeg kocsis majd elgázolt. Az aszfaltot telehullámozta a tömeg. A szél ide nem ért. Ezért is jó a templom… A sok-sok ember pedig *várt*… Volt ott ingetlen iskolás fiú, gethes agg ember, mindenféle korú. Némelyik vihogott is örömében, hogy nem érezte a szelet. A legtöbb azonban komor volt s fázott a templom mellett s a napon is… Az utcán mindenki sietett, mert hideg volt nagyon s olyan különösnek tetszett, hogy ebben a nagy sietségben ez a nagy tömeg ember neki fekszik a templomnak s vár…

…Jó egy óra múlva tértem erre vissza. Éppen akkor ért oda az előbbi két kopottas, öreges is. Kékebbek voltak, mint az elébb. A nyugodt ember valamivel szomorúbb, a hadonászó pedig még haragosabb…

A többi ember mintha észre sem vette volna őket. A nyugodt ember megállott. Nem akart a tömegbe állni. A másik megfogta a karját s úgy ordított, hogy a tömeg is megdöbbent egy pillanatra…

- Ne álljon itt meg! Itt útban van!

Azután megragadta a kezét s vitte magával.

- Dőljön ide a templom falához. Így kell a csavargóknak tenni!…

…Én - nem tudom - de ezt a hangot most is hallom…

Nagyváradi Napló 1902. március 14.

(ae)

11. MÁRCIUS IDUSÁN

A puffogó frázisok, hazafias nagyotmondások Tarjagos Illéseitől nem akarjuk elvenni a kenyeret. Dikciózzanak, poharazgassanak nyugodtan. Így csinálják ők már régóta, de azért mégsem tudták lejáratni a mai napot, a jubileumnak, a reménykedésnek, a szabad vágyakozásnak ez összehozó, felemelő napját. Mi ma nem dikciózunk, nem lármázunk, kokárdát sem tűzünk a mellünkre. Ötvennégy esztendő óta nem volt szomorúbb a márciusi évforduló, mint most. Ötvennégy esztendő óta, még az osztrák elnyomás idejében sem volt kevesebb hitünk, mint most. Ötvennégy esztendő óta olyan triviális, olyan bántó nem volt még az ünnepi öklendezés, mint most. Mert *nincs mit ünnepeljünk s nincs erőnk reménykedni*. A Tarjagos Illéseket nem zavarjuk. Az ifjúságot, mely naiv lelkesedéssel s egyedül őszintén ünnepel, nincs lelkünk kijózanítani. Csináltunk hát csupán magunk közt egy kis leszámolást…

…A márciusi nagy nap minden eredményét egy rövid félszázad *lecáfolta*. Ahogy dolgoztunk, fáradtunk az új Magyarország kiépítésén, valamit nem vettünk észre. Nem vettük észre, hogy nem mindenki dolgozik. Nem vettük észre, hogy a nagylelkűségből életben hagyott *heretestületek* nemcsak, hogy nem dolgoznak, de ellenünk szervezkednek és vissza akarnak mindent csinálni, amit mi csinálunk. Míveletlenek és koldusok valánk, nem volt időnk a kontemplációkra. A fórumi politikára jutott csupán még egy kis időnk. Bizony másra nem. És folyt az aknamunka ellenünk. A demokrácia, a közös munkálkodás, a szabadság nagy eszméit ezalatt egyre és egyre rontották, bontották a herék. Ma, hogy röviden szóljunk, a helyzet ez: Magyarországon két tábor áll egymással szemben: a munkás társadalom s a herék társadalma. A herék tábora ma az erősebb s ezt apró vezércikkekben s egyebütt *a reakció előnyomulásának* szoktuk nevezni.

Ma, a szabad szavak, szabad betűk napján kegyetlen valóságukban kell rámutatni a dolgokra. A hiba ott esett, hogy ma ötvennégy éve becsületesebbek, naivabbak, mámorosabbak voltak az emberek. Akik jogokat nyertek, azoknak ez már teljes siker volt, s akik jogokat áldoztak, azok már oda voltak a saját altruizmusoktól. Ehhez jött az akkori napok mámora, az önvédelmi harc, a nemzeti elbúsulás, a kiegyezés újabb mámora s az ezt követő őrületes erőlködés… Nem csoda, hogy elfeledkeztünk a legfontosabb valamiről: meghagytuk a nemzet egészére gyilkolóan ártalmas privilégiumokat, államokat az államban s a középkori feudalizmusnak nagyon sok sáncát. E sáncokba vették be magukat a *herék* s ma mi, akik dolgozunk, immár csak *megtűrtek* vagyunk.

Okos ember mértani pontossággal kiszámíthatta, hogy az Úr ezerkilencszázkettedik esztendejében ott leszünk, ahol a mádi zsidó, vagy tekintettel az antiszemita időkre, ott leszünk, ahol voltunk…

Hát hol is lennénk most? Nyolc-kilenc esztendővel ezelőtt lobbant el a szabad eszmék utolsó lángja, az egyházpolitikai harcok idején. Azóta szédületes gyorsasággal tolnak bennünket a verembe, melyet a herék reakciója ásott meg a számunkra. Valósággal olyan napokat él a világ, mint a szent szövetség idején. Ha olyik embernek van egy merészebb gondolata, éjszakára beköti a száját, nehogy álmában kibeszélje. A haladás törvényei szerint már túl kellenne messze lennünk az 1848-ik év márciusának a vívmányain is. Mi ellenben tűrjük, hogy ez az ország állandóan 1847-nél tartson. Ki mer beszélni a márciusi eszmék továbbfejlesztéséről? Az embert megfojtják egy szabad szó miatt. A militarizmus megrendszabályozásánál, az általános teljes választói jognál, a papi és egyházi javak állami kezelésénél, a teljes és feltétlen állami oktatásnál, a hitbizományok eltörlésénél stb., stb. kellene már legalábbis tartanunk s boldog Isten, tán sohasem voltunk messzebb e principiumoktól, mint ma. Negyvennyolcas népképviselők avval bókolnak a királynak, hogy kitűnő katona anyag kerül ki a kerületükből, az ország trónörökösét jezsuiták nevelik, királyi vállvonásra parlamentáris kormányok repülnek, felekezetek hadat viselnek egymással, a klerikalizmus nyíltan tör elé [!] Róma és a pápa nevében, fajpolitikát csinálunk, dzsentrit mentünk, új mágnásokat, nemeseket válogatunk, bizonyos foglalkozásoknak különös nimbuszt juttatunk, ellenben a kereskedelmet, a legfontosabb nemzeti tevékenységet béklyókba rakjuk, új méltóságokat kreálunk here fajmagyarok számára, de a vérmagyar székelységet veszni hagyjuk, mert mi csak a ruténeket mentjük, mert a ruténmentést ki lehet játszani a zsidóság ellen… Ezer és ezer ilyen sötét szálból fonódott ez országra a reakció hálója… Hogy még hová s meddig megyünk - ki tudná?…

…Március idusán megállunk most egy percre némán és desperáltan. Az utca zajong, nyüzsög… Mi hallgatjuk a hangok e káoszát s óh jaj, nem tudjuk kivenni belőle a jövő zenéjét, a tárogatót, melynek hangjaira leomlanak a becstelen, buta falak…

Nagyváradi Napló 1902. március 15.

A. E.

12. A HÉTRŐL

Úgy kell nekünk, mert mindenben Budapestet majmoljuk!… Egy nagy veszedelme ennek az országnak, hogy a jobb sorsra méltó nagyobb vidéki városok mindegyike egy-egy apró Budapest ma már. *A szoknyakultuszt* is Budapesttől tanultuk. Jóízlésű ember undorodással telik el, mikor ez őrület egy-egy budapesti kitörését látja. A budapesti sajtó pedig mesterségesen szítja, táplálja ezt az undok kultuszt. Ma már nemcsak Küry-dandár, Hegyi-dandár, Márkus-dandár és Fedák-dandár kerül ki a budapesti léha zsurnalisztákból, de odaszegődnek minden könnyebb libbenésű színházi szoknya mellé. A modern primadonnák, kiket Bebel a legsivárabb lelkű s legszánandóbb asszonyi lényeknek nevez, megmételyezték nemcsak a színpadot, de a sajtó révén a kiskorú magyar társadalmat is. Kicsiben a vidéken is így van már. Egy-egy primadonnaügyből társadalmi kérdést csinálnak némely sajtóorgánumok. Előttük a társadalomnak ezer vérző sebe. Nem látják meg. A laphasábokat kis és még kisebb színésznőcskék pörpatvaraira tartogatják fent. Az ízléstelenségük vagy a lelkiismeretlenségük nagyobb - nem tudnók megmondani… Ezek után rátérhetünk a *nagyváradi primadonna afférra*. Kell róla írnunk! És írunk becsületes igazmondással…

Székely Irént szerződtette színtársulatához Somogyi Károly színigazgató. Szerződtette pedig a közönség és sajtó sürgetésére. Székely Irénnek nem volt kára, hogy őt ilyen presszióval szerződtették. Olyan horribilis fizetéshez jutott, amilyent vidéken énekesnő nem kapott még soha. Praktikus, kitűnő színigazgató Komjáthy János mondta volt e sorok írójának:

- Vidéken ötezer forint egy primadonna fizetésének a maximuma. A ti igazgatótokat a tízezer forintos primadonnája fogja csődbe juttatni…

…No hát ez csak olyan nagy mondás, de jellemző. Őszintén és üzletileg szólva Somogyi Károly nem fizetett rá Székely Irénre. Székely Irén pompás hangú lány s a nagyváradi közönség valósággal rajongott érte.

Tízezer forintokkal fizetett, becézett és Budapesten is sikert arató primadonnává lenni valószínűleg nem kicsi dolog. Megértjük, ha Székely Irént is elragadta kissé a nagy diadalok mámora. Kicsi lett neki Nagyvárad, unalmas és terhes a közönség szeretete. Magasabbra vágyott. Így lehet megérteni a jól ismert primadonnaválságot. Székely Irén úgy szabta meg a föltételeit, hogy valahogy el ne fogadhassa Somogyi. A nagyváradi közönség is beletörődött már, hogy tapsait Székely Irén megúnta. A legtúlzóbb Székely-imádók is konstatálták, hogy a primadonnát itt marasztani nem lehet. Elváltunk volna fájdalommal, de megadással…

Közben azonban kínos dolog történt. Egyik primadonna afférban utazó laptársunk valamelyik munkatársa meginterjúvolta a dívát. Mondják, hogy Székely Irén rendkívül bájos egyéniség, gyöngéd lélek a magánéletben. Ő nem gondolt semmi intrikára. Nagy jóhiszeműséggel kiöntötte a szíve minden keserűségét az újságíró előtt. Nem jutott eszébe, hogy talán egy másik színésznőnek vágya és érdeke lehet, hogy ő elszólja magát s antipatikussá tegye közönség és kollégák előtt. Mondott hát - legalább az interjú szerint - olyan dolgokat direktorára, kollégáira, a színházra, hogy az a soknál is több. Az érzékeny művész-lelkeknek vannak nehéz óráik s ilyenkor vádolják az egész teremtést. Nem a Székely Irén kifakadásán ütődünk mi meg, hanem a művésznő számára fölállított csapdán… Az az interjú aligha védeni akarta Székely Irént, bár határozottan nem állítjuk, [hogy] az ön-kompromittálást akarta… Azonban az eredményt kell nézni.

Az interjúval Székely Irén elhidegítette a közönséget, valóságos forrongásba hozta a színházat. Ez kár. Ezt mi, kik olyan nagy tisztelői voltunk a Székely Irén művészetének, kimondhatatlanul sajnáljuk. Hát kellett neki kiszolgáltatnia magát az ellenségeinek? Hát nem lehetett volna a mi búcsúnk szebb és a diadalmas estékhez méltó? Nem is szólunk ezúttal az anyagi bűnhődésekről, a színésztörvényszékről, a sajtó kellemetlen és ártalmas kommentárjairól, a színészegyesület várható drákói ítéletéről… Mindez egy kis elővigyázat hiánya miatt s azért mert már a vidék némely sajtóorgánumai is primadonna-heccekben utaznak… Ismételjük, nagyon sajnáljuk a dolgot. Csak egyet sajnálunk jobban, hogy mi nekünk is hasábokat kell áldoznunk egy primadonna-ügynek…

*

Március idusa van… Mit gondolnak ötven év múlva erről a mi perverz korunkról, mely ezen a nagy napon, ezer szörnyű probléma és válság között, Budapesten, Nagyváradon, Aradon s mindenütt e szép hazában a szoknyakultusznak áldozott?!…

Nagyváradi Napló 1902. március 16.

(Dyb)

13. A NAPHOZ

Bocsáttassék meg nekünk, kiknek naponként kell még a tizedrangú színpadi alakításokról is megemlékeznünk, hogy ezúttal konvenciót szegünk s eseményként regisztráljuk, hogy a magyar poéták vajdája, Kiss József verset, gyönyörű verset írt. A mi édes nagy poétánk ritkán szólal meg mostanában, hogyne lenne hát esemény minden verse. A vers Kiss József lapjában a „Hétben" jelent meg s olvassa el mindenki. A vers címe: „A naphoz". A magyar földből sarjadt poéta-léleknek föld és napimádó szent himnusza ez a vers. Olvassa el mindenki. Olvassák el pedig a sallangos népnemzeti költők, akik útszéli, üres frázisokkal űzik és monopolizálták a hazafiságot. A kozmo[po]litának hirdetett nagy poétának az egyetlen verse fölér a legújabb összes úgynevezett hazafias lírával.

Nagyváradi Napló 1902. március 18.

14. VÁLASZTÁS UTÁN

Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága tegnap délelőtt megválasztotta a városi új tisztikart. A hosszú interregnum után ma már Nagyváradnak van polgármestere s az a bizalom, mely nem várt nagy többséggel ültette Rimler Károlyt a podesztai székbe, mindenképpen örvendetes s nagy bizalmat, erőt nyújthat a nagy feladatokhoz Nagyvárad új polgármesterének.

Most már aztán végleg szereljen le az ellenpárt. A választás megtörtént s az adott viszonyok között másképpen nem volt szabad végződnie, mint ahogy végződött, Sajnáljuk, hogy Komlóssy József a fölajánlott paktumba nem ment volt bele. Paktumgyűlölő elveinken ez esetben erőszakot tettünk volna. A fölajánlott alpolgármesterség megfelelő honorálása lett volna a Komlóssy József tagadhatatlanul dicséretes munkásságának. No de hát, nem sikerült. Megvigasztalhat ezért bennünket, hogy a főjegyzői székbe olyan kipróbált talentumú, munkabíró s minden ízében liberális férfiú került, mint Bordé Ferenc.

A megüresedett tanácsnoki székbe ifjú embert ültettek a városatyák. Nem tartjuk hibának. Az ifjú erőt és munkabírást csak a konzervatív gondolkozás helyezi az „esztendők érdeme" mögé. Az új tanácsnok Lukács Ödön. Nagy előléptetéshez jutott. Sok előleget kapott a bizalomból. Meg kell nagyon szolgálnia érte. Mi üdvözöljük s akarjuk hinni, hogy új állásába csak az ifjúság erényeit viszi be. A többit kint hagyja azon ifjak számára, kiket még a nehéz hivatali kenyér sem tud kigyógyítani a magyar betegségből, a hivalkodásból s üres társadalmi szereplésekből. A már tapasztalt jóindulattal s bizalommal nézünk munkássága elé. Fájdalmasan esett mindenkinek, hogy Szűts Dezsőt, e kiváló tisztviselőt betegeskedése miatt előléptetni nem lehetett. Lukács Ödön helyére jeles fiatal ember került szintén. Eleméry Ferenc, a város fogalmazója. Az ő működéséhez is sok reményt fűzünk.

Általában pedig az itt-ott hangzó aggodalmakkal és kifogásokkal szemben a tisztújítás eredményével meg lehetünk elégedve.

Az újakat s a régieket egyformán köszöntjük megválasztásuk után. Most már a munka gondos és nagy napjai következnek. Egyet ne feledjenek el, [hogy] olyan városnak tisztviselői, mely talán a legtöbbre volna hivatott az összes magyar városok között s mégis a legkegyetlenebb válságok előtt áll. A válságok elhárításában, a város jó igazgatásának, fejlődésének, megérdemelt nagy haladásának biztosításában az új tisztikaré az első feladat. Ebben mindig számíthatnak reánk s Nagyvárad minden szerető, lelkes polgárára. Tehát: munkára fel!…

Nagyváradi Napló 1902. március 21.

(-e)

15. EGY RAVATALNÁL

Tolnai Lajos mester: köszöntünk e ritka pillanatban! Úgy gondoljuk, hogy most nem bánt semmi s nem akarsz senkit bántani. Mi is bántana s miért is bántanál? Az ember életében egyszer lesz *hulla*. Becsülje meg egzisztenciájának ez isteni metamorfózisát s viselje magát csöndesen. Olyan szép márciusi nap van különben is. Az élet szép. Ez a világ - mint Leibniz vallá - minden elképzelhető világok közt a legjobb és legbölcsebb berendezésű és végre az a díszsírhely sem kutya, amely vár reád a Kerepesi úti temetőben, Tolnai Lajos mester!

…Ha a mítoszt le nem járatták volna a Lukiánoszok, Boccacciók, Offenbachok, Heinék és Tolnai Lajosok, a vén barom Prométheuszt okolnók. Mi a manónak lopott az égből tüzet! Az ember gyermek s a gyermek ne játsszék a tűzzel!

Ha Schopenhauer ki nem ment volna a divatból, így szólnánk hozzád Tolnai Lajos mester:

- Hjha, öreg, ha neked tetszett *kiválni*, hát tűrd el, hogy eltipor a *faj*, amelynek az egyén mindig csak bliktri.

Kellemetlenkedhetnénk egy öreg, ostoba idézettel a költőről és sorsharagról, de nem tesszük. Sőt még így se szólunk:

- Aki látja, hogy harcba kell mennie az egész világgal, csapjon föl *Übermensch-nek*. Ez szép, ez kényelmes és még mindig divatos is. Imádja önmagát s pocskondiázzék a világra.

Ilyenféléket mondhatnánk most Neked, Tolnai Lajos mester, ki ejnye de nyugodtan tudsz ott feküdni, jóllehet a halottkém hitelesen kijelentette, hogy a föld alá dughatnak…

Ilyenféléket mondhatnánk, ha itt a te ravatalodnál egyáltalában szükséges volna beszélni. Hiszen beszédes ez a te ravatalod: rettenetes *tetemrehívás*.

Jöjjetek barátai, ha voltak!… Ecce homo sapiens - *hűlten*… Nem volt semmi bűne, csak különb volt, mint a többi. Éles volt a szeme, tehát keserű volt nagyságos szíve s rombolóan lázas az agyveleje. Mellékesen pedig legelső író embere volt ez országnak és még ezt meg is bocsátották neki… De hogy látni és beszélni mert, ezt nem bocsátották meg soha. Kis fűzfapoétákból koszorús lantosok lettek, a szociológia dedósaiból akadémiai tagok, vele kezdő apró zsurnalisztákból miniszterek. Ő a legnagyobb költő, legradikálisabb reformátor s legbecsületesebb, mert legőszintébb újságíró - kiadta páráját agyonhajszolt vadként.

Ma már ilyen *csak nálunk* történhetik meg. Max Hardent bekóterezhetik, de rajong érte a világ minden intelligens embere. Makszim Gorkijt még a muszka kancsuka is respektálja. Csak nálunk veszett el teljesen az, *aki őszinte* s aki transzigálni nem tud…

…Kemény, cinikus emberek vagyunk, de elbőgjük mindjárt magunkat… Itt hagyunk hát Tolnai Lajos mester. Különben is most már semmi közünk hozzád. Visznek mindjárt a

díszsírhely felé… Törődj bele!… Megesik ez mindenkivel s te veled, pláne, nagyobbak is megestek…

…Egyébként szép tavaszi idő van, a föld forog, már érdemes magyar írókat is ingyen és díszesen temetnek. Mindazonáltal megverte az Isten, aki még vagy háromszáz esztendőn belül úgy teremtődik a magyar földre, hogy megírja vagy kimondja a maga igazait!…

Nagyváradi Napló 1902. március 21.

(a. e.)

16. AZ EGÉR

- Szohner Olga búcsúja -

Egy bájos, nem kis talentumú, vidám színész leány tegnap, ahogy a színpadra lépett, csodálatos módon kiesett a szerepéből és sírt.

- Nini - csodálkoztunk - Szohnerke, a kis vidám bölcs sír?…

…Közben zúgott a taps, hullott a virág, seregesen szállongtak a csokorvirágok.

Szohnerkének eszébe jutott ekkor, hogy őneki másként kell ám most hálálkodni. A tapsorkán elült, a csokorözönnel beékesítették a kulissza szobát, helyére került két más ajándék is, egy nagyon szép imakönyv s egy nagyon szép brilliántgyűrű… Szohnerke pedig megszűnt Szohner Olga lenni s Maisand Mártának adta át helyét… Milyen csodálatos. Íme, itt van előttünk a kis Márta. Az igazi, a tökéletes. És mi folyton emlékeztetjük, hogy ő nem Márta, hanem Szohner Olga, a búcsúzó Szohner Olga, ki két év után itt akar egészen hagyni bennünket. És így tartott ez végig, a függöny utolsó gördületéig. Az az édes kis csitri leány ott a színpadon váltogatva, hol Márta volt, hol Szohnerke, aki bölcs létére nagyon, de nagyon szeretne pityeregni.

A fölvonások alatt is zúg gyakran a taps. A fölvonások után tízszer-tizenötször hívják Szohnerkét a lámpák elé. Mintha máskor vidám arcocskája ezt a gondolatot mutatná:

- Ez a nagy szeretet nem tréfadolog. Aligha teszem jól, hogyha megyek.

Minthogy hát rosszul is teszi, ám ezt a rosszalkodást jóváteheti bármikor. Ezért is nem kesergünk mi, ezúttal. Hogyisne! Visszajön ám még Szohnerke. Meg aztán nem mindig olyan meghatott ő, mint tegnap este volt. Még kikacag bennünket, ha túlságosan érzékenykedünk.

Mindezek után pedig - konstatálva, hogy mesébe illő melegséggel és szeretettel búcsúzott tegnap Szohner Olgától a nagyváradi közönség, emeljük poharunkat… azaz, bocsánat: kívánjuk Szohnerkének a legjobbakat, de legelsősorban azt, hogy jöjjön vissza mielőbb.

A búcsúzó kis naiva mellett Kacziány Viola kapott tegnapi búcsúja után is búcsútapsokat. Az előadást pedig magas nívón Somogyiné, P. Szép Olga, E. Kovács Mariska s a szintén búcsúzó Pataky Béla tartották. Végül Szohner Olga részére egy kis statisztikát. Összes taps: 17 és fél p. Csokor: 19. Kihívás: 27. Brilliántgyűrű: 1, imakönyv: 1. Szív: ahány jegy a pénztárnál elkelt, hozzávéve a bérlethelyeket. Az előadás után utcai ovációban is volt része Szohner Olgának.

Nagyváradi Napló 1902. március 22.

(a)

17. A HÉTRŐL

Néha nagyon utálnia kell önmagát az embernek. Most mi, újságírók így vagyunk magunkkal. Ne szépítsük a dolgot. E pillanatban is lessük az ajtót: nem lép-e be a telegráf-kihordó s figyelünk a telefonra: nem szólaltatják-e meg Budapestről… Ne szépítsük, valljuk be: mi most a *halálra* lesünk. Csúnya bűn ugye? De mikor ez a bűn kötelesség s mikor a mi lelkünk facsarodik legjobban össze, ha arra gondolunk, hogy kinek a halálát kell most nekünk lesnünk…Talán már e pillanatban mozdulatlan és hideg a nagy öreg ember. Talán mindjárt nyílik az ajtó, talán mindjárt megcsendül a telefon s érkezik a rettenetes hír, hogy aki egykor maga volt a *győzedelem* s kinek agg korában hozzá kellett szokni csatavesztésekhez -, elvesztette a legnagyobb csatát, győzedelmeskedett rajta az Élet ura, a Halál…

Úgy mondják, hogy a generális; a mi nagyöregünk, régen harcol már az ő utolsó, szörnyű ellenségével… Hogy elmúlott ama szeptember harmadiki nagy nap, azóta foly az Élet és Halál harca. A generális állotta a rettenetes harcot. Megmutatta, hogy ő generális volt, ragyogó diadalokhoz szokott hadvezér s könnyen nem adja meg magát a halálnak sem.

…Voltaképpen elvész a nagy küzdelem láttára minden filozófiánk. Hiába mondogatjuk:

- Hiszen hetvenkét éves már. Mögötte két nemzedék élete, melynek ő csinálta a történelmet. Az élete befejezett remek. A műve él, az emléke örök…

Csodák nem történnek az ő kedvéért sem. Neki is el kell múlnia.

…Filozófiánk belezökken fájdalmas, naiv kérdésekbe:

Miért megy el most, mikor annyi a veszedelem? Miért engedtük, hogy *kalapja mellett gyászfátyollal haljon meg*… Ha már meghal, miért nem hal meg úgy, mint *a mienk?*

…Így töprengünk mi, szegény *virrasztók*, kiknek az ő halálára *kell* most lesnünk. Föltolódnak emlékünkben a nagy *virrasztások*. Bismarck, Sándor cár, Kossuth, Gladstone, Erzsébet, Umberto, Verdi, Nietzsche, Viktória, Crispi, Szilágyi Dezső és a többi, és a többi, akikért virrasztanunk kellett. Jaj, csak egyszer éreztünk annyit s olyanokat, mint most… Mikor a *turini* telegráfdrót híradását vártuk…

*

Mikor nagyságos, hatalmas, erős dolgok ihletnek meg bennünket, mint most is, ilyenkor látjuk, hogy milyen kicsi szamárságok közt osztódik fel legtöbbünk élete… Hogy tudunk mulatni azokon, akik temperamentumuk legjavával heccelték be magukat a nagyváradi polgármester-választásba. Úgy hirdetik, hogy a liberalizmus győzött a választásnál… Szilágyi Dezső meghalt, Wekerle megalkudott, *a vezér*, a legnagyobb, most tusakodik a halállal… Micsoda kicsi vigasztalás hát, hogy Nagyváradon meg akarja menteni a liberalizmust Rimler Károly!… Hiszen jó, mi szeretjük Rimlert. De tetszik látni, milyen kicsinyek a mi napi szenzációink, mikor az élet belehajít az események közé egy igazi eseményt… Eltörpülnek akkor a fölfújt kicsiségek, Horánszky beszédje, Óbudai krach, új színtársulat, világítás-kérdés, minden, minden. Még azon sem ütődünk meg, hogy immár utolértük a bécsi állapotokat s laphírek jelentik, hogy Bischitz és Vértes urak szakítottak Mózes kényelmetlen vallásával s oda tértek át, hol egyedül üdvözölhetnek [!]…

…Az élet folyása háborog. Hatalmas folyó ez. Néha kristálytisztának látszik, néha szörnyen szennyes, de a kicsi kövek esése nem változtat rajta. Ám néha óriási sziklák gördülnek habjai elé… A folyó háborogni kezd s alkudozni a sziklával… Kitér előle… A világ a nagyoké és erősöké. Oh, nagy törvény kényszerít bennünket arra, hogy hódoljunk a nagyságnak s erőnek… Csak nagyság és erő korrigálhatja meg nekünk szegény gyöngéknek e nagyon sok hibájú életet…

Nagyváradi Napló 1902. március 23.

(Dyb.)

18. BRÓDY SÁNDOR NAGYVÁRADON

- Szenzációs szezonzárás -

A Szigligeti Színháznak Szilveszter-napja van ma. Lezárunk egy színházi esztendőt, zivatarosat, eseményeset, de mindenképpen szépet… Nekünk, nagyváradiaknak csodálatos institúciónk a színház. Vágyunk, programunk és témánk. A színházon keresztül vezetve megnőnek szemünkben az események s a nagy eseményeket is úgy hozzuk magunkhoz közelebb, hogy szövetükbe beleszövünk valamit a kulisszák szálaiból is.

A mi nagy és tiszteletre méltó színház-rajongásunkhoz illő nagy és tiszteletreméltó határkövet állít a Szigligeti Színház vezetősége záró pontján a második állandó színházi szezonnak.

Az eseményes színházi esztendő finálé*ja hétfőn este lesz* s ez a finálé amennyire szenzációs, annyira becses, amilyen eredeti, olyan nagy hatást váró is…

…Bródy Sándor, az újabb magyar irodalomnak legérdekesebb, legimponálóbb egyénisége hétfőn este odaül a Szigligeti Színház színpadán felállított asztalhoz s el akar egyet-mást mondani a nagyváradi közönségnek, amelyet ő kivételesen respektál s szinte olyan piedesztálra helyez, hogy elsősorban illetékes magyar író fölött ítélkezni… Mert e csöndes kis beszélgetés után ismét forradalom tör ki a színpadon s Bolygó Kis Erzsébet, a kis palóc *dada*, újra fejünkre olvassa a bűneink, - ne higgye senki ám, hogy Bródy Sándor önfilippikát akar mondani. Ezt a joggal arisztokrata Bródy nem is teheti.

De éppen a nagyváradi közönség iránt táplált kivételes respektusa, hite, arra ösztökéli, hogy e közönség előtt föltárja lelkének azt a részét, mely a Bolygó Kis Erzsébet tragédiájában zokog, hogy áldozzon *a megértetés* tikkasztó vágyának, mely a nagy egyéniségeknek átka és titka egyúttal. Aztán talán a női lelkek nagy ismerője, örök szomjúságú kutatója úgy gondolkozik, hogy neki apellálnia kell a darabjáról elhangzott ítélet ellen a nőkhöz, akiknek jobbaknak, őszintébbeknek kell lenniök, mint nekünk férfiaknak, mert másként Bródy Sándor hiába vesztegette el értük élete felét. Olyan új, olyan szellemes, megkapó ez a hétfői terv, mintha valami gazdag gall agyvelő pattantotta volna ki. Ez a megfinomodott überbrettli lesz, hol az író összekapcsolja magát lelke lángjából támadt alakjaival.

A „Dadá”-ról magáról sokféle vélemény lehet. Annyi bizonyos, hogy merészsége a külföldre is kicsapott és nagyon sokunk hite, hogy évtizedek óta értékesebb magyar színpadi alkotás nem született. Ám most éppen nem akarunk vitázni azokkal, kiket a darab merészsége még most is megdöbbenésben tart. Az író meghallgatást kíván tőlünk s ez az író Bródy Sándor, kinél többre senkit sem becsülnek Nagyváradon. Bródy Sándor a színpadról akar hozzánk szólni, ez maga páratlan irodalmi esemény. A színház lezárja második szezonát, - ez lokális voltában is összehozna bennünket.

Így együtt pedig izgatóan szenzációssá teszik a hétfő estét, melyen bizonyára ott lesz az az intelligens nagyváradi közönség, melynek ítéletét ilyen nagyon sokra taksálja Bródy Sándor…

Nagyváradi Napló 1902. március 23.

19. A SZERZŐ A SZÍNPADON

- Bródy Sándor előadása -

Egészen új, irodalmi és színházi körökben szenzációra váró esemény színhelye volt tegnap a Szigligeti Színház.

Bródy Sándor, a nagynevű író, ez a mindenkit meghódító, zseniális ember tette azzá.

Amint megírtuk volt, Bródy Sándor eljött Nagyváradra, hogy megnézze az ő hatalmas darabjának, a Dadának előadását. Eljött, hogy megtudja, miért zárkózott el a nagyváradi közönség az ő darabjának igazságai elől.

Ez a látogatás olyan formát kapott s olyan eseménnyé vált, mely Bródy Sándorra vall - merészségével, hódító hatással és sikerével.

A függöny felgördültével a kulissza-szobába belépett a Nagyváradon rég nem látott nagy író. Viharos, szűnni nem akaró tapsok közt ült az elkészített asztalhoz s elkezdett beszélni. Az ő Nagyváradon „megbukott" darabjáról, a darabot teremtő inspirációkról, a nagy harcról, amelyet ő örömmel harcol meg s a nagy igazságokról, melyeknek ő szívesen lesz mártírjuk.

Sokszor akasztotta meg ezt a beszélgetést a tapsvihar. Szívesebben, frappánsabbul, hódítóbb módon nem beszélgettek még az ezerszemű Cézárral. Az előadás végén alig győzött a lámpák előtt elégszer megjelenni a nagy író, aki díszes babérkoszorút kapott.

Azután kezdődött az előadás, mely sajnosan nem illett a nagyszerű, ünnepélyes alkalomhoz s gyöngébb volt a premier előadásnál sokkal, de nagyon sokkal. Volt egész sereg beugrás. Szohner Olga szerepét Peterdi Etuka játszotta, Pataky szerepét Tóth Elek, a színtársulat új bonviványa, a Füredié Krasznay. A szerző egy proszcéniumpáholyból nézte az előadást s fölvonásközben alig győzte megköszönni az ovációkat.

Előadás után a nagy író tiszteletére társaslakomát rendeztek.

A *Dada* sorsát Nagyváradon nem fordította meg a szerző. De az a páratlan, hatalmas, nemes filippika, amellyel az író a maga hatalmas igazságait tegnap megvédte, s a nagyrabecsülés és szeretetnek az az impozáns megnyilatkozása, amely tegnap Nagyváradon Bródy Sándort valósággal körülölelte, - nevezetes, előkelő és emlékezetes dátummá teszi a tegnapi napot a Szigligeti Színház annaleseiben. Somogyi Károly pedig büszke lehet a tegnapi eseményre, mely nemcsak a nagyváradi közönségnek volt megbecsülő értékelése, de az ő érdemes személyének is.

Nagyváradi Napló 1902. március 25.

20. NAGYPÉNTEK

A keresztyén mitológiának legfelségesebb strófái zengedeznek nyolc napon át: a pálmák vasárnapjától a föltámadás ünnepéig, a virágvasárnapi hallelujától a húsvéti hallelujáig.

E strófák legfelségesebbje, legigazabbja, legemberibbje a nagypénteki strófa… Elhomályosul a nap, ég és föld megindul, a halottak sírjaikból kiszóródnak… *Földi ítélkezésnek* napja van ma s keresztre feszítették az embernek fiát…

A nagypénteki strófa csupa erő, csupa fájdalom, csupa mélységes sötétség…

Nincs szebb, nincs megindítóbb strófája ennél a keresztyén mitológiának, mert ez borzalmasan igaz és emberi.

Lábaid elé pálmát, babért, virágot szórnak. Aztán rohansz próféta-hittel nagypénteked felé. Kakaskukorékolás előtt egyetlen Pétered is háromszor tagad meg. Töviskoronát raknak a fejedre, megostoroznak, latrok közé szegeznek. Ime, így jár, aki a világot meg akarja váltani s aki beleköt papi és világi fejedelmekbe.

Nagypéntek nem egyedül a vallásnak napja, sőt nem is a vallásé. A húsvét a vallás ünnepe. A vallás ad híveinek megnyugvást, hitet, föltámadást és mennybéli üdvösséget, nagypéntek pedig adja az emberi dokumentumok dokumentumát, a keresztrefeszítés igazságát, az apostolság tanulságait…

Oh, boldogok a hívők, kik ma sírnak, zokognak, de tudják, hogy már holnap este hallelujázni fognak.

Akiknek nem adatott a hit malasztja s akiket sorvaszt az apostolkodásnak, világmegváltásnak kicsi vagy nagy láza, megállapodnak a nagypénteki strófánál s nem hiszik, hogy húsvét volt volna s lenni fogjon valaha.

…Consummatum est… Elvégeztetett ez mindazokról, kik e földön javítani akarnak. A *názáreti* előtt is keresztre feszítették az igazságot s majdnem kétezer év múltán sincs ez másként… Messiások azért mégis lesznek mindig… Ez az egyetlen fölemelő a nagypénteki strófában, mely ma sötéten végigbúg a világon s mely ma sem tudja még megindítani az igazság hóhérait, kiknek kezéről csorog egyre a messiások vére évezredek óta s csorogni fog még évezredekig.

Nagyváradi Napló 1902. március 28.

(ae.)

21. NEM LEHET?

Kenedi Géza távozása a Pesti Hírlaptól világosan azt mutatja, hogy a politikai erkölcsökkel játékot űzni s a közéletet magáncélokra kizsákmányolni Magyarországon megfelelő következmények nélkül nem lehet.

(Magyar Nemzet)

Még a Jókai Mór esetéből sem csináltunk kázust. Még kevésbé csinálunk kázust a Kenedi Géza esetéből. A hírlap kiadójának privát dolga, kit vesz s kit nem vesz a lapjához s az író egyénisége szabja meg s az író szabadon határozza el, hogy dolgozhat-e vagy sem tovább egy lapnál.

Az affért fontossá nem a saját súlya teszi, de a mód, mellyel az affért a mindenkori kormányok szócsöve regisztrálja. Föliktattunk pár sort ízelítőül a félhivatalos lap megjegyzéseiből. Kár volna nem tudni a mi olvasóinknak, kik a Magyar Nemzetet jóízlésükhöz illően nem olvassák, hogy Széll Kálmán leckét ad a politikai erkölcsökből s önérzetesen kiáltja országgá, hogy azokkal „játékot űzni nem lehet…"

Politikai erkölcsök? De ismerős frázis! A volt nemzeti-párti jezsuiták nótája volt. Tisza ellen, Wekerle ellen, Bánffy ellen evvel az ismerős nótával tüntettek vala. Egyszer aztán elhalt a nóta utolsó akkordja is. A nóták sorsa ez s Horánszky ma már miniszter, Apponyi a Ház elnöke s a volt „nemzeti" dalárda immár nem a régi nótát fújja. Mást, valami mást.

És ím a régi nótát föltámasztja az univerzális flóta-zseni: Széll Kálmán s merészebben fújja, mint boldogult Káldy a tárogatót.

A színházi repertoárokról letűnt egy jobb sorsra érdemes, bohó kis operett. „Egyiptorn gyöngye" volt talán a neve. Egy ötletes kupléja cseng a fülünkbe. Sok-sok magyar félszegséget kicsúfolt divatjában ez a kuplé. A refrénje ez volt:

- Ez Egyiptomban lehetetlen!

Ezt a bolondos kuplét juttatta eszünkbe a félhivatalos lap. Tessék az ügyet megérteni.

A Pesti Hírlap hónapok óta minden igazi liberális embernek tetsző módon kivált a Széll-kórusból s becsületes, kemény kritikát mond Széll Kálmán s az új liberalizmus kisded játékairól, amelyek elnyelő veszedelemmel fenyegetik a magyar szabadelvűséget. Hogy miért nem tolja Széll úr szekerét a „Pesti Hírlap", nem vagyunk rá kíváncsiak s jóformán jogunk sincs kutatni, mint ahogy nem kutatjuk, hogy bizonyos lapok milyen árért szegődtek a Széll úr szolgálatába. Egyet látunk és *ez minden:* a Pesti Hírlap hű magához, liberális hitű olvasó közönségéhez. Őszinte, kemény és becsületes. Széll Kálmán szerint, aki a politikai erkölcsöket a lapoknál pausálékkal, szubvenciókkal s egyebekkel méri, ez óriási bűn. Ilyen játékot - úgymond - Magyarországon űzni nem lehet. Nem lehet? Hát mit nem lehet Magyarországon megcsinálni? Széll Kálmán úr bizonyította be éppen, hogy ez nem áll. Széll Kálmán úr perfid módon kezébe kapta a hatalmat, megcsinálta a világ legerkölcstelenebb parlamenti fúzióját, meghamisította a régi szabadelvű pártot, elpaktált minden elpaktálhatót, bevitte s államférfiúi minősítéssel látta el a kokottságot, megszerezte dicsősége zengésére a sajtónak csaknem teljességét, kiölt a magyar politikából, közéletből minden őszinteséget.

Mit *nem* lehet ezek után Magyarországon megcsinálni s hogy mert kázust csinálni a Kenedi Géza esetéből a Széll Kálmán sajtója, mikor - s ez a Széll Kálmán rendszerére jellemző - egy nagyváradi újság úgy adott hírt Kenedi távozásáról, hogy az abrudbányai mandátumot Kenedi Géza kapja?… Nem látja ebből az egy esetből is a Széll-kórus, hogy a magyar közönség ismeri ám a Széll Kálmán politikai erkölcseit s kokott-politikája ellen a gyűlölet és undor egyre nő?…

Légrády úrékat nincs okunk védeni. Kenedi Géza nagy tehetségét s érdemeit ismerjük és értékelni tudjuk. De miért gombolyítják be ezt az esetet hazugságokkal? Azt hiszik, hogy józan ember nem tisztán látja ezt a dolgot is, mint tisztán látja Széll úrnak minden turpisságát?…

A dolgok summája pedig ez. Széll Kálmánnak fájt, hogy a Pesti Hírlap más nótát fúj, mint a többi. Perverz, ledér természete úgy elszoktatta már az őszinte hangoktól, hogy a kemény kritikák beteggé tették. Nyilván e betegsége fejti meg azt is, hogy a *politikai erkölcsök* hirdetésére jogosítottnak képzelte magát s nem számolt avval, hogy operett-figurának tűnhetik föl…

Bizony, a politikai erkölcsökkel nálunk annyira lehet és szabad játékot űzni, hogy Széll Kálmán sajtója leckét adhat nagy merészen - a politikai erkölcsökből!… Csak egy *nem lehet*.

Nem lehet, hogy az ország sokáig tűrje Széll Kálmán rendszerét. Mert - hajh - avval nem számolt Széll Kálmán, hogy egy kicsit bajos néhány millió embert pausálékkal, mandátumokkal s egyebekkel megszerezni s hogy a talpnyalás nem mindenkinek gusztusa szerint való…

…A permetező pattanások m.kir. miniszterelnöki ódazengői egyebekben zengedezzenek tovább. De a politikai erkölcsöknek hagyjanak békét. A politikai erkölcsöket eléggé lejáratták úgyis már. Hátha jobb idő jön, mikor szükség lesz reájuk. Ne járassák végképpen le őket!

Nagyváradi Napló 1902. március 29.

A. E.

22. A HALOTTAK VISSZATÉRNEK

Nem volna érdemes és szabad élnünk, ha föltétlen urunknak kellene elismernünk a halált. Maga a természet örökös tiltakozás a halál ellen. Az élet pedig mindannyiunknak nem csupán *sorsa*, de *akarata, célja* és *joga*. Aki pedig rajongva kapaszkodik az életbe - mindnyájan ezt tesszük - az hisz, annak hinnie kell a megváltásban s észre kell vennie a *jobbat*, a *tökéletesebbet*, amit a rohanó élet magából kiválaszt… És nincsen halál, [csak] *tökéletesbülés, a* halottak pedig visszatérnek…

Nem a *húsvét* aktualitása szövette össze velünk e kis filozófiát. Nem a húsvét aktualitása - mondjuk -, hanem az eseményeké. A halál sohse rémítgetett úgy meg bennünket, mint rémítgetett mostanába. Föl kell emelnünk hát egymás szíveit s egymás eszébe hozni, hogy az életnek nincs gyászindulója, csak *himnusza*, biztató, harsogó, lázas himnusza…

…Nem mondjuk, hogy nem volt semmi ok a rémületre. Volt és van bizony. A mai élők rosszkor hullottak ki az élet lottókerekéből. Most készülődik valami istenien nagy evolúcióra a világ s a mi életünk a *készülődésnek*, a lázas, beteges s kissé veszedelmes szakára esik. Nem csoda, ha a kaotikus jelen kétségekbe űz, kivált ha a halál látszólagos pusztítását nézzük. Pedig a halál soha és most sem győzedelmes. Az, amit mi a halál uraságának sejdítünk, az életnek az erőgyűjtése a nagy teremtésre. Amit pedig mi a halál szövetségesének látunk s amit a sajtóbetűk hétköznapi összetételében *reakciónak* írunk le, szintén nem lehet a folyton *előretörő* életnek megölője, hiszen ez semmi egyéb, mint a *haladó erőnek* fokozója - a természetnek ismert alaptörvényei szerint.

Ma - igaz - az ultramontánoké a világ. Vagyis úgy látszik, mintha az övék volna. Pedig éppen az ultramontánság veszekedett merészsége demonstrálja, hogy az élet nagy változásra készül s nagy győzedelemmel váltja ki nemsokára magából a jobbat és tökéletesebbet.

Ím vonultassuk magunk elé legkedvesebb halottjainkat, kikre egy jobb, tökéletesebb élet vár s kik voltaképpen nem is voltak halottak.

Föl kell támadniok a porladó *humanisták* és *enciklopédisták* nagy tanításainak. Föl kell támadniok a *nagy forradalmak* eszméinek.

Föl kell támadniok minden igazságoknak, melyek az *ember* teljes felszabadítását célozták s e föltámadásban magukkal kell hozniok a megtökéletesedést, szurrogátumjait a szabadságnak: *az élet egyenlő eszközeit*.

Ezek voltak a mi legnagyobb halottjaink, kik - erősítjük újra - voltaképpen halottak sem voltak. De vannak szívünkhöz jobban hozzánőtt, kisebb, *házi* halottaink, kiknek visszatérését

szintén várnunk kell. Mindannak megtisztultan, tökéletesebben kell föltámadnia, amit a humanisták, enciklopédisták, a nagy forradalmak *magyar földön* hatottak és szültek.

Kossuth, Deák, Szilágyi és Tisza visszatérésre váró halottak, bár voltaképpen nem haltak ők meg.

Úgy kell föltámadniok, hogy szabadelvűségük, haladásvágyuk teljesebb és tökéletesebb legyen. Erre a nagyszerű visszatérésre nem várhat s nem is vár már sokáig a magyar glóbus. Ezek a halottak visszatérnek mihamar s újonnan öltött alakjuk sokkal erősebb lesz. A kerepesi temető s a geszti kripta örökre élő, újra és újra feltámadó, egyre és egyre tökéletesedő erőket zárt le. Werbőczi feltámadt Deák Ferencben s Deák Ferenc újra tökéletesebb alakot fog ölteni egy bizonyosan eljövendő valakiben, aki talán *a szociális igazságoknak* fog adni magyar formát. Rákóczi föltámadott Kossuthban s az eljövendő új Kossuth még tisztultabb teremtő tűzű lesz.

Teleki uram, a kancellár, Tisza ingeniumában nyert új életet s kellő időben eljön az új Tisza Kálmán, kiben a konszolidáló zseni még gyönyörűbb lesz. És így térnek vissza mind a halottak, akik voltaképpen a *legnagyobb élők!*…

Halljátok tehát az igét és emeljétek föl a szíveteket Húsvét napján s a geszti temetés után:

A halottak visszatérnek.

Nagyváradi Napló 1902. március 30.

Ady Endre

23. ERZSI LEVELE

Alábbi sorok írója s ez apróbetűs rovat vezetője levelet kapott *Erzsi*-től. A levél vérpiros papírlap, két teleírott oldal, nem könnyen olvasható s kissé önkényes ortográfiával megírott. *Erzsi* a Nagyváradi Napló cselédtémájához szól. A „nagyságák”-at igen letárgyalja, hogy öt forintot fizetnek egy szegény lánynak s ezért nyolc-kilenc szobát vikszoltatnak vele, naponta egyszer adnak neki enni, agyonszekírozzák stb., stb. Mindebből e sorok írója, s e rovat vezetője azt sejti, hogy Erzsi szobaleány valahol. Hát helyes. A szobaleányok is szóljanak ám bele a cseléd-dologba. Mi nemcsak a „nagyságá”-kat hallgatjuk meg, hanem mindkét hadviselő felet. Erzsinek is joga volt hát az ügyhöz szólani. De Erzsi mást is tesz. Röviden Édes-nek címezi jelen sorok íróját, aki éppenséggel nem édes s különben három betűből álló vezetéknevét *„kám”*-mal toldja meg, s ha hát Vaynak hívnák, hát ez így hangzanék: *édes Vaykám*. Ez súlyos ügy. Jelen sorok írója, s e rovat vezetője ünnepélyesen kijelenti, hogy az utolsó öt esztendőben Erzsi nevű leánynak nem jutott szerep az életében. Fölkéri tehát Erzsit, hogy ne nevezze őt édesnek s ne toldja meg három betűs nevét semmi becéző képzőkkel. Viszont ő ígéretet tesz, hogy tiszteletben tartja Erzsi inkognitóját s ridegen, tárgyilagosan fog mindig a cseléd-kérdésről írni.

Nagyváradi Napló 1902. április 2.

24. SZÍNHÁZI NŐK

A legkeservesebb komolysággal hirdetjük, hogy a színházi nők kultusza valóságos szociális veszedelemmé nőtte immár ki magát Magyarországon.

Komoly fogadást ajánlunk, hogy úgynevezett komoly emberek között is a tegnapi napon több szó esett a Székely Irén csaknem szökéséről, mint a Jád patak vize kihasználásának lehetőségéről, az új városi kölcsönről vagy sok más olyan témáról, mely még a dédunokáinkat is - ha lesznek - nyomoríthatja vagy könnyítheti.

Nálunk, Nagyváradon, még mindezt azért jóízléssel csinálják. A nagyváradi társadalom lelkében van valami becses idioszinkrázia minden kicsinyes és „mucsai" iránt. De annál szertelenebb és vadabb a színházi nők kultusza Budapesten, azután a nagyobb vidéki városok majdnem mindenikében, nem szólva az eltagadhatatlanul Mucsákról.

Ez a kultusz nem a minden szépnek emelkedett, okvetlen körülrajongása. A mi félbarbárságunknak olyan kifakadása, megnyilatkozása ez a *szoknyakultusz*, mint a párbajmánia, a kártyamánia stb.

A nő kultuszában mi sohasem a nőt, hanem mindig egy nőt rajongunk körül, éppen úgy, mint hogy a párbajmánia nálunk nem a kijegecesedett lovagias gondolkozásnak az eredménye s mint ahogy a hazárdjáték szeretete sem azt jelenti, hogy nálunk nagyon összehalmozódott már a jómód, sem azt, hogy a megfeszített munka kivételes, izgató passziókat óhajtat meg velünk. Mi hallelujázunk s áldozunk a könnyen libbenő színházi szoknyának, krakélereskedünk, párbajozunk, kaláberezünk és ferblizünk, mert a mi vágyaink igényeink még nem értek föl a kultúrlények vágyaiig, igényeiig.

Mióta az idő kezd tavaszodni (már az agg Horatius dalolt a tavasz csiklandozó, kis manóiról) nap mint nap egyebet sem hallunk, olvasunk, mint újabb és újabb színésznő-heccet.

Sőt a színésznő-afférok ma már olyan értéket nyertek, hogy egymást titokban gyűlölő klikkek és érdekcsoportok egy-egy színésznő ügyét ragadják meg arra, hogy erőiket összemérjék s nem egy szoknya-afférban van szerepe hatalmas miniszternek vagy pénzintézetnek, befolyásos képviselőnek, helyi nagynak, satöbbinek. A kis molett Balla Mariska ügye konkurrens lapok, konkurrens színésziskolák afférja volt egyszersmind. Z. Bárdy Gabi kolozsvári s rémesen mucsai búcsúztatása azt jelentette, hogy az a művésznő s az lehet művésznő csak, akit az egész, fél és negyed mágnások és dzsentrik akarnak. Na aztán a Küry-válságot, Fedák-válságot már egyszerűen úgy tüntetik fel, mint egyenes összetartozókat az örök béke és a szocializmus problémáival…

…És itt van egyszersmind egy kis biztatás is. A szoknyakultusznak csak úgy lesz vége, ha abszurdum-fokra hág. Erről talán fognak gondoskodni a mi kicsi és nagy színházi nőcskéink…

Nagyváradi Napló 1902. április 4.

(ae.)

25. H. NOVÁK IRÉN

- Az új naiva -

Kellemetlenül nehéz dolog igazságokat írni egy szép asszonyról, aki színésznő s aki meghódított bennünket, mielőtt valamikor még láttuk volna. Szerencse, hogy ez a kellemetlen szituáció vajmi ritka s szerencse, hogy e rövid írás írója, ki ritkán érzi magát meghódítottnak s szinte beteges lázzal szeret embertársainak kellemetlen igazságokat mondani: nem kénytelen magát most sem megtagadni, bár kivételesen jól esik neki, hogy igazságokat mondhat, de nem kellemetlen igazságokat. Ilyenformán aztán érezhet fanatikus, gyermekes rajongást és hódolatot egy szép asszony iránt, aki a vérének, fajtájának: újságírónak az asszonya, de ezért nem kell többet mondania, sem kevesebbet. Leírhatja nagy örömmel, hogy H. Novák Irén asszony, aki tegnap lépett először a nagyváradi közönség elé, az igazi, jeles színpadi asszonyok közül való, csupa nemes értékek egyesítője. Több jelzőt nem is szabad használnunk, nehogy entuziazmusnak tudják be azt, ami - ha bármily jól erős is - csak a rideg és hideg valóság.

H. Novák Irén asszony a színészek méltán legimádottabb írójának, Sudermannak darabjában lépett újra s nagyot nőve a nagyváradi közönség elé. A „Pillangócsata" rövidruhás Rózsikáját hozta el elénk. Nem akit mi már ismerünk, hanem az igazit. Sudermannt nevezhetik sokan ügyes szatócsnak, ahogyan minket, mindannyiunkat, kik élünk és sírunk, odaállít a színpadra: az művészet. Mint művészet a Rózsika pillangója, mert a boltba készíti ugyan, de a lelkét festi bele. Úgy kell lenni, hogy H. Novák Irén - kit e sorok írója nem ismer - kivételesen intelligens asszony s abban is a kiválasztottak közül való, hogy az életet, a könnyes, sírásos, szomorúságos életet ismeri. Az életnek ez a kegyetlen megértése s ábrázolása teszi a legigazibb Rózsikává a H. Novák Irént. Szinte fájt ennyi kegyetlenség, ennyi igazság. - Más naiva-színésznő itt vergődéssel, gyönge fizikumának, gyermekes hangjának kicsinyes eszközeivel hat, a tenor hang s az átlag naivatehetség nem éppen egészséges forrású, de H. Novák Irén maga a megdöbbentő igazság és tragikus bensőség. Nagyon intelligens, nagyon értékes és becses színésznő H. Novák Irén. A közönség ritka melegséggel fogadta, tapssal, virágokkal. Fölvonások során a tetszés, a lelkesedés egyre nőtt. Egészben véve pedig - és ez az igazi nagy sikernek [jele -] mindenki örült, hogy az új művésznő meghódította. P. Szép Olga, E. Kovács Mariska, Benkő Jolán, Peterdi, Szarvasi és Tóth Elek segédkeztek nagyon szépen a diadalmas bemutatkozáshoz.

Nagyváradi Napló 1902. április 5.

(a. e.)

26. VASGYÁROS

Én tudnám, te tudnád, ő tudná, s mi mind el tudnánk dörögni a színpadon, hogy Rózsi, azaz Claire szeretlek, de megtörlek! Úgy ismerjük már a szimpatikus Derblay urat és partnereit, mint akár a „kint a bárány bent a farkas" játékot. Naivnak tartjuk, unjuk is már, de el nem engedjük egy szezonban sem az öreg, de becsületes drámát, melynek Claire-je, Derblay-je, hercege stb. annyi ifjúi színi növendéknek álma. Egész természetesnek tartottuk hát, hogy László Irén is Claire szerepében akart a közönségnek bemutatkozni. Az ifjú hősnő kedves, szimpatikus leány, temérdek ambícióval. Az iskola [-] és ezúttal nem divatból szidjuk az iskolát - sok felejtenivalóval látta el.

Tanult, nagyon sokat tanulhatott és sokaktól tanulhatott a fiatal művésznő. Mindez nem aggaszt bennünket. Éppen a kisasszony nagy ambíciója, komolysága, intelligenciája, s a regulákon, paragrafusokon s betanult formákon is átragyogó talentuma biztat bennünket, hogy László Irén hamarabb lesz az önmagáé, mint az iskolákból kikerülők legtöbbje. A közönség nagyon szívesen, melegen fogadta, tapsolta s hívta többször a lámpák elé. Mi pedig konstatáljuk, hogy László Irén bevállott, be fog válni s jó akvizíció. Somogyi Károly tegnap újra nagy színészsikert aratott. Derblay-t játszotta zajos nagy sikerrel. A közönség nyolcszor-tízszer tapsolta ki. Öltözésével azonban nem volt nagyon szerencsés. Az előadás egyébként csak tűrhető. A ház elég népes.

Nagyváradi Napló 1902. április 6.

(a. e.)

27. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON

Vázsonyi Vilmos, a demokrata képviselő táviratilag tudatta a kereskedő ifjak körének kiküldött bizottságával, hogy ma szombaton délután a budapesti gyorsvonattal fog Nagyváradra érkezni.

Nincs benne kétség, hogy sok érdeklődés, tisztelet és szeretet fogadja Nagyváradon Vázsonyit. Az ő nagy tehetsége, erős egyénisége mindezt meg is érdemli. Mégis, nem ilyennek gondoltuk mi még csak nem is régebben az ő nagyváradi szereplését.

Nehogy megvádoljon valaki bennünket ünneprontással vagy ilyesfélével. Mi igenis szereztünk jogokat, hogy egyet-mást elmondjunk Vázsonyi Vilmosról. Vázsonyihoz bennünket a demokrata eszméknek s a radikális haladásnak szeretete és hite fűz.

Mikor az egyesült butaság ellene támadt volt, mikor kivégzését, eltemetését hirdette a megriadt klerikális-nacionalista tábor, mi nem tagadtuk meg őt, mint megtagadták annyian. Szóval és írással siettünk védelmére. Egyéniségét, föllépését most sem értékeli senki többre nálunk. És talán még sem csalódott Vázsonyiban senki jobban, mint mi. Mindenkor őszinteségünk kötelez bennünket ezek elmondására.

Úgy látjuk mi, hogy *Vázsonyi nem hisz eléggé a maga igazaiban*. Úgy látjuk, hogy nincs meg benne a reformátorok tüzes, fanatikus lelke, mint ahogy meg volt vala még abban a majdnem szürke Hajnóczyban is, kiről ő ma beszélni fog.

Nem fantazma, nem beteg idealizmus, hanem igazság, hogy aki a világot meg akarja javítani, aki a tömegeket akarja megváltani, annak nem szabad félnie a megfeszíttetéstől, ha mindjárt nem is fogantatik szentlélektől s ha mindjárt nem is biztosították, hogy három nap múlva halottaiból föltámad.

Elvégre okvetlenül nem muszáj az embernek messiásnak lenni, de ha már ezt a nem éppen nyugodalmas pályát választotta; kötelessége elmenni az utolsó konzekvenciáig.

Igaz, hogy Vázsonyi föllépése nehéz időre esett, de a válságos idők szokták éppen elhívni reformátoraikat. Az *aut-aut* nem csupán „elválasztó szócskák”, hanem kötelező program minden reformátornak. Vagy hiszek, küzdöm, megostoroztatom s ha kell elvérzem az igazságért és diadalért vagy még jobban neki fekszem az ügyvédi irodámnak s leszek derék, gazdag befolyásos bugris. Aut-aut! Ha nincs kedve a mártírságra, akkor nem ő az igazi vezér. Akkor félre kell állania. Az igazinak úgyis el kell jönnie mihamar. Hiszen Budapesten csupán,

van legalább százezer ember, ki az új, jobb jövőért küzd s az új eljövendő forradalom - reméljük, hogy békés forradalom - riadóját zengi.

Vázsonyi Vilmos mintha amaz ocsmány parlamenti hecc óta egyre-egyre jobban alkudoznék.

Csak egy példát hozunk föl. A napokban írt egy vezércikket, melyben az 1848. XX. ellen foglal állást. Miért? A kultúrharctól fél? Hisz azt már úgysem kerülhetjük ki? Hát nem látja, hogy az 1848. XX. tulajdonképpen a *szekularizációt* jelenti? Hát még Vázsonyi Vilmos is fél ettől? Mitől fél? Orozva megölik? Talán ezt még sem merik tenni? A szocialdemokrácia imponáló tömeget hódított meg már s akkor ezt az óriási tömeget is meg kell ölni, mert a sok-sok között a szekularizációt is követeli, ami voltaképpen első lépés volna szerintük a demokratikus átalakulás felé.

Ezeket el kellett mondani a Vázsonyi jövetelekor és el kellett mondani nekünk, kikhez elvekben Vázsonyi Nagyváradon legközelebb áll.

Aut-aut: határozzon! Ne alkudjék, hanem törjön előre. Bízzék magában s a maga igazaiban. Polgári karriert csináljanak a nála gyöngébbek. Ha ő messiás, legyen messiás! Sokan megyünk *ekkor* utána!…

Egyébként pedig igaz tisztelettel üdvözöljük Vázsonyi Vilmost Nagyváradon.

Nagyváradi Napló 1902. április 12.

A. E.

28. HA VÁROS UTAZIK

Tempora mutantur. A magyar földön még nem is régen a vármegye volt a káprázatos tekintély. A világ azonban úgy fordult, hogy a vármegye dicsősége lehanyatlott. A városoké a jövő. Eddig így szólt az ige:

- Félre város, mikor a vármegye mulat.

Ma már ritkán jön kedve a vármegyének mulatni. A város dolgozik s a város az, amely mulat is hébe-hóba.

Az idők e nagy változását láttuk a múltkoriban. Valahova deputációt küldött Bihar vármegye és Nagyvárad város is. Díszes, pompás két fogattal rukkolt ki a város. A kocsik bakjain ragyogó egyenruhás hajdúk és kocsisok feszítettek. A kocsikba - ha jól emlékszünk - Komlóssy tanácsnok, Gerő főkapitány, Hoványi Géza dr., Hegedűs Géza, Lukács Ödön foglaltak helyet s mint modern deputációhoz illik, magukhoz vettek egy zsurnalisztát is, ki közel áll e sorok írójához.

A deputáció már hazafelé tartott. A város táltosai csak úgy repültek. Még úgy másfél órányi út volt hátra.

- Jó volna uzsonnázni valamit, jegyezte meg Hegedűs Géza, a világ legjobb szívű pénztárosa.

A másik pillanatban már megállottak a kocsik az országút szélén. Komlóssy tanácsos súgott valamit az egyik hajdúnak. Az első kocsi ládája felnyílott. Pár perc múlva a közeli halomra leterített úti pokróc nem cserélt volna sok fejedelmi asztallal. Sültek, sonkák, sütemények pompáztak rajta. Kétféle bor, konyak, három vagy négy üveg pezsgő.

Megkezdődött a pazar lakoma. A lakoma közepén eszébe jut valami Komlóssynak:

- Várjuk meg a vármegyét. Annak is jönni kell már, majd meginvitáljuk,

Messze az országúton föltűnik egy döcögő hintó. Elérkezik a lakomázókhoz.

Csakugyan a vármegye. Az alispán és még két úr.

Komlóssy, Hoványi dr., Gerő invitálják erősen az urakat.

- Nem lehet, válaszolja az alispán. Sietnünk kell. Az egyik lovunk mindjárt *kidől*. Alig bír már menni.

A hintó elbaktatott s a lakomázók egyike, a zsurnaliszta, úgy gondolta ekkor, hogy ez a pillanat *történelmi volt*. Szimbóluma s bizonysága annak, hogy a vármegye baktat s kidőlőben van s a jövő a városé!

Nagyváradi Napló 1902. április 13.

29. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON

Vázsonyi Vilmos dr. a nevezetes, nagytehetségű demokrata képviselő tegnap délután a gyorsvonattal Nagyváradra érkezett, hogy a nagyváradi kereskedő ifjak felhívására fölolvasást tartson.

A nagynevű vendéget nagy szeretettel fogadták és sokan mentek ki fogadására. Az érkezés és fogadás ünnepélyességeit és melegségét nem tudta megzavarni egy titkos összeesküvés sem, melyet a *zsidó* Vázsonyi ellen szőttek, de amely fiaskót mondott.

Foglalkoznunk kell evvel a fölsült összeesküvéssel. Minden jel szerint [a] katolikus körben szerveztek egy sereget, melynek az lett volna a föladata, hogy Vázsonyit a vonatnál „abcug Weiszfeld!” kiáltásokkal és füttyel fogadja.

Az *aula* s a nagyváradi klérus jegyezze föl a tegnapi napot. Mi valóságos önbirkózással tartottuk vissza mindig magunkat, hogy a Nagyváradon lappangó felekezeti gyűlölség lőporos tornyába csak egy kis szikrát is csiholjunk. Mert ismertük a *jezsuita-módszert*, hogy aztán mi reánk hárítanak minden felelősséget. Duplán kesztyűs kézzel bántunk hát a nagyváradi klerikálisokkal. Ám az aula, a klerikális-fészek jogakadémia s a *katolikus kör* elvetették a kockát.

A fölbujtott sereget neki indította. Ismételjük: jegyezzék fel a tegnapi napot a nagyváradi klerikálisok. Ők megkezdték a felekezeti harcot s megindították az utcát. Ám ők lássák. A nagyváradi függetlenségi-párti szabadelvűek és zsidók pedig tudják meg, hogy a vasútnál az antiszemita heccet készítni akaró gyermeksereget Szokoly Tamás, a Kossuth-párt klerikális frakciójának elnöke biztatta s nagy keserűséget okozott neki, hogy nem minden úgy sikerült, ahogy a klerikálisoknak kellett volna.

Mert talán mondanunk sem kellett, hogy a tüntető sereg célja nem sikerült. Mikor a vonat megállott, *harsány éljenzés* között szállott ki Vázsonyi Vilmos. Folytonos lelkes éljenzés között ért kocsijáig s ebben a lelkes éljenzésben teljesen elveszett a kirendelt negyven-ötven gyermekember lármája s fütyölése.

Nagy kocsisor kísérte Vázsonyit a Fekete Sas szállodába. Itt üdvözölte formás beszédben, nagy deputáció élén Kovács S. János, a kereskedő ifjak körének elnöke Vázsonyit, aki meghatva mondott a meleg üdvözlő szavakért köszönetet.

A Fekete-Sas nagyterme már fél nyolc órakor csaknem tele volt. Tele voltak a karzatok is. Nyolc órakor lépett a fölolvasó asztalhoz Vázsonyi Vilmos. A taps, az éljenzés percekig zúgott s jó idő múlva kezdhette meg fölolvasását, illetve szabad előadását Vázsonyi.

A szabad előadás

Igazán zseniálisan választotta meg fölolvasása tárgyát Vázsonyi Vilmos. A Martinovics-féle összeesküvés történetéről és annak ő vele legrokonabb vezéréről Hajnóczy Józsefről tartotta szabad előadását. Gyönyörűen felépített, okos, szép és nagyon értékes volt ez az előadás. A Martinovics-féle összeesküvés nem volt tulajdonképpen összeesküvés. Előkelőbb szellemek titkos társasága volt. Mint Kossuth Lajos mondta: a francia forradalom eszméinek magyar pacsirtái voltak e társaság tagjai, kik között tudásban, jellemben s *önzetlenségben* legnagyobb volt Hajnóczy József. Nemcsak nagy reformátor volt - mint Vázsonyi mondja - de olyan kiváló közjogász és joghistórikus, ki díszes helyet követel a magyar jogtudomány történetében. Vázolta aztán Hajnóczy életét egészen a *vérpadig* Vázsonyi. Aztán működésére, műveire tért át, de előbb rendkívül megkapó módon jellemezte az *aufkléristák* magyar korszakát, mikor olyan gyönyörűen s szabadon lehetett Magyarországon gondolkozni, bár a trón elve az abszolutizmus volt.

A fölolvasásnak, illetve szabad előadásnak az a brilliáns művészete kapott meg mindenkit. amivel Vázsonyi úgyszólván a mi korunkba hozta Hajnóczy korát s bár nem kimondottan, de bebizonyította: mennyire rokon a demokráciának mai küzdelme a Hajnóczyék küzdelmével. Az az igazsága pedig Vázsonyinak, hogy a Martinovics-féle társaság kivégzett vezérei a *polgárságnak s jobbágyságnak a mártírjai*, valóságos szenzációs lelkesedést keltett a hallgatóságban. És e mellett egészen beszédje befejező részéig higgadt, majdnem hideg volt Vázsonyi. Mikor Hajnóczy radikális nézetének ismertetéséhez fogott, így kezdte:

- Szükségesnek tartom kijelenteni, hogy amiket mondani fogok, nem az én nézeteim, hanem a Hajnóczyé. Mert - folytatta a debreceni esetre célozva - szép hazánkban a szólásnak a szabadsága nem valami nagy, de annál nagyobb a *rágalmazás* szabadsága.

Kitört a taps s percekig tartott. Egyáltalán pedig sűrűen akasztotta meg a zajos tetszés Vázsonyi előadását.

És most nagyon kedves jelenetek ismétlődtek meg. Amint Vázsonyi ismertette Hajnóczy nézeteit az egyenlőségről, a vallásszabadságról, parlamentarizmusról, *papi javak szekularizá-ció[já]ról*, közben egy-egy radikális idézet után percekig tüntetően zúgott a taps.

Csodás felmelegedéssel, emelkedettséggel, majdnem prófétai ihlettel fejezte be beszédét Vázsonyi. Hajnóczyék porát szerte hordta a szél. Nyugvóhelyük sem ismeretes. E porokból kel ki a szabadság és demokrácia virága. A rabszolgák fölszabadítása egyre tart, tartson is. A küzdelemtől megrettenni nem szabad. A harc vége a nép szabadsága lesz!…

Szűnni nem akart persze a taps és éljenzés. A hatalmas másfél óráig tartó, de végig lebilincselő előadást Kovács S. János köszönte meg.

A társas vacsora

A felolvasás után társasvacsorára gyűlt össze a polgárság a Fekete Sas alsótermében dr. Vázsonyi Vilmos tiszteletére. A lelkes hangulatú banketten Nagyvárad polgárságának színe-java jelent meg. Az első pohárköszöntőt dr. Kovács S. János, a kereskedő ifjak körének elnöke mondotta, a kör nevében üdvözölve dr. Vázsonyit, megköszönve neki szép és magvas felolvasását. Utána dr. Fodor Gyula magvas és tartalmas beszédben a demokrácia szép jövőjének képét festette meg, melyet örömmel kell szerinte üdvözölni pártkülönbség nélkül minden liberálisan gondolkozó embernek. A demokrata párt képviselőjét, dr. Vázsonyit éltette.

Feszült figyelem között emelkedett szólásra ezután dr. Vázsonyi Vilmos. Nem vezére ő úgymond a demokrata pártnak csak előőrse, mely várja a sereg és a vezér eljövetelét. Olyan ma még a demokrata párt hódítása, mint mikor az osztrák ármádia meghódította a ma még hideg, kietlen Ferenc József-földet, abban a reményben, hogy lesz ott még élet lesz még ott meleg. Az ellene emelt rágalmakról emlékszik meg ezután és felháborodással utasítja vissza azt a rákent gyalázatot, hogy az ő érzése, az ő gondolkozása nem hazafias. Ő nem azokat tartja hazafiaknak, akik nemzetiszínűre akarják festeni az eget, hanem azokat, akik a magyar nép javáért, igazaiért és jogaiért küzdenek. Ebben a táborban gyakorolja a hazafiságot a maga lelke meggyőződése szerint és nem törődik, nem ijed vissza a kalóz, az álhazafiak fenyegetéseitől. Azért idézte ma fel a régi világból Hajnóczy emlékét, hogy bizonyságot tegyen arról, miszerint szabadelvűen és demokratikusan gondolkoztak azok az ősök, akiknek korcs utódai ma a reakció, a sötétség, a maradiság elveit hirdetik. A legszomorúbb a jelenben az, hogy csak őszbeborult aggastyánoktól hallhatunk ma beszélni a szabadságról, a haladás, eszméiről, míg a reakcionárius eszmékkel megmételyezett ifjúság a demokrácia ellen kurjongató tacskók nem fogékonyak többé arra, hogy küzdeni, hogy lelkesedni tudjanak a magyarság érdekeiért, a nép millióinak szabadságáért és jogáért.

Reflektálva ezután dr. Fodor szavaira, bizonyítja azt, hogy a demokrácia és liberalizmus nem különböznek egymástól, mert a demokrácia a liberalizmus organizmusa, a demokrácia megtisztítja a liberalizmust a liberális párt frázisaitól és hazugságaitól. A liberalizmus élni fog mindenkoron, míg csak szabadon gondolkozó emberek lesznek, de a liberális pártok megbuktak Európában mindenütt, megbukik Magyarországon is, hogy helyet adjon a demokráciának. Nem törődik ő a névvel, nem bánja, hogy ki milyen párthoz tartozik, csak demokrata érzésű, gondolkozású legyen, de megveti, gyűlöli azt az embert, aki vele hasonlóképpen gondolkozik, de ellene küzd, mert így kívánja azt az érdek vagy a pártfegyelem. Az ilyen ember ne fogjon vele kezet. (Percekig tartó lelkes éljenzés és taps.)

Dr. Várady Zsigmond magvas és szellemes beszédben reflektált a dr. Vázsonyi által elmondottakra, buzdítván őt arra -, hogy továbbra is haladjon a demokrata eszméket megvalósító egyenes úton. Fehér Dezső Vázsonyi budapesti elvtársait, kik Nagyváradra is lejöttek, éltette. Rácz Dezső a nagyváradi sajtó munkásait, Gábel Jakab pedig dr. Vázsonyit éltette.

Nagyváradi Napló 1902. április 13.

30. CENZÚRA NAGYVÁRADON

- Hoványi és a Vesztaszüzek -

A cenzúra újra kísért Nagyváradon. Tegnap délután az ódon városháza nagytermében nem is egy, de több formában próbált erőhöz jutni. Ebből már méltóztatik sejteni, hogy mindez a színügyi bizottság ülésén történt.

Először is Hoványi Géza dr., a bizottság elnöke megijedt a *Vesztaszüzektől*, mely nemsokára színre kerül a nagyváradi színpadon.

- Olyan *frivol irányzat* kezd - szólt - a színházban lábrakapni, hogy én le fogom vonni belőle a konzekvenciákat.

A konzekvenciák levonásától nem túlságosan ijedt meg a bizottság, de a cenzúra kísértése erős visszatetszést keltett a bizottság komolyabb tagjainál. Kioktatták tehát Hoványit a szükséges elemi tudnivalókról, hogy a cenzúra semminemű formájában sem jogosult, hogy a közönség nem szorult erkölcsös gyámkodásra s hogy elvégre a színháznak pénztára is van.

Hoványi tovább féltette az erkölcseit, ám a bizottság szerencsésen napirendre tért.

Ám a cenzúra hívei nem nyugodtak. Fölállott Gerő Ármin főkapitány s kisütötte, hogy Somogyi Károly a Székely Irén ügyében tett kijelentéseivel a nőt sértette meg. Mellesleg szólván Somogyi Károly az ügyről a lehető legobjektívebb módon és a legtartózkodóbban beszélt. A Gerő megfélemlítő cenzúra-formája sem vált hát be. Sőt mindenki kellemetlenül érezte magát, hogy a főkapitány észrevehető animozitással szól olyan kérdéshez, amit nem ismer s amihez nem ért.

De a cenzúra barátai nem pihentek. Újra Hoványi dr. szólalt meg egy ártatlan kuplé miatt, amelyet Bérczi énekelt a *Gésák* előadásán, amely a népszerű Müller Salamonról szólott s amelyért Müller külön gratulált a kuplé írójának és előadójának. Képzelhetetlen dühvel mondott kritikát Bérczi eljárásáról Hoványi s így rögtön elárulta, hogy voltaképpen neki valami más dolog miatt van oka haragudni. És mi nem akarunk kulisszaügyeket nyilvánosság elé vinni, de figyelmeztetjük Hoványi Gézát, hogy a kulisszahangulatokat vesse le magáról, mikor ő nem magán ember. Veszedelmes dolog, ha ő kulisszaperlekedések, házi ügyek hangulata alatt áll, mint hivatalos ember. És még veszedelmesebb volna reá nézve, ha belekényszerít bennünket, hogy az ő példáját követve mi is nyilvánosság elé vigyük a kulisszák egy és más ügyeit.

Végül pedig a cenzúra újra nem ért célt Nagyváradon. A színügyi bizottságok általában nem nagyon hasznos s még kevésbé komoly testületek, de a nagyváradi bizottságban mégis több az intelligencia, mintsem belemenjen valami nagy nevetséges komédiába s kompromittálja magát, mint azt legutóbb például az aradi tette.

Aki pedig ebbe nem tud beletörődni, a maga vagy a más erkölcseit félti, vagy a vaskalap nem hagy neki nyugtot: vonja le a konzekvenciákat. A konzekvenciák levonása mindig hasznos és szép, de nem szóban, hanem tettben…

Nagyváradi Napló 1902. április 13.

(a. e.)

31. VÁZSONYI VILMOS NAGYVÁRADON

Akik talán hibákat látnak Vázsonyi Vilmosban vagy akik éppenséggel nem is szeretik, azoknak is melléje kell állniok, mikor látják, hogy voltaképpen kicsodák és milyenek a Vázsonyit gyűlölő, halálos ellenségei. Hogy a Vázsonyi pompás elkereszteléseit használjuk: a bárgyú *nacionalisták*, akik nemzeti színűre föstik az orrukat s tovább nem látnak, az önző *magyar junkerek*, kik hitbizományt akarnak csinálni néhány úr számára ebből az országból, ellenségei minden haladásnak s agyon akarnak verni minden zsidót, a *klerikális, jezsuita* tábor, melyet Rómából s Bécsen keresztül dirigálnak, íme ezek a Vázsonyi üldöző ellenségei. Aki csak egy kicsit szabadelvű, aki csak egy kicsit szereti jobban a világosságot a sötétségnél, annak Vázsonyit kell védeni, annak nem szabad e hatalmas talentumú, merész ember üldözését némán szemlélnie.

Vázsonyi Vilmos igazán demokrata módon egy demokrata természetű egyesületnek, a derék nagyváradi kereskedő ifjak körének meghívására jött el Nagyváradra.

Bizonyos volt, hogy Nagyváradon nagy szívesség és nagy szeretet fogadja, de hogy ez a szíves szerető fogadtatás előre nem sejtett, tüntető demonstrációvá nőtt, azért ellenségeinek tartozik elismeréssel Vázsonyi.

Az eddig bujkáló, de gondosan ápolt s immár majdnem ijesztően fölnőtt nagyváradi klerikalizmus ugyanis arra használta föl Vázsonyi eljövetelét, hogy erejét nyilvánosan is megmutassa. Meggondolatlan gyermek-ifjakat izgattak fel Vázsonyi ellen. Mint már vasárnap megírtuk, a terv nagy fiaskót vallott.

A tizenöt-húsz gyerek fütyült a nekik vásárolt sípokkal, amíg lehetett. Egyik-másikat elég radikálisan elhallgattatták, de meg a rendőrség is hamar végzett velük. Vázsonyi észre sem vett semmit, de nem is vehetett. Hát így sikerült a nagyváradi klerikálisok antiszemita tüntetése.

Azonban volt nekik egy nagyobb fegyverük. Van itt Nagyváradon egy lapszerkesztő, kinek nagy a becsülete az aulában s ki igen becses szolgálatokat végez a nagyváradi klerikálisoknak. Külső szereplésében a liberálist játssza. Kicsiben - persze nevetségesen kicsiben - a Rákosi Jenő lapjának veszedelmes, rontó szellemében működik. Ez a hírlapíró tudósítja a nagyváradi eseményekről a budapesti lapokat. Hát itt rukkoltak ki a nagyobb tromffal a klerikális heccelők. Megtáviratoztatták Budapestre, hogy Vázsonyi ellen négyszázan tüntettek, a Sas ablakait beverték stb., stb. Egész Nagyvárad közönsége bizonyítja, hogy ez a *legnagyobb valótlanság*. A vasútnál s a Sas előtt néhány gyermek-ifjú zajongott s a zajongókkal gyorsan elbántak. A Sas ablakai sohse voltak épebbek. Egyáltalán az egész tervbe vett tüntetés fiaskót vallott. Az esti fölolvasáson s banketten éppen a tervezett tüntetésre válaszképpen Nagyvárad polgársága imponáló sokasággal ünnepelte Vázsonyit.

Mikor aztán a tendenciózus tudósítások folytán a budapesti lapokban valótlan közlemények jelentek meg, a polgárság még nagyobb demonstrációt akart. Vázsonyi maga kérte, hogy az esetleges provokáló tüntetések tervét ejtsék el, mégis vasárnap este óriási tüntetést rendezett a polgárság Vázsonyi mellett.

Nagyvárad szabadelvű polgársága fényesen, imponálóan, büszkén adta meg a választ a reakció fölsűlt táborának.

A szombat esti előadásról és bankettről már megemlékeztünk bőségesen. Itt írjuk meg, hogy Vázsonyi kíséretében dr. Rácz Dezső, dr. Gyenes Mihály, Rácz Ignác voltak még Nagyváradon. Vasárnap Vázsonyi Vilmos dr. Percel Adolfhoz volt hivatalos ebédre. Délután látogatásokat tett s mindenütt ovációkban részesítették.

Tüntetés Vázsonyi mellett

A budapesti lapok valótlan közleménye folytán az a terv merült fel, hogy estére Vázsonyinak impozáns fáklyás menetet rendezzenek. Vázsonyi óhajtására s az idő rövidsége miatt a fáklyásmenet elmaradt, de az egész városon végigömlő lelkes hangulatból meg lehetett jósolni, hogy a tüntetés mégis meglesz.

Estefelé híre ment, hogy Vázsonyi ellen, ki a színházba készült, tüntetés készül. E hírre rövid félóra múltán hét-nyolcszáz ember foglalt állást a színház előtt. Egy nagy tömeg Vázsonyi lakásához ment, ki így valóságos diadalmenetben ért a színházig, hol szűnni nem akaró éljenzéssel fogadta a nagy néptömeg. Vázsonyi és kísérete két páholyban nézték végig az előadást. Előadás után a tömeg még nagyobbra nőtt. Pár ezer ember kísérte lakásáig Vázsonyit. A lelkes tömeg hallani akarta a demokrata képviselőt. Vázsonyi szobája erkélyére lépett s innen szólt a hatalmas sereghez.

Megköszönte az ovációt, mely nem az ő személyének, hanem a haladás és népszabadság elveinek szól. Köszöni, szívéből köszöni az ő elvei ellenségeinek adott hatalmas választ. Ő nem gyűlölséget jött hirdetni - úgymond - hanem békességet és világosságot. Üdvözli Nagyvárad polgárságát, mely a népszabadság és haladás barátja.

Szűnni nem akart az éljenzés. A tömeg még Halász Lajost és Rácz Dezsőt kívánta hallani, de ők nem beszéltek.

Tüntetés az utcán

Még egy negyed óráig éljenzett Vázsonyi ablakai alatt a tömeg. Aztán megindult a Bémer-tér felé. Már előbb is hallatszottak harcias kiáltások:

- Le a klerikálisokkal!

- Le Kecskeméti nagyváradi brigádjával!

- Le a katolikus körrel!

Ezek a kiáltások most már sűrűebbek lettek. A tömeg megindult a katolikus kör felé, hol - hír szerint - a Vázsonyi-ellenes tüntetés tervét kovácsolták. A Kossuth-nóta és Marseillaise éneklése, Vázsonyi éljenzése s a klerikálisok abcúgolása mellett vonult a színházig.

Az utcákon nagyon sok rendőr érdeklődött. A színház mellett egy rendőrtisztviselő várta mintegy negyven rendőrrel a tömeget.

A tisztviselő kijelentette, hogy - ha kell - erőszakkal gátolja meg a tovább haladást s kérte a népet, hogy békésen oszoljon szét. A nép egy darabig még abcúgolt, aztán visszafordult a Sas felé. A Sas előtt még percekig éljenezték Vázsonyit s aztán Ady Endre rövid beszéde után szépen, csöndben szétoszlott a nép. Rendőri beavatkozásra semmi szükség sem volt.

Vázsonyi elutazása.

Este a Sasban nagyobb társaságban vacsorált Vázsonyi, ahol szintén nagyban ünnepelték.

A vacsorán Vermes Kornél, ki nagyon sokat fáradt az ünnep rendezésében, a következő szavakkal köszöntötte Vázsonyit.

Midőn a múlt ősszel a választások idején az ország szívében, Budapesten a VI. kerületben a demokrata eszmék diadalra jutottak ujjongtak örömükben hazánknak szabadságot szerető elemei. Hálával voltunk eltelve Budapest VI. kerületének polgársága iránt, mely példátlan összetartással és leírhatatlan lelkesedéssel sorakozva az egyenlőség zászlója alá, felforgatta és megdöntötte az uralmon levő klikk-rendszert. Annak okául hogy a diadal oly óriási volt és az ellenpárt oly - szinte lehetetlennek látszó - csúfos vereséget szenvedett, elsősorban azt tartom, hogy a győztesek zászlóira, a demokrata eszmék első és legbátrabb harcosa, a szó kiváló mesterének neve, dr. Vázsonyi Vilmos volt felírva.

Ő - kit most még körünkben üdvözölhetni szerencsénk van - az ő magával ragadó ékesszólásával a szó ellenállhatatlan hatalmával meggyőző erejével és eszméinek magasztosságával, megindította az emberek szívét és a zászló diadala biztosítva volt. Ily egyénekre van szüksége eszméinknek és akkor elveink tért fognak hódítani. Éltetem a demokráciát és dr. Vázsonyi Vilmost, a demokrata eszmék vezérharcosát. A viszontlátásra.

Vázsonyi megköszönte az üdvözlést. Azután a szabósegédek mulatságára ment föl többek kíséretében. Az este hátralevő részét tisztelői körében töltötte. Az éjjeli gyorsvonathoz mintegy negyventagú küldöttség kísérte ki s búcsúzott el tőle utolsó, meleg, szép ovációval, a viszontlátásra!…

Nagyváradi Napló 1902. április 15.

32. SAJTÓPÖRÖK ÉS EGYÉB PÖRÖK

Szokoly Tamás ügyvéd úr a „Nagyváradi Friss Újság”-ban s házi lapjában, a „Tiszántúl”-ban nyilatkozatot tesz közzé, mely szerint rágalmazásért sajtópört indít a „Nagyváradi Napló” azon cikkírója ellen, aki a Vázsonyi ellen tervelt tüntetésbe az ő nevét is belevonta. Hogy az ügyészség dolgát megkönnyítsem, kijelentem, hogy azt a bizonyos cikket én írtam. Láttam Szokoly urat a tüntető ifjak fütyölő kis seregében, hallottam, amint Szokoly úr megelégedett mosolygással mondta:

Na, ez megkapta a magáét!

Mindezt tanúkkal tudom igazolni. Mivel pedig ismerem Szokoly úr kontaktusát bizonyos klerikális körökkel s mivel ország-világ tudja, hogy a parlamentben azt az emlékezetes, szégyelnivaló tüntetést Vázsonyi ellen éppen a Kossuth-párt klerikális frakciója tervezte, melyhez tudomás szerint inkább húz a Szokoly úr lelke, mint Eötvöshöz például s a többi intranzigens liberális Kossuth-pártihoz: okom és jogom volt a látottakhoz a zokonvett megjegyzést fűzni. Fenyegetnek sajtópörrel más oldalról is, de hát itt tudják, hogy sem sajtó, sem egyéb pörökkel nem lehet engem megijeszteni. A Vázsonyi látogatása alkalmából támadt egyéb pörökre, szidalmakra s idétlen viccelődésekre nincs szavam. Olyan alant járnak a pörlekedők, szitkozódók s viccelődők, hogy nekem észre sem szabad vennem őket.

Nagyvárad, 1902. április 15.

Nagyváradi Napló 1902. április 16.

Ady Endre

33. KRAUSZ RICHÁRD ESETE

A Krausz Richárd esetéről írnak a lapok. Krausz Richárd a tüzérezred egyéves önkéntese provokáltatta Pampichler főhadnagyot, de a főhadnagy visszautasította a kihívást azzal a kijelentéssel, hogy ő nem köteles fegyveres elégtételt adni egy tényért, melyet mint felebbvaló cselekedett. Krausz ennek folytán nagybátyja, dr. Schwarz Lajos tartománygyűlési képviselő útján az esetet feljelentette a zágrábi hadtestparancsnokságnál és a hadügyminiszternél. Az eset abból keletkezett, hogy Pampichler a lovaglóiskolában lovagostorral [!] megverte Krausz Richárdot.

A katonaság kínai falain keresztül gyakran jönnek hozzánk hírek, mik a vérünket föllázítják, de ez a hír közelebbről is érint bennünket. Nemcsak azért, mert Krausz Richárd közeli rokona dr. Dési Gézának, a Nagyváradi Napló felelős szerkesztőjének, de mert Krausz Richárdot sokan ismerik Nagyváradon s akik ismerik ennek a fiatal embernek karakterét, érett és szimpatikus egyéniségét, kétszeres dokumentumot nyerhetnek a katonaságban uralkodó rendszerről, arról a tűrhetetlen állapotról, hogy egy középkori állam uralkodó állam az államban s a huszadik században ilyen rettenetes brutalitásokat kell elszenvednie a *vegetáló nyers erőtől a produkáló intelligenciának*.

Krausz Richárd művelt, intelligens ifjú. Atyja tagja volt annak a tartománygyűlésnek, amely annyi kis költséget szavazott meg a magyar országgyűlés révén a mi kedves, drága had-seregünknek. Családja egyike a legtiszteltebbeknek, legérdemesebbeknek Horvátországban. Ő fiatal erővel, talentummal és ambícióval vágott neki az életnek. Közben megakasztja pályájában a hadsereg. Ő a tüzérséget választja, hol általános fölfogás szerint legintelligensebb

és leghumánusabb a fölfogás. S ím ilyen rettenetes, megbélyegző, a fiatal, büszke lélekre esetleg végzetes sors jut számára a katonaságnál!…

Alig múlik el nap, hogy hasonló barbárságok hírét ne kapjuk, Temesvárott szintén egy tüzértiszt már nem elégedett meg avval, hogy egy fegyvertelen ártatlan polgárt csaknem halálra szabdalt, de kardját már bepiszkította ártatlan, gyönge nő vérével is. *Nagyváradon* újabban egymás után történnek esetek, hogy polgár emberekbe valósággal belekötnek a tisztek.

Hát meddig kell a megalázásokat tűrnie a polgárságnak? Csakugyan nincs más védekezés, mint egy-egy készen tartott revolver a zsebben?

A katonaság középkori szelleme egyre-másra többre vetemedik s ezt a vészkiáltást kötelességünk megtenni a Krausz Richárd eseténél.

Nagyon kell bűnhődnie és lakolnia annak a bizonyos Pampichlernek, hogy az affér engesztelődéssel végződjék. Az egyre szaporodó katonai brutalitások pedig csak sürgetik az idő eljövetelét, mikor meg fogjuk alaposan magyarázni katonáéknak, hogy *mi vagyunk az urak:* izzadó, dolgozó, kenyeret szerző, intelligens polgárok.

Nagyváradi Napló 1902. április 18.

A. E.

34. AZ ÚJ SAN-TOY

- Bilkey Irén bemutatkozása -

Mikor a színházi égen új csillag ragyog fel: terhes a levegő, nehéz és villamos. Ez egy kicsit természettan és rajz ugyan, de igaz. Sőt a vihart is jósolják már és mi majdnem esküdni merünk, hogy a könnyek is hulltak, szívek is véreztek tegnap, mikor a Szigligeti Színház közönsége majdnem avval a hódoló, áhitatos lelkesedéssel akceptálta és ünnepelte Bilkey Irént, az új szubrett-sztárt, amilyen áhitatos, hódoló lelkesedés lüktet a San-Toy hold-dalának meleg, heves ritmusaiban.

Az új csillag jöttéről már napok óta beszélnek a színházi váteszek s mi ezúttal hitelt adtunk a prófétáknak. Elhittük előre, hogy ez a pompásan egyszerű, csodálatosan szőke, ezüsthajú, okos leány meghódít bennünket, ha akar. Hiszen úgy vártuk már, hogy hódolhassunk valakinek, aki a meghódolásunkra érdemes.

Ez az ezüsthajú, bájos leány, ez a Bilkey Irén nemcsak egyszerű, bájos és okos, de erős leány is ám! Nem akart megcsinált úton jutni a szívünkig. Ő meg akart mérkőzni a reminiszcenciáinkkal, de új is akart lenni teljesen. San-Toy fiúruhája először volt rajta tegnap. „Én most - gondolhatta - megüzenem a harcot - a saját fegyvereimmel" és eljátszotta Székely Irén után San-Toyt. A többit pedig beszélje el önöknek a tegnapi este láza, lelkesedése, rivalgása. Egy picike, de édes, csengő hang, az ezüst haj, az okos szempár. Egy bájos leány-egyéniség, mely csupa belső tűz, eredetiség és diszkréció - megnyerték a csatát.

Különben is virágokkal, csokrokkal indult meg a harc. Az első dal és első tánc pedig már el is döntötte a sorsot. Ennek a lánynak a picike, kis, édes hangja beszédesebb a táncánál s a tánca, a tánca, óh a táncáról csak versben lehet elég szépet írni. Gyönyörűség volt aztán nézni, mint hódoltunk neki. Taps, éljen, virág, mindez nem mond semmit. A hangulat volt csodásan meleg.

Fáj, hogy ezt az édes, meleg hangulatot megrögzíteni nem lehet. De majd csak elvarázsol még hasonlóba Bilkey Irén.

Ennek a hangulatnak tartoznánk vele, hogy kérjük meg a többi szereplőt: engedjék el ezúttal az ő reájuk emlékezést. Csak a hangulat épségéért s egyetlenségéért, mert az előadás a régi jó volt. Ám minden pietás dacára meg kell nagyon dicsérnünk Pogány Jankát, Dési Alfrédot, ki Krasznayt igen jól pótolta s a kuplézó Bérczit. E kizökkenés után pedig mondjuk el újra: új sztár ragyogott föl, villamos újra a levegő.

Nagyváradi Napló 1902. április 18.

(ae)

35. KÉT JOGAKADÉMIA

A nagyváradi jogakadémia: kir. jogakadémia, a pécsi jogakadémia: püspöki jogakadémia. A nagyváradi jogakadémián dr. Hoványi Gyula, új nemes és régi ultramontán, a jogfilozófiát semmivel sem tárgyalja magasabb szempontokból, mint a második elemi iskolai osztály számára írott katekizmus, a pécsi jogakadémián Bors Emil dr. régi nemes és liberális, kimondja nyíltan, hogy az álliberalizmus megöli Magyarországot s hogy csak demokrata, radikális átalakulások csinálhatnak ebből a kiskorú agrárországból kultúrországot. A nagyváradi jogakadémia ifjúságát úgy nevelik, hogy sípokkal fogadja az egyetlen radikális népképviselőt, a pécsi jogakadémia ifjúsága megálljt kiált az egyre merészebb reakciónak s intését fölfesti a reakció tanyájára:

- Le a klerikálisokkal!…

A két jogakadémia dolgaiból sokat állíthatnánk még szembe, de a sokból talán eleget mondott ennyi is.

Nekünk újra alkalom adódott, hogy rámutassunk, milyen veszedelmes tanyájává lett a reakciónak a nagyváradi jogakadémia. Csak a legutolsó botrányos esetekre kell rámutatnunk. Az ifjúság vezető köre nemrégiben egészen nyíltan néppárti politikát csinált s ezt az intézet igazgatója észrevehetően pártfogolta. Az előadó tanárok egy része tervszerűen hinti el a reakció magvait. A hibás nevelésnek egyik bizonysága az intézet falai között is veszedelmesen elterjedt kártyaszenvedély. Nem kell külön és ismét rámutatnunk a Vázsonyi érkezésekor történt heccekre. Az intézet pecsétjének önkényes megváltoztatása ellen már nagyon sok panasz hangzott el s mégis a jogakadémia most is használja hivatalos írásaiban a törvénytelen kir. kat. jelzőt. A sok aggasztó s itt csak részben felsorolt momentumhoz ha hozzáfűzzük még, hogy Nagy Ernő, ez az igazán liberális tudós professzor, nem sokáig lesz már a jogakadémia tanára, világos lehet mindenki előtt, hogy a nagyváradi kir. jogakadémia állapota veszedelmes s már csaknem kihívja a kultuszminiszter intézkedését. Egy kormánybiztos kiküldése sokat segíthetne ez állapotokon s előbb-utóbb hangosabb lesz a szó, mely kormánybiztost fog kérni.

Rövid cikkben két jogakadémiáról akartunk tulajdonképpen szólni. A pécsi jogakadémia egy eltagadhatatlan igazsághoz juttatott bennünket. Ez az igazság az, hogy a felekezetiségnél is nagyobb veszedelem a korlátoltság. Lám Bors professzor püspöki iskolában s püspöki kenyéren is a liberális haladás híve, míg Nagyváradon ez az úgynevezett liberális párt kegyelméből közszereplő tanár vezére a klerikális aknamunkáknak.

Hogy is mondja Bors professzor? Az álliberalizmus veszedelmesebb a nyílt [re]akciónál. Az álliberalizmusnak köszönhetjük a nagyváradi jogakadémia más állapotát is.

Nagyváradi Napló 1902. április 19.

36. A POÉTA AGGODALMA

Komolyan is lehetne arról sokat írni, hogy vajon mint lett rettenetes urrá az *abulia*, az *akarat betegsége* a mi korunknak legtalentumosabb emberein. Alighanem a *korban* van a hiba. A mi korunk még csupa vívódás, csupa kaosz. Ez a nagy bizonytalanság nyűgözi le a nagy erőket és nagy talentumokat. És bár a korlátoltság faragjon bárgyú vicceket a vad zsenikre, a keserves valóság az, hogy bizony vannak ám vad zsenik s ezek a vad zsenik a világ legtragikusabb élői. Lelkükben hordják a világ meghódításának vágyát, agyukban a talentumot s akaratuk tehetetlensége sziklához láncolja őket. Szomorú alakok ám a modern Prométheuszok…

Van Nagyváradon, a nagyváradi újságíró gárdában egy poéta. Szinte prototipusa ezeknek a modern Prométheuszoknak. Valamikor - úgy mondják - szépen indult, de egyre nagyobb úr lesz rajta a szörnyű *abulia*.

Nógatják és feddik a barátjai, de nem ér semmit. Tele van tervekkel, de megborzad, ha valamelyik terve beváltásához kell kezdenie. Legújabban egy kis verses prológus írását varrták a nyakába, de alig tudják ezt is vele megíratni.

Egyik barátja tegnap komolyan elővette.

- Nem szégyenled, hogy talentumoddal elzüllesz valósággal? Miért nem dolgozol?

A poéta valósággal összegubbaszkodva hallgatta a megérdemelt szidást, de egyszer csak valami ötlettől földerült az arca.

- Megmondom neked őszintén, miért nem írok. Nekem *nagy aggodalmaim vannak.*

- Aggodalmaid?

- Igen. Tudod, hát jó: írnék. Fölkapnák a nevemet. Olvasna, megismerne az ország, a kontinens, a világ… Mi haszna volna belőle. Ott van Rakovszky és a bandája.

- Hát mi köze hozzád Rakovszkynak?

- Mi köze. Hogy engem meghurcoljanak, babérjaimat letépdessék hitvány nyolcezer korona miatt, mint Jókaival tették: olyan nincs!…

…A poéta barátja konstatálta, hogy a poéta gyógyíthatatlan…

Nagyváradi Napló 1902. április 20.

37. A HOLDFOGYATKOZÁS

Nem hisszük, hogy nagyon sokan tartották számon a tegnapi holdfogyatkozást. Egy kicsit bajos is volt, mert mire a hold nekünk feltűnt, már ha megtörve nem is, de meg volt fogyva. Egyebekben pedig csúnya szeles, hideg idő volt, amely nem kedvezett az égboltozati látnivalónak. A holdfogyatkozás különben sem a népszerűbb égi panorámák közül való. Legfőbbképpen azért talán, mert nézéséhez nem kell kormozott vagy másképpen preparált üveg. Már pedig az nem is látnivaló, amihez könnyű szerrel hozzájut az ember. Észre tetszett talán ebből venni, hogy egy kicsit szimbolistáskodunk. A divatos esztétikai tévelyedés ellen beszélünk. Mi nekünk tetszik mindent preparált üvegen nézni. Persze ilyenformán sohse látunk tisztán. Ha aztán valaminek a helyessége, igazsága szinte szemünk előtt fekszik, nem nézzük meg, mert nincs hozzá *kormozott üvegünk*... Nem áruljuk el, hogy minek az ötletéből mondtuk el ezt a kis holdfogyatkozásos filozófiát. Gondoljanak minél több esetre…

Nagyváradi Napló 1902. április 23.

38. A TÁRSADALMI VISZONYOK

- Ez is epilógus -

Palotay László prelátus-kanonok őnagysága módfelett letárgyalta azokat, kik a társadalmi viszonyokat bántják. Mivel az ellenségünk sem foghatja reánk, hogy mi *nem* szoktuk bántani a társadalmi viszonyokat s mivel e letárgyalással kapcsolatban valami olyan vádat utasított vissza őnagysága, amely a mi vádunk is volt, egy kis epilógushoz mi is jusst formálunk.

Bizony, nagyságos és főtisztelendő úr, mi nagyon szoktuk bántani a társadalmi viszonyokat. Epés kötekedő, izgága emberek vagyunk, akik mindennap ballábbal kelünk föl. Kevés dologgal vagyunk megelégedve, de talán a társadalmi viszonyok elégítenek ki bennünket legkevésbé. Mi azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai társadalmi viszony ok tarthatatlanok. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a magyar társadalom, amennyiben lehet ilyenről beszélni, kiskorú, műveletlen, babonás és beteg. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai társadalomnak csaknem minden relációja igaztalan és veszedelmes. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai magyar társadalomban a papi és világi fejedelmeké minden: babonás hagyományok rabszolgaságban tartják a polgárság millióit. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a militarizmusnak, klerikalizmusnak s feudalizmusnak falait le kell rombolnunk, ha élni akarunk. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy avult hagyományok, szamár privilégiumok fölött győznie kell a munka érdemének s ha a csökönyös konzervatizmus[!], babona, önzés, felekezeteskedés, olcsó nemzetieskedés, korlátoltság elénkbe feküsznek - hát keresztül kell rajtuk tiporni. Ezeket tartjuk s hirdetjük mi és bántjuk, mindig bántjuk a társadalmi viszonyokat.

Kiknek áll érdekükben a béke? Az ellenségeinknek, akik a társadalmi viszonyoknak, a helyzetnek ma urai. Hiszen éppen úgy nőttek a mi nyakunkra, hogy mi beugrottunk az ő farizeus, *békességet* hirdető prédikációiknak. Ők a békesség leple alatt azért dolgoztak erősen s azért gyötrelmesebbek ma a társadalmi viszonyok, mint bármikor, azért növekedett nagyra a reakció. *Ebből* a békességből nem kérünk már többet. Ellenségeink szarvait nem növesztjük tovább. Elég, hogy a békességnek, a *társadalmi viszonyok* kímélésének farizeus hirdetésével visszavetettek már bennünket egy-két emberöltőre. De bizony bántjuk ám a társadalmi viszonyokat! Nem akarjuk magunkat semmiképpen elnyeletni a reakcióval. Mi haladni s radikálisan akarunk haladni…

…No és még valamit. Palotay prelátus-kanonok őnagysága nem kívánhatja tőlünk komolyan, hogy törődjünk bele minden földi állapotba. Hisz voltaképpen mi az ő tanítványai vagyunk: a negyvennyolcas idők harcosaié. Ők is nekirontottak a társadalmi viszonyoknak, ők is radikálisok voltak. Mi azt akarjuk folytatni csak, amit ők akkor megkezdtek s aminek kevés eredményét is meghamisították a konzervativizmus, korlátoltság, önzés és klerikalizmus. Mi az új idők negyvennyolcasai vagyunk, az új idők Palotayai. Vázsonyi Vilmos és minden radikális az. Igaz, hogy a mi dolgunk sokkal nehezebb, mert a *társadalmi viszonyok* olyan szörnyen megromlottak, hogy radikális elődeink is ellenségeinkké váltak. - A kor, az alkuvás, a növekedő reakció, a *kanonoki stallum* megmagyarázza ezt a fordulást, de ez nem ok, hogy mi is kibéküljünk a *társadalmi viszonyokkal*. Nem azért, mert mi úgy sem számíthatunk a lelkünk metamorfózisát eszközlő kanonoki stallumra, de mert a mi radikalizmusunk benne él a korban s a tömegek lelkében s mert a mi radikalizmusunk *őszinte* s nem ijed meg semmi konzekvenciától. Ez a mi epilógusunk!

Nagyváradi Napló 1902. április 23.

(ae.)

39. AZ IGAZSÁG

Az igazságról sok minden keserűséget és - igazságtalanságot elmondtak már. Voltaképpen pedig hát az a legbölcsebb dolog, hogy az igazságon nevessen az ember. Az igazság legújabb jelentkezése a következő: Egy nagyváradi fiatal iparos munkás lapot indított nehányad magával. Primitív kis hetilapocska volt s hamar beszűnt. Ebbe a lapba egyszer sürgősen kézirat kellett. A fiatal munkás ember annyit már sejtett az újságcsinálásból, hogy az olló megbecsülhetetlen valami. Fogta magát s előkeresett egy budapesti munkáslapot. Abban volt egy kis cikk bizonyos csendőrbrutalitásról. Nem akarta az ollóval kivágni, hát lemásolta s a cikkecskét leközölte szóról szóra a lapjában. A budapesti lapnak, a cikk *írójának* a haja szála sem görbült meg. A nagyváradi munkásra az esküdtek tegnap kimondták a bűnöst s el is ítélte az ipsét a törvényszék. Az igazság tehát ez esetben az, hogy van budapesti és van nagyváradi igazság. Ez az egyetlen valami, amit nálunk sikerrel decentralizáltak.

Nagyváradi Napló 1902. április 24.

40. PETHES IMRE VENDÉGJÁTÉKA

- Cyrano de Bergerac -

Pethes Imréről olvastunk egyszer valamit, ami nekünk tetszett. Azt írta valaki róla, hogy nagyon kell neki küzdenie a maga művészetéért. Nagy dicsérete ez egy komoly művésznek. A művész ember önhitének glorifikációja ez. Jelenti azt, hogy még a *taps* sem tántorítja el. Pedig a taps megrészegít minden színészt.

Pethes Imre valósággal igaz apostola a maga művészetének, de olyan sejtésünk van, hogy nagyon sokszor mártírja is.

Pethes Imre nemcsak hogy olcsó sikerért nem áldozta föl a maga művészetét, de úgy látszik, mintha borzadna a közönség olyan magával ragadásától, ami sok úgynevezett nagy színészt is boldoggá tesz. Pethes Imre fél a zajos sikertől és tapstól, fél, hogy minden taps áldozatot követelt az ő művészetétől.

Pethes egyénisége átlátszóan állott előttünk *Cyrano* alakjában. Olcsó színész, kevés súlyú színész ebben a szerepben minden öt percben megtapsoltathatja magát. - Pethes leszaggatta hőse bosszantó romantikus cafrangjait, beszélt és csak beszélt - milyen nagy dolog ez - minden rövid szavát beragyogta nagy intelligenciája s szinte elkápráztatott bennünket hideg, világos és mégis igaz fölfogásával, mellyel szerepét végigjátszotta. A közönség hamar értékelte, hogy ezúttal nem a gyönyörű, merész jambusok fölrengedezőjét fogja látni s Pethes művészetének meghódolt mindjárt. Ha az olcsó tapstól fél Pethes Imre, megnyugtathatjuk, hogy tegnapi nagy sikere s a sok-sok taps az ő művészetének megértése és értékelése volt. Csak a historikum kedvéért jegyezzük ide, hogy a második fölvonás második felében, az erkély jelenetben s az utolsó fölvonásban volt leghatalmasabb sikere a vendégnek, kinek rovására csak egyet írunk: néha önkényesen bánt egy kicsit a jambusokkal, régen nem játszhatta már Cyranot s felejtett egy kicsit néhol a szerepből.

Mindezt csak a historikum kedvéért. Imponáló nagy intelligenciájú művészember diadalmas estéje volt a tegnapi este különben. Nem olcsó este, értékes és becses.

A vendég mellett a régi jeles gárda nagyon tetszett. A rendezésben sok új és jó ötlet lepett meg bennünket.

Nagyváradi Napló 1902. április 24.

41. PETHES IMRE VENDÉGJÁTÉKA

Ocskay brigadérost láttuk tegnap este újra s bizonyisten nagyon lelkesedtünk. A brigadéros lelkesített bennünket. Az új brigadéros: Pethes Imre. Pedig éppenséggel nem játszott *nekünk*, a közönségnek. Pethes a modern nemes német iskola híve.

Odatapad ábrázolt alakjával a színpadhoz s nem *játszik* hatásosan, de áll, jár, tesz, beszél, haragszik, örül és elkárhozik *igazán*. Az ilyen *hatástalan* játék teheti meg aztán azt a csodát, hogy kiváltja a tüzet, a lelkesedést még azokból is, akik nehezen tüzesednek és lelkesednek. Pethes nem ismeri, nem akarja ismerni a színésziskola ódonságait, a közönségnek játszást, bókolást és hódolást. Ő becsületes művészember s csak azt teszi a színpadon, amit az ő művészete diktál. Hódító igazságával tegnap is hódított Pethes. Egy erősebb kitörése ez igazságnak frappánsul hatott s szerepéhez különösen illett az ő érctelen, rekedtes hangja.

- Én az én hangomnak, az én rekedt hangomnak köszönhetem, hogy nem vagyok egészen rossz színész - mondta egyszer Pethes. A szép, csengő hangú magyar színészek bele szoktak szeretni a maguk hangjába s szavaló gépek lesznek. Engem a hangom szépségtelensége más ható eszközökre utalt.

Felvonások közben hatszor, hétszer hívták ki Pethest, ki mellett Szarvasi jobb Szörényi volt, mint valaha, s nagyon meleg tapsokat kapott.

E. Kovács Mariska volt szép és gyöngéd Tisza Ilona tegnap is. A beteg H. Novák Irén helyett Kuliny Mariska játszotta a Jutka szerepét. Tóth Elek kitűnő Jávorka, Bognár, Peterdi, Erdélyi, Bérczi stb. a régi jók. Sik Rezső nagyon bevált Tarics. Az előadás örvendetesen előkelő nívójú. A rendezésben ismét sok ügyes korrekció. Ide iktatjuk egy ügyes, intelligens kardalosnak a nevét: Halmai. Meglepően ügyes kamarás volt. Úgy halljuk, végzett színinövendék.

A közönség ellen volna csak kifogásunk, hogy újra elfelejtette megtölteni a színházat.

Nagyváradi Napló 1902. április 25.

42. VÁD

Az Alkotmány jeles élclap, de azért a legjobb viccet tegnap olvastuk benne. Egy Huszár Károly nevű egyén a tárcarovatban azzal vádolja a magyar zsidókat, hogy cionisták s mind Jeruzsálembe gravitálnak. Ezt a hazaárulást persze nagyon megrózsa Huszár úr, pedig minden szavából kitetszik, hogy milyen boldog lenne, ha az igaz volna. Hogy pedig Huszár úr vicce milyen jó vicc, megérteti az, hogy szerinte a cionista mozgalom szervezői a reformpárti egyetemi ifjak. A budapesti reformpártnak Wlassics Tibor a vezére. Szegény miniszter, meg fogja járni, ha fia egyszer csak Jeruzsálemből küld majd neki képes levelezőlapot. De e sorok íróját is aggodalom szállja meg. Kolozsvárt tudniillik Ady Lajos nevezetű ifjú a reformpárt szervezője, s íme, e sorok írójának most kell megtudnia, hogy egyetlen testvére Jeruzsálembe gravitál…

Nagyváradi Napló 1902. április 26.

43. GÖRÖG RABSZOLGA

- Bilkey Irén sikere -

A kis Iris, a csintalan, pajkos kis veréb, tegnap versenyző szárnyakra kelt s olyan magasra röpült, hogy beleszédültek a pacsirtákká előléptetett összes szárnyasok. Tekintettel azonban, hogy e figurális beszéd során olyan bókokat mondhatnánk, hogy gorombaságoknak is beillenének, maradjunk az egyszerű, becsületes szavaknál s konstatáljuk egyszerűen és becsületesen, hogy Bilkey Irén, a kis ezüsthangú szubrett, tegnap második ízben játszott a nagyváradi színpadon s ma már ez a mesés kisleány annyira primadonna, hogy valósággal keresztülgázolt aranyos kis cipőivel minden riválisán.

Bilkey Irénre kevés dicséret az a közhely, hogy az igazi szubrettek közül való. Nem. Ő egy *más* szubrett. A legtarkább s legharmonikusabb egyéniség, akinél művészetté válik még a furcsaság is. Pici, édes, csengő hangja s pompás tánca csak kicsi eszközök abban a művészi arzenálban, mely nem más, mint az ő gazdag, aranyos egyénisége. Az ő „Iris"-e elragadó és elragadott tegnap mindenkit. Valósággal Bilkey-ünneplés volt a tegnap este.

Az előadásba pedig színt vitt és hangulatot Bilkey. Ámon Margit is jobban tetszett, mint máskor. Székely Anna énekét is megismételtették. Új volt és jó Szatmáry Marcus Ponponiusa. Benkő Jolán, Bérczi, Pintér s a többiek is jók voltak s ne feledkezzünk meg a derék és kitűnő Müller Ottóról, ki bravúrosan fegyelmet tartva vezette a zenekart, a kórust.

Nagyváradi Napló 1902. április 26.

44. A HÉTRŐL

Itt a vonal fölött gyászos harangot kongatunk meg a székelyek pusztulásáról. Ennek a becses, értékes, színmagyar népnek el kell pusztulnia, mert csak az éhhalál és nem a *kazár* fenyegeti őket. Bezzeg a *ruténokat* óriási apparátussal mentik, mert hát a *ruténmentést* nagyon kedvesen össze lehet kötni a *kazárütéssel*. Ilyen bölcsességgel kormányozzák ezt az országot. Hogy meddig lesz ez így, mi nem tudjuk megmondani. Valami erős viharnak kell végigsöpörnie a magyar társadalmat, közéletet. De milyen lesz és mikor jön ez a vihar? Azt látjuk jól, hogy egy dologban találkoznak a magyar társadalom civakodó, hadakozó felei: félnek minden merészebb újítástól. Bródy Sándor darabjától megborzongott minden filiszterhát. Nagyon félünk mind a vihartól. Gerő Árminban azért bízunk mind igen nagyon. Mi reánk nagyváradiakra pompásan vigyáz a derék rendőrfőkapitány. Még azt sem engedi meg, hogy az ebadta veszedelmes munkásemberek megmutassák magukat az utcákon.

Ő főrendőrsége úgy gondolkozik: muszáj, hogy megtudja a békés társadalom, hogy a világon nem csupán megelégedett emberek élnek? Izgatja és nyugtalanítja az ilyesmi az embereket. Más volna, ha legalább olyan fölvonulás volna a munkásoké, mint a millenáris díszmenet… Nekünk pedig eszünkbe jut valami. Nem is régen a jó berlini gazdag polgárok is reszkettek a szociáldemokratáktól. Egyszer csak kiütött a kultúrharc éppen úgy, mint most nálunk. Némely vallású embernek kezdett kényelmetlenné válni a vallása. Egyszer csak kiderült, hogy nincs is már liberális ember, ellenben nagyon megnőtt a reakcionárius tábor. Mit műveljenek most már azok, akik születésüknél vagy gondolkozásuknál fogva nem lehetnek klerikálisok. Akkor vették észre az eddig lenézve is rettegett szociáldemokratákat. Nini! Hisz ezek a liberálisok igazán. Ezek nem kutatják a vallást s a fejeiket ütik a klerikálisoknak, hogy meg ne sántuljanak… És ma már milliomosok, gazdag polgárok, bankárok, kereskedők, nagyiparosok

- szociáldemokraták. És igen jól érezik magukat. Nálunk is úgy növekedik a klerikalizmus s fogy a régi liberális gárda, hogy idestova az is szociáldemokrata lesz, *aki nem akar*…

*

Néha nagyon istentelen gondolatok szállják meg az embert. Különösen olyankor, mikor affélét lát, amivel a búrok vádolják meg az angolokat. Az angol sereg megritkulva hátrál. A búrok üldözik s lövöldözik őket. Mikor már nincs segedelem, az angolok előkerítik az elfogott búr asszonyokat és gyermekeket. Ezeket hagyják leghátul. Öljék ezeket a búrok!… Így járunk mi is, kik a liberális, a radikális haladás hívei vagyunk. Mikor már ellenségeink nem tudnak velünk vitázni, elénkbe rakják a vallást, az erkölcsöt, a történelmet, a párducos ősöket. No most már tessék ütni - gondolják ők magukban. A minap is dr. Berkovits Ferenc ellen ezt az állítólag angol taktikát használták. A törvénytelen gyermekek jogi helyzete fölött indult a vita. Humánusabb, erkölcsösebb fölfogást képzelni sem lehet a Berkovitsénál. És annyira nem volt radikális, hogy bennünket fiatalabbakat és radikálisabbakat ki sem elégített. Nem is tudtak vele másként disputálni, minthogy odaállították elé a *túlvilágot*. Ez tudniillik az utolsó és legnagyobb klerikális tarack.

Szeresd a dúslakodó papokat, éhezz, nyomorogj, búsulj, törődj bele minden földi állapotba - majd örök világosság fényeskedik a túlvilágon… A német lapok azt írják, hogy a búrok néha behunyták a szemeiket és golyóikat rálőtték az angolokra, hiába tartották a búr asszonyokat a mellük elé. Pedig ezek az asszonyok és gyermekek szemmel láthatók, húsból és vérből valók lettek volna…

*

…A harc megindult már a színházban s Székely Irénnek nagyon még csak most keresik az utódját. A harcra azonban addig is szükség volt, míg megtalálják, mert nagyon gyakran voltak szomorúak, búsak és néptelenek a színház estéi. Bilkey Irénnek köszönheti a színház a mindig üdvös színházi harc kitörését. A kis szubrett-primadonnának olyan hatalmas pártja van már, hogy legyőzhetetlen. Különben eseményeknek ígérkeznek másképpen is a színházi szezon utolsó hetei. Szoyer Ilona, Radványi Klára, Kurucz Feja Dávid a szerzővel Fényes Samuval, Vernier Róza, Fedák Zsazsa csak a legközelebbi szenzációk. A kapuzárás még jó messze van. Mi ennek főként azért örülünk, mert míg színház lesz, botrány is lesz s míg botrány lesz, nem érik az *uborka*.

Nagyváradi Napló 1902. április 27.

-a.-

45. NACIONALISTÁK

Róma most már elbújhat. A magyar nacionalisták, klerikálisok és junkerek Párizst imádják most már. Bécset és Párizst. Ma Méline-t s Tournade-t, aki a vad Brissont letörte, majdnem úgy imádják nálunk, mint a szép Luegert s Drumont bukását magyar könnyek is siratják. A magyar klerikális, nacionalista és junker lapok a *szellemi megújhodást* ünneplik a francia választások eredményében, s a magyarországi reakció azt hiszi, hogy most már minden lehetséges. Hiszen a radikális Franciaország is a reakcióé már!…

A mi saját külön nacionalistáinknak persze ezúttal sincs igazuk. A klerikális milliók elúsztak bizony Franciaországban, de hasztalan úsztak el. A nacionalizmus egy szűr alá fogta az összes reakcionárius elemeket, sőt az összes opponálókat. Az eredmény mégis alig valami. Öt-hat

mandátum. Franciaország megmaradt a radikális haladás útján s bizodalma lesz tovább is mindazoknak, akiket sorsuk sötétebb országok iszaposabb földjéhez láncolt.

A mi saját külön nacionalistáink ujjongása komikus és bárgyú hát, de nagyon tanulságos. Nyomorult liberálisok, kozmopoliták, zsidók és ti többiek: íme lássátok a nemes erkölcsöknek, a tradícióknak, a hazafias érzelmeknek privilegizált őreit, a magyar nacionalistákat. Ez a hazafiság. Belgiumban a lelketlen klerikálisok leigázzák a munkások százezreit - a magyar nacionalisták kitűzik a trikolort s esetleg melléje a pápai zászlót. Ez a magyar nacionalizmus. És ilyen az új nacionalizmus világszerte. A legförtelmesebb hazugság s a legveszedelmesebb nyavalya. Kiaknázza a tömegek vad butaságát, a félműveltek szenvedélyeit. A *nacionalizmus* voltaképpen *internacionális* szövetkezete a sötétségnek, butaságnak s a gonosz tekintélyek önzésének.

A magyar nacionalizmus még veszedelmesebb talán a többinél, mert ez áll legintimebb viszonyban Rómával s mert kibővült a porosz junkerek veszedelmes ostobaságával.

A magyar nacionalizmusnak mindenütt van rokonsága, mert nagyon sokszínű. Leghasonlatosabb a spanyolhoz, mert a papok malmát hajtja. Rokon a porosz junkerekével, mert a *föld* zsarnokságát célozza. Testvérségben él az osztrák keresztény szocialistákkal, mert a római vezetés közös s mert ostoba és galád módon gyűlölködő, antiszemita. Talán közelebb áll még az orosz cézárizmus szelleméhez is, mint azokhoz, kik a humanizmust és a haladást szolgálják.

Bizonyítnunk sem kell, hogy a magyar nacionalistákban nincs egy csöpp igaz és hívő hazafiasság. A magyarfaló Stadler nekik szentebb, mint a magyar irodalom, kultúra legnagyobb élő alakja, Jókai Mór. A magyar görög katolikusok ügye nekik Hekuba, de vérkönnyeket sírtak a francia szerzetrendek [!] vagyonáért. A magyar nép pusztul, kivándorol, ám azok, kik Rómába mennek egy kis pápai áldásért, ügyet sem vetnek ilyen csekélységre. Az ország a csőd szélén áll, ám a magyar nacionalisták a *magyar imperializmus* hóbortjait hirdetik. Ez valami éhségfelejtető, speciális magyar gloire volna, de hihetőbb, hogy egy régi ideának a jelszava, a Marianum regnumnak.

Ez a magyar nacionalizmus. Egy nagy reakciós, nemzetközi szövetkezésnek a csapata. Nem csoda s úgy is lesz, hogy a nacionalizmus nemzetközisége a szociáldemokráciát fogja növelni, mely szintén nemzetközi.

A szociáldemokraták legerősebb támogatója a reakciós nacionalizmus. És ez az egyetlen reménységünk és erősségünk a nacionalisták ellen…

Nagyváradi Napló 1902. április 30.

A. E.

46. LOVAGIAS EMBERÖLÉS MÁJUS ELSEJÉN

- A Pallay-Weiszlovics párbaj -

Nagyváradon *piros* volt a májusi ünnep. A süvöltő, gyilkos golyó kipattant s leterített egy jóravaló, derék embert.

Kik öltek? A nyomorult lázongó szocialisták? Dehogy is ők! A kérges kezű munkásemberek egy-két pohár sört ittak, egy-két beszédet meghallgattak, elábrándoztak a jövendőn, mikor majd a munkáé lesz a becsület s elénekelték a Marseillaise-t, mely bizonyisten meghatóbb és vért hevítőbb azzal a szöveggel, amivel a derék, hivő munkásemberek éneklik. Azután

szétoszoltak s elpihentek a szocalisták. Vérengző gondolata nem volt egynek se. Május elsején nem a szociáldemokrácia szomjúzott rá a tüdőből ömlő vérre, hanem - *a kaszinó*…

A csütörtöki végzetes viaskodás, a legújabb lovagias emberölés különös gondolatokat és érzéseket vált ki a mi lelkünkből. Könnyezve állunk mi is az átlőtt tüdejű derék, jó ember ágya mellett, de mi a könnyeken keresztül is látjuk az igazságot. A demokrácia, az eljövendő jobb idők próféciájának napján az a gyilkos golyó nemcsak egy derék, ártatlan embert terített ám le, hanem belefúródott az exkluzív, lovagiaskodó, kasztszellem tüdőjébe is. Építse fel az építő és gyógyító szent erő a leroskadt, leterített ártatlan embert. Meleg, résztvevő szívvel, esengve kívánjuk ezt. De fojtsa meg most már ez a golyó azt a szellemet, mely legnagyobb csapása ennek az országnak. Ne engedje tovább levegőhöz jutni. Fulladjon meg a feudális, sötét időknek magát túlélő kóbor lelke. Ideje most már…

Nagyváradnak, ennek az érdekes s erős magyar városnak határozottan csodás szerepe van a magyar társadalom hullámzásában. Maga Nagyvárad kicsiben teljes képe ennek az országnak s a társadalom újabb és újabb küzdelmeihez nagyon sok anyagot, témát visz, hord folyton ez a város.

A haladásnak és világosságnak természetesen nehéz harcokat kell itt Nagyváradon vívnia. Az exkluzív, lovagiaskodó osztályuralom törekvése nagyon erős itt.

A társadalom kaszinói és egyéb babonáival nagyon sok itt nekünk a harcunk. Természetes dolog ez. Főpapi aula, sok katonaság, dzsentri-dédelgetés és még sok minden erősíti ezeket a babonákat. Ám éppen a párbajügyben is erős, nagy törekvések, akciók születtek meg itt Nagyváradon. A szegény Kálmán József mártírhalála a lovagias babonán mégis gyöngített valamit. Sok ember magába szállott. Vázsonyi Vilmos állásfoglalása néhány hónappal ezelőtt Nagyváradon keltett legerősebb visszhangot. Impozáns népgyűlés üdvözölte Nagyváradról Vázsonyit s csak közbejött körülmény gátolta meg, hogy ennek a népgyűlésnek Pallay Lajos legyen az elnöke, akinek az ágyánál most könnyezve állunk meg s akit most odaállított a gyilkos golyó elé a kaszinó, a lovagias babonának, osztálygőgnek és beteg életprogramnak ez a különös institúciója.

Nekünk hitünk és vigasztalásunk az, hogy Pallay Lajos mártírsága nem zárul be katasztrófával s hogy a csütörtöki gyilkos golyó most már Nagyváradról eredményesen s diadalmasan fogja megindítani a leszámoló harcot a lovagias babona ellen.

És még valamit mondanunk kell. Május első napján történt a lovagias emberölés, május elsején, mikor a feltartózhatatlan egyre erősödő, új, becsületesebb világot akaró szellem ünnepel. Intés és jel ez. Tisztelt lovagias osztályuralom, a munkának és világosságnak lobogója körül a tábor egyre nagyobb. Közeledik az új világ, melyben a munka és a világosság kormányoznak. Ebben a világban egy derék embert, egy ártatlan embert nem ölnek majd meg lovagiasan. Ideje lesz már magatokba szállni óh elfogultság, sötétségnek, önzésnek és babonának emberei!

Nagyváradi Napló 1902. május 3.

47. FEDÁK SÁRI

- Az első vendégjáték -

Nem tudom önről, kedves vagy kedvetlen olvasó, el szokta-e olvasni a lap vezércikkét is vagy a színház rovatot kedveli csupán, hogy aztán még némi leereszkedéssel futó szemlét tartson a plebejus hírrovaton s a még kevésbé előkelő törvénykezésen. Akárhogy is legyen, ön alapos

disputákat folytatott és folytat Fedák Sári miatt. Ezen nevezetű leányt most vagy imádja, vagy rémségesen szapulja. Erre mérget vesz e sorok írója. Egyszerűen azért, mert Fedák Sári nem az a leány, akiről hideg melegséggel vagy meleg hidegséggel lehet szólni és írni. Ő első *Fedák* Sári. Egy és szuverén. Valaki és teljes valaki. Egyéniség, aki nem paktál s aki nem reflektál semminemű türelemre.

Tessék csak bátran nézni, látni és ítélni. A Bereg megyei bakfis egyszerre csak fölszaladt a színpadra. Mint a gyötrelmes, erős, szűz vihar végigsöpört ott mindent. Trónjaikról lerángatott autokrata színpadi királynőket, félelmetes bálványokat, szent és sérthetetlen formákat, tradíciókat és konvenciókat. A kis bálványdöntő úgy tett a züllött budapesti színházi világgal, mint Napóleon az egyesült seregekkel. Fedák Sári is fölforgatta s megcsúfolta a színpadi hadakozásnak minden becses, régi elvét. Nem volt újságíró dandárja, nem volt haditerve, ignorálta a kulissza küzdelmeit. Nekivágott a csatatérnek, a színpadnak s megnyert minden csatát.

Ma Fedák Sárit rettenetesen gyűlölik s fanatikusan imádják. Színházakat emel és tör le, jámbor vidéki helyeket forgat fel ünnepelik, hetenként három, négy milliomossal jegyzik el, legendákat tudnak róla, ócsárolják, de *emlegetik* folyton mindig. Hát ez kérem: *nagyság*. Akárhogy tetszik bámulni, *nagyság*. Ez a lány valaki, egyéniség, eredetiség és erő. Az ellenségeinek gyűlölete bizonyítja ezt legjobban, na, meg hát ő maga! Tessék megnézni és megérteni őt a színpadon. Ez a leány filozóf. Smokkokat s habitüéket a lábai tarthatnak lázban, fiatalságának tüzes indulata. Mi látjuk benne a mélységet. Az új operettstílusnak múzsája ő, hiában kereszteltették el fiú-primadonnának. Van egy isteni póza, amely fölér a torok-primadonnák minden hanggimnasztikájával. Ebben benne van a hivatottságnak, büszkeségnek, erőnek, egészségnek, bájnak, fiatalságnak a csodálatos harmóniája. Vakítóan intelligens és merész. Sóhaja, beszélő mozdulatai, kacagása, szerelmes búgása, dévajsága mind a filozófusra vall, aki egyéniségének morzsáival el tudja ragadni a közönségeseket, ám azokat hódítja meg csak igazán, akik ezt az érdekes és értékes egyéniséget teljes pompájában meg tudjuk látni és érteni.

A „Bibliás asszony", amelyben először lépett föl Fedák Sári Nagyváradon, éppenséggel nem zajos sikerekre csinált szerep. Fedák Sárit a második fölvonás után vagy tizenötször hívta ki a zsúfolt ház. A „mondanivalója" s a „csipkeszoknya" sanszonokkal többet nem tudna mondani, sejtetni és éreztetni (és mi reánk éppen nem e nóták frivolsága hatott) Yvette, a nagy Yvette sem. Azért csodálatosan gazdag a Fedák Sári egyénisége, mert ő valódi játékművésznő, varázsos interpretáló tehetség s szenzációs tánc-zseni is. Sokaságos skálája van a Fedák Sári tehetségének. Meg tetszik ezt majd még jobban látni a jövő estéken.

A nőket érdekli, hogy mesés és szenzációs sikket és toaletteket mutatott Fedák, ki mellett igen ügyes táncosnő volt Kulinyi Mariska, tapsokat kapott Benkő Jolán, bevált Peterdi Etuka s jók voltak Pintér, Bérczi, Szatmáry s a többiek is.

Nagyváradi Napló 1902. május 3.

(ae).

48. A HÉTRŐL

A múltkoriban közös erővel bele akartuk heccelni Vázsonyi Vilmost, hogy feszíttesse meg magát. Biztattuk kegyetlen jámborsággal, hogy legyen mártír. Be naivak és kegyetlenek voltunk! Mi lett volna, ha Vázsonyi Vilmost belehajtjuk a mártiriumba? Ő elvérzik szépen. Mi megsiratjuk. Holnap jön Izidóra Duncan vagy Madge Perry. Vázsonyi Vilmosról pedig nem beszél már többet senki, mint egy pár kültelki demokrata, újbor és szódavíz mellett elsóhajtva:

- Kár volt ezért a Vázsonyiért. Hanem mondja már szomszéd, csakugyan olyan nagyon mezitláb táncol az a Duncan vagy hogy hívják, mint a lapok írják?…

…Madách kezd újra divatba jönni. Ábrányi Kornél azt mondja, hogy Kepler a jövő zenéjét újra hallja. Szegény Kepler! Sokat ér vele. A jelen zenéje tölt be minden számot a nagy társadalmi koncert programján.

Beszélhetnek ugyan itt a jövő zenéjéről, amíg megkékülnek. Úgy kell lenni, hogy mind bomlott idegűek vagyunk. Aki ebből a világból egy jobbat akar csinálni, annak először egy óriási hidegvízgyógyintézetet kell berendeznie. Zuhany és masszázs nélkül nem megy velünk senki semmire…

…Belebolondulhat, akinek kedve van hozzá, az emberek komolytalanságába. Ott ültek a csoportok körülöttünk még egy héttel ezelőtt s nem tudtál olyan nagyváradi lelket fogni, akivel másról beszélhettél volna, mint a házi kezelésnek, közútinak, jádvölgyinek ügye. Alapjában elég banális téma a „közvilágítás” dolga, de benne rejtőzik ennek a városnak jövő ötven esztendeje s olyan szálak fonódtak köré, melyek eltakarják az - *önzetlenséget*, hogy diszkréten beszéljünk. Megértettük hát a nagy lázat. De íme: inzultálnak nyílt utcán egy derék fiskálist. Adjő „közvilágítás”, adjő szent közérdek.

Analizáljuk a pofonokat, egy megalázott embernek s egy agyonhajszolt embernek a lelkét. De eldördült a pisztoly. Halló! Most már rohanjunk a vérre. A vérszaglás egy egész napra megvadít bennünket. Már a Szoyer Ilonka gyönyörű vállait sem látjuk, a sztakkatói is lehetnek akármilyen gyönyörűek. A vér, az átlőtt tüdő, a kaszinó magatartása, az ártatlan sebesült sorsa, a vizsgálóbíró foglya érdekel mindenkit… És jön Fedák Zsazsa, eltáncolja a bolerót, a facipőst. Vége mindennek. Zsazsa itt, Zsazsa ott. Zsazsa, Zsazsa, Zsazsa és semmi más. Nagyvárad sorsa, világítása, szociáldemokraták ünnepe, a párbaj mártírja, a lovagias gyilkos, mind elmúltak és meghaltak. Elég volt hozzá egy nagyon, nagyon ragyogó leány…

…Ha közben megfeszítettek volna újra egy messiást, ha elnyomtak volna tíz forradalmat, megnyomorítottak volna százezer életet -, ezt is mind elfelejtettük volna…

*

De még a Zsazsa hódításába törődünk bele legkönnyebben. Elvégre ebben van igazság. De az rettenetes, hogy ezt a *mindent felejtetést* meg tudta volna csinálni olyan is, ki Zsazsának saruja porát sem csókolhatja meg. Még is az a vigasztalás, *hogy* Zsazsa hódított el bennünket a múlttól. Mert ennek a nagyszerű leánynak éppen az a csodás zsenialitása, hogy *ismer bennünket*. Úgy magában bizonyára meg is vet. Talán így gondolkozik:

- Az én lelkem megérzi a ti minden léhaságotokat. Megérzi és visszaveri. Íme én a ti nyomorult lelkeiteket glorifikálom az én lelkem egészségében és ti hódoltok az én nagyságomnak, mert a ti nyomorult komolytalanságotokat szolgálja…

Úgy van bizony reveláció ez a leány, ez a Fedák Sári. A legvakítóbb zsarnok, aki még embereket vezetett. Mi, akik látjuk benne a nagy filozófus mélységet, imádjuk és irigyeljük. Ez nem jutott soha poétának, hadvezérnek, piktornak és egyéb nagyságnak. Ő tudniillik

perszonifikálója a mi gyöngeségünknek s mégis maga a csodálatos *erő*. És neki a maga kétségtelenül nagy igazságaiért nem kell mártírrá válnia. Nem is biztatjuk reá. Sőt szívesen lennénk az ő mártírjai. Bizonyos Heine úr igen szomorú úr volt, de elég vidáman csak ő tudna erről írni. Ám mi azt is hajlandók vagyunk hinni, hogy a mi Heinénk nem szomorú és nem úr. Okos és víg kisasszony. Fedák Sárinak hívják.

Nagyváradi Napló 1902. május 4.

Dyb.

49. BRÓDY A TANYÁN

Bródy Sándor csakugyan agrár író, mint ő egyszer magáról tréfásan mondotta. Földimádó szomjúság szállotta meg lám korai és hűvös májusban. Ott valahol Püspökladány táján, fekete földű tanyán tanyázik néhány nap óta a nagy író s legfőbb ambíciója, hogy agyonhajtson négy tüzes lovat, míg a tanyának és lovaknak a gazdája Karlsbad vizével kúrálja magát. Tetszett neki pár napig ez az ősemberség, melyből csak estenként ragadja ki magát, mikor meg-megír egy kis részt a „Magyar Hírlap”-ban folyó regényéből, aminél merészebb és színesebb írást mostanában még Bródy Sándor sem írt.

Vasárnap hajnalban már nagyon követelőzött benne a kultúrlény. A tövisirtó napszámosokat már únta egy kissé. A tanya pedig, mely telekkönyvileg irigylendően tágas, szűknek tetszett neki. Egy ideája támadt. A négy táltossal be kellene vágtatni a Hortobágyba. De a nagy útra társak kellenének. Megírt egy táviratot:

Biró Lajos és Ady Endre
Nagyvárad.

Fiucskák jöjjenek Püspökladányba azonnal. Pompás ideával várja magukat

Bródy Sándor,
bátyjuk.

A táviratot már elküldte, mikor az egek hirtelen leszerelték az egész hortobágyi kirándulást. Az eső zuhogni kezdett. Bródy mester befogatott s zuhogó esőben hajtatott ki a püspökladányi állomáshoz. A táviratot elfogatta. Sőt egy vonatot is csípett. Négy óra előtt kicsivel már Nagyváradon volt. Persze nagy örömet szerzett az ő fiacskáinak, mint ahogy kedves nagy-lelkűséggel s igazi bródysándori szeretetreméltósággal Ady Endrét és Biró Lajost, kik valósággal imádják Bródyt, becézni szokta. Nagyváradon persze felejtett tanyát, tövisirtó parasztot, májusi földszagot, Hortobágyot, mindent. Estig megkapta a rég nélkülözött kaláberkompániát, este - amire nem számított - Fedák Sárinak tapsolhatott a színházban, vacsoránál Lotti ezredeseiből játszott a cigány s éjjel pedig diskurálhatott ideáiról, terveiről, alakjairól. A tanya után mindez jól esett egy kicsit. Tegnap azonban már sietett vissza a tanyára Bródy mester.

- Még vagy tíz napig *föld-ember* akarok lenni - mondotta…

Nagyváradi Napló 1902. május 6.

50. ZSAZSA ÉS BRÓDY

Pompás, érdekes két emberlény. Vasárnap véletlenül találkoztak együtt Nagyváradon Fedák Zsazsa és Bródy Sándor. Zsazsát második ízben látta csak még a színpadon Bródy, de *valaki*nek, erős, merész lánynak tartja, aki hódításra termett. Barátkozni azonban nem barátkoznak együtt. Két nagy szilajlélek öntudatlan tartózkodása, egymás elkerülése ez. Vasárnap azonban nem térhettek ki. A vacsoránál nagy társaságban együtt ültek. Gyönyörűséges látnivaló volt, mint akadt egymásba, mint tülekedett egymással ennek a két merész embernek a lelke. Zsazsa a fiatalság merész taktikátlanságával hozta zavarba Bródyt, Bródy az ő diabólikus egyéniségével, mellyel keresztüllát az embereken. Egymást bírálták kegyetlenül s végre is Bródy Sándor egyszerűen így szólt:

- Különben igaza van, ha az én erőmet nem veszi semmibe. Mi vagyok én? Egy szegény kis zsidó író…

De erre már Zsazsa is kész volt:

- Nem. Maga nagy. Maga a nagy Bródy Sándor. De a nagy Bródy Sándor el sem tiporhat egy szegény kis lányt, aki csak él és küzd és nagyon sokat dolgozik.

Gyönyörű volt a két erős ember küzdelme, kik meg akarták valósággal alázni egymást, hogy aztán mindezek után külön-külön konstatálják: milyen erős és büszke ellenfelük akadt…

Nagyváradi Napló 1902. május 6.

51. A KARD

- Katonák és polgárok harca -

Nem, kérem, ne tessék megijedni: nem fogunk generalizálni. Ama bizonyos jó viszonyt polgárok és katonák között nem fogjuk éppenséggel zavarni, bár hogyha ez a jóviszony sokáig így tart még, nem lesz ebben az országban csak nyomorék polgár s degradált katona. Ez bizony szép lesz. No dehát ne generalizáljunk. Beszéljünk hidegen és előkelően ama harcról, melyről már röviden írtunk, s mely hölgyzene kíséret mellett folyt le szombaton éjjel a nagyváradi Lloyd-kávéházban.

A hölgyzenéhez - úgy hisszük - éppen úgy nincs több joga a katonatisztnek, mint a polgárnak, ahogy nincs a férfi, mondjuk cigányzenéhez. Sőt ez utóbbihoz még inkább lehetne, mert legutóbb is két volt katonatiszt állott be a cigánybandába. A Lloyd-kávéházhoz sincs több jussa a katonának.

A női negyedhegedűsre is éppen olyan joggal kacsinthat a polgár, mint a civil. A katonaság a mi tudomásunk szerint nem nőhódítás és polgárverés céljából nyeli el a mi kiizzadt millióinkat. Nekünk úgy tetszik, hogy valami más hivatása van a katonaságnak.

Újra ismételjük: nem generalizálunk. Csak a szombat éjjeli harcról s szereplőiről beszélünk. Még a kardviselés sem privilégiuma a katonaságnak. Ha tetszenék nekem, állandóan díszmagyarban s karddal járnék. Mit gondoltak tehát Géczy, Patics és Bende tiszt urak? Azt gondolták, hogy a karddal a polgárt kell megölni, aki a kardravaló pénzt szerzi?

Vagy azt gondolták, hogy ilyen intelligens erős városban, mint Nagyvárad az Úr 1902-ik esztendőjében s a militarizmusellenes szociális hangulat erősödésében be lehet a terrorizmus uralkodását vezetni? Azt hitték, hogy a polgárok nyugodtan tűrik, hogy belőlük vagdalt pecsenyét csináljanak a katonatiszt urak?

Sajnáljuk Géczy, Patics és Bende tiszt urak esetét. Ez alkalommal ugyan nagyon szomorú dolog nem történt. De bár a kard nem tett kárt senkibe, bizonyos, hogy a kard volt az oka mindennek.

Mikor látják be már végre a tisztelt intéző hatalmak, hogy a kardot le kell tétetni a katonával? A polgári társadalom már nemcsak elkeseredett, de elszántan dühös is. Sok oka van reá. Ne viseljenek háborút már tovább velünk a saját katonáink!…

Nagyváradi Napló 1902. május 6.

(a)

52. PÁRBAJELLENES GYŰLÉS LOVAGIAS AFFÉROKKAL

- Nagyváradi joghallgatók a párbaj mellett -

A nagyváradi jogakadémián történt valami ami pompás bohózattárgy, nagyon mulatságos kis ügy volna, ha nem lehetne benne olyan könnyen meglátni a szomorúságra az okot. Egy végzetes párbaj hatása alatt néhány érettebb, komolyabb nagyváradi joghallgató a párbajellenes mozgalom híveinek a táborába akarta vonni a nagyváradi joghallgatókat s az e célból összehívott ifjúsági gyűlés frivol játék, heccek sorozata, afférok kovásza lett.

Nagyon szomorú eset ez. A mai úgynevezett intelligens magyar ifjúság nagy részében annyira elrontott, tanulatlan, tartalmatlan, léha országszerte, hogy megdöbbenéssel, elkeseredéssel kell azt néznünk. A semmit sem tanulás, a nagyok majmolása, a lumpolás, a dzsentriskedés, a kártya, a heccek éltetik a mi ifjaink nagy részét. Istenem, micsoda *szellemi proletárság* lesz ebből s hogy fogják szidni a kozmopolitákat és a zsidókat, az élet e leendő letöröttjei, mert hát ezek a kozmopoliták és zsidók komolyan használták föl fiatalságukat. Látjuk, szomorúan látjuk, hogy a jövő lateinerei nagyon elfuserált, szerencsétlen emberek lesznek s mikor nap mint nap látunk erre szomorú bizonyságokat, csak az vigasztal, hogy az elfuserált lateinerek helyébe jő majd a kereskedőknek és iparosoknak egy nagy kontingense. Hiszen nem nagy baj ez. De fáj, hogy elvész annyi sok fiatal élet, elromlik, elvész.

Ezeket általánosságban elmondjuk abból [az] alkalomból, hogy tegnap a nagyváradi joghallgatók gyűlése a *párbaj mellett tüntetett*. Istenem, e fiatal emberek nagy része nem is sejti, hogy milyen idők következnek. A demokrata munka közelgő korszakában kell nekik az életet majd megküzdeniök s ők - *éljenzik a párbajt!*... Hol áll e felfogáshoz képest, milyen szédítően magasan Vántus Károly, a huszonkét éves fiatal ácslegény, aki ismer minden újabb szociológiai munkát, míg a - nyakam teszem rá - a magyar diákok kilencvenöt percentje a szociológiának, e legmodernebb s legfontosabb tudománynak mivoltával sincsenek [!] tisztában. A magyar diákok éljenzik a párbajt!…

A nagyváradi jogakadémia polgársága tegnap folytatta a párbajellenes mozgalom ügyében a már megkezdett vitát.

Tegnapelőtt, mint már megírtuk, Mayer Emil becsületbíróság alakítását proponálta, úgy, amint ez már a kolozsvári egyetemen is szervezve van. E becsületbíróság volna hivatva ítéletével minden előforduló esetben békés úton elintézni a felmerülő afféreket és lehetőleg megakadályozni a párbajokat. Ezt az indítványt Jantsovits Jenő avval toldta meg, hogy a bíróságba a társadalom előkelőségeiből is vonjanak be, mert nem mindig joghallgatók és joghallgatók között támadnak afférok.

Tegnap délelőtt e körül az indítvány körül folyt a vita a jogakadémián. Nagyon zajos, lármás és komolytalan volt a gyűlés. Moyzes Emil, a mozgalom kezdeményezője elnökölt. A legellentétesebb vélemények hangzottak el.

Mayer Emil és Jantsovits Jenő indítványához először Fleischer Béla szólt. Azt hangoztatta, hogy a kérdés nagyon fontos s a jövendőre kiható, ne tárgyalják le könnyelműen, gyorsan, hanem bízzanak meg egy bizottságot, hogy az az ügyet tanulmányozva tegyen előterjesztést. Indítványozta egyszersmind: mondja ki az ifjúság, hogy *a párbajt mint helytelen intézményt elítéli*.

Óriási *zsivaj* és lárma tört ki erre. Kiabálások hangzottak:

- Eláll! Eláll!

- Nem demokratáskodunk!

- Éljen a párbaj!

- A párbaj a leghelyesebb intézmény!

- Abcúg Vázsonyi!

Alig lehetett a lármát lecsendesíteni.

Rátkay joghallgató állott ezután szólásra s hevesen tiltakozott a párbajbíróságok, illetve békebíróságok fölállítása ellen.

A párbaj - mondta - komoly ügy (?), melyet nem mindenki visz bíróság elé.

Újra lárma tört ki. Beszéltek még sokan, de szavát alig lehetett valakinek hallani.

Mayer Emil és Jantsovits Jenő látva, hogy itt lehetetlen az okos, komoly tárgyalás, fölállottak és kijelentették, hogy indítványukat visszavonják

Óriási lárma újra. Az elnök erre harsány szavakkal föloszlatta az ülést. A joghallgatók *vállaikra vették az elnököt* s úgy emelték ki a teremből. A helyzetet és a hangulatot jellemzi, hogy a párbajellenes mozgalom egyik hívét és szónokát két joghallgató a gyűlés végén *provokáltatta* s állítólag még egy *néhány lovagias affér* várható a gyűlésen történtek miatt.

A párbajellenes mozgalom hívei azonban nem szereltek le. A komolyabb és érettebb joghallgató ifjak elhatározták, hogy a kérdést *memorandum* alakjában a *kassai diakkongresszus elé* fogják vinni.

Nagyváradi Napló 1902. május 7.

53. A HÉTRŐL

Uraim, legyünk türelmesek, megértők s megbocsátók. Azért lehetünk ám merészek, lázongók és forradalomcsinálók is. Kívánhatják-e önök Schlauch Lőrinctől, hogy fogadja a vasútnál Vázsonyi Vilmost s együtt keseregjen velünk a világ feketedő reakciós voltán? Ugye hogy nem?… Miért kívánják akkor, hogy Gerő Ármin rendőrfőnök rálicitáljon Bebelre s kiégesse azt a sebet, melyet a mi merészséges nagy Bródy Sándorunk is csak megmutatott? Én mondom önöknek, hogy a világ szociális átalakítását nem a rendőrfőkapitányok fogják megcsinálni, s majd ha a Marsellaise elkopik, az új forradalmi indulót sem rendőr fogja komponálni. Mert óh, harmatos egek, micsoda a rendőr? Zsoldosa, fullajtárja s börtönőre a mai rendnek, a konzervativizmusnak állandó felfogadott őrsége, a hatalomnak vak szolgája. Ha a Gerő Árminok

merész, szociális reformokat csinálnának, az többet jelentene a Schlauch bíboros radikalizmusánál is.

Ezután már csak az következnék, hogy Vilmos imperátor egy tósztban összeszidja a nagy német nemzetet, hogy miért nem akarja már megcsinálni a respublikát. A Gerő Árminok liberalizmusának nonpluszultrája csak az lehet, hogy nem élnek túlságosan vissza a hatalommal. De ez is nagyon szokatlan dolog. Hiszen mi a hatalomnak a legelső természete? Hogy terjeszkedni óhajt!… Gerő Ármin semmivel sem jobb vagy rosszabb más rendőrnél. Rendőr alatt értem persze a miniszterelnöktől lefele a hatalomnak minden osztozó társát. Gerő Ármin rendszabályozni vágyik mindent és ez természetes. Viszont Gerő Ármin a maga nagy szerencsétlenségére a magyar társadalomnak egy olyan oázisában jutott főrendőrségre, hol az átlagos magyar mértékhez képest sok az intellektus és sok az individuális hajlandóság. Az is természetes tehát, hogy minket nem olyan könnyen lehet megrendszabályozni, mint másokat. Ez a helyzet s a helyzet vigasztaló. Gerő Ármint pedig fölvidítjuk egy kissé rituális viccel.

Az asszony csúnya volt s a férj persze nem féltékenykedett. Milyen nagy volt hát a férjuram meglepetése, mikor az ő Móric barátját pásztorórán kapta s a pásztoróra női részese az ő csúnya felesége volt. A férj sajnálkozva fakadt ki:

- Móric, Móric, én nem értelek téged. Ha én teszem, hát nekem *muszáj*, de hogy lehetsz könnyelmű te, akinek *nem muszáj!*…

…Mi, folyton háborúskodó, izgága újságírók, mindenbe belekötünk, beleszólunk, mert nekünk *muszáj*, de mért reformál s izgágáskodik Gerő Ármin, mikor neki *nem muszáj!*… …Már azt úgyis látja, hogy mi nem vagyunk jó alanyok a megrendszabályozásra. Mért nem elégszik meg hát avval az úgyis túlságos nagy joggal, hogy folyton ellenőrizhet bennünket, a nagyváradi társadalmat? Az ördögbe is, hiszen szocializálódik már a világ vagy mi?

*

Különben szólnak ezek a dolgok a társadalom egyéb fajtájú rendőreinek is. Borzasztó az a könnyűség, amivel Magyarországon az embereket ártalmatlanokká lehet tenni szigorúan törvényesen. E sorok írója például büntetett előéletű. Egy könnyelmű jogászpárbajért elítélték. Van egy fellebbezés alatt álló sajtópöre. Szabad tollú ember s könnyen megtörténhetik, hogy holnap, holnapután sajtóvétségért ismét följelentik. Mindezekhez nem kell egyéb, mint beugorjék egy kis párbajba, ennyi vétséghalmaz után a tekintetes vizsgálóbíró úgy lezáratja, mint egy kis ebet.

Persze törvény szerint. Hát ez muszka állapot s ha netalán valamikor - dii avertant - abszolútabb hatalmú világ lenne ebben az országban, be lehetne nap mint nap csukatni akárkit. Uraim, minden fajtájú, rendű és rangú rendőr uraim, ne tessék labdázni a szabadságjogokkal. Bennünket, sajtót, tollas embereket, úgy is megkopasztottak már jóformán, nem muszáj azonban ezt mindenféle szabadsággal s emberi joggal megcsinálni…

*

Mert nem lehet ám a világot visszacsinálni, mint a világ klerikálisai s buta konzervatívjai hiszik. Mikor egy gróf Andrássy Gyula a tudomány igazsága mellett tör lándzsát s ki meri mondani, hogy az ostoba nacionalizmus, üres sovénség nemcsak emberi, de hazafias bűn is, akkor már hinnünk kell a pirkadásban.

És osztályuralom, jezsuitizmus, kaszinószellem, zsidógyűlölet, bárgyú nacionalizmus hiába fognak ám össze!… Még Ferenc Ferdinánd úrban is hiába reménykednek. A harcnak egy vége lehet csak: *világosság*. A világosságnak pedig nem árt az sosem, ha Schlauch bíboros nem elégszik meg a világ mai legnagyobb emberének, Herbert Spencernek lesajnálásával, de szent

naivsággal megveti az emberi irgalmasságot is, ha az emberszeretetből s nem a Szent Antal-babonából fakad, nem árt annak s nem késlelteti azt még az sem, ha a magyarországi jezsuitizmus segítségére most elhozzák a polyák paulinus barátokat is…

Nagyváradi Napló 1902. május 11.

Dyb.

54. ZSIDÓK ÉS HUGENOTTÁK

A francia nacionalizmus lobogója nem is genfi lobogó már. Tarkább rongyot nem produkált még a színek játéka, mint ez a lobogó. Alatta, körülötte nyüzsögnek Franciaország minden szemeten élői, minden elvakultjai s minden hamis játékosai. Rómából dirigált papok, bonapartisták, királypártiak, mérsékeltek, jobban mondva mérsékelten hülyék, önző agráriusok, békétlen henyék. Mesés kis koalíció ez! Egy kapocs fűzi őket össze csupán: egyformán gyűlölik a világosságot s egyformán szidják a radikális haladás híveit, a szabadkőműveseket, liberálisokat, a zsidókat. Ilyen gyönyörű kis banda ez!

A *magyar nacionalisták* jóval ostobábbak a franciáknál és jóval veszedelmesebbek. A magyar nacionalizmus lemásolta a franciát, de kibővítette a porosz junkerek ultramontanizmusával összekapcsolta a bécsi kamarillával s klerikális antiszemita csapatával, mindezek fölött pedig karmesterének Rómát tartotta meg.

A klerikális, magyar lapok, sőt a Széll Kálmán kedvelt agrárius táborának lapjai is, különös szeretettel figyelik s ajánlgatják példaképpen a francia nacionalista küzdelmeket. Itt Nagyváradon is akadt lap, mely ujjongva tapsolt s himnuszozott a francia választások eredményének, melytől megújulásukat lehet várni az európai társadalmaknak. Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy a nagy ujjongás hiábavaló volt s Franciaország felemelően gyönyörűen hordozta meg újra a világosság és haladás lobogóját. Ám a mi nacionalistáink francia példát akartak. Helyes. Csak ezt akarjuk mi is. A dicsőséges francia náció prófétája és mártírja, győzedelmes mártírja, volt s lesz a haladásnak, a régieket lealázó új világoknak. Ez a gyönyörű gallus fajtának felséges missziója. Ezért fordul felé hívő, imádó arccal az otrombább lelkű társadalmaknak minden világosabb agyvelejű, tisztább intellektusú egyéne.

Igazuk van a mi nacionalistáinknak: szent figyelemmel kell követnünk a francia lélek útját. Követeléssel és példavevéssel kell lennünk minékünk!

És mi történt Franciaországban?

A francia klerikálisok az imént lefolyt választásokban kudarcot szenvedtek s miután most már nem változtathatnak a dolgon, szenvedélyes vadsággal tüntetnek a *protestánsok ellen is*. A választások alatt csak az volt a jelszó Franciaországban, hogy: - *Le a zsidókkal*. Legelemibb érdekük volt az, hogy ne hívják ki maguk ellen a protestánsokat is. Most azonban leplezetlenül akcióba lépett a gyűlölet s *„Le a hugenottákkal!”* jelszó alatt dühöng. Különösen a Cévennesek vidékén izgatták a fanatizált népet csúnya tüntetésekre. Rochepaule-ban 200 fegyveres ember követelte a plébános parancsszavát arra, hogy az *„eretnekeket”* elpusztíthassa. Más helységekben petróleummal leöntött kecskéket égettek el elevenen máglyarakásokon. „Égessétek el az eretnekeket! Halál a hugenottákra!” kiáltozások között.

Megdöbbentőbb próféciával még Franciaország sem szolgált mostanában. Úgy, úgy: értse meg ezt minden félrevezetett itt a magyar földön, hol a klerikalizmus hazug patriotizmusa, gazdasági bolondgombái elbódítottak sok becsületes embert is. A francia példa mutatja a

klerikális tábor grádusát. Előbb farizeus okoskodások jönnek bizonyos tiszta erkölcsről, vallásos megnyugvásról. Azután jön az *„üsd a zsidót!”* A zsidóütés után nyílt harc következik minden szabadgondolkozó ellen, akár katolikus, akár lutheránus, akár buddhista. Aztán új grádus jön s itt tartunk ma Magyarországon: farizeus, agyafúrt módon előrántjuk a Rákóczit diffamáló törvény eltörlését, de már a lutheránus s istenien szabadgondolkozó, forradalmár Kossuth Lajos érdemeit nem akarják törvénybe iktatni s a *lutherani comburantur* törvényt is meg akarják tartani, mert hátha még szükség lehet reá! Ezután jönne aztán a hugenották szimbólumos és valóságos megpörkölése és mindaz, amit a spanyol inkvizícióból meg lehetne újra csinálni.

Erre tanít bennünket Franciaország példája s arra, hogy *jaj a hugenottáknak ha segítenek a klerikális máglyát építeni. A zsidók után ők következnek.*

Nagyváradi Napló 1902. május 17.

A. E.

55. A HÉTRŐL

Ignotus ragadott el engem csupán azok közül a magyar írástudók közül, akik Saint Pierre romlásáról írtak. Olyan gyönyörűséges, amit Ignotus kiált. Háborgó veszedelem, Gea s te rettenetesen nagy bizonytalanság, te szédületes végtelen: mi kicsi emberek fölvesszük veletek a harcot s ezen a földön valamikor a *boldog embernek kell uralkodnia*. Az Ignotus kiáltása ezt az őrülten szép és büszke dacot váltotta ki az én lelkemből. És tetszik nekem egy nem ismert, szürke embernek dadogó, de isteni váteszsége. Szegeden lakik talán s *Meteor* néven szokta tudatni, hogy ő a legfelségesebb emberi szándéknak egyik kirendeltje s *bele akar nézni a jövendőbe*. A korlátoltak és buták talán nevetnek ezen. De *Ikarosz fiai* nem. Az ember igenis repülni fog! Ikarosz eljövendő unokái repülnek és gondolatot olvasnak majd! Az emberi haladásnak nincs határa s valamikor majd mindennapi, banális *emberi* dolog lesz az, amit silány fantáziával, gyönge hittel mítosznak, *isteni* csodának tartunk ma. Valamikor a jövendőben - így ír a szegedi vátesz - előre meglátjuk az atmoszféra közelgő betegségét s váratlanul nem sújtja le majd az embert semmi katasztrófa. Dadogva, de istenien így jósol a szegedi vátesz. Termékenyíttessék meg az ő hite és veleje! Bizony a jövendő beszél ebből az emberből. A mi Saint Pierrejeinket - eljövend az idő - meg tudja majd mindentől oltalmazni a nagyhatalmú ember. Dicső és tökéletes lesz az *ember*, akit én olyan nagyon imádok s akibe én olyan nagyon hiszek. Az *ember* - mondjuk a bibliával *Ádám* -, aki most még csak dedóba jár…

*

Hát ki élt igazabban: Pál apostol, Don Juan, Dante, Spinoza vagy egy tökéletesebb Vandervelde, akinek a szavára esetleg száz millió európai ember azt mondja majd egy napon: íme elérkeztünk a perchez, amikor egészen új képet adunk a világnak?!… Pál apostolt, Don Juant, Dantét, Spinozát, talán Offenbachot is és ezt az eljövendő nagy szózatolót vélem a *nagy emberi típusok* testesítőinek. Ki élt igazabban? E percben átérzem Madách nagy tévedéseit. E percben érzem és hiszem, hogy hitvány és gyönge bár a tömeg, de az életnek a legnagyobbja az, aki az embert imádva és az ember mindenható rendeltetésébe hive, viszi akcióba a legparányibb erejét is. Hogy mit mond ehhez a görög tragédiák fátuma, a törpék fentálló világrendje s az élet semmiségeihez ragaszkodók serege, ahhoz nekem nincs közöm. Hiszen olyan szép az élet, olyan örök, olyan folytonos s olyan csöpp kigumizható gondolatjel vagyok csupán benne én.

*

Hisz olyan szép az élet. Egy májusi zápor állott el e pillanatban. Ide a szobába, az én íróasztalomig tódul a termékeny buja földnek fölgerjesztett erős szaga. Olyan kiapadhatatlanul nagy az életnek csírázó kedve s olyan elképzelhetetlenül nem tudunk mi semmi mást csinálni, mint közreműködni az *élet* egyre alkotó szent és heves dolgosságában. Mit berregnek az én fülembe most haszontalan, kis esetű komédiák? Mit bánt engem most a függetlenségi kurucok delegációnális stiklije?

Mit akarnak én tőlem most a Kassán pofozkodó zöld gyermekek? Madge Perry és a kis Nelly gyönyörűséges nők, de hiában ugrándoznak most énelőttem. Pünkösd alkonya van. Az élet a vallás kalendáriumában is tudott magának piros betűt kapni, mert pünkösd a termékeny életnek az ünnepe. Bódultan az élet szent mámorától száll felétek, emberek, ez ének, mely nem tudom, hogy tolakodott most föl kurtanadrágos múltamból: „Szent Lélek Isten, töltsd be szíveinket épen mennyei szent ajándékkal, szívbéli szent buzgósággal!" De valami más melódiát hall a lelkem s valami mást mondanak általam a biblikus kenetességű szavak…

Nagyváradi Napló 1902. május 18.

Ady Endre

56. MISS MADGE PERRY

- És Nelly Perry -

A legkompetensebb forrásból kijelenthetjük, hogy Miss Madge Perry nem akart Nagyváradon kultúrmissziót teljesíteni, nem akarta „megnemesíteni" az operettet, nem akarta lefőzni sem Barbi Alicet, sem miss Izidora Duncant. Mindevvel talán sikerül megnyugtatnunk azokat, kik szokatlan és merész színpadi jelenségnek tartják és ítélik el ezt a szépséges angol leányt.

Miss Madge Perry semmi egyéb, mint egy mesésen varázsos leány, mint Gringoire is csak zseninek tartotta magát [!] De bizony tessék megszokni, hogy az új, a modern operettszínpad nem enged deszkáira senkit, aki első és legelső sorban nem ragyogó vagy érdekes vagy különös szépség. Miss Madge Perry pedig varázsos és érdekes szépség. Temperamentuma pompás. Táncolni, szebben alig láttunk még színházi nőt. Gray Violetje új és elragadó. A kis szűzies, apostolkodó, beburkolt leányból színes, pompás New York-i szépség, hódító, pikáns, legalábbis annyi művészettel lesz, mint amennyi Nebántsvirág kisasszony nagy sikeréhez kell. Hangja is nagyon kedves Madge Perrynek. *A rózsabimbó és méh* románcát annyi finomsággal, valósággal ihletettséggel énekelte, hogy a közönség percekig tapsolta. Miss Madge Perry mindenképpen nagyszerű leány s talán egyetlen új stílű operettművésznő Fedák Sári mellett. A közönség, mely megtöltötte a színházat, nagyon sokszor és nagyon melegen tapsolta. Gyönyörű csokrot is kapott. És Miss Nelly Perry… A művésznő kis bakfis huga.

Tegnap először volt a színpadon. Ilyen csöpp kis leánynak talán sohse volt még ilyen nagy sikerű débutje. Egy bakfis, aki bacchánsnő táncát lejti. Valóságos tánczseni ez a mesésen szép kis leány. Hogy tapsolták, hogy újrázták… Kedves, izgató, érdekes színházi este volt a tegnapi este. Visszavárjuk s nem feledjük el a két bájos misszet, akik különben a mieink, magyarok akarnak lenni.

Nagyváradi Napló 1902. május 18.

57. A MARGITTAI MANDÁTUM ESETE

A magyar parlamentarizmusnak tetszik magát lejáratnia s bizony megjósoljuk, hogy ez sikerülni is fog.

Nem fogunk jogászkodni s nem akarunk a jogtudós magyarázóihoz beszélni ezúttal. A margittai mandátum esete elmondat velünk újra egyet-mást s az sem bánt bennünket, ha a mondanivalóink naivságok lesznek némely szigorú jogász urak szemében, kik azért tisztelik a paragrafusokat, mert paragrafusok.

Mi hát laikusan elmélkedünk most.

Örley Kálmánnak le kellett mondani a mandátumáról, mert alapos volt a gyanú, hogy ezt a mandátumot máskülönben erőszakosan s veszedelemhozóan veszik el tőle.

Hogyan került ide a dolog? Olyan ember Örley Kálmán, kinek nincs helye a magyar képviselőházban? Meghamisította talán a népakaratot? Kijátszotta a választóit? Nem teljesítette népképviselői kötelességét? Vagy talán többet költött el a mandátumára, mint a képviselőház kilencven percentjéből bárki?…

Nem, nem és nem. Akik ismerik Örley Kálmánt, becsülik és szeretik. A margittai kerületben olyan nagy a popularitása, hogy ritkaság hasonló. Szívességet örömmel tett bárkinek. Parlamenti viselkedése is nobilis, szimpatikus és politikus volt mindig. A parlament nívója ma olyan alacsony, a képviselőházban annyi üres, polyva ember ül, hogy valósággal kiragyognak az Örley-féle komolyabb egyéniségek. Mért kellett hát Örleynek a pálcatörésig jutnia?

Csak és csupán azért, mert a parlamentarizmusnak tetszik nálunk magát lejárnia. Csupán ezért. Az új *tiszta* rendszer csinált a népképviselőkből bábokat, akiket ki lehet ütni paraszttal, lóval, kúriai bíráskodással s mindezt a véletlen révén.

Nyíltan beszélik, tárgyalják, hogy Örleynek csak pechje volt. A Paiss-tanács akasztó tanács - mondják. Került volna csak a másik tanács elé a margittai választás ügye, nem történt volna semmi baj - állítják továbbat… Mit jelent ez? Azt, hogy immár nemcsak a kúriai bíráskodás törvényét tartja frivolságnak a közfelfogás, de e törvénnyel többet ártanak a kúria szentségreméltó tekintélyének, mint árthat ötven Szelle-Kormos eset.

De itt nincs még mindennek vége. Nézzük meg az érem másik oldalát is. Szatmári Mórnak minden esetre joga volt a törvényben bizakodva Örley mandátumának megsemmisítését kérni. Mondják, hogy ez a megsemmisítés be is következett volna. De Örley lemond.

A győzelem - azt állítják - a Szatmárié s a kúria Szatmárit, illetve a mandátum ellen peticionálókat kötelezi minden költségek megtérítésére.

Hát csináltak ostobább törvényt még valahol és valaha? Örley Kálmánnak nincs más bűne, mint hogy szegény ember s egy kis pénzt kunyorál. Ezért le kell mondania a mandátumáról. Szatmári „győz” s „elmarasztaltatik”. Tessék csak meggondolni jól ezt a dolgot! A „tiszta rendszer” erkölcse ragyog ki ebből a törvényből s minden alkalmazásából. A *margittai* kerülettel szoros szomszédos a Szilágy megyei *tasnádi* kerület. Örley volt a margittai szabadelvű jelölt. Szemere Miklós volt a tasnádi. Szemere Miklós kortesei bizalmas társaságban bevallják, hogy a tasnádi választáshoz hasonlítható nem zajlott le még e dicső hazában. Legalábbis *százhúszezer forintot* szórt szét a tasnádi kerületben Szemere, akinek ott a kerületben azelőtt hírét sem hallották. Örley otthon van Margittán, tisztelik és szeretik. Dehogy is osztogathat ő pénzt. Nem is kérnek tőle s nem is tudna valami nagyon pénzt osztogatni. Hirtelen ellenjelöltje kél s őneki muszáj lesz annyi pénzt szerezni legalább, amennyit a „tiszta” rendszer törvényben biztosít, sőt kötelez. És mert kiderül, hogy neki

mástól kell ezt a pénzt kérnie s nincs készen a zsebében, mint a Potoczki partnerénél - ergo - Örleynek el kell vesznie. Szemere ellen is peticionáltak, de a kúria úgy utasította vissza a petíciót, mint a pinty!… Ez a „tiszta rendszer" dicső törvénye.

Örley Kálmán - majdnem biztosra vesszük - margittai képviselő lesz újra. Az ő esete kiheverhető eset. De a margittai mandátum esetével újabb sebet kapott a parlamentnek a presztizse, az új rendszernek a hitele s a kúriának a tekintélye. Mi csak a kúriáért sajnálkozunk. Az új rendszer bűnben fogantatott s eléri sorsát. A parlamentarizmus is csak járja le magát a mai formájában. Gyorsabban valósul meg legalább az *igazi népképviselet*…

Nagyváradi Napló 1902. május 22.

A. E.

58. KÁRTÉVŐ SÁNDOR BESZÉDE

- Feudális urak a demokráciáért -

Pap Dávid után nevetséges dadogás volna, amit én Károlyi Sándor, ez új Kártévő Sándor beszédes kirukkolásához szólanék. Ez a főuzsorás oligarcha föl akarja akasztatni tudniillik az apró uzsorásokat. Már megmagyarázták azonban neki, hogy a kellemetlen francia forradalom óta nem éppen szokatlan dolog, hogy a hóhért is fölakasszák. De meg én, aki el-el szokok menni a végső konzekvenciákig, nem is igen értem az olyan finom disztinkciókat, minő az áru és pénzuzsora kérdéséhez szükséges s nem értem meg, hogy galiciai Kahan Izrael mért inkorrektebb individium [!], mint nagykárolyi gróf Károlyi Sándor de genere Kaplony, ha tudniillik mind a ketten inkorrektek. No de mindezt alapos és tudós írástudók így és másként elmondták már Kártévő Sándornak.

Oh, engem egészen más ragadott meg a díszes gyülekezet előtt elmondott beszédben. A plutokrácia és szocializmus rémeitől megriadt gróf a társadalmi erők harmóniájának himnuszát zengte el szepegve s ugyancsak szepegve erősítgette, hogy meg kell védenünk a liberalizmust s a demokráciát, mert máskülönben baj lesz.

Csak ne volna annyi vérem, amennyi epém van, de pompásan tudnék mulatni, hahotázni én most. Magamban befelé mulatnék s hahotáznék és talán írnék egy párszoros írást tekintetes dr. Bors Emil úrnak, aki Pécsen lakik s akit én csak az írásából ismerek.

Ezt a Bors Emil urat a napokban meg akarták lincselni a klerikálisok. *Tehát* Bors Emil nagy igazságokat mondott. Azt mondta el, hogy micsoda hazugság a magyar liberalizmus, micsoda istencsapás ebben az országban az ultramontánok befolyása s még más ilyen kézenfekvő igaz dolgokat.

De aztán volt e mondások között egy isteni mondás. Olyasféle, amilyennek nyomában képzelhette el a vak Homér ama bizonyos homéri kacajt. Azt jósolta meg ugyanis Bors Emil: eljön az idő, hogy Magyarországon a klerikálisok fogják megvédelmezni - a liberalizmust, hogy védekezhessenek általa a szocializmus ellen.

Pár soros írásban a lelkem odaadását küldeném most Bors Emilnek, mert aki próféta, az odaadást érdemel. Csendülj fel homéri kacaj! A profécia máris beteljesedett. Egy szegény klerikális féreg, aki alig tizenöt-húsz millió forintnak lehet csak ura, íme megdöbben a plutokrácia növekedésétől és mégjobban megdöbben a közelgő szocializmustól. Ilyen körülmények között egyebet nem tehet: fölcsap a demokrácia apostolának.

Hiszen ez mesébe illő! Hiszen ez csodás! Hiszen, ha a szociáldemokraták tábora gyorsan szaporodik, megérjük még, hogy Vázsonyi Vilmos mellett találjuk gr. Károlyi Sándorékat!…

…Kifáradtam a kacagásban. Mintha mégsem éppen kacagnivaló volna ez a dolog. Mintha mégis csak Bors Emilhez kellene megtérnem s követnem őt az epefakadásban…

…Egy bécsi lap írta a minap, hogy degenerálódott a magyar turáni fajta s megérett az elpusztulásra.

Sovén nem vagyok, de a bécsi lapot hazugnak és gonosznak tartom. Ez a nép, ez a mi népünk nem degenerált. De a degenerálódás mentené meg. Ha a Kártévő Sándorok s mindazok, kik a középkor históriai alapján állanak valamiképpen degenerálódnának.

Ha a Kártévő Sándorokban volna valami a Dugovics Tituszok honmentő virtusából, harakirit volna kötelességük magukon végezniök… Ha a feudális és papi uralkodás meg nem szűnik Magyarországon, ötven év alatt elpusztulunk. De mit bánják ezt a Kártévő Sándorok, papok, mágnások, ultramontánok és buták!… Ugye Bors Emil professzor úr? A mi epénk pedig ömölhetik, amíg csak tart belőle.

Nagyváradi Napló 1902. május 29.

Ady Endre

59. BIRÓ LAJOS BOGARAI

Nem a mi jeles, fiatal újságíró kollégánkról lesz itt szó s nem afféle absztrakt bogarakról, hanem Biró Lajosról, a világ legegzotikusabb helyein kóborló magyar tudósról s valóságos bogarakról.

Biró Lajos, a kiváló tudós kutató, nagyon szegény *tasnádi* asztalosmesternek a fia. Nem szerette az iskolát soha. Az érettségi vizsgát letette valami nehezen, de már a budapesti kálvinista teológiát hamar ott hagyta.

A bogarászás volt már gyermekkorában minden ambíciója. Török Ferenc tiszteletes úr volt a tanítója, aki sok érdekes dolgot mondott el egyik munkatársunknak Biró gyermekkoráról. Biró Lajos édesanyja egyszerű szegény polgár asszony, sokat sírt a fia miatt s mondogatta a tanítójának gyakran:

- Van ennek a fiúnak már vagy tíz skatulya bogara. És még mindig bogarak után jár. Nem lesz ebből a gyerekből semmi sem. Ezekből a bogarakból nem lehet megélni…

…És bizony Biró Lajos bebizonyította, hogy még az ausztráliai szigeten is meg lehet a bogarakból élni s ha még hazakerül, esetleg egyetemi tanárságot is kaphat az ember a bogarak révén…

Nagyváradi Napló 1902. május 29.

60. AZ INGYENÉLÉS

A sajtón mindenki szeret ütni. Legkivált a konzervatív öreg bácsik és a megcsontosodott, megméltóságosodott bürokraták. Komolyabb glosszát maga Ady Endre sem óhajt fűzni azokhoz, amiket Sável Kálmán főügyész az ő sajtóperének táblai tárgyalásán elmondott. Különben is alaposan elbánt a főügyész úrral dr. Dési Géza. Csak az inkriminált *ingyenélésről*

akarunk itt az apróbetűs rovatban szólani. Csakugyan olyan súlyos szó volna ez a szó? Csak két fogalommal állhat kontrasztban: a drágánéléssel és az akciótlan éléssel. Most már az ördög tudja, hogy áll a dolog. Ha azt írja valaki egy kanonokról, hogy nagyon drágán él, mindjárt rá fogják az emberre, hogy szekularizálni óhatja a papi vagyont. Ha meg az íródik, hogy egy kanonok akcióban van, megint félreértés támad. A „Figaro" egy emlékezetesen ragyogó cikket közölt volt a múlt évben. A cikknek még nagyobb érdekességet adott, hogy állítólag egy egzotikus princ, Jukantor herceg írta. A ragyogó cikk azt fejtegeti, hogy a lázasan dolgozó művelt emberiség célja voltaképpen egy a tropikus tájak semmittevő lakóinak céljával. Az emberiség azt az állapotot igyekezik megteremteni, melyben örökös élvezetben, a semmittevés boldogságában lesz része mindenkinek. Valóban lehet-e szebb célja az emberiségnek, mint az eljövendő új olimpuszi életnek a kiküzdése? És ha a nagyváradi kanonokok *esetleg* már előlegezték volna maguknak ezt az olimpuszt, hát olyan nagy baj ez? Csak ezt akartuk kérdezni. Ezt is csak így szelíden. Bajos dolog ám ma őszintén írni. A szabad szónak milliónyi az ellensége s a Kozma Sándorok helyébe Sável Kálmánok jövének…

Nagyváradi Napló 1902. május 29.

61. A HÉTRŐL

Az emberek kétfélék. Vagy uzsorások vagy szeretnének uzsorások lenni. A pénz és áruuzsora csak két fajtája a nagy elterjedt uzsorának. Ezer fajtánál is többje van ám ennek. Az uzsorára a föld nevel bennünket. Csodálatos mégis, hogy az agráriusok lelke borzad meg legjobban az uzsorától. Uzsora pedig minden aránytalanság. Uzsorás az én lapom is, mely nem fizet annyit, hogy igényeim szerint éljek. Uzsorás a nagy közönség is azonban, mely csak alamizsnát nyújt az ő lelkiismeretének, a hírlapnak. Ám a nagyközönség nagyobb részét uzsora nyomorgatja. A kereskedő rettenetes áldozatok árán jut ma egy kicsi, szegény egzisztenciához is. A gazdaember sincs különben. Az államhivatalnok meg éppenséggel sincs. De nincs az ügyvédek, orvosok, iparosok, tanítók stb. stb. legnagyobb része. A legtöbben, kik élünk. A legnagyobb uzsorás hát az *élet*, mely rettenetes kamatokat szed azért a kevés gyönyörűségért, amit nyújt…

*

De az agráriusoknak máskülönben a leghétköznapibb nézőpontból sincs igazuk. A legvadabb uzsoraüzleteket agráriusok csinálják. Nem hiában, hogy ők vannak legszorosabb viszonyban a földdel, e nagy uzsorással. Károlyi Sándor gróf üzletéről, melyet Budapesttel kötött a káposztásmegyeri földekre, ezúttal nem szólunk. De most olvasom egy falusi református tanító levelét. A falvak uzsorásai csak ritkán kazárok. Megzsírosodott parasztok, tekintetes földesurak a leggyakoribb uzsorások. Ezt láttam én is nem egy faluban. Sőt nemrégiben mutattam be egy újsághírben olyan uzsorát, melyben akaratlanul és tudatlanul a nagyváradi káptalan is részes. A káptalan kamattalan pénzeit ugyanis uzsorakamatra kölcsönzik ki egyik Szilágy vármegyei faluban e kamattalan pénzzel támogatott hívek. Ugyanebben a faluban ismerek tekintélyes dzsentriskedő földbirtokost, ki a pénz- és áru-uzsorát egyforma szakértelemmel folytatja. A kazár, kit olyan könnyű és szép minden baj okának megtenni, erre nem képes. Ismerek vidékeket, hol dölyfös urak tervszerű uzsorával tették tönkre azokat a merész kazárokat, akik azt hitték, hogy nekik is szabad a földből életrevalót kitúrni. Így van ez, agrárius urak. Igyekeztem e pár sorból minden istentelen, kozmopolita és szocialista argumentumot kihagyni. Mert ha még többet kívánnak megtudni az uzsoráról a tisztelt klerikális és feudális urak, forduljanak a szociáldemokratákhoz. Azok majd megválaszolják, hogy mi légyen az uzsora s kik az uzsorások?

*

Rettenetes uzsora minálunk a politika. Összeőröl, kifoszt mindenkit, aki malmába kerül. A napokban egy függetlenségi honatyával találkoztam, aki régebbről jó barátom, mikor még csak poéta s polgári állására lapot szerkesztő fiskális volt. Ma átkokat dörög a közös ügyre. Körutakon sujtásos hazafias beszédeket mond a néphez. Megostromolja a delegációk zárt ülését. Egyszóval pusztítja nagy erejét olyan dolgokkal, amiket Szokoly Tamások, Lengyel Zoltánok s más hazafias urak meg tudnak csinálni. Ürességekben vész el, pedig tüzes, erős poétalelke van s komolyabb dolgokra termett.

De ezt már így csinálja nálunk a politika, mely a Széll Kálmánoknál sem haladja minálunk Magyarországon, nagyon kicsivel is túl a malomalatti nívót…

*

A színházi uzsorával végezni hasznos és szép dolog is lesz. A politika után a színház s vele a szoknyakultusz a legnagyobb uzsorás. Nem vagyunk mi éppenséggel ostoba morálprédikátorok. E sorok írója ditirambusokat zengett például Fedák Sáriról s Duse-t nem látta, de bizonyosra veszi, hogy ez az asszony is kiváltaná lelkéből az alattvalóság érzését. És bizonyos róla, hogy még nagyon sok színházi s más nő is tudná lelkesedésre gerjeszteni. De nálunk általában hiányzik minden ízlés, minden disztinkció, művészet és igazság a szoknya-kultuszból. Nagyon sok úgynevezett intelligens ember olyanforma indulattal nézi például Márkus Emiliát mint esetleg egy fitos orrú csinos karhölgyikét szemlélgetne. Ez a szoknyakultusz. Higgyék el, hogy a félbarbár Bukarest erkölcstelensége csupán finomság és ötlet Budapestéhez s a többi apróbb magyar Budapestéhez képest.

Különben pedig elég is lesz a színházról s mindenféle egyéb uzsoráról. Az élet halni készül. Itt van tudniillik a nyár. A színház két hét múlva kaput zár s orfeum és uszoda veszi át a haldokló szezont. A politika is szünetelni fog… Szóval kevesebb lesz az élet s így kevesebb lesz az uzsora is…

Nagyváradi Napló 1902. június 1.

Dyb.

62. A KASZINÓ GOLYÓZ…

A kaszinó újra istenítéletet, tetemrehívást tart. Teljesen mindegy, hogy ez alkalommal a mágnások kaszinójáról van szó. Ha a mágnások kezdik belátni talán már, hogy az ember nem a bárón kezdődik, mi is hajlandók vagyunk kijelenteni, hogy az ember nem okvetlenül végződik a bárónál. Szóval mi tudomást veszünk a mágnások ügyéről is és nem vagyunk olyan dölyfösök, mint az osztrák szociáldemokraták, akik úgy vélik, hogy a főúri embercsoport fulladjon meg a saját piszkában… Mi nem feledjük el, hogy a mágnás nem tehet róla, hogy ő mágnás s a mágnásnak sem eshet egészen könnyen, ha a bőrét húzzák lefelé.

Az ügy kényes. Egy gróf úr egy másik gróf urat hamis esküvel vádol. Ők ismerik egymás erkölcseit s lehet, hogy a vád nem alaptalan. De előáll a kaszinó. Előáll és tetemrehívást tart. Nem azt mondja, hogy ezt a hamis urat ezennel kidobjuk magunk közül. Ehhez ugyanis teljes joga volna. De ki akarja egészen végezni amellett, hogy nem kíváncsi: vajon igaz-e a vád. A gróf lemond a kaszinótagságáról. A kaszinónak kedve jött a kigolyózásra. A kaszinó golyózni akar. Sőt többet akar, kesztyűs kézzel és úri pallossal ölni akar. A kaszinó követeli a vádat

viselőtől, hogy ne viseljen semmi egyebet, csak vádat. A gróf népképviselő. A mágnás kaszinó azt akarja, hogy ne viselje a nép képét. A gróf tartalékos katona.

A kaszinó azt akarja, - hogy ne tartozzék a katonákhoz. A gróf él, a kaszinó azt akarja, hogy ne éljen. Mit akar tehát a kaszinó? Gyakorolni minden hatalmat. A király nevében ítélő bírókat, a törvényt hozó parlamentet, a legfelsőbb hadúrét, az egész társadalomét. És hogy ennyi felséges hatalommal ne kerüljön egy mondatba: *a Bali Mihályét is*…

A kaszinó ilyen rettenetes tirannus ebben az országban. És a legtöbb kaszinó olyan, mint a mágnás kaszinó. Károlyi István, Szapáry Pál, Andrássy Tivadar ott vannak a kajászó-szentnándori kaszinóban is. A helyi társadalom szeplőtlen előkelőségei ők. Szigorú, kegyetlen urak, akik szintén tudják Bali Mihályt is helyettesíteni, ha kell. A kaszinó él és uralkodik ebben az országban törvény, trón, parlament, bíróság, társadalom, sajtó felett.

Minden bajuknak, tragikomik[um]uknak legkiáltóbb magyarázója a kaszinó. Micsoda ország, ahol ilyen institúció teremhet és virágozhat.

…Öreg szokás szerint most Széchenyi Istvánra kellene hivatkoznunk. Mi nem ő rá hivatkozunk. A Károlyi Istvánokra, Szapáry Palikra s szerteszét élő majmaikra. Hát komolyan hiszik, hogy sokáig tarthat ez az állapot?!…

Nagyváradi Napló 1902. június 8.

(ae.)

63. BLAHA LUJZA

- Kuruc furfang -

Blaha Lujza asszony tegnap este egy tucatnál tucatabb, görögtüzes színpadi tákolmányt tett értékesebbé sok becses, igaz munkánál s míg elragadtatva néztük, mennyire él, beszél, kacag és dalol Rózsi, az eleven kuruc parasztasszony, a lelkünkben himnusza csendült halkan s meghatottan az ifjúságnak…

…Ugye csodálatos? De úgy van. Ez a kiválasztott nagy asszony valóságos prófétája, apostola az ifjúságnak. Az ötletnek, a finomságnak, az értelemnek, s az üdeségnek annyi becses apróságával aggatta tele a váznak is gyönge, hitványul épített szerepet, hogy az életté s elragadó, páratlan művészetté vált. És hogy nótázott Blaha Lujza! A naiv nóták klasszicifikálódtak[!], kitöltődtek, megnőttek…

A közönség, a zsúfolt ház, a lelkesedésnek csaknem lázával ünnepelte a nagy asszonyt, aki gyönyörű virág-lírát is kapott. Előadás után újra kicsapott az utcára az ováció hullámzása s a több százra rúgó tömeg kísérte éljenezve a lakásáig.

Az előadás igen sikerült s mindenesetre felülálló a népszínházi nívón. H. Novák Irén értelmes, finom, kedves Katicája, Bognár originális jóízű Bögözije s Szarvasi ügyes Bedője váltak ki legjobban, de tetszettek P. Szép Olga, Benkő Jolán, Kulinyi Mariska, Szatmáry, Erdélyi és Bérczi is.

Nagyváradi Napló 1902. június 8.

64. BLAHA LUJZA BÚCSÚJA

- Télen és Éjjel az erdőn -

Vajon bele fogunk-e törődni majd valamikor sokára, hogy Blaha Lujza nincs a színpadon? Vajon tudja-e mindenki, hogy kicsoda nekünk Blaha Lujza?…

…Az utolsó két búcsúzó nagyváradi estén ez a két kérdés nehezedett a lelkünkre. Pedig különben milyen sugarasak, milyen istenien ragyogók voltak az utolsó Blaha-esték! Vasárnap este a *Télen* jött-ment asszonyának aranyos gazdag lelke ragyogta be a házat, mely zsúfolásig megtelt s tegnap, a legutolsó estén, Boriskát láttuk, a legleányosabbat, legszűziebbet minden leányszüzek között.

Újra elmondjuk magunkért s a magunk gyönyörűségére, hogy Blaháné az örök fiatalságnak, örök szívbeli jóságnak, örök sugárosság[nak] papnője. A közönség kimondhatatlan lelkesedéssel, lázzal ünnepelte s búcsúztatta a nagy asszonyt. A nagyváradi kis fehér múzsacsarnok pedig kéri s várja sima falai közé.

Vasárnap este Eleméry Klárika jutott el az igazi sikerek egy újabb stációjáig s Pintér volt fölötte kitűnő partnere a nagy asszonynak.

Tegnap este Örley Flórának volt még nagy sikere Máli szerepében s hasonlóképpen nagy sikere volt Pintérnek, Bognárnak, Peterdinek, Bérczinek és Erdélyinek.

Mindkét előadás sok dicséretre méltó volt egyébként s méltó a nagy vendéghez is, kit tegnap újra nagy tömeg kísért haza lakásáig. Csaknem zsúfolt volt a tegnapi ház s csak a legfigyelmesebbek fedezték föl, hogy egyetlen színügyi bizottsági tag sincs jelen. De a Blaha-esték nagyszerűségéhez még tán ez is kellett és illett.

Nagyváradi Napló 1902. június 10.

65. VESZTASZÜZEK

- A Szigligeti Szinház premierje -

A mi viszonyainkra nagyon karakterisztikus, hogy a „Vesztaszüzek" nagy sikerét a darab erkölcstelen híre csinálta meg. Hiába, nálunk mindent Apelles csizmadiái döntenek el. Még egy operettecske sorsát is.

A „Vesztaszüzek"? Nagyon értékes és becses produktuma a színpadi könnyebb zsánernak. Lehetséges, sőt valószínű, hogy eredetije textusban is több és jobb. Mi mindezt csak teljesen elrontani nem sikerült muzsikájából éreztük és vettük ki. Ez a muzsika nem a régi és már redvesedett francia operettzene. Fölfrissült, új, eredeti és ötletes. Modern egészen s amennyiben ilyen stílű zenének lehetséges és illő: wagneri. És nem lármás, nem durva füleknek szánt - nem az instrumentálás hatásaira épített muzsika ez, hanem finom, mindig beszédes, ötletes és kecses. A *Vesztaszüzek* muzsikája nem is rohan mindjárt az utcára, mint a Jones-féle angol melódia, de igenis populáris lesz és sokszor visszacsalogató lesz azok számára, kiknek kedélye finomabb visszarezgésekre kimívelt. Külön nem emelünk ki egy számot sem e muzsikából. Valamennyinek volt joga a megszületésre s ha sajnálunk valamit, az csak az, hogy a katonazene, az eléggé nem dresszírozott kórus és néhány szereplő színész lehetetlensége miatt e muzsika sok finomsága és szépsége benne veszett a partitúrában.

A librettóról kellene még szólnunk. De mit? Oh, jaj, ha budapesti ízlésre dolgozó átültető fuser mesteremberek kezébe kerül valami! Azt aztán megdolgozzák, kiforgatják s akklimatizálják

istenesen. Az Otthonnak, a New Yorknak, az aszfaltnak, a zsúroknak, szóval egész Budapestnek minden szellemeskedése, tehát ocsmánysága, hülyesége s arcpirító egyértelműsége helyet kap az ilyen átültetésben. Szegény Depres és Bernède urak de megrőkönyödnének ettől az átültetéstől, mert okvetlenül különbnek s ízlésesebbnek kell lennie az eredeti szövegnek.

Ami az erkölcsöket illeti azért, hát azokat nem kell félteni e darabtól. Csak azokat az erkölcsöket mételyezheti meg a színpad, amelyek - nincsenek…

És most az előadásról szóljunk röviden. Legnagyobb hibája az volt, hogy szolgaian másolta a budapestit. Elveszett a darab felséges paródia-arzenálja majdnem egészen, éppen úgy, mint Budapesten. Pedig nagyon sok helyen többet kínál a darab bármelyik Offenbach-darabnál a paródia céljaira.

Azért nem volt ám az előadás minden érték nélküli s az új fényes díszletek, ruhák s egyéb házi hatások sokat feledtettek el a librettó magyar eredendő bűneiből. A közönség rendkívül jól és sokat mulatott s tapsolni is igen sokat tapsolt. A szereplők közül ügyes volt, bár nem keltett elég illúziót Ámon Margit. Kedves hangjával, egyéni szeretetreméltóságával és a kezdő ügyetlenségével elragadó volt Eleméry Klárika.

A darab parodisztikus forrás[á]ból legtöbbet Tóth Elek és Pogány Janka merítettek. Benkő Jolán, Szatmáry, Pintér, Erdélyi és Bérczi érdemelnek még elismerést és jusst a sikerből, mely tagadhatatlan.

A darabot ma megismétlik.

Nagyváradi Napló 1902. június 11.

(ae.)

66. A KÓSER LAPOK

A klerikális elménckedés a liberális lapokat keresztelte el kóser lapoknak, s a klerikális lapok gyakran szidnak két nagyváradi kóser lapot, melyek közül az egyik mi volnánk.

Egy derék kollégánk, a debreceni „Szabadság” hívja fel most egy hírben a figyelmünket a Kossuth-párt debreceni lapjára, a „Debreczen”-re, mely szintén a kóser lapokat szidja s a nagyváradi két kóser lapot is.

Az ördög figyelne a kis újságpapirosra, mely különben akkor vétette magát először észre, mikor Vázsonyiról kisütötte, hogy eladta Debrecenben a hazát s a Kinizsi Pál malomkövét. A kedélyes lapocska obskurusan antiszemita, elrettentően mucsai, szűrszagúan sovén s aggastyán módra erkölcsös. Ignotus szavával élve állandóan honkanászkodik s fecseg.

Egy pár naivságot egymás után tollra tűztünk a kis lapból s ezért dühöng most.

Nem tulajdonítunk nagy fontosságot az esetnek s ezért apróbetűzzük meg. A debreceni „Szabadság” figyelmét köszönjük. Egyetlen komoly tanulságát az ügynek pedig lejegyezzük. A kálvinista Róma Kossuth-pártjának a lapja antiszemitább Drumontnál s klerikálisabb Zichy Nándornál…

…A Kossuth-pártról kiderítettünk mi már egy pár ilyen különös dolgot…

Nagyváradi Napló 1902. június 12.

67. FEDÁK SÁRI

- New York szépe -

Fedák Sári, a magyar színpadi deszkának ez a csodálatos, ragyogó leánya, Nagyváradon van ismét. Őt vártuk, ő utána vágyakoztunk. Az ő fiatal tündérsége lehelhetett már csakis életet az elmúlásba, a haldokló szezonba. Hisz ő a csodák leánya.

Zsazsa eljött csodatétel végett s azóta illatot s kedvet lehelnek az álmos kis fehér múzsa-csarnok falai. Fölhangolta ő a lelkeket ismét s a mámort visszaültette ismét oda, hol olyan nagy volt már a hideg, fejszaggató katzenjammer.

Micsoda leány ez a Fedák Sári! Mert nem kap már erőt, mivel kedve szerint tülekedhessék, - a maga szépséges erejével kél harcba. Kiválasztja a New York szépe boszorkányos rongyos ruhájú gamine-jét s mint Kissie ugrott tegnap elénk és hozott magával annyi rakoncátlan életet, színt, amennyit - hajh - nagyon ritkán látunk. És fiúskodott, pajkoskodott, beszélt, dalolt, táncolt. És lefoglalta magának teljesen a színpadot s úgy csinálta azt a merész okkupálást, mintha ez neki célja se volna. Nem is láttunk mi tegnap este senki mást, csak őt. Az ő kedvéért megváltozott az egész darab s mintha az ő kedvéért összezsugorodott volna minden színpadi lélek.

Ő elkacagott, eltáncolt, elragyogott mindent a többi elől. Magaragyogástól szenzációs toalettjeiig minden fényesebb volt másnál. Még a másnak szánt irgalomtaps is az ő nagy diadalát szolgálta.

Áhítva, várva várjuk a még jövendő Fedák-estéket.

Nagyváradi Napló 1902. június 13.

68. FEDÁK SÁRI

- Vesztaszüzek -

…Cyprisről lehullott a lepel. A színház megmozdult. Az éhes, dühödt szemek fölfeszültek a színpadra. A jámborabb lelkek rettegtek. Ami pedig a színpadról leragyogott, az a szépségnek szűzies, ragyogó apoteózisa volt.

- Könyvet kellene írni ennek a csodaleánynak az ízléséről - suttogta mellettünk valaki.

És így van. Ez a leplét leejtő Cypris többet elmond Fedák Sáriról a mi lelkes, tüzes, de darabos, odavetett írásunknál is.

Lám, a „Vesztaszüzek" második előadására alig lézengtünk föl a színházba egynehányan és Fedák Sári tegnap premiert csinált a „Vesztaszüzek"-ből. Az ő csodálatos egyénisége átformálta, megfinomította a durva hatásfegyverekkel máris majdnem teljesen lejáratott operettet.

A Fedák Sári Cyprise az igazi. Benne van a darab lelke, mely offenbachi, éppúgy, mint a Fedák Sári lelke. A Fedák Sári kacagásában megérzett a sírás elcsuklása, táncában, tüzes, szilaj, vértforraló táncában pedig a vérnek fátuma, az ellankadás.

Tegnap újra mélységes filozófus volt ez a leány: magát és mindent kicsúfoló istennő. Akik pedig a komolysághoz és mélységhez szigorú formákat is kívánnak: hallhatták a dalt a fűzről. Megrázóbban nem filozofált még leány a világon, mint Fedák ebben a szent mozdulatlanságban elzokogott dallal.

A színház zsúfoltig tele volt és még Fedák-estén sem volt lázasabb és lármásabb, mint tegnap. Szeretőbb ovációt alig látott még valaki a Szigligeti Színházban.

Az előadás maga is megnemesült, - mint mondtuk s ünneppé vált Fedák Sári jelenvalóságától.

Nagyváradi Napló 1902. június 14.

69. FEDÁK SÁRI

- Három pár cipő -

Mi igen örvendeztünk, hogy Fedák Sári tegnap nem volt a magyar Lénik közül sem Blaháné, sem Pálmay Ilka, sem Gerőfiné, sem Örley Flóra, hanem Fedák Sári. Nem lepett ez meg szerfölött bennünket. Ilyen erős, nagy, gazdag lelkű leány, mint Fedák Sári, nem is lehet más csak új és originális. De mi más ok miatt jegyeztük le ezt a dolgot. Azért, mert némelyek hibául rótták fel, hogy Fedák Sári „nem respektálta a darab kedve[nce]it". Hálásak vagyunk azért Fedák Sárinak. Ezt vártuk az erejétől. Ragyogva mutatta meg, hogy ilyen bécsi szamárság életét megnyújthatja egy élő, becsületes szerep s egy ilyen szerepért érdemes egy ilyen darab arra a tisztességre, hogy Fedák Sári játsszék benne. Fedák Sári tehát avval a tudattal játszott, hogy ma este a színpadon csak Léninek van joga élni. Soha se volt hát jogosultabb az a bizonyos inkriminált Fedák tirannizmus, mint tegnap este. És tirannizmust sohse tűrtek meg szívesebben, mint tegnap este.

Csupa egészség, üdeség, elragadó pajzánság, ötlet és kedv volt a Fedák Sári Lénije. Fölszabadultak színes, gazdag, nagy tehetségének azok a szárnyai, miket lekötöttek eddig a Magyar Színház cirkuszdarabjai, s megtetszett előttünk a közeli jövendő Fedák Sárija, ki diadalmasan fogja bebizonyítani, hogy ellenségei éppenséggel nem, s rajongói sem ismerik az ő talentumának teljességeit.

A közönség úgy ünnepelte egész este, ahogy Fedák Sárit ünnepelni szokta. Páratlan lángolással.

Nagyváradi Napló 1902. június 15.

70. SZÉGYEN

Mondjanak hazaárulónak, - engem megszégyenített Pavlovics Ljubomir országgyűlési képviselő és hazaáruló úr. Úgy sejtem, hogy ezt a szégyent sokan érezik e hazában.

Pavlovics Ljubomir úr ugyanis megegyezett az összes nemzetiségi képviselőkkel akkor, mikor a magyar parlamentbe bekerült, hogy ők nem fognak lovagiaskodni s nem engedik magukat lovagiasan tönkretétetni…

…Én aztán nem tudok egyebet. Elárulta-e a hazát vagy sem a derék Pavlovics, - nem tudom. Mivel a hazaárulás nem könnyű üzlet, kételkedem is a vádban. De akár árult, akár nem árult hazát Pavlovics Ljubomir úr, már akkor elbánt ő velünk, mikor azt a fönti kis megállapodást megcsinálta. Hogy meg tudott szégyeníteni bennünket ez a Pavlovics! A mi junkereskedő, „coki"-zó, gavalléroskodó parlamentünk micsoda bélyeget kapott ettől a Pavlovicstól! Micsoda kegyetlen lenézés van ebben a megállapodásban!…

Valaki már fölhozta előttem: én is az ír képviselők példájára akartam hivatkozni. Micsoda merész módon tüntettek ezek az angol parlamentben a maguk búr barátságával s nem jutott

eszébe senkinek sem szimpliciter kirúgni őket, sem raffinált lovagias formákkal megölni. Mert az angol parlamentben, melyre nálunk talán még Gabányi és Lengyel képviselő urak is szeretnek hivatkozni, tudják ám, micsoda szent dolog a parlamentarizmus s a népképviselő mandátuma.

A Pavlovics Ljubomir mást látott nálunk. Látta, hogy a parlamentnél ebben az országban nagyobb hatalom a kaszinó. Látta, hogy az osztályuralomnak szövetkezete a parlament, mely összeröffen s roppant összetart, ha ezt az osztályuralmat valami fenyegeti.

Látta a műsovinizmust, mely megrettenti a legerősebbeket s látta, hogy a magyar fokos most is a fejét fenyegeti mindenkinek, aki a fejével gondolkozni mer.

És amióta Pavlovics úr képviselő, minden neki adott igazat. A düh fojtogat most is bennünket, ha arra a gyalázatosságra gondolunk, amit Vázsonyi Vilmossal elkövettek. Hát mikor az ősz Madarászt, ezt az örök ifjúságú forradalmárt agyonlármázták a fiatal hülyék!… Vagy emlékezzünk csak a diósadi mandátum heccére, mikor a függetlenségi honkanászok hallatlan terrorizmussal kierőszakolták egy puszipajtásuk mandátumának megerősítését. De itt van a Forgách-eset, mikor a kaszinó egyenesen jusst formál annak az eldöntésére, hogy lehet-e valaki népképviselő vagy sem. Vagy tessék megfigyelni azt a hajszát, amit a reakcionáriusok Vészi József ellen indítottak, aki úgy látszik Vázsonyi után a soros!

Hát nem igaza van Pavlovics Ljubormirnak? Hát nem meg szégyenített-e bennünket ez a Pavlovics?

A hazaárulás vádjáról - ismételjük - nem szólunk. Mi azt látjuk csak, hogy Pavlovics igazi *népképviselő*. Az ő népe küldte s ő az ő népén kívül nem ismer más fölöttes hatalmat. Nem engedi magát ostoba kaszinói formák, reakciós instrumentumok s műsovinizmus által terrorizáltatni. Bárcsak a népképviselőség ilyen magas értékelésére a mi saját kedves honatyáink emelkednének végre. De ők maradnak, akik voltak s egy húron pendülnek mind, ha radikálisabb hangok hangzanak.

Milyen gyötrelmesen csalódnak pedig e jó urak. Hát azt hiszik, hogy fokossal, kanászkodással, betyárkodással lehet nemzeti államot csinálni? Nem is beszélve kultúrállamról. Azt hiszik, hogy a nép tovább is baromi módon szállítja a gavallérokat - a kaszinónak?!…

Ha Pavlovics Ljubomir hazát árult, tessék szabad folyást engedni a törvénynek! Mert jogállam volnánk tán, vagy mi a szösz? De ne tessék Pavlovics úr alkalmából még jobban körülbástyázni a parlamentet, hogy oda aztán most már igazán ne férkőzhessék semmiféle radikalizmus. A szocialistákat akarják tán előre elintézni a Pavlovicsok bőrével? Vagy okuk van egy kis patrióta műharagot mutatni?

Lehet, hogy hitvány hazaáruló ez a Pavlovics, de inkább népképviselő, mint a parlament tagjainak kilenctizedrésze. Ezt arcomon szégyenpírral vallom be, de be kell vallanom. Velem még nagyon sokan vallják, akik undorodnak a mai magyar közélettől s reménykedve várják a radikalizmus előtörését.

Nagyváradi Napló 1902. június 20.

A. E.

71. A HÉTRŐL

Mint protestánsnak született ember, örömömben természetesen majd kibújom a bőrömből, mikor olyasmiket olvasok és hallok, mint mostanában. A germánok kacskakezű császárja, aki egy darabig mulatságos figurája volt a világnak, most már nem tud mulattatni bennünket. Ez az ember a *végzet* embere s ha megcsinálja, amit meg akar csinálni, hajh sok száz esztendőkig fog attól a világ könnye folyni. Vilmos császár nem akar egyebet, mint egy megfejelt új szent birodalmat s ez az impérium germán és *protestáns* volna. A múltkoriban arról beszélgettünk egypáran, ha vajon tragikus alak volt-e Luther Márton. Hát Luther Márton most készül tragikus alakká válni. Németországban megszületett s világhódító útra készül a *protestáns ultramontánizmus*. Bizarr, zord, otromba épület ez. Nincs benne a pápizmus művészi architektúrájából. De a lelkeket talán jobban fogja megfojtani, megölni a pápizmusnál is. Annyi benne a ridegség, hogy századokra képes megdermeszteni a világot. Ennyi, amit látok s amit lejegyzek ott, ahol írni szoktam s amit, ha máshol nem lehetne, egy elzárt naplóba is leírnák. Mert talán nem látok jól. De annyit látok, hogy a meghamisított krisztiánizmus új formában tör a világra s az emberi lelkekre. Ilyenkor a leggyengébb hangnak is kiáltani kell.

*

A zsidó etikának, melyen épült a kereszténység is, bizony rettenetesen tartós élete van. Egy ragyogó angol-zsidó író szerint Heine gyötrődve kérdezte a halálos ágyán is:

- Meddig fog még együtt csatázni a hellén és a zsidó?

Mert a lelkek még ma is a pogány-hellén és a keresztyén-zsidó világ nagy harcának egyes, kicsinyke heroldjai.

Ez a világ legnagyobb harca s most, a mi korunkban, újra a zsidó-keresztyén világ került felül. A pogány-hellén világ még a jövendő méhében tartja az új, a várt Voltaire-okat. Hogy a német császár újra bigottá akarja tenni a maga népét, melynek lelkéből különösen egy láng, a *szocializmus*, már-már pörzsölni kezdte a régi formákat, - csak egyetlen szimptoma. De Sienkiewicz regényét, mely a panegyrikonja a pápaságnak s a lenyűgöző vallásszervezetnek, - az egész világ olvassa s a budai színkörben a *kereszt jegyében* közös mérget szed a mágnásnegyed és a Dob utca.

Nem kis dolog ám ez s nem is nagyképűség. Az emberiség mai és jövendő millióinak életsorsa döntődik most el. Az örök tragikumhoz híven. Mert nem Tolsztoj krisztiánizmusa hódítja meg a világot, mely tiszta és nemes, hanem a föld zsarnokainak önző krisztiánizmusa.

…Akiknek a lelke pedig szabadon szokott lázadozni, Heine gyötrelmét érezzük most s könnyes szemekkel fohászkodunk:

- Adj, óh sors, egy kis pogányságot a földre, mert elveszünk a szomjúságtól.

*

Aki Zsazsának és Ilonkának a neveiben követett el bolondságokat a múlt héten, maradjon e szép bolondságokhoz hű s ne öltsön csuhát magára. A színpad *ma még* vára a pogányságnak, melynek igazsága és hitvallása röviden ez: „egyetlen igazság van a földön s ez az igazság az *élet*”. Ne tagadjuk le hát a mámort, ha túl is vagyunk rajta. Az életből semmit sem kell letagadni.

Az életben minden szép és megengedett, de legszebb talán mégis a mámor, amit az erőnek, az egészségnek a szépségnek s a raffinált emberi tudásnak vagy mesterkedésnek pompája nyújt. Mikor Zsazsát és Ilonkát imádtuk, a pogányság öntudatlan szerelme lázadott bennünk s ezt mi nagyváradiak ne cáfoljuk le. Ebben a városban lüktet a hellén-pogány életnek a szeretete s túl

teszik az emberek hamar magukat a zsidó-keresztyén etika ridegségén. Hogy az életet jól definiálják s jól iparkodnak leélni Nagyváradon, ez ennek a városnak a legnagyobb intelligenciája s a legnagyobb dicsérete. Talán azért kötött olyan sokáig magához engem is, ki egyik kis paránya volnék a hellén-pogány világ szétszórt lelkiismeretének: így érzem néha.

S talán megnő, koncentrálódik ez a lelkiismeret. Talán úr lesz majd valamikor a világon. Talán valaha hinni fogja mindenki az egyszerű igazságot, hogy az emberiség célja: az életet mindenki számára gazdaggá, széppé és szabaddá tenni. A hét tarka eseményei helyett megzengtem íme az élet himnuszát. Bár találna helyet csak egy szívben is ez az igaz és lázasságában becsületes strófa…

Nagyváradi Napló 1902. június 22.

Ady Endre

72. A KIGOLYÓZÁS UTÁN

…Az inasomat elküldtem. Keressen magának más baleket. Nekem már nem kell. Nagy gazember volt. Csíp az hamar egy magának való urat. Tizenkét óra lesz rögtön. Az én Bali Mihályaim - képzelem - milyen izgatottak lehetnek. Micsoda találgatások folyhatnak.

- Kimegy Amerikába…

- Sótisztnek küldik Szlavóniába.

Akad nemes, jó barátom is persze, aki keményen jelenti ki:

- Antal gróf tudja a kötelességét!

Csakugyan. Mintha ezt az utolsó mondást hallanám is. Persze *revolver* volna ez a kötelesség… Sajnos: az én nemes jó barátom igen megcsalódik ezúttal. Egyelőre sok szamár gondolat vibrál a fejemben. De revolver? Ezt a csacsi tervet volt időm végleg elejteni, míg az én Bali Mihályaim kezeikbe foghatták a fekete golyókat…

Ha nagyon boncolom, aprózom magam, hasonlít a lelkem állapota azokhoz a katzenjammerekhez, melyek kaszinó dáridóik, kártyázások s orfeumi murik után annyiszor látogattak meg. Csak a gyomrom nem émelyeg. Sőt határozottan éhes vagyok. Hát az étvágyom is most kezd megjönni? Ez derék dolog, de aggasztó is. Ha a gyomrom megegészségesedik, sokat kell majd dolgozni!… Hiszen nagy kedvem volna nekem a dologra, de veszekedett módon nem bízom magamban…

Hivő, naiv ember nem vagyok. Nem áltatom magam, hogy sikerül kicserélődni s egészen új életet kezdeni. De muszáj valami módon úgy koncentrálnom az erőmet, hogy a legmesszebb kerüljek azoktól, kik közt eddig éltem. Persze nem térben, ahogy ők szeretnék.

Haszontalannak elég haszontalan ember voltam eddig, de nem lehettem más.

Mesés egy ország ez. A rossz vért itt kék vérnek hívják, a majomságot modornak, a hülyeséget előkelőségnek. Én beleszülettem ebbe az ügybe. Mit tehettem én róla? Én joggal hihettem, hogy ez rendjén van. Hiszen itt ebbe belenyugszik mindenki s boldog, ha csak fantáziájával fölérhet hozzánk… Mikor már kezdtem magam is gondolkozni, akkor meg nem voltam sült bolond, hogy ostobán és haszontalanul áldozzam fel a magam kényelmes megszokását… És mégiscsak az siettette az én dolgom, hogy észrevették a tisztánlátásomat.

- Ez az alak kezd látni politizálni, gondolkozni és gyötrődni. Akár egy hitvány lateiner. Jó lesz ezt megfojtani…

És a született hülyék rám feküdtek. A kaszinó, a piszkos magyar hazugságok e ragyogó institúciója, elvágta utolsó fonalát az én régi életemnek… Gróf Forgách Antalnak hívnak ma is. Élek. Sőt e pillanatban éhes is vagyok. Mégis meghaltam annak a világnak, amelyé eddig voltam…

De vajon csak annak-e?… Hiszen ebben az országban ez után a világ után igazodik minden. Csak az újságokra gondoljak. Alig akadt egy pár, amely megütődjék az én dolgomon. Oly feudális, oly arisztokrata nálunk a kis zilált vallású riporter is, mintha Eszterházy és Nádasdy grófék abban a pillanatban, mikor az én nyakamra ráhúzzák a hurkot, a világ becsületét és igazságát mentették volna meg. Sőt a kedves skriblerek ütődnek meg talán legjobban majd holnap, hogy én bátorkodtam életben maradni.

Fatális állapot az bizonyos. Hercegi, grófi, bárói és dzsentri hülyéké itt az ország, a hatalom és a dicsőség. Ha magam jószántából mentem volna lefelé a milliókhoz, akkor bolondnak tartanak. Így a kényszerűség sodor le s ott lent még talán becstelenebbnek látnak, mint a kaszinó s a kaszinó Bali Mihályai…

Mondhatom: keserves és nagyon válságos dolog ebben az országban grófnak születni. Itt mindenki arisztokrata s olyan szabályok követésére berendezkedett, amelyekhez semmi köze nincs a józan észnek…

…Mindegy. Ha már elhatároztam, élni fogok. Bajos lesz, de élni fogok. Nem a messze valahol, de itt fogok élni. A gyomrom korgását valahogy csak sikerül elhallgattatnom s mellékesen ráadom magam a filozofálásra… Nem fogok dühöngeni: filozofálni fogok. Ebben az országban annyira úr a hülyeség, hogy itt már csak filozofálni lehet.

…Már bánom, hogy elkergettem az inasom, de nem akartam, hogy lenézzen. Csak egy inast kaphatnék, aki nem kaszinói módon gondolkozik. Most a lefekvésnél látom, hogy inasra szükségem lesz. Aligha akad más, aki józan igazságokat meghallgasson… Most már aludjunk. Bali Mihályok szerencsés kártyázást s új delikvenst kívánok…

Nagyváradi Napló 1902. június 25.

A. E.

73. MARGITTA ÉS A TANULSÁGOK

A hajdani való Tisza-gárdának újra elesett egy lelkes, derék embere. Bihar vármegye ma már dehogyis vára az ízig magyar szabadelvűségnek. A kontraszt kedvéért s a tenkei, belényesi és margittai dolgokra gondolva, azt mondhatnók talán, hogy a magyarságot és szabadelvűséget keresztülgázolta az oláhság és a demagógia. Ma már csak három szabadelvű képviselője van Bihar vármegyének. Telegdi Józsefet egyéni szeretetreméltósága és népszerűsége választatta meg egyhangúan, Tisza István gróf mégis erősebb legény volt, hogysem elbánhattak volna vele, Fassie Tódor tradicionális alapon képviselő s a bihari békés nemzetiségi politika hirdetője. Szóval: ezt a három liberális követet sem csupán a szabadelvűség hódító ereje küldte a parlamentbe. A szép és nemes bihari föld kicsúszott a szabadelvűség lába alól, *mert ez a szabadelvűség nem tudott és nem mert a lábára állani*.

Ennek a mi lapunknak ma újra szomorú elégtétele van. Szinte félünk már a jóslásoktól. Hiszen mi három évvel ezelőtt megmondtuk: elvész a nevezetes bihari gárda, meg fogja ölni tehetetlen

opportunizmusa. Láttuk mi hamar, mi légyen az új rendszer s láttuk mi már előre akkor vérhullását a Tisza-gárdának s a régi szabadelvűségnek.

Margitta különben mindent megmagyaráz. A margittai esetben szinte kristályozódva csillog ki a Széll Kálmán államférfiúsága s a dicső új rendszer. Világos dolog, hogy Örleyt Széll Kálmán buktatta meg. Megbuktatta pedig azért is, mert Tiszának ismert híve volt s mert így kívánta az ellenzék.

Az ellenzék óhajtása parancs ma Magyarország miniszterelnökének s mikor a margittai hatóságok féket akartak vetni a demagógia izgatásainak, az ellenzéki terrorizmusnak, Széll Kálmán a képviselőházban udvariasan és ékes beszédben nyújtotta át az ellenzéknek az Örley Kálmán fejét. Széll Kálmán beszéde valóságos parancs volt a hatóságokhoz, hogy tessék tűrni az ellenzék kis játékait s legyen, ahogy lesz, jobban mondva: legyen, ahogy az ellenzék akarja… Íme, az új rendszer a maga teljes mivoltában. Hazug, ocsmány és undorral töltő. És ezt csak most látja be s bevallani talán ma sem meri az a párt, mely Bihar vármegyében szabadelvű pártnak nevezi magát s Tisza Kálmán szabadelvű politikája letéteményesének. Hát nem szebb lett volna annak idején meglátni és megelőzni ezt? Hát az opportunizmus jó politika-e tisztelt szabadelvű párt s Széll úr kokott szoknyája elég szent-e arra, hogy egy legyintéssel söpörje el a szabadelvűségnek egy igen derék hadát s ehhez jó arcot vágjon mindenki?

Van Bihar vármegyének egy igen jeles, egész férfia. Ma még hivatalos vezére Biharnak: dr. Beöthy Lászlónak hívják. Nagy nevéhez méltó, tisztán látó, liberális, nobilis ember.

Mi úgy hisszük és úgy tudjuk, hogy a poharat már ő is, a kormány legbizalmibb embere, színültig teltnek tartja.

Késő és még sem egészen késő oppozíció lehetne ugyan ez, de még mindig országos hatású.

Halljunk egy hatalmas tiltó szót, mely megértesse Széll Kálmánnal, hogy határig érkezett. Lássunk már egy csöpp büszkeséget és bátorságot. Hisz a szultán selyem-zsinórját is akadt muzulmán olykor, aki visszaküldte.

Nagyváradi Napló 1902. június 26.

A. E.

74. NEM VESSZÜK LE A KALAPOT!…

- Büntetés a Gotterhaltéért -

Nem vesszük le a kalapot, kedves osztrák ármádia, ha nyolcvanezer rezes bandát állítanak elénk s mind a nyolcvanezer a Gotterhaltét harsogja. Föltett kalappal, gyűlölettel, undorral kiáltjuk önök felé, voltaképpen nem is önök felé, mert önök csak *eszközök*, hanem az önöket elbutító rendszer felé:

- Most már *tessék megállani vagy ütünk!* Nem tűrjük tovább, hogy gyalázzanak, pofozzanak bennünket azok, akiket mi tartunk, mi tűrünk, mi öltöztetünk cifra ruhába s akik a mi adófilléreinkből játszhatják végig az életüket.

…Mert a mi kitartott osztrák landsknechtjeinknek vakmerőségét tovább tűrni most már igazán nem szabad. Ez a hazátlan népség már szinte eszeveszetten keresi az alkalmat, hogy meggyalázzon bennünket, az ő eltartóit.

Ha én valamikor dühös sovén, gyújtogató, bujtogató vad magyar leszek, - ez a népség fog azzá tenni. Vakmerőségével szinte gőzzé forralja már bennem az ernyedni kezdő szittya vért. Alig múlik el nap, hogy ne halljak katonáéknak valami újabb skandalumáról, bennünket gyalázásáról.

De ami most *Nagyváradon* történt, az mindnél vértforralóbb.

Magyar ünnep volt egy magyar nevelő intézetben, a *nagyváradi m.kir. honvéd* hadapródiskolában, a mi becézett derék honvédségünk e meleg fészkében. Az ünnepen jelen van egy magyar ember. Halász Lajos lapszerkesztő. A rezes banda rágyújt a kamarilla nótájára, a Gotterhaltéra. Az ünnepi gyülekezet lemondással végighallgatja az undok átkos emlékű nótát, mert Magyarországon sok mindent tűrni kell, amiért más országban szemek és fogak esnének ki. Végighallgatta a nótát titkolt dühvel, de türelemmel Halász Lajos is.

Ez eddig van. Iramodásairól híres hadseregünkben azonban kifejlett, valóságos történeti alapon álló spicli-rendszer van. Halász Lajos tartalékos tiszt. Akadt azonnal egy spicli, aki Halász Lajost azért a főbenjáró bűnért följelentette, hogy a *Gotterhalte játszásakor nem vette le a kalapját*. Egy magyar *polgár*, magyar *újságíró, polgári* ruhában követte el ezt a rettenetes bűnt! Rettenetesen is lakolt érte. Hónapokon keresztül gyötörték. Fölcitálták vagy ötvenszer a nagyváradi háziezred parancsnoksága elé. Végre is a saját ezrede nem merte elítélni. *„Enyhítő”* körülményeket talált s fölmentő ítéletet hozott. A szoldateszka azonban ebbe nem nyugodott belé. Az ügyet nem hagyta elaludni. Új „bíróság”-ot delegált a nagyváradi tüzér tisztikarban. Ez az új „becsületbíróság” aztán újra kezdte Halász ellen a hajszát.

A gyötrések vége az lett, hogy Halászt *megfosztották a tiszti rangjától és közlegénnyé degradálták*. Olyan büntetést mértek tehát reá, amilyet *becstelenség* miatt szokás kiszabni…

…Ez a gyalázatos skandalum beszél és kiabál magában is. Az osztrák szoldateszka sok botránya közt alig termelt még mostanában hasonlót. *Minden magyar embert és polgárt arculütés ért evvel a katonabírósági ítélettel*. Ha van a magyar polgárságban önérzet, most egy emberként áll az osztrák landsknechtek garázda tábora elé s elégtételt követel az emberi méltóság és polgári önérzet e durva megbántásáért.

Nem vesszük le a kalapot soha többet, tiszt urak. Ha kell, a lábunkkal tiporjuk és tapossuk ki azt a mi haladó, modern életünkbe rekedt, darab középkort, amit militarizmusnak neveznek. Svarcgelb bábuk, cifra osztrák generális urak, meg tudjuk és meg fogjuk önökkel értetni, hogy ez az ország itt Magyarország s itt mi vagyunk az urak: dolgozó polgárok. Föltett kalappal ígérjük és váltjuk be ezt, osztrák generális tiszt urak!… Többet nem vesszük le a kalapot!…

Nagyváradi Napló 1902. június 28.

Ady Endre

75. A HÉTRŐL

Embertársaink itt körültünk kedvesek nagyon. Egytől-egyig kedvesek. Az ember lassankint megszereti minden embertársát. A kicsit és még kisebbet, a léhát és még léhábbat, a képzelgőt és még önteltebbet. Lassanként az ember apró, kedves, furcsa kis bábuknak látja őket s mulat velük és rajtuk. Én még sokszor haragszom. Ez vagy fiatalság, vagy betegség. Akármelyik is, úgy érzem, elmúlik nemsokára. S akkor majd nemcsak néha, de mindig filantrop leszek. Nem krisztusi értelemben persze, de úgy, mint fehér nyugodt bölcs a Himalája tövében. Mosolyogni

fogok mindenen. Ma még sok bennem a világmegváltó láz mikrobája. Ma még döngetem a kőfalakat s néha a fejem szakajtom be rajtuk. De nemsokára leheverek egyik fal tövében, süttetem magam a nappal, s mosolyogni fogok. Érzem már, hogy így lesz. Prométheusz fiai, a forradalmárok, vagy keresztre jutnak, vagy megbolondulnak, vagy mosolygó bölcsek lesznek. Nekem a kereszt nincs gusztusomra, a kényszerzubbony sem. Ilyenformán a muszáj bölccsé fog tenni. Ma még nagy a lázam, nagy a kedvem, sok az epém, de már siratom a láznak, kedvnek, epének elfogyását. És kétségbeesem a bizonyos jövőtől, mikor azt fogják rám mondani, hogy jó ember vagyok s nem ártok senkinek. És ez mégis így fog lenni. A színésznő hű maradhat a szerelemhez: mikor már nem szerethet, összehozza a szerelmeket. A művész, ha már nem teremt, üldözheti azokat, akik akcióban vannak. Csak a mi fajtánk más. Mi, ha egyszer elkopunk, egészen meghaltunk a múltnak. Szivárvány lesz a haragos istennyilából, Don Juanból remete s belőlünk, örök lázongókból, fogatlan oroszlánok sorsánál szomorúbban: *békességes mosolygók*…

*

E különös elöljáró beszéddel nemcsak magamnak tartoztam. Örömet akartam szerezni vele a nyárspolgárok seregének, mely boldog, ha valaki közéjük süllyed. Akkor körülölelik aztán meleg szentimentalizmusukkal. Olyan ölelés lesz, mint a kígyó testéé. Így ölelte át a nyárspolgárok szentimentalizmusa mostanában Edward királyt és - igen - Makkai Zsigmondot.

Az ákosfalvai paraszt s [a] Buckingham-palota betege közös emberi dokumentumot adnak a világnak. Rohanjon az ember neki az életnek, de mindig csak a maga ösztöneiből fusson. Jaj, ha a tőle távol álló körülmények emelik ki predesztinált életútjáról. Makkai ma is a magáé volna, erős és biztos, ha egy-egy vicinális hídépítés után mindig leihatta volna magát az ákosfalvai korcsmában s Edward is divatos mellény-formák kieszelésére, pezsgős dáridókra, szóval bakaraszos életre termett. Az élet nem kard s egy lépéssel sem lehet megtoldani, de megkurtítani sem, Vannak lelkek, melyeknek vágyakozását a föld is kicsi betölteni. Makkait megölte az a kicsi út, mely az ákosfalvai korcsmától a Vampeticsig vezet s Edward sem bírta ki az utat a kártyaszobától a trónteremig…

*

Csúnya eleven élet és akció lüktet ebben a városban. Annyi témát a napok krónikása elé nem igen dob még egy magyar város, mint ez. S amit a minap kissé lázas lelkesedéssel eláradoztunk, sok igazság volt. E város lelkében sok van a hellén pogány szerelméből. A *szépnek* kultusza önmagáért, a fórumnak nagyon nagy becsülése, a *régi formáknak*, tekintélyeknek lejáratása, a hellén-pogányság e szerelmére vall. A köröparti *Athén* név nemcsak vidékies nagyzolás s olcsó, híg figura, hanem megsejtése ennek az igazságnak. Itt az emberek tudnak és mernek élni és cselekedni. Itt kisebb a farizeusság, mint máshol. A kaszinó-morál ellen nyíltan tüntetett a múltkor Nagyvárad.

A színházlázba minden álszenteskedés nélkül, filozófus kéjjel dobta be magát ugyancsak mostanában. Ezúttal pedig olyan előkelő bátorsággal izent hadat a *katonaság és polgárság* bebeszélt, frázisban élő jóviszonyának, hogy ezt a viszonyt a főispáni, polgármesteri és térparancsnoki tósztok már - hála az egeknek - sohse hozzák vissza. Tetszhetik e város mindenkinek, ki örömmel nézi az öreg hazugságok szétfúvását. Nagyvárad elöl jár e szétfúvásban hatalmas szusszal… Csak el ne fogyjon ez a szusz!…

Nagyváradi Napló 1902. június 29.

Dyb.

76. THÁLIA PONGYOLÁBAN

Tanúm az egész Donnerváros, hogy ezúttal nem afféle szókép a pongyola, hanem valóságos és hamisítatlan pongyola. A nagyváradi színészek a Donnervároson élnek és pongyoláskodnak most. Afféle külvárosrésze ez Kaposvárnak. A nevét a manó tudja, hogy honnan vette. Ilyenkor nyáron néhány hétig a Donnervárosé a dicsőség. A színkör mellett fekszik s itt vesznek lakást a színészek. Valóságos színésztelep ez ilyenkor. Csaknem minden házban színész lakik. Donnerváros házikó tulajdonosai ilyenkor éppen olyan kegyetlenek s még stájgerolni is éppen úgy tudnak, mint Budapest legszívtelenebb háziurai. A színészek mégis itt vesznek lakást. A népkert és a színkör pár lépés csak és itt nem kell öltözködni - *túlságosan*…

No, hát láthatók is itt aztán pongyolák!… De nem akarom túlságosan nyugtalanítani a nagyváradi habitüéket.

A városrész egyetlen emeletes házában Erdélyi titkár és családja laknak. A ház a színi szezon alatt díjmentesen az Erdélyi-palota címet viseli. Erdélyiéknél lakik a kis Kulinyi Mariska is. Pazarul laknak együtt Bognár János és Krasznay Andor, a két bortestvér. Krasznay szörnyen vívőrösködik Kaposvárt. Merészen letagadja a feleségét és öt gyermekét, köztük az újszülöttet is. Bognár komolyan duzzog reá, mert Krasznay teljesen a nőhódításra adta a fejét s ilyenformán a bortestvéri viszony kissé meglazult. Csaknem egymás mellett laknak, aztán sorban a Tóth-pár, a Bérczi-pár, H. Novák Irén, Benkő Jolán, Bilkey Irén, Peterdiék, Ámon Margit, a Pintér-pár, stb. stb.

A legnagyobb és legvidámabb színész szocietás Kaposvárott is Peterdiéknél tanyázik. A Peterdiné híres konyhája hozta össze elsősorban őket. Az udvar zöld lugosában az ebédnél és vacsorán Bilkey Irén, H. Novák Irén, Tóth Elek, Tóthné, Pogány Janka, Bércziné, Peterdi, Peterdiné, Peterdi Etuka, Bognár és Krasznay lakomáznak állandóan együtt.

Bent, a belváros egyik legszebb házában laknak Somogyi direktorék. Ő rajtuk kívül még csak Szarvasi Sándor lakik a városban bent. Amennyire az óriási por és hőség megengedi - Kaposvár Európa legporosabb városa - persze kúrát használnak a nyaraló színészek. Bilkey Irén legalább tíz kilót akar hízni. Pompás, rózsás színben van a kis primadonna, H. Novák Irén soványodni akar. Nagyon lelkiismeretes. Bizonyosan karcsúbban kerül vissza. Kulinyi Mariska is hízni akar s hízik is. Pompás színben van E. Kovács Mariska, László Irén és Peterdiné. A kis Bércziné azon siránkozik, hogy ő soványodni akarna s félelmetesen hízik. Peterdi Etuka viszont ennek örül.

A többiek is mind, a szépek és kevésbé szépek egytől egyig kúrálják magukat, vagy legalább ők azt hiszik.

…Mindez elüljáró beszédben. A Donnerváros és kaposvári színkör egyéb érdekes és érdemes dolgairól majd ezután írunk egyet-mást.

Nagyváradi Napló 1902. július 4.

77. CSAHOLÓ HAZAFISÁG

Ennek a mi tengernyi bajjal küzdő kicsiny országunknak nem a legkisebb fátuma, hogy a hazug szájakra s mindig a szájakra ad legtöbbet. Egy ügyesen csaholó száj már szédítni tud nálunk. Vannak here osztályaink, pártjaink, nagyságaink, kiknek minden jogcímük a szájuk s kik a szájukkal nem csak élni, de ölni is tudnak.

Romantikára hajló nép vagyunk. Frázis-imádásunknak is ez az oka. S ez az oka annak is, hogy keleti módon szeretjük a tömjént. Faji büszkeségünk, patrióta képzelgéseink üstökénél lehet bennünket legjobban megfogni. Ez a bűnünk burjánoztatta föl a csaholó hazafiságot. Ezért utazik reánk minden csalás ámítás, hazugság és cselvetés a hazafiság nevében. Ez a húr mindig meghat és mindig megfog bennünket. A lényeget és valóságot nem keressük, mihelyst hazafisággal csaholják hazug módon tele a fülünket.

A magyar sajtóról nagy a véleményünk. Ez a sajtó gigászi munkát végzett és végez a magyarságnak kultúrára terelésében, modernizálásában s ezt a munkát szinte példátlan önzetlenséggel teljesíti. Bizony van annyi érdeme legalábbis ennek a sajtónak, mint az összes valamikori törökverő harcoknak, a magyarság szolgálatában. Nincs hibátlan emberi institúció. A magyar sajtó sem az. De hibái közt az a legnagyobb, hogy könnyen felül a hazug, a csaholó hazafiságnak.

Itt van a Mangra-ügy példának okáért. Micsoda igazságtalan módon vezette ez ügyben félre a közvéleménynek jórészét a csaholó hazafiság. Máskor is választottak román püspököt. Talán nemegyszer igazán szükség lett volna a magyar közvélemény megnyugtatására. Bezzeg akkor csönd volt. Most azonban valósággal dühöng a csaholó hazafiasság. Miért? Mert Metianu érsek úrnak kedves rokona, Hamsea elbukott a pöspökválasztáson s olyan embert választottak püspökké, ki erős individuum. Ellensége a hierarchia zsarnokságának, szókimondó, mindig a nép embere. Megindul rögtön a csaholó kampány. Persze, hogy a hazafiságot rántják elő csalétekül. Kicsodák? Metianu és társai… Ugye ezek az urak nálunk a legtisztább magyar hazafiak? Ugye, hogy ezek valósággal mártírjai a magyarságnak? Ugye ezek nálunk a hazafiság lángoszlopai? Ugye ezeknek minden szívdobbanásuk, minden gondolatuk a magyarságot szolgálja? Vagy nem? Hát akkor miért vezetteti félre magát ez urak által a magyar közvélemény? Miért ült fel a magyar sajtó? A csaholó hazafiságot mért támogatja a magyar sajtó egy része? Azért kell megriasztani az egész magyar társadalmat, fölizgatni a békésen viselkedő román népet, agyonhajszolni, megbélyegezni egy erős talentumú, őszinte, becsületes szándékú embert, hogy Metianu úr rokona püspöki székbe ülhessen?

Igaztalanabb hajszát régen nem látott a világ a Mangra Vazul ellen folytatott hajszánál. Oktalanul gyalázzák s lehetetlenné akarják tenni Mangrát a románságnak éppen azok az emberei, akiktől legkevesebb őszinteséget és jót várhatunk s a magyar közvélemény pedig társul szegődik a hajszához, a csaholó, hazug hazafiság machinációihoz.

Mangra Vazul nagy talentumú, tiszta szándékú ember. Heves temperamentuma lehet talán, hogy elragadhatta valamikor, de hosszú évek óta a béke legőszintébb embere. Bár Metianuék a múmiák házában, a feudális főrendiházban, egy korlátolt mágnás által erkölcsileg is meg akarták bélyegezni, emberi és papi méltóságához és tisztességéhez nem érhet szenny. Hiszen vikáriussá sem lehetett volna másként kinevezni.

Merész és oktalan dolog volna a román egyház autonómiáját is megsérteni. A püspökválasztó zsinat Mangra mellett döntött s e döntés csak Metianu rokoni keblének lehet sérelme.

Azt sem kell elfeledni, hogy Mangrát a román nép jó nagy többsége vallja vezérének. Ezt a választás bebizonyította. Mangra elejtésével ezt a népet ütjük arcul.

Nevetséges dolog, hogy Mangra fölött azok ítéljenek, akik nem ismerik. Itt van Bihar vármegye és Nagyvárad magyar társadalma, amelyben Mangra él: ez a társadalom tanúja és vallója lehet s lesz annak, hogy Mangra kifogástalan ember és hazafi.

De ha Mangra Vazul hazaárulóskodott volna tán valaha - tudjuk, hogy ez szamár vád -, akkor sem volna racionális és üdvös dolog most már ellene a hajsza. Egyháza oltára előtt s a magyar társadalom előtt is újra és újra becsületes és szent hitet tett magyar hazafisága mellett Mangra

Vazul. Hiszen, ha csakugyan hazaáruló múltja volna, akkor is örülnünk kell, hogy ilyen erős zálogokkal kötötte a magyar földhöz és magyar hazafisághoz magát. Hogyne kellene hát így örülnünk, mikor a vád csúnya hazugság s mikor Mangrában őszinte, becsületes, hazafias, talentumos s népére támaszkodó s hatni tudó román főpapot kapunk.

Vigyázzon a magyar kormány s föl ne üljön a csaholó hazafiságnak. Mangra Vazul ugyan erős jellem, de gondolja meg, hogy a csaholó hazafiság, intrika diadala a legerősebb karaktereket is keserűségbe hajthatja. A főpapi széken hitvallása, fogadalma s a magyar közvélemény erős indulata figyelme mindig a mienknek s a mi táborunkban tarthat valakit. Az üldözött vad azonban nem ölelgeti ám ellenségeinek gyilkos fegyverét. Tragikus botlás volna, ha a magyar kormány ezúttal is felülne a csaholó hazafiságnak. Ez a csaholó hazafiság eddig még csak az ellenségeit növelte mindig a mi jobb sorsra érdemes, kicsiny országunknak…

Nagyváradi Napló 1902. július 5.

78. THÁLIA PONGYOLÁBAN

Nagyon visszasírják Nagyváradot a Kaposvárt nyaraló színészek. Nem is csinálnak ebből titkot, ami persze fáj a városukra büszke somogyi metropolisz bentlakóinak. Maga Somogyi Károly sem érti, hogy nem lehet Kaposvárt szeretni. Persze, hiszen Somogy az ő szűkebb pátriája is. Ami a várost illeti, olyan kellemetlen módon *fél* város. Nem tudja eldönteni, hogy kisváros maradjon-e, vagy nagyváros legyen. Valószínűleg nagyon sokáig fog még titubálni. Egyelőre egy jelzőre szolgált rá Kaposvár: a *legporosabb* város. Jó, jó: van por más helyütt is. De ilyen sehol. Ha egy erősebb szél indul, éjszaka borul menten a városra. Akkor aztán hiába égnek a villamos lámpák, amelyek különben sem fenyegetnek *vakító* fénnyel. Ilyenkor különben villájában él mindenki Kaposvárott. Onnan nehezen mozdul ki augusztus végéig s ezért is nem túlságosan szerencsés ez a koranyári színházi szezon.

A színházi publikumban hiába keressük azt a pompás temperamentumot, mely páratlanná teszi a nagyváradit. A kaposvári publikum hideg és előkelőnek óhajt látszani.

- „Cyrano de Bergerac” előadásán - mondta Bérczi Gyula - a Cyrano orra keltett egy kis hatást. Rostand poézisát nem érte még árvább sors soha.

A „Bibliás asszony” előadásán Benkő Jolán kapott csak a nők között tapsot. Büszkén is mondogatta ifjú pályatársnőinek:

- Ez aztán a város! Ezt nem téveszti meg a fiatalság!

A páholyt erkölcstelennek találta a kaposvári publikum.

- Sok benne a kétértelműség, mondogatták.

- Na nem lesz kétértelműség az Őrnagy úrban, válaszolta a direktor.

A Donnervárosban lakó színészek gyakran rándulnak ki az Abbáziába. Olyan Karger-féle nyári mulatóhely ez. - A Peterdi-szocietás jár legtöbbször ide. Magas, árnyas helyen fekszik. Innen már egészen szép képe van Kaposvárnak. Különben jól és olcsón lehet enni az Abbáziában s no meg kuglizni is lehet. Némi tapasztalatok is szerezhetők az Abbáziában. Megtudja például az ember, hogy Tóth Elek majdnem olyan jó kuglizó, mint bonviván. Ő elismert kuglibajnok. Peterdi Sándor filozófus stílusban kuglizik. A nők között Bilkey Irén dobja legbiztosabban a kugligolyót. Bérczíné csak ünnepnapokon tudja egészen kidobni a golyót. T. Pogány Janka gyakrabban fenyegeti a mezitlábas állító gyerek lábait, mint a bábokat. Peterdiné, lányával, Etukával gyakorlott kugliművészek. H. Novák Irén soványító

kúrának használja a kuglizást. Őt hát nem ambicionálja a kugli belső művészete. Bognár és Bérczi nagy matadorok még. Nem utolsó tapasztalat az sem, hogy egy délutáni kuglizáson huszonöt üveg sillerbor is elfogyhat esetleg. Krasznay Andor legalább ezt vallja a legértékesebb kuglitanulságnak.

Mikor aztán úgynevezett villamfényben [!] úszik Kaposvár s a rózsabimbó és méh afférjától rekedtté zengte magát a kuglizásban elfáradt társaság, némi nyaktörő veszedelmek között jön a hazatérés. Így mulatnak Kaposvárott a színészek.

Krasznay és Bognár tudják csak, hogy Kaposvárott is van éjszaka. Mikor vacsora után Peterdi, a nemes házigazda, kitölti az utolsó pohár bort, Krasznay és Bognár az Ősbudavár kávéházba bandukolnak el. Ez a kávéház úgy jutott az Ősbudavár címhez, hogy itt is több a fölszolgáló hölgy, mint amennyire szükség van.

Tehát a színkör, a Peterdi-ház, az Abbázia, egy üdvös kis sörház s egy kétes vizű uszoda Kaposvár oázisai. Nem csoda, hogy mikor szóba jött egy esetleges Balatonfüredre átmenés, Pintér Imre a következő elkeseredett és különös kijelentést tette:

- Nem bánom én, akár megyünk, akár maradunk, csak - *mennénk már!*

Nagyváradi Napló 1902. július 6.

79. KOZMOPOLITÁK

Nagyon szegények a klerikálisok, ha az ő legnagyobb ágyújok a kozmopolitaság vádja. Mondtuk ezt már sokszor és elégszer. De nekik szegényeknek gyakran elő kell venniök e nagy ágyút. Valaki közülük elővonatta most újra és újra Pikler Gyulának szegezte, akire rálőttek ebből az ostoba, puffogó ágyúból egynehányszor már.

Azt kellett pedig a nagy ágyúval elbőgni újra, hogy hazátlan és kozmopolita népség a zsidó. Miért? Mert Pikler Gyula, nekrológot tartva Pulszky Gusztávról, a többek között s igen mély és okos dolgok között ezeket mondta:

„Egész nevelésünk haladásellenes, anélkül, hogy tudnók; a végett, hogy az ifjúság fogalmat nyerjen az emberi műveltség erejéről, feladatairól és különösen a nemzeti művelődés feladatairól, történelmet tanítanak neki, a lelkesedés forrását a múltban keresik számára, a történetből egyes speciális múlt érzéseket, gondolatokat és törekvéseket választanak neki ki követendő például. Pedig a történelemből csak bizonyos legáltalánosabb igazságokat szabadna számára kivonni, továbbá azt a tanulságot, hogy a nemzetek és emberek jóléte onnan származott, hogy folyton megváltoztatták meggyőződéseiket, érzelmeiket, törekvéseiket, eszközeiket.”

Ezekért a sorokért vonatott most újra elő a nagy ágyú. Ezek a sorok bizonyítják, hogy micsoda istentelen, komisz, hazátlan népség a zsidó. Azt meri tudnillik mondani, hogy kétszer kettő = négy s azt meri mondani, hogy nagyon ki találjuk húzni a lutrit, ha tovább is a múltban él s nem tud *élni*.

Magunk kinevetnők magunkat, ha komolyan pörbe szállnánk ilyen nagy naivsággal. Hiszen végre is szaporodnak már nálunk is azok az emberek, akik a tudomány megállapításait, kétszerkettőit vérükbe menesztik át s nem vitáznak az analfabétákkal azon, hogy van-e „i” betű vagy „á” betű.

Az egész dologgal más okból foglalkozunk. Amit ugyanis Pikler mondott, az hite és tragikuma volt Pulszky Gusztávnak. Ejnye néhai hazátlan kozmopolita, zsidó Pulszky Gusztáv! De meg

még sokan hirdetnek ilyenfélét az egyedül idvezítő vallásban születettek közül is, de az eretnek keresztyének közül is. Magyarok, *sőt* fajmagyarok! Csak nemrégiben egy püspöki jogakadémia tanára, Bors Emil dr. summázta ezeket a dolgokat. Kozma Andor pláne verset ír a múltban élés és históriamánia ellen. Mit akarnak hát a zsidókkal a klerikális nacionalisták? A leghatározottabban tiltakozunk ellene, hogy a kozmopolita címet lefoglaltassák a zsidókkal! Hohó! Ha a tudományos haladás, tisztult gondolkodás, modernné válásra törekvés és kultúra kozmopolitaság a klerikális szemekben, akkor vagyunk itt még többen kozmopoliták!

Nem vagyunk talán elegen, de ha az Idő és Sors ezt a kis országot fenn akarja tartani, ha van vele valami céljuk: leszünk még nagyon sokan. Mindenesetre pedig lesz köztünk elég zsidó is, mert ez a nemes és intelligens fajta egy országban sem segítette szebben és erősebben a haladást és kultúrára térést, mint a mi országunkban.

Bömbölhet hát nyugodtan a klerikális ágyú. Aki élni, dolgozni és haladni akar ezért az országért, büszkén viseli a *kozmopolita* címet, amit klerikális nacionalisták adnak neki. Ha valamikor csakugyan lesz ebből az országból valami, ezeknek a kozmopolitáknak köszönheti, nem pedig a sújtásos, félig Ázsiában élő, a nyers hús és lótej daliás korán rágódó, zsidópüfölő s frázistgyártó hazaffffyaknak…

Nagyváradi Napló 1902. július 6.

(ae)

80. A HÉTRŐL

Csodálatos módon vesz részt mostanában Nagyvárad és Bihar vármegye a súlyos, nehéz gyászok viselésében, melyek érik a vallások institucióit, a nagy egyházakat. A nagy öreg embert, a kálvinisták pápáját, Tisza Kálmánt talán egyháza gyászolhatja legkomorabban, Goldis pöspök jóságos alakja nagyon hiányzik a gör. keleti román egyháznak. A puritán, kegyes Pável püspököt sokáig fogja siratni a görög katolikus egyház. És most kidőlt Schlauch kardinális…

Az egyházak nagyjai csodálatos, speciális nagyságok. Egyéniségükben egyházaiknak konstrukciója, lelke kristályozódik össze. Schlauch Lőrinc nagy egyénisége például azt igazolja, hogy a katolicizmus épülete ki bírja állani a modern viharokat is, mert Schlauch egyéniségében az idők járásához mindig alkalmazkodó világegyház nyilatkozik meg.

Ez az egyház nem a sötétségbe szerelmes egyház. Ez már hadat üzen Herbert Spencernek s vitába áll [!] vele. Ez az egyház nem szerelmes önmagába, sem a tridenti zsinatba, de szerelmes és fanatikusan hivő az egyház céljaiba. Ez az egyház élt Schlauch bíborosban. Sienkiewitz nem választhatná ám regényhősének Lőrinc kardinálist. Benne ugyan keveset kapna a vértanú püspökök naivságából. Lőrinc kardinális nagynak és szépnek látta az életet, bizonyosra vette, hogy a világ egyház és klérus nélkül nem állhat fent. Ez az ő egyénisége s ez az ő nagyságának fundamentuma.

Egyébként pedig virágokat szórat magára s igaza van a halál után is. Ostoba dolog a halál kultusza és kegyetlen. Szórjatok virágot a holttestekre, hogy ne lássa meg az élet a halált. Oh, mert nem azért születtünk, hogy meghaljunk, hanem, hogy tápláljuk az életet, mely mindig és mindenhogyan fölséges és szép.

Ravatalára, virágos ravatalára tekintek a szép életű pontifexnek s végtelenül jól esik, hogy ez a mozdulatlan ember sohse akart más lenni, mint ember. Talán inkább ember, mint apostol. Olyan jól esik, hogy ez volt az ő igazsága… Valaki pedig most így beszél hozzám:

- Olvastad a végrendeletét? Talán túlságos módon is ember volt. El kellene törvényesen rendelni, hogy az ilyen nagy egyházi férfiak végső leszámolása, végrendelete ne jusson a világ elé. Ne lássa őket pongyolában a profánum vulgus. Higgye mindenki róluk, hogy csak másnak éltek s csak irgalmasságból cselekedtek…

Én rázom a fejem s nem hallgatom e szavakat. Lőrinc kardinális Spencerrel is vitába mert szállani. Ő leszámolt avval is, hogy halálában egoistának kiáltsák ki azok, akik szeretik, ha altruisták - *mások*. Lőrinc kardinális tisztán látott. Attól sem félt, hogy az ő végső rendelkezése talán érlelni fogja még jobban a kétséget, hogy miért adassék egy embernek királyi kincs és pompa, holott lelkieknek szolgája volna voltaképpen az az egy vagy bármelyik? Ő bizton számot vetett ezekkel. Ő látta a nagy utat. Galileivel, Husszal még könnyen elbántak s már Spencerrel vitázni kell és barátságot kell kérni az eretnek Vilmos császártól…

Egész és nagy ember volt Lőrinc kardinális. Az idők törvényeit megértő s az életet meg nem tagadó…

*

…A virágos ravataltól könnyű az élethez szaladni s én nem vagyok kegyeletlen, ha a virágos koporsótól az élethez rohanok. Csak a banalitás buta szerelme, csak a nehéz elmék konzervativizmusa, csak a fáradtság tehetetlensége ragaszkodik okvetlenül a régi formákhoz. Az élet egyebet sem csinál, mint töri-zúzza a régiségeket, a megszokottságokat. Hát nem mulatságos, hogy éppen az ember legyen az, aki kegyeletes szamársággal csüngjön valamin csak azért, mert azt a valamit már megszokta? Még a csalódás is szép azért, mert összetört valami avult hitet. A világ folyton korrigálja önmagát még a legkicsinyebb dolgokban is.

Az egészen lokálisaknak látszó kicsiségekben is. Avagy néhány évvel ezelőtt fogadta volna-e Bihar vármegye és Nagyvárad főispánja a panaszkodó szocialistákat? Lekapta volna-e generálisi övegét a plebs nótájára s kellett volna-e rettegnie a fölséges uralkodóház nótájának alapos leintésétől akármelyik generálisnak is? Degenerált főhercegi ifjak ügyeiről, ártatlanul tömlöcbe zárt szeretőkről, kiknek az a bűnük, hogy fenséges nőknek tetszettek meg, írhattak volna-e a mai szabadsággal a lapok? Szigligeti virágzásakor lehetett volna olyan pokoli elmésséggel agyonütni a népszínművet, mint Szomaházi teszi segédjuhászával? Avagy nyilvánosan bevallhattuk volna-e, hogy Kornai Berta kis dalaival jobban tetszik s többet elmondhat esetleg, mint ötven koturnusos drámai művésznő alakítása s a „Vén kocsis dala” emberibb, mélyebb egy tucat eposznál? Mindezek csak apróságok a *ma* útszéléről. De az élet ebben a korrigálásban konzekvens. És csoda erős kétség száll meg:

- Virágok alatt nyugvó halott, talán mégis Spencernek van igaza?…

…Az élet mindig új és jobb életet választ ki magából.

Nagyváradi Napló 1902. július 13.

ae.

81. HÁBORÚ EGY KRÓNIKA MIATT

Egy munkatársunk a napokban Kaposvárott járt. Smokkság szállt beléje s elgyorsvonatozott színészeket látni. Kaposvári élményeiről ezen a helyen krónikázott a munkatársunk s bár igen jámbor dolgokat írt össze, a krónikából nagy háborúság lett. A kaposvári helyi sajtó valósággal lázong és lázít a színészek ellen, mert a mi krónikánkból azt olvasták ki, hogy a színészek nem valami nagyon imádják Kaposvárt.

A háborút felszító krónika írója kétségbe van most esve. Először is nagyon szerette volna, ha kaposvári reminiszcenciái fölött hamar napirendre térnek. Igen selejtes és felesleges dolognak vallja őket így utólagosan. De kétségbeesésének nagyobb oka, hogy a színészeknek kellemetlenségeket szerzett. A háborgó kaposvári hetedik nagy hatalomhoz fordul hát a krónika írója s kijelenti a következőket:

1. A nagyváradi színészek imádják Kaposvárt s ottléte alatt egyebet sem hallott tőlük Kaposvár dicsőítésénél.

2. A krónika írója is megszerette már Kaposvárt, különösen mióta a kaposvári lapokból megtudta, hogy Kaposvár a népszámlálás adatai szerint szaporodás dolgában a magyar városok között a második helyen áll s kívánja, hogy jövőre az első helyre kerüljön.

3. Mindazt, amit kaposvári élményeiről írt, semmisnek jelenti ki.

Kéri ezek után, hogy álljon helyre a béke, s fejlődjék, s a népszámlálási statisztikában még előkelőbb helyet vívjon ki Somogy metropolisza, hiszen Rákosi Jenő mester komolyan gondolja a harminc millió magyart.

Az afférral egyébként már a budapesti lapok is foglalkoznak. Benedek Elek kitűnő lapja, a „Magyarság” a következőket írja:

A dolog ott kezdődik, hogy a nagyváradi színtársulat Kaposvárott vendégszerepel. „A Nagyváradi Napló” ez alkalommal megírta, hogy a színészek panaszkodnak, hogy Kaposvár közönsége nem érti meg a művészetet.

Nos Kaposvár nem hagyta a dolgot ennyibe. Hevesen felel a támadásra helybeli lapja, kezdvén ekként a cikket:

„Hogy lehet így leszólni városunkat, mely *népesedés* tekintetében második ez országban!”

Hát ez igaz, de ki tehet róla, hogy a nagyváradi színészek viszont Kaposvár eme fontos misszióját nem tudják méltányolni.

Nagyváradi Napló 1902. július 17.

82. MÁRIA ASSZONY VERSEI

Egy laptársunk már kipattantotta a titkot, hogy Rienzi Mariska, a szép sanzonett királynő verseket ír s akar kiadni. Mária asszony, ahogy őt bizalmasai becézik, csakugyan poéta. Itt közlünk versei gyűjteményéből két nagyon kedves apróságot. Az elsőnek a címe *A nő*, a másiknak *Miért?*

I.

Ne higyj a nő mosolygó szép nevének, [!]
Szerelmeért, ne törd, ne zuzd magad;
Addig szeret, mig szived össze tépi, -
S aztán? - aztán szemed közzé kacag.

II.

Hogy minek is fakad, mért nyilik a virág?
Azért, hogy letépjék,
Mért dalol a madár? Hogy kalitba zárják,
Édes énekéért.
Miért sír a felhő? Hogy sárrá tapossák
Harmattiszta cseppjét.
Mért dalol ez a szegény szív olyan bús dalokat?
Azért, hogy kacagják.
Azért, hogy nevessék.

És ilyen szomorúak, könnyezők mind a Mária asszony versei. Ő, aki a „sikk, fess, snájdig, elegánt" s egyéb szilaj dalokkal gyújtja lángra a publikumot, ha egyedül van, sírni szokott. Annyi bizonyos, hogy érdekes lesz a Rienzi Mariska verskötete, ha csakugyan megjelen, de orfeumban aligha adhatják elő egyik versét is. Mindenesetre pedig azok a reakcionárius fejek, melyek megütődnek némely nőpoétánk hangjainak szilajságán, töprenghetnek egy kicsit a problémán, hogy az úgynevezett tiszta dalok az orfeum atmoszférájában születhetnek már csak minap.

Nagyváradi Napló 1902. július 17.

83. A KULTÚRA ÍGÉRETEI

- A magyar városok -

Nem afféle *nyári téma*, amiről most írni akarunk. Belsőnkben vajúdó régibb igazság, amelyet talán egy pár újabb impresszió űz ez alkalommal világosságra s amelyet talán ez alkalommal csak sejtetni fogunk tudni, meggyőződésekbe vinni aligha.

A magyar városoknak adtuk a *kultúra ígéretei* címet. Talán jó és találó ez a cím. - Kultúrország jó sokára leszünk még, s ha leszünk, a városok által leszünk. A kultúrát már erősen ígéri néhány magyar város. Egyelőre csak ígéri.

A *Los von Budapest* sokkal komolyabb az utolsó időben, mintsem sokan hiszik. Szinte megdöbbentő az az általános csömör, mellyel immár majdnem az egész ország néz az ő drága székesfővárosára. Fantazmákkal nem szeretünk táplálkozni s nem hisszük, hogy ez a nagy reakció, nagy csömör le fogja járatni Budapestet. Sokkal több vérünket szívta föl és sokkal vértelenebbek vagyunk, hogysem Budapesttel szakíthasson az ország bármily eleven tagrésze is. Hiszen nem magyar, kaotikus, megmételyezett, reménytelen és lehetetlen egy város a mi Budapestünk, de beleraktunk mindent s nekünk alig maradt valamink.

De az már nem fantazma, amin immár nagyon sokan töprengnek. Keresik a magyar városok között azt, amelyik valamikor majd pótolni tudja az igazi fővárost, amely most nincs.

Persze nagyon a ködbe kell nézni s mi például - őszintén bevalljuk - ebben a ködben nem látunk semmi bizonyosat. Csak annyit, hogy néhány magyar város ígérete a jövendő magyar kultúrának s ebből a néhány városból lehet kultúrváros.

Lokálpatrióta érzékeny oldalakat annál kevésbé szeretnénk ütésekkel provokálni, mivel most csak odadobott szentenciáink vannak s polémiát nem akarunk. De igenis rámutatunk egy különös és aggodalmas momentumra. - Azok az elzárkózottan, régen és tisztán magyar lakosságú városok, melyek a földet mívelő alföldön termettek - hogy is mondjuk? - kevésbé ígérik nekünk a kultúrát. Ezek a, pedig valóban színmagyar városok: csökönyösek, lassan baktatók.

Azokban a városokban látjuk az ígéretet valószínűnek, erősebbnek, hol a magyarságnak *nagy harccal kellett magába olvasztania idegen elemeket*. Arad, Nagyvárad, Pozsony, Kassa, Temesvár, Győr, Pécs és Miskolc inkább ígéretei a jövendő kultúrának, mint a palotás Szeged, mely pedig úgy kínálkozik, s melyet nagy lelkesedésünkben úgy szeretnénk megtenni valamikori nemzeti fővárossá.

Voltaképpen csak témát akartunk adni, csak sejtetni akartunk e pár szentenciával. Aktuálissá tette e dolgot a Budapest ellen mostanában folyton lázongó közvélemény lármája. De ez odavetett szentenciákkal köteleztük magunkat arra is, hogy bővebben foglalkozzunk evvel a dologgal. Egypár nyári s egypár téli témánk lesz hát róla még.

Nagyváradi Napló 1902. július 25.

(ae.)

84. ÚRI RABOK

A szegedi államfogházban kivételesen élénk mostanában az élet. A kánikulát használja föl a legtöbb elítélt a kényszerű hűsölésre. Nagyváradiakat s Bihar vármegyeieket - mint mindig - most is találhatni az államfogházban. Most tölti ki büntetését többek között Kurländer Ede dr. ügyvéd, a tegnapi napon szabadult ki Péchy dr. bihari körorvos s mostanában még sokan nyaraltak több-kevesebb ideig a szegedi államfogházban Bihar megyeiek. Érdekesebb lakói [a] Vasasszent Péter utcai palotának dr. Dulinszky József ügyvédjelölt, ki párbajban agyonlőtt egy csikszeredai ügyvédet s ezért nyolc hónapra ítélték. Novácovicin [!], a Nagyváradon is ismert fiatal román agitátor, ki Jancu sírján tartott lázító beszédet s három hónapig ül, Lőrinczy György dr. ügyvéd, volt zilahi képviselő stb.

Nagyváradi Napló 1902. július 25.

85. A RABOK MECÉNÁSA

Azok a nagyváradi és Bihar vármegyei úri emberek, akiket hosszabb vagy rövidebb időre beinternáltak a szegedi államfogházba, mind sok hálával gondolnak Pálfi Antalra, a közülünk elszármazott derék emberre, ki áldozatkészségével ma is és minden nagyváradi és Bihar vármegyei kulturális mozgalomnál [ott volt] s aki becsült polgár s városatya Szegeden is. Valóságos kultuszt csinál abból, hogy megkönnyítse a Bihar vármegyei és nagyváradi államfoglyok rabságát. Ő közvetít minden érintkezést a külvilággal. Ő hoz naponként sok tucat lapot a rab földieknek. Ő hoz be bort, melynek üvegén gyógyszer felírás van. Szóval csak ott a rabságban megbecsülhető sok nagy szolgálatot tesz ő rab patrióta társainak. De az államfogoly

urak telhetetlenek. Egy nagyváradi rab egyszer mindenképpen kint akart sétálni az utcán. Pálfit kérte meg természetesen. Ez azonban nehezen ment. Pálfi ennek is kitalálta a módját. Bepörölte az államfoglyot egy forint tartozás miatt. A bagatell-bíró pedig megidézte az adóst, aki így mégis börtönőr kíséretében ugyan, de kint sétálhatott. A bíróság előtt aztán különös dolog történt. Az államfogoly nem akarta elismerni az egy forint adósságot.

- Még nekem tartozik Pálfi úr tíz forinttal - mondta.

A derék Pálfi csak egy percre döbbent meg. Aztán a zsebébe nyúlt.

- Tévedésből pöröltem - jelentette ki. Tessék itt a tíz forint.

És kifizette. Azóta azonban ezt az egy szívességet nem hajlandó megtenni a rab honfitársaknak.

Nagyváradi Napló 1902. július 26.

86. A MÁRTÍR

Egy volt nagyváradi joghallgató ül most a szegedi államfogházban, Novákovicsnak hívják. Ő Novacovici-nak írja a nevét. A fiatal román mártírok között még Bolcas Lucián van olyan hírhedt, aki viszont most Nagyváradon időzik itteni barátainál. Három hónapig ül az államfogházban Novákovics, mert megkoszorúzta Jancu sírját egy lázító beszéd kíséretében. Aki csak híréből ismeri Novákovicsot, szörnyen vad embernek hiheti. Pedig igen szimpatikus fiatal ember s romantikus, naiv, rajongó. Sokat évődnek vele magyar rabtársai. Egy jóízű ősz ügyvéd bácsi egyszer így fordult a fiatal mártírhoz:

- Novákovics öcsémet kitiltották az összes magyar főiskolákból. Jogász hát nem lehet már itthon. Hol fog akkor mártírkodni? Romániában? Hiszen ha Romániát majd annektáljuk, megsemmisítik az ügyvédi oklevelét.

Novákovics ügyvéd szeretett volna ugyanis lenni. Gondolkozott egy darabig, azután így válaszolt:

- Hát akkor leszek pápa, ki nem vándorolhatok. Külföldön nem lehet az ember - *mártír!*… Az ázsiai magyarok áldozata!…

Nagyváradi Napló 1902. július 27.

87. NEMZETI FŐVÁROS

- *Herosztráteszi munka?* -

A Szeged és Vidéke című mindig érdekes és hadakozni szerető laptársunk herosztráteszi munkának nevezi minapi kis cikkünket, mely a kultúra ígéreteiről, a magyar városokról szólott.

Egyebek között így ír rólunk a szegedi lap:

Mégis visszataszító jelenség, amikor azt kell látnunk, hogy az irígykedés valóságos herosztráteszi munkára ragad egyes újságokat, amelyek, midőn a magyar lélek erejéről, a magyar kultúra jövőjéről van szó, Szegedet, Debrecent, Kecskemétet, Kolozsvárt, Hódmezővásárhelyt, az egész Alföldet, magát a magyarság zömét, szívét, lelkét nem is említik, figyelembe se veszik, hanem azok biztosítását kicsinyke és elegy színű városoktól remélik! Sokban igaz, áll az az

észrevétel hogy a vegyes lakosságú nemzetiségi vidékeken fekvő városok nagyobbat haladtak az új korban, mint a tiszta magyar városok. De miért? Miért a nemzet, az állam segítő ereje azokat ajnározta, míg a magyar városok valóságos fosztogatásnak voltak kitéve. Azért nézze meg a N. N. Szegedet, Debrecent, Kecskemétet, hogy minő óriásit haladtak a maguk erejökből pár évtized alatt! Igaz, csillogás, felszín nincs e nagy magyar városokban, de van minden kultúrintézménynek annál biztosabb alapja.

Hogy a Szeged és Vidékét egy kicsit jobb véleményre hangoljuk magunk iránt, íme, ezennel tiltakozunk az olyan *elírás* ellen, mely Debrecent és Kecskemétet Szeged mellé teszi. Mi ezt nem tennők meg Szegeddel. Szegedet ám mi egészen másnak látjuk. Jelentőségéből letagadni mit sem engedünk s bennünket, ha Szegeddel igazságtalanság történik, - ez az igazságtalanság éppen úgy bánt, mint a Szeged és Vidékét. A gondolkozásunk nem egészen vicinális s annyi luxust megengedünk magunknak, hogy egy kissé emelkedetten vizsgáljuk olykor a dolgokat.

A múltkoriban is beszélgettünk Szegedről. Akkor győzött meg bennünket egy igen előkelő agyvelejű, jeles ember, hogy Szeged *szűrszaga* nem eltávolíthatatlan, csak okos legyen a parfümözés. Debrecenről, Kecskemétről senki sem tudná ezt velünk elhitetni. Szegedről ma már hisszük s nem okvetlenül tagadjuk azt a lehetőséget sem, hogy Szegedből lehet valamikor nemzeti főváros. A *herosztráteszi munka* vádja igaztalan tehát. Mi becsületesen nézzük Szegedet. Lakossága nagyobb zömét a városi élettől idegenkedőnek, lépéseit nagyon kényelmeseknek, intézményeit öreg szabásúaknak, céljait frázisok után indulóknak, magyarságát kissé ázsiainak, sujtásosnak s naivnak látjuk. Mindez azonban nem ró Szegedre fátumot, csak a mi hitünket gyöngíti meg.

Nem tettük mi Szeged elébe azokat a városokat, amelyekben mi ma több és lüktetőbb életet, erősebb kulturális vágyódást s merészebb lépéseket látunk. Csak számadást csináltunk s azt láttuk, hogy *ma* még ezekben a városokban több a kultúra ígérete, mint tán Szegedben is, Debrecenről és társairól nem is beszélve. Hogy mi lesz azután voltaképpen - ki tudja?

Hiszen jóformán még maga a magyar fajta sem tett le minden egzámen, mely kultúrképességét igazolja. Először a magyar társadalomnak, mely *nincs*, kell megszületnie s le kell számolni azzal a fél Ázsiával, amit magunkkal hoztunk s még mindig őrzünk.

Ezúttal csak a herosztráteszi munka vádját akartuk lemosni. Mi, Herosztráteszek, kik ha nem is vagyunk belebolondulva Nagyváradba, rendkívüli módon megbecsüljük e városban a kivételes öntudatot és készséget, mellyel várossá és modernné akar lenni - vágyva óhajtjuk, hogy Szeged mihamar igazolja magát s akár elsőnek bizonyítsa be, hogy a magyarság és az európaiság nem olyan lehetetlen frigy, amilyen lehetetlennek kellett - sajnos - [tar]tanunk eddig. Egyebekről pedig ezután.

Nagyváradi Napló 1902. július 29.

(ae.)

88. CSÖNDES ÉJSZAKÁK

A mámornak is törvénye van. Néha magasra csapódva csillog és tombol a mámor. Elragadja, átitatja a legkonokabb józanságot is. Parázsossá teszi sokszor a legtélibb éjszakát. Máskor pedig egyszerre elillan. Semmi nyoma sehol. Az éjszaka borulhat s nyílhat békésen. Ezek a mámortalan éjszakák a csöndes éjszakák. A bús éjszakák. Nagyváradon ismertek és rettegettek ezek a csöndes éjszakák. Mámortalan levegőjükből rohan a legvadabb korhely is - az ágyba. Csak a vendéglősök, kávések, pincérek, cigányok s az éjszakának egyéb népségei

kibicelnek e mámortalan éjszakáknak. Álmosan és gyászosan. Mostanában sűrűek a csöndes éjszakák. A mámor nagyon kifáradt. Az emberek nagyon józanok. A pénz pedig sohse volt neveletlenebb. A csöndes éjszaka előreveti árnyát. A mámor sirályai, az éjszaka népei némák és búsak. Az orfeumban lesrófolják a lámpákat. Nem lesz előadás. A kávéházakban a pincérek lapokat olvasnak. A rendőrök álmosan baktatnak az utcán. A későn járókelő megriadva vágtat haza. Éjfél körül halott a város… Talán egy, talán két helyen van egy kis zaj, sőt zene is. Cigányok muzsikálnak - cigányoknak. A csöndes éjszakákon mulatják ki magukat másoknak fekete mulattatói. De ez a lárma is elvész a nehéz, nagy csöndben, sötétségben. Három óra felé a vasút felől kocsik dübörögnek be. Jönnek a piaci népek is. A csöndes éjszaka mintha örömmel rázkódnék meg. Kezdődik végre az élet. Ha mindjárt csak nappali élet is…

Nagyváradi Napló 1902. július 30.

89. A MAGYAR VÁROSOK

- A zsíros város -

Tovább beszélgetünk a magyar városokról, jövőbeli reménységeinkről. Rövid elüljáró beszédeinken is hangosan megütődtek ugyan itt-ott, de el akarjuk mondani mégis a mondanivalóinkat.

Debrecenről szólunk ezúttal. Előttünk fekszik Zoltai Lajos kiváló kollégánknak egyik jeles könyve. E könyv szerint Debrecennek már 1552-ben 1216 portája volt, Nagyváradnak összesen alig ötszáz. Micsoda nehéz viharok száguldottak aztán keresztül Nagyváradon. Itt tombolta ki magát minden veszedelmes ember, amely [!] az egész országot sanyargatta. Debrecen pedig aránylag nagy nyugodtsággal élt, növekedett és öregedett. A környékén elpusztult falvak földjeit bekebelezte, gócpontjává tette magát a magyar fajta legértékesebb elemének, a kálvinistaságnak, zsírosodott, gazdagodott. Ma is egyik legdúsabb városa az országnak. A várost színmagyar kálvinizmusa szinte predesztinálta a szabad szellemre és haladásra.

De predesztinált legfőbbképpen ez a város a tüzes erős, hódító, magyar hatásra. Debrecenből a magyarságnak a Bükk hegyekig s a Naszódi hegyekig kellene sugároznia. Kultúrájával, vagyonával reá kellene feküdnie az ország harmadrészére. És? Debrecen éli a legelzárkózottabb életet a magyar városok között. Az ősdebreceni vér átitatja még a bevándoroltat is. Józan, zárkózott, keletien kényelmes, apatikus s ijesztően konzervatív a debreceni szellem. És nem is olyan tipikusan magyar, mint az idegen hinné, mert még a szalmaláng is hiányzik belőle s fél a nagy lendületektől. Ellenben él benne valami érthetetlenül túltengő, nagy büszkeség.

Ez a szellem dirigál Debrecenben s hogy milyen erővel, arra ezer példát tudnánk hozni. Maga a debreceni kálvinizmus is egészen más, mint például az erdélyi. Ortodox, konzervatív, rideg. Az iskolákban is ez a szellem dominál. A debreceni főiskola a magyar oktatás olimpuszáról már régen lebukott.

Megöl mindent Debrecenben az elzsírosodás. A Csokonai kultusz sem igazi. Csokonait, ezt a valamikori nagy lírikust Debrecenben ismerik csak s ott is félreismerik -, hogy fölújítsuk a régi kopott mondást. A csikóbőrös kulacs boríze tetszik a debrecenieknek, mint ahogy vendégeiknek is a Hortobágyot mutogatják vinkóval és birka paprikással. A sajtó sem léphet nagyokat. Debrecenből hiányzik az intelligenciának s kultúrára hajlásnak egy nagy kritériuma: az érdeklődés minden iránt. Bizonyos kedélyes, patriarchális borozgatás és szalonnázás a debreceni élet az Urambátyám harminc éves anekdotáival. ezt lehetne mondani.

Tessék aztán itt művelő, akár magyarosító hatást keresni. Debrecen csak masszájával nyom a magyarság mérlegén. Magyarsága hódításra, haladásra, kultúrára nem igen hajlik. Bánkon s Halápon túl - írja ugyancsak Zoltai Lajos - Hosszúpályiban, Létán, Bökönyben, Acsádon oláh templomok harangjai kongnak s vannak még szomorúbb momentumok is. A debreceni telekkönyvek elárulják, hogy néhány év óta az erdélyi román pénzintézetek pénze tódul Debrecenbe s Debrecen felé. Amit Debrecen a magyarságnak nem tudott megtenni, s nem tudott lenyomulni erdélyi pusztuló székely véreinkig - megteszik a románságnak a román empóriumok Debrecennel.

De mennyit tudnánk még Debrecenről hasonlókat írni. Ám nem érne sokat. A debreceni Kossuth-párt antiszemita lapja fejezi ki legjobban a debreceni szellemet s ez a lap azt dúdolja folyton: ordítás a honért, sujtás, szűr, zsinór, kerek kalpag, zsír, bor és szűzi erkölcs… És Debrecen in hoc signo - alszik. Nem lehet felébreszteni…

…Majd írunk többi városainkról. Egyelőre várjuk meg, míg őszinteségünkért éri egypár debreceni káromkodás Nagyváradot, a talmivárost…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 1.

(a-e.)

90. A HÉTRŐL

Én jól tudom, hogy most a normandiai hűvös partokon vagy valamelyik skandináv fjord táján kellemesebb az élet. Kellemesebb bizonyára a Tátrában is. Kellő időkben vágyakozni szoktam Abbázia, Róma, Nápoly, Kairó után. Olykor egyszerűen kidobni szeretném magam a világba, saját yachtomon szelni a tengert s közelről nézni meg a pápuákat, avagy kóborolni, sátrak alatt hálni vad beduinokkal. A varázsos Japánt is szeretném látni, mielőtt az életem elaludnék s végig szeretnék repülni a Pacific-vasúton is. Ibsent, Spencert, Tolsztojt otthonukban szeretném megismerni. Erős vágyam volna Duse asszony s még egypár nagy asszony fehér kezét megcsókolni. Szeretném telerakni lakásom képekkel, szobrokkal, igaziakkal s hej, ha volna egy szobám, melyben minden az én nagyjaimról, Heinéről, Byronról, Nietzschéről s a többiről beszélne s melyben én olykor megtisztulhatnék a szent hangulatoknak legszentebbjeiben!…

Gyötrelmes vágyakozások ezek. Gyilkosai a modern idegembernek, aki érzi, hogy az élethez van annyi joga, mint Zichy Jenőnek, ha valamivel nem több s akit mégis elsorvaszt az élet után való lehetetlen vágyakozás.

Koldusok vagyunk, élünk kínozó vágyakkal s meghalunk a szomjúságtól. A lelkünket pedig megmérgezi a gyűlölet, amelyet - bármint tagadjuk - lángoló dühvel érezünk a gazdagok, a dúsak, *a pénzesek* ellen…

* *

Beleevődött a modern ember gondolkozásába, hogy az élet törvénye, célja és eszköze a pénz. Kidülled a szem a pénz vágyától s fiatal filozófusok pelyhedző bajusszal s viharos szívvel lemondanak már előre az életről, mert érzik, hogy gazdagok nem lesznek soha. És így nő a szívekben az irigység és a gyűlölség. Ha valahol ifjúságot és vagyont látunk egyesülni, az irigységnek és gyűlölségnek kettős haragú láváját ontja a szívünk.

És hitványak vagyunk ilyenkor is. Igaztalanok, mint mindig. Újra bevalljuk ezt a Molnár Jenő ravatalánál, aki ifjú volt és derék, akinek a lelke szárnyalni tudott s a szíve szerelemre éhes, és akinek pénze is volt, sok-sok pénze…

Ibsen azt mondja: nem tudunk hazugság nélkül élni. Minden embernek hazugságra kell építenie az életét. Hát akkor most hány élet alól hullott ki a fundamentum? Hiszen számíthatatlanul sokan valljuk és hirdetjük, hogy ifjúság és pénz az élet! Fantom volt, hazugság ez a hitünk is. Az élet furfangosabb, szövevényesebb, fátumszerűbb, mintsem elképzelni is tudnók…

…Szegény Molnár Jenő - sóhajtozzuk. Pedig kegyetlen voltunkban talán nem is őmiatta sóhajtozunk, hanem magunkat siratjuk és siratunk egy szép hazugságot. Sírunk, mert újra nagy előttünk a sötétség. Újra nem tudjuk, hogy miért érdemes küzdeni és élni. Siratjuk az ifjúságot, melyet a pénz sem tudott életre buzdítani s a hitvány pénzt, mely még az erőnek és ifjúságnak sem képes boldogságot adni.

De talán más oka is van a mi síró, hulló könnyeinknek. A nagy, veszedelmes titokra gondolunk: arra, hogy magunkba[n] hordjuk az élet és halál megfejthetetlen problémáját s ez a probléma talán sohse lesz ismert. Élünk, vágyakozunk, kínlódunk és meghalunk anélkül, hogy ez akaratunk volna. Minden percünk elvégeztetés. Egy idegszálunk megrezdülése a nagy mélységbe zuhantat bennünket. A magunk élte nem a magunké s ennek az életnek egyetlen percét sem kormányozhatjuk…

Meghalunk, mert élünk. A revolver éppen úgy kényszerűség, mint a tuberkulózis. Károlyi György gróf harminc millió forint vagyonnal éhhalálban halt meg, az Ibsen orvosa azt mondja, hogy édesapja legénykorának víg óráiért neki kell lakolnia s meghalnia. Nincs a halálhoz nekünk annyi közünk sem, mint az életre jövéshez.

Kissé rapszodikus dolgok, amiket leírtunk, de hatásai egy nagy emberi dokumentumnak, egy örökre újnak… Van-e az élethez és boldogsághoz biztos joga valakinek? Most úgy érezzük nincs. A butákat sem irigyeljük, a nagy megalkuvókat sem. Csak messziről látszik úgy, mintha az életet a buták és a nagy gondolkozók élnék le legszerencsésebben. Nincs ilyen törvénye az életnek. Törvény egy van: a kiszámíthatatlanság. És mi most megtörten ejtünk könnyet a derék Molnár Jenő ravatalára, akinek a katasztrófáját ne tessék magyarázni, mert nem lehet megmagyarázni, akinek a katasztrófája mindnyájunk életének magyarázója és mérlege…

*

Az ifjúságban, lángoló lélekben s pénzben újra csalódtunk. Találunk-e vajon az életünk számára egy új hazugságot?…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 3.

Dyb.

91. MARSEILLAISE

Szegény hisztériás francia dámák! A Marseillaise-t éneklik szegények s házi abbé-ik karján rikoltozó tömegeket vezetnek az utcán. Nem tudják ugyan a szegények, hogy mit cselekszenek. Ők születnek, növekednek, zárdába kerülnek, imádkozni tanulnak, majd megjelennek a társaságban, férjhez adódnak, házasságot törögetnek s halálra vénülnek nagy kegyességben és penitencia nyerésben. Mégis forgolódhatnak most koporsóikban a régen porló vicomte-ok, márkik és hercegek, kiknek lenyiszálták volt a fejüket száz és egynéhány évvel ezelőtt a - Marseillaise istenien zengő kommandója mellett.

A hisztériás francia dámákat s koporsóikban forgolódó őseiket nem sajnáljuk. A hisztériás asszonyok nagyobb bolondságokat is követnek el holmi utcai demonstrálásnál s a fejeikkel

megrövidített arisztokratáknak is lehet annyi szatiszfakciójuk, hogy megfordulhatnak, ha tudnak száz és egynéhány év múlva a koporsóikban.

De a Marseillaise-t sajnáljuk. A muzsikának ez a lángfolyója, a nagy emberi ébredésnek ez a gyönyörű vad evangéliuma szebb sorsot érdemelt volna. Ideges asszonyi s kenetes, esetleg sokszor medicinázott, ecsetelt papi torkokból kikászálódni: ezt nem érdemelte meg a Marseillaise. Ezek után még dicsekedni sem lehet, hogy evvel a lázas, csodás indulóval rohant egy év alatt négy ezredet előre a világ. Ám való, hogy három ezret már visszaléptünk belőle. Na de hát ma bigott dámák s lelketlen papok éneklik veszett dűhvel a szent indulót.

Elképzeljük, minő zavarban lehet a másik tömeg. Az tudniillik, amelyet nem asszonyok és papok vezetnek, hanem a jövendőnek prófétái, nagy szociáldemokraták s nemes szabadkőművesek, kik Franciaországban megértették, hogy a kalapáccsal az utcán is kell dolgozni, ha szükség van reá. Megütődhettek. Mit énekeljenek ők, ha azok ott szemben a Marseillaise-t éneklik? Ők csak nem gyújthatnak reá valami szent oratóriumra, sem a Theodore Béza zsoltáraira? És talán már ki is gyulladt azóta néhány agyvelőben a nagy tudat, a nagy világosság, hogy a *jövendő harcára valami nagyobb, bátrabb induló kell a Marseillaise*-nél. A mi olvasóink nem fognak e percben kottajegyekre gondolni. Megértik, hogy mi mit értünk.

Hiszen nem is mondunk mi most kinyilatkoztatásokat, csak a nyelvek hegyén élő, gyáván rejtőzködő igazságokat csaljuk elő ezúttal is. A görögtüzes, vérpados forradalomra nagyon is kitanítottuk azokat, akik ellen a forradalmakat csináltuk. Ma már - tessék nézni - ők fújják nekünk a Marseillaise-t s prédikálnak az emberjogokról. Az új forradalmakat hát szamárság volna a régiek mintájára csinálni. A görögtüzet hagyjuk az ellenségeinknek. Mi pedig lépjünk elő avval, amiből nekünk több adódott, mint a klerikálisoknak, feudálisoknak, sőt mondjuk az ostoba és konok burzsoának is: *az ésszel*. Hagyjuk a gigászi csatákat az eposzok hőseinek, a görögtüzet a csepűrágóknak, mi árasszuk el szúk módjára a középkornak itt maradt összes épületeit s rágjuk össze őket minél előbb. Vagy ha mindenképpen nagystílű hasonlat kell: ne legyünk Hektorok, hanem Odisszeuszok. A dicsőséges nagy nemzet, a francia adja most is a példát. Igenis: *legelőször a gyermekeket vegyük el rossz ellenségeinktől*, a szántszándékkal butítóktól. *Kerítsük kezeink közé* az embergyúró műhelyeket, *az iskolákat*. Akiben világosságnak lelke él, kalapáccsal vagy anélkül, álljon elő és küzdjön a világosságért. Ez a mi országunk kis ország s mi magyarok pláne kis náció vagyunk. Értsék meg már jóhiszeműen opportunus barátaink, hogy kis nemzetnek még lélegzetet vennie is *radikálisan* kell.

Áthangzik hozzánk a francia hisztériás dámák, borotvált Luciferek s a megtévesztett boldogtalan ezrek gajdolása. Na hát nekünk nem kell a régi Marseillaise! Legyenek vele boldogok. Megszületik majd szükséges időben az új Marseillaise költője is. Egyelőre mi más indulót fúvunk. Fel végre a középkor várai ellen! Nem kell sem görögtűz, sem színpadi tömegszervezés. Ki-ki külön mehet a harcba. Elvégre is csak a mi részünkön van talán az emberiesség, a világosság és az előretörés? Elvégre csak le kell számolnunk végre az ellenségeinkkel?… Az új Marseillaise-t nincs ihletésünk versbe szedni. Prózába is csak az elejét mondjuk el: „Vonuljanak a templomaikba, másutt nem tűrjük meg őket!… ”

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 10.

Ady Endre

92. VÁRAD ÉS DEBRECEN

- Válasz egy apológiára -

Távol voltam Nagyváradtól s most olvasom csak azt a tudós és lelkes apológiát, amelyet Zoltai Lajos írt, jeles kollégánk s nekem legelső szerkesztőm, a Debrecenről írott rövid kis cikkemre.

Nem vádolom meg érte, hogy válaszában engem az én cikkem egy képtelen, lehetetlen sajtóhibás mondatával aposztrofált, de az az aránytalanság bánt, hogy az én odavetett reflexióim ellen a kutatásoknak, adatoknak egész arzenálját állította s már apológiajának kvantumával, masszájával agyonnyomta az én cikkecskémet.

De voltaképpen ez sem bánt nagyon. Nem vagyok monográfus s nem ambícionál, hogy az legyek. A tudós címre sem vágyakozom. Vagyok egyszerű újságíró, ki jó látású és becsületes akar lenni mindig s aki a maga becsületeseknek tartott impresszióit nem szereti lenyelni.

Amiket pergamentekről, sárgult papírokról szedett össze Zoltai Lajos, azokhoz nem óhajtok én nyúlni. A históriáról, a múlt kultuszáról olyan a hitem, amelyet okvetlenül legalábbis szecessziósnak kell hogy nevezzen a jámbor, polgári alaposság és vaskalaposság. A szociológia fanatikusa vagyok. A meglevő faktorokkal szeretek számolni s a jelen érdekel, de még inkább a jövő. Históriájával minden nációt lefőz a görög vagy a spanyol. - Amerikának alig van históriája. Székesfejérvár metropolisz volt, mikor Pestnek nem volt jóformán híre-hamva sem. Ha hát el is ragad tán a gyönyörű múlt, amelyet Debrecenről Zoltai feltár, azt a jövőt nem láttatja velem, amelyet én keresek. És nincs módomban nagyon sokakkal, nálamnál különbekkel együtt, Debrecenről többet tartanom és várnom, mint eddig.

Valamikor soviniszta voltam kurucságból, ma talán az egyszer-egy erejénél fogva, kényszerűségből tudnék soviniszta lenni. Soviniszta kuruc koromban a legnaivabb lelkesedéssel habzsoltam a debreceni magyar levegőt s a legrövidebben és legbiztosabban megcsömörültem. Azóta is alig tudok helyrejönni.

Debrecenben - szép magyarsággal írván - *kiszeret* a magyarságból az ember. Máshol kell aztán, valósággal kirajzolt terv szerint, lelkében a faji érzést restaurálni. Én például a kozmopolitának kiáltott Nagyváradon kezdem hinni, hogy minden kis népnek sovinisztának kell lennie s egyetlen lehető magyar politika a kultúrállam kiépítése ugyan, de a magyar fajta teljes diadalra juttatásával. Ez persze nem azonos sem a klerikális hajlandóságú magyarok nacionalizmusával, sem a debreceni szittyák vadmagyarságával. Inkább valami összepárosítása Bánffy Dezsőnek, az erdélyi kálvinistának s Vázsonyi Vilmosnak, a nagyon rettegett terézvárosinak.

És aztán nem is kell már többet mondanom. Ez az én hitem és programom nem kaphat táplálékot Debrecenből. Ahol a konzervativizmus szervi baj s az öntelt vadmagyarság fékezhetetlen indulat, onnan én nem kaphatok sem kultúrára, sem magyarságra semmit. És mert Zoltai Lajos Váradról is ír, hát röviden konstatálom, hogy Váradban igenis a legimponálóbb jelekben jósolja meg magát a jövendő. Nálam ez nem lehet lokálpatrióta rajongás, mert én nem vagyok ősváradi, amint Zoltai ősdebreceni, sőt nem is kötöttem s nem is szándékszom kötni Nagyváradhoz az életem sorát. De szeretem, becsülöm és sokra tartom e várost, mert magyar, merész, munkás és modern. E város lelkében tehát benne van az én credóm.

Végül nagy tisztelettel hajlom meg az én első újságíró mesteremnek, Zoltai Lajosnak tudása, egyénisége előtt s hiszem, hogy más volna, sokkal reményesebb Debrecen, ha sok Zoltai Lajosa volna. Így azonban bocsásson meg nekem, a volt debreceni diáknak, egykor kollégájának, hogy még ő sem tudott meggyőzni.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 13.

(a-e)

93. ÚJ DOGMA

Sienkiewicz, a lengyel, aki érti ám a mai idők járását, egyik regényében azt bizonyítgatja, hogy az élet tartalma a dogma. Valami más ez, mint az Ibsen tana. Ibsen egyszerűen konstatálja, hogy minden élet hazugságon vagy hazugságokon épül és áll fent.

Tovább nem megy a nagy öreg bölcs.

De Sienkiewicz, az olcsóbb legény, a hazugságot, azaz hogy dogmát, úgy kommendálja, mint az élet sine qua nonját.

Mindezt abból az alkalomból írom le, hogy a jezsuiták dogmává kérik nyilatkoztatni Máriának emberi testben történt mennybeszállását.

De csak ötlethez juttatott a jezsuiták terve. Erről a tervről nincs mondanivalóm. Nagyon kényesek ma az emberek még az olyan vallási esetekben is, amihez a vallásnak nincsen semmi köze, hitről nem is beszélve.

Mindenesetre azt igazolja ez az eset is, hogy a dogmák világát próbálja ma az emberiség újra élni.

Vulgo szólva: van valami kis igazuk azoknak, kik állandó ijedtséggel reakciót kiabálnak. Igen. A dogmákra kezd újra jó világ járni. A tekintélyekre és a dogmákra. A forrongó, lázas, modern világ nagy kedvet érez arra, hogy fölvegye egy jámbor tiroli vagy bajor falucska képét. Olyan falucskáét, melynek lakóit minta-alattvalóknak tartja például Vilmos császár, kinek nagy merészsége és nagy népszerűsége szintén nagy dokumentuma a tekintély új virágzásának.

Ördög vigye el. Hiszen lesz, ahogy lesz. Szaporodjanak csak nyugodtan a dogmák. Növekedjék tovább a világ jámborsága s a tekintélyek tisztelete. Mi, akik dogmák között nem érezzük jól magunkat, csak tisztulunk mielőbb a világból. Úgy látszik azonban, hogy a világ a boldogság felé halad. Én tudniillik rajongó híve vagyok Ibsennek. Ibsen pedig azt mondja, hogy az élet annál boldogabb, minél több hazugságon épült. A dogmák és tekintélyek ilyenformán fundamentumai lesznek az emberek boldogságának…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 14.

(ae.)

94. ISTVÁN KIRÁLY ORSZÁGA

István királynak a napja van ma. Hivatalos ünnep, munkaszünetes nap. Nem sok szerencsénk van a hivatalos ünnepekkel, de István király valamivel ünnepiesebb mégis a többi hivatalos ünnepnapnál. Némely kálvinista helyeken félnek csak tőle. Ott is inkább a „szent” jelző miatt.

Egyébként azonban okos dolog volt ünneppé tenni e napot s még okosabb volna, ha jól tudnánk ünnepelni István király napján.

István király napja ennek az országnak s a magyar nációnak volna névnapja. Mi így gondoljuk. Az ilyen napon egy kicsit illenék a jubilánsnak jobban foglalkoznia magával, mint máskor teszi. Erre talán soha sem volt még nagyobb szükség, mint most.

Vannak dolgok, eseményesek, életreszólók és nagyok, melyeket különös módon elfelejt vagy nem mer megírni a krónikás. Eseményekről, nyilatkozatokról tudunk jó sokáig s nem merünk csak diskurálni róluk. Ott van a király híres mondása, hogy ő „hiába élt", ha Magyarország külön vámterülethez jut. Már a verebek is csiripelték, mikor akadt egy „bátor" zsurnaliszta, aki leírta.

István király országával kapcsolatban sűrűen szaporodnak az elhallgatott események és nyilatkozatok. Csak úgy félve suttognak róluk itt-amott.

Arról nem beszélünk, hogy a francia sajtónak állandó témája egy nagy birodalom fölosztása, mely - nézetünk szerint - mihamar bekövetkezik, mikor e nagy birodalom agg uralkodója behunyja szemeit. Ez kalandos kis história s ne essék róla szó. De az már széltében tudott dolog, hogy jelentős, gondolkozni alaposan tudó emberek maguk között elborultan, desperáltan beszélgetnek fenyegető nagy veszedelmekről. István király országa, mely majdnem gyarmata egy másik, züllő országnak s mely csenevész, beteg testével egy futásra akart benyargalni a kultúrországok közé - bizony beteg ország. Koldus, mert szipolyozták s szipolyozzák. Magában nem bízó, mert másoktól függ. Ereje nincs, mert részei divergálnak. Hódításra képtelen a nemzetiségekkel szemben s ereje nincs, hogy leszámoljon a megbéklyózó feudalizmus maradványaival. Társadalma kialakulni természetesen nem tud. Itt még felekezeti harcok folynak. Itt még társadalmilag az őskorban élünk. Amit kultúrára áldozhatnánk, elnyeli Ausztria és a hadsereg. Mindezek fölött pedig az ország sorsát kaszinóban intézik.

A magyar politika pár év óta teljesen belemerült a reakcióba s egészen a kiváltságosak osztályát szolgálja. A nép vándorol ki. Az adózás alatt nyög az egész ország. Az antiszemitizmus szításával majdnem egy millió hasznos magyar embert iparkodnak elidegeníteni a magyar fajtától, míg a nemzetiségi politikánk gyávább, mint valaha. Közigazgatásunk, az állami életnek ez az esszenciája, mindene: példátlanul rossz. Szinte kevés reá az ázsiai jelző. Iskoláink nem tudnak embereket faragni, csak félembereket.

…Ime csak úgy odavetve is milyen garmadája az átkoknak. Pedig ezek siralmas valóságok s könnyen növelhetnők ezt a garmadát háromszorossá s a tetejébe oda állíthatnók a reménybeli uralkodót, akit jezsuiták neveltek s aki nem szeret bennünket.

Lehet-e csodálkozni, hogy egy nagyelméjű magyar politikus bizalmas társaságban egyszer így sóhajtott fel:

- Ha csak a jó sors nem segít, ez az ország pár évtized alatt össze fog omlani.

István király napján, jubiláló napján a magyar nációnak s ez országnak, árva, sivár, csúnya, őszi kép kietlenkedik előttünk. Fent Budapesten folyhat a parádé s egész országban víg lehet a munkaszünetes nap, ebben a parádéban és vígságban nincs egészség és igazság. István király országa szálljon magába, ha lehet s ha van még ereje, készítse [magát] a közeledő veszedelmek ellen. A processziók, a zsolozsmák, a fentmaradt jobb kéz, sőt Mária sem, kinek ezt az országot anno dacumál fölajánlották, nem tudnak bennünket megmenteni. Ide új hit, új erő és új munka kell!…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 20.

A E

95. COMBES ÉS A MAGYAR TANÍTÓK

Aki alaposan elvágja az ujját, még ha a legőrültebb Wagner-imádó is, élvezni csak annyira tudja az *Istenek alkonyát* vagy *Walkürt* amennyire fájó ujja lüktetése engedi. Legkedvesebb ételét otthagyja. Embertársainak a kezét vizsgálja meg először. Boldog, ha olyan emberre lel, ki szintén megvágta az ujját. Azt lehetne mondani, hogy a fájó ujján keresztül nézi a világot s ugyanígy bírálja is.

Az „Alkotmány" és társai úgy vannak most, mint a fájó ujjú emberek. Azóta tudniillik, mióta Franciaországban egészen komolyan csinálja a maga dolgait Combes. Azóta nincs magyar témájuk az „Alkotmány"-nak és társainak.

Az ének Combes-ról szól mindig. Ma egy tót napszámos leesik az állványról s összetöri magát, az „Alkotmány"-nak a szabadkőmívesség s Combes jut az eszébe, és - káromkodik. A fájó ujj nem hagyja nyugodni. Nem tudja élvezni, hogy itt minálunk jól megy a klerikalizmus dolga. Hejh Combes, hejh Combes.

Most a magyar tanítókat hozza össze Combes-bal az „Alkotmány". Így ír:

A szabadkőmivesség titkos szelleme vad dühhel kezd tért hódítani már a magyar tanítóság körében is; sok népnevelőnk sanda szemmel nézi Combes úr dicsőségét és boldognak érzi magát, ha a hazafias nőszerzeteken rúghat egyet kedvére, a zsidók tapsai között. Az államosítást nagy szenvedéllyel hirdetik, mint az egyedüli honmentő eszközt, mert a felekezeti iskolák nem felelnek meg a célnak, őszerintük, azért e tarthatatlan állapotokat felvilágosodott új magvar nem nézheti angol hidegvérrel. És a többi, újra Combes.

A magyar tanítók, kik most tartották országos értekezletüket, elbírják ezt a szidást. De ha már Combes-ot közéjük is megidézte az „Alkotmány", hát beszéljünk Combes-ról.

Nekünk van egy kis közünk ehhez. Igenis mi megírtuk volt a múltkoriban, hogy okuljunk a francia példán s hódítsuk meg az iskolákat.

A magyar tanítókat azonban aligha Combes lelkesítette. Ők, akik tengve éldegélnek, de mindig szent lelkesedéssel munkálnak a legszentebb munkán s akik az összegyűlésre, közös tervezgetésre is tudnak áldozatot hozni, az államosítás, a szabad, modern szellem emlegetésével csak azt tették, amit becsületes lelkük parancsolt. De az „Alkotmány" Combes-ot emlegeti. Hát legyen Combes! Hát okuljanak igenis a magyar tanítók a francia példán, agitáljanak a teljes állami nevelés mellett s terjesszék, a szabadon, világosan látást. Combes és a magyar tanítók találkozhatnak. Az „Alkotmány" akarta. A fájós ujj.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 22.

(ae)

96. FINN DIÁKOK NAGYVÁRADON

A magyar nemzetnek egyetlen rokon fajáról, a messze északon lakó finnekről sok érdekes dolgot beszél most Bátori Ferenc, a nagyváradi kereskedelmi iskola tanára, aki évek óta merő tudományszomjból behatóan foglalkozik a finn nyelvvel és az irodalommal - és most nyáron közel egy hónapot töltött Helsingforsban és más finn városokban, tanulmányozván az eredeti nép történetét és irodalmát. A finnek, akik büszkék magyar rokonaikra és úgy históriánkat, mint literatúránkat alaposan ismerik, nagy lelkesedéssel és szeretettel fogadták Bátorit s a finn

diákok - akik úgyis elkészültek a jövő hónapban Budapesten megtartandó diák kongresszusra - , ígéretet tettek neki, hogy viszonzásul ellátogatnak szeptember végén Nagyváradra.

A finn ifjúság vendégjárása ritka gyönyörűséget fog a nagyváradiaknak okozni - amennyiben ez a diákcsapat, mint Bátori tanár úrtól halljuk, egyben egy jeles finn énekkarrá szervezkedett, úgyhogy itt időzésük alatt alkalmunk lesz tőlük talán egy hangverseny keretében hallani a szebbnél szebb, édesen bús finn népdalokat és melódiákat.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 26.

97. WEINGART

Weingart lelkész úrnak szöknie kellett, mert a katedráról azt hirdette, hogy a názárethi Jézus nem testben támadott föl a halálból s a föltámadás legendája, habár fölséges, de egyszerű *szimbólum* csupán. Weingart lelkész úr protestáns lelkész - Németországban. Azóta már kapott új katedrát, melybe ünnepségek között emelték be. Kapott hát szatiszfakciót. De ma is megpofozottan szégyenkezik a lelkiismeret szabadságának istenasszonya s ma már rettenetesen aktuális a kérdés, vajon a protestáns ultramontanizmus illendőbb-e, jobb-e, mint a - másik? Egy filozófus fejű kálvinista paptól egyszer ezt hallottam:

- Reakciós korszakokban minden visszafelé vágtat. A vallásoknál legérdekesebb ezt megfigyelni. Reakciós időkben a katolicizmus rálicitál a tridenti zsinatra, a lutheránusok ultramontanabbak, mint a szabad idők jezsuitái, a kálvinisták ortodoxiája megdöbbentő szigorú, az unitáriusok inkább Kálvin, mint Servet Mihály mellett tesznek vallomást s higgye el kérem, hogy ilyen korszakokban még az ateisták is megjámborodnak s világos fejű, komoly tudósok egyszerre csak kételkedni kezdenek a természettudományban, mint fundamentum-ban!…

Hát valósággal így van. Nemcsak Németországban dühöng a protestáns ultramontanizmus, mely Vilmos, a kacskakezű és eszű imperátor, jóvoltából már a Vatikánnal is összebarátkozott, de dühöng *mindenütt*.

És jaj a Weingartoknak! Jaj azoknak, kik naivan azt hiszik, hogy a gondolat szabad. Megöli őket a reakció sokkarú polipja. Ma ott tartunk újra, hogy őszintén, szabadon gondolkozni nem lehet. Szultánoknak és derviseknek való kort élünk újra.

Fájdalmas, kínos állapot ez. Hiszen olyan rövid idő alatt, hirtelen csapott össze fejünk fölött a reakciónak és *sokféle* ultramontanizmusnak az árja. Még nemrégiben azt hittük, hogy a protestantizmus az, aminek indult. Vezetője, bátorítója a szabad emberi léleknek. Mert a protestantizmus tulajdonképpen nem dogmákra épült, hanem szabadságra. És ma nemcsak Németországban, de mindenütt és nálunk is ultramontanizmusba süllyedt.

A Weingartokra nálunk is úgy szórják az anatémát, akár a tridenti zsinat. A régi nemes, szabad, bölcs protestáns szellemből csak Erdélyben él még *valami*… Kiktől várjuk hát a klerikalizmus visszaverését, ha a protestánsoktól sem lehet? A Weingartokat hamar elnémítják és Schleiermacher szelleme alszik. Föl kellene ébreszteni valahogy. Próbáljunk hozzá szólani:

- Sokat szidott nagy elme, lángolj fel újra s hirdesd a gondolat szabadságát, mert nagy sötétség közeleg!…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 28.

(ae)

98. AZ ERKÖLCS JEGYÉBEN

Egy idő óta dühöng az erkölcs Hunniában. Csak éppen hogy szégyenpad és kaloda nem áll a városok és falvak piacán. Egyébként azonban mindent megteszünk az erkölcs érdekében. A lapokat megtöltjük szörnyű szenzációkkal, egy kis lincselésre mindig készen vagyunk s a tanügyi bácsik azon töprengenek, hogy milyen erkölcsös szigorúsággal nyomorítsák meg a jövőben még jobban szegény kis nebulóink életét. És ebben a nagy erkölcsös, keresztes hadjáratban imponáló dolog a mennykő nagy harmónia. Erkölcsöt prédikál ma e hazában mindenki. Hatalom és proletárság, a pap és szabadkőmíves, konzervatív és liberális, gazdag és szegény. Hiszen borzasztó erkölcstelenség lehet ám itt, hogy miatta ebben a legzavarosabb országban mindenki egyetért!… Sodoma lehet itt, melyben tíz igaz sem található. Ezt hajlandó az ember hinni, látva e példátlanul nagy konszonanciát…

Pedig hazug ez a nagy erkölcsmánia. Veszedelmes és hazug. Nem azt mondjuk, hogy csupa erkölcsösség és egészség virul e honban. De ennek a mostani nagy felháborodásnak nincs az erkölcshöz semmi köze. Tendenciózus hajsza, csinált hadakozás, megvadult hazugság ez a mostani keresztes hadjárat. A célja dehogyis az erkölcs. Más. Egészen más.

Honnan indult meg ez a nagy erkölcsös hadjárat?

Mint Magyarországon minden, ez is a politikában fogamzott. Az új éra indult meg a purifikáció ékes jelszavával. Az új éra pedig - mindenki tudja - a klerikalizmus és a feudális kaszinó uralmát jelenti. A purifikáció - óh ezt is jól tudjuk már - ügyes bérmaneve a reakciónak. Tehát a kaszinó - Magyarországnak e mostanság korlátlan ura csinálja a purifikációt és erkölcsöket. Ők csinálták volt meg - a kaszinó urai - annak idején a néppártot, nehogy tovább lehessen folytatni az egyházpolitikát. Ők csinálták meg az agrár kérdést, nehogy nagyon nekibátorodjék a szocializmus. Egánt és a rutén-mentést is a kaszinó szülte meg, hogy illedelmes formát nyerjen az antiszemitizmus, mert Tiszaeszlárt kissé bajos volna újra előrántani. A kaffkákat is a kaszinó küldi ki, hogy Damoklesz kardját érezze minden talpalatnyi hely s hogy valaki elégedetlenkedni [ne] merjen az új rendszerrel. Kuruc ifjúságot nevelt a kaszinó, lovagjátékokkal próbált megszoktatni bennünket egy új feudális korszak gondolatával. És csinált még sok egyebet is…

Most már az erkölcs terjesztésére adta magát teljesen a kaszinó. Onnan árad ma az országra az erkölcs, hol a becsület fogalma ki van merítve a kártyaadósságról szóló kemény paragrafussal, hol úgy kötik az üzleteket szerelemre, mint gabonára s értékpapírokra a tőzsdén, honnan nem is régen a leggaládabb politikai hajszákat intézték, hol a lelki szegénység nagysága csak azért nem szánalmas, mert szörnyen vad és veszedelmes.

Óva intünk jámbor embereket, ne üljenek fel ennek a hazug erkölcsharcnak. Ez az erkölcsharc pokoli módon egy csapással akarja preparálni a magyar társadalmat a reakcióra s el akarja vonni és vonatni a figyelmet azokról az égető, nehéz kérdésekről, melyeket meg kell oldania az országnak s melyeket csak radikálisan lehet megoldania - tehát úgy, ahogy nem ízlik a klerikális és feudális törekvéseknek. A reakció mindig az erkölcsök hamis jelszavával lopakodott be. Így akar belopakodni most is. Nagy reményei lehetnek, mert az erkölcsmánia beugrasztott mindenkit, a legmegbízhatóbb liberálisokat, sőt - és ez tragikomikus valóság - a szocialistákat.

Az erkölcsnek a mi cobolyprémes klerikálisainkhoz s fajtalan, degenerált feudális urainkhoz van legkevesebb köze. De független az erkölcs a vallástól is. Annyira független, hogy még bigott ember is lehet - erkölcsös.

Ha az erkölcs, egészség és fegyelmezettség kevés ebben az országban, más a tennivalónk. Jobban és világosabban kell nevelni gyermekeinket s kiegyenlíteni, eloszlatni a nagy szociális

igazságtalanságokat. Mit jelent ez? Legyűrni a klerikalizmust s széttörni minden fentmaradt hűbéri bilincset. Ha az erkölcstelenség nagy, ennek a klerikalizmus és az osztályuralom az oka.

A mostani erkölcsmániának ne ugorjék be józan ember. Ellenben itt a tizenkettedik órája az igazi erkölcsharcnak. Ez valami más, mint a mai. Itt már aligha lesz olyan szép a harmónia s ne is legyen!…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 31.

A. E.

99. A MÉLTÓSÁGOS CSIZMADIA

- Stadion gróf nádasháza -

Egy nagyváradi úri ember érdekes levelező lapot kapott Csehországból. A levelező lapot a fejedelmi gazdaságú gróf Stadion majorátus egyik előkelő tisztje írta, akivel nyári üdülőhelyén ismerkedett meg az illető nagyváradi úri ember.

A levelező lap kis nádas parasztházat ábrázol egy erdő tisztás helyén. Olyanféle formájú ház, milyenekben bihari, érmelléki falusi földmíves magyarok laknak.

Ebben a kis nádasházban gróf Stadion Ede, a majdnem százmillió koronát érő Stadion-hitbizomány mai majoreszkója lakik.

Érdekes története van ennek a háznak.

Gróf Stadiont sokan ismerik Nagyváradon és Bihar vármegyében is. Néhány évvel ezelőtt még ezen a vidéken lakott Stadion gróf. Az Érmellék szilágysági részén, Ákos községben.

Nem jószántából lakott itt a gróf. Családja internálta ide. A nemes gróf - egyenesen szólván - nagy mértékben elzüllött. Fokról fokra süllyedt lefele. Végre a pálinkaivásnak adta magát.

A grófi família aztán elcsapta magától. Egy kis kegydíjat biztosított neki. Ezt is avval a föltétellel, hogy ezen a vidéken marad.

Ismert alak volt a környéken mindenütt Stadion. Megpumpolt mindenkit s megivott annyi szeszt, amennyit igen kevés ember még. Végül már lakása sem volt. Egy ákosi szegény csizmadia ember adott neki lakást. Fizetésképpen aztán a grófnak meg kellett tanulnia a csizmafoltozást és segítenie a házigazdának.

A legutolsó időkig az ákosi kis nádas viskóban lakott és csizmadiáskodott Stadion gróf. Itt érte a nagy meglepetés. Családja férfitagjai gyors egymásutánban meghaltak, s ő lett a csehországi Stadion-hitbizomány majoreszkója. Forintonként kérte össze az útiköltséget, hogy elmehessen a százmilliós vagyon átvételére. Azóta persze rendezték a gróf minden adósságát. Ő ma az osztrák urak házának tagja s talán a leggazdagabb osztrák főúr. A Stadion-kastélyok azonban üresek a dominiumban.

A gróf megcsináltatta egy erdő közepén az ákosi nádasháznak a hasonmását. Még a bútorozása is ugyanolyan. Ott él s ki nem mozdul onnan. Csizmadia műhely is van a házban. Mint a nagyváradi fürdőző úri embernek beszélte Stadion tisztje, a gróf maga csinálja a csizmáit s éppen úgy iszik, mint hajdanában. Csak persze valamivel jobb italokat.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 3.

100. SAJTÓPÖRÖK

Ha igaz volna nálunk a sajtószabadság, esemény volna egy-egy sajtópör. De nálunk egyre nő a sajtópörök száma s egyre nagyobb divattá válik ütni a sajtón. Óh nemcsak kemény, szűk fejű igazságügyminiszter, junker képviselő, vad ügyész és jámbor bíró teszi ezt. A napokban egy előkelőnek nevezett publicista panaszkodva írta, hogy nagyon sok nálunk a sajtószabadság. Lehet hát csodálni, hogy nálunk szaporodnak a sajtópörök? Franciaországban igazán esemény egy-egy sajtópör. Pedig Franciaországban szokták az emberek legkevésbé titkolni egymásról való véleményüket. A radikális Brissont állandóan nyomorult árulónak címezték a francia klerikális lapok. Combes még alaposabb címeket kap mostanában. A radikális lapok zsarolással vádolnak nagynevű klerikális publicistákat és politikusokat, ezek viszont panamázással a radikálisokat. De egyformán tisztelik a sajtó szabadságát radikálisok és klerikálisok.

Másként van s valószínűleg még cudarabbul lesz nálunk. A mi sajtótörvényeink, szokásaink, fölfogásaink s domináló társadalmi áramlataink mind a sajtószabadság kivégzését célozzák. És ezért szaporodnak a sajtópörök. Már nemsokára gyanús lesz minden kinyomatott sor: nem lehet őszinte, mert le merték írni.

Kell mondanunk, hogy a reakciót szolgálja mindez? A gondolat megfojtása a világ hátrafordulását jelenti.

És elszorul a szívünk, ha látjuk, hogy a magyar ügyészi és bírói kar, melynek szabadelvűsége még egy-két évtizede is olyan erős volt - mint illeszkedett hozzá a megváltozott időkhöz. Az az őszintébb újságíró, akit törvénybe idéznek, vágóhídra megy. Jaj azoknak, akik a mai rend bálványaihoz ujjal is nyúlni mernek. Csak egy kivétel van. Ha újságíró keres elégtételt. Főként, ha liberális újságíró. Ilyenkor megenyhül a szigorúság s az istentelen újságíró dehogyis kap elégtételt!…

…E sorok írója a megváltozott idők posztulátumaképpen kijelenti, hogy ami ezután íródik, egészen külön dolog s csak laptechnikai okokból kerül ide. Nagyvárad legmagasabb bírósága a múltkoriban majdnem siránkozott, mert törvény szerint nem szigoríthatott egy büntetést, amely pedig elég drákóian szakadt a fejére egy mindig őszinte, liberális újságírónak, e sorok szegény írójának. Ugyanez a bíróság újabban ismét ítélkezett. Egy liberális lap kért elégtételt klerikális durva támadásért.

Itt már megengedte a törvény az ítélet szigorítását. És a magas bíróság azt a kis elégtételt is elfújta, amit az első ítélet adott. A klerikális támadás nem fog megtorlást kapni.

Ha azt hiszi valaki, hogy mi kritizálni merjük egy magas bíróság ítéleteit - végtelenül csalódik. Sőt kijelentjük őszintén és becsületesen, hogy ez a két ítélet külön-külön s együtt is a legteljesebb módon konzekvens!

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 4.

(a.e.)

101. ZSIVIÓ!

Előkelő nászünnepre utazott nemrégiben egy nagyváradi társaság. Eszéken volt ez a nászünnep. Azaz dehogyis Eszéken, Osjeken. Osjek inkarnátus horvát város. Pedig a szélen van, egészen közel a magyar vonalhoz. Egy régi magyar vármegye főhelye s lakosságának tekintélyes kontingense magyar. De Osjek horvát mégis. Olyan horvát, hogy szinte büdös a

horvátságtól. Olyan horvát, hogy pirultam a magyar gyöngeség miatt. Pedig hozzászoktam, hogy a fajtámért pirulni kelljen, s régen nem is pirulok miatta.

Osjek utcáin hallottam egypár félénk magyar szót, a kávéházban láttam egy-két magyar lapot, hallottam tört magyarsággal beszélni egy horvát ügyvédet, ki e ritka tudománya miatt nevezetesség a városban s láttam egyetlen magyar föliratot, ezt is német fölirat társaságában az osztrák-magyar bankon. Ennyi a magyarság összessége Osjek városában!

Mesés dolog, hogy mennyire nem szeretnek bennünket a Dráva és Száva között s hogy micsoda vad, beteges, őrült, de szép horvát soviniszta láng lobog ott. Láttunk előkelő zsidó családokat, melyeknek műveltségük német, ízlésük francia.

Három-négy kultúrnyelvet beszélnek e családok idősebb tagjai. Sokan a magyart is. A család fiatal tagjait hiába akarták francia, német, pláne magyar szóra kényszeríteni. Nem beszélnek azok csupán horvátul. Fanatikus és vad horvátok. Nagy Horvátországot akarnak mind s egy fiatal jogász gyerek közülük komoly, fanatikus hittel disputált velem, hogy Horvátország függetlenebb Magyarországtól, mint Magyarország Ausztriától s Isten jóvoltából és ő akaratukból hamarosan még függetlenebb lesz.

És minden azt mutatta - hogy neki van igaza. A horvát önérzetnél nincs fenthéjázóbb a világon. Hódítani, nevelni is kevés náció tud jobban. A királyné „Feri bácsi”-ja - bocsánat e menthető kis gúnyolódásért - szépen csinálta meg a dolgot a fehér lappal is! Csak idő kérdése, hogy Horvátország egészen a fejünkre nőjön. Ellene pedig nem tehetünk semmit. Ne áltassuk magunkat. Hiszen idehaza is csak azt tehetjük, amit legfelsőbb helyen kegyesen megengednek.

Ezekkel az impressziókkal került volt vissza Essegről a nagyváradi társaság. Mélységes elkeseredéssel beszéltünk magunk között ezekről a dolgokról. Pedig mi csak Essegig voltunk. Hátha még Zágráb tájékán fordultunk volna meg.

Hogy most a horvát öli a szerbet: fölfrissültek ezek az impresszióink. Micsoda nép! Háborítatlanul bánthat egy másik népet, mellyel teljesen egy faj s melytől csak történelmével és róm. kat. vallásával üt el. Soviniszta, vad indulatból. És ezt nekünk tűrnünk kell.

Kacagva olvasom a részben jámbor, részben nagyképű magyar lapokat. Csináljunk rendet Horvátországban! Tanítsuk meg a horvátokat! Csapjuk el a báni kormányt! Függesszük föl az autonómiát. Mentsük meg a magyar becsületet. Ugyan, ugyan, kérem. Hát tehetünk mi magunktól valamit? Hát önérzeteskedhetünk-e mi csak századrésznyire, mint a horvátok? Jellasics szobra erre mutat kardjával mifelénk. És én meg akarok írni egy igazságot. Elvégre valamikor ebben az országban republikánus lapokat is nyomtak s nyomhatnának esetleg ma is. Míg a Habsburg-ház politikája a régi marad, elégedjünk meg mi nagy örömmel, ha élni hagynak bennünket. Ne legénykedjünk! Ne játsszuk a hatalmas, önérzetes nemzetet!

Zsivió! Zsivió! Üssük a szerbet! Üssük a magyart! Mienk az ország! Bécs minket szeret! Zsivió! Zsivió!

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 5.

A. E.

102. A TÖRVÉNY ÉS A BÍRÓ

- A szocialista esküje -

Az idők és az idők társadalmainak betegsége beszívódik a társadalom minden orgánumába.

Oláh Lajos, nagyváradi szocialista munkás, a törvény bírái előtt állott s mikor vallomására esküt kellett tennie, így szólott:

- Tekintetes törvényszék! engedtessék meg nekem, hogy a polgári becsületemre esküdjem!…

Fassie bíró erre - ha jól hallotta egy kegyes politikájú lapot szolgáló kollégánk - Oláh Lajost erélyesen utasította rendre, figyelmeztetve az Isten és a törvény szentségére.

Ezek után nincs más hátra, minthogy kövessük Fassie bíró urat s figyelmeztessünk mi is valakit a törvény szentségére. Ez a valaki Fassie bíró úr.

Bíró úr, ön a bírói székben csak bíró. Nem lehet mindenki Magnaud. Ki nem érzi magában a reformátori erőt, az ne reformáljon. Ha valaki a törvény gyilkoló betűit csak vérengzőbbekké tudná tenni, az maradjon meg a törvény betűinél. Aki pedig a betűkre is rálicitál, az az istenítéleteket akarja visszahozni a földi jusztíciában.

Oláh Lajos két törvény mellett tett egyszerre tanúságtételt [!]. Az egyik törvény ma még nem kodifikált, de az lesz valamikor. Látják-e ezt, vagy nem látják a nagyváradi törvényszéki palotából, az mindegy. A világ azért nem áll meg s halad a szociális igazság útján. Ez az igazság ma még csak az Oláh Lajosok etikája, de ő nekik ez már törvény.

Ezt a törvényt tiszteli Oláh Lajos s az a hite, hogy a polgári társadalom a polgárokért áll fent s ebben a polgári társadalomban nincs felségesebb a polgári becsületnél.

A másik törvény a muszáj-törvény, a folyton változó. Az, amelyet kodifikáltak, s melynek egyik őre Fassie bíró is. Oláh Lajos e mellett a törvény mellett is tanúságtételt tett [!]. Ez a törvény neki jogot ad, hogy a polgári becsületre hivatkozást többre tartsa kegyes és naiv formuláknál. Oláh Lajos tehát két törvényt tartott meg s ezért megintette a törvények őre olyan módon, milyet egyetlen törvénydarabocska sem menthet.

Megpróbáljuk magyarázni a dolgot. Fassie bíró minden bizonnyal jámbor ember, a világ állapotával megelégedett, Istent félő, komoly. Ilyen ember fél természetesen a nyughatatlan individiumoktól [!], akik nincsenek a mai világ sorával megelégedve. Az is majdnem bizonyos, hogy Fassie bíró úr a szocialistákat veszedelmes felforgatóknak tartja. Nincs ezen mit szégyenkezni. Ám mindez Fassie úr privát úri vélekedése lehet. A bíró, ha nem érti meg a forrongó társadalmat - nem kötelessége megérteni - olvassa a fejekre a paragrafusokat.

A mai rendet ne próbálja saját taktikája szerint is védeni. Legyen nyugodt. Elvégzi ezt helyette a társadalom uralkodó osztályain épült törvényhozó hatalom.

A bíró - ismételjük -, ha jobban nem cselekedhetik, legalább ne licitáljon rá az uralkodó társadalmi osztályok kodifikált önzésére: a paragrafusokra. Így is sújthat elég erősen. Tudja ezt Fassie bíró úr…

Azért foglalkoztunk pedig hosszasabban a dologgal, mert a nagyváradi törvényszéknek egész sereg Fassiéje van, sőt fassiebbje és legfassiebje is.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 6.

A. E.

103. SZÖVETKEZÉS A VILÁGOSSÁG NEVÉBEN

Úgy lesz bizonyára: ez a század a szövetkezések százada lesz. A rokon erők egyesülni fognak mindenütt a nagy és közös célokra. Ha jól emlékszünk, Pollák Illés fejtette ezt ki legformásabban nemrégiben. Ez az általános szövetkezés a beharangozója a világ eljövendő szociális átalakulásának s konzekvenciája és igazolása is egyúttal az evolúció törvényének.

Genf városában gyönyörű és hatalmas szövetkezést pecsételtek meg a napokban. Ez a szövetkezés a világos fejű emberek szövetkezése. A világ szabadkőmívesei gyűltek össze Genfben s kimondták, hogy a nemzeti és állami eszme tiszteletben tartásával a jövőben szorosabb viszonyt tartanak fent a világ szabadkőmíves páholyai, hogy sikeresebben irányíthassák nagy emberi célokért folytatott küzdelmeiket.

A világ minden józanul és nemesebben gondolkozó emberének örömmel kell eltelnie a genfi szövetkezés hallatára. Szükségesebb időben nem is történhetett volna ez a szövetkezés. Nagy és ködös homályosság készül az emberiségre borulni. Szövetkezniök kell azoknak, kik a világosságot szeretik.

Szövetkeznek ám mások is. Csak a genfi kongresszus előtt valamivel tartották például kongresszusukat a német ultramontánok. Ezen a kongresszuson egy ultramontán vezér az egész világon szenzáció számba mehető vallomást tett. Azt mondta tudniillik, hogy a klerikalizmus hajdani való nagy ellensége, a liberalizmus, megjuhászodott már egészen s nem veszedelmes ellenség immár. Hiszen sokan vallották eddig is ezt, de micsoda jelentőséget nyer mint klerikális beismerés s micsoda tátongó mélységét mutatja meg a veszedelemnek.

Való és igaz. Ma már a liberalizmus ajkakon élő frázisnál alig több. Hiszen éppen ma olvassuk, hogy Károlyi Sándor gróf liberális alapon akar létesíteni keresztény szövetkezeteket. Önérzetes szabadon gondolkozó ember nem sokára röstellni fogja magát liberálisnak vallani. Más részről pedig egyszerűen beledobni magukat a szocializmus karjaiba ma még sokaknak nincs hajlandóságuk, kivált nálunk, hol zöld vezetés még zöldebb propaganda kissé diszkreditálták a szociáldemokráciát, mint pártszervezetet.

Ebben a se kint - se bent állapotban rejtőzik különösen minálunk a veszedelem. Ezért lehetséges nálunk szabadelvű párt klerikálisokkal, konzervatívokkal, agráriusokkal és antiszemitákkal, mint a kormánypárt és a Kossuth-párt példája mutatja, s ezért lehet az első őszinte szót torokba fojtani, mint az Vázsonyival történt.

Ne tessék hinni, hogy másutt különb a helyzet. Németországra valósággal ráfeküdt a reakció, a francia kultúrharc a klerikálisok nagy hatalmát mutatja, Angliában konzervatívek kormányoznak, a belgiumi szomorú állapotokat ismerjük. A sötétség internacionális hódításokat tett.

A társadalmi nyomorúságok pedig nagyobbak mint amennyit a politikai nyomorúságok sejtetnek. Az aránytalanságoknak, igazságtalanságoknak, nyomorúságoknak és betegségeknek vérző és fekélyes teste ma minden társadalom.

A genfi szövetkezés - ismételjük - nem történhetett volna szükségesebb időben. Nem biztat bennünket gyors és nagy diadalokkal, de eltölt bizonyos reménnyel és bátorsággal, hogy nem oltottak ki még minden világosságot a földön s szervezett, nagy és lelkes serege van a világosságnak.

Olyan szerencsétlen, kicsiny, a többinél is sötétebb országban, mint a mienk, különösen szent és nagy missziójuk van a világosság apostolainak, a szabadkőmíveseknek. Adjon most nekik nagyobb erőt, hitet és bátorságot a genfi szövetkezés. A humanizmus és világosság nevében törjenek előre. Törjenek pedig előre nyíltan, bátran és harciasan. Őket a porondon kell látniok

nyílt küzdelemben azoknak, kik a mai szomorú, sötét időkben már minden reményeiket kezdik elveszíteni!…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 13.

A. E.

104. KÁR

Úgy képzelem, hogy *ma még* a legtöbb országban szeretik a katonákat. A francia baka vidám alakjával úgy játszik a gall szellem, mint a cukorbabával. A porosz ember szemében minden porosz katona egy-egy germán hadisten. Még az angolok is szerelmesek az ő katonáikba. Félrerakom ezúttal a magam kissé radikális elveit s kijelentem hogy a katona-kultusz irigylésre méltó, szép valami - *ma még*. Elvégre, míg dinasztiák és nagy igazságtalanságok lesznek; katonák is lesznek. Ha pedig már vannak és lesznek; okosabb dolog békességben élni velük.

Hogy most zene-banda, szóval elgyötörten hazajöttek a nagyváradi katonák, a zene-banda vad lármája s a hosszú ember sorok elkényszeredett [menete] szinte belelopott a fejembe egy rögeszmét. Miért nem szeretik nálunk a katonákat s vajon meg lehetne-e még valami módon szerettetni őket? Nem is gondolt soha senki arra, hogy megszerettesse. Bródy Sándor megkérdezte néhai Tisza Kálmánt, mint történhetett ez a nagy mulasztás?

- Erre bizony sohasem gondoltam.

Így felelt Magyarország legnagyobb konszolidáló politikusa. Még ő is elfeledte, hogy itt tenni kell valamit, nehogy külön, idegenül, esetleg gyűlölten éljen a nemzet testében egy másik, különös nemzet: a militarizmus.

Valljuk be csak: nálunk így van. Hazajöttek a nagyváradi katonák. Az édesapákon, anyákon, hitveseken, közeli barátokon s a szeretők hűségesebbjein kívül alig nézte [valaki] bevonulásukat mással, mint esetleg kíváncsisággal. Nálunk a polgári társadalom csak muszájból tűri a katonákat. Nem igen lát bennük mást, mint az eltartottak szörnyű nagy és telhetetlen légióját, kiknek egy gondolatuk sem közös a szürke ruhájú dolgozókkal.

Kár. Nagy kár, hogy így van. Ha nagy hazugságokkal is, de be kellett volna vinni a katonaságot a polgárság szívébe. Én nem is hiszem, hogy helyre lehessen ezt már hozni. Nem hiszem, hogy nálunk a polgárság a katonaságban mindenünk védelmezőjét, a katona legényekben népünk csiszolódó, edződő fiait, a tisztekben felnőttek oktatóit, kedves, vidám, társaságokat élénkítő úri embereket lásson… Késő.

…Ez a bolond világ pedig halad s ahogy halad, egyszer bizony csak ki fogja ejteni szekérkasából a katona bácsikat. Kár, nagy kár, hogy mi ott tartunk, hogy ma is kiejtenők őket szívesen, csak ne fogódzkodnának a szekérbe olyan nagyon. Kár, hogy nem kedveltük s már aligha kedvelhetjük meg egymást polgárok és katonák. Akiket kedvelünk, azoknak sok mindent megbocsátunk. De sok dolog másképpen lett volna s lenne a jövőben!

Mivel e helyen ritkán szoktam politizálni, nem kutatom, hogy kinek a bűnét sirattam itt el. Csak még utoljára is azt mondom: kár… Mindez az én saját véleményem. Megírhattam, mert a lapban becsülete van minden becsületes véleménynek!…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 16.

(ae.)

105. WESSELÉNYI

A vén Meszes aljában, ahol pihent a hódító Tuhutum vezér, az én ifjúságom elveszített paradicsomában, ünnep lesz holnap. Fáj a lelkem, hogy nem lehetek ott. Megszállna ott az emlék - megenyhítene a napsugár, meggyógyítana a fenyőillat s megváltana a lelkesedés mámora, mely az én édes, tápláló és fölnövesztő Zilah városomban túlcsap a vén Meszes Terbete-csúcsán is holnap reggelen. De én csak itt fogok, a távolban ünnepelni. A vén Meszes hervadó erdőit, a Diák-domb őszi rózsás temetőjét, a tornyos alma mátert, Wesselényi ércalakját s a lelkesedő ezreket csak érezni fogom, látni nem.

Valamikor ott a Meszes alján én voltam a leggazdagabb talán. Annyi hite és vágya nem volt még ifjú embernek, mint amennyit az a szent, klasszikus föld lehelt belém. Egy kevés papiros, egy napszámoló toll maradt a nagy gazdagságból. A hit és a vágy szörnyen devalválódott. Örökös kétkedés és örökös háborgás lett belőle. Mégis most ifjúságot érzek. Az én elveszített paradicsomomban ünnepelnek s az őszi napsugár Wesselényi gyönyörű alakját csókolja s a szegény parasztét, kinek elébemegy s kit magához emel Wesselényi.

Wesselényi és a szegény munkás!… Fadrusz mester talán öntudatlanul szatírát faragott. Isteni gúnyolódás az a szobor, de meg meg is ríkathatja a lelkeket. Az a szobor anakronizmus, szemrehányás és szatíra. Wesselényi hiába nyújtja karjait a szegény paraszt elé. Wesselényit ma nem értik már. Az a nagy erő elfogyott, az a nagy láng kialudt. Zilahtól nem messze már éhtífuszban rágja szalma-almát az a paraszt, akinek jobbágy nagyapját Wesselényi magához emelte. Az ünnepen nem lesz lélek, csak szó. Este pedig vigyázni fognak, hogy a színházi díszelőadásra csak előkelőségek jussanak be. Ott lesznek a fiai, unokái a nagy Wesselényinek, ott lesznek az összes vármegyék és városok küldött urai, ott lesz Szilágy vármegye egész úri népsége, ott lesz bizonyára a becsődített nép is. Minden ünnephez kell festői háttér. Csak maga Wesselényi fog hiányozni s az a nép, amelyet magához emelt.

Hol van Wesselényi? Hol van a felszabadított nép? Sehol. Hiszen ebben a két kérdésben sír ennek az országnak minden nyomorúsága.

Wesselényi a történelmet élt magyar földnek a modern világra szült valóságos géniusza. Családja régi, ragyogó és kiváltságos. Ő maga erős, szép és eszes. Ha sok benne az *ego*, a legszebb, legdúsabb életet élheti. És ez a hatalmas férfi, ki Herkules, Adonis és Apolló együtt, fölcsap mártírságra vágyó prófétának. Világosság és igazi altruizmus. Ez Wesselényi, Voltaire és Danton. Az igazságért képes lett volna aláaknázni és felrobbantani a világot. A legnemesebbje és leghivatottabbja a maga korának Kossuth Lajos mellett.

Hol van ez a Wesselényi? De hol a nép is, melyet ő magához emelt? Wesselényit ma Károlyi Sándor pótolja. A nép pedig becsődül Pozsonyba, hol éljent kiált az ő bőrére kötött alkura, megcsókolja a lábat, mely rajta tipor s ő maga segédkezik, hogy dölyfös, nagyurak rabszolgájává váljék újra.

Wesselényi karjait nyújtotta, hogy magához emelje a könyörgő népet. Ma ugyanez a nép kínálja a hátát, hogy jól rúgja bele a mélységbe a nagyúri láb.

Wesselényi Miklóst ünneplik holnap a vén Meszes aljában, Zilah városában, az én ifjúságom elveszített paradicsomában. Mit keresnék én ott? Valamikor csupa hittel és vággyal, gazdag szívvel, naiv elmével bolyongtam azon a helyen. Nincs erőm odamenni most, mikor kevés a hitem, kevés a vágyam s rettenetesen tisztán látok.

Ünnepelek itt a távolban, egyedül. Próbálom a reményt élesztgetni magamban, hogy valami kicsit talán becsületesedhetik, javulhat még a világ. És a fátumon tűnődöm. Wesselényi megvakult. Talán a fátum szabta azt úgy meg, hogy nem szabad nagyon világosan látni. Wesselényi megvakulása talán szimbóluma akart lenni annak az igazságnak, hogy boldogok csupán a vakok és a vakon hivők.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 17.

A. E.

106. BOZÓKY ÉS SCHRAMMEL

Bizonyisten nem írtunk volna egy szót sem Bozókyról, ki jogakadémiai igazgató Nagyváradon, ha a tegnapi napon kénytelenek nem lettünk volna megtudni, hogy él egy Schrammel nevű úr, ki aljárásbíró Nezsideren. Tőlünk ugyan diszkreditálhatta volna a józan eszet tovább is Bozóky igazgató, lobogtathatta volna nyugodtan a *tekintély* lobogóját. De tegnap jelentkezett Schrammel úr. Jelentkezett és őfelsége a király nevében kihirdette, hogy a *freigeist* szó becsületsértés. Hát most már vége a türelmünknek. Itt már nagy bajok vannak. Egy jogakadémiai igazgató azt prédikálja, hogy a józan ész bomlasztó erő, a tekintélyeket kultiválni kell s aki vallásos ember, az korrekt ember. Ugyanakkor, messze, távol, előáll egy magyar bíró s ítéletben mondja ki, hogy az a cím, amelyet Voltaire, Rousseau, Lessing stb., a mieink közül Hajnóczy, Kazinczy stb., de maga Kossuth is büszkén viselt: meggyalázás.

Ez már epidémia. Ez nem véletlen találkozása két eltévedésnek. Ez ragály, mely már a tanári katedrát és a bírói tribunált is inficiálta. A dogmák betegsége ez, amiről a múltkoriban már írtunk volt. Az elsötétülés nyavalyája, mely ma már nap mint nap termi az eseteket. Komoly és nehéz betegség.

Mi hiában karbolozunk. Ezt jól tudjuk. De legalább magunk körül most már muszáj gyakran dezinficiálni. Tehát dezinficiáljunk. Amiket a józan ész ártalmasságáról, a tekintélyek szükségéről, a bigottság áldásairól Bozóky igazgató összehordott: a látás és gondolkozás csődjének a bemondása. A jövendő juristái előtt gyalázni a józan eszet nevetség, ha ugyan egyszersmind siralom is nem volna.

A tekintély elvét hirdetni egy magas állami iskolában a huszadik század elején: egyszerűen patológiai tünet. Az emberi korrektséget a bigottságban találni, mikor éppen most jelent meg *Hoensbroech* gróf könyve az ultramontanizmusról, mely a többek között szól vallásos papokról, kik a sikerült gyilkosságokért hálákat imádkoztak az egek felé: no ez már a betegségnél is több. És Schrammel úr? Ez az alak vagy naiv analfabéta vagy veszedelmes jezsuita.

A Bozókyak és Schrammelek sokan vannak s úgy látszik szaporodnak. Aki a józan eszet nem tartja bomlasztó erőnek, mint Bozóky s a freigeist-ot gyalázatnak, mint Schrammel: karbolozzon. Esetleg nem szükséges, hogy a karbol hígított legyen. Veszedelmes már a járvány…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 18.

(ae.)

107. ANTISZEMITA ISKOLAIGAZGATÓ

- Egy egylet feloszlatásának története -

A nagyváradi felső kereskedelmi iskola ifjúsága nemrégiben alakított az iskola kebelében egy humánus célú hasznos egyesületet, egy ifjúsági segélyegyletet.

Az egylet megalakult, megválasztotta tisztikarát és választmányát. Evvel aztán be is fejezte életét. Az iskola igazgatója, Kovács S. János dr. föloszlatta az ifjúsági egyesületet. E föloszlatás oka és története elég érdekes.

A nagyváradi felső kereskedelmi iskolának pár év óta Kovács S. János dr. az igazgatója. Az igazgató úr nem azok közül az emberek közül való, akik sok vizet zavarnak. Szimpla, alapjában jámbor, szerencsés körülmények között esetleg jóravaló ember is. Mégis e pár év alatt sikerült neki annyi antipátiát szerezni, amennyit nem szoktak olyan kicsi egyéniségek, mint amilyen ő.

Nyilván nem valami világos agyvelő a Kovács S. Jánosé, de például a nagyváradi és Bihar vármegyei társadalomnak akárhány szereplője békében ellehet és szerepelhet hasonló világosságú agyvelővel. Kovács S. Jánosnak az a baja, hogy sok benne a közlékenységre való hajlandóság s a bátorságnak az a fajtája, mely nem a nagyobb kaliberű és jószemű emberek erénye.

Még élénk emlékezetben lehet Kovács S. Jánosnak az a szerencsétlen szereplése, mikor a sajtó munkásairól mondott volt a Szigligeti-társaságban kritikát. Tudomásunk van például arról is, hogy Bozóky Alajos jogakadémiai igazgató sincs valami nagy véleménnyel a neki nagyon liberális sajtóról, de Bozóky már öreg ember s a nagyváradi jogakadémia hivatalos ápolóintézete a klerikalizmusnak. Ám Kovács S. Jánosnak még ez a két joga sincs meg a reakcionárius gondolkozáshoz és - szerepléshez.

A Szigligeti társaságbeli botlás nem utolsó és egyetlen volt. Követte ezt még egynéhány eset s valamennyi esettel harmonizált az igazgató úr egész társadalmi szereplése.

Most aztán igen súlyos esetet produkált Kovács S. János úr.

A felső kereskedelmi iskola tanulói ifjúsági segélyegyletet alakítottak. Egy délután megejtették a választásokat. A felső kereskedelmi iskola ifjúsága olyan érett és elfogulatlan, mintha nem Kovács S. János volna az igazgatója s így egészen véletlen műve, hogy az egylet tisztviselőivé mind zsidó vallásúakat választottak, ámbár a választmányban viszont két vagy három keresztyén ifjúnak hely jutott. Dehogy is volt ebben egy csöppnyi szándékosság. Ez egészen természetes. Az iskola ifjúsága majdnem teljesen zsidó vallású. Alig tíz-tizenkét keresztyén tanuló van, a kereskedelmisták között. Ha valaki okvetlenül felekezeteskedik, akkor is megkapja e választásban a maga szája íze szerint való arányt.

Nem így gondolkozott Kovács S. János. Beállított másnap az osztályokba rettenetes dühvel:

- Így csinálják maguk az antiszemitizmust. Ne csodálkozzanak, hogy szaporodnak az antiszemiták. Nem tűrök meg tisztán zsidó tisztikart. Vegyék tudomásul, hogy az egyletet föloszlatom!…

És föloszlatta. Így történt. Kijelentjük, hogy tanárok és tanítványok között afférok tárgyalására nem szoktunk teret adni. De ez az eset egészen más szabású és nagyon súlyos. Kijelentjük azt is, hogy ezt a dolgot hiába is próbálja letagadni Kovács S. János, mert különben kénytelenek lennénk ellene saját növendékeit tanúkul fölhívni.

A nagyváradi kereskedelmi csarnok nagy áldozatokkal tartja fent a felső kereskedelmi iskolát. Ítélkezni nem akarunk az ügyben. Ítélkezzék s bizonyára szigorúan fog a csarnok.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 20.

108. A TEMPERAMENTUMOK

Az ördögnek van kedve Bartha Miklóst bántani. Mióta újra lovagias férfiú lett, azóta pláne nem. Elvégre avval, akinek Kóbor Tamás a beleiben gázolt, akit mi, nagyok és kicsinyek sokszor megrugdostunk s aki ezután becsület-ügyekben bíráskodik - mi történhetnék? Még vakmerőbbé válik. Pedig oh be vakmerő ez a Bartha Miklós!… Jezsuita lapjában most névtelen cikket olvasunk. Esküdni mernénk, hogy ő írta, vagy ő íratta. Valóban, nem csalódnak, kedves olvasók. A gazdáit védi Bartha Miklós. Károlyi Sándort és a többit. Hitvány ez a védelem. De hány naiv lelket mételyezett meg már a hitványságaival Bartha Miklós úr! Most Sándor Pálra haragszik. És a védelem végén megnyugtatja a „józan" zsidókat, hogy ő csak a mérges zsidókra haragszik, aztán így tesz pontot a védelemhez: „a Vázsonyi-féle temperamentumok föllépését éppen a felekezeti béke érdekében kárhoztatja ebben az országban mindenki".

No hát ez már nagyon sok vakmerőség! Nem Bartha Miklós a főcsatlós a becsületbíró agyontaposott, összerugdalt ember, hanem a gazdái érdemelnek érte pofont. Hát nem kellenek ugye a Vázsonyi-féle temperamentumok? Hiszen tudtuk mi ezt. De hogy merték ilyen vakmerően kiíratni a lapjukban?…

Jó. Elmondjuk mi, milyen temperamentumokra van szükségük a Bartha Miklós gazdáinak. Sok-sok millió birkatemperamentumra legelőször is. Sok-sok millió parasztra, aki mind szeresse a száraz fekete kenyeret, a jó levegőjű falut és a túlvilági kárpótlást ígérő papot. És azután? Mágnásokra, buta mágnásokra, akik kártyázni, szeretkezni, inni s pöffeszkedni jól tudnak, de a finánciák tudományából századrészét sem a Károlyi Sándor gróf tudományának. Papokra, kik őrködnek a birkatemperamentumok birkasága érdekében, de tüzessé válik a temperamentumuk, mihelyst egy kis világosság fenyeget. Jámbor lateinerekre, kik meg vannak a sorsukkal elégedve. Iparosokra és kereskedőkre, kiknek több ambíciójuk nincs, mint hogy a Károlyi Sándorok birkáinak szükségletét fedezzék.

Ilyen temperamentumok kellenének a magyar oligarcháknak. Szeretnének néhány dominiumot csinálni ebből az országból. Kasznár-rendszert igen. De mennyire igazuk van Vázsonyi Vilmosnak és Sándor Pálnak!… Aztán, mert gyalázatosan sok a szabadság még mindig. Egyelőre szükség van a Bartha Miklósokra és a Buday Barnákra is. Egyelőre…

Csodálatos dolog, hogy ezek az emberek nem érzik, mint növekedik ellenük a gyűlölet. Nem érzik, hogy egy nagy-nagy sereg van már, melynek dühtől szorul ökölbe a keze, ha például a Károlyi Sándor gróf nevét csak hallja is. Hát nem számolnak ezek avval, hogy mi lehet ez egyre gyűlő gyűlöletből?

A temperamentumokról akarunk írni különben csupán. Az agrárius, antiszemita banda vakmerőségéről. De a jogos düh elragadta a tollunk. Pedig mi még békés temperamentumúak vagyunk. Vigyázzanak a Károly Sándorok és csatlósaik. Olyan idők járnak, hogy csudák is eshetnek. Mi, polgárok birkábbak vagyunk a birkáknál. Mi tűrjük a megnyúzatást békésen. De a sok millió birka proletárból vérengző vadakat csinálhatnak a Károlyi Sándorok. Néhány főúr vadászterületet akar ebből az országból. Vigyázzanak, mert ha így dolgoznak, a vadak fognak vadászni.

Ez a figyelmeztetés sohasem felesleges azoknak a temperamentumoknak, melyek azt hiszik, hogy Bartha Miklósokkal is le lehet csendesíteni a Vázsonyi-féle temperamentumokat.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 26.

A. E.

109. A MŰHELYBEN

Itt, a műhelyben, a mi nagy álmaink megimádott temetőjében, írásba is adom Neked, én kedves szerkesztőm és barátom, amit Te tudsz legjobban: *nem írtam én színdarabot*. Te kiostoroztál engem az apátiából s én visszatértem Hozzád egy csomó teleírt papiroslappal:

- Olvassátok el!…

És Ti fölvittétek a színpadra… Micsoda? Én azt tartom, hogy tragédia. A magam tragédiája, a magunk tragédiája, talán mindnyájunk tragédiája. Untatni nem fog senkit, mert rövid. Néhány lélek talán meg fogja belőle sejdíteni, hogy a görög tragédiák fátuma fejeink fölött suhog ma is. Sokan talán nevetni fognak a furcsaságon, hogy valaki darabban írja meg, hogy darabot nem ír. Lehűtöm a nevető kedvet egy fenyegetéssel: Írni fogok én darabot is. Lehet, hogy ez csak föllobbanás.

Olyan, mint az én kis tragédiám gyászos hőséé. De majd, ha egyszer csakugyan írok darabot: tied lesz akkor is a felelősség, én édes szerkesztőm és barátom. Te űztél, te ostoroztál ki a redakcióból. Felelj a következményekért. Valami új ifjúságnak lángját érzem. Ezt a lángot - úgy érzem most itt a mi temetőnkben - nem oltja el a temetői szél, sőt még a *fütyülés* szele sem…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 27.

Ady Endre

110. STRÓFÁK

Ha majd leszáll ismét a barna éjjel s a bibliás időknek lelkei szállnának le vele: vigyázzatok, óh tanítványok! Ne bontsátok meg a fehér leplet. A Mester testét ne lopjátok el. Ő nem szerette a hazugságot. Legenda-tépő volt ő, a Mester s utálta a pogányok szokásait.

*

A fehér lepel alatt, a puha szőnyeges sátor alján nem Zola Emil pihen. Nincs ott gyász. Nincs ott halál. Azt a hideg bomladozó testet égessétek vagy ássátok el. A virágokat pedig vigyétek a kórházakba, hol valóban gyász és halál tanyázik. A Mester él. Meg sem feszítették, meg sem halt, el sem temették. A haladó világ nagy kerekének egyik küllője ő. Meghalni nem lehetett neki, elevenen nem vágyott a mennyekbe szállni. Itt munkál e hitvány, szépséges és igazodó világon.

Ott áll a hegyen. Minden szavára becsületesebben lendül, halad a nagy világkerék. Az új *hegyi beszéd* ráíródott a sárgolyóbisra s letörülni nem lehet. Vérité!… A nagy fényes küllő űzi a kereket az igazság felé…

*

Csak az impotens lelkek alusznak úgy ki, mintha sohasem égtek volna. Oh, hogy gyűlölte ő, a Mester a közönséges lelkeket, a kényelmeseket, önzőket, sötéteket és kicsiket. Papi fejedelmeknek, farizeusoknak, hazug írástudóknak ő nem tudott megbocsátani. Nem volt szamaritánus, mint ahogyan a pogányságból is őbenne maradt a legkevesebb minden emberek között. Nagy látó és nagy harcoló volt ő. Vallást nem tudott volna csinálni. De ha a földön valaha az igazság lesz a vallás: Zola Emil élt és győzedelmeskedett…

*

J’accuse… Vádolom az életet, e hitványt, e szépségest, ez igazodót. Valamikor bölcs lesz, szent, igaz, gazdag és isteni ez a világ. De a Zoláknak milyen kárpótlást ad az élet? Miért kell millióknak tölteni a temetőket, táplálni a humust, könnyezni és vérezni előbb? Miért kell a Zoláknak az igazságot *látniok* s mégis szenvedniök miatta?… A világ valamikor bölcs lesz, szent, igaz, gazdag és isteni. És a Zolák buta, szenteskedő, hazug, nyomorult és istentelen világban éltek… Avagy kárpótlás-e, hogy a *jobbat* ők készítették elő?… Szép a mártirium?… A mártirium szép s az élet is szép. Igazul élni e hazug világban, látni, érezni és csinálni a szebb jövendőt: óh be kéjes, be dicsőséges!… Így élni szebb most, mint a jövendőben. Emberibb és istenibb. Hát még annak, aki meg sem halt, amint nem halt meg Zola Emil…

*

Tanuljatok gyűlölni Zola Emiltől. - Gyűlöljetek mindent, ami a haladó világkerékre ráfekszik. Sötétséget, bigottságot, impotenciát. Nem a szeretet fogja megváltani a világot, hanem ez a nagy gyűlölet, mert ez a gyűlölet: *világosság*. Oh igazodó világ célja, boldogsága: világosság!… Nem imádott még senki úgy, mint Zola Emil, aki magában egy fényes küllő a haladó világkerékben. Sokan hallják a föld dübörgését s hirdetik, hogy jön az új világ, a világosság világa. Bizony mondom: ha jő, az új küllő sietteti…

*

…Most pedig üres a világ. Ott tanyázik a puha szőnyeges sátor alatt a világnak lelke. Ott tanyázik a fehér lepel fölött, mely egy hideg, bomladozó testre borul. Az a hideg test nem a Mesteré. Hiszen az a test üveges szemű és mozdulatlan, a Mester pedig most is lát és harcol. El ne lopjátok azt a testet, óh tanítványok. A Mester gyűlölte a hazugságot. A keresztet elkerülte, kerülje el a legendákat is. A Mester él…

Nagyváradi Napló 1902. október 1.

A. E.

111. EXTIRPATIO HAERESUM

E sorok írója hitvány haereticus. Magyarul: eretnek. A hivő kereszténynek megvetéssel kell az ilyen eretnekre tekintenie. Ez régi regula már. Zsigmond király és császár hajdani való Husz Jánost máglyára vitette, holott oltalmat ígért neki.

- Haereticis data fides non est servanda - nyugtatták meg a világ főpapjai a keresztényi szeretet nevében Zsigmond császárt s Husz Jánost elevenen megpörkölték.

Azóta nincs több becsülete az eretnek embernek. Mutatja pápa ő szentségének legutóbbi brévéje.

Dessewffy püspök kérelmére, a pápa a temesvári új római katolikus templomot búcsújáró helyül avatta. A pápa brévéje, amely a püspök erre vonatkozó pásztorlevelével foglalkozott, mindazokat, akik „hivő keresztények”, felhívja, hogy imádkozzanak, könyörögjenek az eretnekek kiirtásáért ott a Temesvár-gyárvárosi új templomban, amit ha ájtatos lélekkel megtesznek: bűneik teljes bocsánatát nyerik egész hét esztendeig.

A pápák újabbkori rendeleteikben az „eretnekek” alatt a *protestánsokat* értik. Az tehát, hogy a temesvári új templomban az eretnekek kiirtásáért imádkozzanak, azt jelentené, hogy a Magyarországon levő négymillió protestáns ember vesztét foglalják a fohászkodásukba.

Tehát pro extirpatione haeresum vagy haereticorum imádkoznak az áhitatos hívő keresztények. A pápa őszentsége csalhatatlan. Ha ő a mi kiirtásunkért imádkoztat, bizony ki leszünk mi irtva mind egy szálig. Ritoók Zsigmond, Várady Zsigmond, Tisza István gróf stb., stb. csupán a mieink közül. De azután hányan még ebben az országban! Borzongat a hideg, ha arra a nagy melegre gondolok, amiben a máglyán részünk leszen. Hátha még az eretnekeknél is gyűlöltebb zsidók is velünk jönnek. Öt millió magyar ember a máglyán. Még Néró sem mert gondolni ilyen pazar látványosságra.

Mikor csinálják meg a dolgot? Mégis csak jussunk volna tudni! Azért tudniillik, mert ez a kis ország jó részében ezen az öt millió emberen áll fent s nem volna talán nagy baj, ha egy kicsit még fentállana. Csak úgy kérnők ezt, ha lehet. Ha nem lehet, hát tessék csak meggyújtani azt a máglyát.

Nagyváradi Napló 1902. október 4.

(ae.)

112. A SAJTÓ ÉS A PARLAMENT

Az újságírók nagy dolgot csinálnak abból, hogy ők lakomáztak s tósztoztak először az új parlamenti palotában. Cicerós cikkek méltatják ez esemény nagy jelentőségét s mi nagyon szégyelljük magunkat. Micsoda kicsinyesség, micsoda önlenézés, micsoda vakság ez! Bizonyisten Balkán ország vagyunk. Vagy az elfogyasztott Törley-pezsgők mámora voltaképpen ez a nagy öröm? Mert lássuk csak. A magyar parlament új palotát kapott. Rettenetesen drágát és kétesen monumentálisat. És ebbe a drága, elfuserált palotába éppen az a parlament került, melynél jelentéktelenebb, önzőbb és alacsonyabb nívójú nem viselte a nép képét. Nem mondunk egyebet: ebbe az új palotába a sajtó embereinek kellett legelőbb belépniök s az ő szavaiknak kellett innen először elhangozniok.

…Nagyon komikus volna, ha mi vállalkoznánk korszakos súlyú igazságok első kiderítésére. Csak sajnosan elterjedt s lelkekbe rögződött vélekedést regisztrálunk. A magyar parlamentarizmust elnyelte az osztályönzés és a korlátoltság. A magyar parlamentarizmus majdnem nulla. Egy kicsi kis múltja, siralmas jelene után a jövendője nem ígér semmit. Az új palotában megindult már a kisded politikai játék, mely még e kiskorú országnál is nagyon kisdedi. Csak azt nem tudjuk, ha vajon züllhet-e még tovább, süllyedhet-e még lejjebb a magyar parlament?

Ahol a parlamentarizmus haldoklik, egyébként csak valamennyire is egészséges viszonyok között: a sajtó lép elő. Ez egyszerű szociológiai törvény.

A parlamentarizmus a modern nemzeti társadalom levegője. Levegő nélkül a társadalom nem élhet. Valamennyire egészséges viszonyok között hát ma a magyar sajtónak kellene lennie a társadalom éltető és munkáló levegőjének.

Egy bizonyos még: a magyar sajtó egészségesebb, jobb és hasznosabb a magyar parlamentnél. De milyen szomorú ez a reláció! Milyen keveset jelent ez a dicséret! A magyar sajtót is megmételyezte a magyar parlament, a politika. A magyar közélet egy betegsége sem kerülhette el természetesen a sajtót. A sajtó nem olyan beteg, mint a parlament, de nagyon beteg azért. Nagyon beteg…

Aggodalommal s fájdalommal kérdezzük, vajon gyógyítható-e ez a betegség? Ha a sajtó is a parlament sorsára jutna, ez azt jelentené, hogy a magyar társadalom megmenthetetlen. Elvész, mert megmérgezte a levegőt, melyben élhetne, élnie kellene!…

Ma még több jussa van a magyar parlamentben a sajtónak, mint a népképviselőknek csúfolt vakok gyülekezetének. De milyen gyötrelmes karakterisztikonja a reménytelenségnek, fájdalmas szimp[to]mája a betegségnek, hogy a sajtó megdöbben a maga elsőségén s nem érzi nagy missziójának egy csöppjét is? Züllött parlament és züllő sajtó… Milyen lehet ez a társadalom! Mi következhet ez után?…

A szőke Dunába valósággal beépített palotában már javában folyik a zsibvásár. Csaknem megtörtént, hogy a sajtót kirekesztették ebből a palotából. Nagy nehezen korrigálni lehetett ezt a különben szintén igen jellemző tervet. Bárha ez erőt adna a sajtónak misszió belátására, hogy korrigálja meg még azt, ami kevés megkorrigálható!…

Nagyváradi Napló 1902. október 10.

A. E.

113. JÓKAI ÉS HEGEDÜS

- Cook embere a régi -

Utazott tegnap a Cook embere. Nem úgy, mint egykor. Elmúlt a hatalom s eltűnt vele a nimbusz. Minden megváltozott. Csak ő nem változott, a Cook embere. Hegedüs Sándor úr tudniillik, aki prototípusa a legújabb magyar korszak egy fajtájának, a fórum elszánt strébereinek.

Együtt, azaz egy vonaton utaztak Jókai Mór és Hegedüs Sándor, Jókai Mór és családja s Hegedüs Sándor és családja. Együtt értek tegnap délben Nagyváradra is. A kolozsvári ünnepre utaztak mindannyian.

Kicsoda Jókai Mór? Talán még így és ily módon sem volna szabad azt kérdeznünk. A mi szentünk, a mi legnagyobbunk, kiről már vitázni nem lehet. Egy megelevenedett Pantheon. A mi büszkeségünk. Óh, legyen az még sokáig.

Kicsoda Hegedüs Sándor? Ma már senki. Volt magyar miniszter, volt hírlap-nagyság. Volt, volt… És ami volt, azzá mind Jókai által leve. Ma senki és semmi. Ma már eldobódott a Jókai nimbuszának nagy cirkulusából is. Ma már Jókaiért sem kell tűrnünk a Cook emberét.

De Hegedüs Sándor nem akarja ezt tudni. Igazi parvenü módjára parvenü családjával együtt még mindig marni akar és marni szeretne. Persze azt marná meg, akinek mindennel tartozik, a mi legnagyobbunkat, a mi szentünket, Jókait s akit Jókai legjobban szeret, legjobban szerethet, hűséges szép hitvesét.

Nem frissítjük, amik nemrégiben történtek. A marni akaró szájra rávertek. De Cook embere nem javul.

Együtt utaztak tegnap. Együtt szálltak vonatba Budapesten. Alighogy Jókaiék beszálltak, Hegedüsék táblát akasztattak ki a maguk kocsi-szakaszára:

Bérelt szakasz.

És bezárkóztak. Pedig jól tudták, hogy az ördög sem veszi észre őket. Hogy venné észre a mi szentünk és legnagyobbunk? De Cook embere csak lármát és reklámot akar.

Megérkeztek Nagyváradra. Jókaiék kiszálltak. Ők nem. Tüntetni akartak? Az ördög sem tudta, hogy ők léteznek és utaznak. Ők bent ebédeltek s csak a tóduló pincérsereg sejtette velünk, hogy a vonaton parvenü utazik. Valószínű, hogy táviratilag rendelte meg az összes pincér-

gárdát. Valaha, a szép miniszteri korban ingyen ment mindez. Ma már drágább a parvenüsködés.

Zúgott, zengett az éljen a nagyváradi pályaudvaron. A Jókai párt az októberi sugárözönnél melegebb és tisztább szeretet ömlötte körül. Hegedüséknél a függönyök meg lejjebb szálltak. Cook embere érezhette nagy semmiségét. Még az előre megrendelt és megfizetett pincérek sem tudtak többet, csak hogy utazik egy pöffeszkedő uracska a családjával.

Cook embere a régi. Az üres, a hencegő, a hálátlan. De azt láthatta, hogy a világ megváltozott. A miniszter, a Jókai által miniszter muszájból volt valaki, Hegedüs Sándor senki.

Hegedüs úr, Önt szerették volna a nagyváradi állomáson tegnap leabcugolni. Azért nem tették, nehogy azt találja hinni, hogy Ön valaki. Ön a Cook embere. Letörött stréber. Még csak meg sem veti senki…

Nagyváradi Napló 1902. október 11.

114. REX MATHIAS

- Két álom -

I.

Az ifjú Lipót-Pius Ferdinánd főherceget félóránál tovább egzaminálta a tanítómestere. Egy ifjú Habsburgot igen kifáraszt az ilyen fél óra. A históriát magyarázta a derék tanító. Lipót-Pius Ferdinánd pedig már horkolt egy hatalmas fotelben. Ő Fenségének kegyeskedett álmodni. Ime az álom:

A bécsi Burg villamos fénytengerben úszik. A nagy város kavarog. Tegnap óta lázban ég egész Bécs. A föld minden hatalmas urát udvaránál látja, vendégeli XII-ik Mátyás, a magyar birodalom apostoli királya. Ma még Bécsben lakomáznak a hatalmas urak, holnap már a másik magyar metropoliszban, ősi Budán tanyáznak. Ott folytatják a nagy megbeszélést. A hatalmas magyar király nagy és szent dolgot gondolt ki. Meg akarja csinálni a világ békességét. Nemcsak koronás uralkodókat invitált magához. A világ nagy tudósai, poétái, művészei, pénzkirályai, uralkodó kalmárai s tömegvezérei mind ott vannak XII-ik Mátyás udvarában. A magyar dicsőség legnagyobb fénysávát most szövik Bécsben és Budán. Mindenki ujjong. Negyven millió magyar büszkélkedik. Csak a papok, katonák és mágnások szomorúak. Érthető is. A papok már régebben nem számítanak. A katonaságot most végleg el akarják törülni. A mágnások? Azokról a szegény kis gróf Habsburgi Lipót-Pius Ferdinánd tudna beszélni. Szörnyű világ ez! Nincsen becsülete az ősök érdemének. XII. Mátyás istentelen szabadgondolkozó. A kis Lipót Pius Ferdinánd is, íme, hónapok óta jár egy kis bank hivatalnoki állásért. Azt mondják, hogy nincs meg az előképzettsége. Az igaz, hogy tanulni sohasem szeretett. Tiltották a családi hagyományok. Az ördög vinné el e hagyományokat, káromkodik a kis gróf. De aztán újra ellágyul. Egy hagyomány jut újra eszébe. Ha azt a Korvin Jánost le tudták volna az ő ősei verni. Akkor talán. A kis gróf maga is megijed a merész gondolattól s szomorúan nézi a villamos fénytengerben úszó, büszke királyi várpalotát.

- Fenség! Fenség!…

Lipót-Pius Ferdinánd kegyeskedik fölrettenni s törülgeti a szemét. Azután idegesen szól oda a derék tanító mesternek:

- Ma nem tanulunk tovább. Nem szeretem a históriát…

II.

Széll Kálmán úr bokros teendői miatt az utolsó éjszakára hagyta ama beszéd elkészítését, amelyet ma Kolozsvárt kell elmondania. Még sem készült el teljesen a beszéd. Széll úr tegnap reggel aggodalmaskodva ült a vonatba. Álmos volt, végighevert a kényelmes ülésen s álmodott. Ideges, beteg álom volt. Őkegyelmességének álmában is a beszéd forgott az eszében. Azt formálta álmában is:

…Igen, díszes országos gyülekezet, szégyenpír ég az arcomon. Érzem a gyalázatot. - Érzem a csúf megaláztatást. Kinek az emlékét dicsőítjük mi a mai napon? A magyar fajta nagyságának örök emlékű hirdetőjéét, a legnagyobb nemzeti királyét, a magyar impérium hitének fundamentumát. Kinek kellene ma legelsősorban itt áldozni? A magyar királynak. Királynak és nemzetnek itt e szobornál most új vérszerződésre kellene lépniök. És ki nincsen itt? A magyar király. Miért? Ki tud biztos okokat. Ami okokat sejtünk, azok csak a szégyenünket növelik. Hát így lesz ez örökké?… Én, díszes országos gyülekezet, magyar ember vagyok s utódja Mátyás király nádorának. Én, tisztelt országos gyülekezet, bizonyos el nem törült nádori jogoknál fogva hirdethetném itt talán a dac politikáját is. Nem teszem. E helyen jelentem ki, hogy a megalázást mostani méltóságomban nem tűröm tovább. Amit a nemzet nevében nem tehetek, megteszem a magam nevében. Elhagyom a miniszterelnöki széket. Hazamegyek Rátótra teheneket nevelni. De elmennék inkább zsákhordónak, mintsem e nemzet megalázásában, semmibevevésében részesnek látszódjam. Igazságos Mátyás király, hova kellett a te népednek süllyedni!…

- Nagyvárad! Nagyvárad…

A kalauz kiáltása fölébresztette őkegyelmességét. Kiment a folyosóra s odaszólt egyik kedvelt agrárius hívének:

- Még mindig nincs kész az ünnepi beszédem. Valami hatásos befejező részt kellene fabrikálnom!…

Nagyváradi Napló 1902. október 12.

Ady Endre

115. JÓKAI ÉS JÓKAINÉ

Ha ez a mi kis nációnk nem szokhatott volna hozzá a szégyenkezéshez, Jókai Mór révén megtanulná talán a szégyenkezést. Nyolc milliós embertömegből sohsem ragyogott ki még fej olyan ragyogással, mint a Jókai feje és kevesebb hálát az ő nagy kiválóságáért még nem tapasztalt ember Jókainál. Sienkiewitz kis dadogó gyermek. Nevét egy napon sem volna szabad a Jókaiéval emlegetni, s a lengyel rab náció. Mégis Sienkiewitz a világ ajkán él és dísztelenkedik. Jókai Mórt néhány irgalom fillérért buta képviselő gyermekek hajszolták csak nemrégiben is a magyar parlamentben, akik még sohsem kérdezték meg, hogy voltaképpen miért növeljük mi a velünk barátságba[n] sohse élő Habsburgok vagyonát minden évben nehéz milliókkal? Ha Jókai még száz évig élne s mi száz évig penitenciáznánk, ezt a hitványságunkat bajos volna helyrehozni. Mert Jókainál nem produkált még nagyobb magyart a török-tatárokkal vagy finn-ugorokkal rokonkodó fajta. A degenerált turáni, - mint az ellenségek mondják. És kérdés, fog-e még teremteni hozzá hasonlíthatót.

Élt és munkált Jókai. Ennek a munkálásnak értéke kiszámíthatatlan. Mindenesetre fölér a háromszáz éves török-magyar verekedéssel. Az emberek egyébként is kezdenek tisztán látni.

Ma már hallik a becsületes hang, hogy a nagy poéta több a nagy tudósnál s a katona-nagyság, a társadalmi nagyság a poéta-nagyság mellett semmi. Alig több, mint a bujálkodó nagyság vagy betörő kiválóság. Jókai a legnagyobb s legkülönb magyar.

Volt egy fiatal, szép leány, akit nagyobb és szentebb érzés illetett meg a szent Cecíliák és Kunigundák érzésénél. Egyedül akarta pótolni azt, amivel a magyar náció az ő Jókaijának adós maradt. Ez a fiatal, szép leány mámorba ejtette a mi szent öregünk szívét s mámorban fogja tartani az utolsó szemlezárásig. Áldassék érte e fiatal, e szép, e szent nő. Ma Jókai Mórné. Ez a nő abban a percben, mikor Jókai Mórné lett, Hungáriává vált. A mi jóltevőnkké, a mi nemtőnkké, aki boldoggá tette a legkülönbet a mi fajtánkból. Még akkor poéta voltam s megcsendülnek a régi rigmusok:

Az a nő legyen százszor áldott,
Aki szivét ejtette meg,
Aki örök tavaszt varázsolt
A tarlott őszi táj felett.
Ne érje gáncs a nászok nászát,
A sors választott öregét,
Ne bántsátok a legutolsó,
De talán legcsodásb regét!…

Az ő! A sors választott örege. Asszonya pedig a legszentebb. Imádjuk őket s aki hisz az imádságban - imádkozik értük. - A mi legnagyobbunkkal, legkülönbünkkel folytassa a sors az ő csodáit. Jókai Mór és Jókai Mórné pedig érezzék itt Nagyváradon lelki csókjait a nagy szeretetnek, mely lehetne ezerszerte nagyobb is. Őirántuk az is kevés volna.

Nagyváradi Napló 1902. október 14.

116. ANYA ÉS LEÁNYA

A katolikus nagygyűlés harcias pátere, Prohászka úr, akinek hellyel-közzel korcsmai stílusú beszédje kéjes gyönyörűséggel töltötte el a megjelent mágnás dámákat és urakat - neki rúgtatott a humanizmusnak is. A humanizmus - mondta Prohászka páter - leánya a krisztianizmusnak s nem szabad tűrni, hogy a leány az anyja fejére nőjön. Kegyetlenebb mondása nem volt ennél Prohászka úrnak s így bizonyosan tudjuk, hogy ezt tapsolták meg legjobban az áhítatos mágnás dámák parányi kacsói s a többi főúri és papi tenyerek. Mert voltak nagyobb mondásai is Prohászka úrnak, de azokat nem lehet komolyan venni. Ez a mondása azonban több a programnál. Egy nagy ellenséges valóság, mellyel számolni kell s melynek nagy erejétől mostanában különösen kell félteni a világot. A rekatolizálástól nem ijedünk meg, de a humanizmus nagy apparátussal való lejáratásától igen.

Hogy voltaképpen mint áll ez a dolog, íme egy kis példa. A humanizmus azt mondja szigorú december táján:

- Nem tudlak isteni csodával, egyszerre megváltani benneteket, szegény éhezők és nyomorultak. De nyomorotokat enyhíteni kell. Itt az ingyen kenyér, a leves és a tej.

És erre Prohászkáék így válaszolnak:

- Mi nem adunk ingyen kenyeret, ingyen levest, ingyen tejet, de adunk megváltást és túlvilági boldogságot.

Tetszik most már látni, hogy az alma milyen messze esett a fájától s milyen nagy a különbség az anya és a leánya között?

Itt a régi harc újult meg. El akarják venni az emberektől a világosságot s kárpótolni akarják avval az ígérettel, hogy majd az örök világosság fényeskedik neki[k]. És ma még milliók növekednek s élnek Prohászkáék szárnyai alatt. Ma még sok millió naiv ember megelégszik a másvilág ígéretével s engedi a földi világot a Zichy grófoknak, Eszterházyéknak. Ezért átok és veszedelem a harcbahívás a humanizmus ellen. De azt mondtuk, hogy kegyetlen is. Az anya nem olyan rossz, mint amilyennek Prohászkáék hirdetik. Krisztus a legelső és legnagyobb humanista volt és sohse hirdette, hogy az ecclesia: militans legyen, sem azt, hogy millióknak kell sötétségben és nyomorban élniök a dús főurak és főpapok kedvéért. Anya éppen olyan irgalmas volt, mint a leánya és Krisztusnak legméltóbb követői: a humanisták. És akárhogy szörnyűködjenek a farizeusok: a szabadkőmívesek is, a humanizmusnak e diakónusai. A katolikus nagygyűlés eseményeire nem reflektáltunk eddig s nem akarunk ezután sem. Mert a türelmesek mi vagyunk. De a humanizmus ellen harcoló prohászkáknak odakiáltjuk:

- Gyalázzátok az anyát és leányát. Ellenségei vagytok a krisztianizmusnak és humanizmusnak, mi voltaképpen egy. Résen leszünk, óh, ecclesia militans!…

Nagyváradi Napló 1902. október 19.

117. KIK AZ IZGATÓK?

A nemzetközi szocialisták lapját a „Népszavá”-t figyelni és olvasni szoktuk, mivel pedig mint „burzsoa”-hírlap cserepéldányra nem reflektálhatunk, rendszerint meg szoktuk venni a Népszavát. Ma hiába küldtünk érte a rendes trafikba, Nagyváradra egy árva numerus sem érkezett a lapból s nem érkezett máshová sem. A legutolsó számában egy cikk jelent meg a cselédpénztár ellen. A vehemens bírálat írója nem durva hangon, de annál élesebb tenorban szólt a cselédpénztárak szervezetének káros voltáról s szociológiai szempontból annak nem egy alapos hiányáról rántva le a leplet, kikel az intézmény ellen. A budapesti rendőrség ügyeletes tisztjei, a törvényszék vizsgálóbírája megkeresése folytán szerdán este megjelentek a keleti pályaudvaron levő 72. számú postahivatalban s a b. t. k. 182. §. 2. pontjában meghatározott izgatás miatt a Népszava fenti számaiból több ezer példányt lefoglaltak és elkobozták. A lappéldányokat a rendőrségen lepecsételték és átadták az ügyészségnek. E kis kalamitás miatt nem olvashattuk ma a szocialisták lapját.

Aki eddig föl nem háborodott, az dobja el ezt a lapot s az én írásomat. Mi ellen izgatott a Népszava? A cselédpénztár ellen. Hogy az ördög akárhová tegye a világos vizsgálóbírói és rendőri koponyákat! Hát itt tartunk már? Hát föltámadt a Perezel korszak szociálista-kopó betyár-romantikája? Vadászni kell újra az izgatókra?

Eltöröm a pennámat s jelentkezem Ember Géza vizsgálóbíró és Nagy Géza kir. ügyész uraknál. Jelentkezem, mielőtt Gerő Ármin elővezettetne. Engem csukjanak le előre. Mert ha a cselédpénztár kritikája izgatás, én nem tudok egyetlen sort sem írni izgatás nélkül. Annyi jogon, amennyivel a „Népszavá”-t konfiskálták, engem bedutyizhatnak, ha a Perényi József hangja ellen izgatok, vagy ha konstatálni merem, hogy szemetes a Bémer tér. Ha minden kritika izgatás, akkor Magyarországon csak a vizsgálóbírák, ügyészek, rendőrök, süketnémák és hülyék egzisztálhatnak, vagy még azok sem.

Amennyire átnyargalhattam a budapesti lapokon, úgy vettem észre, hogy egyetlen lapon kívül, mind egyszerűen, minden megjegyzés nélkül regisztrálja a konfiskálás megtörténését. Mi ez? Opportunizmus, gyávaság vagy sötétség? Hiszen ez mindannyiunk ügye - kik mást is akarunk

nyomtatásban látni a félhivatalos és egész hivatalos sajtóirodák zöngeményeinél. Mindannyiunkat fenyeget a konfiskálás és a dutyi. Hiszen ezt ma Magyarországon könnyen kivívjuk. Avval fenyeget például ma engem a nagyváradi pénzügyigazgatóság, hogy bebörtönöznek, ha pontosabban nem fizetem a - hadmentességi adómat. Ma már minden kényelmes vagy kellemetlen vonatkozásomban az államhoz: ott fenyeget a rendőr és a dutyi. De ez mind kismiska a sajtó és a nyomtatott kritika veszedelme mellett. A legkisebb őszinte mondásunk izgatás lesz s a „Népszava" után sorra jövünk.

Utoljára megkísértem ezúttal még az izgatást. Ezennel izgatok az igazi izgatók ellen, a paragrafusok dühödtjei, az okvetetlenkedő bürokraták, a rendőr-állam fábrikálói ellen. Izgatok és állítom, hogy ők háborgatják meg a békés ezrek lelkét s ők csinálják meg azt, amivel a felforgatókat gyanúsítják. Akik még tehetnek valamit, tegyenek az izgatók ellen. Ők rendőrállamot akarnak s konfiskálni azt a kis szabadságot is, ami eddig volt. Az eredmény könnyen lehet az, hogy mind többen fogják belátni, hogy eddig is eléggé rendőr-állam voltunk s a szabadság csak a kiváltságosoké.

Hát különben csak izgassanak a hivatalos izgatók!…

Nagyváradi Napló 1902. október 24.

A. E.

118. VÁLASZ EGY NYILATKOZATRA

Gyalázatos szenzációja volt a tegnapi napomnak. Marton Manó úr, aki kollégám volna az újságírásban, megirigyelte egyetlen luxusomat, a tollam szabadságát, s mert ő e luxussal régen leszámolt, le akarta tegnap tagadni s vakmerően bepiszkítani az enyémet. Nem vagyok gyönge ember. Szeretek sebeket osztogatni, s tudok sebeket viselni. A Marton Manó támadásától megrendültem mégis. Undor fogott el, hogy valaki ilyen ledérül szeretné összetaposni az én kicsi életem minden tartalmát és büszkeségét, fizetettnek meri nevezni az én tollamat. Egy idő óta csekély forintokért a színházi sajtóiroda dolgait látom el. Nem nagyon előkelő foglalkozás, de nagyon rám férnek e csekély forintok is s én ezért megdolgozok. Somogyi Károly megfizeti egy szabad órám feláldozását s tovább nincs. Egy órámat vásárolta meg, egy órai munkámat s nem engem. Nem vagyok eladó. A magam becsületes hitén kívül soha mást papírra nem írok. Tháliát ritkán kultiválom, de ha kritikára szólít a kenyérért elvállalt kötelesség, őszintén írok a színházról is. Másként nem tudok. És Marton Manó úr meggyanúsít. Az a Marton Manó, ki csaknem egy esztendeig szedett fel a színháztól hasonló címen hasonló forintokat, de rossz pincér módjára nem dolgozott érte soha s aki még így sem érezte azt a lekötöttséget, amelyet most énnálam természetesnek tart. Ostoba dolog, hogy most nekem teátráliák miatt kell mucsaiaskodnom, miket különben úri lenézéssel szoktam kezelni, de Marton úr belekényszerített. Azt mondják, hogy nemcsak a szabad toll luxusára, de a forintokra is irigykedik. Így megbocsátok. Családja, gyermekei vannak. Ha több kell egy falat kenyérrel, ha én vonok el egy szükséges kis cipőt, a forintok nem kellenek. Legyenek az övéi. De annál a lapnál, melynek Marton úr munkása, gondoskodjanak, hogy ne kezdjék ki becsületes újságírók lelkét. A kicsinyes, házi pörpatvaroktól - és brrr! éppen színház miatt! - félünk. Ne hajtsanak bele bennünket, hogy bepiszkáljunk az iszapba, mert abból bűz és baj lesz. - Mindez szól annak a másik tollnak is, mely Marton úrral egyidőben s kedves testvérkedésben szemetelt. Végül megkérdezem, hogy milyen téren akar velem találkozni Marton úr?…

Nagyváradi Napló 1902. október 25.

Ady Endre

119. A HÉTRŐL

Egy világjáró, tiszta szemű ismerősöm mondotta:

- A kultúránk fölöttébb kicsi. Szegények vagyunk s igen üresen élünk itthon, szép Magyarországon. De az emberek itt a legelviselhetőbbek és legkellemesebbek.

És így van ez. Szidjuk a léha, a barbár magyar társadalmat, mely voltaképpen nincs is, de minden társadalmak közül a mienkben kellemetlenkednek legkevesebbet egymásnak az emberek. Magyarországon, ahol csak egy kicsit is túlhaladták Ázsiát - igaz, hogy nem sok ilyen hely van - az élettel ki lehet békülni. Valahonnan a legnaposabb Ázsiából szakadhattunk ki s onnan hoztuk és őriztük meg azt az igazán emberi egyszeregyet, hogy egyszer élünk, éljünk hát lehetőleg kellemesen.

Nagyváradon egészen sajátos és érdekes művészete fejlődött ki az életnek és együttélésnek. Ne tessék megijedni. Nem akarom itt lerakni a nagyváradi szociológia fundamentumát. Kirukkolok: a nagyváradi életművészet specialitása az, hogy itt *egymásra találnak az emberek*. Hiába rakódott össze ez a város antitézisekből, szabadgondolkozókból és papokból, keresztes templomokból és zsinagógákból, az ősök pöffeszkedő kultiválóiból és okos yankee-individiumokból [!], fanatikusokból és protestánsokból stb., stb. Az egymással rokonok itt egymásra lelnek s itt bármely szabású kiválóság szerephez jut.

Ez a nagyváradi szocietás. Azt a szocietást értem, mely életprogramjánál fogva felül vagy kívül van. Amint tetszik. Az irodalomban vagy irodalommal élő, a formákat nem túlságosan tisztelő szocietás. Az, amely számon tart mindent. A francia kultúrharcot, a legkisebb színházi affért, az amerikai nagy sztrájkot s a legkisebb nagyváradi zsúrt. Ha valamivel magasabb kultúrájú nép volnánk, azt mondanám, hogy ez a szocietás a legelső. Így azt mondom: ez mindenkinek a szocietása. Bármely szabású kiválósága Nagyváradnak valameddig élt ebben a társaságban. Itt autochtonok kevesen vannak.

Ez a szép derűs, kellemes szocietás most ki nem fogy a gyászból. Ezt az intelligens, okos szabad életet mind többen dobják el maguktól. Ezúttal az öngyilkosságnak csak egy fajtájáról írunk, mert hát e szocietás szerint minden távozás öngyilkosság. A tűzhelyalapításról. Ez már beilleszkedés a burzsoá keretekbe, eldobása az életet mindig csak deríteni törekvő élet-filozófiának, polgári nyelven: megkomolyodás, a szocietás nyelvén - ismételjük - öngyilkosság. Csak nemrégiben veszítette el ez a társaság, e minden szabadoknak és kiválóaknak társasága, dr. Dési Gézát, ezt a vezető, erős, színes és vonzó tagot. Most újra két gyász fenyeget. Adorján Emil, a vidám és kedves Leánder, ma illeszkedik be a komoly, burzsoá keretekbe s két nap múlva követi példáját Kurländer Ede. Hogy ez az öngyilkosság irigylendően kellemes és kívánatos, ez nem változtat azon, hogy a szocietás számára meghaltak. Leánder nem fogja többé isteni humorral robbantgatni [a] nagyképű komolyságokat, sőt. És Kurländer Ede nem vallja és követi többé Strindberget. Dehogy. Elmúlnak ők. Csak érezzük, nézzük, hogy az üres helyek szaporodnak körülöttünk s a derűs, vidám, szabad, bölcs életfilozófia fogy.

Őszi, bús hangulat futtatja a tollam. A mi nagy szocietásunk újra gyászol. Talán a kultúránk nő, hogy az élet itt minálunk is kezd kevésbé elviselhetővé lenni? Az egymást megtaláló kiválóak és szabadok társaságának mind gyakrabban kell most már gyászolnia? Az életművészet szakít a régi kellemes formákkal? Avagy, mindannyiunk közös sorsa, hogy kikopunk az élet respublikájából s önként hajtjuk fejünket a cézárizmus alá? Őszi csúnya idő ez a mostani, de - hajh - az ősz eljön mindig s az életünk hosszabb fele - ősz, termelve lemondó vagy lemondva termelő ősz…

Jászai Mari, a nagy tragika, egy szomorú napján magát vádolta meg azért, mert az életet és világot unalmasnak találta:

- Régi igazság, mondotta a nagy asszony - hogy a világ olyan arccal néz reánk vissza, amilyennel mi belenézünk.

Ajánlom a nagy asszony mondását a nagyváradi színészgárda figyelmébe, mely mostanában zokog, hogy a közönség kezd a színházzal és velük nem törődni.

Kicsiny társadalmú városba[n] s különösen olyan alkotásúban, mint Nagyvárad, nem elég, ha a színész a deszkán jól-rosszul elvégzi a dolgát. Nem igazságos dolog ugyan, de érthető, hogy a színházzal és színészekkel szemben nem csupán művészi igényeket ápol a társadalom. Mikor a színházat nagy áldozatok árán megcsinálta ez a város, elsősorban természetesen a színházi szórakozásokra éhes lelkekre gondolt, de gondolt másra is. Gondolt arra, hogy egy kis társadalmi forradalmat s egy kicsike gazdasági élénkséget is váltott magának. Általános a panasz, hogy egyetlen számítás sem vált be.

A művészetiekről nem beszélek. De az tény, hogy a nagyváradi színészeknek éppenséggel nincsenek olyan ambícióik, melyek a kultúrembernél már voltaképpen nem is ambíciók. Nem óhajtanak beilleszkedni próbálni a nagyváradi társadalomba, valósággal elbarrikadírozzák magukat s majdnem tüntetnek az ő külön és nagyváradi, mindenesetre modern felfogás szerint: különös életükkel. A nagyváradi életnek vannak bizonyos fókuszai, melyeken észreveszik a hiányzókat s a színészek mindig hiányoznak. Ne tessék megütődni azokon, amiket most leírtunk. Akármilyen sajátosak, vagy nem tetszők valakinek a nagyváradi felfogások: Nagyváradon alkalmazkodnia illik és hasznos hozzá. Ha a színészek nem veszik tudomásul a nagyváradi közönséget, a közönség megszokja őket nélkülözni. Jászai Mari mondását idézzük újra:

- A világ olyan arccal néz reánk vissza, amilyennel mi belenézünk.

Nagyváradi Napló 1902. október 26.

Dyb.

120. AZ IDEALIZMUS

Nagyvárad, okt. 26.

Poe Edgár, aki nem volt tagja a Szigligeti Társaságnak, csodálatosan nagy idealista volt. Olyik verse szinte őrült megimádása a nőnek és a fehérségnek, ellenben Szentpétervárott nem azért csukták volt be a halhatatlan költőt, mert a nőt és a fehérséget imádta. Hát ilyen furcsa szerzet az idealizmus, nagyságos Imrik Péter úr!…

A magam szakállára nem merem tovább folytatni ez írást. Hálás vagyok Tóth Béla mesternek, hogy nagyszerűen segítségemre jő. Mert bizony engem letárgyalnának vagy észre sem vennének. Magyarországon fölújulóban van a régi tekintélyes, táblabírós világ. Nem lehet már igazat mondani a „hó ünnepe” nélkül s még én szerencsés vagyok, hogy egy Tóth Bélát állíthatok a magam táblabíráival szembe.

És Tóth Béla éppen vasárnapi esti levelében intézte el ezt a mai idealista világot. Éppen akkor, mikor nagyságos Imrik Péter táblabíró úr az idealizmus nevében elverte a port a mai társadalmon, irodalmon, művészeten, kormánypolitikán és sajtón.

Újat nem mondott nagyságos Imrik Péter úr. Prohászka, az „Alkotmány”, Kaas Ivor, gróf Károlyi Sándor, az egyetemi ifjak kurucbrigádja és nagyon-nagyon sokan elmondották már az

ő igazságait. Erkölcstelenek, kozmopoliták s az ördög tudja, hogy még mik vagyunk és nem ment bennünket semmi, csak az idealizmus.

Az új idealizmus voltaképpen furább a Poe Edgárok idealizmusánál. Ezt, a Poe Edgárokét megértem, az új idealizmust alig. Vissza akarják állítani a tekintélyeket, hitet és nyugalmat akarnak adni az embernek, tiszta erkölcsöt a társadalomnak: ezeket hallom. De látni mást látok. Azt látom, hogy az idealizmus a szellemi impotensek jelszava a tudni akarók és dolgozni tudók ellen s folytonos oltogatása a világosságnak. Az új idealisták merik néha azt is hirdetni, hogy a tudománynál előbb való a hit, hogy a népet kár fölvilágosítani, hogy a szerelmesek gyalázatosak, hogy a bűnt palástolni kell s hogy az irodalom és művészet ne az igazságot, hanem a hazugságot, azaz az örök szépet és örök erkölcsöst szolgálja. No és még nagyon sok ilyen szép tanítást. Heine Henriket föl kellene támasztani, mert csak ő tudna elbánni ezekkel a részben naiv, részben rosszakaratú ideális bácsikkal.

Nagyságos Imrik Péter úr igen derék, jóindulatú úri ember. Ő tán nem tudja és sohsem fogja megérteni, hogy szörnyen sötét, reakciós dolgokat mondott a Szigligeti Társaság jubileumán. Nincs ebben szégyelni való. A levegőben van az új nyavalya s még erősebb embert is levesz a lábáról.

Azt azonban engedje meg nekünk nagyságos Imrik Péter úr, hogy túlságosan ne vegyük a szívünkre az ő sírásait. Ez a bolond földi világ nem idealista, hanem haladni akaró és kénytelen. A magyar glóbus sem lehet ám kivétel.

És főként ne bántsa a sajtót nagyságos Imrik Péter úr. Mi nagyon is ideálisnak látjuk a magyar sajtót. A helyes értelemben tudniillik. Kultiválja a tekintélyeket, portálja a csillogó jelszavakat s nem mer őszinte lenni. Szóval: idealista.

Az új táblabírós világ itt vidéken még föltalálja a régit is. Itt rettenetesen nagy az idealizmus és bizonyosan még nagyobb lesz. Tóth Béla mesterrel jó éjszakát kívánok. De én hiszek a virradásban is. Talán a Szigligeti Társaság húsz éves jubileumán is már kevesebb lesz az idealizmus, de több lesz az eredmény és az igazság. Mert az idealizmusnak ez az ebadta igazság a javulhatatlan ellensége.

Nagyváradi Napló 1902. október 28.

A.E.

121. A HÉTRŐL

Törődjünk-e bele, hogy Magyarországon és Nagyváradon minden érdeklődésünket, minden szabadidőnket, minden újságrovatunkat és minden szükséges fölbuzdulását az értékes és értéktelen temperamentumoknak a színházra pocsékoljuk és - beszéljünk a színházról. Beszéljünk pedig őszintén, nyíltan. Nem vagyunk mi színügyi bizottság. Nincs bennünk hajlandóság a nagyképűsködésre, nincsenek primadonna vagy másféle favoritjaink. Beszélhetünk.

Nagyváradon speciális és jól nevelt talentum kell a színház vezetésére. És sok erő. Arról azonban immár haszontalan dolog volna beszélni, ha vajon ez a speciális talentum és nagy erő megvan-e ma elegendően. Három éve volt s két év múlva lesz ez már csak aktuális.

Most más a kérdés. Javítsuk meg és miként javítsuk meg mindannyiunk érdekében a mai nagyváradi színházi állapotokat. Ez a kérdés. A princípiumok kedvezőek. Somogyi Károly igazgató lelkes, derék és áldozatokra készséges ember. A nagyváradi színtársulatnak egész gárda jeles színésze van. A közönség fölötte jó médium. A föladat tehát éppen nem kíván

csodát. A színházi állapotok megjavítása könnyű. De a megjavító műveletekből okvetlenül ki kell zárni az egoizmust, a tudatlanságot, a rosszindulatot és az olcsó smokkoskodást.

Őszintén szólva: mi szeretnők kizárni a színügyi bizottságot is. A nagyváradi színügyi bizottság tagjai többnyire értelmes emberek. Nem értik hát magukra, amiket mi az institúcióról, a színügyi bizottság című institúcióról írunk. Tehát úgy áll a dolog, hogy a színügyi bizottságok a legjobb esetben is passzív hatással lehetnek a színügyi dolgokra. De rendes körülmények között csaknem mindig ártalmasak.

Íme a sok tekintetben kiváló bizottság is azon kezdené a valóban szükséges mentést, hogy háborút üzen - a színháznak. Ez képtelen ügy. A vidéki színészet mai állapotát nem ismeri, nem tud higgadt lenni, nem elfogulatlan és nem ért a dolgához. Ezeket a gyanúkat kelti nagyon sokakban ez a hadüzenet.

A nyilvánosság nagyjogcímével és erejével követeljük a színügyi bizottságtól, ne álljon meg a salamoni ítélkezés közepén. A színügyi bizottság egyszerűen ketté akarja vágni a gyereket, agyonütni a nagyváradi színészetet. Tudással és jóakarással könnyen lehet segíteni a valóban meglévő és aggasztó bajokon. Ezt kell megcsinálni. Résen leszünk s vigyázni fogunk, nehogy egyéni érdekek, protektori vágyak, smokkoskodások stb. kedvét szegjék a színház áldozatkész direktorának s mai egészében jeles gárdájának, s a programba vett s komoly javításokat jóelőre lehetetlenné tegyék. A színház mindannyiunké. Időnk, pénzünk, munkánk fogyasztója. Somogyi Károlyt nem is kell nagyon kergetni. Ha látja a rosszindulatot s a színház körül dúló intrikákat. De aztán tessék a felelősséget elvállalni a konzekvenciáért is. És ezt elsősorban a színügyi bizottságnak mondjuk…

*

Higgye el nekünk Imrik Péter, aki a magyar élet sivárságáról sok igazat is mondott el a minap, hogy Bőhm vezérigazgató úr, ki most a börtönkórházban pihen, idealista volt. Csábította a nagy stílus, a nem mindennapi élet, voltaképpen csak a nagyon józan, nagyon keserű és a nagyon prózai emberek nem botolhatnak meg e világi életben. Látjuk és figyeljük a puritánság, a becsületesség kimúlását, s még a jövendő világban sem tudunk reménykedni. Abban a jövendő világban tudniillik, melyet a mi Lassalle-jaink, Marxaink készítenek elő. Hiszen a „művelt nyugat”-on a szocialisták is panamáznak már, s a panamázástól ma már sem a vallás, sem a törvény, sem semmiféle morálfilozófia, legfeljebb a fizikai undor tarthatja vissza az embereket. De ezt az undort olyan kevés ember tudja le nem győzni!… Az erkölcs csődje teljes. És az erkölcsi csődből csak sok-sok mártírok, próféták halála és nagy fölforgató forradalom mentheti ki a világot. Ám mártír és próféta szerepekre nagyon kevesen vágynak s a forradalomtól borsózik a világ háta. Sőt. Forradalom helyett megyünk - visszafelé. Lesz új középkor. Talán máglya is. Jelenik még meg „In mensa Domini…” pápai bulla s készen vannak már az új Torquemadák… Ezért mondják a klerikálisok, hogy most az idealizmus napja van felkelőben.

*

Essék itt pár odavetett szó a temető kultuszról, e lehetetlen és lelketlen kultuszról, melyből hiányzik az őszinteség is, de legeslegfőképpen hiányzik a hit. El kell jönnie az időnek már mielőbb, mikor minden élettelen test a tűznek fog átadatni. A halott semmi. Minden hiányzik belőle, ami előbb előttünk kedvessé vagy rosszá tette. A test melege, a szem ragyogása, a száj ékesen szólása, az agyvelő nagy munkája Minden. Ami marad, ahhoz nincs közünk. Földhizlaló massza. És mi farizeuskodunk, vagy áltatjuk magunkat. Évenként egyszer gyertyákat gyújtunk a földhizlaló porok fölött. Miért? Emlékeznünk lehet s néha kell másképpen is. A gyertyafény nem termékenyíti meg a memóriát s a szíveket. A hit ösztökél bennünket? A „resurgimus”? Ugyan, ugyan… A halált véljük mi kiengesztelni a gyertyapislogásokkal.

Félünk a teljes megsemmisüléstől s annyi halhatatlanságot akarunk önzően a magunk számára is, hogy nekünk is világosítsanak majd minden évben egyszer… Pedig, ha a mi szép testünk kihűl, dughatják azt akárhová. Semmi az. Olcsó por. De meg sem haltunk. Bármit míveltünk, az nem veszett el. Csak a testünk vész el. A szép, a bűnös testünk. Mi átváltoztunk csak…

Banális közhelyek ezek, de ilyenkor még mindig föl kell idézni őket…

Nagyváradi Napló 1902. november 1.

(-b.)

122. BOURBON HERCEG NAGYVÁRADON

Hódolva üdvözöljük Nagyváradon Bourbon Alfonzó herceg ő fenségét, ezt az elegáns, érdekes urat, aki őséül vallja Martell Károly öccsét, jusst formál Európa legsugarasabb multú trónusához s most rajongója egy szentséges ideának, akár mint Mezőfi Vilmos s lakik a Rimanóczy szálló polgári szobájában, hol eleddig Szoyer Ilonka volt a legillusztrisabb lakó.

Nem vágódunk hasra sem a trónra áhítozó, sem a trónon pöffeszkedő urak előtt, bár nem ódázunk ellenük, mint Ábrányi Emil. Mégis megreszkettünk egy percre mi, két - egy kissé nihilista újságíró, - hogy beállítottunk hozzá, úgy, amint a munkánkból kikeltünk s beszéltünk vele, mint dr. Bartha Ferenc úrral; vele, aki II-ik Fülöp trónjáért pályázik, mely megcsinálta legelőkelőbb és leggyilkosabb művészetét a formáknak, a spanyol etikettet.

Daudet után olcsó dolog volna gúnyolódnunk a koronátlan uralkodón s olcsó demokratáskodással napirendre térnünk Bourbon Alfonzó nagyváradi látogatása fölött. De ez előtt a koronátlan úr előtt meghajlunk. Ez maga egész emberségében imponáló s csak megható. Bámulva nézzük ezt az embert, akit a maga nem közönséges intellektusa kiválaszt a maga fajtájából, aki több tud lenni, mint spanyol infáns: hivő és munkás ember, rajongó és apostol.

Bourbon Alfonzó herceg a világ mai beosztásában akár ki sem búvik a XII-ik századból. Úgynevezett vérbeli herceg, ma még középkort rendezhet be maga körül, föltéve, hogy londoni expedíciót nem tesz, mint az ifjú és bohó Braganza. De hajtókat bátran lövöldözhet, hiszen ez még a montenegrói Mirkó úrfinak is szabad. És Bourbon Alfonzó herceg fölcsap egy szentséges és szépséges idea rajongó lovagjává, szentlélek lovagjává, mint Heine mondta. Isten bocsáss: majdnem újságíróvá.

Nekem, neked s mindannyiunknak, ha a koponyánk jószabású, erőnkbe sem kerül, hogy intelligensek legyünk. De micsoda erőnek és világosságnak kellett megszállnia Bourbon Alfonzó herceget, hogy apostolává szegődjék egy nagy emberi ideának, hogy dolgozzék a világ összes millióiért, a minden ősök nélkül valókért, a haladás világszelleméért, mely a trónokkal is le fog valamikor számolni! Olcsó demokraták, sejtitek-e, micsoda nagy erő és nagy megvilágosodás kell ehhez?…

Bourbon Alfonzó herceg a párbaj ellen harcol, a lovagias barbárság ellen, amit Coudenhove gróf „der Minotaur der Ehre”-nek nevez. Tartalmat ad az életének. Hite és célja van. Ez az ember nagy ember. Annyival nagyobb, mert a maga nagyságáért egy világot s egy sok száz éves históriát tagad le minden szépségével és hazugságával együtt.

Mély hódolattal üdvözöljük Bourbon Alfonzó herceg őfenségét.

A királyi hercegek egymást érhetnék mitőlünk Nagyváradon. Talán meg se látnók őket. Bourbon herceget hódolva köszöntjük!…

Nagyváradi Napló 1902. november 4.

Ady Endre

123. EGY TÁRCACIKK

- Ady Endréről -

A „Debreczen" című lap, egyik legközelebbi száma „Ady Endréről" című tárcát közöl. A tárcacikk írója „Szabad hajdú", mely ifj. Móricz Pál szerkesztő ismert író neve. Ady Endre „Dankó Pista" című, a napokban közölt versének ötletéből íródott ez a cikk, melyet érdemesnek tartunk leközölni. A cikk a következő:

Ady Endréről, az ösmert nevű váradi újságíróról, ifjú írótársamról írok néhány sort, mielőtt a nekem tetsző egyik versét, az ő utólagos jóváhagyása mellett közölném.

Nem cimboraságból írok felőle. Hisz mi ketten nem is ösmerjük egymást. Amennyiben pedig írásainkból ösmerhetjük egymást, ez az ösmeretség korántsem kapcsolta össze a lelkünket… Sőt Ady írótársamnál, mint a heves ifjúnál természetesebb is, többször élesebben tört ki az ellenszenv. De előttem az őszinte ellenszenv tiszteletreméltóbb, mint az alattomban áskálódó hamis barátság, azért ellentétes irányunk, az írásunkban dicsőített elvek, eszmények ellentéte dacára is érdekkel olvasgattam az Ady E. lávaként izzó, de sajnos, többször lávaként is pusztító cikkelyeit melyek azt a meggyőződést gerjesztették bennem, hogy Ady Endre tehetségét rosszra fordítja.

Pusztít, rombol, tagad, csúfolkodik, gyűlölködik azon körben: meddig ereje hat, és éppen azokkal szemben mostoha, kiknek véréből származik, kiknek egyéb bűnök nincs, minthogy dacára a Vázsonyi-féle újmódi piros lobogónak, hűségesek a magyar föld és a magyar faj cicomázatlan erős Istenéhez. Noha Ady Endre szerint „honkanászok", hülyék az ilyenek, a világpolgárság piaci csurapéjáért nem akarják kifordítani önmagukat a magyarbőrből… Pedig Ady Endre is ebben a bőrben született és saját példájából okulhat, minél inkább szabadulni akar belőle, annál inkább pusztul, sorvad az ereje és a vedlésnél tovább nem viheti. És a születéssel együtt fakadt, a neveléssel együtt fejlesztett nemzeti eszményeket tagadván, azokat végleg nem irthatja ki és bármily tarkabarka idegen köntöst ölt is magára, az idegen Istennek nem férkőzhetik közelébe.

Mi vár így reá? Csalódások. Késői bánat. Erőt, tehetséget, emésztő meddő küzdelem. A meghasonlás.

És midőn az ősi erős éltető napsugárt megveti, tévelyeg. Hová vezetheti az útja? Görögtüzes, jégvirágos, rideg, hideg, idegen világba… Midőn becsapódott mögötte a kriptaajtó - íme a küzdés vége - jégtrónusról, megközelíthetetlenül vigyorog reá a vágyvánvágyott eszmény a nehéz arany és gyémántköntösös idegen bálvány Isten, mely érzéketlen iránta… Ekkor majd azokról a csúfolt, megtagadott mezőkről életvigasztaló ereklyeként hatna egyetlen mezei árva virágszál is…

És higgyétek el, de higgye el nekem azt különösebben Ady Endre is, az én lelkemben az ellenszenv zordon húrja már engedett, sőt - midőn vergődéseit figyelem - részvétté lágyult át. Görögtüzes, jégvirágos világ az övé, melyben a múló, maradandó, hatás nélküli diadalokat

áldozatként dobott szíve vércsöppjei árán erőszakolta ki Ady, az újságírás Molochjának karmai között vergődő magyar költő.

Azt is feltételezem, hogy látszólag nem ilyen csüggesztő az Ady Endre helyzete. Nevetgélve, bútfelejtő poharakat koccintgatva, mesterséges izgalmak által mámort erőszakolva, újságírói szertelenkedések miatt olcsó tömjénben förösztve, elégedetlenséget, derűt színlelve éli az Istenkísértés sorvasztó napjait de mindezt pedig nem bizonyítom mással, mint Ady Endrének alább következő gyönyörű költeményével, melyet Dankó Pistáról írt és melyben keservesen, őszintén jajdul fel az ő természetellenesen temetgetett, hiába temetgetett szenvedő magyar lelke…

Ady Endre bizonyára hálás az ifj. Móricz Pál figyelméért, kit személyesen nem ismer s kivel csak a laphasábokon akaszkodott össze egypárszor, de minden válasz nélkül nem hagyhatja az ifj. Móricz Pál írását. Mi válaszolunk Ady Endre helyett. Mi, akik legjobban ismerjük őt. Biztosan állítjuk, hogy Ady Endre nem vágyik vissza abba a magyar bőrbe, mely sujtásos, sallangos, zsinóros, betyáros ruhát kér. Eléggé magyar ő, mert hogy nem is lehet más s az a harag, melyet ő a reakciós magyarság, olcsó nacionalizmus, fajtenyésztés agrárizmus iránt érez, mindenkiben megvan, aki amellett, hogy magyar ember, kultúrember is akar lenni. A népies nemzeti stílus hát az ő stílusa nem lehet. Kétségei minden modern gondolkozó embernek vannak. De az Ady Endre kétségei nem olyanok, amilyeneket ifj. Móricz Pál sejt. Egy csöppet magasabb régiókból valók. Egyébként világosan lát, céljait ismeri s életével tud rendelkezni Ady Endre. Ifj. Móricz Pál érdekes, csinos tehetség. Nagy tévedéseit is meg tudjuk érteni, Szeged, Debrecen s a sok kedélyességével megejtő és látásrabló magyar-kúria-élet [okozza]. Velünk volna ifj. Móricz Pál, ha sorsa a szűk mezsgyék helyett az országútra hozta volna ki, ahonnan látni lehet. Mindenesetre a nagy erejét mutatja, hogy még így és még most is tud ellenfeleiről elég hidegen ítélni. Mi előbb megtettük ezt s mindig sokat tartottunk ifj. Móricz Pál felől s mindig sajnáltuk, hogy az ő nagy ereje kicsi emberekhez illő tollászkodás közben kopik el.

Nagyváradi Napló 1902. november 6.

124. MELY ÁPOL S ELTAKAR

Az imádott hon, melyet ez idő szerint Széll Kálmán boldogít s melyről Széll Kálmán nagynevű apósa azt dalolta, hogy ápol s eltakar - íme nem hagy el benneteket, szeretett atyámfiai. Öt kemény törvénnyel siet a ti ápolásotokra. Öt kemény törvénnyel takar el benneteket hogy a nagyvilágon e kívül ne legyen számotokra hely. Áldjátok ezért Széll Kálmánt, az imádott hon ez idő szerint való boldogítóját, szeretett atyámfiai.

Azt hitte eddig a letörött magyar, a koldus proletár, hogy az imádott hon nem okvetlenül követelheti tőle az éhenhalást. Mennyi cinizmus, mennyi hazaárulás volt ebben a hitben! A hon nem engedi el gyermekeinek kiaszott bőrét. A föld, melyen annyiszor apáink vére folyt, nem mondhat le arról, hogy humuszát pellagrás holttestek trágyázzák. Ha meg nem is élhetsz, de meghalnod kínban, nyomorúságban, itt kell, óh magyar. Az imádott hon nem bocsát el s áldd és dicsérd Széll Kálmán urat, ki törvényekkel siet, hogy megmentsen a hazaárulástól… A kivándorlás hazaárulás. Élni s megélni nem muszáj. Igaz, hogy nem is nagyon lehet. De innen ugyan ki nem teszi a lábát senki. Ha gróf Károlyi Sándor jól érzi magát itt, érezze jól mindenki. Kap papot eleget, aki vigasztalja a másvilággal s elparentálja, ha fölfordul. Mit akarsz még, óh magyar?…

Beszéljünk szárazabban. Az imádott hon egy idő óta különös reformokat hoz. Mivel rájött arra, hogy a szabadság kenyér nélkül úgy sem ér egy fabatkát s mivel kenyeret nem tud adni - lassan-lassan fölfogyasztja azt a kevés szabadságot is, ami jobb időkről, véletlenül maradt ránk. Minden új reform szabadságot konfiskál. A gyülekezésnek, írásnak s beszédnek jogait már sikerült nagy részben elszedni. Most már rákerült a sor a szabad mozgás jogára. A nyomorult százezreknek ma már csak egy joguk van: fölfordulni. Előbb-utóbb ezt is csak az e célra szolgáló, kijelölt szemétdombokon lehet megcselekedni.

Elfog bennünket a keserűség és a düh, mikor látjuk, mennyire nem akarják és nem tudják megmenteni ezt az országot a teljes elzülléstől s mint játsszák ki a milliókat néhány száz ember kedvéért.

Hogy ebben az országban élni is lehessen, arra nincsen gond. Mentik a ruténtt, hogy üthessék a zsidót. - A székelynek már csak kongresszus jut. A többi sok-sok ezer proletárnak még csak kongresszus sem. Ellenben gondoskodás történik, nehogy megmételyezze lelkeiket a hazátlan, istentelen szocializmus. Az imádott hon szereti, ha szeretik s ez minden. Vannak aztán templomok és papok. Ezután lesznek csendőrök, akik nem engedik ki a magyart, s nem engedik be a zsidót. Az iskolákkal még óvatosabban fognak bánni, nehogy nagyon nekivilágosodjék a paraszti koponya. Nem fog ráéhezni senki a Pallavicini, Károlyi stb. fideikomisszumokra, sem a nagyváradi káptalan dominiumára. Az imádott hon vigyáz az ő gyermekeire. Szabad lesz imádkozni s reménykedni. Ez utóbbit azonban csak a szívek mélyén. Elég talán ennyi.

Az imádott hon ez idő szerint való boldogítóját talán nagyon hamar fölváltja más, de arra nincs remény, hogy az új hatalommal új ország jöjjön. Mi históriai nép vagyunk. Nagy tradícióink vannak. E nagy tradíciók kívánják, hogy az ország néhány úré legyen. Ellenben mindannyian egyformán szeressük e földet, melyen annyiszor apáink vére folyt s a hazát, mely ápol s eltakar. Kár, hogy szerencsésebb országokban nem olyan jókedvűek az emberek, mint nálunk s nem kultiválják a rituális vicceket. Okvetlen megszületne az anglius, német, francia vagy belga átkozódó rabbi ajkán:

- Ápolhjon es thakarjan el tégedet a lovagios és ezeresztendüs Magyarország!…

Nagyváradi Napló 1902. november 7.

A. E.

125. EGY VOKS

Nagyvárad város tanácsa egy szótöbbséggel úgy határozott, hogy dr. Dési Géza, dr. Grosz Menyhért, dr. Pácz Sándor, Szokoly Tamás és Halász Lajos indítványát a militarizmus újabb éhségdühe ellen - elfogadásra ajánlja Nagyvárad város közgyűlésének.

Ez az egy voks, ez a döntő egy voks, nagy esemény. Jelenti azt, hogy a világosság be tudott már sugározni a bürokrata agyakba is és jelenti azt, hogy immár minden agrárius, falukedveltető machináció haszontalan: a városok polgárságában megszületett az, ami eddig a magyar földön hiányzott: az intelligens és becsületes közvélemény. Budapest után Nagyvárad kiált vétót a militarizmus pusztító szörnyetegének s Nagyvárad után biztosan jönni fognak Arad, Szeged s a többiek is.

A föld valóban forog. Nem azért, mert Prohászka Ottokár sem vonja ezt kétségbe, nem azért, mert Fadrusz úr díszdoktorságot kap s nem azért, mert Lengyel Zoltán a főpincéri állást szeretettel ajánlja a Wallburg Ernő magas rokonságának. A tegnapi egy voks Nagyvárad város

tanácsában jobban bizonyítja a föld forgását. Kezdenek megérni már a hivatalos koponyák is a világosságra. Mernek vélekedni azok is, akik eddig csak tagadni tudtak. Szegény Kálmán József! Kár, hogy ezt nem érhette meg! Most csináltathatna vörös lobogót. Mert forradalom van a világon. Istenien szép forradalom - a koponyákban s végre, végre már a magyar koponyák sem megközelíthetetlenek.

Hiszen Nagyvárad város közgyűlése „heuréká"-t nem kiálthat, amikor kimondja, hogy lehetetlen a militarizmusért újabb áldozatot hozni. Közepes intellektus is tudja, hogy a militarizmus a modern társadalmaknak ő nagy betegségük s a militarizmus az emberi haladás legnagyobb ellensége. Sőt magyar értelemben azt is tudja és hirdeti a legutolsó kis riporter is, hogy koldusbot vár az egész ország népére, ha tovább is eszközei leszünk bizonyos nagyhatalmi őrületnek. De milyen nehéz volt azért eljutni eddig az egy voksig. És milyen hamar jutottunk el mégis. Néhány évvel ezelőtt Nagyvárad még letagadta Kossuth Lajost, letagadta, hogy még álmában is kívánja az önálló vámterületet s letagadta volna az esthajnal csillagot is az égről, ha erre úgy kérték volna, hogy a „politikai eszélyesség" követeli.

Hát a földnek mégiscsak forognia kell. Ha nem is arra, amerre Szokoly Tamás akarja, de forognia kell. A magyar városokban kezd szerephez jutni az intelligencia és a bátorság…

Nagyvárad város közgyűlésén - reméljük - már nem szótöbbség, nem egy vagy több voks fog dönteni a katonai javaslatok ellen beadott szép indítvány felett. Reméljük, itt egyhangú győzedelme lesz az indítványnak. A bürokraták gyülekezetének szabad szótöbbséggel intelligensnek lenni, de az a gyülekezet, mely Nagyvárad polgársága nevében szokott határozni, nem hozhat mást, mint vitátlanul intelligens határozatot.

A nagyváradi kaszárnyapolitika erkölcsi és anyagi csődje után - nem is beszélve a politikai opportunizmus nagy csődjéről - pompás és illő lesz egy lelkünkön könnyítő rúgás a militarizmuson. Hálásak vagyunk s elismeréssel adózunk a tanács egy voksáért, de örömünket a közgyűlés egyhangú határozata teszi majd teljessé…

Nagyváradi Napló 1902. november 12.

A. E.

126. EXKOMMUNIKÁLJUK BARTHA MIKLÓST

Bartha Miklós cikket írt. Skandalum történt hát ismét. Bartha Miklós szidja Bánffy Dezsőt a kolozsvári riadóért s dicséri Prohászka Ottokárt, a finomat és műveltet. Hirdeti a katolikus egyház győzelmét s jezsuita hitványsággal siránkozik a protestánsok pusztulásán. Ez cikkének a címe: „Ev. ref. szempont." Hiszen tetszik tudni, hogy Bartha Miklós a többek között azért becses az ultramontánoknak, mert reformátusnak született. E jusson garázdálkodhatik s öldökölhet a református nyájban ez a kálvinista jezsuita, ez a közéleti sakál.

E sorok írója, kinek már rúgni sincsen kedve Bartha Miklóson, szintén reformátusnak született s hálás a kálvinizmusnak azért a szabad, tiszta levegőért, melyben látni tanult.

Azt kérdi e sorok írója, meddig kell még tűrnie a kálvinista egyháznak a Bartha Miklós turpisságait, ki a klerikálisoknál kamatoztatja azt a véletlent, hogy reformátusnak született. A mi egyházunk, a kálvinista egyház nem ismeri és perhorreszkálja az exkommunikálást. De azt azért nem muszáj talán tűrnünk, hogy a sakál bárányбőrbe bújjék, báránynak lássék, s nyájat marcangoljon?…

Egy indítványa, talán inkább ötlete van e sorok írójának. Sokat felejtett ugyan a kálvinizmus rituáléjából, de úgy emlékszik, hogy az eklézsia-követést nem törülte el semmiféle zsinat.

Evvel meg lehetne szabadulni a magyar reformátusságnak Bartha Miklóstól. Mivel Bartha Miklós botrányokat művel és másokat megbotránykoztat - hívassák fel eklézsia-követésre s ha ezt illő formában meg nem teszi, zárassék ki minden református gyülekezetből.

Ennek a metódusnak kissé tridenti íze van, de valamit tenni kell Bartha Miklóssal. Mindjárt leszállana az ázsiója a klerikális, ultramontán táborban, hol őt, mint reformátust számolták a feketehadseregbe s értékelik.

Ötletnek tetszik ez az indítvány, pedig esetleg komolyan meg lehetne csinálni. Ki kellene már a báránybőrből rángatni ezt a politikai sakált. Ha mindjárt a saját módján, kissé jezsuita módon is. Exkommunikáljuk Bartha Miklóst!…

Nagyváradi Napló 1902. november 13.

(ae.)

127. BENEDEK ÉS VÁZSONYI

A böszörményi hajdúk derék poéta követe, a tüzes lelkű Benedek János, haragos kedvében volt. Nem mondott új dolgokat, de nagyobb dolgot mível. Amit ma olyan bajos megcselekedni: igazán és bátran beszélt. Szidta a mai magyar társadalom hülye fordulását, az álliberalizmust, az agrárius feudalizmusát, a fölburjánzott antiszemitizmust, a mindent elpusztító papmacskát, a címkórságot, a nemesség-mániát…

És egy kis okos fejű ember belekiáltott a beszédbe heinei gúnnyal, keserű kacagással:

- Milyen jó, hogy te mondod ezeket és nem én!…

Valóban. Keresünk, kutatunk a legsötétebb lapokban. Benedek Jánost egyik sem mondja hazaárulónak, kozmopolita jakhecnek, kultúrmopszlinak. Pedig Benedek János rálicitált Vázsonyira s pedig Benedek János is éppen úgy nem mondott új dolgokat, mint Vázsonyi.

Talizmánja van a böszörményi hajdúk követének. Az. Talizmánja van: keresztlevele és nemesi predikátuma. Ő maga egyiket sem becsüli sokra, de a banda igen és a banda nem merte lehurrogni, sem házi sajtójában megbélyegezni Benedek Jánost, mint tette volt Vázsonyival, aki ma már úgy kénytelen beszélni, hogy grófnak, dzsentrinek, papnak, pórnak, demokratának tessék. Mert igazságot egyáltalában nem szabad ma Magyarországon beszélni. Ha valakinek azonban mégis kedve van ez istenkísértő föladatra, hát annak talizmánja legyen.

A szomorú tanulságokat gyűjteni sem kell nálunk. Gyűlnek maguktól. Károlyi Sándor honmentő nagyúr, Sáfár Zelig vérszopó uzsorás. Prohászka Ottókár modern, temperamentumos, tudós, Bánffy Dezső felekezeti harcot szító idióta, Vészi József a földosztók és uzsorások mentora, Kaas Ivor békességes apostol, Sándor Pál hencegő zsidó, Rakovszky István önérzetes, lovagias férfiú, Kiss József kozmopolita, fanyar költő, Pósa Lajos teremtő szittya lánglélek… Mondjuk tovább? Ugye nem szükséges?…

…Vázsonyi Vilmosnak úgy kellett volna a demokráciát bevezetni, hogy szerződtetett volna tíz rendezett felekezeti viszonyú címeres fajmagyart. Hogy az igazság kutya? De milyen kutya! Kinek kell Magyarországon igazság?

Bizony nagyon elárulta magát a banda, mikor Benedek Jánost megtűrte beszélni…

Nagyváradi Napló 1902. november 19.

(ae.)

128. BETHLEN-KÖR

Ha Budapesten Szent Imre-egylet kell, nekünk meg Bethlen-kör kell. Így gondolkoztak a kolozsvári kálvinista diákok. A gondolatot beszéd követte s ők úgy tettek, amint beszéltek. Immár megszületett a Bethlen-kör.

Hiában. Ami a levegőben van, az ellen bajos cselekedni. Az pedig a levegőben van, hogy a magyar fiatalok Szent Imrét, Szent Antalt, Pázmány Pétert, Bethlen Gábort, Juda Halevyt, vagy pláne Szemere Miklóst és a többit vagdossák egymás fejéhez. Ezen és ilyen nevekben kluboskodnak a magyar fiatalok s készülnek egymás koponyájára. Kossuth-körről, Voltaire-egyletről, Spencer-társaságról, Haeckel-egyesületről vagy Heine-körről nem hallottunk még.

Ezek a mi fiatalságaink szörnyen gyáva és tehetetlen uracskák. Nyolc-tíz napos korukban hókusz-pókuszozza meg a pap őket s huszonötéves korukban még mindig az első hókusz-pókusznál tartanak. Ezt pápista pap keresztelte, amazt kálvinista, emezt pláne meg sem keresztelték. És mialatt itt Nagyváradon, Mezőtelegden, de az ország sok-sok részén szociál-demokrata gyűlésekre hajtja össze a nyomor a proletárok ezreit, ugyanakkor Kolozsvárt megalakul a Bethlen-kör, Budapesten pedig a Szent Imre-egyletben háborút prédikál a kereszt jelében és nevében Rakovszky István.

Bele kell törődnünk, hogy a jövendő Magyarországon nem munkás, modern és magyar polgárok, hanem katolikusok, reformátusok, zsidók stb. fognak élni. A hatalom és vezetés pedig egyházi és világi derviseké lesz. Ha így haladunk!…

De tán még sem egészen van ez így. Ugyanakkor, mikor Kolozsvárt Bethlen-kört csináltak, Budapesten pedig Rakovszky lovag tüzelte a fiatalokat, a proletárok gyülekezeteiben arról esett szó, hogy kell már valamit tenni a felekezeteskedés ellen, mely mítoszaival és szimbólumaival őrült háborúkba kergeti a tömeget. De nemcsak erről szóltak a proletárok, hanem az istenhivés mai formája, a vallás ellen is.

Az öreg fanatikusokhoz nincs szavunk. Ők javíthatatlanok. De szólunk a fiatalokhoz. Nem látják a fenyegető óriási kontrasztot. A mai társadalom reménysége, a fiatalság felekezeti bigottságba süllyed, s a jövendő társadalom előkészítő forradalmárai a nihilizmust hirdetik vallási dolgokban. Mi lesz ebből a rettenetes kontrasztból?…

…Ők sütötték. Ők egyék meg. Mi nem érjük meg a nagy harcot. Csinálják csak kisded felekezetes játékaikat magyar öregek és magyar fiatalok.

Agrárizmus, merkantilizmus, liberalizmus, klerikalizmus, Szent Imre-egylet, Bethlen-kör: mindet összesöpri a szociáldemokrácia…

Nagyváradi Napló 1902. november 21.

(ae.)

129. FORRADALOM

Egy nagy budapesti lapnak, gazdagnak, komolynak és konzervatívnak rémséges víziói vannak. Forradalmat lát. A nessipálok, lengyel- és papzoltánok gajdolnak hetek óta a parlamentben, tehát úgy véli, hogy forradalom lesz. Veszélyben a dinasztia és veszélyben a hon.

Hát forradalom lesz? Bizony ez nem lehetetlen. És talán még csoda sem volna. De a budapesti lap víziója nagyon mulatságos. Mindenünnen lángolhat ki forradalom, csak éppen a parla-mentből nem. Ne riogassák hát a dinasztiát. Bécsben komolyan veszik ezeket a csacsiságokat.

Ott valósággal azt hiszik, hogy nekünk egyéb bajunk sincs, mint a Gotterhalte s egyéb kedvünk sincs, mint kuruckodni. A nyakunkat tesszük rá, hogy Bécsben komolyabban veszik a magyar parlamentet, mint a nessipálok hiszik.

Voltaképpen pedig úgy áll a dolog, hogy forradalom nem lesz. Forradalom van ebben az országban. Vértelen, pusztító, szörnyű veszedelem. Forradalom. És hogyne lenne. Koldusabb sohse volt ez az ország, mint most. Belső nyavalyáktól kínlódóbb sem. És soha annyit elvenni tőle nem akartak, mint most. Pénzt, önérzetet, hitet és reményt. El akarnak szedni mindent. És védő kezet nem lát és nem várhat ez az ország. Csak ideákat, terveket, akaratot látna legalább. Idea, terv és akarat azonban, hogy teremhetne meg abban a lehetetlen, impotens gyülekezetben, melyet a magyar népképviselők gyülekezetének csúfolnak. Hosszú napok óta egyetlen produktuma ennek a gyülekezetnek egy hecc. Hosszú napok óta egyetlen gondja, hogy évenként egyszer, parádén vagy szemlén, ölthet-e magára aranyzsinóros gúnyát egy ifjú ember, aki sikerült csínyeket követett el egy szoborünnepen.

Ez a magyar parlament. Jaj, de rosszul tette Eötvös Károly, hogy méltatta egy rövid beszédre is.

Ez a parlament nem csinál forradalmat - aktíve… De csinál másként. Táplálja, növeszti a dúló, a csöndes, a tartó nagy forradalmat.

Avval tán tisztában vannak bizonyos urak, hogy a kivándorlás megtiltásával nem mentették meg a hazát. Egy ezerrel sem lesz kevesebb a nyomorgó elkeseredettek száma. A nagy, ijesztő sötétség, mely az országon borong, egy kis sugárt sem visz. Ha a szerdai vacsorák mostanában jól is sikerülnek, ez nem sokat enyhít a helyzeten. Ezt a két eredményét ismerjük a hatalmasok honmentő akciójának. Mert hogy Bécset megfenyegetik s egy-egy szélbali atyafi elkuruckodja magát, még annyi sem, mint a kivándorlási törvény, ez a modern deres, vagy a szerdai szabadelvű vacsora.

Forradalom? Valóban érezzük a forradalmat. A leigázott erők, az éhes gyomrok lázonganak. Nem fent a parlamentben. Szerte egész országban.

És Bécs ne a parlamenti szájhősöktől rettegjen s ne a Gotterhaltét védje. Vegye észre ezt a másik forradalmat, mely csak a parlamenti gajdolás, jól szervezett sajtókórus, szolgabírák és csendőrök kommandói s az árverelő dob pergése miatt nem hallik. Ez a forradalom igaz. A budapesti lapé vízió…

Nagyváradi Napló 1902. november 23.

A. E.

130. IRODALMI REAKCIÓ

- Támadás Erdős Renée ellen -

Egy nagyváradi fiatal református teológus - így hallom - valamelyik lapban cikket szeretett volna ellenem közöltetni, mert minapi „Bethlen-kör” című írásomban kikeltem a kicsinyes felekezeteskedés ellen s a kálvinista felekezeteskedés ellen is. Anarchistának s mit tudom én minek nevezett e cikkben s bizonyára avval is megvádolt, hogy a klerikalizmus malmára hajtom a vizet.

Most egy különös eset után megadhatom a választ az én ifjú hitsorsosom cikkére, melyet le sem közöltek. De ez a válasz természetesen nemcsak neki szól. Egy budapesti napilapban,

mely állandóan hangoztatja, hogy protestáns és magyar érdekekért s a klerikalizmus ellen küzd, kíméletlen támadás jelent meg egy zseniális poétalány, Erdős Renée ellen. Az erkölcs nevében. Tetszik érteni? Egy gyönyörű talentum merész, erős szárnyait be akarja piszkítani, meg akarja tépdesni az erkölcs nevében egy lap, mely magát protestánsnak, magyarnak és szabadelvűnek vallja.

Figyelem és szomorúan figyelem, hogy ez a lap - mondjuk meg a nevét - a „Magyar Szó", irodalmi kérdésekben milyen akkurátusan egy nótát fúj az „Alkotmány"-nyal. Minden új hangra, új erőre, új színre, új prófétiára, szóval minden igaz talentumra egyformán pereátot kiáltanak. A „Magyar Szó" is és az „Alkotmány" is. A vonal felett kíméletlen tűzzel harcolnak egymás ellen, a vonal alatt csókolóznak. A politika és a politikai hatalom kérdésében két pólus e két lap - irodalmi és művészi dolgokban összeölelkező reakció.

Nagy jelentősége van ennek. Ha csak politikai kérdésben liberális, sőt radikális valaki, süsse meg a liberalizmusát. Ez semmi, sőt kevesebb a semminél. De én - mint protestáns kálvinista ember - tiltakozom is az ellen, hogy ez a protestantizmus cégére alatt történjék. A protestantizmus nem a „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes" világfelfogások közül való. A hadakozó, tökéletesedő, szabad és gondolkozó élet - az én hitem szerint - a protestantizmus s ennek az életnek mindenben és mindenütt meg kell nyilatkoznia.

Protestáns reakcióból nem kérünk. Nem volna különb a másiknál. Ezt a mai Németország példája mutatja. A klerikalizmus egyforma, akár püspökök, akár szuperintendensek, akár rabbinusok, akár dervisek dirigálják. Életet, gondolkozó és szabad életet kérünk. Különben is talán hamarabb meg tudnánk bocsátani a politikai reakciónak, mint az irodalminak…

Nagyváradi Napló 1902. november 26.

(ae.)

131. A MAGYAR KRUPP

Széll Kálmán a magyar Krupp. Hasonlították már Nagy Sándorhoz, Bismarckhoz, Napóleonhoz, Buddhához, Mózeshez és minden mennybevalóhoz. Pedig ő Krupp. Csak Krupp. És fátuma immár beteljesedőben. A caprii gyönyörűségek nem tartanak már soká. Krupp, a magyar Krupp bukik. Kruppnak buknia kell.

Úgy járt a magyar Krupp, mint a német. Verejtékezve dolgozott magának először. Szedte, rakta össze a kis pénzeket, gyűjtött, mint egy szorgalmas méh: Meg is növekedett pénzben, komolyságban, dekorumban és kopaszságban. És akkor egyszerre csak nagy kedve támadt a tomboláshoz. Kiélni magát, mint a német mondja. Élvezni a hírt, a tömjént s egyéb gyönyörűséget. És a magyar Krupp pénzes zacskóival magát is kiemelte a bankból. Megnövekedve pénzben, komolyságban, dekorumban és kopaszságban bevitorlázott a magyar caprii kikötőbe, a politikába.

Azóta nagy a boldogság a magyar Capri-szigeten. Szapáry-Tibérius kismiska volt Széll-Krupphoz képest. Még a felhők is rózsaszínűek. Izgató, édes, nehéz illat bódít. Virágok nyílnak minden tájon. Agrárius méhecskék mámorosan szedegetnek mézet a rózsakertben, újra vígan élnek az előkelő herék. A szeretkezés szent vágya tombol mindenkiben. Ilyet még Tibérius sem pipált. Vészi József és Buday Barna, Sándor Pál és Károlyi Sándor, Apponyi és Fejérváry… szeretkeznek. Mikor már ez sem nyújt gyönyört, jön a java. Bartha Miklós és Széll Kálmán, Ivánka Oszkár és Rakovszky István. Ők is szeretkeznek. Szeret mindenki mindenkit. Kossuth Ferencet egy kis beszéddel arcon puszilja Krupp s Kossuth Ferenc már

meg sem áll a lábnyalásig. Mindenkinek van egy-egy szabad csókja mindenki számára. Mámoros, csiklandozó muzsikát ad az összetanult sajtó. Még a pattanás is gyöngyharmatot permetez. Bizonyosan ezt is a szerelemtől. Szerelmes éjjel, csókok éjszakája borult a magyar Caprira. A csillagok pedig nem mernek lenézni…

…Az ördög vigye el azokat a nyomorult szocialistákat!… Azaz dehogyis szocialistákat! Azoknak még nem szabad betenniök a lábukat a magyar Capri-szigetre. Azokról még mindig szó van a rendőri jelentésekben a vagyon elleni merényletek, a prostitució között, ha jól tudjuk. A magyar Kruppnak vesztét nem a szocialisták okozták. Mások. Mi magyarok, bár degenerált turániaknak hívnak az ellenségeink, voltaképpen még gyalázatosan egészségesek vagyunk. Mondhatni: kocsis módra egészségesek. A Tibérius-féle gyönyörökkel nagyon sokan beteltek már. Nagyon sokan szeretnének visszatérni az egészséghez, a normális szerelemhez, ha ez mindjárt közönséges, durva és nem intelligens is a Tibériusok és Kruppok beteg lelkében.

Visszatérés a normális életre: ez az új jelige. Visszatérni a napvilágra a perverz, csókos éjszakából… Otthagyni Krupp urat a maga fertőjében, a nehéz illatban, a méhecskék és herék, a mandolinosok és flótások között…

…Váltsuk e beszédet egyenessel föl! Jöjjön Széll Kálmán helyébe akárki csak láthassunk már újra tisztán. Ha nem jöhet újra Bánffy Dezső, ám jöjjön Darányi, Károlyi Sándor vagy Zichy János. Avagy jöjjön udvari minisztérium, aulikus kormányzat vagy szoldateszka. Jöhet bármi. Csak láthassuk, hogy ki kicsoda, láthassuk, hogy ki mellé és ki ellen állhatunk ki…

…A magyar Krupp pedig tűnjék el már, semmisüljön meg már. Eléggé beírta nevét és tetteit a magyar históriába. De az a historikus, aki a Széll-éra tiszta képét meg fogja írni, patológus lesz, Széll-Kruppal Krafft-Ebing vonult be a magyar politikába…

Nagyváradi Napló 1902. november 30.

A. E.

132. PÁLFI ANTAL

Munkálkodó, egyszerű ember ez a Pálfi Antal. A neve *i*-vel íródik, nem *y*-nal. Azért a kis jómódért, amiben most él, egész életén dolgozott s ma is dolgozik. A nevének is maga szerzett ismerést és becsülést. Különben pedig Szegeden él, lakik. És a neve mégis ismerős Nagyváradon és Bihar vármegyében. Ha jól tudjuk, Belényes a szülő községe, de ő kedves szűkebb pátriájának vallja egész Bihart s egész Nagyváradot.

Ez az egyszerű, munkálkodó ember olyan ember, akit vagy félreértenek vagy kigúnyolnak manapság. Ő tudniillik a maga becsületes, hevülő lelkére hallgató ember.

Egész ember. Csak felesége van. Gyermekei nincsenek. A holnapi kenyér gondja nem bántja. Aztán akar és tud is dolgozni. Mindezek folytán Pálfi Antal úgy gondolja, hogy elősegíti azt, amit ő szépnek, nemesnek, kívánatosnak tart. Megengedi magának azt, ami a gazdag és ősnevű földesurakhoz s dús pénzemberekhez úgy - illenék. Mecénáskodik a maga erejéből s néha talán még azon felül is egy kicsit. Emellett jószemű ember is Pálfi Antal. Idelát Nagyvárad tájékára. Látja, hogy hol a legnagyobb az erőfeszítés, hova kell leggyorsabban a segítség. És elküldi a maga munkával szerzett forintjait. Elküldi pontosan és sűrűen. Itt könyvtár kell, román tengerben magyar könyvtár, emitt egy művészi irodalmi cél sír a nervus rerum gerendarum után stb. Pálfi A. csendesen, szerényen kopogtat… Nagyon tekintélyes

volna már a summa, mit a Bihar megyei és nagyváradi kultúrcélokra becsületes lelkesedéssel póz nélkül csöndben adott.

Kivételes lélek az olyan, mint a Pálfi Antalé. Kivételes lelkek rezonálnak ma arra a nagy szózatra, hogy élni másokért a legszebb. Ma az individium [!] tobzódásainak nyavalyás korszakában még a legtetszetősebb altruizmus leple alól is kigacsol a lóláb. Pedig az ő igazsága voltaképpen szép, de egyszerű igazság. - De mikor olyan kevesen ismerik s még kevesebben követik az igazságot. Akik Biharból, Nagyváradról Szegeden összekerültek Pálfi Antallal, mind megcsodáljuk azt az üde rajongást és lokalpátriotizmust, amivel egész Biharországot boldogítani, vendégelni szeretné, ha lehetséges volna, Pálfi Antal.

Bár idehaza volna sok olyan lelkes emberünk, mint amilyen Pálfi Antal az - idegenben.

Abból az alkalomból írtuk pedig e pár rövid sort, hogy Pálfi Antal újra felkeresett bennünket az ő szokása szerint. Száz koronát küldött a jubiláló Szigligeti Társaságnak - melynek ő különben egyik alapító tagja - Rádl Ödön elnök címére. Irodalmi célokra fordítandó Pálfi Antal legújabb adománya.

Nagyváradi Napló 1902. november 30.

133. PFUHL VÉDELME

Senki sem foghatja reánk, hogy mi valami különös módon szimpatiálnánk Pfuhl úrral, e nagyváradi főfinánccal, aki alighanem jobban szeretné, ha nem volna olyan ismert neve, mint amilyen van. És ezúttal mi mégis fölcsapunk Pfuhl úr védelmezőinek. De tovább megyünk. Dús és gazdag urak védelmezőinek csapunk föl. Olyan nyomorúságos időket élünk, hogy a dús, gazdag urak is rászorulnak egy kis gyámolításra.

Mikor mi, vidéki skriblerek, aradiak, szegediek, debreceniek, nagyváradiak stb. unalmu[n]k-ban vagy lázunkban össze-összeveszekedünk, nekünk nagyváradiaknak azt vágják a fejünkhöz a Tisza-korszak állítólagos dédelgetése mellett, hogy könnyű nekünk, duplán püspöki város vagyunk, főpapi dominiumokkal, káptalannal meg így és úgy… Érezzük, hogy ez az ütés nem fáj nekünk s ártatlanul jutogatunk hozzá. De nyelünk és hallgatunk.

Ám a sok lenyelt és elhallgatott igazságból egy törtszámú percentet adjunk ki már magunkból. Evvel a kicsike percenttel különben is védeni akarjuk a dús papokat, akik a csúnya szocialisták lapjának tegnapi száma szerint vannak vagy huszonötezren ebben az országban s a statisztika nem tud róla, hogy egy is közülük éhen halt volna meg.

Nekünk erős hitünk, hogy a nagyváradi dús papok nem jó néven vették azt, ami csütörtökön a városházán történt. Hogy Pfuhl úr okvetetlen adóemelő szándékát újra megtörték, ez helyes. De Pfuhl úrnak mégis volt egy kis igaza. Hát hiheti valaki, hogy püspöki és kanonoki rezidenciák összeomlanak 300-400 korona lakbér adóalap emeléstől? Ha messzi szűk utcák szegény kis két-három szobái kibírnak 300-400 koronát, e dús paloták összeroskadnak-e 1400-1800 koronától? Dehogyis roskadnak. Nagyvárad közigazgatási bizottsága nagyon őrzi a tönkremenéstől az egyház szegény szolgáit.

A dús papoknak fájhat ez legjobban. Hiszen ők krisztusi erényekben élnek. Már most, ha egy kissé emelkednek az ő terheik, lehet könnyíteni a szegények agyonnyomott vállain. És ezt ne akarnák a dús papok? Dehogynem. Hiszen ez az életük missziója és jutalma. Bizonyosan nekik fáj hát legjobban, hogy Pfuhl úr javaslatának őket illető részét is visszautasította a közigazgatási bizottság.

Lám, a rossz nyelvek, melyeknek mi természetesen nem hiszünk, azt hirdetik, hogy a kismódú embereken nem lehet segíteni, mert a dús papokon kellene kezdeni a rekompenzációt s őket pedig nem szabad háborgatni.

Védjük Pfuhl urat, ki e suttogó fámát - egy nagyon csekély részében - de el akarta hallgattatni. És védjük a dús papokat. Elvégre ők nem tehetnek róla, ha hivatalosan szűkkeblűeknek deklarálják. Végre is komolyan nem teheti fel róluk senki, hogy ők, kik sok szobájú palotákban élnek, e palotákért s - ami elsőbb - a szegények könnyítéséért 300-400 koronát évenként magukra nem vállalnának.

Nyomorúságos, pénztelen, sőt kenyértelen időket élünk. Ilyen időkben igazán nem járja a dús papokat a szeretet apostolait kincskuporgató, szűkkeblű népségnek tüntetni föl. Ezen ostoba módon el tudnának aztán keseredni a pénztelen, kenyértelen és dolgozó proletárok.

Az is lehet, hogy nekünk nem alap nélkül vagdossák a fejünkhöz, hogy könnyű nekünk, mert duplán püspöki város vagyunk. Bizonyosan hasonló okokból nem győződhettünk meg arról, hogy ennek folytán csakugyan könnyű nekünk. Úgy gondolkoztunk, mint a közigazgatási bizottság. Nem tettük föl a dús papokról, hogy azok dús jövedelmeikhez mérten és méltóan szeretik Nagyváradot és népét. Talán, ha e hitünk erős és hangos, a gazdag főpapi és káptalani vagyonok jelenléte valamennyire már megtetszenék Nagyvárad képén.

Köszönjük Pfuhl úrnak a figyelmeztetést. Valóban ezután több hitünk lesz nekünk és mindnyájunknak. A közigazgatási bizottságnak is. Tudjuk most már, illetve hisszük, hogy csak kérnünk kell. Hiszen akik adhatnának s bizonyosan adnának is, ha bátorságunk volna kérni e [város] szegény lakói nevében: Krisztusnak szolgái. Ő pedig, az embernek fia mondotta: „kérjetek és megadatik, zörgessetek és megnyittatik”.

Nem engedjük, hogy ok nélkül hivatalosan kemény lelkűeknek, zsugoriaknak deklaráltassanak Nagyvárad dús papjai. Kérjetek és zörgessetek!…

Nagyváradi Napló 1902. december 6.

(-e)

134. A HÉTRŐL

Mikor így decemberben fehér palást borul a földre, valami naiv, békességes érzés száll belénk. Nálunk még, hol a havat nem takarítják el, pátriarkális, gyermekhangulatokat árasztanak a fehér hó, a csörgő szánkó s miegymás. Hisz voltaképpen a pátriarkális, gyermekhangulatokat olyan apró kis dolgok ölik ki az emberekből, mint például a hókaparás. És ha sokan is élnek vissza Nietzsche übermenschének vélt jogaival, az ős, pátriarkális, gyermekérzéseken áll a mai világ is és fog állni a jövő is. Az emberiség nagy, modern apostolai, Tolsztoj és a többiek sem akarnak voltaképpen többet, mint az ős, egészséges emberi érzések restaurálását. Ez a restaurálás pedig félig-meddig legalább sikerülni fog, mihelyst komoly, nagy érkező indul az idegek rakoncátlankodása ellen. A fehér, téli világ enyhíti a modern, beteg idegek táncdühét. Ezért szállt meg bennünket némi nyugalom és egészség e fehér, téli világban. Ilyenkor sokkal igazságosabb[ak] vagyunk ítéleteinkben. Nem prejudikál bennünk a modern idegember agiómája:

- Az emberek mind-mind nagyon komiszak és hitványak. Komiszabbak és hitványabbak, mint hisszük.

Mert ez a már-már vérré váló axióma követi el velünk a legtöbb igazságtalanságot.

*

Íme a kolozsvári eset. Valamelyik lap rettenetes cikket ír Bali Mihály ellen. A cikknek az a mottója, hogy minden hóhért föl kellene működése után akasztani. Szegény faddi jámbor Bali Mihály. Azon bizonyára ő maga sem csodálkozik, hogy nem tud sok-sok szimpátiát kelteni. Hogy is mondta a pénteki vezető cikkünk? Csak kenyér legyen, Smollen Tóni akad. Hát hasonlóképpen hóhér mindig lesz, míg igazságtalan társadalom lesz. Mert rablógyilkosság is - a mi hitünk szerint - csak addig lesz. Persze ez a hóhér nem okvetlenül kötéllel gyilkol. Esetleg másképpen. Esetleg kongregációkkal, militarizmussal stb. Friedrich nyilván fenevad volt. De ki meri állítani, hogy akkor is az lett volna, ha véletlenül egyik Zichy majorátus birtokosa.

Békességesen kellene ítélkeznünk. A társadalomnak s reprezentálójának, az államnak, joga van a Friedrichekkel elbánni, de nincs joga a Friedricheket bitóra húzni s nincs igaza, mikor a Bali Mihályokat is bitóra kívánja. A nyakunkat tesszük rá, hogy nyolcszáz forint fizetéssel örömest lenne Bali Mihály - gyümölcsészeti felügyelő, vagy valami efféle.

*

Míg Nagyváradon találgatjuk, hogy miért nem akar megalakulni a párbajellenes liga, írja cikkeit dr. V. Zs., utazgat Bourbon Alfonzó, könyvet ad ki Coudenhove gróf, nagy örömünkre fölépül Pallay Lajos - halálos párbajról jő újra hír.

Nem tudjuk, hogy akik az akasztás miatt botránykoznak, miért nem botránykoznak sokkal jobban a párbaj ellen.

A párbaj egy csöppet nagyobb barbárság, mint az állami gyilkosság. Mert hiányzik mellőle az állam is, melyet ugyan szintén igazságtalanságnak hirdetnek az anarchisták, de melyben mégiscsak van igazság.

Valóban, nem üres ötlet a párbajnak az a regulázása, amit most ajánlunk.

Szabjanak szigorú börtönbüntetést azokra a párbajozókra, kik elmulasztják viaskodásukra meghívni, mint az állam képviselőjét, Bali Mihályt…

*

- Loute is, marad is.

- Jobb ma egy Loute, mint holnap egy túzok.

- Úgy jó a Loute, ha kövér.

- Loute - fut az ember az előadás után.

Kérjük, ne ijedjenek meg. Nem folytatjuk. Csak azt akartuk dokumentálni, hogy Loute immár lefőzte az átkozott kis Kohnt is. Pierre Véber darabjának egy-egy mondása már mértföldeket [!] futott be tegnap este óta. Egy naiv bácsi szomorúan panaszkodott nekünk:

- A Loute előadása egy véleményt erősített meg bennem.

- Mi az?

- Hogy a színház ma már nem kultúrintézet.

- Tessék?…

Íme. Néhány embernek Loute-t kellett látnia, hogy addig a véleményig eljusson, azaz eljusson, hogy a színház nem kultúrintézet.

*

Ha Halász Lajos képviselő lesz - mondja Szűts Dezső -, megszakítok vele minden érintkezést. De szeretném, ha megválasztanák.

Kevesen nézik ilyen szemmel a Halász Lajos nagyszalontai, győzelemmel kecsegtető küzdelmét. Sokaknak nem tetszik, hogy egy fiatal skribler ilyen sok joggal és erővel dolgozik a maga karrierje érdekében.

Nem mondjuk azt, amit egy epés munkatársunk inkább a vicc kedvéért mondott:

- A magyar parlament megérdemli, hogy Halász Lajos belekerüljön.

De azt állítjuk, hogy a Halász képviselősége a saját pártjában nyereséget jelent.

*

Szaladgálnak a csörgő szánkók. Téli világ van. Vigasságok, mulatságok terveitől terhes a téli levegő. Mikor a jómódúak mulatnak, nagy lehet a nyomorúság. Ha valamikor nem lesz a földön ínség, milyen jogcímmel fognak vigadni az emberek?…

Nagyváradi Napló 1902. december 7.

(b.)

135. EGY SZEGÉNY EMBER KIS HALOTTJA

- Akit nem akartak eltemetni -

Fehér a világ. Itt a tél. Nem árt foglalkoznunk azokkal, akiknek ez a fehér, téli világ kín és gyötrelem, valóságos pokol. A szegények nem áldják ezt a fehér csillogó világot. Mint ahogy a nyári meleget sem nagyon áldhatják. A szegény embernek élni gyötrelem, de meghalni is nehéz és bajos. A friss tél egy tegnapi tragédiája ezt bizonyítja.

Szegény Varga Pál Nagytemető utcai napszámos-embernek meghalt a kis nyolc hónapos leánykája, a Margitka. Keserves a gyász a nyomorult kunyhóban is, de még keservesebb a teher, amit a gyász ró rá az emberre. A kis hideg testű Margitkát el kell temettetni.

Varga Pál hivő, jó katolikus ember. Szép, keresztényi temetést akart az ő kis halottjának. Elment tehát a plébános úrhoz. Hogy milyen eredménnyel járt a szegény Varga Pál, az alábbi levél bizonyítja, melyet tegnap délelőtt kaptunk:

> Tisztelt Szerkesztő Úr!
>
> Mint szegény napszámos ember, nagy bajomban fordulok Szerkesztő úrhoz. Hét gyermekem közül az egyik, a nyolc hónapos Margitka, tegnap meghalt. Mivel én magam tüdőbeteg, most keresetképtelen ember vagyok, két gyermekem pedig szintén beteg és otthon alig van betevő falatunk, felmentem nagyságos Dencs János plébános úrhoz és mint buzgó katolikus ember arra kértem, hogy meghalt kis leányom temesse el.
>
> - Ezért 2 forint 10 krajcár jár, mondta erre a plébános úr.
>
> - Tudom, mondtam én, de legyen tekintettel Nagyságos főtisztelendő úr az én szegény keresetképtelen és beteg állapotomra. Nincs nekem egy krajcárom, de még betevő falatom se. Hát legyen kegyes a főtisztelendő úr most ingyen eltemetni az én kis halottamat. Majd megfizetem, ha dolgozni tudok.

Dencs főtisztelendő úr erre haragra lobbant ellenem és azt mondta, hogy szegény a kántor, harangozó is, hát ő nem temeti el a kislányom addig, míg én elő nem teremtem azt a pénzt. Nem bánja akárhonnan veszem, de annak a pénznek meg kell lenni.

Erre én elmentem Lőrinczy rendőrkapitány úrhoz és kértem, hogy mivel nekem pénzem nincs, Dencs plébános úr pedig ingyen nem akarja eltemetni a lányom, hát temettesse el a város.

Minthogy Lőrinczy kapitány úr azt mondta, hogy ezt ő nem teheti meg, kérem Szerkesztő urat segítsen rajtam valami tanáccsal, hogy miképpen temessem el az én kis lányom, mivel én buzgó katolikus ember vagyok és nem akarom a gyermekem pogány módra eltemettetni.

Nagyvárad, 1902. dec. 6.

Varga Pál, napszámos. (Nagytemető u. 31.)

És személyesen is eljött hozzánk Varga Pál. Panaszkodott és sírt. Tüntető adakozásokhoz nincsen kedvünk s módunk sem, de rendkívül meghatott bennünket a szegény apa siránkozása. Adtunk neki 2 forint 10 krajcárt s ő hálálkodva sietett a pénzzel Dencs plébános úrhoz, kinek - úgy látszik - nem szabad kivételt tenni senkivel a temetési stóla behajtásánál.

- Látja - mondta Dencs -, hogy van pénz. De idejében kell ám erről a szülőknek gondoskodni.

- És elküldte egyik káplánját a temetésre…

Azóta a kis Margitkát beszentelhette Dencs úr káplánja. Sőt a temető egyik messzi, félreeső zugában új kis hant emelkedik, Szegény Varga Pál megmenekült a hivő, buzgó keresztény ember elképzelhető nagy fájdalmától, hogy az ő kis halottját pogány módon kellett eltemetni s talán emiatt el fog kárhozni a nyolc hónapot élt fehér ártatlanság.

De Varga Pál házában még sincs megnyugvás, bár Margitkát plébános temette el s erre került pénz. Nagy a nyomor a Nagytemető-utcai viskóban. El lehet képzelni, hogy milyen nehezen tud segíteni egy nagycsaládos nyomorgó napszámos magán, mikor még kis leányát sem temetik el ingyen. A jó lelkekre apellálunk. Akik tehetik, enyhítsék filléreikkel a Nagytemető utcai gyászos ház nyomorúságát. Mi e filléreket szívesen juttatjuk el a nyomorgó családhoz. Adományokat mindenkitől elfogadunk. Még azoktól is, kik a szegény nyomorgó emberek kis gyermekeit csak készpénz ellenében temetik el.

Nagyváradi Napló 1902. december 7.

(ae)

136. TURÁNI ERKÖLCSÖK

Klerikális lapok nagy gaudiummal közölnek egy levelet. A levelet állítólag választási harc idején írta a margittai kerület országgyűlési képviselője, kinek mandátuma fölött pár nap múlva ítélkezni fognak. A klerikális lapok zsidóbélyegzésre használják föl a levelet s ítéleteket mondanak a zsidó erkölcsökről. A levélben ugyanis a zsidó erkölcsökre apellálva, kérik a voksot. Persze, ha katolikus néppárti ember a keresztény erkölcsökre hivatkozva tenné ugyanezt, nem volna mi baj sem. De most nem erről lesz szó. Hiszen ha erkölcsökről beszélnénk, azon kellene kezdenünk, hogy az etikát a zsidóság adta az egész világnak, s keresztény világfelfogás voltaképpen nincs is, csupán zsidó-keresztény. De - mondjuk - nem erről lesz szó.

Szó lesz arról, hogy micsoda gyönyörű erkölcsök virítanak nálunk a politikában általában, de kiválóképpen a választások idején. Ezek az erkölcsök nem zsidó és nem keresztény erkölcsök. Ezer szerencsénk, hogy a vérbeli magyarság, a magyar parasztság lángja, [!] ezeket az erkölcsöket még nem szedte magára. Ez is meg fog történni. Tegnap a képviselőházban egy kuruc követ úr, olyan régi táblabíró szabású alak, lehetetlennek mondta a tiszta választást.

- Csak nem kívánhatjuk, hogy a szegény választó polgár ingyen szeresse a hazát s még tíz-húsz forintot se kapjon a választás idején.

Hát ilyen az úri, magyar erkölcs. Tessék csak békét hagyni a zsidó erkölcsöknek. Tessék inkább a turáni fajtában kutatgatni. Mióta Árpád apánk Zalánt meg akarta vásárolni, azóta a magyar fórum mindig vásár. Max Harden, a kemény német kritikusi elme azt vallja, hogy korruptabb nációja nemigen van a világnak, mint a magyar. És korruptak voltunk az egész barbárság s most talán még inkább azok vagyunk: a félbarbárság korszakában.

Ha kultúrember végignéz egy magyar választási harcot, bizonyosan fölfordul a gyomra. Egy-egy választás arra vall, hogy annyi képességünk sincs a modern parlamentáris élethez, mint a boxereknek. Minden magyar választás az intelligencia és érettség csődje. Maguk a politikus urak akarják és csinálják, hogy így legyen. Mondta-e vagy nem egy Habsburgi főherceg, de igaz: Magyarországot csak korrupcióval lehet kormányozni.

Az is minden intelligens ember hite lesz nemsokára, hogy Magyarországon át kell engedni a politikát teljesen az alantas elméjűeknek. A mai magyar parlament nívója már azt bizonyítja, hogy ez a hit majdnem teljesen győzedelmeskedett.

Ne tessék zsidó erkölcsökről beszélni. Ennél nincs gyengébb klerikális fogás. A turáni erkölcsök révén mi magyar náció állunk legmagasabb fokain - az erkölcstelenségnek…

Nagyváradi Napló 1902. december 13.

(ae)

137. A NAGYVÁRADI SZABADELVŰ PÁRT ÉS AZ EGYSZERI BÓCHER

Az egyszeri bócher elhatározta magát, hogy ráadja a fejét világi dolgokra s mindenekelőtt verseket fog olvasni. Goethe egyik nagy versén kezdte. A vers két első sora kérdés, a két második sor felelet erre a kérdésre. El is felejtettük már, hogy az ilyen figurát, hogy nevezi a poétika. Ilyenforma az:

Ki áll amott a szirttetőn,
Hunyad magas falánál?
……
Hunyadi ő, az ősz vitéz.

A bócher megcsóválta a fejét:

- Ejnye, de különös valami a vers! Kérdez… Felel… De hogyha tudja, miért kérdi?…

*

Dr. Várady Zsigmond nem poéta. Verseket nem ír. De az egyszerű bócher az ő tegnapi írására is megcsóválná a fejét.

- Ez a dr. Várady Zsigmond okos ember. Érezte az idők nehéz járását, látta a régi dicsőség elmúlását. Jó idő óta hirdeti is, hogy a nagyváradi szabadelvű párt, ha még nem is halt meg, de halni akar. Hogyha tudja, miért kérdi?

*

Miután e rituális ízű, de voltaképpen nagyon keserű viccel kezeikre játszottuk magunkat a jó barátainknak, beszéljünk egymás között, őszintén, limonádé és epe nélkül. Nagyon áhítja az örök világosság fényeskedését a nagyváradi szabadelvű párt? Valóban nincs már kedve semmihez, csak a kimúláshoz?

Ha így volna, nincs szavunk több. Aki meg akar halni, haljon meg. A lemondásnak önkikülönítésnek nincs köze és joga az élethez. De mi úgy véljük s éppen a Várady Zsigmondok révén, hogy a halált nem várják még tárt karok. Úgy véljük, hogy az alvó életösztön fölkelve elég erős volna még a halál lebírására. Nem tudná-e vajon megemberelni magát a nagyváradi szabadelvű párt?

*

Nincs okunk újból le nem írni, hogy éppenséggel nincs gusztusunk arra a savóra, ami a mai szabadelvű párt szabadelvűsége.

No de a Bihar megyei és nagyváradi szabadelvű párt lehetne más is. Ennek a pártnak külön tradíciói vannak. Nagy tradíciói! Mi gátolja, hogy a régi maradjon? Ezen a földön sohasem okkupált az a jezsuita frakció, melyet befogadtak a házba s mely azóta folyton erőlködik a gazda kidobásán. Ha a nagyváradi szabadelvű pártba mégis belopódzott volna a jezsuitizmus, dobja ki magából a párt. Végre is kevés olyan méreg van, melyet ellenméreggel ne lehetne kioperálni? Ha akarják… De vajon akarják-e?

*

Úgy vesszük észre, hogy úgy jártunk, mint a bócher poétája és mint - Várady Zsigmond. Tudjuk és kérdjük… Bizony akarni nem tud és nem akar a nagyváradi szabadelvű párt. Persze, hogy egészen a fejére nő a negyvennyolcas tábor. És még ha ez a tábor negyvennyolcas volna.

De nyugodtan nevezhetné magát tizenhármasnak, sőt ezerötszáztizenhetesnek - vagy mikor is volt a tridenti zsinat. Hiszen Hermann Ottó is negyvennyolcas és Hegyi Antal is az volt. Dőry Ferenc is az és Stokker József is az. A mai szabadelvűpártnál tehetetlenebb párt csak egy van: a mai negyvennyolcas párt. Hát, ha a szabadelvű párt úgy akarja, növekedjék e dicsőséges tábor.

*

A züllés felül kezdődött. A perspektívák világosak. A jóslás nem nehéz. Micsoda paktumok születnek ebből. Amint Széll, Apponyi, Kossuth, Komjáthy, Rakovszky és Zichy János, úgy értik meg talán legközelebb egymást Hlatky Endre, Hoványi Géza, Szokoly Tamás, Halász Lajos, Pálffy Béla és Stokker József. Milyen szép lesz ez. Majd talán Szokoly Tamás és Stokker József engedelmével lesz szabad a fórumon maradni Rádl Ödönnek, Dési Gézának, Várady Zsigmondnak és a többinek…

*

Hogy így lesz-e? Legalábbis ezt ígéri a helyzet. Az emberek sohse voltak talán olyan gyávák, mint ma. Az egyszeri bócher a maga filozófiájával tisztán látott. Furcsa valami a vers. De a magyar politika még furcsább!…

Nagyváradi Napló 1902. december 14.

(A. E.)

138. AZ INGYEN KENYÉR MORÁLJA

Nagyváradon szenvedély, sőt divat jótékonykodni. Jöttek is ide az elmúlt napokban harmadik vármegye csavargói is. Gerő Ármin mondja. Ugyanő megmondhatja, hogy három nappal ezelőtt jó pénzért sem lehetett napszámos embert kapni. Persze. A barakkban pattogott a tűz, párolgott a leves s szelődött a kenyér. Tegnap délután pedig magam hallottam a Szent László tér egy hólapátolójától, amint a társát oktatta.

- Az épkézláb ember is kap kenyeret és levest. Nem érdemes dolgozni, csak ha jól megfizetik az embert.

Mindezt nem azért írjuk le, hogy lehűtsük a jótékonyság meleg buzogású forrásait. Dehogy. A jótékonykodásra sohsem volt nagyobb ok és szükség, mint most. De tessék belátni, hogy az ingyen kenyérnél többet érne valami: a jól fizetett munka.

No de ez a mi nyomorúságos időnkben buta circulus viciozus. Elég munka, tisztességes munka nincs. A kenyér néhány helyen halmasodott [!] föl. Igaza van a szegénynek:

- Ide a fölös kenyerekkel!…

*

Akiben hajlandóság van a demokrácia igazainak befogadására, ne nézze meg az ingyen kenyérért tülekedő rongyos, piszkos, vad sereget, mert nagyon ki talál józanodni s meg találja érteni azokat, akik nem lelkesednek a mobért. Az ingyen kenyérért tülekedők nagyobbik részében nem lágy, hálás érzések fakadnak, de durvák, kemények és rosszak. És alaposan fölfegyverzett lélek kell hozzá, hogy e durva, kemény, rossz érzésekért ne a mobot tegyük felelőssé, hanem magunkat, a jólöltözőket és rendesen étkezőket. Mert a mobnak joga van durvának és vadnak lenni. Felé se szoktunk nézni. Csak akkor, mikor Celsius 28 fokig süllyed s nekünk félnünk kell, hogy amit nem adunk magunk szántából, elviszik erővel.

Különben pedig törődjék bele mindenki, hogy muszáj ingyen kenyeret adni s mégis az ingyen kenyér csak a gyűlöletet neveli azok részében, akik az ingyen kenyeret korgó gyomrukba kebelezik. Ez így lesz még sokáig. Egész a ma még beláthatatlan időig, mikor a proletár is kap jogokat, fog tudni gondolkozni s állandóan kap munkát.

*

Akár szenvedély a jótékonykodás, akár divat: gyönyörű. Úgy amint jelentkezik. Oly mindegy, hogy hiúság küldte-e a jótékony filléreket, félelem szentimentális gyöngeség vagy nagyszerű humanizmus, mely be tud tekinteni az életbe, vissza és előre tud nézni. A jótékonyság mindenképpen gyönyörű. Homályosan vagy tudatosan benne él a több mint krisztusi igazság: az élet mindannyiunké s az élethez mindannyiunknak egyforma joga van…

*

Nagyvárad társadalmának mostani nagy jótékonysága tele van nagy tanulságokkal, szép esetekkel. Nem nagy tanulság-e, hogy mióta dolgozik az irgalmasság, pihen a rendőrség. Alig történik azóta bűn, míg azelőtt nap mint nap jött a hír lopásokról, rablásokról, betörésekről.

Mintha volna némi igazuk azoknak, kik bűnös vagy derék individiumot [!] nem ismernek s bűnt és erényt a társadalomnak rónak föl. A sok jótékony mulatságot nincs kedvünk a nagy és szép tanulságok közé sorolni. De azt igen, hogy a nagyváradi közös tisztikar szép adományt küldött a nyomorgók számára. Nagy dolog ez s aki kezdeményezte, az tudja, mint kell békülni, barátkozni, sőt szívekhez jutni. És egy nagy tanulságot még éppen nem hallgathat el e sorok írója. A jótékonyság nagyváradi munkájában ezúttal is és csodálatos készséggel a zsidóság vezetett. Ha velük egy arányban adakoznának a gazdag főpapok és főurak, ötven évig nem

volna talán nyomorúság ebben az országban. No de erre azt mondják, hogy ők nem hivalkodnak. Rosszul teszik. Tessék hivalkodni!… Elvégre nem vagyunk kötelesek elhinni, sőt sok okunk sincs rá, hogy a Károlyi Sándorok és a dús papok irgalmas emberek. Ellenben ők folyton azt hirdetik a zsidóságról, hogy önző és fukar. Tessék hivalkodni!…

*

Az ingyen kenyér legfőbb morálja aztán mégiscsak az, hogy sokáig nem lehet ám ingyen kenyérrel tolni, halasztani egy nagy problémát. Főként pedig nem járja, hogy a hatalmas állam, mely megadóztatja még az álmainkat is - ezt is egészen a társadalomra tolja. Tessék a hatalmas államnak gondoskodni mindenki számára jogról és kenyérről. Mert nagy csőd talál ám abból lenni, ha az agrárius urakon kívül nem látunk meg senkit. Akkor nekünk, nem agráriusoknak, nemsokára nem lesz módunkban eltartani és féken tartani a proletárok éhezőit…

Nagyváradi Napló 1902. december 21.

139. PROTESTANTIZMUS ÉS SZOCIALIZMUS

Tetszik nekünk egy polémia, melyet kálvinista nyakassággal folytat egy lapban két kálvinista pap.

Típus ez a két ember. Az egyik prototípusa ama kálvinista papoknak, aminőt a többek között Bródy Sándor fest a „Hófehérké”-ben. A puritánnak, kemény nyakúnak és kemény fejűnek. A másik is típus. Tüzes, reformáló elme.

Amiről vitáznak, az már szinte eldöntött valami. De az az érdekes, hogy ők vitáznak, erről a témáról, a papok s pláne kálvinista papok. Arról van szó tudniillik, hogy mint fogadja a szociáldemokráciát a protestáns egyház. Róma már régen megoldotta e kérdést. Róma tőrrel, méreggel, anatémával s más ilyesmivel fogadja.

A puritán kálvinista tiszteletes protestál. Neki nem kell a szociáldemokrácia, mert hazátlan, vallástalan, istentelen és romboló. Nem tudja ezt bizonyítani, de állítja makacsul.

A tüzes, reformáló tiszteletes olvasott, tudós, fanatikus ember. Cáfol, támad, citál, demonstrál, argumentál és kapacitál. Írásaiból kitetszik, hogy látja az emberiség történetének nagy láng-oszlopait. Kereszténység, protestantizmus, liberalizmus. Hogy a legmagasabb lángoszlopokat említsük. És most csap fel a leghatalmasabb: a szociáldemokrácia.

A tüzes papnak van igaza. A protestantizmus mint gyermekét fogadta a liberalizmust, ezt fog kelleni tennie a szociáldemokráciával is, ami nem olyan szörnyűséges, mint amilyennek a gyengébbek hiszik. Semmi egyéb: a megtisztult liberálizmus. A megtisztult protestantizmus. A megtisztult kereszténység…

Itt e helyen nem szokás politizálni. Csak megemlítjük itt, hogy két kálvinista pap polemizál s igen ügyesen igen érdekes dologról polemizál. Mommsen azt mondta a világ halad, két lépést előre, egyet hátra, de halad.

A világ igenis halad. Lehet ugyan, hogy most azt a bizonyos egy lépést hátra csinálja, de halad. A protestantizmusnak pedig most sem szabad másokkal összefogni, csak a haladókkal.

Nagyváradi Napló 1902. december 21.

(ae.)

140. SOCIETAS LEONINA

Állj elő, óh boldog halandó, ki vallod és érzed, hogy békességes a te lelked ma reggelen és minden reggelen. Messiás lészen a neved, vagy elcipelnek az új házba, melyről elmebeteg kórház elnevezéssel gyakorta írnak tarka híreket a nagyváradi riporterek. Állj elő, mondom. A Szent László tér barakkjában nem kereslek, rendes kenyerűek között is hiában kutatnék utánad. Plátó jószágai közül aligha való vagy. Azok izzadnak, törik magukat mind. Még a kutyák közül is több vész meg mostanában, mint máskor. Kicsi agyvelejű emberek nyelvén: komisz az élet. Ám Herbert Spencer, Ibsen, Tolsztoj, Mommsen s a többiek sem mondják ezt sokkal másabban.

Marazmus; ennyi bizonyos. De vajon marazmus senilis vagy praematurus a világ betegsége? Vagy csak afféle hisztériás marazmus? Épek-e még az emberiség artériái, vagy hiába is jön-e az új doktor? A megváltás legendáján kérődzés ez újra. Igaz. De akármilyen naiv, céltalan és ostoba ez az örök kérdés, gyomorba, zsebbe, szívbe, idegekbe vág! A kutyafáját, hát mindig ilyen komisz lesz az élet? A fiaink újra kezdik utánunk az élet seftjét reménykedéssel és szabad alkuval s mind csőddel fogják végezni, mint mi és az apáink?… Ez a megváltás ügy - tessék elhinni - csaknem fontosabb az olasz borvámklauzulánál, sőt az önálló vámterületnél is. Bárhogyis lejárattak légyen a karácsonyi vezércikkírók… Erről még sok szó fog esni… És sok szó esik, sőt minden szó csak ezért esik ebben a szerencsétlen kis országban, ebben a mienkben. Másutt mégiscsak lehet élni, ha az élet nem is mulatságos. Itt vegetálni is bajos. Ezópus ismerte a ragadozó állatokat, de olyan societas leoninát ő sem képzelt el, mint amilyen ez az ország. És e mellett itt csaknem minden oroszlán sakál is egyúttal és szamár. Tessék ebben a societasban élni.

Herczeg Ferenc okos sváb módjára egyik regénye alakjával mondatja ki az igazságot. Ebben az országban csak a mágnás, a pap és a szamár egzisztálhat. És aki az ezek kedvében jár. És így van. Itt lenyakaztak jakobinusokat, megcsinálták március idusát, forradalmat csináltak és kiegyezést. Itt szabadság van és egyenlőség, kultúra és demokrácia. És itt mégiscsak néhány ember él és mi, sok millióan, e néhány, vagy mondjuk pár százezer ember jóvoltáért élünk.

Az erősek és gyöngék küzdelme sehol sem olyan rettenetes, mint minálunk, mert ez a küzdelem voltaképpen nem is küzdelem. A gyengék sokaságán kedvük szerint taposhatnak az erősek.

A gyengeség oly határtalan itt, hogy elfojtott, megfullasztott minden őszinteséget. Oh boldog Mommsen, ki legalább aludni vágyó szemeiddel látod a jövendőt, mint látta Kepler. Mi azt sem látjuk. Mi marazmust látunk, „tehetetlen nyomorúságot, melyben még azok sem lehetnek békével teltek, kiké az ország, hatalom és a dicsőség”.

Néha úgy gondoljuk, hogy volna egy medikamentumunk. Ha összefognának, szövetkeznének a jobbak, a gondolkozók, az értelmesek. De mikor ezek talán még kevesebben vannak, mint az oroszlánok szerepét játszó, sakálok módjára pusztító, uralkodó szamarak.

Aki még töpreng a dolgok felett, jeremiáskodhatik. Siralmait ma még szabad elzengeni. Holnap ki tudja? A gondolatnak már alig van szabadsága itt. Igaz, hogy kevés gondolat is terem. Néha az ember szinte megérti, hogy a tömegek miért rohannak a reverendaszag után s miért kívánnak bigottságba temetkezni.

Societas leonina… És akik ez ország társadalmából ezt a rettenetes szövetkezést csinálták, azt hirdetik, hogy keresztyén erkölcsöket akarnak. Szegény, borongós Reviczky Gyulával megkérdem: Mért született a messiás? Hogy a gazságok az ő nevében öljék meg a világot…

A barakkok körül járok. Nyomorultak serege les az ingyen melegre és az ingyen száraz kenyérre. A templom mellett, egy főpapi rezidencia, egy pénzpalota előtt. A nyomorgó ember olyan piszkos és olyan bamba. Elgondolom, mi lenne, ha a gondolkozó emberek egytől egyig ráadnák magukat a tömeg felbujtására? Talán vérfürdő. Talán semmi. Lehet, hogy e siralomvölgyben a létezés minden célja a siralom…

És mégis kérődzünk a megváltás jámbor legendáján. Hátha! Főképpen hátha e kis országból lehetne még valamit csinálni: Hátha szét lehetne robbantani ezt a societas leoninát. Hátha egy kis igazságot lehetne csinálni. Hátha hisztériás marazmus a mi marazmusunk…

…És itt csucsorodik [!] ki a mi naivságunk. Miért írtuk ide mindezt. Ha az élet jogát milliók nem ismerik, mért zokogjunk mi. Be kár, be baj, ha az emberbe beleszorul valami a názáreti lelkéből!…

Nagyváradi Napló 1902. december 25.

Ady Endre

141. SZÍNÉSZNŐ ÉS NYELVMESTER

Az iglaui színésznő őnagyságát s Giron urat, a zseniális nyelvmestert, áldja meg a mindenekben lakozó nagy erő, hogy megszöktették a trónörökösnő őfenségét és kedves öccsét, mert nyilván uralkodó családok asszonyainak is csak öccseik vannak. A világ pedig becsülje meg a színésznőket és nyelvmestereket, kik nem mindig okvetlenül színésznők és nyelvmesterek, de postamesterleányok, festők, uhlanus-tisztek stb. A színésznő és nyelvmester éppen olyan előrevivői a világnak, mint a nagy szellemek. A trónokat koptatják ők is, a bűnös tekintélyeket jártatják le. Ha Vilmos császár valamelyik fia titokban házasságot kötne egy kis masamód vagy nyomdászleánnyal, bizonnyal ez érne annyit, mint a „Vorwärts" és „Zukunft" sok tucat cikke, sőt érne annyit, mint húsz új szociáldemokrata képviselő.

Nagyon kinevetnők azt a dölyföst, ki kicsinyelné s nem akarná észrevenni a fejedelmi botrányokat.

A demokrácia nem okvetlenül követeli, hogy kicsinyeljünk mindent, amit az arisztokraták művelnek, különösen, ha a maguk lejáratásán dolgoznak a kedves arisztokraták.

Egészen mellékes a dologban, hogy Giron úrnak volt egy fogorvos elődje is, sőt az sem baj, hogy az iglaui színésznőt sok más színésznő előzte meg. A fő, hogy nekik sikerült elszöktetni a fenséges asszonyt és fenséges öccsét.

Ezennel visszautasítjuk az esetleges überdemokrata viccet, hogy bárcsak megszöktetné minden névtulajdonosát a góthai almanachnak. Evvel nem érnénk semmit. A tisztelt névtulajdonosok csak úgy járhatják le magukat, ha hagynak hátra olyanokat, kik az ő szökéseik miatt szégyenkeznek…

Színésznők, postamesternők, gépírónők, nyelvmesterek, színészek, masszőrök, uhlánusok, festők - előre! Föl a harcra, a szöktetés gerilla-harcára.

Ha én demokrata klub volnék, kikutatnám a nyelvmestert és a színésznőt s díszoklevelet küldenék nekik.

Erre vagyunk még kíváncsiak. Mikor a mi Ferenc Ferdinándunk grófnőt merészkedett nőül venni, megjelent egy pápai bulla, mely kívánatosnak mondta ki, hogy a fejedelmek vére

alsóbbrendű arisztokraták vérével frissüljön föl. Ahogy mi a pápai bullák természetét ismerjük, nemsokára kívánatos lesz a nyelvmesterek és színésznők vére is.

Nyelvmesterek és színésznők - újra kiáltjuk - előre! Hív benneteket a demokrácia és int a messziből a pápai bulla. Előre!…

Nagyváradi Napló 1902. december 25.

(ae.)

FÜGGELÉK

Kétes hitelű szövegek

1902. március-december

142. LEÁNDER NÉVNAPJA

Leánder, a hajdan vidám Leánder, ki immár fiskális, közéleti faktor és városatyajelölt, visszaemlékezett a napokban a szép időre, mikor ő még humorista volt s csak Sipuluszra és Mark Twainre nem tudott derűsen gondolni. Megnézte a naptárját, hát látta, hogy ma Leánder napja van. A hajdani Leánder nagyon elérzékenyedett. Elhatározta, hogy ma újra humorista lesz. Elindult az utcán s minden ismerősét megállította:

- Ma Leánder napja van. Barátságos névestét tartok a… vendéglőben. Nagyon szerencsés volnék, ha ön is megjelenne.

Talán már tetszik sejteni, hogy minden ismerősének *más* vendéglőt mondott. Csak egy vendéglőről nem szólt senkinek. Ebben a vendéglőben, egy külön szeparében akkor este vagy heted magával mulatott Leánder. A többi kilencven meghívott váltig átkozhatta. Leánderen az átok nem fogott. Olyan vidám, olyan bolondosan, kedvesen jókedvű volt, mintha még mindig nem volna más gondja, mint az olvasó közönség rossz gusztusa, mely Sipuluszt és Mark Twaint előbbre helyezi Leándernél…

Nagyváradi Napló 1902. március 1.

143. NAGYVÁRAD CSŐDJE

Akik a szomorúságon és nyomorúságon is tudnak mulatni, arról diskurálnak, hogy micsoda zsíros csőd lesz Nagyvárad város csődje, ha tudniillik az eddigi ötletes gazdálkodás után Nagyváradnak csakugyan sikerül csődbe jutnia. Hát ezen az éppenséggel nem mulatságos témán igen mulatságos eshetőségekre bukkan az ember. Ki legyen például az elég tekintélyes csődtömegnek a gondnoka? Egy rossz nyelvű ember azt mondta tegnap:

- A városi főügyésznek volna a legtöbb joga a tömeggondnoksághoz, mert tagadhatatlanul tekintélyes része van a kis ügyben.

Mások úgy tartják, hogy a város képviselője úgyis ügyvéd, Barabás Béla dr. volna hát esetleg a legjobb tömeggondnok. Ő megmenthetné a megmenthetőt…

…Mindez pedig keserű jókedvűskedés. Annyi a tény, hogy nagyon-nagyon csehül áll bizony Nagyvárad…

Nagyváradi Napló 1902. március 2.

144. A FÖLTALÁLÓ HUSZÁRTISZT

A nagyváradi Vilmos huszárezrednek volt egy szimpatikus, derék tisztje. Erről hallottuk ezt az érdekes dolgot. A nyalka huszár egyszer leesett a lováról. A fejére esett és sokáig sínylette a balesetet. Mikor újra egészséges lett, ismerősei csodálkozva látták, hogy a nyalka katona, a

vidám ember, az elmés társalgó, a nőbarát egész más ember lett. Komoly és magába vonult. Otthon olvasott, tanult folyton. Később bizalmasainak elárulta, hogy van egy pompás találmánya, amellyel ő vagyont fog szerezni. A kollégák közben elidegenedtek tőle. De még a jó emberei is úgy vélekedtek, hogy a derék katona beteg, rögeszméje van. Magyarországon hiába is próbált a találmányával szerencsét. Egyszer aztán levetette az egyenruhát s kiment külföldre. Németországban, Angliában s mindenfelé megfordult. Bizony sok nyomorúsággal s küszködéssel ment természetesen mindez. Ma a volt huszártiszt találmánya minden országban szabadalmat nyert. Ő maga egyelőre kétszázezer koronát kapott. Letelepedett a külföldön. Él urasan, csöndesen és „föltalál”… Talán el is felejtette már, hogy milyen más életet élt ő, mikor Nagyváradon volt huszár… Az eset maga patológiai szempontból is figyelemre méltó. Más magyarázata nem lehet, minthogy az esés folytán az agyvelőben valami transzformáció történt… A Lombroso teóriáját igazolja ez is s a természettudomány kétségtelen igazságát. Abnormális koponyával az ember lehet világhírű poéta, nagy államférfi, dühöngő őrült s kegyetlen szörnyeteg. A zseni, a tehetség nem valami kivételes adomány. Egyszerű és esetleges koponyaberendezkedés…

Nagyváradi Napló 1902. március 2.

145. HORÁNSZKY MINISZTER

Bizonyos, hogy Horánszky lesz a kereskedelmi miniszter. Ezt a hírt a párt legnagyobb része hidegen fogadta. Az agrárok azonban ujjongtak. Kedvükre való minisztert kaptak. Körül is hízelegték, már előre settenkedtek körülötte. Hegedüs kevés számú megmaradt híve arról beszélt, hogy könnyű lesz Horánszkynak a sült gesztenyét kikaparnia. A vám- és kereskedelmi szerződéseket értették, melyek anyagának megszerzésén Hegedüs fáradt. Sic vos, non vobis… mondogatták. Maga a lemondó miniszter is megjelent a pártkörben. De nem igen időzött a termekben. Negyedóra hosszat tanácskozott Csáky Albin gróffal, azután bevonult az olvasószobába. Nem igen háborgatták ott… Hegedüs Sándor lemondását a szerdai minisztertanács tárgyalja. Erre Hegedüs is megkapta még a meghívót. Valószínű, hogy akkorra már befejezett tény lesz Horánszky kinevezése. Hegedüs Sándor távozása kétségtelenül az agrárok és a néppárt győzelme Széll Kálmán fölött. Kíváncsiak vagyunk, hogy ebből a ferdeségből hogy lesz újabb fénysugár a Széll Kálmán fejét környező dics-körben?

Ki búsul ki örül ebben a válságban? Ki búsul azon, hogy Hegedüs távozik? Ki örül annak, hogy Horánszky jön? Az igazság érdekében regisztráljuk, hogy Hegedüs távozásának hírére ebben az országban ugyan kevés ember hajtotta búsulásra a fejét. Három esztendei minisztersége alatt mindég várták, hogy valamit tegyen. De három esztendei minisztersége alatt nem tett semmit. Legalább olyant nem, ami az ország ügyét, de különösen a kereskedelem ügyét hathatósan előmozdította volna. A tárca keretében a folyó ügyeket elintézte valahogy, bürokratikus módon, de kezdeményező erő lelemény, alkotó képesség nem volt benne. Pedig a nehéz időkben, amelyek a magyar kereskedelemre bekövetkeztek, erős kézre és nagy leleményre volt szükség.

De csak ne a jezsuita Horánszky jött volna a helyére!

Nagyváradi Napló 1902. március 5.

146. A RENDŐR

Bródy Sándor darabjának egyik karakterisztikus alakja a röndőr. Nem közönséges rendőr, hanem lovasrendőr. Ő képviseli a Bolygó-Kis Erzsébet tragédiájában az államhatalmat. Ő mondja részeg filozófiával, hogy a hatalomnak terhére van a szegény ember s azért pusztítja a fajtáját. A lovasrendőr olyan színpadi alak, akit színésznyelven szólván, „nagyon meg kell játszani". Bognár János pompás művészember, de az ő lovasrendőrje nem az igazi. Meséket beszélnek, hogy Ditrói a Vígszínházban, hogy tanította volt Fenyvesit a rendőr „megjátszására". Íme egy kis példa. Fenyvesi rettenetesen dülöngve jön be.

- Nem jó, nem így kell! - kiabált Ditrói.

- Hát hogy - kérdi Fenyvesi.

- Hát, kérem, a lovasrendőr, ha részeg, sohse csetlik-botlik. A lábai biztosak. Hanem a *dereka* ingadozik balra, jobbra. Ilyenformán tanította be Ditrói „A dada" szereplőit.

Nagyváradi Napló 1902. március 5.

147. A SZEGÉNY SAMU

„A szegény Samu", így emlegetik a színháznál Szarvasi Sándort, a jóravaló, derék színész embert. Annyi szent, hogy fátumos ember a derék Szarvasi mester. A sors keze állandóan a vállán van. Ha nagy sikere van a színpadon, bebeszélik neki, hogy a partnere kapta a tapsokat. Mikor ő előleget akar kérni, mindig az előtt utazik el valamivel az igazgató. Ha Krasznay reggel nyolc óráig mulat, a próbáról Szarvasi késik le. Ha valamelyik kollégája egy kis nőcskénél sikert arat, a járásbíróság előtt neki kell megjelenni s a békés kiegyezést ajánlani. Más lakót a lakásadója szokta végrehajtani, Szarvasinak lefoglalták a holmiját a lakásadó adósságaiért. Ilyen képzelhetetlenül peches ember a derék Szarvasi mester. De a tegnapi este balvégzete a jeles művésznek valóságos orgiákat ült. Rablók támadtak éjnek idején reá. Betörtek a lakására, meg akarták fojtani. Kétségbeesett küzdelemmel tudta lefegyverezni a két tagból álló rablóbandát. Reggel az egész színtársulat előtt mesélte el rémes éjjeli kalandját Szarvasi. Különösen a színtársulat nőtagjai rémüldöztek az éji események elbeszélése alatt. A hallgatóság legkomolyabb tagja, Bérczi, a komikus, azt mondja a történet végén:

- Borzasztó dolog! Látod Samu milyen jó, hogy nem háltál otthon az éjszaka?

No hát nem peches ember Szarvasi. Éjnek idején rablók törnek reá. Ő viaskodik, mint Thészeusz. Szerencsére megmenekül. Másnap pedig még a komikus sem akarja elhinni az egész éjszakai dolgot.

Nagyváradi Napló 1902. március 6.

148. BEÖTHY LÁSZLÓ JAPÁNJAI

Sada Yakkóék budapesti vendégszereplése tudvalevőleg majdnem állásába került a „szent család" (így hívják a Rákosi-dinasztiát a nyílt ellenségek) Herbertjének, az ifjú nemzeti színigazgatónak. No de hát Beöthy Lászlót nem fogják harakirire kényszeríteni. Egyetlenegy embertől féltek, mint aki fellázítja ellene a szélső balt, maga pedig úgy nekimegy Beöthynek, hogy kissé porcelánossá vált pozícióját darabokra töri-zúzza. Bősz lesz, mint Kavakami. Ez a rettegett ember lett volna Sipulusz, de hála az égnek, mindennek éppen az ellenkezőjét

cselekedte. A japáni csecsebecsék talán épen kerülnek ki a játékból. Mert hát a „szent család” száz kezű. A nagy Jenőnek magának ötven keze van. A szélsőbalon Sipulusz vigyáz. *Szidi* mama jelentős pozícióját eléggé értékelni sem lehet. Fedák Sári szintén nagy ereje a „szent család” gárdájának. Egyelőre hát a „szent család”-ot nem kell félteni. Hatalmasabb az valamivel Széll Kálmánnál is…

Nagyváradi Napló 1902. március 6.

149. IRODALMI DOLGOK

- A Szigligeti Társaság -

A múltkoriban néhány budapesti és vidéki lap - nyilván tájékozatlanságból - túlságos sok dicsérettel írt a „Szigligeti Társaság”-ról. Már akkor siettünk megjegyezni, hogy ne tessék ezt a sok dicséretet készpénznek venni. Kritikát nem mondtunk s most nem akarunk mondani. Eleget bíráltuk a „Szigligeti Társaság” működését, helyesebben nem-működését… Most egy meghívást kaptunk, mely így szól:

> Meghívás. A „Szigligeti Társaság” tisztikarának és választmányának t. tagjait van szerencsém a folyó 1902. évi március hó 7-én délután 5 órakor a gazdasági és iparbank termében tartandó választmányi ülésre tisztelettel meghívni:
>
> Tárgyak:
>
> 1. Elnöki jelentések.
> 2. A Szigligeti emlékünnepély előkészítése.
> 3. Az évi rendes közgyűlés határidejének és tárgysorozatának megállapítása.
> 4. Indítványok.
>
> Nagyvárad, 1902. március hó 5-ik napján.
>
> *Rádl Ödön társ. elnök.*

Bizony már el is feledkeztünk volna újra, hogy nekünk irodalmi társaságunk van. De hát most eszünkbe jutott még valami. Ha csak fele való a társaságról nemrég kürtölt dicsériádáknak, milyen sok minden másképpen volna. Legeslegelső sorban pedig nem tartanánk ott, hogy ma már Nagyváradon az irodalmat felekezeti boltokban mérik. Katolikus liceum, Jehuda Halévy Társaság protestáns felolvasó-esték mindezt bizonyítják, hogy itt engedték még az irodalmat is elfelekezetesedni. Nagy része van ebben a „Szigligeti-Társaság” működésének, illetve nem-működésének.

A fenti meghívó ötletéből s a közgyűlés előtt egyelőre csak ennyit akartunk a „Szigligeti Társaság”-ról mondani.

Nagyváradi Napló 1902. március 6.

150. ÓRIÁSI VIHAR A KÉPVISELŐHÁZBAN

A magyar képviselőházban tegnap rettenetes botrányok játszódtak le. A botrányokat a Kossuth-párt rendezte. Miért? Oh ne tessék gondolni, hogy valami nagyszerű országos érdekek követelték a skandalumokat, amikre néha bizony nagy szükség van. A hazát nem adta el senki, még Vázsonyi Vilmos sem. A szerencsétlen, elhagyott nép milliói ellen sem tervelt senki

semmit. Az alkotmánynak még a kis fülét sem piszkálta meg senki. Mi történt hát? Mi vadította meg a nemes függetlenségi tábort? Oh némulj el nagy természet: egy puszi-cimborától elvették a mandátumot. Gabányi Miklós, akinek egy beszéddel sikerült eddig még nem sejtett mély nívóra süllyesztem a magyar parlament vitáit, tegnap óta nem nagyságos úr. Bebizonyult róla, hogy a diósadi mandátumot, érdemes elődjétől, Sámuel Lázártól, olyan eszközökkel vette el, amilyenekkel még a magyar választásokon is nagy merészség küzdeni. Ergo, Gabányi urat kitiltották a házból, hova Gabányi úr nagyon sokadmagával olyan érdemetlenül került be.

Hát ezért csinált a Kossuth-párt olyan őrületes kavarodást, amilyennek még a Bánffy-buktatás napjai között is alig találják párját.

Nagy tanulsága van a tegnapi skandalumnak. Kár, hogy ezek a tanulságok a meg-hamisításoknak s hazugságoknak mai korszakában nem fognak leérni ahhoz a néphez, amelyre a Kossuth-párt támaszkodik, de - hisszük - nem sokáig fog támaszkodni.

Kérdünk mindenkit: vajon e párt szívére vett-e valamikor közérdekű dolgot, mint tegnap, egy puszi-cimbora kázusát, aki mellesleg egy hígfejű, korlátolt atyafi, valami hecc-plébánosnak a kreatúrája? Ugye, hogy közérdekű dolgoknál csaknem aludni szokott a Kossuth-párt, mely az utolsó választás óta különben annyi klerikális elemet fogadott magába, hogy ma már veszedelmesebb a hajdani való, hírhedt Ugron-pártnál. Hát a Kossuth-párt nem érzi a gyomai ütést? Nem érzi, hogy a Várkonyi 1045 szavazata azt jelenti, hogy a függetlenségi párt közjogi szóvirágait megunta már az elhanyagolt s egyre nyomorultabb nép?

Elkeseredéssel, majdnem undorral eltelve számolunk be a képviselőházban tegnap lefolyt csúnya skandalumokról:

A képviselőház mai ülésén - mint tudósítónk telefonon jelenti - óriási vihar volt. A költségvetés tárgyalása folyt. Pichler Győző befejezte beszédét a főváros helyzetéről. Széll Kálmán emelkedett szólásra. Néhány percig beszélt csak.

Hírhozó a teremben

Széll beszéde elején Endrey Gyula toppant be a Házba. Párthívei felé rohant s hangosan kiáltotta:

- Megsemmisítették a diósadi mandátumot!

Szinte hihetetlen kavarodás történt. Az egész Kossuth-párt felzúgott.

- Lehetetlen!

- Ajasság!

- Lássuk az ítéletet!

- Törvénytelenség!

A legkeményebb kiáltások sivalkodtak.

A fiatal negyvennyolcas, stréberkedő honatyák, Papp Zoltán, Lengyel Zoltán és társaik a jobboldal felé ordítoztak.

Széll nem tud beszélni

Széll Kálmán miniszterelnök megpróbálta beszédjét folytatni. Nem lehetett. Tallián Béla elnök hiába csöngetett, beszélt. Végül lejött a képviselők közé. Összetette a kezeit, úgy kérte a zajongókat. Nem volt semmi látszatja. Széll maga is odament a képviselők közé. Azok kiabáltak, mint a sakálok.

A hatalmas, robusztus termetű Kubik Béla magából kikelve ököllel csinált magának utat a miniszterelnök felé. Akik emlékeztek a nagy obstrukció azon jelenetére, mikor Kubik Bánffyt inzultálni akarta, vagy legalábbis úgy látszott, hogy ezt akarja, most elébe vetették magukat s visszatartották.

Barabás Béla hírt hoz

Ekkor új hírnök jött. Nagyvárad követe, Barabás Béla dr., aki tagja a képviselőház ötödik bíráló bizottságának, mely a Gabányi mandátumát tárgyalta. Barabást a negyvennyolcasok körülfogják. Ő aztán így ad információt:

- Münnich Aurél semmisítette meg a mandátumot.

Erre tört aztán ki még csak a vihar. Kiáltások zúgtak:

- Persze Münnich és Sámuel egy páholyban vannak!

- Szívességet tett a szabadkőmíves testvérnek.

Münnich megjelen

Ebben a percben lépett be a házba Münnich Aurél. Mintha nem is látná és venné észre a forrongást, átmegy a jobb oldalra. Ott sokan gyűlnek köré. Ő egészen nyugodtan referál a történtekről.

- Ki vele!

- Menjen a páholyba!

- Ez a jog, törvény és igazság? - Münnich és Kubinyi mondjanak le!

Széll és Tallián egyenként kérlelik az izgatott negyvennyolcas honatyákat. A tárgyalást folytatni azonban nem lehet.

- Nem tárgyalunk addig, míg elégtételt nem kapunk - harsogják a derék szélbali honatyák.

Az ülést bezárják

Széll és Tallián mikor látták, hogy lecsendesíteni a vihart nem lehet, tanácskozni kezdtek. Közben megérkezett Apponyi Albert gr. is. A tanácskozás eredménye az lett, hogy az elnök az ülést bezárta.

- Holnap sem tárgyalunk - zúgta az ellenzék. A képviselők leírhatatlan izgatottságban oszoltak szét.

A megsemmisített mandátum

A diósadi mandátumra tudvalevőleg két jelölt volt. A régi képviselő Sámuel Lázár s egy a kerületben sohase látszott úr, Gabányi Miklós, kit egy Szentkirályi nevű plébános szerzett a kerületbe. Gabányi kortesei olyan terrorizmust fejtettek ki, hogy Sámuel visszalépett. Mint egyhangú választás ellen beadott petíció a diósadi petíció a bíráló bizottság elé került. A bizottság Issekutz Győzőt bízta meg a helyszíni vizsgálattal. A vizsgálat igazolta a petíció állításait. A panaszosok tanúinak állításaiból kiderült, hogy a függetlenségi Gabányi Miklós párthívei terrorizáltak. Több tanú kijelentette, hogy Sámuel Lázárra akart szavazni, de a nagy izgatás folytán otthon maradt. Különösen a jámbor természetű oláh nép tartózkodott a szavazástól. A tanúk túlnyomó része a nagy terrorizmusnak tulajdonítja Gabányi győzelmét s hangoztatja Sámuel Lázár nagy népszerűségét. Sámuel-párti szavazókra rálőttek stb., stb. A bizottság ezek alapján tegnapi tárgyalásán szótöbbséggel kimondta, hogy igazolásnak helyet nem ad. A mandátumot megsemmisíti s új választás kitűzését kéri a képviselőháztól. A megsemmisítés ellen szavaztak Barabás, Abaffy és Issekutz. A megsemmisítés mellett

Kubinyi, Mayer és Münnich elnök. Az elnök szavazata kettőt számít s így a megsemmisítő határozat győzött.

A Kossuth-párt akciója

A Kossuth-párt mindjárt az ülés után s később újra értekezletet tartott. A párt erős akciót indít. E célra Kossuth Ferencet, Barabás Bélát s Bartha Ödönt küldték ki.

Fölrendelték táviratilag az összes vidéken levő párttagokat. Kimondták, hogy ha a képviselőház elfogadja a bíráló bizottság jelentését, a párt obstruálni fog. De remélik, hogy a jelentést nem veszik tudomásul…

*

Ez történt a magyar képviselőházban tegnap. Isten óvja ez ország népét, nehogy az ő képviselőitől várja sorsa jobbrafordulását. A képviselő urak nagy többségénél a *mandátum* a fő. Ebben pártkülönbség nélkül megegyeznek. A mandátumért, egymás mandátumáért *vért ontanak* a tisztelt képviselők. Az ország dolgai nem számítanak. Jól van ez különben így. Tán hamarább észre tér a polgárság!…

Nagyváradi Napló 1902. március 8.

151. PAULAY ERZSIKE

Paulay Erzsike bájos kis leány s kedvesen szavalt, de az a sok taps még nem jelentett teljes sikert. Egy nagyon édes, szép asszony könnyes szemei s pihenő kezei többet mondtak a zúgó tapsnál. Hogy figyelte minden szavát, mozdulatát a szavaló kis leánynak! Hogy ömlött szét arcán a boldog érzések derűje, mikor a tetszés zaja kitört! Milyen boldog lehetett tegnap P. Adorján Berta, a mi kedves művésznőnk, akit - sajnos - kötelességünk most elkeseríteni. Bevádoljuk neki az összes nagyváradi bakfisok nevében Paulay Erzsikét. Mit művelt ez a kis leány tegnap!… Hiszen nem maradt egy ép szívű ifjú emberünk sem!… Valahány, mind az Erzsike udvarába szegődött tegnap. Egyébként pedig újságoljuk, hogy a tegnapi est folyamán huszonnyolc jogászgyerek határozta el, hogy tanulmányait Budapesten fogja folytatni. Ilyen körülmények között pedig nincs más mód, mint Paulay Erzsike jöjjön Nagyváradra, Adorján Bertával együtt…

Nagyváradi Napló 1902. március 9.

152. EGY INTELLIGENS SZÍNÉSZ

Szarvasi Sándorról, a derék Soma mesterről, ahogy barátai nevezik, immár másodszor szól a krónika. A színügyi bizottság szombati értekezletén sok dicsérő szó esett Somáról, de valaki megjegyezte:

- Csak grófokat ne játsszék.

Hát ez egészen ártatlan megjegyzés, de egy ifjú ember kázust csinált belőle. Kibővítette azt az ártatlan megjegyzést avval, hogy Somának „nincs egy grófi szerephez kellő intelligenciája”. Amiben semmiképpen sincs igazság. Hiszen vannak gazdag grófok, kopott grófok, öreg grófok, ifjú grófok, korhely grófok, munkás grófok, de intelligens grófok vannak legkevesebb számmal.

Ám Soma tragikusan vette a kis ügyet. Fölszaladt a színházhoz. Bement az öltözőjébe. Mikor tudniillik értesült az ifjú ember vélekedéséről. Fölvette a legelegánsabb frakkját. Soma kiöltözött nagyon-nagyon. A walesi herceg eleganciája kismiska, amilyen elegánsan kiöltözött Soma mester. Behívja az ügyelőt.

- Mondja kérem, hát nem vagyok én intelligens ember?

- Nagyon intelligens úri ember Szarvasi úr - válaszolt az ügyelő rosszul rejtett irigységgel.

Mert hát nagyon elegáns volt ám Soma mester. Behívta sorba az egész technikai személyzetet. Mind konstatálták, hogy Szarvasinál nincs elegánsabb, tehát intelligensebb színész. Utolsónak a személyzetnek egy derék tagja maradt, aki szegény holt süket, de ez nem jutott eszébe az elkeseredett Somának. Tőle is megkérdezte:

- Mondja, lelkem, hát nem vagyok én intelligens ember?

A derék kérdezett, aki Szarvasinak diszkrétebb ügyeit intézni szokta, persze nem értette a kérdést, hanem a legutolsó megbízásra gondolt:

- Én, kérem, elvittem a levelet - válaszolta -, de nem lehet avval a lánnyal beszélni. Azt mondta, hogy ő volt a legkorrektebb nagyváradi szobaleány, mielőtt Szarvasi úr el nem csavarta a fejét. És ha Szarvasi úr csak üres levelet tud küldözgetni, hát ne játssza a grófot…

Nagyváradi Napló 1902. március 11.

153. LIBERÁLIS DIÁKOK GYŐZELME

Hírt adtunk volt róla, hogy a kolozsvári egyetem diákjai között is fölütötte fejét a jezsuiták által bujtogatott reakció. A klerikális ifjak főként az „Egyetemi lapok” állítólagos „kozmopolita” irányába kapaszkodtak. Az bántotta őket, hogy Ady Lajos, a lap főmunkatársa a Vázsonyi heccek idején elítélte a Vázsonyira uszított ifjúságot s több cikkben kelt ki a budapesti ifjúság iránya ellen. A klerikális ifjak azonban nem értek célt. Az egyetemi kör óriási többséggel bizalmat szavazott dr. Bodor Antalnak mint köri elnöknek s lapszerkesztőnek. Ady Lajost pedig, ki ellen elsősorban irányultak a támadások, nagy többséggel az egyetemi kör második tisztviselőjévé, főtitkárrá választották meg.

Nagyváradi Napló 1902. március 12.

154. PATIKUS SZÍNÉSZNŐ

Somogyi Károly - mint hírül adtuk már - szerződtette Virágvasárnaptól László Irént, a színiakadémia végzett növendékét. A kisasszony nagyon intelligens, fiatal szép leány. Azt mondják: kiválóan talentumos is. A szerződést a kisasszony és Somogyi egy kis alkudozás után megkötötték. A színész-szerződéseknek rendesen van egy pontjuk, mely szerint a be nem vált színészt egy hónapon belül a színigazgató minden indokolás nélkül elbocsáthatja. Ez benne van minden színész-szerződésben, ám az esetleg elbocsátott színésznő zsüri elé viheti ügyét. László Irén kétszer is elolvasta ezt a passzust s azt mondta Somogyinak;

- Nem lehet ezt a pontot kihagyni, direktor úr?

- Nem lehet, kisasszony. Én hiszem és remélem, hogy önnel szemben nincs szükségem reá, de a színésztörvények szerint ennek benne kell lenni a szerződésben…

Egy kis szünet után újra megszólalt László Irén:

- Sok patika van Nagyváradon, direktor úr?

Somogyi Károly egy nagy kérdőjellé változott.

- Ha nem válnék be - folytatta László Irén -, elmegyek valamelyik patikába…

- Tessék? - kérdezte bizonytalan hangon a direktor…

- Hát beállok egy patikába…

Kiderült aztán, hogy László Irén egyetemet végzett s okleveles gyógyszerész… Szóval egy igazi modern, intelligens, erős leányhoz illően biztosította magát, mielőtt a deszkára lépne…

Nagyváradi Napló 1902. március 13.

155. A SZÍNHÁZI SAJTÓIRODA

A nagyobb színházak sajtóirodát tartanak. Kivált ott, hol több napilap jelenik meg. A sajtóiroda üzleti orgánuma a színháznak. Bejelenti a műsort. Fölhívja a figyelmet az ígérkező érdekesebb estékre. Esetleg egypár dicsérő jelzőt nem sajnál. A lapok dolga, hogy ezeket a jelzőket megtartják-e, vagy kihúzzák. A színház és sajtó között levő természetes kontaktus úgy hozza magával, hogy [a] színház inkább csak szenteltvíz hatású jelentéseit kiadják a lapok. Hiszen inkább segíteni, mint ártani kötelesek talán egy-egy kultúr-intézetnek. Ilyenformán aztán Budapesten és Nagyváradon mindenütt megesik, hogy a lapok premierek, föllépések stb. előtt leközlik a színház dicsérő jelentéseit, viszont a premierek, föllépések stb. *után* elmondják a maguk véleményét, melyek nagyon sokszor cáfolják le az előleges dicséretet. Ez így van s jól van így. A közönség pártfogására érdemes színházat szívesen támogatja a sajtó, az érdemetlen előtt pedig begombolkozik. Ez megnyilatkozik a színházi sajtóiroda jelentéseinél is. Vagy leközli, vagy félredobja az ember őket. Kázust belőlük nem sokszor csinál.

Egy laptársunk, melynek színházi politikájáról nem nyilatkozunk ma még másutt és bővebben, nem így csinált. Nem dobta félre a jelentést, hanem kifigurázta, hogy Hegyesi Mari asszony föllépését a jelentés előre nagy sikerűnek mondta, mert a lapokban e jelentésnek másnap reggel kell megjelennie. Ezt laptársunk amerikai gyorsaságnak nevezte. És bár hasonló amerikai gyorsaságnál máskor nem volt ilyen aggodalmas, ezúttal a színház ellen fordult. Miért lett laptársunk egy nap alatt ellensége a színházi sajtóirodának, melynek berendezését, mivoltát, célját olyan sokáig volt alkalma ismerni? Hát ez nem amerikai gyorsaság?…

Nagyváradi Napló 1902. március 20.

156. IV. LÁSZLÓ

A koturnusos múzsa kapott tegnap este szállást a színházban. A sok fenség, a sok lendület, a sok jambus egy kicsit nyugtalanított bennünket. Bizony elszoktunk a mélységektől. Mégis az érdekes, nagy erővel megkonstruált darab megcsinálta a csodát. A fönségekhez, lendületekhez és jambusokhoz fölemelt bennünket a szereplők művészi igyekezete. K. Hegyesi Mari asszony, a színház kiváló vendégművésznője játszotta „Aida” szerepét. Nagyon szép volt s imponálóan - szavalt. Kacziány Viola, ez a nagy tehetségű fiatal művésznő „Edua” szerepében győződtetett meg újra bennünket érdekes talentumának sokoldalúságáról. Somogyiné ízléses és biztos volt, mint mindig. Örömünkre tehetségéhez méltó, úgynevezett műszerepben láttuk

tegnap Peterdi Sándort. Ismét primadonna-sikere volt e jeles, intelligens színésznek, Myze-je klasszikus, Bognár, Krasznay, Dési, Szarvasi és Csatár igen jók. Nagyon ügyesen vált be kis szerepében Losonczy kardalos. Közönség elég szép. Taps, kihívás bőven. A rendezés szintén Peterdit dicséri.

Nagyváradi Napló 1902. március 20.

157. A NAGY HALOTT S A TÖRPE ÉLŐ

A fejedelmeknek szabad hálátlanoknak lenni. Valahogy nem is illik a fejedelmi személyekhez a háládatos érzés. Schiller erről valahol szabadabban és világosabban is beszélt. A népnek is történelmi joga van a hálátlansághoz. Őt, a szegény tömeget, évezredek óta tartják vakságban és sötétségben. Hogy láthasson tisztán s miként tudjon ítélkezni a nép? A hálátlanság nem abszolút bűn hát, mint ahogy nincs is ilyen bűn. Csak bizonyos határok közt. E határok: a trón és a néptömeg… E határok között aztán szabadjára száguld a hálátlanság ördöge s undokabb lénye nincs sem a vallásos naivság, sem az emberi lélek alvilágának…

Nem szoktunk szentimentáliskodni, de soha annyi hálátlanság nem tetszett föl még előttünk és soha annyi düh és undor nem kelt még föl bennünk, mint Tisza Kálmán temetésén. Ha csak cinikus hálátlanságokat látunk, beletörődünk, amint beletörődünk az élet sok szennyességébe. De a látott hálátlanságok legtöbbjéből hiányzott az őszinte cinizmus.

Vakmerő, gyáva hazugságok takaróztak rájuk. A geszti temetést meg kellett volna festetni s ezt a címet adni neki: A nagyság jutalma. Vagy írni kellene róla, akinek több az epéje és a kegyetlensége, mint nekünk. Miket lehetne erről a temetésről írni! Vér öntene el minden szívet, mely sokakért hevül és dobog, tömegeket szeret, institúciókat szolgál, fajt, hazát és embert akar menteni és szolgálni.

A geszti úton kísérnie kellett volna a Tisza Kálmán koporsóját a király képviselőjének. Ott kellett volna lenni Széll Kálmánon kezdve minden magyar miniszternek. Az összes protestáns főpapoknak és fő embereknek, ott kellett volna lenni mindenkinek, kiket a semmikből Tisza Kálmán tett valamikké. Az egész ma már csak „úgynevezett” szabadelvű pártnak, mely Tisza Kálmánnak köszönheti, hogy még klerikális mezben is monopolizálhat minden hatalmat. A képviselőház elnöki székébe került jezsuitának. A magyar sajtó minden orgánumú képviselőjének. És még milyen sokaknak!

Nem voltak ott. A Széll Kálmán sajtója kiadta a jelszót, hogy „csöndes részvét kéretik” s hogy ezt „a nagy halott így rendelte”. Közben sokaknak megsúgódott, hogy jó lesz le nem menni „demonstrálni” Gesztre, mert a halottaknak minden mindegy, de az élők haragudni is tudnak. A legtöbbnek pedig súgni és tanácsolni sem kellett semmit. Elmaradtak a halott koporsója mellől önként, szépen. A halottól nem lehet már kapni semmit. Viszont voltak magyar főrendek és képviselők, akik kiíratták kőnyomatosakba és lapokba, hogy elmennek, s elmentek Gesztre, azután re bene gesta elmaradtak… És még mennyi ocsmányságról írhatnánk!… A modern Magyarország legnagyobb fiát úgy dugták el pihenőhelyére, mint valami kir. tan. kortes-polgármestert.

Ki felelős mindezért? Ki akarta s ki rendezte ezt így? Tudja mindenki s elhallgatja mindenki… A néppártnak és klerikálisoknak előreküldött helytartója, Széll Kálmán, aki mindazt vissza akarja csinálni, amit Magyarországon Tisza Kálmán s a liberalizmus teremtett. A király méltó képviselését megakadályozta avval, hogy a temetési szertartásnak tüntetően kálvinista karaktere lesz. A nemzet halottjaként azért nem akarta Tiszát eltemettetni, mert fegyvertársai, Zichy Jánosék tiltakoztak az ellen. Mikor pedig a Széll előtt még mindig rettegett mumus,

Bánffy Dezső báró olyan impozáns küldöttség élén áldozott kegyeletének a Tisza koporsójánál, Széll szerteküldte csatlósait a Gesztre készülőkhöz. Fejérváryt s a generálishoz szívből ragaszkodó néhány komoly, derék urat, már nem lehetett visszatartani, de nagyon sokat megriasztott az üzenet:

- A miniszterelnök nem szeretné, ha demonstrációnak látszanék a geszti út.

Így és hasonlóan harcolt a halott Tiszával az élő Széll Kálmán. Hát nem jogos az undor, amit éreztünk és érzünk? Hát nincs már gerinces magyar politikus egy sem? Hát ki van szolgáltatva ez az ország teljesen Széll Kálmánnak, ez új Kollonicsnak, ennek a perverz, ennek a titkos jezsuita, kokott-alaknak?

Nagy Tisza Kálmánunk temetése nemcsak a magyar szabadelvűségnek, modern haladásnak s európai magyarságnak a temetése volt, de temetése volt a józanságnak, az önérzetnek s a gerincnek. Az egész ország ott fetreng a jezsuitizmus magyarországi helytartójának, Széll Kálmánnak, e perszonifikált ledérségnek a lábai előtt. Az ő dicsőségét zengő zenekar az ország s a primet ugyancsak kezeli a megvásárolt sajtó. Csak valami emberséges mennykő csapna ebbe a zenekarba s találna okosan. Megváltást immár csak csodától várunk.

Nagyváradi Napló 1902. március 28.

158. HÚSVÉT A SZÍNHÁZBAN

- Az új szezon -

A húsvétnak télies napjai a színházban az új szezont vezették be. Nagyon mi sem örültünk, hogy a húsvéti hallelujába csupa ismert operett melódiával zengedezett bele a színház, de - úgy tudjuk - lehetetlen volt másképpen összeállítani a repertoárt. Egyébként eléggé érdekes és érdemes volt a színház húsvétja.

Vasárnap délután a még mindig „Bőregér”-nek címzett „Denevér” új bizonyítékát nyújtotta egy szerencsés akvizíciónak. T. Pogány Janka asszonyban veszedelmes kollégához jutottak a nagyváradi primadonnák. Voltaképpen operett komikának szerződött Nagyváradra. Gyönyörű hangjával, nem közönséges énektudásával, hatalmas repertoárjával és a máris megszerzett szimpátiával biztosítja azt, hogy primadonna-szeszélyek miatt nem lesz ezután annyi műsorváltozás, s van aki mindig és szerencsésen be fog tudni „ugrani”. Rozalindája nagyon tetszett vasárnap délután. Mellette Örley Flóra, Pintér Imre és Kulinyi Mariska tetszettek. A fogházigazgató szerepébe Szatmáry Árpád beugrott s így nem lehet játékáról és erejéről mint bemutatkozásról írni.

Este Eleméry Klárika föllépése volt a New York szépe legnagyobb érdekessége. A bájos kezdő primadonna igazán gyönyörűen tanul és halad. Bátran, kedvesen énekelt, táncolt a címszerepben s rászolgált a kapott virágra s ovációkra. Az új gárdából Szathmáry Árpád vált ki ez alkalommal. Határozottan erősebb lett a kórus s egypár csinos és jóhangú karhölgyet láttunk. Az előadás igen jó volt.

Hétfőn délután Nap és Hold-ban ismét T. Pogány Janka jeleskedett. Este San-Toy-ban Székely Irént ünnepelték budapesti sikerei után.

Mind a négy előadáson szép közönség volt a színházban, bár a pénztár ablakára nem kellett kiaggatni a teljesen elfogyott jegyekről szóló jelentést. Itt kell megmondanunk, hogy a színház vezetőségétől nem volt sem okos, sem praktikus az új tagokat, mint például Tóth Eleket, szerepükhöz nem illő helyre állítani. Nem lehet érdeke a színháznak, hogy új tagjait

elkeserítse, vagy előre „lejárassa”. Csak a repertoár összeállításnál is előállott sok kényszerűség enyhíti ezt a súlyos - hogy úgy mondjuk - taktikai hibát.

Nagyváradi Napló 1902. április 2.

159. CYRANO DE BERGERAC

A nagyorrú poéta ékességes, szép történetét hallottuk tegnap újra s hevültünk, lelkesedtünk a naivságnak s romantikának lelkünkből kiváltott szeretetével. Nagyon intelligens színészember bemutatkozása tette még érdekesebbé az estét. Új Cyranót láttunk: Tóth Eleket. Valahol másutt fölróvjuk, hogy Tóth Eleket neki nem illő szerepekkel állították a közönség elé. Viszont itt örömmel konstatáljuk, hogy Tóth Elek teljesen reparálta a dolgot s tegnapi vállalkozásával igen kedvező véleményt szuggerált azoknak, akik látták. Egy kis orgánum fogyatékossága van, de ezt feledteti becses színész-ösztöne, intelligenciája, tüze és ambíciója. Elődje Cyranójánál az övé jóval értékesebb, s a sok nyíltszíni taps és kihívás kiérdemelt honorálása volt az új Cyrano kvalitásainak. Az előadás maga az ismert szabású volt. Nagyon bájos Roxane E. Kovács Mariska s kis szerepében is feltűnt intelligenciájával, értelmes beszédjével, Sík Rezső, egy sokat ígérő talentumú fiatal színész.

Nagyváradi Napló 1902. április 2.

160. TISZA KÁLMÁN SZOBRA

Azok akarják nagyságát lejáratni, őt magát örökre eltemetni, akik mindent neki köszönhetnek. Az ellenségei lobogót hajtottak ravatala előtt, kijelölték nemesen helyét a magyar Panteonban. A hiénák szerepeire a jóbarátok, az intimusok, a saját teremtményei mertek csupán vállalkozni. Széll Kálmán egészen nyugodtan kiáltotta ki:

- Tisza Kálmánt sohasem szerettük.

Az őszintesége megkap e kijelentésnek, hiszen őszinteséghez annyira nem szoktatott bennünket Széll és a rendszere. De újra csak utálatot gerjeszt bennünk a mód, mely Széllnek még kivételes szereplésénél, a szincerizálásnál is megnyilatkozik. A halottat bántja, ki halhatatlan bár, de kitől már félnie nem kell. Gyávább az állatmese gyáva hősénél, aki nem várta meg az oroszlán halálát s már a betegségnél neki bátorodott - rúgni.

No nem baj. Tisza Kálmán nagyságáig nem ér ám az ágaskodó törpe. És, hejh, sokba kerül az ennek az országnak, hogy a mostani miniszterelnökét mindenki szereti.

A geszti porladónak álmát meg éppenséggel nem zavarja ilyen kicsinység. Minket vérez csak, minket bánt, akik még élünk s akik még mindig be merjük vallani, hogy nagyon szerettük azt a hideg, kemény, büszke s koporsóba zártáig puritán, tiszta embert, aki a geszti sírboltban fekszik porhüvelyével, de életével a halhatatlan nagyok csarnokában fényeskedik.

Sok éretlen, kicsinyes, farizeus vádaskodás illette Nagyváradot, mikor október harmadikán úgy látszott, mintha cserbe[n] hagyta volna az ő nagy öregét. Mi érezzük és tudjuk: mennyire nem ismerték sem Tisza Kálmánt, sem Nagyváradot a vádaskodó éretlenek, kicsinyek és farizeusok.

Egyesek hanyagsága, egy elfuserált választás még csak nem is érinthette azt a szent kapcsot, mely Nagyváradot Tisza Kálmánhoz fűzte. Sokkal nagyobb volt Tisza Kálmán és sokkal hűségesebb Nagyvárad.

E hűség és szeretet parancsolja, hogy mi siettessük a történelem bizonyos ítéletét. Nagyváradnak kell megindítania a mozgalmat, hogy Tisza Kálmán halhatatlan nagyságát szobor hirdesse! Ez a szobor sehol sem állhat, csak Nagyváradon és ennek a szobornak állania kell mielőbb. Az első lépést bizonyára megteszik azok, akiknek a kötelességük. Törvényhatóságok, testületek s magánosok róvják le áldozataikat mielőbb s hogy leróvják és leróhassák - ez a mi föladatunk lesz.

Mi budapesti laptársainkat kérjük meg, hogy be se várva a fölkérő, hivatalos, udvarias formát, nyissák meg a teret az adakozásra. Gyűjtsenek Tisza Kálmán szobrára mindazok a lapok, melyek nemcsak névben liberálisok s nem félnek a törpe élőtől, hogy irigy lesz a halhatatlan nagyra.

Szörnyű nagy és talán szörnyű veszedelmes átalakulás előtt áll a magyar közélet, mely olyan gyors egymásutánban vesztette el Szilágyi Dezsőt, Pulszky Gusztávot s a legnagyobbat, Tisza Kálmánt.

Immár kezdenek az emberek nemcsak felejteni, de nem érteni is. A magyar földből sarjadt s a Tisza Kálmán egyéniségében legjobban ragyogó nemes liberalizmus tölgye leomlott. Jöjjenek ezért akármilyen sötét idők is, utánuk más újra nem jöhet - ezt hisszük és hirdetjük -, mint ennek a nemes liberalizmusnak megtisztult föltámadása.

Ennek a hitnek és igének megtestesítése volna s lesz Tisza Kálmán nagyváradi szobra.

Bihar és Nagyvárad, a magyar liberalizmusnak e klasszikus földje, ha ma még megváltást nem is vihet a fenyegető veszedelmek elé, de meg akarja s meg fogja őrizni a magyar liberalizmusnak a hitét s e hit föltámasztó erejét.

Nagyváradi Napló 1902. április 6.

161. A PRIMADONNA CSOMAGOL

Szerdán délután egy nagyváradi újságírókból álló kis társaság szállt be Budapesten a Nagyvárad felé induló gyorsvonatba. Ugyanakkor egy másik kocsiba két nagyon elegáns, szép hölgy sietett beszállani. Egyik újságíró meglepetve kiáltott fel:

- Ni, Székely Irén!…

Valóban ő volt, a Szigligeti Színház volt becézett primadonnája, ki itt hagyta hirtelen és véglegesen a szerelmes Nagyváradot. Útitársa Újházyné Székely Kornélia volt. Irénnek a nővére, nagyon érdekes szépség. A bájos nővérpár Nagyváradra utazott. A mi volt hűtelen primadonnánk most fog ugyanis csak végleg eltávozni, Székely Irén csomagolni, költözködni jött Nagyváradra…

Nagyváradi Napló 1902. április 11.

162. L. KOMÁROMI MARISKA VENDÉGJÁTÉKA

- Kertészleány -

Nagyon élvezetes estéket szerez a nagyváradi közönségnek L. Komáromi Mariska asszony. Majdnem feledhetetlen estéket. Szükségesek voltak ezek az esték, mert ízlésünkben nagy reakció történt. Egy fenomenális hanganyag volt korlátlan úr már a Szigligeti Színház színpadán s mivel hiányzott a színpadi hangegyensúlynak legális és graciózus szabályozója, egy igazi szubrett, bennünk mérhetetlen respektusa fejlődött ki a hang-kolosszusnak s reakcióképpen kezdtünk inszenzibilisek lenni a hang művészete, az énektudás finomságai iránt. Jobb orvost nem kaphattunk volna L. Komáromi asszonynál. Az ő nemes énekművészete visszahódított bennünket az ízlés reakciójától. Tegnap a „Kertészleány"-ban kaptuk az orvosság legnagyobb adagát: páratlanul finom, gazdag művészetet, melyért alig győztünk elég hálával tapsolni és lelkesedni.

A többi szereplők közül a komika-primadonna T. Pogány Janka, a szépen haladó Kulinyi Mariska, a mindig hasznos Pintér és mindig jóízű Bérczi s a gyöngéd, finom humorával nagy édesatyjára emlékeztető Szatmáry Árpád váltak ki.

Az előadás egészében jobb, mint tűrhető, de emlékezni sem szeretünk a borzasztóan öltözött karleány menyasszonyokra. Közönség szép és disztingvált.

Nagyváradi Napló 1902. április 11.

163. A SZÉP LEÁNYOK

Wolafka dr. debreceni plébános, c. püspök a Bihar megyei Nagylétán járt vasárnap, s egy új kápolnát szentelt föl. Nagy ünnepiességek voltak persze a községben, s egy Wolafkához közel álló debreceni lap nagyon kiemeli, hogy a püspök tiszteletére adott banketten a község legszebb leányai szolgáltak föl. Nem akarunk világért sem rossznyelvűeskedni, de bennünk fájdalmas húrt rezegtetett meg ez a kis hír. Elgondoljuk, hogy milyen szomorú, megalázottak lehet[nek] most a nagylétai leányok nagy része [!], kiktől a természet megtagadta a szépséget és kívánatosságot. Őket nem engedték a főpap elé. Bizony hiába hirdetjük az alázatosságot, szeretetet és egyenlőséget, ha még a vallás fölkent szolgái is különbséget tesznek az emberek között, sőt különbséget tesznek a szép és kevésbé szép fölszolgáló leányok között is.

Nagyváradi Napló 1902. április 16.

164. A MARSEILLAISE ÉS SZOYER ILONKA

- A színügyi bizottság rendkívüli ülése -

A Marseillaise és Szoyer Ilonka úgy kerülnek össze, hogy a nagyváradi színügyi bizottság ma délután rendkívüli ülésre gyűlt össze, s e rendkívüli ülésnek első tárgya a Marseillaise, a másik pedig Szoyer Ilonka nagyváradi vendégszereplése lesz.

Szóljunk először a Marseillaise-ről. Ismeretes az a tüntetés s mi is írtunk róla, amely szerdán este a Szigligeti Színházban történt. A zenekar és az előadók a francia forradalomjelenet végén nem ismételték meg a hatalmas, vért forraló, forradalmi dalt, a Marseillaise-t. E miatt jó negyedóráig lázongott a színházi közönség.

A dolog történetét úgy mondjuk el, ahogy mi értesültünk.

A tüntetésre az első okot a színházi ügyelő túlbuzgósága adta. Madách darabjában rengeteg a díszítők s a szereplők dolga. Az előadás igen hosszú. Az ügyelő nem akarta, hogy még hosszabbra nyúljék. Ilyenformán, mikor a függöny legördült, kiadta a jelszót a díszítőknek. Pár perc alatt, mialatt a nézőtér tombolt, a színpad már meztelen üres volt s az új díszleteket akarták már beállítani.

Somogyi Károly igazgató ekkor értesült a dologról, de már hiába szaladt a színpadra s adta ki a parancsot, hogy teljesítsék a közönség óhajtását, a színészek már átöltöztek s a színpad összevissza volt.

Azonban a mi értesülésünk szerint még más oka is volt az induló megismétlése elmaradásának. A felügyeletet a zenekar fölött teljesítő főhadnagy az „Ember tragédiája" első előadása után, mikor az indulót többször megismételtette a közönség, azt az utasítást adta a zenekar vezetőjének s a zenekarnak, hogy elég, ha egyszer játsszák el az indulót. Az ügyeletes katonatisztnek természetesen nem lehetett erre semmi utasítása s csak privát elhatározása folytán járhatott el, mert az lehetetlenség is volna, hogy a térparancsnokság egyszer megengedje a Marseillaise eljátszását, de már a megismétlést nem. Az ügyeletes tiszt ez intézkedése után is, mikor látta a közönség akaratának tomboló megnyilatkozását, utasította volna a zenekart a megismétlésre, de a színpad leszerelése után s a színészek átöltözése miatt nem lehetett már a közönség óhajtásának eleget tenni.

Ezek a Marseillaise-re vonatkozó értesüléseink.

Hoványi Géza dr. a színügyi bizottság elnöke tegnap Várady Zsigmond dr., Gyémánt Jenő dr. s Kurländer. Ede dr. színügyi bizottsági tagok aláírásával kérelmet kapott, hogy hívja össze a bizottságot rendkívüli tanácskozásra a színház[i] tüntetés s Szoyer Ilonkának bérletszünetben tervezett vendégszereplése dolgában.

Nem értjük, mi szükség van erre a rendkívüli ülésre. Az ügy historikuma az, amit föltárunk. Elmérgesíteni az ügyet nem áll érdekében a bizottságnak. Mindenki ismeri azt a kényszerűséget, mely a nagyobb vidéki színtársulatokat a katona zenekarokra utalja.

Mindenki tudja, hogy a katonák ilyen ügyekben rövidesen szoktak elbánni s egyszerűen elvonják a színháztól a zenekart. Ez szomorú, de ez a helyzet, bár igaz, hogy Nagyváradon még legkevesebb mértékben éreztették a katonák a helyzet e kényszerű voltát. Az erőszakos szakítás nagyon válságos lehet a színházra, különösen aki tudja, hogy milyen nehéz dolog egy megfelelő, külön zenekar beállítása. Ezeket meg kell ám fontolni.

Ami Szoyer Ilonka ügyét illeti, hát itt nem tagadja meg a színügyi bizottság azt a kedélyességet, mely a színügyi bizottságoknak karakterisztikonja. Szoyer Ilonkát magas föllépti díjak fejében nyerte meg vendégszereplésre Somogyi Károly. Mindezek dacára csupa méltányosságból két este lép föl csak bérletszünetben Szoyer Ilonka s a másik két estén bérletfolyamban, holott a főbérletciklus lejárt s a fő- és pótbérlőkkel szemben is csupán az a kötelesség köti Somogyit, hogy a kikötött számú előadásokat a bérlők megkapják.

Mit akar hát a színügyi bizottság, mikor ehhez a dologhoz szólni joga nincs. Valóban ezt csak az a kéjes láz magyarázza meg, mely eltölt minden színügyi bizottsági tagot, ha eszébe jut, hogy micsoda fölséges, szép és nagy hatalom részese ő. - És bár elismerjük, hogy az egyre fásulóbb és szürkébb - vidéken a színügyi biztosságok a kedélyességnek, egészségnek és kedves naivságnak oázisai, mégis a köteles pietás mellett is meg kell jegyeznünk, hogy fontoskodásaik néha nagyon túlhaladják az ártatlan kedélyesség határait.

Nagyváradi Napló 1902. április 18.

165. AGRÁRIUS DIADAL

Amit csak mint abszurdumot mertünk említeni, alighanem valóra válik. Agrárius kereskedelmi minisztere lesz ennek az országnak, amelyben minden lehetséges.

Az agráriusok, akik a kombinációk legelején Bujánovits Sándor nevét dobták a miniszterjelöltek arénájába, de a rettentően fagyos fogadtatás után hamarosan visszavonultak, ismét egész nyílt és határozott formában léptek előtérbe, a maguk részére követelve - a kereskedelmi tárcát! Beavatott politikai körökben egész határozottsággal beszélték, hogy a volt nemzeti párt, amely lényegileg és érzelmileg ugyanazonos az ún. agrár-liberálisokkal, ismét a maga részére követeli a megüresedett miniszteri széket és a szabadelvű párt más összetételének irányát a kabinet tagjaira nézve is érvényesítve kívánja látni. Ez a törekvés nyíltan felbukkant már az első napokban, amikor a nemzeti párt részéről azt a tervet lanszírozták, hogy Széll Kálmán vállalja el a kereskedelmi tárcát és a belügyet engedje át gróf Apponyi Albertnek. Széll Kálmán azonban ezt az ajánlatot nem fogadta el és a visszautasítást nyilvánosan is publikáltatta.

Az agráriusok azonban bíztak Széll Kálmánban és minthogy ma ők és a nemzeti párt feltétlenül uralkodnak Széll Kálmán felett, egy újabb kombinációval léptek fel, amelyet ma már nyilvánosságra is hoztak. E kombináció az, hogy Darányi Ignác legyen a kereskedelemügyi miniszter, az ő helyébe pedig a nemzeti párt régi, nagy embere és az agráriusok fővezére: gróf Dessewffy Aurél lépjen, mint földmívelésügyi miniszter.

Eleinte csak súgdosva adták tovább ezt a kombinációt a Ház folyosóján, és a kétkedés és elszörnyűködés, amely nyomában járt, azt a látszatot keltette, hogy ez a tervelés is csak egy napig fog élni és másodnap már eljut megboldogult elődei közé. A kérkedők azonban csalódtak, mert minden jel arra mutat, hogy a Darányi kereskedelmi minisztersége a közel napokra várható igaz valóság lesz. Az agráriusok tábora ezt ma nyíltan be is jelenti és a „Hazánk", amely tudvalevőleg a nemzeti pártiak és az agráriusok legbizalmasabb szószólója, ma esti számában, bár burkolt formában, de egész határozottsággal sejteti, hogy az új kereskedelmi miniszter az ő embereik sorából fog kikerülni.

Ez az értesítés, amely feltűnő formában van közzétéve, tudtul adja először, hogy az új kombináció „a szabadelvű párt több tekintélyes politikusának" az eszmemenete. Tehát föltétlenül a nemzeti párti csoporté és ez esetben a megvalósulásra, a legtöbb eséllyel bír. Sőt mondhatjuk, egyedül bír eséllyel, ha figyelembe vesszük, hogy a nemzeti párt ma minden kérdésben ügy mozgatja és úgy használja ki Széll Kálmánt, ahogy csak akarja.

Másodszor tudtul adja, hogy a nemzeti párt nem mond le a kabinetben bírt helyről, tehát okvetlen nemzeti párti ember lesz az, aki mint új miniszter fog a kabinetben helyet foglalni.

Harmadszor pedig közli, hogy a nemzeti-párt emberei közt nincs alkalmas egyéniség a kereskedelmi tárcára, de van más szakra. Tehát legyen helycsere éspedig oly módon, hogy az egyik szakminiszter vállalja el a kereskedelmi tárcát és az ekként megüresedő helyre jöjjön a nemzeti párt.

Ez a szakminiszter pedig, aki helyet fog cserélni: Darányi Ignác, az új földmívelésügyi miniszter pedig: gróf Desewffy Aurél.

Ennél nagyobb diadalt még a legtúlzóbb agráriusok sem kívánhattak volna s ennél nagyobb képtelenséget nem hallottunk még soha. Úgy látszik, hogy ennek a szerencsétlen országnak végzete, hogy teljesen tönkre menjen.

Tegyük föl a legjobbat. Tegyük föl, hogy a Darányi kereskedelmi miniszterségét talán még sem merik megcsinálni. De az bizonyos, hogy az lesz Magyarország kereskedelmi minisztere,

akit a klerikális nemzetiek és az agráriusok akarnak. Íme idáig jutottunk Széll Kálmán s az új rendszer jóvoltából. Tessék tapsolni tisztelt „liberális" közvélemény a liberális kormány leendő kereskedelmi miniszterének. Rövid időn még azt is megérhetjük, hogy a kereskedelmi tárcát egyszerűen beolvasztják a földmívelésügyibe. Sőt utoljára fölosztják maguk között a latifundiumos urak az országot. Építenek egy óriási istállót, honnan aztán agrár stílben kormányozhatnak bennünket a kasznárok és ispánok.

A minap egy vidéki professzort meg akartak kövezni, mert igazat szólott. Azt mondta, hogy míg elsősorban agrárország vagyunk, kultúrország nem lehetünk. Mennyire igaza volt a professzornak, nem hiába, hogy meg akarták kövezni.

De hát akarunk mi kultúrországot? Ördögöt! Akarunk egy tábla földet trágyadombokkal a Kárpátoktól az Adriáig. Vivát!

Nagyváradi Napló 1902. április 26.

166. HARCOK A SZÍNHÁZBAN

Zászlók még nem lengenek, kortestollak sincsenek még a kalapok mellett, de egy normális képviselőválasztás izgalmát és zaját felülhaladta már az a vetélkedés, melyet két nagyváradi színésznő hívei folytatnak. Arról van szó, hogy Bilkey Irén, a színtársulat új csillaga, a kis ezüsthajú szubrett, alig játszott a nagyváradi színpadon s máris minden elhódítható pálmát elhódított a régi szubrett, Ámon Margit elől. Ámon Margit gárdája most már a halálraítéltek elszántságával indította meg a küzdelmet Bilkey tábora ellen. E harcról méltóan nem tud zengeni a mai hitvány lantos. Egy Homér kellene e fölséges küzdelem megzengéséhez. Vasárnap délután mérkőzött először a két párt. Sajátságos taktikával mentek a harcba az ellenfelek. Mikor Ámon Margit megjelent a színen, a Bilkey-párt percekig zúgott:

- Bilkey, éljen Bilkey!

Viszont az Ámon-párt Bilkey Irént üdvözölte ilyenformán:

- Éljen Ámon Margit!

Előadás után a színpadi bejárót megszállotta a lelkes ifjúság. A kijövő színészeknek és színésznőknek a tűzoltók csináltak utat olyanformán, hogy vizet öntöttek a lelkes ifjúság legelőbbre törő és legfelhevültebb tagjaira. Ámon Margitot a Széchenyi-szállodába, ahol lakik - a Bilkey-párt szerint - tizennyolc lelkes éljenző ifjú kísérte, az Ámon-pártiak szerint öthatszáz ember, viszont a Bilkey-párt hivatalos kommünikéi szerint ezrekre menő tömeg kísérte éljenzések között Bilkey Irént a Rimanóczy-szállodáig, ahol a kis primadonna lakik. A harc kitört hát s folyik rémes nagy erővel. A favorit határozottan Bilkey Irén…

Nagyváradi Napló 1902. április 29.

167. AMIRŐL NEM ÍRNAK A LAPOK

Egész halom levelet kaptunk tegnap, amelyek tele vannak szemrehányásokkal, hogy a nagyváradi sajtó nem teljesíti kötelességét, mert bizonyos dolgokat nem ír meg, bizonyos esetekről nem vesz tudomást. Tisztelettel bejelentjük, hogy ezen szemrehányások egyáltalában nem indítanak meg bennünket és a jövőben sem fogunk írni olyan esetekről, amelye[ke]t a sajtó beleszólása nélkül is bőségesen letárgyal a pletyka és a mások tisztességén rágódó nagy

Galeottó. Emberek között, egy vidéki város társadalmában megeshetnek olyan kínos afférek, amelyek pillanatnyi kellemetlenséget okoznak egyébként köztiszteletben álló, derék munkás embereknek. Nem lehet a sajtó hivatása az, hogy e különben is privát ügyet képező kellemetlenségek lenyomtatásával még jobban meghurcolja tisztes polgárok nevét és még nagyobb tápanyagot szolgáltasson a szenzációra éhes pletykának. Mi így fogjuk fel a vidéki sajtó hivatását és ezért nem teljesíthetjük a tegnap névtelenül hozzánk érkezett levelekben kifejezett óhajtásokat. Aki pedig a névtelen levélírók közül nincs e válaszunkkal megelégedve, az járasson becses házához egy jól megszerkesztett kofát - és nem lapot.

Nagyváradi Napló 1902. április 30.

168. FEDÁK SÁRI NAGYVÁRADON

A nagyváradi közönség, mely becsületes, őszinte és intelligens s amely színházi dolgokban pláne nem szeret farizeuskodni, bevallhatja egész nyugodtan, hogy örvendve veszi tudomásul: Fedák Sári pénteken, szombaton, vasárnap és hétfőn este vendégszerepelni fog a Szigligeti Színházban. Fedák Sári - bármennyi ellensége legyen is, sőt talán éppen azért - ma a legérdekesebb és legdivatosabb magyar színházi és magyarszínházi nő. Egyénisége, talentuma új és izgató. Fiatalságnak és szilajságnak modern papnője, de az új stílű könnyű művészetnek első predesztináltja is egyszersmind Fedák Sári. Az új, pompás muzsikájú, lármás élénk színes, édesen bolondos operettek legelső dívája most a kolozsvári közönséget tartja Fedák-lázban s Kolozsvárról hozzánk jön. A színház vezetősége a Bibliás asszony, Lotti ezredesei Lili és Baba operettekben akarja ugyan vendégszerepeltetni Fedákot, de azt hisszük, hogy ez a terv változni fog. Nagyváradon az igazi Fedákot akarják látni, az új táncos operettek primadonnáját. Éppen azért helyesen tenné a színház, ha Lotti ezredeseiben, melyben csodákat mível Fedák, kétszer léptetné föl. A Bibliás asszony megmaradhatna, mert az pompás szerepe a művésznőnek. Negyedik estén pedig játszaná el Fedák Sári a New York szépe Kithy-ét egy csomó ének- és táncbetéttel, mint a Magyar Színházban.

Nagyváradi Napló 1902. április 30.

169. A PRIMADONNA FÉRJE

A primadonna férje, ez az ismert úriember, megint életjelt adott magáról. Párbajban két golyót röpített egy volt nagyváradi lapszerkesztő felé, akit már egyik kezére megnyomorított a primadonna férje. A név mellékes. A primadonna férje típus. A primadonna férje azért a dicsőségért, hogy ő a primadonna férje, köteles karddal és pisztollyal elnémítani mindenkit, aki őnagyságát, a kitűnő művésznőt, legalábbis egekig nem dicséri. Ez és csak ennyi a primadonna férjének a kötelessége s nagyon sokszor joga is. Különben pedig nem hasznos ember ám a primadonna férje. A primadonna őnagyságának igen sokat árt ám a mentor-férj, a hadakozó hitestárs. Igazi nagystílű művésznők nem is vesznek maguknak ilyen férjeket. Kilátások vannak hát arra, hogy a primadonna férje mint típus éppen úgy ki fog veszni, mint a mamut és az ichtyosaurusz. És bizony állítjuk, hogy nem sokat veszít vele az állatvilág…

Nagyváradi Napló 1902. május 4.

170. ZSAZSA

Fedák Sári biztosra vehette, hogy Nagyváradon teljes lesz a Fedák-láz s biztosra vettük mi is. Nem igen védekeztünk ellene. Hiszen evvel a lázzal dicsekedni is szép dolog. A legnagyobb diadala az Zsazsának, hogy a csipkeszoknya jegyében egyesült egész Nagyvárad. Tetszik talán tudni, hogy Nagyváradon már a színházi dolgokban is felekezeti, társadalmi és politikai szempontok domináltak. Zsazsa egyesítette a hadakozó feleket. Radikális és klerikális újságíró kritikusok egymásra licitálnak Zsazsa dicsőségének a zengésében. Agráriusok és merkantilek, klérusbeliek és ateisták, junkerek és demokraták, sakkozók és nem sakkozók összeölelkezve éltetik Zsazsát. Poharamat, azaz [az] előttem fekvő tintatartót Fedák Sárira, a Széll Kálmánnál nagyobb kibékítő talentumra emelem. Éljen Zsazsa, aki nem Kaliforniába hordja ki a magyar pénzt, mint Duncan. (Keresztneve Szidóra[!].)

Nagyváradi Napló 1902. május 4.

171. A DEMOKRÁCIA

Magyarországon a demokrata eszmék hódításának van egy speciálisan magyar jelensége. Az tudniillik, hogy rövid időn belül Magyarországon dzsentri lesz mindenki. Legérdekesebb ezt megfigyelni Budapesten. Vidékről fölkerülnek fiskálisok, orvosok, tisztviselők. A legtöbbnek az édesapja itt lent a vidéken jámbor kis hivatalnok, iparos és kereskedő volt. Budapesten a fiúk predikátumokat, sőt olykor még nagyobb címeket szednek föl. Budapesten majdnem minden rendezett vallási viszonyú rendesen ebédelő s rendes nadrágú úri ember dzsentri. Az édesapjának még fogalma sem volt, hogy neki az apján kívül más őse is van, a fiú már tízével dobálja az ősöket. Így van ez különben kicsiben Nagyváradon is. Hihetetlen mértékben szaporodik a dzsentri. Idestova az egész ország lakossága egyetemlegesen kamarási méltóságot kap. Hát így hódít nálunk a demokrácia. Mert hát ez is hódítás…

Nagyváradi Napló 1902. május 8.

172. BILKEY SÍR

Bilkey Irén, a Szigligeti Színház kis ezüsthajú szubrettje sír és nagyon sokat sír. Tegnap is kisírt szemmel sétált az utcán. Egy újságíró ismerőse megkérdezte:

- Mi történik magával? Két nap óta kisírt szemmel járogat.

- Oh, én nagyon sokat sírok mostanában - sóhajtott Bilkey.

- Nem érzi jól magát Nagyváradon? Nem szereti talán a közönség? Nem nagy sikerű minden föllépése?…

- Nem, nem. Nagyon jól érzem magam itt. A közönség páratlanul kedves… De, de…

- De?

- Szegény kis japáni leány…

- ?

- A Pillangó kisasszonyt tanulom most. Csupa szívvel, minden erővel készülök reá. S tudja, mikor megindul szegénykének a tragikuma, elerednek a könnyeim. Mire odaérek, hogy a karddal próbáljam az öngyilkosságot - már kész beteg vagyok a sírástól…

Nagyváradi Napló 1902. május 8.

173. A SZOCIÁLDEMOKRATÁK SÉRELME

Magyarországon - tudva vagyon - a hatóságok úgy szoktak elbánni a szociáldemokratákkal, mint közveszélyes rendzavaró csavargókkal. A nagyváradi szociáldemokrata pártszervezet most egy sérelmet panaszol fel, amely szintén ezt bizonyítja. A nagyváradi szociáldemokrat[ák] szervezni akarják párthíveiket Bihar vármegyében is, amihez természetesen joguk van. Főként a mezőtelegdi és biharpüspöki-i szociáldemokrata érzelmű munkások sürgetik nagyváradi elvtársaikat, hogy tartsanak Mezőtelegden és Biharpüspökiben szervezkedő népgyűlést. A népgyűléseket azonban nem lehet megtartani. Lőkös János és társai mezőtelegdi, Fábián Lajos és társai b-püspöki-i lakosok bejelentették a központi járási főszolgabírónak, hogy népgyűlést akarnak tartani, határozatra, végzésre azonban hiába várnak. A mezőtelegdiek pláne háromszor is jelentettek be már népgyűlést s a bejelentésre nem kaptak semmi választ. A csendőrség kivonul minden egyes esetben, hogy esetleg szétzavarják a gyülekezőket, de egyéb semmi sem történik. Hát ez legalábbis különös dolog. Tessék a főszolgabírónak megtiltani vagy tudomásul venni a népgyűlést, de ne tessék negligálni munkás polgárokat, mert ez lehetetlen és tarthatatlan olyan országban, mely állítólag alkotmányos ország. Vagy csakugyan olyan naiv a közigazgatási bölcsesség még ma is Magyarországon, hogy azt hiszik, csendőrökkel lehet elnyomni a jogokra törekvést? Bizony mondjuk, hogy rossz dolgot mívelnek azok, akik csak az elkeseredést tudják növelni a proletárokban.

Nagyváradi Napló 1902. május 13.

174. DIÁKOK KONGRESSZUSA

Tegnap öt nagyváradi jogász utazott Kassára a diákkongresszusra. Az ország minden részéből sereglettek Kassa felé a magyar diákok. Tegnapelőtt Nagyváradon utaztak keresztül a kolozsvári egyetemi hallgatók. Nagyszerű, erős, szálas, jókedvű fiúk, köztük egypár ifjú székely góbé. A kolozsváriak most a legszimpatikusabb magyar diákok. Kemény, radikális diák-politikusok, akik harciasan hangoztatták:

- Majd adunk mi a nemzetieknek.

- Megtanítjuk a kuruc brigádot.

A nagyváradi kiküldöttek között nem nagy az egyetértés. Két kiküldött liberális diák, kettő klerikális. Az elnök diplomata s nem vall színt.

Egyik nagyváradi kiküldött kiment a vonathoz a kolozsváriakkal beszélni s megnyerni őket a párbajellenes mozgalomnak.

- Légy nyugodt - biztatta egyik kolozsvári diák - reánk számíthatsz. Majd adunk mi annak, aki a párbaj mellett mer szavazni. Kérlek szépen, mi kolozsváriak egytől egyig kitűnő vívók vagyunk. Aki a párbaj mellett lesz, azt mi mind provokáljuk!

Nagyváradi Napló 1902. május 15.

175. A PRIMADONNA ÉLETVESZÉLYBEN

Réthy Laura, a kiváló énekesnő Nagyváradon vendégszerepel néhány közelebbi estén. A kitűnő művésznő kedvence volt a nagyváradi publikumnak, mikor Leszkay társulatával

Nagyváradon volt. Akkoriban a szokottnál is mozgalmasabb és zajosabb volt Nagyvárad. A Pável-ellenes tüntetések folytak. Éjszaka volt. Az izgatott, haragos néptömegben kiadták a jelszót:

- Menjünk az oláh prépost háza elé.

Ebben a házban bérelt volt lakást Réthy Laura. A tömeg kiabálva, abcugolva érkezett a ház elé. Egy pillanat alatt kőzápor szakadt a házra. A kövek egymás után repültek be a primadonna lakása ablakán. Csak a szerencsés sors őrizte meg Réthy Laurát, férjét Rudnyánszky Gyulát, a kitűnő poétát s a házaspár gyerekeit, kik már aludtak, a veszedelemtől. Rudnyánszky Gyula egy égő gyertyával a kőzáporban az ablakhoz lépett s kihajolva kiabálta:

- Polgártársak! Itt Rudnyánszky Gyula, az író lakik és a felesége Réthy Laura, az énekesnő.

Szerencsére meghallották a kiáltó szavakat s a tömeg Réthy Laurát éltetve abbahagyta a ház ostromát s szétoszolt…

…Nagyon érdekes dolog különben, hogy Réthy Laura szomorúan emlékezetes napon búcsúzott a nagyváradi közönségtől. Mikor szegény Kálmán Józsefet párbajban agyon-durrantották. A primadonna nagy népszerűségét mutatja, hogy bár az egész város a lesújtó, tragikus eset hatása alatt állott s temérdek megvásárolt jegyet váltottak vissza a pénztárnál, mégis zsúfolt ház ünnepelte s búcsúztatta volt a kitűnő művésznőt.

Nagyváradi Napló 1902. május 16.

176. BETEG ATMOSZFÉRA

- Az abnormális időjárás -

Abban a szédületesen nagy világban, melyben ez a már kis parányi Föld bolygónk bolyongva libeg, szörnyű forrongások, titkos nagy harcok folyhatnak most. Valósággal bibliai nyelven lehetne írni a természet dolgairól. A hegyek megindulnak. A tűz városokat emészt meg. Az ég tüze zúz, pusztít. A nyár síró őszre változik. Megnyílnak az egek csatornái, medreikből kilépnek a folyók és sírván átkozódnak a népek ezrei.

És egyszerre ugy-e divatos lett az időről beszélni? Bizony arról beszélünk mind. Tegnap például legalább tízszer volt Nagyváradon ragyogó szép májusi idő s tízszer borult el az ég, tört ki vihar s hullott a zápor.

De történnek csodásabb dolgok is. Egy földbirtokos a lefolyt napokban egy nagyobb vadásztársasággal a borgói havasokban Panulec nevű hegyen vadászott. E hó 9-én esti 10 órakor a vadászsátor előtt üldögélt az úri társaság és gyönyörködve nézte a derült csillagos eget. Az újhold épp lemenőben volt, amikor valaki észrevette, hogy ruháját vízcseppek borítják. Az egész társaság kivonult egy tisztásra és bámulva vették észre, hogy a tiszta kék égből egy csendes, de nagyon sűrű eső hull alá. Felhő sehol sem mutatkozott, mégis vagy 20 percig tartott a zápor. Mikor a hold eltűnt, mintha ez okozta volna a csodát, az eső is megállott és csak a nedves föld mutatta, hogy itt valami rendkívüli dolog történt.

És hasonló rendkívüli dolgokkal lep meg bennünket nap mint nap a mi beteg atmoszféránk.

Zápor, vihar, jég, özönvíz, árvíz híre jön mindenfelől. Sőt néhol rettenetes ködök is ülnek le a földre.

És még nem is lehet javulást várni az időjárásban.

Egész Európában hűvös, esős és mindenben rendkívüli az időjárás. Még Nizzában [is] 11 fok a legnagyobb meleg. És minden prognózis az, hogy „lényegesebb változás nem várható”.

Nagyváradi Napló 1902. május 23.

177. ZSIDÓMÉREG

A néppárt fönnen hirdeti ugyan programjában, hogy távol áll tőle az antiszemitizmus, de azért egymásután jelennek meg mostanában a néppárti pamfletek, amelyek a zsidóság elleni gyűlölséget szítják. A legújabb szennyirat címe „Zsidóméreg” és ebben Huszár Károly maszlagosító stílusban ismerteti, illetőleg ferdíti el a talmud, a zsidó szentkönyvek tartalmát. Az „Alkotmány” ismertetvén ezt az új bolondgombát, azon reményének ad kifejezést, hogy e kezdet után érdeklődéssel tekint a további füzetek után, melyek hasonlóképpen népies stílusban fognak foglalkozni a zsidók történetével, jellemével, politikai és gazdasági törekvéseikkel, a falusi zsidóval, a zsidó bankárokkal és uzsorásokkal, a zsidó sajtóval.

Ugyan mit szólna az „Alkotmány” ahhoz, ha viszonzásul a katolikus hitelveket sértené ilymódon egy zsidó skribler „Katolikus méreg” című röpiratban?

Nagyváradi Napló 1902. május 24.

178. P. MÁRKUS EMILIA

- Vörös talár és Fernande -

A májusi hirtelen nyár két első nehéz levegőjű estéjén kellett történetesen nagyváradi vendégszerepléseit megkezdenie P. Márkus Emília asszonynak. Hogy pedig szinte zsúfolásig megtelítettük mégis a színházat mind a két estén, ez legtöbbet beszél a mi nagy rajongásunkról, mellyel vagyunk a legzseniálisabb magyar drámai művésznőhöz. Bizonyos dolog, hogy a mai és holnapi estén még 40 Celzius mellett is zsúfolt lesz a ház. Márkus asszony zsenije a két jövő estén értékesebb kereteket kap, mint kapott tegnap és tegnapelőtt.

Pénteken ugyanis Brieux agyoncsépelt s hiúságánál csak tendenciózusságával bántóbb Vörös talár[á]ban lépett föl első ízben a vendégművésznő.

A drámaias parasztasszony szerepében, mely éppen nem parádés színész szerep, sokat, igen sokat nyújtott Márkus asszony, de nagy erejének teljességére nem ad teret ez a szerep. Ragyogó egyénisége, hangjának páratlanul dús skálája, ereje, tüze a nagy asszonynak természetesen hódított azért. Tapsolták és ünnepelték.

Tegnap pedig a Nemzeti Színházban csak a minap fölfrissített Fernande Clotilde szerepében láttuk P. Márkus asszonyt. Sardou tudvalevőleg fölmelegített Dumas-témát rázogat e darabjában kiváló mesteremberre valló kézzel és apparátussal, de alapjában naiv nekünk már ez a téma, kivált ha Dumas mester szikrázó lelke sincs sehol.

Amit Clotilde szerepére ad Márkus Emilia, az páratlan fejedelmi pazarlás. Csodálatos zsenijének pompázása ez az alak. Teljes egyénisége, szinte sokszorosodva ragyog benne. A lelkünk fájt, hogy ennyi izzó, ragyogó igazságot pazarolt el a nagy asszony olyan nagy hazugságra, mint a Fernande s mikor láttuk, hogy a színész zseni legnagyobb teremtő ereje sem korrigálhatja meg az írót s nem hozhatja lelkünkig a maga lelkét.

Ám elválasztva Fernande mivoltától páratlanul dicsőséges a Márkus asszony Clotilde-je s érte érdemes volt a Nemzeti Színháznak Fernande-ot újra átdolgoztatni, ami nálunk egy kicsi bajt okozott, lévén itt Fernande régi átdolgozásában betanulva. Tegnap még lelkesebben ünnepelték aztán a művésznőt, aki alig győzte a hódolást megköszönni. Fényes toaletteket mutatott különben a szépséges vendég, ki mellett E. Kovács Mariska érzelmes és gyöngéd Fernande-je s P. Szép Olga víg és kedves Georgette-je érdemelnek első sorban dicséretet. Somogyiné, Tóth Elek, Szarvasi és Kovács buzgolkódtak még az előadás sikerén.

Nagyváradi Napló 1902. május 31.

179. IZIDORA DUNCAN

Ez a miss Izidora Duncan a reklám eleven csodája. Balekebb országot, balekebb népet nem talált a kontinensen, mint Magyarország - idejött hát egyenesen Kaliforniából. Megengedjük, hogy új, meglepő és izgató az általa felfedezett és ellejtett klasszikus tánc, - de az már aztán határtalan vakmerőség, amit ez a fővárosi reklám szárnyain nagyranőtt táncosnő követel az ő produkciójáért. Amikor olyan neves nagy művészek, mint Márkus Emília, Jászai Mari, Vasquez Molina grófnő, Újházi Ede, Burrián Károly és a többiek 100-200 forintért járnak le vendégszerepelni a vidéki színházba - akkor ez a táncoló dáma elég vakmerő volt 500 forintot kérni egy estére Somogyi Károlytól. Erre az ajánlatra méltóbban nem válaszolhatott Somogyi Károly, mint hogy azt írta, hogy ő nem cirkuszigazgató és így a kisasszony vendégszereplésére egyáltalában nem reflektál.

Most azután, hogy mégis illő módon kipumpolhassa Nagyváradot a mezitlábos miss - megbízásából egy Grósz Vilmos nevű úr megkereste Nagyvárad város tanácsát, hogy a színtársulat eltávozása után engedélyezze a táncosnő fellépését három estén át. Nem kér egyebet a kis hamis a tanácstól, csak a következőket: adják oda Duncan kisasszonynak ingyen a Szigligeti Színházat teljes világítással s ezenfelül engedjék meg a 100 százalékos helyárfelemelést, és mindezt azért, mivel ő nagyságát miss Izidora Duncannak hívják, aki mezitláb táncol.

Reméljük, hogy e szemérmetlen követelést válasz nélkül dobja a városi tanács a papírkosárba és vigyázz arra, hogy ez a mezitlábos csoda ki ne pumpolhassa a nagyváradi balekeket.

Nagyváradi Napló 1902. június 4.

180. NYÍLT LEVÉL JÁSZAI MARIHOZ

És mindezek után panaszkodó hangon fordulunk a magyar drámai művészet nagyasszonyához, aki oly lelkes cikkeket írt a magyar ipar támogatása érdekében és annyi nemes ambícióval, tudással és fényes talentummal vívta ki hajdanán a magyar és a komoly művészet tiszteletét. Kimondjuk nyíltan, irtózatos bűnt követett el Jászai Mari asszony a magyar művészet és a komoly színjátszás ellen, mikor olyan himnuszokat zengett ezen miss Izidora Duncan nevezetű táncosnőről, s olyan zajjal s hozsannával reklamírozta, hogy a jó hiszékeny s Jászai szavát nagyra tartó közönség beugrott neki és özönlött a hirdetett csoda megbámulására. S míg száz meg száz szegény magyar színész kenyér nélkül jár a fővárosban, addig a mezítlábos csoda az ő hókuszpókuszai és Jászai Marinak hangos reklámai révén vagyonra tett szert és most folytatná a harácsolást a vidéken is az élelmes kaliforniai vagy Dob utcai táncosnő - ha ugyan megengednék ezt neki.

Kérdjük Öntől Nagyasszonyunk - jól van-e ez így. Nem gondolja, hogy ezek a mezítlábos csodák ferde útra terelik, megrontják a közönség nemes ízlését, mely eddig kielégítést talált a komoly drámai művészet gyönyörűségében. Olyan nagy ország vagyunk mi és olyan kevés a hivatott tehetséges művészünk, hogy szükség volt ideplántálni és nagyra fújni miss Izidora Duncant.

Ha mindez jól van így, úgy ne csodálja ám Nagyasszonyunk, ha öldösik az emberek egymást a belépő jegyért, mikor miss Izidora Duncan ugrál a pódiumon; - ellenben kong az ürességtől a színház, mikor egy Jászai Mari játssza Medeát vagy Élektrát. Dixi!…

Nagyváradi Napló 1902. június 4.

181. A DEMOKRÁCIA MAGYAR ÚTTÖRŐI

Kedden, június harmadik napján, százhét esztendeje múlt el, hogy Martinovics társai közül az utolsó kettőt, akik nem kértek kegyelmet, a huszonötéves Őz Pált s az alig húsz éves Szolárcsik Sándort megölte a bakó.

Vázsonyi Vilmos dr. múltkori nagyváradi felolvasásában ragyogóan és lelkes tudással ismertette a magyar jakobinusokat.

Kik voltak ezek a magyar jakobinusok? - Az akkori Magyarország legműveltebb, legnemesebb és legelőkelőbb szellemei. Kazinczy Ferenc írja róluk: „Nagyobb részük magasra törekvő, nagytehetségű, fiatal, jeles férfiakból, kedvelt írókból, tisztelt tudósokból áll vala, úgyannyira, hogy azt lehetne hinni, miképpen az értelmiségnek üzentek háborút. Sehol sem lehetett volna akkoron műveltebb szellemeket, jelesebb, finomabb, geniálisabb társaságot találni, mint a budai ferencesek zárdájában, hol a foglyok elzárva valának. Van-e magyar, ki ama falakra könnyek nélkül emlékeznék? Bennük nemzetünk díszei ragadtattak el tőlünk!”

Mi is hányszor mondottuk már el, hogy milyen rettenetesen visszaesett a magyar világ az aufkléristák kora óta, mikor maga II. József gyámolította a felvilágosodást és humanizmust szolgáló szabadkőmíves páholyokat s mikor a magyar főurak volteriánusok, aufkléristák voltak majdnem mindannyian.

A bakó elégette a magyar jakobinusok kátéit, de tudjuk, hogy mit vallottak ők.

Laczkovics János „Magyarország állapotáról” című röpirata adta a magyar demokraták mozgalmának az irányt. S ha valaki e röpiratot ma olvassa, nem tudja, mit bámuljon jobban? Azt-e, hogy már 107 év előtt volt valaki, aki korát így megelőzte? Vagy azt, hogy 107 év sem volt elég, hogy e röpiratnak számos igazságait túlhaladja?

A mai reakciós világban jó lesz, ha egy kis szemelvényt közlünk az első magyar demokrata férfiak tanításaiból. Íme néhány szemelvény.

„Magyarországnak kiváltságok és szabadítékokból szerkesztett alkotmánya s semmi világos, szilárd elvekkel nem bír.

‚A társasági szerződésnek két alapja van: a polgárok egyenlősége és szabadsága.

„A lázadás és forradalom közt nagy a különbség. Amaz a szent törvények felforgatására készült összeesküvés által történik, emez a bűnöknek s a jó törvények sebeinek kiirtása által hajtatik végre.

„Magyarországban eddig csak két forradalom volt: Korvin Mátyás és II. József alatt, ki az arisztokrácia és teokrácia mételyét kiirtani szándékozott.

„Magyarország legnagyobb nyavalyái; a teokráciának nem szűnő láza és a főrendűek és nemesekből álló és a többi polgárok elnyomására törekvő *kétfejű arisztokrácia*.

Az eszközök, melyek által e két betegség ápoltatik: a tudatlanság, a fanatizmus s a szándékosan szítogatott kölcsönös gyűlölség.

„E szomorú állapotban kevesen értik az emberiség jogait! A főpapokban az emberiség érzetet a szívkeménység fojtja el; a mágnások, a gazdagabb nemesek, főpapok nem merik kivonni nyakaikat a tudatlanság igája alól, a polgárok s parasztok a terhek súlyától elnyomatva embereknek is alig érzik magukat.

„Innen van, hogy a magyarok sohasem dolgoznak ki gyökeres reformot. Csekélységekkel bíbelődnek, a törvények régi zavarát tűrik; az ünnepélyeket, szertartásokat szeretik s az *elsőbbségről s előbbülésről vitatkoznak*, s ha a görög hitű a római vallásúak közt ül, a hazát veszélyben forogni hiszik!

„Kettő szükséges a forradalomra: szellemi felvilágosodás és a nép nagy elnyomása.

„Az első sebes léptekkel közelít, a másikról untig gondoskodnak a főpapok s mágnások. Ezért történt, hogy a főpapság az úrbér és tanulmányok rendezését magához ragadta. De vizet szitákon merítenek.

„Nemsokára a dolognak egy új rendje álland be - hacsak minden szabad nemzeteket ki nem irtanak, minden könyvet meg nem égetnek, a könyvnyomókat, árusokat és az újságírókat, kik a szabad nemzetek történeteit hirdetik, meg nem hirdetik, [!] meg nem gyilkolják s végre Magyarországot a többi nemzetektől Kína falaival el nem zárják.

„Jobb lenne tehát a népnek jogait visszaadni, mielőtt azokat maga visszakövetelné, aminek meg kell történnie.

„Alkottassék az országgyűlésen két tábla a felső a mágnások és nemesek, az alsó a polgárok és parasztok számára.

„A főpapok az országgyűlésből s minden polgári hivatalból zárassanak ki s híveik legeltetéséve utasíttassanak. Vétessenek el tőlük a jószágok s láttassanak el illő évdíjakkal. Minden vallású lelkészek egyaránt fizettessenek a közpénztárból.

„Az alkotmány rendszere javíttassék meg; a közterhek minden rendbeliekre aránylag vettessenek ki.

„Az igazságszolgáltatás gyorsíttassék; a bírák egyedárúsága töröltessék el.

„Művészetek, ipar és kereskedelem gyarapíttassanak.

„A hivatalok betöltésében semmi tekintet ne legyen vallásra, születésre, osztályra.”

…Ha ma élnének ezek a derék, nemes apostolok - hazátlan, istentelen, veszedelmes, kozmopolita, zsidó stb. címük volna s a főszolgabíró és rendőrfőkapitány urak jobban elbánnának velük a szocialistáknál is.

Nagyváradi Napló 1902. június 5.

182. A FARKAS ÉS BÁRÁNY MESÉJE

Az ördög hordaná el a klasszicizmust, mégiscsak vissza-vissza kell térnünk hozzá. Íme a farkas és bárány meséje újra megismétlődött. Erős különben a gyanúnk, hogy pszeudum ennek a mesének a római származása. Valamelyik reformáció korabeli tudós ember csempészhette be ezt a mesét a többi közé. Olyan, aki ismerte már a jezsuiták hadakozási módját. Az történt, hogy az antiszemita farkas itt Nagyváradon újra nekiment a szemita báránynak, hogy miért kötekedik. A tornakör futball versenye adott erre alkalmat, honnan csöndesen kitudtak minden zilált vallásfelekezetű embert. Hisz nincs belőle semmi baj. Budapesten ugyan kilencven percentje a labdarúgóknak nem Krisztus híve, ám Nagyváradon másként is lehet ez. De felülkerekedni, gúnyolódni, rekriminálni mégis nagy merészség. Hát a karusszelen sem voltak kazárok? Ugyan, ugyan. Nem is tudnának a kékvérűek semmit sem csinálni a Lipótváros pénze nélkül. Megváltották azok bizony a jegyeiket a legelső helyre. De mi történt? Új első helyeket csináltak, nehogy a fajmagyarok mulatságát az első helyről nem tiszta fajmagyarok nézzék. De azért ott voltak. Itt, a tornakör versenyén sem érzékenykedésből maradtak el, hanem, mert rosszul késztették, rendezték az egész versenyt. Hiszen ha fenn tudtak tartani színházat s mi egymást - nem bojkottálják a tornaversenyt sem. És nem is olyan érzékenyek, mint bizonyos körök elhitetni akarják. A nagy érzékenység kevés büszkeségnek s önérzetnek a jele. Írja pedig mindezt egy keresztyén vagy keresztény. Ahogy tetszik…

Nagyváradi Napló 1902. június 6.

183. IRÉN HERCEGNŐ

Bilkey Irént, a kis szőke szubrett primadonnát, ezt a szubtilis, gyöngéd, bájos egyéniségű leányt becézik a színház körül az Irén hercegnő névvel. Irén hercegnő miatt sokan és sokat szomorkodtunk mostanában. A kis primadonnának a szemei (ibolyakék s elragadóan naiv, gyermekes nézetű szemek) kezdtek fájni s ő kénytelen volt itt hagyni bennünket s felutazni Budapestre, gyógykezeltetni magát. Sokan és nagyon kívántuk meggyógyulását és visszatérését. Egy modern író szerint a vágy és óhajtás ölni tud s tud bizonyára gyógyítani is. Mert Irén hercegnő már vígan gumirádlizik pár nap óta s holnap pedig már itthon lesz Nagyváradon. Az ibolyakék gyermekszemeket nem merte tovább bántani a betegség s azok mosolygóbbak, mint valaha. Irén hercegnő sok-sok tisztelőjét s jó barátját akartuk megörvendeztetni a hírrel…

Nagyváradi Napló 1902. június 10.

184. A RENDŐRSÉG

Éppenséggel kerüljük, hogy a rendőrséggel foglalkozzunk, pedig erre a rendőrség ad okot. Most azonban kötelességünk a rendőrségről szólni, mert a közönséggel akar ujjat húzni s velünk, a közönség szószólóival, a sajtóval. Azt hisszük, Gerő főkapitány a közönségen és sajtón akar bosszút állani azért, mert főkapitányi ténykedéseinek némelyike nehéz kritikákkal s határozott visszautasításokkal találkozott. Hogy ez - ha így van - nevetséges erőlködés - azt bizonyítnunk sem kell. Ám a főkapitány úr ridegen el akar zárkózni a közönség, a nyilvánosság elől, ami szép dolog, boldog, kényelmes állapot volna, ha lehetséges volna. Ez a sajtóiroda eddig azt a célt iparkodta szolgálni, hogy a közönség ne tudjon meg semmi nevezeteset, a nyilvánosság ne ellenőrizhesse a rendőrséget. Elnéztük s lehetőleg ellensúlyoztuk ezt a naiv igyekezetet. De tegnap már megsokalltuk a dolgot, mikor egy esetből azt láttuk, hogy a

rendőrség nemcsak elhallgatni, de egészen megmásítani is szeret jelentős eseményeket. Megbotránkozásunknak kifejezést adtunk s a rendőrség válasza az, hogy a hírszolgálatot teljesen beszüntette s a tegnapi nap eseményeiről a nagy munkássztrájk folytatásáról, egy úrinő nagy szerencsétlenségéről s még vagy néhány eseményről semmi jelentést nem adott. Ezúttal leckét nem adunk. De figyelmeztetjük a rendőrséget, hogy kicsinyes politikája nagy veszedelem s a közönség érdekében követeljük a nyilvánosság ellenőrző jogának a respektálását. Ha a rendőrségen e rövid figyelmeztetés nem fog, tudni fogjuk más módon rászorítani e jog tiszteletben tartására.

Nagyváradi Napló 1902. június 11.

185. MUCSA PUSZTULÁSA

Saint Pierre után hát Mucsának is el kellett pusztulni. Mucsa pusztulásáról a következő kis hírlapi közlemény számol be:

> Tekintetes
> Légrády (Pollák) Károly és
> Buday Barna uraknak
>
> Budapest
>
> Mint rokonlelkekhez fordulok hozzátok, drága cimboráim, s üdvözöllek titeket azon alkalomból, hogy a sajtó tisztességének rovására élősködő szélhámos gazfickókkal immár nyíltan valljátok a frigyet. Ó ez igazán hozzátok méltó eljárás. Minket pedig fölemel az a tudat, hogy immár törekvéseinknek bátor szószólói akadnak a magyar közvéleményben. Lapjaitok hasábjaira megnyugvással számítunk ezentúl is, valahányszor az általatok oly nemes hévvel védelmezett működésünket ismét megzavarná akár a sajtó, akár a rendőrség. Fogadjátok hálás kézszorításomat.
>
> *Affendákisz P.,*
> *fővárosi betörő*

Ez a nehány sor egy igen előkelő budapesti napilapban jelent meg. De nem ez a jelentés az egyetlen, mely Mucsa pusztulásáról szól. Sőt ez már csak folytatólagos jelentés. Az előkelő budapesti lapok nagyon régen közölnek már a fentihez hasonló közleményeket Mucsa pusztulásáról. Mucsát elérte a végzet. Elnyelte Budapest. Éppen úgy, mint elnyelte negyven év óta az ország minden zsírját.

Hogy pedig a fenti közleményt megmagyarázzuk, hát csak ennyit. Az előkelő budapesti lapok a legkíméletlenebb módon konkurrálnak egymással s immár nem is válogatják az eszközöket, ebben a hajszában. Az a lap, amely a fenti kis pajzán cikkecskét közzétette, voltaképpen csak visszalőtt egy másik lapra, mely egy gyanús individiumnak [!] módot adott nyíltterében, hogy az illető lap képviselő főszerkesztőjét bepiszkolja…

Csak ennyit a legújabb közleményről. Egy idő óta egyéb dolgunk se lehetne, ha az előkelő budapesti lapok mucsaiaskodásait akarnánk tollra tűzni. Azaz pardon. Mucsa meghalt s a mucsaiaskodás is. Helyébe Budapest került s a világvárosi tónus…

Nagyváradi Napló 1902. június 15.

186. A PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁG BOTRÁNYA

A nagyváradi pénzügyigazgatóság mostanában gyakran és mindig botrányokkal kapcsolatban beszéltet magáról. Humánus és népszerű persze nem volt soha ez a hivatal, de mégis azóta szaporodtak föl a botrányai, mióta Pfuhl Ágoston a helyettes igazgatója. Pfuhl úrról sokszor esett szó e lapban is. Ő vitette el a szegényemberek bútorát, ő akarta mindig megnyúzni az adófizető polgárokat, ő adott ki Bach-korszakba illő parancsokat s réme alárendelt hivatalnokainak. A múltkoriban olyan módon garázdálkodott már Pfuhl úr s oly durván bántalmazta a pénzügyi tisztviselőket, hogy azok már nem tudtak tovább tűrni s följelentést tettek Pfuhl úr ellen. Jött egy osztálytanácsos. Evvel sikerült Pfuhl úrnak elsimíttatni az ügyet. A tisztviselők kibékültek s visszavonták a panaszt. Tegnap leirat jön a pénzügyminisztertől. E leirat Kovalszky Kálmán pénzügyi titkárt Trencsénbe, Ember Kálmán fogalmazót Pozsonyba, Szecső Vilmos fogalmazót Szegedre, Nagy Ferenc állami végrehajtót Sopronba, Szilvássy Károly nyilvántartót Miskolcra helyezi át - *büntetésből*. Mi volt a bűnük? Mert reprodukálták följelentésükben azt a trágár mondást, mellyel őket Pfuhl úr vérig sértette. És ez illetlenség. Pfuhl úr, aki ezt a mondást fejükhöz vágta, *marad*. Ő illedelmes. Csak a tisztviselők, a rabszolgák illetlenek. Azt mondják, hogy még több áthelyezés is lesz. A Pfuhlok kedvelt emberek odafönt, mintaképei a derék pénzügyi tisztviselőknek. Hát üssön mi belénk a mennykő, ha ilyennek tisztességes országban megtörténni szabad volna.

Nagyváradi Napló 1902. június 20.

187. A DEMOKRÁCIA DIADALA

- M. kir. mágnásgyártás -

Veszett szerencséje van Széll Kálmánnak. Nap mint nap nyugodtan tehet, végeztet olyan dolgokat, amikért Bánffy Dezsőnek, de bárkinek is a magyar miniszterelnöki székben, kilencvenszer tekerték volna ki a nyakát. Széll azonban nyugodtan manipulálhat. Eladhat bennünket az osztrákoknak, megalázhat, kormányozhat liberális álarccal klerikális szellemben, nyakunkra nőtetheti a klerikálisokat, agráriusokat, korlátlan úrnak ismerheti el az ország felett a kaszinót. Tehet, ami jólesik. Íme legújabban mágnásgyártásra adta a fejét. A demokrácia nagy diadalára mágnásokat gyártat Széll Kálmán. Az egész világ kormányai szociális politikát csinálnak. Széll Kálmánnak ilyen stílű a szociális politikája. Okvetlenül megpróbálja, hátha lehet még feudális középkort csinálni Magyarországon.

A hivatalos lapban a következő királyi kéziratok jelentek meg:

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztése folytán kiscsoltói Ragályi Ferencnek a magyar bárói méltóságot adományozom és egyúttal megengedem, hogy nevezett előnevét, családnevét és címerét a férfiágon kihalt balassagyarmati és kékkői báró Balassa-család előneveivel, családnevével és címerével egyesítve viselhesse.

Kelt Budapesten, 1902. évi május hó 11-én.

FERENCZ JÓZSEF. s. k.
Gróf Széchényi Gyula, s. k.

*

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztése folytán turonyi lovag Biedermann Rudolf szentegáti földbirtokos és törvényes utódainak a magyar bárói méltóságot adományozom.

Kelt Budapesten, 1902. évi május hó 18-án.

FERENCZ JÓZSEF, s. k.
Gróf Széchényi Gyula, s. k.

Személyem körüli magyar miniszterem előterjesztése folytán gróf Benyovszky Sándor által Benyovszky Lajossal, mint kiskorú Benyovszky Móricz és Rezső apjával és törvényes képviselővel a nevezett kiskorúak örökbefogadása iránt Solton 1886. évi május hó 8-án, illetve Pozsonyban, 1886. évi május hó 3-án aláírva kötött szerződésnek és a nevezettek által Budapesten 1887. évi március hó 25-én, illetve Pozsonyban, 1887 évi március hó 27-én aláírt pótszerződésnek az örökbefogadás tényére vonatkozó részét jóváhagyván, gróf Benyovszky Sándor országgyűlési képviselő grófi rangját és címét örökbe fogadott fiaira, Benyovszky Móricz és Rezsőre átruházom.

Kelt Budapesten, 1902. évi május hó 14-én.

FERENCZ JÓZSEF, s. k.
Gróf Széchényi Gyula, s. k.

*

Tessék gyönyörködni a mágnásgyár legújabb produktumaiban. Amit egyébként az új mágnásokról tudunk és tudnivaló, az nem sok.

Az első bárósítás a Balassa-név átruházásával mindenképpen lehetetlen dolog és érthetetlen is.

A második kézirat turonyi Biedermann Rudolf földbirtokosnak a bárói rangot adományozza. Biedermann a közgazdaság terén tett szolgálatai s a jótékonyság körül szerzett érdemei elismeréseül kapja a bárói címet. Két gyermeke van, akik természetesen szintén birtokosai lesznek a bárói rangnak. Felesége, Elza bárónő, leánya Bleichrődernek, a híres berlini bankárnak.

A harmadik kézirattal csinált bárók anyái részéről leszármazói annak a Benyovszky Mórnak, akit Mária Terézia emelt grófi rangra.

Ennyit tudunk csak. Isten éltesse az új bárókat. Mi megbocsátunk nekik. Széll Kálmánnak is bocsássa meg az Isten, hogy minden, amit tesz: visszacsinálása ennek az országnak.

Nagyváradi Napló 1902. július 6.

188. A BÁRTFAI DRÓT

- Néppárti antiszemitáskodás -

Az „Alkotmány” ír a bártfai drótról, mely a mi viszonyaink között igen örvendetes tünete a becsületes vallási türelmességnek. Bártfa város tanácsa ugyanis az ortodox bártfai zsidók kérésére megengedte, hogy a szombati napra a szigorúan vallásos zsidóknak előírt elkerítő drót a város egész területét övezze.

A rituálék abszurdumaival nem szimpatiálunk [!], de ha már az úrnapi sok ágú és sok színű ceremóniákban még a hivatalos állam bevonását is néznünk kell s néznünk még egy csomó utcára hozását a vallási ceremóniáknak liberális gondolkozásunk könnyen kibékül a bártfai

jámbor drótszállal. Ám a bártfai drótnak más haszna is van. A néppárt lapja végre egész nyíltan hangoztatja a bártfai drót ötleteiből az „Üsd a zsidót!" kegyes jelszót." A többek között így ír az „Alkotmány":

A mi igazságunk a következő: Önvédelemhez mindenkinek joga van a világon, sőt az önvédelemben az erőkifejtés is büntetlen; vim vi repellere Salus regni suprema lex esto. Nincs oly áldozat, mely elég nagy lenne, midőn a haza érdekéről van szó. Ha tehát a történelmi jogon álló magyarság magára nézve veszélyesnek ismeri fel egy kis, ide bevándorolt, semmi jogcímmel nem bíró elemnek akár faji szokásait, akár jellemét, akár bárminő tulajdonságát - jogunk van a *veszélyt* akár önvédekezés által, akár a veszélyeztető jogainak megszorításával elhárítani. - Ha beismerjük, hogy a zsidók nálunknál ügyesebbek, szorgalmasabbak, élelmesebbek, sőt tételezzük fel: okosabbak, ebből az következik, hogy 18 millió ember hajtsa fejét az ő igájukba.

Ez egészen világos, őszinte és érthető beszéd. Tessék most már máglyákat is ajánlani s proponálni talán egyéb kegyes és kipróbált eszközeit a szent inkvizíciónak.

Csak mégis kérünk valamit. Ne tessék a szent hazát belevegyíteni a dologba. Tessék egészen őszintének lenni. A *szent haza* sokszor érezte már gyötrelemmel, mit tudnak érte tenni az ultramontánok. Hát maradjon ki a szent haza a játékból. Mert mi aztán igazán tudni fogunk a szent haza érdekében okosabb, komolyabb, de harciasabb dolgot az „Alkotmány"-nál…

Nagyváradi Napló 1902. július 10.

189. SZÍNIGAZGATÓ ÉHTÍFUSZBAN

Ez a történet nem derűs történet. Sőt erősen tragikus. De sok van benne a dolgoknak szivárvány-színt adó némiképpen vad komikumból. Komjáthy János, az ismert és népszerű színészdirektor a történet hőse. A vidám, vivőr János direktor évek óta retteg az elhízástól s protestál és küzd ellene a bonviván színésznek s a nők szerencsés barátjának minden fölhevülésével és erejével. No de az erős, egészséges fizikummal nehéz az alkú. Siralmas gyötrelem János direktornak minden kúra, mely soványítani akar. Az angol és magyar konyhából konstruált gazdag ételrendhez szokott direktori gyomor föllázad a soványító kúra mostohaságai ellen. Ezen nyáron Lindewieseben akart karcsúbbá válni János direktor. A kúra rettenetes eredményt hozott. Komjáthy a legveszedelmesebben megbetegedett s betegségének szimptómái veszedelmesen egyeznek az éhtífusz szimptómáival. Szegény János direktor hamar meg fog talán gyógyulni, de az ő esetében tragikus emberi dokumentum van. Engem talán jobban megdöbbent, mintha valamelyik erdélyzúgi éhező falu-népségről olvasok. Hogy az ínség gyötrelmes: ez megszokott siralom. De rettenetes dolog, hogy a jóllakottság embereit is válogatott, kegyetlen ötletekkel tréfálhatja agyon a fátum, melyről a görög tragédiák szólnak.

Nagyváradi Napló 1902. július 13.

190. NÉPPÁRTI REMÉNYSÉGEK

Ki is alig hűltek még Nagyvárad bíbornok-püspökének hamvai, ím kivirultak már a néppárti reménységek, amelyek egyszerűen a néppárt örökeként tekintik a nagyváradi püspöki széket. Meg is van már a saját külön jelöltjük erre a magas méltóságra és írván erről hamiskásan sejtetni engedik, hogy az elhunyt bíbornok is buzgó és lelkes támogatója volt az egyedül üdvözítő „néppárt"-nak.

Milyen jezsuitizmus, milyen hazugság! A „Neue Freie Presse”, mely egy cikkében nemes büszke obeliszket állít Schlauch bíborosnak s azt írja róla, hogy egyetlen főpap, ki ideáljának Herbert Spencert ismerte el s kinek gondolkozása e nagy gondolkozóéhoz idomulni képes volt, szenzációs dokumentumokkal szolgál erre. Közöl a többek között egy levelet. Ezt a levelet a kérdéses világlap munkatársához intézte Schlauch. Ez a hírlapíró a bíbornok és a néppárt között levő állítólagos kontaktust illetőleg akarta meginterjúvolni a bíborost. A levél így szól:

Nagyságos úr!

Valóban örültem volna becses látogatásának, mert én ön és a többi urak között különbséget teszek. Ami az újságheccet illeti úgy a jelentés, mintha én egy néppárti politikust vagy akár egy deputációt fogadtam volna, vagy hogy tőlem agitáció céljára pénzt kértek volna, abból egy szó sem igaz. Az állítólagos kijelentések önkényesen csoportosított gondolatok és beszélgetések, amelyek helyi viszonyokra vonatkozhattak, melyeknek azonban általános jelentőséget adni nem lehet, valószínűleg fontoskodása egyes soit-disant - jó barátoknak - voila tout.

Ennyit az ön tájékoztatására és nagyon le lennék kötelezve, ha ennek a haszontalan hajszának véget vetnének.

Fogadja nagyrabecsülésem nyilvánítását, mellyel maradok tisztelője

Schlauch

Ez a levél minden hírlapi dicsérő tirádánál nagyobb dicséret. Ez a levél ragyogóan tűz rá Schlauchnak kivételes emelkedett filozófus, nemes egyéniségére.

Ilyen erős, nagy egyéniség nagy és jelentős hatást hagy maga után. Bárki után következhetnék sötét agyvelő s korlátolt bigottéria, Schlauch után lehetetlen.

Néppárti reménységek zöldebbek még nem voltak soha, mint ezúttal. De még ezek a zöld reménységek is fagyjanak el mihamar.

Ide Nagyváradra, mely a még kis körű modern magyar életnek egyik legmodernebb s legérzékenyebb gócpontja, nem jöhet a püspöki székbe csak Schlauch gondolkozásához méltóvá és rokonná válni igyekvő tisztán látó s előkelő gondolkozású férfiú. Nem jöhet s idétlenkedhetnek bármennyit a néppárti haruspexek - nem is jön.

Nagyváradi Napló 1902. július 13.

191. A MAGYAR ÜBERBRETTLI

- A Tarka Színpad marad -

Mi biztosra vettük, hogy a nagyváradi publikum meg fogja érteni s meg fogja szeretni azt a derék kis művész gárdát, mely most esténkint s csaknem minden este teljesen új műsorral a Fekete Sasban játszik. Hét hónap után mit produkál ez a kis sereg, az mesés! Ma már teljes garanciát tud adni, hogy meglesz a magyar irodalmi orfeum, a magyar überbrettli, s valamikor, talán nagyon hamar, túlszárnyalja [a] kesernyés és kevés színű germán pongyolájú múzsát, s gazdagságban az édes, a csodásan színes csupa esprit franciával fog vetekedni, melynek szivárványozása, hullámzása olyan rokon a magyar lélekével.

A nagyváradi publikum megsejtette és fölismerte ezt a nagy jelentőségét a Tarka Színpadnak s érdeklődése olyan szeretetre méltó és állandóan nagy, hogy a Tarka Színpad ezen a héten itt marad s játszani fog.

Vasárnap és tegnap két egészen különböző programot adott a Tarka Színpad s változtatja programját minden este. Kedvesebbnél kedvesebbek - értékesebbnél értékesebbek ezek a számok.

A tegnapi programnak premierje között például a Herczeg Ferenc Főpróbán-ja olyan művészi csecsebecse, mint amilyen pompás harsogó paródia a Szomaházy ma már Nagyváradon is olyan népszerű Segédjuhásza.

Az előadó kis művészgárdában sok a jeles. Baumann Károly mind újabb és újabb bizonyságokkal szolgál ahhoz, amit már róla megírtunk. Zseniális, ötletes színész ember. Kornay Bertának, a bájos kis primadonnának népszerűsége is egyre nő. J. Vásárhelyi Vilma, amilyen szép, olyan kész és intelligens színésznő.

Véghelyi Angela bájos és szeretetre méltó egyénisége nagy attrakciója a Tarka Színpadnak. Marton Mihály, Gyárfás Rudolf is jeles erők. De beváló minden tagja a társaságnak. Donáth Lajos, a kiváló karmester, a társaság vezetője, kinek egész sereg melodikus dala gyönyörködteti a közönséget a Tarka Színpad estéin, valóban helyes és a közönségnek tetsző dolgot cselekedett, mikor a társaság vendégszereplését meghosszabbította.

Nagyváradi Napló 1902. július 15.

192. BÁNTÓ EPILÓGOK

Nem kedvvel cselekedjük, de meg kell emlékeznünk azokról a bántó epilógokról, melyeket olyan szívesen engednénk el a Schlauch bíbornok halála fölött támadt osztatlan, országos gyász végéről.

Az „E-s”-ben a következőket olvassuk:

Az egyházpolitikai törvények ellen. Furcsa eset, de megesett és pedig Nagyváradon. Az történt ugyanis, hogy Schlauch bíboros halálát a káptalan az állami anyakönyvi hivatalnak nem jelentette be - hanem bejelentette a temetésrendező. Micsoda ez? Nyilvánvaló tüntetés az egyházpolitikai törvények s egyúttal súlyos sértés a király által szentesített törvények ellen. A törvényeket egyformán kell respektálni mindenkinek. Úrnak és parasztnak, papnak és katonának egyaránt. És egyformán kell bűnhődnie is mindenkinek, aki nem teljesíti a törvényt, vagy pláne tüntet ellene, mint ahogyan a nagyváradi püspöki aula „hecc”-rendező papjai ezúttal tették. Istenben boldogult Schlauch bíboros emlékét is bántó dolog ez, mert hiszen ő tudvalevőleg az egyházpolitikai törvényekkel szemben a tolerari posse álláspontjára helyezkedett. A sérelmes esetre felhívjuk a kormány figyelmét s elvárjuk tőle, hogy megvizsgálja az ügyet, s a vétkezőket érdemük szerinti elbánásban részesíti. Ezt követeli a törvény s az igazság.

Csak annyit fűzhetünk e sorokhoz, hogy nem hisszük, hogy szándékos tüntetésről volna szó. Egyebekben várjuk illetékes helyről a választ.

Már a „Tiszántúl”-ban furcsább dolgot olvasunk.

A lap Plósz miniszter nagyváradi tartózkodásáról írva, a következő kis kitérést teszi:

Érdekes hogy a királyi tábla elnöke, Ritoók Zsigmond mindezideig fölöslegesnek tartotta a gyászlobogó kitűzését s csak mikor a miniszter megjött, akkor jelent meg a gyászlobogó a táblán.

Hát bizony ez elég érdekes, mert a lobogót egyáltalában nem volt volna szabad kitűzni. Ha vajon kitűznék-e egy kálvinista pap vagy egy rabbi halála alkalmából? Félre nem érthetnek bennünket. Részt vettünk teljes gyásszal Schlauch bíbornok halála alkalmával a nagy és általános gyászban. De a dolgokat veszedelmesen összezavarni: nem engedhetjük. Az igazságszolgáltatás palotáinak miközük sincs bármilyen érdemes papok elhunytához. Plósz miniszter magánemberként jött el a temetésre. A tábla bírái is részt vehetnek a gyászban külön-külön, de a felekezetesség veszedelmétől legmentebb institúciónkat, a magyar igazságszolgáltatást, nem akarjuk látni ilyen szerepekben. Ennyit kötelességünk volt kijelenteni.

Nagyváradi Napló 1902. július 16.

193. DANKÓ PISTA

A csengődi pusztán betegen fekvő országos hírű nótafáról, a legszebb, legzamatosabb új magyar népdalok költőjéről írunk örvendetes újságot. A lapokat bejárta az a hír, hogy Dankó Pista állapota válságosra fordult, s a vasárnapi fővárosi lapok s ezek nyomán a vidékiek is arról adtak hírt, hogy Dankó elérkezett a szomorú véghez: haldoklik. Aki dalait hallotta, énekelte, bennük örömének, bánatának kifejezését találta - elszorult szívvel gondolt arra, hogy a magyar népdalköltészetnek ez a bőséges, kiváló forrása el fog apadni és elnémul annak a drága hegedűnek a hangja, amelyen annyi magyar érzés, annyi mély és megkapó zenei gondolat elevenedett meg - örök életre.

Örömmel írjuk most, hogy a híresztelés a költő haldoklásáról nem felel meg a valóságnak s aki e sötét rémhírt megcáfolja, az a legilletékesebb egyén: maga Dankó Pista. Dankó a következő táviratot intézte lapunkhoz:

„Haldoklási hírem nem igaz; úgy vagyok, mint voltam.

Dankó”.

Gyógyuljon meg mielőbb a páratlan nótafa. Még örvendetesebb hírt várunk a csengődi pusztáról.

Nagyváradi Napló 1902. július 16.

194. A FRANCIA KULTÚRHARC ÉS A MAGYAR KLERIKÁLISOK

Pokoli élvezettel olvasgatjuk mostanában a magyar klerikálisok lapjait. Az egeket verik föl siralmaikkal. Kiket siratnak? Ezt a balsorsú mi hazánkat? A nyomorgók és kivándorlók százezreit? Dehogy. A francia apácákat és a barátokat, a világosságnak e végre is űzőbe vett veszedelmes ellenségeit.

Az Alkotmány három cikkben is siránkozik.

Íme egy-két szemelvény az Alkotmány cikkeiből:

Most az egyenetlenkedő és félénk katolikusoknak teljesen szabadkőmíves kormányuk van. Justin Louis Emil Combes (volt diakonus), Ernest Vallé, Maurice Rouvier, Charles Pelletan, Theophile Delcassé, Gaston Doumergue, Léon Paul Mougeot, Alexandre Bérard nagymester, a kormány tagjai, miként a brüsszeli Patriote okmányokkal kimutatja, szabadkőművesek. André tábornok nagy valószínűség szerint szabadkőműves, marad még két tagja a kabinetnek,

akikről ez idő szerint konstatálni nem lehet, nem tagjai-e a páholynak. Lemaitre számítása szerint a francia szabadkőművesek száma összesen 25 000, egy másik számítás szerint a szabadkőműves szenátorok és képviselők száma meghaladja a 400-at.

-

Combes úr üdv neked! Köszöntünk szívvel-lélekkel, mert visszaállítottad országodban a monarchiát. A köztársaság mindig a polgárságot, zsidó és szabadkőműves uralmat, a monarchia mindig a keresztény elvek és érzelmek diadalát jelentette Franciaországban. Waldeck-Rousseau ravaszul nem merte végrehajtani az egyesületi törvényt, hanem visszalépett, hogy elnök lehessen, s maga helyett oda állított egy gyenge elméjű aggastyánt, hogy az kaparja ki számára a forró gesztenyét. Ez az individium [!] Combes úr, a félkegyelmű szenátor, aki azt hiszi, hogy a koromfekete kaoszból egyszeriben feltűnt nevét azzal lesz lehetséges a világtörténelemben megörökíteni, ha a legkérlelhetetlenebbül hajtja végre Waldeck-Rousseau törvényét. Klasszikus, hogy az öreg bácsi szereplését komolyan veszi, s nem látja háta megett Waldeck-Rousseau kaján mosolyát s nem veszi észre, hogy a ferderöptűek osztályához tartozik, akiknek élete vetekedik a kérészével és az agyveleje csak két dimenzióban működik. Nyugodt lehet Combes úr. Neve a históriában nem fog fennforogni - mint ahogy nem tudjuk, ki volt Raffael korában a két Szicília miniszterelnöke, ellenben mi keresztény katolikusok mégis kell hogy hálával tartozzunk annak az embernek, aki a Habsburg-Lothringen dinasztia egyik legbájosabb tagját belesegíti a Capetingek trónjába és az Elyséere felvarázsolja a Bourbon liliomot. Éljen Combes!

Az agrárius klerikális „Hazánk” nem kevésbé dühöng. Egyebek között a következő jellemző szentenciát mondja ki:

Franciaországban az előkelőség épp úgy zárdákban nevelteti leányait, mint a középosztály; az előbbi többnyire fiait is. Tömérdek lehet a neveléssel foglalkozó zárdák száma, ha csak egyetlen rendelettel 2500-at lehet bezáratni azon a címen, hogy az állami tantervvel nem egyeznek meg az ott hirdetett elvek. Tehát a középosztály legnagyobb része ellen intézett valódi merénylet az, midőn a kormány egyszerre 2500 iskolát szüntet meg s megakasztja így 150.000 tanulónak szellemi fejlődését. De merénylet ez maga a szellemi haladás ellen, mert a jelenlegi tanuló ifjúság lelkében örökké élő rázkódást fog e megszakítás előidézni s még inkább az a brutalitás, mellyel a rendeletet végrehajtják. Ha Loubet Combes azt akarják elérni, hogy a jelenlegi tanuló ifjúság jobban ragaszkodjék az egyházi neveléshez, mint valaha, akkor igen jó eszközt választottak arra a rendeletben. Ha azt kívánják, hogy az ifjúság örökre meggyűlölje a köztársaság fogalmát, akkor bölcsen tették, hogy rendőrkatonákkal dobatják ki az ifjúság szeretetében álló nevelőket 25-30, sőt több száz év óta bírt nevelőintézeteikből.

Hát mi megértjük a mi klerikálisainkat. Nekik igazuk van. A gloire nemzete, a nagy nemzet adott mindig irányt az emberi haladásnak. Ők ám nagyon jól tudják, hogy a francia példát nálunk is követni fogják előbb vagy utóbb.

Nagyváradi Napló 1902. július 26.

195. A POSTA ÉS A GOTTERHALTE

- Távirat, melyet nem kézbesítettek -

A magyar királyi posta és távirda vezetői megsokallták azt a sok dicséretet, amellyel jó szolgálataikért úgy a nagy közönség, mint a sajtó folytonosan elárasztja. Olyasmit cselekedett a budapesti igazgatóság, ami méltán megrovásra teszi érdemessé, mert a cselekedetével a

hazafiatlan, sőt magyarellenes áramlat szolgálatába szegődött. A budapesti távíróhivatal nem továbbított egy, minden magyar ember által csakis helyeselhető táviratot. A távíróhivatal főnöke írta alá az erre vonatkozó végzést, tehát a megrovásból ki kell vennie neki is a részét, de a végzésben benne van, hogy *felsőbb rendeletre*, tehát nyilvánvaló, hogy a kormány a felelősségre vonandó éspedig elsősorban.

Az történt, hogy Nagyváradon tudvalevően Halász Lajost megfosztották a tiszti rangjától, azért mert tartalékos tiszt létére nem vette le a kalapját a *Gotterhalte* hangjaira. Az Irányi Dániel asztaltársaság - amikor ennek hírét vette - a következő táviratot adta fel a budapesti távíróhivatalban:

Halász Lajos szerkesztő úrnak,
Nagyvárad

Hóhéraink himnuszával szemben tanúsított hazafias magatartásáért fogadja az Irányi Dániel asztaltársaság mai összejövetele alkalmából elvtársi üdvözletünket.

Seffer László, Solymosi Márton, Szücs István

Az Irányi asztaltársaság tagjai természetesen abban a hiedelemben voltak, hogy Halász Lajos megkapta a táviratot s bizonyára azt hitték, hogy legközelebbi összejövetelükön az elnök Halász szerkesztő köszönő táviratát fogja felolvasni. Nem úgy történt. Halász nem köszönhette meg a táviratot, mert meg sem kapta. Nem kapta meg, mert a budapesti főfőposta nem továbbította, mint államellenes tartalmú táviratot.

Az asztaltársaság igazgatósága a budapesti főposta- és távirdahivataltól a következő átiratot kapta:

7149. sz. M. kir. Központi Posta és Távirdahivatal.

Az Irányi Dániel asztaltársaság Tekintetes Elnökségének

Budapest Királyi Pál utca 7. sz.

Értesítem az asztaltársaság Elnökségét, hogy a f. évi június hó 28-án Seffer, Solymosi és Szücs aláírással ellátott, Halász Lajos lapszerkesztőhöz Nagyváradra intézett 38202 távirat, miután annak tartalma a Távirdaüzleti szabályok 3. §-ába ütközik *felsőbb rendeletre* továbbítható nem volt.

Budapest, 1902. július 8.

A kir. központi posta távirda főnöke h:

(olvashatatlan aláírás).

A „felsőbb rendeletre" való hivatkozás nyilvánvalóvá teszi, hogy a főnök úr jónak látta felsőbb hellyel közölni a távirat szövegét s a felsőbb helyen - Széll Kálmán miniszterelnök úr nagyobb dicsőségére - államellenesnek kvalifikálták a tisztán hazafias táviratot. Az a bizonyos 3. § ugyanis az államellenes és erkölcstelen tartalmú táviratok továbbítását tiltja meg.

Valóban nem tudja az ember: az undor vagy a nevetés a helyesebb válasz erre a kormány-intézkedésre. Mi van abban a táviratban? Az, hogy a Gotterhalte a hóhéraink himnusza? Nos, ki vonhatja ezt kétségbe? Nem azoknak a himnusza-e az a gyűlöletes nóta, akik az aradi vértanúkat bitóra juttatták, akik a börtönöket magyar hazafiakkal rakták teli?

Széll Kálmán sokat ígért a kormányra jutásakor s jutása előtt, de vajmi keveset tudott ígéreteiből teljesíteni, valóra váltani. Legjobban azt hangoztatta, hogy a jog, törvény és igazság korszakát fogja megteremteni. Ugyan hol a jog és törvény, ahol az igazsággal így bánnak el.

Mert felsőbb rendelettel el lehet ugyan fogni egy hazafias táviratot, de a históriát megmásítani nem lehet s a történelmi igazság mindig az marad, hogy a Gotterhalte nem a magyarok, hanem a magyarok hóhérainak a himnusza.

Nagyváradi Napló 1902. július 29.

196. AZ ADÓ

Országszerte, de mostanában főként Nagyváradon, rengeteg a panasz az adókivető bizottság kegyetlenségei miatt. Az újságok természetesen helyet adnak ezeknek a panaszoknak s természetes hát, hogy az adókivető bizottság tagjai sem túlságosan szeretik az újságírókat. A napokban aztán az történt, hogy ennek a lapnak egy munkatársa föllátogatott az adóhivatalba, ahol véletlenül ott volt az adókivető bizottság egyik tagja is. Rögtön megkezdődött a találgatás:

- Bizonyosan adatokat jött keresni.

- Kiírja azoknak a neveit, akiknek az adóját emelik.

A mi munkatársunk pedig bemegy az egyik hivatalszobába s így beszél:

- Eljöttem, mert nem értem az adókivető bizottság eljárását. Pár éve vagyok Nagyváradon, elég fizetésem van és nem akarnak fölvenni az adózók közé…

Az esetnek szenzációs hatása volt. Az adókivető bizottság tagja dühösen jegyezte meg pár nap múlva, mikor kemény cikket olvasott az adókivető bizottság dolgairól:

- Rettenetes emberek ezek az újságírók. Ők maguk arról panaszkodnak, hogy semmi adót sem vetnek ki rájuk s más dolgai miatt pedig folyton lármáznak.

…Az adókivető bizottság tagja voltaképpen egészen helyesen jellemezte ezzel a kifakadással azokat a borzasztó újságírókat…

Nagyváradi Napló 1902. július 29.

197. A FRANCIA ÉNEKESNŐ

Az artista világ rejtelmeit kevesen ismerik. Akik ismerik, sok érdekes dolgot tudnak. Van olyan artista, aki[t] minden helyen más névvel ismertek. Nem egy fakír volt csak nemrégen magyar komikus s a dán énekesnő talán még pár nappal ezelőtt valahol spanyol táncosné volt. A Fekete Sas orfeumhoz egy csinos hölgyet szerződtettek a múltkor. Francia énekesnőnek. Bemutatkozott a színpadon s elénekelt egy dalt, mely franciául korrekten beszélő urak szerint is lehet, hogy francia szövegű volt. Előadás után egy társaság invitálta meg a szép francia leányt s udvariasan megmondták neki, hogy olyan szomszéd mellé szántak neki helyet, aki kifogástalan francia. A leány elsápadt. Szörnyű zavarba jött. Kiderült, hogy egy árva szót sem tud franciául. A dal szövegét is magyar kiejtésű írásból tanulta be… A kisasszony már eltávozott Nagyváradról s mint értesülünk, jelenleg Debrecenben dán excentrik. A dán nyelvet is olyan pompásan beszéli, mint a franciát…

Nagyváradi Napló 1902. július 30.

198. AZ ÖREG GULYÁS

Az öreg Gulyást ismeri jól mindenki, aki csak ebben a tikkasztó kánikulában a Feldmann-féle Körős-fürdőben keres enyhülést. Tipikus alakja az öreg Gulyás az uszodának, ott biceg már vagy harminc éve s egy egész generációt tanított meg az úszás művészetére. Azonfelül van gondja az öregnek arra is, hogy a legfrissebb viccekkel mulattassa a vendégeket, míg azok a vízben lubickolnak.

Egy idő óta - talán mióta a braganzai herceg ügye és a „Hungará”-ról szóló leleplezések oly nagyon aktuálisak, borsosan pikáns vicceket mond délutánonkint az öreg Gulyás, úgy hogy belepirulnak még az edzett újságírók is. A hangos hahota közben megkérdi tegnap az egyik fürdőző az öreg Gulyást:

- Aztán hallja, honnan tudja maga ezeket a pikáns vicceket.

- Hát kérem alázatosan - válaszol hamiskásan sandítva szemeivel az öreg Gulyás -, odabenn hallottam a hölgyek uszodájában.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 1.

199. PATER SEMPER INCERTUS…

Valószínűleg e klasszikus címen kerül színre Strindberg Ágostonnak, a nagy svéd drámaírónak első magyarra fordított színműve a Szigligeti Színházban. A Strindberg-drámák erősen reális sötét színeikkel néhány év óta dominálják az európai és különösen a német szabadabb szellemű színpadokat. Ennek dacára a magyar színházak copfos maradi urai nem tartották eddig szükségesnek az irodalmi revolúciót csináló Strindbergnek a magyar közönséggel való megismertetését. Annál érdekesebb, hogy az első magyarra fordított Strindberg-drámát, mely „Der Vater” címen oly zajos sikert aratott Németországban, a Szigligeti Színházban fogják előadni. Érdeme ez dr. Kurländer Edének, ki levélben kereste meg a Párizsban lakó Strindberget, hogy engedje át darabját előadásra a Szigligeti színháznak. Strindberg készségesen teljesítette e kérést dr. Kurländer Edéhez intézett következő levélben:

> Igen tisztelt doktor úr!
>
> Fölöttébb hízelgő rám nézve, hogy távol Magyarországon is akadt férfiú - mint leveléből olvasom -, aki megértette és méltányolta írásomat amely ellen a színpadok konzervatív lovagjai oly ádáz harcot folytatnak. Igen fogok örvendeni, ha egy véleményen lesz önnel a nagyváradi közönség s csak természetes, hogy kész örömmel adom beleegyezésem ahhoz, hogy színműveim közül a legmegfelelőbbet lefordítsa és a nagyváradi színházban előadhassa.
>
> Őszintén üdvözli
>
> *Strindberg Ágoston.*

A Strindberg-drámából valószínűleg már Kaposvárott megkezdi a nagyváradi színtársulat a próbákat, úgy hogy előreláthatólag már októberben gyönyörködhetik a nagyváradi közönség az érdekes premierben.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 1.

200. ELÉGIA TÖRÖK SÁRÁRÓL

Nagy vala bűne szegény Török Sárának, aki tegnap óta ott viaskodik a halállal a Bihar megyei közkórházban. Krumplilevest főzött tegnapelőtt este vacsorára, mit éppen nem szeret az ő szerelmetes ura. Az ízlésében ily hallatlan módon megsértett férje miatt oly éktelen dühbe borult, hogy hirtelen kést rántott az asszonyra és beledöfte három helyen. Így büntet a férj, akinek az asszonya krumplilevest főz vacsorára.

Eszembe juttatja ez a szomorú eset, hogy óh hányan vannak ők, a Török Sárák, akik szenvedik a mártíromságot künn a külvárosokban és a szegényebb városrészekben! Főznek, gyermekeket nevelnek és rengeteg sok verést kapnak a kedves férjük uruktól. Ez az ő élethivatásuk. A humanizmust szenvelgő társadalom nem ér rá törődni a konty alá került leányokkal. Ott sorvadnak, gémberednek és éheznek ők, a Török Sárák egy-egy brutális ember mellett védtelenebbül, elhagyottabban, mint leánykorukban. Olykor-olykor kihallatszik jajveszékelésük a zsúpfedeles házból s akkor a püfölés, káromkodás nyilvánvalóvá teszi, hogy otthon van a kedves férj, aki „örökös rabszolgájának" tekinti azt a szegény nőt, akit feleségévé tett. S a humanizmus, mely mindenféle más rabszolgaságot, még a szerecsenekét is eltörölte már, némán tűri, hogy szegény fehérbőrű asszonyok teste kipattogozzék a sok ütlegelésektől, ami kijár nekik minden istenadta nap a kedves férjeiktől, akiknek ez „hitvestársi jog".

Ellenben torkaszakadtából ordít a humanizmus ama bizonyos mételyről, mely terjed az országban, mivelhogy bűnre, perditaságra csábítják a szegény leányokat, akiknek veszendő lelkét és tisztességét mindenáron meg akarják menteni. Hát szép dolog ez nagyon, de engem nem hat meg, mivel ha kerékbe törnek is, kimondom, hogy láttam én már rossz életű cifra leányt, akinek százszor jobb dolga van mindenképpen, mint ama szerencsétlen külvárosi tisztességes asszonyok, ama bizonyos Török Sáráknak, akiket halottra vernek a kedves férjeik, ha krumplilevest főznek vacsorára.

Künn a Bihar megyei közkórházban vérben ázva haldoklik szegény Török Sára - mivel a humanizmus védi az állatokat, akiket verni, kínozni nem szabad, de nem védi a gyönge asszonyokat. Oh pedig milyen szép volna az, ha törvénybe lehetne iktatni, hogy nősülni csak az olyan embernek szabad, akinek szíve, lelke van, - egyszóval aki ember.

Az olyan emberbőrbe bújt állatra pedig - aki meg tud verni egy gyönge asszonyt - bélyeget kellene sütni, hogy meglássák és kikerüljék az emberek messziről.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 7.

201. AZ EREDENDŐ BŰN

A közgyűlésen történt. Szokoly Tamás nagyban panaszkodott, hogy milyen görbék Nagyvárad utcái s ha a városi tanács szereti a várost, tartsa kötelességének a görbe utcákat kiegyenesíteni. Hogy hány huszonnégy óra alatt - azt nem kötötte ki a nagy Tamás, Rimler Károly válaszolt a beszédre alaposan és okosan. Így szólt a többek között:

- Nagyvárad elhelyeződésének van egy *eredendő bűne*. A vár szerint s a Körös kanyargása szerint építették ezt a várost.

Szokolynak az egész polgármesteri válaszból főként az *eredendő bűn* ütötte meg a fülét. Mikor azután replikára került a sor, így szólott:

- Ne beszéljen eredendő bűnről a polgármester. *Az eredendő bűnt elmosta a kereszténység*...

És megelégedett arccal ült helyére Szokoly. Meg volt győződve, hogy ő most nagyon lefőzte Rimlert…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 15.

202. A POLGÁRMESTER SZÖKIK

Ennek a kis históriának ismét Rimler polgármester és Szokoly a hősei. Színhely pedig szintén a tegnapi közgyűlés. A közgyűlés végén bejelentették, hogy a polgármester hat heti szabadságidőt kér. A szabadságidőt persze megadták szívesen.

A közgyűlés után Szokoly Tamás a városház előtt dühösen fakadt ki többek előtt:

- A polgármester szökik. Fél a Kossuth-ünneptől. Fél, hogy eljátssza az ordót.

A körülállók jót mulattak ezen a Szokolyhoz illő föltevésen. De egy hírlapíró dühösen szisszent föl s így szólt:

- Olyan nagy naivság föltenni, hogy ma is félhet még Kossuth-ünnepléstől egy nagy magyar város polgármestere, amilyen naivságra csak Szokoly képes…

Szokoly nem hallotta a megjegyzést. Már tovább ment egy társasággal s hangosan magyarázta, hogy szökik a polgármester, mert ordót akar…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 15.

203. A MAGYAR ÍRÓ SORSA

A kávéházban hírlapírók ültek együtt a múlt este. Jókedvű volt a társaság. Sorra évődtek egymással. Egyszer csak az az ifjú író és hírlapíró került sorra, kinek a télen nem túlságosan nagy sikerrel mutatták be egy színdarabját a Szigligeti Színházban. Ő maga sohse vette tragikusan ezt a kudarcot különben. A beszélgetés egy darabig komoly mederben folyik Lenauról s a Lenau-ünnepről nagy lelkesedéssel a társaság két tagja [között]. Hirtelen belevág a diskurzusba egy magát sovinisztának hirdető szerkesztő s komolykodó, szinte mélabús hangon jegyzi meg:

- Ilyenek vagytok ti magyar újságírók. Lelketekkel ott tudtok lenni egy sváb poéta ünneplésénél s nem vagytok ott, mikor egy derék magyar író darabját - kifütyülik…

…A híres premieren tudniillik csakugyan nem volt ott a két hírlapíró. A soviniszta férfiú azonban hozzá teszi még a következő sóhajtást:

- Ilyen a magyar író sorsa…

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 17.

204. A POLGÁRMESTER SZÖKÉSE

Megírtuk volt e rovatban, hogy a nagyváradi negyvennyolcasok hivatalos vezére, Szokoly Tamás, miként gyanúsította meg Rimler polgármestert. Azt mondta tudniillik, hogy azért kért hat heti szabadságot, mert szökni akart a Kossuth-ünnep elől. Persze, mert ordót akar kapni - vélte a nagy Tamás. A polgármester kacagott a gyanúsításon s mivel mostanában sok dolga

van, elhalasztotta későbbre a pihenését. Ilyenformán természetesen jelen lehet a Kossuth-ünnepen is. Nincs benne kétség, hogy ezt a maga diadalának fogja betudni Szokoly. Bizonyosan el is fogja mondani:

- Apponyi sem szökhetik meg, Rimler Károly sem. Mégiscsak nagy hatalom vagyunk mi.

De emellett talán egy kis bánkódás is fogja kínozni Szokolyt. Mit fognak csinálni ezután a honmentő szélbaliak? Hiszen kezdenek már rájuk licitálni a leghivatalosabb mamelukok is. Annyi bizonyos, hogy a honárulás kezd nagyon ritka lenni s akik honmentésben utaznak, azok jobban érzik az idők súlyát, mint a legmegrendszabályozottabb vigécek.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 22.

205. A RENDELŐSZOBA VIRÁGAI

Valahol az Érmelléken, egy kis városban segíti elő a temetkezési és sírásó ipar föllendülését az a doktor úr, kiről ez a nóta szól. (De hát a doktorokról van mindig valami megénekelni való.) Illetőleg most az egyszer mégsem őróla szól, hanem arról a fekete táblácskáról, melyre távollétében a gazdaasszonya a betegeket szokta följegyezni.

Az orvos úr ti. még a boldog legénykor állományába tartozik és házvezetőnőt tart. Gyakran megesik, hogy a szomszéd faluba kell mennie a betegeihez és ilyenkor keresik fel odahaza a legtöbben. Ekkor nagy feladat hárul a gazdasszonyra. Fölteszi az okulárét, ujjai közé szorítja a zsinegen függő kis ceruzát és nagy, régimódi betűkkel írja föl a betegek nevét a bajukkal együtt.

Mikor aztán az orvos úr haza jön, ilyenféle ékes dolgok olvashatók a táblácskán:

- Itt volt Dömötör István - a fejével; Szekeres Kiss Péter - a szemével. Csura Pálné - a kezével; Fodor András - a ballábával.

Vagy: Máthé Béni - a fogával; Kohn Mózsiné - a hasával; Szelid Nagy Jánosné - a nyelvével.

Azonban a doktor úr már egészen megszokta ezt a stílust. De legutóbb mégis meglepődött, amint odatekintett. Ugyanis többek között ez állt ott:

- Itt volt a nagykalapos kisasszony - a szívével.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 22.

206. MILYEN PÁRTI AZ ÚRISTEN?

Örvendetes hírt közlünk Szokoly Tamással a függetlenségi és 48-as párt helybeli elnökével. Eltérők voltak ugyanis eddigelé a vélemények a tekintetben, hogy az Úristen milyen politikai pártnak a híve. Széll Kálmán persze arról volt meggyőződve, hogy a Teremtő kormánypárti, de most meggyőződtünk arról, hogy Széll Kálmán e hiedelmében fölöttébb csalódik. A „Debreczen” című laptársunk tegnapi számában ugyanis valaki magasztaló cikket ír Jánosi Zoltánról, a debreceni kollégium érdemes tanárjáról s ebben többek között a következőket írja:

Jánosi Zoltán egyenes, mint az Őserdők fenyője, nyílt, mint az alföld délibábos rónája, puritán mint maga Kálvin, ifjú kora dacára tudománya s bölcsessége emlékeztet a nagy Révész Imrére. Egyháza veteményes kertjében munkálkodó tanítóinak egy személyben atyja, testvére,

barátja, amire pedig egyházunknak a jövő méhében rejlő küzdelmeiben nélkülözhetetlenül szüksége van.

S ami fő *független és 48-as, olyan aminő csak a magyarok Istene lehet*.

Így tudtuk meg a „Debreczen" e cikkének soraiból, hogy a magyarok Istene a függetlenségi és 48-as párt rendíthetetlen híve.

Nagyváradi Napló 1902. augusztus 27.

207. KOSSUTH ÉS A SZOCIALISTÁK

A magyarországi szociáldemokrata pártszervezet a következő határozatot hozta Kossuth Lajos születésének százéves évfordulója alkalmából:

Kimondja a párt, hogy az ünnepen nem vesz részt s minden irányban passzív marad. Félreáll az ünneplők sorából s disszonáns hangokkal nem zavarja se az ünneplők áhítatát, se kegyeletét. A szociáldemokrata párt respektálja a kultuszt, melyet a nemzet nagy fiainak emlékezete körül kifejt; de ha e kultusz fejlesztése a kegyelet megnyilatkozása elé semmiféle akadályokat nem is gördít, a párt a maga részéről egyetlen szóval, egyetlen tettel sem akar hozzájárulni ahhoz, hogy ez az ünnep más legyen, mint a polgárság ünnepe. A párt azzal indokolja távolmaradását az ünnepélyről, hogy Kossuth csak a szabadságnak azon intézményeit iparkodott fölépíteni, amelyek a polgárság és a nemesség közti viszonyt tették kedvezőbbé a polgárságra nézve, de politikai munkásságából szándékosan vagy a munkáskérdések iránti érzéketlenség következtében kizárta a munkásosztály érdekeit. Kossuth Lajos megszerezte a jogokat a polgárság részére, mely azokat előbb feladta, vagy elraboltatta, de a munkásság akkor is jogfosztott volt s most is az, mert a jogok osztogatásánál megfeledkeztek róla; felhasználták erejét a küzdelemhez, azután félretolták.

A jobbágyság felszabadítása nem volt cél, csak eszköz, amellyel az osztályállamot megmenteni akarták. Fel kellett szabadítani a jobbágyságot, hogy mámorában azt higgye, hogy a maga szabadságát védelmezi, mikor az idegen ellenséggel szembe száll. A régi elnyomott jobbágyból kizsákmányolt bérrabszolga lett s ezért nincs oka ma ünnepelni.

Szinte rosszul esik lenyomattatni ezeket a sorokat. Nemcsak a gyalázat fáj, amit e sorok Kossuthra hánynak, de fáj az is, hogy a magyar szocialisták, kiknek igazait végre is mind többen kezdik elismerni s nem [egyszer] védtük meg magunk is, ilyen rettenetesen meg tudtak botlani. Higgyék el nekünk a magyar szocialisták, hogy a „burzsoa sajtó száz cikke nem ártott annyit az ő ügyüknek, mint az ő határozatuk csak magában, minden kommentár nélkül.

Ebben a határozatban bennsír legelsősorban is a magyar szociáldemokratáknak legnagyobb bajuk, hogy vezéreik egy csöppet sem politikusok. A magyar szociáldemokraták félszáz évvel hátravannak. Ők még mindig csak a szociáldemokrácia legutópikusabb jelszavain nyargalásznak.

Az adott körülményekkel, a valósággal harcolni s egyezkedni nem akarnak. Nagy baj ám ez. A kultúrországok szociáldemokratái már mind jól tudják azt az abc igazságot, hogy a revolúciónál van nagyobb igazság: az evolució. Az emberi társadalmat nem frázisok, de okos és állandó lépések viszik előre. Lenne-e vajon ma nálunk szociáldemokrata párt s lehetne e pártnak csak küzdeni is, ha nincs Kossuth? A polgárság fölszabadítása uvertürje volt a munkásosztály bevonásának a jog sáncaiba s a szociális haladás útján Kossuthnál alig van fényesebb lángoszlop. És aztán a magyar népből a Kossuth-kultuszt kiölni nem lehet. Nem politikusabb

lett volna a magyar szociáldemokratáktól, ha magukénak ismerik Kossuthot is, mint Petőfit, ha esetleg külön is, de fényesen ünnepelik s evvel hozzáférkőznek a néphez?

Nem volt helyes és okos a magyar szociáldemokraták határozata s mi sajnálkozunk nagyon e határozat hozóin.

A szociáldemokraták lapja hosszasan indokolja e határozatot s végül ezt írja:

De nem veszünk részt az ünnepen azért sem, mert nem akarjuk magunkat másodszor is kizsákmányoltatni a függetlenségi eszme és szemfényvesztő harcosai által. Nem jelenünk meg olyan ünnepélyen, melyet a függetlenségi Kossuth-párt egyrészt a maga csődbe jutott népszerűségének helyreállítása, másrészt pedig a maga anyagi érdekeinek előmozdítására felhasznál. Megjelenésünkkel nem adunk módot a függetlenségi pártnak arra, hogy reánk is mint az ő erősségére utalhasson, s megjelenésünket a függetlenségi eszme sikeres hódításának és népszerűségének javára írja. Mindezzel nem akarjuk, hogy [a] becsben és értékben gyarapodott függetlenségi párt a maga értékének tudatában ezután még drágábban adja el magát a kormányhatalomnak. Vannak hitvány csecsebecsék, melyeket az antikvitások patinájával vonnak be a kalmárok, hogy drágább árért adhassanak túl a limlomon. Mi nem adjuk oda patinául magunkat.

Nem jelenhetünk meg az ünnepen egy olyan párttal, mely a politikai tisztesség utolsó foszlányait is elvetette magától. A Kossuth-ünnep mozgalmát az első naptól kezdve figyelemmel kísértük, s minden figyelmességünknek az lett az eredménye, hogy a Kossuth-párt az ünnepet nemcsak politikai, de kivált anyagi tőkék kovácsolására használta fel.

Kossuth Lajost nincs okunk megünnepelni annál kevésbé van okunk részt venni, azon az ünnepen melyet a párt rendez, mely a 48-as eszmék szellemével épp úgy kalmárkodott, mint a kegyelettel.

Nem tudnak meggyőzni bennünket a szociáldemokraták sehogysem. Határozatuk bántó, helytelen, oktalan és nagyon sokat árt a szociáldemokrácia igazainak. És a Kossuth-pártnak is - akaratlanul - használtak vele.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 7.

208. OLCSÓ GRATULÁCIÓ

A távíró drót a tegnapi napon bőven röpítette a táviratokat Nagyváradról - Kaposvárra. Somogyi Károlyt jubilálták a pátriájában egy házias, de kedves és meleg ünnepséggel. Egy nagyváradi színházi habitüé, ki nem pazarságáról nevezetes, tegnap egész napon törte a fejét, mint kerülne legkevesebbe a kaposvári gratuláció. Sok szerencséje volt. A kávéházban egy ismerős társaságot talált, mely egy majdnem rőfös hosszú, színes és meleg gratuláló táviraton dolgozott. Kaposvárra szánták persze s mind aláírták.

- No, most hordárt kellene keríteni.

Ez nehezen ment. A nagyváradi hordárok arról nevezetesek, hogy kellő alkalmakkor úgy elbújnak, hogy nem lehet rájuk taláni. A habitüé megszólal.

- Én úgyis a Fekete Sasba megyek s majd onnan elküldöm a hordárommal.

Átadták neki nagy köszönettel a távirat díját, a hordár díját s a szöveget. A habitüé pedig elindult a - távíró hivatalba. A hordárdíjat megspórolta s mellékesen a távirat alá, az összes nevek elé odaírta - a saját nevét…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 7.

209. A NAGYVÁRADI NAPLÓ ÉS A SZOCIALISTÁK

A minap a Népszava lapból kuriózumképpen leközöltünk néhány sort, melyben Bige György szolgabírót illették hallatlan gorombaságokkal. Most lapunknak támad a Népszava s írja a következőket:

A „Nagyváradi Napló" szocialistaellenes hasábjain is végre beismeri egy nemes smokk a szocialisták igazságos harcát; ennek dacára nagy fájdalmat okozott a nemes smokknak hogy a mezőtelegdi törzsfőnök, szeretett barátunk, Bige György, főszolgabíró lapunk keddi számában saját érdeme szerint, az őt megillető titulusban részesült. Bartha Miklós követője lett tehát a szocialisták igazságos harcának elismerője; valószínűleg megirigyelte Barthának a közelmúltban történt ünnepeltetését, mert mindenáron bizonyítani igyekszik Bige György igazságait.

Ehhez csupán annyi megjegyzésünk van, hogy mindazok, akik Bige György törzsfőnök eljárását a „törvény szigora" jogos alkalmazásának magyarázzák, s így a Nagyváradi Napló smokkja is, nem marhák és egész állatseregleteknek illenek be, hanem csak - szamaraknak. Hogy a Népszava kemény támadásai őket nem sértik, sőt mulatnak rajta, ez nagyon, de nagyon jellemző rájuk nézve, mivel ekkora érzéktelenség valami lehetetlen durva és vastag bőrre mutat.

Köszönettel nyugtázzuk a „Népszava" gorombaságait. Válaszolni valónk kevés van. Nem tudjuk honnan vette a „Népszava", hogy hasábjaink szocialistaellenesek, nagyváradi és Bihar vármegyei elvtársaik mást tapasztalhattak. Nem vagyunk szocialisták, de van elég bátorságunk és függetlenségünk meglátni a szociális igazságokat. Másik megjegyeznivalónk az, hogy a szociáldemokraták mostani harcmodorukkal nagyon sokat ártanak jó ügyüknek. A szociáldemokrácia addig nálunk nem jut sikerekhez, míg új vezetői nem lesznek, akik a nagy igazságokhoz méltóan, öntudatosan, okosan és kultúremberekhez illően fognak küzdeni.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 7.

210. JÖNNEK A SZÍNÉSZEK

Az idő is mintha azért fordult volna most szomorúbb őszre, hogy annál jobban vágyakozzunk a színház után. És vágyakozunk is. A kánikula alatt alvó színházi smokkság, ez a kedves, speciális nagyváradi betegség, terjed és kiüt újra. Bizonyos, hogy a színészeket most többen fogjuk a vasútnál várni, mint amennyien júniusban kikísérték. Szezon végén előkelő dolog a közönyöst adni, szezon elején pedig a lelkesedés a divat. Jönnek a színészek. Nagy örömmel jönnek ők is s nagy örömmel várjuk őket mi is. Csodálatos dolog, milyen nagy szerep jut Nagyvárad napi életében a színháznak. Jóformán nincs is itt élet, mikor a színház kapuit bezárják. Az érkező színészekkel hát mi az érkező életet üdvözöljük. Holnaptól kezdve a kávéházak unalmas asztalai, a kicsike pletykák, üres korzózások helyébe eleven pezsgő élet jő. Jönnek a színészek.

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 16.

211. NAPSUGÁR A BÖRTÖN ELŐTT

Akik tegnap délután fél öt óra tájban a Széchenyi tér körül jártak s akiknek fölmelegedni tud a lelkük - az őszi napsugarakban egy igazi emberi képet, könnyezve mosolygó dokumentumot láthattak. Az ügyészségi börtön néhány szomorú lakója ahhoz a kegyhez jutott, hogy szuronyos őrök között kijöhetett a szabadba. Locsolták az utcát és teret a darócruhás, szegény emberek. Az őszi nap fénye, a tiszta levegő, a nyüzsgés, az élet lázba hozta a szegény embereket. Ujjongva, gyerekes örömmel végezték a dolguk… És jöttek az iskolából a gyerekek. A sápadt kis öregek nagy komolyan ballagtak a könyveikkel hazafelé. A rabok ezt gondolhatták:

- Milyen gyerekek még! Milyen szabadok! Milyen gondtalanok… És milyen szomorúaknak és öregeknek látszanak mégis.

A kis iskolás öregek pedig ezt gondolhatták:

Ezeknek a förtelmes raboknak milyen jó kedvük van. Bizonyosan vidámabb hely a börtön, mint az iskola.

Egyszer csak egyik rab a vízsugarat a gyerekek felé engedte… És íme csupa vidámság lett a tájék. Kacagott, hahotázott, mulatott mindenki. A kis iskolás öregek, a kioszk uzsonnázó vendégei, a Muki pincér, a szuronyos börtönőrök. Mindenki, aki arra járt. De legjobban a darócruhások… Olyan szép ez az őszi idő és olyan szép a kacagás… E különös életnek olyan beszédes kis képét ragyogta itt az őszi nap…

Nagyváradi Napló 1902. szeptember 25.

212. AZ ŐRNAGY ÚR

- A Szigligeti Színház premierje -

A fehér múzsacsarnok szégyenében nem süllyedt föld alá s mi úgy láttuk, hogy a zsúfolt, fényes háznak egyetlenegy vendége sem. Sőt!… Egy darabig ugyan farizeuskodtunk, harapdáltuk az ajkainkat, sunyian néztünk a nőszomszédainkra. Végre aztán eltépte a fékét a kedvünk, s tombolt az utolsó függönygördülőig. Lehetséges, hogy ma már sokan szánjákbánják ezt a nagy bűnt: az őszintén kifakadt kedvet. Lehet, hogy utólag pirul is néhány embertársunk. De kegyetlenség volna, hogy miután már jóllaktunk, másokat rábeszéljünk a böjtölésre. Tessék bizony megnézni az „Őrnagy úr”-at. A család húsz éven alul lévő tagjai nélkül azonban. A fiatalok nélkül. Mert hát az „Őrnagy úr” mégiscsak való öregeknek [!], akik - valljuk be így magunk között - az „Őrnagy úr” témáit fogyasztjuk s szeretjük fogyasztani - persze a legtöbbször ízetlenebb szószban. Egyébként nem kell ismertetnünk a bohóságot. Az „Őrnagy úr” az ezred rózsaleánya s úgy jár, mint a solymári rózsaleányok közül is nem egy járt már. Aki pedig csak jár-kél a darabban, egyebet sem csinál, mint a maga rózsaleányságát kompromittálja. Mindez vidáman és nagyon kedvesen megyen. Persze csak úgy, ha magunk között vagyunk. A társaság. Feleségek, férjek s legalább a nagykorúsághoz közeljáró ifjak. Szóval: az öregek. Akkor aztán egész este harsog a kacagás, mint harsogott tegnap este.

Akkor még az sem képes rontani a hangulaton, hogy közben eléneklik, igen eléneklik (Bilkey Irén énekli és nagyon bájosan) a Rózsabimbó és a méh című kissé már ismerős dalt. Az előadásnak a tempója ellen volt kifogásunk csupán s bizonyos egyenetlenség miatt, hogy, némely dolgot erényes okokból láthatóan ellapítottak, viszont nem egy helyütt már nagyon is bele engedtek bennünket nézni a rózsaleányság és leánytalanság misztériumába. A tempó gyorsabb lehetett volna s az egyenetlenség kevesebb.

A szereplők mindent megtettek a jókedv és a kedves malacság sikere érdekében. Nagyon tetszett nekünk Bilkey Irén, H. Novák Irén, Benkő Jolán és Tóth Elek. Krasznay őrnagy ura mulatságos, de többet vártunk tőle. P. Szép Olga, P. Tóvári Anna, Bérczi, Szatmáry, Bognár, Szarvasi stb. kitűnőek. A rendezésnek egy-két nagyon is naiv botlása volt. Egyébként kasszadarab lesz az „Őrnagy úr".

Nagyváradi Napló 1902. október 4.

213. A POLGÁRMESTER ÚTJAI

A múltkor már panaszkodtunk itt Rimler Károly polgármesterre. A polgármester jó két hónapja szabadságot kért s nem akar szabadságra menni. Néha elutazik. A helyi lapok ilyenkor személyi hírelik, hogy Rimler Károly szabadságra utazott. Egy vagy két nap múlva kiderül, hogy a polgármester városi kölcsönt csinálni, villamost sürgetni stb., stb. járt. Tehát éppenséggel nem szabadságra ment. És nem is hisszük, hogy már menjen. Rimler Károly csak polgármesteri politikából kért magának szabadságot. Példát akar adni a város tisztviselőinek, hogy a szabadságidő nem okvetlen szükséges valami s alatta esetleg még többet lehet dolgozni, mint máskor. Nem panaszoljuk ezt fel. Dehogyis panaszoljuk. A polgármestereknek is joguk van - dolgozni. Ám azon ne csodálkozzék többet Rimler Károly, ha olykor most már kihagyja a nevét a személyi hírekből a riporteri méltatlankodás…

Nagyváradi Napló 1902. október 5.

214. VIHAR AZ ÚJ KÉPVISELŐHÁZBAN

A gótíves, drága és elfuserált új országházban tegnap volt az első ülés. Szabad, önérzetes országban ez az ülés nagyszerű ünnep lett volna. Ott lett volna az ország uralkodója s lelkesedés, hit és erő lángolt volna föl a szívekben.

Az új magyar parlamenti palota fölszentelő ülése nem ilyen volt. Viharral, háborúval vonultak be az új palotába a magyar képviselők s örvendeznünk kell, hogy legalább vihar és háború volt, ha már a fölszentelő ülés nem lehetett olyan, mint amilyen szabad, önérzetes országban lett volna.

A függetlenségi párt, mely eddig paktumokban laborált, tegnap megemberelte magát. Annyi méltatlanság, sértés és gyalázat esett mostanában rajtunk, amennyit paktumokkal elintézni nem lehetett.

Nagyvárad képviselője, Barabás Béla vetette el a vihar magvát s dicsérjük érte Barabás Bélát.

A bécsi Burgig biztosan elhatott e vihar s elhatott messzebb is. És jó, ha elhat minél messzebb. Lássák már végre, ahol kell, hogy a gyalázatosságokat végletekig tűrni nem fogja ez az ország. Ahhoz semmi közünk sincs, hogy esetleg a tegnapi vihar Széll Kálmánt kiröpítheti a miniszterelnöki székből.

Csak minél hamarabb. Rosszabb nem jöhet. De okulni fognak, okulniok kell Bécsben. Okuljon mindenki. A király is. Mészárszékre vitetni magunkat nem engedjük.

Óhajtjuk, hogy a függetlenségi párt tegnapi háborúkezdése ne csak a paktálás vádjának cáfolata lett légyen. A függetlenségi párt legfőbb kötelessége - hogy az udvar és kamarilla ellenőrizője, esetleg ostorozója legyen. Ezt a kötelességét állandóan teljesítenie kell, de soha

jobban, mint most, mikor egyebek mellett az új parlamenti palota megnyitására nem jön el a magyar uralkodó, aki mint egy képviselő mondta - egy-egy apácazárda avatására, hadastyánünnepre, sőt ebkiállításra is sokszor és szívesen elmegyen. A tegnapi viharra hát szükség volt s a következőkre szükség van.

Nagyváradi Napló 1902. október 9.

215. SVIHÁKOK

- A Szigligeti Színház premierje -

Óh Audran mester és ti többiek, ha már meg kellett halnotok, sirassanak benneteket a Sidney Jones-ok melódiái, de a bécsi temetéstől mentsen meg az isten. Ez csak amolyan vélemény. A „Svihákok”-nak nagy sikere volt tegnap este, s mi elkészültünk már rá, hogy megzsúfolja néhányszor a Szigligeti Színházat. Hát zsúfolja meg! A darab meséje bécsi. Igen bécsi. És az ötletek? Budapestiek. Óh jaj, budapestiek! Olyanok, amilyeneket a Praterbe vitt tiroliakból csinál a budapesti városligeti fantázia. Ennyit a darabról. A zene pedig? Akárhogy csinosította, öltöztette Ziehrer karnagy úr, annyira bécsi, hogy az ember sört kíván és verklit hall. Egypár franciás száma van. Ezek csinosak s nem kell okvetlenül sírjaikban megfordulniok azoknak a francia mestereknek, akiket idéznek.

Az előadás elsőrendű volt. Minden szereplőről megírhatnánk a dicséretet, ha csak dicséretet szabadna írnunk. Nagyon kedves és ügyes volt Ámon Margit, Bilkey Irén sohse táncolt még graciozusabban, s mindenképpen bájos és elragadó volt. Nehézkes az operett anszamblében a szép hangú Márkus Aranka, s fájt nekünk, hogy az ő feje volt legközelebb a szuffitákhoz az összes szereplők között. Ez a kimagaslás keresztülszúrja a hangulatot. Kedves gárdisták T. Pogány Janka és Kulinyi Mariska. Az urak közül Pintér Imre ötlet és jókedv, Bognár pompás karikatúra, Kalmár szépen énekel, de ma már látjuk, hogy hangja baritonba süllyedő. Szatmáry, Dési, Bérczi, Vank mind jók.

A ház elég népes, a hatás és siker nagy. Ma megismétlik a darabot.

Nagyváradi Napló 1902. október 11.

216. A HALOTT GENERÁLIS

Istenem, mikor Nagyváradon elbukott, egy bécsi lapnak kellett kioktatni bennünket, hogy kije és mije volt Magyarországnak. Tisza Kálmán nem volt az a nagyság, aki hangulatokat keltsen s hangulatokkal operáljon. Az ő számára ez nem volt tragikum, de tragikum az ő nagy elveire, melyek - hajh - nagyon kezdenek kikopni a magyar közéletből. Mindezt egy budapesti lapnak néhány soros híre juttatja eszünkbe. Ez a hír így hangzik:

Magyarország egykori hatalmas miniszterelnökének, Tisza Kálmánnak életben maradt hívei és tisztelői nemigen törik magukat, hogy generálisuknak emlékét érdemes módon megörökítsék. Arról, hogy a nagynak szobrot emeljenek, szó sincs, aminthogy holmi kis szerény emléktábláról is csak a nagyváradiak álmodoznak. Ám ha igen sokan megfeledkeztek is Tisza Kálmánról, a fővárosi közmunkák tanácsa megemlékezett róla, elhatározva, hogy a Józsefvárosba[n] lévő újvásár teret Tisza Kálmán térnek nevezi. A régi újvásár tér tehát új nevet kap, aminthogy egy két esztendő óta új formát is nyert. Az a tér ugyanis, amelyen hajdan az ószeresek nagy lármával kínálták kopott portékáikat, amelyen vásárokat tartottak s amelyen a

tisztaság nem érezte volna otthonosan magát, ma már csinos és rendezett park s egyike a főváros legszebb és legnagyobb tereinek ami azt is jelenti, hogy Tisza Kálmán nevét ezzel a térrel nem kompromittálják, amit megcselekedtek például Petőfivel és a Petőfi utca réven.

Budapest megemlékezése vajmi kevés. Hiszen Deák után az új Magyarország legnagyobb politikusáról van szó. Ennek a néhány soros hírnek azonban egy kissé tévedő passzusa figyelmeztetés nekünk Nagyváradnak és Bihar vármegyének. Elhatároztuk, hogy szobrot állítunk Tisza Kálmánnak. Ennyiben vagyunk. Agitálásnak, a mindenképpen szükséges hangulat-csinálásnak, jól tervezett gyűjtésnek híre sincs. Nem csoda, ha azt hiszik rólunk, mint ahogy a fenti hírben is íródik, hogy egy kis szerény emléktáblát elegendőnek tartunk Tisza Kálmán emléke megörökítésére. A halott generálist mintha már feledni kezdenék az ő szűkebb pátriájában is, s mintha a szobormozgalom csak amolyan kis demonstráció akart volna lenni, ami után aztán mi is nyugodtan kezdhetünk a halott nagy generális feledéséhez s az első kis törpe utódok tömjénezéséhez. Egyébként pedig kérdezünk valamit. Komolyan akarják az ügyet most kezeikben tartó faktorok Tisza Kálmán szobrát? Mert ha igen, egészen másként kell ám buzgólkodniok!…

Nagyváradi Napló 1902. október 18.

217. ÉLJEN BARABÁS!

A nagyváradi hű negyvennyolcas ember ajka már szinte reflexmozgásban kiáltja minden kellő és nem kellő alkalomkor:

- Éljen Barabás!

A mi válaszunk erre kellő alkalmakkor szintén ez:

- Éljen Barabás! A tüzes, temperamentumos nagyváradi kuruc honatya még politikai ellenfeleitől is kiharcolt már bizonyos szimpátiát. De azt nem köszöni meg Barabás Béla, amit egyesek az ő vivátozásával mívelnek s nem köszönik meg azok sem, akik mívelik.

Az iparos-kongresszuson egyes lelkes vagy kötekedő atyafiak a Barabás éltetésével kívántak kellemetlenkedni. A tegnapi napon, a banketten például, szinte tüntettek a megjelent Tisza-pártiakkal s elsősorban a bankett tisztelt vendége, dr. Beöthy László főispán ellen. A nagyváradi iparosok egy jó része elfelejti, hogy hitványkodni a győztes félnek sem szabad s hogy örökre a Tisza buktatás emlékeiből élni nem lehet. Főként pedig nem lehet iparos-kongresszust csinálni. A nagyváradi kongresszus nem sujtásos negyvennyolcas atyafiak, nem honkanászok gyülekezete volt, hanem a magyar iparosság vezetőinek találkozása a magyar iparosság s vele az egész ország jövendője érdekében.

Ugye, hogy méltatlankodtak a nagyváradi iparosok, mert a kongresszusról két napig elmaradt Beöthy főispán. Megjegyezzük, hogy Bertsey Györgynek a főispán kifejtette elmaradásának elháríthatatlan okait és mihelyt tehette, sietett a kongresszusra, melynek bankettjén elmondott hatalmas beszédjénél alig mutat fel értékesebb beszédet a kongresszus lefolyása. De frivol, okvetlen demonstrálások, kötekedések után elérhetik a nagyváradi iparosok, hogy csakugyan elriasztják azokat, kikre szükségük van s kik sem komolyan, sem zöldül nem szeretnek politizálni ott, hol az olcsó politizálásnál nagyobb és súlyosabb dolgokról esik szó. Ezt jegyezzék meg azok, kik tegnap a Barabás nevével és alkalomtalan éltetésével tüntettek. Kérdezzék meg különben Barabást, hogy nagy örömet okoztak-e neki?

Nagyváradi Napló 1902. október 21.

218. A VERIZMUS

A nagyváradi színház igazgatója, jó Somogyi Károly, nem híve a túlságos színpadi verizmusnak. A tegnapi előadásra Pintér Imre, a rendező egy üveg pezsgőre kért Somogyitól pénzt:

- Okvetlenül igazi pezsgő kell. A hangulat megköveteli s a verizmus.

- Nem kell okvetlenül pezsgő. Hátha a színpadon gyilkosságot játszanak, meg kell-e okvetlenül ölniök egymást.

Pintér nem fogadta el a Somogyi teóriáját s a darab szereplői között gyűjtést indított egy üveg pezsgőre. A pezsgőt megvették s este az illő jelenetben behozták a színpadra. Pintér majdnem fölordított. Az üveg üres volt. Mostanig sem tudják, hogy ki ihatta ki. Ilyenformán a verista iskolát tegnap ismét súlyos vereség érte a nagyváradi színpadon.

Utóirat. Ez a história még a színházi előadás előtt megíródott. Igy is kellett volna [a közlést] megérnie, azonban nem így történt s ezt konstatálnunk kell. A verizmus tombolt tegnap a színházban. A pezsgős jelenetnél három üveg valódi pezsgő fogyott el.

Nagyváradi Napló 1902. október 23.

219. LETÖRÉS ELŐTT

Aus ist die mulatság. Az úrlovasok eddig vígan nyargalásztak azon a kitűnő gyöpön, melyet Magyarországnak is neveznek s most már úgy megsokasodtak az akadályok, hogy letörés előtt áll az egész úrlovashad, mert nehéz akadályversenyek elől ki szokott térni az úrlovas. Ismeretes a kisjenői lóverseny zsürijének az a határozata, hogy a nyertesnek a díjat nem adták ki, mert egyszerű földmíves, és nem úrlovas volt. Debrecen városa megadta erre a feleletet. A város törvényhatósági ülése ugyanis kimondotta, hogy Debrecen város ezer koronás díját, amely eddig minden versenyen szerepelt, nem szavazza meg többé, megvonja azt az úrlovasoktól. A határozat kihirdetését a gyűlés tomboló lelkesedéssel fogadta.

- Még a földet is kihúzzuk a lábuk alól! - hangzott az egyik túlhevült bizottsági tag úr közbekiáltása.

Arad követni fogja Debrecen példáját s általában országszerte nagyon komisz hangulat kapott lábra az úrlovasok passziói ellen s elég merész a polgárság, hogy megkérdezze:

- Mi közünk a tenyész urak passzióihoz?

Nagyváradon mi már évek óta nézzük s mindig elég nyugodtan konstatáljuk, hogy az idők megváltoztak. A város nem kíváncsi többé a vármegye mulatságára s a régi, „úri" vármegye még csak mulatni sem tud már. A kedv is fogyott, a pénz is, de legjobban fogyott a „misera plebs contribuens" naivsága. Hiába kedvez az idők mai járása, hiába csinálunk úri, agrár politikát odafent - az átkozott demokrata gondolkozás hódít, s az úrlovasok végük felé járnak politikában, társadalomban, murizásban, kártyázásban s gyöpön… A dzsentri valóban már nincs is. Nagyváradon most egy éve Tisza István gróf mágnás-társai rúgtak rajta még egy utolsót. Ma már a polgárság is merne rugdosni, de ma már nincs kiket. Az úrlovasok elmúltak s elmúlnak.

Mivel pedig gazdaságilag sem jelentenek ma már semmit a lóversenyek, aligha csalódunk, hogy Nagyváradon is indítvány lesz az úrlovasi szubvenció törlésére. A világ demokratizálódik, sőt szocializálódik. Készül a kor, mely múzeumban fogja mutogatni az agarat, a versenyparipát s az úrlovast. Ez utóbbit persze csak gipszfaragásban…

Nagyváradi Napló 1902. november 1.

220. NYÍLT LEVÉL BARABÁS BÉLÁHOZ

A „Nagyváradi Friss Újság"-ban Halász Lajos nyílt levelet intéz dr. Barabás Bélához, Nagyvárad képviselőjéhez s a nyílt levélben erélyes megcáfolását kéri annak az egyre jobban terjedő s jogosnak látszó gyanúnak, hogy a függetlenségi párt nem mer Széll Kálmán és kormánya ellen komolyabb harcot kezdeni. A nyílt levél méltán kelthet szenzációt, mert Halász Lajos egyike azoknak, kik legtöbbet tettek Barabás Béla nagyváradi megválasztásáért s mert ez a levél erős szimptomája az országos, nagy elkeseredettségnek, melyet Széll, a nagy kokott politikus, zagyva többsége s lekenyerezett ellenzéke keltettek. A „P. H." nagyon helyesen jegyzi meg a nyílt levélről, hogy az határozott választ követelhet. Lásson tisztán a jó nép, mely bizalommal ruházza a mandátumokat a véresszájú negyvennyolcas urakra. Barabás Béla egyenes, becsületes lelkű ember. Álljon elő s mondja meg nyíltan, miért dirigálnak a függetlenségi párton azok, kik a leghűségesebb támogatói Széll Kálmánnak, s meddig akarják még csak a szájukkal menteni a hazát a függetlenségi urak. Legyen már vége a komédiának, mikor az egész ország siralomház.

Nagyváradi Napló 1902. november 8.

221. EGY SZERZETES KÖNYVE

Megjelent egy könyv. Hatalmas, tudós munka. Szól Magyarország állapotáról. Írta egy katolikus pap. Egy piarista szerzetes, dr. Czirbusz Géza. És ezt a könyvet mégis a titkos és nyílt klerikális sajtó szidja. Nagyon érdekes jelenség. A könyvnek tudniillik az a hibája, hogyha nem is ment némi elfogultságtól, de becsületes, igaz hangú könyv. Néhol szinte radikális.

Dr. Czirbusz például a kegyesrendi szerzetes, a római katolikus pap, elfogulatlanságában nem „átall" a zsidókról így nyilatkozni:

Okosságuk, jótékonyságuk, vállalkozó szellemük, nyugodni nem tudó fürgeségük, a művészetek, kivált zene iránt való szeretetük és az életnek praktikus, minden prüdériától ment értelmes felfogása s kihasználása is igen megszívlelhető lelki vonások, amelyek nagyon ráférnének a magyarságra.

Ezzel tudniillik a zsidóságnak a magyar fajba való beolvadására céloz.

A szabadkőmüvességről ahelyett, hogy jezsuita módra szidalmazná, ezt írja: „nem ösmerem, nem mondhatok bírálatot róla".

(Nem valami nagy hízelgés van az alábbi mondásában:)

Sehol Európában, a Keletet és a Balkán félsziget országait sem véve ki, nincs akkora alázatoskodó szervilizmus és basáskodó hatalmaskodás, mint nálunk. Szolgabírák, mindenféle rendű és rangú fő- és aligazgatók, al- és főispánok, miniszterek és püspökök… kevés kivétellel mind valami égből pottyant potentátnak képzeli magát.

És hallgassa meg a kiskorú társadalom, főként pedig a sallangos magyarság a következő igéket:

Közéletünk csupa dikciózás és perorálás. Ügyes deklamátorok a parlamenti és hierarchiai létra legmagasabb polcaira juthatnak. A szocietás, a társaság nálunk = a mágnásvilág, melynek szalonjaiban csak kivételes alkalmakkor hivatalos egy-két reprezentáló plebejus, amint a mágnásokat utánzó gazdag izraeliták termeiben is mindig figurál egynéhány jobb hangzású keresztény celebritás. A „nemzeti" kaszinó tulajdonképp mágnások kaszinója, amint az „országos" kaszinó voltaképp dzsentri kaszinó. Igaz, hogy régi magyar felfogás szerint a „litterátus" diplomás vagy papi embert (mert ezek mind „lateiner" számba mennek) szintén a nemesi osztályhoz számította, s a magyar sohasem fukarkodott nemesi kiváltságainak osztogatásában, az említett és más hasonló összeállítású megyei kaszinók is felmutathatnak (mutatóba!) főtisztviselőket, diplomás és polgárembereket - de azok e körökben olybá vétetnek, mint a gazdag bankárokból disznó-, fa- vagy gabonakereskedésből meglépesedett agrárius nemesség a high life körökben.

Az is jellemző, hogy nálunk a társadalmi ambíciónak netovábbja a nemesi kir. kamarásság, lovagi szerény[ség]ben pislogó mécseknek a kir. tanácsosi cím elnyerése, hogy a tudományos akadémia igazgató-tanácsába polit. celebritásokat és arisztokratákat választ; hogy egyetemi tanárok, orvosok nem tudományos sikereikkel, hanem méteres címeikkel brilliroznak; hogy a katonai, hivatali előléptetéseknél a címeres névjegy nevezetes momentum. Iparunk, kereskedelmünk izraeliták és németek s örmények nélkül, végképp lehanyatlanék. Megyei irnok nagyságoltatja magát és asszonyt, leányt nem is lehet nálunk másként, mint legalábbis nagysádnak szólítani. Nyugoti Európának előkelősége, az beéri a madame, monsieur, don, donna, miss, mister stb. egyszerű címzésével. E kultúrnépnek demokrata felfogása a munka fanatikus sürgetésében - érthetetlen misztérium Magyarországon. Színleg és szóval mindenki demokrata nálunk, de tetteiben, viselkedésében gőgösebb arisztokrata a magyar az üreszsebű hidalgónál.

Érdekes és becsületes könyv a Czirbusz Géza könyve. Bárcsak tanulnának belőle a szerző - papkollégái s mindenféle egyházi és világi klerikálisok.

Nagyváradi Napló 1902. november 9.

222. KÉT PÜSPÖKI SZÉK

A két nagyváradi katolikus püspöki szék várja még egyre késlekedő gazdáit. Fent és lent folynak a kombinálások. Fent intrikák is, lent csak csendes reménykedések. Az új pontifexek pedig késlekednek…

Kell-e bizonygatnunk, hogy a nagyváradi róm. kat. és gör. kat. püspöki székek okos betöltése első, s nekünk itt talán a legelső rendű és rangú probléma.

Emitt a hatalmas róm. kat. aula. Mindenkori gazdája fejedelmi jövedelmek ura. Amott a gör. kat. pöspöki rezidencia. Ami vele jár, szintén fejedelmi kincs. De mindkettőnek hatalmát a lelkek és indulatok kormányzó joga és ereje teszi teljessé, naggyá és sokban félelmessé.

Sejtjük, mik folyhatnak a döntő termekben s halljuk a kombinációk seregét. És várjuk, nem szakad-e reánk egyik oldalról a kultúrharc, a másik oldalról a felekezetességgel szaturált fajharc, két nagy átkunk és örök veszedelmünk. A latin püspökség emlegetett lehetőségei közül talán még a Széchenyi kanonok püspöksége válthat ki legosztatlanabb elégedett érzést. De itt még óriási a bizonytalanság.

Annál jólesőbb és megnyugtatóbb, hogy a gör. kat. püspöki szék gazdájának nevét - mint hírül adtuk már - majdnem biztosan tudjuk. Szerencsés inspiráció s egy okos terv okos kiemelése a nagyváradi gör. kat. püspöki székbe, kegyes Pável püspök örökébe Laurán Ágoston nagyváradi vikáriust szánta.

A nagyváradi gör. kat. püspökség mindenképpen nagy domínium. A püspökség területe pedig egyik legexponáltabb, leglázasabb harctere ennek a sok nyelvű és sok lelkű országnak. Itt láthatóan csendben, de ádázul és történelemet csinálóan tart a harc, mely a jövendőt fogja kiformálni s eldönteni sorsát faji álmoknak, kulturális törekvéseknek. Ebbe a domíniumba nem hadvezér, de gubernátor kell. Kis álmokon, kis vágyakon, kis harcokon fölülálló egész ember. Arisztokrata a lelkében s szociális, krisztusi szeretetű tetteiben. Mindenképpen pedig beilleszkedő a nagy terv kereteibe, melyek a kiépített kultúrországot ma még csak sejtetik Magyarországban. És ilyen ember Laurán Ágoston. Arisztokrata lélek, mert tudós, mert orátor, mert író s mert modern értelemben vett apostol, nagy, humánus, szent ideák rajongója. Ecce sacerdos!… Krisztus szolgája, emelkedett lélek és modern ember.

Nagy és teljes lesz az öröm, ha Laurán kinevezése perfektummá válik. A kettős problémának nehezebbik fele kapott megoldást. A nagyváradi gör. kat. egyházmegyében, magyar és román nyelvű hivők seregében nem lesz kultúrharc, de nemes harc a kultúráért, nem lesz fajharc, de lesz harc a fajoknak így is, úgy is bekövetkező nagy kibéküléséért.

Várván várjuk a hasonlóan szerencsés sorsot a róm. kat. püspöki szék betöltésénél. Itt van Nagyvárad, ez a modern életet élő város. A falai között folyó lázas életben hat religió méregeti össze erőit. A két püspökségnek minden határán ilyen feszülése érzik az ellentétes erőknek, de már nemcsak religiók, de fajok között is. Egy kis megbillentése az erőmérlegnek - földindulás. Főként a róm. kat. aula sáncvára s fölkínálója lehet egy rettenetes harcnak. Bár megkapná a maga Lauránját a róm. kat. püspöki szék is.

Nagyváradi Napló 1902. november. 14.

223. UGRON ÉS MAJLÁTH

A Nemzeti Kaszinóban felbiztatták Ugron Gábort, hogy üljön gyorsvonatra és meg se álljon Kolozsvárig, ahol harci teendői lesznek. Veszélyben van Majláth püspök, veszélyben a haza, a katolicizmus, a papi tekintély, szóval minden. Ki kell rántani a kardot és visszavágni amúgy magyarmiskásan, hogy jó időre megemlegesse az ellenfél azt, amit kap.

A nemes székely szót fogadott és sietett a megbízásnak eleget tenni. A Nemzeti Kaszinó mágnás urai pedig a tegnap délután folyamán félretették a kártyát, nem is beszéltek talán olyan hangosan, mint máskor. Lesték izgatottan a telegramot, melyben el lesz mondva, mit végzett az erdélyi státusgyűlésen Ugron Gábor.

Hát ez bizonyos kontra volt, kontra a javából. Ultramontánoknak való csemege a református gyűlésen elhangzott riasztó szózat után, amely nagyon megfeküdte a klerikális tábor gyomrát.

Lássuk hát, mit végzett Ugron Gábor?

Ugron Gábor jó ideig kerülgette a mondanivalóit. Először flastromot ragasztott a Majláth püspök fájó sebeire, körültömjénezte jobbról, balról s mikor ezzel betelt, nekirontott teljes gőzzel az egyházpolitikának, s megcibálta két kézzel azok fejét, akik a liberális reformokat megalkották.

A támadás, noha a már jól ismert ultramontán frázisokba volt burkolva, természetesen és elsősorban Bánffy ellen irányult. Mert az volt a főcél: visszavágni mindenáron! Visszavágni a protestánsoknak és nem kell kímélni senkit!

Az neki a tendenciája, hogy mit panaszkodnak a reformátusok, mit riogatják fel a közvéleményt, minek kürtölik jelszavukkal tele a világot, amikor ők az okozói a tulajdon panaszuknak. Lám, Ugronék már az egyházpolitikai harcok elején megjósolták, hogy a tervbe vett reformok a protestánsoknak fognak legtöbbet ártani. Úgy is történt. És most azok, akik a reformot lanszírozták, akik bűnösök annak megalkotásában, azok önvédelemből a katolikus egyházat támadják és fűt-fát, minden vétket a főpapokra kennek.

Így tettek Majláth püspökkel a kolozsvári ünnepségek után, ezért fogták rá, hogy a felekezetekkel szemben türelmetlen, hogy erőszakkal, pénzzel, protekció ígérgetésével térít, hogy békebontó és ki tudja még mi.

Így beszélt Ugron, a nagy székely, a letört Rabonbán, aki mostanság csak zártabb körű gyűléseken politizál. A státus-gyűlésen tapsoltak neki, s bizonyára Pestről is kapott üdvözlő telegramot. A Nemzeti Kaszinó ultramontán fülkéjéből tudniillik, hol a mai kirohanást megbeszélték.

Lám, Majláth püspök ma már neszt fogott, mert sokkal óvatosabb formában tárta fel a sebeit. Szenvedélyes harci riadó helyett megpengette a jezsuita siránkozás húrját, s inkább a védelemre, mint a támadásra helyezte a súlyt. Oda bújt az Ugron Gábor széles háta mögé, s míg ő maga csak a szemeit forgatta áhítatosan, biztatta a székelyt: üsd, komám, üsd!

Komédia bíz' ez, jó uraim, nevetséges, csúnya komédia. A mai zavaros időkben a magunk baja is elég, kár a fejünkre borítani a klerikalizmus fertőjét.

Amit Majláth a kolozsvári ünnepségen tett, azért megkapta a magáét, meg is érdemelte bőségesen. Mire volt jó a mai gyűlés alkalmából minden apropó nélkül felkavarni a kedélyeket és miért kellett beküldeni a rajvonalba éppen Ugron Gábort?

Akárhogyan kerülgetik a dolgot, nyilvánvaló Ugron szerepléséből, hogy fel akarja újítani a felekezeti harcot s ennek kapcsán az ő klerikális csatlósainak segedelmével nekiront mindannak, amit hosszú idő után, szembeszállva minden ellentörekvéssel, a nagy nehezen diadalra jutott liberális eszmék alapján megalkotott a nemzet.

Hiába döngeti Ugron a kaput, hiába csorbítja ki rezes csatabárdját a szabadelvűség sáncain, nem fog abban rést ütni sem ő, sem Majláth püspök. Nem rettenünk vissza továbbfolytatását kiküzdeni az egyházpolitikai harcnak. Az első kolozsvári szózat becsületes szózat volt.

Ez a mi meggyőződésünk és meggyőződése mindazoknak, kik a legutóbbi két kolozsvári gyűlés tanúságait megmérlegelik.

Nagyváradi Napló 1902. november 15.

224. A MENYEM

- Premier -

Nem csodálkozunk a „Menyem” nagy sikerén. Carré és Bilhaud urak tudták, mit csinálnak, s ismerték a közönséget is, azt az igazán internacionális közönséget, melyet legjobban meg lehet kacagtatni a körülötte folyó élet kis, de nekik nagyon nagy eseteinek kifigurázásával. Tomobolt a jókedv, harsogott a kacagás tegnap egész este a színházban s bizonyos, hogy kasszadarab lesz a „Menyem”.

Hogy mi a darab? Vígjátéknak nevezik a szerzői. Voltaképpen pedig dramatizálása a legmulatságosabb *anyós vicceknek*. A francia színpadi írók nem félnek az ócska ötletektől. Úgy tálalják fel őket, hogy frappánsoknak, újaknak tetszenek. A „Menyem” anyóstörténet. Néhol talán kissé bizarr, borsos, de bolondosan kedves, vidám, kacagtató mindig. És még egy nagy érdemük van a darab íróinak. Ezek nem fáradnak el a második fölvonásban. Jól gazdálkodnak. A darab mulatságossága egyre nő. A harmadik fölvonás olyan páratlanul ötletes és kedves, hogy magában sokat ér. Mindezt pedig a kipróbált anyóstémán s a mindig hatásos anyósvicceken kívül pompás alakjaikkal viszik véghez a szerencsés kezű szerzők.

Az előadás igazán a legjobbak közül való. Kész, egybevágó s jókedvű, mind a darab. Benkő Jolán rettenetes anyós s ennél több dicséret nem kell. Finom és ízléses E. Kovács Mariska a címszerepben. László Irén intelligens s nagyon jó a könnyebb és vidámabb környezetben is. Kulinyi Mariska ügyes szobaleány. Az urak közül Krasznay és Tóth Elek igen kitűnők s a darabot ők ketten képesek volnának sikerre vezetni. A mindig nagyon jó Bognár, Dési, Bérczi és Szatmáry szintén dicséretre érdemes részesei a sikernek. Pénteken megismétlik a darabot.

Nagyváradi Napló 1902. november 19.

225. GÖRÖG RABSZOLGA

Egy operettelőadás újra. Szép, hangulatos és érdemes. A színházban már kész a reneszánsz. De mi van a közönséggel? Sidney Jones illatos, mámorító muzsikája magában megérdemel egy jó félházat. De tegnap lépett föl másodszor az új primadonna Rédey Szidi, kedves szerepében libbent a színpadra Bilkey Irén, aztán Székely Anna, Pintér stb., kik mind excellálnak ebben a darabban. És mégis alig volt közönség. Rédey Szidi Aspáziája nem mindennapos. Kedves, ötletes. Azt lehet mondani: elmés. Néha megközelíti a paródiának azt a legfinomabb fajtáját, mely olyan helyénvaló Offenbach óta. Énekszámai pompásak voltak, s a közönség nagyon sokat tapsolt a művésznőnek. A tolettjét azonban érheti némi kifogás s a táncát is. Ismét nagy estéje volt Bilkey Irénnek, ki mellett valósággal tüntetett a közönség. Székely Anna gyönyörűen énekelt. Pintér a régi jó. A többi szereplők is derekasan viselkedtek. A zenekar is jeleskedett.

Nagyváradi Napló 1902. november 28.

226. A PÁRBAJELLENES LIGA

Nagyváradon született meg a párbajellenes liga eszméje, s Nagyváradon még mindig nem alakult meg a liga, Szegeden talán még hamarabb fog megalakulni. De lehet, hogy Kolozsváré lesz a legelső párbajellenes liga. És az a legérdekesebb, hogy Kolozsvárott az egyetemi ifjúság akarja megcsinálni a ligát. Nagyon jelentős momentum ez, mert a kolozsvári egyetemi ifjak

között epidémia a párbaj. A kolozsvári egyetemi kör vasárnap közgyűlést tart s e közgyűlésen a kör elnöke, Ady Lajos, ki a párbajellenes mozgalmat megindította, már elő is fogja terjeszteni a párbajellenes liga tervezetét.

Nagyváradi Napló 1902. november 29.

227. A SVIHÁKOK

Blitz Fritz tegnap olyan volt, hogy ráismertünk, pedig csak híréből ismerjük. Kópé volt a bécsi fajtából. A színészt, ki ennek a kedves, bár bécsi csirkefogónak alakját megcsinálta nekünk tegnap este: Heltai Jenőnek hívják s ezt fölróvjuk [!] neki. Tegnap láttuk először, de biztosítjuk őt, hogy nincs e meglehetősen ismert s elég szépen lefoglalt névre semmi szüksége. Módjában van valami individuálisabb nevet választani. Jussa van hozzá. Jussa van pedig azért, mert határozottan talentumos ember. Sokban emlékeztet Nyárayra, de esetleg könnyen lesz több színész, mint Nyáray. Az is valami már, amit ad, de még több, amit ígér. Mindenekelőtt kellemes, tiszta, szép és erősen torokbaritonja van.

Mint színész persze zöld egy kissé még. Sok benne a fiatalság, túlbuzgó és megérzik rajta a kisvidéki közönség ízléstelen telhetetlensége, mely minden bohóckodásra rákényszeríti a komédiást. Mindez voltaképpen nem öreg hiba. Ösztön és ötlet sok van ebben a fiatalemberben. Csiszolódni és tisztulni fog. Határozottan jó attrakció. A közönség nagy örömmel fogadta és sokat tapsolt neki. Az előadás igen jó volt. Ámon Margit ügyes női svihák. Bilkey Irén nagy kedvvel és nagy sikerrel énekelt és táncolt újra. A többi szereplők is az ismert jók.

Nagyváradi Napló 1902. december 3.

228. SAN-TOY

Nem volt való Csulit játszatni Heltaival második föllépéseképpen. Ez a szerep összeszokást, összebohóckodást kíván s jogcímet arra, hogy a komikusnak szabad legyen egy kicsit és egy kicsit cirkuszi módon konfidenskedni a közönséggel. A táncokat, a bukfenceket stb. nem tanulhatta össze Heltai a társaival. Ám azért tegnap is tetszett az új buffó. Frissesége, szép hangja. Még a zöldsége, mucsaiaskodása is. Bérczi kitűnő Csuliját azonban nem tudta feledtetni. A régi bájos és kedves San-Toy volt Bilkey Irén. Ámon Margit szobaleánya is a régi. Székely Anna, Kulinyi Mariska, Benkő Jolán, Szatmáry Árpád, Pintér stb. is a régi jók. Közönség kevés.

Nagyváradi Napló 1902. december 5.

229. NAGYVÁRAD-NAGYSZALONTA

Halász Lajosnak, ki nem dísztelenül és nem reménytelenül bukott el a nagyszalontai harcmezőn, sok enyhülést, megbékítő érzést adhat az az érdeklődés, szimpátia és szeretet, mely Nagyváradról s egész Bihar vármegyéből kísérte az egész választási küzdelem alatt. Aki egy olyan erős, intelligens városban, mint Nagyvárad, annyi jelét kapja a megbecsülésnek, mint ő, annak semmi oka sincs kétségbeesnie. Ám mi a kétségbeeséstől nem is féltjük Halász Lajost s ne féltse más sem. Tegnap a választás napján csaknem lázban volt egész Nagyvárad.

Várad és Szalonta között egy pillanatra nem szünetelt a telefon. A szerkesztőségi telefon mellett is permanenciában kellett lennie egy munkatársunknak egész nap. A nagy választások s a híres Tisza-buktató napon csilingelt még annyit a mi telefonunk, mint tegnap. Nemcsak Nagyváradról kérdezősködtek, hanem Budapestről, Aradról, Debrecenből, B.-Újfaluból, Belényesből, Mezőtelegdről, Élesdről stb. Mikor délután az első rossz hírek kezdtek szállingózni, senki sem akart e híreknek hitelt adni. Úgy véljük, hogy legalábbis ötvenszer annyian fájlalták a Halász Lajos bukását, mint ahány szavazót Balogh Mihály össze tudott nehéz módokon hozni. A legdühösebb negyvennyolcasok is szidták Kossuth Ferencet, Barabás Bélát és tisztelt pártjukat, kik elősegítették hálátlan módon a Halász bukását. Szóval Nagyvárad tegnap Nagyszalontán volt. Hogy ez technikailag is sikerült, elismerés adassék érte a telefonközpont alkalmazottjainak.

Nagyváradi Napló 1902. december 12.

230. RIBILLIÓ EGY HÍRLAPI CIKK MIATT

- Egy kis politikai komédia -

Ízléstelen kis komédiát inszcenáltak tegnap a nagyváradi Kossuth-párt választmányi ülésén bizonyos emberek. Ha ez a komédia sem vezeti el a párt intelligens, liberális elemeit a párt purifikálásához - akkor a párt méltó a most benne domináló sötét tendenciákhoz, sőt méltó a párt országos központjához is.

Halász Lajost hálátlanul elbuktatta Nagyszalontán a függetlenségi párt központja egy érdemetlen, névtelen ember kedvéért. Méltó elkeseredést szült ez sokakban Kossuth Ferenc, dr. Barabás Béla s a többi ellen. Az elkeseredettségnek Halász Lajos lapjában egy panaszos cikk adott hangot.

Halász nem tudott a cikk megjelenéséről semmit, mert ő még ekkor Nagyszalontán volt. Mikor hazajött is, elfojtotta és elhallgattatta a maga sérelmét, nem akarta a pártja szégyenét piacra vinni, s kijelentette, hogy a cikk tudta és beleegyezése nélkül jelent meg, az[t] rosszallja.

A függetlenségi párt féltékenykedő és klerikális tagjainak azonban ez nem volt elegendő. Ők többet akartak: nagy komédiát.

Tegnap délután ülésre gyűlt össze a nagyváradi függetlenségi párt választmánya.

Szokoly Tamás, Pácz Sándor, dr. Altmann Jakab, Beczkay Lajos, Stern Soma, Steiner Simon, Arany Sándor, Spitz József, Szabó Lajos, Mertz János, Hanák Lajos, Bujdosó Lajos, Stokker József dr., Déry János, dr. Dőri Ferenc, Németh Antal és még sokan jelentek meg. Halász Lajos is elment az ülésre.

Szokoly Tamás elnökölt. Ismertette az ügyet. Fölpanaszolta, hogy Barabás Bélát már másodszor hurcolják meg. Aztán védekezett az ellen, hogy a párt zöme klerikális. A központ - úgymond - Balogh [mellett] foglalt állást a nagyszalontai választásnál. Halász Lajos igazolta magát, de a pártnak meg kell találni a módot, hogy valamiképpen elégtételt szerezzen a támadásokkal szemben.

Beczkay Lajos szakítani akar az eddigi állapottal, vigyázniok kell, hogy hasonló cikk többé meg ne jelenhessen.

Dőry Ferenc dr. hibáztatja a párt heveskedését. Az országos központ nem viselkedett helyesen, ha a párt valamelyik neves országos emberét küldték volna le jelöltül, értené a központ magatartását. Példát tud rá mondani hogy Halász Lajossal szemben igaztalanok

egyesek vádjai. Van a pártnak más érdemes tagja is ki szabadon rendelkezik lapjával - s ez természetes is -, azért senkinek nem jut eszébe, hogy felelősségre vonja. Halász Lajos oszlopos, sokérdemű tagja a pártnak, ki nagyon sokat tett a párt érdekében. Eljárása leglojálisabb volt, megadta a párt elégtételét. Neki nem dirigálhatunk, hogy mit írjon, jogcím nincs arra, hogy felelősségre vonják, személyi jogait senki nem korlátozhatja.

Stokker József dr. súlyos támadást lát a cikkben, azt meg kell reparálni. Indítványt tesz, hogy utasítsák vissza a meghurcolást.

Halász Lajos felelt ezután, elmondja, hogy a képviselők, Rigó Ferenc, Barta Ferenc, Molnár Ákos, Papp Elek mennyire lebecsülik a nagyváradi pártot, mily csúnyán viselték magukat vele szemben a nagyszalontai választásnál, sőt maga Kossuth Ferenc sem respektálta a párt határozatát, adott szava dacára is éppen ellenkezőképpen cselekedett. A Stokker indítványát részben elfogadja.

Arany Sándor Halász Lajost védelmezi, napirendre tér az egész kérdés felett.

Pácz Sándor dr. nagy helyeslés mellett hangoztatja, hogy Halászt felelősségre vonni nem lehet. Az elégtételvételnél Halász Lajos személyét bevonni nem lehet.

Szokoly Tamás elnök [kimondja] a határozatot. A párt felháborodással utasítja vissza a cikk támadásait, Barabás Béla iránt tántoríthatatlan bizalmának ad kifejezést. Ezt a nyilatkozatot a „Nagyváradi Friss Újság”-ban hozzák nyilvánosságra. Gratulál a párt a pártnak, hogy az ügyet ilyen szépen békés módon oldották meg.

Evvel véget ért a komédia. Nagyon sok tanulsága van. Az első tanulság, hogy a nagyváradi szabadelvű pártnak kötelessége már összeszedni magát s leszámolni a fejére növekvő s bőrében nem férő ellenséggel. Második tanulság, hogy a függetlenségi párt intelligens liberális elemei válasszák el magukat a reakcionáriusoktól, s a pártot fektessék ismét a tradicionális, tiszta, liberális nemes elvekre.

A harmadik tanulság, hogy dr. Barabás Bélával kihúzta a lutrit Nagyvárad s Barabás eljátszotta a lehetőségét, hogy ő, ki teljesen a reakcionáriusokra támaszkodik s egyéniségét képtelen beilleszteni olyan intelligens miliőbe, mint a nagyváradi, mandátumát megtarthassa. Nagyon kiábrándult belőle Nagyvárad, mellyel megválasztása óta abszolúte nem törődött. A paktáló és alkuvó Kossuth-párt pedig sikerülten csinálja a maga lejáratását. Tegnap nagyon okos ember mondotta:

- Szolgálatot tenne az országnak az a Bánffy, aki ezt az elveiből kivetkezett pártot kiirtaná.

Az efféle vélekedések terjednek és hódítanak. No és van még egy tanulság, miket egyelőre elhallgatunk. Csak megismételjük a régi kérdést: hát nem lehetne változtatni ezeken a züllött politikai viszonyokon, melyek csak komédiákat tudnak termelni - mindegyik oldalon.

Nagyváradi Napló 1902. december 14.

231. A PRIMADONNA FIACSKÁJA

- Harc a gyermekért -

Az élet előkelő és dölyfös drámaszövő talentum. Nem fél a legmerészebben új témáktól sem, de nem fél az önmaga megismételésétől sem. Önmagát ismételi meg - ki tudja hányadszor - például az élet abban a kis drámában, melyben most ügyvédek és bírák segítik a kibontakozást, s melyben a modern életdrámák két ellenséges világa: a családi tűzhely és a színpad állanak egymással szemben.

A nagyváradi színház bájos és népszerű primadonnája, Rédey Szidi, mint aradi primadonna otthagyta a színpadot s férjhez ment dr. Mandl Vilmos aradi ügyvédhez.

Rédey Szidi igazi művészvér, predestinált talentum. Az ilyen egyéniség kész hősnője az ismert és sokszor lejátszott életdrámának. A bájos művésznő nem tudta eltemetni művészi álmait s nem tudta elcsitítani vágyait a múló, de drága siker, a taps, a babér után. Nem tudta elfeledni a színpad édes-gyötrelmes levegőjét, mely az igazi talentumnak drágább minden boldogságos nyugalomnál.

A férj nem tudta visszatartani nejét. Nem tudta visszatartani az az édes, csöppnyi fiúcska sem, ki nemsokára gügyögni fogja tudni a nevét: Mandl Gyurika.

Rédey Szidi visszatért a színpadra. Ma már kedvence a nagyváradi közönségnek. A házastársak között pedig megindult a válópör.

Most a kis Gyurika miatt foly a harc. Az apa mindenképpen el akarná venni az alig egy éves fiúcskát az anyai karokból. Minden áldozatra kész lett volna ezért, de Rédey Szidi nem akar lemondani az ő imádott kis fiacskájáról. A férj ügyvédje most azon a címen kéri az apának ítélni meg a gyermeket, hogy egy színésznőt lekötnek a színházi próbák, előadások, aztán meg a nagyváradi színtársulat minden hónapban utazik (?), s így a kis fiúnak nem juthat elég a szülei gondviselésből.

Rédey Szidi ügyvédje természetesen kimutatta, hogy ezek az indokok a legteljesebb mértékben alaptalanok s így Rédey Szidinek nem kell félnie, hogy az ő édes kisfiát, kinél egy anya nem szeretheti és gondozhatja jobban a gyermekét, mint ő - elveszik tőle.

Nagyváradi Napló 1902. december 23.

4. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1903. január-december

1. EGY NAGY VAGYON ÁTKA

Ki csinálna e szittya honnak agrár politikát, lehetne-e kazárt ütve ruténtmenteni a Schőnborn-domínium táján, úgy lenne-e sok minden, mint most van - ha szegény fejedelem őnagyságának nem kell szaladnia lengyel határ felé?… Zöld erdő harmatát, piros csizmák nyomát hóval födte be a tél. Szegény jó néhai urunk Rodostóban porlad. Népe régen kifáradt a kuruckodásban. Kedvvel, kedvetlenül odajár a majtényi síkra. A kuruc azóta azért használ fegyvert, hogy legyen mit lerakni. Kártévő Sándorék kiosztották szépen néhai nagyságos fejedelmünk népét De csitt legyen erről. Ez az esztendő a Rákóczi esztendője lesz. Így hirdetik…

Micsoda domínium volt a Rákóczi-domínium! Akkor való értékben is sok milliárdot erő. És micsoda nehéz fátuma lett ennek az országnak ez a nagy vagyon! Tellett ebből minden! Fidei komisszumok a Károlyiaknak, Schőnbornoknak stb. stb. Oláh püspökség, rutén püspökség. Tellett ebből minden. Átok tapad e nagy harácsoláshoz. Hajh, ha ezt az átkot a te népednek kell cipelni nagyságos jó fejedelmi urunk… Úgy kell lenni, hogy az összehalmozott nagy vagyon önmagában hordja a romlást és pusztulást…

A magyar história sok adatot adhat azoknak, kik a nagy vagyonok természetrajzát akarják megírni. Ezek az adatok igen-igen megerősítenék a szocialista igét, melyet a régi kategorikummal különben nem igen hirdetnek már, hogy a tulajdon lopás. Nem merjük leírni, megmondhatják a historikusok, hogy olyan magyar mágnás családok, melyeknek rebellis a hírük s melyek kőszobrokat váró és kapó nemzeti nagyokat adtak - árulkodással, árulással, nótázásokkal jutottak vagyonba. Kevés magyar mágnás ül becsületes jussú dominiumban. Azok közül, kik Rákóczi után uraskodnak, egy sem.

Nemzetgazda, filozófus, historikus és szociológus legyen egy személyben, aki ki tudja számítani, micsoda csapás volt a Rákóczi-domínium szétharácsolása. Bámulatosan eszes jó gazdák voltak a Rákócziak. Prototípusuk György, a váradi kapitány. De eszes, jó gazda mind. Abban az időben voltaképpen csak ott volt kultúra, ahol a Rákócziak voltak az urak. Francia tiszttartóik, tisztjeik voltak, akik értették a dolgukat. És bámulatos az az érettség, hogy a Rákóczi domínium mindenik fókuszán az ipart és kereskedelmet valósággal dédelgették. Hogy az iskolákat mint támogatják a Rákóczi országában - mert ország volt ez -, arról beszél Sárospatak és a többi. A jobbágynak nem volt sehol jobb dolga, mint itt. A rutén nem hiában óbégat még mindig Rákóczi után. Nem fantazmagória, igenis lehet gondolkodni rajta: mi lett volna, ha ez a nagy vagyon Rákóczi kézen érte volna el sorsát: a tömegek kezére jutását. Az okos vezetés, altruizmus mennyi kinccsel növelte volna a nemzeti vagyont! Micsoda ipar és kereskedelem fejlődik e domínium területén! Mennyi tündöklő és mennyi valószínű lehetőség!…

És a Rákóczi vagyon megfojtója lett az országnak. Bartha Miklós járt a kazárföldön. Megmondhatja. A rutén megfagyhat, fához nem juthat, nehogy csak ezer holddal is kevesebb legyen a Schőnbornok erdős vadászterülete. Ami egyházi célra fordult a nagy vagyonból, az természetszerűen a bigottságot, süketséget és harcot szolgálta, a gazdasági károkról nem is

szólva. Hát a többi idegen feudális úr, aki Rákóczi örökébe került? Hát a többi áruló és lakáj? Hát a Károlyiak és a többiek kormányozhatják-e másként a nemzeti kaszinóból és a környékéről ezt az országot? Sok fátumunk közül a Rákóczi-domínium lett a mi egyik legnagyobb fátumunk. Azután tudniillik, mikor szegény nagyságos fejedelmünknek libertas pénzre sem tellett.

Azt mondják bizonnyal, hogy mindez levegőfalás. Pedig tovább is szabadna mennünk. Hirtelenében elsorolunk egy pár szükséget, melynek enyhítése nélkül meg fogunk halni bizonyosan. Ipar és kereskedelem megteremtése, csatornázás, harmadik, negyedik, ötödik, sőt hatodik egyetem, a magyar paraszt földéhsége, az 1848. XX., a néptanítók és tisztviselők nyomorúsága. Talán elég ennyi. Ha a Rákóczi-vagyon jogos kézben, a hivatalos magyar állam kezén van csak egyötöd részben ma - a szükségeken, minden, lehet enyhíteni. És nem kellene gondolni a szekularizációra, amelyre mielőbb muszáj lesz gondolni, habár maga Kiss Áron kálvinista püspök kenetesen hangoztatja a szerzett jogok tiszteletét. Ausztria segítségével eljutunk hamar oda, hogy a léghajóból ki kell dobálnunk mindent, ha lezuhanni nem akarunk.

Átkot hozott reánk a Rákóczi-domínium, pedig tulajdonképpen való gazdái a nagy vagyonnal nem éltek vissza. A nagy vagyonoknak - ismételjük - önmagukban kell hordaniok a romlást és pusztulást. Ez törvény a modern, Morgan-féle vagyonokra is.

Némi kétes vigasztalást nyújtson ez a szocialistáknak. Lelkében ma már minden dolgozó magyar ember szocialista…

Nagyváradi Napló 1903. január 1.

Ady Endre

2. A HÉTRŐL

Három napig fogok a dutyiban ülni, bizonyságául, hogy a nagyváradi kanonokok nem ingyenélők. Nem kis jusst szereztem hát, hogy olyan kriminális dologhoz hozzászóljak, melyeknek [!] punktuma a dutyi. Szakadjon rám az ég, ha meglepett a Bartha Miklós becsületesség-mániája. Mert a kolozsvári ítélet meg éppenséggel nem lepett meg. A szűzi szerelem legnagyobb lantosa Poe Edgar volt. Egy magyar klerikális lapnak van egy nemes munkatársa, akinek gyógyító intézetben volna a helye, s akinek szelíden szólván idioszinkráziája van a nők iránt, s ennek az embernek olyan fehér szerelmű versei vannak, hogy Petrarca első szonettje e versek mellett Bacchus-ének. Patológusok mondják és írják, hogy mániákusok józan percekben meggyőző filippikát mondanak - a mániájuk ellen.

Patológusok mondják hogy a gonosztevőknek vannak legtisztább ítéleteik a paragrafusokba nem ütköző morális élet iránt. Ha Poe Edgar, Wilde Oszkár s a többiek himnuszt írhatnak a tiszta szerelemről, Bartha Miklós is féltékeny lehet a maga tisztességére. A kolozsvári ítélet[et] nem a redakció nemcsak hírből, de valóban lázas levegőjében hánytam vetettem meg, hanem otthon, az én csöndes kis falum átaludt éjszakái után csöndes, rusztikus hangulatban. A magyar bírák legtöbbjétől sohase várnám, hogy Schwartz Bertholdot pótolni tudják. Tiszta fejet pláne a mi ügyészeinktől sem vár az ember. De ösztönt legalábbis vár a dolgaikban. Csak ösztönt. Hogy ne csinálják vissza azt a kis igazság félét, amit a judikatúra eddig kihozott az emberi zavarok és durvaságok káoszából. Hogy a kolozsvári bírók nem törvény szerint és nem hitük szerint ítéltek - gondolni sem akarom. De ez a tragikum, ez a veszedelem. Ők törvény szerint s hitük szerint ítéltek. A cenzúra határozottan becsületes, mert őszinte institúció. Végre

is a föld forogni fog az úgynevezett sajtószabadság nélkül is, és az ember biztos, hogy nem csukják be a becsületes írásáért törvény és hit szerint…

*

A színházbajárás immár nem divat többé Nagyváradon, de divat az orvosságajánlás a színházba nem járás ellen. Nincs annyi színházlátogató, ahány megoldója van a színházlátogatás problémájának. Nem gondolt-e vajon még senki arra, hogy a színházak országos dekadenciája voltaképpen egy nagy törvényszerűség. Reakciója a hosszú, beteges színészkultusznak. Félév óta senki sem olvashatott primadonnáról, kit a villamos csaknem elgázolt, ellopott ékszerekről. A színházi elméskedéseket még csak a budapesti lapok sem kultiválják már. Bizony, a színházat újra divatba kellene hozni.

De most már valamivel nemesebb módon. Nehogy valaki magyar szerzőkre gondoljon, mert ütök. Herczeg és Bródy. Bródy és Herczeg. Aztán ne tovább. A magyar szerzőkkel torkig vagyunk… Várjunk, míg mások jönnek.

*

Egy szegény talmudista beleőrült a szász trónörökösné esetébe, s a klerikális lapok dühöngnek, hogy íme mit nem mívelnek a szenzációkat hajszoló zsidó lapok. Mert adott esetekben a talmudistával is együtt tud érezni a klerikális sajtó. Szóval a dupla regényről nem szabad lett volna írni a lapoknak. Értjük. Nagy baj is, hogy mi ördöngös, zsidó lapok nem tiszteljük eléggé a tradíciókat. Meg elsősorban a trónokat. Rémséges dolog elgondolni is, mi lett volna, ha a mai lapok egzisztálhattak volna abban a korban s attól kezdve, mikor egy elmés császár a magánhangzókkal játszadozott, s az a. e. i. o. u. azt jelentette, hogy Austria erit in orbe ultima. Rémséges elgondolni, hogy minden trón körül történt szerelmi botrány lapba került volna. Boldog volt Szaffó, a lángvérű poéta asszony, boldog a görög bölcs, kinek Alkibiadész volt a barátja, boldog Augustus császár, mert Júlia esetéről nem jelentek meg riportok, boldog Tiberius császár, a pápák és bíbornokok légiója stb. Ma Kruppnak pusztulnia kell, a Folchik, Gironok, Mattasichok vitézségeiről az egész világ tud. Bizony, jól érzik a klerikális lapok: nagy baj ez. Még emberséges képe lesz valamikor a világnak. Még úgy lesz valamikor, hogy a főhercegasszonyoknak sem szabad lesz szentséges sérthetetlenséggel megtenni azt, amiért egy becsületes kőműves mester feleségét megróják. Akkor majd nem lesz talmudista, ki a fejedelmi botrányokba beleőrüljön. De talán még sok minden nem lesz, ami ma van…

Nagyváradi Napló 1903. január 4.

(-b.)

3. ÍRÓ EMBERKÉK

Cél-e vajon az írás? Önmagában és önmagáért való mesterség-e az írás? Kivételes ember-e mindenki, aki írni tud, s jusst formálhat-e, hogy őt és írását számontartsák?…

Ezt a sereg kérdést, melyben mindenikben bent zúg a nem, az író emberkék nagy elszaporodásának okából írtuk le. Olvassuk az elmúlt esztendő irodalmi aratásáról a beszámolókat, olvassuk a gyakori híradást új és új könyvekről, s zúg a fülünk az író emberkék lármájától.

Az író emberkék nálunk szapora és veszedelmes fajta. Az író emberkék rávallanak a mi ős nyomorúságunkra, bús kicsiségünkre, hogy nálunk még nemrégiben meg kellett becsülni, aki

egyáltalában írni próbálkozott, hogy nálunk vagy egyáltalában nem olvasnak, vagy minden ízlés és kritika nélkül, s hogy kis náció vagyunk, elmaradt és koldus.

Színtelen, de szagtalannak nem mondható légiója az író emberkéknek garázdálkodik e kis ország kis nyilvánossága előtt. Törpék, fejetlenek és lábatlanok. Írni többnyire tudnak. És írnak. Hajh, sokat írnak. Annyira írnak, hogy Ambrus Zoltán, Kóbor Tamás, Peteley és még sokan már nem bírták tovább a dolgokat. Ők már csak éppen hogy meg-megjelennek. A patkánysereg, az író emberkék, gusztusrontó had. Az emberkéknek bezzeg nem rontja a gusztusukat semmi. Mázolnak és másolnak bátran. Nincs egy új ötletük, egy új hangjuk, egy új szavuk. Más, kultúrországban minden intelligens embernek illik literátus stílusban írni tudni. Nálunk egyszerű illendőséggel írók az emberek.

Úgy érzem, hogy bűn író céllal, művész író céllal egy sort papírra vetni, melynél megrezzenhet bennünk a gyanú, hogy elíródott már előlünk. Hiába bújnám Velencét, hiába szállna meg talán új, hatalmas impresszió, amelyről úgy érezném, hogy a világosság, a rejtett igazság felé csap, mint minden új érzés és gondolat - verset nem mernék írni. Byron után s a többiek után!… Ha ezerszer kapna és fogna meg az a lírai hangulat, hogy a világi hajsza után békére, csendre vágyom vagy találtam - ezt a banalitást nem merném megzengeni, ha mindjárt ezer új hangom volna rá. És nem cselekednék Bourget-imitációként, nem fotografálnék, nem anekdotáznám novella címmel, urambátyám-ítélettel egy világért sem. Bezzeg az író emberkék nem félnek, nem panaszkodnak. Egy Gorkij, Csehov, Phillips s nem tudom miféle novella húsz-harminc magyar novellát termel. Színpadi munkák s másnemű irodalmi produktumok sem születnek különb módon. Az író emberkék eközben neves, ismert alakok lesznek. Öt-hat kötetet adnak ki. Almanachba kerülnek. - Irodalmi társaságokba. - És hűségesen támogatják - tolják egymást viszonzás fejében. Bródyn, Mikszáthon, Herczegen, Tóth Bélán, Kiss Józsefen, Gárdonyin s még egynéhányan kívül igaz író ember alig verhette s verheti magát keresztül az író emberkék nyüzsgő raján a fiók Bourget-ken, nyomorék Gorkijokon s impotens Musset-ken. De olyan igazi való nagyok szorulnak egyre félrébb, mint Kóbor Tamás, Ambrus Zoltán, Peteley stb. Meg sem szólalnak, csak bujkálnak egy Ignotus, Hevesi Sándor stb.

Egyébként, ahol a kultúra liliputi, ahol a tudósok, politikusok, művészek liliputiak - mint lehetnének mások az írók? Egy-egy erősebb, szélesebb tehetség meg sem tud fordulni ezen a kis, elmaradt placcon. A francia géniusz kritikája le tudta verni a popularitás magas polcáról az Ohnet-ket, Bourget-kat, a német kritika, a Hardenek most számolnak le egy Sudermann-nal. Nálunk vidáman élnek s uralkodnak az író emberkék!…

Nagyváradi Napló 1903. január 4.

(ae.)

4. KIRÁLYSÉRTÉS EGY HÍRLAPI CIKKBEN

Annyi bizonyos, hogy Kolozsvárt csinos kis gyülekezete van az ügyészeknek és bíróknak. Ez a gyülekezet, ha csak teheti, ráhúzza a vizes lepedőt a szabad sajtóra. Kolozsvárnak most új sajtópör-szenzációja van. A kolozsvári ügyészség királysértés miatt pörbe fogta Éber Jenő biztosítási titkárt, ki az „Újság”-ban a Mátyás szobor leleplezése alkalmával „Józan fővel” című cikket írt. A cikk inkriminált része a következő:

„Bölcs király, ki emberlátó szemekkel néztél le ércparipádról, kit kerestél ott a díszsátor alatt? Lelki szemeiddel, kit szerettél volna látni a törpe utódok közül? Nemde azt, aki ma a Te magyar népednek uralkodója? Nemde azt, akinek a te nagy koronád olyan mélyen beleesett a

fejébe? Nemde az utódodat, a koronás magyar királyt akartad látni a legszebb ünnepen magyar népe között? Nagy király! Más idők járnak ma itt. Ma nincs itt a király, aki részt venne a mi ünnepünkön. Mert a magyar nemzet ünnepe az ő bosszankodása. Ma nincs itt, aki részt venne a mi bánatunkban. Mert a mi bajunk neki nem baj. Kerested dicsőséged elismerőjét? Azoknak fején nincs korona. Kerested néped atyját? Apátlanok vagyunk. Mi kitaszítottak vagyunk a királyi szív szeretetéből. A mi érintkezésünktől fél az, akit elsőnek ismerünk el magunk között, mintha bélpoklosok volnánk. Eresszed le sisakod rostélyát nagy király.

A magyar király nem volt a Mátyás-szobor leleplezésének ünnepén. Kértük, vártuk, óhajtottuk, hogy jöjjön el. Nem jött el. A király nem jött el az elől emlékét megnézni. Az uralkodó nem jött el az ő képe ünnepére. Miért? Miért? Talán félt, hogy az a király nagyobbnak fog az élők között feltűnni, mint ő. Talán nem tetszett volna neki, hogy annak a dicsőségnek fénye elhomályosítja az ő alakját. Talán attól tartott, hogy az a nép a múlt nagyságának visszaemlékezésénél sötétnek látja a sivár jelent. Az a király meg tudott bocsátani ellenségeinek. Az a király jóvá tudta tenni azt, amit ő vétett másoknak. Mert az a király értett minket. Mert az a király velünk érzett…”

Bátor, őszinte írás. Esküdtbírák fognak ezúttal ítélni először. Az ő verdiktjük pedig ez őszinte cikkért aligha adja újból kezükre a kolozsvári bíróknak a sajtószabadságot.

Nagyváradi Napló 1903. január 8.

5. MAGYARSÁG

Bánffy Dezső hite és programja ennyi: *magyarság*. Teljes, igaz, nem alkuvó, s higyje el nekünk mindenki, hogy ennél hatalmasabb és gazdagabb hite és programja sohse volt még magyar politikusnak. Nem fajőrület ez, nincs rokonságban a hülye nacionalizmussal. Ha csak egy csöpp reakció volna ebben a hitben és programban, Bánffystól együtt taszítnók el magunktól. Ez a magyarság sine qua non. Azt lehet mondani, hogy természettudományi, mint minden igazság. Ebben benne van minden, amit a belátható jövő kíván…

Olvassuk és elképzeljük, hogy mennyire lenézik Amerikában a Magyarországból kivándorlókat. Ott, hol a diplomás zulu iparos nem ritkaság, micsoda félvad népzagyvaléknak tarthatnak bennünket. Akik Magyarországból kivándorolnak Amerikába, azok többnyire koldusok, analfabéták, s ahogy megérkeznek, nemzetiségi és felekezeti harcba fognak. Koldusok, analfabéták és vadak.

Ebből megértheti mindenki, hogy a Bánffy hite és programja micsoda nagyszerű hit és program!… A magyarság előretörést, kultúrát és liberalizmust jelent a Bánffy fejében és szívében és nagyon sokunk fejében és szívében is.

Nincs ehhez a históriának, a tradícióknak, a fajmagyarság mániájának semmi közük. Ez a hit és program a mából, a jelenből, a *szükség*ből folyik. Ha e sorok írója tót fiskális, vagy oláh pópa volna, de olyan szabad agyvelejű, amilyennek most véli magát - akkor is azt mondaná, hogy ennek az országnak muszáj teljesen magyarrá válnia, hogy tovább élhessen, hogy gazdag és kultúrország legyen. Először, mert *legkönnyebb* magyarrá tenni. Újra nem beszélünk a históriáról. A jelen intézményei magyarok. Numerusra a magyarul beszélők és magyar kultúrán dolgozók száma a legnagyobb. Ami keveset vagyonban és kultúrában csináltunk, az legnagyobb részében magyar. Ha német volna, oláh volna, azt kellene mondanunk: németesítsünk, romanizáljuk. De magyar! Itt magyarosítani *kell*! A magyar fajta szorgalmas és türelmes. A szorgalom és türelem hát magyar erény. A magyar fajta reformra, liberális gondolkozásra hajló. Mutatja a reformáció, mikor e fajta színe-lángja fogadta el a protestáns vallást. Ami a

kultúrát illeti, ez a fajta adta Mátyást, a reneszánszkirályt. Erdős[i] Sylvestert, Széchenyit, Kossuthot Petőfit, hogy nagyokat lépve ragadjunk ki pár nevet. Ez a fajta haladásra, gazdagodásra, szabad gondolkozásra, kultúrára termett. De most tehetetlen. Megkötik a kezét Róma, a feudális főnemesség s a nagyon éretlen, de nagyon izgága nemzetiségek. Ezt az országot hát muszáj magyarrá tenni! A magyarság, Bánffy magyarsága, harc a klerikalizmus, ostoba nemzetiségi fantazmák, Bécs, a sötétség, a kiszipolyozás s a hülye nacionalizmus ellen.

Bánffynál sohse gyűlöltek többen és jobban még magyar politikust. Ugye nem nehéz megérteni? De [nem] nehéz megérteni azt sem, hogy akiben ez ország fennmaradása szükségességének sejtése vagy tudása él, aki haladást és kultúrát akar: ma Bánffy után kiabál. Kezdik belátni egyebekben elég konzervatív bácsik is, hogy radikalizmus kell, magyarság kell, Bánffy kell!…

Magyarság! Gazdagabb, népszerűbb hit és program nincs ennél!… Radikalizmus! Kis népet, a mi helyzetünkben levőt, más még nem mentett meg a fenyegető haláltól soha!…

Egyesüljünk a magyarság hitében és programjában mind, kik e földön élni és haladni akarunk!…

Nagyváradi Napló 1903. január 10.

A. E.

6. UJHÁZI EDE

A színjátszó talentum, az ágálás: speciális, különös képessége az agyvelőnek és a - fizikumnak. Nincs semmi köze ahhoz a nagy emberi erőhöz, melyet intellektus néven ismerünk, s mégis az intellektusra ható. Inkább ösztön, mint tudat és mégis teremtő talentum. Ha ösztön, csodálatos ösztön. Kifejtésében hatalmas, produkáló, termékenyítő. Nem egyszer megkorrigálja a zsenit. Megmélyít sekélyes helyeket, megsugaraz homályosságokat. Hogy a Kean-okról ne beszéljünk, eszünkbe jut például egy fiatal Pethes Imre nevű magyar színész, aki Ocskay brigadérosban két szót mond: „egyszer szerettem”, s ebben az „egyszer”-ben egy élettragédia sír, s olyan mélység tárul, amilyen Herczeg egész darabjában nincs. És ehhez mégis nagyon ritkán van az intellektusnak köze. Mikor az öreg Szentgyörgyi bácsi Sudermann Pillangó-csatájában megcsinálta az öreg köszvényes zsugori alakját, két előkelő kritikus elfogta az előadás után, s enthuziazmusban égve magyarázta neki, hogy miért s miben tökéletesebb ez a Salviniénál, a Novelliénél. Az öreg Szentgyörgyinek fogalma sem volt, milyen nagy dolgot mívelt, s zavarodottan csak azt hajtotta:

- Én ezt így szoktam csinálni…

Mesébe illő nagy kivétel, ha az ilyen színésztalentum nagy intellektusba foglalódik. A nagy ágáló művészet s nagy intellektus szinte históriai nagysággá teszik az individiumot. Nekünk, szegény kis magyar nációnak van egy ilyen emberünk. Ujházi Edének hívják…

E pillanatban nem tudjuk, szükségünk van-e mind a tíz ujjukra, ha fel akarnók számolni, hány igazi nagy emberünk van nekünk… Nincs szükségünk. Fátumos, koldus kis nép vagyunk. Szinte abnormalitása a természetnek, hogy vannak nagy embereink, s kis gárdájukban ott van Ujházi Ede. A kis nációk nagy emberei kész görög tragédia hősök. Összeroppannak, fulladoznak s megvakulnak, mert nincs elég helyünk, levegőnk és világosságunk…

Ujházi Ede boldog és szerencsés a nagyok között. Őt a maga nagy talentuma és intellektusa fölemelték. Óh, nem arra a magas polcra, mely a zsenire szerencsésebb kultúrországokban vár, hanem egy maga építette polcra, a filozófia tetőjére. Napderűs, bölcs világ van e tetőn. Ide

nem érnek kicsiségek és kicsinyességek. Itt nem fáj, hogy nem értik és nem értékelik az igazi teremtést, s hogy a szoknya besöpri a színpadon kínnal, gyötrődéssel vágott nemes nyomokat. Itt e napderűs, büszke, bölcs tetőn az sem fáj, hogy el kell indulni házalni Ujházi Edének, mert másként nincsenek meg az élethez szükséges forintok… Az antik és finom kiadású epikureizmusnak s a modern nietzscheizmusnak kibékítő formáját találta meg Ujházi Ede. És erejét, fiatalságát megőrizte nekünk, a szegény kis magyar nációnak gyönyörűségére… És epigonokkal félretolathatják, ócsárolhatják vagy becézhetik, hiába Novelli-láz, Zacconi-láz: Ujházi Ede Ujházi Ede marad. Nagy és külön. Filozófus és elragadó aktor…

Ma este kezdi meg nagyváradi játékait Ujházi Ede.

Nagyváradi Napló 1903. január 13.

A. E.

7. NAGYVÁRADI ÉJSZAKÁK

Gethesítő, húsz fokos hideggel, mikor a fehér, fagyos havat meg-megroppantva lépdelünk, izgató, ébresztő tavaszi lehelettel, ernyesztő, izzasztó nyári meleggel tépdesett ködruhákkal, hideg őszi könnycseppekkel: mindenképpen szép, bódító, szűz és sejtelmes még a nagyváradi éjszaka. Sötét fátyolához nem nyúltak még…

A nagyváradi éjszakák népsége mamlasz, gyáva népség. Félénk korhely, javíthatatlan iszákos, elcsigázott pincér, álmos cigány, hajléktalan vad csavargó, szemtelen leány és a többi. Közöttük van néha egy-egy becsületes éjimádó is. De szerelmébe ez is inkább belepusztul. Az éjszakát, a szűzi, sejtelmes és titkos éjszakát fátyolától megfosztani nem próbálta még senki. Az éjszakai, a meztelen élettől s a való élettől és igazságtól mindenki fél.

Meg-meg akarjuk libbenteni a nagyváradi éjszaka fátyolát. Nem ígérjük, hogy a fátyolt lerántjuk egészen, de olykor-olykor egy-egy pillantásnak fogunk utat csinálni a nagyváradi éj sejtelmes, ismeretlen világába.

Az éjszaka a nappal méhe. Az éjszaka a levetkőzött élet. A nagy emberi dokumentumokat az éjszaka kovácsolja. Nagy őrületek és nagy igazságok az éjszakában fogantatnak. Az éjszakában, melyet nem ismer a nappal.

A nagyváradi éjszakákból eseteket, impressziókat, hangokat és dokumentumokat fogunk ki-kiragadni a nappal számára. Barna sziluettet megragadott impressziókat, hirtelen rögzött képeket kerestünk ki és találánk fel az éjszakából, a szent, a még szűzi éjszakából, melyet egy nagyváradi éjimádó poéta, ki a sorba szintén szánt egy pár képet a nagyváradi éjszakákból, a többek között így énekelt meg:

…A sötét volt az első,
Fényt sose látott szent kaosz.
A nincs volt az első igazság,
Önmagát szülte szent erény,
A tagadás az első isten
S első hazugság volt a fény.
……
Sóvárgom a nagy éjszakába,
Várom a barna felleget,
Multát a színnek, fénynek, vágynak,
Beálltát a nagy éjszakának…

Az éjszakai Nagyváradot megvilágítani nincs erőnk. De egy-egy fénysávot be fogunk tudni röpíteni a nagyváradi éjszakák misztériumába.

Program nélkül, összevisszaságban fogunk írni a nagyváradi éjszakákról s a nagyváradi éjszakák nagy titkairól. Talán színtelenek, keveset mondók lesznek a képeink, de hisszük, hogy sok mindent meg fognak értetni, amit a nappal embere nem ért, mert belenézni nem tud az éjszakába.

Ennyit prológusul ahhoz a sorhoz, melyet a nagyváradi éjszakák történetéből akarunk kirajzolni…

Nagyváradi Napló 1903. január 14.

8. IDEÁLIS ŐRÜLETEK

…Úgy lesz ez már. A világ nagy rostája ki fog lassan lassan hullajtani bennünket, javíthatatlan pozitivistákat. A rostában csak idealisták maradnak. Mert ez a mi korunk az idealizmus kora, hogy a macska rúgja meg. Egy darabig ismét állandó farsang lesz a világ. Jaj annak, aki a józan eszét el nem hajítja.

Nálunk is szörnyen dühöng, sőt talán legjobban dühöng e szép nyavalya. A vad ideákra, a fantasztikus agybukfencekre kisütött a nap. Nagyon erősnek, nagyon keserűnek, nagyon józannak vagy nagyon egyedülvalónak kell lenni annak az embernek, kit ez a nyavalya elkerül. Íme a tudós Hoitsy Pál is Nagymagyarországról álmodik.

A Góbi sivatag, a Szahara nem sivárabb, mint a mi mai életmezőnk, s e nagy sivárságra délibábokat vetítenek még tudós emberek is. A közéleti erkölcs restaurálása, a fajmagyarság megmentése és továbbtenyésztése, a magyar imperializmus és egy sereg zavaros és kertelő őrület után hát megszületett a legújabb ideális őrület is. És a reakció, ez a veszekedett idealizmus olyan széles, zsarnok, nagy úr már, hogy tiszta fejű ember, mint Ignotus is, csak játszani mer egy-egy ilyen őrülettel. Erősen ráfújni nem mer. Pedig látszik, mutatja a játék is, hogy Ignotus el tudna velük bánni. Ezen sem csodálkozunk. A francia új Parnasszus erős individiumú [!] poétái helyébe cukrosvíz gyártó álhumanisták jöttek. Maeterlinck históriai darabot ír. Kipling rálicitál Pósa Lajosra. A német ideális anarchisták - reális megalkuvók lettek, s szalmaszálakkal táplálják a kacskakezű Cézár világimperializmus szappanbuborékát. Mind idealizmus ez, kérem szépen. Mind reakció. Az újkor. Álom kell, minél szebb, minél vadabb álom a világnak. A józanságot, ezt a legigazabb idealizmust, elföldelik. Megszakadt a pozitíve gondolkozók sora. Ki tudja, mikor fog jönni az új Voltaire?…

Mi, akik a majmoskodáshoz legjobban értünk, mi nosztrifikáltuk leglelkesebben az új nyavalyát. Ezért ne tessék csodálkozni, hogy a [Nagy]magyarország hóbortjában egyesülni tudnak Falk Miksa, Rákosi Jenő, Vészi József és Bartha Miklós, s ellene szólni nem mernek Eötvös Károly, Vázsonyi Vilmos, Ignotus stb. sem.

…Eközben a ki- és bevándorlás törvényeit tárgyalják. Az ország fele szökni szeretne. Akárhova, mert rosszabb sorsra sehol sem lelhet. Egy-egy ilyen nem nagy városban, mint Nagyvárad ezreket kell eltartanunk ingyen meleggel, ingyen levessel, ingyen kenyérrel. De a feudális urak és papok, a prosperáló és domináló kevesek igaz örömére, itt az új kor. Az éhező, szerencsétlen milliók jóllaknak ezután álmok és a túlvilág ígéreteivel, miket soha olyan pazarul nem osztogattak a papok, mint most.

Madáchnak már volt némi sejtése az evolúció nagy törvényéről. Az ember tragédiája egyik passzusában a korszellem rettenetes hatalmáról ír.

A korszellem. Most az ideális őrületek a korszellem. Az is megtörténhetik, hogy e sorok írója, ki ma még megmaradt józannak és gondolkozónak, holnap már nem bírja ki a Madách korszellemének nyomását, s olyan idealista lesz, mint a pinty.

Addig is azonban szól a kevesekhez, kikhez szólni szokott, védekezzenek az ideális őrületek nyavalyájától!…

Nagyváradi Napló 1903. január 15.

A. E.

9. A HÉTRŐL

Bródy Sándor „Királyidillek" színpadi trilógiáját a kolozsvári színügyi bizottság letiltotta a színpadról. A história szent nevében. A história, a görögtüzes história nem tűri, hogy Lajos királyt, Mátyást, és Bethlen Gábort embereknek rajzolták… A merész, igaz és becsületes Bródy Sándor persze sehogy sem érti ezt. Pedig hát ilyen nagy úr a história. Mária Teréziának szabad fölséges szobrot állítani, de próbáljon valaki színpadra vinni egyet a nagy királyné idilljeiből. A história nem tűr ám ilyesmit, s az emberek sem tűrik, hogy nekik ne hazudjanak. Zsófia főhercegnőt valamikor legalábbis boldoggá fogja avatni a római egyház, s a história ékes szavakban fogja magasztalni a Mária Lujza női erényeit s angyali jóságát, hogy egy szegény nyelvmesternek pártját fogja. És a história azt is megcsinálja esetleg, hogy a házastársak számára oda fogja állítani példakép gyanánt a Lónyay-párt.

A história az élet megtisztítása. A história a legemberibb tudomány, mert benne kristályosul ki az emberiség hazugság mániája, örök önámítása. Azt mondják, hogy az önámítás a boldogság princípiuma. Milyen boldogak lehetnek az emberek Kolozsvárt, s milyen nyugodtak lehetnek azok, akiknek félniök kellene a história ítéletétől. A história csak a Dózsa Györgyöket, Dantonokat Bresciket bélyegzi meg, a koronás botránytévőket soha!…

Nehogy úgy járjunk, mint Vázsonyi járt Kinizsivel. Mindezt nem Lajos királyra, Mátyásra és Bethlen Gáborra értettük. De a három neves, néhai nagy úr is náthát kapott, ha nagy hidegben nem jól öltözködtek s szarvakat, ha nem vigyáztak a feleségeikre. Emellett aztán igen kitűnő férfiak lehettek, s azok is voltak.

*

A mester járt közöttünk, s a jövő héten újra visszajő.

A vasútnál jó Somogyi Károly egyedül fogadta, bankettet nem rendeztek a tiszteletére, egyelőre még koszorút sem kapott, vizitelnie nem kellett sehol, utcán, kávéházban nem bámészkodtak utána. Semmi lárma, semmi zöldség, semmi molesztálás. A mester el volt ragadtatva:

- Nagyszerű város. Egy város, ahol nem ünneplik az embert. Látjátok, marhák - ez már egy darab Amerika. Ez modern város. Itt megváltják a színházi jegyet, megértik s megtapsolják az embert. Aztán vége. Nagyon helyesen. Nem zavarják ki az embert a maga kis bölcsességéből és nyugalmából…

Minden így is van. Ám azért határozottan Ujházi lázban égett Nagyvárad. Ázsióval keresték a jegyeket. Crampton mestere fölzavarta a lelkeinket, s kiváltott belőle sok becsületességre és igazságra való vágyakozást, Pont-Biquet-je derűt hintett a lelkeinkbe. Egyszer egy előkelő grófi mama elvitte a bakfisleányát a „Pont-Biquet család" előadására.

Szentül hitte, hogy az ő édes, hófehér, szép kis leánykája nem érti s nem értheti meg a darab veszedelmesebb csalafintaságait. Mikor aztán Ujházi bejön süketen az utolsó fölvonásban, a méltóságos mama magyarázza a kis leányának:

- Látod, most részeg Pont-Biquet.

- Nem részeg az mama - bizonykodott a kis leány. - Én látom, hogy nem részegség az…

…A kifejező erő óriási mértékét Ujházi Edében bizonyítja ez a kis eset… Vagy talán azt, hogy a méltóságos mamák nem vigyáznak eléggé a kis leányaikra…

*

Most földelték el a hirtelen eldőlt daliás, derék férfiút s már utódja után néznek a szemek. Valamikor még zengett a nóta:

Az alispán kalapomhoz rózsát tett,
Most is ott van, ha onnan el nem veszett,
Rózsa mellett szép a piros tulipán,
Piros borral itatott az alispán.

Hogy elmerült ez a darab szép idő, mint merül egyre mélyebbre a múlt tengerében. Már a Szunyogh Péterek közül is, kik még valamit visszatartottak, lekötöttek a régi levegőből - oly kevesen maradtak. A régi, sok tekintetben nemes, becsülésre méltó formák összeomlottak, s zavaros formátlanság van ma még helyükön. Mi lesz a vármegyével? Mi lesz a régi becses tradíciókkal, melyek helyébe nyegleségek kerültek? Hogy fog kialakulni, a mai siralmas káoszból a jövendő magyar élet? Ki tudja mindezt? A vármegye temetett tegnap. Derék férfiút temetett, akit megőrölt, s aki a mai vármegyében a régi vármegyét szerette. A mai vármegye… Csak őrölni tud, pusztítani és pusztulni…

Nagyváradi Napló 1903. január 18.

10. PROHÁSZKA OTTOKÁR NAGYVÁRADON

- A katolikus szabad líceum -

Nem fogunk a Vészi Józsefék hibájába esni, s nem fogjuk kivételes nagy embernek deklarálni Prohászka Ottokárt csak azért, mert merészebbnek s intellektusban gazdagabbnak látszik, mint többi fegyverese az ecclesia militansnak. Végre is, ha nem volnánk annyira Ázsiában, amennyire Ázsiában vagyunk, talán nem volna olyan rendkívüli eset, hogy gondolkozó ember tudomást vesz a természettudományról, s hajlandó tudomásul venni, hogy vannak bizonyos természettudományi igazságok is. És csak nálunk ütődnek meg s álmélkodnak az emberek:

- Ni, egy pap, aki nem átkozódik, hanem vitatkozik Nietzschével, Spencerrel és Pollák Illéssel. Nem kiabál kínzó kamara s inkvizíció után, s nem irtózik a tridenti kőfal kijebb tolásától, és azt *meri* hirdetni, hogy Krisztus nem a főpapokért, főurakért, földi dölyfös hatalmasokért halt meg, hanem mindannyiunkért.

Hogyne volna ez új és csodálkozásra méltó. Boldogult Schlauch Lőrinc például csak „fölfedezte”, hogy létezik egy Herbert Spencer nevű úriember, s bizonyos evolúció című törvény, és már tudósok tudósa lőn belőle. Így vannak az emberek Prohászka Ottokárral.

Az ő igazságai olyan féligazságok, ami[lye]nek egy kicsit intelligensen szerkesztett lapban nap mint nap halmozva jelentkeznek. Ám Prohászka pap, kedvesen fura dialektussal beszélő pap,

aki egy kicsit savonaroláskodik, s íme tegnap két nagyváradi szabadkőmíves áradozva beszélt nekünk Prohászkáról, kiről Vészi József vezércikket írt.

Itt írjuk meg odavetve egy régi igazságunkat. A magyar antiklerikalizmus nem elég intelligens. Ez a legnagyobb baja. Protestáns ízű, volterianus ízű, zsidó ízű vagy még speciálisabb ízű.

Nem tudományos. Hát nem méltóztatnak látni, hogy Ehrhardok, Prohászkák a jövendő klerikalizmusának az előhírnökei? A klerikalizmus örök célja az emberiség nyűgökben tartása. A Németországban most fejlődő és dühöngő protestáns klerikalizmusé is ez. Nagyon természetes, hogy e nagy cél eszközeinek a haladó korral együtt folyton módosulniok kell. Mivel ma már sem kínzókamarákkal, sem a sötétség terjesztésével nem lehet eléggé boldogulni, az ecclesia militans gondolkozóbb elemei modern fegyverekkel kezdenek hadakozni. Íme - Prohászka példája mutatja - a modern fegyverek előtt még az antiklerikálisok is meghódolnak!…

Ennyit Prohászkáról, ki vasárnap Nagyváradon a katolikus líceum előadásán fölolvasást tartott…

Nagyváradi Napló 1903. január 20.

11. A HISTÓRIA VÁROSA

Úgy tartják, hogy Kolozsvár a magyar história városa. Magyar, gőgös, koturnusos, koldus és dohos. Ott úgy ápolják a tradíciókat, mint gondos gavallérok a fogat, kezet és bajuszt. Még a szenzusok is átfejlődnek ott. A kriptaszagot például levendulaszagnak érzi a kolozsvári orr. A látás… No erről bővebben beszélünk. Míg Gárdonyi Géza el nem egriesedett és annuskásodott, igen sok mély és szép dogot írt. Írt egyszer a látás tökéletlenségéről, az arányok nagy törvényéről, a szemről, amelyet határok kötnek, az emberbogár végtelen kicsiségéről. A szem alig lát valamit - írta - a való és lévő világból, hiába a mikroszkóp, a horoszkóp stb. Kolozsvárott nagyon szívre vették ezt a nagy emberi tehetetlenséget. Mivel pedig ott okvetlenül hisznek Brunetière-ben, elhatározták, hogy mivel a gyarló ember úgy sem láthat tisztán, ők bizony nézni sem fognak többé. A vakoknak is van prófétájuk, s Bartha Miklós az egyik kolozsvári próféta. A kolozsvári filozófiának legnyíltabban éppen a napokban adott hangot e próféta, írván, hogy a tudományt el kell hajítani rögvest, mihelyst lelkünkbe vésett tradíciókat törül le… Hát ez Kolozsvár!… Ott nem látnak, mert nem akarnak látni. Egy csöpp aggódás nélkül el lehetne, ha lehetne tolni a Gangesz partjára vagy a Fidzsi szigetekre az egész várost. Csak az utolsó napokban egymásután olyanokat botlott a kolozsvári vakság, hogy kétségbeestek mindenfelé a doktorok. Diplomások és diplomátlanok, sőt Fadrusz János s ama Tóth Béla által leleplezett francia is. A cenzúrát a napokban hirdették ki. Egy ügyész cselekedte. A napokban kapott egy újságíró nyolc hónapot a Bartha Miklós - tisztességéért. A napokban tiltották be a Bródy Sándor darabját. Úgy mondják, hogy jelenleg a kolozsvári pennaforgatók háromnegyed része dutyiban ül. A manó tudná fölsorolni a vakbotlások légióját. A história városa hadakozik barlanglakó módjára a világgal, az élettel, a haladással, az intelligenciával és kultúrával.

Nézzük, olvassuk a kolozsvári lapokat. A cincinnati szénszükségről sem mernek már írni, hátha a Szvacsinák s a többiek célzást látnak benne. Egy pár érintetlen fejű és szemű ember, professzor az egyetemen fiskális, skribler stb. nézi-nézi a szaporodó eseteket, s hallgat filozófus megnyugvással és filozófus gyávasággal. - A história városa pedig a maga degenerált arisztokrata tekintélyeivel, hivatalos vezetőivel, ügyészeivel, bíráival s egyebeivel már azon a

stáción tart, hogy letagadja, hogy egyáltalában lenne világosság, haladó emberiség és kultúra. És látó szem.

Már nem is a belátható históriában él, hanem a kőkorszakban. Legyünk krisztusiak, s bocsássunk meg neki, mert hitből s a múlt szerelméből vétkezik?

A história városa… Hát így nevel a história? Akkor a haladni akaró emberiségnek minden lépésnél el kell pusztulnia, amit túllépett… Nagyon, de nagyon kompromittálja a magyar históriát és magyar kultúrát - szegény Kolozsvár…

Nagyváradi Napló 1903. január 22.

(ae.)

12. PROHÁSZKA ÉS VIDÉKE

- Az Alkotmány téved -

Az Alkotmány című néppárti újság vezércikkében velünk, a Nagyváradi Naplóval foglalkozik, s avval az írásunkkal mellyel Prohászkáról és nagyváradi szerepléséről számoltunk be. Az Alkotmány vezércikkének a címe „Szabadkőmíves mozgolódás”.

Az Alkotmány téved. Mint már annyiszor tette. Nevezett már bennünket kazárlapnak, Vázsonyi-lapnak, zsidóradikális, zsidó-protestáns lapnak. Most egyszerre páholy-lapnak nevez, s annak a különben reánk nagyon hízelgő véleménynek ad kifejezést, hogy a magyar szabadkőművesség általunk, a mi írásunkban ad választ Prohászkának s a „modern katolicizmus”-nak.

Az Alkotmány ezúttal is téved. Nem vagyunk páholylap sem. Csak látunk. Ezt elismeri az Alkotmány is. Így ír:

A szabadkőművesek gárdája megmozdult. Nem az, amely bekötött szemű közkatonákból áll, hanem az, amely a legbeavatottabb vezérekből áll. Mondhatom ügyes legények. Kitűnő kémek. Pompás érzékük van. Az ellenséget messziről észrevették. Az első lépésnél meghallották a léptek neszét. Pedig mindössze egy ember lépett elő. De ők megérezték és megértették, hogy mögötte egész tábor tanyáz. Prohászka előlépését vette észre a legzártabb tagú szabadkőműves gárda. Prohászka kilépésének neszére lettek figyelmesek. Hallgatóztak s finom szerveikkel megérezték, hogy itt a leghatalmasabb, a legveszedelmesebb ellenség közeledik. Ezt a benyomást keltette s hagyta maga után Prohászka Nagyváradon a belfentes szabadkőműveskörökben. A szabadkőműves belső gárda Prohászkát a gondolkozó ember előtt először is kisebbíteni törekszik egyik nagy váradi páholylapban.

Leközli aztán cikkünknek erősebben találó részeit, s haragos kitöréseivel nagyon elárulja, hogy mi jól beláttunk a Prohászka kártyáiba, s az Alkotmánynak fáj, hogy fölvilágosítottuk azokat, akiket kissé vagy jobban megszédített az új jezsuitizmus szózata.

Nem vagyunk szabadkőmívesek, sőt cikkünkben kikeltünk, hogy még szabadkőmívesek is tömjéneznek Prohászkának, aki az Alkotmány szerint a legnagyobb ellensége a szabadkőmívességnek.

Nagy igazolásunk az Alkotmány vezércikke. Ime, jól láttunk és jól világítottunk. Mert az Alkotmány jajong és rémeket lát. Az Alkotmány, ismételjük - téved. Aki tisztán lát és szabadon lát, még nem okvetlenül szabadkőmíves. De most már a szabadkőmívesek és minden

liberálisok okulhatnak. A jezsuita tudákosságnak, a liberáliskodó ultramontánizmusnak ne üljenek fel.

Pierre Froment - óh, nagy Zola mester! - többet látott, okult, mint Prohászka. Elhagyta Lourdes-t, elhagyta Rómát, a fanatizmust, az egyházat, még a piété sans foi-t, a humanizmus vallását is. És odajutott, ahova el kell jutnia igaz embernek és igazi gondolkozónak: az emberiség és élet szerelméhez, az emberiség haladásának a hitéhez. A munkát elmés mondásokkal elintézni nem lehet, miként a tudomány sem idézetekre, szónoki figurákra, szellemeskedésekre való. Igenis a munka fogja elvégezni a megváltást és elhozni a szépség, bölcsesség és nyugalom világát.

Az emberiségnek s az életnek munkás és lángoló szerelme; a tökéletesedésnek hite olyan fölséges magasság, melynek lábánál árván, szánandóan terül el Prohászka és vidéke lapálya.

Nagyváradi Napló 1903. január 23.

13. HARC A KUTYABŐRÉRT

- A Bozóky család nemessége -

A világ demokratizálódik, sőt szociáldemokratizálódik. A kisded babonák, előítéletek foszlanak, oszladoznak. Magyarországon azonban nagyon erős vágy támadt visszasétálni pár száz esztendőt. A reakció egyre erősebb. A porosz junker-szellem inficiálta a feudális, kasztszerető nyavalyára különben is erősen inklináló magyar társadalmat.

Kicsi és nagy szimptomák bizonyítják nap mint nap ezt. Olyan állásban levő férfiak esnek ebbe a nyavalyába, kiktől világossághintést lenne jogunk várni.

Rákosi Jenő főrendiséget vállal, Zsögöd Benő Grosschmid és méltóságos udvari tanácsosságára büszke smokk lesz stb., stb. Most pedig Nagyváradon történt egy jeles bizonyító eset.

Az eset hőse nagyságos dr. Bozóky Alajos kir. tan. jogakadémiai igazgató. Ugyanaz, aki egyebek mellett a nagyváradi kir. jogakadémiából felekezeti kir. kat. jogakadémiát akar csinálni és csinál.

Dr. Bozóky Alajos írt egy pár használható tankönyvet, díszes munkás állást kapott, azután kir. tanácsosi címet is nyert, társadalmi becsüléshez és tisztességhez jutott. Egy egyszerű élet többet nem kívánhat. Legkevésbé kívánhat pedig e *valamikhez egy nagy semmit*. Már pedig világos fejű ember szemében a cím valóban a semminél is kevesebb. Pláne rettenetesen semmi az okleveles nemesség. Dr. Bozóky Alajos pedig kutyabőrt akar. Valósággal harcot folytat a nemességért s a nemességhez való teljesen értéktelen jussért.

Legutóbb dr. Bozóky Alajos kérelmet terjesztett elő a belügyminiszterhez, melyben a Bozóky család nemességének elismerését s a *bozóki* predikátum használásának a jogát kéri. A kérelemhez egy saját kézzel összeállított családfát, egy II. Lipót idejében élt Bozóky nevű ember ármálisát, - egy nagyváradi temetői sírfelirat másolatát, mely szerint „itt nyugszik nemes és nemzetes Bozóky Mihály” stb. mellékelt. Hivatkozik a kérelemben, hogy apja császári helytartósági írnok, tehát nemesember volt.

A belügyminiszter tegnap dr. Bozóky Alajos kérelmét a teljesítés megtagadásával küldötte vissza. Azt mondja a miniszter, hogy a nemességhez való jogot a kérelmező bizonyítani nem tudta. Bizonyítani kellene, hogy az ármálisos Bozóky őse a kérelmező Bozókynak. Bizonyítani kellene, hogy a kérelmező ősei hatvan évig visszamenőleg használták a nemesi címet. A sírfeliratot a miniszter bizonyítónak nem fogadta el. Azt sem tekinti bizonyítónak, hogy a

kérelmező édesapja helytartósági tisztviselő volt, mert abban az időben a fogalmazói szakig már nem nemesek is viselhettek hivatalt. Végül levéltári bizonyítékokat is kér a miniszter.

Megvigasztaljuk dr. Bozóky Alajost. Senki sem becsüli ezután kevesebbre, mert a nemességet bizonyítani nem tudta. És megvigasztaljuk, hogy élnek emberek - ilyen e sorok írója is -, aki letagadja a predikátumát és a történelmi nemességhez való ősi jussát. Gondolkodó, világos fejű, munkás ember szemében már az is aggodalmat keltő, hogy esetleg föltehetik róla, hogy olyan csacsiságot, mint a grófi, bárói, nemesi cím stb. tart valamire. Lássák már a kir. - és nem kir. kat. - jogakadémián és környékén is, hogy van világosság, és a világ előre halad, ha az öreg Mommsen szerint két lépést előre s egyet hátra is tesz.

Nagyváradi Napló 1903. január 25.

14. NOSTRA RES AGITUR

Franciaországban: nostra res agitur. Mindnyájunknak, az egész jövendő emberiségnek sorsát edzik a tűzben, pörölyözik, formálják a világ nagy műhelyében: a mindig izzó, szikrázó, morajló Párizsban. Csodálatos, de megfejthető módon: a magyar társadalomnak csupán két legérzékenyebb szerve érzi ezt: a klerikalizmus és a szabadkőmívesség. A többi magyar alig lát és tud többet a breton parasztnál vagy valamelyik agg francia márkinénál: üldözik a szegény nővéreket és a jámbor abbékat. Pedig Franciaországban az dől el most, hogy föl lehet-e már végre szabadítani az emberiséget, lehet-e végre világosság mellett a kultúra útján előretörni a boldogság felé… Nem a jakobinusok harcolnak a csuhásokkal, hanem az ész a megzápult szívvel, a világosság a sötétséggel, a fölszabadító humanizmus a leigázó deizmussal. Nostra res agitur…

*

Combes-ot alighanem levette a lábáról az úgynevezett tudományos reakció. Az a hülye elmélet, hogy a társadalom csak vele egy idős erkölcsi elvek mellett egzisztálhat. Már Combes azt vallja, hogy a klerikalizmussal nem lehet könnyen, radikálisan elbánni, mert sok évszázad alatt beleszívódott a társadalom vérébe. Ez valami kificamítása az evolúció elvének, reakciós kisajátítás. Brunetière az atyja ennek az idétlennek. Apostolainak száma most már légió. Valóságos tudománya van már Franciaországban a reakciónak. A mi Prohászkánk is ezektől tanult. Ez új apostolok már nem bíznak abban, hogy a hitnek, a vallásnak egymagában elég ereje legyen az embereken. Azt prédikálják tehát, hogy a vallást kultiválni, esetleg fejleszteni is kell utilitárius szempontokból, mert a vallás mindennél megnyugtatóbb, boldogítóbb és hasznosabb. Mikor Coppée, a poéta, zsolozsmáival megszégyeníti a legöregebb rózsafüzéres nénit, szabad gondolkozók, valósággal új enciklopédisták, bigottságba süllyednek: mi nem csodálkoznánk, ha Combes Saulusból Paulus lett volna.

De félni nem kell. Jaurès a francia kamara alelnöke. Az új, emberséges, világos világot nyomja, hajtja fölfelé az örök kauzalitás, az egyetlen igazság: a természettudományi. Csak a gyöngék roskadnak térdre. A kemények többen vannak, s Párizs, e csodás műhely izzó, háborgó.

A jövendőt formálják ott. A *jobb* jövendőt. Mindnyájunk jövendőjét. Nostra res agitur.

Mi nekünk nem lehet a francia példát egyszerűen utána csinálni. Mi elmaradtunk messze. Csak az ideák szárnyaltak el hozzánk. A körülmények, a dolgok még nem. Nálunk még nem volt meg az a forradalom sem, melyet a francia már felejteni kezd. Nálunk a harmadik rend győzelmet sem aratott, s máris lejárta magát, de emellett a feudalizmus majdnem olyan, mint

Dózsa György idejében, amihez aztán szinte őrült hallucinációképpen hangzik a modern proletárok új Marseillaise-e. Ilyen káosz még nem volt azóta, hogy az első vízcsepp leverődött az ősanyagra. Mi lesz ebből? Sok dolgot előlről fog kelleni kezdeni. De legeslegelső sorban jöjjön már az a radikalizmus. Nekünk elől kell kezdeni a dolgot az első rendnél, aztán a másodiknál s a harmadiknál végre. A rangokkal, kiváltságokkal, ősdurvaságokkal, arisztokráciával és klérussal, s a kiszipolyozó tőkével egyszerre kell végezni. Hogy? Tekintsünk Franciaországra…

*

Nostra res agitur. Ha élni akarunk, kezdjünk már az élethez. Oldjuk meg magyarul a problémáinkat. Mert ugye nem kedves kilátás, hogy esetleg a porosz Bebelek vagy a szláv Bakunyinok utódai fogják ezt elvégezni helyettünk - ha majd germán vagy szláv tenger ömlik a mi élhetetlenségünkre!?

Nagyváradi Napló 1903. február 1.

A. E.

15. A SAJTÓ

- Pálfi Antal pályadíja -

Egy derék embernek jóvoltából vezércikket írhatunk - magunkról. Egy derék ember szerencsés inspirációjának jóvoltából. Pálfi Antal ez a derék ember. A neve ismert és becsült már. Az idea, melyet neki egy szerencsés perc diktált, nem világrengető, de végtelenül igaz és okos. Olyan, ami voltaképpen nem új és mégis ismeretlen. Olyan, amilyen kontempláló, föllángolni tudó, becsületes lelkekből szokott kifakadni. Ezek a legértékesebb, legbecsületesebb ideák mindig. Pálfi Antal, aki valósággal szerelmes az ő pátriájába, s az idegenből ide gondol reánk, a mi lépéseinkre, a mi jövendőnkre, s aki a fölös obulusait is elküldi szerelmes szívvel az ő szegény pátriájának - megemlékezett a sajtóról most. Ugye, hogy természetes és mégis csodálatos dolog ez? Mert a sajtó a levegője egy kultúrtársadalomnak, benne és általa élnek az emberek. Ám minálunk még csak annyiban tartják levegőnek a sajtót - hogy nem látják meg. Pálfi Antal meglátta s jól látta meg. Az irodalom és kultúra nagyváradi egyesületének a szemüvegén. Tiszta jó üveg, csak kevesen használják. Pálfi Antal meglátta rajta, hogy a kultúra és irodalom szolgálatában a sajtó jár elől. A sajtó ír, bírál, agitál, toboroz. Sőt specialiter ez egyesületben a belső szellemi produkciót is a sajtó végzi. Ám azért a Szigligeti Társaság nevében Szegeden kellett megemlékeznie valakinek a nagyváradi sajtó nagy kulturális eredményeiről, jelentőségéről.

Úgy tudjuk, a levelét nem olvastuk, hogy Pálfi Antal kétszáz koronát küldött Rádl Ödönnek, a Szigligeti Társaság érdemes elnökének. Pályadíj ez az összeg, s mint halljuk, évenként fogja kitűzni Pálfi Antal. Ezt az összeget minden évben egy-egy nagyváradi újságíró fogja kapni, akit talentumosnak, érdekesnek, munkásnak és érdemesnek fognak e díjra ítélni.

Kétszáz korona nem nagy summa. De mennyire megnöveszti a nagy cél, amit szolgál. Ez a kétszáz korona mementó lesz, hogy a kultúra jegyében a sajtóval illik tartani, hogy az irodalom a magyar talajban együtt tenyészik a sajtóval, s ígérete, jele egy jobb jövendőnek, mely látni és értékelni fogja tudni egy-egy izmosabb, eredetibb s erősebb újságíró egyéniség nagy társadalomformáló szerepét. Íme, milyen nagy összeg ez a kétszáz korona!…

Pálfi Antalt szerencsés inspiráció szállotta meg, s a tegnapi nap eseményét nem a politika, nem a vér és a szenzációk többi bányája adta, hanem egy derék szegedi - nagyváradi.

A sajtó sajtó. Mindegy, ha szeretik, ha nem szeretik, ha dicsérik, ha bántják. A sajtónak a jégeső sem árt. Egy francia akadémikus mondta. Tessék megjegyezni: akadémikus:

- Írjatok, fiúk. Írjatok bátran bármit. A sajtó magamagát korrigálja meg. Nincs egyetlen leírott sor sem, még ha a sötétséget szolgálja is, mely ne világosságot terjesszen. Írjatok jól, rosszul. Írjatok Minden írás becses, és hajtja előre a világot.

És így van. És mégis a hitnek ez olimpuszi magasságában sem közönyös egy dolog a sajtónak: megértik-e?

A magyar társadalom meglehetősen sivár képű. De új abban mintha színesednék, gazdagodnék. Az új idők egyik kis jelének tartjuk a Pálfi Antal megemlékezését is…

Nagyváradi Napló 1903. február 4.

16. MONNA VANNA IGAZSÁGA

- És az új szereposztás -

Shakespeare Vilmos, akit Márkus Emília silány írónak tart, írt néhány ügyes színdarabot. Írt színpadi munkát Goethe. Írt és ír Ibsen. Írt darabot Wilde Oszkár. Írt Tolsztoj. Nem kell okvetlenül sokat alkudni le a maga értékéből annak, aki a színpadra ír. Ám Shakespeare a maga korában sem tetszett mindenkinek. Goethét a délnémet nevelőnők veszik be teljes türelemmel. Wilde Oszkárnál még ma is azt tartja legfontosabbnak egy Alexander Bernát is, hogy nem volt normális szerelmeiben ez a gyönyörű lelkű angol. Tolsztojt a moralista smokkok, Ibsent pedig csak a kiváltságosak habzsolhatják színpadról. De még nem is úgy igaz, ahogy most írtuk. Ibsen óriási sikert aratna mindig, ha minden egyes darabjához külön színházat konstruálnának. Ez kellene a régi Maeterlincknek is. Hiszen Wagnert is csak imádni tudja mindenki Bayreuthban. Külön színház, külön közönség és külön lelki diszpozíció kell minden íróhoz és minden darabhoz. Bródy S. „Dadá"-jához olyan közönséget lehet válogatni, mely tombol a kéjtől, elragadottságtól… Talán mindebből könnyebben értődik meg ami most fog következni.

Monna Vanna mindenkinek tetszik és mindenütt tetszik. És Monna Vanna legkevésbé Maeterlincknek tetszhetik. Tolsztoj elve, hogy a művészet mindenkihez szól, egy nagy gondolkozó komikusan nagy botlása. Nem szólhat mindenkihez. És Monna Vannának az a baja, hogy nem csak lealkuvás Maeterlinck értékéből, de ennek teljes megtagadása. Maeterlinck, a poéta meghalt, éljen Feld Matyi, aki különben értékesebb dolgot mível most a Monna Vanna kiparódizálásával, mint Maeterlinck Monna Vanna megírásával. Benne van talán a reneszánsz a Maeterlinck darabjában. Hol benne az új emberi dokumentum[?] Hol az új hang[?] Ha meg muzsikát lehelt a darabjába Maeterlinck, ez a muzsika az eredeti nyelvben maradt. Olcsó vásári munka, mindenkit izgatni és mindenkit eltölteni akaró bukfenc-história ez a Monna Vanna. Valami benne a Marco Colonna alakja, s igazság az ő igazsága: a legdrágább a világon ez élet, az élet az egyetlen igazság, s az élet az egyetlen cél… És ez az igazság sem a Monna Vannáé. A Monna Vanna igazsága más. A Monna Vanna igazsága az, hogy a férfit megöli a nő… És hát még ha ez a nő színésznő… Maeterlincket megbélyegezte a felesége. A hatalmas poétát nem értette meg az ő urában… Lehúzta magához. Íratott vele egy darabot és szerepet az ő kicsi intelligenciájához, az ő telt vállaihoz illő szerepet… És Maeterlick engedi futni a világba az asszonyt tacskó színészekkel. Engedi, hogy a pénzt és tapsot habzsolja. A

Monna Vanna minden egyes sikere égő kín, gyalázat az ő csodálatos, szent nagy poéta lelkén, melyet kiforgatott egy asszony kicsinysége… Ez a Monna Vanna igazsága…

Nagyváradi Napló 1903. február 7.

a. e.

17. AKIK NEM TANULNAK

Valamikor - Jókai is megírta - nagy passzió vala Pest városában a kutyakomédia. Úri, elegáns mulatság volt ez. A lóversenyek később jöttek. A teátristákra akkor még a kutya se nézett, annál kevésbé, mert a kutyákat nézték. A kutyakomédiából Wulf-cirkusz nőtt fel, a teátristák komédia házából lőn sok-sok díszes kőpalota. Minden komédia megnőtt, megfinomodott Budapesten. Csak egy nem: a politikai komédia. Ez az egy esik, süllyed egyre. Mintha vissza készülne fejlődni az első, primitív politikai formáig, mikor az összeverődött embercsordát a törzsfőnök addig pusztította, míg az elkeseredett őspolitikusok a kellemetlen törzsfőnököt megették.

A magyar politikai komédia nívótlanabb egy peceszöllősi műkedvelő előadásnál. Ma már pedig minden komédiás tanul, készül, növekszik, csak a magyar politikusok nem tanulnak.

Tessék csak figyelni - ha a gyomor erős - a magyar parlamenti tárgyalásokat. Csak a legújabbakat. Az újév óta folyókat. A Singer-heccet, a tegnapi heccet kiválóképpen. Ott a kiegyezés kérdése, ott voltak az új, immár törvényekké vált reakciós javaslatok, itt a véradójavaslat. A szívünkbe, a fejünkbe és a gyomrunkba vág valamennyi. És a politikus komédiások nem tudnak a repertoárból semmit. Újév óta ambíciójukat csak két hecc tudta koncentrálni. Micsoda becsületes komédia volt anno dacumál a kutyakomédia! Ott nem ígértek színjátékot s egyéb magasrendű produkciókat. Csak kutyakomédiát ígértek, s a műsort mindig betartották.

Mi nem csodálkozunk, ha néhány lap egy idő óta a parlamenti referádát csak tessék-lássék kezeli, s ehelyett krónikázik a parlamentről olyan hangon, ahogy a színköri előadásokról szokás.

Még ez is nagy megbecsülése ennek a mi politikai komédiás házunknak.

A politikus komédiások nem tanultak, s nem akarnak tanulni. A múltkor megűztek egy embert, aki okos is, ügyes is, zsidó is és újságíró is. Most egy másikat űznének meg újra, aki sokszor siklott ki már a kezük közül. Régi róka már. Öreg katona, szókimondó, snájdig, szabadgondolkozó. Az újságíró után generális. Közben próbaűzést mívelnek egy grófi kollégájukkal, akinek meg alighanem az a bűne, hogy bár gróf, tanult, tud és dolgozni szeret. Singer, Fejérváry, Andrássy. Ki jön azután a sorba? Mert űzni tudnak a politikus komédiások. Egyebet sem. Egy-egy úgynevezett vihar esetén padok döngetése, odaordítások idején látja az ember, mennyi dicső politikusa van e hazának. A nessipálok - a Nessi-botrányt az előbb ki is felejtettük - gabányiak, lengyelzoltánok, trubinyiak s az ördög tudja még kik: milyen hős hazafiak. Mindezek tetejében pedig legutóbb már szabad volt föltámadnia a rabonbánnak, most feláll a zabos zsákra s úgy önérzeteskedik. Hogy aztán minden ügy, hajsza, ambíció és tudomány konkludál és kicsúcsosodik a lovagiasságban - ez már csak természetes. Ha új affér nincs, jó a régi is. Fölfrissítik, hogy Ugron Gábor nem kapott lovagias elégtételt, ellenben vénasszonynak nevezte Fejérváryt… Mit akar egyebet a mandátumosztó jó nép? Nessi Pálból veszettül hírneves ember lett, Singert kiugratták a szabadelvű pártkörből, Ugron Gábornak elfeledték a zabot, Andrássy Gyula végérvényesen hozzájutott a Herbert-címhez, Fejérváry tegnap volt huszonháromezerötszáztizenharmadszor hazaáruló bakhuszár, a képviselőházban

pedig ismét volt egy mulatságos nap. Odadobnak bennünket újabb tíz esztendőre az osztrák szipolyoknak, nem engednek se be, se ki, legfeljebb csak horvát útlevéllel, amink még akad, azt odadobják a katonai molochnak. Mindez semmi…

…De hát jó, jó. Van politika és van kutyakomédia. De a kutyakomédia, mikor még Pesten ez vala divatban, sohse neveztette magát - politikának!…

Nagyváradi Napló 1903. február 8.

A. E.

18. MONNA VANNA IGAZSÁGA MÉG EGYSZER

- És az új szereposztás még egyszer -

A minap, mikor Maeterlinck darabja új szereposztásban került volt színre a Szigligeti színházban, a. e. nehány reflexiót írt Monna Vanna igazsága címmel. E kis írásra tegnap választ kapott Abonyból. Privát disputa ez a válasz, de érdemesnek tartjuk leközölni. Így hangzik:

„Kedves barátom! A »Nagyváradi Napló« szombati számában olvastam cikkedet, a »Monna Vanna igazságá«-t. Nem érintkezhettem Veled szóval, szükségét éreztem, hogy írásban közöljem Veled véleményemet.

Fölrovod Maeterlincknek, hogy a Monna Vannával leszállott a felesége kicsinységéhez, s ezzel leszállott a publikum kicsinységéhez. Szóval az irodalomban a kiválóság elvét proklamálod. Azt az elvet, mely megbuktatott még mindig minden arisztokráciát. A kultúrában, melyet a művelt nyugat most vezéreszmének tart, nincsenek kiváltságosak. A kultúrában csak tanítók és tanítottak az a különbség, mely valakit az olimpuszra emelhet. *Nagy szent* poéta lelkek lehetnek nagyok addig is, míg őket senki meg nem érti, de addig értéktelenek is. Nekünk szívet nincs időnk a jövő nemzedékre hagyni, mint Shakespeare kortársainak nagyjaink megértését. Nekünk vannak tanítóink, kik a jelenben tanítanak. Jogos lehet a panasza egy hazai költőnek, kit e szegény, elmaradott kishazában meg nem értenek: de nem lehet jogos panasza annak a Maeterlincknek, ki az egész világhoz szólhat, és nem tudja megértetni magát.

Ha elfogadjuk a kultúrát a jövő zenéjének, akkor el kell fogadnunk a valódi nagyság egyetlen alapjául a *megtermékenyítést*.

Ha jogosult lett volna a huszadik században Maeterlinck szimbolizmusa, akkor nem jogosult a klasszikus művészetek formalizmusának és az egyházi művészetek miszticizmusának elvetése.

Az a huszadik század, mely a hűbéres eszmék utolsó maradványait írtja, nem veheti nyakába a kultúra, itt különösen a művészet hűbérurainak igáját. Ennek a közönségnek nem elég a hit, ennek világosság kell.

Így azután menthetővé lesz a Tolsztoj állítólagos nagy botlása, hogy a művészet mindenkihez szól, Mert ha nem is szól közvetlenül mindenkihez, de kell, hogy közvetve mindenkihez szóljon. És minden művésznek kell, hogy célja legyen előmozdítani ezt. Nem a közönség kötelessége, hogy a Maeterlinckekhez emelkedjék, de a Maeterlickek hivatása hogy a közönséget magukhoz emeljék.

És itt kiderül a Maeterlinckné igazsága is. Mikor az urával a saját intelligenciájához és telt vállaihoz való szerepet iratott, nagy szolgálatot tett az emberiségnek. Az az egy pár feltétlenül új igazság, melyet Maeterlinck a romantikus miliőben becsempész minden publikum szívébe, megtermékenyíti azt a többi új eszmék befogadására: Nem megbélyegezte magát Maeterlinck a Monna Vanna megírásával, de megtalálta azt az utat, melyen az ő és mások nagy lelkének értékes termékei az egész emberiség javára válhatnak. Bocsáss meg, hogy untattalak, viszont nem kívánom Tőled, bár jólesnék, hogy levelemre válaszolj. Üdvözöl barátod

dr. Némethy Ferenc."

Igaz és becsületes elvek a dr. Némethy Ferencéi. Ám a. e. nem is írt ez elvek ellen. A Monna Vanna igazsága az, hogy Maeterlinck megtagadta magát s nem volt őszinte. Írónak, apostolnak ez a legnagyobb bűne. A művészet pedig valamikor mindenkié lesz. De ma még ami mindenkihez szól, nem művészet. Ma még jogos a kultúra kiváltsága, de ez a kiváltság csak addig értékes és addig kiváltság, míg ismeri a nagy kötelességet, hogy magához emeljen mindenkit…

*

Tegnap is a második szereposztásban láttuk Monna Vannát. Ez a szereposztás most teljességben új volt. Láttuk az új Marco Colonnát, Bognár Jánost. Nagyon igaz, nagyon becsületes színészprodukció volt, méltó Bognár Jánoshoz, ez izmos talentumú művészhez, nagy ösztönéhez és erejéhez. Összehasonlításokat nem akarunk s nem szükséges tenni. Volt originalitás elég ebben az alakban, s a közönség szívesen nyilvánította elismerését. Heltai Jenő helyett Bérczi ugrott be ügyesen, László Irén, Kovács és Dési jobbak, mint az első előadáson.

Nagyváradi Napló 1903. február 10.

19. AZ ÚJ PROGRAM

A legjobbkor adták ki új programjukat a magyar szociáldemokraták. A programot velejében leközölte a Nagyváradi Napló. Olvashatták, s legyenek őszinték. Szép program, becsületes program. Be lehet ezt vallani. Azért nem okvetlenül szociáldemokrata valaki. Ebben az új programban több higgadtság, okos politika s előrelátás van, mint az egész mai magyar parlamentben.

Ismételjük: a legjobbkor jelent meg a szocialisták új programja. A reakció már orgiákat ül, s szemérmetlenkedik. Nálunk most csinálódik az a helyzet, ami a nyugati kultúrországban jóval korábban előállott. Már mi is látjuk, hogy a régi liberalizmus nem ér semmit. Hiszen nálunk például éppen a szabadelvű pártban van a reakció öreg fészke. És immár nyíltan, pártközien kel és támad a reakció. Világos dolog, hogy előbb vagy utóbb a védekezésnek is pártközien kell történnie. Létre kell jönnie a radikális liberális szövetkezésnek, amelyről már nemcsak suttognak, de hangosan beszélnek. Eötvös Károly a minap jelentette ki, hogy Vázsonyi mellé áll, s e kijelentésnek Olay Lajos, Benedek János, ifj. Ábrányi Kornél, Bessenyei Ferenc stb. tapsoltak a többek között. Amint nagy változások jele, hogy tegnap egy ártatlan közbeszólás miatt milyen szemtelenül viselkedett a pártközi reakció Fejérváry Gézával szemben, az idők jele az is hogy Benedek János ugyancsak tegnap interpellált a Népszava elkonfiskálása miatt.

A dolgok kezdenek tisztázódni. Így volt ez másutt is. Mikor a reakció nagyon megnőtt, megszületett a liberális reakció is. És mindenütt szövetkezéssel. És azt sem nehéz megjósolni, ami ezután fog történni. Ott a német példa. A langymeleg liberalizmus nem tud sikeresen

küzdeni a reakcióval. A liberális szövetkezésnek nem fog ez sikerülni. És akkor utolsó mentsvárnak megmarad a szociáldemokrácia.

Még pár évvel ezelőtt a betörőkkel együtt szállította a tolonckocsi a szocialistákat, még ma is rémeket lát bennük a gyávaság és korlátoltság. Pár év múlva már a kényszerűség is elvezet minden igaz embert ahhoz az igazsághoz, hogy a szociáldemokrácia voltaképpen megtisztult liberalizmus. Így történt ez Németországban is. Berlinben milliomos zsidó bankárok - szociáldemokraták, mert Németországban már csak a szociáldemokrácia küzdhet a cézárizmus, a junkerség és a reakció egyéb veszedelmei ellen.

Az öreg Mommsen nemrégiben adta ki politikai végrendeletét. - Fölzokogja benne, hogy a liberalizmus erőtlen immár, s próféta igékkel fordul mindazokhoz, kik a szabadság és világosság hívei, hogy a reakció ellen a szociáldemokráciával szövetkezzenek.

A radikális liberális párt alakulásnak nagy eredménye nálunk sem lesz. Hiszen Mommsen is azt hitte először, hogy a reakcióval megbirkózhat a régi liberalizmus is. Nem fog tudni megbirkózni. Sokan tudják már ezt bizonyosan. Elsősorban a zsidók, akiknek muszáj liberálisoknak lenniök. Aztán a protestánsok. Hiszen már van magyar kálvinista pap, ki bele tudott nézni a jövendőbe, s hirdeti, hogy közeledni kell a szociáldemokráciához.

A magyar szociáldemokraták bámulatos politikai érettséggel és a nyugati példák ismerésével egészen közelvitték e nagy jövő kérdést a megoldáshoz. *Ők közeledtek* azokhoz, kik liberalizmus nélkül el nem tudnak képzelni állami és társadalmi életet. A szocialisták új programja leereszthető híd a szocializmus mentsvárából. A vonóhíd készen van. Ha a reakció még jobban megvadul, erre a hídra ráléphet bátran minden becsületes, gondolkozó, liberális ember.

Nagyváradi Napló 1903. február 14.

A. E.

20. A HÉTRŐL

…Farsangolunk. Maszkkal és maszk nélkül. Csupa farsangolás a világ. Genftől Krusedolig, Szentpétervártól Macedóniáig. Nagyon pompás kis kázus, hogy éppen e farsangoló szezonba kellett becsapnia a háborúhír mennykövének. Szörnyű módon megijedtünk. Az örök békét az idegek fogják a földre hozni. A modern embernek minden idege lázadoz, ha vérengzésre gondol. Bizony, egy új boszniai exkurzió nem volna utolsó szenzáció, s nem volna becsületes, emberi dolog sem. Annyi szinte bizonyos, hogy a magyar legényeknek kellene menni újra. Születne-e újra annyi nóta, amennyi a boszniai véres hecckor?… Mi azt hisszük, hogy most sírni sem volna kedve a magyar bakának. Nem tudnók megmondani, mi erősítse és lelkesítse őket… De szép dolog is lesz pár száz esztendő múlva, mikor a nebuló nem akarja elhinni a tanítójának, hogy embertelen vérengzések úgy is keletkeztek, mint keletkezett vala a boszniai hecc, s mint fenyeget ez a mostani.

*

Magyarcsékén is folyik a farsangolás. E nagy gabalyodás fölé szögeződnek most a tekintetek. Ez a harc, ez a gabalyodás különös és pikáns. Dr. Dési Géza felé fordul a legtöbb szimpátia. Alighanem a választók részéről is, mert Dési Gézát támadják legdühösebben a hivatalos pennák.

Az ember derülhet ezen. Dr. Dési Gézának tudniillik pártegységről prédikálnak. Ugyan kérem, hát van-e egyetlen kormánypárti ember Magyarországon? Még Széll Kálmán sem az. Dr. Beöthy László éppen nem az. Talán az egy Hegyesi Márton. Neki van ehhez csak képessége. Hisz a mai kormánypárt a legvegyesebb kereskedés a világon. Aztán a másik szörnyű vád, hogy még várta szegény Fassie Tódor elföldelését, már kiment a kerületbe. Ma, mi megtudjuk, hogy a vármegyeházán *még előbb* folytak diszkrét, hivatalos tárgyalások Fassie örökéről. Egyebekben pedig Krausz Dávid mondott erre egy jelesül találó anekdotát.

Egy házasságközvetítő meghallotta, hogy hirtelen meghalt egy asszony, akit ő hozott össze a férjével. A férjet komoly, a házasságot szerető férfiúnak ismerte a házasságközvetítő.

- Ezt meg kell házasítanom újra - gondolta.

És kiutazott hozzá. Éppen a temetésre érkezett.

- Még sem illik ilyen gyászos órában beszélnem vele - mormogta, s végignézte a temetést. Majd ha a temetőből jönnek.

Így is tett. A temetőből jövet odasompolygott a bánatos férj mellé…

- Bocsásson meg… E gyászos órában… De az élet… Végre is új feleség kell…

- Barátom - mondotta a férj -, maga elkésett. Már délelőtt volt itt egy sádchen és elintézte a dolgot…

Így járt volna dr. Dési Géza is, sőt lehet, hogy így járt még így is - fűzte az anekdotához Krausz Dávid.

*

Monna Vannáról, Maeterlinckről és Maeterlincknéről még mindig sok szó esik. Itt Nagyváradon sokan osztják a. e. véleményét, hogy Monna Vannát a felesége iratta Maeterlinckkel, s a felesége szállította le ilyen mélyre. Mert érdekes dolog: az írók legtöbbször a színésznőkkel foglalkoznak, rajongóan, betegen, sokszor egy életen át, s a színésznők közül alig egy-kettő emelkedik föl egy valamirevaló író megértéséig s értékeléséig. Előttünk mondta egyszer Márkus Emília:

- Kóbor Tamás… Ugye, író az? Az a nagy orrú, akivel Velencében találkoztunk?…

A kis Szohner Olga itt Nagyváradon egy társaságban Bródy Sándorról lévén szó, így rukkolt ki:

- Azt mondják, hogy érdekes ember s jól ír. Én nem szerettem, mert mindig hosszú körmöket hagyott…

Még van néhány ilyen esetünk. A színésznők legfeljebb azokat az írókat érdemesítik figyelemre, kik az ő számukra írnak darabot. Maeterlinckné is azóta tarthatja valami embernek az urát, mióta Monna Vannát megíratta vele.

Nagyváradi Napló 1903. február 15.

21. SZOCIALISTÁK BIHAR VÁRMEGYÉBEN

Nagyon terjed Bihar vármegyében a szociáldemokrácia. Nem is csoda. Évek óta egyetlen fölös jósága a hivatalos hatalomnak, hogy ma már a belényesvidéki oláh egyszerű éhinség helyett pellagrában pusztulhat el. Sehol és soha valami szociális gyógyítás Bihar megyében, még mindig csak paragrafust adnak a népnek. Természetes, hogy lelkes szociáldemokrata a Bihar megyei magyar, mint ahogy a magyarcsékei is negyvennyolcas. A szociáldemokrataság és negyvennyolcasság ezúttal egyet jelent: a nép türelme elfogyott. Érdekes, hogy és miként védekeznek a szociáldemokrácia ellen a bölcs hivatalos urak. Pompás eseteket tudatnak velünk, s közlünk is egy pár jellemzőt. Egyik Nagyváradhoz közel eső község jegyzője a szociáldemokraták népgyűlésének minden szónokát följelentette izgatás miatt. Egyetlenegy keményebb szót nem használtak pedig a szónokok. Egyikük a főszolgabírót kezdte bírálni:

- Megtiltom, hogy a felsőbbséget bírálják - szólt bele a jegyző.

- Kérem, én a belügyminiszterről beszéltem - válaszolt a szónok.

Ebbe belenyugodott a jegyző. Csak a főszolgabírót nem szabad bántani. A belügyminisztert igen. A Beöthy Pál járásában azon kezdték a védekezést, hogy konfiskálták a „Népszava" minden számát és naptárát. Persze mindevvel nem sokat érnek. Csak a vezérek ambícióját növelik. Nagy baj, hogy mi még jogállam sem vagyunk, másutt már a szociális államnál tartanak.

Nagyváradi Napló 1903. február 18.

22. GRÓF TISZA ISTVÁN AKARJA…

Gróf Tisza István Bihar vármegyében még mindig a jövendő embere. Itt még mindig, hiszik, hogy ő a jövendő gubernátora Magyarországnak. Ezenkívül pedig ő a Tisza-szenior, a család esze. Némelyek Bánffy helyett őt tartják a kálvinisták pápájának is, a vármegyei szabadelvű párt elnöke, mindenekfölött pedig gazdálkodni tudó gazdag ember. Gróf Tisza István tehát - a legkisebb gúny nélkül - nagy férfiú… És rettenetes módon népszerűtlen. Gróf Tisza István nagy tudású, tiszta szemű ember, igazi európéer. Határozott egyéniség. Ám, mintha nem volna semmi forróbb vágya, mint hogy lehűtsön, eltaszítson mindenkit. Hidegség, gőg vagy modortalanság ez? Vagy mindhárom? Gróf Tisza István familiáris tradíciónak fogja föl, s maga is ekként gyakorolja…

Mindehhez pedig éppenséggel semmi közünk sem volna, ha Tisza István gróf csak Bihar vármegyei nagybirtokos akarna lenni. Azonban ő nemcsak gróf, sportférfiú és úr. Ő vezér akar lenni a fórumon.

Hivatottságát mi ismerjük el legjobban, ám mi látjuk és merjük is látni az ő igen nagy hibáit legtisztábban. Gróf Tisza István nagyon sokat ártott a Tisza név nimbuszának s a Bihar vármegyei szabadelvű pártnak. A vezérség népszerűséget kíván, s Tisza István gróf kereste a népszerűtlenséget. Az eredmény hát természetes. Higgye el gróf Tisza István, hogy Barabás Béla győzelmében neki van annyi része, amennyi a nagyváradi klérusnak, Barabás Bélának, az elkeseredett tisztviselőknek, vagy a függetlenségi eszme varázserejének van. Egyébként saját maga is majdnem hozzájutott volt egy nagy tanulsághoz akkoriban Ugrán. Tisza István a maga hidegségével, gőgjével és modortalanságával valósággal szimbóluma ott az elnöki széken a Bihar vármegyei szabadelvű pártnak, melyet most a tizedik kerületből akarnak kidobni.

Tisza István minden állásfoglalása provokáló. Itt van az alispán-választás. Két egyformán derék, kiváló, talentumos ember, Fráter Barnabás és Miskolczy Ferenc mellé sorakoznak a pártok. Gróf Tisza István odaáll egy harmadik mellé, ki csak egyben hasonlít gróf Tisza Istvánhoz, sőt ebben felül is múlja: a népszerűtlenség rekordjában. Demokrata ember elsápad a haragtól, ha Beöthy Pál nevét hallja, de érthetetlen exkluzivitása és dölyfe a saját fajtájabelieket is ellenségeivé tette.

Azt tetszik hinni, hogy gróf Tisza István altruizmusból és oktató vágyból tart gazdasági előadásokat ma Komádiban, holnap Derecskén? Tisza István nemcsak melléállott Beöthy Pál mellé, de alispánná is akarja tenni. De legalábbis főjegyzővé. Nyíltan beszélik, hogy a magyarcsékei gabalyodást gróf Tisza István csinálta, s ő hajtotta keresztül a Papp János hivatalos jelölését. Csak az a kérdés, hogy fogja-e a felelősséget is viselni Tisza István, ha a magyarcsékei kerületet is elveszti a szabadelvű párt, s evvel aztán igazán kipusztult Biharból, mert Telegdy Józsefet egyéni szeretetreméltósága tartja, vele, Tisza Istvánnal pedig Lóránt Dezső a majdnem leszámolt.

És még beszélnek valamit. Emellett már igazán nem bizonykodunk. De e beszédet is föl kell hoznunk szintén. Ha a magyarcsékei kerület elvész, alighanem távozni fog Bihar vármegye mai, szeretett, derék főispánja. És érdekes, jellemző a helyzetre, a közfelfogásra és gróf Tisza Istvánra, hogy *merik* beszélni és elhiszik, hogy gróf Tisza István Beöthy Pál főispánsága mellett fogja magát exponálni. Gróf Tisza István őt akarja, mert gróf Tisza István mindig azt akarja, ami reszenzust kelt.

Vigyázzon Tisza István gróf, mert elér oda, hogy nem lehet már - népszerűtlenebb. Be kár annyi erőért névben, tudásban, függetlenségben és akaratban!… Milyen népszerű lesz Tisza István, mihelyst akarja, s mihelyst nem provokál mindig és mindig. Ám úgy látszik, hogy mindezt ő nem akarja…

Nagyváradi Napló 1903. február 20.

A. E.

23. MINDÖRÖKKÉ

- Fehér Dezső könyve -

Megjelent a Fehér Dezső könyve. A címe „Mindörökké”.

A könyv kívül: formára, színre, papírosra, nyomásra, díszre nagyon diszkrét, nagyon ízléses és nagyon elegáns. A könyv belül: ezt olvassa, lássa és ítélje el ki-ki. Fehér Dezsőt nem illik fölfedezni. Kegyes vállveregetésekre, fenn[en] dicsérő szavakra Fehér Dezső nem reflektál. Legkevésbé pedig a saját lapjában. Ő megírta könyvét, kiöltöztette, s juss szerint elküldheti bárhova.

Ez a százötven oldalas, heliotropszínű elegáns könyv, nem csupán az okból viselheti nevét, mit prológusban ír meg az írója. *Mindörökké* igaz, emberi érzések és dolgok kottája ez a könyv, olyan ember szíve verejtéke, aki mindörökké hű és hivő marad, érző és valló, őszinte és igaz.

Történetek, érzések, helyzetek, képek, pillanatok és hangulatok a Fehér Dezső írásai. Mennyire elevenből vágott s szíveknek szánt táplálékok ezek - meglátja, aki olvassa. Nekem nem szabad reklámoznom a könyvet, csak jelentenem a megjelenését…

…Ergo: „Mindörökké”; írta Fehér Dezső; nyomatott Sonnenfeld Adolf műnyomdájában Nagyvárad, 1903. ára két korona, százötven oldal, elegáns, díszes kiállítású…

A kritika az olvasókra vár. Az író egyet kér csak: olvassák el a könyvét…

Nagyváradi Napló 1903. február 20.

(ae.)

24. MI LESZ HAMVAZÓ SZERDÁN?

Mikor jött a hír, hogy Kossuth Ferenc fölépült, s híveinek éljenlármája közben leült a balmezőn - egy nagyváradi negyvennyolcas úriember szomorúan mondotta:

- Most már nem tart sokáig az obstrukció…

Mi nem vagyunk Kossuth Ferenc hívei, tehát nem leszünk ilyen rossznyelvűek. Az obstrukció valóban nem tart már sokáig, de ennek nem egyedül Kossuth Ferenc az oka. Hát hitte-e komolyan valaki, hogy a Kossuth-párt el mer menni az utolsó konzekvenciáig? Ha hitte, szamár volt. Ki veszi komolyan a politikát? Adott-e a Kossuth-párt okot arra a gyanúra, hogy igazi ellenzék? Dehogyis adott. Dehogyis az. A mi kis parlamentesdi játékunkhoz szükség van ellenzékre is. Ennyi az egész. Azt szeretnők különben tudni, hogy mit is tehet a Kossuth-párt, vagy akárminő párt, ha a legfelsőbb hadúr azt mondja, hogy nekem több katona és több pénz *kell*... Hiszen a mi pártjaink vetekednek a lojalitásban! A mi parlamentünk a katonasággal őrzött osztályimpérium parlamentje s nem a népé. Megad ez a parlament mindent, s mindenek fölött pedig mindig megadja magamagát…

Arra azonban mégis kíváncsiak vagyunk, hogy mi fog történni hamvazó szerdán. Úgy halljuk, ekkor dönt a Kossuth-párt, s ekkor derül ki, hogy modern politikai párt, megfordítják a latin proverbiumot, s ha harcba kezd, előre megcsinálja a békét. Hamvazó szerdán csak szankcionálni fogják a paktumot, mely bizonyára jóval a harc előtt megszületett. Nemzeti reformokat fog ígérni a hadseregben a kormány, s az ellenzék diadalittasan rakja le a fegyvert s nyújtja babérra fejét…

Örömhírt mondunk tehát a belényesvidéki pellagrásoknak, a nyomorgó székelyeknek, a kínlódó alföldi magyaroknak, minden rendű proletároknak. Nyugodtan halhatnak most már éhen. Báró Karg s a többiek nem fogják elcsukatni azt a tisztet, aki magyarul beszél. Akik miatt nyomorog a népünk, nem fejlődik az iparunk, csordás fizetést kapnak a tanítóink, koldusok a tisztviselőink - azok nem fognak jövőre olyan sűrűen arcul köpni bennünket ama bűnünk miatt, hogy magyarok vagyunk. És e nagy nemzeti vívmányt a Kossuth-pártnak köszönhetjük.

Humor azért van a Kossuth-pártban. Lám, éppen hamvazó szerdán akarja kimondani a leszerelést. A pártnak igaza van. Mért titkolják, mikor úgyis mindenki tudja, hogy az obstrukció farsangi komédia volt.

Ám hamvazó szerdán, ha nem is okvetlenül a naptár szerint valón, penitenciázniok kell, és nem árt a lumpoknak. Hamvazó szerda közeleg. Az igazi hamvazó szerda. Legalábbis közelegnie kell. Sok-sok év óta tart az őrült farsangolás. Van egy szabadelvű pártunk, melynek múltjában szinte rikolt egyetlen szabadelvű folt, egyébként aulikus párt volt mindig. Van egy Kossuth-pártunk, mely él egy nagy névből, mely tartalmatlanság és lelkiismeretlenség s mely konzervativizmusban esetleg a szabadelvű pártra is rá tud licitálni. És van egy néppártunk. Erről talán ne is írjunk többet. A népet pedig a kutya sem képviseli a parlamentben. De azért a

nép együtt bomolt, farsangolt esztendők óta ezekkel a politikus pojácákkal. El kell jönnie a kijózanító hamvazó szerdának. A nép szemének föl kell nyílnia, s be kell látnia, hogy azok az urak ott fent komédiások, s hogy a bőrét eladják a felséges népnek, mely elég bolond viszont magát adni el öt évenként néhány forintokért.

Ez lesz az igazi hamvazó szerda…

Nagyváradi Napló 1903. február 22.

A. E.

25. NEM A VÁLASZTÁSRÓL ESIK SZÓ

Nem a választásról esik szó. Ki tudja különben is mi minden történik hajnalig odakint Magyarcsékén. Agyonverik-e utolsó esetben Adorján Emilt vagy csak a voksait fogják lepuffantani, - ki tudja? Dési Gézát elintézték fényes nappal. Adorjánt éjszakára hagyták, mert őmellette képviselők vannak. Nem lehet tudni, mi lesz. Vigye is az ördög az egész választást. Nem beszélünk róla. Csak a sikátorairól, amelyek odavezettek hozzá. Sötét, szűk s bizony kissé mocskos sikátorok ezek.

Miért kellett tegnap két szabadelvű jelöltnek pusztítani egymást Magyarcsékén? Miért kellett Dési Gézára rászabadítani auktoritást, szolgabírót, zsandárt és katonát?

Lehet, hogy keresztülhajtják Papp Jánost, ám egész Biharország tudja, hogy Papp Jánosnak volt a legkisebb tábora.

Azt akarta Széll demonstrálni, most mikor a parlament feloszlatásának mumusa riogat mind sűrűbben, hogy ő bánffybb tud lenni Bánffynál? Hiszen ezt tudtuk úgyis. Hagyjuk el ezt a sikátort is. Hagyjuk el azt is, melyen a keresztvíz írásos dokumentumát kérték egyik-másik jelölttől.

Beszéljünk csupán arról, hogy joga van-e a vármegyének meg nem változni? Mert érdekes dolog: a vármegye nem akar megváltozni. Székháza itt áll Nagyváradon, és Nagyváradot és a vármegyét egy évezred s egy világ választja el egymástól. Dölyfösen, ridegen lök el minden közeledést. Ráröhög a lassan-lassan mégiscsak fényeskedni kezdő kultúrára. A vármegye domínium. Grasszál benne a familia, s minden politikája családi politika. Divide et impera. Főképpen pedig meg kell mutatni a hencegő, írni, sőt olvasni is tudó világnak, hogy a hatalom hatalom - írás és olvasás nélkül is.

Pedig voltaképpen csak a szusz a régi a vármegyében, főként Bihar vármegyében. A dinasztiákból egy-kettő maradt meg. A dzsentri letört, s helyébe a réginél is talmibb dzsentri ült. Elmúltak a régi vagyonok is. Elmúlt Tisza Kálmán és egész iskolája. Kopottas, rozoga, penészes minden. Nagyvárad a maga nagy intelligenciájával, modern, új lelkével valósággal eltaszította a vármegyét.

Fent a hatalmon az az irány dominál, mely ellen Tisza Kálmán legádázabban küzdött. Főispánt akkor cserélnek Biharban, amikor akarnak. Tisza István már protezsálni sem tud… Micsoda joga van hát a vármegyének meg nem változni? Micsoda joga van a vármegyének tovább is gőgösnek, elmaradtnak, elfogultnak, antiszemitának, családi berendezésűnek és - kínainak maradni!… Főképpen szabad-e a vármegyének teljesen elmaradni Nagyváradtól, a haladástól, a kultúrától, az élettől? Nem vagyunk keserűek. Bizonyisten nem a választás miatt haragszunk. Régen bánt, izgat és nyugtalanít bennünket ez a kérdés.

A világ halad. Az állam maga is egyre szociálisabb állam lesz. A vármegye megmarad úrbéri berendezésűnek. A vármegye megátalkodottan istápolhat ostoba tradíciókat, mialatt ő maga egyre vénebb, haszontalanabb, korruptabb és korlátoltabb lesz. Ismételjük: nem a tegnapi választás fáj. Még az sem, hogy a vármegye ismét antiszemitáskodott. Végre is manapság több intelligenciájú indivíduumok [!] és testületek is estek antiszemita nyavalyába, mint a vármegye. Az sem fáj, hogy a vármegyét egymás után éri a blamázs. Csak az a hallatlanul impertinens állapot bosszant és bosszanthat is minket, hogy a vármegye még mindig mámorosa a hatalomnak, atrox és javíthatatlan.

Jóslást mondunk. Sokáig ez így nem tarthat. Lesz itt Bihar vármegyében olyan krach, amilyet még nem pipált a világ. Büntetlenül és jogtalanul nem lehet hadakozni a való állapotokkal, az intelligenciával és a haladással. Mert a vármegye nemcsak az osztozkodó familiából áll. A vármegye népe felmondja egyszer a bérletet. Mert a vármegye mai urai valósággal kibérelték a vármegyét, és bérlettel még sohse éltek így vissza.

Írtuk pedig mindezt nem éppen a választás miatt, s azoknak, akiket illet, megsúgjuk, hogy ez írásunkban a sorok között van a több olvasni való. De jövünk esetleg majd doronggal is…

Nagyváradi Napló 1903. február 25.

A. E.

26. A SZÉPNEK SORSA

Oh, mért hogy elmúlás minden szépnek a sorsa a földön? Eleonora hercegnő sóhajtja ezt talán Goethe Torquato Tasso-jában. Íme, milyen szép volt a magyarcsékei választás. Beöthy László főispán, Szőllőssy Ferenc, Hoványi Géza s többiek sem álmodták ezt szebben. Dr. Dési Gézát és pártját idején letörték, dr. Adorján Emillel is elbántak. Bevittek a magyarcsékei románságba egy-két hiszekegyet. Mert hát ilyenforma kortes-jelszavak hangzottak:

- Le a büdös magyarokkal.

- Tegyünk úgy a zsidókkal, mint Romániában tettek.

- A zsidó-magyarok a ti vérből való embereteket akarják elbuktatni.

Szép volt a harc. Szép volt a siker. Oh, hogy olyan hamar kellett jönnie az elmúlásnak. Oh, hogy Bihar vármegye urai nem ismerik sem Goethét, sem az életet… Ők még a régi virtusos világnál tartanak: sohse halunk meg… Pedig meghalunk. Ez a száguldó, nyomorult élet agyontipor minden szép földi dolgot, híres nagy hatalmat, tradíciót, dölyföt. Ez a száguldó, nyomorult élet fölvált és fölcserél. Hiába szólnak neki oda:

- De hiszen Bihar vármegyében mindig az történt, amit mi akartunk. A mi familiáinkból kerültek ki mindig a kormányzó kiskirályok. Oly szép és természetes volt, hogy itt mi vagyunk a hatalom…

Az élet nem akarja respektálni a szerzett jogokat. Az élet még annyi koncessziót sem ad, hogy legalább Bihar vármegyében maradjon minden a régiben.

A nagy krach, amelyet a minap jósoltunk meg, már közeleg. Hogy beszéltek tegnap a képviselőházban nemes Bihar vármegyéről!… Na ez még nekünk is fájt…

Értsék meg a mi írásainkat, akik tudnak érteni. Nekünk nem fájt a Dési Géza feje. Még kevésbé az Adorján Emilé. Mi pártok és tusák fölött állunk. Nekünk a régi nóta fájt és fáj. Az a nóta, amit [a] vármegye még egyre fújni mer. A vármegyei nóta. Nekünk az fájt, hogy a

vármegye még mindig deres-politikát mer űzni. Nem akar olvasni és okulni még az esetekből sem. A vármegye az érvágásnál tart, s a modern orvosprofesszorok orvosságát kiköpi. Nem akarja észrevenni, hogy új idők jöttek. Apró babonák bagolyváraiba zárkózik a vármegye. Ha minden vármegye megteheti ezt, Bihar vármegye nem! Mert Bihar vármegye a néhai *nagy* Beöthyek pátriája. A nemes magyar liberalizmus históriai termőföldje. És mert Bihar vármegye lélegzetet Nagyváradon vesz, Nagyváradon. Nagyváradon, mely talán a legmodernebb, legintelligensebb, leghaladóbb és legdemokratább levegőjű városa ennek az országnak. Íme két nagy ok!… E két okért nem lehet Bihar vármegyét úgy gubernálni, mint valami urasági birtokot. Ezért kell ennek a vármegyének modern vármegyévé válnia. A nagy negyvennyolcas láz voltaképpen a páriák fellázadása, az akció és reakció nagy törvényének a jelensége most Bihar vármegyében. Jelenti azt, hogy a nép megunta a jármot és urait. Jelenti azt, hogy minden elmúlik az időben… És jönnie kell a jobbnak, az emberségesebbnek.

És mi sem anarchisták, sem gyűlölködők, sem negyvennyolcasok, sem zsidók, sem kozmopoliták, sem tudja a csoda, hogy mik: nem vagyunk. Vagyunk a radikális demokrata haladás hívői és harcosai. És ezért küzdünk a régi vármegye, a mai vármegye, a babonás, a dölyfös, a familiáris, a feudális, az antiszemita, az elnyomó, az erőszakos Bihar vármegye ellen. Azaz a vármegye kiskirályai ellen. És hitünk igaz. Jóslásunk pompás. Közeleg a krach.

Azt nem mondjuk, hogy nem volt szép a vármegye büszke élete. Szép volt. Szép volt a magyarcsékei választás is. De a szépnek sorsa az elmúlás…

Nagyváradi Napló 1903. február 27.

A. E.

27. LEVÉL AZ APÁMHOZ

Egy félig megírott levelet találtunk tegnap a redakcióban az Ady Endre íróasztalán. Úgy látszik, tegnapi kitüntetésének hatása alatt írta az édesapjához, de be nem fejezte. Ismerjük olyan lustának, hogy talán be se fejezi, talán el se küldi. Meg akarjuk szerezni az ő apjának, meg a közönségnek is azt az élvezetet, amelyet ez az episztola bennünk keltett, s ezért közöljük az egészet e helyen a levélírónak szíves beleegyezése nélkül is.

Hogy jó lett volna, édesapám, központi szolgabíróvá választódni Zilahon, kivirágoztatni a hét szilvafát, s becsületet szerezni az elkoldusodott diósodi Adyaknak?… Bizony talán jó lett volna. Sohse nyeltél volna keserűen a nagyobbik fiadra gondolva, kit haza, a kis fehér házba csak a megveszekedett idegei kergetnek olykor, s aki úgy érzi az érmindszenti nyugodalomban, hogy megölte az életét, bolondokat mível, mert künn a sokadalomban harcok, tépődések, gondolatok és kínok között bomlasztja, veszejti el magát. Úgy van, úgy van! Barátkozom az öreg akácfával, kinézek a rétre, belecsalom a mélységes csöndességet a szívembe, beleolvadok a csöndes gondolattalan vegetálásba, szagolom az isteni, a csíráztató, a nagy erejű földet, és olyan semmivé, a nagy semminek (vagy a nagy mindennek?) olyan kicsike rabszolga-pehelyévé válok, mint Mouret abbé a nagy tenyésző kertben… Egy napig… Te tudod édesapám, hogy csak egy napig… Aztán rés törik a nagy kerten… Besüt a nap, bezúg a lárma, bezsibong a lelkembe az élet, s én rohanok tőletek el, vissza… Úgy érzem agyonnyom a csönd, darabokra bomlik a testem, elrohad a tüdőm, ha nem szaladok a zajba, ha nem csapok össze valakivel, ha harsogva nem kiabálok én is bele a nagyvilági lármába… És te meg az anyám ilyenkor újra elsirattok… És jaj, talán igazatok van…

Ez, ez. Amivel most is karcolok. A penna. Mit akar ez a rongyos, acélhegyű kis diabólus? Miért csal el a nyugodalomból annyi és annyi békés kétlábúnak készülő jámbort? Miért kenyér és grádusokra emelő eszköz az egyiknek, s miért üző démon, szent őrület, mártírium a másnak?… Heine Henrikkel szeretnék válaszolni neked édesapám, de ez a néhai ember zsidó volt, s ti mostanában ott a kis falukban és itt a nagy városokban kezditek a zsidót nagyon nem szeretni. Ő szólt vala a szentlélek lovagjairól, a misszió boldog bolondjairól és az emberiség boldogtalan szükségeseiről. Ma már azonban, édesapám nem divatos ez a Heine. Azok az urak ma, akikről ő végrendeletében sem feledkezett meg. A szentlélek lovagjait pedig magyar agrárius nyelven zsidó skriblereknek nevezik manapság…

Hát mik is vagyunk most? Néha és a napi világban cinikus fáradtak, a tekintélyeket már nem is rombolók, csak hanyagul leköpködők. Fáradt olimpuszi istenek és kiközösített, magasról lenézett páriák… Vagyunk nagyon sokszor komiédások. Alkuvóbbak a lócsiszárnál s hajlékonyabbak a nádnál… Addig… Addig, míg nem int, nem hív a gyilkos, az acélhegyű ördög… Az istenes ördög…. És akkor csupa hit a világ, csupa szerelmes lángra érdemesség az élet. És ilyenkor beleverjük, belekorbácsoljuk nyomorult testünket, összetépett idegeinket e nagy szerelembe. A jobb életért, a becsületesebb világért, az előretörésért, a világosságért s a fantomok legfantomabbjáért, legbolondabbjáért és legszebbjéért, az igazságért… Ilyenek vagyunk és ezek vagyunk mi szentlélek lovagjai, fáradt, cinikus legények, zsidó skriblerek. És nem belőlünk lesznek a képviselők, a miniszterek, kormányzó nagyurak, de azokból akik a mi vérünk árán s a mi arcunkat csak maszkolva, a mi tollunkat megbecstelenítve, a mi szent őrületeinket meg nem értve törtetnek előre… Mi maradunk, akik voltunk, míg összetépve le nem roskadunk akkor is a hitben, hogy az emberek, a bennünket lenézők és a bennünk reménykedők megváltásán dolgoztunk…

Olvasni fogod, édesapám, hogy száz forintot kapok. Summának nem summa. Ennek az én fajtámnak több a hiányzó öt forint, mint a meglévő kétszáz. Az összegyűlt adósság enyhítődik, avagy pár napi pihenésre el lehet menni Veneziába avagy Abbáziába, hova olyan könnyen mehet hetekre sok dologtalan, gazdag ostoba. De lásd édesapám, mégis nagy summa ez. Nem az enyém. A fajtámé és a fajtám nagy vérverejtékezésének eredményéé. Meglátták az újságírót. Megérezték a lázát, s megértették a lelkét… Mintha e kicsiség is azt mutatná, hogy korrigálódik az élet, s hogy a mi küzdő őrültségünkben rendszer van, s ez a bolondság bölcs bolondság… Teremnek Pálfi Antalok. Belátók. Vékonyan sávolódik immár az eljövendő világos élet fénye. A diabólus urabb rajtam, mint valaha. Az életnek, tökéletesülésnek hite, szerelme nagyobb. Sohse gyűlöltem, szerettem jobban, mint most… Édesapám, a fiadat nem kell okvetlenül siratnod már, mert jobban hisz magában s az életben, mint valaha!…

Nagyváradi Napló 1903. március 1.

Ady Endre

28. EGY PREMIER

Le nem tagadhatjuk, el nem sikkaszthatjuk azt a szintén kultúráján élő s kultúra felé törő kisebb társadalmat, mely külön társadalom a nagyváradi s Bihar vármegyei társadalomban, s melyet eddig legfeljebb sunyi politikai paktumok, közös társadalmi babonák s közös önző érdekek fűztek úgy, ahogy s akkor, amikor a magyar társadalomhoz. A románságot értjük. Nem a proletárok ezreit, kiket a magyar proletároknál is alacsonyabb szellemi és testi sorsban hagyott a status-hatalom. Hanem a magasabb öntudatban élőket. Számolnunk s barátkoznunk kell a velünk élő románsággal. Meg kell próbálnunk az együtt emelkedést a kultúrtársadalom

nagy ideálja fölé, mely eljövend s mely majd fajt, vallást, színt, szokást nem tekint, de egyesít a kultúra, az emberiség közös érdekei, a közös haladás és tökéletesülés nevében mindenkit. Ma még a mi társadalmunk dedósgyermek a kultúrtársadalom ideáljához képest. Ma még indulatosak, szeszélyesek, babonásak, apró csacsiságokon megütődők, fölfortyanók, vadócok vagyunk. Magyarok és románok és németek és mindannyian. De a jobban látóknak már illik látniok és belesejdítniök a jövendőbe. Nem azt jelenti ez, hogy mi tűrjük az apró Jancuk, vad tribunocskák hangos, lármás, rakoncátlan álmadozásait. De azt sem jelenti, hogy ellenségei legyünk okvetlenül azoknak, akik a kultúrát más nyelven szolgálják. Ne vakítson el bennünket a politika kicsinyessége. A magyar társadalom egyre ügyeljen: tartsa meg az elvitázhatlan, fölényes vezetést a kultúrában. A románság pedig ne felejtse el, hogy ezen a földön csak magyar politika lehetséges, csak ez nacionális, csak ez helyes még utilitárius szempontból is.

A nagyváradi Szigligeti Színházban ma egy premier lesz. Román író. nagyváradi férfi drámáját mutatják be. Az író kitünősége a román irodalomnak, jó magyar polgár, s a fajpolitikai exkurzióktól távol állott mindig. Ez a premier olyan okosan kapcsolható össze egy másik, nagyobb premierrel: a nyílt, a kultúra nevében nyilvánuló magyar-román barátkozás premierjével. És természetesnek találjuk, hogy e kettős premier Nagyváradon esik meg, hol a hajlandóság és rátermettség a legnagyobb az igazi társadalmi, a kultúrtársadalmi életre.

Ennek a lapnak Bánffy-szimpátiái ismeretesek, s hogy e szimpátiák kapcsolatosak a demokrata, radikális haladás elveivel. E szimpátiák és elvek csak első pillanatra ellentétesek, valójában egymást kiegészítők. Igenis akarunk liberalizmust, akarunk hatalmas kultúrájú magyar társadalmat, de liberalizmusunk szeretettel fogad más, igazi kultúrtörekvéseket is, és a magyar társadalmat demokrata berendezkedésű kultúrtársadalomnak akarjuk látni.

E nagy cél kiküzdésében nem nélkülözhetünk annyi erőt, amennyit a velünk együttélő, kultúrára törő románság képvisel. E cél közös. Kiküzdése is csak közös lehet. A magyar társadalomra nagy föladat vár. A kis falukból, az ország minden részéből szomorú hírek jönnek. A Belényes-vidéki inségre mutatunk most rá csak. Komoly szociológusok jósolják, hogy ha tíz év alatt az állam és társadalom kemény mentő akcióba nem lépnek, katonák és csendőrök fogják halomra lőni a rettenetes nyomorúságtól föllázadó népet. Ezt a népet közösen kell kivennünk a lelki és testi nyomorúságból. Közösen kell dolgoznunk egy erős, emberséges demokrata társadalom megalakításán!…

…Íme, így nőnek meg látszólag kicsi események, ha őket tiszta szemmel nézzük. Íme, ilyen nagy és igaz dolgokat kellett - ha mindjárt odavetve is - fölhoznunk az István vajda mai premierje alkalmából. Vulkán József derék író, szimpatikus úriember, érdemese a magyar irodalomnak is. Örülünk, hogy az ő irodalmi működése csinálta meg az első nyílt - kultúrális közeledést és egyesülést Nagyváradon és Bihar vármegyében a magyarság és románság között. De nézzünk tovább. Most már induljunk szaporábban. Dákóromania őrültség. Fantom a Nagymagyarország is. Az azonban valóság, hogy itt élnünk kellene. Csináljunk hát lehetőséget és módot az életre. Csináljunk egy tűrhető Magyarországot. Ez közös érdek. És ez volna ám egy premier!… Ha ezt nem csináljuk, akkor míg itt egymással civódunk s tűrjük a proletár milliók gyötrelmét, akadályozzuk a kultúrát, haladást és anyagi megerősödést, összecsap fejünk fölött az ár!…

Nagyváradi Napló 1903. március 4.

29. MURI NÉLKÜL

Mondjuk, hogy eszébe jut valakinek Nagyváradon egy papírvágó-kés-gyár alapítása. Oda van a maga nagy ideájától, s pár nap alatt telelármázza a várost. Új iparvállalat. Hiányt pótló. Nagy közgazdasági jelentőség. A magyar ipar. Nagyvárad a magyar Birmingham lesz. A legjobb befektetés. Biztos piac. Előkelő vezetők… És összeülnek előbb az intézők. Muri. Aztán jön az előkelőségek kapacitálása. Megint muri. Papiroson sikerül a nyélbeütés: most jön a legnagyobb muri. A banketten a legelső előkelőség aranyszavakat mond az ipar nagy jelentőségéről. Aztán jönnek a többi tósztok. Végül e nagy lárma után befizetődik vagy negyvenezer korona, s esetleg egy-két év múlva már a vállalat fölveszi a néhai nevet egy szép téli, nyári, őszi vagy tavaszi estén. Így megy ez a legtöbbször nálunk, és nemcsak nálunk. A Lajtától a gimesi szorosig, Cirkvenicától Poprádfelkáig. More patrio.

Ellenben amott Belényes táján letelepedett néhány német millió márka. És csöndben, munkásan épül a mű. Nem volt lárma, nem volt muri. Ám mihamar állni fog, dolgozni, dolgoztatni, produkálni Magyarország egyik legnagyobb, értékes nagy ideából született, komolyan megcsinált, hatalmas új gyártelepe. És a pénz fölférő új hullámverését fogja érezni a környék népe, a vármegye s az ország. Komolyan így kell dolgozni.

Olvasom a Bródy Sándor lapjában a Vámbéry Ármin új tudós harckezdését a török-magyar rokonságért. Valóban turkok lehetünk mi. Fatalisták, kényelmesek és kényesek. Kalmárkodni nem tudunk, pedig a modern élet kalmárkodás. Vilmos császár kereskedő, kereskedő az agrár feudálisok gróf Károlyi Sándora is. Kereskedő mindenki, aki élni akar és tud. Minden nagy probléma legalján közgazdasági rugó dolgoztat. És mi jóformán a murizásnál tartunk. És ott, hogy üssük agyon a kereskedelmet, ami nincs. És hogy csak a Károlyi Sándor-féle lelkiismeretű kereskedők éljenek.

Tegnapelőtt Vikár Béla, régi újságíró, ki lent járt a Székelyföldön, s belevegyült e ritka becses népbe, melyet a mai rendszer nem tart olyan szükségesnek megmenteni, holott veszedelme nagyobb, mint a ruténeké, rendkívül érdekes dolgokat beszélt e nép lelkéről. Ez a világ legelhagyatottabb népe, pedig csodanép, értékes nép, okvetlenül nagyon régi fajta. A székely nép megőrzött régi frank melódiákat akkoriból, mikor sok sok száz évvel ezelőtt gyilkolni járhatott a francia földre. Ez a nép gyorsan befogadó, asszimiláló s emellett konzerváló, legfőbbképpen pedig ez a nép született kalmárnép. Valósággal el kell hinni a legendát, hogy nem egy faj, csak rokon e nép a magyarral. És ez a nép hiába várja az ipartelepeket, kopár sivár hazájában veszni hagyják.

A mai agrárius Magyarország nézzen oda Belényes mellé, s megérti, hogy legfőbbképpen miért vagyunk mi nyomorultak a nyugati népek mellett. Mert nem tudunk dolgozni, gondolkozni, produkálni, gazdálkodni. Csak kényeskedni és murizni…

Nagyváradi Napló 1903. március 5.

A. E.

30. ADY ENDRE SAJTÓPÖRE

A lapok egy tendenciózus - valószínűleg kőnyomatos - forrás nyomán újságolják, hogy Ady Endre és a nagyváradi káptalan sajtópörében a kúria elvetette az Ady Endre semmisségi panaszát. A hír igaz. És ide írjuk, hogy Fassie Pál volt a vád képviselője a kúria tanácsa előtt. A lapok megrágalmazott kanonokokról beszélnek. Rágalmazta őket a macska, a törvényszék a

becsületsértést is nehezen tudta kisütni. Egyébként is egész mást írt Ady Endre, mint amit a lapok állítanak. Az ügy rendben volna. Bele kell törődni, hogy ma a szabad és őszinte kritikájú tollat így honorálják. Csak azt nem értjük, hogy az „Alkotmány”-ék a kúriai ítéletet regisztrálva miért komiszkodnak. Hiszen a győzőkhöz nem illik a komiszkodás. Hiába a rusztikus közmondás igaz. A klerikálisoknak manapság jó dolguk van, tehát megbolondulnak.

Nagyváradi Napló 1903. március 7.

31. BIHAR VÁRMEGYE VÁLASZTOTT

Biharvár megye, ős Biharország választott tegnap. Mintha múlt idők fényét sugározta volna vissza kis időre a márciusi napsugár. Imponált, ragyogott és erőt sejtetett tegnap ismét a vármegye. Alispánt választott ős Biharország. Jeles szék az alispáni szék, de sehol sem jelesebb, mint Bihar megyében. Mert hát vannak tradíciók, amelyek becsesek, s a bihari alispáni székhez ilyen tradíciók fűződnek. Nagy volt a harc. Heves, lázas. De nobilis végig. Miskolczy Ferenc lobogója győzött. Büszkén, magasan lobogva került ki a harcból a Miskolczy-zászló.

Örvendünk az örvendezőkkel. Szólhatnánk arról, hogy sok jelest adott már Bihar vármegyének a Miskolczy de genere Bors familia, ám hozzánk nem illenék ez a familiáris szempont. Elég ember magáért Miskolczy Ferenc. Ismerik. Mert ismerik, azért vitték győzelemre a lobogóját. Ember. Egész ember. Ha becsüli a tradíciókat, csak a becsülnivalókat tiszteli belőlük. Ő modern ember már. Oda termett, ahova állították. Gondolataiban becsületes és logikus, érzelmeiben demokrata és liberális, tetteiben konzekvens és férfias. Bizonyára az az alispán lesz, minőnek programbeszédében ígérte magát. Lefelé sohasem lesz rideg, fölfelé sohasem alázatos. A törvényen fog állni, hajlíthatatlanul és keményen. Tudja jól, hogy a modern tudomány szerint a közigazgatás a nemzettársadalmi élet éltető mezője. A törvényen állva látni is fog tudni, tenni is. Mint főszolgabíró igazolta már ezt.

Szívesen láttuk volna a Fráter Barnabás győzedelmét is. Fráter Barnabás kiváló egyéniség. Ám, a döntés után is csak azt mondhatjuk: ha két ilyen férfiú küzd a pálmáért, ezt a pálmát boldog nyugodtság odaítélni, bármelyik is győz. Bihar vármegye így is, úgy is nyer. Kormányzó emberei között azért tovább is ott marad a legyőzött. És a két küzdő pártja gyönyörűen vívta meg a harcot, ahogy illik is, mikor ilyen két derék ember küzd. Szunyogh Péter méltó utódot kapott.

És most lezárhatnók az aktákat, ha egy tanulság nem követelné, hogy kemény betűkben ideiktassuk. Megtesszük. Gróf Tisza István újra tapasztalhatta, hogy nem olyan könnyű ám megtagadni egy immár néhai embert, ki valaha Tisza Kálmán volt. Tisza Kálmán vármegyéjében sok minden változott, de az oligarchák napja még nem jött föl. Hisszük és akarjuk, hogy ne is jöjjön. Ha ez nem tetszik gróf Tisza Istvánnak: ott vannak Károlyi Sándorék. Okosabb, ha nyíltan is velük tart már. Itt Bihar vármegyében nem lehet még mágnás-csizmákkal agyontaposni a liberalizmust és demokráciát. Már azt tudniillik, ami mégiscsak él a lelkekben ezekből. Föl a zászlóval s előre. Úgy szeretjük hinni, hogy a jelen győzött a - tegnapelőttel szemben. A közigazgatás dohos várába is betóduló modern életlevegő. E levegőbe kell beljebb hatolnunk. Ebben élhet ma már a vármegye is. Lássák, akik látni tudnak s ilyképpen tegyenek, akiktől immár most tetteket várunk. Bihar vármegye választott. Volt két érdemes, jeles férfia. E kettő küzdött komolyan és a dolgokban élő igazság szerint. Tehát Bihar vármegyének győznie kellett. Győzött!

Nagyváradi Napló 1903. március 19.

32. A KERESZT

Bartha Miklós mester és bizonyos Hamza Géza, törvényszék elnök Szegeden találkoztak tegnap. A kereszt jelében. Ha két ilyen kiváló férfiú az ország két zugában egyszerre rukkol elő a feszülettel, akkor vagy a feszület van nagy bajban, vagy a józan ész. De bajban lehet mind a kettő. A keresztnek nagy baja, hogy Bartha Miklósok és a Hamza Gézák védik. A józan ész pedig már régen bajban van ebben az országban.

A nyakunkat adjuk rá, hogy a szegedi zsidókat nem fogja megütni a guta a feszülettől. Abba sem pusztultak volt bele, mikor Hamza Géza keresztény jurista bált akart volt a múlt télen rendezni keresztlevelekkel, keresztény valcerekkel, tipegőkkel és bosztonokkal. Bartha Miklós sem tud már olyan hitványságot cselekedni, amivel szenzációt csináljon. Azt pedig csak úgy jegyezzük ide, hogy Hamza Géza Plósz szabadelvű miniszter közeli rokona és protezsáltja. Bartha Miklós pedig kálvinista ember. Egyébként nem féltjük sem a zsidókat, sem a kálvinistákat. A kereszt nem fog az egészségüknek ártani. A keresztnek azonban igen-igen árthat ez a kis ügy mert a kereszthecc, hamzagézái és barthamiklósai elég rosszak ahhoz, hogy ezt a szent szimbólumot furkósbotnak használják, ami közhelynek látszik ámbár, de ekként van. A feszületet joga van a tárgyalóterembe behozni a törvényszéki elnöknek. De akkor joga van más vallási szimbólumot is. És kissé furcsa lesz, ha a debreceni törvényszék kálvinista elnöke rézkakast tesz az asztalra, s valamely filoszemita elnök (mert zsidót még mindig nem neveztek ki) szent tekercset. Mindez megtörténhetik, ha a hamzagézák és barthamiklósok nyugodtan heccelődhetnek a kereszttel.

Kissé komolyabb az az ügy, hogy Bartha Miklósék keresztény jogbölcsészeti tanszéket akarnak, mert amilyen fene liberális ez a mi kormányunk, még teljesítni fogja ezt a hülyeséget. Oh, mert Molnár János lám hetvenezer forint jövedelmű kanonokságot kapott, s a jogbölcsészetet, az igazit, törülték a vizsgatárgyak közül. És íme ebben van a kereszt legnagyobb meggyalázása. Bartha Miklósék úgy állítják oda a keresztet, mint tilalomfát a kutató és haladó tudomány elé. Be kár ezért a szent szimbólumért!…

Nagyváradi Napló 1903. március 20.

(ae.)

33. A HÉTRŐL

A gőzhajó ordítását hallom, s szántunk a Kvarneró sötét, kék vizében… Az öböl-kapun pedig, melyen Veneziából vagy három nappal ezelőtt a széles, lármás tenger-szeparéba betértünk, besivít a szél, de Buccari fölött föltolódott a hold, s én a fedélzeten bucsútósztot mondok a sötéten csillogó, kékvizű tengerhez:

- Tisztelt Adria, addio! Én mindjárt a hálókocsi egyik függő ágyán ringom. Addio mare!

És befalom az utolsó darab sonkát, amit sietvén pakoltattam be az abbáziai hajóállomás büfféjében.

A gőzkocsi a Karsztot hágja. Nem tudok aludni. E mesevilág mélységei és magasságai átrángatóznak az idegeimen. Itt fehér a világ. A fölbaktató hold utolért bennünket. Megenyhülök. A lejtőkről apró, sűrű cserjék fehér hó-bóbitákkal integetnek csöndesen, holdas fényben felém.

A lelkemben most már kezdenek elhelyezkedni a képek. Venezia… Aranyos hajnalfényben láttam meg először álmos szemekkel kandítva ki a „Hegedűs Sándor” hálókabinjának kerek üvegjén. Legelőször a temetőt láttam. És én a búcsúpercig e temetőn keresztül néztem Veneziát. Pedig kábítgattam, stimmoltam a lelkem. A „Bauer”-ben lekeféltem a ruhám, s már gondolán siklottam végig a nagy kanálison. Pár óra múltán a Márkus templomot, a büszke dogepalotát és királyi palotát jártam. És vártam: mikor fogok már megihletődni. A sóhajok hídja előtt mellettem könnyezett két sovány angol missz, néhány német plébános, egy öreg magyar pár s néhány tiroli néni. Én azonban csak a dohot éreztem, és elrohantam. De mikor aztán a Márkus-téri galambok etetéséhez fogtam, nagyon elszégyeltem magam:

- Te hazug ember. Te képmutató! Mért csinálod mindezt, ha nem mulattat.

Félóra múlva a table d’hôte-nál ittam az alpino-spriccert…

…Mi ez? Úgy gondolom, hogy becsületesség. Én őszintén bevallom azt, amit sokan nem mernek. Engem nem érdekel a múlt, elkerülnek az ellágyulások. Istenem, Venezia engem talán húsz éves koromban sem gerjesztett volna dalra. Bűzt, dohot szagoltam, csalást, fals színeket láttam. A gondolás szerenádozók a Svihákok indulóját dalolják és a „nagyvásári, sári, sári, sári bolondság”-ot. Azokat a nászutazó párokat, kik estenként leszöknek a szállodából gondolázni, csak egy kis percig irigyeltem. Erős érzésem egyetlenegy volt a Lídón. Itt már a modern élet láza csapott felém, s itt tenger a tenger, nem laguna. A ruganyos fövényről be akartam vetni magam a lágy habokba.

- Thalatta! Thalatta!

És fantáziám júliusi napot varázsolt, fürdő, bécsi, budapesti szépekkel. Modern, csillogó életet. Tíz lépésre tőlem két nő hempergett a meleg homokban. Nem sajnálták a ruhájukat, kalapjukat. Ezek is korán jöttek, mint én, s ezeknek is a Lídó kell és nem Velence.

Volt még egy erős érzésem, mikor elhatároztam, hogy - elmegyek. A temetőt néztem a hajóról, s aztán visszanéztem a másik temetőre, Veneziára. Ha a tenger nem kárpótol, ha véletlenül gőzösön jövök ide, a fejem töröm be dühömben, mert elhittem, hogy nekem érdemes Velencébe jönni. Oh Byron, Heine, Radó Antal, Sas Ede költőtársaim, mi egészségesek voltatok ti, kik Veneziában ellágyultatok. Vissza Nagyváradra, a Feniceből a Szigligetibe, a Floriánból a Royalba…

A modern idegember betegsége ez, ki tudja magáról, hogy beteg. Csak láz, ideges élet kell neki. Ez a hitvallása. És bár tudja, hogy Párizsnál igazabb és emberibb hely egy kis svájci zug, a modern élet Párizsaiba vágyik… Egy időben Schopenhauerre esküdtem persze én is, és esküdtem hogy a szerelem a természet aljas cselvetése, de el nem kerültem volna egy cselekvetést sem. A modern élet nyavalyáit érezzük, de e nyavalyák nélkül élni nem tudunk.

Hogy megimádtam Abbáziát, Voloscát és a többit, e sok zöld humbugot, mert ezek a modern ember számára készültek!… Óh, és szép ez a modern ember öncsalása, az emberi erőnek nagy hite ám ez. Egy jó hotel többet ér egy sirászi rózsakertnél, egy párizsi kokott egy cserkesz ártatlanságnál, egy pohár pezsgő egy pohár hegyi forrás víznél, a modern életet élő Nagyvárad a halott Veneziánál.

Csak a tenger nagy önmagában is. A tenger az egyetlen. Ezen el tudnék ringani örökre, Ez lebírja az én idegeimet.

A gőzhajó ordítását hallom, s ott vagyok a fedélzeten, nézem a nyugtalan óriást. Megkicsinyedik előttem az én napvilágom. Heccek folynak az én kis hazámban. Budapest utcáin kozák világ van. Bukik-e vagy nem bukik a kormány. Jól választott-e vagy sem alispánt Bihar

vármegye. Sztrájkba kezd-e már az egész világ? Hogy a tengeren érzem magam, olyan kicsi kérdés mindez.

De mert csak a tenger úr rajtam, dühösen rázom le ezt az egy urat is. Vágtass vasparipa vissza velem. Vágyom a kicsinyes zajba, benne lenni minden csöppjében, viaskodni kopni. És bocsáttassék meg nekem, ha a héten még a tengeren kalandoztam s onnan hoztam színeket és hangokat e vonal alatt lévő hasábokra. Tovább már nem lesz így. Nem akarom. Leszek-e lármás mindennapi élet hajkorászója, utcagyereke, mert az élet ez. Azaz: én csak ebben az életben tudok maradni… Addio mare, addio Venezia. Úgy hiszem, én már nem írok többé verseket…

Nagyváradi Napló 1903. március 22.

Ady Endre

34. AZ AGRÁRIUS PRIMADONNA ÉS A MAGYAR LUEGER

Ez írás komolyabb lesz, mint amilyennek címével sejteti magát. Az agrárius primadonna - tetszik tudni, Fedák Sári volna, s a magyar Lueger Bartha Miklós. És sietünk ideírni, hogy ők nem tehetnek róla, ha így összekerülnek.

A Bob herceg nagyon nem intelligens darab, tehát Budapesten megőrjítette az embereket. Fedák Sári erős, okos, fiatal, tetszetős leány. Letaszigált maga elől minden útjában álló nőcskét, ami szép, szerencsés és jogos dolog. Az ő dolga, mert sem a Fedák Sárik, sem a Küry Klárák nem teremtődtek arra, hogy társadalmakat kavarjanak föl, lévén ez ma még a Lujzák, Drága Masinák missziója. Mikor ez a leány - így hallottuk - először ruccant fel a színpadra, forrott az egész ház, és e nagy forróságot lehűtötte néhány páholy és néhány első sor, melyekben a kaszinók urai csücsültek, kik eljöttek, hogy megóvják a nagy, az isteni Klárit egy vad, falusi csitrileány esetleges diadalától. Ekkor senki sem nevezte a Klárit agrárius primadonnának és szemitának a Sárit. A Sári pedig pityeregve nézte a függöny-lyukon a kaszinói urak hideg tüntetését, s bizakodva makacskodott: „fog még titeket a frász törni értem". Sic. Mi légyen a frász, nem tudjuk, de a kaszinói urak ma a Klári helyett a Sáriért bomolnak, és a „liberális" tollforgatók jajveszékelve ordítoznak: megöli a liberalizmust Fedák Sári, veszélyben van [a] demokrácia, a merkantilizmus, a Lipótváros, a derék Küry-dandár, a természettudományi alap s a modern haladás. Hogy a macska rúgja meg e jeles tollforgatókat, de el is tudja sorvasztani az agyvelőket az Otthon, a New York kávéház és a többi. Ezeknek az embereknek a legnagyobb búbánatuk a Bob herceg s a Klári megaláztatása. És ebből préselik ki a magyar honhaza és társadalom nagy problémáit, holott az orfeumi Luna asszony és az Indra jóval értékesebb dolgok a Bobnál s az Indrában vendégszereplő Carola Ceciliának ötvenezerszer nagyobb politikai és társadalmi vonatkozásai voltak, mint a Klárinak és a Sárinak.

Ám, hát ez urak látó és értő képességének Csimborasszója egy operett színpad. És ők innen magyarázzák és csinálják a társadalom, a politika, a művészet, az irodalom ügyeit. Aztán persze, hogy alig két lap látta meg, hogy Bartha Miklós kibontotta a keresztes fekete lobogót, s nyíltan keresztes háborút hirdet a magyar zsidók ellen. Pedig ha Fedák Sárinak állandóan szenvednie kell a maga agrárius volta miatt, Bartha Miklóst egyenesen le kellene bunkózni.

De e jeles tollforgatók nem ismerik a magyar életet, csak a New Yorkot, az Otthont, a színházakat s egymást. A Bartha Miklósok rettenetesen megnőtt szarvait nem veszik észre. Ők a kaszinó urait a Bob herceg üstökénél ragadják meg, holott e feudális, korlátolt banda ellen mégsem a népszínház nézőterén, a Küry Klári köténye jegyében illenék e bizonyos liberális újságíróknak megvívni a harcot.

Eddig úgy tartottuk, hogy a magyar társadalomnak kivételesen, egy regula megerősítéseképpen, különb sajtója van, mint amilyet megérdemel, most már tudjuk, hogy alantosabb. Pedig de alant áll ez a társadalom…

Nagyváradi Napló 1903. március 22.

(ae)

35. BARTHA ÚR DÜHÖNG

- A reakció merészsége -

Hát idáig már csak eljutottunk. Nagy stáció ez. A Széll-éra megérlelte a reakciót, s most az pompázik bátran. Beteljesült hamar a jóslat, amit e lapban is annyiszor megszólaltattunk. A reakció belopta magát mindenhova. A parlamentben például övé a pártközi uralom. És beteljesült a jóslat másik fele is. A reakció ellen csak egymaga a szociáldemokrácia küzd. Folyhat a népbutítás, a sajtó terrorizálása, a jezsuiták aknamunkája, csuhások, apácák beözönlése, protestánsüldözés, zsidóverés. Meglapul a régi szabadelvű, meglapul az új, hallgat a szabadkőmíves, - borong a protestáns, tűr a zsidó. Nincs gátja a reakciónak. Megszédülnek a józan koponyák, s a magyar glóbus idestova egy nagy zárda-akol lesz. De készül előállani a német állapot, ahol nincs más reménység már, mint a szociáldemokrácia. Vasárnap íme - óh be szép lehetett - húszezer ember zengte az új forradalmi dalt, s Bokányi Dezső hatalmas ovációban kiáltotta ki, hogy a vörös lobogó fölveszi a harcot a feketével.

És a reakciós banda megijedt. Ezekkel az emberekkel nem lehet ám paktálni - gondolták. Sajtóvezérürüjök bégetett is rögtön.

- Kultúrharcot akarnak az istentelenek.

…Hát igenis akarunk. Vagyunk itt még ez országban sokan, kik nem törődnek könnyen bele a reakció járomba, s kik a vörös lobogó alá állunk, ha a fekete lobogót másként porba rántani nem lehet. Nem mi akartuk így. Mért tettek bennünket olyanokká, akik a harcban semmit sem veszthetünk?

De értjük is ám a reakcionáriusok dühöngését. A két istencsodáját, a két protestáns klerikálist, Bartha Miklóst és báró Kaas Ivort rukkoltatták ki tegnap a parlamentben. Kaas Ivor interpellált, vádolt, gyanúsított, agyarkodott. Bartha úr dühöngött. Ennek a jeles firmának egyre növő merészsége mutatja legjobban, milyen szörnyűket nőtt a reakció pár év óta.

És milyen bárgyú módon akarták agyonütni a Bokányi igazságait. Hogy a szociáldemokraták a kormány szövetsége[se]i. Ez - sajnos - nem igaz. De hát olyan rettenetes vád ez, mikor a katolikus Franciaországban a képviselőház elnöke s miniszterek szocialisták? Hát már védekezni sem szabad a fekete veszedelem ellen, s aki védekezik, el legyen készülve, hogy Bartha Miklósba botlik s bepiszkítja magát. Azt tán mondani sem kell, hogy Széll Kálmán válasza Kaas interpellációjára valósággal bátorítása volt a reakciós tábornak.

Nem csoda, ha a reakció merészsége egyre nagyobb. Ideiktatjuk Bokányi hatalmas beszédének harsogó, gyönyörű punktumát:

„Mi a középkori fringiáktól nem félünk. Ami ellen tiltakozunk, az az, hogy ezeknek külön jogokat adjanak, hogy adjon nekik a kormány, a város pénzt, ingyen telket, épületet azért, hogy ellenünk dolgozzanak. Ha a papok, a kongregációk a felebaráti szeretet tanait akarják hirdetni, és ha azt hiszik, hogy az ő személyük helyesebb, menjenek szőrcsuhába, saruba népgyűlésekre, és az eszme erejével szerezzék a híveket, de nem a mi pénzünkön szép várakba bevonulva, hogy onnan orgyilkos módra titokban támadjanak, és gyermekeinket akarják megmérgezni.

Tudjuk azt, hogy a papok sötét tervének a proletár-gyerekek esnek áldozatul, mert az a szegény elhagyott gyermek nekik kész zsákmány, ezekbe verik bele a sötétséget, hogy annál nehezebben menjen előre a szabadság eszméje.

Most tehát a küzdelmet egy új ellenséggel kell felvennünk: a felvilágosultság letiprói ellen. És ha a papok nemzeti különbség nélkül zászlójukra írták a fekete nemzetköziséget, akkor mi zászlónkra írjuk a piros világszabadító függetlenséget.

Ezek a szociáldemokráciának nagy feladatai, és, munkás elvtársak, vigyázzatok gyermekeitekre. Elég rossz sorsban részesülünk mindnyájan, elég elnyomatást szenvedünk, hát még az a nyugodt tudatunk sem legyen meg, hogy gyermekeinkre jobb világ vár. Minden proletárnak kötelessége, hogy most síkra szálljon és a klerikálisok megbuktatásával vigye diadalra mindenütt a nemzetközi forradalmi szociáldemokráciát.”

Nos ha azt akarják, hogy ezt a hitvallást egyre és egyre többen vallják, hát csak tessék növelni a reakcionáriusok szarvait.

Nagyváradi Napló 1903. március 25.

36. JERUZSÁLEM ELŐRENYOMULÁSA

Hordjuk csak össze a dokumentumokat. Nulla dies sine scandale. Persze fekete skandalum. Az nem lehet különben Nagyváradon sem érdektelen, hogy Szegeden az üres paloták lelkendezve várják a kongregációkat. Mert Szegeden bizonyára csak a paloták üresek, a koponyák nem, s ezért olyan kongregációs a kubikos város hangulata, olyan agrár a földetlen társadalom s olyan antiszemita a zsidó sajtó.

Úgy áll a bál - így írják -, hogy dr. Balassa Ármin, aki ügyvéd és lapszerkesztő Szegeden, körülbelül egy hét előtt „Hamisított mámor” címen tárcát írt az újságába, a „Szeged és Vidéké”-be. Irodalmi, művészeti, esztétikai szempontból egyformán becses volt ennek az írásnak mindegyik sora. Szólt pedig a tárca Bob hercegről és a vele egybeforrt dolgokról elmésen és szellemesen. A nagy sikert ért darab librettójának a szerzői: Martos Ferenc és Bakonyi Károly szerdán délelőttre hivatalosak voltak a Szegedi Dugonics-Társaság felolvasó asztalához, amelynél azonban nem jelentek meg, a szegedi újságszerkesztőkhöz írt levelükben azzal indokolván elmaradásukat, hogy kevés előzékenységet tapasztaltak az irodalmi társaság részéről, amelynek szépirodalmi osztályelnöke dr. Balassa Ármin, aki darabjukról a maga melléktekintetektől teljesen független irodalmi meggyőződésétől vezetett helyes tendenciával, a tények által minden tekintetben indokolt és elvileg jogosult cikket írt.

No és a szegedi újság-kollégák nekiestek a „Szeged és Vidéké”-nek, amely igen istentelen lap, mert élénk, intelligens, továbblátó Szatymaznál, aztán a minap pedzeni merte, hogy talán nincs okvetlenül szükség a keresztre az igazság termeiben.

Most már még a szegedi társadalmi viszonyokat kell ismerni. Nem is kisvárosi, de tanyai gondolkozás, prüdéria, babona, elfogultság. És vad antiszemitizmus. És a sajtóelvek. Óvatosnak lenni, galibát nem okozni, hangyabolyt kerülni és a többi. A „Szeged és Vidéke" mértéke betelt Martos és Bakonyi urak nagyon agrárius, úri érzékenykedése után. És Szeged legrégibb, legtekintélyesebb lapjában, melynek két jeles nevű, zsidó vallású, ergó született liberális szerkesztője van, cikk íródik az úri tempó kötelességéről és Jeruzsálem előrenyomulásáról. Jeruzsálem… Olyan lelkes, tüzes, tipikus magyar embert pedig tavaszi jókedvében termelhet az alföldi humusz, mint Balassa Ármin. De hát ha Szegeden istentelen zsidó mindenki, aki lát. Lehet erről tenni?

Csak annyit még, hogy Jeruzsálem előrenyomulását Tömörkény István zokogta föl, akit talán magyar Gorkijnak is nevezett már valaki, s aki elég neves magyar író.

Tehát új dokumentumunk ez: egy neves magyar író nem tudja azt, hogy az intelligencia a mi mai társadalmunkban körülbelül ott kezdődik, hogy valaki nem antiszemita, s a mai feketedő időben egy liberális újságban Jeruzsálem előrenyomulásáról beszél akkor, mikor egy írótársa bátor és értelmes véleményeket mond, ennyi a bűne. Ilyenek a *mi* Gorkijaink. Sokszor alantjáróbbak írásaik hőseinél. Valóban: Jeruzsálem előre nyomul. Egész Ázsia tudniillik. De nem az az Ázsia, mely már kínai kikötőibe is bebocsájtja a civilizált Európa gőzöseit, hanem az, amelyet - ha 1896-ban el nem vétették a számítást - ezer és hét évvel ezelőtt hagytak a hátuk mögött Álmos, Előd, Kund, Ond, Tas, Huba és Töhötöm.

Nagyváradi Napló 1903. március 28.

(ae.)

37. ÓVATOSSÁG

Sulyok Istvánnak nem kell az 1848. XX., de ha a „Tiszántúl"-nak volnék, nem dicsérném meg Sulyok Istvánt ezért, nem hinném, hogy ez a radikális irány elítélése, s hogy ezekután napirendre lehet térni „a felekezetközi viszonyok nagy anomáliái" fölött, s így pár száz esztendőre ki lehet törülni a magyar szótárból a kényes, a rettenetes szót, a szekularizaciót. No, ne ijedjen meg senki.

Most nagyon ijedősök az emberek. Mi benne hagyjuk a szótárban a… még le sem írjuk másodszor. Csak meg akarjuk ezúttal érteni és értetni a Sulyok Istvánokat.

Ha a mai magyar állami és társadalmi irányzat olyasféle volna például, mint a francia, vajon félnének-e az állami ellátástól a Sulyok Istvánok? Mi alig hisszük. És, íme, az új idők küszöbén, mikor szocializálódik az állam, s feléje-beléje terelődik egyre és egyre több dolog, a magyar protestánsok egy jó részének és a gondolkozó részének, ki kell ragadnia magát az új idők áramlatából, s úgyszólván reakcionárius kősziklára támaszkodni, holott nálunk a liberalizmus és haladás fő tömegerőssége éppen a protestantizmus.

Nagy oka lehet e különös, az első percekben szinte megdöbbentő jelenségnek. Ám ezt a nagy okot nem kell nagyon keresni. Hogy kissé negyvennyolcas fráziskodással éljünk: a Kollonicsokat nem temették még el. Íme, ez az ok. A regnum Hungaricum még mindig Marianum. Dinasztiája - a legkatolikusabb, a tradíciókhoz legragaszkodóbb. Ez meg az ok - oka. Kollonics él. És operál. A talmi parlamenttől, feudális bilincsektől, papi domíniumoktól a Nagymagyarország hóbortjáig, melyben a katolikus Horvátország, Dalmácia és Bosznia jönne, az agrárius magyar junkereskedésig és egyetemi és más kereszthecekig, minden azt mutatja, hogy él. És ha a klerikálisok azt állítják, hogy a Vatikánban nem akarják és remélik Magyar-

ország teljes katolizálását, hát hitessék ezt el az öregapjukkal. És azt is, hogy Tisza Kálmán és Bánffy Dezső ellen nem azért szították a szörnyű gyűlöletet, mert kálvinisták voltak.

De van közelebb fekvő nagy ok is ám arra, hogy óvatosak legyenek a Sulyok Istvánok. Szerte és nyíltan kolportálják azt a nagy valószínűséget, hogy Széll után jön még egy átmeneti, talán éppen Bánffy-iskolájú magyar kormányzás, de azután már okvetlenül a klerikalizmus következik. Nem bánjuk, ha ezt mosolyogva minősítik kávéházi pletykának a komolyak és mindenben mérsékeltek. De azt megint ki meri állítani, hogy ez a pletyka nem a lévő valóságok fölismeréséből fakadott?…

A mai idők fokozott óvatosságot parancsolnak azoknak, kiknek élete a liberalizmus levegőjére van berendezve.

De ne legyen ez az óvatosság meglapuló óvatosság. Erre meg aztán a Sulyok Istvánokat figyelmeztetjük. Fáj nekünk ugyan, hogy még ma is, a huszadik században a Názáreti óta, a felekezeteknek s a felekezetek harcainak kell eldönteni az „út, élet és igazság” sorsát, de erről tenni nem lehet. Ám, ha a liberalizmus, a haladás érdekében szükséges a felekezeti harc, ne féljen a protestantizmus sem militánsnak lenni. Ne kezdje, de állja a harcot. Ismételjük: ha már csakugyan bele kell törődnünk abba, hogy az emberek még ma is felekezetek szerint csoportosulva végezzék a jövendő készítés öntudatlan, szent munkáját.

Végül újra az 1848 XX.-ról kell szólnunk. Ne hajtsák végre. Ám komolyan hangozzék fel végre a teljes, erkölcsi és anyagi egyenlőségnek a riadója. Ez különben is a jövő zenéje. Azé a jövőé, mely szent és nagy emberi sikereivel keresztül fog diadalmasan gázolni mindezen ma súlyos és nagy problémákon.

Nagyváradi Napló 1903. március 29.

A. E.

38. A VARRÓLEÁNYOK

A varróleányok közt asszonyok is vannak, beesett mellű, négy-öt gyermekes asszonyok. A sztrájktanyán a múlt este voltak vagy kétszázötvenen a varróleányok, de szomorúak csak néhányan voltak. A többiek zajongóak, tereferélők, nevetgélők, kíváncsiak, vidámak, s mi úgy szerettük volna, hogy szomorúak legyenek mind. Hanem persze ők még sokáig vidámak lesznek, mint az a napszámos polgártárs, ki a Szt. László templom sarkán a múlt napokban így vidámította éhes pajtásait:

- Hát jó dolog volna cucilistának lenni százhúsz pengő hónapi fizetéssel.

A proletárság öntudatlansága, a nyomorúság fatalizmusa sokkal megrendítőbb és szívet facsaróbb, mint a kioktatott, lármás agitátorok szónoklása a hitvány polgári rend s a kiszipolyozó tőke ellen.

Láttára a varróleányok gyülekezetének megértettük Károlyi Sándor urat, kit aggaszt a paraszt kóborló ösztöne, s ki ott akarja látni a szegény embert a túlvilági kárpótlást hirdető pap szájtátó nyájában. Kongregációk, bürokrata jegyzők, istenes papok, katekizmus és nyomorúságos megpróbáltatások elintéznek minden dolgot szépen. A Szent László templom sarkán a korgó gyomrú proletár gúnyolja a kenyérért és jogért ordítót, s a kis varróleányok közül is nem egynek juthat eszébe, hogy pénzt nem csak varrással lehet szerezni.

Kicsi és nagy, gyermek és vén, férjetlen és férjes varróleányok nem is tudhatjátok ti azt, hogy a ti félkomoly sztrájkotok mégis csak az időknek az igazsága s mégis csak méltóbb ilyen ciceró betűs írásokra a lengyelzoltánok komédiázásánál. Még ha vihogtak is sokan ott a sztrájk-tanyán, egy világra nehezedő, szíveket emésztő, nagy kérdésnek a fölcsukló zokogása a ti sztrájkotok. Mert a ti félkomoly sztrájkotokban is a nő követel helyet az elhelyezkedésre, kenyeret és jogot.

Hogy egészen igaza van Bebelnek, nem mondom. De bizony a férfiproletárnál szánandóbb a nő, ha nem proletár is. Akár a feleségi pályán, akár doktori diplomával a kezében, akár a telefonnál. Mindenütt. Akár a varróműhelyben. Fel nem ismerése önnön-rabszolgahelyzetének teszi a nőt a mai társadalomban a legszánandóbbá, s Bebelnek igaza van, mikor valamennyi nő közt a pezsgőző, gummirádlerező, a mámorosan élő színésznőt tartja a legszánandóbbnak, aki nem látja, hogy milyen lealázó, rabszolgaélet az övé. Hol van mindannyiuknál az emberhez méltó élet posztulátuma: szabadon, hajlandóság és kedv szerint dolgozni, élni és szeretni? A férfiak sok-sok milliója nehányak jómódjáért s kedvteléseért él, de a nők csaknem mindannyian. És az ő nagyobb, századok dogmáival jobban helybenhagyott leigázásuk nehezebbé teszi, hogy ők erről megvilágosodjanak. Ha feljajdulnak, annyi komolysággal teszik ezt csak, mint a nagyváradi varróleányok. És a jövendő az ő számukra még messzebbre van, mint a férfi-proletárok számára.

A varróleányok sztrájkja azonban mégis csak az idő igazsága, ha ők erről nem is tudnak semmit. Mint ahogy az idők igazsága az is, hogy mikor a társadalom növekedő egyenlőtlensége még az uralkodó nehányak számát is redukálja, s az élet kényelme mind kevesebb kézbe kerül, egyre sűrűebb lesz a tömegek vétója. Magyarországon is már néhány esztendő óta sztrájk sztrájkot ér, s most is vagy hat nagy magyar város munkás proletársága háborog.

A nagyváradi varróleányok sztrájkja eseménynek is a nagyobbak közül való. Arról nem szólva, hogy pikantériája van a léhák előtt. Ám a szociológusnak a legérdekesebb. Nagy szimptómája a társadalom súlyos betegségének. És kiválóképpen foglalkozhatnak vele a szociológia feminista specialistái.

E szegény kis olcsó szoknyás leánysereg szánalmas serege a mai társadalomnak. Az a szegény kis lány, kiből varróleány lesz, emberiesen és önérzetesen csak két út között választhat. Az egyik nehezebb. Az tudniillik, hogy férjet kaparinthasson. Szegény munkást és iparost legjobb esetben. S ekkor életre hozhat egy féltucat gyermeket és lesoványodva, száraz kenyéren, rongyokban - el is agyabugyálja esetleg a durva vagy italos férj - végigélvezheti az életet. Vagy dolgozhat. Téglát hordhat, s ismét legjobb esetben megtanulhat varrni. Csoda-e, ha nagyon sok közülök a két út helyett a harmadikat választja, melynek non plus ultra eredménye: bejutás egy színházi kórusba. Ha nem is nagyon komoly a varróleányok sztrájkja - jelenti, hogy a nő gondolkozni kezd és fog. Munkát és jogot akar. Ez a jövendő muzsikája szintén. Zavaros még és léha egy kicsit, de nagyszerű szimfónia lesz belőle egyszer!

Nagyváradi Napló 1903. április 1.

A. E.

39. A HÉTRŐL

A sztrájkok hosszú sorozatában, amelyek ez évben annyiszor meggyötörték Nagyváradon a munkaadókat, egy se okozott annyi bosszúságot és elkeseredést, mint a mostani; a varróleányok sztrájkja. Pedig higgyék el nekem bűbájos szépei a téli korzónak, selyemben és

csipkében pompázó nagyságos asszonyok és kisasszonyok, a sok sztrájk közül egy sem olyan jogosult, tanulságos, mint ez. Ugy-e késnek a tavaszi toalettek? Ugy-e félnek, hogy azok, akik Bécsben, B[uda]pesten dolgoztatnak, túlragyognak most már mindenkit? Ugy-e szörnyűség, hogy a szabónő nem szállíthatja idejében a ruhát?… De lám, a varróleányok, akikkel haragos munkaadóik alkudozni sem akarnak, olcsó szoknyáikban, vékony, kopottas galléraikban megreszketnek egy-egy téliesebb tavaszi szélfúvástól és könnyeiket visszafojtva, de szepegve s keserűen csinálják meg a mérleget: most már sem munka sem kenyér. Az ő részükön van tán az igazság, de ezt sem sütni, sem főzni nem lehet, s különben is ma még az igazságot kevés gyomor képes bevenni.

Íme, nagyságos és szépséges asszonyok és kisasszonyok: így állanak egymás mellett a dolgok. Emitt a harag a késlekedő tavaszi toalettek miatt, a megsértett kényelem lázadozása, amott a kenyértelenség és reménytelenség. Hajh, pedig a bús és szűkölködő munkátlanok között is vannak bizonyosan fiatalok, szépek, tetszeni, hódítani, élni vágyók, s az ő álmuknak mégsem szabad gazdagabbnak lenni a mindennapi kenyérnél. A manó akarja a világot reformálni s megcsinálni a szent harmóniát, de némely kiáltó szembekerüléseknek mégis csak ki kell váltaniok a társadalomból egy kis koncessziót, egy kis hajlandóságot rendezkedésre. - Milyen szép volna például, ha a varróleányok sztrájkjának csak annyi eredménye volna, hogy maguk, nagyságos asszonyok és kisasszonyok, csak egy csöppet hozzászoknának a türelemhez, ha késik az új ruhájuk, s néhányuk talán ahhoz a szörnyűséghez is, hogy némely ruhadarabot saját szépséges kezeivel készítsen el, és mindenek fölött ahhoz az istentelen, de egyre tolakodóbb gondolathoz, hogy az élet egyre kevesebbeknek hajlandó megengedni a kényelmet, holott az élethez és kényelemhez való jog minden ember joga.

*

A sztrájk jegyében kavarog a mai élet. Sztrájkol minden. Hiszen a legnagyobb hatalom, a szerelem is hányszor sztrájkol. Pláne Magyarország egy nagyobb méretű sztrájktanya most. Sztrájkol a parlamenttől lefele minden, s ha az ex-lex igazándi ex-lex lesz, nem lesz adófizetés, nem lesz újoncszállítás, viszont beszüntetik a fizetést az állampénztárak. Csinos kis dolgok elé nézünk. Ám valami kicsi elégtételhez mégis csak jut a politika szenzációs révén Nagyvárad. Ha a régi dicsőség a néhai generálissal el is múlt, kicsinyeljék s gáncsolják bár Barabás Bélát sokan, mostanában ő vezetett, Nagyvárad követe. Kossuth Ferenc úgy sem dicséri meg ezért, Széll Kálmán sem, talán Müller Salamon sem, mért ne jegyezzük le mi ezt az ő dicsőségét?…

*

Virágvasárnap van. Öt napra bezárulnak a Szigligeti Színház kapui. Talán meg sem fog ez tetszeni Nagyvárad ábrázatán. Nagyon nincsen divatban a színház. A műtárlat egy hét alatt több kedves kavarodást, érdeklődést, lármát csinált, mint a színház két hónap alatt. Az igaz, hogy a Fekete Sas nagyterme sem álmodhatott ennyi fényről, népről, zajról. Nagyvárad most a műtárlaton lakik. Úgy sejtjük, hogy minden nagy ribilliót, érdeklődést, kedvet és lármát a színházra, a pótszezonra fogja átruházni a műtárlat. Hiszen állandóan csoportosulás volt az előtt a kirakat előtt, hol Parlaghy Kornélia, Haller Irma és Agnelly Irén, az új primadonnák fotográfiái ragyogtak. Milyen kíváncsiak a habitüék:

- Szőke? Barna?

- Szép?…

- Milyen a naiva?

- Jönnek új karhölgyek?…

Somogyi Károly általunk kérdezteti, hogy számíthat-e [a] nagy kíváncsiság csengő pénzre váltására, mert igen kegyetlenül sarcolják a városházán, s ha a dolog sokáig így tart még, a színház bemondja a sztrájkot…

Nagyváradi Napló 1903. április 5.

40. IZÉ ÚR

Izé úr ma vagy győzött vagy bukott. Alighanem győzött, mert igen nagy volt a vágyakozás Izé úr után. Széll megkívánta, Kossuth Ferenc megkívánta, még talán Bánffy is megkívánta Izé urat. Azt beszélik, hogy érdekében leveleket írt Bartók kálvinista szuperintendens s Majláth zöld püspök egyaránt. Ha valaki azt újságolná, hogy Gyurátz Ferenc lutheránus püspök, dr. Kohn Sámuel főrabbi Ferencz József unitárius szuperintendens, Papp I. János, Mangra Vazul Fuchs Mór, Laurán Ágoston, Mayer György nazarénus főprédikátor, az adventisták, baptisták, szombatosok főpapjai mind mind korteskedtek Polónyi Géza mellett, el kellene hinnünk. Mert sohse láttunk nagyobb harmóniát, mint a közeli napokban Polónyi Izé Géza úr körül. Izé úr kellett mindenkinek, s az ő dicsőségét zengte mindenki. A parlament nívója követeli, hogy Polónyi Géza újra bejusson a nagyságos urak közé. Így írták. Nem szólván arról, hogy a parlament nívóját megette a fene már régen, okvetlenül jól megy a soruk néhány nap óta a gyomorspecialistáknak. Mert mostanában sok mindenhez hozzá kellett szoknia bár a magyar gyomornak, de ez a legújabb közéleti tálalás a rinocerosz gyomrát elrontaná. Idáig kellett hát eljutnunk. Hozsánnázva rakják egy Polónyi Géza fejére azt a babért, mely állítólag a legszebb polgárbabér. A legnagyobb intrikus, a legsötétebb lelkű, a legveszedelmesebb Polónyi Géza fejére. Esze van? Tud? Harcbíró? Annál rosszabb. Szüllő Gézáéktól az ördög sem fél. Még Rakovszky Istvántól sem, akiről - mellékesen ideírván - most hallottuk azt az érdekes dolgot, hogy míg képviselőnek nem választották meg, félbolondnak tartották egész vidékén annak a falunak, ahol akkoriban meglehetős koldus állapotban lakott… Hiszen éppen azért veszedelmes Izé úr, mert a legzseniálisabb komédiás minden magyar politikusok között. Hiszen éppen ezért számít reá mindenki, Széll és Kossuth Zichy Nándor és Bánffy. Polónyira mindenki számíthat és senki sem számíthat.

De legbizonyosabban nem számíthat rá a liberalizmus. Erre bizonyosan csöndes mosolyok fakadnak. Hát kinek kell ma a liberalizmus? Legalább is komolyan kinek kell? Talán Bokányi Dezsőéknek, meg nehány javíthatatlan szabadgondolkozónak. Azután nincs tovább… Vajon nem írt-e Polónyi Géza érdekében a magyarországi szabadkőművesek nagymestere is. Nem lehetetlen ez sem. Széll Kálmánt támogatni, Prohászka Ottokárt dicsérgetni, alamizsnaosztáson kívül mást nem csinálni, kerülni az összeütközéseket: ez az új szabadkőműves iskola.

Jön a sötétség? Hadd jöjjön. Nem elég reakcionárius a magyar parlament? Jöjjön Polónyi Géza. Az ember igazán kezd kétségbe esni, hogy a sötétség és meglapulás e szépséges idejében érdemes-e becsületesen el-elkiáltani magát az embernek. Miért? Valahogy csak lesz, mert sehogy még sohasem volt…

Maradjunk azonban Izé úrnál. Egy úrral küzdött meg, kiről egyebet sem tudunk, mint hogy szerencsés fickó, ki egy gazdag herceg veje.

De azért óriási diadala volna a jobbnak, nyeresége a magyar közéletnek, ha ma Tagányi győzött. Minden percben várjuk a telefon csöngését. Bárhogy is dőljön el az ügy, bármi is legyen az eredmény, letörülni azt a szégyenfoltot, eltagadni azt a dokumentumot nem lehet, hogy Polónyi Géza a képviselőválasztó porondra országos hurráhzás közben állott ki. Izé úr az

idők embere. Szeressék és gyönyörködjenek benne, akiknek még nem ment el minden gusztusuk a mai magyar élettől…

No, ebben a percben értesülünk, hogy Tagányi visszalépett, s Polónyi Gézát Kézdivásárhely egyhangúan megválasztott képviselőjének jelentették ki. Nekünk nincs az ügyről több mondanivalónk…

Nagyváradi Napló 1903. április 9.

A. E.

41. FEDÁK SÁRI TÉRDIG RÓZSÁBAN

Ha cselekedtem verset is már Fedák Sárihoz, nagy jussom van kellemetlen prózában is írni róla. Mert hogy tegnap este térdig járt a rózsában - kacagj bajazzo és Küry Klára - a tiszta művészet múzsájaként ünnepelték, s Bereg vármegye a főnótáriusát küldte fel virághintés és ováció végett, holott még egy évvel ezelőtt igen kis véleménnyel és nagy orrfintorgatással valának iránta a beregi úri rendek. Szólhatnánk arról, hogy Bereg vármegye, tekintetes főnótáriusának nincs-e jobb dolga, mint operett-ünnepségeknél statisztáskodni, de valának ez ünnepségeknél érdekesebb dolgok is. Szent Lotti s két vidám ezredes, legyetek tanúink, hogy Porzsolt Kálmán úr tévedett. Hiszen ünnepeltünk mi is és mi is túlságosan Fedák Sárit, de sohse mertük ezt a tiszta művészet nevében tenni, s ha van politikai primadonna, leginkább Fedák Sári az, akit csak a minap vágott a zsidókhoz az „Alkotmány". És ha nem is szomorít el végképpen az, hogy minap a Theater an der Wienben láttam a Cigánybáró egy délutáni előadását úgy, ahogy a Népszínházban sohse fognak tudni játszani, holott ennek a színháznak egyetlen sláger-primadonnája sincs, de az a szörnyű kontraszt megráz, hogy mikor nyugatabbra szent, áhítatos lelkesedéssel ünneplik például Pelléas és Mélisande poétáját, nálunk a Bob herceg firkálói aratják a babért, s ez alkalomból tartódik lecke és kitanítás a tiszta művészet jegyében.

Nemcsak színházi állapotainkat szimbolizálja Fedák Sári térdig rózsában, hanem a mai egész nyomorúságos magyar életet. Fedák Sárinak elég Fedák Sári Széll Kálmán is. Fedák Sári is a politika, a társadalom, a művészet, a sajtó. Igaza van a kaszinónak: éljen Fedák Sári!…

Nagyváradi Napló 1903. április 10.

(ae.)

42. STRÓFÁK EGY HATÁROZATRÓL

A Kommendáns rét sorsa nem rabolta el még egyetlen éjszakám álmát sem, s Moskovits Adolf urat nincs szerencsém személyesen ismerni. A levegőben élő lények ama fajtájához tartozom, mely gazdasági kétségek és eredmények nélkül szalad végig az életen. De rapszodikus voltomat egyhíti mégis, hogy látok. Meglátom azt is, ami nem érdekel s amit meglátok, abból kázust csinálok, mert hitem, hogy kázusok szaporítása által igazodik az élet, és ilyenformán jutok én most a Kommendáns réthez…

*

Elég szocialistának érzem magam de egy dolog már régen csiklandoz. Az ördögbe is: nekünk erőnek erejével kellene a kapitalistakat csinálni, hogy legyen kik ellen küzdeni a szocialistáknak. No, ez csak tréfa. De az bizonyos, hogy nem azokon kellene kipróbálni a szocialista pörölyt, akik verejtékezve dolgoznak maguk is. Moskovits Adolfról azt hallom, hogy prototípusa a derék self-mademanoknak. Semmiből kezdte, nehéz munkával kezdte. Ipartelepének ma messze külföldön is renoméja van. És ő és fiai még ma is verejtékezve dolgoznak. És munkát és kenyeret adnak ezernél több embernek. Talán ez mégis valami ebben az országban, hol pellagrától hull az ember, mint a légy. És talán inkább az éljen, aki tud élni. Mert nálunk tudniillik az a szokás, hogy az olyan vállalkozásnak jár ki a pártolás, mely az első lendítésnél fölfordul. Én nem vagyok közgazdász és esküszöm Marxra, de az a nemzeti vagyon még sem lehet frázis. Avagy úgy illik ez agrárius Magyarországon, hogy a tavaszi tehenészeteké legyen minden jóindulat?

*

Friedländer Sámuel zseniális ember és én őt nagyon szeretem. Sokra értékelem, szeretem dr. Kurländer Edét is. De most rosszkor voltak szocialisták. Bőséges hadakozó kedvük most rosszkor csapongott.

A Kommendáns rét nélkül el tudom képzelni a magyar Birmingham-t, de talán egy pár kémény mégis kellene hozzá. Legyen talán egy kis különbség Nagyvárad és Kecskemét között. Engedje ezt meg nekünk a magyar agrárius korszellem. És hogy pláne a haszontalan Kommendáns rétet jól is megfizetik, ez még agrárius lelkeknek is érdemes merkantil gyönyörűség…

*

Csak jöjjenek a Moskovits Adolfok. Bár jönnének. Oda kellene adni nekik minden piacot. Én eltolatnám a Szent László templomot s odaadnám nekik ezt a teret is. Sőt más útbaeső templomot és zsinagógát is eltolatnék. És nehogy kétségei legyenek valakinek, hogy talán kegyesek voltak Nagyvárad atyái. Bizony zsidók voltak, örmények, sőt angolok. Igen jó seftet csináltak.

Mert ha mennyi vezércikket írtak a magyar iparpártolásról, annyi határozatot, a csütörtökihez hasonlót, hoztak volna, itt-ott már talán volnánk valamik. Már talán volna sok Moskovits-gyárunk, kevesebb törvény a kivándorlásról, kevesebb pellagrás betegünk. De sokkal több volna más hasznos földi jóból. Oh, agrárius hon, mikor javulsz meg már?… Csak ennyit akartam mondani én a nagyon rossz közgazdász, de becsületesen modern ember s a nagy tőke hivatásos ellensége…

Nagyváradi Napló 1903. április 11.

A. E.

43. A MEGRIADT NYÁJ

Az életnek e kalendáriumas ünnepnapján, amikor valóban is ünnepel az élet, a fakadás, a tenyészés, a kedv-csörgedezés ez idején: nézegessük és nevessük ki a megriadt emberi nyájat. Olcsó passzió ez. Az ember egy kicsit meghajszolja a lelkét, s föl is üdül. Kimenekül az olcsóságokból, kis világának unott korlátaiból. És aztán elkerüli a kicsi érintkezésektől már fölgyúlásra váró szenvedélyeket, lévén e világ akként berendezve, hogy Renan letagadhatta az egész bibliát, Darvin fölgyújthatta minden emberi legendák könyveit, de már a Bábel und

Bibel heccecskéje vértengert tudna ezer vérpatakból összefolyatni. A nagy emberi ostobaságokról Nietzschét lefőző gőggel szólhatunk, de szelíd kritikával is csak nagy elszántság mellett a nagyváradi katolikus legényegyletről vagy Jehuda Halévy önképzőkörről.

*

A megriadt nyájról azonban írhatunk. A nyáj attól riadt meg, hogy milyen messze elcsatangolt. Kezdte a francia forradalomkor s vissza-vissza hajkurászva mindig messzebbre járt a régi akoltól. Ettől riadt meg szörnyűen. Azóta fél, remeg. Most már búvik, ahova csak tud. Jezsuita-reverenda, cézár-palást mögé. Beszorítja magát Szent Antal perselyébe s a Rothe Anna kötényébe, ahova csak világosság nem hat…

*

A mai társadalom elejtett egy sereg ideát. Menekült. Eldobta őket. Ötven-hatvan évvel ezelőtt még abban is bízott, amiben nem lett volna szabad. Ma nem bízik senkiben és legkevésbé bízik magában. A társadalom kivénhedt osztályairól szólunk persze. Akik élnek és uralkodnak. Mert az alakuló, föltörő osztályok bizakodnak, hisznek bezzeg. Mi lesz, ha összecsap ez a nagy bizodalom és ez a nagy megriadtság!…

*

Svédországban a nép királya a szabadkőművesek nagymestere aki alázatos hangon üdvözli Ibsent, a nála felségesebbet. A szász király ukázt adott ki, hogy őt, a visszatérőt, ünnepi ruhában s kedvvel üdvözölje az utca népe. Vilmos császár külön tömlöcöt épít a szaporodó újságíró raboknak. Angolországban apotheozis készül a közért halni is kész újságírás számára. Németországban junker barmok, itt minálunk agrárius jószágok szorítanak ki mindenki mást az élet jászolától. Bizonyosság csak az emberiség legszentebb, mártír nációjában, a franciában van. S ez a bizonyosság is forradalom. Az emberi nyáj megriadt, megkergült. Soha ilyen gabalyodást!…

*

A Rampollák, a Sienkiewitzek, Vilmos császárok, Szent Antalfétisek, Rothe Annák, Rochefort-ok, Luegerek, Bartha Miklósok stb. okkultizmusa borong a világon. Ez kell a megriadt nyájnak. Azokat az ideákat, amelyeket a francia forradalom vulkánja dobott ki s amelyeket őrjöngve öltött akkor magára a gyermekkorból hirtelen megkamaszodott társadalom, elejtette mind. Pedig most kellenének csak igazán ezek az ideák… Sohasem volt olyan boldogtalan az ember, mint most. A Karszt döbbentően meztelen szomorú sziklaóriásai között jártam nemrégiben, s arra az elröpült néhány száz évre gondoltam, hogy innen Velence letarolta az életet, s elcsúsztatta a kék Adrián a lagunákig. Mennyi nyomorult generáció termett és pusztult e pokoli, sivár világban azóta. És minő irigylésreméltóan élték ki tengődő életüket e generációk. Elvégezték a nekik juttatott életet, miként a barmok, s elkerülte őket a leggyötrőbb emberi érzés és vád: mennyivel boldogabb lehetne a világ, ha boldogabb akarna lenni…

*

A vatikáni akol hiába, reménykedik. Ezt a megriadt nyájat még különb akolba sem lehetne összehajtani. Ez a nyáj megkergülve, bujkálva fog még kóborogni sokáig. De aztán jönni fog egy vihar. Oh, hogy mi már nem fogunk akkor élni, mikor ez a szent, hatalmas égiháború kitör. Mi mit csinálhatunk? Bízhatunk és oda-oda ordíthatunk a megriadt nyájnak. Az igazodást, az összeverődést nem siettethetjük… Oh azért szép vagy te, nagy és egyetlen igazság, gyönyörűséges, nagyságos, fölséges élet. Most tavasz van. Erődet, kedvedet, belehelted a világba! Húsvéti hallelujázás zeng az egész világon. Nyílik a virág. Minden szép. Még ez a

megriadt, nagy emberi nyáj is, melynek Te dicsőséges Élet olyan régen ontod s még eddig olyan hiába az apostolokat!…

Nagyváradi Napló 1903. április 12.

Ady Endre

44. AZ ÚJ FORRADALOM NAGYVÁRADON

- A szociáldemokraták világa -

Vandervelde szózatát akarom: mi forradalmat akarunk! Forradalom ez a mai modern élet. Fölségesebb, emberibb a Branyiszkóval, Isaszeggel, Nagysarlóval és Piskivel megfestett forradalommál. Jelen világra jövendő világ még nem száguldott soha ily gyönyörűségesen, ily hatalmasan, ily hittel. Evangélium még sohasem volt annyira evangélium, mint most. Mint most a szocialista evangélium. Belereszket vagy beleittasul az ember. Ha fél is tőle, megcsodálja. Ez a jövendő. A súlyos, a kikerülhetetlen jövendő. Nincs több erős hit ma. Csak ez az egy. A szentséges, az áhított célt, a boldogságot sohasem ostromolta hit még erősebben. Betöltette ez a hit az egész modern világot, de meghatóbban, hatalmasabban sehol sem dolgozott, mint itt, e legigazságtalanabbul megosztott, szépséges és nyomorúságos magyar földön. Néhány évvel ezelőtt kész, predestinált mártir volt e hit minden hívője. Nem is kereszt, de zsandárszurony, tolonckocsi s dutyi várt minden hívőre. Itt Nagyváradon összejöttek egyszer nagyképű és nagy és naiv hitű emberek. - Méltóztatnak emlékezni az országos nemzeti szövetség országos, lelkiismeretlen komédiájára. A karzatról, míg odalenn vígan banketteztek s tósztoztak, lekiáltott egy tüzesszemű, sápadt, gyönge gerincű, beteg szabólegény bizonyos Kohn Lipót nevű, katonavárosi zsidógyerek:

- Le a sovénekkel! Adjatok inkább kenyeret. Hazugság a beszédetek!…

Ez volt az első szocialista hang Nagyváradon. Szegény Kohn Lipótot mindjárt elvitték a tömlöcbe, mert megzavarta a nagyságos és nagy szájú hazaffffy urak mulatságát.

Pár rövid esztendő óta milyen csodálatos változás esett. Ma Bokányi Dezsővel együtt érez minden szabadon gondolkozó ember s a mélységből fölkapaszkodtak jó magasra immár a fanatikus proletárok. És már csak átlag szolgabíró mer ostobáskodni. Nagyváradon immár szociális balzsam illat kereng a levegőben. A „Dada” egy előadásán a Szigligeti Színházban e szociális darab csodálatosan zseniális írója, Bródy Sándor már tapsok között jelenthette ki:

- És én szocialista vagyok.

Gerő Ármin főkapitány nem mer szocialista lenni, de nem mer antiszocialista sem lenni. És ügyvédek, jeles agyvelejű hírlapírók, orvosok, kereskedők nyíltan vallják, hogy ők szocialisták…

És a forradalmat mégsem ők csinálják. De a legproletárabbak. A sűrű s csaknem mind eredményes sztrájkok mögött ők állanak. A nagyváradi szocialista világnak egy agitáló serege van, s ma még ez a sereg az egész nagyváradi szocialista világot reprezentálja. Ki ne volna kíváncsi a jövendőnek e nagyváradi világára? Ki ne vágynék ismerni e szürke apostolokat, kik dolgoznak, izzadnak s elkopnak hitükért, s kik bátrabbak mindannyiunknál. Ezt a világot, ezt a sereget föl kell vonultatnunk. Íme:

Pár esztendő növelte meg a nagyváradi szocialisták táborát. E tábor jórészt iparos munkásokból áll, de kereskedők, földmívesek, napszámosok s minden fajtájú proletárok is vannak benne nagy számban. Fő erőssége e tábornak a szervezettség, mely még nem befejezett, de már jelentősen nagy. A sok szakegylet, könyvtár, fölolvasó ülés, gyűlés nevelik a szocialistákat. A munkásvezetőket láthatják a nagyváradi szocialisták élén. És e munkásvezetők többnyire autodidakta, de képzett, lelkes emberek. És vannak közöttük már lateinerek is. Ezeket a munkásvezetőket s bennük a nagyváradi szocialista világot mutatjuk be pár vonásban.

Pasuk Károly

Huszonöt éves kőmívessegéd. Tizenhét éves korában már fanatikus szocialista volt. Ő a legrégibb nagyváradi munkásvezér:

- Engem még Bánffy Dezső erősítgetett a hitemben, mondotta nekünk. Rendkívül heves temperamentum. Volt elég baja, mikor még a rendőrlegények úgy kezelték a szocialistákat mint csirkefogókat. Nagy ereje a pártnak, igazi agitátor.

Vántus Károly

Új ember Nagyváradon, de talán a legrespektáltabb a szocialista vezérek között ez a huszonnégy éves nagyon intelligens arcú és fejű kálvinista gyerek. Ácsmunkás egyébként. Mikor kérdéseket tettünk hozzá, mosolyogva adta ráadásul válasznak:

- Büntetlen előéletű vagyok, mert még nem töltöttem ki azt a pár hónapi fogházat, amit izgatásért szabtak rám.

- Hogy lett szocialista?

- Tizenhét tizennyolc éves koromban természettudományi olvasmányokhoz jutottam. Később kezembe akadt Büchner erő és anyag könyve. Nagyon vallásosnak neveltek. Dühösen hajítottam el az istentelen könyvet, de később újra fölvettem… És kész szocialista voltam. Aztán gyűlésekre kezdtem járni. Elolvastam Bebel stb. munkáit.

- Nem fél, hogy Nagyáradot elhódítják önöktől az újonnan szervezettek?

- Ezek bizony sok bajt csinálnak. Hátráltatják, akadályozzák a mi eszméink hódítását. De félni nem félünk. Mi vagyunk az igazi szocialisták.

- Bízik-e az általános választási jogban, kérdeztük a fiatal vezértől.

- Bízom. Nem lehet attól sokáig elzárkózni.

- És ha meg lesz az általános választói jog?…

- Bízom benne hogy a nép bizalma engem is fölküld a parlamentbe, hol megcsináljuk majd a szociális népállamot.

Ehrenfeld Adolf

Az ismertebb vezetők közül való. Hét év óta szocialista. Budapesten járt el munkásgyűlésekre. Ő egyik szervező talentuma a nagyváradi szocialistáknak. Igen lelkes ember ő is. Megkérdeztük a többek között tőle:

- Bízik-e abban, hogy Nagyvárad polgársága rövid idő alatt a szocialista lobogó alá áll.

- Bár éppenséggel nem tartok sokat - válaszolta - a nagyváradi polgárok politikai bátorságáról, de azt hiszem, hogy a növekedő reakciótól való félelem hozzánk kergeti őket. Úgy történt ez Németországban is…

Sonnenwirth Lajos

Joghallgató, akit az erőszakkal kir. katolikussá tenni akart jogakadémia pár rémesen konzervatív tanára bizonyosan nem nagyon kedvelhet az elveiért. Huszonegy éves fiatalember, sokat olvasott.

- Mi tette szocialistává? - kérdeztük tőle.

- Révai nagy munkája, a társadalmi jól-lét föltételei. Azután Lassalle-nak olvastam egy beszédét.

- Mióta szocialista?

- Három év óta. Egy év óta merem azonban csak ezt nyíltan hangoztatni, s azóta részt veszek az agitációkban is.

Lelkes tüzes, temperamentumos ifjú ember Sonnenwirth Lajos. Múltkoriban jelentette föl egy népgyűlés inspekciós rendőrtisztje izgatásért. Most ő is fenn van a budapesti kongresszuson.

- Indítványozni fogom - mondom a kongresszuson, hogy a párt magyarázza meg a népnek nemzetközi jelzőjét, hogy ez nem jelent hazátlanságot. Ez a félreértés nagy akadály a magyar nép között való terjeszkedésben, pedig nekünk ezt a népet kell meghódítanunk.

Homonnay Albert

Nagyon érdekes ember ez a Homonnay Albert. Szinte típusa a büszke szellemi proletárnak, a fejmunkásnak. Joghallgató ő is, mint Sonnenwirth. Nem mindennapi egyéniség. Ő volt az, aki gyalog s pénz nélkül megjárta a párizsi kiállítást. Erről az útjáról írt naplóját a mi lapunk közölte is volt. Poéta akart lenni. Ki is adott egy kötet verset. És - ami nem kicsi dolog - rájött, hogy ő nem jó poéta. És azóta nem ír verseket. Nagy dolog ám ez. Kérdeztük tőle, mióta szocialista:

- Mióta megjött az eszem. Egyelőre olvasok szocialista könyveket, füzeteket. Működni, agitálni csak azután fogok erősebben, ha tudni is fogok eleget.

Negyedéves joghallgató már különben. Nagy nyomorúságok között folytatta tanulmányait.

- Majd meg fogok fizetni ezekért a nyomorúságokért ennek az önző társadalomnak - mondotta keserűen.

Azután eszébe jutott, hogy az a munkatársunk, akivel beszélget, írta meg először róla, hogy ő rossz poéta, s így szólt:

- Hálás vagyok azért a kritikáért. Azután találtam meg magamat, azt, aki ma vagyok.

Fischer Márton

Szabóiparos. Munkaadó.

- Kizsákmányoló ő is - tréfálkoztak elvtársai.

Intelligens arcú fiatal ember. Külföldön járt. Sok híres szocialista politikus beszédét hallgatta és sokat olvasott a szocialista literatúrából. A szabók sztrájkját a múltkoriban ő vezette.

- Szeretnék megnősülni, mondogatta beszélgetés közben -, de már vagy kétszer kaptam kosarat azért, hogy szocialista vagyok… Vántus Károly beleszólott a beszédbe:

- Én meg azóta nősülhetnék könnyen, ha akarnék, mióta szocialista vagyok.

Tenczer Lipót

Asztalossegéd. Huszonhét éves. Mikor kérdeztük, hogy hova való nevetve mondta:

- Erre már kíváncsi volt vagy kétszer Gerő főkapitány is.

Heves megyébe való különben, s látszik rajta, hogy e fekete föld gyermeke. Már Budapesten ismert szocialista volt 1891-ben.

Heller Mór

Az agitáló gárdából való. Lelkes közlegény. Fiatal ember még. Asztalossegéd. Dicsekedve mondta:

- Én már régi szocialista vagyok.

Weisz Ignácz

Cipész munkás. A szakegylet alelnöke. Öt év óta szocialista. Két évig Budapesten agitált.

Szilasi József

A vezérek egyik legnépszerűbbje, Kálvinista ember. Józan eszű, nagyon értelmes. Négy gimnáziumot végzett. Huszonnyolc éves, ácsmunkás. Azért is szeretik az elvtársai, mert ötletes, jóhumorú ember. A legszomorúbb sztrájkok idején ő a fölindító. Büszkén mondta, mikor kérdeztük, hogy lett szocialista:

- Magamtól. Láttam, megértettem a dolgokat. A társadalom ezer igazságtalansága nevel szocialistákat agitátorok nélkül is.

Süssholtz Sándor

Huszonkilenc éves, bádogos. A vezérek közül való ő is. Mint kész szocialista s kész agitátor jött le Nagyváradra. A nagyváradi szervezetben új ember, de már tevékenyen agitált.

Szücs Ferenc

Borbélymester. Önálló iparos. Arról panaszkodott volt egyszer nekünk, hogy még sem járja, hogy Nagyváradon az önálló iparosoknak még derogál bevallaniok, hogy ők szocialisták.

- Pedig - mondotta - Magyarországon pár százezer ember kivételével mindenkinek szocialistának kellene lennie.

Lelkes agitátor Szücs Ferenc. Felesége s gyermekei vannak.

Markó Elek

Kőmívesmunkás. Egészen fiatal ember még.

- Nagyon vallásos, szinte bigott voltam. Egyik leglelkesebb tagja a nagyváradi katolikus legényegyletnek. De fölvilágosodtam hamar.

Markóval nagyon dicsekesznek az elvtársak éppen azért, hogy a legényegylettől hódították el, s neveltek belőle lelkes agitáló szocialistát.

Nagy Lajos

Ismert sztrájkvezér. Harmincegy éves. Cipész. Nagyon hasznos tagja a pártnak. Különösen a sztrájkmozgalmak vezetéséhez ért.

Ifj. Pelle János

Huszonnyolc éves. Kőműves. Egyelőre még olvas, tanul. Vele nem tudtunk találkozni. Hallotta, hogy keressük, s egy papírlapot küldött hozzánk. A papírra ceruzával ezt írta:

- Én a mai társadalmon úgy vélek segíteni, ha mindazokat a korlátokat, melyeket emberek és emberek közé vontak, s melyek a társadalmat külön osztályokra osztják, leromboljuk. Ha ez megtörtént, előáll a szociális társadalom.

Szocialista nők

Rendkívül figyelemreméltó dolog, hogy már női agitáló hívei is vannak a nagyváradi szociáldemokrata pártnak. A vezérek erősen bíznak, hogy főként a most lezajlott varróleánysztrájk sok női elvtársat szerzett. A szocialista nők között Prokkay Sándorné a legismertebb. Egy szabóiparos felesége. Fiatal, csinos, szép asszony. Lelkes nőapostola a szociáldemokráciának s csak az fáj neki, hogy nincs tere az agitációra. Molnár Jolán csinos 21 éves leány. A varróleányok sztrájkjában sok érdemet szerzett. Nagy Teréz is fiatal leány, kész szónok, bátran és jól beszél. Lelkes vezére volt a leányoknak, még van aztán néhány ismertebb szocialista nő. Előhírnöke a jövendő zenéjének a magyar feminista mozgalomnak…

*

Ezek az agitáló emberei s még néhányan a nagyváradi munkásnak. Érdekes dolog, hogy a Katonaváros, a szegénység e külvárosa nevelte a legtöbb nagyváradi szocialistákat. Vallásra nézve legtöbb köztük a zsidó és a református. Most az a reményük, hogy az összes nagyváradi baptistákat megnyerik elveiknek.

Nagy már a tábor s nagy a reménye, hogy rövid időn még nagyobb lesz. Nem árt ám ezt tudni a polgári társadalomnak, de főként a klerikalizmusnak.

Nagyváradi Napló 1903. április 12.

45. A HÉTRŐL

Újra zenghetjük hát a szomorú melankolikus dalt: „Hol a boldogság mostanában?… Barátságos meleg szobában”. Kik pár hét előtt virágos tavaszról ábrándoztunk, már kucorgunk megint a fűtött kandalló mellett és nézzük az ablakon át a hópihék szállását. Téli világ van künn újra és ennek az időjárásnak legföllebb Rátkay József örül, aki titokban reménykedik, hogy ha ez az abnormális hideg tovább is így tart, esetleg még korcsolyázni is lehet az idén.

Annál melegebb és napsugarasabb a hangulat a virágvasárnapkor újra megnyílt színházban. A közönség is, a színügyi bizottság is lelkesen gratulált Somogyi igazgatónak új társulatához, mely egy csapásra meghódította a nagyváradiakat, és divatba hozta a színházbajárást újra. Somogyi maga is elelmélkedik most a nagy hatás titkán, és ezen törik a fejüket a színházi kritikusok is. Az igazságot azonban Somogyi éppúgy röstelli bevallani, mint a kritikusok. Itt a vonal alatt azonban megsúghatjuk, az esztétikai és dramaturgiai szabályokat analizáló kritikusoknak, hogy az igazságot keressék csak a Haller Irma éjfekete szép szemeiben; a Parlagi Kornélia szilfid termetében, bodros loreley-hajában; az Agnelly Irén legénybolondító huncutkás mosolygásában, a Berlányi Vanda kedves naiv arcocskájában és az új karhölgyek formás tetszetős megjelenésében. Az új színtársulat hódításának titka a női szépség, mely mintha versenyt rendezne most a mi színpadunkon. Ne tessenek ezen nagyon megbotránkozni, tisztelt mogorva kritikus urak, mert nem olyan rettentő vétek az, hogy a szép színésznők

jobban tetszének, mint a csúnyák. A szépség a művészetnek alapja és első főkelléke s a legjobb ajánló levél a színpadra. Alapjában véve ott kezdődik a modern művészet, hogy aki nem szép, azt nem is ereszti a kulisszák közé, és elvként hirdeti, hogy valamint a sánta ember nem való táncosképpen, a nem szép arcú és termetű embernek nincs semmi keresnivalója a színpadon.

Ennek a modern művészi követelménynek túlságos mértékben is megfelel az új színtársulat. Az igaz, hogy ennek folytán szörnyű veszedelem fenyegeti a jogászokat, gimnazistákat és nőtlen urakat, no de ez az ő dolguk. Ám vigyázzanak a szíveikre, amelyet [!] most önkéntelenül is heves ostrom alá vesznek színtársulatunk szépei.

Most pedig, hogy legjobb meggyőződésünk szerint megvilágítottuk az új színtársulat fényoldalát - mutassunk be egy kis megszívlelésre érdemes árnyképet is róluk.

*

A sok ostoba, útszéli szentencia közül nem utolsó az sem, hogy a színészhez csak addig van közünk, míg a színpadon van. Ez valamikor lehetett igazság, s majd lehet talán még valamikor. Ma nem az. Sőt nem az. Ma a társadalom egészen magának követeli a színészt. Galádság, kegyetlenség, de így van. És vajon ez egyetlen galádsága és kegyetlensége a mai társadalomnak? És vajon nem számol-e evvel a hisztrió, mikor már első bukfencét csinálja a nagyságos publikum előtt?… Ma az az igazság, hogy nem is szabad másként tennie a színésznek, mint az őt szülő társadalom követeli. A társadalom kiragadja a névtelen milliók sötétjéből a színészt, ad neki tapsot, babért, mámort. Kíváncsiságával, pazarlásával meghatványozza benne a legkínzóbb, de legszebb és legemberibb indulatot, a hiúságot. Az agyvelejét nem méri meg. Egy grimaszát. jobban honorálja, mint egy nagy gondolkozó hat kötetét… Ezek által szerez teljes cézári jusst a színészen a publikum, a társadalom, Nem mondjuk mi azt, hogy minden színész hisztrió. Van aktor is közöttük, van produkáló, van teremtő is. Kevés. Ez a kevés készíti most elő az eljövendő korszakot, mikor majd csak a színpadon járó színészhez lesz köze a publikumnak, a festéket letörlőhöz nem.

A nagyváradi társadalom - magyar viszonyok és fogalmak szerint - tipikusan modern. Kíváncsisága, zsarnoksága szinte lángoló. És mégis Nagyváradon a legerősebb a színészek reakciója e kíváncsisággal s e föntebb már megmagyarázott zsarnoksággal szemben.

Az életét még a társadalom ellenére is, a lehetőségek között, jussa van mindenkinek a maga ízlése szerint berendezni. A poétának, a festőnek, a politikusnak stb. A színésznek nem egészen. Ha majd az lesz minden színész, ki új színeket, hangokat, figurákat tud szállítani a teremtés állandó, nagy emberi munkájához, vagy hogy olcsóbban beszéljünk: nagy önálló művészi célok felé törtet, s ideáinak megérleléséhez jogos lesz a teljesen független életberendezkedés - meg fog szűnni magától a társadalom zsarnok kíváncsisága. De a társadalom a mai színészt a maga formájára csinálta.

A mai átlagszínészt nem vonja el művészi álmaitól, ideáitól, nem zavarja a teremtés lázas óráiban a publikum, ha megkívánja tőle, hogy a neki juttatott privilégiumok fejében ne térjen ki az ő érdeklődése elől…

*

Higgadtan, kissé filozofálva, elvontan akartuk megmagyarázni, a nagyváradi közönség miért rója föl a nagyváradi színészeknek, hogy azok igen elszigetelt életet élnek. A nagyváradi életnek, főként szórakozó életnek, vannak szintén megnyilatkozásai, formái, terei. E megnyilatkozásokban, e formák között, e tereken alig lehet látni nagyváradi színészt. Megpróbáltuk megértetni azt is, hogy a közönségnek joga van ez elszigeteltséget bűnül róni fel. Azt talán aztán magyaráznunk sem kell, hogy a színészek e reakciója a közönség

érdeklődése ellen nem csak a színészeken, de a színházon is megbosszulja magát. A nagyváradi közönség résztvevést követel a színészektől a nagyváradi életben, s mikor a teljes passzivitást tapasztalja, véleményt formál. És ez a vélemény a színészek kultúremberi érzékére, intelligenciájára természetesen nem lehet túlságosan hízelgő…

Nagyváradi Napló 1903. április 19.

46. A HÉTRŐL

Küry Klári barackvirág illatúnak, valamelyik modern poéta fehér csodát havazónak, Bársony István vad és vadász író, almavirágfelhősnek titulálja, pedig semmiképpen sem érdemes e szép titulusokra a mostani tavasz. Nyirkos, náthás, göthös, hideg, csúnya bíz ez s az én édes virágom, az orgona, kinyílott ugyan, de illattalan. És nem látom legszebb seregét sehol a tavasznak, az ifjú leányokat, kik télen talán nem is élnek vagy lomposak és sápadtak s így tavaszkor támadnak fel s röpülnek ki az utcákra, mihelyst olcsó, mutatós tavaszi blúzaikat beszerezték. Ez a mostani tavasz hát nem tavasz. Nem kívánkozunk ki a nagy házak közül. Nem bolyongunk vadvirágok között, vad, ismeretlen, csinos, friss arcocskák után, de fáradtan tartunk ki tovább is az állandó zsúr- és korzószépek s az agyonimádott színésznőcskék mellett, kik pedig mandátumaikat nem a tavasztól nyerték. Így élünk mi most. Fáradt testünk-lelkünk hiába szomjúhozza a fölfrissülést. Hideg eső csapdos reánk…

*

Meg kellene fürödnünk lourdes-i vízben. E csodavízben, mely olyan hatású - mint egy német vicclap írja -, hogy a féllábú nyomorék három lábbal száll ki belőle. Nem kell immár Nagyváradon vitázni, hogy becsukják-e vagy sem a szent barlangot. Lourdes kegyelmet kapott. Bizonyára valami új csodatétel folytán.

Combes miniszterelnöknek megjelenhetett valaki a lourdes-i prefektuson és polgármesteren kívül is. Ám ez a valaki pogány istenségbeli lény volt. A bölcs Mercurius, ki rámutatott az üzleti könyvre; ennyi és ennyi millió frankot jelent Lourdes s Combes engedelmeskedett, miként annak idején Soubirous Bernadette. Oh, be jó is, hogy még nem járt le a csodáknak korszaka, hogy ma még a vakok is láthatnak; sőt hogy éppen csak a vakok láthatnak. Az oltárok előtt pedig száll a tömjénfüst s az áhítatos fohász, hogy minél később következzék el az épszeműek látása…

*

Nagy volt a mi lelkünknek ő gyönyörűségük, hogy mennyi hatást lehet kihozni a Trilby-féle darabokból, a Vasgyáros-nívójú semmiségekből, holott a magyar színészek egy Ibsen, Tolsztoj darabnál elfelejtik, még a Bródy Sándor Dadájánál is elfelejtik, s a Strindberg, Dreyer, Hartleben stb. daraboknál pedig meg sem kísértik a hatást kihozni. Rettenetes a magyar színészeknek irodalmitlansága. Rettenetes azért, mert megtagadása a tradícióknak, melyeket ők olyan örömmel szeretné[ne]k tőkésíteni.

A magyar színészet természet és igazság szerint az irodalomból sarjadzott, érte és általa élt. A magyar szellem azóta az irodalomban is kiterjeszkedett, kibontakozott, de a színészet eltávolodott tőle. A színészet elközönségesedett, s mint önmagáért való komédiázás növekedett, kamaszodott. Ma ott tartunk, hogy kifinomodottabb irodalmi ízlésű magyar ember kénytelen egy teljes évig várakozni, hogy aztán néhány estén ott lehessen az irodalmat szolgáló - német színészek vendégjátékain. Nálunk bőségesebben teremnek a színésztalentumok, mint bárhol is, de színészetünk rafináltságában is lealacsonyult komédiázás, az emberi és nemzeti

lélek haladását, az új ideákat szolgálni nem tudó. Mikor megbotránkozunk a Klári-Sári viaskodáson, a kicsi nőcskéket fogadó tapsokon, a Déry és egyéb margitok kultuszán, elfelejtjük, hogy ezt mind magamagának köszönheti a magyar színészet, mikor önmagát célnak tekintve, az irodalmat eldobta magától, s elközönségesedett.

*

Egyebekben közeledünk esőben, hóban május felé, mely nemcsak vörös lesz ez évben, de exlexes is. A politika már csodálatosan, éppen a közeledő veszedelmek előtt egyre unottabb. Csömör fogott el mindenkit. Nagy, kontrasztos társadalmi események vernek inkább hullámokat. A kiújuló Dreyfus-ügy, a dunai ünnep, Nagyváradon a műkedvelő hölgyek s urak készülődése és sztrájkok, amelyek egyre sűrűebbek s egyre keserűebbek.

A Marseillaise nem elég már e forrongó, beteg világnak. Valami új harci riadó kellene, amelyből mindent elsöpörve viharozna ki az elnyomott milliók keserve, a bűn, a szenny, a betegség, mi elhatalmasodott a földön…

Nagyváradi Napló 1903. április 26.

Dyb.

47. STRÓFÁK A TŐZSDÉRŐL ÉS VIDÉKÉRŐL

Ül az asztalnál egy szép fejű, öreges, úri férfiú. Vádló és védő között ül. Ül és figyel. Délről, messzi útról, szabadságról érkezett haza Budapestre, s mindjárt robogott a gyorsvonattal ide, Nagyváradra, hogy leszámoljon egy falusi szatócsemberrel, ki elírta magát egy vidéki lapban… A szépfejű öreges úri férfiú neve Kornfeld Zsigmond. Első finánc-kapacitása ennek a kis országnak, csengő milliók nagyura, a budapesti tőzsde vezére. Egyébként közjogi méltóságú úr, magyar főrend úgy mellékesen. Mit akar ez a hatalmas úr Fischer Adolffal, a buttyini szatóccsal?…

*

Itt is, ott is mondogatják: Fischer M. Adolfot fölmenti az esküdtek verdiktje. Bizony az lehet. Az a bestia tőzsde! Ökölbe szorul a szittya marok, ha tőzsdéről hall a szittya fül. És ezen a földön elszittyásodik az ember. Szittya itt - urambocsáss - a zsidó is. Egyébként pedig a zsidó az oka mindennek, meg a börze. Az volt az igazi indusztria, mikor párducos őseink nyugatra csapkodtak, s elhoztak minden elhozhatót. Csak még egyszer puhíthatnánk nyereg alatt lóhust. Minek ide több kalmár, mint ahány előleget ad a lábonálló gabonára? A tőzsde, a gaz merkantilisok, a zsidók… Közben aztán a budapesti tőzsde leköt egy darabka nyugatot ez ázsiás földön, s Kornfeld Zsigmond hitelt csinál Magyarországnak, megereszti a pénzfolyót, csinál annyi nagyot és hasznosat eszével, pénzével és tőzsdéjével, mint két parlament és öt kormány. De minden pillanatban készen kell állania, hogy őt és társait legazemberezi barátságosan vagy vadul a buttyini szatócs és gróf Károlyi Sándor között valaki. Valamelyik szittya.

*

Egy hollandus tőkés emberrel beszélgettünk egyszer.

- Különös ország ez az önök országa - mondotta nekünk. - Itt még ma sem tudják, hogy mi a pénz. Persze nincs is sok belőle. Ez az ország hír szerint a gavallérok országa. Nálunk ha valaki a megigért köteles fizetést nem teljesíti a megállapított órában, elveszett. Itt egészen nyugodtan: nem fizetnek az emberek.

…Hátha még megmondottuk volna a hollandusnak, hogy éppen az nálunk a gavallér, aki nem fizet, s a vágyak vágya a pénzt munka és felelősség nélkül megszerezni, s elszórni mindjárt. Ha aztán nem vigyáztunk a pénzünkre, tönkretett bennünket oktalan szittya gazdálkodásunk, akkor gazember a világ. Káromkodunk, s azt szidjuk, akit a közelben érünk, s akit divat szidni. A tőzsdét pedig divat ma nálunk szidni. Viszont Kornfeldnek is igaza van, miként igaza volt Sándor Pálnak, mikor a junkereskedő, agrárius krakéler ellenében beállította magát a porondra merkantilis krakélerként. Bizony csak álljon elő a tőzsde, s húzassa a deresre akár Fischer M. Adolfot, akár gróf Károlyi Sándort, amelyik előbb kerül kézbe…

*

Kultúrországokban is bántják a tőzsdét, s nem csak az elmaradottak. Bűnőzhet s bűnözik minden institució, mely a mai társadalmi renden épült. Ám vad rondító vágy a tőzsde, a modern gazdasági élet e levegője ellen csak nálunk ég s a Fidzsi-szigeteken égne, ha ott is volna tőzsde. Nálunk, hol a modern társadalmi élet levegőjét, a sajtót is úri tempó lebecsülni, hol nosztalgiás nyavalya űzi, hajtja az embereket - vissza Ázsiába, Fischer M. Adolf esett véletlenül kézügybe, a buttyini szatócs. Ám tessék leszámolni bármely fajtájú támadóval is. A nyakunkat adjuk ugyan oda, hogy a tiszteletre méltó magyar bírói karnak nyolcvan percentje nem tudja értékelni, s lerombolni valónak tartja a tőzsdét, s a jól kiválogatott polgárbírák pedig - kilencven percentben hoznak felmentő verdiktet, de megriadni ne tessék. Valakinek csak helyt kell állania azzal a szittya szándékkal szemben, hogy ez az ország egy szép földbirtok legyen feudális urakkal, vad kasznárokkal, elbutított néppel, marhákkal és trágyadombokkal.

*

Most halljuk, hogy fölmentették az esküdtek Fischer M. Adolfot. Egészségükre. Mi tisztelettel adózunk a vádló és védő között egész késő éjszakáig kitartó, szép fejű, öreges úri férfiúnak, ki minden kisajátított percével summákat veszít, de kitartott, mert le akart számolni Fischer M. Adolffal. Nem sikerült. De e bátorság, e nagy elhatározás mégis sokat jelent. Jelenti szittya szóval mondván, hogy két vége van a botnak. Megfogták már a másik végét, óh agrárius haza. Ma még nem, de holnap talán már ütni is fognak vele.

Nagyváradi Napló 1903. április 30.

A. E.

48. NEVEZETES MÁJUS

Vörös is, fekete is, jövendő is, múlt is, élet is, halál is ez a mai május. Nevezetes május. Különösen nevezetes. Egy általában kiesett régi szerepéből a május. Valamikor szimbóluma s egyszersmind dátuma volt a régi poézisnak, a romantikusnak, a virágillatosnak és hold-sugárosnak. Ma a forradalomnak, a felszabadult, vagy felszabadulni akaró erők tobzódásának ünnepe a május.

Különösen pedig ez a mai május. Exlexben áll az ország. Kiszolgáltatott a bizonytalanságnak. Jöhet reá megifjulás, de jöhet sötétség, lealázás, abszolutizmus. Ne firtassuk, ki a hibás, Bécs-e a többség, az ellenzék. Talán egyik sem. Hibás a rosszul, hazugul épített magyar parlamen-

tarizmus menthetetlen. Sohasem volt ez népképviselet. Vergődő, csenevész életű valami volt. Három sziklához kötözött. Bécshez, Rómához s az eltörülni nem mert feudalizmushoz. Ami kicsi köze volt a néphez, az is elmúlt. Egyre nőtt azok száma, kik a kicsiny, rongy alkotmány falain is kivül szorultak. Egy darabig a nemzeti mámor, a naiv hit s a jól ápolt Kossuth-kultusz az egyik oldalon, a haladni akarás, a modern Magyarország kiépítésének lázas vágya s a liberális doktrinák hatalma a másikon - életet és színt adtak a magyar parlamentnek. Azon az oldalon voltak az igazi Kossuth-követők, ezen a liberális, modern magyarok. Ma már igazi Kossuth-imádók nincsenek, s a liberális eszméket is lejáratták az eszmék gyáva és gyönge katonái. Barabás az Széll Kálmán és Széll Kálmán az Barabás. Csak naiv emberek hitében különbözők ők. Voltaképpen pedig kormánypártiak óliberálisok, újak, konzervatívok, agráriusok, néppártiak kossuthisták, nacionalista függetlenségiek egyformák. Impotensek és vakok. Egy, kettő, talán három tudná az egész seregben, hogy mit lehetne tenni. Béka-egér harcok az ő nagyszerű harcaik. A nép nincs egyikük mellett sem. Őket pedig rángatják Bécsből, Rómából, püspöki aulákból, grófi rezidenciákból s más alkalmatos helyekről. Az ország népe pedig sínylődik, vért és könnyet izzad, s vándorol kifelé.

Bánja is ez a nép az exlexet. Mi köze neki ama bizonyos drága alkotmányhoz. Egy-két hétig talán nem pereg a dob. Ennyi haszna van a népnek a politikus urak komédiázásából. Az abszolutizmus az ország való urainak, főpapoknak, főuraknak nagyon kívánatos, a népnek pedig nem félelmetes. Nyílt vagy leplezett abszolutizmus. Olyan mindegy ez. Pár százezer ember sírhat képzelegve e gyönyörű parlamentarizmus, fölséges alkotmány vesztén, s ezek sem fogják tudni, hogy miért sírnak. Lehet, hogy újra „megmentik” a parlamentarizmust, a közeledő véget nem rebbenthetik el. Ez a parlamentarizmus, ez a mai formájú, ez a hazug elveszett. Embereknek kell jönniök, kik megcsinálják az újat, mely nem láncolódik majd vad, sötét kősziklákhoz, de épül az ország erején, az ország népén, mely népképviselet lesz, valóerős, egész, bízó és munkás férfiakból, nem pedig pofozkodó bábok kisded játékát komolyan űző vakokból és impotensekből.

Vörös lobogók alatt rengeteg ezer ember ünnepel ma Magyarországon. Belereszket a gyöngeszívű, annyi. Ezek az ezrek soha és sehol olyan gyorsan nem szaporodtak, mint Magyarországon, hol a milliók állandó és rettenetes exlexben élnek. Ezeknek a vörös zászlósoknak persze, hogy nem fáj a parlamenti exlex. Ezek új világot akarnak, rombolást és építést. És - újra mondjuk - ez a vörös zászlós tábor úgy nő, úgy jő, miként a lavina.

E nevezetes májuson, e vörösön és feketén, essék emlékezés ezekről a dolgokról. Forradalom zúg a világon, nálunk azonban nem vulkánok tüzelnek, hanem lappangó, fojtó házi tűz pusztít. Megfulunk, megüszkösödünk e tűzben mindannyian, ha a falakat ki nem döntjük, ha levegőt és napsugárt nem kapunk.

Nagyváradi Napló 1903. május 1.

A. E.

49. TEMETÉS PAP NÉLKÜL

- Szocialista temetés Nagyváradon -

Ma délelőtt tíz órakor a Sztaroveczky utca egyik udvarára kiemelnek egy kis koporsót. Rengeteg nép fogja a koporsót körülállani. A koporsóban egy tizenkét éves gyermekleány fekszik holtan. A holttestet nem szentelik be, áldást nem mormol fölötte a pap. Egy munkás ember beszédet fog mondani, s ez a beszéd nem csupán búcsúztató lesz, de elégia a proletár ember sorsáról, ki ártatlan gyermekét pap nélkül kénytelen eltemettetni, mert a pap pénz nélkül nem temet, pénze pedig nincs a proletárnak…

Szegény Svatkó Lajos szabósegédet nagyon meglátogatta a sors. Hét kis gyermekét döntötte a betegágyba. A hét gyermek betegsége fölemésztett minden fillért és minden hitelt. Az egyik gyermeket, a tizenkét éves Máriát tegnapelőtt éjjel magához váltotta a halál. Svatkó Lajos katolikus ember, a leánykája is az volt. Elment a lesújtott apa Dencs János c. kanonok, plébánoshoz, hogy temesse el a kis halottat.

- Négy korona húsz fillért kérek előbb - válaszolta a plébános.

- Nincs egy krajcárom sem, elvitte a patika, a betegség. De meg fogok pontosan fizetni a főtisztelendő úrnak, mihelyst szerzek pénzt.

A plébános nem volt hajlandó pénz nélkül temetni. Szegény Svatkó Lajos pedig nem tudta előteremteni a pénzt.

Ekkor eszébe jutott Svatkónak a budapesti cipészsegédek mozgalma, melyről mi is megemlékeztünk. Elhatározta, hogy ő is pap nélkül fogja a kis lányát eltemettetni, szocialista temetést rendez. Elment a nagyváradi szocialista párt vezetőihez, s arra kérte őket, hogy valaki közülük tartson beszédet az ő leánykája koporsója fölött. A szocialisták kész örömmel ígérték meg a kérés teljesítését, s kijelölték egyik társukat, hogy tartson beszédet a szegény kis Svatkó Mária koporsója fölött.

Ilyenformán ma délelőtt érdekes szocialista temetés lesz Nagyváradon. A szocialisták elhatározták, hogy mivel éppen május elseje, az ő ünnepük, s szabad idejük van, minél nagyobb számban fognak megjelenni s demonstrálni ezen a temetésen.

Itt jegyezzük meg, hogy nemrégiben nálunk tett panaszt egy szegény nyomorgó napszámos ember, hogy Dencs János nem akarja pénz nélkül eltemetni halott gyermekét. Akkor meg is írtuk volt a szomorú esetet, s gyűjtöttünk egy kis summát a szegény ember és családja fölsegélyezésére.

Most, mikor a szocialisták országos mozgalmat akarnak indítani az egyháztól való elszakadásra s a pap nélkül való temetésre, az ilyen esetek csak növelik az elkeseredést.

Nagyváradi Napló 1903. május 1.

50. A HÉTRŐL

Mire eljött az erőszakos május, melyet a jámborok poétikusnak, tündérinek s minek nem neveznek, hullóban az orgonavirág s még bimbóban sincsen az akác. Én két édes virágom… Ez erőszakosan is életre serkentő, buja, vad május, mely tegnap már valóság[gal] égetett a napjával, addig csókolgatta a lankadt hervadó orgonafürtöket, míg azok egy kissé feledték az áprilisi deret, fagyot, havat, ezeket a kéjes hideg csókokat, s nemsokára már az akácfürtök is megfehérlenek. De hajh, nem illatozott kedve szerint az orgonavirág ez idén, s én az akáctól

sem várom a régi édes elbódítást. Hajh, hajh… Szégyenlem ezt az unott, régi nótát… De újra és újra előosong [!] a lelkemből:

Nem tudom én, hisz május volna most is,
Van most is asszony, szín, illat, meleg,
Elvétve tán nyit orgona virág is,
Vannak tán most is balga emberek,
Jámbor eszét tán most is elhajítja,
Mámoros éjjel egy-egy szeladon…
És mégis, mégis nem lángolunk mint egykor,
Olyan ész nélkül, olyan szabadon…

Nem, nem… Csúnya erőszakos ugyan a május. Kerget bennünket a napsugárra, ligetbe, zöldbe, asszony után. De olyan exlexes minden. Nem olyan, mint egykor volt, vagy amilyennek egykor - véltük…

*

Az ország pedig nem tehetvén s nem lévén érdemes tenni egyebet, - nevet az exlexen. Sajnálkozik a szegény jóságos végrehajtókon, kik most vakációzni kénytelenek. És csinálódik rosszabbnál-rosszabb viccek serege e voltaképpen szomorú állapotra. Még a szocialisták szónoka is tréfálkozott künn a Rhédey-kertben, mondván:

A magyar parlament jóvoltából ma már az a csöpp magyar alkotmány sincs meg, ami eddig megvolt.

Volt nagy helyeslés. Még Ujházi Ede is helyeselt, aki lelkes szocialistának mutatkozott Nagyváradon: végighallgatta s végiglelkesedte az egész, különben nagyon szép és nagyon imponáló szocialista népgyűlést…

*

Kornfeld Zsigmondon kívül ő, Ujházi Ede, a mester volt a legérdekesebb vendége Nagyváradnak a héten. Csakhogy a mester jóval barátságosabb verdikteket kapott, mint a börze hatalmas ura. Egyébként a mester ittléte révén egy sereg hiteles és pszeudó Ujházi-vicc szálldos. Pompásak vannak ez anekdóták között. Csak a legtöbbnek az a baja, hogy mint a mester mondja - nem vegyes társaságokba valók. Ahol tudniillik hölgyek és urak is vannak…

*

Az élet - mint minden szezon végén - ismét a színház felé áramlik. Két kis rövid hétig lesznek már csak Nagyváradon a színészek. Aztán elmennek, a régiek és újak, kik most újra divatba jöttek. És csodálatos dolog. Most derül ki, hogy Nagyvárad hányféle összeköttetésben áll Gyulával, a derék békési székvárossal. Olyan emberek, kik a rokonságot első ágon sem tartják, most fölfedezik, hogy milyen kedves nyolcadunokatestvérük él nekik Gyulán. Mások azt hangsúlyozzák, hogy Nagyváradnak gazdasági kapcsokat kell keresni Gyulával. Három hét múlva olyan forgalom lesz a sokszor letárgyalt alföldi vasúton, Nagyvárad és Gyula között, amilyen a keleti expresszen sincs. Így térül majd meg Somogyi Károlynak Gyulán az a nagyváradi pénz, ami a nagyváradi színházi pénztárba elfelejtett bejönni.

Nagyváradi Napló 1903. május 3.

(Dyb.)

51. AZ EVOLÚCIÓ

- Somló Bódog írása -

Itt csapong, itt lázong, itt gyűjt, itt munkál közöttünk egy ifjú, lángoló lélek. Egy evolucionista lélek. Közelségét kevesen érzik. A nagyváradi éberség erős ugyan, de léha. A komolyságot csak a pénzgyűjtésben honorálja, egyebekben lemosolyogja. Be nem sugároz csak apró halmokat, a mélységektől s magasságoktól szédül.

Egy új politikai hülyeség, Kohn érsek botránya, a szép Otero legújabb blamázsa éppen úgy találkozik az erős éberséggel, mint a Bob herceg premierje, az Agnelly Irén reformkalapja vagy a Zana Ágoston nyepozvolimja. Ám elmarad sok szép találkozás. Tudjuk például, hogy itt él közöttünk bizonyos Somló Bódog nevezetű jogakadémiai professzor. Az is megesik: véletlenül szóbakerülvén ez úriember, elismeri róla valamelyik csöpp városatyácska vagy egyébfajú helyi stréberecske, hogy tehetséges ember lehet. Ahol már az éberségnek nem elég elsikolni, de kapiskálni is kellene, ott napirendre tér. Mert sok dolga van tetszik tudni: obstrukció készül a városházán, Parlagi Kornélia nem akarja még eljátszani Bobot, X. fiskális védőbeszédét túlságosan megdicsérték a lapok, új bank alakul, egy páholybeli hölgy s egy földszinti ficsúr igen megnézték tegnap este egymást és több ilyes nagyszerűség. És mindezek után mégsem fogjuk fölfedezni Somló Bódogot. Mert ez még ilyen körülmények között is ízléstelen és komikus ügy volna.

Néhányan már régóta ismerjük, a fiatal magyar elmék egyik legeslegerősebbjének tartjuk sőt legeslegbátrabbjának, ki nem engedi magát lenyomatni a katedrára a mások vaskalapja által. De a piaci léhaságok mai főszezonában mégis jól esik az egész piac előtt hozzásimulni e fényes, erős elme szárnyaihoz. Annak révén tesszük ezt, hogy egy újabb írását olvassuk egyik előkelő szemlében, mely írás szól a társadalmi fejlődés elméletéről és néhány gyakorlati alkalmazásáról, s mely írás hitvallása a legszebben radikális gondolkozásnak. Kiszakítunk belőle kevés sort. Sajnos, nincs helyünk az egész írás reprodukálására. A magyar Társadalomtudományi Társaságban, e legnemesebb magyar egyesülésben, gyönyörű vitát keltett ez a hatalmas írás, hátha a különben nagyon intelligens Nagyváradon néhány elmét elmélyedésre, néhány ürességet pirulásra késztetnek e sorok.

Somló Bódog legújabb írásának punktuma és igazsága ez:

Minden eddigi társadalombölcselet azon bukott meg, hogy többé kevésbé statikuson fogta fel a társadalmat, nem dinamikusan. Márpedig a társadalmat, amely a természetnek legrohamosabban fejlődő része, kizárólag csakis fejlődéstanilag lehet helyesen felfogni. Nyilvánvaló, hogy a fejlődés alapvető tényének felismerése nélkül a tünemények más köreire nézve is hibákat kell elkövetnünk, de ezek a hibák semmilyen téren sem oly óriásiak, mint a társadalomtudomány terén. A tünemények más téren aránylag sokkal lassúbb fejlődésnek vannak alávetve, az élet nem cáfol rá oly hirtelen a statikus megállapított helytelenségére.

A fejlett társadalmakra vonatkozólag azonban - a társadalomtudomány csakis ilyenekben fejlődik - a fejlődés oly jelentékeny tényező, hogy annak elhanyagolása mellett az egész tudomány lehetetlenséggé válik. Az élet csakhamar rácáfol az olyan szintézisre, amely nem veszi fel a fejlődés tényét is.

A fejlődés elve az egyedüli elv, melyet nem haladhat túl semmiféle fejlődés.

Íme, az örök harc nagy oka e pár sorban. És Spencerrel szemben, részben a marxizmussal szemben, odaállítja Somló Bódog a nagy igazságot, hogy eszményi, kijavult és megállapodott társadalom sohse lesz, s a mostani küszöbön álló társadalmi alakulás is nem betetőző s nem utolsó, csak fejlesztő, javító: egy a sok közül. Ám a fejlődésnek mindig gátat állít az uralkodó

társadalom. Törvénykönyv, szurony, iskola stb. mind a haladás gátja. A büntetőtörvénykönyvről így ír a többek között Somló:

„A büntetőtörvénykönyvek a fennálló jogrendet olyan barbár védelemben részesítik, mintha ma is még a stagnáló társadalomról szóló koncepció uralma alatt állanának.

Így a bennünket elsősorban érdeklő magyar büntetőtörvénykönyv és más törvényeink is abba a súlyos hibába esnek, hogy a fennálló jogrendet a törvényszerű változtató törekvések ellen is védelemben részesíteni szükségesnek látják. Vagyis egyszerűen bűntettnek minősítik azt a törekvést, amely a fennálló jog bizonyos intézményeinek megváltoztatására irányul. A btkv. 172. §. szerint két évig terjedhető államfogházzal és 1000 frt-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, aki valamely osztályt nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre izgat a másik ellen, úgyszintén az is, aki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat. A jog megváltoztatására való törekvésnek csak egyik és kevésbé hathatós eszköze a tudós értekezések. Minden komoly változtató szándéknak nélkülözhetetlen fegyvere az izgatás, és amidőn a törvény bizonyos törekvéseket megfoszt éppen ettől a fegyvertől, akkor valójában azt akarja elérni, hogy a jog bizonyos részei soha meg ne változhassanak.

A házasság és a tulajdon intézményére vonatkozólag a törvény legalább nyíltan színt vall, és oly ártatlan természetességgel mondja ki a két évi államfogházat mindazokra, akik ezen intézmények ellen izgatnak mintha magától értetődő dolog volna, hogy ez a két intézmény kivétel az általános fejlődés törvénye alól. Sokkal farizeusabb a törvénynek az a része, amely az osztály és hitfelekezetek elleni izgatásról szól. Hogy az osztály ellen való izgatás tilalma mit jelent, azt könnyen elképzelheti mindenki, aki előtt nem ismeretlen Marxnak az a világra szóló szociológiai felfedezése, hogy a társadalmi fejlődés az osztályharc formájában folyik le. Az osztály elleni izgatás tilalma tehát mindenekelőtt az uralkodó osztályok védelmét jelenti a fejlődés ellen. Megint azzal a koncepcióval találkozunk, hogy az uralkodó osztály uralmán belül eszközölhető apró-cseprő lépésecskék mellett szabad izgatni, csak az osztályok uralmát érintő nagy, alapvető átalakulásokra nem szabad törekedni. Katonai perrendtartás mindenféle cselédpénztár és az újabb időben annyira becézgetett szociálpolitika apróságai mellett szabad oly vadul izgatni, ahogyan csak tetszik. Mihelyt azonban az uralkodó osztály érdekeit mélyebben érintő alakulásokról van szó, a szociális reformer, vagy izgató rögtön arra a szűk mezsgyére szorul, amely a szabad életet az államfogháztól elválasztja.”

Az iskolák persze, hogy a reakciót szolgálják. Erről a többek között így ír Somló:

„Ott van az egész történelemtanítás borzadalmassága. Tőlünk távol eső időknek szükségképpeni tökéletlenségét, elmaradottságát, tudatlanságát és alacsonyságát nem mutatják be és nem nevezik meg a maguk igazi nevén, hanem egy hazug dicsőítés fátyolában szerettetik meg a fogékony lelkű gyermekekkel. Az egész történelemtanítás a konzervativizmus szolgálatában áll még. Ahelyett, hogy a történelmi korszakokat mint a fejletlenről a fejlettebbre való szükségképpeni átmeneteket és lépcsőfokokat tüntetnék fel, mint a megváltozott környezethez való társadalmi alkalmazkodás egyes fázisait; ahelyett, hogy a gyermeket az emberi boldogságnak arra a hatványozódására figyelmeztetnék, amely egy alkalmatlanná vált intézmény ledöntésének nyomában jár, ahelyett hogy a haladást és a fejlődést igyekeznének a történelemtanítás révén érzelmi elemekkel támogatni: mindig csak a maradiság esztétikáját és morálját látjukaz elmaradottságnak idealizálását. Csaknem minden irodalomtörténész hivatásos reakcionárius, aki régi lomnak dicsőségét zengi. Egyáltalában az iskola a szomorúságnak kifogyhatatlan forrása minden evolucionista lélekre nézve. Csaknem teljesen elmulasztja azt a feladatát, hogy a figyelmet előre, a reményteljes jövőre irányítsa, hanem kizárólag visszafelé fordítja. De a szociális evolució tanai iránti érzéktelenséget legjobban az a lassúság illusztrálja, amellyel a tudomány vívmányai és egyáltalában új eszmék az iskolába

beférkőzni tudnak. Szinte vérlázító gondolat, hogy a tanulás keserves munkáját túlnyomó részben oly dolgok megtanulására fordítjuk, amelyek már nem igazak."

Nagy része van ebben az elfáradtak, öregek vezetésének, az iskolában és másutt is. A szenilis konzervativizmus már fiziológiai okból sem képes az új eszmék befogadására. Az öreg, konzervatív tanítók a harmadik generációba is átörökítik a maguk szenilis konzervativizmusát.

„Az állami igazgatás csaknem minden részében szinte még nagyobb tervszerűséggel, mint a tanügynél, rendszerint már koruk mögött elmaradt emberek jutnak vezérszerepre. Az emberek megválogatásánál pedig nemhogy a kellő haladóképességre és a szellem eredetiségére, frisseségére volnának tekintettel, hanem éppen ellenkezőleg az ilyen, a kormányzásra, a vezetésre teremtett emberek érvényesülésének ezer akadálya van, úgyhogy éppen az ellenkező irányban történik tervszerű kiválasztás. Vagyis egészen tervszerűen a legkevésbé bátrak, az újításra, a haladásra a legkevesebb tehetséggel és hajlandósággal bírók kerülnek a hivatalokba, ott megint csak rendszerint a legmegbízhatóbb elemek, vagyis a mi szempontunk szerint a legkevésbé hasznavehetők érvényesülnek, de vezető állásba, befolyáshoz, döntő szerephez még ezek is rendszerint csak akkor jutnak, amikor konzervatív hajlandóságaik már fiziologice is oly keménnyé kövültek, hogy a hajlíthatóság lehetőségétől sem kell náluk tartani.

Az öregségnek és az öregségben rejlő konzerváló tényezőnek ez a túlbecsülése valóságos barbár hagyomány, amely a fejlődésnek ama korai szakaira utal vissza, amikor az emberi civilizáció legelső csíráinak minden áron való megóvása volt a fő feladat. Ha a mi korunkról igaz, hogy a holtak nagyobb mértékben kormányoznak, mint az élők, akkor erről a korról elmondhatjuk, hogy kizárólag a holtak kormányoztak.

Ez a kor a tekintély kora, az öregek kora. Ebben az időben fejlődnek ki a tiszteletnek, a kegyeletnek azok a misztikus érzelmei, amelyek az öregséget körülveszik és amelyek mint annyi sok más - részben talán fizikailag, részben kultúrailag átörökített - érzelemsziklák belemerednek a mi megváltozott létfeltételeinkbe, mint értelmüket és jelentőségüket vesztett survivalek, ősmaradványok, egy élő szociális múzeumot alkotva azok számára, akik az őket körülölelő intézményekről le tudják olvasni az avatatlan szemeknek láthatatlan hieroglifákat."

És nagyon helyesen jegyzi meg Somló, az a legborzasztóbb, hogy az oktatás elég jelentékeny részben oly papok kezében van, akik minden új igazság fényét csak több ezer éves tanítások prizmáján megtörve engedik tanítványaik szemébe jutni.

Hatalmasan szól Somló azokhoz a gyávákhoz és impotensekhez, kik talán tudnak gondolkozni s mégis beletörődnek a lévő dolgokba s bölcs rendszert építenek a maguk konzervatizmusából, s nagyképű igazságokat mondanak ama bizonyos megfontolva haladásról.

„Mindaddig ugyanis, amig nem ismerünk, nem tudunk magunknak megkonstruálni valamely fennálló berendezésnél jobb, célszerűbb berendezést, addig azt amúgy is kénytelenek vagyunk megtartani s e végből nincsen szükség semmiféle konzervativizmusra. Mihelyt azonban bármely ponton felismertük a haladás lehetőségét, észrevettük a célszerű változtatás módját, akkor azonnal teljes erőnkből erre a változtatásra kell törekednünk. Ilyenkor tehát a konzervativizmusra nemcsak szükség nincsen, hanem az egyenesen káros. Mindig csak a haladásra, a fejlődésre kell törekednünk, mindig csak azokat az érzelmeinket kell ápolni, amelyek erre a munkára képesítenek. A meglevőhöz ragaszkodni, annak valami szentséget tulajdonítani, mindig tudománytalan, sőt egyenesen barbár koncepció."

Így ír, így munkál Somló Bódog. Lelkünk megittasodik, hogy találkozott az ő lelkével, mely ugyanazon igazságokat vallja és védi, csakhogy hatalmasabb erővel és arzenállal. És eszünkbe jut egy másik, szép ifjú magyar elmének, Ignotusnak nyilatkozása: szükség volna ez országban, a szövetkezések mai korszakában, hol itt még társadalom, politika, irodalom, művészet csupa

léhaság: megcsinálni az intelligensek szövetkezését. A Somló Bódogok hatása erősebb volna mindjárt, erősebb a fejlődés igazságának gyakorlati alkalmazása, könnyebben menne az osztálygőg, a csuha, a babona megtörése, s gyorsabban lehetne egy kis komolyságot hozni a mai magyar élet léha, barbár vásárára…

Nagyváradi Napló 1903. május 8.

A. E.

52. A HÉTRŐL

A magyar színpadok meglehetősen alacsony katedrák, de az alacsony katedrákról is dobódnak szét némi igazságok, vagy ha igazságok nem is, de igazságoknak *jelei* mindenesetre. Immár újra mesélni kell a világnak, a szakállas és pehelytelen gyermekeknek egyaránt. Mesélni, miként Rostand avagy Herczeg Ferenc, de esetleg elég csak úgy mesélni, mint Martos Ferenc és Bakonyi Károly tudnak. Divatba jött a romantika, divatba jött a régi ízű poézis. A mai idők úgy szomjúhozzák a naivságokat, mint szatír-életű férfiak az ártatlan szerelmet.

Hazugságot, édes hazugságokat adjatok nekünk - így eseng a mai tömegnek az a része, mely gyáva vagy gyönge az új, erős, forradalmat zengő igazságok befogadására. Ha véletlenül most élne Offenbach, a legnagyobb Jakab, megköveznék. Tavaly itt Nagyváradon bemutattak egy Vesztaszűzek című operettet. Magas stílű, finom, elmés muzsikájú darab volt. Ha lehet operettről így szólni: néhol valósággal wagneri. Egyik-másik számából több tartalom árad, mint amennyi - nevekről ne szóljunk - sok mai zeneszerzőben összesen van. A Vesztaszűzeknek alig volt valami sikere, Bob herceg Nagyváradon egymásutánban tíz telt házat csinált. Mindez pedig ugyanazon igazságnak a jele, mely dominál ma politikában, társadalomban, mindenütt. Az Alkotmány c. lapnak volt némi igaza. Igen: a Bob herceg is a jezsuitizmus visszatérését hirdeti. Oh, mert - például - csakugyan úgy ismerjük és gyakoroljuk az életet s föltételét: a szerelmet, miként Bob herceg mutatja? Ne tessék elütni a dolgot avval, hogy itt operett szól hozzánk, édes naiv és bolondos. Az operett voltaképpen a legkomolyabb színpadi műfaj, a legszebb és legszabadabb, mellyel királyokat üthetünk veszedelem nélkül nyakon, s mely tartalmas, ötletes, újítni vágyó lelkekben születve, többet rombolhat e korhadt világból s jobban készítheti a jövendő jobbat - öt parlamenti obstrukciónál…

*

Őszintén szólván sajnáljuk, hogy megismertettük a csak napilapokat olvasó közönséggel a Somló Bódog hatalmas írását az evolucióról s annak néhány gyakorlati alkalmazásáról. Magyarországon még igen veszedelmes dolog komoly, tudományos dolgokat a napisajtó hasábjaira vetni. Itt csizmasarkokkal mernek eltaposni megállapított tudományos igazságokat s fegyverekként használni sok száz éves madárijesztőket. Pálffy Béla például azt hiszi, hogy miután Schlauch Lőrinc olyan alaposan elintézte Herbert Spencert, most ő már nyugodtan szögezhet le etikai fix pontokat, lenézhet bennünket modern szegénylegényeket, s végén legsúlyosabb argumentumként odavetheti, hogy a nagyváradi kir. katolikus (sic) jogakadémián nem illik szabadon gondolkozni. Ha nem volna elkeserítő, hogy egy olyan erős, szép, harcias talentumú férfi, mint Pálffy Béla, annyi dölyffel nézi le a gondolkozást és tudományt, mint akár dr. Hoványi Gyula, vitázni próbálnánk mégis. Így lehetetlen. Csak valamit szólunk. Honnan tudja, Pálffy Béla, hogy ha ő nem papoktól tanul, nem lesz pap, vajon nem ő csinálná-e a legradikálisabb magyar lapot. E sorok íróját négy évig azok a piaristák tanították, akik Pálffy Bélát, s csak jó sorsa csinálta, hogy szabad levegőre került, mert ma talán másképpen ő írja a Buday Barna vagy Bonitz Ferenc lapjában a legobskurusabb s legtüzesebb cikkeket. Ez

Somló állítását igazolja az iskolákról. Ám Somló beszél az öregség beteges tiszteletéről. Vajon nincs igaza? Mondja meg igaz, hozzá méltó nyíltsággal Pálffy Béla nem tartja-e érdemesebbnek magát a nagyváradi püspöki székre, erősebbnek, egyházára hasznosabbnak bármelyik öreg papnál?… Így tudnók bizonyítani éppen Pálffy Béla által Somló minden igazságát. Ám nem volna semmi haszna… Somló Bódog pedig láthatja, milyen nehéz az evolúció-törvény csak néhány alkalmazását - tervbe venni is…

Nagyváradi Napló 1903. május 10.

(ae.)

53. NEM JÓ LESZ SZERVEZKEDNI

Ajánljuk a nagyváradi szabadelvű pártnak: se siessen a szervezkedéssel. Maradjon úgy egyelőre, ahogy van: sehogy. Fogadja el tőlünk ezt a tanácsot. Hiszen mi nem vagyunk a pártban. Nem járja meg vele. Mostanában csak szabadelvű párti barátkozástól kell félnie a szabadelvű pártnak. Ergo ne siessen a szervezkedéssel a szabadelvű párt. Rossz időben született ez az idea. Kérdés, egyáltalában lesz-e szabadelvű párt. Tessék csak a központ példájára ügyelni. Ott sincs szervezkedés. És ezért *ma még* olyan számos a párt, mint talán soha. Így van Nagyváradon. Gyönyörűség a szemnek a mai szép tarkaság. Van a pártban mindenféle fajta. Klerikális, konzervatív, mérsékelten liberális, kényszerűségből párttag, radikális. Még szocialista is van. Még tán Széll-barát is van. És sokan vannak e nagy szervezetlenségben. Nagyon sokan… Próbálják meg a szigorú szervezést: kámfor lesz a ma még elkönyvelhető numerusnak a fele.

De más okból se tessék sietni a szervezkedéssel. Odafönt, a központi pártban most foly a nagy erjedő processzus. Valószínűleg közel van a mindenképpen kikerülhetetlen fölbomlás. Gróf Tisza Istvánt és gárdáját erősen tessékelik kifelé, de meg a nemes gróf maga is únja már a várást. Most még tussolnak, szépítnek. Ám nem lehetetlen, hogy két-három nap múltán hátat mutat a Lloyd-palotának gróf Tisza István. Így beszélik, s ideje is volna már. Maradjanak a mai szabadelvű pártban azok, akiket nem fullaszt meg az a nagy hazugság, hogy ez a párt ma is szabadelvű, s akik az okvetlenül eljövendő klerikális-konzervatív kormányt éppen olyan mamelukksággal fogják szolgálni, mint szolgálták a tegnapit és a mait. És ha még arra is volna némi remény, hogy egy átmeneti kormány révén gróf Tisza Istvánból, a jövő emberéből, a jelen embere lesz, akkor is várja be ezt a nagyváradi szabadelvű párt, e hű mikrokozmosza a központi szabadelvű pártnak No meg aztán dr. Várady Zsigmond nincs egyedül. Talán vannak még egy páran, akik túlságosan szabadelvűnek nem tartják a mai szabadelvű kormányt, s egy jövendő, még a mainál is nyíltabban reakcionárius rezsimtől elszakadnának. Talán vannak még néhányan. Ne tessék hát szervezkedni. Még a legközelebb eső ok sem parancsolja ezt. Talán szörnyen szervezett a nagyváradi függetlenségi párt? No, csak próbálná meg ez a párt is a szervezkedést. Éppen hasonló sors várna reá. Egy kis megvakarás után rögtön nem függetlenségiek állanának előttünk, de néppártiak, naiv nacionalisták, radikálisok, ugronisták.

Maradjon meg mind a két nemes párt úgy, ahogy most van - ismételjük. Tudniillik sehogy. Várjanak. Valami jönni fog. Jönnie kell valaminek. Valami becsületes mennykőnek, mely belecsapjon a mai magyar politikai élet zavaros, mocsáros mivoltába.

Nagyváradi Napló 1903. május 15.

-e.

54. A HÉTRŐL

Regényt írt egy yankee a jövendő századról, nekieresztett amerikai fantáziával, s azt a jövendőt látja és festi, melyben a közvélemény lesz a társadalom imperátora, s az államok nagyköveteiket a hírlapok centrális redakciójába küldik. Így lesz-e vagy sem - a yankee feleljen érte. A közvélemény bizonyosan nagy, átható, domináló erő lesz valamikor. Ma még csak sejtjük, hogy mi lesz. Igazi közvélemény csak kultúrtársadalomból kelhet. A mi társadalmunk még nem az. A mi korunknak édes gyermeke[i] a kisinyovi oroszok is. Sőt ezek a legédesebbek. A félkereszténység, a félhumanizmus és a félkultúra gyermekei. Minderről nem tehet senki. Tardos Viktor, a piktor-író nagy győzelmű drámájában Burrus azt kérdi a bölcs Senecától:

- Szeretsz-e te élni ebben a korban?

- Más korban úgysem élhetek - válaszol a pogány filozófus.

Más korban úgysem élhetünk. Törődjünk hát bele a magunk korába, melyet biztosan olyan kor fog majdan fölváltani, melynek ura, dirigálója a közvélemény lesz. Ma még csak ijesztjük vagy biztatjuk magunkat és egymást a közvélemény mumusával. Különösen ebben a mi magyar társadalmunkban. Itt hánytorgatjuk legtöbbször a közvéleményt. A közvélemény tudvalevőleg a sajtóban nyerné a legnyomósabb megnyilatkozást. A közvélemény - halljuk és olvassuk - csömörlik a politikától, s a közvélemény ugyancsak dirigálja a politikai állapotok kifejlését. A közvélemény sokat vár gróf Tisza Istvántól s a közvélemény leszámolt már gróf Tisza Istvánnal. A közvélemény felismeri az igazi értéket s a közvélemény csak a törtetőket kapja föl. A közvélemény az összes társadalmi erők eredménye s a közvéleményt a zsidók csinálják. Közvélemény itt, közvélemény ott.

Lehet-e még nálunk közvéleményről beszélni? A magyar társadalomban egyébként is hihetetlen hiátusok vannak. Néhány millióan ez országban még félvadul élnek csak sejtve a betűvetésről. Micsoda a távolság Pavel Vaszalitól, a havasi oláhtól - Eötvös Károlyig. És a keresztény katolikus „Új lap" sárga foltot akar a zsidók hátára varratni ugyanakkor, mikor dr. Somló Bódog az evolúció törvénye alapján siettetni akarja az időt, gyorsabban hozni el a jövendőt. Itt, a magyar társadalomban, ahol még egymásra rakva, egymásba folyva élnek a legkülönbözőbb világok, micsoda merészség közvéleményről beszélni. Újabb időben különösen sokat emlegetik ezt a nálunk nonszensz valamit. Ezért kellett körülnéznünk egy kicsit, így krónikázván a hétről…

*

A nagyváradi életre, mely a közelmúltban inkább vulkanikus volt, mint az erők rendjével ható és dolgozó, rászakadt a szezontalanság. Most már igazán abból fog kelleni élnünk, hogy a kávéházi politikusok mit tartanak az obstrukcióról. A színház bezárul. Ahogy júniusba belépünk, aki teheti, szalad faluzni, fürdőzni. Még a városházi obstrukciótól is elesünk, mivel nem adták be, s aligha adják be a bizalomszavaztató indítványt. A cirkusz csak egy hosszú hetet szánt Nagyváradnak. Csak az orfeumok lesznek állandóak. A nagy események későre igérkeznek. Az új városház megnyitása, a villamosfény, új kávéházak, új színházi heccek, Körös-ünnepély stb. De azért nem bizonyos, hogy a szezon holt szezon lesz. A politika levelesbékái biztosra veszik gróf Tisza István miniszterelnökségét és az új választást. Ez kellene a magyarnak. Halász Lajos, ki immár dr. Halász Lajos, a doktori diplomával súlyozva menne neki a nagy versenynek. Szokoly Tamás is rajta lenne bizonyosan, hogy ne legyen a parlament tovább hiányos. Az volna a holt szezon, ha csakugyan újra választana a nyáron képviselőket ez a boldog ország. Pedig eddig sem kis percentjét adta Nagyvárad a képviselőjelölteknek. De most talán megtízszereződnék ez a szám. Mindebből pedig kitetszik,

hogy vigyázni kell ám nálunk a parlamentarizmusra. Nem azért, mintha nagyon igazi parlamentarizmus volna. De mi lesz ebből az országból, ha céljuk nem lesz a fölfelé törtetőknek, s olykor-olykor kenyérhez és pálinkához nem jut az ország Belényesein, Csékéin a nép. Igaza van a Bihar vármegyei föliratnak: ügyelni kell a parlamentarizmusra. - Hát [ügyel]jen is rá, aki úgy szereti, ahogy van. - Sándor Pál tegnap keserű igazságot mondott a magyar ellenzék gazdasági indolenciájáról. Nemcsak az ellenzéknek a bűne ez. A magyar gazdasági politika az, hogy választások idején egy kis fuvarpénz szóródik szét. Hát csak jöjjenek az új választások…

Nagyváradi Napló 1903. május 24.

Dyb.

55. A FEKETE ÉS A VÖRÖS

Nagyváradon is megtörtént a hadüzenet. A szociáldemokraták megüzenték a harcot a klerikálisoknak. Ugyanaz a Bokányi Dezső lobogtatta Nagyváradon a szociáldemokrata vörös lobogót a fekete csuhás sereg felé - aki után nemrégiben negyvenezer proletár mondta el Budapesten az esküszózatot, hogy addig harcolnak, míg megtörik Magyarországon a papi uralmat, s kivívják a papi javak szekularizálását.

A polgári társadalom elég hidegen nézi a fekete és vörös lobogók harcát. A klerikális veszedelmet szinte kisebbnek tartja a szociáldemokrata veszedelemnél. Csak az igazi liberálisok, a szabadgondolkozók, a szabadkőmívesek, az intelligensebb protestánsok s azok a zsidók, akik jól tudják, hogy a reakció legelőször rájuk uszítja vérebeit - merik nyíltan vallani, hogy szimpátiájuk a fekete lobogó egyetlen kemény és harcias ellensége felé fordul. Nálunk különösen fáradt, lelkiismeretlen és vak a polgári társadalom. Íme a proletároknak kell a társadalom védelmére kelni, s megmenteni azt a fekete veszedelemtől. Törvényszerű jelenség ez. Franciaország szociáldemokrata segítséggel számol le a reakcióval. Németországban a szocializmus a liberálisok egyetlen reménysége, a cézárizmus és az ebből kikelt egyéb reakciós veszedelmekkel szemben. Mi mindig későn ébredünk, pedig a magyar talaj szinte oda van dobva, ki van készítve a reakció számára, s a papi hatalom sehol sem olyan nagy, miként itt.

Az idők megértése teszi nagyokká mindenha a társadalmak szereplőit. Bokányi Dezső, a volt kőfaragó legény, aki különben a legnemesebb értelemben vett autodidakta, akit talán Bánffy idejében le is fotografált a rendőrség, s akit még nemrégiben, korrektebb emberek is Bartha Miklósnál, hazátlan bitangnak tartottak - ma nevezetes és fontos ember. Ma figyeli s reménnyel tartja számon az ő működését minden világos fejű embere ez országnak.

A harc megindult. A fekete és a vörös harca. Jelentősnek, bár természetesnek tartjuk, hogy Budapest után Nagyváradon történt meg a második harcbaszállás. Nem kell okvetlenül a vörös lobogóra esküdnie annak, aki ebben a harcban a vörös lobogóval tart. Végre is a vörös lobogó a kialakuló belőle. Itt az igazabbnak kell győzni, s az igazabb fog győzni?

Nagyváradi Napló 1903. május 26.

56. MERÉNYLET A NAGYVÁRADI JOGAKADÉMIÁN

- Somló Bódog ügye -

Egy kitünő magyar publicista sóhajtott föl búsan nemrégiben: milyen könnyen taposnak nálunk csizmasarkokkal megállapított tudományos igazságokon. Mit minálunk Darwin, Marx, Spencer!? Zöldre van a rácsos kapunk festve, és egy olcsó népies-nemzeti frázissal vígan végzünk ki nagy, munkás, elismert életek árán született igazságokat. A politika, az olcsó, a kicsi, a napi politika nálunk a bakója mindennek. A politikával s a politikához mérünk mindent. Micsoda sekélyes vizekben fulladnak, merülnek hát nálunk hatalmas, súlyos és büszke gályák!…

Egy fiatal magyar tudóst el akarnak veszíteni, mert gondolkozott. A mai magyar életnek - így tűnik fel sokszor nekünk - titka, forrongása, célja: *pör a gondolkozás ellen*. A fiatal tudós neve dr. Somló Bódog. A nagyváradi jogakadémia tanára. Bűne, hogy Spencer evolúció-törvényében hisz, kíséri e nagy törvény kommentálóit, s az evolúció kiszámítható eredményeit. siettetve világosságot hirdet. Azt kérdi, hogy mert a társadalomnak tökéletesülnie, igazulnia kell, miért ne legyen ez a tökéletesülés, ez az igazulás gyorsabb? A válasz reá a meglehetősen öreg kifakadás: „Feszítsd meg!”

Néhány évvel ezelőtt bíboros főpap ajkáról repült Nagyvárad felől a tiltakozó szó Herbert Spencer nagy igazsága ellen. Herbert Spencer aligha tudta meg, hogy őt cáfolgatja Lőrinc, a nagyváradi bíbornok püspök, ám Schlauch Lőrincnek jussa volt az evolúció-törvényt lesajnálnia, mert ő a templomból beszélt, ahol sok minden szabad.

Most tanári katedrákról hangzik a „feszítsd meg.” A nagyváradi jogakadémia professzorai kiáltják egy társuk felé. Jele ez az időknek, mely egyre több merészséget önt az obskurusokba, s jelenti azt, hogy már pörölni sem kell sokáig a gondolkozás ellen, mert nemsokára statárium számol le minden gondolkozóval.

Somló Bódog tudományos társaságban egy elmélkedést olvasott föl. Az elmélkedés nyomtatásban jelent meg a társaság havonként megjelenő füzetében, mely kvázi jegyzőkönyv. Innen kihalászta egy nagyváradi újság, a mi lapunk, a „Nagyváradi Napló”. És kész volt a fölfordulás.

A nagyváradi jogakadémián, melyet Nagyváradon a klerikális, tudományellenes bacillusok tenyésztő helyének tartanak, vésztörvényszék ült össze. A professzor urak többsége semmivel sem több tudományos bizonyítással, mint egyik-másik klerikális-nacionalista képviselő úr szokott ékesen szólni a hazátlan bitangokról s más veszedelmes emberekről, antimonarchikusnak, ateistának, fölforgató anarchistának deklarálva dr. Somló Bódogot, memorandumot küldenek Wlassics miniszterhez, statáriumot kérnek a tudós ellen, ki gondolkozni mert hangosan egy tudományos társaságban, kinek abszolute nincs része abban, hogy vélekedéseit a napisajtó szárnyra vette. Mintha előre érezte volna ezt dr. Somló Bódog, mikor vita támadt az ő elmélkedése körül. - Valamikor - mondta - családostól kiirtották, aki a fennálló rend ellen izgatni merészelt. Szókratésszel méregpoharat itattak. Krisztust megfeszítették, a középkorban is súlyosabb büntetést alkalmaztak. Ma már csak államfogház fenyegeti az aktív reformert, és legfeljebb a katedráról űzik el vagy a hivatalból üldözik ki. A fejlődésnek, az evolúciónak törvényét igazolja ez is.

A magyar szociológusok társaságában hangzott el egy másik igazság is.

- A mai magyar liberalizmus nem tud és nem akar agresszív lenni.

No de annál agresszívebb a reakció!

Vajon a hajsza, melyet a tanári katedra egy embere ellen indítottak társai a katedrán - a mi meglehetősen szomorú viszonyaink között - nem lesz-e tragikus végű?

A magyar közvélemény nem mozdult volt meg Schmitt Jenő mellett, alig-alig mozdult Bors Emil, a bátor pécsi professzor ügyében. Vajon meg fog-e mozdulni dr. Somló Bódog ügyében, melyben vad örvény forgat minden szabadságjogot, a gondolkozásnak, a sajtónak a szabadságát?

Bár megmozdulna. Bár hódítana az egyszerű, szerény, becsületes, kisigényű igazság, hogy a gondolatot megölni nem szabad, amit már manapság frázissá devalvált a koponyákat rejtve, csendesen, titkon beborító obskurizmus.

Nagy kétségekbe esve, már-már leszámolva mindennel, nézünk bele a mai magyar élet zavaros forgatagába, melyből egy kiverődött, hű mású csöpp a dr. Somló Bódog ügye. A politikai vadság keresztülgázolt itt mindenen, vakon taposott össze mindent. Hagyott-e annyi nyugalmat, kultúrhajlandóságot s világosságot, hogy látszólag kis dolgokban megtessék előttünk a szörnyű, a nagy veszedelem? Talán. Talán. Hiszen, ha nem hinnénk ebben a lehetőségben, mi is átkiáltanánk Albionba, a nagy aggastyánhoz, Herbert Spencerhez, ki maga is sötét, szomorú és szomorító pesszimizmussal néz most már élete alkonyán a világba:

- Kétkedő, ősz ember, valóban csalódtál! Nincs itt fejlődés, nincs itt reménység! Ez itt a Dante szomorú világa…

*

A nagyváradi kir. jogakadémia ellen Nagyváradon évek óta gyűl a keserűség a liberálisan gondolkozók lelkében. Ez az előkelő missziójú iskola a sötétséget, elfogultságot, maradiságot szolgálja. Tanárai közül azok visznek vezető szerepet, kik künn a társadalomban is a maradiság, csökönyösség s klerikális szagú reakció prototípusaiként, exponált harcosaiként szerepelnek és ismeretesek. Nagy baj, hogy nem sikerült még eddig a kultuszminiszter erélyességét provokálni ez intézet ma domináló vezetésével, szellemével szemben. Az intézetet a vezetőség jóvoltából máig már a nevéből is kiforgatták. Ma már hivatalosan a kir. katolikus jogakadémiának merik címezni a nagyváradi jogakadémiát, holott az kir. jogakadémia.

Alig maradt két liberálisabban és tudományosabban gondolkozó professzora az iskolának mióta dr. Nagy Ernőt a kolozsvári egyetemre nevezték ki tanárnak.

Érthető hát, hogy Nagyvárad komoly és gondolkozó rétegében milyen melegség fogadta volt a múlt évben azt a kinevezést, amely dr. Nagy Ernő örökébe dr. Somló Bódogot ültette.

Úgy fogta fel minden intelligens fej ezt a kinevezést, hogy Wlassics miniszter e fiatal, máris elösmert működésű, neves és erősen szabadgondolkozó professzorral szöget akar beverni a nagyváradi jogakadémia klerikalizmusba málló alkotmányába. Azonban, akik az erők, okok és okozatok törvényét ismerik, előre sejtették, hogy kikerülhetetlen a jogakadémián a robbanás. A sok összehalmozott, eltűrt gyúlékony anyag csak szikrára várt. Dr. Somló Bódog a legvisszavonultabban élt, buzgón tanított, senkivel összeütközésbe nem került. Mégis az ő személye volt predesztinálva, hogy a jogakadémia botrányos dolgaiba végre tisztán bele tudjon látni a közönség, a nyilvánosság.

Az evolúció és dr. Hoványi Gyuláék

Nagyvárad társadalmát kínos izgalomban tartja most egy merénylet, amelyet a nagyváradi jogakadémia tanári kara intézett egyik legkiválóbb magyar tudósunk ellen, aki csak pár hónap előtt lett tanárrá kinevezve a nagyváradi jogakadémia politikai és közjogi tanszékére, de

akinek neve tudományos szociológiai művei révén régen ismert és tisztelt nemcsak hazánkban, hanem a külföldön is.

A fiatal tudós Somló Bódog, aki talán leghivatottabb művelője a nálunk még teljesen parlagon heverő szociológiai tudománynak. Egyik legbuzgóbb munkása a „Társadalomtudományi Társaság"-nak, amely[n]ek ülésein szokta felolvasni és előadni tudományos nézeteit és eszméit, ezeket a felolvasásokat pedig a társaság által kiadott „Huszadik Század" című folyóirat közli egész terjedelmében. Somló Bódognak önálló művei jelentek meg, s írásai a magyar tudósok körében élénk feltűnést keltettek mindig.

A Társadalomtudományi Társaságnak március hó 29-én tartott ülésén Somló Bódog „A társadalmi fejlődésről és néhány gyakorlati alkalmazásáról" tartott előadást liberális és radikális szellemben. Az előadás gyönyörű vitát keltett a társaság ülésén, és egész terjedelmében megjelent a „Huszadik Század" májusi füzetében, és innen reprodukálta aztán a magas röptű, becses tanulmányt a „Nagyváradi Napló".

A szabad gondolkodásnak és a tudós radikális eszméinek ez a hatalmas megnyilatkozása annyira felbőszítette a nagyváradi jogakadémia maradi tanári karát, hogy siettek konventikulumot tartani és egy nemrégiben megtartott tanári konferencián elhatározták, hogy felírnak Wlassics Gyula kultuszminiszterhez Somló Bódog tanártársuk ellen, és megvádolják, hogy mivel a Társadalomtudományi Társaságban tartott előadása *antimonarchikus, vallásellenes eszméket tartalmaz, és a mai társadalmi rend felforgatásának szükségét hirdeti* stb., stb., a legerélyesebb megtorlásban részesítse Somló Bódogot a kultuszminiszter, és a katolikus alapokból fenntartott kir. jogakadémia tanári állásától függessze fel. Ennyi szivárgott ki a tanári tanácskozás. eredményéből és az, hogy a tanárok közül ketten, dr. Ágoston Péter és dr. Magyary Géza a határozat ellen szavaztak, és védelmére keltek Somló Bódognak. E két szavazat ellenében öt tanár, névszerint dr. Bozóky Alajos, dr. Molnár Imre, dr. Persz Adolf, dr. Hoványi Gyula és dr. Szolcsányi Hugó, meghozták a famózus határozatot. Dr. Somló Bódog semmi egyebet nem tett, minthogy az evolúció törvényéhez, mely ma immár az egész komoly tudományos világ álláspontja s közös kiinduló helye - egyéni tudományos reflexiókat fűzve, annak gyakorlati alkalmazásáról elmélkedett szintén *tudományos* módon, egy tudományos társaságban. Ám Hoványi Gyuláéknak nem kell tudomány, s nem kell az evolúció. Anatémát mondanak rája és hirdetőire.

Dr. Somló Bódog cikke

A „Nagyváradi Napló" annak idején a „Huszadik Század" nyomán ismertette volt dr. Somló Bódog elmélkedését.

Azzal kezdi tanulmányát Somló, hogy minden eddigi társadalombölcselet azon bukott meg, hogy többé-kevésbé statikusan fogta fel a társadalmat, nem dinamikusan. Márpedig a társadalmat, amely a természetnek legrohamosabban fejlődő része, kizárólag csakis fejlődéstanilag lehet helyesen felfogni. Nyilvánvaló, hogy a fejlődés alaptevő [!] tényének felismerése nélkül a tünemények más köreire nézve is hibákat kell elkövetnünk, de ezek a hibák semmilyen téren sem oly óriásiak, mint a társadalomtudomány terén. A tünemények más téren aránylag sokkal lassúbb fejlődésnek vannak alávetve, az élet nem cáfol rá oly hirtelen a statikus megállapított helytelenségére.

A fejlett társadalmakra vonatkozólag azonban - a társadalomtudomány csakis ilyenekben fejlődik - a fejlődés oly jelentékeny tényező, hogy annak elhanyagolása mellett az egész tudomány lehetetlenséggé válik. Az élet csakhamar rácáfol az olyan szintézisre, amely nem veszi fel a fejlődés tényét is.

A fejlődés elve az egyedüli elv, melyet nem haladhat túl semmiféle fejlődés.

A fejlődésnek mindig gátat állít az uralkodó társadalom. Törvénykönyv, szurony, iskola stb. mind a haladás gátja. A büntetőtörvénykönyvről azt írja többek között Somló, hogy a büntetőtörvények a fennálló jogrendet olyan barbár védelemben részesítik, mintha ma is még a stagnáló társadalomról szóló koncepció uralma alatt állanának.

Így a bennünket elsősorban érdeklő magyar büntetőtörvénykönyv és más törvényeink abba a súlyos hibába esnek, hogy a fennálló jogrendet a törvényszerű változtató törekvések ellen is védelemben részesíteni szükségesnek látják. Vagyis egyszerűen bűntettnek minősítik azt a törekvést, amely a fennálló jog intézményeinek megváltoztatására irányul. A btkv. 172. §. szerint két évig terjedhető államfogházzal és 1000 frt-ig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő, aki valamely osztályt, nemzetiséget vagy hitfelekezetet gyűlöletre izgat a másik ellen, úgyszintén az is, aki a tulajdon vagy a házasság jogintézménye ellen izgat. A jog megváltoztatására való törekvésnek csak egyik és kevésbé hathatós eszköze a tudós értekezések. Minden komoly változtató szándéknak nélkülözhetetlen fegyvere az izgatás és amidőn a törvény bizonyos törekvéseket megfoszt éppen ettől a fegyvertől, akkor valójában azt akarja elérni, hogy a jog bizonyos részei soha meg ne változhassanak.

Rámutat nagyon helyesen, [hogy] az iskola a szomorúságnak kifogyhatatlan forrása minden evolucionista lélekre nézve. Csaknem teljesen elmulasztja azt a feladatát, hogy a figyelmet előre, a reményteljes jövőre irányítsa, hanem kizárólag visszafelé fordítja. De a szociális evolúció tanai iránti érzéketlenséget legjobban az a lassúság illusztrálja, amellyel a tudomány vívmányai és egyáltalában új eszmék az iskolába beférkőzni tudnak. Szinte vérlázító gondolat, hogy a tanulás keserves munkáját túlnyomó részben oly dolgok megtanulására fordítjuk, amelyek már nem igazak.

Nagy része van ebben az elfáradtak, öregek vezetésének, az iskolában és másutt is. A szenilis konzervativizmus már fiziológiai okból sem képes az új eszmék befogadására. Az öreg, konzervatív tanítók a harmadik generációba is átörökítik a maguk szenilis konzervativizmusát, hogy az oktatás elég jelentékeny részben oly papok kezében van, akik minden új igazság fényét csak több ezer éves tanítások prizmáján megtörve engedik tanítványaik szemébe jutni.

Hatalmasan szól Somló azokhoz a gyávákhoz és impotensekhez, kik talán tudnak gondolkozni s mégis beletörődnek a levő dolgokba, s bölcs rendszert építenek a maguk konzervatizmusából s nagyképű igazságokat mondanak ama bizonyos megfontolva haladásról.

Mindaddig ugyanis, amíg nem ismerünk, nem tudunk magunknak megkonstruálni valamely fennálló berendezésnél jobb, célszerűbb berendezést, addig azt amúgy is kénytelenek vagyunk megtartani s e végből nincsen szükség semmiféle konzervatizmusra. Mihelyt azonban bármely ponton felismertük a haladás lehetőségét, észrevettük a célszerű változtatás módját, akkor azonnal teljes erőnkből erre a változtatásra kell törekednünk. Ilyenkor tehát a konzervatizmusra nemcsak szükség nincsen, hanem az egyenesen káros. Mindig csak a haladásra a fejlődésre kell törekednünk, mindig csak azokat az érzelmeinket kell ápolni, amelyek erre a munkára képesítenek. A meglevőhöz ragaszkodni, annak valami szentséget tulajdonítani, mindig tudománytalan, sőt egyenesen barbár koncepció.

Hírek a merényletről

A Somló Bódog cikkének nagyváradi reprodukálása után mindenki sejtette, hogy nagyon föl fog szisszenni a tanári kar reakcionárius nagyobb része. Nagy titokban csinálták a dolgot. Összehívták a konferenciát, Egy-két nap múlva azonban már különféle verziókban szálldosott a hír a városban. Éppen azok közül, akik Somló ellen az akciót csinálták, dicsekedtek el páran, hogy meg fogják ők tanítani az istentelen Somló Bódogot. A nagyváradi szabadkőmíves páholy minapi összejövetelén beszéltek először pozitívabb formában a fölháborító merényletről. Ugyancsak ez időben értesültünk mi is róla. Nem akartuk mindjárt nyilvánosságra hozni,

míg egészen körülményesen meg nem tudunk mindent. Ám a hír terjedt gyorsan, s követelte a nyilvánosságot. Annyit mostanig sikerült megtudnunk, hogy a fatális konferencia hosszú és zajos volt. Két szavazat ellen öt szavazattal hozták a határozatot. Ágoston és Magyary tanároknak volt különvéleményük. Egyikük hatalmas beszédet is mondott a gondolkodás szabadsága mellett. Hír szerint azt is kimondták, hogy a konferencia jegyzőkönyvét közzéteszik a lapokban is. Kiváncsian várjuk ezt a dicső jegyzőkönyvet. Híre jár annak is, hogy Ágoston és Magyary professzorok külön memorandumot intéznek a különvélemény kifejezésével Wlassics miniszterhez. Valószínű, hogy dr. Somló Bódog is kifejti Wlassics előtt álláspontját, s föltárja, hogy milyen botrányos, brutális sérelem esett nemcsak az ő személyén, de a tudomány szabadságán is.

Dr. Somló Bódog és az affér

Dr. Somló Bódog még egészen fiatal ember. Kivételes, nagy talentumú, sokat olvasott, rendszeres, fegyelmezett elméjű ember. Igazi tudós. Szerény és magába vonult. Személyesen kevesen ismerik Nagyváradon, nem szerepel sehol, egészen elvonult életet élt.

Nem egy ízben kísértettük meg, hogy írjon valamit e lap számára, azonban válasza mindig az volt, hogy ő nem tud a napi közönség ízlése szerint írni s szólni aktuális kérdésekhez. Ő csak a maga témái között s e témák illő helyén van otthon. Most e fölháborító merénylet alkalmából két ízben is kereste fel egy-egy munkatársunk. Kért bennünket, hogy mentsük föl a nyilatkozás kötelessége alól.

- Ha - mondotta - ebben az ügyben történt és történik valami, bizonyosan kellő időben nyilvánosságra fog kerülni. Én azt hiszem, hogy a dolog nyilvános pertraktálása csak elmérgesíti az ügyet.

Egyébként kifejtette munkatársunk előtt, hogy főképpen miért nem óhajtja a dolog pertraktálását. Ő fölolvasását egy társaságban tartotta meg, a fölolvasás e társaság által kiadott folyóiratban látott napvilágot. Neki nincs része abban, hogy a napisajtó is foglalkozott a cikkel, valamint nem akarja most sem, hogy egy tudományos cikk körül esetleg támadt affér az ő révén szellőztessék a lapokban.

*

A jogakadémián történt merényletről fölháborodva beszél egész Nagyvárad. Bizonyos, hogy ez a fölháborodás országos lesz, s egy kis rendet fog csinálni a jogakadémia obskurus urai között. Várjuk, s a legöntudatosabban fölfogott kötelességgel fogjuk figyelni a történendőket.

Nagyváradi Napló 1903. május 29.

57. UTAZÁS IGAVONÓ MARHÁVAL

Felismerni a társadalom szükségszerű fejlődését, felismerni, hogy a társadalmi bajok minden időben túlnyomó részben onnan eredtek, hogy a régi berendezések még nem alkalmazkodtak hozzá az új körülményekhez, de nem tenni meg minden lehetőt arra nézve, hogy ez a fejlődés és az újra alkalmazkodás a legzavartalanabbul, a lehető leggyorsabban és legsimábban végbemenjen, mint ismerni a villamosságot, de nem hajtani az emberiség szolgálatába annyit jelentene, mint a robogó vasút mellett kanyargó országúton igavonó marhával utazni.

dr. Somló Bódog

Ez egyszer leszámolás lesz, kérlelhetetlen nagy leszámolás. A gondolatszabadság ellen Nagyváradon történt merénylet végre becsületesen szembe fogja állítani, mert szembe kell, hogy állítsa a robogó vonaton s az igavonó marhával utazókat.

Esztendők óta folyik a vétkezés, a jövő vezető generáció elerőtlenítése. Tessék szétnézni az ország főiskolái között. Csaknem mindegyikben, különösen hol szabad eszű, látó szemű emberek tanítanak, vezetnek, viharzik az ifjú erő. Egyéniségek formálódnak, fórumi, irodalmi vagy tudományos szereplésért buzognak az ifjak. Nagyváradon esztendők óta csak tespedés van. Új gondolatot, új igéket alig-alig hallanak a katedráról. Ostoba dogmák szellemében, banali[tá]sokban, fatalizmusban, elfogultságban nevelődik az ifjúság. Az ember szinte szemmel látja, mint készül a jövő generáció, mely szűklátókörű, elfogult, maradi, csökönyös, szeparált és szürke lesz. Esztendők óta a nagyváradi jogakadémia ifjai közül alig egy-két erősebb ifjú akadt, kiket ez a szellem teljesen nem rontott el. Aki gondolkozni bír, sejti most már, hogy micsoda nagy kérdés a nagyváradi jogakadémia kérdése.

Ez a jogakadémia is, e szegény kis ország szörnyű kárára, fátumának beteljesítésére igavonó marhával utazókat nevel a gyorsvonaton utazók korában. Tegnap mondotta éppen nekünk egy világosan gondolkozó nagyváradi úriember:

- Ha nem történik valami a nagyváradi jogakadémián, húsz év múlva modern, intelligens, kultúrával élő embernek kín és lehetetlenség lesz Nagyváradon élni. Hiszen máris érezzük a társadalomban a „veteres migrate coloni”-t. Az újak, a fiatalok a lateinerek közül kevés kivétellel egy új, elfogult, exkluzív és nem intelligens iskolát vezettek be. Mi lesz, ha ez a társadalmi iskola erősülni fog?…

Így van. És ezért kell most megcsinálni a leszámolást. Nemcsak a liberális érzések, de a lokálpatrióta érzések is leszámolást követelnek az igavonó marhák utasaival. E város nagy intellektuális ereje, nimbusza van veszedelemben!…

Nagyváradi Napló 1903. május 30.

(ae.)

58. SZERKESZTŐI ÜZENET

A „Nagyváradi Napló” ellen ízléstelen és oktalan kirohanást intézett tegnap két nagyváradi lap, a „Szabadság” és a „Nagyvárad”. Sokkal féltőbb komolysággal, sokkal becsületesebb érzésekkel kezeljük azt az ügyet, mely miatt a kirohanás történt, mintsem úgy válaszolhatnánk haragos laptársainknak, mint rászolgáltak. Ők tudniillik azért haragusznak, mert a nagyváradi jogakadémia szenzációs, fölháborító botrányát mi tártuk legelőször a nyilvánosság elé, s hogy újságíró nyelven szóljunk: zsurnalisztikailag mi vezettük be az ügyet. Ez természetes dolog. Mi laptársainknál öt vagy hat nappal előbb tudtunk már a jogakadémia merényletéről, s némi kis jogcímünk van arra, hogy ilyen természetű ügyekben e lap irányához híven, a radikális liberalizmus szolgálatában vezessünk. Ennyit kell csak kijelentenünk. Dr. Somló Bódog úrral ezt az ügyet mi elintéztük. Laptársaink embereinek jó részével sohasem kívántunk kollegiális viszonyban lenni, sem megállapodással, sem anélkül, sem egymás mellett, sem egymás ellen küzdeni. Olyanok dirigálnak ott, kik közül egyik-másik semmi jogcímet sem szerzett még a kollegiális elbánásra [és ilyen] vonatkozásokba egymással nem jöhetünk. - A szószegés vádja hát nem való és komikus is. Sas Edéhez, a kollegialitás híres apostolához külön szavunk van, mert durva kirohanását ő is megtoldta egy szóval. Mi nem irigyeltük az ő sikereit a

tejgazdaság, biztosítás-kötés és hirdetés-akvirálás terén stb., mért irigyli ő tőlünk azt a zsurnaliszta-sikert, mely pláne nekünk nem hozott anyagi hasznot sem.

Nagyváradi Napló 1903. május 31.

A. E.

59. DÖNTÉS A SOMLÓ-ÜGYBEN

Éljen! Éljen Wlassics Gyula! Éljen a honi liberalizmus! Wlassics nem helyesli, amit Bozókyék műveltek. Wlassics ember ám magáért. Somló Bódogot nem törik kerékbe. Wlassics nem hagyja. Mein Liebchen was willst du noch mehr? A liberális honatyák úgy csapdosták össze a tenyereiket, hogy majd megbolondultak. Hát van-e még egy ilyen liberális ország, mint ez a mienk? Állítsunk oltárt a mi nagy dicsőségünknek. Hódoljunk magunknak s tömjük be füleinket, mert az oltár mögött szemtelenül hangosan hahotázik Mefiszto - jezsuita-kosztümben.

Hát győztünk, tekintetes közvélemény? Megmentettük a dr. Somló Bódog bőrét? De kinek fájt a Somló Bódog bőre? Nekünk nem. Kinek öröm, hogy e bőrön nem esett folytonossági hiány? Nekünk nem. Mindenki vigyázzon a maga bőrére. Somló Bódog szatiszfakciót kapott. A liberális honhaza pedig megint kapott egy olyan pofont, hogy egész gazdaságosan szédülgethet tőle, míg bizton megkapja a következőt.

Mit válaszolt dr. Benedek Jánosnak Wlassics? Hogy a nagyváradi jogakadémia róm. katolikus jogakadémia. Hogy ő erről nem tehet. Hogy Somlónak joga van gondolkozni. Hogy ő nem helyesli a Bozókyék tiltakozását… Bár inkább ne szólott volna egy zokszót se Wlassics úr. Ez a válasz - Tóth Bélával szólván - olyan impotens és csuhás, mint a Bozókyék faktuma. De azért megéljenezték. Hogy éljenezték!… Éljen!…

*

Tekintetes közvélemény! Dr. Hoványi Gyula, mikor mi zsidók és szabadkőmívesek, kiabálni kezdtünk a minap, fölült a gyorskocsira és fölkocsizott Bécsbe. Ki nyugtat meg engem, a zsidót és szabadkőmívest, hogy dr. Hoványi Gyula, a kalksburgi jezsuiták neveltje, a tüzes nyelvek ünnepét nem használta-e föl arra, hogy kedves tanítómestereitől megerősítést nyerjen a hitben és küzdelemben? A jezsuita páterek ismerik a dörgést és a huhogást a Burgban. Ki nyugtat meg engem, hogy a Somló-ügy szálaiba nem markolásztak-e bele már jezsuita kezek?… Aztán Wlassics deklarálta a nagyváradi jogakadémia katolikusságát. Nem bátorítás ez?

- Vágd fiam, vágd Forgách, azaz Hoványi Gyula. Tietek leszen Gimes és Gács, tietek leszen lassanként ez az egész ország.

Azt kellett volna Wlassics Gyulának mondani:

- Mivel látom, hogy a felekezeti főiskolák veszélyeztetik a gondolkozást, a tudományos haladást, javaslatot fogok benyujtani egyelőre a felekezeti főiskolák államosítására, s ígéretet teszek egyben, hogy munkába veszem az egész oktatásügy függetlenítését.

Ha Tisza Kálmán volt volna most kormányon, dr. Bozóky már kézhez kapta volna a nyugdíjazó írást, Hoványi Gyula urat pedig elhelyezték volna a zsombolyai vagy tudom is én melyik polgári fiúiskolába. Ma azonban kutyabaja sem történik Bozókyéknak. Folytathatják,

ahol abbahagyták, az ifjú generáció megmérgezését, a jezsuitizmus nagyváradi aknamunkáját…

*

Tekintetes közvélemény! A Somló-ügy nem a Somló ügye. Somló kimenekült. Isten éltesse. Amilyen apostol lelkű férfiúnak mi Somlót ismerjük, ő maga sem tarthatja elintézettnek az affért. A Somló-ügy most vár csak igazán megoldásra. Most lett belőle igazán csak nagy kérdőjel: ? Mi lesz? Hát a gondolatszabadság megvédése csak ennyi? Hát a klerikális, jezsuita hatalom ellen nincs fegyver?

*

Úgy mondják, hogy Budapesten nincs mit kereskednünk. Ott a reakció behálózta még a szabadkőmíves páholyokat is. Másutt még kevesebb kereskednivalónk van. Szóval tegyük le a fegyvert. Némán szemléljük a páratlanul gyors hódító hadjáratot, melyet támogat a Burgtól s a Vatikántól kezdve az ilosvai szalmásfedelű iskoláig minden. Mely behálózott sajtót, parlamentet, bíróságot, mindent. Letegyük? Kérdjük ezt mindazon kevesektől, kik még liberálisak tudtak maradni. Mi lesz?…

Nagyváradi Napló 1903. június 4.

A. E.

60. A BÖRTÖN FILOZÓFIÁJA

Az I. fogházépület D. osztály 18. sz. cellából pompás a kilátás. Ajánlom ezt a cellát mindazok figyelmébe, kikkel apróbb kriminális balesetek történhetnek. Igen barátságos kis cella is egyébként. Én úgy kerültem volt bele, hogy Krisztus méltóságos és nagyságos szolgái kicsit módosítottak egy krisztusi doktrinát. Én megdobtam őket kemény szavak kövével, s ők rabkenyérrel dobtak engem vissza. Szolgálják jövőre is híven és békében a Mestert. Valóban én nem haragszom reájuk. Bölcs könyveket olvastam itt a cellában. Az evolúció tanulságait tárta elém mind. Nincs kikre haragudjam… Sok nyugadalmat tud adni három júniusi nap, ha vasrácsokon keresztül néz az ember a künt levő dolgokra, melyeket a három nap alatt legtöbbször csúnya hűvös eső pacskolt.

Mélységes, különös izgató és mégis megnyugtató ez a világ itt. Szinte emberibb, érdekesebb és mindenkihez közelebb fekvő konklúziókkal traktáló, mint amilyeneket Gorkij „Nachtasyl"-ja mutat. Csaknem beleszerettem a földi juszticiába e három nap alatt. Milyen kielégítő, milyen kiegyenlítő, milyen bölcs a hatalom!… Milyen imponáló erővel s nyugalommal vágja el a kauzalitások sorát. Egyet fordít a kulcson s adieu emberség, természet, determináció!… Az a bolond ötlet tartott ébren az egyik rab-éjszakán, vajon nem úgy lehetne-e csak az emberiséget örök gyötrelmétől megváltani, ha börtön-mintára rendeznők be az emberi társadalmat? Nem tagadom: ez az ötlet még most is tetszik nekem, s nem tartom úgy magamban nagyon bolondosnak. A guillotine nem vált be, a lámparúd sem, a bomba sem, a gyilok sem - a bibliáról, koránról stb. nem is szólván. Hátha a börtön beválnék?… Mindenesetre nagyon helyesen az újságírón kell a dolgot kipróbálni. A modern társadalom az újságíróból vagy a zsidóból szokta szelni a Volta-féle békacombot. Camille Desmoulins az új emberi társadalom pairjeinek nevezi az újságírókat már a francia forradalomkor.

No, mégiscsak jobb dolguk volt a régi társadalom pairjeinek. Így rémlik nekem. Azaz pardon. Az új társadalom, melyet Camille Desmoulins már 1790-ben látott, még mindig nem született

meg. Ellenben a canaille címet még könnyebben megkapja ma az istentelen firkonc népség, mint anno konvent. Hogy mi a manónak kellett nekem 1877-ben világra jönnöm! Ha már muszáj volt ez a jelentkezés s nem késhetett egy becsületes, esztétikus bölcs kultúrtársadalom evolucionálásáig (annyi elégtétellel tartozom magamnak, hogy ezt a szót minél sűrűbben füstöljem most a Somló heccek aktualitása révén a klerikális orrok alá), legalább történt volna nemes diósodi stb. Ady (recte Ódy) Dávid, Bálint, Barla stb. idején, míg el nem úszott volt Menyő és még egypár falu. Jussom lett volna gőgösnek, kegyetlennek és butának lenni.

No mindegy. Az a fő és némiképpen vigasztaló, hogy a világ, az élet sohsem volt, lehetett, lesz és lehet érdekesebb és idegpusztítóbb, mint ma. Három rab-napomnak ez volt a vissza-visszatérő axiómája. Néhány száz év múlva, ha kész lesz az übermensch, aki nem éppen olyan lesz, mint amilyennek Nietzsche kigondolta, nem élhet át majd olyan érdekes dolgokat, mint mi. Én bennem, lámcsak, éppen most születhettek ilyen börtöngondolatok.

Irigyelem mégis azt a fiatal szocialista agitátort, aki tegnap óta rabkollégám s akit - látom az ablakomon - most éppen levegőt színi bocsátották le a bűzös udvarra.

Szent Gondolkozás!

Milyen boldog az az ifjú ember. Vad és fanatikus. Hívő. Most fölnéz az egyik börtöntetőre, s én esküszöm, az jut eszébe, hogy húsz év múlva erre is kitűzik a vörös lobogót.

Csupa ex-nótáriusokkal vagyok cella-sorban. Egykori tirannusai a falvaknak most csöndesek, sápadtak, fáradt nézésűek. Egy közülük kiválóan tragikomikus alak: megmaradt a pocakja. Egyébként nem érdekesek. Az a két csavargó - velem szemben - jobban izgat. Még nem ítéltek fölöttük. Raboltak, s isteni furfanggal tagadnak. Tovább a cellákban asszonyok kuslognak. Többnyire vének és piszkosak. A legérdekesebb kollégákról csak híreket kapok. A híres dandy evő uzsorás a kórházban káromkodik például. Általában csak a szürkeségek a sűrűn láthatók, akár odakint a világban. Ám tudom mégis és izgat a tudat, hogy nagy bűnökkel alszom egy födél alatt.

Áldassék végül a vörös női pongyola. Az arcot egyszer sem láttam. Polgári udvar feküdt az ablakom alatt. Ez a vörös pongyola s egy csengő női hang, tették előttem leggyakrabban kívánatossá a külső világot. Néhány óra még s kirobogok e tisztára súrolt, kulcsos, rácsos, bölcs és nyugalmas szállásról. Aztán nyargalászva, izzadva álmodhatom tovább. Szép a bér. Piros és más színű pongyolák, melyek megszűnnek értékesek lenni, mihelyst ledobódnak. Egy darab kenyér, mely talán nagyobb lesz, vaj lesz rajta, de nem okvetlenül. A gondolkozás gyönyörűsége végül, melynek eredménye egy magányos cella, már bizonyosabb.

Hát nem szép dolog ma élni?…

Nagyváradi Napló 1903. június 9.

Ady Endre

61. JEGYZETEK NÉHÁNY SZENZÁCIÓHOZ

Néhány száz év múlva okvetlenül tudni fogják a természettudósok, hogy milyen természeti erők hozzák néha különösebb lázba az embereket, s csinálják, gyártják tucatjával néha az ugynevezett szenzációkat. Ma még csak fogadjuk az eseményeket, amint jönnek s hatnak az idegeinkre. Az elmúlt hét utolsó három napja annyi szenzációt hozott, hogy elegendő lett volna tíz holt szezonra. Egyik-másik esemény, mely máskor vezércikkeket követelt volna a lapoktól, a nagy szenzációk összeverődésében négy-öt újságsornyira törpült. Ha Nagyváradon kitör az

obstrukció, bizonyosan nem fog érdekelni senkit a városatyákon és hozzátartozóikon kívül. A kolozsvári végzetes párbajra ki kíváncsi? Ha a Nemzeti Színház más időben készül Nagyváradra, mindenki csak erről beszélne. Ma a villamos bomba lecsapása kovaszikra. Micsinai komikus figura. A nagy szenzációkra veti minden ideg, minden fantázia, minden ész és minden balgaság magát. A nagy szenzációk pedig nemcsak tartósak, de szaporák is.

A szerb tragédia nagyon is sok moralistát szólaltatott meg már. Valóban nagy tanulságai vannak a kis félbarbár náció szenzációjának. Akaratlanul is Damjanich jut az eszünkbe, ki ismerte a fajtáját s így figyelmeztette volt őket:

Ti kutyák, ha megmoccantok, mindnyájatokat felköttetlek, s végül magam lövöm főbe, hogy elpusztuljon az utolsó rác is.

Ám azok a tanulságok az igazi tanulságok, amelyek a szerb tragédia hatásából hámozhatók ki. Bizony a félvad náció becsületes gyilkos barbársága szinte morálisnak tetszik a kultúrállamok urainak farizeus, pilátuskodó várakozása mellett.

Soha a farizeuskodás nem volt olyan domináló elv, mint a mai, úgynevezett művelt társadalmakban. Egyik úgynevezett előkelő budapesti lap minden ok nélkül fölsóhajt a bécsi „merénylet”-ről szóló vezércikkben, hogy nem kell kutatnunk, ne kutassuk: milyen nációjú a merénylő. E farizeuskodás elég áttetsző, ha a lap jezsuita iskoláját ismerjük, s különben egy másik lap, egy legalább nyíltan klerikális, kompakt betűkkel hirdeti, hogy a merénylő zsidó volt. Szegény, elmebeteg, szerencsétlen ember. Mennyivel veszedelmesebb emberek vannak nálad!…

A kolozsvári urak fütyültek Nagyváradra, a ligára, Bourbon Alfonzóra, mindenkire. Egyik lelőtte a másikat. Apropos! A nagyváradi liga meghalt s beletörődött abba, hogy a párbajellenes „mozgalom”-ban a budapesti liga vezessen, melyben csupa urak dominálnak?

A nagyváradi obstrukció elmaradt, s ez bölcsen történt. Széll sem érdemli meg a bizalmat s az obstruáló ellenzék sem. Ezt az ellenzéket Széll a maga formájára csinálta. Méltók egymáshoz. Ám az ellenzék ezúttal ráhibázott a célra. Akaratlanul is a militarizmus ellen küzd, melynek csak a legkisebb bűne az, hogy a lovagias gyilkosságot nem lehet a társadalomból kipusztítani. Hogy a hadsereg a lovagias gyilkosság intézménye mellett más intézményeket is megvéd, hogy hatalma kívánatos, igazolja Belgrád. És itt megkérdezzük, hogyha netán úrnapján tüntetnek Nagyváradon a Gotterhalte ellen, csakugyan éleslövések válaszolnak a tüntetőknek? Így beszélik.

Örülünk, hogy Nagyvárad megcsinálja Bihar vármegye helyett a nagyszalontai Arany-szobrot. Érezze súlyosan a vármegye, hogy a jelen részben a jövő egészen: a kultúra. A kultúra pedig a városokban van. Valaha az volt a jelszó:

- Félre város, mikor a vármegye mulat.

A vármegye nem mulat immár. Dolgozni, tanulni - ezeket eddig sem csinálta. Érezze most már, hogy csak a városok által s a városokban élhet.

Csak a legnagyobb s legaktuálisabb szenzációkhoz nyúltunk szaladva, hirtelen e sorokban.

Ám egy kevésbé szenzációssal, de becsesebbel végezzük. Egy klerikális lap „leleplezéséből” értesülünk, hogy a magyar szabadkőmívesek végre megmozdultak, s cselekedni akarnak a Somló-ügyben ijesztően megnyilvánult klerikális veszedelem ellen. A klerikális lap néhány momentumát és célját följegyzi e megmozdulásnak.

„Óvjuk meg a romlatlan gyermeklelkeket a reakció dermesztő hatásától, állítsunk a kongregacionális internátussal (ti. a Szent Imre-kollégiummal) szembe szabadkőművesi internátust, fiúnevelő intézetet."

„Félő, hogy [ha] a kongregacionális internátussal nem állítunk szembe olyan más nevelőintézetet, mely amannak előnyeit a szabadkőművesi szellemmel kapcsolja egybe, a polgári családoknak a fővárosba kerülő fiai közül mindig többen fogják a kongregacionális internátusban nyújtott anyagi előnyöket keresni, a falusi papok zelótikus munkája még a fővárosból hazakerülő diákokban is segítőkre fog találni."

„Nemcsak a kongregációk ellen kell védekezni, hanem a vidéken levő egyéb hasonló klerikális intézetek hatása ellen is, és így nem elég ezekkel szemben 30-40 gyermekre tervezett internátus felállítása stb."

A tanítókat és tanárokat szabadkőművesekké kell tenni, hogy „az iskolákban mindenütt szabadkőműves testvérek kezében legyen az ifjúság vezetése".

„A vallástanításnál egy iskolában sincs biztosítva az igazgató ellenőrző joga, és ezen vallástani órák alatt érvényesülnek a kongregációs törekvések. Hassunk oda, hogy a törvényhozásban véget vessenek ennek az állapotnak, mely az iskolákban a bajok kútforrása."

Helyes. E törekvéseikben minden szabadgondolkozó támogatni fogja a szabadkőműveseket. Legyen harc. Győzzön a jobb. A világosság, szabadság és kultúra. A nagy szenzációknál nagyobb volna ez!…

Nagyváradi Napló 1903. június 14.

62. KÉPTELENSÉG

„Képtelenség!" - mondám egy földühödt úrnak tegnap délelőtt. Azonban olvastam magam is. „Képtelenség!" - ismételtem megint. És mentem a szigetre gyalog. Olyan sziget kellett, mely feledteti a förtelmet. Az utcák zajától ütemet vert lüktető agyvelőm. Képtelenség, képtelenség, képtelenség!…

A Fő utcán köveket csákányolnak, árkot húznak, kábeleket raknak. A megpiszkált gázcsövek bűzlenek. Maeterlinck régi lelke száll meg. Bűzös csatornáit látom a magyar életnek. A csatornákon büszkén úsznak a kalóz vitorlások. Övék az ország, hatalom és kloáka. A kalóz uraké s a kalóz zsoldosoké. A bűzös csatornákhoz közeledni sem képes az ízlés, a tisztesség, az intellektus. Nézem a víg kalózhajókat. Egy pár szárnyuk mintha fekete betűs újságlapokból volna. Néhány csöpp hullott az arcomra. Brr! Csak nem fröccsent rám pár csöpp a vitorlások kloáka-útjáról!

Képtelenség! Hiszen nincs is most fent Budapesten. Szász Domokossal akar egyezkedni néma, zárt szobában. Károlyi Pista kedvenc lovának hízeleg a nagykárolyi kastélyban. Kormánypárti bérből hűsöl Ausseeban. Zsoldos Lászlón vagy Halász Lajoson, vagy valamelyik más szegény őszinte skribleren keresi a becsületét valahol. A becsületét… Mérget kapar tollával a tinta üvegéből valahol a Bukott, az öreg katona miniszter, Kossuth fia vagy Ágai Adolf számára. Antiszemita áldomáson iszik, vagy árusítja a konfessziót, melyben született. Epétől, piszoktól, szennytől csepeg egész teste. Még mindig ő volna a kalóz-zsoldosok élén Cato-maszkkal a vezér? Még mindig írhat ez az ember? Képtelenség!

Nincs hite. Nincs biztos célja. Nincs hirdetnivalója. Nincs arcbőre. Néhány kegyetlen, pénészes, gazdag mágnásnak a kitartottja. Véletlenül sem képes másra, mint gonoszra. Fekély, mely

nem engedi magát kivágatni. - Most új áldozatra les? - Tisza Istvánra már is úgy hányja a szennyet, mint hányta a Bukottra. Kiért teszi? Miért? A kálvinistasága Tisza Istvánnak vadította meg a zsoldos vezér klerikális gazdáit? Ezért hozták működésbe ezt, ezt a szennymasinát? Hisz még nem tudhat semmit. Esetleg Tisza István gavallérabb lesz Széll Kálmánnál is. És hátha nem is olyan veszedelmes az ő gazdáira!

Képtelenség.

És hogy dolgozik!… Ugratja, békanyálazza a szabadelvű pártot. Berántja mocsaras írásába ősz királyunkat, kitől annak idején kikunyoráltatta a börtön elengedését. Beszél sötétség veszedelméről ő, kinek élete és hatása sötétség, gyász, kísértet-játszás, kripta-szórás és salak.

E pillanatban jobban örülünk a Tisza-hatalomnak, mint valaha s mint talán megérdemli. A magyar politikai életnek voltaképpen csak két tábora van. Az egyikben benne van ez az ember. Képtelenség, de benntartják és eltartják. Ez a tábor máris Tisza Istvánnak eresztette, dupla fölhúzással a maga szennymasináját. Ezt az embert. Lehetetlen most már gróf Tisza Istvánnak nem örvendeznünk s vele nem tartanunk…

Nagyváradi Napló 1903. június 19.

A. E.

63. A TITOK

(Vígjáték három fölvonásban. Irta: Pierre Wolff. Premier a Szigligeti Színházban. A Nemzeti Színház művészeinek második vendégjátéka)

Nagy esemény. Premier Nagyváradon június végén s a Nemzeti Színház művészgárdájával. Nem is csoda, hogy aranyokért nem lehetett már az előadás előtt két nappal egyetlen ülőhelyre jegyet kapni.

Pierre Wolff darabjáról a „Hét”-ben olvastuk volt a legtalálóbb kritikát.

Ha az ember végignéz egy-egy tizenöt-húsz év előtt divatos darabot, mint amilyen például az Abbé Constantin: elméláz rajta, hogy ezen a csinos jelentéktelenségen annak idején mi tetszett oly mértéktelenül? Változnak az idők, változnak az emberek mondogatják, mikor egyszerre csak egy haute nouvauté, latest fashion darab mutatja - hogy nem változtak sem az idők, sem az emberek -, legalább még mindig vannak írók, még pedig éppen az ügyesek s a ravaszok fajtájából valók, akik idején valónak ítélik kedveskedő élelmeskedéssel számítani a közönség meghatóságára. Ilyen számító Pierre Wolff is, és számításában nem csalatkozik. Legalább minálunk nem s nyilván Párizsban sem, sőt ott talán még kevésbé, mert hiszen a bourgeois szereti, ha meghatják vagy éppen megríkatják, s még királyoknál és hercegeknél is jobban szereti a színpadon látni önnönmagát, amint ő jó, kedves, aranyos, amint szereti a gyerekét vagy az unokáját s amint rideg külseje alatt érző szív dobog. Mint Berthold Auerbach novelláiban, ebben a darabban is oly kedvesek a félreértések oly édesek az emberek, oly szeretetreméltóak a bonyodalmak s oly szívbeszólóak(!) a megoldások, hogy az ember rosszul van tőlük.

De sebaj, van ennek a fajta költészetnek egy igen jó oldala is: az, hogy minden nagyobb igény nélkül áll elénk. A Pierre Wolff kis meséje: egy jó házból való fiatalember regénye, ki titokban együtt él egy kis masamódlánnyal, gyermekük is van, a szülei, megismervén a kis unokát, külön-külön hajolnának arra, hogy elvegye a leányt, de egymástól nem merik a dolgot nyélbeütni, míg aztán a ház egy jó barátjának kegyes intrikája megvallatja velük egymásnak,

hogy titokban s külön-külön hetek és hónapok óta hány órát töltenek mindennap [a] kis vadháztartásban: ez a mese s ennek házassággal való befejezése bizonyára se nem ibsenkedik, se nem hauptmannkodik, s távolról sem akar több lenni olyasminél, mint a kedves német Familienromának - legfeljebb hogy ezenfelül mód és alkalom akar lenni arra, hogy a jellemszínész ezer és egyedszer eljátssza benne azt a fentebb említett kolportázsregény és külvárosi színdarabtípust, kinek rideg külseje alatt érző szív dobog, a jellemszínésznő pedig azt az aranyos okos asszonyt, aki szelídséggel viszi az urát arra, hogy azt tegye, amit ő akar.

A nézőtéren igazi „théatre paré" díszlett, színe-java együtt volt Nagyvárad és Nagyszalonta intelligenciájának. A hangulat pedig olyan volt, mint mikor áhítattal csodáljuk egy klasszikus festménynek felénk áradó idilli varázsát. Visszafojtott lélegzettel és a művészi gyönyörűségtől szinte lázasan hallgattuk a színpadon fönségesen kibontakozó poétikus mesét, melynek minden egyes alakja valóban meseszerű volt. Említsük elsőnek a Mestert, Ujházi Edét, aki ebben a szerepében felülmúlta talán minden eddigi művészi dicsőségét. Édes verőfényt sugárzott ránk, és meggyőzött bennünket arról, hogy utolsó nagy hérosza ő a régi magyar művészi gárdának, melynek nyomába se ér - sajnos - az újabb színészgeneráció. A Mesterhez méltó partnerek voltak Rákosi Szidi, aki olyan nagymama volt, aminőt csak poéták festhetnek, és Náday Ferenc, aki eleven tanúságot tesz arról minden újabb szerepében, hogy művészetének varázsa örökifjúvá teszi őt. Lánczy Ilkát és Dezsőt is lelkesen ünnepelték. Helvey Laura tökéletes volt, amilyennek őt mindig ismertük. A viszontlátás édes örömével fogadták a gyönyörűséges leánnyá fejlődött Paulay Erzsikét, akinek művészképességei is gyönyörű fejlődést ígérnek, amint ezt kicsi szerepéből is megítélhettük. A legkisebb szereplő volt, talán mégis a legbájosabb, Várady Antal csókolnivaló aranyos kis babája, Várady Ilike, akinek bűvös csacsogásaival nem tudtunk betelni. Kijutott a tapsból a mi derék földinknek, Faludinak is, főképpen akkor, amikor a lámpást behozta.

Felejthetetlen kedves emléke lesz a lezajlott két nevezetes művészi este a nagyváradi közönségnek és mindenkor őszinte szeretetet és hálát fogunk érezni Somló Sándor igazgató iránt, aki nekünk ezt a páratlan gyönyörűséget megszerezte.

Nagyváradi Napló 1903. jún. 19.

64. TISZA TRAGÉDIÁJA

Őfelsége kegyesen tudomásul vette, hogy Tisza nem olyan erőskezű ember, mint amilyennek mondták. Tisza pedig elintéztetett most már. A jövő embere volt sokáig, s immár alighanem a múlté. A jelené csak addig volt, míg Bécsből Budapestre ér a gyorsvonat. Vége. Nagy kár, hogy így esett. Szomorú tragédia a Tisza tragédiája. Lám. Valaki okos, erős, hideg, büszke, nyugodt, számító és dús. Mégis tragikus alak lesz belőle. És a Tisza tragédiája nagyon súlyos tragédia. Tiszában mérhetetlen ambíció van. Csak titkolta mindig. Az okossága, ereje, hidegsége, büszkesége, nyugalma számítása mind beleveszett e tragédiába. Tisza most már csak dús ember lesz. Talán még dúsabb. Önimádása egyetlen útra szorult. Tiszát elvesztette az ország, és ez a veszteség nagy veszteség. Jaj be szűkében vagyunk a kiválóaknak.

Aztán jön a tragédia második szakasza. Bebizonyult, hogy olyan posvány már a magyar fórum, hogy kavicsokkal ezt már nem lehet fölkavarni. Sziklákat kell ebbe görgetni. Tisza ígérte az erős kezet. Megérkezett Bécsből, s az erős kéz parolázni próbált mindenkivel és jeleket adott. Aut-aut. Mondottuk még akkor. Ezt a nagy posványt Széll csinálta. Ő csinálta ezt a mai parlamentet, hogy - süsse meg. Íme: Tisza csak kálvinista vallású, csak a híre az neki, hogy liberális, és elsöpörte kétszer huszonnégy óra, alatt a pártközi reakció.

És most jön a hármas tragédiának, e valóságos Tisza-trilógiának a harmadik szakasza. Az ellenzék harcának a legújabb megvilágosulása. Úgy áll a helyzet, s a hármas tragédiának ez a legnagyobbja: szembekerültek a nemzeti érdekekért folyó törekvés s a liberalizmus sorsa. Ugron és hívei, a Kossuth-párt jó része, a volt nemzeti párti jezsuita gárda, az agráriusok: mind ellenségei a liberalizmusnak, de kisebb-nagyobb bátorsággal mind a nemzeti érdekek és szükségek teljesítését óhajtják és sürgetik. Ki tagadná, hogy harcukban, törekvésükben igazság van? Eötvös Károly, Bánffy Dezső, Vázsonyi Vilmos elég liberális férfiak talán, s kénytelenek mégis ez éppen nem liberális táborral tartani a nemzeti érdekekért folytatott harcban. Viszont a liberalizmus restaurálását Bécsben csak nemzeti érdekek föláldozása árán volnának hajlandók megengedni. Ez az az ijesztő valóság: valóság. És Tisza tragédiájában ez csúcsosodik ki legdrámaibban, legijesztőbben.

Most már igazán jó volna csak megsejdíteni is, hogy és mint fogunk kikerülni e rémes kavarodásból. Úgy látszik, teljesen el fogják ejteni Magyarországon a liberalizmust.

Jön a nemzeti kaszinó, jönnek az agráriusok, majd jönni fog a néppárt köré rakodó konzervatív többség. Még ha Wekerle jön, az sem vígasztalás. A liberalizmusnak e rókatermészetű, fogatlan oroszlánja voltaképpen sohse volt oroszlán. Ha kell, jobban meg tud puhulni, mint a Náci, a Tiszák „hű" Darányija.

Tisza elintéztetett, s úgy érezzük, jó sokára elintéztetett a liberalizmus. Most már ulula cum lupis. Megyünk mind a nacionalista klerikálisokkal.

1. Bécsben megengedik a liberális kormányzást, ha az biztosítja a szent közösség sértetlenségét.

2. Elárasztják az országot a kongregációk, fölelevenül az egész feudális középkor, s ennek fejében majd megengedik, hogy a közös tisztek tiszaújlaki magyar bajuszpedrőt használjanak, vagy valami ilyes más engedményt adnak.

Borzasztóan silány „választék" ez. És immár csak a másodikat lehet választani…

Nagyváradi Napló 1903. június 20.

A. E.

65. KÁLMÁN GRÓF LEVELE ISTVÁN GRÓFHOZ

Hát ezen is túlestél, édes Pista bátyám? Hála Istennek. Mégis csak szerencsés ember vagy te. Majdnem olyan szerencsés, mint én vagyok. Úgy gondolom, hogy kő esett le a melledről. Fölfohászkodtál:

- No, evvel még tartoztam magamnak s azoknak a becsületes híveknek, kiket a hitükért nagyon gúnyoltak már. Hát ugye lehettem volna?…

Bizonyosan így fohászkodtál, édes Pista bátyám. Hanem most már gyere haza. Egy-két forró nap s dőlhet a rend. Aratni kell. A Pista gyerek is lerakta az érettségi vizsgát. Csupa jeles. Egy szóval: jó lesz hazajönni e szép szénacsináló időben. Odafönt úgy sem hozod már rendbe a szénát. Úgy olvasom tudniillik az egyik hírlapban, hogy nincs rendjén a szabadelvűség szénája. Hát jöjjön rendbe, ha tud. Neked már nem lehet közöd hozzá. Te félrelökted a kaszádat.

Ha nem tudnád, hogy csak virtuskodtál, bizony még megsajnálnálak. De tudom. Lehet, hogy egyszer-másszor nagyon komolyan vetted a dolgot, de észrevetted hamar magad. Nagyobb erejű ember vagy, mint én. Egy kicsit kitréfálhattad magad a métermázsákkal.

Én nekem nem volt soha passzióm a súlydobás. Mikor a jó bihariak idejöttek volt, hogy legyek a képviselőjük, szinte megijedtem:

- Kedves jó atyámfiai, hát bántottam én magukat valaha?…

Ha hazajössz, mutatok valamit. Meg fogod kacagni. Egy barátságos hírlap nagyon elsirat, hogy te most már lejártad magadat, hogy milyen nagy kár érted. Mintha te csakugyan azt tartanád e földi élet legnagyobb gyönyörűségének, hogy miniszterelnök légy Magyarországon. Nahát ez nagy gyönyörűség is. Komolyan kell venni, amiben nincs komolyság. Többet utazni, mint egy kezdő vigécnek. Meggyőzni Lengyel Zoltánt, hogy neked is van némi sütnivalód. Érezni hogy a te grófságod hitványabb, mint az Andrássy Ducié. Meghallgatni olyan emberek tanácsát, kiknél jóval több esze van a mi béresgazdánknak. Fene nagy gyönyörűség is ez. Hát még a ráadás! A barthamiklósok fölkutatják a szamosújvári, illavai és váci levéltárakat. A bélyegnyalástól a hazaárulásig mindent elkövettél. A végén úgy jársz, mint szegény jó apánk járt. Addig árultad a hazát, míg a saját kis földed kiindul alólad.

Én tudom, hogy virtuskodás volt az egész. Egy kicsit sok volnál te ennek az országnak. Úgy járnál, mint az a szegény földink járt, aki húszezer holdas birtokon tanulta a gazdálkodást, s be kellett ülnie a családi kétszáz holdba.

Valamikor az én tiszteletes nevelőm megismertetett valami furcsa doktrínával, hogy a kiválóak elsenyvednek. Van ebben valami. Az ilyen kis országokban, mint a mienk, van egy mérték, afféle szellemi mérce. Aki ezen túlnő, annak vége. Az nem juthat szóhoz. Mert Albionban mégis másként állanak a dolgok. Szép az, amikor azt mondja az angol miniszterelnök:

- A bagdadi vasúthoz van egy kis szavunk: nélkülünk nem lehet utat csinálni az északi sarkra sem, a Holdba sem, a levegőbe sem.

Vagy ha azt mondja az angol külügyminiszter:

- Anglia nem vesztheti el a világ szimpátiáját, vagy ha elveszti, akkor szerzi meg s úgy szerzi meg, amikor és ahogy akarja.

Ez már valami más, mint Gabányi uramat kioktatni, hogy amiért az ember nem jár nemzeti színű gatyában, azért igen hasznos magyar ember lehet.

Édes Pista bátyám, mégis csak Horatiusnak volt igaza, Smith, Malthus, Marx, Wagner, Schmoller és a többi csacsi volt. Horatius volt az igazi agrárius, nem Károlyi Sándor. A föld az igazság. Legalább ebben az országban a föld. Azért az ember Berlinben, Heidelbergben, Bécsben mindent megtanulhat. Plátótól Bodnár Zsigmondig mindent elolvashat. Több erő lehet benne, mint Bismarckban, Gladstone-ban, Chamberlain-ben. De aztán hallgasson vele. Legyen bölcs és király a maga földjén. Az istállónak nem kell okvetlenül a Duna-parton állania. A geszti istállókat rendben tartatni szebb. Hidd el, olyan bölcs, gazdag és szép az élet a vulgus nélkül, mely nemcsak profanum, de gonosz is.

Várunk szeretettel haza, én édes Pista bátyám. Mi közöd neked az olyan gombolyaghoz, melyet hátulgombolós nadrágú gyerekek gombolyítottak össze. Csak gombolyítsák ki, ha csinálták. Te nagyon erős, nagyon férfi, nagyon okos és nagyon úr vagy hozzá, édes Pista bátyám. Ölel procul negotiis s idevár téged is - Kálmán öcséd.

*

Ez a levél alighanem apokrif. De lehetett volna talán megírott és hiteles.

Nagyváradi Napló 1903. június 21.

A. E.

66. A HÉTRŐL

Ilyenkor június végén minden ember agrárius egy kicsikét ebben az országban. Szidjuk az időt, aggodalmaskodunk. Mi lesz az aratással? Péter-Pál napján régi gazda-axióma szerint búzakeresztnek illik már lennie. És hetek óta alig volt egy érlelő meleg nap. Mi lesz?… Mert hogy hát az Idő őfelsége kegyelméből élünk még csaknem mindannyian ez országban. Szörnyen emancipálatlanok vagyunk. Szörnyen távol állunk még a modern gazdasági berendezkedés stációjától. És ezért agrárius voltaképpen még ma nálunk a legerősebb merkantilista is. Kiss József, aki modern is, merkantilis is, dús vénájú is, csak nemrégiben írt volt a Naphoz, a kalászérlelőhöz, egy fölséges agrárius himnuszt. Bródy Sándor pedig előttem bizonygatta egyszer egy erdélyi mágnásnak, gondolom gróf Teleky Árvédnek:

- Gróf úr, én vagyok ma Magyarország legagráriusabb írója.

És alig is imádja még valaki úgy a magyar humuszt, ezt a tenyésztő, áldott magyar földet, mint Sándor bá', aki pedig be nagy volna, ha franciának születik.

Szeretjük bizony nagyon, túlon-túl szeretjük ezt a földet. Mennyivel jobban, mint megérdemli. A butafejű mágnás, a hencegő dzsentri, a fő- és alklerikus, kik részben kiúsztatták, részben - segítünk is nekik - kiúsztatják maguk alól, nem szeretik századrésznyire sem úgy, mint az alföldi hazátlan bitang, azaz szocialista. Most olvastam el Szabados Sándor, a fiatal szocialista vezér röpiratát a védvámokról.

Ez a fiatal hazátlan bitang jobban ég és küzd a magyar rögért, ezért az országért, mint Károlyi Sándor egész fajtája - kiszámítva belőle a hazaárulókat. - Csak nyíljanak meg egy kicsit a szemek és az agyak ebben az országban, hamar világos lesz, hogy a szociáldemokrata párt a leghazafiasabb párt. Persze nem az osztálybetyárok által kompromittált hazafiasságot értjük ez alatt.

A német szocialisták mentették meg például most a katasztrófától hazájukat. Nálunk is így lesz még valamikor. A magyar junkerek még sokkal butábbak és ártalmasabbak, mint a németek. No és a liberalizmus gyalázatosan lejárta magát. Már a magyar parlamentben is. Itt van véletlenül még néhány igazi liberális is. De ezek szégyenlik már a liberális címet. Még ebben a mi osztályparlamentünkben is immár csírázni kezd a radikális jövendő.

A többit pedig el fogja végezni Khuen úr, a hét hőse. Egy év múlva több újságíró lesz a börtönben, mint szabadon, aminek persze örülni fog a junker-Magyarország. Csak jó későn fogja megsiratni ezt az örvendezést. A kutyának is jobb dolga fog lenni, mint a szociáldemokratának. Sajtószabadság, gondolatszabadság, gyülekezési jog stb. Egyelőre mind eltűnnek Khuen úr által. Ez nem vad jóslás. Ez így lesz. Khuen úr rendet jött csinálni. És lesz itt harc. Osztályharc, kultúrharc, ezerféle harc. Szép lesz benne élni. Jómagam ugyan ki fogok szökni az első súlyosabb elítélés után. Mert bátran, igazán szeretek beszélni, de dutyiban ülni nem.

De addig is, míg ez eljövendő nagy ügyekről kell zengedezni, bugyog bőven a témák forrása. A politika, hála Istennek, kezd kimenni a divatból. Óh, pompásan mulatok most a kávéházak politikusain. Megdöbbentek és elhallgattak. Érzik a szövevény hatalmát. Érzik, hogy itt már ők gyengék a bontogatásra. Lesz-e miniszterelnök Tisza vagy sem. Marad-e Apponyi vagy megy. És a többi. Mindezekhez hozzá mert szólni mindenki, sőt fogadásokat is kötött. Ám érzik, hogy most már szövevényes, misztikus, súlyos és a kávéházakban lakozni nem bíró a helyzet problémája. Mert az. És hálaistennek most már legalább egyelőre, pihen a politika. Ellenben nem pihennek a nagyváradi fináncok. A rendőri sajtóiroda is nap mint nap beszámol egy-egy szenzációról. Az orfeumok sem pihennek. Soha ennyi orfeum még nem csábította a nagyváradi szalmaözvegyeket. És micsoda izgató témák! Miért szöktek meg a Várady-

sanzonettek? Mikor jönnek a Djelma-nővérek? Kivel pezsgőzött Ernyei Frici? Ki udvarol Nádasi Ilonkának? Péter király nyugodtan kormányozhat. A nagyváradi közvélemény csoda módon le van kötve. Aztán Gyula is közel van. A Haller-párt ugyan nem ad mostanában kommünikét de Parlaghi Kornéliának minden nap nagyváradi udvara van. B. Ruzsinszky Ilonát, az éneklő csodát pedig - mint a lapok írják - Belgrádból eljárnak meghallgatni. Hogyne mennének Nagyváradról?…

…De hajh, hagyjuk félbe a dolgot. Kinézek az ablakon. Újra szakad a hideg eső. Agrárius, elégikus hangulat száll meg engem is újra. A kis tagban, ott az Ér mellett, nem érik a búzakalász. És nem érik sehol. Kiss Józsefet vállalom újra, mint egykor, mesteremnek. És imádkozom a Naphoz. Kergesse el a felhőket. Mert bizonyisten országos bánat lesz ebből!…

Nagyváradi Napló 1903. június 28.

(Dyb.)

67. BÁNFFY-PÁRT

Mondjuk, hogy föl meri oszlatni a képviselőházat a horvát. Vagy higgyük, hogy nem. Nincs bizonyosságra, kitisztulásra remény semmiképpen. Az emberek és emberkék valami nagy dolgot várnak. Lemond a király. Jön az abszolutizmus, forradalom lesz… A forradalom tetszik mindenkinek. Hosszú szó. Szép, kemény és majesztuózus. Forradalom kell a magyarnak. Egyik-másik újság már megreszkíroz egy-egy konvent-szagú nagy mondást. A lámparúd már túlhaladott álláspont. Egy jakobinus újságíró például azt tanácsolja Kossuth Ferencnek, hogy lője magát főbe. Jó, hogy nem teszi hozzá: előzze meg a sorsát. Urak, urak, de rossz tréfájú urak önök. Lehet ugyan, hogy mi már egy kicsit a Balkánon vagyunk, s Vészi József szerint a bécsi Burg voltaképpen Yildiz-kioszk vagy bécsi konak, de valamennyire mégis nyugati koszton éltünk, egy idő óta. És urak, urak, a forradalom immár csak Afganisztánban, a mollah országában s vidékén megy úgy, mint az urak gondolják. És talán ahogy Bécsben is gondolják.

Mindenesetre igaz, hogy cudar és komisz a helyzet. És következik is valami nagy dolog. Nem lehetetlen, hogy Bécsben kitalálnak valami nagy ostobaságot, de nekünk még sem szabad mást tennünk, mint okosan és politikusan viselkednünk. Nem gyáván, csak okosan. Az evolúció, amit különösen a Somló-ügy óta még a „Sárrét" hetilap is befogadott a hasábjaira, nem olyan semmi szó. Az bizony igazság. Jóval különb a revolúciónál. És bár a magyar természet retteg az eszméktől, tessék csak ez egyszer tudományosan megnyugodni s módust találni.

Ha bevizsgálunk a zűrzavarba, megvilágítottan, erőt ígérően, másokért önmagában bízva csak Bánffyt látjuk. Izolálva - mint ő mondja. Miért izolálva - kérdezzük mi. Szinte példátlan a magyar históriában, hogy valaki oly körülmények között, mint Bánffy, annyi szimpátiát, hitet, reménykedést, lelkesedést és várakozást ébresztett volna maga iránt. Ez így van, s ez eddig történt. Most már okvetlenül a cselekvésnek kell jönnie. És rántsuk elő csak újra az evolúciót. A legbecsületesebben mondjuk, hogy az a grádus, melyet a Bánffy most adott programjának megvalósítása képezne, ínyére lehet minden evolucionistának, minden szocialistának, ki tudományosan gondolkozik. Ez a program határozott, tudományosan kiépített utca-szakasza a mai viszonyaink között lehetséges és szükségszerű haladásnak.

No, de programot adni nem nagy dolog. Ehhez értünk mindannyian. Miért dicsekszik az izoláltságával, mért marad még mindig izolálva Bánffy? Különösebben meg kell ezt nekünk tudnunk itt Nagyváradon. Egy intést vár, egy határozott szót vagy lépést a liberális tábor. Úgy véljük, hogy éppenséggel nem kell várnunk, s isten mentsen, hogy a helyzet még válságo-

sabbra váljék. Bánffynak sincs immár oka még több bizalomra várnia. Nyilatkoznia kell. Nem sejtetések kellenek. Nyilatkozatok és tettek mindjárt.

Nagyváradon ismert dolog, hogy a Bánffy-párt diadalmas megalakulásához elég volna Bánffynak egy határozott hangú levele. Anélkül azonban, hogy valaki legalábbis tudomást vegyen a seregről, vezér nem igen lehet, s a sereg inkább vár tovább.

A pártalakító kísérletek idején hát jöjjünk tisztába, hogy érdemes-e éppen Bánffy-pártot csinálni, holott Bánffy még mindig csak az izoláltságával dicsekszik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy egy új, becsületes liberális, radikálisan liberális párt immár vagy négy esztendő óta nem kellene Nagyváradon.

Nagyváradi Napló 1903. július 5.

A. E.

68. A GRANICSÁRNAK IGAZA VAN

Kinek van igaza? Széllnek? Apponyinak? Kossuthnak? Barabásnak? Bánffynak? Vészi Józsefnek? Vázsonyinak? Hock Jánosnak? No, kit kérdezzünk még?… A horvátnak van igaza. A granicsárnak. Őt Bécs küldte. Annyit tudtunk róla, hogy Zagrebuban hóhér volt, Brixenben paralitikus beteg. Szívesen fogadták. Gaudiummal szinte. Darányi Náci volt az egyik szőnyegteregető. Ugyanaz a vad liberális Náci, ki anno *Wekerle* úgy tudott rúgkapálni. Most négykézláb teregette a szőnyeget, hogy besétálhasson a különös múltú klubba a bán. Az egyetlen Vészi József mert férfiúnak maradni. Mindenki leborult a bán előtt. Leborult Kossuth Ferenc is. Gróf *Tisza István*, a magyar ember, a kálvinista ember, az okos ember, az erős ember nem kellett senkinek. A bán mindenkinek kellett.

Dehogyis imádjuk mi Barabást. Barabásnak igaza van, de nem azért, amiért ő hiszi. Ám Kossuth rettenetesen megbotlott. Akármelyik régi negyvennyolcas polgártársunknak lett volna annyi józansága, hogy így szóljon a bánhoz:

- Uraságod idegen. Ebben az országban semmi helye sincs. Menjen vissza ahhoz, aki küldte. Mondja meg, hogy Önnel itt nem áll szóba senki. Jöjjön ide magyar politikus, magyar ember, ígérje meg a fatális javaslat visszavonását, s mi becsületes hazafisággal kiemeljük a kátyúból a magyar alkotmányt, megszüntetjük a veszedelmes válságot…

Kossuth azonban nem így cselekedett. Kossuth szóba állt a bánnal. Kossuth nagy gyöngeséggel és nagy hittel utat készített a reakciónak. Ez a Kossuth nagy bűne. Nagy bűn, mert tévedés.

Kinek van hát igaza? A horvátnak. A horvát most már helyben van. Barabás főként azért harcol talán, mért neki eleme a harc. De Eötvös Károly, Vészi József, Vázsonyi Vilmos és társaik, valamint a szociáldemokraták harcolnak azért, mert látnak. Ők látták, hogy micsoda embert küldtek ide. Ők nem kutatták ki a múltból sem Zagrebut, sem Brixent, nem vizsgálták a két dudorodást a bán koponyáján, sem a hiúz szemeket. Ők látták a dolgokat, s tudták, hogy *ilyenkor* Bécs mit szokott csinálni.

Lám a granicsár már nem tudja türtőztetni magát. A múltkor plakátokat tépetett, tegnap már bejelentette a klotűrt. Nem fog késni a többi sem. Jönni fog az éjjeli ügyész, a rendőr, a csendőr, a katonaság. Tessék sort várni. Olyan teljes reakció szakad ránk, amilyenről rémálmainkban sem álmodtunk. Mert minden reakció gonosz. De hát amelyet Bécsből rendeznek!…

És a bánnak igaza van. Őt nem küldték ide tovább játszadozni a tréfás papíralkotmányon. Őt ide rendet csinálni küldték. És ő rendet akar csinálni.

A legőrültebben mulatságos pedig az egész veszekedett kavarodásban az, hogy az egész ország Kossuthot és Barabást lesi. Bennük látják, s tőlük várják a megoldást. Hát ilyen nyomorult lenne a parlament? Hát elfelejtette az ország, hogy van neki egy úgynevezett szabadelvű pártja is? Nem csodáljuk egyébként, hogy elfelejtette. Hát erre a pártra teljesen közömbös: veszedelemben forog-e az ország vagy sem? Soha még olyan nyilvánvaló nem volt ennek a pártnak a lealjasodása, mint most. Hallgat, kuksol és vár. Mire? A Kossuth-Barabás béka-egér harc eldőlésére? Hát ez a párt nem az országért van? Vele kormányozhatna Haynau is?

Be igaza is van a granicsárnak! Szuronyt és börtönt nekünk. Nem érdemlünk meg tőle semmi jó[t]. Mert ha ország volnánk, mert ha parlamentünk volna, már a Dráváig szaladtunk volna a bánnal…

Nagyváradi Napló 1903. július 9.

A. E.

69. NYÍLT LEVÉL BARABÁS BÉLÁHOZ

Képviselő úr, olvassa el ezt az írásunkat. Hideg, becsületes írás ez. Az Ön forró temperamentumát lehűteni nem fogja, de a homlokát igen, és soraiban megérzi tán azt a levegőt, mely majd holnap délután a Szent László téren körülfolyja. Mi máris éreztük, s írásunk ezért lesz hideg. Mert hideg lesz. Harcot hirdetni jön képviselő úr? Jó helyre jön. Ez a város a harckedvelők városa. Abban a harcban, melyet Ön és társai sok erővel meg (vagy el?) vívtak, többen voltunk az Ön háta mögött, mint hitte. Sokan voltunk. Ott voltunk mi is. Ott volt e lap, mely a harcok idején sokat kockáztató közönség lapja. Olyan közönségé, mely összeborzongva érzi most ama sivatag felől a szelet, mely sivatagnak neve: gazdasági tönk. És ez a lap, ez a közönség kitartott önök mellett mégis. Együtt harsogtuk Önnel: „megalázottak, koldusok vagyunk, nem bírunk, nem veszünk több terhet!" Rohantunk az exlexbe is Önök után. Mindegy. Hátha?!… Eltemettük a rossz érzést, hogy egy Bartha Miklóssal, egy Gabányival stb. kell egy táborban lennünk. Csak egy percre döbbentünk meg: mikor Khuen jött. És ismét bíztunk Önökben. A kimerültség hirtelen fogta el tagjainkat. Akkor fogta el, mikor Önök eltűntek az ajtón, mely Khuenhez vezetett. A düh mégegyszer fölajzotta bennünk a húrokat, melyekkel Önök a harc alatt tetszésük szerint játszhattak, s aztán - vége volt mindennek. Kaccenjammerünk van, Uram! szörnyű kaccenjammerünk. Ön aztán meggondolta magát. Új harci riadót fúvott. Nekünk nem használt a korhelyleves. Szinte magunk is félünk most már a magunk nagy, kínos kijózanodásától.

Képviselő úr, itt már nem politizálnak az emberek. Még injekció folytán sem. Abszolutizmus jön? Reakció? Mi koldusságunknak mindegy. Fölkiabáltak bennünket. Esett a jégeső, s mi botokkal segítettünk a jégnek verni a termést. Azt mondták: megtérítik az egész kárt. És most talán a talaj is lesüllyed. Nem kell nekünk, Uram, jó darabig politika. Így is csak valamelyik isten állíthat talpra csodából bennünket. Csinálják Önök a dolgot, ha van hozzá kedvük és lelkük.

Most politizálunk, Uram, utoljára jó ideig, hogy Ön lejön hozzánk, s hogy -.úgy mondják - harcot hirdetni jön. Újabb harcot. Elébe kell Önnek kiáltanunk: harcoljon minélkülünk, mi levert emberek vagyunk, kik alkuszunk, óh, alkuszunk már. Pedig nem akartunk. A büszkeséget Önök ölték ki belőlünk. És ha talán hiba volt a Kossuth Ferenc alkuja, az oktalan

harc a nagyobb bűn volna - *most már*. Mi alkuszunk, Uram. Egyelőre a kisebb bűnnel alkuszunk meg. Hogy mi, a koldusok, segítettünk a pusztításnak, mit kaptunk érte? Ez a szerencsétlen ország az exlex révén hatot ugrott egyszerre a katasztrófa felé. Senyvedünk mindnyájan. Kérdezze meg, uram, sokunk-sokunk közül az ország türelmes nagyváradi szolgáit, a tisztviselőket, kik a nagy remények fejében lemondtak a kínált javító morzsákról, pedig de nagyon rá volnának szorulva!… Kérdezze meg például őket, ha vajon testük-lelkük a harcért ég-e? Aztán kérdezze tán sorra a kereskedőt, az iparost stb.

Jöjjön, képviselő úr, várjuk. Hiszen valójában becsüljük, szeretjük Önt, aki csupa hit, erő, dörgés és érdekesség. Jöjjön, lásson és értsen meg bennünket. Szomorúak vagyunk, összetörtek és józanok, kik szeretnének egy kissé föllélegzeni és megpihenni.

Talán megjön még egyszer az erőnk. Most fölemésztették Önök. Majd még egyszer talán hinni fogunk tudni az Önök gerjedelmének, harcának. Most nem vagyunk kaphatók lendületekre. Az imádságot is elfeledtük. A Gotterhalte muzsikájára képesek vagyunk imádkozni, hogy „add meg nekünk a mi mindennapi kenyerünket”! Ha a kenyér majd egy kis erőt fog adni, s csakugyan a nyakunkhoz fognak nyúlni, majd beszélhetünk egymás között a dologról még. Rettenetes csalódások után s egy kis indemnitás révén talán jogunk van a magunk életét megmenteni. Egyébként újra mondjuk: szeretettel várjuk Önt, képviselő úr. Hiszen nincsen kizárva, hogy olyanféle szomorúságú az Ön lelke is, mint a mienk. Lehet, hogy holnap egy mást kell vigasztalgatnunk… A viszontlátásra, képviselő úr!…

Nagyváradi Napló 1903. július 11.

70. BARABÁS BÉLA BESZÁMOLÓJA

Barabás Béla beszámolt - volna. Nem számolhatott be. Nagy nehezen, egy negyed órai küzdés után egy kicsi csöndet tört a hangjával. Mézes madzagot húzott végig a szocialisták száján, megmaszlagolni próbálta a tisztviselőket, és legvégül szidta a szabadelvű pártot. Mindezt röviden tehette csak. Az obstrukción átsiklott. Rejtélyes és kevésbé értelmes célzásokat tett a jövőre. Aztán egy irtózatos frázis, s a „beszámoló” véget ért. Valamivel tovább tartott tíz percnél.

A „beszámoló” ilyenformán nem lehetett a tegnapi nap eseménye. Sajnos, más eseményei voltak a tegnapi napnak. Barabás lejövetele fölkavarta Nagyváradot. Méreg tapadt a lelkekre, s ezt a tömegmérgezést nehezen fogja kiheverni a nagyváradi társadalom. Ez a Barabás lejövetelének politikai eredménye. Bezúzott fejek, bezúzott ablakok, elkeseredés a szívekben, fölbujtott vad szenvedélyek, oktalan zavargások. Mióta Nagyvárad képviselője Barabás Béla, első eset, hogy nyújtott valamit Nagyváradnak. Kárhozatos botrányokat. Láthatta, tudhatta, látta és tudta is ő ezt jó előre. Lejött mégis. Beszámolóját nem mondhatta el, de jelenlétével sikerült forrongásba hozni a kedélyeket, és - szövetkezve a szociáldemokratákkal - sikerült valósággal forradalmat csinálni Nagyváradon. Ilyen forradalomra gondolt Barabás úr, mikor a parlamentben hetvenkedett? Ha vért akart, hát folyt vér. Kinyúlt a betyárvilág Nagyváradon. Ezt akarta Barabás? Ha ezt akarta, elérte.

A tegnapi napon Barabás hívei közül is sokan valósággal undort kaptak.

A tegnapi nap újra összeforrasztotta Nagyváradon az értelmes, értékes elemeket. A véres napnak ez az egyetlen enyhítő és vigasztaló momentuma.

Nagyvárad intelligens társadalmát inzultálták tegnap. Ezt az inzultust Barabás úr fiaskója sem tudja elfelejtetni. Pirulunk és szégyenkezünk a tegnap történtek miatt.

Reméljük, hogy Barabás le fogja vonni a konzekvenciákat. Nagyvárad intelligens polgársága kényszeríteni fogja rá. Elég szégyen, hogy Tisza Kálmán helyébe a fátum éppen őt hozta, ki most lelketlen frázisok, országrontó zenebonák után úgy jön ide le, hogy véres botrányok tegyék jó időre emlékezetessé ezt a látogatást. A kiontott vérre kérjük Barabást, hogy ne jöjjön ide többet. Ez a kiontott vér az ön lelkét terheli, Barabás úr!

Az ország pedig, mely tegnap ide figyelt, vegye tudomásul, hogy Barabás nem mondott beszámolót, szánalmasan viselte magát, s hogy szégyenletes, véres botrányokkal tette emlékezetessé utolsó látogatását… Mert hisszük, hogy utolsó volt…

Nagyváradi Napló 1903. július 13.

71. BARABÁS NAPJA

Barabás napjáról, a véres vasárnapról beszél az egész ország. A parlament is erről beszél. Ám ez nem jelent sokat. Van-e csacsiság, mit a parlament időlopói parlamenti nívóra nem emeltek? De a véres vasárnap nem volt csacsiság. Nagy gondatlanságok, nagy szenvedélyek és nagy gonoszságok összejátszása volt. A képviselőházban egyébként maga Barabás hozta szóba és elismerjük, teljes objektivitással ismertette a lefolyt nagyváradi eseményeket. Barabás ezenközben a Ház elnökének bejelentette, hogy a mentelmi jogán sérelem esett. Ez már nem vall objektivitásra. A „s[i] fecisti, nega" nem elég regula neki. Ő csinált mindent beszámolójának ily nehéz, izgatott hangulatban és időben való forszírozásával, s ő siet a vádemeléssel.

Hát viszonvádat emelünk, Barabás úr. Nagyvárad polgársága nevében. Ez a polgárság istenugyse nem kívánta ilyen zavaros és ideges politikai világban az ön beszámolóját. Nagyon hasznosan és bölcsen megcsömörlött a politikai heccektől. Nem vágyott a vasárnapi malomalja-politizálásra. Ám Barabás úr úgy hitte, elérkezett a pillanat, hogy Európa reá tekintsen. Lejött. A többit tudjuk. Vádat emelünk Barabás ellen. Az ő megjelenése és viharidézése felzavarta s vérrel fröcskölte be a nagyváradi társadalmat. Ha egész nyíltan nem is jelentették csupa kíméletből neki, hogy itt nem nagyon vágynak most az ő látására, de érezhette ezt. Még a saját pártjának jó része is úgy vélekedett, hogy nem szabad most lejönnie Barabásnak. De ő lejött. Európa ugyan nem nagyon figyelt reá. De Bécsben, hol túlontúl jelentős és érdekes embernek látják és tartják Barabás Bélát, hogy ki fogják ezt a véres, botrányos esetet használni - ellenünk! Ez az okosság politikája, Barabás úr?…

Barabás napja előreláthatóan sokáig fog témát adni. Nagyváradon pedig különösen emlékezetes lesz. Nagyon lelkiismeretesen vizsgáltuk meg a dolgot. Nem tudjuk a felelősséget sem a függetlenségi, sem a szabadelvű, sem a szociáldemokrata pártra, sem a bámész, sem a gonosz indulatú tömegre, sem a rendőrségre, sem a katonaságra, sem Gerőre, sem Bordéra hárítani. Megengedjük, hogy a szenvedélyesség és izgatottság minden oldalon hibákat idézett elő, de a legnagyobb hiba mégis ez az alkalomszerűtlen időben tartott beszámoló beszéd volt.

Nagyváradi Napló 1903. július 14.

72. A NAGYVÁRADI UTCA

A nagyváradi utca vizsgázott vasárnap. Veszedelmes utca. Erkölcsét, lélekrajzát nehéz volna adni. Annyi bizonyos, hogy veszedelmes. Nem hasonlít a budapestihez. Még kevésbé a többihez. Íme egy rendkívül karakterisztikus kis eset.

Mikor a tömeg rávetette magát a szabadelvű urak seregére, egy budapesti, elegáns, panamakalapos úri ember szembekerült egy pirospozsgás, derűs arcú mesterlegénnyel. A legény kezében hatalmas dorong volt. Éppen abban a percben bunkózott le vele egy esőköpenyeges fiatal urat. A legény felemelt bottal közeledett a panamakalapos úr felé. Ez nyugodtan húzta meg esernyője fogantyúját. Pompás, hatalmas, acéltőrt rántott ki a parapléból. A legény leeresztette a botot. Egy párizsi gamin szeretetreméltóságával mosolygott, valóságos eleganciával emelte meg mosolyogva a kalapját, megfordult s elindult olyan ellenfelet keresni, aki nem hord tőrt az esernyőjében.

A nagyváradi utca hősei emlékeztetnek a párizsi torlaszcsinálókra. Mosolyogva, kedélyesen csinálják a forradalmat.

Mesésen, bátran harcolt negyven-ötven emberrel Meskó Boldizsár. Erről a tusáról csodákat beszélnek. Mikor aztán a karja megbénult, a fejét belepte a vér, elvitték a harctérről.

Egy kis ötéves leányka az édesanyja kezén látta ezt a harcot. Ő is, az édesanyja is halálos veszedelemben forogtak. A kis leány hangosan zokogni kezdett:

- Megölték a bácsit! Meghal a bácsi!

Ez a zokogás pár száz fölizgatott embert okvetetlenül kijózanított.

A katonákat szinte szeretettel látta munkában a tömeg nagyobb része. A katonáktól nem félt. A nagyváradi utca voltaképpen a rendőrséget is azért utálja, mert tudja róla, hogy gyáva, s bajt, veszedelmet csak a gyáva emberek szoktak csinálni.

Úgy mondják, hogy húszezer darab téglát dobált el a tömeg. Ez bizonyítja, hogy a vasárnapi harcban a kedélyesség dominált. Ha ezt a húszezer téglát ötvenezer dózisban komolyan és dühvel kezeli a nép, talán az új városház tornya sem áll ma már.

A budapesti lapok mintha kiválogatták volna az embereiket. Az újságírófajta egyébként is ideges. De például a kedves, komoly Goda Gézából egy kis utcai harc valóságos Marat-t csinál, ki nyakaztatni tudna. Dr. Béla Henrik, Mandovszky Richárd stb. mind kész forradalmárok, ha az idegeik mozgásba jönnek. Csak Lóránt Dezső maradt magyarul szólván slágfertig, aki káromkodik is, ha kell, de gondja van rá, hogy előkelő maradjon.

Voltaképpen az a szörnyű forradalom, melyről másnap az ország képet kapott, az újságírók idegeiben zajlott le, a becsületes, hasznos, de nagyon érzékeny, nagyon elkínzott idegekben.

Az ostromállapot valójában már mulattatott mindenkit. A katonai táborozás érdekes látványosság, és a nagyváradi ember él-hal az érdekességekért. Már este hét órától kezdve csak a fantáziák dolgoztak. A külvároson szemtanúk hirdették, mint vágtak két darabba egy öregasszonyt és négybe vagy ötbe egy kisgyermeket.

Tizenkét órakor, éjfélben, e sorok írója bekóborolta az utcákat. Alig lehetett egy élő lelket látni. A Szent László tér sarkán a lépések alatt nyikorgó üvegcserepek, a szétszórt tégladarabok s a szokatlan nagy csönd jelezte, hogy itt történt volt valami. Reggelre jóformán ennyi jel sem maradt. Egy pár elkésett fantázia rémítgetőzött újabb utca-mozdulásokkal.

Az utca nem mozdult meg. Kikedélyeskedte magát, s elpihent. Ez a nagyváradi utca. Vasárnapi vizsgája azt mutatja, hogy jó lesz nem idézgetni. Egyelőre - mint Khuen mondja - csak pihenjen a nagyváradi utca. Mert amennyi kedélyességgel tud harcolni, még nagy dolgot művel egyszer. Egyelőre pedig nincs szükség nagy dolgokra…

Egyelőre… És egyelőre bele kell törődni, hogy az utca, specialiter… a nagyváradi utca a szociáldemokratáké. Az utcán ők uralkodnak. Ők a legérettebbek, legöntudatosabbak. Egy

szemhunyorgatásról ért négy-ötezer ember. És tagadhatatlanul értenek a szép szókhoz is. Mikor Kossuth Ferenc zászlóját széttépték, Izrael Jakab, a szocialista vezér így jelentette ezt:

- Széttéptünk egy zászlót, de nem a trikolort téptük szét, hanem a Kossuth Ferenc nevét.

A századost, a derék Wenderinszkyt nagyon is agyondicsérték már. Még baja lehet belőle. Ám mégiscsak meg kell írnunk egy érdekes ideát.

Néhányan indítványt akarnak beadni, hogy válassza meg Nagyvárad város díszpolgárává a derék katonát. Egy negyvennyolcas kuruc pedig nem kisebb ötlettel rukkolt elő, mint hogy milyen derék volna függetlenségi képviselőnek megválasztani a kapitány urat.

Bizony, sok temetés lett volna tegnap, ha a katonáknak nem Wenderinszky kapitány osztja a parancsot vasárnap.

A Pável-tüntetés óta igazi erővel vasárnap mozdult meg újra a nagyváradi utca. Jó lesz vigyázni azoknak, akikre tartozik, ne legyen mostanában komoly ok az utca megmozdulására. Kedélyesen, hirtelen vérpatakokat tudna fakasztani a nagyváradi utca.

Nagyváradi Napló 1903. július 15.

73. A NAGYVÁRADI NAPLÓ IGAZSÁGA

Kitiltották-e vagy sem a nagyváradi negyvennyolcasok pártköréből a Nagyváradi Naplónak azt a példányát, melyre a mai napig sem fizetett elő még a tiszteletreméltó pártkör - nem túlságosan érdekel bennünket. Ellenben igen jól mulattunk azon a kedves kis kánikulai ötleten, hogy a Nagyváradi Napló odadobta magát Khuen-Hédervárynak, mert hát - tetszik tudni - Khuen-Hédervárynak nem volt nagyobb gondja, mint hogy jó barátságot kössön a Nagyváradi Naplóval, s a Nagyváradi Napló éppen csak Khuen-Héderváryra várt, a magyarra, a radikális liberálisra, a derékre, az erősre. Jó vicc, ugye? Vagy komolyan haragusznak reánk Szokoly Tamás úr és a kávéházi forradalmárok? És komolyan hiszi rólunk a Khuen-Héderváry-imádást egy komoly ember is? Mivel ma minden lehetséges, s fejvesztéssel sem lehetne küzdeni az általános fejveszítés ellen, próbáljuk megérteni egymást - komolyan.

A Nagyváradi Napló sohse adta oda magát egyetlen mai politikai pártnak sem. Igen előkelő és igen bölcs - mondjunk divatot - divat ma már ez a magyar politikában. Azt jelenti, hogy ébredni kezd az értelem, s a csorda-abszolutizmus mai pártrendszere teher lesz lassanként minden értelmesebb politikusnak. Ma már pártokon kívül és felül áll Bánffy Dezső, Eötvös Károly, Vészi József, Ugron Gábor, Vázsonyi Vilmos, Beöthy Ákos. Mondjunk-e több nevet még? Elég intelligens társaság talán. A mai pártviszonyok olyan lehetetlenek, olyan együgyűek, olyan immorálisok, olyan anakronizmusok, hogy az értelmességnek külön kell állnia. Talán nem lesz ez mindig így. Talán hamar lesz másként. Ma így van. Menjünk tovább. Mikor rajongtunk mi Barabás Béláért a politikusért? Soha. Álmunkban sem. Kedves, szimpatikus, érdekes úri magyar ember Barabás Béla. De ugyanez a Barabás Béla, ki egyetemi polgár korában díszkardot vitt Abdul Kérimnek vagy kinek. Mi gyönyörködünk a kilométereket átható baritonban, de baritonra, csak baritonra nem akarnók e bajos, szegény ország sorsát bízni. És bocsássa meg nekünk a magyarok istene - s tudjuk, hogy megbocsátja - az önálló vámterületet, a szavazati jog kiterjesztését, a liberális reformok folytatását, s a militarizmusnak, mint olyannak, megrendszabályozását elsőbb rendű céloknak tartjuk egy igazi parlamenti harcban a nemzeti vívmányoknál. A nemzeti vívmányok maguktól jönnek aztán. Nos, mi együtt harcoltunk Barabásékkal, s egyszer csak észrevesszük, magunkat, hogy a harc új modort és új irányt kapott. És észrevesszük, hogy még a siker sem fogja pótolni az

áldozatot amit eddig hoztunk! Flegmann Árminnak, Kádár Jánosnak, Kovács Kálmánnak, de mindazoknak, kiknek élén e lap küzd, hiában mutatják meg majd egy év múlva a hadsereg közös lobogóját, az új katonai büntető törvénykönyvét, a visszahelyezett magyar tiszteket. Az exlex, a nyomában járó gazdasági válságok, az állandó tönk-veszély fejében csekélyke kárpótlás lesz mindez. És elég katasztrófa az is már, hogy az obstrukció államférfi helyett egy granicsárt tolt a nemzet nyakára. Megálljunk! Próbáljunk egy kicsit rendbejönni. Nagyon sok a baj. És ekkor jön a hír, hogy a Barabás Béla baritonja a Szent László térről azt fogja szétzúgni az országba, hogy ha már eddig vagyunk, menjünk tönkre egészen. Erre kiáltottunk mi vétót. Erre kellett nekünk kíméletlen őszinteséggel kimondani az igazságot, hogy Barabás Béla nem döntheti el ennek az országnak a sorsát, s harsogó toroknál erősebb igazság a korgó gyomor, nem is argumentálván másként. Ha Körbert rendelte volna ki Bécs magyar miniszterelnöknek (mert nálunk Bécs rendel miniszterelnököt, s a drágalátos szabadelvű párt az utolsó lakájt is elfogadná) - *ha már egyszer szóba álltak vele* -, első kötelesség az országot az exlexből kivezetni. Ezért kellett nekünk a bariton-politika ellen felemelni szavunkat erélyesen, pláne a beszámoló révén történt botrányok után. És a bán? Barabás és az egész negyvennyolcas gárda együttvéve nem látja olyan igazán Khuen-Héderváryban a veszedelmet, mint látjuk mi. Ezt a mindenre kész embert a kamarilla küldte ki, s a függetlenségi párt fogadta be. Hogyne kellene nekünk a bán ellen küzdeni, aki olyan veszedelmes, hogy úgynevezett radikális pártot levesz a lábáról?…

A Nagyváradi Napló igazsága a régi. E lap radikális liberális. Bánffy eszméiért harcolt akkor, mikor Bánffy lezuhant a hatalom polcáról, s ez elvekért, a Bánffyénál egy kissé radikálisabb értelmezésben harcolt azóta máig, mindig anélkül, hogy ezt Bánffynak még csak be is jelentette volna. És ez elvekért küzd most és jövőre is, Még esetleg Bánffy nélkül is, mert mink nem személy, hanem elvek mellé szegődtünk. Ha Nagyváradon Bánffy-párt alakulásáról beszélhetnek ma, első részünk nekünk van ebben, s mi örülnénk legjobban, ha ezt az alakulást nem veszélyeztetnék avatatlan kezek, ha ez a Bánffy-párt imponálóan, hódítóan kelne föl, kelne életre Nagyváradon. Bármiként: mi magunkért és közönségünkért a régiek maradunk. A Nagyváradi Napló a radikális haladás zászlója. A magyar földön hatalmasabb igazság nincs ennél!…

Nagyváradi Napló 1903. július 19.

74. LIAISON

Apponyi Albertínának, azaz - pardon - Albertnek gratulálunk a legújabb liaison-jához. Hiába, ő még mindig divatban van. Kikapós és kapós. Az ember föl sem foghatja, hogy tanulhatta meg valaki a kalksburgi jezsuiták iskolájában azt, amit a szegény Draga Masin[á]nak is csak Párizsban lehetett megtanulnia Nemcsak poeta nascitur, hanem a kokott is. Így kell lennie. És a naiv, egyszerű tisztességes asszonyok mindmáig nem értik a dolgot. Nem értik, hogy ők szebbek, tisztábbak kívánatosabbak, disztingváltabbak s odaadóbbak, mint az olyan nők s az *olyan* nők mégis jobban le tudják kötni a férjeiket, mint ők. Ez bizony művészet, s ha e művészetet nagyságos asszonyaimék nem értették meg a grand kokottoknál, értsék meg Apponyi Albertnél, ki e művészetet a grand kokottoktól leste el, s vitte be a maga közéleti garszonlakásába. Nem is hódított úgy még soha politikus, mint gróf Apponyi Albert. Politikai pályafutása ez elegáns politikusnak is: a liaisonok gyönyörű sora és tarkasága. A kokott-művészetet, az ars amandit, melyhez Széll Kálmán is értett egy kicsit, Apponyi Albert emelte igazán nívóra. Mindenki számára volt egy mindent ígérő pillantása, jelszava pedig egy nagyon bájos, Nagyváradon is ismerős, nagyon erényes primadonnának a jelszava volt:

- Elvesztem, ha kiderül rólam, hogy erényes vagyok.

Apponyi is vigyázott, hogy ez valahogy ki ne derüljön róla soha. Sokat szeretett, és sokan szerették. Szerették Bécsben, szerette az egész udvar s a magánhangzós Ottó-párt és a mássalhangzós Ferenc-Ferdinánd-párt egyaránt. Szerették Rómában. Szerette a feudális kaszinó s a gatyás jászság. Szerette a függetlenségi párt s a kormánypárt. Szerette már egyszer vagy kétszer mindenki. És ő is szeretett mindenkit. Volt ő aulikus, konzervatív, forradalmár, klerikális, svarcgelb és nemzeti színű, feudális és demokrata, habozó és vakmerő. Bach-huszár és Kossuth-kutya, minden-minden. Például egy időben avval fenyegetődzött, hogy átcsap a Kossuth párthoz. Ekkor még a polgári házasság hirdetésétől sem félt. Nemsokára küzdött a polgári házasság ellen. Viszont Széll Kálmán révén bemászott a Lloyd-klubba. Sohse lehetett tudni, hogy éppen most kivel van liaisonja. De azt még kevésbé, hogy holnap kivel lesz.

A legújabb liaisont Khuen-Héderváryval kötötte Apponyi Albertína, azaz hogy Albert. Szereti őt, bízik benne. Ezt mondotta tegnap. Azaz, hogy ezt *tegnap* mondta. Hónapok óta hirdetteti magáról, hogy ő titokban az obstruálókkal van. Nem beszélt. Hisztérikus kacsintásaiból mindenki kapott. Tisza István esetekor egy kis rohamféle látszott rajta. Ez sem volt komoly. Ha Tisza ma a miniszterelnök, ő kapja a tegnapi vallomást, nem Khuen.

Egyébként pedig e szerelmi vallomáson kívül nem is volt egyéb pozitívum (?) ebben a beszédben. Persze a telegráfdrót csak a szavakat tudja lehozni Nagyváradra. A nemes férfiú zengő hangját, varázsát, eleganciáját s magakelletését nem. És ismét csak a naiv, egyszerű szép asszonykák problémája jut eszünkbe. Miért volt ez a beszéd, még mielőtt elmondták volna, szenzáció? S miért szenzáció, *dacára*, hogy elmondták? Miért nagyobb államférfi Apponyi Albert, mint mondjuk Nagy Mihály? Miért? Miért?

Oh, naiv, egyszerű, szép asszonykák s józan eszű, egyenes utú, becsületes politikusok, ti nem ismeritek e kor morálját s az úgynevezett magyar glóbust. Liaison, minél több liaison kell, hogy az asszony vagy a politikus divatba jöjjön, s divatba jövés, hogy érvényesüljön. Tanuljatok Apponyi Albertínától, azaz Alberttől, ki ez idő szerint Khuen-Héderváry karján kedvese mindenkinek, illetve táplálja és kelti tovább a hitet, hogy kedvese lehet. Liaison. Ez egy szóban van Apponyi apponyiságának a titka s egyszersmind a magyar közélet titka is. Apró Juvenalisok eddig azt mondták, hogy a magyar élet összes tartalma a politika és az asszonykultusz. Most kiderült, hogy e kettő voltaképpen egy Liaison. Apponyi Albert érdeme, hogy a magyar közélet összetételében ezt az alapelemet fölfedezte. Éljen a liaison! Poharunkat Apponyi Albertína, azaz - pardon - Albert volt és leendő liaisonjaira ürítjük…

Nagyváradi Napló 1903. július 23.

A. E.

75. BILEK

Pihenjetek bileki holtak. Ne ordítsatok fölforralt agyvelejű betegek. Ne sivalkodjatok komáromi anyókák. A király is haragszik az aranyzsinóros hóhérokra. Nessi Pál pedig, a patent-mártír, azt fogja ma kérni, hogy tíz percig gyászoljon a népképviselők háza. Rendben van minden. Aki meghalt, az rothadjon. Aki megbolondult, az ne ordítson. Aki beteg, az csendesen nyögjön. Aki ember, az felejtse el, hogy Bileken mi történt. Mert mi történt? Semmi sem. A „Neue Freie Presse” igazat mond. A kétfejű sas nem oka semminek. A trikolór alatt is divat a hóhérkodás. Nem mond nekünk újságot a „Neue Freie Presse”. Emlékezünk mi itt Nagyváradon is esetekre, mikor nem vaffenrokkot, hanem attilát szerettünk volna széttépni.

És aki az attilában volt, azt is szerettük volna. A „Neue Freie Presse” ne féljen. A bileki eset nem szól az obstruktorok mellett. Nem szól senki mellett. Mindenki ellen szól. Mindnyájunk ellen. Mindannyian gyilkoltunk Bileken. Gyávák vagyunk, sunyi bestiák, gyilkosok. Mind, mind azok vagyunk, kik csak nézzük a szörnyű népírtást, mely itt folyik körülettünk. Przemyslben, Brünnben, Bécsben, Nagyváradon, Budapesten és Bileken. Mindenütt. Mintha valami ördögi terv szerint eresztették volna rá a militarizmust is a népre. A népre, mely piszkos, félvad, kellemetlen, de a mi kincsünk. Mindenünk nekünk az a piszkos, félvad, kellemetlen nép, melyet írt, pusztít, öl katona, csendőr, osztály és állam. Világlaposkodó „Neue Freie Presse”, nem a hadsereget üldözi a fátum, de ezt a kis országot, magyarok országát. Elnyomottak, elmaradottak, koldusok vagyunk. De nem ez a legnagyobb átkunk. Hanem az, hogy itt rettenetes munkán dolgoznak. Góg és Magóg népét érckapukkal zárták el, de Góg és Magóg népe legalább döngethette ezt az érckaput. A mi népünk ezt sem teheti. Ennek leszelik a karját, hogy a pokol kapuját ne is döngethesse, hogy nyomorékul, elüszkösödött testtel guruljon a sírba.

Nem vagyunk, nem voltunk soha demagógok. Őszintén szólván, az orrunk érzékenysége miatt sem lehetünk azok. Három lépésről szeretjük a felséges népet. És éppen ezért, illetve ezért is, lássa be mindenki, hogy becsületesen, a lelkünkből jajgatunk. A mi igazságunk most is természettudományi igazság. Mi, akik a múlt konzekvenciái és a jelen korhadt társadalmi rend szerint úgy-ahogy a felső színen vagyunk - elpusztulunk a fajtánkkal együtt előbb-utóbb mind. Degenerálódunk, kiéljük magunkat. Ki jöjjön a helyünkbe? Nem jöhet majd senki. A nép salakja marad csak meg ebben az országban. A többi elpusztul. Elpusztítja a katona, a csendőr, az osztálytársadalom, az állam. Amely részében a népnek energia van, az ellenállás harcában pusztul el. Viaskodik a hadsereggel, a rabszolgatartó urakkal, a jegyzőkkel, a papokkal, az egész dicső állami és társadalmi apparátussal, mely mintha csak az ő elpusztítására rendelődött volna. Elhull Bileken, kiszökik Amerikába, agyonlöveti magát a csendőrökkel, odadobja magát az alkoholnak… Szörnyűség. Igaz. Nem folytatjuk tovább. Ez az értékesebb rész. Megmarad hát az, amelyik valósággal megkívánja a korbácsütést, amelyik megszokja a rabkenyeret, s ki tud heverni egy-két pellagrát. Már is ilyen a mi országunk népének nyolctized része. Néhány évtized óta hogy elzüllött a mi erős, büszke, szép népünk. A nápolyi lazzarónik idestova őserejű nép lesz a mi népünkhöz képest.

A mi népünk lelkéről letöröltek s letörölnek lassanként minden emberi, minden fejlődésképes vonást. Elvész a mi népünk, mert el akarja veszíteni a fátum. Miért a nemzeti hadsereg, miért a nemzeti állam, nagy hazafiak? Kinek? A népnek? Ezt a népet félig már megölték… Itt Magyarország pedig nem lehetséges magyar nép nélkül. Mi, gőgös, dúslakodó főpapok, nyavalyás mágnások, fölcseperedett s máris degenerált tőkések, állami kitartottak, bomlott idegzetű „szellemi” vezetők elpusztulunk. A népnek kellene fölvetni egy réteget a helyünkbe, de a népet engedtük elveszni…

…Ezt az igazságot hozta eszünkbe a bileki eset. Ne sírjon a „Neue Freie Presse”. A király is hiába bánkódik. Hiába gyászol a parlament. Tíz, sőt húsz percig is. Hiába sírunk mi. Nemcsak az osztrák-magyar hadseregre nehezedett reá a fátum. Reá nehezedett erre a mi országunkra. Nem segít mirajtunk a magyar hadsereg. Veszni indultunk. Nincs még pápa. Ha volna, megkérdeznők tőle, esnek-e még manapság is csodák?… Csak ezt akartuk Bilekről mondani…

Nagyváradi Napló 1903. július 28.

A. E.

76. PANAMA ÉS ANARCHIA

Vége minden szép reménységnek. Nem lesz béke. Az anarchia lett úrrá a parlamenten. Tegnap még csak dulakodtak. Ma már szóhoz juthat a revolver is. Holnap a bán szétveretheti a képviselő urakat. Holnapután lángokban állhat az ország. Minden lehetséges most már. Azt se tudjuk hirtelenében, a kipattant panamáról, a széttépett indítványról, a nagy beláthatatlanságról, vagy miről is szóljunk. A panamáról talán. Korrupt országokban a panamákon szokás legjobban felháborodni. Imádott hazánk pedig igen-igen korrupt ország. Ebből kifolyólag természetes, hogy itt minden ember fölháborodik, ha a másik ember is panamázik. Ne tessék ezt cinizmusnak venni. Ez a korrupció természetrajzának egyik erős, tapasztalati igazsága. A magyar társadalomban, mint minden fenékig romlott társadalomban privátim, kis körökben, bizalmas tereferék közt vidáman és szemérmetlenül szoktuk tárgyalni mindezt. Vezető státusférfiakról, előkelő politikusokról, társadalmi vezéremberekről, kedves, hízelgő elismeréssel szoktuk megállapítani, hogy nagy gazemberek. Ilyen bizalmas diskurzusok alkalmával, kaszinókban, kávéházakban, vendéglőkben, zsúrokon, redakciókban, folyosón tessék hallgatni előadásokat a magyar közéleti erkölcsről. A nyilvánosság előtt ellenben gentleman társadalom vagyunk. Gentleman mindenki. Aki párbajozik és aki a liga tagja. Nálunk ritkán pattannak ki panamák. Mert mi regarddal vagyunk egymás iránt. Én panamázom, te panamázol, ő panamázik. Mind panamázunk. A lelkünk fölujjong, ha például olvassuk, hogy a francia parlamentben ismét panama sült ki. Na, ugye hogy nem mi vagyunk a legrosszabbak? Persze azt nem ismernők be semmiért, hogy az az állapot, amely mellett a panamák kipattanhatnak, aranyállapot. Hiszen bárcsak nálunk is mind sűrűbben pattannának ki a panamák. Ez etikai erősödést jelentene. Ám nálunk a nagyon ritka leleplezések is voltaképpen még nagyobb panamákat lepleznek. Ne tessék megbotránkozni. Így van ez. A magyar társadalomnak annyira vérében van a panamázás, hogy aki netán a puritánt meri játszani, elveszett. Olyan erkölcstelen bátorsággal sehol sem mernek beszélni az emberek, mint nálunk privát körökben. Itt az obstrukció ügye például:

- A bán öt milliót kapott a főhercegektől.

- Kossuth Ferenc maga kapott egy milliót.

És nincs olyan hihetetlen dolog, amit a fáma fel ne kapjon. Ebben az országban mindent föltesznek és elhisznek egymásról az emberek. Nem új dolog ez kedves magyar testvéreink. Mikor szegény Szilágyi Dezső meghalt, Mag Harden, a merész német publicista így sóhajtott föl:

- Milyen szörnyen korrupt ország lehet az a Magyarország, hogy valakit egy improduktív élet után nagyon nagy embernek tartanak, csak azért, mert abban az országban, ahol mindenki korrupt, ő intakt maradt.

Szóval nemcsak egymást tartjuk korruptaknak, de azoknak, tartanak bennünket a külföldön is. Ez az igazság. No, és hogy a korrupcióban a hon atyái az atyamesterek, ez meg éppen nem új dolog. De azért ma szörnyen háborogni fog a magyar erkölcs.

Nagyobb dolog mindennél a teljessé vált anarchia. Most már nagy baj van. Csapjuk el azonnal a bánt. Küldjenek egy elfogadható, kibékítő egyéniségű és programú miniszterelnököt. Mert másképpen semmiről sem felelhet senki sem.

Nem volna csoda, ha akármi történnék. Aljasabbaknak látszunk Szerbiánál. Szerbiában lemészárolták a királyi családot. Nálunk a nemzetet gyilkolják meg. Pár százezer ember kisajátítva tartja a országot. A nép milliói jogtalan rabszolgák. Az ország koldus és leigázott. A parlament urai pedig liferálják a népet, a nép jogait, a hazát. Ilyen nemzetveszejtő ocsmányságot nem mutat föl a világhistória. Orgiája ez az összegyülemlett bűnöknek.

Beteljesülése a kérlelhetlen fátumnak. Fölfakadt seb vagyunk most Európa testén. Lesz-e balzsam erre a sebre, vagy egyszerűen ki fogják égetni?… Rettenetes, rettenetes történet ez…

Nagyváradi Napló 1903. július 30.

A. E.

77. ÁBEL PÁTER MISÉZIK

Loyolai szent Ignác ünnepe van ma. Júliusnak 31-ik napja. Ünnepet ülnek a világ jezsuitái. Ábel is misézik. Ferenc Ferdinánd úr kedves pátere. Újjongó szívvel, hálásan, sollemniter és sub infula. Loyolai szent Ignác győzedelmes harcos ma is. Győzedelmesebb, mint valaha. Új, nagy győzedelmet aratott lám most is. Vonaglik tőle egy szegény kis ország.

A világ pedig ide néz ma. Szinte érezzük a nagy, az általános, az európai monstre-vállvonogatást.

Falják fel egymást, a lovagias magyar nem különb a rácnál a lovagias magyar egészen méltó a hülye osztrákhoz, falják fel egymást. Egyelőre.

Meggyaláztak egy népet, s ez a nép véletlenül a mienk. Ez történt. Ábel páter misézik. Loyolai szent Ignác képe felé tömjénfüst tódul. A regnum Marianum a legjobb úton van, hogy a szent császárság provincia Mariánájává váljék.

Én kijelentem, hogy adataim nincsenek, a parlamenti bizottság előtt megjelenni nem fogok. De amit írok, igaz. Kinek kellett félnie, hogy a valamennyire mégis csak szabadelvűen haladó Magyarország az egységes Ausztria álmát most már előbb-utóbb örökre széttépi? A klerikális „Vaterland" miért ijesztgette egy idő óta misztikus fenyegetésekkel a rebellis Magyarországot? Az „Alkotmány" miért siet vad, gyanús hevességgel Bánffy Dezsőre, a zsidókra és a szabadkőművesekre fogni mindent? Én nem vádolok senkit. Én az igazmondás gyönge szavú, de becsületes katonája, ki akarom ragadni a lelkemet a szenvedélyek összekavarodásából. Pereátot nem merek mondani Khuen-Héderváryra sem. Ellépek a pletykák mellett, hogy a júdáspénzt a haut financierek, a bankok, a nagy vállalatok adták össze, hogy Bécsben gyűlt, hogy Budapesten gyűlt, hogy az egész dolog obstrukciós hecc stb. Khuen-Héderváry maga is csak kézbe akadt szerszáma egy titkos, történelmet csináló, sötét politikának. És a dienesek, singerek pedig? Apró csukái a zavarosnak. Semmik.

Mi volt a cél? Diszkreditálni a magyar nemzet életvágyát a magyar föld erejét. Visszarántani pár száz esztendővel a históriát. Meggyalázni Magyarországot. Megostorozni, hogy saját szégyene miatt még fölszisszenni se merjen sokáig. Régi munka ez már. Különösen erős azóta, hogy az egyházpolitikai küzdelmek alatt majdnem hogy igazán liberális, tehát gyors növekedésre képes lett ez ország.

No és könnyen munkálkodhattak. A szabadelvű erőkifejtések régen szünetelnek. Az ország haladása egy idő óta megdöbbentően retrográd. Hova érkeztünk? Oda, hogy mikor a nemzetben az élet vágya fölkelt, e vágyát kripták, keresztek, sírdombok várták. A parlamentet például lesüllyesztették olyan nívóra, mely már sérti a nívó nevet is. A szabad sajtót lekötötték paragrafusokkal és pausálékkal. A korrupciót általánosabbá tették az írni olvasni tudásnál. Az intézményeket átitatták a reakció szennyvizével. A nemzet életvágya hiába támadt fel. Akik ez országban gondolkozva élnek, látták ezt előre. És a gondolkozva élők nem is bíztak a görögtüzes harcban. A parlament egy két teoretikusból, néhány veszedelmes titkos célú, felfújt nagyságból, egy kis sereg degenerált mágnás-sarjból, egy csoport sujtásos, frázisos, szájas

atyafiból s egy alacsony intelligenciájú, mindenre kapható tömegből áll. Aztán van egy két véletlenül bekerült, jobb sorsra méltó, kiváló. Így csinálták meg a parlamentet. Persze ezt a parlamentet könnyű volt diszkreditálni, s így a nemzetet meggyalázni. Meg is tették. A húsz millió ember országában nyolcszázezer ember képét viselő parlament ott fekszik véresen a nagy porondon; melyen a világhistóriát csinálják. Egy szegény koldus, szerencsétlen kis ország vonaglik… Én nem vádolok senkit. Én már undorodom a politikától. Az emberi mélységekbe próbálok belátni csupán. De Ábel páter ujjongó szívvel misézik. Erre én a nyakam adom. Igaz, hogy a nyak nem lesz drága portéka, ha a dolgok így folynak tovább is…

Nagyváradi Napló 1903. július 31.

A. E.

78. BESZÉLGETÉS BÁNFFY DEZSŐVEL

- A Nagyváradi Napló kiküldött tudósítójától -

A legerősebb szabadelvű város, Nagyvárad már rég megmozdult, hogy a mai pártalakulás kereteit összetörve egészséges pártviszonyok megteremtésére hívja fel az ország közvéleményét. Természetesen Bánffy Dezső bárót jelölte ki vezéréül, akinek erőteljes, soviniszta s radikális programja, amelyet „Izolálva” címen a Pesti Hírlapban kifejtett, megejtette a gondolkozó s világos agyú embereket.

Ezekben a viharos napokban, amikor minden fejtetőre állott, ami józan és okos dolog, a „Nagyváradi Napló”, mely az országban legelsőnek vallotta s hirdette Bánffy-politikáját, elzarándokolt a Bimbó utcai remetéhez, megtudandó, hogy e kiválóan erős és magyar ember a politikai élet szennyes hullámaiból látja-e kiemelkedni a kibontakozás szigetét, s nagyváradi híveiről oly kedves-e a véleménye, mint amilyen a hívek, a lelkes hívek törhetetlen bizalma ő iránta?

Kiküldött tudósítóink ma reggel 9 órakor csengettek be a meredek budai úton levő csendes palotába, amely elég közel van a miniszterelnöki palotához s elég távol a közélettől, hogy onnan madártávlatból nézhesse a bölcs az eseményeket. Meglássák, hogy ez az ember még kivárja Khuent, de Szapáryt is s még jön idő, mikor ismét „tettekkel tényező” lesz.

A csendes palota erdélyi stílű folyosóján a szolga jelenti, hogy a kegyelmes úr reggelizik, de nagyváradiakat szívesen fogad. Dolgozószobájába megyünk. Ez ő maga, Bánffy, az erdélyi magyar.

A bútorok ízlésesek, magyarosak, a falon Tisza Kálmán arcképe függ, oldalt II. Rákóczi Ferenc daliás arcképe, távol a király néz le a látogatóra, aztán az ősök és Bánffy családjával. Füzetek az asztalon: a napipolitika forrásai. Horvát-magyar autonóm törvények, a Magyar Közélet, Magyarország nemzetiségi térképe.

De van ott más is. Az íróasztalon a két híres szobor: Apponyi a csengővel, kétségbeesett ábrázattal tehetetlenül s görbe lábakkal és „fürdés után” Széll Kálmán lepedőben, kéjes borzongással. Aztán a híres malac, selyemfrakkban két lábon. Hárfát penget a kis disznó. Hej, hogy elfogytak onnan a konyhamalacok!

A magyarság illatos levegője terjeng a szobában, tele van dokumentumokkal, oklevelekkel, a magyarság igazaival.

Ám nyílik a szomszéd szoba ajtaja, s apró, fürge lépteivel közeleg Bánffy báró. A pihenés használt neki, arca piros, szemei csillogók, mint a friss reggeli harmat, fején a zseniális kohón, a haj nem nőtt meg, de eleven, friss, ruganyos a báró. Csupa élet, közlékenység, szeretettel beszél Nagyváradról s az ő ottani híveiről.

- Nagyvárad - mondotta - a legelső volt, mely vallotta eszméimet, irányomat. Talán előbb, mint Kolozsvár…

Ah, Kolozsvár! Erről is tudott beszélni lelkesen, tűzzel, de cirógatja Váradot, közben elegánsul lenézi Khuent, a parlamentet s új választásokról tervei vannak. Választani újra, jól, tisztességes parlamentet, nem olyat, mint ma; ott nem lennének tótok, oláhok, lenne az csak magyar és magyar…

De mindez impresszió, hadd jöjjön ő maga, a kedves uriember, az erőskezű politikus, akinek bizalmas közléseiből mindent még se írhatunk meg, csak azt, amit fontosnak s jelentőségteljesnek tartunk a mai rettenetes politikai helyzetben.

*

- Kegyelmes uram bizonyára értesült arról az erős és lelkes mozgalomról, mely Nagyváradon egy Bánffy-párt megalakítása érdekében folyik. Ismeretes, hogy Nagyvárad politikai hajlandósága megmaradt kegyelmes uram mellett. Ha a nagyváradi Bánffy-párt megalakulna, hajlandó volna kegyelmes uram Nagyváradra jönni, nyílt zászlót bontani, és ott elmondani programját az országnak?

- Így nem válaszolhatok. Tudom, hogy Nagyváradon, Kolozsvárott s az országnak még vagy öt-hat helyén - bizony kevesebb helyen, mint én vártam - híveim vannak, kik szervezkedni akarnak. Különösen tudom ezt Nagyváradról, melynek szimpátiájára büszke vagyok. De hogy lemennék-e?… Mennék… De előbb tudnom, látnom kell, hogy vannak és mennyien vannak, akikre számíthatok. Nem többségre gondolok. Nem mandátumkeresés az én vállalkozásom. Egy tisztességes sereg kell csak nekem, mely előtt kibonthassam a zászlót.

- Fanatikus hívei vannak kegyelmes uramnak Nagyváradon. A Nagyváradi Napló bánffysta lap volt, mikor kegyelmes uram lekerül[t] a hatalom polcáról, bánffysta volt mikor még Bánffy-pártról szó sem volt, s az máig.

- Én ezekért az érzelmekért nagyon hálás vagyok - mondotta a kegyelmes úr. Tudom, hogy a „Nagyváradi Napló” az én elveimért régen küzd. De kérem, én nem üzenhetek, nem üzenek Nagyváradra semmit. Mennék, ha… Meglátjuk…

- Kegyelmes uram, a mai katasztrófákat rejtegető, őrült válság napjaiban Nagyvárad, s mi hisszük, hogy az egész szabadelvű Magyarország Önben látja az egyetlen kivezető, megmentő férfiút. Hallani szeretnők, milyennek látja és tartja a mai súlyos, válságos helyzetet kegyelmes uram?

- Annak tartom én is. Súlyosnak, válságosnak. Szerintem Khuen-Héderváry helyzete tarthatatlan. Okvetlenül kísért a gyanú, hogy Szapáry nem magától és a magáéból költött. Vádat senki ellen nem emelek. Pozitíve állítani itt mit sem lehet, de ezt a gyanút elfojtani sem. Szapáry László ellen hivatalból kell a fegyelmi eljárást megindítani. A bűnügyi parlamenti bíróság komédia és céltalan dolog. Itt nagy hiba történt. Ezt a hibát kikorrigálni nem lehet. Khuennek mennie kell. Utána, ez volna a legbölcsebb: szürke politikusnak kell jönnie. És most ön ne nevessen a névre, mondjuk Szapáry Gyulát, akivel az én utaim nem közösek, s akivel hát én egy táborban nem lehetek. Példaképpen mondtam éppen Szapáryt. Egy hasonló szabású, szürke, kibékítő politikusra gondolok.

- És lesz-e mostanában választás, gondolja kegyelmes uram, hogy mégis az lesz az ultima ratio?

- Választás okvetlenül lesz. Evvel a parlamenttel dolgozni nem lehet. Ez képtelen, beteg parlament. Még az utána következő is az lesz talán. A parlament tekintélye jó időre oda van. Ezt nehezen, bölcs vezetéssel lehet csak visszaszerezni. Úgy gondolom, hogy például tíz évre való programot kell kiszabni. E programra nézve előzetes egyetértése legyen a koronának és a parlamentnek. Hogy úgy lehessen dolgozni, mint az egyházpolitikai harcok idején, mikor a függetlenségi párt liberális része támogatta a kormány javaslatát. Csak a metódus, csak a részletek felett vitázzanak a pártok. Ne állítsák, ne dobják amúgy nyersen a problémákat a fórumra s az ellentéteket a király és a nemzet közé. Mindent meg lehet így aztán csinálni. De egyszerre megvalósítani a nemzeti követeléseket például fizikailag is lehetetlen, azt kívánni abszurdum. Először például a magyar katonanevelést biztosítani s így tovább, éppenséggel nem zárkózik ám el ilyen lehető formában a nemzeti követelések elől a korona. De most már sok elrontott dolgot kellene előbb helyrehozni. Az én zászlóbontásom igazán önzetlen, s igazán csak a nemzetet akarja szolgálni. Én már elértem, amit szereplő magyar ember elérhet. Én bennem hatalomvágy s egyéb nem dolgozik. Csak aggódó szeretet nemzetem iránt s a közérdekért cselekvésnek a vágya. Új pártalakulásra múl[h]atlan szüksége van az országnak. De hogy én az én zászlóbontásomat eredményt ígérőnek tarthassam, az esetleges választásnál nekem, az én pártomnak nyolc-tíz kerület[nek] kell rendelkezésére állania. Csak így lehetne annak értelme. Az a politikai ellenfeleim által felhozott vád, hogy én is vesztegettem volna valaha, képtelen hazugság. Akkor nem kellene most pártot csinálni.

Ezután bizalmasan mondott nagyon érdekes dolgokat a politikai helyzetről a kegyelmes úr, melyek elmondására nem jogosított fel, s szükség sincs. Utoljára megkérdeztem tőle:

- Kegyeskedjék, kegyelmes uram, végül még arról nyilatkozni, hogy a szocialistákkal szemben ma már új Bánffy Dezső áll?

- Megint nem válaszolhatok, ha így teszi fel a kérdést. A Pesti Hírlapba már megírtam, hogy a választói jog kiterjesztését jogos kívánságnak ismerem, a szociális reformokat szükségeseknek tartom, egyebet nem mondhatok.

Rendkívül kedves szívélyességgel búcsúzott a kegyelmes úr. Újra figyelmeztetett:

- Nem izenek Nagyváradra, de ha kellek, ott leszek.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 1

79. A KÉPVISELŐHÁZ ÜLÉSE

- Saját tudósítónk távirata -

Amikor a „Nagyváradi Napló” tudósítója belépett a képviselőház folyosójára, szembe jött vele a miniszterelnök, kereste Tallián alelnököt, akivel igen ügyes stiklit csináltatott meg. A vezérek mind berukkoltak, Kossuth Ferenc dölyfös arccal járkált a kormánypárti folyosón, Apponyi Beöthy Ákost próbálta leszerelni, Eötvös anekdotázott, Zichy János gróf zárkózottan üldögélt egy pamlagon, bent a teremben pedig a haditervet kovácsolták Barabás, Lengyel és Nessi Pál. A karzatok zsúfolásig megteltek. A szerdai ülés törvénytelen jegyzőkönyvét boncolgatta Barabás Béla, majd Polónyi Géza, végül Lengyel Zoltán. A hangulat forró volt. Az ellenzéken Kubik Béla az obstrukciós fehér ruhában animálta, az ellenzéki tábort, odakiáltá a szabadelvű, nagy részt öreg urakból álló mező felé:

- Mindenre kaphatók! Csalók! Zászlós úr vesztegetett. Hamisítók!

S utána görcsös nevetésben tört ki, amely a Házat egy pillanatra derültségre fakasztotta. Az elnök azonban egyszerre leszavaztatta a szabadelvű tábort. Erre őrült zaj támadt. Lengyel Zoltán felállt s beszélni próbált. A kormánypárt a padokat verte, s nem hallgatta meg Lengyelt. Az ülést erre felfüggesztették, s óriási kavarodásban rohantak a képviselők a terem közepére. Szünet alatt terjedt el a híre, hogy Vancsó Gyula, Fernbach Péter és Nolecz Gyula kiléptek a kormánypártból, mert Szapáry nem adhatta a magáéból a százezreket. A folyosó forr, általános a hit, hogy Khuen megbukott.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 1.

80. AMIT BÁNFFY MONDOTT

Budapest, Bécs, Ischl, Geiger Gizella, Singer, Janacsek fölött ezennel napirendre térünk. Maradhat Khuen-Héderváry avagy mehet, lapulhat vagy vadulhat a kamarilla, folyhat vagy halhat a hecc. Most már a nagy törvény parancsol. Az élet. Baj van, fuldoklunk. Ki kell mászni minden áron. És eszünkbe jut, amit Bánffy mondott. Különös nap volt az a pénteki nap. Arra ébredt Budapest, hogy október van, csúnya hideg eső esik. Szapáry lemondott, s nagy disznóságok várhatók. Dideregtünk, míg a Bimbó utcából átszaladt velünk a kocsi. Pedig a lelkünk égett. A nagy, új ház vidékén száz és száz ember ácsorgott. A karzatokra már aranyakért sem lehetett jegyet kapni. A zagyva, léha Budapest remegni látszott az igérkező gyönyörűségektől. A cifra, nagy ház bent forró volt. Reszketett, verejtékezett mindenki. És röpködtek a hírsirályok. Vihar lesz, pusztulás… És mi arra léptünk be hogy Barabás beszél. Bánffytól jöttünk, az ő szavai csengtek füleinkbe s itt Barabás beszél. Egy pillanat alatt kiváltunk, kiestünk ebből az egész nagy forrongó gömbből. Valami csodálatos hidegség kapott magasra bennünket, s mi fagyosan, gúnyosan, megvetéssel néztünk az egész kavarodásra. Ömlött a hang Nagyvárad követéből. Hang, hang, hang. Komédia. Khuen-Héderváry szimulálja a nyugodtságot. Kubik kínosan hahotázik. Nessi nyafogásából kiérzik a félelem valami nagy veszedelemtől. Olay sem olyan bátor mint máskor. A mágnások hetykesége is csinált. Meg van itt ijedve mindenki. Szinte várja az ember, hogy fölzokog a pártközi kórus:

- Jaj, jaj, jaj. Mindent meg fog tudni az ország!

És egyre cseng még a fülünkben Bánffy mondása:

- Ezzel a parlamenttel nem lehet dolgozni…

Nem bizony. Nem lehet. Pfuj! Ahogy hidegen és magasból nézzük, látjuk a maga szánalmasságában ezt az embersereget. Jó, jó. Igaz, hogy ez az ország nem érdemel sokkal különbet. Ez urak legnagyobb része vesztegetések árán került be ide. A többi a nagy rangja, a nagy huncfutsága vagy a nagy hangja révén. De mégiscsak nagyon alrendű sereg ez. Jó szándék itt kevés van. Intellektus még kevesebb. Karakter a legkevesebb. Így gondolta a felséges parlamentet, aki először gondolta? Ez a parlament még sem lehet Magyarországnak az arca…

Míg fönt, magunkban tépődünk, lent a politikus urak között elmúlott a tépődés. Nem lesz semmi baj. Elnapolják az üléseket. A parlamenti bizottságnak lesz tán esze, hogy nem hurcolja meg a felséges nép képviselőjét. Szinte leolvastuk az arcukról a közös, titkos, nagy megállapodást, bele lehet rántani az ügybe mindenkit, ha kell, a horvátot is, de egymást nem, képviselőit nem…

Futottunk, rohantunk a díszes, nagy házból. El akartunk felejteni mindent, amit láttunk, megéreztünk. Szegény, jámbor magyarom, bizony mondjuk neked sem a Hajdú Etelka szalonja sem a Geiger Gizella alkóvja miatt ne szomorkodj. Ez a szalon, ez az alkóv nem is olyan erkölcstelen hely, mint… Nem írjuk ki, mert az ügyészség pört indít. És inkább elcsukatjuk magunkat a kotyikleti gazdakörért, mint a mai magyar parlamentért.

Ha már az őszinteségért magyar uzus szerint börtön jár. A mai magyar parlament nem érdemli meg azt sem, hogy megbélyegezzük. Erkölcstelenségéből hiányoznak az imponáló, a nagy stílus jelei is.

Ez a parlament nem azért sülyedt bele a pocsolyába, mert a repülést nem becsüli sokra. De, mert nem hiszi, hogy pocsolyán kívül van valami más is a világon.

Avval teszünk ez írásunkhoz pontot, amit Bánffy mondott. Első, legelsősorban ettől a mai magyar parlamenttől kell megszabadulnia az országnak…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 8.

A. E.

81. TAPASZTALATOK AZ ELBA PARTJÁN

Talán az Elba partján árnyas fasorban sétálgat ez időben két szimpatikus, jeles nagyváradi férfiú. Pár nap óta Drezdában vannak már Nagyvárad podesztája és főmérnöke, Rimler Károly és Kőszeghy József, s az Elba partjáról bizonyosan hazagondolnak a Körös partjára, honnan tapasztalatok céljából jöttek el, s bizonyosan tapasztalatokkal térnek meg és egyben avval a nehéz bizonyossággal, hogy a Körös partján kevés lehetséges abból, ami az Elba partján természetes. És mégis örülünk, hogy Drezdában erősen szedi az impressziókat két alkalmas nagyváradi ember, és hogy éppen a podeszta és a főmérnök utaztak Drezdába. Rimler Károly a legszerencsésebb impresszionisták közül való, kinek nagy reagáló képessége van. És mindezek mellett nem a könnyen kísérletezés embere. Kőszeghy Józsefet ultramodernnek neveznők, ha ez a szó nem kapott volna újabban egy kis kompromittáló mellékjelentést is. Így mondjuk csak modernnek. Nem közönséges látókörű, idegesen munkás, ötletes, de erős alapokra építő férfiú. Szóval Rimler Károly nem csupán polgármester, s Kőszeghy József nem csupán főmérnök.

A drezdai kiállításról sokat olvastunk már. Rendkívül nagy koncepciójú, óriási értékű és jelentőségű kiállítás ez, szinte irányítójaként jelentkezik annak a fejlődésnek, mely majd a jövő városát fogja megteremteni, hol az utánunk következő boldogabb generáció fog nálunk sokkal boldogabban dolgozni és élni. De képet formálni az egész kiállításról csak azoknak a szerencséseknek lehet, kiknek erre pusztán tudomány-szomjúságból van idejük és pénzük. Nagyvárad város kiküldötteinek elsősorban olyan tapasztalatokat kell szerezniök, melyeket annyira amennyire lehet, idehaza értékesíthetnek. Néhány dolgot említünk itt fel. Tanulmányozzák elsősorban a német városi adminisztráció ügyét a nagyváradi kiküldöttek. E téren sok szükség volna az ott szerezhető tapasztalatokra. Rend, munkabeosztás, pontosság, gyorsaság. Ezeket illetőleg de sok tapasztalat is férne a magyar városokra, melyek olyan nehezen tudják elfeledtetni, hogy a magyar adminisztráció ősformája a deres és a pipaszó volt. Úgy olvassuk, hogy a szegényügy rendezése terén bámulatosan okos, nemes és tanulságos eredményeket tár fel a drezdai kiállítás. A magyar felfogást a pauperizmusról körülbelül az ingyen kenyérakciók jellemzik legjobban és legszomorúbban. Drezdában mindenáron munkát teremtenek és adnak. Harmadsorban kell szólnunk egy sokak előtt jelentéktelennek tetsző, de

óriási kérdésről. Ezt a kérdést egyébként is aktuálissá tette mostanában egy szerencsétlen miniszteri rendelet. Vizsgálják meg a nagyváradi kiküldöttek a társadalom, a szűlők beleszólásának módját és mértékét a német gyermekek nevelésébe. Nyugaton tudják, hogy milyen nagy kérdés ez, hogy szinte minden kérdésnek az alapja. Angolországban óriási szerepük van az iskolaszékeknek s az iskolaszékekben a nőknek. A német viszonyokat nem ismerjük eléggé, de fejletteknek s tanulságosaknak hisszük. Milyen nagy dolog volna, ha e téren, a drezdai tanulságok segítségével Nagyváradról indulna meg egy alapos, korszakalkotó, gyönyörű reformmozgalom.

Sokat lehet Drezdában tanulni a városok gazdálkodását illetőleg. Hatalmas dolgokat olvasunk erről is. A német városok értenek a gazdálkodáshoz. Nálunk a bőrre megy a városok gazdálkodása. A polgárok bőrére, melyet állandóan nyúzunk s az állandóan piruló arcbőrre, mellyel a kormánynál állandóan kunyorálnunk muszáj. A német városok jövedelmi forrásokat találnak és nyitnak egyre.

Talán mondanunk sem kell nekünk, szegény köröspartí lakóknak, hogy a városfejlesztés és rendezés terén mennyit lehet okulni az Elba partján. A német városok legerősebben mutatják a jövő városának a kialakulását. A jövő városa egészen más lesz, mint a mai. A jövő városába vissza fog térni a kiebrudalt természet. Nem raknak, szorítanak követ kőre. Terek, parkok, fás, hatalmas utcák lesznek a jövő város vonalai. A jövő városa nem fogja magában hordozni az emberi elcsenevészedés, degenerálódás és nyomorgás minden előidéző okát, mint a mai.

Csak előrángattunk itt egypár kérdést, melyeket nagyon égetőknek és fontosoknak tartunk. Annyira, hogy szóbahozásukra szinte csak ürügy volt a drezdai kiállítás. Még egész garmadát előrángathatnánk, az adórendszer ügyét, a városok szerepét a művészet népszerűsítésében stb. stb.

Az Elba partján az erő és az eredmény ül diadalt. Nálunk erő sincs. Hogy lenne eredmény? Bizonyos, hogy szomorúan látják a nagy kontrasztot Rimler Károly és Kőszeghy József. De azért hozzanak csak magukkal minél több tapasztalatot. Akármilyen kis reform is, jólesik idehaza. Nem vagyunk elkapatva sem a Duna, sem a Maros, sem a Körös partján…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 9.

82. DREZDA ÉS NAGYVÁRAD

- Beszélgetés Rimler Károllyal -

Itthon van a podeszta. Jókedvben és színben. Nem pihenésből jött pedig. Bámulatosan tudja ez az ember hajszolni magát. A kreuzeni csöndből egyenesen robogott Drezdába, mely maga az idegpusztító nagyszerűség ma. Szinte két héten át járt, figyelt, tanult és rögzített itt reggeltől estig. Társával, a főmérnökkel együtt. Biztosan rászolgált négy heti Kreuzenre újra, de jött haza, s tegnap reggel már ott izzadt az öreg városházán. Délután pedig beszélt velünk arról, amit hozott. Sok szóval, tűzzel, lelkesedéssel és keserűen mégis. Úgy van, ahogy a minap írtuk. A drezdai nagyszerűség elszomorító ám, ha e nagyszerűség képét például Nagyváradra vetítjük. De jegyezzünk le csak egy-két dolgot abból, amit a podeszta mondott.

*

A drezdai kiállítás egy hatalmas kultúrország erő-esszenciájának önérzetes, büszke csillogtatása. A német városok Németország erejének java, alapja, forrása. A drezdai kiállítás mindent összehordott, ami a fejlett városi életnek része. A múltból, a jelenből. De talán a jövendőből is. Mert maga a kiállítás megfestése Németország jövendő útjának.

- Megdöbbentő ez a nagy erő - mondja a podeszta -, ha magyar szemek nézik, s ha magyar emberek gondolkoznak rajta. Beérjük e biztos, pompás útján ezt a hatalmas erőt? Sok hitnek kell lenni az emberben, hogy csüggedten ne mondja: aligha…

*

A jövendőt jelenti a drezdai kiállítás. Miként mi írtuk volt, a jövendő városát látjuk meg benne, a nagyot, a bölcsen lakottat az emberi képességek és erők idegducát. Hiszen például külön kiállítása van a halottégetésnek, ami a jövendő zenéje még. Külön históriával, technikával, statisztikával és irodalommal. De nemcsak a halottégetésnek. Külön kiállítása van még az emberi szellem sok forró produkciójának, mely majd lehűlve s sziklaszilárdan ráül a mai berendezés romjaira…

*

Nagyvárad azért okulhat, sőt el is tanulhat egyet-mást a drezdai nagyszerűségből, a mi kis erőnkhöz, kis viszonyainkhoz illő egyet-mást. A podeszta és a főmérnök nagy memorandumot készítenek. E memorandum a drezdai anyagnak Nagyváradhoz szabása lesz. Jóakaratú, tudós szabás. Talán olyan, amely Nagyvárad és Drezda, illetve a német város nagy termetbeli különbségeit itt-ott sok bizalommal meg sem levőknek fogja mutatni. Helyes ez. Nagy bizalommal és nagy akarattal kell ám a kultúrformákat a magyar formákra szabni.

A villamos ügyekben lesz talán legbeszédesebb és legbiztatóbb ez a memorandum. Ez a rész majd nagyon sokra oktathat bennünket. A drezdai kiállításon mindegyik csoportnál s így a villamos csoportnál is az összes villamos műveket készítő gyárak kiállították gyártmányaikat. Rengeteg látni és követni való van itt. A csatornázás, a kövezés, a városrendezés, tűzoltás stb. anyagából lesz aztán sok a memorandumban. És magáról Drezdáról. Mesés város ez. Ideálisan alkotott. Parkok mindenütt. Művészi és praktikus építkezés. Csodálatos rend és tisztaság. Sokat mond például az a gyermekesnek látszó, de közvetlen és a hatást legjobban jellemző, hirtelen gondolat, hogy itt egy gyufaszálat sem szabad ledobni. Kikeféltek, ragyogók az aszfaltok… Tíz-húsz nap nem elég.

- Estefelé már csak vonszoltuk magunkat - beszéli a podeszta -, de valósággal átadják egymásnak a nézőt az érdekesebbnél érdekesebb csoportok. Egyik-egyik megfogja, s belemélyedést parancsol reá.

A drezdai nagyszerűséget talán egy esztendőn át tudná járni a modern szomjúságú, reagábilis lelkű ember.

*

…Drezda és Nagyvárad. Bizonyos szomorúsággal ejtette lejjebb az és után a hangját a podeszta. De aztán újra felragyogott a szeme.

- Meg fogunk csinálni sok mindent, amit lehet. Amit csak lehet…

…Üdvözölje bizalommal és szeretettel a podesztát mindenki. Mert ő bizalommal és szeretettel jött haza s állt a munkába…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 15.

A. E.

83. A PRIMADONNA SZERELME

- Egy kis dráma a Wőber szállóban -

A nagyváradi Wőber szállóban csütörtökön délután hat és hét óra között egy kis szerelmi dráma játszódott le. A hőse, illetve hősnője egy primadonna, de nem drámai primadonna, hanem énekesnő. A dráma szerencsére nem vált tragédiává, hanem, hogy a színpadi műfajok terminológiájánál maradjunk, majdnem vígjátékká enyhült.

Tegnap Nagyváradon nagyon sokat beszéltek erről a históriáról. Tarka kommentárokat fűztek hozzá. Majd újabb és újabb verziók keltek szárnyra. Pedig az igazság annyi, hogy egy kedves, fiatal színésznő annyira szerelmes, hogy a szerelem miatt esetleg meg tudna halni. Márkus Aranka a szerelmes primadonna. Az elmúlt szezonban a Szigligeti Színház koloratúr énekesnője volt a gyönyörű hangú leány. Az elmúlt ősszel sokat beszéltek róla egy másik szerelmi dráma révén, de akkor nem a művésznő akart meghalni, hanem ő miatta s viszonzatlan szerelem miatt egy nagyváradi újságíró, ki azóta Budapestre távozott.

Márkus Aranka virágvasárnapkor vált meg a nagyváradi színtársulattól. Az utolsó időkben nagyon visszavonultan élt. Tudta mindenki, hogy a művésznő szerelmes. A nagyváradi aranyifjúság egyik ismert és szimpatikus alakja volt az ideál, aki ezt a szerelmet viszonozta.

Nehéz szívvel s jóval virágvasárnap után távozott el Nagyváradról Márkus Aranka. Budapestre ment, hol szülei laknak. Lovagja több ízben meglátogatta. Ő maga is leutazott egy kis unokanővérével titokban egypárszor.

Egy idő óta kísérletek történtek, hogy ez az összeköttetés megszakadjon. A fiatalembernek a kebelbarátja, szintén előkelő tagja a nagyváradi ifjúságnak, barátjára nézve azt találta volna üdvösebbnek, ha ez a szerelmes história befejeződik.

Szerdán este újra Nagyváradra érkezett Márkus Aranka az unokanővérével. A hölgyek a Wőber szállóba szálltak, mint rendesen. A 11-es számú szobát vették ki a fiatalember címén.

Csütörtökön délután hat órakor a férfi jó barátja tett látogatást a hölgyeknél. E látogatásnak, mint később kiderült, az volt a célja, hogy a művésznőt szakításra bírja, s erről a férfi mitsem tudott.

Izgalmas jelenetek folyhattak le a szobában. A művésznő zokogva, magánkívül esett össze, mikor a vendég, ki pedig a lehetőségig gyöngéden és diplomatikusan végezte misszióját - eltávozott.

Úgy fél 8 óra tájban a művésznő unokanővére segítségért kiáltozott. A szálló személyzete ijedten rohant be. Márkus Aranka nagy kínok között fetrengett a pamlagon. Világos volt, hogy a művésznő mérget ivott. Azonnal a közeli kórházba küldtek egy kocsit, s pár perc múlva a kórház két orvosa jelent meg. Eközben a művésznő ideálja is értesült a katasztrófáról, s fölindultan, szinte magánkívül sietett föl az emeleten levő szobába. Ő semmiről sem tudott, s kétségbeesve kérte az orvosokat, hogy mentsék meg a leányt.

Az orvosok megállapították, hogy Márkus Aranka morfiumot ivott. Egy meglehetős tartalmú üvegecskét csaknem teljesen megivott. Az unokanővére nem vette ezt észre. Egyébként is tudta, hogy Márkus Aranka idegei csillapítására szokott olykor pár csöpp morfiumot használni.

Az orvosoknak sikerült a méreg hatását neutralizálni. Egyik orvos reggelig ott volt az ágya mellett, mivel a művésznő egész éjjel nagyon szenvedett. Ott virrasztott a férfi is, kit nagyon összetört a szomorú eset, bár nem egészen bizonyos, hogy Márkus Aranka öngyilkossági szándékból vette be a mérget, lehetséges, hogy csak magánkívül, rettenetes idegességében ivott túl nagy mennyiséget az erős méregből. Reggelre egészen jobban volt a művésznő. Kora

délután már fogadta egy munkatársunkat, ki régi jó ismerőse. Mosolyogva beszélt a szomorú éjszakáról s ragyogó szemei meg-megpihentek boldogan a férfiún, ki ott ült ágya mellett, s kit szintén nagyon megviselt az éjszaka.

- Hasson oda - mondotta többek között -, hogy ne csináljanak a lapok valami szörnyű szenzációt a dologból. Szegény mama fent Budapesten kétségbeesik. És nem is volt igaz semmi. Csak én nagyon szerelmes vagyok. És tegnap nem voltam az eszemnél… Holnapután Gödöllőn énekelek egy hangversenyen…

Tegnap elutazott Nagyváradról Márkus Aranka. Megnyugodva, jókedvvel és kedves társaságban.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 15.

84. FEKETE LOBOGÓ A FALUKON

A politikusok nyaralnak. A király jön, lesz egy kis politikai próba-galopp. Aztán jöhet akármi. Vagy elmaradhat minden. Egyelőre elkormányozza az országot a Khuen-kormány. A sajtó is fáradt. De az úgynevezett magyar közvélemény még fáradtabb. Nem törődik már senki semmivel. Ki figyel olyan csekélységre például, mint a keresztény szociális kurzus? Nehéz az élete mindenkinek. És újat már nem hozhatnak a napok. Jobbat sem és talán már rosszabbat sem. Azok azonban, akik most a keresztény-szocialista kurzust csinálják, nem fárasztották ki ennyire magukat. Ezek alkalmas időre gyűjtötték össze az erejüket, s nyugodtan, biztos számítással csinálják a haditervet az ország meghódítására.

A kurzus egyik szájas embere elég nyíltan beszélt. A városok intelligenciáját elhódította a szabadkőművesség, a koldus népet a szociáldemokrácia. A falu azonban még csaknem egészében szűz terület. Meg kell hódítani a falut.

Amilyen impotens immár a magyar liberalizmus, s amilyen kiforratlan még a szociáldemokrácia: bizonyos, hogy a klerikalizmusnak sikerülni fog a falu meghódítása. És ekkor elvégeztetett. A keresztény szocializmus be fogja keríteni az ország népét.

Tessék olvasni a tudósításokat a klerikális lapokban. A kereszténységszocializmus nem jelszavakkal dolgozik. És nem csak a nép bigottságára épít, de a zsebére, a gyomrára. A háló, amelyet a népre kivet, a legraffináltabban szövött háló. És ne tessék feledni, hogy ezután már minden kedvezni fog a klerikálisoknak. Mindenki tudja most már, hogy a politikában a szabadelvűség fölvette a néhai nevet. Annyira beletörődött már ebbe mindenki, hogy voltaképpen nincs is szükség még egy átmeneti, félliberális kormányzatra. Jöhet akár holnap gróf Zichy János. A társadalomban sohsem élt igazán a liberalizmus. A kereszténységszociális gazdasági és társadalmi akciók, a kat. szabad liceumok, körök, egyletek, a klerikális sajtó, irodalom stb. már eddig is sokat végeztek. Hát még mi mindent fognak végezni ezután, ha az állami hatalom velük operál! Úgy látszik, hogy az esetleges kis katonai vivmányokért drágán fog fizetni a nemzet. Minden szabadelvűség ki fog törlődni váltságképpen a magyar állami és társadalmi életből. Egy leendő király, kit jezsuita gyóntató pátere dirigál, egy klerikális kormányzat, egy klerikális győzelmet ígérő hódító hadjárat a magyar társadalom ellen. Ezek a perspektívák. S amik ezekből folynak. Ezek fejében még nemzeti hadsereget is hiába kapunk. „A keresztény magyar katonák", mint főtisztelendő Pálffy Béla úr címezte volt kedden őket, majd elvégzik ugyanazt a keresztyénekkel, zsidókkal és egyéb pogányokkal, amit a kereszténységszocialisták csinálnak a magyar társadalommal.

Mi mindjárt megértettük gróf Tisza Istvánt, ha szidtuk is a minap. Ő is látja a közelgő nagy veszedelmet, s a hitelszövetkezetek ideája egy védekező készülődés első vársánca volna.

Késő. Gróf Tisza István elkésett. A magyar kormányzó liberalizmusnak megbocsáthatatlan bűne, hogy nem törődött soha a faluval, a néppel, csak a képviselőválasztások idején. Bámulatos a nemtörődömségnek az a művészete, amivel a magyar liberalizmus harminchat esztendő alatt valósággal átjátszotta a népet részben a reakció, részben a szélső szociáldemokrácia táborába. És végül, máig, ez a liberalizmus úgy lejárta, kiélte magát, hogy ezért a nagy bűnéért még csak nem is vezekelhet.

Ebben az országban még nagyon sokáig kellett volna a liberalizmusnak irányítania. Annak a liberalizmusnak, mely nemzeti és gazdasági politikát űz, mely ebből a poliglott, koldus országból lehetőleg magyar és módos országot nevel, hogy aztán legutoljára tegye az erősen megépített épületre a közjogi függetlenség födelét. De ez a lehetőség már elmúlt, s nehéz szívvel valljuk be, hogy sejtésünk sincs arról, mi fog történni. Lealázott, koldus, ipar és kereskedelem nélkül való, politikailag s társadalmilag szétforgácsolt, és mégis szertelen, beteg ambíciókat tápláló ország lett belőlünk, melyben a két döntő erő: *a fekete reakció és a vörös demagógia*. A falu meghódításán e két erő dolgozik. Akármelyik győz, romlás a vég. Ám, ha a reakció győz, akkor e romlásból nem is lesz feltámadás. Pedig a falu, a nép meghódítása alighanem a fekete lobogósoknak fog sikerülni…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 20.

85. JULISKA ÉS ILONKA

- Két szép papkisasszony öngyilkossága -

Ragyogó, fehér szűzekre hull ma a göröngy egy kis falusi, gyér akácos temetőben. Zsoltárokat kántálnak a poros úton s a sír mellett. Jámbor, kellemetlen, öreg paraszt anyókák sírnak bele a hideg zsoltármelódiákba. Egy palástos férfiú reszkető hangon fogja hirdetni, hogy *praidestinatum est*... Aztán fejfát vernek a sírhoz. A fejfán egy-két évig minden héten új koszorú lesz erős szagos virágokból. Ostoba, szentimentális mesék szólnak hosszú téli estéken két öngyilkos papkisasszonyról s a banális gonosz mostoháról… Így lesz… Pedig Juliskát és Ilonkát másként kellett volna eltemetni. Fehér, ragyogó, szűzi testük kint pihent volna a kertben virágravatalon. Hadd áztatta volna ott az augusztusi fényes, hideg éjszakának a harmata ezt a két szép testet. Éjfélben, mikor a csillagok buknak oltó tüzes, égi utakon, ezüstös holdfényben, bágyadtan, titokzatosan ragyog az éjszaka, a lombokon át csodálatos suttogó hangok szállnak - jöttek volna a halottvivők. Délceg, szépséges, de szomorú és sápadt ifjak jöttek volna, kik a halál vőlegényei. Édes trubadúruk, kik meghalnak a szomjúságban. Kik kínra és dalra születnek. Kiknek életük célja, titka és átka az, hogy ragyogó, fehér, tiszta szűzekre szomjúhoznak. És meghalnak e szomjuságban, miként meghaltak Juliska és Ilonka. Mert úgy rendelteték, hogy a délceg, szépséges, szomorú, sápadt trubadúrok s a ragyogó, fehér, tiszta szűzek szomjúhozzák egymást, és sohase leljenek egymásra. Úgy rendelteték, hogy nem nekik való helyekre plántálódjanak nemes ember-növények. E sápadt, szomorú trubadúroknak kellett volna vállaikra emelniök Juliskát s Ilonkát, s vinni, vinni az ezüstös, rejtelmes, csillagveszejtő, suttogó éjszakában… Vinni, vinni. És többet ne látta volna őket senki. Sem a halott szűzeket, sem a szomorú halottvivőket…

És megrázkódott volna ez a komisz, brutális élet egy nagy vád súlyától… Miért teremt kegyetlen szeszéllyel a földinél szebb, finomabb s mámorítóbb világra termett lelkeket, ha itt csak összetörés, halálos szomjúság, mélységes bánat és elkárhozás vár rájuk…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 20.

(ae)

86. MÁRKUS ARANKA LEVELE

Márkus Aranka, kinek szerelmi drámája nagy feltűnést és részvétet keltett a napokban, nagyon beteg még most is. Egy szomorú levél tanúsítja ezt, melyet szerkesztőségünknek egy tagja kapott, ki a morfium-dráma után fölkereste volt Wőber-szállodai lakásán a művésznőt. A szomorú levél így hangzik:

Kedves… barátom!

Bocsásson meg, hogy még eddig nem köszöntem meg irántam tanúsított jóakaratát. Nagyon, de nagyon rosszul éreztem magam. Sőt nem is hiszem, hogy kigyógyulok belőle. Nagyon gyakran vannak fájdalmaim és igen-igen gyenge vagyok. Nem is zúgolódom, mert ha Isten úgy akarja, ahogy én, hamar végeztet velem. Az én számomra többé nincs élet. Nem is kívánom. Megjegyzem: nem csalódtam még soha. Akit igazán, nagyon szerettem és szeretek és szeretni fogok utolsó lehelletemig, az engem sohase bántott meg. Szeretett Ő is engem. Jó volt mindig hozzám. *„Más"* az oka mindennek. Nem átkozom azt sem. A jóságos Isten legyen bíróm. Édes… Újból köszönöm jóindulatát. Imádkozzék azért a nyomorult testért, kinek a lelke nemsokára az égben bolyong. Itt küldöm mellékelve a fényképemet, ha elfogadja:

Pá, Isten vele, üdvözli

Budapest, 1903. aug. 20.

Márkus Aranka

U. i.: Bocsásson meg, hogy így írok, de ágyban fekszem.

Nagyon szomorú ez a levél. De mi azt hisszük és sejtjük, hogy egy kis reakció ez a kedélyben. Az élet nagy erejű úr, s akinek még annyi fiatalsága, lángja és dalolnivalója van, mint Márkus Arankának, arról nem egykönnyen mond le. És mi hisszük, hogy nagyon hamar arról fogunk hírt adni, hogy nagy sikerrel, diadallal énekelt Márkus Aranka az Operaházban.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 22.

87. LÁZBAN ÉG A VILÁG

Az ember pedig még mindig álmélkodik. Az augusztusi éjszaka egén káprázatos ragyogású csillag támad. Vénusz elhalványul, megriad a Hold. A ragyogás egyre veszettebb. A veszett ragyogás delíriumában széthull a nagyszerű csoda. Három hatalmas fénycsatornán lezuhog, s eltűnik ez a sokaságos fény. Kemény, mély zöngésű szél támad hirtelen. Fent a magas bolton csillagtánc. Cikázva hullanak a kis fénybogarak. Másnap újsághírekben álmélkodik a mai normál-emberlény az égi csodán, s szóhoz jutnak a legöregebb emberek, kik 1848-ban láttak volna ilyesmit. Mennyi századot élt már a homo sapiens! És még mindig inkább csak a hátát borzongatják, mint az agyát, a szép, a nagy titkok… És a még mindig silány drótokon közlekedő emberi érdeklődés beutazza a világot. Szállnak a hírek. Emitt automobilok gyilkolnak. Amott dinamittal csinálják a népszabadságot. Lemészárolnak egy koronás satnya testet. Menekül népe gyülemlő dühe elől egy másik, még levegőt szívó s igen nagy orron szívó tirannusocska. Hongrois, Hungary, Ungarn stb. lázong hazafias gerjedésben, koldus haragban, pocsolyás panamában. Nagy tengerszántó hajók süllyednek el. Folyók kicsapnak medreikből. Alagutakban megfulladnak ezerek. Orosz tiszti ujjak lekapcsolódnak a gyilkos fegyverről, s nem akarnak golyót küldeni dühöngő nihilisták csapatára… Íme a sok szenzáció közül néhány.

És a legújabbak. Csaknem egy időben irtózatos orkán pusztítja Párizst, a föld szemefényét. Megmozdul a föld Zágráb alatt. Húsz-harminc helyen perzsel, pusztít a tűzvész. Leszakad a Szamoshíd. Az iszonyat lázálmai folynak valókként le Budapesten. És ma trópus lángoló levegőjét szívjuk lankadtan: holnap novemberi hidegben didergünk. Élnek körülöttünk mindig csendes lelkek. És váratlanul viharozni kezdenek. Egyesekre és tömegekre ráfekszik néha valami szűkölés, szorongató érzés. Néha valami izgató, kergető erő mozgatja őket. Máskor a megsemmisülés porbahúzó súlyát érzik. És csodálatos halálba ugrások, véres drámák, gyilkosságok, öngyilkosságok, zendülések, kavarodások, botrányok teremnek nap mint nap. Az újságíróbölcsesség csak hókuszpókuszokkal, gyerekes pamacsolással tud képet adni mindezekről. Nem látja bennük az *egységet*, az egy törvényt.

Most lázban ég a világ. Teleírt, eseményes az élet. Nyugtalan, vajudó a Kozmosz. Összevissza erők titkos, rejtelmes áramlatai kavarognak. Talán, sőt bizonyosan, nemcsak az apró kis Föld ég ebben a lázban. Talán, sőt bizonyosan, idáig csak sok vergődés után, elgyengülve s kicsiségünkhöz mérten megkicsinyülve jutnak el e titkos, rejtelmes áramhullámzások… És mégis. Ami egy kis porszem dobása, egy kis véletlen epizódja a világerők tusájának: nekünk rettenetes katasztrófa. Mert oh, kicsivel vagyunk mi emberek jelentősebbek, látóbbak és eszesebbek a tekenős békánál, vagy a viharban vijjogó sirálymadárnál, s a mi dolgaink éppen nem lényegesek a mindenség erőinek eredője előtt… Hát bánkódjam azon, hogy a király haragszik? Avagy fájjon a nemzeti engedmények sorsa? Vesződjem ostoba problémákon? Hogy vajon kiknek van igazuk, a tőkéseknek, kik kegyetlenek, de szép dolgok művelői, tiszták, ápolt kezűek s kellemesen élők, avagy az elnyomottaknak, kik vadak, rosszindulatúak, piszkosak és kellemetlenek? hogy világosság jő, vagy reakció?… Milyen kicsinyek, milyen bolondosan nagyképűek, pojácák e problémák az igazi problémák mellett… Így, mikor a világ lázban ég, nagy izgalmak és nagy szenzációk korában, rávezetődik az emberlény az egyetlen igazságra: az élet az, aminek tartod; célja önmagad, boldogsága az, hogy önmagaddal megelégedve megbékülj mindennel…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 26.

Ady Endre

88. A CSESZORAI HÁBORÚ

Egy nagy eposz epizódja a cseszorai háború. Invitációval kezdünk az elzengéséhez. Szállj meg bennünket óh, szent Szalma, magyar lelkek tűztáplálója s szent *Rövid Vezeték*, dobj egy szikrát erre a szalmára, miként ezt a Párizsi Áruházban tetted.

Tehát háborút zengünk. A seregek szemben állnak. Iszonyú seregek. Trajánnak és Attilának népei. Három nap és három éjjel zúg a harc zaja… Éjfélkor a tejúton Csaba vezér vitézeinek árnyai kerengnek. Hallszik a paták dobogása. - Azazhogy Békés megyében majdnem éhen döglik a paraszt, behúzódott tehát a többek közé Biharnak Cseszora nevű falujába is néhány békési család. Földet vettek lassú fizetésre. Rémségesen jól ment a dolguk. Az idén például tíz családnak majdnem kétszáz kereszt búzája állott egy csomóban. Kétszáz kereszt. Ebből esetleg kikerülhetett volna hetven métermázsa búza. Ez szinte ötszáz forint. Ebből okvetlenül megmarad százötven. Egy családra tizenöt forint jut. A békési atyafiak szapora emberek. De mégsem állhat tizenöt tagból egy-egy család. Hát szinte bizonyosan jut egy-egy személyre két egész forint… Azaz jutott volna. A cseszorai oláhok azonban nem tudtak ebbe beletörődni. Ezek a zsarnok magyarok mindenütt fejedelmi módon zsákmányoljanak és éljenek?… A legöregebb cseszorai oláh sem emlékezett olyan esetre, hogy tíz munkáscsalád egy rövid

esztendő alatt kétszáz kereszt búza boldog birtokosa légyen. Aztán a jövevény magyarok föl merték töretni azt a rétet, melyet megvásároltak, s melyre eddig suttyomban be lehetett hajtani egy-két girhes tehénkét. A nemzeti, büszke felbuzdulás is dolgozott. Traján népe legyőzte Attila népét. Az oláhok egy szép éjszaka fölperzselték a magyar atyafiak kétszáz kereszt búzáját…

Ez vala a cseszorai harc. Nem túlságosan homéri, de rettenetes harc mégis. Ilyenféle harcok ezer helyen folynak szép Magyarországon. Mi föl sem indultunk miatta. De hogy morál nélkül ne maradjon a kis ügy, indítványozzuk a következőket:

1. Teljes erővel küzdjünk a perszonálunió kivívásáért, mivel ez idő szerint sürgősebb baja nincs az országnak.

2. A magyar impérium gondolatával feküdjék és keljen minden magyar ember.

3. Szemere Miklós reformeszméit ne hagyjuk elaludni. Valóban meg kell nyitni a főrendiházat minden érdemes nemes ember számára.

4. Akié a föld, azé az ország. Sajnos újabban még zsidók is juthatnak földhöz. Károlyi Sándor bízassék meg egy terv előkészítésével, miként lehetne a magyar földnek minden kézre jutható, szabad részéből is fidei komisszumokat csinálni.

5. Mivel pedig a nép istentelen és világi javakra áhítozó, néhány ezer szerzetest hozzunk be még az országba, kik térítsék újra Istenhez az elvadult népet.

A cseszorai esetből kifolyólag ezek volnának a mi szerény indítványaink. Mivel pedig az ország fölfordult, nyomorult és koldus, veszendőben van minden, és jól ismerjük a bölcsességet és altruizmust, mely ez ország sorsát intézi, bizonyosra vesszük, hogy indítványaink meleg pártolásra találnak a magyar politikai és társadalmi élet uránál. Evvel a költő elvégezte a dolgát. A viszontlátásra. A nagy, modern magyar nemzeti eposz legközelebbi cseszorai epizódjáig…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 29.

A. E.

89. A HÉTRŐL

A statisztika nincs előttünk, de sebaj, statisztika nélkül is eleget tudunk. Eleget tudunk gyermekekről, kik elpusztultak, mert csak az édesanyjuk nevét volt szabad viselniök. Elpusztultak pedig angyal vagy ördög korukban. A hungarákról beszélnek eleget a lapok. Az elpusztult kivándorló névtelenekről is. A törvényszéki termek falai nem rendülnek meg csak a rossz építkezésektől, pedig megrendülhetnének szörnyű élettörténetektől, melyeket mi bonyolítunk, én, te, ő, mi, ti, ők. Az egész nagyságos társadalom. Egyenként úgy aprítjuk az életet, mint a répát. Hol itt, hol ott hajtunk börtönbe, őrületbe, halálba egy-egy szerencsétlent. Senki meg nem indul. Senki fel nem háborodik. S most, hogy egyszerre veszett el tizenöt-húsz ember, ontjuk a krokodilkönnyeket, bőgünk. S a gyöngébb emberek meghatva sóhajtják: lám mégis csak nemesek, részvevők az emberi keblek… Hogy a manó rúgja meg a mi résztvevő kebleinket!… Hát csakugyan ilyen nemesek és résztvevők vagyunk. Ha Márkus Lajosné Nagyszebenben, Márkus Ilonka Siófokon, Goldbergerné Iglón stb. mindenik szerencsétlen más helyén az országnak külön pusztul el, hol volna e nagy óbégatás? Ha egyik azért pusztul el, mert rossz emberek kiforgatták a vagyonából, a másik, mert a mai társadalomban szegény leány becsületes nem maradhat, munkával meg nem élhet, hozomány nélkül férjhez nem

mehet, a harmadik és így tovább - vajon ki zokogna, ki vádaskodnék, ki irgalmaskodnék?… Vagyunk résztvevőek, nemesek? Vagyunk bizony gyávák és farizeusok. A kis pokoltűz becses bőreinket juttatja eszünkbe. És sírunk. És átkozódunk. Majd lerántjuk a magas egekből - Sczerbovszky Szaniszlót…

*

Minapi kis írásunkat a minden események [t]örvényszerűségéről talán ketten is elolvasták. Egy valaki elolvasta. Dr. Várady Zsigmond. És érdekes dolgokkal egészítette ki beszélgetés közben. Valóban úgy látszik, hogy a meteorhullástól, jégesőtől - a becsületsértési esetekig minden időnként-időnként egyazon természeti szabályok szerint jelentkezik. Dr. Várady Zsigmond hívta fel a figyelmünket arra, hogy az időjárásról már régi és alapos feljegyzéseink vannak. Érdekes volna tudnunk, milyen volt az időjárás, micsoda természeti jelenségek mutatkoztak például, mikor Luther a maga pontjait kiszegezte vagy a harmincéves háború előtt a mostanihoz [képest], vagy a negyvennyolcas események előtt?… Nem hasonlók? Nem égett-e olyan lázban a világ, mint most?… Egyébként jó lesz ezután nem kutatni. Hátha az sülne ki, hogy a világ láza Magyarországon egy kis forradalmat jelent?… Forradalom… Nessi Pállal, Leszkai Gyulával, Szokoly Tamással… Nem fogjuk, nem merjük egyelőre bolygatni a nagy törvényes egység új tudományát, mely egyébként is ma még inkább csak sejdítés, a nagy titok óriási kőhegyének csákányolása…

*

…És újból vágyakozunk Thalia után. Bizonyos, hogy a „Drótostót”-ot mind meg fogjuk élvezni, de az „Éjjeli menedékhely” után minden intelligens néző szalad haza, hogy kikúrálja magát, s a kis sárga füzetéből jusson újra hozzá Gorkij szomorú bölcseségének gyöngyeihez… De azért egyformán vágyakozunk újra „Thalia” után, melyet bár már csak adnának önmagának vissza. - A lelkünk örül, hogy milyen pompásan játsszák a magyar színészek mindenütt Offenbachtól Sidney Jonesig az egész operettgarmadát, a Csiky- és Brieux-drámákat, a francia és magyar-francia bohózatokat… És mi számon kérjük tőlük az agg Shakespearet, e legmodernebb drámaírót, Ibsent, Tolsztojt, Hauptmannt, Wilde Oszkárt, Strindberget, a régi Maeterlincket, ez elöregedett modern írót és a többit, a legújabbakat is. E mellett politikusainktól nem követeljük, hogy Bismarckok, Gladstone-ok, Chamberlainek stb. legyenek. Művészeinktől sem várjuk, hogy Böcklinek, Rodinek stb. legyenek. Kereskedelmünk vezetőjét nem kényszerítjük, hogy a gazdasági világimpériumot üsse el az Unio; Anglia vagy Németország kezéről. Szóval sok mindent nem követelünk.

De követeljük, hogy Erdélyi Miklós mint rendező, a színpadról magyarázza nekünk Ibsent, amire a képességet - tisztelet és becsület - Ditrói Mórnál is bajosan tesszük fel. Aztán meg nem minden színháznak kötelessége a komolyabb, mélységesebb irodalom tudomásul vevése. Sőt ellenkezőleg! A meglevő színházak kilencven percentje ne csináljon nekünk kultúrát, mert nem ért hozzá, s mert itt Magyarországon még nem is nagyon érzik meg ennek a szükségét… Azonban ne menjünk nagyon bele e dolgokba. Jöjjön csak a színtársulat haza, mert Orosházán nem tarthatja magát, itthon pedig felfér már egy kis - élet…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 30.

(ae.)

90. EGY BAKTER ÉS EGY VEGYESVONAT

Derék Konne Ferenc, az sem bizonyos, hogy magát Konne Ferencnek hívják. A laptudósító így keresztelte. Legyen hát maga Konne Ferenc, óh derék bakter… Magát alighanem el fogják csapni. De Klio, kinek kilétét az állomásfőnök úrnál végkielégítésképpen megtudhatja, a maga nevét könyvébe jegyzi. Ha Konne Ferencnek hívják, Konne Ferencet, ha másnak, azt a mást. Mert óh derék bakter, nagy dolgot mívelt maga. A gyulai karambollal tudniillik, ha ugyan ezt a karambolt maga okozta. Mert ez a karambol az első okos politikai lépés volt Magyarországon néhány hónap óta. Igazán: okosságot ma már csak a bakterek és vonatok mutatnak ebben az országban, s még ezek közül is csak azok a lassan baktatók, melyeket annyi instancia után sem hajlandó gyorsakkal kicserélni a mindenkori vasútminiszter.

Derék Konne Ferenc, nem tudja azt maga, milyen nagy igaza volt a 8913-asnak. Nem azért, mert összetört néhány kocsit, de mert a szentnek sem ment tovább, s teljes két órával lekéste a budapesti gyorskocsit. Derék Konne Ferenc, magát elcsapják, mert vasúti nyelven mondván: hibásan állított. Pedig amilyen okos, hazafias vonat a 8913-as, máskülönben sem érkezett volna idejében Nagyváradra. Mert a 8913-asnak esze van. Ő jól lát, s unja a dolgot. Miért siessen ő? Nincs annak értelme. Ő nem kamarilla, nem vezérkar, nem osztrák néppárt, nem Apponyi Albert, nem Barabás Béla. És nem Tisza István. Dehogyis, hiszen az rajta ül. Rajta ül, de nem fogja megköszönni. A 8913-as kötelességének ismerte, hogy egy okos példát adjon a megkergült világnak. Példát, hogy nem kell sietni. Miért? Nincs itt semmi baj. Az exlex nem exlex, a válság nem válság, a veszedelem nem veszedelem. Hogy mi lesz? Abszolutizmus sem lesz, forradalom sem lesz. Abszolutizmus azért nem lesz, mert esetleg a nyílt abszolutizmus kevéssel különböznék a leplezettől, s baj volna, ha ez kiderülne. Forradalmat pedig ott fent nem mernek kelteni, itt lent pedig nem tudnak csinálni. Nem kell sietni, mert úgy sem tudja senki, hogy mit akar. Hadd érjék meg minden magától. Hadd jöjjön el szépen a punctum necessarium.

De Tisza István sietni akart. Miért? Megmenteni a liberális pártot? Nem kell azt menteni. Hujjé! Micsoda erős párt ez! Megváltozhatik körülötte az egész világ. Megváltoznak ők is. De el nem válnak egymástól. Mágnás, zsidó, dzsentri, junker, agrárius, merkantilis, kálvinista, dunántúli, korlátolt, eszes, panamista, erdélyi, klerikális, aulikus, jezsuita, nemzeti, szabadkőműves… Nincs elég helyünk. Nem soroljuk fel mind. Nos? Ezért a pártért sietett úgy Tisza? Hogy együtt tartsa Gajáryt, Zselénszkyt, Andrássyt, Neumannt, Nagy Mihályt és a többit? Hogy hogyneval hogy [!] tisztázódjék, oszoljék a rettenetes káosz…

…Derék Konne Ferenc és bölcs 8913-as. Maguk ketten példát adtak. És ha a politikai bakterek el is vesztették a fejüket, maradt egy bakter, aki megtalálta. Csak aztán elfogadják. Most jön a jelentés, hogy Lukács László szintén megköszönte felséges királya kegyét. Ő bizony nem reszkírozza a fejét, melyet Tisza István által most küldött utána Konne Ferenc bakter.

Derék Konne Ferenc, mintha a 8913-as példája már meghódította volna Tisza Istvánt és Lukács Lászlót. Mintha már ők is látnák, hogy nem szabad sietni, és az *érés* nagy processzusát. sem siettetni. Derék Konne Ferenc, magáról följegyzi az a bizonyos Klio, hogy Magyarországon valamikor csak a vasúti bakterek s a vegyesvonatok lokomotívjai tudtak okosan gondolkozni…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 6.

A. E.

91. A HÉTRŐL

I.

Beszélgetés a kávéházban

Apa és fiú fagylaltot esznek az egyik Bémer-téri kávéház előtt. A mama a kisleányát vitte beíratni a polgári iskolába. A kisebb fiú a gimnáziumban van. Talán éppen a megnyitó ünnepen. Az apa: apa. A fiú gólyajogász. Beszélgetnek.

- Az indexedet nem írták még alá?

- Még nem is írhatták, apám.

- Sokan vagytok?

- Sokan. X. professzor azt mondja, hogy megint sok a zsidó.

- Hajh, ők mindenütt sokan vannak. Barátkoznod nem okvetlenül kell velük, de lefőzhetni lefőzheted őket…

Az ifjú mosolyog s egy feltűnően öltözött hölgyet igyekszik szemtelenül nézni. Az apa folytatja:

- Jól megválogasd majd a társaságot. Ez a jogakadémia mégiscsak jobb hely, mint akár a kolozsvári egyetem, akár a debreceni akadémia. Itt még mindig tudnak válogatni, s különbséget tenni az emberek között. Csak ügyesen, fiú. A veni sancte-n ott légy…

Megérkezik a mama és a kisleány, később a gimnazista. A mama boldog. A kisleány nagyon előkelő családok leányaival barátkozott össze. A gimnazista is boldog. Ezelőtt két nappal letette a pótvizsgát, s nem kell ismételnie, mint már kétszer. Legboldogabbak a papa és a mama. De legeslegboldogabb a gólyajogász. Délután utaznak papa és mama. Arra a bodegai korhelykedésre gondol, melyet előre megbeszéltek kis és nagy pattyantyúi Pattyantyús Pistával és a Nemesrévy Bandival…

II.

Indítványok

Az eszmék és az indítványok egy anyaméhből születnek. Nagyváradon szaporák az eszmék és az indítványok. Dr. Halász Lajos és dr. Sarkadi Lajos egyformán szenzációs indítványokat nyújtottak be a városhoz. Kuruc indítvány mind a kettő. Nagyvárad, a famózus Grosswardein a legkurucabb város a szittyák honában. Az emberek szinte egymásra licitálnak az indítványaikkal. Még a csütörtöki közgyűlésig pompás indítványok kerülhetnek elő. Szokoly Tamás indítványozhatja a detronizálást, Stocker József királyválasztást a Rákoson, Beczkay Lajos a kötelező árvalány-hajviselést, dr. Altmann Jakab Konstantinápoly elfoglalását s a független Magyarországhoz csatolását stb.

III.

Tüzek

És hiában: lázban ég a világ. Szörnyű a perzselés a földön. Lángol minden. A Párizsi Áruház, a párizsi villamosvasút, Macedónia, Belgrád stb. Legjobban lángol pedig egy csodálatos folyó, melynek csörgedezése szab meg mindent, ami emberrel és emberekkel történik. Egy folyó, mely maga ez a nagyszerű és szomorú élet. Egy folyó, mely nagyon csapdossa lüktetéseivel a falát annak a kamarának, melyet emberi szívnek nevez az orvos is és a poéta is. Nem ostromoljuk, ami még most nagy titok. De minden tüzeknek egy forrása van, s egy okból lángolnak mostanában olyan különös vulkanikus hevességgel mindenek. A pusztuló,

ismeretlen hullócsillagok, a földet rengető titokzatos tüzek, a földi alkotmányok s az emberi szívek, melyeket mostanában majd megemészt a legforróbb, legdrágább nedv: *a vér*… A hullócsillagot nem illik sajnálnunk. Nem tudjuk, milyenek e pusztuló világok. A földrengések ellen fog valamikor védekezni tudni a csodálatosan fejlődő ember. A földi alkotmányokat megvédik a tűztől a Gerő Árminok és Mezey Mihályok. De lesznek-e Gerő Árminjai és Mezey Mihályai a lángoló vérnek? A forradalmaknak, a tömegek és individiumok forrongásának, és minden fajtájú tragédiának problémája ez…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 6.

(-b.)

92. NAGYVÁRAD ÉS A PROTESTÁNS VENDÉGEK

Ez az írás különös írás lesz. Aki írja, protestáns ember. Kálvinista. De olyan kálvinista, aki sohasem kálvinistáskodott. A vallása természettudományi. Minden hite, minden kicsi munkája ez. És mégis bele szeretné most égetni a nagyváradi lelkekbe azt az érzést, hogy ujjongani kell. Ujjongani kell ama kétszázaknak, kik ide jönnek néhány nap múlva. Mind jelesek, mind kiválóak lesznek ők, mert magyarok és protestánsok, mert szeretik és hirdetik a világosságot, mert erőt tudnak venni a gályán, a máglyatűzön. Egyébként többnyire kenetes emberek. Nyakasok és konzervatívok. De együtt ők a magyarság sava. Együtt a szabadság és fölvilágosultság bástyája ők. A nagyváradi lelkeknek ujjonganiok kell, hogy ők idejönnek. Gyönyörű tábor, érdekes hadsereg. Egy Kiss Áron, ki pátriárka-korban gyermeki lelkesedéssel, rajongással hisz az ő magyar népében, kálvinista egyházában, egy báró Bánffy Dezső, kiben Bocskait támasztotta fel a magyar géniusz, egy gróf Dégenfeld József, egy volt indigéna, kiből tipikus, erős magyart csinált a kálvinista szellem, egy Balogh Ferenc, kinek nagy tudományát tisztelettel ismerik el a messze Angliában is, egy gróf Tisza István és a többi. Csak úgy találomra említettük meg néhányuk nevét. Külön-külön ehetnek talán még gyűlölt emberek is. Együtt - újra mondjuk - ennek a kis nációnak színe, ereje, fundamentuma.

Ne higgye senki, hogy ez írásból az elfogult elme rajongása zuhog ki. A protestantizmus nekem nem tökéletesség, nem cél, nem ideál. A magyar protestáns irodalmi társaságra külön okom is van fájdalommal gondolni. Az egyesült kálvinista és lutheránus ortodoxia kizárta e társaságból a harmadik magyar protestáns egyházat, a jézustalan unitáriust. Servet Mihályt égetik most is. A protestantizmus még ma sem lehet diadala az emberi szellemnek. A protestantizmus nagy harcában, melyet a klerikális egyházzal folytat, kénytelen volt életösztönből sok minden módust és eszközt átvenni nagy és veszedelmes ellenfelétől. De a protestantizmus az emberi szellemnek mégis egyik leghatalmasabb megnyilatkozása, s a magyar protestantizmus mégiscsak az egyetlen bizonyság ma még amellett, hogy kívánatos a kis árva turáni fajtának megmaradása itt a Kárpátok alján, a Duna és Tisza közén. Dixi. Meg nem mentettem a lelkemet, de vitázni sem fogok Pálffy Bélával. A protestantizmusban diadalt ült a magyar fajta legbecsesebb hajlandósága: a szabadságra és haladásra törekvés. Mért nem mert s nem tudott elszakadni Rómától annyi sok más náció, s mért mert és tudott a magyar? Angol, svéd, német, norvég, dán és holland példák merik kiíratni velem, hogy a protestáns szellem csak ott hódíthatott, hol a szívós, eredményekre képes életnek csíráit találta. Az emberi fejlődésnek magas fokát jelenti a protestantizmus már mai formájában is. Hát még ha majd igazán az lehet belőle, aminek készül: a lelkiismereti szabadságnak s emberi értelemnek egyesítő zászlaja.

Nagy elváltozásokra készül az élet. Rettenetes viharok staféta szellői fúnak. Csak a magyarságunk s csak a haladásunk tarthatja meg ezt az országot A magyarságnak és a haladásnak pedig erőben és tömegben leghatalmasabb tábora a protestantizmus.

Érezni kell mindezt itt Nagyváradon, ahol az intellektusnak, a finom ösztönöknek, a világosságra, haladásra törésnek annyi nemes battériája van. Nem felekezeteskedik senki. E sorok írója legkevésbé. Kéri, ne értsék félre. A kétszáz várt vendégben ne a protestantizmust ünnepeljük, de ünnepeljük a protestantizmusban a magyarság és haladás, e két fenyegetett nagy kincsünknek egyik leghatalmasabb őrét. Vendéglátókul katolikusok, zsidók, reformátusok, lutheránusok egyformán jelentkeztek eddig. De mégsem elegen. Pedig Nagyváradnak, egész Nagyváradnak méltóan kell fogadnia a vendégeket. Nem kálvinistáskodásból, az élesztő lelkű, modern magyar ember szent hitéből kellett e kis írást ideírnom, hogy a kétszázak nagyváradi gyülekezésének nagyszerűségét és nagy értelmét kiáltsam. E sötét, terhes fellegű időkben, a magyarság és emberi haladás nagy veszedelmében fogadjuk ujjongó örömmel, bízó melegséggel Szent László két püspökű, sok kanonokú városában a magyar protestantizmus előkelőit…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 13.

A. E.

93. MÉG EGYSZER

A közönség elfeledte, s könnyen elfeledhette, hogy valamikor verseket írt egy Ady Endre nevű poéta. Jó verseket, rossz verseket. Régen. A versek egyszerre csak nem kívántak élni. Eltemetkeztek. A szívben vagy hol. Már ott, ahol a versek születni szoktak. Három éve lesz, hogy még egyszer utoljára szívekhez kívánkoztak a jó és rossz versek. „Még egyszer" lett volna a kötet címe. Kevesen voltak kíváncsiak rá. Az Ady Endre nevű poéta elmúlt. Fölfalta az újságíró, a szerkesztő a publicista, amint tetszik. A versek azonban most hirtelen élni kívánnak újra. Nemcsak a kötelesség hívja őket, de a föltámadott poéta is. A „Még egyszer" című kötet pár nap múlva el fogja hagyni Láng József ismert nyomdáját. Akik annó dacumál e kötetre kíváncsiak voltak, bizony azoknak a névsorát nem bírom már összeállítani, habár kevesen is volnának. Kérem őket egyszerű levelezőlapon emlékeztessenek, hogy könyvemet megrendelték volt. Nem sok számban nyomatom ki bár a „Még egyszer"-t, de a régi előfizetési föltételek mellett megrendelhetik e lap szerkesztőségében azok is, kiket netán még e versek érdekelnek.

Nagyvárad, 1903. szept. 12.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 13.

Ady Endre

94. EGY KÜLÖNÖS VENI SANCTE

Veni sancte volt tegnap a nagyváradi jogakadémián. Istentisztelet volt, majd ünnep a főiskola dísztermében. Az ünnep nívóját előre sejtettük. Bozóky igazgató úr s Persz tanár úr szerepeltek. Kérjük budapesti laptársainkat, ne emlékezzenek meg véletlenül ez ünnepről, mert esetleg külföldre kikerülhet újra egy adat a magyar tudománytalanságról, vaskalapos

türelmetlenségről, katedrális ostobaságról. Persz úr ugyanis elzengett egy dalt, melyet röviden az impotencia elégiájának nevezhetnénk. Persz úrnak tudniillik nagyon fáj még mindig Somló Bódog. Fölolvasást tartott liberalizmus és etika címmel. Foglalkozott a liberalizmus keletkezésével és fejlődésével, tartalmával s lényegével, s azon következtetésre jutott, hogy az újabb liberalizmus letérítette a magyar tudományt arról az útról, melyen eddig praktikusan vagy ideálisan, de mindig díszére vált nemzetünknek. Az újabb materiális és szociális irány a múlt lerombolásában és az emberi méltóság lealacsonyításában kéjeleg (?), s a tudomány örve alatt akarják egyesek a kozmopolitikus hazaáruló tanokat (!) a tömegbe átvinni. Csekély vigasztalásra szolgál, hogy ez a tudomány sem eredetre, sem jellemre, sem érzelemre nem magyar, csak egyes strébereknek hangos fogzása. Hivatkozott hosszú tanári működésére, mely alatt mindig ideálja volt a magyar történelemnek, „a régi lomnak dicsőségét zengeni", s melynek elismeréseül már rángatni kezdik alóla tanári székét, elve lévén az ifjú óriásoknak: pusztuljon a maradi öreg jöjjön helyébe az evolúció - a rombolás. Így beszélt Persz úr! Nem a Kinizsi Pál borozó társaság avató ünnepén, hanem egy főiskola nagy alkalmakor… Könyörgünk bizony mi: Veni sancte spiritus. Ha ugyan egy szentlélek elég volna bizonyos agyvelők megvilágításához.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 16.

95. ZARATHUSTRA A JOGAKADÉMIÁN

Zarathustra pedig új igazságokat hirdet immár. Mégpedig a nagyváradi jogakadémián.

Tanítom nektek a becsületes embert. Az ember valami, ha jól viseli magát. Legyetek jó magaviseletűek, s vigyázzatok, hogy kísértetbe ne essetek. Ideje, hogy az ember kitűzze a maga célját, mielőtt eljönne a sátán. Majd szól a gonosz: gondolkozzatok. Jaj nektek, ha gondolkozni fogtok. Mert ti magyar ifjak vagytok, s megtelik a szívem gyönyörűséggel, ha rátok gondolok. Azt mondom nektek: jaj, ha az ember káoszt hordoz az ő vemhében. A ti őseitek lovon nyargalásztak, nyers húst ettek, lótejet és vért ittak, s boldogok valának. Mert egy gyilkosa van az embernek: a gondolkozás. Ti azért óvakodjatok. Jusson eszetekbe Hoványi Gyula. Ő jogbölcsészetet tanít s mégis csiklandós történetekkel gyönyörködtet benneteket csupán. Mi kell más a magyar ifjúnak?

Óvakodjatok a káosztól. Lássatok tisztán, magyarul. Mondom nektek: úgy jó az élet, amiként van. Az ember nem azért tanul, mert tudni szép, mert tudni jó. Fizessétek be a tandíjat, s havipénzeiteket pontosan fölvegyétek apáitoktól. Jó magaviselet vezet a diplomáig, s a diploma kell a magyar ifjúnak, mert elúszott az ősi birtok, s nem lehet a zsidókkal már bírni.

Hirdetem nektek, hogy sok minden másképpen leszen. Elvész ez ország erkölcstelensége, s tietek leszen az örvendetes hajnal. Csak ne gondolkozzatok, és hallgassatok gyóntató papjaitokra, kik katolikusok vagytok, s legyetek katolikusok, kiknek lelkeikre most még kárhozás vár.

Tanuljátok meg a bor élvezését, s a nőcskék mosolygását se vessétek meg. Ha a ferbli lesújt benneteket, gondoljatok Csernovits Pérára, ki szemhunyorítás nélkül veszített domíniumokat. És kiáltsátok „éljen a haza," s kérdezzétek: „magyarok vagyunk vagy nem vagyunk magyarok?"

Hirdetem nektek, hogy nincs biztosabb a jól választott társaságnál. Befolyásos keresztény családok zsúrjaiba kapjatok be, s máris keressétek azokat, kik a kolozsvári szigorlatokra ajánló leveleket írnak.

Vessetek keresztet, ha Somló Bódogot látjátok. Ő már fiatal korában gondolkozott, s lelke immár a sátáné egészen. Oh, mert miért szegődjünk új ideák táborába? A földi végzés ellenségekké tette a magyar embert és az új ideákat. És ti tiszteljétek a földi végzést. Nézzetek széjjel. Ebben az egész országban alig néhány tucat olyan szerencsétlen ember van, kit az agyveleje háborgat. Szánjátok őket. Mert ebben az országban Plósz Sándor miniszter lehet, Barabás Béla jeles politikus, Molnár Imre jogtanár, Pósa Lajos ismert poéta. Csak jó magaviseletűek legyetek. Csendesek és nem lázongók. Tűzzétek ki az élet célját, s van-e szebb cél, mint beházasodni s szőlőt venni Nagyváradon?

Hirdetem nektek, hogy az én bölcsességem immár majdnem az egész országot meghódította. Ballagi Aladár a budapesti egyetemen csakúgy beszélt, mint Persz Adolf a nagyváradi jogakadémián. Szívemre szeretnélek ölelni benneteket, magyar ifjak. Ha így haladunk, tíz év múlva mienk lesz minden, s aki nekünk nem tetszik, kereszttel törjük be a fejét. Ugye én kuruc ifjaim? Ugye így lesz? Szemere áldjon meg benneteket. Tudós igazgatótok, Bozóky Alajos, már kikereste a maga kutyabőrét. Membra sanctae coronae leszünk, s mi kutyabőrösök fogunk ez országban újra dirigálni. Csak tiszteljétek a reverendát. A gondolkozás veszedelme ellen ez segít. Nem lesz itt zavar rövid idő múlva. És mondom újra, kiáltsátok: „éljen a haza”.

Ide nem fog beférkőzni a pokloknak hatalma. A liberalizmus elmúlik. A szocialista őrülteket majd a kolostorok tüzesvas-próbái térítik Istenhez. Így lesz, ha jó magaviseletűek lesztek. Még kiaknázatlan és fölfedezetlen az ember s az emberek földje. Mi választott nép leszünk e földön. Néhány ezrünkért élnek majd a milliók, s Európa látni fogja, hogy az emberiség célját mi találtuk meg.

Hirdetem nektek hát a gyönyörűséges hajnalt. Ti pedig menjetek szét, s vigadjatok, miként Horatius dalolta a vidám tinókról. Óvakodjatok a sátántól. Extra Hungariam non est vita. Bizony e föld még a gyógyulás színhelyévé válik. S máris új illat környékez, üdvöt hozó illat, új remény. A mienk lesz az ország, a hatalom és a dicsőség. Pukkadjanak meg a szabadgondolkozók, a zsidók, az eretnekek, a szabadkőművesek, hitvány kozmopoliták, általában az okos emberek.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 17.

A. E.

96. NEKIK IGAZUK VAN

- A fekete Nagyvárad -

Írok. Pedig nyilván rosszul teszem, hogy írok. Nekik igazuk van. Ők az erősek. Ők Nagyvárad, ők Magyarország. Nem mert velük leszámolni senki. Combes-uccse, nagy balek vagyok. Miért én? Magam becsülése, ízlésem, hitem, életprogramom mást parancsoltak. A mártírság buta. A piszok rettenetes. Ez az egész ország nem mulatságos. Bizonyos grádusán az értelemnek, még az is megalázó, ha fenegyereknek hiszik az embert. A nagyváradi kanonokok semmivel sem nemesebbek, a plebs sem világosodott meg, a burzsoá sem bátrabb semmivel. Ellenben én három napig dutyiban ültem, ami csakugyan kellemetlen volt. Mi az ördögnek? Miért? A világot nem állítja meg Árpád országa. És muszáj Nagyváradnak világosnak lennie? Hát muszáj? Nekem itt nincs tőkém, nekem itt nincs sok célom. Mikor itt megunom a sok piszkot, kivándorolok. Na de ha szabadkőműves páholy volnék, mégsem törődném könnyen bele e dolgokba. Semmi különös antiklerikális düh nincs bennem. De mégiscsak ostoba dolog elgondolni, hogy én itt egy dzsungelben élek. Bottal, tőrrel, csellel, golyóval, megváltott vasúti

jeggyel kell védekeznem. Az ellenségeimből tudniillik hiányzik valami, ami a homót sapienssé teszi. Nem is Darwint, nem is Spencert, hanem Brehmet kell forgatnom, ha meg akarom ismerni őket. Ma Nagyváradon pennával kell harcolni olyan tábor ellen, mely az animális állapotból a kinyilatkoztatásokig tudott elérni, s az értelem megvetéséig. Én az orca-gladiátornak hiába magyarázom, hogy a bálnának a szalonnáját is meg lehet enni. Szóval én nem vitázhatom Bozóky úrral, Persz úrral Sipos úrral, Hoványi úrral. Az „Alkotmány"-nyal, a „Tiszántúl"-lal és a többivel. Az ifjú vádakról nem is szólok. Csak igen-igen sajnálom magam a sorsomért, mely elég büszke és érzékeny lelkű embert állított a pocsolya partjára…

*

Ezután még kevés mondanivalóm van. A lelki szegényeknek, jezsuitáknak, feketéknek a vadsága már tűrhetetlen Nagyváradon. Kétségbeejthet ez valamivel hívőbb embert, mint én. Ez a város úgynevezett híres liberális város. Sok benne az elég szabadon gondolkodó fő. Van itt egy hatalmas szabadkőműves páholy, mely hír szerint harcias és akciókra kapható. Még a felekezeti tagoltság is szerencsés itt. Aztán sok az értelmes, derék katolikus ember. Miért kellett eltűrni, hogy ez a város elfeketedjék? Néhány esztendő óta minden nagyobb nagyváradi faktumban klerikális kezek operálnak. A feketeség beszívódott a várostest minden kis erébe. Ma már egy kis szabad kritikáért három dorongos dzsungel-lény támad arra, akinek a kezében csak penna van, s ki gondolkozni, érteni jobban tud, mint verekedni. Mi lesz ennek a vége? Persz úr volt már szabadkőműves, keresztényszocialista, sújtásos magyar és bakszász. Ezek a Perszek ma már szívesen gyújtanák alá a máglyákat, de még korán van. A Bozókyak, a Perszek, Siposok, Hoványiak már nyíltan bújtogatják az éretlen fiatalokat a gondolkodás és haladás ellen. Segítség pedig a gondolkozás és világosság számára nem jő semerről. Hát nem fáj ez senkinek. Nekem nem. Nem okvetlenül. Az egész fekete tábort akként nézem, mint a természetet vizsgáló ember a darázsfészket például. Sőt, úgy vagyok velük, mint a darazsakkal. Egyformáknak látom őket. Lehet, hogy van különbség köztük, de hát én nem vagyok bogarász. Ám csak mégis illenék végre tenni valamit. Megfüstölni egy kissé a darázsodút. Mert így igazuk van. Nekik igazuk van.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 19.

Ady Endre

97. BÁRÓ BÁNFFY DEZSŐ

Nagyváradra érkezett báró Bánffy Dezső, az erdélyi kálvinisták főkurátora. A Bölöny József vasderes paripái talán kiröpítették Szilasra már azóta. De visszajön, s egy-két napig közöttünk fog maradni. Várta pedig egy úri barátja. És egy sereg kíváncsi zsurnaliszta. Ezek megéljenezték. A szép fejű, piros arcú, erős férfiú hirtelen a kalapjához nyúlt. Azután nyomban eszébe juthatott, hogy ő ezúttal Bölöny József vendége, s szerdáig még főkurátor sem. De erre már messze vágtatott a kocsi két táltosa.

Gondolhatott e percben másra is báró Bánffy Dezső. Hogy íme, itt van, ahol régen várják. És, hogy nagyon cudar idők ezek, s egy igazi séta a szilasi parkban többet ér, mint egy politikai séta akármerre. Mert istenien, a legbolondabb demokratát is megigézően arisztokrata ez a Bánffy Dezső, s fülünkbe cseng, amit mondott július végének egy igen nevezetes napján nekünk:

- Szüksége van rám az országnak? Lássam. Én készen vagyok. De okvetlenül törekedni nincs kedvem. Én már körülbelül megcsináltam azt a karriert, amelyet magyar szereplő ember megcsinálhat. Hír, pénz, hatalom vágya nem bánt. Ha szükség van azonban rám, megyek.

Hogy szükség van-e? Itt és most - úgy érezzük - szinte ízetlen volna erről szólni. Végre is mi itt Nagyváradon ismerjük egymást. Aztán körülbelül ismer bennünket báró Bánffy Dezső. Egyébként pedig csakugyan nagyon cudar idők ezek. A sírva vigadás stációjánál nem tartunk ugyan még. De káromkodni könnyen elkáromkodhatjuk magunkat.

És az erdélyi főkurátor valóságos belső titkos tanácsos és főudvarmester is. Inkább citáljuk, amit ugyanazon nevezetes júliusvégi napon mondottunk báró Bánffy Dezsőnek:

- Kegyelmes úr, a mi Bánffy-pártiságunk több, mint politika. Úgy érezzük, hogy ihletése a nemzeti géniusznak. Mi ott lent Nagyváradon programot sem kérünk. Mi megyünk Bánffyval.

És megyünk. Azaz, hogy mennénk. A szomorú, nagy zuhanás után, mikor a Bukott bukásán triumfált a világ, mikor még olyan kevesen érezték meg, hogy itt mi történt, mikor még különös, lármás gerilla-harcát, a „Magyar Szó" sem kezdte meg, mikor még a nemzet kokottjának híres agrár hasonlatát a barázdákról és a vetésről komolyan hallgatták: Nagyváradon lapja volt Bánffynak, tehát tábora. A „Nagyváradi Napló" nem kérdezte volt meg Bánffyt, hogy hisz-e a maga föltámadásában. Hitt, és a saját kis csataterén harcolt Bánffy nélkül, Bánffy helyett, Bánffyért. De Bánffyért vajon? Az elsötétített jövendő áttöréséért, a sors magyar igazságáért, az életért, melyet e szegény kis országból Bánffy porbadöntésével kezdtek kiirtogatni. A mi lángszításunk nem volt hiábavaló, de a dolgok erős, kérlelhetetlen rendje elhozta e cudar időket. Újra 1559-et élünk. Készülnek már Básta, Belgiojoso, de a fejedelem hű Bocskaijának várnia kell itt Nagyváradon. El fogunk érni Bécsig, el Zsitvatorokig. Most várjunk… Egyébként pedig Nagyváradra az erdélyi kálvinisták főkurátora érkezett s a Bölöny József vendégbarátja. Majd eljön hozzánk Bocskai utódja is. Ám azért bocsássa meg nekünk az, ki az emberi gyöngeségeknek is adója, ha az erdélyi főkurátor, a vendég arisztokrata láttára reményesen, erősen, mindent fölfedően, elárulóan dobban meg a szívünk és nagy seregelést látnak a szemeink. Bocskai zászlaja felé siet mindenfelől a hajdúk keserű szívű, kóbor népe. Az isten hozta közénk, s áldja meg a szép fejű, piros arcú, villogó szemű, erős férfiút, a nemzetnek predesztinált főkurátorát.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 22.

A. E.

98. A PROTESTÁNS SZELLEM

Luther és Kálvin magyar követőinek írástudóit üdvözöljük László király régi városában, a magyar história e nevezetes helyén s a modern magyar életnek egyik gócán. Szeretett, sokra becsült vendégek ők, s mi szeretettel, sokra becsüléssel fogadjuk őket. Legelőbb, önként, szívesen állottunk az ünnepszerzők sorába. És szólunk most hozzájuk:

- Jól és bölcsen cselekedtétek, hogy közénk jöttetek.

Ez a város magyar város és különös város. Országútjába esett az eseményeknek mindig. Keresztül zúgott, nyargalt rajta sok zivatar. Így lehet ezt a várost megérteni csak. Különösen ellentétes, különösen érzékeny, különösen lázas város ez. Belső élete lázas, vívódó, gyorsan emésztő. Szinte képe ez a város ennek az országnak, melynek örök fátuma a meg nem pihenés. Egyébként a többit elmondja a statisztika.

A magyar protestáns irodalmi társaság Nagyváradon tartja most vándorgyűlését.

E társaságnak két nagy célja van. Ma még jóformán ez az egyetlen külső keret, mely együvé fogja Luther és Kálvin híveit. E társaság tehát egy valamikor eljövendő egyesülésnek a magva. Olyan türelmetlen s meg nem világosult ma még a világ, hogy e magra szinte reszketve kell vigyázni, s talán éppen ez az oka, hogy már a harmadik magyar protestáns egyházat, az unitáriust, nem fogadta be a társaság. Egy messze nagy cél tehát az első célja a magyar protestáns irodalmi társaságnak. A második pedig a közelebbi cél: a magyar protestáns szellem ápolása, mélyítése, edzése és gazdagítása.

Az igazi protestáns szellem közös kincse az egész emberiségnek. Ez a szellem adta volt vissza az embert önmagának. Ez a szellem szögeztette ki Luther pontjait. Ez a szellem a szabadságnak s az ember kibékítésének szelleme. Ezt az igazi protestáns szellemet meghamisíthatták talán néhol, de a protestantizmusnak ez a szellem az ereje. A magyar protestantizmusnak is csak ez lehet és még valami. A magyar protestantizmusra a magyar szellemen kívül mást is bízott a nagy rendelés. Őriznie s vezetnie kell a magyarságot.

Úgy akarta a sors, hogy a nagyváradi vándorgyűlés idején terhes, sötét felhők villámai készüljenek újra lesújtani erre a soha pihenéshez nem jutó, zaklatott kis magyar nációra. A szabadságra és a magyarságra készülnek éppen a gyilkos villámok…

Összeülünk majd bankettre is. De örvendeni kedvünk nem leszen. A szűkölésnek, a nyugtalanságnak keserves érzése fog tombolni a szíveinkben. A nagy kérdést hallják a lelkeink: mi lesz?

Ebben a városban minden emberi idegszál mindenre talán jobban reagál, mint másutt. Nyugtalanságunkat bizonyára meg fogják érezni a vendégek, kik maguk is nyugtalankodva, remegve néznek a terhes felhőkre. De megéreznek mást is. Megérzik, hogy hitünk az ő táborukban van. Abban a táborban, melyben a liberalizmusnak és magyarságnak megvédése életösztön és rendelés.

Ez a város magyar város, modern város. De végvár. Falait az erdélyi román tenger mossa. Itt is bent világok küzdenek egymással. Újra a statisztikára utalunk. Duplán püspöki város ez a város. A klerikalizmus veszedelmes, modern fegyverekkel csatázik itt. Szükség van itt olyan demonstrációra, melyben olyan két hatalmas, minden magyar embert egyesíteni tudó idea dominál, mint a szabadság és a magyarság.

Szeretettel, sokra becsüléssel üdvözöljük Nagyvárad vendégeit. Régi sebek fölszakadásának, villámszóró, terhes felhőknek idején. Erősödjünk meg együtt a szabadság és magyarság hitében a protestáns szellem által, mely nem felekezeti szellem, hanem az ember jobbuló vágya, s ebben az országban a magyarságnak hitvallása is…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember. 23.

A. E.

99. EZ NEM MEGOLDÁS

- Beszélgetés báró Bánffy Dezsővel -

Az őszi, fényes fényben fürdő utcákon megállítják az emberek egymást;

- Megjelent a manifesztum.

- A király fenyegeti atyai szívéhez közel álló népét.

- Khuen Héderváry megbízást kapott.

- Apponyi kuruckodik.

- Mi lesz?

Ebben a percben négylovas kocsi robog elő. Szilasról megérkezett báró Bánffy Dezső, a magyar protestáns irodalmi társaságnak és Bölöny Józsefnek vendége.

Tud-e vajon a legújabb dolgokról? Ez jut az eszünkbe rögtön. Mit gondol, mit szól ő ezekhez? Eszünkbe jut aztán újra mind, amiket a Bimbó utcai palotában nemrégiben olyan szívesen, lelkesen, őszintén beszélt volt el nekünk. Hátha… A többiről pedig beszámol tudósítónk…

*

Nem fog nyilatkozni. Evvel a sejtéssel csöngettem be a Bölöny-házba. De legalább újra láthatom. Bölöny József is evvel fogad, s már szívesen beletörődtem mindenbe. A ház bájos úrnője, Bölöny Józsefné, édesatyja Nedeczky István, a háziúr: Bölöny József társaságában fogad a kegyelmes úr. Most már szinte bizonyos, hogy nem nyilatkozik a politikáról. Megismer. Mosolyogva köszöni meg az üdvözlésem, mely különös módon mindig szinte orációra vágyik nőni, ha ezt a nagy urat, ezt a minden szeretetre méltó erős, nagy, magyar embert látom.

- Én is kaptam már táviratot - szól, mikor a manifesztumot szóba hozom.

A távirat tudatja Khuen-Héderváry megbízatását.

A manifesztumról nem tud még a kegyelmes úr. Megmutatom neki. Míg ő olvas, én az ő arcából olvasok. Ez az arc többet beszél, mint negyvennyolc negyvennyolcas obstruáló szónok. És ez az arc elborul.

- Most és itt nem politizálok. Ezt már én kijelentettem tegnapelőtt. Én itt őméltóságáék (a bájos háziasszony felé fordul) vendége vagyok. Nem is vagyok én most Nagyváradon. A kedves, a csodaszép szilasi paradicsomban vagyok. Öt órakor érkezem én voltaképpen ide. A protestáns irodalmi társaság közgyűlésére. De ott is csak vendég vagyok. Nem vagyok a társaság tagja. Bánffy Dezső a politikus, ez alkalommal nincs Nagyváradon. Lehet, majd…

Azután újra a manifesztumot nézi, s én félénken kérdem meg:

- Ugye, kegyelmes uram, ez nem hoz nyugalmat?

Ekkor már a kemény politikus, a nemzet Bánffy Dezsője áll hirtelen elém. Az arca pirosabb, a szeme villogóbb. Beszél, s én hallgatom. Ennyit mond végül:

-…De nem politizálok. Igaz. Amit mondtam, nem az újságírónak mondtam. Ön előtt mégis nyilatkozom. Három szót mondok. *Ez nem megoldás…*

*

És én örömmel ígérem és tartom meg, amire báró Bánffy Dezső kért. Ezt a három szót vártuk mi. A királyi manifesztum semmit sem mond, és rettenetesen sokat is mond. A király a hadsereg vezérletének, vezényletének és belszervezetének a jogait felségjogoknak tartja. Nem vitatjuk el. Nem vitatja el báró Bánffy Dezső sem. De vajon őfelsége a magyar vezényleti nyelv kérdését is idesorozza? Ez a puctum saliens. Úgy látszik, hogy a király nem akar engedni, s nagyon különösen, fenyegetően hangzik a fejedelmi szózat: „én *most is* ragaszkodom a kiegyezéshez”. És Chlopyról nincs szó sem. Elégtételt nem kap a néptörzs. Korbácsot azonban kaphat. És ráadásul marad a granicsár…

*

Báró Bánffy Dezső három szóval nyilatkozott csupán: *„ez nem megoldás”*. Bizony ez nem megoldás, s a szívemből tört fel a kérdés:

- Hamar viszontlátjuk Nagyváradon, kegyelmes uram?

- Nem tudom. Lehet. Lehet, hogy báró Bánffy Dezső, a politikus is lejön. Lejöhet. Ez persze nem csupán rajtam áll.

A búcsúzásnál pedig újra figyelmeztetett:

- Nem politizáltam, s még mindig ne politizáljunk. Azt a három szót megírhatja. Egyebet nem mondtam.

És nem is mondott egyebet a kegyelmes úr. Hálás vagyok, hogy ennyit mondott. Eleget mondott… Az utcák őszi fénye tűnőben már. A három szó cseng fülemben. Ez az erős, nagy magyar ember talán az egyetlen tisztán látó. Minden beteljesedett, amit valamikor jósolt. Mi lesz vajon? A dolgok kérlelhetetlenül, kegyetlenül halmozódnak egymásra. A józanságra és tisztán látásra még mindig nem kerül sor. Históriai idők ezek valóban. Jön, jön a nagy perc, mikor báró Bánffy Dezsőnek ki kell mondani a - negyedik szót is…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 24.

100. A HÉTRŐL

Nagyvárad határozottan megbámulta kedves protestáns vendégeit. Katolikusok, zsidók és protestánsok szinte egyenlő számban élnek itt Nagyváradon. Ám a protestáns atyafiakról kevés tudatik. Kiválóan intelligens nagyváradi emberek még azt is elfelejtették, amit róluk az iskolában tanultak. Materny Imrét kálvinista papnak mondják, a református templomban miséznek, Zelenka püspök a Bánffy püspöke, s állítólag az unitáriusok is protestánsok voltak, de ma már csak a püspökük, Ferenc József unitárius, a hívei beleolvadtak a zsidóságba. A nagyváradi ember annyiban párizsi, hogy igen-igen felületes. Főként az intelligens nagyváradi ember az, s mi szinte örülünk, hogy Nagyváradon általában tájékozatlanok az emberek a dogmatikákban.

Igaz, hogy felekezeteskedni azért pompásan tudnak. Általában a liberális Nagyvárad szereti a protestánsokat. Mert hát protestáns ember volt Tisza generális, protestáns Bánffy, Ritoók Zsigmond dr. Várady Zsigmond, Rimlér Károly stb. protestánsok. Egyébként azonban az adventistákról is többet hall, mint a protestánsról. A nagyváradi protestáns hívek zöme szegény emberekből áll. A szereplő protestánsok mérsékelten egyházi emberek. Általában pedig a magyar protestánsok, kik hivatásos szabadgondolkozók lennének, nagyon lassan és félénken veszik be a modern élet tanulságait. Legelsősorban a sajtót nem tudják használni.

Nem volt nekik Rampollájuk, ki belássa, hogy sajtó nélkül mire sem mennek. Ilyenformán különös embereknek nézték egy kicsit Nagyváradon a protestáns vendégeket. A gonoszkodók antediluviális lényeknek próbálták deklarálni a derék falusi papokat. Helytelenül. Ezek az egyszerű, nagyon magyaros, protestáns lelkész atyafiak nem sötét fejűek ám. Tessék beszélni nagy részükkel. Darwint, Renant, Büchnert ismerik, s nagyon sokan a legújabbakat is. Egy kicsit bizony nyakasok és konzervatívok. Egy kis részük bizonyos fokú ultramontanizmusra is hajló talán. De mindenféle papság ilyen, s még legkevésbé a protestáns. A protestáns világi szereplő emberek között pedig szinte természeti csodaszámba megy egy Bartha Miklós, egy Kass Ivor. Aztán a magyar protestantizmusnak van egy nemes, klasszikus fajtája, az erdélyi Bartók György, az erdélyi kálvinista püspök filozófus, tiszta fej. Ő bizonyára nem helyesli

például, hogy az unitárius protestánsokat nem fogadja be a magyar protestáns irodalmi társaság. A szocializmusról sem úgy gondolkozik minden protestáns, mint gróf Tisza István…

A protestáns napok után ennyit el akart még mondani egy protestáns skribler, kinek protestantizmusa egyébként csak annyi, hogy kálvinistának született, s protestál minden sötétség és hamisság ellen…

*

Na, még akkor volnánk szánandó lények, ha nem értenénk a lovagiaskodáshoz. Lám csak, komolyan mondom, Magyarországon korai még a párbajellenes liga. Nekünk tudniillik még sok bajunk van az osztrák tiszturakkal, s ezekkel nem lehet ma csak lovagiasan elbánni. Mintha volna igazuk azoknak, kik az európéerséget nálunk bűnnek tartják.

Ha az ellenfeleink is euriopéerek lennének! De nem azok! Így aztán az én Geréby Pali barátomnak, kinek kardemlékét szeretel viselem a koponyámon, meg kellett skalpolnia néhány száz fenegyereket, dr. Kabos Bélának is egy Jancu-csemetét, Bóniss Sándornak is végig kellett szántania egy barázdát Struchly úron. Nem lehet velük másképpen beszélni. Én még Rigó Ferencet, a bihari kurucot is megértem. Elég higgadtan figyelmeztette a maga becsületes hitében a volt bánust:

- Menjen ki!

Mikor azonban látta, hogy a volt bánus őróla nem is tudja, hogy képviselő, szóval a magyar parlamentet nem ismeri, s annak egyik legtipikusabb alakját sem, méltán lett dühös a Burg-előkelőségű, fiók-Metternichre. Khuen naivan kérdezte:

- Hova menjek?

No, a bihari kuruc útbaigazította, s ezúttal nem értem meg az európéerek finnyás felfortyanását. Tessék elhinni, hogy az osztrák militarizmus és a bécsi hagyományos politika hangosabb tiltakozás a kultúra és az európéerség ellen, mint a Rigó Ferenc uralaltáji útbaigazítása… Csak Barabást lehetne megérteni olyan könnyen, mint Rigó Ferencet. De nem lehet. Ő csupa kiszámíthatatlanság. De az ő kiszámíthatatlansága éppenséggel nem hasonlít a zseniális emberekéhez.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 27.

(Dyb.)

101. NAGYVÁRAD ÉS AZ ORSZÁGOS ANARCHIA

Nem fizetünk adót. Ezt jelentette csütörtökön Pfuhl úr is. Nem fizetünk adót, de bizony isten csupán csak azért, mert nem muszáj. Nagyvárad parlamentje elé indítvány készül, hogy az adószedést tiltsuk be. Mi szükség van erre az indítványra? Ha elfogadják, ha nem fogadják el: egyre megy. Nem fizetünk adót, mert többnyire nehezen élők, elkeseredettek s aztán meg magyarok vagyunk egytől-egyig. Adózni akkor sem szeretünk, ha van miből. Az az indítvány fölösleges, s csak az egyre jobban gyülemlő keserűséget kavarja fel a lelkekben. Örüljünk, ha hallgathatunk. Hagyjuk a manóba a demonstrációkat. Nincs már és nincs még a demonstrációkra szükség. Veszett és buta a mai állapot. Nyögjünk, de ne ordítsunk.

Kövezzenek meg bennünket a sujtásos hazafiak, mi nem akarjuk, hogy Nagyvárad Kiskun-félegyházával együtt lármázzék. Nagyvárad most egyáltalában ne lármázzék. Úgy gondoljuk, hogy nem is nagy a lármázó kedve. Keserű itt minden ember, mint a visszatartott baka. Csak

azt nem tudja, hogy kit szidjon. Miért kellett idejutni? Miért kellett katasztrófa veszedelme elé állítani az országot? Miért kellett nagy célokért kis legényeknek futniok? Miért? Miért?… Ne siessen bennünket hazaárulóknak deklarálni Szokoly Tamás úr. A hazát mi is szeretjük. Csak ne volnának olyan rossz fiskálisai, mint ma vannak. Mert rosszak. Rosszak, kicsinyek, gyávák és kártékonyak. Először csak hejretyutyuztak. Azután megrészegedtek a maguk bolondos duhajkodásától. Az egész ország tudja, hogy a függetlenségi pártnak az úgynevezett harcháború közepén jutott csak eszébe, hogy voltaképpen mit akar. Hát szabad ilyen lump módon kezelni e nemzet legszentebb érzéseit, vágyait, céljait? A lármás hazafiak nem ismerték magukat, alrendűségüket, kicsiségüket. Beleragadták a nemzetet az események legzuhogóbb legörvényesebb folyásába. És most? A függetlenségi sajtó ijesztget bennünket a leggyávábban az abszolutizmussal, az akasztófával a kötéllel. Gazdaságilag csőd előtt áll az ország. A legbátrabb vitorlás is úgy tesz, mint Barabás Béla. Veri a mellét. Már nem is a padot. A mellét. Eljátszottunk rengeteg szimpátiát és hitelt. Kiváltottunk léha módon óriási lángot, fölbuzdulást a milliókból. Okosan mi mindent lehetett volna csinálni e nagy fölbuzdulással!… Mi mindezt elpazaroltuk, s bár rossz jósok lennénk, de nem hisszük, hogy még valaha nemzeti eszmékkel meg tudhassuk mozgatni a magyar tömeget. A hejretyutyus emberek megölték a vágyainkat, álmainkat. A szent céloktól távolabb állunk, mint valaha. Országos anarchia dühöng, és nincs semmi reménység.

Nagyvárad ne lármázzék most még. Lesz okunk lármázni. Gazdálkodjunk a tüdönkkel. Nekünk kell majd úgyis valamit megmenteni abból, amit örvényekre vittek a hejretyutyus hazafiak, kik íme, most már remegnek, s ha még el-elordítják magukat, maguk ijednek meg legjobban.

*

…Jó az idő Rátóton? Hogy legel a kedves csorda? A kegyelmes úrnak hogy szolgál az egészsége? Jól? Mi nagyon rosszul vagyunk. A mi csordánknak nincs már legelnivalója. Ezt szépen megcselekedte a kegyelmes úr. Az új rendszer. A kokott-politika. A paktum. Ezek készítették a jelent. No és összehozott egy parlamentet a kegyelmes úr. Meg van vele elégedve? Vagy már nem akar törődni semmivel? Helyes. Jobb ízlésünk van, mintsem a históriát emlegessük. De a história emlegetni fogja a simmentali barmok gazdáját. Emlegetni fogja.

*

Nagyvárad pedig - újra mondjuk - ne demonstráljon. A keserűségeket fojtsuk el. Jönnek még nagyobbak. Készülni kell a feketelevesre, amit főztek a hejretyutyus emberek…

Nagyváradi Napló 1903. október 3.

102. PROTESTÁLUNK

Protestálunk, ha mindjárt honkupeceknek neveznek is el bennünket. Protestálunk, protestálunk, protestálunk. Ezennel kijelentjük, hogy a nemzeti harc gyönyörű mámorában sincs semmi kedvünk megfulladni. Kijelentjük, hogy intelligens, szabad emberek vagyunk s amennyire ez Magyarországon lehetséges: intelligens és szabad társadalomban óhajtunk élni. Protestálunk. Protestálunk mindenkivel szemben, ki azt hiszi, hogy a nemzeti harc cégére alatt reakciót lehet mérni. Mert már mégiscsak sok, ami sok. Jön a honkanászok gárdája, s jaj annak, aki tagadja, hogy Magyarországnak semmi egyéb baja nem volna, mint a katonaság állapota. Jön a mágnáscsorda, s össze akar gázolni egy népképviselőt, aki elszólja magát, de aztán meg is bánja a nagy bátorságát mindjárt. Jön a kamarilla, s röviden kihirdetteti, hogy

elkövetkezhetik az abszolutizmus. Mintha egy nép alkotmánya annyi volna, mint egy szépségflastrom. Leveszem s elejtem, amikor akarom. Jön Nagyváradra Barabás Béla, s akik nincsenek vele egy véleményen, azoknak egyszerűen betörik a fejét. Jönnek a kir. ügyész urak, s a sajtópörök egymást érik. Egy jámbor oláh vagy tót meg meri kockáztatni a kérdést, hogy vajon csak magyarok laknak-e ebben az országban, rázúdul mindenki. Jön egy-két korlátolt osztrák tiszt, s butáskodik, a vívómesterek rögtön fenik a kardjukat. És jön, jön egymás után mindenféle táborból a vakmerőségek egész sora. A nemzeti harcnak annyi eredménye van már, hogy elöntötte az országot a reakció szennyes árja. Már meg se ütközik nagyon nagy dolgokon sem senki. A katonai, az udvari, a klerikális, a nemzeti s az isten tudja hányféle reakció hozzászoktatta az embereket a brutális butaságokhoz. A szabadelvűséget elvitte az ördög.

Az emberi jogokat, a kultúrtársadalom után vágyódást is elviheti. Ma az embereknek Magyarországon fokos kell, nemzeti rojt és bojt, hely, hova az ember a legújabb parlamentáris módon küldheti az ellenfelét, s fej, amelyet be lehet verni. Ennek a mámoros, lényegében nemes, de szörnyen kártékony nemzeti harcnak voltaképpen örvendenie kellene a trónnak is, a militarizmusnak is. Na, meg a papoknak, mágnásoknak s minden fajtájú ultramontánoknak. Ez a nemzeti harc - sajnos - aligha küzdi ki a célt, de a reakcióra most már végérvényesen rákapat minden magyar fejet. A katonaság rendelkezik a fiaink szabadságával, a miniszterek rendeleteznek, a parlamenti hazafiak s pecsovicsok egyformán terrorizálnak, a szólás és gyülekezés szabadságát írtják mindenütt és minden módon, a sajtót is gyomrozzák kegyetlenül. Ez a nemzeti harc pozitív sikere - eddig. Ez a reakció egyre vadabb és általánosabb. A „Jugend” ügyénél nem szóltunk semmit, sőt a Royalban, Emkében magunk égettük el a lapot, mert durva volt, szellemtelen s ostobául német. De hohó! Ebből nem csinálunk rendszert. Így aztán lassanként nem lesz ebben az országban egy gyűszűnyi szabad levegő. Most meg már a „Neue Freie Presse”-t szeretnék kitiltani a reakcionarius magyarok? Holnap akkor esetleg követelik, hogy a „Nagyváradi Napló” fújjon velük egy követ vagy pusztuljon, s Fehér Dezsőnek, Ady Endrének vagy másnak, ha érzett igazságai vannak, hát nyeljék le.

Itt megálljunk ám, keresztyén, zsidó és pogány atyámfiai. Protestálunk. Protestálunk, hogy a nemzeti harc leple alatt bevezessék az emberség, a szó, a gondolat, a szabadság vakmerő irtását. Protestálunk, protestálunk, protestálunk!

Nagyváradi Napló 1903. október 4.

103. ARS LIBERORUM MURATORUM

A most jövő napokban magyar kongresszus lesz valahol. Az újságok nem fognak harangozni hozzá. Ez a magyar kongresszus fölöttébb lármátlanul készül. Még mi sem áruljuk el, hogy hol lesz. Szinte jólesik, s akarjuk, hogy ez a titokzatosság tegyen nyugtalanná egy hatalmas tábort, melynek pedig ma legkevesebb oka van e nyugtalan kis országban nyugtalankodnia. No de lengessük meg a nem is nagyon vörös kendőt: a magyar szabadkőmívesek tartanak kongresszust a napokban. Valamelyik vidéki városban. Kutassák ki, hol azok, akik igen kíváncsiak. A királyi művészet embereire nem is lehet túlságosan haragudni, hogy páholyaikba beássák magukat. Ez a titokzatosság valami nagyon szükségeset pótol. Az erőt. Baj volna, nagy baj volna, ha az ars *liberorum muratorum* néma páholyai legendákat nem keltenének, szűkölő, nyugtalan, riasztó érzéseket némely helyen. Miért tudják meg az ellenséges emberek, hogy a magyar szabadkőmíveseknek van titkolnivalójuk, de nem az amire, ők gondolnak? Más, egészen más. A kisded csökönyösségek, formák jelek, szimbólumok nem félnek immár a világosságtól. De amit a profán világ sárkányvérnek lát, az csak ingyentej. A nagy építőmester

pihenteti a szerszámait. Az emberi társadalmak nagy forrongása meglehetősen erősen hatolt be a vakoló csarnokokba. Felturbálta őket. No és különösen felturbálta itt nálunk, hol olyan fájdalmasan, szinte kórosan több és egyre több a különösség. A magyar szabadkőmíveseket ma már csak az olcsó szamaritánusság lobogójával lehet együtt tartani. És sok csuha alatt gyönyörűséggel vernének a szívek, ha tudnák, hogy milyen komolyan nem békételenkednek, nem izgatnak és legfőbbképpen nem építenek az építők, és hogy e mégiscsak sok intellektussal rendelkező sereg mennyire gyermeke a kis magyar társadalomnak! Hogy vigyáznak egy-egy páholyban, hogy véletlenül nagyon nagy ne legyen a zsidók numerusa! Úgynevezett kényes ügyekben pedig a legrendezettebben keresztény testvérnek, a róm. katolikusnak kell okvetlenül kirukkolnia. És a domináló jelszó is olyan kegyes: ne keressük az ellentéteket! Egy-egy rakoncátlan, nyugtalan páholyra ráfekszik öt-hat nagy szabadkőmíves tekintély. Nem szabad forradalmaskodni, mert baj lesz. Ma a magyar szabadkőmíves páholyok jó része alig végez mást, mint az a néhány jámbor Szent János rendű páholy, melyeket XVIII-ik századbeli őseiknek vallanak a mai páholyok. Úgy tetszik nekünk, hogy az ars liberorum muratorum institúciója kikorhadt a mai társadalomból. Mintha nem tudná már magát szükségessé tenni. Mintha meglátszanék rajta Magyarországon különösen az, hogy az Eszterházyak, Károlyiak, Komáromy Gyurkák támasztották volt fel, akik valóban aligha akarták, hogy a magyar szabadkőmívesség fölforgassa azt a szép rendet, ami legépebben e szép kis országban áll még. Aztán még mindig elég szabad az a fránya sajtó. Legvégül pedig jöttek a rossz modorú szocialisták. Ezek nem használnak vakoló lapátot, kis kalapácsot és körzőt. Ezek csákányokkal dolgoznak, s éppen nem kímélik a cirkulusokat. Az első keresztények a katakombákból dómokba költöztek. Az új társadalmi forradalom sem operálhat zárt csarnokokban, pislogó fény mellett. Ezt hirdeti is már néhány magyar szabadkőmíves páholy. Hiában hirdeti. A nagy páholy fegyelmet tart, s a nagy páholyban kiváló társadalmi állású férfiak ülnek. Mindez pedig előttünk, profánok előtt is ismeretes dolog. Tudunk nagy leszereltetésekről. De tudunk még mindig makacs reform-tervekről is, hogy szabaduljon fel a rituálék sziklájáról a magyar szabadkőmívesség, hogy álljon a társadalmi mozgalmak élére, hogy a természettudományi, a szabad gondolkozás pazarabb magvetőjévé legyen végre, hogy szakítsa meg azokkal a külföldi páholyokkal az érintkezést, melyek vallás, faj vagy szín szerint különböztetnek meg embereket, hogy nyílt harc induljon a klerikalizmus ellen stb.

E betegen, őrülten kavargó kis országban hol semmiben sem lehet bízni, de a szalmaszálba is kapaszkodni kell, mégis csak figyelni kell az ars liberorum muratorum-ra. Históriai erjedés folyik itt most, s a hanyatló cezarizmus mintha itt készülne kitombolni magát. A szabadkőmíveseknek mégiscsak azoknak illenék lenniök, kik munkásan és fanatikusan hisznek az emberben, a haladásban, a fejlődésben a célban. Nekik Nietzsche sem lehet apostoluk, de Rampolla sem talán.

A magyar szabadkőmívesek a napokban olyan páholyban kongresszusoznak, mely harciasnak keresztelt páholy, s a kongresszus kénytelen lesz a többek között egy rég remegett tárggyal is foglalkozni: a klerikalizmus ellen szükséges harccal. Lehet, hogy a kongresszus csak annyiban fog különbözni a többi magyar kongresszustól, hogy sem a jelenvoltakról sem a tósztokról nem fog beszámolni a kőnyomatos. De talán-talán a királyi művészet ezúttal királyi lesz csakugyan. Ha nem lesz, fölbomolhat máris. Úgyis bomlik már itt minden, minden…

[1903. október. 1-7.]

104. BÚCSÚZÓ

Búcsúzom a „Nagyváradi Napló” közönségétől. Nagyváradról rövid idő múlva távozom, s a „Nagyváradi Napló”-nál már mai napon más veszi át a tollamat. A dolgok rendje hozta ezt így, s talán már régebben elmegyek, ha ezt a várost, ezt a közönséget s ezt a lapot olyan igazán nagyon nem szeretem. Most már még a megviselt fizikum s a megegészségesedés vágya is siettetik a válást. Mennem kell tehát. Úgy érzem, az énemnek egy nagy darabja marad itt. Több mint három év óta emlékekben, verejtékezésekben, könnyekben, buzdulásokban, vércsöppekben s mindig szeretetben és hálában adogattam át. Megtart magáénak - ha akar, ha nem - ez a csodálatosan ható, intelligens, modern Nagyvárad. Haza, vágyódva és hálásan fogok gondolni mindig ide. E lappal pedig egy leszek mindenha. Sok-sok hitvallástételben s az ideák szent kultuszában egyesültünk, s maradunk - hiszem - e lelki egységben tovább is.

A lap a régi marad, a világosságnak, haladásnak modern, ízléses és bátor harcosa. Csak egy toll cserélődik ki.

Kérem tartsanak meg engem régi kegyességükben s emlékezésükben. Én újra, meleg, hálás szívvel mondok köszönetet és búcsút.

Nagyváradi Napló 1903. október 13.

Ady Endre

105. FALUSI LEVÉL

Az októberi faluzáshoz nagyon sok akarat kell, vagy semmi akarat. Ki-kinézek az ablakomon a szomorú, sáros világba, s kedélyesen töprengek: itt akarok-e én maradni, vagy csak itt vagyok voltaképpen? A probléma nem nagyon bánt. A kertben s messze a szőlőben szüret van. Még a szürettől is elmaradhatok. Ilyen istenien magamban nem voltam még soha. Ilyen egyedül. Hogy jó ez? Nem tudom. Pihenni jöttem, s keveset akarok viaskodni magammal… Néha sikerül is megfognom a teljes gondolatlanság félóráját. Csak aztán egyszerre hallom az eső kopogását, s egyszerre rajzanak elő a csúnya manók, melyek a Chopin lelkét marták, mikor a harmadik prélude-ot verte ki félig őrülten a zongoráján. Ilyenkor Peer Gyntet szavalgatom, s a Gomböntőre gondolok:

Fejem lehajtom örök pihenésre
Hadd írják rá: Itt senki sem pihen
Aztán?……
Halott valék rég, mielőtt meghaltam…

Ennyi líra után át lehet térni már az objektumokra. Mindennap lázasan várom a „Nagyváradi Naplót”, s hogy élvezem!… Megértem a pincér nagyúri érzését, mikor vendég valamelyik vendéglőben vagy kávéházban. Ilyen nagyúri érzés a nem aktív újságíró érzése. Voltaképpen csak most tudok élvezettel lapot olvasni. És elolvasok a vezércikktől a „Nyomatott Boros Jenő könyvnyomdájában”-ig mindent. Újra a régi, lelkes, naiv újságolvasó vagyok. Csak még nagyon sokáig tartana ez az állásom.

Egy-két év múlva talán újra megszeretem a metier-met. Szóval olvasok a többek között a szabadkőművesek kongresszusáról is. Mikor a lapot elolvastam, egészen véletlenül lapozgatni kezdek a régi „Fővárosi Lapok” egy szinte harminc éves kötetében. Az első, amit észreveszek, egy vidéki hír: „Nagyváradon Berecz Antal tanár mint egy pesti szabadkőműves páholy helyettes főmestere, vasárnap avatta fel az ott alakult »László király páholyt«.” Ez a vasárnap

pedig 1876. október 29-én vala… És érdekes, dolog, hogy már a hetvenes években is Nagyvárad adta vidékről a legtöbb eseményt a budapesti sajtónak. Ám már a hetvenes években is meg-megkellett korrigálni egyik-másik tudósítást. Szép idők voltak. A nagyváradi hölgyek a török sebesültek számára gyűjtöttek alamizsnát; csináltak tépést. Az egyetemi ifjúság Szűcs párti, és Lukács Gyula vezetése mellett tüntetett a törökök mellett, Endrődi Sándor nem az „Isten felé" kívánkozott, de mint ifjú poéta írt a „Fővárosi Lapok"-ban csodálatosan forró szerelmes dalokat, a képviselőházban pedig néhány ülésben megszavazták a költségvetést, Tisza generális volt már, s Jókai Mór kedvvel csinált politikát, Széll Kálmán pénzügyminiszter négy órás debattokkal altatgatta a képviselőházat stb.

*

Ám ami a gróf Vay Sándoré, maradjon az övé. A krónikázás, a múltonrágódás, az öregség szimptómája, s a vénüléstől, jaj, nagyon félek. Olyan jó mégis a jelen. A *ma*. Akármilyen, de a legjobb. Evvel lehet alkudni, békülni, egyezkedni. A múltat citálgatni kell; vádolni, siratni, feledni, a jövőt színezni, készíteni, rettegni. Ostoba rendelés, hogy nem félórák határolják az emberi gondolkozást. Egy félórára volna szabad csak visszaemlékezni, s egy félórára számítani. Nem járja, hogy nincs így. És mert nincs így, a jövendőt színezem, készítem és rettegem én is. Szabad nekem talán ilyen gyerekesen bizalmaskodónak lennem az én édes nagyváradi közönségemhez, mely szinte enfant terrible-i hajlamokat kezdett már kiváltani belőlem a maga nagy jóságával. Nos, a jövendő? Egy-két hónapig ne engedje Mihelfi Adolf, hogy Halász Lajos és Szűcs Dezső forszírozzák a forradalmat. Pihenni akarok, s csöndben dolgozni is. De már január közepe táján vagy végén talán Szentpétervárott, talán Párizsban, talán Berlinben, de mindenesetre messze a magyar határtól olvashatom esetleg majd, hogy kik állnak itthon a torlaszokon. De talán bármilyen forradalmi időben is el-el fog talán férni itt a „Nagyváradi Napló"-ban olykor-olykor egy-egy kis írásom? Addig is még látni fogom én Nagyváradot. De már nagyon este van. Szinte kilenc óra. Ilyenkor már alvásra kell térni. Önök az „Éjjeli menhely" első függönygördülőjénél tartanak, hacsak műsorváltozás nem esett. Jó éjszakát!…

Nagyváradi Napló 1903. október 24.

Ady Endre

106. ZACHARIÁS ÚR

Rövid rendőri hír szólott a minap egy Zachariás keresztnevű ifjúról, akinek a jelesebb neve nem jut eszünkbe. Zengzetes, csinos, román név pedig. A Zachariással együtt különösen szép hangzású. Zachariás úr, ki talán már Berlinben van azóta, előadást akart tartani Budapesten. Össze is gyülekezett nagy és díszes publikum. Budapesten élő románok. Az előadásból azonban nem lett semmi. Nem volt rendőri engedély. A lelkes és zengzetes nevű Zachariás pedig belekerült a rendőri krónikába, amit ő igazán nem érdemelt meg.

Zachariás úr (bocsássa meg, hogy elfeledtük a másik nevét) próféta. Prófétája egy új kultúrának, mely a mienktől külön akar szövődni, s mely a mi itt-ott nagyon gyönge szövésű kultúránkból okvetlenül sok szálat fog fölmotolálni. Zachariás úr pedig, ki ifjú ember még, szoborról álmodik ugyan, de egy emléktábla majdnem biztos is már a nevének. Zachariás úr majd sokára, valamikor emléktáblát fog kapni. Úgy áll a dolog, hogy Zachariás úr lesz minden bizonyosság szerint a magyarországi románok első színigazgatója.

Bukarestből került át hozzánk Zachariás úr. Ott színiakadémiát végzett. De úgy érezte, hogy nagyobb misszióra termett. Lehet, hogy küldötték ide, lehet azonban, hogy maga fedezte föl a pompás terrénumot. Denikve Zachariás úr jól számított. Zsebében meglehetős kis pénzsummával frekventálhatja a berlini színházakat. A legelső magyar színész-direktor megfordulhat a sírjában. Ő bezzeg nem kapott volt stipendiumot külföldi tanulmányútra. Nekünk Vulkán József, az ismert magyarországi román író, beszélt volt Zachariás úrról. A román színházegyesület nagygyűlést tartott. Talán Segesvárott. Ide érkezett meg Zachariás úr. Temperamentumos, szép hangú, csinos fiatalember. Mikor a nagy gyülekezetnek elszavalta a derék ás kegyes coppée híres és agyonszavalt versét, a „Kovácsok sztrájkjá"-t, szűnni nem akart a szetreászka.

A magyarországi románok színházi mozgalma már régi. Színházi célokra tekintélyes összeget gyűjtöttek már egybe a románok. A román színészeti törekvések élén Mocsonyi, Vulkán, stb. állanak.

Szó volt arról, hogy állandó román színházat vagy színházakat építsenek. Kolozsvár, Nagyszeben, Arad és Nagyvárad kerültek szóba. Végre is az az idea győzött, hogy előbb színészeket kell nevelni.

Az első román színtársulat pedig vándor-színtársulat lesz. A román színházi mozgalom vezetői tudatosan helyezik a legalsó grádusra színészetük ügyét, hogy annak fejlődése természetes és biztos legyen.

A színházi alap kamataiból színműíróknak tűznek ki pályadíjakat, s színinövendékeknek ösztöndíjakat. A magyarországi román színészet nem akar egyszerű szolgálója lenni a bukaresti Tháliának, hanem külön magyarországi román színműirodalmat s színészetet akar teremteni. Hogy pedig az idő megérett immár a román színészetre, azt a román színház-egyesület évkönyve érdekes statisztikával igazolja. Néhány esztendő óta megtízszereződött az évenként tartott román hangversenyek és műkedvelő-előadások száma. Aztán vannak már román színpadi művek is. Csaknem mind népszínművek és históriai drámák. Nemrégiben Nagyváradon magyar fordításban is színre került Vulkán Józsefnek „István vajda" című drámája.

Zachariás úr, ki bizonyára a román színészetről és terveiről óhajtott előadást tartani a budapesti románoknak, szép stipendiumot kapott, hogy külföldre utazzék s tanulmányozza a modern színpadot. Útjáról majd beszámol a színház-egyesületnek, s talán rövidesen meg is fogják bízni egy színtársulat szervezésével.

A román Thália is kordéval kezdi meg útját, de mégis egészen másként, mint a magyar színészet kezdte. A román színészet nyilván szemben áll avval, amit báró Bánffy Dezső nemzeti gondolatnak nevez, ám itt és most politika nélkül számolunk be egy igen érdekes kulturális vajúdásról. Thury Zoltán komoly dolgokat mondat el minapi tárcájában az ő román fiskálisával a theátráliák felől. És csakugyan komolyan kell vennünk azokat, kik az ő Zachariásaikat kiküldik a modern színpad megismerésére, hogy visszajövén, éppen azon tájakra induljanak, melyeken többnyire dunabagonyi nívón álló truppok rágják a csepűt a magyar kultúra szent nevében.

Budapesti Napló 1903. november 8.

A-y E-e.

107. ITTHON VAGYOK

Itthon vagyok… Dr. Somló Bódoggal keseregtünk volt egyszer azon a nagy kényszerűségen, hogy nem lehetünk mások, mint akik vagyunk. Egyszerű, kis eredmények. Ma már nem kell, hogy kérdezze Georges Renard: „L'homme est-il libre?" Nem. Nem hisszük, hogy szabadok vagyunk. Dehogy is vagyunk szabadok… Ezt érzem én, íme, újra. Itt, a sarkon, a ködös novemberi estén, szemben egy új palotával.

Itthon vagyok…

Az új palotát régi, tisztes kövek helyére rakták. Most a sötétségben nem látom. De láttam már napos fényben is. A Wesselényi-kollégium új palotája ez, s a sötétségen át szembenézek vele. Hol vannak a régi falak? Azokhoz a falakhoz jussom van. Azok a falak az én lelkem egyik része. A nagyobbik része. Hiában is akarnék szabadulni. Az én lelkemet itt formálták e cifra falak helyén. Aki vagyok, az négy zilahi esztendő által vagyok. És más nem lehetek. E négy esztendőnek minden perce determináló perc volt. Minden perce végzetesen szabogatta ki utamat.

Itthon vagyok… Sehol másutt, csak itt. Mikor az árja ember lebandukolt a kelet-indiai alföldre, megszűnt dölyfös érzésű árja lenni. Öntalajunkból kiszakítni magunkat nem lehet. Néha siralmas ez a nagy kényszerűség. De törvény. Szent és hatalmas törvény…

Itt állok a sarkon, a ködös novemberi estében, s szellemeket idézek. Ha akkor, ott az önképzőkörben nem lelnek tanyát a forró gyermek-álmok!… Ha Kincs Gyula nem közli le az első versem a „Szilágy"-ban! Ha Both István nem velem olvastatja fel a világ legszebb versét, azt a tavaszról zengő Vajda-verset!… Ha Kerekes Ernő lelkesedése bele nem kerget, hogy Tasso nagy monologját sírjam el magyarul! Ha elébem nem kerül rövid szoknyájában mosolyogva valaki! Ha… Millió ha… De mindennek úgy kellett jönnie ahogy jött…

Nyolcadik esztendeje már, hogy járom a kiszabott utat. A régi ellágyulások elmúltak már tőlem. Vallom és hirdetem, hogy nincs értékesebb, hatalmasabb és szebb, mint az élet. Mindig szép és mindenütt. Fetrengett a lelkem sokszor porban is, sárban is. De mindig új és új magasságai jöttek az életnek. Az élet szent, szép, hatalmas és értékes valami. A sárban is szép, a szűz havasi tetőn is. Mert mélység és magasság az élet.

Nem siratok a múltamban semmit. Még a csúnya, bormámoros éjszakákat sem, melyekbe fiatal vérem őrült lüktetése kergetett. Semmiféle életben nincs szégyellni való. Pénzt, polgári módot, borostyánt nem hajszoltam. Csak önmagamat akartam megtalálni, s ma már úgy érzem: büszke, szabad és bölcs vagyok. Oh, hogy nincsenek itt a régi falak, hadd mondanám ezt el nekik… És elmondanék még sok mindent. Háládatos lélekkel. Soha nem fogyott a lelkem melege, hogy innen elkerültem. A leányok és asszonyok, kikért áhitoztam, szebbek voltak más leányoknál és asszonyoknál, mert alakjaikat besugározta a lelkem. Küzdöttem ideákért, melyek szentebbek voltak minden ideáknál, meri az életem adtam volna értük. Ha szerettem, nagyon szerettem. Ha gyűlöltem, nagyon gyűlöltem. Ha szenvedtem, nagyon szenvedtem. Ha zuhantam, iszonyút zuhantam. Közel férkőztem a lelkükhöz kivételes, nagy individiumoknak. Megtudtam gyűlöltetni magamat az üres, kegyetlen lelkű, kis és nagy gazemberekkel. Voltak a lelkemnek nagy pihenő napjai, mikor bolyongtam a kék Adrián, a Balaton körül, a Kárpátokban s nagy idegen világvárosban. Ritkán-ritkán a dalok is megszülettek egy-egy terhes hangulatból. Nagy gyönyörűségektől s borzasztó kétségektől felváltva vonaglott a lelkem. *Éltem*…. És nincs más igazság, mint az élet.

Itthon vagyok…

El kell ezt mondanom a régi falak helye előtt, itt a sarkon, a ködös novemberi estében. Visszahoztam íme a lelkemet oda, honnan kaptam. Az első nagy stációt befutottam. Szentlélek lovagja voltam: becsületes újságíró.

Két kis könyvem van. Inkább ígéret mind a kettő. De csupa nagyszerűségeket látok az életben. Az agyam, a szívem nagy tervek kohója. Ebből a nagyszerű életből képeket akarok festeni. Akarok s fogok. Azért hoztam haza a lelkem, hogy érintse szülő talaját. Mert ki akarok rohanni a legzúgóbb életbe. Párizsba készülök. Kevés babérral, pénztelenül. De szabad szemekkel, hittel és kedvvel. Megtermékenyülni. Ezt akarom… Akarom? „L'homme est-il libre?"… Mindez itt rendeltetett és szabatott meg. Itt szemben velem, az új palota helyén.

Vissza fogok majd kerülni. Oh, nem félek, hogy összetörve. Az élet nem tör össze senkit. Mindenkinek annyit ad, amennyit el tud fogadni. Ha nekem majd kevesebbet fog adni, mint amennyit most remélek, az nem lesz igazságtalanság. Kevesebbhez volt jussom és erőm.

…Itthon vagyok, hiszek s búcsúzkodom. Majd visszatérek újra, s beszámolok a helynek, mely lelkem formálta. Belemerednek a szemeim a ködös estébe. Miért, hogy olyan hitványok a homo sapiens érzékei. Itthon, ezen a helyen már kész a jövendőm. Hiszen itt készült el, itt determinálódott nagy részében az életem.

De áldom is a ködöt. Minden bölcs és törvényszerű az életben. A köd is…

Szilágy 1903. november 26.

Ady Endre

108. RABBI A KERESZTYÉN TEMPLOMBAN

Az ignoramusnak, e szegény, büszke és fájdalmas vallásnak, hivői észre sem vették. A dölyfös, kis Zarathusztrák megmosolyogták. A terpeszkedő, nagy religiók írástudói rökönyödtek meg csupán, mikor a minap a keresztyén templomba belépett a rabbi, hogy ott igéket hirdessen. A rabbi, főtisztelendő dr. Kecskeméti Lipót pedig az ótestamentum prófétáiról szólott az Istennek Koháry-utcai hajlékában. A régi-régi prófétákról. Az új próféták, a szocialista agitátorok például ma már maguk is templomi előadásokat tartanak… Ne, ne sápadjanak el az istenhivő jámborok! Nem nálunk történik ez, nem a hármas halom, hanem a még több halom országában: Svájcban.

Főtisztelendő Kecskeméti Lipót főrabbi úr fölolvasása különben is csak annyi belső szenzációt rejtegetett, hogy ezekért az igékért néhány rabbi-társa már-már máglyára vitte a főtisztelendő úr lelkét, miként lelkestől-testestől máglyára hurcolták annak idején a nemes Villanovanus mestert, a *De trinitatis erroribus* szent makacsságú mesterét, ama néhai való tudós Servet Mihályt. Egyébként pedig nem akarunk egy már megtörtént felolvasásnak reklámot csapni. Ézsaiás, Malakkiás, Hozseás és a többi. Aki kíváncsi volt rájuk, az elment. Előre sejtettük, hogy nagyon sokan mennek el, pedig a próféták nincsenek nagyon divatban. Az emberek szeretik megbámulni a ritka látványokat. Oh, nagyon megbámulták ezt is: a keresztyén templomban a rabbit!…

*

Szeretett felekezetemnek, a kálvinista felekezetnek papjai közül néhányan beleszerettek mostanában Bodnár Zsigmondba. De gustibus… Hanem a hullám-teóriát szépen kezelik. Nemrégiben egyikük igen érdekesen azt fejtegette, hogy olyan időkben, milyeneket közönségesen reakciósaknak hívnak, s milyen a mienk is, a katolikus egyház harcias lesz, a lutheránus

majdnem olyan lesz, mint rendes időkben a katolikus, a kálvinista majdnem lutheránussá, az unitárius majdnem kálvinistává válik… Most ez az én pap-íróm talán hozzátenné, hogy a haladó zsidó pedig majdnem unitárius lesz… Igaza persze semmiképpen sincs Bodnár Zsigmond papi tanítványának, de megkérdezzük tőle, ha ezek a mai idők elmúlnak, a magyar protestáns irodalmi társaság befogadja-e tagjai közé az unitáriusokat is? Mert ma nem fogadja be. S ha igaz, valamelyik magyar lutheránus teológián azt a vitakérdést tűzték a leendő papok elé: pogányoknak tekintendők-e az unitáriusok? Ebből elképzelhetik a zsidók, hogy róluk miként vélekedhetik a mai idők ortodox teológiája…

És igazuk van, akik megbámulják ma a rabbit a keresztyén templomban. Csupa nagyszerű csodákkal, eredményekkel ékes ez a kor. Szabad megvetni a vallást. Szabad új vallást hirdetni. Szabad átbocsátani a történelemnek mindent, ami a vallások közt és körül leviharzott. És mindezek mellett megdöbben a világ, ha a religiók mernek csupán addig is eljutni, hogy egy az Isten és egy az élet…

*

A religióknak persze nem szabad engedniök. Azért religiók. A magyar protestáns irodalmi társaság legutóbbi gyűlésén - teszem - nem volt egy öklömnyi unitárius. És nagy fölháborodás leszen abból, hogy a Dávid Ferenc-egylet, az unitáriusok irodalmi társasága nemcsak az őket kitagadó protestánsokat invitálja meg, de meginvitálja a zsidókat is, meginvitál minden eszmehirdetőt. Hát Dávid Ferenc azért pusztult el a dévai vár tömlöcében, hogy pár száz év múlva felekezete megszégyenítsen türelmével minden felekezetet? Fölháborító!…

Ne valljon bár vallást, lelkével az előretörő, babonátlan, kiváltságos lelkek eszméi között éljen bár - örvendeznie kell ma annak, ki e sok értelmetlen szomorúsággal zavaró országban él. Mennyi lecke ez, s hányfelé szól, int és pirít ez a lecke: az istentudomány egy zsidó tudósa igéket hirdet egy keresztyén templomban! Eszünkbe jut egy unitárius tudós prófétai dicsekedése: „Eljön az idő, s a mi vallásunk nem lesz vallás. Velünk lesz mindenki, aki keresi a mindenséget kormányzó egyetlent, s bízik az emberi értelem csodálatos erejében…”

Áldassanak a próféták, kiknek neveit keservesen magoltuk mint iskolás gyermekek. Íme az ő révükön történik egy jó, nemes, lelkesítő és szép dolog olyan izgága, beteg és homályos társadalomban ahol ó, jaj, fölöttébb ritkák az emberséges, fölemelő, tiszta spektákulumok…

Budapesti Napló 1903. december 8.

(A-y.)

109. ESETEK

Ott, hol az emlékek az emberi lélekben elraktározódnak, csodálatos, titkos házi törvények lehetnek. Ezek a törvények időt, rendet nem ismernek. Összekapcsolnak, s együtt fiókolnak el egymástól messze szedett emlékeket, s mikor a lélek a maga szintén titkos törvényei szerint föl-fölvet magából egy-egy emlékshereget, összefűzve állanak előttünk dolgok, miket külön-külön, más és más időben éltünk át, melyeket egymástól idegeneknek tartunk. És ezek benn a lelkünkben mégis összekerültek. Miért? Mikor együtt állnak elénk, akkor álmélkodunk, s akarjuk megsejteni az okot. És néha hajlandók vagyunk szinte babonásan azt vallani, hogy esetek nincsenek is. Minden együtt és egymásért van a lélekben épp úgy, mint künn a világban. És ilyenformán talán nem esetek azok az esetek sem, amelyeket elmondani akarok, s amelyek csodálatosan együtt vetődnek föl mindig a lelkem emléktárából:

A szász képviselő esete

Velencében egy magyarországi szász úriemberrel ismerkedtem össze. Egyetlen gondola vesztegelt a hotel előtt, s mi mind a ketten a fiumei hajóhoz siettünk. A hajón ültünk már, mikor kiderült, hogy az útitársam magyarországi szintén. Sőt magyar népképviselő, egyik szász kerület képviselője. Magyar beszédjén azonban idegenség érzett. Alig volt egyébként kellemesebb útitársam. A hatalmas termetű, érdekes, germán arcú, még fiatal ember, sokat utazott, sokat olvasott. Érdekesen tudott elbeszélni, s ötletesen vitázott. Mert vitába hamar elegyedtünk volt, hiszen politizáltunk, s mind a ketten magyar földről valók valánk. Másnap Abbáziából együtt indultunk bebolyongani az Adriát. Bukkariban pihentünk egy délután. A postára mentünk néhány levelet föladni. Arról folyt útközben a diskurzus, miért lépett ki a szabadelvű pártból szász társaival az én útitársam. Akkoriban én fiatalosan kacérkodtam a „magyar-tagadással", e különös betegséggel, melybe olyan kedvvel esnek a kissé tüzesebb fantáziájú s önmagukban túlontúl hívő ifjú magyarok. Nevetve, tréfásan jegyeztem meg:

- Úgy, úgy! Jól teszik hogy robbantgatják az ügyet. Az én magyar véreimtől elaludnék ez az egész ország. Hátha jobban nekilendül majd nemzetiségi alapon!…

Nagy, kék szemével különösen nézett reám az én útitársam, s hallgatott.

A postán megint nem tudtam nyugodni. A kis büróban semmi sem emlékeztetett halaványan sem arra, hogy a magyar korona országainak földjén járunk. Gúnyosan nevettem:

- Látja, képviselő úr, ilyen nagy dolog ez a magyar államiság. Ez egy magyar királyi postahivatal.

Az útitársam most sem szólt egy szót sem. Némán haladtunk egymás mellett. A kis móló körül szólalt meg:

- Meséltem már önnek, hogy három évig Berlinben jogászkodtam volt. Három teljes évig nem jártam itthon. Künn Berlinben rokonaim élnek. De különben is német vagyok, s akkoriban különösen gondoskodtak volt arról hogy a magyarországi német diákokat kioktassák, hogy micsoda hatalmas kultúrnépet kell nekik képviselniök a félvad Magyarországon. Három év után nem bírtam már a vágyammal. Siettem haza. Átrobogtunk a magyar határon. Az első magyar szót a magyar kalauztól hallottam. Én nagyon kijöttem már akkor a magyar beszédből. A jegyem kérte az atyafi. Megijedhetett, mert örömömben megszorítottam a kezét. És sírtam, uram, mikor magyar földre értem, és az első magyar szót hallottam. Örömömben sírtam…

Aki Jancuért ült

Öt napos szegedi rabságom osztályosaiból az oláhra emlékszem legélénkebben. Jancunak hívtuk a fiatal jogászt. Furcsa beszéddel hintett virágot Jancu sírjára, s három hónapra a szegedi úri börtönbe került. Olyan volt, mint fajtája fiatal mártírjai általában. Kissé zavaros tudású, fanatikus, vad, de néha kitört belőle egy kis cinizmus is:

- Csak csúfoljanak az urak. Képviselőséget kapok ezért a három hónapért.

Naponként két-háromféle taktikával vonultunk föl ellene. Egy idős fiskális rabtársam, ex-képviselő főzte ki Jancu ellen a legkeményebb haditervet. Tüzelt, szónokolt az ifjú jogász. Mi nem fortyantunk föl, mint máskor, s az öreg fiskális csöndesen rukkolt elő:

- Nézze, kérem, mi eddig csak kötődtünk önnel. Bánjuk is mi, akármennyit dörög ön a magyar zsarnokság ellen. Mi szociáldemokraták vagyunk, nemzetköziek…

Jancu megdöbbenve nézett ránk. Én folytattam:

- A kultúrnépek megengedhetik már maguknak azt a luxust, hogy a szűkös nemzeti bilincseket levessék. Persze az önök népe csak sok száz év múlva jut ide. De már a magyar…

Valósággal elsápadt a mi mulatságos Jancunk. Látszott, hogy keservesen keresi, mit válaszoljon. Egyszerre diadalmasan ujjongott föl:

- Hiszen nekünk is vannak szociáldemokratáink! Az én falumban egyszer a papot, az apámat akarták megölni, s azt kiabálták, hogy a románoknak a román politikus urak a hóhérjai. Minden faluban vannak már nálunk!…

Aztán gyerekes, naiv, nagy dicsekedéssel tette hozzá:

- A román szociáldemokraták aztán még csak a kemény legények!…

Ragazzi, a piktor

Egy szeretetre méltó, bájos párizsi magyar asszony beszélt nekem Ragazziról, a piktorról. Kedves, fiatal művészfiú ez a Ragazzi. Olasz. Most Párizsban él és fest. Bizalmasabb ismerősei részére ilyen névjegyei vannak: „Prince Ragazzi des Rákóczy”… Szerény, igen korrekt s elég tehetséges úriember Ragazzi, a piktor, és nem tolakodóan és dicsekedően, de meggyőzni akaróan s komolyan szokta bizonyitgatni, hogy ő a nagy magyar Rákóczinak sarja. Úgy mondja, hogy írásai is vannak otthon valamelyik olasz városkában.

Akkoriban tartotta nagy beszédjét a delegációban Ugron Gábor. Okos és ostoba kommentárokat kapott bőségesen az eset a külföldi lapokban. Valamelyik párizsi fogadóban magyar társasággal ebédelt Ragazzi, a piktor. Francia volt a diskurzus, persze „prince Ragazzi des Rákóczy” vitte bele magyar témába a társaságot:

- Ugron megmondta ám! Azzal a hitvány Béccsel így kell beszélni. Vagy magyarok vagyunk, vagy nem!… Teremtette!

Ezt az utolsó szót magyarul mondta. Honnan vette, ő tudja. Az én bájos párizsi magyar asszony-ismerősöm azt mondja, hogy ő „prince Ragazzi des Rákóczy” fejedelmi származásában nem nagyon hisz, de akkor, mikor kipirult arccal, tüzes szemekkel Bécset szidta Ragazzi, a piktor - temperamentumos, igazi szittya magyar volt, ő esküszik rá, hogy magyar volt…

Budapesti Hírlap 1903. december 31.

Ady Endre

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1904.

110. AMIT A RÉGI PORTÁK MESÉLNEK

Régi portákon járok mostanában. Régi, magyar, úri portákon. Olyik portának hatodik ura van hatvan év óta, olyikon azonban az ősi família él még, és szidja az életet. De egyképpen érdekesek e régi porták mind. Amit pedig írni akarok róluk, új dolog. E régi portákon könyvtárakat leltem. Valóságos könyvtárakat, igen. És fölöttébb beszédes könyvtárakat. E könyvtárak azt mesélik, hogy a mi szegény, kis magyar társadalmunk egy jeles hányada körülbelül harminc esztendővel ezelőtt hirtelen és egyszerre beszüntette az intellektuális életet. Csodálatos, keserű és különös dolog.

A régi porták könyvtáraiban egyformán 1882-ből és 1883-ból valók a legújabb könyvek, kutassa más, hogy miért éppen ez esztendőkből. Azóta csak kalendáriumokkal gazdagodtak a régi porták könyvtárai, s nem olvastak e helyeken egyebet, mint egy-két olyan lapot, mely suttyomban, burkoltan az 1847-i Magyarországot szeretné restituálni. De 1881-ig minden valamire való magyar könyvet magukba szedtek e könyvtárak a régi portákon. Sőt egyik-másik németet, angolt és franciát is. Egyikben kéziratos műveket is kaptam a XVIII. századból. Mindegyik könyvtár egy sereg könyvvel hirdeti azonban, hogy valamikor „aufklérista" volt minden magyar úr. Viszont a kiegyezés után Kákai Aranyos gyilkos, okos, elmés írásai igen nagy becsületben voltak. Európai levegő áradozott a régi magyar úri portákon.

Az élet intelligens, nemes és tartalmas volt e helyeken, és okosan haladó. Ám vagy harminc évvel ezelőtt beállott a csőd. Ne tessék sietni a megfejtéssel. Igaz, hogy ezeresztendős álom-élet után hirtelen és egyszerre zúdult rá a modern élet is a régi magyar urakra. De az ősi domínium nem úszott el mindenütt. S ahol a gazdasági csőd nem is állott be, az intellektuális csőd bizony beállott. És nem kivételek az új földesurak sem. Mert hát asszimilál ez a mi zsíros földünk. Az ember igazán kétségbeesik néhol. A dédapa Voltaire-ra esküdött. A nagyapa radikális reformer volt, az apa republikánus forradalmár, de a kiegyezés után meghiggadt „európéer", ki cinikuskodott ugyan, de belsejében azért lángolt, hogy e kis elmaradt országból valami csodával minél előbb kultúrország legyen… Az unoka pedig? Az unoka vad és bús magyar. Egyszerre 1847-es és 1849-es. Állítja, hogy az ország a zsidóké és a zsidóbérenceké. Megújhodásról, valójában visszatérítésről beszél. A régi portákon 1882 óta visszaesett minden. Ott is, hol a régi portákba új gazdák ültek.

A régi porták egy szörnyű sejtést táplálnak mibennünk. Sejtésünk az, hogy ebben az országban négy-öt egymásból folyó generáció már nem bírja el a kultúrát. Az ötödik már megriad, elgyöngül és letörik. Mintha a szumirológoknak volna igazuk: az uralaltáji fajta valamikor, hatezer évvel ezelőtt, iszonyú kultúréletet élhetett, s már akkor belefáradt a gondolkozásba és a kultúrába.

Talán hazudik ez a szörnyű sejtés. De mintha azért nem lehetne még ma sem magyar kultúráról beszélni, mert a kultúrával élő csoportok hihetetlenül gyorsan váltogatják egymást, tűnnek föl, és süllyednek vissza. Hiányzik a nyugati országok társadalmainak nemzedékek során támadt és növekedő kultúrszomjúsága.

Szó sincs róla, szegények vagyunk. Ez a legvégzetesebb bajunk. De, jaj, mintha volnának rejtettebb és fatálisabb okai is a mi nagy elmaradottságunknak. Nekem a régi porták is mintha ezt mesélnék…

Budapesti Napló 1904. jan. 2.

A-y E-e.

FÜGGELÉK

Kétes hitelű szövegek

1903. január-december

111. O. I. SZ.

- Ujra ég a szalmakazal -

Meggyújtottak újra egy szalmakazlat. A szalmalánggal ki akarják világítani Magyarországot, s aranyércet akarnak olvasztani vele.

Mégis csak filozófus ember Rádl Ödön, hogy távol maradt ettől a szalmakazal gyújtástól, s nem ment el az országos irodalmi szövetség keddi komédiájára, hanem a Szigligeti Társaság mandátumát rábízta Endrődy Sándorra és Várady Antalra, kik tagjai a Szigligeti Társaságnak s Petőfi Társaságnak is, és akik jól tudják, hogy mennyit ér egy anket, mely bankettel kezdődik s bankettel végződik.

Mint annak idején megírtuk, a Petőfi Társaság a vidéki irodalmi társaságokkal szövetkezve országos irodalmi szövetséget akar csinálni. Kedden a Petőfi Társaság gyűlése után, melyen mellékesen szólván gróf Zichy Géza megint fölolvasott egy „keresztneve Sándor" nívójú versikét, összeült a fölsereglett vidékiekkel a budapesti Petőfisták egynehánya, kik előtt Pekár Gyula országgyűlési képviselő terjesztett elő egy javaslatot, mely szerint a létesítendő új szövetségnek az összes vidéki közművelődési és irodalmi társulatok tagjai lennének, s egymás hazafias mozgalmait támogatnák, a bárhol termő nemzeti eszméket felkarolnák. - A szövetség székhelye Budapest lesz, de minden évben tartanának nagyobb vidéki városokban gyűlést, így gondolván megtörni a közönség közönyét. A határozati javaslat így szól:

Az ország irodalmi és közművelődési egyletei „Országos Irodalmi Szövetség" elnevezésű egyesületet alkotnak, oly célból, hogy a kölcsönhatás által:

a) egymás hazafias akcióit támogassák,

b) a magyarságot fenyegető veszélyekre egymást figyelmeztessék, s azokat közös erővel elhárítsák,

c) a bárhol termő nemes eszméket közösen felkarolják, a bárhol megnyilatkozó új tehetségeket lehető hamar és országosan érvényesítsék.

Az Országos Irodalmi Szövetség székhelye Budapest, de köteles minden évben másutt nagygyűlést tartani, hol tagjai mentől nagyobb számban jelenjenek meg. E nagygyűlések lehetőleg olyan helyeken tartassanak meg, melyek nagyjaink emlékéről szenteltek, s melyeken e nagyok érdemeinek hangoztatása által a közönség közönye megtörhető és a hazafias lelkesedés előmozdítható. Az O. I. Sz. tisztikara áll egy díszelnökből, egy elnökből, egy alelnökből, egy titkárból és egy nagyobb számú igazgatóságból, melynek kétharmada vidéki tag legyen.

Az így megalakult szövetség tartja első ülését f. é. március 15-én.

A hozzászólások után Jókai Mór elnök az értekezlet határozataként kimondotta, hogy bizottságot küld ki a szövetség szervezésére és ennek tagjaiul a következőket választotta meg: Pekár Gyula: dr. Csengery János, Komlóssy Artur, Balassa Ármin, Vojtó Pál, Rádl Ödön,

Szundy Károly, Bartha Miklós, Vértessy József, Vancsó Antal, Geduly Henrik, Ferenczi Zoltán, Koroda Pál és Lator Sándor.

Most már ez a bizottság okvetlenül csinál egy szövetséget, mely hazafias banketteket fog tartani, dikciókkal fogja leverni a magyarság ellenségeit, lesni fogja a nemes eszmék termését, s szedegetni fogja az új fényes talentumokat, mint a gólya a békákat a mocsárból.

Mihelyst valami pátosszal, hazafias frázisokkal íródik és mondódik ki: nálunk szokás szerint szent és sérthetetlen. Nohát bennünket mondjanak hazaárulóknak, s nem bánjuk, bárminek, de kimondjuk: tessék komolyan, okosan elgondolni a tervet, leszakgatni a „határozati javaslat" frázisait. Lesz abból a tervből valami?

Intelligens, komoly és hasznos idea, az O. I. Sz. ideája? Tessék csak az országos nemzeti szövetségre gondolni, pedig az több látszólagos okkal, móddal és józansággal indult meg. Egy pár ováció lesz még s egy pár bankett. Aztán vége. A szalmakazal ellángolt.

Urak, urak!… De nagy gyermekek is vagyunk ez országban mindannyian. Politikusok, írók stb. stb. Mindannyian csak játszani tudunk, olyanok vagyunk, mint az első elemisták. Már ábécénk van, palatáblánk, irkánk, pennánk, s mi ezekkel is csak úgy játszunk, mint eddig a nádszálparipánkkal, lábunkkal.

Egy kicsi kis tett, egy kis munka, csöndes, becsületes munka mennyivel több eredményt hozna, mint ez a sok hejretyutyutyu. A munkához pedig olyan könnyen kapna teret mindenki. Nem kell hozzá anket, bankett, ováció és dekoráció, csak egy kis komolyság kellene!…

Nagyváradi Napló 1903. január 8.

112. A KERESZT JELÉBEN

- Premier a színházban -

Divat a krisztiánizmus reneszánszáról írni és dikciózni. Sok szerencsével szolgálta ezt a darabot egy lengyel katolikus író, Sienkiewitz Henrik, akinek a „Quo vadis" c. klerikális ízű, de pompás és hatalmas hangulatokat keltő regényét ismeri Nagyváradon csaknem minden intelligens - zsidó ember. A „Quo vadis" nagy sikere egy német írót ahhoz a hasznos közgazdasági ötlethez juttatott, hogy darabot csináljon arról az érdekes korról, melyet Sienkiewitz regénye fest. Nem a „Quo vadis"-t dramatizálta - bár ezt is megtették sokan -, hanem egy más, rokon témájú munkát. Ezt a darabot mutatta be a Szigligeti Színház.

A darab nem dölyfös, nagyigényű. Korrajznak nevezteti magát. Voltaképpen érdekes, színes, szép tablók sora.

Néró császár és kora izgató, érdekes, hatalmas téma, még tablókra törve is. Tagadhatatlan, hogy érdekes este volt a tegnapi este. Átitta a lelkünket valami abból a hangulatból, amely Reviczky híres verséből, a „Pán halálá"-ból vagy az „Ember tragédiája" római jelenetéből csap felénk.

Az érdekes darabot pazar módon hozta színre a Szigligeti Színház. Egész vagyonba kerültek a díszletek, melyeket Straussz Béla, az ismert díszletfestő készített budapesti műtermében. A dekoratív festésnek valóságos művészete Straussz munkája. A fórum, a kapitólium, a barlang, a cirkusz: egyik meglepőbb és pompásabb, mint a másik. Fölvonás közökben Straussz Bélát hívták legtöbbször. Straussz azonban, ki eljött a díszletek beállítására, nem jelent meg a lámpák előtt. Ezt a dicsőséget [átengedte] rendes és jogos osztályosainak a színészek pedig kitettek magukért. Megcsináltak mindent az érdekes, látványos darab érdekében. E. Kovács

Mariska szép és elragadóan kedves volt az áhítatos keresztény Mercia szerepében. Nagy gonddal csinálta meg Néro alakját Peterdy Sándor, László Irén, P. Szép Olga s Tóvári Anna is jók voltak. Kivált - mint mindig - Tóth E. Kovács, Heltai Jenő, Szatmáry, Bérczi stb. szintén buzgóan végezték dolgaikat. Egy pár jelentéktelen zavaró incidens volt csak. Az előadást ma megismétlik. Az érdekes darab mint látványosság is megérdemelne egypár teli házat.

Nagyváradi Napló 1903. január 8.

113. BRÓDY SÁNDOR LAPJA

Nagyon érdekes irodalmi tervről suttognak a beavatottak. Bródy Sándor, a zseniális regényíró, aki utóbb mint színműíró is nagy sikerek osztályosa volt, két éve a „Fehér Könyv" ciklusának megindításával bilincselte le az ország olvasóközönségének érdeklődését. Egy esztendeig a munka nemes lázával írta a havonként megjelent Fehér Könyveket, amelyek a költő legérdekesebb irodalmi alkotásai. Nagy tehetsége valóságos alkotási orgiát ül e Fehér Könyvekben az irodalmi műfajok között. Esztétika, szépirodalom, regény, színdarab, mese, csupa költészet, csupa aranyszálú romantika, tán még vers is volt benne. A Fehér Könyveket a 12-iknél lezárta: azóta drámát írt Bródy. Most is ír, tán kettőt is egyszerre, bár ha csak az imént adták a Király idillek-jeit. Ám Bródynak egy érdekes új vállalata is előkészítés alatt van. Amit még nem csinált, arra akar ezúttal vállalkozni: egy nagy szépirodalmi és kritikai lapot indít. Olyat, amilyen a Max Hardené. A tervei még ismeretlenek, nem közölte, csak a beavatottjaival. De úgy hallatszik, hogy a tavaszra meglesz a lap.

Nagyváradi Napló 1903. január 9.

114. GELLÉRT OSZKÁR

Fiatal poéta ember neve. Egy idő óta sűrűen olvassuk verseit a „Magyar Géniusz" szépirodalmi lapban. „Veronika" című versét nagy dicsérettel emlegették egy pályázaton, s csak tehetségének nem mindennapi ereje és színe mentették meg Gellért Oszkárt, hogy pályadíjat nyerjen. Úgy véljük, nem is lesz belőle hivatalosan koszorúzott poéta, igazi egyéniség és talentum. „Az első stációnál" címmel adta ki Gellért Oszkár első verskötetét. Ez a kötete még csak érdekes. De milyen érdem ez ma, mikor az állandó versözönből nagyon ritkán tudunk egy-egy figyelemre érdemest kihalászni. És Gellért Oszkárnak pár értékes dolga is van már. Ezek között első sorban ama „Veronika" vers. Úgy érezzük, hogy poéta, teljes poéta, erős, megkapó, biztos és sokszínű és hangú fog Gellért Oszkárból válni. A magunk részéről ama kevesek közé soroljuk, kit számon kell tartani, s kitől sokat várunk. Kötetét a „Magyar Géniusz" szerkesztőségében lehet megrendelni.

Nagyváradi Napló 1903. január 9.

115. A PÁRBAJ ÉS A MAGYAR JUNKEREK

A nagyváradi párbajellenes akció országszerte hivőkre és hívekre talál. Az emberek lidércnyomástól szabadulva vallják be s hirdetik, hogy a párbaj barbár, nem kultúr-társadalomba illő intézmény. Még a klérus is a szabadgondolkozókat támogatja e kérdésben. Egyet azonban tudtunk. A párbajellenes akció nincs ínyükre az osztályállam híveinek, ez ország kisajátítóinak, a magyar feudális uraknak s a magyar junkereknek. És így is van. Az agráriusok lapja legújabb számában hosszú vezércikket közöl, s e cikk a párbaj mellett foglal állást. Azt mondja a cikkíró, hogy a párbajellenes akció a lovagias szellem kiirtását akarja. Dehogyis akarja. Humanizmust, több kultúrát akar. Ez persze fáj a magyar junkereknek, az üresfejű, fajmagyar dölyfű magyar junkereknek, kik tovább is uralkodni szeretnének s terrorizálni kardokkal és pisztolyokkal.

Nagyváradi Napló 1903. január 15.

116. CRAMPTON MESTER

- Ujházi Ede vendégjátéka -

Az a közönség, mely tegnap este a földszintet, páholyokat megtöltötte, szent szomjúsággal jött látni a kincseket, melyeket a tragikum legmélységesebb tárnáiból hoz föl Crampton mester kopott művészköpenyében Ujházi Ede mester… Egy magyar Crampton - piktor szintén - a lélekvesztő útján, a mámort már csak hitelben adó csapszék stációján, véletlenül megnézte az Ujházi Crampton mesterét. A nagy igazság belegyújtott mámoros fejébe. A magyar Crampton agyonlőtte magát… Ez az Ujházi Cramptona. Tragédiákat megoldóan, rettenetesen igaz.

Hajh, annyira igaz, hogy mi láttuk: igazi könnyek voltak a mester szemeiben. Ő tán letagadná. Mi is letagadjuk, mert mi is könnyeztünk. A nagy igazságokat titkos megdöbbenésben fogadjuk. A könnyeket restelljük. Komédiázunk, mikor a komédia ilyen kegyetlenül komolyan szól hozzánk… Annyi bizonyos, hogy végtelen nagy, megrázó hatású volt a „Crampton mester" előadása. Hatalmasabb szerepe talán még Ujházi Edének sincs Crampton mesternél. A tapsnak, kihívásnak alig akart fölvonásvégeken s még az utolsó függönygördülőnél sem vége szakadni.

H. Novák Irén s Tóth Elek méltóak voltak a mesterhez, s ennél nagyobb dicséretet talán nem is kaphatnak.

Nagyváradi Napló 1903. január 15.

117. NAGYVÁRADI ÉJSZAKÁK

I.

- A leggyengébbek -

A letöröttek, a katasztrófát várók valósággal bemenekülnek az éjszakába. A nagyváradi éjszakának mindig van három-négy alakja, kiknek fején vagy mellén már mintha látnók a véres nyílást, melyet a golyó nyitott. Bár a golyó helyett nem egyszer a gyorsvonat s egy hamburgi gőzös fejezi be vagy odázza el a tragédiát.

Csak néhány év óta a nagyváradi éjszakáknak hány víg és szomorú alakja hullott el! Pezsgős murik, naktmuzikok s elegáns gavallér-heccek rendezői. A nappali világ álmélkodott. Ezek a tragédiák mind az éjszakában érlelődtek meg.

Sok, nagyon sok kerül az éjszakákba menekülők csoportjába a víg, a snájdig, a fényes ruhájú katonák közül. Az aranyzsinórt mállasztja, koptatja, leszedi az éjszaka.

Most éjfél felé jár az idő. Kinézünk a hideg, sötét éjszakába, s úgy rémlik, hogy fölvonulnak hosszú sorban.

A sor elején jő egy hetyke, csinos képű hadnagy. Mikor már elpusztított maga körül mindent, mámoros agyvelejébe erővel beledisputálta azt a hitet, hogy szerelmes egy kassziros frájlába. Ez legalább hittel halt meg. Egy vidám éjszaka után hajnalpirkadáskor agyonlőtte magát.

Látjuk azt a főhadnagyot, akit sok-sok éjszaka után beinternáltak oda, hol örökös az éjszaka, a bolondok házába. És itt kegyetlenül kijózanodott a szegény, víg, híres vérű fiú.

Két nyalka tiszt, az egyik huszár, a nagyváradi éjszakákból Amerikába menekült. Az egyik egy szállodában szolga. Ebben a szállodában a szolgaszemélyzet volt osztrák és magyar tisztekből kerül ki.

A vastag fekete bajuszú, krakéler főhadnagy eltűnt. Sok éjszakát átvirrasztott, s ki kellett ugrania az egyenruhából, s menekülnie.

Hát a szép, a deli kapitány? Hogy sajnáltuk, mert szép volt, hódító és fiatal. Agyonlőtte magát. Mámorban, szépen, katonásan halt meg.

És a többi. Sok önbizalmat, ifjúságot, vért isznak fel a nagyváradi éjszakák. Csak a napokban is egy vidám, kedves, ismerős katonafiú letöréséről hallottunk. Az éjszakák mártírja ő is.

Titokzatosak, varázsukkal megejtők és elveszejtők az éjszakák, a nagyváradi éjszakák. Jaj a gyengéknek, és a katonai fiúk között sok a gyenge. Beleszédülnek az éjszakákba…

Nagyváradi Napló 1903. január 16.

118. PONT-BIQUET CSALÁD

Már tegnap el kellett búcsúznia tőlünk Ujházi Edének. De hat napra búcsúzott csupán. A jövő hét ismét három Ujházi-este gazdagságát ígéri.

A színtársulat tegnap ünnepelte igazában a mestert. A tegnapi előadás, igen, ez már méltó volt Ujházi Edéhez. Benkő Joláné s Tóth Eleké elsősorban ez az igen nagy érdem. Ám a többiek is részesednek belőle.

Hogy egyébként milyen volt az este? Zsúfolt, szívvel, erővel mulató, jókedvű ház. A bolondos huncut darab egy-egy bökkenőjénél állott az előadás a harsogó kacagástól.

És milyen volt a mester? Mesésen pazar. A legnagyobb kincsből pazarolt: az Ujházi-humorból. Igazi gyönyörűség, derítő erő volt minden szava, mozdulata, tükrözése.

A közönség hálás volt nagyon. Ujházit számtalanszor megtapsolta a nyílt színpadon, a fölvonások végén pedig nagyon sokszor kérte hangos tapssal, lelkes, kedves lármával a függöny elé.

És most örömmel írunk ide valamit. Az Ujházi-láz teljes. És úgy látszik, hogy még egyre növekszik. A jövő héten Nagyvárad alighanem nagy dolgot fog produkálni. Vagy nem nagy dolog-e manapság, ha minden primadonna-lázakon túltesz az Ujházi-láz.

Nagyváradi Napló 1903. január 17.

119. BENEDEK JÁNOS VERSE

A böszörményi hajdúk derék követe, az igazi Kossuthista demokrata férfi és jeles poéta, a Nagyváradon is ismert és népszerű Benedek János versét közöljük mai tárcánkban. Pár éve írta ezt a szép poémát Benedek János. A debreceni r. kat. templomban megölte magát egy szegény ember, és zárva maradt a templom, míg ezt Wolafka Nándor c. püspök a Schlauch bíboros meghatalmazásából újra be nem szentelte. Ez az alkalom inspirálta a vers megírására Benedeket. A verset sokan ismerjük. Sokszor elszavalta bizalmas társaságokban Benedek, de nyomdafesték alá semmiképpen sem akarta adni. Most a „B. N."-ban olvassuk a verset, s leközöljük azok gyönyörűségére, kik ott nem olvasták.

Nagyváradi Napló 1903. január 18.

120. GULNER ÚR

Mit akar a belügyminiszter Nagyváraddal? Azaz dehogyis a belügyminiszter. Széll Kálmánnak más a dolga. Ő nemigen törődik Nagyvárad ügyeivel. Egy-két nagyképű tanácsos és osztálytanácsos okvetetlenkedhetik odafönt. Tetejükben Gulner államtitkár úr. Ez jeles egy úr. A volt nemzeti párt iskolájában nőtt fel. Egy kicsit nagyképű, egy kicsit reakcionárius. Minden lében kanál, s azt tartja, hogy ha már szegény Horánszkynak hamar itt kellett hagyni a fúzió hatalmát s a földi dicsőséget - ő legalább sokat fog magáról beszéltetni, s megmutatja, hogy milyen veszekedett módon munkás korszak az új korszak, melyet ők teremtettek volt nemzetiek s jelenben is jezsuiták.

Úgy kell lenni, hogy Nagyváradra pláne nagy kedvvel utazik Gulner államtitkár úr. Nagyvárad a Tisza Kálmán városa - volt. Nagyvárad mindig ismerte és sohse szerette ama kitűnő hazafiakat, kik ma Széll Kálmán jóvoltából uralkodnak. Sohse vette be a volt nemzeti párt feudális, agrárius, ultramontán, jezsuita konyhán főtt maszlagait. Most Gulner úr fizet a volt ellenfeleknek - a volt párt nevében.

Alig néhány nap alatt három nagy erkölcsi pofont kapott a belügyminisztertől Nagyvárad város. A szikvízadó dolga volt az egyik. Ezt rögtön követte a nagyobb. Gulner úrnak nem tetszik, hogy Nagyvárad haladni, fejlődni, élni akar. Egy paprikás kis írásban vétót kiált minden haladásnak, fejlődésnek. Nagyképűen odaveti, hogy tessék jobban gazdálkodni. Vajon nem több joggal adhatnók mi ezt a tanácsot a miniszter uraknak? Tegnap kaptuk a harmadik pofont. A Kiss László-affért zavarja fel újra Gulner úr. Az ügyet tetszik ismerni. A nagyváradi klérusnak szálka volt a szemében a kálvinista anyakönyvvezető. Hajszát indítottak ellene. A közgyűlés liberális többsége egy kibékítő epilógussal befejezte az affért. Gulner úr most a hajszacsinálók pártjára áll, s fölzavarja az egész affért. Nem az a Gulner Gyula döntött itt is, aki Arad városnak föloldotta azt a határozatát, mely ingyentelket nyújt a szabadkőmívesek páholyépületének? Bizonyára ugyanaz a Gulner Gyula. Az a Gulner Gyula, ki uralomra került pártja iskolájához híven a reakciót szolgálja. Az autonómia jogait eltiporni, állást foglalni a haladás ellen, szolgálni az ultramontánokat s emellett nagyképűen játszani a közéleti erkölcsös szerepét. Ez rávall Gulner Gyulára, az ő politikai iskolájára, a volt nemzeti pártra s a Széll-érára.

Gulner úr operálhat nyugodtan. Kaffkái révén terrorizálhat. Lehetetlen és ostoba írásait küldözgetheti a törvényhatóságok nyakára. Tűrik. A gyávaság sohse volt olyan nagy úr, mint ma. Pedig hejh, Bánffy bukása után Nagyváradon, Bihar megyében és sok helyütt még nagy volt a virtus.

- Ha Horánszky miniszter lesz, Gulner és Bolgár államtitkárok - így meg úgy lesz!

Ma akár Károlyi Sándor lehetne miniszterelnök, Molnár János kultuszminiszter s Rakovszky István belügyminiszter.

Persze, hogy nő is a Gulnerek bátorsága. Már a színigazgató-választásokba is beleszól Gulner úr. Németh Jóskából ő csinált felső nyomással miskolci színigazgatót. Lehet, hogy ugyanő fog szerződtetni tagokat is a miskolci színtársulathoz.

Szeretnők, ha Nagyvárad parlamentje megemberelné magát, s megüzenné Gulner úrnak:

- Államtitkár úr, még nem egészen szabad a vásár. Még nem lehet ezt az országot kisajátítani a reakció és az úri passziók számára!…

Nagyváradi Napló 1903. január 21.

121. A NEUE FREIE PRESSE ÉS A MAGYAR REAKCIONÁRIUSOK

A pártközi reakció az úr már egészen a magyar képviselőházban. Gyalázatos hecc volt ma a magyar képviselőházban. Hogy Apponyiékat nagy szégyenüktől megmentse, heccet csinált a pártközi reakció, a néppárt, a volt nemzeti párt, az agráriusok, Bartha Miklósék és a Kossuth párti vad nacionalisták egyesült csoportja.

A katonai javaslatok helyett az Apponyiék nagy szégyenét siettető és teljessé tevő Neue Freie Presse leleplezését dobták ma bombaként a képviselőházba a sötétség lovagjai.

A Neue Freie Presse tudvalevőleg megkerítette, s leközölte Apponyiék memorandumát. Most aztán, hogy a katonai javaslatokról eltereljék a közvélemény figyelmét s a szabad sajtón és annak egy a magyar érdekeknek igen sok szolgálatot tevő világlap képviselőjén üthessenek egy nagyot, botránynt csináltak, zárt ülést kértek a reakcionáriusok. Követelték, hogy dr. Singert, a Neue Freie Presse budapesti tudósítóját, ezt a tiszta szemű, tiszta fejű liberális hírlapírót utasítsák ki Magyarországról.

Ezúttal szerencse, hogy Széll Kálmán gyáva ember, s tudja, milyen nagy hatalom a Neue Freie Presse. Így a mai parlamenti botrány csak Balkán nívón állott, s nem szállott még lejebb.

Nagyváradi Napló 1903. január 25.

122. BÁNFFY AZ ELLENZÉKEN

Bánffy csakugyan fölszólalt a főrendiházban. A régi, kemény Bánffy ő. Nem ijedt meg a terrorizmustól. Pedig nagyon ijesztgették az egész és félhivatalos lapok. Pedig tudhatta jól, hogy a rokkantak, degeneráltak, nyeglék gyülekezetében, a nemzeti kaszinó törvényhozó formációjában le fogják szavazni. Hiszen voltaképpen azért kellett neki bukni, hogy a nemzeti kaszinó ismét abszolút hatalom legyen Magyarországon. Széll a kaszinó, a kaszt, a feudális ultramontánizmus, alias: főrendiház kreatúrája. És Bánffy mégis itt és *éppen itt* beszélt először az egész - nemzethez. Tegnap óta Bánffy Dezső nyíltan az ellenzéken van. Tegnap leszavazták. Lehet, hogy ma a lényegben győzni fog. Mindegy. Fog ő mihamar a képviselőházban beszélni. Talán nem sok idő múlik, s ott lesz ő az igazi küzdőterén.

Bánffy Dezső új pártalakítása befejezett dolog. Három alapon épül föl az új párt.

Az első: a 67-es közjogi alap. A második: az önálló vámterület. A harmadik: a nemzeti törvény szigorítása. Hogy egységes alapon miképpen kellene kiépíteni a nemzeti államot, azt Bánffy mindig túlságosan sovén szellemben ajánlotta. Most is így cselekszik. Mástól frázisszámba menne az ilyen kijelentés, de abban a pillanatban, amelyben megtudja az ember, hogy Bánffy vette a dolgot a kezébe, az ő erős keze és tettereje elég biztosíték arra nézve, hogy idővel valóra váltott ígéretnek tekintse a politikai közvéleménynek a volt miniszterelnök politikáját helyeslő része ezt a sok reménnyel biztató „nemzeti alapozás"-t. Bánffy pártjának a szabadelvű reform-párt nevet akarja adni, amely elnevezés a programot tekintve a legtalálóbb és legjelzőbb volna.

Ha kikel majd a politikai élet talaján az új párt létesítésének magva, akkor még a kerületenként való szervezkedés előtt lemond Bánffy Dezső báró főudvarmesteri állásáról.

Mindenesetre érdekes jelenség két hasonló esetnek e találkozása. Magyarországon Bánffyról ismét mint aktív politikusról beszélnek, Deschanel, a volt kamaraelnök pedig négy év után újból hallatja szavát a párizsi kamarában. ahol éppoly zajjal és tüntetéssel fogadták felszólalását, mint ahogy Bánffynak hosszú idő eltelte után első kardforgatását kísérték most, hogy fölszólalt a főrendiházban.

Bánffy Dezső tegnapi felszólalása után immár - ellenzéki politikus. Új, nagy idők, nagy változások jele ez. És ígéret, hogy a magyar parlamentarizmus új erőre kap. Ígéret, hogy az igazi liberalizmus föltámad s szétveri a reakció ma már gyalázatosan merész hatalmát.

Nem volt harcias s nem volt momentán eredményű a Bánffy Dezső tegnapi felszólalása. Talán nem is lesz. De esemény volt, örvendetes, nagy jelentőségű esemény!…

Nagyváradi Napló 1903. január 27.

123. BÁNFFY DEZSŐT LESZAVAZTÁK

- A főrendiház ülése -

Úgy történt, ahogy megjósoltuk. Nem is volt különben nehéz megjósolni. A nyeglék, rokkantak és feudális ultramontánok serege nem emberelte meg magát. Bánffy Dezsőt leszavazták a főrendek. Mindegy, mégis Bánffy győzött. - Mert Bánffy fel tudta rázni ezt a tunya gyülekezetet.

Br. Bánffy Dezsőt illeti az elismerés azért, hogy a főrendiházban mégis meleg magyar nemzeti szellem nyilvánult. Valóságos magyar nemzeti sovinisztaság.

A legőszintébb hazafias örömmel üdvözöljük azt a néhány magyar mágnást, aki ma igen határozottan megcáfolta azt a hagyományos felfogást, mely a főrendi törvényhozók gondolkozásmódjáról általánossá vált, s amelynek a mai napig meg is volt a jogosultsága. Mert arra igen sok példa volt a főrendiház múltjában, hogy ez a testület szembehelyezkedett a magyar nemzeti közfelfogással, s kerékkötője volt a nemzeties törekvéseknek. De arra a mai napig nem volt példa, hogy a magyar főrendiházban erős oppozíciója támadt volna a kormánynak és a képviselőházi majoritásnak, tisztán magyar nemzeti eszmék megvalósítása érdekében.

A magyar nemzeti irányon való haladás megakadályozása dolgában sokszor tevékenykedtek a mi főrendeink, s a harmincas esztendőkben a magyar nyelv jogai ellen szállottak síkra a karokkal és rendekkel szemben. Ma magyar főrendek a magyar nyelv jogaiért szállottak síkra a magyar kormány és a képviselőház majoritása ellenében.

Báró Bánffy Dezső érdeme ez. A főrendiház többsége ma még a régi haszontalan maradt, de már nagyon sokan akadtak bátrak is.

A legyőzötteké a győzelem, s Bánffy Dezső föllépése Széll Kálmán bukásának a jóslata…

Nagyváradi Napló 1903. január 28.

124. A NAGY KOKOTT

Nagy kokottnak neveztük egyszer Magyarország mai nagy urát, s az ő bizony, nagy kokott. Öntelt, hiú, kacér, gyönge, mindenkivel barátkozó. Ő kokottságának legújabb esete is ezt bizonyítja.

Nyitra-Zámbokréton ma lesz a képviselő-választás. A Major Ferenc elhúnytával megüresedett kerületnek megint néppárti képviselője lesz. Báró Kaas Ivor az egyedüli jelölt. A kormány nem állít ellenjelöltet, és így Kaas Ivort egyhangúlag fogják megválasztani.

Nehogy valaki azt gondolja, hogy mi talán rossz néven vesszük Kaas Ivortól, hogy ő mint a volt Deák-párt egyik oszlopos tagja, a néppárt sorába állt. Kaas Ivor kétségtelenül érdemes író, kitűnő publicista s minden politikai eltévelyedései sem tudják érdemeit kisebbítem. Ő ugyanis abban a véleményben van, hogy ő maga nem változott. - Ő marad és maradt a régi. Csak a világ változott meg körülötte, és azért változtatta meg politikáját báró Kaas Ivor.

Kinek van igaza: a világnak-e vagy báró Kaas Ivornak? - azt eldönteni könnyű volna ugyan, de nem e cikkely keretébe tartozik. Hadd vitatkozzanak egymással báró Kaas Ivor és a világ, ha ebben neki is, a világnak is öröme telik.

Azonban a kormánynak ha politikájához hű akar maradni, Kaas Ivor véleményében nem szabad osztozkodnia. Néppárti kerületben mindig és mindenkor ellenjelöltet kell állítania még akkor is, ha a kormányjelöltnek a győzelemre nincs is kilátása. Ezt követeli a kormány politikájának következetessége.

Kaas Ivor ellen is állított jelöltet eddig minden kormány és eddigelé a kormányjelölt még mindig győzött.

Most egyszerre lemondott arról a kormány, hogy Kaas Ivorral megbirkózzék.

Talán a kormány is abban a gyászos tévedésben van, hogy ő nem változott meg, hanem a világ változott?

Korántsem. A kormány egész tisztában van a helyzettel, tudja, hogy mit tesz.

A különös dolognak még különösebb magyarázata van.

Az emberi természetben benne van, hogy azt, aki rossz hírt hoz, gyűlöli.

Történt pedig nemrég, hogy a jó öreg Ivánka elköltözött az élők sorából. Elsiratták, elparentálták, eltemették. Ott pihent már az öreg politikus őseinek sírboltjában, amikor megjelent Széll Kálmán kormányelnöknél báró Kaas Ivor és elvitte neki Ivánka utolsó üzenetét. Ivánkának - így adta elő Kaas - utolsó szava az volt, hogy megkönnyebbülten hal meg, mert az ország sorsát a legjobb kezekben tudja. Széll Kálmánt olyan államférfiúnak ismeri, aki egyedül van hivatva az ország sorsát intézni.

Széll Kálmán elborulva, könnyekig meghatva vette tudomásul az üzenetet. Hogyne hitte volna el az üzenetet és hogyisne hitte volna el az üzenet igazságát, amikor ő maga is ugyanazt mondja mindig? Valóban, igen gyászos tévedésben halt volna meg a jó öreg Ivánka, ha utolsó

gondolatát még maga Széll Kálmán sem hitte volna el. Annyira elhitte, hogy valamennyi félhivatalosaiban közreadta az üzenetet megfelelő kommentárral; hogy lássa a világ, mi az igazság. Íme, még ellenzéki politikusok is, ha élve nem, de legalább halva abban a véleményben vannak, hogy ő Magyarország megváltója.

Azonban az élő ellenzéki politikus mégis elhitte: báró Kaas Ivor. Ha el nem hitte volna, bizonyára át sem adta volna az üzenetet, és Ivánka a sírba vitte volna a nagy titkot.

És a nagy kokott nem hálátlan. Megadja magát. Báró Kaas Ivor mandátumot kap s a néppárt újabb bizonyságot, hogy nincs nekik hívebb emberük Széll Kálmánnál…

Nagyváradi Napló 1903. január 30.

125. NAGY VIHAR A KÉPVISELŐHÁZBAN

A mi dicső, derék ellenzékünk tegnap újra bebizonyította, hogy botrányt csinálni tud. Hogy a vad botrányok után kellő időben s kellő szelíd nyomás mellett leszerelni is tud - ezt már szintén régebbről tudjuk.

Andrássy Gyula gróf beszéde csinált tegnap botrányt a képviselőházban. Mi sem tartjuk ezt a beszédet önérzetesnek, igazságosnak, őszintének és szerencsésnek minden részében. De a válasz reá érv legyen, és ne botrány és mindig csak botrány… Hát nem tudnak érvekkel, intelligensen küzdeni a tisztelt ellenzéki urak? Valóban nem tudjuk, hogy a zagyva, hazug többségtől és kormánytól vagy az éretlen és nem intelligens ellenzéktől undorodhatik meg jobban a közvélemény.

Nagyváradi Napló 1903. február 7.

126. A SAJTÓSZABADSÁG

Nap-nap után újabb sérelem esik a sajtószabadságon. Már az éjjeli ügyésznél tartunk s az előleges cenzúránál. A „Népszava” lapban a következőket közli föltűnő betűkkel.

A gyűjtés

Konfiskálva a magyar sajtószabadság fönnállásának ötvenötödik esztendejében.

A „Népszava” f. é. február hó 7-én megjelent 16-ik száma és a február hó 10-én megjetent 17-ik száma bíróilag lefoglaltatott.

Ugyancsak e lap fejcíme fölött vastag betűk hirdetik:

Második bíróilag áttekintett és jóváhagyott kiadás.

Keserű tréfa ez. A reakció veszettül folytatja munkáját s konfiskálja a szabadságjogokat.

Nagyváradi Napló 1903. február 12.

127. FEJÉRVÁRY MINISZTER PÁRBAJA

Fejérváry Gézának meg kellett lovagiasan verekednie Lengyel Zoltán ifjú úrral, aki függetlenségi honkanász, azaz képviselő.

Kettős keserűséget okozott nékünk ez a párbaj. Először, hogy még mindig párbajokkal intézik el a politikai incidenseket minálunk, holott hónapok óta minden intelligens ember hangoztatja, kiabálja, hogy a párbaj barbárság, hülyeség. Második keserűségünk az, hogy egy fiatal stréber párbajra kényszeríthet olyan kiváló, becsületben megőszült embert s öreg katonát, mint Fejérváry báró. Bizony megértjük, hogy miért nézi le olyan igen nagyon a nem intelligens negyvennyolcas honkanászokat Fejérváry. Ezek az üres firmák csak magukat reklámozzák mindig még lovagiaskodásaikkal is.

Nagyváradi Napló 1903. február 20.

128. A DOKTOR ÚR

- Premier a színházban -

Egy pillanatra kedvünk jött az este irodalmi feldmatyiskodásnak deklarálni a Molnár Ferenc darabját. Igen-igen újságíródarab ez a Doktor úr, szerencse, hogy a Molnár Ferenc elmésssége akarva sem tud mindig és mindenütt eldurvulni, és hogy a budapesti életet akarva sem lehet artisztikus, finom ecseteléssel festeni, ha valaki pláne kacagva maró bohózatot akar írni a budapesti élet bármely darabjáról.

Írtak s olvastak kelleténél többet a darabról. A stréber budapesti fiskális karrikírozott típusa a doktor úr. A többi alakok is budapestiek. Ha nem is a legeredetibb, de egyik legpompásabb alakja pedig a bohóságnak Puzsér, a dédelgetett gazember, a gyilkos bácsi mása, a karakter tolvaj.

Aztán amit mostanában viccnek termett az újságírók otthona, a kávéház és aszfalt, megkapják Önök a Doktor úrban. Ám enyhítésül Molnár Ferenc a maga brilliáns ötleteiből is vegyített el jó sereget a bohózatban. No és? A közönségnek tetszik a darab. Mulat, kacag végig rajta. Mar is és mulattat is Molnár Ferenc. Hát nincs neki igaza?

Jó volt a nagyváradi előadás. Pompás alakok Tóth Elek (a doktor úr), Krasznay Andor (Puzsér), Szarvasi (a huszárkodó rendőr). Eztán írunk a hölgyekről. Ők is jók voltak. E. Kovács Mariska virágcsokrokat is kapott. T. Pogány Janka, H. Novák Irén. Mind ügyesek. Epizód szerepben kitűnő - mint mindig - Bognár, jó Heltai, Szatmáry, Kovács stb. Volt sok taps. Szép közönség.

Nagyváradi Napló 1903. február 27.

129. SZILÁGYI DEZSŐ EMLÉKE

Szobrot, nagy emberhez méltót nem kaphatott, s úgy látszik, nem is fog kapni Szilágyi Dezső, Nagyvárad nagy szülötte. Mintha volna némi igazság abban, amit Max Harden írt volt róla. Ám ha egészen nem is volt igaza Max Hardennek, mégis az hiányzik a Szilágyi Dezső nagyságából, hogy ereje nem volt produktív. Elmúlt, szétmállott ez a nagy erő. Ime máris jóformán csak szülővárosa emlékszik reá, mely éppen most helyez emléktáblát a Szilágyi Dezső szülőháza helyén épült házra.

A szobor helyett mégis kap most emléket Szilágyi Dezső, a szónok és politikus. A Franklin társulat az országgyűlési könyvtárban kiadja az elhunyt nagy ember beszédeit.

Tegnap érkezett ez ügyben Nagyváradra Vikár Béla, az ismert író, az országgyűlési könyvtár egyik szerkesztője, s tárgyalásokat folytatott, s meg is egyezett Szilágyi Dezső örököseivel a beszédek átengedésére nézve.

A Nagyvárad város által készíttetett emléktáblát a régi Apácza, most Szilágyi Dezső utcán ünnepiesen fogják leleplezni. Erre nézve ezután fog határozni a tanács.

És hogy egy kiengesztelő hírrel is szolgáljunk, egy kis szobrot mégis fog kapni Szilágyi Dezső. A budapesti ügyvédi kamara helyiségében fog állani a szobor, s ércszobor lesz. Bihari Mór ügyvéd készítette, s ajánlotta fel a kamarának, mely ünnepies leleplezésre készül.

Nagyváradi Napló 1903. március 4.

130. VICOMTE LETORIERES

- Várady Aranka vendégjátéka -

Egy fiatal színészleány, sugár és bájos, hozott s hintett derűt a Szigligeti Színház deszkáira tegnap este. Várady Aranka ez a fiatal színészleány. A Várady Antal leánya. - Istenem, ez jogcím volna a legnegatívabb színpadra termettségnek is, hogy a színpadot okkupálja. De Várady Arankánál szinte predestináció ez, dokumentuma a szerencsés átöröklésnek, elhívottság[nak]. Igazi színészvér ez a leány, abból a fajtából, amelyből egykor a nagy naivák teremtek. Nagy dolog ám ez, mikor a mai naivák naivsága voltaképpen talentumtalanság, szörnyű, művészietlen egyoldalúság és… és előhaladt kor. A vén naivák színpadi kora ez, akik talán vénen is születnek. Várady Aranka maga az ifjúság, élénkség és temperamentum. Az ő naivsága színpadi nyelven szólván behatárolja a szubrettkört is, szóval igazi talentum. A régi, kedves Vicomte Letorieres-ben, melyet mi már megoperettesített formájában jobban ismerünk, így láttuk. Bájos, kedves, temperamentumos s ötletes volt a kis színészleány, és már van annyi fogása a hatásra, mint sok régi színésznőnek. Előkelő, díszes és lelkes közönség gyűlt össze bérletszünetben. Virágokkal halmozta el, s szeretettel, melegséggel ünnepelte a vendéget. Kiváló partnere volt Várady Arankának Örley Flóra. Hjha, a régi operett iskola kiválóságai játékművésznők is mind. A Pálmay Ilkák, Hegyi Arankák és Örley Flórák megtartják s meglelik helyüket mindig a színpadon. Kedves és ügyes volt Peterdy Etel. Jók s törekvőek az összes szereplők.

Nagyváradi Napló 1903. március 8.

131. A LOVAS HAJDÚK VÉGE

És kopik, egyre kopik a régi vármegye. Bihar vármegyében is egyre kevesebb marad meg a régi dicsőséges múltból. Hiában ragyogott ki egy napra az alispánválasztáskor a régi dicsőség. Ez a régi dicsőség a múlté. A régi dicsőségnek vége. Íme a lovas hajdúknak is végük lett. A stafétáskodó büszke hajdúknak, kik vitték gyors lovaikkal a falukba a hatalmas vármegye parancsát, ünnepségek alkalmával díszelegtek stb. Modern idők jöttek: gyorsposta, telegráf, telefon. Nem kell a lovas staféta. Egyébként sem díszeleg immár a vármegye. Két lovas hajdúja volt még Bihar vármegyének. Most e két lovas hajdú is gyalogos hajdú lesz. Elveszik a lovat alóluk. A vármegye ez újabb, bár nem nagy halálozási esetét a legközelebbi közgyűlésen bejelentik.

Nagyváradi Napló 1903. március 20.

132. A DUELLUM MELLETT

A nagyváradi párbajellenes mozgalom ellenségei szaporodnak. Előbb csak a magyar junkerek, az agrárius urak írtak a liga ellen. Most aztán kirukkolt a hadsereg, s valóban a hang kezd nagyon ligaellenes lenni, ami elvárható olyan kiskorú, beteg, züllött társadalomtól, mint a miénk. Fejérváry miniszter és Lengyel képviselő vígan duelláltak és Nagyváradon, a liga székhelyén a minap állott pisztollyal egymással szemben két újságíró, kik bizonyára több ízben írtak a párbaj ellen. A párbaj epidémia tehát erősebb, mint valaha. És mialatt mi elkeseredve töprengünk ezen, a postás egy kis füzetet rak az asztalra. A címe „Párbaj szabályok". „Tiszteletpéldány szíves megemlítés céljából." Aradon adta ki Jung Hugó könyvkiadóhivatala, mivel Jung úr megérezte, hogy a párbajra még most kezd igazán földerülni. És Jung úrnak igaza van. Kacagtató kis ügy ez, minden tragikumos tartalma mellett. Hát éljen a duellum, e lovagias honhaza, s jó éjszakát!

Nagyváradi Napló 1903. március 22.

133. ALBERTI WERNER FELLÉPÉSE

- Zsidónő -

Csak a gyorsan jött meglepetésszerű vendégszereplésnek tudható be, hogy tegnap este zsúfolásig nem telt meg a színház nézőtere. Akik elteltek tegnap azzal a ritka gyönyörűséggel, amelyet Alberti Werner fölséges Eleázárja nyújt a hallgatónak, tanúságot tehetnek arról, nagyvárosok dalszínházaiban sem kerül sűrűn alkalom olyan tiszta klasszikus értékű művészi élvezetre, aminőben tegnap volt része a nagyváradi közönségnek.

A lapoknak is van pszichológiája, és aki tegnap megfigyelte a nyílt színen és felvonások végén felzúgó tapsokat, azok konstatálhatták[!], hogy a publikum őszinte lélekből fakadó enthuziazmusa nyilatkozott meg varázslatos hatása alatt annak a csodás tenorhangnak, melyet az iskolázottság minden raffinement-jával s az erő imponáló, hódító tulajdonával áraszt felénk Alberti Werner, aki méltán egyike ma is a kontinens leghíresebb, legünnepeltebb tenorénekeseinek. Hol édesen lágy a hangja, mint egy búsan viharzó ballada, összhatásában pedig felejthetetlen művészi élvezetet nyújt úgy az ének, mint a játéktudásával.

Hogy úgy mondjuk, elfogta a közönséget tegnap megint az Alberti-láz, s mi hisszük, hogy a talán népszerűbb „Trubadúr"-ra ma este már arányos lesz a vendégszereplés anyagi sikere is az erkölcsi sikerrel. Oly ritka már manap a tiszta, frissen csengő és tökéletesen képzett igazi tenorhang, hogy minden valóban művelt ember meg fogja ragadni az alkalmat, hogy Alberti Wernert és az ő művészetét megcsodálhassa.

Általában véve ünnepinek, kiválónak tetszett az egész előadás. Mintha Alberti varázsos énekművészete felvillanyozta volna a mi társulatunk szunnyadó erőit is. Márkus Arankának fényes sikerű estéje volt. Mindenképpen kitűnő partnere volt a mesternek s egyes részleteiben valósággal remekelt. A megérdemelt lelkes tapsokból neki is bőven kijutott. Pintér most is tökéletes volt a bíbornok szerepében. A kar és az orkeszter kielégítő volt.

Nagyváradi Napló 1903. március 22.

134. NEM BOLDOG A MAGYAR

Gróf Keglevich Gyula, báró Haupt-Sinmer Lipót és Chernel cs. és kir. kamarás aláírásával egy fölhívást hozott címünkre a posta. A fölhívás rövid tartalma ez, hogy nem boldog a magyar, míg meg nem alakítja az országos magyar ügetőverseny-egyletet. Úgy bizony. A szociáldemokrata tábor nő, a képviselőházban a lámpavasra emlékeztetik a mágnásokat, az ország koldus, a hangulat forradalmi. Helyes hát, ha megmozdulnak az ősi nevek dús birtokosai. Nem boldog a magyar. Ügetőverseny-egyletet neki.

Nagyváradi Napló 1903. március 24.

135. AZ ŐSI VIRTUS VÉGE

- Hogy mulat a magyar? -

Az ősi virtusnak vége immár. Annak amelynek a Józsa Gyurik, a Komáromyak s a többiek voltak a híresbé tevői. Elúsztak a nagy domíniumok. A múltkoriban Lovassy Andor zengte meg Komáromyról, hogy miképpen. Elvitte a nagy vagyonokat a vér, a bor, a kártya, a cigány. Az öreg Hamza Miska és a többi régi, híres, még élő cigányok bánatosan beszélnek a régmúlt szép időkről, amikor olyan könnyű szárnya volt a százas bankónak.

Ám mulatni mindig fognak e szittya honban, s szociológusnak, írónak érdemes ám nézdegélni, hogy az ősi virtusból mi lett? Hogy alakult át a magyar lumpoló művészet. Van erre nagyon kedves esetünk. Nagyváradi eset. Csak az a sajnos, hogy egyedülálló eset.

Egyik előkelő nagyváradi kávéházban a minap éjjel egy nagyváradi úriember mulatott. Olyan, aki nem igen szokott ám kávéházalni, mulatni. - Komoly úriember, kereskedő. Modern ember gondolkozásra és tudásra. Self made man. Szép vagyonát, pozícióját, tudását maga szerezte. Egy régen nem látott barátja kedvéért történt meg vele a rendkívüli eset, a kimaradás, a lumpolás.

Szerény külsejű, boros üvegekben vándorolt az asztalra a pezsgő, a cigány tüzesen, kedvvel játszott. A mulatóknak széles jókedvük volt. Szinte várta az ember a régi virtus kitörését, a százas bankó kettétépését, a nagybőgőbe ugrást. A mi úriemberünknek éppen kedves nótáját húzta a cigány, aki kapott is újból egy szép bankót. Ám a bankó mellől előkerült egy másik bankó is. Hívták a kávést:

- Ezt az ötven forintot holnap névtelenül a népkonyhának kell beküldeni.

És így ment ez tovább. Mikor a hangulat újra nagyon mámoros volt, újra előbújt ötven forint.

- Ezt az iparosmenháznak küldjék be.

S ez az önkéntes, gyönyörű önmegadóztatás néhányszor megtörtént ez estén. Soha hasznosabban talán még nem folyt le lumpolás.

Az agrárius urak, a kaszinók urai bizonyára fitymálva hallanak az új stílusról. Tükör sem tört, nagybőgő sem, nem durrant az üveg, nem volt semmi galiba, de mi, akik nem vagyunk ilyen konzekvensek a fajmagyar tradíciók ápolásában, hálálkodva mondjuk:

- Mégiscsak történnek szép dolgok a világon, s bárcsak szaporodnának az ilyen lumpok…

Vajon ide fog formálódni a magyar lumpoló művészet? Ilyen úri tempók lesznek a régi betyár tempók?… Tessék elhinni, hogy e semminek látszó esetben és kérdésben leledzik a magyar társadalomnak egész problémája.

Nagyváradi Napló 1903. március 25.

136. UNG NON CORONAT

- A tekintetes vármegye és egy vezércikk -

Ugocsa non coronat tudvalevőleg, s most Ung non coronat. Sőt káromkodik - egy hírlapi cikk miatt.

Az idők jele és örvendetes jele, hogy egy hírlapi cikk fölkavarja az ország összes tekintetes vármegyéit. A sajtó nagy hatalmát bizonyítja, hogy a vármegye, mely valamikor Bécsnek, az udvarnak opponált, ma egy hírlapi cikk miatt kénytelen fegyverbe állni.

Bihar vármegyéhez tegnap átirat érkezett Ung vármegyétől. Fölpanaszolja az átirat, hogy a Budapesti Napló „Az új szekér" címmel vezércikket írt, melyben szörnyen lepocskondiázza a vármegyét, melyet fertőnek, pocsolyának nevez, s a közigazgatási tisztviselőket is. Komjáthy Gábor és Ung vármegye több bizottsági tagja indítványára a vármegye kimondta, hogy a cikknek rosszakaratú és mélyen sértő tartalma fölött megbotránkozását, fölháborodását és utálatát fejezi ki, és ehhez hozzájárulását kéri a többi vármegyéknek is.

Hát ez bizony egy kicsit cenzúra volna, ha komolyan lehetne venni. De nem lehet. A vármegyéknek egyéb dolguk se volna, ha vármegyét bíráló és ostorozó cikkekre válaszolgatnának s küldözgetnének egymásnak átiratokat.

Az a kérdés, tekintetes vármegyék, hogy csakugyan olyan kritika fölött állunk-e. Ezt csak egymással hitethetik el - átiratilag.

Nagyváradi Napló 1903. április 1.

137. BÚCSÚFÉLE

Ha az igazgató igen helyesen el is tér attól a ripacskodó szokástól, hogy másüvé szerződött tagjainak búcsúfellépteit a színlapon plakatíroztassa, a közönség szeretete és rokonszenve mégis megnyilatkozik mostanában azon jelesebb művészek és művésznők iránt, kik búcsúznak a Szigligeti Színháztól. Ilyen lelkes és őszinte ovációkban volt tegnap része M. Rhédey Szidi asszonynak és Márkus Arankának a „Koldusdiák" előadása alkalmából. Megérzett ezen a búcsúzkodásfélén, hogy visszavárja a közönség mind a két jeles énekesnőt, s hisszük, hogy vissza is fognak hozzánk térni mihamarabb. Rhédey Szidi fokozatosan hódította meg a nagyváradi közönséget szép hangjával, énektudásával és graciózus játékával, úgy a koloratúr, mint a szubrett szerepkörben, s ha most el is megy tőlünk egy időre, visszajövetelét mindenkor szeretettel fogja közönségünk fogadni.

Hasonló rokonszenvvel tüntettek Márkus Aranka iránt is. Gyönyörű, erőteljes és különösen a felsőbb régiókban kellemesen csengő hangjáért, imponáló énektudásáért és szép fejlődést ígérő művészi képességeiért mindig nagyra becsülte a műértő közönség. Kifejezése is volt a tegnapi búcsúestén ennek a becsülésnek az a lelkes tapsvihar, amelynek lezúgása közben hullott a tömérdek virág és egy szép ezüstkoszorú. Természetes, hogy a virágokból egyaránt kijutott Rhédey Szidi asszonynak is.

Az előadás egyebekben hanyag és gondatlan volt. Különösen Heltai úr tüntetett erősen a közönyével és nemtörödömségével. A karmester türelmét csodáltuk leginkább, hogy dühében nem vágta felé a dirigáló pálcát. Pintér, Tóth Elekné és Kulinyi Mariska most is jók voltak.

Nagyváradi Napló 1903. április 3

138. A PRIMADONNA MISEMONDÓ RUHÁJA

Fedák Sáriról zeng az ének. Úgy volt, hogy szanatóriumba megy „Bob" száz előadása után, s most kiderül, hogy misére megy. Az „Alkotmány" a következő nagybetűs hírt bocsájtja világgá:

Fedák Sári, az annyira ünnepelt „Bob herceg" a napokban érdekes és egyszersmind értékes ajándékkal lepte meg a beregszászi római katolikus plébániát. Egy igazán mély vallásosságról és nemes gondolkozásról tanuskodó levél kíséretében gyönyörű misemondó ruhát küldött Szalay Sándor beregszászi plébánosnak azzal a kéréssel, hogy ebben a ruhában mondana a húsvéti ünnepen szent misét. Akkor ő is - talán - itt lenne szülőföldjén, s elmenne arra a misére, hogy hálát adjon a jó Istennek azért a sok jóért, mellyel őt megajándékozta. Mondanunk sem kell, hogy Szalay esperes plébános szívesen fogadta Zsazsának az Úr dicsőségére hozott áldozatát, és szívesen tesz eleget a művésznő kérésének.

Azonban a beregszásziak nem maradnak adósok. Ők a „Bob herceg" 1000-ik előadásához kötik a maguk ajándékát. Erre az előadásra számosan felutaznak a fővárosba, és magukkal hozzák az izenetet, hogy Beregszászon gyűjtés indult meg abból a célból, hogy Telcs Edével elkészíttessék Fedák Sári szobrát Bob herceg jelmezében és ezt ajánlják fel emlékül a művésznőnek. A „Néppárt" című lap Rakovszky Istvánról roppant sok szent dolgot mond el, s imáiba ajánlja őt minden hivőnek. Hát ha lehet szent Rakovszky István, miért ne lehetne szent Fedák Sarolta?

Nagyváradi Napló 1903. április 8.

139. NAGYVÁRAD AZ OBSTRUKCIÓ ELLEN

- A nagyváradi szabadelvű párt értekezlete -

A nagyváradi szabadelvű párt tegnap délután értekezletet tartott, s helyesléssel fogadott egy indítványt, mely elítélése a parlamenti ellenzék mostani harcának, s azt óhajtja, hogy az elítélést Nagyvárad város mint törvényhatóság tegye meg. Milyen legyen a formája ennek az elítélő határozatnak, ma még talán az indítványozó sem tudja. Bizalom aligha lehet Széll Kálmán iránt, mert erre Bihar vármegyének és Nagyváradnak eddig sem volt sok oka és kedve, de most meg éppenséggel nincsen. Fölirat sem lehet, hogy Nagyvárad óhajtja a katonai javaslatok elfogadását, mert Nagyvárad város már egyhangúlag fölírt a katonai javaslatok ellen.

Az obstrukciónak mint a parlamentet aláaknázó fegyvernek elítéléséről lehetne csupán szó, s így vélekednek a szabadelvű párt vezető emberei is. Eltekintve attól, hogy tegnapi vezető cikkünkben már írtunk arról, hogy Széll Kálmán bizalmakat fog magának rendelni a városoknál és vármegyéknél, a fura dolog, hogy éppen Nagyvárad álljon legelőször kötélnek - anélkül, hogy mi is valami nagyon helyes parlamenti fegyvernek tartanók az obstrukciót, s valami szerfölött imádnók a lengyel zoltánokat, kubikbélákat s a többieket -, még ilyen formában sem tartjuk megengedhetőnek és okosnak Nagyvárad beleszólását a mai parlamenti harcokba.

A parlamentarizmust nem az obstrukció járatta le, hanem a Széll-féle gyámoltalanság. Az ország koldus, a törvényhatóságok kilencven percentje fölírt, deputációzott az újabb szipolyozás ellen, s Széll Kálmán képtelen kivinni a javaslat visszavonását. Pitreich hadügyminiszter, Bolfras hadsegéd s csekély agyvelejű osztrák generálisok kénye-kedvétől függ a mai magyar

parlamentarizmus. Nem lehet ezt már lejáratni. Nem elítélendő, de örvendetes dolog, hogy legalább van nemzeti ellenállás, ha már igazi alkotmány, igazi parlamentarizmus nincs.

Arról nem lehet aztán tenni, hogy a Lengyel és Pap Zoltánok is az ellen harcolnak, ami ellen a nemzet. Ezekkel a dolgokkal számoljon ám a nagyváradi szabadelvű párt.

Voltaképpen pedig még nem biztos, hogy a szabadelvű párt értekezletén elhangzott indítvány milyen formát fog ölteni. Aláírásokat gyűjtenek, kérni fogják dr. Beöthy főispánt, hogy vagy egy külön rendkívüli városi közgyűlést hívjon össze, vagy az anélkül is még e hónapban tartandó rendkívüli közgyűlés tárgysorozatára tűzze ki ezt a kérdést. Az indítvány valószínűleg olyan értelmű lesz, hogy Nagyvárad város írjon fel a képviselőházhoz a parlamentarizmus érdekében, az obstrukció mint parlamenti harcmód ellen. Lehetséges, hogy kibővítik még ezt holmi bizalmi ömlengéssel is, ha ugyan lehetséges lesz. A nagyváradi függetlenségi városatyák közt nagy elkeseredést keltett az indítvány híre, s el vannak szánva, hogy annak elfogadását bármi úton is megakadályozzák, s esetleg megobstruálják az indítványt.

Nagyváradi Napló 1903. április 9.

140. HAZA BUENOS AIRESBŐL

- Aki katona akart lenni -

Bródy Sándor új lapja, a Jövendő pattantotta ki nemrégiben az újonclétszám fölemelésének igazi indokát, de amely indokkal kormány és az úgynevezett „illetékes körök" nem mernek előállani, mert ez az indok vád, irtózatos vád volna egész kormányzati rendszerünk ellen.

Ez az indok - Jövendő szerint - az volna, hogy a Romániába s az Amerikába való nagymérvű kivándorlások miatt - főként a székely és a felső-magyarországi vármegyékben - megdöbbentő jelenségeket lehetett sorozások alkalmával tapasztalni. Az állításköteleseknek sokszor csak 25-30%[-a] jelent meg nehány felvidéki és székely vármegyében.

A hadseregnek és kormánynak tehát nem több katonaságra, hanem igenis katonára van szüksége.

Mennek, tömegesen vándorolnak ki keletről és észak felől. Viszi, űzi őket a nyomorúság, csábítja a meggazdagodás démona, s nem tartja, nem vonzza legtöbbjét soha se vissza a haza földje s fajának szeretete…

Pedig hát ez az erény, a hazának soha nem kedveskedő, önzetlen szeretete a magyar nacionalisták szerint, egyedül a faj szerint való magyarok kiváltsága. Mert - hiszen már ez oly régi és nyilvánvaló dolog - jó magyar és jó hazafi csakis az lehet, aki mindig magyar volt, még pedig lehetőleg nem eretnek magyar: mindenki más s elsősorban a zsidó, érdekből, haszonból magyar. Azaz, dehogyis magyar! Mutatja magát magyarnak!

Onnan jutottak ezek a dolgok eszembe, hogy bizonyos Goldschlöger Adolf nevű fiatal ember, aki szüleivel együtt 8 éve él már künn Buenos-Airesben, mert bizony a nyomorúság nemcsak keresztényt, de zsidót is hajt ki innen Amerikába - mostanában ide hajókázott Amerikából. Ő ugyanis így emlékezett a régi időkből, hogy ilyen tájban március-április körül sorozás szokott lenni, s hogy ilyenkor mindenki, akit ehhez a földhöz valami köt: vérével adózik hazájának. Őt ugyan vagyon nem kötötte a földhöz - hiszen a nyomorúság hajtotta szüleivel együtt idegenbe! és mégis visszajött, hogy kiszolgálja katonaságát. S minthogy idehaza a nagyságos honatyák még nem tudván eddigelé megegyezésre jutni, a sorozás elmaradott, fogta magát az ifjú és

önkéntesen beállott katonának, s azóta már Galíciában, vagy hol hurcolja a borjút s a Mannlicher puskát.

Mint rokonainak mondotta: kiszolgálja a három évet, s aztán visszamegy Buenos Airesbe, ott lesz egynehány évig még, de ha egy kis vagyont szerez, visszajő ismét Magyarországba, mert nem tud ő *idegenben élni és meghalni*.

…És szól vala nemrégiben szent Bartha Miklós a keresztfeltevő ifjak korcsmázásakor: a zsidó fajnak nincs hazája, csak élősködik egy-egy nemzeten. Ha hazaszeretetet mutat, azt is érdekből teszi. S így tovább… Azalatt pedig fenn Galíciába[n], vagy tán Bukovinába[n], egy fiatal ember hordozza a nehéz Mannlichert és borjút: ama fennebb aposztrofált élősdi, destruktív, hazátlan fajnak egyik tagja, ki visszajött a föld túlsó részéről, hogy magyar honpolgári kötelességének eleget tegyen…

Nagyváradi Napló 1903. április 11.

141. KÉT REAKCIÓ

Aki gyönge lábú legény, könnyen leveszi a lábáról Kiss József lapjának, a „Hét”-nek a legújabb vezércikke, mely egyformán veszedelmesnek mondja a fekete csuhások reakcióját s a vörös szocialistákat, és siratja az individiumoknak s az emberi fejlődésnek legjobban kedvező liberalizmust. Szerencse, hogy már sokan tudjuk s hisszük, hogy a szocializmus megtisztul biztosan utópiától, zavaros álmaitól, s nem lesz semmi más, mint fölszabadítása a negyedik rendnek s kiépítése az igazi liberalizmusnak. Egyébként újra csak a francia példát kell néznünk.

A feltámadás ünnepének húsvéti napjain Franciaországban nagy támadások voltak a templomi szószékekből az állam és az államhatalom képviselői ellen s a templomi hallgatóság részéről nagy támadások a szószékről beszélők ellen. A szószéki szónokok, köztük eltiltott szerzetesrendiek a húsvéti hasonlatok ismert formáival éltek, a köztársaság elnökét Heródessel, a miniszterelnököt Júdással, a kamara elnökét Pilátussal hasonlították össze.

Nyilvánvaló, hogy a beszéd provokáló hatású volt, s nem maradt el mellőle az az igazság, hogy az akciókat nyomon követi az ellenakció. Közbekiabálások történtek, amikből templomi kavarodás fejlődött, s mikor már a rendőrség is közbelépett támadt belőle olyan izgatottság és mozgalom, amelynek hírét az egész világba szétröpíti a távíró.

Rendőri beavatkozások, törvényszéki vizsgálatok és házkutatások folynak. Két püspök a szószékről egy érsek körlevélben tiltakozik egy, magukra nézve sérelmesnek tartott kormányrendelet ellen. Ezekkel szemben a radikális és köztársasági képviselők a végső eszközt kívánják alkalmazni abban az esetben, ha a papság nem engedelmeskedik s azt mondja, hogy ebben az esetben a konkordátum fölmondása elkerülhetetlen.

A harc egyre jobban mérgesedik, de az eredmény nem kétes, a francia államnak a konkordátum felmondásán kívül is megvannak az eszközei arra, hogy az államot s az állami tekintélyt megvédelmezze. E tekintetben a Vatikánban sem talál nagy ellenzésre, mert a vatikáni diplomácia más szemmel nézi a dolgokat, s rövid harci tűzben égésekért nem akar veszélyeztetni olyan jogokat, amelyeknek elvesztésük esetén való újbóli visszaszerzése nehéz és kétes eredményű munka lenne.

Ott, a kultúrnemzetek legelsőjénél így folyik a harc az állam és a klerikalizmus között.

Nálunk is folyik a harc. Nálunk is a reakció provokálta. A liberalizmus nem mer kezdeni és nem bír vele, föltámadt hát az ellenreakció a szocialisták által. Ez is reakció. Jó, de nagyszerű reakció. És mit jelent? A liberalizmus életre keltését s megnövelését.

Le a papi vagyonnal - mondja a szocialista határozat, s ha most ezt egy kongresszuson bevették a programjukba, nem könnyen lesznek róla hajlandók lemondani. S ez is egy olyan sütet, amelynek megevését vissza lehet utalni azokra, akik főzték. Elvégre az emberek tízezrei nem hajlandók magukat csak úgy minden szó nélkül hazátlanoztatni és bitangoztatni, s védekeznek olyan fegyverrel, amilyen éppen van. Aranyozott nyelvű legfinomabb diplomata-spádéra nekik nem telik, nem értenek hozzá, de mint a budapesti események mutatják, tudnak maguknak más anyagból is fegyvert kovácsolni.

És ezek az emberek meg fogják majd csinálni az igazi liberalizmust. Ettől a reakciótól, a vörös reakciótól nem kell félteni a haladást!!

Nagyváradi Napló 1903. április 17.

142. NAPSUGÁR A SZÍNHÁZ FÖLÖTT

- Színügyi bizottsági ülés üdvözlésekkel -

Úgy látszik, a Virágvasárnap csakugyan meghozta a Szigligeti Színház reneszánszát. Napsugaras világ van a színház táján, a színházban, még a színügyi bizottságban is. A színügyi bizottság tegnap tudniillik ülést tartott. Gratulációk özöne volt ez ülés. Gratuláltak az elnöknek, dr. Hoványi Gézának, kinek a legbékésebb boldogságot, a családi tűzhelyt is a színház nyújtja most egyik ünnepelt sztárjának föláldozásával. A gratulálók szónoka, Rimler Károly, kérte Hoványit, maradjon azért tovább is vezérmunkása a közügyeknek, elsősorban a színügynek, melyért olyan lelkesen s olyan sokat munkált. A boldog ember másokat is meghatni tudó kedves meghatottságával ígérte meg Hoványi Géza, hogy tovább is a régi szeretettel és lelkesedéssel szolgálja a fórumot s a színészetet mint a legjobban szívéhez nőttet.

Aztán Somogyi Károly körül indultak meg a gratulációk. Részben hangosak és ünnepélyesek, részben a halkak és pajkosak, melyek főként a színház egy kicsi, két kicsi, sok kicsi nőire voltak hízelgők. Általában mindenki nagyon szerencsésnek mondotta a társulat fölfrissítését. Dicsérték a beterjesztett műsortervezetet is.

Mindent dicsértek. Csak egyet nem. S ezt az egyet mi sem fogjuk. Fölszólalás történt, s mi is a nagyváradi igazán intelligens, jóízlésű közönség nevében kikérjük magunknak, hogy bárki is chambre separée-kba, orfeumokba, kaszinói pártokhoz s lóverseny gyephöz stb. illő hangulatokkal jöjjön és ágáljon a színházban. A színház nem az én, te, ő, mi, ti, ők mulatsága. A színház a nagyközönségé. S ezt demokrata módon kell és köteles mindenki ér[te] ni. Csinos arcú és lábú hölgyikék iránt tessék másutt leróni a hódolatot, nem a színházban. Az állóhely és karzat nem mer magától megvadulni, de bátorítják. A megvígasodott színházi élet nem követeli a tombolást.

És tessék elhinni, hogy a Népszínházban ez inkább lehetséges, mint Nagyváradon. Mi keletebben fekszünk, de nyugatibb formák szerint akarunk élni. Tessék Budapestet elhagyni, s nyugatabbra menni. Bárhol is kidobják azt, ki a maga mulatságával a másokét zavarni meri.

Nagyváradi Napló 1903. április 17.

143. A MÚLT S A JÖVENDŐ

Istentelenek, szabadkőművesek, hazátalan bitangok, kozmopoliták, eretnekek, zsidók hallgassatok ide. Ecce sacerdos. A főpap ki fog tanítani benneteket hazafiságra.

Ti mindannyian tudjátok és hiszitek, hogy a magyar nemzet imádsága a Kölcsey Ferenc himnusza. A korcsma, hol ez az imádság felszáll, templommá változik. A templom, hol ennek az imádságnak helye nincs, nem templom. Lehet a tornya égbenyúló, mégsem templom az. A pap, ki ezt az imádságot a templomból kitiltja, Isten szolgája lehet de magyar pap nem.

A pécsi püspök nem engedte meg, hogy a magyar nemzet imádságát a templomban énekeljék. A „Magyar Állam" meg is magyarázza, hogy miért nem. Azért nem, mert a himnuszban van egy sor, egy dogmaellenes sor: „megbűnhődte már a nép a múltat s jövendőt." „A jövendőt pedig - elmélkedik a Magyar Állam - megbűnhődni előre nem lehet. Ez a katolikus elvekkel mereven ellenkezik."

A pécsi püspök most nyilatkozik, s betűről betűre, amit a „Magyar Állam" ír.

Tehát: a pécsi püspök kitiltotta a Himnuszt. Kitiltotta, mert nem lehet a nemzetnek megbűnhődni a jövendőt. A múltat igen, a jövendőt nem.

Most mit csináljunk? Merre fogjunk? Széjjelszedjük a himnuszt ízeire, s megmagyarázzuk őméltóságának ennek az imádságnak a lelkét? Magyarázzuk neki, hogy ez egy sora az imádságnak, egy hatalmas, felséges szép költői kép? Hogy ez a nemzet, ez a szegény nép, mióta őseinket Isten felhozá Kárpát szent bércére ennyit szenvedett töröktől, tatártól, némettől, hogy volna bűne ezer annyi, mint amennyi nincs; s benne még ezer annyi, mint amennyi lehetett volna: megbűnhődött, rettenetesen megbűnhődött, s kiérdemelte az irgalmat úgy ezen, mint a másvilágon! Magyarázzuk-e a püspök úrnak, hogy más a nemzet s más az útonálló zsivány. Magyarázzuk-e, hogy egy nemzet nem is lehet bűnös voltaképpen: bűnösök az egyesek; bűnösök a nemzet vezetői, kik a rájuk bízott nemzetet gyakorta vitték a maga vesztébe, s nevezetesen a magyar nemzetet nemegyszer a sírnak szélére!

Hát nem elég rettenetesen megbűnhődte már e nép a múltat s jövendőt. Nem veszi-e észre, szentéletű püspök úr, hogy ez a nép sírva néz körül „s nem leli honját e hazában?" Nem látja-e, hogy e népnek ezrei ragadnak vándorbotot, s futva futnak az éhség elől idegen országba? Nem látja-e, hogy aki nem fut, azért nem fut, mert gyönge a futásra? Nem látja-e, hogy ennél a fenséges imádságnál - maholnap egyebünk nem marad? Súlyos gondok közt élnek, dehogy élnek! tengődnek az ország milliói. Csak egy pár ezer ember él itt gondtalanul: a latifundiumok urai, a tőkepénzesek és a püspökök. Így akarnak megszüntetni minden felekezeti gyűlölködést?

Nos itt csakugyan vége a felekezeti gyűlölködésnek. Minden művelt katolikus ember politikus, író, költő tudós, művész, egy emberként utasítja vissza imádságunk meggyalázását. Mit, hogy helye legyen Istennek házában annak az ostoba himnusznak, mely a nemzet sírja felett is a királyt élteti, Kölcsey himnuszának pedig, mely áldást kér a nemzetre, a népre - helye nincs.

És ezt egy főpap mondja. Abból a táborból, mely a történelem és a hazafiság révén követel sértetlenséget. Íme: ilyen ennek a tábornak a hazafisága is. Egy buta dogmáért, illetve annak buta magyarázatáért feláldoz mindent. Istentelenek, szabadkőművesek, hazátlan bitangok, kozmopoliták, eretnekek, zsidók: a szentéletű pécsi püspök és tábora szokott benneteket megátkozni hazaárulásért. Dicső tábor, intelligens tábor, hazafias tábor!…

Nagyváradi Napló 1903. április 22.

144. ANNUSKA

- Gárdonyi Géza darabja. A Szigligeti Színház premierje -

Sem muszáj, sem szükség nem volt Annuskát megírni, de mégis jól tette Gárdonyi Géza, hogy ezt a bizonyos vígjátékot megírta. Tetszetős, különös valami ez: kedves, egészséges kiszólásokkal. Írója babérait nem növelte, de a népszerűségét igen. Gárdonyi e darabban leplezte le legjobban önmagát: amaz írók közül való ő, kik nem magasságról nézik a dolgokat s kik ha naivak, ezért éppen nem röstelkednek. Benne élnek a történeteikben. Hirtelenében Tömörkény jut eszünkbe a hasonlókból a modernek közül. Olyan nagyképűek nem vagyunk, hogy dramaturgiánkhoz mérjük a darabot. Nem fogjuk az akció hiányát bűnül róni föl, hiszen Gorkij Éjjeli szállásában ennyi sem történik.

A mi közönségünket e darab kedves kiszólásai fogták meg s az a naivság, mely alapjában a magyar közönség Osztrigás Miciknek udvarló felében is lakozik. Annyi elrejtett jókedv még alig szabadult föl a Szigligeti Színházban, mint tegnap este. Naiv módon kacagtunk naiv ötleteken, s a dolog vége felé már szinte tüntettünk evvel a készségünkkel.

Annuska történetét már tegnap elmeséltük. Egy hétszilvafás udvarházban játszódik le ez a történet. Szép, szép, de nagyon is szép, nagyon is naiv akar lenni, bár ez természetes indulat lehet az Egerben álmodozó Gárdonyi Gézánál. Az előadás kedvesebb és igazabb, mint a darab. Berlányi Vanda volt Annuska. Ez a fiatal lány értékesebb, mint hittük, mert lám, egyre jobban tetszik. Kedves hangú, értelmes és leányos. Annuskája bájos, vadvirágos illatú igaz alak volt. A kisasszony nem is sejti, milyen nagy siker volt ám az, hogy egyízben például vagy hatszor hívták a lámpák elé. Nagyon ízléses és jeles falusi úrasszony volt Somogyiné. Agnelly Irén ügyesebb, mint máskor. H. Czene Stefi is. Szőke Sándornál elég érdem volna, hogy pompásan öltözik mindig, de tegnap volt néhány igaz hangja is. Szatmáry és Krasznay pompás figurákat csináltak. Jó volt Bognár, Tóth Elek, Szarvasi és a többi is.

Nagyváradi Napló 1903. április 22.

145. A LIBERÁLIS AGRÁRIUSOK

Nem is olyan régen jósoltuk volt meg, hogy nemsokára a klerikálisok öltik magukra Magyarországon a liberalizmust, hogy kijátsszák azt a veszedelmes szocializmust. Ez a jóslásunk hamar beteljesedett. Egy törvényhatóság fölírt a szocializmus s a szabad gyülekezési, szólási jog és szabad sajtó ellen. Az agráriusok lapja, a „Hazánk” pedig így ír:

„A nemzetközi szocialisták húsvéti gyűlésezése, kongresszusa - a kibontakozás helyett a törvényekkel ellentétes, felforgató törekvéseket hirdetett és fogadott el. - A társadalmi rend egyenesen törvényeink tiszteletén és érvényesítésén nyugszik. Aki ezt megbontani törekszik, vétséget követ el. Aki vétséget követ el, azt a törvény elébe kell állítani. Ha vétsége a haza, a társadalom és a mai jogrend ellen beigazolt, példásan büntetendő. Törvényeink a vallás, a társadalmi rend elleni vétségekre különösen súlyos büntetéseket hoznak. Ha tehát törvényeink ilyen szigorú büntetéseket szabtak ki a felforgatók ellen, miért nem lesznek azok alkalmazva? Hiszen ez nem első megnyilatkozása a nemzetközi szocialistáknak hazánkban.

Aki Magyarországon „nemzetközinek” vallja magát - mi jusson van annak itt polgárjoga? - mi jusson van gyülekezési joga? - és mi jusson van forradalmi, felforgató elvek hirdetésére és társadalmilag való elérésére joga?

Ezt azonban már nyugodtan nem nézheti sem a magyar nemzet, sem a kormány, sem az ország szabadelvűsége. Jelszavunk: a törvény, a jog és igazság. Ezek nevében kell követelnünk a törvény megtartását, másokkal való megtartatását, a törvény tiszteletét és érvényét; a törvény ellen vétők kíméletlen és szigorú megbüntetését.

És ezt űzni szabad legyen már Magyarországon?! Mert ez felfogásunkkal, meggyőződésünkkel, törvényeinkkel, sőt állami rendünkkel homlokegyenesen ellenkezik, ezek ellen hazafiúi érzelemmel tiltakozunk, és várjuk a törvényes rend fenntartását."

A szocialisták lapja, a „Népszava" így válaszol „Hazánk"-nak:

Mi pedig azt mondjuk: Ha a ti törvényetek a néptömegek elnyomása és az igazság megcsúfolása, akkor csak elő a középkori rozsdás fegyverekkel, mert mi igenis ezen törvények ellen vagyunk; ha jogrendetek a nép millióinak jogtalanságát foglalja magában, ellenségei vagyunk ennek a jogrendnek; ha a hazafiság az, amit ti annak hirdettek, akkor mi nem vagyunk hazafiak.

A ti felfogástok előítélet, meggyőződéstek hazugság, hazafiságtok népcsalás, jogrendetek a nép rabszolgasága, törvényetek a törvénytelenség. Igen, se a törvényetek, se az igazságtok, se a vallástok, se ti magatok nem kelletek se testünknek se lelkünknek.

Nem titkolódzunk, nem félünk, megmondjuk ami a szívünkön fekszik. - Rántsátok hát ki a fringiátokat és forgassátok meg a fejetek felett. Nem azért hirdetünk békés forradalmat, mintha félnénk a másiktól; a mi öklünk nincsen vajból, s ha szükség kívánja, nemcsak az üllőre, hanem egyébüvé is tudunk sújtani."

A szocialisták egy kicsit keményebben tudnak beszélni ám a „liberális" agrárius urakkal, mint mi, úgynevezett liberálisok.

Nagyváradi Napló 1903. április 24.

146. AZ URAK

Az urak nagyon élnek mostanában. Nem férnek a bőrükbe, s okvetlenül meg akarják cáfolni azt a gyilkos pennájú szocialistát, ki azt írta minap, hogy a magyar mágnásoknak s előkelő kaszinói uraknak még olvasni s írni tudniok sem okvetlenül muszáj: huszonnégy éves korukig elég, ha az édesapjuk, anyjuk vagy gyámjuk nevét le tudják írni s huszonnégy éves korukban kell csak megtanulniok a saját nevük leírását - a váltók okáért tudniillik. Ők meg akarják mutatni, hogy máshoz is értenek. Az tudnivaló, hogy a politikában Széll Kálmán óta a nemzeti kaszinó a tulajdonképpen való úr. Nos, hát most állítólag azt akarják az urak, hogy a főrendiház ítélje el a képviselőházat, illetve az obstrukciót.

De egyébként is foglalatoskodnak az urak.

Szemere Miklós például új röpiratot írt. Szemere Miklós új röpiratát „A fenséges uralkodóház figyelmébe ajánlja", s a füzet élére e jelmondatot iktatja: „Legyen tanúm mindenkinek a hazafisága - és bírám a lelkiismerete." Célja a röpiratnak egy nagy alkotmányos reform tervének felvetése, míg azonban a normális reformok előrehaladásra törekszenek, addig ez a reform visszafelé akarná fordítani a történelem, és a nemzeti fejlődés szekerét, vissza óhajtja csinálni azt, amit Kossuth Lajos negyvennyolcban megcsinált: a népképviseleti alkotmány helyébe a rendi alkotmányt kívánja léptetni, melyben a kiváltságos nemesi osztály hozna törvényt a nem nemesek millióinak.

Szemere kiindulási pontja ez: „Egy kalap alá kell hozni nálunk politikailag az ország jobbjait, egyesítsük, tömörítsük a jó elemeket a monarchikus elv köré. - A tornyosuló szocialisztikus bajok és kísértetek ellen.” A szocializmust - ami különben nála érthető - bajnak és veszedelemnek mondja, mely a monarchikus elvet és a társadalmi rendet fenyegeti. E veszedelem ellen a nemességben kell a dinasztiának oltalmat keresnie, mondja Szemere Miklós.

Ugye hatalmas ideák. Bújjék el például Somló Bódog. Reformideái csak az uraknak vannak. Károlyi Sándornak, Zichy Nándornak, Andrássy Gyulának, Szemere Miklósnak.

És hiában. Sohse voltunk olyan távol, hogy a degenerált bandával leszámolhassunk, mint éppen most, a föltámadt reakció idején. Hacsak el nem végzik ezt helyettünk a már sok helyen különben is lázongó, szerencsétlen, elnyomott százezrek.

Arra pedig bizonyosan kíváncsi mindenki, hogy ezek a hatalmas úri ideák hol teremnek. A nemzeti kaszinóban, jelentjük alássan.

Oh, a nemzeti kaszinóban gyönyörű dolgok folynak Nopcsauccse! Gyönyörű dolgok.

A kaszinó helyiségei, ellentétben az egyszerű külsővel, pazar fénnyel vannak berendezve, s oda közönséges polgári halandók tekintete nemigen férkőzik. Természetes, hogy hír se igen szivárog ki a külvilágtól hermetice elzárt klubból, csak nagy néha, mikor nagy honmentő ideák születnek, mikor milliós kártyajáték, vagy éppen szenzációs kigolyózás történik ott. Most megint kiszivárgott egy kis eset híre a klubfalak közül. Mindössze másfél millió koronáról, avagy némelyek szerint ugyanennyi forintról van szó, amelyet egy ültében nyert el egy méltóságos úr négy mágnás barátjától. A szerencsés nyerő Justh Béla cs. és kir. kamarás, aki két hét előtt a nemzeti kaszinó egy különszobájában gróf Hunyady Imrétől, gróf Károlyi Mihálytól és gróf Csekonics Gyulától és Szemere Miklóstól egymillió négyszázezer koronát vagy forintot nyert baccarat-n. A játék - mint beszélik - valóságos kártyapárbaj volt, mely kora este kezdődött, s késő reggel ért véget. A partnerek folyton megkettőztették elveszített tétjeiket, de a szerencse folyton ellenük volt, úgyhogy hajnalban, mikor vége szakadt a játéknak, a feljegyzett, azaz elvesztett tételek összege, melynek nyerője Justh Béla volt: egy millió négyszázezer koronára, némelyek szerint forintra rúgott. Ezzel a pénzzel öt éhező vármegye népét úrrá lehetne tenni.

Hát így élnek e kaszinói urak. Milliókat és milliókat úsztatnak el kártyán, a színésznőkről s másféle nőkről nem is beszélve. Emellett hozzák népet butítani a francia szerzeteseket, üldöztetik a szocialista izgatókat, röpiratokat írnak egy új középkori Magyarország érdekében stb.

Valóban le kellene számolni már ez urakkal, mert nem férnek a bőrükben.

Nagyváradi Napló 1903. május 9.

147. NAGYVÁRAD ÉS AZ OBSTRUKCIÓ

Dr. Dési Géza cikket írt lapunk számára, s e cikkben súlyosan elítélvén az obstrukciót, bizalmat óhajt szavaztatni Széll Kálmánnak Nagyvárad közgyűlése által. A „Nagyváradi Napló” nem tartozik a mai magyar politikai pártok egyikéhez sem, de a katonai javaslatok ügyében, szociális, nemzetgazdasági s nemzeti politikai okokból egyaránt - a legkérlelhetetlenebb ellenállás jogát hirdeti, bár okosnak tartotta volna, ha az indemnitás ellen nem csinál obstrukciót az ellenzék. Dr. Dési Géza cikke tehát e lap hasábjain magában, minden vitázó szó nélkül - őszinte sajnálatunkra - meg nem jelenhetett. Mivel pedig dr. Dési Géza, a „Nagyváradi Naplónak” még nemrégiben vezére, ki velünk s egyazon ideákért küzdött, kinek

minden írása dísze volt e lapnak, s öröm, mikor biztosított, hogy mondanivalóival jövőre is minket keres föl - mindenképpen jelentősebb ember, mintsem írásai nyomban ellenírásokkal kísérve lássanak éppen e lapban napvilágot - le kellett mondanunk a cikk közléséről, s így a velünk vitatkozó s számunkra írott cikk a „Szabadságban" kapott helyet. A „Szabadságnak" tehát nincs joga a számunkra írott cikket ellenünk írottnak feltüntetni, ha ahhoz kétségtelen joga is van, hogy egy jó alkalomban kapott ragyogó stílusú, szép cikkért elfelejtse a saját cikkeit, amiket ama viharos februári napokban, a csékei esetkor olyan meg nem érdemelt rideg és zord kegyetlenséggel irogatott. Úgy valljuk és érezzük - hogy mi nem változtunk, s hogy igazságaink mennyire nem párt-igazságok: két cikk is hirdeti mai lapunk élén, abban a sorrendben, amelyben azt nekünk íróik beküldötték. A nagyváradi szabadelvű párt tagjai, elismert kiválóságú, puritán, erősen gondolkozó férfiak a cikkek írói. Helyettünk ezúttal beszélnek ők, s bármennyire tiszteljük is dr. Dési Gézának még velünk ellenkező politikai véleményét is, sajnáljuk, hogy e véleménynek nem rendelhetjük alá a magunkét.

Nagyváradi Napló 1903. május 10.

148. TISZA ÉS APPONYI

A politika mai, fájdalmasan bolond állapota úgy hozta, hogy gróf Tisza István és gróf Apponyi Albert egyet akarnak. Most már mind a ketten ott akarják hagyni Széll Kálmánt, bár nem együtt és nem egyért.

A bolondos dolgok különben pár nap óta különösen szaporodnak. Mikor a Feilitzsch-affér fölmerült volt, s gróf Tisza István a passzív rezisztencia ellen nyilatkozott, ugyanakkor csodálatos módon a passzív rezisztencia ellen írt az agráriusok lapja is. Hogy pedig a passzív rezisztenciáról miként diskuráltak Széll Kálmán és gróf Tisza István, arról a fültanúk furcsán számolnak be. Gróf Tisza István így szólott volna:

- A passzív rezisztenciát én sem helyeslem, s ezért nem látok okot semmi következtetés levonására. A passzív rezisztencia politikáját nem helyeslem, és helytelenítem az egész taktikát.

- Akkor…

- Azonban konzekvenciát nem vonhatok most le, mert emlékszem arra, hogy a Bánffy taktikáját hasonló viszonyok közt te sem helyeselted, s mégsem vontad le a konzekvenciákat, bent maradtál a pártban.

- Pedig - válaszolt Széll Kálmán -, aki ily helyzetben ellenem működik, nem lehet tagja a pártnak; most más idők vannak. De *nem reád* (gróf Tisza Istvánra) vonatkoztatom ezt - tette hozzá gyorsan -, hisz te már márciusban kijelentetted, hogy nem helyesled a taktikámat. De azt is mondtad, ugye, hogy ha a párt vezetése elleni kifogásokat érvényesíteni akarod, mikor ennek ideje elérkezik, bejelented nekem.

- Igen - hagyta helyben gróf Tisza István -, ha érvényesíteni akarom ellentétes meggyőződésemet, *ha ennek az ideje elérkezik*, bejelentem, s akkor következik a konzekvenciák levonásának kérdése.

És úgy mondják, hogy gróf Tisza István hívei tömörülnek, s a konzekvenciák levonásának ideje már nem sokáig késik.

Vajon a bolondos meglepetések mostani idején nem fognak-e találkozni gróf Tisza István és gróf Apponyi Albert?

Hiszen úgy mondják, hogy komoly kísérletek folynak Széll Kálmán és báró Bánffy Dezső összebékítésére, hogy aztán ők ketten tisztázzák a mai lehetetlen helyzetet. Aztán mi megértenők Apponyit, ha Tisza Istvánhoz csapna át. Olyan csúfosan, egy politikai múltat megtagadóan még nem hagytak el soha pártvezért, mint Apponyit az ő kedves volt hívei. Hiszen nyílt titok, hogy a szabadelvű párt tiszaistái és bánffystái hajlandók volnának a katonai javaslatok dolgában engedményt adni, de a volt nemzeti pártiak most pápábbak a pápánál, s kígyó módra sziszegik, hogy nem szabad az ellenzéknek egy jottányit sem engedni.

Szegény Apponyit különben is sajnálni lehet. Örök bátortalansága, kétkulacsossága, önimádása most bosszulja meg magát. A király meg sem látta, meg [sem] akarta látni most az udvari bálon. És Apponyi, ki Széll Kálmánnal különben is jóllakott, most már igazán menni akar. Tisza István is menni akar, Apponyi Albert is. Egy-két nap alatt nagyon nagy dolgok történhetnek.

De még nagyobbak is, mint gondoljuk. Úgy mondják, hogy a király igen megunta már a magyar alkotmányosdi játékot. Úgy lehet, hogy nagyon hamar le fog csapni az a mennykő, amelyért tegnap imádkoztunk. De mi lesz akkor?

Nagyváradi Napló 1903. május 16.

149. KI A JOBB BOB?

Nagyváradon ez most a legfontosabb kérdés. Csakhogy éppen emberhalál nem esett még e kérdés miatt. Fanatikusak a Haller Irma hívei s a Parlagi Kornélia hívei egyaránt. A két gárda meghal, de megadni nem adja meg magát. Hűséges, elszánt és harcias mind a két gárda, de a Parlagi gárda taktikusabb, és ügyesebb. Ezt bizonyítja a többek között egy apró eset is. Tegnap reggel egy kosár levelet hozott Somogyi Károly címére a posta. Volt ötven levél, de lehetett száz is. Fehér, előkelően kék, barna és rózsaszín borítékú. Volt mindenféle. Az írás is száz formájú. Néhány sor, mindegyik - „egy bérlő", „egy bérlő úriasszony több úri család nevében", „egy ügyvéd", „egy színházlátogató" stb. aláírásokkal. De mindegyik levél egyet kér: Parlagi Kornélia játssza Bob-ot vasárnap este. Bár a múlt vasárnap is Parlagi játszotta a vidám Bob úrfit, s most Haller volna a soron, jó Somogyi Károly már majdnem ellágyult. Ekkor vetődött be egy újságíró az igazgatói irodába, s fölfedezett a leveleken valamit. A fránya postai lebélyegző indiszkrécióját. Valamennyi levelet május 14-én este 9 órakor adták föl… Mind persze nem akar egyik Bob úrfi ellen sem szólani. Annyival inkább, mert e sorok írója egyik Bob herceget, sőt magát Bob herceget sem nézte meg, de azt tudja és esküszik reá, hogy olyan Bob herceg nincs sehol, mint Parlagi Kornélia, vagy Haller Irma, avagy Haller Irma vagy Parlagi Kornélia…

Nagyváradi Napló 1903. május 16.

150. A FEKETE SEREG

- A regnum Marianum kiépítése -

Jönnek. Mind hozzánk jönnek. Itt szívesen látják őket. Itt kell a sötétség, a babona, a métely. A francia kongregációk mind ide tartanak. Hatalmas főhercegi s főúri pártfogóik vannak

Nyíltan beszélik, hogy gróf Apponyi Albert maga is tagja s pártfogója a kongregációknak, sőt azt is állítják, hogy a szabadelvű párti és nemzeti Apponyi Albert volt kezdője a kongregációk

ide-telepítésének. Apponyi Albert nem tud beszámolni avval a nagy elvi eltéréssel, mely mostani politikája s a régi között van. Mi pedig nem tudjuk megállapítani a harmóniát aközött, hogy miként lehet valaki egyidejűleg őszinte harcosa a magyar nemzeti ideáloknak s pártfogója azoknak, akik idegen szellemet, idegen nyelvet akarnak bevinni iskoláinkba, akik mindig és mindenütt olyan törekvések szolgálatában állottak, amelyek a nemzeti élet megrontására voltak irányítva.

Vagy el akarják-e komolyan hitetni, hogy a kongregációk is a modern egyház receptje szerint, most már a demokrácia kiépítésén fáradoznak? Hogy az alsó néposztályok fölszabadításán őszintén dolgoznak ők is, s hogy a kongregációk tagjai azért jönnek ide, hogy Majláth József gróf ideálját, az úgynevezett keresztyén szocializmust szolgálják? Avagy tagadják, hogy a letelepülő kongregációk nem idegen származásúak, idegen nyelvűek, s hogy itt ingatlanokat vásárolva, megkezdik ugyanazt a munkát, amelyet a francia köztársaság seprője félbehagy[at]ott velük? Budapesten már letelepedtek sokan. Az ország más helyén is próbálkoznak.

Nem érdektelen ezek után az sem, hogy feleljünk azoknak, akik még mindig azzal védik a jóságos szűzeket, hogy Franciaországban űzött foglalkozásuktól talán el[t]értek Magyarországon. Az apácáknak máris sikerült nagyszámú gyermeket vonni a maguk körébe. A gyermekek hetenként kétszer mennek a zárdába, ahol a járdát tisztogatják, súroltatnak, fát hordatnak, fát vágatnak velük, s olyan munkákra használják őket, melyek nem gyermekeknek valók. Szó van róla, hogy ugyanez a rend Budapesten egy csipkeverő gyárat akar létesíteni. Aki ismeri a nancy-i bíróság előtt lefolyt botrányos zárdapört, az tudja, hogy ez a csipkeverő gyár milyen alapon készül, s hogy úgy mint Franciaországban, itt is a munkaerő mérhetetlen kizsákmányolása lesz az alapja.

Jó volna utánanézni, vajon a nagyváradi férfi és nő szerzetesek közé nem csődültek-e már a francia kongregációkból. Nagyon gyanús híreket hallunk erről.

Nagyváradi Napló 1903. május 17.

151. POLGÁRMESTEREK ORSZÁGOS GYŰLÉSE

- A jövő gyűlés Nagyváradon lesz -

Annak volt igaza, aki azt mondotta, hogy ma nem szabad Magyarországon a jövendő számára semmit sem csinálni. Veszedelmesen csökönyösek, gyávák és ködös agyúak ma Magyarországon az emberek. Ahány törvényt csak néhány év óta csináltak, az csaknem egytől egyig reakcionárius. De nemcsak a parlamenti kodifikálás ilyen. Minden ilyen. Intézkedés, egyesülés, mozgalom, terv. A sajtótörvény, a kivándorlási törvény, a szövetkezetek dolga, stb. mind azt bizonyítja. Bizony isten fázunk az új polgári törvénykönyvtől is. Éppen ezen ok miatt. Ma Magyarországon a tiltakozás ártatlanabb, mint húsz évvel ezelőtt a csatlakozás, mely azonban a kritika jogát nem dobta el.

Ezt bizonyítja a polgármesterek idei gyűlése is. Tóth Pál szegedi h. polgármester csinált memorandum-tervezetet az új városi törvényről. A tervezet terjedelmes és szorgalmas munka. Ismertettük. De olyan félénk, konzervatív, mintha nem a legnagyobb magyar vidéki város önérzetes és tudatos főtisztviselője, hanem valami duodec, sörfogyasztó bajor városkának a polgármestere csinálta volna, valamely a „Simplicissimus”-ba illő férfiú. Gondoltuk, majd együtt bátrabbak lesznek a polgármesterek. Érezni fogják, hogy a magyar városok voltaképpen Magyarország, hogy agitálni kell a demokrata, polgári, városi lakosság jogos elsőségre

s autonómiára jutása érdekében, ha már nyomorult viszonyaink között nem lehetünk hívei az államosításnak… És ide szögezünk egypár eredményt.

A memorandum-ügy hangsúlyozza a történelmi fejlődést, mintha valami agrárius főúri gyülekezetben készült volna.

Kimondták a városatyák száma leszállításának szükségességét. Ez nem volna baj. De a leszállítást éppenséggel nem demokratikus okból, a demokratikus ellensúlyozással célozzák a polgármester urak.

A virilisi intézményen semmit sem akarunk változtatni?

A főispáni állást a városokban nem merik eltörölni kérni a polgármesterek. Pedig az ábécéje a függetlenségnek.

Kell még több adat is, hogy milyen szellem dirigált a polgármesterek kongresszusán. Ennyi is bőven beszél…

Nagyváradi Napló 1903. május 20.

152. MENNEK A SZÍNÉSZEK

Mennek a színészek. Hétfőn korán délelőtt alighanem búcsújárás lesz a vasúthoz. Tíz órakor indul el a színtársulat Gyulára. Gyula lesz az első nyaraló stáció. Porosnak van olyan poros, mint Kaposvár. Ám közel van Nagyváradhoz, és ez nagy enyhítő körülmény. Mi lesz a két búcsúzó napon, a main és a holnapin - csak sejteni lehet. Az erők összemérése most lesz a legelszántabb. Mert hát Somogyi Károlynak volt esze, hogy Bob herceget tűzze ki a két utolsó estére. Ma Parlagi Kornélia lesz legény a talpán, holnap Haller Irma. Hallik a készülő fegyverek zaja. A két tábor nem csinál titkot belőle, hogy nagy dolgokra készül. Ám nemes ellenfelek módjára megegyeztek a pártok, hogy mindegyik csak a maga „legszebb rózsaszál”-a mellett tüntet, s a másiké ellen nem. Szóval a gárdainduló hangjai mellett múlik ki a szezon.

Örüljünk-e vagy bánkódjunk-e emiatt - fölösleges probléma. Bob herceg győzött Nagyváradon. Sehol zajosabban, kétségtelenebb módon, oh, elég sivár volt a szezon, hogy megbecsültük e győzedelmet. A nyolchónapos szezonnak eseményei gyéren valának. Mért ne fogadjuk örömmel eseménynek, hogy egy nem nagy igényű operettecske Nagyváradon ügyesen előkészített körülmények között húsz nap alatt tizennégy előadást érhet. A közönség víg, a direktor viduló. Csak nehány színész gondol keserűen arra, amit Müller Mátyás, az ifjú karmester, tréfásan mondott a minap a drámai színészeknek:

- Ti fölösleg vagytok. Nagyváradon voltaképpen csak operettet kell játszani. Titeket az operett tart ráadásnak és az operett tart el.

Nagyon komolyan azért nem kell ezt a dolgot venni. Azoknak a siránkozását sem, kik így elmélkednek:

- Hát jó: nem írnak magyar drámát. De Dévény felől friss levegő árad. A fiatal németek nagy dolgokat mívelnek. Miért nem érhetett Nagyváradon például a „Magdalai Mária” tizennégy előadást?…

Az így siránkozóknak sincs igazuk. Hol van ez másként? Akar-e még ma egyáltalán egyetlen magyar színpad is az irodalom szolgálatába szegődni? Miért is tenné? Hiszen kell-e irodalom ma még mindig a magyar közönségnek?…

Somogyi Károly még a régi idealista direktorok gárdájából való, kinek ez a valóság a legjobban fáj. Ő tehát nem sértődhetik meg, ha azt mondjuk: miért ne versenyezhetne a színtársulat a Henry-cirkusszal? Gyulán tudniillik azért nem játszik még ma a nagyváradi színtársulat, mert nem akar állatsereglettel, lovakkal, bohócokkal és zsonglőrökkel konkurrálni. Sajnos, nem vagyunk abban a helyzetben, hogy megérthessük ezt a nagy önérzetet. Nem és nem, sehol, de sehol sem látjuk az isteni gőgösködésre jogos művészetet a magyar teatráliákban. Yvette Guilbert olyik kis dalában több volt az irodalom, ar[t]isztika és esztétika, mint az összes magyar színházak némely heti produkcióiban.

És legalább az operett maradt volna meg ott, ahová a Pálmay Ilkák, Hegyi Arankák szerencsésen megfinomítva emelték játékaikban. Igaza van, s joga van Pálmay Ilkának így szólni.

- Ma már csak lányok vannak. Formásak és pajkosak…

…Mindez se vegye el a kedvét senkinek, hogy szívvel-lélekkel ne búcsúzkodjék ma és holnap, s ne ünnepelhesse a maga Bob úrfiát.

Olyan durcás kis igazságok ezek, melyek okvetlenül kikívánkoznak a toll alól. Fájdalmas ám azért a búcsúzás mindnyájunk számára. A nagyváradi élet fölöttébb hiányos a színészet s a színháznak ama része nélkül, mely a bejárattól a zenekar mélyedéséig tart. A nagyváradiak a színház révén tartják számon egymást. No, de közel van Gyula, s amely napon kiszalad a színészek vonata az állomásról, érkezik a Henry-cirkusz s az orfeumok serege. Ez a hideg május majd tán már kánikulai júniusba olvad, s akkor mindenütt másképpen látunk és bírálunk. Kedves búcsúzkodást kívánunk egyébként e két napra, s szeretettel köszöntjük a viszont látásra Thália nagyváradi népét…

Nagyváradi Napló 1903. május 23.

153. DR. HALÁSZ LAJOS

A kolozsvári egyetemen tegnap az államtudományok doktorává avatták Halász Lajos nagyváradi hírlapírót, a „Nagyváradi Friss Újság” szerkesztőjét. Ez a doktori avatás mindenképpen érdekes és följegyzésre méltó. Nemcsak erőprodukciója egy élénk talentumú, energikus és ambiciózus férfinak, de dokumentuma annak, hogy az újságíró a maga lázas, küzdelmes életét úgy fogja dirigálni, hogy mellékesen befut pályákat, melyek másoknak egész valóját, életét kötik le, s jogcímet adnak, hogy az úgynevezett komoly életfelfogás polcáról mondjanak kritikát azokról, kik az életet egységesebben, a születés, rang, pénz és diploma-tekintély tömjénezése nélkül fogják fel. Halász Lajos semmivel sem becsüli többre magát most diplomásan, mint eddig, de vasakaratával növelte a mások becsülését a maga egyénisége és talentuma iránt.

Nagyváradi Napló 1903. május 24.

154. NAGYVÁRADRÓL - GYULÁRA

- A szezon vége -

Ma bezárulnak a Szigligeti Színház kapui. Holnap, hétfőn reggel tíz órakor viszi a vonat a nagyváradi színtársulatot Gyulára.

A szezon számadását virágvasárnapkor megcsináltuk volt. Amit akkor óhajtottunk, beteljesült. A közönséggel az új színtársulat megszerettette a színházat. Virágvasárnap óta alig volt gyönge előadás. A pótszezon legnagyobb eseménye a Bob herceg páratlan sikere, mely ma tizennegyedikszer kerül színre. Ám a Bob-estéknél voltak értékesebb estéi is a szezonnak. A sok közül a Boszorkányvár repríze, Annuska, a Bajusz premiere, a Henschel fuvaros, Trilby stb. repríze, az Ujházy-esték jutnak hirtelenében eszünkbe. A közönség nehezen búcsúzik, s szívesen várja vissza a színészeket. Ez jelentős és becses dolog. Mindenesetre ígéret és remény a jövő szezonra.

A színtársulat Gyulán kezdi meg előadásait. A két első estén a „Bob herceg" kerül színre. Kedden Parlagi Kornélia, szerdán Haller Irma játssza Bobot. Aztán egymás után kerülnek színre Trilby, Annuska, Csepűrágók, Monna Vanna, Trubadúr, Boszorkányvár, Bajusz stb.

*

Ma délután a Gyimesi vadvirágot játszák. Este Bob herceggel búcsúzik a színtársulat. Bob Haller Irma, Annie Parlagi Kornélia lesz az utolsó előadáson.

Nagyváradi Napló 1903. május 24.

155. AMI SZÉKELYHÍDON TÖRTÉNT

Arról, ami Székelyhídon történt, igen különböző hírek számolnak be. Mi jó forrásból halljuk, hogy mi történt. Lejött oda népgyűlést tartani Mezőfi Vilmos, az újonnan szervezett szociáldemokrata párt vezére, s a népgyűlés ellen kivonult híveivel a [kerület] népszerű képviselője, dr. Molnár Ákos. Ám hiába volt minden. Mezőfi személye összetoborzott egy pár ezer embert. Ennyi néppel szemben mit sem ért sem vitatkozás, sem kapacitálás. A tömeg kitartott Mezőfi mellett, s a népgyűlés végén nagy ovációt rendezett a számára. A kerület képviselője pedig pár száz hívével távozni volt kénytelen. Ez az eset.

A székelyhídi képviselőnél aligha népszerűbb egyetlen Bihar megyei negyvennyolcas képviselő is a maga kerületében. Dr. Molnár Ákos határozottan tesz, dolgozik a kerületéért. Mint ember is jóval magasabb nívón áll, mint a negyvennyolcas képviselők átlaga. Nincs a zoltánok között, nem demagógoskodik. Ha beszél, komoly kérdésekben komolyan beszél. A kerület választóinak jó része meg is becsüli, szereti Molnár Ákost. Mégis íme, az ő kerületében egészen más lobogó alá sereglik a nép, mint a negyvennyolcas lobogó. Az csak ideiglenes vigasztalás, hogy a választói joggal bírók jó része kitart mellette. Végre is el kell ismernünk, hogy a nem választókért is van ez az ország. És dr. Molnár Ákos van olyan komoly értékes ember és politikus, hogy súlyt helyezzen az egész kerület lakosságának a bizalmára. Aztán meg ma még csak néhány választó pártolt el, de holnap-holnapután már nőhet ez a szám. Világos, hogy számolni kell itt a helyzettel. Dr. Molnár Ákos éppen olyan jól tudja, mint mink magunk, hogy mi itt a baj. Az a baj, hogy a függetlenségi párt elsősorban a legtávolabbról sem demokrata párt, másodsorban - mint azt csak a napokban mondta Sándor Pál - gazdaságilag indolens.

A nép, melynek eddig a Kossuth-kultusz volt minden reménysége, mámora, hite - látja, hogy a Kossuth-párt az ő fölemeléséért mitsem tesz. Nos, a nép megunta, hogy ő választásokon és ritka népgyűléseken énekelje a Kossuth-nótát, kiáltsa éljen a haza és éljen a nagyságos képviselő úr - aztán akár fölfordulhat, senki sem gondol rá többet. Megy most már más táborba. Neki mindegy. Hátha jobb lesz.

A székelyhídi eset nem szól dr. Molnár Ákos ellen. Sőt jó, hogy megtörtént. Dr. Molnár Ákos bizonyára ott fönt a pártban nemcsak referálni fog, de erős próbát tesz, hogy az orvoslásra rábírja pártját, melyet a heccek, éretlenkedések elvontak már nagyon a néptől.

Tessék foglalkozni a magára hagyott, a szegény néppel, ha mindjárt nem is választó. A függetlenségi ideák is szépek, de a negyvennyolcas ideák szebbek. Legyen a negyvennyolcas párt igazi néppárt. Közjogi heccek helyett adják rá magukat a negyvennyolcas képviselő urak a szociális kérdések tanulmányozására. Ne csak a programjukba vegyék föl az általános választói jogot, vagy legalábbis a jog széles kiterjesztését, de csináljanak harcot a kérdés körül, s juttassák ezt a szükséges elvet diadalra. Merjenek egy kicsit radikálisoknak lenni. Inkább veszítsenek el pártjukból néhány embert. Csak közjogi dolgokban radikáliskodni, s más dolgokban konzervatívabbaknak lenni a bevallottan konzervatívoknál: ez siralom és kész pusztulás.

Szól ez különben mindegyik parlamenti pártnak. Vigyázzanak, késő lesz kiabálni, hogy a nép az izgatók kezébe került. Kezdjék ők maguk a szociális bajok orvoslását. Késő lesz. A szocializmus magyarországi terjedése nagyon hasonlít az olaszországihoz. Bizonyosan nálunk is reakciós rendszabályokhoz fognak nyúlni, mint Olaszországban tette volt annak idején Crispi, s tette Rudini is. Nem fog ez érni semmit. Olaszországban is csak megerősítette a szocializmust az erőszak, börtön és üldöztetés. Másképpen kell itt segíteni. De félünk, hogy erre a segítségre képtelen lesz a magyar - osztályparlament.

Nagyváradi Napló 1903. május 27.

156. DR. BENEDEK JÁNOS

Néhány írássort dr. Benedek Jánosnak szentelünk itt, a böszörményi hajdúk derék követének. Abból az alkalomból tesszük, hogy interpellált tegnap a képviselőházban a Somló-ügy miatt. A liberális eszmék híveinek tiszteletében még nagyobbra nőtt evvel a tettével dr. Benedek János. Igazi negyvennyolcas, igazi demokrata, igazi radikális-liberális ember ő. Ha sok hozzá hasonló volna a negyvennyolcas pártban, büszkesége volna e párt az egész országnak. Külön dicsérettel adózunk hát dr. Benedek Jánosnak tegnapi interpellációjáért. Lám dr. Barabás Bélát, akit Bécsben a legveszedelmesebb magyar jakobinusnak hisznek, megelőzte vele. Bizonyosak vagyunk ugyanis, hogyha dr. Benedek nem interpellál, Barabás Béla okvetlenül erősen ki fog kelni a nagyváradi klerikális merénylet ellen.

Nagyváradi Napló 1903. június 4.

157. NAGYVÁRAD ÉS AZ OBSTRUKCIÓ

Be kellene adni. Be fogjuk adni. Jól tesszük, hogy beadjuk… És végül is nem adta be senki azt az indítványt, mely az obstrukciót Nagyvárad nevében elítéli, s Széllnek bizalmat indítványoz. Ez az indítvány nem volt s nem lesz. Csak beszéltetett magáról. Jött azonban szerencsére Győr város. Csatlakozást kér egy határozatához. Föliratot a képviselőházhoz. Az obstrukció ellen. Ezt a föliratot pénteken tárgyalja Nagyvárad város. Szabadelvű párti atyái tegnap tárgyalták zárt ajtók mögött.

A győri átirat, fölirat körülbelül olyan stílű, mint a negyedik vagy ötödik tószt valamelyik hazafias ünnepen. Dicséretére szolgáljon, hogy a bizalmat csak nagyon a sorok között utalványozza ki Széll és a kormány számára, valamint Nagyváradot is dicsérte, hogy legalább önállóan áll a hivatalos bizalomszavazók seregébe.

Érdekes dolgok folyhattak a zárt ajtók mögött. Egy jó óra hosszáig tartott a győri átirat megbeszélése. A párt egyik tagja, dr. Sarkadi Lajos mindjárt a megbeszélés elején kifejtette, hogy ő szabadelvű párti ember, de a jelen esetben az obstrukciót jogosnak, a föliratot szükségtelennek tartja. Volt indulatos és műindulatos közbeszólás elég. Ám a párt józanságára vall, hogy dr. Sarkadi különvéleményét tisztelve hozta meg határozatát.

Dr. Sarkadi különvéleményével a pártban marad, annyival inkább, mivel a győri átiratot - úgy sejtjük - éppen azért sietett magáévá tenni a nagyváradi szabadelvű párt, mivel ez a fölirat nem nagyon hangoztatja a bizalmat Széll Kálmán iránt.

És így hagyján a dolog. Hiszen mi, kik az ellenzék igazát a most folyó harcban elismerjük, szintén nem tartjuk helyesnek az obstrukció túlhajtását.

Zárt értekezleten a nagyváradi szabadelvű párt sorra vette a városatyák névsorát. Kikre számíthatnak a szavazásnál, s kikre nem.

Egyebekben kimondta, hogy pénteken erőpróbát akar, s impozáns többséget szerezni a győri átirat pártolásának.

Úgy értesülünk, hogy az ellenzék ma és holnap értekezik ez ügyben. Nem lehetetlen, hogy egy kis fiók obstrukciót kapunk. Nincs pedig rá szükség. Mért ne legyen Széll Kálmánnak egyszerre több törvényhatósági bizalma.

Ezek a föliratok nem siettetik, s nem is tolhatják a megoldást. És nem is irányíthatjuk. A megoldásnak pedig hamar meg kell történnie. Vonják vissza végre a katonai javaslatokat, s nem lesz obstrukció. Avagy adjanak becsületes remunerációt. Ezt a kérdést így lehet csak rendbehozni. Hiába határoz akármit Nagyvárad.

Nagyváradi Napló 1903. június 9.

158. A BELGRÁDI VÉRFÜRDŐ ÉS FORRADALOM

Most már nem mosolyog senki a híreken, mik Belgrádból jönnek. Az operett-ország rettenetes drámát játszott el a mai napon. Ilyen véres, ilyen szörnyű esetet keveset jegyzett föl a história. Soha család, pláne uralkodócsalád fölött ilyen fekete végzet még tort nem ült. A szegény, a szerencsétlen Sándor király valósággal rohant e végzet felé, s e végzet végre is keresztülgázolt rajta.

Egyelőre beláthatatlan, hogy mi fog történni. Lehet, hogy lángba borul az egész Balkán, s egy rettenetes világháború első vérmocsara gőzölög most Belgrádban. Mindenképpen egész világra szóló veszedelmet jelent a mai belgrádi szörnyű esemény.

Aki a Balkánt, ezt a csodálatos félbarbár világot csak valamennyire is ismerte, szinte órányi pontossággal megjósolhatta ezt a szörnyűséget.

A június elseji választás megpecsételte az Obrenovics-dinasztia sorsát. Már május hónap első felén végigzúgtak a rémhírek a külföldi lapokban, hogy „Szerbia a forradalom előtt”, „Sándorra ki van mondva a halálítélet”, „A legújabb alkotmány halva született gyermek”, „Az új választások napján lesz az Obrenovics-dinasztia temetése” s több hasonló rémes jóslat

zúgott végig a különböző nyelvű napisajtón. Nem akarták komolyan venni a híreket. És a véres kezű radikálisok nem tréfáltak. Sok-sok esztendő óta készül a szerb forradalom. El kell ismerni, hogy jól előkészítették.

Az osztrák-magyar monarchiát legközelebbről érdekli a szerb forradalom. Bizonyos, hogy nagy dolgok fogják a közel napokban deklarálni a mi monarchiánk érdekeltségét.

Nagyváradi Napló 1903. június 11.

159. GRÓF TISZA ISTVÁN

A nagyváradi és Bihar vármegyei hívek már régi ideje hirdették.

- Ő következik. Gróf Tisza Istvánnak kell jönnie.

És ő jön. Ember lehet ez magáért. Még nem is fait accompli a dolog s már kavarodásban vannak a lelkek, itt lármás örömben, ott háborgásban, amott meg megmagyarázhatatlan nyugtalanságban. A hosszú tespedés után ez az ember vihart hoz. Tisztító vihart…

Voltaképpen örvendeznünk kell. Hogy Széll Kálmán, ez a hiú, önimádó, kokott lelkű, paktáló elmúlik: már ez magában szerencse. Hogy a régi liberálisok végre talpukra tudtak állani: ez még nagyobb szerencse. Lehet, hogy utolsó nagy erőkifejtése ez a haldokló liberalizmusnak, az a bizonyos utolsó lobbanás. De reméljük a jobbat. Remélni szép, emberi és jó dolog is. Lehet, hogy csoda történik, és sikerül összetörni a nagyon fölnövekedett klerikális-agrárius-nacionalista reakciót, ezt a csak Magyarországon lehetséges, veszedelmes összeszövetkezést, mely pár év óta megsemmisítéssel fenyeget minden liberális és még el nem úsztatott eredményt.

Reménykedéssel nézünk gróf Tisza István ideje elé. Az auspiciumok a legszebbek. Akit olyan korán, eleve úgy átkoz Bartha Miklós, fenyeget a volt nemzeti párti jezsuita tábor, Rakovszky István és a néppárt: az valaki. Olyan valaki, akinek egyénisége sokat ígérő a hamupipőke liberalizmus számára.

Ha csakugyan gróf Tisza István ideje következik, a Tisza-Wekerle-Bánffy-kormányzás szellemének föléledése s harcra kerülése következik. A stagnálás, a fullasztó rendszer után a fejlődés. Mert a fejlődés micsoda? Az erők harca. Vagy bátor, agilis liberalizmus jöjjön, vagy nyílt reakció, hogy az erőknek helyük, kedvük és módjuk legyen az összemérkőzésre. Csak a zoltánok sajnálhatják Széll Kálmán elmúlását. Nekik kedvezett ez a szerencsétlen, bűnös rezsim. Mindenkinek és minden másnak ártott. Mert valósággal elfojtotta az életet, s utána csak jobb következhetik.

Nagyváradon és Bihar vármegyében csábítja az embert, hogy gróf Tisza István előtérbe lépésekor lokálpatrióta örömei legyenek az erősebbek. Bennünket ez a csábítás elkerült. Örvendezünk, mert jogunk van örvendezni. Volt olyan idő, hogy csaknem egyedül állottunk a sajtóban, kik hirdettük a Széll-rezsim veszedelmét, s kis erőnkkel állandóan küzdöttünk az új, a hazug, a bűnös rendszer ellen. Van hát okunk örvendezésre. Ami meg gróf Tisza Istvánt illeti, sohasem az ő politikai hitvallása ellen küzdöttünk, csak a hitvallás megnyilatkozó módusainak egyik-másika ellen. Mert tudtuk, hogy Magyarországon erősebb liberalizmusú *lehetséges* politikus nincs gr. Tisza Istvánnál.

A magyar közélet mindenesetre nagy válság előtt áll. Most fog eldőlni, hogy tud-e életre és cselekvésre kelni a magyar liberalizmus.

Ha gróf Tisza István bebizonyítja, hogy tud: ez ország örök hálájára lesz érdeme. Ha nem: jöjjön a nyílt reakció. Váltsa ki ez országból az új erőket, az új liberalizmust, mely majd bizton leszámol a reakcióval. Ez a nagy kérdés dől el most. Ezért nagyszerű esemény a Széll Kálmán bukása s a gróf Tisza István előlépése…

Nagyváradi Napló 1903. június 17.

160. ÜNNEPNAPOK A SZIGLIGETI SZÍNHÁZBAN

- A Nemzeti Színház Nagyváradon -

Históriai eseménynek érezzük a Nemzeti Színház nagyváradi vendégszereplését. A legelső magyar színjátszó társaság nem egy vidéki városba ruccant le két estére. A legelső magyar színjátszó társaság a Sándorffyak városába jött, a magyar Thália szülő, nagyerejű talajára, hol késhetett a díszes állandó csarnok Thália részére, de nem késett, elől lobogtatta szárnyait a szellem, mely teremtette a Sándorffyakat s Nagyváradot klasszikus helyévé tette a magyar színészetnek. Ez a város követelte, művelte, megtermékenyítette, nevelte a magyar színészetet, s csak ez a város jelölhetett meg olyan nagy alkalmat, mint a mostani. A Nemzeti Színház eljött Nagyváradra, hol mindig a legnemesebben értékelték a színészetet. Eljött, hogy állhasson szülővárosában egy nagy néhai magyar poéta szobra. A magyar színészet legnagyobb problémáját állította ez alkalom megteremtésével előtérbe Nagyvárad.

Illusztrálta a nálunk még mindig szomorúan késlekedő igazságot, hogy a *színészet nem önmagáért, hanem az irodalomért van*. Azért kell idegen és nem lehet modern magyar darabokkal vendégszerepelni a Nemzeti Színháznak most is éppen, mert a színészet eltávozott a poétáktól, s a poéták, kik úgyis kevesen vannak, nem írnak darabokat, hiszen csak szerepeket lehetne írniok s fölvonásvégeket hegyezniök. Ezért csinál valósággal forradalmat a finomabb lelkekben, ha nyugatibb helyekről el-eljön hozzánk egy-egy komédiás csapat. Ezért vannak nekünk valóban nagy színészeink, de azért szikes, sivár talaja a kultúrának a magyar színpad, mely mai útján odajuthat, hogy íróra semmi szükség sem lesz: a színészek összeállanak, s ki-ki megcsinálja a magának és az effektusnak való produkciókat.

Az Arany-szoborért játszás legyen végre hatalmas mementó. Arany János poéta volt. Arany János az irodalomé. Térjen vissza az irodalomhoz, s szülessen újjá a magyar színészet. Ne legyen csak önmagáért való.

Meleg szívvel üdvözöljük vendégeinket, arisztokratáit a magyar színészetnek. Ihlesse meg őket e hely, e minden ízében modern város, mely a jobbért, igazabbért törtetők nyomában tart, s a magyar színészet őstalaja egyben…

Nagyváradi Napló 1903. június 17.

161. A FÖLFORGATOTT NAGYVÁRAD ÉS AZ ÚJ VÁROSHÁZA

Mintha valahol az Unió egyik új tisztásán volnánk, hol hangya-módon dolgoznak a modern városalapítók. Mintha újjá akarnák csinálni ezt a várost, olyan képe van. Aki nem a tyúkszemei szempontjából nézi ezt a nagy fölforgató munkát, örvendezéssel, sőt bizonyos gyönyörűséggel telhet el. Az a kép, amit most Nagyvárad mutat, eleven, modern, erőt mutató, szinte amerikai. Itt rombolnak. Amott már szinte kész egy új palota. Az utcákon árkokat ásnak, kábeleket fektetnek. A Bémer téren rombolnak egy régi házat, hogy helyet adjon egy új

palotának. A Füchsl-palota a Kossuth utca és Nagypiac tér sarkán készen áll, művészi munka, új látnivaló. Rengeteg új, nagy építő tervek beszéltetnek magukról.

Mindezek fölött pedig immár kibontakozóban Nagyvárad új székházának imponáló, hatalmas és mégis megkapó képe. A fölbontott utcák, omló házfalak s lerakott fundamentumok közepette mint diadalmas szilárdság emelkedik az új székház. Nemcsak az új, az amerikaiasan készülő Nagyváradnak egyik legsúlyosabb, kész eredménye, de - úgy sejtjük - büszkesége annak is, kinek agyából rajzolódtak ide ezek a hatalmas vonalak, nagy hatások. Mert hatalmas munka az új székház. Szinte érthetetlen, hogy már szinte készen és teljes hatásban áll, büszkeséggel tölti el a rátekintő nagyváradi patriótát, s mégsem dicsekszünk el vele. Úgy tetszik nekünk, egy régi nagyváradi szisztéma ez. Sehol sem tudnak úgy és olyan pontosan ítélni és értékelni, mint Nagyváradon, de tovább aztán nem is mennek. Van egy sereg szereplő emberünk. Mind kiválóság, magasan fölötte álló az országos színvonalnak. Mindezt tudjuk, de hangosan beismerni már nem akarjuk. Egy kis félénkség, egy kis előkelőség, egy kis irígység s tudja az Isten, még miből alakul ki ez a szisztéma. Így voltunk s vagyunk színészeinkkel, íróembereinkkel stb. Jaj lett volna ifj. Rimanóczy Kálmánnak, ha épít csak egy jól megcsinált alkotmányt, s csak az elvállalt kötelességét teljesíti. De így? A művészember beteges ambíciójával feküdt neki régi kedves ideájának. Száraz, józan, hozzáértő emberek mondják, hogy erre az ambíciójára rá kell fizetnie, azon kívül, hogy lelkének, erejének legjavát rakta a kövekbe. Miután a mai modern arcú Nagyváradot jó részben ő rajzolta meg, triumfálni akart az új székházban, s ez sikerült is neki. És ez mindenki előtt természetesnek tetszik, amiért nem jár elismerés.

Mennyi akadállyal kellett megküzdenie. Odaszorult egy elnyomott zugba, melyre ránehézkedik egy művészietlen templom, melyet eléktelenít egy nyomorúságos part, s elsikkaszt egy szegény utca. És ő meg tudta e helyen konstruálni az ideáját, s megtízszerezni a hatást, mely ígérkezett. Hivatott kritikus hasábokat szórhatna itt el az architektúra szótárából. Mi csak konstatálni tudjuk, hogy az új székház monumentális, hódító. Érezteti a szemlélővel azt a definíciókba nem férő gazdag, titkos elragadó érzést, melyet csak az igazi művészet tud felébreszteni. És ahogy bejárjuk a fölforgatott, a készülő, a modern városalapítók lázában égő Nagyváradot, úgy érezzük, hogy az új székház méltó arra, hogy hozzáépüljön a jövendő Nagyvárad…

Nagyváradi Napló 1903. június 21.

162. A VÁLSÁG

A kedves bán egészen a Széll-iskola hívének mutatkozik. Tárgyal, simít, ígér, paktumot ajánl. És kedves. Olyan kedves, hogy a szabadelvű párt úgynevezett szabadelvű része, mely most szervezkedett nagy garral, szépen bele fog törődni, hogy újra egy koalíciós kormány jöjjön, erősen konzervatív színezetű, esetleg Apponyi is belekerüljön a kabinetbe. A kedves bán a siker reményével tekint vállalkozása elé. A katonai javaslatokat fölfüggeszti, s majd súg valami kibúvó paktumot a Széll Kálmán szelleme. Aztán folytathatódik az új korszak, a Széll-éra, sőt bizonyára fejlesztődni fog a liberalizmus cégérével.

Nagyváradi Napló 1903. június 23.

163. A KEDVES BÁN

Milyen változása az időknek!… Mennyire megdolgozták néhány év óta a magyar talajt a reakció számára! Alig itt-ott szólal egy hang a kedves, a mindenkit meghódító bán s az ő általa közeledő veszedelem ellen. Apponyiék, a mágnások, a néppárt örvendeznek. Bartha Miklóst utasították üdvugatásra. Csak a Kossuth-párt egy-két igazi liberális embere, Bánffy Dezső és néhány híve, és a - szociáldemokraták mernek nyilatkozni a kedves bán ellen. A római és bécsi reakciót együtt hozza Magyarország számára a kedves bán. Mert így akarja a király, s Ferenc Ferdinánd is kijelentette:

- Ungarn muss zurückerobert werden!

A magyar alkotmány, e gyönyörűséges papíralkotmány *egyik* tényezője helytartót küld ki.

Hát kérdjük: csak egy tényezője van ennek az alkotmánynak? Hol a másik, vele egyenrangú, a szintén szuverén, a népakarat kifejezője, a parlament?

Nincs! Parlament van, de nem szuverén, nem egyenrangú, mert nem a népakarat kifejezője!

- Csak van, aminthogy alkotmány is van - a papíron. De nincs, aminthogy alkotmány nincs - a valóságban. És ezért jöhet és jön a bán. Mit hoz, azt még senki sem tudja. Mit akar vinni, azt mindenki tudja. A katonai javaslatok kellenek neki vagy most rögtön, vagy jövőre. *Ezzel* a programmal jön, ezért küldték.

Ha ez az ember nem volna az, aki; ha nem volna vad despota, vérengző kényúr, milliószoros átokkal megvert zsarnok - ha fennkölt lelkű, tiszta lelkiismeretű, becsületes szándékú politikus volna, akkor is vissza kellene kergetni *ezen* törekvése miatt.

A nép nem azért tiltakozott a katonai javaslatok ellen, mert Széll nyújtotta be őket, és nem fog kevésbé tiltakozni ellenük, ha bárki más veszi át őket Szélltől.

A katonai javaslatok önmagukban merényletek a nép életérdekei ellen, önmagukért kell hogy visszautasíttassanak.

De ehhez járul, hogy a katonai javaslatoknak az új kormány által való fenntartása a kormánybukás után nem alkotmányos tett.

Kettős a sérelem tehát, amellyel megrakodva hozzánk jön a bán.

Lehet-e vele szemben más feladata az ellenzéknek, mint a legridegebb, legkönyörtelenebb tagadásé? Szabad-e az ellenzéknek csak egy percig is gondolni arra, hogy alkuba lépjen a bánnal?

Nem. És árulás volna, ha megtenné.

Az ellenzék kezében van most az ország politikájának sorsa. Rajta áll most: érvényesülhet-e az alkotmány egyik tényezője a másik *fölött*, vagy érvényesül-e mindkét tényező szuverenitása.

De más feladata is van most az ellenzéknek. Rajta áll most, felismerni egy nagy igazságot és levonni tanulságait. Tanulságokat, amelyek a legértékesebbek és legfontosabbak az egész valóságban.

Az igazság az, hogy a magyar alkotmány csak papirosalkotmány. Mert hogy az ellenzéknek az alkotmánysértő törekvésekkel szemben most módjában áll megvédeni az alkotmányos egyensúlyt: az csak véletlen. Szerencsés véletlen, amelyet ki nem használni árulás volna, de egyúttal oly véletlen, amely csak az alkotmány lényegének megsértése, az exlex által válik lehetővé. Nem kötelessége-e tehát az ellenzéknek ezt a véletlent arra kihasználni, hogy magát a gyengébb alkotmányos tényezőt, a parlamentet erősítse a jövőre nézve, hogy véletlenek

nélkül is ellentállóképes legyen? Kötelessége. És ezért, ha jön a bán, ezzel a jelszóval kell találkoznia a parlamentben: *félre a katonai javaslatokkal, ide a parlamenti reformmal!*

A bán a reakciót hozta magával. A rómait, a bécsit, a katonait, a politikait, a társadalmit. A kedves bán és a jövendő ellen csak egy módon lehet védekezni. *A parlamentet meg kell erősíteni a néppel*.

Nagyváradi Napló 1903. június 24.

164. NAGY HARCOK ELŐTT

Az érzékenyebb orrok forradalmat szimatolnak. Mindenképpen igazuk van. Forradalom már a világ képe. És a magyar élet is annyi sanyargás, tespedés után belejutott a tűzvonalba. Úgy látják a tucat szemek, hogy bellum omnium contra omnes ez a harc. Nem az. Kaotikus a harctér, de voltaképpen csak két nagy tábor küzd itt: a világosságé és a sötétségé.

A „Nagyváradi Napló", a közönség lapja, félredobja régi elvét ezúttal, s dicsekedni fog. Azért teheti, mert a maga csodálatosan érett, érzékeny, intelligens és áldozó közönsége nevében dicsekszik. Ez a közönség s ez a lap érezték meg talán legelőször a magyar közönségben és sajtóban az új, nagyszerűbb idők közeledését. Volt idő - e lap olvasói emlékezhetnek reá -, mikor a mi riadónktól még a bátrabb lelkek is megrettentek, s visszahúzódtak. Azt tartották, hogy harci készségünk oktalan, radikalizmusunk veszedelmes, félelmünk alaptalan. Igazunk volt. Ma már sokan, nagyon sokan értik és hirdetik, hogy a veszedelem ellen hittel, erővel és merészen szembe kell állnunk. Másutt már érzik az új, igazabb idők hajnali szellőit. Nekünk még el kell zavarnunk az egész éjszakát. Igazunk volt. Nemcsak Nagyváradon és Bihar vármegyében, de az egész országban, hol látók és gondolkozók élnek, ismerős és sokra becsült a „Nagyváradi Napló" bátor hite s bátor harca. Most már mintha virradni kezdene. A reakció is merészebb ugyan, de egyre csodásabban nő a mi táborunk is. Az új nagy harcokban megérdemelt pozíciója lesz a harctéren a „Nagyváradi Napló"-nak, s mi ott leszünk, hol a golyó, kartács legzáporosabban hull. És ezért szólunk most újra a mi szűkebb téren álló seregünkhöz, a mi közönségünkhöz. Most jönnek csak az igazi harcok. Egyesítsük erőinket, készüljünk!…

a „Nagyváradi Napló" szerkesztősége

(Szent János utca 346. sz.)

Nagyváradi Napló 1903. június 26., 27., 28.

165. JÓ ÉJSZAKÁT KURUCOK

Jó éjszakát kurucok. Szépen csináltátok!

Nagy a ti diadalotok! Győztetek! Törjetek ki örömmámorba és üdvriongásba. Megvan az új gazda. Habemus papam.

A győzelem fényes. Széll Kálmán helyett megkaptátok új alkirálynak, prokonzulnak, helytartónak a horvát bánt. Ez csak elég fényes győzelem! Ez csak elég nagyszerű nemzeti vívmány!

Mikor vezéreitek ama előző nagy obstrukciót csinálták az önálló vámterületért: - az önálló vámterületet nem kaptátok ugyan, de ahelyett jött a békeszerető Széll Kálmán.

Most nemzeti hadseregért folyt az obstrukció. Nemzeti hadseregből ugyan semmi sem jutott osztályrészünk gyanánt - de kapjuk e helyett Khuen-Héderváryt.

S ha még egyszer lesz (ha lesz) obstrukció: bizonyára ismét fényes győzelmet arat a nemzet. Megkapja Windischgrätzet vagy Schwarzenberget.

Ugye magyar népem, te lelked mélyében örülsz az ily diadaloknak. S még több ily győzelmet kívánsz, hogy Pyrrhus mondását szavalhassad, a híres klasszikus mondását. Vagy talán nem kívánsz többé győzni? Arra kéred vezéreidet, hogy „Az isten szerelmére, ne győzzenek többé!" Hogy inkább szenvedjenek vereséget, mert akkor talán a nemzeti ügy talál diadalt aratni!

De ha így gondolkodol, jó magyar nép, tévedsz. Kuruc vezéreid tényleg győztek. Nagy az ő „diadaluk, szinte foly tőlük az orrunk vére. Az emberileg elérhető legnagyobb győzelem az övék: Legyőzték önmagukat. Legyőzték lelkük háborgó nemzeti indulatait. Legyőzték a saját nemzeti követelményeiket. S nem mondja-e a bölcs, hogy az a legnagyobb diadal, amit [az] ember a maga nyugtalan vágya fölött arat.

A horvát bán lesz Magyarország satrapája. Ő itt igen alkalmas, kitűnő ember. Nem ismeri a nemzetet? Annál jobb. Érdekes és újszerű, hogy oly ember jő, ki mitsem tud dolgainkról. Legalább sokat lehet vele elhitetni. S új személyek érvényesülhetnek. Felfogása zavaros? Abban lehet halászni. A kamarilla nyílt eszköze? Legalább hoz egy kis tápláló korrupciót. A nyers önkény embere? Az kell a magyarnak - nem lágy, puha kéz. Klerikális? A külföldi szerzetesek anyagi és erkölcsi tőkéje még jobban ideözönlik. Horvát? Végre is csak engednünk kell a szegény horvátoknak.

Mindez tehát nem aggasztó. Nyugtalanító legföllebb az, hogy ha valami baj talál lenni még a Házban: új választás, korrupció, erőszak, nemzetiségi segítség, házszabály-javítás, a Házba vonuló katonaság, szájkosár, kizárás stb. lesz előkészületben. - De ne búsuljunk ezért sem. Nem lesz baj a Házban. Légy nyugodt magyar, minden simán zajlik le. Megtörtént a nagy műtét: Bécs kihúzta a magyar méregfogát. Már ezután csak nyelvöltögetés lesz, az is suba alatt.

Hoch tehát Ausztria! Hoch kamarilla! Zsivió bán! Kiáltsunk háromszoros zsiviót!

És éljenek a kurucok. Ezt szépen csináltátok. Barabás Bélát ünneplik is vasárnap Aradon. Nem jön el Nagyváradra is?… mutogatni talán mégsem fogják magukat egy darabig a kerületeikben a dicső kurucok?

Nagyváradi Napló 1903. június 27.

166. HERCZEGH TERÉZ CÍMÉRE

- Budapest, VIII., József körút 9. sz. -

Tiszteletre méltó főnöknő, a Nagyváradi Napló megkapta a címére küldött nyomtatott kérelmet [és] a gyűjtőívet. A kérelmet megőrizzük, a gyűjtőívet; melynek száma 8685, illő tisztelettel visszaszármaztatjuk. A „Mária Magyarország Nagyasszonyáról nevezett Congregatio" (Fiumei Mária Immaculata) Internatus és Sanatoriumi alapja javára mi - sajnos - nem gyűjthetünk. Óh, tiszteletre méltó főnöknője egy szent kongregációnak, eretnekek és zsidók vagyunk mi többnyire, s ha katolikusok vannak is közöttünk, ezek is istentelenül szabadgondolkozók. Mi hát nem gyűjthetünk. Hiába fordult hozzánk bizodalommal, mi e bizodalomra méltók nem vagyunk. A mi nevünk nem fog az aranykönyvbe kerülni, melyet

majd a Magyar Nemzeti Múzeumban helyeznek el. A belügyminiszter úr 40127-903 III. b. számú magas rendelete országos gyűjtésre adott ugyan engedélyt, de mi e gyűjtés alól kivonjuk magunkat…

…Pardon, tiszteletre méltó főnöknő, megnéztük újra a borítékot. A levél nem egyenesen a Nagyváradi Naplónak szól. Mi másodkézből kaptuk. Eredetileg *a nagyváradi ipartestület* elnökségének szólott.

Hanem visszavonnivalónk így sincs. A tiszteletre méltó főnöknő vállalkozásáról már néhányszor elmondtuk véleményünket. Nem fogjuk engedni, hogy ezt a szegény, szerencsétlen országot még jobban beborítsa a sötétség. Kiölték már ennek eléggé az anyagi erejét s kiölték eléggé lelke szabadságát.

A „Marianum regnum" célját országos pumpolással szolgálni mégsem egészen istenes dolog, óh, tiszteletre méltó főnöknő. Istennek papi szolgái s áhítatos mágnás fiai úgyis kisajátítva tartják ez ország kétharmad részét. A szegény iparosok adják még oda filléreiket?… Visszaküldjük a gyűjtőívet, tiszteletreméltó főnöknő. Kérjük ezúttal először Mária Immaculatát, világítsa meg az ő kongregációja főnöknőjének a lelkét, hogy lássa, milyen rosszul cselekedik. Mi lelkeinknek megvilágosodásáért máshova szoktunk folyamodni, és mi bízunk is ebben a megvilágosodásban. Majdcsak törvény lesz nálunk is abból, amit most tett törvénnyé a francia kamara…

*

E gyűjtésre vonatkozólag értesülünk még újabban valamiről. Herczegh Teréz megbízta Budapesten Urs Simon és Sinegh Sándor urakat, hogy a kongregáció javára engedélyezett gyűjtéseket lebonyolítsák. Ez a két úr a megbízó okmány hiteles másolata szerint egyenlő arányban födözi a költségeket, de *átengedi neki a főnöknő - ugyancsak egyenlő arányban - a gyűjtés eredményeképp befolyó összeg 35 százalékát számadási kötelezettség nélkül*. A szentcélú gyűjtésnek már az első héten 1592 korona lett az eredménye: ebből 35 százalék provízió nem is olyan semmiség! Az adakozókat azonban a kongregáció nevében és céljaira sarcolják meg, s nem azért, hogy a teljhatalmú megbízottak gumirádli költségeit ők födözzék. Ami pedig a 35 százalékot illeti, az a legközönségesebb üzletet is az irrealitás vádjával bélyegezné meg.

Egyszóval a könyöradomány-gyűjtés „vállalat". S hogy ez a vállalat sikerüljön, hogy ez a vállalat hasznot hajtson: azért adta meg a m. kir. belügyminisztérium az egy esztendőre szóló gyűjtési engedelmet, „szent" Herczegh Teréziának.

A jó vidéki szolgabírák ötven-száz korona bírsággal és megfelelő elzárással büntetik az embereket, ha egy népgyűlésre Budapestről odautazó szónok vonatköltségeit szedik össze. Erre az emberséges közvélemény azt mondja: Jól teszik a főszolgabírák, ha büntetik őket „tiltott gyűjtés" címén, mert azok a gyűjtők szegény emberek, vagyis - *szociáldemokraták*. Vajon mit mond az az emberséges közvélemény most ehhez a kormány engedélyezte gyűjtéshez, amely szemérmetlen nyíltsággal üzletté aljasítja a könyörületességet?

Nagyváradi Napló 1903. június 27.

167. AZ EVOLÚCIÓ

No hála Istennek, ennyire már Magyarországon is vagyunk legalább. Műveltebb országok pár évtizeddel előbb túlestek rajta. De végre már nálunk is tudomást vesznek tudományosságokról. És üldözik őket. A Pikler és a Somló Bódog esete után most újabb affér keletkezett. Dr. Gaál Jenő két könyvet írt az Akadémia megbízásából Széchenyi grófról. Mikor Gaál Jenő gróf Széchenyi rendszerét méltatja, vizsgálódásai és Széchenyi irataiból, beszédeiből és naplóiból közölt idézetekből vett bizonyítékok arra a következtetésre juttatják, hogy Széchenyi rendszerének alapja, melyen okoskodásait és egész politikáját felépítette [az evolúció]. Bizonyítja ezt - a szerző szerint - az, hogy az evolucionista (fejlődéstani) elméletnek nemcsak sejtelme, hanem tudata is él benne, mint korának legtöbb írójában és politikusában. Ezt Gaál Széchenyi munkáival igazolja. Ez a tan nem tetszett az Akadémiának, és emiatt az Akadémia elutasította magától a műnek kiadását. Micsoda vakmerőség azt állítani Széchenyiről, hogy ugyanazt az elméletet vallja, amit Darwin és Spencer, hogy Széchenyi az evolucionizmusnak, azaz annak az elméletnek a híve volt, amely mindent a természetes fejlődés okából magyaráz meg. Mindez pedig azt bizonyítja, hogy az Akadémia is a klerikálisok kezébe került. Nem baj. Az Akadémiára úgyse igen adott intelligens ember sokat. De az már valami, hogy még az Akadémiának is foglalkozni kell immár modern tudományos igazságokkal.

Nagyváradi Napló 1903. június 27.

168. NAGYVÁRAD BÁNFFY MELLETT

Izoláltan áll Bánffy Dezső. Zászlót bontott, de e zászlóbontás parlamenti érvényesítésére ez a mai gyáva parlament nem alkalmas. De mert Bánffy zászlót bontott, melléje kell állnia minden liberális, minden komoly magyar embernek. Lássa, hogy milyen hatalmas, bár szervezetlen tábora van neki ebben az országban, s ez a tábor is lássa meg a maga erejét.

Nagyváradnak elől kell járnia e szervezkedő munkában. Itt élt legállandóbban, legerősebben Bánffy megbecsülése. A végzetes parlamenti forradalom óta például ez a lap, a Nagyváradi Napló, mely Nagyvárad és Bihar vármegye intranzigens szabadelvű publikumának a lapja, állandó, hű és harcias volt abban a szellemben, mely Bánffy Dezső most adott programjából szól a magyar nemzethez.

„Szükség van egy oly kormányképes gouvernementális irányzatú pártra, mely meddő közjogi kérdések feletti harcot félretéve, *erős, határozott, liberális és nemzeti irányban a gazdasági és szociális kérdések megoldását tűzi ki fő célul.* Gazdasági érdekeink úgy, miként a viszonyok, ma már alakulva vannak, csak gazdasági önállóságunk kivívásával nyernek biztosítást. Iparunk, kereskedelmünk érdekei parancsolják, hogy Ausztriától függetlenül állapítsuk meg autonom vámtarifánkat és kössük meg kereskedelmi szerződéseinket.

A nemzeti iránynak határozottabb és hathatósabb érvényesülését reméltem egy új pártalakulástól, mely tekintet nélkül minden egyébre, az egységes, egy nyelvű, magyar nemzeti állam létrejöttét tűzi ki célul, mely érdekből nem enged, nem alkuszik, midőn az egységes magyar nemzeti társadalom létrehozataláról, avagy a felekezetek teljes jogegyenlőségének szemmel tartásával azoknak jogos igényei kielégítéséről gondoskodik. Mert a magyar államban nemzeti igényeket és érdekeket alárendelni semminek sem szabad, és e tekintetben a bár törvényileg közösnek megállapított, de alapjában magyarnak kijelentett hadsereg kérdésében sem lehetett kivételt tenni, akár annak vezérlete, vezénylete és belszervezete, avagy vezény-nyelve tekintetében.”

Ez a mi programunk volt mindig, s ez a Bánffy Dezső programja. A szabadelvű magyar társadalom ma már csak Bánffytól remélheti, s reméli a politikai megváltást.

Szervezkednünk kell tehát. Elsősorban kell szervezkedniök Bánffy nagyváradi híveinek, kik Bánffyt még a politikai elvek kapcsainál is szorosabb kapcsokkal óhajtják Nagyváradhoz fűzni.

Nagyváradi Napló 1903. július 2.

169. A NAGYVÁRADI LIGA ÉS AZ ORSZÁGOS LIGA

- Harc a párbaj ellen - párbajjal -

A magyar társadalom talán már el is felejtette, hogy nemrégiben végre-valahára komolynak tetsző mozgalom indult meg a párbaj ellen. Nem csoda, hogy elfelejtette. Úgy látszik, s most látszik bizony, hogy ez a mozgalom nem volt komoly.

Nagyváradról indult volt meg ez a párbajellenes mozgalom. Előkelő társadalmi állású férfiak állottak az élén. A vezetők háta mögött olyan férfiak voltak, kik tenni szoktak és tudtak. Olyan szépen indult volt meg a mozgalom, hogy lecsalta volt Nagyváradra a lelkes Bourbon herceget, fölkeltette Coudenhove gróf figyelmét. Sőt meg is alakult Nagyváradon a párbajellenes liga. Igaz, hogy szentelt vízben fürösztött regulákkal.

Ez azonban még nem lett volna a legnagyobb baj. Az a legnagyobb baj, hogy Budapesten néhány úriembernek szintén kedve jött a liga alakításhoz. És amiben Nagyváradon mégiscsak lakozott egy kis komolyság, terv és cél, Budapesten abból operett lett. Budapesten olyanformán tervelték ki Rakovszky István állami számvivőszéki elnök úr és társai a ligát, hogy tagjai számára szinte kötelességképpen írják elő a lovagiaskodást.

Aztán a nagyváradi és butapesti liga-alakítók közös megbeszéléseket folytattak. A megbeszélések vége az lett, hogy a nagyváradi ligáról hónapok óta nem hallunk egy szót sem.

A budapesti ligáról azonban most kaptunk valami értesítést. A liga előkészítő bizottsága, holnaputánra, péntekre nagy értekezletet hívott össze. Ez értekezlet ki fogja mondani az *országos párbajellenes szövetség megalakulását* Rakovszky úr elvei szerint, s ez országos szövetségbe bele fog olvadni a nagyváradi liga is. Szóval az egész mozgalomból születik egy halva született társaság, mint amilyen volt annak idején az országos nemzeti szövetség.

Úgy mondják, hogy a nagyváradi mozgalom megindítói előkelő állásokat kapnak az országos liga vezetőségében. No hát…. [itt egy szövegrész hiányzik]… többen utaznak föl a pénteki értekezletre. Dr. Várady Zsigmond Nagykárolyba utazott, s még nem jött haza, így nem beszélhettünk vele ez ügyben. Reméljük azonban, hogy a nagyváradiak az utolsó pillanatban visszalépnek a budapesti komédiától. Inkább egyáltalán ne mozogjanak a párbaj ellen, mintsem így mozogjanak.

Nagyváradi Napló 1903. július 8.

170. NAGYVÁRAD ÉS A BUDAPESTI PÁRBAJELLENES LIGA

- A nagyváradi liga akciója -

Megalakult tegnap Budapesten az országos párbajellenes szövetség. Megalakult olyan módon és olyan elvek szerint, melyek rávallanak csakugyan a kiskorú, félbarbár magyar társadalomra. A többek között a budapesti liga kimondta, hogy a ligából alakított becsületszék szükséges esetekben elrendelheti - a lovagias mérkőzést. Ilyen párbajellenes ligát nem pipált többet Európa. Ez rávall Rakovszky István, Dessewffy Arisztid és társai urakra. Lovagias fából vaskarikát csináltak egy gyönyörű, nyugat-európai, új idők megérzéséből fakadt ideából. Kodifikálták a lovagias becsület létezését, holott ilyen nincs, s nem lehet. Csak emberi és csak polgári becsület lehetséges. Emellett összeütközésbe jöttek a büntető törvénykönyvvel, mikor kimondták az elrendelhetését a büntető törvénykönyvbe ütköző cselekedetnek. Tehát a budapesti liga alapszabályait becsületes államban megerősíteni sem volna szabad.

A magyar párbajellenes liga eszméje Nagyváradon született meg. Sok közünk van hát az ügyhöz, melyet kompromittálni nem engedhetünk. Valóban csodálkozunk a budapesti liga intelligensebb tagjain, hogy belementek e „fából vaskarika" komédiába. Azt érték el vele, hogy egy erősen liberális lap azt meri írni: „talán lehetett volna is valami a dologból (ti. a párbajellenes mozgalomból), ha a szabadkőművesek kezükbe nem veszik az ügyet, s szerencsésen el nem altatják", s az „Alkotmány" kapva kap a vádon.

Múltkor egy cikkünkben arról írtunk, hogy a nagyváradi liga be fog olvadni a budapesti ligába, s vezető férfiai előkelő álláshoz jutnak.

Hála Istennek, ez az értesülésünk nem volt igaz. Nagyvárad vétót kiált a budapesti alakulásnak, a budapesti ligát nem ismeri el szövetségestársnak a párbajellenes mozgalomban, hanem e mozgalom sikere érdekében külön akciót folytat.

A nagyváradi liga kezdeményezésére és e liga szellemében alakult liga Győrött, Szombathelyen stb. Liga van alakulóban ugyancsak a nagyváradi liga szellemében Aradon, Kolozsvárt, Temesvárt. Ma a nagyváradi liga már kidolgozta becsületbíróságának eljárási szabályzatát, mely a hazai viszonyokkal természetesen számol, de egyébként teljesen rokon a párbaj ellen komolyan küzdő német, francia, svéd stb. ligákkal, valamint rokon egész szervezete.

A budapesti, úgynevezett országos ligának, melynek segítségével a magyar junkerek, kaszinói alakok akarták agyonütni nyilván a párbaj ellen föltámadt polgári mozgalmat, magára kell maradnia s kimúlnia. A budapesti ligával a nyugati országok ligái sem fognak bizonyára közösséget vállalni.

A nagyváradi liga szellemének kell hódítania az egész országban. A párbajellenes mozgalomnak nemcsak a párbaj, de minden lovagias babona ellen küzdenie kell. Csak így lehet sikere a mozgalomnak…

Nagyváradi Napló 1903. július 11.

171. A SZABADKŐMŰVESSÉG REJTELMEIBŐL

Evvel a címmel már csaknem állandó rovatot honosított meg az Alkotmány", a „rejtelmek"-et a szabadkőművesek lapjából a „Kelet"-ből, melyhez hozzájuthat egyébként bárki, közölgeti a néppárt lapja. Ezúttal elég érdekes dolgokat közöl. Megtudjuk a többek között, hogy dr. Várady Zsigmond mint a „Nagypáholy" ünnepi szónoka, tüzes harci riadót fúvott a klerikális veszedelem ellen. Örömmel olvastuk ezt. Végre megmozdulnak a szabadkőművesek is. Igaz,

hogy fölötte nehezen. Gajáry Géza például egy kátét szerkesztett, melyet sok ezer példányban osztottak volna szét az országban a nép felvilágosítására, de ehhez nem merte jóváhagyását adni a „Nagypáholy". Pedig a veszedelmet látja a „Nagypáholy" is. Így ír jelentésében a többek között: „Látja, hogy a sötétség tábora ez évben sem henyélt és nem egy ponton, mint félelmetes reakció foglalt állást. Nos, hát előre az ellenségre! Hogy a nemzet szellemét, hogy ezen országban a kor szellemét ne lepje el, ne bélyegezze meg a fekete himlő, azért oltsuk, oltsuk be a szabadelvűségnek, a természetes haladás akaratának, a szabadkőművesi tavaszi vágynak oltó anyagával." Csak látnók már!…

Nagyváradi Napló 1903. július 14.

172. A BÁNFFY-PÁRT

Sietnie kell a nagyváradi Bánffy-pártnak a megalakulással. A nemzet ellen készülő fátum kérlelhetetlenül közeleg. Össze kell fogniok, védelemre készülniök végre a becsületes hazafiaknak. De közelebbről is készülnünk kell a meglepetések ellen. A kolozsváriak a nyílt zászlóbontással már megelőztek bennünket, Báró Bánffy Dezső főudvarmester ismeretes cikkére kiröpültek Kolozsvárott is, miként Nagyváradon, a pártalapító ívek. Szövegük:

Alulírottak magunkévá tesszük azt a politikai programot, amelyet báró Bánffy Dezső a Pesti Hírlap „Izoláltan" című cikkében kifejtett, és belépünk abba a pártba, mely ezen program alapján megalakult.

S gyűjtik szépen, rendre az aláírásokat, sőt báró Bánffy Dezső már táviratilag felelt is a vezéremberek kérdezősködéseire. Válasza ez volt szó szerint: „Értesítése igen kellemesen lepett meg, én állom a küzdelmet, csak legyen kivel." Immár Nagyváradon is sietniök kell azoknak, kik katonái a gazdasági függetlenségnek, a magyar vezényleti nyelvnek, a választói jog kiterjesztésének, szóval mindannak, amiért a függetlenségi párt is küzd, s amiért ezután minden magyar embernek küzdenie kell.

Nagyváradi Napló 1903. július 16.

173. BARTHA MIKLÓS A NAGYVÁRADI TISZTVISELŐKRŐL

A reakció buzgó csahosa, miután kijelentette nagy pátosszal, hogy ő senkitől többé se törvény előtt, se más úton elégtételt nem vesz, még buzgóbban és még toporzékolóbb dühvel gázol a mások becsületébe. Most legújabban a dr. Barabás Béla védőjéül tolja fel magát, és ilyen minőségében a sárga földig gyalázza le a nagyváradi tisztviselőket. Ugyanazokat a tisztviselőket, akiket egekig magasztalt s akikről hozsannákat szerzett a „Magyarország"-ban, mikor azok az ő ízlésének megfelelőleg megbuktatták Nagyváradon Tisza Kálmánt, és Barabás Bélára adták szavazatukat.

Most aztán, hogy a józanul gondolkozó nagyváradi tisztviselők belátták, hogy milyen veszedelembe sodorják az országot Barabásék és Bartháék az obstrukció további folytatásával, aminek következtében sem az exlex állapot nem érhet véget, sem a legfontosabb és legsürgősebb törvényjavaslatok nem kerülhetnek elintézésre, és e véleményüknek nyílt és hazafias aggodalommal kifejezést is adtak Nagyvárad képviselője előtt, Bartha Miklós tajtékzó dühvel tör a nagyváradi érdemes tisztviselői karra, írván róluk a következőket:

„Az obstrukcióval szemben csupán a nagyváradi tisztviselők kara mutatkozott. Ez a különös csapat előbb megszökött a szabadelvű pártból, és megbuktatta Tiszát, mikor már nem volt rajta nyalni való; azután megszökött a függetlenségi pártból és cserbenhagyta a magyar nyelv ügyét. Mind a két szökést saját zsebének érdekében követte el. Minő kapzsiság! Milyen falánkság! És milyen határtalan mértéke a szerénytelenségnek!

Ettől a csúf esettől eltekintve, az ország tisztviselői és tanárai nemes példát adnak a hazafiságból, a fajszeretetből és az áldozatkészségből. Méltók arra, hogy hazánk közügyeinek vezetésében szerepük legyen. Isten áldja meg oket nehéz sorsukban, és tartsa meg tiszteletreméltó érzéseiket."

Íme, ilyen mosdatlan stílusban zeng a nemzet nyomorékja azokról a tisztviselőkről, akik nemrégen még „követésre méltó nemes példák" voltak szerinte az ország tisztviselői előtt; rabszolgaláncot nem tűrő, független meggyőződésű, kitűnő hazafiak, akik egy Tisza Kálmán ellen is bátran és férfiasan érvényesítették lelkük sugallatát, tiszta meggyőződésüket.

Ebből a szemérmetlen trivialitásból levonhatják a konzekvenciákat a nagyváradi tisztviselők, akik bizonyára meg fogják tudni adni a méltó választ Bartha Miklós gyalázkodására.

Nagyváradi Napló 1903. július 21.

174. VITREO FAKÍR GYOMRA

Vitreo fakír egyik nagyváradi tinglitangli attrakciója. Üvegcserepet, fűrészport, kőszenet, gyapotot, nyers burgonyát, gyertyát eszik és petroleumot iszik. E lakoma után belegyújt a szájába s kifúj egy háromméteres lángrudat. Vitreo fakír alighanem kókler, de ami nála szemfényvesztés, azt komolyan csinálja a magyar parlament. Hosszú hónapok óta eszi az üvegcserepet, fűrészport, kőszenet, gyapotot, nyers burgonyát, gyertyát és issza a petroleumot. Remegve lesi az egész ország, mikor okádja már - a lángot. Egyébként pedig az egész magyar politika a malom-alja nívóján áll.

Ebbe bele kell nyugodnunk. Ám ha megnyugszunk sorsunkban, méltán megkívánhatjuk, hogy a malom-alatt jól traktáljanak bennünket. A mi gyomrunk nem parlament. A mi gyomrunk nem a Vitreo fakír gyomra.

Fizetünk úri módon, folyik az adó még az exlexben is, legyen hát olyan a malom-alatti politika műsora, hogy szórakozzunk, tanuljunk, okosodjunk, gyarapodjunk, ízlést és étvágyat szerezzünk. Akik e kívánságok hallatára derültségben törnek ki, azok hadd higgyék, hogy mindez parasztos mókázás. Akik aprópénzre tudják váltani az elméleti és gyakorlati politika doktrínáit, azokat nem lepi meg az ilyen kívánság még akkor sem, ha úgy érzik, hogy az országos ügyek vitatásának légkörébe nem való a parlamentarizmus ilyen kíméletlen s bántó analízise. Hát nem is folytatjuk. De szólhatunk-e „műveltebb" hangon, mikor józan emberek ilyen argumentumokat vagdosnak egymás fejéhez?

- Önök elnyújtják a költségvetés tárgyalását? Jó. Mi nem javítjuk a tisztviselők fizetését. (Részlet a kormányprogramból.)

- Egy töredék tovább akar harcolni. Mi, ugyancsak tizenhárom próbás ellenzékiek, a békét akarjuk. Ha nincs béke, nem lehet nyélbe ütni a telepítések sürgős ügyét. (Részlet a makói megnyilatkozásból.)

- Önök tovább harcolnak. Tessék! Itt az árvíz a nyakunkon, veszedelemben száz és száz község, de mi nem teljesíthetjük az árvédelmi munkálatokat exlexben. (Részlet a kormány félhivatalosának kapacitáló filippikáiból.)

Íme, három szerény mutatványszám az országos politika bölcsességének tengeréből. Ugye, hogy a malom alatt vagyunk valamennyien? Ha nem ott volnánk, az obstrukciós beszéd- és értelemgyakorlatok során már megmagyarázták volna töviről hegyire, hogy az államháztartás sürgős kiadásai tételeinek (tisztviselők fizetése, árvédelem, telepítés) megnyitását nem okvetlenül akadályozza a költségvetés befejezetlen parlamenti tárgyalása. Angolország ugyancsak büszke parlamentáris rendjére, s már a tizennyolcadik században meghonosította a normal budget intézményét, beillesztvén ennek keretébe az állandóság jellegével bíró kiadásokat, s fenntartván a változó budget számára az évről évre változó kiadásokat és ezeknek fedezetét. Nem vagyunk olyan naívak, hogy erre az institúcióra mint kivezető útra mutatnánk rá. Szó sincs róla. Csak éppen konstatáljuk, hogy az obstrukció folyamán, mikor alfától omegáig sorra kerül minden főnév, ige, névmás, szóval minden beszédrész, nem jut alkalom arra, hogy az ország hallgatósága valamely komoly politikai institúcióról is hallana egyetmást. Nálunk az ilyen téma az Akadémia alosztályait illeti vagy legjobb esetben a szabad liceumot. A malom alatt könnyebben emészthető étkeket szolgálnak föl. És itt a paradoxon, jó gyomrú ember mégsem bírja el ezeket a könnyű ételeket. Nincs más kibúvó, nem olvasunk parlamenti tudósításokat. De mi haszna? Az utcán, a villamoson hangosan disszertálnak a politikusok, s mindenről értesülünk.

Mindenről, amit Vitreo gyomra, a magyar parlament bevesz. Undorodunk már, de reszketünk is. Jön a lángoszlop, s elpusztítja azt is, amit a Vitreo fakír gyomra meghagyott…

Nagyváradi Napló 1903. július 25.

175. A HÉTRŐL

I.

- Őnagysága levele -

Édes fiacskám, öt nap óta akarok már írni magának, de bizony isten olyan rossz a kedvem és a doktor is nyugalmat parancsolt. Gondolatban azonban magával vagyok mindig, rossz ember és a babussal… (A kisasszony hét óránál tovább ne korzózzék a Babussal!) Esténként folyton az motoszkál a fejemben, vajon csakugyan megjavult maga, vagy úgy tesz, mint tavaly? Tudja, hogy én megtudok mindent! Máris kaptam egy levelet, de nem írom meg, hogy mi van benne. Én gyógyulni, erősödni jöttem ide, s maga is pihenjen legyen gondos, rossz ember.

Elmehet néha vacsorázni vendéglőbe is. Tudja, hogy én nem tudok olyan zsarnok lenni, mint amilyen maga. De válassza meg a helyet.

Most is pirul az arcom a szégyentől, ha a tavalyi skandalumra gondolok. Avval az orosz táncosnővel. Tudja! Reggel négy óráig pezsgőzni! Azt halljam én csak meg, hogy maga a Fekete Sasba beteszi a lábát! De máshova sem, ahol orosz és más hölgyikék utaznak a szalmaözvegyek… zsebére. Olvasom a nagyváradi lapokat, s nem értem azt a Gerőt. Hiszen most nem is egy, de egy sereg veszedelmes hely van Váradon. Megérdemelné, hogy írjak Barabásnak: menjen le még egy beszámolót tartani. Na, de hiszem, hogy maga okult a múltból, komoly férjhez illő, szolid életet él. Tegye is, lelkem. Látja, én is unatkozom, s csak gyógyulni akarok a maga kedvéért. Vigyázzon mindenre. A babusra. A cselédekre, mert kilopják a szemét is. Sokszor csókolja hűséges, gyógyuló *asszonykája*.

II.

- Férj uram levele -

Édes kis bolondom! Látszik, hogy unatkozol, s azt hiszed, hogy tőled távol az egész világ mulat. Mikre nem gondolsz? Mióta elmentél, mintha boszorkányosan egyszerre összegyűlt volna a dolog. Alig van egy szabad félórám. Este alig várom, hogy fáradtan lepihenjek. Különben is Nagyvárad sohsem volt olyan kihalt, mint most.

A te leveledből tudom meg, hogy itt orfeumok is vannak. Úgy látszik, senki sem látogatja szegényeket. És nem is történik itt semmi. Az emberek még mindig a véres beszámolóról beszélnek, meg politizálnak, ami már nagyon unalmas. Gerőt ne szidd. Neki meleg napjai voltak. Itt ült a nyakán egy fő-fő rendőr. Aztán Szokoly Tamás is egyre fenyegeti. Hogy irigyli Bordé Ferenccel együtt Rimler Károlyt, ki még abban is szerencsés, hogy mindig alkalmatos időben nincs Nagyváradon.

Egyébként egyáltalában megkomolyodtak Nagyváradon a szalmaözvegyek. Egész másként töltik most az időt, mint régen. Például Bánffy-pártot csinálnak. Engem is kapacitálnak, hogy álljak be. Nincs kedvem hozzá. Nagyon erőszakos ember az a Bánffy, s te tudod, édesem, hogy én sohse voltam az erőszak embere. A babus jól viseli magát. A kisasszony könnyelműség nélkül korzózik. A cselédek között sohsem volt olyan fegyelem, mint most. A szabónőd valami ruhát hozott. Én nem tudok erről semmit. Azt mondja, hogy utánad kell küldeni. Ugye, édesem, nem kell ott neked új ruha? Hiszen te gyógyulni mentél. Alig-alig várom, hogy lássalak. Siess, édesem, haza, a te kis uradhoz, ki sok sok ezer puszit küld…

III.

- Viola Violetti kisasszony levele -

Hallod Carola, micsoda város ez! Elbújhatsz a te Prágáddal! Egész Csehországgal elbújhatsz! Én már el is felejtettem, hogy valaha hódított Prágában a Viola-Carola-duett. Hogy haragszik a kis gyáros. All de Frád. Itt egy kezdő fiskális többet ér, mint Prágában egy féltucat gyáros. Az öreg Hillinger Lipóttól, meg a fiataltól Maxitól (emlékszel tán még rá, milyen nagy stájger volt) itt vurcni mindenki. Micsoda murik esnek!… Gondolhatod, hogy egy-két krajcárral több pénzem van, mint mikor másfél óráig kellett a kis gyároshoz könyörögni. Nu ná! Én itt dán excentrique vagyok. Grand succes! A szalmaözvegyek majd megbolondulnak. Van egy aranyos ember köztük. Itt írt levelet a feleségének. Kérdezte, hogy címezze. „Édes kis bolondom ez a legújabb és legkedvesebb cím”, mondtam én. És így is írta. Reggel ötig folyt a pezsgő. Mert itt így szokás. Itt nincsenek olyan ostoba rendőrök, mint Prágában. Sőt. Kedves, mulatós fiúk a rendőrtisztek. Carola, ha okos vagy, abban jársz, hogy ide jöjj. Ez a szalmaözvegyek városa. Eldorádó az okos lányoknak, mint te meg én. Pá! Reggel nyolc óra. Ma korán akarok lefeküdni. Csókol Viola Violetti.

Nagyváradi Napló 1903. július 26.

176. ÍME A KIBONTAKOZÁS

- A parlament botránya -

Éjjel két órakor írjuk e sorokat. Odafönt Budapesten a parlamentben folynak a botrányok, az ország fővárosa lázban van. A parlament előtt zajongó tömegek. A hangulat elkeseredett, forradalmi. Mára jósolták a kibontakozást a válságból. Íme a kibontakozás. Európa a

balkánizmus után most kap budapesti balkánizmust. És hogy mi lesz, most már igazán a jó egek tudják. Béke most már igazán nem lesz.

A tegnapi parlamenti tárgyaláson kipattant, hogy az obstrukciót vesztegetésekkel, pénzzel akarták elfojtani. Erre a magyar parlamentben olyan botrányok törtek ki, amilyenek még a bécsi Reichsrathban is ritkán voltak. Rettenetes izgalomban folytatódott az éjjel is az ülés. Verekedések is voltak. Véres lovagias ügyek várhatók. Eddigi híreink szerint Molnár Jenő és Borbély György, Olay Lajos és Borbély György stb. fognak lovagiasan megverekedni. Egy sereg affért már elintéztek békésen. Mert mi lovagiasak vagyunk. Még ha kisül is, hogy a parlamentünkben gazemberségre kapható egyének ülnek, Budapesten nyíltan tárgyalják, hogy ezt a képviselőt ennyivel, azt meg annyival vesztegették meg. Hogy honnan jött a pénz, nem bizonyos. Ellenzéki forrás szerint Bécsből került, s a bán osztogatta. De ki adta Bécsben? Viszont kormánypárti tusolók szerint bankok, pénzcsoportok vesztegettek, hogy az ország kikerüljön e gazdaságilag nyomasztó exlexből.

És ilyen alkalomkor állott elő Khuen-Héderváry, hogy térjen a képviselőház az indemnitásra.

Budapesti tudósítónk azt jelenti, hogy most már csakugyan nem lesz indemnitás, most már csakugyan késhegyig megy az intakt harci párt. De mit szól vajon a történtekhez az ország?

Nagyváradi Napló 1903. július 30.

177. ÚJABB SZÓZAT GESZTRŐL

- Gróf Tisza István nyílt levele -

Mikor a parlamentben urrá vált az anarchia, senki sem tudja, hogy voltaképpen mit akar, szabadelvű pártok rálicitálnak, negyvennyolcasok s negyvennyolcas képviselők akadnak, kik elutaznak, elvesztette a fejét mindenki: a geszti mezőkön arattat, csépeltet egy kemény ember. Miután az aratást befejezte, széttekint újra egy kicsit, s megállapítja, hogy nemcsak a baj lett nagyobb, de mindenki megváltozott azóta, hogy ő otthagyta az országos dolgokat. És erre újabb szózat hangzik Gesztről. Tisza István újabb nyílt levéllel fordul választóihoz. Ebben az újabb nyílt levélben újra azt hirdeti, amit mindig hirdetett: egy jottányit sem szabad engedni, össze kell törni az ellenzéket. Nekünk nem szimpatikus gróf Tisza István közösügyes ortodoxiája, Servet-égető nyakassága, de mégis imponál nekünk ez az ember. Ez kitart a maga vélt igaza mellett, ez az ember nem változik, nem alkuszik. A szilárdság különösen imponál ma, a katasztrófákat rejtegető időkben.

Nagyváradi Napló 1903. július 31.

178. NAGY VILÁGOSSÁG MELLETT

Mi lesz? Nagy világosság. E világosságban meglátjuk egymást, s meglát bennünket Európa. Eszlár óta nem voltunk ilyen híresek. Vezércikkeket írnak rólunk a párizsi, londoni, berlini lapok. Pedig még alig derült ki valami. Hátha még nagyobb volna a világosság! Hátha minden kiderülne! De hát kíméljük egymást. Így aztán marad minden a régiben. Egyszer csak arra ébredünk, hogy elpanamázták alólunk Árpád földjét egészen Kárpátoktól Adriáig. Lajtától Gyimesig…

*

Az abszolutizmusból átléptünk a parlamenti életbe. Ugyanekkor léptünk át Ázsiából Európába. 1867 óta kellett modern állammá válnia egy országnak, mely nem sokkal volt kultúrában előbb a szamojédek földjénél. Példátlan és fatális házasságba jutottunk Ausztriával. Meghagytuk a középkor feudális kereteit.

Az ország tovább is a mágnásoké és a főpapoké maradt. Mesterségesen csináltunk egy kis indusztriát. E réven s a középosztály elzüllése révén a mágnások és főpapok mellé került még egy plutokrata csoport. Most ezeké az ország. Polgárság most sincs. De van vagy tíz millió proletárunk. Vallási, nemzetiségi állapotaink ziláltabbak, mint valaha. A szereplők, az úgynevezett intelligensek, a régi középosztály helyére kerültek, egyebet sem tesznek s tehetnek, mint a morzsák után szaladgálnak, melyek a mágnások, főpapok és plutokraták asztalairól lehullanak. E félbarbár, egészen koldus, képtelen és szerencsétlen kis országban megteremhet minden, Búza, bűn, talentum, rizs, dohány, zseni. De karakter nehezen. Itt újra kellene kezdeni mindent…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 6.

179. GRÓF TISZA ISTVÁN CSÁRDÁSA

- Ha a király beszünteti a táncot -

A szilasi kastélyban javában állt a bál. Mintha száz esztendővel szaladt volna vissza az idő. Romantikus, derűs, pompás a kép. A föld népe mulat a föld uraival. Aratóünnep van. Ceres és Bacchus ősi ünnepeinek örömeivel. Nagy áldomás, melyre összegyülekeztek a kemény karú kaszás férfiak, jókedvű, helyre legények, kackiás menyecskék, pirospozsgás, nagyszerű leányok.

Bölöny Józsefnek, a szilasi földesúrnak az aratói kapták a nagy munka után az áldomást. Kedves jelenetek, szép formaságok s evés-ivás után táncra hívott mindenkit a muzsika. Az ünnepségek között s a táncban is együtt mulattak a néppel a népszerű földesúr családja s úri vendégei. A vendégek között volt gróf Tisza István is praematurus diák fiával, ifj. gróf Tisza Istvánnal.

Jó kedve volt mindenkinek. Kitörő, jó kedve gróf Tisza Istvánnak is. Ő és a fia voltak a legfáradhatatlanabb táncosok. Sorra táncoltatták a menyecskéket és a leányokat. Talán éppen ez időben magyarázta a Lloyd-klubban valaki, bizonyosan kevesebb jókedvvel, hogy bizony neki meg kellett buknia…

Éppen új táncosnőt kért föl gróf Tisza István, már megmozdul a lába a csárdás taktusára, mikor beállít egy poros, elfáradt atyafi, aki sürgős táviratot hozott a gróf Tisza István címére A gróf egyik karjával a táncosnőjét tartva, egy nagyon táncra kész marokszedő leányt - elolvassa a sürgönyt. Aztán komoly arccal, gondolkozva áll vagy két percig… A leány nem érti a dolgot. Táncolni akarna. Türelmetlenkedve szól gondolkozó, grófi lovagjához:

- Induljunk gróf úr. Hiszen táncba tetszett hívni.

Gróf Tisza István sajnálkozva adja meg a választ.

- Bizony táncba hívtam lelkem. De ezt a táncot el kell halasztanunk a jövő aratóünnepre. Nekem most rögtön mennem kell. A király hivat.

A táncot abba kellett hagyni. Egy óra idő volt csak a vonat indulásáig. A táviratban az állott, hogy a király minél sürgősebben akarja meghallani gróf Tisza István vélekedését az ország nagyon nagy dolgairól.

Az aratóünnep folyt. Kedvesen, derűsen, patriarkálisan. Még három-négy óra múlva is, mikor már javában robogott a gyorsvonattal, nehéz gondolatokkal s egy csárdással adósan a király elé gróf Tisza István.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 11.

180. SZÍNHÁZI TARKASÁGOK

Mindig ilyenkor, forró, de félig őszt lehelő augusztusi napokban lep meg bennünket valami különös betegség. Nevezzük tán morbus theatralisnak vagy theatralgiának. Mindig ilyenkor. Bármerre járjunk is. Ózonos, hűs tájakon vagy égesztő városi utcákon. Egyszerre csak a premier-esetek hangulatához hasonló valamire szomjazik a lelkünk, masztix-szagot orrontunk, s fülünkben operettmelódiák csengenek. Ilyenkor kitör a mai kultúremberből a színházi smokk. Színházi históriákat vár a publikum, s firkál a zsurnaliszta. Ilyenformán teremnek meg e most olvasott sorok is mint szimptomái a morbus theatralisnak. Ám egy kicsit szégyenkezünk. Tehát csak egypár apró színházi esetet hordunk itt egyelőre csak össze, szólván egy-két volt nagyváradi színészről. Például mindjárt Székely Irénről. A múltkor azt jelentettük róla, hogy a Király Színházba szerződött. Azóta a szegedi lapok szinte egyebet sem tesznek, mint ezt cáfolgatják. Hozzám az a hír jön, hogy Székely Irén valóban Budapestre szerződött, Beöthy László színházához. De ez egyelőre szigorú titok. Szegeden azt még nem szabad tudni. És emlékeznek Irén hercegnőre, a bájos ezüsthajú Bilkey Irénre, ki egy-egy szerepében a pompás reminiszcenciák viharzását keltette fel azokban, akik Pálmay Ilkát fiatal leány korában látták. Varázsos talentum volt ez a kis szubrett-primadonna, ki egyszer csak hűtlenül, hirtelen itthagyta Nagyváradot. Most pedig olvashatják a lapokban, hogy Korond székely gyógyfürdőn Nagy Imre igazgató vendégszerepelt öt estén át, s a direktor jutalomjátéka alkalmából a vándorló színészek támogatására nagyszabású hangversenyt rendeztek a fürdő dilettánsai és hivatott művészei. A sikerült hangverseny műsorán ének, zene, szavalat, táncok szerepeltek, s a műkedvelő úrasszonyok közül különösen kivált dr. Nagy Albertné… Dr. Nagy Albertné = Bilkey Irén. A kis ezüsthajú primadonna, Irén hercegnő férjhez ment dr. Nagy Alberthez, az ismert budapesti orvoshoz, s ma már csak műkedvelőként lép föl a deszkára, mely egy-két év alatt az ő számára annyi babért termett… Az igazi színésztalentumot még a házasság sem tudja egészen lekötni. Sőt a halál sem. Komolyan. Lám, Kürthy Margitról, erről a nagy tehetségű nagyváradi színészleányról pár hónappal ezelőtt azt írták a lapok, hogy haldoklik. Most vidáman, egészségesen, virulva nagy sikerek után és nagy sikerekre készülve vakációzik itthon, Nagyváradon addig, míg a győri szezon kezdődik. A fiatal művésznő a jövő szezonban a Nemzeti Színházban fog vendégszerepelni. - Sokan emlékeznek bizonyára Madas Pistára, ki pár hónapig segédszínésze volt a Somogyi társulatának. A fiatal, ügyes színész most Tordán játszik egy társulattal. Mint a Lovassy Andor tordai lapja írja, a napokban „Pry Pál” került színre Madas Pista állítólagos jutalomjátékául. A népszerű naturbursnak koszorúbafont naturszeletet, virslit és sonkát bocsátottak le a zsinórpadról és egy zacskó pénzt, sokak szerint 20 koronás aranyakat, mások szerint hitvány egy filléreseket dobtak fel a színpadra. Szóval Madas Pista sikereket arat. Volt és jelen nagyváradi színészekről még volnának érdekes írnivalóink. De egyelőre a morbus theatralisnak kitöréséből talán elég…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 11.

181. A NEMZETI KLOÁKA

- Néhány új eset -

A nemzeti kloáka: a magyar politika. Intelligens és jó ízlésű emberek már undorodnak a politikától. Ami eseménye csak van a magyar politikának, az csupa szemét, pocsolya és bűz. Tessék csak egy kicsit visszagondolni. És aztán esetleg tessék a most folyó nyílt és titkos hecceket nézni!… És elég egyetlen jelenségre fölhívni a figyelmet. Az ország exlexben, nyomorúságban és bizonytalanságban van, a panama-botrány az egész országot pellengérre állította, s most ez egy politikusnak sem okoz gondot. Csak az, hogy vajon kié lesz a hatalom s a kiosztásra váró sok konc. Alább egy pár újabb históriát közlünk. Adatot, ha úgy tetszik.

A panama-hecc epilógusa

Mi lesz a panama-heccel. Az előadói jelentés elkészült. Hosszú, ravasz jezsuitáskodó, s a vége ez:

Ezek után, hogy a Ház határozatainak bizonyos irányt és alapot nyújtsunk, összbenyomásként véleményünket a beszámítás és az eset politikai megítélése tekintetében röviden abban foglaljuk össze, hogy gróf Szapáry László vétett a haza érdekei ellen, de ebben része a kormánynak vagy miniszterelnöknek nem volt, s cselekménye csak elszigetelt bűnkísérlet, és az ennek nyomán lefolytatott vizsgálati eljárás minden kétségen felül helyezi a magyar törvényhozás minden egyes tagjának hozzáférhetetlen erkölcsi tisztaságát. És minthogy ennélfogva ezen ügyben semmi további intézkedésnek szüksége nem forog fenn, a Ház kimondja, hogy a bizottság jelentését helyeslőleg tudomásul veszi, és ezzel napirendre tér.

Éljen! Esetleg Polónyi különvéleményt ad be. De ez sem bizonyos. Annyi bizonyos, hogy az előadói jelentést elfogadják. Éljen!…

Marianum regnum

Csak a Somló-ügye mutatunk rá s XIII. Leó elparentálására, mikor Apponyit csak a botránytól való félelem tartotta vissza, hogy a képviselőház ülését a legnagyobb nemzeti gyász jeléül el ne napolja. Marianum regnum Magyarország. Nemsokára túltesz Belgiumon és Spanyolországon. Egy újabb esemény szintén ezt bizonyítja. X. Piusnak pápává való megválasztása alkalmából országszerte a pápa világi hatalmát jelképező lobogót használták. Benedek János, a függetlenségi párt szabadelvű felfogásáról ismert tagja, a képviselőházban föl akart szólalni a pápizmus mellett rendezett e tüntetés ellen, a felekezeti szempontoktól eltekintve, azért, mert a pápa világi hatalmát jelképező zászló használata sértő a velünk szövetséges viszonyban élő Olaszországra. A fölszólalás azonban elmaradt, mert a függetlenségi párt egyes emberei megfenyegették Benedeket, hogy ők is fölszólalnak de a pápai lobogó *mellett*, klerikális tüntetésre pedig Benedek nem akart [alkalmat] nyújtani. Íme: annyira elharapódzott a klerikalizmus, hogy olyan pártban is, melynek alapelve a szabadelvűség volna, klerikálisok ülnek. Kár, hogy elmaradt a fölszólalás, legalább láthattuk volna, hogy kiktől kell a függetlenségi kerületeknek óvakodniok.

Rókaúton a cél felé

Voltaképpen most dől el, hogy végleg uralomra kap-e Magyarországon a klerikalizmus. Úgy látszik, igen. Igazi szabadelvű ember az egész parlamentben nincs összesen negyven. A kormánypárt jó része a koncért mindenbe beletörődik.

A Kossuth-pártban alig pár ember lát tisztán. Szóval Apponyi kormányra juthat. A „Nagyváradi Napló” néhány héttel ezelőtt rámutatott egy szörnyű dilemmára. Arra, hogy a nemzeti jogokért muszáj végre küzdeni, de ha valami csöppnyi nemzeti engedményt adni fog

Bécs, evvel szemben százszor ennyi szabadelvűséget kell feláldozni. Így áll a dolog. A klerikális háborúk rókaúton viszik Apponyit a cél felé. A klerikális „Magyar állam” például azt is kijelenti, hogy a néppárt eláll a revíziótól, ha Apponyi jöhet kormányra. Ilyen jezsuita fogásokkal küzdenek a klerikális különféle táborok mind. S alighanem célhoz érnek…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 15.

182. ZICHY JÁNOS A KIRÁLYNÁL

Ez már beszéd. Miért is bolondítsuk egymást. Lássunk tisztán. Úgy sem lehet azt elkerülni, ami a dolgokból kérlelhetlen eredményként folyik. A szabadelvű párt csődöt mondott. Ferenc Ferdinánd jó sokáig tárgyalt a királlyal, mielőtt a király elindult volna a veszekedett és istentelen rebellisek országába. És gróf Zichy Jánost fogadni fogja a király. Ezek után talán már ne húznók a dolgot. Mit akar még az úgy nevezett szabadelvű párt?

Azok között, akiket a király meg fog hallgatni, ott vannak gróf Károlyi Sándor és gróf Zichy János; az a két férfiú, akik Magyarországon a legkonzervatívabb irányt képviselik, és akik életcélul tűzték ki maguknak, hogy ebben az országban a konzervativizmus számára megszerzik az uralmat.

Íme, az úgynevezett szabadelvű párt gerinctelenségének és elvtelenségének első gyümölcse. Már mellékes a korona előtt, hogy tanácsadói szabad vagy nem szabad elvet vallanak-e; a korona már a szabadelvűségben nem lát biztos támaszt és szóba áll olyanokkal is, kiknek meghallgatása valóságos pofon az egész kormánypártnak és világos dezavuálása a párt által bitorolt névnek.

A szabadelvű párt eljutott végre oda, hogy fittyet hánynak neki és lenézik. Igaz, hogy most sem Károlyi Sándor, sem Zichy János nem fog megbízatást kapni kabinetalakításra, de meghallgatásuk azt jelenti, hogy már kormányképesek, és egy-két fordulóra már kezükbe juthat a gyeplő. Nagy kár, hogy nem mindjárt most. Nagyon szerettük volna látni, ha a szabadelvűeknek csúfolt elvtelen pretoriánusokat már most kiebrudalták volna a kormánypártból, méltó jutalmul azért a hazafiatlan, gyalázatos magatartásért és politikáért, melyet évek óta folytatnak.

Tisztességesebb és becsületesebb politika a nyílt reakció, a legszélsőbb konzervativizmus, a legfeketébb ultramontánizmus, mint ez a pipogya, hazug, tehetetlen szabadelvűség, melynek cégére és leple alatt úgyis orgiákat ül az antiliberalizmus minden válfaja.

Most majd megindul a rúgkapálás, hogy mentsenek meg, amit még menteni lehet; de hiába. A lavina megindult, és el fogja temetni mindazokat, akik kellő időben nem emeltek ellene védgátakat. Széll kormánya volt a szelíd átmenet, Apponyi kormánya lenne a középút és gróf Zichy Jánosnak immár közelgő kormánya lesz a betetőzés.

Régóta nem hiszünk ennek a pártnak a szabadelvűségében.

Az egyházpolitikai javaslatok tárgyalása alatt lobbant fel utoljára ebben a pártban az elv; azóta lelohadt, elhamvadt; azóta a többség az elvetlen gárda, melyet csak a hatalom birtoklása lelkesített és semmi egyéb.

A reakció bevonult a Lloyd-klubba, és ott kényelmesen, otthonosan terpeszkedik; az ország legsötétebb elemei, a szabadelvűség legnagyobb ellenségei ott hűsölnek a szabadelvű lobogó alatt, és azokat az embereket is, akik valaha igazabban síkraszálltak a szabad eszméért, lenyűgözte a reakció, az agrárizmus, a klerikalizmus és az ultramontánizmus.

A szabadelvűség mint a többség elve megszűnt. A kormánypárti tábor ezt évek óta tagadta és takargatta, de íme, a mostani kormányválság hirtelen és élesen belevilágított a sötétbe, és immár nem lehet tagadni, hogy a szabadelvűségnek befellegzett. A szabadelvű párt így vigyázott a szabadelvűségre: Köszönje meg neki a nemzet. Gróf Zichy János a királynál. Éljen! A komédia nem tart már sokáig. Aut-aut. Rövid idő múlva tisztán látunk, és azok, akik igazi szabadelvűek, tudni fogják, hogy áll a bál, s hogy harcba kell menni…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 19.

183. „KERESZTÉNY MAGYAR IFJAK”

A mi derék, kemény és engesztelhetetlen ellenfelünknek, Pálffy Bélának szeretjük a tüzes, kuruc, erős magyarságát. Ez a kuruc magyarság sokat expiál előttünk munkálkodásának azon hatásaiból, melyeket mi veszedelmeseknek, károsaknak tartunk. Ezúttal nem szólunk Pálffy Bélához, a klerikális újságíróhoz, de szólunk Pálffy Bélához, a nagy talentumú, tüzes magyarságú férfiúhoz. Gyönyörű beszédet mondott Pálffy Béla a honvédhadapród iskola tisztavatásán, mely nagy ünnepe volt minden magyar embernek e lázas időkben, mikor nemzeti hadsereget akar a vészt sejtő nemzeti géniusz. Mondja meg nekünk Pálffy Béla, szabad-e ilyenkor darabokra bontani a magyarságot? Ő „keresztény magyar ifjak”-nak szólította az új katonákat. Szabad-e a kuruc-brigád mániát ilyenkor is szabadjára engedni? Azt jelenti ez a címzés, hogy csupán a keresztény magyarok a magyarok, s a keresztény zsidó fölvilágosodott vagy mondjuk pogány magyarok? Szabad-e közelgő veszedelmek előtt exkommunikálni pár millió becses magyar erőt? Olyan erős volna a magyarság, hogy monopóliumot lehet belőle csinálni. Vagy a hadsereg csak a kereszténységé, s csak azok védelmére való? A kereszténység-e az elsőbb vagy a magyarság? Szabad-e ma felekezeteskedni? Harag nélkül kérdezzük ezt a mi nemes ellenfelünktől, kiről tudják, hogy tüzes, intranzigens kuruc.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 20.

184. A HÉTRŐL

A rettenetes kis könyvre mindnyájan emlékezünk talán. Az édesapánké, az édesanyánké vagy a nevelő bácsinké volt ez a kis könyv. Minden csínytevésünk megírva vala a kis könyvben, melyet, oh, be szerettünk volna megtalálni. Most az ifjúságunkat keressük többnyire olyan makacs gerjedelemmel, mint azt a rettenetes kis könyvet kerestük valaha. Hogy jutott most eszünkbe e legenda a legifjabb ifjúkorból, alig adhatnánk róla számot. Újra kerestük a kis könyvet, melyben minden titok meg vagyon írva, s ki próbáltunk olvasni belőle egy pár sor írást. Itt következnek, ha jól olvastuk:

*

…A császár a Kossuth-kutyák között… Hát a lázadókkal ismét alkudoznak? Így persze vérszemet kapnak.

Az a Lobkowitz is csak a Nemzeti Kaszinóban tud hencegni. Egy kicsikét összelövetni a kedves Ofen-Pesthet, azaz pardon, Buda és Judapestet! Majd lenne ott rend… A. E. J. O. U. Főképpen O. Ottó tudná!…

Paar és Bolfras

*

Máramarosszigetre kellene mennem, s Budapesten kell tanyáznom. Mit akarnak énvelem? Most már talán még kellenék is? Már én se sokat mernék csinálni. Az éjjel gonosz álmom volt. Megfordult a história. Egy Beöthy adminisztrátor ült Biharon, s egy Tisza küzdött ellene. Gonosz álom, s lehetetlen. De vajon nem az adminisztrátorok következnek ezután? Alig várom, hogy szaladhassak Máramarosszigetre a kálvinista papjaim közé…

Gróf Tisza István

*

Most már csak egy kis bátorság kellene s én volnék a tetőn… Még muszkát sem kellene vezetnem. Legalább egyelőre. Csakhogy kellemetlen, ha az ősök közül egyet Ödönnek hívtak!…

Gróf Zichy János

*

Mit csináljak a debreceni határozattal? Hlatky Endrének van annyi szerencséje, mint Rimler Károlynak. Jó időben nyaral ő is. Szeretném, ha Szokoly Tamás volna most a nagyváradi szabadelvű párt helyettes elnöke. Ő ötletes ember, s kivágná magát valahogy.

dr. Hoványi Géza

*

Csak már Nagyváradon lehetnék. Nincs az exlexben vesztes, csak én. Nincs szubvenció, de van deficit, s mikor a bőröm különben is borsózik Orosházától, az orosházai lap azt a kedves figyelmeztetést küldi, hogy az orosházai intelligencia nagyigényű, s én kevés újdonságot ígérek Orosházának, aztán a társulatom is hiányosnak látszik… Hogy miért nem színigazgató Pitreich közös hadügyminiszter úr!…

Somogyi Károly

*

Én sem utazom többet Nagyváradra.

Márkus Aranka

*

A magyar bortermelők Nagyváradon gyűléseznek. Valamikor Pécs volt a magyar borfőváros. Csak nem azt jelenti ez, hogy Pécs után Nagyvárad jön sorra? Nem lehetne valami olyan városból csinálni borközpontot, amelynek a vidékén nem termelnek bort?…

Kétkedő Ivor

*

A kis könyv kínált még egy sereg titkot. De becsaptuk s félredobtuk. Miért tudjuk meg a titkokat? Úgy szép a világ, ha rejtelmes, s csak addig szép, míg az…

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 23.

185. NÉVTELEN LEVELEK

Névtelen levelek érkeznek hozzánk néhány nap óta, amelyekben arra figyelmeztetnek és azzal fenyegetnek bennünket, hogy a nagyváradi szocialisták tüntetésre és ablakbeverésre készülnek a „Nagyváradi Napló" szerkesztősége ellen. Köszönjük a jóakaró és jóindulatú figyelmeztetést, de sem a fejünket, sem az ablakainkat nem féltjük a betöréstől. Csak rajta, tisztelt szocialista vezérek, mi türelemmel, félelem és felindulás nélkül várjuk az önök haragjának, vagy az önök bosszújának ellenünk tervezett megnyilatkozását. A mi vagyonunk éppen olyan csekély, mint az önöké, abban ugyan sok kárt nem tehetnek; - a mi igazságunktól pedig, amelyet meggyőződésünk szerint védelmezünk, semmiféle tüntetés vagy terrorizmus nem fog bennünket eltántorítani.

A mi igazságunk tetszett önöknek, tisztelt szocialista urak addig, míg tollainkkal az önök igazságát s a munkásosztály érdekeit szolgáltuk, amint szolgálni fogjuk azt radikális, liberális hitvallásunk szerint a jövendőben is, valahányszor azt látjuk, hogy a tőke vagy a hivatalos hatalom erőszakkal akarja eltiporni a munkások jogait, vagy ezután kivívandó jogaiért folytatott nemes küzdelmünket. Oh, amíg a tények és események arra ösztökéltek bennünket, hogy szembeálljunk a kapzsi tőkével és az erőszakoskodó hatósággal, és megvédjük legjobb erőnk és tudásunk szerint az önök igazát, addig fölöttébb kedves, nagyra becsült és szókimondónak nevezett újság voltunk mi Önök előtt, úgyhogy kitűnő pártlapjuk, a „Népszava" is megdicsért bennünket, és elismerte a munkásosztály védelmében kifejtett buzgalmunkat. De abban a percben, amikor először voltunk bátrak rámutatni a t. helybeli szocialista vezérek tévedésére, túlzásaira -, Önök menten siettek ellenünk felháborodni, és nyílt népgyűlésen azzal vádolni, hogy le vagyunk kenyerezve, meg vagyunk vesztegetve stb.

Azzal a váddal éppen olyan keveset törődünk, mint az önök mostani bosszútervével, s egynehány bőrébe nem férő, mindenáron zavart és felfordulást akaró szocialista ifjú úr ostobasága nem tudott bennünket eltántorítani attól az igazságunktól, hogy a jövőben is minden téren és minden alkalommal szolgáljuk tollunkkal a munkásosztály érdekeit, kenyeret és jogot követelő szociális törekvéseit. Dehogyis azonosítottuk az izgató, népbolondító és dologtalanul élő agitátorokat a józan munkásnéppel, a szociáldemokrácia fönséges eszméiért nemesen hevülő proletársággal.

Az a hitünk és meggyőződésünk, hogy a munkásosztály igaz érdekeit védjük, amikor óva figyelmeztetjük őket, hogy ne üljenek fel azoknak a dologkerülő izgatóknak, akik szinte foglalkozásszerűen űzik mindenütt a legvakmerőbb lelketlenséggel a sztrájkba való izgatást, ott is, ahol alig van ok és nem ésszerű a sztrájk megkezdése. Minden sztrájkot helyesnek és jogosnak tartunk, amelyet maguk a munkások szerveznek nyomorúságok enyhítése, tisztes megélhetésük megkönnyebbítése céljából; - de ugyanily határozottsággal ítéljük el a mondvacsinált, az izgatással és népbolondítással kiforszírozott sztrájkokat - amelyeket a helyzet és viszonyok ismerete nélkül szerveznek az utazó és ebből élősködő vándorapostolok. Az ilyen sztrájk rendszerint kudarccal végződik, és keservesen adja meg az árát a műhelyből kicsalogatott szerencsétlen munkásnép, mint ahogy egy ízben a nagyváradi kőművesek és legutóbb a mezőtelegdi gyári munkások sztrájkja is szomorú bizonyságot tett róla.

Hohó, tisztelt naplopó agitátor urak. Sem aljas vádjaikkal, sem hitvány fenyegetődzéseikkel nem fognak bennünket Önök arra kényszeríteni, hogy a fogalmakat összezavarjuk, és az önök akarata szerint orvosságnak ítéljük és hirdessük, mikor úgy látjuk, hogy Önök a szociáldemokrácia ostyájában mérget akarnak beadni a szegény munkásnépnek. Igenis, vigyázni fogunk az önök karmaira, hogy be ne sározzák a szociáldemokrácia tiszta veres lobogóját, melyet ki kell verni a szélhámosok és népbutítók kezeiből.

S ha ez önöknek fáj, csak rajta! Ablakaink készen várják az önök kőhajításait! Az üvegtáblák csörömpölve hullhatnak le, de épen marad az igazság, amelyet szolgálánk s amelyet az önök kövei nem érinthetnek.

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 28.

186. TÓTH BÉLA OLASZ ÁLLAMPOLGÁR

A „Pesti Hírlap”-ban Esti levélben szenzációs dolgot közöl önmagáról Tóth Béla, a magyar irodalom egyik büszkesége, egyik legtermékenyebb szelleme. Ideiktatjuk az esti levél végső sorait, amelyek a következőleg hangzanak:

Ne tessék félni, visszajövök Olaszországból, melynek én - Isten segítségével - akkor már polgára leszek. Ki is ülöm a fogságot, aztán békességgel megyek - haza.

Tehát Tóth Béla itthagyja Magyarországot és Olaszhon polgára lesz? Valóban nem tudjuk e szándékának értelmezését adni. Egyáltalán micsoda új szokás ez? Kacziány Géza gazdag tudásával, rengeteg kritikai erejével kifut az országból és amerikai lelkész lesz. Tóth Béla, Tóth Kálmánnak, az apánál nagyobb fia, összeszedi a sátorfáját, s hátat fordítva szülő-hazájának, idegen állam kötelékébe lép. S ezt örömmel teszi. Még ott sincs, s az új országot már hazájának vallja… A legteljesebb tiszteletben tartjuk mindenkinek egyéni érzelemvilágát. Főként azokét, akik egy fejjel mindenkinél magasabbak. De elszorul a mi magyar szívünk, s aggodalom és keserűség is szállja meg lelkünket, amikor a magyar értelmiség vezéreinek távozását látjuk. Ajkunkra tolul a kérdés: vajon nem hűtlenség-e ez? Soha sem hittük volna, hogy Tompa Mihály híres költői levele oly fájdalmasan nyilall a szívünkbe.

Soha sem mertük volna feltenni, hogy az Előre! költőjének fiát egy rossz pillanat makacs elhatározása képes kisodorni ebből a hazából. Tehát a halhatatlan lantos hiába énekelt, tehát A Szózat hiába hangzik itt: megtört varázsereje, nem bízhatunk benne, legkitűnőbb hazafiainkat magával ragadja a kivándorlás láza! Korunk a drámai erővel lesújtó tényekben valóban nem szűkölködik, mint a legzordabb dráma hat reánk Tóth Béla cselekedete. És nincsen benne enyhítő sugár, nincsen benne békítő hang, mint egy sötét és zúgó gyászzene, úgy kíséri a hazáját elhagyó magyar írót az önkéntes számkivetésbe. Az asszony, a gyermekek érezhetik csak azt, akiket a szerető hitves, a hű és gondos családapa szótlanul, örökre elhagyott, amit mi, a magyar irodalom kisebb-nagyobb családtagjai érzünk Tóth Béla távozásának hírére. Szívünk megtelik gyásszal, s a lelkünkben támadt üresség sohasem telik meg fénnyel, világossággal… Hát aki ez országban gondolkozni tud, annak ki kell valóban innen vándorolnia?

Nagyváradi Napló 1903. augusztus 30.

187. A MAGYAR KONSTANTINÁPOLY

Egy kicsikét tegnap mi is kaptunk belőle, a tűzből tudniillik. Kaphatunk többet is. És ha magyar Birmingham nem lehetett belőlünk, magyar Konstantinápoly még könnyen lehetünk.

Gyönyörűséges dolgokat láttunk tegnap. Egy hatalmas tűzfészket, mely huszonnégy óra alatt háromszor fogott neki, hogy leperzselje Nagyvárad egyik legzsúfoltabb s vagyonban legértékesebb részét. Harmadszor majdnem sikerült. Öt-hat síró asszony s két jámbor rendőr harcolt csaknem egy félóráig egy éhes lángtengerrel. Aztán megérkezett három tűzoltó. Talán négy is volt. Mikor mind összegyűltek, voltak vagy huszonheten. Ennyien vannak. Hogy

tudnak szaladni a csöbrökkel… Mert a tömlők elromlottak. Talán már négy-öt évvel ezelőtt elromlottak. És nagy nép volt a tűznél. Kiadtak a fojtó füstű szoba ablakán egy párnát, ketten is szaladtak vele. Elszaladtak tudniillik. A katonaság is ott volt pedig. De a népet csak úgy tudták megritkítani, hogy hamis híreket kiabáltak ki:

- Tűz van a Fő utcán…

- Ég a régi városház.

Egy tűzoltó az égő s beszakadt padlással beesett a házba. Csak egy kicsit égett össze. A tűz aztán elaludt. Elaludt: igen. Ha el nem alszik, kiderül, hogy nem csak a tömlők rosszak, s hogy katasztrófák megesnek a vidéken is…

A városházán pedig éppen tegnap jöttek rá, hogy Nagyváradon már kétemeletes házak is vannak, s tűzfészkek is vannak, és a legveszedelmesebb helyeken vannak. A tanács utasította a rendőrfőkapitányt és a tűzoltó főparancsnokot, nézzenek egy kicsit körül, restauráljanak, reformáljanak.

Hát nézzenek bizony körül. A tegnapi tűz még elég emberséges volt. Ne essék rosszul, de ma az embernek minden fajtájú katasztrófával számolnia kell, mi történik, ha úgy véletlenül négy vagy öt nevezetes helyre is bekap a tegnapi tűz ott a szomszédságban. A csebrekkel gyorsabban szaladtak volna, nemcsak szegény emberek párnái és pénzecskéi keltek volna lábra s az anarchia még nagyobb lett volna. A kotyikleti tűzoltóságnak elég lehet a fejsze és a cseber. Nagyváradon azonban valamivel több készségre volna szükség. Még tegnap csak egy becsületes tűzoltó bőrére fordult a játék. De fordulhat mindnyájunk bőrére.

Bejártuk azt a nagy udvart, ahol tegnap újra tűz volt. Ahogy bementünk, ijedten, hirtelen oltottuk el a cigarettánkat. Itt minden tüzet foghat és táplálhat. Azt mondják, három hónapi határidőt adott a tűzrevalók eltakarítására a főkapitány. Sok. Itt még meleg esetek lehetnek három hónapig. Meg aztán hallottunk mást is. Beavatott ember mondta:

- A rendőrség tudja, hogy Nagyváradon sok-sok ilyen lőporraktár-érzékenységű hely van. Azonban csak nagyon ritka esetben intézkedhetik. Ha építeni akarnak, beleszólhat a dolgokba a hatóság, de a tűzfészkeket csak a legritkább esetben van hatalma eltávolítani.

…Íme, idegesen, rettegve idejegyeztünk pár impressziót a tegnapi tűzről. Nagyvárad nő, szépül. Nagy város már. De egy szép napon - ne essék újra rosszul az ördög falrafestése - megsüthetjük a városunkat. Azaz megsül magától. Görbe, nyomorult utcák, tűzfészkek serege… Csak éppen a kóbor kutyákat szabályozzák meg olykor. De egyébként valósággal magyar Konstantinápoly leszünk már…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 3.

188. DR. BEÖTHY LÁSZLÓ JUBILEUMA

Emlékeznek az emberek egy dátumra. És kicsinyek meg nagyok örvendeznek itt Bihar megyében és Nagyváradon, hogy e jelentős dátumra emlékezhetnek.

Főispáni székében tíz éve ül már dr. Beöthy László. Pár hét múlva fordul tizedikszer az installálás fényes napja, és dr. Beöthy Lászlót ünnepelni fogják akarata ellenére. Megindult a mozgalom csöndben, szinte titkolódzva. Nem igen mernek még hangosan szólani róla az emberek, nehogy ismert szerénységével megakadályozzon egy készülő szép ünnepet az az ember, akit ünnepelni akarnak. Bizonyos, hogy e jubileumért harcot kell folytatni a főispánnal. Ez pedig nem a jubilálók hagyományos és köteles szerénysége.

Egy erős férfiú imponáló büszkesége, mely kedvetlenül fogadja a banalitásnak a látszatát is. És mégis lesz ünnep. Lesz díszközgyűlés is. Mi úgy tudjuk, hogy október 25-én. Egyelőre nem fontos a nap biztossága. Itt igazán csak az alkalom a fontos. Az alkalom, mely kibékíti a nemesebb ízlésű embereket is. Íme, csodás népszerűséget szerez egy ember, ki éppenséggel nem kereste ezt a népszerűséget soha, s szeretet száll egy erős egyéniség felé, holott a világon a gyengék serege a nagyobb, s szinte a természet rendelésének tetszik, hogy az erő ne szeretetet, hanem félelmet és titkos gyűlöletet keltsen.

Dr. Beöthy László nagy sikereinek a titka egy ritka és híres képesség, mely kevés embernek adatik meg a kormányzásra jutottak között. Dr. Beöthy László pszichológus. Ismeri és használni tudja az embereket. Úgy tud cselekedni, hogy annak mi lármája sincs. Úgy kormányoz, hogy emberei azt hiszik: övék a kormányzás és a siker.

És Beöthy László erős ember. Csakis erős ember ülhet egy olyan vármegye kormányzói székében, mely valóságos kis ország, s olyan városában, mely szinte amerikaiasan, lázasan és modernül él. Csakis olyan ember ülhet olyan tíz esztendőn át nyugodtan, mint az elmúlt tíz esztendő volt. Mindenki tudja, milyen fordulások történtek. Rendszerek dőltek és születtek. Dr. Beöthy László kitartott, ült s ül erősen főispáni székén. Kormányoz, s dolgozik annyit, mint senki más.

Ha vihar támad, nyugtalanság, veszedelem van, őrá figyel már mindenki. Az ő büszke erejében szinte babonásan bíznak már az emberek. Élvezet nézni egy-egy forró hangulatú gyülekezésen dr. Beöthy Lászlót. Csupa erő és nyugalom.

Magyar európéer. Ritka fajta. Becses fajta. Pláne afféle pozíciókban, mint a főispánság. Azok közül az emberek közül való, kikre mi, gondolkozó, kis magyar emberek hihetetlenül büszkék vagyunk. Erőt szokott nekünk adni, hogy az a lekicsinyelt turáni fajta egy Eötvös Károlyt, egy Tóth Bélát, egy Bánffy Dezsőt stb. tud produkálni. És mi ez előkelő egyéniségek közé sorozzuk dr. Beöthy Lászlót. És hány embernek lehetett már az a titkos gondolata, hogy bárcsak ilyen típussá tökéletesülne a szomorú jellemű úgynevezett magyar dzsentri.

…Október 25-én vagy más napon lesz-e a hivatalos ünnep - egyelőre mindegy. Az alkalom már megvan. A decennium elég méltó állomás. És mi szívesen állottunk meg, meghajtva lobogónkat, egy erős, kiváló egyéniség előtt…

Ez a jubileum s az a közszeretet, mely keresi ez alkalmi ünnepen a megnyilatkozást, nem az ünnepeltet fogják megörvendeztetni, hanem az ünneplőket. Nem a méltóságos, nagy úri pozícióban levő főispánnak akar Bihar megye és Nagyvárad közönsége ismert görögtüzes sablonok szerint parádét és ovációkat rendezni, hanem a büszkeségét akarja hirdetni, hogy olyan *egész ember* a vezére tíz esztendeje Bihar megyének, aminő Beöthy László.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 4.

189. NAGYVÁRAD HARMINCEZER MÁRTÍRÉRT

Harmincezer szegény ártatlan ember lakol a politikus urakért. Harmincezer ember keserve átkozódik és lázadoz. Félünk rágondolni is, mi következhet a kiszolgált katonák benntartásából. Máris érkeznek félelmes hírek innen is, onnan is. A katonaságnál pedig a lázadásért halál jár. Nagyvárad város harmincezer mártírért cselekszik, a humanizmus egy nagy tettét gyakorolja, ha országos akciót indít a kiszolgált katonák benntartása ellen, elfogadván azt az indítványt, melyet a törvényhatósági bizottságnak lesz módja tárgyalni. Erősen kiáltjuk újra, hogy itt ártatlan embereket ér súlyos konzekvencia, melyet semminemű formában nem érez

sem Széll Kálmán, sem Apponyi, sem Barabás úr! sem Nessi Pál. Egész Ausztria megmozdult a fiaiért. A mi fiainkért senki sem. A politika nagy dolog, a nemzeti vívmányok sem kismiska; de uraim, az ember a legértékesebb valami a földön. S itt harmincezer emberről van szó.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 5.

190. A MAI KÖZGYŰLÉS

A villamos-ügyön kívül jelentősebb városi és vitális kérdést nem fog tárgyalni Nagyvárad város mai közgyűlése, ellenben erősen menteni fogja a hazát, tárgyal egy sereg problémát, mert hát politikából élünk Budapesten, Nagyváradon, Jászfényszarun és Kotyikleten, s a politikából fényesen meg lehet élni. Lesznek hatalmas frázisok, néminemű argumentumok dr. Sarkadi, dr. Halász, dr. Stokker indítványainál, Szepes vármegye átiratánál stb. Mert az autonómiák ambiciózusabb hősei a maguk érdekében veszik túlságosan komolyan a fölirati jogot, s szörnyen csábító a Barabások, Lengyelek és Nessik karrierje. Kicsi ügyekkel, a mindennapi kenyérrel például derogál ma már még egy községi képviselőtestületi tagnak is foglalkozni, hát még egy városatyának. Körülbelül így csinálják ezt most az egész országban. Majd fognak még sírni ezért a sok politikáért. A politikával telített közgyűlés uvertürje tegnap volt. A szabadelvű párti városatyák bizalmas értekezletet tartottak, melynek lefolyását újra mennykő nagy diszkréció födi. Hát födje. Nem kíváncsi rá nagyon senki. A szabadelvű párt önmagával sem tud tisztába jönni, hát még az igazán kemény kérdésekkel?! Annyi bizonyos, hogy nagy vitézek lehettek, mert három óra hosszánál tovább tartott az értekezlet, melynek határozatáról bizalmasan fogják ma tudatni a város szabadelvű atyáit. A függetlenségi párt is értekezett. Természetesen magáévá tette a honmentő indítványokat, mert a nagyváradi függetlenségi párt vigyázni szokott ám a hazára.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 10.

191. GRÓF TISZA ISTVÁN A VÁLSÁGRÓL

- A Bihar megyei szabadelvű párt és a debreceni határozat -

A Bihar megyei szabadelvű párt jóformán váratlanul, szinte meglepetésszerűen hatalmasan szólott bele tegnap az országot katasztrófa felé sodró, súlyos politikai válságba. Gróf Tisza István a Bihar megyei szabadelvű párt elnöke hallatta tegnap a szavát Bihar vármegye szabadelvű pártja előtt, s gróf Tisza István szózata bizonyára legalábbis érdeklődést kelteni fog az egész országban. Ezúttal igazán férfias és bátor volt gróf Tisza István. A helyzetnek, a nagy kérdésnek a fontossága átmelegítette ezt a hideg embert. Orátor volt. Magával ragadó, meggyőző s amellett okos. Beszédéből súlyos vád olvasható ki a volt nemzeti párti jezsuiták ellen, kik elsősorban idézték elő a mai szomorú helyzetet. De mementó volt ez a beszéd a nemzet részére. Gróf Tisza István számolt azzal, hogy most már az a hajthatatlanság, amelyet ő képviselt, semmi módon sem járulhat hozzá a megoldás munkájához. Bevallotta, hogy most már módust kell találni a megegyezésre. Szóval gróf Tisza István ma már konzekvens sem volt, de azért újra a közvélemény ellen támadt. Ám remegő, megércesült hangon hangzott figyelmeztetése a beszéd végén: vigyázzon a nemzet, az óra ünnepélyes, élet vagy halál fölött dönt most. Gróf Tisza István a debreceni határozat kapcsán mondta el beszédét, mely óriási lelkesedést keltett hívei közt. Határozati javaslatot is nyújtott be.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 16.

192. BARABÁS BÉLA ÉS A PARLAMENT

A helyzet világos. Barabás Béla a következő jeles és klasszikus kijelentést tette tegnap a magyar képviselőházban:

- Megette a fene a királyi esküt.

Igen: fenét mondott. Bocsásson meg nekünk a jó ízlés, a fenét nekünk is le kell írnunk. Barabás Béla parlamentárissá tette e szót a király személyével szemben is, s ma a fene a helyzet kulcsa.

Folytatjuk, ahol Barabás elhagyta:

- Ha megette a királyi esküt, egye meg az alkotmányt is, egye meg az országot is…

Azaz, nem folytatjuk tovább. Végtelen fájdalom fogja el a szívünket. Nem vagyunk mi hiperlojálisak. De egy büszke, jogait védő nemzet úgynevezett vezéreinek úgy kell-e vajon harcolni, mint Barabás, Lengyel és a többiek harcolnak? Hát a fenén kívül nincs ennek a nemzetnek más védőpajzsa?

Fájdalom szállja meg szívünket. Szomorú sors előérzése fog el bennünket. A katasztrófát fölidézték kicsiny, gyenge, szájas emberek. Jó vége a dolognak sehogy sem lesz. Félünk Khuentől, félünk a kamarillától, de azoktól is félünk, kiknek bölcsessége és bátorsága a fene. Egyéb[ként] csúnya, botrányos ülése volt a képviselőháznak. A képviselőházat újra elnapolták. Barabás ellen nagy az elkeseredés a lojális szabadelvűek és néppártiak között. Akció készül ellene. Bizony mi, nem hiperlojális halandók is, értjük ezt az elkeseredést. A magyar náció jogvédőinek nemesebbeknek, erősebbeknek, jobb ízlésűeknek, imponálóbbaknak kellene lenniök, mint Barabás és társai…

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 25.

193. LOBKOWITZ ÉS BARABÁS

A budapesti kereszt-heccek idején történt. Nekem egy exkeresztes vezér beszélte. Derék, okos fiú, ki megjózanodott, s penitenciázik most. Barátomnak vallom, s elhallgatom a nevét. Rakovszky és társai gyakran citálták volt akkor fel a nemzeti kaszinóba őt. A kuruc-brigádokat akkor csinálták. Bartha Miklós akkor kelt volt ki a destruktív faj ellen. Szemere Miklós is akkor animálta az ő fiatal véreit. Az én barátom pedig gyakran ült együtt a nemzeti kaszinó egyik sarkában igen neves urakkal. Másnap aztán okvetlenül történt valami hecc az egyetemen.

Ott ült pedig egy szomszédos asztalnál Lobkovitz herceg is, a nagyrangú katona. Nagyon érdekelték a dolgok mindig. De egyszer aztán odaszólt a diákvezérhez:

- Nézze, csináljanak már egyszer valamit. Az egész zsidóságot összelövetem Budapesten. Csináljanak egy igazi heccet!…

*

Nekem nincs okom, hogy e kis történetben kételkedjem. Igen valószínű kis történet ez. Igen valószínű, hogy Lobkowitz nagyon könnyen lövetné össze Budapestet. Kedve volna hozzá. Egyébként pedig meleg barátságban él e jeles katona a hangadó kaszinói urakkal. Azaz Magyarországgal. Magyarországgal. Mert a nemzeti kaszinó Magyarország. És ezt a kis történetet csupán azért írtam ide, mert ma különösen sokatmondó. Barabás Bélát azok akarják ma meglincselni, kik a kereszt-heccek idején konferenciáztak, s kik bizalmas jó barátai

Lobkowitz hercegnek. Az „Alkotmány” pedig szitkozódva fenyegeti meg Vészit, Barabást, Vázsonyit, Benedeket, mindazokat, kiknek lojalitása más természetű, mint a Zichy Jánosé vagy a Rakovszky Istváné. Hogy mit jelentenek ezek a dolgok? Csupán csak annyit, hogy immár Lobkovitz szelleme lebeg a vizek fölött, melyek elöntötték a magyar politikai élet mezejét.

*

…Aztán egyszer időt töltöttem Barabás Bélával. Még akkor nem volt bálványdöntő, s nem etette a fenével a zenithet és a nadírt. Gyomai követ volt még akkor az aradi fiskális. Jó ízű, egyszerű, nagyon egyszerű ember, kit olykor nagy exploziókra, nekirugaszkodásokra késztet a hatalmas fizikum s a rusztikus egészség. Az aradi Stocker József volt ő. Olyan ember, ki a mi kis viszonyaink között még talán értékes is, de mindenesetre hasznos lehet. Szépen tud szavalni az aradi Golgotháról. Akkor valami Kossuth-ünnepre készültünk. A vasútra vártunk. Elég köznapi tréfákkal mulattattuk egymást, de jókat nevettünk. Egy jámbor anyóka közeledett felénk. A karján koszorú volt, s áhítattal nézte a gyomai követet. Barabás egyszerre komoly, szinte honfibús arcot vágott, s úgy várta az anyókát:

- Derék honleány, néném asszony. Látom, koszorút hoz szent Kossuth apánk sírjára…

Két perc múlva pedig tovább mulattunk…

Nem Cassius. Nem Caesar. És nem is Brutus. Túlontúl megvadult a mi derék, szép hangú, egyszerű emberünk. Most már maga sem tudja, hogy mit csináljon…

*

De viszont most már tetszik látni, hogy bajos kis dolog ez. A lombikpróba veszedelmesen sikerült. A lombik szépen bírta a meleget. El is párolgott már belőle minden, Lobkowitz és Barabás maradtak meg benne. Avagy - hogy képek nélkül beszéljünk - vagy tűrjük, hogy lövessen ránk Lobkowitz, vagy megyünk a torlaszokra Barabással. (Főtisztelendő Pálffy úr szerint sincs tertium. Legföljebb a mi számunkra. Tóth Béla és epigonjai számára, akik ki akarnak vándorolni. Úgy vélem, hogy az epigonokkal reám céloz. Rossz helyre. Az én kivándorló vágyam régibb a Tóth Béla mesterénél is.) Tehát Lobkowitz és Barabás. Szomorúbb dilemmát nem tud a história. És kedvetlenül is Tisza Istvánnak kell itt igazat; adnunk. Mennénk. Ha üzenne valaki. Ha csakugyan menni kell. De ki üzen? Kivel menjünk? Hova? Barabás Béla majd még azt válaszolja erre, amit Rigó Ferenc válaszolt Khuen-Hédervárynak.

*

Egy magát ép ízlésűnek tartó ember kis kérdése ez az írás. Vajon nem jobb volna, ha a lombik alá tovább fűtenénk? Hátha Lobkowitz és Barabás is elpárolognának. Mert így nem tudunk választani. Legyünk olyan lojálisok, hogy kérjünk selyemzsinórt, vagy szaladjunk neki a falnak, s szakítsuk be a fejünket? Megette a fene ezt az állapotot, Barabással szólván.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 26.

194. A HADSEREG BECSÜLETE

- A militarizmus és a nagyváradi esküdtbíróság -

A hadsereg becsülete tegnap reparálást kért a nagyváradi törvényszéken. A nagyváradi esküdtek megmentették a hadsereg becsületét. Bűnösnek mondták ki Ehrenfeld Adolf szocialista vezért, ki cikket írt egy lapban „A néptanítók és katonatisztek" címmel. Az esküdtek csak becsületsértésben mondották ki bűnösnek a vádlottat, habár a cikkben k. u. k. hadügy és m. kir. honvédelmi miniszter izgatást is láttak. Az esküdtek e verdiktje mintha azt jelentené, hogy a militarizmus ellen jogosult a harc. Mi így fogjuk fel. Más kérdés aztán, hogy a nagyváradi törvényszék becsületsértésért egy büntetlen előéletű emberre nem talált soknak két hónapot kiméri. Hisszük, hogy ez nem a k. u. k. hadügyminiszter kedvéért történt. Ma nem élünk olyan időket, hogy kedvünk legyen az osztrák szoldateszkának kedveskedni. A tegnapi szenzációs esküdtszéki tárgyalás egyébként érdekes és tanulságos volt. Dr. Halász Lajos beszédje valóságos tanulmány volt a militarizmusról, s az emberi társadalmaknak e legnagyobb átkát hatalmasan födte föl. A vádlott is tüzesen mondta el a maga igazait. Az ilyen igék nem vesznek el, a szívekbe szóródnak, s kikelnek. Eljön az idő egyszer, mikor már hiába fogja keresni megmentését minden fórumon a militarizmus.

Nagyváradi Napló 1903. szeptember 27.

195. A KIRÁLY HARAGOSAI ÉS A HOSSZÚ NAP

Vészi József és Vázsonyi Vilmos a legtüzesebb, legkurucabb publicistái a most folyó nagy harcnak. Vázsonyi Vilmos mostanában egyre-másra kapja az intő, fenyegető leveleket zsidó polgártársaitól. Az egyik kérve, a másik fenyegetőzve inti arra, hogy térjen már észhez, és hagyja abba az ellenzékieskedést. Tegnap például Kassáról kapott levelet, amely körülbelül így hangzott:

Tisztelt képviselő úr! Nem jól teszi, ha zsidó ember létére úgy haragszik a királyra. Gondolja meg, hogy ezzel mindnyájunknak a helyzetét rontja. Tisztelettel; Kun Zsigmond, hitközségi jegyző.

Vázsonyi Vilmos nagyon a szívére vette ezt a figyelmeztetést. A következő választ küldte hát vissza Kassára:

Tisztelt uram! Megfogadom szíves tanácsát, és ezennel megígérem önnek, hogy a közeledő Jóm-Kippur ünnepen kibékülök őfelségével. Tisztelettel: Vázsonyi Vilmos.

Vészi József aligha kap ilyen leveleket. Ha lehet itt apró betűkben komoly igazságot mondani: Vészi József talán az egyetlen publicista ma, ki megtalálta önmagát, s lázongó, őszinte magyar lelkének csodálatos ragyogásával hinti be minden írását. Ő aligha békül hosszú napkor is…

Nagyváradi Napló 1903. október 1.

196. AZ ELSŐ ELŐADÁS

Ünnepi hangulatban és fényességben zajlott le tegnap a szezonnyitás kedves estéje. Zsúfolt padsorok üdvözölték lelkesen a már tavalyról előnyösen ismert Bob herceget s az ő vidám gárdáját, sőt a rakoncátlan fiatalság túlságos lármával adott kifejezést a viszontlátás örömének, úgyhogy a zajos ovációk több ízben megakasztották az előadás menetét. Az előadás a régi szereplőkkel a régi keretben folyt le, bár a színészek és főképpen a zenészek mintha kissé fáradtak lettek volna a megjárt nagy úttól. A közönséget egyébként maga a rég sóvárgott színházi levegő is kielégítette ezúttal, és nem fukarkodott a tapsokkal. Kijutott ebből bőségesen Haller Irmának, a bájos kis szubrettnek, Bérczi Gyulának, akinek a népszerűsége mindjobban növekedik, Horváthnak, Békefinek és Parlagi Kornéliának. Egyszóval a szezon biztató auspíciumok mellett kellemes hangulatban indult meg.

Nagyváradi Napló 1903. október 3.

5. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1904. február - 1905. január

1. LEVÉL PÁRIZSBÓL

Párizs, február 24.

Barangolok utcáidon, csodálatos, nagy és szent város, kit csókos vágyakkal akarok néhány mámoros hét óta megközelíteni. Barangolok és azt akarom, hogy az enyém légy. Nem tud szeretni, nem érthet, nem érezhet a te nagyszerűségedben senki más, csak én. Én, én, aki ma is csak három kis rézpénz árán, a döcögő omnibuszon, fönt az imperiálon, durva mesterlegények között szerelmes, izzó verset gyöngyöztem ki a lelkemből Hozzád, akit nagy vágyakozások után nemrégiben láthattalak meg. Ott fönt az imperiálon úgy éreztem, hogy tőled messze meghalnék immár. Arcodat, a büszkét, kacérat és igézőt látnom kell most már mindig. Amíg csak nagyon el nem fáradok. Amíg csak egészen el nem fáradok. Óh Párizs, Te vagy az én lelkemnek szerelmes nyugtalansága és én benned érzem az életet, a bolondot, a haszontalant, a szomorút, a szépet. És miért élnék, ha más volna én körülöttem a minden? Te kellesz, csak Te, óh bolond, óh szép, óh fájdalmas!…

*

Olyan szép bolondnak lenni, ha nem hiszünk már a bölcsességben. Én a Te bolondod vagyok, Párizs, ma láttam egy leányodat s meg akartam csókolni a kezét. Modell volt ez a leányod, szép testű és szomorú. Kidobta az utcára a piktorja. Ott sírt a kapu alatt. Kevés, lompos, piszkos ruhában és mezítláb. De csinos volt a két frankos kalapja s fázó, vörös kezecskéjében csipkés, selyem zsebkendőt szorongatott. És eltagadta, hogy éhes. És nézett rám, a bolondos, barbár beszédű idegenre, nevetően. Úgy szerettem volna akkor sírni. Még beszélni sem tudok vele, pedig ez a leány az én lelkem, az én rongyos és hivalkodó lelkem eleven képe. Az én lelkem ez a leány.

- Eljön velem, kisasszony?

Belenézett a szemembe és eljött. Úgy szerettem volna kocsiba ültetni, reá szabatni drága, szép ruhákat, elmámorítani tüzes pezsgő borokkal. De csak egy csésze meleg teát adhattam neki s a lábára egy ócska sárcipőt. És nem csókoltam meg a kezét sem. Elment, és nem tudom, eszébe jutok-e vagy egyszer? Talán majd egyszer fog beszélni rólam pompás ruhában, pezsgős mámorban, amikor majd nem csak a kezét fogják csókolni:

- Messieurs et mesdames, a legfurcsább emberrel akkor találkoztam, mikor még modell voltam, s egyszer kidobott a festőm. Éheztem és fáztam. Az a furcsaember elvitt magával, adott egy csésze teát és egy ócska kalucsnit. Ifjú és sápadt ember volt. Nagy, barna szemeivel szomorúan nézett reám. Meg akarta csókolni a kezem, de aztán azt se tette. Furcsa ember volt. Azt mondta, hogy magyar és poéta. Nem tudott jól franciául. Ezek a barbár keletiek általában érdekes emberek, de ez éppen nagyon furcsa volt.

Mademoiselle, ha kegyed így fog beszélni, én nem leszek ott és nem válaszolhatok. Ideírom a válaszom. Kegyed ezt a választ sohasem fogja olvasni, de az mindegy.

- Eh bien, mademoiselle, a furcsa barbár nem is olyan nagyon barbár. Egy szegényes kis országnak szerencsétlen fia, aki nem volt s nem lesz soha elég ügyes. Az ő országában csak az ügyes szatócsok elégülnek meg. Minden részesülés a valóságból a szatócsoké, akik nevetve verik le az érzékenyebb, gazdagabb, finomabb és büszkébb lelkeket. Mademoiselle, emlékezzék reá, hogy a kegyed furcsa embere irodalomtörténeti méltatást s legalább is emléktáblát fog kapni. De addig még talán egy ócska kalucsnit sem lesz módjában még egyszer elajándékoznia, sorvasztó, be nem telt vágyakkal járja a világot, s verseket ír szerelmetes, gyönyöreit ő előle elzáró Párizsához, szent Párizsához, az imperiálon, mikor három souja van s fölülhet reá… Mademoiselle, a kegyed furcsa embere nagyon elgyötrött, nagyon szomjas, nagyon szerencsétlen ember. A lelke rongyos, mint a kegyed ruhácskája volt akkor, de csipkés, selyem zsebkendőként szorongatja még mindig egy-egy álmát. Mademoiselle, kegyed vétkezett, mikor meg nem csókolta azt a furcsa embert, azt a szegény, lázas, barna, nagy szemű barbárt.

*

Óh Párizs, te rejtegetted addig az én lelkemet, s elküldted hozzám egy kidobott, rongyos, édes kis grisette alakjában. Megláttam általad a lelkemet. Be szép volt, s be szép lehetett volna. Máshova plántálva.

Ma a Morgue-ban voltam. Csúnya kis tanya. Még a Morgue-ban sincs egyenlőség. Négyen voltak e napon csak. Egy öreg asszony, három fiatal férfi. És én láttam, hogy az egyik férfi dölyfösen, három társától, szinte szabadulni akarva fekszik ott. Az arca, kezei, körmei ápoltak voltak, s magas volt a homloka. Ez nem a nyomorúság miatt bukott a halálba. Ennek valami csinos, valami dölyfös mániája lehetett. Ez több és szebb asszonyokat, jobb pezsgőket, yachtot és ilyeseket követelt az élettől. Vagy éppen *realitást*. Valamit, aminek mindig van ingere és becse. Persze nem talált…

Holnap a temetőket járom. Megnézem a Heine és Maupassant sírját is. Úgy tartják, hogy ők halhatatlanok. Milyet nevetne matrác-sírján a dalok dalolója, s hogy kijózanodnék kényszerzubbonyában is a nagy mesélő. Süssétek meg a halhatatlanságot. Engedjétek s engedtétek volna, hogy annyit vegyünk az életből, amennyire vágyunk és jogunk hatalmaz bennünket.

Óh Párizs, gyönyörök és fájdalmak szent városa, ölelj engem magadhoz. Ölelj nagyon forrón, mert mélységek fölött járok, és olyan csúnya, galád, igazán embereknek való hely a Morgue.

Szilágy 1904. március 3.

Ady Endre

2. A BOLGÁR FEJEDELEM HADSEGÉDE

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 2.

Kényelmetlen, kínos kis szenzációról suttognak néhány nap óta a párizsi előkelő, azaz hogy inkább pénzes, mint előkelő társaságokban. A Riviérán és itthon. Nizzában a rendőrség letartóztatott egy jeles úriembert, aki a rózsaszín-márványos Castellane-palotában s a legóvatosabb párizsi klubokban kedves vendég volt még csak nem is régen.

Ez a szenzáció könnyen lehetett volna még kényelmetlenebb és még kínosabb, de M… báró, a nizzai affér hőse, jóízlésű gavallérnak bizonyult. Sikerült neki a rendőrök karmaiból kisiklani, és ha való a hír, báró M… már vígan hajózik - Ausztrália felé. Ez az ember, aki földrajzot aligha tanult életében, prakszisból és autopsice tanulja meg az egész geográfiát.

Báró M… persze sohasem volt báró. De ha Párizst fölöttébb könnyű is becsapni, az ő esete kiragyog a mindennapos kalandoresetek közül. M… úrra bizonyára Budapesten is sokan fognak emlékezni. Egyik testvére talán most is Budapesten lakik. Állítólag ez a testvére segítette hajóra Nizzából. Egyébként pedig M… úr nagyon nyomorúságosan fizetett tanító volt valamikor egy bolgár falucskában. Innen indult világhódító útjára. Szófiában, majd Konstantinápolyban próbálgatott sok merészséggel szerencsét. Innen Nizzába került, hol a minap gyászos esete történt. A csinos és merész kalandorba beleszeretett egy gazdag párizsi dáma, s M… egy szép napon föltűnt Párizsban. Gondos és ravasz tervekkel kezdte az életet. Előbb banküzlete volt. Csak később szánta rá magát a felső Párizs megostromlására. Ekkor csinált magából bárót, s névjegyeire odanyomatta a többek között, hogy „Ferdinánd bolgár fejedelem volt hadsegéde". Ehhez a hadsegédi ranghoz volt a leghívebb, mert egyébként szedte s vette a címeket. Olykor kevés volt neki a bárság, s ilyenkor herceg gyanánt szerepelt. Csodálatos, de Párizsban nagyon imponáló rendjelei voltak. A klubokban, hová nagy ügyességgel bejutott, őrült, vagy másmilyen szerencsével játszott. És báró M… fogatait sokszor bámulták meg Párizsban. Három lakást is tartott. Bámulatos ismeretségeket kötött. Az oroszt játszotta leginkább az orosz-barát franciák között, s ha önök véletlenül látták a krími hadjárat francia veteránjainak a csoportképét valamelyik illusztrált lapban, az ősz és nemes elnök-generális jobbján, a csoport közepén, az a csinos arcú úr: báró M…, mint volt orosz gárdista-tiszt. És Loubet elnök báljaira nagyon sokan csak M… úr jóindulatából és baráti készségéből jutottak meghívóhoz. Ez a szinte analfabéta ember lóvá tudott tenni mindenkit. Egy előkelő ebéden szomszédjával, egy nagyon neves, francia mérnök-tudóssal disputát kezdett valami magas technikai probléma fölött, s akik a vitát és M… merész badarságait hallották - persze laikusok - oda voltak az elragadtatástól, hogy Ferdinánd fejedelem hadsegédei milyen sokoldalú és nagy képzettségű férfiak. A mérnök-tudós persze hallgatott, s M…-nek s a legtöbb párizsi kalandornak is az volt mindig a szerencséje, hogy akik vele tisztában voltak, hallgattak.

És pár, nagyon szép esztendő után milyen szomorú vég. Egy előkelő szállodákat fosztogató banda egyik fejének bizonyult M… báró Nizzában, ahol éppen most nagyon sokan voltak az ő előkelő párizsi barátnői s barátai közül. Ezt sohasem fogják M…-nek megbocsátani ezek az előkelő és finom ízlésű hölgyek és urak. Minden más lehetett volna, de „szálloda-pocok", mint a francia mondja, az rettenetes.

A „hadsegéd" úrról tehát valószínűleg beszélni sem fognak sokáig, amit talán ő nem is nagyon fájlal ez idő szerint azon az ausztráliai hajón, mely viszi egy új meghódítandó őserület felé.

Pesti Napló 1904. március 5.

3. HA FEYDEAU ÚR MEGFIATALODIK

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 2.

Tessék csak elképzelni, mit jelent az, ha Feydeau úr - megfiatalodik! A Nouveautés-színház Feydeau-darabot mutatott be az este, s a Vígszínház sok kitörését látta már a bolondos, malacos jókedvnek, de annyit még aligha, mint tegnap este a nagy bulvár e vidám múzsacsarnoka látott.

„La main passe" a Feydeau új darabja. Ah, ez a bolond darab nem nagyon értelmes, éppen nem morális, alig hogy kulisszákra érdemes, de gonosz, bolondos könnyűségében olyan merészen kacérkodik néha a legszivárványosabb filozófiával, sőt magával az irodalommal, hogy az ember dühöng önmaga ellen, amiért ezt - észreveszi.

Mit is csinálnak Feydeau és társai? Úgy gondolom, hogy még mindig semmi mást, mint cáfolgatják a nagy és elmés néhait, aki statáriumot hirdetett volt a hűtlen asszonyok ellen. Óh, mindig a régi bábjáték, amely egy kicsit bosszantotta volt is Dumas fils-t: Bejön dühöngve a férj. Hirtelen revolvert ránt. Lelövi az asszonyt és a csábítót. Körültekint a hálószobában, megtekinti az áldozatok arcát, s megdöbbenve kiált fel:

- Ördög és pokol! Eltévesztettem az emeletet!

Feydeau is arra oktatja a megcsalt, fölszarvazott férjeket, hogy a világért se vegyék nagyon komolyan a házasság szent institúcióját. Baccarat-párti a házasság. Illik benne hideg vérrel, szépen veszíteni, s a szerencsés nyerőféllel - fogjunk kezet.

Feydeau - ez a „gamin-zseni", mint egy kritikusa mondja - emellett mulattatni is akar persze. Szóval: cáfolni, mulattatni, filozofálni, disznókodni s művészkedni egyszerre. Tehát, mintha megfiatalodott volna. E bolondos, könnyű darab felett a hangulatok tarka illatfelhői lengenek. Nevessenek, de egy helyütt a darabban szinte megható, nemes poézis strófái csöngenek. Pedig csak valamivel előbb ágyat láttunk. Azaz, hogy láttuk az *ágyat*, a francia bohózatok obligát és duplán elfoglalt ágyát. No, és találkozunk a fonográffal is újra, melynek, úgy látszik, a bohózatírók veszik a legtöbb praktikus hasznát és - szégyen, nem szégyen - a lovag nadrágját újra elcserélik.

Mindegy. Harsog, viharzik a jókedv, s az emberek nevető, könnyes szemekkel mondják ki a szentenciát, mely mindannyiunknál mindig készenlétben van.

- Bolondság minden. Be jó kacagni.

Adva vagyon pedig egy asszony, kinek a férje természetesen nem ínyére való. De az udvarlója sem, aki nagyszájú szocialista képviselő, hanem csak a népgyűléseken szenvedélyes és merész. Szerencsére van ám még harmadik férfi is a világon, és ez elég romlott, ügyes csábító és kedves, bár - vagy talán *mert* - felesége is van.

A férjet ördöggé teszik a szarvak.

- Kedves barátom, váljon el a feleségétől, s el fogja venni a feleségemet.

Und jetzt kommt die Moral. A csábító felesége hozzámegy egy úgynevezett becsületes emberhez, s a megcsalt férjen kívül mindenki - elégedetlen. Még a cselédség is, mely sóhajtozva emlegeti a régi háziurat. Mindenki a múlt után vágyik… Vagyis: ostobák vagyunk, hölgyeim és uraim. Bocsánat, de ostobák vagyunk. Vagy talán szerencsétlenek? Mindannyiunknak más kell, mint ami van, s csacsimódra engedjük át magunkat rossz idegeinknek s romló véredényeinknek.

Ejnye!… Hát nem bosszantó dolog ez? Íme Feydeau úr bennünket is filozófiára csábít. Ez nem járja. Kijelentjük ezennel hogy Feydeau úr darabja erkölcstelen, szemtelen, jókedvű bolondság. Miért tegyük esetleg tönkre Feydeau urat a - magyar piacon. Mindenképpen Budapestre illő darab ez.

Feydeau úr megfiatalodott, s a Nouveautés aktorai és aktriszai valósággal az ifjúság stílusát adják meg a darabnak. Természetes mindezek után, hogy a „La main passe”-nak tízszer annyi sikere volt legalább is, mint például a Guinon darabjának, a „Décadence”-nek, vagy a „Pantins”-nek a napokban. Kit érdekel az árja-szemita konfliktusok limonádéja, vagy a nyomorultabb művészlelkek tragédiája? Éljen Feydeau, az ágy, az áruló fonográf, az elcserélt nadrág, a bölcsek kövévé sűrített pocsolya.

Aztán, ha kikacagta s kimalackodta magát az ember, filozofálhat is.

Pesti Napló 1904. március 6.

A. E.

4. A KOLDUSOK POÉTÁJA

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 8.

Nagyon keserű, nagyon sós könnyek zúgó, fekete patakjától szeretnék egy vékonyka csatornát húzni kelet felé. Szeretném csak egy kicsit is megnedvesíteni a magyar lelkeket Jehan Rictus könnyeivel. Jehan Rictusnek hívják-e csakugyan? Előkelő, párizsi íróemberek ma sem tudnak többet róla, mint hogy verskötete, a „Les soliloques du pauvre” szenzáció. Sok-sok ezer kötet kelt el belőle. Bizonyosan van már neki azóta tiszta inge, új redingotja, fürdőkádja, illatos szappana, fogkeféje, stb. Egyik csodálatos versében ezekről álmodozik. De mennyit álmodott, mennyit szenvedett ez az ember, míg megenyhülhetett végre egy kicsit a lelke.

Verskötete pár hónappal ezelőtt jelent meg. Lemaitre, Claretie, Coppée, Conte stb., az összes francia kritikusok siettek babérjaikkal a különösszavú, pszeudonim költő elé, s egyikük azt kiáltotta a kritikusok felé, amit Victor Hugo mondott volt Baudelaire-nek:

- Vous avez créé un frisson nouveau.

A cabaret-k, a külvárosok, diákkorcsmák, éjjeli menhelyek, kocsistanyák argot-ján zokogja el a maga vallomásait Jehan Rictus. Különös nyelv ez. „Une langue unique, langue de poète et de truand, raffinée et sordide”, írja Rictus egyik kritikusa. A nyomorúságnak, a piszoknak fojtó szaga különös, csípős, bódító illattá finomul Rictus verseiben.

Programját így foglalja össze könyve első lapján:

- Meg kell végre szólaltatni valakinek a szegényt is, azt a bamba, jó szegényt, akiről az egész világ beszél, s aki maga mindig hallgat.

Dehogy is szocialista Jehan Rictus!… Betegebb, finomabb, szenvedőbb, modernebb, mintsem az legyen. Ő sokunknak-sokunknak a lelke. A nagy vágyak, nagy érzések és nagy ideák rongyos, halálra fárasztott, de éhes és szomjas fejedelme, aki nem tud trónusához jutni. Mi ez a trónus? Hát mi a mai élet trónusa? Kényelmes, szőnyeges, puha lakás, divatos ruha, gazdag konyha, automobil, szép asszonyok, pezsgők, likőrök, stb. És pénz, sok pénz. Jómód, csók és mámor. Jehan Rictus részesedést kíván mindabból, amit a modern élet egy embernek nyújthat. Azt hirdeti, hogy az élethez s az élet minden valóságához a legteljesebb joga van mindenkinek,

aki ezekre - vágyik. Szinte olyan messze áll ő a szocializmustól, mint Heine állott Börnétől. A Jehan Rictus szocializmusa is fácánsült osztriga és pezsgő. Csak akkor szocialista Jehan Rictus, mikor azokra gondol, kiknek szenvedésük egy és ugyanaz az övével. „A koldus palotája" című versét így kezdi:

Koldusait a csóknak és reménynek,
Kiket legyőzött, letiport az élet,
Ha dus leszek majd én, a koldus, árva, -
Behivom majd egy szép, uj palotába.
Milyen sereg lesz! Már előre látom:
Jönnek rongyokban, véznán, halványon,
Akiknek mindig hazudott az élet,
A megcsömörlők, undorodtak, vének,
Akiknek hátát véresre taposták
Birkózni tudó, ügyesebb legények…
Ház lesz… Tán kunyhó… Vagy egy deszka-pad tán,
De irgalom fog lakozni felette,
Nem mint a „jó sziv" sok, büzös barakkján,
Hol elkönyvelik az irgalmasságot,
Hol a „pasasra" gunnyal várnak, lesve,
Hol nem lel senki könyre, szeretetre…
…Ház, hol nem hull ránk megvetés és átok,
Istenem, egy ház, a mienk egészen…

Ilyen gyöngéd ez a vad, ez a piszkos poéta! Ha argot-ja rettenetes lakatjait leveri az ember (nekem Rictusnek egy bámulója, egy finom lelkű, szép asszony volt segítségemre a fordításban) átkos és bűvös barlangjába kerül az emberi léleknek, hol a véres könnyek szent forrása buzog. Én nem tudok e szent forrás mellől távozni. Megindította az én lelkem forrását is. Talán az én könnyeimből hiányzik az övéinek vére, sója és keserűsége. Jehan Rictus argot-jának magyar mását adni meg sem mertem próbálni magyarul. Az én fordításaimból hiányzik hát az, amit majdnem szeretnék a „piszok varázsának" elkeresztelni. Mégis egy vers hadd álljon itt a magyar Rictus-ből:

Ő

Él minden szivben egy bolond kiméra,
Mindenkinek van álom szeretője.
Ráleltem én is már [a] magaméra…
Hagyjuk, ne fájjon a más feje tőle.

Ugy ám! Veszett egy legény vagyok én ám,
Amig mások a vackon szenderegnek,
Én egy Madonnát hivogatok némán,
Nagyasszonyát az esett embereknek.

Bolond kis kázus!… Sokszor sirni késztet:
Nyakig a szenyben, mindig akkor látom,
Mikor a hátam gyönge egy ütésnek,
S bőröm nem ér egy garast örök áron.

Mikor hiv a sár s mint a puskafojtást,
Úgy rágom össze fogammal a szitkom,
Mikor örjöngök és dühöngök folyvást,
Akkor jelensz meg én sugaras Titkom…

Ott a barakkban, ott látom az ágyon,
Őt, a csodásat, szüzet és fehéret…
Ő, a királynő - rongyos nyoszolyámon!…
… S elszáll fehéren, mire odaérek…

Hogy ki? Nem tudom. És sohase kérdem.
Úgy kél föl bennem, mint nyár-este holdja,
Úgy lobog, mint a fáklya, csodafényben.
Ő, az én lelkem lidérce, koboldja.

Éjem és sorsom egy mély katlanában,
Valahol les rám, melle nyiló rózsa,
Ugy tüzel, ugy ég két szeme a vágyban,
Bennük buzog tán minden idők csókja.

Ő tán a Szépség, Irgalom? Be várom!…
S ő én reám vár. Be régen is várhat,
Mig átgázoltam könyen, véren, sáron…
…Ő nem becsmérli az én rossz ruhámat

Óh messze van még, Szent, sápadó árnya,
Behull vermén a titkos, barna estnek,
Síroknak földjén lehet a hazája,
Hol tanuk nélkül, álomban szeretnek

De egyszer!… Nyirkos, gyilkos éji órán,
Óh borzalom és keserüség éje
Megkönyörülsz az aszfaltok lakóján
S szüzen, csókosan elküldöd eléje…

De kit?… (Óh, rongyos koldus, bamba, léha!
Hogy a Te vágyad vágyakat fakasszon
Nézted tükörben ványadt tested néha?)
Hol az a híres, csókos, szüz menyasszony?

…Én Istenem!… Hisz olyan mindegy végre…
Azért szeretne! Hogyha élne, v ó n a!…
Baktass tovább a nyirkos, gyilkos éjben
S álmodj, ha tudsz még, álmok álmodója!…

És baktat tovább a koldus poéta. Kopott kabátjában, rossz cilinderében, lyukas cipőiben. Piacain a vigalmas életnek, melyben annyi a meleg leves, finom ágy, fogat, pezsgő, szép asszony…

Jehan Rictus kötetét, melyből már bővített s nagyon díszes kiadás is jelent meg, Steinlen illusztrálta, s ezek az illusztrációk talán még művésziebbek, zokogóbbak, mélyebb lelki zajlásokból kerültek ki, mint a Rictus versei.

Ezt az egy-két csöppet küldöm a véres, keserű könnyek forrásából. Talán magyarul, az én gyönge tolmácsolásomban is megnedvesítenek egy-két lelket. A könnyeket meg kell osztani, mert a könnyek a legközösebb, legfatálisabb és legigazabb emberi kincsek…

Pesti Napló 1904. március 12.

Ady Endre

5. MI-CARÊME

[Párizsból írja levelezőnk március 10-iki kelettel:]

Egész nap hideg őszi eső esett. Micsoda március! Barna és lucskos a bulvár. Grogot iszunk és várjuk a királynőket, Sarah Balmadier, Leclinf és Germaine Luzeux kisasszonyokat. Ma mi-carême van tudniillik és kegyetlen az ég a párizsiakhoz. A húshagyó kedd minden bolondsága sárba fúlt. Most is inkább azért zajongnak az emberek, mert fáznak, mintsem a tavaszi, a bőjtközépi vidámság ágaskodnék bennük. Lárma, az van. Trombita, síp, fütty, kacaj, hahotázás, sikoltás. De egy pillanat alatt elnémulna minden, ha a szomorú, szürke felhők szitálni kezdenének. Olyan kötelességes, olyan kényszeredett ez az egész nap, ez az egész csődülés, lárma, jókedv és mulatság. Valósággal megdöbbenve nézek rá az esőköpenyeges, szőke, kis asszonyra, aki konfettit szór rám. Voltaképpen mi emberek mindig bolondítjuk egymást. De a jókedvvel hazudni még talán nagyobb bűn, mint a könnyekkel. No, dehát kacagjunk. Japáni papírkatonákat hurcol egy oroszbarát diák. Micsoda tömeges egzekúció. A japáni katonák bitófán lógnak, s a jámbor tömeg éljenez. Ha ilyen könnyen menne ez Vladivosztok táján is. Még legkedvesebbek az apró bohócok. Kis, csacsi gyerekek. Ezek talán igazán mulatnak. A vörös piktor a hátam mögött kedvetlenül pihenteti könyvén a szén-ceruzáját s baloldalamon a szőke és szeplős amerikai hölgy éppen most jelenti ki a férjének, hogy az egész dolog nagyon kevéssé mulatságos. De csönd és figyelem. Jönnek. A lovasrendőrök fényes sisakja ragyog. Őrült dobpergetés s füldobszaggató muzsika. Valahogy gazdagabb és csinosabb minden, mint a múlt években, de ez a csúnya őszi ég nem akar kiderülni. Az ötlet azonban drága kincs, s óh, oly kevés az ötlet. A Szahara császárja jő megint. Jacques I. „Saint-Pierre du Sahara", miként Nizzában a farsang vasárnapján s miként minden orfeum-revüben. Aztán az arabs testőrség. Most meg Konzul jő, a néhai, szegény majom-gavallér, aki addig vivőrösködött Párizsban, hogy aztán Loie Fuller oldalán kilehelte fáradt majomlelkét Berlinben. És most jönnek a királynők. Fáznak szegények a virágos kocsikban s elég csinos arcocskáik kékes-pirosak. Külön kocsit kap a rádium, amely még mindig divatban van Párizsban s özönlik a banalitások és ócskaságok árja. A szörnyű muzsikaszó mellett, a széles kocsikban a fázó kis grizettek kék-vókot táncolnak. A kickapoo még nem hódította meg az utcát. A rettenetes hangzsivajból pedig legsűrűbben a „komm'-Karlinchen" kedves és szellemes melódiái jajgatnak ki. Óh, be sajnálom Loubet urat. E díszes és ostoba menet ő hozzá vonul most. A királynők tőle veszik át aranykarpereceiket. Talán a bálba nem kell elmennie este, mert ez még a római vizitnél is nagyobb föladat volna. És most már elvonult minden. Még csak most érzi az ember e nagy szegénységet. Íme, csak a rendőr alakjára emlékezünk. Egy óriási rendőr-karikatúra, melyet megkacagott mindenki - a rendőrökön kívül. A bulváron még nyüzsög a nép. A kávéházak zsúfoltak. De a mi-careme-et szidja mindenki. Most is szidja. Jövőre is. És eljön mindenki jövőre is. Másokat bolondítva, kedvetlenül, rosszul végig csinálják jövőre is ezt a sok ostobaságot. Mert mulatni csak kell! S mikor nem lehet jobban mulatni.

Pesti Napló 1904. március 13.

(a.e.)

6. PÁRIZSI LEVÉL

Párizs, március

Mardi gras napján térdig jártunk a konfettiben, amit talán „csapzó” néven ajánlgat a magyar nyelv géniuszának a „Nyelvőr.” Micsoda „csapzó” volt ez! Sáros és ragadós. Szakadt az eső egész délután. Csak este állott el. Kényszeredett szomorú volt minden farsangi bolondság. Párizs fölöttébb rossz kedvvel evezett be, valósággal evezett a hosszú böjtbe, mely remélhetőleg mégis csak vidámabb lesz talán, s emberségesen bolondabb, mint a farsang volt. A farsang tetejébe csapott be éppen a mennykő, a kedves és szövetséges oroszok gyásza. Talán ez csitított el Párizsban jó néhány napig minden vidámságot, bolondságot és szenzációt. Egyébként is amolyan futó morte saison-ja van most Párizsnak.

A színházak szenzációi sem szenzációk ilyenformán e különös és szürke napokban, mikor talán még legigazabb és legcsiklandozóbb lárma a börze előtt zúg, hol e háborús napokban sok zsebtragédia folyik le, enyhítve néhány erszény-evangéliummal is - boldog jól szimatolók számára.

A színházak a félsikerek gyászos krétájával jegyeznek. A derék Papa Mulot a tanúja. Olyan szép, olyan naiv, olyan megható kis pénz-dráma a Mulot papa drámája. És a közönség unatkozott. Ide valami más kell. A Vaudeville-színház úgy spekulált, hogy a „Retour de Jérusalem” után biztató dolog volna a zsidókkal szerencsét próbálni, akikkel megint kellemetlenül sokat foglalkoznak most a Dreyfus-ügy revíziója idején.

Régi darabot szedett elő a Vaudeville. A darab vagy három éve várja már, hogy a cenzúra kegyesebb lesz. A címe Décadence. Írója Albert Guinon. Budapesten, az „Otthon”-ban vidéki írónak mondanák. Kontempláló, nem nagyon gazdag lelkű, de érdekes ember és talentum. A darabban ismét a mágnások és gazdag zsidók összekerülésének már kipróbált, de nem valami ízléses és jeles menűjét találja föl Guinon. A zsidókról így beszélgetnek:

- Minden az övék már… Mi marad Franciaországnak?

- Az a jog, hogy megvessük őket.

Viszont Guinon elvétette a dolgát, mert a gazdag és telhetetlen szemitáknál még tán erősebben ostorozza a dekadens, kékvérű árjákat.

Haj, nem könnyű dolog a skandalum, s Párizsban a szenzációs sikerek liftje a botrány.

Talán egy-két ismert és ismeretlen nevet e szezonban még felvonhat ez a lift. Hogy is jelentgetik a budapesti színházak kommünikéi. Igen: Lázasan. Tehát egy sereg premierre készülnek lázasan a párizsi színházakban.

Ha ez a nagy szürkeség elmúlik, ha a japánokat megverik, ha igazi tavasz küldözgeti be a lelkekbe a maga csintalan és megvadító gnómocskáit, ha… ha… Óh, egymásra tolulhatnak még a szenzációk. Csakhogy most még esik hidegen, szigorúan az eső…

A szinház 1904. március 13-20.

Ady Endre

7. SAS ÉS KAKAS A VÖRÖS LOBOGÓKON

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 12.

Vajon micsoda elváltozások következnek ezek után már az agyakban? Meglássa akárki, hogy a francia szocialisták programjukba veszik a revánsot, s Bebel gárdája fölcsap a fölséges császár leghűségesebb ellenzékének, hogy reszkessen ez a rongyos világ az egyetlen és harcra mindig kész Germániától.

Más nem igen következhetik már. Ujjonghatnak belsejükben a német junkerek s a gall nacionalisták. Az oroszlánok nagyszerűen ugranak az abroncsokon át.

Egy temperamentumos de komoly és elismert talentumú, fiatal, aktív francia szocialistával beszélgettem tegnap. Búsan legyintett a kezével:

- Minden fölfordult, minden megváltozott, - mondta. - Már a dikcióban is csak olykor vagyunk a régiek. Nem tudom, s nem is bánom akármi lesz.

A hatalom megkóstolása bomlasztotta meg a francia szociáldemokráciát? Látásukban bizakodó, könnyűítéletű bölcsek azt mondanák, hogy igen. Pedig nem így van. Valami nagy erjedés lehet az agyvelőkben. Valami készül. Valahogyan soknak találja ma már az emberi szabadságot, önbizalmat s civilizációt még az is talán, aki ezt még önmagának sem meri bevallani. Mit lehet e sok szabadság, ez önbizalom, e fránya sok civilizáció ellen tenni? Növelni kell a militarizmus erejét.

Az utolsó komédia elmond különben mindent. A francia szocialisták nagy-nagy erőfeszítések után eljuthattak végre oda, hogy legnagyobb ellenségükön, a hadseregen, egy nagyon kicsi, rettenetes szükséges érvágást tegyenek. És mikor sor került volna operációra, ők a küzdők, kitartók, bizakodók, ügyesek és erősek, belebukdácsolnak a leggyerekesebb, legostobább vermekbe.

A német szocialisták egy része - itt fordul meg a dolog - újabb időkben afféle ócska hazafiasságot fitogtat, mely alkalmak adtán a legpuffogóbb frázistól sem riad vissza. Ez nem nagy baj. Az még kisebb baj, hogy a német szocialisták szónoka elismerte 1870-et történelmi szükségnek. Hát jó, az embert még a szocialista németnél sem nagyon lepi meg a teuton düh. De a német elvtársak nagyon rossz időben honfiaskodnak. A francia reakcionáriusok most igen-igen éberek. Az egymás között különben is meghasonlott francia szocialisták ellen sietve játszották ki a német elvtársakat. Szinte gyermekes volt ez a játék:

- Látjátok, a német szocialisták milyen lelkes német hazafiak. Azok őrzik legerősebben Elzász-Lotharingiát. Azok bezzeg nem akarják gyöngíteni a hadsereget, mint ti. Sőt azok azt is kijelentették, hogy ti hozzátok nincs semmi közük.

Amint a német szocialista teuton marad, akként él titkon a gloire mámoros vágya a leglefegyverzőbb francia szocialistában is. A játék sikerült. A francia szocialisták jó része beugrott s ma már némelyik francia szocialista nemcsak azt vitatja, hogy ő „honfibb" francia bárkinél, de szidja azokat az elvtársakat, akik a hadsereget gyöngíteni akarják.

Egyik publicistájuk a francia szocialistáknak szentimentális hangon bizonyítgatja, hogy a hazaszeretet a legmagasabb rendű emberi érzés… A bölcső, a dajkadal, a szülőföld, az anyanyelv, a közös mesék és szokások stb. A nacionalista írók nemsokára eljárhatnak iskolába a szocialista írástudókhoz.

A francia szocialistáknak az a csoportja, mely ma még az evolúció tanát többre becsüli a dajkadalnál, s mely legjobb hazafinak az igazi és egész embert tartja, egyre és egyre aggódóbban nézi, és tárgyalja a veszedelmes szimptomákat. És ez az aggódás nagyon indokolt. Az oroszlánok abroncsokon ugrálnak, a vörös lobogókra már rászőtték a német sas s a gall kakas képét. A szocialisták évtizedeket csúsznak visszafelé, s ha Bebel nem is álmodik tán arról, hogy birodalmi kancellár legyen, de már Jaurès alighanem látta magát párszor álmában hermelines császári palástban…

Pesti Napló 1904. március 15.

A. E.

8. AZ OBSERVATOIRE-TÓL A SORBONNE-IG

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 17.

(Aki csak regényeket ír. - „Óh, Budapest!" - Jules Claretie beszéde. - Irodalmi céhek. - Henry Bataille. - A csőd és az irodalom. - Az irodalom és a színpad házasélete. - Jön az „új asszony". - A régi asszony.)

Az utunk nem volt hosszú. Az Observatoire-tól a Sorbonne-ig tartott. Akivel beszélgetek, író ember, francia és fiatal. Kivételesen ismeri Magyarországot. Szeretné, ha megértené Petőfit, Vajda Jánost és Jókait. Írt egy kis pamflet-szerű regényt. Ez a könyvecske megtetszett Anatole France-nak. Azóta regényeket ír a fiatal francia, aki nagyon kedves akart lenni. Egy légió magyar nevet sorolt föl nagy tarkaságban.

- Óh, Budapest. Szép város. Mi újság van ott? Jókai még mindég olyan fiatal? Herczeg Ferenc írt-e új darabot? Mikor ott voltam, akkoriban aratott diadalt az az… igen: Ocskay, Jászai, Márkus, Ujházi…

Szinte beleszédültem, annyi nevet sorolt fel. Főképpen a színházak vidékén látszott ismerősnek. Válaszolgattam és megkérdeztem:

- Írogat ugye színpadra is?

- Óh nem. Éppenséggel nem.

- Csak regényeket?

- Csak és mindig.

- Hát nincs igaza Jules Claretie-nek? Ő a tegnapi nagy irodalmi dikciójában azt bizonyítgatta, hogy ma már nem is lehet valaki csak regényíró. Ma már a színpad olyan tirannus, aki nem tűri el, hogy valaki negligálja.

- Úgy gondolom hogy nincs igaza. Párizsban sok minden lehetséges. Még az is lehetséges, hogy az irodalmi céhek ellenére is csikarjon ki valaki sikereket.

- Irodalmi céhek?

- Igen. Irodalmi céhek. Ugye Henry Bataille új könyve van a kezében? Érdekes könyv. Én is megvettem. De nem találja, hogy túlságosan is sokat lármáznak róla? Hát szép versek a „Le beau voyage" versei. De Henry Bataille is érti a dolgát. Először megírta a „Tetes et pensées"-t. Ebben az albumban kidicsért jól vagy húsz, „beérkezett" írót. Most ezek persze illendőségből is fizetnek. Látja, Jean Lorrain például azt írja, hogy az utolsó két évtizedben

alig jelentkezett érdekesebb poéta, mint a „Le beau voyage” írója. Hát így szokták ezt csinálni. Aztán Henry Bataille érti másként is a dolgát. Ő az új idők poétája. Brunetiere-nek, Bourget-nak, Coppée-nak s a többieknek nagy örömük telhetik benne. Henry Bataille harmincéves korában megún és beszüntet minden lázongást. Visszatér a tűzhelyhez, honnan mint gyermek elindult az életútra és lekicsinyelve az életet, verseket farag a temetőről, hol nyugosznak az ősök is. Gyermek hitek, tört remények s temetői béke elég kipróbált lanthúrok. De Bataille-nek ügyes ujjai vannak.

- Ugye, keményebb és érdekesebb legény Rictus, a „Les soliloques du pauvre” írója?

- Hasonlíthatatlanul. De nem hasznos dolog ma lázongani. Csőd és csőd. Erről kell ma írni prózában és versben.

- Mégis csak boldog ember ön. A színpaddal nincs dolga. Ott okvetlenül még fájdalmasabb tanulságokat gyűjtögethetne. Ha ugyan engem jól informáltak a párizsi színházak és az irodalom házaséletéről.

- Alighanem jól informálták. Régi dolgok ezek s messzehangzók. Aztán én kevés ideig voltam ott önök között, de mintha csaknem minden ott is párizsi minta szerint folynék. Törvényei vannak ez állapotnak. Internacionális fetrengése ez a literatúrának. Ha én Jules Claretie volnék, nem tartok olyan büszke beszédet, mint ő tegnap…

- Na, jönnek az asszonyok s ők helyrehoznak mindent.

- Nekem is ez tetszett legjobban a Jules Claretie beszédében. Ez valami. Csakugyan az asszonyok jönnek. Nem hiszem ugyan, hogy ez a század csakugyan a „nők százada” lesz. De már igazán hatalmasan érezhető az erők kicsapása a női lelkekből, e túltelített, régen veszteglő akkumulátorokból. Én is azt mondom, hogy az „új asszonyok”-ban kell bizakodnia az irodalomnak is. Nem a George Sand-féle tüneményes kivételekben. Ejh, George Sand valóságos férfi volt. Most jön az asszony - egy új világgal, új érzésekkel új eszmékkel, új színekkel, új formákkal.

- Anatole France-nak el merné mindezt így mondani?

- Óh igen…

- Tehát jönnek az asszonyok. Szükség lesz akkor egyáltalában mi ránk férfi-írókra?

- Mi is föl fogunk frissülni az asszonyok által…

…Már ekkor a Sorbonne táján sétáltunk. Két kurtahajú diákkisasszony lépegetett el mellettünk. Talán oroszok. Modelljei a „Théâtre-Antoine” új nihilista drámájának. Vajon ezek is az „új asszonyok” előhirnökei? Nem kérdeztem meg a franciámat. A nihilista leányokról ma igazán nem lett volna kedvem elmélkedni s elmélkedéseket hallani. Alkonyodott, s búcsúzkodtam az én új francia barátomtól, ki utoljára megint magyarokról kezdett beszélni. Kik a mi jelesebb nőíróink, művésznőink? Van-e már feminista lap Budapesten? Siettem át a nagy bulvárra. A rue Auberre különös ruhájú hölgyek fordultak be. Ma este nagy szolemnitást tart az üdv hadserege. Csapatostól szállongtak hazafelé a kis munkásleányok. A Bois-ból jönnek a kocsik. Ebben a kocsiban okvetlenül egy rojalista mágnás felesége ül. Ebben a másikban egy nagy kokott. A harmadikban egy amerikai milliomos szépség. No, az utca nem nagyon mutatja, hogy érkezik az „új asszony”. A női piktorok és szobrászok kiállítása sem volt valami szenzációs prófécia a Grand Palaisban. De mondjuk, hogy jön. Addig pedig vigasztalásnak megmarad a „régi” asszony. Bizonyisten itt Párizsban is sokat ér ez a „régi”. Még látnivalónak is.

Pesti Napló 1904. március 20.

A. E.

9. MADAME THÈBES MŰHELYÉBEN

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 21.

Hogy miért mentem el az avenue Wagram 29-ik számú házába, nem is tudom. Madame Thèbes, a híres párizsi jósnő, nem rendkívüli asszony. Csak ravasz, konok és ügyes. A jóslásaira sem voltam kíváncsi. Fölösleges lonis-jaim sincsenek: Madame Thèbes-nél lealkudhatatlanul húsz frank legalább is egy szeánsz. Elmentem mégis. Meg akartam látni a hírhedt műhelyt, szimbólumát az ember örök hazugság-éhségének.

Sokára került reám sor. Széttekinthettem a nevezetes szalonban. És elkerültek a kicsi és nagy borzongások. Nem éreztem, hogy a nagy titkok csarnokában vagyok. Mennyi elefánt és mennyi kéz! Gipszből, kőből, vasból - és fényből. Mert rengeteg fotográfia lepi be a szalont. Emitt Dumas pere kéz-fotográfiája, amott az ifjú Dumas gipsz-keze. Maupassant kezének mása is megvan, s az élő és aktív kezek között igen előkelő helyet kapott a Rostand keze. Itt az üvegszekrényben egy históriai kéz gipszmása pihen: Krüger apó keze. Egy sorban csupa politikusok kezei ezután. Valóban, olyan mohó, kapzsi és hiú kezek!

Végigvizsgálom az emléktárgyak, szobrocskák, képek, s emléklapok sorát. Egy sereg beteg, hisztériás mágnásasszony kedveskedett emlékeztető tárgyakkal Thebes asszonynak. Gyönge, szédülő, babonás, beteg lelkek trofeum-terme ez a hely. Hódolatát egy fényképen itt hagyta Jean Lorrain, a divatos és furcsa író, akinek a talentuma rokon egy kicsit - a Thèbes asszony talentumával. Megtaláltam a gróf Montesquiou dedikált fényképét is. A színek és illatok poétája nagy tisztelője a - kezek poétájának.

A szeánszot már el is engedném. A műhelyt, íme, láttam. Eszembe jut hirtelen, mi is adta a látogató vágyam. Thèbes asszonyt és kartársnőit a napokban hosszú cikksorozatban „leplezte le" újra egy nagy francia lap riportere, s ugyancsak a napokban publikálta néhány lap, hogy Thèbes asszony Londonba készül.

Egy oldalajtó nyílik. A sor rám került. Már ősz, de még mindig fiatalos és erős a híres asszony. Szemei élénkek. Arca majdnem kedves. Úgy végigvizsgál, hogy szinte fájdalmas. Aztán nagyon szeretetreméltóan leültet. Tavaly még gyűrűkkel telerakott meztelen kezekkel fogta meg a delikvens kezeket. Most hosszú, különös szürke kesztyűt hord Thebes asszony.

Egy csöppet sem vagyok kíváncsi, hogy miket mond.

- Ha holnap meghal, meg szabad mondanom?

- Óh igen, Madame. Ha mindjárt ma is.

- Művészkeze van, s valamelyik keleti országból való. A keze orientális.

- Elég keleti a hazám, Madame.

- Nagyon szereti a muzsikát?

Nem akarom elárulni, hogy rosszul sejt őnagysága, de ő észreveszi az arcomon. Merészen megkérdi:

- Hát író-ember?

Nem válaszolok, s most már vége a szeánsz minden érdekességének. Sejti, hogy újságíró vagyok, s vége minden merészségének. Akkor lendül újra magasabbat a fantáziája, mikor kettős végstációt jósol.

- Vagy óriási sikere lesz harmincéves korában, vagy megőrül.

Eh bien, Madame. Nem félek. Tehát nyolcvannégy évig fogok élni. Törékeny a testem, lelkem. Mint egy porcelán váza. Olyan vagyok, mint egy finom csipke. És szép, kedves és udvarias. Megyek Amerikába. Pénzem sohse lesz, de vagy szörnyű erkölcsi szükszém lesz, vagy megbolondulok. És a többi.

- És a nők, Madame?

- Ha megnősül, hamar el fog válni. Nagyon és gyakran fog szeretni…

- Madame, én hitetlen vagyok, ha a magam sorsáról hallok jóslást. Bevallom, hogy nem is ezért jöttem. Megengedi, hogy kérdezhessek valami mást?

Nevet és megfenyeget:

- Maga újságíró!…

Úgy hangzik ez, mintha „maga szemtelen”-t mondana. De olyan óvatos most már.

- Ha ezt tudnám, Isten volnék, monsieur, - elmondja négyszer-ötször.

Megnyugtatom, hogy nincs semmi leleplező célom. Nekibátorodik.

Az orosz-japán háború nem lesz hosszú. A háborút különben ő jóeleve megjósolta. Egy pár kis ütközet lesz csak, ha majd a harc terrénumán kitavaszodik, s ekkor Japán - megadja magát. (Madame Thebes francia honleány, tehát oroszbarát.) Ellenben fél a Balkán-bonyodalmaktól Thèbes asszony.

- Világháború előtt állunk - mondotta. Szinte kikerülhetetlennek látom ezt a szörnyű háborút.

Végül egészen nekibátorodik.

- Ön lengyel, magyar vagy bulgár.

Bánt egy kicsit ez a vagy-vagy. Bulgár? Végignézem - félve - magam. A kezem is megnézem. Hátha nem is agyonápolt, de még sem bulgárrendű a kezem!… Ezt is megérti. Ravasz és okos ez az asszony.

- A kéz szabása orientális. Különös kéz. Tehát ön magyar?

- Igen!

- Óh, a magyarok érdekes nép. Az önök országának nagy jövője van. Nagy és független ország lesz Magyarország…

…Lám nemcsak a Balkán-gyanúsítást hozza helyre, de megkeresi s fölkelti bennem az alvó sovént is.

Mégegyszer megnézi a kezem:

- Nagyon művész kéz. Áldja az Istent, hogy nem lett kereskedő. Maga nem tud pénzt szerezni, de még tűrni sem tudja a pénzt. Írjon könyveket!…

Mosolygok. Madame Thèbes is író. A könyvei jobban fogynak, mint sok francia íróé, pedig a francia íróknak többnyire érdemes dolog könyveket írniok.

- Köszönöm Madame. Tárgyalni fogok az Ön kiadójával. Tovább nem is foglalom le. Hallom, hogy várakoznak új vendégek. Megyek.

Nagyon szeretetreméltóan búcsúzkodott. Nevetve kért:

- Nehogy bántson valamelyik magyar lapban. Eleget bántanak engem a párizsi lapok.

Sietett. Új, könnyelmű louis-k igérkeztek. Az avenue Wagram 29. számú saját házába ömlik a pénz. Madame Thèbes azonban mégis megcsökkentnek látja a forgalmat, mert Londonba készül. Viszi, s már átkiáltja a csatornán az ő nemes és büszke jelszavát:

- Nem csalok, csak figyelmeztetek!…

Künn a széles avenue-n jól esik a lárma és a levegő. A húsz frankot nem sajnálom. Madame Thebes mondásain magamban jókat nevetek. Nem karcolt a lelkembe egyetlen jósló szó sem, de valami mégis bánt. Az ördögbe is, azt a megbolondulást elhallgathatta volna!…

Pesti Napló 1904. március 25.

A. E.

10. A FRANCIA BILSE ÉS AHRENBERG

[Saját levelezőnktől]

Párizs, március 26.

A franciáknak is megvan immár a maguk Bilse hadnagyuk. Néhány nap óta vörös-fehér-kék fedeles könyvek integetnek szinte kiabálva a párizsi könyvkereskedések kirakatából. A könyv címe: „Egy kis francia garnizon."

A francia Bilsét Charly hadnagynak hívják. A könyve szinte unalmas. Valóságos szak-regény. Íródott azért, mert Bilse könyvének francia mását megírni igen jeles kiadói ötlet volt. És iródott azért, hogy lássa a világ, milyen más állapot francia tisztnek lenni, mint németnek.

A francia lapok reklám-kritikái hamiskodnak, hogy micsoda szörnyű kurázsija volt Charly hadnagynak. No hiszen, nagy bátorság is kellett az „Une petite garnison française" elkövetéséhez. A legújabb időkben az egész hivatalos és nem hivatalos francia világ lármázva hivalkodik, hogy mennyivel emberibb, nemesebb és felvilágosultabb szellem dirigál a francia hadseregben, mint a németben. Nincs az a kis alkalmacska, melyet demonstrálásra meg ne ragadjon a francia közvélemény. Legalábbis száz francia újságcikk íródott az Ahrenberg-afférról, hogy íme, ilyen az „Ő" hadserege. Ez az „Ő" persze Vilmos császár, akiről mostanában még a komolyabb francia újságok is olyan tónusban kezdenek írni, amely már nemcsak udvariatlan, de néha valósággal megundorítóan ízléstelen. Dehogy is fogják üldözni Charly hadnagyot. Sőt meg fogják mutatni, hogy a francia hadsereg a maga Bilséjét nem büntetésre, hanem jutalomra tartja érdemesnek. Mindez pedig kellő zajjal fog megtörténni, mint ahogy az ilyen demonstrációk megkívánják. Hasonlóan nagy zajjal folyt le egy másik katonai história is. A francia haditörvényszék szenzációs tárgyalás után szenzációs ítéletet mondott a francia hadsereg egy szerencsétlen kapitányára.

Blanchard kapitány nyakon ütötte egyik közlegényét a zászlóaljának. A katona, kit Angelinnak hívnak, rászolgált erre a nyaklevesre, de a francia hadseregben a nyakleves tilos mulatság. Angelin följelentette a kapitányát.

Blanchard kapitány humánus, derék katona. Így vallották ezt tiszttársai s alárendeltjei. A szegény százados megijedt. Könyörögni kezdett Angelinnek, aki panaszát visszavonta.

Az affér azonban már ekkor belekerült az újságokba. A legfőbb katonai törvényszék egy anketten hivatalból új tárgyalást rendelt el, hátha Angelin fenyegetések súlya alatt vonta vissza a panaszát. Így argumentált a legfőbb katonai bíróság, pedig az új és szigorú tárgyalás

más okból kellett. A szerencsétlen kezű Blanchard kapitány bőrével akarta a francia hadsereg megmutatni, milyen humánus és igazságos tud lenni.

Hiába volt a szegény Blanchard kapitány minden bűnbánása, a tanúk mentő vallomása, Angelin visszavont panasza. Blanchard kapitánynak lakolnia kellett azért, mert Ahrenberg herceg, a német katonatiszt, aki Afrikában bestiáskodott, kimenekült a büntetés alól. Blanchard kapitánynak a bőrével kellett dokumentálnia a francia hadsereg előkelőbbségét.

És szegény Blanchard kapitányt húsz napi elzárásra ítélte a katonai törvényszék.

A francia Bilse és a francia Ahrenberg esete volna Charly hadnagy és Blanchard százados esete. De szegény Bilse nem sejtette, hogy az ő kis regénye világraszóló szenzáció lesz. Bilse hadnagy bizonyára nem akart szenzációt, s aligha akarta, hogy meggyalázza a német hadsereget. Charly hadnagy minden célja a szenzáció volt. Charly hadnagy pamfletet akart írni. És Charly hadnagynak, nagyon helyesen, kutyabaja sem lesz. A francia Ahrenberg nem gyilkolt. A nyakához ért a kezével egy rendetlen és renitens bakának. A haditörvényszék mégis kérlelhetetlen szigorúsággal mérte reá - szintén nagyon helyesen - a börtönt.

De vajon, ha regényt nem ír Bilse s kegyelmet nem kap Ahrenberg, akkor is ez a sors jutott volna Charly hadnagynak és Blanchard századosnak?…

Pesti Napló 1908. március 29.

A. E.

11. A PÁRIZSI VÁSÁR

Párizs, márc. 24.

- Nem csinálunk titkot belőle, mi a németektől tanultunk ezúttal, vallotta be nekünk G. Fabius de Champville úr, az első párizsi vásár legbuzgóbb előkészítője. A lipcsei vásár volt a szemünk előtt. A munkánkban nagyon bízunk. A jövendőtől nagyon sokat várunk.

Huszonöt éve kísért már a párizsi vásár eszméje. Párizs már két óriási kiállítást rendezett. A párizsi vásárt még sem lehetett megcsinálni. A nagy és szép tervet megölték a bürokrata formaságok s a hivatalos protokollumok, - vallja be ugyancsak G. Fabius de Champville úr, aki a kiállítás hivatalos, nagy katalógusához az előszót írta.

A párizsi vásárt - mint a Budapesti Hírlap jelentette - e hónap 17-én nyitották meg s a francia kereskedelmi körök új éra kezdetét, a régi kártékony, konzervatív közfelfogás megváltoztatását remélik tőle.

A francia ipar azokban az iparágakban tűnik ki, hol az ízlésnek, csínnak, tetszetősségnek és invenciónak nagyobb tere van.

A divatcikkeken, csecsebecséken, játékszereken, parfümökön, stb. kezdve egészen a legdrágább bútorokig, a francia bútor otthonos és szerencsés. De amit a francia invenció produkált, annak eddig legtöbbször más élelmesebb iparos-népek vették praktikus hasznát. Elsősorban a németek, a német gyárosok aknázták ki a francia ügyetlenséget, akik Németország buzgó és nagy apparátussal dolgozó külföldi közgazdasági képviselete révén, a nagy forgalmat ígérő francia cikkeket szinte boszorkányos gyorsasággal foglalták le maguknak. Megszámlálhatatlan a francia iparcikk száma, melyet a német gyárosok „utángyártották” s dobtak ki silányabb, de óriási mennyiségben a világpiacra.

A francia cégek között aránylag kevés az olyan cég, mely közvetlenül saját utazóival keresteti föl a külföldi piacokat. A francia kereskedelmi utazó ritka madár még a baráti és szövetséges Oroszországban is. A régi, jó idők rossz hagyománya ez, mikor még a francia ipar nem ismert annyi versenytársat, mikor a külföldi fogyasztók és kereskedők kénytelenek voltak maguk fölkeresni a francia termelőt.

Most már a helyzet szinte tűrhetetlen. Angolország után most Németország kereskedelme is gyilkos erővel feküdt rá a francia kiviteli kereskedelemre. A francia könnyelműség és elbizakodottság először nem akarta a nagy veszedelmet meglátni. Most már érzi a bajt mindenki, s mikor az illetékes körök az orvoslást megkezdik, legelső sorban azokat a német intézményeket veszik figyelembe, melyek a francia ipar és kereskedelem mai veszedelmes helyzetét megteremtették. *A lipcsei vásár mintájára ezért csinálták meg a párizsi vásárt.*

A párizsi vásár ügyét a vajúdásból a francia játékszer-készítők és gyárak iparkamarájának egy végső erőfeszítése ragadta ki.

A vásár rendezői nem titkolják, hogy a világszerte ismert lipcsei vásár irányította őket. A francia kereskedelmi körök kezdik most már általánosan belátni, hogy ha már kereskedelmi utazórajuk, a konkurrens országokéhoz képest, nagyon kicsi, s minden esztendőben mégsem lehet egy nagy kiállítást rendezniök, valamit szükséges cselekedni, ami a külföldi fogyasztókat a francia iparra figyelmeztesse.

Hirtelen, hihetetlen gyorsasággal, váratlanul, egyszerre, szinte máról-holnapra csinálták meg az első párizsi vásárt, és ez a mohó, ideges sietség meg is látszik rajta. Bármilyen hatalmas és változatos legyen egy ország ipara, máról-holnapra hűséges képet magáról, sikerült kiállítást nem adhat. Egy hónapja, hogy a párizsi vásárt elhatározták. A vásár helye a Marché du Temple, Párizs egyik óriási, meglehetősen ócska s lebontásra szánt vásárcsarnoka. Az óriási csarnok azonban a vásár céljaira kicsiny. A kiállítóknak egy-egy tenyérnyi hely jutott. Összezsúfolt a vásár ilyenformán, s mégis nagyon sokan maradtak el. Lekicsinyelné a francia ipart, aki ebből a vásárból ítélné meg. A nagy és ismert cégek nem mertek csak úgy üzletszerűen, készületlenül belemenni egy vásárba, mely kiállításszámba megy. Féltek, s tarthattak is attól, hogy valamelyik konkurrensük, aki hamarabb értesült s jobban elkészülhetett, lefőzi őket. A vásárról hát úgyszólván a francia ipar színe-java hiányzik. A vásáron kiállított dolgok között a legnagyobb számban az úgynevezett l'article de Paris, párizsi bibelók, dísztárgyak és főleg játékszerek vannak képviselve. Ezek változatosak, érdekesek, ügyesek és ízlésesek általában.

A vásár elég látogatott. A látogatók között sok a francia vidéki kereskedő. De hát ez nem eredmény még. A vásár célja a külföldi látogatók, kereskedők idevonzása volna. Ezt persze a hirtelen megcsinált első vásár még nem érhette el. A külföld alig vehetett róla tudomást.

Anyagi sikere tehát fölöttébb kevés lesz az első párizsi vásárnak. Ehhez nincs, nem volt meg a szükséges kiállított anyag s a még szükségesebb külföldi látogató sem. De az „eszme győzelme" volt a legelső cél. Az első párizsi vásár sok messzetekintésnek, fáradó akaratnak, munkának a kivívott győzelme. A rendezők állítják és hiszik, hogy egy dicsőséges sorozatnak a kiinduló pontja. Lehet, hogy így lesz. Az első vásár védőségét maga a kereskedelmi miniszter vállalta el, s a rendező-bizottságban helyet kértek a rendőrségi prefektus s Szajna megye prefektusa is. A hivatalos körök kívánják s akarják legjobban, hogy a párizsi vásár legyen valami. Egy nagy tervnek eme processzusában már mi, magyarok is okulhatunk. Pláne már esett itt-ott szó egy budapesti vásár tervéről is.

Az első vásár még be sem zárult, már készülnek a jövő évire. Egy alkalmasabb helységet keresnek, s nem lehetetlen, hogy a vásár céljaira egy külön, új épületet építenek.

A franciák nyíltan hirdetik, hogy a párizsi vásár versenyezni akar a lipcseivel. Nemcsak a francia sovinizmus legyezgetése ez, de igen ügyes reklám is. Ha pénz és kitartás lesz elég, igenis lehet még a párizsi vásár a lipcsei vásár konkurrense. Hogyne, mikor a Párizsba jövő idegen érdeklődő vagy kereskedő nemcsak vásárolhat, de mulathat is. Valamivel jobban persze, mint a Blümchenkaffee hazájában…

Budapesti Hírlap 1904 március 29.

(a.)

12. BONAPARTE ÉS MONTANSIER ASSZONY

Párizs, március 27.

A párizsi Gaîté-színháznak különösen érdekes estéje volt a napokban. Réjane asszony és Coquelin lépett fel együttesen Flers és Caillavet: La Monstansier című, nagy érdeklődéssel várt darabjában, amelynek bemutatója inkább a szereplő művészeknek, mint a szerzőknek hozott dicsőséget. Maga a darab az unalmasságig megszokott forradalmi jelenetek mozaikszerű feleleventése. Ilyen darab minden esztendőben kikerül vagy kettő a párizsi színdarabgyárosok műhelyeiből. Ezúttal Montansier asszony, a kilencven esztendőt megélt, szerelemről, színházalapításairól, no meg a hétszáz jogérvényesen letárgyalt peréről híressé vált művésznő körül forog a cselekvény. Úgy látszik, hogy a szerzők inkább csak „históriai estélyt" akartak rendezni a darabbal, amely abból az időből tárjon fel képeket, amidőn a Jemappes melletti csatában Dumouriez győzedelmeskedett az első koalició seregén.

Érdekes, hogy Bonaparte a darabban csak mint „Ő" szerepel. Tény az, hogy a későbbi világverő abban az időben még csak szerény hadnagyocska volt. Csak Toulon ostrománál „vágta" ki magát a többiek közül és rá egy évre már Párizsban működött, mint generális. Ebből az időből való Bonaparte életének az az epizódja, amely oly közeli érintkezésbe hozta őt Montansier asszonnyal, hogy az alig huszonhétéves generális már azon a ponton volt, hogy eljegyzi magát az akkor *hatvanéves* színésznővel. Bonaparte akkori protektora, Barras, ki a direktóriumnak is tagja volt, hozta össze a párocskát és az ő emlékirataiból merítették a szerzők a darab meséjét.

1795-ben történt az esemény. Bonaparte akkor tétlenül, kegyvesztetten élt Párizsban. Letourneur intrikái folytán törölték az aktív tábornokok sorából, sőt Aubry, aki túlságos rokonszenvet vélt felfedezni benne a jakobinusok iránt, rendelkezési állományba is helyezte. Természetes, hogy az ifjú Bonaparte, akiben már éltek a nagy jövő képzetei, végtelen levertséggel fogadta ezt a bánásmódot és szorgalmasan eljárt Barras terített asztalához búfelejtésre.

- Egy szép napon - írja Barras - keserűen panaszkodott nekem Bonaparte, hogy milyen mostoha a sors.

- Nemcsak rólam van szó, - mondotta - hanem mindnyájunkról, akik, az arisztokraták óriási birtokaival szemben, szegényen vagyunk kénytelenek átszenvedni az életet. Igaz, hogy rövidesen ránk kerül a sor, de hát addig, addig…?

Barras türelemre intette, amit Bonaparte kelletlenül fogadott. Ekkor így szólt Barras:

- Helyes, barátom. Igazad van. Nos tehát, ha gyorsan akarsz előrejutni: *házasodjál meg!* Valamennyi tönkrement vagy vagyontalan mágnás ezt szokta tenni. Vadászni kell a gazdag partira. Rendesen beüt. Ha lesz időm, majd keresek neked valami gazdag feleséget.

Ebben a pillanatban Montansier asszonyt jelentették be. Túl volt ugyan már a hatvanon, de kitűnően konzervált, üde arcbőrű, fiatalos mosolyú, ragyogó szellemű asszony volt. A Palais-Royal körüli zavargásokról kezdett beszélni és közben ezeket mondta:

- Könnyű nektek, polgárok. Ti férfiak vagytok, védhetitek magatokat. De mi asszonyok csak legyőzöttek lehetünk. És aztán zsákmányai vagyunk a győzőnek, bárki legyen is az! Óh, ha férfi lehetnék! Veletek mennék a csatába!

Mialatt beszélt, folyton a fiatal generálisra nézett.

Bonaparte teljesen ki volt cserélve. Montansier asszony látható érdeklődése megtörte a jeget. Keresett galantériával közeledett a művésznőhöz és így szólt:

- Madame, bizonyára akad még kar, aki önt, az egyedülálló asszonyt megvédelmezze. Erről *én* biztosíthatom.

A társalgás ilyen mederben folyt tovább és midőn Bonaparte az együttlét során újból felajánlotta szolgálatait, Montansier asszony így felelt:

- Köszönettel fogadom citoyen és számítok önre.

Másnap már meglátszott Bonapartén a hatás. Dicsérte, fiatalította, magasztalta az asszonyt, úgy, hogy Barras időszerűnek találta megpendíteni a házasság eszméjét:

- Nos barátom. Tegnap a házasságról beszéltünk. Mit gondolsz? Montansier asszony?… Hm?

Bonaparte lesütötte a szemét, és így felelt:

- A dolog megfontolást kíván. Ő nagysága személye ellen nincs kifogásom. A korkülönbség mit se tenne. Olyan időket élünk, amikor ilyen csekélységgel senki sem törődik. Hanem ami vagyont illet. Igaz az, hogy Montansier asszony vagyona egymilliónál is több? Ilyen fontos dolognál jó, ha az ember tudja, mekkora bázisra támaszkodhatik.

Barras utánajárt a dolognak és megállapította, hogy Montansier asszonynak 1,200 000 frank vagyona van. És formális házassági ajánlatot tett neki Bonaparte nevében.

- Ugyan, hiszen az anyja lehetnék! - kiáltott fel Montansier asszony, de az ajánlat mégis megtette rá a hatását.

Meg is hívta Bonapartét asztalához, aki készséggel engedett a meghívásnak.

Barras, ki jelen volt az ebéden, a következőket írja: Evés közben folyton egymásra néztek. Ebéd után pedig félrevonultak a jegyesek, - Barras már jegyeseknek tekintette őket - és sokáig beszélgettek egymással. Hallottam, hogy terveket szőttek a jövőre vonatkozólag. „Ezt fogjuk tenni, azt fogják tenni.” Bonaparte a családjáról is beszélt és elmondotta Montansier asszonynak, hogy szeretné őt hazavinni Korzikába, ahol kitűnő a klíma és ahol kevés pénzzel rövidesen meg lehet gazdagodni. „Úgy látszik, hogy Bonaparte korzikai légvárakat épített a jövendőbelijének”, teszi hozzá a maliciózus Barras.

A beszélgetés ilyen intimussá vált, amikor egyszerre jelentik Barrasnak, hogy a városban lázongás tört ki. Barras magával viszi Bonapartét, a direktórium által ráruházta tja a fővezénylet jogát és ez aztán minden teketória nélkül nekiszögezteti ágyúit a tömegnek, összetereli őket a Saint-Roch templom előtti téren, s egyszerűen beléjük kartácsoztat; szóval, alaposan elnyomta a *rojalista összeesküvésnek bizonyult* fölkelést. Másnap a tegnap még ismeretlen ifjú generális már hőse volt a francia népnek. Megmentette a köztársaságot.

Montansier asszony természetesen most még jobban ragaszkodott a tervbevett házassághoz. Felment Barrashoz és kérdezte:

- Mit csinál a vőlegényem?! És - tette hozzá gyorsan - mikor lesz az esküvőnk?

A meglehetősen idős hölgynek persze alapos oka volt a sietésre.

- Nemsokára, nemsokára - felelte Barras - most azonban legidőszerűbb lenne, ha ebédre hívná meg velem együtt. Éhesek vagyunk, mint a farkasok.

- Házam egyúttal az önöké is - felelte Montansier asszony.

Az ebéden Montansier asszony olyan szabású ruhában jelent meg, amely maga is valóságos házassági ajánlat volt. Persze végtelen dicshimnuszokat zengett Napóleonról, aki mindezt egykedvűen fogadta, mint igen természetes dolgot.

Még nem volt vége az ebédnek, amikor a generálisnak „szolgálati ügyben" távoznia kellett. Elment - és többé nem jött vissza soha…

Ki tudja miképpen alakult volna a világtörténelem, ha a huszonhétéves Bonaparte elvette volna a hatvanasba járó Montansier asszonyt! Lehet, hogy - mint Montansier asszony későbbi férjéből, Neuville-ből - Bonapartéből is színigazgató lett volna. De hát ő jobbnak látta, hogy császárrá legyen…

Budapesti Napló 1904. március 31.

13. GRÓF GOBINEAU

Párizs, március 28.

A francia irodalom Panteonjának nehéz és büszke kapuján egy német sereg zörget:

- Nyissátok föl! Hazahoztunk valakit, aki örök szomorúság volt önmagának s örök dicsőség nektek. Hazahoztunk egy francia nagy embert. Amíg élt, nem ismertétek. Ismerjétek most meg. Gróf Gobineau-t hozzuk, akit a mi nagy Wagnerünk Cervantes és Michel Angelo rokonának tartott. Nyissátok fel!…

A kapu nem mozdul. Szegény Gobineau! Szegény, nemes, hazátlan lélek! Az ő fátuma most is az, ami volt, míg élt. Nem akarják érteni. Idegenül néznek reá. Ő mindig későn jön, mint aki messziről, nagyon messziről érkezik. Valaki volt, rejtélyes és büszke valaki, aki arra született, hogy önmagát kitagadja a világból és az örömökből. Nagy gondolkozó volt, nagy filozófus, nagy író és nagy poéta. És nagyon magányos lélek, a legárvább talán azok közül a végzettől sújtott lelkek közül, kiknek ez a föld idegen ország s kiknek az életük elhivatás a szenvedésre.

Talán Wagner Richard volt az egyetlen ember, aki megértette. És hazug volt ez az egy barátság is. Gobineau fanatikusan ápolt a lelkében egy legendát, hogy ő nem francia, hanem germán, vére a normann lovagoknak, az ős, a dicső, a legistenibb germánoknak. S Wagner Richard elsősorban ezért a legendaszerű fanatikus germánságért szeretett bele Gobineau-ba. Pedig dehogy volt germán ez a gazdag, csodálatos lelkű ember. Francia volt egészen. Pláne a gascogne-i fajtából.

Nem is tudok magyar példát lelni. Talán Berzeviczy Gergelyről szólhatnék, akit úgy gyűlölt Kazinczy Ferenc s vele Berzsenyi Dániel s aki haszontalannak tartotta a maga magyar fajtáját, érdemtelennek az életre. Mert Kecskeméthy Aurél már a maga magyar-maró lelkével magyar volt egészen, fájdalmasan és mindig magyar. Aztán az az angol poéta-pár jut az eszembe, kikről Ellen Key írt nemrégen egy könyvében, akik gyűlölték az angolokat, e „szociális barbárokat". Nagy és kivételes lelkek kóros, végzetes, szomorú hite az ilyen hit. Az egyedülvalóság, a meg nem értettség érzése fakasztja ezt a hitet. Gobineau is ezért szakítja ki

teljesen magát a francia humuszból, ezért gyűlöli a maga nációját s vigasztalja magát a germán-vérség legendájával.

Németországban most egy Gobineau-liga azért küzd, hogy Gobineau-t elismertesse a franciákkal. Csodálatos, páratlan látványosság. Német emberek állanak össze s küzdenek egy halott francia franciaságáért. Német emberek akarnak bejuttatni egy francia lelket a dicsőség Walhallájába, a francia irodalom Panteonjába. Csodálatos, páratlan, szép és nagy látványosság ez.

A német Gobineau-liga vállalkozását a mai francia irodalom valósággal ellenségesen fogadja. Illetve nem is akarja észrevenni. A hivatalos francia irodalom nagymoguljai ma többnyire nacionalista kortes-politikusok is egyúttal. Ezek nem bocsátanak meg ma sem még a „renegát s németté romlott" Gobineau-nak. Ezek nem akarják visszafogadni Gobineau-t, akinek főként a reneszánszról és az emberi fajokról írott hatalmas munkái állnak igen magas értékben az emberi szellem kincstárában, de aki olyan gazdag, olyan változatos szellemi örökséget hagyott egyébként is hátra.

De előkelő hívei is vannak a Gobineau visszatelepítésének. Ezek többnyire arra utalnak, hogy ma már, mikor Nietzsche, ez a prototípusa a germánságnak, valósággal hazát talált Franciaországban, lehetetlen, hogy a francia lelkek elforduljanak egy Gobineautól, aki francia elme volt mégis, bár a németek közé menekült, s akit csak a sok méltatlanság fordított el olyan nagyon a saját nációjától.

Ez az érdekes, különös, izgató szép probléma nagyon foglalkoztatja mostanában a német és francia szellemi élet komolyabb lelkeit. Egy Gobineau-barát francia esztétikus most rendezi Gobineau leveleinek francia kiadását. A francia publikumnak nagy gyöngéje a levél-irodalom. Lehet, hogy e levelek publikálásával, ha nem is lehet triumfálva bevinni, de be lehet csenni a francia Panteonba Gobineau-t… Hogy tiltakoznék ez ellen ez a büszke lélek, ha kiáltani tudna…

Budapesti Napló 1904. április 1.

A. E.

14. MAGDOLNA TEMPLOMÁNÁL

Párizs, április 3.

Magdolna temploma előtt ődöngtem, s különös, zagyva, egy kicsit vásári szózatot hallottam:

- Adatik tudtokra mindeneknek: mi meghaltunk és új életre keltünk. Még szálldos a tömjénfüst és az alleluja. Mi nem vagyunk a régiek már. Mi azok vagyunk, akik visszatérnek. Mi Jean Jacques Rousseau népe vagyunk. A mi új életünk az angol parkok élete lesz. Élni fogunk, miként a kertek: a nap és a felhők parancsai szerint. Élni fogunk, miként Cincinnatus élt. Restauráljuk az erkölcs várát. Kisöpörjük a ledérséget. Adót vetünk az agglegények konok fejére. Legalább is hat gyermeket követelünk minden férjes és férjtelen női élettől. Becsukjuk az abszint-gyárakat, s a hajat sem lesz szabad alkohollal mosni ezután. Hazafiak leszünk, mint ama nemes szerecsenek, kiknek az idegent meglátni és fölvacsorázni hamarabb dolog, mint nálunk ezelőtt házasságot törni volt. Csak tíz év múljék el, új világ lesz itt. Nem ismer reánk s Párizsra senki. A mi országunk lesz az erő, erény és egészség országa. Megmutatjuk, hogy mi mindent meg tudunk csinálni, s a gall regenerálódásról legalábbis fog annyit beszélni a história, mint XIV. Lajosról, a nagy forradalomról vagy a napóleoni epocháról…

A nagyszombati alkonyatnak ünnepi buzgóságából, a zsolozsmákból, a tömjénfüstből és a tegnap és ma gondolataiból kapkodtam ki ezt a zagyva és furcsa monológot. Április másodikán este, Párizsban, Magdolnának tornyatlan, oszlopos és szépséges temploma előtt. Nem volt ez senkinek a szózata, s szózat volt mégis. Valahonnan mélyről jött, honnan a névtelen vágyak vagy gondolatok és végzetes érzések kerülnek az emberekhez. Ez a szózat a francia lélek szózata, mely még nem zendült meg, de él és megzendülni készül. Mi lesz, ha megzendül? Egy ügyes szózat csak? Egy szép póz csupán? Kifakadása egy hisztériás rohamnak? Vagy egy új „lionéria"? Ki tudja?… Ma olyan komolyan akarják magukat regenerálni a franciák, hogy csúnyaságot mívelne, aki valamivel gúnyosabban kacagna föl, mint hasonló nagy, de komoly furcsaságoknál illik.

*

Lehet-e a mindig-józanságot, a fegyelmezettséget, az akarás képességét máról holnapra úgy beleoltani egy néplélekbe, mint a körtevadoncba a nemes körte gallyait? Erről rengeteg disszertációt lehetne tartani, ha ez érdemes és érdekes dolog volna. Ne, ne! Inkább rapszodikusan fonográfáljunk itt egy-két hangot a francia lélek mai nagy és lármás rapszódiájából.

- Legyünk diplomaták és ügyesek. Legyünk egyszerre oroszbarátok, a latin-szövetkezés hívei, Sedan-felejtők s angol-barátok… - ez az új politikai krédó.

- Neveljünk új és edzett nemzedéket. Gyorsítsuk, növeljük a populációt. Írtsuk kegyetlenül a prostitúciót, pusztítsuk ki az alkoholizmust. Harcoljunk ama pokoli ellenségek ellen, melyek baktérium-seregeikkel rávetették magukat a francia vérre, agyra, idegre, gerincre és tüdőre. - Ez a fiziológusok dogmája.

- Álljunk a szociális haladás élére. Csináljuk meg erősen és békésen a negyedik rend fölszabadítását. - Ezt hirdetik a szociálpolitikusok.

- Legyünk fölvilágosultak, üldözői minden sötétségnek, de ne szégyeljünk egyszersmind sovének is lenni, hadsereg-erősítők, történelem-tisztelők, féltékenyek, követelők és lelkesedők. Lehetőleg persze respublikával. - Ez az új nemzeti politika.

- Térjetek vissza a monumentálisra, az egyszerűre, komolyra és vidítóan fölemelőre. - Ez a művészeti jelszó.

- Lépjetek ki elefántcsont-celláitokból, s kapcsoljátok a poézist a haladó és javuló élet egyszeregyéhez. - Ez egy új költői hitvallás volna.

Mennyi ilyen új igét lehetne még idéznünk, melyek mind a jövendőbe szeretnének bevilágítani. A színházak szerepéről, a közlekedésről, a közoktatásról, a feminizmusról, az egyházak kivégzéséről stb. S mindezek egy gondolatért: még tréfából se merje senki Franciaországot gyöngének és süllyedőnek látni.

*

A regenerálódás nagy aktusából még csak a nagyrakészülődés ideges rángásait érezzük. Még folyik a harc az egyházzal, szociális, és katonai reformok lármája zúg. Mind a haladás nevében. De már nő a rendőri hatalom, mely beleskelődik immár a polgártársak ablakán is. Az igazságszolgáltatásban a Magnaud-féle „szabadosság" ellen tiltakozik a komoly taláros világ. Brunetière még elbukott egy választáson, de a szabadgondolkozók ligája is bomlik s a nemzeti szempontok kezdenek szinte olyan sallangosan kísérteni tudományos és minden téren, mint akár Magyarországon. Hogyne, mikor már a szocialisták egy része is a hazafiságával dicsekszik legszívesebben. Az új színpadi munkák vagy a bomlott idegek kórházi víziói, vagy erotikus hancúrozások, vagy szenzációra törő oktalanságok, vagy olcsó heccelődések,

személyeskedők, politizálók, antiszemiták, filoszemiták stb. Mindig olyanok, hogy biztos legyen a botrány, s értelmességével, nívójával, ízlésével és kedélyével ott lássa magát a színpadon a tömeg, az utca…

*

A nagyszombati alkonyatban újra és újra hallom azt a valójában bennem formálódott zagyva és furcsa, de stílszerű monológot a regenerálódásról. Milyen tájékozatlanságban, zavarodottságban és bizonytalanságban kavarognak ím a lelkek, hova mi mindig világosságért esengve néztünk s honnan még ma is a kalauzolást várjuk az eljövendő időkbe. Vajon ez a káosz csak múló lesz vagy ez a regenerálódó mánia végzetes? Szörnyűség volna, ha Franciaország, melyre talán nagyobb szüksége sohasem volt a világnak, mint most, - elveszítené önmagát, mert - nem mer önmaga lenni…

Budapesti Napló 1904. április 7.

A. E.

15. BRUNETIÈRE CSŐDJE

Párizs, április 20.

Ugyanaz a Ferdinand Brunetière, aki a minap veszekedett, hogy ő buzgó katolikus férfiú ugyan, de - szocialista, ugyanaz a Ferdinand Brunetière, aki azt hirdeti, hogy az emberiségnek szüksége van a véres háborúkra, ugyanaz a Ferdinand Brunetière, aki a tudomány csődjét bejelentette, ugyanaz a Ferdinand Brunetière, aki annyiszor beszéltetett magáról már, aki tudós, elokvens, szellemes, bigott és kártékony, ugyanaz a Ferdinand Brunetière most csődbe került és sokkal fájdalmasabb csődbe, mint a tudomány.

A Ferdinand Brunetière csődje érdekes, tanulságos és szenzációs, mivel a nagy publikumot Párizsban is jobban érdeklik a tudományos botrányok, mint a tudományok.

A derék és tudós Brunetière bele akart ülni Emile Deschanel örökébe, a „Collège de France" francia irodalomtörténeti tanszékébe. Nagy és jeles polc ez, de valamiről megfeledkezett Ferdinand Brunetière. Megfeledkezett arról, hogy azoknak, kik ma Franciaország sorsát intézik, nem lehet egészen közömbös, milyen elvek hirdetődnek a szinte legmagasabb francia professzori katedráról. Csak a felhők közt mászkáló liberalizmus magyarázhatja mindig önmaga vesztére a gondolatszabadságot. Igen, a gondolat szabad, s Brunetière hirdethet, amit csak akar, de a francia kormánynak van annyi esze, hogy a növekvő reakció idején nem ajánlja föl önmaga egyik bástyáját az ellenségnek, a legveszedelmesebb, úgynevezett „tudományos" reakciónak. A „Collège de France" tanárai szavaztak. Szavaztak napokon keresztül, s a sok szavazás eredménye az lett, hogy Brunetière, aki az első szavazásnál aránylag a legtöbb voksot nyerte, az eredményre vezető, utolsó szavazásnál végre is kibukott a jelöltek közül. A „College de France" első helyen Abel Lefranc-t, második helyen Gaston Deschamps-t jelölte Emile Deschanel örökébe. Az első titkára, a második helyettes tanára a „College de France"-nak.

A klerikális sajtó iszonyú lármát csapott, hogy a kormány presszionálta a „Collège de France" professzorait, hogy sérelem esett a gondolatszabadságon s hogy Combes már a cezárizmusra is rálicitál. Maga Brunetière sem viselkedett valami férfiasan. Reportereket fogadott, szitkozódott s becsmérelte szerencsésebb riválisait stb.

A kínos affér azonban még itt sem ért véget. A francia akadémiának is van jelölőjoga s az „Académie Française” halhatatlanjainak legtöbbje elv- és fegyvertársa Ferdinand Brunetiere-nek.

Az Akadémia összeült, hogy jelöljön. Ekkor Brunetière egy gyönyörű pózzal bejelentette, hogy ő ezennel nem kíván többé a „Collège de France” professzorai közé jutni, s az ő esetleges jelöléséről tegyen le az akadémia.

És mi történt ekkor? Megkezdődött a szavazás. Az első szavazásnál az urnába hull 2 voks Abel Lefrancra s 25 - fehér lap. A második szavazásnál, a második helyre tudniillik, Gaston Deschamps kapott 4 voksot, Abel Lefranc szintén 4-et, még két jelölt összesen hármat s 16 fehér lap esett az urnába…

Vagyis a francia akadémia, ha Brunetière nem lehet a „Collège de France” irodalomprofesszora, nem adja a szavazatát senkire. Sakk a kormánynak, a közvéleménynek, a „Collège de France”-nak. A kutya ugat s a karaván, azaz a francia akadémia nem jelöl.

A legérdekesebb pedig a dologban az, hogy igen sok liberális francia is tapsol az akadémiának. Mert ha - így mondják - a császárság idején egy Michelet-nek, egy Quinet-nek nem rótták föl bűnül republikánus voltukat, Brunetiere is lehet a „Collège de France” professzora, ha mindjárt klerikális is.

Egyáltalában őrült gabalyodás van e fura affér körül, amelynek a vége azonban már bizonyos. Ferdinand Brunetière csődbe került, s ma olyan erős és elszánt harcot folytat a francia kormánypolitika a reakcióval, hogy meg nem hátrál egy tucat akadémiai demonstráció elől sem. A doktrinér liberálisok pedig hiába sóhajtoznak a gondolatszabadság miatt, a gondolat szabadsága a tudomány szabadsága, s ezen a mezőn Ferdinand Brunetiere nem reklamálhat semmit, mióta a csődöt bemondta…

Budapesti Napló 1904. április 22.

A. E.

16. A SZÁJÖBLÖGETŐ VÍZ

Párizs, április 20.

A szegény Beöthy László írta vala egy novellájában:

- Bizony, bizony, mondom nektek: meg ne igyátok ebéd után a szájöblögető vizet.

A Beöthy László novelláit nem igen olvassák már az emberek, ami nagy kár. Lám, pár hónappal ezelőtt két jeles és neves magyar képviselőnek támadt lovagias ügye a szájöblögető víz miatt. Az egyik tréfából ráfogta a másikra azt, amitől minden jámbor lelket óv Beöthy László, persze nem a Király színház kitűnő direktora vagy a bihari főispán, hanem a néhai, a szomorú jókedvű Beöthy László.

Az embereknek gyűjteniök kellene az olyanfajtájú tanácsokat, mint például ez a Beöthy László-féle. Milyen iszonyú tragédiák történnek olyan kicsiségek miatt, mint a szájöblögető víz fölkortyantása, vagy olyan végzetes botlások miatt, hogy valaki késsel eszi a halat! A modern tragédiaírók azért csinálnak fércmunkákat, mert ókori szemmel nézik a tragikumot. A modern tragikumot a szájöblögető víz táján kell keresni.

A napokban kemény tollharcot kezdett egy neves francia publicista egy komoly, derék orosz úriemberrel, aki azt a vigyázatlanságot követte el, hogy egy tudományos vita során nem nyilatkozott eléggé udvariasan és hízelgően a francia nációról.

A francia publicista két gyilkos, okos, hosszú cikkel rohant az oroszra, s mikor ezt már kellő módon összefojtogatta, így adta meg neki a kegyelemdöfést:

- Különben, kár is erre az úrra annyi szót vesztegetni. Egy emberrel, aki a hígra főtt tojást pohárba tölteti s kanállal eszi, nem is kellene szóbaállni. Én láttam egyszer, hogy ez az úr így fogyasztotta a híg tojást.

És evvel „ki volt végezve" az orosz. Egy emberre, aki a híg tojást pohárból eszi, kár szót vesztegetni.

Azonban történnek e világi életben furcsa esetek. Ugyanakkor, mikor az oroszt „kivégezték" a híg tojás miatt, iszonyúan föl kellett szisszennie a francia sajtónak. Egy vagy két nagy angol lap párizsi levelezőjének eszébe jutott, hogy miután a politikai békesség helyreállott a francia-angol egyezménnyel, illenék valami érdekesebb és pikánsabb új afférról gondoskodni Anglia és Franciaország között. Az angol lapokban aztán megjelent egy pár párizsi levél. Ezek a levelek minden érzékenyebb francia arcba belekergették a vért. Arról zengtek tudniillik, hogy az úgynevezett francia élet se nem okos, se nem esztétikus, s hogy a francia társaságbeli szokások egy igazi kultúrember szemében rettenetesek. Megkritizáltak ezek a párizsi levelek mindent. - A francia házirendet s az egész átlagos francia életberendezkedést. Megkritizálták a franciákat otthon, az utcán, látogatásokon, színházban, úton, vendéglőben, kávéházban. Az ebédlőben, sőt a - fürdőszobában is.

Napokig tartott az angol és francia lapok veszekedése, míg az affér nagy kimagyarázásokkal békés véget ért. Marokkóban tudniillik könnyebb kiegyeztetni az angol és francia érdekeket, mint a szájöblögető víz táján, azon a vidéken, ahol a szokás, ízlés, tónus, stb. a dirigáló hatalmak.

Hogy a francia férfiak rosszul öltözködnek, hogy a legtöbb francia rosszul táplálkozik, hogy a francia szalonok nagyobb része csak hírből ismeri az ízléses fesztelenséget, az őszinte udvariasságot s az igazi esprit-t, és még egy légió ilyen sértést még talán zsebreraktak volna a franciák. De a goromba angolok a nőkről, a francia nőkről mondtak legtöbb gorombaságot. Szinte szégyenkezünk. Ezek az angolok azt mondják, hogy a francia nők toalettjében csak az a részlet perfekt, melyért a szabónők, divatárucégek, ékszerészek és suszterek kezeskednek. A többi részlet nem. Már a fürdőszobából eredendő bűnökkel suhan ki a francia nő, aki különben az angolok szerint még sokkal jobban fél a víztől és a szellőztetéstől, mint a francia férfi. Erről már Erzsébet, azaz Erzsike is szól az ő viziteiben. Erzsébet látogatásai egy nagyon kedves és híres angol könyv. Egy fiatal angol leány, csodálatosan friss, józan, naiv és elmés megfigyeléseit közli ez a könyv. Most fordították le franciára. Erzsébet ellátogat francia rokonaihoz is, s íme, csak mutatóban egy-két szentenciája Erzsébetnek.

- Egy francia marquis-val ismerkedtem meg. Rettenetes rosszul vasalt ing volt rajta. Ha én marquis volnék, nem viselnék rosszul vasalt inget. Hát te mama?

Erzsébet tudniillik anyjához írott leveleiben közli az ő kis megfigyeléseit. Egyik levelében ezt írja:

- A francia hölgyek nedves fűben is könnyen táncra kerekednek, s nem félnek, hogy meghülnek. Nedves fűben nem hűl meg az ember, de a hosszú mosakodástól és a nyitott ablaktól igen. - Csodálatos, ugye mama?

- Itt a mi rokonainknál nagyon nagy házat visznek. Mindenkinek külön inasa van. De nekem a múltkor egy fürdőkád kellett, s a szobalányom a rengeteg palotában egy kicsit és nyomorúságosat is csak nehezen tudott keríteni.

…Ilyenek s hasonlók az Erzsébet megfigyelései - francia földön.

Hogy mindez érzékenyebben fáj a franciáknak még Elzász-Lotharingiánál is, az természetes.

Az ember mindent megbocsát, elfelejt. De azt nem felejti el, ha megissza a szájöblögető vizet s ezért rápirítanak vagy nem issza meg, de ráfogják, hogy megitta.

Budapesti Napló 1904. április 24.

Ady Endre

17. DON QUIJOTE A SZINPADON

[Saját levelezőnktől]

Párizs, április hó

Él itt Párizsban, álmokon innen és álmokon túl, egy poéta. Automobilja nincsen, de van néhány száradt koszorúja, s volt neki egy cipőboltja is. Gringoire-ok nincsenek ma már. De ügyetlen, rongyos, nagy gyermekek ma is akadnak. Ügyetlen, rongyos, nagy gyermek ez a poéta is. Jacques Le Lorrain a becsületes neve. Nem mai gyermek és mindig egyforma gyermek. Fátumát is csak álmodja talán, mert az ilyen ügyetlen, rongyos, nagy gyermek mindig álmodik.

Író emberek értik, mit jelent az, ha egy írót jól ismernek és sokra tartanak - az írók. Jacques Le Lorrain-nak nincs oka panaszra. Alig volt húsz esztendős, s már költő-testvérévé fogadta Théodore de Banville. Mikor megjelent egy verskötete, Jean Richepin nyújtotta felé a babért. Becsülte Sarcey és diadalhoz akarta segíteni Alexandre Dumas.

Mindezek után pedig a publikum, amelynek könyveket illenék vásárolnia, a publikum, mely ítélkezik verses és prózai színdarabok fölött, a publikum jóformán ma sem ismeri Jacques Le Lorrain-t, aki pedig írt már színdarabot, verses könyveket, sőt regényeket is.

Kisebb és szerencsétlenebb nációk írói számára szinte kínálja magát szomorú vigasztalásként a Jacques Le Lorrain esete.

Az édesapja suszter volt Le Lorrain-nak. Ezelőtt nyolc esztendővel a párizsi lapok fura kis szenzációval pirítottak a publikumra. Egy zseniális francia poéta beleharapott a dikicsbe, hogy éhen ne haljon. Jacques Le Lorrain fölcsapott suszternek, s cipőboltot nyitott.

A modern Hans Sachs maradt, aki volt. Ügyetlen, rongyos, nagy gyermek. A cipőbolt megbukott és Jacques Le Lorrain visszajött kenyérért a literatúrához.

Azaz visszatért Dulcineához… A megsűrűsödött keserűségek egy órájában megszáll mind-annyiunkat egy hirtelen sejtelem. Megreped sorsunk sötét kárpitja, s mi hirtelen látjuk, hogy mi már nagyon régen élünk, régiek a mi álmaink, a mi boldogságaink, a mi csalódásaink. Óh, ember az emberek között, bölcs a bölcsek között, néhai spanyol Cervantes!… Don Quijote, a szegény, a hős, derék lovag, az ügyetlen, rongyos, nagy gyermek, az álmodó, a bolond, ma is él.

Jacques Le Lorrain megtette magát Cervantes posztumusz hősének. Drámát, verses drámát írt Don Quijote-ról… Önmagáról. És akadt nagy csodaképpen színház, amely előadatta a darabot. A Victor Hugo-színház volt ez a színház. És azóta minden este áhitatos, nemes nagy publikumnak szaval az álmok lovagja:

Tudni akarjátok, ki vagyok? Halljátok.
Kóbor lovag vagyok, ki vad dühvel telve
Irtja a gazságot, s akinek a lelke
Átölel bús anyát, koldust, elesettet,
S szereti azokat, kiket nem szeretnek…
Hazátlan csavargó…
……
Bolondja vagyok a napnak, égnek, térnek
S a szőke gyermekek bizó, kék szemének.
Még a rablókat sem vetem meg, ha hősek,
Büszke homlokuak, vidámak, erősek.
Kényszerből gyáva, hős vagy gyönge az ember
S mindenki annyit ér, amennyit tesz és mer.

Óh, mert mindenek fölött a lelke legyen nagyságos az embernek. Legyen sasszeme, széles homloka s magas, miként egy kapu. Legyen hatalmas, súlyos, hódító és ragyogó alakja. Legyen szíve tele remegő érzésekkel, s legyenek szemei telve borongó álmokkal…

És legyen egy Dulcineája. Erre pazarolja rá minden ékességét. És ha Dulcinea kirabol, megöl egészen bennünket, az övé legyen azért az utolsó álmunk, s haljunk meg szerelmes himnuszt zengedezvén róla…

Jacques Le Lorrain Don Quijote-ja elmegy Dulcineája kedvéért a rablókhoz, s bolond nagy hitével megindítja a banditákat, kik életben hagyják, s visszaadják Dulcinea elrabolt gyöngysorát. Don Quijote ujjong. Szidja a kishitű Sanchót. Rohan Dulcineájához s végzete elé. A bolond, álmodozó lovagot kineveti, megcsalja s megöli az ő Dulcineája. Ő nemes, nagyhitű bolond és álmodozó marad azért utolsó percéig, s egy hunyó, futó csillagnak kiáltja oda, hogy ő még mindig hisz, s Dulcinea, te csodás, tiszta, szent, fényes ábránd egyszer realitássá fogsz válni….

A verses dráma csodálatosan hatott és hat. Valami szent egyszerűség, ritmus és szinte félelmetes varázs árad a rímes, ékes alexandrinusokból. Mintha kilüktetne belőlök a fátum érverése, mely a maga megváltozhatatlan törvényei szerint futja és árasztja be a világi dolgokat s az emberi lelkeket. Kell élniök és vérezniök a Don Quijote-oknak! Kell és lesznek mindig Don Quijote-ok! Talán ezek az igaziak, a kiválasztottak, a valóban élők… Talán ezek… Talán nem…: A végzet rettenetes, a valóság elviselhetetlen és az álom gyilkos. De Don Quijote-nak örök élete van mégis, és Dulcineához visszatér mindig Don Quijote…

…Enfin, mintha Don Quijote megtörte volna a Jacques Le Lorrain fátumát. A poéta győzött. És győzött a Victor Hugo-színház, és győzött az irodalom, amelynek annyiszor jut a színpadokon Don Quijote-szerep… Talán nem is tud örülni a diadalának Jacques Le Lorrain. Mert különösek ezek a fatális, ügyetlen, rongyos, nagy gyermekek… És Don Qiujote is hiába hozta vissza a banditáktól Dulcinea gyöngysorát… Don Quijote hiába tesz mindent…

Pesti Napló 1904. április 28.

A. E.

18. A TŰZESŐVEL FENYEGETETT PÁRIZS

[Saját levelezőnktől]

Párizs, április végén

(Watren úr. - A modern Sodoma. - A feszület ellen. - A keresz és Szokratész pohara. - Greulinget sajnálják. - A rendőrség és a „házi mulatságok”. - Somoskői. - Popescu Eliza anyja.)

Watren úr Neuilly-ben lakik, itt a szomszédban mindjárt. Mintha odahaza Kispesten vagy Budakeszen laknék. Watren úr e pillanatban bizonyára imádkozik, mindenekfölött a dicső szent Mihályhoz, aki régi védőszentje Párizsnak s akinek a lováról szomorúan énekelt a „Csikósbőrös kulacs” poétája, néhai való Csokonai Vitéz. Watren úr rettenetes, égi kinyilatkoztatás tudója. Tudja, hogy Párizst Sodoma és Gomorrha sorsa fenyegeti. A haragos egek tűzesőt küldenek Párizsra. Még azt is tudja, hogy Párizsnak tizenegy kerületét emészti meg az egek pusztító tüze. Éppen Párizs közepére éhesek a tüzes és haragos egek.

- Térjetek meg, istentelenek és gonoszok, - kiáltja ide Neuillyből, hol persze biztosságban van Watren úr. - Térjetek meg, mert az egek tüzes haragja tornyosul felettetek.

Ám Watren úr hiába prédikál, jajgat és imádkozik. Párizs nem akar megtérni. Az egekből egyelőre víz csurog, sok csurog, mindig csurog.

*

Drumont, Desmoulins és társai urak azt mondják, nem is volna csoda, ha Watren úr próféciája beteljesülne. Már a vízözön kevés volna. Tűzeső kell ide, mely elpusztítsa a republikánus szektáriusokat, radikálisokat, szabad gondolkozókat és szabadkőmíveseket. Ime, most már a feszületeket, képeket s a többi kegyes és vallásos szereket sem tűrik e sátán fajzatjai. Az igazságszolgáltatás termeiből, a hivatalos bürókból kiszórják a feszületeket.

- Legalább mint szimbólum, az emberi megváltás, önfeláldozás és igazság szimbóluma ihlessen meg benneteket a kereszt! És mit válaszolnak a megátalkodott gonoszok?

- A kereszt felséges szimbólum, de nem szuverénje a szimbólumoknak. Hát a Szokratész méregpohara? Hát a Giordano Bruno, Husz János, Jeanne d’Arc és annyi sok más máglyája? Az emberi haladásnak nemcsak egy mártírja volt. A keresztnek nincs privilégiuma…

És e blaszfémiára sem indul meg az egek haragja. Watren úr, mi lesz a tűzzel?…

*

Hisz már csak azért is megérdemelné a tűzesőt ez a modern Szodoma, mert nemcsak szereti és pártolja a bűnt, de valósággal megszenteli. Tavaly ősszel egy Greuling Frigyes nevű svájci kalandor megölte a kedvesét, a szép Popescu Elizát, egy Párizsban tartózkodó román színésznőt. Nemrégiben állott az esküdtek előtt Greuling. Húsz éves múlt ez a suhanc. Szép és elegáns fiú. Kisült róla, hogy közönséges „raszta”, hitvány alak. Az esküdtszék előtt színészkedett, pózolt, verseket szavalt.

- Nem vagyok bűnös, - mondotta. - Csak egy bűnöm van: ennek a kornak a gyermeke vagyok, túlfinomult, betelhetetlen.

A terem telve volt elegáns hölgyekkel, s ezek a hölgyek majd fölfalták a szemükkel Greulinget, s mikor az esküdtszék bűnösnek mondta ki s tíz évre ítélte, egész Párizs méltatlankodott.

Mint ahogy méltatlankodott s méltatlankodik Párizs a Bulton-affér miatt is. Bulton angol piktor, kinek műtermében tizenkilenc urat csípett különös mulatságon a rendőrség. A magyar lapok - dicséret nekik - egészen röviden írtak volt ezekről az „antik orgiák”-ról, „fehér éjszakák”-ról, melyekről a párizsi lapok hetekig közöltek részleteket, brr! részleteket.

A rendőrség letartóztatta mind a tizenkilenc urat, s Bulton még mindig fogságban van, a többi is csak kaució árán szabadult ki. És Párizs dühöng.

- Hiszen ez rendőri omnipotencia!

- Mi köze a rendőrségnek egy „házi mulatság”-hoz?

Valóban úgy áll a dolog hogy a párizsi rendőrség nagyon is aktív mostanában. Talán nemsokára nem lesz már a régi Eldorádó Párizs azoknak, akik másutt kedvük szerint és biztosságban nem élhetnek. E tárgyban mint hivatott és zseniális embert Victor Veysey urat szeretném megkérdezni, aki a saját házában s igen előkelően él az avenue Carnot 10. száma alatt. Victor Veysey úr valamikor ismertebb nevet viselt, Somoskői-nek hívták. A hírhedt magyar kalandor azonban most nagyon zárkózott - főképpen honfitársaival szemben. Ami nem csoda. - Úgy mondják, hogy a honfitársak, kik Párizsba kerültek, többnyire meg akarták pumpolni. Szerettem volna beszélni a nevezetes emberrel, de ő bizony a levelemre sem válaszolt. Lehet hogy pumpoló magyart sejtett bennem is. Azonban erről s ezekről majd máskor, ha ugyan Watren úr jóslata addig be nem teljesül s meg nem emészt bennünket az egek tüzes haragja… Most még azonban egyre és egyre csak víz csurog az egekből… Szegény Popescu Eliza anyja is meggyilkolt leánya temetésén „modern Szodomá”-nak átkozta Párizst, s szintén tűzesőt emlegetett.

Pesti Napló 1904. április 29.

A. E.

19. SZINHÁZ-TRÖSZT és IRÓ-TRÖSZT

[A Budapesti Napló levelezőjétől]

Párizs, április 26.

Franciaország köztársaság ma még. Váltig dühöng ezen Paul de Cassagnac. Egyelőre nincs monarchája Franciaországnak. Csak egy. Ezt az egyet Alfred Capusnek hívják.

Alfred Capus monarcha. Sőt despota. Alfred Capus egy személyben: a doge és a „tízek”. Félelmetes ennek az embernek a mindentudása és a hatalma - a maga birodalmában. Ez a birodalom pedig a színházak vidéke. Alfred Capus „Színház-ország” fejedelme, mivel ő a francia színpadi írók egyesületének a plenipotenciáriusa. Alfred Capus mindent lát és mindent tud. V. kisasszony, a kiváló fiatal drámai szende még csak nagy titokban alkudozik X. direktor úrral, Alfred Capus már tudja, lesz-e az alkudozásoknak eredményük vagy sem. N. direktor azon töri a fejét, miből fizesse ki holnap a művészek gázsiját, Alfred Capus már azt is tudja, ki fog kölcsönt adni a szegény modern és párizsi Rettegi Fridolinnak. Alfred Capus mindent tud, mindent megszagol. Úgy kell lenni, hogy ő a gondolatokon, a homlokráncokon, a mosolygásokon is megérzi a masztix-szagot.

Tegnap Alphonse Franck úrral beszéltem, a Gymnase színház szeretetreméltó direktorával. El volt keseredve, s nagy keserűségében éppen a próbákat ellenőrizte a színpadon. Nem

tréfadolog az, mikor az embernek már majdnem a kezében van négyszázezer frank, s akkor jön egy kellemetlen és komoly úr, aki ridegen és szárazan adja ki az ordrét:

- Ön ezt a kis summát nem fogja elfogadni!…

Szegény Franck úr! S ráadásul pörölik. Még esetleg ő fog fizetni azért, mert nem fogadott el négyszázezer frankot. Alphonse Franck úr meg akart szabadulni néhány részvényesétől a színházának. No meg egy kis pénzt is akart volna, hogy a „Le Retour de Jérusalem" csinos sikere után még jobban utána vethesse magát a sikernek. A pénzt Roy úr adta volna. Roy úr, a tőkepénzes Roy úr, aki passzióval fekteti be a pénzét színházakba, s akinek suttyomban van is már két színháza Párizsban. Az „Athénée" és a „Folies Dramatiques".

Már-már egy harmadik színházat is szerzett volt Roy úr, a Bouffes-Parisiens-t, mely azóta már meg is boldogult, akkor azonban megakadályozták. Kicsoda? Alfred Capus úr. Most már iszonyú óvatossággal közeledett Roy úr a Gymnase felé, mikor értesült hogy Franck úrnak pénzre van szüksége. Megvolt az alkú, megvolt minden, s ekkor megjelent, Capus-Diabolus, s így szólt Franck úrhoz:

- Mi, a francia színpadi írók egyesülete, Önt bojkotálni fogjuk, ha azonnal nem nullifikálja azt a szerződést, melyet ön Roy urral kötött.

Franck kétségbeesve engedelmeskedett. Roy úr viszont pöröli Franck urat. Párizsi irodalmi és színházi emberek pedig miről sem beszélnek most másról, mint erről a kis afférről.

A francia színpadi írók egyesülete óriási hatalom. Alakult az írók védelmére a színházakkal szemben. Ma azonban már nagyon is nagy hatalom. Ma már a színházaknak kell gondolkozniok, miképpen védjék meg magukat az egyesülettel szemben, mely teljesen tirannizálja a színházakat. Mikor nő meg ennyire a magyar színpadi írók egyesületének a hatalma? Ma csak két színház van Párizsban, mely e hatalommal szembe mert szállani. A Roy úr két színháza az „Athénée" és a „Folies Dramatiques", melyeknek igazgatói Deval és Richemond urak. Persze, Alfred Capus itt is interveniált. A bojkott sem késett. Azonban Deval és Richemond uraknak szerencséjük volt. Találtak két írót, akik nem tagjai a színpadi írók egyesületének, de akik írtak a két lázadó színháznak olyan két kasszadarabot mint a pinty. Az egyik a „Le Prince Consort". Budapesten a „Királynő férje" címmel éppen most diadalmaskodik, a másik darab az „Une Nuit de Noces", mely nem rosszabb a címénél.

Éppen ez a siker bántja nagyon Alfred Capust, s ezért vigyáz a színpadi írók egyesülete, hogy Roy úr meg ne kaparintson még egy színházat. Majd csak eljön a sora - gondolja Alfred Capus - mikor leszámolhatunk a két lázadóval. - Színház-trösztöt nem fogunk tűrni!

Ez a színpadi írók egyesületének a jelszava:

- Nem engedjük át a kapzsi tőkének a művészet csarnokait. A színházak direktorai írók vagy művészek legyenek.

Ilyen kissé ósdi frázisokat dörög Alfred Capus úr. Elég jól riposztoztak Deval és Richemond urak, mikor gúnyosan ezt válaszolták:

- Jó, jó. De ne haragudjanak azért az író urak, ha a művészethez is kell pénz. Hiszen talán az író uraknak is jó dolog az, ha nekünk direktoroknak van, honnan adjunk pénzt.

Nincs is szó itt trösztről. Csak arról van szó, hogy a színpadi írók egyesületének fáj a merészség, amellyel eddigvaló föltétlen hatalmát ki merték kezdeni. „Roy ura" csaknem mindegyik párizsi színháznak van, s a fiatalabb francia írók nem a színházak trösztjét szidják, hanem az Alfred Capus úrék trösztjét.

Alfred Capus úr úgy beszél, mintha a párizsi színházak a pénzérdek mocskos vizeitől távol a művészet szent kristályforrásai volnának. Nincs az Alfred Capus egyesületében egyetlen ember, aki ezt komolyan hinné. Az irodalomnak nincs oka rettegni a színháztrösztől, mint ahogyan nincs sok oka örülni most, amikor az ő nevében működik egy tröszt. Az irodalomnak akkor lesz egy kis oka örülni, ha teljesül majd az az éppen párizsi jóslás, mely látja közeledni az üdvös elválasztódást amikor is majd kevesebb lesz a színház, több a mulató. A Roy urak siettetnék ezt az elválasztódást. Az Alfred Capus urak késleltetik. De a Roy urak nem beszélnek irodalomról. Mért beszélnek az Alfred Capus urak?…

Budapesti Napló 1904. április 30.

A. E.

20. PÁRIZSI SZOMORÚSÁGOK

Párizs, ápr. 30.

Ugye sztrájkolt a szilágysági vasút is, kedves szerkesztő úr? Két hét óta nem látok „Szilágy"-ot. Ugy-e sztrájkol mindenki odahaza, az én országomban? Mi, szegény magyar nomádok a nagy idegenségben iszonyú dolgokról fantáziálunk. Mi úgy sejtjük, hogy siralomvölgy a föld, melyet Magyarországnak neveznek. Úgy sejtjük, hogy vérben forog otthon minden szem, s husángot emelget minden kéz. Tegnap délután egy kis miniszteri segédfogalmazó, szeretetreméltó budapesti fiú, ki tanulmányút címén kószálgat külföldön, halálos sápadtsággal az arcán, állott előmbe a nagy bulváron:

- Meglásd, hogy odahaza kiüt a forradalom…

Rendes szimptoma ez a rémlátás minden magyar ember nosztalgiás lelkében. Egy barátom itt élt Párizsban, mikor Bánffy Dezsőt fojtogatta volt az obstrukció. A magyar lapok sorai között iszonyú dolgokat sejdített meg az én barátom. Ő is forradalomról fantáziált s haza akart rohanni, hogy beálljon honvédnek.

Így voltunk s így vagyunk most mi is. Én magam is - a nyomorék, a mindig lázas és beteg, akinek, hejh, elég sok a maga nyomorúsága is s akinek talán éppen a fantáziája a végzete - fantáziálok, hogy nagy a baj otthon s tűnődöm, hogy nem jó volna-e hazamenni…

*

De mégsem megyek haza. Pedig a grófnak igaza van… A gróf? A gróf szerencsétlen egy fráter. Magyar huszártiszt volt még nemrégiben, s nagyon vígan élt. Egy szép napon megállapította, hogy neki el kell hagynia Magyarországot. Ide jött Párizsba. Itt kóborog már a bulvárokon néhány hónap óta egy árva fillér s egy mentő idea nélkül. Valamely délelőttön behívtam a grófot egy nagy kávéházba az Opera táján egy pohár árpalére. Künn a teraszon gunnyasztottunk. A napsugaras tavaszban valósággal ficánkolt, tobzódott az élet. A fényes automobilok, kocsik szinte egymáson nyargalásztak. A gróf keserűen szürcsölte a rossz, keserű sört, s mondott valamit, amit ő nagyon bölcsnek ítélt s amibe ő egy reveláció fenséges ünnepiességét akarta önteni:

- Higgye el nekem, mélyen tisztelt uram, nincs más különbség Párizs és Nyíregyháza között, mint hogy Nyíregyházán valamivel ihatóbb ital a sör…

A grófnak igaza van, de én mégsem megyek haza. Lehet, hogy csupán enerváltságból, de lehet az is, hogy nem tartom érdemesnek egy fáradságos, hosszú útra azt a kis különbséget, ami a párizsi és a nyíregyházi, vagy mondjuk a budapesti sör között van…

*

Néha hazaáruláson kapom magamat. Fojtogatja a lelkem a keserűség, s nem birok egy szentenciával, mely újra és újra föltámad bennem s azt mondja, hogy semmi sincs jól odahaza minálunk. Érdekes dolog, hogy ilyenkor nem szidom a zsidót. Lehet, csak azért, mert azután szégyellném magam. Meg hát eszembe jut: az ördögbe is, vagy három esztendeig radikális-liberális és zsidószabadkőmíves lapot szerkesztettünk odahaza, csak nem cáfoljuk egészen meg magunkat!… No és más oka is van ennek. Kezdek Marxszal gondolkozni a zsidókérdésről. A zsidók jórészével még meg lehetne egy társaságban, igazságban, haladásban és kultúrában élni, de az a nagyobb baj, hogy a keresztyének legnagyobb része elzsidósodott… Valahogy félve és borzongva gondolok arra, hogy végre is csak otthon kell élnem és dolgoznom majd egyszer. Mi lesz akkor? Sok megalázást már nem igen fogok kibírni. Nálunk pedig úgy nevelik az írómesterség szerencsétlen fiataljait, hogy kézcsókra lépdeltetik elő, s mindent elkövetnek, hogy kiforgassák önmagukból őket. Kis országokban általában gyilkolják az egyéniségeket. Nálunk azonban valóságos hekatomba-rendszer van, s rettenetes, hogy a redakcióba került, nagy dolgokra termett talentumokból milyen rohamosan irtják ki éppen azt, ami e talentumokat talentumokká teszi: az újat, a színeset, az érdekeset és erőset…

*

Hiszen nincs is az jól, hogy az érvényesülés éppen azon az ösvényen a legnehezebb, melyen voltaképpen a piszkot, a lármát, a dulakodást, a piaci életet megvető lelkeknek volna szabad csak szálldosniok fölfelé, mind magasabbra. Egyszerűbben szólván: buta dolog, hogy írónak és művésznek kell éppen legtöbbet birkóznia. Természetes dolog tehát, hogy ott, ahol konszolidált kultúrállapotok nincsenek, azt az ösvényt, mely az eszmék és álmok embereit várja, ellepik az akrobaták, a kemény izmúak, erős inúak, vastag arcbőrűek.

No és nagy baj, hogy igen szegények vagyunk mi, Árpád fiai. Legenda szól arról, hogy Herczeg Ferenc fogatot tartott szinte félesztendeig, s Kiss Józsefnek örömkönny csillogott a szemében, mikor azt újságolta nekem, hogy alig három év alatt kétezer példányt adtak el összes verseinek gyűjteményéből a könyvboltosok.

Egy fiatal francia regényíróval diskuráltam ezekről a dolgokról. Hogy megmosolyogta ő ezeket a kicsi, magyar méreteket. Ötven-hatvanezer frankot keresni egyetlen könyvvel, vagy színdarabbal nem is esemény Franciaországban…

*

Nőne, nőne előttem a papiros-csomó. De ugye elég volt e párizsi szomorúságokból, kedves szerkesztő úr? Van, ugye, otthon is elég szomorúság?… Úgy tetszik: egyre nő Magyarországon azoknak az embereknek száma, kik reggelenként két ballábbal kelnek ki az ágyból, s akik még a harmatcsöppben is hibát lelnek. Lehet, hogy ezek a békétlenek igazságtalanok. De én beteg, mindig lázas, nyomorék ember azt vallom, hogy nálunk a harmatcsöpp sem egészen korrekt… Aki pedig Leibniz híveként nézi odahaza a dolgokat s e földi élet magyar rendjét, aki tehát derűs és megelégedett, nevesse ki ezt a kis írást, s magyarázza úgy, hogy beteg ember írta, aki egy kicsit poéta is s aki nagyon szomorú életet él a víg párizsi rengetegben…

Szilágy 1904. május 5.

Ady Endre

21. „LA PLUS FAIBLE”

[Saját levelezőnktől]

Párizs, május elején

A „Comédie-Française”-nak új darabja van. Marcel Prévost írta. „La plus faible”, ez a darab címe. Régen megitták az áldomását is ennek az új darabnak. A „La plus faible”-ről már jóelőre többet beszéltek és írtak, mint amennyit egy kevesebb szerencséjű író darabjáról egy befejezett, kétségtelen, nagy siker után. Mikor a francia írók egyesülete a maga szokásos évi lakomáját tartotta, Jules Claretie, a „Comédie-Française” igazgatója olyan tószttal üdvözölte az egyesület elnökét, Marcel Prévost-t, mely reklámja volt a „La plus faible”-nek. Mint a nő fölszabadításának lovagját köszöntötte Marcel Prévost-t, annak a közeledő emberségesebb kornak a prófétáját, melyben a nő nem lesz mindig *la plus faible*.

Az „Erős szűzek” írója azonban meglepetésben utazott ezúttal is. Új darabjában nincs egy homlokráncnyi lázadás. Az új kor prófétája fölcsapott kuruzslónak. A „La plus faible”-nél alig-alig írtak mostanában szentimentálisabb históriát.

Germaine odahagyja a férjét, s szeretője lesz Jacques Nervalnak, a kitűnő írónak. A kitűnő írónál nagyobb egoista aligha lélegzett még a földön. Nem lát s nem honorál semmit. Mibe sem veszi, hogy Germaine provokálta maga ellen a társadalmat, s ami súlyosabb: a társaságot, mikor elszánta magát erre a szabad szerelmi életre. Nem látja, hogy Germaine-nél különb asszonya senkinek sem volt még a világon, hogy Germaine megérti, átérzi, óvja, elősegíti, ápolja, imádja őt.

Pedig ott van mellettük a Nerval legjobb barátja, a csodálatraméltóan nemes Gourd, aki titokban, lemondással, szinte nem is emberi fölemelkedettséggel imádja Germaine-t s aki elégszer figyelmezteti barátját, hogy milyen kincset bír Germaine-ben. Nerval fél, hogy karrierjét tönkreteszi, ha nőül veszi szeretőjét. Egy párbajban súlyosan megsebesül Nerval. Germaine-t, a kétségbeesett, jajongó, halódó Germaine-t nem engedik a sebesült, imádott férfi ágyához. Nerval családtagjai, sőt Nerval nővére, Lebrun asszony, aki valóságos vipera a maga burzsoá erkölcsösségében és korlátoltságában, elhiteti Nervallal, hogy Germaine Gourd-nak a szeretője. A jámbor nézőnek véresre tépődik a szíve, míg végre kiderül a szerelmes, ártatlan Germaine-nek ártatlansága. Az új Margit nem pusztul el. Nerval, a kitűnő író, levonja a nagy konzekvenciát. Kigyógyul egoizmusából, belátja, hogy aki egyébként is gyönge, azt gonoszság volna minden nemességével, szerelmével úgy tartani maga mellett, hogy a világgal szemben még gyöngébb és még lealázottabb legyen. Ergo nőül veszi Germaine-t, aminek a csodálatraméltó Gourd örvendezik talán a legőszintébben.

Ez volna talán a morál is. A publikumnak s a kritikának nem volt sok kedve még ahhoz sem, hogy ezt a morált kihámozza a darabból. Az udvarias megállapodás az, hogy Prévost darabja nagyon érdekes és megható história. Akart-e vele egyebet is az író, aki szeret mindig reformátorként is jelentkezni? Ő tudja.

Egyik híres munkájában önmagát rajzolja Marcel Prévost. Az egyszerű lelkű, szántóvető ősök gyermekét, ki közbeeső, kikészítő generációk nélkül, egyszerre lesz komplikált lelkű, intellektuális életű, modern lény, eszmékkel harcoló kultúrember. Az ilyen lélek vibrálni fog mindig. Vibrálni és ingadozni. Marcel Prévost, aki tizenötéves korában a líceumban kikiáltott volteriánus volt, egzaltált és regulázhatatlan, réme a derék szerzetesatyáknak, aki élete elején gazdálkodott, földdel és borral spekulált, aki nyugodtan vallja be, hogy ő a falut szereti, s nem érzi jól magát Párizsban s emellett Párizsról ír mindig, aki volt pornográf és evangélista, aki a modern ember lelki és testi aberrációit néha szinte beteges gyönyörűséggel írta le, hogy egy új

művében az emberi regenerálódásnak, fejlődésnek legyen a legkomolyabb apostola, - Marcel Prévost kiszámíthatatlan s érdekes lesz mindenha.

A „La plus faible” semmi. Egy vibráció. Egy szeszély. Azért érdekes, mert Marcel Prévost írta…

Pesti Napló 1904. május 5.

A. E.

22. A MARSEILLAISE

Nincsen forradalmi dal sem, ha forradalom nincs, s a leglázítóbb nóta sem lázít, ha bátran és szabadon lehet bárhol énekelni. A Marseillaise-nél forradalmibb dal aligha van még egy, s a „Marsellaise” forradalmisága nemcsak históriкum, mert a nemzetközi, forradalmi szocialista pártok lefoglalták ennek a csodálatos, lángoló dalnak a muzsikáját s himnuszukat, az „Internationale”-t erre a muzsikára éneklik. És mégis a Marseillaise ma már udvarképes. Hogy ez egy kicsit különös, az most jutott a franciák eszébe, mikor az olasz király a Marseillaise-zel tisztelte meg az ő kedves vendégét, Loubet-t, a francia köztársaság elnökét. A Marseillaise és az olasz királyhimnusz váltogatták egymást a találkozáson, s a franciák csak most csodálkoznak, hogy mostanában a fejedelmek is megbecsülik a francia barátság kedvéért a híres forradalmi dalt, s a Kvirinálban vígan csenghetett ugyanaz a nóta, amely mellett sztrájkoló olasz munkások ezrei tüntetnek. E kérdés körül egész vita indult a francia lapokban. A rojalista lapok azt mondják, hogy most már csak az hiányzik, hogy a Carmagnole legyen udvarképes, melynek hangja romboló, fosztogató s gyilkoló ösztönt ébreszt a csőcselékben. Egy francia író elmésen szólott bele a vitába, s megnyugtatja az ijedősöket, hogy a nótáknak aligha lesz szerepük a jövő esetleges forradalmaiban. A kérdés annyiban érdekes, hogy íme az egykori forradalmi dalt ma egyformán hallgatják a királyi udvarokban és a szocialista tömegekben is. Ma már senki se reszket a Marseillaise hallatára, s talán valamikor a Carmagnole is jámbor nóta lesz. Csak szokásból, konzervativizmusból fognak az emberek ragaszkodni a néhai forradalmak tüzes dalaihoz. Mert - írja a francia író - bizonyos, hogyha valaha az anarchisták jutnak uralomra, ők is éppen olyan konzervatívek lesznek, mint mindazok, kiké a hatalom…

Budapesti Hírlap 1904. május 7.

23. A PÉNZ ESETEI

[Saját levelezőnktől]

(Az avenue de Bois-de-Boulogne-on. - Veszedelmes tündérkert. A pénz, mely a másoké. - A Szalon. - Rodin új szobra. - Sarah Bernhardt pöre. - Az oroszok és a dekadens francia pénz. - Az a bizonyos méla akkord.)

Párizs, május elején

Sápadtan, szédülve, betegen vonszolom magam az avenue de Bois-de-Boulogne széles gyalogútján. Mintha két rohanó folyam árját bocsátották volna egymásnak. A fogatok, automobilok sokasága szemberohanó fekete hullámokként suhog egybe. Ezer helyről, ezer bántó fénnyel csillan vissza a májusi nap dühödt ragyogása. Veszedelmes májusi nap ez. Ez a

suhogó, csillogó életű, csodaszép avenue veszedelmes tündérkert. Ide könnyen jön el légyottra a legdémonibb álomtündér: a Nihil, s miként Árgirus királyfi kertjében a csodafák, kinyílnak hirtelen az agyakban pompás és veszedelmes virágai a gyilkos ideáknak…

A „tett propagandájának" misztikus és félelmetes mániákusai itt nevelődhettek, e tündérkertben. Az anarchista ifjú lévitáknak okvetlenül ide kell jönniök ihletért és szent tűzért. Itt könnyen tanulja meg a kar a hajlást a bombavetésre. Mert, ha behunyom a szemem, úgy vélem, hogy itt a pénz zakatol: A pénz zuhog, csillog, liheg és ujjong itt. A pénz, mely a keveseké, a boldogoké, az erősöké. A másoké… A pénz, a pénz…

Tarka seregekben ömlik ki a nép a „Grand Palais"-ból, hol pár napja nyílt meg az egyik szalon s az arcokról pár perc alatt lemosódik mindaz, amit rájuk a friss, hatalmas képek és szobrok írtak. Itt, hol zuhog az élet, a fény, a pénz, nincs állandósága semminek, aminek pénzértéke nincs. Itt elvész a borzongás, a hangulat, az emelkedettség. Megsiketülnek a lélek fülei. Bent a „Szalon"-ban még áhítatban olvadtunk össze Rodin csodálatos, új alkotásával a „Gondolkozó"-val, borzongva, félve, sejtve, megkapva és megnemesedve. Itt kinn csak egy vad, bolond vágy ordítoz bennünk:

- Óh élni, élni! Gazdagnak lenni! Rohanni! Falni!…

Már nem vagyunk a régi, farizeusságunkban tiszteletreméltó lények. Már nem csinálunk titkot sem abból, ami különben sem volt titok:

- Csak pénz, pénz, sok pénz!

Már őszinték, becsületesek vagyunk, s minden kicsi vagy nagyszerű emberi dologra már magától is reá cseng a pénz refrénje.

- Mi szükség van a szalonokra manapság? A császárság alatt volt értelme. Akkor fény, pompa és sokadalom volt. Idejött a világ minden gazdag embere. Ömlöttek Párizsba a milliók. Ma már nem így van, s a szalonok haszontalanok. Csináljanak a művészek kisebb vagy nagyobb kiállításokat, vásárokat. A művészet nevében nagyon elegendők a múzeumok is…

Így beszélnek ma már az őszinte lények s a pénz diadalmasan és büszkén pöfög. És Sarah Bernhardt, a nagy Sarah, aki már annyira a halhatatlanságé, hogy no, akiről a novellákban úgy írnak, mint a monumentumokról, mint a Victor Hugo-szoborról vagy a Lánchídról, Sarah Bernhardt, kiről Párizsban azt beszélik, hogy a szalonjában egy nagy kínai porcelán-tálat megtöltet olvasatlan arannyal s ebből költenek, míg kiürül, hogy pár nap múlva újra és újra megtölthessék a tálat, - huszonötezer frankért egy valóságos cigánypört folytat most. A napokban fog megjelenni ő tudja hányadszor a bíróság előtt, s bizonyosan nem fog nyugodni addig, míg a bíróság az ő javára nem ítél. Pedig a nagy Sarah például az orosz sebesültek javára egy matinéval a színházában hetvenötezer frankot tudott összeszedni.

De hát szent célra, orosz célra lenni kell pénznek persze. A baráti és szövetséges muszkák francia kölcsönpénzzel háborúznak tudniillik, s ez a kis kölcsön mostanában mentőcsónakokra szorul. El is árult a francia sajtó a minap mindent. Egy orosz úriember egy politikai revüben nem nagyon hízelgően nyilatkozott Franciaországról. Azt írta, hogy Franciaország süllyed, s ma már csak a női divatban és az automobilsportban vezető nép a dekadens francia.

- Úgy? - zúgtak a párizsi lapok. - Hát Oroszország vajon vezet-e valamiben a kaviárkereskedésen kívül? Mindenesetre kellemesebb dolog dekadens francia polgárnak vagy parasztnak lenni, mint nem dekadens orosz polgárnak vagy muzsiknak… Hanem a pénzünk nem dekadens ugye?

„…így, így… Jól is van ez így.” A place de la Concorde-on vagyok, mikor keserű békességgel így szavalok magamban. Vánszorogva menekülök, nehogy elgázoljanak a rohanó kocsik, s nem akarok ma több esetén tünődni a pénznek. Minden eset az övé. A kicsiséges és nagyszerű. Rodin megfaraghatná a pénzt. Borzalmas és megrendítő figura volna bizonyosan. És szembe kellene állítani a „Gondolkozó”-val…

Pesti Napló 1904. május 12.

A. E.

24. A PÁRIZSI KUTYAVÁSÁR

[Saját levelezőnktől]

Párizs, május 22.

Ha olvasnák még az emberek az állatmeséket, gyilkosan szép állatmesét gondolnék ki a Tuilériák mesetermő kertjének valamelyik elfödött zúgában. Beborítana e kert májusának titkos melankóliája, de én nem lágyulnék ám el. Véres és mézes szájjal arról mesélnék: be jó dolog kutyának lenni. Mert magasztos és jó állapot a kutyaállapot. Önzetlen, becsületes szimpátiát csak a kutyák habzsolnak e földi életben. Övék a nyugodt szemlélődés, a gondtalanság és a nyugalom. És milyen szabadon és merészen ugathatnak!… Ők most a másik sarkán vannak a Tuilériáknak. És idáig zúg különös és hatalmas kórusuk. Az előbb pedig ott kóborogtam előkelő celláik utca-sorában. Ott volt egész Párizs. Tudniillik minden lézengő amerikai, minden kóbor angol, minden kopótartó mágnás, minden kutyaimádó hölgy, minden vörös ruhás pecér, minden hivatásos ebkereskedő s minden okosabb foglalkozások híján levő alak. Ott voltunk tehát nagyon sokan. Megnyitották a párizsi kutyavásárt.

Valami furcsa meghatottsággal járja be az ember a kutyák e hirtelen városát. Bolond és komor raja kél bennünk az ötleteknek. Micsoda tarkaság és gazdagság pompázik ebben a nyomorú négylábú fajtában. És mi milyen szürkék és egyforma figurájúak vagyunk mind, kik itt fontoskodva járunk. Az ember egész differenciáló képessége nincs olyan summájú, mint amilyen mérhetetlen különbséget revelál egy toy-terrier ebecske, s egy saint-bernardi óriás kutya.

Az előkelő s elővigyázóan és erősen parfümözött hölgyek aligha gondolnak ilyen ostoba dolgokra. Valósággal seregesen sietnek a luxus-kutyák pavilonjába. Nagyon méltóságos, diszkrét és finom hely ez. Illatos párnáikon, selymes ágyacskáikban pihennek sorban a legkékvérűbb kutyácskák. Olyan szépek, olyan előkelőek, s olyan betegesek mind. Egyik-másik kis eb szemének nyugtalansága, csodálatos tüze valósággal megdöbbent bennünket. Mintha ez a nyugtalanság és tűz szenvedő, modern, asszonyszemekből költözött volna oda. És csönd van az előkelő pavilonban. A pettyes és más színű dalmát kutyák, a pomerániai luluk, a yorkshire-terrierek, toy-terrierek, havannai ebecskék, a ruby spanielek, brüsszeli kutyácskák, stb., stb. már nem is ugatnak. Ők a leglágyabb s legelfinomodottabb lényei a világnak, kik becézés nélkül elpusztulnak.

Szinte az őserő, a természet megnyugtatását sóvárogjuk, mikor kimegyünk e félhomályos kutyaszalonból. És csakugyan, a saint-bernardiak, terreneuve-ök, bulldogok, mastiffok, montagne-iak, setterek, stb. széles utcája torkoll ide. Majd megsiketülünk e hatalmas állatok hangversenyében. Az utca végén ijedten állunk meg. Hohó, a „sárga veszedelem” komoly dolog. Már kutya-országban is okkupál a sárga fajta. Egy sereg mongol fajtájú kutya van a kiállításon. Egy pár félelmetes, gyönyörű, vad schow-schow kutya kalodái előtt seregesen

állnak a nézők. Aztán a többi utcán szinte hihetetlen varietása a kutya-fajtáknak. Legékesebb a kopófalkák utcája. A kopó-ólakon nagyon régi és egészen új históriai nevű urak nevei ragyognak…

A kutyapavilonok közt a nagy vizsga folyik. Elő-elővezetnek néhány kutyát egy-egy fajtából. A díjak ítélése ez. Itt folynak a kutyavásárok is, itt végeznek emberfölötti munkát, hogy hű fotográfiát adjanak egy-egy, a masina előtt nyugtalankodó kedvesről. És itt kelt kellemetlen borzongást, itt utálatosodik meg a csók, az igéző, a fölgyújtó, a sokat megénekelt és áhított. Kutyácskák kapják édes, piros női ajkakról…

És egy kis szomorú csömörléssel szaladunk a művészet szent csarnokába. Igen, a művészet szent csarnokába. A kutyavásáron műtárlat is van. Képek, rajzok, szobrok. Olyik darab neves művész alkotása. Állatképek, állatszobrok. Vadász- és sportjelenetek, kutya- és más állat-idillek. Egy állatvédő öreg nő két kis kutyával járja be a tárlatot. A kis kutyák csakugyan érdeklődnek egy-egy műdarab iránt. Egy kis tréfás szobormunkát meg is ugatnak: egy csimpánz játszik egy kutyával, vidám talapzatán a szobornak. Az öreg nő a kutyák artisztikus nevelésének az apostola, és sokan vannak ilyenek a kiállításon. Ezek azt magyarázzák, hogy elérkeztünk immár oda, mikor a művészetet meg kell osztanunk az állatokkal, legelső sorban a kutyákkal, akik már éreznek és - értenek is…

…Most a Tuiléria túlsó sarkán vagyok. Ide hallik a kutyavásár lármás muzsikája. Az új „jövő zenéje”. Melankólikusan, bús csúfolódással hajlonganak, sóhajtoznak a Tuiléria májusi teherben hajladozó, lombos fái. Hahó! Valaha e tájon fölfordult és vérbefulladt egy világ azért, hogy az emberek emberiebben s jobban éljenek. S ma már mennyivel emberiebben s jobban élnek - a kutyák!…

Pesti Napló 1904. május 25.

A. E.

25. A PROVÁNSZIAK

[Párizsból írják nekünk:]

Fölöttébb érdekes irodalmi ünnepet rendeztek a minap Franciaországban. Az ünnep csöndes volt, de megható és méltóságos. A hivatalos francia irodalom nem ünnepelt az ünneplőkkel, s nem is ünnepelhetett. Mert ez az ünnep azt jelentette, hogy ötven évvel ezelőtt francia irodalom született a - francia irodalom ellen. Szinte egyedülvaló jelenség ez a népek szellemi életében. Ötven évvel ezelőtt összeállott hét fiatal francia író. Mindannyian Délről valók, a napfényes, dicsőséges, regés Provánsz-ból, a trubadurok hazájából. A hét fiatal író kimondotta, hogy gyalázatosság volna, ha meghalna a trubadurok nyelve, Provánsz nyelve, a langue d’oc. És e hét fiatal író megcsinálta a páratlan munkát: föltámasztotta a provánszi nyelvet, új irodalmat teremtett a hatalmas francia irodalomban. A nagy munka első harcosa, a provánszi iskola, a „félibrék” vezére Frédéric Mistral volt. Ő volt a legerősebb, legnagyobb talentum. Ötven esztendeje ennek. A hét úttörő közül ma már csak Frédéric Mistral és Alphonse Tavan élnek. De már ismeri a világ a provánszi irodalmat. Lassankint a hivatalos francia irodalom is belebékült a csodálatos szecesszióba. Mistralnak két verskötetét meg-koszorúzta az Akadémia, s arról is többször volt szó, hogy tagjai közé választja, ami ellen Mistral mindig szerényen, de állhatatosan tiltakozott. Azonban a provánszi irodalom még mindig lenézett egy kicsit Franciaországban, holott például német nyelvre le van fordítva csaknem minden műve Mistralnak, s a híres Mireille kötetről úgy emlékeznek meg a német

iskolákban, mint a francia irodalom egy remekéről. Az ötvenéves évfordulón almanachot adtak ki a provánszi írók. Ez az almanach fölsorolja azt az immár nagyon hatalmas írósereget, mely a lenézett langue d'oc-ot majdnem riválisává teszi a francia nyelvnek. Szerény, csöndes volt lent Délen az ünnep. Párizsban alig vettek róla tudomást. Mistral, az aggastyán, a nagy költő, a fáradhatatlan apostol volt az ünnep középpontja. Az ünnep alkalmából Mistral gyönyörű ódát írt, melyben Provánsz dicsőségét, s a trubadurok nyelvének örökéletét énekli meg.

Budapesti Hírlap 1904. június 2.

26. AZ ANARCHISTÁK GYÜLEKEZETÉBEN

Párizs, június 5.

Piszkos nádszékeken szorongunk. Piszkos Pierrot-k és Pierrettek integetnek suta arccal a falakról. Farsang idején olcsó bálterem ez a hely. Ma este azonban nagy szenvedélyek forraló műhelye. Ma itt túlzúgják azt az utcalármát, mely a nyitott ablakon bezakatol. A párizsi kommunista anarchista apostolok tartják ma itt hegyi beszédeiket - a pódiumról. Soha piszkosabb teremben ennyi nagy ego. Csodálatos fejek, bizarr figurák, sustorgó különös lárma. Fehérhajú öregek, kik ifjú ördögök voltak a kommün idején. Pergament arcuk csupa szöveg, csupa telerovás. Fáradt, de erős férfiak. Fejük erős, kemény, hajló, komor fejük falakat tudna törni. Öreg proletárnők, illatos, fehérarcú dámák, hosszúhajú elvadult ifjak, rózsásarcú varróleányok, szemüveges diákkisasszonyok tolongnak, szorongnak egymás mellett. De nem. Így nem lehet ezekről írni. Ez nem publikum, mely összeverődik s összefoly. Itt mindenki *valaki*. Itt mindenki egy forrongó világ…

A pódium szabad. A háborgó lelkek kvéker-gyülekezete ez. Kinek a lelkét megreszketteti a szenvedély, fölugorhat a magas deszkákra.

- Itt nincs elnök, itt nincs házirend, ez az anarchisták gyülekezete.

Ezt kiáltja ide nekünk egy indus arcú, villogószemű, hosszúhajú apostol, és ez a kiáltás a beharangozó. Aztán észre sem vesszük, hogy ki áll előttünk. Ömlik reánk az igéknek forró zuhataga.

- Aki nincs velünk, az nekünk gyilkos ellenségünk.

- Azért vagytok nyomorultak, mert gyávák vagytok.

- Minden választó konzervatív.

- Minden hívő és minden hazafi szipolyozó álnok…

*

Csodálatos jelenetek. Egy kékzubbonyos férfi mankókon biceg föl, kínlódva a magas deszkákra. Mintha Bakunin elevenedett volna meg. Mellét veri hosszú szakálla, vér futja be két dühös szemét. Kiabál:

- A jó, a szent Lujzának, Michel Lujzának nincs itt maradása. Ezelőtt három nappal a párizsi rendőrség kitoloncolt egy leányt csak azért, mert a bátyja a mi testvérünk, anarchista. Ebben a kicsi Párizsban nekünk nincs helyünk. A híres respublika, a demokrata Franciaország, nemsokára rendőrállam lesz, mint akár Oroszország, Poroszország és Ausztria. Hát ezért alkudtak meg a szocialisták? Nekik is csak a hatalom kellett. Gyönyörű radikálisszociális kormányzat…

Ezután egy fiatal munkás önti ki lelke fölgyülemlett keserűségét:

- Ti itt kiáltoztok és dühöngtök. De ott künn az életben megalkusztok az elnyomókkal. Mi a legtöbb, amit ti mertek? Sztrájkoltok? No ez dicső dolog is. A legtöbb eredmény: negyven szantim béremelés s egy órával több munka naponkint. Ne alkudjatok! Ha a proletárok sztrájkba lépnek, ne engedjenek. Haljanak meg inkább éhen!… Ne alkudjanak.

Most a poéta jön. Elegáns fiú, a legutolsó divattal öltözött. Taps fogadja. Már jól ismerik ezt a sápadt, villogó szemű ifjú embert. Gyújtók, gyilkosak a versei. Az Istenről, a hazáról, a papokról, a hívő jámborokról szólnak. Néha olyan maró, olyan káromló egy-egy harsogó strófa, hogy egy-két gyöngébb, jámborabb ember megborzad s közbekiált…

A zaj elül, s jönnek a pódium új hősei sorban. Egyik-másik fanatikus mintha eszelős volna.

- Ha az ember éhezik, szabad lopnia, - kiáltja az egyik. Én Madagaszkárban éheztem és loptam. Bezártak. Kiszabadultam, s most itt vagyok.

Nem mond többet. Ez nem német gyülekezet. Nem vonják le minden kis esetből a morált…

A szomszédban valami orfeum van. Rekedt női hang énekel egy szemtelen sanzont. A nyitott ablakokon a villamosok tülkölése, automobilok, kocsik lármája árad be. Csak egy percig halljuk néha mindezt. Aztán fölissza ezt a sokféle zajt a fülledt terem forró, lázongó zsivajgása. Az idő már éjfél körül jár. Nem távozik senki. De a rend már fölbomlott. A piszkos nádszékeket fölrúgják. A pódiumon még egyre váltogatják egymást a prédikátorok. Egyszerre csap meg aztán hirtelen mindenkit a bágyadtság. És a forró terem népe két perc alatt kiömlik a hideg utcára. Egyszerre az orfeum vidám, durva, mámoros népével. A kávéházak telvék. Az éjszakai Párizs májusi izgalommal nyüzsög. Semmi sem mutatja, senki sem tudja, hogy néhány száz tüzes, lüktető fejet kuruzsol most a friss utcai levegő. C'est tout. A világnak pedig ez idő szerint esze ágában sincs fölfordulni…

Pesti Napló 1904. június 9.

A. E.

27. PÁRIZSI TÖRVÉNYSZÉKI KOMÉDIÁK

[Saját levelezőnktől]

Párizs, június 10.

A bíró elé furcsa embert vezetnek. Nagyon elnyűtt, nagyon elvadult, nagyon szomorú embert. Kopott ruhája remekbe szabott lehetett valamikor tán. Úgy lépeget a furcsa ember, mintha megszállta volna a szalónok reminiszcenciája. A haja kócos, zilált. Az arca szőrtartó. És mosolyogni próbál ez a figura. Olyan szomorú és olyan szánandó. A szemei zavarosak, de meg-megvillan bennük a valamikori értelem. Rekedten, akadozva válaszolgat a bírónak. Keresi azonban a csinos és sima szavakat. Közveszélyes csavargás a vád. A rendőr, ki egy sötét éjjeli órában a Szajna-balpart egyik csöndes utcájában vállára tette a kezét az elnyűtt, elvadult, szomorú embernek, esküdni merne, hogy az éji vándor gonosz tervekkel leskelődött egy ház nyitott ablaka alatt. Másodszor áll már a bíró előtt ez a szomorú figura. A bíró szigorúan szól rá:

- Most sem akarja megmondani a nevét?

- Semmi esetre, bíró úr. Harmincnyolc éves vagyok. Lakásom és foglalkozásom sincs. Ez minden, amit mondanom lehet.

- De mondja meg legalább az okát ennek a konokságnak. Miért titkolja el, hogy ki volt, s hogy hívják?

- Mert van egy bátyám, akit Franciaországban nagyon ismernek, s akinek nagyon előkelő pozíciója van. Tőlem ugyan nem érdemelne meg sok kíméletet, de ő érte hallgatok. Az ő nevéért, a közös nevünkért…

…A bíróság nyolc napi fogházra ítélte a különös delikvenst, aki nagyon elegánsan akart meghajolni a bíró előtt s azután vonott, nehéz járással, szomorúan tűnt el az őrrel az ajtón…

*

Jalis úr orosz ifjú ember. A Sorbonne hallgatója. Mikor kitört az orosz-japáni háború, Jalis úrban fölébredt a muszka hazafi. Orosz vereségekről jöttek a dróthírek, s Jalis úr hazafias szíve vérzett. Nem sietett azonban Mandzsuriába, hanem papirosíveket szedett elő, s gyűjtést indított az orosz sebesültek javára az „orosz-francia diák-szövetkezés" nevében. A derék oroszbarát párizsi polgárok léprementek. Jalis úr könnyen szedett össze ezer frankot. Ekkor vesztett rajta a dolgon.

- Nem szégyenli magát? - kiáltott rá szigorúan a bíró. Egy intelligens orosz ifjú hitványságra használja föl a maga orosz voltát saját nemzete katasztrófáját!… Szégyen, gyalázat!… Mire költötte el a pénzt?

- Meghívtam három honfitársamat, s elmulattuk egy éjszaka…

- Hát egyszerre költötte el az összegyűjtött pénzt?

- Egyszerre. Olvastam a lapokban, hogy odahaza úgyis elsikkasztanak mindent, aminek a harctérre kellene jutni. Elkeseredtem…

…Három hónapot mértek Jalis urra, de alkalmazták a Bérenger-paragrafust és az orosz hazafi szabadlábon maradt…

*

Válópöröket tárgyalnak s a terem zsufolásig tele érdeklődővel. Egy szép, fiatal asszonyka válni akar a férjétől. Az asszonyka szülei is megjelentek, s együtt próbálják előterjeszteni a nehéz és kényes válóokot. Három éve ment férjhez az asszonyka, s azóta, mindmáig, a férje-ura a leghihetetlenebb és a legfeleslegesebb respektussal viselkedett vele szemben. Az elnök nagyon komoly arcot vág. Az ügy bizony kényes, s azonnal utasítja a teremszolgákat: gondoskodjanak, hogy a leányok hagyják el a termet.

Öt perc szünet után folytatnák a tárgyalást, de az asszonyka nincs sehol. Künn a folyosón találták meg. Azt hitte tudniillik, hogy minden leánynak kötelessége kivonulni…

*

Mióta a francia igazságszolgáltatás termeiből eltűntek a feszületek, gyakran próbál zenebonát csinálni egy-egy ügyvéd, vagy pörös fél. Egyik párizsi polgári bíróság előtt a derék és istenfélő Tinsaud úrnak kellett volna esküt tennie, Tinsaud úr azonban kijelentette, hogy ő csak feszületre esküszik.

- Van önnél olvasó? - kérdezte a bíró.

- Van.

- Vegye elő, s esküdjék annak a feszületére.

- Azt nem tehetem, bíró úr. Én gyarló, bűnös ember vagyok. Az én olvasóm feszülete nem méltó arra, hogy esküt tegyenek reá…

- Látja-látja Tinsaud úr. És a vallástalan, istentelen kormány feszületére esküt tenne?…

Tinsand úr derék, jóravaló ember, de nem túlságosan értelmes. Zavarba jött, nem tudott válaszolni s esküdött - feszület nélkül…

Pesti Napló 1904. június 14.

(a.)

28. „À BAS LA CALOTTE!”

[A Budapesti Napló levelezőjétől]

Párizs, június 18.

„À bas la calotte!” Az új enciklopédisták rövidebben beszélnek, mint a régiek beszéltek. „Le a papi süveggel!” Ez a harci kiáltás, ez a haditerv, ez a taktika, ez a program, ez a cél. A kongregációk ügye bagatell. Mit beszél Combes? Mindegy. Nisard visszatérhet Rómába vagy Párizsban maradhat. Januárban akár megindul a nagy válópör Egyház és Állam között, akár nem indul. Az opportunus szocialisták és a nem alkuvó radikálisok beverhetik egymás fejét vagy puszilózhatnak. Ami a francia lelkekben manapság lázong, az ellen nem tehet sem Combes, sem Nisard, sem Jaurès, sem Clemenceau semmit. „À bas la calotte!” Most már akár treuga dei-t köthetne az Egyház az ő legidősebb és legrakoncátlanabb leányával. Készülhetne törvény, mely az iskolát visszaadja a papoknak. Jöhetne már a legfeketébb kormány. A fölidézett szellemek nem értik a tréfát. Ami manapság a francia lelkekben lázong, csak egy rövid kiáltásban tör olykor ki: „À bas la calotte!” De ez a lázongás iszonyú bizonyossággal készül valamire, amire ma még Combes, Jaurès és Clemenceau sem mernek gondolni. A leszámolás, a nagy leszámolás komolyabb és végzetesebb lesz, mint ma a legpapramorgóbb franciák hiszik. Nemcsak a pápa fog itt majd csatát veszteni, akit különben a mindenkihez szeretetreméltó Rochefort ismét lemarházott a múlt héten. Nemcsak az egyház, nemcsak a papság; Az új enciklopédisták kevés könyvet írnak. Rövid a programjuk. De ők leszámolnak minden dogmatikus religióval.

A távirati ügynökségek és laptudósítók csak az előkelő lármák hírét kürtölik világgá. Ami ma Franciaországban forr s készül, az gyilkos ital. Olyan, mint a denaturált szesz, melyet „esprit de diable”-nak nevez a francia. A francia diplomata és képviselő urak asztalán ez likőrnek látszik.

Ám kérdezzék meg azokat, akik az elmúlt héten Bretagne-ban jártak. Megváltozott a világ. A bigottság e klasszikus földjén hiába lázítanak, fanatizálnak immár a harcias abbék. Ólmos botokkal hiába gyűl össze ezer vad bretagne-i suhanc. Ma már Bretagne-ban sem a hívők a fanatikusak, hanem a hitetlenek. Ők lázongnak, ők támadnak ma már. S ha a fanatikus hívők kálváriát emeltek Renan szobra kiengeszteléséül, hát most már őrizniök kell éjjel-nappal, hogy le ne rombolják a fanatikus hitetlenek.

A francia szabadgondolkozók egyesülete csak néhány hónap óta sok-sok ezer új tagot kapott. A vidékről egyre-másra jönnek a hírek hogy a szabadgondolkozók ájtatos gyülekezeteket, processziókat vernek szét. Népgyűléseken lassanként már közhely lesz, hogy „mi elsősorban a klerikalizmus és a katolikus egyház ellen küzdünk, de küzdünk egyszersmind minden vallásos babona ellen…” A múltkor egy népgyűlésen olyan istenkáromló verseket szavaltak, hogy mellettük Voltaire műveit be lehetne sorozni az egyházi atyák írásai közé. Jelen voltam egyik párizsi kerület „republikánus, szocialista és antiklerikális ifjúságá”-nak egy összejövetelén. A

legkomolyabban tárgyalták, hogy majd annak idején melyik párizsi templomot milyen közcélú helyiséggé kell átalakítani. Azt azonban már most kívánják, hogy a Sacré Coeur-zárdát és templomot a „nép házának" rendezzék be. És az magyaráz és sejtet legtöbbet, hogy a fiatal francia generáció csaknem egészen az enciklopédisták táborában van. „À bas la calotte!…"

„À bas la calotte!" Az ember megérti, hogy maga Jaurès is megijed-e nagy sietségtől. Ám ma már késő volna a lefúvás. Mint késő lett volna a régi enciklopédisták föllépése után. „A bas la calotte!" Franciaországban néha veszedelmesen komolyan értik a jelszavakat. A francia forradalom egyik híres zsurnalisztája egy napon új rovatot nyitott a lapjában, melynek ez volt a címe: „Beszélgetés a lámpavassal". Néhány nap múlva a lámpavasak divatba jöttek…

Budapesti Napló 1904. június 19.

A. E.

29. A CAFÉ-CHANTANT IGAZSÁGA

Párizs, június 22.

A párizsi teológusok marakodnak egy ióta miatt, miként a bizánci teológusok marakodtak, miközben ante portas állott már a török. A párizsi teológusok ez idő szerint színházigazgatók, színpadi írók és színészek. Mindannyian immár csak teológusai a drámának és nem apostolai, bizony nem. Baj van. Érzik, sok az eszkimó és kevés a fóka. Sok a kritika és kevés az objektum. Sok a tépődés és kevés a hit. Ilyenkor kerekednek felül a teológusok. Az elégedetlenek, lelketlenek, szőrszálhasogatók és marakodók.

A színházigazgatók azt állítják, hogy kontárok az írók és csepürágók a színészek. Az írók kardokat fennek a színházigazgatók kufár hada ellen, de beismerik, hogy hitványok a komédiások is. A francia dicsőffylórántok pedig átkozzák a nyomorult rabszolgatartókat s a még nyomorultabb komédia-írókat egyaránt. Szünetek alatt az ádáz ellenfelek összefognak, s közösen szidják a publikumot. A színházak trösztre készülnek az írók ellen. Az írók bojkottálják a lázadókat. Néhány igazgató farizeus arccal az írók közé áll. Egy sereg író pedig szecessziót csinál s fölkínálja magát a lázadó színházigazgatóknak. A színészek rettegnek. Még a Comédie Française-ben sem gyöngy az élet. Fogy az osztalék. A magánszínházaknál pedig minden pillanatban beüthet a krach… És míg a színházak omladozó, ősi várában így zúg a testvérharc förgetege, vidáman és erősen, győzedelmes reménységgel üt tábort a vár előtt s készül a diadalünnepre - *a café-chantant*…

A publikum tudniillik nem hallja meg, hogy szidják. Nem szól semmit. Nem mondja meg, hogy a műsor rossz-e vagy a komédiázás, az írók nem tudnak-e írni vagy a hisztriók nem tudnak-e játszani. A publikum nemes és megdöbbentő egyszerűséggel bevonul a café-chantant-okba, music-hallokba, cirkuszokba.

Az Opera, a Comédie-Française, az Odéon konganak az ürességtől. A Folies-Bergere-be, Moulin-Rouge-ba, Parisianába, Olympiába néha drága pénzért sem lehet jegyet kapni. A színházak évi bevétele alig-alig nő valamicskét vagy tizenöt esztendő óta. Némelyike pláne megrendítően zuhan. Az Operának 1894-ben még több mint három millió frank volt az évi bevétele. A múlt évben már jóval kevesebb három milliónál. Pedig a publikum jóval növekszik. A Nouveautés, Palais-Royal s még néhány színháznak egyre kevesebb a bevétele. De a Moulin-Rouge 1902-ben még csak háromszázezer frankot szedett be s tavaly jóval többet egy milliónál. Az Olympia, a Folies-Bergère hat színházat eltarthatna a jövedelméből. A publikum jó nagy része nem óhajt több és mélyebb szenzációt, mint amennyit egy olcsó revü s

egy könnyű operett adhat. Ez is sok. Az akrobaták és clownok a kedvesebbek. Ő általuk vágyakozik és telik be a modern átlag-ember.

De minderről mit sem akarnak tudni a teológusok. Ők az iótán marakodnak. Szabad-e két szinigazgatónak ugyanegy helyről kérni kölcsön-pénzt? Játszhatnak-e egy színházban más darabot is, mint amit a drámaírók egyesülete szállít? A teológusok e problémákon tépődnek és tépik egymást. Olykor íródik egy dráma, s megbukik egy dráma. S öt drámabukásra átlag megbukik egy színházigazgató. A sikerért ma egy drámaírónak vagy a zsidót kell ütni vagy a legutcaibb témákhoz fordulni vagy olyan disznókodást végezni, amivel lefőzzön minden eddigvaló disznóságot. Néha-néha egy-egy német, spanyol vagy olasz szenzáció-dráma csinál egy kis zajt, de a drámaírók egyesülete nem tűri az idegen-kultuszt sem.

Most miként áll a harc? Már írtunk volt erről valamit egy cikkünkben. Néhány színigazgató föllázadt a drámaírók egyesülete ellen. Közös pénzzel szövetségbe akar lépni. Pár nap óta már íróik is vannak. A drámaírók egyesületének elégedetlenjei szecedáltak, új egyesületet csináltak s rendelkezésükre állanak a lázadó színházaknak. A harc tehát még csak most kezdődik. A saison morte alatt sem fog ez az ádáz harc pihenni. Készülnek egymás kiéheztetésére a színészek és az írók.

A café-chantant pedig elkönyveli a maga millióit és - igazságát. Mert a közönség a café-chantant-nak ad igazat. És tíz év múlva a párizsi színházak feléből café-chantant lesz…

Budapesti Napló 1904. június 25.

A. E.

30. EGY KACSA-AFFÉR

Párizs, június 25.

Párizsnak ez idő szerint kacsa a szenzációja. Nem is kacsa, hanem a kacsa. A valóságos, a pompás húsú szárnyas állat, igen. Óh, boldog irigyelni való ez a Párizs. A maga jókedvének, pikantéria és szenzáció-éhségének kedvesen, könnyen és olcsón szerez táplálékot. Egy kacsa megteszi neki azt, amit máshol egy spanyol bikacsorda sem. Egy kacsa, egy veréb, egy érdekes és mulatságos kacsa vagy veréb…

A kacsa drága pecsenye Párizsban. A hall-ok, a vásárcsarnokok legfőbb ékessége s drágaságai közül való a kacsa. Szinte azt lehetne mondani: szent madár. No, pláne a roueni kacsa. Ezért még veszekedni is érdemes. És mégis egész Párizs mulat most szegény vicomte d'Avenel-en, aki napok óta veszekszik a vásárcsarnokok kofáival. A vicomte finom úr, kedves úr, okos úr. Író és tudós. Szó volt arról, hogy az Akadémia tagjai közé választja. És íme, milyen fatális heccbe keveredett bele a szegény vicomte. A roueni kacsa miatt. A vicomte azzal vádolta meg a vásárcsarnokokat, hogy az, amit ők nagy garral és büszkén roueni kacsának hirdetnek és árulnak, méreg, sőt biztos méreg. Elpusztul, aki a vásárcsarnokok roueni kacsáiból jóllakik. Vagy legalább is kéznél kell tartania a háziorvosát.

Szegény vicomte. Napok óta hull rá a piszok. A kacsa-kofák nyilatkoznak, nyílttereznek, pörölnek. A vicomte-nak pedig szomorúan kell beismernie, hogy a Jockey-Club finom, selyemkötésű szótára semmit sem ér a vásárcsarnokok erőteljes szótárával szemben. És látnia kell, hogy Párizs ő rajta mulat. Ő rajta, aki Párizs érdekében emelt szót. Hiszen a roueni kacsa már-már a ciánkálival van egyenrangban Párizs-szerte. Már helyet kapott az irodalomban is.

Kivált azóta, hogy Sardou majdnem belepusztult egy ebédbe, melynek klu-ja a kacsa-pecsenye volt.

És mikor itt Párizsban javában mulatnak a kacsán, érdekes apropóra érkezik meg a „Pesti Napló" Tábori Róbert tárcájával, a „Kacsafá"-val. Ahá! Hisz a levegőben kell lenni valaminek, ha a kacsa Budapesten is kapós. És kíváncsian olvasok a tudós Lonicer könyvéről. Tehát ilyen régi madár az a kacsa, amely nem olyan veszedelmes, mint a roueni. A hírlapi kacsa.

A párizsi kacsa-affér természetesen egész kacsa-irodalmat produkált Párizsban. A kacsa múltját, jelenét s jövőjét megvilágították. És most már mi itt Párizsban tudjuk, hogy a kacsának szerepe volt, s talán lesz is irodalomban, művészetben, történelemben, stb. Persze, a hírlapi kacsáról is sok szó esett.

Sovén franciák vitatni sem engedik, hogy a hírlapi kacsa is francia produktum. A franciáknak tudniillik van egy régi közmondásuk. A hazug emberekről, vagy akik az igazságnak legalább felét szerették és szeretik elsikkasztani, azt mondja a francia: kacsákat árul. Íme, - mondják a sovén franciák, - a hírlapi kacsa eredete.

Ellenben a komoly tudósok, kiknek az a jelszavuk, hogy vesszen el Cato, a kacsa, a francia gloire, az egész világ, de legyen igazság, szomorúan azt konstatálják, hogy a hírlapi kacsa nem francia, hanem belga dicsőség. Egy Cornelissen nevű belga férfiú költötte ki az első kacsát egy anvers-i lapban.

A derék Cornelissen elmondta a lapban, hogy ő vett húsz kacsát. Egyet közülük megölt s tollastól, húsostól összevágva odadobta a megmaradt tizenkilencnek. Ezek felfalták néhai bajtársukat. Azután újra megölt egyet, s ezzel ugyanezt tette. Így folytatta. Végül az utolsó élő kacsa megette az utolsóelőttit. Fölfalta egészen. Így mesélte a dolgot a derék Cornelissen, s a mulatságos história bejárta az összes lapokat. Az első hírlapi kacsa!… Mennyi következett ezután. Még a tengeri kígyó sem tudta fölfalni őket.

Ám nem lehetetlen, hogy ez a verzió közönséges kacsa. Én is inkább azt tartom, hogy Tábori Róbert tárcájának van igaza a kacsa-ügyben. Az első hírlapi kacsa Lonicer mester kacsafáján termett.

Mindez azonban aligha érdekli vicomte d'Avenel-t, kinek az esete igazán tragikus. Nem hiában kezdik már összehasonlítani a szerencsétlen vicomte-ot Ibsen talán legtragikusabb alakjával, a derék doktorral, aki belepusztul abba a merészségébe, hogy a városi vízvezetéket rossznak tartja. Kettős tragikum a vicomte d'Avenel tragikuma. Az egyik csakugyan olyan, mint a „Népgyűlölő"-é. Szabad bírálni mindent. Lázongani az ég ellen. Szabad elítélni a történelem egész korszakait. Ostorozni a társadalmat. Oktalanságnak hirdetni magát az életet. De jaj annak, aki egy kis érdekkör cirkulusait zavarni meri.

A másik tragikum talán még súlyosabb és elég banális szintén. Ékes-gyászos tanúsága annak, hogy milyen bestiák vagyunk mi emberek mindannyian. Még azok is, kiknek a demokrácia, emberi haladás stb. nemcsak jelszavak, de olyan ideák, melyekért meg tudnának halni. A szegény vicomte - mágnás. Előkelő, gazdag. Tagja a Jockey-Clubnak. Nagy úr, aki gondtalanul, vidáman, büszkén és szépen élhet. Hogy mer egy mágnás, egy nagyúr talentumos lenni? Hogy mer tudni és írni! Mikor minekünk az konveniál, hogy minden mágnás született idióta. Persze, titokban örül mindenki, ha ilyen embert baleset ér…

Tanulságos eset a vicomte d'Avenel esete. Tanulságos eset a párizsi kacsa-affér.

Pesti Napló 1904. június 28.

A. E.

31. PÁRIZSI LEVÉL

Párizs, június 10.

Önök odahaza egészen biztosak és nyugodtak lehetnek, hogy a Grand Prix-t csakugyan Ajax, ez a kiváló paripa nyerte meg mesés könnyűséggel. - Hogy ez önöket nem érdekli? - Istenemre, engem sem érdekel. De akik ez idő szerint kocsin, automobilon, villamoson, omnibuszon, biciklin, triciklin, gyalog, falábon és féllábon mozgunk, mind-mind Ajax szerint igazodunk - itt Párizsban. Ez a futás, óh, semmivel sem jelentéktelenebb Mohamed futásánál, honnan a mohamedánok az időt számítják. Párizsban a Grand Prix a hedzsra. És immár Ajax beérkezett. Vége az életnek. Meghalt a szezon. Még néhány napig itt élünk egymás nyakán nagy egyenlőségben. Egyformán kocsizunk ki a Bois-ba a milliomos nagyurakkal s egyformán unatkozunk. Jéggel fogyasztjuk a levegőt is. De ez a keserves egyenlőség nem fog sokáig tartani. Két-három hét múlva Párizsban keresni kell a párizsit. Ha nem is megy Ostende-be, a Lidóra stb. mindenki, de nyaralásra tér. S mi maradunk itt csak: mindenféle rendű és rangú koldusok, kik magunk is bámulva nézünk majd ama rossz ízlésű idegenekre, akik nyaranként, egy kis kitéréssel a világfürdőkről, kukkantanak be „Párizst látni." Hogy csalódnak e jámborok. Párizs nincs a Grand Prix után. Ajax győzött s itt egy kánikulában fürdő kőrengeteg van, melyből aztán majd ősszel egy-kettőre, hirtelen ismét Párizst csinálnak…

*

A naiv lelkek azt hiszik a messze provinciákban, hogy Párizs az új és új szenzációk városa. Dehogy is van így! Még a boldog gazdagokat is éhség gyötri egy kis új izgalom után itt. Azaz hogy még csak ők unatkoznak igazán. Néhány premier a színházakban, egy kis farsangolás, egy-két obligát botrány, a Szalon, a Grand Prix s ennyi az egész. És őket még a bekövetkezendő program is előre untatja. Mi következhetik? Egy tengeri fürdő, egy kis fölbarangolás Norvégiába vagy - brrr! - Svájc. Semmi új és semmi érdemes. Mi, milliomosok és milliomtalanok, kiknek módunk vagy mániánk az életet közelünkbe hozza, mi idegesek és vágyakozók, intellektuálisak és betegek, nem igen értünk az élethez, tehát nem igen tudunk örülni sem. Majd akik alulról fölkerülnek a helyünkbe, szebben, vígabban fognak élni. A neuilly-i ünnepen elnéztem a francia tömeget. Micsoda bősége az életörömnek! Micsoda aranyos, csodálatos jókedv. Vasárnaponként pedig kedvetlenül a nyárspolgári szokásoknak élek. Ki-kivonatozom Versailles-ba, Nogent-ba, Rueil-be Saint-Cloud-ba. Hogy mulat mindenütt a vasárnap népe! Ezeknek bezzeg szenzáció minden kis eset. Egy kis csónakázás a Marne-on, egy kis biciklizés, egy kis horgászás, egy sovány uzsonna, minden, minden. Valóban úgy szökell föl bennünk a gondolat, hogy vissza sem tudjuk űzni: nem is érdemli meg az életet csak az, aki őrülni tud neki… Végre is mi az élet? Egy grandiózus ünnep, melyre meghívnak bennünket. Jogunk van rosszul érezni magunkat, de nincs jogunk zúgolódni. Be kell várnunk a fekete levest…

*

Holnap valószínűleg az Eiffel-tornyon imádom a napot. Ha tudniillik ma délután odahaza találom Flammarion Kamillt, aki az Eiffel tornyon holnap asztronómus társaival együtt zártkörű napünnepet rendez. Holnap, azaz június 21-dikén, a napéjegyenlőség napján. Mert - mondja Flammarion, ez a poéta asztronómus - a nap minden életnek forrása, teremtője az embernek, tehát minden kultúrának, minden fényességnek és igazságnak. A napot ünnepelniök kell hát azoknak, kik az életet sokra becsülik. És a franciák sokra becsülik. Ez a dekadensnek, züllöttnek híresztelt híres náció szerelmes az Életbe. Természetes, hogy élet is vár reá, mert az Élet csak azokat szereti, akik őt szeretik. A napokban egy francia esztétikus Goethe Faustját azért deklarálta fércmunkának, mert ez a mű szerinte az élet megvetését hirdeti, s aki megveti az életet, maga is megvetést érdemel. És a modern francia poéták mind

mind ezt a hitvallást vallják ma. Szeretni kell az életet. Nem azt, aminek egy kis darabjában élünk, de az örököt, folytonost és egyetemest…

*

Hát szeretjük is mindannyian az életet. Úgy gondolom, hogy az öngyilkosok szeretik legjobban. Minden öngyilkosság egy élet himnusz. Jelenti s hirdeti azt, hogy az élet olyan szép és nagyszerű hogy nehéz dolog kibékülni és kibírni, ha csalódunk benne. Schopenhauer - akinél a „nagy megvetőt" Nietzsche sem adta későbbet jobban, - utolsó idejében még azokat a róla szóló ditirambusokat is fölolvastatta magának, melyek a „Kukutyini Híradó"-ban jelentek meg…

Hanem önök, szűkebb honombeli olvasók, bizonyára becsesebb és mulatságosabb levelet vártak végre tőlem? Ugye? Megpróbálom majd egyszer minden erőmből fölvidítani magamat. Majd írok én még vidámabb dolgokról is. Meglássák. Ez az Ajax iszonyúan lefújta az életet Párizsban, s mi itt most mind szomorúak vagyunk, kiknek máskor sem duhaj a kedvük. Jó aratást kívánok. Itt silány a termés…

Szilágy 1904. június 30.

Ady Endre

32. A MEGKOSZORÚZOTT POSTÁSKISASSZONY

[Párizsból írja levelezőnk:]

Most ítélték oda harmadszor Párizsban a Sully Prudhomme-díjat, melyet Sully Prudhomme a Nobel-díjból reáeső részből alapított, fiatal poéták számára. A díjat első ízben Michelet Emil, tavaly Dumas Károly nyerte. Ez évben egy fiatal, ismeretlen nevű, szegény poéta-leány, Dupuy Márta a megkoszorúzott. Dupuy Márta huszonnyolc éves. Apja szobrász volt. A leány korán árván maradt. Tíz éves korában még írni, olvasni sem tudott. Párizsban pár évig a postán volt alkalmazva, de nemrégiben egészségi okokból otthagyta a postát. Azóta igen szűkösen él egy kis hatodik emeleti szobában. Már tíz év óta ír verseket, de a siker eddig kerülte. Egy szonettel aratott most diadalt. Fájdalmak a vers címe. Dupuy Mártát Leconte de Lisle Anakreon-, Vergilius- és Teokritus-fordításai vezették rá tehetségének igazi útjára. Leginkább pásztordalokat ír. Ám egy drámája van az Odéon-színháznál bírálat alatt s emellett - egy filozófiai munkán is dolgozik a leánypoéta, ki most híresség lett egyszerre Párizsban, kit újságírók, fotográfusok, kiadók látogatnak s kinek egyszerre most két verskötete is jelent meg a minap. Levelezőnk érdemesnek találta magyarra fordítani Dupuy Márta kis diadalmas szonettjét, a *Fájdalmakat*. A vers a következő.

Óh, nem szövik sehol az én szüz nászruhámat,
A könnyü fátylat én, óh, mindhiába várom,
A lenge hó-fátylat, fehéret, mint az álom,
Mely szivemben dalolt s imája volt a vágynak.

Óh a kéz a kézben, ha a nap fényre lobban!
Óh életünknek ránk mosolygó erős párja!
Óh, boldogságos csönd, halk csókok szent futárja
S fejünk egy hű sziven boldog epedő gondban…

Óh, ifju lovag, kit vártam ifju reményben,
Mért hagytál egyedül, mért nem jöttél el értem?!…
Édes, gyöngéd névvel hivtalak, mindhiában!…

Óh, álom-vőlegény, uram, lelkemnek fénye,
Ifju odaadásom megigért vőlegénye,
Óh, jaj, mint gyászollak téged, kit sohse láttam!…

Budapesti Hírlap 1904. július 2.

33. PÁRIZSI SZALONOK

Valamikor, a második császárság idején, egyetlen volt a művészetnek az az ünnepsége, idegeneket csődítő, fényes világvásárja, melyet úgy hívtak, hogy párizsi Szalon. A művészetnek és a társaságnak világeseménye volt ez minden évben s az öreg párizsiak fájdalmas melankóliával emlékeznek vissza a régi, ragyogó vernisszázsokra.

A régi párizsi Szalon nincs már. Vonzó erőben, művészetben Párizs mellé, szinte fölé kezd nőni egy sereg világváros. És egy Szalon helyett van most Párizsnak négy Szalonja. Valamennyi csakugyan Szalon, s követeli magának mindazt, amit e névvel jelezni, várni, követelni és dokumentálni szoktak. Sőt valamennyi jogot formál a hivatalos Franciaország jóindulatára s patrónusságára. Az pedig szinte természetes, hogy mindegyik Szalon magát hirdeti a mostani, a mai művészet leghívebb tükrének. Nem kis, vagy nagy tárlatok ezek, melyek új divat szerint okkupálják a Szalon nevet. Mind a négy Szalon a régi párizsi Szalon törvényes unokájának vallja magát. Itt van a forró július és Párizsban három Szalon hivogatja még mindig a publikumot. A negyedik Szalon pedig lármásan készülődik arra, hogy szeptemberben megnyíljék.

Százhuszonkettedik kiállítását rendezi a Société des Artistes Français. Az idő és a tradíciók szerint ez az igazi párizsi Szalon. Hiszen ez a Szalon 1673-ban tartotta első kiállítását. A társaság ragaszkodik is a maga olimpuszi rangjához. Vezetői nagynevű művészek, kikhez már a kritika nem ér föl. A művészet grandseigneurjei. Az, aki ebben a Szalonban állíthat ki, már-már akadémikus nimbuszhoz jutott.

Ebből a Szalonból csinálták meg egy kis forradalmi szecesszióval ezelőtt tizennégy évvel a *Société Nationale des Beaux-Arts*-t. Azóta divat a Champs-Elysées és a Champs-de-Mars művészi vetélkedéséről, harcáról beszélni. Az új *Szalon* alapító elnöke Meissonier volt. Ma Carolus-Duran áll az élén. A vezetők között Roll, Waltner, Besnard s Rodin szerepelnek. Rodin itt állította ki legújabb művét, a *Gondolkozó*-t, mely legszenzációsabb műve az idei párizsi művészszezonnak, s melyről annak idején megemlékezett a Budapesti Hirlap. Közadakozásból meg akarták most venni, s Párizs népének ajándékozni a gyönyörű szobrot.

A régi Szalon tizennégy éves riválisa nagyon gyorsan megtekintélyesedett. Forradalommal kezdte, s tizenhárom év után már forradalom ellen kellett védekeznie. A fiatalabb generáció panaszkodott, hogy az új Szalon éppen olyan rideg, exkluzív, mint a régi. A fiatalok egy kis titkos biztatást is kaptak állítólag a kormánytól. A múlt évben hirtelen megszületett a harmadik Szalon, a Salon d'automne. Nagy sikere volt. Azóta igen erősítő csatlakozásokhoz jutott. Azt beszélik, hogy Rodin s a Société Nationale des Beaux-Arts több jelese be akar állani a fiatalok táborába. A Salon d'automne, az őszi Szalon nagyban készül szeptemberi, második fölvonulására.

Legérdekesebb a legújabb Szalon megszületése. Ez a Salon de l'École Française. Két hete nyílt meg. Megnyitásán még talán tüntetőbben asszisztáltak a hivatalos körök, mint az őszi Szalonén. A francia Szalon egyik nagyon sokatjelentő tünete a megindult új, francia nemzeti reneszánsznak. Alapítói, köztük érdemes, nagynevű művészek, azt hangoztatják, hogy a másik három Szalonban az idegeneket becézik a franciák rovására, s hogy a francia művészet a maga nemzeti karakterét kezdi elveszteni ebben a levegőben. A legújabb Szalonban idegen művész műveket nem állíthat ki. Csakis francia művészek munkáját fogadják el. Ezer támadás és nehézség közepette született meg az első kiállítás. Bajos volna mondani, hogy teljes és hű képe-e a mai francia képzőművészetnek, de elég érdekes és gazdag, s az általános vélekedés szerint termékeny jövendőt jósol. Ez a Szalon Párizs városi üvegházában rendezte kiállítását. Jövőre jogot formál a Petit Palais-hoz, hol az idei Salon d'automne is lesz. A két régi Szalont a két új rivális egészen közelhozta egymáshoz a szó topografikus értelmében is. A Champs-Elysées és Champs-de-Mars nem viaskodnak többé. Mind a két Szalon a Champs-Elysées-n állított ki egyik az egyik, másik a másik felében a Grand Palais-nak. Jövőre pedig a Champs-Elysées-n kap szállást mind a négy Szalon.

Ennyiben csak a külső képét vázoltuk a legújabb francia képzőművészeti mozgalmaknak. Száz és száz művésztörekvésnek, és alkotásnak a kritikáját adni, mindig igazságtalan általánosítással nem helyes. De talán nem olyan nagy bűn, ha azt az igazán általános vélekedést ideiktatjuk, hogy az idei Szalonok művészi színvonalán nagyon is meglátszik a harcok, szecessziók s az új hajlék keresésének hatása.

Budapesti Hírlap 1904. július 2.

(ae.)

34. EGY IRODALMI ÜNNEP

A párizsi Luxembourg-kertben két nap óta új, kicsi, művészietlen fehér szobor áll. Az asszonyról, akit ábrázol, azt hirdette a leleplező-ünnepség asszony-szónoka: „nő volt, semmi más, mint nő; művész volt, semmi más, mint művész…" George Sand néven ismerte a világ, s különb emléket érdemelt volna, mint ez az új, kicsi, művészietlen, fehér szobor, melyre sokan elfelejtettek virágot hozni a tegnapi napon.

A George Sand-ünnepek hivatalos napja nem volt szerencsés nap. Mindenki nagyobbszerű megnyilatkozást várt, több ünnepséget és több melegséget. A Luxembourg-kertben fölállított díszes tribün körül alig voltunk többen kétszáznál. Messzebb a sétatér főútján álltak még bámészkodó sétálók. Az utolsó pillanatban tudta meg a rendezőség, hogy a kultuszminiszter sem jön el, akinek beszédet kellett volna mondania. Helyettest küldött. Mikor Claretie Gyula, a szoborbizottság elnöke ünnepies szavakkal bízta Párizs városára az új szobor gondozását, kiderült, hogy Párizs városa elfelejtette képviseltetni magát George Sand szobrának leleplezésén. A szobor talapzatán hatalmas, gyönyörű koszorú pihent. Ezt sem Párizs városa küldte, hanem a cseh Prága.

Kissé fájdalmas volt az ünnep. Ez megérzett a szónokok hangján is. A lepel lehullása sem vidította fel a lelkeket. A szobor nem sikerült. Egészen fiatal korában ábrázolja a szobor George Sand-ot, aki sziklán ül, elmerengve néz a távolba, jobb keze a sziklán pihen, bal keze egy papírcsomón fekszik. Keveset mondó, kicsiségében elenyésző a szobor.

A szónokok közül Prévost, a francia írók egyesületének az elnöke, találta meg talán legszerencsésebben a George Sand ünnepléséhez illő szavakat. Nagyon tetszett a nő-

szónoknak, Sévérine asszonynak is a beszéde, mely George Sand-ot, a nőt, a női jogok harcosát, mint a nők dicsőségét magasztalta.

Ott voltak az ünnepen a nagy írónő unokái is. Egyiküknek az arca feltűnően emlékeztet George Sand-ra.

Egy csoport diák és diákkisasszony lelkesedése, tapsa, éljenzése melegítette föl olykor-olykor egy kicsit a hideg ünnepséget, melynél sokkal melegebbet érdemelt volna az asszony, kinek páratlanul meleg szívét, jóságát és nemességét még a talentumánál is jobban emlegették az ünnepség szószólói.

Az esti ünnep, a Comédie-Française-ban, már fényes és sokkal lelkesebb volt. George Sand egy kis drámáját játszották, a Claudie-t. Hugo Victor és Dumas George Sand-ról szóló verseit szavalták. Megkoszorúzták a színpadon George Sand mellszobrát. A színházat megtöltő, előkelő publikum lelkesen tapsolt, éljenzett mindvégig.

A nagy írónő születésének százéves fordulóját azonban, mint Franciaországnak csaknem mindegyik nevezetesebb irodalmi ünnepét, nem ezek a külső ceremóniák teszik emlékezetessé és termékenyítővé. Egy-egy nagy irodalmi ünnep valóságos új s nagyobb fényre támasztása annak a nagy írónak, akit ünnepelnek. A George Sand emlékünnep a nagy írónő könyveit divatosabbakká tette újra a legdivatosabb könyveknél. Egy kis irodalmat alkotnak azok a művek, melyek George Sand-ról, életéről, műveiről szólnak, s a százéves évforduló alkalmából jelentek meg. A népléleknek valami külön, szerencsés tehetsége az a képesség, mellyel a franciák régi nagyjaikhoz, a régi nagyok lelkeihez, az elmúlt korokhoz férkőzni, közeledni tudnak. A George Sand-ünnep nagyszerűségében és harmóniájában elveszett az az egy-két disszonancia, melyet a kegyeletlen buzgóság és szenvedelem bele próbált vegyíteni.

A szoborleleplezés, a matinék, kiállítások, díszelőadások csak epizódok voltak. Nem *ezek* s nem ezekért volt az ünnep. Még a Luxembourg-kert nem éppen sikerült szobrát is meg lehet bocsátani. Mert az ünnepet nem ezek teszik emlékezetessé. Hanem az a szeretet és lelkesedés, mely George Sand-ot a mai nemzedék előtt az élőnél is elevenebbé tette, a George Sand-ról szóló írásoknak az a szerető és lelkes összehordása, mely belevont minden francia lelket George Sand ünneplésébe.

Budapesti Hírlap 1904. július 5.

35. PÁRIZSI LEVÉL

[Saját levelezőnktől]

(Musset sírjánál George Sand ünnepén. - A zöld pestis és a vörös pestis. - A neuillyi vásár s „tobogganez-vous!” - Panama és nemzeti ünnep.)

Párizs, július 5.

A nohant-i jóságos asszony ünnepén kivándoroltam a Musset sírjához. Nem is védekeztem a zarándokló kedvnek e szentimentális rohama ellen. Torkig voltam, keserű és lázongó. Hát nem lehetett másképpen ünnepelni George Sand-ot, mint a szegény Musset bemocskolásával? Hiszen nem a Musset hírének használtak azok a nevezetes szerelmi legendák! Miért ez a nagy hálátlanság? A nohant-i jóságos asszony még porában is kegyetlenkedik?… A friss fiatal szomorú fűz alatt néma a sír. Közel van egy bejáró-kapuhoz. Sokan bámészkodnak előtte. Én hátra kerülök. A kövön már olyan kopott a rovás, melyben visszatérést ígér a poéta beteg, nyugtalan lelke. Visszatér-e? Tud-e az ünnepről? Tudja-e, hogy ő „gyönge lelkű”, „félbolond”,

„részeges”, „terhelt beteg” zseni volt s minden erő, egészség, talentum és dicsőség az asszonyé, kinek fehér szobra ott áll néhány hónap [!] óta a Luxembourg-kertben? Tudja-e, hogy hozzá hívek csak Mimi Pinsonék maradtak, s ők meg már hogy elváltozának szintén. Az új idők poétáinak sem kellesz, óh éjszakák beteg lovagja. Nekünk már csak az egészség kell. Óh mi már szörnyen egészségesek vagyunk… A kis, fiatal szomorú fűz alatt néma a sír, hol Musset Alfréd hamvai elvegyülnek ama hamvakkal, melyekből lénye, zsenije s átka fogantatott. Apjáéval s anyjáéval… De nini! Friss virágok illatoznak a síron. Vajon ki hozta ide őket? Az, aki Musset Alfrédot imádja, vagy az, akit megundorított a nohant-i jóságos asszony mértéktelen kultusza. Pirulok. Hisz én is csak azért jöttem ide, mert sért, keserít, lázít annak az asszonynak a dicsőítése… Talán azért, mert elsője volt az új asszonyoknak, a férfi-erejűeknek, kik jönnek-jönnek hosszú sorban pusztítani, eltiporni bennünket, szegény elasszonyosodottakat…

*

Van hát zöld pestis is. Új betegség. A muszka doktorok bután és tehetetlenül fogadják az új vendéget a keletázsiai mezőkön. Nem ismerik. A zöld pestis segít a sárga embernek muszkát ölni. A derék muszkák pedig, akik - tudós franciák állítják - a kultúrát védik, a fehér kultúrát a sárga kultúra ellen, avagy Európát Ázsia ellen, a derék muszkák büszkék lehetnek. Megajándékozták Európát egy új nyavalyával. Valahányszor Európa kirándul kultúrát terjeszteni a messze terra exotica-kra, mindig kap efféle ajándékot. Micsoda bacillus-gazdag vállalkozás volt a keresztes hadjárat! Kár, hogy ezt bőségesen nem tanítják az iskolákban. És Kolumbus sem ingyen fedezte fel nekünk Amerikát. Az indiánusoktól hozott valamit, amit aztán a francia katonák terjesztgettek olyan dicsőséggel, hogy ma is még a magyar paraszt franciának hívja ezt a kis ajándékot. Vajon mikor fog tudni valamit a doktorok gyülekezete a zöld pestis ellen? Ama másik pestis ellen, mely ma már nem francia, hanem rettenetesen internacionális nyavalya, már tudnak védekezni? Azaz tudnának. De mért nem védekeznek? Miért mernek például Magyarországon erről a nyavalyáról csak az orvosok diskurálni s azok is nagyon diszkréten? Miért nem tárgyalja ezt a nagy kérdést a tisztelt publikum? Hiszen nem az orvosok között pusztít ez talán, hanem a tisztelt publikumban? Franciaországban nemsokára a tizenhat éven felüli iskolás fiúknak és leányoknak külön előadásokat fognak tartani erről a pestisről, a vér rettenetes pestiséről, e valóságos vörös pestisről. Megmagyarázzák, hogy lehet védekezni ellene, elkerülni és elűzni. Franciaországban annyit már mégis beleoltottak a köztudatba, hogy ez a betegség nem gyalázóbb, mint bármelyik is. Gyógyítani kell s gyógyítani lehet könnyen. Már itt csak egy-egy buta breton fiú rémül halálra, ha a vörös pestis jelentkezik. Nálunk a vörös pestis gyilkosságba s öngyilkosságba kergetett egy jogakadémiai professzort s ezenkívül hány és hány tragédiát teremt. Csúnya, kicsinyes kázusok helyett nem foglalkozhatna-e inkább a magyar közvélemény a vörös pestis veszedelmével? A panamaeseteken s az éji mulatságokon kívül nem tanulhatnának-e valami mást is a franciáktól?

*

Amiben Budapesten sok az igazság, az Párizsban farizeuskodás, szomorú, kényszerű hazudozás. Itt is divatos frázis, hogy a legjobb nyaralás itthon esik. Ám csak frázis, siralmas frázis ez. Úgy sajnáljuk egymást, kik egymás közt e frázissal élünk. No, no. Talán július 14-ig ki lehet bírni Párizst. De mi lesz azután? Addig megunjuk a music-hallokat, orfeumokat. A szubvencionált, s mindig tárt színházakba pedig nyaranta potyajeggyel sem megy az ember. Ehelyett esténkint a neuillyi-vásárra járunk, Micsoda cirkuszok, bolha-színházak, spektákulumok. Micsoda „ringlispil”-ek! Még mindig divatos Párizsban a disznó-körhinta. A lovakra senki sem ül. A lógó nyelvű disznókon körhintázni azonban még mindig „sikk”, sőt sport. Hanem az új jelszó mégis más:

- Tobogganez-vous!…

Igen: a „toboggane”. Beleül az ember a villamos kocsiba, mely őrült gyorsasággal rohan fel s zuhan le. Egyik pillanatban fejjel, a másikban lábbal felfelé rohanunk. Nincs az az ideges érzés, amit ez az új nemes sport, mely talán Budapesten is divatos már, ki ne sajtoljon nyomorult idegeinkből. Óh, ez felséges mulatság. A pszihológia süldőinek alkalmas hely a neuillyi vásár. Kezdetben „sikk” vala a „ringlispil” - lovakkal. Aztán jöttek a himbálózó, hosszú nyelvű disznók. Most pedig: „Tobogganez-vous!”

*

Panama-szó mellett, vidáman készül Párizs július 14-re, a nemzeti ünnepre. A karthauziak millióit nyomozó vésztörvényszék sajnálatraméltó. Nem képes már olyan leleplezésre, ami szenzációt csinálna. Hiába. Franciaország el van kényeztetve. A Panama-botrány, Dreyfus-ügy, Humbert-ügy után, mit akarnak holmi bagatell-panamákkal? Hanem a nemzeti ünnep, - mondják - nagyon szép lesz az idén. Cifrább lesz a mardi gras-nál is. Pedig ez is csak nemzeti ünnep ám!… A program kész. Csak valami hiányzik még. Ez is beválhat könnyen. Egy új panama, mely a kartauziak milliócskáit leveszi a napirendről…

Pesti Napló 1904. július 10.

A. E.

36. A PÁRIZSI JÁTÉKSZER-KIÁLLÍTÁS

[Saját tudósítónktól]

Párizs, júl. 13.

Párizsban megnyílt a negyedik játékszer-kiállítás. A Champs-Elysées-n, a Petit Palais-ban. Párizs ama vidékén, hol a művészet szokta a maga kiállításait rendezni.

Most naponkint a Petit Palais-ba özönlik Párizs népe. Ezer és ezer tarkaság, játék között ezer és ezer nagy és kicsi gyermek. A nagyokban is fölszabadul itt a mindnyájunk lelkében rejtőzködő örök gyermekség. A kicsinyekben pedig olyanfajtájú komolyság és kritika, mintha ez csírája volna a nagy esztétikusok elmerülő, bíráló szemléletének.

És a játéknak ugyanaz a szerepe és a hatása, mint a művészetnek: kíséri, beragyogja és visszatükrözteti az életet.

A gyermekekkel érezni és mulatni tudó gyöngédségnek és a hódítni, nyerni akaró ipari élelmességnek szerencsés összeházasítása teremtette meg három évvel ezelőtt a párizsi játékszer-kiállítást. Ezt Lépine-kiállításnak is nevezik, mert Lépine rendőrprefektus buzgólkodott és buzgólkodik legtöbbet e szép és hasznos vállalkozás érdekében.

A franciák kiválók a játékszer-iparban. Ügyességük, ízlésük, vidámságuk és ötletességük révén ez szinte természetes. És a közgazdaság statisztikusai megmondhatják, hogy az ipari tevékenységnek ez a tere nem sivár. Amit egy domináló játékszer-ipar a nemzeti gazdaságnak gyümölcsözhet, az nem csekélység és nem - játék. A francia ipari képesség azonban magtalan volna kereskedelmi ügyesség nélkül. A párizsi játékszer-kiállítás ötletét ugyanazok a messzelátó célok vetették föl, mint a tavaszon az első párizsi vásárt. Piacivá, ügyessé, kalmárkodóvá, élelmessé akarják tenni a francia gazdasági élet vezetői a francia ipart.

Jól ismerték azok a francia közönséget, kik a nagy kiállítások kis sikere után az állandó vásárok remédiumához nyúltak s éppen a játékszer-kiállításon kezdték. Lépine indítványára

Párizs városa, a kereskedelmi szövetség stb. évenkint jutalmakat osztanak ki a kiállítók között. Egy egy új szabású, elmés, vagy kedves játék-ötlet, - sokszor egyszerű és könnyű, - ezer frankot jövedelmezhet a gazdájának. Ez a jutalmazás ösztönzi az iparosokat s éppen ez a jutalmazás egyre gazdagabbá és változatosabbá teszi a francia játékszeripart.

Mi mindent lehet e kiállításon látni! A kis gumilabdától a rugólabdáig s az elektromos masinával járó, furfangos labdarúgó bábcsoportokig, legalább százféle labdajátékot. És ilyen minden játéknál a változatosság. Fejtörő, oktató és szépérzéket fejlesztő játékkombinációk automobilok hajók torpedók, zenélő és mozgó alakokkal telt betlehemes játékok, állatok, mulatságosak, járók, körhinták, lakás- és szoba-berendezések, egész villák, sőt városrészek, bábjátékok, miniatűr-színházak, hangszerek stb. Lehetetlen fölsorolni mindent. Vannak egészen olcsó s mégis pompás játékok. Aztán az elektromosság csodái a játékszerekben. Van olyan játékszer, melynek az ára egy kis vagyon. A játék követi az életet, tehát a Petit Palais kiállításán is meglátszanak a napok szenzációi. Orosz és japán katonák, hajók, ágyúk. Egész tengeri ütközetek. Sőt egy elektromos játék bemutatja a Petropavlovszk elsüllyedését is. Vasúti szerencsétlenséget, összeütközést is játszhatnak már a mai kor gyermekei. Játszhatnak első-jakabosdi-t, mert a játékszerkiállítás annyira kíséri az aktualitásokat, hogy a szaharai császár mulatságos dolgaival egy sereg új játékszer foglalkozik.

A kiállításon nagyon sok a japán és kínai játékszer. Ezeket mind Párizsban gyártják. Hogy milyen kedves és merész dolgokat produkál a fantázia játékban, mutatja a többek között egy hatalmas meződarab, szép fás-utakkal, szántókkal, rétekkel, dolgozó parasztokkal, az úton szaladó szekerekkel - mindez kemény papírból. Aztán van egy összerakható papírhalom, melynek segedelmével a gyerekek - karikatúrákat állíthatnak össze.

A leggazdagabb azonban a bábú-része a kiállításnak. Mennyi baba! Egyik-másik ördöngős gépember, aki még cigarettázni is tud. Aztán japán, sziámi stb. táncosnők, akik táncolni is tudnak.

Az idei kiállításnak a legnagyobb attrakciója a babakiállítás, mely - mint a Budapesti Hírlap már jelentette - valóságos diadalmi ünnepe a babának. A francia kormány átengedte a pedagógiai múzeum oktató babáit. Ezek a babák Franciaország vidékeinek s összes gyarmatainak tipikus lakóit mutatják be eredeti ruházatukban, s bemutatják továbbá a régi francia nép-ruha divatait. A híres párizsi női divattermek ezt a baba-ünnepet ügyes reklámul használták föl. Apró babákon a modern divat legrafináltabb alkotásait mutatják be. És hogy ez a reklám egy kis históriai és kulturális értéket nyerjen, ugyancsak néhány előkelő párizsi divatterem bemutatja az apró babákra öltve, a múlt század csaknem mindegyik jellemző női divatját. A játékszer-kiállítás így egyúttal divat-kiállítás is. Mutatja, hogy száznégy év óta hányféleképpen öltözött az igazi *parisienne.*

Új fajtájú biciklik, triciklik, gyermek-táplálószerek, italok, könyvek és könyvtárak stb. is helyet kaptak a kiállításon. A vásárlások egész késő estig folynak. Az egész párizsi gyermekvilág betekinthet a gyermekálmok e fényes paradicsomába, most az iskolák növendékei csoportonkint, ingyen mehetnek be a Petit Palais-ba. A játékszerkiállítás kedves, szép és tanulságos gyermekünnep, s e mellett nagyon ügyes és hasznos vására a francia iparnak…

Budapesti Hírlap 1904. július 17.

37. AZ OPERETT FÖLTÁMADÁSA

Párizs, júl. 13.

Nyár van, s ilyenkor a legnótásabb kedvű Párizs. Cigány és cigányos bandák muzsikálnak a zöld fák alatt. Csöndes és szapora, édeskés és vad melódiák zűrzavara árad ki a nyári mulatók kapuin. Az utca lesben áll s füttyel, énekszóval elkapdossa az új nótákat. Egy-egy éjszakán olyan lármás, muzsikás a nyári Párizs, mint egy víg monstre-établissement. Az idegen vidáman bolyong e nótás lármában. A finomabb fülű párizsi azonban kétségbeesik. Ez a nótás, jókedvű, muzsikás város nem Párizs. Nótás zűrzavarában talán csak az egyetlen Budapest szomorúbb. Ez London, New York, Berlin és Bécs. Csiklandozó, semmi angol dalok, olcsó és émelyítő bécsi valcerek, New York-i néger és indiánus, rángatózó, vad nóták, franciáskodó berlini kuplék folynak össze a nótás Párizs levegőjében. És mintha ez őrült hang-káosz felett Planquette, Offenbach, Hervé és a többi sok, vidám, modern nótás Apolló árnyai busongnának…

Tizenöt-húsz esztendei aszály után mintha kiszáradt volna a gyökere is a vidám francia nótának. Nem a sanzonnak. A sanzon is haldoklik. Ám a sanzon valahogyan még mindig teng a füstös, kicsi cabaret-k óvott, elzárt talajában. De mintha gyökere is elszáradt volna annak a francia nótának, mely a könnyedség, finomság, báj és grácia triumfusát érte meg a régi, dicsőséges francia operettben.

Hogy Wagner, a németek és olaszok fojtogatják a francia, úgynevezett nagy muzsikát, ebbe már beleszoktak a franciák. Beletörődtek abba is, hogy a népdal, a francia sanzon, kikopott a fényes mulatócsarnokokból s kis rejtett korcsmákban tengődik. Talán még azt is elviselték volna, hogy az utcát és kávéházat is lefoglalja az idegen nóta. De, hogy a francia operett meghaljon végleg, ezt csak tizenöt-húsz évig tűrték. Most feltámadást vár és követel az operett számára a francia géniusz. Igen, a francia géniusz maga. Mert az operett, a dalos, kedves, nótás operett a legtörvényesebb gyermeke a francia szellemnek. Benne a francia faj karakterisztikonjai fénylenek: a képzelő erő, az irónia, a vidámság, a szatíra, a paródia, a tarkaság és a finom artisztika.

A Budapesti Hirlap levelezője hírt adott volt a Bőregér káprázatos párizsi sikeréről, s arról is írt, hogy e siker alighanem fölveti a francia operett föltámasztásának a problémáját. Így történt. A Bőregér nyomában jöttek a Torreádor, a Makrancos hölgyek, Luna asszony, a Svihákok, a New York szépe, Kis szökevény stb. Ez betelítette a poharat. Ma a francia kritika harsányan hangoztatja, hogy már a jóízlés nevében is kötelesség [a] londoni, bécsi, new-yorki, berlini könnyű zene hódítása ellen védekezni. Meg kell kísérelni minden erővel és képességgel a dicsőséges francia operett föltámasztását. Az orfeumok színházrontó versenye tanúsítja, hogy Párizsnak operett kell. Elég volt a húszesztendős bűn. Francia és művészi okok egyaránt követelik az operett, a francia operett föltámasztását, melyet beteggé tett volt a zsenik nyomába lépő epigonok gyatrasága, halálba vitt az énekes bohóság, a vaudeville, s most végleg el akar temetni az idegen és hitvány muzsika. Megszólalt az egyetlen élő a régi mesterek közül: Lecocq, a Kis herceg, az Angot asszony leánya stb. diadalmas szerzője, kinek Brüsszel az igazi hazája, hol legutolsó művét, a Vettá-t is színrehozatta. Szomorú és reménytelen a Lecocq nyilatkozata. A mester hosszasan sorolta föl a francia operett szomorú haláltörténetét. A Massenet-féle egyéniségeknek derogált könnyű muzsikát csinálni. Librettó-írásra sem vállalkoztak igazi írók. Jött a vaudeville. A közönség is elvadult. A demokrácia - mondja Lecocq - megártott az operettnek is, a réginek, színesnek és finomnak. Legvégül pedig jött Berlin, Bécs, New York, London. Nincs más mód - mondja Lecocq - mint egyelőre fölfrissíteni a régi klasszikus repertoárt. Offenbach-hoz, Hervé-hez és a többi nagyhoz fordulni

gyógyulásért. Lassan-lassan nevelődni fog aztán egy új, erős muzsikus gárda, mely új életet ad a régi operettnek.

A Lecocq tanácsa nem elégít ki senkit. Egy bizonyos. A készülő szezon húsz év után befogadja színházaiba az operettet. Legalább öt párizsi színházban játszanak már a jövő szezonban operettet. A francia ifjú muzsikusok lázasan dolgoznak. A régi recept szerint igazi íróembereket keresnek, kik együtt tudnak dolgozni a zeneíróval. Hiszen ez az egybeolvadás és egybeolvasztás volt a régi dicsőséges operett fő erőssége a művészi inspiráció, gond és ízlés mellett. Azonban még a jövő évben, az első évben igenis London, Berlin, Bécs és New York osztozkodni fog Párizzsal. A mai publikumot nem lehet jóllakatni reprízekkel. Újság, sok újság kell, s egyelőre alkudozni kell a húsz év óta hódító külfölddel. Azután?… Talán eljön a siker. Hiszen a jóízlés valóságos lázzal követeli a régi finomságot, fantáziát, szatírát, iróniát a könnyű művészetben. Kell hát, hogy nevelődjék szerző, író, játszó és néző sereg. Akkor jön el a föltámadás. Addig szomorú, vad és zűrzavaros lesz a nótás Párizs. Olyan, mint a nótás Budapest…

Budapesti Hírlap 1904. július 17.

38. PÁRIZSI LEVÉL

[A Budapesti Napló levelezőjétől]

Párizs, július 15.

Meddig lesz még affér az „Affér”, melyet nem lehet elég nagy „A”-val írni? Nem tudja ezt még Rochefort sem, pedig Rochefort nagyon sokat tud. A francia publicisztika vén enfant terrible-je, ha kell, megesküszik rá, hogy mit hallott egy este véletlenül az Operában. A Rotschildok doyenje diskurált néhány szemita színű úri barátjával s hirtelen, hangosan elszólta magát a vigyázatlan Rotschild:

- Egyet mondhatok önöknek, uraim: a Combes-kormány addig nem bukik meg, míg a dolgát egészen el nem végzi. Nem hiába adtuk ki a milliókat. Dreyfus Alfrédnak teljes rehabilitálás kell.

Rochefort azt mondja, ha kell, megesküszik reá, hogy ő ezt hallotta. No, akkor bizonyosan igaz. Ámbár nagyon különös dolog, hogy ha az „Affér”-ban ki-kisül valami új nagy turpisság, a nacionalisták keseregnek egy darabig, de azután kórusban egyszerre megáradnak:

- Na most már csak vége lesz ennek a históriának!…

Már vagy tíz ízben sóhajtottak fel így fájdalmasan, dühösen és könyörögve. Úgy látszik, hogy a legnagyobb turpisságok még kiderülésre várnak. Ezért kínálgatják fogcsikorgatva a békülő jobbot.

A komédiának azonban nincs vége. A históriának, mint ők mondják. Még sok szenzációja lesz ennek a világraszóló híres afférnak…

Nemrégiben egy brosür jelent meg itt Párizsban. Igen kuriózus kis olvasmány. Ez a brosür megkereste a históriában a Dreyfus-ügy egyik párját, XVI-ik századbeli ükét.

A XVI-ik század hajnalán Németország volt egy híres, nagy affér színpada.

Szép kis epocha volt ez. Vad, fanatikus dominikánus barátok szaglásztak mindenütt, mint vérebek. Ezerszer jaj volt annak, kinek egy kis ügye akadt a kölni szent inkvizicióval.

Hochstraten atya, a szent inkvizíció feje volt Németország kegyetlen nagyura. Nagyobb a pápánál, nagyobb Miksa császárnál.

Az inkvizíció unatkozott. Valami nagy föladatra áhítozott. Valami monstre hajszára ad maiorem gloriam Dei. Hochstratennek a gyűlölt zsidókra vásott a foga. Hogy lehetne ezeket összefogni, s hogy lehetne végezni velük? A tudománytól sem borzad vissza néha a sötétség. Hochstraten egy tudóst keresett, aki héberül ért, s aki a talmudot lefordítja - inkvizicionális használatra. Azaz egy hazug talmudfordításra volt szüksége Hochstratennek. Bizonyságára a vérvádnak s a többi vádnak, amivel a tömegeket még ma is rá-ráuszítják itt és amott a zsidókra.

Az inkvizíció nem keresett e célra akárkit. Neki Reuchlin János kellett, ez a nagy, ez a nemes tudós. Tudta az inkvizíció, hogy mit csinál. A legjobb firmát kereste ki.

Reuchlin fölháborodva utasította vissza az inkvizíció kérését, s erre iszonyú hajsza indult Reuchlin ellen. Okvetlenül máglyára kerül Reuchlin, ha mellé nem áll az egész német tanulóifjúság. Ez volt a reuchlinisták és obskurusok híres küzdelme. Gigászi harc volt. Fejedelmek, feudális nagy urak, polgárok és pórok küzdöttek együtt és egymás ellen. Közben meg-meglobbant a máglya. Jajgató hangok, nyögések, szitkok lopóztak ki a kínzókamrák zárt ajtain. A bajor Kunigunda királyné, egy hisztériás, vallásos őrjöngésben leledző asszony, biztatta a dominikánusokat egy klastromból. Miksa császártól történhetett akármi. Őt untatta az ügy. A dominikánusoktól a püspökök is remegtek. Az inkvizíció iszonyú rettegésben tartotta egész Németországot. No és az csak természetes, hogy jaj volt annak a zsidónak, aki még imádkozni is mert hangosan.

És mikor legőrjöngőbb a dominikánusok dühe, mikor az egész világot provokálni akarja már, - az őrjöngők észre sem veszik, hogy új világ jön a régi helyébe. Még égnek a máglyák, de már új tűz ég a szívekben. Luther igéi diadalmasan csengenek és szállnak szerte. A XVI. század nagy „Affér”-ja rémülten csitul el. Világforgató, szédületes, hatalmas, sok milliószor nagyobb „Affér” lép a helyébe: *a reformáció.*

Ezeket mondja el színesen, szenvedélyesen az új brosür, mely érdemes helyet nyer bizonyára abban a könyvtárnyi irodalomban, melyet a Dreyfus-ügy teremtett…

*

Július 14-ike, a franciák idei nemzeti ünnepe iszonyú hőség közepette következett el. Mondják is, hogy régi idők óta nem volt ilyen kedvetlen és leforrázott a Bastille bevételének a napja. A nagy csapatszemle, a Strasbourg-szobor megkoszorúzása, a bivak, a tűzijátékok s a nevezetes nap annyi egyforma programpontja unalmasan, lelketlenül, kedvetlenül végeződött mind el. Pedig direkt elhozatták Párizs népének a tuniszi bejt. Az utca egyszer-kétszer megbámulta s megéljenezte a protége-souveraint, de iszonyú meleg volt. Egy pohár jeges hűsítőért a bej odaadta volna Párizst s Párizs a bejt. Legfőbb ideje volt, hogy a parlament vakációt adott magának s a karthauzi milliókat is elintézte harmadszorra (ezek a milliók még fognak néhányszor „memento mori”-t mondani). Mert Párizst ez idő szerint nem érdekli más, mint a meleg. A meleg, mely óh, 35 Celsius. A nagy nemzeti évfordulók milyen jó vezércikk-témák az egész világon. Különösen a múltat visszasóhajtó bús hazafiaknak. S a nacionalista sajtó az idén csak ennyit tudott sóhajtani:

- Hol a régi ünnepi fény, lelkesedés? Hiányzik valami. Mi hiányzik? A haza legjobb fiai száműzetésben vannak. Bezzeg szebb beszédeket mondtak a Strasbourg-szobornál valamikor Déroulède és Habert!…

Az utca azért megpróbált mulatni. Az „apache”-ok is csináltak néhány vérengzést, hogy mégse legyen egészen egyhangú az ünnep éjszakája. Nem tudom, látta-e valamelyik francia

nacionalista vezér, amit én láttam. Vagy száz kis iskolásfiú verődött este lampionos menetbe az avenue Villiers torkánál. A gyerekek torkuk szakadtából énekelték a - szocialista indulót, az Internacionálét. Hejh Déroulede, hejh Habert, hazátok gyászban ül…

Budapesti Napló 1904. július 20

A. E.

39. AZ ÉLET SZOBRA

Valahol, még nem tudják, hol, de ott, ahol láza teljességében zúg a párizsi élet, nemsokára állani fog, a lázas és zúgó élet monumentuma, az élet szobra, a bronzvalóság.

A világ igazodik itt Nyugaton. Az élet diadalmasan eszmél önmagára. Nem tűri, hogy az ő piacát hullákkal szagosítsák be. Haragosan söpör el mindent, ami nem őt szolgálja. A gyöngék, akik nem tudnak az élettel ujjongva, tülekedve rohanni, sikoltoznak:

- Oh jaj, a múlt! A kegyelet!…

Az élet zúgásában nem hallik meg már e sikoltás. Az élet végre tisztába jött önmagával. Örömöket, életet, szenzációkat ad azoknak, akik őt szeretik, akik neki hízelegnek, akik ővele tartanak, de kegyetlenül keresztül gázol a gyöngéken, a tehetetleneken, az álmodozókon. Hajrá!

A folytonos akarat és akció: az élet. A nyápicok, mi nyápicok, hiába öltjük ki rá a nyelvünk. Hiába próbáljuk begubózni magunkat. Az élet, az önmagára eszmélt élet, nevezzük az ő ócsároló és büszke nevén: a *modern élet* kérlelhetetlen.

Nos, ez a hatalmas, ez a kérlelhetetlen, modern élet most szobrot kap. Ezt mondja:

- Követelem jogaim teljességét. Ti emberek, eddig gyávaságotokban folyton a halált tiszteltétek meg szobrokkal. Én most reklamálom a szobrokat. Igaz, hogy ti a ti fölmagasztalt halottaitokat is csak az én kedvemért magasztaltátok föl. Azt akartátok a ti kis állati önzésetekkel, hogy a megszobrozott halottak ösztökéljék az élőket példaadással a ti kedvetekre lenni. De erre a játékra nekem már nincs többé szükségem. Faragjátok szobraitokat egyenesen nekem…

*

Rodin, ez a csodálatos képfaragó, ez a nagy erejű szobrász, kinek hellén a lelke, de gótikusan merész fölrakású, megfaragta a modern élet szobrát. Ennek a szobornak „Le Penseur” a neve, „A gondolkozó”. Ott állott júl. 1-ig a Grand Palais magas üvegboltja alatt. Ékessége volt az egyik, a fiatalabbik francia „Szalon”-nak. Kit ábrázolt? Egy embert. Nem is! Az embert. Nem azt a bizonyos örök-embert, aki nincs. Az embert, ki ma él. Ez az örökember is egyik mulatságos hazugsága a gyáváknak, nem életrevalóknak, betegeknek és klasszikuskodóknak. Örök-ember… Hol az örök-ember? Nevessenek ki, csináljanak rossz vicceket rám: én közelebb érzem magamhoz a konflis-lovat, mint mondjuk, a XIII-ik századbeli ember-elődömet. A konflis-ló élete, igája és sorsa ugyanazon nagy elhatározás, életkommandó alatt áll, mint az én életem, az én igám, az én sorsom. De mi közöm a XIII-ik század emberének vágyaihoz, örömeihez s fájdalmaihoz?… Idegen az nekem… Tehát Rodin megfaragta a modern ember szobrát, a modern élet monumentumát. Meztelen óriás, bronzember ül a bronzsziklán. Megedzett, meghúzott, megpróbált, erős izmú, erős csontú ember. Éppen tán az idegei lehetnek megtépettek kissé. Az ember pihen. Térdére teszi a könyökét, s tenyerébe a

fejét. Arca a megfeszültségnek, az erőgyűjtésnek s mindenekfölött a töprengő gondolkozásnak, az útkeresésnek arca. Ezen az arcon a mai élet viharzik és rángatózik. És ragyog. Nem összeroskadt ember ez, nem kétségbeesett, nem elfáradt, de tragikusabb ennél. Ecce homo… Ez az ember nem ülhet itt sokáig. Kenyér kell, cipő kell. Élni kell. Hajrá… Minden pillanatban várjuk hogy most a megfeszülten gondolkozó ember hirtelen fölemelkedik, s elvegyül az életbe, látni, futni, dolgozni, settenkedni, birkózni… Élni… Miért ült le egy percre? Miért az arcán az a kétségbeejtő töprengés? Miért? Tudjuk. A legerősebbet is megállítja egy percre az a világ, amelyben mi, mai emberek élünk. Soha még komplikáltabb, útvesztőbb, többet követelő világban nem élt Plátó két lábú tollatlan állatja. Minden idegszálunknak meg kell feszülnie, minden erőnket össze kell szednünk, hogy kétségbe ne essünk, el ne tévedjünk, össze ne roskadjunk. *Hogy élni tudjunk*, megélni és megmaradni. A legerősebbnek is meg kell állania egy percre olykor, egy sziklára ülni s gondolkozni, hogy: hogy, mikor és merre?…

Ez a Rodin szobra, ez az élet szobra…

*

Egy francia heti újság gyűjtést indított. Meg akarják venni Rodin szobrát, s odaajándékozni Párizs népének. Már eddig több gyűlt össze tízezer franknál. Már bizonyos, hogy ez a szobor Párizs népéé lesz. Sokára lesz azonban a leleplezés, s mégis zeng már az ünnepi himnusz. Végre egy szobor. Életnek és művészetnek műve… Így zeng a himnusz. Mert Párizs és Budapest egyeznek egyben: utálják a maguk nyilvános szobrait. A boldog párizsiak a maguk gazdagságában találnak mégis a szobrok Sodoma és Gomorrha-jában tíz-tizenkét szobor Lótot. Mi otthon alig találunk egyet.

Már csak azért is zeng a himnusz a „Le Penseur” felé…

*

Hol álljon? Ezt a szobrot nem fogják eldugni „parkok hűsébe”, „árnyas fák” alá. Oh, az a sok buta esztétikus tradíció. Az anarchistáknak elsősorban az esztétika bácsijait kellene levegőbe röpíteniök. A világ megjavulna, ha nem volna benne annyi ízléstelenség. És hozzá: ízléstelenség az ízlés szent nevében…

Rodin szobra nyüzsgő, zúgó életfolyók bírkózó áradatában fog állni. Lármás, izzadt emberek, kopár házak, futó kocsik között. Az Opera előtt volna legjobb helye. Itt azonban pár héttel előbb foglalást tett az élet, mely már a föld alatt is utakat akar. Ide a földalatti villamos új stációja került, a „Metró”. Ám bizonyos, hogy a zakatoló, láza teljességében zúgó élet egy piacára fog kerülni. Talán a Trinité-térre, de lehet, hogy mégis az Opera elé. Itt ad példát, itt árasztja az élet ragyogását majd a bronz szobor, ez élő szobor. Szimbóluma a modern élet igazságának és tragédiájának. Mennyivel többet fog ez néhány száz év múlva beszélni rólunk, mint a George Sand szobra, avagy Daudet-é, avagy sok más nagy és kis nagyé… Ez a szobrok szobra, az élet szobra…

Jövendő 1904. július 24.

Ady Endre

40. A TEUTON DÜH ÉS A FRANCIÁK

[Saját levelezőnktől]

Párizs, július hónap

A franciákat elérte a fátumuk. A gloire valamikor önmagával eltelt népének, mely szeszélye szerint vett tudomásul, vagy ignorált mindent, ami idegen volt, ma úgy kell védekeznie a felületesség, vagy rossz indulat ellen, mint akármelyik kisebb nációnak. Még Sedanig áltathatták magukat az optimista lelkek, hogy a francia kultúr-társadalom egy és elérhetetlen. Még Sedan óta is akadtak fanatikus hívők. Ma már azonban ilyen optimista lelkek nincsenek. A három utolsó decennium olyan kegyetlen leckéket adott a francia népnek, amilyet alig kapott még valaha egy nép. Az emberi elmék irányításának az érdemét ma Angolország vindikálja magának. Óriássá s a francia irodalommal saját földjén birkózóvá nőtte ki magát az orosz irodalom. A testvér latinfajta, az olasz, kultúrája újabban csodálatos lendülést mutat. De mindez nem volna szomorúságos a francia lelkeknek. Talán veszedelmes sem. De elkeserít és kétségbeejt minden gondolkozó franciát a német világhódító szellemnek az az őrület határai körül való csapongása, melyet még akkor sem lehetne egyszerűen kimeríteni, ha e határokat túl is lépné, mert e csapongást egy hatvan milliós nép, egy szédületesen fejlődő világ-impérium túláradó ereje magyarázza.

Néhány esztendő óta a francia kultúra embereinek formálisan, valóságosan s elkeseredetten kell védekeznie a *teuton düh* ellen, mely mindent föl akar falni, s Ádámtól, - vagy gusztus szerint: az ős-gorillától - máig minden emberi kiválóságot személyben és cselekedetben a germán géniusznak reklamál.

A Budapesti Hírlap jelezte volt, hogy milyen nagy elkeseredést keltett Franciaország-szerte egy bolond pángermán könyv, mely a többek között Jeanne d'Arc-ról és Napóleonról is azt állítja, hogy német eredetűek voltak. Egy másik pángermán könyv azt bizonyítgatja, hogy Franciaországnak fele elgallosított német föld, s tanácsokat ad, hogy majd *annak idején* miként kell Franciaországot regermanizálni. Nyilván pángermán bolondgombák ezek, a teuton düh kitörései, de a franciák nem volnának franciák, ha nem éreznék magukat vérig sértve az őrület rohamainak ez impulzusaitól.

Érdekesen illusztrálja a francia lelkek idegességét annak a német katonatisztnek a bolondos könyve, melyről a Budapesti Hírlap nemrégiben megemlékezett: Világháború - Német álmok. Már az a fantom is fölháborító, hogy a francia hadsereg a német hadsereggel, a francia flotta a német flottával együtt [harcoljon] - ha mindjárt az angolok ellen is, [de az, hogy] az egyesült francia-német haderőket Vilmos császár és Henrik porosz herceg vezessék, [az] föllázítja a legflegmatikusabb franciát is, ha ugyan van flegmatikus francia.

Mindennél fájóbb azonban a franciáknak az a vakmerőség, mellyel a teuton düh a francia kultúra termőképességét tagadja. Egy-két komoly német lap kivételével az egész német sajtó a legféktelenebb módon gúnyol ki, kicsinyel le, vagy hallgat agyon mindent, ami francia. Egy előkelő német folyóirat szerint a francia lélek két fő karakterisztikonja a kéjvágy és a bigottság. Egy előkelő német író szerint, egy német ember mindig megveti egy kicsit a franciát azért, mert a francia szeret tetszeni a nőknek. Egy másik német folyóirat szerint a francia szellem olyan dekadenciát mutat, hogy pornográfiába ful már minden francia irodalmi tendencia, s egy nagy bécsi lap szerint a francia szellem legkülönb produkciója a vaudeville. A német tudósok bizánci példákkal bizonyítják, hogy Franciaország a pusztulás útján van. És a franciák tudomást szereznek ezekről az inzultusokról. Szinte betegesen kutatnak az őket bántó német könyvek, brosürök s újságok után.

A francia közvéleményben pedig különös reakció támad a teuton düh inzultusaira. Liberális, sőt radikális lapokban olvasom, hogy azért nő a német arcátlanság, mert a mai francia kormányzat rúdja az internacionalizmus s a teuton dühöt bátorítja az a hadseregellenes irányzat, melyet éppen a hivatalos Franciaország biztat és támogat.

Franciaország mai forradalmi állapotában, küszöbén egy páratlanul veszedelmes kultúr-harcnak, mikor a türelmetlen szocialisták hol itt, hol ott fiók-revolúciókat támasztanak, a politikai pártok mindenre készek a hatalomért, a francia gondolkozók még mindig kapnak időt, hogy a teuton düh szimptómáira rámutassanak. Úgy látszik, hogy e szimptómákat mindennél nagyobb veszedelemnek érzi a francia lélek. A francia tudományos, irodalmi és művészeti revűkbe kell csak betekinteni. Mindegyikben állandó téma a teuton düh, a pángermán éhség. A napisajtó szárnyra veszi a vészkiáltásokat s a jelszavakat. A francia közvéleményben pedig nemsokára izzóbb lesz a németgyűlölet, mint volt Párizs ostroma alatt…

Budapesti Hírlap 1904. július 26.

41. HARC A REGÉNYHŐSÖK MIATT

Párizs, július hó

Milyen részleteket szedhet ki az életből az írói fantázia? Azaz hogy ez gyatra kérdés. Száz különböző válasz jöhetne rá száz egyrangú igazsággal. Aztán azt a hitet kelthetné az ember, hogy elmélkedni akar. Utálatos és unalmas dolog pedig leszúrni egy vékonyka eszme-cölöpöt s keringeni körülötte. Hiszen úgy áll a dolog, hogy az írónak annyi joga van, amennyi ereje. Egy fiatal francia író nemrégiben írt egy regényt az angol-boer háborúról, s ez a regény határozottan irodalmi munka. Két másik francia író a kommün rémes napjait írta meg regényben, s e regény szintén irodalmi klasszifikálásra tarthat számot. Elég erejű író egészen bátran nekifoghatna regényt írni a kongregációk megregulázásáról. Egy bátor magyar író viszont már ma fölhasználhatná egy regényben a parlamenti vesztegetés hírhedett ügyét, s lepingálhatná a szomorú affér ismert és esetleges titkos szereplőit. Mindehhez erő és bátorság kell, mely ez esetben maga a talentum, nehogy a Dreyfus darabok és más alkalmi históriák olcsóságáig ritkuljon valahol is az írás, pamflet se legyen, report se.

A színpadon még több szabad. A színpad, bárki bármit mondjon, valamikor egészen az aktualitásé lesz. És mégse csodálkozzék senki, hogy a francia újságírók haragusznak a modern francia írókra, mert újabb időben nagyon is szerepeltetik őket regényben, színműben. Az újságíróknak szabad legalább is olyan érzékenyeknek lenniök, mint az ügyészeknek vagy mondjuk a furvézereknek. A francia ügyészek aligha tartják szeretetreméltó férfiúnak Brieux urat, a „Vörös talár” íróját, s emlékezünk, hogy egyszer valamelyik budapesti színházi bohóság főjelenetében egy furvézer-önkéntes kedélyes alakjának is föl kellett volna tűnnie, de a furvézer-önkéntesek értesültek a készülő merényletről, s egy szerencsés intervencióval megmentették a furvézeri nimbuszt.

Az ember rendszerint szidja a maga szerencsétlen métier-jét, de kicsúfolni azért nem engedi.

A francia írók, főképpen a színpadi írók, már jó idő óta nem tudják az életet úgy nézni, hogy az újságírót meg ne lássák. Minden mese-sarokból egy újságíró ugrik elő. Modern francia színmű vagy regény már-már éppúgy nem lehet el újságíró nélkül, mint valamikor seregszámlálás nélkül az eposz.

Ez nagyon kedves és dicsőséges dolog volna, ha egyszerűen a sajtó mindent befogó tartalmát akarná jelenteni. De nem ezt akarja. A francia zsurnaliszta regény- vagy színmű-hősök igen

egyforma és igen kellemetlen individuumok. Az ember megérti a zsurnaliszták fölfortyanását. Az író urak, mintha összebeszéltek volna, típust akarnak faragni. Közös akarattal és közös igazságtalansággal.

A zsurnaliszta-hős panama-lovag, fékezhetetlen stréber, házasság-szédelgő, iparlovag, vagy valami ilyenféle. Ha zseniális vagy ha tökfilkó is, mindig arra törekszik, hogy elámítsa és becsapja a világot, s hogy föl ne fedje véletlenül se a maga valóságos énjét.

És különös dolog, miközben az újságírót ilyen kegyetlenül hurcolják meg a mesék, az írók minden derékséget, kiválóságot monopolizálva, seregesen vonulnak be - a literatúrába. Amilyen durva, hitvány, olcsó figura az újságíró-hős, olyan nemes, kiváló és ragyogó az író-hős. Ékes szerelmi történetek hirdetik a modern asszonynak, hogy házasságot törni csak író-emberért érdemes. Az íróhős nagy eszméknek vagy szent bolondságoknak a fanatikusa. Az író-hős hódít vagy legalább is imponál.

- Persze-persze - mondják a „Quat-t-z-Arts"-ban. Ha az újságírók írnák a regényeket és a színdarabokat, akkor ők volnának a fényes alakok, ha a festők, akkor a festők volnának… Persze-persze…

Az újságírók azonban komolyabban beszélnek, s joguk van hozzá. Az ő pályájuk szabad pálya, s a pálya hivatottjai annyival inkább megkövetelhetik, hogy őket ne ítéljék meg azok után az obskurus lények után, kik magukat újságíróknak kreálják. Ne ítéljék meg pedig legelső sorban az írók.

Az újságírók csak az utolsó napok szenzációiból csúfolkodva mutathatnának rá Greulingre, aki Popescu Elizát meggyilkolta, s aki büszkén hivatkozott arra, hogy őt az írók tették azzá ami, s maga is író akar lenni, hivatkozhatnának a „Fehér éjszakák" két drámaíró hősére, vagy arra az érdekes íróra, aki a minap betört a Grand Palais-ba.

Nálunk íróemberek dolgoznak zsurnaliszta-sorban, s újságíróemberek író-álmokat szőnek. Franciaországban természetesen szintén dolgoznak a redakcióknak az írók, de a két métier nincs összeházasodva, A színpadi írók pláne független urak. Ő nekik még a darabjaik kritikája miatt sem kell félniök, lévén a színházak kötelessége ápolni a barátságos viszonyt a sajtóval.

Ilyenformán Franciaországban tehát igenis lehetséges az ellenségeskedés írók és újságírók között, s ez a harc ritka harc, nagyon érdekes látnivaló.

Lehet, sőt igen-igen valószínű, hogy az újságíró írásos meghurcolása nem első oka ennek a harcnak, csak egyik epizódja már. De a harc tart, s a színházak és a színpadi írók egyesületének küzdelmében például a lapok legnagyobb része az írók ellen foglal állást.

A harcnak esetleg néhány regény és dráma vethet csak véget nemes, nagystílű, kiváló újságíró-hősökkel. Ilyen hőst is adhat annyit a zsurnalisztika, mint amolyant. De komolyan szólva: az írók talán mást is megláthatnának az életből, mint önmagukat és az újságírókat…

Budapesti Napló 1904. július 27.

A. E.

42. A GYERMEKÉRT

Párizs, júl. 24.

Fehér plakátok szólnak újra a párizsi anyákhoz. (Franciaországban csak a hatóságoknak szabad fehér hirdető papírt használni.) Ezek a fehér plakátok sűrűen jelennek meg egy idő óta. Az anyákhoz szól valamennyi, s inti, kéri őket: szeressék az ő kicsinyjeiket, óvják őket, vigyázzanak rájuk: - a jövendő Franciaországra.

A minap a francia kormány a legszegényebb és legmegvetettebb anyákat oktatta ki, kiknek szégyent és gyalázatot jelent a gyermek, hogy az anyaság mindent expiál, s ne igyekezzenek lerázni nyakukról az apróságot. A kormány hajlandó nagyobb segedelmet is adni, csak a gyermekek ne szakadjanak el az anyjuktól. Az új plakát meg arra oktatja az anyákat, hogy ebben az iszonyú hőségben mint kell gondozni, táplálni, óvni a kicsiny embereket: lehetőleg csak tejet s fölforralt vizet kell adni nekik, s kerülni kell a bacilust tenyésztő gumiból vagy kaucsukból való tápláló eszközöket, nem szabad velük gyümölcsöt etetni stb.

Millió és millió ilyen ingyenfüzetet, plakátot termel a francia nyomda, s a hatóságoknak ma már a gyermekvédelem a legelsőrendű gondjuk.

Mindez pedig egyik jele annak a nagy vélemény-változásnak, melyen az elnéptelenedés problémája dolgában a francia hivatalos és nem hivatalos gondolkozás átesett. Lehetetlen, hogy valami tanulságot ne nyújtson ez nekünk is magyaroknak, kik sok helyütt - sajnos - majdnem ugyanazt a veszedelmét látjuk az államalkotó fajnak, mint a franciák a magukénak.

Ma már Franciaországban általános az a hit, hogy az elnéptelenedés ellen államilag és társadalmilag csak egyetlen tennivaló van: a halálozás csökkentése. Franciaországban több, mint százötvenezer piciny csecsemő pusztul el évenkint. És félmillióra rúg a korán elhaltak száma. Csak felére szállítani le ezt a rettenetesen gyászos számot: hatalmas, szent cél, s a francia állam és társadalom immár útjára tért e nagy célnak.

Költők, írók, szociális apostolok és tudósok követhetnek más utakat is. Valamikor Jean-Jacques Rousseau egy írása elég erős volt arra, hogy az anyák nagy táborát rábírja, hogy gyermekeiket maguk szoptassák. Lehetséges, hogy Zola *Termékenysége* is javító hatással volt egy sereg emberre. A gondolatoknak, az eszméknek kétségtelenül nagy erejük van, de civilizációnk mai állapotában ez erő hatása lassú. A gyakorlati államférfinak, szociológusnak ma még nem mindig szabad magukat poétáktól s prófétáktól vezettetniök. Így jött rá a francia kormány, hogy az elnéptelenedés ellen az ő tennivalója: áldozatkész gyermekvédelem, a humanitás és az orvostudomány közös működése.

Már-már operettszerű hatásokat keltett az a hivatalos buzgóság, mellyel némely, lelkes, rajongó francia *a születések számát* akarta minden áron növelni. De mire való az anyaság ambíciójának hivatalos ápolása, a sokgyermekűség megjutalmazása, az agglegények megadóztatása és a többi szándék addig, míg ötszázezer megszületett, fiatal francia elpusztul évenkint?

A gyermekvédelem ma a legelső francia program.

A többit - vallják a franciák - a gazdasági átalakulások hozzák meg. A francia termékenységet a gazdag polgári nők hiúsága s a léha, jómódú férfiak romlottsága rontotta meg. De a nép, a munkásosztály, ma már csaknem teljesen meggyógyult, s a vagyonos osztály józanabb, nagyobb fele sem hadakozik már a természettel. Mindezt a gazdasági és szociális reformok eredményezték. Az orvostudomány, az iskola, az erkölcsi nevelés, a gyermekvédelem, az állami gondoskodás, a szociális fejlődés stb. mikor a halálozás csökkentéséért küzd, egyben küzd az egy gyermek-rendszer s a csekély születési arányszám egyéb okai ellen is.

A francia szocialisták a maguk érdemének hirdetik az eddigi eredményt, s azt mondják, hogy holnap-holnapután, mikor egészen ők lesznek az urak, a többek között az elnéptelenedés veszedelme is elmúlik Franciaországról.

Budapesti Hírlap 1904. július 27.

43. ÍRÓK - EREJÜKÖN FELÜL

Párizs, július havában

Hogy miért is nem írt az a Shakespeare csupán tragédiákat? És miért is volt Goethe egymagában tizenkét nagyság? Miért?… Kell még pár száz esztendő, míg ezt a két héroszt kiheveri az emberiség lelke: a literatúra. Annyi vergődés, annyi vesződség, annyi fátum van ebben a két névben: Shakespeare és Goethe. Az a kisebb baj, hogy ez a két író-félisten elírta jónéhány író-generáció témáját. Ezt megbocsáthatnók talán nekik. De az megbocsáthatatlan siralom, hogy ma kicsi nótás emberek avagy egyszerű jóízű mesélők avagy vidám, jókedvszóró legények hirtelen összeráncolják a homlokukat, nagy lélekzetet vesznek, s elhatározzák, hogy ők grandiózusak, világrengetők lesznek, miként Shakespeare, vagy olümposziak, tizenkét agyvelejűek lesznek, miként Goethe.

Mindez eddig elég furcsán hangozhatik. Holott mindez együtt egy rejtőzködve, félve kesergő, régi valóság. Akiknek adatott, hogy szemei és nyelvei lennének a maguk korának, azok igen gyakorta Shakespeare és Goethe miatt kirohannak a maguk korából s kirohannak - önmagukból. Az irodalmi korokat néha valóságos epidemiája szállja meg a „nagy"-nak, az „elmélyedés"-nek, a „sokerejűség"-nek. Holott nagy csak a nagy lehet, elmélyedő csak a mély és sokerejű csak a nagyon erős, s holott nem minden kor kívánja okvetlenül azt az úgynevezett „nagy"-ot, mélyet és herkulesit. Minden kor önmagát, vágyódásait, szeszélyeit követeli azoktól, kik magukat koruk szószólóinak tartják. De hát Shakespeare és Goethe akar lenni mindenki. Az író urak mélyebbek akarnak lenni, mint amilyen mélyek - lehetnek.

A dolgot talán legjobban magyarázza meg egy egészen friss mondása egy francia esztétikusnak. Egy fiatal francia költő új verseskönyvéről akart beszámolni az esztétikus. A fiatal poéta két első kötetében egy sokat ígérő, sokérzésű, kedves, érdekes és eredeti talentum bontogatta, nyitogatta a szirmait, s az új kötetben ez a talentum mesterkéltnek, fáradtnak, zaklatottnak és fonnyadtnak látszott. Az esztétikusnak eszébe jutott, hogy a fiatal poéta pár év óta Tolsztojt tanulmányozza s fordítja. Rögtön megsejtette hát, hogy mi történt a poétával. El akart „mélyedni" a szerencsétlen, s nagy erőlködésében elfelejtette önmagát.

És ez itt Párizsban most pusztítóbb epidémia, mint valaha. Igazán az embernek kedve jön együtt nevetni a nem nagyon szimpatikus Rostand-nal, akinek a dicsőségét és szerencséjét annyira irigylik, s akinek naponként százszor vágják a szemébe, hogy csillogó, léha, zseniális rímkovács, semmi egyéb, s aki - mosolyog, nyugodtan, jókedvűen mosolyog, bizonyosan ezt gondolván:

- Engem nem ugrattok be, hogy ahhoz fogjak, amihez nem értek, s aztán kinevessetek.

Hogy miért is nem tud ilyen nyugodtan mosolyogni s megmaradni önmaga mellett más is? Hauptmannon kezdve kicsi poétákig mennyi tragikus esetet mutattak nekünk mostanában írók, kik erejükön fölül akartak írni. Vágynék az ember magyar példát is mutatni, de nálunk még vad-darázserkölcsök uralkodnak, s szörnyen érzékeny minden tiszta és minden mosatlan lélek. De különösen nálunk milyen gyakoriak és szomorúak ezek a nagy eltévedések. Milyen komolyan veszik a klasszikusokat nálunk, s milyen szépnek tartják „merni erőnkön felül"…

Hát legyen az a vígasztalás otthon, hogy Párizsban is ez az epidémia pusztít most. Szinte orvosoknak való esetek történnek. Két vidám bohózatíró, furcsa, kedves és mulatságos ötletekben kifogyhatatlan, elhatározza, hogy ők ezután „irodalmibbak" lesznek. Az új darab seregszámra csalja színházba a mulatni vágyókat, s a mulatni vágyók az előadás végén káromkodnak. A két megkomolyodott, megirodalmiasodott s elmélyedett író olyan sületlen, szentimentális ostobaságot gyártott, mintha a darabjukat akadémiai pályamunkának szánták volna.

Három hónap óta vagy tizenöt nevezetesebb premierjük volt a párizsi színházaknak, s e premierek közül sok a gyászos. És e gyászos premierek jó része azért volt gyászos, mert többek, mélyebbek, mások akartak lenni, mint íróik. A poéta társadalmi színművet ír, a bohózatíró tragédiát s a nagystílusú színpadi író poétikus színjátékot. Az ambíció és tán a kenyér - megcsúfolja, kiforgatja, megtéveszti a talentumokat -, Shakespeare-t és Goethét látják és nézik a mi íróink. Ez az első siralom. Okvetlenül színpadra törnek, mert a színpad fizet legjobban. Ez a másik. Minden fajtájú talentum érték. Minden fajtájú talentum célja, hogy önmagából a legjobbat adja, s lehetőleg mindent adjon, de értéktelenné válik a legértékesebb talentum is, ha nem önmagát nyújtja. Ez internacionális irodalmi betegség ma. Mint minden, ez is Párizsban obszerválható a legjobban. De Párizs után mintha mindjárt odahaza, minálunk volna legtöbb effajta néznivaló, mivelhogy a jelenségeket - nekünk így tanította Berényi, a fizikaprofesszor - primitívekre bontva látjuk és értjük legjobban.

Budapesti Napló 1904. július 29.

A. E.

44. MERT KŐ VOLT A SZÍVE LAURÁNAK

Párizs, július 25.

Mondjuk, hogy élt egy bölcs ember, aki igazán bölcs volt, mert poéta is volt. Mondjuk, hogy francia ember volt ez a bölcs. Mondjuk, hogy szeretett kacagni a világon, de csak titokban kacagott, mert a legbölcsebb ember is gyáva. Mondjuk.

És ünnepet ült a világ, mert a világ szeret ünnepet ülni. Vigadozott a világ azon okból, mert élt egyszer egy trubadúr, aki szép verseket írt, és szép asszonyokat szeretett. Kócos hajú mai poéták megrészegülnek a szépséges gondolattól, hogy íme milyen gyönyörűséges dolog trubadúrnak lenni. Íme hatszázesztendők után Petrarca élőbb, mint valaha, s Ég és Föld hirdetik Laura szépségét és kegyetlenségét.

Bolondok a kócos hajú mai poéták, de ez az ő dolguk. Az utolsó trubadúr az első modern ember volt. Ha ma élne s francia volna, tőle tanulna reklámtudományt Bourget, s minden színházban volna egy darabja. Ha magyar volna, ő zengené Geszt dicsőségét, s ha mégis csak olasz szeretne lenni, többet beszéltetne magáról d'Annunzionál. Mindenesetre ügyes és vagyonos poéta volna. De hát csak részegüljenek a kócos hajú poéták. Üljön ünnepet a világ Helsingforstól Nápolyig, Londontól Kolozsvárig. Üljenek ünnepet a félibrék, a rossettik, az olaszok és a franciák, a kisfaludysták és az Erdélyi Irodalmi Társulat tagjai. Mert nagy poéta volt azért Petrarca, ha zsíros is volt a kanonoki stallumja, s kegyetlen asszony volt Laura, ha még olyan angyal is volt ő. És a világ nem szereti, ha kijózanítják…

De csakugyan olyan kegyetlen volt-e Laura? Az a bölcs ember, akiről szólottam, jókat kacag most abban a normandiai faluban, ahol ő talán most a nyarat tölti. A bölcs ember egyszer életében szinte csúnya bakot lőtt.

Ő volt az ünnepi orátor egy francia gyülekezetben s fölállott, hogy Petrarca dicsőségét s Laura kegyetlenségét zengje. Ám a bölcs ember nem éppen ezt akarta. Hosszú éjszakákon töprengett, hosszú nappalokon verejtékezett és kutatott, mielőtt idejött. Bejárta azokat a napsugaras helyeket, ahol Petrarca örvendezett az életnek s ahol Laura imádkozott a Madonnához s nevelte a gyermekeit. Régi bibliotékákban régen eltemetett papírlapokra, sárgult levelekre bukkant, s a bölcs ember, aki mindig kacagott titokban a világon, hirtelen olyan hangosat kacagott, hogy önmaga is megijedt. Amit eddig csak sejtett, azt most már bizonyosan tudta. Petrarca nem volt az álmok lovagja, s Laura déli asszony volt. A becézett költő-király nem szeretett sokat sóhajtozni, s a déli asszony, a hiú és tüzes, még akkor is fölengedett volna, ha azok a bizonyos szonettek nem lettek volna olyan jégolvasztóan forrók s olyan bolondítóan szépek. A bölcs ember most már tudott mindent. Laura nem volt kegyetlen. Laura meghallgatta a trubadúrt. És hogy a szonettek a beteljesült csókok után is epekedők és fájdalmasak voltak? Hogy ennek ki vagy mi volt az oka?… Talán a féltékeny férj. Talán a sanda világ. Talán Petrarca különös poétalelke, melynek szüksége volt a valódi vagy képzelt boldogtalanságra. Hiszen annyi poéta van, aki csak keseregni szeret és tud. És annyi poéta van, ki pózban áll mindig s pózt ölt magára még a hálóingjével egyidőben is, mert hátha éppen most figyel ide az irodalomhistória…

Mondjuk, hogy a bölcs ember nagy eltökéléssel fogott az ünnepi orációba. Mondjuk, hogy le akarta szúrni a több mint fél ezeréves hazugságnak a szörnyetegét. Mondjuk, hogy álmában megjelent neki fehér árnya a szonettek királynőjének, s könyörgött neki:

- Te tudod már, hogy én nem voltam rossz, nem voltam kegyetlen. Te tudod már, hogy én visszaadtam a Petrarca csókjait. Óh szabadíts fel engem a sok száz esztendős bilincsek alól. Ne engedd, hogy még új hatszáz évig, esetleg még tovább is átkozzanak a szerelmes emberek s hirdessék, hogy Laurának kő volt a szíve.

Mondjuk, hogy a bölcs ember valóban nagy eltökéléssel fogott az orációba. De… De… Megborzadt, hogy mire vállalkozott. Szétrombolni egy hatszázesztendős nagy és szép hazugságot? Hát szabad ilyet tenni? Hát lehet ilyet tenni? Hogy hördülne fel vérre szomjas dühvel a világ!… Hogy megköveznék őt… Eközben a bölcs ember elérkezett megszerkesztett beszédjének halálugrójához.

…Lehet-e, hölgyeim és uraim, hogy ezt a dicső, nagy, ékes, isteni embert és poétát ne hallgatta volna meg Laura, aki angyalszép volt, nemes, gyöngéd és szerelmes? Én azt hiszem, hölgyeim és uraim, hogy…

Mintha az egész természet reszketett volna a merénylet előtt. A bölcs emberrel forgott a világ. Látta a gyülekezetben a copfos, vaskalapos tudósokat, a fellegekben mászkáló poétikus lelkeket, a holdvilágfaló leány- és fiú-kamaszokat, no és látta a farizeusokat, a gyávákat és a butákat… A bölcs ember észretért, s így folytatta a beszédjét:

…Igen, én azt hiszem, hölgyeim és uraim, hogy… lehet. Laura még áhitatosabban imádkozott, kerülte a költőt. Még jobban imádta férjét és gyermekeit. Petrarca és Laura regényéhez nem tapadt a földnek salakja…

- Bravo! Éljen!…

Percekig ujjongott a tömeg. Nagyon tetszett az oráció. A bölcs ember pedig hazament, hazasietett kacagni. Hahaha!… Hahaha!… A világ nem szereti az igazságot. Az emberek nemcsak kortársaik előtt álorcáskodnak, de maszkban kell előttük megjelennie a históriának is.

Mondjuk, hogy ez történt s így történt. Mondjuk, hogy otthon Budapesten, Benedek János, a vidám és elmés böszörményi követ, a kedves ember, a friss lantú poéta, vidám, bizalmas asztal mellett el tudná ennek az én történetemnek egy magyar mását is mondani. A magyar Petrarca

és Laura esetét. Persze csak becsületszóra. Diszkréten. A hazugságokat aki meg meri bolygatni, jaj annak. A világ hazugságokban akar és tud élni. S óh olümposzi istenek, mi is lenne e sáros és siralmas életből hazugságok nélkül?… Szép az élet, szép a dal, szép álmodva szeretni, szép az emlékezés hatszáz esztendőre, szép a trubaduri sors sok jövedelemmel, szép a világi rend, s jámbor trubadúr volt Petrarca, és kő volt a szíve Laurának…

Budapesti Napló 1904. aug. 2.

Ady Endre

45. MIT MOND EGY KICSI JAPÁN?

Párizs, július 31.

Van egy kicsi japán barátom… (Bizony-bizony mondom, nyomorultak s vénhedettek vagyunk. Ezért fordult a lelkünk a kicsi japánok felé. Csömörlünk önmagunktól. Unjuk ezt a lelketlen, lázas, haszontalan, hazug életet, melynek nagyon sok variációja nincs ám egyik szögletében sem ennek a mi aggastyán földdarabunknak, mert Párizs már egy kicsit Konstantinápoly is, Moszkva néha szinte Barcelona, s Krisztiánia Nápolyra vall olykor. Mind szeretjük a kicsi japán embert. Óh, belsejükben miként szeretnék őt szeretni még a franciák is. Ő nem nagyon szeret bennünket, s oka van rá. Nekünk sem volna sok okunk őt szeretni. De mikor úgy utáljuk már magunkat. És közénk jön a krizantémok messze országából a kis furcsa ember. Tetszik a kis bolond. Olyan különös, olyan mosolyogni való, de már sejtjük benne a mi öreg világunk nyugtalanítóját. Aztán hazamegy a kis japán. Elviszi a ruháinkat, a betűinket, a puskáinkat és miegymásunkat. Elviszi azt a kevés szépet is, amit híres, évezredes erőlködésünk itt-ott kivirágoztatott. És mindent újra csinál, jobban megcsinál odahaza a kis japán. Mi ámulunk és még egyre mosolygunk. E közben észrevesszük, hogy vonalait a nagy univerzumnak szebben és jobban látja a maga ferde szemeivel a kis japán. Azt a kétes adományt, mely fölött hiába töprengett Hamlet, bölcsebben, bátrabban és szebben fogja fel, mint mink. És mi kezdünk hódolni papirosban, porcelánban, ruhamatériában előbb. Később meg másban is. Aztán a kis szürke hajóskapitánynak elég, hogy bepillantson Japánba, s pompázó virágoskert lesz unott, szürke lelkéből. Loti meghódította a világot s a francia akadémiát, mert beengedte lelkébe a japán emberkét. Már ekkor sejtjük, hogy ott, hol felkel a nap s barackvirág-eső tanítja a gésát nevetni, csókolni és feledni, valami más, a mienket nevetve gyűlölő világ él. És nem tudunk már mosolyogni. Jönnek az új hírek. Jönnek a szépségek. És nő a mi ámulásunk, és szeretjük egyre jobban a kicsi japánt. Mert olyan furcsa, olyan ördöngős, olyan bolondos, olyan filozófus, olyan ijedelmes. Jaj, hogy szétver ez még közöttünk! És mikor gurulnak felénk a véres muszkafejek, reszket a kéjtől szegény, beteg valónk. Óh, mit tud a kis bolondos! Bizony-bizony mondom, a mi japán szerelmünk: a magunk utálása…) No, de hát van egy kicsi japán barátom. Nekem is van. Szereztem. Ott lakik, túl a Szajnán, a Sorbonne vidékén. Jogász gyerek a kicsi japán. Londonban élt sokáig. Angolul pompásan beszél. Ám nekünk csak franciául lehetne beszélnünk, ha lehetne. Ő keveset tud franciául, s magam sem vagyok elokvens francia. De beszélünk, s már mintha bíznék bennem a kis bizalmatlan. Már azt is megértettük egymással: milyen kínos az, ha intellektuális erejükre sokat tartó embereknek állandóan kínlódniok kell azon a nyelven, melyből kicsike a szókincsük, hogy legalább is ne tessenek idiótáknak. Így aztán talán mi többnek is hisszük egymást a kis japánnal, mint amik vagyunk. Ez jó neki is, nekem is. Tehát már, mintha bíznék is bennem a kicsi japán. Már meg merte mondani azt is, hogy bizony nekünk szagunk van. Nekünk európaiaknak. Ez nem az a szag, mely versekre hangolja Robert de Montesquiou grófot. Nem a parfümök illata. Még az a

szag sem, melyet idegeik romlottságából kultuszt csináló lények orrantanak meg állítólag, mondván, hogy minden élőlénynek van egy speciális illata. A kis japán ezt mondja:

- Önöknek, fehéreknek, európaiaknak, mindannyiuknak van egy kellemetlen szaguk. Némelyiküknél ez alig sejthetően enyhe. Rendszerint brutális és lázító azonban.

Hát így volna? A kis japán azt mondja, hogy így van, sőt valami olyast is mondott, hogy ez a rossz illat valamely más módon meg van mindenünkben. Mindenben, amit produkálunk. Szagosak az érzéseink, a gondolataink is. És itt újra beszéljen a kicsi japán:

- Mert önök nem tiszták. Nálunk a leghitványabb napszámos is kétszer-háromszor fürdik naponként és megiszik szinte három-négy liter cukortalan teát. Nem gondoltak önök arra, hogy iszonyú differenciát jelent ez a külső és belső mosakodás. És mindenek fölött pedig az, hogy minket nem mérgezett meg az alkohol. Önöknek az alkohol mindnyájuknak ott van az arcán, a vérükben, a gondolkozásukban, az életsorsukban. A bűnös tisztátalanság lesz az önök végzete. Önök nem jól táplálják sem a bőrüket, sem a gyomrukat, sem a nemi gerjedelmüket. És legfőképpen az alkohol lesz a végzetük. Itt már az önmegtartóztatás sem használ. Mert sokszázados a bűn. Aki önök között az önmegtartóztatás apostola, az sem lehet nyugodt. A vére már nem tiszta. Az elődök s a régi alkoholok elvégeztek már mindent.

Így beszélt az én kicsi japán barátom egyszer a sok beszélgetés során. És szinte megszállotta szívem a gyűlölet, beszédével úgy megriasztott. Valóban nem vagyunk-e mi „fehérek" bűnhődői az apák bűneinek? És vajon nincs-e „sárga veszedelem?" Előttem, szemben ül a kicsi japán, tiszta, barnasárga arca olyan, mint egy élő szfinkszé, s a ferde szemek különös és nagy mélységeket tárító sugarai szinte lehunyatják az én gyönge, gyáva szemeimet…

Budapesti Napló 1904. augusztus 3.

A. E.

46. DISSZIDENS KATOLIKUSOK FRANCIAORSZÁGBAN

[Saját tudósítónktól]

Párizs, aug. 9.

Lehetséges-e ez idő szerint Franciaországban a *sizma*? Alkalmas-e az idő egy gallikán egyház megalakulására?

Még jóformán csak készülődnek a nagy históriai küzdelemre a francia állam és a Vatikán, máris bizonyos, hogy a francia radikalizmus nem számíthat a francia hívek olyan fajtájú támogatására, melyet egy Róma-ellenes, szabad, nemzeti egyház kialakulása nyújtana. Minden korszak alkalmasabb lett volna erre, mint a mostani s egy szabad, gallikán katolikus egyház lehetőségéről mindig eshetnék szó, csak éppen akkor nem, amikor Róma ellen Combes-féle jelszavakkal indul a harc.

Azok, akiknek lelkében esetleg a szabad, gallikán egyház álma él, semmiképpen sem akarják magukat az ateista radikalizmus eszközeiképpen fölhasználtatni. Ma már bizonyos, hogy a legállamibb francia püspök is jobban retteg a Vatikán villámaitól, mint a radikalis mennydörgéstől. A francia kormány még a támogatására sem számíthat, akik a konkordátumot már akkor deleandum-nak hirdették, amikor Combes-nál valamivel keményebb legény, Napóleon, az első konzul nyúlt hozzá az állam és egyház kérdésének veszedelmes csomójához.

Franciaországban már van gallikán egyház. Disszidens francia katolikusok már tudvalevőleg élnek Franciaországban. Külön szervezetük van, külön templomuk, parókiájuk, papjuk van Párizsban s Franciaországnak még több helyén.

Ezek a disszidens francia hívek 1789-nél maradtak. Ezek nemcsak a konkordátumot nem ismerik el, melyet VII. Pius és Bonaparte Napóleon kötöttek, de azokat a dogmákat sem, amelyekkel azóta a katolikus egyház gyarapodott. Ezek nem vallják sem a pápa halhatatlanságát, sem a szeplőtlen fogantatás tanát.

A Budapesti Hírlap annak idején, nem is egy ízben, ismertette ennek az érdekes kis sizmának a történetét. A konkordátum megkötése után több francia püspök tiltakozott e szerződés ellen. Később elhallgattak a tiltakozók, de például Themines blois-i püspök egészen haláláig, 1834-ig kitartott amellett a hite mellett, hogy a konkordátum megkötésére a pápának nem volt joga, s jogosan ő a blois-i püspök. Abban az időben több volt a lehetősége egy önálló gallikán egyháznak, s mégis éppen csak kuriózumképpen maradt meg mindmáig a francia disszidenseknek egy kicsi gyülekezete. Az állam soha se akarta őket tudomásul venni. Ma is úgy kezeli egyházszervezeteiket, mintha csak üzleti csoportosulások, kereskedelmi részvénytársaságok volnának. Több mint száz éven keresztül kellett volna egyforma szellemmel vezetettnek lennie a francia kormányzatnak s állandóan támogatnia e kis csemetéjét a gallikán egyház hatalmas tölgyének, hogy most arról lehessen szó, hogy maguk a francia katolikusok is Róma ellen támadjanak.

Most a francia közvélemény természetesen nagyon foglalkozik a francia disszidens katolikusokkal, akiknek különben Párizsban az Italia-avenue-n van egy nagyon szép kis templomuk. A disszidenseknek az a véleményük, hogy ő rájuk nem tartozik az a harc, amely a Vatikán és a francia kormány között kitört. Ők ugyan a konkordátum révén szakadtak el az anyaegyháztól, de egészen más okok és célok miatt, mint amelyek azokat vezetik, akik Róma ellen indított harcukban szívesen használnák föl a gallikán, nemzeti egyház álmának e hiveit is.

A párizsi gallikán egyház abbéját, Volet-t többször keresték föl mostanában, mikor a szakadás kérdésében, francia szokás szerint, megszólaltatnak minden kompetens és nem kompetens véleményt, - újságírók. Az abbé válasza az, hogy ők teljesen katolikus, még pedig az ő nézetük szerint, az egyetlen igazi katolikus álláspontón vannak: az 1789 előtti állapot s az önálló, gallikán katolikus egyház mellett a konkordátum ellen ugyan, de távolról sem a Combes és seregének álláspontján. Volet abbé nagyon határozottan jelentette ki, hogy Combes abszolute nem számíthat még csak szimpátiájukra sem a francia disszidens katolikusoknak, akik remélik ugyan, hogy az egész francia katolikusság egyesül majdan egy nagy nemzeti egyházszervezetben s hogy ez az idő nincs is nagyon messze, de az az idő más lesz, mint a mai, s a független katolikus egyházat éppen a katolikus fölbuzdulás s nem az antikatolikus irányzat fogja életre hozni.

Szóval: sizmáról nem lehet szó most Franciaországban. Ehhez az kellene, hogy a francia katolikus hívek francia s legfőképpen *katolikus* öntudatukban éreznék magukat megsértve a Vatikán által, ahogy 1789-ben történt, amely időnek Nordezja, Themines haláláig mert dacolni a szentszékkel és saját kormányával szemben.

Ma Franciaországban még a sizma sem kapható - sizmára. A francia disszidensek, akik különben nemzeti jelzőjük mellett a hollandi katolikus egyházzal vannak szövetségben, amelynek érseke szokta fölszentelni a gallikán papokat, - nem hajlandók Combes-ot támogatni egy gallikán mozgalomnak mesterséges fölkeltésében.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 12.

47. ÚJ NAP-IMÁDÁS

Párizs, augusztus

Párizsban divatos a Nap. Június huszonkettedik napja óta nem bírunk a Nappal, mondják a párizsiak, miközben a higany szétrepesztette a gyatra termométereket és a negyvenfokos forróságtól seregestül ájuldoztak az emberek az utcán.

Éppen június huszonkettedik napja, azaz éjszakája óta. Be csodálatosan is szép volt ez az éjszaka. A kocsink keresztül futott a Bois-n. Kis zúg-utakon törtettünk át s a csillagfényes éjszakában mintha csókmuzsikák zengtek volna. Szerelmes párok riadoztak minden kis tisztáson, ahol a kocsink futott. Auteuil előtt megállottunk a parancsoló, fölséges csöndben. Párizs nyári lihegése idáig hangzott. Eiffel tornya, ez a sötét, ostoba óriás most tűz-sisakot hordott. Ragyogóan égett a torony felső karimája. Olykor-olykor egy-egy merész tűzröppentyűt küldött a sötétkék ég felé.

Ez éjjel áldoztak a modern táltosok… Flammarion és szektáriusai kapaszkodtak fel az éjjel azon a hátborzongató liften, mely máskor együgyű idegeneket szállít, kik felmásznak e buta toronyóriás nyakába, hogy Párizst egy monstre gyermek-kőjátéknak lássák. Tudós orációk, ízetlen ódák zengték az éjjelen dicsőségét a Napnak. Párizs népének tetszett a komédia s mikor mi éjfélben az Arc de Triomphe vidékén hazafelé dirigáltuk a kocsinkat, az utcákon kíváncsi tömegek hurráztak. Ágyuk zúgtak az Eiffel-torony alján. Fent a toronyban alighanem e percben mondták a fő-tósztot az ünnepeltre, a Napra, kinek nevenapját ülték a nap és éjegyenlőség e kalendáriumi híresség dátumán.

Szép volt ez az ünnep. Gyönyörű volt ez az éjjel. A Hold sápadozott az irigységtől s a párizsi gamin-kedély ittasan tréfálkozott:

- Nagyapánknak van a névestéje. Ha a Föld az anyánk, a Nap nyilván a nagyapánk.

*

Aztán jöttek a vad, láva-lehelletű, perzselő napok. Párizs vidámkedvű még mindig:

- Úgy kell! Lett volna több esze Flammarionnak. Addig beszélt a vén, hiú Napnak, hogy milyen meleg, milyen csodás, milyen ragyogó, hogy az agg hóbortosnak fejébe szállott a dicsőség, s most túl akar tenni önmagán. Úgy kell.

És én, aki nem menekülhettem sem Ostende-ba, sem Dieppebe, sem Trouville-ba, míg pihegve verejtékeztem a gyilkos, forró párizsi ég alatt, hazagondoltam tépő nyugtalansággal. Hajh, aratnak a „Bencé”-ben!… Pattog, hull a szem a silány kalászokból, s kicsi földjén keseregve, könnyes szemmel áll a sütő verőfényben egy szomorú ember, az édes apám. Lent a lankán hitvány, lábánszáradt, fakó fűtenger. Kopár az egész áldott földhát. Mi lesz otthon, hol a Nap ad minden kenyeret, s mikor nem ad, az emberek gyomorsajogva feküsznek le meghalni. Ahol még Flammarionok sincsenek, kik az embert fölemeljék a Naphoz s ahol a Napnak mindig csak porban fetrengő ellenségekkel van dolga.

Óh Nap! Miért nem engeded, hogy titkaidat kilessük? Nem igen tudunk semmit. Csak annyit, hogy általad élünk, örülünk, bajlódunk és halunk.

Azt mondják, foltjaid vannak, fatális foltjaid, s mikor foltjaid akarják, békesség van a levegőben s az emberi lélekben, vagy őrült zivatar háborog mind a kettőben. A te foltjaid csinálják a nyugalmat, a megbolondulást, a háborút, a sűrű halált, a duellumot, a gyufaoldatos cseléd-tragédiákat, a nagy gondolat-revelációkat, a vitriol-drámákat, az öngyilkosságokat, az esőt, a villámos misztériumokat, a születendő sarjakat megfogantató szerelmes órákat, mindent, mindent…

*

A francia tudományos Akadémia írni fog leveleket minden akadémiának, hogy csináljanak valamit együtt - a Nappal. A világot nemcsak a nagy emberek s a nagy fedelű könyvek vitték - ha ugyan vitték - előre, de a kicsi, vidám és bátor ötletek is. Flammarion ötlete, hogy tudós asztronómusok másszanak föl az Eiffel tornyára Napot imádni, divatba hozta a Napot, s óh, nincs nagyobb emberi princípium, minthogy divatos legyen a Nap. A francia tudományos Akadémia azt akarja, hogy minden országban lelkes, okos, buzgó csillagtudósok vizsgálják a Napot. Ha csakugyan olyan hatalmas és reális valami az emberi civilizáció, van-e nagyobb föladata, mint kiismerni a világunk kegy- és zsinórküldő Cézárját? Én láttam zsibó-vidéki, élesd-vidéki pellagrásokat. Elrothadtak az éhségtől, mert nem adott táplálékot a Föld, mivel aszályt küldött rá a Nap. Hát nem kell megkísérteni, hogy tudjuk, mikor fenyeget bennünket esőtlen lángtengerrel vagy mocsárlázas nedvességgel a Nap? Mikor békességes mikor termékenyítő, mikor agyvelő-forraló, idegszakító? Mikor kell vigyáznunk a gabonánkra, répánkra, repcénkre, érzésünkre, gondolatunkra, indulatunkra? Mert minden: a Nap. A Nap: az élet, az ember, a termés, a gondolat. A Nap-stúdiumnak kell lenni a legelső emberi stúdiumnak. A Napban s a Nap által ismerjük meg az embert, s ha ismerni és szeretni fogjuk az embert, ezt a szegény földi bolyongót, jobb, könnyebb és vidámabb lesz az élet. Vajon a magyar tudományos Akadémia méltányolja-e, miről van szó abban a levélben, s miről van szó, ha a Napról így beszélünk?…

*

Flammarion, aki poéta, gyáva ember. Mikor az újságírók faggatták, rimánkodott:

- Nehogy azt higgyék, hogy mi új életre akarjuk kelteni a Napimádást. Nem, nem. Mi nem akarunk egy modern Napimádó szektát csinálni az áhítatos világnak.

Mintha ez valami szörnyű bűn lenne, s nem illenék bele e korba, melyben első minőségű átokkal fenyegeti a pápa Combes-t, a modern képrombolót. S ha már gyámoltalan érzések és áhítatos áldozások felé hajlik ma is az ember, lehet-e igazabb Teremtőt és Rombolót imádni a Napnál?

A párizsi tudományos Akadémia Nap-stúdiumról beszél persze. Ez is stílszerű. Ma az emberek stúdiumot szeretnek csinálni mindenből. A modern Nap-imádás stílszerűen kezdődnék stúdiummal.

Oh, én már látom a Nap magyar oltárait. Persze Budapest kapja a legelsőt s aztán okvetlenül Ógyalla. Mert talán Magyarország is be fog lépni a nagy, internacionális Nap-tanulmányozó közösségbe.

A Nap pedig, amely ez évben gyönge középterméssel és takarmány-hiánnyal áldotta meg a magyarok országát, a Nap, ez a foltos láng-párduc, nevet az ő modern papjain. Őt akarja kitanulmányozni az ember?

Oh, az ember oly szerencsétlen a maga isteneivel. Még legbölcsebben akkor cselekszik, mikor megfoghatatlannak s láthatatlannak vallja azt, akit kiválaszt. A Nap nem láthatatlan, s valószínűleg ő a mi igazi istenünk. Éppen azért talán jó volna meg sem kezdeni a Nap-stúdiumot. Mi lesz, ha majd egészen ismerni fogjuk a Napot?…

Mindegy. Akármi lesz. De helyénvaló följegyezni, hogy Krisztus születése után 1904 esztendővel, mikor messze keleten sokak szerint Jézus és Buddha birkóznak, Rómában fájós fejű tudósok a humánus morál gyenge harsonájával akarják lerombolni a legjobban megépített emberi bagolyvárat, mikor őrült kavargásban hánykódnak a lelkek a dühöngő hit s a dermesztő tagadás között, Párizsban új kultusza ébred a Napnak.

Jövendő 1904. augusztus 14.

Ady Endre

48. A PALAIS-ROYAL VÉGE

Az új magyar kultúra készüljön egy hosszú gyászra. Halál settenkedik egyik legízesebb életforrása körül. Egy kurta évig fog élni már csak a párizsi Palais-Royal színház, s aztán vége. Nincs pardon, nincs orvosság. Mi, Párizsban éldegélő szegény magyarok is, hiába könyörögnénk:

- Kegyelem, kegyelem! Mi lesz a modern magyar kultúrával? Mi lesz Budapesttel s a többi kis budapesttel? Min fog vigadni akkor a magyar, ha elmúlik a Palais-Royal?…

Nincs kegyelem. A pajkos, agg múzsa-templom halálra ítéltetett. A házasságtörő bohózatok, a vidám disznóságok csarnokával ez a kegyetlen Párizs úgy bánik el, mint a kivénhedt kokottal szokás bánni:

- Nem vagy fiatal, nem vagy mulatságos. Nem kellesz többé.

A Palais-Royalt lebontják. Ha e hírre nem szomorodik el fél-Budapest s fél-Magyarország, akkor csakugyan nincs emberi háladatosság. A Palais-Royal volt tíz év óta szállítója ama színpadi disznóságoknak, melyek nélkül ma századrésznyi „modern ember” sem volna Magyarországon, mint amennyi van. Kávéházaló budapesti hölgyek, fölvilágosodott aranyifjak s oly sokszor megborzongatott vén szatírok, hejh sírjatok. A magyar kultúra legerősebben ható hajléka omlik össze a Palais-Royallal. A Magyar Tudományos Akadémiának, a Kisfaludy társaságnak s a Nemzeti Színháznak együtt nem volt annyi hatása a magyar publikumra, mint a Palais-Royalnak. Párizsban tizedrangú színészek játszották huszadrangú publikumnak a hahotáztató mocskosságokat. Budapesten s a többi kis magyar budapesteken kor- és rangkülönbség nélkül épültünk a szélhámos ügyességgel párosult együgyűségeken. Az asszony megcsalja a férjet egy úrral, két úrral. A férj megcsalja a feleséget egy hölggyel, két hölggyel. Hálókocsiban, fürdőszobában, parkban, kórházban, szeparében. Kiderül minden, s pompásan elintéződik minden. Egy francia kritikus kiszámította, hogy csak hatvanhárom variáció lehetséges. Úgy látszik, Párizsban már kimerítették mind a hatvanhármat. Aztán lehet, hogy végre még a Palais-Royal huszadrangú habitüéi is elszégyelték magukat. Végre is az ember az intellektusnak egy alsóbb fokán is csak eszes lény s untatja egy idő múlva az együgyűség. Ám Budapest s a kis budapestek „modern emberei” bizonyosan még mindig arra esküsznek, hogy a dolog nagyon mulatságos, főbenjáró és művészet. Természetesen. Az emberek csak azért születnek és azért házasodnak, hogy legyen mit törni. Az élet produkcióinak nonpluszultrája egy házasságtörés. Valóban a Palais-Royal magyar fogyasztói ijesztő indivdiumok [!] alapjában. Perverz kis dogmát instituáltak. Az ő hitük szerint a házasság arravaló, hogy az ember megkívánja a szerelmet benne (mindenki a másében), s szeretni nem lehet másképpen jóízűen, csupán egy harmadiknak, vagy negyediknek rovására. Ilyen ostoba perverzitást nem pipált még a világ. Még ha így volna, akkor sem érdemes ezt folyton hallani. És hogy hogy lehet ezeken az ostobaságokon mulatni, azt az ördög érti. Nem a nevetés ellen szól a

prédikáció. Az nagy és szép dolog. Kicsi tömeg-lényekből gondolkozókat, érzésművészeket nem akar senki sem nevelni. Aki csak kacagni szeret, az kacagjon. De mindig csak egyazon ostobaságon nevetni, ez több a többnél. A szerelem nagy dolog. A legeslegnagyobb földi dolog. Minden fajtájú felfogásában. Lehet rajta nevetni, sírni, megbolondulni. Millió nagy témát ad percenként. De mindig nevetni s mindig azon nevetni, hogy szarvakat kap a férj vagy tilosban jár, nem látni meg a házasságtól a szerelmet, az elme finom gépezetét befogni állandóan a házasságtörés alapjában kicsinyes komédiáiba, s a színpadot kisajátítani a léhaság, tartalmatlanság számára: ez talán még odahaza minálunk sem járja…

A Palais-Royalon kívül van még léha színpada egy tucat Párizsnak. Színházak múlnak, színházak születnek itt. De nem a Palais-Royalok táplálják itt, Párizsban, az emberek elméit. A Palais-Royalnak az volt a predestinációja, hogy elléhásítsa a magyar társadalmat s csináljon egy új magyar kultúrát, melyről még az unokáink is koldulni fognak, akinek tudniillik lesznek unokái.

Én vidáman emlékezem vissza, mikor a puritán Debrecenbe betoppantott a Palais-Royal nemes repertoárjának első darabja, s a cívislények habzsolva élvezték a nyugati kultúrát. Vidáman emlékezem vissza, mikor a nagyváradi publikum odaérett, hogy már Feydeau-t is naivnak tartotta, s panaszkodott a színpadi irodalom hanyatlásáról, mert már a Palais-Royal sem tudott a számára elég kaviárt és teknősbékát adni. Vidáman emlékezem vissza vígszínházi estéimre s a budapesti társadalom minden rétegéből való ismerőseimre, kiket jobban nivellált és egyenlősített a Palais-Royal, mint a francia forradalom eszméi s azok a demokratikus reformok, melyek majd egyszer, száz év múlva talán nálunk is megszületnek… Nekem könnyű. Nekem nincs unokám, nem is lesz s lehet, hogy a Palais-Royal bohózatai tettek ilyen cinikussá, de én már szinte beletörődtem, hogy nálunk iszonyú hamar belefáradnak az erőlködésbe a reformer és radikális lelkek, s minden mehet szabadjára.

Voltaképpen csak reportot akartam írni s íme, hogy eltévedtem. Térjünk vissza. Még egyszer újságolom, hogy gyász fenyegeti az új magyar kultúrát. Egy év múlva lebontják a Palais-Royalt… Ám, hogy csöndesedjenek a hazai könnyek, egyben jelentem: két vagy három pompás, borsos disznóságot ígér utolsó szezonára a haldokló színház. Aztán: amilyen hálás publikum a magyar publikum, fog akadni új párizsi szállító cég akárhány. Hatvanhárom variáció lehetséges?… Nálunk elég lesz tizenkettő… Csak disznóság legyen!…

Budapesti Napló 1904. augusztus 19.

A. E.

49. AZ EGÉSZSÉG KIÁLLÍTÁSA

[Saját tudósítónktól]

Párizs, aug. 17.

Hatalmas, érdekes kiállítás nyílt meg Párizsban egy-két nappal ezelőtt. Nemzetközi kiállítás, amely betölti az egész, óriás Grand Palais-t, s amelynek bajos volna nevet adni. Higiéniai, tűzoltó, életmentő stb. jelzőkkel ékesítette föl magát a kiállítás. Csakugyan efféle is volna elsősorban. Tudományos értéke is kétségtelen ennek a kiállításnak. Orosz, olasz, svéd stb. orvosok jöttek s jönnek megtekintésére. Sokat tanulhat itt orvos, kémikus, gyógyszerész, optikus s az orvostudománynak, sőt természettudománynak minden segédkező, teoretikus vagy praktikus munkása. Viszont azonban a kiállításnak legerősebb karakterét a humánus, védekező és mentő szervezkedések nagy apparátusú kiállítása adja. A tűzoltók budapesti

kongresszusa bizonyosan érdekes és értékes kiállítást láthat a magyar fővárosban, de okvetlenül sokat okulna a Grand Palais kiállításának abból a csoportjából is, amely a modern tűzoltás haladását és állapotát mutatja be, ha nem is rendszeres módon, de gazdagon. A mentésnek is minden ága külön kollekcióval szerepel a kiállításon. A segítségnyújtás minden faja, a mentés balesetnél, elgázolásnál, tűzből, vízből, vasúti szerencsétlenségnél és hajótörésnél.

Tudományos, humanitárius és ipar-kiállítás együtt ez a kiállítás. Amit csak a higiéniával kapcsolatba lehetett hozni, mindaz helyet kapott itt. Sőt az is, amit nem lehetett. Az újfajtájú szeszes italok, a szőnyegek, műipari cikkek, bronz-figurák, automobilok már csak nagyon távoli, vagy éppen ellenséges viszonyban vannak a higiéniával, s mégis például a kiállítás szőnyeg-osztályában állítólagos kutahiai leányok szövik a nézők előtt a keleti, pompás virágos szőnyegeket, s az ital-osztályban annyi abszintet lát az ember, hogy alkoholmérgezést kap a látásától is.

Lehetséges, hogy a rendezők a kiállítás népszerűsítésére gondoltak ezzel. Egy tudományos, zártkörű higiéniai kiállítás nem vonzotta volna a publikumot s ezért bővítették, tágították ki a higiéniai fogalmat annyira, hogy beleférjen mindenféle érdemes, ipari látnivaló. Végre is ma már még a legtudományosabb kiállítás is vásár egy kicsit.

Katalógus még nincs. Az elrendezkedés sincs még befejezve a kiállításon. Ám annyit már látunk, hogy a kiállítás internacionális címét csak az oroszok, belgák és hollandok támogatják. Mind a három náció nagyon komolyan vette a kiállítás programját. Mind a három kiállítás rendezettebb, átgondoltabb, mint a francia. Hogy úgy mondjuk: a higiénia technikai részét, fejlődését intézményekben s iparban mutatják e kiállítások. Lehetséges, hogy más nációk is szerepelnek a kiállításon kisebb arányban, de ezt még a mai káoszban nem lehet észrevenni. A kiállítás nagy gazdagságát, de egyben rendszertelenségét is, legjobban illusztrálja például az, hogy a kiállítás egy részét a különféle biztosító társaságok kollekciói, nyomtatványai foglalják le, míg például a tuberkulózis ellen való védekezésnek egy együttes kiállítását hiába kerestük mindegyik csoportban. Oroszország főképpen emberbaráti intézményeit fitogtatja a kiállításon. Kórházak, szanatóriumok, vakok és siket-némák intézetei, hülyék és nyomorékok ápoló és oktató helyei, masszázs-iskolák, bábaképző- és ápoló-tanfolyamok, stb. láthatók képben, írásban az orosz csoportban. Voltaképpen ennek kellene dominálni mindegyik csoportban. Hatalmas az orosz Vöröskereszt kiállítása s a tűzoltás és mentés-osztály is. Nem kevésbé lephet meg bárkit a higiéniával összefüggő orosz iparnak a fejlettsége is, ha a túlságos rendezettség és keresettség nem sejtetnék erősen az emberrel, hogy Potemkin-módszer érvényesült ezúttal is az oroszoknál.

Csak össze-visszaságban sorolunk föl néhány dolgot e hatalmas kiállításból. Orvosműszerek, kémiai produktumok, szemüvegek, lencsék, sebészeti és ortopédiai cikkek, gyógyító-szerek az egyik részen. A szomszédban ásványvizek, beteg- és gyermektáplálószerek, különféle ételek, italok, konyha- és vendéglő-berendezések. Nyomban ezután modelljei az egészséges nyári lakásnak, olcsó lakás-építőtervek, hálószoba- és szalonberendezések, új rendszerű kémények és szellőztetők, reform-ruhák, új rendszerű női fűzők, fürdőszobák, összehajtható és hordozható fürdőkádak kaucsukból, dinamógépek, hordozható ágyak, beteg-székek, higiénikus ágymatrácok. Hihetetlen bőség és zagyvaság mindenütt. Közben bazárok, szőnyegekből, műiparcikkekből, szobrokból, képekből, könyvekből. Kloroformizáló gépek, fényképező készülékek. - Egyik nagy sátor az X sugarak csodáit mutatja be. Másutt fürdők képei, prospektusai, fürdő-berendezések, szanatórium-kollekciók, laboratórium-minták, sport-ruhák, torna-szerek, sport-cikkek, mechanikus ágyak, székek, billiárd-asztalok és cikkek, stb., stb. zavaros egymásutánban.

A kiállításnak azonban a tűzoltásra s életmentésre vonatkozó részei a valóban értékesek. A francia tűzoltó- és mentőegyesületek legjelesebbjei rendeztek kiállítást. A legmodernebb tűzoltóberendezéseket lehet itt látni. Szerkocsikat, mentőkocsikat. A *színházi tüzek* veszedelmét néhány új rendszer ígéri megakadályozni. Itt érdekes lett volna kiállítani azt a Rimanóczy-féle magyar találmányt, amelyről a Budapesti Hírlap is megemlékezett. Mindent meg lehet e csoportban találni, ami a tűzoltással és tűzveszedelemmel összefügg. Ugyanilyen gazdagok az életmentő-kollekciók. A tengeren, nagy viharokban messze világoló őrtornyokon kezdve, a mentő hajókon, csolnakokon, búvár-instrumentumokon folytatva, az életmentés szárazon és vizen szükséges minden eszközét meg lehet itt találni. Az orosz Vöröskereszt s a francia hasonló intézmény pedig annak is képét adja, miként kell ott életet menteni, ahol a legtöbb élet pusztul el: a háborúban. A legmodernebb vívmányok be vannak már vezetve a tűzoltó, életmentő, beteggyógyító s egészségóvó munkákba. Automobilok, motor-csónakok stb. állanak a mentés szolgálatában. X-sugarak, új gyógyítószerek, új sportok.

A kiállítás programja voltaképpen az volt, hogy bemutassanak mindent, ami az emberi egészség és épség megóvására, vagy visszavarázsolására való. Óriási, szinte lehetetlen feladat s ezért olyan kaotikus a Grand Palais kiállítása. Ám ez a kiállítás minden zagyvasága mellett tudományos és humánus értékében számottevő. Érdekes és gazdag. Az *egészség* kiállítása is. Látnivalónak pedig elsőrendű.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 20.

50. A SZERELMES GYERMEKEK

Nagyon bűnösek a nagyok, mikor elfelejtik, hogy ők is voltak kicsinyek. Iszonyúan bűnös az a mód, mellyel mi a gyermekeinket neveljük. Mi elfelejtjük mindig, hogy a mi gyermekeink is emberek. Bután és cinikusan hangozzék bár: a csikónak szabad lónak lenni, a bocit is kis marhának látjuk, de a gyermekben nem akarjuk meglátni a kis embert, az eszes kis embert, akinek vére van, agyveleje van. Idegei, vágyai, céljai, eszméi, örömei, fájdalmai vannak. Elfelejtjük. Csak emlékeznünk kellene, de nem akarunk emlékezni. Nem akarunk úgy közeledni a gyermekhez, mint ember az emberhez. Mindig azt hisszük, hogy mi kivételek voltunk. Igaz, hogy mi már hat éves korunkban tisztában voltunk az egész gólya-teóriával, igaz, hogy mi már nyolc éves korunkban csalódott szerelmesek voltunk, igaz, hogy mi már tizenhárom éves korunkban túl Boccacción és túl a „Karthauzi”-n egészen olyanformájú életcsömört éreztünk, mint milliomos és három X-es vivőrök, igaz, hogy mi már tizenhat éves korunkban átesve néhány világfelfogáson, szerencsésen eljutottunk Schopenhauerhez… No, dehát ez ritka kivétel, állítjuk. Holott csaknem minden szenzibilisebb lelkű gyermek tizenhat éves koráig megfutja egészen az életet. A kis emberek csodálatos módon, álomszerűen prekapiskálják mindazt, amit egy emberlény kap az élettől. Ezt nem volna szabad a nagyoknak elfelejteni. Nem volna szabad a csöndes és élettelen porcelán-babát vagy a gondolattalan kis állatot tenni gyermek-ideállá. Nem volna szabad annyira riadoznunk a gyermeklélek megértésétől. Búsongó, titkolózó beteg kis filozófusok ezért válnak gyermekeinkből. Nagyon árvák, nagyon boldogtalanok néha ez[ek] a kis emberek. És ez nem száll el nyomtalanul. Növekedve, át és átöröklődik a jövő generációkba.

*

Meg kell érteni a gyermeklelket, s óvó, bizalmas társul kell odaadni neki a mi voltaképpen egyazon, csak éppen terjedelmesebb, fölnőtt lelkünket.

Ez a kis előljáró filozófia bizonyosan illuzonárius [!] értékű, s alighanem kétséges sikerű.

A gyermeket, a kis embert, nagyon sok idő múlva fogja még egészen komolyan venni a fölnőttek országa. Egyszer majd idővel bizonyosan komolyan veszi. Vannak már jelek, hogy így lesz. A francia, az angol, a német irodalomba kezd bevonulni a gyermek. Azaz nem a gyermek, hanem a kis ember, ami nagy különbség. Gondolkodók és művészek kezdenek foglalkozni a gyermeklélekkel. Ez egy gyermek-emancipáció kezdete. Oh, nem az a célja, hogy a kis emberek utánozzák a mi alapjában sokkal alsóbbrendű, silány életünket. Hanem, hogy az Élet és Természet határai között szabad legyen a gyermekeknek azoknak lenni, *amik*. Ismerjék el a gyermekek emberségét…

*

A gyermek szerelméről akartunk azonban írni. A francia tanárok és tanítók fölfedezték, hogy a gyermekek szerelmes természetűek. Oh, milyen korszakos fölfedezés!… A gyermekek mióta csak gyermekek élnek a földön, mindig szerelmesek voltak. Sokkal, de sokkal szerelmesebbek, mint amilyen szerelemre mi nagyok képesek vagyunk. Oh, az mesébe illő, fölséges szép dolog volna, ha mi olyan nagyon, olyan szépen tudnánk szeretni, mint a gyermekek szeretnek az ő miniatür, hogy újra használjuk a furcsa szót: prekapiskált, kis ember-életükben. Gondoljon csak kiki vissza a maga alacsony éveire, első vágyakozására a leány-játszótársak után, első regényére, első sejtelem-rohamára, első csalódására. Aztán a többire. A gyermekek igézetes szépen tudnak szeretni. A világ első poétája volna, ki meg tudná szólaltatni művészettel azokat az érzéseket, melyeket a gyermek-lélekből a hatalmas élet szemlélete s a szexusok kétfélesége vált ki. Nem az a baj, hogy a gyermekek szeretnek, hanem az, hogy a legújabb időkben bennünket, nagyokat kezdenek utánozni a szerelmeikben. Egy tizenöt éves fiú itt Párizsban nemrégiben agyonlőtt egy tizenhárom éves leányt s agyonlőtte magát, mert a leány - nem akart az övé lenni. A Bois-ban, a Luxembourg-kertben néha olyan merész és ijedelmes gyermek flirteket zavarnak meg a véletlen sétálók, hogy Prévost sem merne erről írni, még ha fiatalabb is volna vagy húsz évvel. A párizsi postahivatalok a miniszterhez készülnek fordulni: tiltsa meg, hogy *poste-restante leveleket* gyermekek is átvehessenek. A szülők és tanítók rájöttek, hogy tizenegy-tizenkét éves szerelmes leánykák s lurkó fiúk poste-restante leveleznek. Egy francia tanártól hallottam, hogy egy tizenhat éves gazdag líceumi növendék a zsebpénzét egy tizenöt éves midinettre költötte… Ezek már rettenetes dolgok. Ezeken már változtatni kell. És ez így van ám, szinte így van Budapesten is, nemcsak Párizsban. A veszedelem pedig röviden ez: a kicsinyek a nagyok szerelmeit kezdik utánozni. Nem az a baj, hogy a gyermekek szerelmesek. Ez ellen nincs metódus, nincs pedagógia, nincs medikámentum. A gyermekek mindig szerettek. A nemi titkok sejtései mindig egymáshoz terelték s terelik a leánykákat és fiucskákat. Ez ellen csak egy segítség van: őrködve, barátkozva, bizalmat ébresztve foglalkozzunk gyermekeink lelkeivel, s együtt neveljük a leányokat és a fiúkat. Az elzárt, külön internátusok, iskolák, zárdák mennyi szerencsétlenséget okoztak már! A rejtegetés, a titkolózás, a félemlítés hány gyermeket cibált már ki a maga boldog gyermekségéből, s tett koravén emberkévé. Vigyázzatok, szigorú és feledékeny fölnőttek. Gyermekeitek már poste-restante leveleznek!…

*

Mit fog a francia iskolai bölcsesség a szerelmes gyermekekkel mívelni? Nem tudjuk. Jót nem várunk. Lesz új és még nagyobb titkolózás, elzártság, félemlítés s úgynevezett szigor. Csak arra nem kerül bizonyosan még sor, hogy emancipáljuk a gyermeket. Ismerjük el róla, hogy ők a mi elő-élőink, eszes lények, sőt modern lények. Idegekkel, érzésekkel, gondolatokkal, célokkal, sőt önálló életfelfogásokkal. Kezeljük hát őket emberekként. Tanuljuk meg az ő logika-ábécéjüket. Csak vissza kell emlékeznünk a magunk gyermekségünkre. Hassunk idegeikre, érzéseikre, képzelő erejükre úgy, mintha felnőttek volnának. Értsük meg őket. Iszonyú forradalmi gondolatnak tetszik, pedig jámbor igazság: értsük meg szerelmeiket. A

gyermekek ma elhagyottságukban, meg nem értettségükben sokszor nagyon szerencsétlen lények. Még szerencsétlenebb lények lesznek, ha lassanként elfelejtik egészen a fiatalságukat, s életüket a zsarnok nagyok élete szerint kezdik titokban berendezni. Ki van boldogságra teremtve, ha nem a gyermek? S a szerelem is hol igazán fölséges és fulánktalan, ha nem a gyermeknél? Nem a szerelemtől kell elzárni a gyermeket, hanem *a mi szerelmeinktől*, s megértéssel kell dolgozni az emberiségnek azon a fájdalmas és mégis gyönyörű álmon, hogy a szegény, kétlábú tollatlan állat lehessen egy kicsit boldog is a földön. Gyermekkorában tudniillik…

Budapesti Napló 1904. augusztus 23.

Ady Endre

51. AZ OROSZ VÖRÖSKERESZT KIÁLLÍTÁSA

[Saját tudósítónktól]

Párizs, aug. 20.

A rokkant óriás koldul. Oroszország kiállott a piacra alamizsnát kérni. Mutogatja a sebhelyeit, s nyújtja a tarisznyáját.

Már írtunk egyet-mást arról a hatalmas és érdekes kiállításról, mely most Párizsban megnyílt. Tarka egy vásár ez. Nemzetközi kiállítása volna a higiéniának, a tűzoltó- és mentő-ügynek de voltaképpen egy hatalmas ipar-kirakat. Ez a kiállítás felebaráti segítségnyújtás. Az oroszoknak akar szimpátiát és pénzt szerezni. Olyan formája ez az alamizsna-adásnak, melyet előkelő és szemérmes koldusok számára eszelt ki a humánus érzés, és ez esetben a - francia-orosz barátkozás. A kiállítás jövedelmét az orosz Vöröskereszt kapja. Ha nagyon jól fog sikerülni, talán egy-kétszáz jajgató, véres nyomoréknak könnyebb lesz koldus-sorra fölépülni, vagy meghalni ama sok ezer közül, aki ott hull a kelet-ázsiai mezőkön és piszkos vizeken.

Természetes, hogy Oroszország rukkolt ki a legnagyobb apparátussal ezen a kiállításon. Az eladásra szánt orosz iparcikkek négy vagy öt óriás termet töltenek meg. De nem ez a része jelentős és beszédes az orosz kiállításnak, hanem az, ahol ez a nyomorék óriás, ez a szegény szent Oroszország föltárja az ő legvéresebb sebét. Ez a dicsekvésnek és a szánakoztatásnak csodálatos jelensége. Az orosz Vöröskereszt és az orosz filantrópia kiállítását értjük.

Egy fiatal orosz orvossal járjuk be az orosz termeket. Finom, érzékeny lelkű, szomorú nézésű fiatal ember. Most végezte a szentpétervári egyetemet, s tanulmányúton van. Az orosz emberbaráti intézmények kiállításához vezet először a fiatal orvos. Egyik szögletben megállunk. A fal tele van aggatva fényképekkel. Rettenetesen szomorú fénykép-gyűjtemény. Egy idiótákat gondozó orosz intézet szerencsétlen ápoltjai. A született lelki és testi nyomorékságnak ennyi fajtáját talán sehol sem láthatja az ember. Mennyi szörnyszülött, mennyi állatnál is nyomorultabb lény!… A kísérőm, a fiatal orosz, csöndesen magyaráz:

Alig nyolc-tíz percentje jut gondozáshoz e szerencsétleneknek. És még szerencse, hogy a legtöbb közülök elpusztul - hozzátartozói akaratából. Ezer és ezer ezeknek a száma. A pálinka, az elállatiasodás, a borzasztó nyomorúság élő jajkiáltásai e szerencsétlenek…

Megyünk tovább. Itt egy süket-néma iskolának, amott egy vakok-intézetének, odább néhány kórháznak a kollekciója. Mintaintézet mindegyik. Írásban, képben el tudják ragadtatni a legkövetelőbb emberbarátokat.

- Hússzor ennyi kellene mindegyikből, - mondja az én orosz doktorom, s ezt még határozottabban ismétli, amikor egy elmebeteg-intézet nagyszerű kiállítását nézzük.

Milyen mérhetetlen nagy lehet a fizikai és morális nyomorúság abban az óriás, rejtelmes és félelmes országban.

A tűzoltó-osztályban mutatja kísérőm a Pozsarnoe Gyélonak, az orosz tűzoltók hivatalos lapjának a kimutatásait. Több mint százezer tűzoltóval dicsekedik az orosz lap. Milyen nagy szám, s milyen kevés. Ragyog s elragadja az embert ez a kiállítás is, hogy és hova tudták fejleszteni az oroszok Potemkin tudományát! És mégis mindenütt hogy meg lehet látni a tenyérnyi ragyogás alatt az átfoghatatlan nagy sötétséget.

És most belépünk a kiállítás főcsarnokába. Érezzük a messze harctér minden borzalmasságát, pedig egy nagy terem egészen a cárné és egy-két nagyhercegnő irgalmasságának reklámjával van tele. Az a híres betegápoló vonat!… Valóban nagyszerű és páratlan. Nincs minta-kórház sem ilyen pompásan fölszerelve. A kápolnakocsi egymagában egy kis vagyonba kerülhetett. Életnagyságú viasz-alakok a szomszéd teremben. Egy tábori sátor. Bent nekigyürkőzött orvos és két ápolónő. Éppen egy sebesült kozákot cipel be két ápoló katona a sátorba. Látja az ember az orvosi és gyógyítószerekkel megrakott lovakat. Aztán fényképen látja: a sebesült katonákat, mint ápolják az ápoló nővérek s az önkéntes ápolónők, jóságos asszonyai a nagy szláv világnak, akikről talán még legtöbb szépet írhat majd össze a mai háború orosz krónikása.

Valami úgy szomorít, úgy lenyom itt bennünket. Talán ez a hivalkodás, amikor tudjuk, hogy milyen kevés szegény orosz sebesült harcosnak jut ott künn messze keleten ebből a hivalkodó irgalomból. De talán nemcsak ez okozza ezt a nagy szomorúságot, ezt a nagy levertséget. Egy falon nagy betűk kiabálják: *Borisz nagyherceg fényképfelvételei*. A nagyherceg komoly óráiban parádés jeleneteket állított össze a harctéren az ő legfenségesebb kodakja elé. Éppen a nagyherceg kiállítása mellett húzódik meg szerényen a Verescsagin-csoport. A Petropavlovszk nagy áldozata öt, vagy hat kép és fotográfia keretéből néz ránk. Itt van egy-két harctéri levele. Amott egy festménynek odavetett, írásos terve. Ki fogja ezt a képet most már megfesteni?… Üvegszekrényben két hatalmas tarackgránát-darab. Japánok lőtték be egykor Port-Arturba. Egyikbe néhány francia szó van bekarcolva. Kis cédula magyarázza, hogy ez is Verescsagin-emlék. Valakinek szánta bizonyára ez érdekes harctéri dokumentumokat a nagy művész. Perselyek is vannak. Direkt adományokat is elfogad az orosz Vörökereszt. A publikum itt a legsűrűbb, a kiállítás orosz osztályában. Egyenruhás muszka őrök járnak-kelnek nehéz járással. Szinte jól esik végre kiszabadulni e helyről, ahova Mandzsuria, a messze keleti vizek és mezők küldik borzalmaikat, vérszagukat, a hatalmas, titkos, nagy Oroszország a maga siralmas mizériáit, miközben büszke koldus módjára kunyorálja az alamizsnát, mint egy rokkant, nyomorék óriás…

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 23.

52. NÉPNEVELÉS A KASZÁRNYÁBAN

[Saját tudósítónktól]

Párizs, aug. 21.

Ha 1871-ben csakugyan a porosz iskolamesterek verték meg a franciákat, akkor ezeknek az iskolamestereknek hálával tartozik a világ. Nem az embervér-tengerért, nem Elzász-Lotharingia elhódításáért, hanem azért a sok okulásért, melyet e háborúról önmagának s a

világnak szerzett Franciaország. Jóformán ez a háború vezette rá a világot a hadseregek népnevelő szerepének a belátására is. Ha már nyögi és nyögni még sokáig kénytelen lesz, a világ a militarizmus nyügét, legalább térítsenek vissza valamit a társadalomnak, a közművelődésnek a hadseregek.

Ma a francia tisztek valóságos néptanítók. És még inkább azok lesznek a jövőben. A katonai s altiszti iskolák a tiszteket nemcsak katonáknak, hanem tanítóknak nevelik e szó legvalódibb értelmében. Két esztendő óta folynak a kísérletek a legszebb eredménnyel. A jövendőbeli tiszteknek, altiszteknek formálisan készülniök kell tanítói hivatásukra, mely éppen nem elégszik meg az írás, olvasás és számolás tanításával és gyakoroltatásával, hanem a lehető legteljesebb morális nevelésre törekszik. A francia kaszárnyákban most André hadügy-miniszter elrendelte a *conférence*-ok bevezetését véglegesen. A tisztek és altisztek kidolgozott tanterv, munkaprogram szerint oktatnak s a nagyobb városok kaszárnyáiba bevonulnak a különböző szabad líceumok is, a nép-egyetem, a francia közoktatási liga, a francia nők közművelődési szövetsége, a Franklin-egyesület stb.

A kaszárnyai előadások témái négy főcsoportba oszlanak. Katonai és hazafias, polgári, közgazdasági és moráltudományi témák. Az első csoport előadásai az ezredek történetéről s annak a városnak és vidéknek a múltjáról fognak szólni, ahol az illető ezredek székelnek. Dicsőséges, vagy szomorú eseményeit a harcoknak, a zászló megvédésének, a hazaszeretetnek tárják a legények elé ez előadások.

A polgári témák azt fogják megértetni a katonával, hogy ő is polgár s a polgár a legelső az államban. Magyarázni fogják a törvényeket s az okokat, amelyek a törvények tiszteletét kérlelhetetlenül megkövetelik. Megmagyarázzák, hogy miért szükséges az általános hadkötelezettség, s hogy kell azt teljesíteni.

A közgazdasági előadások elsősorban az illető vidék földmívelési és ipari viszonyait ismertetik. Azután Franciaország gyarmatait, produkcióit, szükségleteit. Szólnak az alkohol romlásáról [!], a helyes táplálkozásról, az egészség oltalmazásáról s segítségnyújtásról.

A morális témák még változatosabbak. A katonaruha respektusa, a zászló becsülete és jelentősége, a háború régen és most, a háború és a humanizmus parancsai stb. A hadügy-miniszter maga írja elő itt, hogy főként arra oktassák a katonákat: a gyarmati háborúkban a félvad bennszülötteket is magukhoz hasonló embereknek tekintsék, s általában békében és háborúban ne feledjék, hogy ők franciák s Franciaország vezette a múltban s akarja a jövőben is vezetni a világot a humanizmus útján.

Ezek az általános elvek. De ezekhez egy terjedelmes és alapos utasítást is csatolt a francia hadügyek minisztere. Ezt az utasítást a kultuszminiszter ellenőrzésével előkelő tudósok, pedagógusok készítették. Az ősszel bevonuló francia újoncokat már ez utasítások szerint kell nevelni.

Igazi francia szabadelvűséggel, a hadügyminiszter az ezredparancsnokokra bízza, hogy esetleg a szükséghez és viszonyokhoz képest más előadásokat is tartsanak a legénységnek. De azt szigorúan előírja, hogy évenkint számon kérjék a katonáktól azt, amit az előadásokból tanulniok kellett, s ugyancsak évenkint kimerítő jelentést küldjön föl minden helyőrség.

Csak egyetlen feltétlen princípiumot köt ki a hadügyminiszter rendelete: a nevelés hazafias legyen, s a politikától őrizkedjék. Néhány újság szerint ebben a kérdésben titkos utasítások is mentek az ezredparancsnokokhoz. A katonai kormány nemcsak a klerikális izgatástól akarja távol tartani a hadsereget, de a szocialista agitációktól is. Csak néhány napja simult el az a botrány, mely a St. Cyr katonatisztképző iskolában történt, hogy néhány növendék a *Marseillaise* helyén az Internationale szövegét énekelte.

A mai hivatalos Franciaország határozottan antimilitáris, de nem abban az értelemben, hogy a hadsereget mindenképpen gyöngítse, mert ez, nagyon jól tudja, a mai viszonyok között ostoba öngyilkosság volna, hanem hogy a hadsereget közelebb vigye a néphadsereg ideáljához s a sok kidobott millió fejében a produktív nemzeti erők szolgálatába hajtsa. Ma már egy kissé iskola ugyan minden állam hadserege, de Franciaország az első, mely kimondottan, tervszerűen nevelő szerepet adott a hadseregének. Ezért érdemes a feljegyzésre s az okulásra a francia hadügyminiszter rendelete.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 24.

53. EGY FORRADALMÁR SZOBRA

[Saját tudósítónktól]

Párizs, szept. 10.

Ebben az esztendőben sűrűen és nagy kedvvel fordul a francia tömegek emlékezése a felé a csodálatos, már-már legendás, néhai alak felé, kit Desmoulins Camille-nak hívnak, s ki egy hosszú-hosszú évszázad után most újra elővirít a história legvéresebb, legborzalmasabb, legszínesebb kertjéből, a nagy forradalomból. Virága volt ő ennek a kertnek. Úgy is nevezték: „virág, mely a Danton keblén virul." Az volt csakugyan: virág. Pompás és mérges virág. Zseniális volt, állhatatlan, kegyetlen, gyáva, elragadó, léha, undok és kedves. A história alig mutathat még egy ilyen különös lényt. Harminckét esztendős élettel alig írta be még valaki úgy a nevét egy kor történetébe.

A mai francia, radikális, vértelen forradalom sokért nem adná, ha a világ az igazi, a nagy forradalom törvényes, szükségszerű, vérbeli sarjának tekintené. Ezt hirdeti folytonosan a radikális sajtó. Politikusok, publicisták szinte gyermekes buzgósággal kutatják a két forradalom rokonságát, egymásból folyását, s az összekötő csatornákat. Így hozták a többek között divatba a nagy forradalmárok kultuszát is. Így támadt most életre Desmoulins Camille. Így támadtak föl mostanában többen a véres, világromboló korszak hősei közül. Mirabeau hamvait most is keresik. Nemsokára leleplezik Chénier André szobrát. Desmoulins Camille is szobrot kap.

Már az idei nemzeti ünnepnek, július 14-ének, volt egy érdekes momentuma. A francia diákok ezen a napon Desmoulins emlékének, s csak az ő emlékének áldoztak. Úgy látszik, hogy a jövőben e napon egyre és egyre többen fognak gondolni a zseniális hebegő szónokra, ki a Palais-Royalban egy asztal tetején egy tüzes beszéddel ráuszította a Bastille-ra a haragos tömeget, s önmagát egyszerre híres emberré tette.

Desmoulins Camille életét ismeri mindenki, ez asztali beszédjétől fogva. Első pamfletje olyan félelmetes sikert arat, hogy Desmoulins kénytelen nagyon rálicitálni önmagára. Nem ment ez nehezen. Az ő nyughatatlan temperamentuma mindig a legszélső határokat kereste. Desmoulins hamar odáig ér, hogy mint *a Lámpavas főügyésze* halálra kíván mindenkit, aki neki nem tetszik. Ő beszél először a *köztársaság-ról*. Ő érzi először legintenzívebben az újságíró nagy hivatását. Mámoros büszkeséggel írja: hogy az újságíró az új világ pair-je, aki sokkal nemesebb úr, mint akármelyik királyi herceg. Senki sem lehet biztosságban - tollától. Neki olykor Marat is gyáva kutya. Viszont, amikor már a terrorizmus az ő fantáziáját is lefőzte, beáll az irgalom prófétájának, s kegyelmet hirdet.

Csodálatos ember volt. Mikor bebörtönzik, Tacitust olvassa. Halála, vérpadi halála előtt azt írja a feleségének, hogy eltévesztette az életét, mert ő poétának született, s neki az emberektől távol magános szigeten kellett volna élnie azokkal, akiket szeretett.

Valójában pedig vérbeli zsurnaliszta volt. Zseniális ember, állhatatlan, de gyöngéd lelkű. Az a rettenetes kor tette azzá, mi volt.

Érdekes dolog, hogy több, mint száz esztendeig nem a zseniális pamfletistát, forradalmárt és szónokot látták és nézték benne elsősorban az emberek, hanem a nagy, a gyöngéd szerelmest. Camille és Lucile… Kevés olyan szép és híres szerelmes párt ismert a história, mint amilyen szépségben és hírességben éltek s élnek ők minden érzékeny lélekben. Lucile követte a vérpadon pár nap múlva Camille-t…

Most szobrot kap a nagy pamfletista, a zseniális és gonoszul léha forradalmár, a tüzes szónok s nagy újságíró. Három vagy négy hónapja alakult meg a szobor-bizottság s olyan buzgósággal dolgozott, hogy a Desmoulins-szobor nemsokára állani fog. A mozgalomnak olyan apostolai vannak, mint Claretie, a Comédie-Française igazgatója s Henry Maret, a kiváló publicista.

Már a helyet is kiszemelték az új szobor számára. A községtanácsnak kell csak dönteni, hogy a Comédie-Française előtt álljon-e a szobor, vagy a Palais-Royalban, ahol Desmoulins halálra szónokolta a Bastille-t.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 11.

54. LUJZA HERCEGASSZONYNÁL

[Saját tudósítónktól]

Párizs, szept. 16.

Abban a csöndes, kicsi normandiai faluban, ahol engem az elsteri szöktetés híre ért, talán még ma is kevesen tudják, merre van Lindenhof, merre Elster, s miről nevezetes a Westminster-fogadó. Maholnap Párizs sem lesz másképpen. Amíg titok födte a híres szerelmi regény legutolsó lapját, a szökevények útját s a hotelt, mely hajlékot nyújt Párizsban a kalandos királyleánynak: forrt, sustorgott a párizsi nép s az utca kíváncsisága. Most már nincs titok. Semmi sem titok. Egyelőre semmi új skandalum nem integet. A hercegasszony, Kóburg Fülöp felesége, Párizsban van, örül, nyilatkozik, reménykedik, vár. Egyelőre az újságírók kíváncsiságán kívül mi sem molesztálja. Automobilozhat, sétálhat a bulvárokon. Elvész az utcánjáró ezrek között. Az utca, a párizsi utca valósággal megemberelte magát. Lehet, hogy csupán azért, mert több izgalmat remélt. Ám nem lehetetlen, hogy ezúttal a tömegérzés csodálatos tapintatosságot tanúsított. Az utca nem akarja háborgatni a fejedelmi asszonyt, ki nagyon rászolgált egy kis szabadságra. De bizonyos mindenképpen, ha a párizsi rendőrség nem azzal a gavallérsággal biztosítja nyugalmáról a párizsi szabadság és vendégszeretet keresőjét, amellyel azt tette, Lujza hercegasszony szabadságát megvédené maga az utca. Mert ilyen különös, kiszámíthatatlan, de mégis cselekvő a párizsi tömeg.

Ez idő szerint csak az újságírók nagy barátságával kell megküzdenie Lujza hercegnőnek. Lehetetlen mindenkit fogadnia. És minden lap külön nyilatkozatot akar kapni tőle. Már egy tucat harag fakadt ebből. Fáradt a szegény hercegnő. Igazán fáradt. Így is szinte fájdalmas, hogyan kell sorsa parancsából s talán érdekében fölajánlania magát annyi faggatásnak.

Magyar levélben kértem a hercegnőt, mikor Párizsba visszatértem, adjon engedelmet egy rövid találkozásra. Ő mondta, s hogy csak túlzó udvariasságból mondja, arra oka nem volt:

várta ezt a magyar levelet. Úgy is hagyta meg a hotelier-nek, hogy azon a napon, melyen én fölkerestem, csak egy budapesti újságírót fogad. Gyöngélkedett és ágyából kelt ki, hogy - így mondta - magyar vendégét fogadhassa. Kedves és váratlan volt ez a figyelem. S még váratlanabb, hogy az előszobából egy kis szalonba lépve, magyar üdvözléssel fogadott egy nagyon tiszta, okos arcú, élénk szemű, vidám, polgárias külsejű asszony. Tudtam mindjárt: Ez Stőgerné. Élőhaló, szinte imádó híve a hercegnőnek, kinek szöktetését éppen úgy segítette, mint annak idején a Mattasich szabadulását:

- Vártuk. Jó, hogy már jött. Az édes, jó hercegnő beteg egy kicsit, de önt fogadni akarja. Olyan jó asszony, olyan áldott, jobb mint egy angyal. Majd meglátja.

Egy nagyobb szalonba vezetett. Friss virág mindenütt. Ma változtatott lakást a hercegnő. Ez itt a Westminster-hotel első emeletének legkényelmesebb lakása. Máig egy szűk, második emeleti lakásban lakott a hercegasszony. Kedves lakás, pompás kilátással a gyémántboltos, mozgalmas rue de la Paix-re.

Belép a hercegnő. Kissé fáradt. A szeme szomorú, de mosolyog. Szép még ma is. Gyönyörű hajába alig mer belopózni egy-két ősz hajszál. Igazán hercegnői megjelenés. Franciául üdvözlöm. Ő a legszeretetreméltóbban mond néhány magyar szót s kér bocsánatot, hogy nem beszél folyékonyan magyarul. Beszélünk hát németül s franciául. Kissé csendesen, aprózva beszél a hercegasszony csakugyan, de ez még nem ad igazat Pierson tanárnak. Az én kérdéseim nem olyanok voltak, melyekre - Pierson szerint - már Lindenhofban elkészülhetett:

- Hogy örülök, hogy magyar újságírót látok. Ugye, nem bántanak a magyar lapok. Ugye, ott barátaim vannak. Úgy szeretném olvasni, mit írnak rólam. Stőgerné majd segít lefordítani. Ugye?

Mert Stőgerné is jelen van. Végtelen gyöngédséggel figyel fenséges asszonyára, s többször mondja félhangosan:

- Ugye, milyen édes, angyali hercegasszony?…

Magyarul persze. Stőgerné budapesti leány. Onnan került Horvátországba.

- Biztosítom a hercegasszonyt, hogy a magyar közönség mindig rokonérzéssel, meleg aggodalommal, szeretettel kísérte sorsának útját s örül szabadulásának.

- Sokszor voltam Magyarországon. Sok boldog napot töltöttem ott. Nyolc éve jártam Budapesten utoljára. A millenniumkor. Milyen szép volt akkor ott minden. Mennyi kedves magyar embert ismertem meg.

Elhallgat egy kicsit. A tekintete még szomorúbb. Csöndesen folytatja:

- Nagy igazságtalanság történt velem. (Kijavítja.) Velünk. Elégtételt kell kapnunk. Nekem is s annak az ártatlan embernek is, kinek mostani szabadulásom is köszönhetem. Hiszem, hogy meglesz ez az elégtétel.

Közbevetem, hogy néhány német és magyar lap szerint Kóburg herceg, a hercegasszony férje nem akar tárgyalni. Megütődve, de mosolyogva mondja:

- Ez egészen új dolog. - Dehogy nem akarnak. Csak rosszul esik nekik beletörődni, hogy ezúttal mi győzünk.

Megkérdem, hogy miért nem jött ide Bachrach dr., a herceg ügyvédje. Hirtelen Stőgerné válaszol:

- Hogy miért nem jött? Mert féltek a nyomorultak. Itt ugyan megjárhatták volna!…

A hercegasszony mosolyog. Naponkint özönével hozza a levelet a posta. Egy sereg levél írója biztatja a hercegasszonyt, hogyha szükség lesz reá, legyen nyugodt, megvédelmezik. Persze akként, hogy arról fog koldulni Bachrach, vagy az, aki a hercegnő ellen Párizsban tenni merne.

Magyarországi utazásairól beszél eztán a hercegnő. Vidáman, elég könnyen, ötletesen. Néha tréfásan beleszúr kemény akcentussal egy-egy magyar szót a beszédbe:

- Szeretem a magyarokat, s mindenekfölött a magyar nótát. Most Elsterben is talán éppen a magyar nóta adta vissza az örömet s a bizalmamat az élethez, a szabaduláshoz. Azt mondták, őrült vagyok. Hát, mondja, őrültnek látszom?

Szomorúan nevet. Fáradtan. Bizony nagyon fáradt asszony a szegény hercegnő. De az utolsó esztendők után mégis meglepően friss. Dehogy is látszik őrültnek. Nyugodt, talán nagyon is nyugodt, szeretetreméltó, nagyon disztingváltan gondolkozik s beszél.

Megerősíti azt a hírt, hogy nem akarja eltávolítani magától Mattasichot:

- Értem szenvedett. Meg kell neki szereznem az elégtételt. Minden okom megvan a bizakodásra. Ezerszer hála a sajtónak, a világ most már tudja az igazat. Meglátja, minden követelésünk teljesülni fog.

Stimmer doktortól, megbízottjától, éppen ma várt értesítést. Hiszi, hogy Stimmer Bécsből diadallal jön vissza.

- S aztán?

- Aztán? Nem tudom. Párizsban szeretet és biztosság vesz körül. Itt maradok. Örölök a szabadságomnak, s dolgozom azon, hogy a rettenetes évekért minden elégtételt megkapjunk. Egyelőre, nem tudom meddig, a lakásom sem változtatom. Itt udvariasak, jók hozzám, s ma már - nézze - egészen pompás kis lakásom van…

Nem tudom, de úgy sejtem, hogy Mattasich a szomszéd szobában volt. Künn, az előszobában, puha, elegáns szürke angol férfi-kalapot láttam, mellette elegáns férfi-kesztyüt.

Hálásan köszönöm meg a fenséges asszonynak a szíves fogadtatást, s ő újra kér: írjam meg, miként örült ő az ő magyar vendégének, milyen hálás a magyar publikum érdeklődéséért.

Stőgerné pedig boldog, hogy magyar és budapesti vendégük volt. Imádattal beszél a hercegasszonyról.

- Soha jobb asszony nem élt még a világon, mint ez a hercegasszony.

És úgy gondolom, hogy Stőgernének igaza van. Ennek a királyleánynak végzete s betegsége a jóság, az a mély jóság, melyben fölolvad a fegyelmező akarat.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 20.

Ady Endre

55. LEVELEK PÁRIZSBÓL

I.

Saint-Cyr

(Marchand ezredes - Beck táborszernagyhoz). Kegyelmes uram, engedje meg, hogy bemutatkozzam. Marchand vagyok. Ugy-e elég? Ön tudja a többit. Én vagyok a fashodai hős. Én vagyok a rosszkedvű ember. Rosszkedvű, mert rossz időben élek. Lettem volna Boulanger helyén, ma sok minden másképpen volna. Nem vágyódnék a lelkem Napkeletre, s nem irogatnék kunyoráló leveleket Kuropatkinnak s önnek. Kuropatkin, az ebadta, nem válaszol. Lehet, hogy öntől sem kapok választ. Pedig ön ez idő szerint nincs elfoglalva hősi hátrálással, mint ő. Mindegy. Nekem csak önökbe [!] van reményem. Ah, dicső három ország. Sedan dacára is imádott német hon, csodálatos muszkaföld és tartós dunai monarchia. Egy új szent szövetség s meg lehetne javítani a világot. Ha önök hallgatnának reám. Jajkiáltásaimra a pokolból. Mert pokolban vagyok. Most már igazán fölfordult e szerencsétlen francia földön minden. Ez az ország rohan végzete felé. Nem volt elég, hogy engem, a fashodai hőst elcsaptak. Jöttek sorjában tizenkét csapások. Óh, kegyelmes uram, meg sem merem írni önnek, mik folynak itt. A nagy forradalom pásztorjáték volt a mai idők mellett. Összeroskadna a Burg, ha papírra vetném ez istentelenségeket. Csak egyet merek elbeszélni. A Saint-Cyr dolgát. Kérem, kegyelmes uram, vigyázzon a gutára. A Saint-Cyrban, a legelső francia katonaiskolában szociológiát fognak tanítani. Kérem, csillapuljon. Ez még nem minden. A francia kormány azzal fenyegetőzik, hogy ha sokat lármáznak, egyszerűen beszünteti a katonatiszti iskolákat. Az lesz tiszt, aki nagyon jó közlegény s nagyon jó altiszt. De tiszturakat nem nevelnek többé a régi módon. „Vége lesz az egyenruha-kultusznak, a középkori kardos nyegleségnek. A tiszt modern ember legyen. Sem bigott, sem elfogult, sem uniformis-mániás ember tiszt nem lehet. Vége legyen a régi szamár dogmatikus nevelésnek. Tessék a tiszturaknak véres háborúk históriái helyett természettudományokat tanulni. Tessék ismerni a modern élet problémáit. Igyekezzenek magukat hasznosakká tenni népneveléssel, munkával. Tessék munkálni a szociális haladást…" Nem, nem folytatom tovább. Innen ki kell vándorolni. Ez egy elveszett ország. A jövő Marchand ezredesei Marxot fogják magyarázni, s Herbert Spencert népszerűsíteni. Én már látom. Rettenetes. És mért nézi ezt nyugodtan a világ? A három császárság? Szociológia a Saint-Cyrben!… Természettudományos gondolkozás katonatisztek közt!… Rettenetes. És ezt a francia hadügyminiszter parancsolja. Képzelje el, kegyelmes uram: az ön helyén egy szabadkőmíves és szocialista főfőhadsegéd. Bocsánat ez istenkáromlásért. Hiszen Bécsben s a magyar provincia fővárosában, Budapesten még az egyetemen sem tanítják rendes tantárgyként a szociológiát, s komoly miniszterek hirdetik a valláserkölcsös nevelés elengedhetetlen fontosságát, a legelőkelőbb agyvelők misét hallgatnak, mielőtt például egy komoly tudományos munka írásába fognának… Ám, kegyelmes uram, tudja, hogy mindig milyen ragadósak voltak a szerencsétlen Franciaország rossz példaadásai. Minden szentekre, vigyázzanak ott Keleten. Takarózzanak be. Mindenekfölött pedig juttassanak nekem egy szerény tábornoki állást. Nekem, a fashodai hősnek. Írtam már Kuropatkinnak. Sőt megsúghatom önnek: Mirbach bárónak is. Ő igen befolyásos ember. Óh, ha sikerülne a három császárság új szent szövetsége s az én tábornokságom. Meg lehetne tán még menteni a világot. Kegyelmes uram, reménykedve nézek Napkelet felé s ön felé…

II.

Hotel Westminster

(Nausssanne - egy magyar újságíróhoz…) Igen, barátom, a hercegnőszöktető sajtót nem kell ám kinevetni. A kultúrtársadalmak sajtója többet árt a trónoknak ötven guillotine-nél s őrült forradalomnál. A sajtó útban van a gyönyörűséges, szédületes magasság felé, mikor a

nyilvánosság lesz minden: élet és halál. Ama magasság felé, melyről a próféta szociológus írt, írván, hogy majd annak idején az államok nagyköveteiket nem a trónokhoz küldik, hanem az egyes államok hírlapjaihoz. Ön nem neveti azt, hogy a New-York Herald külön hajót tart a japán s orosz flotta nyomában. Ön nagyon helyesen tudja, hogy ez a kis sajtó-hajó a kultúrvilág lelkiismerete, a história kiküldöttje. Nos, akkor mért neveti ön ki a sajtót, mikor hercegnőt szöktet, királyi hercegnőt? Az ön unokái ha lesznek, még különb dolgokat fognak látni. Látni fognak királyokat s kormányokat, kik könyörögni fognak egy kis elnézésért hatalmas reporterek előtt. A sajtó nem áll meg. A sajtó az emberiség lelke lesz, s e lélek magába fog ömleszteni mindent. Meg tudja-e ön mérni, hogy mennyit koptat egy ilyen botrány a régi renden, a tömeg türelmes butaságán, a koronák fényén? Nagyon sokat. Én mondom önnek, a szkeptikusnak, hogy ma már a sajtóban olyan nagy a szellemlendítő, világromboló és világépítő erő, hogy ha csak hivatalos lapok volnának ezután, még akkor is haladna a világ. Ön arról zokogott egyszer, hogy a veszedelmesen okos Rampolla olyan fényesen szervezte a klerikális sajtót, hogy ma már a sajtó, mely a szabad szellem szülötte, legveszedelmesebb ellensége a szabadságnak és haladásnak. Ez is tévedés. Még a reakcionárius sajtó sem lehet ma már reakcionárius egészen. A buta emberek milliói vannak ugyan többségben a világon, de ezek az emberek is a sajtó által kevésbé buták lesznek egyre. A sajtó, a betűk őrölnek, alkotnak az emberi koponyában folyton, egyre. A nyilvánosság, a sajtó egyre félelmesebb lesz azoknak, kiknek van okuk félni. A sajtó még önmagával is meg tud küzdeni. Sőt talán még a pénzzel is. Tekintsen el attól, barátom, hogy nekem egy kicsit üzlet is a fejedelmi botrányok felturkálása. Végre is ez nem tartozik az ügyre. De most, hogy a Hotel Westminsterből jövök, Lujza és Mattasich lakásáról, úgy érzem, hogy a sajtó, s a sajtó által én, óriási dolgot műveltünk. Históriai dolgot. A jövendő emberiség áldani fog bennünket, mint egykor a hős lovagokat. Az ördögbe is, más már ez a világ, mint a régi. Hol az a kultúrország, ahol királyokat s mágnásokat tudnának ma nyakazni? Az emberiség haladásáért - ma már tudjuk - csak betűkkel dolgozhatunk. A sajtó fogja átformálni a világot. Csak hadd éljenek, akik útjában vannak a világ haladásának, a jobbulásnak. Éljenek s tomboljanak elbizakodottságukban, korlátoltságukban. Ön kinevethet engem, szkeptikus barátom, én hős dolgot műveltem. A Hotel Westminster van olyan nevezetes hely, mint a Temple, hova XVI. Lajost s a feleségét zárták. Bízzon ön csak a sajtóban. A sajtó, hogy alantas hasonlatot mondjak, szú. De világ-szú. A világot átható célratörés hatalmas szúja. Összerág ez lassanként minden buta, haszontalan és kivetnivaló dolgot e világból. Nagy botrányt műveltünk, tehát nagyszerű dolgot műveltünk. Éljen a Hotel Westminster! Csakugyan: kellenek a botrányok!…

Budapesti Napló 1904. szeptember 20.

Lemásolta
A. E.

56. ISTENEK ALKONYA

Párizs, szeptember 19.

Mikor Pán haldokolt!… Hajh, de borzalmas és mégis be felséges lehetett az!… Be szép lehetett! Talán a Reviczky Gyula versénél is szebb. Alighanem szebb. Azok a pogány istenek nagyon elevenek voltak. Hiszen az emberek csodálatos életkedve, életmámora teremtette őket. A régi görögök, a szent athéniak szerelmesek voltak az életbe, s minden szívdobbanásuk az élet nagyszerűségét zengte. Az emberek hitvallása a szépség volt. Sohse születnek többé olyan fölséges istenek, mint akkor. Azok elmúlni is nagyszerűen tudtak…

*

A lourdes-i Mária összeszedte minden csodatévő erejét. Újra istenek alkonya van. Költözőben van már a legjámborabbak hite is. A lourdes-i Mária még egy utolsó vergődéssel akar a szívekre hatni. Önök olvashatják. A lourdes-i forrás csodákat mível. Elvisznek egy haló leányt, egy árnyat, aki kerek esztendő óta járni sem tud már. A lesorvadt teremtést bemerítik néhányszor a forrásba. És a leány jár, eszik, sőt énekel. A mankószüret sohasem volt még olyan nagy Lourdes-ban, mint az idén. Így krónikázzák ezt a francia istenes lapok. Úgy látszik, hogy közel van a vég. Tavaly csak híre kelt Lourdes bezáratásának. Jövőre már csaknem bizonyos lehet az elmúlás. Csodák kellenek. Csodák. Jobban, mint valaha…

*

Vichy, a gyógyító fürdőhelyek, a tengerpartok telve vannak abbékkal, szerzetesekkel és ex-szerzetesekkel. A francia papok általában nem túlegészséges lények. Nem tudom, miért. Vezető percenttel köszvényesek, tuberkulotikusak, vesebajosok, vérbetegek stb. És különös!… A lourdes-i csodák krónikásai sohsem beszélnek arról, hogy papokon teljesedtek volna be csodák. Úgy látszik, a lourdes-i Mária nem szereti a pap-pácienseket. Vajon miért? Hát annak mi oka lehet, hogy a beteg francia papok meg sem kísérlik a lourdes-i gyógyulást? Ha módosak, professzorokkal konzultálnak. Ha kevésbé módosak, kistaksájú doktorokkal. Fürdőkbe, üdülőhelyekre, szanatóriumokba járnak. Minden mai tudományok között az orvostudomány áll a legtermészettanibb alapon, s a francia papok csaknem egytől-egyig e természettani alapot támogatják. Lourdes-ba csak a hívőket küldik. Ők hát valószínűleg nem hisznek. Óh, lourdes-i Szűz Mária, milyen szerencsések voltak Pán és istentársai. Ők nem élték túl papjaik hitét…

*

A régiek s filozófus félbarbár mai népek is szenteknek tartják a bolondokat. Ez persze nagy bolondság. De nincs olyan emberi bolondság, melyben ne lakoznék mérhetetlen bölcsesség. A lélek meghibbanása olyan kétségekből szokott nagyon sokszor fakadni, melyek közös emberi siralmak. Újabban gyakoribb, mint valaha Franciaországban a vallásos téboly. Fent és lent. Az arisztokráciában és a földhözragadt népben. A harmadik rend s a negyedik rend jó része, a polgárság és a munkásság természetesen olyan ateista már, mint a pinty, illetve mint a francia papok többsége. Inkább az a baj itt, hogy az ateizmus olyan fanatikus, hogy ez már vallásszámba megy. Nos, hát sok a téboly. Mit jelent ez? Immár vallási kétségek bántják a legbigottabbakat is. Ez idő szerint börtönben ül egy csaló francia grófné. Hihetetlenül zavaros lelkű nő. Egyik pillanatban átkozza, aki imádságra tanította, a másik pillanatban őrjöng a börtönőrök előtt, hogy hozzanak neki bibliát. De mindennél többet mond az az infernális jelenet, mely itt az én lakásomhoz közel, a kerületi rendőrségen történt. Az utcáról behoztak egy tébolyodott leányt. Félóra múlva került egy másik is. Nem volt hely. Össze kellett őket zárni. Egy félóra múlva alig tudták szétválasztani őket. Az egyiknek az volt a mániája, hogy ő Jeanne d'Arc.

A másik azt kiabálta, hogy ő X. Pius kedvese. Jeanne d'Arc igen felbőszült ezen a blaszfémián. „Te hazudsz. A pápa én belém szerelmes, Jeanne d'Arcba." Mi lehet a lelkek mélyén, ha a meghibbant lelkek őszinte folyókáin ilyen vad, mérges érzelmi nedvek szivárognak ki?…

*

Istenek alkonya van. A lelkekben zavarosan, lidércszerű, őrült lánggal gyúlnak ki utoljára a tüzek. Istenem, be szép volna, ha a kétezeréves múlt rengetegéből kilépne egy elegáns alexandriai filozófus, aki még kortársa volt Pál apostolnak, s látta megszületni a mai zsidó-

keresztény világot. Milyen felsőbbséggel tudna mosolyogni ez a nagyszabású Rip. Íme, nincsenek örökkévaló istenek. És míg nézné ez az alexandriai a mai modern, beteg világot, az emberlelkek mizerábilis állapotát, mely itt Franciaországban tetszik meg legjobban, s keresi az utat az új istenek felé, büszkén gondolna arra, hogy mennyivel szebben halt meg Pán… Ám vígság van azért most is. „Lent a hajóba' pattog a nóta…" Be szép a Reviczky Gyula verse. Hanem hol az új égi jel?…

Budapesti Napló 1904. szeptember 21.

A. E.

57. MICHEL LUJZA

[Párizsi levelezőnk írja:]

Marseille-ban birkózott sokáig a halállal, és erről értesült az egész világ. Ahol csak van nyomtatott betű, mindenütt írtak akkor a *vörös szűz*ről, a különös asszonyról, aki száz romantikus könyvre méltó életet élt s aki nem fárad el soha. Vézna, beteges asszony. Sokan azt vallják róla, hogy sohasem volt épelméjű. Ám mégsem lehet, s mégsem lehetett soha egy-két patofiziológiai megjegyzéssel napirendre térni e csodálatos asszony dolgai felett. Lehet, hogy Michel Lujza nem épelméjű lény. Sőt ő nyilván eszmék bolondja. De soha még női lélek nem kapcsolódott fatális eszmékhez annyi erővel, állandósággal és fanatizmussal, mint az övé a szemkápráztató, anarchista-kommunista világmegváltó ideákhoz. Sem üldözés, sem börtön, sem fenyegető halál, sem száműzetés meg nem tudták törni. Még azoknak a hálátlansága sem, akikért küzdött és szenvedett. *A kommün* vad hősnője, a *vörös szűz*, az anarchista Michel Lujza olyan nagyon szereti az embert, hogy sohasem mérgezhette meg a szívét a csalódás rettenetes mérge. Ez a nő a maga kegyetlen eszme-fanatizmusában, kalandos és küzdelmes életének egész folyásában: csupa jóság. A *jó Lujza*. Hívei így emlegették mindig. Mikor Marseille-ban már-már agonizált, napokon keresztül a jó Lujzá-ról beszélt Párizsban mindenki, s a jó Lujzá-ról cikkezett minden újság. A csúnya, vézna, fanatikus Michel Lujza e napokban már pitvarában volt annak a Panteonnak, hova az eszmék bolondjai és hősei kerülnek. Még az ellenségei is csodálattal szóltak és írtak róla. Egy-két hazug távirat már a halálát kürtölte.

A „vörös szűz"-zel nem bírt még a halál. Ha meghal ott Marseille-ban, s holttestét esetleg Párizsba hozzák, ezer és ezer ember áll a pályaudvar előtt. Temetése a legnagyobbszerűek közül való lett volna. Ma már az elvtársak filléreiből s a bámulók bankóiból csinos összeg gyült volna össze egy Michel Lujza-emlékműre, vagy pláne szoborra. De a *jó Lujza* nem halt meg. Ahogy egy kis erőre kapott, sietett Párizsba *hívei* közé. Két szál elvtárs várta a pályaudvaron… Két fölolvasást tartott Párizsban néhány filléres belépőjegyekkel, s ingyen-publikumot alig lehetett annyit toborozni, hogy megteljen a kis fölolvasó-terem.

A második fölolvasó-estén botrányok is történtek. Ez a hidegség, közömbösség és durvaság már a jó Lujzának is sok volt. Búsan mondta e sorok írójának:

- Megyek vissza Angolországba. Nem hiszem, hogy újra kedvem kerekedjék arra, hogy Párizst meglátogassam.

Egyik bajtársa, Girault, kesergett:

- Látod Lujza, milyen nagy ember volnál, ha meghaltál volna.

Most már megtalálta újra önmagát a vörös szűz. Kemény hangon válaszolt:

- Jobb élni… Még annyi tennivalóm van.

A két fölolvasó-estén mégis csak összegyűlt annyi, hogy Lujza elmehetett Londonba. A nagy betegség iszonyúan megviselte. Az arca majdnem halott-arc volt. Bőr és csont vézna teste. Alig volt jártányi ereje. De útra kelt izgatni a háború ellen. És hiába volt a nagy fogadkozás. Angolországi körútja után mégis csak visszament Párizsba. Újra találkoztunk vele. Egy kis hotel negyedik emeletén lakik a Lafayette-utcán. Dolgozik. Ő mindig dolgozik. Most Franciaországban akar nagy körutat tenni. Fölolvasó körutat. Aztán Spanyolországba megy. Barcelónában akar nagy meeting-et rendezni. Most az orosz-japán háború rettenetességei kínozzák a lelkét:

- Tiltakozni kell a művelt világnak, főként a munkásvilágnak, e szörnyű embertelenség ellen.

Ilyen anarchista a vörös szűz. Sohse felejtjük el fölolvasásának egyik legmeghatóbb részét például, melyben azt bizonyította, hogy nincs rossz ember, csak föl nem világosult ember van, s minden ember jó és érdemes a szeretetre. Ő hisz és fáradhatatlanul, mindig dolgozik. Mostanában szó esett róla, hogy Michel Lujzában rendkívüli író-talentum veszett el. Megkérdeztük tőle, hogy magahajszolása helyett miért nem ír inkább. Egy halom kéziratra mutatott:

- Egy regény, három színdarab. A regény nemsokára megjelenik. A darabokon még csiszolni akarok. Egyik már e szezonban színrekerül. Itt Párizsban…

Erre is van ideje. Marseille-ba is ellátogat, hol néhány hónappal ezelőtt birkózott még a halállal. De meghalni nem akar ám. Meg akar látogatni néhány afrikai törzset, melyek ideális republikánus és kommunista szervezetben élnek. Ettől az úttól sokat vár. A primitív népekkel akar megjavíttatni bennünket javíthatatlan civilizáltakat.

Rövidre nyírott haja egészen fehér. Arca múmiaszerű. Teste erőtlen, ványadt. Csak szeme fiatal. Nyolcvan évesnek látszik legalább is a *vörös szűz*. És megy körútra nyugati Franciaországba, majd délre, aztán meetinget rendezni Barcelónába, s aztán Afrikába, a becsületes, erkölcsös vadak közé. Akárhogy méri az emberiség a nagyságot, ez a különös nő, akit sokan őrültnek tartanak, közel jár a nagyság hegyfokához…

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 23.

58. A RIVIÉRA ŐSSZEL

Nizza, szept. 21.

Az azúr tengert száraz, meleg szelek borzolják. Szomorú és nyugtalan a francia Riviéra. Porosak a hatalmas pálmák. Árva a híres angol promenád. Végig a büszke partokon csukottak és csöndesek a villák. Cannes-ban tombolóznak, Nizzában orfeumoznak az emberek, Monte-Carlóban még ehhez sincs kedvük. A szezont, az idegen-hozó, pénz-szóró szezont lesi, áhítja mindenki. Egyelőre pedig az esőt: a Riviéra telét. Az eső után aztán mindjárt jönne az élet.

Nizzában szeptember tizenkilencedik napján nagy utcai muzsikálás hirdette, hogy itt a szezon. De hajh, a muzsikaszó még nem csinál szezont, valamint a kalendárium sem tud őszt csinálni. Néhány bolygó angol és amerikai. Néhány fanatikusa a francia Riviérának. Aztán a monte-carlói szerencse-vadászok. Ennyi az egész publikum. A borbélyom itt Nizzában, aki a Riviéra-járó magyarok kedvéért megtanult köszönni és káromkodni Árpád nyelvén, megszégyenítene egy kecskeméti huszárkáplárt a magyar káromkodásával. Az időt szidja, a halott szezont, a

késlekedő esőt. Mindenek fölött pedig az esőt, mely nem akar esni. Pedig ez az eső a Riviéra bárányhimlője. Túl kell rajta esni. Addig nem lesz szezon.

Csukottak a nagy hotelek s a boltok. Blanc úr emberei is káromkodnak Monte-Carlóban. Ők persze nem magyarul, holott lett volna nekik is módjuk megtanulni a magyar káromkodást. Egy rövid délutánon egy tucat magyart számoltam össze a játékasztalok körül. Monte-Carlóban fehér szezonnak hívják ezt a szezont. Csillogó, szép aranyak helyett otromba fehér ötfrankos darabokat lapátolnak be ilyenkor a híres játékhelyen. Néha esténként egy-egy olcsó hangverseny is kerül. De színház még nincs. Még csak cigánymuzsika sincs itt még.

Nizzában egy kóbor olasz színtársulat játszik. Sokoldalú olasz komédiások. Tragédiát, drámát, színjátékot, vígszínművet, operettet, énekes bohózatot, mindent játszanak. Operát különösen… Öt olasz komédiás bele mer fogni a legnagyobb Verdi-operába, s ma már Wagnert sem nagyon kímélik ezek az olaszok.

Nizza különben így holt szezon idején erősen olasz. Ha internacionalizmusából nyaranta kivetkőzik, úgy látszik, az olasz lélek benne az erősebb. A hivatalos, francia Nizzán át-áttör az irredenta láza, s a szépséges Nizza, a visszakapott szép leány, nem simul ám annyi szeretettel édesanyjához, Franciaországhoz, mint ama híres szobor ott a tengerparton hirdeti. A nizzai francia újságokban több helyet foglalnak el sokszor az olasz dolgok, mint a franciák. Egy-két év óta a latin testvérség álma új erőre kapott, de aligha Nizzában kelt új erőre ez az álom.

A hotelemben beszélik, hogy aznap estéjén, melyben Olaszország trónörököst kapott, Nizzában sok házat kivilágítottak. Olyan örömünnepet rendezett Piemont ifjú hercegének Nizza, milyennél különbet Milánó sem talán. A sürgönyhivatal pedig százszámra vette föl a nizzai üdvözleteket. Thaon de Revel gróf, Olaszország nizzai főkonzula, amolyan titkos vice olasz király a francia Riviéra olaszainak szemében. Tegnap délelőtt valóságos népvándorlás folyt a nizzai Karolina-villába, ahol a főkonzul lakik. A lelkes olaszok, a veterán olasz katonák bizonyára sűrűen gondolnak olyas dolgokra, amiknek nem örülne a hivatalos Franciaország.

De ha itt lesz a szezon, minden másképpen lesz. A nizzai francia s a nizzai olasz egyformán: nizzai. Az az igazi latin testvérség, amivel az idegeneket fogadják a francia Riviéra minden nemzetiségű lakói. Alig van talán még egy helye Európának, melyet úgy átformált volna az idegenek csődülése, mint a francia Riviérát. Itt mintha minden ember azzal a talentummal születne, hogy az idegenekkel bánjon s hogy az idegenekből éljen. Ilyenkor, nyaranta, minden bennszülött keserű, türelmetlen és beteg. Az újságoknak sincs miről írniok. A legnagyobb nizzai lap például ez idő szerint hosszú lapoldalakon olvasóinak a véleményét közli az orosz-japán háborúról s a nizzai publikum nagy érdeklődéssel olvashatja, hogy Marottini boltossegéd úr véleménye szerint a legpontosabban 1905. június 17-én aratják az oroszok az utolsó diadalt, s rá három hét múlva kötik meg a tokiói békét, mely elveszi a japánok kedvét örökre a hősködéstől.

És már-már megindul a nizzai lapok legérdekesebb rovata is: az idegenek névsora. Egyelőre azonban nincs az a szerény utas, ki elkerülje a személyi hírt. „Willy úr és neje, Nizza és a francia Riviéra állandó, kedves hívei, a tegnapi gyorssal Nizzába érkeztek." Ilyen hírekkel rakvák tele a nizzai lapok. Még talán Vintimille felé valamivel népesebben szaladnak a vonatok. Olaszország felé sok az utas. És sokan állnak meg Albert herceg országában… Monte-Carlóban a fehér szezonban is sok a vendég.

Itt is, miként mindenütt az ékes tengerparton, tataroznak. Szeptemberben s majdnem egész októberben csinosítja magát a Riviéra, mint ahogy illik is ilyen sokvendégű helyen. Tatarozzák Monte-Carlót is. A hirhedt kaszinó épülete állványokba vész. Néhány száz munkáskéz dolgozik itt, hogy majd a télen még díszesebb fedél alatt gördüljenek Blanc úrék telhetetlen pénzeszsákjaiba a vétkes, vagy könnyelmű aranyok.

Gondolkozó embernek, egészséges érzésű léleknek utálat lehet ez a hely mindig. De soha inkább, mint éppen most. Egyik „adminisztrátora" a játékbanknak szinte megdöbbentő finnyássággal mondott kritikát arról a publikumról, mely éppen ez idő tájban látogatja Monte-Carlót. És csakugyan undok zsibvásár most Monte-Carlo. De vajon az elegánsabb toalettek s a szaporább aranyak majd a télen elkergetik az „adminisztrátor" úr finnyásságát? Bizonyára igen… A gyönyörű parkra most fölsivít az azúr tenger szele. Bent a fényes játékbarlangban magukból kikelve ostromolják Blanc úrék várát a fehér szezon szegény ördögei!… Az őszi Riviéra szomorú nagyon. De sehol sem fogja el az embert olyan vad szomorúság, mint a gyönyörűséges kis földi paradicsomban, hol olyan édes, békítő helyet találna a lélek, ha nem vélné hallani még a tengerzúgáson is át az aranyaknak s a fehér szezon parvenüinek, a nagy ezüstpénzeknek a csúfos lármáját.

Mindenütt árvaság, szomorúság. Mentonban, Cap-Martinban, Beaulieu-ben, mindenütt. Mindenütt nyugtalan, beteges készülődés, várakozás. A nizzai kaszinó permanenciában van. Minden nizzai fej fő. Mi legyen az új szezon programja? Ez a kérdések kérdése. Még az orfeumok is erről elméskednek. Egyik orfeum komikusa kuplében azt énekli, hogy Kuropatkin azért hátrál, mert Nizzába akar jönni a szezonra. Csoda, hogy meg nem lincselik, sőt meg sem abcugolják a nizzai orosz barátok. Hjah, Nizzának jó viszonyt kell tartania Angliával és Amerikával. Sőt Japánnal is. Monte-Carlóban két fiatal japánt láttam. Ők rakták leggazdagabban fel a fatális számokra a csengő aranyakat.

Az ég borús. A tenger nyugtalan, de nyugtalanságában bizonyos ellágyulás látszik. Alighanem eső lesz. „Enfin, fene etye mek", - mondja a borbélyom. Én egyedül bolyongok a kikötő körül. Még ez is néptelen. Néhány nap óta csak indulnak innen a hajók; de érkezni nem érkeznek. Nézem a barna színekben mozgó, máskor azúr tengert. Hideg kezd lenni. Óh, be csúnya az ősz a Riviérán. Varázsos, fényes, magyarföldi őszi napok, szüretes esték, ragyogó éjszakák emlékezete fog át s vágyom haza innen, az örökös nyár földjének csúfolt, szomorú tájról…

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 25.

A. E.

59. A SZULTÁN A NYOMÁBAN

[Saját levelezőnktől]

Nizza, szeptember 23.

Séref hercegasszony piros cipőcskéinek nyomát keresem itt a legazúrabb tenger partjain, hol már nincs senki, s még nincs senki… Ki is jönne szeptemberi télidőben a sugaras Riviérára? Egy-két bolond ánglius, hóbortos és pénzes jenki és az olyan szegény, kóborgó ördög, mint jómagam. No és Séref hercegasszony… Szeptember, a Riviéra tele. Normális, polgári lény legalább ilyenkor otthon ül. Hiszen olyan kevés itt a keresnivaló. Az ég azúr. A tenger még azúrabb. De szomjúhozóan szomorú itt mégis minden… És Séref hercegasszony mégis idejött.

Zúgott a tenger, s ostoba zúgása nem volt kellemesebb a kaszinói nagy játszóterem lármájánál. Én ott ültem búsan, fáradtan a parkban, a híres kis galambház előtt. Irigykedtem a galambokra, melyeknek jó dolguk van ilyenkor még Monte-Carlóban, s melyektől nem nyerik el éhen-szomjan gyűjtött pár aranyukat. Ekkor láttam Séref hercegasszonyt a szépnevű herceggel, Uruszovval, mert bizonyára ő volt. Nem voltak pirosak a cipőcskéi. A szultánák ma már Pinet-nél készített cipőcskékben járnak, melyek nem mindig pirosak, s Prévost könyveit olvassák, melyek nem mindig jámborak. És megszöknek. Igen: megszöknek, mintha

közönséges bécsi főhercegnők volnának. Hiszen tudják már önök. Séref hercegasszony a szultán huga… Huga? Jó. Én nem józanítok ki senkit, de én már látom, hogy megszökni csak a csúnya hercegnők tudnak. Hanem a herceg, ha ugyan herceg, egészen helyes férfiú, s én tudtam, hogy csak ők lehetnek. Az úton hallottam. A touloni vasúti restaurációban mondta el a nagy titkot egy párizsi kolléga, ki éppen hozzájuk jött. A szultána elvált asszony. Két hónapja elmúlt már, hogy megszökött. Párizsban élt titokban, s itt megismerkedett Uruszovval. Mint a regényben, éppen mint a regényben. Azóta itt élnek Monacóban, mióta Londonban egybekeltek. Hát nem szép dolog ez? A háremből még alig csinált egy dáma ilyen szép kis exkurziót? Szilágyi hejh, Hajmási hejh. Lujza hercegasszonyt egy horvát katona szökteti meg. Séref szultána egy orosz úrral lép a londoni anyakönyvvezető elé. Rigó Jancsi nélkül hova lenne a magyar önérzet? A hercegnők kezdenek elidegenedni a magyar gavalléroktól.

Találkozom Nizzában a „L'Éclaireur de Nice" egy kis szőke munkásával:

- Ember, mit művelnek maguk? A lapjuk tele van kiollózott hírekkel. A holt szezon fojtogatja magukat, holott itt van az orruk előtt egy világraszóló skandalum. Tudja maga, kicsoda Séref hercegnő?

Nem tudja szegény. Beszélek neki az én touloni hírszerzésemről, s arról a pár emberről, kit a Monte-Carlo-i galambok körül láttam. Előkelően mosolyog. Nem hisz a kis szőke fiú egy szót sem a dologból. Éjjel pedig megérkeznek a párizsi táviratok…

Másnap megyünk Monacóba, aztán Monte-Carlóba. Kérdezősködünk mindenütt… Barna, sápadt, nagy feketeszemű egzotikus asszony, aki nem érzi jól magát a párizsi toalettben… Erős javakorú, szőke férfi, nyirott bajusszal… Látták őket itt is, ott is. Elmentek, elutaztak…

A nizzai kolléga únja a dolgot:

- Nézze, kérem. Nem is érdemes ennyit szaladni. Egy szökött hercegnő… Bah!… Ma már szinte mindennap megszökik egy hercegnő.

Én erősködöm:

- Keressük őket Nizzában.

- De hol? A Cécile-hotelen kívül ma még úgyszólván minden előkelőbb hotel be van zárva.

- Menjünk a kikötőbe.

Itt engem hazafiúi öröm ér. Egy gőzöst veszek észre, melyen íme ez a felírás: „Szent László"…

Hajó azonban innen csak Bastiába indult. Arrafelé aligha pályáztak Séref hercegnő és Uruszov.

Estéig bolyongunk és nézdegélünk az árva nizzai korzón és szidjuk a dolgok nyomorúságos rendjét. Íme halott az egész francia Riviéra, s véletlenül akad egy szökött török hercegnő, s az is tovább szökik, mielőtt beszélni lehetne vele.

Önök, mikor e sorokat olvassák, már bizonyára többet tudnak a szökött hercegnőről s muszka párjáról, mint én. Gyönge vigasztalás, hogy én láttam is őket, mert bizonyára ők voltak. A veszteség nem nagy. Hogy teljesen háremképesen fejezzem ki magam: a hercegnő egy kinyílott rózsa. De mikor most Cannes-tól Vintimille-ig olyan kevés érdekes embert lehet látni!

Miért is voltam én olyan letörött a galambház mellett? Blanc úr, Blanc úr, sohase okoztak még önök nagyobb fájdalmat, mint nekem. Miért is nem hagyták nálam azt a pár rongyos aranyat? Még a hercegnőhöz, Séref szultánához sem volt kedvem, s azóta az ő piros cipői nyomát - egy atlanti gőzösön kellene tán keresnem.

Kóborgok a halott Riviérán és irigylem a hercegnőt, Séref szultánát, mert ő már nincs itt…

Pesti Napló 1904. szeptember 28.

A. E.

60. A NIZZAI POLITEAMÁBAN

[Saját levelezőnktől]

Nizza, szeptember 24.

Ha az ember szeptember végén kerül a francia Riviérára s Monte-Carlóban gyorsan letörött, unatkozik. Néha, esténkint, a Politeamába járok el, a nizzai Politeamába, s hallgatom az Artale Musella truppját és mérsékelten élvezek. Végre is rosszat mért írjak így sebtiben, oktalanul becsületes, jóravaló olasz komédiásokról? De annyit mondhatok önöknek: többet ér egy csésze fekete kávé a Café de la Nation-ban (Riviéra-járó magyaroknak kell-e magyaráznom, hogy mennyire szomszédos a Café de la Nation és a Politeama?) mint egy Loute-előadás a Politeamában, habár Artale Musella asszony szép asszony és nem utolsó színésznő. De tessék csak meggondolni: Nizza, olasz trupp és szeptembervég. A műsoron pedig: Verdi, Mascagni, Leoncavallo, Bizet, Gounod, Tolsztoj, Ibsen, Sudermann, Brieux, Bracco, Hervieu, Pierre Veber, Feydeau… Egy hasában folytathatnám. Mindent játszanak ezek az olaszok, de ha önök valamikor holt szezonban kerülnek Nizzába, ne menjenek a Politeamába…

Nekem azonban mégis csak érdekes az Artale Musella truppja. Szinte magyarázója itt a francia határon annak a készséges, okos kis esszének, melyet a minap Serao Matild írt az olasz színészetről egy párizsi nagy lap számára.

Az olasz teátráliák első karakterisztikonja bizonyos nagystílű nomádság. Abban az országban, ahol igazi művészi székhely nincs, ahol állandósága nincs a színészetnek, holott színészet nélkül élni sem tudnak az emberek, ahol egy drámaíró százezreket kereshet s egy másik, nem kisebb és nem munkátlanabb éhen halhat, ahonnan színész világhírességek szállnak ki vagyongyűjtő útra, s ahol iszonyú a színész proletárság, csakis ebben az országban verődhet össze olyan trupp, mint az Artale Musella truppja.

Éppen Loute-ról szóltam az imént. Pierre Veber bájos és pajkos darabját játszották most két estén az olaszok. Corpo di bacco! Hiszen Nizza már száztizenegy éve Franciaország, s ha még annyi is az olasz benne, még sem járja ennyire beolajozni a francia gráciát!… Tisztelet az olasz Loute-nak, de milyen párizsi ő mellette a budapesti Loute, holott Nizza közelebb esnék talán Párizshoz, s a közös latin géniusz sem kutya!… És mégis egy világ áll a két festett világ között, az olasz és francia között. Miért is vágynak úgy azok a párizsiak az „olasz esték” után?…

Talán el sem hiszik: a nizzai olasz truppban van legalább is öt hatalmas színész. Ez a jelző nem túlzás. Igazi nagy színészek ezek, s csak az olasz fatalitásokon múlik, hogy a többi híres világjáró olasz komédiás helyett nem őróluk beszél a világ.

Van jeles tenoristája, van nagy tragikusa kiváló hősnője Artale Musellának. Ezek néha ki is tesznek magukért. De magukért csak. Mintha a rendezői intézmény még holtismeretlen volna az olasz színészek között. Erről panaszkodott Serao Matild is. Nincs fegyelmező, egyesítő, művészien látó szempár az olasz szinpadokon. Mindenütt a nomád temperamentumok túlháborgása.

„Nórát” láttam például az olaszoktól s a „Nebántsvirág”-ot. Nevetni fognak: ugyanazon egy játékstílus. Olaszos lárma, élénkség, féktelenség és vásári komédiázás. Ám néha öt-öt perc kivált a káoszból, s ilyenkor Mamselle Nitouche, minden dalos poézisa vagy az éjszaki szigorú óriás minden megrendítő hatalma összesűrűsödve fogott át.

Idegenek, sőt a nizzai jobbízlésűek sem igen járnak a Politeamába. Pedig a trupp büszkén nevezi magát elsőrendűnek. Nem is az olaszok lebecsülése ez az abszencia, hanem mert ez így divat. A nizzai kaszinó urai folyton tanácskoznak. Gyűléseznek egyre a sokféle vigalmi bizottságok. Folyik a készülődés az új szezonra. Addig nem divat élni. No pláne színházba járni. Inkább csak vidámkodni olykor az alacsony music-hallokban.

A párizsiak ez évben visszakapják az ő egykori olasz estéiket. Szerencsére csak operákat kapnak. De így is megjósolom, hogy nagy lesz az ő csalódásuk, s a párizsiak elveszítenek egy szép illúziót. Az olasz színpad megváltozott. Erényei s hibái is megnőttek. S e hibákat egyetlen publikum sem bocsátja meg, legkevésbé a párizsi.

Serao Matild szomorúan idézi Carduccit, az olasz bárdot: Mi Rómát kértünk, s Bizáncot kaptunk. Olaszországnak nincs fővárosa, nincs művészi székhelye, s éppen ezért rossz úton jár az olasz színészet is. A magyar vezércikkírók ne szidják olyan nagyon a mindent felszívó Budapestet. Legalább nekünk van egy úgynevezett szellemirányítónk. Az más kérdés, hogy milyen. Javítsák meg, akik értenek hozzá.

A Politeama estéin jutottak ezek az eszembe. Olasz színházban a francia határon, hol holnap Tolsztojt játsszák, a „Sötétség hatalmá”-t. No, erre már csakugyan nem megyek el…

Pesti Napló 1904. október 1.

A. E.

61. OROSZ KATONÁK A RIVIÉRÁN

Cannes, okt. 5.

A kék, napos provánszi ég alá orosz katonák érkeztek a messze Keletről. Sápadt, szomorú, beteg tiszt urak. Még csak egy páran vannak, s még jönni fognak néhányan. Nagy úr a szálláscsinálójuk: Mihály orosz nagyherceg. Nagybátyja a cárnak, s őslakója a Riviérának. Nemcsak Cannes-ban ismerik. Nagyon ismerik Monte-Carlóban is. Talán éppen tavaly történt, hogy egy kétszázezer frankos vitás nyereséget revolverrel csikart ki a krupiéktől. Akkoriban nagy port vert ez a botrány. Hírlik, hogy a cár is megtudta… Ám Mihály nagyherceg azóta is sűrű vendég a Riviérán, s ez idő szerint nagyon komoly misszióval érkezett ide.

Pétervárott nagy, nemes lelkesedéssel elhatározták volt már régebben, hogy az orosz-japán háború sebesült tisztjei számára egy kórházat, gyógyító és üdülő helyet csinálnak a Riviérán. Egy gazdag orosz főúr, Szilvánszky báró fölajánlott e célra egy régi, híres, de omladozó, kastélyszerű villát, a Meridien-villát. Ezt a villát restaurálták, s berendezték a sebesült tisztek számára. Hanem, mikor a terv megszületett, valamit nem sejtettek Pétervárott. Azt, hogy ilyen hosszú s ilyen véres lesz a kelet-ázsiai háború. Így aztán nagyon kicsi percentje fér el a Meridien-villába a sebesült orosz tiszturaknak.

A Meridien-villában legföljebb harminc beteg kaphat helyet. Mind olyanok, akik kórházakban eljutottak a lábbadozás állapotáig. Eddig vagy tíz orosz tiszt érkezett Cannes-ba. A Fréjus-úti villából nem igen mozdulnak ki. Óriás nagy park közepén van a villa. Tegnap bekopogtattunk. Az orosz Vöröskereszt két ápolónője s két betegápoló katona fogadott bennünket. A villát megnézhettük, de egyebet nem, s még kevésbé lehetett a sebesültek valamelyikével is beszélnünk.

- A fenséges úr szigorúan megtiltotta.

Kényelmes, szép szobák a betegszobák. A park felséges. Kényelmes, nyugodt hely. Az első emelet terraszáról olyan kilátás nyílik, milyennél szebb talán sehol sincs e partokon. Ez az isteni panoráma talán feledtetni fogja tudni néha a mandzsúriai iszonyú napokat is a szomorú gyógyulókkal.

Közel a villához, egy padon őszülő, hosszú szakállú, polgári ruhás férfi ült. Mellette két mankó. Egy fiatal tengerésztisztet is láttunk. Fehér, mint a halott. Szeme, gesztusa, nagyon súlyos idegbeteget sejtetnek benne. Ki tudja, miket, milyen iszonyatokat élhetett át ez a szegény fiatal s már aggastyán férfi. Egyik ápoló katona el is árulta, hogy az idekerültek s a még idekerülők nagy része inkább lelki beteg. A másik katona viszont azt a magyarázatot adja, hogy ezek még újra lehetnek katonák, de a nyomorékokat, amputáltakat haszontalan volna idehozni. Drága is a hely. A pension 10 frank naponkint, de a tisztek nagy részeért Mihály nagyherceg fizeti ezt a díjat.

Mihály nagyherceg pár nappal ezelőtt nyitotta meg ezt a kórházat, illetve üdülőházat, melynek néhány betege s orvosa is megérkeztek már. Pár nap múlva pedig minden szobának lesz lakója.

Az idegeneket nagyon érdeklik az orosz tisztek, de azok nem mozdulnak ki, bejutni pedig nehéz a Meridien-villába.

A Meridien-villában ugyanaz az érzésünk volt, mint a minap a párizsi Vöröskereszt-kiállításon. Oroszországban a kultúra, a humanizmus amolyan alkalmi virtuozitásokban tetszeleg. Oroszországnak van néhány százezer idiótája s ezeknek van egy olyan iskolájuk, melynél különb, mintaszerűbb sehol a világon. Elférnek benne négyszázötvenen. A keletázsiai mezőkön most tízezrek teste-lelke nyomorodik el, az emberi szív megdermed, ha a háború iszonyatait olvassa s a hiányos, lelketlen ápolást és harminc beteg embert elhoznak a Meridien-villába…

Budapesti Hírlap 1904. október 9.

62. A NIZZAI SZAFFÓ

[Nizzából írják lapunknak:]

A francia Riviéra napsugaras városa irodalmi ünnepet ült. Akire a nizzaiak emlékeztek ez ünnepen, az nem valami provinciális híresség, hanem egy költő asszony, kivel két nagy literatúra is büszkélkedik: Sasserno Ágota Zsófia. Egy irodalmi monográfus annak idején nizzai Szaffónak keresztelte el ezt a nagyon érdekes lelkű nőt. Azóta a nizzaiak fanatikusan ragaszkodnak e címhez. Desbordes-Valmore asszonynak ismeri őt a világirodalom. Sasserno Ágota Zsófia 1814-ben született. Az apja nagyrangú francia katonatiszt volt a híres Massena oldalán. És 1860-ban halt meg. Negyvennégy éve már. A boldogtalanság predesztinált leánya volt a csodaszép, mély érzésű, álmodozó poéta-asszony. Poéta-lelkének termését nem kisebb emberek dicsőítették, mint Chateaubriand, Hugo Victor, Dumas, Lamartine. Mikor összegyűjtött írásai megjelentek: *Egy olasz asszony francia versei*, Sainte-Beuve megerősíti e nagyok nagy véleményét Desbordes-Valmore asszonyról, Károly Albert király, Mária Krisztina, Victor Emmánuel, a génuai herceg stb. kegyeltjéről. Megkoszorúzták a lyoni császári akadémián, Turinban, a béziers-i költő-versenyen. És ő dalolt. Vágyairól, álmairól s a hazáról, a függetlenségről, az olasz hazáról, az olasz függetlenségről. Mikor Garibaldi felesége három kis gyermekével, Menottival, Terézzel és Ricciottival Nizzába került, Desbordes-Valmore asszony így énekelt a száműzött asszonyról:

Szegény számüzött nő!… Gyöngéd és büszke lélek!
Fehér magnolia! A szent hazától távol
Hervad a mi egünk égető sugarától,
S gyöngéd, hű társnak csókjától föl nem éled…

Egyik legbecsesebb művét, a *Könnyek és mosolyok* című kötetét a piemonti hölgyeknek ajánlotta 1856-ban. Szívében, lelkében, egész valójában, olasz nő volt, piemonti nő a *nizzai Szaffó*. Vallásos és hazafias verseinek mélységességében, forróságában, érzelemvilágának egész föltárulásában, utódja a nagy provánszi trubadúroknak. Imádója a természetnek, mely olyan sugaras, színes és gazdag Nizza táján. A természetről írja:

Mi olvasunk egy könyvben, melyben mások betüznek,
Mi és csakis mi értjük a szent titkoknak titkát,
Melyet fátyol alatt tart Isten és a Természet
Nekünk nyujtván csak nyitját.

A nizzaiak ezt a poéta-asszonyt ünnepelték most. Egy kis fölolvasó-ünneppel, újságcikkekkel. Ez ünnepséggel véletlenül egy időben egy könyv is jelent meg. Montesquiou-Fezensac gróf akart egy könyvvel áldozni Desbordes-Valmore asszony emlékének. Talán a százéves fordulón, tíz év múlva általánosabb emlékezés száll Sasserno Ágota Zsófia, a *nizzai Szaffó* tiszta, nemes, fennkölt szellemárnyéka felé.

Budapesti Hírlap 1904. október 10.

63. KÖD-DARABOK NAPFÉNY-ORSZÁGBÓL

I.

Az Orr

Gascogne nemes, bárdolatlan, bús lovagja, Cyrano, - itt, Délen, sokat szomorkodom, és a te alakodat vájom és vájom újra ki a múltból. Az igazi alakodat s az igazi fátumodat. Nem a Rostand-Coquelin-félét. Ez talmi. Nem szeretem Rostand-t. Ékes beszédű kókler. Coquelin pedig akkor is agyonszavalna téged, ha élnél. Hát még így, mikor befúltál egy rímtengerbe. (Hogy adna is a magyarok istene Pethes Imrének erőt: javítsa meg a Rostand darabját az ő nagy, ölő és elevenítő színész-értelmével.) Óh, te verekedő, szegény orras legény, te, az igazi, - de értelek, de siratlak. Te egy nagy titkot szimbolizáltál: minden az orr. Ha ezer kínnal, reménytelenséggel keresem az élet szuprémumát, a bonum pozitivumot, egyet lelek: jó, ha az embernek orra van. Mi van még ilyen bizonyos élet-jó? Pénz? Siker? Csók? Mámor? Nem, nem. Semmi sincs olyan bizonyosság, mint ez: jó, ha az embernek orra van. És a fátum az ember orrán lovagol. Az orr - az élet. Baj, ha az orr csúnya. Ha nagy. Ha magasan hordják. Ha nagyon disztingvál az illatok között. Ha nagyon héber… Óh, az orr!… Mióta vallom, hogy az életet csak a bolyongás teszi elviselhetővé, idevágytam mindig az azúrtenger sziklás, virágos, sugaras partjaira. Ide vágytam, még Párizsból is. Ide, ide… Azt hittem, itt megnyugszom egy kicsit. Azt hittem, végre himnusz fakad föl szomorú lelkemből. És soha sem voltak átkosabb óráim, mint itt. Nem csalódtam. Ehhez nem igen értek már. Nincs kínzó vágyam… Az orrom fáj. Egy furunkulus támadt az orromban s nem a fájdalom fáj. A fizikai fájdalom becses és szent. Az ember érzi, hogy él. De a tudat, hogy az orrom nem ép. Dagadtságát, vörösségét megnézik. Óh, ez nem hiúság. Ez csak rettenetes memento-zúgás: „látod, ez az egy földi bizonyosság van, s neked még ebben sem telhetik örömed.” A nagy, igazi tragédiákhoz nem kell tömeg-gyilkosság. Elég egy furunkulus. Nevessenek. Kész és rettenetes tragédia-téma. Volt egyszer egy szegény ember, aki egy kicsit vénen, egy kicsit árván addig bolyongott, míg végre is elért a mesetengerig. És kék volt a tenger és illatoztak a virágok. És ragyogott a nap.

És szép volt minden. És a szegény bolyongó ember érezte, hogy csak itt és csak most tudna egy kicsit boldog lenni, megnyugodni. És boldogság és nyugalom helyén pokolra lelt. Mert az orra fáj… Gascogne nemes, bárdolatlan, bús lovagja, értelek és siratlak. Valahányszor az ember egy kis életelégtételt, egy kis boldogságot kaphatna a sorstól, a sors - ki az orrokon ül - elront mindent, fájdalmasan beleütve mindenbe - a saját orrunkat…

II.

A galambok

A Monte-Carlói kaszinó-park galambháza mellett ültem. A tenger zúgott. A szél fölsüvített ide. A fejem kínosan lüktetett. Az előbb támolyogtam ki a játék-teremből. Veszítettem. Nem sokat. De nekem ez sok volt. Az idegeim össze voltak tépve. Káromkodtam és sírni szerettem volna. Hát nem sejthettem ezt előre?… A galambok ellenben vidámak voltak. Turbékoltak, sőt csókolóztak. Ez derűs és buta jelenet volt, mint minden nyilvánulása az élet tenyésző erejének. És a kis szamár szárnyasok megnyugtattak egy kicsit. Nemsokára kezdődik a galamblövészet. Ezek a kis galambok passziózó úri pisztolygolyók számára tartatnak itt. S ők, a kis oktalanok milyen vidámak. Még szeretkeznek is. Be ostobák is a galambok! Föltekintgetek a kaszinó felé. Hölgyek és urak baktatnak arról. Egyik-másikuk vidám, mintha nyert volna. Ejha! Öntudat nélkül rángatom elő az erszényemet. Belenézek. Két csillogó arany. Ennyi maradt. Még jó, hogy ez megmaradt. Hanem… Hátha emberséges volna másodszor a rulett-golyó. Hátha! Evvel a két árvával még sokat lehetne szerezni. Fölkelek s indulok föl a játék-terembe a golyó kegyére bízni újra magam. Mögöttem mintha csúfondárosan turbékolnának a pisztoly-golyóra hizlalt ostoba galambok.

III.

Uti nóta

Úgy járok az azúr parton,
Mint királyfi… Azaz pardon:
Mint új rangú magyar báró,
Pénzözönben, fényözönben
Nyakig járó.

Meg is ismer tán a tenger:
Sápadt ember, álom ember,
A vagyona néhány nóta
S ez is nyomja egy bizonyos
Idő óta.

Így van, így van… Ezt se költöm…
Odahaza, magyar földön
Kelletlen a régi fajta,
Új tábor van rangra, pénzre,
Könyvre, dalra…

Ki itt jár az azúr parton,
Azt sem tudja merre tartson,
Nem új magyar s nem is báró:
Régi magyar, ennélfogva
Világ-járó…

IV.

Levél

Kedves szerkesztő uram és bátyám, adjon bűnbocsánatot, s eszközölje azt ki nékem a „Szilágy” olvasóitól is. Azért, hogy olyan sokáig hallgattam. Lám, hiú, vén gyerek vagyok, aki hinni akarja s hiszi, hogy szeretik és várják olykor az írását. Otthon, a familiában… Mert hisz az én lelki familiám, nevelő családom a „Szilágy” volt. Ha a „Szilágy”-nak írok, haza írok, s a messzeszakadt, idegenjáró fiúnak szabad a lelkéből szólnia, még tán hiúnak is lennie, ha haza ír. Ilyenkor vér ömlik a betűkbe… Szeretettel üdvözlök mindenkit, s lélekkel fogadom, szaporább írású leszek ezután, ha lelki és fizikai nyomorúságaim végre maradozni kezdenek, amire nagyon is rászolgáltam már.

(Nizza, október 7.)

Szilágy 1904. október 20.

Ady Endre

64. A VÁLÁS ELLEN

[Saját tudósítónktól]

Párizs, okt. 17.

Hétezernégyszázhatvan (7460) házasságot bontottak fel az 1898-ik évben Franciaországban. Hétezerhétszáznegyvenegyet (7741) 1901-ben. Statisztikus bölcsek szerint ez a szám az elmúlt évben vidáman ugrott át a nyolcezren, s bizonyosnál bizonyosabb, hogy egy-két év alatt tízezerig meg sem áll.

A statisztika azt tudja, hogy e házasságokat jórészt gyermekekkel áldotta meg a jó, avagy balsors. S azt is tudja, hogy a szétvált házastársak csak egymásból józanodtak ki s nem a házasságból. Háromezer férfi nősült meg újra az 1901-ben elváltakból, s kétezer-hétszáznegyvenkilenc nő sietett újra férjhez. Ezek siettek az új rózsaláncok felszedésével. De hát a többi? Nagyobb részük szintén így fog tenni. A statisztika mondja, mely jósolni is tud. És rendjén van-e ez így?

Erre már nem a statisztika válaszol, hanem a moralista, a szociológus s az államférfiú. És e kérdés újra-újra ott libeg, ing a francia társadalom feje fölött. Jobban, mint valaha. Nemcsak tudósok, szociológusok nyúlkálnak felé, de erős hangú, divatos szépírók is. Bourget regényt írt Un divorce címen a válás ellen, a Margueritte testvérek válasz-regényt írtak Les deux vies címmel. A kiadók jó vásárt csapnak. Az epigonok új regényeket írnak. A revük, hírlapok hozzászólásra dobják föl a kérdést, s a publikum vitázik azzal a morális reakcióval s megkomolyodással, melyet néhány év óta minden gondolkozó ember belső örömmel lát növekedni a francia társadalom lelkében s amely művészetben, irodalomban, színpadon viharosan, szinte betegesen kezd előtörni.

Kár, hogy a politika itt sem hagyja szabadjára a társadalom becsületes, őszinte erkölcsépítő munkáját. A mai kormányzati szellem némely ellenesei azt hiszik, hogy okvetlenül kötelességük dogmatikus meg nem alkuvással szentenciázni a házasság fölbonthatatlansága mellett. A naiv radikális hívő pedig úgy képzeli, hogy őt lenézné minden pártfele, ha nem a szabad házasság mellett kiabálna.

De még a politikai düh ez okvetetlenkedése mellett is igen érdekes tanulságot szűrnek le a viharzó viták. A házasság épségének hite *a férfiban ingott meg*. A férfiak kívánják a válást s az új, esetleg újra és újra új házas-próba lehetőségét. A nők elitje s a nők általában az egy és egyetlen házasság elszánt védelmezői, s érveléseikben mindig és mindig *a gyermek sorsa* szólaltatja, irányítja őket.

És e nagy vitában alig-alig kölcsönöznek fegyvert az egyházi fegyvertárból. Ismerten katolikus és buzgóan vallásos francia nők néhánya sem mondja: a válás ellen vagyok, mert a házasság szentség. Mindnek humánus, morális, sőt tudományos argumentuma van. És álláspontjukat szédítő magasra emelték a férfiaké fölé, kik a legtöbbször radikális és szocialista kortesbeszédekből s politikával itatott álltermészettudományos cikkecskékből szerzik bölcsességüket a válás mellett vagy pláne a házasság ellen.

Egy nagyon elmés francia nőíró azt mondja: „Míg a házasság a mai emberi társadalom szülője és lelke, bűn és ostobaság a házasság lazítása. Azokat megértem, kik őszintén és vadul a szabad egyesülés elvét hirdetik. Ezek egy eszme apostolai. Velük nem vitázom, s ő velük sok idő múlva lesz csak dolgunk, ha ugyan lesz valaha, mit nem hiszek. Ám hogy azok gyöngítsék a házasságot, akik házasodnak mégis; ez - ismétlem, bűn és ostobaság."

Ez a mai francia társadalom többségének a véleménye. Meglepő dolog s Franciaországra vall. A házasság ellen francia elmékből indult az ostrom, s most Franciaország társadalma tömörül a házasság védelmére.

Budapesti Hírlap 1904. október 23.

65. LATIN DEMONSTRÁCIÓK

Párizs, október hónap

A latin fajták ismét nagyon szeretik egymást egy kis idő óta, mióta a hivatalos politika kölcsön kérte az álmodozóktól a *latin testvériség* kóbor ideáját. Nem is régen zöld és kellemetlen diákálom volt az, ami ma kívánatos és komoly hiszekegy. Ma már irodalma van az olasz-francia testvériségnek, kormányprogram hirdeti merész változását az időknek, s a közeledő november második felében a latin *testvériség* dáridós napjairól fog hallani újra a világ.

Olasz vendégek seregeit várja Franciaország, november közepén az olasz kereskedelmi kamarák s az olasz városok küldötteit látják vendégekül a francia kereskedők. Néhány napra ezután az olasz egyetemek diákjait fogadják a francia diákok. Ez a két látogatás véletlenül is sokat mond. Azok, akik az olasz-francia megbarátkozás, igazi testvériség útját egyengetik, mintha valósággal szimbolizálni akarnák azt, hogy manapság még a rokonfajták barátságát is zsebre és szívre kell kötni. Jöjjenek hát egyidőben a kereskedők és a diákok. Az irodalmi barátkozás már a kettős nyelvű revükig ért el. A formaságos, nagy politikai látogatások megtörténtek. Valamelyik párizsi színházban ez idén föltámadnak a régi híres olasz opera-esték. A dolgok a legszebben folynak s a demonstrációból az egész világ olvashat.

Az olasz városi és kereskedelmi küldöttek Franciaország minden nagyobb városát be fogják járni. Párizsban öt napot töltenek. Csupa ünnep lesz ez az öt nap, s a vendégek tiszteletére rendezendő nagy banketten majdnem mindegyik francia miniszter ott lesz. Nagy fogadás lesz a városházán, díszelőadás az operaházban stb.

Az olasz diákok vizitje persze még lármásabb lesz. A rue des Écoles diákháza már most állandó lázban van. Azt remélik, hogy legalább háromszáz olasz diák érkezik Párizsba s a diákkaravánt nem kisebb ember fogja vezetni, mint Orlando, olasz közoktatásügyi miniszter, aki tiszteleti tagja a francia diákszövetségnek. Maga a miniszter biztatgatta e tanulmányútra a jövendő Olaszországot, s támogatja pénzzel is a szegényebb és érdemesebb diákokat. Ismeretes, hogy milyen nagy francia-barát Orlando miniszter. Talán nagyon is fogják ünnepelni a francia diákok s ha olasz diákjait mégsem ő fogja vezetni, ez a nagy ünneplő terv riasztja esetleg vissza.

Az olasz diákok is beutazzák Franciaországot, s az ő fogadásuknál is szerepet fog kapni a hivatalos megbecsülés. Az olasz diákok e tanulmányút kapcsán meg akarják csinálni a francia diákszövetség mását, ami mindenesetre üdvösebb volna nekik is, mintha belemennének a rue des Écoles néhány oláh diákjának a heccelődésébe, kik latin diák-unióról beszélnek s egy kongresszusról, melyet a latin fajú népek diákjai tartanának a jövő nyáron Párizsban, Brüsszelben vagy Bukarestben. A diákok is bankettezni fognak persze Párizs város jóvoltából. A sajtó pedig már készíti a lelkeket a latin demonstrációk napjaira.

Egy pár nevezetes olasz vendégjáték is lesz, ugyancsak mostanában a párizsi színházak egyikmásikában. Szóval: nagy és parádés olasz-francia barátkozásban fog úszni Párizs, mely lelkesedni különben is nagyon szeret és tud. Ám ezúttal mintha többről volna szó, mint demonstrációról, s ezek a sereges beiratkozások a hivatalos vizitek nyomában dáridós voltukban is ezúttal realitásnak mutatják be az olyan sokszor kompromittált latin testvériséget…

Budapesti Hírlap 1904. október 27.

66. CSETEPATÉ EGY SZALON KÖRÜL

Párizs, október

Őszi vernisszázs: ez új és érdekes. Őszi művész-csetepaté, holott rendszerint tavasszal szoktak civódni a francia művész urak: ez még újabb és még érdekesebb. Párizsnak tudniillik. A pártütő ifjú művészek, a Salon d'Automne emberei, akik nem is olyan veszekedett forradalmárok, mint amilyeneknek a hírük festi őket, ügyesen, okosan, élelmesen csinálták az ő forradalmukat. Tavaly rendezték első, hadüzenő kiállításukat. Akkor még örültek, hogy helyet kaptak a Petit Palais alsó, igen-igen pinceszerű, sötét zúgaiban. Ez idén már egy rangba jutottak a két nagy Szalonnal, a vernisszázsukra elment Loubet elnök, s szónokul még minisztert is kaptak - a Grand Palais-ban. Ritka dolog, hogy *hivatalosan* ápolt művészsokadalmakból indult szecesszió ilyen gyorsan kapja meg az ugyancsak hivatalos elismerést. Ez akár hogy is: egy kis bors a Société des Artistes Français és a Société Nationale des Beaux-Arts vezetőinek orra alá.

A párizsi Szalon-háborúság történetét megírta már egyszer a Budapesti Hírlap levelezője. A két régi Szalonból teljesen kiszorultak a fiatalok. Az elsőbe nem is nagyon törekedtek. Az az akadémikus bel- és külföldi művésznagyságoké egészen. De a Nationale annak idején éppen azért támadt, hogy helyet nyújtson a fiataloknak. És ma sokkal exkluzívabb, protekciósabb és vénebb, mint az Artistes Français. Ez általános vélekedés és igaz. A Nationale-nak van háromszáz sociétaire-je, s egy hatalmas sereg associé-ja. A Szalont ezek töltik meg mindig művekkel. Oda új művészember műve be sem fér.

Ezért történt a tavalyi szecesszió. A Nationale nem nagyon ijedt meg. Nem hitte, hogy a forradalmárok bajt okozhatnak. Az idei tavaszon még a rendesnél is házibb volt a Szalonja. A

mellőzöttek keserűségének most már volt hova ömölnie. A Salon d'Automne tábora a tavaszi Szalonok óta nagyon megnépesedett. Elismert, erős művészek álltak a fiatalok közé. Megkapták a Grand Palais-t. A megnyitásra elnököt és minisztereket kaptak.

A Nationale egyszerre elvesztette a fejét. Protestált, hogy a Salon d'Automne hivatalosan Szalonnak ismertessék el. Protestált a Grand Palais átadása, az elnök s a miniszterek megjelenése stb. miatt. Alig tudták a Nationale megriadt vezetőit lecsöndesíteni s meggyőzni, hogy most már csak növeli a maga veszedelmét az ilyen védekezéssel.

Most már arra kell vigyáznia a két régi Szalonnak, s a Salon d'Automne-nak is ám, hogy ne legyen újabb szecesszió. A nyár elején már megnyílt egy Szalon, melybe csak francia művészek állíthatnak ki. Ez még nem komoly rivális. De a napokban már komolyan beszéltek egy téli Szalonról, mert - mondották az ötlet szülői - most már az elnöki vizit után a Salon d'Automne is el fog hivatalosodni és öregedni.

A faktum az, hogy a Salon d'Automne most már végérvényesen számottévő művész-szövetkezés lett. Ha a két régi Szalon meg akarja tartani nimbuszát, reformokat kell magukra szabniok. Ezt is fogják tenni. Már az Artistes Français jelzi, hogy azokat a homo novusokat, kik a merészségükön kívül talentumosak is, a legszívesebben látja. A Nationale-ban viszont mozgalom indult, hogy a sociétaire-eknek az eddigi hat darab mű helyett csak kettőt, vagy hármat lehessen joguk kiállítani, mely esetben az új embereknek is jutna hely. Megjegyzendő, hogy a külföldi művészeket mind a három Szalon tárt kapukkal akarja fogadni ezután is.

Ami a Salon d'Automne idei kirukkolását illeti, ez: letagadhatatlan siker. A fiatalok nem éretlenkedtek. Megrostálták a műveket és szerénységük jeleképpen, s egy kis szimbolizálás céljából, (meg hát bizonyosabb vonzóerőnek) Puvis-Chavannes [!], Renoir és Toulouse-Lautrec műveivel töltöttek meg három termet.

De önmagukért is helyt állanak. Szinte levegőt hoztak a nagy palotába, melybe különösen e tavaszon a zártság és monotonság vertek tanyát. A csetepaték tanulságai Budapesten sem lehetnek, ha nem most, a jövőre talán fölöslegesek.

Budapesti Hírlap 1904. október 31.

67. A MŰVÉSZ ÉS AZ ELADOTT MŰ

Párizs, okt. 29.

Az adás-vevés világpiacán lassan-lassan beletanul az élelmességbe minden vásáros ember. Íme a nagy, gazdasági világhadakozás lármája bezúgott a csendes ateliékbe, s azok a lelkek, kik szinte predesztináltaknak látszottak arra, hogy álmaikért keservesen lakoltassa meg őket a pénz, le akarják gyűrni a régi fátumot. Meg akarják változtatni a dolgok avult rendjét. Modern jelszóval csatába indulnak a piktorok, a szobrászok. Ezután okosan akarnak eladni. Nem tudnak beletörődni abba, hogy lelkük, vérük, idegrendszerük árán szerzett alkotásuk nekik csak babért s azt is rendszerint későn hozzon. Reklamálják a milliókat, amiket az ő kenyérárért eladott műveik valamikor talán érhetni fognak.

A párizsi művészek - lelkes műbarátok, jeles írók, újságírók segedelmével - azt akarják a parlamenttől kicsikarni, hogy új törvényt hozzon a *művészi tulajdon védelmére*. Előkelő művészeti társaság, a Société des Amis du Luxembourg áll a nagy akció élén. Szép és nagy a tervük, de aligha lesz belőle valami. A francia művészek akként akarnák rendezni a *művészi tulajdon* kérdését, hogy a maguk mezején egyszerűen eltörülnék az *egyéni tulajdont*.

Pedig a művészek logikája helyes és okos. Támad valahol gyér világú, szűkös zúgban a művészetnek egy új prófétája, egy zseni, ki új igazságokat hirdet. Sokszor megzengett régi, bús história ez. Az új ember senkinek sem kell. Mondjuk, festő. Van egy képe, melybe lelke legjavát lehelte, s mely - ő érzi - igazainak legékesebb szószólója, és a nagyszerű kép nem kell senkinek. E közben fenyegetőzik a házmesterné, korog a gyomor, talán feleség és gyermekek is sírnak. A kép elkél néhány rongyos frankért, melyet inkább nagylelkűségből dob oda a vevő. Aztán húsz, vagy harminc év múlva a publikum ízlése beérkezik ahhoz a stációhoz, melyet a kép jelez, s a kép elkél tíz, mondjuk százezer forintért. Aki vette, nem is sejtette, milyen értéket váltott magához. Nos hát - kérdik az akció hívői és harcosai - nem méltányos-e, hogy e szinte lutrimódján szerzett értéknövekvésnek legalább felében részese [!] legyen a művész?…

De hogyan? Olvastunk egy sereg tervet, kulcs-ot. Bajos a dolog nagyon. A művészek, akik ezúttal élelmes vásárosok akarnak lenni, elfelejtik, hogy a vásár - vásár. Mi lesz, ha múzeum veszi meg a képet, honnan soha sem kerül eladásra, s hol az értéknövekvés érte? Hogy fogják általában az értéket megállapítani? Nem fogja-e a képvásárlókat elriasztani az, hogy ők kétes tulajdont szereznek egy képhez, vagy szoborhoz? Vagy nem fogja ez az első árat még lejjebb nyomni? És mi lesz, ha a kép külföldre kerül? És mi lesz, ha a kép értéke csökken?

Még egy sereg ilyen kérdés vetődhet föl. De szóhoz juthat itt más kérdés is. Hát az író, hát a poéta alsóbbrendű alkotó, mint a festő? De meg a muzsikus. Aztán a tudós. Mindezek teljesen hasonló fátum hordozói, s mindezek éppen annyi joggal reklamálhatják alkotásaik jövőbeli értéknövekvését.

Szóval, nagyon bajos lesz valamit valóra váltani e nagy, e szép tervből. A legjobb akaratuak s a legoptimistábbak is legföljebb annyit hisznek, hogy a művásárlók egy bizonyos része lesz olyan gavallér: belemegy egy olyan szerződésbe esetenkint, mely biztosítja a művész részesedését az esetleges értéknövekvésből. Egyebet nehéz lesz kivívni, s a művész-sors fölött lebegő állandó fátumnak e - hogy úgy mondjuk - financiális Damoklesz-kardját csak majd egy fejlődöttebb kor hárítja el talán. A művészek vásári élelmességének jobb és főképpen kivihetőbb ötleteket kell termelnie.

Egyelőre bizony gyakran meg fog esni a Millet esete, melyre a művészi tulajdon új fogalmának harcosai annyit hivatkoznak, ki 1800 frankért adta az *Angelusát*, mely azóta egy millióért kelt el.

Budapesti Hírlap 1904. november 1.

68. SZENT ANTAL ÉS A RULETT

[Saját levelezőnktől]

Monte-Carlo, október 10.

Vontatott, egy kicsit szomorú és unott a krupié hangja:

- Messieurs, faites votre jeu!…

A kis veszett golyó kerengeni kezd újra. Mintha pihegő lelkeikkel űznék a játszók.

- Kilenc!…

A kezek remegnek. A lábak kínosan topognak. Egy kis, sovány dáma ujongva sóhajt mellettem:

- Merci, St.-Antoine! Merci!…

Hallotta valaki? A kis nember besöpri a pénzt, s szalad az ajtó felé. A krupié újra búsan énekli:

- Messieurs, faites votre jeu!…

Én pedig tömjénillatot érzek egyszerre, s úgy képzelem, az üres széken, honnan a kis nyerő nő megszaladt, a páduai szent ifjú ember ül. A jó, a könyörületes Szent Antal. Íme, ő is idejár. Titokban.

A páduai szent ifjú egy idő óta azon legionáriusok közé tartozik, kik háborút viselnek Mr. Blanc és serege ellen. Szent Antal hadvezér abban a harcban, mely a „roulette"-et és a „trente et quarante"-ot akarja engedelmességre tanítani.

És a páduai hadvezér olcsó hadvezér. Nizzában, Cannes-ban és sok helyütt vékony, pecsétes füzeteket árulnak ötven, száz, sőt kétszáz frankért. Valamennyi azt ígéri, hogy fölfödi Monte-Carlo titkát, s megindítja az arany zuhatagát. Aztán száz és száz szomorú egzisztencia épül itt a szegény, hívő, s mindig-áldozat játékos reménykedésére. Most egy „l'auteur moraliste" a legügyesebb köztük. A nevét nem árulja el. Érdekes és férfias figurájú asszony. Naponkint zsúfolt a szalonja. Ő azt hirdeti hogy a szisztémája annyira biztos, hogy valósággal retteg tőle a monacói bank. Ki is tiltották a játékteremből. Neki olyan adatai vannak a bank ellen, hogy ha azokat az újságoknak adná, vége volna Monte-Carlo minden hitelének. Ám ő nem ezt teszi. Ő *auteur moraliste*. Ő azt akarja, hogy embertársai, kik Monte-Carlóban letörtek, fölépüljenek. Alig kerül ez valamibe. A nyerés biztos. A minimális tőke ezer frank. Aki maga akar játszani, azt száz frankért kitanítja az auteur moraliste. De vannak neki emberei, kik játszanak. Ez esetben a nyereségből húsz percent az övé.

Mennyivel nagyobb moralista Szent Antal!… Ő nem kér ilyen hatalmas percenteket. Igaz, hogy nem is szabad kérnie, mert papi igék szerint Szent Antal immorális kéréseket nem hallgat meg, s Monte-Carlo pedig már csak immorális vagy mi? Ám Szent Antal szíve nagyobb, mint a papoké. Ő látja, mennyi jóravaló földi lény vesztegeti el a pénzét Albert herceg országában, s ez nyilván fáj neki. Fájhat is. Titokban velük érez az áldozatokkal, és segít rajtuk. Egy-két szál gyertya. Egy-két darab ezüstpénz, s úgy mondják, ömlik az arany Monte-Carlóban.

Ha erre jársz, magyarom, (és te sűrűn jársz erre, a játékteremben itt is, ott is magyar beszéd lep meg, melynek gyakori refrénje egy-egy hangos „fene") és ha be-bemerészkedel a környékbeli templomokba, láthatod, mennyi hála terem a francia Riviérán. Szent Antal szobra előtt gyertya-erdő lobog. Körül a fülkékben kicsi márványlapok. Íme, egy például közülök:

Merci S. Antoine!

F. N. 13. 19. 31.

1904. Monte-Carlo.

A legtöbb táblán ilyen titkos betűk, sokat sejtető dátumok. Nyílt titok, hogy Szent Antal Monte-Carló-i érdemekért kapja többnyire itt a Riviérán a gyertyát, a márványt, s a pénzecskét. Ám ez maradjon mindig titok. Főképpen Szent Antal földi ágensei meg ne tudják. Hivatalosan. Hejh, nehéz a mai élet. Aztán szidni szoktuk a prókátorokat. Szent Antal a tanú rája, milyen ügyek védelmét kell elvállalni manapság…

…És az én életemből nem fog kitörlődni soha egy alkonyatnak emlékezete. Gyalogosan imbolyogtam be Nizzába. A Monte-Carló-i expresszel jöttem. Az avenue-n (Nizzában csak így nevezik az avenue de la Gare-t) nyitva volt a nagy templom. Besurrantam egy oldalajtón. És ott álltam Szent Antal fülkéje előtt, én, az istentelen, a szabadgondolkozó, a senkiben és magában sem bízó, a nihilista, ki nem is régen réme volt egy harmadfélszer püspöki s nagyon

sokszor kanonoki városnak és annyi jámbor léleknek. És egy cédulára fölírtam magyarul (okvetlenül kell már, hogy értsen magyarul Szent Antal):

Akard, hogy nyerjek
egy kis pénzt Monte-Carlóban.

És beledobtam utolsó két frankom társaságában a perselybe. Ezt a nizzai papok nem értik meg. A cédulát tudniillik.

Ennek már öt napja, s én háromszor voltam Monte-Carlóban, de a cédulának nem volt foganatja. Pedig engem, régi támadóját, már csak úri önérzetből is tüntetve kellett volna pártfogolnia. Nem tette…

Valamikor haragos írásokban fakadtam ki Szent Antal kultusza ellen. A rulett jóvoltából most visszavonok mindent. A rulett?… Bah! Egész életünk egy bolondosan kerengő golyó szeszélyétől függ. Hogy belemártsuk az ügybe illetlenül Schopenhauert is: mi mind veszítünk, csak a bank nyer, az emberi génusz… És alapjában mind vénasszonyok vagyunk. És Szent Antalnál sem raktározzuk butább helyre a vágyainkat, mint másutt, modernebb szenteknél. A mennyei, vagy mit én tudom [!] hová való krupier elkiáltja:

- Messieurs, faites votre jeu!…

És mi csináljuk a mi kis játékainkat. Tárgyalunk szentantalokkal, mindenféle auteur moraliste és immoraliste-ekkel. És az ügyek végén mindannyiunknál egyforma az eredmény, s egyforma szomorúsággal mondjuk:

- Más számra kellett volna játszani!…

Pesti Napló 1904. november 3.

A. E.

69. OLIMPIÁTÓL AZ „OLIMPIÁ”-IG

Párizs, november 3.

Ma Párizsban György király a souverain à la mode. Talán csak azért, mert ma nincs más. A párizsi tömeget fukaran, úgy ahogy, ma ő látja el ama szükséges szenzációkkal, melyeken hermelinesen lépett föl Edvárd, s melyekből szomorúan vénhedett ki a jóvérű Lipót. Nem érdemes respublikában élni, ha nincs kéznél ceremóniázás és évődés céljaira egy apró király sem. Párizs megköveteli a maga rendes, *en passage* királyát. Az újságok hamarszáraz vénájú humoristái sem tudnának másként boldogulni. Tehát: vive le roi de Grèce. Ma György király a souverain à la mode.

*

Thon ott van mellette, mindig. A kedves Thon. Német ember vala ő, de ma görög. Oh, görögebb Plátónál. Sok pénze van. Márványpalotáit sóhajtozva bámulják Leonidász késő, félvad és félszláv mezitlábos fiai. Thonnak pénze van, s ő a leghatalmasabb görög. Ő György felséges úr teljes hatalmú intendánsa. Nem tud nélküle egy percig is ellenni György király. Athénben és Kopenhágában másról is beszélnek. Krajcártalan emberként ült a hellén trónra a felséges úr. Thon mívelte a nagy csodát, melyet csak a napokban feszegettek egy kicsit azok az ármányos újságírók. Ne kerülgessük: György király megszedte magát. Az Olümposz halott istenei közül Merkurt találta legméltóbbnak életre kelteni György király. A magyar kereskedők nagyon beleszerettek a Balkánba. Igaz, még csak Belgrádnál tartanak. Ha Athénig

lekerülnének, ne feledjék, hogy Arisztotelész országában - Zeuszra mondom - nincs ma más szolid cég, mint Thon et Comp.

*

Olimpiától - az „Olimpiá”-ig. Micsoda offenbachi színjáték az új görög államélet. Milyen furcsa, hogy ma görögök élnek s hogy a derék György - görög király. Óh, athéni lelkek, óh, a görög és zsidó örökös harcán busongó Heine, óh, Byron, ki hellenofil lelkeddel siettél görög-szabadítani, modern pagánuszok, álmodók s rajongók, ti mind, kiket élni a régi Athén tanított, micsoda gyilkos valóság is az, hogy van Görögország, hol az igazságügyminiszter párbajban csak a minap lőtt agyon egy másik görög urat, s ahol a sztrájk jogát néhány évvel hamarabb ismerték el, mint Magyarországon. Milyen gyilkos valóság az, hogy élnek ma is görögök, Athénben Aiszkhüloszt játsszák, s a görög diákok forradalommal fenyegetőznek, ha a szegény szláv-görögök vissza nem klasszikusodnak. Hogy van Görögország, melyet épp úgy a múltja sorvaszt el, mint minket a múltunk, melynek életéből éppen úgy kihulltak a kultúraépítő századok, mint a mienkéből, s mely éppen olyan tragikomikus küszködéssel libeg a félbarbárság s az ultracivilizáció között, mint mink magunk. Csakhogy ha nekünk ősünk volt is a szumir, ezt kevesen tudják. De ezek a szegény görögök!… És Párizs még azt akarná, hogy György király a huszadik századra fölébredett s megnőtt Alkibiádész legyen!…

Azt beszélik, hogy otthon puritán ember György király. Puritánságából nem adott a leányával egy fél drachma hozományt sem. Korfuban olyan villája van, amilyennél sok szatócs tart különbet Budakeszen. És annyira puritán, hogy az inasait is maga pofozza… De Párizs nélkül nem tud élni egy idő óta. Érzi, hogy ma már csak Párizsban élnek athéniek. És ma már van pénz. És ha az ember már hatvan év körül jár, siessen élni. Igazság jár György királlyal, s e csöndesen baktató világnak örvendeznie illik. Ma már a királyok is úgy élnek, mint a szerencsés börziánerek s már egy új görög király nem lehet olyan rátartó, mint például egy régi Ypsilanti herceg.

A főlovászmestere: Cernovitz. Néha gróf, néha nem. Azt tartja magáról, hogy a magyar Csernovitsok rokona. Ez azonban csak éppen a honi vonatkozás kedvéért íródik. Meg azért, mert hárman járnak ők együtt: György, Thon és Cernovitz. A három úr a múlt estén ott sétálgatott az Opera színpadán az első és második felvonás között, s elükbe akadt Zambelli kisasszony, a primaballerina. A király hívatja a rendezőt s a rendező bemutatja a kisasszonyt.

- Zambelli, Zambelli - tűnődik a király. - Tudja-e, kisasszony, hogy Kefalóniában élt volt egy nagyon előkelő familia, melyet Zambellinak hívtak?…

És mintha szellemek mozdultak volna meg e szavakra. Mintha nehéz sóhajok szakadtak volna ide valahonnan… Igen, igen… Kefalóniában… Valamikor… És Zambelli kisasszony a párizsi Operában táncol… A Temisztoklészek és Porfürogennetoszok címzetes utóda pedig miután beütött a seft, Párizsban áldomásozik… Oh, Spárta, óh Bizánc!… De a párizsi utcának tetszik a király. Kedves és bájos a vieux marcheur szerepben. Egyelőre ő a souverain a la mode…

Budapesti Napló 1904. november 9.

A. E.

70. EURÓPA LEGGYORSABB VONATA

Európa leggyorsabb vonata november 3-ika óta Párizs felől robog Napfényországba, a sugaras Riviérára. Eddig Párizstól Mentonig, vagy vissza, szinte húsz órát tartott az utazás, s mindig magába foglalt egy éjszakát. Ma már tizenhárom óra s ötven perc alatt, reggeltől estig, Párizsból Nizzába ér a napsugárra szomjúhozó utas.

Az új vonat esemény a közlekedés terén és nemcsak gyorsaságával, de egész berendezésével példakép lehet. Úgy a lokomotívjait, mint a kocsijait az új gyorsasághoz építették, mely annyival figyelemreméltóbb, mivel a befutott vasúti pálya Párizstól a Riviéráig nagyon változó magasságú.

A Paris-Lyon-Méditerranée-társaság úri jóvoltából a máris híres Côte d'Azur Rapide-dal mentem le a minap Nizzába. A kontinens leggyorsabb vonata ez. Tizenhárom óra s ötven perc alatt futja be 1090 kilométeres útját nagyon változó, néha szinte veszedelmes pályán. Olykor százhúsz kilométeres gyorsasággal száguld a Côte d'Azur Rapide, ami egy kicsit a szó teljes értelmében szédületes gyorsaság nekünk, európaiaknak. Az étkező kocsiban bűvészkedni kell a villával, késsel. A kocsiablakokra fatáblákat kell húzniok azoknak, akik hajlandósággal bírnak a tengeri betegségre. Ehhez a nyargaláshoz szokni kell. Lehet, hogy pár év múlva már lassúnak ítéli ezt a száguldást a minden gyorsasághoz hozzászokó modern utas. Ma még elegen vannak, akik nem mernek utazni a Paris-Lyon-Méditerranée új vonatával.

Akad azért elég utas. Párizsban három nappal előbb kell már gondoskodni helyről, aki a Côte d'Azur Rapide-dal akar utazni, s visszafelé már Mentonban félig megtelik az új vonat, mely Párizs és Menton között közlekedik hetenkint hatszor.

Az új vonat persze keveset stációzik. Kétszer cserél mozdonyt. Ez is gyorsan megyen. Egy-két percig áll a legnagyobb állomásokon. És nyargal tovább. Kilenc órakor reggel indul el Párizsból, s este tíz óra és ötven perckor Nizzában van. Vissza félkilenckor reggel indul Nizzából, s este tíz óra és húsz perckor érkezik Párizsba.

Érdekes volt az extra-rapide első útja. A Paris-Lyon-Méditerranée főtisztviselői s a sajtó képviselői próbálták ki az új vonatot. Nagy bankettek voltak Nizzában, Monte-Carlóban, s vidám volt a legelső utazás mindenképpen. A vonatvezető mérnök azonban annyira ideges volt s annyira félt menetközben az új rekord sikere miatt, hogy a vonat gyorsabban érkezett be majdnem egy félórával, mint kellett volna. Ami akkor nem volt olyan nagy baj, s azóta félpercnyi pontossággal jár már az extra-rapide, melyet a Wagonlits-társaság kezdeményezett voltaképpen, s a társaság képviselője gúnyolódott is egy kicsit a banketti beszédek során, hogy milyen nehezen reformálnak az európai vasútakon, s mikor ők annak idején az étkező és hálókocsikat akarták itt bevezetni, olyan rémüldözésre találtak, hogy már-már feladták volt a tervüket. És íme ma már étkező s hálókocsik nélkül alig teszünk nagyobb utat, s már van egy európai vonat, mely útja némely szakán százhúsz kilométeres gyorsasággal repül.

A leggyorsabb európai vonat szinte luxus-vonati berendezésű. Hatalmas lits-salon, szalon- és étkezőkocsikkal. Az ára annyi, mint a többi gyorsvonaté. Csak a helyek fenntartásáért kell két-két frank különdíjat fizetni.

A Paris-Lyon-Méditerranée összes gyorsvonatai egy-két év múlva alighanem mind el fogják érni az új vonat sebességét, s bizonyos, hogy a Paris-Lyon-Méditerranée példája sarkalni fogja az összes nagyobb, európai vasúttársaságokat. Mikor az extra-rapide legelőször Nizzába érkezett, az *amerikai indulóval* fogadta egy zenekar, amivel az amerikai gyorsaságnak akart elmésen hódolni Ám ez az amerikai gyorsaság nagyon hamar európai lesz s amilyen jó tanítványainak látszunk a vasút terén Amerikának, nemsokára az amerikai vasutasok járnak tanulni Európába.

Budapesti Hírlap 1904. november 25.

71. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL

A Côte d'Azur Rapide szinte szomszédságába hozta Párizsnak a Riviérát, ezt a gyönyörű Napfényországot, ahol most már újból tarkállik, pezseg az élet.

Hyères-től, Cannes-tól Bordigheráig s San Remo-ig nagy volt a nyáron a nyugtalanság a háború miatt. Félő volt nagyon, hogy e télen elmaradnak az oroszok s elmarad a rubel. Dehogy is történt így. A Riviérán még soha sem volt olyan nagy a muszka invázió, mint az idén. Eleddig két nagyhercege van a Riviérának, s úgy vélik, jön több is még. Az egész orosz arisztokrácia itt mulat. A háborúra semmi sem emlékeztet a cannesi-i Meridien-villán kívül, melynek megnyitásáról szeptembervégi ottlétekor küldött volt hírt a Budapesti Hírlap levelezője. Protekciós orosz tiszturak feledgetik a Meridien-villában a mandzsuriai rémnapokat. De van közöttük egy-két rettenetes sorsú mártír. Láttam a parkban egy ifjú kapitányt. Egy golyó érte a koponyáját, s ez a kis ólomdarab csecsemőt csinált belőle. Egy katona-pópa kísérgette: beszélni tanította…

De nemcsak az oroszok nem maradtak el. Ez évben, már eddig is, nagy számmal vonultak be a Riviéra legnemzetközibb társaságába a japániak. Nagyon sok a japáni különösen a legoroszabb riviérai fészekben, Cannes-ban és - Monte-Carlóban.

Úgynevezett nagy szezont jósolnak a helyi jósok. Jön a belga király, aki most gyönyörű új kastélyt építtet óriási parkkal Antibes-ban. Már megérkezett a német trónörökös menyasszonya. Tehát bizonyosra veszik, hogy jönni fog a trónörökös is. A lapok meg azt újságolják, hogy maga a Kaiser is a Riviérán akar e télen pihenni. A Courrier des Étrangers már pár ezer nevet publikált. Ez a névsor sok-sok érdekességgel szolgál. A Bonaparte névvel egy hasábon adja a Dreyfus Alfréd nevét s K. Abe tokiói japáni úr a szomszédságában szerepel az Uruszovoknak, a Radzivilleknek. s Tolsztojoknak.

Nagyon sok a magyar a Riviérán. A helyi lapok hosszan és örömmel újságolták, hogy egyik legszebb cimiezi villát, az Eleonora-villát egy Batthyány gróf bérelte ki egész szezonra. A lapok hozzáteszik, hogy a gróf, ki egyik legelőkelőbb magyar mágnásfamilia sarja, egyben kiváló tudós és orvos. És Nizza állandó téli lakói közül Türr tábornok volt az, ki már októberben elfoglalta Congrès-utcai lakását Garibaldi szülővárosában. Természetesen őt olasznak tudja mindenki. Cannes-ban egy új hírlap indult. Német újság, mely a Riviérán fogja dokumentálni Lueger elvét, az osztrák-magyar hazafiságot. A lap kimondottan az osztrák-magyarok számára készül, s egyenesen Bécsből érkező értesülések igéretével toboroz a Riviéra *osztrák-magyarjai* között.

Megnyílott a Monte-Carlo-i színház, a nizzai opera. Csak Nizzában egyedül öt vagy hat színház közt válogathat az unatkozó idegen.

És már kész a farsangi mulatozás programja. Február 18-án lesz az első nagy bál. Március első napjain lesz kötelessége mindenkinek Karnevál nevében bolondoskodni. Az orosz nagyhercegek vállalták el a farsangi ünnepek védőségét. Addig is azonban van és lesz alkalom a mulatságra elég.

E közben pedig gyakran tűnnek-tűnnek föl Párizsban azok, kik hivatalosan a Riviérán pihennek. Még akik annyira pihennek, mint Geay, a lavali ex-püspök, kiről pár hónapja annyi szó esett a francia-vatikáni viszály révén, s ki most Cannes közelében él remete-életet. A minap őt is Párizs felé hozta egy robogó vonat.

A feledés országának tetszik ez a fényes partvidék. A Meridien-villa lakói, a mulató orosz arisztokraták, Geay püspök, Dreyfus… És még mennyi név, melyek elhangzása nagy, lezajlott viharok, tragédiák kárpitjait lebbentik meg… És mindezek fölött tündököl a Monte-Carlo-i tündérpalota, mely egymaga gyártja a legrettenetesebb tragédiákat…

Budapesti Hírlap 1904. november 26.

72. A FRANCIA GARNIZONOKBÓL

Párizs, nov. 27.

Híre járt a minap, hogy Berteaux, az új francia hadügyminiszter gárdát alakít. Ez a gárda csinos gárda volna. Azok a tiszturak formálnák, akik a híres árulkodást mívelték, s akiket most kiűz ezredeikből bajtársaik megvetése. Részükre most új ezredet kreálna Berteaux. Valamennyi előlépne rangban. Szóval császári gárda helyett támadna egy *bloc-gárda*. Egy új vezérkar - spiclikből.

Hogy a nevezetes és még mindig tartó leleplezések micsoda kavarodást keltettek a francia tisztikarban, az mutatja, hogy elhitte ezt a bolondos hírt majdnem mindenki. Soha ilyen fölfordulást!… És a lapok egyre szállítják még az anyagot. A kis vidéki társadalmak forronganak. Itt ügyvéd volt az árulkodó, ott bíró, emitt katona, amott tanár. Testületek, társaságok, garnizonok, községtanácsok forrnak, nyilatkoznak, bojkottálnak, civódnak. A kaszárnyákban pedig az utolsó kutyamosó is gyilkos gyönyörűséget szerezhet magának egy *sou*-ért. Újságban olvashatja, hogy például a hatalmas ezredes úrról milyen véleményt küldtek a még hatalmasabb hadügyminiszter úrhoz. Ezt a kémkedési históriát jobban meg fogja sínyleni a francia hadsereg, mint egy vesztett háborút. Csak azt kell elképzelni, mit érezhet néhány ezer katonatiszt, kiket most a piszkos jelentések publikálásával meghurcolnak, még ha azt el is tudnák felejteni, hogy ők árulkodók jóvoltából nem jutottak emelkedéshez. A minap egy katonatiszt özvegye valóságos átkot szórt egy hírlapi levélben arra, aki férje ellen árulkodott s azt írta, hogy férjét a mellőzés vitte a sírba, melyben része volt ez árulkodás által, s melynek okát nem is sejtette.

Egyik-másik titkos jelentés valósággal förtelmes. Íme, például egy parancsnokló tisztről ezt jelenti árulkodója: „katonai képessége nulla. Reakcionárius. Megmagyarázhatatlan tévedésből a becsületrend tiszti jelvényét kapta. Soha, még tartalékban sem szabad előléptetni. Rosszindulatú, álnok, hazug, egoista, gőgös, neveletlen". Százával akad ilyen hangú jelentés. Most már mit tegyen az a tiszt, kiről mindezt országvilág olvashatja?

Legnagyobb bűn a templombajárás. Ez szinte nagyobb bűn az antirepublikánus gondolkozásnál. De a vallásosság a protestáns tiszteknél is bűn. Egy Laporte nevű ezredesről így szól a szabadkőmíves-jelentés: „Szeretne republikánus-számba vevődni a réven, hogy protestáns. De ez az ember megátalkodott reakcionárius, akinek meg kell maradnia ezredesnek. A világért sem szabad előlépnie!" Pons parancsnok is protestáns s a szabadkőmíves feladó így számol vele: „II. Pilátus… Klerikális, noha protestáns. Antirepublikánus." Egy másik protestáns ezredesnek az a bűne, hogy ezredét protestáns tisztekkel rakta tele, s nem rokonszenvezik a zsidókkal.

És hány igazi, derék republikánus tisztet keserítettek halálra ezek a besúgások. Nem lehet például meghatottság nélkül olvasni egy meghurcolt ezredes nyilatkozatát. Fölsorolja mind-azokat, kik családjában küzdöttek s meghaltak a köztársaságért. Hivatkozik egész pályájára, melyen őt republikánus lelke kormányozta mindig. Azt írja, hogy halálos ítélettel sem

tántoríthatják el a köztársaságtól. És a szabadkőmíves jelentés ezt az egyébként zseniális katonát azzal ütötte el az előlépéstől, hogy *antirepublikánus*.

A Vadecard-szisztéma - úgy látszik - nemcsak a hadseregben volt otthonos, de mindenütt. Ám sehol olyan rombolást nem végzett s nem is végezhetett, mint a hadseregben.

Mikor a német Bilse-eset s néhány társa bejárták a sajtót, a francia közvélemény ujjongott a kárörömben. Hanem Franciaországnak már sorsa az, hogy a legnagyobb botrányokra rá tud licitálni. Ami most a francia garnizonokról kisült, s ami e garnizonokban most háborog, az siralmas és leírhatatlan.

És a javulásban nem igen bízik senki. Öt év óta megkétszereződött a francia szabadkőmívesek száma. A páholyok nem bírják befogadni az opportunus jelentkezőket. És ami a legjellemzőbb, a legszomorúbb: még kavarog minden s máris, botrányok és szép ígéretek után, csak néhány nap óta *egész sereg katonatiszt siet* biztosítani magát, kéri fölvételét a páholyokba.

Budapesti Hírlap 1904. november 30.

73. NÉGY NAP

November 15. Ma még nyár van. Ma még narancsvirágok nyílnak, s vad kaktuszok hivalkodnak minden árokszélen. Sohse volt még ilyen igézetes, mélységes kék a tenger. Ni, amott Cap-Martin. Óh, némaságos, gyönyörű kocsizás az árnyas erdő-úton. Tegnap. Öt napja. Tíz napja. Mit emlékszem én már? Mintha az előbb lett volna. Halkan, titkosan suhant a kocsink. Csak vártam, csak vártam: valamelyik fordulónál elém libeg az a szegény koronás asszony, ki itt lihegte vérező lélekkel Heine dalait süket, különös alkonyatokon, hogy aztán Territet-ben egy dühöngő, de irgalmas kezű bolondnak kése bevégezze a kálváriát… Emitt Monaco. És ott a tengeren óriás sirályok: kósza vitorlás hajók. Óh jaj, holnap. Alkonyodik. Kigyúl a pokol: a bank. Elegáns kocsik érkeznek és suttognak körültem az áhitatos parvenük:

- Egy nagyherceg. A cár nagybátyja…

- Ez Bonaparte Roland…

- Vanderbilt…

És egy sereg név még, mely megreszketteti a bugris szíveket… Én lehajtom a fejem s elmondom tízszer, százszor panaszkodva, fenyegetőzve: holnap… Mit nekem ez a ragyogó pokol? Ez az előkelő Bábel. Csak itt ülhetnék holnap is. Alkonyatkor. Itt a parton. Mit néznék? Mindig csak azt, mint nyargal bele a kék tenger lila borulatos barnasága a közeledő éjszakába. Ugye, bolondság?

November 16. Igen, igen… Utazni annyi, mint egy kicsit meghalni. Reggel van és nyár van. Óh, csiklandozd csak az arcom Dél bolondos, jókedvű Napja. - Nizza, nyolc óra harminc perc. Este tízre benyargalunk a télbe. Eszembe jut egy jámbor, ifjú erdélyi újságíró legény, ki egyszer naiv bosszankodással s még naivabb eredetieskedéssel szidta azt, aki a gőzmasinát kitalálta. Én naiv emberem, hogy kinevettelek akkor. Hogyne. Ilyen ostoba és banális lélek, aki a vonattól félti a vidék romantikáját, no és a szív békességes álmait. És most? Átkozom a kontinens leggyorsabb vonatát. Már Marseille… Már Avignon. Jaj, itt már nincs lombjuk a fáknak. Mâcon-ban egy farkas-bundás vidéki ugrik fel a vonatra. Ez a bunda behozta a tél minden rettenetes szenzációját. Fázom. Este van. Kinéznék az ablakon: köd. Most párás, világos, téli lármás, óriási csarnokba robogunk bé:

- Párizs!…

Oh, jaj!… A kocsi robog velünk a hosszú rue Rivolin. Dermedten, félálomban s delíriumosan ismétlem magamban: igen, ez Párizs s te Párizsban vagy…

November 17. Hogy szerettem volna If-várat látni, Monte-Christo várát, a csodálatos Dumas-atya álombirodalmát. Nem lehetett. Alig állott Marseille-ban valamit a nyargaló, gonosz ördögszekér. És most milyen messze van Marseille!… A Dél!… A halál fagyát érezem és rettegek e ködös, zavaros, szomorú Párizstól. Nem, nem. Itt nem maradok. De hova? Budapestre gondolok. Havat lapátolnak az utcákon. Lárma. Az az értelmetlen, pimasz és bántó lárma, melynek zajkovásza Tarnopolból került. A kávéházak. A redakciók. Az emberek. Jaj… Mi lesz? Az utcákon meleg, gyönyörű bundákkal bújnak kocsijaikba a boldogok. Nekem nincs meleg, prémes, vidám bundám és kocsim nem állhat meg a „Comédie" előtt. Pedig olyan jó volna kivetkőzni drága prémekből. Beülni a föltárt páholyba. Nézni a Capus új darabját, mely olyan szép s olyan álomszerű, mint Monte-Christo gróf története… If-vár. Ha volna egy If-vár valahol, ahol most meleg van, virágok illatoznak s a nap ragyog. Halódó betege vagyok a hidegnek. Mi történt velem, a régi, vásott, falusi fiúval, akinek ünnep volt a tél?… Ma korán lefekszem. De jó lesz a meleg ágyba bebújva nyakig, míg a párizsi papír-falakon árad-árad be a hideg a nyomorú, hideg kandallós, kis szobába. A „Vie Parisienne" lapjait forgatom kék, reszkető ujjakkal. Olvasom, hogy megnyílt a szezon, hogy Párizs a világ közepe újra, hogy mennyi itt a gyönyörűség… Mennyi!… Milyen jó volna ott a nizzai temető fölött, a „Château" legtetején napfényben fürödve nézni most a tengert!…

November 21. Odahaza hógolyóznak. Így olvasom. Meghógolyózták a premier-t is, Tisza Istvánt. Hohó! Ez fölébresztett. Az az! Igazi tél kellene. Fehérség s remegő, fényes, fagyos levegő. Nem ez a csúnya köd, mely a La Manche-on túlról jött bizonyosan ide. Hogy elszomorodnék itt most még a vidám, kis Bölöni Gyurka is, aki siránkozva hagyta el Párizst. Hjah, ekkor nyíltak a virágok s a Bois-de-Boulogne felé kocsizni fölért egy drámaírói sikerrel s három kolozsvári szigorlattal. Hol az a májusi vidámság? A Bois-de-Boulogne legszebb útján, csöndes májusi délutánon egy ifjú s egy még ifjabb magyar, messze Keletről szép Szilágyságból valók, tanítanak egy párizsi fiakkeres kocsist, hogy hogyan kell forradalmat csinálni. Az öregapja a derék nebulónak talán arisztokrata fejekkel labdázott. Az utód nagyon jámbor ifjú lett, tekintélyek tisztelője. Mikor már megértettük vele, hogy ő esetleg különb és hasznosabb ember a Jockey-klub egész pereputtyánál, s megfogadtattuk, hogy ezután büszke és szabad ember lesz, hirtelen lekapja a kalapját a legény.

- Mi az, kocsis?

Megilletődött, ünnepi arccal magyarázza nekünk:

- Monsieur Loubet kocsija jön amott.

Még jó ötszáz méterre volt a díszes elnöki kocsi, s a sansculotteok unokája már oda volt a hódolástól… Milyen szép volt az a nap! Micsoda hullámzás a bulvárokon!… És milyen sötét, ködös, beteg tél nyomja most Párizst. Az alázatos fiakkeres kocsis nem megy ki a fejemből. Íme, mi lesz Danton népéből… És rögtön önmagam mustrálom. Íme, beteg hangulat-battéria lesz egy alapjában erősnek és szárnyalónak indult lélekből. Ma nagy estémnek illenék lenni. Huszonhét éves leszek holnap. Ugye ezután, az én indulataimmal, már az öregség jön? Brrr!… Ha még a régi legény volnék, ma - Herkulesre - innám egy nagyot…

Szilágy 1904. december 1.

Ady Endre

74. JEANNE D'ARC ÉS MODERN ELLENSÉGEI

Párizs, dec. 2

Apró ibolya-bokréta, krizantém, rózsa hull néhány hét óta egy bearanyozott lovas-szobrocska elrácsozott kőaljára. Domrémy csodálatos leányát ábrázolja ez a faragott kép. Mikor annak idején a Place de Rivolira, tövébe a Tuiléria kertjének, fölállították, készítőmestere kérte, követelte, adják vissza, hogy befuttassa arannyal. Nem adták, s ő visszalopta éjnek idején. És most aranyos fényben csillog a Place de Rivolin Jeanne d'Arcnak, a dicsőséges szűznek kicsi szobra.

És úgy történt, hogy a francia napi politika Minotaurusza megéhezett a régi múltnak e legendás szűzére. Néhány hét óta Jeanne d'Arcot együtt emlegették Syvetonnal és Jaures-val, Andréval és Vadecard-ral.

Nem első eset ez. Mikor a modern Franciaország fiók-Voltaire-jai múlt-romboló, legenda-faló dühbe borulnak, mindig a Jeanne d'Arc-legendán kezdik a dolgot, ők tudják, miért, de a kis csodálatos Jeanne-ra haragusznak legjobban. Mikor róla írnak, beszélnek, haragtól reszket a tolluk s rekedt a hangjuk. A haragos *libre penseur* professzorkák már mi mindent ki nem derítettek a domrémy-i kis parasztleányról!… Hogy ostoba kis leány volt. Sohse vitézkedett. Sohse halt mártír-halált. Hogy az angoloknak a légy is többet ártott nála. Hogy a nép fantáziája szőtte az egész orléans-i szűz-legendát. És hogy az egész história a tömeg-patológiára tartozik és Jeanne d'Arc egész élete egy kis parasztleány mániájának bolondos képe, egy babonás, zavaros korszakban. Mintha több volna mániánál az a módszer, mely egy szabadgondolkozó bölcsességével akarja nemcsak a jövendőt kiszabni, de a múltat is átalakítani. A természettudományos gondolkozásnak az elemistái e bősz tanár urak. Igazi gondolkozó, óh, nehezen mond ítéletet. De ezek előtt a mániákus szabadgondolkozók előtt nincs titok, nincs nehézség. Jeanne-d'Arc és Szent Lajos legendái a francia géniusz dicsőségét hirdetik. E legendákat lehet a mai gondolkozás rostájába rakni. De még így sem lehet állítani, hogy ez az igazság. Végre is e büszke századra is következhet öt század, s talán ez az öt század nagyobb differenciákat teremt az emberi gondolkozásban, mint az az idő, mely 1425 óta eltelt, mikor a tizenöt éves Jeanne „Isten és a szentek segedelmével" megindult az angolok ellen. De nem szabad ilyen legendáknak egyszerű, vad romboló kedvvel nekiesni.

Legutóbb egy Thalamas nevű líceumi professzor tette ezt. Különösen rossz időben cselekedte. A francia társadalom kezd megirtózni attól a destruáló hadjárattól, melyet a szabad-gondolkozás szent nevében folytatnak a francia nemzeti érzés, a múlt, a tradíciók ellen.

Két hét óta forrong a francia diáknegyed. A rendőrök naponkint csatáznak a tüntetőkkel. A diákokat egy párszor Coppée, a nagy francia poéta vezette Jeanne d'Arc szobrához. És, ami már szokott, de szomorú dolog, a politika is kizsákmányolta az ügyet. A nacionalisták a kormány számlájára írták Thalamas bűnét, a kormány pedig fogta magát, s talán meg-győződése ellenére, bűnösnek mondta ki a professzort, s elhelyezte vidékre, miként tette volt nemrégiben egy elvtársával, aki viszont nemzete gloire-ját cibálta meg összességében, s védelmébe vette Carnot gyilkosát.

A Thalamas-afférrel egyidőben esett az Akadémia nagygyülése, melyen megkoszorúztak egy Jeanne d'Arcot dicsőítő munkát. Domrémyben leleplezésre vár az orléans-i szűz szobra. És most mozgalom indult, hogy nemzeti ünneppé tegyék az évnek egy illő napját Jeanne d'Arc tiszteletére.

Két nap óta elcsöndesedtek az utcai tüntetések. Most már csak ibolyával, krizantémmel s rózsával tüntetnek a Place de Rivolin. A Thalamas-affér pedig sok-sok aktuális társával együtt újra azt hirdeti, hogy mentsen Isten minden társadalmat minden fajta ultramontanizmustól. Jeanne d'Arc nincs útjában a haladásnak mint például nincs, mondjuk, Kinizsi Pál…

Budapesti Hírlap 1904. december 4.

75. LEAR KIRÁLY PÁRIZSBAN

A nagy este lezajlott. Két francia tengerész végre is áthozta a La Manche-on a nagy britet, ki előtt a gall szellem eleddig semmi áron sem akart zászlót hajtani. Tegnap este végre szóhoz jutott Shakespeare az angolgyűlölő Párizsban - rangjához illően.

Az Antoine-színház annyi lárma, viszontagság és halogatás után bemutatta Lear király-t. Éppen százhuszonegy esztendős kísérletet újított föl ezzel a Strasbourg-bulvár híres és nemes kicsi múzsa-csarnoka. Még 1783-ban született meg az első francia Lear. És óriási sikere volt a - paródiájának. Azóta úgyszólván ez a Shakespeare sorsa a francia földön: paródia. Voltaire népének nem kellett az avoni hattyú. Nem elég magyarázat ehhez az átültetés nehézsége. A való ok: a gall engesztelhetetlenség és önteltség. A francia szellem nem akart hódolni az angol géniusznak.

Ám Shakespeare mindenen diadalmaskodik. Még a francia elfogultságon is. Shakespeare győzött. A politika hatalmának hirdetői pedig rámutathatnak a különös véletlenre, hogy Shakespeare legelső méltó bevonulása Párizsba - az angol-francia-egyesség esztendejében történt.

Igen: két tengerész hozta át Shakespeare-t, s erről talán lehetne filozofálni, ha idő volna rá. Az egyik Viaud Julien, a Vautour kapitánya, kit Pierre Loti néven ismer a világ. A másik Vedel, ki szintén tengerész volt, s a tengerről hajózott be Árkádiába.

Loti és Vedel az eredeti Shakespeare-t akarták Párizsnak adni, s majdnem ezt is adták. Igaz, hogy Shakespeare verseit ritmikus prózával közelíthették meg legföllebb, de fordításuk költői és minta-hű.

Antoine pedig megértette Loti és Vedel akaratát. Shakespeare korának színpadát utánozta és stilizálta francia rafinériával tegnap este az Antoine-színház. A modern színpadi technika minden tudását összeszedte, hogy illúzióját adja a primitív színpadnak. És ez körülbelül megadja a kritikáját a tegnapi estének. Francia lelkű és finom ízlésű este volt ez. Nem volt úgynevezett *klasszikus* előadás. Nem is az angol s a maga korabeli Shakespeare jelent meg tegnap Párizsban. De végre igazi értékeléshez és megbecsüléshez jutott francia földön a brit óriás. A legfanatikusabb Shakespeare-imádó sem követelhet különb Shakespeare-estét - Párizsban.

Az első este publikuma *gourmet-k*ből került össze, e szó irodalmi és megbecsülő értelmében. Óriási volt a siker, habár sok-sok mindenben egészen mást kaptunk, mint amit shakespeare-einek mond a nemzetközi irodalmi konvenció. A francia Lear patrónusai sokért nem adták volna, ha csak néhány taktus shakespeare-i muzsikát is támaszthattak volna fel valahonnan, de a muzsika így is stílszerű volt. Végre is nem lehet szó egy Shakespeare-korabeli este kiszakításáról a múltból. Főképpen nem Párizsban. Csak arról lehet szó, amit a tegnapi esemény valóban jelent: a modern francia színpad lelkes hódolásáról Shakespeare előtt. Antoine ábrázolta Lear királyt, s minden egyes ábrázolásból szintén ennek a lángoló lelkű művészembernek a felfogása ragyogott ki. Majdnem azt lehetne ítélni: Antoine játszott minden szerepet. A

közönség pedig értett, érzett és lángolt egész este. És gyönyörködött a primitív színpadban, melyen a Shakespeare-korabeli jelző táblát azonban ezúttal a színpadi ördöngösség pótolta.

Pierre Loti Konstanináopolyban, Vedel Madridban, vagy éppen Marokkóban valahol értesül a nagy este sikeréről. Örökös vándorlók ők, kik Leart is valahol valami egzotikus föld csendjében idézték meg a francia színpadra. És mivel a szerencsés lelkű franciák között minden, még a legnemalkuvóbb művészet is, divatot csinálhat, bizonyos, majdnem bizonyos, hogy Loti és Vedel messzeható, példaadó, nagy dolgot csináltak, s a tegnapi este dátum lesz valamikor a francia színpad történetében…

Budapesti Hírlap 1904. december 9.

76. AMERIKAI MŰVÉSZHÁZ PÁRIZSBAN

Budapest, dec. 14.

Nemrégiben küldtünk hírt a párizsi Sorbonne eseményéről. Az Egyesült Államok tanszéket kreált a párizsi egyetemen s azóta Párizsban *sikk*, divat a Sorbonne-ba járni s hallgatni előadásokat Amerika eszméiről. És most még érdekesebb amerikai institucióhoz jut a francia metropolisz. Egy hivatalos amerikai *művészházhoz*.

Amerika szépművészeti iskolát akar fölállítani Párizsban. Egészen olyat, mint amilyen a franciáké Rómában. A franciák római művészházát általában magát-lejárt intézménynek kezdik tartani. Az amerikai művészházat, ha megvalósul, az újvilág művészi viszonyai között aligha fogja ilyen hamar e sors fenyegetni. Így érzik ezt a tervezői is. Örökéletűnek látják előre, s már látják benne az ó- és újvilág művészi eszméinek összehozó, kibékéltető templomát.

Az idea egy amerikai hölgyé volt, a miss Smedleyé. Az összes amerikai művésztestületek, a kormány, a mecenások föllelkesedtek rajta. Amerikában hamar és mindenre kerül pénz. Már szinte együtt van a művészház költsége. Egyetlen mecénás gondoskodik például a művészház könyvtáráról, mely természetesen elsőrendű lesz. Azt akarják, hogy tanárokul a legkiválóbb francia mestereket nyerjék meg.

Az Egyesült Államok kormánya ítélné oda minden évben az illetékes művészkörök meghallgatása után a *párizsi díj-akat*. Tehetségükről már tanúságot tett fiatal amerikai művészek és művésznők kerülnek majd a párizsi művészházba.

Az a komité, mely a terv megvalósításán dolgozik, már Párizs város községtanácsához is beadta kérelmét. A művészház számára ingyen telket kér. Párizs város pedig előreláthatóan készségesen teljesíti e kérést. A Champs de Mars-on jelöl ki valószínűleg telket e most még kissé elhagyott helyen, de mely minden párizsinak hite szerint a jövő Párizsának a középpontja lesz. Amerika ifjú művésznemzedéke itt fog tanulni.

Jótékony vagy kulturális amerikai intézmények már előbb is voltak Párizsban. Ám most a Sorbonne új tanszéke és az amerikai művészház terve hivatalosan és programszerűséggel hirdetik, hogy Amerika immár a népek koncertjében kultúrája révén is szerepelni és érvényesülni akar. Francia írók, gondolkozók nagyon különös érzéssel kezdik konstatálni, hogy Amerika, mely sajtóját már előbb átküldte az óvilágba, azt az álmát árulja el, hogy majd annak idején irodalmával, művészetével is föl fog tudni keresni s versenyre hívni bennünket saját fészkünkben.

A Saint-Louis-i kiállítás ötletéből sokan megcsinálták azt a jóslást az Amerikába kiránduló európaiak közül, hogy Amerika játszva fogja behozni azt a hátramaradást, melyet gazdasági munkalázában a kultúra terén természetszerűleg mutat. A párizsi művészház kicsi, de szintén biztos jelenség erre.

Budapesti Hírlap 1904. december 15.

77. VÁNDORMADARAK A RIVIÉRÁN

I.

Mária anyja

Mária anyját ragyogó novemberi napon fekete villamos gépkocsi várta a nizzai pályaudvaron. A fekete ernyő alá, a puha, fekete ülésre méltóságosan s az utazó ruha lehető fekete gyászában ült Mária anyja. A soffőr megkapta a fejbólintást, s a gépkocsi repült… Valahol villa-sorok között kocsik repültek szembe. Lovas és lovatlan kocsik. Az összetalálkozók megálltak. Nyári, pompás tarkaságú nők kiáltoztak át Mária anyjához:

- Párizsból, ugye?

- Igen. Párizsból. Az én mindenségem sírjától.

- Az egész világ ott volt, ugye? Óh felséges lehetett. De itt is ám. Az egész Riviéra Cannes-ban volt. Ő fenségeik is. Zsúfolva volt a templom.

- Oh Passyban is. Az én drágám sírjához zarándokolt egész Párizs. Mintha nem is volna más halott.

- Mária! Mária! Asszonyom, kegyednek még is van egy megnyugvása. Mária meghalt, mert különb volt mindenkinél. És kegyed asszonyom az anyja ennek a csodálatos, egyetlen lénynek…

Mária anyja büszkén, méltóságosan köszön. Az automobil rohan tovább. A nyilván előkelő és valószínűleg muszka hölgyek pedig bosszankodva nevetnek össze:

- Madame Baskircsev furcsa hölgy. Ez már komolyan hiszi, hogy a világ másról sem beszél, mint az ő leányáról… Hát nem furcsa?…

II.

A trubadúr özvegye

Egy sovány, kis festékes hölgy kuplékat énekelt. Az orfeumban előkelő publikum ült. Valahova menni kell. A szezon még nincs itt, s az opera csak húsz nap múlva nyílik meg: És a színpadról zuhognak a rímek. Micsoda poémák!… És mi otthon Keleten, azt hirdetjük, hogy a gallok földjén egyetlen grácia sem marad el egyetlen halandótól sem, s hogy ott az orfeum-nóta is finom poézis. No lám:

„Quand on est amoureux,
On est bien malheureux…

Rettenetes!… És azután:

Va ch' vach' va chère Adèle,
Vo, voo, volage infidèle…"

Egyik páholyból fölkél egy elegáns hölgy, s elég világos indignációval távozik.

Igaza van. Armand Silvestre feleségének nem szabad hallani, hogy Béranger népe ilyen nóták mellett mulat…

III.

A kapitány felesége

Este volt. Kocsiztak a langyos, illatos levegőjű utcákon a kapitány és a felesége. Egy véresszájú hírlap redakciója előtt tömeg állott. Zivataros ülése volt a párizsi kamarának. Most jönnek dróton a hírek. A véresszájú hírlap pedig azonnal transzparentokon közli mindezt az utcával. A hatalmas üvegablakokban egymást váltják föl az óriásbetűs lapok. Most éppen egy kemény, nacionalista beszéd durva „slágvortjain" van a sor. És messze ragyognak az éjszakába a betűk:

„És miért teszi mindezt a kormány? Franciaországnak el kell veszni, hogy Dreyfus, az a nyomorult áruló s a hívei megbéküljenek…"

Kegyetlenül villognak a betűk. A sötétségben morogva silabizálja őket kint az utcán a tömeg. A kapitány látja. Megvetően néz le a kocsiból s föl az ablakokra. A kapitányné hangja sikongva tör ki, s az elrobogó kocsiból még elér a tömeghez egy-két zokogó asszonyi hang.

IV.

A hercegnő

A hercegnő!… Hogy ismerik már Monte-Carlóban! Reggeli tíz órakor érkezik Nizzából, s délután ötkor visszautazik. Egy idő óta itt él mindig. És játszik. Ott ül a világcsavargók seregében a trente-et quarante mellett. Ülhetne s pletykázhatna most Uzès hercegnő szalonjában. Szegény, öreg asszonynak látszik a cifra kokottok között. Öreg is már, kinek meg nem maradt semmi, csak a játék. Veszít. Majdnem mindig veszít. Félötkor pedig már ott gunnyaszt az állomáson, valamelyik fapadon. A tenger csodaszép s a hercegnő olvasgatja szomorú arccal a megmaradt aranyakat és nem nézi a tengert.

Akkoriban egy délutánon divatos francia író jött éppen hazafelé Velencéből. És egy másik. Talán ő is francia, író és divatos. A Margueritte-testvérek új könyvéről beszéltek éppen, amikor Monte-Carlóban beült hozzájuk többekkel a hercegnő. Ők beszéltek tovább. A fiatalabbik:

- Lehetne ám egy-két érdekes regényt írni a második császárság udvaráról. Az ön tollára való volna például Eugénia híres barátnőjének, X. hercegnőnek az élete. Kevés ilyen jeles dámája volt a császárságnak…

Az idősebbik csöndesen:

- Csöndesen!… Nem lehet tudni. Még él. Ott él valahol a Riviérán…

A hercegnő pedig fáradt, szomorú, öreg szemeiben gyulladt ragyogással nézett a harmadik köztársaság fiatal óriásaira. Ezek nem Balzac-ok bizony. És nem is lesznek Balzac-ok soha. De milyen jó fiúk. Az ő életét érdekesnek tartják. Kedve lett volna odaadni nekik a megmentett aranyait. Nem került rá sor. A harmadik köztársaság Balzac-jai hamarosan rátértek Combes politikájára. A hercegnő pedig Nizzában kiszállott…

Budapesti Napló 1904. december 18.

A. E.

78. MISTRAL ÉS A NOBEL-DIJ

Budapest, dec. 17.

Francia poétának jutott az idén ismét a Nobel-díj. Sully Prudhomme után Frédéric Mistral a megkoszorúzott. Azt várná mindenki, hogy ujjong a francia literatúra, hogy immár másodszor becsülik így meg. De nem ujjong ám. Sőt ellenkezőleg. Frédéric Mistral *nem francia* poéta. Szinte annyira nem francia, mint idei osztályostársa a Nobel-díjban: Echegeray, a nagy drámaíró spanyol. Frédéric Mistral nemcsak nem francia, de ha rajt állana, holnap már sehol sem zengene Voltaire és Hugo Victor nyelve. Nem is ismeri a nagy francia publikum Frédéric Mistralt. A német iskolák növendékei többet tudnak róla, mint a francia diákok. Mistralt le kell fordítani francia nyelvre. Ő idegen nyelven ír, mely majdnem annyira lehet spanyol, vagy olasz, mint francia.

Csodálatos jelenség ez. Talán soha és sehol sem volt párja. Frédéric Mistral valósággal új nyelvet konstruált múzsája számára. A régi provánszi trubadúrok nyelvéből csinált egy új trubadúrnyelvet. És ma lent Délen, a régi Provánsz helyén, a régi Provánsz népe kezd rátérni a maga csúnya dialektusából Mistral zengzetes nyelvére. Itt nem a nép adott költőt. Legalább is nem a mai nép. Hanem támadt egy költő, ki nyelvet, iskolát, irodalmat csinált.

Hetvenéves elmúlott már régen Frédéric Mistral. Életére, munkájára büszkén tekinthet vissza. Ma a provánsziak, a félibrék sokan vannak. Van provánszi irodalom, van provánszi jövendő.

Mistral zsenijét nem kisebb ember vette észre, mint Lamartine. Tu Marcellus eris, - jósolta neki, s Lamartine jóslása bevált.

Micsoda hatalmas eszmének fia Mistral? Mert hát a próféták nem vaktában bukkannak elő… Mistral a Latin egység prófétája. Ez a nagy poéta rettenetes álmot álmodik. Mistral nem akarja, hogy francia nép legyen. És nem akarja, hogy olasz, hogy spanyol nép legyen. Ő egy *nagy* latin nációt akar, mely kivesse magából a longobárd, vizigót, frank és normand keménységeket. Dél győzedelmét akarja, a *latin Dél* győzedelmét. Amilyen őrületes, olyan gyönyörű álom ez. Költőibbet álmodni sem lehet. Valóra aligha fog válni. De örök és halhatatlan tanúsága lesz a latin egységnek.

A rebellis langue d'Oc nagy diadalát jelenti a svéd akadémia ítélete. És hogy ezt éppen fönn Északon művelték!… A hivatalos francia irodalomnak van oka neheztelni. S a *félibrék*-nek van okuk örülni. Igazuk van, pedig haragusznak, a francia íróknak. Mistral majdnem olyan idegen nekik, mint egy breton, vagy baszk poéta. Csak sokkal veszedelmesebb.

A nagy provánszi trubadúr egyébként lent él mindig, a vidéken. De Párizsban van egy irodalmi nagykövetsége, s ha valami provánszi költő-ünnepen megjelen, melyek régi provánszi szokás szerint *szerelmi törvényszékek* formájában ejtik meg a költők versenyét, hihetetlen megható rajongással gyűlnek össze tiszteletére a félibrék s mindazok, akiket Mistral poézisa meghódított a provánszi nyelvnek. A Mireille költője a Nobel-díjat Arles-ban egy provánszi múzeum céljaira adja. Régi terve, munkájának betetőzése ez. Egyéni munkájának és életének. Mert ő ezenfölül tántoríthatatlanul hiszi és vallja, hogy majd egykoron Provánsz nyelvén fog szólni minden latin, minden francia, olasz, spanyol, portugál, stb.

Költő-király az agg Mistral. Csodálatos hatását mi sem bizonyítja jobban, mint hogy külföldiek tanulják meg az ő poézisa kedvéért a provánszi nyelvet, Mistral nyelvét. Roosevelt elnök például gyönyörűen beszéli a Mistral által újjáteremtett *langue d'Oc*-ot, s neki Mistral a kedvelt poétája. A német és olasz iskolákban Mistral verseit tanítják. És hiába mondják a francia hivatalos irodalom emberei, hogy Mistral minden sikeréhez, a francia nyelv messzeérő hatalma által jutott. Ez lehet, hogy így van, s vigasztalásnak is jó. Ám a valóság az, hogy

jelenleg nincs Mistralhoz fogható élő költő-alakja a francia irodalomnak és Mistral - nem francia. Annyira nem francia, hogy francia kitüntetést sem fogad el. A francia akadémia halhatatlanjai közé talán bejuthatott volna már, de ő előre protestált. Ő nem francia.

A Nobel-díj ez évben nem hódolt abszolúte a francia géniusznak, ha némely francia újság így is akarja francia hiúságból föltüntetni. Mert a francia géniusznak fájdalmas büszkesége lehet csak az, hogy belőle s ellenére új géniusz képes születni. A svéd akadémia döntése egy óriási egyéni tettet koszorúzott meg voltaképpen: Mistral nyelvet, irodalmat, s hogy úgy mondjuk, egész kis világot teremtő kultúrmunkáját. És különös dolog, hogy ezúttal germán kezek fontak koszorút egy olyan eszme legfanatikusabb apostolának, mint a latin egység…

Budapesti Hírlap 1904. december 18.

79. AUTOMOBIL-KIÁLLITÁS PÁRIZSBAN

A Grand Palais-ba s Párizs város üvegházaiba csődül ez idő szerint Párizs. Az automobil-mánia elkapott mindenkit. Még a kis midinettek is automobilkosztümök másaiban járnak s ifjú kereskedő-praktikánsok a legújabb rendszerű versenygép szerkezet titkain kapnak hajba.

Hatalmas, gyönyörű a párizsi automobil-kiállítás és óriási. Reprezentálja minden vívmányát ennek az új és nagy jövőjű közlekedési eszköznek. Az automobil szaktudósainak szeretnénk részleteket mondani el, avatott leírásokat adni. Ám ez hosszú dolog volna, nem is értenénk hozzá, s nem is sokat érne. Maradunk tehát egy befutó tekintetnél, mely a kiállításnak hirtelen képét adja.

A kiállítás nemzetközi. A francia kiállítókon kívül német a legtöbb. Vannak olasz, svájci, amerikai, belga és holland kiállítók is. Sőt kiállított egy magyar cég is (a budapesti Lorenc-cég, ha a katalógus nem téved). Nekünk, magyaroknak, itt még kevés helyünk lehet. Talán már néhány év múlva több. A kiállítással egy időben folyó kongresszus ugyanis nagy szeretettel vette föl a nemzetközi automobil-klub-szövetségbe a magyar automobilklubot. Born Frigyes báró és Törley József kérték a kongresszuson ezt a fölvételt. Nemcsak automobilok láthatók óriás gazdagságban e kiállításon, hanem minden gyártmány, mely az automobillal összefügg. Vagyonokat érő női automobil-sportruhák, férfikosztümök, soffőr-ruhadarabok, fölszerelések stb. És Párizs város üvegházaiban ott vannak a vízen járó automobilok fajtái is. Az autocanot-k, mint egy francia akadémikus elkeresztelte őket.

Minden típusa képviselve van az automobilnak. A villámos [!], gőzös s legfőképpen az explóziós rendszerek. Kicsi és óriás gépek. Városi sétakocsik s minden viszontagságra berendezett verseny- vagy turista-kocsik.

A vakító, új automobilok között nagyon megbámulják a viharlátottakat. A Gordon-Bennet-versenynek egy-két szereplőjét például. Aztán ki van állítva a többek között egy sáros piszkos utigép. Mellette egy térkép. E szerint a gép turista gazdája azt a kis utat járta be nemrég, melynek stációi Párizs, Hannover, Berlin, Bécs, Budapest, Bukarest, Abbázia, Turin és Lyon.

De nemcsak szárazföldi és vízi automobiljai vannak a kiállításnak, de biciklijei és egyéb kerekes alkalmatosságai is. Sőt, hogy a kiállításnak még átfogóbb terve legyen, léghajókat is állítottak ki. Ez tehát a modern közlekedésnek a kiállítása volna szárazon, vízen és légben, ha a légi alkalmatosságok természetesen nagyon komikusak nem volnának. Egy pár csodabogarát a madár-formájú repülőgépeknek nézik különösen sokan a járókelők közül. Fölszállani aligha merne velük a föltalálójuk sem.

Egyébként pedig késő estig valóságos tolongás van mindkét helyén a kiállításnak. A Grand Palais-ban valósággal divat most az estét tölteni. Hangverseny van mindig, s a nagy száz tagú zenekar gyakorta gyújt rá a magyar csárdás-ra.

E közben tolong a tarka publikum. Sok nagyon az idegen. Magyar is bőven akad. És folyik a vásár is nagyban. Ingyentombola van a kiállításon s a főnyeremény egy automobil. A reménység ilyenformán egy táborba hoz mindenkit, s minden látogató egy-egy kis fiók - Van Zuylen báró, vagy Dion márki.

A kiállítás karácsonyig lesz nyitva.

Budapesti Hírlap 1904. december 18.

80. PÁRIZSI JEGYZETEK

[A Budapesti Napló eredeti tárcája]

Willy Párizsa

Az idő száguld és sírván tekintenek utána nemcsak a gyöngék.

Balzac Párizsa nincs többé: ez a Párizs a Willy Párizsa…

Jules Claretie, a díszes állású, öreg poéta sóhajtott imígyen a minap. A „Temps" kedves öreg krónikását sokszor szállja meg a melankólia. Az ő krónikázásához valami olyan szükséges matéria ez, mint a tinta. Mióta íródeákok és krónikőrök élnek, így szokás ez mindig, s igazuk van az öregeknek: minden szebb volt, mikor ők fiatalok voltak. Hanem a Jules Claretie melankóliájából valami rejtett panasz is kisír. A negyven halhatatlanok e legelevenebbje legkevésbé tudja leplezni, hogy harminc évvel ezelőtt nem úgy gondolták azt, ahogy most van, azok, akik az új Franciaországot meg akarták csinálni. Hogy is magyarázzuk csak ezt meg? Talán avval, ha most Kemény Zsigmond élne odahaza nálunk ifjú erőben, krónikázó kedvben. Mi mindent nem mertek remélni az emberek 1867-ben Magyarország földjén, s milyen kevéske vált valóra? Az egeket verte a magyar lélek lángja… Hol ez a láng? Hol vannak az álmok? Milyen másként van minden, mint akkor gondolták… Ez a panasz tör elő a világosabb s érdektelenebb lelkekből francia földön. A harmadik köztársaság nem váltott be semmit a nagy remények közül. A köztársaság az oka? Nem. A múlt. Mondjuk: a sors. Talán a rendszer. Bajos volna hamarjában bűnbakot lelni. Nem a legjobbak s nem a legértékesebbek vannak felül. Hisz így van ez, mióta világ van s így lesz még sokáig. De mikor harminc évvel ezelőtt mást reméltek a Jules Claretie-k. És a Gambetták is. Jön új generáció, munkás és zseniális. Beteljesül a forradalom. Lélekben, testben harmonikus, erős franciák támadnak s aztán megjön a *reváns* magától. Mindenekfölött pedig Franciaországot az igazi arisztoszok fogják vezetni, a kiváló és érdektelen elmék.

És minden másként lett. Nőtt új generáció s nincs benne köszönet. Milyen fájdalmas, mikor egy olyan szabad, republikánus lelkű íróembernek is, mint Jules Claretie, a császárság különb napjait kell visszasírnia. A kenyér lett úrrá minden mezőkön, s akiknek lelkét a szép álmok formálták, akik hittek egy modern arisztokráciában, most azoknak demokrata öklök csapnak az arcukba. Nem lehet menni se előre, se hátra. Hátul fölégett a múlt, elől pedig műveletlen, durva tömegek állnak. A Jules Claretie-knak bajos ám szocialista demagógokká válniok. Ezt megérthetik a szocialisták is. Viszont az Octave Mirbeau-k ma még csak dadognak. Késnek az új próféták. A fél-demokrácia pedig léha, félemberek ideje. Willyk kellenek, kellenek a modern Párizsnak. Nem Balzacok. Nem Bourget-k, ami még nagy szerencse. De az Anatole France-ok sem, s a Mirbeauk még nem tudják, mit akarnak. Boldogok a szocialista

mennyország hívői. De mikor jön ez a mennyország? Addig sok lelket lep be a melankólia. És Claretie-nak igaza van…

*

A nők

Jönnek a nők. Nekik nem kell redakcióban ülni. Nem kell házbérnegyedre s apró cipőkre gondolni. Nem kell megalázkodniok a kenyérért apró közéleti nagyságok előtt. Nem kell szünet nélkül lótniok-futniok. A világon nincs semmi természetesebb, mint hogy a nők tudnak írni. Ma tudniillik tudnak. Van szebb dolog, mint előkelő mágnásasszonynak vagy dús burzsoanőnek lenni s - írni? Franciaországban idestova nem lesz érdemes egy sort sem olvasni mástól, mint nőírótól. Érezni - hiában - az asszonyok tudnak igazán. Aztán ők pihentek eddig. Agyuk nagyszerű erők akkumulátora. Szemük éles. Kedvük pogány, élet-faló kedv. A stílusművészetbe be tudják vinni a hímzés és csipkeverés kiképzett, kipróbált finomságait. És álmodni is csak ők tudnak, s nékik van idejük. Még a proletár-nők is több sánsszal indulnak ma az árkádiai turf nehéz gátversenyének, mint mink, férfiak. Úgy van: jönnek a nők. Igazi verseket ők tudnak írni. De regényt is, útirajzot is, ha kell. Még az újságíró-toll erejében is férfiak fölött tündököl Femina. És még a Willyk is, még a színpadra is Gyp-eket kénytelenek társakul venni. Gyáva és csunya lelkű férfi, aki ennek nem örül. Kiktől várhatnánk javulást e kivénhedt világra, ha nem tőlük, a nőktől? Jönnek? Csak jöjjenek. Mi Párizsban most mind-mind szerelmesek vagyunk Noailles grófnőbe, aki grófnő, gazdag, csodaszép, istenien szerény és fölségesen talentumos. Félig görög a vér ereiben. Bátor, nagyszerű asszony. És olyan fiatal még. A versei… De mindenekfölött az új regénye. A „Visage émerveillé". Egy ifjú apáca naplója, aki egyformán szereti Máriát, a szűzet s a szép piktort, ki belopódzik hozzá a zárdába pásztorórákra. Soha talán őszintébben nem állott elébünk a női lélek, a nőnemű lélek. Minden korok és minden országok írói, nagy és kicsi analizálók, íme lássátok: csak ezután ismerjük meg a nőt. Hiába minden: a nőt csak a nő ismeri. És ők eddig nem voltak őszinték sem hozzánk, sem önmagukhoz. A férfi pedig sohasem értheti s írhatja le a nőt. Az örök, a legnagyobb fiziologiai akadály áll az útban. De íme jönnek a nők, az őszinte, nagyszerű nők és mi látni fogunk.

*

Férjek kalodája

Az ifjú francia írók jóvoltából a mai, legmaibb irodalom: férjek kalodája. Nem az ostoba bohózatokra gondolunk. Nem ama szentenciákra, hogy minden férj született cocu. Ezen mulasson az alsó Párizs és a felső Budapest. A „komolyak" csukják a férjeket újabban szégyen-kalodákba. Azok, akik ifjú Dumas utódainak hirdetik magukat. A modern házasság e reformátorai ugyancsak elbánnak a férjekkel. Esztendők óta a feleség minden modern regényben, drámában - elmegy. Ő: elmegy. Van gyermeke? Elmegy. Nincs gyermeke? Elmegy. Szereti az urát? Elmegy. Nem szereti? Elmegy. És mikor neki tetszik, visszajön. A férj ez író urak szerint arra rendelt földi állat, hogy várja, míg az asszony visszajön s kegyesen megbocsásson neki. A morál? A házasság nem ér semmit. Akinek bogara jön, túlteheti magát rajta, mikor tetszik. De jó abba azért szépen visszatérni. És Nóra őnagyságáék mennek, egyre mennek, kísérleteznek, csalódnak és visszatérnek. S a férj, az istenadta férj?… No szép a modern házasság, ha ilyen. Mirevaló akkor fönntartani? És mirevaló reformálni?… A szocialisták a szabad szerelem hívei, minden rendű és rangú pogányok vagy nihilisták veszettül jól mulathatnak a modern társadalmi regényeken és színműveken. És az is bizonyos, hogy a férjeknek nincs okuk szeretni a modern irodalmat.

Budapesti Napló 1904. december 20.

Ady Endre

81. CARMEN JUBILEUMA

Párizs, dec. 18.

Harminc éve lesz nemsokára. Hogy elrepül az idő! És hogy elrepül különösen e pillanatról-pillanatra felejtő Párizsban!… Sokan, akik még akkorról élnek, úgy képzelik, hogy a múlt hetek valamelyik estéjén történt. Pedig 1875-öt írtak akkor, s kora tavasznak volt estéje. 1875. március 3-án.

Párizs előkelő színházi közönsége az Opéra-Comique-ban szorongott. Lázas, kíváncsi és nyugtalan várakozásban csupán a kemény kritikusok maradtak hidegen. Az igazgatónak, Locle-nak szobájában pedig egy ifjú, beteg ember didergett, kit Bizet-nek neveztek.

A rossz lelkek estéje volt ez az este. Nem kelhetett ki ez estén a diadal. Ide, ez estén, csaknem mindenki szeretetlen, temetésváró lélekkel jött. A kritikusok felének már kész volt a kritikája. Bizet fiatal volt s máris híres mert lenni. Ez estén lakolnia kellett az ő nagy bűnéért.

Carmen premierje volt ez az este. Az azóta diadalmas szépségek, pompás melódiák úgy dideregtek, mint az igazgató szobájában didergett valaki. Hiába volt minden. Hiába szólott e cifra publikumhoz egy ifjú, nagy talentumos léleknek legjava, hiába reszketett meg benne egy beteg, korán búcsúzó ifjú életnek a fájdalmas sóhajtása, hiába volt a színészek buzgósága, hiába az első Carmennek, Galli-Marié asszonynak nagy művészete, hiába Meilhac és Halévy sikereket hozó libretto-firmája: Carmen nem kellett. A temetés sikerült.

A kegyetlen, ezerszemű s ezerfülű Cézár ítélt, és Bizet hazabotorkálva, zokogva borult az utcán legjobb barátja vállára. Ez az este, a csalódásnak e rettenetes estéje, talán sok esztendővel ragadta elébe a halálnak.

És másnap jött a kritika, a még kegyetlenebb. Szinte bajos ma már el is hinni, miért kellett Carmennek megbuknia. Fatalista módján azt kell vallanunk, hogy ez a szerencsétlenség estéje volt. A kritika mindenért Bizet-t lakoltatta. Sokan azt várták, hogy Bizet túllicitál Wagneren. Mások éppen hadüzenetet vártak - Wagner ellen. Némelyek valami soha-sem-volt újat akartak Carmenben hallani. Még többen diadalmas föltámasztását a régi francia vígoperának. És Bizet-nek az volt a bűne, hogy senkinek sem cselekedett kedvére. Ő poéta volt, s elmondta a maga poémáját. Nem sejtette, hogy ez a sok - olyan kevés lesz ez estén.

Megríkatóan komikus valóság, hogy mi mentette meg Bizet darabját. A nagyképűség, a korlátoltság, mely ráfogta, hogy erkölcstelen s mely íme képes hasznosat is művelni. Carment megmentette az „immoralitása", no és néhány tiszta érzésű embernek a protestációja. Így mégis csak megért vagy harminchét előadást Carmen, mégsem temethették el egyszerre ezt a becses alkotást, s elérkezhetett a helyrehozás napja. 1883-ban ugyancsak az Opéra-Comique-ban föltámad Carmen óriási triumfussal. Szegény Bizet! Ő már régen por volt. Ő három hónappal a szomorú márciusi este után 1875 júniusában itthagyta a siralomnak, a diadalnak és bukásnak e szeszélyes földjét. És azóta ezer előadást ért Carmen. És Calvé Emma ma már bátran indulhat világkörútra. Carmen sikere biztos és kész mindenütt.

Ma van Párizsban a jubileum, az ezredik Carmen-előadás. Ott fog díszpáholyban ülni ma este az Opéra-Comique-ban Strauss-Bizet asszony s ott fog ülni Jacques Bizet, a Bauquivalban pihenő nagy zenepoétának a fia. Calvé Emma lesz Carmen. Fényes, ragyogó lesz bizonyára az előadás. Fényes, ragyogó lesz a publikum is, amilyen fényes és ragyogó volt 1875. március 3-án. Mondják, hogy még élnek az akkori kemény kritikusok közül egypáran. Vajon ők ott lesznek-e ma este?

Budapesti Hírlap 1904. december 21.

82. BRUNETIÈRE ESETE

Párizs, dec. hónap

A Brunetière esete, melyről a Budapesti Hírlap már megemlékezett, nagyon nevezetes, nagyon jellemző, nagyon beszédes eset. Brunetière, a tudós és művész esztétikus, a jeles irodalomtörténetíró, ki tekintély az akadémikusok között is, még csak *maître de conférence* (megbízott tanár) sem lehet a párizsi Sorbonne-on, hol annyi a jelentéktelen ember. Néhány hónappal ezelőtt a College de France professzorságától ütötte el a kormány. Már éppen csak az hiányzik, hogy hatóságilag tiltsák meg neki a beszédnek és írásnak a merészségét. A Jaurès szép szeméért. Mert úgy áll ám a dolog, hogy nem jókedvéből üldözi a kormány a Brunetière-eket. Nem is a katolikusság a Brunetière legnagyobb bűne. Még politikát is olyat csinálhatna esetleg, amilyet csak akarna Brunetière Ferdinand. Mindezeknél nagyobb az ő bűne a kormánypárti szocialisták szemében. Olyan igaz, mint amilyen furcsán hangzik: a francia szocialisták a szabadgondolkozót gyűlölik Brunetière-ben.

A szocialisták csináltak egy sémát a szabadgondolkozásra. Aki szidja a vallást, üti a papot, csúfolja a históriát, - az szabadgondolkozó. Ez elég kényelmes is. Még csak gondolkozni sem kell hozzá. Valójában a szocialista fanatikusok mivel sem különbek, mint a középkori inkvizítorok. Aki nem tapsol mindenben az ő kis játékaiknak, az máglyára való. Aki másképpen mer gondolkozni, mint őszerintük szabad, az nem szabadgondolkozó, s annak nem szabad gondolkozni.

Bruntière-ben a szocialisták az intellektuális kultúrát gyűlölik. Ijedve fedezik fel most ezt azok is, kik eddig szimpátiájukkal a szocialistákhoz álltak közel. A szocialisták ügyesebbjei olyanformán fejezik ezt ki, hogy ők a mai műveltség ellen is küzdenek, a mai gondolkozásformák ellen is, nekik nem kell a régi klasszikus műveltség, mert ez voltaképpen középkori. És rettenetes gúnnyal aposztrofálják az *athéni lelkeket*, akik, szerintük, a gondolkodást csak a gondolkodásért, a művészetet csak a művészetért művelik. Ők az emberi gondolkodás nagyságát egy munkásügyi reform kigondolásában szabnák meg, ami szép dolog, de talán nem minden. És szabad szabadon gondolkodni a szocialista séma szerint.

Ellenben az augurok egymás között egészen másként rendezkednek be. Jaurès mond valahol egy híg, frázisos beszédet, az tudományos evangélium. Ha Brunetière szocialista vezér volna, s elmondaná ugyanazokat a beszédeket, melyekkel mostanában egymásután, a George Sand ünnepen, az Akadémiában, a Sainte-Beuve évfordulón ragadott el minden gondolkozó embert, talán még athéni voltát is megbocsátanák neki, ha adott esetekben egy-két utcai beszédet is kivágna. Így dühbe hoz minden szocialistát a gondolkozásnak az a felsőbbsége, honnan a legtudósabb szocialisták is csak a kritikára nagyon is megérett médiumoknak tetszenek.

Csak annyira elegyedett volna bele az olcsó politikai tusákba Brunetière, mint Jules Lemaitre tette, aki különben újabban szintén bezárkózott írószobájába. Vagy mint Coppée. Állott volna csak ki az utcára szónokolni. Hamar üstökön ragadták volna. A demagógia terén ma ők az - akadémikusok. Itt nem ijednek meg senkitől a szocialisták. Ám Brunetière megőrizte azt a távolságot, mely az igazi gondolkozót a nap olcsó lovagjától s az utca szájas handabandázóitól elválasztja. Hogy bocsátanák ezt meg az élő Brunetière-nek a szocialisták, mikor még a halott Sainte-Beuve-nek, Tainenek sőt még Renannak sem bocsátják meg. Nekik Zola is csak azért nagy, belebeszélt a politikai dulakodásba.

A Brunetière eset érdemes arra, hogy gondolkozzunk rajta, A szociális fejlődésnek már nem igen van ellensége. Mindannyian vágyakozunk egy jobb, igazságosabb világ után. De a szociális fejlődésért nem vagyunk hajlandók odadobni az intellektuális fejlődést.

A népszónoki karrierek kedvéért s a szocialista szabadgondolkozók kis játékaiért nem lehet föláldozni a gondolkozást, az igazi szabadgondolkozást. Kellenek a népjóléti intézmények is, de talán a kultúrára is van még egy kicsi szüksége az emberiségnek.

Budapesti Hírlap 1904. december 23.

83. AZ AUTOMOBIL, A SZÍNHÁZ ÉS A KÖNYV

Párizs, dec. vége.

Karácsony második napjáig tartott a hatalmas, párizsi automobil-kiállítás. Akinek szerencséje volt a tombolán, most gépkocsin száguld. Lám az automobil is népszerűségre vergődik - a hazárd jóvoltából. És alapjában mégis, jósokáig még, nagyon előkelő burzsoá-sport lesz az automobil. A reklám-szociológusok szerint ugyan ez fogja a föld képét végre alaposan s áldóan megváltoztatni. Hogyan és mikor azonban? És csakugyan?

A párizsi színigazgatók és könyvkereskedők különös véletlenből, egy időben s egy értelemben azt mondják, hogy csakugyan.

Carré Albert, a párizsi Opéra-Comique igazgatója, egyike a legzseniálisabb színházvezetőknek. Ez a Carré Albert néhány nappal ezelőtt, a párizsi automobil-láz tetőpontján, azzal a váratlan vészkiáltással állott elő, hogy a színházaknak védekezniök kell - az automobil ellen. És ez nem tréfa. Carré Albert megmagyarázta. Előkelő színházi publikumát figyelte állandóan az automobil-sport divatja óta, s megállapította egyszeregyként, hogy az automobilozó publikum elvész a színház számára.

Szó sincs róla. Nem az automobil csinálja ezt csupán. A vonatok, az egyre gyorsabb vonatok is megteszik a magukét. De az eredmény mégis csak az, hogy a drágább, legdrágább színházi helyek publikuma fogy, egyre fogy. Egy kényelmes pénzes és unatkozó párizsi családnak eddig egyetlen mentsvára volt a kellemetlen télre, melyben utazni is bajos, a téli bérlet valamelyik színházban. Sőt tavasszal is, a színház volt minden azoknak, akik Párizsban vannak. De most? Az automobilozás: mánia. Némelyiknél a pénzt is elvonja más céloktól. A pompás francia utakon hipp-hopp, az ember ott terem, ahol akar legújabb rendszerű automobilján. A Côte d'Azur Rapide és társai is minden kényelemben s a leggyorsabban ragadják ki az embert Párizsból egy más vidékre. Aztán ez a lázas, ideges kor egyébként is utazásra ösztökél mindenkit. Idegenekre, hazárd-vendégekre pedig nem építheti egy színház sem az egzisztenciáját. Carré tehát azt tanácsolja, hogy minden előrelátó színház idejében védekezzék, s neveljen magának új közönséget azokból a tömegekből, amelyek eddig távolabb voltak a színháztól. Ezért akarja Carré a népoperát is megcsinálni. Ez volna a közönségnevelő-iskola. A színházak szocializálódjanak. Szállítsák le, s lehetőleg uniformizálják a helyárakat.

Carré vészkiáltását ismételik más színházi emberek is. A közlekedési eszközök szédületes arányú fejlődésével számolniok kell a színházi embereknek is.

A könyvkiadók és könyvkereskedők esete szintén szóról-szóra ez. Most a karácsonyi könyv-vásár idején egyre zúgolódnak, panaszkodnak, hogy nem kell a könyv. Ők is az automobilt okolják, a modern közlekedést. No és ők még természetesen az újságokat s revüket is.

Egy francia újságíró most rájuk olvassa, hogy panaszuk százhuszonhárom éves. Százhuszon-három év óta szinte minden decenniumban siránkoztak a könyv szomorú sorsa miatt, s a gyógyítószer mindig ugyanaz volt: le kellett szállítani a könyv árát.

Úgy áll a dolog, hogy a francia könyvek átlagára már talán a jövő esztendőre kisebb lesz. A francia könyvkiadók a Carré színházi receptjét írják át saját használatukra: ők is új közönséget akarnak hódítani.

És mindez az alatt a jelszó alatt történik, hogy az automobil ellen kell védekezni. Ha nem is így van egészen, de sok igazság van benne. A modern közlekedés valóban a föld képének megváltoztatását ígéri.

Budapesti Hírlap 1905. január 1.

84. ROSTAND ÉS SARAH

[Párizsi levél]

I.

Rostand

Ne haragudjék meg az én kedves Papp Viktorom, hogy én most néhány írássort küldök ő ellene. Kedves ő nekem az ő fiatalságával, lelkesedésével, nagy értelmével s nemes erdélyiességével, mely, hajh, ritka ma már a magyar irodalmi berkekben. Erről valamikor, még külön írok a „Szilágy"-nak. Hitté formálódott bennem egy idő óta, s istenítéletet állanék ki e hitemért, hogy minket, modern, semmi magyarokat csak az erdélyi szellem föltámadása tehet valamikké.

Történelmi magyar társadalom, sajátos és értékes csak Erdélyben fejlett. A magyarországi magyarság csak vérzett, vegetált, hullott török és német nyomorúságok között. Élni sohasem élt. Erdély sokszor úszott vérben, sanyarúságban, de élt is. Élhette a maga életét néha. És ilyenformán a lehető magyar kultúra csak erdélyi alapokra rakódhat. Akkor lesz társadalmunk, irodalmunk, művészetünk, igaz külön magyar életünk, ha fölkeltjük az erdélyi hagyományokat… Mindezt csak idevetjük most, mert Papp Viktor ellen s Rostand-ról akarok írni. No, az furcsa volna, ha mi ketten akarnánk eldönteni, mit ér Rostand, s poéta-e vagy sem? Nem is kerül sor erre. Csak össze akarjuk tépni azt a kosár virágot, melyet a „Szilágy" közönsége által akar a divatos francia férfiú lábai elé szóratni Papp Viktor… Monsieur, vagy ha így akarja Papp Viktor, Maître Rostand, kiválóan józan férfiú. Ma még elvárja a publikum a különködést a maga kedvenceitől, s elég fájdalmas lehet ez „Cyrano" lantosára. Mikor a bábszínházat játsszák, csak azt teszi, amit egy nagyon párizsi magyar író szokott tenni, ki érdekesség okából török szoárékat rendez, lábmosással, iszonyú komisz török kávéval, ópiummal s a szösz tudja még, hogy mivel, holott ő maga mindezt szívesen fölcserélné egy alapos töltöttkáposztás lakomával. Rostand is szívesen mulatna derék burzsoá módon, tenniszezne, vadászna inkább, de ez nem illik egy nagy poétához. Tehát utazik, bábszínházazik s „keresi a harmóniát", mert ez így illik egy nagy poétához. De hát ez mindegy. Rostand nős ember, jó családapa, jó polgár. Pompás két fia van, szép legények lesznek. A felesége gyönyörű asszony s poéta. Annyira poéta, finom, szárnyaló, új és asszonyos, hogy a rossz nyelvek egy időben komolyan terjesztették a hírt, hogy nagy részben s jobb részben ő írja az ura írásait. Ez a vérbeli párizsi pletyka nyilván - pletyka, de magam is különb poétának tartom Madame Rostand-t, mint Monsieur Rostand-t. Majd egyszer lefordítom egy-két poémáját. Rostand végtelenül ügyes író. A világ szocializálódik, nivellálódik. Az irodalom egyre nagyobb tömegeké, tehát egyre közönségesebb lesz. A középszerűségek aranykora e kor, melybe léptünk. Az ügyes és szapora kezű embereké, akik ki tudják lesni a nagy tömegek gusztusát, s van hozzá erejük és arcbőrük, hogy ezt szolgálják - a művészet szent nevében. Ne tessék szentségtörőnek tartani. Ez már nem egészen a „Cyrano" íróját illeti. Ő már annyira ügyes, hogy ügyessége zsenialitás. Haza

gondoltam… De Franciaországban sincs ez másként. Nem kisebb ember hirdette ezt a múlt napokban, mint Brunetière… Szóval Rostand nem az egészen, kinek az én Papp Viktorom színező lelke elmondta, s pingálta a minap a publikum elé. Zseniális kézműves, hangulatgyáros, rímbűvész.

És zseniális ember, is ha tetszik. De nem vátesze korának. Pedig talán ez volna a költő? Azért egy szóval sem mondom, hogy nem irigylem tőle a sikerét, a gyönyörű villáját lent Délen, párizsi hoteljét, automobilját. De ez más kérdés, nemde? Óh, nagyon sokan vallják őt még poétának is. Ebben sincs szégyen. De intellektuális kultúrájú embereknek illik kijózanodniok a Rostand-okból. A világ rendje nem bölcs, nem jó. A siker ritkán szegődik az igazi értékhez. Helyes. Ezt nem lehet megváltoztatni. De a gondolkozó embereknek nagy szellemi szövetkezésben egész világon össze kell tartaniok egy óriási kérdésben. Az ügyes sikerlovagok ellen. Helyes: kapjanak ők meg mindent, sikert, vagyont, hírt. De égesse a lelküket a bizonyosság, hogy van Moszkvában, Upszalában, mit én tudom [!] hol, van mindenütt néhány ember, kiket nem tudnak elkápráztatni s kik a jövendő jósai, a jövendőé, mely azt fogja mondani róluk: a nap lovagjai voltak, az akkori má-é, nekünk, az *emberinek*, az örök-emberinek, nincs közünk hozzájuk. Modern életfelfogás szerint ilyen minden: a momentán siker. De higgye el nekem Papp Viktor, hogy Rostand, a szerencsés Rostand, kit csak kevesen nem tartanak poétának, sokkal szerencsétlenebb a kevés ember miatt, mint volt Baudelaire annak idején azért, hogy csak kevés ember ismeri el poétának. A szellemi életben különösebb törvények vannak, mint a fizikaiban. Jó, hogy vannak, ki tenne másként?… Üdvözlöm Papp Viktort. Ne csináljon e kis ügyből polémiát. Nem volna érdemes. Nem is nagyon érdekli a publikumot. Aztán én már nem akarok sohse polemizálni. Majd egyszer, otthon, élőszóval talán elvégezhetjük.

II.

Sarah

Sarah egy, Sarah nagy. Sarah Bernhardt tudniillik. Nincs mása. Ő a legnagyobb francia asszony. Neki minden szabad. Még olyan nagyon udvariatlannak is lenni, mint amilyen hozzám volt. Egy barátja ajánlólevelére utalva kértem meg tömjénes levélben, mikor fogadhat nehány percre. A nagy Sarah, kinek titkárja, levélírója annyi van, amennyi kell, egy zokszót sem üzentetett szegény fejemnek. „Mit akar ez a barbár, - vélte a nagy asszony. Még a nekem szükséges párizsiakat sincs időm fogadni. Majd még időt vesztegetek egy szenegáli idegenre". Én a nyakam teszem le, hogy a nagy Sarah nem tudja, milyen országban van Budapest. Sőt arról sem bizonyos, hogy Európában van-e. Pedig az utolsó két században sokszor járt ott s rakott zsebre becsületes magyar összegeket. Nehogy valaki azt higgye, hogy a magam megaláztatása fáj. Sacrebleu! Nekem már megveregették a vállam budapesti reporterek. És ha holnap Faragó Jenő vagy Weiss Izor jeles magyar írók azt mondják rólam, hogy nem tudok értelmesen írni, én ezt illő respektussal elfogadom. Engem már nem lehet megalázni, sem kitüntetni. Pláne Sarah Bernhardt-nak igaza volt. Ő már a formákon régen túlteheti magát. Túl is teszi. Régen. Nem akarok goromba lenni, de legalább is hetven esztendeje. Hogy ez a nő fenomén, egyetlen és dicsőséges, ezt mindenki tudja róla. Azt azonban kevesen, hogy az *asszony-ego* legbrutálisabban ebben az asszonyban nyilatkozott meg mostanig. Ez: a nő-Néró, vagy, hogy gálánsabbak legyünk: a nő-Napóleon. Ő, csak ő!… Ez az asszony komolyan hiszi, hogy a francia gloire-nek legalább felét ő sugározta. Dusét kóristánénak tartja, s féltékeny minden országok színésznőire. Ha rajta állana, csak ő léphetne színpadra az egész világon. Minden halott és élő kicsiny ő mellette. Az időszámítást is megváltoztatná, ha rajta állna, s a históriai könyvekbe pl. ilyen passzusok kerülnének: „a sedani vereség akkoriban történt, mikor a nagy Sarah a zöld szalonját berendezte". Ő lenéz minden poétát, akinek a darabjában játszik, s ezeket gondolja: „kénytelen vagyok ilyen silányságokat vinni diadalra, persze, mert

nincs időm, hogy magamhoz méltó darabokat írjak". Ő: minden. Ő mindenek fölött. És most, azaz dehogy most, harminc-negyven év óta az idővel áll harcban, s még ez is sikerül neki, Párizsban, a gonosz Párizsban, már mosolyognak ugyan, ha csak hallanak róla. Kamcsatkában, Londonban, Budapesten és Konstantinápolyban azonban még mindig ő az, kinek Mohamed csak prófétája. A művészet már leszámolt vele. A színpad históriku sai megállapították már róla régen, hogy talán Talmát kivéve hasonló színpadi zseni még nem élt. Ez neki mind kevés. Ő örökké akar élni, s miután riválisa nincs, le akarja főzni - önmagát. Mindezeket szintén Papp Viktor tárcája juttatja az eszembe. Hölgyeim és uraim, gondolják csak meg: szinte hetvenéves ez az asszony. Hiszik-e, hogy a régi nagy maradhatott? Hiszik-e, hogy e nyomorult sárgolyón, melyen sajnos, nem történnek csodák, Sarah Bernhardt, a hetvenéves Sarah Bernhardt tud egyedül csodákat művelni?…

Az az igazság, hogy elvakít mindenkit a nimbusz. No, meg aztán teszünk mi a többiről, mi skriblerek. Sarah nem az önmaga, hanem a tömegszuggesztió csodája. Csak egy józaneszű urambátyám látná, kész volna az ítélettel: „Mit akar ez a vén boszorkány a színpadon?" Ha én mondanám ezt, agyonütnének persze érte. Nem is mondom. Pedig ez az igazság…

Szilágy 1905. január 5.

Ady Endre

85. VISSZA A MESÉKHEZ

Párizs, jan. 6.

Visszatér a mesékhez, a jó, a hű, a szép mesékhez, egy poéta, akit nagyon elszomorított a gonosz, a csalóka, a csunya valóság, Olyan régi s mindig új ez a történet is, akárcsak a Homér írása, s melyekhez fölséges széljegyzeteket tud írni Jules Lemaitre. És Jules Lemaitre az, aki visszatér a mesékhez. Jules Lemaitre a visszatérő poéta.

Esztendők óta ott küzdött a politikai tusakodók közt. Hulott, is rá a por, a sár. Ő szónokolt, írt, szervezett, korteskedett, lótott-futott. Azóta alig írt s mégis poéta maradt. Hitt a maga igazságaiban s az emberekben. Hitte, hogy a hatalomnál nagyobb hatalom: a szellem. Azt vélte, hogy elegendő az embereket fölvilágosítani s azok mindjárt helyes útra térnek. Bizony szegény Jules Lemaitre-t nagyon megcsalta a politika, miként megcsalta örök idők óta azokat, kik vakon bíztak a szellem, az ideák erejében, s akik poéták maradtak a politikában is.

Ezelőtt nyolc hónappal jajdult föl először csalódásában Jules Lemaitre. Keserű, kegyetlen rövidséggel jelentette ki, hogy gondolkozónak, írónak, művésznek s tudósnak ez idő szerint még mindig nincs helyük a politikában, mert a politikában ma még minden siker az ügyességé, az elvtelenségé, az erőszaké. Egyelőre még megmaradt a La Patrie Française elnöki székében, de már ekkor sejtette, hogy odahagyja a lármás, szennyes fórumot. Azóta nagy dolgok történtek. A szocialisták egyre jobban üstökénél tartják Combes-ot. Jött a szakítás Rómával. Kipattant a kémkedés ügye. Végül következett a titokzatos és tragikus Syveton-ügy. Most már olyan rettenetes a fölfordulás s a politikai tirannizmus Franciaországban, hogy ellenzéki vezérnek semmije sem biztos. Talán még az élete sem. Teljes a reménytelenség.

És Jules Lemaitre-t ez a sötét reménytelenség visszavezette vigasztalásért az ő kultuszához. Ez nagy vigassága a francia irodalomnak, s talán vigasztalása lesz a csalódott, keserű poétának is.

A Renaissance-színház pár nap múlva mutatja be Jules Lemaitre új darabját, a La massière-t. Csalódik, aki azt hiszi, hogy a politikától visszavonult író lelke keserűségét önti ki új darabjá-

ban. Az új darab nem lesz tendenciózus darab, nem lesz valami Ibsen-féle Népgyűlölő. Sőt egyszerű mese lesz. Jules Lemaitre új darabjában a legfilozófusabb feministaként fog bemutatkozni. Megírja, föltárja a küzdelmeit a modern párizsi nő egyik legszimpatikusabb fajtájának, a talentumos, egyszerű, jó s lángbuzgalmú művészleánynak, ki jóságával és erejével leküzdi mindazt a sok akadályt, ami egy művész ambíciójú nő elé tárul, és sikert arat. A La massière, a párizsi festőművésznő történetében azt akarja bizonyítani Jules Lemaitre, hogy nincs olyan válságos, nehéz erkölcsi, vagy érzelmi helyzet, melyet őszinteséggel és jósággal meg ne lehessen oldani.

Szinte egy modern tündérmese a Jules Lemaitre új darabja, a párizsi atelier-élet mesteri rajzával. A nagy poéta, ki a fórumon annyi csúnyaságot látott, íme még sem vesztette el minden hitét. Visszatért a mesékhez s megifjodott.

Amilyen szomorú tünet Jules Lemaitre-nek, a politikusnak a visszavonulása, olyan fölemelően emberi az a vigasztalódás, melyet az elvonult, tartalmas élet munkája nyújt, s olyan örvendetes a francia irodalomra is, hogy Jules Lemaitre most már örök együttélésre visszatért az ő múzsájához

Budapesti Hírlap 1905. január 8.

86. PÁRIZSI NOTESZKÖNYV

[Első lappal szemben, az előzék lapon]

[…] Miklós Akadémia u. 6.
Qui vivra verra!
Váczi körút 74 földsz
Schön Sándor
fűszeres

[bal oldalt keresztben:]

Aradi u 68 Wolfner Pál
Gyár u

[lentről fölfelé írva]

Lázár u. 8.
I. 16
Irén
Rózsi
jul. 26 = A teuton düh és a franc. + 32 + 14
jul. 27 = 25 + 29 + A gyermekért
jul. 29 = 18 + 27 + 8
aug. 1 = 30
aug. 2 = 18 + 26
aug. 3 = 22 + 12
aug. 6 = 48
aug. 7 = 19
aug. 8 = 15
aug. 9 = 43 + 20 + 9
aug. 10 = 19
aug. 11 = 18 + 24 + 21

aug. 12 = Dissz. kath.
aug. 13 = 25
aug. 14 = 26 + 14
aug. 18 = 35 + 60 + 26
aug. 19 = 30 + 16
aug. 20 = Az egészség kiállítása
aug. 23 = 47 + Az orosz Vörös-Kereszt
aug. 24 = 18 + Népnevelés a kaszárnyában.
aug. 27 = 26
aug. 30 = 20
szept. 1 = 31
" 2 = 44
" 3 = 28 + 19
" 4 = 20 + 24 + 12
" 6 = 19
8 = 16
11 = 25 + 41 + 37 + Egy forradalmár
15 = 21
16 = 31
18 =22+20+22+7
20 = Lujza hercegasszonynál + 51
szept. 23 = Michel Lujza = 100 sor.

[keresztben:] […] Klub. Károly körút 14. II.

24 = A Riviéra ősszel
okt. 9 = Orosz katonák a Riviérán
okt. 10 = 57 (3?)
okt. 23 = A válás ellen
okt. 27 = Latin demonstrációk + 14
okt. 30 = 7
okt. 31 = Csetepaté egy Szalon körül + 25
nov. 1 = A művész és az eladott mű + 82
nov. 5 = 30 sor
nov. 8 keddi szám nem jött
nov. 23 = 31 + 16 + 11
nov. 24 = 31
nov. 25 = 81
nov. 26 = Levél a Riviéráról + 70
nov. 30 = A francia garnizonokból + 31
dec. 2 = 20
dec. 3 = 13
dec. 4 = Jeanne d'Arc + 12 + 25
dec. 5 = 27
dec. 9.= Lear király + 14
dec. 10 = 33
dec. 14 = 34
dec. 15 = Amerikai művészház Párizsban
dec. 16 = 11
dec. 18 = Mistral és a Nobel-díj = Automobil kiáll. Párizsban
dec. 21 = Carmen jubileuma

dec. 23 = Brunetière esete + 26
jan. 1 = Az automobil, a színház és könyv
jan. 8 = Vissza a mesékhez
Delics János
Kis-Falud
u. p. Bars-Thaszár

[Beragasztott újságkivágások]

[I.] A teljesítetlen vágy kínja, szemben az új vágyéval - kicsiny mert emez a még nyitott, de beláthatatlan jövő, amaz pedig a visszahozhatatlanul lezárt múlt előtt áll.

*

[2.] A pénz az emberi boldogság in abstracto; éppen azért, aki nem képes azt in concreto élvezni, lelke egész hevével csügg rajta.

*

[3.] Minden válás előíze a halálnak s minden viszontlátás a feltámadásnak. Azért örülnek még az olyan emberek is, kik egymásra nézve azelőtt közönyösek voltak, ha 20 vagy 30 év után viszont találkoznak.

*

[4.] Az összes indiai vallásokban elfogadott lélekvándorlás tanának morális jelentősége nem csak abban rejlik, hogy minden jogtalanságért, amelyet elkövetünk egy bekövetkezendő újra születés alkalmával bűnhődnünk kell: hanem abban is, hogy minden jogtalanságot, amely minket ér, mint egy előbbi létünkben elkövetett rossz cselekedeteknek jól megérdemelt következményét kell tekintenünk.

*

[5.] Egy gondolatnak a jelenete [!] éppen olyan, mint a szeretőé. Azt képzeljük, hogy soha sem fogjuk elfelejteni, a szerető pedig soha sem lesz reánk nézve közönyös. Csakhogy ez szemet és érzékeket kápráztató dolog. A legszebb gondolat mellett is ott van a veszély, hogy visszahozhatatlanul feledésbe megy, ha az leírva nincs, a szerető mellett pedig szintén, hogy elszökik, ha házasságra nem lépnek vele.

*

[6.] A toll az a gondolkozásra, ami a bot a járásra nézve; csakhogy a legjobb járás a bot, a legjobb gondolkozás toll nélkül történik. Csak akkor, amikor öregszünk, kezdjük érezni a botnak és a tollnak szükségét.

1. Művészek celibátusa

[keresztben:]

Fekete úr

Vadász u 15

2. Benedek János:

Ha körülnézel, mit látsz? Eget, földet.

A tanuló a kalap [?] az almák

3. Epileptikus volt-e Flaubert?

Hiszteroneuraszténiás

4. PESTI NAPLÓ

össz. fiz. 150 fr.

Ha az Ér zavaros tárca

máj. 25 = A párizsi kutyavásár

jún. 8. (?) = Az anarchisták gyül.

jún. 14. = Párizsi törvényszéki kom.

jún. 28 = Egy kacsa-affér

júl. 10 = Párizsi levél

Még két cikk azóta s jön 50 fr.

[keresztben:] Váci körút 56. II. 14. A

5. kief = keleti morfin-álom

6. Michelet az áruló Bourbon Károlyt monstrumnak rajzolja. De hatalmas és gyönyörű monstrum volt!!!!

7. Nemirovics Dancsenko, az oroszok jeles haditudósítója

8. Valamikor az írói tulajdonról úgy gondolkoztak a franciák is, hogy a „dictionnaire" közös vagyon s nincs eszmetulajdon.

9. Stendhal, Nietzsche előfutárja

10. A magánjog polgári epopeája, egy belga tudós szerint, a Code Napoleon.

11. Franciaországban is egy időben a házasságtörő asszonyt mézben, tollal. Aztán 25 frank. Most már semmi

12. A jobbágyokat nem is Kossuth, Széchenyi, hanem a Wesselényiek és Bezerédjek.

13. A farkas és a bárány meséjét nem Ezopus írta, hanem Pilpay

14. Franciaországban Combes-on kezdve a szabad g[ondolkozók] jezsuiták tanítványai. Viszont a klerikálisok a szabadg[ondolkozók] tanítványai

15. Montesquieu könyveit már kínai parasztok is olvassák, pedig az ázsiai koponya nincs berendezve ideákra

16. Buffon vélekedése, hogy „le style soit l'homme" a legtöbbször - fordítva igaz.

17. A szocializmus itt van: már mindenütt a középszerűségek és a tömegízlés emberei uralkodnak

18. Dumas ifj. rendszeresen semmit sem tanult. A hazard megtanította mindenre. Mint Molière mondta „azok közé a kvalitásos emb[erek] közé tartozik, kik mindent tudnak, pedig semmit sem tanultak"

19. Redon a lezárt szemek (Luxembourg) A szemhéjak csodás áttetszőséget

20. Óh Ruskin, mennyi hitványságot művelnek a te nevedben.

21. Vannak, főként franciák, akik Molieréről nem tudnak beszélni Armande Béjart nélkül s Hugo Viktorról Negroni hercegnő nélkül uti figura Sainte-Beuve docet

22. S. Beuve […] keresek először, aztán öltöztetem őket […] riaszt el a fiataloktól

23. Napóleon-legenda. „Ne Apollon” - új Apollo. Gladstone szintén Glad Stone

24. „Kell-e egyáltalában szeretni?”

25. Sainte-Beuve verse, mely azt gyaníttatja, hogy Hugo Victor lánya az övé

26. Sainte-Beuve valósággal úgy koncipiálta meg a barátságot, hogy a feleségnek udvarolt s a férjekkel barátk[ozott]

27. A zsidó tehetség vagy másoló vagy vakaródzó = képtelen a zsidó harmonikusan látni

28. Sainte-Beuve Baudelaire-t hiszterikus Boileaunak nevezte, ki leül s nyugodtan megírja a maga korrekt és satanikus szonettjét

29. Izidora [!] de Lara „Utazni annyi, mint egy kicsit meghalni”

30. Munkácsy újra [?] elhagyta a Colpachi kastélyt s Kölnbe ment

31. Meg kell adóztatni a nagy kokottokat

32. A népek olyanok, mint a gyerekek. Várnak csürhe türelemmel. Nem tudják, mi kell nekik, de mikor megtudják: „add meg Uram Isten, vagy baj lesz!”

33. Egy párizsi író naplója

34. Megírni közvetlenül mindent, politikát, társadalmat, irodalmat stb.

35. - Istenem, tudják-e ezek a kegyelmes urak, hogy az ajtóikon alázattal kopogó kis skriblerek hogy lenézik őket…?

36. A Balkán-hasonlatok

37. Tiszának:

- Kegyelmes Úr, poéta volnék. Talán fontosabb az országra, mint Ön!…

…Hogy kikacagott volna!…

38. Magyar élő emberek.

39. Vázsonyi, Eötvös, Vészi

40. *[idegen kézzel]:* Kierkegaard Sören, a dán Nietzsche

41. Oderint, dum metuant

42. Meridionalis csapongása az életnek

43. A Comédie sociétaire-jei összesen kapnak részesedéssel együtt 27 000 fr. s aztán a turnék. (Vannak 11 vagy 12-en)

44. A boldog népeknek nincs történetük

45. Schoelcher

„Citoyens”, „citoyennes”

Hugo Viktor:

- Én jó republikánus vagyok, de nőnek mindég

- Mareine, ma souveraine

46. Talleyrand mondása

- Születnek úgyis események, hogy előre jelezzük őket.

47. Róma nincs többé Rómában; ott van, ahol én vagyok

48. A *másik*, az árnyék-Heine, a másik Shakespeare

49. A Rohan-ok mondása:

- Roi ne puis, prince ne daigne, Rohan suis

50. *[Idegen írással:]* De nem szabad neki más *ügyvédet* ajánlania. *[Idegen írással:]* (Mme Boriska) de Rio de Janeiro. Fehér Tilda, özv. Fehér Izraelnénál Baross u 53

51. Rottenbiller u 4 B I.

Braun Guszti

Tuffelt Guszti

Csuszi

52. A „mistletoe" alatt szabad csókolózni

53. A csóva és az ember. Madarak beszélgetése.

54. Megyeri Krausz el akarja ismertetni a szultánt.

55. Egy világlap alkuszik Magyarországgal *[áthúzva]*

56. Egy kis leányt gyűlöl a barna család, mert szőke *[áthúzva]*

57. Kiadják tartásra a gyereket s mikor meglátogatják, a gyerek nem tud beszélni velük *[áthúzva]*

58. Egy modern ideg-asszony, aki nagy szerencsétlenségeket érez és átkokat, de csak akkor tör ki, ha az inas rosszul szolgál föl.

59. Egy lány (25-26 éves) mindig nézi a kis babákat az újságokban, végül hozzámegy egy vén emberhez.

Miután sikerült megtéveszteni, akkor könnyes szemmel fölsóhajt:

- Ez a szegény mártír

(Az előbb hitvány, zsarnok volt.)

60. A kis lány elszólja magát az anyja előtt. Hazudik az anya. A gyerek csodálkozik és sír *[áthúzva]*

61. Cecil, a francia szobaleány, aki össze akarja hasonlítani a fr[ancia]és magyar zsurnalisztát

62. Intellektuális lénynek nem lehet bizakodónak lenni. Legfeljebb Nietzsche-szabású léleknek. De hol vannak Nietzschétől a magyar intellektüelek?

63. Egy milliomos kiadó leánya elszökik a nevelőből egy kis rongyos piktorhoz *[áthúzva]*

64. Ifj. Dumas apja, ki a maga tapintatával azt a nevelőintézetet kereste ki a fia számára, ahova az anya mosni járt.

65. Ifj. Dumas az intellektus grand seigneur-je.

66. Szép Helénában az egyik Ajaxnak mondja Agamemnon:

- Gyönyörűen beszélsz. Nincs semmi értelme. Te iskolát csinálsz. Te iskolát csinálsz

67. Don Cézar de Bazan a hatalmasokról:

- Ezek az emberek egyszer talán függni fognak, adjuk meg nekik azt a tiszteletet, ami nekik jár

68. Libre-penseur és penseur libre - szabadgondolkozó és szabadon gondolkozó.

69. Még a filoxera is Európában volt először

70. Harduin nem fogadta el a párbajt. „A durvaság, gorombaság is egy formája a gondolat manifesztálásának."

71. Kanton kínai városban reggel trombitaszó mellett nyitják a kaput

72. Stendhal első sírfölirattervezete:

Enrico Beyle

élt, írt, szeretett s míg élt, imádta

Cimarosat Mozart [!] és Shakespeare-t

Később: a nőkről s nem imádott [?] senkit, csak Napoleont

73. Stendhal: Engem körülbelül 1881-ben kezdenek majd megérteni.

74. Carriès Krisztusfeje

75. Gambetta békái „A reménytelenség fejei"

76. Mlle Yahne-nak egy szerződés aláírásakor egy direktor megcsókolta a nyakát.

- Vigyázzon, parókám van, most gyógyultam föl egy nagy betegségből.

A direktor végleg lehült

77. Mikor Freycinet miniszteln[ök] Renan szav[azatát] kérte az Akadémiában, Renan állít[ólag]:

- Kivéve egy esetben. Ha a köztársaság elnöke lépne föl önnel szemben

78. Névjegyek:

William Busnach,

zsidó

Le comte X.,

testvére a Malakofnál megsebesült hasonló nevű generálisnak.

79. Rousseau építész, kinek a familiája teljességgel nem az istentelen filozófustól származik

80. Dr. Guillotin

81. Boshido, a japán lovagi erkölcsök kódeksze

82. Musset szerette a makarónit; ez volt az ő legkevésbé rossz olasz emléke

83. Adèle Colin Mme Martellet, a Musset gouvernante-ja

84. Haïti sziget szabad négerei ilyen neveket viselnek: Démoszthenész, Lykurgosz, Alkibiádész, stb.

85. Egy vidám Krisztus

86. Élünk, hogy öregebbek legyünk s meghalunk, hogy ne legyünk már öregebbek vagy ne éljünk tovább

87. A Micawber-teóriát:

Ha húsz frankja van az embernek s abból csak 19-et kell kiadni: gazdagság; ha száz s százegyre van szükség: nyomor.

88. Carriès (Petit Palais) szerette az életet, mégis a kínt, a nyomort faragta. Fiatalon halt meg. Még erős volt s összeroskadt Vázái, mint az érett gyümölcsök, szépek, befejezettek, hatalmasak s a kancsói [?]

89. A márvány a szobrászatnak a primordiális anyaga.

90. Terv, hogy a Villa Medicis-be a poéták s írók is bejussanak, minden művészet. Nagy idea!…

91. Eugène le Roy, ki a becsületrendet visszaut[asította], kit Alphonse Daudet üdvözölt, akit párizsi kis skribl[erek] előkelő ismeretlennek tituláltak s nevettek rajta. - Peteley és Baksay Sándor.

92. Az ember mindig reakcionárius valakinek. Még Michel Lujza is az a bombavetőknek.

93. A német ember minekünk szinte hihetetlenül alacsony régiókban keresi és fogadja az illúziókat.

94. Legyetek áldottak új Horizonok, új fájdalmak.

95. Nincs bennem egy csöppnyi árja vér.

96. „Miként redakciókban a legifjabb, legerősebb idegzetű ember közelében van a telefoncsengő”

97. Brillat-Savarin szerint a nemzetek sorsa is csak a tápláléktól függ.

98. Egy hegycsúcsra jutott intellektus keresztülemelkedik mindazokon a magasságokon, melyeket körülötte élő embertípusok képviselnek.

99. Talma fedezte fel Lamartine-t

- Tudja, hogy ön zseni

100. Talma nem így mondta:

- Játszottam ezt a szerepet.

Hanem így:

- Megcsináltam Nerót stb.

101. A bolg[ár] fejedelemnél gyakori menű:

rizsleves marhahús főtt-tészta

102. Ha asszonyom volt, nem fizettem olcsón. Egy évnél nem adtam olcsóbban s odadobtam mindent

103. Tolvaj bohém ellop egy pár harisnyát:

- Bocs[ánat] uram, nem adhatom ezen az áron.

- Végtelenül sajnálom, én igazán nem adhatok érte többet:

104. Papucshős végrendelete: - Ez az én első akaratom.

[keresztbe:] Kubinyi Sándor Türken-Strasse 89. Rgb/III.

105. A szocialisták titokban félnek a feminizmustól, mert az a burzsoazit erősítené meg. Marhák a polgárok, hogy a nők mozgalmát mesterség[esen] nem áp[olják]

106. Amerikában Resske ötször annyit kapott, mint Párizsban. Igaz, hogy Amerikában csakis a párizsi stempli tetszik.

107. Nagy morális erő kell korunkban ahhoz is, hogy valaki haszon nélkül igazat mondjon. Hát még igazat mondani, mikor biztos a kár

108. Dumas: Ha a haladás elért sikereire nézek, jogom van szólni, miként az új paloták közt vasárnap délutánonként járó munkásnak: én mindezekben dolgoztam.

109. Egy férfi, ki derékon felül s egy nő, ki alul van abnorm[álisan] kifejlődve

110. Ne bántsátok a legendákat, - csak azokat tudjuk bizonyosan

111. „Malfrères" mondta Verlaine a confrères-re

112. „Maquillage des recettes", ha a darab nem üt be s a szerző kis pénzért lemond minden igényéről

113. *Balzac* Párizsa és

Willy Párizsa.

Szent Margit szigete

Fr. Flóra szigete

114. A Jaurès-Déroulède párbaj

115. A nagy tudósok, kik tisztázni akarnak régi kérdéseket, a Vas álorcást, Jeanne d'Arc-ot, holott legújabb kísérletek bizonyítják, hogy a tanúk tegnap történt esetekre nem emlékeznek

116. A párbaj ellen? Hányszor kell magyarázni, hogy tessék megcsinálni a nő-emancipációt. Ha a nők a férfiakkal egyenlők, ha majd ők is párbajoznak, megszűnik magától.

117. A magyar intellektuális élet még azon a fokon van, hogy divatos a parallela. Miként a félműveltek mindjárt hasonlatot mondanak

118. A könny, ami megkülönböztet bizonyos embereket a többi emberektől, s ami őket magasrendűekké teszi.

Le seul bien, qui me reste au monde

Est d'avoir quelquefois pleuré

Mussel

119. Minden kor maga állapítja meg a nagyságot s annak mérő-módját. Nekünk nincs jogunk s igazunk a magunk időleges elveihez szabni a korok nagyságait

120. A párizsi egyetemnek valamikor a pápák voltak a legelső protektorai.

121. Németorsz[ágban] gyakran firkálnak bankjegyekre. Pl. egy nő „És én ezért a nyomorult papírért szakítottam az erénnyel"

122. Minden elmúlik, elmálik - mondta az öreg Démokritosz

123. Az ember utazik gyorsvonaton egy falucskán keresztül, ahol tűz ütött ki.

124. Esküdtbíró mért nem lehet mindenki?

125. Köztársaságban ezer kis despotizmus lel könnyebben melegágyat.

126. Valaki beperelt egy lapot, mert 24 órával később kapta s egyben kártérítést kért.

127. Zsidók, zsenik, gazemberek, betegeken, cinikusokon és strébereken kívül nem igen akadhatott a magyar kormány-politikának híve.

128. Botticelli: Mars et Vénus. Mars alszik és Vénus ironikus gyöngédséggel nézi. A nő nem szereti, ha a férfi pihen.

129. Némelyikünk gyerekkorában kikacagja magát s aztán sohse kacag többet

130. Leonhard (zsidó), a felesége keresztény, a gyermekei is. A Dreyfus ügy óta örökös családi zene-bona

131. Korzikából került Napoleon s a legszebb luxus-szamarak

132. Ezek a „malgré le Gotha"-arisztokraták.

133. Verset írni a legszebb, legszomorúbb, legnehezebb és legszegényebb dolog a világon

134. Monte-Carlo: Ha egyforma is az esély, a játékosé a nyugtalan, remegő, ideges Bizonytalanság, a banké az erős, nyugalmas, szinte megváltozhatatlan: Esetleg.

135. Minél kisebb egy ország, annál hosszabb a himnusza. Angliáé a legrövidebb, San-Marinoé a leghossz[abb]

136. Voltaire 12 napig a Bastille-ban s kapott 1200 livrest XV. Lajostól.

137. Juliette Adam

138. A vérbeli, az igazi *magyar* talentum olyan, mint a Szilágyi Dezsőé volt. Hencegő, óriási, de improduktív.

139. „A drámai művészet kiválóan femininum".

Sarah Bernh[ardt]

140. Automobilban ülnek emberek, kik ma is a középkorban gondolkoznak.

141. A szerelem sohse lehet vad és véresen végzetes azokra, kik az ideák emberei. Ők a szerelmet sem tekintik és érzik reálitásnak. A rettenetes végű szerelmek olcsó, anyagias embereké

142. Egy kis geográfia. Budapestre csődülnek mindenünnen. A nagyváradi a legrosszabb hírű, a bácskai, sárosi s a dunántúli… Valahogyan az erdélyi a legtiszteltebb

143. „A regény tűri meg manapság legbarátságosabban a középszerűséget"

144. Éneklő kakaskiállítás Párizsban

145. Az öregek emlékezése: az álmodás egy módja

146. A művészi alkotások halottak. Életre akkor kapnak, mikor egy hozzájuk méltó kritika rájuk lehel

147. Mirabeau cadet

148. A korszakok sokszor kétszáz évvel előbbre néznek. Aztán mintha új volna nekik a dolog.

149. Vadé, Boufflers. Gouffé, Naudet, Dufresny, Andrieux, Jourdan, Collet stb.

150. Provánszi fejkötő, csipke, csüngő

151. Magy[arországon] a diploma lenézi a talentumot, a diplomátlan talentum pedig a diplomát okv[e]tl[enül] a szamár oroszlánbőrének tartja. (Én és Berczik)

152. Íróról: Tud olvasni s ismeri a betűket.

153. A molnár (M.) és a fia és - Ön (szamár)

154. A francia orfeumokban:

Quand on est amoureux,

On est bien malheureux

-

Va ch', va ch' va chère Adèle

Vo, vo, volage infidèle

És itt Béranger, Nadaud írt sanzonokat egykor.

155. Nekem és a szegény fölséges úrnak bele kell már törődnünk minden mesalliance-ba („Nekem és Viktóriának". Szegény Viktória is náthás [)]

156. Jánosnak vörös a nyaka. Félő, hogy lefordul a bakról. A nagys. asszony legyezi kocsizáskor

157. A magyar zsidó strébereket a fene eszi dühökben, hogy olyan jó eszközt az érvényesülésre, mint az antiszemitaság, ők nem érvényesíthetnek

158. Beaulieu-nél Nizza mellett a kék, fehér habos tenger, mint a délibáb a fehér tengeren

159. L'art pour l'art

160. Gonjon az erkélyen áll, jön egy léghajó, fölrobban s…

161. A zöld pestis, miként a szifil[isz] az ind[iánoktól]

162. Egy breton fiu s egy magyar jogak[adémiai] tanár öngy[ilkos] a szifil[isz] miatt

163. A szülőföld divatos lett az irodalomban

164. Théâtre d'amour

165. Franciaországban egy újság két oldalát két jelölt [?] vette meg

166. Franciaorsz[ágban] álneveket vesznek föl a dolgozó munkások mágnások

167. Egy tüntetés a pápa mellett s két ember jelent meg

168. 3 szép férfi: egy metro-kalauz, egy kótyagos fejű magyar nótaszerző s egy levantei legény

169. Az olyan asszonyok, kik fölfedezik a szerelem nagy szerényeit s nem Don Juanokat keresnek

170. A magyarországi nők a maguk brutálisságával nem is hathatnak finomabb idegrendszerre s merészebb fantáziára

171. Múlik az idő, hogy egy Heinera Matild hasson. Egy német író vesz feleséget üzlettársul, de ez tűri a szeretőjét.

172. Bizonyos korokban született gyermekek zseniálisak, de elpusztulnak hamar.

173. Az ember nagyon igazságtalan önmagához, mikor másokat különbeknek tart.

174. Magyarország olyan szegény, hogy még elismerése sincs jelesei számára

175. A tudat nem ér föl az élet föladataival: innét [?] az örök átok.

176. Chopin sírja kék nefelejcses. Balzacé elhanyagolt, Talma sírja csupa zöld, Musset szüleivel, fűzfa alatt. Thiers sírja: Patriam dilexit, veritatem coluit.

177. A kultúra egy darab étel. Magyarország egy paraszt suhanc, mintha már évtizedek óta erőlködnék lenyelni, s kiköpni se tudja.

178. A grófnő, ki költőné, a nyomorgó költő s az újságíró, ki a grófnénál teán van.

179. Az újságíró olyan, mint a nagy emberek inasa, ki urát pongyolában látja, de nem is tudja, milyen nagy ember. Az újságíró is képtelen érezni s gondolkozni, ő csak „leplez"

180. Eugêne Rostand szerint is a szocialista paraszt nem autentikus paraszt

181. Egy féltékeny lány, aki miután már mindent megpróbál, legutoljára előrukkol avval, hogy piszkos a füle „Neki"…

182. Franciaország gazdag, mert sok pénzbe kerülnek a nők

183. Kipling írja:

- Mit szokott csinálni a francia

- Rosszat mond egy másik franciáról.

Franciaországnak a franciák keltik veszett hírét

184. Öreg hetven-8o [!] éves házaspár. Az egyik meghal, a másik nem akarja tudni

185. A cseléd föltárja a gyermek előtt a szülőkre hivatkozva a gólyalegendát

186. Galliffet tábornok írta: Gazemberek között élünk. A Presse az ő Barnumjuk. Az ostoba publikum fizeti az árat. C'est tout

187. Francis de Croisset elegáns, belga-angol nevelésű francia író, fiatal, félig árja, félig szemita s csak árja társaságban érzi jól magát. A zsidók haragusznak:

- Hát ez az én hibám?

188. „Oh, jaj, gyűlölni kell az álmokat, az élet anyai, gyöngéd, pazar azokkal, kik ő neki hízelegnek, de kegyetlen, könyörtelen az ő visszautasítóival szemben."

189. Magyarországon minden módon lehet pénzt szerezni, csak tisztességes munkával nem.

190. Amiről semmi fogalmam sem volt, nem vártam - az lephet meg. Amiről a fantáziám valami képet kapott, abban csalódtam

191. Neuraszténiás irodalom

192. Az amerikaiak nem félnek a zsurnalisztától. Ők nem hazugok, titkolózók, a fórumon élnek

193. Szépség az esztétika ellenére

194. „Nem vagyok […], hanem athéni."

195. Nagy baj, hogy a magyar értelmiségből a politikusok anglofóbiája mellett és az ált[alános] germanizmus mellett egy kis magyar gallicizmus lehetetlen, mert - zsidók diszkreditálták.

196. Ma semmit sem tudunk, csak a régi teóriákat cáfolni. Nem föltehető-e például, hogy valamikor fölfedezik, hogy az embert olyan kicsiségek formálják, mint a ruháinak a színe, és szódaspriccert iszik-e az ebédeihez, vagy mohait.

197. A régi frizurákat a franc[ia] fodr[ászok] elnevezték: „pillangó", „kétértelműség" [?] stb.

198. A mirtusz víz: tubarózsa illat.

199. „A Constitutionnel” írja, hogy (1820) a drámák, vígjátékok hazugok. Jobb a kor, mint festik

200. Mint hirtelen zápor azt a szörnyű érzést, mely ideges emberekben zivatar előtt.

201. Egy rovat („Jó emberek”)

202. A mihipokrata [!], magyar erkölcsösségünk örvendezésére az irodalom betartja a sablonokat; konzervatív, holott könyök s az erkölcs győzedelmeskedik

203. A házasságtörő vígjátékoknak 63 variációja van egy francia író szerint

204. A musik-hallok [!] a mai színház felett

205. - Most már tudom, hogy *tegnap* mi lelt. Ez rád vall.

- De hiszen ez ma történt

206. Úgy jönnek az ilyen személyek, mintha valami Fátum küldené őket. Én emlékezem egy kellemetlen, szerelmes lányra, ki egyébre sem volt való, minthogy utálatos féltékenységgel megzavarja a csókokat.

207. Mi nálunk a szereplő emberek tudása olyan, mint a párizsi suhancok angol tudása. Megtanulnak néhány szót, hogy kicsúfolják vele az angol nyelvet s akik beszélnek angolul.

208. Magyarország a kultúra gaminja

209. Egy amerikai 1000 dollárt, aki épülő új háza lakói között először lebetegszik.

210. A szépség börtöne egy okos nőnek.

211. Soha egy férfi nem lesz képes megérteni egy nőt. Örökre egy átvilágíthatatlan sötét birodalom áll közöttük: a nemek különbsége. A zseniális nő is más lesz mindig, mint a zseniális férfi s a legzseniálisabb nő is szaporán követ el olyan őrültségeket, melyek csak nekünk, férfiaknak őrültségek: a nőknek nem, nőnemű alapon nem őrültség. Egy kicsit bajos dolog lesz az emancipáció

212. „Kedves fiam Dávid - Hamburg” - beletévedt egy újságomba *[áthúzva]*

213. Minél marhább pofa, annál jobb muzsikus. A muzsikusok bent élnek és bent szépülnek. Milyen szépek lehetnek kifordítva.

214. Lehet-e irigyelni azokat a férfiakat, akik lesnek azokra a pillanatokra, melyben a nő elbukhat? Nekik szól-e ez a pillanat?

215. Egy hűséges rossz asszony

216. Egy kis színésznő beleegyeledik [!] vitriolos dologba, kiszámítottan a híresség̀ért

217. Ne kérjenek az idegen utazók „complet” ágyat Budapesten mert nőt kapnak!

218. A klerikálisok letagadják Galileit is.

219. Nagy ember Kipling, mikor kicsi emberekkel méri meg a földi dolgokat

220. A dolgoknak „csak” ormait látni meg

221. Franciaországban a rendőr egy biciklistát megállított, mert nem volt gallérja

222. Ellátogatni leány vagy fiúisk[olába] impr. de főként az írásbeli dolg[ozat]

223. Kanadában a XIV. és XV. Lajos korában kivándorolt franciáknak 15-20 gyermeke van.

224. Musset második díjat nyert a nagy tanuló versenyen. Dolgozatában a morált dicsőítette. Mikor meghalt, a legragyogóbb publicista kérdezte:

- Mit felelne az apa fiának, ha az Musset szobrakor [?] Musset életét kérdezné. Mikor a Théâtre-Français-ben felállították a mellszobrát: skandalum, a halhatatlanok közé. Pedig hány nem [?] halhatatlan

225. Próba szocializmus

Brest

Laura

Örmények Franc.

Az orfeumok isk.

A nap

A hivataln. és a nyilvánosság

[keresztbe:] A franciák latin tudománya. Et quorum pars paralisium fui

[áthúzva]

226. A kanadai franciák XIV. Lajos nyelvén beszélne[k], a babát Catinnek hívják (Catherine)

227. Látszik, hogy a mi íróink, újságíróink jórésze kisvárosi: mind odavan Budapest nagyságától, a „főváros" zűrzavarától.

228. A legdörgőbb higiénista apostolok szegik meg legkönnyebben a regulákat s igazuk van: ők csinálták

229. A francia radikális opportunista high-life.

230. Bourget: A revízió regénye

231. A görög diákok nemrégiben majdnem forradalmat csináltak, mert Aiszkhülosz és Szofoklész műveit átfordították szlávos újgörögbe

232. Mind bolondok vagyunk mai emberek. De egyikünk fejébe sok, másikban kevés idea kavarodott össze. Ez a különbség. C'est tout.

233. Egy angol nő, aki magyarul tanul:

- A béka kuruttyol.

234. Két siketnéma lányt visznek el az operaházba. Milliomosok.

Az apa:

- Hát hova vigyem őket?

235. Rodin: A gondolat sziklatömbből egy fej.

Gérome: Sarah Bernhardt

236. Frémiet: Pán és a medvék (a méz).

237. Collin: Floréal

238. Aubé: France et Russie (Ezüstből)

239. A L'Humanitét egy csapat szakegyleti munkás szedi. Külön szociális könyvnyomda szövetkezet ez

240. A rendező mánia olykor magyar betegség. Egy magyar tan[folyam] Londonban: Wiyen nagy úr a rendező [?]

241. A magyar zsentlimén szereti az angolt, mert az angol is rendszerint távol van a gondolatoktól.

242. Elaltatják, elkábítják a bűnöst s úgy vallatják.

243. Egy kékvók Párizsból egészen magyar nótákból.

244. A nemi élet másképpen funkcionál némely lénynél derékon alól és felül

245. A szatirokat az alkohol csinálja

246. A fekete és sárga fajokról írni valamit

247. Kár, hogy az akasztáson és az orvosságnyújtáson (?) kívül író ember egy igazi gyilkosságot nem nézhet végig.

248. A kokott a polgári társadalom talpköve

249. Immár lehetnek zsidó aulikusok is. Mein Liebchen. (Zsidó udv. tanácsosok.)

250. Sir Francis Bertie angol nagykövet ne járjon a Saint-Germain társaságoknak [!]

251. Drumont Edouard adjon egy amerikai milliárdos harminc milliót kölcsön a klerikálisoknak s azok uralomra jönnek, visszafizetik a zsidók pénzéből. A Boulanger ügy 14 millió, Dreyfus ügy 30 millió

252. A francia papok dícsérik Lourdes-t, de ők maguk Vichybe mennek gyógyulni

253. A szőke Zizit temettük

254. Az internacionalizmus és orthodox collektivizmus őse a katholicizmus. A reformszocialisták már kvázi protestánsok.

255. Elvették a művészektől Rómát, írja Ibsen. Carducci is azt mondja: Rómát kértünk, Bizáncot kaptunk.

256. Serao Matild az olasz színészetről

257. A Vieil, Heidelberg nem kellett (3000 elad.) Sudermann Becsületét mindenütt refuz.

258. Pierre Loti = Julien Viaud = Vautour hajó kap[itánya.]

259. Az orosz-japán háborúban [?] a japán katonák közt meztelen kínai nők képei. A japánok szeretik a kínai nőket

260. Miért nem gondolunk azokra a becsületes emberekre, kik komolyan veszik a becsületességet s martirizálják önmagukat. Ha ezek egyszer szövetségre lépnek majd, mi lesz?

261. A francia csúnya nőkben oly nagy a vágy a hódítás és szépség után: néha este mintha két lépéssel előttük megszépült énjük járna.

[A hátsó borító lapon]

Rue de la Paix
Hotel S Georges
de la part de M.
Lamouet

[keresztben:]

20 Boulv Diderot
vagy
Gare de Lyon
Kerepesi út 73. I. 11.
Rue S. Lazare 88

[a lap alján:]

Frischauer
Rue de Lisbonne 15
317-09 telef.

FÜGGELÉK

Kétes hitelű szövegek

1904. február - 1905. január

87. TIFUSZ ÉS - ÚJSÁGHÁBORÚ PÁRIZSBAN

[Párizsi levelezőnk írja:]

A francia metropolisban tífusz-járvány dühöng egy kis újsághábor̃úval súlyosbítva. Párizs délnyugati részén pusztít és terjed erősen a járvány. Okozója a rossz ivóvíz lehet, mely Párizs legnagyobb részében rosszabb a rossznál. A járvány ellen először semmi komoly óvóintézkedést nem tettek, s ennek elég érdekes az oka. Van ugyanis Párizsnak két nagy, egy kicsit bulvár-rangú lapja. Az a két lap pár év óta elkeseredett versenyt folytat. A legamerikaibb ötletekkel s reklámfogásokkal dolgoznak. Most például abban versenyeznek, hogy melyikük saját külön japán-orosz harctéri tudósítója küld monstruózusabb táviratokat, de emellett még mindig a legelképzelhetetlenebb csalétkekkel, díjakkal, jutalmakkal izgatják olvasóközönségüket. Bár most Párizst még mindig nem igen érdekli más, mint az orosz-japán háború, mégis nagy szenzációt okozott az egyik újság híradása, hogy Párizsban óriási arányú tífuszjárvány ütött ki. A konkurrens lap elkeseredésében másnap megszólaltatta a városi tanácsot, interjukat közölt, s egy hatalmas cáfoló cikk végén kijelentette, hogy tisztelt laptársa hazudott. A két konkurrens lap révén ilyenformán napokig nem történt semmi a járvány ellen. A tífusz közben, míg a két lap veszekedett, vidáman terjedt, s ma már kétségtelen és komoly a baj. Az a lap, mely a járványt kipattantotta, persze most módfelett büszke, s lehet, hogy szisztémájához híven, már holnapi számában tudatni fogja, hogy mindamaz előfizetőit, kik tífuszban pusztulnak el, ingyen és díszesen - fogja eltemettetni.

Pesti Napló 1904. március 13.

88. „NAPÓLEON VON THEILGUT”

[Párizsból írja levelezőnk:]

Hogy kicsoda „Napóleon von Theilgut”, az alább derül ki: A pángermán düh egyre hevesebb kitöréseivel mind sűrűbben kezd foglalkozni a francia közvélemény is. Nem közönséges mánia ez, Ezt nálunk Magyarországon is jól tudják. A német lelkek legmélyében élő, ápolt és növekedő őrület ez, melyben rendszer van. „Az egész világ német vagy legalább is németnek kellene lennie az egész világnak.” Körülbelül ez a princípiuma a pángermán dühnek. Egy sereg német esküszik például arra, hogy Magyarország egy germánságából erőszakkal kivetkőztetett földdarab. Ismerjük azokat az ostoba, de tudományos színű kísérleteket, melyekkel nagy embereinket akarta több ízben már kisajátítani a pángermán őrület. Ámbár főképpen mi felénk, kelet felé van irányítva a pángermán agitáció, juttat azért rohamaiból más irányba is. Belgiumban, Franciaországban, Svájcban, Olaszországban stb. is keres és talál címet a dühöngésre. Most jelent meg egy pángermán könyv Berlinben, mely az izgalmakra könnyen kapható franciákat végtelenül bosszantja, pedig ez a könyv nagyon mulatságos könyv. Idézzünk néhányat a furcsaságaiból.

Jeanne d’Arc német leány volt, akinek a neve voltaképpen Johanna Bogen.

Német volt Kolumbus is. Sőt nem is német, de porosz, családja Olaszországba került, s itt változtatta meg becsületes Tauber nevét.

Michel Angelót természetesen Engel Mihálynak hívták. Benvenuto Cellini szintén német volt. Még pedig hannoveri német. Azelőtt Wilkommnak hívták. Mert hiszen a világ minden nagy embere német volt. Német Leoncavallo, kit Löwenpferdnek hívtak eredetileg. Rossini Rothe, Verdi Grün, Bellini Schön voltak.

Nagyon-nagyon mulatságos könyv ez a könyv, de a franciák nem tudnak mulatni rajta. Már Jeanne d'Arc meggyanúsítása is fájdalmas minden francia kebelnek, de a „Das verwelschte Deutschthum jenseits der Westmarken des Reichs" - ez a címe ennek a könyvnek, melyet a pángermán szövetség adott ki, - még élesebb tőrszúrást szánt a francia szíveknek. Tudja meg minden francia s tudja meg az egész világ, hogy *Bonaparte Napóleon német volt*. Valami szörnyűebbet nem is mondhatnának francia embernek. Napóleon és német! Az a pángermán mániákus jól ismerhette a franciákat. Tudta, hogy még tréfának is gyilkos lesz ez az ötlet. És hogy hívták azelőtt a nagy Napóleont? *Theilgut*. Igen, Theilgutnak hívták. Theilgut Napóleonnak… A komolyabb franciák persze úgy próbálják venni ezt a bolondériát, mint ahogy megérdemli, de bizonyos, hogy fáj ez itt mindenkinek. Annyival inkább fáj, mert a pángermán könyv fölhívja a németek figyelmét arra, hogy Franciaország északi és északkeleti részén keresni valójuk van a németeknek. És hiába, akármilyen bolond is ez a könyv, de a pángermán szövetség szervezett, nagy és agilis serege a németségnek. Ezeket a bolondériákat a német fiatalság nagyon komolyan veszi. No és a francia nacionalisták sem volnának azok amik, ha az efféle dolgokat föl nem fuvnák…

Pesti Napló 1904. március 18.

89. KONZUL HOLTTESTE PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az a néhány tucat, mindenféle nációjú árva poéta, akiket a francia újságok koronkint ki szoktak vonultatni vigasztalódás címén és okából a Heine Henrik sírjához, - most már igazán láthatja, hogy a „hálás utókor" nemcsak amolyan szép frázis hanem maga a megvalósító igazság. *Konzul* holttestét hazahozták a német és hideg Berlinből és Konzul nemsokára ismét látható lesz, még pedig a „Musée d'histoire naturelle" gyűjteményében. Hogy ki volt Konzul? Mindenkinek hallania kellett róla. Konzul volt a legmodernebb és legcivilizáltabb csimpánza a mi korunknak. Amerikában kezdette karrierjét, de élni tulajdonképpen csak Párizsban élt. Ez élet előkelő volt, zajos, de egyszersmind fölemésztő is. Mikor Konzul jóllakott már a lumpolással, pezsgővel, havannával, sőt ezt nagyon határozottan beszélik Párizsban - a nők kegyeivel, átment Berlinbe. Berlinben elpusztult szegény. A párizsi lumpolások reakciója ott érte utól. Halála nagy részvétet keltett Párizsban. Maga Jules Claretie is fölcsapott a funerátorok közé, s igen érzékeny nekrológot írt róla. De a hálás utókor még mindezzel nem rótta le tartozását a csimpánz iránt, ki olyan magasra emelkedett minden csimpánzok fölé. Konzul teste Párizsban van újra. A fényes és értelmes majomlélek elszállott ugyan e testből, mégis preparálni fogják Konzul porhüvelyét. És Konzult még egyszer látni csődülni fog pár nap múlva Párizs népe. Bizonyosan fog akadni életrajzírója is Konzulnak. Lehet, hogy szobrot is kap. Hiszen a hálás utókor és a szobor szinte elválaszthatatlanok…

Pesti Napló 1904. március 18.

90. A KRITIKUS SZOBRA

Larroumet Gusztáv, a párizsi „Temps” rettegett színikritikusa ugyancsak sok borsot tört Molière háza tagjainak orra alá. Esztendőkön keresztül írt a „Théâtre-Français”-ről igazságosan bár, de minden elnézés nélkül. Egyike volt azoknak a fehér hollóknak, akik a kritikát el tudják választani a pajtáskodástól. Míg élt: sokan gyűlölték, mióta meghalt, mindenki kibékült emlékével. Lehet, hogy kegyeletes érzésből, de inkább talán önzésből. Egy erős pennájú kritikussal kevesebb: mindig jót jelent a színművész urakra és hölgyekre. A rettegett Larroumet ma már annyira közkedveltté lett a „Théâtre-Français” tagjai körében, hogy szívesen csatlakoznak ahhoz a mozgalomhoz, melynek célja egy Larroumet-szobor felállítása. A „Théâtre-Français” közelében, Sarcey szobra mellett akarnak emléket állítani Larroumet-nek és a színház sociétairejei lelkes buzgalommal adakoznak a kritikus szobrára. *A halott* kritikus szobrára, akinek kezéből kihullott a toll, mely néha - dorong is volt.

Pesti Napló 1904. március 20.

91. MAGYAR TÁNCOK PÁRIZSBAN

[Párizsi levelezőnk írja:]

Megint divatba jöttünk Párizsban. A cigányaink ugyan lassan-lassan kikopnak minden valamirevaló mulatóhelyről, de kárpótlásul nagyon felkapták Párizsban a magyar táncokat. Legújabban annyira divatos a magyar tánc, hogy vállalkozó muzsikusok magyar táncdarabokat komponálnak. Gombamódra terem a sok „czardas”, „eljen czardas”, „eljen magyar” stb. nóta. A varietékben, orfeumokban rettenetes magyar táncokat ropnak hölgyek és urak. A minap egy előkelő koncerten is helyet kapott a magyar tánc. Chasles kisasszony, az Opéra-Comique művésznője valósággal elragadta a publikumot magyar táncaival. Ezek a magyar táncok természetesen sok rokonságot mutatnak a „kickapoo”-hoz és a déli indiánok harci táncaihoz, de érdekesek, ha csak valaki a magyar géniuszt Párizsban, főképpen a párizsi chantantokban sem volna hajlandó elengedni…

Pesti Napló 1904. március 31.

92. PÁRIZSI SZINHÁZAK

Maurice Donnay és Albert Guinon antiszemita drámái: a „Retour de Jérusalem” és a „Décadence” után most a „Nouveau-Théâtre mutatott be egy újdonságot, amely megint csak a fajkérdést firtatja. René Fauchois írta és a címe: „Exode”. A „kivonulás” alatt egy fiatal pár - zsidó leány és keresztény ifjú - menekülése értendő a szűk vallási és faji korlátok közül. A fiatalok házasságát a szülők ellenzik és így azok pap és anyakönyvvezető nélkül, szabad szerelemben egyesülnek. Az ifjú atyja antiszemita képviselő és pártvezér, a főjelenetben egy Kisenevből menekülő zsidó lép föl, és így élénken kiéleződnek az ellentétek. Az újdonság csak mérsékelt sikert aratott. - Az, Odéon-színház”-ban múlt héten volt a premierje Gavault és Berr „Az adósság” című darabjának. A vidám bohózatírók ezúttal a könnyzacskókra spekuláló szomorújátékot írtak, melyet az Odéon közönsége természetesen visszautasított. - A „Théâtre de l’Oeuvre” vezetője: Lugné-Poe a „Nouveau-Théâtre”-ben most két Ibsen-drámát játszat társulatával: „Rosmersholm”-ot és a „Kis Eijolf”-ot. Mindkét darabnak nagy a hatása.

Pesti Napló 1904. március 31.

93. A KÉT NEGYEDIK FELVONÁS

Mulatságos és különös színházi affér foglalkoztatja most Párizs irodalmi és színházi világát. Louis Forest, a szellemes és ismert nevű újságíró és Henry Dumay, a kevésbé szellemes és kevésbé ismert drámaíró a hősei ennek a történetnek, melynek a csattanóját valószínűen bírósági ítélet fogja adni. Forest és Dumay együtt megírták „A kis milliárdosnő" című darabot, azaz hogy annak csak három felvonását, miután abban is megállapodtak, hogy még egy negyedik felvonás is következik. A három felvonást felolvasták Devalnak, az „Athénée-színház" igazgatójának, aki el volt ragadtatva a darabtól és azt menten el is fogadta előadásra. Most következik pedig a tragédia, vagy ha úgy tetszik, a komédia. Deval egy négy felvonásos darabot fogadott el előadásra, Forest és Dumay azonban időközben - összevesztek egymással: úgy hogy mind a ketten - külön-külön - megírták a hiányzó negyedik felvonást. Minthogy egyikük sem akart a másik javára lemondani, a darabot pedig lehetetlen volt *két* negyedik felvonással színrehozni, elhatározták, hogy az ügyet zsüri elé terjesztik. A zsüri, hosszas tanácskozás után, a Forest negyedik felvonását ítélte jobbnak, de salamoni bölcsességgel azt is kimondotta, hogy a negyedik felvonás mindenképpen felesleges és a darabot a harmadik felvonással, sőt előbb is be lehet fejezni. Forest, követve a jó tanácsot, a harmadik és negyedik felvonást összevonta, és a három felvonásos darabot újból Deval elé terjesztette. Nem így Dumay: ő fittyet hányt a zsüri ítéletére és kijelentette, hogy ragaszkodik a negyedik felvonáshoz, sőt kizáróan az ő negyedik felvonásához. Erre aztán a párizsi szerzők egyesületét kérték fel, hogy döntse el a vitás ügyet. Capus Alfréd elnökletével össze is ült a szerzők egyesülete, de egyebet nem tehetett, mint hogy Forest iránt érzett meleg rokonszenvének kifejezést adott. Az utolsó szó most a bíróságot illeti meg, mert Dumay most már a törvényhez fordul a maga negyedik felvonása érdekében. Az is nyilvánosságra jutott, hogy mi az oka annak, hogy Dumay annyira ragaszkodik a maga silány munkájához; Yahne kisasszony, az „Athénée-színház" művésznője, aki a címszerepet fogja kreálni a vitás darabban, elolvasta a Dumay negyedik felvonását és az annyira megnyerte a tetszését, hogy menten egy csodálatos és drága ruhát rendelt erre a felvonásra. Ennek a ruhának pedig szerepelnie kell „A kis milliárdosnő"-ben, mert különben, Dumay szerint, az egész darab nem ér semmit. Úgy látszik: a ruhával együtt sem érhet sokat!

Pesti Napló 1904. április 2.

94. ABEL HERMANT ÚJ DARABJA

Abel Hermant „L'esbroufe" nevű új vígjátékának tegnap volt a főpróbája a párizsi „Vaudeville-színház"-ban. „L'esbroufe" a párizsi rendőrség sajátos nyelvén betörést jelent, melyet a gonosztevők úgy ejtenek meg, hogy meglepik vagy hirtelen elkábítják áldozatukat. A darab cselekménye igen érdekes. Színtere az első felvonásban egy kis mezőváros, a második és harmadik felvonásban Párizs. Szerzője javarészt Lebaudy Max, a „petit sucrier" életéből vette történetét és epizódalakjai sorában Jacques Lebaudyt, a szaharai császárt is szerepelteti. A császár maszkját a színház Leraud nevű színésze viseli. Abel Hermant természetesen sokat változtatott az ismert milliomos familia legifjabb sarjának históriáján, de azért a párizsiak ráismertek a „kis cukros" életének epizódjaira. A premieren a második felvonásnak volt nagy sikere. A főszerepeket Tarride és Suzanne Despres - Réjane utóda - játsszák.

Pesti Napló 1904. április 2.

95. TÁNCTANÍTÓ A CSIRKEFOGÓK KÖZÖTT

[Párizsból írják nekünk:]

Kellemetlen kalandja volt március 30-án Saphir M. Imre budapesti tánctanítónak. Első ízben lévén Párizsban, mohón nekilátott a metropolis megtekintésének. Járását-kelését éjjel sem hagyta abba, s így történt, hogy a latin negyed valamelyik sötét utcájában az *apache*-ok, magyarán csirkefogók közé jutott. Egy pillanat alatt megrohanták s a tánctanító - hivatásához híven - illemre akarta oktatni őket, mert az elvégre mégsem járja, hogy idegenekkel, akik az ő szülővárosuk megcsodálására érkeznek Párizsba, ilyen udvariatlanul bánjanak. A figyelmeztetés süket fülekre talált s az utonállók elvették a tánctanító aranyóráját és pénzét, majd tovább állottak. A kifosztott magyar ember jelentést tett a dologról a rendőrségen.

Budapesti Hírlap 1904. április 7.

96. A FRANCIA SZÍNPAD

[Párizsból írja levelezőnk:]

A legérdekesebb az a jelenség, hogy minduntalan politikai és társadalmi kérdések csatatere a francia színpad. Az árja és zsidó fajták összebékíthetőségének lehetőségét, vagy lehetetlenségét ez idő szerint majdnem féltucat darab vitatja a francia színpadokon. Más szociális, vallási és politikai problémákat tárgyal ismét egy féltucat színmű. Mindez Franciaország mai nagy forrongását jelzi. A francia írók és színházi emberek, kiknek nagy része nemrégiben sötét jóslásokat adott a színpad jövőjéről, most arról tanakodnak, helyes-e a *má*nak, az aktualitásnak ez a térfoglalása a színpadon s hogy szabad-e a színpadot kiszolgáltatni politikai és társadalmi agitációnak? Legnagyobb részük úgy vélekedik, hogy igenis szabad. A szerelemnek, végzetnek és halálnak azért ezután is meglesznek a maguk színpadi költői - írja egy francia esztétikus - de a politikai és a társadalmi problémák fölkarolásával most már a színpadi hatalom, ez a nagy hatalom is részt vesz a jövendő formálásában. S ez nagy és hasznos fordulat. Nem kevésbé érdekes dolog az sem, hogy az agitáló daraboktól eddig a cenzúra mentette meg a francia színpadokat. De egyidejűleg a cenzúra ügyéből is probléma lett. Köztársaságban ilyen intézmény - írja egy francia író - hogy keményebben ne szóljak e régi kérdésről: legalább is szégyen. De valójában az a helyzet, hogy egy-két év óta a francia cenzúrának nincs hatalma s most egyre-másra kerülhetnek színre az aktuáliserejű, agitáló, néha pamfletszerű, többnyire tendenciózus színdarabok, s okosabb és jobb ómenek híján sokan ettől a jelenségtől várják a francia színpad megújulását.

Budapesti Hírlap 1904. április 9.

97. A FRANCIÁK ÉS A SÁRGA VESZEDELEM

A sárga veszedelem kérdését ki nem adja kezéből a francia közvélemény. A franciák érzik, hogy az ő rajongó oroszbarátságuk mentségre szorul, azért szélesítik ki a *sárga veszedelem* problémáját. Franciaország szeretné elhitetni a világgal, hogy Oroszország a szélső keleten a nyugati civilizáció védelmezője, mert az orosz-japáni háború voltaképpen megnyitója volna egy nagy világdrámának, melyben a sárga faj rá fog törni a fehér fajra, Ázsia Európára, a barbárság a civilizációra.

A sárga veszedelem alighanem valóságos veszedelem, de szinte komikus volna cáfolgatni, mennyire nincs köze az orosz-japán háborúnak a sárga veszedelemhez, s mennyire lehetetlen Oroszországot a nyugati kultúra önfeláldozó lovagjának feltüntetni. Hanem azért igen előkelő gondolkozók szólaltak meg e kérdésben, sőt magát Tolsztojt is szerették volna a maguk pártjára hódítani a franciák. De Tolsztoj nem állott médiumnak. Azután Renanról akarták kisütni, hogy Japánország haladását a sárga faj ellenséges készülődése tünetének vallotta.

Legújabban Fouillée Alfrédet, az ismert francia filozófust kérdezte meg egy újságíró. A filozófus azt mondotta, hogy ő is hisz a sárga veszedelemben. És bár az orosz autokrácia nyilván mély és alantas állapot a japán parlamentarizmus mellett, az oroszok mégis csak közelebb állanak hozzánk, nyugathoz, tudományukkal, irodalmukkal és művészetükkel. De a mai háború egyszerű érdekháború, semmi köze a jövőbeli óriási faji és vallási konfliktushoz.

Budapesti Hírlap 1904. április 12.

98. A FRANCIÁK AZ IDEGEN ÍRÓK ELLEN

A párizsi színházak aránylag nagyon kevés idegen színdarabot adnak elő, de újabban ez a nagyon kevés idegen színdarab is sok a párizsiaknak. A párizsi kritika mostanában a szokottnál is nagyobb idegességgel fogad minden fordított darabot. Nemrégiben az Odéon-színházat érte sűrű és indulatos szemrehányás, mert egy Hauptmann darabot mutatott be, holott van elég tehetséges fiatal és nem fiatal francia írója a francia színpadnak. Mendès Catulle-t, az ismert nevű francia írót ugyancsak mostanában néhány lap azért rótta meg, mert színrehozatta Kleist Henrik egyik egyfölvonásos darabját, holott Mendès már régen buzgólkodik, hogy a zseniális és tragikus sorsú német írót a francia közönséggel megismertesse, s ezúttal is ezt az irodalmi célt akarta szolgálni. A minap pedig ritka egyértelműséggel az Antoine-színházat rótta meg a kritika, mert öt estén keresztül idegen darabot tűzött a műsorra. Ibsen, Heijermans, Sudermann, Hauptmann és Tolsztoj voltak *a betolakodó* idegen írók, de ez a francia lapok méltatlankodását éppen nem csitította.

Budapesti Hírlap 1904. április 17.

99. „L'HUMANITÉ"

[Párizsi levelezőnk írja:]

A francia sajtónak nagy eseménye van. Megjelent az első száma egy új, nagy politikai napilapnak a „L'Humanité"-nek. Egy új lap megindulása egymagában nem volna esemény Párizsban, hol sűrűen születnek s múlnak ki lapok. De az új lap harcias szociáldemokrata lap, a szociális forradalom és kifejlődés siettetője akar lenni, s a lap politikai vezére Jean Jaurès. A lap politikai munkatársai Aristide Briand, Eugène Fournière, René Viviani, Allemane, Louis Revelin stb. Az irodalmi munkatársak sorában Anatole France, Octave Mirbeau, Abel Hermant, Jules Renard stb. állnak. A lapnak rendes külföldi levelezői vannak. Ausztria-Magyarországban Friedrich Hertz bécsi publicista a „L'Humanité" levelezője, akinek tollából már az első számban jelent meg egy bécsi levél s e levélben Magyarországról is - majdnem öt sor. A „L'Humanité" aggresszív lap s éppen nem kesztyűs kezű. Most, mikor a legkülönbözőbb irányú párizsi lapok vetélkedtek az orosz barátságban, valósággal istenkísértés számba megy az a hang, mellyel Oroszországról s az orosz-japáni háborúról szól a Jaures lapja. »Vigasztalódjanak a szent Oroszország barátai - írja egy helyen a „L'Humanité". Hogy a

„Petropavlovszk”-ot nem japáni, hanem orosz tengeri akna robbantotta föl és süllyesztette el, ez is éppen azt bizonyítja, hogy Oroszország a tengeren is fölényben van Japánnal szemben.« Egy másik helyütt a „L’Humanité” kifigurázza oroszbarát laptársait s a következő legújabb hírt közli: „Egy negyedórával halála előtt Makarov tengernagy még életben volt.” A lap aztán egy külön cikkben kifejti, hogy a szocialisták általában a legfájdalmasabban szemlélnek minden háborút, mert a háború haladásellenes, inhumánus és késlelteti a demokratikus fejlődést és forradalmat, de a jelen háborúnak talán mégis lesz annyi haszna, hogy a cárizmust meggyöngíti, s Oroszország népét közelebb viszi a szabaduláshoz.

Pesti Napló 1904. április 24.

100. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK

[Párizsból írják nekünk:]

A párizsi színházakban egymást érik újból a premierek. A szezon búcsúharangozása ez. Közeleg a forró sugarú nyár s nehezebb dolog lesz a publikumot színházba csalni. Új darabokkal, érdekességekkel, szenzációkkal akar hát mindegyik párizsi színház kirukkolni és szerencsét próbálni. A párizsi szenzáció-hajszából ismerős, édes, tarka melódiák csengenek ki. Utcasarkokról, vendéglőkből, mulatókból, kávéházakból visszacsengenek ezek a melódiák. Az idei nagy kapuzárás előtt Párizst meghódította Bécs. A halott valcerkirály diadalmasan vonult be Párizsba Bőregérjével, s e nagy párizsi kapitulációt legföljebb azzal tudják enyhíteni a franciák, hogy Strauss operettje francia librettóra készült, Meilhac és Halévy Réveillonjára. A Variétés-színházé volt a szerencsés gondolat. Ebben a színházban tapsol most esténkint a zsúfolásig összeszorult publikum. Óriási sikert aratott tudniillik Strauss operettje. Bodanszki, bécsi karmester tanította be, s dirigálja az operettet. Az előadás nagyszerű. A második fölvonásban a dámák krinolinban hódítanak, s a párizsiak ebből is azt sejtik, hogy a krinolin ismét - divatba fog jönni. Lehet ugyan, hogy csak a felelősséget akarják e fura divat esetleges föltámasztásáért már előre Bécs nyakába varrni. Az osztrák császárvárostól a Bőregér premierje kapcsán néhány nagyon kedves, gonoszkodó kritika szólott. Cécile Thévenet kisasszony, az Opéra-Comique művésznője magyar nótát énekel a második fölvonásban. Gyönyörű hangon, kedvesen és sok jóakarattal… A Moulin-Rouge-ban pedig, mely annyira nem a régi Moulin-Rouge már, hogy idestova kész és jeles operett-színház lesz, a Lysistrata *hódít*, a Király Színház Lincke-operettje, a bájos Makrancos hölgyek. A könnyű muzsikára éhezett Párizst nemsokára egészen befogják, betöltik a „dunai melódiák”, mint a párizsi lapok írják. Francia operett alig-alig terem manapság. De termett egy igen érdekes, figyelemreméltó zenedráma. Az Operában nagy sikerrel mutatták be a Csillag fiát. Bar-Kochba története ez. Camille Erlanger zenésítette meg a zsidó hős történetét, melyből opera-szöveget Catulle Mendes írt. A drámai újdonságok között, versesek és nem versesek között, Sarah Bernhardt színházának új darabja, a Varennes, talán legérdekesebb. Nemcsak azért, mert a nagy Sarah újra „kreált”. Nem nagy szerep az ő szerepe. Henri Lavedan és G. Lenôtre darabja a francia forradalomnak egyik legtragikusabb esetét viszi a színpadra, mikor a postakocsin menekülő királyi családot, a guillotinra szántakat, fölfedezik s a postakocsin visszatérítik a hóhérgéphez. A napi kérdésekre épült színművek mellé kezdenek sokasodni Párizsban a históriai drámák. Egyébként még egy sereg premier készül a kapuzárás előtt a párizsi színházakban.

Budapesti Hírlap 1904. április 28.

101. A PÁRIZSI SZALON

[Párizsból írják nekünk:]

A Grand Palais-ban, ez óriási palotának az avenue d'Antin-re terpeszkedő felében, néhány nappal ezelőtt nyílott meg a Société Nationale des Beaux-Arts XIV. kiállítása, az 1904. évi Szalon. Párizsba csődült idegeneknek, a párizsiaknak, kritikusoknak, és művészeknek egyformán az a meggyőződése, hogy az idei Szalon sokkal alantasabb színvonalú, mint az utolsó évek Szalonjainak bármelyike. A kiállított művek száma 2634, s ennek több mint fele festmény, s a festmények legnagyobb részét az alapítók s a társaság tagjai állították ki. Szobormunkák alig vannak a Szalonban s mégis a Szalon úgynevezett szenzációja egy szobor, *Rodin Gondolkozó*-ja. Sziklán ülő, meztelen, hatalmas férfit ábrázol a bronzszobor. A férfi kezére hajtja tépődve, gyötrődve, gondolkozva a fejét… A festmények között is sok a nemes, komoly, és értékes alkotás, de valami föltűnőbb, nagyobbszerű nincs közöttük. Négy fiatal magyar művész állított ki képet a Szalonban: Szegfy Erzsi, Székely Andor, Kunfy Lajos és Szikszay Ferenc. Mindannyiukról elég dícsérettel szól a kritika. Látogatója nagyon sok van a Szalonnak, főképpen idegenek, s naponként csodálkozva konstatálja az ember, hogy minden lépésnél magyar szót hall. Párizsban - úgy látszik - sok most a magyar vendég és pedig a művészetkedvelő magyar vendég. Maga Carolus-Duran, a társaság ismert nevű elnöke mondotta e sorok írójának, hogy más években, mikor a társaság kiállítása értékesebb volt, nem kapott a Szalon félannyi látogatót sem. Pár nap múlva, április 30-án nyílik meg a másik Szalon, amint mondani szokták: a régi és igazi, melyből ezelőtt tizennégy évvel szecesszió révén született meg a Société Nationale des Beaux-Arts. A régi Szalon ugyancsak a Grand Palais-ban, a palota másik felében lesz. A Champs-Élysées és a Champs-de-Mars már találkoztak, s békésen megférnek egymás mellett. Ellenben egy év óta megvan már az új szecesszió is. *A fiatalok* megcsinálták a harmadik Szalont, a Salon d'Automne-ot. Ez azonban, mint a neve mutatja, majd csak őszkor szolgál Párizsnak a harmadik Szalon szenzációjával.

Budapesti Hírlap 1904. április 28.

102. SARAH BERNHARDT KÍSÉRLETEZIK

A franciák nagy tragikáját elhagyta az idén hagyományos szerencséje. Egyik balsiker a másikat követte párizsi színházában, és ő maga sem tudott egyik új alakításával sem valami nagy érdeklődést kelteni. A hűtlen párizsiak egy kissé rosszul bántak az idén a nagy Sarahval, aki most már hajlandó engedményeket is tenni és az őszintén művészi hatások keresése helyett érdekes és „szenzációs" színházi meglepetések után kutat. Legutóbb megbízást adott három jónevű francia írónak: Émile Bergerat-nak, Henri Lavedannak és Lenôtre-nak, hogy írjanak neki egy új darabot, melynek „Plus que… Varennes" („Több mint… Varennes") legyen a címe. Ebben a darabban az lesz a „szenzációs", hogy két darab címéből alakul a címe. Az egyik darabbal - Émile Bergerat: „Plus que… reine" című történeti színművével - sikert aratott Sarah Bernhardt; a másik darabbal - Lavedan és Lenôtre „Varennes" című drámájával - csak a minap bukott meg a nagy tragika. A jövő szezonban tehát egy sikert aratott és két bukott szerző együttes darabjával kísérletezik Sarah Bernhardt, olyan darabbal, melynek a címe egy szójáték. Még egy új darabot tartogat Sarah Bernhardt a jövő szezonra: Judith Gautier és Pierre Loti „Az ég leánya" című hatfelvonásos kínai tárgyú drámáját, melyben szintén ő fogja játszani a női főszerepet. A nagy tragika reméli, hogy ez a két darab fogja őt visszavezetni a párizsi közönség kegyébe.

Pesti Napló 1904. május 3.

103. KÉT TUDÓS

Különös, mulatságos és megható kis históriát beszélnek el párizsi újságok. Volt a francia fővárosban egy tudós professzor, a klasszikus nyelvek diplomás tanára, aki azonban sehogy sem tudott a diplomája mellé állást is keríteni. Sok éven át mint instruktor kereste meg a száraz kenyeret, de azután a növendékekből is kifogyott: gondolt hát végre merészet és szomorút, ha katedra nem akad, jó lesz a - bak is, a klasszikus nyelvek tanára a diplomával a zsebében fölcsapott - kocsisnak. Így legalább nem hal éhen és - gyalog sem jár. A bakon azonban nem volt első eminens, mint annak idején az iskolában, egy kicsit szórakozott is volt, egy kicsit - goromba is volt: szóval, sűrűn akadt baja a rendőrséggel. Ilyenkor a vén tudós kocsis azzal könnyített a lelkén, hogy kegyetlenül leszidta az akadékoskodó rendőrt - görögül, vagy latinul. Latinul, görögül ugyanis még a párizsi rendőrök sem tudnak. A múlt héten azonban sajátságos dolog történt. A tudós kocsisnak megint baja akadt egy rendőrrel, a szokáshoz híven, amiért fölírta, ezt is kegyetlenül leszidta a klasszikus Hellász nyelvén. A szegény öregnek azonban majd leesett az álla, mikor a rendőr mindazt, amit neki görögül kívánt, azonnal visszakívánta neki - ugyancsak kifogástalan görög szóval. Hogy leszidták egymást, a két ember - egymásra bámult. Azután bemutatkoztak egymásnak. Kiderült, hogy diplomás tanár volt - mind a kettő. Nemcsak a kocsis, hanem a rendőr is. Hogy elnevették-e magukat, vagy sírva fakadtak-e: ezt már nem írják meg a párizsi lapok.

Budapesti Hírlap 1904. május 4.

104. A HALHATATLANOK KÖZÖTT

[Párizsból írják nekünk:]

A francia Akadémiának ünnepe volt a minap. Bazin René, az új halhatatlan, akit az elhunyt Legouvé Ernő helyébe választott tagjául az Akadémia, tartotta meg székfoglalóját. Erről a székfoglaló ünnepről még ma is beszélnek, s még sokáig fognak beszélni Párizsban. Az Akadémia dolgait különben sem mindig szimpátiával szokta tárgyalni a francia közvélemény. Az történt tudniillik a székfoglalón, hogy az utód, aki székfoglaló beszédében elődje emlékének akart áldozni, voltaképpen lebecsülte az elődöt. Ügyes, szép és gondos volt a Bazin René beszéde, de az értelme mégis csak az, hogy Legouvé nem volt igazán nagy regényíró, nem is lehetett, mert egyszerű burzsoá lélek volt és semmi esetre sem olyan jeles regényíró, mint ő, Bazin René. E furcsa székfoglaló beszédre ráduplázott Brunetiere, aki az új tagtársat üdvözölte. Ő még alaposabban letárgyalta szegény, néhai Legouvét, szintén kegyetlen, összehasonlító módszerrel. Így áldozott az Akadémia egy igazán kiváló tagja emlékének, s így tiportak össze egy halottat az élők, amiből az a tanulság, hogy halhatatlannak csak addig érdemes lenni, míg az ember - él.

Budapesti Hírlap 1904. május 5.

105. EGY ÚJSÁGÍRÓ KARRIERJE

A mai francia kormánynak Delcassé külügyminiszter a legnépszerűbb tagja. A forrongások, sok gyűlölködés és harcok közepette Delcassé az egyetlen francia politikus, ki szinte érintetlen, általános nagy becsülésben, magasan áll a pártharcok és politikai tusák fölött. Népszerűsége egyre nő. Oroszországi szerencsés missziója, a francia-angol egyezmény, az olasz-francia barátkozás a Delcassé legújabb diadalai, s a francia közvélemény még nagyobb dolgokat vár Delcassé ügyességétől és szerencséjétől. Legtöbb joggal a sajtó büszke a népszerű miniszterre, mert Delcassé mint *újságíró* kezdette pályafutását. De nem az mutatja a Delcassé karrierjét, hogy újságíróból miniszter lett. Ez a karrier ma már nem ritkaság. Delcassé karrierjét az teszi nevezetessé, hogy szinte csodálatos a népszerűsége, hogy mindenki hite szerint pályája még emelkedő lesz, s hogy voltaképpen Delcassé még ma is újságíró. Sikereit újságírói kvalitásának köszönheti s annak a körülménynek, hogy minden párt sajtóját úgy tudja dirigálni, hogy ezt maguk a lapok észre sem veszik. A francia-angol egyezmény megkötése előtt például, a tárgyalások ideje alatt, holott azokról az egész francia közvélemény tudott, még a nem nagy komolyságú bulvár-lapok sem írtak semmit, mert Delcassé meggyőzte őket, hogy országos és nemzeti érdek hallgatást parancsol a tárgyalások befejezése előtt. Hasonlóképpen tudja az ő nagy nemzeti és politikai céljaira mindig biztosítani a sajtó óriás hatalmát. E mellett személyesen is a legjobb viszonyban van az újságírókkal. Rendkívül szeretetreméltó s szinte túlontúl szerény ember Delcassé miniszter. Most Loubet római útja után éppen a Delcassé dicséretét zengi mindenki, s a lapok fölelevenítik Delcassé életének forduló, nagy eseményét. Ezelőtt huszonöt évvel Gambetta lapjának, a „République Française”-nek volt kiváló munkása és roppant szerény dolgozó társa. Gambetta fölismerte a fiatal újságíró tehetségét, s azt tanácsolta neki, hogy vesse rá magát a külpolitikai kérdések tanulmányozására. A tanács szerencsés volt, szerencsés volt Delcassé is, ki a tanácsot megfogadta, s mindenesetre szerencsés volt Franciaország is, mert Delcassénél őszintébb híve a békének nincs.

Budapesti Hírlap 1904. május 5.

106. MAGYAR ELŐADÁSOK A SORBONNE-ON

[Párizsból írják nekünk:]

A párizsi egyetemen - miként erről a Budapesti Hírlap több ízben írt - egy Párizsban élő derék magyar tanár és író, Koni Ignác buzgóságából két esztendő óta már vannak magyar előadások is. A román nyelvnek tanszéke van a párizsi keleti akadémián, a Sorbonne-on tanszéke van a cseh nyelvnek és irodalomnak is. Mi magyarok azonban csak ott vagyunk, hogy megengedik hetenként két órán a bölcsészeti fakultás A termében egy tanárnak, hogy privát buzgóságból előadásokat tartson, ha neki úgy tetszik. Ez is csak két esztendő óta van így. Kont Ignác nagy buzgósággal és lelkesedéssel végzi föladatát. Ez évben minden csütörtökön délután tartott kétórás előadást, s a magyar irodalomnak újabb korszakát, a forradalomtól Arany János haláláig adta elő. Ez évben már több hallgatója volt, mint tavaly. A párizsi magyar egyetemi hallgatókon kívül franciák és angolok is, főképp nők hallgatták Kont tanár előadását, melyek közül az Arany Jánosról szóló most jelent meg egy francia szépirodalmi lapban. Kont tanárnak szándéka különben, hogy könyvalakba foglalja előadásait. A francia publikum egy bizonyos része ilyenformán megismerkedhetnék a magyar irodalommal, melyet már több francia művel szolgált Kont Ignác. A magyar irodalom előadásán kívül más dicséretes föladatot is végez Kont Ignác. A párizsi magyar diákokkal, kiknek nagy része alig beszél franciául, fordítási

gyakorlatokat végeztet, s gyakorolja őket a francia beszélgetésben. Már csak pünkösdig fognak tartani a magyar irodalmi előadások a Sorbonne-on. Ez utolsó előadások az újabb magyar regényírókról szóltak. A záró előadást Jókai Mór emlékének szenteli Kont Ignác dr.

Budapesti Hírlap 1904. május 11.

107. A TELEFON ÉS A SZOCIALISTA ÁLLAM

[Párizsból írják nekünk:]

A szocialisták legszebb, legszédítőbb teóriáit kegyetlen világossággal semmisíti meg az előtörtető való élet. Már maguk a szocialisták is azt vallják, hogy ha lesz valaha szocialista állam, egészen más lesz az, mint amilyennek a szocialista próféták eddig elmondták. Ez idő szerint Franciaországban, ahol a szocialisták tudvalevőleg már a kormányhatalomban is osztozkodnak, éppen legfontosabb doktrinájuk agyonmorzsolását kell szemlélniök a szocialistáknak. Ez a doktrina az állami mindenhatóság doktrinája, s egy nagyon csekélynek tetsző momentum indította meg a küzdelmet az ellen az irány ellen, mely az állammal ki akar sajátíttatni mindent s állami kézbe és kezelésbe akar juttatni mindent. Párizsban ugyanis *a telefon* állami intézmény és sehol a világon annyi jogos panasz nem illetheti a telefont, mint Franciaországban. Telefon-botrány telefon-botrányt ér, s csak a közelmúltban, napokig hosszú hasábokat írtak a lapok Sylviac kisasszony, egy csinos párizsi színésznő afférjéről. A kisasszony nemcsak nem kapott összeköttetést egy sürgős beszélgetésre, de mivel a telefonos kisasszonynak szemrehányást tett, elvették a telefonját is. A telefon állami intézmény lévén, *hatóságnak* tartja magát minden telefon-büró. Annyi botrányt okozott már a telefon, hogy a párizsiak a legkomolyabban megalakították a telefon-előfizetők védő ligáját. Egy igen neves szocialista publicista is beleszólott a telefon miatt indult nagy disputába, s bevallotta, hogy nincs más tennivaló, mint megtörni az állami monopóliumot s a magánvállalatok konkurrenciájától várni a közönség nagyobb kényelmét. Tehát egy szocialista is kénytelen belátni, hogy az állami kezelés nem okvetetlenül a legdicsőbb dolog. Egyébként meglehetősen nyomorúságos az állapot Franciaországban mindenütt, ahol az állam adminisztrálja a nagy közönséget szolgáló intézményeket. Néhány lap éppen most indított hajszát a francia postahivatalok ellen, melyek piszkos odukban, kevés személyzettel, hanyagul végzik a dolgaikat s melyek igazán szégyenére válnak Franciaországnak. A francia vasutak legnagyobb része privát-vállalatok kezében van, s a francia vasutak nem éppen minta-vasutak, de a franciák meg vannak róla győződve, hogy állami kezelésben még mizerábilisabbak volnának a vasuti viszonyok. A francia kormánypárti lapok között is akad nem egy, mely tiltakozik a szocialista állam felé haladás, az állami kisajátító mánia ellen, s mely gúnyosan rajzolja meg azokat a gyöngy-állapotokat, mikor a pékség, a limonádégyártás és minden állami monopolium lesz, föltéve, hogy a szocialistáknak igazuk lesz. De úgy látszik, hogy maguk a szocialisták is kezdenek megijedni az állami szocializmustól és a szocialista államtól. Mindenesetre érdekes dolog, hogy ez éppen Franciaországban esik meg, hol a szocialisták már a kormánygyeplőig eljutottak…

Budapesti Hírlap 1904. május 12.

108. „PLACE DE BUDAPEST”

A párizsi községtanács, hogy kifejezze azt a rokonszenvet, mellyel a franciák az egész magyarság iránt viseltetnek, tudvalevően elhatározta, hogy Párizs egyik terét Budapestről nevezi el. Ez a tér eddig nem kapta meg új nevét, legalább hivatalosan nem, mert az új jelzőtáblák még mindig nincsenek kifüggesztve. Ennek a története *[mint Párizsból jelentik]* a következő: A táblák már nemrégiben elkészültek ugyan, de ekképpen: „Place de *Buda-Pesth.”* Mikor ezt megtudta Bertha Sándor, Párizsban élő hazánkfia, megakadályozta, hogy a helytelen és németes felírás kifüggesztessék. Az ő közbenjárására a párizsi községtanács aztán újabb határozatot hozott: megsemmisítette az elkészült helytelen felírású táblákat és készíttetett újakat, amelyek nemsokára szabatosan fogják hirdetni, hogy merre van a „Place de *Budapest*.”

Pesti Napló 1904. május 18.

109. A BOHÉMEKRŐL

Néhány napja temették el Párizsban Hille Pétert, *a nagy bohémet*. Murger, aki 1861-ben halt meg, *Scènes de la vie de Bohème* (Jelenetek a bohém-életből) című könyvében fordította a közönség figyelmét azokra a művészekre, kiknek életükben talentumukon kívül semmijük sincs. Murger még a klasszikus kor legelső és legnagyobb költőjét: Homéroszt is a bohémek közé számítja, mint aki szintén a néptől élt, abból, amit - dalolt, aki elfogadta az alamizsnát és örült, ha éjjelre barátságos emberek szívességéből tető alá került. Ide számítja még azokat a dalosokat is, akiknek a francia fejedelmi udvarban (Toulouse-ban) a legszebb tearózsa nyílott s amelyet a király ünnepek alkalmával maga tűzött kedves dalnoka mellére. Az első igazi bohémnek Pierre Gringoire-t tartja, aki az élén állott egy egyesületnek, amelynek *Gondtalan gyermekeknek* [!] volt a címe. Ilyenek voltak még a XVIII. században a német Günther, a svéd Bellmann, a XIX. században az amerikai Poe Edgár. Ma is akadnak még *cigánytemperamentumú* ifjak és öregek, akik, nem törődve a holnappal, szegényen, de gondtalanul csak a *má*-nak élnek. De az igazi bohémséghez *az isteni könnyelműség* és emberi nyomorúság mellé kell a *talentum* isteni adománya is. E nélkül bizony csak - lump a bohém.

Budapesti Hírlap 1904. május 19.

110. A MIMI PINSONOK

[Párizsi tudósítónk írja:]

Mimi Pinsonoknak a párizsi munkásleányokat, e szeretetreméltó, ügyes kis teremtéseket nevezi a párizsi argot. A kis munkásleányok nagyon népszerűek Párizsban, s valósággal kultusz-számba megy az érdeklődés és figyelem, amiben részesülnek. Most egy esztendeje versenyfutást rendeztettek velük. Énekiskolájuk van, melyet egyenesen az ő számukra nyitott Charpentier Gusztáv, az ismert zeneszerző. Pünkösd második napján lesz ennek az énekiskolának a vizsgálata. A Mimi Pinsonok nagy hangversenyt adnak, melyre egész Párizs készül. Sokkal érdekesebb és komolyabb azonban a Mimi Pinsonoknak egy másik vállalkozása, mely nem olyan pikáns, mint a versenyfutás, vagy a hangverseny, de jelentős és szép, ha nem is írnak róla annyit a lapok. Ezek a leányok nagyon keservesen szerzik meg azt a kis pénzt a műhelyekben, ami életfönntartásukra kell. Egy komoly emberbarátnak eszébe jutott, hogy ezeknek a leányoknak nem bál, ünnepség, versenyfutás és énekiskola kell elsősorban, hanem

jobb táplálkozás. Toborozni kezdett a leányok között s összehozott egy olyan részvénytársaság-féle vállalatot. Külön vendéglőket rendeznek be a Mimi Pinsonoknak s e vendéglők jó ellenőrzés mellett olcsó és tápláló ebédet és vacsorát adnak a munkásleányoknak. Két ilyen munkásleány-vendéglő, illetve főzőhely már megnyílott, s a közeljövőben még több is nyílik a Mimi Pinsonok részére.

Budapesti Hírlap 1904. május 25.

111. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK

[Párizsból írja tudósítónk:]

A nyári mulató-helyek szezonjában is vannak eseményeik a párizsi színházaknak, habár inkább a jövő szezonra készülés lármája száll már a színházak tájékáról. Legtöbb szó esik a PorteSaint-Martin-színház új darabjáról, Galdós Pérez Elektrájáról, mely most került először színre francia színpadon. Miként az már a párizsi színházak egy részénél megszokott dolog, ez az érdekes spanyol dráma sem művészi okokból került színre, hanem aktualitásból. Egy kis antiklerikális tüntetésre számítottak a színház vezetői és a fordító. A radikális lapok nagy reklámot csináltak a drámának, mely éppen azért nem aratott elegendő sikert, mert azt a közönséget, melynek zajos érdeklődésére számítottak, nem elégítette ki a csak spanyol mértékben forradalmi dráma. A Variétés-színház még mindig a Bőregér nagy sikeréből él. Nagyon jellemző és érdekes dolog, hogy Strauss operettjének nagy sikerét igen sokan úgy kommentálják, hogy ez a siker divatba hozza az operettet újra Párizsban. A Vaudeville-színház új operettje, egy furcsa kínai história, a La troisième Lune, elég csinos muzsikával, csak félsikert aratott. Bernhardt Sarah színháza alig tudott ötven előadást csinálni új, érdekes történelmi drámájával, a Varrennes-vel s most a nagy Sarah művészi körútra indul Angolországba, míg Réjane asszony Amerikába készül. A Gymnase-színház viszont a maga szenzációs darabjával, a Retour de Jérusalemmel már túlhaladta a kétszázadik előadást. A Renaissance-színházban Porto-Riche két új darabját játsszák. Porto-Riche mostanság Marcel Prévost-szal együtt a francia Akadémia új halhatatlan-jelöltjei között szerepel. A többi párizsi színház többé-kevésbé bevált régibb darabjait játszatja. Mindegyik színházban azonban a legbuzgóbban készülnek már a jövő szezon ujdonságaira.

Budapesti Hírlap 1904. május 28.

112. ELZÁSZ-LOTHARINGIA

[Párizsból írják:]

Különös és figyelemreméltó dolog, hogy most, mikor a hivatalos Franciaország békességet akar a Vatikánon kívül az egész világgal, mikor a baráti és szövetséges Oroszország a legkritikusabb helyzetben van, - egyszerre, hirtelen, buzgóan és szenvedelmesen vette elő újra a francia közvélemény Elzász-Lotharingia kérdését. Nemcsak a nacionalista, de a kormányhoz közel álló lapok is mostanában *hosszú cikkeket* írnak a harmincnégy év előtt elvett tartományok helyzetéről s erőszakos németesítéséről, melyet határozott siker kísér a francia lapok szerint is. Telve vannak súlyos vádakkal s panaszokkal a francia lapok. A németek tudniillik nem válogatósak a maguk németesítő eszközeiben s nem csoda, hogy a francia lapok arról panaszkodnak, hogy még a jó franciák nagy része is kénytelen az elfoglalt tartományokban renegáttá, aposztatává válni. A francia lapok óriási kivándorlásról írnak, holott

bizony ma már kevés francia vándorol ki Elzász-Lotharingiából. Megalkuszik legnagyobb részük a kényszerűséggel. Való, s a francia lapok fájdalmasan is hangoztatják, hogy a német bevándorláson, a hivatalos alkalmazottakon kívül a katonaság és az egyház a németesítés két leghatalmasabb eszköze. Csak maga a strasbourgi katonai helyőrség például 25 000 főből áll. A német kormány másrészről jól vigyáz, hogy a lelkészek ne legyenek kerékkötői a német törekvéseknek. Bizony talán már újabb harmincnégy év múlva jóformán egészen német lesz Elzász-Lotharingia. A francia lapok elkeseredésükben egy kis csúfolódással próbálnak elégtételt venni maguknak. Sok igazsággal s gúnyosan írják le, hogy milyen kirívó, ízléstelen és brutális mindaz, amit a híres német kultúra harmincnégy év óta a francia kultúra elnyomására alkotott. Főképpen a német városrendezésekről, építkezésekről ír sok jogos kigúnyolással egyik-másik párizsi lap. Az azonban bizonyos, hogy a francia közvélemény ma már bizonyos melankóliával, a lemondás fájdalmával tárgyalja az elvett tartományok ügyét. Az *À Berlin-t* ma már a sorok közül sem lehet kiolvasni.

Budapesti Hírlap 1904. május 28.

113. PÁRIZS VIRÁGDÍSZBEN

[Párizsból írják nekünk:]

Gyönyörű, szinte antikszerű ünnepre készül a francia főváros. Kétnapos nagy tavaszi virágünnepet rendeznek Párizsban június 4-én és 5-én, s az ünnep rendezői azt akarják, hogy a párizsi virágünnep a maga fényével, nagyobb méretével és szenzációival teljesen elhomályosítsa a nizzai virágünnepet. A virágünnep középpontja a Bois-de-Boulogne lesz. Virágos díszt kapnak a hölgyek ruhái, a fogatok, a házak. Jutalmakat tűztek ki a legszebben díszített házakért, kocsikért s automobilokért. Ezer és ezer ötlet készül a balkonok, ablakok s az előkelő, régi párizsi paloták teraszainak fölvirágozására.

Budapesti Hírlap 1904. június 1.

114. EGY ELMARADT PÁRBAJ

[Párizsból írja tudósítónk:]

A szenzáció-éhes publikumot nagy csalódás érte; elmaradt egy párbaj, mely nagyon érdekesnek ígérkezett. A párizsi községtanácsi választás alkalmával csunya plakát-háborúság folyt Pugliisi-Conti képviselő és Montebello márki között. Az ellenfelek plakátokon sértegették, gyalázták nemcsak egymást, de egymás családját is. Ugyancsak plakátokon jelezték, hogy csak múljék el a választás, majd pisztollyal és karddal szereznek elégtételt. A választás elmúlt, Pugliisi-Conti s Montebello márki kölcsönösen provokálták egymást. A segédek összeültek, s párbajbíróságban egyeztek meg. A párbajbíróságnak abban kellett ítélni, hogy ki a sértett fél s van-e helye fegyveres mérkőzésnek. A bíróság úgy döntött, hogy a sértés kölcsönös volt, de ezért párbajra nincs szükség. A mai politikai harcok - jelentette ki a párbajbíróság - rendszerint olyan szenvedélyesek, vadak és esztelenek, hogy e harcok során történt sértéseket nem lehet normálisnak, beszámíthatónak venni s nem is szokás. Pugliisi-Conti és Montebello márki egyéni tisztességét e választási harc nem érinti. A segédek e döntés folytán befejezettnek jelentették ki az ügyet. A párbaj elmaradt - a kíváncsiak nagy szomorúságára.

Budapesti Hírlap 1904. június 5.

115. A VALLÁSALAPÍTÓ

[Párizsból írja tudósítónk:]

Ma már vallást sem lehet alapítani újságok nélkül, mint azt Masi József esete bizonyítja. Masi József „San-Marino köztársaság polgára" tudósítást küldött be néhány párizsi lapnak s jelenti, hogy; ő, Masi József, új vallást alapít. Az új vallás neve „teofilizmus" lesz. Dogmája: egy Isten, ki lelkével mindent áthat; halhatatlan és szabad emberi lélek; a halál után jutalom, vagy büntetés. A keresztény vallás - mint azt Masi József bizonyítani hajlandó - lejárta magát s többé nem tudja boldoggá tenni a világot. A teofilizmus békét hoz a földre, mert bizonyára nem lesz más vallás, mint az, amely különb s igazabb, mint a többi. Mindezt, írja Masi József, egy megjelenő könyvében bővebben fogja kifejteni. Ez idő szerint csak az újságok támogatását kéri. Képzelhető, milyen jókedvű megjegyzéseket fűztek az értesítéshez azok a lapok, melyekhez Masi Józsefnek bizalma volt. A párizsiak különben is most bővében vannak a vallásalapítóknak. Huzamosabb ideig Párizsban volt a nevezetes Éliás próféta, az amerikai milliomos vallásalapító. Előrelátható, hogy Masi József könyve, melyet már plakátok is hirdetnek, nagyon fog fogyni. Lehet, hogy nem is volt más célja San-Marino vallásalapítójának.

Budapesti Hírlap 1904. június 5.

116. A FRANCIÁK ÉS A NÉMET NYELV

[Párizsból írja levelezőnk:]

A franciák, akik nem igen szeretnek idegen nyelveket tanulni, nagy dologra szánták el magukat. A minap igen előkelő férfiak kezdésére Párizsban egyesület alakult, melynek célja a német nyelvtudás terjesztése. A német nyelv tanítására tanfolyamokat, a beszélgetés gyakorlására klubokat akar berendezni az egyesület. Fölhívásában főleg arra hivatkozik, hogy Franciaországnak kereskedelmi érdekei kívánják a német nyelvtudás elterjedését, legelső sorban természetesen a kereskedői körökben. A francia sajtó kedvetlenül támogatja a vállalkozást. Érdekes kétértelmű mottóval terjesztik az egyesület fölhívását. *Hogy el ne felejtsünk németül*, ez a mottó. De ennek egyszersmind van egy másik értelme is: *Hogy el ne felejtsük a németet*. Ámbár erről a német nyelvtudást terjesztő egyesületen s a lármásabb francia lapokon kívül meglehetősen gondoskodnak - a németek.

Budapesti Hírlap 1904. június 8.

117. DOMELA NIEUWENHUIS

[Párizsból írja levelezőnk:]

A párizsiak érdeklődését vagy két napig ez a furcsa nevű idegen foglalta le. Róla beszélt két napig egész Párizs, s e két nap alatt Mattasich-Keglevich és a többi érdekes új vendége Párizsnak alig került szóba. Még a tuniszi bég sem, a ki pár nap múlva ideérkezik. Domela Nieuwenhuis hollandus férfi. Protestáns pap volt s egyszerre szocialista agitátornak csapott föl. Ő szervezte Hollandiában a szocialista pártot, mellyel ez idő szerint rossz viszonyban van. Külön pártot alakított tudniillik, mely pártnak szabad szocialista párt a címe, s amely közel rokonságban van az anarchistasággal. De külsejére is érdekes ember a híres agitátor. Már csaknem teljesen ősz. Hosszú fehér haja és szakálla, patriárka komolyságot kölcsönöz meg-

jelenésének. Hatalmas szál ember. Egészen fiatalos tűzű szemmel. Párizsba azért jött, hogy a militarizmus ellen agitáljon, de e mellett módját lelte, hogy anarchista elveit is hirdesse. Előadásain, melyek nagyon látogatottak, merészen tárgyalta Franciaország belső politikai kérdéseit is, sőt dicsőítette a kommünt. Domela Nieuwenhuis nagy körutat tesz, s ellátogat más országokba is. Körútjának célja az volna, hogy a jövő esztendei amszterdami nemzetközi antimilitarista kongresszust előkészítse.

Budapesti Hírlap 1904. június 14.

118. TELEFONOSKISASSZONYOK HÁZA

[Párizsból írja levelezőnk:]

A sokat ócsárolt párizsi telefonoshölgyeknek ezúttal vidámabb szenzációjuk van, mint rendszerint. A párizsi telefonos, telegráfos és postáskisasszonyok egy-két nap múlva háztulajdonosok lesznek. Közel a párizsi telefonközponthoz, a Grenelle-utca 16. számú ház lesz a telefonoskisasszonyok otthona, melyhez a kormány jóindulata juttatja a hölgyeket. Hivatalos kezdésre tudniillik alakult egy részvénytársaság, mely azoknak a telefonos, telegráfos és postás. hölgyeknek, kiknek Párizsban családjuk nincs, megszabott, olcsó áron kényelmes otthont és táplálkozást nyújt. Ez az okos terv nagyon régi már, s most az siettette a megvalósítást, hogy ilyen otthonjuk Párizsban már a munkásleányoknak is van. A párizsiak azt hiszik, hogy a telefonoskisasszonyok, akikkel annyi afférja van a párizsi publikumnak, most már, miután kényelmes otthonuk lesz, nem lesznek olyan tűrhetetlenül idegesek, mint eddig voltak.

Budapesti Hírlap 1904. június 14.

119. A NEVERS-I LEGÉNYBÚCSÚ

[Párizsból írja tudósítónk:]

Soha még dinom-dánom nem vert olyan port, mint a nevers-i legénybúcsú. Nevers francia városka. Olyan, mint minden vidéki város a világon. Az emberek néha nagyon unják magukat, s ilyenkor csapnak egy-egy görbe napot. Egy Bacquelin nevű nevers-i orvos néhány nappal ezelőtt nagy mulatságot rendezett. A doktor úr a legényélettől akart méltó búcsút venni. A mulatság afféle férfimulatság volt a javából. Hivatalos volt rá az egész intelligencia. A polgármester, a csendőrkapitány, az előkelőbb városi tisztviselők, katonatisztek, ügyvédek és orvosok. Fölöttébb vidám volt a mulatság. Az utcai járókelők is megállottak a zajára. Egyikmásik mámorosabb tagja a társaságnak invitálásokba fogott, s az utcai bámulók közül egyet, egy vidám hölgyet, be is csalogatott. Majd a Neversben működő párizsi orfeumba nézett el a jókedvű társaság. Az urak táncoltak, énekeltek, pezsgőztek. Majd egy éjjeli mulatóhelyre tévedtek be, ahol zajongtak s állítólag poharakat, asztalokat is kezdtek törni. Itt azonban megjárták. A mulatóhelynek új tulajdonosa volt, aki nem tudta, hogy vendégei Nevers hatalmasai. Rendőröket hívott, s a rendőrök kénytelenek voltak jegyzőkönyvet fölvenni. Másnap az egész város tudta, hogy mi történt az éjjel. Valaki tudósítást küldött a párizsi lapoknak, rettenetesen kiszínezve az eseményeket. A polgármester szerencsétlenségére nem valami *grata persona* a kormány előtt; mert a legutóbbi választáson éppen nem exponálta magát a kormány jelöltje mellett. Szóval, minden kedvezett annak, hogy a nevers-i legénybúcsúból országos szenzáció legyen. A polgármestert és a mulatságon résztvett csendőrkapitányt,

a tisztviselőket és a tiszteket felfüggesztették. A párizsi lapok külön tudósítókat küldtek ki Nevers-be. A lapok vezércikkeket írtak az esetről. Valószínű, hogy a parlamentben is interpellálni fognak. Holott éppen a kiküldött laptudósítók vallják be, hogy Neversben nem történt semmi főbenjáró, botrányos dolog. Egy kis zajos dinom-dánomról van szó. A politika, a kisvárosi viszálykodás és pletyka s néhány lap szenzációhajhászása fújta föl a nevers-i esetet szörnyű orgiává. A legtragikusabb a szegény Bacquelin doktor esete. A menyasszonya visszaküldte a jegygyűrűt…

Budapesti Hírlap 1904. június 14.

120. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK

[Párizsból írja tudósítónk:]

Hadakozás a nyárral: a párizsi színházaknak is ez a legnagyobb föladata mostanság. E közben közzéteszi a legtöbb színház a jövő szezon műsorát. Nagy és erős a verseny. Rengeteget igér tehát mindegyik múzsa-templom. Az ígéretek garmadájából érdekes dolog világlik ki. A jövő szezonban több idegen darabot fognak játszani a párizsi színházakban, mint eddig éveken át játszottak. Azok a színházak tudniillik, melyek a tröszt ismert ügye miatt hadilábon állanak a drámaírók egyesületével, kénytelenek nagyrészben idegen darabokból összeállítani a repertoárjukat. Az Antoine-színház pedig már ez évben is azt az irodalmi irányzatot képviselte, hogy a külföldi drámairodalom jelesebb műveit ismertesse meg a francia közönséggel. Szerencsés ötlettel életre keltette *a conférence-ok* rendszerét is. Az idegen írókról, darabjaik előadása előtt, a legelőkelőbb francia esztétikusok tartanak előadást. Noha már itt a holt szezon, egyik-másik színház bemutatótól sem retten vissza. Így az Odéon-színház is két érdekes kis színművet adott elő a minap. A Porte-Caint-Martin-színház pedig, mely, mint jelentettük, Peréz Galdós Elektrájával próbált egy kis háborúságot kelteni, most úgy szépítgeti a balsikert hogy kommünikékben hirdeti nap-nap után, hányan veszekedtek, vagy verekedtek össze a radikális és klerikális nézők közül a tendenciózus spanyol dráma egyik-másik kiélezettebb jelenetén. Egyébként a szezonzáró Grand Prix árnyéka borul a párizsi színházakra is, s az ideiglenes program: átgázolni valahogyan a nyáron.

Budapesti Hírlap 1904. június 14.

121. MIRABEAU HAMVAI

[Párizsból írja levelezőnk:]

Nemrégiben azt az érdekes hírt újságolták a francia lapok, hogy végre megtalálták a francia forradalom egyik legnagyobb alakjának, Mirabeau-nak régen kutatott hamvait. Mirabeau-t a Panthéonban temették volt el, mint *erényes polgár*-t. Azonban a francia forradalomban gyorsan változott a nép lelkesedése, s 1794 szeptemberében kiköltöztették Mirabeau hamvait a Panthéonból, mert a nagy ember leveleiből azt a vádat tették ellene a respublika véres szájú és kezű emberei, hogy a királysággal titokban egyetértett. Ekkor a Szt. Katalin-temetőbe kerültek a forradalmár hamvai. Az idő repült, s a Szent Katalin-temető helyére házak épültek. Néhány évtized óta ásnak, kutatnak Mirabeau koporsója után. Azon a helyen, melyen a hagyomány szerint Mirabeau pihen, most iskola van s itt folytatták a kutatást. Nemrégiben egy ólomkoporsóra akadtak itt, s erre a koporsóra ráfogták, hogy a Mirabeau-é. Most kiderült,

hogy ez tévedés. A koporsó tizenkét-tizennégy éves fiú hamvait rejti, s nem a Mirabeau-ét. Mirabeau hamvait tovább kell keresni, ha a franciák e hamvakat is ki akarják engesztelni.

Budapesti Hírlap 1904. június 22.

122. VERLAINE FIA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az egyik párizsi törvényszéki kórházban egy nagyon beteg, szerencsétlen ember kínlódik. Verlaine Györgynek hívják, fia a néhai híres, bomlott lelkű, dekadens poétának. Az átöröklés teóriájának a hívei besorozhatják bizonyítékaik közé a szerencsétlen Verlaine György fátumát. Ez a szegény ember gyógyíthatatlan alkoholista s megmentésére hiába próbáltak meg éveken át mindent. Néhány esztendő óta a delirium tremens jelei mutatkoztak rajta. Egyszer az utcán érte volt el a dühöngés s ekkor börtönbe került. A börtön kórházának már gyakran volt lakója. Most úgy került oda, hogy dühöngései egyre veszedelmesebbek és az asszony, akivel vadházasságban él, jelentést tett a rendőrségnek. Azt hiszik, hogy a beteg ember csak néhány napig fog már élni.

Budapesti Hírlap 1904. június 22.

123. EGY HŐS, AKI RÉSZEGES

[Párizsból írja levelezőnk:]

Egyik párizsi büntetőbíróság előtt a minap olyan ember állott, kiről nemrégiben az egész világon, mint hősről beszéltek. A párizsi bazár rettenetes katasztrófája alkalmával az egész világ lapjai sokat írtak egy Desjardins nevű munkásról, aki páratlan halálmegvetéssel vagy negyven embert szabadított meg a biztos haláltól. A derék ember jutalmul a becsületrend első osztályú jelvényét kapta. Azonban Desjardins-nak van egy nagy hibája. Mértéktelenül iszik. Sokszor volt e miatt kellemetlensége. Legutóbb is két rendőrt inzultált. Ez nagy hiba, s Desjardins el volt készülve a legrosszabbra. A bíróság azonban csak 25 frank pénzbüntetésre ítélte. Az ítélet megokolása szerint egy embert, aki egy nagy veszedelemkor páratlanul önfeláldozónak bizonyult, nem lehet súlyosan elítélni olyan vétségért, melybe szenvedélye sodorta, s melyet nem beszámítható állapotban követett el. A bírói tanácsban Séré de Rivières bíró elnökölt, aki [a] híres Magnaud-val együtt gyakran okoz feltűnést a paragrafusoktól eltekintő, humánus ítéletével.

Budapesti Hírlap 1904. június 23.

124. A PÁRIZSI BOIS VESZEDELME

[Párizsból írja tudósítónk:]

A párizsi Bois-de-Boulogne, ez a gyönyörű városliget néhány hét óta olyan, mint a régi Bakony. A Bois-ban újfajtájú banditák garázdálkodnak, s most a párizsi rendőrségnek folytonos razziákkal kell gondoskodnia a Bois megtisztításáról. A modern banditák férfiak és nők. A többi között napok óta írnak a lapok a *Bois szatírjáról*, egy ismeretlen, negyven-negyvenöt éves férfiról, aki sétáló hölgyeket szokott megtámadni s aki ellen a rendőrségnél

nagyon előkelő hölgyek is tettek panaszt. A vakmerő útonálló több rablást követett el. Ugyancsak sok a panasz bizonyos hölgyek ellen, akik görög kosztümben keltenek megbotránkozást a sétálók között. Egyébként is, mint minden nyáron, a Bois egyes helyeit ellepték a csavargó, veszedelmes individiumok [!], s az elmúlt esték valamelyikén egy bandita egy rendőrbiztost akart kirabolni, aki lelőtte a vakmerő támadót. A párizsi publikum fölháborodása nagy a rendőrség ellen, mely a sok panasz után hozzálátott végre a Bois megtisztításához.

Budapesti Hírlap 1904. június 23.

125. AZ IRODALOM ÜGYVÉDJE

[Párizsból írja levelezőnk:]

A párizsi író és újságíró körök nagyon érdemes embert gyászolnak. Hetvenhárom éves korában meghalt Cléry Leó, a neves párizsi ügyvéd és író. Az irodalom ügyvédje volt. Így is nevezték. A második császárság korában, amikor rossz idők jártak a sajtószabadságra, Cléry Leó volt a védőügyvéd minden nevezetesebb sajtópörben. Később is megmaradt a sajtó és az irodalom ügyvédjének, bár szerepelt más híres pörökben is, így Boulanger idején a Jeoffrin-Mermeix-pörben ő védte Wilsont a választási korrupció hírhedett ügyében. Képviselte s védte Dumas-t, Sardou-t s a francia irodalom több jelesét a bíróság előtt. Jeles tollforgató is volt. Elmés, szép cikkeit nagyon kedvelte a közönség, s a legutolsó időkig írogatott. Az ügyvédségtől visszavonult már vagy huszonöt évvel ezelőtt, és csak nagyon ritkán szerepelt azóta, mint ügyvéd. Írói körökben szerették, s a francia lapok nekrológjaikban úgy búcsúztatják, mint a francia faj egyik tipikus, elmés és kiváló képviselőjét.

Budapesti Hírlap 1904. június 23.

126. EGY RÉGI SZÍNHÁZ FÖLTÁMASZTÁSA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Párizsban föltámasztottak egy régi színházat. Ez a régi színház a Théâtre de Verdure. Harmincnyolc esztendővel ezelőtt tartották az utolsó előadást e színházban, mely a Bois-de-Boulogneban van, a Pré-Catelan-ban. Azóta fű nőtte be a gyönyörű kis színház küszöbét, s a színházat befutotta egészen a folyondár. A legújabb generáció egészen el is feledte, hogy ez az elhanyagolt, elrejtett épület valamikor ragyogó esték színhelye volt. A Bois-de-Boulogne ez az elfelejtett színháza 1860 táján épült föl Eugénia császárné szeszélyéből. Tündérjátékokat és regéket játszottak benne pazar, káprázatos kiállítással. Aztán kevésbé vidám idők jöttek, s a színházra csönd borult. Most fölfedezte s föltámasztja a színházat a francia színháztörténeti társaság. A Henry Roujon, Sardou, Henry Marcel, Claretie, Ludovic Halévy, Ginisty írókból álló bizottság buzgólkodik a régi színház restaurációján. A Théâtre de Verdureből klasszikus színház lesz. Olyan, amilyenről nálunk Jászai Mari álmodott, s programot is adott, mikor Nagyváradon egy rögtönzött görög színpadon óriási sikerrel játszotta el Elektrát. A Jászai Mari álma nem valósulhatott meg. Párizsban azonban megcsinálták az antik művészetnek csarnokát. Valóságos virághajlék lesz a császárné Trianonja, melyben harmincnyolc év után csillogó tündérmesék játszi rímei helyett klasszikus jambus-sorok fognak csengeni a közönség felé. A próbaelőadást a minap tartották meg. Mounet-Sully eljátszotta Szofoklesz Ödipusz királyát, színre került azonkívül Bizet Arlésienne-je és a Manon opera balettje, melyet a víg opera tánckara mutatott be. A színpadon a fák virágfüzérrel tarkított lombozata pótolta a

díszletet. A nézőtéren napernyőkkel ültek a hölgyek. Senki sem érezte a kulisszák s a színházi külsőségek hiányát.

Budapesti Hírlap 1904. június 28.

127. OROSZ MENEKÜLTEK PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A minden oroszok cárjának bele kell törődnie, hogy az ő legádázabb ellenségei közül Londonon kívül talán éppen a baráti és szövetséges Párizsban talál a legtöbb szállást. Megpróbáltak ezen az utolsó időkben változtatni. Nemrégiben Párizsból kiutasítottak két veszedelmes nihilistát. A kiutasítás azonban még a kormánypárti szocialisták között is nagy fölháborodást keltett. Vissza kellett tehát vonni. Még érdekesebb egy Franciaországban élő orosz tudós, Roberti esete. Roberti kiváló szociológus, s természetesen szabadgondolkozó. Egy szép napon cári ukázt kapott, hogy azonnal térjen vissza Oroszországba. Roberti abban a hitben, hogy Szibériába száműzik, nem ment haza. Szerencsétlenségében mellé állt a francia írói és tudományos világ java. Ezek kérvénnyel fordultak a cárhoz, s a cár, amire alig számítottak a kérvényezők is, visszavonta az ukázt, és szabadságot adott Robertinek arra, hogy Franciaországban maradhasson, s megigérte, hogy Oroszországban sem esik bántódása.

Budapesti Hírlap 1904. július 1.

128. A WATERLOOI PARIPA

Párizs, június 30.

A Louvre lim-lomja között egy kóccal kitömött lovat találtak. A Napóleon lovát, amelyen a nagy hadverő császár a waterlooi csatateret száguldotta be s amelyet, amint beigazolták, 1842-ben adott ajándékba egy Greaves nevű úr a National History Societynek. A manchesteri múzeum húsz évvel később becsomagolta a császár paripáját, s írt melléje egy levelet. A levélben fölajánlotta a francia múzeumnak. Ott megnézték, megbámulták, s aztán azt mondták, hogy akármilyen paripa volt is a megboldogult, mégsem való a milói Vénusz és a szamokratei Nike társaságába, s talán arra is gondoltak, hogy a Danaok már egyszer adtak egy bélelt lovat ajándékba. Így került a paripa a lomtárba s onnan most ismét a nyilvánosság elé.

Napóleonról soknál többet írtak, de a memoár-irodalom nem volt ilyen előzékeny a paripája iránt. Mialatt a császár hálószobáját és egyéb szobáit gondosan kikutatták, s nem röstelltek belenyúlni a császári ház szemetes ládájába sem, gondosan kerülték az istállót, melyben a waterlooi paripa élte le napjait. Pedig bizonyos, hogy amint Napóleon az embereit elhasználta, s aztán nem törődött velük többé, épp úgy nyűtte el lovait, melyeknek neve sem maradt meg az utókor számára. Bizonyos azonban az, hogy Napóleon nem volt gyöngéd paripái iránt, s nem utánozta Caligulát. Lovait nem neveztette ki konzulnak. Mindössze csak kombinálni lehet a derék állat utolsó szerepléséről. Történelemírók tudós adalékai nem állanak rendelkezésünkre, de azért a waterlooi csata leírásaiból bizton lehet következtetni azokra a szenvedésekre, melyeket hazafias tűréssel viselt el. A történelemírók egytől-egyig azt bizonyítják, hogy Napóleon június 15-étől 19-éig alig húsz órát pihent, s harminchét órát ült a nyeregben. Hajnali 3 órakor, június 15-én ült a császár lóra - meséli Thiers - s csak esti kilenc órakor szállt le a nyeregből, a következő két napon pedig alighanem használta lovát még hosszabb ideig. Ki tudná megmondani, hogy mennyi fáradságot szenvedett el ez a paripa? Bizonyára érezte, hogy

ura nem olyan biztos a nyeregben, mint máskor. Ha oldalaiba erős nyilallást okozott Napóleon sarkantyúja, éreznie kellett, hogy Ney megint hibát követett el, s hogy Grouchy, ez a Grouchy, akinek mindent meg kellett volna menteni, s aki mindent elrontott, még mindig nem jelent meg 34 ezer emberével a csatamezőn. Hirtelen erős ráncigálást érezhetett szegény, amiből meg kellett tudnia, hogy a késlekedő és finom Grouchy helyett a goromba Blücher villámgyors katonái rontottak elő. Mikor aztán estére hajlott az idő, láthatta, hogy mint tömörülnek köréje a császár hű gránátosai, s hallhatta a győzedelmes porosz huszárok kiáltásait és lovaiknak örömtelt nyerítését. Ezen a csatamezőn a minap állították föl a franciák a „megsebzett sasmadár" szobrát. Erre az ünnepélyre kutatták ki a császár lovát, s kikutatták minden tanúját a véres napnak. Még egy vén francia asszonyt is, aki azt állítja magáról, hogy a csata napján ifjú volt és szép, és látta az ütközetet. Mikor megkérdezték, hogy mit látott, hát azt felelte, hogy látta, amint a csata után a halottfosztogatók levagdalták a hősök ujjait, elrabolták gyűrűiket, ki tudja, ez az egykor szép és fiatal asszony is hol olvasta ezeket a részleteket? A lóról persze ez az asszony sem tudott semmit. Sőt a hadsereg múzeumában, ahova időközben fölállították, sem tud senki semmit mondani a paripáról. Legfeljebb annyit, hogy sehol a világon nem érezheti magát jobban ez a paripa, mint a hadsereg múzeumában, ama hely közvetlen közelében, ahol maga a császár alussza dicsőséges álmait márványsírjában. A lóra egy ifjú őrmester vigyáz, aki a kérdezősködő előtt megáll, s miközben zavartan pödörgeti szőke bajuszát, mosolyogva kérdi:

- Hát igazán azt hiszi, hogy a császár lova?

Aztán elbeszéli, hogy a paripa még egy nagy ládában fekszik és nincs kipakolva. Nemes tagjai szénával vannak beburkolva. Egyébként szürke színű, arabs mén, ami növeli történelmi jelentőségét, mert a csatafestők mindannyian szürke lovat festettek Napóleon alá. De a tudósok nem igen bíznak a dologban, s nem tartják lehetetlennek, hogy valamely császári lovász ült a paripán, s hogy ez a waterlooi csata napján békésen s jámboran ropogtatta az elébe tett zabot.

A derék őrmester a tudósokra tolta mindezt, ami tárgyilagosságát bizonyítja. A történelmi legendákkal úgy vagyunk, mint a spiritiszták a médiummal. Vagy hisznek, vagy nem lehet beszélni a dologról. Higgyük hát, hogy ez a paripa Napóleon paripája volt, bár bátran föltehetjük, hogy a paripa - nem paripa. Csak egy közönséges, egyszerű ló.

Budapesti Napló 1904. július 2.

129. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK

[Párizsból írja levelezőnk:]

A párizsi színészet ez idő szerint Londonban vendégszerepel, ahol négy francia művész-trupp is játszik most, s ahol Bernhardt Sarah és Réjane asszony aratnak diadalokat. Párizsban vége a színházi életnek. Sok színházban megvolt a kapuzárás. Az államilag szubvencionált színházak csak néhány emlékünnep miatt tartották ilyen későig nyitva kapuikat. Főképpen George Sand születésének százéves fordulója miatt. A sohasem záró Comédie-Française-en s az Operán kívül csak az Athénée, Nouveautés, Gaîté, Ambigu és Folies-Dramatiques színházakban tartanak a nyáron előadást. A vakációzó előkelőbb francia színészek már elszéledtek, s egyik-másik nagy fürdőhelyről érkezik vendégszereplésüknek a híre. Párizsban most az orfeumoknak és a mulatóknak van minden várakozást felülmúló bőséges szezonja. Pedig az orfeumok és mulatók a szezon alatt is félelmes versenytársai voltak a színházaknak. A jövő szezonra való készülődésből legerősebben a trösztben álló színházak készülő hadjáratzaja hallik ki. A francia

színpadi írók egyesülete szigorú hangú köriratban hívja föl a tagokat, hogy darabot ne írjanak a bojkottált színházaknak. A bojkottált színházak viszont már jóelőre kérkednek jövő repertoárjuk teljességével. A sok nyári szenzáció közül igen érdekes az, hogy Réjane asszony visszatér a volt férje, Porel színházához, a Vaudeville-hez. Sőt hír szerint átveszi a színház igazgatását Poreltől. Sarah Bernhardt színházában viszont nagyban készülnek Sarah Bernhardt fia darabjának az előadására, melyet a híres művésznő írói ambiciókkal telt fia Sienkiewicz egy regényéből írt.

Budapesti Hírlap 1904. július 6.

130. A DOHÁNYZÁS ÉS AZ ÍRÓK

Most, hogy a sok irodalmi ünnep egymást éri Franciaországban, s írásban, szóban fölidézik az irodalom sok néhai óriásának alakját, felvetődött egy különös kérdés: szabad-e az írónak dohányozni? Néhány tudós azt mondja, hogy a *nikotin valóságos emésztő mérge az irodalomnak*, s akad olyan vélemény is, mely a nikotint valóságos *döntő erőnek* hirdeti azok között, melyek az irodalom fejlődését meghatározzák. E szerint bizony George Sand és halhatatlan barátja, Musset is *mérgezettek* voltak. Mind a ketten szenvedelmesen dohányoztak. Banville, a költő, azt írja George Sandról, hogy ez a zseniális asszony *elbutult*, mikor a cigarettát meg-megpróbálta megvonni magától. Hugo Viktor nem dohányzott, s azt hirdette, hogy a nikotin *a gondolatokat álmokká változtatja*. A nem dohányzó nagyok közül való: Balzac, id. Dumas, Michelet. Ellenben nagy nikotin kedvelők voltak: Flaubert, Gautier, Sue, Augier, Byron, Taine stb. A párizsi újságok ez ötletből fölfrissítik Fleury Móric dr. esetét, aki a dohányzás ellen alakult egyesületnek a nagy irodalmi díját egy művével, melyben a nikotinnak az írókra és az irodalomra gyakorolt káros hatását fejtegette, - megnyerte. Mikor az egyesület igazgatója nagy örömmel sietett Fleuryhez, hogy a diadalról értesítse, alig tudott ennek a dolgozó-szobájába bemenni. Fleury javában szivarozott, a szobájában vágni lehetett volna a füstöt.

Budapesti Hírlap 1904. július 7.

131. A LEGÚJABB HALHATATLAN

A francia Akadémia új halhatatlanja, Gebhardt Emil, a Sorbonne tanára. Egyhangúlag választották meg. Ellenjelöltje sem volt, mi az Akadémia választásainál szinte példátlan. A választás körül mégis csúnya harcok folytak. Még a választás után is, most is, főként radikális lapok kíméletlenül támadják az Akadémiát s az új halhatatlant. Mindez - úgy mondják - politikai okok miatt történik. Bárhogyan is legyen, az új akadémikus nagyon érdemes és érdekes ember. Tudós és író. Azt tartják, hogy kevés hasonló művésze van a francia nyelvnek. A görög, római, spanyol és olasz irodalomnak és históriának művelője. De írt elbeszéléseket s egy történelmi regényt is, melyet a kritika a francia történelmi regény reneszánszaképpen üdvözölt.

Budapesti Hírlap 1904. július 8.

132. PETRARCA ÉS A PROVÁNSZIAK

Petrarcát ünnepli mostanság a művelt világ. Az olaszországi fényes Petrarca ünnepek mellett a hatszáz éves fordulót Németország, Magyarország, Franciaország stb. irodalma is megüli. Érdekesebb Petrarca ünnep azonban aligha volt valahol, mint a Párizshoz közeli Sceaux városkában. A provánszi irodalmi iskola, a *félibrék* iskolája, mely a trubadurok nyelvét, *a langue d'Oc*-ot új életre támasztotta, áldozott itt Petrarca emlékének, akit Provánsz félig-meddig a magáénak mondhat, hiszen Petrarca költészete a provánszi költészetből fakadt ki pompázva, mikor Provánszot szétdúlták a vallásháborúk, a valdisták üldözése. Azok a félibrék, akik Párizsban élnek, évenkint tartanak provánszi nyári ünnepet Sceaux-ban. Az idei nyári ünnepet Petrarca emlékének szentelték. A provánsziak a maguk összejöveteleit, a régi, dicsőséges, dalos Provánsz mintájára *szerelmi törvényszék*-nek nevezik. Valamikor igazi király nők, hercegnők elnököltek e szerelmi törvényszéken. Most is vannak királynők, alkirálynők, s udvarhölgyek. A sceaux-i szerelmi törvényszéken, melyen több neves író vett részt, Boussaud Yvonne kisasszony volt a királynő. Először is megkoszorúzták Aréne Paul, Florian és Aubanel Théodore provánszi költők szobrait. Petrarcáról dicsőítő beszédet Gebhardt, a legújabb francia akadémikus mondott, kit a magukénak tartanak a félibrék. Ezután Tornielli gróf, párizsi olasz nagykövet beszélt. Mindkét beszéd mottója a francia-olasz latin-testvériség volt, melyet éppen Provánsz szellemi élete fejezett ki a múltban, s képvisel ma is legerősebben. Az ünnepen a hagyományos virágjáték is megtörtént. Régi és új provánszi verseket szavaltak. A pályanyertes költőket végül megkoszorúzták. A koszorús költők közt volt két poéta-kisasszony is.

Budapesti Hírlap 1904. július 12.

133. KIVÁNDORLÁS FRANCIAORSZÁGBÓL

[Párizsból írja levelezőnk:]

Franciaország súlyos aktuális problémái megszaporodtak eggyel. A bretonok kivándorlása hirtelen ijesztő módon megnövekedett, s a sok gyarmatú Franciaországra ez a kivándorlás éppen olyan veszteség, mint Olaszországra, vagy Magyarországra, mert a bretonok éppen nem a francia gyarmatok felé pályáznak, hanem Amerikába s elsősorban Kanadába. A szegénységen kívül vallásos fanatizmusuk indítja kivándorlásra a bretonokat. Nem tudnak beletörődni abba, hogy gyermekeiket az új törvény értelmében ne szerzetesek és szerzetesnők tanítsák. A Bretagne-ból kiűzött szerzetesek egy jó része Kanadába vándorolt. Velük s utánuk mennek a bretonok ezrei. A kormány most a bretagne-i maire-ekhez sürgős fölhívást intézett. Jelentést s adatokat kér a kivándorlásról, valamint véleményt annak okairól, s hogy miképpen lehetne e kivándorlás ellen védekezni. Egyben fölhívja a kormány leirata a maire-eket, hassanak oda, hogy a kivándorlás a francia kolóniák, főképpen Algéria felé tereltessék.

Budapesti Hírlap 1904. július 14.

134. BOULANGER PARIPÁJÁNAK VÉGE

Tunisz, a gyönyörű fekete paripa, amelynek hátán Boulanger tábornok valamikor meg akarta hódítani egész Párizst és egész Franciaországot, kimúlt. A paripáról, amelyen Boulanger tábornok parádézott hadügyminiszter korában a szemléken, valamikor sok kuplét énekelt Paulus, a Boulanger-induló népszerű előadója. Ez a paripa, mint most Párizsból írják, nyomorúságos véget ért. Amikor Boulanger a Brüsszel melletti Ixelles község temetőjében

öngyilkossá lett, Tuniszt egy fiakkeresnek adták el. A ló innen kezdve egyik tulajdonostól a másikhoz vándorolt, s végre Passyba került, ahol Lecoq asszony, egy zöldségárúsné vette meg. Kétkerekű kordéba fogta a lovat, elment vele a vásárcsarnokba zöldséget vásárolni és azután a zöldséget kihordta vevőinek. Tunisz, a reváns hősének egykori büszke paripája így cipelte nap-nap után a zöldséges kocsit. Az ilyen szomorú sorsra jutott állat végre is belefáradt, beleöregedett a nyomorúságba, s a minap a párizsi Concorde-téren a kocsi előtt összerogyott és kimúlt.

Pesti Napló 1904. július 17.

135. SZAVAZÁS AZ ISKOLÁBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A francia iskolákban rendkívül érdekes próbát tettek az idén. Az iskolai év végén, a július 14-iki nemzeti ünnepen, mint rendesen, kitüntették a legszorgalmasabb s legjobban viselkedő tanulókat. Ez évben azonban nem a tanítók ítélkeztek, hanem a gyermekek, Ők szavaztak, s ők állapították meg minden iskolában, ki volt a legderekabb, a legjobb viseletű és a legkitűnőbb tanuló az osztályban. Ez a próba olyan fényesen bevált, hogy állandó rend lesz. A tanítók lelkesedéssel, elragadtatással beszélnek arról a komolyságról, igazságosságról, mivel a kis emberek a kitüntetéseket odaítélték. Nem volt korteskedés, számítás, egyezkedés és ravaszság a választásokon. A francia szociológusok örvendezve vonhatják le a tanulságot, hogy a választási korrupció nem eredendő bűne a francia polgárnak, hanem csak felnőtt korában szokik hozzá.

Budapesti Hírlap 1904. július 20.

136. A MAGYAR SZOCIALIZMUS - FRANCIA VILÁGÍTÁSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A szocialista L'Humanité, melynek Jaurès a főszerkesztője, egyik legutóbbi számában a magyar szocializmussal foglalkozik, főképpen a szakegyesületek dolgával. A L'Humanité cikke szerint nincs egyetlen ország, ahol a munkásmozgalmaknak több akadálya volna, mint Magyarországon. Azután számokkal igazolja, hogy pár év óta mégis milyen óriás mértékben emelkedett a munkás-szindikátusok tagjainak a száma. Bár a Tisza-kormány teljes erővel igyekszik a munkásmozgalom útját állani, nincs benne kétség, írja a L'Humanité, hogy az ifjú magyar proletárság - szenvedélyes, kemény, nagy harcok árán bár - visszatarthatatlanul fog haladni céljai felé.

Budapesti Hírlap 1904. július 21.

137. A FRANCIA CENZÚRA

[Párizsból írja levelezőnk:]

A francia cenzúra, mely az utóbbi években pihentetni kezdte a ceruzáját, mostanában újra működik. Változtat, töröl, betilt. Legutóbb is két szerzőt fosztott meg attól a reménységtől, hogy darabja a lámpák elé kerüljön. Az egyik darabot Haraucourt Edmond írta, a jónevű

novellista, aki néhány hónap óta előkelő állami szinekúrát kapott, a Cluny-múzeum őre lett. Haraucourt Bazin René, az akadémikus regényíró egyik regényéből csinálta a drámáját, melynek a címe Oberlé. A darab Elzász-Lotharingia leigázásával foglalkozik, s a francia lelkeknek a be nem hegedt sebét bizonyosan föltépegette volna, mert Haraucourt tehetsége különösen az izgalmas és izgató jelenetek föltárásában erős. A cenzúra betiltotta a darab előadását, s Haraucourt az állami hivatalnok fegyelemérzésével törődött bele darabja sorsába. „Én nem értek - így szólt - a napi politikához. Delcassé külügyminiszter jobban tudja, hogy csöndes-e, vagy zivataros-e az európai politika levegője. Ha ő olyannak látja, hogy egy színdarab képes volna nemzetközi bonyodalmat csinálni, akkor én elsősorban jó francia vagyok, ki nem akarom, hogy akármi kicsi komplikációnak előidézője legyek." Az Oberlé betiltása miatt nem lehetett tehát a cenzúrát támadni, mikor az elsősorban érdekelt, az író maga meghajolt a döntés előtt. Ám annál nagyobb a lárma egy másik színdarab, Monniot Boussole (Delejtű) című darabjának a betiltása miatt. Ez a darab a szabadkőmívesekkel foglalkozik, és keményen, kíméletlenül ostorozza a francia szabadkőmíveseket. A cenzúra tömérdek változtatást követel a darab írójától. E változtatásokkal értelmetlen zagyvasággá válnék a darab, mert a cenzúra mindenütt kihagyatni akarja például *a zsidó, a szabadkőműves, a páholy* szavakat, s ezenkívül minden erősebb kifejezést. Ezekbe a változtatásokba a darab írója beleegyezni nem akar. A kultuszminisztert már három képviselő értesítette, hogy interpellálni fog a betiltott darabok miatt. A Haraucourt darabja miatt is. Méltányoljuk a francia daraboknak politikai és társadalmi okokból való cenzúráját. Csak arra vagyunk kíváncsiak, mikor fog ez a cenzúra kiterjeszkedni az erkölcsi momentumokra is.

Budapesti Hírlap 1904. július 22.

138. A JAPÁNOK KÉPVÁSÁRLÁSA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Néhány év óta a japán kormány állandóan vásárol képeket a párizsi szalonokban s kiállításokon. Most, a háború esztendejében sem maradtak el ezek a képvásárlások, s a párizsi lapok egy része nagyon háborog amiatt, hogy a *barbár japánok* nagyon is értenek a képekhez, s olyan értékes műveket szereznek meg, melyeket nem volna szabad Franciaországból kiengedni. A tokiói múzeumban nagyon sok becses darabja van a modern képzőművészetnek, s a japánok bizonyos tekintetben szabadabb szelleműek a művészet dolgában, mint a francia hivatalos körök. A francia kormány például még ma sem vásárol olyan elismert impresszionista festőktől képeket, mint Pissarro, Claude Monet, Degas, stb. A japáni kormány ezeknek több, nagy szenzációt keltett művét megvásárolta, s azoknak a franciáknak, akik ezeket a műveket látni szeretnék, Tokióba kellene ellátogatniok, *a barbár japánokhoz*, kik az élethalálharc közepette sem feledkeznek meg a művészetről.

Budapesti Hírlap 1904. július 25.

139. MAGYAR TANÁROK PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Egy, mintegy negyvenöt tagból álló magyar társaság időzött legutóbb néhány napig Párizsban, hogy megtekintse a francia főváros nevezetességeit. A társaságnak tizenkét tagja nő: tanárnők és tanítónők. Az egész társaság jórészben tanárokból verődött össze, kiknek csak így kánikula idején van idejük és módjuk egy kis utazásra. Alig öt hét alatt fél Európát bejárta a turista csapat. Grác, Salzburg, Svájc, München, Brüsszel, Ostende, Párizs voltak az út stációi. Londonból jöttek Párizsba, hol őket Zichy Jenő gróf ajánlása és összeköttetései folytán nagy melegséggel fogadták. A magyar utazó csapatot Faludy székesfejérvári kereskedelmi iskolai igazgató vezette. Párizsban Massard Emil községtanácsos, a párizsi Patrie főszerkesztője üdvözölte Párizs város nevében, és kalauzolta őket a Petit Palais-ba és Párizs város múzeumában, hol megnézték azt a szép kuruc tárgyú festményt, melyet Zichy Jenő gróf ajándékozott Párizs városának. A Louvre-ban külön felkeresték Szent Norbertnek, a premontrei rend alapítójának híres portréját, mivel az utazó társaságnak néhány tagja magyar premontrei tanár volt a jászóvári premontreiek nagyváradi rendházából, s a csornai premontrei rendházból valók. Ugyancsak három, vagy négy tagja a társaságnak a piarista tanárok közül került ki. Kirándultak a magyarok Versailles-ba is. Úgy a londoni, mint a párizsi magyarok szeretettel vették körül s kalauzolták a világjáró magyarokat, akik olyan szerencsések voltak, hogy Párizsba akkor kerültek, mikor már a többnapos gyilkos hőség alábbhagyott.

Budapesti Hírlap 1904. július 26.

140. A FRANCIA HAZAFI VERAI

[Párizsból írják:]

Meghalt a minap egy szegény öreg ember, akit egész Párizs ismert, s ismertek minden nagyobb francia városban. Sarrazin Jean-nak hívták. Ő volt a francia Hazafi Verai János, aki verset írt mindig és mindenről. Egyébként olajbogyóval kereskedett a versírás mellett. Az utolsó években már nagyon megunta a párizsi utcák népe az együgyű poétát, akin egy darabig jól mulatott, Ekkor elkeseredve, szülővárosába, Lyonba ment. A lyoniakat boldogította olajbogyóival és fűzfa-poémákkal. Sápadt, szomorú arcával, hosszú, ősz hajával, s művészi rongyaival érdekes figura volt az olajbogyós poéta, aki most meghalt Lyonban, s akire nagyon sokan emlékeznek vissza Párizsban is.

Budapesti Hírlap 1904. július 26.

141. AKADÉMIKUS ÉS FOTOGRÁFUS

Csinos kis botrányon mulat most Párizs közönsége. Hősei egy francia akadémikus, s egy fiatal fotográfus. A híres emberek egyik-másika nagy ellensége annak a masinának, melyet minden pillanatban arcának szegezhetnek, kegyetlenül, indiszkréten: a fotografáló gépnek. Gyűlöli a fotografáló gépet Masson Frédéric is, a híres író és történetíró is, aki egyike a francia halhatatlanoknak. A képes újságok meg nem szerezhetik semmi módon a napóleoni háborúk jeles írójának az arcképét. Kénytelenek voltak hát útonálló fotográfusokhoz fordulni e célból. Masson Frédéric egy darabig sikerülten hadakozott a fotografáló gépek ellen. A minap azonban az akadémia udvarán a melegtől elernyedve ballagott Masson Frédéric. Az épület

lépcsője előtt lesben állott egy fiatal fotográfus a kodakjával. Már le is rajzolódtak a halhatatlan arc vonásai, mikor ő észrevette a dolgot. Az „orvtámadás” kihozta sodrából Massont, s esernyőjével dühösen rohant a fotográfus felé, s lecsapott. A gépet is érte az ütés, a fotográfus fejét is, de csak a gép törött el. Mire a fotográfus föleszmélt, Masson Frédéric már bent járt valahol az „Institut” valamelyik árnyas folyosóján. Az elkeseredett fotográfus följelentette a bíróságnál Masson Frédéricet.

Budapesti Hírlap 1904. július 27.

142. AHOL A SZOCIALISTÁK AZ URAK

[Párizsból írja levelezőnk:]

Brest francia város sokat beszéltet egy idő óta magáról. Pár hónap óta csaknem állandóan forradalmi az állapot ebben a városban. Folytonos a sztrájk és a zavargás. Mióta pedig a községtanácsban a szocialisták kaparintották meg a hatalmat, a sztrájkokat úgyszólván a hatóság rendezi. E mellett a hatóság mindent elkövet, hogy a maga hatáskörében Brestből a szocialista berendezkedésnek egy mintahelyét alkossa meg. Igaz, hogy maguk a józanabb szocialisták is belátják, hogy a szocialista Brest rettenetesen kompromittálja - a szocializmust. Például a bresti községtanács eltiltotta a papoknak, hogy az utolsó kenet föladására a haldoklóhoz a régi ceremóniákkal menjenek, - a közlekedés érdekében. Ugyancsak a közlekedés érdekében tilos minden egyházi processzió. Kövezetadót csak a gazdagok fizetnek. A mosdószappant, mint fényűzési cikket külön megadóztatta a bresti községtanács, s több ilyen érdekes reformot is hozott. Egyik-másik hölgy olyan erős parfümöt használ, mondta egy véresszájú szociális községi tanácsos, hogy nekem mindig megfájdul a fejem, ha az utcán velük találkozom. Nem lehetetlen hát, hogy Brestben nem engedik meg a parfüm használatát a nőknek, hogy meg ne fájduljon a szocialista népvezérek feje. Egy előkelő kormánypárti lap találóan gúnyolja a bresti városatyákat, s azt írja, hogy legközelebb, mivel a bresti szocialisták nem tudnak helyesen írni, eltörülik-e az ortográfiát?

Budapesti Hírlap 1904. július 27.

143. AZ UTCANÉV A POLITIKÁBAN

Nagyon szomorúan jellemzi a francia belpolitikai harcok elfajulását az utcanevek körül való harc, mely most Párizsban, s csaknem minden nagyobb francia municípiumban folyik, s melyet hetek óta pertraktál a sajtó. A francia községtanácsokat a napi politika dirigálja, s a francia városokban könnyen hoz szenzációt egy-egy választás, s a radikális és a klerikális községtanácsok hamar váltják föl egymást. Az új községtanács azután rögtön olyan reformokhoz lát, mely a hatalomról letolt pártnak fájdalmas, s a reformok között a legelső szokott lenni az utca-nevek megváltoztatása. Elsősorban ilyen okból akarja most Párizs radikális községtanácsa a Batignolles-bulvárt Zola Emil nevéről elnevezni. Ahol a radikálisok jutottak uralomra, az mindenütt így történt. Viszont, ahol klerikálisok az urak, ott ők törnek borsot az utca-keresztelésekkel a radikálisok orra alá, s minden utca, amelynek a radikálisok fülének kedves neve van, új nevet kap. Lyonban például a Zola-utcát Szent Gábor-utcának keresztelték s a Jakobinus-utcát Király-utcának. Scheurer-Kestner, Zola s a Dreyfus-ügy több néhai nagy szereplőjének a nevét sok utca veszítette el s kapta meg viszont most

Franciaországban. A pártok egymást szidják e kegyetlen párttusa miatt, ám azért nap-nap után új utca név-botrányon épül a francia közvélemény.

Budapesti Hírlap 1904. július 29.

144. MÁDER IGAZGATÓ PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Máder Rezső, a budapesti Opera igazgatója ez idő szerint Párizsban időzik s a párizsi Opera műsorának nevezetesebb darabjait tanulmányozza. A többek között megszerezte Maladetta című balettjét, mely most érte meg száztizedik előadását a párizsi Opera-ban, s mely nagy sikert aratott Szentpétervárott, Rómában, Milánóban s Brüsszelben is.

Budapesti Hírlap 1904. július 29.

145. A FRANCIA HELYESÍRÁS

[Párizsból írja levelezőnk:]

Ismeretes és régi probléma már a francia helyesírás reformjának a kérdése. A reformot általában mindenki szükségesnek tartja, de vannak jámbor és vannak nagy radikális újítók. Aztán nagyon sok baj van az Akadémiával, mely egyedül magát tartja jogosítottnak arra, hogy fontos kérdésekben döntsön. A kormány egy tudósokból álló bizottságot küldött ki, s ez a bizottság most készítette el jelentését a helyesírás reformjáról. A bizottság sok újítást javasol. Így a többek között a többes szám ragjai közül törülni akarja az *x*-et s helyettesíteni a rendes plurális *s*-el. A kettős mássalhangzókat irtani óhajtja a jelentés. Így a *ph*-t *f*-fel akarja helyettesíteni, a kemény *ch*-t *c*-vel, a *th*-t *t*-vel. Nagy pártja volt annak, hogy a lágy hehezetű, úgyszólván csak imaginárius h betűt törüljék a francia szók elejéről, de ezt a nagyon is radikális újítást leszavazták. Most már az a kérdés, hogy az Akadémia mit fog szólani a jelentéshez. Az optimisták remélik, hogy az Akadémia a *h* betű eltörlésén és a *ph*-nek *f*-fel leendő helyettesítésén kívül elfogad minden propozíciót. Chaumié miniszter mindenáron azt akarja, hogy a francia helyesírás reformja az ő nevéhez fűződjék, s lehetséges, hogy ő megcsinálja a reformot az Akadémia ellenére is, s el fogja rendelni az iskolákban az újmódi helyesírás tanítását. Ez esetben pedig az irodalomban és zsurnalisztikában bőségesen található apró szektákon kívül Franciaországban két hivatalos helyesírás lesz: a kormány hivatalos s az Akadémia hivatalos ortográfiája.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 1.

146. PÁRIZSI KÜLDÖTTEK BUDAPESTEN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A napokban egy párizsi küldöttség utazik Budapestre. Az omnibusz- és tramway-társaságok vegyes bizottságának öt tagjából s két hivatalos francia mérnök-szakértőből alakult a bizottság. A párizsi községtanács, mely végre gyökeresen át akarja alakítani a párizsi nehézkes, sok tekintetben nyomorúságos, drága és hitvány közlekedést, Budapest közlekedését ítélte legelső sorban olyannak, melytől Párizs példát és tanulságot vehet. A párizsi omnibusz- és tramway-társaságok is úgy nyilatkoztak, hogy a hihetetlenül drága, rendszertelen párizsi közlekedésnek Budapesttől lehet legtöbbet tanulnia. Erre vonatkozóan Türr mérnök, a tábornok fia, valóságos memorandumot dolgozott ki. A küldöttség néhány napig fog Budapesten időzni. Esetleg egy-két német városba és Londonba is ellátogat a küldöttség.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 2.

147. A FRANCIA SZOCIALISTÁK EGY BUDAPESTI KONGRESSZUS ELLEN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A szövetkezetek nemzetközi szövetsége szeptember 5-én tartja hatodik kongresszusát Budapesten. A kongresszus tárgysorozata szerint Müller H. (Svájc), Roquigny gróf (Franciaország), Cuspers (Németország), Duca (Románia) lesznek a kongresszus előadói, kik a szövetkezeti ügyek több nagy kérdésével fognak foglalkozni. A kongresszus alatt szövetkezeti kiállítás is lesz. A francia szocialista lapok vehemensen támadják jó előre e kongresszust. Azt írják, hogy már a programból látszik, hogy itt „burzsoá" előkelőségek, dekorált urak gyűlnek össze azzal a céllal, hogy a szocialista munkás-szövetkezeteket megtévesszék, s a szövetkezeti ügyet *hivatalos* mederbe tereljék. Azt írják, hogy ezt már 1902-ben megkísérelték Manchesterben, de ott ez nem sikerült a munkások ébersége miatt. Most ezért tartják a kongresszust egy *keleti* országban, ahol a munkásöntudat még fejletlen. A francia szocialisták képviselőket küldenek Budapestre. E kiküldöttek vigyázni fognak, nehogy az angol, német, dán, belga és svájci munkásszövetkezetek felüljenek a konzervatív szövetkezetek régi tendenciájának, s hogy az 1906-diki kongresszus megtartására olyan ország mellett döntsenek, ahol komoly és nagy munkásszövetkezeti mozgalmak vannak.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 2.

148. KUNYHÓ A PALOTÁK KÖZÖTT

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az itteni lapok most fölfedeztek egy kicsi házat Párizs legfényesebb vidékén. A Bois-de-Boulogne-úton a híres rózsaszín-márvány Castellane-palota s az Arc de Triomphe között van egy kis kunyhó. Dúsgazdag amerikaiak és angolok már licitáltak rá három millió frankig, de a kis ház tulajdonosai hallani sem akarnak semmi vásárról. A házhoz szép kis kert tartozik s olcsó konyha-növények, vad virágok nőnek a kertben, holott a Bois-de-Boulogne e részén minden kis darab alkalmas hely remeke a kertésztudománynak. A reporterek fantáziája sok cifra történetet gyártott már erről a házról. A valóság azonban még érdekesebb. A kis ház régi gazdái nagyon szegény emberek voltak, s bármilyen párizsiasan s rémregényesen hangzik:

rongyot szedtek. A rongyszedő házaspár egy kis vagyont szerzett, s abból vette e házat. Amikor meghaltak az öregek, gyermekeikkel megígértették, hogy nem adják el és nem rombolják le a szerencse e hajlékát. Az utódok, akik jómódú polgárok, megtartják a fogadást, s a kis kunyhó, amelyet elrejtenek a fák, állani fog a paloták között, míg csak össze nem omlik.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 3.

149. CASA-RIERA ÉS A SZÁZMILLIÓS ÖRÖKSÉG

Megemlékeztünk már arról a szenzációs botrányról, melyről már hónapok óta beszél egész Párizs. Casa-Riera márkit, egy Párizsban élő spanyol grandot, száz milliós örökség urát, azzal vádolják, hogy ő nem jogos tulajdonosa a Riera-vagyonnak, s nem is Riera, hanem az elhunyt Riera márki titkárának a fia, aki a dúsgazdag márki halála után hamisított okmányokkal a márki öccsének adta ki magát. A vádló, aki magának reklamálja a vagyont, Pierre Riera nevű spanyol, azt vitatja, hogy ő a százmilliós vagyon örököse. A végtárgyalás még nem volt meg a szenzációs ügyben, de már tisztában van mindenki, hogy zsarolásról van szó. Mutatja az is, hogy most már Pierre Riera elsősorban csak 3000 frank kártérítést követel Casa-Riera márkin, azon a címen, hogy őt elítélték a márki miatt ezelőtt pár évvel hamis vádaskodásért, holott neki ez ügyben igaza van. Azt azonban megvallja, hogy igazát nem tudja bebizonyítani.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 7.

150. BÉRANGER HÁZÁT LEROMBOLJÁK

[Párizsból írja levelezőnk:]

A Béranger-utcán egy kis ócska házat rombolnak most le, amelyben valamikor az ő sokat megénekelt Lizette-jével lakott szerény lakásban Béranger, a franciák híres dalköltője. A tizenkilencedik század sok nagy francia írója tett itt kegyeletes látogatást. Hugo Viktortól és Lamartine-től kezdve a legújabbakig minden francia poéta kötelességének ismerte fölkeresni a kis házat. Három kis szobából állott a lakás. Néhány bútordarab még megmaradt azok közül, amelyet a poéta használt. Kegyeletes kezek őriznek egy faliórát például, mely abban a pillanatban állott meg, amelyben Béranger utolsót lélekzett. A lerombolt ház helyébe palota épül, melyet emléktáblával fognak megjelölni.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 8.

151. BELVIGO

[Párizsból írja levelezőnk:]

Belvigo orosz katona, s ez idő szerint Franciaországban a nap egyik hőse. Azt állítja, hogy a kelet-ázsiai harctéren harcolt, japán fogságba került, megszökött, s veszedelmes kalandok után jött egy hajóval Marseille-ig. Belvigo most Nizzában időzik. Ott födözte föl egy francia újságíró, ki az orosz katonával folytatott beszélgetéséről szenzációs, hosszú cikket küldött lapjának Párizsba. Az oroszbarát újságban megjelent cikk szerint Belvigo szomorú dolgokat mondott az orosz hadseregben uralkodó állapotokról. A katonák szörnyű fáradságokat állanak ki, szenvednek, éheznek. Ő, Belvigo is, a japán fogságban lakott jól először. A francia újságíró megkérdezte:

- És bíznak-e a győzelemben az orosz katonák?

- A tisztek bíznak, de a katonáknak nincs semmi reménységük.

Ezt a Belvigót nagy veszedelem fenyegeti most. A cikk megjelenése nagy fölháborodást keltett az orosz titkos rendőrügynökök közt, akik Franciaországban is nagy számmal garázdálkodnak. Két rendőrügynök Nizzában fölkereste Belvigót, hosszasan vallatta és csak az interjuvoló újságíró akadályozta meg, hogy Belvigo most nincs útban Oroszország felé, ahol kegyetlen büntetés érné bizonyosan amiatt, amit a francia újságírónak mondott. Az újságíró táviratban kérte föl lapját, hogy keljen a szegény orosz dezentor védelmére, s hívja föl a kormányt, hogy az orosz titkos rendőrügynökök garázdálkodását akadályozza meg. A lap, bár orosz-barát, mégis fölháborodva ad hírt Belvigo üldözéséről. Annyi bizonyos, hogy Belvigo aligha térhet vissza orosz hazájába. Az orosz titkos rendőrügynökök franciaországi szereplésével különben újabban sokat foglalkoznak Robertinek, a Párizsban élő kiváló orosz tudósnak a nyilatkozatával [kapcsolatban] akit, mint egyszer már jelentettük, csak a francia írók és tudósok kegyelmi kérvénye mentett meg egy cári ukáz könnyen sejthető következményeitől. Roberti Plehve haláláról nyilatkozva, ezt mondta:

- Nincs a földkerekségnek olyan darabja, ahol orosz ember biztonságban legyen, s ne kelljen félni a cár kémeitől, ha szabadon mer beszélni és írni.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 9.

152. SZERELMI DRÁMÁK ÁRTATLAN ÁLDOZATOKKAL

[Párizsból írja levelezőnk:]

Talán soha sem volt még egymásután annyi szerelmi dráma a francia fővárosban, mint most a kánikulában. És ezek a drámák nem sablonosak a következményeikben. Néhány nappal ezelőtt egy szerelmes ifjú a Bois-de-Boulogne-ban rálőtt hűtlen szeretőjére, s a golyó egy rendőr lábát találta. A minap este a Champs-Elysées úton egy szerelmes spanyol hölgy rálesett az ex-kedvesére, s golyójával leterített egy ismert francia piktort, aki éppen leugrott kocsijáról, s be akart menni egy előkelő orfeumba, mialatt a golyóra kiszemelt úr ép bőrrel húzódott meg egy vastag fa mögé. Túltett azonban most mindezeken egy Largilliere nevű ifjú, aki hűtlen szeretőjét, Sandel Andhrée-t le akarta önteni vitriollal. A szerencsétlen leánynak arca, szeme összeégett, s amikor a nagy sikoltozásra az utcai járókelők odarohantak, a feldühödt merénylő rájuk támadt a vitriollal, s hat vagy hét ártatlan ember sebesült meg még közülök.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 9.

153. KITÜNTETETT FRANCIA SZÍNÉSZEK

[Párizsból írja levelezőnk:]

Maurice de Féraudy-t, a Comédie-Française művészét a becsületrend lovagjává nevezték ki. Moliere házának hat aktív színésze tulajdonosa a becsületrendnek. Mounet-Sully és Coquelin cadet tisztjei, Silvain, Lelvir és a Budapesten tavaly vendégszerepelt Le Bargy lovagjai a becsületrendnek, melyet Franciaországban rendszerint minden jelesebb színész megkap nyugalombavonulásakor.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 9.

154. A CÁR ÉS A LYONI TUDÓS EMBER

[Párizsból írják nekünk:]

Az oroszbarát francia újságok szégyenkezve ugyan, de mégis elmesélnek a cárról egy históriát, amely vele és egy szélhámos francia emberrel történt. A francia ember Lyonból való, de ez idő szerint Párizsban büszkélkedik fényes orosz katonai uniformisban. Néhány hónapig Pétervárott időzött, s nagy hírre vergődött az orosz fővárosban. Szellemidéző, asztaltáncoltató s csodatevő tudományáról annyit beszéltek, hogy a cár is meginvitálta *a tudóst*. A francia értette a dolgát. Nemcsak *gyógyította* a cárt, de megidézte csodaasztalával minden hadverő-hősnek a lelkét, Julius Cézárét, Nagy Sándorét, Napóleonét, aztán az orosz héroszokét, így a Nagy Péter cárét is. Ezek a szellemek aztán elmondották, hogy miként kell a japánokat megsemmisíteni. A cárt egészen meghódította a francia ember, akitől megkérdezte, hogy tagja-e a francia tudományos akadémiának, s egyáltalában méltányolják-e hazájában rendkívüli tudományát. A mikor a cár értesült, hogy Franciaország milyen szűkkeblű volt e nagy fiával szemben, a lyoni *tudóst* előkelő katonaorvosi rangra emelte. Legalább a lyoni ember így meséli ezt Párizsban, ahol díszes uniformisát nagyon megbámulják.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 11.

155. AZ ÉJJELI MENEDÉKHELYEN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Gorkij megrázó színpadi jelenetei közé illik az az eset, mely a minap Párizsban történt a rendőrségi éjjeli menedékhelyen, az összefogdosott csavargók tanyáján. A rendőrbiztos egymás után kihallgatta őket. Éppen egy öreg, züllött, rongyos csavargó felelt a kérdésekre:

- Ribert Pál a nevem. Vosgesból származom. Hatvanéves vagyok…

E percben őrült sikongással rohant elő a csavargók csapatából egy rongyos, ősz asszony, s a nyakába borult az öreg csavargónak:

- Pál, Pál! Szegény férjem!

Férj és feleség voltak. Harminc év óta nem látták egymást. Harminc évvel ezelőtt Ribert Pál jómódú iparost elhagyta fiatal felesége. A férjet tönkretette ez a csapás. Inni kezdett s elzüllött. Az asszonyt is ugyanez a sors érte. Most nyomorultan, csavarogva, elvénülten egymásra találtak. A rendőrbiztos azonnal elbocsátotta őket, s a két öreg csavargó kart karba öltve, csoszogott ki az utcára.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 11.

156. A FRANCIA VAGYONOK

[Párizsból írja levelezőnk:]

Érdekes statisztikai munka jelent meg most Párizsban a francia vagyoni állapotról. E szerint százmillió frankos vagy még nagyobb vagyon tíz van Franciaországban. Tíz és ötven millió között 4000, egy és két millió között 14.000, ötszázezer és egymillió frank között 26 000. Milliomosok és félmilliomosok tehát meglehetős szép számban vannak a franciák között. A további vagyonfölosztás a következő: Kétszázötvenezer és ötszázezer frank között 50.000, százezer és kétszázötvenezer között 163.000, ötvenezer és százezer frank között 262.000, tíz és ötvenezer frank között 1,548.000, két és tízezer frank között 3, 800.000, ötszáz és kétezer frank között 3,900.000 és egy frank és ötszáz frank között 4,500 000.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 11.

157. A FEGYENC HÁZASSÁGA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Néhány hónappal ezelőtt a lyoni törvényszék hírhedt gonosztévőket ítélt sok évi fegyházra: Bassot Henrit és szeretőjét, akik egy Fougere Eugenia nevű félvilági hölgyet egyik legelőkelőbb francia fürdőben meggyilkoltak s kiraboltak. Mostanában Bassot-ról sokat írtak újra a francia újságok. Azzal a kérelemmel fordult ugyanis az igazságügyminiszterhez, engedje meg, hogy házasságra lépjen Renaud Pierrette nevű barátnőjével, s így törvényesítse törvénytelen gyermekét. Mindenki biztosra vette, hogy a kérelem teljesül. Már megérkezett Lyonba a *menyasszony* és Bassot anyja. Ekkor érkezett meg az igazságügyminiszter elutasító döntése is, mely szerint nem akar precedenst alkotni arra, hogy szenzációs bűntények elkövetői ilyen kedvezésben részesüljenek, meg aztán az igazságügyminiszternek tudomására hozták, hogy a lyoni *apache*-ok, rovottmúltú csavargók, akik barátai Bassot-nak, formális *összeesküvést* szőttek arra, hogy az esküvőn, amely nem a börtönben lett volna, *rátámadjanak a nászmenetre s kiszabadítsák Bassot-t*. Egyben elrendelte a miniszter, hogy Bassot-t szigorú őrizet mellett azonnal szállítsák el La Rochelle-be, ahol biztosabb fegyház van, mint Lyonban.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 13.

158. KÍNAIAK PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Egy kis kínai invázió Párizs legújabb szenzációja. A bulvárokon, utcákon nagy érdeklődést kelt néhány nap óta egy ifjú kinézerekből álló sereg. A fiatal kínaiak: diákok. A londoni, párizsi és berlini egyetemek hallgatói. Egy-kettő amerikai egyetemeken tanul. Most összesereglettek Párizsban, a párizsiak azon csodálkoznak legjobban, hogy a sárga diákok többnyire egészen európai ruhában járnak és copf nélkül. Ez egészen új dolog. A menny birodalmának hatalmas császára nemrégiben megengedte, hogy a külföldön tanuló kínai diákok úgy öltözködjenek, amilyen módon az illető országban szokásos. Az igaz, hogy mielőtt hazamennének, meg kell növeszteniök a copfot, s föl kell szedniök a hazai ruhát. Kína párizsi nagykövete, Suen-Pao-Ky auteuil-i kis palotájában nagy ünnepet rendezett a diákok tiszteletére. Ez ünnepen sok kínai-barát francia is résztvett. A kínai és a francia konyha remekeit tálalták föl, s a sárga diákok bebizonyították, hogy beletanultak már a pezsgőivásba

is. Még tósztok is voltak a kínai ünnepen. A kínai diákok, kik vagy hatvanan vannak, párizsi kollégáik vezetésével *tanulmányozzák* a francia fővárost, s nagy előszeretettel látogatnak el a vidám párizsi mulatókba is.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 14.

159. EBÉD HARMADFÉLEZER VÁLASZTÓNAK

[Párizsból írják nekünk:]

Franciaországban most volt a megyei és községi választás, amely alkalommal Maurice de Montebello-t Montendre francia kanton tanácsosává választották. Maurice de Montebello gavallér úr, s néhány nappal ezelőtt néhány újságban a következő meghívót nyomatta ki:

Maurice de Montebello, Montendre kanton tanácsosa ezennel szívesen meghívja magához aug. 14-re ebédre la-bruyère-i kastélyába Montendre kanton minden egyes választópolgárát.

Montendre kantonnak 2545 választója van, s a francia publikum nagy érdeklődéssel honorálja Maurice de Montebello gavallérságát.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 14.

160. EGY PLÉBÁNOS, EGY PROTESTÁNS LELKÉSZ ÉS EGY RABBI

[Párizsból írja levelezőnk:]

Most volt a francia dekorálás ideje, melyet a demokrata köztársaság érdemes polgárai mindig szívrepesve lesnek. Különösen a piros szalagok okoznak kellemes és kínos emóciót. Mindenféle polgári hivatásra jut néhány becsületrend-jelvény. A harmadik köztársaság divatba hozta, hogy a tömeges dekorálás során rendesen három lelkészt is szokott fölékesíteni: egy plébánost, egy protestáns lelkipásztort s egy rabbit. Az idén azt beszélték, hogy katolikus pap nem kap kitüntetést. A kormány fél, hogy a jelen szituációban, az egyház és állam harcának kitörésekor minden katolikus pap visszautasítaná a kormány kitüntetését, s így a kormány meg sem próbálkozott vele. Ám nem így történt. A francia kormány talált egy érdemes öreg katolikus papot, kit boldoggá tett azzal, hogy a becsületrend lovagjává nevezte ki. Gril címzetes kanonok az, a Notre-Dame plébánosa. Hetvenhat éves aggastyán. Egyszerű, nagyon jámbor, munkás és szentéletű pap. Dicsekedve mondta egy újságírónak:

- Bourgueil-ből való vagyok, s ez a városka most már két becsületrendes papot mondhat a magáénak: a tours-i érseket s az ön alázatos szolgáját.

Régi világból való ember Gril kanonok. Az új idők szenvedelmeit nem érti. Ő híve a konkordátumnak, alázatos gyermeke az egyháznak, de tisztelője Combes-nak is - mint mondja. A kitüntetett lelkipásztor Benoit-Leenhardt cette-i református pap, hetvenöt éves. Cette-ben kevés protestáns él, de van egy szanatórium, melynek évenkint átlag 800 protestáns betege van. Negyvenhét éve végzi itt Benoit-Leenhardt a lelkek gondozását. Érdekes dolog, hogy rabbi ez évben váratlanul nem jutott kitüntetéshez.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 18.

161. ARISZTOKRATA NŐK BOTRÁNYA

A párizsi társaságnak megvan a maga kánikulai botránya, melyről rengeteg beszéd esik, s hosszú cikkeket írnak a lapok. A botránynak, amelyről már röviden írtunk, nem kevesebb, mint négy grófné hőse van. Áldozata pedig egy párizsi ékszerész. Tour-du-Pin grófné, akinek a férje sokszoros milliomos, s aki pazar életmódja miatt mégis mindig pénzzavarban van, pénzt akart szerezni mindenáron. Egy barátnője, A… grófné vállalta magára az ügyet; ennek volt egy Horn grófné nevű ismerőse, ki ilyen természetű üzletekkel foglalkozik. Horn grófnő egy ékszerésztől háromszázezer frank értékű ékszert vásárolt Tour-du-Pin grófné nevében. Azt mondta az ékszerésznek, hogy megbízójának férje nincs itthon, az ékszereket egy rokona esküvője alkalmából ajándéknak szánta, s a pénzt, amelyről írást fog adni, néhány nap múlva megfizeti. Az ékszerész s az alkalmazottjai kocsira ültek, elvitték az ékszereket. Ettől kezdve az egész dolog kifürkészhetetlenül homályos. Az ékszereket Tour-du-Pin grófné nem fogadta el, s mégis néhány ékszert másnap a zálogházban találtak meg. Viszont vagy hetvenezer frank árú ékszert Horn grófné közvetítése jutalmául magának vett el, s azóta el is tűnt a grófné. Az ékszerész szaladt a rendőrségre. A rendőrség nyomozott, kihallgatást csinált. Annyi kiderült, hogy Tour-du-Pin grófné maga is áldozat, s hogy az ékszerésznek nyolcvanezer frank kára van. Tour-du-Pin grófné férje megjelent a rendőrségen, s kijelentette, hogy neje helyett megfizeti az ékszerész kárát, de kívánja Horn grófné nyomozását. A rendőrségen nemsokára jelentkezett egy németes akcentussal beszélő hölgy, s azt mondta, hogy ő Horn grófné, aki pár évvel ezelőtt elvesztette az okmányait, s azóta valaki az ő nevével állandóan visszaél. Igazolta, hogy ő csakugyan az igazi Horn grófné. Az ékszerész meg kijelentette, hogy ez nem az a hölgy, ki nála járt ékszert vásárolni Tour-du-Pin grófné nevében, s akit hetvenezer frank értékű ékszer lopásával vádolnak. Az ügy egyre komplikáltabb lett, s még komplikáltabb tegnap óta. Tegnap a rendőrség letartóztatta a másik Horn grófnét, akit az ékszerek eltulajdonításával vádolnak. Ez a nő egy rövid hajú, különösen öltözködő dáma, ki sokszor kelt feltűnést a párizsi bulvárokon. Azt mondja, hogy ő tanítónő. Az ékszerek nincsenek nála. Ő csak minimális közvetítő díjat kapott Tour-du-Pin grófné barátnőjétől, A… grófnétól. Szegényes lakásán hiába is kutattak a rendőrök. A grófnét azonban letartóztatták. A kihallgatáskor írásokkal igazolta, hogy ő Horn grófné, egy orosz katonatiszt özvegye, s hogy ő már akkor Horn grófnéként szerepelt, mikor a másik Horn grófné még nem veszítette el saját vallomása szerint okmányait. Egy másik verzió szerint a dologba ártatlanul keveredett. Horn grófné nem grófné, hanem báróné, nagyon előkelő osztrák arisztokrata nő. Annyi bizonyos, hogy az ékszerész kára Tour-du-Pin gróf gavallérságából meg fog térülni, de hogy ki a bűnös, ki az áldozat, ki az igaz arisztokrata nő, ki a talmi, ez miként sok más párizsi nagyvilági botránynál, itt is rejtély fog maradni.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 18.

162. FRANCIA PINCÉREK SZTRÁJKJA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Toulouse-ban s néhány kisebb francia városban sztrájkba léptek a pincérek, mint ahogy minden fajtájú munkásszervezet siet fölhasználni a sztrájkmozgalmaknak kedvező Combes-érát, s igyekszik béremelést kicsikarni. A vidéki pincérsztrájkokat a párizsi pincérszervezet rendezi, s ezek bevezetői egy általános nagy pincérsztrájknak. A párizsi publikum minden nap várja s várhatja a párizsi pincérek sztrájkját is, mellyel egy időben minden francia városban sztrájkolnának a pincérek. A minap háromezer párizsi pincér már megcsinálta az ultimátumot

is. Legfeljebb tíz órai munkaidő, hetenkint egy nap pihenő, 180 frank havifizetés s a megalázó és jövedelemnek is csak föltételes és bizonytalan borravaló eltörlése: ez a pincérek követelése. Az előkelőbb párizsi kávéházakban, ahova többnyire idegenek járnak, nemcsak hogy nem kap fizetést a számolópincér, de még ő fizet bért a neki jutó asztalokért a borravalókból. Most már a pincérek nagyobb része el van szánva, hogy dülőre juttatja ezt a nagy pincér-kérdést, a borravaló kérdését, s a pincér számára, mint minden munkás számára, tisztességes fizetést küzd ki. Ha kitör, mint ahogy csaknem bizonyos, hogy kitör a párizsi pincérsztrájk, ez ugyancsak hatalmas sztrájk lesz, mert Párizsban *nyolcvanezernél* több a pincérek száma.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 18.

163. TÓBIÁS JÓSLATA

[Párizsból írja levelezőnk:]

M. E. Tóbiás tudós néger férfiú, a legismertebb fekete bőrű szociológus, aki több tanulmányt írt már az Egyesült-Államok nagy kérdéséről, a néger kérdésről. Az év nagy részét Párizsban tölti, s összeköttetést tart fönn a párizsi tudományos körökkel. Most szenzációs cikket írt a párizsi Revue-be. Erről a furcsa cikkről még sok tudós szó fog esni. A néger tudós tudniillik azt állítja, hogy Amerikában a *fehér faj* a legkétségtelenebb hanyatlás útján van. Csak meg kell figyelni - írja Tóbiás - milyen gyér hajúak s milyen gyorsan kopaszodók az amerikai fehérek és milyen rossz fogúak. A jenkik már gyermekkorukban kopaszodnak, s foguk már szintén gyermekkorukban rossz. Egy faj romlásának ez a legkétségtelenebb fiziológiai jele. Megjósolja, hogy Amerikában a fiatal fajok, elsősorban a négerek, lépnek a kultúrában a hanyatló fehérek helyére. Számadatokat is hoz föl, s a többi között rámutat arra, hogy mennyivel nagyobb százalék az öngyilkosok és őrültek száma a fehérek, mint a négerek között. Ez a dekadencia azonban Tóbiás szerint legjobban a művészetben és irodalomban látszik meg. Ötven esztendő óta intellektuáliter hihetetlenül hanyatlott a fehér Amerika. Az új amerikai irodalom minden évben szomorúan igazolja ezt a növekedő hanyatlást. A párizsi lapok természetesen tréfálkoznak Tóbiás jóslatán, de a New York Herald párizsi kiadása komolyan dühöng, s bizonyos, hogy az amerikai sajtó Tóbiás jóslatát fölhasználja az amerikaiak néger-gyűlöletének növelésére.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 19.

164. A KÜLFÖLD MAGYARJAI

[Párizsi levelezőnk írja:]

Az itteni magyar és osztrák kolónia megünnepelte augusztus 18-án a király születésnapját. Nagykövetségünk rendezte az ünnepet. A Szent Klotild-templomban hálaadó istentisztelet volt. Délután fogadás volt a nagykövetnél. Az új nagykövet, Khevenhüller-Metsch gróf, aki már meghódította Párizst, s a magyar és osztrák kolóniát, szeretetreméltóan fogadta a sereglő vendégeket. Félóra múltán tarka és színes volt az óriás kert. A kert közepén megszólalt Oláh Miska bandája. A kert egy másik részén egész pincérhad sürög-forog elegáns, dús büfé körül. Nagyon érdekes a társaság. A nagykövetség és konzulátus tisztviselői, a párizsi magyar és osztrák kolónia tagjai, elegáns, nagyvilági hölgyek s polgárasszonyok, reverendás papok, egyesületi jelvényes iparosok. Itt van több tagja a magyar arisztokráciának. Érdeklődés fogad egy híres, lengyel festőt, aki a fiával jött el, egy tizenöt éves festőművésszel, ki egy évvel

ezelőtt már a párizsi Szalonban állított ki. Társaságok formálódnak és magyar beszéd mindenütt. A nagykövetségi kapu fölött mintha büszkébben lengene a magyar zászló. A nagykövet beszédet mond. Német beszédet persze. A királyról beszél, s beszéde végén hármas hoch-ot kér. A fekete-sárga jelvényesek hoch-ozni kezdenek, de az elvész a magyarok hármas éljen-kiáltásában. Mindez olyan különös és szokatlan is. Egy osztrák ügyvédet szólásra is bír ez a harsány éljenzés. Beszél a „magyar-osztrák hazafiság" törhetetlenségéről. Most már szinte provokálóan zúg a kiáltás:

- Éljen a király!

De magyar szónok nem akad, s ez bántja a magyarokat. Szerencsére Oláh Miska bandája elkésik a Gotterhaltével. Abba is hagyja mindjárt, s belefog a magyar himnuszba. A magyarok éljeneznek. A kalapok lekerülnek a fejről. Maga a nagykövet adja erre a példát. Már a büfénél tolong a közönség, mikor a magyar egyesület énekkara hirtelen tömörül s rágyújt a Szózatra. Aztán kurucnóták jönnek. A Varennes-utcai nagykert óriási fái sohse értek még ilyet. Az osztrák doktorok szinte sáppadoznak. A cigányok tüntetőleg csárdást játszanak. Először egy jókedvű magyar iparos merészkedik neki a táncnak. Megbámulják a táncát a jókedvű magyarnak. Egyre több pár táncolja a csárdást. Hét órakor, amikor fölharsan a Rákóczi, a mulató magyarok alig tudják abbahagyni a táncot.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 23.

165. TALMA EMLÉKE

[Párizsból írja levelezőnk:]

A franciák, akik mostanában sohse fogynak ki az irodalmi és művészeti emlékünnepekből, most Talmának, a híres tragikus színésznek az emlékét fogják ünnepelni. Poix-du-Noral-ban, Talma születése helyén most leplezik le a nagy színész szobrát. Ennek a révén Párizsban most mozgalom indult meg annak a háznak a megjelölésére, melyben Talma sokáig lakott. Ez a ház a Thérèse utcán van, közel az Opera avenue-höz. Talma lakása most is ép, még a berendezése sem változott. Megvan a zárt alkóv, melyet annak idején házi színpaddá alakított át a híres tragikus. Ezen a színpadon sokszor rögtönzött előadásokat a vendégei előtt, s ugyancsak e színpadon adott leckéket is, melyeknek jövedelmére néha nagyon rá volt szorulva. Ezt a házat akarják most emléktáblával megjelölni egy Párizsban rendezett Talma-emlékünnep keretében.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 24.

166. A FÖLTÁMADT VOLAPÜK

[Párizsból írja levelezőnk:]

A volapük föltámadt, azaz hogy újra beszélnek, írnak a tudósok egy világnyelv szükségességéről. Grenoble-ban kongresszus volt az elmúlt héten, s a világ sok részéből összeseregelt tudósok egyhangúan úgy nyilatkoztak, hogy kívánatos volna egy elfogadható világnyelvet teremteni, amelyen minden ország tudósai megérthessék egymást. Egyik szónok megemlítette, hogy ő tíz élő nyelvet beszél, s mégis nemrégiben egy tudományos munkájában fönnakad, mert a szükséges adatokhoz csak egy tizenegyedik nyelv segítségével juthatott hozzá. Egy másik tudós utalt a meglepően fejlődő fiatalabb kultúrájú népekre s kijelentette, hogy nemsokára egy igazi tudósnak tizenöt nyelv is kevés lesz. Erre pedig kevés egy emberélet, s mi

marad a - tudományokra? Abban megegyeztek, hogy a nemzetközi nyelv nem lehet sem latin, sem görög s még kevésbé lehet a már szintén eltemetett volapük. *Az eszperantó-nyelvnek* sok tudós pártfogója akadt. Hivatkoztak az eszperantó sokasodó híveire is. Ám a gyülekezet mégsem foglalt állást az eszperantó mellett. A nagy többség nem tartja elég gazdagnak, könnyen megtanulhatónak és logikusnak az eszperantót. A grenoble-i kongresszus kimondta azonban, hogy a világnyelv kérdését napirenden tartja, megoldásán dolgozik.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 27.

167. A PÁRIZSI SZÍNHÁZAK SZEZONJA

[Saját tudósítónktól.]

Párizs, aug. 25.

Szezonújulást régen nem vártak úgy Párizsban, mint az idén. Csupa szenzációkat sejtető akkordokkal zárult a múlt szezon. Színház-tröszt, színház-metamorfózisok, sztárok csatája, új darabok, sőt új irányok terve, új színészek és új írók, lármás fegyverkezések. Egy-két hét, s megindul a színházak új életáradata. Párizst el fogja újra a színházi láz, s a *nagy* kérdések és *nagy* jelszavak, melyeket még a kánikula sem tudott hűvösre tenni, most már harsányan fogják követelni minden érdekelttől és nem érdekelttől az állásfoglalást.

A legelső kérdés a tröszt kérdése lesz persze. Kettős ez a kérdés, s voltaképp egyik felében sincs - tröszt. Ez idő szerint még szó sincs róla, hogy a tőke egész nagyban hozzáfogjon a színházak összevásárlásához. Két, vagy három színház talán ugyanegy zseb kockázatára működik, de ez majdnem véletlen, s nem akar tröszt alapja lenni, A tröszt-kérdés egyik fele az, hogy a francia szerzők egyesületének tűrhetetlen nagy hatalma van a maga színdarab monopóliumával a színházak fölött, s a színigazgatók egy kis jogos emancipációt akarnak. Ebben természetes támogatóik azok a szerzők, kik mellőztetés miatt vádaskodnak a szerzők egyesülete ellen. Az örök panasz variációja ez: a favorizált színházakról s favorizált írókról. A másik fele a tröszt-kérdésnek: a pénz, a nervus rerum. Az orfeumok egyre jobban híznak a színházak rovására, s emellett olyan sok a színház, hogy a konkurrenciának minden kis számítást harcba kell hoznia. Két-három színház szövetkezése közös tagokkal, közös díszletekkel, s talán közös darabokkal is sokat jelentene. Nem tröszt ez, mert inkább hasonlít a kis emberek egyesüléséhez, mint a tőke telhetetlen monopolizáló hadjáratához.

A tröszt-harc e szezonban bizonyosan ki fog élesedni. A lázadó színigazgatók példája ragadós. És már alakult egy új szerzőegyesület, amely hajlandó darabokat szállítani azoknak a színházaknak is, amelyeket a mindenható szerző-egyesület blokáddal akar sújtani.

Az új szezon bejelentett hősei természetesen: a régiek. Alig-alig találkozunk egy-két új névvel a leendő premier-esték írói között. Ez már kényszerűség, megszokás és sok tekintetben helyes dolog is, habár Párizsban, ahol a közönségnek szinte mániája az új nagyságok fölfedezése, a színházaknak még sem kellene okvetetlenül ragaszkodniok a „kipróbált” erőkhöz.

Érdekessége, mégpedig nagy érdekessége az új szezonnak: az operett föltámadása s az idegen színpadok hódítása. Három-négy színház is megnyitotta kapuját az operettnek. Fölfrissítik a régi mesterek melódiáit, s várják az újakat. Addig is jöjjenek az idegen operettek. És nemcsak operettek, hanem drámák is. A szerzők egyesületére nagyon rájár a rúd. A külföldi darabok inváziójá is ő szenvedi meg. A francia színpad nagy térvesztésének a jele ez. Eddig a francia írók uralkodtak messze túl a francia vámhatárokon, s most itthon is megdől az uralmuk. Van okuk az idegességre a francia színpadi íróknak.

Szándékos elszólások, tudatos indiszkréciók már előre sejtetik a publikummal, hogy amennyire a cenzúra engedi, lesz elég botrány az új szezonban. Egy-két év óta már nem is értenek mást a franciák társadalmi színmű alatt, mint kényes napikérdések, fölfogások, gyűlölködések tervszerű kielégítését. Lesznek tehát antiklerikális és antiszemita, szabadkőműves-ellenes és a radikális politika dicsőségét zengő darabok. És természetesen: az ezekhez szükséges botrányok.

Ott, hol nem verseny az orfeumokkal, nem hecc-darabok s nem sztárok versengése minden cél, lesz bizonyára egypár olyan siker, melynek értéke lesz s köze az irodalomhoz. Anatole France, Hervieu stb. megszólalnak a színpadon az új szezonban is. Prévost, Mirbeau, Brieux, Porto-Riche s a többi divatosak, nemkülönben a már színpadig eljutott fiatalok két, három, sőt még több darabbal szerepelnek a színházak ígéreteiben. Politikai, még inkább társadalmi problémák elő-elő fognak törni ez „irodalmibb" írók műveiből is, s ezt nagyon sokan közülük interjuk révén előre bejelentették. Olyan időkben élünk - jelentette ki például Hervieu, a fiatal akadémikus - hogy komolyabb talentumok nem elégelhetik meg örökösen szerelmi problémákkal foglalkozni, de hozzá kell szólniok a modern élet nagy problémáihoz. Ez persze nem azt jelenti, amit Mirbeau s a fiatal „humanisták" vallanak, hogy a színházzal átvétessék a szocialista olvasóegyesületek szerepét. De jelenti azt, hogy bár a szerelem örök téma s mindig új, a színháznak hozzá kell szólania az élet más nagy témáihoz is. A szerelmi témákhoz nem maradhat ma már mindenki olyan hű, mint Porto-Riche, aki Becque halála óta *a Théâtre d'amour* vezérének vallja magát, s akinek egy darabja kedvéért Réjane asszony, ha visszatér amerikai diadalútjáról, visszatér elvált férje, Porel színházába, a Vaudeville-be. Sarah Bernhardt-nak szintén megvannak a maga nagy tervei. Egyelőre a fiának a darabjával kezdi a szezont, s azután kerül sor a nagy tervekre, melyekben, mint már írtuk, újra egy férfiszerep is van az ő számára.

Az Opera Mozart Don Juan-jával s Wagner Trisztán és Izoldejával nyitja meg a szezont. Az Opéra-Comique, melynek most már feltétlen ura Carré, szinte talán túl is csapongó kedvvel hajózik be az új rezsimbe. Általában az öreg, hivatalos színházakon nagy fiatalság látszik. Még az Odéon is olyan hatalmas és merész programot csinált az új szezonra, mintha valami új, forradalmi múzsacsarnok volna. A Comédie-Française fiatalsága már megszokott dolog, mióta Claretie igazgatja. Molière háza ötödmagával még nyári szünetet sem tartott, s nem is szokott tartani. Első reprize az új szezonban, ami neki nem is új szezon, Dandin György lesz, s első bemutató előadása Capus Alfréd A mi fiatalságunk című darabja.

Pár nap múlva véget ér a nyári orfeumok aratása, hogy aztán a téli orfeumok szorongassák a színházakat. Voltaképp, nem lehet eldönteni, hogy „üzlet"-nek melyik jobb. A Gaîté-színház e szezonra music-hallá vedlett, két orfeum viszont színházi ambíciókkal állott elő. Egy bizonyos, hogy a bohózatok publikuma megfogyott. A párizsi publikum disztingválni s diktálni kezd: vagy igazi színház, vagy igazi orfeum. A Palais-Royal-színház például csak e szezont éri meg, s megszűnik. A bohózat-csarnokoknak vagy emelkedniök kell, föl a színházak felé, vagy orfeumokká kell válniok. Igaz, hogy az orfeumok publikuma hatalmasabban gyarapszik, mint a színházaké. Ez volt az elmúlt szezon refrénje is, és az új szezon elején is, ezer terv, igéret és várakozás között, ez a refrén újra. Az orfeum… Egyelőre pedig lesi, várja mindenki a függönyök felgördülését…

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 28.

168. AHOL ELLOPJÁK A TELEFONT IS

Egy párizsi újságíró pétervári levelében, mely még a cárevics születése előtt kelt, szomorú tréfálkozással ír a mai orosz állapotokról, eseményekről. Ír a többi között az egyre sokasodó panamabotrányokról s arról a monstre-tolvajlásról, mely a cár birodalmában már annyira művészet, hogy *a kazáni szent szűz* képén kezdve semmi elmozdítható sincs biztosságban. Pétervárott most nagyon sok az orosz és külföldi újságíró. Lesik a harctér híreit. Ezt tették a minap a moszkvai újságírók is, kik telefonon szoktak a lapjaikkal beszélni. Rohannak a telefonhoz. Nem lehet beszélni. Megszakadt az összeköttetés. Valahol elvágták a drótot. Éjszaka volt. A moszkvai újságírók nem gazdag emberek. Nagynehezen összegyűjtöttek egymás között annyit, hogy egy táviratot föladhattak Skridlov admirális utolsó jelentéséről. Ez a távirat több lap számára ment. Ők beszélték el aztán külföldi kollégáiknak, hogy ez már nem első eset. Sokszor lopták el a telefondrótot.

Budapesti Hírlap 1904. augusztus 30.

169. NEM KÉMKEDÉS, HANEM ZSAROLÁS

[Párizsból írja levelezőnk:]

Franciaországban gyakori mostanában a vádaskodás kémkedés miatt, melyről a leggyakrabban kiderül, hogy alaptalan volt. A sajtó egy része mégis kötelességének tartja minden héten leleplezni egy új kémkedést. A többi közt például az orosz-japán háború óta már néhányszor *leleplezték* a lapok, hogy Japánország hadi titkokat és terveket vásárol. Közben pedig sok szó esik arról, hogy Japánország meg akarja kaparintani Indo-Kínát, a franciák egyik legbecsesebb gyarmatát. Mindez esetekről aztán kiderült, hogy vagy az orosz-barátság érdekében gyártott koholmányok, vagy egyes zsarolók kísérletei. Néhány nap óta azonban a francia közvéleményt komolyan megtévesztette egy Lajoux nevű ember, volt ügynöke a francia hadügyminiszternek. Lajoux, aki ismeri jól az orosz hadsereg viszonyait is, beállított egy francia újsághoz, s előadta, hogy őt a japán követségen meg akarták vesztegetni, s tőle orosz és francia hadititkokat akartak vásárolni. Leveleket is mutatott s egy kérdőívet, melyet kitöltés végett állítólag a japán követségen kapott. E kérdőív bizonyítaná, hogy Japánország csakugyan Indo-Kína ellen készül. Az árulás díja nevetségesen csekély összeg, *ezer* frank lett volna. A lapok egy része nagy lármát csapott. Most aztán kiderült, amit a komolyabbak jóelőre láttak s amit most maga a francia hadügyminiszter tudat megnyugtatásképpen, hogy Lajoux, aki mozgalmas múltú férfiú, zsarolni akart. Ez a legújabb kémkedés-komédia azonban megérlelt egy régi és komoly tervet. Arról van szó, hogy Franciaország s esetleg a többi nagyhatalom is okuljon azon a meglepetésen, melyet Japánország szerzett a világnak az európai hadseregek kitanulmányozásával, s szüntessék meg azt a régi naiv diplomáciai szokást, hogy idegen államok katonai attaséi jelen lehessenek a hadgyakorlaton s így úgyszólván hivatalos kémkedés folyjék a hatalmak között. Ez az eszme olyan hódítást tett francia hivatalos körökben is, hogy esetleg Franciaország egymaga, még pedig rövid időn belül, fölmondja ezt az ártalmas konvenciót, s lemond arról az örömről, hogy a hatalmak, esetleg ellenséges hatalmak attaséit hadgyakorlatain fogadja.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 2.

170. WALDECK-ROUSSEAU ORVOSAI

[Párizsból írja levelezőnk:]

Waldeck-Rousseau holttestén összevesztek volt nemcsak a politikusok, hanem az orvosok is. Ismeretes, hogy a nagybeteg francia államférfiú orvosai Kehr német orvos-professzort szólították a beteg ágyához. Kehr elkerülhetetlennek látta azt az operációt, mely után Waldeck-Rousseau kiszenvedett. Ennek az lett az eredménye, hogy a francia orvosok nyíltan és burkoltan Kehrt okozták a halál bekövetkezéséért. Kehr nem követte francia kollégái példáját, s nem tárgyalta a dolgot a nagy publikum előtt, hanem most adja elő mondanivalóit egy előkelő orvostudományi folyóiratban. Elmondja, hogy milyen állapotban találta Waldeck-Rousseau-t. Az operáció nélkül a halál hirtelen és elkerülhetetlen lett volna, s az operáció adott némi lehetőséget a gyógyulásra, amit praxisa támogat. Sajnos, az operáció sem segíthetett. Nem segíthetett pedig elsősorban azért, mert Waldeck-Rousseau-t kezdettől fogva rosszul kezelték orvosai. Ha azt az operációt, melyet Kehr elkésve megkísértett, hamarabb, idején végzik, Waldeck-Rousseau ma élne s egészséges lenne. A német orvosnak egyébként tudományos és higgadt nyilatkozata nagyon bántja Waldeck-Rousseau francia orvosait. Úgy látszik, végzete az elhunyt francia politikusnak, hogy sírján politikusok, papok, újságírók, s végül még az orvosok is marakodjanak.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 3

171. OSTROM PÁRIZS KÖZEPÉN

A párizsi közönségnek *[mint levelezőnk írja]* úgy látszik, megint része lesz egy hetekig tartó ostromban, aminő néhány évvel ezelőtt volt, amikor Chabrol képviselő barátaival bezárkózott házába, s hosszú ideig védelmezte erősségét a rendőrök ellen. A kongregációnális törvény végrehajtásánál már megtörtént többször, hogy a szerzetesek csak erőszak árán mentek ki hajlékaikból, de most valóságos ostromra van kilátás egy rendház kiürítése alkalmából. A barnabita-szerzetesek az ellenállók. Legendre-utcai házukat. erőddé alakították át. Felhívást szórtak szét, melyben minden hívő támogatását kérik, s azt mondják, hogy el vannak szánva mindenre. A kapu, az ablakok be vannak szögezve és torlaszolva. A rendőrök nem bírnak behatolni a házba. Remélik azonban, hogy a Chabrol-vár története nem ismétlődik meg, s végre is a barátok megelégesznek egy kis tüntető ellenszegüléssel.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 3.

172. AZ ELEFÁNTÖLŐ EMLÉKE

[Párizsból írja levelezőnk:]

A megkésett kegyelet szobrot akar állítani Franciaországban egy valamikor nagyon híres embernek. Delegorgue Adolf ez, a híres francia Afrika-kutató, kit *Elefántölő*-nek neveztek kortársai az elmúlt század első felében. Pedig éppenséggel nem az volt az ő érdeme, hogy nagyon sok elefántot terített le. Nem vetette ő meg a kisebb állatokat sem, s emlős-, madár- s rovargyűjteménye a mai napig is becses kincse három francia múzeumnak. Bátor és tudós ember volt Delegorgue, ő még ott volt az angolok és búrok első harcánál, járt az akkor még rettegett zuluk közt és számos olyan helyén Afrikának, ahol még előtte fehérek nem voltak. Mint sok más szenvedélyes kutató, ő is visszavágyott mindig a veszedelmek közé, a vad,

ismeretlen tájakra. Megölte a tropikus éghajlat láza Côte-d'Ivoire francia gyarmaton 1850-ben. Most szobrot akarnak állítani emlékére, s a mozgalom élén a tudományos akadémia áll.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 4.

173. A KASSAI CSELÉDEK PÉLDÁJA

[Párizsból írja levelezőnk:]

A kassai cselédleányok, hála a nyomtatott betűnek s az eseményeket megnövesztő távolságnak, szinte világhírre tettek szert. A párizsi lapokba is belekerült a kassai híres határozat, s a párizsi kisasszonyok ugyancsak átkozhatják az eddig sohasem vagy alig hallott várost Haute-Hongrie-ben. A párizsi szocialista lapok tudniillik biztatják a cselédeket, hogy kövessék kassai proletártársaik példáját. A lapok egészen komolyan fölsorolják a kassai cselédleányok követeléseit egészen azokig a pontokig, hogy a cselédek együtt étkezzenek gazdáikkal, bármikor fogadhassák férfiismerőseiket, s maguk állapítsák meg fizetésüket. Az úgynevezett cselédmizéria alig nagyobb valahol, mint Párizsban, ahol eseményszámba megy a két-három hónapig egy helyben szolgáló cseléd, s ahol a mindenes *bonne*-ok mindent megengedhetnek maguknak. Képzelhető tehát, milyen jól esik a francia háziasszonyoknak a szocialista lapok buzdítása, hogy „mikor fognak már a párizsi cselédek is föllépni egy jogos lázadással, emberi méltóságuk érzetében, elnyomóik és kizsákmányolóik ellen". Szóval, a kassai cselédek nem is sejtették, hogy micsoda bombát dobnak el.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 4.

174. A VILÁGJÁRÓ VÉGE

Egyre nagyobb számmal akadnak kalandos lelkű emberek, kik furcsa fogadásból vagy kalandvágyból be akarják járni gyalogszerrel a világot. Egy ilyen világjáró, aki tavaly Magyarországon is megfordult, most szomorú véget ért Párizsban. Bonnev nevű bolgár ember a szerencsétlen. Fogadott, hogy öt év alatt egy krajcár nélkül bejárja a világot. Már három éve kóborog, s elcsigázva, betegen ért Párizsba. Szívszélütés érte az utcán. A kórházba vitték, hol meghalt, s ott állapították meg a nála talált írásokból, hogy ki és mi volt a szerencsétlen fiatalember.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 4.

175. NAPÓLEON A DRÁMÁKBAN

[Párizsból írják, hogy ott] a legközelebb jövőben egy olyan Napóleon életét tárgyaló dráma fog színre kerülni, mely páratlan a maga nemében, amennyiben a világhódító császár egész uralkodását és bukását nem kevesebb, mint *ötven képben* mutatja be. A francia Gaulois című folyóirat ezen alkalomból egy érdekes cikkben számol be arról, hogy eddig jóval százon felül van ama színdarabok száma, amelyek Napóleonnal foglalkoznak, így: *Bonaparte Brienneben, Bonaparte Egyiptomban, Napóleon, mint tüzérhadnagy, Napóleon mint császár, Napóleon Oroszországban, A Tuileriákban, Moszkvában, Napóleon és Talma* stb. címmel; azonfelül legérdekesebb az, amelyik már nem is az - élővel foglalkozik, Napóleon a paradicsomban címmel. Ezt a színdarabot 1839-ben a Gaîté-színházban nagy sikerrel adták elő. A mi színpadi

irodalmunk sem érezhet hiányt e tekintetben, amennyiben itt is él és - bukik a Napóleon-dráma irodalom.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 6.

176. ÉRDEKES SZÍNHÁZI SZÁMOK

[Párizsból írja levelezőnk:]

Molière háza, a párizsi Comédie-Française, nagyon érdekes számokat publikál. E számok arról adnak fölvilágosítást, hogy kik voltak a legelső francia színpadnak fennállása óta a legnépszerűbb drámaírói. Ezek szerint Augier Emil szerepelt legtöbbször a Comédie-Française színpadán: 2677 előadással. Utána Musset Alfréd következik, ki 1877 estének volt a hőse. Ifjabb Dumas Sándor a harmadik s Hugo Viktor csak negyedik helyen van 1283 estével. Viszont Hugo Viktor Hernani-ja az a darab, mely legtöbb előadást ért meg a Comédie-Française-ban. Musset egyik darabja, majd Augier két darabja következnek ezután, s Dumas híres Demi-monde-ja. Augier, Hugo, Musset és Dumas voltak tehát a XIX. század legdiadalmasabb francia drámaírói.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 8.

177. EGY MAGYAR SZABADSÁGHARCOS ÉS A JAPÁN VEZÉREK

[Párizsból írják nekünk:]

Az itteni lapok kedves és érdekes dologról írnak. Él Angolországban, Birminghamban egy Figorszky nevű jómódú késgyáros. Ez a Figorszky már öreg ember. Lengyel emigráns, aki végigküzdötte hősiesen a magyar szabadságharcot is. Világos után nem tért haza leigázott hazájába, hanem külföldre menekült. Meggazdagodott, elangolosodott, de megőrizte mindmáig azokat az ideálokat, melyekért valamikor harcolt, s mindenekfölött megőrizte oroszgyűlöletét. A japán győzelmek nagyon megörvendeztették az agg szabadságharcos lelkét. Valami módon ki akarta fejezni bámulatát az oroszverő japánok iránt. Kiválasztott hát néhány remekbe készített, finom borotvát, s elküldte egy-egy szépen megírott levélben a japán vezéreknek. A japán vezérek udvarias emberek. Mindannyian megköszönték Figorszky ajándékát. Jamagata és Hasegava a fényképüket is elküldték Figorszkynak. Togo csak köszönő levelet küldött, s kimenti magát, hogy nem volt ideje a fényképező masina elé állani. Úgy látszik, hogy a volt magyar szabadságharcos kérte levelében a japán vezérek fényképeit, s most nagyon boldog lehet, hogy legalább képen láthatja őket.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 11.

178. A HÓHÉR HALÁLA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Párizsban, a Billancourt utcán, saját villájában, nyolcvanegy éves korában meghalt Deibler Lajos Antal Szaniszló. Ő volt évtizedekig a francia igazságszolgáltatás halálra szóló ítéleteinek végrehajtója. Magyarul hóhér, francia elkeresztelés szerint: *Monszeur de Paris*. Dijonban született 1823-ban. Asztalosmesternek készült. A hóhéri művészetben 1858-ban debütált Algériában, 1863-ban átvette atyja örökét, ki rennes-i alhóhér volt. Mikor a vidéki hóhérságot 1871-ben megszüntették, Deibler birodalma Rennes és öt breton megye helyén egész Franciaország lett. Először első hóhérsegéd volt. 1879-ben főhóhér lett s húsz éven keresztül élt annak a hivatásnak, mely ismertté tette világszerte a nevét. A francia hóhér guillotine-nal dolgozik. Évtizedek alatt a gonosztevőknek hatalmas sorát végezte ki. Ezek között voltak Ravachol, Vaillant, Henry, Caserio anarchista gyilkosok is. Egy Carrara nevű rablógyilkost végzett ki utoljára. A gyilkos beteges, kis ember volt s úgy mondják, hogy meghalt még a kivégzés előtt. Szívszélütés érte: akkor a lapok nagy lármát csaptak volt, hogy Deibler halotton hajtotta végre az ítéletet. Nyugalomba is ment ekkor a hóhér, s utódja fia, Deibler Anatole lett. Mióta Deibler Lajos Antal Szaniszló nyugalomban élt, nevezetessége még egyre nőtt. Az újságírók gyakran keresték föl, bár Deiblernek nagy diplomatákhoz méltó elvei voltak a sajtóval s az újságokkal szemben. Friss és egészséges volt mindvégig. Maga főzte meg az élelmét, emlékiratain dolgozott vagy kisebb és nagyobb kirándulásokat tett. Özvegyember volt. Felesége, Raseneuf, algériai hóhér leánya, már régebben meghalt. Egy fiuk és egy leányuk volt. A fiú a mai Monsieur de Paris. Nem volt hatalmas, vad külsejű férfiú, mint amilyennek a romantikus képzelődés a hóhért rajzolja. Jámbor, burzsoá megjelenése volt. Naiv, egyszerű és takarékos, mint egy kis párizsi szatócs. A párizsi újságok hasábokat írnak róla. Arcképét, autogramját közlik.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 11.

179. RABLÁS KLOROFORMMAL

[Párizsból írja levelezőnk:]

A párizsi rendőrség veszedelmes zsiványszövetkezet vezetőit fogta el. A Montmartre banditáinak nevezték ők maguk-magukat. Nagyon jól öltözött, előkelő mulatóhelyekre járó, elegáns hölgyek és urak voltak tagjai a zsiványbandának. Érdekes az eset, melyen a banditák rajtavesztettek. A múlt éjjel egy montmartre-i mulatóhelyre egy ismert párizsi énekesnő tért be egy dúsgazdag fiatal belga bankár társaságában. Az elegáns pár vacsorához ült egy külön sarokban. Az énekesnő gyönyörű ékszert viselt, mely többet ért kétszázezer franknál. Hirtelen a telefonhoz hívta ekkor valaki a belga bankárt. A telefonhoz egy barátja kérte sürgősen magához egy kávéházba. A bankár kocsira ült. Az énekesnő egyedül maradt. Egyszerre egy elegáns fiatal nő jött az asztalához. Köszöntötte az énekesnőt, s bókolva emlékeztette arra, hogy egy időben egy színpadon működtek. Az énekesnő emlékezett a hölgyre, aki csakugyan statisztáskodott őmellette. A két hölgy barátságos diskurzusba fogott. Azután a jövevény-hölgynek egy férfi kísérője ült az asztalhoz. Majd ismét egy férfi jött. Végül öt férfi is ült az asztalnál, mind nagyon elegáns, kedves urak. A hangulat kitűnő volt, mikor a belga bankár visszatért. Nagyon idejében jött. Az énekesnő ékszereit szedték le éppen a kompanisták, akik természetesen szétrebbentek. Az énekesnő az asztalra dűlve, kábultan, majdnem élet nélkül feküdt, Orvosért küldtek. A kábult nőt bevitték egy gyógyszertárba. Alig tudták magához téríteni. A banditák kloroformmal altatták el. A tettesek közül a nőt és három férfit

letartóztattak. A banda feje egy Perigot nevű kalandor, aki résztvett a búr háborúban, s kit Boër néven tiszteltek a banda tagjai. Eddig már sok gaztettet ismertek be, betörést s hasonló fosztogatást.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 11.

180. SILVAIN BUDAPESTEN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A Comédie-Française egyik legkiválóbb művésze, Silvain, feleségével, aki szintén jeles művésznő, a jövő hónap folyamán nagy művészkörútra indul. A Silvain-pár Budapesten is játszani akar néhány estén. Strasbourg, Bazel, Bécs, Budapest, Jassy, Bukarest, Konstantinápoly, Athén, Kairó, Alexandria, Olaszország, Tunisz és Algéria lesznek a művészi körút stációi.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 15.

181. SZÍNMŰÍRÓK NEMZETKÖZI KONGRESSZUSA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Szeptember 25-én Nancyban internacionális kongresszust tartanak a színpadi írók és szerzők. A kongresszuson Capus Alfréd, a francia színpadi írók egyesületének egyik vezetője fog elnökölni. A szerzői jog megvédése, az ügynökségek megrendszabályozása, a szerzők jogai a színházakkal szemben stb. lesznek a kongresszus főbb témái, amelyen természetesen elsősorban francia színpadi írók jelennek meg nagy számban, akik között újabb időben nagy a forrongás éppen azok miatt a kérdések miatt, amelyek a kongresszus tárgysorán szerepelni fognak.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 15.

182. ÖRMÉNYEK PÁRIZSBAN

[Párizsból írja levelezőnk:]

Párizsban mindig divat volt demonstrálni egy vagy más, szimpátiára méltó vagy méltatlan náció mellett. Ez valóságos lelki szüksége a francia, illetve a párizsi népnek. Emlékezhetünk, hogy nem is olyan régen *az elnyomott román testvérekért* volt divatos rajongani Párizsban. Ez a divat elmúlt. Ma már hiába siránkoznának a hun-magyar barbárság miatt a hazudozó román diákok. Nem hinne már nekik a francia közvélemény. Ám azért szükség van valamely *elnyomott* népre, mely Franciaországtól várja megváltását és ez idő szerint szimpátiára érdemes nép örvend a franciák kegyének. Most a francia közvélemény fanatikus örménybarát. Minap járt Párizsban két örmény püspök, kiket Loubet és a miniszterek is szívesen fogadtak. A kormánypárti szocialisták már többször tartottak tiltakozó népgyűlést az elnyomott és üldözött örmények érdekében. Az örmény mészárlás ügyében most a parlamenti szünet alatt is jelentettek be interpellációkat. Az örmény kolónia a legnépszerűbbek közül való mostanság Párizsban. Ez a nagy örménybarátság néhány nap múlva nevezetes alkalmat kap a megnyilvánulásra. Pár nap múlva szentelik föl az első örmény templomot Párizsban. A templom a

Jean-Goujon-utcán épült. Nagyon érdekes, díszes épület, mely az arméniai templomok stílusát igazi művészettel juttatja kifejezésre. A párizsi örmények nagy ünnepséget terveznek a templomszentelés napjára s a párizsiak bizonyára megragadják az alkalmat, hogy demonstráljanak az örmények mellett.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 16.

183. NAGYHATALMAK A SZÍNPADON

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az egyik nagy párizsi színház különös darabot fogadott el előadásra. A darab főhőse Franciaország, alakjai között a nagy- és kishatalmak szerepelnek. A darab tehát külpolitikai darab. Írója Notovics Miklós orosz író, ki az orosz-japán háború idején csodálatosképpen nem a saját nemzete érdekében kreálta ezt az új műfajt. A darab tudniillik Elzász és Lotharingia elvételével foglalkozik. Főszereplők: Gallia (Franciaország), Elza és Laura (Elzász és Lotharingia), Arvemus, Sequantus, Kymry, Gallo, (francia tartományok), Kyrnos (Napóleon), Borussio (Németország), Othon (valószínűleg Bismarck), Caledon (Anglia), Litio (Itália), Boyard Román (Oroszország), Hispal (Spanyolország), Hellos (Görögország), stb. Még Magyarországnak, sőt Lengyelországnak is jut egy-egy szerep. A cenzúra, amely nemrégiben betiltott egy Elzász-Lotharingiával foglalkozó, komoly, irodalmi darabot, az orosz író szimbolikus színdarabját nem találta veszedelmesnek. Rossz indulatú jósok azt állítják, hogy a közönségnek is ez lesz a véleménye.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 18.

184. A SZÜRET FRANCIAORSZÁGBAN

[Párizsból írják:]

Franciaországban kezdődik a szüret. A szőlőaratás bőségesnek igérkezik. Franciaország bortermése az idén nemcsak gazdag, de kiváló minőségű is lesz a kánikulai, szőlőédesítő idő jóvoltából. A hivatalos közgazdasági jósok 58-60 millió hektoliterre becsülik az idei francia bortermést.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 18.

185. AZ ÜDV HADSEREGE - AUTOMOBILON

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az üdv hadserege igazi hadsereg módjára viselkedik. Fáradhatatlan és ügyes. A hívek toborzását a legmodernebb eszközökkel végzi. Különösen párizsi térítőik használnak föl minden fogást. Összejöveteleiknek olyan reklámot csapnak, hogy bármelyik mulatóhely tanulhatna tőlük. A párizsiak nagyon érdeklődnek a vallásos hadsereg iránt. Igaz, hogy az érdeklődésnél nem igen mennek tovább. A barna ruhás, furcsa kalapos térítő hölgyek, akik az utcákon reklám-füzeteket osztogatnak, egészen népszerűek már Párizsban. Néhány nap óta azonban még újabb szenzációkkal szolgáltak a derék *szalutisták*. Automobilokat szereztek be s

száguldják most be Párizst. A párizsiaknak módfölött tetszik a dolog, s gyakran megtörténik, hogy a hittérítő automobilosok alig-alig tudnak az ovációtól tovább hajtani.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 20.

186. LAMBALLE HERCEGNŐ FEJE

[Párizsból írja levelezőnk:]

Egy régi kórházat romboltak most le Franciaországban. A kórház valamikor temető helyére épült. Most a kórház is eltűnik, s bérházak kerülnek a helyére. Egy munkás ásója egy emberfejet vetett föl a minap. A fej csodálatos módon ép. Meg lehet róla állapítani, hogy női fej, nagyon finom szabású. A szájüregben a két fogsor teljesen ép és fehér. Meg lehet azt is állapítani, hogy e helyre csak a fejet temették. A törzsnek semmi nyoma. A kórház helyén a talált gyermekek temetője terült el több mint száz évvel ezelőtt. Először senki sem sejthette, miként került ide ez a kifejlett női koponya. Most már tudják. Majdnem bizonyos, hogy ez a fej a szerencsétlen Lamballe hercegnőé. A hercegnő Mária Antónia királynénak volt kedves társalkodónője, meghitt barátnője. Rettenetes sorsát mindenki ismeri, aki a francia forradalom történetét olvasta. A szerencsétlent 1792 szeptemberében a csőcselék úgyszólván darabokra tépte. A fejét föltűzték egy hegyes rúdra, s úgy függesztették föl, hogy meglássa a már akkor a Temple-ba zárt királyi pár. Több történetíró azt állítja, hogy Lamballe hercegnő fejét egy Pointel nevű ember, Lamballe hercegnő sógorának, Penthievre hercegnek a cselédje ellopta és eltemette a talált gyermekek temetőjébe, melynek helyére épült a most lerombolt Trousseau-kórház. Igaz, hogy van egy olyan verzió is, mely szerint a hercegnő fejét kivették e temetőből s a Penthievre család sírboltjába vitték, melyet aztán a következő évben, 1793-ban földúlt a forradalom csőcseléke. Azonban erre nincs semmi bizonyíték. A francia forradalom és a régi Párizs kutatói mind abban a véleményben voltak, hogy Lamballe hercegnő feje ott porlad valahol a Trousseau-kórház helyén.

Budapesti Hírlap 1904. szeptember 20.

187. A PÁRIZSI MENEDÉK HELYEK

[Párizsból írják nekünk:]

A francia éjjeli menedékhelyek lakóiról most statisztikát tettek közzé. A kimutatásnak érdekes része az, amelyből kitűnik, hogy hány intelligens ember szorult rá az éjjeli menedékhelyre. Így az elmúlt tizenkét hónapban a menedékhelyek lakói közt volt 137 drámai színész 43 artista, 398 rajzoló művész, 20 építész, 14 író, 398 festő és rajzoló, 71 muzsikus, 28 újságíró, 27 fölolvasó és szavaló, s 12 zongoraművész. Ezenkívül szállást kapott még 274 tanár, 17 egyetemi hallgató, 52 ügyvédjelölt stb. Mindezek nem úgynevezett elzüllött egzisztenciák, hanem olyanok, akiket a nyomorúság késztetett arra, hogy a menedékhelyet fölkeressék.

Budapesti Hírlap 1904. október 27.

188. ÚJ NEMZETKÖZI KIÁLLÍTÁS PÁRIZSBAN

Párizs, október

A nemzetközi kiállításokat nem tudják kipusztítani a legalaposabb és legkonzekvensebb csődök sem. Az 1900-ik párizsi kiállítás jajai el sem némultak még, a st.-louis-i sikertelenségek híreivel telvék a világ hírlapjai, s Párizsban egy új kiállítás terve fő a fejekben. Hírlap-ötlet volt, s komoly probléma lett belőle.

Egyik párizsi újságban arról esett szó a minap, hogy csekély tizenhat esztendő múlva ötven esztendős lesz a francia respublika, s hogy ezt majd akkor illenék nagyon megünnepelni. Például milyen helyén volna a jubileum alkalmából egy nemzetközi kiállítás. Így született az idea. Egy másik lap nemsokára azt jelentette már, hogy a jubileum és a kiállítás is meglesz 1920-ban.

A hivatalos és félhivatalos lapok kemény és kategórikus cáfolatot közöltek ekkor: kiállítás nem lesz. Tehát: jubileum - lesz. Egy-két nacionalista lap viszont a jubileum miatt csúfolódott. Áldomás ez a medvebőrre, vélték. Tizenöt év. Mi minden történhetik tizenöt év alatt Franciaországban? A kiállítás ideája azonban nekik is tetszett. Sőt ez az idea csodálatosképpen majdnem mindenkinek tetszik, s megeshetik, hogy a hivatalos körök maguk fogják nemsokára pártját a rájuk tukmált, de eltaszított ideának. Eközben pedig a jubileumról keveset is beszélnek. A kiállítást akarja csaknem mindenki. És miért várjunk 1920-ig? Ezt kérdik. Párizs minden tizenegy évben elbír egy kiállítást.

Ez érdekes dolog, hogy az angolok biztatják legerősebben a franciákat. A párizsi angol kereskedelmi kamara elnöke úgy vélekedik, hogy egész Angolország támogatná a kiállítás tervét. Most már megvan az *entente cordiale*, s elmúlt az a hűvösség, melyet Anglia az 1900-iki kiállítással szemben éreztetett. De az összes külföldi kamarák *pro* nyilatkoznak. Még az amerikai is. Érdekes az amerikai kamara elnökének az a nyilatkozata, hogy az Egyesült Államok szívesen fizetik a kiállítások deficites millióit, mert a kiállítások morális és később jelentkező anyagi haszna is megérik az áldozatot.

Sokan, különösen publicisták, azt hangoztatják, hogy Párizsnak meg kell őriznie nagy vonzóerejét a világra, s ennek egyik legjobb eszköze a nemzetközi kiállítások.

Még az opponálók is kiállítással hadakoznak - a kiállítás ellen. Egy részük azt kívánja, hogy kiállítás helyett nagy francia vásárt csináljanak, nagy részük pedig a régi Párizs keretében akarna egy speciális *párizsi* kiállítást.

A kereskedők, iparosok mind újra remélnek, s mind nekivágnának egy új kiállításnak. És a nagyobb részük már 1911-re akarná megcsinálni. A francia republikánus kereskedelmi és ipari komité elnöke is amellett van, hogy nem kell a dolgot 1920-ig halasztani. Most bezárul a st.-louis-i kiállítás, megnyílik a liège-i. Azután Milánóban lesz nemzetközi kiállítás s utána talán mindjárt Londonban. A nemzetközi kiállítások sokasodnak, s ez szinte kötelességévé teszi Párizsnak az új kiállítás rendezését.

Ami pedig a harmadik köztársaság jubileumát illeti, azt vélik 1911 hívei - ünnepelje meg majd másként Franciaország - ha megéri ezt a dátumot - a harmadik köztársaság.

Hogy lesz-e, s meddig lesz köztársaság Franciaország, ez nem bizonyos s ez a politika dolga. Ellenben a kiállítást nagyon sokan akarják, ez bizonyos. És nem lehetetlen, hogy most már gyorsan meg fog érni egy 1911-iki, vagy 1920-iki párizsi kiállítás terve.

Budapesti Hírlap 1904. okt. 28.

189. RÉJANE-SZÍNHÁZ

[Párizsból írja levelezőnk:]

Réjane asszony, a franciák kissé elkényeztetett művésznője, most tért vissza amerikai körútjáról, s azzal bosszantotta föl mindjárt a francia publikumot, amivel már jó egynéhányszor: angol lapokban számol be útjáról s beszél jövendő terveiről. Ez egy kis hazaárulás, s a párizsiak most egyszerre olyan három hazaárulóval dicsekedhetnek, mint Bernhardt Sára, Réjane és Rostand. Bernhardt Sára egy angol folyóiratban publikálja az emlékeit. Rostand pedig sikert ért új darabjáról angol lapoknak adott legelőször értesítést. Ez is hozzátartozik a franciák fölújult anglomániájához, s a francia sajtó joggal méltatlankodik, hogy éppen író és művésznagyságok ápolják ezt a különös divatot. Réjane asszonytól annál politikátlanabb volt ez az eljárás, mert ő nagy tervvel jött haza Amerikából. Színházat akar csinálni. Ha van Sarah Bernhardt-színház, miért ne legyen Réjane-színház is, gondolja ő. A színház valahol a Champs-Élysées táján épülne, s a jövő szezon elején nyílnék meg. Réjane lesz a színház csillaga és direktora egy személyben. A Réjane-színházat úgy szidják máris, mintha készen volna. Ám Réjane asszony eltökélte magát, s így a párizsiaknak van egy érdekes színházi témájuk és az a szinte bizonyos reményük, hogy a Réjane-színház állani fog.

Budapesti Hírlap 1904. október 31.

190. AZ IDEGEN SZAVAK

[Párizsból írják:]

A francia és angol újságok ugyanegy időben, ugyanegy ok miatt lármáznak. Az idegen szavak inváziója keseríti az angol sajtót s a franciát is. A francia lapok amiatt háborognak, hogy a mai francia társaság szótárát elözönlötték az angol szavak, az angol lapokat pedig az az új divat bántja, mely az angol beszédet teletarkázza francia szavakkal. A franciáknak több okuk lehet a panaszra. A franciák újra kitört anglomániája nemcsak a francia sport-szótárt teszi egészen angollá, hanem a társalgás, sőt az irodalom nyelvét is kezdi megrontani. Viszont a sok érintkezés, meg az *entente cordiale* a francia beszédet hozta olyan divatba az angolok között, hogy a művelt angol már *napkins* helyett *serviettes*-et mond. Még egy sereg hódító francia szó van. Például *artiste, troupe, entente, rapprochement* stb. Úgy a francia, mint az angol lapok veszedelmesnek tartják e kölcsönös divatot, s ugyancsak hadakoznak ellene, ami mindenesetre érdekes és még nagyobb mértékben tanulságos lehet nekünk is.

Budapesti Hírlap 1904. november 1.

191. MIT AKAR ELZÁSZ?

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az egész francia közvélemény ideges érdeklődéssel tudakolja néhány nap óta, mit jelent Elzász-Lotharingiának váratlan megmozdulása, mellyel állami rangot akar szerezni a német szövetségben s parlamentet kér. A reváns fogyó híveit rettenetes sejtelem bántja. Úgy látszik, s alighanem jól sejtik, hogy az elfoglalt tartományok népén nagyon is fogott a harmincnégy éves nevelés. Az elzásziak beleuntak a kesergésbe és várakozásba. Élni akarnak, s megalkusznak az élettel. Egy elzászi politikus azonban vigasztalni próbálja a francia közvélemény reváns-szomjas részét. *Mit akar Elzász?* címmel nagyon szép dolgokat ír, melyek azonban talán

inkább szépek, mint igazak. E szerint Elzász szomorúan tapasztalván, hogy a mai hivatalos Franciaország egészen magára hagyta, berendezkedik a kényszerű jelenre, s várja a jobb jövőt, mikor Franciaország képes lesz egy múltjához illő, nagyszerű cselekedetre. Nem kell félni. Elzász nem engedi magát germanizálni. Védeni s ápolni fogja nyelvét, szokásait, tradícióit s eredetiségét. Az irodalom, a színház most mind ezt szolgálja. Az elzászi dialektust úgyszólván nemzeti nyelvvé akarja fejleszteni, növeszteni Elzász. Az akar maradni, ami volt, dolgozva s várva, amíg csak várni kell. Amíg csak Franciaország teljesíteni nem tudja szent kötelességét. Mindez gyönyörűen hangzik, de e szép szavakban már a leghívőbbek sem nagyon hisznek. A francia Elzász már nincs meg, s egy-két generáció múlva teljes sikert ér a germanizáció.

Budapesti Hírlap 1904. november 1.

192. A SZENÁTOR-DIÁK

A párizsi publikum *[mint nekünk írják]*, sokat mulatott nemrég Lintilhac francia szenátoron, aki minden áron ügyvéd akarván lenni, tisztes korával beállt a diákok közé, s július végén a vizsgálaton megbukott. A szenátor nem bánta, mit írnak róla a jókedvű lapok. A vakációt szorgalmas diákhoz illően fölhasználta s letette a pótvizsgálatot. Ma már Lintilhac *bachelier en droit*, hogy a mi viszonyaink szerint szóljunk: ügyvédjelölt.

Budapesti Hírlap 1904. november 1.

193. A LOUVRE VESZEDELME

[Párizsból írják nekünk:]

A Louvre-t, e nagyszerű múzeumot kettős veszedelem fenyegeti. Az egyik veszedelem az, hogy egy idő óta Párizs csavargói, az éjjeli menedékhelyek publikuma ott tanyáznak reggeltől-estig állandóan. A múzeum nyilvános, kitiltani nem lehet őket. Viszont az őröknek meg kell sokszorozniok az éberségüket e vendégekkel szemben, akik olykor még inzultálják is a látogatókat és másolókat. Ez elég nagy veszedelem, de a második sem kisebb. Azt a remédiumot vették ugyanis tervbe a veszedelmes invázió ellen, hogy *belépő díjat* szednek a látogatóktól. A díj minimális lenne, a művészek és művésznövendékek kapnának állandó, ingyen belépőjegyet, s hetenkint két ingyen nap is lenne, ám a Louvre mégis elvesztené páratlan s igazi karakterét e terv megvalósulásával. A Louvre direktora, Homolle és a francia szépművészetek igazgatója ugyancsak töprengenek, hogyan lehetne elhárítani e két veszedelmet, miként lehetne távol tartani az elzüllött alakok seregét a Louvre-tól anélkül, hogy adót vessenek ki a Louvre látogatóira.

Budapesti Hírlap 1904. november 1.

194. AKI COMBES MEGGYILKOLÁSÁRA GYŰJT

Arról a veszedelmes csalóról, akit a minap leleplezett a francia arisztokrácia egyik előkelő hölgytagja, Uzes hercegné, még a következőket írják nekünk Párizsból: A szélhámos ötven éves, intelligens külsejű, jól öltöző ember. Egy ívvel a kezében sorba járta a párizsi főrangú családokat. Az íven nagyon sok ismert név szerepelt 500, 1000, 2000 frank aláírással. Később kiderült, hogy ez mind hamisítás. A gyűjtő, akinek igazi neve Charbonnier, s aki kereskedelmi

ügynök, előadta Uzes hercegnének, akit fölkeresett, s úgy látszik, első áldozatának szemelt ki, hogy ő a rojalista párt titkos fölhatalmazottja. Célja Franciaországot a gyűlölt republikánus tirannizmustól megszabadítani, s ezt csakis Combes miniszterelnök meggyilkolásával lehetne elérni. Ő ráakadt már arra az emberre, aki a gyilkosságot végrehajtja. Ezt az önfeláldozó hőst azonban bizonyosan elfogják és kivégzik. Mivel az illetőnek családja van, a rojalista érzelműeknek kötelességük e családról gondoskodni. Erre a célra indított ő gyűjtést s kéri a hercegnő adományát. Uzes hercegnő rögtön látta, hogy eszelős, de veszedelmes csalóval van dolga. Titokban azonnal rendőrökért küldött, akik a csalót letartóztatták. Egy darabig a kihallgatáson még makacsul azt állította, hogy ő csakugyan Combes meggyilkolása céljára gyűjtött, de aztán észretért, s egy kis számítást csinálva, hogy mennyivel súlyosabb büntetés érheti ez esetben, megvallotta, hogy egy kis pénzt akart kicsalni a hercegnőtől.

Budapesti Hírlap 1904. november 5

195. A MONTE-CARLÓI ÖZVEGY

A Riviéra legragyogóbb, legbűnösebb pontján - fényes márványpaloták és pálmás-liget tőszomszédságában - van egy kicsiny temető. Nagy tragédiák szomorú temetője ez; ahány sír domborodik benne, ugyanannyi véres dráma emléke fűződik hozzá, - vér amelyet az aranyért ontottak. Vér és arany: ez ennek a temetőnek az egész históriája. A rulettbank milliomos részvénytársasága úgy van ezzel a temetővel, mint a nagyúri familia a bűnbe tévedt fiával: kitagadja, szégyenli, de hát a nevét el nem veheti; legalább nem beszél róla, s jaj annak, aki szóba hozza. Bizony, nem sajnálna a kaszinó-vállalat néhány zsák aranyat, ha ezt a temetőt mindenestül eltüntethetné a földről.

A sok sír között van egy, amelynek a története frissebb keletű, s néhány nappal ezelőtt ismét aktuálissá lett.

[Monte-carlói levelezőnk ezt írja róla]:

- Néhány nappal ezelőtt a csipkés, drágaköves dámák és frakkos urak elegáns tömegébe fekete gyászruha csöppent. Szép, fiatal úriasszony talpig feketében jelent meg közöttük. A párizsi vonat hozta őt kevés poggyászával és egy hatalmas gyászkoszorúval. Amint megérkezett, nyomban a temetőbe hajtatott, s ott letette a virágját az egyik sírra. Csak néhány óra hosszat maradt ott: addig, amíg a vonatja ismét Párizs felé indul… Immár a második esztendeje, hogy az elegáns tengerparton ez a gyászruha megjelent, s a monte-carlói galeotto el is nevezte őt Monte-Carlo özvegyének.

Amikor első ízben jött erre a helyre a hölgy, kacagó kedvű, szépséges leány volt. Akkor - mintegy három évvel ezelőtt - atyjával, egy gazdag párizsi kereskedővel töltött néhány hetet az örök tavasz e földjén. A szép, finom jelenség hamar keltett szenzációt a játékosok között, s egy csinos bajuszú úr, De V… Charles addig legyeskedett körülötte, amíg a kisasszony szívét meghódította. Hanem az apa hallani sem akart a házasságról; nagyon kevés bíztató jót hallott a fiatal úrról, aki túlságosan szerette a játékot. Csakhogy a szerelmes emberen nehéz kifogni, s mialatt M… Róbert úr, az apa, szállóbeli szobájában foglalatoskodott, egy reggelen De V… automobilon megszöktette a szép Henriette kisasszonyt. Annak idején sokat írtak erről a szöktetésről a hírlapok; az automobilszöktetések sorozatában ez az eset az elsők között volt. Ezek után az apa már nem tagadhatta meg az áldását, s a házasság néhány héttel később megtörtént Párizsban. A kalandnak azonban folytatása támadt, nagyon szomorú csattanója éppen most két esztendővel ezelőtt riasztotta meg Monte-Carlo elegáns telepét. Úgy esett a dolog, hogy a gazdag párizsi kereskedő félévvel a leánya férjhez menetele után meghalt, s a

vagyona kezelését átvette a vő. Egy szép őszi napon aztán a fiatal pár elzarándokolt erre a helyre, ahol egymást megismerték, s amint a kaszinó nagy játéktermébe léptek, De V… Charles régi szenvedélye ismét lobbot vetett. A rulett nem bocsátja el az áldozatait, akiket egyszer lépre vitt; így esett aztán, hogy De V… Charles napról-napra rengeteg összegeket vesztett titkon, hogy a felesége sem látta, mígnem elvesztette a nagy vagyont teljesen. Két éve most annak, november 6-án, éjjel az egyik szállóban revolverdörgésre futott össze a cselédség. Mire a dráma hőséhez értek, De V… Charles átlőtt fejjel már halott volt. A vállalat mindent elkövetett, hogy a tragédiát elsimítsa; a párizsi lapokkal megegyezett, hogy elhallgassák a dolgot, s így Monte-Carlóban is alig tudta meg valaki, oly csöndben, diszkréten simult el a botrány. Csak a temető lett egy sírral gazdagabb. Oda temették a szerencsétlent, mert hátrahagyott levelében azt kérte a feleségétől: - temess ide, hogy örökre itt maradjak a bűnöm helyén.

Minden év november 6-án - ez alkalommal már másodszor - eljön Párizsból a gyászruhás hölgy ide a pálma-liget és márványpalota helyére, ahol megismerte a szerelmet és a halált, s ahol koldussá lett e kettő révén.

Budapesti Hírlap 1904. november 11.

196. KUROKI ÖCCSE ÉS EGY OROSZ MESTERLEGÉNY

[Párizsból írja levelezőnk:]

Különös két esetet hozott össze egy napon a párizsi rendőrség krónikájában a véletlen. A rendőrök bekísértek egy fiatal japánt, Ojama Viss-ének mondta magát. Vidám és hangos nótázást csapott éjnek idején a bulváron, s amikor a rendőrök megintették, alaposan leszidta őket. A rendőrségen nagyon lecsöndesedett a vidám és elegánsan öltözött japán ifjú. Szégyenkezve vallotta meg, hogy nem szokott soha inni, de az éjjel alaposan bepezsgőzött.

- Kuroki generális unokaöccse vagyok. Nemrégen jöttem Párizsba, hogy kémiai tanulmányaimat folytassam. Nagyon szégyenlem a dolgot s ígérem, hogy nem adok többet dolgot önöknek.

Mindezt írásaival igazolta a japán ifjú. A rendőrség erre szabadon bocsátotta. Ugyanezen a napon a párizsi földalatti villamos vasút egyik új állomásán a kocsik elé ugrott Romanuszky József nevű, huszonhat éves orosz cipészlegény. Derék, józan munkásember volt, ki egyre gyűjtögette a pénzt, hogy hazatérjen Oroszországba - megházasodni. Mióta az orosz-japán háború folyik, a legény, aki lelkes orosz hazafi, állandóan búslakodott. Mikor az újságokban olvasta a liaojangi csata hírét, ezt mondta társainak:

- Most már igazi orosz embernek nem érdemes élni. Én megölöm magam.

Nem akarták hinni, s a szegény gyönge lelkű muszka beváltotta a szavát. A villamos vonat darabokra vágta.

Budapesti Hírlap 1904. november 23.

197. ANYÁK ISKOLÁJA

[Párizsból írja levelezőnk:]

Az újságok több ízben írtak már Moll-Weiss Auguszta asszonyról, arról a lelkes nőről, ki az anyaság tudományára s kötelességeire akarja taníttatni a nőket ebben a korban, mikor már mindent tanulnak, csak éppen ahhoz nem értenek, ami legtermészetesebb és legemberibb hivatásuk. A minap egy ünnepi összejövetelen fejtette ki terveit. Beszéde nagy lelkesedést keltett s több előkelő tudós, így például Cheysson, az Institut tagja szólt nagy dicsérettel Moll-Weiss asszony tervéről. A tanfolyam november 21-én nyílt meg. A tudós asszony november 23-tól kezdve a Sorbonne-on is előadásokat fog tartani a háztartásról.

Budapesti Hírlap 1904. november 24.

198. AMERIKAI TANSZÉK FRANCIA EGYETEMEN

Az amerikai kormány hivatalos tárgyalás után tanszéket állított föl a párizsi Sorbonne-on, s e tanszékre Barret-Wendell harvardi egyetemi professzort nevezte ki. Eddig csak francia tanárok tartottak előadást amerikai egyetemeken, mostantól kezdve már amerikai és angolnyelvű előadások lesznek a francia egyetemeken is. Barret-Wendell *Amerika eszméi és intézményei* címen tartja első évi előadásait, melyekkel később be fogja járni a vidéki francia főiskolákat is. A francia közvélemény nagy érdeklődéssel és szimpátiával fogadta az amerikai tanszék fölállítását, mely bennünket magyarokat főképpen azért érdekelhet, mert most már hivatalos támogatással és akarattal meg lehetne könnyebben valósíthatni egy magyar tanszék fölállítását a párizsi egyetemen, melynek alapját különben is megegyengette Kont Ignác, ez a lelkes párizsi magyar ember, a maga magyar irodalomtörténeti előadásaival.

Budapesti Hírlap 1904. november 24.

199. GÖRÖG DIÁKOK TÜNTETÉSE PÁRIZSBAN

[Párizsból írják:]

A Budapesti Hírlap hírt adott volt a görög hadsereg egyik tisztjének, Melasz Pál tüzérhadnagynak tragikus végéről, akit egy macedóniai fölkelő banda csele folytán lelőttek a török katonák. A Párizsban tanuló görög diákok gyászünnepet rendeztek Melasz Pál emlékezetére, s tüzes beszédekben tiltakoztak a macedóniai állapotok ellen. György görög herceg krétai kormányzó, a tüntetés napján elutazott Párizsból, hol napokig tartózkodott mostanában. Úgy hírlik, hogy a herceg megállapodás ellenére azért sietett el Párizsból, mert a lelkes, ifjú görög hazafiak az ő személyét is bele akarták vonni a tüntetésbe, ami a Párizsban egyébként is kényes misszióban járó György hercegnek semmi esetre sem lett volna hasznos dolog.

Budapesti Hírlap 1904. november 26.

200. MI LESZ A TIARÁVAL?

[Párizsból írja levelezőnk:]

A tiara komédiáján az egész világ mulatott nem is régen. Kétszázezer frankért vásárolták meg a híres tiarát a párizsi Louvre részére. Komoly, nagynevű tudósok megállapították, hogy a drága aranykoronát valami kétezer évvel ezelőtt Albiosz, vagy Olbia lakói adták a szittya Szaitafernesz királynak. És végre kisült, hogy a tiarát egy ügyes odesszai mesterember, Rucsomovszky gyártotta, aki a hamisítás révén ma világhírű ember, s akinek aranyműves üzlete azóta nagyon föllendült. Mikor a csalás kiderült, nagy volt a botrány. Hónapokig sem beszéltek másról Párizsban. Persze, a Louvre látogatói elől eldugták a tiarát. Vizsgálatot, megtorlást ígértek. Az ügy elcsitult. Beletörődött mindenki, hogy ügyes szélhámosok rá tudtak szedni híres tudósokat. Eltelt már húsz hónap a botrány óta és most újra eszébe jutott Párizsnak a tiara. Néhány lap követeli, hogy láthassa a közönség a híres hamisítványt, siralmas bizonyságát az emberi ítélet, a tudomány tökéletlenségének. Chaumié miniszter és a Louvre igazgatósága azonban hallgatnak, s a kíváncsi Párizs még azt sem tudja, hogy ez idő szerint hol van a tiara. Arról szó sincs, hogy a közönség megtekinthesse. Pedig egészen bizonyos, hogy játszva megtérülne a belépőjegy árából a kétszázezer frank vételár, ha a tiarát kiállítanák.

Budapesti Hírlap 1904. november 26.

201. A SZÍNPAD JOGA

[Párizsból írja levelezőnk:]

A franciáknak van egy speciális színpadi műfajuk, *a revü*, mely a napi életet viszi a színpadra, a maga aktualitásaival, szereplőivel, Ezek a revük már sokszor okoztak fölháborodást azzal, hogy még a nagyon liberális gall szellem határait is túllépik, s nem egyszer a családi tűzhelyét sem kímélik meg olyan embereknek, kiknek a legnagyobb bűnük az, hogy híresség s a neveiket hivatásuk folytán ismeri mindenki. Most is ilyen botrány izgatja Párizst. A Capucines színházban egy revüt játszanak, melynek a címe: Paris-Trust. A darab nagyon bántó módon szerepelteti Meyer Arturt, a Gaulois című nagy párizsi lap főszerkesztőjét, aki nemrégiben nősült meg, s feleségül vette egy nagyon előkelő arisztokrata család fiatal leánytagját, kinek családja a Stuart fejedelmi családdal rokon. Ezt a házasságot aposztrofálja nagyon frivol, ízetlen, sőt brutális módon a revü, aminek persze sokan örülnek, mert Meyer Arturnak, aki kikeresztelkedett zsidó, s a nacionalista sajtó legtekintélyesebb orgánumának a főszerkesztője, sok az ellensége. Meyer a bírósághoz fordult a színpadi meghurcolásért, s följelentette Mortier Michelt, a Capucines színház igazgatóját s egyben kéri, hogy törülje a bíróság a darab ama részeit, melyek őrá - Meyerre - vonatkoznak. A dolog nem fog könnyen menni, mert ez a följelentés állítólag a színpad jogát sérti. A bíróság mindenesetre dönteni fog, hogy van-e joga a színpadnak a családi tűzhely megsértéséhez is.

Budapesti Hírlap 1904. november 26.

202. POLITIKA A VÁROSHÁZÁN

[Párizsból írja levelezőnk:]

A párizsi községtanács most lezajlott ülésén különös módon szállottak harcba a radikális és nacionalista ellenfelek. Elhalt nagynevű embereket játszottak ki egymás ellen. Ha a radikálisok például előálltak egy indítvánnyal, hogy állítson szobrot Párizs város egy néhai radikális gondolkozású nagy embernek, a nacionalisták rögtön előálltak egy ellenindítvánnyal, melyben a császárság valamelyik jelese, vagy valamely nacionalista nagyság emlékének megörökítését kérték. *A szobor-harc* voltaképpen akörül folyt, hogy megszavazzon-e ezer frankot Párizs város Waldeck-Rousseau szobrára, vagy sem. Az ezer frankot megkapja a szoboralap, de a nacionalisták viszont keresztülvittek egy olyan határozatot, hogy ezután Párizsban senkinek sem állíthatnak emlékművet tíz éven belül a halála után. Egyben a nacionalista ellenzék indítványt adott be, hogy szobrot állítsanak Haussmann bárónak, a császárság prefektusának, a modern Párizs valóságos megteremtőjének, akinek nevét viseli már egy előkelő bulvár. Egyben az ellenzék keresztülvitt egy másik érdekes határozatot is. Ez a határozat a világ békéjének dolgával kapcsolatban azt hangoztatja, hogy Elzász-Lotharingia visszaadása nélkül nem születhetik meg a béke. Csak a reváns-eszme virágzása idején születtek ilyen határozatok. Egyébként is kormánykörökben nagy megrökönyödést keltett a párizsi városháza legújabb szereplése. A hivatalos számadatok szerint ugyanis a radikálisok többségben vannak, de a jólszervezett ellenzék ezt a többséget akkor csúfolja meg, mikor akarja.

Budapesti Hírlap 1904. november 30.

203. A BORRAVALÓ

Néhány hónappal ezelőtt a szocialista tanítás annyira fogott a francia pincéreken, hogy a nagy közönség már bizonyosra vette a borravaló eltörlését. Egyelőre próbaharcokat rendezett a pincérek párizsi középponti egyesülete. Néhány vidéki városban sztrájkba léptette a pincéreket. E helyeken azután sikerült is a munkaadókat rászorítani arra, hogy pincér alkalmazottjaikat a borravaló helyett készpénzfizetéssel biztosítsák. Ez persze a közönség zsebére ment, mert a vendéglői és kávéházi árakat fölemelték. Már arról volt szó, hogy Párizs nyolcvanezer pincérje is akcióba lép, mikor fura dolog történt. Azokban a vidéki városokban, melyekben a borravalót eltörülték, mint Párizsból írják nekünk, hirtelen, a párizsi középpont tudása nélkül új sztrájk tört ki. A pincérek most azt követelték: állítsák vissza a borravalós rendszert. Úgy látszik, hogy az önérzetet legyőzte a kenyér, s a pincérek inkább a borravalót s a több jövedelmet akarják, mint az önérzetes koldusságot.

Budapesti Hírlap 1904. december 2.

204. MUNKÁS-KIÁLLÍTÁS PÁRIZSBAN

[Párizsból írják nekünk:]

Párizsban nemzetközi munkás-kiállítást rendeznek 1909-ben, Ez a kiállítás bizonyára hatalmas tanulságú lesz. Már az 1889-iki kiállításon, még inkább 1900-ban a munkásügyi osztály kiállítása nagyon jelentős volt. 1900-ban 5431 volt a munkásügyi kiállítók száma. Bizonyos, hogy 1909-ben az országok, városok, munkásszövetkezetek, múzeumok, testületek vetélkedve

fognak megjelenni. A kiállítás a munkásügy minden területét egyesíteni fogja. A modern munkás egész életét s törekvését szemléltetni akarja. Az előkészítő-bizottság élén Bourgeois, Doumer, Millerand, Étienne, Klotz állanak.

Budapesti Hírlap 1904. december 3.

205. SOK AZ ESZKIMÓ

Azoknak, kik speciális magyar társadalmi betegségnek tartják a hivatalos kenyérre áhítozást, jellemző cáfolatot nyújt az a néhány szám, melyet alább közöl párizsi levelezőnk. Háromszázhúsz városi utcaseprő-állásra hirdetett pályázatot Párizs városa. Csaknem *negyvenezren* adtak be pályázatot. Huszonkét iskolaszolgai állásra hatezren pályáztak. Százötven tanítónői állásra kétezerhatszázan. És így tovább. Csaknem *százezer* azoknak a száma, kik ez idő szerint Párizs város kegyelmét várják, s ebből alig kaphat állást ötszáz.

Budapesti Hírlap 1904. december 4.

206. A FRANCIÁK ÉS A FÖLDRAJZ

A franciák földrajzi tudatlansága közmondásos. Az utolsó évtized ebben is hozott már egy kis javulást, mert a muszáj kezdi már sok mindenre rászorítani a franciákat, de még mindig úgy állanak a dolgok, hogy például a franciák legnagyobb részének saját gyarmatjaikról sincsenek fogalmaik. Sőt felnőtt és majdnem intelligens franciák akadnak, kik azt sem tudják, hogy mi a gyarmat? Egy párizsi községtanácsos találomra húsz embert kérdezett meg, hogy mi a kolónia. Ilyenféle válaszok is kerültek:

- Olyan hely, hová a gonosztevőket helyezik.

- Olyan ország, melynek kellemetlen az éghajlata.

Tízen abszolute nem tudtak rá válaszolni. Nyolcnak fogalma sem volt Algériáról, s nem tudták, hogy ez francia gyarmat. Most e káros tudatlanságon érdekes módon akarnak segíteni. Angol mintára megcsinálják a tanulók levél-ismerkedését. A francia iskolák növendékeit levelezési viszonyba hozzák a gyarmati iskolák növendékeivel. A levelezések a legkedvesebb módon keltik fel a gyermekek érdeklődését a messze vidékek iránt. Így talán a jövő francia generáció valamivel tájékozottabb lesz a geográfiában, amelyhez sehol sincs talentumuk a franciáknak.

Budapesti Hírlap 1904. december 4.

207. KÜLÖNÖS BOTRÁNY

[Párizsból írja levelezőnk:]

A francia vidéki viszonyokat igen jellemző botrány történt a minap Brest városában. Nagy hangverseny volt a kaszinó dísztermében, s egyik páholyban a helyettes-polgármester felesége, Vibertné asszony ült két barátnőjével. Egyszerre csak egy hölgy erősen nézi őt. Nagyon bántotta ez a *merészség*. Intett egy rendőrnek s utasította, hogy a tiszteletlen személyt azonnal vezesse ki. A rendőr nem mert ellenkezni a hatalmas városi úr hitvesével. A publikum hamar értesült, miről van szó. Óriási lárma támadt. A közönség a rendőrre támadt, aki

nagynehezen szabadult ki a tömeg kezéből. A fölháborodott közönség erre abcugolni kezdte Vibertné asszonyt. Gúnyos kiáltások hangzottak:

- Ezek a nők a harmadik köztársaság hercegnői!

- Szégyelje magát. Nagyobb basa, mint az ura!

Vibertné asszony nem állotta a dicsőséget. Gúnyosan meghajtotta magát a publikum előtt s, barátnőivel együtt büszkén távozott. Mivel pedig Brest a világ legszocialistább városa, a fölháborodott publikum rágyújtott az Internacionale-dalra, s a tüntetés a hangverseny után még az utcára is kicsapott. Mindenki bizonyosra veszi, hogy a hamar forrongó Brestben ebből az érdekes kis dologból még csinos botrányok keletkeznek.

Budapesti Hírlap 1904. december 5.

208. MŰVÉSZET ÉS SZOCIALIZMUS

A párizsi munkás-börzén új szindikátus alakult, melynek tagjai - a ballerinák. A francia szocialistáknak régi akciójuk már, hogy híveik közé toborozzák a szabad pályákon működőket, elsősorban a művészeket. A francia artisták és színházi kóristák egy nagy része már szervezett szocialista. Van festő- és szobrász-szindikátus is Franciaországban. Most íme a ballerinák is szindikátusba léptek. Természetes, hogy az énekesnők közül Calvé Emma, a táncosnők közül Zambelli kisasszony nem keresik a párizsi munkás-börze pártfogását, de aki tudja, hogy milyen iszonyú a művész-proletárság Franciaországban, az megérti, hogy milyen óriás kínos, gyötrelmes kenyérharc csoportosíthatta szindikátusba a ballerinákat. A ballerinának nagy része küszködő munkás. Művésznő-munkások ezek a kis fizetésű s álláshoz nehezen jutó nők. Az ő szindikátusukkal egyidőben kap szárnyra egy másik intézmény, mely az övéknek éppen megfordítottja. Több ízben megemlékeztünk már Charpentier Gusztáv, az ismert zeneszerző vállalkozásáról, ki művész-iskolát nyitott a munkásnők számára, a Mimi Pinson-ok számára. Az iskola sikere egész Párizst meglepte. A kis munkásnők énekelnek, táncolnak, szavalnak. Hangversenyeik igazi műélvezetet nyújtanak. A francia parlamenti költségvetés tárgyalásakor az illetékes tárca előadója valóságos himnuszt mondott a Mimi Pinson-iskolájáról, melynek egyre több tagja van, mely a párizsi munkásleányokat elvonja az alsóbbrendű mulatságoktól, s mely előjele azoknak az időknek, mikor az ízlés, a művészet mindenkinek közös kincse lesz. Egyben a költségvetés nagy évi szubvenciót szavazott meg a Mimi Pinsonok, a munkás-művésznők számára.

Budapesti Hírlap 1904. december 10.

209. FRANCIA RENDJELEK

[Párizsból írja levelezőnk:]

Komoly, igazán komoly párizsi hírlapok tudatják, hogy Franciaországnak *naponkint* kétezer méter a rendjel-szalag-szükséglete. A dekoráláshoz ennyi szalagot fogyaszt az állam. Ez a szám hiteles. Az állam három rendjelszalag-szállítója árulta el. Piros, (ez a becsületrendé) violaszínű, zöld, trikolor stb. szalagok. És még mindig általános a panasz a demokrata köztársaságban, hogy a kormány nem becsüli meg eléggé az érdemet s fukarkodik a -szalaggal. Legutóbb, a Lear király előadása napján történt, hogy vagy három francia lap vezércikkben panaszolta föl, hogy lám a becsület-rend tisztje Pierre Loti, s lovagja Vedel, kik

Lear király-t lefordították és Antoine is a becsületrend lovagja, kinek a színházában Shakespeare tragédiája színrekerült, és az Antoine-színház karmestere még mindig nem kapta meg a piros szalagot. Az effélékből közsérelmet csinálnak Franciaországban… Ezt elüljáróban mondtuk el az alkalomból, hogy most karácsonyra, újévre a francia állam szalagszállítói megfeszített erővel dolgoznak. Sok írót és művészt juttat piros szalaghoz az újév. Így a becsületrend lovagja lesz Pierre Veber is, a humorista s vidám színdarabíró, a Loute és Titok írója. Rajta kívül még egész sereg nevet emlegetnek, köztük egy-két nőíróét is.

Budapesti Hírlap 1904. december 23.

6. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1905 január - szeptember

1. A VÖRÖS SZŰZ

- Emlékezés Michel Lujzára -

Selypítő, nyögő, szomorú és fiatal beszédét most is hallom a jó Lujzának. Valahol túl a Szajnán… Levegőtlen, emberpárás, zsibongó teremben, júliusi estén sokan voltunk együtt. Furcsa lelkű, izzó fejű, nyugtalan emberek mind. Most is látom: csókolják a kezét, ruhája szegélyét régi vad társai a kommün torlaszain, hisztériás muszka nődiákok, vén világcsavargók, ifjú bolondok, de kik mind szentek az ő hitükben. Nagyon szerették, sokan szerették ezt a csúnya, vén „vörös szűzet"…

Akkor Marseille-ből jött és a sír széléről. Két héttel előbb már elsiratta a világ. Azért sem halt meg. Zokon is vették ezt akkoriban tőle bizonyára a francia lapok. De ő nem akart meghalni. Hogyisne! Mi lesz akkor a londoni népgyűlésekkel? Ki járja be Algériát? Ki gyújtja föl a gyúlékony Barcelónát? Nem lehet meghalni. Messze Keleten vér patakok folynak. Nem lehet meghalni! Föl kell előbb lázítani a világot a háború ellen. Ő megy. Harcba áll a háborúval. Meg fogja állítani a zuhogó vért. Meg, ő meg fogja… Csodálatos szűz volt, csodálatos gyermek volt ez a vén némber.

Akkor estén is a békességet hirdette. Néhány garast akart összeszedni a londoni útra. Ketten támogatták, mikor a tribünre kapaszkodott. Selypítő, nyögő, szomorú és fiatal beszédét most is hallom. Szegény jó Lujza!… Sírva ment Londonba. A különös, bolond, anarchista gyülekezet iszonyú skandalumba fulladt. Már Lujzát, a sír széléről visszatértet sem hallgatták meg. Az őrült kavarodásban még egy rikácsoló hangra emlékszem legjobban. Aki beszélt, egy nyurga legény, a charentoni bolondokházának volt egy szökevénye. Szegény jó Lujza! Ez volt az ő sorsa…

*

Aztán újra láttam rövid hetek múlva. Kis szobájában, az ötödik emeleten, közel a nagy bulvárhoz, arról mesélt nekem, hogy megy a vadak közé. Valami afrikai fajtáról hallott, mely az ő álmai szerint él, háború nélkül és - vadon. Primitív való formájában az ő lázálmának.

Vajon járt-e a vadak között? Szeretném, ha nem ért volna el oda. Könnyebben halt így meg. Mert vannak valahol Afrikában boldog emberek. Vadak, de boldogok.

*

- Miért nem ír?

Csúnya, vén, aszott arcát derű folyta be. Óriási papírhalmot mutatott. Regények, készülő színdarabok.

Ez az apostol művész is volt. És talán alapjában nem is volt más, mint egy félrezuhant művészlélek. Az álmait vitte csak rossz helyekre. Nála rosszul sikerült az elkrisztusiasodás. Szerető és öröklázadó lelke kiragadta az utcára, vitte, hurcolta torlaszokra, száműzetésbe,

börtönbe, bolondokházába, talán éppen oda Charentonba, honnan megszökött az a nyurga legény, aki az ő utolsó párizsi apostolkodását is megcsúfolta. Pedig éppen ez estén is milyen gyönyörűséges, naiv igékben hirdette a forradalmat:

- Nem lesz nehéz az embert boldoggá tenni. Hiszen olyan kevés kell ehhez. Csak az, hogy minden ember jónak tartsa a másik embert…

Ugy-e, hogy milyen egyszerű ez?… Lujza, a jó Lujza hitte, hirdette, zokogta, várta…

*

Vad, csapzott, ritkás, kemény hajával, múmia-arcával látom a vörös szűzet. Mikor elköszöntem tőle, Barcelónába készült s az ő boldog vadai közé, akikről hallott csak, bent élnek valahol Afrikában, boldogan, szeretetben… És hogy emlékezem reá, a nagyra, jóra, gyászosan bolondra, mert gyászosan messiásira, erősítgetem, hogy most, mikor csakugyan meghalt, úgy halt meg, hogy nem látta még az ő afrikai vadjait. Mosolygott a vörös szűz s mosolyogva halt meg. Mert boldog lesz ám az emberiség. Lám, már Afrikában, valahol, szeretetben, vadon élnek az ő álma szerint boldog emberek…

Budapesti Napló 1905. január 11.

A. E.

2. SZOKNYÁS KORTESEK

Belekapaszkodni országok sorsába, ehhez kék vér sem kell. Ehhez egyszerűen csak vér kell. Hideg vér vagy meleg vér. A Kleopátrák már nem egyszer dobták kegyzsebkendőiket a História vágtató kocsija elé s az illatos, finom kis kendők meg tudták mindig fordítani ezt a hatalmas, robogó kocsit.

Ennyi talán nagyon is elég bevezetésnek. Nem azt jelenti, hogy az emberiség lobogója tehát a szoknya. De annyit igen, hogy volt és lesz még egy kicsi szerepe nagy eseményekkor a szoknyának, s még csak a magyar választások sem mindig ridegen - férfineműek.

Beszélhetnénk a privigyei vagy a zilahi vagy a nem is tudjuk melyik kerületről. Akadnak bárhol szoknyás kortesek. Mert hát magyar lesz az eset. Aktuális. És mindenki sejti ugy-e, hogy választási? Beszéljünk hát, mondjuk, a belvárosi kerületről.

Suttogják, panaszolják, sőt írják is amúgy óvatosan, hogy a Belvárosban olyan nagy megtiszteltetés érte, sőt éri egyre a kortes-ipart, mely megtiszteltetés már szinte túlságos is. Imitt-amott, bájos és nem bájos asszonyfejekben egyébként is túlságos a politikai gond mostanában. A női caprice-oknak, kis indulatoknak, ideges akaratoskodásoknak illatfelhőit vélik némelyek látni a mai magyar politikai marakodások fölött. Ez ugy-e nem is lehet igaz? De az ám igaz, azt ám sokan mondják, hogy a Belvárosra fura világot hoztak a budoár-összeesküvések.

A választási Hamlet-kérdést előkelő női ajkak e szerint a Belvárosban így formuláznák:

- A mi jelöltünkre kell szavazni, vagy pedig megbánja az üzlet. Az üzlet… Bizony az üzletnek vigyáznia kell nagyon e szép hazában. Eleget árt neki állandóan a politika. Aztán kevés ebben az országban a pénzes ember s a - kuncsaft. Ha az előkelő összeesküvők, a finom női kortesek összefognak, bizony megijed ám az üzlet a zsebnek tartott finom, kis revolvertől. Nem is csoda. És azt mondják, így van ez a Belvárosban. Az asszonyok históriát akarnak csinálni s ez a história részben a Belvárosban készülne.

Vajon így cselekednek szerte a hazában a szoknyás kortesek? Nem, nem, bizonyosan nem. Az asszony fórumi szereplésének egész evolúciója meg volna evvel csúfolva. A világ és minden korok históriát, sőt egyszerű politikát csináló hölgyei is olyan bőséges hadi szertárral tudtak kirukkolni mindig a harcra, női voltuknak örök erejében, hogy *kuncsaft-voltukra* nem volt szükségük, sem - büszkeséghiányuk.

A nagy francia dámák, híres modelljei a nagy politikai cselszövényeknek, fel tudtak esetleg rúgni kis lábaikkal trónokat is, de nem kértek segítséget a - zsebek ijedtségétől.

Talán nem is így van a Belvárosban sem. Bántó és bús dolog volna, ha így volna. Azt juttatná az eszünkbe, hogy politikus - avagy „politica" dámáinkkal még messzebb vagyunk Nyugattól, mint sok más egyébbel, hajh, talán mindennel, ami helyes, szép, nemes és emberi…

Budapesti Napló 1905. január 12.

A. E.

3. A MAGYAR BOSHIDO

- Levél a külföldre -

… A kaszinók, a mi kaszinóink? Erről is sokat beszélgettünk, ugy-e, kedves barátom? Csöndes, szép napokon, ott a tenger mellett, míg a szezón nem uszította rá szépséges Nizzánkra az előkelő világcsavargók raját.

Ugy-e tudja, hogy mi a Boshido? A japáni gavallér-morál kódexe. Híres ópus, híres mű, nagy könyv.

Van nekünk is ilyen Boshidónk. Magyar Boshidó. Kodifikálva nincs még. Majd arra is rákerül a sor. De vannak kúriái. A magyar Boshidó kúriái. Ime ezek a kaszinók, a mi kaszinóink, kedves barátom, provánszi poétám.

Tudja: mi most az új magyar föllendülés korában élünk itt, Hunniában. Csupa nemes csapongás a nemzeti lélek. Ma már a rokonainkat is megválogatjuk. Még nemrégen megtette a török. Sőt halászgató, jégtörő osztyák atyafiainkat sem vetettük meg. Ma már ez nem így van. Az elmosott nációk közül nem vállaljuk csak a dicsőséges szumírt. Az élők közül, néhány hónap óta, kegyesen akceptáljuk a japánit. Pláne mióta híre jött, hogy a fölséges mikádó máról-holnapra, egy kicsi tollvonással eltörülte az egész japáni társadalmi evolúciót, a szocialista pártot, a sajtót. Na, ezek okvetlenül rokonaink!… Igaz, hogy Japán harminc év alatt eltanulta a nyugati kultúra minden technikáját. Hogy ott már magas kultúrélet ébredez. Na, de mi csak azt követjük, ami nekünk tetszik…

A magyar kaszinók… Oh, azok nagyszerű institúciók. És nagyszerű elme gondolta ki őket. Olyan elme, melyre büszke volna az önök nagy nációja is, kedves barátom.

Összeseregeltetni a magyar társadalom-embrió erőit. Nemzeti intelligenciát teremteni. Módot adni az előretörtetésre ez eszmékkel nehezen barátkozó nemzetnek. Kigyógyítani, ha lehet, örökölt, keleti ideafóbiájából a magyar embert. Vérbe vinni a könyv, a nyomtatott betű imádását. Istápolni a művészetet, lelkesedésre, magas repülésre szoktatni a lelkeket. Ellátni eszmékkel az egész nemzeti életet. Nemes szórakozást adni… És nem is lehet mindezt elsorolni. Fölséges célok egyig.

És most ön azt gondolja, hogy ezek a nemzetvezető, nemes szervek ilyen ragyogó program-piedesztálon sokat, nagyon sokat beszéltetnek magukról?… Úgy van: sokat. Ime tegnap is iszonyú drámában, vérben kipusztult egy család. Férj és feleség. A magyar Boshidó rájuk

parancsolta a harakirit, miként a japáni Boshidó szokta. Eddig éltek messze a városi zajtól, munkában, értelemben, becsületben, komolyságban és szeretetben. Egy kis pénzük is volt, Följöttek a magyar élet fókuszába, Budapestre. A férfi szerepre vágyott, tágasabb életre, több élettartalomra. Hol és miként keresse ezt, ha nem ott, hol az erők és eszmék iskolája van, s honnan az erők és az eszmék áradnak a nemzeti társadalomba: a kaszinóban. És otthagyta a becsületes, munkás, értelmes múlt minden gyümölcsét. Ott, a kaszinóban. Elvesztette a pénzét, a hitét, az ambícióját, a családi tűzhelyét, a felesége életét, az idegrendszerét. Végül megcsinálta a harakirit, miként a magyar Boshidó kívánja. Havas Ágostonnak hívták a szegényt.

És most, kedves barátom, újra beszélnek a kaszinóról, a mi kaszinóinkról. Ilyenkor mindig sokat beszélnek. Ilyenek a mi kaszinóink társadalmi chef d'oeuvre-jei az örökös nagy munkán kívül, mellyel az újabb és újabb társadalmi kasztokat fabrikálják. A többi, a színházi heccek, a lovagias komédiák, a politikai katilináriák s egyebek: már ráadások csak.

Mindezt nem beszéltem el akkoriban mind, a Palais-Jetée-vel szemben, a parton, a padon, a ragyogó nap alatt, a derűs csöndességben, mikor beszéltem önnel, kedves barátom, a mi életünkről, a mi magyar életünkről, mely az ön provánszi lelkét érthetetlen módon, nagyon érdekelte…

Most itt választások vannak. És százszorozottan fakad fel mindaz a mérges genny, melynek íme szomorú csúnyaságát keserves szívvel megmutattam egy olyan kaszinói esettel, mely olyan gyakori itt, mint a véres, de hősi önfeláldozás egyoldalú, új rokonainknál a fölkelő nap országában.

A magyar Boshidó szelleme lebeg most a mi országunk fölött. A magyar Boshidóé, mely nincs kodifikálva, de kötelező. Senki se csinálja azt, amihez ért. Ne legyen az a társadalmi értékmérő, ami kipróbált erejű, biztos kultúrájú országokban szokott lenni. Arra bízzuk a cselekvést, aki legjobban tud kiabálni. Az legyen magyar gavallér, akinek - mi sűrű eset - menekülve idegen egek alá, a konyhalegénységig is sokat kell majd tanulnia. Próbáljuk megcsalni a munkát lázas semmittevéssel, szemfényvesztéssel és üres pöfékeléssel. A pénzt ne úgy tekintsük, mint becsületes kamatát az egyéni verejtékezésnek, de valaminek, amit ravaszul ki kell húzni a más zsebéből s ami esetleg bálvány, különösen a címes uraknál, de egyébként is az, mert lehet vele címeket venni, mely egyébként legszomorúbb cégére egy rettenetesen antidemokratikus nyavalyának. Az érdektelenséget ki kell csúfolni. Játszani kell a siralmas nemzeti hiúság s még siralmasabb nemzeti instruálatlanság hangszerein. Üvöltve üdvözölni a sikert, ha gonosz, észre sem venni, ha igaz…

Ime néhány princípiuma a magyar Boshidónak. És még van egy sereg…

A siker, a siker… Hát választanak itt most, kedves barátom. A kártyaasztalok géniuszai kiröppentek egy nagy, országos makaótúrra. A magyar Boshidó erkölcsei ficánkoló erőben tombolnak. S a kaszinókban, a magyar társadalom e nemzetvezető, nemes szerveiben ideges nyugtalanság honol. Milyen lesz a kaszinók Magyarországa, elsülnek-e a Boshidó-puskák, fognak-e aratni a pompás ármányok…

És mindezek alatt, ott lent, hova a kaszinók ablakaiból nem lehet látni s nem szokás, legfeljebb voks-horgászás céljából, nézni: ott vergődnek a milliók tömegei.

Lesz-e erejük ezeknek a páriáknak valamikor fölemelkedni? És a fehér holló számú becsületes törekvések ki tudják-e végre kezdeni a magyar Boshidót? Ne kérdezze, kedves barátom, mert nagyon szomorú volna a válasz… És ki tudja, mit akarnak a magyar Boshidó kúriáin?…

Budapesti Napló 1905. január 3.

4. A SZAHARAI KONZUL

- A Vígszínház bemutató előadása -

Aggodalmas gonddal csinálta meg a tegnap esti darabját *dr. Guthi Soma*. A verejtékezésnek illatát éreztük egy kicsit egész estén, de ez nem rontotta el kacagásunkat. Ne is emlegesse senki csettintő nyelvvel a franciákat. Nem igen van itt nívó-differencia. A franciák is, a legügyesebb franciák is, csak azt csinálják, amit nekünk dr. Guthi Soma nyújtott. Talán ügyesebb kézzel, talán raffináltabban néha. De végre is a Vígszínház tudja, hogy mit akar s Guthi Somának is véleménye lehet a maga közönségéről. Nem volt semmi más baj, csak: a nagy iparkodás. Mindent s mindenünnen összeszedett dr. Guthi Soma. Halálra akart pukkasztani bennünket. Ez örvényes vállalkozás, mert egy színpadi csütörtökmondás sok perces depressziót csinál a publikumban, s ezekben a rossz pauzákban aztán még a jó ötleteknek sincs biztos sorsa.

A közönség sokat kacagott. Sok volt a taps. Ez mindent expiál. És még az is büszkesége lehet dr. Guthi Somának, hogy a siker ő mellé nem okvetetlenül kívánt társszerzőket.

A bohó darab históriája pedig természetesen a fajta, melynek a kedves Paul Ádám szerint nincs több variációja hatvanháromnál, ha az ég-föld összeszakad. És hiszik-e, hogy a magyar szerző édesen filozofált is tegnap este? Bizony melankólikusabb derűvel még finom franciákat sem láttunk karrikírozni a férj-sorsot, azaz bocsánat: a bohózati férj-sorsot.

Két férj, két feleség s egy szerető. A Don Juan: tíz aranyérmes labdarúgó. Ugrás erkélyről erkélyre, asszonykarokból asszonykarokba. És mindez a cocu-férjeknek a segedelmével. Ez a morális mese, s az ismeretes, mesés morál pedig az, hogy a végén nincs semmi baj. Csak ne akarta volna olyan nagyon-nagy buzgósággal biztosítani ezt a véget az író. Olyan nagy volt ez a buzgóság, hogy már szinte az értelmetlenségig vitte.

Írjuk ide a részben mese-támogató, részben mese-zavaró figurákat. A szaharai konzul: bolondosan budapesti alak. A szerelmes és selyp fogtechnikus. És az örök gyilkosbácsi, ki ezúttal nevetőgörcsös csirkefogó.

Lapidárisan pedig talán így lehetne summázni a dolgot, ha szabad a francia recipe disznó- és libazsíros magyar átírását, éppúgy, mint a franciát summázni: két férj szövetséget köt asszonyaik hűségére kölcsönösen figyelni, s ez a véd- és dacszövetség szarvakat hoz annak is a homlokára, akinek eddig nem volt. S ez a darabnak ama bizonyos melankólikus derűje.

Egy kicsi helyes törlés, különösen a darab végén és sok ház fog mulatni dr. Guthi darabján. Végre is pártoljuk a hazai malacságot, ha van olyan, s ráadásul még a hazai ínyre valóbb, mint az idegen.

A mindig kijáró s mindig megérdemelt dicséret a színészeknek. Kedvesek, bájosak s szellemesek voltak a hölgyek: Sz. Varsányi Irén és Gazsi Mariska. Vendrei, Tapolczai pompásak a férjszerepekben. No és Hegedüs meg Tanai. Milyen pazarul groteszk két figura! A csirkefogó és a fogtechnikus. A nyilt tapsoknak ők voltak a legtöbbször a fölviharoztatói. Fenyvesi, a Don Juan s a többi szereplők is mindent jól végeztek.

A közönség kedves volt a magyar szerzőhöz, régi szerzőjéhez, s erre ő tegnap este különösen rászolgált. Volt kihívás, taps szerző és színészek számára is egyformán.

Budapesti Napló 1905. január 13.

(Dyb.)

5. AZ Ő ÉLETÜK

Hogy élnek Budapest és Magyarország nagypénzű urai? Mint tudják az életüket művészivé, harmónikussá, széppé tenni?… Ugye ehhez mai és nagyon kiművelt teóriák szerint nincs a nagy publicitásnak semmi köze? Ugy-e?…

Amerikában nem félnek az emberek a sajtótól. Azaz, hogy ott mindenki készen áll a publicitásra. Ha Smith Elly kisasszony fess és csinos, talán tíz újság is számontartja róla, hogy időnként kivel-kivel flörtel. És Elly kisasszony bátyja nem rohan párbajsegédekért. Viszont Smith papának is érdekében áll például, hogy az újságok hírül adják, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. Hadd tudják meg a demokraták, mivel és mennyivel kell a másik pártra rálicitálni. E két példából méltóztatnak látni, hogy Amerikában ideális a nyilvánosság. Az amerikai ember fórumibb és athénibb életet él, mint a régi athéni, aki pedig szintén a publicitásnak és a publicitásba élt. Ilyen bolond ország ez az Amerika. Nem hiába, hogy a magyar képviselő urak fölfedezték a nyáron, s úgy beszéltek róla, mintha nem is az *újvilágot*, hanem a *másvilágot* látták volna ott.

És ebben a bolond országban - tetszik tudni - iszonyú sok a milliomos. Az újságoknak sok dolguk van velük. Hjah, a pénz nagyon érdekes dolog. Amerikai újságokban fognak önök olvasni milliomos urak bogarairól, mániáiról. Sok-sok intimitást. Milliomosok fekete miséiről azonban nem fognak olvasni. Morgan megőrül a műremekekért. Ha nem tud egyet alkuval, pénzzel megszerezni, talán el is lopja. Örjöngve licitálnak néha egymásra az amerikai milliomosok, hogy kinek az estélyén énekeljen egy divatos opera sztár. Vagyont költenek egy-egy komponista kedvéért. Színházat építenek D'Annunzió-nak. Megtanulják a provánszi idiomát Mistral kedvéért, s múzeumot alapítanak Arles-ban. Higyjék el, egy kicsi sajtó-barátsággal Amerikában egy szükséges, nagy nemes magyar célra sokkal hamarabb lehetne pénzt kapni, mint Magyarországon. És szívesen tárják ki palota-ajtaikat a világnak az amerikai milliomosok. A klubjaikba is be szabad látni. A pénzük árán repülni szeretnének ezek az emberek, szegények. A pocsolyát csak azok kedvelik meg, kik némely nációjú európai kollégákkal ismerkednek össze.

Mert bizony isten szomorú dolog legtöbbször milliomosnak lenni. Ami minálunk, koldusoknál, kisebb-nagyobb részben az élet ösztönzője, náluk az abszolút illúzió-haramia. Övék a pénz. Pénzzel le lehet vetkeztetni mindent. Le lehet szedni minden fátylat a világról. Fátyol nélkül, illúzió nélkül pedig igen-igen keserves élni. Tessék elhinni.

Ezek az emberek, ezek a bolond amerikai milliomosok s némely kollegáik tőlünk egy kicsit nyugatabbra, éppen ezt a fátylat, az illúziót akarják súlyos millióikkal, minden áron megvásárolni. Ezért keresik a magas régiókat. Mert tessék elhinni, akármennyi könny és nyomorúság van a szép földgolyón, mégis bölcs törvényei vannak e földi életnek, s akik fölfelé, a tiszta levegő felé, nem csapdosnak, megfúlnak itt lent a saját piszkukban.

Az ördög gondol most azokra a mende-mondákra, amelyek a mi kaszinói nagyurainkról s nagypénzű polgártársainkról folyton-folyton szólnak. Nem gondolunk semmi *esetre*. Kétségbeesve ő helyettük, nemes és bús egyszerűséggel csak konstatáljuk, hogy sire triste-ek, szomorú urak, nagyon-nagyon ínséges emberek. Mert nem tudják, mit műveljenek sem az életükkel, sem a pénzükkel.

Utaznak? Milyen ürességgel végzik ezt is. Puha fészke másnak is van. Artisztikusabb, sokkal több, mint nekik. Szeretőt tartanak? Tarthat a diákgyerek is. Tízet tartanak? A Robellyk esetleg húszat is tarthatnak. Kártyaizgalmat a fiakkeres kocsisok is találnak. Futtatnak? Ügyesen gazdálkodó, szegény katonatiszt is megteheti… Mit csinálnak még?

Semmit sem úgy, hogy megelégülhessenek, hogy várt, szép, illúziókkal telt magasságokba jussanak. Ők prostituálnak minden földi illúziót.

Mennyit tehetnének, mennyit tehetnének éppen itt nálunk, éppen ők, a mieink. És ők legföljebb, ha disznólkodnak, mikor nagyon is szerencsétlenek már. Mert ők nagyon szegények. És adakozási fölhívással zárjuk e kis írást:

- Hölgyeim és uraim, adakozzanak a mi szegény, magyar milliomosaink számára egy-két fillérnyi - szánalmat…

Budapesti Napló 1905. január 14.

a.

6. CHAVANNE LUJZA NAPLÓJÁBÓL

Meg fogja-e írni valamikor a naplóját Tihanyi Irma? Ügyes dolog volna, ha megírná. A győri tömlöcben vagy majdan a gödöllői villában, ha kiszabadul. Ilyen dokumentumokra volna annak szüksége, aki egyszer a mai, kalandorlelkű, furcsa, magyar társadalmunk erkölcsrajzát megcsinálja. De félő, hogy Tihanyi Irma nem fog írni. Végre is ő alapjában előkelő magyar dáma. De az ő Lujzája francia, s az ilyen francia lujzák hamar memoároznak. Szinte másolni tudunk a Chavanne Lujza naplójából…

*

„Gödöllő… Azt kezdem hinni, hogy a magyar galantéria mesebeszéd, Akárhogyan is forgatom a dolgot, velünk rettenetes méltatlanság történik. Proskribálnak bennünket. Most már Budapestre be sem lehet kukkantanunk. Ez csúnyaság. Vagyunk-e valakik, vagy nem vagyunk? Sajnos, hogy ezt annyi szomorú viszontagság után kell kérdezni. Az én Irmám áldozat. Ő, szegény, hivatást akart betölteni. Ő a magyar Liane de Pougy akart lenni. Nem ő a hibás, hanem a magyar gavallérok. Miért akarják már harminc-negyven év óta elhitetni nagy stílusú életre termett, szép, szellemes leányokkal, hogy ebben az országban olyan magas kultúrállapot van már, mint, ah, Párizsban… Olyan kultúr-állapot, mely valósággal megköveteli azt a társadalmi kiválást, mely szép; szellemes, vidám leányokat ad a nagyvárosoknak, hogy hadd fogyjon a csipke, a prém, a gyémánt… Hát nem rettenetes csalás ez? Az én Irmámnak nem lett volna szabad semmi gondjának lenni az életben, csak az, hogy szép legyen. És szegénykének olyan sors jutott, mint egy Panninak, de mint egy börtönszagú Panninak. Nem ég ki a szemük azoknak az uraknak, akik annyi illúziót köszönhettek valamikor Tihanyi Irmának? Hát ilyen sors illeti meg a magyar Liane de Pougyt? Mért nem mondják meg ezek a gavallérok becsületesen, hogy az ő fantáziájuknak elég egy női akárki? És hogy vagy záros vagy üres a zsebük… Előre sajnálom szegény bécsi balekokat. De élni kell, ugy-e?… Indítsanak majd kártérítési keresetet a magyar gavallérok ellen”

*

„Veszprém… Ah, beszélik, hogy szebb volt ezen a földön a világ, mikor még betyárokat termelt a Bakony. Jogászok, kanászok, betyárok, huszárok, mágnások… Ah, másként álmodoztam én Hongrie-ról a régi, párizsi Maxim-estéken. Szeretném én látni az igazi Liane de Pougyt is, hogy mit tudna csinálni - Veszprémben?… Még a bécsi ügyeket sem lehet itt elvégezni. Győrbe megyünk talán át. Rendőrségi jóváhagyással. Pfuj!… A magyar grande-cocotte-ok élete is siralom. De hát még milyen bajos Magyarországról szélhámoskodni - nemzetközileg. Még Bécsben talán akadnak jámborok. Hű és naiv város ez a Bécs, akárhogy

szidják is a magyarok. De már másutt mindenütt gyanús a budapesti vignetta. Oh, erről szomorú leckéket vettünk Irmával. Magyar emberek úgy sem fogják olvasni ezt a naplót. Ide lehet írni: szegény ez az ország s olyan rohamosan nő itt a kalandorok száma, hogy nem lehet bírni a konkurrenciát… Nekünk összegyűjtött, csinos kis summákon illenék most csücsülnünk, nem pedig kínlódni e versenyben. Eszembe jutnak a mi szép francia szokásaink. Ha Irma franciának születik!… Először is: ma még fiatal. Másodszor: sohse kellett volna piszkoskodnia. A francia gavallérok megfizetik ám az illúziót. És egy szép, szellemes, nagy stílusban élő hölgy mint az Irma, most azzal foglalkoznék, hogy közeleg az ősz, vegyünk egy kis vidéki kastélyt, segítsük pénzzel az irgalmas nővéreket, járjunk templomba s gyakorta gyónjunk… Nekünk pedig Győrbe kell menni - bécsi ügyeket bonyolítani…"

*

„Győr… Megérkeztek! Csak baj ne legyen… Megint lesz egy kicsi pénz. Tehetünk mi róla, hogy a bőrünk a jóléthez szokott. Alapjában én most kezdek egy kicsit magyar szemmel látni. Ennek az Irmának, az ő lelkével, szívével, eszével férfinek kellett volna születnie. Nyakam teszem rá, hogy itt karriert csinált volna! A férfi ebben az országban ügyességgel, ravaszsággal sok mindent elérhet. Az asszony fejlődését elhanyagolták, elhátrálták. Mit csináljon egy szegény nő, mint az Irma? Bittmann úréktól paplanokat csal ki. Hát nem szívesebben szidná ő inkább Bécset most valamelyik magyar vidéken, minthogy paplanokat csaljon ki Bécstől? Ha már a magyar Liane de Pougyknak még nem jött el az idejük, legalább volna joguk - mandátumot keresni. Ez nem ütközik a magyar törvénykönyvbe… Félek, hogy baj lesz…"

*

… Ime egy-két oldal a Chavanne Lujza naplójából. Ne tessék ő reá esetleg haragudni. Szegény. Irmájával együtt lépre került újra. Börtönben ül, Győrben. Elég baj az neki. Aztán hátha nem is hiteles ez a napló!… És ha hiteles volna: sok mindent össze tud írni egy memoározó csacska francia nő…

Budapesti Napló 1905. január 15.

A. E.

7. VADHÁZASSÁG A VIGADÓBAN

Brávó, Polónyi… Termeljünk valamit mi is néha-néha a világcivilizáció számára. Kialakulóban van a speciális magyar demokrácia. Vasárnap szent napján a Vigadóban trónoló Hungária megajándékozta a nemzetközi cím-frazeológiát egy új címmel: *nagyméltóságú polgártárs*. És *nagyméltóságú polgártársnők* is bizonyára. Ugy-e Polónyi?

Élt egykoron egy sváb nevű derék francia. *Schoelcher*-nek hívták. Polónyi biztosan lenézné. *Schoelcher* nem nemzett Sasokat. A legcímtelenebb emberek közül való volt a jámbor. Csak a rabszolgakereskedést irtotta ki e szép földi élet töméntelen bűnei közül. És csak a nagyon alpári francia demokráciát szolgálta.

- Citoyens, citoyennes!…

Így kezdte egy népgyűlési beszédét ez a Schoelcher: „Polgártársak, polgártársnők".

Még élt volt a francia Jupiter, Hugo Viktor, akinek minden szabad volt. Ott volt a népgyűlésen.

- Hohó! - kiáltotta. - Ez nem jól van, Schoelcher polgártárs. Én jó republikánus és igazi demokrata vagyok, de francia férfi nem nevezi a nőt *citoyenne*-nek, hanem *ma reine*-nek, ma *souverine*-nek…*Királynőm*-nek, *úrnőm*-nek… Amiben van igazság. Oh, de azóta más a divat Franciaországban is.

A magyar Schoelcher, Polónyi, nem volt egészen bátor vasárnap. A magyar *dictionnaire*-ből összekomponálta a *nagyméltóságú polgártárs* címet, de elfelejtkezett a nőkről. A nők nélkül pedig nem lehet megcsinálni az új magyar demokráciát. És nem is volt igazságos a Polónyi bátortalansága. Valóság-e, hogy a Belvárosnak megvannak a maga modern, előkelő, választóharci Dobó Katicái? Ugy-e valóság? Mindegy-e azoknak a hölgyeknek, akik a Vigadóban szórták a virágot s árasztották a parfümöt, ha akár Duci gróf, akár Pista gróf lesz a követ? No, ugy-e, hogy nem?

Ennélfogva mégis csak így kellett volna Polónyinak szólni:

- Nagyméltóságú polgártárs és nagyméltóságú polgártársnők…

Nyugodt lehetett volna. Először is nekünk nincsen Hugo Viktorunk. Azután pedig a mi politikától hevült bájos és előkelő hölgyeink úgy benne vannak már a demokráciában, hogy szó nélkül elfogadták volna a *nagyméltóságú polgártársnők* címet. Miért ne? Valamit csak tenni kell a népért s valamit csak dobni kell a bugrisoknak is.

No de a Polónyi csonka címe is valami. Pláne, ha olyan bizonyossággal ki lehet egészíteni, mint mi tettük, s mint bárki tehette. Úttörés volt ez s egy új világ hajnalának trombita-jele. Oh, demokrata egek, nem csinál és nem mond valamit soha csakúgy ingyenben, puffra, Polónyi. A Belvárosban a Vigadóban kompromisszumot jelentett a *nagyméltóságú* és a *polgártárs* címek összeölelkezése. Sok volt ott a polgár, a *polgártárs*-ra nagy volt a szükség. De a méltóság is sok volt s a *nagyméltóságúnak* még kevésbé volt volna szabad elmaradnia. És a címek vadházassága megtörtént. A *nagyméltóságú* és a *polgártárs* összeillenek annyira, mint a nagyméltóságú urak s úrnők és a fölhajszolt polgártársak.

Bolondos jókedvvel tölt el bennünket ez a kicsi eset, nagyméltóságú, méltóságos, nagyságos, tekintetes, tisztelt című s minden című polgártársak és polgártársnők.

Mostanában különös jelek láthatók a magyar égboltozaton. Frivolul szólván: valami óriási sajt-érés illata terjeng országszerte. A nagyméltóságú urak már cirógatják a Kohn Izsákokat és a Kisgyörgy Pétereket régibb idő óta. De most már jönnek a magyar Martell grófnők is. Itt bajtól tartanak. Nem a polgári erőtől és a polgári önérzettől. Oh nálunk még gyönge a polgári erő, s egy nagyúri nyájas szótól megrendül a polgári önérzet. Hanem a mob - piha! a mob nyug-talankodik. Először a munkás polgárokra fog támadni, - vélik nagyméltóságú polgártársnőink és polgártársaink - de mi jövünk aztán a sorra, s mi többet veszíthetünk. Nyergeljük hát meg, cirógassuk meg a Kisgyörgy Pétereket és a Kohn Izsákokat. Ők, szegények, nem tudnak csinálni demokráciát. Csináljunk mi hát nekik egyet:

- Ezennel nagyméltóságú polgártársaitok és polgártársnőitek leszünk…

És ne tessék hinni, hogy ez csak a választás idején lesz így. Ezután már ilyen idők következnek.

A jövendő szólott a Vigadóban Polónyi gyöngéd ajkai által. Iszonyú demokratikus világ fenyeget bennünket. Majd meg tetszik látni. Ezután szemtől-szembe ereszkednek le hozzánk nagyméltóságú polgártársnőink és polgártársaink. A magyar Boni-Castellane grófok, Syvetonok és Martell grófnők készülnek hozzánk vizitbe jönni. Nyilván a Kárpátoktól az Adriáig reszketni fog az örömtől a polgári lélek… Komolyan mondjuk. Oh, sajnos, komolyan.

Egyelőre azonban köszönjük Polónyinak a bejelentést is. Az európai cím-frazeológia bizonyára szintén hálás lesz a *nagyméltóságú polgártársért és polgártársnőért*. Tud ám a magyar géniusz termelni, ha akar.

Budapesti Napló 1905. január. 17.

A. E.

8. VIRIBUS UNITIS

Viribus unitis. Ezt Kossuth Ferenc mondotta a hatvani állomáson. Apponyit kísérte a jászok földjére, ahol még nem ismerik - a negyvennyolcas Apponyit. Ki hitte volna, így gúnyolódott Kossuth, hogy ők valamikor az uralkodó jelszavával indulnak a harcba?… Aztán mentek tovább, s a jász lakomán már fordult a téma. Apponyi ott már másképpen beszélt. Tósztjában azt mondta, ő olyan negyvennyolcas, aki a királyt a legelső magyar embernek tartja… Szépséghiba az egész. Csak majd nagyobb szépséghiba ne támadjon a koalició arculatán. Mindenesetre meg van az új koaliciós ige: viribus unitis…

*

Viribus unitis… Kezd fogyni a latin műveltség ebben az országban, koaliciós urak. Nem érti ezt a magyar ember, s ha megérti, nagyon furcsákat fog ráfeleselni. Vagy tán felesel is már. A hajdúdorogi magyarokat, akik nem *ellenzéki*, hanem *negyvennyolcas* jelöltet szerettek volna, nem igen tudta a minap megnyugtatni gróf Zichy Jenő. És a hajdúdorogiak nemcsak a saját lelkük nevében nyugtalankodtak. A magyar ember, minden magyar ember, lelke nyugtalankodott az ő beszédjükben. Emlékezzenek csak a liberális negyvennyolcasok. Nem régen történt: néhány esztendeje. Iszonyú nehéz problémát kellett elhelyezni s megoldani a magyar ember becsületes lelkében. Azt kellett megértetni a magyar emberrel, hogy van rosszabb a bűnnél is, és van veszedelmesebb párt a kormánypártnál is. Tetszik emlékezni ugyebár? Históriai, nagy veszedelmet éreztek ekkor a mi igaz, liberális politikusaink. A magyar fajta nagy dicsősége, hogy a magyar ember, a magyar választó, megtanulta a leckét. Megértette, hogy neki rettegnie kell a néppárttól. És tartózkodnia kell Ugronéktól. És tartózkodnia kell Apponyiéktól. Tartózkodnia kell mindentől, aki és ami klerikális. Azt hiszik a koaliciós urak, hogy ebben az országban mindenki olyan hamar felejt, mint ők? Majd megmondja, ha megérti, a magyar ember, hogy mi ez a - viribus unitis.

Viribus unitis… Lásd: Gönc, Tapolca, Csorna, Karcag. És jönni fog a többi. Az ország nem érti, s nem fogja megérteni a vezérlő urak dolgát. A magyar ember logikája a legegyenesebb logika a világon:

- Hát most már Apponyi vezessen minket, akinek olyan nehéz feje volt, hogy csak ennyi idő után tanulta meg a mi hitünket? Aztán kóbor ebnek nincs szállása!… Nem tiszta dolog ez!…

Paraszti, durva beszéd ez, de magyar beszéd. És logikus beszéd. Soha politikai szövetkezésért nem fizettek még olyan árt, mint a negyvennyolcas párt, az igazi negyvennyolcas párt fog ezért a frigyért fizetni.

No de beszélni fog a másik magyar ember is, a harmadik is, a negyedik is:

- Hát most már Rakovszky az igaz magyar ember s a kormánypárti jelölt árul egyedül bennünket Bécsnek? De hiszen a mi kormánypárti jelöltünk németül sem beszél tán. Rakovszky pedig már elfelejtett volna németül? Nemrégen még szavában törte és lelkében utálta a magyar beszédet. És a császárt is elfelejtette vajon?

Így és ilyeneket fog gondolni és mondani a magyar ember. Vezérlő urak, ha megfeszülnek is, a választásokat nem fogja sokáig túlélni ez a szent szövetkezés. A vezérlő uraknak e balga mámorából a nép csakhamar ki fog ábrándulni. S Kossuth Ferenc ha száz évig él, akkor is röstelkedve fog visszagondolni arra a pár sor írásra, amellyel Csornán lefújta a negyvennyolcas jelöltet, hiveit pedig odaparancsolta Rakovszky István mellé. E pár sor írásában azt találta mondani Kossuth, hogy Rakovszky az ellenzék *igazi* bajnoka, s aki ellene fellép, az csak *ál*-függetlenségi lehet. Micsoda megfoghatatlan, feneketlen eltévelyedése Kossuth Lajos fiának! Az ultramontán pártvezér egész politikai hitvallása nem egyszerű megtagadása, hanem valóságos arculcsapása a Kossuth Lajos eszméinek. És pedig nem egyedül, nem is elsősorban azért, mert Rakovszky a 67-es alapon áll, nem a 48-ason. Hanem azért, mert Rakovszky aulikus ember, a *jövendő* udvar embere, s mint ilyen a hatvanhetet is sokallja. Neki nem a népszabadság a vezércsillaga, hanem a klerikális befolyásnak az udvari hatalom erősbödése útján való uralomrajutása. Kossuth Lajos a lelkiismeret szabadságáért rajongott, Rakovszky a lelki bilincsek rajongója. Kossuth Lajos a népfelség hatalmát ki akarta terjeszteni az egymás közt egyenlő felekezetekre is; Rakovszky egyetlen vallás hatalmi eszközeinek gyarapításáért cserébe odaadná szívesen az egész népuralmat is. Kossuth Lajos az állam urává a népet akarta tenni, s a népállam legdrágább kincsének a lélek korlátlan szabadságát hírdette; Rakovszky a nép urává akarja az államot tenni, s emettől a lelki rabság elrendelését követeli. És mégis Rakovszky az *igazi* ellenzéki, aki pedig a negyvennyolcas polgárokat a Kossuth Lajos ösvényén vezeti, azt *ál*-függetlenségivé bélyegzi Kossuth Ferenc!…

*

Viribus unitis. Negyvennyolcasok, vigyázzatok a Rakovszky István s a Darányi Ignác mandátumára. Egyáltalában vigyázzatok, nehogy káruk essék azoknak, akik a negyvennyolcas párttal szövetkeztek. Mert ez nem volna gavalléros dolog. Elvek? Ki beszél itt elvekről. Nézzetek a negyvennyolcas pártot megnemesítő Apponyira. Ő díszes, tisztelt, nagy férfiú. Kellettek ehhez elvek? Ő bármely pártot megnemesít, s talán még meg fog nemesíteni néhányat. Nem kell az ügybe idegen dolgokat zavarni. Itt most másról van szó. Vendégeink vannak. És mindenek fölött: a koalició. Önmagáért. Ezért érdemes küzdeni - viribus unitis…

*

Viribus unitis… Apropó! Bizonyos benne Kossuth Ferenc, hogy ez a magyar király jelszava? Mintha nem így volna. *Ausztria császárjáé ez a jelszó*. Kossuth Ferenc bizonyára a Rakovszky érzékenységét akarta kimélni. Apró szolgálatok elősegítik a barátságot. A magyar királynak *Bizalmam az ősi erényben* a magyar jelszava, s könnyen megesik, úgy is fog történni, ez lesz a választók jelszava is. De nem úgy, miként a vezérlő urak magyaráznák. Másképpen. Az országot nem lehet becsapni - viribus unitis.

Budapesti Napló 1905. január 18.

(-y.)

9. MADAME KAUFMANN PÖRE

Párizsból az a hír jön, hogy a bíróság fölmentette Madame Kaufmannt. Nem valami szenzációs hír. Aligha fog tíz magyar olvasó akadni, aki emlékében megtartotta azt a kázust, mely madame Kaufmannt a bíróság elé juttatta. Ellenben fog az esetre emlékezni Nagy Ferenc volt államtitkár, aki néhány héttel ezelőtt a magyar kormányt képviselte egy igen jeles párizsi ünnepen.

A százéves „Code-Napoléon"-t, a francia polgári törvénykönyvet ünnepelték a franciák s velük csaknem egész Európa jogászai. Gyönyörű gyülekezetben éppen a francia igazságügyminiszter szónokolt. Egyszerre csak óriási lárma támadt.

- Le a Code-Napoléonnal! Rabszolgákká tette a nőket. Nem illik ünnepelni!…

Fölindult, magukból kikelt, elegáns hölgyek igyekeztek a díszes terembe jutni. Apró ballonok repültek be az ajtón, haragos fölírású zászlócskákkal. Alig tudták a teremőrök lecsendesíteni vagy eltávolítani a lázban lángoló hölgyeket, kiknek a vezére madame Kaufmann volt, a harcos feminista nők egyik legharcosabb vezére. Ugyanez időben Párizs utcáin itt is, ott is tüntető hölgycsoportok jártak. Egy téren elégették a „Code-Napoléon"-t, No, volt témájuk a francia lapoknak!…

Az ünnepet megtartották mégis. Voltak ékes éloge-ok. A külföld képviselőit és tudósait nagyban vendégelték. Eközben pedig már kész volt a bizottság a „Code-Napoléon" revíziójára.

Most pedig, íme, a bíróság fölmentette a csendháborítás, izgatás és egyéb nagy bűnök miatt vádlottat: madame Kaufmannt.

Ez igen érdekes ítélet ám, mert a bíróság szinte azt mondja ítélete indoklásában, majdnem szóról-szóra, hogy a nőknek, de a férfiak nagy részének is, van okuk elragadtatva nem lenni a napoleoni eszméktől s a „Code-Napoléon"-tól.

A „Code-Napoléon" többé-kevésbé minden mai polgári társadalomnak kódexe.

Egy belga tudós azt írja nagyon szellemesen róla, hogy ez a mai jogéletnek a polgári epopeája.

És ez a polgári hőskölteményben - a madame Kaufmann esete is azt mutatja - nemsokára a múlt dala lesz. Egyenlőre félénken, de kezd felvonulni a tételes jog terén is a teljes jogot követelő nő. Ezt a szép kilátást a kevés számú magyar feministáknak is el kell könyvelniök.

A polgári társadalmat kezdi áthatni egy nagy igazság. Ez az igazság pedig olyan, hogy a szocialistáknak van okuk rettegniök tőle. Az élethez, az érvényesüléshez jogot nyert nő teljesen a polgári társadalom híve lesz. Nemcsak hálából, de természeti törvényekből is. A szocialisták a tulajdont és a házasságot ostromolják legjobban. A nők pedig mihelyst fölszabadulásuk reménysége bizonyos, a legkérlelhetetlenebb védelmezői lesznek a mai társadalom e két alapjának.

Ezt lassan-lassan saját érdekükben át kell látniok a mai társadalom érdekelt híveinek. A francia bíró, szellemesen ezt mutatta, jelezte meg a madame Kaufmann pörében…

Budapesti Napló 1905. január 18.

10. COMBES BUKÁSA

Franciaországban csakugyan kitört a válság. A Combes-kormány benyújtotta a lemondását Loubet úrnak, a köztársaság elnökének. Majd elválik. *Qui vivra, verra*. Vajon csupán Combes bukott-e meg, vagy vele bukott a Combes-politika is, - mely egyébként nem is Combès-politika? Bajos belelátni teljesen ezekbe a dolgokba. Egy bizonyos: a híres, az erős, az elszánt *bloc*-nak vége, és utána mégis csak ilyen *bloc* jöhet.

A francia publicisták legújabb időben kezdenek a magyar viszonyokkal példálózni. Ne röstelljük hát a francia parallelát mi sem. A harc Tisza ellen, a harc módja, a taktika, szinte megdöbbentő kópiája annak a harcnak, amely Combes ellen folyt. Ezt a parallel gondolatot persze nálunk sietni fognak sokan egészen végiggondolni. Hanem itt már nagyon tévednek. Combes-nak nem *kellett* volna most lemondania. Combes lemondott, mert utána csak egy ultra-Combes jöhet, s Combes azt akarja, hogy jöjjön. A magyar koalíciónak pedig még csak ilyen pyrrhusi győzelemre se lehet kilátása. Nem hogy másra.

Franciaország nem szereti a hosszú kormányokat. Ime az első ok. A radikális *disszidensek* már nem ismertek határt. A többséget, a *bloc*-ot, a legravaszabb lövegek robbantgatták. Combes feláldozta magát, hogy győzzön a program, a híres, nagy *leszámoló program*. Csak éppen a taktikára, a harc módjára illik a magyar példa, íme. Miként nálunk, ott is a legerkölcstelenebb koalíciót tudta összehozni egy *fejvételnek* a célja. Millerand, Clemenceau, Doumer álltak össze notórius reakcionáriusokkal s a leglehetetlenebb elvű, meg a legelvetlenebb emberekkel. Egyszerre jó francia s jó republikánus lett mindenki. Még a jelszó is hasonlított a mi disszidens-nacionalista-klerikális koalíciónk jelszavához:

- Most nem az a kérdés, hogy liberális-e valaki, hanem hogy ellenzéki-e vagy sem.

De ez a harc nem ártott Combes-nak. A koalíciónak Franciaországban sem ült fel egy józan ember sem. A kémkedés-affér s minden fia-lánya sem tudták volna Combes-ot megbuktatni. Hogy Brisson helyébe egy ügyes összeesküvés Doumert emelte a kamarai elnöki székbe, ez sem hozza meg okvetlenül a Combes-kormány lemondását. De most már megérett a *régi* lemondó terve Combes-nak. Ezt az embert okvetlenül nagynak fogja elismerni a francia história. Visszavonulásának módjában is ott a *nagyság* kritériuma. Elmegy, mikor nem tudja, hogy a veszedelem nagyrésze elmúlott. Elmegy, mikor már nem jöhet senki, aki *visszacsinálja* azt, amit ő csinált.

A francia válság titka: először is a Combes-nál is radikálisabbbak elégedetlensége, másodszor pedig némely radikálisok Jaurès-gyűlölete. A szélső szocialisták és szélső radikálisok egy csoportja nem tartotta elég bátornak Combes-ot a Róma ellen folyó harcban, s elég gyorsnak és erősnek a régóta vajúdó nagy szociális reformoknak keresztülhajtásában. A radikálisoknak egy másik része pedig olyan féltékeny volt a kormánypárti szocialistáknak a befolyására, hogy ezek ellen még egy olyan republikánus többség alakításába is belemennének, melybe igen sokan kerülnének fölöttébb gyanús urak. No és titokban a kormány két tagja, Rouvier pénzügyminiszter és Delcassé külügyminiszter is megcselekedtek suttyomban mindent, hogy a Combes helyzetét megnehezítsék.

Szóval, sok ellensége és sokféle ellensége volt a Combes-kormánynak, mely igazi hadakozó kormány volt: két és féléves élete alatt harcolt a nacionalista guerilla-csapatok, a kongregációk, a konkordátum ellen, s harcba fogott az állam és az egyház teljes szeparációjáért is.

Ez a harc sok szükséges munkától vonta el a Combes-kormányt. De erre a harcra mindenek-fölött szükség volt. A respublika ellenségeivel le kellett számolnia a Combes-kormánynak, a nagy, messze terv, a gyönyörű terv érdekében, hogy Franciaország csakugyan a világosság országa legyen, s példát adjon a világnak az új társadalmi berendezkedésre.

Hogy *egyelőre* mi lesz, ki jön? Ezt bajos megjósolni egyszerű prognózissal. Mert a dolog komplikált. Nem hiába menekült el a válság elől Bourgeois, s nem hiába remeghet most Rouvier is, akinek kormányalakításáról sok szó esik. Lehet, hogy egyelőre olyan kormány következik, mely pacifikálni s alkudni fog, a többségből kizárja Jaures-ékat s a nagyon radikálisokat, a nacionalistákat meghájazva a száműzött Déroulede visszahívásával s néhány radikális terv elodázásával. De ez is csak *egyelőre* lehet. Mert Combes - és ez az ő dicsősége - olyan helyzetet teremtett, hogy az ő politikáját *folytatni kell*. Hiszen lehet, hogy csak a szóbeszéd mondja, de érdekes: maga Combes sem akart kormányzása elején olyan hajthatatlan lenni, mint amilyenné válni kényszerítette a viszonyok ereje. Ha ez nem is egészen igaz Combes-ról, de az utódjára rá fog illeni.

Nem hiszünk - legfeljebb csak ideiglenes - rendszerváltozásban, akár Brisson, akár Clemenceau, akár Rouvier, akárki más kap megbízást kormány- és többség-alakításra. Ott csak még radikálisabb politika következhetik. Ha nem így volna, nem mondott volna le semmi áron a Combes-kormány. Csinált volna házszabály-módosítást - mint ahogy volt is róla szó - új választást, de nem mondott volna le.

Franciaország, a legújabb, fölfrissült Franciaország haladni akar föltartózhatatlanul a hatalmas célok felé, melyeknek útját a megerősített harmadik republika Waldeck-Rosseau-ja s Combes-ja egyengették meg.

Budapesti Napló 1905. január 19.

(y.)

11. A RETTENETES ANGOL MESÉJE

A rettenetes angolt Munsch-nak hívják. Doktor. A mese Monte Carlóból érkezik. Folytatásos mese. Az egész Riviéra lázban van. Érkezett Nizzába egy rettenetes angol, aki naponkint átzónázik a monacói fejedelem kis országába, és reszket tőle Monte Carlo híres palotája. Munschnak egy gépe van ugyanis, és a rulett-asztal úgy igazodik, ahogy a rettenetes angol nyerőgépe akarja. Amennyit akar, annyit nyer az angol doktor. A bank iszonyú summákat ajánlott már neki, hogy ne játsszék. Albert fejedelem vele dinézik. Minden percben jöhet a távirati hír, hogy a monte carloi bankot véglegesen sprengolta az angol, a rettenetes angol… Ez a mese.

És Monte-Carlóban sok a magyar. Ijesztően sok. Koldusok és kalandorok vagyunk egy kicsit mindannyian ez országban. Szinte három hónapon át kóborogtam a minap a rulettasztalok környékén. Nem éppen az arany szagáért. És tarka fölvételeim között a magyar tárgyú gyorsfotográfiák a legszomorúbbak. Úgy gondolom Krausz Emilt is láttam ott. És másokat is. Bele-belenéztem e híres pokol fütőműhelyébe is.

És nem hiszem, hogy a nyerőgép hírére már is nem utaztak el Monte-Carlóba magyar emberek. Pedig a rettenetes angol meséje - mese. Lelketlen mese. Az angol doktor vagy a bank strómannja, vagy olyan olcsó svihák, amilyen Cannes és Menton között százával akad. Emlékezem egy különös férfiarcú nőre, aki magát moralista írónak nevezte. A kíváncsiság elvitt hozzá. Mindezek a rulett-bölcsek azokra a morzsákra pályáznak, mik a monte-carlói asztalokról lehullnak. És nincs semmi rendszer - a rulett ellen. A legbölcsebb szisztéma sem ér többet, mint a Jean Lorraine hőséé, kiről Szent-Rulett címmel különben elég rossz darabot írt nemrégiben ez az elegáns párizsi ponyva-író.

Tessék beletörődni. Monte-Carlóban vajmi keveset lehet nyerni. Hadjáratot vezetni azonban abszolute nem lehet.

Egy meggazdagodott moszkvai fűszerest figyeltem egyszer három napig. Elég bolond szerencsével játszott. Nem nyert százezreket. Ilyen nyereségeket csak a bankkal barátságos francia, angol, amerikai újságok krónikáiban szoktak bezsebelni az érdekes játékosok. De nyert húsz-harmincezer frankot a moszkvai pasas. Ez négy napig tartott. Ötödik napon kezdett veszíteni, és veszített nagyon. Szerencséjére. Mert ha még az ötödik napon is nyer, másnap elszedik a belépőjegyét a bank emberei. Így szokott ez történni. A monte-carlói mesék semmivel sem igazabbak, mint a lourdes-iak. Aki Lourdes-ban visszakapja a leoperált lábát, bátran elmehet Monte-Carlóba bankot sprengolni, nyerőgéppel vagy nyerőgép nélkül. Azok a híres *zászlós* esetek is svihákságok. Ha valakivel megtörténik a nagy *esetleg*, hogy nyer, tisztességes summát nyer, a bank siet ezt fülébe kürtölni minden hivő léleknek, hogy - úgy-e lehet nyerni.

A rettenetes angol folytatásos meséje szerint a bank különtermet rendezett be Munsch doktornak. Legalább ne játsszanak ördöngős gépszámaival mások…

Nagyszerű… Ha csakugyan nyerőgépe volna a rettenetes angolnak, ha csakugyan olyan veszedelmesen tudna nyerni, legfölebb a Café de Paris tornácáról, a Radics Béla bús muzsikája mellől bámulhatna siránkozva a cifra kaszinóra. Oda ugyan be nem tehetné többet a lábát. A bank akkor szedheti el a belépőjegyeket, mikor akarja. Magyarázattal nem tartozik. Ez a regula. És lelketlen mese a rettenetes angol meséje.

Budapesti Napló 1905. január 19.

a.

12. RODIN, PITROU ÉS A SZOBROK

Párizsból az a hír jön, hogy Rodin nevezetes új szobrának a vázát, melynek olyan óriási sikere volt a múlt tavaszi párizsi Szalónban, s melyet Párizs népének ajándékoztak adakozó mecénások, egy őrjöngő, állítólag Pitrou nevű, facér soffőr szétrombolta.

Rodin, a nagy Rodin faragott egy szobrot, Pitrou, a nagy Pitrou összetörte. Csak a vázát a szobornak, mely ott állott a párizsi Pantheon előtt. A szobrot azért meg fogják csinálni. A váz csak mutatónak állott eddig ott.

Ordított Pitrou, a nagy Pitrou, mikor a husángjával csapkodott a szoborra.

- Én is nagy ember vagyok. Hát én nekem miért nem állítanak szobrot?

Pitrou, a nagy Pitrou egy megbolondult soffőr. A szobornak a címe: „Le Penseur”. „A Gondolkozó”. És Rodin, ez a nagy filozófus faragó, fájdalmas gondolatokat szülhet az ő lelkében az emberi bolondságokról.

Íme: így érti meg a világ az apostolokat. Pitrou, a nagy Pitrou összetöri a „Le Penseur”-t, mert mégsem járja, hogy mindenkinek csinálnak szobrokat, csak neki nem. És Rodin pedig éppen azért faragta a „Le Penseur”-t, hogy legyen *minden embernek* szobra, *mindenki* kapjon monumentumot ebben a monumentumos világban. A „Le Penseur” azért érkezett, hogy összetörje az ósdi faragott figurákat, melyek nem méltók a néhai nagyokhoz, kiket ábrázolnak, s melyek eléktelenítik Európa metropoliszainak tereit, útjait. A „Le Penseur” egy szobor-ellenes szobor. Hadüzenet a monumentum-mániának. És jön Pitrou, a nagy Pitrou: összetöri.

Mi is a „Le Penseur?" *A mi szobrunk*, a Smitheké, a Durandoké, a Fischereké. A Szabóké, Kiseké, Kohnoké. Mindannyiunké, akik élünk, akik az életet néha nagyon nehéznek érezzük, akik futunk, izzadunk, s búsan valljuk, hogy nem könnyű dolog embernek lenni. A „Le Penseur" az *étet szobra*, a mai, modern élet testes fölsóhajtása. Meztelen, hatalmas férfiú, aki leült egy pillanatra, fejét kezére hajtja, gondolkozik. Arcán a kín, a keresés. Miért? Mert szövevényes, nehéz, útvesztős ez a mai élet: kicsi benne a pihenés, a pihenés alatt is töprengeni kell s mindjárt szaladni tovább kenyérért, munkáért, pénzért, hírért, asszonyért, orfeumért, cipőért, mandátumért, kórházért, mindenért.

Ez az igazi szobor. Szobra Pitrou-nak is, a nagy Pitrou-nak, a bolondnak, kit tán éppen ennek a komplikált, mai, nehéz életnek a lázas lótás-futása bolondított meg. És Pitrou, a nagy Pitrou összetörte a szobrot.

Ennek a bolondnak a cselekedete szimbolizálja az önmagához is kegyetlen tömeget. Rodin a jövendő apostola, ki ha beszélne, így beszélne:

- Óh emberek, hagyjátok már el a monumentumokat. Nincs *egy* ember. Minden ember *több* ember. Az emberiség harcosa. Miért állíttok Musset-nek szobrot? Musset elvégezte az életet, s szoborral nem engesztelitek ki az ő fájdalmait. Az elmúlt nagy emberek *személyét* ábrázolni: önzés, a túlélők önzése. Olvassátok inkább Musset-t, s ha szobrot csináltattok, ne a halott Musset arcát faragtassátok ki, hanem a mindig élő *Musset*-két.

„...Le seul bien, qui me reste au monde
Fat d'avoir quelquefois pleuré..."

A könny volt, a Musset-é s ti követ adtok neki vagy hideg bronzot. Minden: az élet, a folyó élet. Ezt gyógyítsátok, emberek, mert ezt tették azok a nagyok is, akiknek ti egyik olyan, mint a másik szobrokat állíttok.

Így beszélne Rodin, s így beszél a „Le Penseur." És ezt a beszédet még mindig nem akarják érteni az emberek. Még a legkülönbek sem. A szobrász-vandálok éktelenítik, pusztítják a tereknek, az utcáknak a kevés ízlését is, gyártják az egyforma hideg, lelketlen figurákat. Párizsban is majdnem úgy van ez, mint Budapesten. Hiszen még a Párizs népének ajándékozott „Le Penseur"-rel is mi történt? Odaállítják ezt a szobrot, ezt a szinte vérzően eleven, modern szobrot a klasszikus, nyugalmas Panthéon elé, ahelyett, hogy a legnyüzsgőbb életáradatba, a nagy bulvár szívébe, az Opera elé helyeznék például.

Az *új*, az *igaz* nehezen hódít. Pitrou, a nagy Pitrou hány más szobrot találhatott volna Párizsban husángja elé. Vagy jött volna ide Budapestre. Bolond lelkében ébred egy csodálatosan egészséges érzés; a tucat monumentumok gyűlölete. És íme, a *saját* szobrát, a mindnyájunk szobrát, az élet szobrát találja a husáng. Vajon Pitrou, a nagy Pitrou, nem valamelyik párizsi akadémikus műkritikusnak az álneve? Vajon csakugyan megtörtént a párizsi eset, vagy csak a szimbóluma a művészlelkek sorsának, a tömeg, az élet igazságosságának?

Budapesti Napló 1905. január 22.

A. E.

13. TALÁLKOZÁS - RAKOVSZKYNÁL

Kossuth és Apponyi kezdik teljesen elveszíteni önmagukat, amióta megtalálták egymást. Azaz amióta meg akarják találni minden áron egymást. Ha nem keverjük is a dologba a matematikát, a +-okkal és – -okkal dolgozó számtani műveletek törvényét, akkor is világos ez, és bizonyos volt már jóelőre.

Apponyit lázban tartja az adeptusok fanatizmusa. Új neki ez a világ, mint az istállóba kötött tüzes csikónak az első, tavaszi, szabad mező. Érthető ez. Patay Están, Csatár Zsiga, Csanády bátyánk, nyugodjatok békében. Álmaitokat *mi* nem zavarjuk. Nem történt semmi csoda. Egészen természetes a dolgok rendje, hogy a ti beszédeiteket harsogja most szerte a néhai Sennyey-fi. Ő friss negyvennyolcas, és nemcsak előlről, de legelőlről kezdi a dolgot. Már ott tart, ahol a kedves, néhai, derék Orbán Balázs tartott. Az első székely faluban évenként száz milliót rabolt el tőlünk Bécs. A tizedik faluban már kétezer millióval sem elégedett meg.

„…A miniszter urak s akik velük az államot szolgálják igen nagy urak, nagyon pöffeszkedő hatalmasságok velünk szemben, szegény magyar állampolgárokkal szemben, de görnyed a derekuk s alázatos szolgák Bécs mindenható akaratával szemben…”

Ezt például Cegléden mondotta - Apponyi. Méltóztatnak látni, hogy az „európéerség” úgy elröpül, mint a pinty, ha az ember friss negyvennyolcas. Akkor néhai való Csanády bátyánknak egy jottát sem szabad engednünk. Apponyi most már népies, és reszkess „Bécs és átkos közösügy”.

Az embernek a szíve megesik a „szegény állampolgár”-on, akit az itthon „nagyon pöffeszkedő” s Bécsben alázatosan szolgai miniszterek olyan nagyon sanyargatnak. De ez nem minden. Apponyi úgy belejött az új szerepébe, hogy ha akarja, teljesen kitépi a szívünket.

„… Minket (Apponyit és Kossuthot) többé el nem választ egymástól, csak a halál, sőt a halál sem, mert amelyikünk túléli a világon a másikat, ugyanazoknak az eszméknek a zászlaját fogja lengetni továbbra is…”

Az embernek meg kell vidítania magát egy régi anekdotával, hogy a szíve a helyén maradjon, s az egyszeri emberre kell gondolnia, ki azt mondotta testi-lelki barátjának, hogy „ha valamelyikünk meg fog halni, én Bécsbe megyek lakni…”

Mindegy. Apponyi elszánta magát, hogy hatvanhétről rohan a negyvennyolc felé. Nem is lehetne, s nem is kell megállítani. A neofiták buzgalmát mindenki ismeri. Ő találkozni akar Kossuthtal.

És Kossuth nemcsak comme-il-faut ember, de jó ember is. Látja Apponyi lángoló buzgalmát. Látja, miként rohan ő felé. Itt már az udvariasság is parancsokat ró, s Kossuth megindul - Apponyi elébe. Tegnap vagy tegnapelőtt a negyvennyolcas Kossuth már az a Kossuth volt, aki könnyíteni akar a volt hatvanhetes Apponyi esetleges gene-jén. Azt hirdette Kossuth, hogy az új gyarapodás új éra hajnalát hozta a negyvennyolcas pártra. Talán valahol Erdélyben vagy Kőbányán, vagy talán másutt, valamelyik kortesstáción, azt hirdette Kossuth, hogy most már a kormány-képesség következik, *kormányképes lesz a negyvennyolcas-párt*.

Vajon az új bajtársaktól várja Kossuth a kormány-képesség csoda-írját, a „szegény állampolgár”-októl, a sanyargatott Apponyiaktól s Károlyi Istvánoktól? Dehogy. Negyvennyolc indul hatvanhét felé. Sőt igen kell sietni a negyvennyolcnak, mert az újak nagyon tüzesek. Sietni kell kijelenteni, hogy aminek valamikor a nevét se merte kimondani orthodox negyvennyolcas, abba az új vegyületű negyvennyolcas bele is fog menni. A delegációba tudniillik. Mert hát vagy leszünk kormányképesek, vagy nem leszünk.

„Én nem tudom, majd a jövő fogja megmutatni, hogy mennyi erőt nyert a függetlenségi zászló az én csatlakozásommal." Ezt is Apponyi mondta. Mi se tudjuk. Legföljebb csak sejtjük.

A népies, a Bécs ellen dörgő és olyannyira sanyargatott Apponyi s a most még jobban higgadó Kossuth körül lessük az apróbb atomok elhelyezkedését.

Az újlelkű Apponyi már Barabásnak ad találkozót a vértanúk szobránál, s ha már eddig meg tudta tanulni a Patay Están, Csatár Zsiga s Csanády bátyánk retorikáját, már meg sem áll a Barabás Béláéig. És talán nemsokára halljuk a büszke programot Barabás után szabadon: „én vagyok Apponyi Albert" (a legutóbbi Apponyi Albert tudniillik) avagy szintén Barabás után a másik híres igét, hogy „most jövök a vértanúk szobrától és saruimon még rajta van a vértanúk pora…" Vagy ki tudja, mit tanulhat az ember Barabástól, ha már egyszer tud és akar Barabástól tanulni.

És ha Apponyi így rohan, Kossuth sem fog csiga-tempóban ballagni elébe.

A népies Apponyit ez idő szerint nem lehet megállítani rohanó útjában, s a kormányképes Kossuth sem maradhat buzgóságban Apponyi mögött.

Mit lehet várni, mikor a negyvennyolc ennyire beleszeret a hatvanhétbe, s a hatvanhét a negyvennyolcba, és mikor a két szerelmes feltartóztathatatlanul rohan egymáshoz ölelkezni? Hol fognak ezek egymással találkozni?

Újra kénytelenek vagyunk kacérkodni a matematikával. Mert az igazságunk is szomorúan matematikai. Félő és gyászos sejtésünk, hogy a perverz vonzástól egymás elébe rohanó 48 és 67 ott fognak találkozni, ahol - Rakovszky óhajtja.

Budapesti Napló 1905. január 25.

A. E.

14. TURGENYEV LEÁNYAI

Ebből az üvöltő magyar világból, hol a holnapi pokoli napon Gabányi Miklós alakjának beállításáról lesz szó a világhistória egyik várakozó boltozatába, elkívánkozik a mi lelkünk és száll a Turgenyev fehér leányaihoz.

Aki az asszony-ideálját nem a Hyde-parkban, a nagy bulváron avagy a Kossuth Lajos-utcában keresi, nagyon eleven testek között, az szerelmes valakibe, akit sohse látott és sohse fog látni, aki ott él valahol abban a rejtelmes, gyászos, óriás országban, honnan Baskircsev Mária kiszárnyalt, s akinek a fehér homlokára talán e pillanatban odafröccsen egy csöpp vér a Gapon páter csapatainak omló, párás vérpocsolyájából.

Nem a nihilista leányok, nem a kósza vándormadarak, nem a Fedorák, nem az orosz Michel Lujzák az igaziak. Nem ők az orosz ég honi krizanténtjai. Hanem azok az árnyszerű, ragyogó, fehér, szomorú szláv szűzek, akikről nekünk a Puskinok és Turgenyevek zengtek dalt.

Miért nem kérdi senki, hogy mit csinálnak ők? Olyan vak és szívtelen az újságíró. Hírt ír mindenről. Tudja a világ, mit mível a bősz Vladimir, a kapisztráni Gapon, a Mirabeau-szerepre szánt Witte, a viharzó Gorkij, s mind-mind a többiek. És nem szól nekünk a mi leányainkról, akiket olyan ragyogókká s ragyogásukban is rejtelmesekké, áhítottakká tettek a nagy szláv poéták.

Hát ők nem élnek, nem éreznek most semmit? Mikor rettenetes omlásra készül egy óriási világ, melynek mintha ők lettek volna a testet öltött mártír-géniuszai, nekik ne volnának sóhajtásaik vagy sikolyaik most?

Óh, szerencse, hogy a holnapi magyar fölfordulásban csak véletlenül és kevesek meg kíméletesek fogják olvasni ezt a kis írást, mert kicsúfolnának minket. A leányok… Hiszen azok nálunk nem választanak és nem korteskednek, Oroszországban pedig nem fognak kiállni a barrikádokra!… A leányok… Még ha asszonyokról volna szó, akik például a szentpétervári Belvárosban, a boltok során, házalhatnának a forradalom ellen, vagy a forradalom mellett. De a leányok… És a mi lelkünk hozzájuk kívánkozik most. Ha a Gorkijok hűtlenek is lettek a Turgenyevek leányaihoz s már csak az utcák árva némbereihez van szavuk - ők azért a régiek, szomorúak, fehérek, még mindig élnek. Élniök kell nekik, s élnek is. Mi van velük a pokoliasodó napokban? Olyan távol vannak-e szomorú lelkeikkel a világrengető indulatoktól, mint velük rokon, finomabb lelkű magyar testvérkéik a Gabányi Miklós paizsra emelésének örömlázától?

Őket kereső lelkeinkhez íme beszélgetnek az ő lelkeik:

„A mi szomorúságunk Oroszországnak a szomorúsága volt. Hosszú századok óta nem voltunk mi soha az életnek a menyasszonyai. Ha asszonyokká váltunk, akkor is vergődve, mindig messze, kóborolt a lelkünk. Ha leányaink születtek, ő bennük tovább élt a mi szomorúságunk, ha fiaknak adtunk életet, azok sem éltek igazán, csüggedten álmodták végig az életet, s ha tettre riadtak egy percig, bombákat hajigáltak. Fél-meddők voltunk mi mindig, fél-halottak… Omolj vér, gyújtsatok tüzet mindenütt, pusztítsátok el ezt a bűnös, rohadt világot! Adjatok új világot nekünk, szabad, ragyogó világot, hogy örömmel keressük a férfiakat, s hogy asszonyokká válva igazi nőket, igazi férfiakat teremjen a mi termékenységünk, akik szeretik az életet, akiknek szabad élniök, akik bátran alkothatnak, szerethetnek. Óh csináljátok meg forradalommal ezt az új világot, adjatok életet nekünk, Turgenyev leányainak!…”

Így beszélnek az ő lelkeik a mi lelkeinkhez. Turgenyev leányai, a mi szomorú asszony-ideáljaink, föltámadás előtt állnak, s az orosz forradalomnak legelső sorban a leányok lelkeit kell felgyújtani. A leányok… Hát nem ők a legelsők? Nem ők lesznek-e az anyák? Nem ő értük van-e hát minden forradalom? Még a mi kicsiny, üvöltő, választási forradalmunk is?

Turgenyev leányaira gondoljatok, ha jönnek a vér hírei a lángolni kezdő, szent Oroszországból. Ő értük van e forradalom. A mi asszony-ideáljainkért, kikhez most elkívánkozik a mi lelkünk…

Budapesti Napló 1905. január 26.

a.

15. A PARADICSOM

- A Vígszínház bemutató előadása -

A paradicsom - nem is paradicsom, de a legkedvesebb, a legeslegutolsó francia malacságok között. Voltaképpen a paradicsom (vagy: Paradicsom?) veszedelmes bestia-torok, mely fölfalja a szép, kacér asszonykákat, kik boldogok, hogy - fölfalatnak. Hogy is ne lennének boldogok. Így van ez a bibliai paradicsom óta, s Hennequin és Bilhaud darabja, melyet Molnár Ferenc pompásan írt meg magyarul, *a paradicsomi témájú* vidám, francia színpadi bolondságoknak abból a fajtájából való, mely - furcsa - csupa filozófia a mellett, hogy kellő

módon - szemtelenség. Nem receptes francia bohózat. Van kifogástalan, csak gondolatban bukó asszonya, s csalnak benne (sőt ők csalnak csak igazán) a férjek is. Egyáltalában sok új, finom és brutális támadás intéztetik nevetőidegeink ellen, míg a hagyományos, bölcs megoldás elkövetkezik a harmadik felvonás végén. Ezt a legpárizsibb darabot a legpárizsibb jókedvvel, ügyességgel és esprit-vel játszották a Vígszínház színészei. És ha a budapesti közönség nem is mindig azoknál a passzusoknáI mulat e darabnál (a többi francia darabnál is rendszerint), mint a párizsi, de a mi színészeink párizsiak, ha kell nagyszerűek, különbek. (Szubjektív reminiszcenciák mellett is, melyekkel e sorok írója a darab párizsi előadása iránt és felé volt, ők magasan álltak a párizsi nívó fölött.) A hölgyek közül a leghálásabb szerepűt G. Kertész Ella asszony hozta elénk, s az ő kedvessége, szellemessége mellett nem is kellett volna e szerepnek hálásnak lenni. Nagy sikere volt a művésznőnek, s éppen ilyen nagy sikere Sz. Varsányi Irénnek a másik nagyobb nőszerepben. Az urak közt is aligha lehetne megkülönböztetést tenni. Vendrey és Balassa a legmulatságosabb férjek. Góth elegáns, falánk, világfi. Hegedüs egy inasszerepben páratlanul mulatságos. És a kisebb szerepűek is valamennyien ügyesek. Hennequin és Bilhaud-nak illenék megjutalmazni az ő magyar kalauzukat, a munkás és bűvészien ügyes Molnár Ferencet. A Vígszínház ezt bizonyára megteszi.

Budapesti Napló 1905. január 28.

(Dyb.)

16. A MI KACAGÁSUNK

A Színház rovatba örömest tennők ezt az írást, de nem lehet. Nem színházi írás ez, ha a kacagásról szól is, a színházi kacagásról pláne. Arról, amin *mi* kacagunk.

A Vígszínházban jutott eszünkbe tegnap este ismét ez a dolog. Vásott, huncut francia darabot hallgattunk, amilyenekhez már rettenetesen hozzászoktunk. És akinek mód adatott arra; hogy otthon, Párizsban, találkozzék e darabbal, s Budapestre rándult társaival, álmélkodva veszi észre, hogy micsoda más és különös a budapesti kacagás.

Az őse a kacagásnak ugyanaz, ami a párizsié: a szerelmi röhej. A gall-latin fajtánál ebből mesésen kifinomodott és összetett kedélyhullámzás lett, mely már alighogy kacagás. Ezt a kedélyhullámzást ma már nem egészen könnyű megindítani. Akik a megkacagtatással foglalkoznak, azoknak végig kell játszaniok a víg szerelmi téma minden skáláját, s még így is unalmasak ma már. Apró aktuális célzások, őrült-különös ötletek mentik meg ma már az unott ágy-turkálást. Holott ennél a fajtánál raffináltabban erótikus nincs. Komoly tudósokat hívhatnánk bizonyító segítségül, hogy egész Franciaország, ez ország minden intézménye, szerelmi lobogó alatt áll, s hogy még az óriási francia nemzet-vagyon is csak azért gyűlt össze, mert a nagy nő-kultusz miatt a szerelem nem olcsó mulatság. Egészen törvényes tehát, hogy a francia, vidám, szerelmi bohózat ma: az, ami. A francia fajta Délről táplálkozik, többet olvaszt magába a latin rokonokból, mint az északibb germán népekből. Ebben is sokan a dekadenciát látják, mi csak azt akarjuk vele bizonyítani, hogy a franciának több joga van meridionális mértékű szenvedélylobogásra és léhaságra. És el is tekintünk attól, hogy ez a nép egy túlcivilizált nép.

De *mi?* Mit akarunk mi a francia bohózatokkal? Mi, a jóval hidegebb vérűek, túl nem civilizáltak, kik az életet nem igen szoktuk fölfogni esztétikailag, (sőt életfelfogásunk nagyon is bús), pénzünk nincsen, a szerelmet sem tehettük századokon át állami intézménnyé, céllá, művészetté?

Még tovább megyünk. Mit akarunk mi a francia bohózatokkal, amikor ezek úgysem azokkal a fogásokkal fognak meg bennünket, mint a franciákat? Át kell *magyarítani* a francia bohózatot mindig. A dolgokat közelebb kell vinni nálunk mindig, reális, primitívebb, sőt primordiális érzés-anyagainkhoz képest: a *lényeg*-hez, ez esetben, sajnos a *szerelmi lényeghez*, mely csúnya. És ez csak nem való színpadra!

Ez valami, ami hazug, ferde, rossz. Ez tartós nem lehet. Ha a szerelmi élet sok mással együtt nem magyarosan evolválódott a magyarok fővárosában, azért nem kell az országot is megmételyezni, főképpen nem kell magunkkal elhitetni, hogy ott vagyunk, ahol a franciák. Dehogy vagyunk. Nem is lehetünk. Brutális és szomorú dokumentuma ennek, hogy mi a franciás dolgokat is magyarosan élvezzük. Aminek aztán a vége az, hogy kacagásunk kotyvasztott. Csúnya és hazug. Tegnap este például egy igen szellemes francia cochonnerie-ban nekünk az volt a legkacagtatóbb, mikor a szoknya leesett.

Egészségesek vagyunk, hölgyeim és uraim, ha egy kicsit tévedezünk is itt Budapesten a szerelem rengetegében, s ha egyen-ketten talán oda is hagytuk már ezt a rengeteget. És ismerünk a Vénusz-csillagon kívül még egy pár érdemes égitestet. Ideje volna már, hogy a kacagásunk a *saját* becses kacagásunk legyen.

Budapesti Napló 1904. január 29.

a.

17. BARNUM ÉS ANDREJEVA LOVAGJA

Nagy eset történt… Gorkij Maximot csakugyan letartóztatták. A Terézvárosban is volt egy kis micsoda. Bagatell! De hogy kellett a mezítlábas Olümposz Jupiterjének dolgozni! Az volt a valami. Elbújhat Vázsonyi Vilmos. Hieronymi? Ez is ellenjelölt? Tolsztoj!!! Meg az a veszett pópa, az a Gapon. Ezeket kellett legyűrni.

Sikerült. A kozákoknak megesett a szívük. Ők is csak emberek. S a Költő, a Nagy, az Egyetlen, a Mártír, a Világosság győzött. Végre is bejuthatott a börtönbe Gorkij Maxim.

Az érzékeny, budapesti, irodalmi asszonyok és feleségek megrendülve gondolnak mindjárt az asszonyra, a feleségre, a Gorkij asszonyára, feleségére. Tévedés és hiba. A vad kozákok már nem törtek össze hitvesi szívet. Madame Gorkij, Gorkijné őnagysága (Gorkijevszkának mondja az orosz?) már régen lemondott a költőről. Átengedte a világnak. Egy Messiáshoz celibátusz illik.

Úgy írják különben, hogy Gorkij rúgta el az ágyat és asztalt. És ment a világot megváltani. Erről bőséges táviratokat helyeztetett el a külföldi lapokban (ma már sajtó nélkül a Golgotháig sem lehet eljutni). Közben hátra-hátranézegetett, hogy jönnek-e már azok a nyavalyás kozákok.

És így ért el Rigáig a Költő. Kortesei szerte Európában mozogtak, lármáztak:

- Győzni fog! Ott megy! Reszket a cár. Tartóztasd le, zsarnok! Tartóztasd le már. Dobd a börtönbe. Hah, te csak Gapontól félsz…

Végre Rigában sikerült is. Behatoltak a durva kozákok Andrejeva színésznő-kisasszony őnagyságának a hálószobájába, s kivonszolták onnan a Költőt. Mert, óh világ, te azt hiszed, hogy a Költő csak azért izgatott Rigában, mert végre is Rigát is izgatni kell. Te kissé csalódol, óh világ. A Költő nem válogathatott Riga és Odessza között például. Neki Rigába kellett

menni, mert barátnője, az aranyos Andrejeva a rigai Erkel-színkörben vagy Szigligeti-színházban vendégszerepelt hatalmas íróbarátja jóvoltából (tetszik talán önöknek ismerni ezt a szokást). Nos, Andrejeva kisasszonynak megártott a vendégjáték, beteg lett. Sürgönyzött a Messiásnak Pétervárra, hogy hagyja abba a forradalmat, s utazzék. A Messiás, a Költő egy kicsit bosszankodott (már szinte bizonyos volt a letartóztatás), de szaladt, mert az Andrejeva szava isten szava. Aztán, hogy ugyis lenn volt Rigában, hátha itt könnyebben menne. Csakugyan. Elfogták a Költőt.

És most Németország nagynevű írói gyűjtik az aláírást a cárhoz. Olyan bizonyos volt a dolog, hogy talán már előre történt néhány aláírás. Azóta már az öreg Anatole France is biztosan ívet köröztet. Sír a „művelt világ". Siratja a Költőt.

Szeretnők a magyar publikum érzékenyeinek a könnyét letörölni. Van - és óh jaj talán lesz is - nekünk most magunknak szükségünk a magunk könnyére. Vigasztalódjanak kérem. Gorkij Maximnak a hajaszála sem fog meggörbülni. Csak híresebb, dicsőségesebb s gazdagabb lesz egy kicsit. Ezt ő maga is előre tudta a maga divinusz lelkével. (És most alázatosan bocsánatot kérünk ezért a frivolnak tetsző hangért.) Legalább százhúsz millió pária jaja csap az Égre a cár országában. Mintha az egész emberiség kínja odagyűlt volna. Ömlik, patakzik a vér. A zsarnok szívében nincs irgalom. Hiában annak a szent, igaz pátriárkának az élete, kit Tolsztojnak hívnak, hiába a szenvedő milliók kiváltott emberének, Gaponnak isteni őrülete és bátorsága, hiába minden. Jaj, mi lesz ott? Rakódik-e a bűnnek, butaságnak, nyomornak és szolgaságnak e világára egy hajnalos jobb világ. A világ nagy íróinak, gondolkozóinak, jóembereinek össze kellene fogni. Próbálni valamit kéréssel, könyörgéssel. Oroszország népéért… És Dante e földszíni óriás poklának tetején megjelen a jeles író, akárcsak a Cook embere a pihenő Etnánál vendégeivel, s mintha ezt kérdezné:

- Láttok? Én vagyok itt I. Gorkij Maxim. Én vagyok a Messiás. Nem Tolsztoj, nem Gapon. Mert a francia-orosz barátkozás óta ma már még a franciáknak is én vagyok a Költő, az Egy. Nekem vannak nemzetközi kritikus barátaim. Én tudom csinálni a legszédítőbb önéletrajzot. Az én mezítlábasságom bámulja Berlin, Bécs, Róma, London, Madrid és Bukarest, azaz hogy Budapest. Bámuljatok is, mert megérdemlem.

Ha tízszer annyi ember volna ez a reklám Jupiter, mint amennyi pedig valóban érdekes, súlyos s bizonyos tekintetben fenomenális legény, akkor is meg kellene vetni minden igaz embernek, mert nincs rettenetesebb bűn, mint az ál-messiáskodás. És éppen most, mikor olyan iszonyú sebhelye vérzik az emberiségnek, amilyen talán még soha: Gorkij Maxim… Messiás ez az ember? Ez egy vad erejű, háborodott önimádó, s emellett Barnum és Andrejeva lovagja.

Budapesti Napló 1905. január 30.

A. E.

18. „A BÉKA KURUTTYOL…"

Berczik Árpád híradással volt a múlt napokban egy kedves, német úrileányról, aki merő szimpátiából nekifogott otthon, nagy Germániában, a magyar grammatikának, s megtanult magyarul.

Örültünk az esetnek, ha tudtuk is, hogy nem páratlan. Húsz-harminc év múlva talán már, ha valami nagy bolondot nem csinálunk, meglássa; aki élni fog, micsoda divatos náció lesz mibelőlünk. Arról jutott ez az eszünkbe, hogy egy krisztiániai tudós egyetemi professzor, a tiszteletreméltó dánus dr. Nielsen Konrád, kincses Kolozsvárott szombat délután a legirodal-

mibb magyar nyelven fölolvasást tartott. A lappokról beszélt, de ez egészen mellékes. Az a fő, hogy sokasodnak az ilyen esetek, s az a fő, hogy a rokontalan, árva, elmaradt magyarnak ékes, de különös és súlyos nyelvét mindsűrűbben rakja magára idegen agyak memóriája.

Angol fürdőhelyen történt. A table d'hôte-nál két magyar gavallér helyezkedik el azzal az idegenkedéssel, mely a legvilágcsavargóbb magyarokat is állandóan fogva tartja távol Hunniától. Szemben velük nagyon elegáns lady ebédel. Mindenki angolul beszél. Itt-ott franciául. Nyilvánvaló volt, hogy a társaságnak egy tagja se akadna itt, akinek talán sejtelme is volna, hogy él egy nép a Tisza hátán, melynek saját beszédje van. Az egyik gavallér kezdi mustrálni a nagyon elegáns, bár nem egészen fiatal dámát, ki velük szemben ül, s ki egy másik hölggyel, láthatóan társalkodónőjével, angolul diskurál. Mond valamit róla a társának, s aztán kíméletlenül, egy kicsit nagyon is magyaros szellemességgel kezdik szólni a ladyt. A hölgy persze oda se figyel. A gavallérok egyre jobban mulatnak. Tetszik nekik ez a nagy biztonság. Egy percre elhallgatnak. Ekkor feléjük fordítja nagyon okos, finom, race-ra valló arcát a lady, s a világ legkomolyabb, legfenyegetőbb, leghatározottabb hangján kezdi:

- A béka kuruttyol. A béka kuruttyól. Répa, retek, mogyoró, ritkán rikkant korán reggel a rigó…

A híres, nyelv-edző, grammatikai igék, melyek a magyarul tanuló idegenek erőpróbái… Hogy párolgott el a mi két gavallérunk!… A hölgy valóban igen előkelő angol hölgy, kivel társaságokban gyakran találkozhattak Nyugaton járó magyar diplomatáink, s aki nem az egyetlen angol hölgy, aki szimpátiából magyarul tanul.

És van, akad ilyen bájos eset, tömérdek. Egy kis vigasztalására az idegenben bolyongó szegény magyarnak. És lehetetlen is, hogy mi divatba ne jöjjünk. Az a csoda, hogy eddig nem igen kellettünk.

Mert nem tréfa dolog az, ha itt és így, kurtán-furcsán írunk is róla. Európa szívében egy alighanem mongol fajú nemzet, mely ezer év után - s milyen ezer év után! - ott tud lenni, ahol van. Ez nem lehet ám véletlen, s ha akármelyik gőgös, nagy kultúrájú nép igaztudó fia, akár egy percig is, töpreng miattunk, meg kell látnia ittlétünkben a nagyszerűt.

Pláne a gyönyörű apoteózis után, melyet Japán szerzett a mongol fajú népeknek. Ki tudja, mit akar velünk Sors ő felsége? Vénülnek a nagy kultúrájú népek. Hátha Ázsiának egy örök-ifjú faja készül új kultúrával rövid századokon belül a világ s a népek élére állani? Hátha mi itt, idegen népek rengetegében a Jövendő bevert cölöpje vagyunk, a História útjelzője s előrekiáltása? Véletlenül, ok nélkül nem lehetünk itt. Hátha az a szerepünk; hogy a régi világ, a régi kultúra, s a jövendő úr-fajta s jövendő kultúra kiengesztelői, összeegyeztetői legyünk?

Becsüljük meg magunkat. Újra mondjuk: nem leszünk mi utolsók.

Csakhogy… De sok „csakhogy" szorongatja a torkunkat. A többek között: barátkozzunk egy kicsit az ideákkal. Milyen szép úton voltunk már. Kezdtünk gondolkozni és dolgozni. Kezdtük kultúrnépekhez illően elszánni magunkat intenzív, intellektuális életre. A honhazaffyaskodás mellett kezdett lábraállni egy kis tudomány, művészet; irodalom. Kultúrtársadalom formájára, módjára kezdtünk már élni. Mert hát kell a politika, nekünk különösen kell, de a politika mégis csak igen alsórendű munka, s mindenütt a világon többet rombol a kultúrán, mint épít.

És mikor ez mind szépen megindul, jön az ár, és elborít mindent. Ma már újból nem kapható ebben az országban senki másra, mint politikára.

Bocsánat, hogy kicsi, vidám dolgokból idejutottunk. Gondolkozzék csak mindenki, aki tud, vajon például a Tisza Istvánoknak Makkai Zsigákra váltása - szintén történelmi szerepünkhöz illik? Akkor, mikor kezdenek számbavenni, értékelni bennünket, nekünk az európai szalónok hangjára csakugyan hejretyutyuval kötelességünk felelni?

A béka kuruttyol, - fognak bizonyára gúnyolódni ez íráson. És mégis a Berczik német lánya nem fogja-e vajon eldobni a magyar grammatikát? És a tiszteletreméltó dánus dr. Nielsen Konrád fog-e még magyarul olvasni föl Hunniában? Mert kinek kell itt idea, tudomány, művészet, gondolat? Ki légyen a követ, ki légyen az „éljen!" ez nálunk minden probléma. A tiszteletreméltó dánus professzor megtanul - mondjuk - csehül (a csehek nem éppen csak politikával foglalkoznak), s tart majd felolvasást két Európába tévedt kis furcsa fajról, a lappról és a magyarról…

Budapesti Napló 1905. január 31.

A. E.

19. A FARKAS NYILATKOZATA

A következő, nagyon sajátságos nyilatkozatot kaptuk:

Hosszú évezredek bárány-, sőt birkatürelme után végre is kénytelen vagyok megszólalni, mélyen tisztelt publikum. Én egy monstruózus ferdítésnek az áldozata vagyok. Mióta élő lények laknak a földön, senkivel olyan szörnyű igazságtalanság még nem történt, mint velem. Mindenek előtt bocsánatot kérek. Be kell mutatnom magam. Én vagyok az a bizonyos Farkas, kinek amaz ismeretes afférja volt a Báránnyal.

Kezdjük elölről a dolgot. Először is az én afféromat nem Aiszoposz úr írta meg, azaz hamisította meg először, hanem Pilpai hindu úr. Méltóztatik látni, hogy ez az ügy egy valóságos Dreyfus-ügy. Ezer ágú-bogú falzifikáció. Aiszóposz úr csak kiszínezte a dolgot. Ezt átollózta Phaedrus úr s azóta minden meseíró úr, egészen Fáy Andrásig, sőt Heltai Jenőig egyebet sem tett, mint ezt az én szomorú dolgomat ferdítette, fújta.

Azt hiszem, elég ideig tűrtem és hallgattam. Most már vége a türelmemnek és a némaságomnak. Az ügy eddig különben is állandó lovagias eljárás kényes leple alatt állott. A lovagiaskodásnak vége. Beszélhetek.

Ott állottunk a patak mellett. Én inni akartam. Nagyon szomjúhoztam. Nem volt sok víz a patakban, de pompás, tiszta víz volt. Feljebb állott a Bárány. Virágos jókedvvel, csúfondárosan ugrándozott a parton. Belehajolok a vízbe, ebben a pillanatban ő - beleugrik.

- Hagyj innom, Bárány!

Szelíden kérleltem. Láttam, hogy ő nem szomjas és tudtam, hogy mikor szomjas, akkor sem patakvizet iszik. Gúnyosan rám bégetett:

- Nem fogsz inni! Megmutatom, hogy nem fogsz inni!

- Hát talán te akarsz inni? Hát igyál, én nem zavarlak.

- Én nem iszom. Csak azt akarom, hogy te se igyál.

Kezdtem méregbe jönni.

- Vigyázz, mert meg találom cirógatni a kis bundádat!…

- Hadd lássam, hadd lássam!…

És bepiszkolta a vizet. Nem tagadom, egy kicsit bizony én megcibáltam. Bár ne tettem volna. Vesztemre tettem. Az egész bárány-világ összeállott. A papirusz-rovók, legelső sorban Pilpai úr, utána a többiek, semmivel sem voltak irgalmasabbak, mint mai író unokáik. El se tudták képzelni, hogy a Farkas és a Bárány úgy is összetűzhessenek, hogy a Farkasnak legyen igaza. Meg se kérdezték. Elítéltek, s veszett hírem költötték. Csupán csak azért, mert én - Farkas vagyok. De ez nem minden. Az egész állatvilágot ellenem bőszítették. Azóta a Farkasnak nincs nyugodalma. A Bárány akármit tehet, mert ő Bárány. A Farkas semmit sem tehet, mert ő Farkas. Amely Bárány gyönge, izgága és ambiciózus, annak egyebet sem kell tenni, mint nekirontani a Farkasnak. Hiába lehet a Farkas erős, komoly, becsületes. El kell veszni annak, akinek egyszer veszett hírét költötték.

Sőt tovább megyek. Önöknek fogalmuk sincs, hogy Pilpai óta a Bárány állandóan felfalja a Farkast. És ilyenkor még rendesen ő síránkozik. Bármire tanítsa önöket Darwin, higyjék el nekem, az a szomorú valóság, hogy az állatvilágban az boldogul, aki rakoncátlankodni, lármázni tud s erőszakoskodni tud, de a gyöngeség leple alatt.

Családom a teljes kiveszés előtt áll. A világ *bárányizálódik* egészen. Nem akarok úgy meghalni, hogy a pár évezredes hazugság egy tiltó hang nélkül fusson tovább az időbe.

Ezen nyilatkozatomat minden nemzet sajtójában meg fogom tenni. Mindenütt fogok szolgálni speciális, nemzeti esetekkel. Távol áll tőlem, hogy az aranybulla kivívására csak némi célzással is legyek. Eltekintek attól, hogy hányszor jutott Magyarországnak a kiállítottan véres fogú Farkas sorsa Bécs-Bárány ellen. Ilyen nagy dolgokat nem is illik talán egy szerény hangú nyilatkozatba bevenni.

Utalok egyszerűen a magyar választásokra. Kérem: tessék például megkérdezni - mondjuk - gróf Tisza István és báró Vojnics urakat, kik a többek között igen keserves adatokkal szolgálhatnak a Farkas és Bárány örök, egyenlőtlen harcáról s arról a szomorú sorsról, mely Pilpai óta egyre szomorúbb a szegény Farkas fölött.

Sumna summárum: a Bárány falja fel a Farkast, mélyen tisztelt publikum. Mély tisztelettel, fölfalva s egész fajommal pusztulásra szánva maradtam a helytelen információk legszomorúbb áldozata:

Budapesti Napló 1905. február 1.

a Farkas

20. KILLICRANKIE HERCEG

- A Nemzeti Színház bemutató előadása -

A Killicrankie herceg híres darab. Emlékezünk; hogy nagy londoni diadaláról írtak mindenféle hírlapok. Most már csak az a kérdés, hogy úgy siettek-e vele az olasz, a német, az orosz, a francia publikum elé is, mint siettek a magyar elé?

Az anglománia föl-föllép a kontinensen. Tanulhatnánk is sok helyes okos dolgot John Bulltól. Csak az a nagyon furcsa, hogy a La Manche-on át a Magna Chartan és Shakespeare-n kívül még az *érték* is rendszerint veszít, mire a kontinensre ér. Hát még mire Budapestre kerül. Még a parlamentáris doktrinák is odavannak a hosszú úttól. Olcsóbb szállítmányok hogyne silányulnának meg!…

Bizony az a világ, ott a szigeteken, igen más világ, mint a mienk. Az angol-szász először angolszász - azután ember. Minő küzdelmeik voltak ott mindig a nagyon-embereknek, a művészeknek. Csak ez a példátlan küzdelem teremthetett olyan gigászt, mint Shakespeare.

De pardon, ez aztán igazán nagyon messze vinne bennünket Robert Marshall úrtól, aki Killicrankie herceget, a Nemzeti Színház ma esti darabját írta. Csak röviden írunk még ide valamit. Nincs még Európában egyetlen hely, hol a drámai színpad megújhodását Londontól várják.

Nem várják talán Budapesten sem. Barrie az „Egyenlőség"-gel rápuskázott a magyar közönség ízlésére. Ez a szerencsés és véletlen siker aztán egy kicsit megtévesztette az embereket.

Hiszen még Wilde-nek sem volt igazi sikere nálunk. Pedig ő nagy művész-ember volt. Na aztán az angol humorral pláne kétes vállalkozás szerencsét próbálni. Hiába szuggerálják nekünk, hogy ez a humor „egészséges". Akkor, sajnos, mi gyógyíthatatlan betegek vagyunk.

Pedig a Robert Marshall darabja érdekes és kedves. Londonban nagyszerű lehet. Ha bohózat is (pedig nem éppen az), író-ember írta. Maga az író „bohózatos szerelmi történet"-nek keresztelte. Mindenesetre elég bohózatos és - mégsem bohózatos. Angol minden kis ízében.

Killicrankie herceg egy igen furcsa lord. A szép Henriette grófkisasszonyt szereti s mivel a lady nagyon makrancos hölgy, ki ezt a szerelmes, szép, gazdag férfiút makacsul akaratlannak, csapodárnak, kezére nem méltónak tartja, a herceg szinte őrületes csellel akarja kézfogóra bírni a szép leányt. Egy kis összeesküvéssel olyan helyzetbe kerül lady Henriette, hogy egy ősskót várkastélynak, s Killicrankie hercegnek a foglya lesz. Nem vígasztalan ez a fogság. Robert Marshall furcsán klasszikus vígjátékot ír. A szerelmes pár mellé odaállít egy másik szerelmes párt. Itt az asszony, Mulholland asszonyság a támadó és hódító, Pitt Welby képviselő, egy kedvesen, bolondosan mulya fiú az ostromlott, aki szivesen enged az ostromnak. Őket is a varázskastélynak hivatása boldogokká tenni. Lady Henriette makrancoskodik. Végre is beleegyezett az ötletes és vakmerő modern várúrba, de egy igazi angol vígjáték-hősnőhöz illően ezt csak akkor vallja be, mikor a bájos, Női makrancok nagy ismerője, Killicrankie herceg kijelenti, hogy már nem akarja nőül venni. Nagy házasodás lesz persze a dolgok végén.

De ez a mese keveset sejtet a darabból és a darabról. Robert Marshall: beszéltet. És ez a valami. Ennek kellene pótolni a drámát. És itt lesz különösen angolos a darab. Mintha csak ezért, csupán csak ezért jönnének a színpadra Robert Marshall alakjai, hogy egymástól ötleteket, szellemes vagy legalább is bizarr, de mindenekfölött kacagtatásra szánt megjegyzéseket csaljanak ki. És néha ez nagyon sikerül - még a darab ártalmára is. Valóban: naív, éles, kedves és bizarr ötletek váltogatják egymást. És mi e csiklandozó mulatságok mellett a szerzővel együtt folyvást apró zökkenések között érünk a mese nagyon is elnovellásodó végéhez.

Az angol publikum talán ott is mulathat, sőt okvetlenül mulat, ahol mi nem tudunk. Mulholland asszonyon, a meggazdagodott enyvgyárosnőn, az ő nem túlságos urbanitásán például pokolian mulathat egy finom angol burzsoa s még több egészen angolos dolgon és alakon, bizonyára az újságírón is, aki egy kidobott levéllel értesítve mint postáslegény szökik be a nagy szenzációt rejtegető várkastélyba. Mindenesetre a második fölvonása olyan ennek a „bohózatos szerelmi történet"-nek, hogy szinte meg is érti az ember a sokfajta távolból is a londoni nagy sikert.

A Nemzeti Színház sokat várt e darabtól. Meglátszik a kiállításon is. A második fölvonás díszletei a legskótabban angol illúziókat keltettek az emberben. Még a „mistletone” is (vagy hogy hívják) föl volt akasztva, a karácsonyi gally, mely alatt angol házakban szabad a csók.

Az előadáson is ez a nagy reménység látszott meg dicséretesen. Nekünk - bevalljuk - a két férfiszereplő tetszett legjobban. Császár és Dezső, de főként Dezső. Ők nagyon intelligensek, nagyon ötletesek, kedvesek, mulatságosak voltak. Mindezt szóról-szóra a hölgyekről, Csillag Terézről és Ligeti Juliskáról el lehet, sőt el kell mondanunk. De Csillag Teréz talán rusztikusabbnak vélte az özvegy enyvgyárosnét, mint amilyen. Ligeti Juliska pedig egyénisége miatt nem lehetett sem elég makrancos, sem elég *ladys*. Ez egyben bók is mindkettejüknek. A kisebb szerepűek igen jelesek. És ha London *igazán nagy* sikert nem hozhat Budapestnek, ennek London az oka.

Budapesti Napló 1905. február 1.

(Dyb)

21. HÁROM SZERELMI ESET

(Mégiscsak furcsa a világ. Lilla nélkül tud-e valaki Csokonairól beszélni? Armande Bejart nélkül; sok embert nem is érdekelne Molière. Negroni hercegnőt mindenki odaképzeli Hugó Viktor mellé. Mulatságos és kedves emberi csacsiság ez. Egy újságíró a napokban fölfedezte Murger Mimijét. Az egyik Mimit a sok közül. Ez kell a népnek. Sőt a franciáknál nincs is irodalmi ünnep szerelmi alapú irodalmi botrány nélkül. George Sand és Musset, Hugo Viktor felesége és Saint-Beuve néhány héttel ezelőtt olyan elevenen szerepelgettek a francia szalonokban és hírlapokban, mint a Gil Blas hősnői és hősei, mikoriban még nem volt igen komoly lap a Gil Blas. Milyen kevés igaz e híres mesékből, csak ők maguk tudnák megmondani, kikről a mesék szólnak. A Lillák, Lucile-ek, Armande-ok, Mimik és többiek egészen mások voltak s másként szerettek, mint az irodalmi tündérmesékben. De ez nem baj. Véletlenül van három kis esetünk. Ezt még ideírjuk, s aztán békét hagyunk a legendáknak. Miért a legendákat bántani? Ime a három eset.)

I.

Musset és a makaróni

Néhány héttel ezelőtt temették el Párizsban Madame Martellet-t, leánynevén Adele Colin-t. Érdekes asszony volt ez az öreg nő. Valamikor régen gouvernante-ja volt a Musset-családnak. Én is megismertem e nagy életek mellé rendelt asszonyt, aki keservesen bajlódva élegetett utolsó éveiben. A Musset révén ballagott föl néha a legmagasabb emeletre, a kis cseléd-szobába, túl a Szajnán egy-egy Musset-rajongó - a vén asszonyhoz, aki mindig csak Róla beszélgetett, Alfrédról. Valamikor főzött is ez az asszony a már nagyon bús poétának. Ő tudta, hogy mi a kedvenc étele s ő tudta azt is, hogy nem csupán George Sand miatt bús.

- Makarónit csináljon, Adèle.

Ez volt a leggyakoribb utasítás. És ha sikerült a fejedelmi, vajas, olasz eledel - beszéli Adèle Colin - vidám volt Musset, s nem egyszer mondta nevetve, vígan:

- Lássa, Adèle, már csak ezért is érdemes volt Velencébe utazni. Most nem tudnám, hogy mi az ételek étele…

A híres velencei regény és a makaróni… Az ilyen dolgokat mindig kihagyják az irodalmi tündérmesékből.

II.

Az idegen költők Mimije

Fiatal magyarok egyszer elhatározták Párizsban, hogy ők megkeresnek egy szép, párizsi leányt, aki néhány vagy sok esztendővel ezelőtt a Szajna-parton a Tisza-partot feledtette el hónapokig egy poétával.

A leányt Miminek hívták. Őt is Miminek. Hiszen poéta volt a barátja. De megtalálni bajos volt. Nehezen sikerült.

Bizony egy kicsit megvénült Mimi. És talpig gyászban volt. Egy ifjú dán poétát gyászolt. Kérdezgették, emlékszik-e egy magyar fiúra. Neves poéta lett odahaza belőle.

Mimi keresgetett az emlékei között. Egy nevet mondott, de az a név nem volt magyar. Határozottan oláh volt. Elszomorodtak a fiatal magyarok. Mimi még egy nevet mondott. Erre pláne emlékeztek a - „Jugend"-ból. De a magyar költő csak nagynehezen jutott a Mimi eszébe.

Vajon hogy fognak Mimin osztozni az irodalmi regegyártók öt-hat országban? Mert Mimi - úgy látszik - minden Párizst járó idegen poétával összetalálkozott. Vajon micsoda híres, nagyszerű nő lesz még ebből a Mimiből valamikor? Ezen töprengtek elmenőben az ifjú magyarok.

III.

Az új Matildok

A régi Matild a Heinéé volt. Egyszerű teremtés, aki csak feleségeskedni tudott. Nem értette meg az ő Henrikét, s Heine így akarta.

Az új Matildok mások.

Nemrégiben olvashattak egy fiatal, modern, hirtelen-híres német íróról, akit szomorú helyre kellett vinni, az élőhalottak közé. Ám meggyógyult a beteg. És ez a felesége érdeme. A feleség fölkutatta a költő ideálját, aki kegyetlen volt, s nem akarta meghallgatni a költőt. Addig kérlelte, míg az vele ment a szegény beteghez.

- Nem bánom, szeressétek egymást. Csak én is maradhassak veletek.

Ez a poéta a világ leggyámoltalanabb embere. Még talán poéta sem élt olyan gyámoltalan, mint ő. A felesége dirigálta, s dirigálja. A kiadókkal ő tárgyal. A darabjait ő helyezi el a színházaknál. És ő gyűjtött össze már egy nagyon csinos kis summát. A poéta még fiatal. Még sok ezer márkát lehet általa keresni, s ez lelkesítette úgy fel a jó feleséget. Bánja is ő a férfit. De az íróra szüksége van…

…És a jövendő irodalmi meseírók az isteni önfeláldozásnak micsoda zengő mítoszát fogják talán költeni e nagyszerű feleségről!…

Budapesti Napló 1905. február 2.

a.

22. A ZSIDÓ GAPON

Ez a világ egy nagy - *falu*. Az is volt mindig. Még ha tízszer erősebben is hirdetik Mérai-Horváthék, hogy *a homo sapiens* csak most kezd belekóstolni a kultúréletbe. Bizony mi mindig olyan kicsinyesek leszünk, mint amilyen - kicsinyek vagyunk. Ez így lesz mindig. Ez így volt mindig. Lássák, csak lássák. Gapon is zsidó. Az új, legendás, orosz pópahérosz. Ő is zsidó. Hogy milyen nagy falu is vagyunk! Bizony milyen nagy falu. Az úgynevezett művelt világ fóruma semmivel sem különb annál a falusi piacnál, ahol állítólag számon kérték hajdanán a Szüllő Géza keresztlevelét. (Akadna talán néhány frissebb esetünk is.) Stösszelről is kisütötték, hogy zsidó volt, talán Kuroki is. Ibsen egy bolond, hiú vénasszony. Napóleon nem is élt. Egy mítikus alak nevének, az új Apollónak, a *Ne Apollon*-nak a variációja az ő neve, mint a hogy báró de Mans a *mendax*-ból származik, s talán Gladstone maga sem élt, ő is csak egy szimbolikus alak, Petőfi a nép-poézis perszonifikációja, s Hunyadi János, ha nem is volt zsidó, de izmaelita, sőt oláh volt.

A mi kicsinyességünk behomályosít ezen a világon mindent. Minden korban. Lerángatunk, avagy ritkább esetben magunkhoz emelünk minden dolgot. Hasonlítunk ahhoz az emberhez, aki csak akkor tud meglátni valamit, ha meg is - szagolhatja. Az orrunkig látunk. Ízlésünk, fantáziánk és szagló-érzékünk szerint formálunk véleményt, hitet mindenről. Századok múlnak el, míg egy alakról le lehet cibálni azt a hazug cafrangot, amit a kora rárakott, vagy fölékesíteni avval, mit róla a kora igaztalanul lecibált. A magyar humoristák a *Mucsa* nevet izzadták ki a magyar provincializmus gúnyolására. Higyjék el: minden kor, minden élő társadalom ilyen Mucsa, pletykázó, rövidlátó, csúnya falu.

Az embernek kedve volna még nagyobb blaszfémiába esni. Fantáziálni arról, minő pletykák keringhettek a názáreti istenemberről? A Gracchusok anyjáról miket beszélhettek a római zsúrokon? Pál apostolról minő eseteket tudhattak az efezusi, a korinthusi lelkipásztorok? És a világ minden hírességévél s névtelenével mennyi hazug megítélés mérkőzhetett össze?

A Gapon esete minderre sok szomorú és sok bölcs fényt sugározhat. Tíz nap alatt preparálták nevét a világhistória számára. Tíz nap alatt volt lánglelkű, isteni apostol, s volt határon búvó gyáva kutya. Ime a világ ítélkező igazsága. És tíz nap óta volt Gapon pópa kisorosz, nagyorosz, ruthén, japán, olasz. Zsidó is végül, mert ezt a gyanút senki sem kerülheti el. Lehet, hogy az volt. De ha ez igaz is? Szüksége van erre a históriának? Miért érdekes ez?

Az embernek még gondolatban sincs kedve ultramontánnak lenni és mégis irigykedve kell gondolni a római kúria hívő papi fejedelmeire. Jeanne d'Arc csodákat művelt, és Hám János szent volt. Az embernek néha eszébe jut, hogy nem bölcsebb dolog-e az embernek így, feltétlenül mindent elhinni? Mindent. Hiszen összesen három csalhatatlan ember élt a világon: IX. Pius, XIII. Leo és X. Pius. Mi többiek, Ádám óta semmit sem tudunk, mindent csalfán látunk, mindent meghamisítunk. És nem élt még olyan ember, akit igazán ismert volna a többi ember. Ezt a zsidó Gapon juttatta most eszünkbe.

Budapesti Napló 1905. február 2.

a.

23. KIRÁLY-IDILLEK

Biot kisasszony olyan kisasszony, akinek négy gyermeke van. Valamikor a balletben táncolt, de jött a herceg, a császári herceg, a Bonaparte-sarj, s Biot kisasszony kapitulált Bonaparte előtt. Nincs oka szégyenkezni. Volt már olyan Bonaparte, aki előtt egész Európa kapitulált. Bizonyosan Napóleon Viktor hercegben is van egy kis korzikai vér. Ez pedig hódító vér.

Szép gyerekek a Biot kisasszony gyerekei. Okvetlenül nagyon szépek, eszesek, bájosak, méltóak a Bonaparte-névre. Mert máskülönben nem adoptálta volna őket Viktor herceg, holott a mamájukat még egy kis morganatikus házasodásra sem méltatta. A züllött korzikai fiskális dédunokája olyan császár ugyan, aki helyett Loubet úr trónol az Elysée-palotában. De hát az már úgy van, hogy a *malgré la Gotha* szuverének és arisztokraták néha gőgösebbek a leghitelesebbeknél. Nem ők az okai. Mi vagyunk. Mindjárt meg tetszik látni.

Egy szép napon így szólott Viktor herceg Biot kisasszonyhoz. Nem bizonyos, hogy így szólott éppen, de valószínű:

- Madame, kedves Marie Alice, gyermekeim anyja, valamit közölnöm kell Önnel. Én szerelmes vagyok. Akit szeretek, királylány. Tehát majdnem méltó énhozzám. Klementínának hívják, ő Felségének Lipótnak, Belgium és Kongó királyának, leánya. Ő szeret engem, s én szeretem őt. Mi egymáséi leszünk. Gondoskodni fogok Önről és az én gyermekeimről. Kuzénom, az olasz király ő Felsége, Önnek nemesi címet ad, s szerzünk férjet is Önnek. Gyermekeimről majd külön gondoskodom. Köszönöm, hogy szeretett, s gyermekeket adott nekem, Marie Alice. Isten Önnel. Ön okos nő, s megérti ezt. Én szerelmes vagyok Klementína ő fenségébe. Isten Önnel, Marie Alice…

És Marie Alice könnyek nélkül így felelt:

- Isten Önnel császári Fenség. Boldog vagyok, hogy egy Bonaparte, a franciák leendő császárja, rangjához méltó nőbe szerelmes…

Ezenközben pedig - így képzeljük - a nagyon bájos Cléo de Mérode így beszélt nagyon elegáns kis párizsi hoteljében Belgium és Kongó felséges urához.

- Felséges uram, kimondhatatlan az én megdöbbenésem. Hát újra mesalliance? Napóleon Viktor herceg nem méltó a belga király leányához. A legkétesebb trónkövetelők közül való, s nekünk úgy kellene férjhez adnunk Klementínát, hogy a világgal elfelejtessük a belga udvar félmúlt szégyeneit.

Mire a felséges úr így válaszolt Cléo de Mérode-nak, de lehet, hogy a Comédie egyik szépségének:

- Hálás vagyok, madame, hogy trónom büszkeségére emlékeztet. Engem nem tör meg egy-két eset. Büszkeségem azért csorbítatlan. Mattasich-ugyse, nem engedem Klementínát Napóleon Viktorhoz nőül menni.

És azóta nagyszerű aggodalommal, lélekzetfojtva figyel nemcsak Európa, hanem az egész világ. Klementína hercegnő St. Raphaelban, Vendôme grófnő kastélyából könnyes szemekkel nézi az azúr tengert, s várja Napóleon Viktort, a szerelmes lovagot, ki éggel, földdel megvív az ő szerelméért. A trubadúrok dalokat zengenek. Az előkelő lelkek boldogan sóhajtoznak, hogy történnek még szép dolgok e föld színén. Biot és Cléo de Mérode kisasszonyok pedig úgy lebegnek az áhitatosan gyönyörű szerelmi incidens fölött, mint a világ együgyűségének géniuszai.

Budapesti Napló 1905. február 8.

A. E.

24. A SZENT APASÁG

Strindbergnek, a *pater semper incertus* igazság gyötrődő írójának, kedvünk volna levelet írni s megkérdezni tőle, hogy mit szól az Anna Monica és a kis Hannó eseteihez?

Anna Monica a Montignoso grófnő leánya. Hannót, a kis Hannót, teljes nevén Acker Hannónak hívták tegnapig. Tegnap azonban agyonlőtte az édesapja, egy berlini kereskedő, Anna Monica él. Éltesse is a szász úristen. Neveljen belőle büszke hajadont, ki egészséges vért vihessen majdan valamely beteg királyi famíliába.

Jön a hír Lipcséből, hogy a szász királyi udvar Anna Monica hercegnőt is elveszi Giron nyelvmester fenséges útitársnőjétől, akit annyi érzékeny lélek megsiratott már. Elveszi pedig egy szép nevű úr miatt, akit Guicciardini grófnak jeleznek a telegrammok. Montignoso grófnő a lipcsei hír szerint e szép nevű gróftól már akkor elfogadta mindazt az életelégtételt, amit egy deli, harminc éves lovag egy bánatos, nyughatatlan, előkelő és versíró asszonynak nyújthat, amikor híres és világszerte meghimnuszozott drezdai karácsonyi útját megtette. Szóval: Giron barátnője nemcsak a verskötetét rendezte nyomda alá mostanában, nemcsak az anya-mártírság keserves útjait járta, de legasszonyibb illúzióinak is szakított néhány röpke órát.

És a szász király most elveszi tőle Anna Monicát. Nem azt mondja, hogy most már tisztán látok. Nem azt mondja, hogy most már leányoddal együtt meghaltál asszony, mert ha te karácsonykor is komédiáztál, akkor az én gyilkos kétségem szörnyű világossággal taszítja el most már azt a gyermeket, kinek életet legutoljára adtál. Akkor tudom, erről az egyről már biztosan tudom, hogy nem az enyém.

Nem ezt mondja Wettin György, ez a király, ez a férfi, ez az ember. Hanem azt mondja: most már semmiféle hazug teória, álirgalmasság el nem választhatja tőlem az én édes kis leányomat. Most már jogom és erőm van őt a szívemhez venni.

Úgy szeretnék kezet fogni evvel a férfival, evvel a valóságos emberrel, ha a királyoknak szokásuk volna kezet adni koldus plebejusoknak. Olyan igazán, meghatóan emberi szíve van ennek a királynak.

És a berlini kereskedőnek is. A berlini Acker válóban volt az asszonyától. Egy gyermekük volt, a kis Hannó. Kinél maradjon Hannó? Elvigye talán az asszony? Szerezzen neki mostoha apát? Hannó megfagyjon a szeretetlenségben, míg az anyja forró csókokkal gyújtogat egy új férj szívében? Acker kereskedő nem várta meg, míg a bíró ítél. Az égető kétség fölforralta az agyvelejét. Agyonlőtte a kis Hannót, azután maga-magát. És e gyilkos kétségben nem volt benne egy századrész pillanatig az a másik kétség, hogy talán a kis Hannóhoz nem is volt köze az ő szerelmes véráradásának.

És nem elmélkedünk arról, hogy a trón és a pult mellett egyforma a vér, az ember. Ez olcsó volna. Arról sem jósolunk, hogy Montignosó grófnő nem fog belepusztulni a búba, ha elveszik Anna Monicát. Ír egy új verskötetet, s számonkéri egy új Guicciardinitól azt, amivel hite szerint neki az élet tartozik. Frau Acker pedig boldog lesz egy új férfiú szerelmes kebelén, ki neki a kis Hannót is vissza fogja talán adni. Csak szeretnők, ha Strindberg fantáziáját megtermékenyítnék s megihletnék az Anna Monica és a kis Hannó esetei.

Poéták, akik annyi dalt tudtatok és tudtok a szent anyaságról, lássátok meg végre az apaságot is, mely talán még szentebb, mert benne van a *pater semper incertus*-nak pokoli igazsága. Az apai érzés a legemberibb, legfölségesebb, legérdektelenebb, legtisztultabb érzés. Ebben az érzésben benne van az egetvívó két lábú tollatlan állat életének egész isteni tragikomédiája.

Budapesti Napló 1905. február 10.

A. E.

25. VEÉR JUDIT RÓZSÁJA

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Ha könnyű volna nekünk is a rigmus, amiként ugyebár könnyű Lampérth Gézának, verses, kuruc alekszandrinos beszámoló állna itt. Mert poétaember ez a Lampérth Géza, akárki mit is mond. Csupa becsületes hit és rím. Azért a magyar Ahrimánt, vagy ha jobban tetszik Ármányt vagy ha még jobban tetszik, a mi szegény magyar sorsunkat tessék megvádolni, ha Lampérth Géza a magyar Rostand. Maga Lampérth Géza sem tehet róla. Itt cseng még a fülünkben néhány egész és egészséges hang, egy nagy koncertnyi pompás és jó muzsika, még előttünk csinálja jelenését való élettel, való szépséggel „Veér Judit rózsájá"-nak hús-vér alakja. Ez a Lampérth Géza talán tudna jobb darabot is írni, ha merne.

De nem mer. Mint ahogy mi sem merünk most víg bátorsággal beszélni. Fene kurucvilágban élünk, s agyonütik az embert a szájas hazafiak, ha különködik. És mégis szólunk. Mirevaló ez a kuruckór (kór és nem kor)? Le akarják járatni ezt a nekünk legszebb, legdaliásabb időt? Szomorú és aktuális kérdés. Politikában, irodalomban, művészetben (be nem sejtik ezt, akik mívelik) elszájaskodják, elmelodrámázzák a legszebb históriai kincseinket. Ne vegye ezt magára egészen Lampérth Géza. De viszont vállalnia kell e vád egy részét. Ő azt mondja, nem érzett erőt a förgeteges nagyszerű kor rajzához. Hát akkor miért rántja posványba nemcsak a kuruc időket, de a maga kedves, rímes talentumát is? Mert divat az olcsó, a szájas kurucság? Tévedés. Vagyunk már sokan, kiket intellektuális szérum oltalmaz a görögtüzes hazafiasság ellen. És Lampérth Géza a Nemzeti Színházhoz nyújtotta be a darabját, nem egy borozó, kuruc asztaltársasághoz. Annak a kuruc kornak lelke volt, olyan lelke, mely a versailles-i udvartól Kiutihiáig lelkeket gyújtott. Hát az lenne ez a lélek, amit a mi kis mindennemű kurucaink idézgetnek? Egész estén sajnáltuk ezt a szimpatikus igricet, ezt a Lampérth Gézát. Milyen kedves kis verses vígjátékot tudott volna írni, ha nem kuruckodik. Nem nagyszerűt, nem új csodákat revelálót, de polgárit, szolidat, kedvest, amilyenre szintén szükség van… Ellenben… Ellenben egész este egy bolondos, rossz vicc kísértett bennünket. A poéta kiállít a placcra két leányzót és két ifjút, és szól imigyen:

- Kuruc kisasszonyok, kuruc daliák, kiki ölelje meg a párját!… Így… No most csókolózzatok! Forrón, sokáig, tapadóan, s közben kiáltsátok folyton, hogy: éljen a haza!

Ez a darab. Veér Judit, az öreg Veér Tamás leánya beleszeret Both császári kapitányba, aki amolyan labanccá rontott szittya. A kuruc leány átcsókolja a Rákóczi táborába az ő szerelmes labancát, s a végét tetszik tudni. Van egy másik mátkapár is, ellenmátkapár a történetben. Ez az arisztofáneszi darabok óta a Killicrankie herceg-ig így szokás. Aztán Cinka Pannán kívül minden kuruc rekvizitum működik. Álom ágyúdörej, pirosló ég, németátkozás, kuruc pityizálás, a pataki diák, ki Bercsényi Miklós csapatába szökik, virágének-faragás a nyílt színen, rokkant Thököly harcos és a többi. Hiszen tetszik tudni.

De még a gyanú se fogja reánk hogy mi a megátalkodott *lerántók* gárdájából valók vagyunk. Ha van virágének, Lampérth Géza gyönyörű *virág-színjátékot* tudna írni. Mi élveztük a lenevetett nagyon szabályos rímeket is. Oh, mi szeretnők egyszer megszületni látni a budapesti Comédie vagy a Bour úr párizsi új kis színházacskájának a budapesti publikumát, melynek a vers, a szép vers, a muzsika mindent pótolna. Hisz nincs szebb a versnél, s Lampérth Géza sokszor jár közel a vershez. Verses buzgóságában tetszenék is nekünk az ő vállalkozása. De mást is tud Lampérth Géza. Úgy ismeri a színpadot már, hogy szinte félünk ettől a nagy készségtől. És mert adott nekünk néhányszor kedves igazi frappáns derűt is ma este Lampérth Géza, nem volt ez az este haszontalan és kedvetlen. Jön még idő, kevésbé kurucabb, mikor a kuruc-korról is tudnak nekünk igazán, szépen, igaz és szép versekben beszélni. Ezek között talán éppen Lampérth Géza is ott lesz, és talán elől lesz, amit kívánunk.

Lelkes rendező ápolgatta a Nemzeti Színházban a Veér Judit rózsáját (ezt a rózsát Judith Both kapitánynak szakasztja, a címbe pedig nem túlszerencsés metaforaként került.) A színészek derekasan jeleskedtek. Szokásunk szerint kirukkolunk, ki tetszett nekünk legjobban. Rózsahegyi. Olyan egészséges, huncut, való pataki diák volt. Egész alakja tiltakozás a színpadi görögtűzfény és limonádés kurucság ellen. De meg kell mindenkit dicsérnünk.

Török Irma Juditja sok nemes fáradsággal javított a Lampérth Géza Judithján. Mint mindig: bájos, megejtő volt D. Ligeti Juliska. Jelesek, nagyon jók: Vízváriné, Mihályfi, Gabányi, Gyenes, Bakó és mindannyian.

Hiszen nem volt ez értéktelen este. Színészek, szerző kaptak kihívásokat is. Volt tetszészaj gyakorta. És hát verses volt a darab, és olykor szépek a versek. Csak olyan sok más *ne* lett volna, s csak olyan *sok* más ne hiányzott volna!…

Budapesti Napló 1905. február 11.

(Dyb.)

26. SÁRA ÉS A KORBÁCS

Lóga Lukács István (talán ez volt a neve) bűnben kapta az asszonyát, Sárát. (Libabőrös borzongással emlékezem e történetre.) Nincs ennek húsz éve sem. Már szörnyen kultúrország voltunk. Nagy kiállítást tartottunk Budapesten, s a Nemzeti Színházban már vígan játszották ifjabb Dumas Sándor drámáit. Lóga Lukács István (vagy hogy hívták?) Lompérton lakott. Kis falu ez a Szilágyságban, ahol szintén csalnak a hitestársak. Megölte Sárát Lóga Lukács István? Nem. A csábítót ölte meg? Azt sem. Magamagát sem. Hanem levágta tőből a Sára haját. Becsirizezte az egész fejét, s bedugta egy fölbontott vánkos toll-özönébe. Leszedte róla a viganót egészen *évai* túlzásig. És végigkorbácsolta, űzte Sárát a falu utcáin. A hajaszála sem görbült meg ezért, ha jól tudom. Az egész faluban csak én dideregtem a borzalomtól. A kis hétszilvafás kúrián valami otromba cseléd ezt elmesélte a nyolcéves fiúnak, akinek misztérium volt ugyan a nemi élet, de volt némi fantáziája. Ma sem tudok igazában fölháborodni a Lóga Lukács Istvánok ellen, mint akkor már, mikor még a bűnbeesésről nem voltak olyan nagyon, óh nagyon alapos képzeteim. Magyarországon fogja az utolsó dühödt férj leütni az utolsó bűnös feleséget. Mikor már egészen új motorok hajtják a világgépet, nálunk még mindig lesz kikapós asszony, csak azért, hogy - kikapjon a brutális férfi-hím, aki azt hiszi, hogy a Don tövén vagyunk még, és rabnőket tartunk szíjon és csupán a magunk mulattatására a sátrainkban.

Kolozsvárott pedig most avult papírok közül kihalásztak egyet, mely arról szól, hogy 1783-ban Török Imre kolozsvári lakos házasságtörésen érte Sára feleségét. Ez alkalommal panaszával a városi tanácshoz fordult elégtételért. A városi tanács az ügyet megvizsgálta, s minthogy a tanuk vallomásából nemcsak az tűnik ki, hogy az asszony házasságtörést követett el, hanem gyakran megbotránkoztató módon engedett kicsapongó természetének, bűnösnek mondotta ki, de a szokásos és büntető paragrafusaink által előírt fejvesztés büntetése alól felmentette. Tekintettel a nő ifjú korára - szól az írás - s arra, hogy javulásához még remény van, e szigorú büntetés alól feloldatik, és más büntetéssel sújtatik. Szenvedjen egy hónapon át, melynek eleje a mai naptól számítódjék, kemény karcert, száraz kenyéren és vízen. Ennek kiállása után pedig a tanácsház előtt a nyilvánosság színében szenvedjen 33 erős korbácsütést, ezután pedig a város kerületéről proskribáltassék.

Tehát 1883-ban csak az volt a magyar férj-regula, mint 1783-ban s mint 883-ban lehetett. És mint talán még 1983-ban is lesz. Korbács neked, Sára! Lompérton párna-toll, itt fent, Budapesten betűvető-toll is. A férfi botlásainak a védelmében minden országot utolértünk talán. Szerelmi botlásait pláne tudjuk menteni. A bukó asszony számára azonban nincs megértő szervünk. Külön-külön, titokban magunkban, különösen, ha érdekeltek vagyunk, vagy szeretnénk lenni, még biztatni is tudjuk az asszonyt. De könyörtelenek szoktunk lenni mint erkölcslények, mint társadalmi lények. Az asszony hű legyen, s ha nem hű, átkozott, rossz és korbácsraméltó. Mert (Lampérth Géza darabjában ez volt a legigazibb rész) a magyar férfi, még a túlcivilizált is, rest arra, hogy a lelket fölfedezze az asszonyban. Ez így volt, s így van. Hiába a német és francia hatások alatt e témában dolgozó irodalom. Még a magyar feminista mozgalom is hiába. Ez a vérünkben van. Tessék mindenkinek a maga társadalmi köre eseteire gondolni. Tessék olvasni a lapok krónikáit. Házasságtörési pör talán csak éppen egy volt még Magyarországon. Holott a megcsalt férjnek, ha már bosszúra szomjazik, ez az egy mód illő és megengedett egy kultúrtársadalomban. Nálunk nincs szükség pörre. Hóhéri bizonyossággal működik a társadalom, a közfelfogás, a csúnya, önző, barbár férfiúi érdekközösség.

Hiszen a tizenharmadik században Franciaországban is működött még a férji korbács mint általános büntető eszköz. (Ám már akkor sem csirizzel kenték be az asszony fejét, de - mézzel, mielőtt tollba dugták.) Még nemrégen 25 frankot fizetett, vagy nem sokkal többet a bünös asszony. Ma már azonban Hervieu, Marcel Prévost, stb. dolgoznak a Code Napoléon-t reformáló bizottságban s akarják örökre kiirtani a barbár múlt minden emlékjelét, mely gyalázni akarja a szerető asszonyt. A társadalom ott már túl van ifjabb Dumas Sándoron s mindenen. Ott már hajnal van.

Nálunk nem látunk jeleket a társadalom megkegyesedésére. Nem akarja belátni, hogy a csaló asszony voltaképpen nem akar csalni, mikor csal, s aki házasságot tör, annak csak egy bűnhödése lehet hitvestársa részéről: kidobatás a házasságból. Ha anya, ha nem anya. De ezen túl s felül semmi. Mert bizony a Sárák nyolcvan százaléka szerencsétlen, minden irgalomra méltó asszony. Ne csapjon már mindig és olyan barbár kegyetlenséggel Sárára a korbács…

Budapesti Napló 1905. február 12.

A. E.

27. AZ ARANYPATKÓ

- A Vígszínház bemutató előadása -

A berlini Börsen-Courier egy kicsit kicsúfolja Budapestet hogy a Familientag, magyarul: Az aranypatkó már színre kerül Budapesten. Ha meggondoljuk - írja - hogy Wallenstein csak nemrégiben érkezett meg Budapestre! Schillernél gyorsabb Kadelburg. Azt mondja a berlini újság: „Die Lebenden reiten schneller."

Persze a németnek ezúttal csakugyan nincs igaza. Wallenstein nélkül csak el lettünk volna már valahogy. De a ma esti Kadelburgra szükségünk volt. Diétát kell tartanunk. A sok pajkosság megártott. Ha nem tartottunk mértéket a kaviárban, osztrigában s francia pezsgőben, most nyeljük némán és türelmesen a pilulát.

És szomorúan mentünk el a Vígszínház ma esti rendelőóráira. Jöjjön, aminek jönnie kell. És micsoda édes meglepetés!… Igaz, hogy iszonyúakra voltunk elkészülve. Csalódtunk. Nem is mindegyik német otromba, mikor kedves akar lenni. Legalább is ez a ma esti Kadelhurg nem

az! Hiszen német, német. Szó sincs róla. De olyan svájcias német vért sejtünk a mai vígszínházi darab alakjaiban, amelybe már becsergett a francia véna. Holott ez alakok junkerek, sőt überjunkerek, németek, sőt übernémetek. Kadelburgé, Gusztávé az erény.

Fehér, óh nagyon fehér darab „Az aranypatkó". Jóakaratú, ellágyult, derűs és - dicsekedő szemlélése a német társadalomnak. Rendjelet érdemelne a porosz kormánytól ez az író. Ha poéta volna és mélyebben járó, meg tudná ez az ember hódítani a legvadabb germanofóbokat is, akik közé tartozik e sorok szerény írója is.

Családi tanácsot tart a Wollien bárói familia. Tarka nép. Minden német típusra jut belőle. Új majoreszkót kapott a Wollienfideicomissum. Egon a szerencsés új majoreszkó. De Egon szegény polgárleányba, egy bájos piktor-Gretchenbe szerelmes. Már pedig a família irigyei a hitbizománynak egy régi paragrafusára bukkantak, mely a majoreszkónak tiltja a mesallianceot. Egon pedig el akarja venni az ő Hildáját. Attól függ, hogy a családi tanács többségét meg tudja-e hódítani a kis Hilda. De hogy meghódítja!… Minden sikerül, s Hilda bejut a nemes bárói családba, mint a majoreszkó felesége.

Nincs olyan kipróbált sikerű, híres romantikus darab, melynek a motívumaiból ne rakott volna a darabjába Kadelburg. Ügyesen, zseniálisan. Mintha valaki végigszáguldott volna nemcsak a Vasgyáros-féle darabok felett, de tán még a Csíky-darabok felett is, s hirtelenében egy-egy kis tejfelt mindenünnen leszedett volna.

Vígjáték, és németesen víg. Junker-darab, de ártatlan antijunkerséggel. Dráma, és fütyül a drámai szabályokra… És mindezek mellett elég mulatságos darab. Hiszen különben már az gyönyörű dolog, mikor egy német író annyira baleset nélkül tud kedveskedni, mint Kadelburg!… És olyan jóízű alakokat felvonultatni!… A süket alapítványi hölgy, az udvarmester Wollien, aztán a másik Wollien, Ludolf, az áldott lelkű és részeges porosz Mokány Berci, a tudós Wollien; a volt kutyamosó, ki zokog, mikor egykori kapitányát újra látja, és a többi. Szinte mind. Nyárspolgár berliniek sírhatnak, üvölthetnek és hahotázhatnak, mikor e darabot nézik.

És mégis… Tartsuk csak pilula-rangban ezeket a darabokat. Mert hogy írók számára csináljuk a hasonlatunkat: jó ital a müncheni sör is néha (katzenjammerkor pláne), de az érmelléki bakator csak más ám.

Kedves, ügyes, stílusos előadást kaptunk. Nem is tudnók kiválogatni a kiválókat. Mint eseményt írjuk ide, hogy Hegedüs, aki ragyogó figura volt a részeges földbirtokos, az exkapitány, a porosz-szívember szerepében, énekelt is. Egy csacsi, olcsó, de kedves és ismert melódiájú nótát - hasonló szöveggel. Ezt a Náni-nótát dalolni fogják egész Budapesten. Sok a szerep ebben a darabban! Írjuk ide becsületesen, igazságosan írhatjuk: mindenki jó volt. Legelsősorban pedig Gazsi Mariska, Nikó Lina, Hunyadi Margit, Góth, Tapolczai és Fenyvesi.

A közönség, a diétázó közönség nagyon mulatott, de bizonyosan ama félig-tudatos ravaszsággal, hogy milyen jól fog esni ezek után egy francia malacság!… Csak azok a francia írók tudnák fokozni a malacságot!… Ezt a csodát megérdemelné a budapestieknek hozzájuk való ragaszkodásuk…

*

Két szükséges dolgot majd elfelejtettünk lejegyezni. A darab címébe úgy került az *aranypatkó*, hogy ez a Wollien-család címere. Ez az egyik. A másik: tartozó elismerés. Timár Szaniszló nagyon avatottan, ügyes kézzel, írói munkával csinált a Familientagból - Aranypatkót.

Budapesti Napló 1905. február 12.

(Dyb.)

28. JÖN A „TERÜLET”

Jön a „Terület”. Emberek, jön a „Terület”. Künn szerte az országban csikorgó, kemény, zúzmarás télben itt a tavasz. Kis, magyar kunyhókban cserepes virágokat ápolnak. Jön a „Terület”. Hulljon, illatozzon elébe a virág.

Ott fog állni a hallelujázók legelején Bálos Gyuri. Tele lesz virággal az egyik keze. A másik béna. Kéve-etetéskor megharapta fent a dobon a búzacséplő-gép…

Vasárnap beszélgettünk Bálos Gyurival eldugott, messze, oláh-magyar erdélyszéli faluban, ahol ilyenkor februárban búzakenyérről álmodnak gyönyörű álmokat téli zivatar muzsikája mellett sovány, éhes kunyhó-lakók.

A kis, sanyarú faluból sokan elmentek, amióta ott jártunk. Kik a temetőbe, kik meg messzebbre, tengerentúlra, Amerikába.

- A testvérem is ott van. Három esztendő óta ott van. Pénzt küld haza minden két hónapban. Én is oda akartam menni…

Igy beszélt nekünk Bálos Gyuri. Fázott nagyon, mert silány, foltos ruhájú ember. De kimelegedett a maga beszédjétől. A béna kezét legényesen emelgette.

Szorongatta valami, nagyon keserű valami, a torkunkat, s úgy néztünk az őszes, vézna, törött emberre. (Hát kimennél oda az egy, gyönge karoddal, szegény Bálos Gyuri?) De félelemmel, vigyázva szóltunk:

- És maga is megy, Bálos Gyuri? Hát neki mer vágni annak az irgalmatlan messze, másik világnak?

Egy percig hallgat. Ravasz, boldogságos kacagás ragyog ki két kis savós szeméből. Ez aztán belecsúszik a rekedtes hangjába is:

- Most már nem! Most már nem! Eladtunk mindent, az apósom is, én is. Négyszáz forint van együtt. De megsegített bennünket az isten. Hiszen az urak jobban tudják. *Mi* győztünk. Nem kell most már innen elmenni, tekintetes urak. Áldassék az isten, más világ lesz itt. Haza-vergődnek a többiek is. Hiszen most már jönni fog a „Terület”…

Ezt a parasztnak idegen, komoly szót soha még ennyi vígsággal, bizodalommal, ujjongással szájára nem vette emberi lény. Benne volt ebben a szóban minden. Lesz munka. Lesz napszám mindig. Búzakenyér, kövér malac, tyúkhús. Ami szép és kívánatos van e földi életben. Földet vágunk ki a gróf tagjából. Maga portáján fog lakni mindenki. Nem jön a szegény ember nyakára exekució. Lesz dohánytermés, pálinkafőzés. Ingyen temet a pap. Nem nyomorít bennünket a kormány ezer adóval. Bálos Gyuricáért, Ilkáért, Ferkóért, Sanyiért, Pistáért nem kell tandíjat fizetni. Kossuth lesz a király. Elpusztul a német… Jön a „Terület”…

- Ki mondta ezt magának, Bálos Gyuri?

- Ne tessék tréfálni. Tudja ezt már minden gyerek. A hetedik faluban is. Az apósom is, én is utólszor szavaztunk a kis házunk után. De megsegített bennünket az isten.

Boldog hitű Allah-imádó nem tud így beszélni a hetedik paradicsomról. A rongyos, béna, összetört ember beleszépült az ő nagy, szent lelkesedésébe. Jön a „Terület”… Egy percig riad meg csak az arcunktól.

- Úgy-e, hogy jön, tekintetes urak…

Oh, hát pogányok legyünk? Hát öljük meg ezt a föltámadt embert? Mondjuk meg neki, hogy a követ úr, a fiatal, elegáns, negyvennyolcas új követ úr rossz helyen beszélt az önálló *vámterületről* és többet ígért mellé, mint szabad lett volna?…

- Jön, jön Gyuri, Jön a „Terület"…

És azóta zokogó lélekkel gondolunk Bálos Gyurira, a többire és arra a kis erdélyszéli falura, amely nekünk szülőfalunk, ahová néha szerettünk bemenekülni erőt szedni, élőket hallani s temetőt nézni. Most már sokáig nem merünk odamenni. Összeroskadnánk a Bálos Gyuri tekintetétől. Mi is bíztattuk a szegényt, holott mi nem vagyunk követ urak.

Jön a „Terület". Hejh, várják a kis magyar kunyhókban. Ott látom elől a tömegben Bálos Gyurit a béna kezével, a sárga kiéhezett arcával s a kacagó, savós szemeivel…

Budapesti Napló 1905. február 15.

A. E.

29. EGY KÖNYV ÉS EGY EMBER

Legyen ez a hely ma egy könyvé és egy emberé. Adjunk nekik egy napot a jövendőből. A jövendőből, mely úgyis az övék. Az övék, ha fejünk tetejére is állunk. Aminthogy ezt cselekedjük mostanában nagyon. A könyvet egy ifjú magyar kör prezentálja nekünk, a Társadalomtudományi Társaság. Az embert az ifjú magyar forradalom küldi Szegvárról. A könyvnek jóformán neve sincs. A Társadalomtudományi Társaság a magyar társadalomnak gondolatokat küld e könyvben. Emlékezetes, nagy vitáknak eszme-anyagát küldi. Az embernek sem a neve fontos. Véletlenül Mezőfi Vilmosnak hívják.

Ám lássa a magyar társadalom, miként fogadja ezt a könyvet és ezt az embert. Forradalmat hoz mindakettő. Ha nem is akarná. Ha meg is gondolná időközben. Mert a *gondolat* könyörtelen és feltartóztathatatlan erő, még ha az ünnepi ódák is ugyanezt mondják. Minden gondolat sok millió gondolat helyett beszél. Minden gondolat vörös zászló még akkor is, ha a gondolkozás ellen küldik csatasorba. És a szegvári magyar paraszt sem tréfál, mikor felküldi a magyar parlamentbe Mezőfi Vilmost. A szegvári csatamező van olyan históriai, mint az a mező, ahol szétverték a Dózsa György csapatát. Négyszázkilencven ember adta rá szavazatát, de tizenhét millió ember, akinek ma még nincs szavazójoga, vele küldi a törvényhozásba vágyait és reményeit. Mezőfi Vilmos fönt áll a bástyafokon. Megszédülhet, lezuhanhat, fehér zsebkendőt ránthat, *de már ott volt*.

Mezőfi Vilmos, a volt óráslegény, a harcos zsurnaliszta, az első vörös lobogójú magvar népképviselő majd csak eltalál a helyére a parlamentben. Ő neki már megvan a mandátuma. *Ő el van helyezve*. Ne ő róla essék szó először.

Különben is több egy könyv, mint egy ember. A parlament könyvtárába eljut-e vajon a Társadalomtudományi Társaság könyve olyan könnyen, mint a nagyságos urak padsorába a szegvári követ? Eljut-e vajon? A gondolatnak nehezebb az útja, mint a karrierre törő egyénnek. És ennek a könyvnek eredendő, halálos bűne van. Ólomsoraiból olyan beszédek hangzanak hozzánk, amelyeknek a magyar parlamentben *kellett volna* elhangzaniok, ha a magyar parlamentben bon ton volna a gondolat, divat a valóság, és illendőség a kultúra.

Ezt a fiatal magyar kört, ezt a Társadalomtudományi Társaságot, az intellektuális és az *élettel számoló élet* oázisának tartjuk egyre többen a magyar Szaharán. És majdnem így van.

Olvassuk és fölidézzük a nagy vitákat. A modern emberi társadalmak probléma-óriásai kelnek föl előttünk nagyszerűségükben. És szikra-özön, gondolatok özöne rajzik föl, mikor buzogányaik összeérnek. A liberalizmus, konzervatívizmus, szocializmus és anarchia. Körülöttük, velük, értük, miattuk, általuk folyik a harc, igazodik az élet ma már minden kultúrtársadalomban. Egy a célja mindegyiknek: megadni az emberlénynek a legtöbb és legboldogabb módot az életre. Minden irány, jelszó csak értük és alattuk van… Mikor láttuk ez óriások titáni harcát a magyar fórumon? Mikor hallottuk a modern társadalmak nagy jelszavait megzendülni a magyar közéletben s a magyar - parlamentben? Mikor kápráztatta el szemeinket a magyar népképviselet házában a nagy tömegekért, a nép-milliókért összecsapott fegyverek kicsiholt gondolatszikráinak fényes szikra-zápora? Milyen csodálatos is a gondolat. Olvasgatunk ebben a könyvben. Geöcze Sarolta, Gratz Gusztáv, gróf Batthyány Ervin, Szabó Ervin húzták föl a sorompót a négy összecsapó óriás előtt. Négy más világ ez. Négy kiengesztelhetetlenül külön egyéniség: De mert gondolatokra bízták magukat, milyen magasan tudtak szárnyalni!… A harcosok is, a társadalmi fejlődés irányairól folyt vitának szónokai is, micsoda magasságot képviselnek a magyar közélet pocsolyasúroló témái mellett!… Mert ezek az életet nézik, boncolják, s művelik a jövendő számára. És a milliók, a tömegek számára. És mindig eszmékkel.

Ez a könyv a forradalmat hirdeti, mely jönni fog. Tegyék bár e könyvet indexre ott, hol ma húszezer hatalom-osztalékosnak új húszezerrel való kicserélése a világrengető kérdés, ott, ahol egy millió ember is sok, ha szavaz, mert már ezeknek is hiába festik lelketlenül, megtévesztően, pirosfehérzöldre az oligarcha kastélyablakokat. Veszedelemben van a magyar parlamentarizmus, csakugyan. A mai. Jön, fölkészült ellene az élet, a gondolat, a kultúra, a társadalmi lelkiismeret, a nép-érdek, az igazság.

Ezt jelenti ez a könyv is. De ezt jelenti - nem véletlen konszonálással - a szegvári csatatér harci zaja is. Nem kell félteni a „romlott nép”-et. Élet van abban s élni akar az. Az egy millió magyar marakodó urai közé a tizenhét millió elküldte Mezőfi Vilmost. Mezőfi… És Vilmos is. Óráslegény volt. Újságíró. Járt valószínűleg toloncúton is. Agitált és ébresztgetett. Miként a Társadalomtudományi Társaság lecáfolta a babonát, mintha a magyar intellektus idegen volna a művelt világot áthevítő modern, nagyeszmék táplálásától, úgy tett ő kísérletet, hogy a magyar néplélekbe elhelyezze a legnemzetközibb, legáltalánosabb, legvilágformálóbb tömegeszmét.

Jelek ezek, nagyszerű jelek. Már nemcsak a föld belseje dübörög, s az eszmék lovagjai sem tűnnek el a felhő mögött. Kicsoda Mezőfi Vilmos? Mi lesz? Igazi, ortodoxok által is elismert szociáldemokrata-e vagy sem? Majd megválik. És az sem utolsó jel, hogy az első szocialistának számolnia kellett a magyar éggel s a magyar földdel, melyben szent Jókainkuccse van valami… Mert a földes kis királyok ezer holdjai közé szorított szegvári magyar igaz magyar, színtiszta magyar, hogy egy kicsit gúnyolódjunk: autentikus paraszt…

Tisztelt osztályparlament, főrendi urak, képviselők, nagyállású vagy nagypénzű urak, intellektüellek és honhazaffyak, írók, újságírók művészek, egymással s egymás közt olcsón és nem őszintén marakodók, mi mind, jó lesz vigyázni. Hatalmas árjával fenyeget bennünket az *igaz* élet. Ma *egy* könyv jelent meg, s *egy* Szegvár mozdult meg. De a jövendő beszél hozzánk. Jó lesz közelebb engedni magunkhoz az eszméket és a népet. Európai vulkanikus eszmeerők nyúlnak be minden társadalom életébe. És mi is Európában élünk. A nagy, közelgő, törvényszerű földindulásra jó lesz magunkat ellátnunk *európai eszmékkel és magyar népszimpátiákkal!*…

Budapesti Napló 1905. február 16.

Ady Endre

30. SZÁZ ESTE ÖRÖME

Ideiktatjuk írásunk legelejére s mindenekelőtt Berczik Árpádnak azt a levelét, melyet Beöthy Lászlóhoz küldött. Nem mint miniszteri tanácsos, habár a hivatalos híradás ezt is odateszi, de mint a magyar színpadi szerzők egyesületének elnöke. Szép a levél, s dicsőség a magyar színpadi szerzőknek, hogy három társuk száz estéje örömében így tudnak osztozni. Erőt hírdet ez. Mert csak az *erő* tud örülni a *más* sikerének is. És kicsi homályosságok, vajudások s zajongások közt is látjuk mi már, mint veszi birtokába a magyar talentum végre a színpadot is. És nemcsak az operett-színpadot. Beöthy László meghatott hangon válaszolt a Berczik-levélre, a köszönte meg a szerzők nevében is ezt a levélüdvözletet. Íme a Berczik szép levele:

Nagyságos igazgató úr!

A János vitéz századik előadása alkalmából van szerencsém a Magyar színpadi szerzők egyesületének igazgatósági megbízásából úgy Nagyságodat, mint az oly rendkívüli sikert aratott daljáték szerzőit üdvözölni. Minden magyar színterméknek diadala mindnyájunknak javára válik, akik e téren dolgozunk, mert a közönség bizalmát a magyar művek iránt fokozzák, s a színigazgatóknak is tanulságul szolgálhatnak, hogy magyar művekkel is tartós hódításokat vihetnek végbe. A János vitéz fényes eredménye ily rövid idő alatt a magyar daljáték terén szinte páratlanul áll, s emeli e győzelem fontosságát, hogy tisztán nemes, költői s mi nem kevésbé jelentős - tősgyökeres magyar eszközökkel érte el. A magyar művészet a magyarosodást előmozdítván - nemzeti küldetést teljesít, s hogy oly nemzeti mű előadásának, mint a János vitéz, a magyar szellem terjedésére, mindenekelőtt a székesfővárosban mélyreható hatása van: senkisem tagadhatja azt, aki látja, hogy a közönség mily széles rétegeit tudta e mű megmozgatni. A most - fájdalom - elhanyagolt népszínmű elejtett fonalát vette föl ez a daljáték, s ebből a szempontból nem tekinthetjük tisztán színpadi eseménynek. Bár a példa mindenképpen buzdítólag hatna, s a magyar művészetnek további fejlődését nemzeti szellemben elősegítené. Ezt magától értetőleg, csak úgy érhetjük el, ha működésünkben a nemzeti irány követelésén kívül a közönség ízlésének és fokozott igényeinek is megfelelni iparkodunk, s a külföldi termékekkel az összehasonlítást kiállva, a tisztességes verseny eszközeivel igyekszünk lehetőleg kiszorítani azokat.

A mű jeles szerző-hármassága: a szöveg írói, Bakonyi Károly és Heltai Jenő s a zeneszerző, Kacsóh Pongrác méltónak bizonyultak ahhoz a nagy névhez, kinek örökszép költeményét a színpad számára földolgozták.

Nagyságodé pedig, mint igazgatóé az érdem, hogy e művet fölfedezte, annyi szeretettel színrehozta, és olyan diadalra segítette.

Örömükben résztveszünk mindnyájan, akik a magyar színművészet hivatását nem abban látjuk, hogy az idegen szellem egyszerű közvetítője legyen, hanem hogy eredetit tudjon létrehozni, s ezzel egy magasabb cél érdekében nemes föladatot teljesítsen.

Kiváló tisztelettel

Berczik Árpád s.k.

E levél lerótta helyettünk is, amivel Beöthy Lászlónak s a szerzőnek esti-szórakozó, író vagy magyar hálában tartozunk. És most már egész lelkünkkel gondolhatunk - Kukorica Jánosra. Fedák Sárira, a beregszászi lányra, Fedák Sárira új-magyar lelkünk komédiás, játszó kedvének most már kétségtelenül diadalmas lányára, aki valamikori apró cézárnői, de nagyon érthető indulatait elűzheti már. Mert oda nőtt azóta, ahova akart, s mert az oderint dum metuant-ra már akkor sem volt oka, mikor még Bob hercegnek hívták Kukorica Jánost, de már vidéki túrokon Lili asszonyként is könnyeink forrása tájáig eljutott. Megindult a magyar föld, lesz

belőlünk valami. Valamikor nem volt más hangszerünk a tárógatónál. Ma már ezer új melódiára ezer új instrumentumunk van. Új gondolatok, új vágyak, új álmok, új érzések, új színek, új sejtetések, új borzongások szent szomjúsága él bennünk. Egyszerre nem érkezhetnek meg minden szomjúságok csillapítói. De vannak s lesznek új és magyar piktorok, vannak új írók, lesznek új poéták, vannak már régóta koturnusos nemes, új-magyar aktorok… Vannak s lesznek már sokan és mindenütt újak, kiket az új magyar evolúció adott. Ne tessék gúnyolódni és tessék örülni, hogy a dalos, a vidám, a pajkos, a félmelankóliás, a siheder kedvességű, egészségesen érzéki, vidám, könnyű magyar Múzsa is elküldte nekünk az ő új-magyar Fedák Sáriját. Komolyak, ne röstelkedjetek, léhák ne irigykedjetek. Magyar örömmel, bátran lehet ujjongva tapsolni Fedák Sárinak. Mind-mind örüljünk. Mert ez a leány alighanem még több, mint amennyinek eddig látjuk. Majd meg fogják látni!

Budapesti Napló 1905. február 17.

(Dyb.)

31. KÁROLY GÁBOR - KÖZBESZÓLT

A nagy országpalota táján láthatatlan alakban ma délelőtt egy néhai való igaz, nemes ember stációzott az árnyak sietségével néhány percig és - közbeszólt. Ő volt az csakugyan. Az elköltözött, az elporladott derék. - Kaplony vezérnek Gábor nevű, nemes és késői unokája. A kristályos lelkű, nemes és örök nyughatatlanságú, dús családjából kiütő és kiütött. A legendás közbeszóló.

Csodálkozott a tisztes árny. Új volt neki minden. És új mindenek felett a tüntető kedvű nép, mely felett lebegett. A harsogás, a zúgás, a hang, a szó. Tűnődött és beleremegett a sok szenzációba. Mi történt a magyar földön? Elsülyedt, ami volt, minden? A nagy országpalota kapujában íme feltűnik egy büszke úr alakja. Az utca riadalomba tör: éljen! Ki az? Nagycímű férfiú, kamarás, kinek valamikor csupán Bécsben repesett a szíve, s talán ma is ő a magyar Metternich, kinek az ember bárón vagy kamaráson kezdődik. Majdhogy vállakra nem kapja a tömeg. Ejnye be különös. Jön egy pap, akiről azt mondják, hogy nem bánta valamikor, ha imádságos turini szentünket káromkodó, undok szájak bántják, s aki okvetlenül sokallja azt a kis világosságot, ami a népig már leért. A nép szinte a ruháját csókolja. Jön egy mágnás, azok közül való, kiknek rideg latifundiumai Amerikába kergetik a magyar parasztot, vagy a meg nem értett tanok romboló világába. Szinte csókos szerelemmel üdvözli az utca. Jönnek a legzártabb kaszinó lovagjai, akik fütyültek s fütyülnek az ügyvédre, a firkászra, a szatócsra, a latájnerre, a polgárra, a parasztra, a proletárra. Most hallelujával, éljennel rivalgja körül őket a plebs, mi, ti, ők, a semmik, a született declassé-k.

Mi történt itt? És csaknem egytől-egyik gróf és báró szavakat ölelget át harsogva az éljen.

Itt megszületett a demokrácia. Magyar formában talán: gróf vagy báró mindenki, amint tetszik. Vagy lehet, hogy szebb és nagyobb dolog történt. Hiszen régen pihenünk már a kaplonyi templom alatt. Lehet, úgy kell lenni, megtörtént minden üdvös csoda. Nincs főrendiház. Nincsenek kasztok. A papok csak az égiekkel foglalkoznak. A munkátlan nagy urak verejtékkel akarják elfelejtetni, hogy annyit vétettek e szegény ország ellen. Nincs más érdem, mint a munka. Senkinek sem fátuma a születése, a rossz neve, a vallása, az ízlése, az önérzete. Nincs előjog. Nincs végre ostoba címmánia. A nagy fideikomisszumok helyén boldog magyar földművelők sűrű fehér tanyái tarkállnak. Az ipar, a kereskedelem ez ország újjáváltásának nagy munkája, az ex-kiváltságosakban kapta a legbuzgóbb, szinte penitenciával dolgozó katonákat. Demokrácia, haladás, kultúra, jólét, nemzeti hit és nemzeti vagyon. Eljött az ígéret

országa. Vége a bűnnek, az egyenlőtlenségnek, a szomorú kornak, mikor még az is megtörténhetett, hogy egy sereg életet nyomorított, átkozott meg az a vakmerőség, ha a mágnásfiú polgárleányt vesz feleségül például. És több és más és sok hihetetlen ilyen eset. Elmúlt.

…Ám a szellemek tévedése nem több, mint egy gondolat-suhanásnyi idő. Az áldott emlékű Kaplony-utód mindjárt belelátott, mert bele tud látni a szellem, a dolgok lelkébe. Félelmetes, rettenetes világossággal…

…Hát még ott sem talán, ahol akkor? Hát mi ez? Hát ügyes szavakkal ezt az én népemet, én szeretett népemet ripekké lehet tenni?

És íme egy nevezetes Kaplony-utód, híres oligarcha száll a hintójába, kinek testvére volna e szent, e tisztes árny. A tömeg szinte új galvánizációval kiáltja:

- Éljen! Éljen!

Úgy mennek, a fia jön most s haragosan zúg a nép:

- Abcúg! Abcúg!

És jönnek érthetetlenül, furcsán, tarkán az alakok, és zúgnak ugyancsak imigyen az éljenek és az abcúgok.

És ekkor hirtelen mintha azt a régi, rikácsolásában is édes, nemes, haragos hangot hallanók:

- Ez a Bábel tornya! Itt felfordult minden!

Aztán csönd. Nyilván hallucináció volt. S az árny, ha csakugyan itt járt, suhant lázongva, búsan, villámröpüléssel, tisztább, nyugalmasabb, bölcsebb világrégiókba… Még egyszer utoljára közbeszólott.

Budapesti Napló 1905. február 18.

A. E.

32. A MOSZKVAI REKVIEM

(-y) Szent Szerafinhoz imádkozik a cár. A moszkvai archimandrita rekviemet tart. A moszkvai híres gigászi haranggal pedig csoda történt. Megkondult, és most bömböli a veszedelmet. Ez az őrült vészkondulás túlharsog mindent a világon. Nem halljuk egymás beszédjét sem tőle. Nincs lármája ma semminek, csak a moszkvai Kremlnek. Madarász apó kuruc zsörtölődése, a titkos suttogások a bécsi Burgban, a reichsrati pofonok hangjai, a balkáni bandita-zaj, a francia kultúrharc kardcsattogása, Chamberlain legtüzesebb beszédje, a munkás-zubbony és cézár-palást német harca, minden, minden lárma, szenzáció - semmi. Kakasviadal, béka-egérharc alacsony, gyönge nesz. Kong, süvít a moszkvai harang. Ez a rettenetes zúgás elnyom mindent. Ki tudja a szemeit behunyni, füleit betömni, lelkét teljesen a magyar koalíció reménységeihez fűzni, mikor rettenetes földindulás rázza a világot!

Kong, kong a moszkvai harang. A szent város archimandritája misét mise után mond. A világ döbbenve néz egy koporsót, egy új koporsót. Soha még ilyen bélésű koporsót. Hiszen az orosz koporsókba gyakran kerül tépett emberhús-cafat. De ebben a koporsóban van kavicsdarab, páncélfoszlány, kocsi-szög, minden. A bomba, mely Szergiusz nagyherceget kocsistul fölcsapta a levegőbe, s ott széjjelcibálta, nem osztályozott. A lepedőbe, melybe a véres hóról fölkaparták Szergiusz nagyhercegből, amit lehetett s ami megmaradt, kocsiforgács, lószőr, kavicsdarab s egyéb más is került. Kicsi volt a Dante fantáziája, mert a pokol minden kínjánál

több lehet olyan holttesténél állanunk egy elveszített kedvesnek, amilyen mellett Erzsébet nagyhercegnő, Szergiusz felesége, Miklós cár és a többi bíboros rokonok állnak. Oroszország egy megelevenedett s megnövekedett Dante-pokol.

A cár ájulásból ájulásba esik. A szerencsétlen beteg ember őrjöng, s csak a fiát félti, a párhónapost, a mit sem sejtőt. A trónörökös-baba szobája tele van szentképpel, mindenek-fölött Szent Szerafin-képekkel. Szent Szerafin az orosz gyermekek őriző szentje. Ő benne, szent Szerafinban bízik már csak a cár. A felnőtt nagyhercegeket már úgy sem védheti meg az ég minden szentje sem. Ez már bizonyos. Szergej nagyherceget, akit mi, kik mindent és mindenkit a németek által ismerünk és nevezünk el, Szergiusznak nevezünk, ami neki most már óh olyan nagyon mindegy, tehát Szergiusz nagyherceget, lám nem tudta szintén megvédeni semmi. Minden nérósága, még áldott asszonya, felesége, Erzsébet sem, aki kedves a népnek és megkíméltje volt a legelszántabb pokolgépezőnek is. Oroszországban nincs már sem földi, sem égi tekintet. Föltartóztatni nem lehet, amit a vakság és embertelenség fölidézett.

A legdühösebb nagyhercegi vérebbel számolt le az orosz forradalom, amely forradalom már megvan, s amely most már ott sem áll meg talán, ahova rettenetességben eljutott volt valamikor a legleszámolóbb földi mozgalom: a francia revolúció. Oda kell figyelnie, ott kell lennie az egész világnak. Beteljesedtek az idők.

De ne szóljunk így. Jobban elmond mindent egy kicsi kép.

A nagyúr kimegy a Nyikoláj-palotából. Fürödni akar. Gőzfürdőbe megy. És elfelejti magával vinni az asszonyát, a feleségét, akit kímélt a bomba. Páncélingét fölvette magára. Sohse járt e nélkül. Pedig a hű Moszkva csöndes. E szent várost meg akarták ugyan bolygatni istentelen diákok nemrégiben, de Szergiusz rendet csinált. Véres halotti rendet. Tél és néptelenség az úton. És sok rendőr. A kocsit nemes lovak röpítették a havas úton. És amott áll egy szánka, egy polgári szánka, bundás alakokkal. Csupa csöndes, polgár-idilli tónus. És tíz perc múlva a másik kép. A szent, csöndes, titokzatos Moszkva lázadva él. Rohanó rendőrök, katonák, polgárok, parasztok. Egy eszeveszetten síránkozó asszony rohan pongyolában az utcán arra, hol legsűrűbb a raj. És ott kapargatják a havon a széttépett nagyhercegi hulla piszkos darabjait. Közben semmi sincs. Csak egy kézdobás. Egy rettenetes dördülés. És a Kreml kapui zuhannak be, nehogy meneküljenek a gyilkosok.

És lehetetlen nem szimbolizálni. A rohanó kocsi lovai sebezve száguldanak tovább. Kőfalhoz verődnek. Úgy kell agyonlőni őket. És halálra sérül az ártatlan kocsis. Mint majdnem mindig történni szokott. Nem Oroszország sorsa lesz ez? Nem a pusztulását jövendöli a zsarnoknak is, az elnyomottnak, a bűnösnek, a bűntelennek is? S a história rohanó szárnyas, orosz lovait nem kell-e majd lebunkózni, agyonlőni? Nem lesz-e ebből a forradalomból olyan vértenger, mely minden országok gátjait áttöri?

Kong, kong szent Moszkva csodálatos harangja. Ilyen vészkondulás talán még sohasem zúgott a világon. Az apró-cseprő lármák nem hallatszanak most meg. A moszkvai vészharang az egész világnak szól. A moszkvai archimandrita csöndes miséket mond. A harang zúg. A világ pedig megriadtan figyel. Kit fog szétszedni a levegőben a legközelebbi bomba?…

Budapesti Napló 1905. február 19.

33. LAURA FÉRJE NYILATKOZIK

Petrarca megjárta. Laura férje lenyiltterezte. Blaszfémiába azonban ne essünk. A miskolci Petrarcáról van szó, ki díjnok és lantverő. A miskolci Lauráról, akinek a neve Melánia. A férj pedig, aki aligha nevelkedett a provánszi szerelmi törvényszékek trubadúrméltányló szellemében, szigorú úr. Sajnáljuk, hogy a neveket nem hallgathatjuk el. Dehát ők nyílttérbe kívánkoztak. Minél fogva tehát csak hálásak lehetnek, ha ügyüknek még nagyobb publicitást adunk. Egy miskolci újság a maga nyíltterében a következő nyilatkozatot közli:

Nyilatkozat

Melánia (hírlapi közlemények) cím alatt a helybeli könyvpiacon a napokban ónodi Tóth Kálmán nevű megyei díjtalan gyakornoktól egy nyomtatott versfüzet jelent meg, mely nekem és nőmnek lett ajánlva. A nagyközönség tájékoztatása céljából kötelességemnek tartom ez úton kijelenteni, hogy ezen füzet az én megkérdezésem és tudtom nélkül jelent meg. S miután nevezett többek előtt odanyilatkozott, hogy házamhoz bejáratos volt, s hogy nekem szándékáról tudomásom volt, kijelentem, hogy én ezen magáról megfeledkezett éretlen egyént e füzet megjelenése előtt nem is láttam soha, s hogy ellene a füzet tartalmának reám nézve sérelmes volta és nyilvános meghurcoltatásom miatt illetékes helyen a kellő lépéseket megteszem.

Miskolc, 1905. február 16.

Gulassa Andor
máv. ellenőr

Kell-e ezt a nyilatkozatot imitt-amott aláhúzogatni avagy keresgélni benne azt, amit önként, de talán sokban igaztanul sejtet?

Nem, nem. Ne is beszéljünk Miskolcról és Melániáról. Sem a méltán haragvó Gulassáról. Sem a miskolci trubadourról.

De mégis talán a miskolci Petrarcát ne bocsássuk ki a ceruzánk alól. Beszéljünk egyenesen hozzá, Ónodi Tóth Kálmán úr, ön jól teszi, hogy használja a predikátumát. Mert volt nekünk egyszerű Tóth Kálmán névvel egy nemes, nagy magyar poétánk. Ebben az országban, ahol nehezen tudnak különböztetni, a legfölöslegesebb megkülönböztetés sem fölösleges. Ónodi Tóth Kálmán úr, nem olvastuk az ön verseit. De ha ön volna az új és magyar Petrarca, akkor sem telnék önben örömünk. Laurát, az igazit, tán Laurának sem hívták. Petrarca a saját maga számára volt szerelmes, a saját szomorúságára, könnyeire és szakállára, ha volt neki. De nem a világ számára; hogy az benne asszonycsábító Don Juant lásson. Éppen azt írtuk haza Párizsból egyszer, gyanúképpen, hogy Laura, akit talán Lolának vagy Glóriának hívtak, meghallgatta az ő poétáját talán. De evvel nem dicsekedhetett el szonettben Petrarca. Nem ám.

Hallott-e ónodi Tóth Kálmán úr Saint-Beuve esetéről? Már régen porlad ez a nagy ember, de még ma sem tudják megbocsátani neki derék nemes, nagy elméjű franciák, hogy versben, dedikációban, prózában, levélben beszédben gyanút hintegetett egy barátja felesége ellen. Pedig Saint-Beuve-nek sok mindent meg lehet ám bocsájtani. Valószínűleg többet, mint ónodi Tóth Kálmánnak.

Szeretjük Laurát, Lillát, Melániát, és óh nagyon néha vissza is szeretnek bennünket egy kicsit, de ebből nem szoktunk reklámot csinálni a férfiasságunknak vagy férfiatlanságunknak.

Éppen Saint-Beuve-re írta szellemes francia toll, hogy úgy konstruálta meg a barátság fogalmát, hogy a jóbarátunk feleségének udvarolni illik. Szabad ez. Verset is szabad írni Melániához. De gácsérrucáskodni nem illik ám, ónodi Tóth Kálmán.

Titkos és erős sejtésünk különben, hogy amiként méltatlanul lett az ónodi Tóth Kálmán múzsája Melánia, akképpen a versek rettenetes hazug, rossz versek lehetnek. Csakis fűzfapoéta juthatott a miskolci sorra.

És a miskolci Laura férjének kár volt nyilatkozni. Nyilttérnél kegyetlenebbül elbánt önmagával ónodi Tóth Kálmán már akkor, mikor a verseit kiadta.

Budapesti Napló 1905. február 19.

A. E.

34. VÉNUSZ ÉS AZ ÁLMOK

Menzel nem ismerte az asszonyokat. Soha életében. Diadalmas piktorként és excellenciás nagyúrként szállott a sírba. Goethe óta nem volt talán ilyen harmónikus, teljes földi karrier. De a csókból mi sem jutott neki. Így híresztelik ezt, és így beszélik világszerte. …Viszont szegény Hartleben, akiről s bús haláláról írtak majdnem annyit a magyar lapok, mint a berlini nagy festő öregről s kései, szép végelgyengüléséről, milyen más sorsot kapott az emberi életek elvégezőjétől, mint a nagy Menzel. Ő ismerte bezzeg a csókot. És nem jutott el még csak a legmagasabb rendjelekig sem. Hát még milyen messze maradt lelke művészterveitől!… És hogy kihullott az asszonyok kezéből is. Meghalt delírium tremensben. A szivét elégetik Bresciában. Az asszonyainak pedig, a két állandónak, csak villát hagy, tantiéme-jogokat s értékpapírokat. Művészterveit az asszonyokhoz kötötte, s szomjúságát végre is csak a pálinka oltotta. A feleség és a hű barátnő egyetértésben osztozkodtak rajta, míg élt. Mint férfiún és mint pénzkeresőn. Meg nem értették, előre nem vitték, csalogatták s tönkretették. Ő verseket írt hozzájuk, és pénzt szerzett nekik. Ők, az asszonyok pedig csak venni tudtak tőle, adni neki nem.

E két eset szomszédos és aktuális. Van hozzá egy harmadik is. A híres Medicis-villában, a franciák római művészházába feleséges művész nem teheti be a lábát. A jövő évben talán már ott lesz a Medicis-házban a piktor, a szobrász, a muzsikus, a színész mellett a poéta is. De a poétának sem lesz felesége. Hiába minden ostrom a Medicis-villa ellen. A francia hivatalos világ bölcsen ellentáll. A Medicis-házba, Rómába, a művészetek és művész-álmok szent városába nem küld feleséges művészt a francia kormány. Mintha csak azt akarná mondani: legalább amaz egy-két évig maradjatok az önmagatokéi. A Medicis-villa pedig áll ott Rómában, mint egy kis mementó a világ művészeinek: ne házasodjatok; s a házasságtalan csókokkal se éljetek vissza, mert a ti rendeltetéstek a szomjúság, az álom, a balga és édes magasba-törés…

Ugy-e ismerik a Botticelli vásznát? Mars alszik, álmodik. Vénusz nézi. És, oh, miként nézi!… Van abban a nézésben gyöngédség és tigrisség. És valami csodálatosan bájos, de gyilkos *irónia*… Vénusz nem szereti, ha a férfi álmodik. A művész kiegyezhet minden más istennel. Evvel az eggyel, Vénusszal nem. Ez az egész férfiút követeli s az összes álmokat.

Nem hirdetjük föltétlenül a *művész-celibátus* tanát. De tolakodóan áll előttünk a két szomszédos halott árnya, a Menzelé s a Hartlebené. Hiszen rettenetes a csókról lemondani. De nem rettenetesebb rájönni arra, hogy a csóknál a pálinka is többet ad vissza az elveszített álmoknál? [!]… És élhet-e művész álmok nélkül?…

Budapesti Napló 1905. február 22.

A. E.

35. A SZEGÉNY ERICH KOPONYÁJA

Már megint ez a delíriumos Hartleben. A német Maupassant. A dekadens új-pogány. A halott. Mióta bevégezte az álmatlan földi pályát, azóta több meséje van Hartlebennek. Mégis csak igaza lesz Bródy Sándornak:

- Viharosan, szépen, gyorsan érni meg a halálra: ez a cél. Hogy közben miket írunk, az olyan mindegy.

Hartleben már beérkezett. Sokan elparentáltuk. A dalait hiányosan mondta el. De viharosan élt. És most halottan új poémákat küld nekünk…

Bolyongó koponya, ez is a halottnak a verse. Hartleben halotti testéről testamentum szerint levágták a fejet. A test elhamvadt Bresciában. A fejnek csináltak egy ideiglenes mész- és cink-ágyat a temetőben. Hadd tisztuljon ott meg.

Ám jött a levele az özvegynek Saloba. Neki kell az ura koponyája. Mindjárt. Nehogy a szerető foglalja le. Egy szóval kellenek a hamvak. Kell a fej. Sejti ez a kiváló asszony, hogy néha többet ér egy halott költő koponyája, mint egy elevené.

De doktor nem akadt hirtelenében, aki díszes csupa-csonttá nyesse meg az elágyalt fejet. Nyolc nap múlt ekkor a halál óta. Nyers volt még a fej. És egy inas goromba kése kezdte tisztogatni. Ekkor derült ki, hogy egy ládika sincs a temetői ágy mellett. Az inasnál volt egy nagy újságpapíros. Talán olyan, amelyen rajta volt a Hartleben nekrológja. Belecsomagolta a koponyát, amelyet, hejh, sokszor feszítgetett az alkoholgőz. És vitte az inas a hóna alatt. Mintha egy lepény volna. Vagy egy leveses-csésze.

Az út pedig kocsma mellett vezetett el. Az inas megszomjazott. Az inasoknak is szabad szeszre szomjazni, nemcsak a költőknek.

A csárda asztalára tette le csomagját. A borozók kíváncsian nézegették. Egy-két részegebb atyafi ki is józanodott talán tőle. Mert nem volt szép látvány e koponya.

És nagysokára került csak valaki, aki e siralmas, fonák, bántó szituációból kimentette a pogány német poéta koponyáját, melyben, hajh, nemcsak szeszgőz hajlékozott, de - töméntelen nagyszerű gondolat s új melódia is.

A német újságok pedig botránykoznak, vádolnak és sírnak. Hogy ilyen bolyongásra jutott egy nagy német költő koponyája!… Óh, jaj… Szeretjük a szép földi szokást, mely a halottnak nagykegyesen és könnyek között megad mindent, amit az élőtől megtagadott. Miért e síránkozás? Hartleben sem vetette meg a csárdákat. Boros-pohárhoz sűrűen kergette a világ kegyetlensége. Hát nem hozzá illő, szép véletlen ez? Hát nem igazi Hartleben-vers? Újságpapírosban a megnyiszált poéta-fej, csárdaasztalon, borospoharak közt… Egy utolsó vidám óra, mielőtt odakerülne az üzlet-zseniális unott feleség mellé, akitől egy másik asszony-hoz menekült volt élőkorában, hogy aztán ettől a szeszhez meneküljön…

Ez a bolyongó koponya velő nélkül is nagyszerű verseket tud adni. Nagyszerűbbet talán, mint a szintén bolyongó, eleven Hartleben eleven feje. Arról pedig nem tehetünk, hogy az eset kissé hajmeresztő. Igaz és emberi. És költői. Gringoire-uccse!…

Budapesti Napló 1905. február 24.

A. E.

36. A BOSZORKÁNY

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Azt mesélik, akik Sardou-t intimusan ismerik, hogy az öreg úr semmin sem mulat olyan pompásan, mint poéta-ember vérrel írott darabján. Ha tudná például, hogy két hét múlva valahol Moszkvában vagy Chicagóban nagy színpadi bukás lészen, fagyhalált hal egy kegyetlenül hideg közönség előtt bizonyos forró, nagyratörő, büszke, nem alkuvó író ember, ha tudná ezt bizonyosan Sardou, odautazna - élvezni. Hát szó sincs róla, az agg milliomosnak van oka megmosolyogni a poétákat. Hanem mégis csak érdekes, hogy ennek az embernek nincs semmi lelki harca, furdalása. Még ebben is szerencsésebb a többi sikerlovagnál, akik néha-néha mégis csak lenézik önmagukat.

Különben lehet, hogy így van vele Sardou is. És dacból csak azért is lesz még egyre *sardoubb*. Mint például a ma esti darabjában.

Mi talán egy kicsit elnémetesedtünk a színpad túlbecsülésében. Nem az egész magyar publikum, de e publikum egy jeles része. voltaképpen a színpadról szívesen kellene fogadnunk mindent, ami egy kicsit is érdekes. Vagy ami alkalmat ad a színésznek, hogy nekünk egy igényi vagy vonalnyi új gyönyörűséget adjon. Ám Sardou-val, ezzel a ravasz, zseniális, ezer, sőt ezeregy-mesterrel, aki csak egy pillanatig sem lesz olyan könnyelmű soha, hogy a lelkéből mutasson valamit, vagy emberről embernek szóljon, nem is igen érezteti a mi publikumunk, amit szeret éreztetni kegyetlenül sokkal érdemesebbekkel és - ügyetlenebbekkel. Fölült neki - hogy szépen írjunk magyarul - és fölül neki mindig, mert talán föl akar ülni.

A boszorkánynak bizony nem mondjuk el mi a meséjét. Rémes időkbe helyezett rémes történet ez, rémes raffinériával megcsinálva. Egy eltorzított, ellázasított Carmen-mese. Játszódik a Ballagi Aladár kedvenc korszakában, amikor a szent spanyol inkvizíció a mór, az eretnek, a zsidó és a gondolkozó számára előzékenyen megvalósította az egyházi atyák fantáziájában élő pokolnak minden kínszenvedését. A hősnő *Zoraya*, nemes, forró vérű, emberfölötti mór-asszony, aki szerelmével elveszít egy büszke, nagyon nemes, szép Dont, Enriquezt. Történik pedig ez 1506-ban, mikor már vége a mór-uralomnak s dühöng a keresztyéni érzés Hispániában. A két szerelmes egy mérges, halálos csókban pusztul el. De addig… Mi minden történik addig! Ha Sardou hinne önmagának csak egy kicsit, nem lehetne ezt a darabot végignézni. Egy sereg idegrendszer jelentené be a csődöt a negyedik felvonás végéig. De szerencse, hogy Sardou beleláttat folyton a maga boszorkánykonyhájába. Ez megkönnyebbülés, mikor már szinte baj van, s szinte elordítjuk magunkat. Éji találkozás, vad, fegyveres jelenetek, ráolvasás, hipnózis, agyonfojtás, ledöfés, hisztériás ölelkezések, rejtekajtók, cselek, megrohanások, nászünnep, szökés, szerenád, harangzúgás, máglya, csavar, emberkínzás, gyilkos csók… Tessék folytatni. Van ebben a darabban minden. És vannak benne átkozottul dicső színészszerepek. Különösen kettő. E kettőért sok mindent megbocsájtunk. Természetesen Márkus Emiliáé az egyik. Szép volt e nagyasszony, boszorkányosan szép mór-nő. És ha olykor a deklamációjával célzott arra, hogy talán opera-librettónak jobb lenne ez a darab, viszont soha talán még izgatóbb, fölindítóbb nemes erőt nem vittek még ilyen darabra. Nem vitt a nagy Sarah sem.

A szorongó, idegeiben megkínzott publikum izgalmát ő nemesítette meg. Viharzott is felé a taps. És jó volt az est arra is, hogy megismerjünk most már igazán egy fiatal, erős színész-embert. Odry Árpád ez, aki a vívódó, becsületes, erős fiatal talentumában nagy ajándékot hozott a Nemzeti Színháznak. Nagy dolog az, művészkálváriát jártságot jelent, mikor egy fiatal színész még egy Sardou-darabban sem adja olcsón magát. Szerencsés színpadi alak, lélek és becsületesség. Nagy kvalitások. Megértette s megtapsolta nagyon a közönség. B. Lenkei Hedvig, Pethes, Szacsvay, Iványi, Gyenes s a többiek is mind nagyon jók. Szinte túlgondos

rendezés. Fényes kiállítás. A darab fordítása pedig szegény néhai, nagyérdemű Fái J. Bélánkat dicséri fájdalmas posthumus dicsérettel. A közönség pedig?… Sardou darabja, érdekes, betegül érdekes és sardou-i. Nem tudta kivonni magát a tőrül vetett, egymást kergető hatások alól. És nagy mentsége volt a színészek remeklésében. Ám akármi néven nevezzük a gyermeket, Sardou sikerének, színészek sikerének, az előző bukások sikerének, az érdekesség nagy színpadi parancsa sikerének, akárminek, a valóság: a siker. Ez már így volt, és így lesz, mióta világ van és - siker.

Budapesti Napló 1905. február 25.

Dyb.

37. JÓKAI SZOBRA

Várjuk várjuk, hogy gyűljön a pénz. Nincs pénz. Nem gyűl. A magyar társadalom nem siet szobros emléket állítani dr. Jókai Mórnak. (Ő büszkén viselte nevében a dr.-t és büszkén nem viselte az y-t.) Miért? Valami nagyszerűbb hálára készül ez az ország a szobornál? Nincs pénz? Vagy hála sincs?

Nem sírunk. Mert a célhoz ért. Nagyot nem illik siratni. És jaj volna nekünk, ha Jókainak szüksége volna arra a szoborra, melyet neki az 1905-ik esztendő Magyarországa állíthatna. De róni lehet könnyek nélkül is. Írni szabad. Még…

Hol élt ő!… És hol élünk mi!… Félénken írjuk ide, de ideírjuk mégis: nekünk talán nem is szabad szobrot állítani dr. Jókai Mórnak. Tessék csak tovább szorongatni a kis pénzt. (Mert sok pénz nincsen itt, s ami van, az is kevés helyen van.) Tessék belőle mandátumot vásárolni. Rivierázni.

Jókai várhat. Hát a Nagynak szoktuk a szobrot állítani? Soha. A szobrot *magunknak* állítjuk, hiúságunknak, szereplő-vágyunknak. A magunk értékének. És ha e percben Hunnia nem akar Jókai-szobrot, a magyar társadalom értéke olyan, amilyent Jókai súlyával megmérni nem lehet. És ez a mi bajunk. Nem a Jókaié. Magunk miatt sírjunk.

Mi is történt velünk? Példátlan eset a kultúrhistóriában. Megnőttünk számban, hitelben, cifra mázban. Mesék kerengnek amerikai előtörésünkről. És megfogytunk a kultúra lényegének a becsülésében. Rettenetesen megfogytunk.

Ötvenhét esztendővel ezelőtt Jókay Jókai lett. Nem fontos. De érdekes ez is az ipszilon-űzés e furcsa idején. És Jókait, az ifjút, vezérül fogadta a nemzet. És ő megindult fényességes útján. Irány: ad astra. Mondjuk: magyar Európa. Ő nem állott meg egy percig. Ő haladt az útján. Századokon átpillantott. Tört, robogott előre. Nemesen, dicsően, magyarán… És mi? Kétszer voltunk csak a sarkában: negyvennyolcban és hatvanhétben. Egyébként cammogtunk. Vagy eltévedtünk. Vagy visszaszaladtunk. Hol élt ő, és hol éltünk mi! Hol járt ő, és hol jártunk mi!… Ma talán hátrább vagyunk, mint mikor ő elindult. És még hol leszünk?

Ma még szabad írni. Hát írjunk. Nem döbbentek meg önök már, ha feudális, büszke mágnást automobilban láttak? Nem jutott eszükbe: íme ez a lény a középkorban él vágyával, akaratával, egész kis primitív lelkével, s a modern emberi haladás legújabb mozgó gépébe bele mer ülni. Ez vagyunk: mi. Postánk, vasútunk, telefonunk, parlamenti palotánk, orfeumunk, nyomorúságunk, betegségünk, mindenünk, mindenünk, ami külsőség: veszettül kimívelt. De a lelkünk!… Az visszamaradt. Hova tört előttünk Jókai!… A lelki míveltség, a belső kultúra

kiváltság lett, mint az y. Ha valakit erre való hajlandósággal vert meg a sorsa, ki kell innen kapcsolni a lelkét. Rettenetes.

No és most a politika. Már buzogányok ütnek az író kezére. Sivár, lelketlenség, kultúra-ölés: a magyarság nevében. Csak keressenek ki egy költő-politikust a mai negyvennyolcból. Mérjék Jókaihoz. Belereszketünk a fájdalomba.

Nem baj. Lesz Jókainak szobra. Nem zuhanhat Afganisztán-rangra ez az ország, melynek Jókaija is volt. Nincs pénz? Nem gyűl? Talán ne is gyűljön. Most ne. Nem vagyunk méltók a Nagyhoz. Elmúlik ez az ítélet-idő. És ez a magyar társadalom megleli azt az utat, amelyen Jókai járt, szállt fényességesen. És lesz Jókainak szobra. Azaz meg fogjuk magunkat tisztelni Jókai szobrával.

Addig pedig csak még valamit írjunk ide. Ha Gaston Deschamps a Temps-ban a külföld új szellemóriásairól ír, Dosztojevszkij, Ibsen és a többi mellett mindig mint ékes magyar toronyra mutat Jókaira. Példa arra, csak egy kicsi példa, hogy minket ő általa ismer és értékel a világ. Ha tudnák!… De jó, hogy még nem tudják.

Budapesti Napló 1905. február 26.

A. E.

38. MIRE HERCEGNŐK LESZÜNK

Pál nagyherceg régi ismerőse az újságolvasóknak. Nagyon szeretjük mi őt, kis-emberek Londonban, Bécsben, Budapesten, az egész világon. Voltaképpen csak és csupán azért, mert nem szereti őt a cár. Furcsán, demokrata lelkünk óhajtása szerint házasodott e szimpatikus nagyherceg. Rangon alul. És mi kimondhatatlanul boldogok vagyunk, mikor a nagyurak rangon alul házasodnak. Azt képzeljük úgy a szívünknek a mélyén, hogy ezt ők a - *mi kedvünkért* teszik. De azért nem ez a fődolog, hogy a cár bőszen haragos. Lessük a híreket. Mi van Pállal? Csak *per* Pál. És mi lesz az asszonnyal? Enged-e Európa legnabukodonozoribb udvara? Beletörődik-e már végre a házasságba a legfelségesebb fehér cári család? Néha békehírek jönnek. Pált kegyelembe fogadják. Az asszony nagy címet kap. Elválnak. Vagy Szentpétervárott élhetnek. Vagy valami ilyenféle. Ez mindig elkeserít bennünket. Mi úgy kívánjuk, hogy a cári famílía minden tagja minden órában epeömlést kapjon Pál miatt és az asszony miatt.

És most nagy veszedelem fenyegeti e komplikált és nemes indulatunkat.

Szent Oroszországban tudvalevőleg egy kicsit vadászgatnak a nagyhercegekre. Egy-kettő s a nagyhercegek darabokban repülnek az ég felé. Úgy beszélik, hogy ez nem esik nagyon jól a cárnak. Bár mindenesetre jobban esik, mintha ő röpülne. Az is lehet, hogy az ő híres lyoni kuruzslója és jósa azt jövendölte, hogy míg lesz elég nagyherceg a bombadobók kezeügyében, őreá nem kerül majd a sor. A faktum az, hogy fogynak a nagyhercegek. Mit kellene csinálni? Ilyenkor az apagyilkos nagyhercegeket is kímélni kell. A cárnak eszébe jut Pál. Ki kell ezzel a szamárral békülni. Ezt gondolja. És megy Pálhoz az üzenet.

Az üzenet, a cári üzenet, legalább is jóízű. A nagyherceg úr váljék el a feleségétől, s vegyen el egy hercegnőt. Amint ez illik. Válhassék így esetleg majd apjává sok nagyhercegnek. Mert a mostani felesége nem adhat nagyhercegeket Pálnak. Sőt kishercegeket sem. Az ő mostani házassága *morganatikus*. Hiszen tetszik ezt ismerni, ugy-e? A cár kegyelmes. Szíve van ennek az embernek. Költő ez. Tud ez gondolni a szívre is. Pálnak szabad lesz ezután is szeretni a

feleségét. Azaz a volt feleségét. Pétervárott majd berendeznek egy palotát az elvált asszonynak. És rangjához illően férji állapotát e palotában akkor feledheti el, amikor csak akarja, és ideje van reá. Még ez nem minden. A nő, kinek az volt a bűne, hogy nem hercegnő, a cár kegyelméből, *mihelyst elválik*, hercegnő lesz. Még ez is.

Egek kapuja! Ezek a legnagyobb urak minő magasságban állanak erkölcseikkel még a Nietzsche-erkölcsök fölött is.

Tessék csak végiggondolni ezt a cári ajánlatot. Csinos, ugy-e? Közben pedig valószínű, hogy Pál nagyherceg számára kapnának olyan vérbeli és ranghoz illő hercegnőt, ki minderről tudva, hozzámenne Pálhoz. Ez már a legideálisabb magassága az erkölcsi nyűgökből kiszabadult lelkeknek.

Nekünk legjobban az tetszik, hogy Pál nagyherceg felesége, mihelyst nem lesz felesége, hercegnő lesz. Nálunk ezt másképpen hívják.

Különben pedig bízunk a szimpatikus Pálban.

Budapesti Napló 1905. február 28.

A. E.

39. MAGYARUL IS TUDNAK

Úgy van. Tudnak azok mindent. Még magyarul is tudnak. És mi még néhány évvel ezelőtt csak annyit tudtunk ő róluk, hogy „Yokohama, Nagasaki, Hakodate, hajh”.

Yokohamában meghal egy magyar, aki Komáromból vándorolt a krizantémok országába. A japáni hivatalos urak erre levelet írnak Komáromba - magyarul. Ha megcáfolják ezt a hírt, akkor sem baj. Bizonyos, hogy a kis muszkaverők magyarul is tudnak, ha kell.

Hiszen már írtak is így egynehányszor. Egyébként is bizonyos, hogy e messze emberkék ismernek bennünket. Francia lapok írják, hogy fegyházaik magyar szisztémájúak. Most meg a dohánygyáraikat is magyar mintára fogják megcsinálni. Talán a postájuk is tőlünk okult.

Magunk is ismertünk egy kis japánit, aki a magyar alkotmányt jobban ismerte, mint szeretett dalmát testvérünk, dr. Trescica Pavicica osztrák képviselő úr, aki most ott künn Amerikában - így írják az amerikai magyar újságok - szláv szövetséget csinál ellenünk, s Európa veszedelmének hirdet bennünket.

Hát egészen haszontalan náció mégsem lehetünk, ha e praktikus kis csoda-emberkék törődnek velünk, És erről érdemes beszélni. De csak szomorúan.

Mióta ők csinálják a történelmet, a kis japániak, nagy a gusztusunk rokonságba lépni velük. Banzájozva vélik köztünk sokan, hogy mi is olyan kiváló nép vagyunk. Majd csak egyszer mi is megszólalunk.

Holott pedig ez a vélemény a magyar nacionalizmusnak egy bogara csak. Persze, persze. Mi csak azt csodáljuk, hogy ők verik a muszkát. Ez imponál ugyan ma az egész dicső kultúrvilágnak. Csak Nyemirovics Dancsenkó, ez a zseniális harctéri riporter árulja el néha akaratlanul, komoran, hogy ezek a modern hunnok nem afféle kultúrbestiák, okvetlenül hadakozó félvadak. Megélnek ezek majd háború nélkül is. Csak engedjék, hogy éljenek. Miközben fájdalmasan, de hősiesen áldozzák föl a maguk sok ezrét, az országban szakadatlanul folyik a munka. Az idegen túristák, világutazók szabadon járják be Japánt. És ámulnak. Mi Amerikától félünk? Itt Japánban nő Európa fejére egy különb és emberibb kultúra. Ha ez sárga

veszedelem, hát - sárga. De miközben Mandzsúriában ömlik a vér, az egész világ államait tanuló és tanulmányozó japánok kóborolják be. Sőt luxusos vágyúak is akadnak közöttük. A Riviérán az idén már nagyon sok a japáni. És a párizsi Szalónok legszenzációsabb műalkotásai, míg a francia kormány magyar módon kunktátoroskodott a megvevésükön, elkeltek. Megvették a kis japániak, s elvitték a tokiói s egyéb múzeumokba. S miközben Mukden körül világrengető csata folyik, Komáromba magyar levél érkezik Yokohamából.

Ilyen ördögök ezek a sárga ördögök. Bárcsak igazuk volna a magyar nacionalistáknak. Bárcsak rokonságban volnánk velük.

De nem vagyunk. Ők még magyarul is tudnak. Mindent tudnak. Az egész világgal tudnak számolni. Mi ellenben keveset tudtunk, s azt se jól.

Van egy, néhány hét óta tartogatott, furcsa, bizarr, de nem is olyan lehetetlen ötletünk. Magyar nagy és pénzes uraink alapítsanak magyar ifjak számára vagy tizenöt stipendiumot. E stipendisták egy-egy évet töltsenek künn, Japánban. Hátha igaz a hunn-rokonság. Hátha ott, szélső Keleten a rokonainktól könnyebben megtanulhatnók mindazt, amit itt Nyugaton kellett volna, s nem tudtunk…

Budapesti Napló 1905. március 2.

A. E.

40. KIRÁLY AZ ÁROKBAN

A királyokat gyűlölni, általában, mint olyanokat: ez az ízetlenség, hála istennek, alaposan kiment a divatból. De gyűlölni egy királyt, úgy, mint egy-egy veszedelmes és kellemetlen urat az ismerőseinkből, vagy utálni, mint például Papp Ferencet, a ma elítéltet: ez más. Hányan vagyunk, ismeretlenek, szürkék, koldusok, akik Lipót királyt úgy gyűlöljük, mintha elcsábította volna a feleségünket, nyakunkon hagyott volna egy nagy summájú váltót, vagy elvette volna gyermekünk szájából a kenyeret. Kultuszt csinálunk e nagy gyűlöletből. A hírlapok pedig gondoskodnak róla, hogy növekedjék a mi mulatságos antipátiánk. Hah, hogy gyűlöljük, miként utáljuk e fölkent földi istent, csapodár férjet, gőgös urat, szívtelen atyát, rossz királyt, szoknyabolond férfit, utolsó embert. Mert mi igazságosak vagyunk. Mert mi mindent jól tudunk. Mi mindent megéztünk. Budapesti idiómával: jól vagyunk informálva. Lipót: monstrum, utálatos, koronás Nietzsche-embrió. Mikor a szökés után, a párizsi Continentálban fenséges Lujza leánya fogadott bennünket, s elmesélte ifjú kora szenvedéseit, királyi atyja végzetes szerepét az ő egész izgalmas, szomorú életében, emlékezünk, hogy bombával szerettünk volna mindjárt Brüsszelbe utazni.

És most egy kis hír érkezik karneváros, édes, szép Nizzából.

Lipót királyról szól e hír:

A király automobilon Monte-Carlóból Nizzába ment a nevezetes Corniche-úton, amely igen keskeny és magas. Egyszerre az út egyik fordulatánál észrevette a király, hogy egy asszony jön szemben az automobillal. Az asszony gyermekkocsit tolt maga előtt, a másik gyermekét kezénél fogva vezette. Kitérésre gondolni sem lehetett, s arra sem, hogy az automobilt megállítsák. És a király belefuttatta a vad automobilt a meredekbe, az út mellett elhaladó árokba. Az automobil az árokba zuhant. Összetört.

És csak véletlen, hogy nem tört ki a Lipót király nyaka is.

A monstrum, a gonosz, a koronás önző, inkább a maga nyakát kockáztatta, mint a szegény, polgári asszonyét s két maszatos gyermekéét. Hogy ez nagy és nemes dolog? Bizony az. Ebben az időben még, amelyben mi élünk. Mi baja lehet egy hatalmas királynak, aki életeket pusztít? Hiszen ma még talán szinte kötelessége ez.

És újra ez a régi nóta. De megrázóan tudta ezt mondani szegény, néhai madárarcú, angyallelkű Michel Lujza. Az ember kötelessége megérteni minden embert. És ha megértjük egymást, már szeretjük is. Nincsenek rosszak, és nincsenek jók az emberek között, Azok vagyunk, amiknek muszáj lennünk, s nem ismerjük még azokat sem, akikkel egy életet éltünk. Testvéreink az impresszionizmusban, a gyorsvégűségben, a rossz idegekben, a hirtelen ítélkezésben: okuljunk. Ne legyünk vagy próbáljunk ne lenni igazságtalanok - még a királyokkal szemben sem.

Budapesti Napló 1905. március 4.

A. E.

41. A SZÍNHÁZ ÖRDÖGE

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

A szituáció igen-igen érdekes. Mielőtt már a függöny felgördülne. Szécsi Ferenc akar a színpadról beszélni - a színpadon. Egy kicsit irigykedünk. Úgy elmenni a színház tájáról, hogy bölcsen derűsen, fölényesen nézzünk az elhagyott, alanthagyott, csodálatos tájra, s írjunk róla nem a benfentes, régi lázzal, de a régi szerelemmel: ez szép dolog. Ez az egyik fele az érdekességnek. A másik: az önző bizalom. A Nemzeti Színház Szécsi-darabja, az Utazás az özvegység felé már kényelmes önző bizalommal tölt el mindannyiunkat; okvetlenül érdekes dolog lesz, amit kapunk.

Ezek után s mindenek előtt írjuk is ide: A színház ördöge sikert hozott. Talán valamivel kevesebb sikert, mint amennyit vártunk. De ennek Szécsi Ferenc az oka, Ő már is sokra kapatott bennünket.

Ha Szécsi Ferenc vígjátéknak nevezi a darabját, legyen vígjáték. Valamely új német poéta talán csúfondáros kulisszajátéknak vagy valami ilyesminek nevezte volna el, ha ő írja. Mert A színház ördöge kedvesen, de olykor-olykor mérgesen csúfondáros darab. A speciális magyar színpadmánia okosan óvatos szatírája. Kifordítása a színpadnak a közönség felé. Csak a nagyon vidéki színpadé persze. Hanem azért érthet mindebből Budapest. Szinte érzi az ember az író folytonos gondolatát, hogy hejh csak valamelyik budapesti színpaddal lehetne ezt keményen, alaposan megcselekedni. Mivel pedig ez egy kicsit bajos, annál jobban kikap a budapesti színházi bajok egyik legveszedelmesebb peccatum originale-ja: a színitanoda.

Nagyon is sok minden belekerült ebbe a színházi és színpadi szatírába, ez a legfőbb hiba. Egy vidéki módos kereskedő-családot zülleszt el a színház ördöge, alördögei, egy színigazgató, két revolverzsurnaliszta s társaik által. A família öreg fejével elhitetik, hogy Don Juan, a vejével, hogy világhódító drámaíró, a leányával, hogy a jövendő Pattija. Jövedelmes speceráj-üzlet, családi boldogság, takarékpénztári betét, jegyespárok öröme és sok-sok illúzió pusztul el, míg aztán a negyedik felvonásban helyrejön minden. A zsaroló banda áldozataival együtt eközben Budapestre kerül, s e réven kapjuk meg a darab legmaróbb részét, a színitanoda rajzát. Bizony itt furcsa és kegyetlen titkokat tudunk meg. Az ügybe a színpadon a rendőrség is beleavatkozik. Talán ez az egy a túlzás a szatírában.

Eleven furcsaság, ötlet, alak van annyi a darabban, hogy ötre is jutna. Az előadás pedig legelsőrendű. A nőszerepek között Haraszti Herminé a legbővebb. Jeles és pompásan mulatságos volt, mint ripacs tragika. Varsányi Irén és Gazsi Mariska kisebb szerepeikben voltak nagyon kedvesek. A férfiszerepek a hálásabbak. Egy sereg kész sikerű szerepet írt a Vígszínház színész urainak Szécsi Ferenc. Góth, Hegedüs, Tanay, Vendrei, Fenyvesi, Balassa, Szerémi annyi tapsot arathattak, amennyit csak akartak. Legelső sorban pedig Góth, akinek a pénzétől és illúzióitól megrabolt fűszeres szerepében több és erősebb feladat is jutott a többi szerepeknél. A kisebb szerepűek is helyt állottak. Hegedűsné, a ki szerepében ügyes és bátor, Báthory Elza, Győző s mindannyian.

De azért lesz okvetlenül különb sikere is Szécsi Ferencnek, ha sikeres is volt az este. Mert sikeres volt, s a közönség szeretően, hálásan viselkedett.

Legtöbb taps volt az első felvonás után. Szerző és színészek előtt alig győzték vonogatni a függönyt. De volt taps, kihívás sok mind a darab végéig.

Budapesti Napló 1905. március 4.

Dyb.

42. EGY ÉRTÉKES KÖNYV

Ábrándozó lelkű nép vagyunk. Amennyire nem szeretjük az ideákat, éppen annyira ideálisak és élhetetlenek az élet fölfogásában. Nekünk kész veszedelem, ha elénk messze, fényes terveket rajzolnak. Letesszük a kalapácsot, kapát, méterrudat, ecsetet, tollat. És azt hisszük, hogy kész és megérkezett valóság az, ami - álom. Élelmes nációkat helyes dolog álmokkal lakatni, élhetetleneket bűn. Valaki arról ír, hogy harminc millió magyar a cél. Egy hét múlva már úgy viselkedünk, mintha harminc millióan volnánk. Egy más valaki Nagy Lajos magyar birodalmát akarja föltámasztani, mi rögtön látjuk magunkat Európa homlokán tombolni. Eközben egyre sötétebb lesz a magyar ég. Lelki és anyagi nyomorúság mindenütt. Véreink ezrével vándorolnak ki. Az országot pedig birtokolja néhány ezer úr. Még a mi híres politikai talentumunk is - negatív. Még élünk, mert nem vagyunk könnyen emészthetők.

Ezt elüljáróban mondjuk el, mikor egy érdekes könyvről akarunk néhány szót szólni. Könyvről, mely szintén messze terveket rajzol a magyarság elé, de ez álomszerűen, poétaian merész, grandiózus terveket megalapozza zseb- és életismerő józansággal. Tudja jól a könyv írója, Rácz Gyula, hogy mik a mi gyöngéink. De talán nem is jól mondjuk. Ő maga is talán magyar temperamentum, legalább is abban, hogy megittasul az álmoktól, de ezt szinte tudatosan cselekszi. A messze, nagyon messze jövendőt csak azért vetíti elénk úgy, ahogy él az ő álmaiban, mert egészen szárazon, hideg hangon nem akarja elmondani a maga igazságát, amely ez: *Gazdasági önállóság nemzeti és világgazdasági függetlenségünk megalkotója*. Ez a könyv címe is.

Gondolkozó és igazi író írta ezt a könyvet. Ha jól informáltak bennünket, Rácz Gyula a Társadalomtudományi Társaság vitáira készült e könyvbe foglalt gondolataival. De gondolat gondolatra halmozódott, ő pedig különútra jutott. Így készült el ez a könyv, ez az érdekes könyv, melyben egy gondolkozó magyar ember, aki látja a világimperializmusra törekvő nagy világküzdelmeket, aggodalommal, ésszel, szeretettel, sóvárgással akarná elhelyezni a maga nációját is a félelmetes jövendőben, mely csak a nagyoké, gazdagoké, erőseké lesz. „Magyarok, vigyázzatok! Ha ti még mindig nemzetiszínű katonanadrág-zsinórért, magyar királyhimnuszért s több efféléért kockáztatjátok a nyakatokat, mikor a titánok modern harca előtt áll

a világ, úgy elmúltok, mintha sohse éltek volna itt magyarok." Mintha ez szólna Rácz Gyula minden sorából. De viszont megrajzolja, hogy mik lehetünk. A világárasztó németség és szlávság mellett harmadik európai tényező, a Balkán gazdasági meghódításával, vezetésével.

Mikor a jövendőbe néz, minden nagy csodával számol. Mert minden jövendő csodákat hoz. Látja a Habsburg-monarchia teljes fölbomlását is természetesen például. Az oroszsághoz római műveltségük miatt nem csatlakozó cseheket és lengyeleket, kik felett talán Habsburgok uralkodnak majd. Németország az osztrák-német földdarabokért s Triesztért orosz Lengyelországot is megszerzi a Habsburgoknak. Ilyen eshetőségekkel is számol a könyv írója, aki a meglevő világhatalmak jövő fejlődését és a magyarság jövőjét összevetve vizsgálja. Felemelkedik a világpolitika grandiózus magaslataira: egyszerre tekinti át a múltat és jövőt. Számításba veszi a pángermanizmusnak és pánszlávizmusnak a Duna völgyére való vágyakozását; a világszerte kolóniákat alapító németség és oroszság világgazdasági törekvéseit; Ausztria jövő felbomlását és a németséghez való csatlakozását; a kozmopolita szocializmus törekvéseit. Elősorolja a nemzetiségek beolvasztásának, a nemzeti egységek kialakulásának akadályait. És kitűzi végül a pozitív alkotásnak, produktív munkának politikáját; a gazdasági önállóság megteremtését először. Azután a „Dél-európai magyar gazdasági uralom" kivívását a Balkánon.

Politzer Zsigmond és Társa kiadásában jelent meg ez a nagyon érdekes könyv, mely minden politikust, minden újságolvasót érdekelhet. És minden magyar embert. Érték, esemény minden okos szó és betű, mely fülünkbe kiáltja, hogy dolgozni kell, művelődni és gazdagodni. Mert nem a nemzetiszínű zsinór, de a perszonalis únió sem ad életet. A népeket válságosabb idő nem kerülgette még. Most csakugyan a lenni vagy nem lenni a kérdés.

Budapesti Napló 1905. március 5.

a.

43. A KÉT DARMSÄTDTER

A két Darmstaedter esete iszonyú. Éji harc apa és fiú között. A fiatal Darmstaedter négyszer szúrja éles késsel mellbe az öreget. Az öreg Darmstaedter tántorogva, vérezve fegyvert kerít, s két golyót lő a fia szívébe.

Valamikor, nem is régen, a finom, irodalmi rémregények idején sokszor izgatta a lázas fantáziájú írókat az a téma, hogy rémes helyzetekbe s egymással szembe állítsák egy család tagjait. A Kain-Ábel-féle históriák voltak a sűrűbbek. De még a testvérek szerelmétől sem riadtak meg ezek az akkor érdekes és talán ma is legérdekesebb írók. És emlékezzünk csak, miként hatott reánk a romantikus, nemes lengyel gróf históriája, aki halálos párbajt vív a fiával egy asszony miatt.

A két Darmstaedter esete milyen más. Az apa jómódú ember, aki egész életében kuporgatott. Házmester a saját házában. Típusa a kemény, vad, kicsi pénzszerzőknek, a garas mániákusainak, a kispolgári szívtelen korrektségnek. A fiú pedig az apának önvéréből fakadt cáfolata. Lop, csal, zsarol, hogy rögtön eldobja a pénzt, amelyet lopott, csalt, zsarolt. Mintha valóságos küldetése volna, hogy harcoljon az apja összekuporgatott vagyonkája ellen. Gyűlöli az apját. Belopja magát lakónak az apai házba. Végre is a két ember, apa és fiú, piszkos, véres éji harcban áll egymással szemben. A fiú holtan marad a párbaj színterén. Az apa győzött. Ő talán nem hal bele a sebeibe. A tragédia véget ért.

Akit el nem rontottak a romantikusok, az nem látja kevésbé fenségesnek a két Darmstaedter tragédiáját, mint ama két lengyel grófét például, akik asszonyért gyilkolták egymást.

De sőt hatalmasabbnak látja a két Darmstaedterét. Itt nem két férfi, nem is az apa és fiú, de két világnézet csapott össze s számolt le egymással. Ha nem félnénk a gúnyos megmosolygástól, azt mondanók, hogy Nietzsche ki nem fejlett típusa harcolt itt. És a dionüszoszi típus vesztette el a harcot, a fiú, aki a maga vad ízlése szerint ugyan, de az életnek volt a papja. És győzött az életről való lemondás, a józanság és a pénz, a vagyon, mely önmagáért akar és tud lenni. A züllött, pénzszóró fiút megölte a szigorú, pénzőrző apa. A két Darmstaedter harcában elbukott a dionüszoszi életfelfogás.

Talán, ha asszonyról lett volna szó, sohse fejlik ki tragikum apa és fiú között. De többről van szó: a vagyonról. És nem azt szimbolizálja-e a két Darmstaedter esete, hogy a pénz fölötte van már a vérségi köteléknek, s fölötte van minden földi értéknek. Az öreg Darmstaedter nem bánta, ha már ő meg is hal, de a pénzét ne fecsérelhesse el a fia.

És ez az időnek az igazsága. Világszerte divatos ugyan a gondolkozás kultusza, sőt még a poéták is mintha újra divatba kezdenének jönni. De az álmok el akarnak most már menni végleg a földről. Az álmok, mámorok és a régi rendű vágyak. Ám valójában az emberi vágyak meglelték a pozitívumot. Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon. A többivel, a gondolatokkal, érzésekkel, hagyományokkal és a többivel csak éppen áltatjuk magunkat.

A két Darmstaedter tragédiája rettenetesen mutat reá erre a pozitívumra.

Budapesti Napló 1905. március 7.

A. E.

44. NAFTALI - NAFTÁLIA

Mert Naftali az Naftália és Naftália az Naftali. Vegye a dolgot tragikusan Orlai Antal. Vagy, akinek kenyere. Nem új dolog a sztropkói csoda. De nem új dolog a latin mondás sem, hogy: a „si duo faciunt idem, non estidem." Hát ki vágyik a császár kenyerére? Népies magyar írók, avagy igazabban szólván: népieskedők, úgy festették s festik a magyar legényt, hogy az belehal az untauglichba. Hát megesik ez is. Sok csodabogara van a jó istenkének. De viszont Mikszáth Kálmánnak van egy bájos novellája Mariskáról, Mariska bizony éppen annyi joggal Mariska, mint Naftália Naftália. Mariska: magyar paraszt (masculini generis), talán Mihály volt ő igazán. De egy kis anyakönyvi igazítás, és Mihálynak nem kellett októbernek első napján bemasírozni. Hát igazán a galíciai izraeliták találták ki a nőneműsítést? Avagy csak éppen ezek a kaftános, vézna, semmi fiúk hiányoznak a k.u.k. regimentekből? És sötétségben-élők nincsenek más részén az országnak, csak Galícia felé? Üssük-e agyon a nazarénusokat, mert nem akarnak fegyvert fogni? De viszont a babona és a bűn csak a kaftánok táján ismerős? A havasok oláh népe, csupa munkás és magyar kultúra persze? Dél-Magyarországon pedig sohse hallottak uzsorásokról úgy-e? A büntető bíróknak nincs-e másutt dolguk? Csak a sadagorai és a máramarosszigeti rabbik és kollegáik olyan papok, akik nem állanak természettani alapon?

Maradjunk a felvidéki katonaszabadításnál. Új dolog-e az, hogy a galíciai söpredék nem első rendű emberanyag? Özönlésükre, ha jól tudjuk, dr. Mezei Ferenc figyelmeztette a magyar társadalmat. Kik vívják ellenük a legmagyarabb; legcivilizátoribb harcot, mint az intelligens magyar zsidók? Bigottságukat, magyartalanságukat, vadságukat, piszkosságukat ante Egan látták már, s panaszolták éppen a magyar zsidók, a zsidó vallású magyarok, kik sejtették is talán, hogy a Jehova-közösség már elég lesz arra, hogy a gyűlölködés identifikáljon. Még csak az anyakönyvhamisítást, a katonaszabadítást is zsidó magyarok jegyezték le először. Olvasom

például Wolfner Pál egy írását. Novellaszerű írás, rajz a határszéli világból. Néhány hónappal ezelőtt jelent meg egy heti lapban. Járási orvosnak kerül le a rutén vidékre a fiatal Grün doktor. Mint az „Elnémult harangok" kálvinista papja, ő is a világosságot és a magyarságot akarja e sötét országban terjeszteni. A kaftánosok összeesküsznek ellene, a hitehagyott ellen, mert nem akarja az anyakönyvet úgy kiigazítani, hogy a Wolf Zélig fia - leány. Ők ezt nem tudják bűnnek látni, mert nem tanították meg erre őket. Ismertem erdélyi oláh legényeket, kik húsz éves korukban nem tudták, mire való a pénz. Hiszen az egész világon nincs talán olyan lelki sötétség, mint e szép ország egyes helyein. De nem csak a kaftánosok között, kikről jól írja Wolfner Pál: „Messze - Budapesten - olykor szóba kerül az ő dolguk is, és ilyenkor támadnak ellenségeik és védelmezőik egyaránt. De ellenségek és védelmezők a kaftános embereknek csak a vallását látják, azért támadják, azért oltalmazzák őket. Azt, hogy babonában, tudatlanságban elmaradt, sötét fanatizmusban tartott néppel van dolguk, ilyenkor alig jut eszükbe." Oh mások között sincs másképpen.

Ez az! Ez az igazság. Románia és Oroszország nem lehetünk! Különben is, ha minden sötétségben tartott, civilizálatlan, magyar- és kultúra-ellenes elemet ki akarnánk innen zsuppoltatni, nagyon kevés dolga maradna a következő népszámlálásnak.

Más itt a panacea. Ezt nem halljuk. Éppen azoktól, kik chauvinebbek Árpádnál, Horváth Istvánnál. Magyarság és világosság mindenféle honi sötétség (rabbinusos, plébánusos, tiszteletes, pópás, demagógos, kuruzslós, és a többi) ellen. Ez még magyarabbul: *kötelező állami népoktatás*. Ezt halljuk, mert ez kell. Addig hiába nyomoz Orlai Antal, hiába ezer mentő (és mementó!) akció. Addig nem vehetjük a dolgot tragikusan. Mi lenne, ha minden sötétséget, elmaradottságot, bűnt, tragikusan vennénk? Nem járna itt más, csak kétségbeesett vagy megbolondult ember. Tessék elhinni: a Wolf Zéligek kérdése is súlyos kérdés; de talán mégsem minden bajunknak a kaftán és Naftali-Naftália, meg a katonaszabadítás az oka. Vigyünk magyarságot, kultúrát és módot az életre a legsötétebb Zemplénbe, Máramarosba, Biharba, Krassó-Szörénybe, Szilágyba, Árvába és annyi sok helyre. Mód csak egy van: kötelező, általános állami népoktatás. Tetszik? Nekünk igen. És minket ettől nem tántoríthatnak el semmilyen vallású csodarabbik.

Budapesti Napló 1905. március 8.

Ady Endre

45. A MUKDENI LÁNGOK

Éj leple alatt Mukden tájáról eszeveszett iramodással menekül a vert had. A forró, pokoli zajú, dögleletes levegőjű éjszakában egetverő lángok csapnak magasra. Mukden ég. Az emberiség históriájának örömtüze ez. Ezer és ezer kioltott lélek árán gyulladt föl. Rettenetes áru lángok, de legalább kétszáz esztendőt világítanak be a jövendőből. Új sor, új élet, új világ. A porladó mandzsu királyok sokszázados, szent sírjai tátongtak meg éjféli órán talán ott Mukden mellett, hogy sírba süllyesszék, ami már olyan régen sírba való. Mukden: ma sejteni sem tudjuk, hogy mit jelent ez a buckázó hangütemű név. De ki sejtette 1789 július 14-ének reggelén, hogy mit fog jelenteni - Bastille?

Avult, mitikus, kriptadübörgésű igék jutnak az eszünkbe, milyeneket csak Shakespeare tudott fölhívni a múltból. *Até*-nak, Zeusz szörnyű leányának árnya suhogott ott, Mukden fölött, a könyörtelen, a bosszúálló romlás. A nagy események mitikus támaszokat kerestetnek a gyönge emberi lélekkel. A mukdeni csatavesztésnél pedig régen nem volt nagyobb eseménye a világnak.

Mi magyarázza, érteti a muszka csapatok páni félelmét? Keveset számlál hasonlót a história. És égi beavatkozásról meséltek olyankor a regék. Ojama máskor is kemény volt. Öt vezére is. A kis japáni ördögök a poklot sokszor juttatták már eszükbe a kegyes cár seregeinek. De most mi történt mégis? A visszavonulás Napóleonja, a szerencsétlen Kuropatkin görcsös ujjai közül miként szakadt így ki a gyeplő?… Nem, nem. Nem csábít el bennünket az örök emberi hajlandóság, a mítosz-kedv. Az oroszokat az *orosz forradalom* törte össze Mandzsuriában. Ojama, a japáni fővezér, a diadalmas Gapon volt ezúttal. A történelem egy régi szerepet játszatott el a japáni fővezérrel. Akármilyen különösen hangzik: orosz szerepet. Mert a történelemnek most nem az volt a fontos, hogy Japán győzzön, hanem hogy Oroszország, a mai Oroszország, e terhes, rémes, csúnya fellege az emberiségnek elszóródjék a gyilkos fegyverek tüzében az emberi művelődés célja, napja, a Haladás elől.

Mikor Xerxes óriási embercsordája megkergült, messze távoli országokban mit sem sejtve vadásztak, halásztak az emberek. Mikor Bizánc elbukott, Provence-ban zengett a dal. A lipcsei csata napján alighanem egy kis vármegyei sérelemről is több szó esett Magyarországon, mint arról, ami jönni fog. Ma sincs másképpen. Az emberek izzadnak, szaladnak, élveznek, sírnak, kacagnak, s nyögnek, mint máskor. És mégis másként van már valami. Ahol csak beszövődtek az emberi kultúra közös szálai: ma titkos remegésben száll meg mindenkit egy nagy sejtés. Nem Ororszországé és nem Japáné a mukdeni lángok híradása, de az egész világé. Még mindig reszkethetett egy új *szent szövetségtől* a világ. Tegnap éjszaka óta nem már. Hat millió erős német munkáskar bízó erejét érezzük. A Kalevala új strófáit halljuk. Francia földön leszámoló, példaadó Golgotájára új hittel indul a szabad emberi szellem. Áldott szellem, világváltó szellem. Nagyon, nagyon, nagyon gőgös, nagyon sötét urakba reszketés áll. Nem lehet felsorolni, mennyi helyen mennyi vágy szabadul most föl. Vágy és akarat: a változás, *a jobb* felé. És ennek a készülő, dicső világzajlásnak Mukden vörös lángjai világítanak eléje. A mandzsu királyok ősi sírjai felett első csatáját nyerte meg az eleven, új élet, új világ új forradalma.

Tokió diadalünnepre készül. Van oka ünnepelni, ragyogni ennek a rejtélyes, csodás nemzet-üstökösnek, mely jött, hogy bevilágolja a világot, hogy elhessegesse a lidércet, mely a kultúremberiség mellét nyomta. Nem a mikádó öröme ez. Nem japáni harci tűzé. Ám azért illő, hagy rivalgó banzájukat visszazúgjuk hálás örvendezéssel. Az emberiség karjai fölszabadultak. Most már akármennyi irtózat jön, a világnak nem szabad kétségbeesnie. Ez most már a Romanov Miklósok dolga. Vagy talán az övék sem. Aki az emberekkel akar valamit, mert máskülönben nem igen lézengenénk e világon, ha valaki valamit nem akarna velünk, úgy rendelte, hogy száz és százezer élet semmi legyen, mikor a világ lendüléséről van szó. Talán nem lesz ez mindig így. Bizonyosan nem lesz így ez mindig. Töröljük le a könnyeinket A borzasztó embermészárlás vérkönny-tengerét a föld beissza: És engedjük, hogy a mukdeni örömtűz vidám pirosságot verjen az arcainkba.

Budapesti Napló 1905. március 10.

A.

46. A FRANCIA KUTYA

Budapest székes fővárosunknak igen érdekes diplomáciai szenzációja van. Alig mutatták be a Vígszínházban a *Szaharai konzul*-t, alig kapta meg a legfelső exequaturt nemes Libéria köztársaság budapesti képviselője, íme egy új nemzetközi vonatkozású esemény.

Franciaország budapesti főkonzulának van egy kutyája. Ez a kutya nyilván francia kutya. Budapest székes fővárosnak viszont van egy adóneme, melynek neve *ebadó*. Nyilván magyar adó ez. Nos, a magyar adót kivetették a francia kutyára. Hic Rhodus!

Ebből bajok lehetnének. A francia kutya - nem magyar kutya. Ez világos. Különben is könnyelműség volna egy kutyától, ha már kutya, hogy magyar legyen vagy osztrák. Vagy pláne osztrák-magyar. Eltekintve attól, hogy német rágalomnak tartjuk a francia *décadence*-ról szóló meséket, határozottan állítjuk, hogy a *gloire* nemzetéhez tartozni nem rosz dolog. Fashoda ide és Fashoda oda, Franciaország még mindig meg tudná torolni a legutolsó kutyáján esett sérelmet is. A francia főkonzul Budapesten territoriális jogot élvez. Természetes, hogy territoriális jogot élvez a kutyája is. Egy francia kutya meghal, de egy barbár, keleti ország lealacsonyító hűbérdíj-követelésének meg nem adja magát. Ebből nem eszik Budapest, azaz mille pardon, Budapest.

Mondjuk, hogy Totonak hívják a francia főkonzul kutyáját. De mondjuk, hogy Toto magyar kutya volna, és Bodrinak hívnák. Mivel pedig magyar főkonzul nincs, Bodri a Návay Aladár úr kutyája volna, párizsi magyar kereskedelmi megbízottunké, mint egyetlen olyan magyaré, ki Párizsban ugyahogy a magyar államot képviseli. Mi lenne Bodrival, ha kázusa akadna Párizsban? A territoriális jogot mely címen élvezné? A néptörzsi Bodri végre is annyi megalázást szenvedne, hogy nyakát önként nyújtaná dróthurokra. De mondjuk, hogy Bodri számol a nagyhatalmi állással, és mint osztrák magyar eb követel különleges elbánást. Hátha Massard úr hármasszövetség-gyűlölete kivinné a párizsi községtanácsban, hogy Bodri igenis fizessen adót. Mint ahogy a budapesti tanács bizonyosan kegyesen elengedi a Toto adóját.

Mit tudnánk tenni Bodriért? Emlékezzünk csak Napóleonra. Nem tudott tőlünk olyat követelni, amit mi, a Habsburg-monarhia, meg nem adtunk volna. Elveszne szegény Bodri. Még ha Bodrovszkynak hívnák is, és földije volna Goluchovszkynak.

Azonban szörnyű ördögöket ne fessünk a falra. Szerencsére, a franciák udvariasak még a magyar kutyákkal szemben is. Természetes hát, ha Budapest is udvarias lesz Totóval szemben. Ha Budapesten állna, a diplomáciai összhang igen szerencsés volna Európában. Éppen azért, ne féljen senki bonyodalmaktól, ha talán a budapesti diplomaták arcát borúsaknak is látja. Nem lesz semmi baj. Csak a magamféle furcsa bolond ember gondol egy percig tisztelettel vegyes irigységgel arra, hogy még a kutya sem kutya, ha francia.

Budapesti Napló 1905. március 10.

A. E.

47. EGY TISZTELETES ÚRHOZ

Szól ez írás az alphai tiszteletes úrhoz. Gyávaság okából szól éppen ő hozzá. Az alphai tiszteletes úrnak tudniillik nincsen neve. Alpha nagy Amerikában van, New-Yersey-ben. Baksay Sándor püspök most keres Alphába egy magvar kálvinista papot. Hatszázkilencven dollárja lesz ott évenként. Nem nagy pénz. No de itthon sincsenek nagy pénzhez szokva a református tiszteletesek.

Tiszteletes uram, Alpha magyar lelkipásztora, kinek a neve még nem tudatik, szerencsés utat kívánunk. Pápa vagy Budapest, Patak vagy Kolozsvár vagy Debrecen lelkét vigye magával a tengerentúl árva magyarjai közé, mindegy. Azt sem ajánlgatjuk, hogy sok szeretetet is vigyen magával, úgyis ezt teszi.

Egyre kérjük csak: ne legyen önből *búsmagyar* odakünn. Nagyon nagy kérés ez. És nagyon nagy kérdés. Hogyan is nem esett még erről soha szó?

Messze nagy Amerikában, idegen népek és csodák rengetegében egyre nő a hazulról elátkozott magyarok száma. Itthon nem lehet élni. Mennek ki szegények, talán a világon a legrosszabbul fölszereltek az újvilág nagy versenyére. De mennek. És ott künn összeverődnek. Nagyrészüknek lelkén még ott van az alig lerázott jobbágyság lélek-bénasága. Aztán ez a mi országunk még mindig csak feudális ország. A régi jobbágyokat, az új jobbágyokat, sem betűre, sem munkára, sem bátorságra meg nem tanítjuk. Úgy képzeljük egy-egy amerikai vidék magyarságát, mint reszkető juhnyájat a debreceni nagyvásárra beriogatva. Reszketve nézik a nagy, ijesztő, lármás ismeretlenséget.

No, most már semmi egyéb nem kell, mint egy ábrándos, gyöngelelkű veretű, aki Amerikát is csak a betűk révén ismeri jobban, mint a hívei. Mondjuk, egy poéta-lelkű debreceni teológus, aki sírva gondol vissza a cétus életre, egy elmulasztott beregi eklézsiára, egy kis leányra, a kortes-nótás, lelkes képviselőválasztásokra, a hazai cécókra vagy valami más ilyenekre. Kész: egy kis Magyarország. Hazai tempóban folyik az élet, egymást marva, sokat ábrándozva, gyámoltalanul és szegényen. Mindenek fölött pedig *búsmagyarkodással*.

Tiszteletes uram, csináljon iskolát. Nemcsak a többi tiszteletes úr, de minden értelmes, vezető, amerikai magyar számára. A Reformed Church és a Presbiterian Church, a missziói vagy hazai egyház, az ilyen magyarok vagy az olyan magyarok kérdése, ezek az ióta-problémák ne kössék önt le. Legyen amerikai, ahogy Amerikába teszi a lábát, s tegye amerikaiakká a magyar híveit is. Magukban bízókká, reálisakká, munkásakká, vállalkozókká és műveltekké. Vagy legalább is erre törekedjék. A magyarság pedig megmarad e mellett. Ne tessék félni. Sőt így lesz csak ebből haszna a magyarságnak.

Ha mi kerülnénk oda, ilyen gondolattal idomítnók apostolivá a lelkünket. Amint következik. Itt élünk már egy millióan. Ez a szám egyre nagyobb. De lehetetlen, hogy Magyarország sorsa mindig úgy folyjék, ahogy most. Készüljünk erre a változásra idekünn. Egy napon talán otthon elszáll a sötétség. Összeomlik a középkor. Meghal az az Európában felejtett feudális-patriarchális világ s egy demokrata, modern Magyarország támad belőle, melyben nem lesznek urak, csak polgárok. És akkor mireánk szükség lesz. Mink már akkor egészen új munkás-idők gyermekeivé nevelődtünk Amerikában. Vagyonosak leszünk és hazamegyünk. Mind. Millióan, két millióan. Hazamegyünk tanítómestereknek.

Evvel a gondolattal szálljon partra, tiszteletes uram. Ne nacionalizmust vigyen magával, busongó magyarságot, de amerikánizmusra szántságot és bízó magyarságot, amit nem kell lépten-nyomon a szájon hordani. Ott künn nincs idő a szép szavakra. Lehet, hogy hazaárulónak fogják deklarálni az amerikai zoltánok, de ez még itthon sem elviselhetetlen, tiszteletes uram. A munka mindent feledtet, s be szép volna, ha Amerika kifejlesztené az új magyar ember típusát, a szabadét, műveltét, munkásét, erősét, mely honi nyomorúságainkban nem tudott megszületni.

Budapesti Napló 1905. március 12.

A. E.

48. WESSELÉNYI

Hatvanhét esztendeje ma, hogy a pesti árvízen bátorságosan hajózott Wesselényi. Miként Krisztus a tengeren. A franciskánusok templomán ma már ott kellene lenni a táblának, mely az árvízi hajós emlékét hírdeti. Nincs még ott. Nem is baj. Bőbeszédű, lanyha verses strófa, városházi ünnepi szónok, hivatalos kegyelet sohse késhetnek eléggé. Egyébként is Wesselényi árnya nem szokott hozzá a tömjénhez. Fadrusz érezte, hogy ki volt. És néhányan talán még. Fadrusz előtt és Fadrusz után. De kezesen mindig. Mert nem volt ő Krisztus. Csak a kínszenvedésben. A megfeszíttetés sikerében nem. Ő János volt, a keresztelő.

Kis jegyzőkönyvet tartogat e sorok írója, Wesselényi késő kis földije. Átkos órák sóhajtásait, káromkodásait jegyzi bele. E néma, rejtett kis könyvben sok tépődő sor áll Wesselényiről. Nem merne lejegyezni ide egyet sem. Gyilkos analógiák, tömegsértő istenkáromlások ezek. Hanem van valami más is e könyvben. Egy lázas poétaötlet. Ezt talán ide lehet írni. A poétaötleteket fölényes mosolygással fogadja a világ. Tehát: élt egy másik Shakespeare, egy másik Heine, egy másik Nietzsche, minden nagynak egy *másika*, akit a világ nem ismer, s aki prófétaibb, több volt azoknál, akiket ismer… Wesselényi több volt, sokkal több, mint ama nevezetes *utókor* még csak álmodja is. A kufsteini fogolynak, Voltaire legtüzesebb magyar adeptusának és Cserei Ilonának a fia olyan pompázó kifejlődése, fenoménja volt a magyar férfiléleknek, amilyenhez hasonló talán egy-kettő akad. De nem volt percnyi pontossággal érkezett fia a beteljesedett időknek, s a graefeubergi vak embernél alig van tragikusabb magyar sorsú alakja a históriának. Zilahon áll a szobra. Szilágyságban, fészkében ama fényes familiának, mely a kevesek közül való, kiknek minden rendű Marat-k megbocsátanának, amiről végre is ma már nem tehetnek: hogy címeik és ismert őseik vannak.

Rajta múlt volna csak, ma nem volna ez az ország feudálisabb, elmaradtabb bizonytalanabb sorsú, mint valaha. *Balítéletek* írója szabadabb lélek volt, mint akárki is az ő korában. A mi korunkról nem is szólva, mikor minden olyan átkozottul ideális, s mikor még a legszabadabb gondolkozó is tartogat egy sötét, süllyesztő ajtót az agyában.

De ma csak az *árvízi hajós* napja van. Ne szóljunk arról, hogy milyen nagy szüksége volna ma ez országnak azokra a nagyszerű erejű karokra, melyek az árvizes Pesten annyi életet emeltek ki a romból és az áradatból. A hivatalos ünnep meglesz. Ünnepeljenek ma csak a megértők. Ezúttal kivételesen pontos dátumon. Az új Budapest minden gyermekétől elvárhatna ugyan egy könnyektől és emlékekkel telt percet Wesselényi árnya. Büszke árny ez. Áldozzanak tehát csak azok, kikből ez önként jön. Nézvén kétségben a mai szörnyűséges, árvizes világot, erősödjenek. Végre is nem lehet ott sokáig Hamletek kezében a sors, ahol hatvanhét évvel ezelőtt az *akciónak* olyan legendás bajnoka élt, mint Wesselényi.

Budapesti Napló 1905. március 14.

A. E.

49. LA TORTAJADA A PÁPÁNÁL

- Terpszikoré leánya, leányom, hivalkodó, szegény nember, kelj föl és beszélj. Honnan jössz?

- Messziről, messziről, óh én szentséges atyám. A világból. Mindenünnen. Riadalmas, tündérfényű deszkákról. Szomorúan.

- Beszélj.

- La Tortajada vagyok. Ez a nevem. Így ismernek. És nem vagyok az mégsem. Táncolok, és nem tánc a vágyam. Fáradt vagyok, és nem a táncban fáradtam el. Úgy érzem, hogy ezer évek fáradtsága húzza tagjaimat. Úgy érzem, hogy ezer évek miatt nem tudok már tovább táncolni és kacagni… Lelkemben az egész világ könnyei áradnak.

- Sírj és könnyeid megszámláltatnak, leányom. Hiszen te is leányom vagy. Az Üdvözítő fölemelte a bűnös némbert is. Sírj és remélj.

- Nem tudok sírni és nem tudok remélni. Csak a lelkemben, bent gyűl a könny. És régen gyűl már. Én azóta élek, hogy Istent keres az ember. Ott voltam a legelső áldozásnál, mikor a megfélemlített emberállat ki akarta engesztelni a megfélemlítő, ismeretlen hatalmat. Durva dörömbölés, furcsa muzsika hangjára pezsdült föl először bennem a vér, s kezdett táncot lejteni a lábam. Aztán az olümposzi istenek szeretett leánya voltam. Óh víg táncos tavaszok! Óh mámoros szaturnáliák! Aztán nagy némaság jött a világra, és én meghaltam e fagyasztó némaságban. Circumdederunt-ot énekeltek a koporsóm felett, új fajtájú szigorú papok. Az én igazi életem elmúlt. Akinek az első táncomat odaadtam, az most engem megtagad. Odaálltam még egyszer oltára elé, régi szent, templomi misztériumkor. De onnan is hamar elűztek. A tánc, a szabad kedv, óh régóta kiátkozott itt a földön. Nemcsak Terpszikoré-anyám, de minden szabad, vidám, emberi múzsák el vannak űzve az oltárak tájáról. És én úgy érezem, mintha az emberi fajta visszemlékezése volnék a régi pogányságra, s olyan fájó, vágyó visszaemlékezés vagyok, aki maga a halálos bűn. És úgy érezem, szentséges atyám, hogy lehetetlen így élni tovább az embereknek. Ti, őrei az emberi lelkeknek, megátkoztok minden szertelen gyönyörűséges lendülést e lelkekben. Mi pedig Terpszikorénak és múzsatestvéreinek fiai és leányai bárhogy is hadakozunk veletek, a ti erőitek miatt nem tudunk igazi jókedvet, fölszabadulást adni az emberi lelkeknek. A gondolat, a csók, a dal, a muzsika, a tánc, a faragott amulett s mindezek akkor születtek, mikor Istent először kereste az ember. Két ezer év óta miért száműzöttek ezek?…

- Bűnös és balga vagy, leányom. Az Úr nem űz el senkit. Titeket sem, a Sátán gyermekeit sem. Ő a Kegyelem. De a ti életetek csupa szabadosság, bujálkodás, istenkísértés, porimádás. Az embernek az égre kell tekintenie… Ha bánod és levezekeled bűneidet, ott fent kegyelmet találsz.

- De mi itt élünk, itt lent. Én itt élek ezer év óta. És testvéreim is itt élnek. És az emberek is itt élnek. Mi itt a földön akarnók egyenlően vidámmá és boldoggá tenni őket. Miért kell halálra fárasztanunk magunkat a veletek való hadakozásban. Miért nem vidámíthatjuk az embereket bátran és szabadon? Miért kell a világnak már azt is rendkívüli eseménynek tekinteni, hogy a pápa, aki Toszkánai Lujzát fogadja, színe elé bocsátja La Tortajadát is, aki ha fáradtan és búsan is lelke mélyén, de mégis az embereket vidámságra tanította e bús siralomvölgyben?…

(Mindebből természetesen, csak annyi az igaz, hogy X. Pius pápa, aki máris annyi Vatikán-másító, nemes, bátor új emberi vonást árult el a petrusi trónon, kihallgatáson fogadta La Tortajadát, a Budapesten is ismert híres spanyol táncosnőt. A Vatikán biboros emberei szörnyülködtek ennek csak a gondolatára is. De a pápa a szeretet bölcs mosolyával mondotta a szörnyülködőknek: „az Üdvözítő tanítása szerint ő éppen úgy leányom nekem, mint ti fiaim vagytok.” És La Tortajada beszélhetett a pápával. E hír ötletéből fakadt ez a képzelt, febrilis, furcsa dialógus.)

Budapesti Napló 1905. március 17.

A. E.

50. A SZENTBERNÁTI BARÁTOK

- Ohorn színműve a Vígszínházban -

Ohorn aposztata szerzetes. Most tanár és író, protestáns és libre penseur. Színdarabot írt a zárdáról, amelyet megutált és elhagyott. A klerikálisok tüszköltek és toporzékoltak. Az antiklerikálisok fölvonultak. Ez eldöntötte a színmű sorsát. Ohorn darabja híres darab.

Ne szépítsük: bizony az papverő színpadi mű. Tendenciózus miliő-dráma az Éjjeli menedékhely tempójában (csináljuk meg azt a kis szójátékot, hogy sok klastrom csakugyan az Éjszaka menedékhelye?) De a tendenciózus színdarabok legbecsesebb fajtájából való. Ohorn maga több ízben kijelentette, hogy ő bizony fotografált itt-ott ebben a darabban. A maga históriáját, zárdai tapasztalatait vitte színpadra. És ha ez eleve elvesz sokat a dráma artisztikus voltából, viszont ugyanez nagy, hódító becset is ad e darabnak. Ez az Ohorn nem a *reverendás Bilse*, mint gondoltuk. De valaki, akiben tüzes az érzés, s akiben egy naiv, de apostolkodó vágyú lélek lakik.

Ha Heine, vagy egy Heine ötven-hatvan évvel ezelőtt sejtette volna, hogy majd ötven-hatvan év múlva ott tart Európa, ahol tart, igen-igen szomorúan halt volna meg. Ohorn az ő darabjában egy Fridolin nevű öreg baráttal szignifikál egy meglepő és leverő valóságot. Néhány évtizeddel ezelőtt még a papok is szabadabb szelleműek voltak, mint ma. Míg a világ keresztül gázolt a nagy háborúkon, az európai társadalmak szociális és egyéb küzdelmekben forrongtak, a természettudomány csodákat produkált, a gondolkozók gondtalanul csatáztak egymás közt s az egész világ azt tartotta, hogy a papokkal pedig immár leszámoltunk, jó néhány esztendő óta egyik rémület a másik után szállja meg az európai társadalmak liberálisait: suttyomban, lassan fölkeltek a letiportak, s a klerikálizmus elevenebb veszedelem, mint valaha. Visszacsúszott a világ határozottan. Mi már hol jártunk vad eszme-paripákon, s most kiderül, hogy nem a jövendőnk, de a régmúltunk sincsen még rendben. Eszemágában sincs azt mondani, hogy a magyarországi klastromokra ráillenék Ohorn írása. De ráillik nyugatibb országokéra, és talán-talán még ebben sem vagyunk mi kivételesen szerencsések. Csakhogy nálunk a *halk szisztéma* a divat. Félünk a kényes, bajos problémáktól. Mindenesetre nem lehet oktalan jelenségnek mondani azt, hogy a német színpadokon szenzációs sikert arat egy nem művészi munka, melynek ereje csak a becsületes antiklerikális érzés. Mementónak nálunk sem ártott az Ohorn darabja.

A *klastrom-élet* s a benne támadt egyén-tragédia: ez volna a Szentbernáti barátok sujet-je. (Ez a Szentbernáti barátok olyan formán csinált cím, mint a Kukorica Jánosból - Kukorica Jónás. Mert vannak szentbernáthegyi barátok, s van egy rend, melynek szent Bernát az alapítója, de szentbernáti barátok nincsenek.) Pál testvér egy önző, tunya iparosnak és egy bigott asszonynak a fia szüleiért s leánytestvérkéje boldogságáért föl akarja áldozni magát, s szerzetes pap akar lenni. Ott él a zárdában fiatal, szabad, büszke poéta-lelkével. Szenvedi a kálváriáját egy nem emberi életnek. A szerzetesek között sok az őrülten fanatikus, de még több a besúgó, a farizeus, a rossz, a stréber. A kevesebb: a tiszta, a jó, a szabad lelkű köztük. Hát itt éljen ő? Itt, ahol Lessing és Goethe sátánfajzatok, ahol az emberi gondolkozás, szabad búvárkodás halálos bünök? Ahol bosszúból becsületes, öreg szolgákat halálba kergetnek? Megszalad a fölavató-oltár elől s egy végtelenül nemes lelkű testvérnek, Meinradnak sóhajtása száll utána: „bár veled mehetnék én is!”…

Ötfelvonásos a darab, és sokszor szól ki belőle unalmas, papos kenetességgel a tendencia, és módfelett érdekes mégis. A reverendás, csuhás alakok, az ő befalazott életük, amit tesznek, beszélnek, ez mind érdekes, mert új, szokatlan, kényes és valahogy lelkünk gyáván visszatartott igazságait rángatja meg. És sokszor az artisztikumot is pótolni tudja az aposztata író aposztatai heve.

Két kis nőszerep, s a többi mind férfiszerep. A Vígszínház úgy rukkolt ki Ohorn darabjával, ahogy a Vígszínház csak képes és ez sokat mond. Gondos, művészi díszletek, a legértelmesebb rendezés s a legvígszínháziabban perfekt, elsőrendű előadás. Tanay Pál testvér szerepében kiváló. Hegedüs meleg és megható a liberális szerzetes szeretettel írott szerepében. Góth az erdészt játszotta, a kolostor régi szolgáját, akit öngyilkosságba űznek. Olyan erős volt, benső, mint mindig, ez a jeles művész. Nagyon szerettük Tapolczait egy nem nagy, de pompás szerepben. És jelesek mindannyian: Fenyvesi, Vendrei, Balassa, Kazaliczky, Rónaszéki, stb. És nagyon jók, kisebb szerepeikben is nagyon megjegyezni valók: Hunyadi Margit és Varsányi Irén.

Taps nagyon sok volt. Főként a második és harmadik felvonás után. De nem volt hideg még ott sem, hol egy kicsit fenyegető volt az unalom. Úgy látszik, hogy a darab témája volt nagyon kedves a publikumnak. Egy francia újságíró írt volt néhány hónappal ezelőtt érdekes leveleket Kínából, Kantonból. Egy híres Buddha-templomot és zárdát látogattak meg valahol Kanton mellett az újságíró s két más világkóborló ismerőse. Egy értelmes kuli volt a vezetőjük. A zárdában imádkoztak, szemlélődtek, aludtak, vagy lakmároztak szerte a buddhista barátok. Mikor a társaság visszamenőben volt, megszólalt a kuli:

- Francia urak mondok önöknek valamit (súgva mondta). Mi nem nagyon szeretjük ám a papokat itt Kínában. Mert mégis furcsa, hogy ezek esznek, isznak, henyélnek, alusznak, énekelnek, imádkoznak, mi hordjuk ide nekik, amink csak van, ők pedig ilyen könnyen éljenek… Ugye nem járja ez? De el ne árulják, hogy én ezt mondtam.

Budapesti Napló 1905. március 17.

(Dyb.)

51. IKAROSZ

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

I.

Daidalosz fia, Ikarosz, miért is nem hajtottál bölcs atyád szavára? Kellett neked a Nap felé törnöd viaszkos, csinált szárnyaiddal? Atyád nem vakmerősködött, s neki sikerült célhoz érnie. Téged elveszített a Nap. Tengerbe fúltál, Ikarosz. Igaz, hogy ezáltal gazdagabb a világ egy szép mítosszal, mely példázza a bús emberlényi sorsot: szárnyatlan madarak, bolond, silány emberek, szárnyakat öltünk, Nap felé törünk, s a nyakunkat törjük ki. De mégis lehettél volna bölcsebb, óh Ikarosz. És minden ember-ikarosz lehetne bölcsebb. Dehát a krétai expedíció óta hiába minden prédikáció. Az emberek szeretnek repülni és zuhanni. Ifjú Hegedüs Sándor fausti témát markolt meg. Érdekesen megérezte és meglátta e nagy emberi tragikumot. Csak végigérezni, végiglátni nem tudta. És minden hibáknál nagyobb hibát mívelt ifjú Hegedüs Sándor, mikor most egyszerre meg akarja korrigálni az egész Ikarosz legendát. Lehet, hogy egész esete röviden az, hogy az első vitorlás gépet vagy talán pláne a léghajó ősét igen hiányos mérnöki ismeretekkel csinálta meg az ifjú Ikarosz, de a világ már hozzászokott, hogy Ikaroszban az emberi vakmerőség szentjét lássa, a nap lelkű ifjút, a nagyot merőt. De helyes. Nincs az életnek olyan nyomott zuga, amelynek Ikarosza ne lehetne. Ikarosz itt, Ikarosz ott. Csak ifjú Hegedüs Sándor darabjában nincs Ikarosz. Nagy baj ez se volna. Mi igazán el tudunk lenni cím és tézis nélkül. Akár címe se lenne a darabnak. De Ikarosz is, nem is, dráma is, nem is, élet is, nem is, repülés is, nem is: ez sok hiba. Hagyjuk nyílt kérdésnek az Ikarosz szárnyát. Az ifjú Hegedüs Sándor szárnya rosszul viaszkolt. Ezeket a szárnyakat még toldozgatni kell.

II.

Ifjú Hegedüs Sándor Ikarosz-ában mindenki arról beszél, hogy ő *igazi, egész*. Senki sem az. A repülésről beszél mindenki, s csak értelmetlen szelet ver maga körül. A fő-Ikarosz: Jaross lenne, ki elvesz egy nem fiatal, gazdag asszonyt, s éli a herék életét - a méhesben. Méhészkedik. Repüljenek a méhek. Ő nem repül. Az asszonya a férfi-asszonyok közül való, egy überweib, féktelenül ambíciózus, nagyratörő. Még evvel az egy alakkal vagyunk úgy ahogy tisztában. No vele sem túlságosan. Neki egy férfi kell, kiből ő csináljon valamit, s ki által a maga ambíciói kielégüljenek. És ehhez ilyen üres, férfiatlan médium kellett? Hát jó. Jaross csak akkor adja oda magát eszköznek, mikor éhes lesz Zsitvaynéra, egy veszedelmes, szép asszonyra. Engedi, hogy felesége képviselővé választassa, hogy Budapestre kerüljön a szép bestia mellé. Jarossné írja a vezércikkeket csinálja a beszédeket, bolondítja a bolondítható tömegeket, s a férjből híres ember lesz. Ellenben Zsitvayné egy másik férfival szökik meg, aki csak annyival különb férfi Jarossnál, hogy veri az asszonyait. Jarossné pedig, az asszonyi és észlényi mivoltában egyformán megbotránkozott Jarossné, nem ad bocsánatot a fő-Ikarosznak. Váljék semmivé ez a fölcifrázott semmi. És evvel vége van Ikariának. Igen jól sejtik: van egy paralel eset is. Egy kisleány s egy versíró zsurnaliszta regénye, kik alant repülnek, boldogságba repülnek, versszárnyakon.

III.

Hanem hát ki itt Ikarosz? Kik az Ikaroszok? Kik repülnek? Hova repülnek? Ha az ember jóakaró, hát kihámozhat sok mindent e darabból, bár a szerző alaposan összeszórt, összevillázott mindent. Mennyit összehord, mennyit magyaráz, mennyit valószínűsítget az Ikarosz írója. És a vége az, hogy nem hiszünk egyetlen emberének sem, nem valószínű egyetlen momentuma sem a darabnak, s néha néha nem is értünk semmit. Ha valaki erős akar lenni, várja meg, míg megjön az ereje. Ha az ügyességével akar bennünket híveivé tenni, várjon, míg megügyesedik. A színpad: nagy áruló. Elárul titkokat, miket a könyvíróról nem is sejt az olvasók nagyrésze. Ifjú Hegedüs Sándorról most azt árulta el, hogy neki nincs voltaképpen mondanivalója, de nem adná a világért, hogyha nagy dolgokat mondhatna csak úgy egyre-kettőre.

IV.

Jarossné, Anna, ha nem is az élethűség és a valószínű erők diadala, Jászai Mari játszó kedvét méltán izgathatta. És e nagy művésznő hatalmas egyéniségének új villanása volt a mai este legnagyobb értéke, de egyben ez az egyéniség éreztette legjobban Ikarosz ürességét. Zsitvayné még Márkus Emilia által sem tudott egyéb, mint szép lenni. Gál, a fő-Ikarosz, vergődött szerepe lehetetlenségei között. Ligeti Juliska sem tehetett mást, Rózsahegyi is csak egyéniségével szorított ki magának egy csöpp hatást. Paulayné, Dezső, Pethes s a többiek mind vergődtek, buzgólkodtak a lehetetlenségben a lehetőségig. Az egész színház, rendezés, kiállítás ezt mívelték. Persze hasztalanul. Voltak tapsok, udvarias kihívások is. De siker: az nem volt. Nem lehetett. És azért ifjú Hegedüs Sándor még csak nagyon rossz darabot sem írt. Hogy az ember zuhanhasson, hjah ahhoz legalább is annyi vakmerőség s Naphoz-szárnyalás szükséges, mint a Daidalosz fiáé volt.

Budapesti Napló 1905. március 18.

(Dyb.)

52. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Hát Budapesten is csak élünk, édes asszonyom, lévén az élet Budapesten is kötelesség. És szép az élet Budapesten is. Holott itt nem is nagyon szépítjük. De csúnyítani sem bírjuk. Maguk ott Párizsban ki sem fogynak a szép szenzációkból. De ugye, egy kocsizás a Bois-ban fölér egy estével a Nouveautés-ban, ahol Eleonóra, Budapestnek és az egész világnak imádott Duseja lép maguk elé? Willy egy új regénye, Bataille egy új darabja, egy vézna tárlat, egy rossz verses könyv sohse adhatnak magának, édes asszonyom, annyit, mint amennyit egy önmagához kegyes, hangulatos, szép tavaszi órán önmagának adhat.

Hát minket is tavasz rekompenzál most itt Budapesten. Nekünk többet kell a tavasznak pótolnia, mint maguknak. Ott a Szajna mellett a legszomorúbb, legszürkébb napra is jut valami. Lázas premier, nagyszerű hangverseny, sportesemény, tárlat, új könyvszenzáció, botrány. Mi ki sem bírnánk annyit.

Nem is igen próbálják ugyan meg, hogy mennyit bírunk ki. Az embernek föl kell fújnia az eseményeket, hogy megnyugodjék. Áltatnia kell magát. Jó a tavasz, mert ez édes hazugságok tehetségét adja. No ne haragudjék: magának nem hazudok tudatosan. Beszámolok. Nem élek bőjti életet. Izléseset sem, ami a legbajosabb volna Budapesten. De a csatangolásaimnak még mindig nem összes stációi a budapesti, kínos mulatóhelyek.

És csak világvárosiasodunk már annyira, hogy jobbat reméljünk. Képzelje, még Strindberggel is összetalálkozhat már e városban az ember. Ha a múlt vasárnap este együtt lettünk volna a várszínházban, még most is veszekednénk bizonyosan. Magyarul játszották az Apát, ezt a nem legigazibb, de legkrudélisabb Strindberg-darabot. Műkedvelők, modern, ifjú lelkű magyarok játszották, s talán ugyanilyen volt a publikum is. És Budapesten ma úgy veszekednek azon a problémán, melyet csekélységem a *szent apaságnak* keresztelt el egyszer, akárcsak mi valamikor mindig, mikor erről a nagy asszonygyűlölőről, erről a kegyetlen Strindbergről beszéltünk.

Benne vagyunk mindenképpen a forradalomban. Nem a könyvek kezdik. A könyvek talán a leggyávábbak a magyar ég alatt. Egy Wilde-fordítás már iszonyú merészség. (De a merészségre is akad már példa.) A Minke Bélák azt hiszik, hogy nyugodtan dalolhatják a dalaikat, és meg is hallgatják őket. Sőt zsúr-verses könyvet is produkál már a magyar géniusz (és micsoda csodabogaras könyvet). De tán sor kerül a könyvek forradalmára is. Mikor még a Magyar Színház is forradalmat csinál! Magyar *revű* - színházban.

Sejti, hogy mi ez? *Ex-lex* a címe, de tudja, hogy a cím mellékes. Budapest kezdi magát kigúnyolni, ez a fő. Rajna Ferenc, aki a revűt írta, egy kicsit Bécsen, egy kicsit Tarnopolon szűrte át a francia esprit-t. De hát mit akarunk egyszerre? Minden héten tíz *filharmonikus hangversenyt*, mikor egy szezonban bírunk el ennyit? Öt Operaházat, holott egybe sem járunk elegen? (Vasárnap magyar szerző estéje lesz, ide talán elmegyünk, mert esetleg oly jó honi szerző bukásánál jelen lenni.) Mit még? Minden esetre maga is azt mondaná, ha ma este velem ült volna a Nemzeti Színházban: jobb honi szerzőket, mint ifjú Hegedüs Sándor, akinek Ikaroszát játszották. Hja, Somló Sándor is ezt szeretné. De hol vannak ők? A Nemzeti Színház s az öltözöttebb magyar múzsa, úgy van most, mint maga volt a tavalyi farsangon, édes asszonyom. Silányak az udvarlói. Az Ikarosz egy feleség-csinálta karrier szomorú és kissé értelmetlen története. A repülés kérdését annyira sem oldotta meg, mint Santos-Dumont, akivel való kacérkodását az őszi automobil-kiállításon nem felejtettem ám el, édes asszonyom.

Vigasztalja magát (engem vigasztal), hogy Bécsben sem tudnak jobban repülni, mint nálunk, ez idő szerint. A Vígszínházban színrekerült Ohorn reklámos színműve: A szentbernáti barátok. Emlékezhet, még Párizsban olvastunk róla. Ohorn az ex-barát végigver a

szerzeteseken, de úgy, hogy simogatásnak is beillik. Hát vagy-vagy! Nemde? Viszont legalább értelmes, erős, becsületes igék csendülnek az Ohorn darabjában. Ki tudja? Talán ez lesz, vagy az eféléből lesz a jövő, mély bánatára a magunkfajta *l'art pourt l'art* iskolásoknak. Meglássa csak: írnak még darabot a kötelező munkás-biztosításról is. A humanizmus nevében. S magam is a humanizmus nevében nem untatom tovább magát, édes asszonyom. *C'est tout*. Élünk. Tavasz van. Gondoljon rám az Akácia kocsiútján a tavaszi, az isteni Bois-ban.

MK 1905. március 19.

Diósadi

53. SILVIAC KISASSZONY

Silviac kisasszony tiszteltteti azokat a kisasszonyokat, akik Párizson kívül is találhatók. Az iszonyúan népi Hazard-familia minden bájos leány-tagját. Azt üzeni nekik: ne essenek kétségbe. A modern élet valóban komplikált, őrjítően komplikált. Sőt elmúltak amaz aranjuezi szép idők is, mikor elég volt fiatalnak, szépnek, vidámnak és nőnek lenni. A bomlott idegek e korszakában sok minden változott. És mégis: ne essenek kétségbe a bájos Hazard-kisasszonyok. Még mindig a női pálya a legkényelmesebb, s még mindig sok vidám ajándékokat kaphat az élettől - persze ma már csak: esetleg - egy bájos Lesbia inscrupolosa. Csak várni kell. Azaz nem kell várni. Furcsa, ugy-e?

Mi volt Silviac kisasszony egy-két évvel ezelőtt? Tiszteletbeli segédszínésznő, ami Párizsban jelent már olyan keveset, mint Budapesten. Voltak bizonyára imádó lovagjai. Volt néhány ígérete színházi szerződtetések irányában. De sehol semmi jel - ad astra. S a legszebb kalapja sem volt drágább száz franknál. Mi ez, istenem? És Trouville-ba éppen ha elmehetett nyaranként, de például már saját automobilra nem is gondolhatott szegényke. Kis nő volt, mint a budapesti világlátott aranyifjak mondanák.

És egyszer egy kis vendéglő telefon-fülkéjébe lépett Silviac kisasszony. Egy numerust mondott be a kagylóba, és várt. Várt, várt, várt, és hihetetlen dühbe borult. Mert ilyenek vagyunk mi, modern lények. Egész életünkben egyebet sem teszünk, mint várunk. De a telefon-fülkében nem tudunk várni. Valamit kiáltott a központi telefonhölgynek Silviac kisasszony. Sohse derült ki világosan, hogy mit. Teve, strucc, tehén, tyúk. Valami ilyet. Lőn ebből nagy skandalum, mely fölkavarta egész Párizst. Népgyűlések tartattak. Ligák alakultak. Egy új Dreyfus-ügy arányai sejtődtek meg a Szajna partján. A vége az lett a Silviac-terreur-nek, hogy a bíróság fölmentette a becsületsértő Silviac kisasszonyt. Az a sok düh, az a sok váratás a telefon-fülkéjében elégtételért kiabált Párizs három millió lakosában. És Silviac kisasszony volt az a szerencsés, akit a tömegindulat ereje egészen véletlenül magasba emelt.

Az újságok hetekig tárgyalták az esetet. Silviac-arcképeket árultak mindenütt. A színházak siettek fölléptetni a nevezetes művésznőt. Amerikai milliomos ifjak szívét úgy hányta-vetette a kétség, mint jachtjukat a hullám, hogy szabad-e az ismerkedést keresni e nagyszerű nővel olyan szegény embernek, kinek esetleg nincs többje négy-öt millió dollárnál. Poéták darabokat írnak egyenesen Silviac kisasszony számára, s önök még most is olvashatják a francia lapok színházrovatában, hogy itt vagy ott az aranyos, bájos művésznő, Silviac kisasszony játszik, ugyanaz, kinek konfliktusa volt a telefonnal.

A budapesti telefon-hölgyek méltán megharagudhatnának reám, ha a budapesti Hazard-kisasszonyok nem értenék jól meg ez esetet. A morál ez ügyben nem a telefon. A morál az, hogy nem tehet az ember, különösen ha szép leány, egy lépést se, hogy a szerencse ne fenyegesse. A sült galamb még a telefon-fülkébe is beröpül. Hát ez nem valami szép morál, s nem is nagyon igaz, de szívesebben vonom le belőle ezt, mint az igazabbat és fájdalmasabbat, hogy még a szép leányok is csak véletlenül csinálhatnak karriert. Mit mondjanak ehhez a csúnya leányok vagy azok, akik nem akarnak szépek lenni mindenkinek? És mit mondjunk mi szépszámúak, akiknek csak a számunk szép s - nők sem vagyunk?…

Budapesti Napló 1905. március 21.

A. E.

54. BORDEAUX-I SZENT GYÜLEKEZET

Összegyűltek vagy négyezeren a bordeaux-i Alhambrában: bakterei a szent Szeméremnek. És sikerült újból kompromittálni e négyezer szemérmes gallnak a szemérmetlen Galliát. Szerte a világon, ahol újságot olvasnak, ezren mondogatják:

- Ahá! Persze. Azok a borzasztó franciák!… Hogy is nem süllyed el az a Szodoma-ország!

Pedig nem süllyed el. Pedig a franciák nem is olyan vásottak. No, de erről ne essék szó. Úgyis kevesen hinnék el. A franciáknak zseniálisan sikerült: önmaguk veszett hírét költeni. Budapest talán legkevésbé hinné el, hogy Párizshoz képest valóságos - Bukarest. (Hogy tegyük már sutra Babilont.) Hát vezethetne a disznóságban egy náció, mely mindig a Szépség és Igazság mártirja volt? Ahol az élet Művészet, s ahol a nuditás nem kellhet a nuditásért, mert a mór bölcsességet vallják: fátyolozzátok le az igazságot, mert a meztelenség a hazugság ékessége? Soha… Mert nagyon szereti a szerelmet? Hát lehet a szerelmet eléggé szeretni?

No mindegy. Összegyültek négyezren, hogy pereatot kiáltsanak a pornográf írók és művészek ellen. Ott volt persze a híres Bérenger szenátor, a szeméremhad generálisa. (Mellékesen: jó forrásból tudom, hogy e kedves öreg úré az ó- és újvilág legteljesebb, leggazdagabb pornográfia-gyűjteménye, képben, írásban, ami csak érdekes, még ha nem is pornográfia egészen. Biztosan: csak adatgyűjtés céljából.) Voltak aztán abbék, aggszűzek, feministák, apácák, tanárok, minden nemű és sorú személyek. Csak éppen azt nem tudták kisütni ők sem, hogy hol kezdődik a pornográfia. Amit gyerekeknek nem szabad olvasni? Más szóval: a felnőttek ne olvassanak, csak gyermekirodalmat, s ne nézzenek, csak elszakíthatatlan képes-könyvet? Ezt még az abbék sem merték tanácsolni. De volt egy abbé, Comte nevű, (nomen est omen), akinek volt egy ideája:

- Pornográfia az, amitől egy ügyész elpirul.

Hm! Ez pompás. Tehát bízzuk a dolgot az ügyészségre. Legyen az ügyészi arcbőr, mely pirulással árulja el a szemérem-lúgot. De persze az ügyésznek joga volna nemcsak az Önsegély-féle s a Kikapós-hölgyek-féle műveket s nemcsak az obszcén képeket, de Anatole France-ot, Mikszáthot s minden régi és új Ráfáélt fölülbírálni? Na, na. Nagy heurékákkal persze ezt sem fogadták.

A bordeaux-i szent gyülekezet aztán végül is, akaratlanul mondott egy nagyot. El kell törülni a színészi cenzurát: az is kevesbítni fogja a pornográfiát, mert kevesebb lesz a kedves-tiltott, kevesebb az ártó bujkálás.

Hiszen helyben vagyunk. Ez az. Csak végig kell gondolni. El kell törülni a cenzurát. Minden cenzurát. A szerelmi cenzurát is. Váljék őszintévé, szabaddá, becsületessé a társadalmi ember lelke. Szóval úgy frissítsük föl a világot, ahogy önök Comte abbé urak nem akarják és rögtön (a többek között) pornografia sem íródik, mázolódik, faragódik többé, óh bordeaux-i szent gyülekezet.

Budapesti Napló 1905. március 24.

A. E.

55. MIKLÓS JUTKA KÖLTEMÉNYEI

Miklós Jutka talán nem is sokára már, a maga dalait fogja dalolni. Több dicsérettel, több reménységgel nem is lehet ám ennél lenni egy fiatal poétához. Pláne magyar poétalányhoz, akinek majdnem minden társnője - s maga is egy kicsit - azt hiszi Annie Vivanti Budapestig jutása óta, hogy a nőpoétának nem lehet nagyobb feladata, mint Szaffót játszani, amellett, hogy nem felejtkezik meg más poétákat sem utándalolni. Miklós Jutka e hibájából is szabadulhat, mint a többiből. Nem ír majd Ikarosz-dalokat, de bátrabb lesz mégis Ikarosznál. Nem énekli meg a maga Dalait. El hagyja maga mögött röpülni a nagy újságeseményeket és azokat a hangulatokat, melyeket idegen versek adnak neki, s melyek az ő finom, gazdag leányszívében összecsereberélődnek az övével. Ha ezekről lemond, majd meglátja, mennyi marad neki, mennyivel több marad. Hogy a saját versével biztassuk:

„Az lesz a nap! - Ha megtalálom,
Amit kerestem - sóvárogva vártam!
- S újjongva kiálthatom a világba,
Hogy megtaláltam!... megtaláltam!...”

Találja meg a maga lelkét, ezt a sok érzésű, erős, de nőiesen erős, ma még nagyon fiatal lelket, s akkor - majd meglássa - mennyivel szebb, örvendetesebb lesz a szent titkos lélek-út az érzésektől a dalokig. Valami azt sejteti velünk, hogy Miklós Jutkának nem lesz a sorsa, mint annyi újabb versíróé volt: az örökös sokat ígérés. Meg fogja járni a poétakészítő érzések, kétségek és küzdelmek belső kálváriáját s majd elibünk áll, mint ama kevesek egyike, ki megkövetelheti, hogy meghallgassák, ha dalol. Csinos, formás első verseskönyve (Singer és Wolfner bizománya) több, mint egy poétai látogatókártya, azért akartunk mi is e sorokban egy kis külön melegséget éreztetni.

Budapesti Napló 1905. március 24.

A.

56. OLGA

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

I.

A Nemzeti Színház úgynevezett magyar ciklusa egy új magyar névvel és egy új magyar drámával ajándékozott meg bennünket ma este. E nemzeti munkában Wolfner Pál játszott a Nemzeti Színház kezére. A név jól sikerült: Farkas Pál. A darab sem hozott szégyent a

Wolfner névre. Annyi idétlenség után íme egy érett demonstráció. Egy tudatos munka. Mottója nincs, de lehetne. Talán ez: „gyorsan járj, tovább érsz”. Olyan biztosak volnánk sok földi dologban, mint amilyen biztosak vagyunk a Wolfner-Farkas titkos gondolatának a megfejtésében: „adjatok új mezőket: nem birok magammal”. Istenem, rossz is lehet az, mikor az ember kis nemzet fia. Szócsatákat vív a külföldön. Itthon Theszeuszként megöli a nemzetiségi szörnyet. Ellátja gondolatokkal a gondolattalan társadalmat. Ír regényt, novellát. Esztétikus, szociológus, kritikus, politikus, aktív jogtudós, jogíró. Nem is lehet elsorolni. Mit csinálhat még az ember, mikor mértföldes csizmáit ismeri minden haraszt? Még a nevét is eldobja, hogy új akadályokat leljen. És drámát ír. És ifjú még…

II.

E második, kis strófában tisztázzuk mindenek előtt, hogy jaj volna a világnak, ha elsokasodnának benne a művészek. Minélfogva szó sincs róla, hogy a színpadról mindig művészembernek kelljen beszélnie. Szívesen hallunk onnan mindent, ami érdekes. Szívesen hallgatunk mindenkit, akinek van mondanivalója. És Farkas Pálnak ne volna? Dehogy nincs. Hirtelenében fölsorolunk egyet és mást az Olgá-ból. A budapesti társaság. Az új magyar Nórák. Az ügyvéd. A korrupció. A magyar tőke speciális bestiasága. És a sajtó züllöttsége mindenek felett. Dilettáns lelkeknek nincs perverzebb szenvedélye, mint a sajtó vetítése. Tele is van az irodalmunk hazug sajtó-fotográfiákkal. De nehogy valaki azt sejtse, hogy a mi érzéseink szerint is nebántsvirág volna a zsurnalisztika. Csak az következik mindebből, hogy aki ennyit és így rak maga elé, nemcsak az önkezét bénítja el, de még - a lábát is. Így még rúgni sem lehet, amit ne tessék kicsi dolognak venni. A szociális, rikító, ordító színmű hasznos és divatos valami, pedig főcélja a rúgás, ami jó társadalmi orvosszer. De Farkas Pálnak ez sem sikerült. De érett demonstrációról beszéltünk az előbb. Tudatos munkáról. Igen: a darab színrekerült. Sőt tán még sikere is volt. De a sikere nem több Farkas Pálnak, mintha Wolfner Pál conférance-ot tartott volna ugyane témákról. Az Olga: egy új formájú conférence. Szabad a conférence-ban elmésnek is lenni, unalmasnak is, fantasztikusnak is, sőt hamisnak is, sőt oh még értelmetlennek is.

III.

Olga budapesti leány. Egy csuka-falánkságú milliomos vállalkozónak, Szovák Péternek a leánya. Az apja kikeres neki egy urat - férjnek. Olga azonban különös lány. Fátum-kereső hölgy. Szakít az apjával, hogy a Kartaly Endre felesége legyen. Kartaly Endréé, az újságíróé, a panamisták istenostoráé, a ragyogó tollú publicistáé. Szovák Péter azzal a dühvel, milyet csak a megalázott milliomosok érezhetnek, lát hozzá a bosszúálláshoz. Mivel Farkas Pál szerint a budapesti tőke minden gonoszságra képes, Szovák Péter kitúrja Kartaly Endrét minden redakcióból. Nagy a nyomor. Kartaly kénytelen egy zuglap szerkesztését elvállalni, s kénytelen magát odaadni bérért Szovák egy konkurrensének, a Közgazdasági Banknak. Támadja az apósát. A pénz azonban csak a nyomorral szeret birkózni. A Közgazdasági Bank kibékül Szovákkal. Kartaly nyomorban s most már elzüllötten áll. Két-három hétig haza sem megy. Már nem a nagylelkű férfiú, akibe Olga szerelmes lett. De Olga, a különös Olga nem tágít mellőle. A Közgazdasági Banknak fenyegető levelet ír Kartaly, s a banknak egy mindenre kapható, aljas ügyvédmegbízottja e levelet a rendőrséghez juttatja. Kartaly börtönbe kerül. Szovák ekkor sem tudja elválasztani tőle Olgát. Olga kijelenti, hogy ő a megbélyegzett embert is szereti.

IV.

Tehát a szerelem ditirámbusa volna a színmű? Nem az. Olga drámája? Lehetne. De nem az. Olga egy érthetetlen, beteg nő. Farkas Pál, ha már darabja címével kitüntette, többet foglalkozhatott volna vele. Hát minek a drámája az Olga? A pénzé? A budapesti társadalomé? Az igazságé? A zsurnalisztikáé? Az országos tisztátalanságé? Nem értjük, nem értjük. Egyet látunk: Farkas Pál a világ legagilisebb embere. Agilisan néz, lát, halmoz, figyel. Iszonyú hosszú is a darab. Mintha élete minden ötletét, olvasmányainak minden emlékét, a budapesti szóbeszédnek minden szavát összeadta volna. És ez neveztessék társadalmi drámának. Sohse az ez, ha még olyan keveset ér rendszerint a kikiáltott társadalmi dráma. A Farkas Pál darabja: *drámai revű*. Új magyar műfaj. Diadala az agilitásnak. Diadala a sokoldalúságnak. Útmutató kezdő drámaírók számára, mint kell nem is akarni újat, erőset, irodalmit.

V.

Ritkán láttunk gondosabb, feláldozóbb, jobb előadást a Nemzeti Színházban. A jogcímtelen címszerepben Lenkei Hedvig jeleskedett. A revű-drámában neki jutott a leglehetetlenebb szerep. Mert a szerepek olcsók, nagyszerűek, hálásak és ruganyosak, mint a revűben szokásos. De ez olcsó föladatokhoz önmaguk számára művészi föladatokat adtak hozzá nagy becsületességükben a Nemzeti Színház művészei. Legalább legyenek: figurák. Gál Szovák Pétere remek. Pethes annyi tartalmat, életet ad Kartaly Endrének, amennyi sohse élt az író fantáziájában. Dezső, Rózsahegyi, Gabányi, Paulay Erzsi, Molnár, Iványi s egytől-egyig szinte olyanok, akik az Olgánál mind emlékezetreméltóbbak. A hatás? Furcsán nehéz erről beszámolni. Egy-egy erősen budapesti akkord hálára talált az ismerős füleknél. Egy-egy jól megcsinált ismerős figura tetszett. A sajtó mindig és minden módon izgató téma, ma már izgatóbb a színpadnál. Mivel pedig az első felvonás ígér is valamit, a budapesti zsúréletnek pedig elég pikáns karrikatúráját adja, az első felvonás után vagy háromszor hívták lámpák elé a szerzőt. A második felvonásban nemkülönben volt kihívás. A harmadik után is. Baráti hangok erősítgették minden szögletben, hogy a legújabb magyar darabok mellett még majdnem jó is az Olga. Holott ez kevés dicséret. Mi meg merjük állapítani, hogy Wolfner-Farkas Pál a legszorgalmasabb drámaíró. Ez egyetlen drámájában többet írt össze, mint más tízben. Hol fog ez a bámulatos agilitás teret kapni, ha még növekedni fog?

Budapesti Napló 1905. március 25.

(Dyb.)

57. RANAVALONA

Királynő volt Ranavalona. Hejh, szép história ez. „Van egy szép aranysziget valahol”. Éneklik valamelyik operettben. Van. Azaz inkább volt. A földrajzi könyvek Madagaszkárnak hívják. Itt élt boldog barbárság illatos ölében Ranavalona. Barna bőrét nem ápolta éppen párizsi módon. De szépen élt mindazonáltal őfelsége. Madagaszkárt még akkor nem sugározta be a fehér emberek kultúrája.

Ő felsége, Ranavalona ott élne most is, ha rajta múlnék. De közben az történt, hogy a Civilizációnak megrökönyödve tűnt fel egy napon, hogy Madagaszkáron elevenen eszik a vademberek egymást. Erre: Madagaszkárt civilizálták, s azóta a francia legionáriusok mindig agyonütik előbb a zsíros benszülöttet, mielőtt társai falni kezdenék.

Miután pedig Civilizáció őnagyságának útjában állott Ranavalona ő felsége, Madagaszkár királynője száműzetésbe jutott, ami már megesett fehér szuverénekkel is.

De a művelt francia udvarias még a vad királynőkkel szemben is. A szintén civilizált Algériában adott neki lakást. Neki, Ranavalonának, s ad neki évenkint harmincezer frank konyhapénzt. A civilizáció ingyen áldásain kívül.

És él azóta Algériában Ranavalona. Megtanulta a kés és villa használatát. Illatos fürdőket vesz naponként. Manikűrt és pedikűrt tart. Tudja jól, hogy valamirevaló asszony csak a rue de la Paix-n vásárolhat Párizsban. Ismeri a gyémánt, a szőnyeg, a prém és más nevezetes földi hívságok becsét. Sőt olyan masszőrje is van talán, aki eldörzsöli a csúnya ráncokat.

E közben pedig elképzelhetetlen tömegét nyerte a nagy impresszióknak és tanulságoknak.

Megtanulta mindenekelőtt értékelni a Pénzt. Madagaszkárban igen nevetett volna, ha valaki mutat neki akárhány száz darabot a Francia Bank szép ezreseiből, s arról akarta volna meggyőzni, hogy másra is jó, mint hogy játsszék vele szeretett kis hugocskája: Razafinandrianianitra.

Ma nem mulat ezen ügyben, de gyakorta szomorkodik. Az ördögbe is: az ember, jobban mondva, a királynő, nem ette tartármártással a kecsegét Madagaszkárban, de egyébként könnyebben élt.

Mert, harmadszor, az ember, azaz a királynő, annak üttette ott le a fejét, akinek akarta. Ez jó lehet. Másodszor az övé volt, amit csak ő ismerhetett és megkívánt. Először és mindenekelőtt más ott a Nap, ahol megszoktuk.

E gondolat és sok hasonló gondolat után Ranavalona, igen praktikusan, odakonkludál, hogy a háztartáspénz kevés.

Pénzt, pénzt, pénzt, több pénzt! - íratta a minap íródiákjával vagy diáknőjével Loubet úr kormányának. Ti civilizációt adtatok? Ezt kérdheti magában. És elvettétek az országomat és az életelégülés lehetőségét? Hát legalább adjatok pénzt a háztartásra.

Minden háziasszony gondoljon szeretettel, megértéssel, Madagaszkár exkirálynőjére. Asszony ez a javából, igazi asszony. Az emberi kultúra smokkjai ellenben fölszisszenhettek. Ez az asszony a fejükhöz csapott egy borzasztó, súlyos igazságot:

- Civilizáció? Kultúra? Haladás? Szép, szép. De adjatok hozzá mindenkinek elegendő gombostű-pénzt.

Budapesti Napló 1905. március 26.

A. E.

58. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Maga számontart minden magyar írót onnan Párizsból, de fogadjunk, hogy Farkas Pált nem ismeri? Ellenben Wolfner Pálról magam is sokat beszéltem. Mit rejtegessem? Farkas Pál = Wolfner Pál. A legagilisabb fiatalember Közép-Európa e részén. Kezdte az agilitást az egyetemen, vagy talán még előbb. És nem is régen. Ma: ügyvéd-esztétikus, jogíró, szépíró, gondolkozó, szociológus, historikus, politikus, drámaíró. Amit csak maga akar, vagy - nem akar. Mese ám az, hogy ezek a mai fiatalok milyen sokoldalúak, s hogy tudnak ezek sietni. Eközben még arra is volt ideje Wolfner Pálnak, hogy a nevét megváltoztassa, mielőtt a Nemzeti Színház deszkáin bemutatkoznék. Bah, - gondolhatta - mit mondják reám, hogy könnyű a Singer és Wolfner cég fiának? Azért sem könnyű. Fölvette a harapós hangzású, szabadon fordított

Farkas nevet. Jó név ez. Egy falka irodalmi Farkas nem tudta elnyűni. Valószínű, hogy a többi drámáit is e néven fogja írni Wolfner Pál.

Az első drámájának a címe: Olga. Más kérdés az, hogy - nem sok joggal. Most sietek ideírni, hogy ez az Olga azok közül a nők közül való, akikről mi együtt sokat beszéltünk. Az ördög hinné hamarjában, hogy ez típus, de az. Maga tudja: vannak nők, akik kötelességüknek tartják, az életüket martirizálni.

Derék, okos, szép úri leányok. A papájukat jól választották meg. A férjhezmenés vágya sem okvetlen bennük. De ők férjhez mennek. Sokszor nem is szerelmesek. De később ezt is szuggerálják maguknak. Mindenképpen nemes, ártatlan áldozati bárányok akarnak lenni. És olyan szerencséjük van, hogy a férjük rendszerint önmagával együtt csakugyan tönkreteszi őket is. Ez a típus az új Éva leggyámoltalanabb kifejlődése. Bús talányokkal gyötrik magukat, kimérákkal, s szinte perverzus módon provokálják a katasztrófákat.

Ha erről akart volna írni Wolfner-Farkas Pál: hagyján. Igaz, hogy a magyar társadalom női flórája még nem olyan változatos, hogy az Olgák problémája okvetlenül a színpadra kívánkozzék. De egy érdekes, szép meséért még az apagyilkos írónak is meg lehet bocsátani.

Azonban Wolfner-Farkas Pál kevésre becsülte Olgát. Az Olga szoknyájához odavarrott egy kicsike problémát még. Egy kicsikét: az egész magyar társadalom problémáját. Úgy hirtelenében soroljunk fel egy párat e nagy probléma-fiastyúk apróságai közül: a tőkét, a korrupciót, a sajtót. Elég is tán. Aki aztán ennyit vesz a kezébe: zsonglőr legyen a talpán. Író és művész úgy sem lehet.

Olga otthagyja a milliomos, kegyetlen, vagyongyűjtő apját, Szovák Pétert, hogy apai átokkal hitvese lehessen Kartaly Endrének, a félelmes tollú zsurnalisztának, az igazság rettenthetetlen bajnokának. Szovák bosszút esküszik. Pénzének óriási hatalmával kitúrja minden tisztességes lap redakciójából kényszerű vejét. Porig alázza. Kartaly elfogadja egy zuglap szerkesztését, hol a hatalmas Közgazdasági Banknak, Szovák vállalkozó konkurrensének, a zsoldján leplezgeti az apósát. Szovák és a Közgazdasági Bank időközben azonban kibékülnek. A tőke nem érzeleg. Kartaly nyomorba jön újra. Fenyegető levelet ír a Közgazdasági Bankhoz. A pénzintézet gazember ügyvédje a rendőrség kezébe juttatja a levelet. Kartaly, az igazság lovagja, börtönbe jut zsarolásért, mert a rendőrség előkelői is korruptak. De Olga még ekkor sem hagyja el. Finis.

Kinek a drámája ez? Nem az Olgáé. Olga beteg nő. Terhelt vagy rosszul nevelt. Nem érti őt az ember, ha típus is. De nem is az *ő* drámáját akarta tán megírni az író. Hát kiét? Mirbeau már megírta, hogy *az üzlet - üzlet*. Ezt se akarhatta Wolfner-Farkas Pál. Hát mit? Hogy iszonyú a magyar korrupció, s Harden Miksának igaza van, ki Magyarországot a világ legkorruptabb országának tartja? Az Olga-darabból ez nem élesedik ki. Hogy a magyar pénzeszsák különösen gonosz? Hogy az ügyvédek között gazember is van? Mit, mit? Hja, a sajtó… Erről a legtöbb kép és szó esik. De engedje meg Wolfner-Farkas Pál, hogy ne vegyük ezeket komolyan. Olyan hamisan, rosszul ismeri ezt a világot, mint a rojtozott gallérú, de mindig mágnásokról író valamikori magyar írócskák azt a világot, honnan novelláik hőseit vették. A sajtó, sajtó. Bizony a nívója aligha különb, mint a társadalomé. De Wolfner-Farkas Pál, mint szociológus tudhatná, hogy nem is lehet különb. Ha társadalmat akar javítani az ember, színpadra is mehet ma már. A művészembereket úgy is kezdik kiszorítani mindenünnen a kis társadalmi apostolocskák. De ilyenkor aztán fogja meg a nyelén a csákányt a keménykezű építő, ne pedig az élén. Ha pedig csak egy szép színpadi történetet akar mondani, mondjon egy szép színpadi történetet, de szépet és történetet. Elengedjük a többit. Nemde?

De hogy ügyes szemű s ügyes kezű ember Farkas Pál (nevezzük már csak így) bizonyos. Képzelheti maga is. Mennyi ügyes dolgot összehordott e darabban, s mennyi jó szerepet írt. Alkalmat adott Pethes Imrének egy nagy erős alakításra. (Emlékszik: a Pannóniában mutattam volt magának ezt a Pethest. Erős fiú, mondaná Bródy Sándor.) Lenkei Hedvig, Gál Gyula, Molnár, Rózsahegyi s valamennyien nagyszerűen föláldozóan buzgólkodtak.

Hanem ha maga itt lett volna, mégis csak a Népszínházba vittem volna magát el. Képzelje: itt csodák esnek. Itt van, egyszerre van itt, *két* személyben van itt: Pálmai Ilka. Az egyik a régi, csitri, aranyos Ilus, kit ez idő szerint Petrás Sárinak hívnak, a másik Kinszky grófné őméltósága, de aki egyszersmint a klasszikus Pálmai Ilka. És a Sulliván melódiái. Mert a Mikádót frissítette fel a Népszínház, tekintettel ez Ojamás, Mukdenes, orosz-alázó japáni világra. No a japánok már kinőttek a Mikádó és a Gésák operettvilágából. Ellenben a Mikádóig talán so'sem nőnek az újmódi operettek. Talán. Mert semmit sem lehet tudni. Ugy-e nem? Mi ketten bolondulunk a legbolondabb néger nótákért is például. Aztán ugyancsak Pálmai révén édes kis francia csemegét élvezett volna ugyanez estén. Farkas meg a bárány. Zenés idill. Igénytelen, kedves, szimbólikus. Bizonyosan abból az időből való, mikor Párizsban divat volt még a csókban is a szimbolizálás, és amikor még nem merték nevén nevezni - a farkast. Kovács Mihály, meg a daliás, szép hangú Pintér s a többiek is kiválóak.

Azt írja, hogy küldjek új könyveket. Nincsenek. Majd válogatok, ha lesznek. Mi lett az Opera Toldy Miklós-ával, azaz Lászlójával és Sigrid-jével. Hajh, hajh. Hogy olyan rossz jós vagyok. A maguk Szalónjaik készülnek már? Mi is nagy tárlatozó reménységben vagyunk. Egyelőre azonban még lesz egy nehány színházi premiérünk is a bódék szezónának hajnalán… Ferdinánd, a nyájas, öreg garszon, még mindig olyan jó csokoládékat szolgál a Café de la Paix-ben? A csokoládé emléke jobban elérzékenyít mindjárt, mint az Olga tragédiája. Csókolja a kezeit:

MK 1905. március 26.

Diósadi

59. NÉGYEZERÉVES BILLET DOUX

(Mi Urunknak, a Názáretinek, megszületése előtt kétezerkétszáz esztendővel égett agyag-lapra égő szavakat rovott Gimil Marduk, egy szerelmes babilóniai legény. Mi Urunknak, a Názáretinek, megszületése után ezerkilencszáznégy esztendővel most megtalálták Gimil Marduk agyag-levelét. Írta e levelet a babilóniai Marduk Sipparában lakó Kasbuya leány-asszonynak, és mi most elmondjuk nektek mai Kasbuyák és Gimil Mardukok, elmondjuk nektek majdnem híven, és hogy el ne bízzátok magatokat, elmondjuk, hogy mit üzent Sipparába ama Gimil Marduk:)

Kasbuyának. Sippara gyönyörűségének, sóhajtását és szerelmét küldi Gimil Marduk. Bárcsak az ő Napja halhatatlanságot sugározna Sippara gyönyörűségére, Gimil Marduk édes kis juhocskájára. Úgy szeretném tudni, hogy virulsz-e drága egészségben. Vártam és várom követedet, ki hírt adjon nekem rólad. Mert nem tudok aludni a vágytól és nyugtalanságtól. Várom követedet, hogy megüzend, mikor jösz el az én megörvendeztetésemre. Óh, jöjj hamar, én gyönyörűségem. Várlak, és élj nagyon sokáig, hogy én szerethesselek.

(Négyezeregyszáz esztendeje már, hogy ez a levél, ez az agyaglevél, Gimil Marduk szerelmes levele, útra kelt a sipparai Kasbuyához. Négyezeregyszáz évvel ezelőtt egy legény szeretett egy leányt, s csak úgy szerette, mintha ma élne. És ha anzikszot nem küldhetett még neki,

levelet már írt. Négyezeregyszáz éven át a szerelem frazeológiája óh milyen keveset változott. Négyezeregyszáz évvel ezelőtt az ő kis juhocskájának a lángoló Marduk azért kívánt virulást, hogy az ő számára viruljon. És Kasbuya úgy örülhetett e levélnek, mint Ellen Keynek valamelyik titkon-vidám rajongója, vagy éppen úgy felejtette el azokra a percekre, mikor más ifjakkal flörtölt, az ő Gimil Mardukát, mint valami mai Kasbuya az övét. Négyezeregyszáz év alatt még csak a billet doux sem változott, s ez talán még jobban fáj az embernek, mint hogy a rabszolgaságnak is csak a neve változott meg. Ugyanígy csaljuk, áltatjuk egymást. Az asszony a férfit, s a férfi az asszonyt A nő ma is királynő, rab, s a férfi ma is porban fetrengő győző. És közben négyezeregyszáz esztendő óta legalább minden száz évben megbicsakoltuk magunkat, hogy no, most már valami újabbat, jobbat, emberibbet akarunk. És bár manapság tudománytalannak tartatni nem jó dolog, tudománytalanul és víg gúnnyal nézünk a fölszabadulni készülő nőre. Ejnye és igazán akarjátok a fölszabadulást? Ne írjatok, ne áhítsatok, ne várjatok, s ne fogadjatok el szerelmes levelet. De ezt ti nem teszitek, legalább még négyezeregyszáz esztendeig, Kasbuyák. Mi pedig írni fogjuk őket örökkön, Marduknak fiai.)

Budapesti Napló 1905. március 31.

A. E.

60. DUSE

- Apró adat nagy színésznők lélektanához -

A párizsi Nouveau Théâtre-ban Sudermann Magdá-ját próbálja a Duse Eleonóra truppja. Délelőtt tizenegy óra. A nagy asszony álmos, és különösen vén. Az előzékeny Galvini úr elébe teszi az összes párizsi újságokat. Kékceruzázott cikk van mindegyikben. Tegnap este játszották Milánóban D'Annunzio új drámáját. Siker ordít a lapokból. Lázban van Miláno és a világ. Eleonóra kijelenti, hogy a feje fáj, s ma nem lesz próba. Galvini kíséri hazafelé a dívát.

„…Velence? Csacsiságokat beszél maga, Galvini. Hát maga is azt hiszi, hogy én gyorsan égő fa vagyok? Tehát hamu? Miért nem szokik már hozzá a világ, hogy Duse Eleonóra - Duse Eleonóra? Velence? És Ő? Nem, barátom. Sem Velence, és sem Ő. Más és minden más. Minden, minden. Ami nincs. És ami volt egyszer - álmunkban. Az a nagy kín, amivel mindannyian fizetünk a fátumnak, akik valami rendkívülit tudunk. Az a nagy bolondság. Az a buta kiméra. Hiszen tudja. És Velence. Ez is a Byronok és a Musset-k bűne. Mintha lakolni másutt sem lehetne nekünk. És Gabriele? Barátom, olyan véletlen eset, hogy nem Beppó vagy János. Akárki. Hiszen mindegy. Higyje el, hogy mindig biztos veszteségre ülünk egy ilyen játékhoz. Előre sejtjük, hogy ez sem lesz - *az*, de játszunk. Hátha sikerül *annak* álmodni őt. Barátom, Sudermann a legaljasabb író a világon. Reszketek a dühtől, ha arra gondolok hogy én ma este Magda leszek. Magda - Duse Eleonóra. Néha mikor szavalom Magda frázisait, szeretném közibük sikoltani: hazudok, hazudok, tudjátok ugy-e, hogy hazudok. Én istenem, sohse voltam gőgös és sohse tudtam, hogy mit akarok. Kísérjen fel a hotelbe. Megengedem, hogy tíz percig ott maradjon. Csak azért, hogy vigyázzon: ne vegyek több brómot egynél. És én mégis abba fogok belepusztulni, hogy élt egy úr, akit én Gabriele-nek neveztem sóhajtozva. Neki ebben semmi része sincs. Ez az én ügyem. Megtiltom, hogy azt higgyék: ő valaki. Senki, barátom, senki, én tudom. Nekem is senki. Az, aki újra lesz - másban. Mert nem halok meg addig, míg meg nem kísérlek egy utolsó nagy önhamvasztást. Azt mondja, hogy feledtessen el mindent a hódoló Párizs. Hát azért élek én, hogy Párizs hódoljon? Hát azért élek? Nem kell, semmi sem kell… Na, na, ne ijedjen meg. Ne ijedjen meg. Bizony egy kicsit most éreztem a halálból. Elaléltam. Már semmi. Semmi. Hja, nem tarthat egy kis szív örökké. Elromlott. Fáj néha.

Görcs fogja meg. Semmi. Engedje, hogy vegyek még egy brómot… Apropos, tudja, hogy Franchini kisasszony játszotta Gigliólát? Franchini kisasszonyra, egy Franchinira bízni a főszerepet!… Bolond az az ember…”

Budapesti Napló 1905. április 1.

A. E.

61. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Úgy gondolom, s hibául ez ne róvassék nekem: agyon fogjuk szeretni szép hazánkat. Ha valaki kijelenti, sőt óhajtó hangon mondja, hogy éljen a haza: minden bűnei meg vannak bocsátva. Ha képviselő, akkor rögtön nagy államférfiú. Ha író, rögtön jeles író. Ha művész, rögtön kiváló művész. És csodálatos, már ha az ember például azt mondja, hogy kétszer kettő négy, annak már semmi hatása sincs. Éljen a haza? Hát persze, hogy éljen. De minek beszéljünk mindig erről? Anatole France rossz francia hazafi? Chamberlain rossz angol? Ibsen hazaáruló norvég? Ezek az urak és még néhányan ritkán éltetik hazájukat. Vannak más szempontjaik is, mint nemzeti színűek. De azért nincs otthon semmi bajuk. Ellenben az agg Coppée, mióta mindig hazában utazik, rosszabb verseket ír Pósa Lajosnál. Jó, jó, ismerjük az érvet; átkos és speciális helyzetünk és sorsunk. Helyes. Nagyon helyes. Tehát beszéljünk kevesebbet. Vigyázzunk a német körmére erősen. Martinuzziskodjunk. De dolgozzunk szélesebben és erősebben a nagy nemzetek fiainál. Próbáljunk szülni nagy államférfiakat, írókat, kereskedőket, művészeket, iparosokat. Legyen olyan mély kultúránk, hogy szédülve rohanjon bele az oláhocska, tótocska géniusz. Ez a beszéd. De hogy az legyen a nagy poéta, aki mindig hazafias verseket farag, a tehetségtelen piktort rangra emelje a nemzetien színező ecset, ez mégis csak felháborító.

Van aztán a dolognak még egy mókásabb oldala. Vannak itt dúsgazdag, címeres familiák. Övék az ország és a hatalom. Sokszor talán a gráciák el is maradnak bölcsőjüktől. Ellenben, ha aztán pláne ők is éltetik a hazát, nohát az egyszerűen megőrjítő. Gróf és milliomos, és ő is szereti hazáját, azt mondja! Oh! Ha aztán pláne ezt tollal, eszével, zongorával teszi! Odavagyunk. El tudná-e például valaki képzelni, hogy gróf Zichy Géza, ha ő élteti a hazát, és verset ír, ne legyen kitűnő poéta. Ha azt komponálva teszi, ne legyen a magyar Verdi? Ugy-e nem? És én bizony nem rontom el a kórust. Miért: Beletörődöm az ügybe: Zichy Géza hazafi és zseni. Már megint írt egy operát. Mindent ő csinált benne. Még talán a díszleteket is. Az operában „győz a magyar, s tapsra ez…” több az elégnél. A haza nem minden előtt, de mindenütt. Még a Magyar Színház revűjében is. Még a Wekerle-kávéházban is. Még az Operaházban is. Ugy-e, fölteszik rólam, hogy nem vagyok hazátlan bitang. De hazátlan kezdek lenni, mert nem lelek üres hazafiaskodástól ment zugot e hazában. Hát így fogjuk megcsinálni a nagy kultúrországot, hol harmincmillió magyar hite szerint nem lesz más érdem, mint a tudás, a zsenialitás és a komoly munka? Beszéljünk a Zichy új operájáról a Nemo-ról, mert kezd veszett kedvünk lenni. A Nemo a Rákóczi-kultuszra számít. Fantasztikus és képtelen történet a kuruc időkből, mely igazán kincsesbányája lehetne igazi művészeknek is.

De nem úgy, ahogy most *eszközlik* írók és művészek. Megbocsájtjuk azonban az olcsó mesét, a rossz verseket. Mindent. Ellenben a muzsika ugyanazt csinálja, mint a szöveg, de rosszabbul. Nem, nem urak. A magyar zenét nem úgy fogjuk megcsinálni, hogy: ezennel belefogunk. Népdalcifrázatokkal, idegen melódiák piros-fehér-zöldre festésével, ügyes és fáradhatatlan kézzel ez nem fog sikerülni. Azt majd revelálni fogják nagy, e földön termett egész művészlelkek, holott talán mind-mind külföldi nagyok lelkén okultak. Meglesz ez. Csak attól félünk, nem fogják megérteni őket. A Zichy Gézák alaposan elbánnak a nálunk különben sem

dús ízléssel. Mint ahogy az ördög tudja, ha itt volna a magyar Shakespeare, Goethe, Wagner, Byron, Heine, Ibsen, Böcklin, Rodin vagy Praxiteles, nem is tudom, kit mondjak még, volna-e kedve nekünk mondani valamit. Hát elmondják a Zichy Gézák, Wolfner Pálok, Margittai Tihamérok, Pósa Lajosok és a többiek a magukét. Hogy egészen értéktelen volna a Zichy Géza muzsikája, nem mondjuk. Ügyes ember ő, kinek a hangulatai néha művésziek.

Boldog kultúrországok, hol a közönség olyan intelligens lényekből áll, mint nálunk a teremtő művészek győzedelmesebb és nagy-nagy része. Ellenben az Operaház úgy fogadta gróf Zichy Gézát, mint általában egy grófi vendéget szokás e demokrata országban. Pompás, kész előadás. Vasquezné, Krammer Teréz, Szoyer Ilonka, Arányi és Takács kiválóak voltak. A Nemzeti Színházban holnapra, szombatra halasztódott egy premier. Megint premier. Mindig. Pakots József drámája, mely sok szépet ígér. De azért Pakots is ott kapott helyet a Nemzeti Színház halálraítélt magyar ciklusosainak a gárdájában. El kell sommásan intézni a magyar drámaírást. Adjunk mindent és együtt. Lám: ez már nem hazafiasság, holott a Nemzeti Színházban igen szeretik éltetni a hazát. A krudélisan és biztosan rossz darabokat miért elfogadni? Amiben pedig van egy kicsi, amit irodalomnak neveznek, miért annak az íróját is lenyaktilózni. Dr. Guillotin szerszáma sem jámbor szerszám, de a Nemzeti Színház kritikája sem.

MK 1905. április 2.

Diósadi

62. A LÓ

Még csak a politika is szabadabban lélegezhet vasárnap óta. Az alagi meeting megérkezett. Most már még a politikánál is okosabb dologgal foglalkozik Budapest és az ország. Csompora Molochot elsőnek hozta be? Akkor fölfordulhat a koalíció. Most már hozzáláthatunk ahhoz, amiből élünk. Itt az igazi tavasz, a lóversenyek ideje.

Kazinczy Ferenc jeles elméjű magyar úr volt annak idején, de a lovakhoz nem értett annyit, mint Pálmai Henrik például. Hogy színdarabot is tudott volna írni a lóról: szó sincs róla. Lovakkal járta be a nemes s szép Erdélyországot, s alig várta, hogy láthassa Zsibót. Zsibón pedig báró Wesselényi Miklóst, az ő barátját, ezt a legendásan nagy magyar embert. Megbámulta a zsibói ménest is. Ajándékba kapott egy gyönyörű, angol fajcsikót. Ellenben akármilyen büszke is volt Wesselényi az ő lovaira, nem igen jutott idő arra, hogy a lovakról sok szó essék. Akkoriban tudniillik a magyar lélek pallérozása volt a divatosabb téma. Mégis úgy sejtjük, hogy Wesselényi és Kazinczy valamivel többet is beszéltek a zsibói ménes dolgáról, mint amennyi emléke maradt ennek Kazinczy írásaiban és más írásokban. Mind a két nagy ember vátesz-lélek volt. Hátha Kazinczy ezeket mondta az ő nagy barátjának - mindenesetre más és Kazinczyra inkább való szavakkal:

- Nagy és nemes barátom, én e mívedet is minden szép magyar lelkek bámultatására érdemesnek tartom. A nemzeti közvagyonosodásnak igen jeles tényezőjévé válhat a te míved. De féltem éretlen nemzetünket. Itt nehezen történik valami úgy, mint a jók javallják. Én úgy érzem, hogy nagy félreesmerés lesz ebből. Olyan különös elősejtésem van, hogy a magyarhoz illő szép és hasznos lovaknak kultuszából lovaknak lottériája lesz, s egy lófutás több lesz a gyengeségre hajlandó emberek szemeiben, mint nyelvünk és lelkünk pallérozásának, honunk jobb sorsra derítésének szent ügye. Nevess talán ki, nagy és nemes barátom, de félek. Ebből nagy elfajulás lesz. Semmi haszna a köznek. És mit szólnál ahhoz, ha valaha úgy fordulna a

dolog, hogy honunkban több megbecsüléshez jutna egy lófutás, mint például egy jeles irodalmi munkának kinyomtattatása?

De vajon csakugyan ilyeneket mondatott volna Kazinczyval a zsibói ménes láttára az ő jósló lelke? Nem. Nem. Aligha látta s mondta ezeket Kazinczy. Mert akkor nagy jelenet következett volna. Báró Wesselényi Miklós előtereltette volna az ő büszkeségét, a híres, nevezetes zsibói ménest. Puskákat készített volna maga mellé vagy bunkózó legényeket, s másnap egy csikó sem maradt volna a zsibói ménesből.

Budapesti Napló 1905. április 4.

A. E.

63. A SZERB DIÁKOK

Üdvözöljük az újvidéki szerb főgimnázium igazgatóját. Az igazgató úr diákjai sztrájkolnak ugyanis. Omladoznak a tekintélybástyák szerte a világon. De ne keseregjen azért az igazgató úr. Irigyeljük mi őt nagyon-nagyon az ő gonosz diákjaiért. Jeles fiúk ezek az újvidéki gimnazisták. Ezek a kis szerb legények.

Hejh, régen volt, mikor mi is tekintetes gimnazista urak voltunk. Mi is majdnem sztrájkoltunk egy párszor. Ebben a szegény Alkuországban voltaképpen csak gyermekkorában lehet úr az ember, s itt talán csak a gyermekek képesek férfias cselekedetekre.

Igen nagy úr ám egy magyar gimnazista. Mert nagy gondoskodás történik arról, hogy valamit is ne lásson abból, amit életnek neveznek a bölcsek és nem bölcsek. Ez időben akartunk sztrájkolni mi is. Egyszer azért, mert mikor az ötödik klasszisba jártunk, valakit letegezett közülünk egy goromba tanár úr. A hetedik osztályban azért borultunk egyszer sztrájkoló-dühbe, mert nem engedtek el bennünket valami Bazár-bálba. Gőgös, nagy urak voltunk, úgy bizony. A matúra előtt már mindnyájunknak volt öt-hat behűtött lovagias ügye. Szerencse, hogy a consilium abeunditól mégis csak tartottunk egy kicsit, mert bizony még párbajozunk is.

Na, de azután volt részünk minden szép mámorban. A magyar nyilvánosság homlokán tomboltunk. Lapot csináltunk. Párbajoztunk. Pártokat temettünk, s pártokat teremtettünk. Vívtunk keresztes hadjáratot élelmes és dolgos kollegáink ellen. Csináltunk magyar ébredést. Szerveztünk kurucbrigádot. S ha nyalkán, büszkén kongresszusra sereglettünk össze valamelyik városba, ahol bankett volt persze a tiszteletünkre, félesztendőre kiemeltük a sárból a helyi kávéházakat és vendéglőket.

Beszélhetnek nekünk a Bursch-okról, szent Heidelbergről, Bonnról, az olasz egyetemekről, a Szajna-jobbpart diákgyönyörűségeiről. Urasan, nagy stílusban csak a magyar diák él. Nagy úr a magyar diák. Be áldottak a nevelő kezek, melyek őt úrrá formálják. Ha netán az ember egy élettel fizetne ezért? Bah, hát nagy ár egy élet?

És üdvözöljük az újvidéki szerb főgimnázium igazgatóját. Bocsásson meg a gonosz nebulóknak az igazgató úr. Nem ez az első diák-renitencia. Csak a forrása új. Az újvidéki szerb legénykék így szóltak:

- Minket a gimnáziumi statutumok szerint könyvek illetnek meg. Mi olvasni akarunk. Azért volnánk talán diákok. Ma már a gyermek is tudja, hogy a tankönyv nem minden, s olvasni kell, tanulni kell mást is, sokat. És mi hónapok óta nem jutunk hozzá az ifjúsági könyvtárakhoz. Szegény fiúk vagyunk többnyire, könyveket nem igen vásárolhatunk. Hát mit csináljunk? Ha nem adnak könyveket, sztrájkolunk.

Ezt mondták, és sztrájkolnak. Ne haragudjon reájuk az igazgató úr. A magyar diákkrónikánál alig van élénkebb diákkrónika. De ebbe a krónikába új lapot írnak az újvidéki diákok. Diákok, akik azért sztrájkolnak, mert nem olvashatnak és nem tanulhatnak. Még szerencse, hogy e hallatlanul újmódi zendülést nem igazi magyar diákok csinálták. Szerbek.

Budapesti Napló 1905. április 6.

A. E.

64. KÉZRŐL-KÉZRE

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Különös dolog történt ma a Lipót körúton. Feydeau és a Vígszínház nem is hosszú idő után összetalálkoztak, és - nem értették meg egymást. Gondolják csak meg: Feydeau és a Vígszínház. Szinte hihetetlen, de így esett. Feydeau rokkant meg? Aligha. Jó esztendeje, hogy ez a darabja: La main passé Párizsban színrekerült. Kolosszális sikerrel, s egy volt a vélemény: Feydeau elmésebb, mint valaha. Hanem a Vígszínház játéktudománya megrekedt valahol. A mai este s még vagy két közeli este figyelmeztesse erre azokat, akikre tartozik. Hölgyek, urak, még Feydeau-t sem lehet mindig egyformán játszani.

Azaz még Feydeau-t sem? Rosszul mondtuk. Ez az elmés ember annyi intelligenciával még nem volt elmés, mint e darabjában. Valósággal ünnepélyesen elmés volt. Amivel ő már csak kacagtatott valaha, arra mind célzott. Fölkergetett színpadra egy sereg új figurát. Szikrázott úgy, hogy a szikrák rózsacsokrokat rajzoltak. Minden súlyos malacságot, bolond vásottságot enyhített egy-egy bájos, melankólikus, kedves tanulsággal. Mindezt nem vették észre a Vígszínházban, s az új stílusú Feydeau-nak elmulasztották megadni az új stílust.

Természetesen a házasságot törik. De mennyire törik. Kézről-kézre, körbe-körbe, össze-vissza, folyton-mindig, úgy sem effélét jelent a darab igazi címe, de ez van benne. Van egy férj. Ez az első számú cocu. Bölcs ember. A csábítóval elvéteti az elcsábított nőcskét. Nehezen megy, mert a csábító is feleséges ember, de megy. Az elcsábított asszony nem boldog az új férjjel. Hiszen akit az asszonyok szeretnek, azokat nem szeretik - férjeknek. Az asszonyka az első urára gondol. A férje az első feleségére. Ne tessék félni: nem lesz ebből dupla fölmelegítés. Az asszonyka megy tovább kézről-kézre. A második férjből is cocu lesz. De sebaj, vidámság. Jaj ennek, aki következik. És mindig annak jaj.

Két mondást írunk ide, Feydeau-mondást, nagyszerűt. Az I. férj mondja mind a kettőt. Azt kérdi az asszonytól és a csábítótól:

- Ugy-e, nem azért csináltátok, hogy engem bosszantsatok?

Megnyugtató választ kap, s meghatottan mondja:

- Tudtam én, tudtam én. Köszönöm, drágáim.

Más szóval: miért dühöngeni a felszarvazott férjnek? Az ördög sem akarja őt *olyankor* megcsalni. Ki gondol akkor ő reá. Nem túlmorális ez, de Feydeau jogot váltott arra, hogy a publikuma előtt így elmélkedjék. Aztán a második mondás szerint:

- A házasság olyan, mint a kártya. Mint például a baccarat. Egyszer én adom a bankot, másszor te adod a bankot, aztán más adja a bankot.

Ilyen mondás hány van a darabban. És micsoda őrületesen bolondos helyzetek és figurák. De ezek nem olyan találom figurák, mint a magyar francia bohózatírókéi, hanem vonatkozásosak, bölcsek, akkor is, mikor egy pillanatra csak bukfencet látunk, s komiszságot hallunk. Van ágy a darabban. Van vetkőzés sok. És minden egyéb. Emelettévesztés, férficsere, hülye képviselő, ugató kőműves, lövöldöző alkoholista, fölsorolhatatlanul sok minden.

De, de… ennyi pazarság és jelesség mellett is nem volt szerencsés a ma este. Azt sem mondjuk, hogy a színészek vígszínháziasan, ördöngősen ki nem tettek volna magukért hellyel-közzel. De nem tudták fölszedni magukra az egész darabot, s nem tudták gazdaságosan megcsinálni, hogy hol tompítsanak a dolgokon s hol tegyék zengőbbekké őket. Nekünk a hölgyek között nem a legnagyobb szerepű Varsányi Irén, de Kertész Ella tetszett legjobban. Finom volt, ízlésesen tartózkodó, de biztos minden mozdulatában és szellemes. Varsányi Irén sokat pazarolt a szerepére, szép volt, ügyes, de nem Feydeau mai asszonya. Elmés, elragadó volt Hegedüs az I. férj szerepében, hasonlóképpen Góth, pompás Vendrei és Tanay is. Szerémy, Balassa, Tapolczay, Győző s mind sokat, vígat produkáltak, de összesen tán ketten sem voltak olyanok, amilyenek könnyen lehettek volna, s amilyeneknek kellett volna ma este lenniök. Pedig a fordítás, Molnár Ferenc műve, igen elmés.

De azért nem volt ez egészen léha este. Feydeau könnyek között tréfált. A házasságnak megadta az utolsó döféseket. Arcukba kacagott még egyszer s gúnyosabban, mint valaha, a harmadik köztársaság lehetetlen burzsoáinak, a valamikori high-lifenél jóval romlottabb és csömörlöttebb radikálisan opportunus új high-lifenek:

- Hát csak mulassatok, ha tudtok még. Romboljátok le magatok a magatok várát. Mi pedig, erkölcstelen, de zseniális fickók, kiknek erőnk, orrunk és kedvünk nincs arra, hogy apostolkodjunk a benneteket ostromló éhes tömegben, jó pénzért bolondozunk még. Ha ti akarjátok. Egyszer csak, talán nagyon hamar egy nagy roppanás jön ugyis s fölénk telepszik, magukat kiéltek és lejártak fölé, az új éhségű, otrombán egészséges, vörös lobogós, új világ.

Budapesti Napló 1905. április 7.

(Dyb.)

65. A NACIONALIZMUS ALKONYA

Nem is kell, hogy Matuzsálem legyen valaki: megérhet egy gyönyörű földi dolgot, egy örvendetes elmúlást. Öregnek csúfolt, de egyre ifjodó Európánk lehesseget végre egy utálatos lidércet a melléről: a nacionalizmust.

Lidércnek mondjuk, de több, mint lidérc. Egyik boldogtalansága az emberiségnek. Valami csodálatos élősdi növénye az emberi kultúrának, mely gyökereit mélyre ereszti hirhedt bagolyvárak földjén. Rómában, Tibetben, Moszkvában, Sztambulban és más helyeken. Fojt és öl milliom karjával.

Mennyi históriai gazság történt már általa. Népek összeuszítása, világosság-oltás, szabadságtiprás. Csoda, hogy addig eljutott az emberiség, ameddig eljutott.

Beszédes, hatalmas jelek most azt hirdetik, hogy itt a leszámolás ideje. Ahol csak nem frázis a haladás, ott már mindenütt erős marokkal készül a lelkében világosulni kezdő nép, hogy az emberiség herbáriumából kitépje ezt a mérges, élősdi növényt.

A nacionalizmus: a dühödt hazafiság. De még az sem. A patrióta nevet ugyan sokszor kompromittálták már, de még mindig szentebb fogalom köpenye, hogysem a nacionalizmust

födhesse. A nacionalizmus nem hazafiság. A hazafiság valami olyan sine qua non-ja az embernek és a társadalomnak, hogy még fogalommá sem kell sűríteni s szót sem keresni hozzá. A közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló, becsületes, munkásemberek mind azok. Hazafiak, ha úgy tetszik. Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt énekli.

Egy ősi ámítás leleplezése előtt áll a világ. Nem véletlenség az, hogy Pobjedonoszcev lezuhan a főprókurátori trónról, s a harmadik francia köztársaság, mint egy óriás, tapos el ugyancsak most egy, a nacionalizmusra spekuláló, összeesküvő, bonapartista hangyabolyt. És a dolgozó Németország ugyancsak most és most is újra kijelenti, hogy a dühödt hazafiság nevében nem kapható cézári őrületek támogatására. Ugyancsak most figyelmezteti népét egy nagy író, Björnstjerne Björnson, hogy a nacionalista apostolok által ne téríttesse el magát az igazi haladástól, a kultúrfejlődéstől. Tele van nagyszerű jelekkel a világ. A nacionalizmus alkonyán vagyunk.

Körülbelül Pobjedonoszcev fekete, de nem titkolózó lelkében obszerválható legjobban a nacionalizmus. Ő nem öltött álarcot. Átkozta a szabadságot, a kultúrát. Ultramontánabb volt a középkor pápáinál. A cáré és az igazhitű papoké legyen a világ, és a szláv csordáé. Legyen háború és dögvész inkább, mintsem gondolkozzék, akarjon a nép.

Ez a nyers típus. Őszintébb a dalai lámánál, mindenesetre jóval őszintébb például Vilmos császárnál, Galiffet tábornoknál avagy Déroulède-nál. Ahogy különbözően fejlődtek az egyes embertársadalmak, úgy változtatta arcát a nacionalizmus. Allah nevében bolondítja az ottománt, gloire-ral részegíti a franciát, svédgyűlöletet gerjeszt a norvégban, pángermán álmokkal traktálná a németet. S amely társadalmakban esetleg sokféle náció él, gondoskodnak külön-külön a nacionalizmusról azok, kiknek érdekük, hogy régi tekintélyben, módban virágozzák a oligarchia. Mert a nacionalizmus arra jó mindenekfelett, hogy a vele megmámorosított tömeg ne vegye észre, mi hiányzik neki, s mihez van joga. Franciaországban erre már lehetetlen volna pobjedonoszcevi brutális őszinteség. Itt köztársaságiként veri a mellét az ultramontán. Sőt a szabadgondolkozással is kacérkodik. De alapjában minden nacionalizmus közös gyökerű. És ha gúnyolódni kedvünk volna, a nacionalizmusnál internacionálisabb erő és idea nincs.

A népek kezdenek látni, s ha Európát itt-ott néha elfogja egy-egy nacionalista rángatózás, ez vitus-tánc. Az elmúlás ellen rúgkapál a nacionalizmus. Talán már nemsokára nem lesz szégyen igazi hazafinak lenni sehol a világon. Még Oroszországban is megindult a leszámolás. Meddig késik még - nálunk?

Budapesti Napló 1905. április 8.

(A.)

66. A FEKETE MACSKA

Mark Twain csinált egy áprilisi tréfát. Kiírta a lapokban, hogy neki elveszett egy fekete macskája. Aki visszahozza, nagy jutalmat kap. Azonban a macskát bajos lesz megtalálni. Olyan fekete, hogy láthatatlan. Még napverőn sem tetszik meg fekete teste. És mi történt? A tréfa nem sült el. Másnap legalább ezer macskát vittek a szerencsétlen humorista lakására.

Úgy hirtelen nem tudom ellenőrizni, hogy ez a macska nem - kacsa-e. Ám lehet, hogy az eset tényleg megesett Mark Twainnel. Ha pedig nem esett meg s az egész hír egy újságíró tréfája,

az az újságíró állapítsa meg magáról, hogy ő a modern Aiszóposz. Pompás egy modern mese volna ez a mese. Halhatatlanságra méltó szimbóluma annak a viszonynak, melyben művész és közönség állanak. Persze művész alatt író is értendő. Azon fordul meg minden, el tud-e valamit a publikumával hitetni a művész. Önök, kik most tárlatokra járnak, húsz évvel ezelőtt nem láttak rőtvörös eget, violás rétet, kék ugart s effélét. Ma látnak. Jönni szokott időnként egy piktor, ki újat lát. Megfesti. Megtanítja önöket új színekre. És evvel megtanította önöket látni. Baudelaire hangulatait Baudelaire előtt biztosan, határozottan nem érezték az emberek. De jött ő. Megérezte ő. Verseiben beszámolt róluk, s megtanított minket új hangulatokra.

Minden művész ezt csinálja, s annyira művész, amennyire ez sikerül neki. A fekete macska láthatatlan, de a művész megmutatja s mindjárt látja ezer ember.

Az aztán az életnek egy másik lapjára tartozik, hogy némely művésznek könnyebben elhiszik, hogy valahol ott a macska. Még ha a művész nem is művész. Ki tudja? Talán él Amerikában egy szegény ismeretlen ördög, ki tízszer akkora író, művész, humorista, mint Mark Twain. Írta volna ki ez a szegény ördög a macska dolgát, nem igen vittek volna neki ezer macskát… S ezen világrengető hír se nyargalt volna át hozzánk olyan gyorsan az Óceánon, ha hőse, nem egy Mark Twain. Mindegy: a mese pompás.

Budapesti Napló 1905. április 8.

Pont.

67. AZ ÁRVIZI HAJÓS

Itt evez erős, dacos karokkal most is az áradaton. Fiatalon, mint vitézlő Toldy Miklós, kivel egy föld szülte, s lelket döntő, rejtett, nagy bánattal, mint régi Közép-Szolnoknak ama másik szülöttje, Kölcsey Ferenc.

Nem változott semmit. Kicifrálkodott azóta a népe, az országa, s az árvizes Pestből büszke Budapest lett. De minden a régi, vagy pláne a régibb. Összeroppan a Toldy-erő ma is. Összefacsarodik a Kölcsey-szív. Nagy Wesselényi pedig egyesített s kifejlődött Toldy-Kölcsey-lelkében megtörve, bénultan és vakon érzi mindjárt, mint akkor, az éjszakát s a vádat:

- Hát érdemes volt? Hát érdemes itt? Hát lehet-e itt? Mint akkor. Egy órára újra átéli nagy és bús életét az árvizi hajós.

Nincs itt jobban semmi. És talán bántja, hogy el nem felejtették. De táblát kap. Ott, hol korzózik a mai zavaros úri világ. Beszédet, orációt kap. Még tán kaszinói urak is lesznek ott. Hiszen annak idején társaságbeli lehetett volna ő is, ha úgy nem ismerte, s úgy nem kerülte volna ezt a társaságot amely ma is ugyanaz. És elmúlik az ünnep. Ott fog állni a tábla. Annyira se magasan, hogy egy bokros női kalap ne súrolhassa talán. De már akkor régen elfeledtük, hogy őt ünnepeltük volna a múltkor.

Nagy volt és büszke. Hiszen nem is kell neki ez az ünnep. Rettenetes, hogy ezt az igazi nagyot felfedezik. De neki nem fáj. Magasan és búsan állott kortársai között. Úgy néz el szelleme a ma ünneplők felett is. Magasan és búsan. Avval a tragikummal, mely minden kiválóságé, de százszor nagy és százszor bús, ha ez a lélek világos és magyar.

Budapesti Napló 1905. április 9.

68. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Ott kell folytatnom, ahol elhagytam. Még csinos dolgok fognak nálunk történni. Zichy Géza diplomát kapott Kossuth Ferenctől, úgy is mint hazafi, úgy is mint zeneköltő. Hát nem igaz, amit mondtam? Nemsokára praetorokat nevez ki a koalició. Zeneíró lehet, akit a zenepraetor zeneírással megbíz, s aki a Kossuth-nótát akkor is énekli, mikor nem kell. A költőket Papp Zoltán fogja ellenőrizni. A sajtó fölött Bartha Miklós és Holló Lajos fognak őrködni. A históriázáshoz Thaly Kálmán adja az engedélyt. És így tovább. Minden engedély bevonható, és minden írói és művészi működés beszüntethető, ha öt hazaffynak hazafias aggodalmai támadnak.

Akkor talán majd Somló Sándornak is könnyebb dolga lesz. A drámabírálást, műsorcsinálást is kiküldött praetor fogja végezni. És egy rossz szójátékot csináljunk: a magyar írókat is tömegesen kivégezni. Még Pakots Józsefnek volt egy csöpp szerencséje. A Tévelygő lelkek írója legalább úgy hagyhatta el a Nemzeti Színház véres harcterét, hogy a kritika megállapíthatta határozott írói értékét. De holnap újra premier lesz. Ezúttal Szemere György a soros. Nincs kegyelem egy írónak is. Somló Sándor el akarja a kedvüket venni végleg. Még jósolni sem merünk a holnap esti premierről. Mi nem történhet a Nemzeti Színházban?

Dicsérem a Vígszínházat, mely nem juttat az ember eszébe ilyen bús dolgokat. Sőt. A teremburáját! Hát láttunk mi már sok malacságot, de a Feydeau új darabja valami. A Kézről-kézre. Még játszani sem kell jól, mint ahogy nem is játszották jól a Vígszínház művészei. De az az ágy, - pompás, finom, széles, kényelmes francia ágy, - melyben és mely körül egy egész fölvonás folyik a darabból!… Csak sok ilyet. A cél már nincs messze. Akkor lesz sok ünnep a világon, mikor az első színház meg meri tenni, hogy… Azonban szükségtelen a bíztatás. Az is meglesz. És a zseniális Feydeau-nak igaza van. Ő is volt fiatal. Ő is akart talán komolyat és sovány tantieme-ű darabot írni, s aztán neki is lehetett egy Somló Sándora s közönsége, mely a világ legnyugodtabb lelkiismeretével mer eleve úgy menni a színházba, hogy no ma megint jön egy rossz eredeti darab. Magyar írók, figyelmetekbe ajánljuk az ágyat. Nemcsak azért, mert általában szokásotok azt kerülni. De mint témát.

Ez pedig nem prüdéria. De keseríti az embert a szerelemnek az a francia littéraire kezelési módja. Nem illik ez hozzánk, és nem illik a legszebb földi ügyhöz. Apropos, úgy-e nem hazafiatlan cselekedet azért a Vígszínházba járni, óh hazafias irodalmi és művészeti praetorok? Szekszuális és trágársági téren általában meghatóan egyetértők s liberálisak vagyunk.

Kíváncsi vagyok, hogy a festészeti praetor fog-e diplomát adni Perlmutter Izsáknak? Szörnyen zilált muzsikájú neve van ennek a nemes, igazi piktornak, ennek a nagy poétának. Aligha kap diplomát. A képzőművészeti Társulat tavaszi tárlata most nyílik meg. Angol, német, francia művészek is elküldték képeiket vendégségbe. Érdekes a tárlat, de azonban egyelőre csak erre az emberre akarjuk mi a figyelmet felhívni. Milyen jól esik az embernek e lármás, léha s dolgait nagyon rosszul folytató országban itt is, ott is találkozni emberekkel, kik nem akarnak a lelkükből lealkudni. Írják, dalolják, festik, faragják s beszélik azt, amit igaznak éreznek és vallanak.

Ez mégis csak azt jelenti, hogy egyszer csak majd lesz még itt jobban is.

MK 1905. április 9.

Diósadi.

69. ERŐSEK ÉS GYENGÉK

- Bemutató a Nemzeti Színházban -

Nem is igaz, hogy nekünk is meghalt Ohnet. Igen talán ama keveseknek, kik szomorú muszájból féllábbal, félszemmel s majdnem egész szívvel Nyugaton élnek. De a nagy soknak nem. Láttuk ma este… Most pedig következnek a magyar „Vasgyárosok". Hiszen ez természetes is. Hát nem feudális ország vagyunk-e mi ma is még? Szinte korán is érkeznek a magyar Ohnet-k.

Ami pedig - Szemere György új darabját illetné, hát már az első jeleneteknél jól érzi magát az ember. Itt egy komoly ember fog történetet gördíteni a deszkán. Itt az ember nem fog remegni erőn felül vállalt nagy próbálkozások miatt. Nem lesz botrány. Nem kell remegni, hogy vajon valami őrület jön-e, vagy a zseninek egy merész iramodása. Sőt legkevésbé kell félni attól, hogy most egy nagy, új értékes opusz aggodalmas, szent három órája következik. Nem. Egy komoly íróember fog beszélni és beszéltetni, akit már úri temperamentuma s az életről végleg megformált, hogy úgy mondjuk, kuriális fölfogása is meg fognak őrizni az újszerűségtől s a kudarctól.

Valóban: nem csalódtunk. Kaptunk egy világnyi ódonságot, nem új, sőt diluviális romantikát, ócska, de összerakásában érdekes mesét, nagy készséget, folyékonyságot, sok kedvességet, egy jó, becsületes írót, ki mindenképpen szimpatikus. Megjelenésében is, amihez ma nagyon szépen volt alkalma. A lámpák előtt tudniillik.

Egy büszke gróf, mint a meséké, két fiú s mint a meséké: a deréknek kevesebb szeretet jut, ellenben a hitványabb a kedvenc. A büszke gróf a darabot Lear királyként futja meg. A darab végén a lenézett Hamupipőke-fiú deréksége és szeretete vigasztalja meg. Mint a mesében.

E mesébe fonódik az úgynevezett élet. A léha gróf-fiú elcsábít egy szegény tanítónőt. Hibáját pénzzel akarja kikorrigálni e nőnek. Arról szó sincs, hogy magát hibásnak lássa. A derék gróf-fiú, akinek egy elégedetlen, kissé anarchistáskodó barátja van, e barátja révén megtudja a dolgot. Beleszeret természetes sógornőjébe. Persze a büszke gróf, az apa még dühösebb rá. Hanem az apa elvesz egy színésznőt. Ezt a színésznőt nem veszi be a Társaság nagy T-vel. Saját kedvesebbik fia s az a koldus, de ragyogó nevű mágnás-familia is, melybe a fiú házasodik, megtagadja az öreg grófot és a feleségét. A büszke gróf megtörik. Elátkozza a gonosz fiát, s örömmel egyezik bele, hogy Hamupipőke-fia nőül vegye a másik fiától megejtett bájos, jó, szegény leányasszonyt.

Kik az erősek? Akik maguknak csinálnak törvényt az életre. Kik a gyöngék? Akik előítéletek rabjaiként élik le az életüket. Így kell talán magyaráznunk a darab címét. Mint társadalmi dráma, mágnásaink lehetetlen, abszurd, üres életét akarja talán megmutatni. Ezt néhol szinte meglepően kegyetlenül végzi Szemere György. De hát bennünket igazán nem érdekel a Társaság. Nincs mi érdekeljen benne. Legalább így illenék ez a polgári Magyarországhoz, ha volna ilyen. De nincs, tehát mégis csak Szemerének van igaza. Hát csak jöjjön a magyar Ohnet-k órája. Ha három elég kellemes órát tudnak szerezni, mint Szemere György tette, rendben van. Kinek vannak meg itt már a régi nagy igényei?

Újra és világosabban konstatáljuk: hogy siker volt. Siker, igen: több kihívással. És egy nagyon jó előadás. Habár jaj be rossz a Török Irma nemes bukott nője! A nőszereplők egyáltalában nem remekeltek, mégis nagyon jó volt az előadás, Odry Árpádnak volt újra igen előkelő sikere. Ez a nagy talentumú fiatal színész még egyre halad. Kitűnő, ritka szerencséjű napja volt Gálnak. Nagyon ügyes volt, mint mindig Pethes. Kiváló Náday, s Dezső sem egészen rossz. Sok és szíves taps és kihívás.

Budapesti Napló 1905. április 9.

(Dyb.)

70. WESSELÉNYI MIKLÓS EMLÉKE

Budapest, a hivatalos Budapest, a mai napsugaras tavaszi vasárnapon egy szép ünneppel arra figyelmeztette Budapestet, a nem hivatalos Budapestet, hogy volt egyszer egy rongyos, falurangú Pest város, s mikor ezt a rongyos, falurangú várost elborította a Duna, akadt valaki, aki ezt a Pestet érdemesnek tartotta arra, hogy érte s inséges, rettegő lakosságáért nem kisebb és veszedelmesebb hősiességet tanúsítson, mint Leonidász Hellászért. Báró Wesselényi Miklósnak hívták e hőst. E dicsőséget a franciskánusok templomának falán beszédes, szép jel hírdeti ma óta. Milyen nagy volt az az ember, aki érezte, megérezte, hogy ez a rongyos, falurangú város mije az országnak. S hogy kell, azaz hogy kellene szeretni ma a magyar embernek Budapestet, ha nagy Wesselényi Miklós a régi Pestet úgy szerette! Hát szereti is. De egy kicsit fájdalmasan. Mint az olaszok poétája Rómáról énekli: „mi Rómát kértük, s ti Bizáncot adtatok", sokan azt vallják magyarok, hogy mi „Budapestet kértük, s ti Karthágót adtatok". Talán nem igazságos ez. Van óh fogyatkozása sok Budapestnek, de mégis csak szíve ez országnak. Európája és büszkesége. Legyen különb, őszintébb. műveltebb, magyarabb is még, aztán becsületesebb, dolgosabb és szolidabb. Legyen s lehet. Ma, amikor elkésetten 1838 március közepének gyászos napjaira s Wesselényire, az árvizi hajósra emlékeztünk, erősödjünk meg a hitben, hogy Budapest nagy lesz, szebb, jobb és gazdagabb. Érdemes arra, hogy utolsó csöpp vérükig szeressék az eljövendő, Wesselényihez hasonló nagyok.

Szólhatnánk arról, hogy ennek az országnak más is volt Wesselényi, mint árvíz-Leonidásza. Szólhatnánk arról, hogy elismerésében fukar volt eleddig Magyarország e nagy emberéhez. De ez zavarná a mai ünnep áhitatát, s egyébként is a kegyeletet erőszakolni nem lehet. A társadalmak értékmérője a kegyeletadás tudományának a mértéke.

Talán a nem is sokára következő magyar társadalom be fogja vinni Wesselényit is a legnagyobbak Panteonába.

Budapesti Napló 1905. április 10.

71. A MIKÁDÓ DIÁKJAI

- Szavalja egy japáni regős -

Tízszer tíznél sokkalta többször emelkedett már országára a fölkelő vörös nap, s a lampionok sötétek voltak, valahányszor lebukott. És örömtől reszkető dróton még mindig nem üzent Nogi vezér, hogy gyúljatok ki, lampionok és japán lelkek, mert napos lobogónk ott lengedez már vérünkkel régen megváltott várunkon: Port-Arthuron. Ajkaikat harapdálták néma dühvel öregek és ifjak. És sápadtak voltak nagyon Tokióban kétezer ifjú és vidám diákok. Ültek

könyveik mellett, s olvastak angol, francia és német bölcseket. Olvasták, hogy bestia az ember, ha vérre szomjazik. Olvasták, hogy az élet a legszentebb és legértékesebb kincs a világon. Olvasták, és leköpték a bölcs könyveket, s arra gondoltak, hogy Nogi vezér gyáva kutya, mert nem taposta még ki az utolsó muszkának a belét.

A nap pedig kelt és bukott vörösen újra. Levelet írtak a mikádónak a sápadt, sárga fiúk. A kétezer diákok:

- Urunk, sötétek a lampionok, és sötétek a japán lelkek. Csapd el Nogit és időpazarló embereit. Küldj hősöket hős katonáid élére. Mert bizony néped keserűség fogja megszállni, ha nem gyúlhatnak ki örömmel a lampionok.

A mikádó pedig haragos büszkeséggel rázta meg fölséges palástját, s adta parancsát otthoni katonáinak:

- Menjetek és öltöztessétek katonáknak, könyve mellől vigyétek Port-Arthur alá a kétezer diákot. Lássuk, hogy hősök-e ők vagy csacsogó kölykök.

És mentek a mikádó diákjai, a kétezer diákok. És fogadta őket a háborús pokol. És fogadta őket Nogi vezér, szólván:

- Hajh, tintás szájúak, lássuk, mit tudtok.

És harcoltak a kétezer diákok. Robbantak az aknák, a szárnyas pokolgépek. Lángolt minden földön, vízen, föld alatt s víz alatt, föld fölött s víz fölött. A diákok nótát csináltak; s úgy mentek minden tűzön át, poklon keresztül.

És súgdostak a katonák:

- Ezek a diákok a mikádó diákjai. Ezek fölírják, ki tud meghalni, ki nem. Vigyázzunk: ezek a mikádó diákjai.

És a napos lobogó egyre közelebb került az áhított, belső bástyákhoz. Vér, vér, vér, sok világos éjjel és ködös nappal. Íme egyszerre a trombitások győzelmi dalba fognak. Port-Arthur a mikádóé.

Ott áll tépetten, mámorosan a kétezrek serege. Dalolnak a fiúk. Elébük lovagol Nogi vezér:

- Banzáj, fiúk! Férfiak vagytok. Senki sem hiányzik közületek?

- Senki.

- Hajóra, fiúk. Hazamehettek.

A hajón zengett a dal. Ősi vitézi ének. Egy-két tiszt járt-kelt fiúk között:

- Mintha kevesebben volnátok. Sokkal kevesebben.

- Nem, nem. Itt van mindenki.

De magukban sóhajtva sírtak a mikádó diákjai. Vissza kell menni a könyvekhez. És sajnálták magukat a kétezer diákok, kik ötszázan maradtak. Milyen boldogak a többiek, ezerötszázak, kik valahol nagy sírban feküsznek.

Tokióban pedig, mióta a drót örömtől reszketve vitte a hírt, ki sem aludtak a lampionok. Százezer apró ember kiáltotta rekedten, vadul, mikor megérkeztek:

- Éljenek a mikádó diákjai. Éljenek a kétezer diákok.

Budapesti Napló 1905. április 12.

A. E.

72. KÉT SZAMÁR BESZÉLGET

(A marokkói nap tüzesen tűz le a sivatagos tájra. Csöndes, álmos turbános emberek két szamarat hajkurásznak. A szamarak zsákot cipelnek. A zsákok fekete véresek. A két szamár beszélget.)

I. Na, csak furcsa szokásuk van az európai embereknek. Lenyiszálják egymás fejét, s aztán szegény szamár vigye. Hát mire jó ez?

II. Látszik, hogy afrikai szamár vagy. Nincs érzéked a civilizációhoz. Én korzikai vagyok, Napóleon földije, s meg is látszik rajtam. Az eset igen egyszerű. Most az egész világ Marokkóra figyel. Európa civilizálni akarja Marokkót. Az ám, de sok a vállalkozó, mivel a civilizálás igen jó üzlet európai kultúrállamok számára. Egyelőre már úgy volt, hogy mi franciák leszünk itt az urak. Most kiderül, hogy az angolok is csak mentalis reservatio-val ruházták ránk a civilizálás jogát. De sőt még veszedelmesebb konkurrensünk támadt: Németország. Vilmos császár személyesen fáradozik az üzlet lebonyolításán. S minden attól függ, hogy a ti szultánotoknak ki tud jobban udvarolni Eközben az a szamár Buhamara fogja magát, s Buamama barátjával éppen jókor újra föllázad a marokkói szultán ellen. Ez a csacsi Buhamara azt hiszi, hogy neki több joga van a marokkói trónhoz, mint a mostani szultánnak. A szamár ember. Éppen jókor kívánta meg a marokkói trónt. A lázadó csapatok már Udsát szorongatták, ahova mi ezt a száz és egynehány fejet visszük. Arról volt szó, hogy a franciák bebizonyítsák, hogy ők a legjobb barátjai a marokkói szultánnak, s a civilizáláshoz ők értenek a legjobban. Egy francia hadnagy tehát, Mougin, hamarosan leágyúzta a szultán ellenségeit. Aztán levágatta a halottak fejeit.

I. De miért?

II. Mert a marokkói szultán tíz frankot fizet már régi idő óta minden ellensége fejéért. Mi csinos summát viszünk a hátunkon. Ennyi pénzről nem mondhatnak le Mougin hadnagy vitézei. Az üzlet - üzlet.

I. Nekem az anyám, aki járt Franciaországban, azt beszélte, hogy ott finomak az emberek. Azt hirdetik, hogy minden ember egyenlő. Hajh, mikor lesz ez így köztünk, szamarak között is. De nem értem a dolgot. Ha olyan finom emberek a te honfitársaid, mégsem volna szabad ilyen dolgokat mívelniök.

II. Oh, te - ember! Nem vagy érdemes a szamár névre is. Az más - otthon. Ott nem történik ilyesmi. De olyan helyen, hol még új dolog a civilizáció, még imponálni kell tudni neki. Meglásd, legközelebb a német császár valahol háromszor ennyi fejet rakat két szamárra. Végre is a civilizálatlan népek lássanak tisztán: melyik az igazi kulturvolk, ami németül van mondva. Ti, persze, nem európai szamarak, nem tudjátok, hogy mi az európai kultúra.

I. Iszonyú meleg van. Nehéz ez a sok arabus fej. Hanem amiket beszélsz, igazán nem értem.

II. Aki nem tud arabusul, ne beszéljen arabusul.

Budapesti Napló 1905. április 13.

Pont.

73. TARKA ESTE

- Molière és két magyar szerző a Nemzeti Színházban -

Tarka estéje volt a Nemzeti Színháznak. Ezen a tarkaságon - bevalljuk - ott a helyszínén bosszankodtunk egy pillanatig s szinte az a fölösleges káromkodás szaladt ki a szánkon, hogy a teremtését, ami sok, az mégis sok. Bosszankodásunk nyomába azonban gyorsan hágott a bölcsességes önmegadás. Ennek békés hangulatában mondjuk el röviden az elmondandókat.

(A gyermek.) Dr. Hüvös Kornél egyfelvonásos, kis színművet írt a férfiember bestiaságáról. Evvel a darabbal kezdődött a mai este. A nő elbukik, mire a csábító férfi megugrik előle. A nő egyre lejjebb süllyed, mert gyermeke van, s ezért a gyermekért az anya naponként eladja magát. Öt év múlva találkoznak egy éjszakai lebujban: a nő és csábítója. A férfi nem ismeri meg a nőt. Csak a nő lakásán derül ki a titok. Ami elég hihetetlen. Előkerül a gyermek. Egészen a férfi mása. A férfi megrendül. Az *ő* gyermeke ilyen anya mellett maradjon? Igazi férfibestiasággal elragadja a nőtől a gyermeket is… Ez azonban nem ilyen világos a Hüvös Kornél dr. darabjában. Egy kicsit naív munka. Nem csoda. Ilyen történetet egyfelvonásban egy Sardou sem tudna lejátszani. Sok a naivság a kis darabban. Néhol úgy véljük, mintha régen-néhai Beöthy Lászlónak egy álérzelmes, fantasztikus novelláját mondanák el a színpadon. De hogy ezt a témát valamely módon mégis megérezte az író, s hogy a kölcsönkért érzések és igék mellé itt-ott a magáéból is adott, ez reménységre jogosít. K. Hegyesi Mari és Császár kiválóan rosszak voltak a kis darabban. Pedig az álérzelmesség rendszerint nem idegen tőlük. Ellenben nagy gyönyörűsége volt a közönségnek egy nagyon bájos kicsi leánykában, kit Izsáki Mártának nevez a színlap. A gyermek rokonszenves íróját többször és sok tapssal hívta függöny elé a publikum.

(Oroszlánbőr.) Ez is egyfelvonásos darab. Vígjátéknak neveztetik és Erdélyi Zoltán írta. Istenem, annyi becsületes jóindulat és jóhiszeműség árad minden szavából e kis semmiségnek, hogy a ceruzánk vonakodik egy kemény szót is leírni. Egy kicsi, megfésülhetetlenül borzas és jámbor kispolgári ötletből íródott a darab. Kis emberekről íródott kis komédia, s olyan derültnek, igénytelennek mutatja az úgynevezett kishivatalnokot, hogy ez a darab, ha jobb volna, lázítana a tisztviselők fizetésének a rendezése ellen. Szerencsére nincs így. S szerencsére, ha itt-ott nagyon terjedelmesnek is érzik és tetszik a „víg"-játék, valójában az óramutató szempontjából rövid. A közönség szórványosan még tapsolt is. Talán nem kell mondani, hogy Ligeti Juliska és Rózsahegyi a főszereplők ez igen-igen naiv kis színdarabban. Ők egyformák mindig, mindenben. Darab és szerep nélkül is tudnak a színpadon játszani. Avval a különbséggel, hogy az örök Rózsahegyi mindig kedves. Vízváriné s Gál ügyeskedtek még az Erdélyi darabjában.

(Dandin György.) Molière-darab, kitűnő fordítás, jeles rendezés, előkelő játék. A Nemzeti Színház mintha a szájába akarná adni a kritikának a tanácsot:

- Kedves Nemzeti Színház, igenis nem vagyunk kannibálok. Ujjongunk a magyar talentumnak, ha van. De a való nagy eljövendők érdekében kérjük: játsszák Molieret. Vagy játsszák mind-azt, ami kipróbált, régi, mintsem lejárassák az újat - s legyünk hazafiak - a magyart. Végre is egy műintézet, ha kritikára nem képes s ha ereje nincs, akkor is szolgálatot tehet a haladásnak, ha tartózkodik a haladástól. Vagy komolyan hitte a Nemzeti Színház, hogy az idei magyar ciklussal a magyar drámairodalmat szolgálja?

A pompás, klasszikus darab jó előadásának érdemén Helvey Laura, Nagy Ibolya, Vízvári Boriska, Gabányi, Horváth, Náday s mind osztozhatnak.

Budapesti Napló 1905. április 15.

(Dyb.)

74. A DANCIGI HERCEGNÉ

- Bemutató előadás -

Gyanú ébredt bennünk ma este a vidám és szerencsés Király színházban, hogy vajon nem egy kis tiszteletreméltó, hazafias ravaszság ajándékozta meg Budapest publikumát A dancigi hercegné-vel? Nem azt akarta-e demonstrálni a Király Színház, hogy lássátok, a külföldön olyan operettet sem írnak, mint Budapesten vagy Bécsben? Ha így volna, bár a hazafias szempont mindenek fölött való, ellenőrző tisztünket kell gyakorolni s lejegyezni, hogy A dancigi hercegné-nek Londonban, honnan bennünket szerencséltetett, nem volt igazi londoni sikere. E darab gondolata rossz órában született. Tessék elképzelni: Madame Sans Gêne-ből angol ember csináljon librettót, s angol ember, pláne Caryl komponáljon hozzá operett-muzsikát! Ma már franciák sem mernék ezt cselekedni. Ezután azt is elképzelhetik, hogy mi lett Napóleon legendás, kedves Hübscher Katájából. Henry Hamilton, aki a darabot írta, olyan művet írt, mely fölháborítaná még Sardou-ban is, igen: Sardou-ban is a művészt. Efféle esetekből veszi észre az ember, miért vallotta az angol Browning-pár civilizált barbárnak a maga fajtáját. Mivé lesz az empire-levegő a Temze partján! És Carylt, a kedves, ötletes Carylt hogy megzavarta ez a neki idegen téma! Néha kitör belőle a régi Caryl, s már-már forralni kezd bennünket az új, angol-néger nótahumor. Ilyenkor Caryl megrémül, s csinál olyan nagyképű, üres ócska lármát hogy az összes, régen elfeledett, kulisszatépő zeneköltők forognak a sírjukban. Egy mentsége van A dancigi hercegné importálásának. Küry Klárát nagy sikereihez méltó s bájos egyéniségéhez illő föladatok között láttuk viszont. A közönség is így fogta föl a helyzetet, s hódolt Küry Klárának, ki Madame Sans Gêne volt, az igazi, a legendától lelkekbe ültetett s jóval-jóval különb, mint az angol szerző-maffia el is gondolhatta volna. Tapsban, virágban is ékesen beszélt ez a hódolás. Az előadás, a darab kiállítása is fölülmúlta értékben a darabot. Nagyon kedves volt Szentgyörgyi kisasszony. Nagyon jók Vágó, Ferenczy, Mihályi, Torma urak s az összes szereplő hölgyek és urak. A színház zsúfolásig telt.

Budapesti Napló 1905. április 16.

(A)

75. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Van nekem Párizsban egy fiatal francia piktor barátom. A szép férfiak utálatos fajtájából való. Ez rontotta el. Erős, szilaj, nagy temperamentum. S az asszonyok miatt nincsen nyugodalma. És mert nem azok közül a zsenik közül való, kik minden poklokon és öleléseken keresztül az álmaik irányába törnek, aligha lesz belőle más, mint ami: sokat ígérő talentum. Ez időben mindig Budapestre készült. Azt hitte a balga, hogy én és a magamfajtájú rokontalan, ismeretlen ember protezsálhat itt valakit. S egy csömörlítően őszinte percében el is árulta számítását. Ő hallotta, - mondotta - hogy a képek kevésbé számítanak arra Keleten, ellenben egy ügyes, mutatós ifjú ember, aki pláne idegen, egy-két familiába beudvarolja magát Budapesten, s olyan vásárokat csinál a képeivel, hogy az csoda. Bevallom, megerősítettem hitében barátomat, sőt kiegészítettem az információt.

- Kedves barátom, valóban nálunk vagy az asszonyoktól kell kiudvarolni a művészi sikert, vagy a vén, méltóságos trotliktól.

Nem árulom el, hogy van-e képe a mostani tárlaton az én barátomnak. Talán - nincs. Mert akkor ő itt volna, s csak láttam volna valahol. De a külföldi művészek Budapestre küldött

képein látom a „trottliarchia” hatását. Különösen a franciák vetettek meg bennünket legjobban. Ők igazán csak azokat a dolgaikat küldték el hozzánk, amelyeket sehol a világon nem mertek volna kiállítani. Jó ez a magyar trottliknak. Persze annál rosszabb a magyar művészek dolga. A trottlik rámutatnak az idegenekre:

- Lám, lám, ugy-e Nyugaton nem nyugtalankodnak az emberek.

Mednyánszky, Grünwald, Ferenczy, Katona Nándor, a régiek közül még többen s a fiatalok közül is sokan nagyszerűek, erősek. No de magyarok, s nagyjában mind olyanok, kik a dicsőséget lelkükből sugároztatták, s akarják sugároztatni.

Bajos dolog. Lehetetlen dolog. Az én francia barátom jobban ismer bennünket, mint a saját művészeink, kik igazi művészek.

A filharmonikusok Mahler III. szimfóniáját ismertették Budapesttel tegnap. Nietzsche zenei magyarázata a téma. Nagy sikere volt máshol, tehát mi úgy mutattuk, hogy értjük és tetszik. Ami még szép tőlünk. De mikor történik meg nálunk, hogy mink, mink magunk, legyünk az újnak és jelesnek fölismerői? Ez az a turáni átok, melyről még nem szellemeskedett Herczeg Ferenc.

Azaz, pardon, íme a János vitéz. Egy huzamban százhatvanötször. Eredeti magyar színdarab, alkotás. Soha még magyar szellemi munka ilyen kolosszális sikert nem ért. És örülnünk kell neki, ha pukkadunk is. Nem az irigységtől, óh nem, de a benne jelentkező szimptómától. Ez a mélység és magasság az országban. Jól van. Hiszen Stendhal megjósolta, hogy ennyi és ennyi idő múlva értik meg őt. De még az ő korában divat volt kultuszt csinálni a meg nem értettségből. De ma nincs ember, bármit beszéljen is, ki ne a má-t szeretné meghódítani. No hát: tessék János vitéz-t csinálni.

Hejh, Katona József, nem volna ám ma sem jobb sorod. Ma beszéltem valakivel, és keseregtem a Somló Sándor úr dolgain. Hátha jön egy vagy két év múlva egy sereg magyar drámaíró talentum? Mit csinálunk? Somló Sándor a magyar ciklussal, tíz évre ölte meg a publikum hitét a magyar szerzőben. Akinek mondtam, ezt válaszolta:

- Dehogy. Egészen másként áll a dolog. Örüljünk a Somló liberalizmusának. Csak minél több szerzőt: Hátha a sok között becsempészheti magát egy igazi. Mert nálunk színpadra jutott már jó darab is, de sohasem azért, mert jó volt. Ez már véletlenség. Szerencsés véletlenség.

Lehet, hogy így van. S lehet, hogy a publikum hite nem is olyan meggyilkolható. Lám, Szemere Györgynek sikere volt. Az erősek és gyöngéknek. Röviden lehet erről a darabról szólni. Minden nagy embernek volt egy előkészítője, keresztelő Jánosa, s minden jeles emberi műnek volt egy tökéletlenebb elődje. Ohnet Vasgyáros-a előtt okvetlenül volt egy darab, melyben csírái voltak a Vasgyárosnak. Ez a darab - úgy sejtjük - egészen efféle lehetett, mint a Szemere Györgyé. És hol tart már a világ. Ohnet óta! Másutt…

Ellenben egy érdekes Molière-előadás előtt ma két kis új darabot mutatott be a Nemzeti Színház. Az egyik a dr. Hüvös Kornélé, a másik Erdélyi Zoltáné. Komoly az első, és víg lenne a második. A gyermek és Az oroszlánbőr. A Hüvös darabjánál még csak vígasztalódik az ember. Ott akart valaki komolyan valamit. De az Erdélyi-darab!… A lelki szűkölködésnek csak az adta több jelét, aki ezt a darabot előadásra elfogadta. Nem gőgösködünk. Egy ötletből, egy tréfából lehet olyan dolgot nőtetni, melyet befogadhat nemcsak a Nemzeti, de a Comédie is. Hanem…

Egyébként miért agyarkodunk? Bölcs törvényeket ural a világ. E törvények szerint minden eredmény helyes. Annyi, amennyi kiérdemelődik. Ha a mai magyar élet intellektuális és kulturális eredményei silányak, tessék elhinni, hogy nincs annak más oka, mint hogy nem érdemlünk más eredményeket.

MK 1905. április 16.

Diósadi.

76. A NEMESI ELŐNÉV, ÉS A NAGY BETŰ

(2085-öt írnak a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak születése után.) Az Európai Egyesült-Államok még nem proklamálta a világnak hivatalosan az ő megalakulását. A szövetséges államok parlamentjei még nem ültek össze. És ez szándékos késlekedés volt. Előbb az európai Tudományos Akadémiák közös, nagy gyülekezése volt a soron. Az Európai Egyesült-Államok azt akarta demonstrálni, hogy a páratlan világeseményt, a szolidaritás e nagy művét a Tudomány teremtette meg. Nem a parlamentek, hanem az Akadémiák. Ami hihetetlennek látszott még nem is régen, azt mindenki hitévé tették a népek tudósai. Leomlottak a gyűlölködés korlátai, s közös boldogságra ölelkeztek össze minden művelt, szabad európai népek.

Genfben gyűlt össze a világnak ez a legszebb gyülekezete, melyre kaján, fájó irigységgel néztek a Délamerikai Egyesült-Államok, Orosz-Ázsia, Kína, Szabad India, Japán, a Délafrikai Egyesült-Államok s egyéb nagy más kontinensi hatalmak világlapjainak kiküldött munkatársai. Világos volt előttük, hogy Európa most már legyőzhetetlen, s érezték, hogy az ő államaik bármint is izmosodnak, a Tudománnyal bírkózni nem lehet, s Európa marad örökké a Tudomány klasszikus földje.

És mámoros, büszke hangon üdvözölte az Európai Egyesült Államok arisztokratáit a genfi tudósok legöregebbje.

Elmondta, hogy a huszadik század tudósainak köszönheti főképpen az emberiség ezt a szent, diadalmas napot. Nagy eredményeket, világokat jelentő fölfedezéseket köszönhet az előző századnak a világ, s ezek a nagy eredmények egyesítették boldogságra a népeket.

A genfi tudós elősorolta Európa Tudományos Akadémiáinak főműveit a huszadik században. Mindegyik Akadémia maga jelölte meg, melyik eredményére a legbüszkébb. A párizsi Tudományos Akadémia Naptanulmányát tartja legnagyobbra, mellyel esztendőkre a legpontosabban tudja területekre megjósolni az időjárást. A stockholmi Akadémia az Északi Sark teljes fölfedezését vindikálja magának. A berlini Akadémia a fogantatás misztériumának a megoldását. A szentpétervári az emberi élet tartamának megnégyszerezését.

Egy-egy bibliai, isteni csoda mindenik náció tudósainak a klubja. És most jön a magyar Tudományos Akadémia jelentése. A genfi professzor hangja megreszket, mikor olvassa: a magyar Tudományos Akadémia pedig a huszadik században határozottan kimutatta, hogy a nemesi előneveket nem kis, hanem nagy betükkel kell írni.

Budapesti Napló 1905. április 19.

A. E.

77. KONTRA

Hajlandó és ajándékos kedvében lévén Magyarországhoz az idei tavasz, talán lesz részünk sok más áldás mellett egy kis országos krimicsauban is. Az elmúlt őszön már kaptunk ízelítőt belőle Budapesten. A munkásmozgalom Magyarországon az építő-munka terén érte el a legnagyobb evolúciót. Itt vívják a legformásabb, legkeserűbb és legrázkódtatóbb harcot a kiengesztelhetetlenül ellenséges táborok, a munkaadók és munkások. Itt készül most az országos munkazárlat is, a sztrájknak és bojkottnak ez a nagy, de sehol eléggé be nem vált kontrája. Az építőmesterek azt mondják, vége a türelmüknek. Tönkrenyomni magukat nem engedik. Ha a munkások szervezkedtek, hát ők is szervezkednek. Országos szervezetben, melybe kommünikéjük szerint már eddig is negyvenkét város s csaknem minden vármegyei központ tartozik. És ha a munkások határtalanok és kíméletlenek a sztrájkban és a bojkottban, jól van, ne dolgozzunk, se ők, se mi. Az építőmunkások válasza erre, hogy ők jogos alapon állnak, a munkaadók mesterséges casus bellit keresnek, s végül, hogy ők huszonkétezeren vannak szervezetten és elkeseredetten.

Kell-e nekünk bizonyítgatnunk, hogy a harctérre könnyen tudunk letekinteni, ha nem is hidegen, de fölülről és semerre nem hajlóan? Sehol sem olyan könnyű félénken, de őszintének lenni, mint a mi sok nyomorúságunkban. Istenem, a mi tőkénknek nehéz volna még eltartani a bérenceket, s az okos szocialistának szinte remegő, titkos gonddal kellene azon csüggeni, hogy nőjön olyan tőke, melytől kicsikarni a mai semminél többet lehet.

Tehát tekintsünk le a harctérre. A több igazság mindig a gyöngébbé, még ha a gyönge szervezetten erősnek is látszik. Mondjuk így: a munkásoké. De hallgassuk meg a másik tábort. Az építőiparosok azt mondják, hogy a munkásokkal nem lehet egyezkedni. Nagy összecsapások után jön egy békekötés, melyben mindig csak ők hoznak áldozatot. És gyümölcse a békekötésnek nincs. Csak imaginárius jelzőoszlop egy-egy békekötés. Utána rögtön új harcot kezdenek a munkások. Mindig újabb és újabb követelésekkel. De legjobban panaszkodnak a bojkottok ellen, melyek eleven sebei egyébként a német vállalkozásnak is, s melyek ellen a kontrabojkott sem bizonyult elégnek idáig, úgy hogy a legraffináltabb terveken törik a fejüket a német tőkések. A magyar építőiparosok azt mondják, hogy a bojkott már folytonos harci eszköz a munkások kezében, és minden munkaadó feje felett Damoklesz-kard. Tömegesen bojkottálják őket a munkások. Legtöbbször újabb és az általános megegyezést túllicitáló bérek kicsikarása végett, de sokszor a legképtelenebb indokokból. A munkásszervezetek nem adnak, s talán nem is adhatnak semmi garanciát. A munkások a leghallatlanabb terrorizmussal dolgoznak. Szégyenpaddal, bottal, késsel támadnak azokra a munkásokra, kik velük nem tartanak, s kik állják az egyezséget. Ők hát most már csakugyan, nem mint az őszön, komolyan akarják, hogy lépjen közbe a kormányhatóság, s erősítse meg őket a munkásokkal szemben. Ők tartós békét akarnak.

Így a munkaadók. Szinte szóról-szóra ismétlése a Nyugaton lejátszott eseteknek és kijátszott kártyáknak.

A munkások azt válaszolják, hogy bojkottjaik jogosak. Kikötött bérminimumjaikért harcolnak. Egyébként ők előre békén lennének. A szervezetek elítélik a vad terrorizmust; de viszont nekik is van egy lajstromuk telejegyezve a munkaadók embertelenségeivel. Úgy vélik, hogy nem a békét akarják de a munkások államhatalmi lenyűgözését, vagy legalább is visszavevését az eddigi engedményeknek. Ők nem félnek semmi kartelltől. Mellettük a Nyugaton már kivívott sok eredmény beszél.

De amint Nyugaton már részben megvívott harcoknak fegyvereivel kezdenek harcolni munkásaink és munkaadóink, éppen úgy nagyon távol viheti őket a vakhit a nyugati példákban. Ne, ne, hányszor ajánlgassuk, ne feszegessék túlbátorságosan a húrokat. Mert nálunk

majdnem minden másképpen van. És még az is megtörténhetik, hogy nálunk sikerülhet, ami másutt lehetetlen teoretikusok előtt. Munkás-roham vagy munkaadó-roham egyformán. Még tán a krimicsau is.

A munkások föltétlen joga a szervezkedés s a harc a munka érdekéért. A munkaadóknak ugyanilyen joga a szervezkedés és érdekeik védelme. De például ha a munkaadók joggal keserűek a terrorizmus miatt, vigyáznak-e eléggé arra, hogy érdekeik védelme ne csapjon át a munkásokra rálicitáló terrorizmusba?

Ami valahogy fölemelő jelenség e - reméljük - csak fenyegető, de egyelőre be nem következő krimicsauban, az, hogy a kollektív munkaszerződések felé haladunk már mi is, s a teljes két táborra osztottság felé. Ez valami, mert haladás. Hanem a harcban mértéket tartsunk. Főképpen óvakodjunk e reakcióra, mindenféle reakcióra könnyen hajló, szegény nyomorúságos országban, hogy ne provokáljuk a hatalmat, hogy legyen még rendőribb rendőrállam. A kormányhatalom provokálását hagyjuk ki a játékból. Ellenben sohse hagyjuk ki azt, hogy szegények, sujtottak, százbajúak vagyunk. És ne siessünk az osztályharc élességében elérni Nyugatot. Annyi, de annyi szükségesben, talán még szükségesebben vagyunk hátra, nagyon-nagyon hátra.

Budapesti Napló 1905. április 21.

(A.)

78. AZ EMBER TRAGÉDIÁJA

- Madách darabja új előadásban -

Nagy és szép volt-e az este? Expiálta-e a legújabb Nemzeti Színház sokasodó bűneinek legalább egynehányát? 1. Nem. 2. Nem. A Nemzeti Színháznak semmi sem sikerül. Még a kegyelet sem.

Paulay színrehozó nagy munkáját újjal váltani föl (mert erről lett volna ma szó) csak akkor lett volna szabad, ha kész és nagy erőt érez magában a Nemzeti Színház. Főképpen pedig: irodalmi libációhoz nem elég az ötlet. Áhitatra tanított közönség kell hozzá, s no meg egy kis művészet.

Egy madáchi ötlet született és fájlódott bennünk egész este. Hogy lám jó Hevesi Sándor (bizonyosan ő) sokat és lelkesen dolgozott a mai estén. Amit tudott volna, azt persze nem csinálhatta meg mind. De hatalmasat végzett. Lelket öntött a szcenikába, a színes papírosba, a süllyesztőbe, az automatába, a kosztümbe, a néma csoportba. S az emberekbe nem tudott lelket önteni, holott az ember lelkes lény állítólag. Az újító szellem Ádámként néha nekilendül ez ócska házban, de ott terem mellette Lucifer, a kántáló, vén koldus, s elhegedülte Szent Dávid a legjobb szándékot is.

A cél: a teljes Madách volt. Új beosztással, új képekben kaptuk a darabot. Természetesen lehető új díszletekkel, kosztümökkel. És kaptunk egy keveset még a célra a modern színpadi technika boszorkányságából. Nagyon keveset, és ez a második nagy-nagy hiba. A nagy áldozatokkal előre eldicsekedett a színház. Azt hittük, hogy végre legalább gépekben s gyors változásokban modern lesz. Inkább maradtunk volna még a Paulay-féle átdolgozásnál.

Hogy hallottunk egy pár csak könyvből ismert passzust? Hogy az egyiptomi kép erősebb? Hogy álomként, Kepler álmaként kapjuk a francia forradalmat? Hogy Ádám furcsán az űrben lebeg? Hogy sok új, kedves, apró mozgalom, szín került ki a rendező lelkéből? Valami ez és

szép - lett volna, ha mindezt meg nem ölte volna a régi énekstílusnak, ürességnek, lelketlenségnek valósággal a darab római képébe illő tobzódása.

Ádám - Bakó. Éva - Fái Szeréna. Lucifer - Gyenes. Csak bár mindenkinek elmondana ez mindent, s ne kellene külön írni csak két szót sem róla. Hajh, milyen tercett! Nem maradt hármuktól egy igaz, meleg, ép szó. A kisebb szerepűek, a Nemzeti Színház kevés lelkes lényei, akiknek tudniillik ma este dolog jutott, próbáltak e hármak s társaik ellen küzdeni: Pethes, Odry, és még egy páran. De ma este, Somló tudja, miért, a hármas szereposztásból a minden valószínűség szerint legrosszabbat kellett kapnunk.

Pedig milyen lelkes, érdekes közönség gyűlt a színházba. Hogy tudott volna ez lelkesedni, ha lett volna miért. Még abba is beletörődött volna, hogy mi sem történt a lejátszás gyorsaságáért. És talán a rendezés munkája is mennyivel jobban kiragyogott volna, ha Madách szent géniuszával nem a Nemzeti Színház pingvingéniusza kívánt volna szárnyalni.

Akik jót és szépet műveltek kigondolásban, jó újításban, játékban, azoknak megadassék mégis minden dicséret. Nem veszett el munkájuk. Alapja lesz az okvetlenül sokáig nem késlekedhető reneszánsznak, mikor Madáchhoz s Paulayhoz méltóbb lesz a Nemzeti Színházban minden.

Budapesti Napló 1905. április 21.

(Dyb.)

79. SZERELEM A HARCTÉREN

Ribáry vagy Varga Ottó könyvében keveset tanulhatunk róla, de tessék elhinni, hogy igaz: Venus a harctérre is követte Marsot rendszerint. Meghalni valami túlságos nagy vággyal sohse vágyott az ember. Szüksége volt e tény előtt egy és más részegségekre. Szegény orosz katonáknak ott messze Mandzsúriában szintén nem akarózott csak úgy józanon elpusztulni. A japániaknak könnyebb és szerencsésebb diszpoziciójuk volt. Ők megrészegedhettek szent hazaszerelmüktől s lelküknek sokféle drága babonáitól egyaránt. Az oroszoknak nem adatott ilyen könnyű részegség. A tiszturak próbálkoztak mummal, a közvitézek vutkival, amíg telt. Nem kaptak elég mámort, s nem csoda, hogy tízszer erősebben vágyakoztak nők után. A férfiéletnek két nagy óriása bírkózott hát itt: a Nő és a Halál. A halál közelségét szegény orosz katonákkal csak a nő közelsége tudta egy kicsit feledtetni.

Hír jön arról újra, hogy Venus milyen népes táborral szárnycsapatoskodott Mandzsúriában. Nemcsak Cirill nagyhercegnek voltak barátnői, de például Alexejev alkirálynak nem kisebb nő vitt mámort a legjavából, mint Otero, a szép Otero, a híres, kiváló spanyol-francia, táncos dáma. Igaz, hogy a szép Oterót az irgalom vitte ki, mert ő a sebesülteket akarta csak ápolni, de a vége a dolognak mégis botrány lett. Miként botrány lett Szaharov tábornok esetéből, ki a harctéren egy másik szép ápolónő szemeiért még a bigámiától sem rettent vissza. És balga hit azt hinni, hogy Kuropatkin az ő szigorúságával teljesen száműzni tudta volna Venust Mars mellől.

Ismeretes, hogy egy-egy háború idején valóságos özönlésben tartanak a harctérre minden világrészből a vállalkozó, kegyes tervű - ápolónők.

Ha csak francia újságírók írták volna, könnyű volna nem hinni, de angolok s amerikaiak is írták, hogy a japáni seregben is volt baj hasonló. Még Wallenstein sem tudta nőgyülöletre szoktatni a katonáit. Valószínű, hogy előtte pár ezer évvel sem volt másként ez a dolog. De sőt.

Harctéri tudósítók írják, hogy közkatonák sokszor kenyér helyett szívesebben vesznek olcsó, szerelmes regényt vagy képet. Mikor az ember a halál torkában van, drága előtte a legkisebb földi illuzió is.

A japániakról különben hoztak az újságok egy érdekes más ilyen hírt is. A japáni férfinak csodálatosan nagy a szimpátiája a - kínai nő iránt. A kínai férjek tudják régen, és sokszor siratták ezt már meg. Ez talán még a japáni-kínai szövetség ügyének is árthat. Ilyenformán a sárga veszedelmet is késleltetheti, ha van ilyen.

A szerelem ott van a harctéren. Mandzsúriában is. Mindenütt, ahol a halál ott van, pedig a halál mindenütt jelenvaló.

Budapesti Napló 1905. április 22.

A. E.

80. EURÓPA KAIRÓJA

Szent Margit szigetén megépül-e a magyar Monte-Carlo, ez nem nagyon bizonyos. De ha megépül s meg nem épül: húsz év múlva jó dolog lesz idegenként Budapesten mulatni. Ez a mi istentelen jóslatunk. Budapest lesz az európai Kairó. Egy kifejlődött, tarka, lármás monstre-mulatóhely. Egy kicsit ázsiaibb, mint az afrikai Kairó. Hangulata, színe, parfüme túlvegyes és túlerős. Íze a füszerttermő szigetek vadhúsának az íze lesz. De mulatságos és víg metropolis. Az orfeumok és százféle mulatók városa lesz e város.

Miért? Mert elmúlik innen a színház. Még mielőtt igazán élt volna. Nagy kultúrájú országokban is elmúlandóban van. Mihelyst nem tudott a legújabb lelkekhez szólni, rögtön jelentkeztek rajta a halálfoltok. De másutt csinosan tudják kendőzni, sőt másutt lehet szó még talán fölújulásról is.

Szófiában most építik az első állandó teátrumot. És a bolgár fővárosban még megeshetik az a csoda, hogy a színház többet nyújtson, mint amennyi a bolgár géniuszhoz illik. Nálunk ez a csoda nem esett, s ezután már bajosan fog megesni.

E pillanatban szeretnők azt bizonyítani, hogy a színház ellen nálunk a színházak követtek el mindent. De igazságtalanok volnánk. Az ok: a társadalom. Az örök ok. A nem nagy magyar értelmiség krémje a leginternacionálisabb társaság e világon. Tele van szomjúsággal a különb kultúrák iránt. Járja a világot a legszegényebbje is. Fogyasztója hat-hét náció könyvpiacának. Bayreuthban már unatkozik. Antoine-t konzervatívnak tartja, s a berlini modernekben nem lát elég emberit, művészit és merészet. Ez a túlcivilizált sereg tehát odaért, hogy csak az exotikum izgatja. Itt aztán találkozik a magyar publikum apró, külön-külön uniformisú csapataival, melyek el sem érkeztek még a színház igazi értékeléséig. Közbeesnek még néhány kis csapatok. Azok, akik Csíky és a régi népszínmű folytatását várják. Azok, akik a meg nem értett modernség smokkjai. Azok, akik még nem tudnak kaviárt enni, s szeretnék, ha a színpad állandóan Nebántsvirág-okat tudna tálalni. Azok, akik komolyan vették a Vígszínház dolgát, s ma komolyan hiszik, hogy a színpadon egy Feydeau-darab a nonpluszultra. És még pár ilyen csapat. Ezek a maguk-maguk módján, úgy ahogy, még komolyan veszik a színpadot. De ezek kevesen vannak. Kicsi társadalom ezer hitvallással: fátum mindenképpen. De legnagyobb fátum a színházra. Azt megemészti okvetlenül. Pláne ahol még úgyszólván semmit sem nyújtott eleddig a színház.

De viszont a színházak is megtették a magukét. Szinte rohamosan kormányozzák magukat a budapesti színházak az orfeumok felé. Ahol ez vaskalaposságból, álszeméremből s önállótlanságból lehetetlen, ott még rosszabbak a dolgok. Tessék a budapesti színházak elmúlt szezonjára gondolni. Bajos megállapítani, hogy a Magyar Színház revűje sokkal magasabb műfajt jelent-e a János vitéz-nél, s a Vígszínház Kézről-kézre darabja magasabb régiókba cipeli-e a lelket, mint az orfeumi létre mindenképpen megérett s okosságból is majd rátérő Népszínház, mely reprizeivel is csak azt igazolja, hogy nem érdemes ma színházasdit játszani. Viszont az igazi Mirbeau-t, aki valahogyan mégis csak ez eljövendő új irodalom egyik kis előprófétája, csak budapesti orfeum merte bemutatni. Egyelőre a nivellálódásnál tartunk.

A Nemzeti Színházról jobban esnék nem szólni. Mikor már valami nagyon újat akar adni, föltámasztja iszonyú rossz, új előadásban Az ember tragédiáját. Évek óta képtelen csak tömegi értelemben is eredményest nyújtani. Egy illúzióval teljes és folytonos órát soha. Új gondolat, új érzés, új hangulat, új borzongás pazarabban adódik egy népgyülésen esetleg, mint itt.

Mulatni pedig szeretünk. Az egyre nyüzsgőbb világ útjába akaratlanul is mindjobban beleesünk. A nőink szépek. A borunk jeles. Életünk érdekes vegyülése a Balkánnak és Amerikának. Az egységes társadalomtól távolabb vagyunk, mint valaha. Politikai hecceink megölik az irodalmat és művészetet. Itt tehát meg kell születnie az európai Kairónak. Vidám hely lesz. Még talán abban is hasonló Kairóhoz, hogy az Operánk emelkedik. Az ánglius, a berlini, a francia, ki pár napot itt lumpol, egy komolyabb estéjén esetleg igen jó Wagner-előadást is élvezhet az európai Kairóhoz. Hacsak valami nagy újulás nem jő, így lesz.

Budapesti Napló 1905. április 26.

A. E.

81. PARLAMENT A FÖLD ALATT

Ez is Oroszországban történt. A Romanovok birodalmában ugyanis már régi idők óta nem igen esődnek banális esetek. No hát ez sem banális.

Kiderült, hogy Oroszországnak parlamentje van. A parlament nem régen ült össze. Írók, tudósok, iparosok, kereskedők és a többi voltak a tagjai. Egy teljes és tökéletes parlament. Úgy tervezték, akik csinálták, hogy előbb vagy utóbb csak jön a nagy égszakadás. Valami iszonyúság történni fog. Kell, hogy történjen. Mikor aztán feje tetején áll a szent birodalom, ők hirtelen előállnak:

- Orosz nép, íme a ti konventetek. Ezennel folytatjuk a tárgyalásokat.

Mindenképpen titkos választás után ült össze az orosz parlament. A föld alatt. Egy pinceszerű, rejtett teremben. Ideális parlament volt. Nők is kaptak benne helyet.

Megjegyezzük, hogy ez a világ legkomolyabb dolga. Ez a parlament nagyon komoly dolog volt. Terhes mindennemű parlamenti miazmáktól. Mindjárt az első ülésen hevesen csaptak össze a pártok. Az alkotmányos konzervatívek ültek jobboldalon. A forradalmi szocialisták a szélső-jobboldalon. Közöttük tarka pártok. Talán éppen csak a koalíciót nem ismerte ez az egyébként ideális parlament. Második napon a revolúcionáriusok bejelentették az obstrukciót, mivel szónokuk szerint a jobboldali pártok a cári udvarral trafikálnak. A jobboldalon nagy volt a méltatlankodás. Fölvették a nekik dobott kesztyűt, s hangsúlyozták, hogy rendet fognak csinálni.

Az autokrácia közös gyűlölete már harmadik napon sem tudta egy pillanatra sem kibékíteni az ellenfeleket.

Negyedik napon már avval kecsegtették egymást az emberek, hogy Guillotin mesternek van egy nagyon elmés találmánya, s nem lehet tudni, hogy melyik napon tör ki istenigazában az orosz forradalom.

Ötödik napon talán a padokat törték össze. Hatodikon talán egymás fejét. A hetediken rettenetesen izgatott ülés lehetett, mert a lárma a föld alól is kizsibongott. Jött a rendőrség, s bevitte a dutyiba az egész parlamentet.

Jó, hogy a cároknak nincsenek jó ötleteik. Mert ha volnának, Miklós cár megiratná e titkos parlament tanulságos történetét. Vagy a jegyzőkönyvét publikáltatná, ha el nem tépték az obstruktorok, s megkérdené nyomorult millióit:

- Hát *ez* kell nektek?

Budapesti Napló 1905. április 27.

A. E.

82. ENYÉSZET

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

I.

Gorkij is megírta: akkor pedig már kipróbált téma. Többet ér egy kemény öreg pásztor, mint egy göthös ifjú király. A nóta ugyan másként mondja. Úgy is igaz. Így is igaz. Az olyan asszony ellen, ki csak arra született, hogy csókokat fogadjon el, tessék azonnal beadni a válópört, mihelyst ön, a férj, nem tud örökösen csókolózni. Mert ön, Ádám úr, nem olyan szerencsés, mint bibliai ősapja. Önnek édesapja is lehet, s kész a tragédia, mert Éva, a turbékoló kedvű Éva nem válogatós.

Ebből darabot írni nem rossz gondolat. Igaz, hogy nem új eset, de éppen ezért. És mi sokért nem adtuk volna, ha Géczy István és Hegedüs Gyula *csak* éppen erről írnak. Hát nem elég ez? A magyar drámaíróknak nem utolsó naívságuk, hogy félnek egy egyszerű, de erős és szűz esettől. Ők egy este s három fölvonásban el akarják intézni az időknek minden problémáit. Nagy része van ebben a szocialis apostolkodás nyegle divatjának. Az áldott, derék középszerűségek azt hiszik, hogy nekik a házasságtörés legkülönebb eseteit sem illik tárgyalni másként, mint hogy közöljék véleményeiket a szocializmusról, a régi és új világfelfogások harcáról, a nietzscheánizmusról s mindarról, aminek tessék elhinni, ritkán van szerepe a mindennap izgató és sokaságos tragédiáiban. Géczy István és Hegedüs Gyula darabjának is az a legnagyobb hibája, hogy nem merték csupán azt megírni, mint lesz egy nyugtalan vérű nagyon-asszony szerelmes az ő erőteljes apósába fiatal, degenerált férje oldalán. Ezer szerencse, hogy Géczy István erősebb, Hegedüs Gyula pedig ügyesebb (így gondoljuk) ember, mintsem elfelejtkezzenek arról, hogy nekik mégis csak az a legnagyobb kötelességük és érdekük, hogy izgató és hatásos drámát írjanak. És ha egy kicsit gúzsokba kötik is alakjaik lábait, megcsinálják, amit akartak. A darabjuk sardou-ian ügyes, izgató, érdekes, holott ők nemcsak sardou-tól tanultak. Ez az, ami tetszeni szokott, s kár, hogy szezón végén járunk. Ez a darab sok előadást érne.

II.

Miklós Gábor a Kárpátok vadonjában él együtt a fiával, Alberttel s ennek a feleségével, Bellával. Gábor ötvenéves dalia. A fia gyönge legény, aki külföldön tanult. Sokat tanult, sokat szeretett. Az anyja szívbajos volt. A szívbajos anyák fiainak nagy tehetségük van arra, hogy olyan nőt találjanak, ki nagyon is csupán nő. Ez Bella is. Az öreg először nem szereti a menyét, s végül szeretné elszeretni a beteg fiától. El tudja ezt rendezni a lelkiismeretével. Ő azt vallja, hogy ez a mai generáció beteg. Az ő fia típus. A mai férfiak tele vannak teóriákkal, makacs indulatokkal. De nem férfiak. Nincs ok őket kímélni. Egyébként is örökösen harcban vannak. Géczy István és Hegedüs Gyula ugyanis a modernséget gyengeségnek látják. Albert reformokat akar nagy birtokukon, gyárakat, műhelyeket. Modern, szociális elveket hirdet. Afféle überburzsoa. Az örege konzervatív, kemény ököl-ember, lófékező, medveölő. Mikor a menyét bánatosnak látja, mert az ura nem foglalkozik vele, hamar kimondja a szentenciát: a férjnek mindig rá kell érni turbékolni. Ami tetszik Bellának, s észrevehetően tetszett a nézőtér asszonyainak is. Ám Albert szereti is Bellát, úgy, ahogy a degeneráltak szeretnek. Néha váratlan, vad szomjúsággal. Persze erőtlenül. De különösen akkor nagyon, mikor félti. Ám egyre nagyobb baja lesz az Albert szívének. Orvosprofesszor érkezik Budapestről. A szívbajos, nagybeteg ember, ki már féltékeny az apjára, véletlenül, egy erős incidens útján megérti, hogy Bella az apját szereti. Ez megöli a beteg szívét. De a szerelmesek mégsem lehetnek egymáséi. Hiába az öreg vad állatisága s a Bella hisztériája. Köztük van a halott, s a történet kietlen, vígasztalan némaságba szakad bele.

III.

Hát nem nagyon igaz (hogy művészi lenne, arról persze szó sincs), nem nagyon önmagából fejlődő dráma ez, de erős, megcsinált végig. Az olcsóságot is kerüli. Néha egy ibseni vagy tüzes, délolasz avagy gorkiji akkordért a kínálkozó hatást is feláldozza, ami már bizonyos nemű művészi ambícióra vall. A társascég ne bomoljon fel. Géczy István és Hegedüs tudni fognak nagyon érdekes darabokat írni a Nemzeti Színházba, ahol különben a színészek is nagyon szeretik őket. Olyan buzgalmat rég nem láttunk e fatális színpadon, mint ma. Csak éppen P. Márkus Emília ne lett volna ma olyan balul tüneményes. Csodálatos estéi vannak neki. Percenként variálja a legnagyszerűbb megértés és a teljes hamisság hangjait. De mégis csak tüneményes volt s csodaszép Bella. A többiek Szacsvay, Dezső, Iványi, Gál olyan jók, amilyenek csak tudnak lenni. Nagy, zajos volt a siker. Szerzőket, színészeket, de kivált a szerzőket szeretettel ünnepelte a közönség.

Budapesti Napló 1905. április 29.

Dyb.

83. KÖLTÖZIK A MORGUE

Költözik a párizsi Morgue. A híres Morgue, melyet ott künn meg szokott nézni az idegen. Talán rossz olvasmányainak emléke miatt. Talán azért, mert Párizsban az élet kacagó áradata beteg vágyak tengerébe sodorja a lelkeket. Akarjuk azokat látni, akik a legszomorúabban hagyták abba a kacagást. Az élet enyhülései ilyen helyeken teremnek. Több a felségesnél látni embereket, kiket legnagyobb erővel dobott ki forgatagából az élet. Hidegek, csúnyák, tudatlanok s olyan halottak, hogy már halottabbak nem is lehetnek. Ezek elvégezték. A legtöbbjüknek még az is megadatik, hogy nem ismeri fel őket senki. Jöttek valahonnan az életből? Miért árulják el, hogy mi történt velük? Elvégezték s idejöttek…

Csodálatos dolog, s szinte remegve írja le az ember: a demokrácia lendítette föl a Morgue-ot is. Mióta a nagy forradalom valamelyik évének thermidorán eszébe jutott a hivatalos Párizsnak, hogy ideje már emberekhez illőbb hajlékot emelni ismeretlen halott polgártársaink számára, divatba jött a Morgue. Megnőtt a népszabadság, kultúra, tudás, népesség. És megnőtt, rémesen megnőtt, az elesettek száma. Nem kell háborút viselni. Az egyre komplikáltabb modern élet elvégzi a szükséges vérengzést. És jaj a legyőzötteknek a békés, kulturális életben is. Minden nap támad új nyavalya. Minden nap tombol új szenvedély. Egyre szomorúbb sorsuk lesz az emberi idegeknek. És jönnek mind nagyobb számban a Morgue s a Morgue-ok lakói. Azt írják Párizsból, hogy nagy baj van. Minden quartier tiltakozik az ellen, hogy az új Morgue-palota az ő attrakciója legyen. Az elevenek nem szeretik a halottakat. Az el nem esettek rémüldöznek az elesettektől. A halottak pedig jönnek. Annyian jönnek, hogy tágas, nagy-nagy palota kell már nekik…

Az emberiséget valami őrült humanista láz fogta el egy idő óta. Hálaistennek. Az emberiség rettenetesen bízik magában. Néha tehát nem árt lehajtani a fejünket s átadni magunkat egy kis, üdvös, bús reménytelenségnek. Emlékezzünk meg néha, hogy ez az óriási élet mégis csak az, aminek régi nagyok mondják. Bolondos színjáték. Halad a tudomány? Vele halad a betegség is. Nő a szabadság? Kínosabb és általánosabb lesz a lenyomottság érzése. Mi kapnánk helyet a párizsi Morgue-nak. Szembe építtetnők a lelencek palotájával. Hogy kitágult ez is!… Jönnek az elevenek, és jönnek a halottak. Ez aztán egy kis mementó is volna. Ez a két palota egymással szemben. Olyankor, mikor az emberiség hajlandó magát nagyon elbízni.

Budapesti Napló 1905. április 30.

Pont.

84. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Képekről volna legjobb írni egyet és mást. Idegenekről és magyarokról. Mert, hajh, mégis csak legszebb: a kép. A tökéletes nő is csak vásznon él. A francia poéta azt énekli, hogy asszonya szemei oly szépek, mint egy szép kép képzelt asszonyának szemei. Az én igazi szerelmem egy Collin-kép bájos asszonya. Heine a milói Vénusz faragott képébe volt csupán igazán szerelmes. Nők és férfiak szeressétek egymást, de szerelmesek csak szép képekbe, szobrokba legyetek.

Valamit éreztem, és ki is mondtam már a budapesti tárlatról. Írtam emberekről, magyarokról főképpen. A hosszabb írást még mindig halasztom. Talán várok még egy pénteket. Úgy sem merném hinni, hogy az én írásom hozná majd divatba a tárlatjárást. Még messze vagyunk attól, hogy a szép és nagy képek csinálják önmaguknak a közönséget. Attól is elég messze, hogy a jó és jóságos kritika.

Egy jól portált büfé a tárlaton és egy lármás sétahangverseny, s a budapesti jómódú polgár (vagy nagyságos polgárasszony) hajlandó tudomásul venni, hogy Mednyánszky fest, sőt Fényes is fest, Kernstock is, Ferenczy is, de még Perlmutter is. Sőt még jónéhányan szintén festenek.

Erről s róluk fogunk hát majd beszélni. Ma nem.

De azért próbáljanak szerelmesek lenni képekbe, szobrokba, ha tudnak, hölgyeim és uraim. Jó dolog az, majd meglássák.

A képek, a szép képek, egyéb erényeiken kívül még tartósabbak is, mint a színésznők és színészek. Úristen, sokszor jut eszembe, hogy az életem nem vidámságos, de mindig van sok vígasztalásom. És nem utolsó ezek között, hogy nem vagyok primadonna s nem vagyok a budapesti közönség kedvence. Mert nagy csapás ám ez. Elnéztem szegény Küry Klárát a Dancigi hercegné-ben, a Király Színház nem elsőrendű szállítmányában. Hát ő már csak az volt, a nagyérdemű közönség kedvence. És mit csinál ebben a nem elsőrendű angol operettben? Még táncol is. És becsületesen, kedvesen csinál mindent. És a közönség nem akar visszaemlékezni, hogy ez a művésznő joggal reklamálhat tőle minden babért, mert őt a közönség olyan magasra emelte, mint előtte még senkit. Ellenben a közönség nem emlékezik. Sőt úgy viselkedik, mint Monsieur Paris, avagy Monsieur Fadd. Hóhéri módon. Fölmagasztalja a maga színpadi kedvencét, hogy lenyakazhassa. Én bizonyisten nagyon csodálkozom, hogy még akad olyan színésznő és színész, aki mer a budapesti közönség kedvence lenni.

A Dancigi hercegnőért nem kár, de Küry Kláráért kár. Nem a művészet okából. Mi közük a színházak kilencvenkilenc és fél percentjének a művészethez? De kár ilyen emberi dokumentumot látni, ilyen emberi tragédiát.

Emberi tragédia… Madách darabját, az Ember tragédiáját új előadásban mutatta be a Nemzeti Színház. Nevetséges volna a kegyetlenség vádjától félni, hogy kimondjuk: nem volt ez jelesebb művészi esemény, mint a Népszínház 7777 (ez cím) című darabja. Végre is Madách remeke ellen ebben egy kis gondolatnyi érzés sincs. Még a fölújítás ideája ellen sincs. Sőt az átdolgozásnak tiszteletreméltó és kétségtelen értéke ellen sem. De miért kellett a Nemzeti Színháznak éppen Madách nevében elárulni magát azoknak is, kiknek még eddig magát el nem árulta? Rostandról, a Cyrano írójáról mesélik, hogy ő nem szeret színházba járni. De van neki egy bábszínháza, s evvel mulat. Hátha Rostand nem a párizsi Comédie-tól, de a Budapesti Nemzeti Színháztól csömörlött volna meg? Akkor talán még bábokkal sem játszana színházasdit. Van itt néhány kiváló, ügyes színész. Ők nem tehetnek még arról sem, hogy itt vannak. Hanem a felfújtságnak, a semmiségnek milyen kellemetlen pöffetegjei csinálják itt azt a stílust, mely egyedül a Nemzeti Színházé az ó- és újvilágban, arról beszélni sem jó. A szó, a gondolatöltöztető szó is elvész e színházban. Hogyne veszne el az érzés, a hangulat, a sejtetés, a dísz, az artisztikum?

Nyilván sokáig tart még az az állapot Budapesten, hogy akik becsülik és joggal becsülik magukat, azok barlanglakók lesznek. Sajátságos, hogy nálunk még színészeknél is így van ez. Akinek nincs meg az illendő kicsisége, magában marad. Ujházi Ede művész voltában - ha furcsán hangzik is, - barlanglakó. Jászai Mari is. Még Márkus Emma is az kezd lenni. Aki annyira a nyilvánosságé, mint a színész (és az ő művészete), még az is rászokik arra, hogy féljen a nyilvánosságtól, főleg féljen attól, hogy bátran, nyilvánosan s kedvvel tegyen gyakorta hitvallást az ő művészetéről.

Ez különös, ha érthető is. Valami tisztulás kell a magyar kulturális életben, és ez nem ama bizonyos, régi frázis. Bölcsen, igazságosan sehol sincs, de ilyen lehetetlenül, mint nálunk, viszont nem lehetnének a dolgok sehol.

Az Operaházban Puccini Bohémélet-jét kaptuk e héten. Carré úr színházában láttuk utoljára, a párizsi Opéra Comique-ban. Magunkkal jönnénk ellenkezésbe, ha meg nem dicsérnők a budapesti bemutató előadást. Hiszen ezt el is várhatja tőlünk bárki. valóban, ha még nincs is, de lesz Operaházunk. Ha nem a mi kedvünkért, de meg kell csinálni a - főhercegekért s vendégeinkért, az idegenekért.

Nem is lesz ez nehéz. Magyar zene nincs. Tehát csinálunk magyar Operaházat. Magyar dráma van: tehát jöjjenek a németek. A németek… Megyek hazafelé tizenegy órakor, s egy utcából özönölve jön a Vígszínház publikuma. Németül beszélnek, lelkesedve, izgatottan. Kijelentem

becsületszavamra, hogy Farkas Pál Olgája van olyan jó darab, mint zum Beispiel a Traumulus. Mit mondjak még? Igenis jogosult minden germanofóbia ez országban. Az a mi nagy nyomorúságunk ugyis, hogy a némettel szállíttatjuk magunknak a kultúrát. Szegény Neszmélyi. Ő bezzeg nem volt nacionalista. Még akkor nem Kossuth Ferenc adta minden művészi alkotáshoz az exekvaturt. De intelligens emberek éltek, kik tudták, hogy nekünk szabad tanulni orosztól, franciától, norvégtól, dántól, angoltól, csak némettől nem. Mindenekelőtt azért, mert a budapesti burzsoázia - német műveltségű, az Isten bocsássa meg ezt neki. De ne bocsássa meg a Vígszínháznak, hogy legalább is annyit ártott ennek az országnak, mint - Szapolyai János a mohácsi csatánál.

Legyünk derűs hajlamúak, s jegyezzük föl, hogy a magyar ciklus sikert hozott ma a Nemzeti Színházban. Géczy István és Hegedüs Gyula darabja, az Enyészet került ma a sorra. Olcsó darab. Olcsó munka, de legalább: megcsinált. Egy hibája van. Megérzik rajta, hogy írói nem magyar földön vették föl a témát, s álmodták színdarabbá. Olvasták valahol. Mindegy. Ezúttal elküldhetné Kossuth Ferenc úr a maga fő-praetori elismerő levelét. Amit nem küldött el eddig Ábrányi Kornélnak, ki Iván címmel bajnoki hőskölteményt írt. Ábrányi Kornél nem igazi poéta. De Iván-ja által mond annyit, amennyibe Széchenyi István beleőrült, s Grünwald Béla belecsömörlött. Ebben az országban senki sem lehet valaki. Boldog, akinek olyan álmai vannak, melyek elaltatják. Bródy Sándor Dalmáciában feledi, hogy magyar író. Ábrányi Kornél magyar író akar lenni, hogy feledje magyar politikus voltát. Az Úristen éltesse Apponyi Albertet és társait: nyomorítsák el ezt az országot egészen - Macedonia rongyáig.

MK 1905. április 30.

Diósadi.

85. MAGYAR CIKLUS

Az élet mondjuk: Élet, vagy viaskodásba űz bennünket, vagy megengedi, hogy álmodjunk. Az emberek az álmokat szeretik jobban, s az álmodók különbek, mint a viaskodók. A művész, mondjuk: Művész, az emberi-lélek e két-utúságának Herkulese, s ha amit mondunk, a szavak olcsó játékának tetszik is: viaskodva álmodja, vagy álmodva viaskodja át az életet. A színpadról pedig szintén csak az merjen hozzánk szólni, ki két kálváriát járt. Hozzon a viaskodásból többet, vagy az álomból, nem bánjuk, de hozza az élet nagyszerű teljességét.

A magyar Nemzeti Színház most ciklusban bocsátja elénk azokat a magyarokat, kiknek mondanivalóik vannak számunkra az életről, mondjuk: Életről. Kis gyanakvások, pletykák, intrikák hínárjából kiszakítjuk lábainkat. A magyar ciklus csúnya, budapesti legendaköre fölött ellépünk, s megyünk azon urak elé egyenesen, kik jöttek hozzánk mostanában hirdetni az igét.

Istenem, istenem, borzongunk a kietlenségben, s megrettenve nézünk a saját lelkünkbe: hát mi is csak ezt látjuk, érezzük ki az életből? A magyar élet nem is Élet talán, s magyarul nem lehet álmodni sem? Ezennel nem írunk le egy élő nevet sem. Csak emlékeztetünk mindenkit a magyar Nemzeti Színház újabb estéire. Miket és kiket hallottunk az emberről és az életről szólni? Kis, részlet-emberek, kik nem akarnak kevesebbet, mint magukhoz alacsonyítani a világot, beszéltek hozzánk s szóltak viaskodásokról, melyek kakasháborúk, és közöltek álmokat, melyeket méltatlan dolog volt megálmodni. Büszke, meredek, bús és bölcs kálvária helyett sámedlire hágtak ez urak, s onnan tekingetnek szét. Az egyik borzas kis fantáziájával az ikaroszi problémát áttelekkönyvelteti egy kisbirtokosra, meghajszolja az alakjait még közönségességükben is képtelen tereken, s azt mondja: ez a magyar élet. A másik kikönyököl egy zsúros ház ablakán s szendviccsel preparált gyomorállapotban betekinti az életet, s

darabot ír róla. De mindre rálicitál az az úr, a ki becsületes átmelegedéssel fogadja be ugyan lelkébe, amit látáshoz nem szokott falusi szemek megállíthatnak, s meg akar vidámítani bennünket, be akar világítani az élet szent, titkos tárnáiba ama fölemelő, ragyogó, krisztusi bizonysággal, hogy e nagyszerű életben létezik derék - mágnás. Egy árvaszéki problémát fogalmaz meg aztán egy másik úr a lelketlenség cikornyás hangján. Ejh, ne folytassuk. Semmi, semmi. A mi íróművészeinknek kínai nyelven van írva az élet. A mi Herkuleseink félutat sem járnak. Nem kettőt. Se nem viaskodnak, se nem álmodnak. A magyar Nemzeti Színház pedig e héten ítéletet mondat felettünk egy Madách Imre nevű, sajnos, már néhai úrral. Hiszen jól van: legyen igazuk azoknak, kik úgy vélik, hogy Az ember tragédiájába sokat beleálmodtak már jóval előbb. De ez a néhai magyar ember mily magasságban járt, miket látott, érzett és szólt. Dörgedelmes lesz az ő ítélete. De hasznos csak úgy, ha Somló Sándor is segíteni tudna neki. De vajon nem sámedli-ember-e ő is. S nem sámedli-magasság-e az egész mai magyar Nemzeti Színház? Okvetlenül kezdjük már sokan szomjúhozni az igazi Életet s az igazi Művészt. Talán-talán összeakadnak ők, s akkor még a Nemzeti Színház sem tudna útban lenni. Fölrúgódnék. Hejh, de csak jönnének ők már, óh magyar ciklusos szomorú világ!…

F 1905. április

A. E.

86. SCHILLER

Száz esztendeje lesz e május kilencedik napján, hogy meghalt Weimarban az az igen nagy ember, kinek Thorwaldsen faragta az első szobrát. Szinte azt írtuk, hogy Goethe Schillere. Mivel a magyar memóriák legfelső fiókjában úgy pihennek ők. Schiller - és Goethe. Kettős szobrukat Weimarban ma talán nem faragnák kettősnek. Ők ketten immár eltávolodtak egymástól. Hadd maradjanak azonban együtt, ahol együtt vannak. Nálunk is, sőt nálunk igazán, ahol Schillert értettük meg mindenha jobban, s ahol mintha nem is telt volna még el a száz esztendő, mert nálunk hosszabbak az évek.

Ma ünnepli a hivatalos magyar irodalom Schillert. Már ünnepelt Bécs. Ünnep ünnepet ért mindenütt, ameddig csak die deutsche Zunge reicht. Lesz még talán ez évben ezer ünnep, Budapesten tisztelik a dátumot. Alig pár nappal előbb áldozik a magyar géniusz Schiller emlékének a naptári napnál. És ez az ünnep mindenképpen helyes ünnep. Ünnep, mely okvetlenül megülni való.

A nemzeti géniusz igen érzékeny madár, de talán mégsem veszi tépázásnak, ha a mi nagy ébresztőnknek is tartjuk a weimari halottat. Schiller szózata belezendült hatalmasan a mi új irodalmunk bölcső-dalába. E hangot át-átkapták a magyar lanthúrok, s e hang zeng még most is. Hazájában elért a legfőbb halhatatlanságig. Bent él a lelkekben, a percekben, a hangulatokban, az egész, törő, zúgó életben. Bennünk nem olvadhatott így fel. És nálunk még egy kicsit az eleven Schiller él. Fordítók dolgoznak Schiller-műveken, s izgató erejű szelleme Goethe társának fölöttébb otthonos itt még, hol Schiller társának appolói magaslatait otthonosan megjárni bajos a mi kicsinységünknek és nagybajúságunknak.

A magyar Schiller-ünnep tehát helyesebb és több, mint egy Dante-ünnep például. Egy Dante-ünnep csak demonstráció. Hogy az emberi szellemmel fáklyás, örök, nagy világ-útján együtt akarunk lenni. Ezt jelenti. A Schiller-ünnep szinte nemzeti ünnep. Mert Schiller nemzeti életünkhöz, a még mindig küszködő nemzeti léthez, adta nekünk az erőt, mikor megtermékenyítette a dadogó magyar nyelv apostolainak agyát és szívét. Hiszen ő hatott, ő uralkodott itt legjobban. S az ő szelleme él még ma is itt. Mert hogy sok szomorú okból még mindig nem

lehet nekünk sokkal újabb régiókba járnunk, mint amelyeket nagy Schiller száz évvel ezelőtt bejárt. A Schiller-jubileum mai magyar dátumán szeretnénk szólni: most pedig talán már a Goethe-csapáson. De ez szinte kegyetlenség volna, ünneprontó s hiú ige. A nemzeti géniuszt nem lehet dirigálni. Adjuk meg hát a lobogómeghajtás szollemnis és szokásos jelét. S írjuk ide a nem új igazságot: a nagyokat pedig nem egy népnek adja a Sors, de minden népeknek.

Budapesti Napló 1905. május 3.

Pont.

87. EGY SZÁL MIRTUSZ

A színészeket fölbátorították a drámaírók. Ha így van - gondolják - ők is írnak. Mint ahogy szinte igazuk is van. Ma este a Nemzeti Színházban Dezső József színműködött. Talán tizennyolc percig tartott az eset. Egy dramatizált, olcsó kis románcot kapott a májusian ritkaságos, de familiáris publikum. Esküvőre készül a szép menyasszony. Pazar nászruháját kis varróleány igazítgatja. Jön a vőlegény, s a varróleány ráismer benne az ő hűtelen lovagjára. Nem csinál szcénát. Legyenek boldogok az egymáshoz valók. Ő csak egy szál mirtuszt kér a szép menyasszonytól. A násznép megindul. A kis, kopott varróleány egyedül marad. A zenekar édes nászindulót játszik. Ő fölkapja a cókmókját, s búsan, lomposan megy vissza a műhelybe. Szóvirágos, naiv kis munka. Pedig ha banális is a románc, egy erős poéta kegyetlen hatásokat diktált volna ki belőle. Így is jó volt. A szerzőt sokszor hívták a lámpák elé. A kis dramolettben Paulay Erzsike, D. Ligeti Juliska, Odry Árpád, Paulayné, Helvey Laura játszottak. Paulay Erzsike szép, üde menyasszony volt, s lelkünk fájt érte, hogy ilyen fiatalon túlsóhajtja, túlénekli a legöregebb nemzeti színháziakat is. Dezső darabját Géczy István és Hegedüs Gyula darabja, az Enyészet követte. A színészszerzőké volt, az este, s nem volt rosszabb sok más esténél. Valószínű, hogy ugyanígy nem volna káros, ha néha némely drámaírók játszanának a színpadon. Erről a cseréről talán lehetne beszélni.

Budapesti Napló 1905. május 4.

(Dyb.)

88. SZOBOR-NAGYKÖVETEK

Budapestre készül amerikai Washington György szobra. Vajon jobb lesz-e ez a szobor, mint a budapesti szobroknak szabad, majd elválik. Mi alig várjuk, hogy ez a szobor álljon. Pedig a faragott képeket, az ó-divatúakat, nagyon nem szeretjük. Sohse becsüljük meg velük azokat, akiknek az ünnepi beszédek frázisai szerint emeljük. Ritkán emelünk szobrot annak, aki megérdemli, ott, ahol helyén van, s akkor, amikor illik. Írtuk már egyszer-kétszer, hogy a monumentumokkal magunkat mérjük. Ha hitványak a magyar monumentumok, mink magunk vagyunk kissúlyúak. A mai szobrozás pedig mindenképpen lelketlen divat. Majd elmúlik s megjavul.

De örülni fogunk Washington György szobrának. Szeretjük a szobor-nagyköveteket, új funkcionáriusait a legújabb időknek, mikor a népeket semmiképpen sem képviselik már idegen népek közt a nagy és kis követek. A diplomácia kész nevetség ma már, de a renyhe világ konzerválja őket sok más nevetséggel együtt. Az emberiség leendő, új, más élete még csak

jelekkel beszél hozzánk. E jelek közül valók a szobor-nagykövetek. Az ő szimbolikus evangéliumukért azt is megbocsátjuk nekik, hogy szobrok. Rendszerint lelketlenek és rosszak.

Ma például Rómában leleplezték Hugo Viktor szobrát, Goethe szobra már ott áll Rómában. Ma a francia Jupiternek evviváztott Róma népe a germán Apolló után. Mit gondol vajon Goluchowski úr, vajon rosszabb diplomata lesz-e ott Rómában ez a szobornagykövet, mint az ő kvirináli nagykövete? Hogy a nagy francia poéta szobrát udvar, nép, katonaság köszöntötte ma, ez ér annyit, mint egy velencei találkozó. Hugo Viktor arra fogja emlékeztetni a taljánt, hogy latin testvére a franciáknak. És ha ott áll Goethe szobra is, de hát nem latin, sőt hellén volt-e Goethe is? És kaphat-e szobor-nagyköveti állást Rómában - Radetzky például? A szobornagykövetek a művelt népek leendő nagy testvériesülésének a pionírjai. Tolsztoj szobrára gyűjtenek Párizsban s Beethovenéra. A nemzetek kezdik elküldeni egymáshoz szobor-nagyköveteiket. Hogy aztán majd, egyszer, nagy, szent, jó órában egész lelkeiket küldjék el egymásnak. Mert művelt és szabad népek csak szövetségben élhetnek együtt.

És ezért várjuk örömmel Washington szobrát. Sőt a Lenau-szobornak is örülünk: Voltaképpen szomorú ugyan, hogy magyarjainknak kell ott künt Kossuth faragott képe s demonstrációnak itthon Washingtoné, melyet szintén magyarok küldenek haza. Szomorúság az is, hogy a Lenau-szobor azt jelenti majd, hogy szülöttjei e földnek szívesen kapcsolják magukat különb kultúrákhoz, ha tehetik. De mégis csak lesznek szobor-nagyköveteink. Mégis csak azok lesznek. Washington György hozza a demokrácia világának a tanácsát, s Lenauval együtt arra int bennünket, hogy térjünk végre is intenzívebben intellektuális életre s munkára, mert elhagynak bennünket saját fiaink, s elvész a mi népünk, mert igazi szabadság és tudomány nélkül való.

Budapesti Napló 1905. május 7.

A. E.

89. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Ma este már egy esztendeje. Egy esztendeje már, hogy itthagyott bennünket sivárságunknak fejedelmi dísze, kinek neve Jókai Mór. Pennás emberek siránkozának ma, hogy íme nem siet ez ország Jókai szobrával. Nem érzi, ki volt neki a mesék nagyura. Mert késik ama szobor.

Hát csak késsék is. Bizony csak késsék. Várjon a mi író Jupiterünk különb időkre. Néhány nap alatt olyan tanítást kaptunk a szobrokról, hogy félünk. A Kossuth-szobor és a Szabadság-szobor dolga oltotta belénk e nagy félelmet. Tetszett már ugy-e hallani, minő meddőség zokogott ki e két szoborpályázatból? Óh, iszonyú meddőség. Csak azt bajos megállapítani, kik a meddőbbek, a művészek-e, vagy jurorok, kik ítélkeznek a művészek felett.

Mondunk valamit. Ha a magyar művészek képtelenek ma ihletést kapni Kossuth Lajos és a nagy idők emlékének megfaragásához, csukják be a boltot azonnal Kossuth Ferenc és Apponyi Albert. Nemzeti föllendülésről szaval Pozsgay Miklós és a legkisebb számú hordár is. Ha csakugyan 1848 buzog újra a lelkekben, kiken lehetne ezt jobban obszerválni, mint a művészeken, a néptömegek lelkének és időjárásának finom barométerjein? És még a művészek sem tudnak dokumentumokkal szolgálni? Akkor ez az egész országos cécó hazug. Ez a nagy hazafias mámor nem igazi.

Ám jó. Mondjuk, hiszen sokan mondják, maga a derék öreg szerződtetett francia tekintély, Bartholomé is effélét mondott: bátran lehetett volna a beérkezett pályaművek közül választani. Miért nem tették? Micsoda titkok lappangnak e két fura pályázati eset mögött?

Miért az elzárkózás? A halasztás? A művészek keserítése? A publikum egyébként is kevés melegségének lehűtése?

Nagyon rosszak voltak a pályaművek? Tetszett volna kijelenteni juror uraiméknak: a magyar művészet ez idő szerint olyan koldusnak tetszik előttünk, hogy várni fogunk, míg jönnek a zsenik. Ez őszinte beszéd lett volna. Igaz, hogy mi nem vagyunk ilyen fene-szigorúak. Ha obligát vásárlást eszközölünk, mint például az idei tárlaton is, hát megveszünk mi mindent. Csak név legyen a kép s szobor alatt, de - név! Aztán ha Velencébe kell kirukkolnunk, elszállítunk mi oda mindent. Csak úri helyekről jöjjön, jó modorú emberektől, kártyapartnerektől, klubpajtásoktól, ivó kamerádoktól. Szóval és magyarul: hagyjuk mi egymást élni.

Én nem értem ezt a Bohnicseket, miért hagyott itt bennünket. Nincs több ilyen náció még. Itt szépen lehet élni, akinek van kiből és miből. Úgy látszik, a sors megirigyelte az operaháztól, hogy kezdett jól menni a dolga. Bezzeg most malőr malőrt követ. Wagner-ciklus s hangulatos kapuzárás reménysége egyelőre fuccs.

Tanulna a Nemzetitől az Operaház. A Nemzeti bizony nem hagyja zavartatni magát. Csinálja vígan tovább az ő saját külön magyar ciklusát. E héten szerencsére csak egy felvonásossal gazdagodott a magyar irodalom. Dezső írta, a színész. Egy szál mirtusz. Ez a címe. Mintha összebeszélt volna ez a Dezső a Népszínház premier-írójával, Farkas Imrével, ki szintén egyfelvonásos operettel rukkolt ki. Jeanette a címe. Szöveg és muzsika a Farkasé. A Dezső darabja egy dramatizált Farkas Imre-románc. A Farkas Imre operettje pedig muzsikailag olyan, mintha a szerző lopva lekottázta volna, mikor a Nemzeti Színház színészei drámát énekelnek. Egyébként pedig Dezső darabjában nincsenek éppen olyan csinos versek, mint a Farkas Imréében. Azaz pardon. A Dezső darabjában nincsenek is versek.

Miközben pedig a Királyszínház trónját visszafoglalja Fedák Sári, a kedves régi miss Halton estéire készül a Magyar Színház, a budai bódét hirdeti Vidor, s Frizzót böjtölgetné már ki, ha lehetne ugyancsak, Krecsányi a Városligetből; a Vígban vígan játszanak a németek. Ezek a németek nagyon jó kollégák. Föltették magukban, hogy ők bizony nem főzik le magyar aktortársaikat. Nem is főzik. De azért van lelkes közönségük. Ha egy új Bach-korszak következnék - a lelkünk fáj, de úgy sejtjük - Budapestet háromnegyed részében vissza lehetne germanizálni. De ebből nem az a tanulság, oh méltóságos koalíció, hogy Bartha Miklós az államtitkár legyen. Több kultúrát és több vagyont ennek az országnak. A magyarul beszélő őrnagy urak később is jöhetnek. A magyarság, a nemzeti erő: a kultúra. A kultúra pedig csak jó módban szeret tenyészni. De kultúra kell. Kultúra bizony, Makkai Zsiga bátyái e szegény országnak!…

MK 1905. május 7.

Diósadi.

90. A MEGFENYEGETETT TÖMEG

Az Akadémiának a minap nagy örömet szerzett egy pécsi joglíceumi tanár. A tanár úr a tömeg bűntetteiről tartott fölolvasást. És a felelősségről persze.

A pécsi tanár úr újító hajlandóságú ember. Ez az újító hajlandóság abban világlik meg nála, hogy a bűnös tömegnek nem minden egyes egyénét egyformán kívánja ő büntettetni. Ami szép dolog. Sőt ő még a tizedelésnek sem híve. Ami pedig nagyon jeles büntető mód. Egyik dicsősége az osztrák hadseregnek. Egy egész ezred találtatott bűnben? Minden tizedik legény kikötődött. Még vétkes is kerülhetett a megbüntettek közé.

De a pécsi tanár úr modern ember. Ő a tömegkriminálitás dolgában egészen a mai felfogás híve. A már kodifikált felfogásé tudniillik. Mérlegeljünk, de büntessünk mindenkit. Igaz, hogy a saját teóriája szerint is a tömeg az egyént a maga valóságából teljesen kivetkezteti. De ez mindegy. Büntetni kell minden egyént. Mert büntetni csak kell?…

Folytathatnók a tanár úr gondolatmenetét, de fölösleges. Nem volt neki semmi mondanivalója. Egyik kis mondatával agyonütötte a másikat. Egyik régit a másik régivel.

De hát akkor miért olvasott fel a tanár úr? És miért élvezett az Akadémia? Azért, amit a pécsi tanár úr az ő felolvasása végére tartogatott. A méla, de alapjában kibékítő és mindenek fölött úri akkordért.

Ez az akkord pedig így cseng: Itt az ideje, hogy a tömeget, a nyugtalant, a rakoncátlant, megfenyítsük, itt az ideje, hogy minden izgatást bűntettnek deklaráljunk.

Valóban itt az ideje. Éppen azért beszélhetett az Akadémiában a pécsi tanár úr. Az Akadémiában, ahol a spanyol inkvizíció is igazolva van már.

Az Akadémia fennállása óta először érezte meg az idők hangulatát. Az igaz, hogy az idők hangulata vagy száz évvel visszacsúszott a múltba.

Pisszegni mersz, tömeg? Éppen jókor. Jogokat akarsz? Nem tiszteled a társadalmi békét? Nem tiszteled a tekintélyeket, a múltat? És még az Akadémiát sem tiszteled?… Olyan idők járnak, hogy bűnhödni fogsz, tömeg. Olyan idők járnak, hogy aki valami újítást hirdet most, az izgató és bűntevő!…

Egyenesen az folyik a pécsi tanár úr beszédéből, hogy a grófi domínium elégedetlen aratóira rá kell küldeni a katonaságot. Beszállásolni a falvakba, hol az elégedetlenek laknak. És ha pláne szavazati jogért kiabál a tömeg? Egyenként izgatók, s egyenként büntetendők.

Itt az ideje. Mondja a pécsi tanár úr. Félünk, hogy igaza van. Itt az ideje.

Budapesti Napló 1905. május 11.

Pont.

91. MISS CHIPP

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Júniusban, mikor megindul a boldog, pénzes léhűtők tavaszi szent körzarándoklása olyan karajban, mint New-York, Róma, Párizs és London, - ejti Párizst legszívesebben (és okosan) útba az idegen.

E tavaszi szezonra, mely eltart szinte július 14-ig, készülnek a Miss Chipp-féle színdarabok. Van az ilyen darabban minden. Apacs-tragédia, hipnózis, kormányozható léghajó, Marconigraf, telepátia, anglománia és anglofóbia (tekintettel a szeretett angol vendégekre), szentimentálizmus, rémség, tánc, fregoliáda, zene (és minő zene!) De mindenekfölött sok ízetlenség és ostobaság.

No, de ott, ahol az ilyen darabokat játsszák, nem is akarnak, és nem is várnak egyebet. De a Vígszínház publikuma nem várt - ennyit. És igen megdöbbent ízlésének ilyetén lebecsülésén. Jól van: itt a május. A Vígszínház publikuma sem válogatós. De mégis, mégis. Kőbül épült a színház, s nálunk még megvan a kőnek a maga külön tisztelete.

Miss Chipp egy angol gamine. Egy zsebmetszőbanda gyöngye, ki abban a hitben van, hogy nincs szebb dolog, mint lopni. Párizsba küldi előkelő zsebmetsző-intézete, s mint nevelőnő kerül egy francia családba, melytől három milliót kell elemelnie. Hipnotizálja őt a titkos társaság egyik kiválósága. Miss Chipp azonban beleszeret a közjegyző fiába. Egy kis ellen-hipnózis, és Miss Chipp, a tolvajszűz menyasszonya lesz az ifjúnak. Gonosz hipnotizátorát elcsípik. (Elchippik, hogy méltók legyünk a darab elmésségeihez.) A pénz megmarad, a darab véget ér, s akinek nem tetszik, pukkadjon meg.

De esetleg tetszhetik. Mert sok trükk (talán igy nevezik) akad e darabban. Dalban és képtelenségben. Még tűrhető ötlet is. Például mikor az előkelő angol zsebmetsző-intézet választmányi ülésén a tolvaj gentlemanek lelkesen így fejezik be ülésüket: God save the King.

És mert Küry Klára játssza miss Chippet, természetes hogy élvezni is lehet. Fáradhatatlanul táncolt, aludt, füttyült, beszélt, változott, zongorázott stb., stb. a művésznő. És amit ő tesz, az bájosan van téve. Neki szólott ma este szinte minden taps. Új színész mutatkozott be miss Chipp szerelmesének szerepében: Somlay. Szép és értelmes legény. Fenyvesi a darab Svengali-szerepét játszotta. Sajnáltuk a sok értéket, mit rápazarolt. Egyáltalában sajnáltuk az egész kitűnő gárdát. Szerémyt, Tapolczayt, Hegedüst, Vendreyt, Balassát s valamennyit, kik játszottak. Nem volt ez az alkalom sem méltó hozzájuk. Félreértések kikerülése végett pedig nem akarunk mi mindenütt és mindig shakespearei magasságokat. Tetszik nekünk az elmés bolondság. Még a színes üresség is. De ha mint publikum néha ízlésteleneknek is tetszünk, azért nem kell bennünket ennyire lenézni. Goda Géza és Hervay Frigyes fordították nagyon jól a darabot.

Budapesti Napló 1905. május 12.

Dyb.

92. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Mivel ez minden jólbenevelt világvárosban így szokás, mi is ki szoktuk így orgonanyílás idején jelenteni, hogy a szezonnak vége, s ezután már engedünk ízlésünk magas és szabott árából. A dologban az a mulatságos, hogy azért májusban, sőt júniusban is akként él a szezon, mint eddig élt, ízlésünk magas és szabott árából pedig hasztalan óhajtanánk engedni. Mielőtt a májusok jönnek, már rendesen lejjebb szállítottunk a beszerzési árnál is.

Mindez nem baj. A május valóban szép. A műtárlat tárva. Meg lehet tekinteni a Szabadság- és Kossuth-szobrok fatális terveit. Van lóverseny. Van automobil kiállítás. Sőt auto-cayot verseny is lesz. Sőt léghajószállatások is lesznek. A Nemzetiben holnap újra premier, és magyar darab újra. Az operában víg az élet. Az Orfeumban bírkóznak. A Népszínház Budát lázítja. Új könyvek jelennek meg. Régen nem volt ennyi élet Budapesten, és mi nem tehetünk mást, mint az események e sokaságából kiszedünk egyet-kettőt.

Íme pl. Küry Klára, legújabb zarándokútjának második stációján. A Vígszínházban egy furcsa darabban. A darab címe Miss Chipp. Jeles kis alkotás. Gyönyörű perspektívákat nyújt a méla szemlélőnek, hogy a színházaknak lassan mire kell vetemedniök a nagyságos közönség kedvéért. Ha egyszer a közönség meg fogja bicsakolni magát, hogy ő bizony igazi kivégzést akar látni, hát az összes büntető törvénykönyvek nem fogják elriasztani a színigazgató urakat a nagyságos közönség kiszolgálásától.

Carré Albert, a zseniális párizsi direktor beszélt egyszer arról, hogy lentről, mélyről, a tömegből egyre újabb színházi publikum kerül föl. A művészetek közül az úgynevezett

színművészet popularizálódik leggyorsabban. A színházaknak örülni kell, mert viszont a felső tízezrek egyre jobban elfordulnak a színháztól. Először azért, mert az ízlésük finomabb lesz, mintsem a tucat-komédiázás kielégíthesse. Másodszor azért, mert a gazdag emberek egyre általánosabban kezdenek rájönni, hogy nincs jobb dolog, mint utazni. Automobilok, gyorsgőzös, rapidvonat hamar elviszi a boldog gazdagokat. Még Párizsban pártolják őket az idegenek. De például Budapesten gyöngén. Mi a vége? A színház egyre nagyobb engedményeket hoz újsütetű, neveletlen publikumának. És Carré Albert szerint Párizsban is megérzik a közönség ízlés-nívójának folytonos süllyedése. De Párizsban lehet védekezni. Önök, burzsoa hölgyek és urak, nem hiszik el. De igaz. A szocialisták nevelik az új, komolyabb színházi publikumot. De csak ott, ahol ők erősek. Ahol vannak bőséggel szabadlíceumaik, kurzusaik, stb. Ahol az állam nem ellenük dolgozik, de segít a tömegnevelésben. Párizsban például a külvárosokban már zeneileg is készítgetik elő a nagy színházak leendő publikumát. És a színházak jövő publikuma ott talán sokkal komolyabb lesz, mint eddig. Mindenesetre a színházak felé áradó tömeg iskolákon, oktatáson megy át. Nálunk a színház csaknem teljesen a hirtelen színházakra bocsátott fejletlen és gonosz alantasságú tömegeké. Mert nálunk még a jómódú burzsoázia is százszorta neveletlenebb, mint a harmadik köztársaságnak már túl és túl civilizált gazdag polgársága. Csoda-e hát, hogy nálunk egyre süllyed a színpad?

No de elfelejtjük Miss Chipp-ről és Küry Kláráról beszélni. Miss Chippel hamar végezhetünk. Ízetlen, ostoba fércmunka, melyet vonatkozásainál fogva élvezhet a párizsi nyári publikum, de a mienk nem. Küry Klárát pedig igen rém sajnáljuk. A Dancigi hercegnő után megint egy rossz darab. Magyarul szólván: nagy ennek a kiváló művésznőnek az ő pechje. Pedig bájos volt, gazdag és jókedvű a darabban. Nem lehetett igazi sikert várhatni belőle.

Ma este meg Bob herceg-et, a régen pihenőt, költöztették át a Király-színházba. „Londonban hej…" Az emberek még ezt sem unták meg. Sőt az új Bob herceg zsúfolásig megtöltötte a szerencsés színi hajlékot. És új és nagy díszben jelent meg a híres, sőt hírhedt darab. Meglássák, még legyűri Kukoricza Jánost. Minden esetre az ember kezdi megérteni, hogy ebben az országban Vajda Jánosnak nincs szobra, s Csokonai halálának százéves fordulóján nem lehetett végre Csokonai műveiből egy teljes kiadást csinálni. És még vagy kétezer ilyen apróságot megért ezek után az ember. „Londonban hej…"

Szerettünk volna képekről többet szólni, mint eddig tehettük. Két nőíró új könyvéről is volna némi mondanivalónk. A Nemzeti holnapi premierjével kapcsolatban pedig egy érdekes irodalmi jogesetre. (Joga van egy írónak a másik író darabjából megegyezés nélkül új darabot írni?) Minderre talán lesz több időnk és helyünk a következő péntek estén.

MK 1905. május 14.

Diósadi.

93. PARASZTSZÍVEK

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

I.

Mikor a Cunard Line partra szállítja Amerikában az utolsó magyar parasztot, nem lehetetlen, hogy idehaza végre egy becsületes igaz írás fog születni róla, az elhagyottról, meg nem értettről, néhairól. Addig pedig kendtek, testvéreim vigyázzanak magukra, míg idehaza vannak és magyarok, s odakünn is, míg amerikai angol nem lesz kendtekből, s ha majd odakünn

magyar komédiások mennek a kendtek mulattatásukra, el ne higyjék valahogy, hogy édes szüléik olyanok voltak, mint a komédiás mutatja.

Leglevegősebbül, leglelketlenebbül mégis csak a színpad bánt el a paraszttal. Néhol még csúfondárosan meg is rontotta. Ahol a paraszt népszínművet látott, sok helyütt elkezdte utánozni a színpadi parasztot. Talán Justh Zsigmond tudott volna erről beszélni. Ami komoly, értékes népünket nem vettük komolyan, míg komoly és értékes volt. Most züllőben, pusztulóban van, s most kezdenők rajzolni. De most meg a régit, s ezt is rosszul. Szalóky Elek, kinek ma Parasztszívek drámáját mutatta be a Nemzeti Színház, szinte tüntetően azon buzgólkodik, hogy igazi parasztéletet mutasson nekünk. Csakhogy önkonstruálta parasztéletet mutat. A régi népszínműíróknál jóval modernebb. De nem írónak, hanem embernek. A régi, hazug népszínműírók egyik-másikában volt kisebb-nagyobb adag művész. Szalókyban egy csöppnyi sincs. Nem álparaszt, mint parasztíróink nagy része, de még kevésbé való az egységbenlátók ritka gárdájából. Összerakott egy sereg fizikai és lelki motívumot. Szép ez, hiszen szép a tengerpart sok tarka kavicsa. De tessék ebből építeni. Ne vegye zokon: egy lépéssel sem hozta közelebb hozzánk a verejtékező, gatyaviseletű, de még a mi lelkünknél nem is régen originálisabb, erősebb, magvasabb lelkű parasztot. Élhet, szerethet s ölhet néha talán úgy, mint Szalóky mívelteti ezt velük, és Szalóky Eleknek még sincs igaza. Mert ez esetben az egész történet egy eset. Élettelen, ha életből való is. Semmiesetre sem látja meg művészember.

II.

A Tisza mentén, tanyák közt, tanyán, ahol a legényember nem nagyon válogathat a nőben, olyan szerencsésen jár Zsófi szolgáló, hogy beleszeret a gazdája. A gazdája, aki özvegyember. De beleszeret a gazdája nevelt fia is. Sőt beleszeret az e legény is, akibe Zsófi szerelmes. A gazda és az a legény, akit Zsófi szeret, csak úgy anyakönyvvezető és pap nélkül akarnák Zsófit. A nevelt fiú, a gazda öccse, ki maga is fattyú s valahogy nem egészen tökéletes, a hitvesárt is érdemesnek tartja megadni Zsófiért. A gazda nehéz szívvel, de nyilván ama nem erkölcsös hátsó gondolattal, hogy így közelebb férhet Zsófihoz, beleegyezik a mésalliance-ba. Zsófi pedig csak azért megy férjhez ehhez a legényhez, hadd lássa a *másik*, hogy mégis csak tanyás gazda felesége lesz. A gazda legyeskedik a gyámfia asszonya körül. Az övé a vagyon. Talán ezért megy bele a játékba Zsófi is. Meg hát az urát nem szereti. A férj pedig, akár egy francia vígjáték férje volna, nem látja, hogy kire kellene igazán féltékenynek lenni. Sőt egy-kettőre, egy arató-napon, leüti a gyámapját, mikor az az ő nagy, tüzes szerelméről beszél Zsófinak, s átöleli a Zsófi derekát. A szerelmes öreg meghal, de elátkozza a gyámfiát, s vagyonát - Zsófira hagyja. A férj megy a szegedi Csillagbörtönbe, s rábízza feleségét arra, kibe voltaképpen Zsófi szerelmes. Az öreg elpusztult, a fiatal a tömlöcben. A két szerelmes összeköltözik. Az asszonyból most tör ki az asszony igazán. Szerelmes, mint egy szerelmes lupa. Mivel pedig parasztéknál sem olyan szerepetlen a vagyon, mint a régi népszínműírók elhitették, az asszony, hogy bebizonyítsa szerelmét, ráíratja vagyonát a szeretője nevére. De ez nemes lélek. Az a terve, hogy ha hazajön a rab, visszaadja neki a vagyont, hogy ez áron az mondjon le az asszonyról. A rab hazajön, s látja, hogy milyen komplikált, szomorú tragédia hősévé tette őt az élet, illetve Szalóky Elek. Beleöli magát a Tiszába.

III.

Mindez nem érdektelen. És pillanat méretű igazság sok van benne. Sőt új alakok. A parasztbohémek például, a pusztázók. A darabban nincs olcsó törekvés okvetlen hatásokra. Néhol szinte életszerűen nyugodt a tempó, mert az élet, óh drámaírók, akkor is nyugodt, fenségesen nyugodt, mikor mi a drámák anyagára alkalmas szamárságokat csináljuk. Csak éppen a történet élettelen. Csak éppen meggyőzni nem tud bennünket a színpad, hogy ő rajta most az élet egy szemléltető áradata csap keresztül. Ez a darab bizony egy levetkeztetett

népszínmű. A népszínmű sallangjai néha szinte művészi hatások határáig vihettek bennünket. Itt a szép sallang sincs meg. A darabot súlyosbította egy lehetetlen dialektus. Ha azt mondanám, hogy nagyon rosszul játszották a darabot a Nemzeti Színház művészei, akaratlanul dicséretet mondanék. Hát nem nagyon rosszul, de meglehetősen rosszul játszották. Cs. Alszeghy Irma néhol sok meglepő igazságot talált szerepében. Vagy adott bele a maga jóhiszeműségéből, de sok helyütt volt színtelenebb a szerepénél is. Rózsahegyi otthon volt persze egy kisbéres szerepében. Még talán Gyenes, a gazda s Gabányi és Rákosi Szidi a pusztázók szerepében csináltak valamit. Azok, akiknek szenvedélyén sarkallott volna az élettelen történet, Mihályfi, Bakó igen rosszak, de nehogy dicséretnek vegyék. Másként rosszak. A többiek is nemkülönben. A szerző helyett, kit az elég ritka közönség szólongatott, a rendező mondott köszönetet.

Dyb.

P. S. Szalóky Elek színműve egy irodalmi pörre adott okot, témát és anyagot. Balassa Ármin szegedi szerkesztő és író Parasztszívek címmel írt egy egyfelvonásos érdekes parasztdrámát. Játsszák szerte a vidéken. Szalóky ebből csinálta a darabját. Sok huzavona után a két író nem tudott megegyezni egymás között. Bizonyos, hogy Szalóky a harmadik felvonásban különösen sokat vett át Balassától. Viszont ő egy egész más drámát írt alapjában. A Balassáénál - szerintünk - az élettől és az élet színpadi művészi ábrázolásától még messzebb illanót. De plágiumról nem lehet szó. Más tekintetekről talán igen. De mi ezekben nem ítélkezhetünk most és itt. Mindenesetre, ha már kölcsön kér az ember, többet mutasson fel, mint Szalóky Elek. Egy kis erővel egészen kitörölhetett volna minden hasonlatosságot. És talán így, fölszabadulva, több lett volna a dráma művészete és igazsága is.

Budapesti Napló 1905. május 14.

94. AMIT AZ AUTOMOBIL BESZÉL

Kevesen járnak a budapesti automobil-kiállításra? Azt beszélik, hogy kevesen. És báró Born Frigyes sóhajtozva gondolhat a decemberi Párizsra. A ragyogó Grand-Palais-ra. Az autó-alkalmatosságok nagyszerű kiállítására, ahol ő ott járt. A tolongásra. A lázas napokra, melyek a jockey-clubtól az utolsó Habert-asztaltársaságig ünnepet jelentettek. Miközben pedig a világ minden nyelvén bírálgatták az automobil-ipar remekeit, a száz tagú rezes banda nem egyszer örvendeztette meg a kóborló magyart ama jeles nemzeti dallal, hogy hallod-e te kőrösi lány. Hogy miért is nincs ez így Budapesten is? Csak azért, mert kicsik és szegények vagyunk?

Az automobil par excellence az életcsúcsra került harmadik rendnek diadalszimbóluma. A leggőgösebb polgári jármű. Az egyéni iparkodásnak, a vagyonnak, a lázas életnek, a gyorsaságnak, a parvenű-gőgnek kereken röpülő proklamációja. Az automobilt azért kellett kitalálni, hogy a burzsoa-gőg most már végleg halálra gázolja a lovagi dölyföt. Az új high-life a régi high-lifet. A jelen a múltat.

Megérezték ám ezt Franciaországban is a régi arisztokráciának ama kevesei, kiknek zsebében akad még néminemű pénz, vagy akik polgári iparkodással tartják fenn históriai nevük régi fényét. Siettek automobil-clubjaikat megcsinálni s demonstrálni, hogy ők is beleillenek az új szekérbe. Abszolúte nem sikerült. Az automobil a sans-culotteok unokái számára készült. A milliók új urainak számára. Az automobilt olyan életfelfogás csináltatta meg a technikusok agyával, mely négy nemzedék alatt kiforgatta tengelyéből a régi világot. Az új vezető társadalmi elem számára készült az automobil, mely már leszámolt az Uzés-hercegekkel, s

mely gőgösen nevet, ha a múlt arisztokráciája berzenkedik, s melynek csak akkor válik ólomszínűvé az arca, ha az új sansculotte-ok az új forradalmi dalt éneklik palotájuk alatt.

És nálunk azért nincs hazája az automobilnak, mert nálunk elsikkadt a harmadik rend, Nyomorékul be akarják ugyan tölteni a helyét egy kis töredékkel. A külföldi mintákban utazó szocializmus akarja főképpen elhitetni önmagával, hogy itt a gőgös, dús polgárság alól kell kirántani a hatalom székét. Dehogy van ez így. A faktum az, hogy mi vagyunk Európa egyetlen feudális országa. A sallangos négyfogatú hintók országa mit akar az automobiltól? Ahol még azok is, akiknek a nagy hiátust kellene kitölteniök társadalmi tagoltságunkban, akik az új idők divatja szerint szereztek vagyont, őrült irigységgel szemlélik s majmolják a történelmi arisztokráciát, ott hogy lehetne polgári gőgről beszélni, s ott hogy lehetne villamos, pompás automobilról lenevetni a trottlit a négyesfogaton vagy szintén automobilon, hol azonban még kiáltóbb az ő trottlisága? Dehogy! Sőt beszélik nálunk új vagyonú nagy urakról, kik természetesen sietnek földbirtokot vásárolni indusztriális forrású pénzükön, hogy vidéki birtokukon gyönyörű négyes ötös fogatokon járnak. Budapesten azonban félnek - a megítéltetéstől. A mi burzsoáink tehát még négyes fogatokkal sem mernek hadat üzenni a régi, de nálunk örök uraságú high-lifenek.

Tehát az automobil is marad a jeles nevű, feudális urak passziója nálunk. Ergo nem hódíthatunk tömegeket ez új, modern szekérnek. Párizsban nincs mindenkinek tíz-húszezer frankja egy automobilra. De érdeklődéssel, egyelőre érdeklődéssel, mindenki szívesen adózik az ördögszekérnek. Mert ott a levegőben van a várakozás, mely a harmadik rend bukását s minden emberi produkcióban részesedést fog hozni mindannyiunknak.

Nálunk az automobil egyelőre a feudális urak sportja s nem társadalmi diszpozíciók eredménye. Nem is beszélve arról, hogy utaink sincsenek hozzá. Mert sok és jó utat szintén egy demokratább, egy polgári társadalom szükséglete teremtene.

A mi automobil-mániánk, ha volna ilyen, hazug volna. És hogy újra írjuk le egy egyszer már megírott igazságunkat, hát nem őrülten komikus látvány az új idők legmodernebb járművében, a munkával szerzett milliók diadalkocsijában, olyan latifundiumos urakat látni, akik még Tankréddel, vagy négyszáz év óta porladó spanyol grandokkal gondolkoznak, s rettegnek egy balesettől, mely a cs. és kir. kamarási tabellát érhetné?

Az automobil korán érkezett hozzánk, s ha szörnyen is adjuk a civilizáltakat, bizony valami olyanféle érzést kelt bennünk, mint mikor vademberek először jutnak gyufához. Órákig dörzsölnek össze két darab fát, s akkor meggyújtják rajta a gyufát…

Budapesti Napló 1905. május 17.

Adieu.

95. CHIMÉRAPOLIS

Hát Andrew Carnegie csakugyan komolyan veszi az ő bolond tervét? A Times újságolja. Tehát alighanem igen. Valahol Hága mellett várost alapít Carnegie-Romulus. Hatvan millió márkát szánt ez új Rómára. Vagy talán jobban mondva: ideális új-Athénre. És ez új város lakói az álmodók lesznek. Az emberfajtának örökké érthetetlen, szent vagy bolond példányai: a művészek. Akik tudniillik valóban azok. Chiméra fiai és leányai. Poéták, piktorok, muzsikusok, képfaragók, filozófusok s hasonlók. Mindazok, akik voltaképpen sohasem élnek ti véletek, élethabzsoló embermilliók. Carnegie ezeket akarja összegyűjteni. Ezeket, kikkel sohasem volt tisztában a világ: majdnem-istenek-e, vagy alig-istenek. Szomjúhozók ezek, s lelkükben hord-

ják nagy titkait a mindenségnek. A fájdalmas létnek, a mérhetlen univerzumnak vallomásaira lesnek ezek méla csodaórákban. Kifeszültek az ő lelkeik húrjai mindig, hogy verjenek ki egy-egy hangot a világ számára. Miért vagyunk? Mik vagyunk? Mit érzünk? Miért szenvedünk? Merre megyünk?

És most ezeket össze akarja gyűjteni Andrew Carnegie. Hogy együtt legyenek. Hogy elszakadjanak a többi emberek életétől. Hogy érzékeny és nyugtalan lelkükkel egymás lelkét kínozzák. Hogy hiányozzék nekik a tömeg butasága és szívtelensége, mely voltaképpen zengővé teszi a húrokat az ő lelkeikben. Ezt akarja Andrew Carnegie. Csakis amerikai pénzkirálynak támadhat ilyen istentelen terve. A Carnegiek hitethetik csak el önmagukkal, hogy nekik joguk van belekontárkodni a sajátságos, rettenetes Élet műveibe. És ha el tudná akolozni az emberiségtől a művészeket, mire gondol ő? Az álmodóknak jobb lesz-e így? S a józan világnak is jobb lesz-e? És mit csinál a lélek hermafroditáival, a félig-álmodók s félig józanokkal?

Chimérapolis - chimérapolis. Carnegie terve sohse válhat valóra, Ha megannyi milliója is van ő Pénzességének. Az Élet nem tűri, hogy az ő nagy titkaiból is trösztöket csináljanak. Egyelőre úgy kell maradnia az állapotnak, mint van: jönnek közénk állandóan ők, az álmodók, az érthetetlenek, az idegenek, a fájdalmukból teremtők. És mártírizálja őket a tömeg. És bennük minden élet titka és fájdalma buzog.

(Ellenben ha Carnegie meg tudná csinálni ezt a várost, hát nem szeretnék ott lakni. Poéták együtt? Filozófusok együtt? Művészek együtt? Szép kis Lipótmező lenne!)

Budapesti Napló 1905. május 18.

A. E.

96. ZARÁNDOKUTAK

Vajon merre is van Mária-Besnyő? Nincs talán messze. Annyit tudunk róla, hogy a Regnum Marianumnak ez az előpitvara. Magyar Ádám odakészül. Kegyes Jézusatyák hirdetik, hogy elvezetik a magyar férfiakat Mária-Besnyőre imádkozni. Magyar Ádám fölajánlja ott hazáját és lelkét Boldogasszonynak. Tegyen valamit értük a Nagyasszony. Magyar Ádám hazájáért és lelkéért. Mert óh jaj, úgy látszik, hogy Magyar Ádám mit sem tud értük tenni. Magyar Ádám félti a hazát. Tehát fölajánlja másnak. Fájlalja a lelkét, tehát csodaírt vár.

Ez az egyik zarándokút. A másik a Magyar Éváé. Mielőtt itt hagyna bennünket Május, a szent Tavasz legszebb leánya, elhozza ide Budapestre Magyar Évát. A magyar nők kongresszusra gyűlnek össze. Szerte az országból idesereglenek a modern idők magyar leányai s fölajánlják hazájukat és lelküket az Emberiségnek, a Világosság felé haladóknak.

Mária-Besnyőn imádkozni fognak megroskadottan, sírva, gyáván. Budapesten büszke szózatok törnek a kék májusi ég felé. Légy üdvözölve, új világ, mely megígérted a nőnek, hogy emberséges ember lehet, büszke, munkás és szabad.

Magyar Ádám lelkét tehát lesújtották a modern élet próbáltatásai. Magyar Ádám olvasót fog a kezébe, és pityereg. Magyar Ádám bevallja, hogy ő nem elég erős megvédeni a hazáját Mária-Besnyő nélkül. Szóval, csodát már az isten sem tehet. Talán a Regnum Marianum Nagyasszonya segíthet még egyedül.

Magyar Éva pedig az ő szívében a szent Tavasz minden erejét érzi. Nem énekel jeremiádot, hanem himnuszt. Hogy íme elértük a nagy stációt a mi késlekedő országunkban is. Hát lehet-e

félteni egy olyan országot, melynek lelke rezonál az Emberiség minden föltörő, diadalmas ütemére? Hol a kultúra arra készül, hogy megkétszerezze ez ország népét, odaállítva a szabad férfi mellé a szabad nőt. Bennünket nem törülhet el már semmi zivatar, mert lelkeinkben íme az új kultúrának magvai csíráznak eltapodhatatlanul, buján.

Nagyszerű volna, ha Május hatalmas ragyogásában találkoznék a két zarándokút népe. A mária-besnyői és a budapesti. A mellét verő, olvasót pergető, hazáját és lelkét féltő Magyar Ádám és az emelt fejű, munkára készülő, hazájával és lelkével rendbenlevő Magyar Éva.

Mi pedig eltűnődhetünk, igaza van-e a biblikus zengésű igazságnak, hogy jaj a népnek, melynek férfiai elasszonyosodtak s asszonyaik kezelik a kardot. Vagy örüljünk, hogy legalább az asszonyaink - férfiak?!…

Budapesti Napló 1905. május 19.

A. E.

97. MULATUNK

Még pislog egyet-kettőt a kőszínházak lámpája, s aztán egészen a színköröké és Ős-Budaváráé lesz a nyári világ. És mi könnyeket hullajtunk érted, nyáresti Budapest. Mert rosszabbul Biharfüreden sem mulatnak az emberek, mint a te nyári múzsahajlékaidban. Pedig ha valakire ráférne egy kis becsületes mulatság néha, mink vagyunk azok, szegény, ezer sirámú budapesti helóták.

Ha másért nem, de már azért is járna nekünk nyárra egy kis kárpótlás, mert télen színházba járunk. Európa legvérszegényebb, legborzasabb, legparfümtelenebb Tháliája gondoz bennünket télen által. Idegeink szenzációkat, szemeink szín-tobzódást, füleink vidám hangokat várnak. És mehetünk elálmosodni, színészkedést látni, kopott melódiákat hallgatni ambiziózus színkörökbe. Vagy Jassyba illő internacionális brettli nektárját szürcsölhetjük, ha kell. Ez a mi nyári mulatságunk. Megnyugtatásokat kapunk, hogy a Sárga csikó nem avult el, a helyi operett télen is hű hozzánk. Császárnál van silányabb bonviván is, a színpadi híresség ma sem vetik meg az ócska szerepeket s a vendégszereplések gázsiját. Krecsányi van olyan direktor, mint Somló, és több ily fontos megnyugtatásokat nyerhetünk. És jó, ha nem szólal meg a külön nyári litteratúra. Hiszen télen is látunk lelkiszegénységet, de nyáron megdermedhetünk tőle. A vadnépektől követelhetik, hogy olyan dolgokon mulasson, mint amilyeneken nekünk kellene. Ah, a budapesti kedély!… A külvárosi esprit!… A hordár jókedv!… A hetes humor!… Nincs kánikula, mely ezt enyhítse. Az ember azt hiszi, Frimm-növendékek műkedvelő-előadásán van.

És a mostani varieté. Idegenből kiselejtezett attrakciók. Nagyban pedig ronda nőgyűjtemény. Balekcsípő műintézet.

Hát nem érdemlünk meg más nyári mulatságot? Nincsenek kifigurázni való méltán vagy méltatlanul híres hölgyeink és uraink? A magyar életnek nincs derűje már, mely felénk ragyoghasson néhány ügyes varieté-színpadról? Politika, irodalom, művészet elmés kicsúfolásra várnak. A magyar nóta önként belefürgült már a tarka vidámságokba. De ha másunk nincs, gyönyörű asszonyaink vannak. Ha fényes világításban, ízléssel díszített női szépségeknek pompáját, pózait láthatjuk, már ez is többet javít az ízlésünkön, mint amennyit a budapesti rossz szobrok rontanak. Élőképek, mókák ötletei a levegőben röpködnek. Karikatúrára, elmésre, finomra avagy kíméletlenre sehol annyi mód, mint itt. Egy művészi varieté rászorítaná komolyságra a színpadokat, s reparálna a lelkünkön annyit, mint öt parlamenti ciklus.

De nincs semmi. És sokáig nem lesz semmi. Járjuk nyaranta a világ legárvább, legdrágábban, legbarbárabban s legszomorúbban mulató városát. És mulatunk. Mulatunk.

Budapesti Napló 1905. május 19.

Dyb.

98. UJHÁZI EDE

Ujházi Ede a szerencsés nagyok közül való. Nem a színésznagyok, de az emberiek, művésziek, igaziak közül. Akiknek nagyságuk megállapított és bizonyos. A kiváltságosak közül való, kik élőn, fiatalon, virágos lélekkel már megépítették a maguk épületét. Mestere a magyar színpadi ábrázolásnak. Magasan fenn áll elismerés és kegy felett. Fejedelme a magyar színpadnak. És most hír érkezik Ujházi Ede kitüntetéséről. Hogyan? Úgy szól a hír, hogy a király Ujházinak a színművészet terén szerzett érdemei elismeréséül a *Ferenc József-rend lovagkeresztjét adományozta*, s erről holnap ad hírt a hivatalos lap. Sokaktól áhított nagy kitüntetés a Ferenc József-rend lovagkeresztje. Megértjük azok örömét is, kik e kitüntetésben a magyar színművészet legfelsőbb megbecsülését ünneplik. Dehát kaphat-e Ujházi Ede előkelőbb rendjelet, mint amilyet a magyar közönségtől kapott? A megértésnek, a szeretetnek, a hódolatnak a rendjelét, mellyel adózunk mind neki, a nagy művésznek és embernek. Legalább a saját lelkünkben el kell intézni e kérdést. És mi úgy fogjuk fel Ujházi Ede kitüntetését, hogy azt nyerte Ujházi Ede, egy nagyon előkelő művésztanintézetnek, a Színészakadémiának érdemes tanára. Ujházi Edét, a művészt dekorálni nem lehet.

Budapesti Napló 1905. május 20.

99. A SÖTÉT SZÁRNYAK

(Vlagyivosztok felé iparkodnak a mérhetetlen, csöndességes tengeren Romanov Miklós félelmes hajói.

A föld kerekségén pedig, valamerre emberek élnek, sejtések szállnak a hajók után. Rozsgyesztvenszkij viszi a hajókat. A hős admirális. A cár bosszúja nem késik. Oroszországot büntetlenül megalázni nem lehet. Jaj a fölkelő Nap országának, ha fiait tengeren éri az orosz admirális.

És míg az Idő maga is remegve késlel, hogy jegyezhessen a História, az úszó hajókon sugdosva terjed valami hír.

Az admirális hetek óta nem mutatja magát. Rozsgyesztvenszkij parancsait hiába várják az úszó, félelmes városon s messze csatangoló külvárosain.

- Mi történt az admirálissal?

Ezt kérdik aggodalmasan a hajók alparancsolói. De megnyugosznak. Értik a zsenit. Visszavonulva dolgozik a nagy terven, mellyel tengerbe fogja süllyeszteni az utolsó japán ladikot is.

Hanem végre is beszélni kellene vele. Tudni, hogy merre s meddig törtessünk ebben a tempóban. És a tisztek behatolnak az admirális szalonkabinjába.

Ül hintaszékében hős Rozsgyesztvenszkij. Vagy - ő-e csakugyan? Egy ólmos árnyék. Bús, üres fényű szemekkel. Föl akar állni. Lábai remegnek. Az arcán nagy kínlódások ugrándoznak. Beszédbe kezd s dadog…

Tokióban egy ideig újra nyugodtan lehetnek. A paralízis beleszólt a világhistóriába. Ki tudja, hanyadszor?)

*

A dr. Salgó Jakab könyvéről sok szó esik. Jeles könyv ez. A sok mementó közül, mely a magyar értelmiséghez mostanában beszél, félelmesen zúg ki. A könyv címével szólva, a szellemi élet hygiéniáját jó lesz megismernünk s megtartanunk, mert különben nemsokára paralitikusok országa leszünk. A túlságos intellektuális élet miatt talán? A sok munka miatt? Nem. Hanem az ideges, ötletszerű élet miatt. Azért, mert nehezen élünk. A szellemi munkások kénytelenek sokfélét dolgozni. Mert - folytathatja a szociológus - összevisszább társadalom nincs a mienknél. Tele kénytelenséggel, ápolva ápolt hazugsággal, minden más társadalomnál több igazságtalansággal s kíméletlenséggel önéletünkkel szemben. Nem is beszélve az iskoláról s egyéb ezernyi átkáról a magyar idegrendszernek.

De mindezek fölött legkeserűbb végzetünk, hogy az életet, a magunkét s a másét, nem tartjuk szent értéknek. Ma tomboljunk, legyünk, s holnap akármi jöhet. Társadalmunk, tele ósdisággal, ezer legyőzhetetlen akadállyal arra, hogy bárki ereje teljességét fejtse ki, s mindent elérhessen, amit egy modern társadalomban talentummal elérhet valaki, - ez az első oka a magyar értelmiség bús-epikuri életfelfogásának. Reménytelenebb értelmisége csak egy országnak van, mint a mienk. A szegény Rozsgyesztvenszkij országának. De nálunk sem küzdelmes múltunk, sem társadalmi mizériáink, vagy éppen közjogi helyzetünk nem tudnak annyit megértetni, mint az orosz értelmiséggel szemben egy szó megértet: a cárizmus. Az orosz értelmiség beteg. Minden egyéni öntudat felett ott csapong sötét szárnyaival az őrület. Az orosz társadalom nem bízhat egy igében, egy tettben, mert nem tudhatja, hogy rugója nem egy meghibbant agyvelőből pattant-e ki. Nem bízhat egy vezérében sem. Íme még a cárizmus fanatikusát, a hős katonát is rohanva éri utól az esztelenség.

És a statisztika azt mondja, hogy a magyar értelmiségnek több a paralitikus betege, mint az orosznak.

Rettenetes. Rettenetes elgondolni, hogy a sötét szárnyak ott csapkodhatnak minden lelki munkába fogott magyar agy körül. És a Röntgen-gép nem mutathat nekünk semmit. Nem tudhatjuk, hogy az egész nemzetéletre szóló ideák, törekvések, tervek nem lágyuló agyakból suhantak-e ki.

Az orosz gondolkozóknak nincs okuk kétségbeesni. Sőt hirdetik, hogy megérett sorsát veszi el az orosz értelmiség. Ott lehet ez a jó sorsnak végzése. Százmilliós nép teremthet bármikor friss, erős, termékeny, új, nagy intelligenciát. Mihelyst a cárizmus összeomlik, s szabad életre egyenesedhetik ki a lenyűgözött szláv népóriás.

De intelligenciánk romlását mivel pótoljuk mi? Még akkor is, ha a társadalmi erők rendjét, egyensúlyát sikerülne megcsinálnunk. Hol van szunnyadó lelki kincseivel a sok-sok millió magyar parasztság? Züllik s vándorol - ki.

Megdöbbenve úgy képzeljük, hogy a jövő Rozsgyesztvenszkij hajóhadaként jön, jön a magyar társadalom felé. A jövőtől várjuk a megváltást, s a jövő admirálisának, a magyar értelmiségnek, feje körül sötét szárnyak suhognak…

Budapesti Napló 1905. május 20.

D.

100. PÉNTEK ESTI LEVÉL

Először a Parasztszívekről beszélgessünk. Legalább túl leszünk rajta. Szögedében van egy igen érdekes fejű újságíró-ügyvéd ember. Hivatik pedig dr. Balassa Árminnak. A jágermaris Hódmezővásárhelyen pompás kriminális ügyben hívták vagy hívhatták egyszer védőül e Balassa Ármint. Egy jeles parasztdrámához. Hogy milyen becses az asszony a tanyán. Talán ez volna a drámának az ő tanulsága. De mégse csúfolódjunk. Balassa Ármin író ember. Érdekes agyú és szívű ember. Ő mást is meglátott ez esetből. Meglátta pedig ama fontos látnivalót, hogy a Tisza mentén is esnek érdekes dolgok, nemcsak a derék, klasszikus időkben, s hogy a magyar paraszt nem egészen olyan romantikus levegő-ember, mint a magyar népszínműírók hirdették. Ez nagy fölfedezés ám. Balassa írt róla egy egyfelvonásos drámát.

Ezt a drámát megszerezte egy másik író: Szalóky Elek. Írt belőle (vagy utána?) egy háromfelvonásosat. Ez a Szalóky-dráma volt a Nemzeti Színház magyar ciklusának legutóbbi darabja.

Balassa és Szalóky nem tudtak együtt megegyezni. Hogy kié is ez a darab. Mi sok napok után, s azután, hogy Balassa pörrel fenyegetve letiltotta a Szalóky-féle darab előadását, megállapíthatjuk: Szalókynak nem volt joga Balassa darabját mirnikszdirniksz fölhasználni, ellenben nem lehet Balassát sem megérteni. Mert Szalóky a Parasztszívekből egy egészen új Parasztszíveket csinált. Rosszabbat talán, mint a Balassáé. De mást. És Szalóky konciliáns akart lenni. Még merészen sem lehetne őt plagizátornak mondani. Aztán ő minden lehető erkölcsi és anyagi részesedést fölkínált Balassának. Ha ezek után konstatáljuk, hogy a Szalóky darabja igen rossz darab, s még rosszabbul játszották a Nemzeti jelesei, méltán tűnődhetünk: miért a nagy harc.?

*

Ősbudavár jegyében vagyunk s a színkörök jegyében. Már Krecsányiék is működnek, s a bódézó Népszínház ma este már premiert is adott a budai színkörben. Szóval, ha az esték nem lennének olyan ködösek, mint például a mai este, Budapest már nyáriasan szórakozhatna, ha még nyitva állnak is a kőszínházak, sőt például a Vígszínház holnapra premiert is ígér. Henry Bataille a Vígszínház holnapi írója. Hogy retteneteset mondjunk: ő a francia Wolfner Pál. Ez a darabja, a Mama Colibri persze olcsó ötleten épül. A mama beleszeret a fia barátjába. Majd beszélünk az ügyről előadás után. Most csak siránkozunk röviden, de búsan azon, hogy milyen gyatrán mulathat a nyári Budapest. Színkörök és Ősbudavára. Ez lesz a program. Szép mulatság lesz!…

*

Nőírókról ígértünk említést. A mi hitünk szerint ebben az országban, ebben az időben, ha a dolgok rendjükben folynának, a nőíróknak kellene vezetniök. Megnyugtathatjuk a különben is napszámos módra durva és remegő férfiírókat. Még nem jöttek el nálunk a nők, kiktől félni kellene. Lux Terka és Tormay Cecil könyveire gondolunk. Két nagy női intellektus. Mindkettő nemes, elsőrendű dilettáns. De dilettáns. Nem hozták el közénk, amit a nőíróktól várunk: a női lélek új szenzációit, képeit és melódiáit. Ügyesek. Néha megejtők. De műkedvelők s naivak - még a mai magyar irodalmi mérték szerint is. Lux Terka könyve két hosszú novella. A mai lelketlen, haszontalan magyar élethez szállít bizonyságot mindakettő. Csínnal és bájos melankóliával ékes írások. Ennyi az egész. Tormay Cecil novellái nemkülönben.

Egyebekről a viszontlátásra.

MK 1905. május 21.

Diósadi.

101. LUX TERKA KÖNYVE

Lenci naplója. Fáni és Dani. Két regényszerűen bő, érdekes novella a Lux Terka legújabb könyve. Melankóliával néző és látó női szemek figyelik e két írásban a budapesti életet, e kalmárkodó, furcsán világvárosi, kicsinyes és tetejével rakott várost. Az első irat hőse egy szép boltoslegény. A meséje pedig e szép boltoslegény karrierje és bukása. Kissé elnagyolt, de finomságokkal teljes, szép és érdekes történet, melyhez kiválóan illik a naplóforma. Nem a hűség, avagy az artisztikum kedvéért. De mert így ragyog ki belőle Lux Terka érdekes lelke, sok finom asszonyos érzése, kedves és asszonyos sok naivsága s aranyos melankóliája. A második novella gyöngébb valamivel. Finom csipkeszerűség sok van ebben is. De a hézagok is feltűnőbbek. Egy kis Sarah Bernhard bús kálváriája. Ha a szocializmusról, zsidókérdésről, társadalmi igazságtalanságaink nagy seregéről nem ejtene egy fontoskodó szót sem Lux Terka meglátása, mennyivel kétségtelenebbül beszélne ki az ő finom meséiből az ő csakugyan kétségtelen értéke. Ő csak nézzen, lásson, s meséljen. Melankóliájával, mely csakugyan bájos, s mely érthető azoknál, kik nagyon belenéznek a nagy magyar élet bús és értelmetlen kavargásába. A könyv díszes. Faragó Zsigmond kiadása. Egyik lapját az írónő arcképe ékesíti.

Budapesti Napló 1905. május 21.

/-y./

102. CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Meghalt 1805 januárjának huszonnyolcadik napján ifjan és elsorvadottan. Szülő Debrecenje holnap emlékezik meg arról, hogy száz éve immár az ő fia távozásának, aki olyan haszontalan ember volt, hogy skribának sem kellett sehol.

Mikor anno akkor szobrot kapott Debrecenben, nyilván akadt még Debrecenben derék cívis családapa, ki fölfohászkodott:

- Borzasztó eset. Erre fogok esetleg jönni az én jó erkölcsű fiammal. A fiú kíváncsi lesz, kié ez a szobor? Hogy élt az az ember, aki ilyen szép szobrot kapott? Jó iskolás gyermek volt-e? Köszönt minden embernek? Engedelmes volt-e és szerény? Jó magaviseletű? Mi lett aztán belőle? Szenátor?… Mit fogok a fiúnak mondani?

Ami megítélés lenni nem akar. Francia apa is akadt már ilyen. Aki például éppen ezen indokok folytán tiltakozott az ellen, hogy Musset szobra helyet kapjon Molière házában.

A prüdéria már magasabb rendű kultúrállapot jele. A prüdéria nem ostobaság és nem vaskalaposság. Főképpen nem civilizálatlanság. És nem kultúra iszony. Szegény Vitéznek nem a prüdériával volt a legtöbb baja.

E sorok írója komolyan és becsületesen állítja: nagyon csodálkozik azon, hogy szegény Csokonai Vitéz Mihálytól el nem vitatták eleddig még a magyarságát is a hazafi-kritikusok. Igaz, hogy ami még nem történt meg: megtörténhetik. Nem is menne nehezen. A száz éve porladó, istentelen poéta maga hirdette magáról, hogy kozmopolita. Szegény nádkunyhóban élő, vak emberek között járó, néhai, nagy poétánk. Szegény halálra űzött, kínzott magyar kozmopolitánk. Még magyarul sem tudtál. Például te a lepkét pillangónak merted hívni. Ki is kaptál érte Kölcsey Ferenctől.

Be magyar voltál, be magyar. Óh, fájdalmasan magyar. Az elejéből való a magyar fajtának. A keveséből. A finomabban megalkotottjából. A vívódóból. A szenzibilisből. Az egész világgal, minden gondolattal, minden érzéssel együttélőből.

Mindezért keservesen meglakolt. Lump volt, csavargó, míveletlen, durva és paraszt. Ő volt tudniillik akkor a legeurópaibb ember ebben az országban. Amit Taine valahogy, ha jól emlékszünk, az agyvelő sejtjeinek lázas fölpattanásairól mond, őnála érezzük legjobban a magyar költők között. A nagyképű írástudók akkoriban javították és rontották a nyelvet. Ő dalolt, s mert lelke rengeteg gazdag és sokszínű volt: feszítgette, edzette, pótolta, díszítette, nőttette szegény magyar nyelvének iromba és szűk kereteit. És vált természetesen a legpompásabb nyelvújítóvá, kinek emléke előtt hálával kell leborulnunk mindannyiunknak, akik gondolatainkat, érzéseinket magyar szavakba öltöztetjük ki. És boldogan és szerencsésen: már ünnepi ruháink is vannak.

Petőfi fenomén volt. A dal első magyar zsenije Csokonai. Ha a petőfisták nem Petőfi gigászi bércein véreznek el, de Csokonaihoz járnak tanulni, ma sokkal gazdagabb a magyar líra…

Nem csinálunk titkot belőle, sohse tudnak kibékíteni bennünket az olyan ünnepek, milyen a debreceni. Lehet-e jóvá tenni, amit Csokonai szenvedett. Szegény kálomista magyar, ki Kalocsára akartál menni jezsuita növendéknek. Keserűségedben. Aki tudja, hogy a legszabadabb lelkek is Kálvin egyházából nőve, zamatját halálig megőrzik ez érdekes religiónak és világfelfogásnak, - sejthetik, milyen keserűség lakozhatott szegény Vitéz szívében. No most már. Hát bűnbánók vagyunk. Debrecenben egyébként is mindjárt a halál után nőni kezdett a Csokonai-kultusz. De biztosítva vagyunk-e, hogy éppen Debrecenben, ha most a XX. század Csokonaija születne meg, a féktelen, új költőzseni; kegyesebbek és megértőbbek volnának hozzá az emberek, mint néhai Vitéz Mihályhoz?

Pihenj, szegény nagyunk. Te ezekről nem sejtesz semmit. Azt írtad volt, hogy írsz a XX-ik vagy XXI-ik század míveltjeinek, amikor a magyar vagy magyar lesz, vagy nem lesz semmi sem. Persze művelt európai magyart értettél.

Tudja isten, ha ma élnél, nem menekülnél-e ma is a csikóbőrös kulacshoz, amelytől a gondok csucsúlnak. Lilla Petrarkája magyar lélek nagy jelensége, Csokonai Vitéz Mihály, százéves halottunk, mégis csak be szép volna azért, ha látnád, hogy egy kicsit mégis csak hajnalodik, s szülő Debrecened holnapi nagy ünnepét nagyon megbámulnád…

Budapesti Napló 1905. május 21.

A.

103. KOLIBRI MAMA

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Henry Bataille darabját e fiatal s ügyes francia író egyénisége tudná megmagyarázni a Vígszínház publikumának, mely sokat nyugtalankodott ma este. A francia firma imponált. A raffináltság is megtette, nagyon megtette a magáét. Viszont a Vígszínház színészei végre ma komolyan vehették magukat. Ezek folytán a közönség természetesen nyugtalankodott. Hogy hát igaz volna-e, amit hall? Ki beszél hozzá, a nagyságos közönséghez? Új apostol vagy egy veszedelmes svihák? Nem szólva a naivakról, akik igen nehezményelték, hogy hajh hajh kevés az úgynevezett akció néhol e darabban.

Nem kellett volna nyugtalankodni. Egy okos és modern ifjú írónak tetszett velünk kötődni. Egy ügyes új párizsinak, ki jött faluról. Hozta magával a falusi nevelés, a zölddel befuttatott kastélyocska, a patriarchális szép hazugságok emlékeit. De emellett észreveszi, mi kell a legújabb Párizsnak. Ha ilyen lelkű ember kezd aztán ravaszkodni, az ért hozzá. A falu szűz ereje van vele. Ez azt csapja be, akit akar. Pláne, ha verseket is ír, mint Henry Bataille, s e réven azt a hitet keltheti, hogy ő nagy meglátó, új hirdető, hiszen ő poéta.

*

Szól pedig a darab egy anyáról, aki negyvenéves korában bukik el. Szerelmes lesz a fia barátjába. Egy tacskóba. Elhagyja a múltat, övéit, s megy, amerre késő fiatalsága hajtja. Megy a szeretőjével Boldogság-szigetre. Aztán két év telik el. Az ifjonc megugrik tőle egy fiatalabb nővel. Máról-holnapra banya lesz az asszonyból, ki negyvenéves koráig megőrzött valamit a leányságából. Közben nagyanya lett. Megnősült fia teszi nagyanyává. Az asszony szépen hazamegy öregasszonynak s unokaringató nagymamának a családba. A családba igen, s az ember visszaemlékezik Henry Bataille egy verses könyvére, mely szintén azt hirdeti: az életünket nem mi kormányozzuk. Bolondoskodik velünk ez a bolondos élet. Meghurcol bennünket. Néha iszonyú messze kiragad a régiből. Stációt stáció után hagyunk. De egy bizonyos. A családból indultunk ki. A tűzhely mellől. Oda térünk vissza is megtépve, elfáradva, korán vagy későn megöregedve…

*

Ez így szép is volna. De Henry Bataille száz kézzel s száz ravaszsággal dolgozik. És megejt bennünket csodálatos lélek-incidensekkel, finomságokkal, különösen ha ezeket már elfeledtük. Tudniillik - nem újak. De sokszor gyönyörűen átformáltak, újaknak tetszők. Az asszony védi magát például a fia előtt, aki viszonyát fölfedezi. Nem tehet róla, hogy fiatalsága ilyen későn virágzik. Vannak madarak, melyek későn raknak fészket. Ő most lett fiatal, s az életben nincs szentebb a fiatalságnál. Avagy az izgató s kiélezett helyzet, mikor a fiú áll az asszony előtt a tettenérő férj szerepében. Meg az a csodálatos, megható helyzet, mikor az asszony tudja, hogy az ő szerelme egy tacskó, egy gyerek, egy semmi, hozzá nem méltó. De lehúnyja a szemét s úgy sóhajtja: mert nem adhattam neked a húszesztendős szépségemet. Raffináltabb, úgynevezett lélektani drámát nem írtak mostanában. A legbeavatottabb, legjobb hiszemű, legművészszeműbb ember is beugrik Henry Bataille-nak minden öt percben. Erről a darabról sokat fognak nálunk is beszélni. Meg fogja nézni mindenki. Így szokott már ez történni rendesen.

*

De nézzék is meg ezt a darabot, s nézzék és hallják T. Halmy Margitot, ezt a modern lelkű, csupa-idegszál, pazar és nagy művésznőt. Mennyi igazsággal hozza elénk Henry Bataille nem nagyon igaz, késő tavaszú asszonyát, Kolibri mamát. Mondják: apja, a nagy Halmy talentuma egészen, de megfinomodva, s az embernek Sarah Bernhardt axiómája jut az eszébe: a drámai színjátszó talentum: talentum femininum. Kis szerepében is bájos és föltűnő G. Kertész Ella, ki poézis és művészet a legkisebb ábrázolásban is. Hegedüs komolyság, mélység a férj szerepében. Szerencsés és nagy estéje volt Góthnak, mint Kolibri mama fiának. Férfias volt, nemes és mély érzésű. Egyáltalában jó estéjük volt ma a Vígszínház művészeinek. Csak Somlai, az új tag okozott ma nekünk egy kis csalódást, melyet azonban könnyen eloszlathat. Nikó Lina, Szerémi, Győző s valamennyien a legjobbak. Magyarra Kürthy Emil fordította az Henry Bataille darabját, ezt a szemfényvesztő, de mégis érdekes darabot.

Budapesti Napló 1905. május 21.

Dyb.

104. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

A galambok

A galambok unatkoztak. Megunták a szeretkezést. Végre is a hosszú május alatt még a galambok sem csókolódhatnak folytonosan. Valami új sportra éheztek meg a galambok. Egy nagyon elegáns tollazatú, vívőr galamb pompás tervvel állott elő:

- Tudjátok mit? Párizsban, Monte-Carlóban, sőt Budapesten is, mindenütt, ahol előkelő urak élnek, ilyenkor galamblövészettel mulatnak az emberi társadalom előkelői. Ezek között azok is, akiket mi olyan nehezen tudunk a majmoktól megkülönböztetni. Valami ilyet csináljunk mi is. Lessünk rájuk azokra, akik galamblövészettel foglalkoznak. Legalább meglepjük az emberi társadalom tudósait is, akik a galambokat olyan gyáva, gyönge szívű madaraknak hirdetik. Játsszunk szemesdit. Aki egy óra alatt több előkelő, úri szemet kapar ki, az lesz a győztes.

A galambok belementek, s egy hét alatt hihetetlen dolgok történtek a világon. Monte-Carlóban egy vad galamb a parkban két nagyhercegnek is kivájta a szemét. Hirtelen történt. A nagyhercegek a tengert bámulták búsan. Nagyon szomorúak voltak. Tudniillik húsz galambból csak kettőt tudtak lelőni a versenyen. Hasonló hírek jöttek a világ más részeiből. Egy magyar grófi legénynek például a Kossuth-utcán fényes nappal kaparták ki a szemét a galambok. Az újságok oldalas riportokat írtak e különös, érthetetlen dologról. A Temps statisztikát csinált, hogy egy hét alatt csak Európában ezer előkelő urat vakítottak meg a galambok. És védekezni sem lehetett a gyilkos szárnyasok ellen.

Ekkor a kormányok Hágában gyorsan kongresszust hívtak össze. A kongresszus kimondta, hogy a galambfajt ki kell minden módon irtani. Mert a társadalmi rend megkívánja, hogy azoknak az uraknak, kiknek jobb dolguk nincs, mint hogy galambokat lőjenek, lovakat futtassanak, rulettezzenek s makaózzanak, - szemeik legyenek.

Általános kötelező vadászatot rendeltek el minden országban, s egy hónap múlva megölték az utolsó galambot is. A galamblövő-társaságok átalakultak csókalövő-társaságokká. Mert valamit csak kell azoknak csinálniok, akiknek még a szemeik megmaradtak az előkelő urak közül. (Így lakolna egy ártatlan sportért a galambtársadalom. Az emberi társadalom előkelőinek azonban vígan szabad gyilkolniok. Pedig komoly természettudósok mondják, hogy a galambok a nagy természetvilágban sokkal hasznosabb lények, mint azoknak egyrésze, kik a galambokat gyilkolják.)

II.

Eszperantó-ország

Egy nagyon megbízható volt előkelő udvari lakáj beszéli, hogy ő valahogyan a Ferenc József földön járt s itt különös emberekre talált.

Ezek az emberek várost alapítottak e zord, jeges földön, s igen civilizált életet élnek.

De a nyelvük, amit beszélnek, különös nyelv. Latin eredetre vall, de elüt minden román nyelvtől. Szerencsére nem volt nehéz megtanulni. Ekkor a volt udvari lakáj megkérdezte, hogy milyen nemzetiségűek a város lakói. Gőgösen válaszolta a polgármester:

- Milyenek? Hát természetesen osztrák nemzetiségűek vagyunk. Mi osztrák hazafiak vagyunk, kik lelkünkkel az anyaországban élünk.

- És milyen nyelven beszéltek?

- Eszperantó-nyelven. Idecsődült az anyaországból egy csomó ember, s jódarabig nem értettük egymást. Bábel hozzánk képest kismiska volt. Erre kötelezővé tettük az eszperantó-nyelvet. Ez itt a hivatalos osztrák nyelv. Mindenki ezt beszéli. Szép nyelv. Művelt nyelv, s egyenesen rokonságba hozott bennünket a régi rómaiakkal. Éppen azon gondolkozunk, hogy követséget küldjünk Bécsbe: most már vissza lehetne állítani a római császárságot.

- Igen ám, de az anyaországban még mindig Bábel van. Hetvenhét nép hetvenhét nyelven beszél…

- Rettenetes, nyöszörögte a polgármester. Ezt nem hittem volna. Mondja meg, ha visszakerül, hogy az anya-monarchia csak akkor maradhat fenn, ha minden nép közös nyelvül az eszperantót fogadja el…

…Ezeket beszélte a volt udvari lakáj, ki egyébként nem nagyon szavahihető ember, s azt beszélik, hogy egészen komolyan utazgat az eszperantó érdekében. Most éppen a trieszti olaszokkal tárgyal hír szerint. Nagyon dícséri nekik az eszperantót, hogy az szebb, mint az olasz… De állítólag még eddig csak az Abbázia mellett élő cincárok mutatnak némi hajlandóságot az egységes nyelv fölvételére…

III.

Ódák

A nagy költő egy rózsaszínű májusi felhőről hallgatta végig a tiszteletére rendezett ünnepségeket.

Különösen a versek érdekelték. Sok helyről sokféle vers zengett fel hozzá.

A nagy költő átkiáltott a magyar Olümpra:

- Ti is halljátok.

Talán Kazinczy Ferenc válaszolta:

- Igen. Nagyon szép versek. Úgy képzelem néha, hogy értem is őket.

A költő a rózsaszínű felhőn nyugtalankodott.

- Ejnye, ejnye…

Átment az Olümpra. Ott az egyik ódát Kazinczy németre, Budenz finnre fordította le, s elszavalták neki:

- Így már egészen csinosak - mondta a néhai nagy költő.

Budapesti Napló 1905. május 23.

A. E.

105. A HÉT CSODA

- Alba Nevis költeményei -

Érzelmes és jó emberek bizonyosan sokat nyugtalankodnak pár év óta a szegény magyar nőpoéták miatt. Ezeket a gyönge nőket olyan rettenetes lelkiviharok rázzák, melyek az erős férfit is elpusztítanák nagyon rövid idő alatt. Alba Nevis olyan kedves volt, hogy A hét csoda című kötetével bevilágít az izzó női lelkek dalkonyhájába, s fölfed egy titkot, melyről különben a verebek is csiripoltak már. Nem kell kétségbeesnünk a magyar Szapphók során.

Kibírják ők a maguk szenvedélyeit, s nagyon csinos, szapora köteteket termelnek belőlük. Mert az irigyelnivaló nőköltők szenvedélyei nem olyan rombolók, mint vélné az ember. És boldogok ők, hogy nem ilyenek. Hogy úgy mondjuk, tézis szenvedélyek az övéik, s az új magyar női líra érdekes, tézises líra. Apró tézisekkel. És egy nagy összefoglaló tézissel: a költőnő egyéniségével, mely rendszerint bájos, dalos, szerelmes egyéniség. És határozottan az új frisson-ok közül való, ha a szerelemre hívó csalogányhangot nőnemű fészkekből halljuk megcsendülni. Habár kissé primordiális költészetnek tetszik sokak előtt talán az, mely figyelmeztetés akar lenni: ha sejtenétek, ha ízlelnétek… Mi nem ijedünk meg a legrejtettebb női érzésektől sem. Csak ez érzések igazságáról meggyőződtessen bennünket a poétaművész. De izzó érzéseket kérünk s nem rakétaszavakat, nem tézises vagy helyzeti szenvedélyt. Talán kevesebb pompa és bőség a dikcióban. (Hiszen a dikció megölője a poézisnek.) De őszinteséget kérünk s őszinte kínokat. Már csak az érzelmes és jó emberek nyugalmáért is. Alba Nevis kiválóan egyesíti magában az új magyar Szapphók karakterisztikonjait. Azért írtuk ide ezeket. A hét csodában találunk igazán bájos, sőt feltűnően, értékesen szép verseket. S ezek az egyszerű versek. Melegek, színesek, a költőnő tehetségét hangosan hirdetők. De vannak aztán a kötetben túlhangos, pompázó versek. A pompázók pedig nagyon szegények. Zuhatagjai a lármás szavaknak… A formák is elég szabadosak a versben. De nem szabadok szintén. Mint az érzések. Ami pedig a címet illeti, a kötet első verse magyarázza meg. Az öreg bölcs hét csodát lát, de nem tudja őket megfejteni. Egy csodatestű leányka haja, szeme, vérpiros ajka, fülecskéje, (a lepel lejjebb csúszik), válla (a lepel még lejjebb csúszik), a melle. Ez hat. De a költőnő hétről énekel mindig. Légrády testvérek könyvkereskedésében jelent meg a tipikus verseskönyv. A könyv első lapján a költőnő arcképe. Öt csodát e dekoltált kép is megmutat.

Budapesti Napló 1905. május 29.

(y.)

106. EGY KÖLTÖTT ÚTINAPLÓBÓL

(Budapest, május havában.) Életet vettem el. Beleavatkoztam az isten dolgába. Egy kicsit istennek kellene magamat érezni. Mámorban illenék reszketnem. És elrejtőzöm, mint a biblia Ádámról tanítja. Vagy mint ama kisrendű állatok, melyeket apró földalatti rejtekek építésére tanított meg az életharc, mely a menyétek számára sem kényelmesebb, mint az emberekére. Alapjában pedig a katekizmus üldöz. A vallás igéi reszkettetnek. Borzadok, mint hét éves koromban, mikor először hallottam szólni öreg plébánosunkat a purgatóriumról. Újra kezdek hinni a siónhegyi rettenetes kijelentéseknek. És én öltem. Fiatal karom kinyújtotta a kardot, s a kardra rátűződött egy öreg úrnak millió érzéstől megviselt szíve. Én, a fiatal, megöltem az öreget. Istentelenek előtt talán ezer mentség volna erre. Én csak azt tudom, hogy még az én életem messze volt a jelentkezéstől, mikor az az öreg ember már férfiasan keresztülküzdötte magát temérdekszer nagy viharokon, s megváltott minden jogot arra, hogy magától jöjjön el majdan érte a halál. Én pedig fiatal vagyok. Ki tudja, éreztem-e már egy fiók-érzést, nemzettem-e agyamban egy fiók-gondolatot, mely helyes és maradandó lesz előttem csak egy év múlva is? És én halálra ítéltem valakit… De nem is én. Nem, nem, nem. Hinni akarok inkább anyaszentegyházunk ellenségeinek. Mindez kikerülhetetlen volt, s én nem tehettem másként… És mégis: menekülnék önmagamtól is, ha lehetne. Én egy rossz társadalom áldozata vagyok. A legnagyobb bűnöm az, hogy kultúraellenesen cselekedtem. Azt hittem, hogy ez lehetséges nálunk. És most érzem a milliók megborzadását. Én, kinek élete most kezd épülni, barbár harcban egy kiépített életet tiportam el. A purgatóriumra, a katekizmuséra, nem

kívánkozom, de penitenciázni akarok. Szaladok innen, s nem jövök vissza, csak ha majd elfelednek, s ha majd kicseréltem magamat.

(Budapest, egy év múltán.) Itthon vagyok. Hogy ilyen hamar, sohse hittem volna. Távollétemben elítéltek. Egyelőre megyek az államfogházba kipihenni a kóborgás esztendejét. Akkoriban elutaztam rögtön. Azt hittem, hogy egy meghasonlott lelkű, szerencsétlen ifjú menekül azon órában. Most már tudom, hogy egy híres férfiú indult győzelmes kéjutazásra. De nem tudtam meg mindjárt. Csak később. Messze idegenben egy hónap múltán mertem hírlapok után kutatni. Negyvennyolc óra alatt hírem volt széles e világon. Ekkor tudtam meg. Odahaza egy hónap múlva föloszlatták a képviselőházat, s én Helgolandban tudtam meg, hogy három kerület polgársága verseng értem. Megválasztott követének mind a három. Én még akkor álnévvel utaztam. Elvetődtem a Rivierára, s éltem idegenek között hetekig. Egyszer egy sokmilliójú csodaszép muszka kontesz ült szemben velem a table d'hôte-nál. Nézett sokáig a szemembe a leány. Aztán suttogva szólalt meg:

- Nem ön az a magyar úr, aki két hónappal ezelőtt halálos párbajban elejtette az ellenfelét?

Nem tudom miért, de vallottam. És menekülni kellett előle. Erővel feleségül akart jönni hozzám. Amerikában a Herald tízezer dollárt ígért, ha egy cikkben megírom a párbaj történetét. Párizsban Jaurès, a szocialisták grandseigneur-je szinte alázatos volt hozzám, amikor meglátogattam. Persze, értem most már. Mikor ő Derouléde-dal párbajozott, csak egy kis karcolást tudott adni az ellenfelének. Én nem tudom, micsoda csacsiságokat gondoltam össze egy éve!… Ha mint vallásos ember néztem a lelkembe, elkárhozottnak láttam magam. Mint társadalmi ember, bestiának. És azt hittem, hogy sehol sem történhetik meg máshol, hogy egy erős ifjonci kar gőgösen sújthasson le bárkire. Dehogy. Puskint ma is megölhetné egy ügyes gavallér. Tolsztojnál előkelőbb egy snájdig vívómester. És meg vagyok róla győződve, hogy Ibsen egy norvég hadnagyocskával sem merne kiállani. Micsoda gyerek voltam én ma egy éve. Magamban mégis csak be kell vallanom, hogy a katekizmusos nevelés ér a legtöbbet. Akkor a katekizmus ijesztett legjobban. Most a katekizmus révén állítom: ez a világ bölcs berendezésű. Ezen nem szabad változtatni. A jó vívóknak össze kellene fogni, s akik itt zavarognak s beszélnek mindenféle ostoba változtatásáról az áldott és alapjában isteni eredetű közfelfogásnak, azokkal egyszersmindenkorra le kellene számolni.

Budapesti Napló 1905. május 31.

A. E.

107. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Nagy Péter levele

„Uram, Romanov Miklós úr, fogadja megvetésemet. Az én kedves admirálisom, Lima, ebben a percben újságolta el nekem, hogy mi történt másfél esztendő óta az én birodalmammal. É tudniillik két esztendeig távol voltam az orosz paradicsomtól. Kedves nőmet látogattam meg, akinek a német paradicsomban jutott hely. Hát, uram, az pluszkvam disznóság, amit önök csinálnak. A földi dolgokat nem nézem már többé a régi szenvedelemmel. De azt mégis csak kikérem, hogy önök az én nevemben szamárkodjanak. Ezennel megsemmisítem a végrendeletemet. Hát azt akartam én, hogy önök az én sztrelicjeimet, kozákjaimat, bojárjaimat a sárga majmok közé vigyék a világ végére? Baj lesz ebből, uram. Jámbor Taliczkim éppen most újságolja nekem, hogy mi történt századom végén Franciaországban. Na, na. Én nem akarok

jóskodni, de baj lesz. Egyébként pedig bánom is én, ha akármi is lesz önökkel. Csak egy dolgot tiltok meg. Ne merjék az ön admirálisai magukat admirálisoknak nevezni. Már kopogott egy-kettő itt a paradicsom ajtaján, de elkorbácsoltattam őket. Hiszen ezekre egy papírcsónakot nem mernék bízni. Hát ezért csinált hajóhadat Oroszországnak az én Limám? Önök, úgy látszik, a kivájt fatörzsnél tartanak még admirálisi talentumban. Uram, ön tudja, hogy én hajóács-legény voltam, s nem passzióból voltam az. De ha még egyszer a földre kerülnék, más mesterséget tanulnék. Ön ismeri az én históriai gorombaságomat. A kovácsmesterséget tanulnám meg, s úgy megvasalnám az ön admirálisait, hogy arról koldulnának. Amiből sejtheti ön, uram, hogy az ön dicső tengerészeit röviden, de határozottan lovaknak tartom. Csak ezt akartam önnel tudatni. Haragos elődje: Péter, a nagy, ki azonban nem sajnálja méltatlan utódját Miklóst, a kicsit."

II.

Egy kalapgyáros csődje

Néhány hónappal ezelőtt James Peartsbourg úrhoz beállított egy régi üzlettársa.

- Uram. Tudom, hogy ön tízmillió font boldog ura. De azt is tudom, hogy nem volna szava az ellen, ha e milliók megfiadzanának. Hallgasson rám. Milliókat lehet szerezni. Még pedig különös módon. Messze Keleten, Magyarországon politikai válság van. Miniszterelnököt keresnek. Miniszterelnök bárki lehet, kinek egy formás angol cilindere van. Készpénz azonban kevés van a jeles országban. De végrehajtani még lehet ott. Gyártson cilindert, uram. És küldjön embereket szét abban az országban. Hat millió cilinder biztosan elkél.

Néhány hónappal később James Peartsbourg megtörve állított be régi üzlettársához.

- Gazember, tönkretettél. Megvettem az összes megvehető londoni kalapgyárakat. Hónapokon át őrült munkát végeztettem.

- És?

- És összesen egy millió levél érkezett Magyarországról. Valamennyi azt kérdezi, hogy nem cserélek-e be régi cilindereket. Újat egyetlen egy ember sem rendelt.

III.

Ernest Blum utolsó története

Fölvezettek a színpadra. De meg kell önöknek mondanom, hogy ez nagyon különös színpad volt.

Önök, kik e történetet olvassák, még nem láthatták e színpadot. Kívánom, hogy sokáig ne lássák még meg. Ha ugyan ez önöket mulattatja.

Megállít a rendező:

- Hová megy?

- A színpadra.

- Mi jogon?

- Mi jogon? Én Ernest Blum vagyok, s úgy tudom, hogy ez a különös színpad vár azokra, kik életükben szegény embertársaikat vígasztalták. Mivelhogy színpad nélkül bajos élni az embernek halála után is.

A rendező nem volt vidám legény. Gorombáskodni kezdett volna.

- Hohó atyafi. Ide csak azok jöhetnek mulatni, akik odalent nem léháskodták el az életüket. Akiknek igazi jókedvük sohse volt. Akik nagyon mulatságosnak nem találhatták az életet.

Dühbe jöttem.

- Hát nem hallja, hogy Ernest Blum vagyok? Hát engem léha fráternek tart az úr?

Meglepődött a rendező. Mintha eszébe jutott volna valami. Karonfogott, s bevezetett a legfényesebb, legillatosabb, legvígabb színpadi társalgóba.

Mert hát most már megmondhatom önöknek, kik e sorokat olvassák, hogy nekem egy percig nem volt soha életemben igazi jókedvem. Dehát valahogy csak védekezni kell a szükség és a kétségbeesés ellen. Köszönöm önöknek, hogy meghallgattak. És hogy elhitték a jókedvemet és a történeteimet…

Budapesti Napló 1905. június 1.

A. E.

108. EMIL?

- A Vígszínház bemutató előadása -

Egészen nyári, egyszerűen bolondító, pompás és kevés ruhába öltözött a Vígszínház Múzsája, s önök elképzelhetik, mit jelent az, ha e kikapós Múzsa ő nagysága szinte fürdőinél is szabadabb toalettbe vágja magát. Alighanem utolsó premierje volt a mai a Vígszínháznak. És lehet is utolsó. Ezzel bízvást nekimehet azoknak az estéknek melyekkel színházi esztendejét búcsúztatja. A darab címe: Emil? Így kérdőjellel. Mert nem lehet tudni, hogy Emil Emil-e vagy Eduárd. A legkipróbáltabb bohózati fogáshoz nyúltak ugyanis az Emil? természetesen francia írói. Emil és Eduárd testvérek és hajszálig hasonlítanak egymáshoz. Eduárd korhely és nőcsábító. Emil derék és komoly. Eduárd elutazik Amerikába. Emil pedig ettől kezdve Floridor és Celestin. Kitör belőle a lenyűgözött lump. És két életet él. Ez a darab. Lumpol, asszonyokat, leányokat csábít. Emiltől elcsábítja Eduárd szeretőit, Eduárdtól Emil menyasszonyát. Becsap mindenkit. Még a leendő anyósát is elcsábítja Eduárd szerepében. Végre leleplezik s ekkor Emil-Eduárd elveszi az ő bájos kis menyasszonyát. Vásott, szemtelen, de kedves és nagyon mulatságos nyári bolondság ez. És fényesen, nyári jókedvvel játszották a Vígszínház színészei. Egyébként Góth Sándor estéje volt első sorban az este. Kedves, elragadó, jókedvű, és ügyes volt a szinte bűvészetet követelő kettős szerepben. Szerémi méltó partnere, ki mint inas él hasonlóan kétalakú életet. Hegedüs rendkívül mulatságos egy felszarvazott férj szerepében. Nagyon bájos és hódító menyasszony G. Kertész Ella. Rendkívül ügyes egy csapodár asszonyka szerepében Borostyány Sárika s a többiek is, Gazsi Mariska, Hegedüsné, Haraszthy Hermina, Tapolczai, Vendrey, stb. a legmulatságosabbak. A nagyobb jelenetek, fregoliádák, kikapoo-tánc, vetkőződések, stb. percekig megállították az előadást a hálás közönség derülése révén. A darabot Góth fordította nagyon helyesen és úgy, hogy minden ötlete találjon. Szóval Emil? eldöntötte a kérdést. A Vígszínház megkapta a maga nyári darabját.

Budapesti Napló 1905. június 1.

(Dyb.)

109. LEX-FOLCHI

Firenzében, az édes Firenzében, meg akarta ölni magát szép júniusi éjszakán a hervadott Bourbon Elvira férje: Folchi piktor. Bizony ez az eset ebben a mai mennydörgős világban nem nagy eset. A nyavalyás piktor sebesülten fekszik. Talán meg is hal. Ki törődik vele? Nagyobb esetei vannak a mának. Még Firenzében sem méltányolják Folchi cselekedeteit. Hiszen júniusban vagyunk már. És Firenzét odahagyta minden elegáns úr és dáma. Hogy is lehet post festa, illetve post évad követni el öngyilkosságot? Ez a szegény Folchi csakugyan nem volt világfi. Egy kicsit sem. Beleesett a verembe. Találkozott egy idősecske hercegleánnyal. Most aztán nyelheti a revolvergolyót, amíg csak bírja.

Manapság a nőktől kezdünk várni minden jeles és bátor dolgot. Ők lesznek mindenütt a nemzetőrök. Ők védik meg a gyermekeket. A leányártatlanságot. Van ligájuk minden védelemre. Még az ölebekére is. Kérve-kérjük a nőket, alakítsanak egy ligát a férfiak védelmére is. Modern nőkhöz beszélünk, akik fölváltották már a régi, ostoba, babonás fogalmakat. Akikhez nem férkőzhetnek avult teóriák.

Szólhatunk hát bátran. Nincs gyöngébb teremtés a földön, mint a férfi. Hiszen tudják ők ezt, az új Évák. A természet ezt az egyet hagyta minden fegyverzet nélkül. A férfit voltaképpen nem védi egyéb, mint egy sikerült, ódon monstre-hazugság, hogy ő az erősebb. Most ez a hazugság is foszlóban van. Mi marad akkor a szerencsétlennek? Hiszen olyan gyönge, naiv és esendő.

De egyelőre védjük meg a Folchiakat. Vagy világosabban: védjük meg a férfiakat a nagyon előkelő hölgyek szerelme ellen. Az anarchista merényleteket számon tartják. Az egész emberi társadalom megható részvéttel, koronként borzadással, nézi a koronás családok veszedelmét. Az anarchisták valósággal vadásznak reájuk. Miért nem tartjuk számon azt a vadászatot, melyet a koronás családok tagjai folytatnak hiszékeny, gyönge, szegény férfiakra. Ha Don Carlos útjára bombát dobnak, erről az egész világ lármázik, ha mi baj sem történt is. Ellenben jön Don Carlos Elvirája. Kiszemel egy légynek sem ártó szegény mázolót. Elviszi magával. Halálra untatja és csömörlíti. A szegény Folchi végre is mellbe lövi magát. Hát ez szabad? Hát csak ennyire győzött a demokrácia? Tudtunkkal a demokrata társadalmaknak festőkre avagy mázolókra van legalább is annyi szükségük, mint trónkövetelőkre, avagy penészes és még anyaságra sem alkalmas, hisztériás hercegleányokra.

Szegény Folchi még most is igen hasznos tagja volna az emberi társadalomnak, ha Elvira el nem szédíti a fejét az előkelőségével. Pompás díszleteket festene az olasz arénákba. Mindenesetre hasznosabb dolgokat mívelne, mint most, mikor öngyilkosságnál képtelen egyébre. Mattasich büszke katonája volna ma is őfelsége hadseregének. Nem kellene neki memoárokkal üzérkedni, s ama nem éppen kedves foglalkozást és kenyérkeresetet űzni, hogy lovagja egy asszonynak. Gironnak és az elcsábítottak egész légiójának esetét kell-e idéznünk? Megállapíthatjuk, hogy az előkelő, rendszerint csúnya, beteg, vagy öreg nők járványszerűen támadtak a férfinemre.

A kor szelleme - mondják az új francia lírikusok - az új humanizmus. Nos, az új humanizmusnak kötelessége minden gyöngét megvédeni. Még ha az - férfi is. Ha a nők nem volnának hajlandók egy új védő ligát alakítani a férfiak érdekében, talán a törvényhozásokhoz kellene fordulni. Valami lex-Folchira gondolunk, mely megvédené a gyönge férfiakat az előkelő és élvezhetetlen nők szerelmétől.

Budapesti Napló 1905. június 4.

Pont.

110. FINÁLÉ

Most már talán csakugyan vége lesz a XIX. század Dreyfus ügyének. A szerencsétlen és kellemetlen kapitány személye még két percig megjelenik a világ előtt. Addig, míg a francia semmitőszék felolvastatja azt a deklarációt, mely nullának jelent ki minden eddigi ítélkezést az Affér hőse fölött. Dreyfus zsebrerakhatja a teljes ártatlanságát. Mehet, utazhat, tehet, vehet, élhet. Teljesítette azt a kötelességet, melyre az emberiség végzete éppen őt jelölte ki. És ő hozzá e finálé után nincs közünk. Ő csak éppen egy gyanús névvel s egy vezérkari uniformissal járult ugyanis ez átkozott monstre-mulatsághoz. Az uniformisban egy rossz modorú, nem nagyon daliás úr volt, kit nem ért keresztvíz. Bizony ez pech. De Kisinyevben nagyobb pechje volt egy-két embernek. És viszálykodni avval, ami már megtörtént, nagyon együgyű dolog. Az Ördögszigetnél nyilván kellemesebb Korfu szigete. Dehát mióta emberek élnek, Dreyfushoz volt-e vajon az élet a legbarátságtalanabb? Adieu, kapitány úr. Önnek milliói vannak. Villája a Côte d'Azuron, és yachtja a tengeren. A becsülete szeplőtlen. Ellenei belehulltak a verembe, melyet önnek ástak. A többit már csak a metafizika istene tudná helyrehozni. Tehát: finis.

Aus ist die mulatság, ez átkozott monstre-mulatság. Talán Drumont úr sem reméli, hogy életre kelhessen még egyszer az, amit immár a História nevez Dreyfus-ügynek. A Tömb Szilárdok hivatásához tartozik, hogy majdan kisüssék, mért nevezték ez ügyet a maga idején Dreyfus-pörnek, és hogy ki volt ama Dreyfus. Az inkvizíció rémnapjaiban is nevekhez tapadtak volt a rettenetes szenzációk. Máig már a puszta nevek is lesúrlódtak. Csak azt tudjuk, hogy mi volt az inkvizíció. Dreyfus-ügye mindig volt a világnak. S a Dreyfusok sokszor jártak rosszabbul is Alfrédnél. És még csak történelembe sem kerültek, hova pedig glóriával jutottak be a Jeanne d'Arcok is.

Mi, kik átéltük és lelkeinkben átzokogtuk a nagy Affért, mely kegyetlenül mementózott minden földi lények fülébe arról, hogy a butaság és a gonoszság nem bárányhimlője az emberiségnek, de örökös kórja, egyelőre hálásan föllélegezhetünk. Elmúlt. Elmúlt a XIX. század Dreyfus-afférja. De sírván sejthetjük mindjárt hozzá, hogy holnap vagy talán holnapután kezdődhetik a XX. századé. Nem azt jelenti ez, hogy a Dreyfusé volt a legiszonyúbb a nagy igazságtalanságok közt. Milliók véreznek vérrel és vér nélkül folyton-folyton az emberi butaság és gonoszság bunkói alatt. De e Dreyfus-pörök ziháltatják meg az egész világon a szenvedő lelkeket. E Dreyfus-ügyekben csillámlik meg véresen az emberiség nagy átka: a dogma.

A dogma, a mindenféle dogma tette s teszi a föld legszerencsétlenebb lényévé az embert. A csökönyös, a hagyományos, a megfoghatatlan; emberbutító, kötelező vélemények csordája.

És Dreyfus-pör Dreyfus-pört ér, a gonoszság és butaság triumfál, vagy csak nagyon rövid ideig pihen leverve a porondon mindaddig, míg az emberiség nemeseinek, legújabb gondolkodóinak szent álma felé nem hajtódik a világ. Oda, ahol csak egy igazság lesz: az élet. Az élet, mely minden jogot megad mindenkinek, aki él, s ahol bűn lesz a boldogtalanság.

El fog ez az idő jönni. Addig pedig, kapitány úr, ki személyében most szerepel a világ előtt utoljára, monsieur Dreyfus, legyen ön büszke arra, hogy e nagy idő siettetéséhez önre is szüksége volt az emberiség végzetének.

Budapesti Napló 1905. június 7.

A. E.

111. A SZEZON VÉGÉN

- Nemzeti Színház -

(Az ember Ősbudába jár, minélfogva álmos. Óh áldott, tikkasztó nyári esték. Még mindig játszanak a Nemzeti Színházban. Az ember hátradől a székében. Olyan jól lehet itt aludni. Két ifjú tüdő ontja a bűbájos énekhangokat. Paulay Erzsébet és Beregi Oszkár játsszák Júliát és Romeót, azaz Romeót és Júliát. Éljen az ifjúság. Éljen a nyár. Éljen az alvás. Kár, hogy vakációra tér Somló Sándor. Az ő szender intézete igen nagy hiányt pótolna. Hogy el ne aludjunk, amihez a kritikusnak nincs joga, verjük fel egy kicsit a múló esztendő eseményeit.)

Nem volt az véletlenség, hogy a Nemzeti Színház Berczik Árpád darabjával kezdte volt az ő esztendejét. A becsületes, régi Himfy dalaival. Ez motto volt és program.

- Látjátok e magasságot óh írók és óh publikum? Ez az én mértékem. Az enyém: Somló Sándoré. Berczikig kell nőnötök. Nagy mélységekig és magasságokig fogom én ez évben meghajkurászni a magyar géniuszt. Berczik veletek.

Cyrano, a budai színkörben már régen hetyke Cyrano is nyilván azért nyerte meg Somló Sándor tetszését, mert Somló alighanem Bercziket tartja a magyar Rostand-nak. Szóval Cyrano volt az első premier. De mivel új magyar Rostand nem mutatkozott, Somló Sándor túllépett a La Manche-on Barrie Vén leányok-áért. Ime a kezdet. És most rohanjunk át az egész álmos esztendőn. Talán el-elvétünk egy-egy stációt, de lehet, hogy hajszálig pontos statisztikusok leszünk.

Cyrano és a Vén leányok után szegény korán néhai, nagy talentumú Kemechey Jenő Emigráns-át mutatta be a Nemzeti Színház. És a magyar darabnak sikere volt. Hauptmann Bernd Rózáját irodalmi kötelesség volt bemutatni. Úgy, ahogy ők, ott a Nemzeti Színházban bemutatni tudnak. Eleddig volt is némi ráció abban, amit Somló Sándor akart. De jött a nagy dátum. A Helikoni ünnep. Prém József darabja. És ekkor úgy vélte talán Somló Sándor, hagy most már fölösleges minden. A szezon megkapta a maga koronáját. Ha Berczik a magyar Rostand, Prém József a magyar Berczik. Ezekután még legfeljebb egy új Berczik-este jöhet. A koronák koronája. Mivel pedig Berczikhez és Prémhez eleven írók nem is mérhetők, jött a Wallenstein-trilógia, annyi költséggel, idővel, verejtékkel, amennyivel másutt tíz új író-zsenit fedeznek fel. Schiller után természetesen csak Berczik jöhetett, a Miniszterválság. És nyomban rátért Somló Sándor a hirhedt magyar ciklusra. Jöttek, akik csak kopogtattak a Nemzeti Színháznál, s akiket le kellett rázni a nyakról valahogy. Jöttek avval az eleveítél-kezéssel fogadtatva, hogy ezek úgy sem képesek Berczikig és Prém Józsefig emelkedni. És jöttek úgy, hogy valamennyien nem kaptak annyi jóindulatot és saját külön nemzeti-színházi ambíciót, mint a trilógia egy estéje. Végezzünk velük. Ha közben szörnyű lesz az álmos hangulat, majd beletarkálunk a ciklusba egy-két idegen darabbal. Vélte Somló.

Rákosi és Malonyai Elnémult harangok-ja nyitotta meg a magyar ciklust. Egy furcsa angol bohózat, a Killicrankie herceg szólott mindjárt közbe. Lampérth Géza Veér Judith rózsája a maga sületlen kurucságával újra megakasztotta a ciklust. Somló kíváló ízlése Sardou rémdrámájával, a Boszorkány-nyal akarta megédesíteni a kuruc eau de János ízét. Mire aztán bátran folyt tovább a magyar ciklus.

Hegedüs Sándor Ikarusza, Wolfner-Farkas Pál Olgája, Pakots József Tévelygő lelkek-je, Szemere György Erősek és gyöngék-je, Géczy István és Hegedüs Gyula Enyészete, Szalóky Elek Parasztszivek-je. Van-e még Európában színház, mely ennyi eredeti darabot nyújtott hihetetlenül gyors idő alatt? És nem esküszünk meg, hogy nem hagytunk ki valamit. És nem is számoltuk ezekhez Szöllőssy Zsigmond, Hüvös Kornél, Erdélyi Zoltán, stb. egyfelvonásosait.

És mégis már aludni is egyre kevesebben térnek be a Nemzeti Színházba. A Helikoni ünnep után s a Miniszterválság után mintha semmit sem akart volna, ami sikerhez hasonló, Somló Sándor. Hiszen ez - sikerült is neki. Nem csak azért, mert a premierek nagy része silányság volt, de azért, mert amiben érték volt, az is bentrejtőzhetett, s rejtőzhetik most is még Somló Sándor művészeitől. A magyar ciklus egy pár darabja még halálra szántan sem tudott meghalni. A szezon terítékén igazán nemes vadak is vannak, kikért kár. De ezekkel végzett a predesztináció. És végeztek az előadások. Hogyan, mi módon, de bekerült újabb időben öt-hat igazi színész is a Nemzeti Színházba. Gyötrelem ezeknek a sorsát nézni. Belevesznek a lelketlenek, a szavalók, az éneklők, a szép legények, protekciós ifjú művésznők (kik öregebbek alapjában színész-nagyszüleiknél), babéros rokkant aggok zűrzavaros kórusába. Nem csodálkozunk az egész esztendőn. A magyar cikluson sem. Ez idő szerint Shakespeare-ek légióját is le tudná győzni a rendszer, az álmosság, az ósdiság és a vakság. Aludni azonban még lehet a Nemzeti Színházban.

Budapesti Napló 1905. június 8.

(Dyb.)

112. SPANYOLOK

Nyolc páncélost, kilenc cirkálót, két új iskolahajót akar építtetni Spanyolország. Új flottát akar a régi helyett, amelyet a durva amerikaiak összelőttek. *A cortez* bizonyosan megszavazza a költségeket. Csak a mindig kellemetlenkedő szocialisták fognak lármázni.

Az új *armada* tehát vízre kerül. Felgyúl talán újra a spanyol büszkeség. Nincs még veszve minden remény. A spanyol szív hangosan dobog, és szikrázni kezd a spanyol szem. Úr lehet még a spanyol!

Úr lehet. De az új flotta aligha teszi azzá. A spanyolok rossz szögből nézik a világhistóriát. Ők arra emlékeznek, hogy az amerikai hajóhad erősebb volt a spanyolnál. Jobb hajói voltak, jobb ágyúi voltak, és Spanyolország legázoltatott. Az első teendő tehát - így véli a spanyol hazafiság - erős flotta megszerzése, ha fel akarjuk emelni a lepantoi csata nemzetét. Amelyik nemzetnek jobb az ágyúja, az előtt megnyílik a nagyság útja. Ime a német 1871 után, íme a yankee, íme a japán.

A világhistória nézése azonban hibás így. A háborúk undorító színjátékába az újkorban egy kibékítő vonás húzódik be. Vagy ötven esztendő óta a nagy háborúkban mindig az a fél győz, amelynek erősebb és intenzívebb a kultúrája, amely igazabban kultúrfajta, amelytől az emberiség is többet várhat.

Akárhogyan fáj is a franciákat dédelgető szeretetünknek és annak a becsületes undornak, amelyet a porosz iránt érzünk, meg kell látni, hogy ez az igazság ráillik 1871-re is. A győztes III. Napóleon rettenetes lett volna Európának, még II. Vilmos császárnál is tűrhetetlenebb. Másrészt pedig mégis csak históriai igazság az a banalitás, hogy az iskolamesterek nyerték meg a háborút a németeknek. Hogy az amerikai angolszász kultúra hogyan aránylik a spanyolhoz, vagy a japán az oroszhoz, arról beszélni is felesleges. A jobb ágyú, a jobb hajó győzött mindenütt: ez igaz. De a jobb ágyú és a jobb hajó ott volt mindig, ahol a magasabb rendű kultúra volt. Ha pedig egyforma értékűek, egyenlő erejűek a fegyverek, akkor az a fegyver győz, amelyet több tanultság, több kultúra kormányoz. Az oroszoknak is Whitehead-torpedóik voltak, de csak a japán torpedók találtak.

Spanyolországot felemelni: kellene, helyes volna, szép volna, dicsőséges volna. De sem Spanyolországot, sem Magyarországot nem emeli fel az ágyú és a hajópáncél. Iskolákat kell állítani, tanulni kell és tanítani kell, dolgozni kell és produkálni: ez emeli fel az országokat. A régi imperializmus vagy az új imperializmus építését benn kell kezdeni, lenn kell kezdeni, meg kell alapozni a kultúra erős alapjával. Ha az alap nincs meg: úgy törnek össze a flották és az ágyúk, mint az orosz flotta és az orosz ágyúk a csuzimai szorosban.

Spanyolországban nem állítanak iskolákat. Hajókat építenek. Spanyolország rosszul kezdi az új imperializmust. Mi ismerünk egy másik országot, ahol szintén rosszul kezdik…

Budapesti Napló 1905. június 9.

A. E.

113. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Intő beszéd Ceciliához

A császár két beszédet intézett az ő kedves menyasszonyához, de az újságokba csak az egyik beszéd került. A másik így hangzik:

- Nem akarnám, kedves Cecilia, hogy tévedésbe essél, s ne tudd, hogy egy leendő német császárnéra mi vár. Kissé kényes a dolog, Cecilia, de meg kell hallgatnod. Mert esetleg rossz olvasmányaid lehettek. Esetleg olvashattál Kleopátrákról, angol királynőkről, Katalin cárnőkről. Jó lesz ez olvasmányokat elfelejteni. A Hohenzollernek sohse szorultak arra, hogy a feleségeik ambíciózusak legyenek. Mi jól tudtuk már régen, hogy az ambíció a fejedelmi nőket a Gironokhoz vezeti. Abszolute nincs szükségünk rá, hogy te nagyon érezd, ki vagy. Bízd ezt a család férfitagjaira. Mi legjobban szeretnők, ha egyáltalában beszüntetnéd a fölösleges töprengéseket, ha ugyan hajlamaid volnának rá. Tizenkilencünk nevében kérlek erre, Cecilia. Én és a fiam = ez kettő. Hogy a tizenhét kik? Ne pirulj, Cecilia. Tekints családunk asszonyainak történetébe. Családom minden trónörökösnétől elvárja ezt a tizenhetet. Nem mondom, hogy könnyű a dolog. De viszont más kötelességed nincs. A Hohenzollereknek túl kell élni minden más famíliát. A világtörténelem tud olyan fejedelmi anyákról, akik férjeiket huszonnégy gyermekkel örvendeztették meg. Ne feledd, hogy te nem leendő császárné vagy, de a leendő császár leendő gyermekeinek anyja. Tizenhét, Cecilia. Tizenhét. Ez a Hohenzollern-ház kedvenc száma! Hurráh, hurráh, hurráh!…

II.

A detronizálás után

…Megtörtént… Urunk Jézus születése után 2113-at írnak. A debreceni nagy templom helyén épült Hadúr-dómban zúgnak a harangok. Díszmagyarba öltözött mindenki. Az utcán lármázó rikkancsok is magyar dísz-rikkancs-ruhában szaladgálnak. Méltóságosan hömpölyög ki a tömeg a templomból. Csak a rikkancsok nem méltóságosak. A rendezők haragusznak is, mikor egy-egy lármás kiáltás hangzik:

- Szittya Újság. Két fillér. VII. Ottokár magyar király őfelségét detronizálták.

Egyik-másik rendező ijesztgeti is a gyerekeket:

- Vigyázzatok. Elcsípet benneteket a királyi ügyész. A tömeget vezető arisztokraták arról suttognak, kikből alakuljon a hódoló deputáció, mely VII. Ottokár király ő felségének fölvigye a detronizálási kérelmet.

Az előkelőségek végre bankettre gyűltek a Bika grand-fogadóba. Méltóságosan folyt a históriai lakoma. Az emberek megihletődve gondolkoztak a dolgokon, a kegyetlen megpróbáltatásokon, melyek végre ilyen rettenetes lépésre kényszerítették a nemzetet.

A második fogadásnál fölállott a szélső forradalmi párt vezére, egy nemes gróf, ki családját egyenesen a csodaszarvastól származtatja. Mindenki felállott. A gróf reszkető hangon beszélt:

- Hölgyeim és uraim, e világtörténelmi órában se feledjük el nagy őseink példáját. Poharamat dicsőségesen uralkodó, éppen az imént detronizált királyunk egészségére ürítem. Kiáltsuk szívvel-lélekkel: dicsőségesen uralkodó királyunk éljen, éljen, éljen!…

III.

Egy szerencsés baleset

Szada Jakko, a tüneményes Japán egyetlen színésznője, automobilján egy kis kirándulásra indult. Jó messze elröpült Tokiótól s keresztül akart hajtani gépjével a Busi hegyen, mely valamikor tűzhányó volt. A tetőről őrült iramodással kezdett a lejtőn repülni az automobil. Nem lehetett visszatartani. És szembe vele egy gyaloghintó jött. Az automobil keresztülgázolt a gyaloghintón. És repült tovább, mintha mi sem történt volna. A gyöngébbek kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Szada Jakko nem nagyon kegyelt nagyság Japánban. Igen magasrangú tisztelői vannak, de általában nem tudják neki elfeledni, hogy nő létére komédiázik. Két nap múlva tért vissza kirándulásából Szada Jakko. Álmélkodva nyargalt be Tokióba. Az egész város friss díszben volt. Egy új csuzimai győzelem? Mi történhetett? Ahogy palotájába ment, várta a mikádó egy rendelete Szada Jakkot. A császár előtt még sohasem volt szabad neki megjelennie. Mi történhetett? A császár nagyon kegyesen fogadta a japáni Sarah Bernhardt-ot.

- Leányom, ezennel udvarhölgyemmé nevezlek ki.

Szada Jakko csak később tudta meg, mi történt. A gyaloghintóban, melyet az ő automobilja elgázolt, Fujashi ült, a császárnak egy beteg rokona, ki arról volt nevezetes, hogy sohse tudta azt mondani, amit gondolt. Mikor az automobil elütötte, ez a Fujashi ütést kapott a fejére. És azóta egészséges. A japáni orvosok modern orvosok, akik fölismerték, hogy mi történt. Fujashi fejében szerencsés átváltozások történtek. Az áldott szerencsétlenség meggyógyította. Most ahelyett, hogy mást mondjon, mint amit gondolni szokott, most mást gondol, mint amit mond…

Budapesti Napló 1905. június 9.

A. E.

114. SZILÁGY VÁRMEGYE MONOGRÁFIÁJA

Hatodik és utolsó kötete jelent meg egy hatalmas munkának. melyen tíz hosszú évig dolgozott írója, dr. Petri Mór. A Partiumnak rendkívül érdekes históriája ez. Az egyesült Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék ezeréves története, a szép, nagy, gazdag multú Szilágyságé. Óriási anyagot kutatott és dolgozott föl e szinte páratlanul gazdag monográfia írója. Buzgalommal, konstruáló erővel, író talentummal. Az utolsó kötetben a családok történetét fejezi be, s utószóval búcsúzik az író, kinek nagy munkájáért hálás lehet vármegyéje, melynek

megbízásából művét megírta, s a magyar tudományos irodalom is, melyet igen jeles, forrásnak is elsőrendű munkával is gazdagított dr. Petri Mór.

Budapesti Napló 1905. június 9.

115. STRÓFÁK A STORTHING-SZENZÁCIÓRÓL

1. Bölcs ember sohasem lehet szerencsétlen, és Oszkár király bölcs ember. Különben pedig könnyű egy országot elveszteni annak, akinek még marad egy országa. És Oszkár király zsurnaliszta-temperamentum. Forradalmár. Nem is lehetne más. Hiszen Bonapartét a forradalom adta, s a Bernadotte-okat Bonaparte adta a világnak. Még Oszkár királyban a sansculotte-ok vére dolgozik. E percben talán éppen arra gondol, hogy Gallia milyen másképpen szakított az ő XVI. Lajosával. És igen-igen lenézi az ő kis norvégjeit.

2. Gusztáv Adolfnak hívják a svéd és a norvég trón örökösét. Jó neve van. Bele lehetne halni. Mint ahogy az ilyen jó nevekbe sok derék élet pusztult bele. Kellemetlen kis eset, mikor az ember nevet örököl. III. Napóleont Szedánig hajtotta a neve. Csak ifjabb Dumas-nak volt meg a szerencse-gyermekek szerencséje, hogy nem pusztult bele a nevébe. Arany Lászlóra ráfogták, hogy az apja írta a Délibábok hősét. A kis Petőfi Zoltán még rosszabbul járt. Fiatalon halhatott meg végelgyöngülésben. Valamikori nagy emberek nevét viselni nem könnyű dolog. És most tessék elképzelni, a svéd és a norvég trón örökösét Gusztáv Adolfnak hívják. Meg lehet rögtön érteni, miért fáj a *norvég Debrecen*, mint a Neue Freie Presse nevezi, a trónörökösnek a legjobban. A királyok még csak beletörődhetnek az elcsapatásokba. De a trónörökösnek méltán rosszul eshetik az efféle hecc. Amit nem is olyan nehéz megérteni.

3. Ibsen talán a Peer Gyntben, talán máshol, iszonyúan tépázza a maga népét. Régi poétaszokás. Horátius is így csinálta. Heine gúnyjai a mamlasz Germánia ellen Heinének fájtak legjobban. Schiller is elárulta néhányszor a hazáját, mint legnémetebb költőóriás. Byron annyit rakott a maga népére, hogy az anglofóbia még századokig elélhet e gúny-raktárból. Brown[ing] röviden civilizált barbároknak nevezte fajtáját. Carducci úgy átkozza olasz honfitársait, hogy az már szinte sok… És Ibsen népe fogja magát, s mindjárt ott kezdi a cáfolatot, ahol Ibsen húsz évvel ezelőtt álmában sem gondolta. Az embernek kedve volna regulát csinálni, hogy boldogok azok a nemzetek, melyeket költőik elátkoztak. De nem merjük tenni. A mi honi Pósa Lajosaink, Lampérth Gézáink igen meg vannak elégedve a maguk nemzetével. Mégis szép volna, ha Ibsentől el nem maradt volna a gondolkozás. Azt zokogta ő versben, hogy az ő nációja csak töprengni tud, határozni nem. Pedig hát talán elég határozottan cselekedett ezúttal a fjordok nemzete?

4. „Minélfogva…" Így kezdődik a storthing határozata. Az isten neve pedig egyetlen egyszer sem csendül meg benne. Stilárisan sem méltó például Ibsenhez vagy Björnsonhoz. Nálunk egy municipális határozat valamely utca elkereszteléséről lendületesebb volna, mint a storthing beszéde, mikor világhistóriát csinál. Milyen szegények ezek az északi népek…

Budapesti Napló 1905. június 10.

A. E.

116. CRESCENS

Egy fiatal poéta kér meghallgattatást. A neve Mohácsi Jenő. Kis kötetének a címe Crescens. Ez a poéta nőni akar, s nem az a célja, hogy annyi versszerű verset ír, s olyan sok helyre, hogy az emberek végre is kénytelenek tudomásul venni, hogy ez az úr - költő. Iszonyúan, ennivalóan fiatal, vad és vívódó még ez a Mohácsi Jenő. A versei pedig még nem versek. De olyan tüzes ígéretek, amilyeneket nekünk alig-alig nyújt egy-két ember talán még legifjabb irodalmunkban. Vívódás, hit, kétség, dac, gyötrelem, elragadtatás. A lázas kis versekből ezek beszélnek. Ezek együtt költőt, igazit és nem magyar litteráris értelemben vettet, tudnak csinálni. Csak a régi, egy kicsit undok, de bölcs tanácsot tudjuk adni a fiatal embernek: ne féljen attól a kálváriától, melyet az első ilyen versig meg kell tennie. Ha fél, és ha nagyon csinos verseket fog írni, akkor nem poéta, s akkor majd sajnálni fogjuk tőle ezt a pár szót.

Budapesti Napló 1905. június 10.

-y.)

117. MAGYAR APOSTOLOK

A Hajnal megfenyegette rózsaszínű ujjacskáival a világot. Ősbudavár lumpjai fázódva szedelőzködtek föl. A könnyű, illatos, hajnali ködben sóhajok szállongtak. Egy elhagyott, rozoga pavillon ajtaja váratlan csodaképpen kitárult. A kitárult ajtón beosont valaki. Aztán újra valaki. És újra valaki. Messziről késői lumpok muzsikaszója zengett álmos vásottsággal. A János Vitéz valamelyik bamba melódiája. Egy harang is kongott valahol. Piros pünkösdnek hajnala vagyon. Akik egyenként becsörtettek az ócska pavillonba, idegenkedve bámultak egymásra. Lehettek vagy tizenketten, s alig-alig ismerték egymást. Egy kis furcsa világosság gyúlt hirtelen a pavillonban. Az egybegyűltek közül egy ősz, panamakalapos úr föltápászkodott egy székre, s dikcióba fogott:

- Igen megbízható helyről arról értesítettek, hogy a Szentlélek a mai napon nem akarja elkerülni Magyarországot, s a magyar apostolokkal óhajtja az ő erejét közölni. Exponált politikai állásomnál fogva a nemzeti koalíció vezérlő bizottságának szerettem volna e látogatást bejelenteni, de azt a felvilágosítást nyertem, hogy a Szentlélek nem talál tizenkét apostolt a koalícióban, illetőleg abban a véleményben van, hogy a nemzet tizenkét apostola különféle helyekről verbuválódik. Amint látom, tizenketten vagyunk. Őszintén kíváncsi vagyok, hogy hát kik is vagyunk.

Gúnyosan mosolygott a szónok, s az egybegyűltek ismerkedtek. Tarka társaság volt. A szónokló úron kívül, ki egyik híressége a nemzeti fölébredés vezérkarának, volt ott tudós, író, költő, muzsikus, nemzetgazdász, festő, képfaragó, szociológus, filozófus, munkásvezér és hazafi. Nem tévedés. Volt valaki közöttük, aki semmi sem volt más, mint hazafi. Ők voltak, a magyar tizenkét apostolok. És amíg nézték egymást gúnyosan, hirtelen égi zúgás támadt. Az apostolok szégyenkezve dobták ki gomblyukaikból a vidám éjszakának hervadó zászlóit, a virágokat. Babonás félelemmel suttogták:

- A tüzes nyelvek…

És megteltek mindannyian szentlélekkel, és szólni kezdtek új igékkel.

A politikus: A vezérlő-bizottság megfontolás tárgyává tette, mivel tartozik e nemzet jövőjének, s egy szívvel-lélekkel kimondta: együttmarad, titkot őriz, és vár.

A tudós: Látom, látom a nagy bizonyosságot. Egy élet tudományos búvárkodása után kijelentem, hogy nincs magyar tudomány.

A költő:

Kiáltsd felénk, óh Ég, te szent azúr,
Jöhet vihar, megállunk, él Hadúr.

Iró: Le a dekadens nyavalyás újítókkal. Ne lehessen író, akit a romlott Nyugat megmételyezett. Hallom a jövő zenéjét. Anekdotákat vár e nemzet az ő íróitól.

A festő: (Kezével hadonászik, s látja a sujet-t, mellyel le fogja főzni Innocentet.)

A nemzetgazdász: Minden históriai helyen gyárat kell alapítani a magyarnak. A Mohi-pusztán, Kenyérmezőn, Mohácson. Nekem egy olcsó, kész munkálatom van erre. Száz éves állami szubvenció…

A muzsikus: (Variációkat csinál wagneri értelmezésben A kisasszony Pozsonyban című dalról.)

A képfaragó: (Egyelőre a Kossuth- és Szabadság-szobor pályázatai ellen dörög, de biztosan tudja, hogy most már sikerülni fognak e pályázatok, mert most már ő is részt fog venni bennük.)

A hazafi: Aradról jövök. Saruimon még a vértanúk pora, s lelkemet honfibú égeti. Óh, hazám, hazám, hazám…

A szociológus: (Érthetetlen dolgokat beszél.)

A filozófus: (Még érthetetlenebb dolgokat beszél.)

A munkásvezér: A társadalom megváltása reánk vár. Ismeritek a kötelességeteket. Le kell számolni a mezőfistákkal!…

És szent handabandázásban szónokol, lármázik a tizenkét apostol.

A Szentlélek hallgat, vár, s haragos szárnycsapásokkal hagyja ott a pavilont. Reggel van, édes, bűbájos, júniusi reggel. Pünkösd vasárnap reggele. Egy rendőr bekiált a lármázókhoz:

- Elég lehetne már, nagyságos urak. Ami nem járja, nem járja.

Az apostolok konflisokba vágják magukat. S megy ki erre, ki arra, ki korhelylevesre, ki haza. Harangok kongnak. A hívő keresztyének sietnek a templomba…

Budapesti Napló 1905. június 11.

A. E.

118. JÓZSEF FŐHERCEG

Öreg Demokritosz, régi-régi bölcs ember, mindig veled sóhajt, sír és, oh hányszor sóhajt, sír veled a világ:

- Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik…

Ime elmúlott Palatinus Jóska is. A magyaroknak volt a fenséges ura. Nagyéletű fejedelmi úr volt.

Siratót tart e most zenebonázó, szegény ország. Oh áldott ez a föld, jó ez a föld. Oh milyen könnyen esik ez szeretetbe. És hogy is szeretik, akit itt szeretnek.

Nincsenek ám itt büszke Don Cézár de Bazanok, akik gyilkos, gőgös igéket vallnak a föld hatalmasairól. Mi, oh, szeretjük a nagyurakat, ha csak azok egy kicsit is szeretnek minket.

Palatinus Jóska, te voltál a megmondhatója: érdemes ám minket egy kicsit szeretni.

És siratunk téged, és siratunk téged öreg Demokritosszal a régi bölcs emberrel:

- Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik…

*

Ha élt volna egy-egy másod, mióta Ottokár hadai futottak, ma a világ itt körülöttünk sugarasabb, boldogságosabb világ volna.

Szomorú komédia az, amelyhez a te magyar-dicsőséges életed ad egy kicsi derűt. Sohse akartunk mi mást, mint hogy szeressenek egy kicsit minket. Mi még a karddal is ölelésért vagdostunk. Keletről hoztuk, s máig is megőriztük a régi lelkünket. Mi hűségesek, engedelmesek, jók és szeretettek akarunk lenni. Boldogan, gyermeki örömmel emelünk urakat magunk fölébe, s nem kívánunk mást, csak higgyék el a mi uraink, hogy jók vagyunk, hívek vagyunk mi. És századok drámáiból rakódott össze a mi nagy tragédiánk: nem akarnak bennünket a mi uraink szeretni. A nemzetek színpadján mi a „théâtre d'amour" aktorai voltunk. Örök ambíciónk a hűség, örök szomjúságunk a szeretet volt.

Ha élt volna mindig Palatinus Jóska!… Ha lett volna mása mindig magunk fölé emelt uraink között, minden milyen másképpen volna, másmódon volna…

*

A magyaroknak fenséges ura hosszú invitációt kapott ahhoz a csodálatos, örökös, mégis-mégis csak szép monstre-lakomához, amelynek a neve Élet… Megáldott élet a hosszú élet. Áldottak az örömei, a szenvedései és áldottak mindenekfölött a vonzó érzései. A halhatatlanságért semmit sem kell voltaképpen csinálni, csak szeretni, nagyon szeretni. Habsburgi József szeretett bennünket, s lám, már életében szárnyaikra vették a regék. A regék pedig az Élet és a Halhatatlanság között szoktak közeledni szárnyas szekerükkel.

Hogy is nem tudják azt a nagyurak, hogy milyen jó, milyen békességes, milyen szép dolog az: szeretve lenni. Ha temetett az alcsuti nagyúr, vele temettek, vele zokogtak kies Vágvölgyön, székely hegyek között, kun-utódok földjén, dombos Szilágyságban, mindenütt. És ha örült, hogy örültünk mi mind…

És aggódó lelkeink miként repültek a tenger felé, hol is viaskodott a halállal, a nagyurak nagyurával, a mi jó nagyurunk.

És mégis, oh, szép dolog e földön, sokáig élni, ha kínnal is alszunk el. Nem olyan hideg ez a világ, még ha fenséges urak vagyunk is, ha jók vagyunk, ha sokakat szerettünk, s ha sokan szeretnek bennünket…

*

És állj elő, öreg Demokritosz, régi-régi bölcs ember újra:

- Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik.

És mi a mai siratóban, melybe kavargó, zavaros zenebonákból tértünk be megdöbbenten, gyásszal, visszakiáltjuk:

- És megújul minden, és megújul minden.

Életek, minő a Habsburgi Józsefé volt, e földön, ez uraink szeretetére szomjas földön, telehintik a lelkeket csírázó, szent hittel. Magyarok fenséges ura, áldassál, hogy szerettél

minket. Ime sírunk, sírunk. De megújul minden, s ha valaha jobban lesz, szebben lesz, gyermekes, küzdelmes, hívő, szépséges álmaink szerint lesz minden, akkor magyar-dicsőségű Habsburgi József, emlékezni fognak mindenek, hogy te és tieid szerettetek minket, s hogy te értünk is éltél egy kicsit…

*

Nem lehet az másképpen: a mi szeretetlenségünknek ki kell engesztelődnie a jövőben. Valamikori, Ottokár-verő Habsburgi Rudolfnak ez elpihent, lelkével hozzánk símult sarja ő vonzó érzéseiben, áldott magyarságában ezt jelentette már, ezt hozta nekünk elő a jövőből. Mert nem történnek semmi és üres történetek a világon. Történnek mindenek egy nagy akarat nyilvánulása szerint. És ha netán valahol, akkoriban úgy is vélték azt, hogy ő csak színben, módokban lesz a miénk, urainkért sóvárgóké, oh rosszul vélték. Ez már a mi erőnk. Az alcsúti nagy öreg úr, a jó, a magyar, a bennünket szerető, bizony magyar lett igazán jó szívének erős gyökeréig. És itt hagyja testamentumképpen a jövendőnek, melynek ő fensége hírnöke volt, intését és reménységét. Nem lehet az másképpen. Mert ha minden elmúlik, minden megújul. És megjobbul a világon minden.

*

Nagy siratónkból csak a megújulás, csak sarjaid reménységétől vígasztalva, elköltözött fenséges urunk, nagy gyászban sóhajtjuk újra íme:

- Oh minden elmúlik, oh minden elmúlik…

Budapesti Napló 1905. június 14.

119. ŐFELSÉGE

Őfelsége, a Szahara császára menekül. Lovait, tevéit, bőröndjeit ott hagyta Triesztben. Fut, mintha igazi császár volna, ki maga merészkedett csatát veszíteni. A világ pedig röhög. Bolond ez a szegény Lebaudy. És menekül, nehogy hivatalosan is megállapítsák róla, hogy bolond.

Miért bolond? Császár akar lenni a Szaharán. Hát van-e császára a Szaharának? Úgy-e, hogy nincs? Divatban vannak-e ma a császárok? Divatban vannak. Hát miért ne lehetne Lebaudy a Szahara császárja, holott a Szaharának még nincs császárja, s a császári foglalkozás nem éppen megvetett métier még a jelen században. Vilmos császár a hererók császárja akar lenni. Helyes. A hereróknak sincs még császárjuk. Nem is merné senki sem ráfogni Vilmos császárra, hogy bolond. Tovább megyünk. Miklós cár, az oroszok császára Mandzsúria császárja akart, sőt akar lenni, pedig Mandzsúriának van már császárja. És még e carszkoje-szelói úrról sem bizonyos az, hogy bolond. Csak Lebaudy bolond?

Azt mondják, hogy nem szeret fizetni. Még a hotelszámlákkal is adós marad. Ejnye be jó. A török császár a hadseregének sem fizet. A belga király, aki Kongónak császárja, adós marad a saját leányainak a jussával. Hát ki szeret fizetni?

Azt hirdeti magáról Lebaudy hogy ő magasabb kultúrájú planétán született, mint a Föld. Mi ebben a bolondság? Olyan fene nagy a kultúrája ennek a mi bolygónknak? Vidéki gimnáziumi fizika-professzorok sem átallják azt sejteni, hogy az öreg Mars kultúrája alighanem különb, mint a mienk. Legfeljebb az nem igaz, hogy Lebaudy ott született, amit egyébként francia anyakönyvi kivonatok is megcáfolnak. Dehát az kisebb hazugság, mikor XVII. Ratibor vagy XXXII-ik János azt állítják, hogy ők isten kegyelméből való fejedelmek?

Hogy Lebaudynak nincsenek fejedelmi ősei? Hát melyik dinasztia-alapítónak voltak fejedelmi ősei? Közelebbről például Bonaparte Napóleonnak sem voltak, s Bernadotte Oszkár nagyapjának sem. Pénze van elég Lebaudynak. Azt csak leglojálisabb lélek sem mondhatja, hogy az uralkodáshoz valami rengeteg sok ész kell. Miért bolond hát a Szahara császárja? Császár akar lenni, mert császárnak lenni jó. Utazik, mert Vilmos császár is utazik. Szereti a nőket, mint a többek között például Lipót király. Háborúval fenyegetőzik, mint Nikita. Szereti, illetve szeretné a civillistát és a különvonati utazást, mint akármelyik uralkodó. Felsőrendű planéta gyermekének vallja magát, mint a mikádó. Mi ebben a bolondság? Nem gondolják meg azok, akik Lebaudyt bolondnak akarják deklarálni, hogy tömeges felségsértést fognak elkövetni?

Van egy ideánk, mely nehogy megbántsa a tiszteletreméltó norvég nemzet magyar barátait. A norvégek mindenképpen fejedelmet akarnak, s nem kapnak. Ritka emberben van annyi fejedelmi tulajdonság, mint Lebaudyban. Kár volna egy ilyen alkalmas embert Afrikába engedni…

Budapesti Napló 1905. június 18.

A. E.

120. EGY FÜSTBE MENT HÁZASSÁG

A connaughti herceg leánya tűrhetően csinos. Jó családból való. Fiatal és erényes. Nem púpos, nem ragyás. Angol leánynak egészen megjárja. Bája talán csak a Tennysonokat lelkelné dalra. De egy kiskorú fejedelemnek okvetlenül tengernyi illúziót tudna adni e leány. És óhajtotta őt a spanyolok királya, ki nem silány fiú. Trónja van. Ép keze-lába. A barcelonai anarchisták eddigi jóvoltából. Nem nagyon szellemes. Fantáziában nem bőséges. Bigott is egy kicsit. De királynak elsőrendű. Hercegnő és királyfi… Mint a mesében. Ezek egymásnak termettek. És nem lehetnek egymáséi. Mert odafent más végezteték…

Pedig, pedig a kis király előbb leckéket vett a házasságból Párizsban. Ez benne volt az újságokban, tehát okvetlenül igaz. A kis király szeretne megházasodni. A hercegnő nem röstellne férjhez menni. S az egyik jobbra, a másik balra tér mégis, mint fölöttébb változatos új magyar líránk ötszáz bús, kis románcban énekli ezt.

Miért? Kacagj, bajazzo! Katolikus az úrfi, és eretnek a kisasszony. Ezért. A legkatolikusabb király nem házasodhatik a legprotestánsabb királyi családból. A connaughti herceg leánya nem mehet ahhoz feleségül, aki csak a minap ijedt halálra attól, hogy Madridban lutheránus templom épül, s akinek országában valamikor úgy ontották az eretnekek vérét, mint Angliában a katolikusokét. Kellenének egymásnak. Még talán szeretik is egymást. De csak a búcsúduettig juthat el szerelmük. C' est la vie - Krisztus urunk után a huszadik században.

Nevetni pedig ne tessék. Itt Budapesten, nem is régen, kálvinista, igen: kálvinista férfiak mondták ki, hogy protestáns tanár nem vehet katolikus feleséget. A dolgot tehát nem lehet elütni avval, hogy ez a dal elmúlt bárgyúság melódiája, melynek immár csak fejedelmi szalonokban van joga megcsendülnie. Nem. Ezt az ügyet csak az irodalom intézte el, és a fölszabadult agyak pár ezre. S miközben az irodalom választóvize már a házasság intézményét marja, a világ marad a régi. Fent is, lent is. És Alfonz királynak sürgős gyónnivalói vannak. Mert lehetetlen, hogy titokban el ne káromkodta volna magát néhányszor.

Egyébként pedig úgy kell nekik. A connaughti herceg leányának s a spanyol királynak. Az ő őseik voltak az elsőrendű al- és felperesek abban a nagy pörben, amelyet most is nyög a világ. Csak lakoljanak. Bár csak iszonyúan szeretnék egymást.

Budapesti Napló 1905. június 22.

A.

121. EGY KIS ÜGY ÉS EGY NAGY ÜGY

Freycinet-ről mesélik, hogy miniszterelnök korában okvetlenül halhatatlan óhajtott lenni. Elment volt Renanhoz, s kérte, szavazzon reá az Akadémiában. Ez a Renan nagy bölcs volt, s nagy francia. Pokoli udvariassággal ezt válaszolta:

- Igen, óh igen. A miniszterelnökre föltétlenül reászavazok. De ha közben a köztársasági elnök pályáznék, ez esetben, és csak ez esetben nem.

Amiből, kérem, az következik, hogy a cudar politika rajta ül mindenen. Az irodalmon is. És Veigelsberg Leót megkövezték bár, bizony kultúrválságot jelent a mi magyar politikai felfordulásunk. Leesnek az európai szépség-flastromok mongol arcunkról, s miközben Ibsen nemzetével hasonlítgatjuk magunkat össze, szállítjuk Európának és a szellemi életnek Papp Zoltán urat és társait.

Jó, jó. Nincs ám messze az idő, mikor Bartha Miklós szabja meg, ki írhat újságba. Talán Rátkay László lesz a dalrendőrfőnök, s Gracza György igazítja a történetírást. A győzedelmes politika az úr. A múlt hetekben Zichy Géza gróf úr zenedarabjáról a koalíció megállapította, hogy remekmű. Kossuth Ferenc ezt levélben adta ki. Ezután már így lesz.

Vucskics Gyula úr, vagy Móricz Palya Debrecenben ezekután őrömmel sütnék ki, hogy így gondolkozik egy nemzetével érezni [nem] tudó kozmopolita. Sőt zsidó. De baj van a dologban. Éppen a nagyváradi káptalan írásai tanúsítják, hogy e sorokat író csekély ember egyszerűen büdösen régi magyar. Rettenetesen fajmagyar. Szinte Ond vezértől származik. Ez fontos. Ezt meg kell ám esetenként írni, mert az igazságot csak az próbálhatja ez országban kimondani, aki kiállja a köröm, azaz őspróbát.

Nos, most már duguljanak be minden nyugtalan vénák. Kiss József írjon helyretyutyos verseket. Bródy Sándor csatlakozzék a Pósa-asztalhoz. A ki meg nem javul, s meg nem hígul, az hazaáruló. A koalíció nevében alkudjuk le a lelkünket, legyünk pósalajosok, vagy nem tudom én mik. Mindenesetre ne emelkedjék magasabbra a magyar lélek, mint amilyen magasra Pozsgay Miklós tud köpni.

Nagyon őszinte legyek? E kis írás ötletét voltaképpen magánügy adta. A Tiszántúl fogta magát, s kitüntető megszagolásával annak, hogy én Nagyváradon vagyok, gorombán kicsúfolja egy szegény kis versemet, mely csakugyan úgy van írva, mintha nem Lampérth Géza írta volna. Nem magától teszi. Figyelemből. Kolozsvári lapból veszi át talán, Kolozsvárott piszkolták le a Királyidilleket, mielőtt ismerték volna. Avagy debreceni Móricz Palya úr kis lapjától, Móricz Palya úr védte volt meg Kinizsit Vázsonyi Vilmossal szemben. Az én kis versemben, mely egyébként egy Rimbaud-vershez, vagy Verlaine-vershez képest érthetőségben valóságos tanácsi előterjesztés, véres húskapcsokról van szó, s Móricz Palya, a ki tudomásom szerint mészároslegénynek indult, ettől megborzad. No, nem baj.

Higgyék el Vucskics és Móricz urak, hogy nem mulatságos dolog ebben az országban komoly lelki törekvésekkel élni. Meglátnák ők, ha nekik olyan kritikusaik volnának, mint - ők.

Mindegy. Félműveltek társadalmában élünk. Voltaképpen kázust sem kellene csinálni az ostobaságból, mert az természetes. Vigasztalhatja magát az ember az arabus közmondással. Arra a pálmára hajigálnak, amelyen gyümölcs van. Csak érdekes dolog, hogy ha én mint ember szabadgondolkozó, papfaló, vagy nem tudom mi, nem tetszettem, s nem tetszem a Tiszántúlnak, szegény verseimnek áll, a mikhez nem is érthet.

Ez a koalíciós levegő. Az új világ. Az inkvizítori. A fölszabadult Ázsia. Mikor jámbor versek is nyugtalanítják a nyugtalansághoz nem szokott, míveletlen idegrendszereket.

Annyi hasznom volt az egész ügyből, hogy egy-két ember talán megdöbben a mementótól. Mert ez mementó. A szellemi életre is reáfeküsznek - a kanászok.

Mikor aztán Björnson lapja, a párizsi Courrier Européen figyelmezteti Magyarországot, hogy a művelt Nyugat nem elégszik meg avval, ha neki a magyar faj a piros-fehér-zöld őrületen kívül egyebet nem szállít, a Budapesti Hírlapék méltatlankodva zokognak, Pozsgay Miklós búsan köp, a Tiszántúl pápai áldást kér, Móricz Palya két literrel több homoki vinkót iszik, s a koalíciós Hunnia általában lázong.

Nagyhangú s kevés tekervényes agyvelejű urak: Norvégiának Ibsene van, Björnsona, s egy sereg óriása. Mi nekünk és Afganisztánnak nincs.

Csak tessék dokumentálni, hogy csakugyan puszta vagyunk. A Puszta. Végre is összefognak az intelligensek. Mert a magyar Norvégia őket detronizálta.

Egy kis vers és egy kis gorombaság ötletéből sok volna ez. De nem azért, nem csak azért, íródott. Végre is a gorombaság egy formája a vélemény manifesztációjának. E kis ügy egy nagy ügyre vet fényt. Nemcsak anyagilag, de lelkileg is pőrére szegényedünk, ha az üres handabandázók maradnak itt az urak. Pardon, csak félszegen lehet mondani: az Urak.

Szabadság 1905. július 2.

Ady Endre

122. BRÓDY SÁNDOR TRAGÉDIÁJA

Bródy Sándor, színes, pompás lelkű mestere az új magyar szépirodalomnak - Bécsből jön a hír - átlőtt mellel, fájdalomban zihálva fekszik az Allgemeines Krankenhausban, szegény, kínlódó betegek szomorú kaszárnyájában. Az árnyas, sűrűséges Schottwiesben, közelében a zajos Semmeringnek, Bródy Sándor fegyvert fogott maga ellen. Véresen, aléltan Bécsbe hozták. Most morfium-tű élesztgeti a testét. És nagyon-nagyon elszorult szívvel, remegve riadunk föl minden telefoncsöngetésre: vajon nem az ő szép élete végét, gyászos leszámolásának beteljesülését fogja jelenteni nekünk.

A széplitteratúrában természetes, vér-a-vérből fia a legújabb magyar társadalomnak Bródy Sándor. Igaz szólaltatója, jellegzetes művészlelke. Utána vágtattunk tűzzel, gyönyörűen, naivan Európának. Különösen a nyolcvanas években volt legerősebb a nemzeti intelligencia egy kiválasztott kis részében, mesésen szilárd az az illúzió, hogy mi már a Nyugatnak élünk. Ennek a korszaknak meg kellett hoznia a szépirodalomban is a maga kifejezőjét. Ennek látjuk mi Bródy Sándort. A hevesi televénynek minden csíragazdagsága benne van az ő lelkében. Magyar, ha ezerszer is akartak ellene bizonyítani. Nagyon magyar, s olyan magyar, ki bízó, hatalmas lelkével nem tudta, s nem akarta ismerni azokat az árkokat, melyek küzdelmes századokban elsáncolták a magyar géniuszt a boldogan fejlődő, nyugati nemzet géniuszoktól.

Volt ez fátuma már magyar politikusnak, művésznek, gondolkozónak is a legújabb időkben. Ha a fátumot szaglássza valaki, talán ez a Bródy Sándor fátuma.

Nagy nyugtalanságát, temperamentumának szertelenségét, magahajszolását, élésben, írásban ez érteti.

Nagy egyéniség, nagy művészlélek, izzó író-szenvedelem. De ha még csodálatosabb lett volna az ő ereje, akkor is megtörik. Érezte, magyarázta ő maga ezt sok írásában. A magyar társadalom nagy Nyugatra-lendülése ingamozgás volt csak. Sok lelket zuhantatott ez meg az új Magyarország fiai, türelmetlen, előretörekedő fiai között. Fájdalmasan érthető, ha lelki egyensúlyát elvette Bródy Sándornak is, aki ennek az interregnáló korszaknak csakugyan prototipikus írója, nagy hibáinak is képviselője. Az önáltatás semmiben sem sikerült. A példa mutatja: a politikában sem. Még kevésbé az irodalomban. Intellektuális kultúránk alig valami, irodalmi életünk szegény és szomorú. És nem mindenkinek adatik meg könnyen kibírni a lehetetlenség konstatálását. Bródy Sándor az életet magáért az életért is szerette. Erős volt, szép, daliás és nagy fantáziájú. Lehet, hogy az ember nagyon sokat követelt kárpótlásul azért, amit a művész, az író nem kaphatott meg. A szomorú valóság az, hogy elébe kívánt menni a halálnak Bródy Sándor, s gyötrelmes magunknak is minden magyarázgatás, filozofálás. Kifáradt, és meghalni vágyott.

Fantáziájával, érdekes, erős egyéniségével, új, színes, buja, szemléletes írásművészetével, elragadó szertelenségével új jelenség volt ő mindenképpen, mikor az irodalomban föllépett. Szeretetreméltó volt mint ember, s hamar elismert vezére lett, s maradt az író fiataloknak, becézett írója a lelkével, idegrendszerével, szenzibilitásával Nyugathoz idomultabb magyar publikumnak.

A magában bízó, az élet nagyszerűségét hirdető s mámorát szürcsölő, még nagy, szép álmokkal terhes lelkű poéta - mert az néhány év óta jövő, egyre jövő, sokasodó árnyakkal küzdött. A daliás ember lelkét sűrűen reszkettette meg a halál üzenete. Kétségek jöttek, majd képzelések. Barátainak, övéinek testi bajokról panaszolt. Aztán lelki sebesülések jöttek, minket mind érzékenyebben fogadott. Lábbadozóan, kórágyról kelten, szomorúan, de mosolyogva mondta öt hónap előtt annak, ki e sorokat most megrendülten írja:

- Az Élet? Minden mindegy. Az a fő, hogy szépen vágjuk keresztül magunkat rajta. Viharozva, elszántan szökjünk ki belőle…

Ezt akarta a Semmeringen. Higgyük, hogy nem sikerült neki. Visszahozza nekünk még nagy álmait és szándokait. A magyar közönségnek, a magyar irodalomnak.

Budapesti Napló 1905. július 5.

123. MISTER VOOD MONOLÓGJA

(Egy páduai hotelszoba balkonján kissé bolondos úri ember bámulja a csillagos eget, s a következő megbeszélést folytatja önmagával.)

Cher Jacques, valld csak be, hogy Miklós testvéred helyén nem szeretnél lenni. Sőt menj tovább, óh Jacques. Valld be, hogy téged szörnyű kiábrándulás ért. Egyszerűen nincs kedved most már császárnak lenni. Igaz, hogy a Szahara növekszik. Tudósok állítják, hogy Afrika kezd száradni ott is, ahol nedves. De neked, Jacques, már nincs kedved az imperátorsághoz. Ugy-e? Nem az akadályok rémítenek, Jacques. Te francia vagy. Majdnem gascogne-i. De megszólalt benned ama vér, mely cukorgyártással gyűjtötte a milliókat. Egyszerűen nem fizeti ki magát az egész dolog. Megbolondult a Föld, e vén bolygó. Mondd, Jacques, hogy éreznéd magadat, ha

most már trónon ülnél, s észrevennéd, hogy a trónt fűteni akarják bombával. Avagy jönne a szaharai Patyomkin hajó, s összelövetné a kikötővárosodat? Hátha az oázisok storthingja máról holnapra kiadná az útleveled? Úgy inganak a trónok, mintha meredekhez állított hintaszékek volnának. És te most akarnál császár lenni, óh Jacques? Légy eszednél. Azaz már eszednél is vagy. Az uralkodói pálya lejárta magát, miként például ma már nincs szükség sólyomra a vadászatoknál. Viszont igaz, hogy Lebaudy már nem lehet az, aki egyszer I. Jakab volt. Mi lehet hát egy sok milliójú francia, aki már Lebaudy is volt, s császár is? Sarkutazó? Poéta? Jockey? Szent Ilona-i száműzött? Megvan. Angol. Ezt sem csinálhatja utánam még egy francia. Én úgy hiszem. hogy ha minden fejedelmet sorra elcsapnak, valamennyi ezt fogja tenni. Sietek, míg törvényt nem alkot Anglia, hogy száműzött fejedelmeknek nem ad polgárjogot.

(És önök olvashatják a lapokban, hogy Lebaudy letette a császári jogart s a Lebaudy nevet. Angollá vedlett. Beszélni sem akar más nyelven. Bizony nem olyan bolondos ez a francia legény, mint sokan vélik. Pojáca. De pompásabban még senki sem karikírozta a földi uralkodókat s azok jövendő sorsát.

Budapesti Napló 1905. július 5.

Lellei.

124. ALTENTEILER APÓ

Életetek keresztjét bárcsak úgy tudnátok hurcolni, miként hurcolta Altenteiler apó, ki élt messze Marienburgban. Élt kilencven esztendőt józan szomorúságban. Fogtok-e ti kilencven esztendőt élni? Én nem hiszem. Nem élnek már ezután az emberek kilencven esztendeig. Brómot szednek a havasi pakulárok, és sokasodnak a húszesztendős életuntak. Mióta a humanizmus szent jegyében élünk, nagyon szenved a szegény emberlény. Hejretyutyutyuzhatnak srófolt jókedvükbe némely furcsa neopaganusok, a rózsafüzéres banyákén kívül nincs ma élet, melyet csőd ne fenyegetne. Már az Egyház sem tud butákká és tűrőkké tenni, csupán keveseket. Élünk, s egyszer csak megütközünk azon, hogy élünk. Miért? Nincs olyan kezdetleges élet ma már, melybe bele ne zúgna Hamlet kérdése.

Altenteiler apó porosz volt. Protestáns bizonyosan. Nyárspolgár, amilyen kevés akad. Az életet nem is akarta másképpen látni, mint az iskolamestere tanította. Az ember megnőL. Kikeres egy erényes és pénzes leányt. Folytatja az apja seftjét. Anyagot szállít a porosz hadsereg legénységének. Aztán él az anyóval ősz tisztességben. Megéri az unokái lakodalmát, s meghal őszi fényes, kedves délutánon. Elalszik. Porosz polgárok ezt cselekszik. A császár is ezt várja tőlük.

És teltek az évek. Egy, tíz, huszonöt, negyven, ötven, hatvan, hetven. Hetven éve élt már együtt Altenteiler anyóval Altenteiler apó. Már talán a dédunokáik is megházasodtak. De Altenteiler apó valahogy szomorú volt mindig. Nem tudta, miért. Hát miért. A vagyon gyarapodott. Anyó, míg ifjú volt, nem volt csúnyább, mint a német kedves polgárnő úgy általában. Később hű, spóroló, dolgos. Most nemes matróna. A gyerekek is sokasodtak. És Altenteiler apó szégyellte magát, hogy ő nem boldog.

És a család nagy ünnepre készült. Apó és anyó gyémántlakodalmára. Rokonok, ismerősök hetek óta csak erről beszéltek. Be szép dolog, be megható. Altenteiler apó gondolkozni kezdett. És ekkor eszébe jutott, hogy miért volt ő egy kicsit szomorú egész életében. Hetven évvel ezelőtt egy kis hibát csinált. Nem kellett volna elvennie azt az asszonyt, akivel most

gyémántlakodalmát fogja ülni. Eltévesztette az életét. Ezt most belátta. És agyonlőtte magát Altenteiler apó.

Imádkozzatok a nagy világ-értelmetlenséghez, hogy Altenteiler apó sorsa legyen véletek. Hetven év múlva jusson eszetekbe, hogy kár volt elvenni Altenteiler anyót. Hetven év múlva lássátok be, hogy minden szamárság, amire a maga kis életét ráteszi az ember. Az ember. Az úgynevezett homo sapiens. Szegény, szegény -ember!…

Budapesti Napló 1905. július 6.

A. E.

125. A HAZAFISÁG REVÍZIÓJA

Csakugyan él az a tendencia, amelyről Beöthy Zsolt mondott panaszt a pécsi tanárgyűlésen? A hazafiság revízióját csakugyan sürgeti már egy-két magyar tanár? Áldja meg őket a magyarok istene. Bátor és nemes férfiak ők, ha vannak. Hallom a nagyváradi jogászok üvöltését, amellyel egyszer Vázsonyi Vilmost fogadták, aki Debrecenben azt merte mondani, hogy a történelmet ma még úgy tanítják az iskolában, hogy kultúrbestiákat nevelnek belőlünk. Kecskeméti Győző kurucbrigádját látom. És emlékezem, milyen fájdalom ért, mikor először sejtettem meg, hogy hogy hazudoztak nékem sok-sok esztendőkig tiszteletreméltó tanár-emberek. Shakespeare az angol Csiky Gergely. Bizonyisten ilyeneket mondtak. Magyarország Atlaszhegy, mely a világot tartja. És aki a hazát fohászkodva és sokat emlegeti, az mintaember. Tudós, politikus, költő, jellem, polgár és a többi értéke: a szép fohászkodás a hazáról. Mint azt nessipálék tették, s teszik. Hogy is megölnek bennünket a haza nevében. Betapasztják szemeinket, s bevattázzák füleinket. Extra Hungariam non est vita. Nem tréfa, és nem közmondás. A haza nevében bedugaszolt lelkű embereket adnak a szegény hazának.

Hát végre akadnak tanáremberek, kik e nagy bűnt megbélyegzik. Van-e abból haszna a hazának; ha szűk látókörű embereket nevelnek neki? Olyan egyszerű e dolog. Az ember sírni szeretne dühében, hogy ez - kényes kérdés. Nem a hazafiság revíziójáról van szó, habár a frázis ügyes. Arról van szó, hogy a csámpás, elfogult, kártékony hazafiság-magyarázat helyébe jöjjön már az igazi magyarázat. És az igazi hazafiasság. Jöjjenek a szabad, messzelátó, büszke szemek, a halló fülek, az értő és hasonlító elmék. Ne ordítsuk mindig a hazát, de szeressük, s legyünk számára olyan értékesek, olyan jók, amilyenek csak lehetnek e nagyszerű, világosodó korszakban fejlett kultúremberek. Egy statisztikus bebizonyította, hogy minél kisebb és elmaradtabb egy ország, annál hosszabb a nemzeti himnusza. Andorra köztársaságé vagy negyven strófából áll. A tibetiek, mikor nemzeti dalukat el akarják énekelni, tíz napig alig pihennek valamit. Kultúrországban az emberek nem énekelnek folyton a hazáról, s a haza igen boldog.

Egy francia revü, talán a Memoriale magyar dolgokról írván azt kérdi, hiszi-e Magyarország, hogy az ő földjén a fejlődésnek más törvényei vannak, mint máshol. Szamár kérdés. Szamár gúny. Nem vagyunk olyan feketék, mint az ördögök. És a vak nem látja, hogy öldöklődnek végre már nálunk is a százados babonák.

Valamire emlékezem. A múlt évben egy francia liceum évzáró ünnepén voltam. A liceum igazgatója búcsúztatta a diáksereget. Az isten, király, haza nem volt benne ebben a beszédben, de istenesebb, királyibb és hazafiasabb beszédet nem hallottam soha. Egy művelt társadalom gyermeke a huszadik században miként hevüljön, éljen, dolgozzon: ezt tanította a beszéd. Föl, föl a kultúra csúcsaira s közben törölgessük egymás könnyeit.

Óh be szép is lesz, mikor a magyar ifjúságot ilyen beszédekkel eresztik majd haza vakációra. Mert bizonyos, hogy így lesz. A hazafiság revíziója elérkezik hozzánk is. Milyen keveset fogunk akkor a hazáról beszélni. Milyen bátran fogjuk magunkat hasonlítgatni. Milyen elfogulatlanok, műveltek, világjárók, dolgosak s magyarok fogunk lenni. Ugye? Jaj volna, ha nem hinnők ezt így…

Budapesti Napló 1905. július 7.

Lellei.

126. ULTIMÁTUM

Pobjedonoszcevtől nem rettegnének Berlinben. Kuropatkin is megjelenhetne ott, ha más dolga nem volna. Aki csak kedves a cárnak, kedves volna Vilmos Bülowjának is. A német nép erkölcseit csak a Jean Jaurèsektől félti a császár. Déroulède-nak inkább megengednék, hogy szóljon Berlin népéhez, mint Jean Jaurès-nak. Kedvesebb a császár füleinek az *à Berlin!* dühös ordítása is, mint az a rettenetes ige, hogy egymás testvérei minden népek. Jean Jaurès nem mondhatja el Berlinben, hogy a háború nem a népeké. Hogy a hadsereg az emberiség boldogságának börtönőrserege. Hogy a zsarnokok vagy uralkodni vágyók uszítják egymásra a nemzeteket. Nem mondhatja el Jean Jaures, hogy elég volt már a vérből, az elnyomásból, a boldogtalanságból. Német testvéreinek nem mondhatja el Jean Jaures, hogy jog, kenyér, kultúra a népek álma. Nem a vér. Nem mondhatja el Jean Jaurès, hogy legyen úrrá már a szeretet a népek között. Nem engedi a császár.

Jean Jaurès otthon német bérenc. Megköpdösheti az utolsó nacionalista, csirkefogó is. A germanofóbia ellen küzd hosszú esztendők óta, a reváns őrület ellen a francia-német testvériségért. És mégis fél tőle a berlini cézár. Mert a császárokat nem érhetné rettenetesebb csapás annál, mint ha a népek egymást megértenék. Kell a császároknak a gyűlölködő népszenvedély, kell a császároknak a hadsereg és a háború. És felforgató az, aki békét hirdet. És százszor felforgató, aki az *Én Hadseregem*-et gondolatban is érinti.

Nagy szerencséjük a népeknek, hogy a cézároknak szinte törvényszerű bizonyossággal, mindig éppen idejében megy el a kis eszük. Napóleon után nem békülni akartak népeikkel a trónok urai, de valósággal őrjöngtek elnyomó-dühükben. Most inog a legnagyobb despotának, a cárnak a trónja. A világot hidegleléskénti rázza a vérszag undora. Sohse volt gyűlöltebb még hadsereg és háború. Erre az uralkodók prímjátékosa, kit mellesleg kiváló embernek is hirdetnek, a németek császára, kevésbé türtőzteti tirannusvérének esztelen lüktetését, mint valaha.

Jean Jaurès sohse szónokolt Moszkvában. Sem Pétervárott, sem Ogyesszában. A Patyomkint nem ő kormányozza. A felséges cárnak volt gondja arra, hogy a nemzeti gyűlölködés lángja ki ne aludjon. Ha nem szerzett háborút, gondoskodott más mulatságról. Lengyelek, finnek, lemészárolt zsidók, örmények s a többiek tanúskodhatnak róla. Hadseregét is becézte úgy az orosz cár, mint Vilmos császár. A fölforgatók ellen volt neki Szibériája. És mégis, mikor Berlinből jön a hír, hogy Jean Jauresnak nem szabad Németország földjére lépni, hírek jönnek Oroszországból is. A vér, a szörnyűség hírei között is szenzációsak. Az orosz hadsereg, az Én Hadseregem, ultimátumot intézett a Hadúrhoz: vagy adjon szabadságot, vagy indul a cár ellen. Ez az egyik hír. A másik úgy szól, hogy a cár leszerelteti haditengerészetét, mert az Én Haditengerészetem már meg is előzte az Én Hadseregemet. A cár szeretne kezet csókolni Togónak. Mert Csuzimánál segített a leszerelésben, s most mégis kevesebb lázadó hajótól kell tartania a cárnak. Az üzemben levő História, mely mindennap új ajándékot gyárt a ma élő

emberiségnek, ilyet még talán nem is produkált. Róma cézárjai a föllázadt légiók ellen megnyerhették a népet. A mai cézárok a nép ellen tartják a hadsereget s íme a hadsereg is - nép.

És ezeket ne látná Vilmos császár? Ne értené? És ne látnák, ne értenék ezt minden uralkodók? A népek maguknak akarnak élni. Egymás közt szeretetben. Szabadságban, jómódban és kultúrában. És nincs ma már Én Hadseregem, Én Haditengerészetem. Mintha a néphadsereg félig elkészült volna önmagától. A felforgatóktól védekezni nem lehet. Az idők törvénye úgy hozta magával, hogy minden emberben egy felforgató él. Még talán Vilmos császárban is. Sőt ő benne okvetlenül.

Jean Jaurès-t nyakon csíphetnék a határon a német zsandárok. De hogy csípik nyakon azt a vágyat, mely milliók szívében lángol már elolthatatlanul? Hogy csípik nyakon a Jean Jaurèsek igazságait? Meddig marad a hadsereg az Én Hadseregem, mely nekiszegeződhetik e vágyaknak? Az orosz hadsereg ultimátumot küld a Hadúrnak. A História ultimátumot küld az uralkodóknak.

Budapesti Napló 1905. június 8.

(A).

127. AKITŐL BERLINBEN FÉLNEK

Anglia úgy egy rövid évvel ezelőtt új nagykövetet küldött Párizsba. Sir Francis Bertiet, ki nagyon kiváló angol gentleman, s mellékesen nagyszerű diplomata. Sir Francis Bertiet alaposan kitanították, mielőtt a Szajnához ért volna. Egy osztrák diplomata okvetlenül beleőrülne, ha őt olyan tanácsokkal látnák el, mint Edvárd király s az ő külügyminisztere az ő diplomatájukat. Mindenekelőtt azt kötötték Sir Francis Bertie lelkére, hogy majd ott Párizsban ne előkelősködjék. A Saint Germain zárt társaságait hagyja a többi, finnyás, kékvérű diplomatának. Párizsban ma már csak a Bourget regényekben s a turfon számítanak a született arisztokraták. Járjon inkább az uralmon immár osztozkodó bourgeoisie és proletárság köreibe a nagykövet úr, s ha véletlenül Jaurès-szel összebarátkozik, ezt többre becsüli Anglia, mint Szent Lajos óta az összes halott és eleven előkelőket.

Anglia ismeri ezt a kis földbolygót keresztül kasul, s ő tudja nagyon jól, hogy Párizs megér egy misét, egy kis hozzádörgölődzést a néphez és tudja nagyon jól, hogy kicsoda Jaurès, akitől most megrettent Vilmos császár, akinek nem volt szabad Berlinbe mennie, s akit, holnap, vasárnap, Párizzsal együtt tüntetve ünnepelnek Párizsba utazó német szocialista vezérek.

Nem Millerand-féle egyéniség. Újabb, erőszakosabb, félelmesebb, habár nem látnák meg benne a szocialistát azok, akik Bokányi Dezsőn vagy Csizmadia Sándoron tanulmányozták a szocialista vezérek természetrajzát. Vértanú-hajlamai éppen nincsenek. Úr volt Combes és Loubet fölött. Maga volt az akarat. Imádja a hatalmat, mint egy valamikori babiloni király. De miniszter talán semmiért sem lett volna. Ő más hatalmat imád. A kormányzóét, az újságíróét, a tömegvezérét együtt rang és felelősség nélkül.

Ez a legjobb szó: félelmes ember. Millerand-nál sokkal erősebb, mert Millerand még szíve gyökereivel belefogódzkodik a legraffináltabban élő, módos polgárság lelki életébe. Millerand művészlélek egy kicsit. Parfümös szalónokban jól érzi magát, s nem tagadja. Okvetlenül szereti Baudalaire-t. Ő *athéni*. Nincs ennél nagyobb bűn a Jaures szemében. Hogy tudja ez az ember gyilkolni azokat, kik esztétikával próbálnak a szocializmus ellen érvelni!… Hallottam népgyűléseken szónokolni, lestem minden írását, s minden írást, amit róla írtak. Ez az ember a

fölfegyverkezett, izmos, gőgös proletár, ha megissza is a pezsgőt, s ha jobban is szeret remise-kocsin járni, mint omnibuszon.

És emellett nem is forradalmár. Az orthodoxok gyűlölik, még amikor ölelkeznek is vele. Ha Párizst újra a kommün fenyegetné, Jaurès fojtaná el. Véresen, kegyetlenül. Übermensch, evolucionista, zsarnok, népbarát - egyszerre. Előtípusa az új világ cselekvő személyének, mely új világ jönni fog, ha a negyedik rend beveszi az utolsó bástyákat. Jean Jaures előre igazolja azokat, akik a negyedik rend harcát nem világmegváltásnak, de éppen olyan osztályharcnak tartják, mint volt a harmadik rendé. Elnyomottak lesznek még azután is. Jogokért küzdők.

Hanem kiváló ember. Büszke lehet rá minden nemzetek szociáldemokráciája. Mai műveltségünk szerint szinte analfabéta. Igazán nem esztétikus lény. Altruizmusból is csak mértékkel van benne. Ő harcra rendelt emberlény, s ilyenként felszerelt. Lám a szocialista anathéma ellenére még párbajt is vívott nemrégiben Déroulede-dal. Erőszakos, erős, önző, ravasz. Ha külföldről valaki bekandít Franciaországba politikus szemmel, s keres valakit, őt keresi először. Anglia ezt már régen tudja. Úgy látszik, Vilmos császár is. Persze Vilmos császár a maga módján.

Bülow ide, Bülow oda, Jean Jaurès belekotorász legalább is úgy a világhistória dolgába, mint egy német kancellár.

Budapesti Napló 1905. július 9.

A. E.

128. A LESZERELT KÖZTÁRSASÁG

Ha Ogyesszához közelebb van Fiume vagy Trieszt?… Gondolatnak is rettenetes. Beevez szegény Patyomkin. És hétszázötven akasztófa várja a parton. A nemzetközi udvariasságnak mi vagyunk a finom művészei. Mi persze hogy kiadtuk volna a véres lázadókat. De sőt megspóroltuk volna a szegény orosz kincstárnak a szállítás díját. Magunk csináltuk volna meg az ekzekúciót.

És Cantacuzene? A szép nevű román miniszterelnök? Ezt mondja:

- Románia a világ egyetlen államának sem lesz hóhéra. Nekünk csak a humanizmus parancsol. A szabadság adott nekünk életet. Mi hűtlenek nem lehetünk a szabadsághoz. Patyomkin emberei, Romániában szabadok vagytok.

Hát csakugyan Keletről kapunk ezután minden szép igét és tettet? Ezeket a szavakat elmondhatta volna-e Goluchowsky?

…Csak éppen a román királyné ne lett volna kíváncsi a Patyomkin vezéreire…

*

Sinajában, szép Sinajában, királyi villa szalónjának ajtaját inasok tárják fel s jelentik Románia királynéjának:

- A Patyomkin vezérei.

Belépnek ők, kik hárman vannak. Vérszennyes ruhájukat az előbb váltották föl. Carmen Sylva öreg, de kényes idegei boldog, hirtelen zenebonába törnek. Hát itt vannak.

- Konzulai vagyunk Patyomkin köztársaságnak, királyné. Köztársaságunk addig sem élt, mint a lengyeleké. Az orosz despotizmus szüli, és fölfalja a respublikákat. Mi mégis konzulok

vagyunk, maradunk. Konzulok a száműzetésben. A legújabb világ trónkövetelői. Egyelőre ki gépész lesz köztünk, ki zsákhordó. A Patyomkint viszik a cárnak, s mi nagyon fáradtak vagyunk.

Erzsébet királyasszony kéjesen, álmodozva nézi, nézi a hármat.Ráncos, finom orrocskájának falai remegnek.

- Öltek? Sokat öltek?

- Sokat.

És Carmen Sylva még e nyáron Sinajában mesét fog írni a Patyomkinről. Vagy pláne opera-librettót.

Boldogok a királyi írónők. Ők villájukba rendelhetik a legszebb, legborzalmasabb sujet-ket. Szerencse, hogy a cár nem író. Vagy hátha éppen az? Hátha témák céljából rendezi mindazt, ami most birodalmában lángol?

*

Mikor a föld megindul, rossz dolguk van a művészeknek. Mit tudnak ők olyan hangosat, beszédeset, nagyot teremteni, mint a történelem. Miklós cár ma a világ első írója. Senki sem gyűlölheti őt úgy, mint a lelke mélyén Gorkij. Nem tud a drámáival konkurrálni. A cselekvő emberek nem hiába olyan gőgösek minden álmodók fölött. Carmen Sylva műveibe régen becsomagolták az utolsó sajtot, mikor még tanítani fogják Cantacuzene nagyszerű pózát, büszke igéit a román nebulóknak. És ki tudja? Nemsokára vajon nem azért kapják-e meg Besszarábiát a románok, mert Brutust játszották Caezárral szemben? Nagy omlások következhetnek közel időben, s boldogok a nemzetek, melyek okosan tudnak strébereskedni.

Budapesti Napló 1905. július 11.

Lellei.

129. NAGELMACKERS GYÖRGY

Meghalt Nagelmackers György. Csodálatosan nem a Pullman kocsi altató hintázó ágyában, holott a stílus így kívánta volna. Villepreux-ben halt meg, elegáns villában, csöndes, nagy szobában. A vasúti hálókocsiknak ő volt az alapítója, és aki holnap a maga déjeuner-jét s diner-jét étkezőkocsiban fogyasztja el, s mikor a vonat berohan az alkonyatba, pihenni indul a hálókocsi felé, egy kicsi megilletődést ne sajnáljon a villepreux-i halott embertől.

Novemberben láttam Monte Carlóban. A côte d'azur rapide, Európa leggyorsabb vonata, először száguldott ki a ködös Párizsból, s robogott Napfényország felé, a Riviérára. Ez a vonat is az ő ideája volt. Ez a villámszekér, mely úgy vágtat át az éjszakán, hogy a boldog gazdagokat kék tenger, virágerdő és sugárözön világába röpítse, mint a tüzes vágyakozás. Újságírók jöttek az első vonattal. Bankett volt Nizzában, Monte Carlóban. Blanc úr rakott dús asztalánál azután toszthoz állott föl Nagelmackers György.

Nagy orátor nem volt. Ki is várt tőle elokvenciát? Egy nagy szatócstól. Mit is lehetne arról beszélni, hogy tizennyolc óra helyett alig tizennégy óra alatt röpülhet Párizsból Mentonba a pénz és idő boldog fecsérlője? Szalonban, hálókocsiban, étkezőkocsiban?

És amit Nagelmackers mondott, vers volt. Poétává csúcsosodik minden kiválóság. A zseniális műtrágyagyáros is poéta. Poéta volt Nagelmackers is.

Elmondta, hogy kinevették, Amerikában is kinevették, mikor legénykorral, legénybátorsággal zaklatta a vasútigazgatókat kocsiéttermeinek, kocsi-hálószobáinak új tervével. Mennyi küzdés, kételkedés, reménytelenség után kapott egy kis meghallgatást. Mert a világ nemcsak a messiásokhoz kegyetlen, de az ügyes kalmárokhoz is. Vajon milyen sorsa lehetett annak az ismeretlen ősnek, aki a kétszer kettőt új szóval mondta ki? Bizonyosan rosszabb, mint a Nagelmackersé, e zseniális belgáé. Ő neki hamarabb adott igazat az idő, mint a testetlen eszmék messiásainak. Fogy a távolság. Az emberek benyüzsgik az egész földgolyót. Új és új gyorsaságú kerekek kattognak bele a legszűzebb vidékek csöndjébe is. És rohan velünk egész modern elpuhultságunk. A francia konyha, a szecessziós szalón, a ruganyos ágy, a könyvtár is, ha kell. Sőt az imazsámolyt is viszi gúnyos prüsszögéssel egyik-másik repülő avenue. A szibériai vasúton kápolnák is vannak.

Erről beszélt Monte Carlóban Nagelmackers. És hogy ki látja e haladás, ez igazi haladás végállomását? Erről beszélt egy poétának szent lázával és önérzetével. Sok sok milliónak megszerzett gyönyörűségében, s habzó, nemes pezsgővel a pohárban.

Mi nevethetünk ma már. Micsoda nagy dolog is, hogy aludni lehet a vonaton s enni, ha éhezünk? Pedig ez a kis ötlet fölért egy új filozófiai rendszerrel. S ma már sejtjük, hogy öt millió messiásnak nem sikerült volna, ami okvetlenül sikerülni fog a jövőben ama sűrű értelmű, komplikált cselekvésnek, melynek neve: közlekedés. Ez csinálja meg az egy aklot, nem Róma, sem az eszperantó. Otthonos lesz az ember a földgolyón, s otthonos a vágyak félelmes rengetegében.

Akkor, mikor láttam, egy kicsit gyűlöltem is a gazdag, nagyon gazdag belgát, kinek udvaroltak az újságírók. A beszédje után irigyeltem és fölnéztem reá. Milyen nagyok is azok az emberek, kik a hálókocsit kapcsolják a primitív vonathoz, s evvel légióit lázítják fel az emberi igényeknek és törekvéseknek, a jámbor ideológusok mellett, kik ióta-problémáik mellett milliókat sem gyűjtenek, és elvéreznek.

A Nagelmackersek az élet megértői. Ők hízelegnek az életnek, s az élet minden kis udvariassági szolgálatot pazarul fizet nekik vissza…

Budapesti Napló 1905. július 12.

A. E.

130. A PÁPA DURCÁSKODIK

Párizsban ma még talán sokan szeretik az Egyházat s ama Petrus nevezetű zsidó halászember utódát, kire az Egyház, mint kőre építették. De a Forradalmat még többen szeretik Párizsban, s a szaturnáliákat is szeretik legalább is úgy, mint például a nagyböjti péntekeket. Vatikáni Pius sehogy sem akarja megtanulni az esztelen gallusok lélektanát. Ezer bocsánat: laguna-lelke van őszentségének. Egyszerű lélek Krisztus földi helytartója, s meghatóan emberi és őszinte kedély. Most például azt üzeni a köztársaságnak: ha te ütöd az én zsidómat, én is ütöm a te zsidódat. Az idén péntekre esik júliusnak nevezetes tizennegyedik napja, omlás napja a Bastille-nak s ujjongó ünnepe a Forradalomnak. A francia püspökök kérik ő szentségét, függessze föl e napon a pénteki böjtöt. Vatikáni Pius összeráncolja a homlokát: nem. Hogy is ne? A köztársaság a Forradalom nevében bőjtre szorítja az Egyházat? Akkor az Egyház meg bőjtöt ró a Forradalomra. Így gondolja ő szentsége.

Ennél a durcáskodásnál alig követett el nagyobb hibát a Vatikán. A legrendesebben gyónó francia Jacques is dühbe fog erre borulni. Hogy ő ne mulasson július nagy napján? Mit gondol

ő szentsége? A librepenseurök markukba nevethetnek. Hogy kezükre játszik a pápa, aki Rómából úgy látja, hogy Franciaország fele alázatos, bigott bretonokból áll, s a franciák jobban szeretik az Egyházat és a bőjtöt, mint a Forradalmat és a dáridót.

Pius pápa valósággal sietteti az új Forradalmat, mely egy kicsit bátortalan. A gallusok pogány életkedve már félig kimarta, alásüllyesztette a petruszi sziklának Gallián fekvő tömbjét. Még a szeparáció például nem mert kontra-ünnepeket csinálni, emberi, polgári ünnepeket a katolikus ünnepeknek. Az új pogányok egyfelől, az új nazarénusok, a szocialisták másfelől vívják az Egyházat. Még az ünnepeit is el akarják venni. Pius pápa fogja magát, s nekiront minden franciák ünnepének.

Már egy cifra esetet szemeinkkel láttunk. A klerikális lapok tüntető gyűlést hívtak össze a pápa mellett tavaly - Derby-vasárnapra. Bizonyisten hárman gyűltek össze a Madeleine-templom elé fehérszalagos gomblyukakkal. Mikor az embert kezdik nem szeretni, nem célszerű nagyon próbára tenni a szeretetet. Ha a pápa ilyen rekontrákat tud mondani, véglegesen elveszti a pártit. Az egyszeri magyar gazda jut eszünkbe. Irtó jégeső hullott gyönyörű dohánykertjére. Vad elkeseredésében karót fogott a gazda, s nekiesett paskolni a veszendő dohányt: - Lássuk, uramisten, mire megyünk ketten.

Budapesti Napló 1905. július 13.

A. E.

131. A MAGYAR KANADA

A XVII-ik század végén s hajnalán a Forradalom századának Franciaországában is könnyen halt éhen az ember. Hogy így mondjuk, egy kicsit furcsán: csak a francia Zselénski Róbertek találták akkoriban szépnek az életet a Lajosok birodalmában. Szegény franciák pedig búsan útrakeltek Amerikába. Akárcsak mintha XX-ik századbeli magyarok voltak volna. Pedig akkor még egy kicsivel viszontagságosabb volt az utazás. Dehát elmentek szegények. Kanadában sűrűsödtek kiváltképpen össze. Egy darabig kapcsok fogták őket a szent őshazához. A kapcsok széthulltak. Ma már idegen náció a kanadai francia. Utálja nagy Franciaországot. Pedig francia.

Ők francia érzéseikkel ott vesztegelnek XIV-ik és XV-ik Lajos korszakában. Úgy tudják, hogy Franciaországban csak a kiváltságos uraknak szabad jóllakni és lélekzeni. Egyébként jómódúak, ügyesek, amerikaiak. Ha tán franciaságukat egészen elfelejtik, kellemes és nagyszerű érzésekkel gondolnak a gloire isteni nemzetére. De megmaradtak - franciáknak. XIV-ik Lajos korának a nyelvét beszélik. A kis gyermekek Kanadában Catherine-nak, Catin-nak hívják a babát. Akik tudják, e szó mit jelent a mai franciaság argot-jában, megsejthetik, hol maradtak a kanadai franciák az európaiaktól. A kanadai franciák között még divat a sok gyerek. Morálisak, szinte bajorok a lelkeikben. Egy más fajta, mint a francia. Hiszen az európai francia fajta éppen azóta teljesen elváltozott. A Forradalom, Napóleon, Sedan s Dreyfus-ügy voltak azóta.

Utálja, nem érti a mai francia életet a kanadai francia, s Franciaország pusztulásáért imádkozik.

…Hogy miért ez a kis etnográfia? Mert Franciaország népét kezdi nagyon bántani, hogy saját vére úgy elfordult tőle. Pár nap múlva vagy kétszáz kanadai iparos és kereskedő érkezik Párizsba s Párizs olyan fogadásra készül, mint mikor az anya várja a régen nem látott fiút. Hogy vigyék vissza a hírt Kanadába, hogy szeretik Európában a régen elköltözötteket. Hogy

Franciaország egész erejével, szívével szeretné jóvá tenni a históriai bűnt, hogy valamikor francia embereknek el kellett hagyni francia hazájukat. És akik ismerik a viszonyokat, tudós, gondolkozó franciák, mosolyognak. Búsan mosolyognak. Nincs rá eset, hogy a kanadai franciák valaha még együtt tudjanak érezni őshazájukkal. Mert a fátum kegyetlen és igazságos.

De csak ezért oktalan dolog lett volna a kanadai franciákról írni. Más okból írtunk mi. Azért írtunk, hiszen nekünk is van egy magyar Kanadánk. Azt mondják, egy millió magyar él már Amerikában. És nő a számuk, nagyon nő. Nemsokára talán többen lesznek ők, mint mi idehaza… Tartsuk meg őket ott künt magyaroknak? Megtörténhetik ez is. Bár arra is szegények vagyunk, hogy itthon megvédjük a véreink magyarságát. De egy bizonyos. Elvesztettük őket. Életünket, lelkünket sohse fogják már azok érteni, akik oda éhesen, búsan, elszántan kimentek. Még ha meg is maradnak magyaroknak. A gloire népe, a hatalmas, a gazdag Franciaország nem tudta a fiait túl a tengeren megőrizni. Hogy tudnók mi? Valamikor azt a szózatot mondták e földön, meg kell bocsátanunk az apagyilkos magyaroknak is, óh mert nagyon kevesen vagyunk. Ma meg harminc millió magyarról álmodunk, de hordatjuk el őket hazulról, ki Amerikába, nehogy egy aratósztrájknál is aratóbb-sztrájkot csináljanak. A fátum lakoltatni fog bennünket a magyar Kanadáért. Megutálnak, meggyűlölnek ott kint saját véreink. S talán megérdemeljük. Mint megérdemli Franciaország, mely valamikor éppen úgy tűrte, hogy dögrovásra jussanak a gyermekei, mint mi.

Budapesti Napló 1905. július 14.

A. E.

132. BILLIÁRD-AKADÉMIA

Billiárd-akadémiát totalizatőrrel akar Budapestnek s az áhított pénzes idegeneknek adni egy vállalkozó hölgy. Adja meg neki az engedélyt ez a székes-fene főváros. Nagyon ideillenék ez institúció. Össze lehetne kapcsolni a hazai, csöndes ferblijáték bemutatásával. Így nemzeti karaktert nyerne. Úgyis elég szomorú, hogy hazánk legkonzerválóbb nemzeti elemei is az úgynevezett nemzeti kaszinóban például a szép, majdnem turáni ferbli helyett kozmopolita pókert, maquist és baccarat-t kezdenek játszani.

Az ember hirtelen nem is tudja, miért dühöngjön először. Mégis talán a mamlaszság bántja legjobban az embert. Az ötlettelenség. Még egymás becsapására sincsenek ideáink. Ideáink általában szűkösen támadnak. A jeles honleány is az idegenforgalom nevében kéri billiárd-Monte Carlójához az engedélyt. Bikaviadal, billiárd-akadémia és parlamentesdi játék. Körülbelül ennyi, amit az idegenekért ki tudtunk gondolni. Az ember olykor a Duna-partra téved, megittasul a nagy látványtól s halálra csodálkozza magát. Hogy nem tudták ezt elrontani? Elsikkasztani a Dunát. Leföldszínezni, s beépíteni ostoba kaszárnyákkal a budai hegyeket. Ez az egy maradt meg, a dunaparti spektákulum, amiről az idegeneknek szólhatnánk. Csoda, hogy megmaradt. Ha azok a tisztelt idegenek mind félbolond különcök volnának, akkor persze találnának itt látnivalót, szomorúan bolondosat, mást is. Miként Szenegálban is találhatnak. Az átkozott idegenek azonban szürke európaiak többnyire, akik Európát Kairóban, Bombayban, sőt Irkuckban sem engedik el. Tehát - nem jönnek el Budapestre. Ugy-e a bikaviadalra sem jöttek el? Ugy-e a Duna-ünnepélyre sem jöttek el? Már a parlamentesdi játékra sem fognak eljönni. A múltkor nekem elégedetlenül panaszkodott egy angol. Azt mondta, hogy Skóciában ismer egy pásztorembert, aki messzebb tud köpni, mint Pozsgay Miklós. Én nagyon félek, hogy a billiárd-akadémia kedvéért is mérsékelten fognak csődülni az idegenek. Az úgyne-

vezett művelt Nyugaton az emberek ma már ritkán dicsekednek avval, hogy törzsvendégek a billiárd-akadémiákon. Nálunk lehet hazafias pózba vágni magát mindenkinek. Sőt muszáj. Az a vállalkozó hölgy mindjárt szubvenciót is kérhetett volna a haza és az idegenforgalom nevében. Nagyon stílusos kérelem ez a kérelem. Több a tünetnél. Benne van az élhetetlenségünk, szegénységünk, mucsaiságunk, nyomorék pózolásunk, egész semmiségünk.

Budapesti Napló 1905. július 15.

Lellei.

133. KÉT BOURBON

Vagy igaz persze, vagy nem igaz. Az újságokban benne van. Don Jaime Bourbon herceg kesztyűt dobott egy magyar gavallérnak. A magyar gavallér fölvette a kesztyűt. Most történt, nem Róbert Károly idejében. Karlsbadban történt internacionális vendéglői publikum előtt. Aztán jött a bajvívás. Don Jaime Bourbon herceg nem jött el személyesen a kesztyűjéért. Tudniillik Don Jaime Bourbon herceg nem rendelkezik a maga életével. Isten kegyelméből ő még trónokat követel. És azt hiszi, a világ előbb-utóbb belátja, hogy a Bourbonoknak trónok kellenek. Most hiszi, Krisztus után 1905-ben. Szóval Jaime herceg eldobta a kesztyűt, de a magyar gavallér kardja elé nem vitte a maga fenséges bőrét. Egy másik magyar gavallér ment a kesztyűért. De ez már nem érdekel bennünket. Elintézett ügy.

Ismerünk egy másik Bourbont is. Don Alfonzo Bourbon herceget. Nagyon derék úr. Magyarországon sokan ismerik. Vidéki polgári szállodában beszéltünk egyszer mi is vele. Utazgat, agitál folyton ez a Bourbon. Életét arra szánta, hogy küzdjön a középkor egy buta nyavalyája, a párbaj ellen. Megbecsül minden munkatársat. Irtózik a vértől, mintha a véres Bourbonok eleven bűnbánata lenne.

A góthai almanach ismerői süssék ki milyen rokonok ők, Jaime és Alfonzo. Biztosan rokonok egy kicsit. Legalább anyai vagy nagyanyai véren. És a Bourbon nevet viselik mindaketten. Donok, sőt hercegek, királyiak.

Jaime herceg a valódibb Bourbon, természetesen. Áldottak legyenek a néhai forradalmárok. Ez az ember ha véletlenül uralkodnék, túltenne az összes Romanovokon. Alfonzo herceget pedig becsukattatná, mint gyógyíthatatlan őrültet.

De micsoda nagyszerű idők mégis ezek a mai idők. Micsoda nagyszerű erjedések, viharok, forradalmak folynak a lelkekben. A Bourbonok, két Bourbon közé olyan világ ékelődhetik, mint Jaime és Alfonzó közé. Még a Bourbonok lelkét sem kerülheti el az új idők belső, lelki forradalma, mely gyönyörű csodákat készít a jövendő emberiségnek.

Budapesti Napló 1905. július 16.

Pont.

134. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Sarah Bernhardt házassága

A világ már régen napirendre tért a csoda fölött. Beletörődött mindenki, hogy a természet megengedett magának egy rendkívüli tréfát. Már évszámképpen 2095-öt írtak az emberek és Sarah Bernhardt még mindig élt. Szobra már 80 évvel előbb állott a Comédie csarnokában. E szobron kívül csak Párizsban volt még vagy tíz szobra. Elavult az irodalom, melyet neve és élete támasztott. Sarah Bernhardt élt vígan. Nem tudott beszélni, nem tudott járni. De evett jó étvággyal. Naponként kikocsizott a Bois-ba. Ilyenkor mindig az a díszkíséret járt neki, ami a köztársaság elnökét illeti meg. Párizs ekkor a hetedik köztársaságnál tartott. A francia parlament törvényt hozott, hogy Sarah Bernhardt-nak minden teljesíthető kérését teljesíteni kell. Egy napon a kétszázhatvan éves Sarah Bernhardt megüzente a köztársaság elnökének, hogy látogassa meg. Az elnök sietett. Az újságok rendkívüli kiadásokban hívták fel a közönség figyelmét, hogy a nagy Sarah akar valamit. Vajon mit akarhat? A dicsőséges csontváz Csoda jelekkel érttette meg magát:

- Férjhez akarok menni.

- Kihez?

Sarah Bernhardt a balkeze hüvelykujját nyújtotta ki. Jobb keze mutatóujjával rámutatott az elnökre.

Az elnök nyomban eltávozott. Összehívta a kamarát és a szenátust. Elválasztatta magát a feleségétől. Másnap megtörtént a házasság. A nászlakomán Sarah Bernhardt becsípett. Elkezdte jelekkel magyarázni, hogy neki nem elég egy férj. Ő látta az arcképét a legcsinosabb szatírnak, akit tegnap a Bois-ban elfogtak a rendőrök. Ő ahhoz is nőül akar menni. Külön törvényhozási intézkedés kellett ismét, de a nagy Sarah megkapta a második férjet is. Pár hét alatt húsz férje volt Sarah Bernhardtnak. Köztük idősebb Dumas szobra is. Franciaországban pedig nagy volt az öröm. A köztársasági elnöknek elfeledték, hogy szerencsétlen háborúba sodorta Németországgal Franciaországot, a szatír amnesztiát és évi díjat kapott. A Dumas-szobornak megbocsátották, hogy rossz. Mikor pedig ez a sok házasság végre is sírba vitte a dicső csontvázcsodát, az özvegyen maradt férjek a nemzet özvegyei címet kapták.

II.

A nagy száműzött

A nagy száműzött táviratot kapott. Tudatták vele, hogy hazamehet. Szíve nacionalistái közt élhet, konspirálhat bátran. Többé nem száműzött.

Déroulède rettenetes haragra gyúlt s táviratot küldött:

- Csapdába nem megyek bele. Verseny tisztességtelen. A francia gloire nevében kérek további húsz évi száműzetést.

III.

A cár és a barátja

A cár már nem bízott senkiben. Félt a trónörököstől is, aki pedig talán el se múlt még egy esztendős. Ki tudja? Hátha ez is nihilista. Ekkor barátjára gondolt, a híres lyoni kuruzslóra, akivel együtt pár évvel ezelőtt olyan sikerülten idézték fel Nagy Péter cár szellemét. Addig is bezárkózott egy pincébe.

A lyoni tudós vonatra ült. Sietett. Tudta, hogy a cár mellett egy élőlény sincs. És nem is férkőzhet hozzá senki. Neki sietni kell. Enni sem akart az úton. De Szentpétervár előtt megéhezett. Bement az étkezőkocsiba, s evett. Valami különös íze volt az ételeknek. De éhes volt, evett. Megérkezett. A levélben kapott titkos instrukciók szerint kopogott a szörnyű vasajtón, mely a cár rejtőzőhelyére nyílott. Vagy tíz ajtót nyitogatva jött elé a cár. Az ajtókat visszacsukogatták, s mentek le-le a lépcsőn. Ebben a pillanatban szörnyű robbanás. A lyoni tudós és a cár darabokban repülnek szét a földalatti üregben. A szerencsétlen lyoni tudóssal dinamitot etettek a vasúton.

Budapesti Napló 1905. július 16.

A.

135. KÖLTŐKIRÁLYBÓL - FINÁNCMINISZTER

Echegaray, a nagy spanyol, koszorús fejét íme kivitte a kofák piacára. Lett belőle Alfonz király minisztere.

A nagy Galeottóval egy és más dolga nyilvánvalóan akadni fog emiatt a nagy spanyolnak. Leköpni talán nem fogják éppen, de bántani fogják a nemes ősz embert, aki a fináncminiszterséget merte vállalni Spanyolországban, ahol a pénz szinte kevesebb, mint nálunk. A darabjait esetleg még ki is fütyölik Madridban. Barcelonában pitykézni fognak a fejére haragos, vad anarchisták. Nagy meetingeken kiátkozzák a poétát, ki magát eladta a reakciónak.

Valóban furcsa is egy kicsit, mikor a poéta pénzügyminiszter lesz. Furcsa, és mégsem furcsa. A nagy José volt már miniszter szinte negyven évvel ezelőtt. Amikor még nem volt a mai nagy poéta. Kereskedelmi és közoktatásügyi miniszter volt egyszerre. Azóta olyan spanyollá nőtt, aki az egész világé. Tavaly pedig Mistrallal, a provance-i félistennel, együtt osztoztak az egész kultúrvilág tapsa mellett a Nobel-díjon.

A latin megújhodás apostola ez a különösen alkotott lelkű, matematikus poéta, ez az Echegaray. A súlyos, germán kalapácsütések egy jó idő óta kezdik acéllá keményíteni az elpuhult latin lelket. Vak, aki nem látja a legújabb latin reneszánszot. Még Spanyolország is felfrissült, nagyszerű intellektuális kultúrát mutat, s a latin nemzetek életkohójában félelmes, sokféle erők dübörögnek.

Azt jelentik, hogy az új spanyol kormányt a Montero Rios-kabinetet, az írók gyűlölik legjobban. És persze ők haragszanak legjobban Echegarayra. A Perez Galdosok türelmetlenek. Becsületes, újító lelkükkel a forradalmat kívánják. Talán azt hiszik, hogy Spanyolország bátorság híján nem lehet máról holnapra gazdag, szabad és mívelt. José Echegaray megbocsát az ő írótársainak. Irigyen, de szeretettel nézi őket, kik csupán agitátorok, részben poéták, és nem matematikusok is egyszersmind.

Ő is tud álmodni, a nagy José. Író nagyságával egész világ előtt sugarazta be spanyol nemzetét. De látott valamit Echegaray, a matematikus, ki volt kereskedelmi miniszter is már, s kétségbeesett Spanyolország lelki sötétségén, mint kultuszminiszter. Látta, hogy hiába minden rendkívüliség a szellemi életben. Költők sohasem fogják letörleszteni az államadósságokat, s jöhetnek a legnagyobb művészlelkek, míg minden második spanyol ember koldus, minden harmadik analfabéta, minden negyedik szédelgő. Itt ugyan hiába csinálják a legvilágraszólóbb lelki kultúrát. Tetőt csak falakra lehet rakni.

Leköphetik a nagy Josét. Nagyszerű tett az övé. Ibsen nem vállalt volna miniszterséget. Anatole France köztársasági elnök sem lenne semmiért. Echegaraynak sincs szüksége a hatalomra. Hiszen volt is már miniszter. Aztán ő egyik legnagyobb elevenje a ma élő emberiségnek. Fájdalmasan, mártír-módon nagyszerű jelenség ez az ember, ki nem lehet magában álmodó, körülrajongott poéta, s nem is volt igazi poéta sohasem, mert álmaiba belevíjjogtak a gyilkos, józan számok. Fájdalmasan, mártírszerűen spanyol és pátrióta ez a nagy José, aki költőkirály, s átnyújtja magát fináncminiszternek.

Budapesti Napló 1905. július 18.

A. E.

136. EGY HOLTTEST

Fekszik egy véres ember az út porában. Hajnalodik. Verebek fürdenek a porban. Valahol harang kong.

A két veréb vidáman csiripolgat. Az egyik pajkosan megkoppintja a véres ember hideg orrát. Ez fiatal veréb, forradalmár.

A másik veréb szamaritánus veréb. Kis, szürke, csipogó bölcs. Oktatni kezdi a fiatalt:

- Ne bántsd. Ember volt az még egy félórával ezelőtt.

- Hát miért nem mozog?

- Nem tud már mozogni. A tengernyi házak közé akart menni gyalog. Ezért halt meg. Mert tudod, kétféle ember van. Gyalogjáró és gépenjáró. A gépenjáró köteles a gyalogjárót megölni.

- Te láttad?

- Láttam. Úgy jött, mint egy villám. Búgott. Kacagó emberek ültek rajta. Ez, szegény, szembe jött velük. Keresztülrepítették rajta a gépet. Nyekk. Ez, szegény, meghalt. A gép repült tovább. Ki tudja, hol jár már? Keresi a többi gyalogjárót.

- És evvel mi lesz?

- Eltemetik. A rendőrök pedig jelenteni fogják, hogy egy ismeretlen, gyalogjáró férfiút, szegényest, fiatalt, holtan találtak. Minden valószínűség szerint automobil gázolta el.

- És az automobil nem kap jutalmat?

- Nem.

A fiatal veréb elmélázva kapargatta a véres port. Először örült életében annak, hogy ő - veréb.

Budapesti Napló 1905. július 19.

Lellei.

137. HAZAFI VERAY

Meghalt a derék János. Az öreg János. A vidám János. A halál nem ijedt meg a verseitől. Elvitte a költőt.

A magyar géniusz együgyű gyermeke volt. Az volt. Nem volt hülye. Nem volt balgatag. Primitív magyar művész volt. Őrjítően tipikus magyar. Élt, és él a piktor-mása, a politikus-mása, a muzsikus-mása. Sorsa a fokos nyelére volt írva. Neki jönnie kellett. Reá szükség volt. Ő lelkekből született. Honi lelkekből. Terjedelmes lélekmezők vannak a magyar globuson, melyeknek ő volt a halma. Sokan ezt szégyellhetik, de így van. János érkezett, élt, mert kellett ő a durva tréfakedvnek, a szimplicitásnak, az ízléstelenségnek. Őse is élt bizonyára már akkor, mikor a turáni mezőkön kóborogtak eleink. Éppen olyan lehetett, mint ő. Konzerváltuk, mert mi jól tudunk konzerválni.

Valaki volt. És ritka ember vette komolyabban önmagát, mint János. Ez is azt mutatja, hogy valaki volt. S ez is azt mutatja, hogy kellett János. A durva évődést és a krajcárt kevesen sajnálták tőle. Van olyan magyar falu, hol éhen halhatott tíz verejtékező ember, de szalonnásra hízott a falu bolondja.

Mi úgy, ahogy vagyunk, nagy falu vagyunk. Szerettük és eltartottuk Jánost. Nem vallottuk be, de muzsafiunk volt. Meg nem ütköztünk élete haszontalanságán. Mert nálunk mindenkiben, a csak magyarosodott magyarban is, él valami a régi ázsiai nomádból, abból az ősemberből, aki a sok fantáziát nem szereti, aki röhögni jobban szeret és tud, mint mosolyogni. János a miénk volt. Értett minket. Ösztönei súgták, hogy hasznos dolog balgatagnak lenni. Tehát balgatag volt. Holott nem volt az. Sem hülye. Bizonyítója volt annak, hogy a primordiális lelki vonások ilyen bőségben maradtak meg bennünk. A magyar géniusz együgyű gyermeke volt. Kár, hogy elment az öreg. Valaki volt, s olyan kevés nálunk a valaki. Furcsa lesz, hogy nem lesz. De ízlésünk gondoskodik róla, hogy néki légyen utódja… Íme kezdünk az ő módján verselni. Búcsúzzunk hát az öreg Jánostól.

Budapesti Napló 1905. július 19.

Pont.

138. JÖN-E A NAGY GÉP?

Barátomnak, egy emberkerülő, vén, iszákos bölcsnek, elújságoltam barlangjában a minap, hogy ismét föltalálták a kormányozható léghajót. Ő már tudja, hogy mindennap föltalálják, s jókat röhög a vén javíthatatlan. Valami maszlaga van most. Evvel fűszerezi mindennapi alkoholját. A fűszeres italból sokat szedhetett be, mert nekem a következő badarságokat beszélte hallatlanul bátorságosan:

- Fiacskám, ti még nem ösmeritek rémséges birodalmát a tengerfeneknek. Én sem ismerem. De néha, valahogyan mégis látom. Oda mamlasz búvár nem pisloghat. Ott egy nagyszerű elpusztult világ pihen. Nem elsülyedt világ. Olyan világ, mely valamikor, lehetetlen, rettenetes időkkel ezelőtt, ott élt. Kultúrvilág, melynek az ura a piscis sapiens volt, mint a mainak a homo sapiens. Fiacskám, az első mozgás a vízben született. Ott lakott az első öntudat is. A szilárdságot úgy ostromolta vágyaival a piscis sapiens, mint a mai világ ura az eget és a levegőt. Ott lent a rémséges fenéken csodálatos, nagyszerű élet folyt millió éveken át. A nagy vizek legfejlettebb lénye óriási műveket produkált. Megpróbálta a szilárd talajba fogózást is. Néha azt hitte már, hogy sikerült. A szervezete is kedvező elváltozásokat mutatott. Már azt

hitte, hogy sikerült a földvívó, gyönyörű terv, melynek ezer vértanúja akadt. Végre is elmúlt a korszak, melyet az örökkévalóság a víz elevenjeinek szánt. Kiélte magát a piscis sapiens is. Sohse tanulhatta meg azt, ami a bolhának gyerekjáték. A víz lakói után jöttek a szilárd talaj lakói. Egyebek között az emlősök. Az emlősök között pedig mi voltunk a legstréberebbek. Mi, a homo sapiens. Már fenemódon nem férünk a bőrünkben. Nekünk fent is kell a világ. A levegő is kell. Minden kell. Én mondom, fiacskám, vanitatum vanitas. Soha. Érted: soha. A levegő nem lesz a mienk. Nem mi vagyunk az élet koronája. Már sejtik ezt némelyek. A jövendő a madaraké. A világ jövendő ura is madár lesz. A levegő az ő világuk. Hogy aztán ők hová fognak törni, minő egetvívásokban fognak elvérzeni, kik jönnek utánuk, azt már fiacskám, én sem tudom.

Az öreg, iszákos bölcs nagyot ivott maszlagos italából, s lehajtotta a fejét. Tudománytalan, minden józanság híján levő, bolond beszédét csak kuriózumképpen jegyeztem ide. Hozzászoktam a vén, érdekes bolond fecsegéséhez. Beszélhetsz, öreg. Egy szép napon óriási örömtől harsog fel a világ. Erős, győzedelmes gépével fejeink felett suhog el Knabenshue Toledoból, vagy Rihász úr a székelyhegyek közül. Vagy valaki más. Így lesz.

Budapesti Napló 1905. július 20.

A. E.

139. MARY KIRÁLYNŐ SZOMORÚSÁGA

Sír keservesen híres Milanóban Mary királynő…

Ezt a kis esetet érdemes lesz meghallgatni. Mary királynő pünkösdi királynő. Becsületes neve signorina Mary Nulli. Szépséges, barna olasz leány. Sohase volt neki több álma egy erős, kedves, csókos Beppónál. De egyszer a milanóiak fejükbe vették, hogy nekik is lesz királynőjük, mint Párizsnak. Olyan vásárcsarnoki királynő persze.

Végre Milanó sem - Grác. Román szívekben a rózsabokros gondolatok hamar vernek gyökeret. És rózsabokros gondolat ám megkoronázni egy fiatal leány fején a leányszépséget. A Sáriét, a Juciét, mely csak olyan isteni, mint a legkékvérűbb Melániáké. Áldottak a szép leányok mind és királynők. Mennyit szépítenek ezen a szomorú életen ők.

Nos, Mary Nulli lett Milanó királynője. Milanó Phrynéje, a fölmagasztalt kis kofa. Irigyelheti tőle minden leány azt a félórát, mikor királynővé választották. Milyen mámoros félóra lehetett az.

De ez nem minden. Mary Nullit elküdték Párizsba erősíteni a latin testvériséget, s meglátogatni a párizsi királynőket, kik szintén ellátogattak Milanóba. Loubet Rómában, a kis olasz király s termékeny montenegrói párja Párizsban, együtt nem kaptak annyi hozsannát, mint Mary királynő a Szajna partjain. Micsoda napok. Parfüm, csipke, selyem, színházi díszelőadás, virágos díszhintó, pezsgő, evviva, őrjöngés és a többi. Amit csak a bolondos, egyetlen, nagyszerű Párizs adni tud.

Aztán… Aztán elmúlt minden. Mert minden elmúlik. Eleonora hercegnővel sóhajtatja ezt meglehetős szépen Goethe. Signorina Mary Nulli hazakerült. És lassan elmúlott az ő mámora is. Mulatság után jön a fizetség. Kiderült, hogy Mary királynő ötezer lírával többet költött, mint szabad lett volna, párizsi triumfusán. És Milanóban rettenetes az elkeseredés. Mary királynőt detronizálták azonnal. És talán sohse fognak Milanóban pünkösdi királynőt választani.

Hogy érzi magát szegény Mary Nulli. Ha nagyon sír, ha nagyon szerencsétlen, jusson eszébe Eugénia asszony. Ó császárné volt szegény, Párizsban! Igazi. Minden elmúlik, signorina Mary. Minden elmúlik.

Budapesti Napló 1905. július 21.

Lellei.

140. AZ ELSŐ PIPÁS

Szűz rengetegében az imént fölfedezett Amerikának, riadt, rézbőrű emberek tanyáján, a Hochelagán, látom az első pipás fehér embert. Ferenc francia királynak kóbor hajósa ő. Magasztosulás ragyog durva arcán. Az emberi Prométheusz-mosoly, mely olyan szélessé teszi az arcot, mint az udvaras Hold. Az indiánok remegve néznek a sápadt ördögre. Alkonyodik, s jön a közeli mocsarak moszkitó-fellege.

Jacques Cartier, Ferenc király kalandora, egyszerre millió, kis sátán-szúrást érez. A győzedelmes félisten majd megőrül. Nem bír az apró gyilkosokkal. Szepegő gyermekként néz a meztelen vademberekre. Mit csinálnak azok e sisera-had ellen? Sírni szeretne, és rágyújt az első pipa dohányra. Óh catalaunumi csatánál nagyobb esemény!… A modern ember első pipafüstje!… Mosolyoghatott valahol rejtekén Klió. Nem is sejthette Ferenc király Jakabja, mit mível. Íratik róla, hogy könnyezett a szeme, s marta a torkát a dohányfüst. És megszerette. És elhozta nekünk isteni nagynénjét a burgonyabokornak, a nicotiánát, a dohányt.

Füstben formálódik ki e modern világnak minden igazsága. Szent a füst. Nagyszerű törvényszerűség volt az, hogy a fölfedezett Amerika kényszerítette a középkori embert, hogy modern emberré váljék. A Kolumbusz hajója csalta az emberiséget mai útjára. Átkos, gyötrelmes, gyönyörű útra. Ad astra, vagy a teljes degenerálódás felé? Majd elválik valamikor. Addig megmarad nekünk a pipafüst, az áldott pipafüst. Vígasztalásul adta Amerika.

Messze Saint-Maloban szobrot állítanak Jacques Cartiernek. Az első pipásnak a fehér emberek között. Az első modern embernek. Ki, mikor már istennek érezte magát, gyermekké változott, szepegő gyermekké. Pedig csak kicsi moszkitók támadtak reá. Ki először érezte, hogy néha csak egy csipetnyi dohány tartja vissza az embert attól, hogy rúgja oldalba az életet, s haljon meg szépen, mert bizony nagy ostobaság élni.

Azóta ez a sorsa minden modern embernek. A Kolumbusz fatális útvágása óta. Istenekként nyargalunk. Cselekszünk és álmodunk. Ám hirtelen, gyakorta sírni kezdünk. Észrevesszük, hogy a moszkitó is hatalmasabb, mint a híres homo sapiens. És bölcsesség, vígasztalás, mentség nincs, csak füst. Egészség, pénz, szerelem, dicsőség, mámor: lakolni kell értük. Lakolni kell a pipafüstért. Mert egyre nyüvődnek a boldogtalan emberi idegek, Kolumbusz, Amerigo és Cartier óta. De a pipafüst a pozitívum, a bölcs, az igaz valami - azóta mégis. Óh áldott pipafüst, ha mindjárt cigarettából is szopunk, szívunk ki!…

Az egészséget valójában akkor hagyjuk el, mikor élni kezdünk. Véres, örök harcban állunk legtöbben a pénzzel. A asszonyok megcsalnak bennünket. A mámor után összeroskad a kedvünk. Jövel, pipafüst. Nehogy nagyon megszeressük most rögtön a nihilt.

Esküszöm, hogy sok ember érzi magát e percben is elnyűttnek, céltalannak. Ez az óra nekem is ossziáni óra. Óh, nagyon ossziáni. Csak ködöt látok. És hallván, hogy szobrot állítanak az első pipás embernek, ím ceruzát ragadtam, s írtam. Saint-Maloba száll a lelkem. Cartier-re gondolok, és siratom magunkat, a modern embert. Csöndes, lelkemben permetező könnyekkel.

Hát csakugyan csak a füst az igazság? A Liapopoulo testvérek cigarettájára ímhol rágyújtok. Száll, száll a füst. És bágyadt mosolygás erőlködik az ajkaimra. Repülnek a moszkitók. Bah! Hát élünk!… Mit csináljunk!… Szenteltessék meg a te neved, kalandor hajóslegény, régen néhai Jaques Cartier!…

Budapesti Napló 1905. július 23.

A. E.

141. BEJELENTETT DISZNÓSÁGOK

A kedves, fonnyadt, kalandos, szőke asszony a Westminster hotelben, a rue de la Paix-ben, nagyon nagy örömet szerzett ma nekünk, egész világ újságíróinak.

Azt üzeni az újságok által Fülöp hercegnek Lujza hercegasszony, hogy most jön a java. A mulatság java. Most már ő azt is el fogja mondani, amit még eddig elhallgatott. Haljon most már meg minden tekintet. Tudja meg a világ egy igen magas házasságnak apró alacsonyságait.

Azt jelenti ez magyarul, hogy gyönyörű disznóságok készülnek a mélyen tisztelt közvélemény nyári asztalára.

A naív olvasó, ha van még naív olvasó, álmélkodva kiált föl:

- Hogyan? Hát a belga királyleány s a fenséges kóburgi herceg nem mondottak még el mindent egymásról?

Bizony nem. Tudniillik a lakásokban úgy általában hálószoba is van. Nos a Koburg lakások hálószobáinak ágyfüggönye nagyon diszkrét volt eddig. Mégsem járja, hogy a közvélemény ilyen tájékozatlan legyen. A kedves, fonnyadt, kalandos, szőke asszony izgalmas alkonyatán a maga hódító nőiességének, a reporterek előtt hangosan végig fogja álmodni a maga nőnemű múltját. Azaz, ami e múltra Fülöp herceg jó vagy rossz voltából vonatkozik.

Fülöp herceg viszont nem az a *j. m. f*. ember (francia szavak kezdőbetűje a három betű, s e szavakat *fütyülök rá*-nak próbálták néhányszor fordítani), akinek a szeretetreméltó francia újságíró, Jean de Bonnefon állította annak idején. Bizony ő se fog adós maradni. Micsoda nagyszerű cikkek lesznek ebből minden földi hírlapban. Esetleg némely szavakat görögül fogunk kiírni, mint egy párizsi lap tette a Syveton-ügy idején. Hadd örüljenek a klasszikus nyelvek hívei is, s buzgón lapozzanak a görög szótárakban fiacskáink és leányocskáink.

A disznóságok be vannak jelentve. Most már nagyon megharagudnának az újságírók és olvasók, ha a disznóságok elmaradnának. Kérjük őket még a kánikula idején.

Budapesti Napló 1905. július 26.

Lellei.

142. A TEMETŐ REVÍZIÓJA

Cornewal kapitány faragott emlékét ki szeretnék dobni az angol Pantheonból, hogy hely szoruljon Salisbury szobrának. De haragos kórus zúg föl:

- Mit akartok, szentségtörők? A touloni hőst már nem tisztelitek?

És megriadnak a tervelők. Albion fiai konzervatívak. Megdöbbennek a maguk gondolatától. Hogyan is akartak ők degradálni egy néhai hős katonát? Inkább szoruljon ki Salisbury. Vagy építsen új Pantheont Anglia. Valóban Cornewal kapitánynak Pantheonban a helye. A Westminster székesegyházban.

Ki hinné? Még a politikusok sem bírnak velük. Velük, a vérontás, az ölés nagyjaival, a katonákkal. Halóporukban is ők a legerősebbek ma is még. Londonban is még. A katonák. Lord Salisbury sem tudja a Pantheonból kidobni Cornewal kapitányt. És álmodozók arról álmodnak, hogy elkergessék a Walhallákból a politikusokat is.

Bizony, ennek a világnak ma sem kell Athén. Ez Spárta és az otromba római köztársaság igézete alatt él ma is. Leborul a fórum szószátyár és ravasz népsége előtt. De a politikus fölött is tömjénezi a katonát. Tovább nem mentünk. A többi: néhány ezer embernek ő mulattatásuk. Kegyes engedmény a jó gyermekeknek. Legyenek tudós és művész nagyjaitok is, ha ez titeket mulattat. Hely kell a Salisbury szobrának? Majd ki fog röpülni Shakespeare, Milton, Byron, ha ugyan ott van. Bacon nem. Mert ő politikus is volt. De Cornewal kapitány soha. És arról sem jő hír, hogy Spencernek volna sürgős a hely…

…Mi is lenne, ha a La Manche németeket és angolszászokat választana el egymástól. Ha elsikkadna a dicsőséges román oázis ott Európa Nyugatán, s elátkozottan, gonosz jóslatok között nem törne előre, előre új magasságok felé a gloire nemzete. Mennyivel tovább senyvedne ez az agg, nehezen lépő világ. Mennyi ideig parancsolna még mindnyájunk sorsának a véres kéz és a véres száj.

De a Szajna tükrében megcsillan már a jövő. Sor kerül a temető revíziójára is. Sor kerül. Nincs is messze. Gyönyörű lesz. Már kis francia nebulóknak tanítják, hogy Napóleon fenevad volt, és nem nagy ember. Mert csak az a nagy ember, aki teremtő munkával, nagy gondolatok áldásaival árasztja el a világot. Hogy kerülnek nemsokára múzeumba, lomtárba a véres kezűek és szájúak szobrai, hogy helyükbe kerüljenek az igaziak. A nagy alkotók, a nagy gyötrődők és nagy gondolkozók. A földi terek után megtisztulnak a temetők és pantheonok is. Nem fogja lelármázni gőgös magasságával Thiers sírköve a Balzacokét. És nagy tisztítás lesz minden temetőben és minden Pantheonban. És ez nem áll meg a francia határokon. Áttör talán a La Manche-on is. És ha közel időben nem is dobják ki a Westminsterből Cornewal kapitány sírkövét a Wilde Oszkár kedvéért, de el fog érkezni a temető revíziójának szent napja Londonba is. Még Berlinbe is. Talán - talán még hozzánk is, ha élünk.

Budapesti Napló 1905. július 27.

Pont

143. CHARLES LECOCQ HALDOKLIK

A Marigny és Printania nótás, bolond, dühös zsivajgását bekeríti, megkergeti, hajtja az ágyához a júliusi estének rossz lelkű, szárnyas szele.

- Hallod, hallod Lecocq apó? Vidáman él a te Párizsod.

Jókedvű kocsisok száguldanak a ház előtt, hol bent hetvenhárom éves Charles Lecocq hánykódik. Üres a kocsijuk s tele a szájuk. Ostoba nóta hangjai bugyborékolnak belőlük:

- Viens poupoule, viens poupoule, viens…

Harmonikás apacs-csemete csalogatja valahol az éjszakában a kis szédülő, csacsi Ninettet. Bécsi valcer a kék Dunáról zengedez. Nagy nóta-kert a július-esti Párizs.

Lecocq apó figyel. Párizs, Párizs. Ez talán az utolsó éjszakája a vén muzsikusnak. Miért nem küldsz egy ismerős dalt halálszagú ágyához? Miért nem daloltatsz neki Angot asszony leányával valamit? Vagy a docteur Miracle rakoncátlan, bolond, ifjú dalaiból?

Vad négerek dobogása hallik. Nagylábú angol leányok illegetik táncra lábaikat. Berlini karmesterek savó-muzsikáját szürcsölik amott. A Práter édeskés bűzét szedik billentyűkre emitt. Közben utcadalok ömlesztik át e zenebona-tengert. A kis Kohn és a Viens poupoule a nótás Párizs kurjantása. Oh be nehéz volt aggon élni Lecocq apónak, s be nagy szomorúság lehet neki a halál.

Hát így? Így némulnak el a szép melódiák? Íme, elmerülőben van egy egész világ. A régi dal. Egy kicsi zátony látszik ki belőle. Lecocq apó nótás, haló szíve.

Mit érezhet a vén poéta? Talán átkot. Az istenek ellen, kik őt nem szerették, mert nem halatták meg fiatalon. Boldog Bizet és még boldogabb többiek: néhai francia dalfejedelmek, kiknek lelkét kivirágoztatta az utolsó császárság. Íme, Franciaország szabad. Vad ütemben áldozhatna a pogány oltárokon az édesbús dal, a könnyű, finom melódia, vagy akár az isteni vad kánkán. És Párizs vad kékvókot jár. Vadul, üvöltve topog. Bécsi valcerrel s berlini utcadallal andalog. És ezt úgy hívják: demokrácia. És ezt úgy hívják: minden nemzetek proletárjai üvöltsetek.

Szegény Lecocqot az elaljasodott dal muzsikálja át a másvilágra. Egy kicsit epigonléleknek kellett lennie. Nem lehetett igazi kiválasztott. Mert nem szabad lett volna neki hetvenhárom évig élni.

Egy új világ, terhes, vad világ ordít be hozzá. Ez az új világ még jókedvére sem lelte meg a kifejezést, a dal-igéket. De Lecocqot s nagy néhai társait már régen elfeledte.

Szegény Lecocq apó. Ha talán igazi poéta lett volna, meghal a Camargo idején. Naív, boldog hittel, hogy nótái örökre fogják forralni a szíveket. Ő úgy hal meg, hogy csodálkozik: hát még nem végezte el a halált?

A világ, ez a monstre-music-hall, így bánik el minden vonójú vén muzsikusaival.

Budapesti Napló 1905. július 28.

A. E.

144. VILMOS CSÁSZÁR REVOLVERE

(Az Etoile-Polaire fedélzetén fölséges a csönd. Még a hullámok is diszkréten neszelnek. Beszélgetnek a császárok.)

- Félek. Adj nekem tanácsot, mon frère.

- Csak félni nem szabad. Nagy Frigyes sem félt. Én sem félek. Mi vagyunk a félelem urai. Küldetésünk, hogy tőlünk féljenek. És elvesztünk a percben, melyben magunk is félni kezdtünk. A jobbágylelkek ostoba könyveit ne olvasd. Kellenek a világnak a kérlelhetetlen császárok. Bourbon Károly fenevad volt, de egy Stendhal is imádja. A szép, a hatalmas, a dicső monstrumok a világ urai. Milliók egyért? Ezt dadogják vagy kétszáz év óta a pulyák milliói. Hát persze, hogy milliók egyért. Ez így rendeltetett. Ez így van jól. Aki érzi e nagy

küldetést, ne lágyuljon el. Csak gyáva irgalom-érzések ellen vértezze a szívét. Csak félni nem szabad.

- Van egy próféta lelkű emberem Lyonban. Azt jósolta, hogy bomba fog szétszaggatni.

- Őrület. Nincsenek próféták. Az erősnek nem szabad próféciákat hallgatni. Az erősnek egy igazsága van: az ereje. Adni is szabad. De sohasem akkor, mikor kérnek. Légy erős.

- A hadseregem tönkreverték. A birodalmam fölgyújtogatták.

- A császárok ereje nem a hadseregben s nem a nép némaságában van A császárok ereje az, hogy ők császárok akarnak maradni. Én, én, én. Ez a szent háromság. Az én énem rezegjen még a fűszálban is. Az én énemben él minden, s csak az él, amit én akarok… Most pedig menjünk az asztalhoz. Majd folytatjuk.

(Ebben a pillanatban csörömpölve hull ki valami a kacskakezű császár zsebéből. Egy hatalmas revolver, amelyet azóta mindig magánál visel, mióta egy jósnő megjósolta neki, hogy egy anarchista golyója teríti le.)

Budapesti Napló 1905. július 29.

Pont.

145. BARTET ASSZONY

És mégis dekorálták Bartet asszonyt, ki színésznő a párizsi Comédie-ban. Nehezen ment, és nem csoda: Sarah Bernhardt rosszul teszi, ha kesereg. Legyen csak chevalier de la Légion d'honneur Bartet asszony. Ő tudja csak, mit adott érte megalázkodásban.

Ezt így bajos megérteni. A szerelmi játékszer rangjáról emelintik már Párizsban is a nőt, de egyszerre még olyan csekély dolgot sem lehetett megcsinálni, mint annak idején a nagy forradalom volt. Mert ez nagyobb forradalom. Prévost legyen a megmondója.

Négy leány táncol ott künn Ősbudában. Össze vissza kánkánozhatták már a nem nagy Európát. Nem fiatalok, nem Szép Helénák. És nézzék meg, hogy mosolyognak, unottan is mennyi rejtett muzsikát zengedeztet a vérük, s mennyi illúzióját adják az övékénél tökéletesebb női testnek. Minden francia nő, kinek a tetszetés életcélja, mosolyában őrzi az egész francia kultúrhistóriát. Képzeljék el, ezeknek az ősanyjaihoz epedő, szerelmes trubadúrok énekeltek. A nőt egészen nőnek csak a francia férfihad nevelte. Most már annyira nő a francia nő, hogy az intellektus legmagasabb csúcsán is nehezen tud más is lenni. Ez a régi nő. A ma is uralkodó. Az új még alig jelentkezik a francia ég alatt, hol még a vagyongyűjtés lázát is a tökéletes szerelmi lénnyé kiművelt nő érteti meg. Ennek a nőtípusnak pedig legmagasabb képviselője a színésznő. A színésznő, akiben még akkor is bajosan látják meg a színészt, ha olyan kétségtelenül színész, mint Bartet asszony. A férfi színészt már régen komolyabban veszik Párizsban, mint a színész általában megérdemli. A színésznő nem ért el ide. Ő a női finomságok áhitott tulajdonosa, és ha nem az, miként Sarah Bernhardt nem volt az, még kivételt is bajosan tesznek érte.

Mert becsületrend egy színésznőnek: ez kivétel. Tanítónő megkapja könnyen s minden előfutárja az új Évának, akinek nem lesz legfőbb erénye és kötelessége tetszeni. Az ötvenegy éves Bartet asszonyban a régi szépséget tüntetik ki s nem a művészetet.

Hogy Sarah Bernhardt miatt féltek egy kicsit Bartet asszony dekorálásától, ez az idők jele. Jön a nagy forradalomnál is nagyobb forradalom. Nemsokára talán már kap becsületrendet olyan francia színésznő is, ki nőnek nem volt elsőrendű.

A Bartet asszony piros szalagját egyelőre még csak a galantéria adta. A francia férfiak galantériája, kik jaj be nehezen fogják megszokni, hogy az asszony is ember.

Ez idő szerint még valami szédületesen kiváló, sohasem volt, tökéletes parisienne-t köztársasági elnöknek is megtennének a francia férfiak, s aztán nem engednék kormányozni, de udvarolnának neki.

Budapesti Napló 1905. július 30.

Lellei.

146. MARGITSZIGET ÉS BÁRTFA

Voltak önök mostanában Bártfán? Milyen most ott a tenger? A rózsa-erdőket nem aszalta le a nyár? Hány millió forintba is került új berendezése a nagyszerű helynek? A nagyhercegek közül ki van még ott? Tudnak valami friss pletykát a Bártfán üdülő amerikai pénzkirályokról? Liane de Pougynak akad még Bártfán egy-egy gazdag mexikói bolondja? A japán kolónia érintkezik az orosszal? Melba asszony mikor ad hangversenyt?

Mi az? Ejnye be gyanúsan néznek reám? Csak nem bolondokat kérdeztem talán? Be kell önöknek vallanom, hogy én még sohasem voltam Bártfán. Én csak annyit tudok, hogy Bártfán játszanak. Legalább ez íratik némely újságokban. Bártfán játéktermek vannak. Bártfán lehet sokat veszteni. Bártfán lehet sokat nyerni. És még egyet tudok. Földi paradicsomnak, minden tudással, ízléssel fölcifrázottnak kell lennie annak a helynek, hol játékbankot mernek állítani. Legalább is olyannak kell lennie, mint Monte-Carlónak. Szépségével, varázsával, nagyszerű szibariszi kényelmével egész világ gazdagjait ingerleni kell tudnia. Mondják önök: hát nem ilyen Bártfa? Hát én akkor nem értem. Mint ahogy kezdek ebben az országban semmit meg nem érteni. Ez már nem is Potemkin-ország. Itt a legtetején kezdenek mindent. Itt tótágast alkotnak az emberek. Csakugyan nem enyhíti még annyi adott és vett nagyszerűséggel a förtelmet Bártfa, mint Monte-Carlo?

Egy pár ördögétől viszont a modern szenvedélyekből táplálkozó kultúrának, úgy hallottam, hogy két helye van a világnak, ahol érdemes volna tüneményes, tündéri bűnbarlangot vájni. Korfu és Szent Margit-szigete. Akármelyik tönkretenné Monte-Carlót. Elcsődítené magához a világ pénzeseit és kalandorait. De különösen a Margitsziget. Egy pillanatig sem mernék gyönge lenni: bűnös ábrándra kapatni bárkit is. Helyes: mi morálisok maradunk. De azt szabad konstatálni, hogy a Margitszigetnek több joga van az immoralitáshoz, mint Bártfának? Bártfán különben is szegény honfitársaink, kollegák a koldusságban többnyire, veszthetik el pénzecskéiket. De ha netán a Margitsziget Monte-Carlo lenne, termeiben nyilván csak idegeneknek volna szabad játszani. És a Margitsziget nyilván és igazán tündérsziget volna akkor. És volna ám ránkférő idegenjárás. De nem csábítunk. Bölcs és helyes, hogy szegények legyünk, de becsületesek. Ám kérdem: Szcülla-e vagy Kharübdisz? Igaz, hogy akkor úgy beszélnénk Szent Margit-szigetéről, mint Monte-Carlóról. De ezen mindig lehetne segíteni. És ma? Önöket megfogja Nyugaton egy úri idegenismerősük, s így szól:

- Hallom, hogy Budapestnek a Margitsziget a gyöngye. Mondják el kérem, mi mindent lehet ott kapni?

És önök, mint erkölcsös emberek, becsületesen válaszolnak:

- Tífuszt…

Oh Margitsziget, óh Bártfa…

Budapesti Napló 1905. augusztus 1.

A. E.

147. SHORT STORY

(Éhezik a Bret Harte leánya, mert ilyen illetlen dolgok megesnek ám máshol is. A short storyk nagy írója talán úgy írná meg ezt az esetet.)

Élt Kaliforniában egy Bret Harte nevű gentleman. Igen edzett, kutyalelkű ember volt, de mégis sokallta néha az életet. Megpróbálkozott különféle, becsületes mesterségekkel, hogy életét mulatságosabbá tegye. Volt kocsivezető, néptanító, ügynök. Később svihákoskodott is egy kicsit. Végre rájött, hogy ostobaságokkal lehet jóllakatni a világot. Erre fölcsapott zseninek. Mégpedig írózseninek. Nem tagadom, tudott írni a betyár. De alapjában lenézte nagyon önmagát. Nem ez volt az ő álma. Ő milliókat akart gyorsan. Turkálta is az aranybányákat. Nem sült el a dolog sehogy. Az anyja éhezett a gentlemannek. Közben ugyan ő elkövette azt a balgaságot, hogy megházasodott. Született egy kis leánya. Bret Harte nekifeküdt az írásnak. Írt, írt. Jól is ment a dolga. Sokszor kijelentette a gentleman:

- Én voltam az utolsó Harte, aki éhezett. Az én családom most már az egész világé. Ahol csak angolul beszélnek, áldanak engem. Mert ez így szokott történni. Ez a mafla világ ellágyul az írókkal szemben. Hetedíziglen. Az én kis leányom, az én Marym vagy amerikai milliomosnő lesz vagy az angol királyné udvarhölgye. Mégis csak érdemes zseninek lenni, és érdekes meséket mesélni.

Igy nyilatkozott Bret Harte. Jól ment a dolga. Nagy volt a híre a ravasz embernek. De végre is meghalt. Élni úgyis csak a leányáért élt. A leányról pedig most már gondoskodik a hálás világ.

Mary Harte pedig várta, hogy mi lesz a temetés után. Hát először is elvettek tőle mindent, mert nagy adósságcsináló volt az ő kutyalelkű apja. Fogta magát Mary kisasszony, nekivágott a világnak. Tanítónő is volt, társalkodónő is. Nem igen vált be semminek. Éppen, mint az apja. Viszont ő nem tudott írni. Hát lesz belőle színésznő, vélte. Ez is olyan, majdnem olyan előkelő és világbolondító pálya, mint az írás. A színigazgatók azonban megnézték a lábacskáit. Bizony azok nagyon csenevészek voltak. Az egész leány véznácska. Nem kellett Mary kisasszony. Egyszer aztán összeesett az éhségtől, s bevitték egy kórházba. Három évvel a Bret Harte nevű gentleman halála után.

A gentleman árnya pedig azóta igen nyugtalan. Ott szunnyad holdvilágos éjjeleken a kaliforniai mezőkön, s igen dühös:

- Hát nem voltam én szamár? Végre is engem csapott be a világ. Miért nem maradtam az első tervemnél, mely akkor támadt, mikor a leányom született. Visszamegyek kocsivezetőnek, ami voltam. Egy alkalmas pillanatban lebukom. A kerekek alá kerülök. A kerekek összenyomnak palancsintává. Erre leányom gyámja bepereli a kocsitársaságot, s ma az én leányom jómódú dáma. De nekem, nagyon nagy írónak kellett lennem, a kutyalelkemnek azt a kutyafáját.

(A történet pótlásaképpen ideírjuk, hogy angol írók összefogtak fölsegélni Bret Harte leányát. Mert a modern angol írók jól tudják, hogy egy igazi írónak nem írni kell tudni, de beszéltetni magáról, s a világot nem az eszénél, de a buta szentimentalizmusánál kell megfogni.)

Budapesti Napló 1905. augusztus 2.

Pont.

148. MISTER ALEXANDER ESETÉBŐL

Mister Alexander, a budapesti néger kolónia egyik bonvivánja, kószált valahol. Talán az Andrássy-úton. Észrevett egy asszonyt, aki sétált az ura karján. Alexander úrnak tetszett az asszony. Odalépett, és szó nélkül megcsípte. Az asszonyt tudniillik. A karján. És kellemesen vigyorgott hozzá Alexander úr. Az asszony sikoltott. A férj fölemelte a botját. Alexander úr dühbe jött. Egyik kezével kést, a másikkal revolvert rántott elő. A fehér asszony és az ura majd megjárták.

Úgy-e, hogy könnyű megérteni Amerika népét? A yankeenek nem az orra kényes. A yankee meglehetősen elrúgta magától az európai csacsiságokat. A néger szagát elbírná a yankee. És mégis olajban főzne meg minden feketét Amerika népe. Úgy-e, egy kicsit meg lehet ezt érteni? Van ugyan egy néger szociológus, ki azt hirdeti, hogy az ő fajtájáé a jövő. Mi, fehérek lejártuk magunkat. Ők lesznek a kultúra előbbrevivői, Athén életének folytatói. Ők, a négerek, kik még Budapesten csak ősbudavári néznivalók, de Berlinben már számosak. Londonban is, Párizsban is. Amerikában pedig úgy szaporodnak, mint a patkányok. Éhesek és lebírhatatlanok. Frakkot vesznek föl esténként, és Haitiban, Domingóban Arisztidesz, Demoszthenesz, Szolon, Lykurgos és Szokratesz neveket hordanak. Mister Alexander is azért viseli e klasszikus nevet, mert Macedóniai Fülöp fiával tart lelki rokonságot. Ilyenek ők.

Arról lehet beszélni, hogy Amerika jogosan bűnhődik. Állatokként hurcolta be ez emberformájú lényeket. Most lakoljon. De még Amerika sem érdemli meg, hogy a Schoelcher-féle álhumanizmus béketűrésével tűrje ezt a lehetetlen sisera-hadat. Ezek sok ezeréves mélységekből jönnek. Berontanak a mi fájdalmasan, évezredek alatt szerzett kis kényelmünkbe, belemorognak a beszédünkbe. belépiszkítanak nemcsak a szalonunkba, de sajátos, törvényes lelkiéletünk szentélyébe. Még a vérünkbe is. Hát nem helyesen gyűlöl Amerika? Hogy nekik is jussuk van a kultúra építéséhez? Akkor a medvéknek is jussuk van s a kattamakiknak is. Ha az ő kivételes embereik hisznek a maguk fajtájú rendeltetésében, jó. Maradjanak együtt, s várják be együtt a maguk idejét.

Alexander úr mutatvány Ősbudavárában, ahol pumákat és lajhárokat is mutogathatnának esetleg. Kékvókot táncol, dörmög, tapsol, s lehet, hogy fehér nők is mosolyognak reá. Sőt lehet, hogy ő kis primitív pszihéjébe olyan tanulságokat szedett Ősbudavárában, hogy elszedheti a pénzünket, az asszonyunkat. Lelőhet vagy leszúrhat bennünket. Annál rosszabb. A medvét is mutogathatják. De csak láncon. A medve nem csupán épületes dolgokat látna Ősbudavárban. De ha a medvét láncon tartják, miért élvezzen Alexender úr annyi szabadságot és jogot, mint Rudyard Kipling vagy Anatole France?

Budapesti Napló 1905. augusztus 3.

Pont.

149. ALFONZÓ IMÁDKOZIK

San-Sebastianból rózsás hajnalon eltűnt a király. Még meleg volt fölséges ágya. De Alfonzó nem volt sehol. És nem tudta senki, merre ment.

Rázta a hideg a királyi kastély népét. Szaladt a futár, azaz hogy a sürgöny, a mamához. Boszorkányság történt. Őrizték százan is. Lába neszét senki sem hallotta. Hogyan eshetett ez?

És merre szökött vajon? Spanyol földre? Francia határra? Istenem, istenem, nem leány után szökött vajon? Tegnap gyónt a drága. Ki tudja? Ki tudja?

Csak újságokba ne kerülne. Sírt, rítt a királyi mama. Nagyon rosszat sejtett. Behívta a legbizalmasabb jezsuita pátert:

- Páter José, én meghalok bánatomban. Az a gyermek a bűnbe rohant. Párizs rontotta el. El se merem mondani. Párizsban együtt vacsorázott egy, egy…

- Egy táncosnővel, fölséges asszonyom.

- Oh, jaj, ön is tudja?

- Tudom. De törölje le fölséges könnyeit, királynő, Alfonzó királyt mi istenfélelemben neveltük. A párizsi kísértés sem tántorította őt el. Annál jobban sietett Londonba, hogy hallja ott Patricia hercegnő válaszát.

- Szegény fiam. Kosarat kapott…

Páter José ravaszul, finoman s befelé mosolygott. Kosarat bizony. Újra. Hány kosarat kapott már szegény. Holott még olyan fiatal.

Eközben pedig új sürgönyök jöttek San-Sebastianból. Megvan a nyom. Alfonzó király két bizalmas emberével, egy kamarással és egy inassal, francia földre szökött.

Az istentelenebb spanyolok között pedig országszerte folyt a szóbeszéd. A kis király boldogtalan. Szeretne egy feleséget, és nem akad horogra senki. Órákig térdel és imádkozik szegény Alfonzó. Naponként gyón a pátereknek. Persze elbukni nincs bátorsága. Vézna testét szerelmes ősök vére fűti. De amikor olyan csúnya a legény. A sápadtsága, a meredt szemei, a lepcses, nagy alsóajka és a többi. Nem szeret bele egy fikarcnyi hercegnő se soha. A szerelmes király pedig el fog sorvadni az epedéstől.

És jött a hír, hogy megvan a király. Lourdes-ban van. A lourdes-i Máriánál imádkozik már tegnap óta. Sírva imádkozik.

Nem történt semmi. Megnyugodott Spanyolország. A király erénye szeplőtlen. A lourdes-i Máriához ment imádkozni. Kapjon ő már egy kis feleséget.

És a lourdes-i Mária hallgassa is meg szegény kis király imádságát. Azért, hogy ő király, hát feleséget se kaphasson? Rendelj, óh lourdes-i Mária, a csúnya kis királynak egy csúnya kis hercegnőt.

Hiszen annyi kis csúnya hercegnő van!…

Budapesti Napló 1905. augusztus 4.

A. E.

150. A NÉV

A botránnyról nem írtak a párizsi lapok. Csak van eszük? Tehát mi sem olvastunk róla a magyar újságokban. Kár. Gyönyörű adat ahhoz a nagy morális anarchiához, melyben ez a mi világunk ma leledzik. És olvasnivalónak is érdekes.

Hallják tehát. Egy párizsi kiadó cikket rendel egy ifjú, párizsi írónál. Elkészül a cikk. Az ifjú író nagy hevüléssel, mindent odaadó ambicióval írta meg. Közben természetesen fölszedte érte a kis pénzt is. És várja, hogy megjelenjen a cikk.

Nem kellett sokáig várnia. A kitűnő cikk nagyszerű folyóiratban kapott helyet. A kiadó cég parádés árujában. A cikk alatt pedig egy divatos és érdekes író divatos és érdekes neve ékeskedett.

Az ifjú író halálra sebzett lélekkel írt levelet a divatos és érdekes írónak. Megkapta a választ:

- Kedves uram, nagyon szép az ön cikke. Nekem kellett volna megírni. Én azt válaszoltam, nincs időm. Erre jó pénzért csak arra kértek, adjam oda a nevem egy kész íráshoz. Szokás szerint beleegyeztem. Nagyon tetszett nekem az az írás. Nagyrabecsülöm önt, uram, hogy szép cikkével engem nem kompromittált.

Az ifjú író azonban nem csöndesedett le a levélre. Hiába mondták neki, hogy a *Név*, a *Név*, mindennél több. A vége az lett, hogy ő reá támadt mindenki. Milyen szemtelenek ezek a fiatalok. Hát ki kíváncsi az ő írásukra? Hogy esetleg kitűnően írnak. Ki a fenének kell az, ami kitűnő? A közönségnek a Név kell, a Név.

Bizonyos, hogy ez a kitűnő, ifjú író elveszett ember. Ez se kap többet megbízást kiadó cégtől soha. Elbukik, miként az ó-szabású tragikus hősök. Szembehelyezkedett a világrenddel. A szerencsétlen. A Név, a Név ellen mert ő kikelni. Még párbajra is kihívták.

Tessék ennek az esetnek megbocsátani, hogy irodalmi eset. Végre is francia eset, és nem tehet róla, hogy Franciaországban érdekli az embereket az irodalom. Nekünk mindig nehezünkre esik az, mikor némelyek szuggeráló mániába esnek, s mi nem is azért rukkoltunk elő a francia botránnyal, mert irodalmi. Üsse kő az irodalmat.

De a Név, a Név. Édes, jó publikum, hogy csalatod te magadat minden táján a világnak. Kényelmedet, tunyaságodat de ki is használják. Telelármázzák a füledet névvel. Tudós: a Név. Hazafi: a Név. Művész: a Név. Szépség: a Név, a Név, a Név, a Név.

Rettenetes anarchia ez. A sajtó nagy áldásai mellett egyik sötét átok. Hadd állapítson, ítéljen a nyomtatott betű. És az ügyes svihák, aki a nyomtatott betűt is be tudja csapni. Aki minden gyámoltalan s névtelen értéket a Név zsebeibe tud begyömöszölni. Ez így van Rajnán túl, Rajnán innen, Pó vidékén, Duna mentén. És mindenben. És ezt még el sem hiszik minden emberfiának.

Én is legokosabban tettem volna, hogy megírva e kicsike írást, fölvettem volna érte a pénzt, s kerestem volna hozzá egy Nevet. Akinek elhigyjék még az - igazságot is.

Budapesti Napló 1905. augusztus 5.

Lellei.

151. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Egy kis tévedés

Vajda Jánossal volt egy kis találkozásom rejtett, hűs, csöndes, nagyszerű helyen. A nagy öregúr nyaral. Én rábukkantam, s ő szóba állt velem. Nem hatalmazott fel, hogy megírhassam, miket beszélt. Annyit mondhatok, hogy a Luzitánok dalát nem írná meg mégegyszer a zord lelkű Nagy, és nincs elragadtatva velünk, kik ezidőszerint Magyarországon ágálunk, szónokolunk. Persze ez mellékes - nekünk. Hiszen nagy poéta Lengyel Zoltán, és nagy politikus Papp Zoltán. Vagy hogy is van. Ellenben azt elárulhatom, hogy a nagy öreg Úr méltatlankodott. Így beszélt a többek között:

- Látod, öcsém, én nem kívánom, hogy engem ez országban megbecsüljenek. De te tudod, hogy ki vagyok kiáltva nagy embernek. Miért nem kaphatom én hát meg, amit Magyarország az ő nagyembereinek, a mostoha gyermekeknek megad. Emlékezetes, hogy Jókait hogy kitüntették, mikor megnősült - magának. Összes munkáiról nem írtak annyit, mint amennyi vicc és riport akkor született. Prielle Kornéliáról az ország kilenctizedrésze azt sem tudta, hogy él. De mihelyt egy kis botrány támadt körülötte, lám mennyit írtak róla. Gondolkozó író- és művésznagyjait az ország pletykákkal jutalmazza. Bizonyosan nincs neki más adakoznivalója. Hazaffy Ubul, a politikus és Éjjeli Panna, a színházi nő leszedik a tejfölt. Nekünk botrányokat kell mívelnünk vagy magunkra ráfogatnunk, ha érdeklődést akarunk a t. c. publikumtól. Kedves öcsém, énrólam még pletykálni sem pletykálnak. Nem olvasom sehol, hogy el akarok venni egy tizenegy éves leányt. Még ennyit sem írnak rólam.

- De bátyám, mesterem, hisz ön már nem él.

- Az ám. Na látod, ezt el is felejtettem. Az ördög tudja, hogy él-e itt az ember vagy sem?….

II.

A szerb trónörökös útja

Sándor úrfi, a kitünő herceg, még két évvel ezelőtt Genfben, mint Karagyorgyevics Péter szabad genfi polgár fia a kereskedelmi alkalmazotti pályára készült. Közben egy apró incidens történt, és Sándor úrfi trónörökös lett Szerbiában. Szólt pedig Sándor úrfihoz az ő királyi atyja:

- Kelj útra, fiam. Ifjúságod egyik főfeladata, hogy megismerd országodat.

Mivel pedig vasút kevés van Szerbiában, Sándor úrfi kocsira ült. A kocsishoz így szólt: Hajts keletre két óra hosszat.

A kocsi hajtott. Megállottak.

- Hol vagyunk?

- Külföldön.

Sándor úrfi dühös volt. Vissza Belgrádba.

- Hajts nyugatra két óra hosszat.

A kocsis hajtott.

- Hol vagyunk?

- Külföldön.

Önök összeszidnának, ha tovább folytatnám. Sándor úrfi nagyon tiszteletlenül figyelmeztette az apját néhány nap múlva:

- Máskor pedig terjedelmesebb országba alkalmazz engem. És ne ugrass be tanulmány-utakba. Én tíz évet szántam ez ország megismerésére. És két óráig sem lehet kocsin utazni benne. (Súgva.) Apropo, tata, annyi pénzen a perzsa sah helyébe is kerülhettél volna.

Budapesti Napló 1905. augusztus 6.

A.

152. A HALOTT HADSEREG

Qui vive? La France. Quand même. Halottak napján ott álltam a Gambetta sírja mellett. A nizzai Château-temetőben. Kevés volt rajta nagyon a virág. Déroulède koszorút küldött San-Sebastiánból. Talán Delcassé is küldött egyet titokban. De mit ér ez? Egy utolsó lángban a minap csapott föl a revanche-düh. Finis. Már-már döbörgött a föld. Keletre nyomultak a francia katonák, Nyugatra a németek. Európa talán csak tíz év múlva tudja meg, mi fenyegette. És egy nap alatt elmúlt minden. Alattomos Delcassének feje vétetett. Déroulède Bécsben sopánkodik. Gambetta sírja virágtalanabb lesz ez őszön, mint valaha. Franciaország győzött. Legyőzte önmagát. Szerelme az emberiség iránt nagyobb, mint a bosszúnak gyáva szenvedelme. Nem, nem. Franciaország nem teszi meg sem a maga nacionalistáinak, sem Vilmos császárnak azt a kis szívességet, hogy egy szörnyű háború által ismét egy századévre vettessék vissza az emberiség. Szinte hallja az ember Jaurèst és Bebelt:

- A mi ügyünket késleltetné minden coincidens. Őrködünk, és nem háborúzunk.

Közben pedig Elszász és Lotharingia berendezkedik a maga életére. Nem ábrándozik. Megmarad franciának, ha tud. Német lesz belőle egészen, ha muszáj. Jönni fog idő, mikor háború nélkül egyesülhetnek az egyvérű és egynyelvű földek. Ha kibírja addig a francia Elszász és Lotharingia, jó. Akkor visszavonulhat Franciaország kebelére - háború nélkül. Ha nem, nem.

És most megható, de minden délibábot szétfúvó hír érkezik. Franciaország visszakéri a halottait Németországtól. A harmincöt éve porladókat. A gáláns, a lovagias Vilmos császár elküldi német katonáit a monstre-sírbontáshoz, mikoris kiszedik az immár német földből a francia csontokat. A boldog optimista azt mondja erre, azt jelenti ez, hogy az élőkről lemondott Franciaország. A szkeptikus pedig, ez a legbecsületesebb embertípus, mióta az ember gondolkozó lény, bánatosan lehajtja fejét. Mi ez? Miért kellenek a hamvak az eleveneknek? A szedáni csontvázaknak miért kell masirozniok?

A halottaknak egy kötelességük van: pihenni. A halottaknak az élethez semmi közük. Aki a halottakat idézi, az valamit tervel az élők ellen. Bizony, ez a hír azt jelenti, hogy a revanche nem halt meg. Elektra a hamvvederrel: íme la France. Dehogy a reváns végét jelenti a halott hadsereg hazatérése. Hazugok a cifra remények. Minden hazug, ami emberi. Csak az állati gonoszság az örök. Halottaknak vélt ideákért vértengerek fognak még párologni Európában s szerte a világon. A német katonák tisztelegnek a francia csontok előtt. A világ újságjai ékes cicerókban méltatják a gyönyörű eseményt. A vigyorgó csontok beszédét kevesen fogják érteni. Azok a németté tett francia földön így búcsúznak majd:

- Au revoir.

Vissza fog térni ez a hadsereg. Mert hiába vesszük körül magunkat cifra délibábokkal. Gyarlók vagyunk. Egyének és nemzetek. Az a szájas, színészkedő bácsi itt Bécsben, az a Déroulede, a maga silányságában több igazságot képvisel a Históriából, mint a kiválóak a nagyok, a gondolkozók. Ez utóbbiak az álmodozók. Bizony ezek.

Budapesti Napló 1905. augusztus 9.

Pont.

153. VILÁG-RULETT

Az orosz Monte-Carlo fehér lobogót tűzött ki. Sprengolta a bankot a merész japáni játékos. De aggódni ne tessék. Van még némi kincsük Blanc úréknak. A fehér cár megtölti arannyal egy éjszaka alatt a maga bankját. Türelem. Holnap már újra kezdődhetik a játék.

Portsmouth-ból, Amerika földjéről, ezt üzeni a világpolitika partnereinek Witte. Hogy ez az üzenet cinikus? Kár ilyen szentimentálisnak lenni. A Fáraók előtt is így volt. A Fáraók óta is. Nekik ez játék. És trópusait honnan is vegye Witte? A nagyhercegek automobiljai ott nyargalásznak a Côte d'Azur-on. Az orosz arisztokraták a Rivierán élnek. Az orosz tízezrek Monte-Carlót látják az élet elefántcsont-tornyának. Tehát legyilkoltak néhány százezer embert messze Keleten? Nincs egy szál hajódeszka és egy árva rubel? Sebaj: ez a játék. Monte-Carlót nem kell félteni. Blanc urat sem. A fehér lobogót kitűzzük. Witte fő-croupier megy Párizsba pénzért. Megy Amerikába. Közben egyezkedni próbál a szerencsés játékossal. De az egész csak komédia.

Hát ezek után csak tessék bizakodni. Rooseveltnek kell lenni annak, aki reménykedik. A szigorú kis Komura alighanem már is únja a komédiát. Már csak a methodista papok veszik komolyan a dolgot. Ők imádkoznak az amerikai templomokban. Ez az imádság tartja az orosz-japáni béke sorsát. Holott amúgy igazában még szóba sem álltak egymással Komura és Witte.

A partnerek pedig ezt tudják. És készülnek a folytatásra. Csakugyan a játéktermek őrült idegessége szabadult a világra. Míg az orosz Monte-Carlo fehér lobogóját libegteti a szél, a legidegenebb, legtarkább lobogók bókolnak egymásnak.

Az angol Portsmouth nem vár semmi jót az amerikai Portsmouthtól. A francia bank még pénzt ígér Wittének. A francia flotta szerelmesen szalad angol vizekre. Feledve Jeanne d'Arc, régi gyűlölet, Napóleon-buktatás, Fashoda Egyiptom. Franciaország megöleli Japán barátját, orosz imádójának legféktelenebb gyűlölőjét, Angliát. Nomen est omen. Babonásnak kell lennie az embernek. Ez is Portsmouth-ban történik.

Kinek fájhat ez legjobban? Akinek Meteor yachtja ott van az üdvözlő yachtok között. A nagy rulett-játékosnak, a német császárnak. És mikor Cambon nagykövet a legtüzesebb tósztot mondja virágos fedélzetén a Victoria and Albertnek, Kielből akkor röpítik világgá a paprikás hírt: új tengeralattjáró hajói vannak a német tengerészetnek, csodálatosak, nie da gewesen tökéletesek.

Monte-Carlót mondott Witte? Mintha ő ismerné legjobban a világpolitika szent levegőjét. A kis körbeforgó golyó megbolondult. Egy makacs játékos leigázta a szerencsét. És elveszti a fejét mindenki. Érzi, hogy játszani muszáj. És remeg. Fölfordult minden józan esély. Hajrá. A játékasztal körül a legkomplikáltabb, legbolondabb társulások kötődnek. Mindenki társul mindenkivel. Mindenki be akar csapni mindenkit. Verejték ül a homlokokra. Dante árnyéka jár itt.

A Fáraók játszanak. És néha népek állnak mögöttük. Játszanak. Az orosz Monte-Carlo rendezi a legújabb világ-rulettet. Körülötte a legfurcsább játékos-összeesküvések várnak. Lesz-e pénz? Likvidál-e nyomban a játékbarlang? Avagy maga erejéből és szántából akar rohanni a csődbe?

Az egyik Portsmouth-ban Komura és Witte nem értik egymást. Még fizikailag sem. Witte csak franciául, Komura csak angolul tud. A másik, az európai Portsmouth táján pedig franciák és angolok néznek félre ölelkezés közben. Faîtes votre jeu, messieurs. A világ-rulett alighanem újra kezdődik holnap reggel. Egy bizonyos. Játszani muszáj. Mintha vad ördögök dirigálnák most a világot. És csak az fog nyerni, aki játszik. Aki elég ravasz lesz, hogy mindenkit becsapjon…

Tudvalevő, hogy mi, Ausztria-Magyarország, nem kaptunk helyet a játékasztalnál. Mi nagyon becsületesek vagyunk a hazárdhoz. Meglássa bárki, hogy a legfrissebb hírt is le fogják cáfolni. *Nem* fognak találkozni királyunk és Vilmos császár. Mi amolyan szalma-partnerek vagyunk, akik akkor is vesztünk - ha nem játszunk.

Budapesti Napló 1905. augusztus 10.

(A.)

154. VANDA, MARISKA, DÓRA

Fölmagasztalni az Életet: divat. Valamikor a krinolin jegyében élt a világ. Valamikor s nem is régen szimbolista volt a modern költő. Ma bódítóan krinolin-ellenes áramlat ömli körül édes asszonyainkat. s Maeterlinck megírja Monna Vannát. Divat, hogy valami utálatos nyelv-csettintéssel beszéljünk az Életről. Az Élet? Az minden. Miraculum miraculorum. A földi érték summája. A szent folyó mely a Végtelenség felé hömpölyög s ragad magával mindünket, kik ekkor és akkor, itt és ott, élünk. C'est la Vie.

Új pogányok és új nazarénusok egyek az Élet túlbecsülésében. Mert ez ma a divat. Az egyéni élet ilyen zaklatott, ilyen úttalan, ilyen szomorú egy részében sem volt még az Időnek, mint ma. Reánk vall, emberekre, hogy az Élet dicsőségét éppen most zengjük.

Szép az Élet. Mikor szép? Hol a csúcsa? Nagy bátorság kell hozzá, de megcselekedjük: vidám zsoltárt küldünk három virágos koporsó felé. Vanda, Mariska és Dóra feküsznek e koporsókban. Ők egymást sohasem ismerték. Szerették az Életet nem divatból, de fiatal vérük szerelmes kényszerűségéből. És meghaltak. És találkozót adnak az ő árnyaik egymásnak fekete hírlap-betűk rengetegében. Be csodálatos is, hogy nekik egyformán, az Életnek és augusztusnak forróságában, orvul megrohantan, rögtön halálra kellett sápadniok.

Vanda, ő grófnő volt. Alig tizenhét éves. Lengyel és forró. Rakva álmokkal, mint egy kúszó rózsafa, igézetten az Élet sejtelmeitől, adakozó és elfogadó szépséggel, vagyonnal, várakozás-sal, útjába kerül egy tizennyolc éves diáknak. A tacskó szerelmes lesz Vandába. Vanda nevet. A diák revolvert ránt, s véres szívvel, halottan, fehéren esik össze Vanda.

Mariska debreceni leány. Más race. Talán kevesebbet álmodott, mint Vanda. De az Életnek többet ígért. A hőség 43 Celzius. Mariska fölforralt agyvelővel, őrjöngve kezd hűlni, hűlni.

Dóra a kertben jár. Ifjú, szép, mint Vanda és Mariska. Vidám, torkoskodó kedvvel szakít le egy félérett szilvaszemet. És meghal Dóra is. Kis mohó szája, a gyermekszáj, a pirosajkú, arra predesztinált, hogy gyönyöröket majszoljon az Életből, kékre, hidegre válik egy szilvamagtól.

Kik ők? Úgy-e szent virágágyai az Életnek? Vanda, Mariska, Dóra. Tizennyolc éves egyik sem volt még. Rejtett, nagy föladataikban remegők, kívánatosak, ifjak, erősek, ígérők. Ha valakikre vigyáznia kell a Sorsnak, reájuk igen. Egy bolond revolvergolyó, egy erős napsugár s egy szilvamag: nincsenek.

Nem kellettek az Életnek? A görögök tudták. Boldogok, kik ifjan, álmaikban halnak meg. Ők nagyon is sokat vártak az Élettől. Ezért kellett talán nekik így meghalniuk. Vandának, Mariskának, Dórának. Azt üzenjük az Élet túlbecsülőinek, ha fogak és álmok nélkül, kietlenül, aggon gondolkoznak egy csöppet a nagy komédiáról, vajon nem irigylik-e majd azokat, kik leányok, forrók, csodaszépek, tizenhét évesek, éhesek, remegők, tiszták, s egy ostoba augusztusi napon egyszerre csak nincsenek?…

Mikor a legszebb, legcsírásabb életek rémülten hunynak ki, meg kell döbbeniök az Élet hatravakra imádóinak. Mégse jó abból jóllakni. Csak ráéhezni, mint Vanda, Mariska, Dóra, s nem tudni meg soha, hogy az íze milyen.

Budapesti Napló 1905. augusztus 11.

A. E.

155. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bonci mester szökik

Örülj Európa, Bonci mester megbocsátott neked. A nagyszerű legény nagyon panaszkodott Párizsban úgy egy esztendővel ezelőtt. Ott vendégszerepelt akkor. Meg kell-e mondanom, hogy Bonci mester: idem. A hódító olasz tenorista.

Párizsban nagyon zokogott egy francia kollegának:

- Kedves barátom, megölt bennünket a demokrácia. Eldurvult Európa. Hol az az idő, mikor igazi, finom dáma nem nyugodott addig, míg egy példányt nem csípett magának a férfinem gyöngyéből, a tenoristából. Látja, tíz nap óta vagyok Párizsban. El sem képzeli. Talán száz levelet sem kaptam. Elhiszi-e kedves barátom, hogy a levélírók között nincs egy valamirevaló hercegnő sem? A grande dame-ok meghaltak. Monsieur Rigóval, négerekkel, díjbirkózókkal, sőt írókkal kell versenyeznünk.

Följegyezte ama francia kollegánk, hogy a Paillard-ban valósággal sírt szegény Bonci.

Most Firenzéből hír jő. Bonci Páduából megszöktetett egy csodaszép milliomos leányt. Automobilon. Négy ország rendőrsége üldözi a szökevényeket.

Légy nyugodt Európa, már nem haragszik reád Bonci. Megbocsátott…

II.

Madame Hofer milliója

Minden szegény ördög gondolkozott úgy-e bár azon, mit csinálna egy nyakába szakadt millióval.

Madame Hofer, a szedáni kantinosné sohse gondolt erre, bár sorsjegyei voltak. Mire megnyerte a milliót.

Tovább forgolódik a kantinban. Pumpolja a szegény piou-pioukat. Benne fekszik az üzletben vagy háromezer frankja. Ezt nem lehet ám odahagyni.

Az újságírók, Mefisztófelesz apródjai, végre addig bujtogatták a szegény asszonyt, míg az komolyan kezdett törődni, hogy mit is csinál a milliójával.

Majd beleőrült.

Végre kisütötte. Valahol Párizs mellett fog élni. És amikor teheti, elmegy - a színházba.

Tanulságok: 1. Milyen ostoba ma is még Fortuna. 2. Milyen kellemetlen, ha az embert hirtelen egy millió lepi meg. 3. Milyen alantjáró institúció a színház, ha Hofer asszony vágyainak a nonpluszultrája.

A többi tanulságot e modorban tessék hozzáadni. Mert hejh, egy falu s nagy falu a világ. Az alföldi juhászlegény arról álmodik, hogyha király volna, lóháton őrizné a juhait. Viola!…

III.

Hol van Gorkij?

Dosztojevszkij-uccse, én már kezdem nem is sejteni, mi az a Gorkij? Ha személy, akkor úgy jártam vele, mint az egyszeri magyar járt a Gajzágókkal. Sok Gorkij van úgy-e? Egyik talán a Volgába ömlik. Vagy nem folyó a Gorkij? Persze, hogy nem. Most jut eszembe, hogy a minap Moszkvában gyűlést tartottak a Gorkijok. Sacrebleu! Hiszen azok a Zemsztvók voltak.

A német könyvesboltok azt hirdetik, hogy van egy nagy író, akit Gorkijnak neveznek. Ha ez igaz, nagyon csodálkozunk. Hogy lehet egy nagy író olyan ügyetlen, hogy jobb nevet nem választ? Valami orosz Cagliostronak kell élnie, ki ezt a nevet szerte a világon kompromittálja.

Szinte egy nap alatt ezer hírnél több érkezik Gorkijról. Vagy a Gorkijról?

1. Gorkij színdarabot ír. Krimnek egy csöndes zugában.

2. Gorkij Szentpétervárott van in custodia honesta…

3. Gorkij útlevelet kért Moszkvába.

4. Gorkij Mariusként siránkozik Ogyessza romjain.

5. Gorkij öt nap óta az olasz Luganóban mulat.

6. Gorkij most már mindig külföldön marad.

7. Gorkij nem kapott villát az olasz Rivierán.

8. Gorkij egy nyílt levélben kifejtette, hogy szabadság, egyenlőség, testvériség, az istenét neki.

9. Gorkij az ő orosz Tuszkulánumában annak a nézetének adott kifejezést, hogy a vén hülye már minden emberi türelemmel visszaél. N. B. A vén hülye: Tolsztoj.

10. Gorkij Svájcban nagyon jól érzi magát.

11. Gorkij tovább is Knokkala, finn fürdőhelyen marad, mivel Oroszországot nem szabad elhagynia…

Talán ne folytassuk tovább. Sajnos, Budapesten nincs orosz követség. Kénytelenek vagyunk az orosz főkonzulhoz fordulni. Ha igaz a kósza hír, hogy Oroszországnak egy Gorkij nevű nagy írója van, talán figyelmeztetné e nagy írót e főkonzul.

Ez nemzeti érdek. Azt az állítólagos Gorkijt figyelmeztetni kell arra, hogy e névnek külföldön nagyon svihák hangzása van. Változtassa meg.

Budapesti Napló 1905. augusztus 13.

Pont.

156. A RAMLEHI REMETE

Szent Alexandria, tudósok ősvárosa közelében, hol Kleopátra királynő isteni lábai tapodtak egykoron, szélén Afrika nagy sivatagának, él egy öreg tudós.

Nagy kertje van és kicsi háza. Itt töpreng ő egy idő óta. Töpreng és pihen. Gondolkodik a nagyszerű világról. A rejtelmes életről. És gyakorta gondolkodik a halálról, mely valami olyan fölséges és szép mívelet, hogy ember sohse találta volna ki, ha rajta múlott volna.

Az öreg tudós német. Tehát professzor. Mikor ír, Lipcsébe küldi az írását. De a lelke nem deutsch-lélek. Firenze fia az öreg professzor.

Egy nyári reggelen arabus szolgája eléje áll a kertben az öreg tudósnak:

- Uram, nagy útra kell kelned. Van egy nagyon öreg rokonod, aki Bécsben él. Valami nagy sejk, aki már hetvenöt éves, és minden rokonát látni akarja.

És Ischlben, ahol Ferenc József császár és király hetvenötéves születésnapját fogja ülni pár nap múlva, a Habsburg-sarjak büszke sokadalmában ott lesz a ramlehi professzor is: Lajos Szalvátor, Toszkána nagyhercegének fia, a kalandos Habsburg, a professzor Habsburg, a Nixe utasa.

Fog-e vajon egy félórácskát beszélgetni az ő felséges rokonával? Bús és bölcs szavakat mondhatna ő. Talán így szólna:

- Bebolyongtam a földi vizeket és tereket. És Ramlehben a legjobb. Nincs jobb dolog, mint egyedül lenni. Gondolkozni avagy pihenni. Az embernek csak ehhez van joga. Mindent egy nagy törvény szabályoz és e törvényből az ember egy betűt sem tudhat megváltoztatni. Támadnak új vizek, új népek, új szigetek, új eszmék, és mi nem tehetünk ellenük semmit. A fejedelmek sem. Az élet árja ellen úszni nem szabad senkinek. És nem lehet. Aki retteg az élet zuhogva rohanásától, ússzék a partra, s bújjék el. Ramlehben vagy másutt. Mert mihelyst vágyai szerint akarja kormányozni az életet, a fátumot szabadítja balga fejére. Élni azonban szép. Mikor a yachtomat széttörte a szikla, kétségbeesetten úsztam, és megmenekültem. Csak törődjön bele az ember, hogy nincs ereje egy nagy, titkos, kormányzó erő és törvény ellen cselekedni.

Talán még világosabban beszélne Lajos Szalvátor, ha szabadna. De ő aligha jut szóhoz Ischlben. Hiszen csak ezredes volt annakidején, s karrierje abba szakadt. Szegény és tudós lett belőle.

Ám ő végig fog nézni az ischli gyülekezeten. És látni fog, mert tud látni. És boldog lesz, mikor megszabadul, mikor az egyfogatú bérkocsin a vasúthoz hajtathat, hogy siessen vissza Alexandria mellé gondolkozni és pihenni.

Az arabus szolgája megkérdi majd:

- Nem vágytál ott maradni, uram, hol jártál? Rokonodtól, a nagy sejktől nem kértél díszes méltóságot? Be boldog lehet egy olyan nagy úr, mint a te rokonod. Allah neki hetvenöt évet adott. Nagy és hatalmas népeket, kiken uralkodjék. Minden virágozik, szépül körülötte, úgy-e?

Az öreg tudós, a bölcs merengő, talán először életében sírva hajtja le fejét. De mindjárt megembereli magát. Ez a kert, ez a nagy kert. Ez látta Kleopátrát. Az Idő az úr. Az ember féreg. Minden ember féreg. És Lajos Szalvátor asztalhoz ül. Megírja, mint képzeli ő el ama sziget esetét, melyet Japán mellett a minap felvetett a vulkánikus erő, s mely elmerült néhány nap múlva…

Budapesti Napló 1905. augusztus 15.

Lellei

157. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Ázsia diákjai

Valahol kongresszusra gyülekeztek össze Ázsia diákjai, hinduk, kínaiak, annamiak, japániak, afgánok, koreaiak, malájok, perzsák. És ki tudná őket fölsorolni.

Ázsia ifjai mindenekelőtt azt deklarálták, hogy a História egyik legnagyobb stációjához érkezett. Négyezer év után ismét Ázsia veszi át az emberiség vezetését.

Egyik szónok így fejezte ezt ki:

- A megfordított perzsa-görög harc változtatja meg most a világ arculatát. A japániak - az athéniak.

Egy pillanat alatt kiosztották a szerepeket. A japániak az új athéniak. Kína az új római birodalom. A hinduk lesznek a világ új angolai. Minden ázsiai náció kapott egy európai szerepet a diákgyűlésen.

Az aino diákok azonban nagyon megharagudtak. Ő nekik az jutott, hogy ők lesznek Ázsia magyarjai. Elkeseredetten otthagyták a kongresszust.

II.

Lindner hadnagy

Messze Mandzsuriában csata volt, s a csatában halálos sebet kapott Lindner hadnagy is, az orosz hadsereg fiatal katonája. A kis hadnagy hős volt. És mellékesen nagy orosz poéta. Lantos Verescsaginja az orosz hadseregnek. Egy rímelő Andrejev Leonyid, kiből a vörös kacaj dalban tört ki. Ezt persze Kuropatkin nem tudta róla. Sőt aligha tudta valaki. Ott fetrengett vérében Lindner hadnagy a csata után. Két kozák tévedt arra. Dühösen hallgatóztak. Lindner hadnagy lázasan kiabált. Az egyik kozák megszólalt:

- Te ez verseket mond.

- De oroszul mondja.

- Mindegy. Tudod, hogy azok az utálatos sárga majmok verseket mondanak, mikor haldokolnak. Ez a hadnagy áruló. Verseket mond, mikor haldoklik.

A másik kozák már ekkor készen volt. Belemártotta a kardját Lindner hadnagy szívébe. Így halt meg Lindner hadnagy, az orosz-japáni háború poétája. Az esetről azonban valamikor egészen másképpen fog megemlékezni az orosz irodalomtörténetírás valamelyik hivatott nagyja.

III.

Carnegie milliója

Carnegie, a gazdag Carnegie, a nemes és adakozó Carnegie, egyszer elhatározta, hogy a papoknak is juttat egy kis pénzt. Küldött hát egy milliót az amerikai hittérítő társaságnak. Térítsenek Krisztushoz e kis pénz által tévelygő vadakat.

Carnegie azonban visszakapta a pénzét.

- A mi szent célunkra nem kell olyan pénz, amelyhez ezreknek a könnye tapad.

Carnegie nem haragudott meg. Egy kicsit búsan válaszolt:

- Való, óh tiszteletes testvérek, hogy minden összegyűlt millióhoz ezrek könnye tapad. De nemcsak a milliókhoz. Mindenhez, ami e világon támadt, és növekedett. Oh, tiszteletes testvérek, az evangéliumhoz sokkal több könny tapad, mint az én millióimhoz. És ugye mégsem küldik vissza annak, aki küldte? Ne ítélj, hogy ne ítéltessél. Ezt régen mondták, de igaz, tiszteletes testvérek.

És Carnegie elküldte millióját ama vad emberszülők könnyeinek enyhítésére, kiknek gyermekeit elragadták a kegyes hittérítők.

IV.

A Nobel-díj

Svédország beletörődött, hogy Norvégia ura legyen a sorsának. A svéd miniszterelnök büszkén jelentette ki:

- Svédország szívesen lesz a humanizmus mártírja is inkább, mintsem vétsen a humanizmus ellen. Mi, ha kell, egész létünket áldozzuk föl a világbékéért. Mi olyan nép vagyunk, akik Nobeleket adunk a világnak.

Eközben azonban híre jött, hogy a norvég storthing nem akar lemondani a Nobel-díj odaítélésének jogáról, mely díj tudvalevőleg a világbékét szolgálja.

A norvégek azt vitatták, hogy ők a világbéke hivatott bírói. A svédek azt hangoztatták, hogy Nobel svéd volt, s a világbékét a svédeknek kell megcsinálni.

Rettenetes, véres háború tört ki. Mikor már a skandináv zöld vérbefúlt, megkötötték a békét. A két nép kiegyezett, s a Nobel-díj millióit fölosztották egymás között - hadseregeik újjászervezésére…

Budapesti Napló 1905. augusztus 15.

A.

158. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A papok pénze

Az orosz monostorokban nagy a rettegés. Mi lesz, ha Komura és Witte dacos adieuvel válnak meg egymástól?

Azt írja nekem egy kedves orosz legény, orvos Moszkvában, kivel messze Nyugaton barátkoztam össze: csodák fognak történni. Ez nem szókép. A szó szoros értelmében: csodák fognak történni. Egy napon hirtelen a vezércikkek helyén szenzációs hírt közölnek az orosz hivatalos és szubvenciós lapok.

Szent András, vagy valamelyik orosz szent, itt vagy ott, megjelent. Égi írást olvastak az emberek Moszkvában. A kazáni szent szűz végigsétált a szenpétervári piacon. Valami efféle lesz a hír.

Csoda fog történni, és a csoda azért fog történni, hogy vegyék el a monostorok pénzét. Mert pénz már csak a zárdákban, templomokban találtathatik. Azt beszélik, hogy tizenötezernél több millió kincs pihen az orosz monostorokban.

Isten dicsőségére, mióta csak Bizánc a keresztény istennel megismertette az orosz szlávokat, egyre gyűlt a kincs.

Ha Komura és Witte nem tudnak békét csinálni, a papok pénzén folyik a szent háború - tovább.

Nagy a rettegés az orosz monostorokban. De - kérdi az én orosz barátom - nincs igazuk vajon azoknak, kik a papokat utálják mindenek fölött? Lám, ha messze Keleten tovább ömlik a legdrágább nedű, az embervér, a papoknak lehet köszönni.

II.

Montenegro alkotmányt kap

Ő királyi fensége, Nikita fejedelem, kényszerhelyzetbe akarja hozni a másik Nikitát, Miklós cárt. Nikita alkotmányt ad Montenegrónak.

Az alkotmány azon fog kezdődni, hogy Nikita pénzt veret. Akár csak Menelik, Abesszínia ura. Eddig magyar és osztrák aprópénzek forogtak gyér számban a feketehegyek birkatolvaj fiai között. Nemzeti Bankja lesz Montenegrónak, s a bank főrészvényese - Nikita lesz.

Nem nehéz megjósolni, hogy Montenegró lesz Európa legtartósabb monarchiája. Mert az üzletben is jó dolog az őszinteség. Nikita őszinte. Nem hirdeti, hogy isten kegyelméből ura ő Montenegrónak. Az üzlet - üzlet. Ő nem csinál titkot belőle, hogy a fejedelem voltaképpen - üzletvezető.

III.

Az erény jutalma

Az erény pedig jutalmazatlanul nem marad. A szép Firenze városban iszonyú a becsülete Montignoso grófnőnek. Monica mamájának, Giron ex-barátnőjének, a szász király kitagadott hitvesének.

Firenze város többek között a városi poliklinika díszelnökévé választotta a kitűnő Lujzát. Ez kevesebb ugyan, mint a szász királynéság. De valami mégis. Firenze meg akarja nyugtatni a

fejedelmi házasságtörő-nőket. A poliklinika elnöknője még mindig lehet az ember: azaz hogy az asszony.

De tessék csak meggondolni. A keresztes hadjáratok idején egy kicsit bizony meghalt a fejedelem csapodár felesége. Ma a poliklinika díszelnöknője lesz Firenzében. Legalább is. Hát nem halad a világ?

Budapesti Napló 1905. augusztus 17.

Pont.

159. A KIRÁLY

Tüzes, álmatlan párnáiról fájó fejét hogy reggel fölszedi Ferenc József, sietnie kell. A Kaiser-villa nyugtalan. Itt a Család. A hetvenötéves, öreg ember siessen mosolygó arccal a Család elébe. A Család bókolni akar.

Az erdők balzsamos reggele nem érti mindezt. Holott az ischli erdők lojális erdők. Az erdők nem tudják darabokra metszeni az Időt. Az erdők nem tudják, hogy Ferenc József ma hetvenötéves.

A Család tudja. A császár pedig érzi. Nevezetes nap ez. A hetvenötéves öreg ember fájó fejjel emlékezik. Hányszor is gondolta már e napon: rosszabbul nem lehet. És újra jött e nap, és mindig rosszabb Sorsot hozott.

Annyi csók cuppan, amennyit csak megenged a spanyol etikett. Ahogy egyenként jönnek az öreg emberhez hetvenötévnél fiatalabb tagjai a Családnak, valamennyinek bókjából kiabáló figyelmeztetést hall a felséges úr:

- Mi itt vagyunk. Mi vagyunk. Neked emlékezned kell arra, hogy te mindnyájunkért vagy.

És félelmesen szomorú gondolatai támadhatnak a hetvenötéves embernek, mikor végül fáradtan, búsan magára marad. Milyen szerencse, ha az ember kegyes és vallásos. Nem átkozódik. Mert kit átkozzon? Az élet mindenképpen szomorú, ha hetvenötévesek vagyunk. Akkor a legszomorúbb, ha szép és pazar. Elhagyjuk íme mindjárt. Szép és pazar pedig. Elhagyjuk mégis, hogy helyet adjunk a fiataloknak. De éltünk legalább. A magunk életét éltük.

Aki élte. Az ischli öreg ember fájdalmai éppen azért lehetnek emberfölöttien nagyok, mert a maga életét nem élhette soha. Rózsás fiatalságát beletaszították egy óriási örvénybe. Az örvény olykor csöndesebb volt, de mindig örvény. És neki kifáradni nem volt szabad. Karjainak munkáját lesték a parton. Neki nem volt szabad gyöngének lenni.

Megvadult pesszimisták akármit mondanak, jó embernek lenni nem rossz dolog. És Ferenc József jó ember. Fiatalon, azokkal az eszmékkel preparáltan, melyek a szent szövetséget termették, kellett kerülnie a História sakkhúzó markába. Csak jó ember lehet az, aki az ő helyében olyan békülékenyen engedte az Időt magához beszélni, mint ő tette. Őt uralkodónak nevelték végre is. E hatalmas Család ezidőszerinti mentorának s nem új Plátónak, ki új boldogságot fedezzen föl gyötrődő népek számára.

Ha csak rajta állott volna, minden másként volna. Bár nem volt ő sem nagy összefüggéseket szemlélő bölcs, sem látnok. Mégis másként lett volna minden, mert ő mindennél több volt: jó ember.

Ki nem érti meg, hogy ő nem tudja, és nem akarja látni azt, amit mi látunk? Hiszen éreznie is csak módjával szabad annak, kit népek fölé állít a Sors, s kinek csak módjával szabad népeiért élni. A jó ember sorsa a mártírium, ha egyre ellenőriznie kell a maga jóságát.

Az a patriarchális igazság, hogy a fejedelmek atyák, nem egészen hazug, habár patriarchális. A hetvenötéves Ferenc József csak azt érezheti titokban most, amit fehérfejű, szomorú apák éreznek, kiket gyermekeik megbúsítottak. Sejti, hogy a fiatalságé az igazság mindig. Sejti, hogy gyermekei a népek, mit sem akarnak mást, mint élni az élet jussa szerint. Sejti, sőt érzi, hogy nem is állana ő útjokban, ha ő neki valamikor is szabad lett volna magától, magának és magáért élni, cselekedni. De evvel nem kisebb a szomorúsága, hanem nagyobb.

Soha még szomorúbb öreg embert. Hetvenöt évet élni, s nem magunkért élni soha. És minden, amiért a magunk életét odadobtuk, foszlóban, megingóban, felfordulóban, pusztulóban. Miért? Mert köteles mártírjai vagyunk évszázados kiméráknak. A mások kiméráinak. Szembe kell helyezkedni az élet törvényeivel az élet szélén - mások miatt.

Hetvenöt évvel, tömérdek, eleven sebbel a szíven, elfáradtan, búsan, csupa eredménytelenséget, kietlenséget, feltartózhatatlan katasztrófát látva, olyan napon, mint a holnapi, mindenkinek szabad volna egyedül emlékezni és pihenni. Neki nem szabad. Körülötte ott a Család. A fiatalabbak:

- Végig kell járnod utadat. Nem szabad rólunk elfeledkezned. Az életed a mienk volt. Végig a mienknek kell lenni. Meggyöngülnöd nem szabad. Szeld az örvényt reszkető karokkal is. Ha másnak is látod az igazat, mint mi, te neked csak egy igazad van: a mi igazunk.

Az ischli Kaiser-villa szomorú ház. Ma különösen szomorú. Ma ne álljunk pörbe. Ma gondoljunk megilletődéssel reá, ki aggon, hetvenöt esztendővel olyan nagyon vígasztalanoknak látja a földi dolgokat, s ki körül ott van a Család.

Aztán törődjünk bele, hogy Családok, Népek s uralkodók fölött áll a História igazsága. Megsirathatjuk a jókat, kiket ez igazság összetipor. De többet nem tehetünk.

Budapesti Napló 1905. augusztus 18.

A. E.

160. EGY LÁBNYOM ÉS EGY SZOBOR

Találtak egy emberi lábnyomot valahol Pennsylvániában, kőszénbányák nagy mélységében, ős-iszapba rajzolt ős-nyomot. Úgy vélik a tudósok e lábnyomról, hogy ez minden embernyomnál régibb. Legősibb látogató jegye eleddig a Föld Ember nevezetű fiának. Az antracitban hirdeti nekünk: milyen régen jövünk, s milyen nagy út vár még reánk, Emberre.

És megihlet e hír olvasásakor az új francia írók agy-kínzó, nagy tüzes fantáziája. Mindjárt Haracourt-ra gondolok, ki ott őrködik a Cluny múzeumban, s őrülten szép és kegyetlen álmokat álmodik az időről, mikor légi utasok, az új, elváltozott emberlények keresik Párizsnak helyét avagy a gorillák tudományos akadémiáján előadást tart egy professzor egy emberi koponyáról s egy kihalt állatfajról, mely társadalmakat alapított. Ember volt a neve.

A Malesherbes-téren íme nemsokára készen fog állni Dumas fils szobra. Mivel irodalmilag eltemették, tehát álljon a szobra. A nagy, a jó, a bölcs, a tanulatlan, a finom, a könnyelmű, a zseniális embernek a szobra. Szomszédjában az öreg Dumas szobrának s nemsokára egy harmadikénak, a tábornok-Dumas-nak.

Nincsenek ők már semmiképpen. Beleadták a lelküket a nagy világrántó-erőbe. Voltak, voltak elismertek. Voltak divatosak még haláluk után is. Aztán elkezdték őket temetni. S temetik, temetik őket, míg csak el nem vész minden kis emlékük.

Mi volt a pennsylvániai lábnyom embere? Mit csinált? Asszonyra lesett-e vagy vadra, amikor lábnyomát odarajzolta az iszapba? Nem tudja senki.

Ha majd jönnek a légi utasok s tengerapálykor keresni fogják Párizs romjait, mit fognak vélni, ha véletlenül annak a szobornak a feje kerül ásó elé, mely nemsokára kész lesz a Malesherbes-téreni?

Ugy-e, nem fogják sejteni, hogy nekünk, apáinknak ki volt az a nagyszerű babonairtó isteni fickó, ki már nemsokára végleg belekerül a végleg lefitymáltak irodalomtörténeti lomtárába?

Egy lábnyom, egy fejnyom s néhány millió esztendő számít-e az emberiség történetében. Semmit, semmit. Nagyon messziről jövünk, nagyon messze megyünk mi. Mi: Ember.

Budapesti Napló 1905. augusztus 19.

Lellei

161. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Sawade tigrisei

Nőttek, nőttek a kitűnő Sawade tigrisei, melyek Budapesten születtek.

Iszonyú két tigris lett belőlük. Amerre csak vitte őket Sawade, mindenütt megdöbbenést keltettek e rettenetes vadak. A szájuk véres volt állandóan. Mikor Sawade e két bestiával operált, a hideg borzongott minden néző testén. Soha ilyen rettenetes vadakat még nem mutatott állatszelídítő. Ezek még egyszer széttépik Sawadet.

Egy amerikai riporter egyszer nagy dologra határozta el magát. Előadás után belopódzott Sawade menazsériájába. Hihetetlen dolgot látott. A két rettenetes bestiát főtt rizzsel etette Sawade. Egy vörösfestékes ecsettel pedig a szájukat kenegette utána.

- Ember, mit mível ön?

Sawade elhatározta, hogy mindent bevall. És elmondta:

- Ez egy természeti csoda. Ennek a két óriási állatnak nem nőtt foga egyetlenegy sem. Óriásiak, félelmetesek, s alapjában a két leggyámoltalanabb állat a világon. A teve is vadabb náluk. Budapesten születtek ezek, uram. Magyar tigrisek.

II.

Névtelenek színháza

A névtelen zsenik egyszer rettenetes haragra gyúltak. Ők nem tűrik tovább, hogy a neves barmoké legyen minden dicsőség és pénz. Színházat fognak csinálni a kitagadott zsenik számára.

A színháznak nagy szerencséje volt. A legnévtelenebb írókat szedte össze gárdába egy teljességgel névtelen ember. Véd- és dacszövetséget kötöttek egymással a névtelenek.

Mindjárt a színház első darabja óriási sikert aratott. A névtelenek ujjongtak. Ugy-e, hogy elnyomnak bennünket a korlátoltak? Lám mit tudunk mi, ha teret kapunk.

Történt pedig, hogy az az író, akinek a darabja ezt az óriási sikert aratta, aki eddig a legeslegnévtelenebb volt, még egy darabot írt, s elvitte újra bajtársai színházába, hogy adják ezt is elő. A direktor majd kidobta. A bajtársak majd agyonverték:

- Mit akar maga nyomorult? Hiszen magának már neve van…

Budapesti Napló 1905. augusztus 20.

A.

162. SOMLÓ BÓDOG EGYETEMI TANÁR

Somló Bódogot, a nagyváradi jogakadémia fiatal, bátor, tudós tanárát a kolozsvári tudományegyetemre a jogbölcsészet és tételes nemzetközi jog nyilvános rendkívüli tanárává nevezte ki a király. Az idők egyik kis vigasztaló jelének látjuk a kinevezést s ezért nem regisztrálhatjuk csak úgy, szokottan, hidegen, kurtán. A Somló-ügy még nagyon emlékezetes. A korlátoltság, a tudománytalanság, melynek a budapesti tudományegyetem az egyik emlője, a nemzetieskedő reakció, tudományos igazságok hirdetéséért el akarta úgy két évvel ezelőtt veszíteni a fiatal tanárt. Szerencsére talpraállottak a szabadgondolat hívei, s a sötét aknamunka nem sikerült. A kolozsvári tudományegyetem, mely Budapesttel szemben mentsvára a magyar földön egyébként is árva tudományosságnak, szabad kutatásnak s a valódi, nemzeti liberálizmus emelkedett felfogásának, már akkor magántanárává fogadta Somló Bódogot. Most katedrát ajánlott föl neki, s e fölajánlást a királyi kinevezés szankcionálta.

Budapesti Napló 1905. augusztus 21.

163. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Eminensek és tökfilkók

Maeterlinck is tökfilkó volt diákkorában. Ipsissimum verbum: tökfilkó. Most vallja be ezt egy párizsi újságírónak. És ismét nagy az ő örömük az iskola szamárjainak. Hogy lám, lám: minden valamirevaló ember rossz diák volt.

Az öreg iskolát nem szeretjük. De régen bánt bennünket egy buta divat. Az az okvetetlenkedés, mellyel fiatal embertársaink életét gyalázatosan elkeserítjük. Gyanús ez az okvetetlenkedés nagyon. Némely felnőtt ember nem tud megengesztelődni a diákkora szomorúságaiért. Nem tudja elfeledni a karcert, a szekundákat, a büntető penzumokat, a szamárfüleket, a nagy szégyeneket. Nem tud megbocsátani a pimasz eminenseknek, kik úgy aratták a kitűnő kalkulust, a dicséretet, a jutalmat, mint a kölest.

Íme még Maeterlinck is beugrik. Ő is segít a gonosz indulatocskák lovagjainak, akik megbélyegzik jóelőre azokat a derék, kis diákokat, akik az iskolában eminensek.

Ezer eset közül hogy hirtelen egyet előrántsunk Maeterlinck számára, Musset is nyert diák-korában jutalmat. Nagyszerű diák volt, és mégis lett belőle olyan poéta, mint amilyen Maeterlinck. Tessék beletörődni, hogy jeles diákból is lehet jeles ember, és igen sok, nagyon sok, tökfilkó diák egész életére tökfilkó marad.

II.

Kétsoros hírek

Tudvalevő, hogy mi, ma élő emberek fenemódon szerencsés emberek vagyunk. Mi a humanizmus korában élünk. Minden szív egy szív, és ha egy szívet fájdalom érint meg, száz és száz millió ember vérzik bele. Ha engem például valahol Indiában széttépnek a vadak, nekem gyönyörűség meghalnom. Mert én az emberiség halottja vagyok.

Nagy dolog ez. Sohse volt ez még így. Csak most, a villamosság korszakában. Egy mindenkiért, mindenki egyért.

Be szép is ez a humánus kor. Találomra böngészem a lapokat. Egy kis színésznő sportbalesetéről is félhasábok szólnak. Egy mindenkiért, mindenki egyért. Csak a kétsoros hírek ne nyugtalanítanának egy kicsit:

- Ma éjjel Lodzban a rendőrség kétszáznegyvennyolc zsidót rángatott ki az ágyból, s szállított börtönbe.

- A német katonáknak tegnap szerencsés napjuk volt. Kétszáz hererót koncoltak föl.

- Kercsben antiszemita zavargás volt, melynek alkalmából háromszáz embert megöltek.

Ezek ellen a kétsoros hírek ellen illenék már tenni valamit e nemes, humanista korszaknak. Talán egy kis részleges sajtócenzúra minden országban helyén volna. Egy törvény, hogy kétsoros híreket nem szabad közölni.

III.

Santoy miatt

A primadonnák és a lovak ebben az országban nem férnek a bőrükben. Megbolondítanak mindenkit. Még a primadonnákat menteni tudjuk. Végre egy primadonnának csakugyan érdeke az, hogy mindenki szerelmes legyen belé, s a primadonnák csak a legritkább esetben finom és arisztokrata lelkek. De egy versenylótól, egy telivértől többet várunk. Íme itt van Santoy, ki tegnap a Szent István-díjnál csapott be mindenkit. Nem szégyenli-e Santoy, hogy miatta egy közönséges villamosszerelő munkás ember lett öngyilkos? A szegény Nagy József elsikkasztott 52 koronát, hogy Santoyra tegye. Elvesztette tudvalevőleg. Erre meg akarta ölni szeretőjét, egy közönséges cselédlányt. De mindenesetre megölte önmagát. Santoy, Santoy, egy előkelő versenylónak szabad ilyen társaságba keveredni?

IV.

A bolygó zsidó sarui

Az ulmi régiségtárban sarukat őriznek. E saruk a nevezetes bolygó zsidó sarui. Hogy kerültek Ulmba? Ki tudná. Talán maga a szegény bolygó zsidó hagyta ott, mivel nehezek voltak, s égették örökké futó lábait. És őrzik a sarukat Ulmban.

Milyen csodálatosak is a legendák. Ritkábbak a levegőnél, testetlenek, semmik. És mégis palástok, kardok, saruk, szakállak stb. hullanak belőlük. A bolygó zsidónak megvannak a sarui.

Budapesti Napló 1905. augusztus 22.

Pont.

164. A GRÓFNÉ TÉVEDÉSE

Bennicelli gróf megharagudott Bennicelli grófnéra. A gyönyörű vér-szenzációk szent országában történt. Kék egű Itáliában.

Álmélkodott az előkelő világ. Bennicelli gróf faképnél hagyta a szép grófnét.

A grófné sírt. Furcsa özvegységben élt hónapokig, mikor egyszerre bűnbánóan betoppant a férj. Gyöngéden és szerelmesen. Megváltozott minden e perctől fogva. Ma is tartana a nagy boldogság, ha egy csekélység ki nem derül. Bennicelli gróf becsapta Bennicelli grófnét. Egy inast csempészett a maga férji pozíciójába. Egy inast, ki csodálatosan hasonlított hozzá. Egy véletlen eset fedte föl a titkot. Az inast fölismerte a felesége, egy olasz parasztasszony. De az inas hetekig élt a grófné oldalán, s a grófné mitsem sejtett.

Szívesen és talán nagyon igazságosan azt az igazságot kellene ebben látnunk, hogy egy inas nagyon sokszor bárhol is pótolni tud egy grófot. Vad mokrák ezt már régen hirdetik. De minekünk Eugène Sue jut az eszünkbe. Aki az egész életében gőgös és szerencsétlen volt, mivel nem mágnásnak született. Egyszer egy barátja bejelentette neki, hogy látogatót kap. Valami irodalmi mániás, szép, ifjú grófnőt, ki remeg a vágytól megismerni a híres írót.

Eugène Sue pedig beállította kiöltözve a szalonjába az inasát. Ő maga inasnak öltözött. Jött a grófnő és teljes két óráig beszélt a Mesterrel. A látogatás után kijelentette, hogy Eugene Sue, az ember, még zseniálisabb, kedvesebb, több, mint az író. Eugène Sue csak napok múlva leplezte le a durva komédiát, hogy a grófnő egy ostoba inastól van elragadtatva.

Ugy-e, hogy a grófnék és grófnők furcsa lények voltak mindenkor? Egy igazi grófot és egy nagy embert mindig lehet náluk pótolni egy inassal. Főképpen akkor, ha ők ezt nem tudják.

Egyszerűen azért, mivel a grófnék és grófnők - asszonyok. Pardon: mai asszonyok. Mert a holnapiak biztosan mások lesznek. Sőt a maiak között is sok van már az újfajtából.

De egyelőre még többnyire ilyenek ők, mint az olasz eset klasszikusan bizonyítja. Miért tetszett a múltkor olyan szigorúnak lenni ama siófoki asszonyokhoz, akik az elegáns gavallérban nem ismerték meg a minap a míveletlen gazembert?…

Budapesti Napló 1905. augusztus 24.

Lellei.

165. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A dán Deres

(E levelet Brandes György írhatta volna akárki magyarnak. Írhatta volna talán Rónay Jenőnek, aki a minap politikai röpiratban reklamálta a botot. Ám írhatta volna másnak is.)

Kedves uram, még rossz a világ Árpád honában? Gyönge nép és romlott értelmiség? A jobbágyság visszaállítására mi sem történik? A kalodáról tudni sem akarnak? Hát Keleten sincs boldogság? Ne habozzon sokáig, kedves uram. Vándoroljon ki. Nem ön az első, aki onnan kivándorol. Így tudom. Vándoroljon ki. Menjen valamerre. Én Önt Dániába hívom. Tudatom önnel, hogy a dán Hamletek nem töprengtek sokáig. Dániában mától fogva botoznak. Királyi bírák mondják ki delikvensekre, hogy botot kapnak. Öttől huszonötig. Sőt ötvenig. Nadrágra, ha enyhe az ítélet, s csupasz bőrre, ha súlyos. Van korbács, és van bot. Dániában kell

mindakettő. Akinek nem tetszik, kivándorolhat egy szabadabb és műveltebb országba. Például Oroszországba. Ott nincs botbüntetés. Ott csak kancsuka van, s a kancsukát nem Juszticia asszony nevében adják. Csak úgy ajándékba, mint a kardlapot Magyarországban.

Én tudom, kedves uram, hogy önnek a szíve fáj. Végre is a Deresnek Magyarország az ős hazája. És Dániában már botoznak.

Ez üzenetem volna. Nem az ön számára. Azoknak a szegény magyaroknak a számára, kiket elsorvaszt a lelkük nagy okcidentálizmusa. Mi már csak eléggé Nyugaton vagyunk, úgynevezett kultúránk is csak akad. És elérkeztünk a bothoz.

Cseréljük ki a hazánkat, kedves uram. Én elmegyek barbárnak Magyarországra. Ott nincs bot. Legfeljebb az osztrák katonák vagdalják az embert. De legalább ezt nem teszik a király nevében. Mindenesetre pedig megjósolom, hogy a mívelt Európa még sokra fogja vinni.

II.

Jön a mikádó

Jön a mikádó. Ahogy vége lesz a háborúnak, jön látogatóba. Megnéz bennünket közelről. Európát tudniillik. Mert nem érti a dolgot a mikádó. Tudni akarja, látni akarja furcsaságunkat. És rájön valamire, amit hálaistennek már megírtak mi előttünk. Egy pogány francia írta meg. Mi nem mertük volna. Két japáni beszélget együtt. Az oroszoktól elszedett Mária-képek, feszületek, Szent András-képek, Szent Háromság-képek és a többiek között diskurálgat a két japáni. Az egyik jól ismert minket, európaiakat, s magyarázgatta a szent tárgyak jelentését. A másik álmélkodott:

- Ejnye de szamarak ezek az európai fehérek. Ennyi istent tartanak, és nem veszik hasznát.

- Ez még nem minden. Van ezeknek még több istenük is.

- Hát miért nem segítik az isteneik őket? És ha nem segítik, miért nem adnak túl rajtuk?

- Hja, ennek sok oka van. Első oka ennek az, hogy azok nem hisznek ám a maguk isteneiben. Csak úgy bolondítják egymást velük…

Ha a mikádó jön, ezt fogja észrevenni. Ezért vagyunk gyöngék. Sok az istenünk, az ideálunk. De nem hiszünk egyetlenegyben sem.

Budapesti Napló 1905. augusztus 25.

Pont.

166. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Anarchia az állatok között

Ki kell innen vándorolni. Ez a Budapest rettenetes város. Óh, régi jó idők. Itt fölbomlott minden rend. A bécsi Burgtól Károlyi Sándorig. Beck úrtól Sawade úrig minden kétségbe van esve. Összeomlott minden tekintély. Tegnap a fekete medve beleharapott az oroszlánba. Egy fiatal, fekete medve a cirkuszban. Az állatok királyába harapott bele.

Teljes az anarchia. Hátha még tudná a nagyközönség az előzményeket?

A medve már régen antidinasztikus érzelmeket táplált. Sawade vadjai suttogják, hogy a medve régen készül már a merényletre. Egy darabig a tigrist akarta kijátszani az oroszlán ellen. Még a norvég válság előtt. A norvég válság óta azonban a medve hallgatott. Tegnap aztán halálra harapta a királyát. Mi lesz? Mi lesz? Kiütött az anarchia az állatok között is.

II.

Remegnek a tenoristák

Nella Bertelli hazaszökött. Néhány napig tartott a nagyszerű regény. Bonci most már mehet vissza a feleségéhez, ha akar. Vagy most már igazán eljöhetne Budapestre felejteni.

Mi történt a szép Nellával? Azoktól a riporterektől, kik annak idején Budapesten felfedezték Boncit és a szép Nellát, nagyon érdekes hírt kapunk. Ez a hír természetesen hiteles, való, megbízható. A szép Nella elhatározta, hogy röpiratot ad ki. E röpiratban nagyon őszintén leírja az ő regényének minden fejezetét.

Az egész világon remegnek most a tenoristák.

III.

Ferdinánd Párizsba készül

A bolgár fejedelem kéjutazásra készül. Természetesen Párizsba megy. Mi ezt már a hivatalos jelentések előtt tudtuk. Elmondjuk azt is, miként. Találkoztunk egy szófiai úrral, akit a fejedelem előreküldött. Bizalmas barátságot kötöttünk vele, s a szófiai úr elmondta, hogy miért kell neki sietve, előre, Párizsba utaznia.

- Két kis bombát viszek.

- Bombát?

- No igen. De nem olyan rettenetesen veszedelmes ez a két bomba.

- De mi szükség van a bombára?

- Hagyja. Szegény fejedelem hónapok óta boldogtalan. Ő évenkint ötször is megfordul Párizsban, és soha egy merényletet el nem követtek ellene. Pláne nem bír magával, mióta Alfonz király is kapott Párizsban bombát.

- ?

- Hát ezért sietek én.

IV.

A városligeti halak

A városligeti halak méltatlankodnak. Mégsem járja, ami velük történt. Haragusznak reájuk, mert ők nincsenek. Hát járja ez? Tudniillik a főváros valakinek halászati engedélyt adott a városligeti tóra. Kiderült, hogy egy hal sincs a városligeti tóban. Emiatt sokan haragusznak a halakra, amelyek nincsenek. A halak természetesen méltatlankodnak. Azt állítják, hogy ők hazafiasan viselkedő halak. Az át nem érzett érzések, az el nem mondott beszédek, a meg nem írott remekművek országában nekik teljes joguk van - nem lenni.

Budapesti Napló 1905. augusztus 26.

A.

167. EGY VÁNDORGYŰLÉS

A magyar Moszkvában orvosok és természetvizsgálók seregeltek össze. Szeged volna ez a magyar Moszkva, ha igaz. És harmincharmadik vándorgyűlésük ez már a Szegeden összegyűlteknek. Ez feltétlenül igaz. A trikolorokat ezúttal a tudomány vonatta Szeged palotáira. A bankett ezúttal sem maradt el. Ám a banketten arról estek szépséges szavak, hogy új tudományos fókuszokat követel a magyar tudományos élet. Moszkvákat Szentpétervár mellé.

Orosz szociológusok, derék gondolkozók, állítják, hogy az óriási orosz társadalom mai felséges, gyönyörű nyugtalanságát az ó-muszka Moszkva csinálta. A lokálpátrióta hiúság már régen kacérkodik Szegeden azzal a gondolattal, hogy Szegedre a nemzeti főváros szerepe vár. Bárcsak sikerülne Szegednek magyar Moszkvává lennie. Az ó-muszka, a konzervatívnak hirdetett Moszkva megcsinálta a világ legpáratlanabb cselekedetét. Hamisítatlan oroszságát szembeállította Szentpétervár kozmopolita hivalkodásával, s a nagy vetélkedés eredménye az lett, hogy Moszkva ma tudományosságban, kultúrában legeurópaibb helye Oroszországnak. Örök bizonyságául annak, hogy a nemzeti ortodoxiának is csak egy útja van: a civilizáció.

Mindez azonban ma még csak enyelgés egy önkényes elkereszteléssel. Szeged nem a magyar Moszkva. A Szegeden összegyűlteknek pedig nincs okuk ujjongásba törniök. Harminchárom: ez valóban tiszteletreméltó szám. Tiszteletreméltó az a munka is, amit a tudomány népszerűsítéséért a magyar orvosok és természetvizsgálók végeztek. De a harmincharmadik vándorgyűlésen is nem újra és újra a régi sirámok hangzanak fel? Dr. Grósz Emil néhai nagyatyjának hetvenéves igéjét citálja Szegeden:

- Mutassuk meg, hogy nemcsak disputálni és mulatni tudunk.

Hetven év után tudósok gyülekezetében még így kell inteni a magyar társadalmat s a magyar kultúrélet katonáit. Dr. Prochnov József, egy másik, Szegeden szereplő tudós Kautz Gyula híres akadémiai beszédére nem tud másképpen válaszolni, mint így:

- A magyar tudományosság ellen irányuló súlyos vádnak hangoztatása még akkor is méltánytalanság, ha igaz.

Dr. Lóczy Lajos pedig úgy véli, hogy Kautz Gyula vádja a természettudományokra csak fenntartással vonatkoztatható.

Mi mindezt melankóliával olvassuk a szegedi vándorgyűlésről érkező jelentésekben. A magyar orvosok és természetvizsgálók igazán régi, folytonos, eredményes, tudományos munkálkodást végeznek. Nagy céljaik mindnyájunk életébe, jóvoltába vágnak. És még ők sem tudnak - ünnepi órájukban sem, - az öröm és önérzet büszke hangján szólni. Nem önhibájuk miatt, semmiképpen. Ők igazán többet tesznek a lehetőnél is. De mert a magyar társadalom élete még mindig alvó élet. Egy tudományos vándorgyűlés alig kelt tartalmasabb, gazdagabb hangulatot és érdeklődést egy-egy magyar város falai között, mint bármely, szokásos cécós összeseréglés. Rettenetesen távol vagyunk a tudomány megbecsülésétől, a tudományos törekvések megértésétől.

Hiszen ha l'art pour l'art filozófusok kongresszusáról lenne szó, még hagyján volna. De a természettudomány ma levegő, a lélek levegője, az orvosi tudomány e közegészségügyileg is búsan elmaradt országban minden aktualitásnál általánosabb, nagyobb, aggodalmasabb figyelmet parancsolhat.

A Szegeden összegyűltek azt hangoztatták, hogy a magyar tudománytalanságnak, a társadalom hideg nemtörődömségének a tudományos gócpontok elégtelensége az oka. Bár csak ennyi volna. Nehezen, de lehetne rajta segíteni. De nem ennyi az ok. A mulatság és disputa szerel-

me, mint már hetven évvel ezelőtt néhai Grósz Frigyes mondotta. Oktatásügyünk elhanyagoltsága, szegénységünk, nagy ideafóbiánk és a mindent elléhásító politika, hogy többről ne beszéljünk.

A magyar orvosok és természetvizsgálók egy nem nagyon alkalmas, nem nagyon hálás társadalomban dolgoznak a tudományért. Működésükre a túlkemény kritika szavait használni igaztalan dolog volna. Munkálkodásuk régibb és gazdagabb, mintsem egy vidéki vándorgyűlés adhasson róla hű és beszélő képet. De valamit határozottan kérhet a magyar orvosoktól és természetvizsgálóktól az a közvélemény, mely alvó társadalmunkban a tudománytól várja a legébresztőbb szózatot.

Vigyék vándorgyűléseikre a külföldi tudós gyülekezetek szellemét. Vájják ki a társadalom testéből a maguk témáit. Égető közegészségügyi problémáinkkal s az új, társadalomalakító tudományos igazságok, fölfedezések ismertetésével szóljanak a társadalomhoz. És míg a tudomány népszerűsítése az első céljuk, tanácskozásuk legyen mélyebb, de az élettel számolóbb is egyszersmind. A műkedvelő elemeket lassankint szorítsák ki maguk közül, a gyülekezések külső, olcsó ceremóniáit is vessék el. Törekedjenek alkuvás nélkül a tudomány elismertetésére, a magyar közegészségügy megváltására. A tudomány demonstrációjává és a társadalmi élet megtermékenyítőjévé kell válnia egy ilyen vándorgyűlésnek. És végre nagyobb csodák is megestek. Bízzunk a magyar társadalom elhivatottságában. Amilyen mértékben sikerül az orvosok és természetvizsgálóknak az élethez férkőzni s tudományos munkálkodásaikban a társadalomra hatni, olyan bizonyossággal el fog következni az ő megértetésüknek s tudományos munkálkodásuk győzelmének napja is.

Budapesti Napló 1905. augusztus 29.

(A.)

168. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A derék Witzoff

Húsz amerikai város rendőrsége keres egy Witzoff nevű németet. Ez a Witzoff a poligám bűnösök királya. Zseniális, nagyszerű ember. Tömérdek nyelvet beszél. Százféle alakot tud ölteni. És kevés idő alatt száz feleséget szedett össze. Csak a legutolsó héten is hét nőt vezetett oltárhoz. Az asszonyoktól persze elszedte a kis pénzt, ékszert és a többit a jeles Witzoff. Aztán odébbállott. Ez a dolog így: érdekes hír. A chicagói kékszakáll esete után valami új. Lehet róla elmélkedni is. Mi nem tesszük. A kitűnő Witzoff esetében az igazi érdekesség más. Az tudniillik, hogy milyen gyarló minden emberi ítéletmondás nagy eseményekről. Szerte Amerikában úgy emlegetik Witzoffot, mint jólelkű, derék embert. Mert hát nem derék ember? Egyetlenegyet sem ölt meg a feleségei közül. A derék Witzoff.

II.

A keserű cukor

A keserű cukrot Franciaországban gyártották. És most görbe tőle egy sereg pénzember szája. Nagy pénzintézetek inognak, híres cégek omladoznak. A londoni és párizsi pénzpiacok veszteségét érezni kezdi egész Európa. Letartóztatásokat jósolnak a francia újságok. Kenyértelenül maradt alkalmazottak ezrei népgyűléseznek. Rouvier minisztertanácsot hív össze. A Banque de France rendkívüli ülést tart. Szóval sohasem csinált még cukor olyan rossz szájízt, mint

Croznier cukra. Croznier már nem érzi az ízét. A kétszázmilliós csőddel szemben egy még nagyobb csődöt jelentett be. Egy revolverrel agyonlőtte magát. A tőke mind sűrűbben gondoskodik arról, hogy elleneinek érvekkel szolgáljon. A kedves emberek. Croznier és Jaluzot is nacionalista hősök voltak. A közélet tisztaságát prédikálták. Dühöngtek a régi jó erkölcsök fölforgatói ellen. Hogy magyarul beszéljünk, nem szerették az átkos modernséget. Íme…

III.

A székelyek legendája

A legendákra rossz idő jár. Hogy is szólt többek között tíz év előtt egy speciális magyar legenda? A józaneszű magyar paraszt sohasem fog felülni a lelketlen szocialista izgatásnak. A józaneszű magyar paraszt erre felült. Beszélhetnénk a néperkölcs szép legendáiról is. De beszéljünk csak a székelyekről. A legutolsó időkig mesterségesen olyan képet adtunk róluk, mintha valamely fejlettebb bolygó idetévedt lakói lennének. Akik tudták, hogy ez nem igaz, azok sem mertek szólni. Most aztán megmentésükről tanácskozván, saját vérük kénytelen világgá kiáltani, hogy a székelyek nem arisztokratái a magyar népnek. De mennyire nem azok. Még való lelki képességeik is elaludtak. Erőben, erkölcsben félelmesen lefogytak székelyeink. Ezeket a magyarokat erkölcsileg is föl kell emelni. Jó, hogy már e legenda is meghalt. Így talán lesz székelymentés. Egyáltalában a kábító legendákat kellene ez országban mind megölni, s akkor jobbra fordulna itt a sok - valóság.

Budapesti Napló 1905. augusztus 30.

Pont.

169. HARANGZÚGÁS UTÁN

Portsmouth-ban elhallgattak már a harangok. Hurrázva ma már nem jár a nép Szentpétervár utcáin, Roosevelt heverészve olvasgatja Mistralt. Rossz hárfa a mi lelkünk, modern embereké. Könnyen kizeng egy förgeteges dalt, s nyekkenve elpihen. Megvan a béke. Egy napig harsogtunk. A szép szimfóniának vége. Most már csak ásítunk. Avagy szidjuk Lefkadio Hearnet, ha így hívják. Szidunk mindenkit, aki nekünk a japán lélek nagy titokzatosságáról regélt. Mert hiszen ez a lélek titokzatosabb a titokzatosnál. A magyar malomalján, a kávéházban valamit éreznek az emberek abból a szomorú dühből, mely ágyús szenzációk után megszállja bennünk a kultúrbestiát. Komurát egy kicsit Görgeynek látja a belső lényünkben élő vad keresztesvitéz. És ez egy kicsit így van az egész világon. Szimpátiák szerint.

Még a nazarénus lelkek is bestiáskodnak titokban. Hogy persze Takahira megijedt Oroszország rubelmilliárdjától s kifogyhatatlan hitelétől. Avagy hogy Japán félt a jövendő győzelmektől. Félt, hogy addig győz, míg belepusztul. Haragusznak titokban a rajongók, a derék rajongók is. Mi lesz most már? A forradalom üszke most már kialszik Oroszországban. Az eladósodott és elvértelenedett Japán pedig immár készülhet az úgynevezett európai nagyhatalmak senyvedő, hazug életére.

Komura pedig diktál az ő írnokainak. Hallgat. És ha kérdik, mosolyog különösen. Sőt komoran. Nem mondja meg, miért lepte meg a civilizációnak és humanizmusnak ilyen szédítően nagy mértékével a világot a győzedelmes Japán. Azért-e, mert ezt a háborút soha befejezni nem lehetett volna, s Linevicset bajosan szoríthatják Moszkváig a japán tigrisek. Avagy azért-e, mert Japánnak nincs pénze tovább a monstre-gyilkolásra.

Minderről sohase fogunk valamit megtudni sem Takahirától, sem Komurától. Ők egyelőre aktákat gyártanak. Az ideges, vibráló, hisztériás örömet átengedik Wittének és a cárnak. Ők nem örülnek és nem búsulnak. És nem félnek. Nem félnek, pedig sűrű hírek szerint a titokzatos japán lélek, a sárga lélek, kezd utálatosan, banálisan fehéredni. Szerte Japánban árulásról beszél a nép. A rizs-rágó egérfogak csikorognak. A vér és a diadal most már egészen európaivá kezdik tenni a fölkelő Nap népét. Átkozódnak a japánok, hogy győzelemért gyalázatot kapnak. Ajánlgatják a harakirit a békekötőknek. Gyilokkal és golyóval fenyegetik azokat, kik Portsmouthban Japánt elárulták. Komura és Takahira hallgatnak. Talán a harakirit is elvégzik, ha népük úgy kívánja. De nem halnának meg kevesebb büszkeséggel, mint a legjobb japán vitézei a Port Arthur-i emberhullásnak.

A hamar unatkozó világ pedig törődjék bele, hogy a mulatságnak vége. Törődjék bele, hogy Japán győzött s azt, ami amaz emlékezetes februári napon váratlan, riadalmas ágyúdördüléssel kezdődött, kitörölni, elsikkasztani az emberiség életéből nem lehet.

Pas un sou, pas un kopek, jól van, egy lyukas fillért se fizessen bár Oroszország Japánnak, s kavarogjon bár egyelőre a japán Boshido megsértett tábora s lepje meg egy kis franciás, Sedán utáni, nacionalista hangulat egyidőre Nippont, ez a szörnyű, ez a véres háború új megváltása a világnak, melyet sűrűen, gyakran kell megváltani, s a furcsa arcú mikádó, ez az új Attila, egyszerre béke-apostol az új hunveszedelemtől rettegő világ szemében, oda fog kerülni az emberiség legjobbjainak pantheonjába.

Witte Oroszország győzelméről beszél. Ezek az emberek hálaistennek sohasem fognak látni. Ez a háború iszonyú, elfojtott erőket szabadított föl, indított útnak a cár félelmes birodalmában. Ezek az erők most már rohanni fognak a cárizmus összeroppantásáig. Meg nem állhatnak. És a világ belelátott e háborúval az ő rettegtető rémének óriási, kócos maskara-testébe. Az orosz lidércnyomás elmúlt. Az emberiség jobbjai bátran törhetnek a szépséges magasságok felé, melyektől eddig cégéres, önző lelkű uraik az orosz lándzsákra mutatva tartották vissza. Nincs a mumus.

Arról pedig, merről a Nap felénk ereszkedik, új fényességek jöttek. Bezápult kultúránk csírás magokat kapott Keletről. Japán ragyogóan, vértezetten, mítikusan, gyönyörűen messze-messze a vén Európától, ragyogó fejjel fölemelkedett. Új testvéreink vannak. Új reménységeink. Az emberiséggel ma is esnek csodák. A kultúra milliókat és milliókat állít, ha kell, a sorba. Kifogyhatatlan az emberiség gazdagsága, és elképzelhetetlenül szép a jövendője. Áldott Nippon ezt adta a világnak. Sohasem élt talán még egy ily győzedelmes nép.

Harangzúgás után, unott, ásító hangulatában a bekövetkezett, ágyúdörejtelen hétköznapnak, lássuk meg még egyszer a fényt, mely ezután már nem lesz görögtüzes, de megmarad. A kialudt vulkánok szép országában ki fognak aludni a haragvulkánok is. És jön utána a virulás. Japán megrázta a világtörténelem fáját. A gyümölcsök hulldogálnak. Az egész emberiség szedni fog e gyümölcsökből, s a véres, győző Japán helyett minden nemes, humanista emberlélek szívesebben kíván egy boldog Japánt látni.

Budapesti Napló 1905. augusztus 31.

(A.)

170. A STRINDBERG-IGAZSÁGOK

Kezd az ember csömörleni a fajtájától. Sőt a fajtájának kolomposaitól. Ez esetben például a modern írómesterektől. A gyomor kezd tiltakozni, s nagy úr a gyomor. Hát jó, jó. Jó étel a szellemes paradoxon. De mindig szellemes paradoxon? Wilde Oszkár szent lelke úgy segéljen, hogy elég már a szellemes *paradoxonból*.

Aztán politizálnak is. Ha még ezt magyar író csinálja, rendjén van. Aki az életből, e gyönyörű szimfóniából, mást is akar hallani, mint a gyomra korgó, romlott fagot-hangját, hát itt minálunk politizál. Zsenik és állatok ebből élnek. Részben vígan. De miért politizál például Strindberg?

Hallgassák meg, mert ez klasszikus önleleplezése a modern írónak.

Strindberg beleszól a norvég válságba. Ő, aki dán, és inkább svéd, mint norvég, egykori alázatos barátja Oszkár királynak.

- Királyt akartok? Óh ez nagyon bölcs. De ne kereskedjetek ti a svéd udvarnál. Az egyik svéd herceg katona. A másik tájképeket pingál. A harmadik egy tejfölösszájú tengerészkadét. Norvégia más királyt érdemel.

(Csak éppen azt nem mondja Strindberg, hogy egy feltámadt norman istent ültessenek trónra a norvégek.) Az én lelkemben s mindnyájunk lelkében, kik olvasunk, folyton detronizál a jeles Strindberg, úgy taszigálja le trónjaikról eszmekirályainkat, hogy csak úgy zuhannak. Szellemes paradoxonokkal.

És hogy a maga lelkével miként van ő rendben, ez a kis eset bizonyítja. Király ellen, a király ellen szólni nem volna strindbergi. Legyen királya Norvégiának. De ki ne legyen? Akiket Strindberg ismer, és mert ő hálás ember, tehát szeret, s akik legtermészetesebben lehetnének. Katona nem lehet király. Művész sem. Tengerész sem. Holott Strindberg úgy tudja, mint ön vagy én, hogy még ma sem kell más kvalitás ahhoz, hogy valaki király legyen, mint hogy valaki király - lehessen.

De paradoxonnak szellemes csakugyan a Strindberg igazsága s kibeszél belőle a szép, a titkos gondolat, a programszerűen moderneknek mardosó állandó érzése is. (Nekünk, Strindbergeknek illenék uralkodni. Hermelinben és valamivel okosabban Nérónál.)

A Strindberg jelen igazsága egyféleképpen igazság, ahogy Strindberg nem akarta. Tudniillik szegény modern, örökké a gondolkozás vércséitől zaklatott ember képtelen ítéletet formálni. Ha valamit kimond, egy kis önszuggesztió kell, s el tudja hitetni magával az ellenkezőt. Mivel pedig ő maga tudja az ítéletalkotásnak képtelenségét, s örök csődjét keresi, a váratlant, a fölforgatottat, a képtelent, a szellemest és elragadóan formást, akkor mikor úgynevezett igazságokat mond. Azt, hogy keressen egy pénzes és mamlasz királyt Norvégia, avagy hogy egyáltalában ne keressen királyt, Strindberg nem merte kimondani. Hanem mondott egy - különöset.

Az ember megérti sok új ideának születését ebből. De végre is ez nem tarthat örökké. Ki kell kerülni a lelki, művészi és intellektuális életnek arról az alagútról, melynek két végében - úgy képzeli az ember néha - Sienkiewicz és Wilde állanak. A léleknek nem múlt kell és nem százértelműség, de valami, ami új, és pozitív is.

A Strindberg-igazságok kezdik az embert csömörlíteni, amit csak véletlenül az ő politikai nyilatkozata alkalmából mondunk ki. Az a mai embernek az ő nagy baja, hogy olyan igazságokkal él, melyek fordítva is és százféleképpen másképpen is igazak. És szellemesek és formásak, a szomorú árgyélusát!

Budapesti Napló 1905. szeptember 2.

A. E.

171. KONGRESSZUSOK BUDAPESTEN

Kezdenek Keletre tolódni a hiúság vásárjai. A kongresszusokat csúfolja így a hiú Lombroso. Lombrosonak nincsen igaza egészben. Viszont örüljünk, hogy Nyugatról erre mifelénk jönnek el az emberek. Ez a fejlődésnek természetes és becsületes útja.

A boldogabb Nyugaton sem boldogok az emberek. Sehol sem azok. De a mieinknél szerencsésebb és haladottabb tájain a földnek, mégis csak másként van. Gyönyörű nyugtalanság lakozik más társadalmakban. Nagyon magyarosan szólván, más társadalmakban mindenkinek fáj - a más feje. Itt kezdődik a kultúra és a kultúrtársadalom. Mi még ettől messze vagyunk. A mi társadalmunk állapota még: a kejf. A törökös belebámulás a világba.

A hiúság vásárjaira talán már nincs szükség Nyugaton. Annál nagyobb szükség van reájuk nálunk.

Nevezetes kongresszusok esnek most Budapesten. Állatorvosi kongresszus, börtönügyi kongresszus, s jön utánuk az antialkoholisták kongresszusa.

Elárasztódik idegenekkel Budapest, s már ez óriási haszon. Nem az idegenforgalom mániákusainak érveiért. Hanem mert, mert egy kicsit falu vagyunk. És egy falu kizökken a maga malomtaposó, szűkös, szegény életéből, ha idegen toppan házikói közé. Ez kellene nekünk. Az idegeneken át lássuk meg végre a világot, mely lázasan tört ezernyi ösvényén a kultúrának.

Egyébként pedig csakugyan humanista világ a mi világunk. Ez a három kongresszus is igazolja. Kipling után mit beszéljünk arról, hogy jó lesz figyelnünk az állatokra? Velük közösen lakjuk e sárgolyót. Segítenek nekünk mindenben. Bizony megjárnók híres emberi kultúránkkal, ha valami csodából például holnap magunkra hagynának bennünket - az állatok. Bajtársaink ők. Róluk gondoskodni, ő értük gondolkozni nagyszerű érdekünk.

Mert mi primitív társadalom vagyunk, természetesen nyomorúságunk is rászorított bennünket az állatok istápolására. Mégis büszkélkedhetünk valamicskét vendégeink előtt. Mezőgazdaságos voltunk meglehetősen fejletté - igaz, hogy csak magyarosan fejletté - tette a mi állatkultúránkat.

A börtönügyi kongresszus hetedik immár a nemzetek között s végtelenül, lelkek mélyéig érő, súlyos problémákat görget. Soha még ilyen lázasan nem rohant a világ. Egyrészről a társadalom tökéletesítése, másrészről az ember egyénjoga lobogtatják a vezető zászlót. A társadalomtökéletesítés gondolata - szebb és zsarnokibb. Úgy látjuk, ennek a jegyében ül össze a budapesti kongresszus is. Ami helyes. Ám gondolat gondolatot ver le manapság. Ami tegnap még bűn volt, ma már nem az. Éppen a kongresszusok nagy ostorozója, Lombroso, segédkezett a lavina megindításában. Ma már a nem bűnösök számára nincs annyi mentség, mint azok számára, kik vétenek a társadalom ellen. És tán ez is helyes. Most már fontos dolog az nagyon, hogy a társadalom mit mível az ő ellene vétkezőkkel. Hogy akarja magához simítani őket? Miként bánik velük? Egytől félünk. A kongresszus az esküdtszéki intézmény ellen készül kikelni. Jó lesz vigyázni. Az esküdtszék nem sok, de talán kevés, a társadalom elég zsarnok a maga eredendő voltában. E zsarnokságot nem kell növelni. Máskülönben pedig főelv legyen, hogy a társadalomnak csak védekezni van joga. Ez régi bölcsesség.

Az antialkoholistákról bizonnyal fogunk még külön írni.

Most ezúttal köszöntjük az idesereglett idegeneket. Nincs igazi kultúrtársadalmunk. De a társadalom elején csodálatosan kultúraszomjas, önkéntes vezérkar áll. Különb talán a nyugati társadalmakénál is. Ismerjenek meg és szeressenek meg bennünket vendégeink. Megérdemlik ezt azok, akikkel ők találkozni fognak.

Budapesti Napló 1905. szeptember 3.

Lellei.

172. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

A hús

A marhák, sertések és egyéb hasznos háziállatok gyűlésre gyűltek össze. Viharos, szenvedélyes volt a gyűlés. Általában az állatok igen furcsának, sőt fölháborítónak találták, hogy őket úgy hurcolják a vágóhídra, mint az orosz és japán katonákat. De legkeservesebben az esett az állatoknak, s ez a gyűlésen kifejezésre is jutott, hogy az ő húsuk árán néhány ember gazdagodjék. Ezer és ezer ember pedig ne ehessen húst, mert a hús drága. Fölvettetett a gyűlésen az az eszme, hogy a vágnivaló állatok proklamációt intéznek az emberekhez. Ez azonban azon múlt el, hogy egyelőre az állatok között még nincs írástudó, mint az emberek között. A titkos gyűlés egy fiatal tinónak azzal a gonosz kijelentésével ért véget, hogy ha az állatok csapnának föl húsárusítónak és henteseket, valamint mészárosokat vágatnának, jóval olcsóbban tudnák adni a húst a mai húsáraknál.

II.

Az alkohol

Az antialkoholisták budapesti bankettjén történt. Azon a banketten, mely még persze nem volt meg. Egy tréfás városházi úr az alkoholmentes italok helyett tokaji bort szolgáltatott föl a bankettezőknek. Az elnök emelte először ajkához a poharat. Nyomban megérezte a csalást. Sőt azt is tudta, hogy tokajit iszik. Bizonyosan megsejtették - gondolta -, hogy ő kivételesen a borocskát is megissza. Mosolygott, hallgatott és ivott. Úgy gondolkozott, mosolygott, hallgatott és ivott a társaság minden tagja. Gyönyörű hangulat töltötte be az áldomás termét. A búcsútósztban az elnök azt fejtegette, hogy íme a lélek megindulását eléri az ember alkohol nélkül is.

III.

Sakk

Két arabus sakkozgatott a sivatagon. Nem ismerték egymást. Szembelovagoltak. Leszállottak a lovaikról és leültek sakkozni. Elsakkozgattak néhány hetet. Élelmük volt bőven. Az mellékes, hogy mindegyiknek sürgős ügyei lettek volna. Az egyiknek lovat kellett volna eladni egy kikötőben pénzes angoloknak. A másik, ki írástudó volt, egy Korán-magyarázó gyülekezetről késett le.

Már sakkoztak vagy hat hete, mikor pihenésképpen végre beszélgetésbe fogtak. Megmondták egymásnak nevüket, vidéküket, foglalkozásukat. Ez a beszélgetés sokáig tartott természetesen. Egy-egy kérdésre három órai gondolkozás után válaszoltak egymásnak az arabusok. Az egyik így szólt az arabusok közül:

- Van nekem egy európai ismerősöm, aki tud arabusul, s leveleket szokott nekem írni. Azt írja az egyik levelében, hogy Európában nagy divat lett a sakk. Sokan sakkoznak, és nagyon jól. A fene hiszi ugyan, de mindegy. Csak ázsiai faj érthet e gyönyörű művészethez. Hanem azt írja az én barátom, hogy van ott egy nép. A nevét elfelejtettem. Annak a fiai zseniális sakkozók. Úgy rakják meg a többi sakkozókat, ahogy akarják. Nem tudom, miféle nép lehet az. Egy kicsit szégyenlem is a dolgot.

Alig három nap múlva a másik arabus is megszólalt:

- Ha csakugyan vannak jó sakkozók Európában, csak - ázsiaiak lehetnek.

Budapesti Napló 1905. szeptember 3.

A.

173. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A mikádó bajban

Hogy Tokióban lázadás tört ki, ez a hír érkezik. Forradalom - Japánban. Hát nem bődületes tréfája volna a sorsnak? És lehet, hogy igaz. Lehet, hogy a nép csakugyan megszállotta a mikádó palotáját. A japán Gapon vezeti az elkeseredett sárga emberkéket. A tokiói helyőrség ágyúval fog, úgy lehet, sepregetni az utcákon. Az európai tollforgatók pedig szégyenkezhetnek. Mennyi színt raktak a japán tárgyú képekre. Mennyi meseországbeli színt. Most lekaparhatják e sok színt a vásznakról, ha tudják. A nép mindenütt: nép. Egyszer jogért üvölt, másszor mákonyért. Egyszer háborúért, másszor békéért… Valóban Oroszország győzött. Ime, a mikádó van most olyan bajban, amilyenben Miklós cár volt nemrégiben. Még avval se vígasztalhatják magukat a japánbarátok, hogy újszerű a tokiói lázadás. Dehogyis új. Franciaországban volt már egy-két militarista lázadás. Forradalom a háború mellett. Ha *van*, ilyen forradalom van most Japánban. Japán immár Európa egészen. És mi már Ázsiával sem vígasztalhatjuk magunkat. Ázsia kultúrföldrész, mint Európa, és Európa valóságos Ázsia. A mikádónak ez gyönge vígasztalás. De az emberi haladás rajongóinak - még gyöngébb.

II.

Bourgeois-nak van felesége

A franciák Loubet utódját keresik. Van egy sereg jelölt s önjelölt Franciaország koronátlan trónjára. Közöttük talán a legelső, legkomolyabb és legszívesebben jelölt Bourgeois, ez az előkelő, kiváló francia politikus. Ő neki van hát a legtöbb ellensége. Minden hazugsággal dolgoznak ellene. A többek között ráfogták, hogy nincs - felesége. Ez nem kicsi dolog. A köztársasági elnök felesége szinte szükségesebb személyiség, mint az elnök. Az estélyek, a díszebédek nagyasszonya ő. A fejedelmi nők vendéglátója, örökös zászlóanya, és a többi… Nos, kiderült, hogy Bourgeois-nak van felesége. Szép, szellemes, művelt és gazdag. Sőt olyan asszony, aki reprezentálásban már némi sikereket mutathat föl, mert egy préfetnek volt a felesége előbb. Tehát Bourgeois-nak van felesége. Emiatt lehet köztársasági elnök. Méltóztatnak látni, hogy a francia bohózatírók, a német magántárcaírók s a magyar Párizsjárók révén milyen rossz fogalmaink vannak nekünk Franciaországról. Hogy Franciaországban aláaknázták a házasság szent intézményét? Dehogy aknázták. Ha valakinek felesége van, köztársasági elnök is lehet. De csak, ha felesége van.

III.

Ön és Felséged

Mikor a japán-orosz háborút megkötötték, kedves sürgönyöket váltottak egymással Vilmos császár és Roosevelt elnök. Persze franciául. Roosevelt elnök jó amerikai. Sürgönyében „Ön"-nek címezgette a császárt. A sürgönyök lefordítódtak német nyelvre hogy helyet kapjanak a német lapokban. S mire a sürgönyök németre fordítódtak, az „Ön"-ből mindenütt „Felséged" lett a császár akaratából. Balgatag emberek szerint ez egy kis hamisítás. Holott nem így áll a dolog. A német császárban az emberbarát szólalt meg. Nem akarta, hogy a kitűnő Roosevelt - felségsértést kövessen el.

Budapesti Napló 1905. szeptember 6.

Pont.

174. ORFEUMOK TÁJÁRÓL

Gunnyasztunk néha együtt az anti-Mariusok, kik megtaláltuk Karthágót. Álmatlankodunk az éjszakában nosztalgiának nagy betegei. Párizs lángol egyikünk lelkében, Berlin vagy Róma a másikében. Ez sem bizonyos. Csak az bizonyos, hogy elhervadunk itten új Karthágóban, Budapesten.

Néha megembereljük magunkat. Hiszen bölcs ember sivatagban is bölcs ember maradhat. És vállaljuk Budapestet. Bekeríttetjük általa magunkat. Fecsegünk, mintha vidám bankifjak volnánk. Dehát egészen el nem alkudhatjuk magunkat. A magyar társadalom akaratos, nehéz, késő differenciálódásáról nem beszélhetünk talán mindig? Hát miről beszéljünk? Eszmétlen életéről az új Karthágónak? Művészi szenzációkról, melyek nincsenek? Smólen Tóniról, vagy a János vitézek versenyéről?

Beszélgetünk Josefine Sabelről. Ez a Josefine Sabel valaki ma itt. Én különben is Paul Adammal együtt régen torkig vagyok a színházzal. Nem kell, nem kell, és Budapesten százszorosan nem kell. De ez gyűlöletes hang, és ne gyűlölködjünk. Jeles az ügyben az, hogy embereknek, kik intenzív, betegesen intenzív intellektuális életet élnek, ma Josefine Sabel jut az eszükbe, ha már nagyon nagy a szándékuk arra, hogy érdekességet keressenek Budapest sivatagéletében.

Ez a Josefine Sabel talán amerikai nő. Bizonyosan nem fiatal. Nagyszerű, huncut egy nő. A Fővárosi Orfeumban láttatja és hallatja magát. A rangos, kipróbált, ördög, pompás színésznő. És nem német. Okvetlenül gondosan ápolt körmöcskéinek a hegye se német. Inkább francia, inkább angol, inkább magyar, inkább minden, sőt leginkább az, aminek mondja magát: amerikai. Az: amerikai. Aki kigúnyolja ezt az egész ernyedt világot, a saját mesterségét s önmagát. Egy csúfolódó, táncos énekdarabjával többet ébreszt bennünk a magát agyongondolkozó ember érzéseiből, mint nyolc színháznak ő repertoárjuk.

Ez a nő megmagyarázza, miért rettegnek a párizsi színházak az orfeumtól, s Londonban miért nőttek máris a színházakra az orfeumok. Az orfeum nyakoncsípi az életet. A színház ősi, forspontos alkalmatossággal baktat utána.

Nem nyilvánvaló ebből, hogy az ember bókoljon Rudnay rendőrfőkapitánynak? Beszélhetnek a rendőr-észről, ami tetszik. A rendőr-ész pompás ész. Primo vivere, deinde philosophari. Az orfeum kell, tehát vigyázzunk az orfeumra. Bárcsak volna egy Rudnayjuk a színházaknak is. Rudnay rendeletet adott ki, s legelőször is az dicsértessék e rendeletből, hogy germanofób. Ha

ezer szomorú okunk nem volna a német géniusztól félni, elég a kultúremberi ok. És fájdalmas dolog, hogy a budapesti orfeumok azt hitetik el a világgal, hogy a német brettli-szellem felsőséges valami. A fenét az. Egyszerűen német, pocsolya-járó. Rudnay azt kívánja, hogy legalább fele az orfeumok színsorának igazán magyar legyen, s álljon azon a nívón legalább is, mint a német. Ez csak nem nagy dolog? Most már ad az orfeumnak színészeket a színész-egyesület, Adni fog ízléses írókat is talán végre - a muszáj. Mert muszáj lesz ilyeneket keresni.

Ha pedig egyelőre nehezen fog menni a magyar orfeum-múzsa dolga, jöjjenek addig a Josefine Sabelek. Franciák, angolok, spanyolok, amerikaiak. Mindazok, akik onnan a brettliről, esprit-t, tüzet, színt, vonalakat, finom exótikumot, frissonokat, szépséget és filozófiát, igen: filozófiát tudnak adni. De sipirceljenek a németek.

Az orfeum hódít. Ezen lehet szomorkodni. De ezt meg is lehet magyarázni. Kontaktusa a Nyugattal nagyobb az orfeumnak, mint a különben is szerencsétlen, maradi szerkezetű színháznak. És e sivatag-Budapesten örüljünk, ha valami Nyugat felé fejlődik. És hajtsuk bele azt a valamit a nemzettársadalom nagy átalakító és átalakuló munkájába, mely folyjék már szaporábban, különben egyre többen leszünk itt nagyon árvák, szomorú vonzottjai az idegennek.

Budapesti Napló 1905. szeptember 8.

A. E.

175. AZ IDEGENEK

Budapest, szép Budapest, még mindig csodálkozol az idegeneken, kik téged elkerülnek?

Én már tegnap óta nem csodálkozom. Tegnap láttam egy világvárost, mely elvesztette a fejét. Mert sok volt az idegenje. Ugy-e, hogy volt itt tegnap háromszázezer idegen? Nem volt? Hát akkor az én sejtésem a való. Ez a nagyszerű világváros megtelik - háromszázezer emberrel? Nem. Ezer emberrel. Ez az ezer ember pedig megemlegeti, hogy Budapestre mert jönni.

Nyilván voltak egy hét óta idegen tudósok, akik Budapesten az utcán háltak. Budapest szállodásaival egy hét óta nem lehet beszélni. Háromszoros árakat kapnak egy szobáért s a bebútorozott fürdőszobákat aranyakkal fizettetik. Sejtik önök, mit jelent az: háromszoros ár Budapesten? Budapesten, ahol minden idegen varázsos kaliforniai aranybánya, akiből ezeren akarnak meggazdagodni?

Beszélik, hogy némely vendéglőkben az étlapárakat is fölemelték. Bizonyosan drágább a virág, a szerelem, az omnibusz, minden, minden egy hét óta. Hiszen csak egyszer van Budapesten idegenjárás. Beszéltünk a két kongresszus néhány külföldijével. Azt mondják, félévi jövedelmükbe került a magyar főváros. És én elhiszem.

És mi panaszkodunk, hogy nem jönnek az idegenek? Hiszen először el sem férnek. Két kongresszus már kiszorít innen minden honi vándorlelket. Másodszor azt hisszük, hogy külföldön csupa milliárdosok laknak?

A többiről nem beszélünk. Arról, hogy mit tudunk adni az idegennek. Ez már régi dal. Elvenni el tudjuk venni utolsó márkáját, líráját, frankját, pezetáját, rubeljét és egyebét és - minden illúzióját.

Budapesti Napló 1905. szeptember 10.

Pont.

176. AZ ALKOHOL

Budapesten internacionális kongresszus dúl újra. Az antialkoholisták jöttek el Tokaj nemzetéhez, hogy lebeszéljenek minket az ivásról. Székelyhidon a minap tartottak kongresszust a magyar bor barátai. Győrött éppen most áldomásoznak vidáman a magyar vendéglősök. Két internacionális kongresszuson a napokban annyit ittak itt az emberek, hogy no. Szóval nagyon idejében jöttek el hozzánk a mi kedves vendégeink, részegjei egy gyönyörű józanságnak. Bizony sokat iszunk. Bizony jó volna, ha meg tudnánk térni mind, kik az alkohol pogányságában leledzünk.

Üdvözöljük a kék józanság apostolait Budapesten. Ők egy nagy emberi szomorúság készséges résztvevői. Aztán meg ők egy új nyugati eszme-mozgalom szítói lesznek nálunk. Mert már mi ilyenek vagyunk: örülünk annak, ami Nyugatról jön.

Azonban, azonban… Ama bogaras angol tudósnak, kiről itt-ott a lapokban mostanában szó esett, van egy kis igaza. Véletlenség-e vajon, hogy az embernek fia - iszik? Avagy ha nem iszik, hát hasissal, ópiummal s miegymással kábítgatja olykor magát? Nem lehet ez véletlenség. Mikor a nagy gép megindult, ott volt az alkohol a szertárban. Egyéb adói között a nyomorúságnak kivettetett volt az emberi nemre ez is.

Az alkoholizmus olyan kényszerű eredménye a társadalmakon uralkodó, még alig sejtett törvényeknek, mint akármi. Az öngyilkosság, az elmebaj, a kivándorlás, az egy-gyermekrend. Akármi, ami eszünkbe jut. Tehát? Tehát adjanak nekünk jobb társadalmat. Szereljenek fel bennünket jobban a társadalmi életre. Testi és lelki éhségeinkről tegyenek. Tegyék nekünk szebbé az életet. Rendben van. El fogja dobni minden eszes lény a maga italospoharát. Kovács Péter kubikos is, akinek butykos a pohara.

Hogy ez az ideális társadalom lehetetlenség? Akkor még nagyobb lehetetlenséget akarnak önök, tiszteletreméltó hölgyek és urak. Oh, igazuk van önöknek. Nyomorúság és szomorúság ez. Méltatlan az eszes állathoz, ki embernek neveztetik, ön-lelkének rombolása. De mikor ezt alighanem kérlelhetetlen törvények akarják így?

Ha igazodik a világ, az alkohol is fogyni fog. De önmaguktól való bűnök nincsenek. És az alkohol sem ilyen. Az ember nem mindig a Molnár Ferenc Józsija, aki rosszalkodni akar. Az alkoholista nem azért alkoholista, mert ő feltétlenül meg akar őrülni, fegyházba akar jutni, avagy testi és lelki kínok után vágyik.

A művészlelkek alkohol-védő, szellemes és gyanús érveit nem kavarjuk ide. Arról sem szólunk, hogy féllelkű társadalmakban, mint a mienk, miért rombol az alkohol még jobban, mint máshol. Csak egy kis kételkedés volt a célunk. Nagy és jó emberi erény ez.

Ám ezért a hívőknek legyen igazuk. Szeretettel üdvözöljük a nemeseket és derekakat, kiket harcra tüzel ez a nagy emberi epidémia: az alkoholizmus. Legyen nekik igazuk.

Budapesti Napló 1905. szeptember 12.

Lellei.

177. A 3 AJAX

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Bisson-darab a Vígszínház első új darabja. A 3 Ajax, ez a magyar címe. Bohózat persze, s egy furcsa Rádika-Dódika-munka. A 3 Ajax-ban két bohózat nőtt össze. Az első felvonás az egyik. A többi három a másik bohózat. Az első bohózat az egészséges. Ez a régi Bisson-ra vall. Van benne újszerű, kedvesen malac, csúfolódó, bolond és hahotáztató. A másik bohózat, mely a második felvonással kezdődik, halvaszületett. Persze az örök-téma, a szent házasság tördelése a téma. A 3 Ajax három jóbarát, kik egymásért mindenre készek. Még arra is talán, hogy egymás feleségeit elcsábítsák. E három úr, valamint még néhány úr és egy sereg hölgy révén aztán ezúttal az bizonyíttatik, hogy a férfinak szabad. Házasságot törni tudniillik. Hogy a nőnek szabad, ez már előző bohózatokból ismeretes. Valljuk azonban be, hogy a mai Bisson-darab malacságai mellett is, második részének hosszú unalmasságában végül minden morális lelket kiengesztel.

A bohózat tehát nem elsőrendű a maga fajtájában, de nem is érdektelen. A Vígszínházban nagyon jól játszották. Egy fölismerhetően eleven modellről mintázott nőügyvéd szerepében ma este mutatkozott be a Vígszínház új komikája, Kiss Irén. Nem volt éppen hálás szerep, de már ma este meggyőzhette azokat, kik a vidékről nem ismerték, hogy kiválóan intelligens, ízléses színésznő a finom komikum eszközeivel. Nagy sikere volt G. Kertész Ellának, ki különös jókedvvel játszott, s pompás, bájos, fáradhatatlanul ötletes volt, mint mindig. Az előadás nagy sikeréből nagy rész az övé. De osztozik vele Tanay, Góth és Hegedüs. Nagyon jók Gazsi Mariska, Tapolczai, Vendrey s valamennyien.

A színház a teljes szezon, a téli szezon képét mutatta. A közönség nagyon szíves és hálás volt. Jól mulatott, ahol lehetett, s türelmes volt, ahol unatkozott.

Budapesti Napló 1905. szeptember 14.

Dyb.

178. KATA NÉNI

- A Nemzeti Színház bemutató előadása -

Hogy miért tetszenek Budapesten a primitíveskedő, silány, angol színműírók? Bizonyosan nem azért, amiért Londonban. Shakespeare népe különös race. A kemény, a módos, a józan, a kisfantáziájú angol ma olyan szilárd, nagyszerű társadalomban él, hogy neki szabad az életről bután és édesdeden álmodni.

Minekünk még nem volt sem Baconunk, sem Shakespeare-ünk. Ha hát minket megfog ez az angol lagymatagság, úgy mihozzánk még nagyon közel van a pátriárkák kora. Nekünk nem luxus ez a limonádés színpadi élet, de visszasírása az együgyű, közeli, boldog, primitív időknek.

Somló Sándor újra fölfedezett egy angol darabot, s ma este be is mutattatta. Henry Davies vígjátéka ez: Cousin Cate, Kata néni. Bolondos, kicsinyes, a mese-cselszövények rangján álló história ez. Kata néni nem néni, de egy huszonkilenc éves írónő. Szíves, eszes. Regényeiben gúnyolja a férfiút és a házasságot. Elutazik vidékre egy kis unokahúga lagzijára. A vége az, hogy egy kis vidám ficánkolás után elveszi a kis cousine vőlegényét. Szerelmes lesz bele. Hogy a darab három felvonásos lehessen, Kata néni fel akarja áldozni magát. De kiderül, hogy

az unokahúg már mást szeret. Egy hozzá illő jámbor papot. Első vőlegénye, ki művészlélek, úgysem hozzávaló. Kata tehát egy lagzi helyett két lagzi dolgát üti nyélbe. Ő maga pedig, mint írónő, felcsap a házasság gyakorlójának és fiskálisának.

Típusa a Somló által kultivált modern angol primitívkereső íróknak ez a Davies. Hanem most már elég legyen ezekből a sületlen-fövetlen angol darabokból. Ha tetszik a közönségnek - annál inkább. Mert ezek elnevelik a publikumot az igazi irodalomtól, amit - úgysem nagyon szeret.

Az előadás? Meglepően jó. Az igaz, hogy Csillag Teréz *sok* nő volt egy molettként nehezen képzelhető angol leánynak. De kedves volt nagyon. Várady Aranka igen eredményesen ügyeskedett. Jeles mama Helvey Laura. Hanem ez a Császár: micsoda rossz színész ez! Egy iskolásfiú szerepében értelmes, jó színésznek ígérkezik Gálosi növendék. Pethes kiváló, mint mindig. Ezúttal egy lelkészszerepben. A darabot még Fáy J. Béla fordította volt. Elég szép közönség gyűlt az első premierre.

Budapesti Napló 1905. szeptember 16.

Dyb.

179. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy nagy szakítás

Jön a hír, hogy Edison föltalálta azt, ami több az izzólámpánál s a fonográfnál. Az új, a csodálatos batteriát. Ezután zsebünkben fogjuk hordani az erőt. Egy kis akkumulátorral száz mértföldet futunk. Kinek jut eszébe, hogy ez egy nagy szakításnak a fázisa újra? Pedig az. Az ember szét készül szakítani egy sok millió éves viszonyt. Elűzi magától az állatot, aki végigkísérte a gyámoltalanság idején. Nem kell a ló, a marha, a kutya, az iramszarvas és a többi. Az ember egyedül akar maradni. Ha Kipling új állatregényt fog írni, e regény hősei szép dolgokat fognak mondani rólunk, emberekről s e nagy szakításról. És nagyon gúnyosan fognak mosolyogni. És igazuk lesz. Egy nagy szakítás után joga van ehhez az elhagyott félnek. De enni csak ezután is fogjuk talán őket?

II.

D'Annunzio válik

Valamikor másfél esztendővel ezelőtt megdobbant szívvel olvastam valamit a nagy D'Annunzióról. Egy francia újságírónak tett vallomást egy szent szerelméről a mester. Azt mondta, ő az anyaföld poétája akar most már lenni. Nem szeret semmit, csak az Abruzzókat szereti, ős Itáliát. És meghalna, ha olasz nem volna. S most olvasom, hogy svájci honpolgár lesz D'Annunzióból, mert csak így válhatik el a feleségétől, s vehet el egy módos, előkelő özvegyasszonyt. A vén, hiú javíthatatlan. A vén nem őszinte. Roda-Roda, aki szabad házasságkötését a lapokban publikálta, valóságos mestere lehetne a szerénységben D'Annunziónak. Ő válik. Ő házasodik. Ő tud válni, és tud házasodni. És e célból még olaszságáról is lemond. És nem hal vajon bele? Sohase fogok többet bármilyen megható nyilatkozatot meghatva olvasni.

III.

Alfonzó király házassága

Már a hírlapok is házasítják odahaza. De menyasszony nem kerül. Egy kosarasboltban nincs több kosár, mint amennyit a nem túlságosan daliás, nem túlságosan csinos és nem túlságosan elmés király már kapott. És most Bécsbe fog jönni. A rokonsághoz. Értjük. A rokonság szégyenli a dolgot. Szegény kis rokon-főhercegnő, akinek most fel fog kelleni áldoznia magát a familia érdekében. Vajon melyik lesz?

Budapesti Napló 1905. szeptember 21.

Pont.

180. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Tekercses szobrok

Rossz szobrok Párizsban is vannak. Rossz szobrok vannak mindenütt. Ha nem is olyan rosszak, mint Budapesten. Azonban sehol annyi tekercses szobor, mint a magyar metropoliszban. Arany Jánosnak ugyan csak papíroslap jutott. De egész tekerccsel állnak: Eötvös, Széchenyi, Petőfi, Bethlen, József nádor, Bocskay stb. És Pálffy is pár nap óta. A nyugati kultúrembernek nagy vígasztalás lehet ez. Micsoda litteráris nációnak nézhet minket a naiv idegen. Micsoda papíros-imádó nemzetnek. Még a szobor sem adja itt minálunk egy papirostekercsen alul. Tekercs a kezében nálunk minden szobornak. Analfabéta katonának s éhenkórász költőnek. Mindenkinek. Fene invenciózus, sok fantáziájú, ízléses, esztétikus emberek vagyunk mi itt úgy általában. És nagy a kacérkodó kedvünk a papiroshoz. El nem engedjük a szobroknál sem. Hadd lássa magas, kulturális voltunkat e barbár világ. A tekercsből. A szobrokból és más egyébből úgyis bajosan láthatja. Egyébként pedig indítványozzuk, hogy ezután csak mellszobrokat fogadjon el Budapest. Kíváncsiak vagyunk, hova teszik majd a -tekercseket.

II.

A múlt

Az osztrák igazságügyminiszter rendelte. A magyarnak nincs ideje reá. Meg aztán reszketünk mi attól, ami új. Szóval az osztrák igazságügyminiszter rendelte el, hogy a bírák ne firtassák, ha kell, ha nem kell, a múltat. Istenem, a múlt… Ez a mai kegyetlen társadalom sohasem bocsát meg azért, amiért valaki valaha bűnhődött. Elesni nem szabad, s jaj annak, aki elesik. Légy vádlott, sőt légy csak tanú, fölkutatják bíró uraimék azt is, hogy elemista korodban elloptad a pajtásod krumplicukrát. Ez a törvény. És a reakció kikiáltott országában ezután nem így lesz. Nem bélyegeznek meg azért senkit, mert polgári kötelességképpen tanú, s a vádlottra nem olvassák rá okvetlenül, hogy már tizenhatéves korában tett valamit, amit nem lett volna szabad. Nem radikális e rendelet. Nem minden esetben hagyják ki a bírói tárgyalásból a rovott életet kutató kérdést. De új győzelmet jelent e rendelet mégis. A múltat, a megbűnhődött múltat, nem sütik ezután már mindig hatósági bélyeggel a homlokra. És minket megelőznek ebben is az osztrákok. Pedig mi vagyunk a liberális, a nagyszerű náció. Ők a reakciós csorda.

III.

Az okos bolond

Kiderült valami Lebaudyról, a bolondról.

Párizsban azt beszélik, hogy a legutolsó óriás krach, amely Croznier-t, a híres cukorkirályt a tönk szélére juttatta, és öngyilkosságba kergette, Lebaudy munkája. Lebaudy már régen tervezi, hogy ő, vagy Croznier tönkremegy. Kockára tette egész vagyonát, és sikerült a dolog. Croznier bukott, s Lebaudy milliomosabb, mint valaha. Mikor császároskodik, s közben adós marad minden pincérnek, mindenki rámondja, hogy bolond. Pedig mintha nem is volna olyan nagy bolond ez a Lebaudy. Ellenkezőleg. Ő ama boldog dúsak közül való, aki azt is megengedheti magának, hogy bolonddá tehessen bennünket a bolondságával. Közben pedig a milliók szaporodnak a szegény ördögök vércsöppjei árán. A nagy pénznek ez a szokása, és az olyan sok millió ura, mint Lebaudy, megbolondulhat ugyan, de bolondsága sohse lesz olyan természetű, hogy a zsebünkbe belerakja a pénzét. Kiveszi a mások zsebéből. Ami nem bolondság.

Budapesti Napló 1905. szeptember 22.

Pont.

181. ERVIN GRÓF ISKOLÁJA

Jókai tudná megírni, és nem hinnék el neki. Nagyon is délibábos ez a történet. És hát izgatóbb a Zeysig-ügy nekünk.

Pedig nem történt messze valahol. És Ervin gróf eleven gróf, ki nem a Jókai-hősök fénypára-világából lépett ki. Innen a Lajtán történt a történet, s innen a Tolsztoj evangéliumán. Csak a szürkék látják délibábnak, s csak a kő-emberek érzik levegőnek. Értése ez az életnek, és engedelmesség az igazságnak.

Egy gróf a Batthyányak közül, de genere Örs avagy Németújvári-utód, a genealógusok jobban tudják, iskolát állít azoknak, kik új világot akarnak építeni a grófi világnak a helyébe.

Bögötének hívják talán a falut. Meg fogjuk ezt még tanulni jól. Vas megyében, közepén az ő domímumának, szociális iskolát építtetett Batthyány Ervin.

Négy klasszisú iskola lesz ez, mint a normálisak. És tízen-tízen ez osztályokban új ábécét fognak hallani. Meghallják, hogy a világ nem hat nap alatt teremtetett, s ez a hatalmas világ mindenkié. Megtanulják, hogy minden ember ember, s az ember nagyszerű dolgokra képes. Boldog Vas megyei fiatalok, kik tudni fogjátok nézni az életet. Kik imádkozás után végre élni és követelni is megtanultok.

A bögötei iskolában a természettudomány lesz a biblia, a nemzetgazdaság a tízparancsolat, s a szociológia a káté. Rémüldöznek már is az iskolától Vas megyében. Már akadt pap, aki a templomban prédikált ellene. De még csak az iskola falai állanak, már is győzedelmes az új levegő. A templom kiürült a mérges prédikációra. A nép szomjas. A nép akarja az új iskolát.

Az iskola egyik tanítója Tarczai Lajos lesz. A szociáldemokrata Népszava munkatársa. Diplomás tanító és tanár, aki bejárta a külföldet, hogy okulást kapjon az új tanításhoz. És a többi tanító is az új pedagógusok, az életpedagógusok közül való lesz.

Az ideális anarchista gróf íme mint a jövendő praktikus imádója. Keresztültörte magát saját lelke Sturm és Drangján, a magyar társadalom rettenetes mozgó jéghegyei között beevezett a

humanisták munkás-szigetére. Érlelni, tanítani akarja a népet új igékkel, hogy érdemessé, alkalmassá tegye a közeledő új időkre, melyek meg fogják változtatni a világ arculatját.

Ervin gróf iskolája nagyszerű jele az időknek, melyek a magyar társadalom fölött sem suhoghatnak el nyomtalanul. Van immár egy magyar gróf, aki éppen abban az időben, mikor a grófok legmakacsabban fogják a gyeplőt, s átkozzák azokat, kik a jó, türelmes parasztban fölkeltik a „kóbor ösztönt", az emberség tudatát, odaáll az élre, szembe a grófokkal, s nevel nekik hatalmas ellenfeleket.

Ez kevesebb és több Tolsztoj evangéliumánál. Nem anarchia. Csupa hit. Türelmes és munkás hit. Tanuljanak, akik lelki és testi szolgaságban vannak. A legszebb jeligéje ez azoknak, kik bíznak a jövendőben. Ervin gróf pedig bízik.

Budapesti Napló 1905. szeptember 23.

Lellei.

182. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Caruso tréfája

Ha okos embereknek nem hitte el eddig a világ, elhiszi talán most egy tenoristának. Mundus vult decipi. Caruso, a híres tenorista Chicagóban énekelt. A Bajazzo-ban. Mikor a kulisszák mögött énekelendő áriához ért az előadás, melyet mindig a második tenorista énekel, Caruso tréfából átvette a második tenoristától ezt a számot. Ő énekelt a kulisszák mögött. És a közönség majd kifütyölte. Mit akar ez a rongyos hangú második tenorista, mikor mi Carusoban akarunk gyönyörködni. Föl is kiabáltak a színpadra, hogy elég. Aztán egész este ünnepelték a kulisszák előtt Carusot. Mert igazságos vagy és elfogulatlan te, óh nagyságos publikum.

II.

Kipling és a németek

Még Kipling is politizál. Csodálkozzunk-e a mi úgynevezett nagyjainkon. A Figaro-ban a sárga földig lebecsülte a németeket Kipling. Hiszen jól tette. Csak meg ne bánja. A németek ma minden író patrónusai és szállítói. Ibsentől Gorkijig ők adták a világhírt. Wilde Oszkárt halottaiból föltámasztották, s imádtatják ma a világgal. Még Kiplingnek is nagyon megártana a németek bojkottja.

III.

Sam-Sam leánya

Sam-Sam leánya sejteti velünk, hogy milyen nagy elelegyedés lesz egyszer a világon. Sam-Sam egy párizsi úr kínai cselédje, kit messze Shanghaiból hozott magával. Nem tudta, hogy Sam-Sam asszony. Pedig az volt. Alig érkeztek meg Párizsba, Sam-Sam életet adott egy leánynak, s aztán meg akarta a kis kínai képű csecsemőt fojtani. Mert neki csak fiú kell. Mert neki már három leánya van Kínában. Diktum-faktum, meg kellett menteni a gyilkos szándékú anyától a gyermeket, s bevitték egy menházba. Ha felnő a kis kínai leány, ő csak franciául fog tudni, s francia lesz. Sárga arccal, de könyörtelenül. És e kis eset példázza, hogy a közlekedés nagy haladásával hogy el fog múlni majd az, ami ma minden: hely, nyelv, faj, szín.

IV.

Rothschildék szerencséje

A berlini Rothschildéktól elloptak egy 150 000 frank értékű papírt, s ez a papír megkerült. Meglelték a pályaudvaron. A tolvajok elvesztették talán. De Rothschildék megkapták mindenesetre. Holott egy percig sem okozott volna neki egy szemöldökrándulásnyi gondot is ez a pár fillér értékű levél… (Nem. Ezt a jegyzetünket nem folytathatjuk tovább…)

Budapesti Napló 1905. szeptember 24.

Pont.

183. AZ ÖRDÖG BIBLIÁJA

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Hogy mit láttunk ma este a Vígszínházban? Egy magyar rokokó-darabot. Valamit egy ködmönszagú, csalafinta, sohasemvolt magyar világból. Géczy Istvánnak egy új darabját.

Keresztelni fogják bizonyára mindennek. Népszínműnek, parasztvígjátéknak, pórbohózatnak. Egyik sem. Paraszti bábjáték. Köze az élethez nincs, de hellyel-közzel mulatságos. Megróni ne tessék íróját, mert meghamisította a népet. Nem tette. Ő tudta, hogy ezidőszerint Budapest hajlandó magához emelni egy mulatságos estére a parasztot. Tehát parasztokat vonultatott fel.

Lump Kispál uram elkártyázza a feleségét. Huszonegyen. Süveges csárdásgazda nyeri el pénzével együtt a kackiás menyecskét, s a menyecske Süveges uramé lesz. Végül minden jóra fordul. Kispál visszakapja az asszonyt. Süveges vén feleségével marad együtt, s bánatában nazarénusnak áll be.

És érdekes dolog történt e darab előadásával. Maga Géczy voltaképpen egy szélsőségesen, bábjátékszerűen franciás darabot írt. A Vígszínház színészei pedig olyan magyar megértéssel, olyan nagyszerű paraszt stílussal játszottak, mintha Feydeau-t és Bissont, a cocu-ket, az elegáns lumpokat, a félvilági hölgyeket és kikapós asszonykákat hírből sem ismernék.

És ha nem is remekmű a Géczy darabja, de hatásokat bőséggel kínál. Színházi ember munkája, s olyan emberé, kitől a népszínmű föltámasztását várták sok reménységgel. Alakok, helyzetek, ötletek, epizódok pótolják azt, ami litteráris és művészi lett volna, ami azonban esetleg nem tetszett volna úgy, mint ahogy tetszett, ahogy van a darab.

Mert tetszett a darab, és sikert jegyezhetünk fel. Hegedüs Gyula pompás volt paraszt-szerepében, s originálisan játszott, szomorkodott, duhajkodott s nótázott cigány mellett. Tanay is meglepően jóízű parasztsiheder volt. Szerémy, Papp Mihály, Vendrei, s mind kitűnőek. A hölgyek közül Kiss Irén vált ki, a színház új komikája, s jeles volt parasztmenyecskének, kártyán nyert feleségnek Haraszthy Hermin. Esemény volt a színház új trükkje. A cigányverseny után dalárdaversenyt akar - úgy tudjuk - a Vígszínház. A második felvonásban ma elsőnek az Ébredés dalkör tagjai énekeltek. Fegyelmezett, erős férfigárda, de a dalárdák nagy modorosságaival. És megállapíthatjuk jóelőre, hogy a Vígszínháznak sok az a hang, amivel egy népes dalárda betölti, vagy szerencsétlen a színház akusztikája. Nagyon-nagyon tapsolták egyébként a kitűnő dalárda nótáit.

Budapesti Napló 1905. szeptember 24.

Dyb.

184. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bebel nem éhezik

Még Németországban is a régi dal járja. A jénai gyűlésen rákiabáltak Bebelre, hogy ő nem éhezik. Saját szocialista hívei. És úgy hangzott a vád, mintha áruló volna Bebel. Mert van mit ennie. És Bebelnek bizonyítgatnia kellett, hogy ifjúságában korgott az éhségtől az ő gyomra is elégszer. Hát nem undorító ez?

Százszor szent érzés az éhség. A legnagyobb állati érzés. Joga van mindenhez. De egyhez nincs joga. Megvetni azokat, akik sírván eszik a kenyerüket. Egy jobb világért nemcsak az éheseknek szabad küzdeni. Az éhes ember voltaképpen szerelmetes fia az életnek. Csak kenyér kell neki, s ha kerül kenyér, lelkében a vidámság patakja csörgedez. Ha tudnák az éhezés gőgös arisztokratái, hogy hány nem éhező ember dobná el szívesen a kenyerét, ha egy fájdalmas, szent erő nem sorakoztatná őket a világjobbító harcba, s ha tudnák, hogy az éhségnél is van nagyobb éhség, bizony nem volnának ilyen nagyon büszkék arra, hogy ők - éheznek.

II.

A cár fia

Nagy örömmel hallhatják a jámbor demokrata lények, hogy a cár fia is olyan furcsa szokású kölyök, mint bárkié. Ha valami tetszik a kis cárevicsnek, s kezeügyébe akad, szépen a szájához viszi. Mert a csecsemő olyan, mint a kis nemzet, orrához és szájához értet mindent. Sok baj is van az úrfival. Az anyja tervezett neki egy játékszert. Egy tarka papiroskígyót. S a cárevics lenyalja róla a festéket. Ebből pedig baj lehet, mert a festék mérges. És a többi. Szóval sok baj van a gyerekkel.

De helyeseljük, hogy a kígyóhoz már gyermekkorában hozzászoktatják a cár fiát. Egy valamirevaló uralkodónak meg kell szoknia, hogy kígyók veszik körül.

III.

Japán lakolni fog

Az a hír jön, hogy Japánba megy téríteni Booth tábornok, az üdv hadseregének ismert generálisszimusza. Visz tanítványokat, s visz pénzt. És erősen reménykedik Booth tábornok, hogy minden japán föl fog csapni szalutistának.

De ne tessék hinni, hogy csak Booth tábornok megy Japánba. Mióta Japán dicsőségre vergődött, meggyűlt a baja. Minden amerikai cég, minden bogaras lény, minden merész seftelő, minden kiszolgált courtisane, minden kalandor felé pályázik. Európa és Amerika így honorálják Japánnak azt a szívességet, hogy kultúrnemzet lőn. Most nyakára küldik minden bizarrságukat, nyavalyájukat. A japánok meg fogják még egyszer bánni, hogy közénk, úgynevezett kultúrnemzetek közé, beálltak.

IV.

Kacagni nem szabad

Budapest népe tüntetett, s két kicsi leány megállott az aszfalton. Tízezer ember sokaságán a közepében voltak. Nem lehetett nekik tovább menni. Egy ház erkélyéről beszéltek éppen. Lázban morajlott a tömeg. A két kicsi leány unatkozott. Tizenhat-tizenhét évesek voltak. Budapestiek, fiatalok, frissek, szépek. Összedugták fejecskéiket, s próbáltak egymásnak mulatságos dolgokat súgni. És kacagtak hangosan, csengőn. Fiatal férfiak közelében álltak. E

férfiak mind budapesti angolsággal öltözöttek valának, s tipikus budapesti, ifjú férfiak. És íme rárivallnak a két, kicsi leányra:

- Mit vihognak maguk, kisasszonyok. Most nem szabad kacagni magyar leánynak. Nem olyan időt élünk.

A két kicsi leány majdnem sírásra fakad. Szégyenkezve, búsan fúrják be magukat a sokaságba. És ez a jelenet többet elmond a budapesti utca mai hangulatából, mint ezer hangos dikció.

Budapesti Napló 1905. szeptember 27.

Pont.

185. A BENJIK ÉS SAVÁK

Most Benjik és Sava urak járnak nálunk. Ők japán agráriusok. Tokiói miniszterük küldte el őket Európába. Okulás okából természetesen.

Budapest nem első városa a világnak. Nem vagyunk mi valami nagyon példás náció. De Tokió nincs elég messze Budapesttől és még ide is eljönnek sűrűen ők. A kicsi japánok.

Nogi és Togo javában izzadtak: szerte a világban pedig nyitott szemekkel, okosan jártak, keltek, nézelődtek és okultak a kicsi emberek. Minden érdekelte őket. Földművelés, vasút, filantropia, irodalom, színház, művészet, filozófia, kereskedelem, jog, városrendezés. Minden és minden. Hogy közben Japán életre-halálra, világra és történelemre szóló harcot vív? A politika a politikusok dolga, a háború a katonáké. Egy náció nem élhet csupán a politikának. A háborúból pedig bajos megélni. Ilyenek az idők. Elmaradni egy országnak sem szabad.

Port-Arthúr sorsa reszkettette az egész világot, a tokiói kultuszminiszter Párizsban a legszebb impresszionista képeket elhalászta a francia múzeumok elől. Amszterdamban japán szocialisták szóltak az új társadalom nagy válságaihoz. Maga a felséges mikádó a legvéresebb harcok idején is érdeklődött, hogy merre megy legközelebb művészi körútra Szada Jakkó. Egy új Shakespeare-fordítás esemény volt Tokióban a csemulpói ütközet idején is. Nietzschét japán nyelvre a háború alatt kezdték fordítani, s az új kereskedelmi összeköttetéseket legalább is úgy kereste Japán, mint a megütközést Kuropatkinnal. A kis tanulmányozó japán emberkék, a Benjik és Savák, kóboroltak egész világon.

Hát a tüdőnek nem kell levegő, ha a lábat a csizma szorítja? Lehet-e egy mai társadalomnak mindent egy blattra tenni föl, hogy kártyás nyelven, népszerű nyelven szóljunk. A Benjik és Savák országának fiai közül elhulltak pár százezren. Piheg, lankadt, elégedetlen a fölkelő Nap országa. A béke után, a vér és pénz ontása után. De az élet él. A barbár Japán tudja, hogy a kultúra nem ismeri a tréfát. Rohanni kell vele vagy - elsüllyedni.

Budapesti Napló 1905. szeptember 28.

Lellei.

186. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Histrio az utcasarkon

Harmincezernél több színész éhezik Franciaországban. Vajon nálunk hány? És hát nem kellene csakugyan a világnak, csak a panis? A circensesre nem volna már szükség? Jaurès, a nagy Jaurès, egyszer a poétákat csúfolta:

- Csodálatos dolog - mondotta -: az emberi vágyak egyre pozitívabbak lesznek, a poéták pedig szaporodnak.

Vajon nem így van-e a színészekkel is? Az emberek úgy benne vannak az élet kötelező komédia-játszásában, hogy a hivatásos komédiásokat kezdik lenézni. És talán bizonyos idő múlva Histrio oda fog kerülni, ahonnan beállott az emberiség mai életébe: az utcasarokra.

II.

Honnan jön a tömeg?

Tegnap vérszagúvá tette az utcákat, ma ismeretlen odúiban ül. Honnan jön, mikor jön? Milyen szuggesztiók teszik olyanná, mintha egyetlen, individuális emberszörnyeteg volna? A józanok mosolyognak. Még jobban mosolyognak a pödrött bajszú, szigorú rendőrök. Pedig ők nem tudják, honnan jön. Nagy szenvedés-barlangból, mely bizonyos napokon kitárja a száját. Sok ott a kín, ahol hirtelen ezrekben jelen meg a nép. Sok ott a szenvedés, a dühös jobbatakarás. Mindenféle tömeg szenvedést jelent és hoz. Az is, amely danolva szórja a virágokat házasodó királyának lábai elé, s az is, mely elnyisszantja a király nyakát. Mikor a csorda-ösztön kél fel valahol a népben, mikor nekivág az utcának, mint az elefántcsorda az őserdőnek, éhség és veszedelem érzése dolgozik akkor.

III.

Witte és Komura

Mindaketten - hazamennek. Sőt Witte otthon is van már. Komura csak most indul Japánnak. Még olvashatja a fürge amerikai lapokban, mennyi ujjongás fogadta Pétervárott Wittét. Vajon miket gondol? Tokióban nem lesz rivalgó nép. Nem lesz babér. Ott harakirit kínálgatnak a békekötő Komurának. És mégis hazamegy. Siet haza Komura. Nehogy addig megváltozzék a hangulat, s majd őt is virággal fogadják. Mert a Komurák búsan tudják, hogy a nép játszik virággal és kereszttel. Nagyon mindegy nekik, melyiket kapják. Sőt a keresztet jobban szeretik.

Budapesti Napló 1905. szeptember 29.

Pont.

187. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Eklézsia-követés

Főtiszteletű Baksay Sándor úr, az én főpásztorom, tudná megmondani, dívik-e még nálunk, kálvinistáknál, az eklézsia-követés? Ha dívik, tessék eklézsia-követéssel sújtani a református szociáldemokratákat. Az istenteleneket. Mert nem szabad a zsidók mögött maradnunk. És

Solymosi Márton úr már Mózes törvényei alapján kéri az erkölcsileg tisztátalan szociáldemokrata zsidók kiközösítését minden jámbor zsidó hitközségből. A katolikusoknak nincs szükségük külön eljárásra. A lelki üdvösségét eljátszotta már a niceai zsinat előtt is minden szabados ember. Hát még a tridenti zsinat óta.

De szép dolog volna, ha most jönnének sorba. Unitusok, unitáriusok, nemegyesültek, nazarénusok, az egyetlen élő magyar szombatos, baptisták és anabaptisták. És kijelentenék, hogy ők kizárják szent vallásuk kötelékéből a hitsorsos szociáldemokratákat. Nagyszerű János, Husz János, ime ma már interkonfesszionális a sancta simplicitas… Nagyszerű dolog… 1905-ben ősz-előben jönnek a Páduai Antalok, s azt mondják Darwinnak, hogy a purgatóriumba kerül, ha nem hisz a pentateukban.

Egyébként pedig Solymosi úr ne féltse az antiszemitizmustól a zsidókat. Az antiszemitizmus ugyanaz, amiről Husz János, a nagyszerű János, sóhajtozott, Sancta Simplicitas. És Solymosi úr antiszemita.

Eklézsia-követés, mint fegyver az eszme ellen? Hát Weltner Jakab meg fog javulni, ha kizárják a hitközségből? És Csizmadia Sándor siet eklézsia-követésre? Milyen tartósak a régi babonák. Luthert kiátkozták az egyházból, s azt várták, hogy ebbe belepusztul. És akkor már hol járt Luther? Mindenhez közelebb, mint az egyházhoz…

II.

Az izgatás

A Népszava izgat, tehát mától fogva nincs kolportázs-joga. Halmos polgármester úr, jut önnek ideje újságolvasásra? Emlékszik-e a híres Somló-ügyre? Somló Bódogot nagyváradi Hoványiék azért áztatták legjobban, mert - az izgatást védte meg. Pius pápa szerint is haladnia kell a világnak. De bizonyos, hogy izgatás nélkül a világ nem halad. Hát olyan nagy bűn az izgatás? Voltaképpen minden eleven ember professzionátus izgató. Minden véleményhirdetés izgatás. Ha azonban ez a polgármesteri cselekedet beharangozó egy új korszakra, mely a gondolatot nem tűri, akkor rendben van. Akkor nem lehet szavunk, mert - elveszik a szavunkat.

III.

Gorkij

Most már bejut a pétervári akadémiába. Nem bánja a kormány sem, ha bejut. Fogunk mi még arról adni hírt, hogy Gorkij megkapta az Alexandrovna-rendjelet, vagy hogy is hívják. Szóval rendjelet fog kapni. A világ nehezen produkál új igazságokat. Milyen régi a Gorkij esetének igazsága is. Vannak cézárok, akik mezítláb indulnak el. Ezek a hatványozott nérók. Síránkoznak és feltűnnek, mert mezítlábosok. Végre magasra kúsznak. Mert a hivatásos kúszók tanúk rá, hogy kúszni mezítláb a legkönnyebb.

Budapesti Napló 1905. szeptember 30.

Pont.

FÜGGELÉK

Kétes hitelű szövegek

1905. január-szeptember

188. BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON - A FRANCIA PÉNZRŐL

Björnson, a nagy norvég poéta keserű igazságokat vág a „Courrier Européen" legújabb számában a francziák szemébe. Ezek az igazságok megfordultak már minden gondolkozó ember fejében. Ki az oka, az okozója a mai kegyetlen háborúnak? Kit terhel, mit terhel felelősség a rettenetes vérontásért? *A francia pénzt*. A francia pénzemberek s titokban a diplomaták is, kétszínű kegyetlen játékot folytatnak. Nagyon helyesen mondja Björnson. A háború előtt már három évvel megcsinálta Witte azt a mérleget, hogy Oroszország nem bír el több megterheltetést. Akkor szinte *nyolc milliárddal* tartozott Oroszország Franciaországnak. Ez, a háború óta, beavatottak szerint legalább *tizenkét milliárdra szökött* föl. S még nőni fog. Björnson írja, hogy ő finn barátai révén tudja: *az oroszok* maguk *csúfolódnak a franciák örök hiszékenységén*. Ám Oroszország egyre kap pénzt, s ügyes börze-manőverek most német és holland kölcsönök emlegetésével sarkantyúzták meg a francia tőkét, mely újra és újra ad, szállít pénzt Oroszországnak a gyilkos háborúhoz. Björnson aposztrofálja Loubet elnök újévi beszédét, melyben Loubet akceptálta a diplomatáknak azt a bókját, hogy Franciaország apostola a békének. E közben pedig a közvéleménnyel szemben a francia finanszíék és diplomaták a háborút táplálják, ami annál csúnyább, mert - mindenki tudja - hogy a háborúban egy harmadik semleges hatalom bőrére folyik a játék. Ezeket mondja körülbelül Björnson. A franciákat azonban mikor ők hisznek, semmiféle szkeptikus kritika nem józanítja ki. Ők odaadják a pénzüket ezután is, az embertelen, véres háborút szélső Keleten folytatja tovább a - francia pénz, melynek árán a demokrata köztársaság a legbarbárabb európai országban konzerválja a jogtalanságot, a butaságot, az önkényt. Az emberiség nagyobb dicsőségére, melynek első zászlóvivőjeként szeret szerepelni Franciaország…

Budapesti Napló 1905. január 18.

189. A PÉTERVÁRI ÁGYÚMERÉNYLET

Mintha XVI. Lajos szerepét szánta volna a sors II. Miklós cárnak. Hiába minden tussolás. Azok a kartácsgolyók Vízkereszt ünnepén, a befagyott Néva partján, *egyenesen a cári sátort s a téli palotát keresték*. A külföldi lapok szentpétervári tudósítói olyan hangon, milyet csak a legóriásibb események váltanak ki a viharos eseményekhez szokott újságíró-lelkekből, azt hirdetik, hogy a *katasztrófa nagyon közel van:* a vízkereszti események *szervezett katonai összeesküvésre vallanak*, tehát az orosz hadsereg eljegyezte magát a forradalommal.

A metropolita éppen a híres imát mondotta:

- Add, óh Felséges Isten, hogy a Néva vize sohse hagyja el a partokat, hogy minden terhet türelmesen hordjon, áldd meg a hajókat, melyek a Néván úsznak…

A szent cár ajkához emelte a Jordán-vízzel telt aranykelyhet. Megszólaltak az ágyúk, s a harmadik ágyúzúgásnál éles ordítással repültek a golyók a cári sátornak, a palotának, melyben éppen diplomata nagyurak mulattak. A Szent András-lobogót a cár mellett megtépte egy

golyó: tizenöt lépésre a cártól. És csodák csodája: egy rendőr és egy pópa vére kezdett csurogni a szűz fehér hóra, rettenetes, intő, gyilkos szimbólumként.

Az orosz nép-lélek Névája nem akar tovább partok közt maradni, nem akarja tovább az iszonyú terheket hordani, s el akarja süllyeszteni a rajta úszó gőgös hajókat. Ez már: *a forradalom*.

A második tüzérdandár ágyúja okádta a gyilkos golyókat. Ennek a dandárnak ez a címe: *A cár ő felségének ütegei*. A cár ő felségének ütegei tehát - a cár ellen fordultak, s a cár ellen fordult tehát most már minden ebben az országban, hol a *szabadság* a hó alatt él.

Úgy mondják a legújabb hírek, hogy a katonai összeesküvésbe igen *nagyállású emberek* voltak beavatva, s hogy szenzációs letartóztatások várhatók. Hát még mindig kancsuka, börtön, bitófa és Szibéria? Aligha be nem telt már a mérték.

A francia zsarnokok között nem XVI. Lajos volt a legbűnösebb. És II. Miklós cárnál is ültek hitványabb és kegyetlenebb tirannusok a cári trónon. XVI. Lajost jóindulatú embernek tartja a história. Alapjában jóindulatú, gyönge lény a minden oroszok mostani cárja is. És a történelem régi szokása szerint, újra meg akarja ismételni magát…

Budapesti Napló 1905. január 21.

190. A PÉTERVÁRI FORRADALOM

- Dante tolla sem tudná leírni ezt a rettenetes napot. - Ezt jelenti lapjának egy külföldi laptudósító Pétervárról. Valóban szörnyű nap lehetett. Egyik távirat kétezer halottról s ötezer sebesültről beszél. Ilyen vérengzést Mandzsúriában még nem tudtak csinálni orosz katonák. A pétervári hivatalos lap kijelenti, hogy csak hetvenhat embert öltek meg, alig kétszázötven a sebesültek száma, s „fokozott óvintézkedések" történtek. Mik ezek a fokozott óvintézkedések vajon? Van-e még ereje rémületbe s némaságba ejteni a népét a fehér cárnak? Aligha. A nagy angol lapok egy páratlan, *óriási forradalom* véres előjeleit látják. Alighanem jogos ez a véres sejtés.

Szentpétervárott kihirdették a *nagy ostromállapotot*. A cár és a cárné szökésre készek. Egy távirat szerint Moszkvában is kiütött a forradalom.

Mi fog történni? Az autokrácia nem akar okulni, minthogy soha és sehol sem okult. Mindig bizonyosabb: ez már a forradalom, és ha a cári terrorizmusnak egyelőre sikerül is a hóhéri munka, most már föltartózhatatlanul tornyosodnak a legsötétebb, legsúlyosabb események felhői az orosz égen. Rettenetes, históriai vihar van kitörőben.

Budapesti Napló 1905. január 24.

191. FARSANG ÉS IRODALOM

- A londoni Dickens-bál -

Karnevál udvara sohasem volt spanyol etikettes udvar. Valahogyan a régi, víg pogányok bolondos mámorából akarna inni farsang idején a szegény, mai halandó, az izzadó gond-ember, és nem sikerül neki. A szaturnáliák pogányának más volt a lelke. Ezt ő elfelejti. És fanyar ízek keserűsége, marása marad az ínyeken. Nem igen tud kacagni, bolondulni a mai ember. Nincs sok öröm Karnevál udvarában egy idő óta, mert még csak a csörgősipkát sem

úgy viseljük, ahogy illik. Nem megelégítő a mi mulatságunk. Nem hozzánk méltó, nem szívből áradó, nem gondűző, nem őszinte. És összefacsarodik az ember lelke még a híres nizzai Karnevál-ünnepeken is, mikor a Place Massenán a tolongó, bolondozó emberáradatra nézünk. Szegény mai ember! Hogy szeretne mindent elfeledni, tombolni, bolondul kacagni. És nem lehet, nem lehet. Nem tud. Síró csuklás van a leghangosabb kacagásában is. És ami a boldog, pogány ükköknél őszinte, szent vadulás volt, kínlódás, bús iparkodás vagy otrombaság az nálunk. Ezért halódik Karnevál. Nem igaz az élete. Ez az élete hát elmúlik. És Karnevál új élettel fog feltámadni a mi számunkra. Így lesz, és ahogy hírt kapunk a londoni Dickens-bálról, úgy rémlik, hogy az új Karnevál már közeledik, s mottója az a mondás lesz, amit egy bús franciától olvastunk a minap:

Ha vénül az ember egy kicsit, szívben vagy korban, egyre bizonyosabban látja: legszebb dolog ezen a világon az, amit igaz írók írnak.

A londoni Empress-teremben bál lesz a jövő héten. Édes, bölcs gondolatú bál. E bálon *meg fognak elevenedni a mi édes, imádott alakjaink*. Dickens világa fog életre rajzani. A legszebb, legigazibb világok egyike. Minden egyes látogató Dickens valamelyik köntösében s maszkjában jelenik meg. Az Empress-teremben való álomvilág fog ragyogni. Mennyi ismerős! És milyen ismerősök! Mennyi emlék! A fantázia szárnyaltató perceinek mennyi visszarebbenése! És milyen gazdag világ! Ezren, kétezren, háromezren jöhetnek. Mert nagyon gazdag volt a Dickens teremtő lelke.

És eszünkbe jut fájdalmasan egy világ, egy másik világ, egy mindeneknél ragyogóbb világ, amelynek nemrégen költözött el a teremtője. Egy Jókai-este Budapesten!… Egy, talán a Dickensénél is népesebb, színesebb, csodálatos világ megjelentetése. Milyen szép volna, milyen kötelességes: kiváltani a magyar lelkekből a hódolat melódiáit. Hogy megindíthatná ez a Jókai-este egy kicsit visszarekedt áradatát a mi nagy szerelmünknek a tündérgazdagságú nagy magyar zseni iránt, ki porhüvelyével elvált mi tőlünk.

Nem bánnók, ha a kiadói élelmesség ajándékozna meg ezzel az estével bennünket. A Dickens-bálra készülődés Londonban olyan forgalmat csinált a londoni könyvboltokban, ami esemény. Siet mindenki megvásárolni Dickens könyveit. Nemcsak a kosztümtémát keresők, de mindazok, akiket a legszebb regényvilág megelevenítésének gondolata elbájolt, és sokan-sokan vannak ilyenek. És sokan-sokan lennének bizonyosan nálunk is. A Dickens-bál akkor is szép, ha mögötte könyvkereskedői fogás rejtőzik. Sőt igazolása annak, hogy Merkur is képes apollói lendületekre.

Mert, mikor nemcsak az országos zenebona miatt, de lelkünk keserves kiszikkadtságában is, nem tudunk vidáman nézni Karnevál udvarára, a mindig egyformára, az unottra, föl nem vidítóra, hozzánk nem illőre, tervezzünk el magunkban valami olyat, ami hasonlít a londoni Dickens-bálhoz, s ami talán még szebb lehet itt minálunk, lelkünktől népesültebb, színesebb. És megkönnyítőbb, hódítóbb bizonyára.

Csináljunk forradalmat a régi Karnevál ellen. Próbáljuk megtalálni elkóborolt jókedvünket, elszaladt kacagásunkat egy hozzánk illőbb, nemesebb Karnevál uralma alatt. Derűt kíván a lelkünk, s újfajtájú szaturnáliákat a mámorszomjúságunk. A Dickensek, a Jókaiak fölajánlják nekünk az ő világukat, a legszentebbeket, legérdemesebbeket és legkiválóbbakat e nehéz életben, mint az elbúsult francia a minap bölcsen sóhajtotta….

Budapesti Napló 1905. január 24.

192. A „TÁNYI-TÉNYI”

Magyar tudományosság, mélyenjáró, világító, való és botránytalan tudományosság, jöjjön el már végre a te országod. Ámen is tehetnénk utána. Mert íme újra van okunk pirulni. Íme, a legújabb magyar tudományos szenzáció:

Az Akadémia nyelv és széptudományi osztálya ma Heinrich Gusztáv elnöklete alatt felolvasó-ülést tartott: Elsőnek Lehr Albert „tányi-tényi” képző és a Nyelvőr címen polemizált Simonyi Zsigmonddal, a Nyelvőr szerkesztőjével. Lehr ugyanis a Budapesti Szemlében a „tányi-tényi” képződésű szavakat eredeti Tolna megyei képződménynek mondta. Erre Simonyi Zsigmond a Nyelvőrben azt írta, hogy Lehr fabrikálta maga e szavakat. Bizonyítékául néhány Tolna megyei úriembert szólaltatott meg, kik mindannyian tagadták, hogy Tolnában tányi és tényi képződésű szavak használtatnak. Lehr mai előadásában *hülye, bocher* s *tudatlan* kifejezésekkel illette Simonyi tanúit, őt magát pedig impertinensnek mondta, s védve a maga álláspontját, új példákkal igazolta, hogy mintegy 50 tányi és tényi képződésű szó forog a nép nyelvén… Ez történt. Ez a legújabb magyar tudományos szenzáció. Váltig csodálkozhatunk Lehr Alberten, ki olyan érdemes embert, mint Simonyi, ilyen tudományos módszerrel akar elintézni s váltig pirulhatunk, hogyha még a Lehr Albertek is itt tartanak, mit várjunk sokaktól, úgynevezett magyar tudósoktól. *Jár-tányi* földet kellene bejárnunk, míg olyan földre lelünk, hol olyanok a tudományos szenzációk, mint minálunk.

Budapesti Napló 1905. január 24.

193. CSOKONAI

Boldog nyugati országokban a nagyok emlékét nem tolja félre a jelennek semmi emóciója. Nálunk még a halott poéták is hamupipőkék. Még emlékünnepeket is csak a politikusoknak tudunk nagyszabásúan rendezni. Ma száz esztendeje halt meg Csokonai Vitéz Mihály, a magyar költői zsenik egyik legeredetibbje. Országos, nagy ünnepet kellett volna ülni. Hiszen a magyar író-zseni végzete talán ezt a poétát szenvedtette meg legfájdalmasabban. Debrecenben, későn hálás szülővárosában el is tervezték már az ünnepet. Ám jöttek a választások: Csokonai várhat. Mégis talán minden intelligens, nemesebb, nem egészen a mában élő magyar áldozott ma egy meleg gondolattal vagy érzéssel Lilla költőjének. A debreceni ünnep később lesz, ha lesz, de azért Debrecenben mégis volt valami ünnepféle. A Csokonai-társaság tagjai kivonultak a poéta sírjához, s a sírt beborították virággal, koszorúkkal. Egy pálma-ág volt a koszorúk között, mely Egyiptomból érkezett, a Csokonai sírjára Beöthy Zsolt küldte. Álmodj, ha vannak ott lent álmok, nagyon szép álmokat s új századokat Csokonai Vitéz Mihály, ki száz évvel ezelőtt olyan fáradtan, szomorúan, magyar zsenihez illően roskadtál sírodba…

Budapesti Napló 1905. január 29.

194. MIKOR MINDEN FÖLFORDUL

- Politikai káosz -

Ezernyolcszázhatvanegy és ezernyolcszázhatvanhét óta nem volt olyan alapos fölfordulás ebben az országban és a magyar lelkekben, mint most. Röviden: meghaltak a rideg, józan és előkelő klub-igazságok, s valókra ébredtek a malomalji és kávéházi álmok. Mosolyognak-e ma is önök, ha arról hallanak, hogy Kossuth Ferenc lesz a miniszterelnök? Úgy-e nem, még ha

nem is valószínű a dolog. Nemrégiben Kossuth Ferenc is nevetett ezen. És ekkor történt, hogy egy vidám vacsorán odaígérte a magyar kultúrát Gabányi Miklósnak:

- Miklós, ha én leszek a miniszterelnök, te kultuszminiszter leszel.

És Kossuth komoly ember, aki szavát szokta tartani. Mondják, hogy Gabányi Miklós tegnap táviratozott Barabás Bélának, hogy fölös mandátumát nem szabad odaígérnie másnak, mert neki be kell jutni a parlamentbe.

Hát az nem is járná ám, hogy a magyar kultuszminiszternek ne legyen mandátuma.

*

Ha az anarchisták valamikor kormányra jutnak, olyan konzervatívok lesznek, mint amilyen a világ rendje szerint minden kormány. Csodadolog az a hatalom. Eltölti az embert gőgös, hideg, száraz előkelőséggel. Önök, ha ellenzékiek (és ma már csakugyan mindenki ellenzéki) sokat mulatnak ugye a félhivatalosok stílusán. Olvassák el ezt:

Anélkül, hogy kommentárt fűznénk hozzájuk, följegyezzük, hogy politikai körökben már különböző kombinációk vannak forgalomban a kibontakozásról. Vannak, akik azt hiszik, hogy amíg a helyzet jellegzetesebben kialakul, hivatalnokminisztérium fogja vezetni az ügyeket. Mások koalíciós minisztériumról beszélnek. Részünkről csak annyit jegyzünk meg, hogy ezek a kombinációk, amily koraiak, épp oly kalandosak és önkényesek. Sem a pártok, sem az irányadó férfiak még nem foglalkoztak a jövendő esélyeivel.

Szép! Mi? Persze Önök a „Magyar Nemzet"-re gondolnak. Nem, kérjük szépen! Ez a negyvennyolcas párt egyik legharciasabb, legerősebb szótárú újságja… Két nappal a választás után. Még a legilluzionáriusabb minden várakozás és - már is. Modern bölcsek mondják, hogy nincs a világon könnyebb dolog, mint - úrnak lenni.

*

„La mariée est trop belle." Nagyon is szép a menyasszony, mondja a francia, s úgy beszélik, ezt mondta gróf Andrássy Gyula is. Nagyon is sok, nagyon is szép ez a győzelem. A vajdáról, Eötvösről azt beszélik, hogy péntekre virradó éjjelen sóhajtozott:

Jaj, csak ne győznénk már tovább, ne győznénk már tovább…

Ellenben egy régi, ismert negyvennyolcas újságíró, nagy rendőri tekintély, nem így beszél. Másképpen:

- Kell az ember. Minden vonalon mi fogunk elhelyezkedni. A *rudnay* például én leszek.

*

Ez bizony felfordult világ, s persze hogy oda van minden jámbor, született, kormánypárti lélek. Ezek az urak úgy járnak-kelnek most, mint a vén matrózok a szárazföldön. Magyarországon, hol a politika minden, s hol színt kellett vallani még az élő fának is, most Hamlet mindenki. És így filozofál:

- Mi is vagyok hát voltaképpen: kormánypárti, ellenzéki?…

Azért nincs baj. Vannak szép számmal olyanok is, akik csak momentán vannak zavarban. Egyébként a jövőt biztosan tudják: ők kormánypártiak lesznek.

Budapesti Napló 1905. január 29.

195. VÁLASZTÁSI HISTÓRIÁK

Mit is mondott a *kabai asszony?*… Ne tessék gyorsan válaszolni. Hat nap óta minden megváltozott ebben az országban. És mindenki. Még a kabai asszony is.

Tessék csak tudakozódni Kabán. A kabai asszony elhatározta, hogy a róla táplált országos vélekedést alaposan megváltoztatja.

Mit is mondott a belvárosi asszony? Hát ezt mondta a választáson a kabai asszony is. Az lesz a követ, akit ő akar. És Kabán fölfordult a világ. Nemcsakhogy az asszonyok korteskedtek, de *csak* az asszonyok korteskedtek. Olyan lázító beszédeket tartottak, hogy az égnek állott a rendőrök kakastolla is. A kabai asszonyok pedig majdnem mindannyian szocialisták voltak. És alig lehetett őket legyűrni. A kabai asszonyok azt mondják, hogy még egy választás, és nem fogják kérdezni egyhamar, hogy mit is mondott a kabai asszony. Valami olyan nagyot fognak ők akkor mondani…

*

Valahol arra, amerre szintén híres asszonyok, a szelistyei asszonyok élnek, valahol hát Erdélyben, három volt a jelölt, de pénze a háromból csak egynek volt. A pénzes jelölt nem teketóriázott sokat. Megalkudott a két másik jelölttel, hogy azok visszalépnek, csak éppen forma és tisztesség okából jelöltetik magukat. Ez alkú mögött több ropogós ezres-bankó lappangott. A pénzes jelölt szemei előtt a kellő formákkal mind a két ellenfél aláírta a visszalépő nyilatkozatot, melyek aztán a pénzes jelölt zsebében helyet cseréltek az ezresbankókkal. A dolog rendben volt. Reggel, a választás elrendelése után félórával a pénzes jelölt benyújtatja ellenfele visszalépő nyilatkozatait. Az elnök tudomásul veszi, de íme hirtelen becsörtet a terembe az egyik ellenjelölt:

- Mi az, elnök úr? Hát én rám nem fogad el szavazatokat?

- Kérem, uraságod visszalépett. Itt a saját nyilatkozata.

- Az én nyilatkozatom?! Hallatlan visszaélés. Hadd lássam! *Ez nem az én aláírásom. Ez hamisítás*. Panaszt emelek, és kérem egyben a szavazás folytatását…

És a pénzes jelölt úgy elbukott, hogy no. És nem is lehet a dolgot semmiképpen bolygatni, ha ugyan a história igaz. Még csak nem is panaszkodhatik. Mert a társaságban kinevetnék. A bíróság előtt - még el is ítélnék. Az eset azt bizonyítja, hogy a választáshoz nem elég a pénz…

*

De mennyire nem elég a választáshoz a pénz!… Herkópáter uccse! Még az elv és a pártelnöki kegy is kevés ilyenkor. Ezt meg az úgynevezett *ál-negyvennyolcas* jelölt esete igazolja, akit levélben átkozott ki Kossuth, Apponyi, Ugron, még talán Visontai Soma is. Az ál-jelölt nem ijedt meg. Pap volt, pappal nem jó kikezdeni. Szépen elvitte a választók elébe Kossuthot is, Apponyit is, Ugront is, még talán Visontai Somát is, kik uniszónó is nyilatkoztak:

- Eljöttünk, hogy tiltakozzunk személyesen a visszaélések ellen, miket levelek alakjában nevünkkel elkövettek. Mi igenis kívánjuk, hogy pártunknak ezt a kiváló emberét, ezt az istenfélő, derék papot válasszátok meg negyvennyolcas képviselőtöknek.

Meg is választották. És a pap-honatya - így mondja a fáma - vidáman ajándékozta meg a Folies Caprice-nak ama jeles művészeit, kik ilyen pompásan domborítottak Kossuthnak, Apponyinak, Ugronnak, még talán Visontai Somának is a szerepében…

*

Az meg a fáma szerint egy nagyon hírhedt kerületben történt, hogy a jelölt, a kormánypárti jelölt, megbukott a *kendermag miatt*.

A múlt választáson még sokhelyütt féltek a Kúriától, s vigyázva bántak a pénzzel. Erre a kerületre, mely igen-igen korrupt, akkor egy magyar gavallér pályázott, aki így fogadta a deputációt:

- Kérem az urakat, vigyázzanak, vigyázzanak, ne kerüljön többe a dolog - százezer forintnál. A pénzt pedig okos címeken kell kiosztani.

A mandátum ugyan többe került százezer forintnál, de azért nem volt baj. A Kúria sem talált kivetni valót. Nos és jön az idei választás. Más jelölttel. A jelöltnek budapesti kortesei voltak, kik nem ismerték a helyi dörgést, és a múlt választást. Egy nap jelentik a jelöltnek:

- Furcsa kerület ez. Furcsa emberek vannak itt. Már legalább tíz faluból kaptunk levelet, hogy *nagyon szép eladó kendermag van*.

A jelölt gondolkozni kezdett:

- Hát, aki választó, attól meg kell venni, ha el akarja adni. Meg kell nézni a *magkereskedői árakat*, s adni kell dupla árat is, hadd lássák, hogy úrral van dolguk.

A jelölt megbukott. A többit egy választópolgár méltatlankodó kifakadása magyarázza meg.

- Ez a kenderkupec akart képviselő lenni? Akkor már inkább a negyvennyolc. Nemcsak meg akarta venni, de el is akarta vitetni a kendermagot, amire szükség van. A másik is kendermagot keresett, de annak *csak mustra kellett, s két literért adott - ötven forintot*...

Budapesti Napló 1905. január 31.

196. A VAJDA BÉCSBEN

E Bécs-ostromló nagyszerű világban Eötvös Károly, a vajda, gondolt egyet, s fölrándult Bécsnek városába. Talán szétnézni egy kicsit csak, hogy lássa, miként remeg az osztrák főváros. De lehet, dolga volt ott a vajdának. Igaz, magyar alakját megbámulták biztosan mindenütt. A bécsi kedélyesség pedig búsongva, szégyenkezve vonult volna vissza, ha sejtette volna mennyi igaz nemes humor érkezett oda a vajda személyével. Persze ezt csak a bécsi magyarok élvezhették. És mutogatták a vajdának az ékes, cifra Burgot. Nézte a vajda s szomorú-vidám bölcsességgel ennyit mondott:

- *Esmértem én ezt az osztrák márványt már magyar-verejték korában*.

Budapesti Napló 1905. február 5.

197. ERDÉLYI MARIETTA - KÉPÜGYNÖK

Erdélyi Marietta valamikor primadonna volt. Ragyogó, színpadi csillag. Ünnepelt, körülrajongott, nagy színésznő. Nemcsak ez volt. Volt nagyálmú, nemes szomjúságú művészlélek, aki, ha pénze volt, nagy ambícióval művészgárdát szervezett, színigazgatóskodott, s színműpályázatokra tekintélyes pénzösszeget küldött. Mint a szabadkai színház igazgatója, Molnár Györgyöt, a híres tragikus színészt szerződtette művezetőnek a színházhoz, ugyanazt, kinek véleménye és sokaknak véleménye szerint Erdélyi Mariettánál kevés különb magyar szubrett volt. Nemrégiben félszázados jubileumát ünnepelte nagy szeretettel a színészvilág a valamikor

híres, ünnepelt, minden földi jóban részes Erdélyi Mariettának. És talán ez egy kis enyhítést adott neki. Mert, hejh, a hideg fény csalóka fény, s az egykor ünnepelt primadonna nagyon-nagyon küzdelmes, sanyarú sorsra jutott. Ügynökösködik. Rákóczi képekre gyűjt előfizetéseket. Most Szegeden házal, s a szegedi lapok kérik számára a közönség támogatását és megrendelését, számára, kinek tapsból, babérból valamikor annyit nyújtott a publikum.

Budapesti Napló 1905. február 17.

198. ÁCHIM F. ANDRÁS

Társat kapott - huszonnégy óra múlva - Mezőfi Vilmos, az első magyar szocialista képviselő: Békéscsaba választói ma nagy szótöbbséggel Áchim F. András szocialista parasztgazdát választották meg képviselőjüknek. Érdekes alakja lesz az országgyűlésnek ez az Áchim András mindenképpen. Nemcsak azért, mert szocialista. Hiszen (most már így mondhatjuk) van már ott szocialista. Azért sem, mert földmívelő-ember, van a parlamentnek már más három parasztgazda tagja. De érdekes lesz azért, mert parasztgazda is, meg szocialista is, és érdekes lesz az egyénisége révén. Mert egyéniség Áchim András, sőt - ne haragudjék meg érte a nem-szocialista világ, ha sietünk kijelenteni - értékes egyéniség. Tótba ojtott magyar ember; régi csabai familiából származik és becsülettel *végigjárta a csabai gimnázium nyolc osztályát*. Amikor a matúrát is letette, és pályát kellett választania, a legtiszteletreméltóbbat választotta: - odaállt az eke szarva mögé, és szántott-vetett apjának meglehetősen jelentékeny birtokán. Később már akkor a maga kenyerén élt Áchim András, apja halála után ő lett a *gazda* - bevonult Csabára is a *paraszt-szocializmus*. Volt baja Áchimnak is a béreseivel és napszámosaival, sehogyse tudtak megegyezni. A fejébe vette ekkor a „könyves"-gazda, hogy majd fölvilágosítja ő az embereit, nem hiába járta végig a nyolc osztályt. Vitába bocsátkozott a főkolomposokkal, el-eldisputáltak egy kérdésen napokon, heteken keresztül, és a végén azon vette észre magát Áchim gazda, hogy kezd neki tetszeni mindaz, amit a béresei mondanak, és aki helyre akarta téríteni az eltévelyedett munkásait, ő maga tért rá lassankint amazok meggyőződésére. Ki is jelentette ezt a megtérését, és hogy külső jelét is adja, belépett a szocialista földmívelő körbe. Nyomban megválasztották elnöknek, és azóta ő a békéscsabai szocialisták vezére. Amikor híre jött Csabára, hogy új választások lesznek, a csabai kisgazdák egyértelműleg kijelentették, hogy nem lesz más a követjük, mint Áchim F. András. Íme, meg is választották. És bevonul a városi szocialista mellé a parasztszocialista is. A második szocialista és a negyedik parasztképviselő. De olyan paraszt, akit az „urak" odabent nem fognak dédelgetni, akin háta mögött nem fognak gúnyolódni, hanem aki még sok kellemetlen órát fog szerezni a „burzsoá uraknak". Áchim András legalább így hiszi, és így hirdeti…

Budapesti Napló 1905. február 17.

199. AZ OROSZ POKOL

Forr, sustorog, zakatol félelmetesen a nagy orosz pokol. Egyelőre talán nem történt újabb dördülés.

De a cárnak még a halottjait elsiratni sem lehet. Neki még temetni is veszedelem. Őrzik a cárt, őrzik a nagyhercegeket. És hiába érkeznek az udvarias, a szép, a résztvevő fájdalmas táviratok külföldi fölkent hatalmasoktól. Érkeznek titokzatosan, ördögien a halál-mementók is. És

érkeznek a háborgások, a zendülések hírei is, a nagy, készülő veszedelmekről is a telegrammok.

És félni kell, hogy Szergiusz nagyherceget még roncsokban sem engedi át a pihentető földnek ez az óriási pokol. Félni kell, hogy a temető tömegekbe, a koporsó felé új bombák hullanak.

Az orosz forradalmi bizottságnak kegyelmi tanácsa nincs. Az orosz forradalom halálra ítélt minden zsarnokot s minden bűnös bérencet.

Jönni, érkezni fog, talán már a jövő órában, új, véres szenzáció híre.

Mindent lehet várni az orosz pokolból. Csak egyet nem, hogy a *cári zsarnokság megemberelje magát*.

Ilinszkojéba, Moszkva mellé viszik azt, ami Szergiusz porhüvelyéből összeszedhető volt, eltemetni.

Rettenetesen szomorú temetés ez. És rettenetesebb is lehet még talán.

A világ irtózó, de minden lelket lenyűgöző várakozással néz az orosz pokol zsivajos, rémes világa felé.

Budapesti Napló 1905. február 20.

200. A LÓLÁB

Nem kellett sokáig várni. Különben sem leplezgetik már. Láthatja ki-ki. Zichy Aladár sem titkolja, az Alkotmány sem: ami történt országot fölforgatóan, szemeket káprázta tóan, mindaz a néppártnak és a klerikalizmusnak a dicsősége és a győzedelme. A „Néppárt megtiszteltetése", - mondja Zichy Aladár - hogy Rakovszky elnöki székbe jutott. És Rakovszky már meghatottan készül, hogy „még magasabb polcra emelje a sors." De az „Alkotmány" még többet ki mer mondani. Ebből már szóról-szóra idézni kell valamit. Íme:

Örömmel kell látnunk, hogy a *néppárt politikája szépen nyomul előre*. Mind nagyobb teret hódít, s befolyást szerez nemcsak a népben, de a parlarnentben is. Íme tíz éves múltja után már az elnökség egyik tagját kebeléből választják. Akik kishitűek voltak vagy akik gáncsoskodtak, szégyenkezzenek a mai diadal napján. Akik bizalmatlankodtak, s vakok voltak - *nyíljanak meg szemeik*. Akik pedig dolgoztak és fáradtak - *örüljenek*. A diadal [első] útján az első állomáshoz értünk. *A néppárt politikájának igazolása: ez reánk nézve a mai választás tanulsága*. [Ady kurziválása]

És mi is csak az Alkotmánnyal szólhatunk. Akik vakok voltak, nyíljanak meg szemeik. A diadal a klerikalizmusé. A néppárti uraké. Pedig ők óvatosak, nagyszerű taktikájúak. Még várni tudnak és akarnak, hogy érjék csak tovább a gyümölcs az ő számukra. Mint fog a becsületes lelkesedés naiv táborában elhűlni a vér, mikor egyszerre csak diadalordításba tör ki a reakció, a győzedelmes taktikájú klerikalizmus!…

Budapesti Napló 1905. február 23.

201. FELHÁBORÍTÓ HÍR

A Magyar Szó e cím alatt hihetetlen és felháborító hírnek jelzi azt az értesülését, hogy Budapesten, a jobbparti részen a Notre Dame de Sion francia női szerzetesrend tagjai iskolát nyitottak. Laptársunkat megnyugtathatjuk: Budán, a Lónyai-féle nyaralót csakugyan kibérelték a Notre Dame de Sion apácái, ott iskolát nyitottak előkelő családok lányai számára, a tanítás nyelve ebben az iskolában kizárólag francia és német, a tanítók idegenek, magyar oklevelük nincs, és magyarul nem is tudnak. Sőt a Notre Dame de Sion hölgyei nem is az egyedüliek, akik az idegenből idejöttek, és Magyarországot át akarják alakítani. Vagy húsz helyen tanítanak már Budapesten idegen apácák, idegen nyelven és idegen szellemben. Ha van közöttük magyar is, magyar tanítói oklevéllel, az arra való, hogy legyen kire hivatkozni, ha a hatóságok az oly kellemetlen iskolai törvények betartását akarnák követelni. Sőt a vidéken is buzgón állítgatnak fel iskolákat idegen apácák. Legutóbb Szombathelyen Szent Domonkos leányai nyitottak iskolát. A Magyar Szó értesülése tehát lehet felháborító, de nem hihetetlen. Ellenkezőleg: alapos és megbízható. A Notre Dame de Sion csakugyan itt van. Sőt nincs is egyedül. És nemsokára itt lesznek vele együtt Franciaország összes szerzetesrendei. Itt - úgy érzik - övék a jövő. És igazuk lehet.

Budapesti Napló 1905. február 23.

202. A HIVATALOS LAP SAJTÓHIBÁI

A Budapesti Közlönynek ma rossz napja volt. Meglepték a komoly szentírás-újságot a sajtóhibák. Két sajtóhibája különösen mulatságos a Budapesti Közlönynek. Az egyik a legelső közleményben, a Menczer Lajos nemesítéséről szólóban történt. A közlemény alatt gróf Khuen-Héderváry Károly neve jutott az első sorba, s alatta van az ismert formájú betűkkel: Ferenc József s. k. Szóval a sajtóhiba egy kis felségsértést követett el. A királlyal ellenjegyeztette gróf Khuen-Héderváry Károly legfelsőbb kéziratát. A másik sajtóhiba is érdekes. A főrendiház tagjainak névsorát közli a hivatalos lap, s a felséges uralkodóház teljeskorú főhercegei között egy ilyen név szerepel: Fenséges Károlyi István úr, Károly István főherceg helyett. Hjha, nemhiában kiskirályok manapság a gróf Károlyi Istvánok. A magyar demokrácia szívesen csinálna belőlük fenséges urakat. A szedő megtévedt kezével a koalíciós géniusz dolgozhatott. Most az a legfőbb nemzeti öröm, hogy Károlyi István az ő fenséges lényével leereszkedett a nép közé… A hivatalos lap sajtóhibái a bölcs és akaratlanul gyilkos gúnyú sajtóhibák közül valók.

Budapesti Napló 1905. február 23.

203. YVETTE GUILBERT

Járja, járja a világot, s elkerült Budapestre ismét a nagy Yvette. La mère Bontemps száll-száll. Vénülünk. Yvette Guilbert nem vénül. Egyre többet akar, mindig nagyobbat a chanson Sarah Bernhardtja. Hess, hess, Idő! Minden, ami rád emlékeztet. A fekete kesztyű is. Minden, minden… Legyünk egyre fiatalok, fiatalabbak, mások. Csak a rangunk öregedjék. És a rang öregszik. Nincs egyéb fájdalmunk, csak az, hogy még Yvette Guilbert is el tud akadémikásodni. Levetett minden szép rakoncátlanságot, gyönyörű szabálytalanságot. Most már ő a tökéletes Yvette Guilbert. És ma este pláne a chanson-história papnője. Föltámadott Pompadour-asszonyként lebbent elénk, s énekelte a XVII. és XVIII. század chansonját. Ezer szerencsénk,

hogy azokat, melyeket úgy ismerünk, akár a Náni-Náni-dalt. Édes, szép románcok. És miket beszélt velük s bennük a tökéletes Yvette. „Le Roi a fait battre tambour”-ral például. A tomboló dévajság legmagasabb skáláján kezdi, s mikor a dal végén halálosan megtompul a díva hangja, zokogni szeretnénk mind. Ezek a dévaj, bús nóták!… Okvetlenül ezek voltak Yvette Guilbert gyermekdalai. És most megszenteli a maga érett, diadalmas, új művészetével. Meg, meg mind. A bretagne-i legendát is, melyben nem akar csókot adni Simonne-nak a tisztelendő úr, s ezért meg fog halni a kisleány. S sírni sem lehet akkor a tisztelendő úrnak, mert énekelni kell a requiescat in pace-t a kis Simonne felett. Holott már Pomponne lelkésze csókokkal gyógyítja a leányokat. És a kis affektáló legyező-dal. Aztán a Jani-Juci féle kis esetek… Yvette Guilbert fölemeli a francia chansont, a már meghalni akarót, s a ma estéért már be illenék őt választani a francia akadémiába. Mennyivel többet tud ez a nő a kultúrhistórikusoknál!… A Royal nagy terme megtelt előkelő közönséggel. És ez a közönség tobzódott a maga érthető odaadásában. Kétszer lépett pódiumra az este során a díva, s mind a kétszer kevés volt a program négy-négy dala. A budapesti közönség olyan megértően ünnepelte a tökéletes Yvette Guilbertet, ahogy Párizsban már nem is tudják ünnepelni. S Berlinben sem, ahol nyomatták a széltében árult és vásárolt chansonszövegek füzetét is. Ezúttal jó útitársakat választott a díva, akik régi, érdekes zenei instrumentumaikkal, egy kicsit bizarrul, de valóságos és sok pontú hangversenyt adtak. Mouret, Bruni stb. régi-régi primitív francia mesterek friss melódiái mellett ott szerepelt Bach is, de sőt a legöregebbnek tetszett. Az útitársak, szeretetreméltó francia bohémmuzsikusok. Casadeus asszony, Delcourt kisasszony, a két Casadeus, Nannay urak szintén kaptak bőven tapsot. Szombaton második hangversenyét tartja a díva, aki, meglássák, ha mégegyszer elkerül hozzánk, Haendelt is eljátssza talán. Mesés nő. És egyre tökéletesebb lesz.

Budapesti Napló 1905. február 24.

204. A MUKDENI NAGY CSATA

Budapest, március 8.

Hekatomba, iszonyú mészárlás újra. A mandzsuriai óriási ember-vágóhídon keményen dolgoznak. Tizenegy nappal és tizenkét éjjel óta ömlik a vér. A nagyon kíváncsiaknak megsúgják dróton a harctéri tudósítók, hogy úgy *százezer ember* hullott el eddig. Valamivel kevesebb vagy valamivel több. Százezer körülbelül. Hogy Kiplinget travesztáljuk, ezúttal igazán sikerült szoárét adtak a mikádó és a cár. Tovább tart, mint egy bácskai lakodalom. Mi pedig a nagy messzeségben csak kíváncsiak vagyunk. Még tán kritizálunk is. Bah, Liaojang se volt kutya. Csak százezer? És Mukden, még mindig nem a japánoké? Ejnye, ejnye ez az Ojama lassú ember… Hogy sírjunk egy kicsit? Szó sincs róla. Messze van Mukden és úgy rémlik nekünk az a százezer hulla, mintha igaz sem volna. Pedig óh be igaz. Ismét lemészároltak százezer emberlényt. Olyat, mint én vagy ön. Százezer embert, akiknek semmi közük nem volt Mukdenhez.

A háborúnak vége. Így vélik sokan. Ha Kuropatkin menekülhet is, most már ez volt az utolsó hekatomba. *Oroszország elbukott szélsőkeleten*. Japáné a győzelem, s a világhistória új utat kapott. Minden percben azonban még leszámolóbb katasztrófa híre jöhet a muszka seregről. Ki örül egész szívével ennek, ha így esnék? Még ha a világ megújhodása születne most meg Mukden körül. Az elhullottak nem támadnak föl.

Kuropatkin menekül. Talán veszve van. Talán megfordulhat még a harci kocka. Sok csoda esett már a Hunhó mentén. De mi minden történt e tucat nap alatt. Vért hömpölyögtetett a

folyó. Egy országnyi téren vért ivott a föld. Elhamvadtak szerte a falvak. Ártatlan kulik, nyomorék lábú kínai asszonyok, gyerekek halomra ölve.

Csak egy kép a mukdeni panorámából. *A rögtönzött sáncok* képe. A Hunhó mellett egy hitvány pozíciót védenek a muszkák. Vadul, kétségbeesetten szorongatják őket a japánok is. Minden támadásnál sok száz ember esik el. Minden támadás után a japánok visszavonulnak. Eközben pedig az oroszok őrült kavarodásban *gyűjtik össze a japán hullákat*. El akarják talán temetni őket? Nem. Dombokat építenek belőlük, földdel, sárral, málterezve, *fedezetnek*.

Iszonyú harc. A menekülő oroszok elhagyják a halottjaikat. A japánok sem érnek rá sírokat ásni. Dögleletes lehet száz mértföldnyire a levegő. Ki fog itt temetni?

Mi pedig várjuk a még újabb híreket. A katasztrófa betetőzésének a hírét. És ugyanezt teszik Tokióban és Szentpétervárott. Tokióban tán már túlontúl is türelmetlen a mikádó, hogy az öt japán hadsereg még mindig nem fújta meg az oroszoknak a finálét. Tán bizony az embert sajnálják Ojama, Nogi, Oku, Nodzu, Kuroki és Kavamura.

De a szerencsétlen cárszkóje-szelói árny-ember még türelmetlenebb. Az istenekről s kegyetlenségükről szóló mondás valóban igaz. Az istenek el akarják veszíteni a cárt, s míg Fu-sun körül kerülgeti kétségbeesetten a teljes megsemmisülést Kuropatkin és a muszka hadsereg, Cárszkóje-Szelóban arról foly a tanács, hogy vegyék fejét a boldogtalan fővezérnek, ha sikerül tudniillik neki megtartani a fejét Mukden körül. Mert hát ki győzött? A mikádó. És ki a vereség oka? Kuropatkin. Íme a háború morálja. És íme a cár, ki míg birodalma forradalmi tűzben lángol, hadseregét az utolsó katasztrófa fenyegeti, új főmészárost keres a kelet-ázsiai vágóhídra. Úgy mondja a hír, hogy Szumotlinov a neve az újnak, kiről még nem bizonyos, hogy fővezérségéhez marad-e - hadsereg.

Kuropatkin viszont, ha győzni nem lehet, megadni sem adja meg magát. A mészárlás folyik. A hekatomba tart.

Budapesti Napló 1905. március 9.

205. QUO VADIMUS?

Pest vármegye közigazgatási bizottsága ma csendben, előkelően, vita és minden különös emóció nélkül elfogadta az alispáni jelentést, amely

„kéri a gyülekezési jog szabályozását, a sajtó kinövéseinek megrendszabályozását, különösen arra, hogy a kolportázs-engedélyt megszüntessék, és hogy nemcsak az politikai, hanem a társadalmi lapok is kötelesek legyenek kauciót letenni."

Elfogadták. Nem szólt senki egy szót sem. De bizonyára nem képzelték maguk az urak sem - akármilyen előkelően intézik el ők a nagy ügyeket maguk között - hogy ehhez a jelentéshez a közvélemény sem szól semmit.

Mit akar voltaképpen Pest vármegye közigazgatási bizottsága?

A gyülekezési jog szabályozása: ez igen ártatlanul hangzik. Az ember azt képzelné, hogy Pest vármegye úgy akarja szabályozni a gyülekezési jogot, habár részletesen nem szól róla, hogy ez a jog kivétessék a szolgabírák kezei közül. Hogy a gyülekezés valóban joga legyen az állam polgárainak, nem pedig adomány, amelyet hivatali uraktól kap, ha jól viseli magát. De az a mód, ahogyan a tiszteletreméltó bizottság a sajtó *kinövéseit* akarja szabályozni, sejteti azt is, hogyan képzelik az urak a gyülekezési jog *szabályozását*. Szabályozásnak ők az élveboncolást

nevezik, a tabula rasa-t, a teljes csendet. Legyen sötétség, szól a bizottság, ez rend, és ez szabályozás.

Csak éppen a kolportázs-engedélyt akarják megszüntetni, és a kaució-kötelezettséget akarják kiterjeszteni. Igazán szép, hogy a cenzúra dicsőséges intézményét nem akarják, és Trepov tábornokot nem kívánják Budapest főkormányzójául megnyerni. Tudják-e vajon az urak, hogy Pest vármegyének, a réginek, a dicsőségesnek hatalmas része volt a negyvennyolcas sajtótörvény megalkotásában? Tudják-e, hogy ez a törvény írásba iktatja minden embernek azt a jogát, hogy gondolatait szabadon terjeszthetni? Tudják-e, hogy ennek a jognak lényege a kolportázs szabadsága, és hogy a kaució kötelezettsége, mai formájában is, a jog megszorítása?

Az, amit Pest megye akar, az a reakció a maga legdurvább formájában. Jogokat szűkíteni, szabadságokat megnyírbálni akar Pest vármegye, olyan jogokat és olyan szabadságokat, amelyek az alkotmánynak legigazibb garanciái. Pest vármegye, a híres, a liberális, a szabadelvűségben vezérkedő vármegye!

A vármegye urainak némi kellemetlenségeket okozhatott a gyülekezés és a sajtó mai szabadsága. A sajtó bizonyos kinövései ellen lehetne és kellene is valamit tenni, de nem reakciós intézkedésekkel, hanem a sajtójog szabályozásával. De kétségbe kell esnie az embernek a fölött: merre megy ez az ország, hogyan gondolkozhatnak a reakciósoknak tartott elemek ebben az országban, ha a szabadelvűnek hirdetett Pest vármegye egy pár kellemetlenség miatt egyszerűen meg akarja fojtani a gyülekezés és a sajtó szabadságát!

Budapesti Napló 1905. március 10.

206. MAGYARORSZÁG ÉS A FRANCIA KULTÚRHARC

Kormányok változhatnak, de Franciaország most már föltartóztathatatlanul halad az állam és egyház teljes szétválasztása felé. Most készült el jelentésével a nagy kérdésben Briand, a francia szocialista politikusok e kitűnősége. Az állam és egyház viszonyát végigtekinti egész Európában e terjedelmes, hatalmas előterjesztés. Magyarország is szerepel e jelentésben. Briand azt mondja, hogy Magyarország fontos haladást mutat az utolsó tíz esztendőben az állam függetlenítése terén. Természetes, hogy Magyarországot klerikális berendezésű országnak látja Briand is, de kvázi azt a reményt fejezi ki, hogy ez a haladás egyre erősebb lesz. Mi tudjuk, ugy-e, hogy a kitűnő Briand a mi esetünkben rosszul látott. Dehogyis vagyunk a haladás útján. Mennyire nem vagyunk!…

Budapesti Napló 1905. március 19.

207. FIGYELŐ

A harmadik füzete jelent meg a Figyelő-nek. Ugyanazok a lelkes fiatalok, s ugyanaz a fiatal lelkesedés. És ugyanazok a célok: szólni az intellektuálisokhoz, szólni a megfinomodott kultúra jeleivel, egy kis jogot követelni a talentumnak is e talentumbuktató országban. Bevilágítani a honi betűiszony sötétségébe, és még egy sereg ilyen szép cél. És már három füzet jelent meg a Figyelőből. Lesz-e vajon nekik erejük küzdeni, ahol annyi nemes harcos bukott el már? Vagy nagyon hamar ők is kiállnak, s összeroskadtan engedik szabadjára az irodalmi és művészeti léhűtést? Bár nekik sikerülne a csoda. Csak olyan nagyon németek ne volnának. És csak a harc keserűsége el ne epésítse őket. A szertelenség nem volna ilyen nagy baj. Ideírjuk a Figyelő harmadik füzetének a címeit: (Péterfy Jenő a katedrán. - Audiencián

(színdarab), - A gyűlölet könyve, - A Don Quijote jubileumra, - A modern líra, - Élet és irodalom. Figyelő: Szécsi Ferenc: A színház ördöge, Hartleben Otto Erich, Új Poe fordítások; Nietzsche művei XIV; Ohorn: „A szentbernáti barátok". Szemlék.)

Budapesti Napló 1905. március 20.

208. MILYEN LEGYEN A KÖZÉPISKOLA?

Budapest, március 28.

A magyar társadalom problémái között alig van jelentősebb, mint a középiskolai nevelés kérdése. A nemzeti értelmiség kérdése ez egyben, s benne van talán talán minden egyéb, más problémánk. Sok bajunknak, vergődésünknek, nyomorúságunknak vajon nem az az oka, hogy a magyar iskola rosszul nevel? A kultúrtársadalmak egyre szédületesebb röpülésű versenyében helyet kaphat-e mai minőségű értelmiségével a magyar társadalom? Életre, igazi életre, a komplikált, a nehéz életre nevel-e a mai magyar iskola s mindenek fölött a középiskola? Könnyelmű vád az, hogy nálunk az iskola által a léleköles és az emberbutítás monstremunkája folyik?

E kérdésekkel foglalkozni kell a leggyorsabban. Mindenkinek. És teljes dicséret adassék a Társadalomtudományi Társaságnak, mely egyébként is annyi buzgósággal dolgozik a magyar szociális és kulturális élet mélyítésén, hogy a *középiskola-kérdést* most nagy apparátussal az egész magyar társadalom elé készül hozni.

Budapesti Napló 1905. március 29.

209. NEMO

- Zichy Géza dalműve -

Nemo… (mint villámtól sújtott hanyatt veti magát, s meghal. A zenekarban a Rákóczi induló teljes pompájában felhangzik, kurucz csoportok Rákóczi keresésére indulva baloldalon a Rákóczi-zászlóval megjelennek, Bercsényi átveszi a zászlót, és azzal a halottat letakarja.)"

…Ezzel az utolsó szerzői utasítással végződik a dalmű; s ez a nehány sor pompás tömörséggel jellemzi az egész munkát. Rákóczi: Nemo; kuruc-hangulat, zászlók. - Tegyük még hozzá: tárogató-hangok, bujdosó-hangulat; hazavágyódás; 1703-tól 1706-ig, Zrínyi Ilonának nikodémiai halálától… a trencséni bukásig. - Ez a dalmű levegője; és ez a háttere. Görög-tűz világítja meg az egészet; ágyúk helyett pedig bombasztok dörögnek benne. „Hazám! Hazám!" mondják benne elviselhetetlenül sokszor, továbbá ilyent és ehhez hasonlókat cselekszenek: „(Nemo térdet hajtva szó nélkül átnyújtja Zrínyi Ilona levelét. A zenekar halkan Zrínyi Ilona búcsúját játssza. Rákóczi a levelet olvassa, mindég jobban ellágyul, megcsókolja, s azután pedig ökölbe szorított kezekkel szíve táját veri. Látszik rajta, hogy iszonyúan küzd megeredő könnyeivel." Egyebekben Rákóczi a könnyet „pilláim harmatának" nevezi. Hogy ilyen nagy ember: ilyen rossz novella-frázisokkal él,… ejnye, ejnye, nem jól teszi.

De ez csak a háttér; elől azonban Nemo alakja áll, és reflektorok vetik reá égő-vörös és smaragdzöld fényöket. Az operahősök hamis fennköltsége ömlik el rajta, a Cyrano-utánzatok kotyvasztott romantikájának köszönheti életét, s a hangneme a tenor, amelyet hurokként szorít össze a nyakkendő: „Trala, fogadom, családom javára nevemről lemondok." Nemonak ugyanis a dalmű előjátékában még van neve. Eleknek hívják, és magyar fiú, aki az apjával

török földre menekült. Az apja renegát lett, ő nem akart hitetlenek közé állni, hű maradt a hazájához, s nehogy „atyjának emléke címert meggyalázzon”, - nevéről „családja javára” lemond, s megesküszik: „Rákóczi névtelen szolgája maradok!” Hogy miért titkolja el a nevét? Holott, ha a saját neve alatt híven szolgálja a hazát, fényesen kiköszörülhetné a csorbát, amely apja révén „családja címerét” érte? És hogy családja neve így még sokkal tisztább lenne, mint volt az apja árulása előtt? Hogy miért választja mégis a névtelenséget? A felelet egyszerű. Mert akkor az egész dalmű, hogy úgy mondjuk, tárgytalanná vált volna. Akkor Zichy Géza gróf dalműve nem született volna meg. Mert erről a logikátlanságról szól a dalmű. Ezt a logikát talán dalmű-logikának lehetne nevezni. Avagy csak a rossz dalművek logikája ilyen? De mi a magunk részéről teljességgel nem tartjuk puszta előítéletnek, hogy a dalmű is lehet logikus.

Elek-Nemonak egyebekben is sok kellemetlenséget szerez, hogy névtelenséget fogad. Tudniillik eljut Rákóczi udvarába, s ott beleszeret Badinyi Klárába, a fejedelemasszony udvarhölgyébe. De az udvarhölgybe Desalleurs marquis is szerelmes, s ez az alávaló francia a legrútabb ráfogásokkal illeti a megkötött kezű Anonymust. Igaz, Eleknek egyetlen szavába kerülne, hogy a rágalmakkal végezzen. De mikor nem mondhatja ki ezt a szót, mikor megesküdött, hogy nem fog beszélni. Végül is az a sors éri, hogy az ártatlanul megvádolt embert kiűzik a fejedelem udvarából, és a színről szégyenszemre elkullogni kénytelen. Íme, ebből is látszik, milyen rosszul tette, hogy logikátlanságot követett el, sőt, meggondolatlanul, esküt is tett.

Legvégül mégis - hogy Zichy Géza gróf frazeológiájával éljünk - a jónak fölpirkadt hajnala. Desalleurs bevallja alávalóságát, s most már mi sem állana útjába, hogy „győzzön a jobb” és Nemo és Klára egymáséi legyenek. Mégsem így történik. Hanem a trencséni bukás következik, Rákóczit leverik, és Nemo Rákócziért föláldozza magát. Behozzák a színre, s ott előttünk meghal. Hogy miért kell ennek így történnie? Nem röstelljük bevallani, ebben nem vagyunk teljesen bizonyosak. Talán azért, mert így romantikusabb, megindítóbb és hatásosabb. A szerző legalább így gondolta.

Általán, annyi bizonyos, a dalműnek vannak hatásos részletei. Igaz, ezek a hatások a legdurvább fajtájúak, ok nélkül való hazafiaskodásokon és szerelmes érzelgősségeken alapulnak. A műkedvelőktől óvjon meg az Isten. De mikor a műkedvelő azután összeszedi magát, mikor ravaszkodni akar, és tehetségét a tömeg, vagy mondjuk a karzat szintjére akarja leszállítani: ez, ez a legrosszabb.

A dalmű zenéje jóval szerencsésebb a szövegnél. Nem egyenletes munka ugyan, és sohasem nagyigényű; de vannak igen csinos, tetszetős és hatásos részletei, s az előadás gondossága szeretettel emelte épp ezeket ki. Majdnem végig magyaros ez a muzsika, s majd minden motívuma valamelyik népdal töredékünkre támaszkodik. Helyes, ezen az úton is lehet keresni az idegen befolyásoktól mentes magyar operát. A „Nemo” ezt a végső célt még nem találta meg. Hogy úgy mondjuk, ez a zene csak a köntösében magyar, csak külsőségeiben s az ütemeiben, de a lelke nem az. A lelke: a legkülönneműbb opera-stílusok keverékéből kompilálódott. Berlioz Rákóczi-feldolgozása hatalmas munka, de senkisem mondhatja róla, hogy magyar, pedig egyetlen, legmagyarabb és legfelségesebb indulónk a tárgya. És Zichy Géza gróf sem használja fel mindig magyarul az ő magyar anyagát, hanem hol az olasz operák stílusában, hol a finomkodó franciák modorában, sőt itt-ott felötlőbb Wagner-reminiszcenciákra is bukkanunk. Az operát alkotó főbb momentumokat egy-egy jellegzetes motívum jelzi a zenekarban. Így: Zrínyi Ilonának van motívuma, Rákóczinak, Nemonak, Bercsényinek stb. S amily erőteljesek a muzsika drámai részletei, oly melegek és érzelemteljesek benne a líraiak. Néhány passzus pedig finomsággal és könnyedséggel lejt tova. A finálék biztos megépítése Zichy erős színpadi érzékét mutatja. A hangszerelés is ügyes és színes.

A dalmű zenéjének szerencsés részletei, meg a gondos, szép előadás határozott sikerre segítették a dalművet. Igen sokszor nyílt színen is fölhangzott a taps, felvonások után pedig tízszer és még többször is kiszólították a szereplőket és a szerzőt.

Vasquezné, Krammer Teréz, Szoyer Ilonka, Arányi, Takáts és Gábor énekelték a főbb szerepeket, és mindegyik tudása és művészete legjavával brillirozott. A pompás rendezésért Alszeghy Kálmánt, s a dalmű betanításáért Szikla karmestert illeti dicséret.

Budapesti Napló 1905. március 31.

210. BALLADA A SOK ESZKIMÓRÓL

És van az országban néhány millió ember, ki egy falat kenyérért eladná lelkét, testét. És jön Budapest, ez ország mamája és szól imígyen:

- Negyvennégy ember hozzájuthat egy-egy falat kenyérhez.

Javíthatatlan humanisták pedig fölsóhajtanak:

- Szörnyűség! Hány embernek kellene ez a kolduskenyér, s csak negyvennégynek fog jutni.

Beavatott emberek viszont mosolyognak e sóhajtáson:

- Negyvennégynek? Egynek sem. A mama most csak tréfál. Nincs ám Budapestnek eszében sem kiosztani negyvennégy darab kenyeret. Van annak gazdája mind a negyvennégynek.

A moralista háborog:

- De hát miért e tréfa?

A beavatott komoly úr megvetéssel mosolyog:

- Mert modern országban élünk, vagy mi, ahol paragrafusok is vannak.

Budapest székesfőváros pályázatot hirdetett *negyvennégy* piciny állásra. Pályáztak hirtelenében érte *ezernégyszázan*. Szegény emberek lehetnek egytől-egyig. Egy vagyont fektetett bele mindegyik a kérvénye úgynevezett felszerelésébe. Legalább is húszezer koronát szerzett e réven mindnyájunk mindenható atyja, az állam. És jöttek a pályázatok. A két vízvezetéki ellenőri állásra pályázott 62, egy egészségőri állásra 98, két katonaügyosztályi biztosi állásra 131, hat adóbiztosi állásra 217, egy mezőrendőri felügyelői állásra 63, egy kórházi kapusi állásra 72, nyolc hivatalszolgai állásra 359, egy fertőtlenítő állásra 38, öt vásárcsarnoki őri állásra 111, két kórházi szolgai állásra 136, tíz mezőőri állásra 65, egy szegényházi kapusi állásra 43. A városnál pedig mindenki tudta, hogy ezek az állások már mind *betöltött állások*. Ideiglenesekkel betöltött állások. A pályázatot csak és azért írták ki, mert a törvény ezt így írja elő. Ellenben szó lehet arról, hogy negyvennégy új ember helyett még a régiekből is elkergetnek néhányat. Mert a pályázók között katonák is vannak: altisztek. Ezeknek pedig első joguk van. Ezeket nem szabad formális pályázatokkal megtréfálni. A többi pedig okuljon. A sok éhes millió. Ebben az országban az éhes ember csak a szagát élvezheti a sült szalonnának, mint a Jókai Mór lovagja, akit kiéheztetett egy szép amazon.

Budapesti Napló 1905. április 5.

211. A JÖVŐ MŰHELYE

Budapest, április 8.

Bánatos lesz a szem, ha végigpillant azon a nagy, sivár területen, amelyet magyar közéletnek nevezünk. Mennyi lárma van itt, és mily kevés munka, mennyi frázis, és mily kevés eredmény. Mennyire elől vannak a dologtalanok, az üresek és a hangosak, és mennyire hátul vannak a munkások és a becsületesen dolgozók. Nézi az ember: a közéletnek ezen a nagy területén hol folyik igazi munka? Munka a haladásért, munka a kultúráért, munka az ország jövőjéért. A képviselőházban? Az egyetemen? Tudós társaságokban? Az Akadémián? A sajtóban?

Meddő szóharcok, terméketlen kicsinyeskedés, alacsony indulatok felszítása: ez folyik mindenütt. Törvényeket, folyóiratokat, könyveket, újságokat lapoz az ember, és nem lát mást, mint a jelen rövidlátó bámulását, az ostoba aktualitás komolyan vevését, tunyaságot vagy éppen rosszakaratú elterelését az elméknek: a nagy dolgoktól a külsőségek felé.

Egyetlen oázis a nagy sivatagban: a Társadalomtudományi Társaság. Ami jóakarat, szeretete a jövőnek, világosan látása a mai nyomorúságnak, tudás és akarás van nálunk, az talán mind összegyülekezett itt. Itt munka folyik: elmék megvilágosítása és megtermékenyítése, gondolatok termelése, és mindenesetre itt van készség arra, hogy az igazságot felismerjék, ha kellemes vagy ha kellemetlen.

Kevés figyelemben van része ennek a társaságnak. Mindegy. Haladásunknak mégis zsandárja, jövőnknek iránymutatója. Legújabb akciója: megvilágítani, milyen legyen a középiskola. És milyen ne legyen. Ami annyit jelent: milyen legyen a jövő társadalma, és milyen ne legyen. Ezzel a kérdéssel foglalkoznia kellene az államnak, az Akadémiának, az egyetemnek, a törvényhozásnak, - a Társadalomtudományi Társaság majd elvégzi helyettük. A Társaság majd megvilágítja a kérdést: a legjobb tudás akarat és minden eddigi tapasztalat becsületes és éles sugárözönével. Szociológusok, orvosok, természettudósok, írók mondják el véleményüket a kérdésről, és a vita végén az elmék előtt teljesen kiépítve ott fog állni az ideális műhely: a jövő magyar középiskolája. Csak meg kell csinálni. De mikor lesz nálunk a nyilvánvaló igazságnak elég ereje ahhoz, hogy tetté váljék?

Mindegy. A Társadalomtudományi Társaság dolgozik.

Budapesti Napló 1905. április 9.

212. AZ AKADÉMIA LEGÚJABB BOTRÁNYA

Az úgynevezett Magyar Tudományos Akadémiának különféle című tagjai, tanítványai és aspiránsai bizonyos idő óta igen hasznos munkát végeznek. Arra vállalkoztak tudniillik, hogy egymásról kimutatják, milyen keveset érnek. A nagyközönség természetesen régen tudja, hogy mit ér az Akadémia és a hivatalos magyar tudósvilág, de mégis elismerésreméltó dolog, hogy most már az Akadémia is belátja ezt. A legújabb botrány az, hogy tegnap a Budapesti Filológiai Társaságban, ahol Heinrich Gusztáv elnökölt, Hornyánszky Gyula egy felolvasás keretében kimutatta, hogy Petz Vilmos „Ókori lexikon”-a, melyet az Akadémia megbízásából szerkesztett a jeles tudós, a *Lüpke-féle hasonló című német lexikonnak igen értelmetlen, hibás fordítása*. Hegedüs István próbálta megvédelmezni Petz Vilmost. Többen fölszólaltak. Bizonyos, hogy lesz az ügynek folytatása is. Ám ez már mind nem lesz érdekes. Kérünk már egy olyan leleplezést, hogy az Akadémia valamelyik tagjának eredeti műve csakugyan eredeti.

Budapesti Napló 1905. április 13.

213. MIMI PINSON ISKOLÁJA

Meghalt egy nemes, bájos, igazi francia idea, mikor pedig már gyümölcsöket is hozott. A párizsi kis munkásleányok konzervatóriumát becsukják. A Conservatoire Mimi Pinson Párizs egyik legfényesebb pontján állott. És minden este élénk volt az élete. Megédesítette az üzletekben alkalmazott fiatal leánykák életét, akik a rideg üzletből, íróasztaluk, írógépeik mellől idesiettek, hogy a művészetben képezzék ki magukat, a művészetben, mely megtanít arra, hogy keressük és élvezzük a szépet. A konzervatórium eredetileg csak három kis szobát nevezhetett magáénak, eleintén egy ideálisan gondolkozó ember poétikus eszméjének mondták, és végül tizenöt terembe volt elhelyezve, és mindenki tudta, hogy célja áldásos, és munkája gyümölcsöző. És a Mimi Pinson konzervatóriumát mégis be kellett zárni. A pénz nem futotta. Tanárai ingyen tanítottak, gazdag urak nem sajnálták a pénzt, melyet céljaira áldoztak, s az első esztendő mégis 24,000 frank deficittel zárult. De ez mégsem ölte volna meg a midinette-ek konzervatóriumát. Charpentier, a jeles zeneszerző, kié ez a gyönyörű idea volt, saját zsebéből akarta fedezni a kiadásokat. Hisz a „Louise" dicsőségesen járta be az összes francia opera-színpadokat, s az Opera Comiqueben már lázasan várták Charpentier két újabb zeneművét. Még egy új eszmét is valóvá akart tenni Charpentier. A Conservatoire Mimi Pinson fogalma mellé egy új fogalmat akart teremteni, az „Image Mimi Pinson" fogalmát. Száműzni akarta a midinette-ek szobájából az olajnyomatok sablonos ábrázolásait. Nagy, híres munkák művészi másolatait akarta helyükre akasztani, melyeket olcsó pénzért tehetséges midinette-ek készítettek volna. És az üzletekben alkalmazott fiatal lánykák mennyivel tisztábban látták volna ismét maguk előtt a művészet fogalmát… És ekkor közbeszólt a balszerencse: Gustave Charpentier beteg lett. Soká titkolták. Végre napfényre került. A „Louise" szerzőjét megviselte a túlságosan sok munka, idegei felmondták a szolgálatot. Charpentier idegbeteg. Orvosa még a levélírástól is eltiltotta. Befejezetlen munkáit hosszú évekig nem fejezheti be, ami jövedelme pedig a Louise-ból maradt, arra sajátmagának van szüksége. Nagyon drága dolog a betegség. A Mimi Pinsont tehát bezárták. Charpentier nem hozhat több áldozatot, s az állam, a város és az egyház nem akar többet hozni. A kérvényeket ridegen utasítják vissza. A feleletük rövid: nincs pénz! Pedig a tárlatok értéktelen vásznait még most is vásárolják nyakra-főre, a szép Párizsban is állítanak idomtalan szoborműveket, szubvencionálják a legképtelenebb vidéki akadémiákat. Persze a művészetet kell pártolni. De Mimi Pinson konzervatóriumát, azt bezárták, holott manapság élnők a demokrácia korszakát.

Budapesti Napló 1905. április 19.

214. PÁLMAY ILKA - VÁLIK

A Mikádó-ban esténként nagy gyönyörűséggel, örvendetes megilletődéssel láthatta mostanában a budapesti közönség, hogy a régi aranyos Ilus alig változott. Pálmay Ilka - Pálmay Ilka maradt. Persze azt nem sejtette senki, hogy a múltnak ez a megjelenítése még több szenzációt fog jelenteni. Az a Pálmay Ilka, aki fiatalon tudott az időnek nagy zuhanásán keresztülrepülni, most arra készül, hogy ez eltelt időt polgárian is kitörli az életéből. Már régebben rebesgették, hogy *Pálmay Ilka elválik a férjétől, gróf Kinsky Rudolftól*. Azt is tudták a beavatottak, hogy békésen, szépen egyeztek meg ebben a házastársak. Elváltak, s úgy volt, hogy a nyár végén törvényes elválasztásukat is kérni fogják. Most aztán egy újabb fordulat egészen a nyilvánosságra hozta a díva váló-tervét. Bécsből azt jelentik, hogy *Pálmay Ilka váratlanul elhagyta Bécset, és állítólag Amerikába utazott*. Arról Bécsben sem tud senki semmit, mi bírta a grófnét ilyen hirtelen elhatározásra.

Budapesten tudakozódtunk, s arról értesültünk, hogy a grófné Dorottya-utcai Magyar Király-fogadóban lakott háromszobás lakásban. Néhány nap előtt Szegeden volt, s közreműködött egy a V. H. O. Sz. javára rendezett előadáson. Három nappal ezelőtt komornájával, Bzsnemszki Linával elutazott a grófné Budapestről. Minden holmiját a szállodában hagyta. Azt mondta, Bécsbe utazik, s kedden visszatér Budapestre.

Budapesti Napló 1905. április 23.

215. RITOÓK ZSIGMOND HALÁLA

Kialudt az élet-lángja egy nemes, magyar, ritka egyéniségnek. Egy puritán lelkű, tiszta elméjű ember, kinek életfelfogása volt: soha alacsony eszmék közt nem cammogni, s elvégezni minden munkát s amihez erőnk van, halt meg ma reggel Nagyváradon, hol élt a puritánságnak, munkának, szabadelvűségnek, lelkesedésnek és magyarságnak ez a tipikus alakja. Nagyváradról jelentik, hogy Ritoók Zsigmond dr., a nagyváradi királyi ítélőtábla elnöke, ma reggel hatvannyolc éves korában meghalt. Kiváló alakja volt a magyar igazságszolgáltatásnak is, és széleskörű tevékenységet fejtett ki a város társadalmi életében. Halála híre mélységes részvétet kelt mindenfelé.

1905. április 23.

216. AMNESZTIA - HEINE HENRIKNEK

A Kulturvolk, nagy és szent Németország népe, felséges szép cselekedetre készül. Máris hajlandó elismerni, hogy Heine Henrik néhai költő úr német költő volt, s nem utolsó német költő volt. Egy *kölni* távirat újságolja ezt. Eszerint *Düsseldorfban* kiváló polgárokból bizottság alakult, amely elhatározta, hogy *Heinenek nemzeti adományokból szobrot emel*. És hozzáteszi a távirat, hogy ez lesz Németországban az első Heine-szobor, s költségeit 250 000 márkára teszik. Tehát Németország végre hajlandó volna amnesztiát adni Heine Henriknek. Hajlandó volna kegyesen a germán Panthéonban helyet szorítani Heine Henriknek. *Volna*… Mert ne tessék előre tapsolni. Talán már holnap cáfolat jön. Vagy lehet, hogy csakugyan megindul a gyűjtés. De még milyen távolság ettől a Heine-szobor! És milyen távolság a német géniusztól a megfinomodott, megnemesedett emberi géniusz!…

Budapesti Napló 1905. május 6.

217. IRODALMI BÚVÁR

Engedje meg, hogy akihez a levelét intézte, csak megköszönje igen szeretetreméltó figyelmét és érdeklődését, de a kérdéshez úgy szóljon hozzá, mintha valakinek, akárki másnak, íróembernek a dolga volna. Az író rendelkezik a maga írásaival. Polgári nevével állhat jót értük, vagy akár öt pszeudonimmal. Mert egy sereg írói név alatt is mindig ő rejtőzik. L. A. hogy mégis szóljunk a konkrét esetről, nem egy másik írónak a neve, de ugyanazon írónak egy másik írói neve. Ez a bujkálás lehet helyes, lehet nem, lehet okból, lehet szeszélyből, talán még keserűségből is, de az írónak joga van hozzá. Az ő analógiái tehát nem találók. Rimbaud verséről lehet talán még szó, de a Baudelaire-versek kritikáját nem akceptálja az, akiről szó van. Üdv.

Budapesti Napló 1905. május 6.

218. EGY PORTUGÁL

Egy portugálnak megengedte a királya, hogy megszökjék a gályarabságból, melyet nála alig érdemelt meg valaki még jobban. Idegen újságokban olvassuk ezt. A portugált ez újságok nevén se nevezik. Híres orvos volt. Jeles professzor. Jóltevője az emberiségnek. Az is akar maradni. Mert Berlinben állt meg menekülő útján, s ott akar ezután gyógyítani. Élni az emberiség üdvére.

Ez az ember ölt. Kegyetlenül és sokszor. Mint Jáger Mari. A legölőbb mérgeket ismerte. És sorra szedte a rokonait. Mire észrevették a dolgot, már alig volt rokona e földön a jeles tudósnak. Valamennyit megmérgezte.

Arról nem szól a hír, hogy mivégből ölt a portugál. Valószínű, hogy pénz miatt. Különben is ez illenék legjobban az esethez.

Ez az ember évekig vándorolt messze, vad tájakon. Messze, vad emberek között. Vándorolt pedig azért, hogy legyőzze az emberiségnek egy rettenetes ellenségét, a leprát.

Leprás vidékeken, leprás betegek közt élt sok évekig. Szenvedett, kínlódott. Lázban fetrengett gyakorta. És sohsem tudta, melyik percben konstatálhatja saját testén a rémes nyavalyát. És erőt az adott neki, hogy ő a felséges emberi nemért szenved, s ha meghal, a legszentebb ügynek mártírja lesz.

Visszajött, s dolgozott itthon tovább. Könyveket írt. Lelkesedéssel és tudással teljes könyveket. Közben pedig rokonokat küldött a megsemmisülésbe - pénzért. Ő, aki életét milliószor kockáztatta, nyomorult leprás férgekért, s meg még nem is született emberek egészségéért, lelkes, gyönyörű munkája közben ölte az élő embert, mint a legyet. Bizonyosan nem volt egy percig furdalása a lelkének. Ismerte a legrémesebb álcájú halált. Csókolózott vele gyakorta. Megtanulta az életet mint végtelent felfogni. S mikor önmagát, a tudósat, jóltevőt, nagyot, nem sajnálta a haláltól, eszébe juthatott-e megindulni egy pillanatra kis, szürke emberek eltaposásán, kik neki útjában voltak?

Nyilván nietzschei lélek volt a portugál. És dehogy is tudnánk zsoltárt énekelni róla, ha még meg is ejt bennünket lelkének rendkívülisége. Mi már, Maeterlinck módjára, az élet vidám, hangyai felfogásánál maradunk meg csak. A legnagyobb érték az élet. Kincs és szakramentum. Bűn eltaposni a férget is. És mégis különös fölindulással olvasunk a portugál esetéről. És a királyról, ki királyi cselekedetet végzett. Hírlik, hogy a gyilkos tudós most is dolgozik azon a könyvén, amelyben föl fogja tárni a lepra gyógyításának nagy titkát. És mintha ily szózatot mondott volna Carlos, Portugália nemes királya:

- Menj, menekülj innen, te gyilkos, te szörnyeteg. Az öt év alatt, mit a gályán töltenél, még rabtársaidnak kevés emberi érzését is megfojtanád.

És mintha súgva ezt tette volna hozzá:

- Vezéreljen az emberiség jó sorsa, te szent, jóltevő ember, hogy majd valamikor ezer és ezer megmentett élet hirdesse az emberi elme nagyságát és jóságát.

Budapesti Napló 1905. május 12.

219. AZ AKADÉMIA DÍSZÜLÉSE

A mai vasárnap májusi virágait adjuk az Akadémiának. Olyan ritkán érdemel, és kap úgyis virágot az Akadémia. Ma rászolgált a virágra. A magyar társadalomhoz szólott, s valósággal Széchenyi István lelke hangján szólott. És meg kell rendülnie minden komoly magyar léleknek. Ma az Akadémia, a nyugodt és copfos Akadémia a kétségbeesés szótárából keresett fölrázó és lázító szavakat. És bár az, aki az Akadémia nevében szólott, nem hagyta ki igéi közül a hagyományos akadémiai igéket a sajtó ellen, azt hirdette mégis, amit a sajtó derékjei már régen hirdetnek. Nincsen magyar intellektuális élet. Nincs magyar tudomány. Üres és felületes a magyar értelmiség. Történelmi átkunk, szegénységünk s Keletről hozott ideafóbiánk a legalsóbb népek sorába nyom bennünket. A napi élet eseményei s az olcsó, érzelmes politizálás a kenyerünk. Amink van, az másolás. E mellett félünk az idegentől, s azt szeretnők, ha mi megmaradhatnánk Ázsiának a csodálatosan történő Európában.

Hát nem nagy dolog, hogy végre az Akadémia is velünk lát? Végre látja a maradiságot. Sőt dekadencia veszedelmét hirdeti. Sötétség van a lelkekben, s a demagógoké az ország, holott Széchenyi István mondotta: világosság kell, és nem gyújtogatás. Hallja meg a magyar társadalom s a magyar értelmiség: elveszünk, ha meg nem komolyodunk, ha elméinket nem tudjuk odaadni az európai gondolkozásrendnek. Minden polgárosodásunk: látszat. Potyemkin-falvak. Le kell győznünk a sötétséget. Helyrehozni, amit a küzdelmes évezred ártott. Törekednünk kell a gazdasági erősödésre. Le kell győznünk a fajtánkban fészkelő irtózatot a kitartástól, gondolkozástól, búvárkodástól. Mert különben sorsunk betelik. Dícséret az Akadémiának. Az ő mai megnyitó szónokának. Szívesen adjuk a mai vasárnap májusi virágait Széchenyi István sokszor méltatlan, rossz, kései tanítványainak. Valóban a tizenkettedik órában szólott az Akadémia. A bátor szó egyre ritkább itt, a sötétség terjed, az érzelmek mindent száműznek, az ürességek dominálnak, az egyetem rektora rektori székből szónokol tudomány és haladás ellen. Bizony itt a dekadencia és a reakció. Holott nekünk lázasabban kellene dolgozni s intenzívebb intellektuális életet élni, mint akármely más európai népnek. Ha egyáltalában élni akarunk.

*

A díszülés Tisza Kálmán emlékének áldozott. És az Akadémia szerencsés volt avval a beszéddel is, mely e nagy férfiú jelentőségét világította meg. Nem volt tudós, de történelmet csinált Tisza Kálmán, s e réven volt tiszteleti és igazgatósági tagja az Akadémiának. Most arcképét leplezték le, s jó helyen van annak az arcképe, ki úgyszólván bevezette népét a modern, európai életbe. A politika húzódjon félre. Tisza Kálmán már nem a politikáé. A nemzeté. És a Tisza Kálmánt méltató emlékbeszéd jól mondja, hogy ez a nagy ember minden századdal nőni fog. Magyar volt, új ember, puritán, népét szerető, törhetetlen. A tettek embere, kitől tanulnia kell minden magyarnak. Az Akadémia megnyitó beszéde s az emlékbeszéd egymást nagyszerűen és sokatmondóan kiegészítők. És az ezer bajú, szenvedélyekben remegő magyar társadalom bár méltatná ezúttal figyelmére az Akadémiát, mely ma méltó volt végre magához, s amely ma igazat adott az ő ellenségeinek, azoknak a lelkes, bús, derék magyaroknak, kik régen prédikálják azt, amit már az Akadémia is kezd belátni. Európai Magyarország, az igazi kultúra megbecsülése kell hogy jöjjön, a mai dolgok helyett. Bátor haladás. Vagy pedig mi fogjuk igazolni ama történelemfilozófusokat, kik egy nemzet életét csak ezer évre szabják.

NM 1905. május 15.

220. INDIA PAPNŐJE

- Annie Besant Budapesten -

Budapest, június 3.

Kik hallották tegnap és ma este csodás Indiának küldöttjét, a szkeptikusok nagy ellenségét, a teozofia papnőjét, Annie Besant-et, hirdetni az új vallásos evangéliumot, sejtették-e, hogy ez az istenes asszony a hitetlenek fanatikus apostolnője volt valamikor?

Mert az volt Indiának küldöttje, ki jár gyógyítani a hitetlen, szkeptikus, materialista, modern világot, megmutatván nekik a végtelen élettengert, melyen az istenség hajózik, s hirdetvén, hogy meg kell finomulnia az embernek s fölemelkednie a végtelenségig, mely majd valamikor isteni fényben, megfejtve fog az ember előtt állni.

Londonban történt 1893-ban. Nagy heti összejövetelüket tartották London szabad-gondolkodói, az istenes babonák ördögűzői. A gyülekezet várta az egyik leglelkesebb vezért, az istentagadásnak s a materialista, tudományos gondolkozásnak hatalmas tűzű hirdetőjét, ki nem volt más, mint Annie Besant.

A szabadgondolkodó papnő megérkezik. A tömeg hallani kívánja. Ő megszólal, s kipattan egy olyan szenzáció, a teremben, mely bejárta az egész világot, ahol az emberek intellektuális életet szoktak élni.

Avval kezdte Annie Besant, hogy *búcsúzni jött. Megválik a szabadgondolkodóktól*, mert *új világosságot nyert a lelke*. Nem tud többé szkeptikus lenni s az istenség ellen harcolni. Más útja van. Éppen az istenes tudományhoz, a *teozófiához* hódolt át.

Az angol lapok hasábokat írtak ekkor Annie Besant pálfordulásáról.

És Annie Besant még akkor, rögtön megmagyarázta a gyülekezetnek, hogy ő meg van győzve és pedig nem metafizikai bölcsességekkel, de empírikus módon, kézzel foghatólag. A teozófia meghódította. Elbeszélte, hogyan.

Akkoriban halt meg a teozófiai társulat feje, Blavatsky asszony. Annie Besant a szobájában ült, és olvasott. Egyszer csak váratlanul, hirtelen *ölébe egy pálmalevél hullott*. Tű-szúrta, ismeretlen betűkkel. Nem tudta, honnan. A tetőzet ép. A könyvtárról talán? A könyvespolc lomjai közül? Elvitte a levelet komoly s értő tudósokhoz. *Szanszkrit nyelven* voltak róva a levélre a szavak, s figyelmeztetés volt Annie Besant-hez, hogy küldetés vár rá. Térjen meg, s vegye át Blavatsky asszony örökségét a teozófia hirdetésében.

A szabadgondolkozó apostolnő mosolygott szkepticizmusával, mely az ő hivatásos hiszekegye volt. Mégis tett egy próbát. Átvizsgálta, elrendezte, s bezárta gondosan szobáját. Leült a szoba közepére, s mosolyogva hangosan szólt:

- Nos, titkos szellemek avagy isteni erő, hát próbáljuk meg. Adok egy órát. Ha egy óra alatt ismét jelentkezel, hinni fogok.

És csodálatosan lehullott a pálmalevél, *egy másik* pálmalevél újra ilyen szavakkal:

- Mit tétovázol? Állj a helyre, hova küldetve vagy.

És Annie Besant megtért. Így beszélte el e megtérés útját.

A szenzáció hetekig tartott. Az angol lapok előfizetőik számára levelezés-rovatot tartanak fel. E rovatban is persze pro és kontra az Annie Besant-esetről folyt a szó sokáig.

Beleszólt az újság-diskurzusba Cumberland, a nálunk is szerepelt, világhírű gondolatolvasó. Kijelentette, hogy minden ilyen történet dajkamese. Ő letett száz font sterlinget ennél és ennél

a bankháznál. Tegyen le az is, aki az ilyen csodás esetekben hisz. Mutassanak előtte s kölcsönös bizalmi emberek előtt akármilyen csodás mutatványt, fenoményt, ő rögtön megmondja a nyitját, tudományos magyarázatát s utánacsinálja.

Egy Indiából hazakerült angol ezredes jelentkezett, s letette a száz font sterlinget. És fölhívta Cumberlandot, hogy bármely helyen, Cumberland tizenkét bizalmi embere előtt ő fog egy olyan csodálatos virágesőt rögtönözni, melyben virágok hullnak, nálunk nem ismert exotikus, indus virágok, amilyenek csak Hindosztánban nyílnak. És Cumberland - úgy látszik - nem tudta volna megfejteni a csodát. Egyszerűen nem jelentkezett, beismerte a vereségét. Ez a katonatiszt aztán elbeszélte egy újságban, mint hódolt meg ő a teozófiának Indiában. Blavatsky asszony, a híres apostolnő akkoriban jött le a misztikus, csodatevő braminokkal rakott indiai hegyekről, s készült világmegváltó útjára. Egyik indiai tábornokkormányzó meghívta ebédre a már híres nőt.

Az ebéden résztvett ő is, az ezredes. Mindenki érdeklődött, s hitetlenkedett Blavatsky asszony szent tudományával szemben. Valaki megszólalt:

- Hinni fogok önnek, Madame, ha ebből a teremből a zongorát átvarázsolja fölemelve a levegőben, rézsen a szembenlévő sarokba. Blavatsky asszony leült a terem közepére, lehunyta szemeit. A többiek kimentek, s a nyitott ajtók küszöbén nézték; mi történik. Az apostolnő arca vonaglott. Rémes erőfeszítés látszott rajta. Kezei görcsösen fogták a szék támláit. Látszott, hogy akaratát, minden akaratát fölajozza, s koncentrálja az asszony. Egy óráig tartott. Hirtelen magától *föllebbent a levegőbe a hatalmas zongora*, s átrepült, leszállt a másik sarokba. Másnap hat embernek kellett visszavinni.

Így mesélte el a maga megtérését Annie Besant megtérésekor az illető ezredes. És hozzátette, hogy ez nem isteni erő, csodatétel az ő hite szerint. Hanem a fejlődő ember akaratának egyre-egyre csodálatosabb hatalma. Fizikai titkok ezek, melyeknek mivoltát ma még csak sejtjük, s melyek jelzik nagy összetartozóságunkat a végtelen élettengerrel és az istenséggel… Ami természetesen megengedi, hogy az esetekben azért illő tisztelettel kételkedjék egyikünk-másikunk.

Ez idő óta Annie Besant a teozófiát hirdeti, s hogy tökéletesednünk kell, agyunknak, lelkünknek, idegrendszerünknek finomulnia kell folyton-folyton, hogy fölemelkedhessünk oda, ahol a csodák nem lesznek csodák. A szkepticizmus apostola tehát az emberfölötti idealizmus és hit apostolnője lett…

*

Ma este második előadását tartotta Annie Besant Budapesten. Nagyon előkelő közönség hallgatta ma is. Még nagyobb, mint az első estén. A teozófia és a modern pszichológia volt ma a témája. Gyönyörűen előadott, érdekes előadását magyarul is tolmácsolták.

Budapesti Napló 1905. június 4.

221. VÁMBÉRY ÁRMIN ÖNÉLETRAJZA

Díszes, hatalmas, szép könyv jelent meg a Franklin-társulat kiadásában. Címlapján a betűk tövis-jelekkel megtűzdelve adják a címet: Vámbéry - Küzdelmeim. Ez az önéletrajz sokkal bőségesebb, mint ennek a nagy magyar embernek angol nyelvű, világszerte ismert önéletrajza. És a gyönyörű kötetből nagyszerűen beszél a magyar olvasóhoz egy rendkívüli, nagy eredményű élet. A közelmúlt milyen messze van tőlünk. Milyen hatalmas lendület élt a magyar lelkekben akkor, mikor Vámbéry Ármin lelke ezen a földön olyan szédítő, küzdelmes,

hatalmas vállalkozásra, mint az övé volt, megedződött. A koldus, kis zsidó fiú, kinek gúnyosan mondta a szerzetes-professzor: „Mósele, minek tanulsz? Nem volna jobb, ha sakternek mennél?" győzedelmesen áttörte magát az életen. Fejedelmek barátja lett. Tudásával, küzdelmével, eredményeivel az egész világon becsületet szerzett a magyar névnek, s most, élete derűs alkonyán a legnagyobb, legszebb emberi érzést érzi: otthon van az egész világon, s mosolygó ismerős arcok fordulnak felé minden messzeségből, és - nagy, rendkívüli emberi cselekedetet végzett. Érdekesebb olvasmányt alig képzelünk Vámbéry könyvénél. És szólhat e könyv, s szóljon is e szegényebb korszak magyar ifjaihoz Vámbéry perzsa idézetével: a nyomorban érik a férfierény, a tűzben tisztul az arany s ezüst. Irodalmunknak is nagy nyeresége ez a ritka érdekességű önéletrajz.

Budapesti Napló 1905. június 4.

222. PRIELLE KORNÉLIA

Úgy él lelkünkben, mint a fiatalságnak csodálatos asszonya. Mostanában írták róla, hogy nyolcvanéves. Nem akartuk hinni. Aztán aggodalmas hírek jöttek, hogy beteg. Nagy szeretetünkkel sem tudtuk őt igazán félteni. Nem igaz, nem igaz. Prielle Kornéliához nem férhet sem aggság, sem betegség. Ott él a nyárban, a virágok szigetén. Fiatal, és szerelmesek belé azok, akiknek a nagyapáik is szerelmesek voltak az ő örök hódító leányságába, fiatalságába. Minden más hír hazug. És ma új hírek jönnek a nagyasszonyról. Az egyik hír azt mondja, hogy Prielle Kornélia menyasszony. Vőlegénye R. K., egy fiatal író, a művésznő régi, intimus tisztelője. Egy másik hír pláne azt mondja, hogy a művésznő házasságra is lépett már a fiatal emberrel. Egy harmadik hír, hogy a művésznő rokonainak sikerült idejében e házasságról lebeszélni Prielle Kornéliát. A negyedik hír szerint a nagyasszony ismét beteg, bár az utóbbi napokban kissé jobban lett, s a beteg művésznőt néhány nap múlva elviszik Vámosgyörkre Antónia leányához, Kovács Zoltán nagybirtokos feleségéhez, ahol családja tagjai állandóan mellette lesznek, s remélik, hogy a nyári üdülés után még jobbra fordul állapota. Mi pedig csak annyit hiszünk el, és úgy legyen, hogy Prielle Kornélia, a magyar színművészet nagyasszonya érzéseinek, erejének, lelkének frisseségét, csodás egyéniségének báját, fiatalságát, egészségét megőrizte. Hiszen az úgynevezett érdekes hírek csak arról szoktak szárnyra kelni, kinek varázsuk ép, s akik még érdekelnek életkedvükkel, kiválóságukkal bennünket.

Budapesti Napló 1905. július 11.

223. EGY SZOMORÚ ÉVKÖNYV

Kolozsvárról a Teleki Blanka-kör évkönyvét küldték meg nekünk. Tizenhatodik és *utolsó* évkönyv. A Teleki Blanka-kör a nagy magyar honleány emlékére alakult 1890-ben. Elnöke De Gerando Antónia volt, a kolozsvári felsőbb leányiskola neves igazgatója. Most távozik Kolozsvárról De Gerando Antónia, s megszűnik a Teleki Blanka-kör is. Gyönyörű célokat tűzött volt maga elé ez a kör. Új és igazi műveltségű magyar nőket nevelni, akik majd a gyermekekben művészi érzéket fejlesszenek, altruizmust, lelkesedést, szeretetet oltsanak. Ez volt a kör első célja. Lelkek teremtésével, nemesítésével az igazi civilizációnak hódítani meg az elmaradt magyar társadalmat. Egyesületeket alapított a kör, hét irodalmi munkát adott ki, három magyar tanítónőt küldött ki tanulmányútra Párizsba, hogy a Ville Lumiere-ben apostolaivá váljanak a szépnek, az emberinek, a kultúrának. Az ez évi jelentésben is Télessy Dalma polg. leányiskolai tanítónő számol be párizsi tanulmányairól. A kör azonban nem

működhet tovább. A magyar társadalom megtagadta tőle még az érdeklődést is. Az utolsó években az elnöknek magának kellett anyagi áldozatokat hozni. Ismét egy szomorú bizonysága, hogy nálunk, ahol például politika és botrány mindenkit érdekel, intellektuális, kultúrális törekvésekkel szemben megdöbbentően süketek és érzéketlenek az emberek. Ide írjuk De Gerando Antónia búcsúszavait, melyek szomorúak, szépek és jellemzőek: Mielőtt végbúcsút vennénk egymástól, még egyszer fogunk találkozni. Alkalmasint szeptemberben fogjuk leleplezni Pálfalván, Szatmár mellett azon emléktáblát, melyet a „Teleki Blanka-kör" emelt azon nő emlékére, aki példaképül szolgálhat minden magyar leánynak, megmutatva, hogyan kell a hazát szeretni, a hazáért élni, a hazáért szenvedni és meghalni! Ezen ünnepélyre a Teleki Blanka-kör összes tagjai hivatalosak lesznek. Ott ünnepélyesen fogjuk fogadhatni egymásnak, hogy amíg élünk, ezen önző, átmeneti, háládatlan korban, mi legalább, önzetlenül az eszméért, a hazáért, a haladásért fogunk küzdeni."

Budapesti Napló 1905. július 11.

224. BEHEK ISTVÁN NEMESSÉGET KÉR

Áldott ország ez a Magyarország. Az emberek még bolondulni is abba bolondulnak bele, hogy - nemesek akarnak lenni. Valóságos reneszánszát tárjuk mi, magyarok, a világ elé, a lovagkornak. Íme az idők jele: Behek István is nemes akar lenni. Őkegyelme korongi gazdaember, s látván, hogy osztogatják ma még e honhazában a kutyabőrt, írta a következő levelet a királyhoz:

Felséges király! Legkegyelmesebb uram! A haza irányában szerzett érdem a királyi trón iránt tanúsított hűséget boldogult felséges királyaink mindenkor megjutalmazni méltóztattak. A polgári erények élesztéseire törekvés végett felséged is követni méltóztatik Felséges elődeinek nyomdokait, ösztönt nyújtana hű magyarjainak a királyért és a hazáért életüket és vérüket kész honfiaknak áldozatkészségére. Hogy én is részesülhessek ezen királyi kegyelemben, és én is a magyarországi nemesség soraiba felvétessem, volt mindig legforróbb óhajtásom. Alólírott a polgári pályát választván, a gazdászattal foglalkozom. Én a csatában nyert sebekkel nem dicsekedhetem; azonban mint a szorgalmas földmívelő, fáradságom gyümölcsét megosztottam azokkal, kiket a sors szerencsétlenségbe sodort. Így *A)* atyámnak szereztem mindig annyi dolgot, hogy nem ért rá az anyámat kínozni, amelyet éppen kínokkal esztelenné tette, és így egy pár év múlva az anyám egészen tisztán meggyógyult, *B)* amelyet az anyámnak is vettem annyi vigasztolt olvasásas mindig, hogy az segítette nagy esztelen szomorúságát helyre igazítani, *C)* négy embereknek életét egy rossz bika által halálveszélytől megmentettem, *D)* a jó könyvekben mindig igazságot kerestem, és azokat a szomszédok közt mindig terjesztettem, hogy sokszor is adós voltam a könyvekre, *E)* minden tűzveszedelemnél is mindig egész örömmel dolgoztam, így a mások a katonai pályán tüntették ki magukat, én a polgári életben törekedtem arra. Ezek azok, amelyeket Felséged kegyes színe eleibe mély hódolattal előterjeszteni bátorkodom, melynek alapján mély alázattal kérem Felségedet, miszerint engem nőmmel és gyermekemmel (úgymint akarok megnősülni) együtt a nemességi díj (taksza) kegyes elengedése mellett a nemesek sorába felvenni s nemesi kiváltságokból felruházni a nemesi címert, amelynek tervét ide Herczegyi alatt mellékelni bátorkodom, - nemkülönben a nemesi oklevelet kiadatni méltóztassék. A legmélyebb tisztelettel vagyok legalázatosabb szolgája ifjú Behek István, Korong. U. posta és főszolgabíróság Muraszombat, Vasmegye. Cím: Legkegyelmesebb Felséges király úr I. Ferenc József Vien Bécs Várpalota Schönbrunn.

A kérvény minden megjegyzés nélkül jött vissza a kabinetirodából. Pedig igazán nem járja, hogy Behek István nem kapott nemességet. Igazán: miért nem adtak neki?

Budapesti Napló 1905. július 15.

225. VERSÍRÓKNAK

Sok verset küldenek hozzánk. Túlontúl sokat. A jóból a sok se volna sok. Vállalnók, hogy mi minden jó versnek helyet adunk, habár versfalónak nem igen nevezhető a magyar publikum, s habár az emberi vágyak egyre materiálisabbak s pozitívabbak lesznek, nem kedvezők a versálmoknak. De a sűrű küldeményben kevés a jó, s fáj a lelkünk, mennyi hasznos dolgot lehetett volna mívelni azalatt, mialatt a rossz versek kiizzatódtak. Nem tudunk jobb tanácsot adni a réginél a sokasodó versíróknak: ne felejtsétek el, kik írtak már verset, Homér, Szaffó, Catullus, Dante, Petrarca, Shakespeare, Goethe, Byron, Heine, Petőfi s a többiek szintén verseket írtak. Erre kell gondolniok azoknak, akik a szent parancsot vélik hallani a lantpengetésre. Tudnak valami jobbat, újabbat, emberibbet, mást? Akkor írják meg. Aki verset ír, okvetlenül le akarja főzni az eleddig élt poétákat. Hát nem természetes ez? Vigyázzanak hát a versíró hölgyek és urak. Vakmerő dolog verset írni. Nem szólván arról, hogy embertársaink ritkán kíváncsiak - a mások verseire.

Budapesti Napló 1905. július 16.

226. SZEMERE ATTILA (1859-1905.)

Budapest, július 22.

Ma váratlanul egy modern, nyughatatlan, színes, hasznos, érdekes egyéniséget veszített el a magyar nyilvános élet. Szemere Attila, a magyar história Szemere Bertalanjának, az 1848-iki miniszternek s a detronízáció miniszterelnökének a fia, tragikus hirtelenséggel ma délfelé meghalt.

A magát Huba vezértől származtató Szemerék közül való volt, de hogy úgy mondjuk: nem az itthon megrekedt úrmagyarokra ütött. Európai, nagyszabású lélek volt az ő nagynevű atyja. Ő maga Párizsban született. Egyéniségét nagy kultúrlevegő ápolta, érlelte. Nemes nyugtalanságával a legfejlettebb race-ok fiaira emlékeztetett. Ő már nem is európéer volt. De valóságos amerikáner. És ha nyughatatlan csupa akció életéből panaszosan sírnak ki a méltatlanul kicsi eredmények, éppen az érteti meg. Az emigráció, később pedig a hatvanhetes, mámoros nekilendülés sok olyan kiváló embert hozott a magyar életnek, kik Nyugaton is az elsők között szerepelhettek volna. És nálunk legtöbbjüknek az élete kalandozás volt, mert más levegőben, más kultúrák méreteihez képződtek a lelkeik.

Hogy Szemere Attila mi is volt voltaképpen? Legközelebb talán az írótollhoz állott. De többször is inkább volt politikus is, nagystílű vállalkozó is. Egyebek mellett. Mert fiatalon élt végig egy túlterhes nagyon változatos, tarka életet.

Párizsban született 1859. június 1-én. Ott élt akkor száműzött édesatyja, s tanulmányait is ott kezdte meg Szemere Attila. Majd Budapesten, Késmárkon tanult. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte el.

Alig múlt tizennyolc éves, mikor már eljegyezte magát a publicitás legvonzóbb dámájának, a hírlapírásnak. Visszatérve Párizsból az akkori fiatalok egyik vezére volt. Mindenki nagy jövőt

jósolt neki. Egyik a nagy publicistát a másik a leendő nagy írót, a harmadik a jövő miniszterét látta benne.

Neki fátuma volt a végzetlenség. Gazdag emberként kezdte a nyilvános szereplést. Két nagy birtok is maradt reá. Nem tudott gazdálkodni. Csalódottan, keserűen külföldi útra indult. Általában sokat utazott. Egész Európát bejárta. Marokkót, északi Afrikát, Egyiptomot, Kínát, Indiát, a déli szigeteket. Japánban teljes két esztendőt töltött.

Gyönyörű iparművészeti gyűjteménnyel tért haza, s nagy impressziókkal, melyeket folyton készült megírni, és sohasem írt meg. Így volt minden tervével. Pedig gyönyörű fantáziája, sok ötlete volt. Mindenbe belefogott. Színdarabot is írt. Milliós vállalkozásokat kezdeményezett, és vezetett. Lázasan vetette magát néha a publicisztikára. Majd a parlamentbe bekerült Bánffy Dezső kormányelnöksége idején.

Szeretetreméltó, derék, művészlelkű ember volt, kit majdnem mindenki szeretett.

Nemrégen kiment Amerikába, hogy milliókat szerezzen, s visszakerült még szegényebben. Az utolsó években ismét a politikára vetette magát legerősebben. Bánffy Dezső s az újpárt mellé szegődött. Vezércikkeket írt. Még két nappal ezelőtt is szélsőséges egyéniségére valló, erőshangú vezércikket írt egy újságba. Ma pedig Andrássy Gyula grófhoz akart pártvezérével, Bánffy Dezsővel Tiszalökre utazni.

Tegnap este feleségével, Morawitz Henriettel-tel, aki egy jómódú bécsi vendéglősnek a leánya, a városligeti Kovács-étteremben vacsorázott derűs kedvben. Hazamenet azonban már egy kicsit gyöngének érezte magát, s nehézkesen ment föl a Városligeti fasor 25. számú házban levő elsőemeleti lakására. Ma reggel tíz óráig csöndesen aludt. Mikor fölébredt, panaszkodott, hogy a szíve táján fájdalmakat érez. Felesége három vagy négy por szalicilt adott neki, majd egy pohár konyakot. De semmi sem használt. Szemere Attila egyre rosszabbul érezte magát. Féltizenegy órakor átküldtek a Grünwald-szanatóriumba orvosért, de mire az orvos, dr. Rácz István a lakásba ért, Szemere Attila kiszenvedett. Meleg fürdőt kívánt, s mikor a fürdőből kilépett, szívszélhűdés érte. Halálos ágyánál feleségén kívül nővére, Gizella, Kürthy Emilné, báró Bánffy Dezső és neje s Karlovszky festőművész és neje és Stettka Gyula voltak.

Budapesti Napló 1905. július 23.

227. AZ ISCHLI TALÁLKOZÁS

A szegény Lajos óta, kit XVI-iknak nevez a francia történelem, fölöttébb szeszélyesek a népek. Gyakran mernek cselekedni az ő fölkent fejedelmeik nélkül. Természetes tehát, hogy a fejedelmek néha nyugtalanok. Hogyis ne volnának nyugtalanok? Sok baj érhet ám manapság egy fejedelmet.

És divat, hogy a fejedelmek biztassák egymást. Ezért járnak egymáshoz látogatóba rendszerint. Valóban minden fejedelemnek jól eshetik az, ha látja, hogy a másiknak több baja van, mint neki.

A világ legfrissebb szenzációja az ischli találkozás. Edvárd király a marienbadi kúra előtt találkozott a mi öreg királyunkkal. A világ azon bámul legjobban, hogy egy idő óta milyen természetes emberek a királyok. Mintha Brahm színpadán nevelődtek volna. Nem úgy van, mint eddig volt. Eddig a királyok a külügyminisztereikkel s egy falka diplomatával látogatták meg egymást. Szabad volt csókolozniok, betanult tósztokat mondhattak. De in merito - a diplomatáik végeztek el mindent. Most nem így van. A királyok csak önmagukban bíznak, s még önmagukban sem nagyon. Egy idő óta a diszkrét, fejedelmi duettek egymást érik. Miklós

cár és Vilmos császár diskurzusát még az alkonyi szelek sem hallhatták például a minap. Így tárgyalt együtt öreg királyunk is az ő vendégével. Mit tárgyaltak? Az újságoknak ezer az ő kombinálgatásuk. Egy bizonyos, népeik orrára nem kötik, hogy mit. Mióta a népek néha fejedelmeik nélkül cselekszenek, a fejedelmek is így tesznek.

Higgyük, s hinnünk illik: a népek javairól, az emberiség üdvének munkálásáról vala szó Gmunden és Ischl táján. Lancaster grófnak pedig (Edvárd király fürdői neve) jó kúrát kívánunk Marienbadban.

Budapesti Napló 1905. augusztus 17.

228. AZ ELSŐ ESTE

Igen vegyes érzelmekkel s kevés reménységgel adjuk hírül, hogy a Nemzeti Színház ma este megnyitotta kapuit. Az előkelő műintézetnek még mindig van egy kis hitele. Az elég népes nézőtér ezt igazolja. Bárcsak ez a hitel ne lendülne meg még jobban a kezdődő esztendővel. Tudja ezt akarni a Nemzeti Színház vezetősége? Ma este nem érhetett, s nem ért új szomorúság minket. A pálfiak szavaltak, s az értelmesek keményen tartották magukat. Az Aranyember harangozott be a szezonnak. Az előadás nem volt rosszabb, mint máskor. A közönség még kedvesebb, elnézőbb és tapsosabb.

Budapesti Napló 1905. szeptember 2.

229. TURGENYEV SZERGEJEVICS IVÁN

Huszonkét esztendeje múlt, hogy Párizs mellett, Bougivalban, meghalt a világirodalom egyik nagy orosz embere, Turgenyev Szergejevics Iván. Nagyszerűen temették el Szentpétervárott. Oroszország is tud temetni. De szobra ma sincs még Turgenyev Szergejevics Ivánnak. Sem Orelban, szülővárosában, sem másutt. Huszonkét év óta valami négyezer rubel gyűlt össze Oroszországban Turgenyev szobrára, ahol ezermilliók kerültek háborús vérengzésre. Ez a négyezer rubel is elkallódott. Egy kicsit meg tudna ez bennünket vigasztalni - Jókai szobráért. Ám Oroszországban másként állnak a dolgok. Csodálatos erőket sejtet ez az ország. Mihelyst lerázza a béklyókat, helyre fog pótolni mindent. A többek között Turgenyevnek is fog tudni méltó szobrot állítani. Túlzott melankóliára nincs tehát ok. A mai, élni akaró Oroszország lelkében ott él, és dolgozik a parasztimádó, a bánatosan, szerelmesen orosz Turgenyev, a nagy, eredeti íróművész lelke, s huszonkét év után egész világ kegyelettel adózik a műveiben ma is eleven, nagy lángelme emléke iránt.

Budapesti Napló 1905. szeptember 7.

230. A KEGYENC

Úgynevezett kegyelet-estéje volt ma a Nemzeti Színháznak. Gróf Teleki László szomorújátékát frissítette fel az öreg gárda. Sajátságos, érdekes és értékes kincse ez a tragédia a mi színpadi irodalmunknak. De megeleveníteni, megszerettetni ezt a szomorújátékot nem úgy kell, mint a Nemzeti Színház tudja. Álmos, keserves szavalóeste volt az este. Jászai Mari úgy szavalt, mint tíz és húsz év előtt tette. A többiek is. Egypáran, Pethes, Gál, Gabányi és még vagy ketten hallattak lelkes és értelmes beszédet. Közönség nem sok.

Budapesti Napló 1905. szeptember 12.

231. A ZEYSING-BOTRÁNY

Nagyon szennyes és nagyon szomorú szenzáció ez a Zeysig-botrány. Akár belefuljon, akár kikerüljön belőle a valóság: szennyes és szomorú. Már csak azért, hogy nálunk lehető egy ilyen skandalum. Nagyon megmérgezett ennek az országnak a politikai élete. Nagyon gyászos társadalom, amelyben ilyen szenzációk fakadnak fel.

De a Zeysig-ügyben külön is az ejtette keserves aggodalomba az ország közvéleményét, hogy ennek a szennyes botránynak az áradata egy tisztelt és minden demokratikus hajlandóságú magyar embertől féltve őrzött nevet fenyegetett bemocskolással. Tartani lehetett attól, hogy báró Bánffy Dezső sokat jelentő egyéniségét csorbítja meg tiszteletben ez a botrány. Nagy megnyugvást kelthet az ország aggodalmaskodó közvéleményében báró Bánffy Dezső viselkedése. Az őt körülfogó gyanút fölháborodva, a legerélyesebb módon veri vissza ma is Bánffy. A koalícióbeli pártvezérek mai összejövetelén Bánffy ezt a kijelentést tette:

- *Ha negyvennyolc óra alatt teljes és tökéletes világosságot nem derít a Zigány-afférre a rendőrség, úgy magam veszem kezembe az ügyet, s ha kell, a legerélyesebb presszióval is kikutattatom, hogy ki a Zigány-röpirat értelmi szerzője*.

Egyébként pedig Berlin, Bécs bevonódik most már a botrány fölkutatandó területébe. Sajnos, nagyon hosszú életűnek ígérkezik a Zeysig-botrány.

Zigány maga egyébként már az ügyészségen van.

Budapesti Napló 1905. szeptember 14.

7. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1905. október 1.-1906. június 14.

1. A BEFŐTTES-TÁL

A zseniális császár pazar szótárából került ki ez új frázis. Max Harden lapja írja, hogy a német császár így szólt az ő Bülow-jához:

- A munkásokért? Tele van már a befőttes-tál. A munkások érdekében elég történt.

A zseniális Vilmos mondta-e ezt? Nagyon reávall a mondás. A nagy osztályharcban ez a cézár a régi világ prófétája. Költő is egy kicsit. Tehát a krumplileveses-tányért szabad neki befőttes-tálnak nevezni.

Élt valamikor egy fejedelem, aki tyúkot kívánt a szegény ember fazekába. Igaz, hogy ennek a fejedelemnek a parlamentjében nem ült nyolcvan szocialista képviselő.

Sőt élt egy másik fejedelem is. Vilmosnak hívták, s nagyapja volt a mai Vilmosnak. Ez a Vilmos éppen most tizenöt éve hívta össze a munkásvédelem nemzetközi kongresszusát. A teuton lapok akkor találták ki a *szocialista császárság* gyönyörű frázisát. Szebb frázis volt ez a befőttes-tálnál.

De a császárt értjük. Bizony ez így van. Kellemetlen emberek ezek a nyomorult proletárok. Először csak morognak. Dob nekik valamit az ember, a császár. Erre megtanulnak beszélni és kérni. Reklamálják a menüt. Az előétel után. És ha nem is tartanak még a kompótnál, de egészen bizonyos, hogy kérni fogják a befőttet is.

Én még csak egy nagyon elkésett világban élek. Proletár vagyok a javából, de én már lemondtam a mellényemről. Mellénytelen emberek élnek körülöttem s ha holnap előállna egy, bizony odaadnám a mellényemet, ha kérné. Mert miért legyen éppen *nekem* mellényem. És ez nem tréfa. A világ ilyen utat vett. Mit tehessek én ellene?

Ha császár volnék, valamivel többet tehetnék. De csak nagyon kevés valamivel. Fügét mutatnék nekik befőttes-tál helyett, s elhitetném magammal, hogy az istenfélelem meg fogja javítani a proletárt.

Nevetséges ez nagyon. Ha nem adunk nekik jogot és kenyeret, hát vesznek ők. Ha adunk nekik valamit, annál lármásabban követelik a többit.

Tele van-e a befőttes-tál? Dehogy is van tele. Még ha tele volna, akkor is követelnék a fekete kávét. Nagy szomorúság ez. Néha áldom a sorsom, hogy nem vagyok középkori lelkű, finom múmia, dús és eszes. Rettenetesen szenvednék, mert látnám előre a jövőt. Nem lehet velük bírni. Nem lehet. Jönnek, jönnek, jönnek…

Budapesti Napló 1905. október 1.

Lellei

2. IFJÚSÁGUNK

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Bölcs, derűs és kedves ember bölcs, derűs és kedves világot küldött nekünk Párizsból. Kár, hogy ez a világ három óráig sem tart, s hogy nem is világ, hanem komédia: Capus Alfréd darabja.

A Nemzeti Színház publikuma természetesen visszasírta Dumas-t ma este, holott nincs igaza. Capus bizony nem Dumas. De requiescat in pace Dumas. Az új franciák nem tudták még megcsinálni az új művészetet. De nagyon keresik, és nagyon akarják. Capus Alfréd is a keresők között van. Nem poéta, egy kicsit sem. Nem is színpadi ezermester. De elmés és szeretetreméltó. És igénytelen bár, de finom, új és érdekes amit mond. Sőt konstruálni tud poézist is. A melankólia polgári poézise az, ami felénk száll az Ifjúságunkból. Ez a darab címe. Bajoskodó polgári lények intim lelki drámája. Unatkozó szépasszony a hervadás előtt, szerelemreszomjasan, gyáván. Férj, aki pipogya, jó szolgalélek. Após, ki korlátolt, zsarnok és erős. Jó emberek, darabosak, rosszak, segítők és Pry Pálok vannak körülöttük. A jómódú polgárélet minden sivársága nyöszörög előttünk. És íme megjelenik az Ifjúság. Egy leány, aki bájos és apátlan. Legénykori bűne a gyönge férjnek. Hiszen ő is volt fiatal és hódító. A leányról tudni sem akar az - apja és a nagyapja. De magához öleli őt a feleség. A férje ifjúságát. A férje leányát. Őszi, csaló hajlandósága az úgynevezett félreismert nőnek ezúttal nem visz tilosba. Az asszonyt megváltja, az apját megférfiasítja a jövevény leány. Feleség és férj mennek a leányukkal ki az eddigi sivár életből, az apai zsarnokságból. Mennek Párizsba élni.

Nagyon bájos, melankólikus történet ez, habár nem erős színpadi munka, s habár finomságaihoz nekünk nincs eléggé ápolt, fölfogó szervünk. Különösen a harmadik felvonása előkelő s kedvesen izgalmas a darabnak.

Alkalmat adott a Capus darabja, hogy a közönség újra fölfedezzen egy igazi művésznőt, Cs. Alszeghy Irmát. Ő játszotta a feleséget nagyszerűen. Általában a nők napja volt a mai nap. A többi nőszereplők is kiváltak: Helvey Laura és Lánczy Ilka. Sőt még Ligeti Juliska is. Gál, Pethes, Náday, Rózsahegyi nagyon jók. A többiek sem ártottak sokat a Capus darabjának.

A színház megtelt zsúfolásig. Nem volt zajos siker, de előkelő, mint a darab, melyet Kürthy Emil fordított jól magyarra.

Budapesti Napló 1905. október 1.

Dyb

3. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

- Desmoulins a széken -

A Palais Royal kertjében egyik legdicsőbb napján a világnak fölugrott a székre egy picardiai legény, s tüzes hebegésével halálraítélte a Bastille-t.

Áll már a szobra régen szülőfalujában, Guise-ben, s most állni fog Párizsban is.

Egy székre ugrik föl: így történt akkor. Egy székre ugrik föl: ez a szobor. Nálunk tekercset adtak volna a kezébe, s istentelen pózban állna előttünk. Halottabban, mint mikor teste, nagy,

féktelen, isteni, dicső és piszkos szenvedélyektől át és átnyargalt teste dr. Guillotin jóvoltából hullává változott.

A múlt szépít. A legendát minden náció szereti. Lucile és Camille legendáját nem háborgatja a francia irodalom. Meghagyja Desmoulins-t nagynak. Hiszen az is volt. De mert ember volt, piszok is találtatott benne. Hanem mikor szobrot farag róla, nem legendázik a francia szobrász. Akkor volt a legnagyobb, mikor fölugrott a székre. Mikor halálra szónokolta a Bastille-t, és a francia szobrász székre ugratja a szobrát. És mennyivel szebb ez a szobor például a Pálffy-szobornál…

II.

A csúnya hercegnő

Verset kellene erről írni. Egy fiatal Dóczi Lajosnak. Jön a hír, hogy van már mátkája Alfonzó királynak. Battenberg Viktória Eugénia, aki van olyan csúnya leánynak, mint Alfonzó legénynek.

Azt is tudja a hír, hogy a csúnya hercegnőnek szép hozománya lesz. Szóval egy felséges zsák megtalálta a foltját. A legszebb szegény leány is hiába álmodik egy szép királyfiról, s íme, a legcsúnyább hercegnő is kap egy csúnya királyfit…

III.

Stösszel és Kondratyenko

Mi igaz a vádakból, melyeket Stösszel ellen emeltek? Nem lehessen tudni. Egy dolog bizonyos. Stösszel életben maradt. Ő egy gyáva kutya. Kondratyenko meghalt. Ő egy csodálatos hős. Vajon nem kerül Kondratyenko is haditörvényszék elé, ha életben marad? Nem lehessen tudni. Egy dolog azonban bizonyos. Az emberek az elismerést, ha már muszáj, inkább a halottnak adják meg…

Budapesti Napló 1905. október 3.

Pont

4. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Eötvös Lóránd lemondása

Tudós elnöke az Akadémiának, Eötvös Lóránd lombikjai közé vonul, otthagyja az Akadémiát. A marakodás, ósdiság, olcsó politizálás és nepotizmus szent hajlékából elvonul a maga csöndes laboratóriumába. Nem firtatja, hogy igaza van-e Kautz Gyulának vagy nincs. Látja, hogy fölbomlott e szegény kis társadalom életében minden rend. Az intellektuális kultúra, a tudomány és a haladás messzebb földje az ígéretnek, mint valaha. Itt most szennyvíz borított el mindent, s színén apró, falánk harcsák ficánkolnak. Még azt is tudja, hogy az ő lemondása az Akadémia elnökségéről nem esemény. Ki bánja az Akadémiát? Ki bánja egy nagy tudós tettét vagy sorsát. Ballagi Aladár politikai beszédre készül a kültelken. Ez kell a magyarnak. Szerényen csak annyit mond Eötvös Loránd, hogy tudományos munkálkodásainak akar zavartalanul élni ezután. Mennyit mond ez a csöndes, udvarias kijelentés. A régi igazságot mondja: tudomány és Akadémia összeférhetetlenek.

II.

A keresztény Japán

Keresztény lesz-e Japán? Vagy keresztyén, mint a protestánsok mondják? Jámbor próféták már látják a keresztény Japánt. Egészen természetesnek vallják, hogy Japánnak már hálából is krisztiánizálódnia kell. Végre is a keresztény népek kultúrája mívelte ki az apró japánokat…

Ezek az elegáns, ravasz kis ördögök egyelőre nevethetnek e próféciákon. Ha két japán szociológus ráadná a fejét, hogy vitázzék e problémáról, alighanem így hangoznék párbeszédjük:

- Tehát megmaradjunk Buddhánál?

- Persze hogy maradjunk meg. Egészen jól viselte magát az utóbbi időkben. Majd ha hanyagnak látjuk. Akkor majd nézünk más után…

III.

Nem kell hadsereg

A két nővér-nációt, a két latin nemzetet régen halálra ítélte a germán koponyák bölcsessége. És valóban egy hajóban eveznek ők. Franciaországból átcsapott most már Olaszországba az az óriási háború, melyről minden nap többet fognak írni az újságok. Háború a hadsereg ellen. Sohase hallott, sohase képzelt gyűlölettel folyik ez a háború. A hivatalos Franciaország didereg belé. A francia hadseregnek már fele antimilitarista. Olaszországban, Turinban, tegnap csak egy helyütt tízezer röpiratot foglaltak le. Ezeket mind a kaszárnyákban fogyasztják el.

Vajon a dekadencia jele ez is? A germán bölcsek ezt mondják. Ám nagy Germániában is éppen ilyen gyűlölettel folyik az antimilitáris harc. Csak a taktika más. A fegyveres békét le akarja rázni a nyakáról Nyugat.

Valami nagy, nehéz fájdalom szakad ránk. Kicsinységünkre gondolunk, kis, elmaradt népek tragikomikus fátumára. Nagyszerű kultúrájú nyugati országokban éppen akkor indult meg a leszámoló harc a hadsereg ellen, mikor mi egész életünket tesszük kockára azért, hogy - hadseregünk legyen.

Budapesti Napló 1905. október 7.

Pont

5. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Vilmos szobra Párizsban

Mint két kötekedő szerelmes játszanak egymással Párizs és Vilmos császár. Avagy inkább, mint elkapatott kurtizán és veszettül helyre legény, akik már megcsókoltak mindenkit. Még csak egymást nem. Minden héten megírja valamelyik utcai zsurnál, hogy Párizsban járt a császár álruhában. Le Kaiser… Párizs ilyen. Válogathat a császárok között. De ő éppen ezt az egyet kívánja. És ilyen a császár is. Mehet Pétervárra, Londonba, Rómába. De ő Párizsba vágyik.

És ott lesz a császár Párizsban. Ott lesz a szobra. A Grand Palais-ban, a párizsi szalonban. Legalább a szobra ott lesz.

Van egy másik szobra Párizsnak. A híres ezüst-szobormű. A Luxembourgban. Az Aube-szobor: France et Russie.

Mi minden történt azóta, mióta ez ezüstből való szimbólum készült! Párizs kijózanodott.

Miért ne kerülne majdan az Aube-szobor mellé a Vilmosé? Párizs sohse volt hű. Még a szobrokhoz sem. És akik játszanak egymással, szeretik egymást. És akik szeretik egymást, legyenek egymáséi…

II.

Az északi sark felé

Az a mágneses sark csak vonja-húzza az embert. Legkülönösebben az északiakat. Hiszen ők érzik magukat közel a terra incognitához. Az észak-amerikaiak, a svédek, a dánok, a norvégek. Most dánok vágnak neki a rettenetes jégországnak. Azt mondja a vezetőjük, hogy egy országnak kell a pólus táján lennie. Mint ahogy Jókaink is álmodta. És ha ott van az az ország? Hát nincs elég ország? Hát nincs velük elég baj?

Szerencsétlen az embernek fia. Mióta csak eszmél, mindig terra incogniták után kutat. Tenné ezt, ha jól érezné magát a maga ismerős földjén?…

III.

A trónörökös anyósa

Vannak banalitások, melyeket tisztelni kell. Tiszteljétek például az anyós-vicceket. Az anyós-vicceknek joguk van örökre élni.

A német trónörökös szereti a feleségét. Kíváló nő is Cecilia trónörökösné. Egyetlen hibája van: az édesanyja. Hírlik, hogy Anasztázia nagyhercegné a legtalentumosabb anyósok közül való. Egy talentumos anyóssal mit cselekednek polgári családban? Kiadják az útját. Cecilia szeretheti a mamáját. De a berlini udvarban kész már a jelszó: anyós nem kell. És nem kell. Hiába üzeni, hogy halálos beteg. Felé sem néznek. Alázatos lelkek, ne szidjátok az anyós-vicceket. A berlini udvarban divatos az elmének ez útszéli játéka. Mikor jön a halálos betegség híre Anasztáziáról, Vilmos császár bizonyosan így vigasztalja fiát és menyét:

- Ne féljetek, gyerekek. Nem olyan könnyen hal meg egy anyós…

Budapesti Napló 1905. október 8.

Pont

6. AZ ŐRANGYAL

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Kezdünk megbékülni a Vígszínház franciáival. Különösen, ha Feydeau-k ők. Ha megfiatalodott Bissonok. És legújabban, ha Flersek ők és Caillavet-k, kik az Őrangyal-t, a Vígszínház mai vígjátékát áldott óráikban elkövették.

Ezek nem a Palais Royal elmétlen disznói. Ezek valakik. Jókedvű bölcsek, pillangó-karakterű művészek, vidám anarchisták.

A mának Offenbachjai ők. Egy darabjuknak nyomába sem ér tíz sereg irányú, nagyképű társadalmi dráma. Hahotázva szedik pozdorjává ezt a minden sorsra megérett, hazug, gonosz társadalmat.

Kicsúfolnak íme az Őrangyal-ban is mindent. Családot, szerelmet, hűséget, hírnevet, mindent.

Az Őrangyal a család angyala. Az udvarló. Vigyáz a férjre, mert hite szerint csak erkölcsös férj mellett érdemes a feleség szeretőjének lenni.

Kedves, groteszk, naiv párizsi legény, ki alkalomadtán szellemes is tud lenni. Már-már célnál van. Ezer galibát okoz a férjnek őrangyalkodásával. Hallatlan ágyas helyzeteket teremt. A vége az lesz a dolognak, hogy a férj és feleség, galádul, az ő háta megett egymásba szeretnek. Őt pedig kidobják.

Így győz az erény Flers-nél és Caillavet-nél. Esztendők óta nem láttunk gonoszabb, elmésebb, csillogóbb erkölcstelenséget: Győz az erény, mikor már mindent kivégeztek, s mikor már az ő isteni erkölcstelenségük s vakító szellemességük győzött.

G. Kertész Elláé az este legnagyobb sikere. Párizsibb, szebb, szellemesebb akadni sem akadna nála a tűzhely menyecskéjének a szerepében. Vele a sikerben elsőknek Góth és Hegedüs osztoznak: az udvarló és a férj. Nem volt szerencsés napja Sz. Varsányi Irénnek sem egy ostoba nótával, sem egész, különben hálás szerepével. Jelesek a többi szereplők szinte egytől-egyig. Szóval az előadás is segített az őrangyalnak. Biztosan, pompásan, Molnár Ferenc fordította magyarra Flers és Caillavet darabját. Nem a durva hatású bohózatok hangos sikere volt ez a siker. De nagy siker volt, s az Őrangyal kasszadarab.

Budapesti Napló 1905. október 8.

Dyb

7. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Jancsi és Mariska

Nem Jancsi és Juliska… Hanem Jancsi és Mariska. Modern mese ez. Rigó Jancsit pöröli a felesége. Mintha közönséges királyi hercegnő volna, pénzt akar Mariska. Hiában nyafog Jancsi. Hogy az asszony sem volt jobb a Deákné vásznánál. Sőt alaposan megbosszulta magát Ward Kláráért. A sújtó igazság elől nem fog menekülni Jancsi. Csodálatosan kieszelt emberi institúció is a házasság. Az ember elhagyja az asszonyt. Talál helyette egy világszép másikat. Szárnyára veszi a hír. Ölébe húzza a jómód. Közben a feleség is éli világát. Azután múlik az idő. Elfut a dicsőség. Elfogy a jómód. Elmegy a másik asszony. Kihull a haj. Megroggyan a láb… És előáll a feleség. Ő nem hagyja el az embert. Kéri a pénzt, és joga van hozzá. És alapjában rettenetesen rendjén van ez így.

II.

A bikák érdekében

Úgy volt, hogy Loubet elnök tiszteletére nagy bikaviadalok tartódnak Madridban. Mert Madridba készül Loubet elnök. A spanyol munkások pedig megmozdultak a bikák érdekében. Azt kérik, hagyják ki a vendéglátó programból a bikákat. Ne lássa a leghumánusabb állam feje, hogy mulat a spanyol, s hogy tudja ölni a bikákat. E mozgalomnak aligha lesz sikere. Végre is minden ország azt nyújthatja a vendégeinek, amije van. Mit adjon Spanyolország, ha a bikákat kíméli? De ez még nem minden érv. Van más is. Tudnak valamit a spanyolok is. A leghumánusabb államban sem a bikáknak van a legrosszabb dolguk. Az embereknek. Az állampolgárok nagy részének. Loubet elnök még nagyon emlékszik a Dreyfus-afférra. Hogy

másról ne is essék szó. Látott már Loubet rettenetes bikaviadalokat bikák nélkül is. Sohse szégyeljék bikáikat a spanyolok. Addig, míg emberek eshetnek el a modern társadalmak küzdőporondján, nem is kiált egekre a bikák kiontott vére...

III.

Calvé Emma szalonkocsija

A diadalmas Carmen, Calvé Emma káprázatos fényű szalonkocsit készíttetett magának. Ebben utazgat ezután e hódoló világban. Meg is illeti ez őt. Sarah Bernhardt-ról azt beszélik, hogy egy ezüst tálat tölt meg arannyal. Ez a házi kassza. Mikor kifogy az arany, újra teletölti a tálat. Egy Calvé Emmának pedig még szalonkocsija se legyen? De van. Szalonnal, ebédlővel, hálószobával. Páratlanul pazar kocsi. Sem Pattinak, sem másnak sohasem volt ilyen… Bizet barátai még emlékeznek a fatális Carmen-premierre. Támolyogva került az utcára Bizet előadás után. A nagy bulváron zokogógörcs fogta el. Egy barátja nyakába borult. Beszélni akart. Csak dadogott. Aztán elbújt a világtól és nemsokára meghalt. Nem érte meg, mint viszi világgá az ő nagy géniuszát és dicsőségét Calvé Emma. Szegény Bizet, még tán látni sem látott szalonkocsit soha életében…

Budapesti Napló 1905. október 14.

Pont

8. ISMERETLEN KORVIN-KÓDEX MARGÓJÁRA

Sírás és panaszkodás

Hozzád száll a mi nagy panaszunk, néhai való királyunk, Korvin, most, amikor a magyar fórumon, Pusztaszeren, új nagy kötést csinálnak a magyarok. Hajh, vajon újat-e? Serlegetekbe még nem ömlött felvágott ereitek nedve, még nem kész a lakoma. Nem hallgatnátok-e meg még a lakoma előtt az igriceket?

A mi mondanivalónk nem sok: értjük a magyar Athén fórumát, halljuk a szittya paripák prüszkölését. Tehát újból Európa ellen mentek, lovas magyarok? Az Időre röhögtök, miért legyen másként, mint Szvatopluk után: szent Ázsia nevében törtetni fogtok előre.

Mi, fanyar igricek, azonban kiáltunk még egyet hozzátok. Omlásra készülő vérünket az egekig kiabáltatjuk föl: mit tettetek velünk? Mi komolyan vettük az Időt, mi 1896-ban komolyan 1896-ot írtunk, ti nem, ti csak 896-ot éreztetek akkor is. Meghurcolt benneteket ezer esztendő, át és átitatta véreteket kun vérrel, tatár vérrel, szláv vérrel, örmény vérrel, görög vérrel, germán vérrel, oláh vérrel. Ti már nem lehettek Koppányok s Gyulák, s ti Koppányok s Gyulák vagytok mégis.

Vívjátok a dühös szerelmi harcot Áron nyughatatlan népével: ebben a gyilkos ölelkezésben bíztunk eddig, a semita élesztőben, a zsidó segítségben. Elmúlt ez is, ez a bizalmunk: erős vagy te, Pusztaszer, erősebb vagy Jeruzsálemnél, erősebb vagy Babilonnál, erősebb vagy Rómánál, erősebb vagy Párizsnál. Légy hivalkodó: erősebb leszel Bécsnél is.

Néha úgy képzeljük, ebben van a ti életetek, véreink, magyarok. Hogy megálltok, s kemény koponyátokat előre szegzitek, nem csalóka, tarka ideálok befogadására, de - döfésre.

Hiszen álljatok meg, maradjatok meg, tartsátok meg koponyáitok kerekségét és keménységét, éljetek a magyar glóbus nagyszerűen ostoba hitében. De mit csináltok velünk, mi is magyarok vagyunk, és minket elbolondítottatok.

Meséljük el: Európa ámulására ezelőtt valami negyven és pár évvel újra fölbukkantatok én véreim. Nem akartátok, hogy Európa állattenyésztő legyen miattatok: mert teste közepében benneteket tenyészt. Már akkor Petőfitek is volt, valami csodálatos kultúrcsiklandozás borzongó kéjére emlékeztetek.

Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképességesebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.

Miért hazudták, hogy a komp - híd, - óh Potemkin, te kenetes kezű szent ember, te csak Katalin cárnőt csaltad meg.

Ideálisták és gonosztevők összeálltak, álság levegő-köveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa.

A Nyugattal szórványosan már régen elmátkázódtak itt lelkek, Magyarország durva ember-matériájából már kicsillant egy sereg differenciálódásra érett és alkalmas molekula. A nagy Humbug nem Európának ártott meg, a hazugságot itthon hitték el. Miért hazudtak már az apáinknak, és miért adták a hazugságot tovább? Mi nekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van, kultúréletre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre.

Közben zuhanások történtek, a Grünwald Bélák és a Péterfy Jenők menekültek, mihelyst tisztán láttak. Ki tudja, hányan és kik voltak ők, ki tudja, hányan jártak még rosszabbul, a többsége a szerencsétlen kiváltaknak csak vergődött. A nagy Humbugot meg nem ismerte, a nagy valóságba bele nem borzadt.

Bulgária nem csinál Ripeket a fiaiból, nem hiteti el velük, hogy ő kultúrállam. A plojesti oláh az ő nagylángú fiát elküldi szépen franciának, a szerb iskola nem tanítja, hogy a szerb géniusz ormain jár a kultúrának.

Minket kergettek előre, nem volt szabad hátranézni, meglátni, honnan megyünk robogva. Meglátni, hogy néhány Fáraóé ez az ország, hogy szennyes állati életben tartják a milliókat. A Fáraók azt akarták, hogy legyenek itt gúlák és piramisok. Vérét és idegét hordja össze néhány vak bolond: hivalkodjanak majd vele ők.

Tízezer ember előreszaladt, Európaivá vált idegben, vérben, gondolatban, kínban, szomjúságban. Egy túlfejlődött embertípus termett itt, mely előttefut a magyar társadalomnak száz esztendővel legalább. Ezek a szent kengyelfutók nem is álmodták, hogy sarkukban százezrek nincsenek.

Íme egyszerre zúgás, a kendőzött Ázsia lemossa az arcát, szája bugyborékol, s kiárasztja folyóit, melyeknek áradata szörnyűséges, mint a Jankcekiángé.

Turulok kerengnek a levegőbe, nyílzáport lőnek a Nap felé, támadásra készülnek a magyarok. Hányadikra, mióta a betűtanító olasz papokat koncolták?

Nagy vagy én népem, nagy vagy én népem: ezer éve élsz folytonos harcban Európával, csapatokat gyűjtöttél közben, holott véreztél. De a gondolatot nem engedted győzedelmeskedni gyermekeid koponyáin, úgy élsz Európa közepén, mint eleven tiltakozás az állati élet megszűzietlenítése ellen. És hogy most utolsó dátuma járt le az Időnek, hatalmasabban kelsz fel, mint valaha: zajlik a tatárság a Kárpátok alatt.

Komp-ország megindult dühösen Kelet felé újra: egy kis sarka leszakadt a kompnak, ott maradt a nyugati partok táján vagy tízezer emberrel, mi lesz ezekkel? Aranyas felét nem bánjuk, aranyuk partra veti őket valahol Nyugaton, nem kénytelenek érezni, hogy nincs hova

menni. Hogy elnyeli őket a magyar társaság, a valóság, melyre íme ma ébrednek szegény magyar Ripek, hogy ez elnyeli őket.

Morituri te salutant: új magyar társadalom, az elámítottak, a becsapottak, az előreszaladottak, a kijátszottak, a túlfejlődött magyar lelkek, a vértanúságra kiválasztott magyarok.

Kiki úgy oldja meg a maga nagy problémáját, ahogy tudja. Száz évvel előbbreélni nem lehet, bolygani az űrben nem lehet. Komp-ország Keletnek indul, kérezkedjék fel reá a gyenge.

És látom az új áldozatot Hadúrnak, az új Gellért-papokat. Élén az új magyar társadalomnak állnak az ordító táltosok. Szomorú embereket vonultatnak el. Akinek a homlokán ott vigyázatlankodik a Gondolat, akinek a szemeiből új érzések máglyája világít, akire rábizonyul, hogy szívesen áldozott az Eszme idegen és ékes isteneinek: az elveszett. Azt belesüllyesztik a mélységes, a piszkos, az örvénylő árba. Ave Caesar, morituri te salutant. De a halál előtt hallgass meg bennünket Hunyadi János fia.

Panaszkodás és hit

Magyar Nap-király, renaissance lovagja, különös írást ró most ide egy késői, szegény és szomjas íródeákod. Ne fedd őt meg érte felséges Korvin Mátyás, mert balgának látszik, s maga előtt Attavante mester köntösében valamit lát, ami nincs, és ír valamiről, ami nincs. Ilyenek voltak mindig ők, az íródeákok. Íme, én is híres Korvinádnak olyan darabjába vetem most betűimet, melyet meg sem írt egy talán meg sem született magyar ember, s akit igen jeles mestered, Vitéz János méltán lenézett, mert verseit s lázas álmodozásait paraszti magyar nyelven kiabálta. Sőt most is kiabálja, ez ismeretlen kódex íródik azóta egyre, vajon el lehet-e valaha olvasni? Avagy csak egy különös, nagy lelki-pör ez, melyet íme félmerészséggel tribunál elé cipel valaki, aki sok-sok éjszakán vívódott már azon, hogy jó: nem érdemes, helyes: golgota, de lehetséges-e egyáltalában? Nem olyat keresünk-e, ami nincs, s mi olyan, mint ez a kódex, melynek margóit betűkkel és kétségekkel besűrítem? Nem kódexi nyelven mondom, s talán a te finom, de századokkal ezelőtt megállított s bekriptázott lelked fel sem fogja mindjárt: fogunk-e itt mi valamikor afélét csinálni, amit mostanában különösen nagy erővel csinálnak a népek? Azért vagyunk-e itt, hogy teremtsünk lelkünkkel valamit a lelkünkből, ami olyan, mint a lelkünk? Valamit, ami a mienk, ami nemcsak más, mint - más, de méltó ékessége lehet felemelt fejünknek. Vagy sorsunk csak azért kavart el itt bennünket Európa közepén, hogy durva anyagot szállítsunk a nagy világ-vegyfolyamathoz. Kifelejtődött idegszálaink közül néhány, meg kell maradnunk gyermekeknek, örökös, vén gyermekeknek, míg nem utasíttatik a Történelem, hogy játszassa el velünk az utolsó játékot? Tömegében nézem és érzem ideáktól fázó népedet felséges Hollós Mátyás, és rettegek. És keresem ijedten a jeleket - magamnak: hiszen akkor magam is egy nyughatatlan, de meddő gnóm vagyok, mert nem is lehetek más. S mindenki az, ki kiválasztva és kiváltva magát, szállni szeretne itt. Óh, hogy kerülgetem: vércse-e a magyar géniusz, vagy ügyetlen szajkómadár, vagy Pallas Athéne szent madara, keresem a jeleket.

Sejtelem-ösvények vezetnek keresztül a Királyhágón: talán itt. Itt, ahol Bálványos vára legtovább kacagta Krisztus gyülevész papságát, amely jött a legfrissebb ázsiai csordát besorozni Petrus nyájába. Mert az erő bizony nem ott van, hol rögtönös a hajlás. Ha szabin asszonyok lettek volna a tarka vérű lovastörzsek, már mindjárt agyonölelte volna a magyart a római férfi, ki jött ölelni két urbsból is, Rómából, Bizancból. A csatangoló, kancatej-ivó csak a nagy Fal tájáról jöhetett, de lelkének mégis megkovászoltnak kellett lennie ama kovásszal, mely itt Európában csinált mégis a homo sapiensből olyan egy kicsit isten, egy kicsit féreg, de szép valamit. Mert miért jött volna akkor s miért nem engedte idáig kitessékelni vagy agyonpréselni magát? Az ám, de lépteim a Királyhágó erdőit tapossák s nem érzem magam Julián barátnak, aki visszavágyik Nagy-Magyarországba. Szegény Nagy-Magyarország, talán

sohasem is volt, csak Erdély volt mindig, Tránsszilvánia, Erdőelve, Szilágyságon túl. És ha nem nonsens amit keresünk, akkor az innen korrespondeált mindig a Nyugaton küzködve finomodó idegen emberlélekkel. Nagy-Magyarország sohasem élte a maga életét; volt fajok nászágya, vérmedencéje. Akkor, mikor csak eredményeikben ismert, rejtelmes törvények azt szabták ki a népeknek: no, most kell megnőnötök. Hiszen Erdély is janicsári életet élt, de Erdély állam volt, az önmagáé volt ez időben. Miért? Szent véletlen jóvoltából? nem, de mert csak az erdélyi Magyarországban maradhatott meg az, amit keresünk, s amit talán, óh ott sem bizonyos, hogy megtalálunk.

Erdély adta nekünk a Napkirályt, Erdély szerezte a mohácsi veszedelmet, hogy megszabaduljon tőlünk. Neki volt Fráter Györgye, ki tudta, hogy kell a törökkel bánni s távol tartani tarkónktól a simogató német kezet. És Erdély látott elsőnek mélyen be Európába. Jött a nagy égszakadás, jött a protestantizmus, és Erdély érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás, de az lesz. S odakapcsolta magát Európához, lelkébe engedett mindent, ami jött, s produkálta a legmerészebb s legmagyartalanabb produkciót: az egészen újat. A nagy Kulturvolk a Rajna mentén még égette a zsidót, a dominikánus vérebek csaholtak mindenütt Nyugaton, Erdélyben agg és primitív lelkű magyarok nem féltek circumcisiót kérni kóbor rabbiktól, s szinte Ázsia szélén egy kis ország akadt, mely ki merte mondani, hogy az embereknek hite pedig az ő maguk dolguk. Innen indul meg magyarok rajzása már előbb nyugati scholákra. Összeszedni én kis memoriámból nem tudok mindent, de Shakespeare születésének esztendejében itt ír már drámát Karádi Pál. Itt szabad Krisztust megtagadni unitáriusoknak. Jeremiádok itt képviselik először a megfinomodott dallelket. A lantosoknak itt van vidám, szabad útjuk, innen adják az eseményeket Nagy-Magyarországnak, szegény, sanyargatott szomorú földnek. Bethlen Gábor itt teremt az oláh pakulároknak irodalmi nyelvet. Itt siratja az első magyar kultúrember, Szenczi Molnár Albert, hogy ő magyar, de nem lenne más egy világért sem. Itt terem az első asszonyíró, azután az erdélyi Mikes Kelemen példája annak, hogy nekünk futni kell a germántól s nyugatabbra menni eszmeházasodások céljából, és ugyanő az, aki megmenti tisztaságát, becsületét a kemény, szegény, de szűz és erős magyar nyelvnek századokra. Descartes Erdély révén jut keletre, Comenius Amost erdélyi asszony veszi észre. A székely balladák vetekednek ez időből a skótokkal, Rákóczi Versailles-ban is becsült nagyúr, Bogdán, Mányoki, Kupeczky már festhetnek Erdélyben. Kell a zene, s nem udvari bolond a költő, Brillat-Savarin előtt már művészete van itt a konyhának. Itt születik Wesselényi, Kölcsey, s itt keresi a megvigasztaló, kultúrára legalkalmasabb magyart nagy magyar agitátora a civilizációnak: Kazinczy Ferenc. És mennyi minden nem jut az eszembe: egy kicsit Kazinczyak vagyunk mind, akik itt gondolkozunk és szomorkodunk. Kanton, Peking s a kínai városok jutnak az eszünkbe, ahol hajnalonként a kapukat lármás harsonaszóval nyitják meg, de őrködnek, hogy ne lopózzék be valaki, aki újat hoz a kulik népének. A vérkeresztezésben is szerencsétlenek voltunk. Akiket kaptunk szlávtól, svábtól, azok szinte mind tatárabbak a tatároknál. Ideafóbabb fajtát nem képzelek a magaménál; hiszen Kínában már Montesquieu-t olvassák, s a sárga faj olyan renaissance-ra készül, milyen sohasem volt. Mi pedig, ha megyünk, visszafelé megyünk. Mit keressünk? - Hol keressünk? Úgy gondolom, meg kellene próbálni Kazinczyval Erdélyből kiásni, ha élt, s megtermékenyíteni, megszaporítani azt a magyar típust, mely nem medve, holott Erdélyben több a medve. Ha száz évekkel hátrább cammogunk, és csak cammogunk, és újat nem tudunk adni, hacsak ha nem antikulturálisat, mi lesz velünk? Nem elég, ha vannak Apácai Csere Jánosok, ha nem mély a néplélek, hiába dobjuk bele a métermázsás követ is, nem fröccsen fel a víz egy méternyire sem. Csakugyan mi vagyunk azok, akiknek nem jutott a nemesebb fajok szükséges szenzibilitásából? Erdély mást bizonyít, próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet.

Nemes és csodálatosan nagy királyom, Hollós Mátyás, úgy-e zsémbes, úgy-e nagyon keserű, úgy-e nagyon hitetlen késői íródeákod? Nem tudja: ír-e valamibe, nem tudja: ír-e valamiért, nem tudja: van-e itt valami. Néha vannak következő gondolatai: idejött régen egy vad, lehetetlen, bizonytalan, de erős vérű fajta. Eleddig ereje volt roskadva is élni s nemes idegeneket vérébe befolytatni. Miért nem lett belőle mégis semmi? Csakugyan kifelejtődött idegrendszeréből az a néhány szükséges idegszál? Miért iszik kancatejet ma is még, holott nektárt ihatna a magyar? Miért nem képes reagálni és megnyergelni önmagát, mikor már úgy sem lehet lovas nemzet? Miért? Miért? De szép volna hinni, hogy ideküldettünk kiböjtölni - az árját. Mikor az árja belefúl önmaga piszkába, mi helyébe ülünk, s intünk Ázsiának: küldj új csapatokat, megtanítunk benneteket arra, hogy kell egy különb kultúrát csinálni. De óh, rovom, rovom, a fekete betűket és a fekete keserűségeket Korvinád nem létező exemplárjának margójára és - nem hiszek. Én meddő vagyok, s aligha azonképpen nem halok meg. De akiknek gyermekei vannak. És gondolkozunk. És Apácai Csere Jánosok vagyunk. Német lesz-e, szláv-e, mi lesz a messze unoka? Rossz gondolat, bűnbe vivő, de becsületes. Óh, Napkirály, nincs igazam, de feléd fordulok. Én, aki szilágyi vagyok, mint ahogy Szilágyi és szilágyi volt nagy asszonyanyád. És taposom, áthágom a Királyhágót, s míg ebben az országban alig teszi, cselekszi valaki azt, amit cselekednie kellenék, s ami eltemetné azt, hogy a nagy Fal mellől jöttünk, én, a te késői íródeákod s mi mind keservesen, szerencsére, még csak ott tartunk, hogy: *talán*. Talán - higgyünk. És keressünk. Valahol. Akárhol. Erdélyben? Erdélyben. Akárhol.

F 1905.

Ady Endre

9. ÚTI SÓHAJTÁSOK

München, október 12.

Hétfő. Jó az embernek elszaladni olykor Budapesttől. Aki egy kicsit igenli még e különben szomorú életet, hurcolja meg egy kicsit magát néha idegen tájakon is. Én megyek íme újra. Nem messzire, de megyek. És kimegyek innen. Csöndes Münchennek békítő hangulatába meríteni be újra a lelkemet… Mi nékem ez a sörös város? Párizsnak előtornáca, melynek meg tudom bocsátani a németségét is. Kényszerű eliziumom nekem München. Áldassék. De a kék villamos kocsijaira haragszom. Olyan nagy lármát csapnak. Úgy nem illenek az én Münchenemhez. Mégis csak már ott volnék. Íme a határ. Bruck. Szinte éjszaka van. Ködös és őszi. Vágtat be a vonatunk Ausztriába. Szaladunk Bécsnek. Harsányan, váratlanul fölzendül a *Kossuth-nóta* a kocsi-folyosón. Kinézek. Három magyar fiú fújja pirultan, lelkesen. Két cs. és kir. katonatiszt gúnyosan mosolyog az egyik fülkében. Az osztrák kalauz bámul. A nóta elhal a ködös éjszakában. Ez már osztrák éjszaka. A dalos fiúk elpihennek. Úgy sem hallik ez a nóta Bécsbe. És olyan szomorú is most már az ötlet. Még nekik is. Repülünk a hatalmas Nyugatnak, s nincs egyebünk, mint egy nótánk...

Kedd. Havazott egész éjszakán. Bécstől Münchenig. Ott fázlódtam a folyosón. Egy furcsa beszédű spanyolzsidó família e két terpeszkedő osztrák kiszorítottak. Hát Münchenben vagyok. Sohasem láttám még ősszel. Szomorú, nyugtalanító, mint az esős Párizs. A nagy Szalónban lesz talán legtöbb meleg. A Glaspalastot átöleli a köd. A színek legtobzódóbb vászna is sötét. A szecessziós termekben valami rettenetes ínség jajgatását hallja az ember. A szobrok elől hátrálok reszketve. Mintha jégből volnának. Futom egész napon a tárlatokat. Még Lenbach fagyaszt a legjobban. Ma érzem, hogy az ő portré-festőművészete valami lelketlen

bel canto. Ez az ember sohase sírt a maga művészete miatt. Nem, soha… Este… Nini, itt van a budapesti Mariot a Deutsches Theaterben. Énekel, mókázik a hájas, monstruózus és mégis pompás fiú. És mindig Budapestről. *A magyar parlamentről, Fejérváryról, Kossuthról, Apponyiról és köpő Pozsgayról*. Mulat a publikum. Mintha otthon volnék. Ismerik, ejnye be ismerik ezek a müncheniek a mi dolgainkat. Szinte fáj. Eshetnék itt szó Petőfiről, Jókairól. Egy fülnek sem volna ismerős. Azt tudja a világ, hogy Pozsgaynk van, München szerelme kezd bennem lohadni. A magyar glóbust München is becsmérli. Hát mindenütt becsmérlik?

Szerda. Ma szerelmes vagyok két kicsi leányba. Marionba és Gabrielle-be: És kibékültem az immár porladó Lenbachhal. Viziteltem a Lenbach-házban. És legalább tíz vászonról nézegettek engem Marion és Gabrielle, Lenbach leánykái. A női arcról nem tudott jól olvasni Lenbach. Nem bírt az amerikai dámák arcaival sem. Hát még a Duse-arcokkal. De a leánykái csodálatosak minden vásznon. Marion hat éves múlt. Tizenhárom Gabrielle. Egy világért sem szeretném őket elevenen látni. Pedig itt vannak fölöttem az emeleten. Egy szigorú angol nővel. Fiatal, szép mamájuk még Párizsban mulat. Olyan szépek ők itt a vásznon, Marion és Gabrielle. Hogy szerethette őket az apjuk… Minden darab vagyon ezekben a szobákban. Megbecsülhetetlen milliók vannak itt ritka szépségeknek kincseiben. Nagy papucsban kell járnom, hogy ne karcoljam föl e drága mozaikpadlót… Azért mindezt a kincset, szépet itt kellett hagynia annak a szerencsés legénynek. És Lenbach asszony Párizsban mulat. Marion és Gabrielle pedig búsak lehetnek odafönt… Esik a hó. Elébe utaztam a télnek? Fehér a világ, és az emberek söröznek. A vacsorámat alig tudom megenni. Úgy csöngnek a sörös poharak, s úgy kacagnak itt az emberek. Mitől van ilyen jókedvük?

Csütörtök. Keresztül egy fehér, félelmetesen halott, téli világon indulok haza. Megint haza, megint haza. Ha újra kiszabadulok, nem jövök erre. Sohasem szabad odamenni, ahol valamikor derűt kapott a lelke. Hogy mondja a derék Isidora de Lara, a nemes grófnő? „Utazni annyi, mint egy kicsit meghalni”. És nem utazni?…

Budapesti Napló 1905. október 15.

Lellei

10. A CSÖPPSÉG

- Bemutató előadás a Magyar Színházban -

Fényes Samu megprüszköltette ma azt a budapesti típust, melynek fogalma sincs arról, hogy Budapesten kívül is élnek még életet, s hogy Magyarországon, rejtetten, néhol, megvonult az a bájos, naiv, kacagó, derűs világ, mely nagy Jókai lelkében annyi mesét virágoztatott.

Oh vidéki kurtanemesek bajos és bájos világa. Én édes emlékek föltámasztásáért gondolok hálásan Fényes Samura. Füleimnek és szemeimnek hinni sem akartam. Budapesten? A Magyar Színházban? Szent Trikó birodalmában ez a szűzi levegő?

A franciák már régen észlelik. Úgy látszik, törvény lesz ez minden kulturális életet élő társadalomra: jön a vidék, ha már a mérték betelt. Mint Bourget mondja: jönnek azok, akik hisznek. A mi Bábelünket, elromlott Budapestünket frissítgető vidéki litterátus emberek legelejéből való Fényes Samu. Igazán hívő ember. Lelkes és százkezű. Ügyvéd, radikális szociológus, politikus, publicista. Egyszerre csak előáll, mint drámaíró. És miközben mindenki azt hitte, hogy a história az ő dráma-bányája, ír íme egy énekes vígjátékot, mely újszerű, friss, tiszta és magyar.

Falun, egyszerű, jó és szűklelkű, egy kicsit duhaj úrparasztok világában él a *csöppség*. Jókai-féle illatos vadrózsa ő, szép, pompás kisleány. Az apja bánatában elduhajkodja mindenét, s kivándorol. Ő pedig eleven zálogképpen kerül egy parlagi, derék legényember rendetlen portájára. A *csöppség* őrangyala lesz ennek a legényembernek. Elveri közeléből a leselkedő haszontalanokat. Rendbeszedi a portáját az ő kis apjának. Persze, végül férj és feleség lesznek. Visszatér a kivándorolt apa, ki szintén boldog lett. Boldogságban és derűben olvad meg a keményen, jeges tragikummal induló mese.

Vígjátéknak nem éppen vígjáték. Néha-néha beletéved ebbe a zsalugáteres, naiv világba a koturnusos Fényes Samu. Néha túlságos sok a sújtás e magyar világon. Máskor meg nemcsak naivnak, de naivan naivnak tetszik egy-egy jelenet. Mégis végig érdekes, kellemesen izgató, kedves ez a darab. A színház talán többet várt tőle. De elég.

És a Magyar Színházban el tudták nagyszerűen játszani e darabot. Segítségére jött *A csöppség*-nek egy bájos és talentumos színésznő, M. Harmath Hedvig. Mintha neki, ő érte írta volna a darabot s a szerepet Fényes Samu. A vendégművésznőt méltán ünnepelték egész estén. Irigyelheti akármelyik színház a Magyar Színházat Örley Flóráért. Kiváló színésznő, ki ma egy házsártos gazdasszony szerepében volt páratlanul jeles. Ráthonyinak volt még nagy sikere. Tóth Stefánia, Boross, Megyeri s valamennyien illők e három diadalmas szereplőhöz. Előkelő, telt ház, sok taps, sok kihívás, sok virág.

Budapesti Napló 1905. október 15.

Dyb

11. A SZERELEM ISKOLÁJA

Somló Sándor dobni akart valamit az irodalomnak, s fölújította Rákosi Jenőnek egyik híres, kedves és nemes darabját, A szerelem iskoláját.

Egy pillanatig sem hisszük, hogy Rákosi Jenőnek öröme tellett a mai estében. Nagyon robotos munka volt ez a repríz. Méltatlan Rákosi Jenőhöz, s méltatlan a pompás poézisű, derűs filozófiájú, romantikus, igazán irodalmi alkotáshoz.

Egy nagy haszna volt a publikumnak a mai estéből. Láthatta, amit Rákosi Jenő is fájdalommal láthatott. Ezernyolcszázhetvennégy óta nem jött meg a hallása a Nemzeti Színház dicső gárdájának. Egyen-ketten vannak újak. De a süketfajdok uralkodnak itt. A lelketlen, különös, handabandázó, szavaló lények. Józan, szép, igéivel is ható poézisát ma sem értették meg Rákosi Jenőnek.

Hogy szavaltak, hogy szavaltak. Élükön talán legjobban P. Márkus Emma, akinek megvan az a talentuma is, hogy a világ legrosszabb színésznője is tud lenni. Mint ahogy kivételesen nagyszerű is. Rákosi Szidi, Gerő Lina, Odry, Gál és Molnár: ők voltak megértők, ízlésesek és az irodalomtól nem idegenkedők. Gyatrák és rosszak a többiek valamennyien.

Tele volt a színház. A publikum még ilyen előadás mellett is tudott szívvel hódolni Rákosi Jenő előkelő géniuszának.

Az illusztris szerzőt sokszor szólították a lámpák elé.

Budapesti Napló 1905. október 16.

12. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az erkölcsös Svájc

Két erkölcsös ország van még a világon. Kanada és Svájc. Kanadából akarták tavaly kikergetni Réjane asszonyt, az ördögnek e nagyszerű leányát. Most pedig Svájc nem akarja fiának fogadni D'Annunziót. Mert mint az egész világ kénytelen tudni: D'Annunzió, hogy elválhassék mai feleségétől, svájci állampolgár akar lenni. Ám a svájci közvélemény háborog. Neki bizony nem kell a ledér Rapagnetta. A svájci újságok tiltakoznak D'Annunzió honfiúsítása ellen.

- Svájc olyan ország - írja egyik újság - mely többre becsül egy erkölcsös parasztot, mint egy erkölcstelen zsenit.

És szemére hányják a híres olasznak Duset és a többit. Szóval Svájcnak nem kell D'Annunzió. Mert erkölcstelen. És nem lehetetlen, hogy D'Annunzió úgy tesz, mint Salvini. Magyar állampolgár lesz. Mi elég erkölcstelenek vagyunk. Éppen most kaptunk róla újabb bizonyítványt Németországból.

II.

Bilse - él

Tegnap az a rettenetes hír érkezett róla, hogy meggyilkolták. Persze, hogy nem igaz. Bilse él. Nagyon is él. Egy évvel ezelőtt én írtam volt Párizsból a francia Bilséről. Ő is írt egy regényt. Egy kis francia garnizon életéből. A múlt hetekben fordították németre, angolra, franciára egy orosz Bilse könyvét. Ez persze egy orosz garnizon szemetét turkálja. A német Bilse sikere egy sereg Bilsét termett. Mert hát ez kell a publikumnak. Bilse él. Sőt Bilse él csak igazán. Mert minden publikumok jóvoltából az irodalomnak a kalózai tudnak élni s főképpen - megélni.

III.

A titokzatos automobil

Keresztül és kasul száguldja Németországot egy őrült automobil. Nem sejtik, ki az utasa. Gázol és gyilkol a titokzatos ördögszekér… Íme, az automobilnak az ő legendája. Az emberi fantázia megmaradt gyermekkorúnak. A bolygó zsidó, a bolygó hajó, a Burg asszonya, az erdei leány s a fantómok ezernyi ma is eleven seregébe beáll a bolygó automobil is…

IV.

Irving a Westminsterben

A nagy angol színészt persze Pantheonba helyezik. A híres Westminsterbe. De Shakespeare nemzete nem könnyű nemzet. Az Irving ilyen apoteózisába nem törődik bele könnyen. Egy komédiás az előkelő Westminsterben? És az angol lapok sietnek megnyugtató magyarázatot adni. Nem azért kerül a Westminsterbe Irving, mert nagy színész volt. De mert nagy dolgokra inspirálta embertársait. Hát ez rávall az angol farizeusságra. A lordok halott társaságába bekerül Irving, *bár* színész. Vajon kérne-e az ilyen dicsőségből Irving, ha beszélni tudna?

Budapesti Napló 1905. okt. 18.

Pont

13. A SZÍNHÁZ CSŐDJE

Az Idő siet és hamarabb megőrli a színházat, mint legédesebb álmainkban reméltük. A Balkánon még, az ifjú nációk badar életében, bolondokul tarthatja az embereket Histrio. Ám fejlődött társadalmunkban vége a dicsőségnek. Mit akar a színház? Mit nyújt? Hova tart? Tolsztojjal szólván, miért kell tengernyi vérrel, búval, vággyal, verejtékkel, idővel, pénzzel, önámítással áldozni e modern, sok ajkú és kegyetlen Nérónak?

A mai színház leghívőbb embere, Antoine, a nagy irodalmi békéltető, a zseniális direktor, mondja most: a *színház üzlet*. Üzlet, mint akármi. Nem jelent és nem képvisel semmit. Nem több, mint a cirkusz. Emberformájú kutyakomédia. Annak a kornak indulunk, mikor mindenki olvas és főképpen mindenki - ír. Nagy jelenségeket sőt nagy művészi megihletéseket kap az ember mindenből. Egy gyönyörűen oktatott kutya az Életnek olyan mélységeire képes figyelmeztetni bennünket, mint néhai Irving vagy nem néhai Sarah Bernhardt. Akárhogy harcolnak a fantázia ellen, a fantázia delelőben van. A modern ember a fantázia embere. Ezt a fantáziát nem tudja jóllakatni a színház.

Imádni való ember Antoine. Imádni való ember Carré, az Opéra-Comique igazgatója. Hiába: újságírók nélkül lélekzeni sem tudna a világ. Ők újságírók, kik belopóztak a dohos, csúnya, hazug várba, és most fölrobbantják. Carrét ugyanis most azzal vádolják Párizsban, hogy vagy *pénzes emberek színdarabjait adja elő*, vagy csak olyan darabokat, melyek okvetlenül pénzt hoznak. Tehát férdolgokat, tisztelt publikum. Carré passzív lovag. Antoine bátor és vértezetlen. De mindkettőjüknek hálás lehet a világ. És hálás lehet a Ville-Lumiere-nek, mely meggyilkol minden ártalmas babonát.

Most a színházat gyilkolja. Odatartja a világ elé ezt a kellemetlen zsarnokot: lásd, haszontalan, és ki kell tekerni a nyakát.

Nem a színház hal meg. De a mai ravasz színház, mely szekerébe fog be mindnyájunkat. Azt hirdeti, hogy köze van a művészethez, az emberiség nagy álmaihoz. Holott hazudik.

Úgy fogunk színházba járni nemsokára - már akik fognak - mint a kesztyűsboltba avagy virágkereskedésbe. Mint akármelyik üzletbe, ha egy-két feledő negyedórát akarunk vásárolni. Az irodalom pedig végleg el fog válni tőle. Hogy is találkozhattak ők?

Budapesti Napló 1905. október 19.

Lellei

14. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Hakon király

Bájos ez a dolog. Hónapokig nagy volt a töprengés Norvégiában. Mit csináljon magából a kis északi ország? Republikánus monarchiát, mint Anglia? Monarchikus respublikát, mint Franciaország? Republikánus respublikát, mint *Svájc*?

A monarchia győzött. Már szinte biztos, hogy Károly dán herceg lesz a norvégek királya. Már neve is van. Ősnorvég neve: Hakon. Hát van gyönyörűbb intézmény a királyságnál? Már a dán herceg tudja, hogy ő iszonyú norvég. Már a neve is norvég. Már Norvégia repeső örömmel várja a legelső norvég embert. Bájos ez a dolog. És a népek örökké gyermekek maradnak…

II.

Zálogházak Japánban

Szegény Japán… Egy Spencernek, egy Ibsennek fájdalmas derűt szerezhet, mikor egy ősállapotú népet lát mohón áttérni a mi kultúránkra. Spencer beszélt is erről sokat élete utolsó éveiben. Éppen Japán révén. Hejh, a kultúra kötelesség. De fájdalmas kötelessége az emberi nemnek. Sok új kínnal kell azért megfizetni. De Japán fanatikusan vette a dolgot. Egy csúfolódó francia újságíró írja, hogy például Japán fejébe vette a női fegyházakat, mivel ilyen fegyházak Európában s Amerikában is vannak. Női fegyenc alig akadt Japánban. Ott még a nők képtelenek nagy, bűnös cselekedetekre. Valósággal toborozni kellett a fegyházba. De legalább női fegyházat is mutathatott az idegennek Japán. A civilizációnak ez a rettenetes, beteg szomjazása meghozta a gyümölcsöket. Oh, veszettül modern ország már Japán. Kell bizonyság?… Az utolsó években úgy termettek a zálogházak Japánban, mint a gomba. Ezidőszerint ez a legjobb üzlet Japánban. Hiába: nagy dolog a civilizáció, a kultúra, a modern élet. És drága.

III.

A teremtés ura

A teremtés ura, mint a férfiúi embert csúfolják, galád szokásai közé mostanában egy újat vett föl. Nincs nap, mikor hír ne jöjjön valami afféléről, hogy egy férfiú magával vitt a halálba egy nőt. Neki meg kell halni. Hogy könnyebben induljon útra, s hogy romantikával aranyozza be gyáva és szennyes voltát, magával csal vagy erőltet egy nőt. De ez nem minden. Egyre sűrűbb az eset, hogy a teremtés ura megbeszéli a kettős öngyilkosságot a balek nővel. Először megöli a nőt. Ekkor ő megijed és életben marad. Most Németországban történt ilyen eset. Pláne két szentimentális nővért ölt meg egy férfiú. Aztán jelentkezett a rendőrségen. Közben rájött, hogy élni a börtönben is jobb, mint nem élni… A két némbert persze nem lehet feltámasztani. A nőknek pedig megjöhetne már az eszük. Beláthatnák, hogy a teremtés ura a legtöbbször hitvány, kis állat, amikor a halálról beszél. Ha pedig van köztük kivétel, e kivételek megérdemlik, hogy - egyedül haljanak meg. Sőt azt is, hogy éljenek.

IV.

Baneth Budapesten

Baneth Sándor Budapestre érkezett.

Kik reszketnek?…

Budapesti Napló 1905. október 20.

Pont

15. A BOLYGÓ GÖRÖG

- Bemutató előadás a Király Színházban -

Beöthy László szerencsés színháza a *János vitéz* diadalmas ütközete óta úgyszólván ma este ment először komoly harcba új diadalért.

Magyar szerzőket állított újra gárdája élére a Király-színház, és írjuk ide hamar, mert szívesen írjuk: a *gárda győzött*. A győzelem talán nem kukoricajánosi éppen. De győzelem.

Operett a Király-színház új darabja. Pásztor Árpád írta az operettet Buttykay Ákossal, egy nagyon előkelő talentumú, fiatal muzsikussal.

Ravasz Ulixesz történetéből csinált szöveget Pásztor Árpád. Homérosz nagyszerű meséjéből. Az ithakai király igazán színpadra. vágyakozó figura. Offenbach szövegírói előtt is az volt már, s ma is az. A bolygó görög óceánközi szerelmeiből három felvonásban hármat látunk. Nauszikaa és Kirké után a nevezetes Penelopéhez, feleségéhez, érkezik meg Pallasz Athéne kegyelméből Ulixesz, és itt az operettnek is vége. Csókok, ölelések között énekelnek idáig. Olykor kedvetlenül vagy rosszul ilyen vagy olyan paródia is kivihog a meséből. De a nagy téma elvész és alig tud egy pár helyzetet adni. A blaszfémia tervtelen és bátortalan. Néha azt hisszük, hogy a paródia paródiáját kapjuk. Ezt sem. Összevisszaság érzik a szövegen, mintha nem tudta volna eléggé megszeretni az írója. De a poéta mégsem tagadhatta meg magát. A verses részek érzelmesek, kedvesek, s általában irodalmi munka, ha a siker érdekében néha ki is siklik egy kicsit az ízlés tónusából.

A jó téma megihlette Buttykayt. Kissé azonban nagyon is előkelő és hideg muzsikuslélek az övé. Az úgynevezett nagymuzsikától érezhetően finnyáskodva szállt le az operetthez. Két szimfóniáját, egy skerzóját, egy zongoraversenyét s egy zenei poémáját ismerte eleddig a publikum Buttykaynak. Ma a színpadon gazdagnak, előkelőnek mutatkozott be, de igen komolynak s a mesterségét már túlságosan is értőnek. Kevés az operetti vidámság benne. Invenciója nem nagy. Fél a meleg, lágy melódiáktól, holott éppen ott volt ma igazi hatása, ahol muzsikájának sikerült fölmelegednie. Nagyon tudja bizonyítani a mesterségét. Az instrumentálása pazar, sok, túlzsúfolt. Operai módon megcsinált nagy finálék s duettek másítják meg az Ulixesz-téma hangulatát.

A színház páratlanul pazaron állította ki új darabját. Nagy, parádés este volt. A zenekart János vitéz komponistája, Kacsóh Pongrác dirigálta. Fedák Sárinak pedig három nőszerep is jutott. Fedák Sári volt az, aki mégis csak visszaszerzett sokat a kifelejtett stílusból. Ulixesz három asszonya, az egy ugyanazon Fedák Sáriban ezer Nauszikaa, Kirké lakozott. Kiváló partnerei voltak a gyönyörű hangú s játékosnak is kitűnő Környei-Ulixesz és Németh. De a többiek: Kazal Biri, Horváth, Körmendi s valamennyien jelesek. Káprázatos tablók, balett. A zenekar megerősített, majdnem operai erejű. A beszőtt aktualitások és kuplék nagyon tetszők. Néhány nagyszerű zeneszám pedig igazán szenzációs hatást tett.

A siker kétségtelen.

Budapesti Napló 1905. október 20.

Dyb

16. AZ IGE VESZEDELME

Mi van veszedelemben? Veszedelemben van az - ige. Igen: az ige. Mert jön a kenyér. Nem mi mondjuk ezt. Nem a polemikus elme csavarása. Szóról szóra olvasható a koalíció főzsurnáljában. Büntetlenül olvasható, mert büntetlenül írhatták le. Egy kétségbeesett elszólás:

- Emberek, magyarok, szörnyű veszedelem fenyeget minket. Itt a Fejérváry-kormány és programot mer hozni. Bűnlajstrom ez a program. Kenyér az ige helyett, nemzeti függetlenség helyett egyetemes jólét, ideál helyett haszon, ábránd helyett valóság.

Majdnem szóról-szóra így. Hogy erre persze fölriadjon az ország. Óh, bűnök bűne. Meglebbenteni a nemzeti szentély függönyét. Zsellér magyaroknak életet ígérni. Jogokat adni a jogtalanoknak. Fölruházni a meztelent. Megállítani a menekülő forradalmat, melyet a Cunard Line szállít el tőlünk. Bevezetni Európát a magyar rónára, mely Vajk megkeresztelődése óta hiába vár Európára. Naiv álmok helyett kenyeret adni.

Valóban szörnyű bűn ez.

Harminchét évig tartottuk igével ezt az országot. A főzsurnál azt mondja: politikából. Mert miért hozzák éppen a legszebb álmok idején ezt a sok ocsmány, valóságos jót?

Ismeritek penészes és szomorú életét a kisváros úgynevezett úri szocietásának? Az egymást maróknak, kicsinyeseknek, bután komikusoknak és boldogtalanoknak életét? Ezt az életet élte harminchét évig a magyar úri parlament.

Egymást marták és senyvedtek a benneülők. Ütni a hatvanhetet és védeni a hatvanhetet: ez volt minden. És türelemmel lenni egymásnak úri állapotja iránt. Főképpen ez.

Hogy harminchét évig késlekedtek a kormányok a szükséges jókkal? Miért nem obstruáltak a nagyszerű ellenzéki hazafiak?

Végiglapozhatjuk naplóköteteit híres parlamentünknek: szitok az átkos kormány és Ausztria-Bécs ellen. A népjogok dögrováson lehettek. Pellagra-halál fekhetett egész vidékekre. Kiirthatták árva szigeteit a magyarságnak. Dühönghetett itt a legelmaradtabb Ázsia. Az urak veszekedtek, marakodtak, igen jó módban éltek, anekdótáztak a folyosón és párbajoztak. No és szónokoltak. *Igében* nem fukarkodtak soha. Dolgozott a nagy pipa és füstölt a kevés dohány. Ezt mívelték az urak.

Most mit akarnak elhitetni az ige siratói? Hogy ők is akarják az ígért és óh be megérett reformokat, de előbb a függetlenség várát akarják megépíteni?

Miknek tartanak minket? A régi, a preparált butáknak? Hiszen a vezényszót sem akarják. Elalkudták százféle formában, de egyféle hűtlenséggel. Be akarnak az urak komótosan rendezkedni. A mi nyakunkba ülni akarnak, szegény zsellér-milliók nyakába. Kényelmet és nyugalmat akarnak az ország elbirtoklására. És hatalmat mindenekelőtt.

Tehát álljunk az ige mellé? Úgy-e? Tagadjuk meg az életet, az ige miatt? Apponyi hegyibeszédjeiből éljünk? És magunk csináljuk meg a csodát, hogy sok millióan lakjunk jól két száraz halból és öt kenyérből?

Az idők szent világosságát köszöntjük. Az előretörés ellen a legvadabb harag is csak úgy tud dühöngeni, hogy - vall. Ige helyett igenis kenyér kell. Mindenkitől, aki adja.

Soha még társadalom így nem éhezett. Rossz és barbár szenvedelmek melegágya ez a szegény, züllő, ezerszer jobb sorsra érdemes magyar társadalom. Kiéheztették - az igék. Elvonták tőle az élet levegőjét. Rózsaszínű és gonosz köddel ködözték be az agyát. Soha még társadalom így meg nem érett reformokra. El fog veszni ezek nélkül az európaiasító, e kenyeret és intellektust kínáló reformok nélkül.

A reformokban van a magyarság, az élet, az igazság, a kultúra, a szabadság, a haladás. Minden. Még a vezényszó is benne van, ami már régen nincs benne a koalíció gondolatában. Hogy veszedelemben van az ige? Éppen a tizenkettedik órában. Nyomorult és hazug igék helyett jöjjön most a szép és világos valóság, amely hozza az úgy lebecsült kenyeret, hasznot, jólétet és kultúrát.

Budapesti Napló 1905. október 21.

(A.)

17. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A hamis szentek

Az Egyház eddig megtűrt az igazi szentek sorában néhány hamis szentet is. Szent Philoménát például. Meg aztán sok nem autentikus kép, szobor s ereklye előtt térdeltek eddig a hívők. Mindez rendjén volt eddig, de ezután nem így lesz. Pius pápa revideálta a szentek névsorát, s már Nápoly templomából kihordták a fölösleges szent dolgokat. Azt hinné az ember, hogy ennek az egyszerűsítő reformnak örülni fog az áhítatos tömeg, mely az igazi, szentek erdejében is könnyen eltévedhet. És nem így van. Az áhítatos tömeg követeli az ő szentjeit. Neki nem sok a szentek száma. Az áhítatos tömeg szent Philoménát sem engedi el. És a legapokrifabb ereklyét sem. És Nápoly áhítatos tömegének igaza van. Vagy minden, vagy semmi. Az áhítatos tömegnek aggodalmas sejtése van. Ma nekem, holnap neked. Ma Philoménát tagadják meg, holnap talán Szent Antalt. Soha sincs elég a szentekből és soha el nem fogy a sancta simplicitas.

II.

A drága Rostand

Egy párizsi folyóirat hirdeti, hogy nagyon drága ember a Cyrano írója, Rostand. A folyóirat százezer frankot ígért Rostandnak, ha megengedi, hogy legelőször közölje új darabját, Chanteclert. Ezt a horribilis honoráriumot Rostand visszautasította. Micsoda reklám ez annak a folyóiratnak, s micsoda reklám Rostandnak. Valakinek, aki az ötletet kifundálta, mindaketten fizethettek. Ha nem is százezer frankot, de csinos summát.

III.

Az új Eremits-eset

Hogy én *vagyok*, ez már azt jelenti, hogy útjában vagyok másnak. Ha pedig nékem jól megy dolgom, nagyon bajos dolog, hogy ne *másnak* a rovására menjen jól. Gazdagodni bajos úgy, hogy valaki attól ne szegényedjék. Mert hát ilyen csúnya harc az élet s nagyon kevés benne a názáreti lélek. Ellenben annál több az erő vallásának a híve. Különösen elmaradtabb társadalmunkban. Különösen, ahol a gyöngékkel nem sokat törődnek… Mindez a véres Miloszavljevics-eset elé tartozik, mely dermesztő megismétlődése az Eremits-esetnek. Az Eremitsek látják, hogy ésszel és erővel vagyont lehet szerezni. És az Eremitsek vagyont szereznek. Az Ulrichok meg azt látják, hogy az Eremitseket agyon lehet verni. Hát agyonverik őket. A szerb vér bosszús és tüzes vér, de logikus természetű vér. Ha Ulrichot is fölmentik majd az esküdtek, sor kerül a többi Miloszavljevicsre is. Az erőszakos gazdagodástól pedig mégsem fognak megijedni az emberek. Sem Bácskában, sem sehol. Hanem igaz, hogy gazdagodni jó. Az is igaz, hogy a szegény emberen legkönnyebb meggazdagodni. Az is igaz, hogy az élet - harc. De itt az ideje gondolkozni arról, hogy jobban vigyázzunk a kis emberekre. Nem lehetetlen, hogy Miloszavljevics nem volt egy második Eremits. De Eremitsek mindenütt vannak, s ha nem is ölnek mindenütt olyan könnyen, mint a szerbek közt, föl kellene már menteni az Ulrichokat az ölés alól. A bosszú rettenetes műve alól. Mert az esküdtszéki fölmentés nem panacea…

Budapesti Napló 1905. október 22.

Pont

18. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy nagy sztrájk

Magyarországon sztrájkol - Hymen. Évről-évre kevesebben házasodnak itt az emberek. Szinte kétezerrel kevesebb például a házasságok száma csupán ez évben. És csupán szeptemberig.

De sztrájkol a gólya is. Ami még nagyobb baj. Nemcsak Baranyában. De szinte mindenütt. A jövendő magyarjainak nincs se kedvük, se módjuk világrajönni.

Én elhiszem, ha azt mondják, hogy a német vezényszó miatt. A fiúknak okvetlenül szomorú lenne a német vezényszó. De miért maradnak el a leányok?

II.

Tisza - Apponyi - Delcassé

Tetszik tudni, hogy Tisza megölte magát, mikor a pártja kisebbségben maradt. Úgyszintén öngyilkosságot követett el Apponyi is, mikor a koalíciónak beborult. Most meg Delcassé, a francia ex-külügyminiszter nem élte túl a maga nagy csődjét. De nem csak ők tettek így. A bukott politikai vezéreket rendszerint megöngyilkolja a jó és becsületes publikum jó és becsületes fantáziája. Holott ők vígan élnek. Tessék elhinni, hogy sohse veszik ők olyan komolyan a maguk dolgát, mint - mi: jó és becsületes publikum.

III.

A norvég vígjáték

Ibsen megéri, hogy északi országa az ő ködös, kietlen drámái után nagyszerű vígjátékot ad a világnak. Már megvezércikkezte a világsajtó, hogy Károly dán herceg norvég király. Eközben pedig Norvégiában népszavazás lesz. Károly herceg nem vonulhat be népe fővárosába. Először egy kis szavazás lesz. És ki tudja, nem a köztársaság mellett szavaznak-e majd a norvég parasztok?

Ez szép volna, és víg volna. Mégiscsak halad a világ. Ha nem is Szerbiában, de más országokban. A franciák még lenyakazták a királyukat. Később egyszerűen detronizálták őket. Norvégia a jövőbe nyújtana bepillantást. A civilizáció terjedésével a királyokat detronizálják, mielőtt királyok lettek volna.

Budapesti Napló 1905. október 24.

Pont

19. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A „szép Matild”

Kellett-e Vitte grófnak világhistóriát csinálni? Ha békés beamter marad Vitte gróf, nem tudja ma az egész világ, hogy a feleségének túltüzesen udvarolt ő már akkor, mikor a felesége nem volt a felesége. Hogy a szép Matild „szép Matild” volt, s olyan szép volt, hogy néha hivatásból volt szép. Mindezt ma tudja az egész művelt és műveletlen világ. Nincs olyan világrengető esemény, mely végül is ne kulmináljon egy nemi vagy egy zsebi ügyben. Mikor Mandzsúriából

a legszenzációsabb harctéri hírek érkeztek, a világsajtó két napig elévődött azon a kis híren, hogy a volt és visszahívott szentpétervári japán nagykövetnek viszonya van Szada Jakkoval, a gésák gésájával, a nagy japán színmesternővel. És talán ki se tör a háború, ha a nagykövet úr nem kívánja szívszorongva viszontlátni a japán Márkus Emmát. Mandzsúriából folytonosan érkeztek a szerelmi és zsebügyi hírek. Nagyhercegekről és japán fiúkról. A világtörténelem emlékeztet bennünket arra, hogy minden emberi dolgok között a szerelem és a pénz a főpozitívumok. De ez a „szép Matild"-ot nem vigasztalhatja meg. És nagy igazságtalanság is történt Vitte grófnővel. Az ura megmenti Oroszországot. Beleírja magát a világhistóriába. Erre az egész világnak meg kell tudnia, hogy Vitte grófnő valamikor csak „szép Matild" volt és hogy valamikor nagyon merészen élt. Még ha nem volna igaz, el lehetne tűrni. De hátha csakugyan igaz volt?

II.

A kegyes sajtóhiba

Az ólombetűkben lélek lakik. Néha sírnak az ólombetűk, mikor elmeszegénységekért kell glédába állniok. Máskor pedig elfogy a türelmük, s maguk korrigálják meg az ügyefogyott gondolatot, vagy eltemetik egészen. Olykor pláne irigyek a betűk. Nagyon sokszor malíció-zusak. Néha-néha pedig kegyesek is. Ilyen kegyességéről a betűknek lesz itt szó. Egy kegyes sajtóhibáról. Néhány hazaárulót kineveztek most főispánnak. Arad vármegyének is jutott egy. A betűk kegyes hangulatban voltak. Gondolták: hátha ismét ügyetlen és életlen lesz a honmentő elme. Hátha nem tud újra közhelyeken kívül mit sem összeszedni. Legyünk kegyesek. És a kegyes betűk elszabadítottak egy kegyes sajtóhibát. Arad *vár*megye helyett Arad *vér*megye került ma a hivatalos lapba. Herkulesre, az első finom és mély ötlet volna ez mostanában. Meg kell fogni azoknak, akik már nagyon unalmasak az ő hazaffyasságukban. Lármázni, rossz hazafias verseket írni, szitkozódni… Megértjük. Nem éreznek. Tehát lelketlenek. Íme egy kegyes és szellemes sajtóhiba segít rajtuk. Meg kell fogni:

- Lám, lám, a kormány nem is titkolja, hogy Arad *vár*megyéből ismét Arad *vér*megyét akar csinálni.

III.

Új Báthory Erzsébet

Szörnyű hír ez. Minket is a szörnyűsége fogott meg. Barnbeckben letartóztatták egy leánynevelő intézet igazgatónőjét. Ez a nő meggyilkolta tizenöt növendékét.

Micsoda veszett szörnyeteg lehetett? Nem tudjuk. Vérüket vette? Hirtelen őrületében? Vagy kajánul benne lappangott már régen valami irtózatos lelki veszettség?… Szörnyű hír ez. Tessék elgondolni. Ma, ma, mikor majd megbolondulunk a kultúrtársadalom nagyszerűségétől. És ez megtörténhetik. Kisleánykáikat viszik szeptemberben az előkelő szülők az előkelő intézetbe. A selymes, a finom, az előkelő, a nemes kultúrdáma, az igazgatónő átveszi s lemészárolja őket…

Budapesti Napló 1905. október 25.

Pont

20. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Amerika és a házasság

Amerika védi ezidőszerint legelszántabban a házasságot. A tulajdonjogot Amerika ezerszer szívesebben elsikkasztaná a mai emberi társadalom fundamentumából, mint a házasság institúcióját. Az Egyház és a házasság szent intézményéhez ragaszkodó egész mai emberiség gyönyörűséggel tekinthet Amerikára. A jenki meg tudja becsülni a házasságot. Érzi, hogy az nemes, szép és hasznos. A mai társadalomban elengedhetetlen. Mindennap olvashatnak önök bizonyságot erről a lapokban. Az amerikaiak szinte túlságba is mennek néha a házasság nagy szerelmével. Ugyanis néha harmincszor-negyvenszer lép házasságra olyik lelkes amerikai. Miközben egyszer sem válik el. Hát ez már egy kicsit túlzás. Végre is az amerikai bíróságok nemes megértése sem terjedhet túl a bigámián…

II.

A gyarmatok haszna

A kultúrtársadalmak mai életében nagy szerepük van a gyarmatoknak. Naponként jönnek a hírek. De mióta jönnek. Mióta gyarmatok vannak. Az angol otthon típusa a büszke, szabad jog-embernek. Hogy milyen a gyarmatokon? Indiában is tudnának erről ma is még beszélni. A francia ember otthon méltatlankodik egy ismeretlen honfitársa hajaszálának meggörbítése miatt, a gyarmatokon dinamitot nyelet a jó bennszülöttel s fölrobbantja. Vagy még elmésebb mulatságokat eszel ki. Németország pláne vezet ezen a téren. Az emberkínzásokon s a bennszülöttek megrablásán fölül is tud újat adni Németország. Ma valami csúnya gyarmatügyi panama híre jön innen. Ami vadság, kapzsiság, fenevadság, züllöttség már túlontúl nagy mértékben jelentkezik boldogabb kultúrországokban, az lecsapolódik a gyarmatokra… Hajh, hajh, hogy Magyarországnak nincsenek gyarmatai…

III.

A fajközi szerelem

Kiderül most, hogy a leánykereskedők új piacot nyertek Kínában. A mandarin urak igen kedvelik a fehér hölgyeket. Ezúttal nem moralizálunk. Haszontalan munka is volna. De érdekes dolog jelentkezik. A nagyon ellentétes race-ok hirtelenül és mohón kívánják egymást. Statisztika bizonyítja, hogy amaz országokban, melyeknek gyarmataik vannak, a gyarmatokra kivándorolt fehérek előszeretettel kezdenek házasságra lépni a bennszülöttekkel. E házasságok száma hihetetlenül nő. A mandzsúriai háború idején derült ki az, hogy a japán férfiak például nagyon szeretnek kínai nőknek udvarolni. Mindezek bátortalanul, de mégis csak arra vallanak, hogy az emberiség feltartóztathatatlanul halad a nagy, teljes összeolvadás felé…

Budapesti Napló 1905. október 26.

Pont

21. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A gyomor

Minden országok öblös szájú Déroulède-jei, figyeljetek Oroszországra. Oroszországban most már alighanem csakugyan ki fog ütni a szabadság. A lélek ezer éhsége csak lármázott. Forradalmat sohasem csinált. De most rémes korgás hallszik Oroszország felől. Üres sok millió gyomor. És most lesz forradalom és lesz szabadság. Parfümös és finnyás urak röstellhetik. Mégis ez a nagy törvény. Minden nagyszerűt a gyomor csinál. A szent hazáért is csak jóllakott gyomorral lehet lelkesedni.

II.

Úri nyavalya

Debrecenben nem tudják a hivatalos bölcsek, mit csináljanak egy szegény ördöggel. Majoros ember a szegény. Valami betegsége van. Ő úri nyavalyának nevezi. Néha rájön ez a nyavalya. Ilyenkor az istennek sem dolgoznék. Pénzt szerez mindenáron. Sikkaszt, csal, lop. Aztán kártyázik, lumpol, asszonyozik, pöffeszkedik. Később nem emlékszik semmire. Az orvosok nem tudják megállapítani, hogy bolond-e ez az ember? Dehogy bolond, dehogy bolond. Ha volna neki egy kis vagyona, a kaszinóban ülne. Szeretett képviselője volna egy lelkes és színmagyar kerületnek. Lenézné a dolgozó embereket és bojkottálná a hazaárulókat. Nem bolond az a debreceni ember. Csak rosszul választotta meg az édesapját…

III.

A napfolt

Egy új napfolt. Nagy, nagy. És a tudósok gondokba merülnek. Tavaly még az volt a teória, hogy a sok napfolt meleget hoz. Most hideg és tél van mindenütt. Lehet azonban, hogy trópikus helyeken most annál vadabb a hőség. Végre is nem Tyukodon van a világ közepe. Ez a napfolt, ez a napfolt. Flammarion nemrégiben azt mondta, hogy mindent a Nap csinál. Egy suszterinast elüt a villamos kocsi. Ezt is. És valamikor úgy fog olvasni az ember a Napból, a napfoltból, mint ma a katekizmusból. Valamikor látni fog az ember. Valamikor. Ma még csak a napfoltot látjuk. Ám lehet, hogy amit látunk, nem is napfolt…

IV.

Bögöte

Bögötén pedig legyen rend. Kegyetlen rend. Ha a világ megtudja, hogy Bögötén magyar pópák forradalmat csinálnak az iskola ellen, nem heverjük ki ezt sohasem. Ha majd meglesz a magyar imperium. Ha majd meglesz a magyar hadsereg. Akkor is ujjal mutat reánk minden idegen kultúrember - Bögöte miatt.

Budapesti Napló 1905. október 27.

Pont

22. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Funerátorok

A Konti-búcsúztatókat még mindig olvasom. Valamirevaló halottról nálunk egy hétig írnak legalább. Élő nagy embere kevés van Magyarországnak. Mi csak a halottakat becsüljük. És csodálatosan sok minálunk a talentumos funerátor. Még ha angol volnék is, epitáfiumokért Budapestre fordulnék. Viszont ha angol volnék, pajkos gondolatom támadna. Buta dolog lehet ott élni, ahol ilyen zseniálisan értenek a temetéshez.

II.

Zombor

Szeretjük ezt a Zombort. Ural-zengésű, szigorú nevű magyar város. És még jobban szeretjük, mert megcsinálta az első nőkaszinót. Tudja-e Zombor, mit mívelt? Bombát dobott a magyar kaszinók közé. Olvasom alapszabályait a zombori kaszinónak. Nincs köztük olyan, mely tiltja a politizálást. Tehát itt *nem* fognak politizálni. Itt igazán nem fognak. Továbbá itt nem kártyáznak. Még továbbá itt nem fog párbaj születni. A zombori nők találkozni, mívelődni és szórakozni akarnak az ő kaszinójukban. Ahogy Széchenyi gondolta. Zombor, Zombor… Te fogsz bebizonyítani egy kényes és titkos tételt. Magyarországon európai értelemben vett férfiakat legföljebb a - nők között lehet találni…

III.

Vilmos

Hogy miért is nincs ma egy kénköves elme, mely el tudna bánni Zeysig professzor pártfogoltjával, Vilmossal. Micsoda egy Vilmos ez. Ha a buta világ nem szokott volna hozzá a hermelinimádáshoz, rajta mulatna ma mindenki. A németek császárján. Ez a koronás szátyár nem nyugszik. Most például figyelmezteti a hazafiakat, hogy veszedelem közeleg. És a világ nem kacag. Majd talán a Simplicissimus megrajzoltatja ezt a bolondságot. C'est tout. Pedig ez őrülten mulatságos volt. Vilmos az uralkodók enfant terrible-je, aki házi titkokat elárul. Mikor rossz idő jár a fejedelmekre, piszkálják a hazafiságot. A régi dajkamese. A német embernek pedig eszébe juthatna valami. Ha most hirtelen köztársaság lenne minden európai államból, csak Albánia ajánlana trónt Vilmosnak, olyan albán volna ez a Vilmos, hogy csoda. Mint ahogy Hohenzollern Károlyból olyan oláh lett egy nem nagyon esztétikus magyar elmésség szerint, hogy még az a rovar is otthont talál nála, mellyel magyar-oláh vidékeken az oláht csúfolják.

IV.

Új rendjel

A francia respublika ellenségei vakációzhatnak. Franciaország belzavarai elülnek. Egy ideig nem lesz ott semmi baj. Az emberek komolyabb dologgal foglalkoznak. Tudniillik új rendjelet alapítottak a demokrata köztársaságban.

Budapesti Napló 1905. október 28.

Pont

23. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Vajda János

Úgy halljuk, hogy a magyar ifjúság fölfedezte Vajda Jánost. Annyira fölfedezte volna, hogy már halottak napján egy ifját szónokoltatta a Vajda János sírján. Mivel pedig a világ könnyen felejt, s mivel nem szabad megvárni a magyar egyetemi brigadérosoktól, hogy ismerjék is azt, akit halottaiban megtisztelnek, szabad legyen nekünk bemutatni ezt a Vajda Jánost. Ez a Vajda János egy hazátlan bitang volt. Egy Jakab. Vajda Jakab verseiből írjuk ide ezt a néhány sort:

Ha neve sem lesz régi vármegyének,
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Lesz ki parancsol és ki megfogadja,
A szolgabírók rémmesében élnek,
Mágnás nem áll fölötte a törvénynek,
Ha az adó lesz kétszer annyi, mint ma,
De kulcs, arány csalatkozhatlan minta.
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
Ha németek hozzánk tanulni járnak,
Magyar leányt keresnek gouvernantenak;
Csikós mulat vasárnap frakkot öltve,
Utolsó antisémita kitömve;
Nadrágszíj, csáti bot, cigányok sátra,
Nemesség bibliája: ferbli kártya,
És - tisztesség nem eshetik kimondva -
Rojtos gatya… kerülnek múzeumba:
Akkor telik be jós igéd, Széchenyi!
Dicsőség, boldogság lesz itten élni.

Még sok-sok sort ideírhatnánk. Nagy Jakab volt ez a Vajda János is. De jobb, ha nem kutatják ezt a derék brigadéros ifjak. Rettenetes dologra jönnének rá. Szent Istvántól kezdve Széchenyin keresztül, Petőfin, Vajdán és minden nagyon át, Jakabok voltak Magyarország nagyjai. Szomorúak, elégedetlenek és gyalázatos reformerek. Haladópártiak…

II.

A zsidók

Gyönyörű dolog, de tudtuk előre. Ahol minden fölfordul, ahol berobognak az utolsó stációra, ott ütik a zsidót. Ütik? Koncolják, mint most teszik Oroszországban, Franciaországtól keletre így van ez már régen. Néha még Franciaországban is. Mi lenne, ha zsidók nem lennének? Ha a társadalmi igazságtalanság meg-meggyűl, ha az emberek már nem tudnak bűnbakokra bukkanni, holott kellenek a bűnbakok, mert az Égben nem hiszünk, mit csinálnánk zsidók nélkül? Heine arról ír, hogy Buddhabálványokként tisztelnők a zsidókat, egész kultúránk mestereit, Názáreti Jézus népét, - ha kevesen és kihalóban volnának. Mi tovább megyünk, mint Heine. Nekünk sok zsidó kell. Hadd üthessük őket, mikor a Sors reánk paskol, mikor Eget és Földet vádolunk, mikor kitör belőlünk a rejtőzködő bestia. Sok zsidó kell. Hadd lakoljanak azért, mert nem lehet egészen boldog seholsem az ember. Ezért csak meg kell lakoltatni valakiket?

III.

Batthyány Ervin

Batthyány Ervin bögötei esete azt juttatta a minap eszünkbe, mi volna, ha magyar volna az a nagyszerű öreg úr, kit Tolsztoj Leónak nevez a világ. Mondjuk, hogy gróf Tolcsvaynak hívnák. Milyen régen betettük volna a Lipótmezőre. Egy gróf, aki a tekintély ellen küzd. Aki okvetlenül megbélyegezné azokat az őseit, kik Dózsa Györgyöt félangolosra sütötték. Egy hazátlan bitang… Néha az embert, a legvilágosabb embert is, vallásos érzések kerítik meg. Be szép is a Leibnitz világa. A cobolynak fehér a prémje havas Szibériában. És Tolsztoj minden lehetne. Még albán is. De a Sors nem volt olyan kegyetlen hozzá, hogy magyarnak teremtse.

Budapesti Napló 1905. november 4.

Pont

24. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Zola nevű ló

Petőfinek keresztelte egyszer turfon futó lovát egy előkelő sportférfiú. Egyszer, véletlenül résen látszott lenni a jó ízlés. Zúgás támadt e keresztelés ellen, s a sportférfiú bókolva és udvariasan Pardonra anabaptizálta a lovát. Akkor mi nagyon örültünk. Úgy éreztük, hogy Magyarországon immár eleven tömeg-lelkiismerete van az intellektuális kultúrának. Hogy európai ízlés, artisztikum és kultúra ellen itt senki hangosan nem vétkezhet. És olvassuk, hogy Zola nevű ló fut a magyar gyöpön. És nem hallunk egy tiltakozó szót sem. Sőt esküszünk, hogy Ibsen, sőt Tolsztoj nevű lovon is vesztegethetné a pénzét a magyar publikum. Nincs nekünk bizony még a vérünkben semmi az ideák tiszteletéből. Még e nagy kultusznak primordiális fajtája sincs: a nevek megbecsülése. Zola minden kultúremberé. Mint ahogy Petőfi is. És ha Zola lehet nálunk ló, az bizony igazolja Eötvös Károlyt, hogy lovas nemzet volnánk, de lovagiasak nem vagyunk, és igen kevés számban találtathatnak nálunk az igazi kultúremberek… Egyébként pedig legalább is százezer ember ismeri e Zola nevű lónak nacionáléját és értékét. Az ember-Zoláét talán néhány száz. Míg ez a kis arány meg nem változik, nincs is értelme semmi beszédnek.

II.

Arthur Meyer esete

Nagyon mulatságos eset az Arthur Meyer esete. Ez az úr párizsi lapszerkesztő és laptulajdonos. Igen hatalmas úr. Lapja az isten kegyelméből való királyság visszaállításáért küzd s a tridenti zsinat szellemében mindenféle eretnekek ellen. Mert fanatikus híve az anyaszentegyháznak Arthur Meyer, mióta fejét keresztvíz érte. Hogy mi lehetett előbb, nem eléggé óvatosan választott neve sejtteti. De ő a royalisták kedvence ma. És olyan szerencsés fráter, aki már nem egészen ifjan egy szépséges, ifjú grófkisasszonyt kapott feleségül, vért a Stuartok véréből. Most már ha valaki valamikor (mit kerülgessük?) zsidó volt, áldást kapott a pápától, iszonyú szerencsét aratott a szerelemben, azt várná az ember, hogy az üzlethez is ért. Arthur Meyer pedig összes szerzett vagyonát elvesztette a Croznier-krachban. A klerikális és nacionalista cégérű üzleti vállalatok összeomlottak, s Arthur Meyer ma nagyon szegény ember. Malíciózus volt hitsorsosai persze azt mondhatnák erre, lehetetlen is, hogy valaki a

mennyei üdvösséget is megnyerje, s az üzletben is szerencsés legyen. De mi csak naivan csodálkozunk. Valaki Arthur Meyer legyen, s éppen csak az üzlethez ne értsen…

III.

Az új Korán

Milyen csodálatosan változik a világ és milyen igaza van e klasszikus közhelynek: A nos mutamur. Különös érzésekkel olvassuk a Budapesti Közlöny-t s benne a baptisták katekizmusát. Íme, egy új vallás indul hódító útjára. Egy új szabályozása az embernek az Univerzummal szemben. Egy új világfelfogás. Egy új Olümposz népe. És ez új vallás mindjárt elismertetésekor a hivatalos lapba kerül. A baptistáknak az 1905. november 4-iki Budapesti Közlöny az, ami a mohamedánnak a Korán. Idézni fognak belőle. És lelkek fognak szerinte az Ég felé emelkedni. Régen e világot borította vérbe és lángba egy új vallás föltűnése. Csodák történtek. Ma a hivatalos lap tudatja az érdeklődőket, hogy az Égbe egy új vallás ígér utazást a hívőknek…

Budapesti Napló 1905. november 8.

Pont

25. BUDAPEST - MONTE-CARLO

A Margitszigetet pedig billiókért sem adnók erkölcstelen játékbarlang céljaira. Mégis mi vagyunk a világ legjátékosabb nációja. Monte-Carlo idegenjei között igen előkelő numerus-rangban vagyunk. Más külföldi játékbarlangokban sincs másként. És itthon? Mindenki játszik. De most nagyon játszanak. Nemcsak a kaszinói urak. De emberek, kik keserves munkával vagy még keservesebb fogásokkal szerzik a kis pénzt. Vészes csatákról hall hírt az ember mindenütt. Itt ruletteznek. Amott vad baccarat dúl. Budapesten ma szinte mindenki a legledérebb Fortunára bízza magát. Egy nagy, penészes Monte-Carlo ma Budapest. Szegény ördögökkel tele. És egyik szegény ördög a másik szegény ördög bárhonnan szerzett pénzecskéje ellen küzd. Nevessenek: ebben benne van minden. Csúf morálunk, ínségünk, egész hazug életünk és - politikánk is. Mi lesz ebből? Dolgozni kevesen dolgoznak itt. De nyerni kártyán, ruletten mindenki akar. Ajánljuk Budapest - Monte-Carlo szerencsevadászainak: menjenek gazdagabb országokba játszani. Oda, ahol van kitől nyerni.

Budapesti Napló 1905. november 9.

26. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A kultúra jegyében

Most megint egy nagy sikkasztás derült ki Japánban. Szó sincs róla, megírtuk már egyszer, a kis japánok komolyan veszik a kultúrát. Úgy sikkasztják a százezer jeneket, mint nálunk a koronákat. Immár mindazt élvezik, amit a kultúra egy törekvő népnek adhat.

II.

A nyitott kocsi

Hogy Miklós cár nyitott kocsin akarja magát Szentpétervár utcáin mutogatni, ez a hír nem alkalmas lágy dalokra. A zsarnokokból sohasem akkor lettek könyörületes urak, mikor zárt kocsijukat nyitott kocsival cserélték föl. És a zsarnokot jobb zárt kocsiban tudni, mint vidám nyitott hintóban. Addig van valami vigasztalásuk az elnyomottaknak, minden fajtájú elnyomottaknak, míg tudják, hogy elnyomójuk szűköl. A nyitott kocsi semmit sem jelent. Legfeljebb annyit, hogy e hűvös időkben a cár náthát kaphat. Bombát is kaphat, de ehhez zárt kocsiban még több sansza van.

III.

A zsoké leánya

Egy angol zsoké leánya - eladó. Négy millió korona hozománya van a szép leánynak. Édesapja hercegek, grófok, bárók s ezekhez dörgölőző pénzes és lófuttató urak lovain kereste e szép vagyont. Igaz ugyan, hogy Budapesten is, máshol is az előkelő ló-urak kis ló-mulatságaikat szubvencionáltatják a lenézett misera plebsszel is. De mégis úgy kell lennie, hogy ez urak néha tönkremennek a lovaik révén. Mert íme a zsoké leányát koldus hercegek, grófok, bárók és más kopott urak kérik feleségül a négymillió korona miatt. A zsoké leányának pedig esze van. Nem megy hozzájuk. Ilyen igazságos néha a sors.

IV.

Sok a halál

A hivatalos statisztika számaival mutattuk meg nemrégiben, hogy Magyarországon a jövő magyarjai nem óhajtanak - megszületni. Hihetetlenül fogy a születések száma. Egyszer meg arról is írtunk, hogy házasodni nem akarnak itt az emberek. De egyet akarnak ugyancsak a hivatalos statisztika szerint. Ezt igazán nagy arányban cselekszik. Nyolc hónap alatt az idén szinte hetvenezer emberrel halt meg több, mint tavaly szintén nyolc hónap alatt. Ma még dadogva olvasunk a statisztika számaiból. Nagy törvényeit a morálstatisztikának csak sejtjük. De mégis, nem különös az, hogy ezidőszerint sem születni, sem házasodni nem akarnak a magyarok. De halni annál szívesebben.

Budapesti Napló 1905. november 10.

Pont

27. A PÁRBAJ

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Bajnoki párbajnál több és izgatóbb párbajról mesél nekünk színpadi mesét Henri Lavedan. Testvérek vívják a párbajt, s a színpadi testvérek e párbajából mintha az a gigászi harc harsogna ki, mely ma Franciaországban csatateret csinál minden lélekből. És mintha Henri Lavedanból Bourget beszélne ezúttal. Pietista hévvel, kenetesen. Libre-penseurök-höz és dominikánus dühű klerikálisokhoz:

- Egyezzetek ki: mind a két tábornak igaza van. Az Életnek is megvannak a maga jogai, a Hitnek is. Ne akarjátok a lutte finale-t. Mindenkinek igaza van, aki hisz. Lehet hinni az Életben, a Szerelemben, az Istenben, a Túlvilágban. Még a hitetlenségben is lehet hinni. Csak higgyünk valamiben. De lehet, hogy nem is ezt akarja mondani Henri Lavedan. Lehet, hogy

csak egy érdekes darabot akart írni, semmi mást. Ideírjuk és ideírhatjuk eleve: nem nemesen új s nem művészi munka ez a darab. De örülünk, hogy a Nemzeti Színház bemutatta. Nemcsak azért, mert derék művészeinek szerzett nagy sikert. De azért is, hogy lássák a magyar írók, hogy még nem művészi célok között is a gondolkozásnak, az ízlésnek milyen magas, szép hegyi útjain járnak a nyugati írók. A magyar közönség pedig koldus és elzsibbasztott szellemi életében hadd lássa meg, hogy európai emberek kis, köznapi életét is mennyivel különb problémák tartalmasítják, mint a mi szegény életünket.

Két testvér harcol egy asszony miatt. Az asszony hercegné. Nem jobb s nem rosszabb elfinomodott, vergődő, kékvérű fajtájánál. Szerelmes lesz paralitikus férje orvosába, s e szerelem eszébe juttatja az erényt és az Istent. Bebotorkál véletlenül egy templomba, ahelyett, hogy randevúra menne. S véletlenül egy olyan abbéba botlik, ki az orvosnak testvére. Mindketten, az orvos és az abbé librepenseur apa nevelését kapták. De csak az orvos maradt meg az Élet szerelmes pogányának, ateistának, Az abbé hamar belecsömörlött a nagyon is mohón élvezett életbe. Természetes, hogy deistává válik, sőt pap lesz. Haragban családjával s harcban pogány bátyjával.

Az abbé az Isten ujját látja, hogy a hercegné éppen hozzá fordult. Úgy érzi, hogy a párbaj most dől el közte és bátyja, az erény és az élvezés, a hitetlenség és a hit között. Az lesz a vége, hogy míg bátyjától oltalmazza a hercegnét, az Erény e szép testű képviselőjét, a reverendában megszólal a test. Beleszól a párbajba is egy bölcs és nem fanatikus püspök is, ki megértője az életnek. Szerencsére meghal a hercegné paralitikus ura. Az orvos nőül veheti a szép hercegnét, ki gyönge hitű istenfélelme miatt eddig félt boldog lenni. Az abbé pedig kibékülve bátyjával s avval a való dologgal, hogy az Élet a pogányokat is szereti, elmegy Kínába feledni és Istennek megtéríteni a kulikat.

Henri Lavedan annyira ki akar békíteni mindent és mindenkit, hogy a végén már beleúnunk a történetébe. Pedig a történet érdekes és raffinált. A Zsidó és a Hellén nagy harcának egy kis elrontott esete. Valami, sőt sok, a franci napi politikából. Bátor és félénk egyszerre. Hazug is, érzékeny is, de igaz is.

Ez a Henri Lavedan darabja. Mint színpadi munka: zseniális. Fölépített, elrendezett, erős, szépnyelvű. Csak nem gerinces. És igen átlátszóan ravasz.

Lelkünk egész örömével tapsoltunk ma este két fiatal, nagy színész triumfusának. Odry Árpád az orvos, Pethes az abbé szerepében végre becsületes modernségükhöz méltó és szabad föladatot kaptak. Amit a darab maga egyedül a mi közönségünktől még messzeeső levegőjével megtenni nem tudott volna: Odry és Pethes játéka hosszú életűvé fogják tenni. P. Márkus Emília szép volt. Néha nagyon megérző is, de már az ő hercegnőjének alakjában benne vibrált megnövekedve magának a darabnak a bizonytalansága, Gál kiváló, régi, ismert, nemes sikereihez méltó. A kis szereplők közül szívesen nevezünk meg egy ügyesen mozgó néma szereplőt, egy színinövendéket: Hajdut.

A siker nagy volt. Taps a nyílt színen is sok. A fordítás azonban nehezítette a színészek dolgát. Ósdi, körmondatos nehéz nyelven beszélnek magyarul Lavedan alakjai. Éppen a Lavedanéi…

Budapesti Napló 1905. november 12.

Dyb

28. SZERKESZTŐI ÜZENETEK

Berlin

Az ember nem is hinné, mennyi magyar író él Berlinben. Szinte minden napon érkezik a címünkre és a papírkosár számára valami. Végre aztán egy berlini magyar író, akivel érdemes foglalkozni. Kiírjuk a nevét tisztelt uram? Ki fogjuk írni: Hamvay Zoltán. Régen nem mulattunk ilyen jól, Hamvay Zoltán úr. Ön nem közönséges férfiú. Íme levelének egy-két passzusa:

…És ha valaha nevemet országszerte, mint a Petőfyét, emlegetni fogják, megírandja az irodalomtörténet, hogy a Budapesti Napló ösmertette meg, csekélységemet a nagy-közönséggel. - Tekintve, hogy ez az első művem a B.N. számára, couláns feltételeket szabok. Kérem szíves válaszukat, hajlandók-e rendes munkatársukul szerződtetni?

Igenlő esetben a következő árakat szabom:

Hangulatköltemény	2.- frt.
Tárca, humoros	4.- frt.
Tárca, szomorú	3.50 frt.
Politikai vezércikk	5.- frt.
Közgazdasági cikk	2.80 frt.
Általános világpolitikai elmefuttatás	10.- frt.
Intimitások uralkodók életéből és más apróságok	1.- frt.

És ha még beküldött verséből is közlünk pár sort, reméljük, eleget tettünk egy nagy kötelességnek: meg nem fosztani az embereket egy jóízű badarság élvezetétől. Olyan szomorú és szürke ma a világ. Alig akad, s néha akad olyan derűs figura, mint ön, Hamvay Zoltán úr. Versének legszebb sorai világoljanak ím:

Mily kélyes, édes nagy és titkos!
Mondd, mit érzesz, édesem,?
Tied vagyok, bár bemocskolál,
Minden érzés tönkremegy.
Hisz én is csak ember vagyok.
Szép Andalúzia tövében,
A királycsillag felragyog.
- - - - - - - - - - - - - - - - - -
Mintegy varázsütés s néma csend
Tornyára szürke bánat szálla. -

Mivel ez hangulatköltemény, melynek árát ön két forintban szabta meg, a leközölt részért járó hatvanhárom és egy ötöd krajcárt joga van rajtunk követelni.

Székelyhíd

Nem bizonyos, hogy Székelyhíd-e. Ám postára ott adódott a levél. A „Maupassant-ok, Musset-k és talán Bergerac-ok szegény keveréke” hálás köszönetet mond a bájosan gyilkos levélért. Végre is ez fölér egy banális bókkal. Üdvözlet. „Léda és a Ville lumineuse sötét ellenségé”-nek, az ismeretlennek. Ilyen ellenségeket szívesen szerez az ember, még ha olyan vigasztalom sorsára szánt poéta is, mint a levél mondja.

Lipcse

A kiváló író, akit Katinka kisasszony nem nevez meg levelében, de aki kifogástalan úri ember, egész férfiú, finom komoly és előkelő, (így írja) okvetlenül nagyon elszomorodnék, ha Katinka

kisasszony levele a kezébe kerülne véletlenül, mert ő egy pillanatig sem sejthette, hogy ezúttal egy nagyon szenzitív és föltétlenül nagyon tiszta úrileányt alázzon meg, aki saját szavai szerint úgy érzi most magát, mintha az utcán egy hihetetlenül vakmerő aszfaltbetyár arconcsípte volna. De Katinka kisasszony nemcsak érzékeny, hanem biztosan okos leány is. Megérti, mihelyst akarja, hogy az írók, a kiválók, ha még olyan lovagok is, rettegnek az efféle levélviszonytól. Ez üzenet írója is, (nem az, kinek levelét címezte), tanúskodhatnék, hogy szeszélyesebb, követelőbb fajtája nincs a nőknek az írókkal levelező nőknél. Oktalan és értelmetlen mulatság ez, sőt nem is mulatság. De azt nem tudhatta ama bizonyos kíváló író, hogy ezúttal nem a rendes példánnyal áll szemben, hanem egy nagyon jóízlésű, de talán túlontúl lelkes és igen érzékeny úrileánnyal. Ha tudná, jóvátenné. E választ pedig ez üzenetet írója annak az intenciói szerint írta meg, kihez levelét intézte.

Budapesti Napló 1905. november 12.

29. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Milliók a Holdban

Miért örökölnek Magyarországon olyan rengeteget és olyan rengetegszer az emberek? Mióta én olvasni tudok, legalább is tíz milliárd forint magyar örökségről olvastam az újságokban. Egyszerű kovácslegények, drótostótok, hivatalszolgák, ügynökök, pakulárok úgy öröklik minálunk az ötven és százmilliókat, hogy az csoda. Jönnek a milliók mindenünnen. Amerikából, Romániából, Spanyolországból, Indiából. Még Montenegróból is. Persze ezek a milliók mind a Holdban vannak. Mert egyébként már régen fölvetett volna bennünket a pénz. Milyen rettenetes lehet a koldusság, ahol a pénzről olyan vadakat állítunk, mint Magyarországon.

II.

A vén Coppée

A vén Coppée már megint írt egy verset, melyen minden litterátus francia kacag. Azt siratja, hogy a francia pioupiouknak, a kis bakáknak nincs dolguk. A Patrie vezércikkeinél silányabban támadja a páholyokat, a szabadgondolkozókat, a szocialistákat, radikálisokat. Siratja a hazát, mely nem küldi katonáit Németország ellen. Meghatóan rossz és ostoba a vén Coppée verse… És nekünk eszünkbe juttat valamit. Ma még a haza imádatában kell élnie az emberiségnek. Nem szabad volna engedni, hogy a hazát könnyelmű poéták diszkreditálják. A Coppéek ellen védelmet kérünk a haza szent nevében. A magyar Coppéek ellen is.

III.

Cronje visszatér Transvaalba

Szegény Cronje, be meg is tréfálta őt a sors. Ő volt a legbüszkébb búr minden búrok között. Inkább felcsapott cirkuszi komédiásnak, de leigázott hazájában élni nem akart. Meghurcolta az élet alaposan. Még valami váltóhamisítás is rémlik nekünk. Végre is Cronje hazamegy. Az elhagyott farmra. A leigázott Transvaalba. Mert a modern élet nem tűri a büszke embereket. A büszke búrokat sem. Az élettel alkudni kell. A büszke ember hamar rájön, hogy hiába ette meg a békát.

IV.

Ki lesz az elnök?

Ki lesz az elnök? Franciaországban ez a kérdések kérdése. És akik csak akarnak valamit: remegnek. Nem mernek s nem tudnak egyik jelölt mellé sem állni. Legalább húszmillió francia szeretné megálmodni, hogy kinek kellene - hízelegni. És ez a remegés igen hasznos. Ha nyugodt és csöndes lesz a francia elnökválasztás, ez lesz az oka…

Budapesti Napló 1905. november 14.

Pont

30. A NAGY HARMÓNIA

Lovag Dindár Tivadar kibujdosik Romániába. Éppen úgy, mint Bence Kovács Mózes. Ez a Székelyföldön van így. Nagykamaráson már csupán asszonyok laknak, mint valamikor azon a Szelistyén, melyről derűs történetet írt Mikszáth Kálmán. Politikáról beszélgettem a falumban. Büszke bocskoros nemesekkel, kik ma is átkozzák Kossuth Lajost az elszedett jobbágyok miatt. Megtört emberek ezek is szegények, és egy mondatot duruzsolnak a fülembe:

- Csak annyira javulna az ország sorsa, hogy *ingyért mehetne ki az ember Amerikába*.

No menjünk tovább… Rakamazon szepegnek a zsidók. A koalició geográfusai megmutatták a mappán a zsidóknak Ogyesszát. Az Alkotmány című újság több ízben ujjongta el magát könnyelműen. Hogy egészen jól folynak a dolgok. Épül a regnum Marianum. Mikor Combes a nagy bombát elhajította, nagyon előkelő francia publicista mondotta:

- Rómának gondoskodnia kell, hogy Franciaország helyett egy új leánya legyen. Alighanem Magyarország lesz az új leány. Ott legépebben élnek a középkor hagyományai.

A grófi járom kezdi viszont már bántani a nyakakat. Még a magyar Mirabeau-kban sem bíznék senki, ha volnának magyar Mirabeau-k.

Soha még nagyobb bomlás nem volt egy országban. Bellum omnium contra omnes: igazán. Sír és sikolt itt az elégedetlenség és a nyugtalanság.

Erre azt mondja Holló Lajos, hogy így történt ez 1848-ban is. Akkor is ilyen rendkívüli volt az összeolvadás. Azt mondja, hogy nincs válaszfal ma Magyarországon. Azt mondja, hogy együtt van az egész ország. Mágnások és polgárok, a nagy magyar parasztság, iparosok, kereskedők, minden rendű és rangú emberek. Nincs pártvillongás, felekezeti széthúzás, rangkülönbség. Az éhség ugyan már fenyeget néhány vidéket. De a pellagrás magyarok is ezt sóhajtják utoljára:

- Boldogok vagyunk, mert grófok is vannak a függetlenségi pártban.

Hát nagyon nagy a harmónia csakugyan. Nagy az egyformaság abban, hogy mindenki - mást akar. És hogy lehetőleg mást is mond, amit akar. The servant of posterity itt mindenki. Senkinek sem kell a jelen. A koalíciós főuraknak pláne csak a régmúlt kell. Egyébként is a koalícióban dühöng legjobban a harmónia. Egy udvarias látogatástól libabőrös borzongás fogja el őket. Egymást akarják kijátszani s együtt akarnak maradni. Félnek egymástól s görcsösen karolják át egymást. Közben újságágyúikkal átlődöznek egymásra. Zoltánék büszkén hirdetik, hogy ők még mindig zoltánok. Nincs csomó, melyet egy karddal akarnának átvágni. A mágnásorrok parfümös zsebkendőkkel védekeznek a bagariaszag ellen. A bagariások köpködik a markukat s várnak. Hát ugyanilyen a harmónia ebben az egész szerencsétlen országban.

Elégedetlen és nyugtalan mindenki. Bomlik minden és bomlik itt - mindenki.

De micsoda vakmerőség 1848-hoz hasonlítani ezt a Bábelt? Kik akarják itt a népet fölszabadítani? És kik ellen kell e fura összeolvadás? Amiről az 1848-cal példálózók beszélnek, arról az ország nem beszél.

Ez őrült zűrzavarban csak egy bizonyos: itt megszületni óhajt a modern, az európai Magyarország. És ami kérdés: sikerül-e a gonosz bábák terve? Az a terv, hogy ez az új Magyarország ne születhessék meg.

Oh dehogy is van itt harmónia. Dehogy is állnak itt úgy a dolgok, mint 1848-ban. Akkor egy ország nemzet akart lenni a nép által. Most egy nagy fölszakadozott kráteren táncolnak azok, akik nem ismerik a természet törvényeit, de csak a maguk céljait.

Kivándorolnak, eszeveszettül dulakodnak vagy éhenhalnak itt az emberek. A nagy harmónia ez. Erről énekel Holló Lajos. Az itt a harmónia, hogy Lovag Dindár Tivadar éppen úgy kivágyik e szerencsétlen országból, mint Bence Kovács Mózes. Lovag Dindár Tivadar éppen úgy nem tud itt megélni, mint Bence Kovács Mózes. Itt csak a koalíciós nagyurak élhetnek. Hiszen éppen azt célozza a Holló Lajos nagy harmóniája, hogy ezek és csak ezek élhessenek itt meg.

Budapesti Napló 1905. november 16.

(A.)

31. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A hazug Poe

Poe Edgárt újra kizárták a Dicsőség templomából. New-York egyik egyeteme tartja e templomot. Szimbólikus templom ez, s Poe Edgárt már másodszor zárták ki belőle. Nem való a Franklinok, Washingtonok, Lincolnok, Longfellow-k, Cooper-ek és a többi nagyok társaságába. Talán mert kissé nem polgári életet élt? Dehogy. A halott poétának még New-Yorkban is megbocsátják már a polgári és morális gyöngéit. Poe Edgár azért nem kerülhet a Dicsőség templomába, mert - hazugak a versei. Így szól az ítélet és meghatva gondolunk szegény Allanra. Míg élt, azt tartották róla, akik a zsenit megértik, hogy költőnek - isten, de embernek - disznó. És nem igen szerettek vele az emberek szóbaállani. Most, mikor már régen-régen elporlott, megbocsátanák neki a magánéletét, de lehazugozzák a verseit. A világ még a halott poétához sem tud könyörületes lenni ha a - maga életét merte élni.

II.

Merelli asszony

Nagyon szép volt, okos és szellemes. Szerette a verseket. Imádta Nietzschét Elhagyta az urát. Föllépett a színpadon. Mindent megpróbált. És nem tudott karriert csinálni. Már tudniillik olyan karriert, amilyet egy vidám, szép, bűnös párizsi nő akar. Megszökött Galleyval, a milliomos sikkasztóval. Visszahozták Párizsba őket. És azóta Merelli asszony - szerencsés nő. Színházaktól kap ajánlatokat. Milliomos uraktól. Férjhez mehet, ha akar. Mindent elérhet. Egy leánynevelő-intézet pláne direktrisznek hívja. Hát még ez volna a legszebb. Ha Merelli asszony ezt az ajánlatot fogadná el. Gyönyörű előadásokat tudna tartani a kisleányoknak. Hogy milyen morális az élet, s milyen sokra viheti egy vállalkozó nő.

III.

Károly - Károly marad

Úgy volt, hogy Károly herceg Hakon lesz, ha norvég király lesz. Az már bizonyos, hogy norvég lesz. A legelső norvég ember lesz ő. Új királyi zászlója lesz s új címere. Mindent otthagy Dániában s új ember lesz belőle. Egy más ember. A norvégek pláne azt akarták, hogy a neve is más legyen. A norvég nemzeti királyok neve: Hakon. Károly herceg sokat töprengett, s végre is úgy határozott, hogy a férfiasságának tartozik valamivel. Ha már mindent eldob a múltból, legalább a nevét megtartja. Végre egy királynak is lehet ennyi büszkesége, habár a storthing talán ezt is sokalja.

Budapesti Napló 1905. november 17.

Pont

32. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Gyuri fiú

A Gyuri fiú hatodik gimnazista Kolozsvárott. Nagy ennek a fiúnak a szerencséje. Mert nincs neki törvényes édesapja. Ami meggyalázás lenni nem akar. Boldogult Milán király fiának tartatik ő. Azért mondjuk, hogy szerencsés a fiú a maga törvénytelenségében, mert a törvényes Sándor nagyon rosszul járt volt, szegény Milánnak a törvényes fia tudniillik. De még mennyivel szerencsésebb volna a Gyuri fiú, ha nem kellene viselnie az Obrenovics nevet. Mert már azt viseli. Miért kelljen ennek a derék Gyuri fiúnak egész életében remegnie? Hiszen ő nem törvényes királyfi. Ő élhetné a boldog címertelenek egyszerű életét. És a História sem követeli, hogy a Gyuri fiú állandóan aggassza Szerbiát. Vagy csakugyan átok terhel minden Obrenovicsot? Úgy sajnáljuk mi a kolozsvári Gyuri fiút, ki különben szépen tanul magyarul. Vidám diák, majd vidám jogász lehetne. Ügyvéd és esetleg magyar népképviselő. És ő belőle - Obrenovicsot csinálnak.

II.

Versek az Urániában

Az Urániában verseket szavalnak. Öreg verseket és tapsol a közönség. De szavalnának ifjú verseket, akkor is tapsolna. Mert a színpadról mindent bevesz a magyar. És Beregi Oszkárt szép fiúnak mondják. Hanem mindehhez a versnek semmi köze. Ezek az idők nem verses idők. A vers maga sohse kellett a magyar publikumnak s voltaképpen egy modern társadalom publikumának sem. Már régebben sem. A precieuse-ök korában is csak azokat a poétákat szerették, kik egyszersmint alcôviste-jei voltak a dámáknak. Ma pedig a színpadról beszélőket csak. És minálunk? Tinódiak kellettek, mert egy kis szenzációt vittek fura voltukkal az udvarházakba. Lisznyayval pedig együtt lehetett korhelykedni. Provence-tól északra igazán magáért a versért sohse szerették a verset. Hogy szeretnék mostanában, az egyre pozitívabbakká váló emberi vágyak korában. Affektálás vagy egy pár finom művészlélek vigasztalódása: ez a mai vers-kultusz. Persze erről bajos őszintén beszélni. És én is csak a francia Harduin után merem leírni. Kiket érdekelnek a versek? A poétákon kívül az ördögöt sem. Ami nekem is elég szomorú. De hát igaz.

III.

Lady Mary Hamilton

Mary Hamilton szép leány, hercegkisasszony s a leggazdagabb angol eladóleány. Van egy egész szigete. Óriási birtokai vannak. És rengeteg pénze van. És nagyon szeretik őt Londonban. Népszerű nagyon Mary Hamilton. Most, hogy nagykorú lett, róla beszél egész Angolország. Szeretné gazdag és szegény, ha méltó férjet kapna Mary Hamilton. Londonban ez idő szerint húszezer nő bolyong munka, lakás és kenyér nélkül. Úgy mondják, hogy még vagy húszezer otthon éhezik. És a londoniak nagyon méltatlankodnak e nők tapintatlanságán. Hogy mernek ezek éppen most éhezni. Mikor olyan nagy az öröm Londonban, mert olyan szép, ünnepelt és gazdag Lady Mary Hamilton.

Budapesti Napló 1905. november 19.

Pont

33. SOLNESS ÉPÍTŐMESTER

Szeretjük a modern magyar fiataloknak Thália-társaságát. Lehet, hogy egyelőre csak kíváncsiakat hódítanak és képzelődőket. De nagy dolog már az is, hogy hódítanak. Híveket vagy ál-híveket (mindegy) a modern érzések irodalmi szószólóinak s a modern színjátszásnak. Mi bizonyisten megindult szívvel halgattuk ma délután a Folies Caprice-ban (igen: a Folies Caprice-ban!) - Ibsent. Oh nagy dolog ez: *Bygmester Solness* Budapesten, a Folies Caprice-ban, szép és megértést mutató közönség előtt. Nem mondjuk, hogy nagyszerű színpadi magyarázatot kaptunk. De éreztük a színpadon állandóan az Ibsen nyomában járó intellektusnak és érzésnek jeleit. E fölséges szimbólum, e nagyszerűen bús parabola s ködösen ragyogó váteszi alkotás, sok hiányú előadásában is elragadott minket. Mert ezerszer mondjuk ezer ádáz kritikus ellen: színpadot követel Ibsen. És más színészeket, mint az olcsó komédiás-színészek. A Thália truppja Ibsennel szemben még csak a szent - szándéknál tart. De talán nemsokára Ibsennel is megbirkózik. Van egy színésznője a truppnak: Forgács Rózsi. A becsületes, igazi színésznek olyan új, becsületes, igaz hangjait hallatta ma néha Hilda szerepében, milyeneket még nem hallottunk magyar színésznőtől. Fiatal és forratlan leány, de nagyszerű ígéretek adója. A többiek, no a többiek messze járnak még Bygmester Solness magasságától, Dobi Ferenc ambícióját dicsérjük s Verő Margit, Doktor János és Vámos ügyességét. Déry Gizella kőszínházian gyönge, és Sándor József majdnem agyonverte a délutánt. Egyébként hála és dicséret a Thália-társaság nyugtalan és előkelő lelkének, oktatójának: dr. Hevesi Sándornak. Nagy erjedés van a magyar társadalomban. Irodalomban és színészetben is. Ő neki szerep jutott a magyar színpad fölfrissítésében. Köszönjük neki a mai délutánt. És szerencsét kívánunk neki a - következőkhöz.

Budapesti Napló 1905. november 20.

34. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Deroulède

Leng a Deroulède zászlója. Azaz, hogy lapot csinál Deroulède. Lapjának a címe: Le Drapeau. Minden megváltozott Franciaországban és Párizsban. Ott már meghalt a nacionalizmus. Könnyes éjszakákat tölthet Deroulède. Talán szeretne is már visszatérni a száműzetésbe. Milyen nagy legénynek érezte ő magát San-Sebastian-ban. Hitte, hogy mihelyst hazatér, lángba borul Franciaország. És a lángoló országnak ő lesz a diktátora. Az ország pedig nem akar lángolni. Mit csináljon az ember ilyenkor? Lapot csinál, és a lap esetleg meg is bukik. Mert fránya jószág az újság… Egyébként pedig az újság a megölője minden Deroulede-nek. A szürke ólombetűk a zengő baritonból mit sem adnak vissza. A Deroulède-ok csak beszélni tudnak. Nekik tömeg kell, kiket szerelmetes hangjukkal vadítsanak. Hogy gyűlölheti minden Deroulède - az újságot. És a bűnhődésük az, hogy mégis csak az újságra kell ráfanyalodniok…

II.

Ranavalo

Ranavalo királynő elhagyta Párizst. Egy kicsit Nizzában mulat. Azután megy vissza Algériába, hol ő rab. Mert az ő hazája Madagaszkár. Meztelen, fekete népen ott uralkodott. Mígnem jöttek a franciák s elvették a Ranavalo trónját. Azóta Algériában kell élnie. De néha elmehet Párizsba is. És írják, hogy nagyon szomorú a vad királynő. Siratja Párizst s retteg az unalmas napoktól, melyek reá Algériában várnak. Nem Madagaszkárt siratja; hanem Párizst. Nem azt, hogy nem királynő már, hanem hogy nem lehet parisienne. Milyen asszony az asszony, még ha Madagaszkár is a hazája. Még ha vad királynő volt is. Elfelejti a honi datolyát, a szent madagaszkári napfényt, a trónt, a fekete hercegek csókjait, szomorú sorsát, de emlékezik örökké arra a gyönyörű boára, mely Párizsban van, a kirakatban, a rue de la Paix-n…

III.

Vitboi

Ha igaza van annak a néger tudósnak, ki a fehér ember pusztulását hirdeti, valamikor olyan nagy név lesz az a Vitboi név, mint a Washingtoné. Vitboi a hererók és hottentották vezére volt. Öreg, félelmes hős, kit most elejtett egy német golyó. A hatalmas német császárnak sok keserű órát szerzett ez a Vitboi. Bocsássuk meg neki, hogy néger volt. Akiknek a szemében még erény az öldöklés tudománya, valóságos Napóleonnak kell tartaniok ezt a Vitboit. És ha csakugyan e színes emberek kerülnek valamikor a mi helyünkre, a néger nacionalizmusnak örökös táplálója, legendás alakja lesz ez a Vitboi.

Budapesti Napló 1905. november 22.

Pont

35. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Galilei ujjai

Az ujjai még megmaradtak Galileinek. Most árulja ez ujjakat egy öreg olasz asszony. A hüvelyket és a mutatót. A föld is forog még. Sőt mégis forog. Ma már az Egyház sem bánja, hogy forog. De tavaly egy könyvet olvastam. Ez a könyv egy klerikális író írása. A klerikális író pedig azt bizonygatja, hogy Galileinek fogalma sem volt a föld forgásáról. Csak úgy beleesett, mint Pilátus a Credoba. Hát ez már nagyon mindegy. Végre is vannak istentelenek, kik azt állítják, hogy Pál apostol nélkül nem volna - krisztianizmus. Mégis a híres feszület forgácsait őrizte századokig a hívő jámborság. Az olasz kormány is meg fogja venni a Galilei ujjait. Még ha nem is a Galileiéi. Még ha Galilei mozdulatlannak hitte volna is a földet. Mert úgy érzi és tudja az emberiség, hogy Galilei ujjai mutattak irányt neki. Arra megy, amerre Galilei ujjai mutattak. És ereklyékre szüksége van a Galilei vallásának is…

II.

Germana és Margit

Germanát és Margitot megszöktették az édesanyjuk elől. Mert az ő anyjuk Montignoso grófnő. Münchenből sietve kellett utazniok a szász királyleányoknak, nehogy találkozhassanak az édesanyjukkal. Rendben van. És ami mai rendje van a világnak, abból a királyoknak van a legtöbb hasznuk. Ők lássák, ha az anya és gyermek nagy viszonyát is lejáratják. A világ nagyon tanulékony.

III.

A nagy Teréz

A nagy Teréz, Humbertné tudniillik, igazán nagy Teréz. A nagysághoz pedig nincs köze a morálnak. Stendhal is szerette a nagy bestiákat. Nietzschéig el se menjünk. Hazug millióival hosszú évekig áltatta a világot. Nagyobb úrnő volt, mint Matild hercegnő. Aztán bosszúsan és kínosan nevetett a világ. A nagy Teréz monstruózus hazugsága mikor kiderült. És most a börtönben újságírókat fogad a nagy Teréz. És állítja, hogy *megvannak* a milliók. Meri állítani ma is. Ha bolondnak mondják is. Ha kikacagják is. Ha a kutya sem hiszi el. Költő ez az asszony a javából. Életét teszi rá egy hazugságra, egy szép hazugságra, melyben maga - sem hisz.

Budapesti Napló 1905. november 23.

Pont

36. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mi a színpad?

Csodálatosan megéreztük e percben, hogy mi a színpad. Hogy mit és mennyit jelent a színpad. Míg Franciaországban a Deroulède-ok voltak az urak, a reváns harci indulója zúgott, zengett az utcákon. A színpadokon pedig nem volt szabad olyan darabokat játszani, melyek Sedan emlékeit zaklatták ki a francia szívekből. Elmúlt a bosszús nacionalizmus ideje. Franciaország sebei behegedtek, s Franciaország felejteni akar. Mindenek fölött pedig magáért s magának

akar élni Franciaország. És mi történik? Óriási sikert arat egy párizsi színházban Haraucourt nacionalista darabja, az Oberlé. Olvassuk a siker krónikáit naponként. A darab René Bazin egy régi regényének a színpadosítása. Nacionalista, olcsó s föltétlenül hülye. Elzász és Lotaringia szomorú témájáról regél. Iszonyúan tetszik a publikumnak, de azért nem kergeti forradalomba Párizst. Szóval mi megéreztük e percben a színpad mivoltát. A színpad az olcsó ábrándok hona. Ott áldozunk azoknak az ideáknak, melyeket az élet kidobott magából s már csak a mi álmainkban élnek.

II.

Roosevelt távirata Hakonhoz

Hakon király Roosevelt elnöktől kapta az első táviratot. Hogy kicsoda az a Roosevelt? Semmi ember, mert egyetlen őse sincs. Amerika ezidei nagyura, aki pompásan mulathatott például a japán-orosz háborún is. Hogyne mulatott volna? Ő érezte, hogy itt nem Oroszország kapott ki, de a derék, öreg Európa s a híres, nevezetes klasszikus civilizáció, mely ellen oly gyönyörűen revoltált Amerika. Okos, hatalmas, szép életű ember ez a Roosevelt. Mi ezt nem értjük, mert mi Nikitát is különösen tiszteljük, mivel Nikita - fejedelem. Roosevelt nem fejedelem, de roppantul lenéz bennünket. De ravaszul cselekszi ezt. Például most Hakon királyt üdvözli patetikusan, hogy Hakon Olaf Gerold és Sigard székébe került. Persze, neki megvan a maga privát véleménye is a mi dolgunkról. Milyeneket nevethetett, mikor ezt a táviratot már föladatta.

Budapesti Napló 1905. november 25.

Pont

37. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bronz vagy kenyér?

Bálványainkat nagyon össze fogja taposni ez a humanista század. Úgy szélnek fújja majd a mi avas fölfogásainkat, mintha sohasem lettek volna. A klasszikus civilizáció helyébe egészen biztosan új civilizációt léptet az emberiség. Az emberiség kegyetlen és bölcs elhatározással kezdi elrugdalni magától a múltat és a múltnak mindenfajta kultuszát.

Mely társadalom járna persze elől a legnagyszerűbb forradalomban? A dicsőséges, a forradalmi Franciaország társadalma.

Íme egy bizonyság a sok közül: egyre nagyobb Franciaországban a *statuafóbia*. Nincs szükség elmúlt emberek szobraira, míg az életnek hiányai vannak. Kenyér kell és nem bronz. A francia növendékek most például Jules Verne szobrára gyűjtenek. A sajtóban pedig egyre többen szólalnak föl publicisták, gondolkozók, hogy addig, míg vannak élő emberek, kiknek elég kenyerük nincs, vétek halott emberek szobraira pazarolni a pénzt. Ha dicsők voltak a halottak, élnek a műveikben. Amit az emberiségnek adtak, azzal tartoztak. Ez a humanista hiszekegy, és a humanista írók figyelmeztetik a francia ifjúságot a Hilda-hajó áldozatainak elárvult családjaira. Asszonyok és gyermekek éheznek. És ezek a gyermekek sohasem tudhatják meg, hogy ki volt Jules Verne, ha éhenveszni hagyják őket. Pedig ő nekik is joguk van gyönyörködni a Jules Verne munkáiban. Tehát kenyér kell és nem bronz…

II.

A külföld véleménye

Van még a vérünkben valami az inszurrekciós magyarok véréből. Hiúságunkat ugyan bántja, hogy a külső nációk nem istenítenek bennünket. De hamar megvigasztalhatjuk magunkat néhány büszke vállrázással. Hát ez elég rosszul van, hogy így van. Arisztokrata példánk van rá, mivel arisztokrata náció vagyunk. Egy francia revűben pár hét óta a külföld gondolkozóitól vélemények érkeznek Németországról s a német race-ról. A Budapesti Napló referált már több ízben az érdekes ankétról. És mi történik? A német császár trónbeszédet mond, s fölpanaszolja, hogy előítéleteket terjesztenek mostanában Németország ellen, félreismerik a német szellemet s félreértik a német törekvéseket. A német császár fölszisszen egy heti újság ankétjére. A német tudósok, írók, politikusok pedig komoly tornába szállnak a külföldi közvélemény becsüléséért. A német náció remeg a külföld véleményétől. Mi, hősi náció, tehát legalább tartsunk tőle egy kicsit.

III.

Egy kis kártérítés

A Drucher és Morris-cég eljátszotta a tőzsdén a pénzét egy huszonegy éves, könnyelmű örökösnek. Clarkson Sámuel harmincezer font sterlinget és egy nagy sörgyárat örökölt Londonban. Bankárja, a Drucher és Morris-cég a tőzsdére vitte a fiút, s egy év alatt Clarkson Sámuel olyan szegény lett, mint a templom egere. Ügyvédje tanácsára bepörölte a bankárcéget. *Tizenhétezer font* kártérítésre ítélte az angol bíróság a céget, ami szinte négyszázezer korona. Angolországban még nagykorú ifjú ember pénze sem lehet élelmesek lakomája. Az angol bíróság minden fiának anyagi érdekét is meg tudja védeni. Pedig lehet, hogy a Drucher és Morris-cég a legbecsületesebben dolgozott. A törvény is mellette van. De a fránya angol bíró a józan észt és társadalmi lelkiismeretet legalább is becsüli annyira, mint a törvényt.

Budapesti Napló 1905. november 29.

Pont

38. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Camőens szobra Párizsban

Új szignuma lesz Párizsban a latin népek testvériségének. Állni fog ott Camőens szobra… Észre kell már vennie a világnak ezt a páratlan jelenséget: a fáradt és fázékony latin fajták mint bújnak össze. És természetes, hogy az irodalom a szent kerítője ennek a nagyszerű liaisonnak. Provence különálló irodalma is mit jósol? Mistral bevallotta nemrégiben, mikor a Nobel-díjat megkapta. Hogy közelg az idő, mikor a latinságnak össze kell fogni. Mert a latinságnak élni kell az emberiség érdekében. És ha másként nem élhetnek a latin népek, eggyé válnak majdan. Ott ragyog közöttük napsugaras Provence. Daltermő földjén zeng a dal, s ha majd egyszer sem Cervantes, sem Dante sem Victor Hugo, sem Camőens nemzete nem bírja a sorsot egyedül: Provence-ban várja az egyesült latinságot egy hatalmas, összeolvasztott kultúra. Új nyelv s új kultúra, de rokon mindegyik a latinnal.

II.

Alfonz és Eugénia

Mégis Eugénia lesz az Alfonzé, s Eugénia mégis az Alfonzé lesz. Csak a népmesékben házasodtak ilyen nehezen eddig a királyfiak. A loyalis spanyol újságok persze azt írják, hogy mikor Angliában járt volt a király, akkor szeretett bele a battenbergi kisasszonyba. Egészen mindegy aztán, hogy e fránya világ emlékezik. Szegény Alfonz király rémes kosarat kapott volt akkor angol földön. A kiszemelt connaughti hercegnő áperte megmondta, hogy ő ilyen csúnya férfiúhoz nem megy hozzá. Ez bizony az újságokba is belekerült. Ezt kellett s illett helyrehozni. Szétnéztek az angol udvarban a spanyol és angol diplomaták. Észrevették Eugénia hercegnőt. Hogy diszkrétek legyünk: Eugénia hercegnőnek kevés joga van a szépséget keresni kérőinél. Kérői pedig hiába keresnék a szépséget nála. De gazdag leány a hercegnő s Spanyolországra fölfér néhány millió pezeta. Szóval: Alfonz és Eugénia jegyesek.

III.

Tehát Kuropatkin is

Tehát Kuropatkin is megtollasodott a háborúban. Miként Stösszel s miként annyi orosz hős. Csoda, hogy van még valami abban a szerencsétlen birodalomban. Hiszen Port Arthur ostroma idején például az történt hogy mikor a moszkvai újságírók egy este siettek táviratikat feladni Szentpétervárról, a telegráf-hivatalban tudatták velük, hogy nem lehet táviratozni. Sok-sok kilométeren át a telegráf-drótokat ellopták. Mert Oroszországban mindent ellopnak, ami ellopható. Hogyne loptak volna nagyok és kicsinyek a harctéren. Az ember kezdi érteni, miért kunktátoroskodott annyit Kuropatkin. Nehezen mozdult onnan, ahol még volt mit zsebelni. Csak ha már nagyon siettették a japánok. Az orosz-japán háború történetét a cárnak kriminalistákkal kellene megíratnia.

Budapesti Napló 1905. december. 2.

Pont

39. A NAGY ÉRZÉS

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

1. Marcel Prévost-nak igaza van, ha üdvözli az új ifjúságot. A régibb ifjúság betegesen intellektuális volt. Pár decennium előtt hangulat-ifjak domináltak Franciaországban. Belső és benső életet élők. Sokat tanulók, meditálók, vers-kedvelők, mániákusok. Ma más világ van már. A francia ifjak labdát rúgnak és olyan egészséges lelkűek, mintha mind kocsisok volnának. És Marcel Prevost joggal örülhet e nagy változásnak. De volt-e már ifjú, magyar generáció, mely túlságosan értelmi vagy érzelmi életet élt? Nem animálisan, de emberien érzelmit és komplexet? A meditáló emberek olyan sok bajt okoztak volna már Magyarországon? Túlságosan szeretik itt a versírókat és filozófusokat? Bizonyisten, nem értjük Ferenczy Ferencet. A magyar társadalmat sem a gondolat, sem a túlságosan intenzív érzés nem fojtogatja. Miért kellett neki úgynevezett iránydarabot írni az eseményes és gondolatos lelki élet ellen?

2. Dános László utálja az egészséges és felületes világot. Az érzések mániákusa ő. Egy szittya Nietzsche-ember. Főképpen a szerelemben. A vagy-vagy embere. A szerelem vagy legyen vagy ne legyen. Éltessen vagy öljön. De nagy és egész legyen. Ez a viharember viszi a darabot. Tarka és zajos utakon. Ő nagy érzést kíván és csak nagy érzést. Mániája nagyon veszedelmes.

Dános miatt pusztulnak, hullnak a lelkek. A nagy érzés nevében mindenkit örvénybe taszít Dános. A kínálkozó boldogságot legszívesebben. Majdnem mindenki meghal a színpadon. De a súgó, aki életben marad, ha nem rettegne úgy az ügyelőtől, megmagyarázhatná a közönségnek a morált:

- Lelki szélcsöndben kell élni. Nem szabad sokat várni. Sem magunktól, sem másoktól. A premiereknek is csak így van sikerük.

3. Az iránydarabokhoz már hozzászokott a szegény publikum. Máshol, Nyugaton egy iránydarabban sok minden feledteti a tendenciát. Előkelő tónus, vonatkozások, esprit, pompás dialógok, artisztikus csalétkek. Ferenczy Ferenc ügyes ember. Magyar eszközökkel dolgozik. Egy kis filoszemitizmus, egy kis terézvárosi filozófia, dzsentri-cécó, haldoklás cselló mellett, szellemidéző-szeánsz, a Vígszínház német darabjainak már bevált fogásai s Brieux-szokások. Egészen jól számított. Kissé zavaros az, amit s ahogy beszél hozzánk a színpadról. De ügyes ember, s az epizódok átsegítik a folyón, melyet megárasztani tudott, de meghidalni nem.

4. Kiket dicsérjünk a színészek közül? Ál-érzésű s ál-igazságú darabban a dicséret - szinte gyalázás. Persze érzelmes, szép, zengő és tetsző volt P. Márkus Emma. Megint belegázolt egy csomó női szívbe az előkelő és szép öreg Császár. Ám sokan észrevették, hogy Odry, Dezső, Pethes s a többi újak is játszanak. A színpad régen nem volt olyan népes, mint ma. Ferenczy Ferencnek sok emberre van szüksége. Érdekes és szép közönség. A legjobban megcsinált első felvonás után kevés volt a taps és kihívás. Annál több a negyedik után. Itt fene megható dolgok történnek. Általában pedig miért ne jegyeznők le a legteljesebb valóságot: ez kell a Nemzeti Színháznak.

Budapesti Napló 1905. december 3.

Dyb

40. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Monaco és Musset

Monacónak, a népszerű kis országnak, kínos afférja támadt egy halott poétával, bizonyos Musset Alfréd nevűvel. Szegény Musset, ő már sohasem fog kifogyni a kínosabbnál kínosabb afférokból. Úgy történt a dolog, hogy az Elysée-palotában nagy ünnepséget tartottak a portugál király tiszteletére. Ott volt az ünnepségen Albert, monacoi herceg is, költők és tudósok e nemes barátja. S íme pódiumra lép egy bájos művésznő, s szavalni kezd. Ama híres verset szavalja, mely szól egy oszlopos, aranyos bűnbarlangról, hol forog a golyó s a nagy Esetleg, a nagy Véletlen, az Unalom századának e fekete fáklyája hamvasztja el a lelkeket…

A költők és tudósok nemes barátja, Albert herceg, majd lefordult a székről. Végre ő Monte-Carlónak fejedelmi ura és fizetettje. De hát erre ne Musset Alfréddal s ne fejedelmi ünnepséggel figyelmeztessék őt. Kínos zavarban volt Loubet elnök, a portugál szuverén s az egész, díszes vendégsereg. Csak az ünnepség rendezője, a köztársasági szertartásmester ujjonghatott, aki alighanem elvérzett már néhányszor a ruletten, s bosszúból csinálta ezt az igazi gall tréfát.

Diplomáciai bonyodalom aligha lesz az ügyből. Sőt a szertartásmestert sem lehet megbüntetni. Végre is itt egy klasszikus és régen halott költő követte el az inzultust. A klasszikus és régen halott költők pedig még Monte-Carlóba is beleköthetnek.

II.

Az Erzsébet-legenda

Az Erzsébet-legenda újra kísért. Az a híres látogatás, melyet férje, Szergiusz nagyherceg gyilkosánál, Koljajevnél tett Erzsébet nagyhercegasszony. Akkor ezerféle érdekeset meséltek e vizitről a lapok. Most pedig magának Koljajevnek elbeszélését publikálja, Koljajev védője. Fekete gyászban csakugyan ott járt a börtönben Erzsébet. Fejét csakugyan ráhajtotta az ura gyilkosának a térdére. Csakugyan úgy beszéltek a hitről, mintha Bourget-féle probléma-emberek voltak volna. Erzsébet csakugyan szentképet ajándékozott Koljajevnek s harag nélkül, de könnyek között búcsúzott. A legenda tehát nem legenda, ha akárhogy is betarkázták az újságok. De miért járt az ura gyilkosánál Erzsébet? Vajon az új frissonokat csak a nagyhercegeknek szabad keresniök, akik közül valóban sokan keresik az új lelki szenzációkat?

Még a szent legendák asszonyairól is azt mondják az istentelen, modern tudósok, hogy hisztériás, beteg némberek voltak. Erzsébet talán csak iszonyúan új szenzációt óhajtott. És nem is mindennapi szenzáció, ha a meggyilkolt férfi asszonya egy pillanatig a gyilkos térdére hajtja a fejét…

Budapesti Napló 1905. december 8.

Pont

41. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Ogyessza és Cannes

Ogyesszában nem élnek nagyon vígan az emberek. Annál vidámabban élnek bezzeg Cannes-ban. Aki ismeri a Rivierát, tudja, hogy Cannes valóságos fiók Oroszország. Mulatós nagyhercegek innen automobiloznak Monte-Carlóba. Most egy éve engem is majdnem elütött egy nagyhercegi töfftöff. A Meridien-villa körül ácsorogtam, hova sebesült orosz katonatiszteket hoztak Mandzsúriából. A sebesült tisztek is meggyógyulhattak azóta. A nagyhercegek pedig többen vannak Cannes-ban, mint valaha. Az orosz arisztokrácia is nagyobb exódust csinált az idén, mint rendesen. Él és mulat a legelőkelőbb Oroszország. Cannes-ban, szép Riviérán. Csak a cár nem lehet ott s bizonyos, fájlalja is ezt. Sőt Ogyesszából is szívesebben ment volna sok ezer ember Cannes-ba, mint a mészárszékre. De van egy ideánk. Hátha Franciaország is belemenne. Cannes-t adják át a franciák a Romanovoknak. Költözzön ide a cár, a nagyhercegek, milliomos arisztokraták, főpópák, elnyomó Krőzusok, nagy katonák. Mit akarnak ők avval a kellemetlen és nem mulatságos Oroszországgal. Bizony ha odaköltöznének, nemsokára Ogyessza is volna legalább is olyan vidám hely, mint Cannes.

II.

Vilmos és a reformátor

A berlini császári palotába egy szerencsétlen, bolond paraszt rontott be, ki őrülten kiabálva mondta el, hogy ki és mi?

- Eresszetek be a császárhoz. Én a világ reformátora vagyok. Én azt akarom, hogy az emberiség tisztelje a tekintélyeket. Azt akarom, hogy a császár szava isten szava legyen, s ha a katonáit háborúba küldi, ne hozzanak neki rabot. A császár félelme legyen a világ alapja. Mert

a császár minden. Ő művész, ő katona, ő muzsikus, ő politikus. Ő minden, minden. Én is éppen ilyen vagyok. Engedjetek hozzá, a császárhoz.

Mint Berlinből jelentik, Vilmos császár igaz részvéttel nézte végig, míg a rendőröknek sikerült a szegény, dühöngő parasztot megfékezniök.

III.

A Tesch-dinasztia

Az ősiség különös valami. Intézménynek és érzésnek is. Példa rá a Tesch-dinasztia. A dinasztia feje ez idő szerint a francia köztársasági elnök konyhájának a főszakácsa. De a Tesch-család nem jöttment család, mint a Loubet-é. Nem ártott neki a nagy forradalom, az első császárság, a restauráció, semmi, semmi. Nem ártott neki Sedan, a Dreyfus-ügy. XIV. Lajos óta mindig a Tesch-családból került ki az államfők szakácsa. Már most tessék elképzelni, hogy nézhet egy ilyen főszakács Loubet-ra, ki ma-holnap nem lesz köztársasági elnök. Végtelen lenézéssel. Ha pedig önök ezt nem hiszik, nem ismerik önök a születési arisztokráciát.

1905. december 10.

Pont

42. KABOS EDE

A fiatalabb Dumas-ról mondották s mondják, hogy az intellektusnak grand-seigneurje volt. Zseniális, pazar, gőgös és bölcs, kinek öröme telt abban, ha az emberi és társadalmi korlátoltság őt sikerülten félreértette.

Majdnem szóról-szóra ilyen lelkű embere a magyar irodalomnak: Kabos Ede. Csakhogy ő magyar írónak született, kinek ilyenné *kellett* változnia. Nyilván a nagy és rikító írói sikerek voltak az ő első álmai. És imádta ez álmokat és imádta a drágalátos közönséget, mely koszorúit csak az igaziaknak adja. Aztán… aztán… jöttek a nagy tanulságok. Még ma is az anekdóta-írók, a helyesírás olcsó alkalmazói mögött kell bujkálniok a maguk álmait álmodóknak, az igaziaknak, a költőknek. Kabos Edének nemcsak Kabos Edét írták a rovására, de még az érdeklődéseit is megbélyegezték. Már mindenütt, hol modern lelkek éltek és lihegtek. Ibsenre esküdtek, magyar földön még bűn volt Ibsen magasságaira hágni. Még fiatal magyar írók is emlékezhetnek, mikor Kabos Ede neve röviden: a *norvég* vala. Ez nagyon mulatságos volt annak idején s hahotáztak hozzá a… (majdnem kiírtuk a nevüket).

De fanatikus poéta volt Kabos Ede, nagy áldására a magyar irodalmi élet szent revolúciójának, mely egyre tart még. Gőgjénél csak az ő nagy írói talentuma dagadott meg jobban. Nézte idétlen imbolygását olcsó irodalmi életünknek, s csak egyre biztosabbnak, szebbnek látta a maga útját. Írásai most már csak a Nyugathoz eljegyzett, legkülönb ízlésekhez célozódtak. Regényei, novellái, színdarabjai a hajthatatlan művészt, a fanatikus poétát egyre ragyogóbb vértbe öltöztették. Érezte ő jól, hogy nagy bűnös a közízlés szemében, s Kabos Edén, az emberen is egyre szembeötlőbb lett ez a nagy elkülönödés. Külön maradt, egyedül, idegenül. Még írótársai is csak ma kezdik sejteni, hogy a hideg, gőgös Kabos Ede forró ember, nagy álmú poéta. Most… most végre, mikor az irodalmi revolúció egyre több lelket borít lángba… És ma is ott van ő minden modernek és fiatalok élén. Ő nem változott. Nem hirdette, mint Stendhal, hogy ekkor és ekkor fogja őt majd megérteni a publikum. De beteljesedett vele ez. Beértük már némely dolgokban a száguldó Európát s a magyar közönség elérkezett a Kabos Edékhez.

A Pallas kiadásában, díszben, nagyszerűen, most jelennek meg Kabos Ede összegyűjtött munkái. Egyidőben pedig egy új regénye is jelent meg Kabos Edének: Az eleven kulcs. Az összes írások között majd ott lesz ez is. Írni nem írunk róla külön. Gyönyörű, új csúcsa egy fényes, írói emelkedésnek. Ez is, ez a regény és Kabos Ede összegyűjtött munkái is vigasztalás nekünk e kétségbeesett időkben. Csirás, hatalmas géniusz a magyar géniusz, mely olyan küldöttjét, mint Kabos Ede, a legmostohább, legfagyasztóbb vidékeken át is rózsakertbe tudja elkormányozni. Rózsakert a Kabos Ede összegyűjtött írásai, s a ma már kicserélt, modern, új magyar olvasó publikumnak gratulálunk a rózsaszürethöz.

Jövendő, 1905. dec. 10.

Ódi

43. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy pofon története

Miklós cár: Sajtószabadságot adok Oroszország népének.

Vlagyimir nagyherceg: Ha téged ez mulattat, tessék.

Miklós cár: Alkotmányt adok Oroszország népének.

Vlagyimir nagyherceg: Bon.

Miklós cár: Általános választói jog is lesz Oroszországban. Imádni fognak engem a milliók.

Vlagyimir nagyherceg: Bánom is én.

Miklós cár: Földet osztatok ki a parasztok között. Már ki is adtam a parancsot. Van a Romanov-családnak elég.

Vlagyimir nagyherceg: Földet? A mi földünket? (Pofonüti a cárt, mint az minden lapban olvasható.)

II.

Sir Alfred Harmsworth

Új peerjei között Angliának ott van sir Alfred Harmsworth is. Újságíró s már egy év óta az Egyesült Királyságok bárója. Nem nagy esemény ez Angliában, hol a sajtó igazán a legnagyobb hatalom. És éppen nem az első ilyen eset. Sőt mind sűrűbben kezdi válogatni peerjeit az újságírók közül Anglia. A konzervatív angol alkotmány híres, mesés érzékenységét tanúsítja ez is. Mindig s mindenünnen a legalkalmasabbakat vette be hadseregébe s vezérkarába is. Az újságíró hivatása nem volt kevesebb száz évvel ezelőtt sem. De a sajtó hatalma nem volt a mai. Mikor a sajtó hatalom lett, már lord-jelölt és báró-jelölt minden újságíró. Iszonyú messzeségben van ez az angol szisztéma a demokráciától. De kegyetlenül okos és kalmár szisztéma. És jobban számol az emberi gyarlóságokkal, mint amaz antipoláris szisztéma, mely - francia demokráciának neveztetik.

III.

A diadalmas seregek

Tokióban hosszú hetek után ismét tombol az öröm. Most érkeznek a diadalmas seregek. Várja s fogadja őket virággal a nép. Kuroki s Oyama seregei már megérkeztek. Várják Oku hadseregét, s ugyancsak várják Nogit és portarthuri hőseit. Ki érti meg e tomboló örömöt a békekötés idején támadt, vad, lázadó harag és düh után? Aki már lelkével megérezte s megismerte a csodálatos japán lelket. Ebben a tomboló, tüntető virágos örömben megható gyöngédség lakozik. A visszatérő hősökkel nem a háborút akarják feledtetni a japánok, hanem - a békét.

Budapesti Napló 1905. december 13.

Pont

44. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A mob

Mostanában Budapestnek is volt szerencséje a mobhoz. Vacognak is a fogak a félelemtől. Párizsban már nagyszerű múltja van a mobnak. Londonban a köd is dédelgeti őket. A mob - van. Kik ők? Nem proletárok és nem munkások. A proletároknak van egy nagy istenük: a düh. A munkások pláne gazdagok istenekben. Övék a munka és a jövő hite. Csak róluk feledkezett meg egészen a sors. A mob leányairól és fiairól. Jehan Rictus egy versében a demokrácia bélpoklosainak nevezi őket. Fél tőlük a demokrata világ, s elkülöníti őket. Ők pedig néha kitódulnak börtönből, csatornából, undok vacokból s ilyenkor jaj nekünk. A bűn, a szenny, a betegség nászágyán fogantatnak ők. És még panaszkodni sem tudnak. Sakáljai lennének minden társadalomnak. Csak külsejükben emberek. És mi tettük őket ilyenekké. Mi: az egész társadalom. És nő a számuk. És nemsokára nem lesz elég börtönünk vagy kórházunk. A mob szapora. Lehet hogy csak szeszélyes vízió, de olykor a jövő világdöngetők őseit látom bennük. A majd eljövendő anarchia segédcsapatait. Mert a világ akkor sem áll meg, ha a jelen nagy osztályharc beveszi a mai társadalom erődeit. Künnrekedtek lesznek majd akkor is. De ezek veszedelmesebbek lesznek a maiaknál. Ezek az egész társadalmi rendszert öklözik le majd. A mob a maga antiszociális dühében a majd megszüntető tudatos társadalomellenesség csíráit rejtegeti. E mob voltaképpen *a szocialistáknak a legnagyobb ellensége*, habár a szocialistákra szeretné őket kenni a megriadt polgári társadalom. Annyi bizonyos, hogy az egész társadalomnak nagy érdeke megszelídíteni a mobot, ha lehet.

II.

A gólya

Ez az a gólya, melynek kedvéért az anyakönyveket vezetik. Itt specialiter: magyar gólya. Néhányszor megírtuk már, de sohasem írhatjuk meg elégszer: a magyar gólya sztrájkol. Ebben az évben *negyvenezer vagy talán még több kis magyarral született kevesebb, mint más évben*. Megdöbbentő s páratlan jelenség. És nem csodálatos, hogy éppen a hazafias föllendülés idejében sztrájkol a gólya? A nagy hazafiak százszámra születnek egy esztendő óta. A kis hazafiak egyáltalában nem akarnak megszületni. Mert szomorúság és szegénység lakozik ez országban. Nincs kenyér, és óvatosan bánnak az emberek a csókkal. Hogy ez nincsen jól? Óh ez nagyon rosszul van így. A kivándorlás szomorúsága ellen még csak találtunk egy-két hazug

vígasztalást. Az elégedetlen ezerek panaszai ellen is. De mit tegyünk az elmaradó kis magyarokkal? Hazaárulózzuk le őket?

III.

A diákok

A diákok valahogyan egyformák mindenütt. Hogyne, mikor egyforma fiatalok. Csak sajátságos egek alatt vénül a diák. Az orosz ég például ilyen. Itt a grófi diákot elborítja a szomorúság, ha a nép lelki sötétségére gondol. Lehetne belőle követségi tanácsos Párizsban, s elmegy néptanítónak valami istenverte faluba. És ez nem egyetlen eset. Az orosz diák vén. A mai Oroszországnál vénebb talán - ötszáz esztendővel is. Ám a kínai diákok vidorak, mint a párizsiak vagy budapestiek. Vagy kétezren most odahagyják Tokiót, mert Tokió nekik nagyon szigorú hely. Mennek Tiencsinbe, s nem kellenek nekik a komoly japán angol és amerikai professzorok. A kínai diákokat bántja - a copf. Úgy érzik, hogy ők fiatalok, kiknek vidám élet dukál. A komoly életre ráérnek ők még. Akik külföldi egyetemeken japán diákokkal találkoztak, megmondhatják; hogy ezek vénebbek, komolyabbak és munkásabbak az orosz diákoknál is. A kultúra megbecsülésében tehát a japán diákok közelebbi rokonok az oroszokkal, mint a kínaiakkal. Egyszer egy ötletet olvastam. A sárga veszedelemről írt egy szellemes francia. Azt írta, hogy ha csakugyan a sárga fajoké a jövő, sok bajuk lesz - egymással. Japán Ázsia Angolországa s Kína talán Franciaországa lesz. Az ifjúság lelkében már benne van a leendő századok nagy antagonizmusa.

Budapesti Napló 1905. december 16.

Pont

45. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Gibraltár és egy társaság

Alfonz király az angol királyi családba házasodik bele. Tudvalevően Battenberg Eugénia hercegnő a menyasszonya. A derék hidalgók gyönyörűt álmodtak evvel kapcsolatban. Azt álmodták, hogy Angolország nászajándékul többek között Gibraltárt is adja majd Eugéniával. Spanyolországban még tudnak szépeket álmodni az emberek. Azonban váratlanul hamar jött a kiábrándulás. Alfonz király azt üzente Londonba, hogy szeretné háztűznézőben fogadni Eugéniát. Meg is jelölte a helyet, hogy hol: Gibraltár mellett. Mire is jött az üzenet Londonból, hogy szó sincs róla. Gibraltárhoz közel még a díszcsapatait sem engedik a spanyol hadseregnek. Miért ne találkozhatnának Alfonz és Eugénia például a Riviérán? Úgy a sorok között az is olvasható volt az üzenetben, hogy kár a politikát belekavarni a nászügyekbe. Angliában az üzlet az első. Első az üzlet, azután jön a szerelem, vagy jelen esetben: házasság. Eugéniákat szívesen szállít alkalomadtán mindig a spanyol királyi családnak Anglia. De üzleti szívességeket puffra nem csinál. Pláne Gibraltárt egész szép Hispániáért nem adja oda Anglia.

II.

Vilmos - a soffőr

Hát most már soffőr is a császár. Hatalmas automobilt készíttetett magának. Százhúsz kilométerre készül vele óránként és van hozzá egy projektora, mely kétszáz méterre jól világít. Akad talán a Simplicissimusnak egy elmés rajzolója. Nagyszerű téma volna az. Lerajzolni az

emberi haladás országútját. Fölfelé törtet minden nemes emberi erő. Tudás, mechanika, morál, művészet. És jön velük szembe lefelé száguldó automobiljával a császár. A lámpája - hátrafelé szórja fényét. És látja az ember, hogy mi mindent gázol agyon az emberi haladás útján egy ilyen felséges, cézáromániás - soffőr.

III.

Réjane asszony gyermekei

Már majdnem nagy leány és már majdnem fölnőtt legény. És olvassák az újságokban, hogy az édesapjuk hány házasságtörést tud a mamára bizonyítani. De azt is megtudják, hogy a papa sem volt jobb a Deákné vásznánál. Ez nem fog ártani a mamának sem, a papának sem. A házasság intézményének sem. Végre Párizsban már nem is megbocsátók az emberek, hanem egyszerűen imádják az ilyen dolgokat. De a leány és a fiú, szegények… Nem szeretnék édesanyámnak egy nagyon híres művésznőt. És nem kívánnék senkinek sem. Végre is és Strindberg szerint is az apa nem biztos. De az már mégis kellemetlen, ha egy válópör tíz-tizenöt valószínű apát dob az ember elé, hogy tessék belőlük válogatni!

Budapesti Napló 1905. december 17.

Pont

46. ZÉTA

A Budapesti Napló eredeti tárcája

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Bajos beszélni a Gárdonyi Géza fejével. Nagyon megvet ő bennünket, urbánus embereket. Én csak azon csodálkozom, miért hozza mégis mihozzánk a darabjait. Aztán irodalmi bíróságaink ítéltek már. Gárdonyi Géza kiváló és előkelő író. Minél rosszabbak az írásai, annál kiválóbb és előkelőbb lesz. És ő már néhány év óta lázasan licitál e tekintetben önmagára.

Fanatikus ember, s ez nekünk szerencsénk. Mert hiába fohászkodnánk hozzá. Nem hinné el úgyse nekünk, hogy nem haragszunk reá. Bárcsak az volna ő, aminek megtették: eredeti és nagy magyar író. Ellenben szó sincs róla. Ő jó gazdálkodó. Agrárországban az író zseninek talán ilyennek is illik lennie. Én magam mindig úgy képzelem el Gárdonyit, mint azt a vidéki rokonomat, ki a vásárcsarnoknak szállít zöldséget és miegymást. Néha nagyon silányak a paradicsomai. De merné csak valaki becsmérelni őket. Hogy az én urambátyám paradicsomait azon a tudatlan Budapesten merjék megbírálni?

Író - erején fölül. Ezt mi már sokan és régen valljuk Gárdonyiról. Hogy érdekes és értékes író a maga kis zugában? Ezt viszont szintén valljuk. De mivel nálunk nincs kifejlett irodalmi közizlés, nincs kritika, sőt irodalomi érdeklődés sincs: Gárdonyi rászabadult olyan területekre, ahol kalandozni csak nagyobbaknak szabad. Flaubert-puskája már megveti a verebet és a pintyet. Rásül a túzokra, a sasra, a struccra. Bizonyosan vadászgat is Eger tájékán Gárdonyi. Ezért élünk ilyen nem egészen ízléses hasonlattal.

Tudja-e Gárdonyi, hogy őt a franciáknál is megbecsülnék? Nagyon megbecsülnék. Parasztosságát, naiv kedvét, jámbor szeszélyeit, egyszerű és friss stílusát igazán szeretnék. De a kritika odakötné őt a falusi tanítónőkhöz, a Göre Gáborokhoz, a falusi lurkókhoz, az egyszerű Márikhoz. Nálunk ez másképpen mehet. Gárdonyinak szabad elvonatkoznia a lebecsült modern élettől, s emellett a modern élet orákulumának vallania magát? Kinek nem tilos föld a

gondolatok országa? Gárdonyi Gézának. Ki ír pszichológiai regényt? Gárdonyi Géza. Ki gázol bele a históriába akár háromezer évnyi távolságig? Gárdonyi Géza. Mindent mer, mert minálunk csak cégér kell. Ő pedig ügyesen és korán megszerezte a cégért.

Ezekután pedig Gárdonyi Géza legújabb darabjáról kevés az írnivalónk. Színpadra tette (ő írja így) egyik regényét. A láthatatlan embert. A regényből a kedvességek sem hiányoznak. Primordiális művészi értékek bőven vannak a regényben. A darabban ellenben gyéren. A kedves és rusztikus bájú Gárdonyi a mai darabban amolyan falusi titán.

Zéta a Gárdonyi új darabjának a címe. Egy görög libertinusnak ő históriája. És a hunnus életet akarja benne talán rajzolni Gárdonyi. Attila udvarát s népét. Furcsa, valószínűtlen, komikus ez a rajz legnagyobb részében.

Vagy mást akar Gárdonyi? A miliő mellékes? Hát mi sem embereket, sem szenvedélyeket, ilyen nagy mélységből fülkutatásra méltókat nem igen vettünk észre a darabban. Kínálkozott a bizánci kultúrvilág s a hunnus barbárság mérkőzése. Nem csinálta meg ezt sem Gárdonyi. Élelmesen csak a színpad olcsóságában bízott, a mai nacionalizmussal terhes levegőben, a díszletekben, a cifra képekben, a tirádákban és a rusztikus ötletekben. Talán ezért is kívánta, hogy vasárnap kerüljön bemutatóra a darab.

Aki csak él a Nemzeti Színházban, játszott. Emeljük ki a jelesebb buzgólkodók közül Pethest, Rózsahegyit, D. Ligeti Juliskát. Bántani pedig senkit sem bántunk. Három fölvonás és hét kép a darab. Nagy közönség volt kíváncsi rá. A kihívások nem maradtak el.

Budapesti Napló 1905. december 18.

Dyb

47. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

„Romaji”

Egy új japán lapnak a címe ez. Ehhez a japán laphoz köze van az egész emberi kultúrának. A japán soviniszták gyűlölik máris ezt a lapot. Ez a japán lap tudniillik - *latin betűkkel ír*. Egyelőre csak hetilap. Csupán a japán intellektuálisakhoz szólhat. De kezdete egy nagy processzusnak. Mikor az ágyúinkat eltanulták: különb ágyúkat csináltak. Különbek a vonataik. Dinamó-gépeik meglepik az európait. Egy magyar technikustól hallottam, hogy a japánok még a lópatkolást is különbül csinálják, mint mi. A szó szoros értelemében tudományosan. A technikában tehát túlhaladnak minket. És most átveszik a betűinket is. Vajon nem verik-e el rajtunk a port a saját betűinkkel is?

II.

A hazafiak

Francia hazafiakról beszélünk. Nemrégiben Jaurès egy beszédet mondott. Azt hangoztatta, hogy Németország és Franciaország között egy háború lehetetlen. Meggátolnák ezt a német és francia proletárok.

Iszonyú lőn a fölháborodás a francia hazafiak közt. Fejéhez vágták Jaurèsnak Bebelt, ki azt hirdette egyszer, hogy a háború esetén a német proletár az első sorokban harcolna német hazájáért.

Azonban történt, hogy Bebel a napokban igazán beszélt. És ugyanazt mondotta, amit Jaurès. Csak egy kicsit bátrabban. Bebel egyszerűen kijelentette, hogy a német szocialisták őrtállnak, és ha megfeszül is a császár és a militarizmus, ők meg fogják őrizni az emberiség számára a békét.

S mi történik? A francia hazafiak kétségbe vannak esve. Hát ide jutott a német hadsereg… A francia nacionalisták sajnálják a német nacionalistákat. Mert a nacionalizmus is internacionális ám.

III.

A bot

Dániában működik már vígan a deres. A huszadik század nagy dicsőségére. Bizonyos volt, hogy Európa mai reakciós napjaiban, melyeken csak Franciaország van már túl, ragadós lesz a példa. Minden társadalom kiváltságosai szeretik a botot a rakoncátlanok hátán. A rakoncátlanok azok, kik új jogokat követelnek. Münchenben azonban megjárta a bot. Pedig Bajorország mai parlamentje vad reakcionárius, klerikális parlament. És mégis a bajor igazságügyminiszter kijelentette, hogy még csak vitatni sem engedi a bot-kérdést. Szégyene volna ez minden modern jog- és kultúrállamnak. Dánia nem nagyon fog örülni ennek a kritikának. Viszont minden jókedvű filozófusnak tiszta véleménye van e határozatról. Könnyű a klerikális bajor parlamentnek a fizikai deres ellen dörögni. Sokkal nagyobb eszköz van az ő kezükben. A lelkeket húzhatják deresre, s húzzák is.

Budapesti Napló 1905. december 19.

Pont

48. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Tissot-k

Megint gyakran mulat a művelt magyar a műveletlen francián. Mióta a párizsi Journal egy munkatársa Hírlap gróffal fenyegette meg Kóburg Fülöpöt, megint emlegetjük a Tissot-kat. Hát evvel a legendával számoljunk le már egyszer. Mi számon tartunk minden apró franciát, aki rólunk ír. Ha valamely tizedrangú párizsi író egy novellájában magyar nevű hőst szerepeltet, erről rögtön tud az egész kisded magyar értelmiség. De mi lenne, ha ők számon tartanák a mi francia információinkat? Egy nap alatt több magyar tissotiáda akadna, mint egy év alatt francia… Pedig ők nem tartoznak bennünket úgy ismerni, mint mi őket. És a francia újságírók sem Bonnefonok mind. És éppen ez ötletből íródott ez a jegyzet. A komoly francia lapoknál például komolyabban és hívebben nem tárgyalja egyetlen külföldi sajtó sem a mai magyar dolgokat például. Egy francia revű hiteles információkat akart szerezni a macedón kérdésről, s egy munkatársát hat hónapig utaztatta a Balkánon. Komolyak, tisztafejűek és lelkiismeretesek ők, a hivatott franciák. Hogy nem mind ilyenek? Hát mi talán mind ilyenek vagyunk?

II.

A záptojás

Öreg sejtésünk, hogy a záptojás nem ősi, magyar hadi eszköz. A kultúrhistória kötelességünkké tette, hogy kutassuk a záptojás eredetét. Nem akartunk a múltba merülni.

Tehát csak geográfiai kutatást rendezhettünk. Ilyenformán a francia Kanadába érkeztünk, mely immár megszentelt hazája a klerikális reakciónak. Itt akarták megbicskázni a minap Sarah Bernhardtot, mert a színművészet kanadai papi felfogás szerint az Ördög mesterkedése az Isten ellen. Itt hajigálták meg záptojással Réjane asszonyt. Ugyancsak záptojás-zápor ért a minap felolvasása alkalmából egy szabadgondolkodó tudóst. Azt írják a csúfolódó amerikai lapok, hogy a klerikális diákoknak kiosztogatott záptojásokat némely bigottabb kanadai pap meg is szokta áldani. Mint látható, a záptojás klerikális hadi eszköz. Pláne amerikai. Tehát nem magyar és nem - európai.

III.

A korbács

Mr. Magee nagyon gazdag ember. Van neki vagy háromszáz milliója. Ezt ő úgy szerezte, hogy ő - angol ember. Anglia pedig az ő fiainak hasznot biztosít még a - verésből is. Mr. Magee angol konzul volt Guatemalában. A guatemalai kormány egy lázadás alkalmával elfogatta. Börtönbe vetette és megkorbácsoltatta. Ez a korbács hozta a szerencsét. Anglia megcsinálta a már sokszor kipróbált hajóhadtüntetést. A kis Guatemala megijedt, s kiegyezett Mr. Mageevel hatszázezer koronában s néhány állami vállalatban. Mr. Magee jól gazdálkodott s ma a korbács jóvoltából nagyon-nagyon gazdag ember… Íme egy újságtörténet. És azt mondják, hogy az újság ellensége a vallásos hagyományoknak. Hát a Biblia tud-e kegyesebb és vigasztalóbb történetet. Áldjátok, emberek a korbácsot, mely hátatokat sújtja, mert a korbács nyomán is áldás fakadhat.

Budapesti Napló 1905. december 21.

Pont

49. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az apa

Nagyváradon történt az eset. Vonják ki az igazságot belőle a szociológusok. Adjanak aztán vigasztalást hozzá a moralisták. Külvárosi részen él egy család. És mert külvárosi részen nehéz az élet, e családi körben sok csúnyaság megesik. Éhség, bűn, szenny, alkohol, fajtalanság, szitok. Külvárosi részen is élni kell valahogy. A családnak egy kisleánya van. Ezt a leányt szeretik az ő nyomorult szülei. És féltik - önmaguktól. Mi lesz, ha ez közöttük nő föl? Az apja és anyja mellett? Mikor szép és bizonyosan jó is lehetne. És az apa egy lágy és alkoholmentes pillanatban levelet ír a rendőrségnek. Hogy vigyék el az ő kisleányát. Tegyék be egy javítóintézetbe. Hadd lehessen belőle jó leány. Ilyen naiv, lám, külvárosi részen az apa. Mintha e sok terhű társadalomnak kedve és ideje volna gyermeket védelmezni - szüleik ellen. Lopasson a nagyváradi apa a kisleányával, ki még ártatlan. Akkor majd lehet a dologról beszélni.

II.

A bölény

Mentik a bölényt. Ezúttal Amerikában akarják nagy áldozatokkal is e haldokló állatfaj életét nyújtani. Állatkertben elpusztul a bölény. Rendeznek be hát neki művészien elvadított nagy területeket. E területeket elvonják a kultúrától - a bölény kedvéért. Bizonyosan, mert hogy úri

vadászok terítékére bölény is kerülhessen. Milyen barbár lény még a mai, híres kultúrember is. És milyen tudatlan. Hát meg lehet állítani a nagy törvényt, mely a földi élőkre a mindenség láthatatlan könyvében megírva van? Millió és millió állatfaj végezte be már itt e földön szerepét. Amely faj elpusztul, azzal bizonyosan nincs már célja az életnek. Az tehát okvetlenül útjában áll a bizonyosan crescens emberi kultúrának is… Ez pedig szól azoknak is, akik Magyarországon is menteni akarják a bölényt. Úgy tudjuk, hogy az állatfaj érdekében is írogat és agitál néhány magyar természettudós. De azok is értsenek ebből, akik másfajta bölényt akarnak mesterségesen tenyészteni. Kiélt fajták sorsa a pusztulás. Állatfajtában és emberfajtában egyformán.

III.

A kaszárnya

A kaszárnya nem lesz rideg ezután. Ezer módon gondoskodnak több országban már arról, hogy a katona szeresse meg a kaszárnyát. Az angol kaszárnyában például színházat is csinálnak. Mindebből nagyon szomorú dolgot sejt ki az ember. A régi, kártékony nagy institúciókra hosszú élet vár még. Mert megalkusznak és kelletik magukat. A militarizmus is így fog tenni. A rajongók csalódnak. A kaszárnya élni fog. Divatba jön. Pláne színház is lesz benne. Van-e ma nagyobb és vonzóbb erő a színháznál? A kaszárnya jól házasodik, mikor a színházzal házasodik össze.

Budapesti Napló 1905. december 22.

Pont

50. JEGYZETEK A NAPRÓL

Gelper és Messing

Gelper és Messing két szegény ördög voltak. Lille-ben éltek békességben nagy családjukkal. Lelküket nem borzolta föl soha nyugtalan vágyakozások szele. És egyszer mégis vettek egy sorsjegyet. Valami történhetett velük. Valami, amit nem sikerült eddig még kideríteni. Mert az ilyen Gelper és Messing nem ok nélkül és egyszerre éhezik vagyonra. Valami találkájuk lehetett a kacér jómóddal, kedvük szottyant a gazdagsághoz, és sorsjegyet vettek. Ugyanabból a sorsjegyből vettek, mely nemrégiben egy sedani kantinosnőnek egy milliót hozott. A francia újságírók sorsjátéka révén. És Gelper és Messing szintén megnyerték a milliót. A fene érti a Sorsot. No hát most Gelpert és Messinget tette úrrá.

Mi, szegény ördögök, úgy képzeljük, hogy a pénz nem minden. Evvel vigasztaljuk s maszlagoljuk az életet. A fizikai jólérzést, a művészetet és a gondolatot magasztaljuk föl. Hogy könnyebben elviseljük azt a pénzt, amely - nincs. Máskor meg úgy képzeljük, hogy bajos dolog is volna hirtelen beleszokni abba, hogy az ember milliomos.

Gelper és Messing ezt is megcáfolják. A két bárgyú és koldus ember olyan úr lett máról holnapra, hogy csoda.

Megvásárolták a maguk kis hoteljét a bulvár Victor Hugón. És előkelően bezárkóznak.

Az újságírók pedig hiába csöngetnek a palais Gelper-Messing kapuján. A híres emberekkel nem lehet beszélni. Nagynehezen egy újságíró bejuthatott hozzájuk.

Az előkelő família méltatlankodva beszélt a sajtóról. Úgy találják, hogy az újságírók igen tolakodó emberek. Nem azért, mert egy millióval tolakodtak be az ő lille-i nyomorukba. Hanem azért, mert őket, előkelő urakat, a nyilvánosság kellemetlen hidegével borzongatják.

Előkelő úr milyen könnyen is lehet az ember. Csak valamivel könnyebben kerülne hozzá a szükséges millió is. Nem kell századokon át finomodni ahhoz, hogy valaki úr legyen. Az egész átöröklésteoria ily úri értelemben szamárság.

Gelper és Messing igazi urak már, mert a sajtó ellen lázongnak. Semmit sem kell átörökölni. A pénz hozza magával az összes finom kvalitásokat. Élén e kvalitásoknak az előkelő bárgyúságot.

Budapesti Napló 1905. december 23.

Lellei

51. EGY ÉV - TÖRVÉNY NÉLKÜL

Betlehem csodája elidegenedett szegény magyarok országától. Az Élet, a szent Mag elrejtőzött előlünk. Nagy terhességben fogadja a karácsonyt Hungária. De szülni nem tudott, s a mi Urunk születése óta számított 1905-ik esztendő meddőségnek az esztendeje.

Batu tatárai óta talán ez volt első esztendő, mikor fogyott az ország népe. Nem születnek a magyarok, s akik élnek, kibujdosnak.

És 1867 óta ez az esztendő volt az első és idáig egyetlen, melyben törvényt nem hoztak. Egyetlenegy törvényt sem. Politikusok, fiskálisok, bírók és fináncok sohasem idézhetnek 1905-ből eredt törvénycikkeket. A híres törvényhozó náció ebben az évben törvényt nem hozott. Január 4-én a magyar parlamentet szélnek eresztették. A szélből rettenetes orkán nőtt. Ez az orkán ledöntött mindent.

Egész Európa, egész világ vajúdott és szült. Lesz oka ráemlékezni erre az esztendőre a leendő emberiségnek. Magyarország, a jövendő Magyarország sem felejti el 1905-öt. Mégis lehetetlen és bánatos a magyar karácsony. Szülés, alkotás és eredmény nélkül való.

Betlehem csodájának ünnepén azonban hitetlenkedni bűn. A meddőség esztendején sírva fakadni nem kell azért nekünk. Csak szülni nem tudott Hungária, de méhében egy szebb Magyarország magzatjait hordja. Az 1905-ik esztendő meddő és gyermektelen volt. De termékenyülő kedvű és terhes. Ha 1867 óta ez az első év, mikor az Élet, a szent Mag nálunk nem csírázott, viszont ez az első Magyar esztendeje az Eszmék fogantatásának. Soha májusiabban, viharosabban, forróbban az Idők gondolatai meg nem ejtették még Magyarországot. Szikkadt lelkeinkre Európa esője hullt. Az eszmék, a tervek, a jövő törvényei vidám és hatalmas erővel szökkennek ki belőlünk. Ez a meddő esztendő áldás lesz még a magyar társadalomra.

Betlehem csodája visszatér hozzánk, s meg fog sokasodni mirajtunk. Karácsony ünnepén, e szomorú karácsonyban, mi látjuk a hatalmas újat: az európai Magyarországot.

Budapesti Napló 1905. december 24.

Lellei

52. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Moszkva karácsonya

Egy széles utcán barrikádokat emelt a nép. Temirovics, a tüzérek ezredese nevetett. Hozatta az ágyúit, s lövetett. Söpört az ágyú, s félóra múlva üres, vörös és halott volt az utca. Egy négyemeletes ház tetején egy kamasz ült. Puska volt a kezében, s szaporán működött. Az ezredes későn vette észre. Mikor már néhány embert körülötte leterített a kamasz golyója. Most már nem nevetett, s ordítva kiáltott tüzéreinek:

- Legények, külön jutalmat kap, aki azt a lurkót lelövi.

A fiú pedig mosolygó és kedves fiú volt. A tüzérek közé pedig befurakodott egy nem orosz ember. Angol, olasz vagy francia. Így rimánkodott az idegen:

- Ne bántsátok a fiút. Könyörüljetek szegény kamaszon. Karácsony van ma. Jézus ma született.

Az ezredes hahotázott és célzott. A fiú legurult a háztetőről. Aztán ezt felelte az ezredes:

- Az óhitű naptár szerint nincs ma karácsony.

II.

Natália ajándéka

Szerbiában van egy konak, melyben nem király fog lakni. Natália királynő ezt a konakot odaajándékozta az Obrenovicsok egyik hívének. A nisi királyi palota ez a konak. És Natália asszony nagyasszony még ma is. Ez ördögien van kigondolva. Ajándékokat nem szokás eladni. Ez a palota tehát megmarad egy nem királyi család kezén. Péter király és esetleges utódai pedig számon tarthatják, hogy Nisben is van egy királyi palota. De ehhez nincs közük a Karagyorgyevicseknek. Ez az Obrenovicsek egy hívéé, s várja az Obrenovicsokat.

III.

Nuncius Tokióban

Róma nunciust küldött Tokióba. Portland püspöke a nuncius. A püspököt ünnepli Japán. A püspök pedig dicséri Japánt ékes szavakkal. Mert Japán megvédi a civilizációt. És mert Japán a kereszténységet is megvédi, ha - haszna van belőle. Mert Japán érti az élet tudományát. Róma is érti.

Budapesti Napló 1905. december 28.

Pont

53. FÖLDINDULÁS

Borzalmasan megrázkódott nagy Oroszország. Fogvacogva néz Moszkva felé a világ. Égszakadás és földindulás ez. Véres felekkel labdáztak valamikor Párizs utcáin is. Iszonyatosságokat látott már a történelem. De a legborzalmasabb latin forradalmakban is lappangott valami derű. Valami könnyelmű és szép optimizmus. A szlávok új forradalomra tanítják a világot. Ez a forradalom a pokol vonaglása. Megrázóan, kétségbeejtően sötét és borzalmas.

Tárnák mélye dübörgött először. Ezt a forradalmat a nép csinálja. Ugy-e hogy nem tréfaság - a nép? Ugy-e hogy tud valamit a nép, amit nem lehet eltanulni?

Az orosz baka csóvát dob a Nyikolaj-pályaudvarba s fegyverével átáll a csőcselékhez. A csőcselék pedig rettenetesen szaporodik. Pár nap múlva talán már egész Oroszország csőcselék lesz.

Mert most már nincs és nem lesz megállás. Ez a sötét mélységekből föllázadt pokol elborít mindent. Talán már vörös lobogó leng a Kremlen. Talán Szentpétervárott is halálos a veszedelem. A hadsereg is a csőcseléké lesz. Ha akarná, talán még nagyherceget is kapna a csőcselék. A csőcselék rémséges úr s Egalité Fülöpök Oroszországban is akadnának.

A világ pedig csak félig érti Oroszországot. Magyarázgatja a véres és gyászos misztériumot. Hogy így és úgy: a cárizmus… Hogy az oligarchia túlságos volt… Aztán a háború… A százféle emberfajta… Ezer magyarázata van a világnak. A valóság pedig az, hogy él és eszmél a nép. A lebecsült és lenyomorított csőcselék. Oroszország pedig egyszerre csinál meg két forradalmat. A régit, melyen Európa már túlesett, s az újat, mely Oroszországban kivételesen és minden Marxok ellenére vérrel dolgozik. Mindezt pedig szláv keménységgel, sötéten, búsan, tragikusan csinálja meg az orosz nép. Képzelhetetlen ereje képzelhetetlen szenzációkat adott már, s ígér még a világnak. És célhoz fog érni. Véren, roncson, üszkön át diadalmasan ér a trónig az orosz demokrácia. De még a trónnál hatalmasabb ellenségeit is legyőzi. Az önző úri kastélyt, a sanyargató gyárat, az elbutító papi lakot s a szívtelen kaszárnyát. Hogy aztán majd az emberiség és civilizáció uralmának önként hajtsa meg fejét.

A történelemnek büszkesége lesz e szörnyű földindulás. Büszkesége, tanulsága és igazolása. A népről már csak lelketlen frázisok és vad versek beszéltek. A néptől tudatos cselekedetet nem vártak a legrajongóbb apostolok sem. Íme a proletárság visszaadta a népet a népnek. Fölkelt a nép, s formálja a világot.

Így csinál forradalmat a nép. Ha megindul, az földindulás. És csak a nép tud forradalmat csinálni. És megváltás csak a néptől jöhet. A néptől, melyet nem óvatos urak csőcseléknek neveznek.

Hasonlítgassuk magunkat Oroszországhoz? Ízetlen és igaztalan föladat. De épülhetünk mégis az orosz példán. Elkorhadt, tehetetlen társadalmat csak a nép menthet meg. A rettenetes, a győzhetetlen, föltarthatatlan nép… A néppel pedig meg kell egyezni - földindulás előtt már.

Budapesti Napló 1905. december 29.

(A.)

54. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az angol miniszterek

Az angol hírlapok tele vannak néhány új miniszter dicséretével. Ezek az urak olyat cselekedtek, amit már sok magyar politikus is megcselekedett. Nagy javadalmú állásokat hagytak el kis jövedelmű miniszterségekért. Ám Angliában óriási szenzáció ez. A hírlapok álmélkodnak és himnuszokat zengnek. Hogy milyen altruisták is az angol politikusok. Amiből nem következhetik más, mint hogy híres Angliában nem szokták meg az önzetlenséget és a pénz lenézését - a politikusoknál.

II.

Barbi Alice kastélya

Az orosz forrongás legszimpatikusabb áldozatai közül való Stomersee bárónő. Nekünk is kedves ismerősünk, mert az ő való neve: Barbi Alice. Livlandi kastélyát elhamvasztották a fölkelők, s elpusztítottak benne tömérdek értéktárgyat. Egész részvétünkkel siratjuk a nagy asszony kárát. Megvigasztalnók egy öreg, kipróbált hasonlattal: a vihar a fülemile fészkét is leveri. De rögtön eszünkbe jut az igazság. A zendülő nép nem Barbi Alice-nek akart kárt okozni, de Stomersee bárónak. És talán lehetett némi oka reá. Az orosz kastélyok tulajdonosai mindent elvesznek a néptől. Hiszen Stomersee báró be is bizonyította már egyszer alaposan a kapzsiságát. Elvette a közönségtől - Barbi Alice-t.

III.

Tolsztoj új igazsága

Furcsán hangzik a Tolsztoj új igazsága. Azt mondja Tolsztoj, hogy a japánok azért jó harcosok, mert nem keresztények. De ez még nem minden. A japánok azért jó harcosok, mert despotizmus alatt élnek. A mikádó oda küldeti őket, ahova akarja. A japánok vadak és fanatikusak. Ezt ugyanaz a Tolsztoj mondja, aki ezerszer bizonyította be, hogy a mai kereszténység nem kereszténység. És ugyanaz a Tolsztoj, ki eddig a cárt tartotta legnagyobb deszpotának. Mégis csak lehetetlen valami az igazság, ha még Tolsztoj sem tud hozzá hű maradni.

Budapesti Napló 1905. december 30.

Pont

55. DR. KLAUSZ

- Bemutató-előadás a Vígszínházban -

Kedves és liberális közönsége van a Vígszínháznak. Tarka és könnyű izlésű, de bánni lehet vele. Még a történelmi drámát is beveszi, ha kell. Jöhet az áru Párizsból, Bécsből, Londonból, Berlinből. Még a honi áru is elkél néha. Egy kis szívvel és ésszel Európa legirodalmibb publikumává lehetne fölnevelni. Éppen ezért, mert még nem állapodott ízlésű, de kedves és liberális. Íme, a derék Dr. Klausz is meghallgatásra talált előtte. Igaz, hogy friss és előkelő vignettát kapott: a bécsi Burg-színház ragasztotta rája. De talán még e nélkül is sikerült a dolog. Alapjában a Vígszínház publikumának erkölcseivel nem bírtak az ördöngős és erkölcstelen franciák. Ez a publikum hajlamaiban német egy kicsit. Szereti a langyos, szivárványos, potyogó könnycseppeket. A polgári értékek szerencsés beváltódását. A nagy, a lapos, harsogó egészséges kacagásokat.

Azonban, azonban: Dr. Klausz már nagyon is öreg hevű, képtelenül egészséges és szánandóan vígságtalan darab. Bécsben föltámaszthatták és éltethetik. Nálunk csak arra jó, hogy a publikum még jobban megszeresse a franciákat. A Budapesten divatosakat tudniillik: az elmés malacságok íróit.

Dr. Klausz pedig alakjával benne él már emlékeinkben. Hallomásainkban, olvasmányainkban s utána írt bohózatokban.

Nagy élet-filozófus ez a régi-régi orvos. Mindenkit okos útra térít aki közelébe jön. Rokonait, rokonainak rokonait és idegeneket.

Az ötfelvonásos darabnak azonban ma már ez epizódok s néhány egészséges, primitív alak az enyhítő körülményei. A Vígszínház közönsége mégis szeretettel és itt-ott szükséges türelemmel nézte végig. Tapsolt is, valahányszor alkalma nyílt reá. És volt alkalma mert a színészek pompásan játszottak. Nagy sikere volt ismét Góthnak a címszerepben. Kiss Irén, Vendrey és Hegedűs tűntek ki mellette. Nagyon szeretetreméltó és ügyes volt Pécsi Paula egy menyecske-szerepben. Komlóssy Ilona, Papp Mihály, Balassa, Tapolczay Dezső stb. egyformán jók. A darabot Sebestyén Károly jelesül fordította magyarra. A rendezés is minden tudásával szállt síkra. Nagy siker nem volt, de bukás sem.

Budapesti Napló 1905. december 30.

Dyb

56. LEBONNARD APÓ

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Ujházi-ünnepnek szerettük volna már a címben elnevezni az estét. Mert Jean Aicard-nak kevés babért ítélhetünk oda egy egész ligetből. Ez a babérliget a mi Mesterünké egészen, az Ujházi Edéé. Igya benne vígan és fiatalon a tüzes falernumit. És szeressen bennünket még sokszor úgy, mint ma, mikor ismét teleszórta a lelkünket a művészi szépség és igazság rózsáival.

Lebonnard apó voltaképpen egy nagy szerep. Ezért a szerepért íródott is talán, s mi itt Budapesten is láttunk híres Lebonnardokat. Novelli és Silvain játszották el már nálunk a nevezetes apót. Ujházi Edét nem bántotta ez. Ő büszkén vallhatja a híres Talma-szólást:

- Nem megjátszom, de megcsinálom a szerepemet.

És a Mester már a próbákon mondotta:

- Hogy két híres színész játszotta már előttem e szerepet, annak igazán örvendek.

És a mai, óriási siker igazolja ezt a mondást s százszor büszkévé teheti Ujházira a magyar színpadot.

Magával a darabbal kedvesen és kíméletesen lehet bánni. Dumas zsenije nélkül anakron dumáskodás. Csinált, naiv, elmaradt, érzelgős, olcsó hatásokra írott. De éppen az apó alakja tengernyi filozófiát költ bennünk. Talán nincs ebből semmi az alakban, de bennünk felébred. Az átlag-emberek, a derék polgári lények lelki tragédiáiból csap fülünkhöz néhány akkordot. Egy igazi képet libbent meg hirtelen előttünk: milyen szépen meg kell alkudni az élettel, leszámolni büszkeséggel, önérzéseinkkel, mindennel. Ilyenkor érezzük, hogy minden emberlelkek közel vannak egymáshoz. Hogy egyformán szenvednek és alkusznak. Még ha csak számító, romantikus íróagyakban élnek is.

Lebonnard apó rejtegeti a saját szarvait. Hosszú évekig gyermekének vall egy kakukkfiókot. Jó, türelmes, megadó, jámbor ember. Egyszer tör ki életében, mikor a leánya boldogságát félti. Véletlenül sikert ér, de maga is megijed önbátorságától. Végre egy Lebonnard apó nem lehet Shakespeare-hős, de csak - Lebonnard apó. A fattyút ismét szívére öleli, mindenki boldog lesz, s az apó jámborul örül, míg meg nem hal.

De milyen hatalmasan csinálta meg ezt a szerepet Ujházi Ede. Valósággal művészi alkotássá magasztalta föl - a maga művészi alkotásával. Ő szív-szerepnek hívja Lebonnard apót. Hát menjünk bele az ő elkeresztelésébe. Szívével játszott a mi Mesterünk, szívével, mely könnyet,

derűt, emberien s igazán csillogtat. Valami nagy melankóliával vonta be az alakot: látjátok, ilyen Lebonnard apó s mind ilyenek vagyunk, nem ordítunk, nem lázadunk, nem roppanunk, hanem sírunk, mosolygunk, békülünk és megalázkodunk a rettenetes hatalmú élet előtt.

Nagyobb óvációt régen nem látott a Nemzeti Színház. Nem bírt elégszer megjelenni a tapsokra a Mester. A vastaps elől pláne kitért. A többi szereplők közül csak Odryt és Dezsőt mutathatjuk meg Ujházi Ede körül. A többiek még Jean Aicardhoz sem voltak méltók. Kivéve Váradi Arankát, ki kedves és ügyes. Hanem Török Irma éneklése már rettenetes skálákat vesz. Ez már majdnem személyes sértés minden olyan szegény lélek ellen, ki drámai színházban - beszédet vár. Szerettük volna, ha Szalai Emil, a fordító megkísérlette volna a verses fordítást. Ez sok mindent kegyesebben ítéltetne meg a Père Lebonnard írójával szemben.

Budapesti Napló 1905. december 31.

Dyb

57. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Éva vallása

Battenberg Eugénia, becéző néven Ena, elhagyja a vallását.

… Az asszony pedig elhagyja hitét s követi a férfiút… Battenberg Ena hercegnő áttér a román katolikus vallásra, hogy felesége lehessen Alfonz királynak. Németország protestáns sajtója nagyon háborog emiatt. Hogy egy rongyos koronáért már egy sereg protestáns hercegnő dobta el apáinak hitét. Oroszországban, Görögországban, Romániában, Szászországban már ilyen avertita nők ülnek a trónon. Eugénia hercegnő azonban nem fog visszariadni mégsem. Mint ahogy kevés Éva riad vissza hasonló alkalmakkor. Végre Évának joga van ahhoz, hogy gyönge legyen. Egy koronáért csak férfiak kockáztassák a lelki üdvösségüket? Ha Ferdinánd fejedelem vallást cserélt a bulgár trónért, Ena hercegnő is megteheti ezt a spanyol királynői koronáért…

II.

Morgan kutyái

A milliárdos Morgan fia, az ifjú Pierpont, pompás kutyákat vásárolt Angliában. Ez eb urakat előkelő gőzösön vitte haza. Minden kutyának nagyszerű kabinosztálya volt. Külön ebédlővel, hálószobával, szalónnal és fürdőszobával. Természetes, hogy ilyen előkelő bevándorlókat nagyon szívesen fogadtak Amerikában. Csak a magyar kivándorló embereket küldik vissza százszámra. Mert ezek, szegények, rosszabb sorsban és sorban érkeznek az újvilágba a kutyáknál. Nemcsak a Morgan kutyáinál, de a magyar komondoroknál is.

III.

Moszkva sorsa

Szörnyű csönd lehet már vagy lesz nemsokára Moszkvában. A lázadókat leverte a hadsereg. A lázadók nem gondoltak arra, hogy ők verjék le a hadsereget. Forradalmat manapság a katonaság ellen nem csinálhat a nép. De csalódtak a lázadók abban, hogy a hadsereg nem rájuk lő. A hadsereg nem a népé. Soha és sehol sem az ma még. Olyan hatalmas institúciója az a trónnak, hogy még ott is a trónt szereti, ahol trón - nincs. Mint például Franciaországban.

Január 22-én pedig az egész világ proletársága ünnepre készült. Ünnepelni a forradalom Moszkváját. El kell halasztani az ünnepet. Egyelőre és bizonyosan csak egyelőre...

Budapesti Napló 1906. január 3.

Pont

58. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

New Royal Theater

Réjane asszony hangja ma este különös büszkeséggel csendül meg ködös Londonban. Viktor Hugó idiómája győzelemnek ünnepét üli. Ma megnyílik a londoni francia színház, a New Royal Theater. Nem fél tőle senki, s üdvözli örömmel a nagy angol sajtó. És nemsokára Berlin is francia színházat kap. Ott sem fognak megijedni a francia géniusztól. Milyen boldogok is a nagy nemzetek. Nem kell félniök idegen kultúrák hódításától. Örülnek a versenynek, mely saját kultúrájukat még nagyobb erőkifejtésre sarkallja. A jövendőbe pillantanak be velünk e jelek. Minden kultúra összeölelkezik majd, s féltékeny nem lesz a másikra. Mert félni egy másik kultúrától ma is annyit jelent, mint félni - a kultúrától.

II.

Ottó király haldoklik

Az a hír jön Münchenből hogy haldoklik a szegény őrült király. Éppen most ünnepelték a százéves bajor királyságot. A nagy ünnepen csak éppen a király nem volt ott. Régens hercegnek kellett örülnie király helyett a királyság ünnepén. A bajor ember jámbor ember, de ember. És nyilván nem óhajt már régóta hosszú életet Ottó királynak. És ha a szegény őrült csakugyan befejezi e világi életet, mely őt trónról kastélyzárkába juttatta, minden gonoszság nélkül, egyszerű emberi őszinteséggel sok bajor alattvalója föl fog sóhajtani:

- Bizony, ezt a jubileum előtt megtehette volna szegény.

Mert egy jubileum királykoronázással összekötve nem kevés idegent csődített volna Münchenbe.

III.

Lemberg farsangja

Lemberg nem fogadja ez évben Karnevált. Farsangolni nem fognak sehol Lengyelországban. De sőt egész Oroszországban sem. Ám hol fogadhatják lelkes örömmel a vidámságok pogány istenét? Rossz kedve van az egész világnak. Olyan rossz, hogy még veszett mulatságra sem alkalmas. Baj és rettegés mindenütt. Az ember lelke pedig megváltozott. Róma, Bizánc és a renaissance népe mulatni tudott a biztos elmúlás előtt is. Viszont lehetséges, hogy a biztos elmúlás előtt mi is tudnánk farsangolni. De éppen ez lankaszt, ver le bennünket, hogy élni fogunk s az élet szomorú.

Budapesti Napló 1906. január 5.

Pont

59. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A nagy Sarah

Sarah Bernhardt csakugyan nagyasszony. Valamikor, ha még ez szokás lesz, eposzt fognak róla írni. Most haragszik Párizsra, s Amerikában bolyong. Kanadától Argentináig mindenütt játszik. És játszik ő mindig. Ez a szegény, öregasszony. Vén harcosa a színpadnak. Meglássa akárki, hogy a színpadon fog meghalni. A harc mezején. Egy nagy jelenetben. Végelgyöngülésben…

II.

Frau Baumeister

Szép volt, gazdag, becézett, fiatal. És agyonlőtte magát. Tout Berlin szörnyűködve álmélkodik. A berlini újságok pszichológiai rejtélyről beszélnek. Hogy is lehet egy szerencsés, huszonegy éves, elegáns, szép asszony öngyilkos? Oh, édes szörnyűködő Berlin!… Oh, édes szörnyűködő, úgynevezett Világ!… Persze muszáj boldognak lenni annak, kit ti annak tartotok… És ha nem az, s ha méltán, jogosan és titkosan megrendült lelke halált kíván, ti szörnyűködtök…

III.

A víg Lujza

A Westminster-hotelt oda fogja hagyni. Most már hivatalos tisztessége van. Elismert, fenséges királyleány. Pénze is lesz elég. Mattachich is megmarad. Lipót atyja is keblére öleli. Mehet a Riviérára… Azt azonban huszonnégy óra múlva el fogja felejteni, hogy kiknek köszönheti mindezt. Az újságíróknak. A sajtónak. Mikor ott jártam nála, milyen könnyes szemekkel hálálkodott. Hogy milyen nagy, milyen jó emberek az újságírók. Nem ismerném eléggé a fajtáját, ha ő kivétel volna. De ismerem. Össze fog borzongni, valahányszor eszébe fog jutni, hogy ő egykor újságírókkal trafikált.

IV.

Szentpétervár postája

Szentpétervár postája páratlan posta. Karácsony táján arisztokrata nők kezelték ezt a postát. Postás-sztrájk volt tudniillik. És az orosz hercegnők, grófnők beálltak postásnak. Mert fölfogták a forgalom megszűnésének iszonyú hátrányát? Mert az orosz mágnásasszonyok szeretik a munkát? Irgalomból és humanizmusból cselekedték ezt?… Akik Szentpétervár előkelőségének erkölcseit ismerik, tudják a dolog nyitját. A mágnásasszonyok a poste-restante s egyébféle szerelmes leveleik miatt aggodalmaskodtak.

Budapesti Napló 1906. január 7.

Pont

60. A SIVATAGBAN

Egyetlen költemény egy könyvben: Szalay Károly írta. Szinte könnyek szöknek a szemünkbe. Szárnyak suhogását halljuk ismét. De mintha mindig egy helyben suhognának e szárnyak. Valaki ismét a nagy Titok felé akar röpülni, s ön-vérével hiába öntözi szárnyait. A nagy Titok még mintha távolodnék. Nem volt kegyesebb Shakespeare-hez, Goethéhez, Nietzschéhez sem

a nagy Titok. De legalább engedte, hogy felé törjenek e nagy szárnyú lelkek. Szalay Károly lekötözte a maga szárnyait már eleve, s így hirdeti nekünk az életet:

Három talizmánt nyújt az ég
A földi élet vándorának:
A hit, tudás s humanitás
Szövétnekül előtte állnak.
Egy cél felé visz mindenik.
Testvériség szent templomába!
Ki építésén fáradoz,
S közjónak él: nem élt hiába.

Tehát a Hit, Tudás s Humanitás: a nagy Titok lángpallosú angyalai. Bölcselkedő költeményében már előre e biztos tudatban indul el Szalay Károly. A sivatag: az élet, e siralomnak völgye. Egy karaván-szerájban megpihenteti az élet szomorú embervándorait a poéta, s evangéliumokat mondat el a három bölccsel, a Hittel, a Tudással, a Humanitással. Aztán hajnalodik. Föl, föl, embermilliók. Vándoroljon tovább a Föld szomorú emberkaravánja e három bölcs nyomában, *ha hisz nekik*. És Szalay Károly hisz. Ez a nemes és szép a könyvben. És ez a könyv legnagyobb hibája. Egy hosszúra nyújtott himnusz ez a könyv és semmi más. Érzelmes, nemes páthoszú, csengő, bongó, zsúfolt sorok foglalatja. Boldog lehetne az az embertársadalom, melynek olyan tiszta, nemes hívő lelkek adnák a zömét, mint a Szalay Károlyé. De oh jaj, s ez nagy átok: vad fájdalom, kétség, szomjúság és tusa az emberi kultúra útja, s ez utaktól a poétának, a vátesznek szabad legkevésbé félnie. Az érdemes poétának, sok kötet írójának, tisztelet mégis. A legnemesebb és leghasznosabb emberi érzések forróságát érezzük ki költeményéből. Hívő nemes ember ő. Meghatóan nagyhitű poéta az, aki Magyarországon egy kötetre szóló bölcselkedő költeményt mer írni, és - kiadni. Hinni az Emberben: sohse volna nagyobb áldás, mint ma, amikor mintha egy új pesszimista felleg ülne egész Európán. Bárcsak sokan olvasnák el Szalay könyvét e hitetlen és szeretetlen időkben.

Budapesti Napló 1906. január 7.

(A.)

61. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Románok Rodostója

Hogy harminc év után hetven román hadifogolyra bukkantak Törökországban: ez a hír jön Bukarestből. Drinápolyban tartják a muzulmánok a román hősöket. Csak aztán akadjon ember, aki ezt elhiggye. Forró fantáziájuk van az ifjú népeknek. Románia pláne nevezetes arról, hogy hajlandó képzeletben az egész históriát végigölni Traján császártól máig, sőt tovább, ha kell. Most íme Rodostó kell a románoknak. És kigondolnak egy olyan balladát, mint a Szilágyi és Hajmási históriája. Hát lehetséges, hogy harminc évig Európában, nem is nagyon titokban, egy sereg román hőst tarthasson jogtalan fogságban egy másik ország? Nagy fantáziájú nép Románia népe, s művészethajlamú Bukarestben sem hiszik bizonyára ezt a mesét, de hirdetik, mert regényes és szép.

II.

Merelli úr

A szép Merelli asszony nagyon termékeny írónő. Mióta Galley-val együtt visszahozták őket Brazíliából, talán már a harmadik könyvet írja. A veszedelmes, szépasszony a Saint Lazare-fogházban fedezte föl önmagában a poétát. Nem is tudna annyit írni, amennyire kiadó nem akadna. És Merelli asszony ír is szaporán. Párizsban pedig Anatole France műveit sem várják éhesebben. Sőt többet mondunk: a Villy gyönyörű disznóságait sem. Nyílván tehát nyer e könyvekkel az irodalom, amiből én le mernék egy konzekvenciát vonni. Az ilyen nőket, mint Merelli, állandóan a Saint Lazare-féle intézetekben kellene tartani. Mennyi haszna volna ebből - az irodalomnak.

III.

Bécsi példa

Bécsi példa ismét és jeles. A postatakarékpénztár eseménye. Írtak magyarul is róla ezerféleképpen. Csak egy kis analógia jutott kevés ember eszébe. Hogy a meggyötrött, intelligens emberek is - munkások. Talán ők maguk sem hajlandók ezt beismerni. Holott ha némely gyár kifosztottjai fehér rabszolgák, százszor fehér rabszolgák az agymunka némely bérbeadói. De szervezkedésre nem gondolnak. Brr, annak proletárszaga van. Azt átengedik a munkásoknak. És a munkások csinálják is. A gyárakban, munkás-telepeken nemsokára emberség fog uralkodni. Összeroskadni csak állami és más bürókban fognak egy kis kenyérért az emberek. Mert ezek csak nem szervezkedhetnek, mint a kávéslegények. Pusztulni azonban esetleg sokkal kegyetlenebbül pusztulhatnak el.

Budapesti Napló 1906. január 10.

Pont

62. A KISZÚRT SZEM

(Tunisz kék egéről lezuhog a nap forró zuhataga. A századot nagy útra küldötte a parancsnok. A tuniszi idegen légió páriái voltak e csapatban. Csupa kínra, gyötrődésre és büntetésre jelöltek. A vad Szuma csapatait várták éppen. Kiküldték kémkedésre a magyar Papot és az olasz Tonellit. Már három napja nem aludtak. Éhesek voltak s a Nap kegyetlenkedett. Víz sem volt a közelben, s minden pillanatban legyilkolhatták őket Szuma emberei.)

Pap: Csak egy kicsit lennél erősebb. Akire egy otthon vár, annak tűrni kell. Ha én is hazamehetnék, én is erősebb volnék. Te mondod, hogy most már akar téged az a leány. Miért mennél haza nyomorékként?

Tonelli: Engem nem vár az a leány. Én csak menekülni akarok ebből a pokolból. Oh, rettenetes pokol ez. Rossz már a tüdőm s én nem bírom tovább. És csak egyszer szeretném még látni azt a leányt, aki ideűzött.

Pap: Pajtás, jó fiú, én nem jöttem ide érzékeny országból. Az én hazámban megszületett embernek minden rosszra el kell készülnie. Engem is lumppá, gazemberré tettek ott. De vadállat nem tudok lenni. Nem tudom megtenni, amit kérsz.

Tonelli: Az édesanyád emlékére kérlek. Másként innen nem menekülhetek. Elég nekem a félszemem is, hogy azt a leányt mégegyszer lássam. Az édesanyád emlékére kérlek: szúrd ki.

Pap: Nézd, két szemmel még itt is olyan szép a világ. Nézd: milyen kék az ég. Milyen színek cikkáznak a sivatagon. Hátha megszabadulhatsz innen épen is.

Tonelli: Beteg vagyok és látni akarom azt a leányt.

Pap: Dőlj magad a szuronyodba. Istenem, istenem, inkább fogom majd a fejedet.

Tonelli: Fogd a szuronyt, s akard. Imádkozom hozzád: ments meg.

(Tunisz ege gyilkosan mosolyog, s Pap kiszúrja a bajtársa egyik szemét. Tonelli sikolt. Aztán valamitől megrettennek. Mintha Szuma emberei közelednének. Rohanásba fognak. A félszemű béna csupa vér. Beérkeznek a századhoz. Ismerik már ezt a fajtát, mely a halál helyett légióba áll. Tonelli tovább is itt marad. Papot pedig hathónapi börtönre ítélik.)

Budapesti Napló 1906. január 11.

Lellei

63. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Angol vezényszók

Csodálatosan kezd a kultúra virulni a Kárpátok alján. Beszélik például, hogy Csabán *tót* parasztok *angol* szótárt vásárolnak. Shakespeare nyelvét tanulják az én vármegyémben is. Egyszerű, koldus emberek a kalendárium és biblia helyett angol nyelvtant olvasgatnak ma már. Magyar vezényszó nem igen lesz, de angol vezényszó már van Magyarországon. Miért indult ilyen virulásnak nálunk a kultúra? És miért éppen angolul tanulnak Magyarországon az ínséges emberek? Mert készülnek ők is, mennek ők is Amerikába. Itthon tudniillik kevés embernek van joga és módja élni. Angolul tanulnak hát, és elmennek innen az emberek. Még boldogak, akik olvasni tudnak. Ezek nyelvtannal s szótárral mívelik magukat. Igazán kellene már valamit tenni Magyarország analfabétáiért. Ha olvasni fognak tudni, sokkal hamarabb ráveszik magukat a kivándorlásra. Mert azt már látjuk, hogy a kivándorlás nem igen fáj az ország urainak. És ők nem haragusznak az - angol vezényszóra.

II.

Az orosz karácsony

A karácsony Oroszországot sem kerüli el. Egy kicsit később érkezik, mert lemaradt volt Gregorius kordéjáról. De el szokott jönni Cárszkóje-Szelóba is. Eljött az idén is, habár nagy vérszag fogadta. És Moszkva fölött még piros volt az ég. A cári palota lovardájában tündérvilágot varázsoltak. Előkelő énekkar énekelte, hogy Jézus megszületett. És sok édesség és sok ital elfogyott a szent éjszakán. A cukorkákon pedig a cár arcképe volt. Ki kell jelentenünk, hogy a legvadabb kozák is, aki cukorkát kapott, nem falta föl a cárt így képletesen sem. Azonban ez a karácsonyi momentum valamit szimbolizál. A nép, ha későn kapja az édességeket, cárostul falja föl majd… Talán nem is várja meg még egyszer a karácsonyt.

III.

Égi jelek

No most már itt vannak az égi jelek is. Beregszászon nagyon sokan látták. Lángvörös szélű fehér fénykör, zöld szalaggal. Bizony, ez a nemzeti szín. El kell hinni, és nem szabad

kételkedni. Mert még lehazaárulóznak bennünket. A dologban különben nem ez az érdekes. Hanem a tömegléleknek csodálatos változatlansága. Zavaros időkben már ötezer évvel ezelőtt égi jeleket láttak az emberek. Ma is égi jeleket látnak, ha nyugtalanok. Régen nem hisz már az emberiség semmiben, amikor még hinni fog az égi jelekben.

Budapesti Napló 1906. január 13.

Pont

64. VERSEK

Versek sűrűjében kószálok néhány hét óta. Álmodó lelkekkel találkozom és beszélgetek. Most idehívok közülük találomra vagy hármat. Halottat idézek legelőször, a szegény Dőzsei Ferencet. Posztumuszkötete sok fájdalmat okozott nekem. Sajnálom ezt a néhai, árva lelket, aki még halála után sem kaphat igazságot. Míg élt, annyi igazságot sem kapott, hogy belőle kenyérre teljék. Most, hogy meghalt, fölrángatják a Parnasszusra. Megteszik szegényt nagy poétának. És nincs egy olyan rettegett Valakink, hatalmas szavú kritikus, ki büntetni tudná az ilyen kegyetlenséget. Ez csúfolódás a halállal és a poézissal. Nem volt, soha és sehogyse lehetett volna nagy poéta Dőzsei. A nyomor és elkényszerültség kipengetett a lelkéből egy-két erős akkordot is. De csupa zűr, fájdalmas zavar, cincogás vagy lárma a Dőzsei kötete. Míg élt, áldás volt neki az a hite, hogy ő költő. Mikor meghalt, ugyanezt a hitet egy kis kenyérre lehetett volna, s szabad is lett volna váltani az elárvult, szegény feleség számára. De oda fölállítani, ahonnan ő halottan is leszédül, megtenni nagy poétának: ez kegyetlenség. Szemere Emil a második versíró. Egészen új név. Valamit felőle az sejttet, hogy két hatalmas, díszes kötete (a cím: Őszi rózsák) „méltóságos Szemere Miklós úrnak" ajánltatik hálásan. Szinte háromszáz oldalon vers, köztük egy hőskölteméný Mátyás királyról. Komolyan nem is szólhatunk e versekről. Írójuk ezt énekli az előszóban:

Félszázad perzselé szívem,
Míg e rózsát elültettem.

Tehát nem ifjú ember bűnei e fűzfaversek. De bátran, önérzetesen állnak a közönség elé. Iszonyú dekadenciát mutat az a társadalmi réteg, mely még pár évtizeddel ezelőtt nálunk egyedül írt és olvasott. De vajon nőtt a helyébe új és nagy közönség? Néha iszonyú sejtelmeink vannak. A régi publikum olyan, mint amilyen írókat tud magából küldeni. Tehát Szemere Emil esetleg nem is olyan nagy bűnös. Az új publikum pedig százízlésű és kicsi. És nálunk balgatagon hevülő írók, új utak, új ízlés, új irodalom felé törnek. A harmadik: Bodor Aladár, ki nagy örömet szerzett nekünk verseskönyvével. Nem rendkívüli, de a maga verseit mondó poéta. Egy kicsit programos még. Érzi azokat a politikai, társadalmi, kulturális, sőt idegrendszerű differenciákat, melyek még a magyar kultúrembert is elkülönítik a Nyugottól. Ő hát néha megteszi magát a verseiben érzésközvetítőnek a régi s a most születő új, európai magyar típus között. Sokat borzong „nagyálmú zaja" sorsán s így önsorsán is. Nem mindig tiszta, de meleg, szép, néha erős hangok szólnak hozzánk e versekből. Sőt Bodor Aladár olykor a legmagasabb poétai föladatot is megpróbálja: kimondani a még ki nem mondottat. Ez kevésbé sikerül neki. Új érzései sem elég újak, és hangja sem annyira új, amennyire ő újjá tenni iparkodik. Ám érdemes könyve egyik dokumentuma a magyar líra frissülő kedvének.

Budapesti Napló 1906. január 14.

(A.)

65. MONSIEUR X

Szerdán új gazdát kap az Elysée s új President-t Franciaország. Loubet úr azonban még egy hónapig nyugodtan lakhatná az Elysée-t. Mert Monsieur X., az új elnök egy hónapig semmi sem lesz. Még csak köztársasági hintót sem kap, mikor Versailles-ból érkezni fog. Azután is előgyeleghet erre vagy arra figyelem nélkül egy hónapon át. Nem lesz díszőrsége sem, csak éppen Európa és a világ tekintete fogja égetni az arcát. Monsieur X. esetleg nagyon szenzációs eleven ajándék lesz a História számára. Qui vivra, verra, de az bizonyos, hogy nagy dolgok döntetnek el szerdán híres Versailles-ban.

Királyok és császárok faragott és írott képei talán egy kis gúnnyal néznek majd Franciaország összegyűlt eszeire. A Napkirály lovasszobra észrevétlenül talán kőkardjára is csap kőkezével. Mert, hejh, sok kérdésre válaszoltak már Versailles-ban, de annyi kérdésre még nem, amennyire most kell.

A legkülönösebb pedig az, hogy minden új távirat, mely Párizsból érkezik, meglepetést jósol. Tehát sem Fallières, sem Doumer? A jó Loubet vagy egy nagyon rossz Valaki?

Franciaország minden igaz hívét vagy szerelmesét nyugtalanítja az, hogy nyugtalanok a republikánusok. Főképpen a valóságos köztársaságiak. Félelmükben elég színtelen jelöltet választottak az öreg Fallieres-ben. A szélső radikálisoknak nincs nagy okuk rajongani Fallières-ért. A halvány republikánusoknak pedig van okuk megriadni a radikális támogatástól.

A republikánus jelszó ez idő szerint: demokrácia és hazafiasság. Ez a jelszó sok és nagyon kevés. De muszáj minden másról hallgatniok Franciaország radikálisainak.

A szeparáció nagyon nagy bomba volt. Az antimilitaristák kevés taktikával dolgoznak. A guerre à la guerre fölött Marokkó tartja Damoklesz-kardját. A reakció papjai, mágnásai, Meline-jei és katonái értenek a helyzet kihasználásához. Szocialistáknak és minden republikánusoknak tehát a mentés szerepe jutott a választásnál. Nagy kérdés, hogy Doumer gyűlölete nem fecséreltette-e el velük minden erejüket? És túlságosan konciliáns programjukkal és jelöltjükkel vajon nem riasztottak-e el maguktól sokakat? Mert így is nagy veszedelem az, hogy még ez a sok alkuvás sem nyugtatta meg a gyöngébbeket, kik félnek a még következhető radikálizmustól s még jobban a szocialisták növő befolyásától. Vajon nem játsszák-e ki őket egy ügyesen elkészített csínnyel? Ez minden békének és haladásnak kérdése, s egy kicsit az egész világ kérdése.

Ha Doumer vagy egy másik Doumer költöznék az Elysée-be, nem állítjuk, hogy a köztársaság forog biztos veszedelemben. Az elnök nem úristen s harmincnégy esztendő keze dolgozott már a demokrata köztársaság állandóságán. De föltétlenül kitérne bátor, világoktató útjáról Franciaország és megerősödnék a reakció. Talán egy rettenetes háború sem egészen rémkép.

A jó Fallières aligha volna más, mint Loubet volt. És ez a legjobb kortesbeszéd mellette. Szent igazság, hogy a radikális haladásnak egy kis pihenőt kell tartani. Sokat és hamar mívelt: az okosság parancsolja a pihenőt. Ha aztán ismét eljön a harc ideje: a Loubet-k és Fallieres-ek jó médiumok. Mert jók, őszinték, öregek és üdvösen nehezek.

Monsieur X. mindenképpen érdekes ember tehát. Diplomaták lesik, és totalizatőrök fogadnak rá őrült összegekkel. Bárcsak olyan úr adna majd szerdán nevet ennek az X-nek, kire gúnyosan nem tekinthetnek le Versailles fejedelmi árnyai. Polgárt, bölcset, szabad lelkűt kíván az egész művelt emberiség a grande nation-nak és - önmagának.

Budapesti Napló 1906. január 16.

(A.)

66. FALLIÈRES

Versailles-ban ma győzött az új Franciaország. Szép napja ez a nap a harmadik köztársaságnak. Minden mesterkedés fölsült. Franciaország megmarad annak, ami. Semmiféle Doumer kedvéért nem tér el útjáról. Ez út: a béke és a haladás.

Armand Fallières lesz a Loubet utódja. Majdnem páratlan bizalom ülteti az elnöki székbe. Február tizennyolcadik napján fog megnyílni előtte az Elysée. Addig emberien kiélvezheti a győzelem mámorát.

Gascogne-nak a szülöttje és hatvan éves Fallières. Törvényszéki írnok volt az édesapja Mézinben. A nagyapja még kovács volt. Egészen a demokrácia fia tehát. A vére azonban nem déli vér. Okos és illedelmes vér ez. Huszonöt éves kora óta mintha tudatosan az elnöki székbe iparkodnék Fallières. A rokonsága maradi népség. Papoknak és reakcionáriusoknak kész martaléka. Ő republikánus első föllépésétől fogva. Óvatos és opportunus mindig. De becsületes és megingathatatlan köztársasági. Nem radikáliskodott, mint Doumer tette nem egyszer. De a hatalomhoz sem ragaszkodott görcsösen. Gambettának vannak még tanítványai Franciaországban.

Úgy fordultak az idők, hogy nagy becsülete támadt az olyan politikai egyéniségnek, mint a Fallieres-é. Őszintén szólván: Combes egy kicsit siettette a dolgokat. Bizony megijedt egy kicsit ennyi radikalizmustól a burzsoa Franciaország. Exponáltan radikális ember nem kerülhetett az elnöki székbe. Egy mérsékelt és megbízható republikánus köré kellett csoportosulniok minden köztársaságiaknak. Fallières és csak Fallières lehetett a győztes.

Visszacsinálni semmit sem fognak Franciaországban. Ellenben minden reformra kapható lesz az új elnök, miként kapható volt a vele rokon egyéniségű Loubet. Hazug a klerikális lapoknak az a vádja, hogy Franciaországban ma is még Combes szelleme uralkodik. A köztársaság egyelőre mérsékeltebb tempóba fogott. De ha combes-izmusra ismét szükség lesz, Fallieres éppen úgy nem lesz kerékkötő, mint nem volt Loubet. A haladás ügyének tüzes katonákra van szüksége. De a harcok fölött állnia kell valakinek nyugodt és hideg fejjel.

Mert nagy missziót vállalt az új Franciaország. A forradalom országa akar lenni tovább is. Franciaország meg akarja békésen csinálni az új forradalmat. Példát akar adni minden államoknak a szociális átalakulás nagy művével.

Ez a forradalmi mű békét követel. És Fallieres elnöksége azt jelenti, hogy Franciaország kitart a béke mellett, Algeciras felhői eloszlanak. Az új államfőben a maga szerencséjét is üdvözölheti a világ. Hiszen erős, majdnem esküszerű szavakkal éppen most fogadkozott a béke mellett Vilmos császár is.

A háborút nacionalisták csinálják mindenütt. A nacionalizmus csinálja a reakciót is. Franciaországban most alaposan kikapott a nacionalizmus.

Fallières győzelme a köztársaság győzelme. A demokrácia győzelme. A béke és a humanizmus győzelme. Versailles fényes palotájából széthordta azóta már a drót egész világon a hírt. A falusi kovács unokájának üdvözlésére sietnek büszke koronás fők. Franciaország pedig e választással új jelét adta, hogy komoly akarata egy nagyszerű regeneráció.

Budapesti Napló 1906. január 18.

(A.)

67. A LIPCSEI DIÁKOK

Lipcsében még fiatalok a diákok. Őrködjék fölöttük sokáig a diákok istene. Jaj volna, ha a diákok is elvénhednének. Nekik fiataloknak és bátraknak kell lenniök mindörökké.

Bátor fiúk a lipcsei diákok. Szózatot intéznek tanáraikhoz s minden társaikhoz. Vessék le már végre a vallás rabruháját. Hiszen egy tudományos műveltségű ember úgy sem lehet őszinte tagja semmiféle eklézsiának. Miért cipelni valamely konfesszióhoz tartozás hazugságát? Minden nem teológus professzor lépjen ki egyházából. A teológiai fakultásokat pedig dobják ki végre az egyetemekből. Írjanak föl a kormányokhoz evégből.

Így beszélnek a lipcsei diákok. És egész Németország diákságát hívják táborukba.

Tetszik nekünk az ő bátorságuk. Az igazságot ők látják igazán. De igazság csak azok számára van, akiket még nem ölelt át az élet. Az élet igazsága: a köteles képmutatás.

A diák-fiatalság tüze föl-föllobban bennünk, öregebbekben is néha. Az intellektuális lények farizeussága bennünket is gyakran dühbe hoz. Aztán magunkra gondolunk és mosolygunk. Könnyes szívvel utáljuk és értjük magunkat és a világot. Ki e sorokat írja, milyen messze jár már Johannes Calvinustól. És gyáván megmarad kálvinistának. Nyugaton ezrei és ezrei élnek a nagy intellektusoknak, kik gyávák. Vagy talán bölcsek és mártírok? Tudósok, agitátorok, művészek, írók. Egész életük a dogmák rombolása. Néha lármásan ateisták is. Különösen az agitátor-fajta. Könyveik indexre kerülnek. Egyházuk papjai vadul csatáznak velük. Ők megmaradnak névleg tovább is egy vallás híveiül.

Az élet akarja a hazugságot. Mint ahogy az élet igenlése is egy nagy hazugság. És ami a lipcsei diákokat bántja: a kisebb hazugságok közül való. A világ erőrendje ma még nem tűri meg a bátorságot. Talán sohase fogja megtűrni. Annyi bizonyos, hogy ma még nem tűri meg. Végre egy sereg ember van, aki azt vallja, hogy a világon csak bombákkal lehet segíteni. Kényszerítsük őket, hogy ne legyenek képmutatók, s dobják el a bombákat?

Mégis áldja meg a diákok istene a lipcsei diákokat. Irigyeljük őket Németországtól. A szent, az új, az elérhetetlen és mégis áldott igazság hevíti az ő szíveiket. Már ők jobb emberek lesznek, mint kik már fiatalon összeölelkeztek e csúnya élettel s úgy farizeuskodnak, mintha aggok volnának.

Budapesti Napló 1906. január 19.

Lellei

68. VÉNUSZ

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Vénusz: vígjáték, s Ruttkay György írta, a Sötétség szerzője. Megjósoljuk ezennel, hogy jubileumos darab lesz a Vénusz is.

Ruttkay György nagy tekintetű kritikus. Bizonyára nem veszi gáncsnak, ha nem tartjuk őt modern írónak. Nemsokára úgysem lesz különben sem megtisztelő a *modern* jelző.

A Vénusz írója régi és nemes vígjátékszabályok szerint dolgozott. És a közönség éppen ezért könnyen meghódolt neki.

Egy óriási és mégis szimplex tévedés. Hármas szerelmi labirintus. Szerepruha mindenfajta színészre. Bonyodalmak veszedelmek nélkül. Erkölcsös és derűs finálé. Ez a darab programja. A program bevált.

Karády báró milliomos és szobrász. Megjelent Rómában előtte egy ifjú hölgy, s ezer líráért fátyolosan aktot áll előtte. Karády őrülten beleszeret a titokzatos, gyönyörű testű nőbe. De az arcát szeretné látni. A hölgy egy órát felejtett a műteremben. Egy gyönyörű nő arcképe van az órában. Karády azt hiszi, hogy az ő modellje.

A titokzatos modell Gáthy Erna volt, ki az anyjáért áldozta föl „becsülete árnyékát". Egy orvosprofesszornak kellett az ezer líra. Az arckép pedig az Erna nénjéé, ki egy vénecske s hülyécske képviselőnek a felesége. Már-már ez a tévedés és szerelmes csalás Bántelkynét, Erna nénjét teszi a Karády párjává. Ám kiderült, hogy Vénusz - Erna. Bántelkyné az uráé marad. Erna pedig férjhez megy Karády egy barátjához, a darab eszéhez: Kasznár Andor íróhoz. Karády széttöri a Vénusz-szobrot s elutazik.

Mindez tempósan, kedvesen, mulatságosan játszódik le. Pompás epizódokkal s epizód-alakokkal. Egy kis ósdiságot érzünk embereken és párbeszédeken. A történet érdekében az alakok olykor naivabbak a kelleténél. Mégis egészséges derű ez a darab végig. Ügyes embernek nagyon ügyes munkája.

Hátha még jól is játszottak volna a színészek. De Gál, Rózsahegyi, Gabányi és Vízváriné kivételével csupa affektáltság vagy értetlenség volt minden szereplő. Még Márkus Emma Erna szerepében tudott olykor beszélni is. De már Lánczy Ilka valami különös és szerencsétlen komikai talentummal akart pompázni. Császár pedig a darab egyik alakjának, Bántelkynek szavajárása szerint egyszerűen, de nagyszerűen rossz volt.

A közönség kedvvel és szeretettel fogadta a kedves és vidám darabot. A szerzőt sokszor hívták lámpák elé.

Budapesti Napló 1906. január 20.

Dyb

69. ERDŐS RENÉE

Szerelmes asszonyi rigolyákról Erdős Renée mert dalolni először és magyarul. Szeretem ezt az úgynevezett magyar Szapphót, s fáj nekem, hogy nem egy nagy irodalom leánya. Új verseskönyve (Új versek. Kleopatra.) csak növeli az én fájdalmamat, s már-már elsiratom a poéták közül Erdős Renée-t. Ez az asszony vagy leány (én nem tudom: ki ő személyében) egy szerencsétlen, egy húrú s egy szenvedélyű dryád. Gazdag és becézett irodalomban okvetlenül megbecsülnék az ő kétségbeesett, szomjas, szerelmes, szilaj jajveszékelését. Nálunk ő kénytelen egész és minden húrú poétaként jelentkezni. Szépséges, szárnyas és bőséges szavakba takarózik. Ő maga is nyilván szinte megfagy a hidegtől. A szavak szállnak, röpülnek. s az érzések összezsugorodva leszállongnak, mint a márciusi hópelyhek. El is olvadnak mindjárt. Kívánjuk Erdős Renée-nek, hogy tudja levetni asszonyiságát? Akkor talán egy poéta halna meg, aki mégis csak poéta. Révedező, kínlódó és fogoly, de új és érdekes poéta. Hogy fogoly ő, érzi maga is. A magasságok útját sorvadozva kívánja, s neki talán már a legúnottabb az örökös turbékolás. Végre is az asszony-ego Annie Vivantiban sem kicsi, de az Élet nagyobb mindennél. Annie Vivanti meg tudta érezni s csókolni ezt a nagy életet. Ne tudná a mi, talán Annie Vivantinál is erősebb Annie Vivantink? Nem kívánjuk, hogy az effeminált férfiak idejében Erdős Renée - férfiú legyen. Szerelmes érzéseinek kérlelhetetlenségében úgyis

túlontúl férfias ő. De dobjon el sokat a szép szavakból, s vegyen fel egy keveset más érzésekből is, mint a hím után való vágyódás. Bizonyisten nem érdemli meg a mi géniuszunk ezt a sok verset, s bizonyisten olyan sok ezer *érzéki*, kéjes, nagy érzés van, melyhez a partner nem kell és nem hiányzik. Lopja meg a maga leányos hangulatait, intellektusának elálmodozásait: meglássa, hogy többen s a valakik közül valók fogják legjobban szeretni.

Budapesti Napló 1906. január 21.

(A.)

70. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bucsejeff úr

Bemutatom új ismerősömet: Bucsejeff urat. Művelt, bulgár úriember, akivel vonaton ismerkedtem meg. Párizsban élt, s most is oda iparkodott. Szófiáról beszélt iszonyú lelkesedéssel. Nagyon fejlődik a bulgár metropólis, s most már állandó színháza is lesz. Aztán gőgösen kijelentette, hogy Bulgária az emberi kultúráért nagy dolgokat fog még cselekedni. Aztán leereszkedően megdícsérte Magyarországot, de megrótt bennünket, hogy sokat politizálunk:

- De kedves Bucsejeff úr, minket ez tartott meg ezer esztendeig. Nálunk a politika a legfőbb tudomány és művészet.

Bucsejeff úr álmélkodva nézett reám, s aztán csöndesen ezt mondta:

- Különös, csakugyan különös ország Magyarország. Nálunk Bulgáriában a gyermek is tudja, hogy a politika csak a kulturális és gazdasági jólét szolgálója. Önöknél a politika tudomány és művészet! Különös, nagyon különös faj az önöké. De lehet, hogy önöknek van igazuk.

Ellenben e perctől kezdve barátságos elválásunkig úgy bánt velem Bucsejeff úr, amint egy szegény barbárral.

II.

Pendjab szenzációja

Angolország gyarmati kormánya megtiltotta Pendjab államban a földevést. Pendjab államban tudniillik gyakori az éhínség. És ilyenkor valami különös vegyületű földet esznek a szegény pendjabiak. Ezt a művelt angol nem nézheti tovább. Segíteni nem segít a szerencsétlen geofagok nyomorán, de a földevést megtiltja nekik. Mert Angolország a civilizáció országa. Leendő kormányainknak s angol példákban utazó államférfiainknak figyelmébe ajánljuk a pendjabi esetet. Nálunk is lehet segíteni a milliók nyomorán. Tessék törvényesen megtiltani, hogy Magyarország lakói - nyomorogjanak.

III.

Szociális kereszténység

Ezt is Franciaország fogja adni a világnak. Keresztény szocializmusunk már van. A szociális kereszténységet Franciaország liberális protestánsai akarják megcsinálni. Ezek azt tartják, hogy Krisztus vallása nem más, mint Krisztus élete szerint élni. A dogmákat elvetik, s úgy találják, hogy nem a másvilág a legfontosabb - e világon élő embernek. Nyilván ki fogja átkozni őket a hivatalos Egyház. Mert minden Egyház egyforma abban, hogy dogmáit félti. De

talán nem lesz ez olyan nagy baj, ha félmillió emberrel ismét kevesebben fognak hinni Krisztus testi föltámadásában, ha félmillióval több ember fogja vagy akarja majd úgy szeretni embertársait, mint Krisztus szerette.

Budapesti Napló 1906. január 23.

Pont

71. MAISON DE POUPÉE

Fogadjunk akármibe, hogy Bukarestet jobban érdekelte volna Párizs legforradalmibb színésznőjének Nórája. A földszinten szomorú, üres padsorok hirdették ma a Vígszínházban, hogy rostán pattogtathatnók meg mind a hatvan-hetven magyar vezényszót, melyet nem fogunk megkapni, ha mindenben s még színháziakban is olyan németek vagyunk, mint amilyenek vagyunk.

Idétlen, szögletes, orrfúvó s a színpadi becsületességből maniere-t csináló német színésznőcskék kedvéért megtelnék ez a színház mindig. Ez bizony dupla irtózást jelent: irtózást a magyarságtól s irtózást a németnél nemesebb kultúrától.

Susanne Desprès maga az eleven forradalom, a vakmerőség és újszerűség. De nemcsak a francia színpad lázadója ő. Ő Ibsen leánya igazán, kiben a lágyuló fejű, norvég óriásnak is a legnagyobb kedve telnék. Még nem régen milyen hihetetlen volt: francia színésznő, akinél talán nincs is nagyobb Nóra. És nem csinál semmit, szinte félelmetesen nem csinál semmit. Nem játssza, sőt nem is éli végig Nórát. Végigtűri az életnek azt az egész északi, jeges s mégis mindenütt igaz zuhatagát, amelyet Ibsen lelkének zajlása reá és reánk küld. Ez a nő: a színésznő, az igazi. Valaki, akinek forró és kínzó álma a modern magyar színpad, szinte delíriumban mondotta nekünk:

- Ezt a nőt kellene nekünk megtalálni.

Pedig talán nálunk természetesebb valami lett volna egy Susanne Desprès megjelenése, mint Párizsban.

A közönség nagyobb része inkább udvarias volt, mint megértő. Egy kicsit baj volt az is, hogy nem mindegyik társa volt csak elfogadható is Susanne Desprès-nek. Sőt két olyan rossz színész játszott vele, hogy a kettő a Nemzeti Színház Császárjai között volna okvetlenül, ha magyar volna.

Budapesti Napló 1906. január 24.

Dyb

72. IGNOTUS KÖNYVE

- A Budapesti Napló eredeti tárcája -

Él a magyar intellektuelek világában egy Vasálarc. Látjuk őt naponként, és félünk tőle. Pedig jó ember ez a neves Névtelen. Poéta, gondolkodó, magyar és bölcs. Az eleven megértés és bíztatás ő. Csak egy kicsit félelmes. Nem is hívják sehogysem, mert Ignotusnak hívják. És e félelmes emberbe szerelmesek vagyunk.

Az én vármegyém nemes Szilágy vármegye. Lakik benne valami kétszázezer ember. Akad közöttük néhány derék idea-faló lélek is. Nem merném közülök háromnak elmondani, hogy ki e Vasálarc. Az intellektuális kultúra magyar hívői az első keresztények sorsára jutottak. Szomorú és lopott életet élnek. Zsoltáraikat katakombákban éneklik. Róma hazafias kémei settenkednek a hátuk mögött. Mi lenne, ha egyszer én eldicsekednék nemes Szilágy vármegyében a magyar irodalom Ignotusával?

Főtiszteletű Baksay Sándor híres igéi még mindig csengnek. Bródy Sándorról beszéltek előtte. A főtiszteletű úr papi arcára álmélkodás telepedett:

- Bródy Sándor, Bródy Sándor? Nem ismérem.

Nem isméri Ignotust sem bizonyára főtiszteletű Baksay Sándor úr. Mit keresnék én hát a passzív rezisztenciával foglalatoskodó vármegyékben Ignotus-szal? Elmondanám, hogy most könyvet írt? Álmélkodnának és hallgatnának. Korszakok váltva váltják egymást az ezeréves magyar társadalomban. De valami újra ismétlődik. A lázadás a betű ellen.

Van egy új jelszavuk az elmaradtaknak. Azt harsogják a Nyugattal érintkezőknek és közösöknek a fülébe: nem szabad elnyargalni a magyar publikumtól.

Régen megfelelt már erre Kákay Aranyos. Még csak az kell, hogy az éberek is álljanak az altatók közé. Az emigráció után hazakerült egy sereg európai magyar. Pár év alatt leszedték róluk a civilizáció keresztvizét is a honi erkölcsök. Hát e honi erkölcsöket istápoljuk talán? A hatvanas-hetvenes évek s aztán a kilencvenes évek nagy európai áramlata után álljunk Mokány Berci mellé?

Mi a magyar publikumot semmiért sem okoljuk. Gazdaságban, politikában vissza-süllyesztették. Szerencsétlen perzsa-rangú, feudális ország ez. De ebből a publikumból vált ki a mai szellemi elit. Hogy kivált, nem tehet róla. Ezeket bizony becsapta a Potemkin-kultúra. Ráadásul hülyüljenek vissza? Viselnek inkább álarcot, mint Ignotus. Írnak a jövő magyarjának, mint Csokonai tette. Értenek és látnak mindent. Megértik Magyarország sivatag-állapotát is. Nem vádolnak senkit sem. De azt tessék megengedni nekik, hogy magyaroknak s a legjobb magyaroknak érezzék magukat. És ne tessék katonafogást rendezni ellenük s erőszakkal sorozni be a guerilla-csapatokba, melyek Európa ellen hadakoznak.

Mert milyen igaz magyar ember ez a mi Vasálarcunk. Mennyire nem adhatott egy Ignotust más föld, mint a mienk. Kristályos, józan és mégis szikrázó ész. Szinte veri magától a német álmos bölcsességet s a gall ledérséget. Néha kedvem jön Harduin-féle bölcselőkkel összemérni. Ilyenkor napokig nem mernék Ignotus elé kerülni. Micsoda kis legény Harduin a maga gamin-filozófiájával: epigon athéni. Ignotus pedig a modern emberlélek teljessége.

Vajúdó korunkat a nagyszerűbb eklektikusok érezhetik legközelebb magukhoz. Az Olvasás közben írója, Ignotus, ilyen nagyszerű eklektikus. Hitvallása avval kezdődik, hogy tudomásul veszi az életet. Nem idegen tőle semmi, ami emberi. Hiszi és vallja a jobbulást. Fráziskodjunk: bízik az emberi nemben. Az természetesen nem öntheti el sok olimposzi derűvel a lelkét, hogy majd akkor következik el az a jobbulás, mikor mi már régen rohadunk. Hiszen még a halottégetés is a jövő zenéje. Egy nagyszerű megértésnek és rezonanciának könyve az ő könyve. Tükre a modern ember lelkének, s ami nekünk érdekesebb: a modern magyar lelkének. Igazságaiért nem szállok síkra s ellenük sem. Azok a sorai gyújtották föl éppen legjobban a lelkemet, melyekkel hitet rombolt bennem. Csodálatos kitalálásai vannak például Arany János zsenijéről. Valóságos s minden Gyulaiaknál, Riedleknél előkelőbb papja Arany-nak Ignotus. Én kurjongattam valamikor diáktorokkal a Csonkatorony táján. Debrecen őskollégiumának életét én ismerem. A magyar Kálvin nekem adta a maga szigorú utasításait valamikor. És én vagyok a hitetlen. És ha ezerszer kiátkoznak, én mégsem tartom másnak

Aranyt, mint a kádenciázó magyar falusi nótárius fejlett típusának. És mégis gyönyörködöm Ignotus Arany-értésében, s köszönöm neki, hogy már a magam ítéletében kételkedem. Biztosan ő lát jobban, mert őt csak egy finom ború gátolja a látásban. A kételkedésnek s a nagy törvények megérzésének borúja. Engem, a kicsit, a féktelen düh is gyakorta gátol. És még mennyi minden.

Fájdalmat okoz az Ibsen-imádóknak s megdöbbenti a Spencer atyaúristenségében hívőket. Mert szabad, szép, modern, magyar ész az övé, s ez a töredékesnek látszó könyv egységesebben mutat egy ritka értékű embert sok híres lírikus köteteinél s hivatásos filozófusok zagyva, zúgos, szűk, homályos rendszerénél.

Sokan olvassák-e az Olvasás közben-t? Hiszen ez talán mindegy is. Még csak valamit írok ide. Fiatalok s már nem éppen fiatalok, magyarok és újak, gyakran siránkozunk egymás között:

- De hát voltaképpen kinek írunk?

Akinek éppen akkor helyén van a lelke, meghatottan s komolyan adja meg a választ:

- Hát egyelőre Ignotusnak. Nagy közönség ő, s érdemes neki írni.

És remegünk a Vasálarctól, az elvonult, fiatal Névtelentől. És ha írunk, szemeit érezzük az írásaink fölött. Vajon tetszik-e neki ez a mi nagy hódolásunk? Alighanem lenéz bennünket érte. De megérti, mert megérteni senki sem tud úgy ma a magyar katakombák félénk világában mint ő. És az ő megállapításaiból, a Névtelen megállapításaiból, sok neves magyar fog még valaha elélni.

Budapesti Napló 1906. január 25.

Ady Endre

73. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Öt milliárd

Franciaország öt milliárdot fizetett egyszer egy kis haragért. Eleddig ugyancsak öt milliárdba került neki egy kis barátság. Oroszország barátsága tudniillik: a francia tőke öt milliárdig úszott be a hitelhullámokba, és most új pénz kell. Van pénze Franciaországnak, s telik még. De az igazi republikánusoknak van egy kis kifogásuk. Kösse ki Franciaország, hogy valamivel olcsóbb gyilkolásokat rendeztessen a cár. Az eddigiek sokba kerültek, s tekintettel, hogy még néhány millió forradalmár él Oroszországban, bizony még a francia tőkéből sem fogja futni a dolog.

II.

A poéták

Kerestetik a poéta ki nem Knyaz Potemkint ír, hanem új, magyar szabadságdalt. Nem nyögdécsel, de harsog. Mintha nem minden földindulás teremné meg a maga poétáját. Be rossz is nem tudományosan gondolkozni. Íme a magyar Dantonok méltatlankodnak, hogy nincsenek Desmoulins-ok és Chénier-k. Mintha lehetnének. Minden földindulás minden forradalom megkapja a maga poétáit. Olyan poétái a magyar mágnások kocaforradalmának is vannak, amilyeneket ez a forradalom megérdemel. Hogy ezek nem poéták. Ejnye, ezt a beismerést nem érdemelték meg - Rudnyánszky Gyuláék.

III.

Az anyacsászárné

Az anyacsászárnét sok rossz európai vicc bántotta már. Pedig az anyacsászárné nagyon okos asszony. Most például trónörököst keres Kína számára. Udvarába hívja az összes császári hercegecskéket. Megfigyeli őket s kiválasztja közülük a legalkalmasabbat. Ez más kérdés, hogy Kínában milyen trónörökös találtatik alkalmasnak. Ez végre házi ügy. De az elv maga szép. Tanulhatna belőle Európa. Kínában nincs született trónörökös. Kínában válogatnak a papabilis úrfiak között. Az anyacsászárné határozottan modern asszony.

Budapesti Napló 1906. január 25.

Pont

74. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Garibaldi fia

Az idők néha megcselekszik azt a tréfát, hogy megismétlődnek. Garibaldi nevét harsogja ismét Róma. Kövekkel dobálja meg a tömeg a kardinálisok kocsiját. Ez a Garibaldi ugyanazon Ricciotti, aki nemzetőrséget akar szervezni. Ausztria ellen. Hát nem csodálatos ismétlődése ez az időknek? Bizonyos korok eszméi mielőtt örökre meghalnának, föltámadnak s - paródiát játszanak. Majdnem minden úgy van, mint akkor volt, s mégis olyan szomorúan nevetséges az ilyen históriai repriz.

II.

Egy víg előadás

Brüsszelben történt az elmúlt héten. Valamelyik színházban szomorújátékot játszottak volna. Éppen az előadás megkezdése előtt sürgöny jön a színtársulathoz. A sürgöny tudatta, hogy valami sorsjátékon kétszázezer frankot nyertek egy közös sorsjeggyel a színészek. Ilyen vidám előadást még nem pipált a világ. Még akit a darabban leszúrnak, az is hahotázott. A közönség oda volt a jókedvtől. És mi csodálkozunk, hogy néha a vígjátékokban nem nagyon vidámak a színészek, s a drámákban olykor igen pajkos egyik-másikuk. Végre is ők élnek a színpadon kívül is. Családi öröm, baccarat-veszteség, árverés és a többi érheti őket. Természetes, hogy ezt nem nyelhetik le egészen, mihelyst maszkot öltenek.

III.

Beél szenzációja

Beél Bihar vármegyében van, s egy ínséges, román járás székhelye. Megjelent itt a napokban egy csaló, aki a mikádó követének mondta magát. Elmondta, hogy húszezer emberre van szüksége. El akarja őket vinni Japánba, ahol nagy szükség van húszezer munkásemberre. A beél-vidéki oláhoknak fogalmuk sincs, merre van Japán. De ha a hatóságok észre nem veszik idejében a dolgot, kivándorol - az egész járás népe. Mert rettenetes nyomorúság van a magyar vidékeken. A hamelni patkányfogó kicsalhatná a sípjával fél-Magyarország népét. Csak kenyeret ígérjen itt valaki, ha mindjárt csaló is: ezren és ezren mennek utána. És ki lehetne őket csalni a világból is.

IV.

Hervayné

Némely asszony egyenesen arra született, hogy férfiakat faljon fel. Hervaynéról az egész világ sajtója írt rovást. A bűnös, hervadt asszonyt császári kegyelem szabadította ki a börtönből. És most mégis majdnem áldozatául ejtett újra egy férfiút. Igaz, hogy ez a férfiú egy nem túlságosan eszes katonatiszt volt. De mégis csodálatos ez a dolog, s csodálatos asszony ez a Hervayné. Vagy talán nem is csodálatos, csupán élesszemű. Észrevette, hogy micsoda a férfiak nagyobb fele. Egy okos asszony még banya-korában is játszva bánhat el velük. Nagy kár, hogy ezt éppen az okosabb nők közül sejtik kevesen. Ha sokan sejtenék, talán még észbe is kapnának - a férfiak.

Budapesti Napló 1906. január 26.

Pont

75. CARDUCCI HÁZA

Carducci szenátor és poéta házát megvette Margit királyné. Bolognában egy eleven költőnek lesz így külön - Walhallája. Margit királyné Carducci-szentélyt csináltat a házból. Baedekeres angolok majd bámészkodni fognak a Carducci múzeumban, miközben talán éppen egy konzervatív törvényjavaslatot szavaz meg Carducci, a szenátor. Vajon az öreg költő nem döbben-e meg e túlságos megbecsültetés miatt. Nem fél-e a gyors elmúlástól ő, akinek ilyen kivételesen jutott ki a dicsőség? A bánatos királyi asszonyt értjük. Őneki bizonyára sok nagy és enyhe órát adtak a versek. De élt nemrégen egy másik bánatos királyné is. Ez egy olyan poétának áldozott szent kultusszal, ki megvetve s nyomorultul halt meg. Vajon eszébe jut-e Carduccinak - Heine? És vajon hiszi-e, hogy halála után, nagy idő múlva is lesz még annyi melegség a dalaiban, hogy majdan fölszárítsa egy királyné könnyeit?

Budapesti Napló 1906. január 27.

76. A KOLDUSGRÓF

- Bemutató előadás a Magyar Színházban -

Egy ostoba bécsi operettből ízetlen, kuruckodó vicceket intéznek a tisztelt karzathoz. Ez a fonákság a legérdekesebb a Magyar Színház új darabjában, melynek eredeti címe Vergelts Gott, hogy veszett volna Bécsben. Egy elrontott Szegény Jonathan szövegben és muzsikában egyaránt. Nagy-Bécs külvárosait nyilván meg tudta hódítani. Ott még nem sejtik, micsoda jogtalanság ma már ilyen operettet írni. A legósdibb és legbécsibb érzelgősség és regényesség. A Drótostót chef d'oevre-je Leon Viktornak az új alkotása mellett. Ascher Leó muzsikája pedig markolászás a régi, bécsi operett-melódiákban. Egy-két helyzet, néhány tűrhető ötlet, pár sikerülten elvariált s már régen verklizett zeneszám mégis hat az operettben. Sőt bosszúságot érez az ember, mikor látja, hogy a közönség egy része milyen nem válogatós. Az előadáson jelen volt az egyik szerző, Ascher Leó is. A szereplők kitettek magukért, s nagy kedvvel próbáltak egy nagy sikert biztosítani. A címszerepben Ferenczy jeleskedett. Nagyon bájosak voltak Berky Lili és Kornai Berta. Mulatságos: Örley Flóra, Boross, Újvári. Általában ügyes minden szereplő. És nem kizárt dolog, hogy ez a darab sok házat fog csinálni.

Budapesti Napló 1906. január 27.

(Dyb.)

77. ÍRÓ A KÖNYVÉRŐL

- Új versek -

Az én új könyvem ma még - nincsen: gyomrából nem vetette még ki a Pallas gépje. A vas-ölelésekből talán kedden, talán szerdán szabadul: bánom is én, akármikor. Az én szegény verseimnek sok okuk nincs a sietségre, s elég baj az nekik, hogy - jönnek.

Majdnem kilenc évig aludtak e versek, a Budapesti Napló rázta föl őket. Majdnem kilenc évvel ezelőtt jött fel Debrecenből az irka-alakú könyv, mely - tetszett. A húszéves diák már szkeptikus volt s érezte, hogy a versei rosszak. A rossz versekért megveregették a vállát, s emiatt hosszú évekig nem mert verseket írni. Merre induljon az ember, ha olyan jeleket kap, hogy máris lecsücsülhet a jámbor költők kollégiumában.

Aztán vert a vihar s eresz után kellett néznem. Nőtt a horizon, távolodott az Ég, és én egyre szomorúbbaknak láttam a magyar felhőket. És asszonyok is jöttek elébem. És egy asszony akarta, hogy ne legyek néma. És végtelen vágyak és szomorú szomjúságok epesztettek. Nyomorúságosnak éreztem itthon az életet, s már régen is nem vagyok én itthon. Nem is akarok hazakerülni sokáig.

Egyazon erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. A *Caronia* utasai kenyér céljából bujdosnak el, s a magamfélék valamiért, ami ez országból jobban hiányzik a kenyérnél is. Az ispán-uralom nem tűri a gyomorkorgást, s nem tűri a lélek éhségét. Az irodalomban is csak a béresgazda-individiumoknak szabad élniök. Új lélek és új hang, szinte olyan bűn, mint 13-ad részért nem aratni. Ispán-rendszert csináltak a magyar grófok mindenütt. A feudális uralomnak van irodalmi kirendeltsége is. És minden rendű tanyán a nagyúri istenséget kell imádni. Engedelmeskedni kell az ispáni botoknak. Béresgazda vagy cseléd türetik meg. De konvenció van a veszedelmes szegénylegényekkel. Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédek, jobbágyok és szegénylegények élnek itt.

A magyar parasztok pedig fölkerekednek s mennek Amerikába. A modern magyar lelkek pedig fölkerekednek s megenyhülnek Párizsban, Rómában, Berlinben, másutt. El fog jönni az irodalomtörténetnek az a nagy mestere, régi lelkekből olvasó magyar, aki megírja e korszak megrázó tragédiáját. Mit is sejt a nagy közönség a mi vívódásainkból? Bessenyeiék vidám sorsú fiúk voltak a maiakhoz képest. Nagy a mi bűnünk, mert azok merünk lenni, akik vagyunk. Mert néha olyan húrhoz érünk a lírán, melyek boldog Nyugaton már egyedül zenghetnek vissza valamit az emberlélek hangjaiból.

Úgy érzem s bátran vallom, hogy az európai magyar lelkének a szószólója vagyok. Nem elég bátor még s hamar kétségbeeső, de az. Nem úgy szeretek, mint a többi. A Kárpát, az Alföld, a Királyhágó mást, óh milyen mást juttat eszembe, mint a többieknek. A Mekkám ott van, ahol legmegfinomultabbak a lelkek, s szent sugárzást szór az emberi szépség és kultúra. Újak a vágyaim, új a sírásom, új a mámorom, új az örömöm. Mindezért megérdemlem, hogy agyonüssenek. Szívesen s mosolyogva várom testemmel az ütést. Lelkem a felkerekedett lelkek között van s - nincsen itt.

Budapesti Napló 1906. január 28.

Ady Endre

78. DÓCZI LAJOS GOETHE-FORDÍTÁSA

Ötszázoldalas, hatalmas kötetben Goethe költeményeinek magyar fordítását ajándékozza a magyar irodalomnak Dóczi Lajos. Előszó helyett írott jegyzetében bejelenti, hogy fordítói pályájának végén áll. Három évnek nagy munkáját szánta e könyvre, s nagyon kellett éreznie s értenie Dóczinak e kis Goethe-versét:

Csak a való nyomán
Törni a szép után.
Én is rátértem ám
Erre az útra…
S rászokva megbarátkozám
Új gyönyörökkel,
De teljes korra jutva
Hiába - csak a görög kell.

Dóczi, a poéta is, hát visszatér a göröghöz s Goethéhez. Természetes, hogy nem Goethe összes verseit nyújtja nekünk. De nagy ízléssel mind összeszedte s „új életre keltette" mind a verseket, melyeket az irodalom számontart. *Nyolcezer* verssor muzsikál hozzánk e könyvből, mely sok hibája mellett is különb minden eddigvaló Goethe-fordításnál, több is és nagyobb is. Fordító művészete Dóczi Lajosnak diadalt ül Goethe verseivel. De a fordító Dóczi régi hibái is diadalt ülnek. Nagy formatalentuma, túlzott hűség-mániája s gazdag rímfaragása vajmi sokszor letörlik az eredeti vers minden szépségét. Ő, aki a Schweizer Liedből nyugodtan csinál Tót leány dalát, retteg egy rímjátékot meg nem csinálni, ha hol Goethe cselekszi. És ha a német Zeusz érzései nagyon kristályosak is, csak lerajzolni őket nem lehet. Dóczi pedig nagyon sokszor mindent otthagy az érzés, a hangulat melegségéből a - Goethe verseiben. A kis magyartalanságokat megbocsátjuk, a meg-megbicsakló nyelvérzék hibáit is. Mert ez a könyv mégis nagy és lelkes munka. Poétának és az európai irodalmakon nevelkedett ízlésű embernek könyve. És még mindig olyan fordító munka, amilyen nekünk sok - hiányzik. Könyvét dr. Voinovich Gézáné Szalay Gizella úrnőnek ajánlotta Dóczi. Lampel R. könyvkereskedése adta ki, s tizedik kötete Dóczi Lajos munkáinak.

Budapesti Napló 1906. január 28.

(A.)

79. PIKLER GYULA

Pikler Gyulát megint piacra ráncigálják ki elmélkedéseinek csöndes és szép világából. A politikai szenvedély nem kímél nálunk semmiféle érdemet. Most például Tóth Béla jóvoltából kapta meg a maga új Pikler-ügyét a magyar nyilvánosság. Kíméletlen, dühödt támadást intézett Pikler Gyula s a magyar szociológusok ellen az Esti Levelek írója. Ugyanaz a Tóth Béla, ki egykoron ugyanazt a Pikler Gyulát a legnagyobb gondolkodónak nevezte, kit ő eladdig eleven szemeivel láthatott.

Tóth Béla írása elárulja, hogy Pikler műveit nem ismeri. Bokor József tanárnak egy felületes és ellenséges kritikája elég volt arra, hogy ő lepocskondiázza egy tudós élet minden eredményét. Egy jeles magyar író odaadja magát azok eszközéül, kik Piklerben a tudományos haladás emberét gyűlölik. Tóth Béla támadásával szemben Pikler tanár a következő nyilatkozat közlésére kért föl bennünket:

Nyilatkozat

Tóth Béla abból az alkalomból, hogy Bokor József a Magyar Filozófiai Társaságban szociológiai tanításaimat „naturalisztikus államregénybe valóknak" mondotta, a Pesti Hirlap tegnapi számában az összes modern magyar szociológusokat és élükön engemet ábrándozóknak, smokkoknak és sehonnaiaknak nevez. E kedves minősítésre van szerencsém tisztelettel a következőket válaszolni:

Mikor Bismarck nyomorult beteg testére először kért segítséget dr. Schweningertől, ez alaposan kikérdezte őt érzései, szokásai, apró mértéktelenségei felől. A beteg nagyúr, akinek addig, úgy látszik, csak gyáva orvosai voltak, türelmetlenül rárivallt a doktorra, hogy ne kérdezzen annyit. A doktor nyugodtan felelt: „Ha kegyelmességed olyan orvost óhajt, aki nem kérdez, hívasson baromorvost, az nem kérdezi ki a betegeit."

Én is nyugodtan felelem Tóth Bélának és azoknak, akik vele egy nézeten vannak, még ha milliók is: Ha kegyetek csupán oly szociológusok tanításain kívánnak épülni, akiknek meggyőződései megegyeznek az uralkodó meggyőződésekkel, mondassák ki egyszerűen törvényben, hogy csak szamár foglalkozhatik szociológiával. A szamár, a filozófusok közt is, mindig hű kifejezője kora szellemének.

Ám ha Tóth Béla azt meri állítani, hogy tanításaim olyan módon térnek el az uralkodó meggyőződésektől, hogy bennük az a képtelen hülyeség foglaltatnék, hogy nincs haza, nemzet, nyelv, továbbá az a gyalázatos útmutatás, hogy ergo légy svarcgelb, bécsi, német: úgy ezt mint teljesen alaptalan rámfogást visszautasítom s hivatkozom arra, hogy éppen szóbanforgó *A jog keletkezéséről és fejlődéséről* című könyvem első kiadásának 241. és 242., második kiadásának 249. és 250. lapjain mind ennek homlokegyenest ellenkezője foglaltatik. Bátor vagyok megkérdezni Tóth Bélát: olvasta-e ezt a könyvet, amelyről ír.

Pikler Gyula

A Tóth Béla támadása méltán keseríthet el minden józan, művelt magyar embert. Micsoda anarchia van itt a lelkekben, ahol egy Pikler Gyulát állandóan védelmezni kell. Majdnem páratlan apostola a gondolkozásnak Pikler Gyula, aki örökösen figyelmezteti a köréje csoportosult fiatal gárdát, hogy elvonulva s mindig gondolkozva kell az igazságot keresni. Munkáival becsületet szerez mindenütt a magyar névnek és észnek. És Tóth Béla, egy magyar író, vaktában nekiront a magyar tudósnak, hogy megbélyegezni próbálja a magyar publikum előtt, és lesehonnaizza csak azért, mert progresszív tudományossága nagyon gyanús a mai időkben, mikor nemzeti színben pompázik a reakció, a tudománygyűlölet is. Mégis csak rettenetes állapot ez. Mégis csak rettenetes dolog, hogy van egy igazi tudósunk, aki szabad prédája minden üres szájnak és tollnak. Valósággal üldöző harc már ez, mely ismét pellengérre állíthat bennünket a külföld előtt, s mely szomorú kétségekkel tölt el bennünket kulturális fejlődésünk jövője iránt.

A Pikler-ügyről a Magyar Hírlapban Ignotus ír cikket. E cikkből idézzük a következő érdekes, ismertető passzust:

A mai kiváló angol bölcselkedők, a londoni University-Collegen tanárkodó s cambridge-i és oxfordi brittek a saját britt filozófiájuk továbbvivőjét, a Mill tökéletesítőjét látják Piklerben. Magyarnak pedig bizonyára elég magyar s elég józan elme Posch Jenő is, kinek nevezetes időelméleti munkáját a mi bizonyára nem ábrándozó Akadémiánk adta ki, s külföldi folyóirat roppant elismerés közepette közölte is. Nos, ez a Posch a legnagyobb magasztalással emlékszik meg Pikler ugyanazon könyvéről, melyet Bokor tanár úr utópiának és Tóth Béla svarcgelbségek bár vétlen szerzőjének bélyegez. Ha magyar orvos tanúsága kell: itt van Ranschburg Pál, igen kitűnő és elismert tudós és idegorvos, aki Piklernek Schaechtertől

annyira lenézett pszihofiziológiai alapgondolatait kísérletekkel tudja igazolni, s erről előadást is készül tartani. Egyik vagy másik ilyen alapgondolatát a magáévá teszi, vagy elismeréssel ír elméletéről Jodl, a bécsi egyetem híres filozófiai tanárja, Storch, a boroszlói egyetem diquense, Pauly müncheni egyetemi tanár. Egy szakbeli Zeitschrift bírálója a Pikler elméletét különben elvető bírálatában Piklert mégis, véletlenül éppen a Tóth Béla gúnyos szavaival „nagyságos elmének" nevezi (gewaltige Geisteskraft), csodálatos és eredeti módon éles észnek. S nemcsak Magyarországon van „iskolája" Piklernek, hanem Olaszországban is követi egész csoport. Vailati, ki a torinói egyetemen mechanikát tanít, számos munkájában magasztalja, Pafini a tavalyi római nemzetközi pszichológiai kongresszuson mint Berkeley alapgondolatának mélységes továbbfejlesztőjét mutatja be Piklert. Az úgynevezett pragmatikai olasz filozófus-iskola folyóirata, a Leonardo most hirdet egy legközelebbi számában megjelenendő cikket: Occamtól Piklerig. Egy olasz tudós ily című füzetet tett közzé: A totemizmus eredete Pikler Gyula szerint, ebben saját vizsgálódásaival támogatja a Pikler ebbeli elméletét, melyet egy amerikai szakbéli újság is éles elméjűnek mond. Ez tán haszna a magyarságnak, ez is tán dicsősége a magyar névnek! De nem folytatom e gyűjteményt, melynek adataihoz én csak véletlenül s elszórtan juthatok, de mellyel, megvallom, a magam számára szeretem megtámogatni azt a hódolatot, mellyel Pikler iránt még az egyetemről viseltetem, mint volt tanárom iránt.

Budapesti Napló 1906. február 1.

80. BACCARAT

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Henri Bernstein, a szerencsés ifjú ember, ma este meghódította Budapestet. Hasonló siker nem termett mostanában budapesti színpadon. Nem lehetett védekezni Henri Bernstein fiatal lelke ellen. Szenvedélyesen, tüzesen, raffináltan oltotta belénk akaratát, s meg kellett hódolnunk.

A Vígszínháznak diadalmas, lázas, nagy estéje volt, s mi nehezen kezdünk kritikába, habár a januári este egy kicsit lehűtött már bennünket. Most már gyermekes dolog volna kimutatni, hogy hol és miben tévedtünk. Az sem járná, hogy ifjú és francia Suderman-nak nevezzük el azt, akit poétának éreztünk ma jónéhányszor. Az ifjú ember győzött, mert hozzá is szokott a győzelemhez. Mi meg szívesen álltunk a hódolók közé, mert ritkán van alkalmunk hódolni.

A szerető elveszt a baccarat-n nyolcszázezer frankot. Ebből a rengeteg summából hatszázötvenezer frank nem az övé. Gyalázat vagy halál vár reá. Szerelmes asszonya kikényszeríti belőle ezt a titkot. Az asszony apja dúsgazdag. Van vagy hatvan milliója. Az asszony maga is ötmilliót vitt hozományul a házasságba. A férje gróf, kit az asszonynak azért kellett férjéül fogadni, hogy kapzsi, parvenű atyja a társaságba jusson. Az asszony vígasztalása, élete: a szerelme. Két éve szeretője már a férfiúnak. Meg akarja menteni minden áron a szeretőjét és a boldogságát. A szerető, a könnyelmű, a sikkasztó: úr. Gőggel és dühvel tiltja meg az asszonynak, hogy rajta segíteni próbáljon. A szerelmes asszony azonban a férfi akarata ellenére is meg akarja szerezni a pénzt. Megrázó, csupa izgalom jelenetek sora. Az asszony uzsorásokkal alkuszik. Kétségbeesve vall be mindent atyjának, hogy az segítsen szerelmesén. Elviszi testét egy férfirokonához, s eladja hatszázötvenezer frankért. A pénz rettenetes gyötrelmek között megvan. A férfiú azonban nem várja meg: agyondurrantja magát.

Egy asszonynak a gyönyörű, az őrült, a nagy szerelme? Ez volna a téma? A pénz, a baccarat vagy az úri becsület? Az asszony joga egy ráerőltetett házasságban? Avagy hogy elfogadhat-e pénzt az asszonytól a szerető? Mind-mind ott van, s zaklat bennünket a Henri Bernstein

drámájában. És élet, élet, igazi élet minden ravaszkodások közepette. Végig-végig nagy jelenetek sora és nem sardou-i jeleneteké. Mikor a szerető vall. Mikor az asszony kuzinjától azt hallja, hogy szerelmi árért segít rajta. Az apjával a nagy jelenet, mikor a durva ember fojtogatni kezdi a leányát. Mikor az apa fölajánlja leánya szeretőjének a pénzt s ez visszautasítja. Mikor az asszony ujjongó örömmel gondol arra, hogy sikerült megmenteni a szeretőjét. S aztán a pisztolygolyós vég s az asszony őrjöngő leroskadása. Csak francia, bátor, fiatal és okos író a javából s művész is, ha kell, tudhatott ennyi szenvedéllyel s biztos hatással megépíteni egy drámát.

És hogy játszottak ma este a Vígszínház tagjai. G. Kertész Ellát láttuk a szerelmes asszony szerepében. Igazán sokat vártunk tőle, mert nagyszerű fejlődése, újabb, egyre teljesebb sikerei jogossá tették a várakozást. De G. Kertész Ella különb és több volt, mint tehetségének legfanatikusabb hívei is remélték. Szenvedély, igazság és szépség volt minden jelenete. Nagy dátum a Vígszínházban a mai este: egy nagy színésznő-talentum manifesztációja. A közönséget meghódította s fogva tartotta ez a gyönyörű játszó erő. Ennyi ovációt, tapsot, még vastapsot is régen nem kapott színésznő. Méltó sikere volt Góthnak is, mint rendezőnek s mint fordítónak. Kiváló volt Hegedüs az apa szerepében. S a többiek is: Balassa, Kiss Irén, Fenyvesi s valamennyien a legjobbak. Igazi, nagy-nagy siker.

Budapesti Napló 1906. február 1.

Dyb

81. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Elnök

Bizony, igazuk van a franciáknak. A President majdnem császár. De abszolute nem első polgár. Udvari fény sugározza be. Bizony, nem így gondolták ezt annak idején a demokrata-tisszimuszok. De lehet-e más az Elnök, mint ami? Nem kell-e elfogadnia a császárokat és királyokat? Ignorálhatja-e Franciaország, hogy Európában ma sincs még a divatban a respublika? Az Elnök - nem polgár. Az Elnök - dinaszta. Egyszerűen azért, mert Európában ma még dinaszták élnek az államok élén.

II.

Legénybíró

Jóféle világot élünk mi megint. Az emberek nálunk félelmesen lelkesednek a múltért. Kossuth Ferenc nádort akar. Közigazgatási bölcsek pedig a falukban újra vissza akarják állítani a legénybírói intézményt. A legénybíró nagy úr volt valamikor. Valósággal bíró. Még botoztathatott is. Hát fog botoztatni újra. A derest is restauráljuk. Az ősi intézményeket mind helyreállítjuk. Addig nem lesz boldog a magyar. Nem is olyan naivok azok a valóságos dzsentrifiúk, kik egészen komolyan diskurálnak arról, hogy Magyarországon most már igazán vissza kell állítani az ősiséget.

III.

Vezér

Most már legfanatikusabb hívei is tisztán látnak. A híres Gapon pópa nagyszerű svihák volt, s holtig elél most már abból, hogy ő vezére volt egy szabadságharcnak. És a história-írónak

eszébe fog talán juttatni valamit Gapon esete. A vezért ritkán látja tisztán a történelemíró, mikor a múltba néz. De hagyomány az, hogy nagy küzdelmek babérját a vezér kapja. Egy kicsit óvatosabb lehetne a história - e vezérrel szemben.

IV.

Orvos

A frankfurti orvos esete klasszikus. A nők orvosa volt a doktor úr. És e foglalkozásában nem ment el a gusztusa a nőktől. Sőt nagyon megszerette őket. Nagy adósságokat csinált értük. Végül eggyel megszökött. Aztán ne legyen a gyönge férfiú kétségbeesve. Íme az orvos is prédája a nőknek. Szent Kleofás - a nőorvos is.

Budapesti Napló 1906. február 2.

Pont

82. HÁROM KIS DARAB

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Pásztor Árpádról rosszat írni nehezünkre esik nekünk. Szimpatikus poéta ő, aki akkor sem vágja nagyfába a fejszéjét, mikor - vágja. Három kicsi színdarabbal állított ma műintézetnek nevezett Nemzeti Színházunk színpadára. Szégyent nem vallott éppen velük, de szimpatikus talentumához méltó diadalt sem ért. Egyébként pedig a Nemzeti Színházat okoljuk, s joggal okoljuk, egy fiatal írónk nem szerencsés estéjéért. Végre is lehetett volna a három kicsi darab eggyéből, sőt kettőjéből valamit csinálni érzékkel, ízléssel és művészettel. De föladatot vállalni s éppen a hibáit illusztrálni a megoldandó föladatnak: úgynevezett műintézethez nem illik.

Alku. Ama bizonyos, szinte speciálisan budapesti doktor-história. A fölnevelt doktor úr meggondolja a dolgot. Ő bizony most már miután doktor, nem veszi el a kisasszonyt. Az élet sokkal nagyobb dolog, mintsem az ember holmi lelkiismeretre hallgasson. A doktor tehát kegyetlenül elhagyja a reménykedő, leányos családot. Budapesti és elég sikerült erkölcsrajz. A színészek nagyon rosszul játszották. Nyilván, de oktalanul kevésre becsülték, mivel nem szigorú műfaj.

A bíró. Könnyű gondolatú, színes rímes, regényes színjáték. Afféle nem nagy igényű, de kedves színpadi freskó. Olasz ég s olasz olvasmány súghatta az ötletét Pásztornak. A podeszta és a tanács maguk elé citálják a csodaszép Pálmát. Csúf, púpos ura tettenérte, s törvények szerint máglyahalált kér a hűtlen asszonyra. A podesztának joga van a törvényt megkorrigálni. Meg is teszi, mikor meggyőződik, hogy mennyire szereti Pálma - a szeretőjét. Arra ítéli hát az asszonyt, hogy legyen a kedveséé. Márkus Emma csak szép volt ismét. Agyonénekelte és szavalta a kis darabot Iványi segítségével. Még Gál is szavalt ma este. Odry érezte és tudta ma is csak, hogy beszélni nem szégyen.

Két öreg. A harmadik darabocska ötlete nagyon tetszett nekünk. Csak olyan ügyetlen ítélkezést ne vágott volna hozzá az írója. Jámbor, becsületes öreg pár leánya érkezik haza. Sír, esküszik s átkozódik: megcsalta az ura. Az öregasszony békítőnek csap föl, s fölelevenítí egy régi gyanúját. Valamikor tudniillik gyanúja volt az ura hűsége ellen. Most az öregasszony az ügy érdekében valóságként állítja leánya elé a gyanút. A leány ki is békül az urával, ám kiderül, hogy a gyanú nem volt gyanú. Az öreg férj huncutkodott fiatal korában, s ez íme most és így derül ki. Ha a poéta Pásztor fékentartja a moralista Pásztort, gyönyörű pasztell lehetett

volna a kicsi színjátékból, melyet aránylag legjobban játszottak. A két öreg volt kivált jeles: Rákosi Szidi és Gabányi.

Szeretnők, ha a Nemzeti Színház javítana más rosszaságán. Különb elbánást érdemelt volna a három kis darab írója, ha valami nagyot nem is alkotott még tervben sem. Közönséget is nagyobbat érdemelt volna az este. A szerzőnek így is jutott az elismerésből. Bátorító tapsok szólították a lámpák elé.

Budapesti Napló 1906. február 2.

Dyb

83. ZÁTONYON

- Salgó F. László regénye -

Írunk a Salgó F. László regényéről, mert nagyon tanulságos könyv ez. Vannak átlátszó emberek, kiken egész típusokat tanulmányozhatunk. A mese magyar Jupiterjének, sőt Hadurának, Jókainak a rossz tanítványai ők, a Salgók. Fantáziájuk félszeg és kicsi, művész pedig nincs bennük egy Hüvelyk Matyi nagyságú. Magyarul alig tudnak jobban, mint a periratozó fiskálisok. Stílusukat aztán a harminc éve élt novellisták dagasztják. Salgó F. László pláne más dolog miatt is nevezetes. Ő visszatér a derék magyar novellistaősök példájához. Egyenesen a főrangú világ életéről ír. Mintha volna ennél élettelenebb, semmibb világ. S mintha Salgó F. László sohsem fordult volna meg más társaságban is. A regényt egy kötetté hosszabb novella pótolja ki. Ez a novella már jóval különb írás az úgynevezett regénynél. Ismerősebb emberekről ír benne nyilván Salgó. Aztán talán véletlenül reávetődött valami kis sugara a szarkasztikus mosolygásnak, mellyel legjobban lehet modern történeteket megvilágítani. De ez a novella is csak dadogás még. Bármily kegyes hajlandóságok mellett sem tudunk elnézőbbek lenni Salgó F. László regényéhez. Mert Salgók még az arrivék között is sokan vannak. Csak ezek már rutinosabb, folyamatosabb és ravaszabb írogatók. Mikor érkezik el már nálunk is annak a belátása, hogy az írás művészet, melynek megvannak a maga külön művészi törvényei? Az anekdota-írók, a magyar írójelesek nagy része, a fiatal generáció egy részét is tönkretették. Salgó F. László könyve nekünk arra adott alkalmat, hogy ezt újra elmondjuk, isten tudja, hányadképpen és hányadszor.

Budapesti Napló 1906. február 4.

(A.)

84. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Debrecen lelke

Budapesti emberek sokszor ütődnek meg különös híreken, melyek a kálvinista Rómából jönnek. A legtöbb magyar ember számára már majdnem ijesztő rejtelem Debrecennek a lelke. Erről beszélgettünk a minap egy debreceni úri emberrel, aki szólt imígyen:

- Debrecen egyik legkülönösebb városa a világnak, legelső okból azért, mert ez a város nem folyó mellé épült. Fejedelmi parancsra már épültek így városok, de ezek segítettek valahogyan

magukon. Viszont Debrecen áll előttünk, mint szinte százezer lakosú város, mely abszolute nem kívánja a vizet, mely medrében érkezik más vidékről, s szalad más vidékekre. Debrecen különösségének ezer más oka is van, de higgye el nekem - mondta a debreceni úr - Debrecen lelke azért üt el legjobban minden város lelkétől, mert Debrecennek nincs folyója.

II.

Bál után

Brassóban történt, s míg vidáman farsangolnak országszerte az emberek, Brassóban Karnevál herceg csúnya dolgot mívelt. Bálról ment haza a férj a feleségével. Megcsúszott a síkos járdán a férfi. Még fejében a bál melódiái kóválygogtak kedves zavarosságban. Elesett és kitörte a nyakát. A bálról özvegyen érkezett haza a síró asszony. Hát banalítás-e vidám farsangokon hamvazásra gondolni? Nem a legbölcsebb és legemberibb dolog-e a haláltól félni? És félni mindig és készülni rá örökösen. Az élet vígsága tombol benned, óh halandó, de a Vigadó táján véletlenül valahol nem söpörték el a havat. A hó síkossá fagyott, s te kitörött nyakkal leheled ki az éjszaka legédesebb valcerének a hangulatát a hideg kőre. Bizony ez így van, ha százszor banálisabbnak is látszik.

III.

Tízenként

Forradalmárok internacionális lapja újságolja az egész világnak, hogy dolgozott a cár Moszkvában. Elítéltek például ötszáz bűnös forradalmárt. Tízenként vezényelték puskák elé őket. Tízenként végezték ki a szerencsétleneket. A cárnak bizonyára volna erre mentsége. Hát nem humánusabb ez, mint ha egyenkint sorakoztatták volna az elítélteket ekzekucióra? Arról nem is kell beszélnie a cárnak, hogy az idő pénz. Na hiszen: az volna csak még a komédia. Egyenként bánni el a gaz forradalmárokkal. Sohse lehetne a munkát befejezni. Aztán a munka megbecsülésének századában a hóhéroknak is dukál egy kis - munkaszünet.

IV.

Bernstein dolgozik

A budapesti publikumnak is örömet szerzünk vele, ha elújságoljuk, hogy Bernstein dolgozik. A Baccarat írója elbújt valahol a Riviérán. Új darabot ír a La Rafale után. Annyit azonban elárul Bernstein, hogy új darabja még izgatóbb lesz. Ennek pedig szörnyen örül a publikum. Párizsban is, Budapesten is. Vivát: jön Bernstein és, és már előre nem szeretnénk a bőrünkben lenni. Hogy meg fog bennünket kínozni, az ebadta. Még jobban. És ott leszünk a premieren valamennyien.

Budapesti Napló 1906. február 6.

Pont

85. VADÖLŐ, BIZTOSKÉZ ÉS OROSZLÁNSZÍV

Mentek, mendegéltek hárman: Vadölő, Biztoskéz és Oroszlánszív. Nagyszerű magyar fiúk voltak ők. Szűk volt nekik a kaposvári polgári iskola. Legalább is Robinson szigetére akarának rábukkanni. Mert ilyen pompás nagyálmú fiúk a magyar fiúk. Nem cselekszenek ilyet soha németek. A lelkem ujjong, mikor a magyar fantázia szertelenségeiről hallok. Ez a mi nagy erőnk. Ez a mi kvalifikációnk arra, hogy kultúrnép legyünk. Mi megtesszük magunkat Vadölőnek, Biztoskéznek és Oroszlánszívnek. Megyünk a fantáziánk, az álmaink után.

Minden más nációban zabolázni kellene ezt a kedvet. A miénkben ápolni illik. Csak gondoljatok s csináljatok kalandosat, szertelent és ostobát, ifjú magyarok. Nektek van igazatok s nem a vén magyaroknak. A vén magyarok fantáziája sem éppen szárnyaszegett gólya. Álmodni merészet ők is tudnak, de ők ébren álmodoznak. Iszonyú különbség ez. A magyar karakter elváltozásának egész titka van benne. A fajtám megmaradt nagyálmúnak. De olyan szemtelenül tudja magáról, hogy - álmodik. Nagyon tudja, s így álmodja minden álmát. A nagy nációkat nagyokká az álom tette. Éber és józan a kutya is tud lenni. Az embert, a társadalmat, a nemzetet, az emberiséget az álom hajtja előre.

Vadölő, Biztoskéz és Oroszlánszív nevű ifjú barátaimat minden szeretettel üdvözlöm. Istenem, ha ők nem Robinson könyvét olvassák. Istenem, ha ők nem Jules Verne regényeiből szedik a bölcseséget. Ha ők véletlenül egy különb magyar társadalomban születnek. Ha véletlenül Amerika lelke csókolja meg az ő kis lelkeiket. Az egyik fiatalon valami új vállalatot talált ki volna. A másik: fogadásból megtanult volna németül, franciául, angolul, szanszkritül, japánul és még egy sereg nyelvet. A harmadik már fiatalon ambiciójául tűzte volna ki, hogy a családja kenyerére elég pénzt szerezzen.

Mert Vadölő, Biztoskéz és Oroszlánszív ezerszámra terem nálunk. Nagyszerű fiúk vagyunk mi mind, magyarok. Öregek és fiatalok. De rosszul neveltek minket. Az olvasmányaink is rosszak. Minden nagyon rosszul van ebben az országban. Persze ilyenformán Robinson szigete nekünk az éden. Oda igyekszünk, Robinson szigetéért küzdünk. Mennyi jó magyar erő megy ebben tönkre. Nemcsak 15 éves fiúké, de 51 éves fiúké is.

Budapesti Napló 1906. február 8.

Lellei

86. ADY ENDRE VÁLASZA

Kedves és nagyon becsült szerkesztő uram, kérlek: közöld le lapod bármely helyén e levelemet s ne húzz ki belőle egyetlenegy szigorú szót sem. Úgy sejtem már levelem elején, hogy lesznek e levélben szigorú szavak, s nem fogsz ezen csodálkozni. A zilahi Független Újság csúnya támadást intézett ellenem, s erre válaszolok. Miért a Szilágy-ban? Mert én a Független Újság-ról mit sem tudok. Meg akart alakulni, mivel egyszer felszólítottak, hogy egy ilyen című, készülődő lapba írásokat küldjek. Ezt tudom. A kérésnek nem tehettem eleget. Megalakulhatott azóta. Ezt abból sejtem, hogy engem megtámadott. Családom tagjai, jó embereim s mások sok példányban küldték be nekem a Független Újság e számát. Talán az összes példányokat én kaptam. A támadásokat megszoktam. Nyilván: vagyok valaki. Vidéki lapok piszkolódó cikkekre méltatnak Kolozsvárott, Debrecenben, Pozsonyban, Nagyváradon, Aradon s másutt. Budapesti zúglapok külön rovatban próbálnak hajszolni. Semmi ez. Még ezután jön a java. Én nem leszek jámborabb, mint újságíró. Aztán igen merész verskötetemet pénteken küldözgeti szét a kiadóm. De Zilahon szó nélkül nem engedem bántatni magam. Ott épültem, nőttem, s nem mindegy nekem, hogy pátriámban mi mindent mernek velem szemben. Tehát:

1. Tisztelt Független Újság, igenis intellektuel vagyok. Ama jó bolondok közül való, kik nem tudják a Lengyel Zoltánokban látni a legkülönb, legmíveltebb és legjobb magyarokat.

2. A politika piszkos árját borzongva nézem. Ennek az országnak gazdaságban és kultúrában kell erősödnie. Akik nem ezt vallják; igenis Mokány Bercik.

3. Jobb magyar vagyok minden honhazafinál. A magyar Geniusz igájába fogtam magam, s amit csinálok, arra büszke vagyok. Valamikor talán a Független Újságok utódai is azok lesznek. Bátran vallom.

4. A Független Újság belekeverte a dologba a pénzt. Pfuj, pfuj, pfuj. Utálat erről írni. Hatszáz koronát kaptam Szilágy vármegyétől. Nyolcezer frankba, majdnem nyolcezer koronába került külföldi tartózkodásom. Nehéz robottal szereztem meg a differenciát. Persze nagy bűn egy író embert támogatni - hatszáz koronával. A Mokány Bercik Magyarországának hősei egy stikli után, amelyet valamely vármegyeházán elkövettek, ezreket banketteznek el.

5. Ha csak sejteném is, hogy a Független Újság névtelen cikkezője az összeg felhányásával a vármegye hangulatának adott kifejezést, menten érintkezésbe lépnék a vármegye ügyészével. Egyszerre e summát nem tudom visszafizetni, de kötelezvényt adnék, s igen előnyös fizetési feltételeket. Legyen meggyőződve a névtelen Úr, igen alkalmas és végrehajtható adós vagyok.

6. Néhány hónap múlva egy veszedelmes intellektuellel kevesebb lesz. Elhagyom ezt az országot, hogy soha vissza ne térjek. Azonban ne örüljenek: írásaimmal itt leszek akkor is.

7. Semmiféle gorombaságra további polémiába nem megyek.

Budapest, február 4.

Ady Endre
A Budapesti Napló főmunkatársa

Tegnapi postával ismét a következő levelet vettük Ady Endrétől:

Kedves, jó szerkesztő uram, tegnap nyilatkozatot küldtem egy levélben a Szilágynak. Válaszolok elég röviden benne a zilahi Független Újság egy névtelen emberkéjének, ki oktalanul és kicsinyesen engem próbál bántani. Ma expressz-levélben küldi a testvéröcsém a nevezett újság egy újabb számát. Ebben nagy örömemre megint az én bőrömhöz akar férkőzni kis körmeivel valaki, ki Ábrahám Adolf névre hallgat. Úgy látszik, a Független Újság nagyon szeret engem. Figyelmeztetem, hogy ehhez még több alkalmat nyer rövidesen. Új kötetemre egy sereg éhes, irigy és tehetetlen bácsi fog ráfortyanni. Nagy kéj lesz ez, s alig várom. Megjegyzem, hogy sem egészségem, sem nehéz, robotos életem, sem önérzetem nem engedik meg, hogy minden kis zümmögést meghalljak. Budapesten nem teszem meg; Zilahon és ezúttal igen. Nem hiszem ugyan, hogy testvéröcsémnek igaza volna, s ha hallgatnék, „lehetetlenné válnék a vármegyémben". Szilágy vármegye értelmiségét nem bántottam, nem is bánthattam. Csak I. számú kis kötekedőm gyanúsíthatott meg ilyesmivel. A II. számúnak, Ábrahámnak, kurtán felelek. Pontius Pilátus, a római pápa, a dalai láma, a koalició és senki a világon nekem s így bárkinek meg nem tilthatják, hogy Homéroszról, Shakespeare-ről, Ibsenről, Arany Jánosról vagy akár Rátkay Lászlóról és Pósa Lajosról úgy ítélkezzünk, ahogy éppen nekünk tetszik. Erről kultúremberek között már nincs vita. Hogy én mennyit érek, ezt nem az Ábrahámok és Adolfok fogják eldönteni. Minden esetre új hanggal, új stílussal jövök, tehát harccal jövök. Sok Ábrahám Adolf köpköd felém, de olyan szimpatiákkal dicsekedhetem, amilyenekkel régen nem találkozott magyar író. Végre is Pikler Gyula, Ignotus, Ambrus Zoltán, Bródy Sándor, Ágai Adolf, Kabos Ede, Vészi József stb., stb., nagyrabecsülése kárpótolhat Ábrahám úrékért, kik Budapesten is sokan vannak. Ábrahám úr röviden: értelmetlen úr. Ismeri Ignotust: verset ír. Ejnye beh kedves! Én ellenem pedig egy régi versem két sorát citálja bizonyságául, hogy nincsenek - jó rímeim. Megjegyzem, hogy e versem éppen arra kísérlet, hogy a rímet bizonyos hangulatoknál - nélkülözzem. És e versben Rimbaud-k és mások, hitvány dekadensek után, e kísérletem igen szépen sikerült. Ezt a verset csak az én tudomásom szerint is pár száz ember könyv nélkül szavalja. És e versben Ábrahám úr rímet keres! Menjünk tovább. Én e versem már régen megtagadtam. Azóta közel száz verset írtam.

Ezek azok, melyekkel csatába megyek. Bizony, ezeket aligha ismerik Adolfék, s nem is kívánom, hogy ismerjék. Az ő tetszésükre nem pályázom.

Ha elkésett e levelem, kedves, jó szerkesztő uram, közöld a következő számban. Ha beérte a másikat: postscriptumnak. Fogadd még azt az ígéretemet, hogy több válasszal s ilyen írással nem molesztállak. Csinálom a magam dolgait a magam művészi hitvallása szerint mindaddig, - lehet: rövid ideig - míg csak élek. Szúnyogok csípésére többé nem reagálok, még hazai szúnyogokéra sem. Csinálom, írom, adom verseimmel lelkemből a legjobbat. Akinek nem tetszem, írkáljon, vagy pukkadjon meg.

Hálával és szeretettel üdvözli a Szilágy-ot s minden Szilágy vármegyei jó emberét tisztelő híved

Szabadság 1906. február 8.

Ady Endre

87. KIS TÖRTÉNETEK NAGYURAKRÓL

(Apró eseteket mesélünk el itt az arisztokrácia köréből. Újabban a hírlapok nagyon érdeklődnek a főrangú világ iránt. Mi tehát csak kötelességet teljesítünk, ha olykor szintén írunk mágnások eseteiről.)

I.

A gróf arcképe

Valaki kiadta a jelszót egy magyar vármegyében: festesse meg minden község a maga tanácsterme számára a gróf arcképét. A gróf igen érdemes férfiú, mivel a félvármegye az övé. Egyéb érdemeit ezután fogja bizonyosan megszerezni. Volt azonban egy szegény község, melynek nem volt pénze az arcképre. Napszámos emberek élnek itt többnyire, mivel a föld a grófé. A jószívű gróf megtudta a község baját. Saját költségén megfesttette saját arcképét, s elküldte a falunak. Most ott függ a községi tanácsteremben a nemes lelkű főúr díszmagyaros arcképe, s a vármegye népe meghatottan beszél a gróf fenkölt cselekedetéről.

II.

A főméltóságú pár

Egy kis városban néhány száz forint kellett a kisdedóvoda céljaira. E kis városban egy főméltóságú pár lakik. Magyar hercegi család, még pedig fejedelmi rangú, mediatizált hercegi család. Elhatározta a kis város társadalma, hogy bált rendez az óvoda érdekében. És a főméltóságú pár elvállalta a bál védnökségét. Megtehette volna a főméltóságú pár, hogy azt a pár száz forintot elküldje az óvodának. De ilyet sohase szokott cselekedni ez a hercegi család. Nem akarja megfosztani a kis város szereplő embereit attól, hogy neveiket a hercegi páréval egy meghívón olvashassák, s aztán a társadalomnak is alkalmat kíván adni önálló jótékony működésre.

III.

A fölsegített domínium

Abban a vármegyében történt, ahol a Cs. grófok a kiskirályok. Valóságos kis ország az ő domíniumuk. A vármegye urai nemrégiben összeültek, hogy egy hazafias célra adakozzanak. Nemes fölhevüléssel össze is hoztak egy segítő alapot, melyhez kisebb összegekkel a Cs.

grófok is hozzájárultak. A pénzből elsősorban a póttartalékosok családjait akarták fölsegíteni, azután mindazokat, kiket a nemzeti harc bajba sodort s egyáltalában a nyomorgókat, kik télnek idején e vármegyében is nagyon sokan vannak. Kiosztották gonddal, lelkiismeretesen az elég nagy summát. És ekkor furcsa dolog derült ki. Akiknek a nyomora égbekiáltó volt, s akiken legelső sorban kellett segíteni, ezek a szerencsétlen emberek mind a Cs. grófi domíniumon élnek. Cselédek és zsellérek, kiket ilyenformán megmentett az éhségtől a megyei urak hazafiassága.

IV.

A kegyelmes elnök

B. vármegye alkotmányvédő bizottsága ülést tartott. Az ülésen kemény beszédet tartottak. A szónokok a német kommandót átkozták. No és mellékesen a németet. Az elnöki emelvényen pedig ült a vármegye főurainak nesztora. Nagy méltóságú, dús vagyonú, ősz, szép öregúr. De egy kukkot nem szólt soha az érdemes elnök. Egy pár kuruc falusi úr dühösködött is:

- Mégsem járja, hogy még a határozatokat is más által mondatja ki.

- Miért nem tart lelkesítő beszédet?

- Olyan nagy úr, hogy szóba sem áll velünk.

Valaki súgva szólt az elégedetlenekhez:

- A kegyelmes úr a magyar nyelv érdekében hallgat.

Tudniillik: a kegyelmes elnök úr, a nemzeti ellenállás egyik vezére - egy szót sem tud magyarul.

Budapesti Napló 1906. február 9.

Pont

88. HALDOKLUNK

Jajgassanak és kiabáljanak a számok Európa fülébe. Az egész világ hallja meg: haldoklik egy ország. Ne bolondítsuk tovább már magunkat: Magyarország elmúlni készül. Dideregtető, kegyetlen, borzasztó ez gondolatnak is. De a számok beszélnek, s előttünk feküsznek íme a számok. A hivatalos statisztika számai. Még nem halt meg annyi magyar egy év alatt, mint az 1905-ik évben. Százötvenezerrel született több, mint ahány meghalt. Éppen százötvenezren vándoroltak ki Amerikába. Százötvenezer felnőtt helyett százötvenezer csecsemő - és nálunk a csecsemők halnak legszívesebben. Hát nemzeti föllendülésről méltóztatik beszélni? Tessék nézni, látni a nemzeti föllendülést. Az emberek nem akarnak megszületni. Az emberek elmennek innen, ha már élnek. Az emberek nem házasodnak. Az emberek óvakodnak az utódoktól. Az emberek sietnek meghalni, mert nincs mód élni. Ez a nemzeti föllendülés.

Valami rettenetes sejtésünk van. Igaz: ficánkol most Magyarország beteg teste. De vajon nem az utolsó vonaglások ütemére ficánkol? Vajon az országos láz, nyugtalanság nem a haldoklónak kétségbeesett belenézése még egyszer a válságba.

Hazafiak, politikusok, olvassátok el, amit a statisztika mond. Poéták írjatok, művészek keressétek a színnek, vonalnak, gesztusnak égresikoltását. Tudósok, kutassátok a históriában, miként haltak meg a nemzetek. Lássunk, lássunk tisztán. Csakugyan halálra szánattunk? Sem ok, sem ész nem menthet meg bennünket? Vétkeztünk és életünkkel lakolunk most már?

Nagy Petőfi Sándor fiáról beszélik. A szerencsétlen Zoltánról. Haldoklott s mosolyogva mondta volna:

- Ezt sem éri meg sok ember. Fiatalon halok meg végelgyengülésben.

Mondta vagy nem mondta ezt Petőfi fia? Mindegy. A mi szörnyű fátumunk beszél e mondásból. Hiszen ezer évet éltünk Európában. De voltaképpen fiatalok vagyunk. Nem élhettük az életünket. Nem hagyták, hogy éljük. Az emberiségnek adósok maradtunk ezer szép igérettel. És így fiatalon meghalunk - végelgyengülésben.

Budapesti Napló 1906. február 10.

Lellei

89. NYILATKOZAT

A Független Újság megtámad egy tárca-írásomért. Védekezem a támadó írás invektivái ellen. Vagyok olyan jó magyar, mint bárki. Csak az országos eszeveszettség idején kell magyar írónak ilyen gyanúsítások ellen védekezni. Nem hazaárulás, ha a magyar kultúrviszonyok valakit nem elégítenek ki. Sőt ez a legmagasabb hazafiság. Mert jelenti azt, hogy ez országot a legnagyobbszerűek között akarja látni az ember. Még az sem bűn, ha valaki nem koalíciós. Én nem vagyok az. És nem leszek az. Én európai Magyarországért lelkesedek. Szilágy vármegye értelmiségét bántani nem akartam. Ami pedig a csúnya pénzkérdést illeti, tessék hivatalosan megkeresni engem: visszafizetem. Nincs is több válaszom. De Önök írhatnak, amit csak akarnak, ezek után már erről csak Ady Endre, az egyén, a privát ember vesz esetleg tudomást. Annyi bizonyos, hogy a Független Újság támadása is egy kicsi horoszkóp. Mi lenne itt, ha a mai terroristák uralkodnának, kivándorolna minden művelt magyar.

Budapest, febr. 4.

Tisztelettel

Ady Endre,
a Budapesti Napló főmunkatársa,

Független Újság 1906. február 11.

90. EGY ÚJ ASSZONY LEVELEI

- ifj. Korányi Frigyes elbeszélései -

Éva modern, budapesti leány, kit az Andrássy-útról Miglészre visznek falusi menyecskének. Innen írja leveleit Lola barátnőjének, innen Miglészről, hol az ura gazdálkodik. A miglészi dzsentrikastélyban, a Szalkay-kúrián, iszonyú hónapokat él Éva asszony. Szörnyűséges a falu, szörnyűek az emberek. Minden, minden pokol itt egy olyan pesti leánynak, mint Éva volt. A Tisza partján más a civilizáció, mint Budapesten. A dzsentri-erkölcsök különböznek a pesti burzsoá-erkölcsöktől. Éva már majdnem bolondokat cselekszik. Szerencse, hogy az ura amolyan Berend Iván-féle férfiú, s Éva okos kis asszony. Úgy megszereti a falut, hogy csoda. Sőt egészen komolyan: megszereti a földet is. Agrár-menyecske lesz a pénzkisasszonyból, aki ezt írja utolsó levelében: „Értem, hogy ez a föld - Magyarország. De akkor nem tudom, Pest micsoda? Csak azt tudom biztosan - Magyarország antipódja!” Több levelet nem ír Éva. Az

ura sürgönyzi meg őnagyságának, hogy Éva asszony fiúval örvendeztette meg a nemes Szalkay-családot. Hát ez nagyon szép, erkölcsös, derűs és hazafias történet. Ha nem volna nagyon hosszú, be lehetne venni az iskolai olvasókönyvekbe is. Csak éppen ok, igazság és művészet került bele valymi kevés. De van benne egy jeles tanács. Pesti pénzkisasszonyok, menjetek falura férjhez. Vigyetek friss pénzt a dzsentri-birtokokra. Mire nem alkalmas is az irodalom, s milyen érdekes, hogy fiatal emberek (mert ifj. Korányi Frigyes nyilván fiatal) ilyen komolyak és szolidak írásaikban.

Budapesti Napló 1906. február 11.

(A.)

91. TÁRSASÁGOK

Nincs hét, melyen fölhívásokkal nem alkalmatlankodnak íróembereknél lelkes, irodalmi X-ek. Gombamódra tervezik, csinálják nálunk az irodalmi társaságokat. Nagy nevekbe kapaszkodnak bele, s már jóelőre kiosztják egymás között a tisztségeket. Az ember igazán nevethet bosszúságában. E kitűnő X-ek aligha olvasnak. Írásaiktól pláne mentsen meg minden jó lelket az Úr. De ők boldogítani akarják a magyar irodalmat. Vajda János vagy más néhai nagyok nevében, kik ezt igazán nem érdemlik meg. Nem jó volna, ha olvasóköröket csinálnának ez urak? Hogy milyen siralmas paródia a mi egész irodalmi életünk, ezek a társaságok és ezek a lelkes X-ek bizonyítják. Na, még csak az kell a szegény magyar literatúrának, hogy teljesen asztaltársasági alapra helyezzék.

Budapesti Napló 1906. február 11.

(A.)

92. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Gould Anna férje

Párizsnak van miről beszélni, mióta a nemes Boni de Castellane-t elhagyta a felesége. Gould Anna csekély nyolcvanmillió frankot kapott volt hozományul. Ebből a gróf úr jó néhány milliót elvert. De még mindig sok milliót visz vissza Párizsból Amerikába a comtesse… Istenem, emlékezem, éppen egy évvel ezelőtt tatarozták a híres rózsaszínű márványpalotát az avenue du Bois de Boulogne-on. Vajon kinek a kezére kerül ez a nagyszerű fészek? És mi lesz a Basses-Alpes választóival? Gróf Boni de Castellane tudniillik. képviselő. És egyetlen választásra egy félmillió frankot költött volt el. Gould Anna férje visszaesik a semmibe egy szerény évjáradékkal. Syveton tragikus halála óta ilyen nagy csapás nem érte még Gould Anna férjét. Ez a Syveton volt tudniillik, aki a gróf remek parlamenti beszédeit készítette.

II.

A magyar gróf

Messze Hollandiában szétugrasztottak egy játékbarlangot. Persze ott volt ezúttal is a magyar gróf. A magyar gróf minden ilyen esetnél ott van. Nem mindig gróf, de szent Hazárdra a Kárpátok alatt esküdött föl mindig. Félelmes ember a magyar gróf. Még Monte-Carlóban is

rettegnek tőle. Európában, sőt Amerikában sem pattanhat ki játékbotrány, melynél a magyar gróf ott ne lett volna. A játékosok világában szinte legendás alak ő már. A babonás játékosok valamikor úgy lesznek vele, mint a babonás hajósok a bolygó hajóssal. Mert az bizonyos, hogy nemsokára nem engednek be Európa vagy Amerika egyetlen játéktermébe se olyan urat, ki magát magyar grófnak mondja.

III.

A Volt és Jövő

A Voltra a zsidó tudvalevőleg nem ad semmit s ezért méltán nézheti le a szittya. Viszont pár évtized óta nyugati Európa a zsidóval tart. A Darwinok, a Renanok még a Voltat vizsgálták. Most a kultúremberiség gondolkozói elmerült arcukat a Jövő felé fordítják kizárólag. A Jövő, a Változás, a Haladás érdekli ma a kultúremberiség gondolkozóit. Egyetlen szerelmük: az Új. Erre természetesen Magyarországnak nyepozvolimot kell mondani. Igen? Az egész világot a Jövő érdekli? Minket azért sem. És mindenütt a Múlt, a Volt kultuszát hirdetik az országban. Természetes, hogy a Kisfaludy Társaság sem maradhatott el a Volt apostolai közül. Hát csak tegyenek is meg mindent nemes magyar uraink, hogy ezt az országot alaposan kiközösítsék a kultúremberiség életéből.

Budapesti Napló 1906. február 13.

Pont

93. A CÁR HALAI

Varsót pirosra festette a februári hajnal. Vidáman topogtak a kis lengyel halászok a Visztula partján. Ma nagy fogás lesz. A citadella ragyog. Messze-messze gomolyog egy kis felhőnyi köd. Szabad és friss a folyó. Az ébredő Varsó üzenetét hozza. A Nap emelkedik.

A halászok vidáman kiabálnak. Majdnem pajzánkodva vetik be hálójukat a lármás Visztulába. Az öregebbek és babonásak imádságot mondanak. Régi, lengyel halászimádságot:

- Visztula anyó, hozz, hozz sok halat a hálóba. Szép, nagy, kövér halakat hozz, Visztula anyó. A te szegény halászkáidnak, ámen.

A Visztula pedig szeretettel rejtegeti el a hálókat. Zúg és köszönti az emberkéket.

Fiatal, szomorú legény áll elől a parton. Nagy becsülete van neki. Két évig a citadellában hallgatta a Visztula lármáját. Mélyen leeresztett, bús, hatalmas falak rejtekében. Egyszer káromolta a cárt. Visszahozta különös szerencséből a fejét. De azóta szomorú és zavaros a legény.

A katedrális harangja kong-kong. Mintha a Visztula hozná a hangokat. Hirtelen elordítja magát a szomorú legény. Aztán kacag, kacag. Előtte a kivonszolt háló. A halászkák döbbenve futkosnak:

- Hahaha, itt vannak *a cár halai*.

A hálókban szörnyű halottak feküsznek. Fekete szurok öntött lárvája az arcukon. Kezüket, lábukat valahol felejtették. Véres, cafatos emberhullák. A cár halai. A citadella ragyog. Gyönyörű reggel van. A halászkák rémüldözve jajgatnak. Az öregebbek térdre esnek, s mellüket verik. A szomorú legény mintha megbolondult volna. Úgy kiabál a citadella felé:

- Az éjszaka öltetek megint? Hahaha, éljen a cár. Halakat adtatok a Visztulának.

A Visztula pedig jön s harsogva rohan el. Tizenhat halat adott a cár varsói halászkáinak. Vajon kik voltak? S vajon hányat rejteget még a Visztula, hogy vigyen ajándékot más halászkáknak is? Hogy adjon a tengernek is belőlük. A istentelenekből, kik szabadságot akarnak.

Budapesti Napló 1906. február 14.

Lellei

94. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Amerikai férjek

Amerika elvesztette híres bátorságát. Az amerikai parlamentben történt. Törvényjavaslatot nyújtottak be a brutális férjek ellen. A javaslat elég drákói volt. Aki ütlegeli a feleségét, arra pellengér vár. Sőt testi fenyíték. Az ötlet amerikai ötlet. De Amerika adta s Amerika vette el. A javaslatot leszavazták. Úgy látszik, hogy Amerikában a képviselők és szenátorok is verik a feleségüket.

II.

Ena hercegnő

Ezer és ezer ember nem tud beletörődni, hogy elhagyja a vallását. Angolország és Németország protestánsai zúgolódnak, és tiltakoznak. Holott igazán természetes dolog ez az áttérés. A spanyol király valóban nem vehet el, csak katolikus leányt. Ena hercegnő spanyol királyné akar lenni? Hát tessék neki avertálni. Ehhez még egy hercegnőnek is joga van. Hogy felnőtt emberek ezreinek a huszadik században ilyen dolgok okozzanak gondot, nem járja.

III.

Felber János

Csongrádi kovácsmester Felber János. Természetes, hogy ő még a tuez la-nál sem tart. Még kevésbé a legújabb morálnál. Ő bizony egyenesen a csábítóba szúr. Szóval ősember ez a Felber János. A neve nem magyar. És a magyar ember már régen Dumas-val tart. Van egy közmondása a malomról és a kutyáról. A kutyát hiába üti le az ember. Új kutya kap a malomba. A malmot kell lerombolni. Felber János nem azt cselekedte. Az asszonynak megbocsátott. De a csábítónak tüzes vassal a hasába szúrt.

IV.

Athéni hír

Obstruál a görög parlament. Végre is a görög parlament modern parlament. Ok: a katonai reformok. A válság azonban egyelőre elmarad. Athénben, tudniillik, olimpiai játékok lesznek. Ezen külföldi atléták jelennek meg. A görög parlament nem akar Európa láttára háborogni. Csendes megegyezéssel tehát elodázták a válságot. Majd elintézik az olympiai játékok után. Miért lássák Görögország sebeit az idegenek. Ez Görögországnak legsajátabb dolga. És különös érzésekkel olvassuk ez athéni hírt.

Budapesti Napló 1906. február 15.

Pont

95. HEINE HENRIK HALÁLÁNAK ÖTVENEDIK ÉVFORDULÓJA

Holnap, kora hajnalban ötven éve lesz, hogy Heine Henrik a matrác-sírból igazi sírba költözött. Nagy Németország, mely minden duodecim írócskájának emlékére jubileumot tud ülni, nem ünnepel és nem emlékezik. De emlékezik, és könnyet hullat minden kultúrember a mai napon. A modern ember, az új, a boldogtalan ember fájdalmairól, kétségeiről, sejtéseiről, vágyairól, örömeiről ő énekelt először. Hérosza ő a modern emberiségnek. Ha akad valaki, aki virágot visz ki ma a montmartre-i temetőbe, sok-sok ezrünk nevében helyezi le a virágot az ő sírjára. Légy áldott emlékedben, ötven éve halott halhatatlan Heine Henrik.

Budapesti Napló 1906. február 16.

96. PRÓFÉCIA A GYÖNGESÉGRŐL

Egyiptom csapásaira készülve állunk s a próféciákat hallgatjuk. Ezek a mi prófétáink nem valami víg próféták. Hogy rossz próféták, azt már régen tudjuk róluk. A Duna és a Tisza fölött kerekedett óriási sötét felhőben tollaszkodtak, mint a hollók. Velük és az ő nyomukban jött, tornyosult a vészes, gyászos felleg. És a mi prófétáink csak most veszik észre, hogy itt az orkán, mikor már csapkodnak a mennykövek. Hallgassuk őket, akármilyen rossz próféták is ők. Mert most már ők is látják a szenvedést és nyomort. A megpróbáltatások keserű ideje ismét elkövetkezett szegény Magyarországra.

Súlyos és égető igéket hallunk a prófétáktól. Féltik Magyarországot - saját gyönge gyermekeiktől. Sok ebben az országban a szükség és sok ember fog megtántorodni. Élethalál-harcok estéjén nem volna szabad egy nemzet prófétáinak így beszélniök. Mert, ha így beszélnek, vagy bűnösök, vagy kishitűek, vagy álpróféták. Nagyszerű küzdelmek közepette különben is csodák szoktak esni. Negyvennyolcban a nyomorúak és gyengék tízezreiből váltak erős félistenek. Viszont menekültek vagy muszkát vezettek hatalmasak és erősek. Csak később a történetíró tudja megérteni e csodákat. Ma sem szabad előre szájaskodniok még a prófétáknak sem. Jóságos szellemei a nemzetek sorsának fordítsák el e nemzettől a keserű poharat. De előre megjósolni, hogy kik lesznek a minden kísértésben megállók, és kik lesznek az áruló gyöngék, nem lehet. Vezérek és próféták ütközet előtt, ha nem csapnivalók, csak győzelemről beszéljenek. Vagy pedig vonuljanak vissza seregükkel, ha látják biztosan a vereséget.

Uraink és vezéreink előre megbélyegzik a gyöngéket. Előre hirdetik, hogy kétséges a mi ügyünk sorsa. Mert koldusok és gyöngék országa a mai Magyarország. Hát látott már a világ ilyen prófétákat? Észreveszik s megjósolják, ami kiabáló és régi valóság, s amit csak ők nem akartak eddig látni. S hogy hazaárulóztak bennünket, kik vakulni nem tudtunk.

Hát sok a gyönge Magyarországon? Bizony sok, mi nemes uraink, vezéreink és prófétáink. Az úriszék-rendszer nevelt bizony itt néhány millió földhöztapadt, siralmas, mostohánál is mostohább gyermeket Hungária anyának. Az úri parlamentnek kedvencei, dédelgetett, kényeztetett gyermekei voltak. Néhány százezer ember nőtt csak a parlamenti úriszék szívéhez. A milliók éhezhettek, járhattak rongyosan. A kutya se sajnálta őket soha.

Most itt a vihar és talál egy széthullott nemzetet. Vezérek és próféták döbbenve nézik a rongyos, zilált, szomorú légiókat, milyenekkel sohase nyertek még csatát. Emitt százezren és százezren cihelődnek, hogy menjenek a többi százezer után Amerikába. Álljunk e kétségbeesettek s földönfutók elébe. Hogy gyertek csatasorba, s nemzeti pántlika kerül a csákótokra. Amott ismét százezrek, akiket örökösen bitangoztunk, mert jogokat kértek. Az úri parlament csinálhat forradalmat, de a megvetett, hazátlan bitangoktól nem kérheti, hogy

mentsék meg elnyomóik irháját. És emitt és amott más százezrek, kik loholva, lihegve keresik meg a betevő falatot. Hát ezek bizony valamennyien, sok millióan, gyöngék, nagyon gyöngék. Nem tett értük a hivatalos nemzet soha semmit. Hajókat szereztünk azoknak, akik Amerikába menekültek. A jogokért küzdőket toloncoltuk, börtönöztük, szúrattuk, lövettük. Volt ezer ideánk a dzsentri megmentésére és tenyésztésére. De hogy egy önérzetes, tehetős, lelkes, magyar polgárság adjon gerincet e nemzetnek, annak a gondolatától is irtózott az úriszék. Hogy itt az emberek anyagi boldoguláshoz jussanak, nem tűrte a mágnások idealizmusa. Ők nem szeretik a kezet, mely munkától piszkos, s az olyan gyomrot, melynek állandó probléma, hogy lesz-e mit falni és emészteni. A milliókat itt alaposan megnyomorították a százezrek. És most bélyegezzük meg őket, mert nem erősek?

Vezéreink, uraink és prófétáink elhozták fejünkre a nehéz veszedelmet. Sokan és sokan kértünk, óvtunk, rimánkodtunk. Erősítsék meg gazdaságilag e koldus, ínséges országot. Adjanak jogot a jogtalanoknak s kultúrát a lélek sokmillió vakjának. És kenyeret, kenyeret, kenyeret mindenekelőtt.

Uraink, vezéreink és prófétáink pedig vezényszóra éheztek, mert egyéb éhség sohasem környékezte őket. Most itt állnak a harc, a nagy istenítélet előtt s ők - próféciát mondanak a gyöngeségről. Uraknak talán jók ők, vezéreknek azonban silányak, prófétáknak pedig éppen büntetni valók.

Budapesti Napló 1906. február 17.

(A.)

97. HYMEN REFORMJA

Hymen, Hymen, farsangban hozzuk neked a vészhírt. Franciaország ezer reform után a házasságot reformálja. Öreg Európának helyes lesz figyelni. Párizsban készítik ma is még a mi jövőnket.

Franciaország módszere hagyományos és igen egyszerű. Forradalomnak nagyszerű nációja a francia nemzet. Amit cselekszik, az rendszerint forradalom. Valamikor a grófokkal akart elbánni. Akkor tanulta meg a legegyszerűbb módszert. Nyakazni senkit és semmit sem lehet. Durand úr viselheti a grófi címet. És Kovács úr magyar hercegnek tiszteltetheti magát Párizsban.

Így cselekszik most szent Házassággal Franciaország. Az első regula: szabad a házasság. Tizennyolc éves legyen a leány és huszonegy éves a legény. Ekkor már szórhatják átkaikat a szülők. A házasság - egyszerű szerződés. Olyan rangú, mint egy vagyonátruházás.

„X és Y vagyunk. Ez és ez a foglalkozásunk. Ennyi és ennyi évesek vagyunk. Itt és itt lakunk. Ehol vannak az írásaink. Össze akarunk házasodni." Ennyi lesz az egész. Új szerződés a vagyoni kérdésekről. Új szerződés válás esetére. Erre már a francia hivatalnok nem lesz kíváncsi. Az, aki a házassági szerződésre ráüti a pecsétet. Nem tart beszédet ez az úr. Nincs semmi ünnepiesség. Két ügyes-bajos francia ember állott előtte. Összeállottak, s ezt bejelentik az államnak.

Szerencsésen elkergettek minden romantikát a reformból. Voltaképpen mi a mai házasság? A rab nő kikerül apja vagy gyámja rabsága alól. Szép ünnepséggel átadatik férje rabnőjéül. Róma ezt átvette a régi Rómától. A polgári házasságkötés sem más, csak éppen a pap nem kötelező. Franciaország az első, mely bátran két ember privát ügyének óhajtja tekinteni a házasságot.

Érdeke ma még az államnak, hogy az efféle szerződésekre különösen figyeljen. De regényeket nem csinál az állam. A reform bizottságában kinevették Hervieu-t, aki kötelezővé akarta tenni a szerelmet. Csak semmi indiszkréció. Egy úrnak és egy hölgynek joguk van összeházasodni. A többi az ő dolguk.

Lehetetlen meg nem látni Franciaország reformjában a messzebb jövő házasságának az - ősét. A szabad egyesülés előfutárja ez a házasság. Érdekes, hogy a nők félnek legjobban a reformtól. Hejh, mert a nők nagyon is hozzászoktak a rabsághoz. Sok ezer év szerettette meg ezt az állapotot velük.

Hymen, Hymen, mindenfajta istenekre rossz idő jár. Még nem detronizálnak, de már biztos, hogy te is az vagy a mai istenek között, aki - s'en va.

Budapesti Napló 1906. február 18.

Ódi

98. NIL VERSEI

Valahonnai Jupiter atyám, adtad volna, hogy én nő legyek. Megmutatnám én akkor a Renée-knek, Iláknak, milyenek a becsületes versek, fogantatásukat női szívekből nyerők. Egy-két Szapphón kívül hallgattak ők ezer év óta. Okvetlenül gyönyörű, meglepő, nagyszerű, sok mondanivalójuk lehet a nőknek. És ők nem tudnak nekünk semmit sem mondani, főképpen a magyarok. Itt van Nil, akinek polgári neve Dapsy Gizella, ha igaz. A lihegő, a nyiharászó nőpoéták után örömmel vettük kezünkbe a könyvét. Ha már nem kaphatunk őszinte tobzódást, fürödjünk egy kis, leányos ártatlan derűben. És Nil, aki „lelkével kívánja a csókot, nem ajkával," s ezt unalmasan tudatja, mikor nagyot akar dalolni, csalja, könyörgi vissza a kékszemű Adonisz „csókra-vágyó ajkait." Ezek a nőpoéták bizonyisten egyformák. Kacérkodnak, kívántatják magukat, de verseikben sokkal kevesebb raffinement-nal, mint asszonyok, mikor csak - asszonyok. Szó, szó, sok szó. Rím, rím, sok kipróbált, zengő, lengő, kongó, bongó rím. Dokumentumokat, őszinte és művészi vallomásokat kérünk kedves Nilek, akár bíborvörösek önök, akár hófehérek. Gyász, kacaj, nyögés, turbékolás, könny… Ez új volna és szép volna, ha női és őszinte volna. Majdnem olyan rossz poéták a magyar nőpoéták, mint a férfiak.

Budapesti Napló 1906. február 18.

(A)

99. VÉSZI MARGIT

Északi leányokról szokott olykor mesélni nekünk Prévost: a svihák. Jönnek Párizsba e leányok, s hozzák nekünk az északi fényt. A Madelaine-templom tájékán szeretnek megtelepedni e leányok. Szent és nagyszerű daccal néznek le a bulvár zagyva sokaságára. Ők az új Évák: akarók, büszkék, szépek, erősek, szűzek, dacosak. Saját álmaik vannak, s meg tudnak halni, ha kell, az álmaikért. Minden valóságos férfiúnak gyűlölnie kellene őket mert ők a férfiúra törnek gyűlölettel.

Prévost csak Stockholm és Krisztiánia leányait látja meg a Ville-Lumière-ben. Kegyesen talán észreveszi még Oroszország szűz, vörös Veráit is. Mi tudjuk, hogy Párizs felé tör kerek e

világról minden nagy és új Vágy. Michel Lujzának sem pótolta Párizst semmi hely, de Baskircsev Mária is Párizsba tartott. És elmennek, el fognak menni a mi új leányaink is. Miként Párizsban él vérező lelkével évtizedek óta minden művelt magyar masculini generis. Elszólít minket minden tájáról a világnak a Szép és az Új, melynek oltárait Párizsban keressük. Csalódva öntjük ki talán sokszor hazug oltárokon a szívünk vérét. És mégis él a nagy köztársaság a világon, mely Párizs felé tekint.

Elvette Párizs Budapesttől Vészi Margitot is, kit magyar Baskircsev Máriának nevezett el az úgynevezett magyar irodalmi és művészeti élet koldus frazeológiája, mely csupa hebegés volna a szent Külföld támogatása nélkül. Holott ő több minden Baskircsev Máriánál: Vészi Margit. Tipikus budapesti leányoknál kereshetnők-e az ő nagy és különös szomjúságának megértését? Csak új leányról merünk udvarlás gyanúja nélkül ennyi szép valóságot elmondani: fiatal, pompás, hódító, becézett. Játszva arathat le minden sikert, amit a budapesti Társaság előkelő úrilánynak teremhet.

Az ő szívét pedig összefacsarja a Szépnek áhítozása, a vonalaknak és színeknek örök és ezer problémája. Csak leányok, új Évák tudnak igazán áldozatot bemutatni az álmaikért. És Vészi, Margit fél év óta a Julien-akadémián áldozik a legszebb áldozattal. Vásznára hajolva, lázban s nagyszerű akarattal dolgozik tizennégy órát is néha naponként. És a királyfi helyett a chef d'oeuvre-öt, a nagy, az igazi képet látja bizonyosan, mikor éber álom helyett az alvás álmát álmodja. Ott a Szajna partján szenzibilisebb, nyughatatlanabb, szebb magyar lélek aligha szomjúhozott az övénél.

Látták itthon is sokan, hogy nagyszerű ember: művész ez a leány. Képeire, ecset-műveire sokan s nagyon emlékeznek Budapesten. Új és csodálatos instinct-nel, az ifjú és az új leány gyönyörű bátorságával és az elhivatás biztos érzésével alkotta meg még a tökéletlent is Vészi Margit. Talentumát nem engedte elcsábíttatni saját lelke szirénjeitől sem. Ha akarja ír, énekkel hódít, ha úgy tetszik, lekergethet a színpadról egy tucat szubrettet, zongorázik és komponál. Ő eljegyezte magát az ecsettel, s ment Párizsba, a nagy álmok székhelyére.

Meg nem lep bennünket a hír, hogy alig hat hónap után kitüntetés érte. Mentiont kapott a Julien akadémián, ahol még egy kicsit nagy az óvatosság a nőkkel szemben. Három-négyszázan gyűlnek egy kurzusra, s a fiatal magyar leány pálmát kapott, mihelyst pálmát kaphatott valaki.

Szabad akadémia a Julien akadémia, de mondják meg a Párizsban élt magyar piktorok és szobrászok, hogy milyen nehéz itt a szabadság. Egész világból gyűlnek össze a legkülömbek, hogy tanulják ábrázolni a felséges Természetet. A magyar leány, az új magyar Évák e bájosa és sokra hivatottja tanúskodott erről, hogy a Duna-táj is szül szemekkel, vágyakkal, álmokkal bírókat, kik külömbek Prévost hős nőinél.

Jöjjön haza majd Vészi Margit, s jönni is fog biztosan sok dicsőséggel, s ne hagyja a lelkét a Szajna partján. Kellenek nekünk, kellenek a magyar életnek az Idők és lelkek kiváltságosai. Addig is ujjongva örülünk a fiatal, magyar leány dicsőségének. Pirkad a Kárpátok alatt: hosszú álmokból s minden nyoszolyán ébrednek gyönyörű lelkek.

Jövendő 1906. febr. 18.

Ódi

100. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Bűntett-lavina

Hervé elvtársai, a francia antimilitaristák, elmés emberek. Hervét is társait megdöbbentő szigorúsággal elítélték az esküdtek. Mert izgattak a hadsereg ellen. És most kétezer ember plakátokon ismétli meg mindazt, amiért Hervét és társait elítélték. Egész Franciaország lesi, hogy mit fog csinálni az ügyészség. Ha e kétezer embert is pörbe fogja, elköveti ismét a bűntettet plakáton vagy röpiratban - huszonötezer ember. Végül vagy egy millió szocialista állna az esküdtek előtt. Bizonyos, hogy a francia példa iskolát fog csinálni. Ez egy újfajta szövetkezés a mai társadalom ellen, s a bűntett-lavina nagyon megnehezíti az ügyészség dolgát. Ha egy izgató helyett ötezer áll elébe, ez sokkal kevesebb - egynél.

II.

Takáts Zoltán

A hirhedt embert ismét szabadság - fenyegeti. Nem vagyunk embertelenek, ha ezt írjuk. Takáts Zoltán hajthatatlan bűnös. Csupa igéret és bűnbánat a lelke a börtönben. Dac és csakazértis, ha elhagyta a börtönt. Ez az energiája a bűnnek majdnem imponáló, úgy sejtjük, hogy ez egy megváltoztathatatlan világnézlet eredménye. Mert egy nagy talentumú ember makacs rezisztenciáját csak így érthetjük meg. Végtelenül utálja a mi társadalmunkat, a mi rendünket. És átalkodottan tör ellene. Politikusnak indult volt fiatalon. Nagyon rossz politikus lett volna belőle, mert félelmesen - konzekvens.

III.

Nászút

Amerikai lapok különvonatokat béreltek. Talán különhajókat is. Longworth úr és Roosevelt Alice akármerre viszik nászútjukat, nyomukban lesznek az újságírók. És ezen Amerikában senki sem háborodik fel. Sőt, jaj lenne annak az újságnak, mely az Alice nászútjáról különtudósításokat nem közölne. Nálunk politikusok, tehát a legpublikusabb emberek, dühöngnek a sarkukban járó újságíróra. Amerikában riportot írnak egy érdekes kisasszony flörtjeiről is. És riportot írnak egy nászútról. Amerika nagy leckét adhat Európának. A klasszikus kultúrával nem dicsekszik Amerika. De élete klasszikusabb és előkelőbb a mienknél. Athénben, a régi Athénben éltek csak így. És mennyivel becsületesebbek és hasznosabbak lehetnek ott az emberek, ahol a nyilvánosság minden tettükhöz jusst formál.

Budapesti Napló 1906. február 20.

Pont

101. TIZENHAT PAPI FEJEDELEM

Szombaton és vasárnap nagy ünnepeket lát Róma. Tizenhat új főpásztorát Franciaország katolikus nyájának avatja X. Pius. Egy érsek is lesz közöttük: Rheims új érseke. Szent Péter utódja bizonyosan meghatottan fogja hazájukba visszabocsátani őket. „Elmenvén, térítsétek az Egyházhoz vissza legkedvesebb leányát. Szerezzétek vissza Rómának a szép és hűtlen Franciaországot.”

Párizsban úgy vélik, hogy nagy lesz a pompa az avatáskor a Vatikánban. Az egyház Rómája büszke és dacos. X. Pius papi fejedelmeket akar látni ezután is Gallia földjén. A francia állam rangtól és pénztől megfosztotta őket. Az Egyház megmutatja, hogy tudja az ő szolgáit kárpótolni.

Nagy eseménye lesz ez az avatás a világnak. Magyarországon ma még elképzelhetetlen az, ami Franciaország új püspökeire vár. Szembeszáll velük egy ellenséges Állam. Protekcióért nincs kikhez folyamodniok. Ma még kapnak a papok kegyelem-morzsát és kegyelem-hajlékot. Nemsokára ezt sem fognak kapni. Nálunk díszbe öltözik a püspököt kapó város. Az Állam képviselői hódolva sietnek a főpap elé. Deputációk sora tiszteleg előtte. Katonai parádét is kap, ha akar. Franciaországban csak a megrettent vallásosak fogadják az új püspököket. Mintha egy szakegylet kapna új elnököt. Egy takarékpénztár kapna új igazgatót. A hitközségeket egyletekként kezeli Franciaország új rendje. A püspök pedig szövetkezett vallásos egyletek főnöke.

Gyász illenék az Egyházhoz és nem pompa. Így kellene beszélnie X. Piusnak:

- Új pogányság ellen kell küzdenie Rómának. Szedjük elé az Egyház régi fegyvereit. Ti nem fényes papi fejedelmek lesztek. Csuhában, szegényen induljatok Gallia felé, mint valamikor elődeitek. Mutassatok példát a szükség bírásában, a szenvedések elviselésében.

Róma azonban nem engedi magát megalázni. Talán valamikor bánni fogja ezt az Egyház. A hatalmas Állam ellen csak az apostoli és koldus Egyház vehet harcot. A régi Rómát, a Cézárok Rómáját nem díszruhás papi fejedelmek, de koldusok és mártírok hódították meg. Ám ez az Egyház legbelsőbb ügye. Annyi bizonyos, hogy az egész világnak figyelnie kell Róma tizenhat új harcosára, kik indulnak a hivatalos Franciaország ellen. Az egész világnak figyelnie kell Párizs és Róma nagyszerű harcát. Vajon csakugyan kősziklán épült-e a csodálatos épület? Vajon omlás vagy új győzelem előtt áll-e? Az egész Emberiségnek az ügye ez.

Budapesti Napló 1906. február 22.

Ódi

102. SHERLOCK HOLMES KALANDJAI

- Bemutató-előadás a Vígszínházban -

Sherlock Holmes-szal találkoztam a Váci-körúton. Nagyon csodálkoztam, hogy kiváló barátom itt üdvözölhetem Budapesten.

- Ön az, kedves Sherlock Holmes? Hát mióta érdekli önt a Balkán? Valami nagy bűnös lappanghat a Duna táján.

Sherlock Holmes behúzta a nyakát téli kabátja prémes gallérjába, s nevetve beszélt hozzám:

- Nagyon rossz kedvű ön ma, barátom. Önnek a Vígszínház mai premierjéről kell írnia. Úgy-e, eltaláltam? Én is ebben az ügyben járok, Önnek elárulhatom. Conan Doyle-tól ellopták a kalandjaimat. Londonban történt, s komplikált a dolog. A londoni tolvajt is meglopták. Egy német áll gyanú alatt. Bizonyos Schönthan. Mindenre képes ez az ember. Már Dickenst is dramatizálta.

Illedelmesen és szokás szerint megdícsértem kíváló barátom találékonyságát. Igaz, hogy ezt már mind olvastam az esti lapokból. De végre is Sherlock Holmes azért Sherlock Holmes, hogy a furfangja megejtsen bennünket.

Hívtam magammal a Vígszínházba Sherlock Holmest. Ő gúnyosan mosolygott, s visszautasította a meghívást:

- Mit gondol, kedves barátom? Én egyszerű detektív vagyok. De irodalmi és művészeti dolgokban megvan a magam ízlése. Tűröm, hogy Conan Doyle könyveket írjon rólam. Végre egy kíváló detektív sem lehet mentes minden hiúságtól. De Conan Doyle könyveit el nem olvasom. Aztán e könyvekről a gyermek is tudja, hogy nem irodalom. Hanem irodalmi pózokban nem kívánom magam látni. Pláne színpadon. Már csak megmaradok az öreg Shakespeare mellett. Aztán jó nekem honfitársaim közül Shaw, Wilde. Az idegenek közül Ibsen, Hauptmann s társaik. Legalább Bécsben két Holmes-darab közt válogathatnék. Ott az elsőt, az angolt is játsszák. Aztán Bécstől az ember elnyel minden goromba sértést.

Kissé dühbe jöttem e beszédre:

- Kérem, kérem, a budapesti közönség nem utolsó ízlésű közönség. Itt a színpadon is otthonos az irodalom…

Sherlock Holmes legyintett a kezével:

- Londontól Budapestig nem olyan nagy a különbség publikum és publikum között. És talán a publikumnak van igaza. Nem engedi magát becsapatni egy-két száz úgynevezett művészlélektől. A sznobok, a smokkok beugranak néha. Teszik magukat, hogy ők is meghalnak a Szépért. Voltaképpen pedig mi szükség van Beethovenra, míg valcer és niggerdal terem? Nálunk éppen úgy szeretik a cigánymuzsikát, mint önöknél. Maeterlincknek a Monna Vannát kellett megírnia, hogy a publikumig jusson. Mese, immár ravasz és okvetlenül izgató mese kell a publikumnak. Megelevenített bolond vagy rémes bábjáték.

- Hát jöjjön be kedves Sherlock Holmes. Meglássa, hogy a mi közönségünk disztingvál.

- Nem vagyok bolond. Elmondok önnek előre mindent. Óriási ház. Engem három történettel vonszolnak színpadra. Az elsőben leleplezek egy svéd bárót. A báró veszedelmes tolvaj. A „szép Adolf." A szeretője, a báróné, szélhámosné. Milliónyi gyémántot lopnak. Senki sem meri gyanúsítani őket. A hivatalos rendőrség természetesen ostoba. Ártatlan s jó embereket gyanúsít. De ott vagyok én. Holott nem is nehéz kideríteni a dolgot. Röstellem, hogy ilyen könnyű föladatot kapok. Szinte ostobának látszom. De a publikum tapsol. Tapsol, amikor a hivatalos rendőrség ostobáskodik. Tapsol, mikor ugyanaz a rendőrség orrot kap. Tapsol nagyon tiszteletreméltóan, mikor az ártatlanság kiderül. Tapsol, mikor a bűnös lakol. Tapsol, hogy én milyen veszettül ügyes fiú vagyok. Tízen-húszan haragusznak a jóízlés nevében. Vagy százan affektálják a haragot. Alapjában azonban Henri Bernstein megirigyelheti Schönthant. Mint ahogy Henri Becque soha tizedrésznyi sikert nem aratott, mint Henri Bernstein… Jön a második kép. Rémes, anarchista történet. Alapjában ártatlan, mint egy gyermekmese. Kockajáték. Fölépített torony. Csak egy kockát kell kihúzni belőle… Végül egy olyan történet, amilyen ostobát igazán nem fogok elkövetni. A harmadik kép. Az én házasságom. Így szerezhet magának feleséget egy német professzor, de nem Sherlock Holmes. De tetszem végig. Egy-két kritikus káromkodik. Künn a pénztárnál okvetlenül jegyet akarnak kapni kiszorult emberek az ötödik előadásra.

- Hát nézze meg a színészeinket.

- Miért? Az önök budapesti Svengalija, Fenyvesi, szinte jobb Sherlock Holmes, mint magam. Pompás álbáró Góth. Kis szerepben is nagy művésznő G. Kertész Ella, P. Gazsi Mariska, Hunyady Margit, Szerémi, Balassa stb. kíválók. A második képben enyhítik a darabot T. Halmi Margit, Szerémi, Hegedüs, Tapolczay. Szép és tehetséges fiatal művésznő Murányi Juliska. Jelesek a többiek is. A harmadik képben Sz. Varsányi Irén olyan kedves, hogy valóságban is megingatna agglegényi hajlamaimban. És itt is jelesek valamennyien. Barátom,

milyen nemes darabokat lehetne játszatni ilyen gárdával. De hát fütyül a nemes darabokra a Vígszínház, s a Vígszínháznak helyesel a publikum. Különben pedig sejtheti, hogy nem ez hozott Budapestre. Csak tévútra akartam önt vezetni. Isten vele: még ma este tovább utazom.

…És ezúttal ördöge volt kíváló barátomnak újra. Igaz, hogy mindezt nem volt nehéz megjósolni. Nekem már csak annyit kell mindehhez tennem, hogy ügyes volt a rendezés, s Zboray Aladár fordította jelesül a darabot.

Budapesti Napló 1906. február 22.

Dyb

103. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Musset szobra

Párizs ma Alfred de Musset-re emlékezett. Végre hát szobrot kapott a legszomorúbb poéta. Talán meg se fognak botránkozni Párizs józan polgárai. Mikor a Comédie-Française-ba állították föl Musset mellszobrát, zajongtak az erkölcsösek. Mert hát kissé részeges is volt szegény Alfred de Musset. A derék Durand-ok azt hitték, hogy ezután már minden alkoholista szobrot kap. Nem mentünk volna el az ünnepségre, ha Párizsban lettünk volna ma. George Sand szobrának leleplezésénél ott voltunk. Ez áldott asszony egyéniségéhez illett ez a nappali komédia. De Alfred de Musset mást érdemelt volna. Egy bús, átkos, ködös, sötét novemberi éjszakán kellett volna belopni Párizsba ezt a szobrot. És elrejteni előre leásott, sűrű, lombos, szomorú fűzek közé…

II.

Fölhívás Bemhez

Ötszász magyar költő van bezárva az íróasztalomba. Valamelyik napon már hozzá kell fognom a pokoli munkához. Megüzenni nekik, hogy nagyon rossz verseket írnak. Egyikükkel azonban kivételt teszek. Nagyon rossz poéta ez is szegény, de ez becsületes. Legjellemzőbb a mostanában halommal érkező hazafias versek közül. Ez ifjú költő így rivall a magyar nemzetre:

Hol vagytok magyarok
Igazi honfiak!
A bilincs megcsendült,
A szabadság hivat.

Ezek után az ember azt várná, hogy a költő fölajánlja, s kiontja párolgó vérét a szabadság oltárára. A költő azonban nem teszi ezt. A költő így végzi a versét:

Ha megharsan majd a
Harcok harsonája,
Elhúnyt jelesinket
Álmukból fölrázza.

Tehát keljenek föl Bem és a többiek, a nem élők, a ma élők a halottakra bízzák a hazát. Petőfi Sándorék ezt másképpen csinálták. De ez a rossz vers mégis hűséges hangja a mai forradalom-paródiáknak.

III.

Vilmos fia

Vilmos császár fia és menye meg fogják látogatni a pápát. Nyilván a papa parancsára, aki szintén nagy tisztelője Szent Péter utódjának. Hát ez a legnagyobb erkölcstelenség a világon. A Hohenzollernek protestánsok. Miért bókolnak a pápának? Avagy miért nem térnek át az Egyház kötelékébe? Így láthatja az egész világ, hogy a pápa kikhez áll legközelebb. A cárhoz, a német császárhoz, a szultánhoz, a sahhoz, a kínai anyacsászárnéhoz. És mindazon fejedelmekhez, kik isteneik kegyelméből óhajtanak uraskodni gyermeklelkű népek fölött.

Budapesti Napló 1906. február 24.

Pont

104. KUN LÁSZLÓ

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Bakonyi Károly elvárhatná, hogy ne vessék a szemére Bob herceget, mikor ő Kun Lászlóról beszél. Annyival inkább elvárhatná ezt, mert Bob herceg nagyon ügyes operett, holott Kun László a legeslegügyetlenebb szomorújáték. Egy elegáns önképzőköri fiú tízszer meggondolná, hogy kopogtasson-e Somló Sándornál ilyen darabbal. Mert ez a fiú Somló Sándor ízlését is ismerné, s méltán rettegne, hogy a darabját előadják.

Hozzátartozhatik a mai nemzeti föllendülés lélektanához, hogy Herczeg Ferenctől le és fel mindenfajta íróink az állítólagos táltos-világ rejtelmeit bolygatják. A magyar pogány-világ, a magyar nyaknak Nyugat jármába hajtása: nagyon izgatja íróinkat. Gyanús szimptóma, de jobb róla nem beszélni. A magyar pogány idők igen csúnya, mosdatlan, vad idők lehettek bizonyára.

Bakonyi Károlyt Kun László király históriája ihlette meg. Határozottan tagadjuk, hogy Kun Lászlóról nem lehetne tragédiát írni. Tagadjuk, hogy Bakonyi Károlynak úgynevezett megépített tragédiával kellett volna kirukkolnia. Mi nagyon megelégedtünk volna egy jó színpadi korrajzzal. Bátor, szép megérzése ez érdekes kun inváziónak, ez érdekes kornak, a hős és kéjenc király sorsának: gyönyörű feladat.

Bakonyi Károly négy felvonásban csak éppen tirádákat, zagyva és naív helyzeteket s olcsó tablókat ad. Természetes, hogy a szép Edua veszíti el az ifjú királyt. Egyébként Edua egy kicsit mintha a pogányság nemtője akarna lenni. A Nap-isten és Jézus igen gyermekes harcokat vívnak közben. Szerelem, feleség, szerető, fehér ló, Kuthen vezér, pápai nuncius, országtanács, garabonc, börtön, csata, bosszú, orgyilok, stb. stb. Mi akarva sem tudjuk úgy összeszórni őket, mint Bakonyi Károly teszi. De a rendezői ambíció arathatott s aratott. Igen jeles élőképeket tárított elénk a színpad.

Szinte emberfeletti munkát végzett a darabba befogott pár jó színész: Odry Árpád, Gál és Pethes. Különösen Odrynak jutott nagy föladat a címszerepben. Megtette, amit csak meg lehetett tenni, s a közönség méltányolta is, amit a jóízlés nevében becsületes beszéddel és játékkal mívelt. Nagyon szép volt Márkus Emilia mint Edua. Kedves volt és énekelt

Rózsahegyi. Ez benne volt a szerepében: egy dal. De már S. Fáy Szeréna, Paulay Erzsi, Szacsvay, Gyenes azért énekeltek, mert beszélniök kellett volna s ők nem tudnak. Elemükben voltak: nekikvaló darabban játszottak. A közönség elnéző volt s hellyel-közzel még tapsolt is. A szerzőt pedig párszor kihívták az ő lelkes hívei.

Budapesti Napló 1906. február 24.

Dyb

105. CÍME NINCS!

Ez már azután érdekes könyv. Rőtszínű kéz a borítékon. Fehér karperec a kézen. Egy név a karperecen: Dr. Szentirmay Elemér. Brávó, kedves doktor úr. Így már régen nem röhögtek a szemébe a publikumnak. És önnek igaza van. Föltűnni bizony bajos erre mifelénk. Különösen - könyvvel. Néhány hívő lélek sok mindennel megpróbálkozott. Még olyan csacsiságokkal is, mint géniusz és művészet. Nem látták meg őket. Önt meg fogjuk látni dr. úr. Íratott a könyvébe Horváth Jankával, Koroda Pállal, Tomori Jenővel. Megírta a kritikát is. Nagyon okosan: sajátkezűleg. Tehát: „fiatalság forrongása, szertelensége e könyvben, egyszerűbb problémák elmosódva, majd probléma-nélküliség, elvétve nagy eszmék groteszk burokban, ízléstelen, majd nevetséges tévelygések, képtelen helyzetek, természetellenes lélektan stb.”. Milyen túlzás. Milyen szószaporítás. Egy szó elég lett volna dr. úr: ízléstelenség.

Budapesti Napló 1906. február 25.

(A.)

106. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Németország első asszonya

Az imperialista Németország meg lehet elégedve a császárnéjával. Ez azután asszony: igazi német asszony. Az ezüstlakodalmon csakugyan az övé minden dicsőség. Ódák dicsőítik a kiváló asszony tevékenységét és - termékenységét. Nem habozott és nem gondolkozott beteg, modern módon e fejedelmi nő. Vezette a háztartást, és szaporította a Hohenzollerneket. Férje mintaképül állította minden német nő elé. Baj volna azonban, ha a német nők csakugyan mind mintaképül választanák a jubiláris császárnét. Nem férnénk el Európában a németektől.

II.

Madame Le Bargy

Madame Simone Le Bargy a párizsi Gymnase-színház G. Kertész Ellája. Ő játszotta a nagy női szerepet a La Rafale-ban, melyet Baccarat-nak neveznek nálunk. Kétszázadik előadása felé tartott Henri Bernstein darabja. Talán még kétszázötven előadást is megért volna. Ám Simone Le Bargy gondolt egyet, s otthagyta a Gymnaset, mint Szent Pál az oláhokat. Londonba ment talán vendégszereplésre vagy Amerikába. Megpróbálták a szerepét mással játszatni. A vége az lett, hogy a La Rafale-t le kell venni a műsorról. Mióta Simone Le Bargy elment, félannyi a színház bevétele esténként. Henri Bernstein káromkodik és sír: nincs segítség. Valami azonban nem jut az eszébe természetesen. Hogy színpadra dolgozó írónak utálnia kell magát.

Íme a színpadi író értéke: egy szoknya, melyben véletlenül Simone Le Bargy van.

III.

A nagy Galeottó

Valahol Felsőmagyarországon történt néhány hónappal ezelőtt. Most ugyanez a tragédia zúgott le a Bihar megyei Belényesen. Az asszonyról a nagy Galeottó suttogni kezdett. A férj halálba kergette a gyanúsított asszonyt. Ekkor a férjet kezdte mardosni az önvád s halálba ment ő is. Ne tessék ezért a nagy Galeottót szidni. Ne tessék e szomorú tragédiákhoz eleven bűnbakokat keresni. E tragédiákért az áldozatok a felelősek. Ők, akik gyöngék vonzalomban és hitben. Ők pedig meglakolnak a legnagyobb árral: a halállal.

Budapesti Napló 1906. február 27.

Pont

107. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Madame Motono

Egyszer láttam Párizsban Madame Motonot. A párizsi japán nagykövet felesége. Európaibb nőt még nem láttam. Most nagy ebéd volt náluk. Egész Párizs ez ebédről beszél. És Madame Motonoról. Nagy asszony ez az asszony. Minden parisienne-nél különb. Fejlett, szíves, sikkes, finom és szellemes. Ám könnyű neki. Új és ép szemeivel csak néznie kell európai társnőit. És kész a megnemesedett parisienne. A japán férfiú már bizonyságot tett önmaga mellett. Jelek vannak, hogy Japánnak az asszonyai is különbek lesznek a mieinknél.

II.

Nem lesz háború

Miért kell minden áldott napon fogadkozni? Minden áldott napon megígérik Európának, hogy nem lesz háború. Franciaország jelesei esküdöznek. Németország jelesei esküdöznek. De miért esküdöznek minden áldott napon? Akár új rovatot csinálhatnak a lapok a nyilatkozatok számára, melyek hessegetik a háború rémét. Nagyon a feje fölött lehet Európának egy rettenetes háború veszedelme, ha ilyen sokat beszélnek arról, hogy nem lesz háború.

III.

Kecskemét szenzációja

Már tegnap megírtuk, hogy csak beteg időkben történik olyasmi, mint Kecskeméten történt. Olyan időkben, mint a keresztes háborúk. Olyan időkben, mint amilyenben Jeanne d'Arc és a kékszakállú herceg éltek. Olyan időkben, mint amilyen most Oroszországban van. Mikor János pópát eleven Krisztusként imádják, s rettenetes szekták csinálják a maguk áldozatait. A vallási téboly válságos időkben szakad a tömegekre. Hogyne bolonduljon meg a nép, mikor még Tisza István intelligenciája sem tud ezidőszerint mást cselekedni a hazáért, mint tömjénnel füstölni és fohászkodni.

Budapesti Napló 1906. március 1.

Pont

108. CSERELEÁNYOK

- Bemutató előadás a Király Színházban -

A Folies Caprice emeleti terme, a magyar Casino de Paris, beköltözött a Király Színházba. Álmélkodva tapasztaltam ezt meg én, aki ezidőszerint éji és lump életet élek. Operett-színházakba nem szívesen járok, s dühösen mentem ma a Király Színházba. De hogy elmentem, nem bántam meg. Ilyen budapesti operettet, mint az Ordonneau-Clerice-operett, még nem írtak magyar írók.

Megmagyarázzuk a rejtelmet. Párizsban meghalt az operett. Londonnal, Berlinnel sőt Béccsel kell birkózniok azoknak, kik azt hiszik, hogy az operett-leányzó csak aluszik. Ordonneau és Clerice csináltak tehát egy Párizsba oltott angol operettet Lincke-hatásokkal s bécsi ostobaságokkal fűszerezve.

Itt tehát sokszoros devalváció történt. Ezt a devalvációt hihetetlenségig fokozta a fordító. Mit mondjak? Az operett legszellemesebb száma a Tátra-orfeum sanzonett-stílusának a csúfolása. Amit azonban - és sokat - a Casino de Paris-ból hoztak át, azt a Casino de Paris-ban jobban csinálják. A kánkános mozdulatokat, niggertáncokat, budapesti betyárságokat és a többit. Aztán a budapesti pocsolya jelszavai: „Pipi", „Zsiga", „Szép ember", „jöjjön be ember", „bukom rá". Nagyon mulatságos és budapesti operett ez.

Két, internátusbeli fehér leány megszökik, de a nevelőintézetben helyetteseket hagynak - a helyettesek: egy kokott és egy - matróz. Míg ez kiderül, sok inzultus éri a közönséget. De legalább Clerice néha - francia. Félmuzsika, sőt fertály-muzsika amit ad, de néha megembereli magát a francia epigon. És mert reminiszkál és mert svihákoskodik, és mert Budapesten vagyunk: sok szám lesz népszerű a Csereleányokból.

A színház elegáns volt, mint mindig. Sokat költhetett kiállításra, és sok olyan ötletről gondoskodott, mikről azt hitte, hogy - ötlet. A szereplők közül Kazal Birit, Medgyaszayt, Szentgyörgyi Lenkét, Sziklaynét, Erdeyt, Sziklayt és Horváthot említjük meg. Telt ház, és elég taps. Egy tizenegy óráig tartó darabhoz a kritika miatt talán nyilvános főpróba is illenék? A Király Színház talán tarthatna udvariasabb személyzetet is! Ma többen panaszkodtak effelől.

Budapesti Napló 1906. március 1.

Dyb

109. A RÉPUBLIQUE BLANCHE

Elment egy szabadabb és míveltebb földre, Oroszországba. Szörnyűséges: Zichy Mihálynak Oroszországban kellett élnie és halnia. A république blanche-ról álmodott ott muszka földön. Gyönyörű, tüzes, gazdag magyar lelkével egyre csak álmodott. És álmodva is látta, mint diadalmaskodik a Pusztítás. Csak elűzött magyarnak és művésznek lehetnek ilyen fájó és hatalmas álmai. Charles Baudelaire szonettje jut az eszünkbe, ha Zichy hatalmas képére, A Pusztulás géniuszának diadalára gondolunk.

… A Démon……
……
Szemembe kap s előttem vágtat,
Piszkos rongyok és nyitott sebek árnya
S egész rémes tára a Pusztulásnak.

Valóban a Pusztítás s a Pusztulás az úr mindenütt. Ki érezhetné ezt jobban, mint aki a Duna és a Tisza tájáról szakadt. A vallás parancsoló ura is a Pusztítás. A république blanche is csak dőre álom. Hogy ki ne szakadjon az ember szíve, Krisztushoz kell fordulni. A béke, a szeretet elképzelt, szent Árnyához. Olvassuk Zichy egy levelét, és sírva gondolunk e nagy művész életének rettenetes tragikumára. Íme néhány passzus abból a leveléből, melyben „A Pusztítás géniuszának diadaláról" ír:

A leghumánusabb, legnagyobb eszmék csakis az érettük kiontott vérben rombolásban vernek gyökeret, hogy ezután az emberiséget boldogítsák. A pillanatnyi diadal - a Pusztítás diadala.

Ezt láttam a római katolikus vallásban, melyért Krisztus meggyőződött tanítványai és későbbi követői vérüket ontották - de később teljesen más irányt követve, a hármas koronával díszített tiara hatalmával az eltérők vérét ontották. Jelenleg is a vak fanatizmus, türelmetlenség torzképe ül a Krisztus igéjéért megölt áldozatok koponyái felett. Az elfelejtett feszület szent jellegét elveszítve ott hever a koponyák felett. A bíbornok államtitkár észreveszi a háttérből előtörő világosságot, s mintha mérsékeltségre intené a csalhatatlanságban élő főpapot. A kép baloldalán II. Sándort ábrázoltam, aki az ó vallású néprokonok felszabadítására seregi élén magasan emeli fel az ortodox hitvallás keresztjét. Megint új öldöklés az üdvözítő Krisztus nevében.

A polgári életben a jelen század legnagyobb eszméje a német fajok egyesülése és a német császárság megalapítása - de milyen tömérdek pusztítás, emberi életáldozatokba került ezen eszme kivitele! Keverve ott feküsznek a saját és az idegen vérű sebesültek. Ezen hekatombák felett áll Vilmos, az egyhangúlag, ha nem is egyszívűleg megválasztott német császár, az új császári koronával a fején, körülötte térdelve hódolnak a német fejedelmek. Vilmos lábával rálép III. Napoleon tetemére, akit pallosa hegyével legyőzött. Vilmossal szemközt áll a république rouge tehetetlen alakja mellette a Commune gyújtogató fáklyájával kezében.

A családi életben - előre megmondották az evangelisták - hogy jönni fog a gonosz asszony, mely az embereket megzavarja. Eljön az már jó ideje és uralkodik a hűségre képtelen férfiak felett. A polgári társaságot összetartó házassági, családi kötelékek elveszítették szentségüket. Eszeveszetten tiporja lábai alá a férj nejét és gyermekét, és rohan a csábító asszony után.

A polgári és családi élet nagy mozgalmainak egyedüli érzékenyen sújtott áldozatai: a harcban halt férj özvegye gyermekével - az elhagyott nő gyermekével. Ezeket az alakokat én képem közepén, közel egymáshoz helyeztem el. A csoportok felett lebegnek a pusztítás géniuszának alakjai: a csábító nő és vad arckifejezéssel diadalmaskodó vészes Géniusz alakja - de a háttérből előtörő világosság ezeket a sötét füstös felhőkkel együtt már tovább hajtja.

Első eszmém szerint én ebbe a világos háttérbe a république blanche alakját, körülötte egymást testvérileg átölelő népségekkel tüntettem fel. De ettől a franciák (értem ezek között jó barátaimat) - nem lévén még hozzászokva és meggyőződve köztársasági, szervezetük maradandóságáról - elijedtek. Keveset változtatva alapeszmémen, én a csoportozat helyébe Krisztus alakját festettem.

Ez volt az egyedüli változtatás képemen. Jobb testesülése - az Isten adja! - jövendő világosságnak nem is lehet, mint az, hogy az Üdvözítő igéje teljes magasztosságában megértessék, és polgári, társadalmi szerződésünkben alkalmaztassék. Akkor a gonosz géniuszok hozzájárulása nélkül is az emberiséget boldogító eszmék rögtöni diadalt fognak ünnepelni!

Ezt írta több, mint félszázaddal ezelőtt. Mindent megmagyaráz ez a levél. Be nagy ember volt Zichy Mihály. Be átkos életű magyar ember. A république blanche álmodójának Oroszországban kellett élnie. Pingálnia a Romanovokat. Mert még Oroszországban is közelebb volt az álmaihoz, mint itthon. A république blanche-tól még ma is messze van a világ. Amit Zichy

ecsetje elzokogott, ma is igaz. Talán csak abban a világban él a république blanche Krisztus elnöklete mellett, hová immár lakását áttette Szentpétervárról Zichy Mihály, a nagy és szerencsétlen néhai magyar ember.

Budapesti Napló 1906. március 2.

110. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Savanyú Józsi

Ajánljuk, tanácsoljuk Savanyú Józsinak: ne menjen külföldre. Úgy jár, mint a budapesti primadonnák egynéhánya. Bajosan boldogul külföldön a magyar művész. Még a Savanyú Józsi szakmájában is súlyos a verseny. Németországnak például egy Hennigje van. Amerikában Hoch János csak a saját feleségei közül harmincat küldött a másvilágra. Nem lehet az ilyen versenyt kibírni. A mi nagyságaink letörnek a külföldön. Ne menjen külföldre Savanyú Józsi. Mert félő, hogy egy híres emberünkkel kevesebb lesz.

II.

A torlasz

Páratlan, egyetlen ország. Ott mindig forradalom van. És épül a torlasz mindig. Persze Franciaországról beszélünk. Most például a vallásos emberek építik a torlaszt. Rajtuk van a sor. Minap az antimilitaristák csináltak forradalmat. Azelőtt a munkások. Ez az istenes forradalom a világ legérdekesebb forradalma. A francia ember francia marad, ha százszor bigott is. Védi például a templomot. De föltámad benne a sans-culotte-ok lelke. És torlaszt épít a templomban. El akarják tőle venni a feszületet? Fogja a feszületet s úgy vágja vele fejbe az ellenséget, hogy beszakad a feje. Franciaországban az Úristennek is forradalommal és torlasszal áldoznak.

III.

Tanító és diák

A foix-i iskolában egy tanító szamárnak titulálta egy diákját. A diák apja fölháborodott, pörölt, s a bíróság el is ítélte becsületsértésért a tanítót. Szerencsére a felső bíróságok külföldön is konzervatívak. A felsőbíróság kijelentette, hogy a tanítónak joga van szamarazni a diákot. Megjegyezzük, hogy Krisztus után, a huszadik században élünk. A herkópáterét a világnak, hát honnan veszi ezt a jogot a tanító? Anatole France-nak van igaza. Ha mi ötszáz év múlva élnénk, elborzadnánk, hogy milyen barbárok voltunk ötszáz év előtt.

Budapesti Napló 1906. március 3.

Pont

111. AZ ELNÖK SZÓZATA

Olvassuk Fallières elnök szózatát. Igazán úgy beszél ez az ember, mint Franciaország első polgára. Olyan hangosan állítja, hogy ő egyszerű polgár, hogy a mi rue de Lévis-beli borbélyunk ezidőszerint nagyon boldog lehet. Azt mondja szózatában Fallières, hogy akkor lesz a legvidámabb, ha majd megválik a méltóságtól, s egyszerű polgár lesz. Hát hogyne volna

büszke a mi rue de Lévis-beli borbélyunk s minden francia polgár? Pedig az semmi más, mint egy szép póz. Fallières olyan fejedelem lesz, mint Loubet volt. A francia elnök - monarcha. És ezidőszerint nem is lehet más. De azért franciák a franciák, s azért különbek minden más nációnál, mert nagyon szépen tudnak hazudni, s ha szükség van rá, elhiszik a saját hazugságaikat is.

Budapesti Napló 1906. március 5.

112. DIÁKOK NÉPÁLLAMA

Egy dolog bizonyos: szabadságharc folyik ma Magyarországon. Belső harc ez a harc: titkos és vulkanikus. És bizony mondjuk: e harcnak héroszai nem a Fazekas Ágostonok. Mások és ezerszer mások: a lenyűgözött erejűek. Akiknek álma és akarata: az új Magyarország. Ez a nagy álom és ez a nagy akarat vívja ma Magyarország szabadságharcát.

Egy diák küldte be ma nekünk röpiratát Kolozsvárról. Bizonyos Partos Ervin nevű diák, aki a kolozsvári Egyetemi Lapokban írta le először, amit leírt.

Szinte megdöbben az ember: milyen egyforma a magyar élet minden kis darabja. Ez a Partos Ervin például kegyetlenül tisztán látja a magyar diákéletet. Ezt mondja: „csak az álnok rosszakarat mondhatja az ifjúság mai életét, világnézetét ifjúsághoz méltónak". Igaz, szóról-szóra igaz. Ifjúian zavaros és heves ez a kis írás. De látó mégis és becsületes. A diákéletben is azok dominálnak, akik a magyar középéletben. Egy elvénhedt társadalmi osztály éhes csemetéi s a hozzájuk szegődöttek. Le kell közölnünk a röpirat egy-két passzusát, íme:

…Az ősi nevek presztízse is csorbul - vagyon híján hitelt veszít. Nem marad más hátra tehát - tanulni kell, mert az ipari és kereskedelmi pályák akkor, de még ma sem - úrnak valók.

Így kerül az egyetemre, Akadémiákra, kivált azoknak mindenre kvalifikáló jogi fakultásaira a tehetségtelen, törik-szakad diplomavadászok tömege, kiknek - hogy új szállóigével éljek - nincsen veszteni valójuk.

S ezen a réven a fogékony ifjúság lelkében évről-évre nagyobb tért hódítanak ama balítéletek, hogy a mai Magyarország középosztálya, polgársága - sőt újabban a munkásosztályról is ezt állítják - olyan heterogeneus elemekből áll, melyektől a hazát mindenáron meg kell szabadítani, mintegy vissza kell szerezni tőlük az országot.

Új honfoglalásról ábrándoznak a hígvelejű idealisták, kik ideáljukban nem látják az otromba bálvány lólábait. De ilyenek kevesen vannak, s akik vannak, nem vezetői a mozgalomnak, sőt idővel megállapodnak, megtérnek.

A főbbek annál jobb üzletemberek, izmaeliták, akik aprópénzre tudják váltani azt az ideált, melyet az értelmetlen, de csillogó jelszavak után induló tömeg számára annál szebb szavakkal tudnak kifesteni.

S így jutnak felszínre mint ifjúsági vezérek az olyan alakok, kik az ifjúsági életből - élnek, még pedig jól élnek, sőt olykor gumikerekű fogaton járnak, s a primadonnákat virággal árasztják el. Ők mindenütt jelen vannak, ahol beszélni lehet, s beszélnek is sokat, serényen, s a hazaffyasságnak orgiákat szentelnek, minden napot megtennének, ha lehetne - ünnepnek, hogy a hazaffy-szíveiket betöltő üres bombasztok napfényre kerüljenek. Nevük mindennap olvasható a lapokban (igaz, ők maguk szállították a tudósítást a szerkesztőségbe): ma itt tüntetnek, holnap ott szónokolnak, szavalnak, képviselőválasztáskor korteskednek! A politikai pártok uszályaiba kapaszkodnak e fenegyerekek - magukkal ragadva a tömeget, mert hiszen az

ő ambíciójuk tetőpontján a képviselőség lebeg, mint ideál. S sajnos, köztünk is vannak százával, kik azt gondolják, hogy az ifjúsági élet utcai politikai tüntetéseken, ál-hazaffyas és hamis kegyeletes ünnepeken való hazaffyas dörgedelmes szónoklatokban merül ki. Nem a szavak korát éljük, s szavak özönében mindig elmerül a - Tett!

S a kapaszkodók közül olyik el is éri az elérhetetlent ha csak időközben a Takács Zoltánok példájára a Csillagbörtön, avagy Amerika valamelyik révébe nem vitorlázik.

…Sokat elmélkedtem ennek lehetőségéről, mert hát meggyőződésem szerint ennek a mai ifjúságnak, mely maholnap a politikai viszonyok új alakulata folytán Magyarország egy új reformkorszakában döntő szerepet fog játszani, - hogy akkori munkája tökéletes legyen - olyan liberálisnak s magyarnak kellene lennie, mint volt az a 48-iki ifjúság, mellyel oly sokat példálóznak a hivatásos ifjúsági vezérek, sőt szinte ama nagyok karrikatúrájaként mentegetik meg állandóan a hazát; ámbátor azokhoz nemhogy érzületben, de még külsőségekben sem tudnak hasonlítani.

Egy szó mint száz: én az ideális E. K. ifjúságát szabadgondolkodónak képzelem - minden valószínűség szerint olyan is volna az a mai erőviszonyokból ítélhetőleg! Ilyen alakjában ez a kör morális súllyal léphetne föl bizonyos, az egyetemen megvalósítandó reformok érdekében. Mások Kolozsvárt s mások Budapesten a megvalósítandó egyetemi reformok, melyekről gyönyörű elmélkedést hallgathattunk harmadéve Apáthy rektori székfoglaló beszédében. (Acta Univ… Kolozsv. MCMIII. IV. Fasciculus I.)…

És előadja reformterveit a röpirat írója. Ezekben éppen olyan bátornak mutatkozik, mint a bajok kimutatásában.

Konklúziója egybevág a magyar társadalom igazi orvosáéval. Egy *ifjúsági népállamot* kell alkotnia a diákságnak. Készítnie kell magát igazi önképzőkörökkel, az életre, egy új, kultúr-Magyarország vezetésére. Indítványai már diák-ügyek. Hisszük: elég pártfogóra találnak a maguk helyén. Mi azonban ujjongva észleljük, hogy folyik a szabadságharc. Sorakoznak a seregek. Lesz itt, még lesz új Magyarország.

Budapesti Napló 1906. március 6.

Ódi

113. AZ ÖSZTÖN

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Henry Kistemaekers belga, s így nagy talentuma van a defektusok sokszorozására. De mivel belga, nagyon ügyes és ravasz. A belga a franciák - örménye.

A L'instinct, Az ösztön: szélhámos dráma. Affektált antipaganizmusa, kiszurkolt problémája - majdnem nevetséges.

Francia íróknál lehet csak még ezidőszerint obszerválni valamit. Valami lebegést Ég és Föld között. Ragaszkodást a régi iskolához, kacérkodást a szent humanizmussal és sardouskodást a színpadi siker érdekében: egyszerre és együtt. Kistemaekers ez okos tervezők egyik óriása. Nincs abban csodálni való, ha sikere van Párizsban. Ez a belga első sorban is ízig modern kultúrember. És idegember természetesen. Mivel pedig nem zseni, beszélni csak a maga-fajtájúakhoz tud. Az érdeklődő, modern emberekhez. Természetes ezekből, hogy Budapesten sokszor dadogásnak hallik a beszéde. Ami a darabjában érdekes, merész, különös, az csak

intenzív, intellektuális élet levegőjében kényszerít ki tapsot. Ez nem a Nemzeti Színház közönségének a kicsinylése. De egyszerű megállapítása annak a különbségnek, mely Budapest egyszerűbb s Párizs nagyon komplikált élete között van.

Miért Az ösztön a darab címe? Ez a cím az irodalmi márka. Kistemaekers azt akarja elhitetni, hogy az ő témája: az ősember ösztönének és a kultúrember altruizmusának az összeütközése. Egy szó sem igaz ebből. A jeles orvostanárnak neuraszténiás a felesége. Sőt hisztério-neuraszténiás. A hisztériás asszony egy tüdőbajos ifjúba bolondul bele. Az ifjú halálra válik a légyotton. Az orvostanár a vérthányó, betörtfejű csábítóhoz siet. Megölje vagy megmentse? Persze, hogy megmenti. Mert világos előtte, hogy ez a kadáver tisztán hagyta az ő asszonyát.

Mindez ravasz, szép, borzongató. De sok helyütt igen-igen unalmas. Siker azért volt, nagy siker. Holott két nagyon rossz színészkedésnek voltunk kényszerű tanúi. Éppen két nagy szerepben. Nyafogó, lelketlen volt P. Márkus Emma. És hogy milyen rossz színész Mihályfi, ma a leglelkesebb híve is konstatálhatta, ha van ilyen. Annál több gyönyörűségünk telt Odry Árpádban és Pethes Imrében. Nemes, előkelő aktor ez a két fiatal. Elég kedves Vízvári Mariska. Ügyes Horváth Jenő. Volt taps elegendő.

Budapesti Napló 1906. március 10.

Dyb

114. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Medvék

Bereg vármegyében jó dolguk van a medvéknek. Sokkal jobb, mint a rutén parasztoknak. És sokkal jobb, mint az ellentálló tisztviselőknek. Sőt Bereg vármegyében csak a birtokos mágnásoknak és a medvéknek van jó dolguk. Történt, hogy Bereg vármegye erdőségeiből kipusztultak a medvék. Lepuskázták a mackókat a főúri nimródok. Mivel pedig medvék nélkül nem érdemes uradalmat sem tartani, Gyergyóból hozattak tenyész-medvéket Bereg vármegyébe. Becézik, gondozzák, táplálják őket. Nem kell félni, úgy elszaporodnak majd, hogy a szegény ruténnak még a gyermeke sem lesz biztonságban tőlük. Vajon sokáig késik még az az idő, mikor új lelkű különcök majd a kivesző medvék módjára a kivesző grófokat veszik gondozásba?

II.

Címek

Olvassuk, hogy a magyar tisztviselők országos egyesülete nagy reformokra készül. Helyeseljük, mivel nagy korszak előtt áll ez az ország. Gyökeresen kell itt megváltoznia mindennek. Az új időknek új parancsai lesznek. Erre való tekintettel készülniök kell a tisztviselőknek is a jövendőre. És ezt meg is teszik. Megállapítják szigorúan, hogy ilyen és ilyen fizetési osztályú tisztviselőnek ilyen és ilyen cím dukál. Tehát nagy méltóságú, méltóságos, nagyságos, tekintetes, t. c. úr. A hivatalszolga pedig: hallja, Kovács. Így egészen rendben van a jövendő. De hisszük, hogy a művelt, józan magyar tisztviselők e reform kigondolóinak szintén juttatnak majd némi címeket.

III.

Leányok

Párizsból leányokat csábítanak Kanadába feleségeknek. Ha a leányok belemennek a dologba, a francia kormánynak nem lehet szava. Igaz, hogy Franciaország néptelenedik. Igaz, hogy szüksége van minden termékeny leányára. De viszont a francia leányoknak is igazuk van, ha nem hajlandók leányi sorban támogatni az állam népesedési célját. Elegen cselekszik ezt így is. És hiába minden emberséges, új, francia reform. Még Franciaországban is jobb dolga van általában a férjes feleségnek, mint a férjtelennek. Természetes tehát, ha a francia leányok férjekért Kanadába is elmennek. Míg a mai házasság intézménye tart, el fognak menni, ha kell, a világ végére is.

Budapesti Napló 1906. március 10.

Pont

115. HALÁLHARANG

A vívó Hektorok rohannak süketen. Törött falak mögött jajgat Trója népe. És kong-kong vidáman a halálharang. Az irodalom új harangja. A süket Hektorok nem hallják ezt. Mikor figyeltek ők az irodalomra? A saját irodalmukra sem figyeltek soha. Nem hallják hát a halálharangot.

Csodálatos dolog ez. Magyarországon harc dúl. A primipilusok harsogják, hogy finis Hungariae. A magyar géniusz pedig a füle botját sem mozdítja. Tudomány, irodalom, művészet egy pillanatra nem fordítják arcukat a harctér felé. Smólen Tóni, Pósa-versek és hazafias kuplék a legmagasabb Ararátok, meddig az ár fölhajtja a háromszínű bárkát. Ejh, hagyjuk a képeket: dzsentri-forradalomról tudni sem akar a magyar irodalom. Még Rudnyánszky Gyula is megszökik előle.

Szemekkel bírók régen látják már ezt. A Bethesda-tó kavarog már néhány esztendő óta. Még büszkén ültek a nyeregben az urak. Dzsentri-mentésről irkáltak a zsidó-skriblerek is. A Gyurkovics-leányokkal triumfált a dzsentri-géniusz. A népies írók elragadó képeket festettek az úrtisztelő parasztról. A bomladozó, falusi kúriák és a léha tónusú kaszinói termek voltak a mélység és magasság. Írókról, kik Nyugaton is számot tettek volna, s kik óh be korán jelentkeztek, alig esett szó. Egy tanyai különítmény volt a magyar irodalom. A nívója pedig ispán-nívó. Kárhozottaknak érezték magukat, kik elhívattak nagyszerűbb álmok által. Így tartott ez majdnem a forradalomig.

És most itt van a forradalom. A Gyurkovics-leányok írója már néhány év óta elszakadt a hebehurgya Hektoroktól. Egy indulót még Ocskay brigadérossal eljátszott nekik. Azóta a fejük fölött jár s egyre messzebb megy tőlük. Így hagyta ott őket minden intellektus. Ők csináltak egy olvasókönyvbeli forradalmat. A lelkek pedig csináltak forradalmat ő ellenük. Ki van velük az igaziak közül? Rajozva jönnek újak és újak. De ezek nem hajlandók szellemi kísérőzenét adni az oligarchikus Magyarország parádés felvonulásához. Érdekes: azt már észrevették, hogy nincsenek velük - a pénzemberek. Azt még nem vették észre, hogy az irodalom nincs velük. Reájuk ez jellemző. Koca-forradalmakra pedig különösen az.

Nincs, nincs és nincs velük. Pedig az irodalom szokott előörs lenni minden táborban. Az irodalom pedig ujjongva nézi, mint omlanak Trója falai. Az irodalom már megérezte az új Magyarországot. Az irodalom előtte jár a vak és süket politikának. Hallgassátok az új irodalom halálharangját. Sohase kongott még ennél áldottabb és vidámabb halálharang.

Budapesti Napló 1906. március 11.

Ady Endre

116. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Marokkóban éheznek

Egy évben nem termett rozs és árpa. És száz-számra hullnak ma éhhalálban az emberek Marokkóban. Félvad koldusok országa ez az ország. Ha a humanizmus már valóság volna, egész világról küldenék Marokkóba a segítséget. És költők siratnák el az emberi nem boldogtalanságát. Hogy embertársaink élnek Marokkóban s úgy élnek szegények, hogy - éhen kell halniok. Ellenben az egész világ ma gyötrelmes, kínos várakozásban remeg. Vajon nem keveredik-e gyilkos háborúba Európa három vagy négy nagyhatalma. Miért? Mert két dúsgazdag kultúrország nem tudja egymásközt eldönteni, hogy melyiknek legyen több joga prédát szerezni - Marokkóban.

II.

Kivándorló gyermekek

A Pannónia hajó már százhatvan vagy száznyolcvan magyar gyermeket is szállít olykor-olykor egyszerre Amerikába. Bizonyos, hogy más hajók is hasonló buzgalommal mentik a magyar haza gyermekeit az ismert, szomorú, magyar gyermekhalandóság elől. Pár évvel ezelőtt még ritkán vitték magukkal gyermekeiket is a magyar kivándorlók. Most már viszik magukkal a gyermekeket is. Áldott, szép cselekedet ez, pedig öntudatlan. Ezeknek a szegény gyermekeknek épen, szépen marad meg az illúziójuk szülőhazájukról. Nem fogják tudni, hogy mire kell fölnőniök az emberek és magyarok százezreinek e szegény országban.

III.

Két asszony

Két asszony nekrológját olvasom. Majdnem háromszáz évesek voltak - ketten két női Mathuzsálem. Egymásról soha világéletükben sem hallottak. Az egyik táncosnő volt. A másik néger asszony. A táncosnő koldusan halt meg. Holott vígan és gyémántosan kezdte. A néger asszonyt a tizennyolcadik században vadászták Afrikában. Elvitték rabnőnek Amerikába. Mikor Dél és Észak megvívta nagy harcát, sírt a néger asszony. Nem akarta elfogadni a szabadságot. Aztán megszokta ezt is. Vagyont gyűjtött és tekintélyt. Szégyelte, hogy még tovább éljen: meghalt. Hat nemzedéke a fehér embereknek nem élhet ennyit. Már asszony volt, mikor még a fajtája baromi életet élt. Azóta a néger szociológusok vannak, akik a fehér fajta pusztulását jósolják. És ha megpukkad a jenki, Rooseveltnek muszáj négereket is meghívni az ebédeire. Mit élt a táncosnő? Mennyit élhetett? Mennyi rész jutott neki például Európa s az árja fajta életéből? Legjobb esetben is egy főhercegi szerető fűzheti őt fajtája históriájához. A táncosnők pedig száz évvel ezelőtt éppen úgy éltek, mint ma. Hogy a leghosszabb élet is milyen szegény, e táncosnő életéből látom. Viszont az egész Bonaparte-

család nem ért és nem csinált annyi változást a világon, mint amennyit megért Anu Peggy, mert így hívták a néger asszonyt. Árpád-korabeli ősanyám már művelt nő volt az ifjú Anu Peggy mellett. Ez Anu Peggy modern asszony ként végezte be az életét. A másik? Száz és egynéhány évvel ezelőtt fiatal és táncoló táncosnő volt. Újabb időkben agg és nem táncoló táncosnő. Az ő élete s ez élet eredménye ennyi.

Budapesti Napló 1906. március 18.

Pont

117. A MENEKÜLŐ EMBER

Krisztusi igék betűi lángolnak előttünk, s védeni akarjuk rab Eötvös Bálintot. Nemes közvélemény, ne dobd reá még két percig éles köveidet. Nagyon-nagyon szeretett téged ez az Eötvös Bálint. E nagy szerelme vitte most a bűnbe. Neked akart mégegyszer tetszeni, s bűnt bűnökre tetőzött. De szerelemből vétkezett. Szerette az életet és az embereket. Becsületnek lovagi köntösében akart neked udvarolni, nemes Közvélemény. Tizenöt krajcár volt a zsebében, mikor börtönbe vitték. Hajszolt és utált emberként futkosott hónapokon át. De vérrel és kínnal pénzt gyűjtött össze. E pénzzel kegyeidet akarta ismét megváltani, nemes Közvélemény.

Régibb bűneiről nem szólunk mi most. Mentő szavunk talán volna elegendő. Ki lát a vesékbe és a zúzákba? Ki meri állítani, hogy a bűn csak azé, aki elkövette? Ám szent a társadalom, s mi nem szólunk semmit.

Arról szólunk csak, hogy Günsberger Gyulával alkudozott. Arról szólunk, hogy bűnöket követett el: bűnök büntetéseitől szabadulandó. Egy ősz, nagy embernek a fia. Egy családnak a gondozó feje. Férfiú, kit ambíciói már polcokra emeltek. Egy zuhanás és mindennek vége. Beárnyalt lesz egy fényes név. Elhagyott és meggyalázott egy család. Olthatatlan egy férfiúi élet szomjúsága. Sötétség és sötétség, ami jöhet. És Eötvös Bálint menekülni akart.

Olvastatok rémes történeteket rabságokról? Két rabot láncolnak össze. Portyázó őrségük egy kicsit magukra hagyja őket. Az egyikben rettenetes erővel lázad az életösztön. Kard akad a kezébe. Kevés ideje van. A láncot, mely a másik rab lábához köti, elvágni nem tudja. De elvágja a társának a lábát, s rohan őrültként, mert hívja az élet.

Bűnnel és borzalommal tele van a siralomnak völgye. Bűn és borzalom: emberi dolgok. De a megértés is emberi. A menekülő emberre más törvények illenek, mint másra. Ha a Günsberger-esettel vétkezik először Eötvös Bálint: ám sújtson le rá az engesztelhetetlen társadalom. Mint ahogy lesújtott reá első bűneiért, melyekben ő ma is ártatlannak mondja magát.

Eötvös Bálint zuhant s már látta a sziklákat, a mélyben, melyeken össze fogja törni magát. A zuhanó embernek megszabhatjátok-e, hogy bokorba kapaszkodjék vagy kőbe?

Budapesti Napló 1906. március 20.

Ódi

118. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Somló Sándor

Somló Sándor úrhoz kérésünk van. Hozassa színre a Somló Sándor koszorúzott darabjait. Ha nem volna ő a Nemzeti Színház igazgatója, hagynók szaladni. A Zivuskák büntetlenül vihetik el az aranyakat. Az ördög sem ítéli meg őket. A pénznek nincs szaga. De Somló Sándor a Nemzeti Színház igazgatója. A Nemzeti Színház pedig még ma is valami. Akadémiai fűzfaköltő nem lehet büntetlenül a Nemzeti Színház igazgatója. Tessék Somló Sándornak előadatni a koszorúzott darabjait.

II.

Jakab császár

Lebaudy, a Szahara híres császárja, magyar temperamentum. Vagy ő pöröl, vagy őt pörlik. De pörök nélkül nem tud élni. Most egy szép leány pörli Jakab császárt: Augustine Deliere. Azt igérte neki Lebaudy, hogy a Szahara császárnéjává teszi. Egyelőre pedig de Loches grófnővé nevezte ki. Lebaudytól bajos pénzt kicsalni. De Augustine kisasszony mégis csak megszedte magát. Most azonban a cím is kell neki. Követeli a császárnéi címet. Vagy pedig fizessen Lebaudy neki húszezer frankot. A párizsi lapok azt írják, hogy Lebaudy inkább elveszi a kisasszonyt. De sokallja, hogy ő egy nőcskének ilyen summát fizessen. És erre az emberre mondják, hogy bolond.

III.

Ausztria ellen

Harcra föl Ausztria ellen. Szinte pirulunk, hogy ilyen régi dolgot kell idejegyezni. Sietünk is vele. A koca-forradalom egyik fő-hírlapja gyilkos vezércikkben izgat az osztrák ipar ellen. Igaza van ebben az egyben. Ám a hirdetések fele osztrák iparcikkek dicséretét zengi ugyane lapban. Méltóztatnak ebben észrevenni és szemlélni a kocaforradalom képét? Méltóztassék észrevenni és szemlélni: benne van.

Budapesti Napló 1906. március 21.

Pont

119. BETEG A FÖLD

Gea anyánknak hisztériás rohamai vannak ismét. Beteg a Föld: mondaná Flammarion. Dél-Amerika körül szigetek süllyednek a tengerbe. Ázsia alján kihült vulkánok nyögik föl rémes forróságukat. Szép Formosa sziget pedig temető. Megrengett a Föld, s városok omlottak össze.

Ó-Gyallán mit tartanak erről? Ennek a fele se tréfa. Valami jó dolga úgy sincsen Plato tollatlan baromfiának. Még csak az kell, hogy ez a nyomorult golyóbis állandóan nyugtalankodjék.

Valamelyik égi kollégája megharagudott a Földre. Flammarion természetesen a Napot fogja okolni. Tudománytalanok lévén, magunk is a Napot tartjuk ludasnak. A Napnak határozottan abszolutisztikus hajlamai vannak. Ezt már pár ezer év óta tapasztaljuk. Párizs meteorológusai ugyanígy vélekednek. Ezek a léha franciák poézist csinálnak a tudományból, s pikantériákat suttognak a fényes Napról is. Ezelőtt vagy másfél évvel például valóságos összeesküvést szőttek a Nap ellen az Eiffel-tornyon. Azt mondták, hogy jó lesz szemmel tartani az öreget,

mert nagyon megvadult. És hát mindent ő csinál. Még királyi biztosai sincsenek. Háború tör ki: a Nap csinálta. Epidémia dúl: a Nap küldte. Elpusztul Martinique: a Nap akarta. A Nap működött Courrieres-ben. Ha Marokkó miatt lángba borul Európa: a Nap gyalázatoskodik. Esőnk, havunk az övé. A gondolatunk is. És a Nap akarta, hogy Formosa szigetén most sok ezer halott sárgás és üveges szemekkel bámulja az eget.

Német tudósoknak persze minden hajuk szála áll viszont az égnek, mikor ilyen poétáskodást hallanak. Alighanem a mi Konkoly-Thegénk is mosolyog e causerie-n.

Pedig, pedig alighanem Nap úr kínozza Gea anyánkat. Egy évtized óta iszonyú a nyugtalanság. A Föld gyomrában, a levegőben s az emberi lelkekben. Beteg a Föld: ennyi bizonyos. Egy szép napon csak elszalad velünk valahova.

Budapesti Napló 1906. március 22.

Ódi

120. JULIÁN MAGYARJAI

Kóbor kunok hozták a hírt Batu hordájáról. A Tiborcok fiai éheztek és bujdostak mint most. Kuthen népét már nyomta Nyugat felé a megsokasodott mongolság. Szomorúság és aggodalom volt az élet a Tisza táján. Csak az urak voltak vidámak: szorongatták a királyt. Nekik kevés volt az Arany Bulla. Nekik nem volt elég, hogy a népet nyomják. Üstökét akarták fogni a királynak is. És ez időben keletre indul Julián barát az ő társaival. Szerelmes, bolond magyar lelke nagy fájdalmaktól vérzik Julián barátnak. Szent Domonkoshoz fohászkodik föl: mutasson segítőket szegény magyaroknak. És Szent Domonkos hiába kutat Kárpátoktól Adriáig. A magyarok hazájában nincsenek erős magyarok. A Peturok fiai valóságos tatár kánok. Koldus igavonók a Tiborcok fiai. Álmában Julián barátnak talán megjelent. Szent Domonkos és szólott imígyen:

- Magyarországon csak urak és szolgák vannak. Kevés úr és sok szolga. Jó magyar papom, keress magyarokat talán idegenben. Talán valahol élnek ilyenek.

És elindult társaival Keletre Julián barát. Magyar legenda szerint meg is találta Nagy-Magyarországot. Délceg szittyák voltak e másik Magyarország lakói, és nagy volt az ő magyar lelkesedésük. Repesett a Julián barát szíve, hogy ilyen derék testvérei élnek a messzeségben a magyarnak. Szépen szónokoltak akkor Ázsiában, s áldásaikat küldték fő- és altáltosok. Aztán jött a Batu hordája, s elöntötte a Tisza táját. Magyar király, magyar kiskirályok és ezernyi szolgák elmerültek. Ma pedig Amerikába mennek Julián baráték. Érezzük a legenda csodálatos elevenségét. A Tisza táját most is pusztulás fenyegeti. És itthon nincsenek magyarok. Királyukkal viszálykodó urak élnek itt és milliónyi ükunokája a Tiborcoknak. Modernné váltva a szót: koalició és jogtalan nép.

Meghatottan olvassuk a hireket Julián barát új magyarjairól. Amerika magyarjai szónokolnak, s áldásaikat küldik. Árvák és idegenek ők ott abban a komplikált életű világban. A pár száz esztendős Amerika évezredekkel nyargalt Európa elébe. Még többel Magyarország elébe. És ők, Amerika magyarjai már innen is elavult ideológiával, még itthon is elavult ideológiával vándoroltak ki. Kivándoroltak pedig azért, mert lehetetlen ez országban éhdögvész veszedelme nélkül élni másképpen, mint hogy elszállíttatunk innen minden évben pár százezer embert. Viszi, viszi őket a Cunard Line egyre. És ők ott elszigetelten és ostromolva Amerika eszméitől félelmes, ismeretlen, nehéz nagy életétől: ábrándoznak. Végtelenül fájó nosztalgiával repüli át lelkük az Óceánt. Becsületesen hiszik, hogy itt a Tisza táján Kossuth Lajos

forradalma ismétlődik. Azt nem is gondolják, hogy a mi forrongásunk egy páratlanul megkésett, keserű, kétségbeesett és zavaros osztályharcnak az előcsatározása. Meghatottan olvassuk a hírt Julián új magyarjainak lelkesedéséről. Még az sem bánt meghatottságunkban bennünket, hogy az új Juliánok többnyire afféle Rudnyánszky Juliánok. Csak éppen az visz minket gyötrelembe, hogy Magyarországot Amerika magyarjaival vigasztalják némelyek. Beh vigasztalan lehet ennek a szerencsétlen országnak a sorsa. Becsületes és becstelen Juliánok hiába keresnek itthon katonákat. A Tisza táján nem a legendás forradalom bömböl. Árpád nemzetének életét nem akarja kioltani senki. Csak az urak, a kiskirályok, nem férnek a bőrükbe. Csak a milliók nem olyan szerencsétlenek sehol, mint nálunk. És nyugtalan handabandázókat nem szült még egyetlen társadalom sem annyit, mint a mienk. Annyi bizonyos, kínosan bizonyos, hogy reánk férne a segedelem. De az is bizonyos, kínosan bizonyos, hogy idegen segedelem vérszegény nemzetbe sohse fecskendezett be friss vért.

Ha magunk nem tudjuk magunkat megmenteni, elvesztünk. Julián és társai csak szép, naiv, magyar, ábrándos igéreteket küldenek. Kiűzött, koldus, idegenben gyötrődő, szelid álmokkal táplálkozó magyarok igéreteit. Az új Batu pedig készül új hordájával. A modern Életnek hívják az új Batut, s hordája töméntelen új gondolat és cselekvés. Meg kell csinálni az új Magyarországot, mielőtt ideér Batu és hordája. Mert mialatt itt az urak a népet nyomják, s a királyt szorongatják, a jogtalan nép pedig éhezik és kivándorol: Julián magyarjait elnyeli Amerika, bennünket pedig - Európa.

Budapesti Napló 1906. március 23.

(A.)

121. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Ballagi publicistái

Az Akadémia pálmáját s a hatezer koronákat ki érdemli meg? Ballagi Aladár s az Akadémia nem tudtak választást tenni: nagyon sok az érdemes. Ellenben Arbuez magyar védője, a Bloch-fiú, összeállított egy névsort. Sajnáljuk, hogy e névsorba kiváló emberek is belekerültek. Tudod-e hát hazám, kik a te nagy publicistáid? Hát a Moldoványi Gergelyek. Aztán Kautz Gyula is az. Mindenesetre egytől-egyig Krisztus valamelyik egyházához tartozik. Erre különösen szokott vigyázni Ballagi Aladár. Még Tóth Béla is publicista. Ez a vén locsogó, aki agyának bomlását eredetiségként szerepelteti. Pár évvel ezelőtt átkozta Magyarországot, s ki akart vándorolni. De most hűséges és harapós nacionalista. Ellenben nem publicisták: Kossuth Ferenc, Vázsonyi Vilmos, Beksics Gusztáv, Vészi József, dr. Hertzka Tivadar, Ignotus, Eötvös Károly, Mezei Ernő, Jancsó Benedek. Még talán folytathatnók. Gratulálunk a szerencséseknek, kik Ballagi publicistáinak névsorából kimaradtak.

II.

Székelyudvarhely szenzációja

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollégium diákjai vétkeztek. Koalíciós hazafiak belebiztatták őket tüntetésekbe. A fiatal diákok zárat törtek, szöktek, sztrájkoltak, föllázadtak. Hiábavaló volt a tanárok minden humanizmusa. A diákokat vendégelték, izgatták, bujtogatták, s hogy sztrájknyelven szóljunk: végül is *kiemelték* Székelyudvarhelyről majdnem az egész hetedik osztályt. Elmentek a fiúk Hajdúböszörménybe s másfelé. Tehát olcsó mártíriumra neveli a mi

diákjainkat a klerikális nacionalizmus. Milyen férfiak lesznek ezekből. Aláírjuk szószerint egy székelyudvarhelyi újság sorait: „Rendkívül feltünő az, hogy az egyenességet, határozottságot elveinél és hagyományainál fogva érvényesítő „magyar hit" neveltjeiben nincs semmi nyiltság, semmi őszinteség, semmi határozottság. Szánalmasan vacillálnak napról-napra, sőt órákról-órákra. Ezek a fiúk vagy született jellemgyöngeségben szenvednek vagy idegen befolyás alatt állanak. A jellem előbb említett degeneráltságát nem észlelte a tanári kar, nincs tehát más megoldása a rejtélynek, mint az, hogy idegen kezek rángatták őket ide-oda. Hazafi érzésüknek üstökét ragadták meg ezek a lelketlen kezek, és rángatták a dolgokat még mérlegelni nem tudó ifjakat jobbra-balra, míg végre kirántották őket a Székelyföldről, hogy aztán elsirathassák, mint mártírokat."

III.

A Potemkin

A Potemkin megint híreket küld a világnak. Smidt hadnagy kivégeztetése megint lázadóba hozta a hires hajót. Amennyi erély van a cári hatalomban, segít a Potemkin baján. Elsülyeszteti a fatális és veszedelmes hajót. Így aztán nem lesz több lázadás. Potemkint Potemkin-módra legyőzni: ez a cári rendszer.

Budapesti Napló 1906. március 23.

Pont

122. DONKIN EDVÁRD

Donkin Edvárdot bizonyosan istenfélelemben nevelték. De a finom, törékeny, beteges legény hamar elpártolt az égiektől.

Nem hisszük, hogy tudományos meggyőződésből lett istentelen. Akkor Donkin Edvárd agitációt kezdett volna az isten ellen. Vagy egyszerűen nem vett volna róla többé tudomást soha.

Hanem Donkin Edvárd nem így tett. Donkin Edvárd elhatározta, hogy ő az istenből fog megélni, akiben nem hisz. Mesés történeteket olvasunk erről a gazemberről. Először is belopta magát egy bencés kolostorba. Ezt Ausztráliában cselekedte. Hazatért Angliába, s itt anglikán papnak csapott föl. De ő mindig többre és jobbra vágyott. Csalt, hamisított egész életében. Svájcban házassági igérettel pumpolt meg egy családot. Mint protestáns pap. Amerikában ó-katolikus lelkész volt. Clevelandban maga alapított vallást és templomot. De rájött, hogy a régi, kipróbált vallások hasznosabbak. Rómában már gróf és apostoli vikárius. Oxfordban bencés oratóriumot rendez be. Középkori szentek képeire emlékeztető légies, áhitatos alakjával mindenkiben tiszteletet gerjeszt. Sokat és szépen imádkozik. Még a bíróságok is fölmentik, valahányszor bajba jut. És meghal, mint ál-püspök. Mint Santa-Croce címzetes püspöke.

Ha szívósabb és erősebb legény, talán még ellenpápa lesz belőle. Különösen, ha ezelőtt néhány száz évvel él.

Szerették és pénzelték őt egész életén. És mindezt ő isten nevében érte el. Gazdag és vallásos özvegyek bizalmasuknak fogadták. Bizonyosan sokan haltak meg az üdvözülés boldog hitében, kiknek ő adta föl a halotti szentséget.

Az ilyen embereknek nem lehet végleg elbúcsúzni az istentől. A hit ezernyi, nagyszerű példáját látta. Lehetetlen, hogy ilyen ember istentelenül halt volna meg. Talán imádkozott is halálos ágyán. És talán így imádkozott.

- Istenem, te rendelted, hogy a pornak fia gyötrelmesen éljen. Én általad teremttettem, s általad éltem. Bocsásd meg, ha az én életem bűnös. A te neved állandóságát szolgáltam mégis. És sohase hadakoztam ellened, ámen.

Budapesti Napló 1906. március 24.

Ódi

123. CSEBI TATÁR

- A Nemzeti Színház bemutató előadása -

Kár, kár, kár Fényes Samuért. Nem utolsó ember ez a Fényes Samu. Magunk mellett érezzük őt mi mind, kik Árpád földjén elégedetlenek vagyunk. Valami hiányzik ebből az emberből. Valami: a jó isten tudja, mi. Nem egész ember, és még Fényes Samunak sem egész.

Fényes Samu most fogta magát, s tekintettel e koaliciós világra, nacionalista darabot írt - megint. Ilyenkor jövök rá, hogy mégis valaki az a Herczeg Ferenc: ravasz ember. Ő akkor volt nacionalista, mikor még nem volt az minden suszterinas. Hogy mi légyen ez a Csebi Tatár? Történelmi vígjátéknak nevezi írója. Mi elhibázott, bús vígjátéknak tartjuk. Nem olyan abszolut hülyeség, mint amilyet például a Lampérth Gézák tudtak írni. De vígjáték ez a történet: az Anjou-korban, mikor is az emberek - magázzák egymást. Hála istennek, mégis csak Fényes Samu írta ezt a darabot. Tehát egy európai vágyakozású ember körmeinek nyomait érezzük. Akart szépet és okosat Fényes Samu. No nem egészen sikerült. Egyébként, ha valaki kíváncsi rá, Zsigmond király ifjúságát pécézi ki a vígjáték. Mintha az Otthonba járna bakkarázni ez a Zsigmond.

Kiket beszéljünk meg a színészek közül neveik kiírásával? Hát mindenesetre Ódry Árpádot, aztán Rózsahegyit a címszerepben. És talán Ligeti Juliskát. Bántani ezúttal nem bántunk senkit. Mert nagyon is sok okunk volna rá. A darabnak majdnem nagy sikere volt.

Budapesti Napló 1906. március 25.

Dyb

124. A SZAMÁR GORKIJ

Mi nem szeretjük Gorkijt: sok írással bizonyítottuk már. De Gorkij mégis valaki: különösen Germánia után szabadon - Magyarországon. Már ez nálunk így szokás. A szamár Gorkij a napokban Berlinben ünnepeltette magát. Beszélt, beszélt, mint ez már neki régi szokása. Végül mondott egy okos dolgot: a civilizált világnak kultúrérdeke, hogy Oroszország népe győzzön. Mert akkor Oroszország egy új vidámság irodalmát és művészetét fogja adományozni a világnak.

A szamár Gorkij: de nagy bánatot okozott nekünk, kik őt pláne nem is szeretjük. Állítólag Magyarország is szabadság szent harcát vívja. Itt is sok mindent ígérgetnek nekünk a dacos harcolók, ha majd - győznek. Csak éppen affélét nem ígérnek, amit Gorkij ígér. Több kultúrát s különb kultúrát nem ígérnek nekünk a mi szabadságharcosaink. Ellenben a sorok között elárulják, hogy a mórák és pósák végleg elhatalmaskodnának rajtunk, ha ők célhoz érnek.

A szamár Gorkij: ő egyféle természetrajzát adja minden szabadságharcnak. Ő szerinte tehát a magyar mágnások és csatlósok forradalma is szent ügy volna. Ha ugyan Gorkij valamit is tudna a mi forradalmunkról. Mi azonban, hazaárulók, kik ezerszer különb és igazabb magyarok vagyunk minden címeres, rikoltó magyarnál, mi tudjuk az igazságot. A mi szabadságharcosaink mindenre gondolnak. Csak éppen mi reánk nem gondolnak: művészfélékre, művészetre, írókra, könyvekre. Gondolnak azonban államtitkárságokra s hasonlókra. Sok minden és sok ízben kiszakították már ez országot a kultúrnépek közösségéből. Soha se cselekedték azonban ezt olyan intenzíven, mint az erősen középázsiai hajlamú koalició. Nem politika ez, méltóságos koalició. Különben is önök voltak azok, kik a politika egyeduralmiságát harsonázták. Ebben a nehány idevetett szóban egész belső életünk boldogtalansága zokog. Nem kellünk mi önöknek: mi haszontalan álmodozók. Önöknek bizonyára van egy új civilizáció-tervük. Önök bizonyára meg akarják leckéztetni Európát. Benne természetesen a szamár Gorkijt és népét. De ha mi nem kellünk önöknek, legyenek nyugodtak: önök sem kellenek nekünk. Mi csináljuk a magunk szabadságharcát. Magyarabb ez, mint az önöké. Mi talán győzünk. Önök semmiesetre sem. Tudjuk azért, hogy a szamár Gorkij beszélhet önökről, míg megpukkad. Mi meghalljuk az ő beszédét. Mert mi nem csupán a Fazekas Ágostonok kis dolgára figyelünk. Holott mi nem is szeretjük ezt a szamár Gorkijt.

Budapesti Napló 1906. március 25.

Ady Endre

125. ECCE EGO

Emberek élnek, akik még a saját könnyeiket is idegen könnyekkel sírják el. Ilyen ember például Kulcsár Ferenc is, az Ecce Ego verses könyv szerzője. Enyhítő körülménynek nem tudhatjuk be, hogy Zempléni Árpád írta a könyv prológusát. A Nessun maggior dolore című ciklusában a könyvnek találtunk egy-két hangot. Egyébként pedig jó Kulcsár Ferenc, ki nagyon szimpatikus ember lehet, csak a komoly képű, magyar versfaragók szomorúan hatalmas számát gyarapítja.

Budapesti Napló 1906. március 25.

(A.)

126. AKNAY TIBOR

Ez bizony új név és furcsa név. De még újabb és furcsább a levél, mellyel beküldte nekem a könyvét, azt kéri Aknay Tibor, hogy - végezzem ki. Ő nagyon jól tudja, hogy az ő skicjei gyatrák. Egynek kegyelmez meg, az utolsónak. Hát nincs igaza Aknay Tibornak. A többi rajz is van olyan, mint például… Ám ne nevezzünk meg egyetlen népszerű tárcaírót se. Szóval: két darabon kívül nagyon silányak a könyv darabjai. De az *Esik* című rajza Aknay Tibornak szinte gyönyörű. Bizony ilyen az élet, az utca és - a mi látásunk. Az utolsó rajz, írójának kedvence, szintén értékeket sejtet. Ez a furcsa név, Aknay Tibor, esetleg nem is lesz furcsa egy idő múlva.

Budapesti Napló 1906. március 25.

(A.)

127. A TULIPÁN-KERT TRAGÉDIÁJA

- Nemzeti tüntetés osztrák gyártmánnyal -

Márciusi hajnalra alighogy kivirult: megeste a dér a Tulipán-kertet. Csúnya dér, bécsi dér: hullt belőle a hívő, magyar hívekre is. Szomorúan nézünk a Tulipán-kertre. Ezen is beteljesült a magyar átok.

Ma már mindenütt beszélték Budapesten, hogy *panama történt*. Sírnivalóan komikus panama: a Tulipán-kert táján. *A Tulipán-kert virágait Bécsben készítették*.

A Kossuth Lajos-utcán lelkes mágnás-asszonyok tegnap *Bécs jóvoltából* tüntethettek Bécs ellen. Nomen est omen: nem hiában a Bécsi-utcán kellett megrendelni a tulipánokat.

Egy dolog egészen bizonyos: *Ausztriában készült a tulipánok zománca*. Oh komikus sors: éppen a zománc. Fischer Emil porcellángyáros Fábry J. és társa céggel szerződött a tulipánokra. Fábryék siettek, s a szép magyar virágokat *egy bécsi emailgyáros készítette*.

Fábry István, a vállalkozó, *bevallotta, hogy így történt*. A Tulipán-kerttel sietni kellett. Magyarországon nem tudták volna a jelvényeket gyorsan elkészíteni. Aztán Bécsben talán olcsóbban is ment. Mindezekről A Nap ad hírt, mely lelkesedett, s lelkesedik a Tulipán-kertért.

Íme: a mi szabadságharcunk bús tragikomédiája. És még csak nagyon meg sem lephet bennünket. Nem bírunk Béccsel és Ausztriával. Osztrák a toll, mellyel Bécs ellen írunk. Bécsi a papír s talán a tinta is. Nekünk csak a tulipán marad. És a tulipánt is - Bécsben készíttetjük. Hogy röhöghetnek rajtunk Bécsben. Nagy akciót kezdünk az osztrák ipar ellen: reszkess Bécs. Egy szál virággal megostromoljuk büszke váradat. Velünk vannak a mágnás-asszonyok. És e szál virág - *bécsi virág*. Ami mellé valamikor piros rózsát adott az alispán. Már a tüntető jelvényekkel Bécset gazdagítjuk. És a koaliciós újságok - óh komédiák komédiája! - *vezércikkben ugyan csinálják a reklámot az - osztrák iparnak. Az osztráknak!*

A Kossuth Lajos-utcán az angol beszédbe hiába kevernek magyar szavakat az arisztokrata nőink. Egyszerű, angolos ruhában hiába vonulnak föl. Hiába engedik meg a misera plebs szemtől-szembe való hódolatát. Nem sikerül a szabadságharc. A Tulipán-kertet dér esi meg. Mert hiányzik a mi harcunkból a valóság fegyvere. Istenem, a *Nemzeti Kaszinó egy évi kártyapénzéből Európa legelső email-gyárát alapíthattuk volna*. Akkor legalább a tulipánnal nem kellene Bécsbe menni.

Avval vigasztalnak minket, hogy csak néhány száz tulipán készült Bécsben. Sok-sok ezrünk hitét nem lehet ám ilyen könnyen visszaadni. Fischer Emil fölbontotta volna Fábryék szerződését. Ki áll jót, hogy az új vállalkozás nem lesz-e ügyesebb? És ha a Tulipán kerttel ez történhetett, várhatunk-e sokat az egész mozgalomtól?

Keserű eset a Tulipán-kert esete. Keserű és szimbólumosan tanulságos. Nem jól csináljuk a mi dolgainkat. Piknik-ötletekkel nem lehet hazát menteni. Tulipánokkal nem lehet erőt pótolni, pláne nem - bécsi tulipánnal. A Kossuth Lajos-utca korzója bizonnyal rászorul sok új színre. De a korzó élénkítésével - még a magyar emailipart sem lehet fölvirágoztatni.

Különben pedig még a Tulipán-kert kertésznői sem értenek egymás között egyet. Ma egy úriasszonytól a következő levelet kaptuk:

Nyílt szó a Tulipán-kerthez.

Egyenlőség, Testvériség, Szabadság! Hiszem, hogy a világra szóló e hármas jelszó jegyében született meg az eszme, s hogy a keresztelés a hazaszeretet szent vizével történt.

Úgy hallom, hogy gyémántos, aranyból is akarnak tulipánt viselni. Ékszerül ez jogosult, de jelvényül nem.

Felkérem a telepítőket, jelentsék ki nyilvánosan, hogy kötelező jelvényül csakis egyféle tulipánt ismernek el, a legegyszerűbbet és legolcsóbbat.

Viselhesse ezt koldus és fejedelem egyaránt, mert osztálysorompó a hazafiság e kertjében nem létezhetik. Belépésnél ez legyen a jelszó: *Egyenlőség, Testvériség*.

Budapest, 1906. március 25.

Egy magyar nő

Este megint kaptunk egy levelet a Tulipán-kertről. Így hangzik a levél:

Mélyen tisztelt szerkesztő úr! Olvasom az *Esti Újságban*, hogy mintha „Istennek angyalai szórnák" a nevezetes tulipánokat. Az azóta már elkobzott A Nap-ban pedig arról veszek hírt, hogy Istennek angyalai helyett egy bécsi gyár ügynökei szórják a magyar virágokat. A tulipán legendái közül melyik az igaz? Én ma egy új legendát hallottam. Eszerint *Boda* rendőr-főkapitány az összes rendőröket és detektiveket utasította, hogy tűzzék ki a tulipánt. Jussuk van nekik is ehhez, ők is magyar emberek. Sőt a főkapitány az én értesülésem szerint nagyon vigyázni fog rá, hogy az ő emberei valósággal magyar gyártmányú tulipánokat tűzzenek föl. Nem jó volna most már egy más virágot választani a tulipán helyett? Például azt a jószagú füvet, amit a nép az istenfájának nevez.

Tisztelettel:

K.S.

Budapesti Napló 1906. március 27.

128. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A pásztorlevelek

Ezt is megtudtuk: Bubics püspök híres pásztorlevelét Hajnóczi írta. Hát tulságosan okos is volt az a pásztorlevél. És nagy szerencséje van az egyébként szerencsétlen emberi nemzetnek. Hogy tudnillik nem minden pásztorlevélről derül ki a leghajnóczibb igazság. A jézusi testamentum óta sok ál-pásztorlevelet kapott a világ. Persze nem mindegyikről derült ki az, ami a Bubics pásztorleveléről. És mégis: alighanem a pszeudó-pásztorlevelek vitték mindig előbbre az emberiséget.

II.

A hittan-órák

Szegeden megmondta nekünk az igazságot a japán. De megmondta majdnem az egész Európának. A mi sok szerencsétlenségünket a hittan-órák okozzák. Emlékszem bizony magam is: nagykárolyi hittan-óráimon tanultam meg a legnagyobb betyárságokat. Hazajövet pedig a zsinagóga mellett kellett eljönnünk: bevertük a szent ház ablakait. Ilyen ihletéseket tanultam én a hittan-órákon. Holott tiszteletes Kincses úr egyike volt a legkiválóbb embereknek. De ha katekizmus helyett akkoriban engem például az emberiség vallomására oktatnak: mennyivel boldogabb vagyok ma. Mennyivel jobban szeretem és őrzöm magamat. S mennyivel több hasznot tudtam volna szerezni azoknak, akikkel élek.

III.

Aposztáziák

A vallások emberei általában nem emberek. Megharagudnak a haldokló Bihariakra, megbocsátanak a Battenberger Enáknak. Ha a haldokló követ el aposztáziát, megdöbbenünk. Eszünkbe jut a túlvilág, melyben - nem hiszünk. Ellenben a fiatalok bátran vallást cserélhetnek. Ilyenkor mi előkelő aufkléristák vagyunk: mosolygunk. Mosolygásunk azt jelenti, hogy a vallás úgyis csak afféle komédia. Egy igazság van: az élet. A fiataloknak az aposztáziát is megbocsátjuk. A halálhoz közelállóknak az - aposztáziát sem.

Budapesti Napló 1906. március 28.

Pont

129. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Sztrájk az Érmelléken

Hatalmas hír ez: sztrájk tört ki az Érmelléken. Falusi napszámos emberek órás díjazást követelnek. Meg is mondják, mennyit: húsz fillért óránként.

Ki álmodott affélét ezelőtt vagy tíz esztendővel? Ki tagadja most már, hogy nálunk is hódítnak az eszmék? Ez az érmelléki sztrájk kulturális esemény nálunk.

Íme, mint vonul be a magyar Alföldre Európa. A mi falusi napszámosaink eleddig primitívebb szerződésekben álltak uraikkal jobbágysorú ükapáiknál. Most a legmodernebb munkáskövetelésekért állnak sztrájkba. A munkaadóknak van okuk nem lelkesedni a nagy haladásért. Túlságosnak tarthatják ez evolúciót. De aki nem osztály-szemüvegen nézi az eseményeket, örülhet. Még pedig hazafias szívvel örülhet. A legenda a magyar paraszt rémületes konzervativizmusáról szétfoszlik. És ez nagy biztatás a haladás minden hívének.

II.

Vajda Juliánna sírja

Komáromban e tavaszon nagy ünnepséggel akarják fölcicomázni Vajda Juliánna sírját. Nem a néhai, erkölcsös életű polgárasszonynak fog szólni a kegyelet. De Csokonai Vitéz Mihály Lillájának. Ismét ez az ősi eltévelyedése a pietásnak. Lilla néhány hónapig élt Vajda Juliánnaként. A szép és okos leány megfogadta az apja szavát. Az éhenkórász poétát kikosarazta, s férjhez ment egy komoly emberhez. A szegény Vitéz pedig írta a Lilla-dalokat. De ez a Lilla már nem Vajda Julianna volt. Hanem egy egészen más Lilla. Poéta-álmok leánya, asszony-délibáb. Ez a Lilla a Csokonaié volt csak. És ennek nem volt köze Vajda Juliánnához. Vajda Juliánna egy más férfiúnak élt. Egy más férfinak adta a mosolyokat és a gyermekeket. Szándékosan bizony soha többé nem okozott kedves órát Debrecen hányatott életű költőjének. Csokonai Lillája Csokonai verseiben született és élt. Ha meghalt, e versekben van eltemetve. Vajda Juliánna derék családanya lehetett. Megérdemli, hogy sírját besüppedni ne engedjék. De aki abban a sírban porlik, ahhoz Csokonainak semmi köze sincs. Az nem Lilla, hanem egy derék komáromi polgárasszony.

III.

A bukaresti diákok

Románia kölcsönkérte a kultúrát Franciaországtól. Franciaország szívesen ad kultúrájából minden népnek. Románia ugyancsak nem szomszédos Franciaországgal. Politikai függetlenségét féltenie nem kell. Attól sem kell félnie, hogy Románia elfranciásodik. És mégis Bukarestben forradalom tört ki egy francia előadás alatt. Nem befejezett kultúrájú kicsiny nemzetekben sok az ambíció. Mindenképpen cselekedni akarnak valami nagyot. A hazát nem bántja senki. De a hazát megmenteni mégis csak kötelesség. A bukaresti diákok tehát megmentették a hazát.

Budapesti Napló 1906. március 29.

Pont

130. AZ ÖRDÖG CIMBORÁJA

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Vesszünk össze Bernard Shaw darabján. Megérdemli. Bernard Shaw is. A darab is. A Vígszínház kassza-darabot kapott. Egy melodrámát. Bele lehet magyarázni mindent. Rémdráma, ha úgy tetszik. Szimbólumos játék. Költemény. Történelmi színmű. Gunyoros dráma. Morális ének. És talán szeszélyeskedése egy hatalmas talentumnak. De talán tudatosabb minden újabb színpadi műnél.

Valamiképpen ítélnünk kell fölötte. Szigorú arcát Bernard Shaw-nak látjuk. Csúfolódóan figyel bennünket. Ne lássa a gyávaságot. Hát írjunk.

A tizennyolcadik század Amerikájában vagyunk. Anglia meg akarja törni lázadozó gyarmatait. Dudgeon Richard ebben a vajudó korszakban születik. Nagy Amerikával, az Unióval, egyidőben. Világrendülésnek kora volt ez. Valami ilyes a mi korunk is. Richard fölszabadult lélek. Új erkölcsök képviselője. Azt mondhatnók, hogy hellén ő ebben az angol-amerikaiasan szenteskedő zsidó-keresztény világban. Mindenki elveszett, istentelen, veszedelmes embernek tartja. Ő nem bánja ezt. Hirdeti, hogy igenis: ő az ördög cimborája. Ő: szerződött az ördöggel. A könnyeket gyűlöli. Gyűlöli az emberalázó isteneskedést. Ez az ember, ez az elveszett ember, jár-kél öröm nélkül. És az első alkalommal a Halál nyakába ugrik. Anderson lelkésznél van Dudgeon Richard. Az ötven éves papnak ifjú felesége van. Ez a nő gyűlöli Richardot. Tehát szerelem lappang a szívében. A papot elhívják a Richard haldokló anyjához. Közben dobpergés. Angol katonák érkeznek. Minden városban kivégeznek valakit elrettentésül. A napokban végezték ki Richard nagybátyját is. Most ezen a városon van a sor. A papért jöttek: Andersonért. Richard kijelenti, hogy ő a lelkész. Az asszonyt szuggerálja: ne árulja el a dolgot. Mentse meg a férjét. Ő feláldozza magát. Miért? Szereti az asszonyt? Haszontalannak tartja a maga életét? Hivalkodni akar valami infernábilis bátorsággal? Hazafiságból?

Az asszony, Anderson felesége, nem tudja ezt meg. Mi sem. De fölébred az asszonyban a lappangó szerelem a gyűlölt ember iránt. Pláne mikor a férje megszökik. A bitóig elkíséri Richardot. Vérfagyasztó jelenetek. Megérkezik Anderson. Diadalmas sereggel. Megmenti Richardot. Az ifjú, a megszületett Amerika győzelmes himnusza zendül, s a darab véget ér.

Teljesen nihilista darab. És csak angol író írhatta. Az Élet és Halál nagy, szoros szomszédságát érezzük. A puritán erkölcsök csúfolását. Bizonytalan minden. Az életünk, a halálunk, a szerelmünk, a bátorságunk, a hazafiságunk. Véletlenül vagyunk jók vagy rosszak. Még az életet is

hiába röhögjük ki. Végül az Élet röhög reánk nagyobbat. Tele van az életünk eseményekkel. De a Boldogságtól egyre-egyre messzebb visz bennünket a sors gályája. Persze, ezt a tömeg nem érti. Mit is magyarázzuk neki véli Bernard Shaw.

- Uraim és hölgyeim, le a zsarnoksággal. Éljen a szabadság. Ezt mindenki megérti, és kész a siker. Szóval annyira nihilista Bernard Shaw, hogy még önmagát is kicsúfolja. Fölséges művészet és bukfenc váltogatják egymást. Néha pedig mintha valami magyar koalíciós író lehetetlen frázisai potyognának reánk. És e sok mindenből, mindennek e megvetéséből - siker születik. Pénz és siker Bernard Shaw számára. Természetes, hogy a sikert a darab olcsó jelenetei csinálják. A külsőségek. Bernard Shaw, a művész, könnyes kacagással bujkál keresztül a jeleneteken.

Hogy támadt a siker? Mindegy. Megvan. Pedig rossz előadás volt. Góth volt talán az egyetlen, aki megértette a dolgokat. A rendezésben is hatalmasat mívelt. Mellette néhány jelenetben G. Kertész Ella volt utolsó nagy sikereihez méltó. Aztán Kiss Irén és Hegedüs kiválóak. De már Fenyvesi csak nagyszerűen színészkedett. De a darabba be nem olvadt. És a többiek is ekként játszottak. Nem ők az okai. Bernard Shaw, a nagy nihilista. A külső siker nem sablonos és néhol veszedelmesen zajos volt. Kapott rengeteg tapsot szinte minden egyes szereplő. Mikes Lajos jól fordította a darabot.

Budapesti Napló 1906. március 29.

Dyb

131. BUBICS ZSIGMOND ESETE

Bubics Zsigmond keserves sorsán tűnődünk. Meráni Berthold kölyök korában jutott Kalocsára. Szegény Bubics is a kalocsai érsekséget akarta. Mert ismerte a történelmet Kassa ex-püspöke. Pásztorleveleiben legalább nagyon modern fej munkája lüktetett. Csecsemő is ülhetett Kalocsa érseki trónusán? Miért ne lehetne akkor aggastyán Kalocsa főpapja? Így gondolhatta ezt Bubics Zsigmond, aki pásztorlevelei szerint szociológus volt a javából. Akinek tehát ismernie kellett II. Endre korát is.

II. Endre kora nagy szociális bomlásnak a kora volt. Bubicsnak látnia kellett a hasonlóságot saját kora és II. Endre kora között. Vagy meglátták ezt helyette azok, akik ő helyette - láttak. Még csak a főpapi székek körül is annyi a botrány, mint akkor. A nyáj pedig ma is megdöbbenve nézi főpásztorait.

A Bubics-eset megdöbbentő eset. Sokkal több kincset tüntetett el a Bubics Zsigmond kincseinél. Fölbecsülhetetlen és fölleltározhatatlan kincset. És nemcsak az Egyházat érte veszteség. Erős kövek porladtak ki az egész társadalom fundamentumából. Hiszen nem egyetlen eset a Bubics-eset. Nyilván csak egy tünete intézményeiben is elvénhedt társadalmunk rothadásának.

A Dóm mellett hires főpásztor székel. Híre és becsülete rangjával egyenlő. Bölcseségét minden újságírók zengik. Újságírók, akik közé a mainzi érsek szerint Pál apostol is tartoznék, ha ma élne. És akik ma is szánalommal burkolgatják Bubics Zsigmond dolgait. Udvari papok bókolnak a főpapnak. Bubics Zsigmond pedig él szeszélyeinek és passzióinak. Fejedelmi szeszélyek és passziók ezek, de pénze van hozzá. Az aggság pedig egyre fogyasztja elméjét. A világ erről mit sem tud. A világ művészlelkűnek, szent életűnek s bölcsnek látja Kassa főpapját. A Dóm körül pedig nem akad figyelmeztető senki. Notabilitások és udvari papok füstölnek tovább a tömjénből. Ecce sacerdos magnus. És jön majdnem hívásra és végszóra

Hajnóczi. A világ még ezután sem sejt semmit. Az újságírók dicsőítik Bubics Zsigmond pásztorleveleit. A főpap pedig szívébe fogadja Hajnóczit. Titkára ez neki, s fia helyett fia. Egy senki és semmi. Egy borotvált arcú tacskó. Erkölcstelen, ravasz parazita, ki jól eszébe véshette, mik olvashatók a középkor papi kegyenceiről. De fölvonulhatnak a Dóm mellé Hajnóczi szatellesei is. Nincs, aki mentésre gondolna. Gyűjtő őrületét táplálják Bubics Zsigmondnak. Befogják szemeit és lopnak. Kéjutazásokra viszik az aggastyánt. Megcsorbulnak az Eszterházy-kincsek. Veszedelemben a Dóm szakrumai. Terhelt a püspöki vagyon. Régiséggyártók egyenesen Kassa számára dolgoznak. Elsikkadnak a churi misepénzek. A püspöki váltókkal ügynökök nyargalnak. Bubics Zsigmond pedig Kalocsára készül. Fosztogatói komolyan dolgoznak az érsekségért. Kalocsa: szűz bonum. Új préda-terület. Hajsza újabb pénzek után. Mire kell a pénz? Szörnyűség: vesztegetésre. Titkos tárgyalásokról lebbentgetik ma a leplet. Rejtélyes reverendák susognak a különös titkokról. A reverenda-suhogásba juponok is belesuhognak. Az eleven kulcsok: a nők is megjelennek. Itt is tárgyaltak, amott is, Hajnócziék. Gyanús utat látunk. A Dómtól indul az út. Budapesti hotelszobákon át Bécsig megy. Bevezet a nuncius palotájába. És talán kiépült egészen Rómáig. Már az a szörnyűség, hogy beszélik. Hajnócziék, László Fülöpék alkusznak Rómával Kalocsa fölött. Kokottok nyúlnak bele egy szent érsekség sorsába. Talán a bíbornoki süvegébe is. Meráni Berthold esete egyszerűbb. Aztán itt legalább királyi nők, Gertrudok, mertek nagyot akarni. A gyermek Bertholdból még egészen jó pátriárka válhatott, s talán vált is ötven éves korára. De a Bubics-esetben egy nyolcvanéves csecsemőért történt mindez. Egy aggastyánért, aki már régen nem tudta magát sem kormányozni, s akire még több ezernyi hívő kormányzása várt volna. És e szennyeket befödi a szennyek szennye. Hajnóczi a börtönben cinikusan célzott reá. Szalónokban és kávéházakban suttogják. Újra és erre is csak azt mondjuk: rettenetes az is, hogy suttogni merik. Pornográfiáról mesélnek. Obszcén képekről. Hogy Sodoma virágai nyiltak a püspöki kertben. A Dóm, a szent Dóm mellett. A fölséges Dóm mellett.

A Bubics-eset nem egyetlen. Különben is csak a botrány bizonyos. A valóság benne megközelíthetetlen, mint a Vezúv szája kitöréskor. Füst, gőz és mérges gázok őrzik. De tudunk másfajta botrányokról. Mérhetetlen vagyonok esnek tehetetlen vagy méltatlan kezekbe. Néhai Iványi Ödön írt a püspök atyfiságáról. Tudunk aztán történetekről, amelyekről nem írtak. Még regényt sem. Micsoda had dézsmál, pusztít egy-egy óriási vagyont. Valamikor áldott célokra szánt fejedelmi vagyont. Magyarországon. Ebben az országban, ahol sok millió a földetlen és pénzetlen ember. Ahonnan százezerével vándorolnak ki az emberek. Magyarok. Mert napszámot sem kapnak kenyérre eleget e dús vagyonok táján.

Ezt hangozza a fülünkbe a Bubics-eset. És azt, hogy ott sem rózsás a dolguk az erkölcsöknek, ahonnan az erkölcsök legantikabb és legszigorúbb megítéléseit kapjuk. Mindezek fölött pedig a szociológusnak az ő igazsága. Mely nem kívánkozik pásztorlevelekbe. Mint a Hajnócziéé, ki gyanúk szerint a kassai pásztorleveleket irogatta az utolsó időkben. Az az igazság, hogy csak bomló társadalom teste mutathat ilyen és sok ilyen csúnya, mérges fölfakadást. Megvénhedtek itt a régi osztályok. Megvénhedtek a régi institúciók. Megváltást szomjúhoz ez a föld a Kárpátok alatt. Új, igazságosabb, ezzel egyben magyarosabb rendet és életet.

Budapesti Napló 1906. március 30.

(A.)

132. SZÍNÉSZNŐK AZ UTCASARKON

Magyarországnak is virágos a kedve? A szép Budapesté nagyon virágos. A Tulipán-kert után íme megszületett az új virágidea. A Népszínház fölcsapott virágkereskedésnek. Vidor Pálné és a Népszínház művésznői Budapest komoly tanácsa elé járultak. Engedje meg nekik, hogy vasárnaponkint virágot áruljanak az utcákon. Természetesen jótékonyság céljaira. Egy hónapra már megkapták az engedélyt. Ünnepek napjain életveszélyes lesz a tolongás a Népszínház előtt, a Kossuth Lajos-utcán, a Dunaparton. Bájos művésznők árulgatják a virágot. És még iszonyúbb lesz az ő népszerűségük. Esténként majd bizonyára visszaszórják rájuk az eladott virágot.

A nénivel, ki éjszakánként kialkudott nyolc krajcárért hozza el nekem napi szekfűmet az Operavendéglőbe, beszélgettünk ma szomorúan erről. Siránkozott a néni:

- Hát már ebből is kitúrnak engem. A színpadról már elűztek.

- A színpadról?

Büszkén és bánatosan mosolygott könnyei közt a néni:

- Bizony, a színpadról. Én is voltam ám primadonna. Igaz, hogy csak kis városokban. De az voltam.

- No, látja. Akkor a virágárulást meg is kell ám tanulni egy gondos színpadi nőnek

- Igen, tudom, csak vigasztalni akar a nagyságos úr. Vége az üzletnek. Ők a fiatalabbak. Aztán nekik is lesz igazolványuk. Tetszik látni: komolyan veszik őket a hivatalos urak. De mit csinálunk mi? Ők szépek: tehát ők színésznők lehetnek. Miért akarnak hát virágot is árulni?

- Hjha, néni, új idők ezek. Új divatok járják. És nincs csak kétféle segítség. Az egyik, hogy maguk is szépek legyenek, néni. Ez igaz, hogy kissé nehéz dolog egyiknek-másiknak már. De a másik mód könnyebb. Csináljanak egy színházat. A nyakam teszem rá, hogy lesznek maguk olyan jó színésznők, mint azok.

Búsan mosolygott a néni. Azt hitte szegény, hogy tréfálok.

Budapesti Napló 1906. március 30.

Ódi

133. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Csak urak számára

Prohászka Ottokár a haladó Egyház katonája. Székesfehérvár ékesszavú és tudós püspöke bebizonyította ezt sokszor. Nem fél az átkos újításoktól. Az a hite, hogy modern időkben modern legyen még a mennybeli Üdvösség is. Most például egy hétig minden este böjti prédikációkat fog tartani az egyetemi templomban - *kizárólag urak számára*. Mikor Debrecenben vörös színlapokat osztogatnak: biztos a teli pénztár. Azt jelenti a vörös színlap, hogy a leányokat nem kell színházba hozni. Másnap minden leány csak az új darabról beszél. És minden leány tud a darabról. Aztán ismerjük az okos orfeumok fogását. Egy este hetenként *csak urak számára* összeállított műsorral. Tudjuk, hogy az ilyen jeligéjű hirdetéseknek is

milyen sikere van. Prohászka Ottokár e bevált, modern trükkhöz folyamodik. Bizonyára nemes és kényes mondanivalói vannak.

Az élettel, a bűnbánattal és megváltással sok kényes, eddig elhallgatott ügy áll összefüggésben. De az is bizonyos, hogy a prédikációkra a nők lesznek a legkíváncsiabbak. Csellel vagy bármi módon meg fogják tudni, hogy miről beszélt Prohászka. És alighanem Prohászka tudja ezt legjobban. És amiket e férfi-estéken el fog mondani, alighanem - a nőknek akarja elmondani.

II.

A cabinet noir

Szép eszét nem felejtette ám Pádovában. Visszahozta úri szolgálatunkra Tóth Béla diák. Idegeit azonban nem tudta rendbehozni, szegény. Fél a falevél sarjadozásától is, és ez idő szerint legjobban fél a cabinet noir-tól. Összefogott a hazafiatlan Európa Tóth Béla ellen. Rettegnie kell szegénynek a sokszor megénekelt levélhordótól is. Tehát nem fogad el a postától semmit. Vegye ezt tudomásul a hazafiatlan Európa. Minden igaz magyar hazafi pedig legyen kímélettel a Tóth Béla egészségéhez. Szép eszét óvatosan és nesz nélkül imádja. Leveleket ne írjon neki. Ilyen természetű betegségnél egy semmiség katasztrófát okozhat.

III.

A munkások színháza

Amerika ért a cselekvéshez. Kész a Theatre of Labour. Színház csak a munkások számára. Kár, hogy a gondolkozáshoz már nem értenek eléggé Amerikában. Rájöttek volna, hogy ez a színház munkásellenes. Tehát közösítsük ki a munkásokat? Mert a külön színház ezt jelenti. Párizsban is van ilyenféle színház. De mégsem ez. Párizsban más történik. A színházak tudomásul veszik a társadalmi erők elhelyezkedéseinek nagy változását. A színházak tehát közelednek a jövő embereihez: a munkásokhoz. Ez az életnek s a dolgoknak rendje. Mindig a kérlelhetetlenség. Mindig a dogma. Mindig a türelmetlenség. Ez nem tudományos. És nem is okos dolog.

Budapesti Napló 1906. március 31.

Pont

134. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Courrières

1. A tárnák félelmes ura szent szemöldökeit összevonta. És pokolba hulltak elevenen sok száz jó munkások.

2. Királyok és főpapok megrendülten öltözének gyászba. Özvegyek és árvák hangosan jajgattak. A tárnák részvényesei pedig féltek, hogy papírjaikat megöli a baisse.

3. Siránkozott az egész világ. Lent a sötét földben pedig az Iszonyat tátogatta száját. Mérges gázak elől rejtegették orraikat sok száz jó munkások.

4. Éltek, mert a haragos istenek büntetése: az Élet. Egymás füléből táplálkozának már ők. Odafönt részvéttáviratokat olvastak, és gyászmiséket mondtak.

5. Meg lehetett volna menteni talán valamennyiüket. De kárt tettek volna a bányában a csákányok.

6. Tizenhárom elevent kihalásztak a pokolból mégis. Mert nem lehetett rájuk ismerni, majd széttépte őket néhány ezer özvegy és árva. A tizenhárman sokan akartak osztozkodni.

7. Most már a halottakat hozzák. Bölcs orvosok zokognak, s kiáltják: bizony ezek még húsz óra előtt éltek.

8. Kövesedett fájdalmú asszonyok férfiruhát kérnek. Ha nincsenek férfiak, ők lemennek a kárhozottakért férfiakként.

9. Már vala regény, mely ezt megálmodta. De az Iszonyatról ennyit balga, regényes írás sem álmodott.

10. A bányákat pedig tisztelni kell. Azért élünk, hogy a bányák urai pénzeket nyerjenek.

11. Sok száz jó munkásból az irgalmas Isten tizenháromnak mindig meg szokott kegyelmezni.

12. Csupa jó ember él a világon. A halottakat mindig sajnáljuk. Az elháríthatatlan emberi gyötrelmek könnyzacskóinkat pazarlásra bírják.

13. Oh, tárnák félelmes ura, meddig lesz ez még így? Meddig akarod, hogy sok-sok millióan poklodnak kínjaira kelljen készülten élni.

II.

A Bubics-ügy

Kérdezzük szigorúan: miért nem akadémikus Toldy László, s miért nem püspök Hajnóczi József? Toldy László Hajnóczi József = Bubics Zsigmond. Ők cselekedtek és ragyogtak Kassa püspöke helyett. Baj lesz abból, ha ez a könnyelmű világ így belelát a földi boldogulás kohójába. Mikor néha-néha így kiderül némely földi gyalázatosság, legalább is okosan kell viselkedni a földi élet rendje védőinek. Mutassák meg a konzervátorok, hogy van még a földön igazság. Bubics Zsigmond bitorolta a földi bonumokat. Hát például legyen Toldy László az Akadémia tagja. Hajnóczi Józsefet, a pásztorlevelek íróját tessék X. Piusnak püspökké tenni. Aztán a többieket is, kik Bubicsot mulattatták vagy helyettesítették, tessék kárpótolni. Az ügyben szereplő nőket - ismét: például - tessék boldogokká avatni.

III.

Urak

Urak az urak a Tulipán-kert idején is. Tegnap este a Népszínházban a színpadon pezsgőztek. Bah, olyan fád már minden. Valami efféle, különös, izgatja még egy kicsit az embert. Guti Soma helyzeteket ad s alkalmat. A spleenes urak tehát maszkíroztatják magukat. Ott a színpadon már együtt lehetnek, s ihatnak azokkal, akikkel esetleg csak előadás után dorbézolhatnának. Sacrebleu, milyen úri hecc ez. Kérjük az abszolutista kormányt: nyissa meg már a parlamentet. Alig bírjuk már az úri hecceket. Valahol ki kell ezeknek ragyogniok. Már színházat, utcát, mindent veszedelmeztet. Milyen nyugodtak voltunk, mikor mindezek a parlamentben szigetelődtek el.

Budapesti Napló 1906. április 1.

Pont

135. A SIRALOMHÁZBAN

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Először a Thália fiataljai vették észre. Ni-ni: Szemere György modern színjátszók számára tudott egy kis darabot írni. Erre, miután már a Thália lejátszotta, észrevette Szemere György kis egyfelvonásosát a Nemzeti Színház is. Szemere György nem művész. Jóízű író, ki néha még emberiesen igaz is tud lenni. E kis darabjában az. Karácsonyi Jóska siralomházba kerül. Mindjárt akasztják. Megölte a felesége csábítóját. Az ítélet szerint ki is rabolta. Ez nem igaz. Egyszerű, paraszti, mély, jó, igaz ember ez a Jóska. Mer beszélni Istennel és emberrel szemben. Csöndes és mégis megrázó, meleg, hatalmas jelenetek. Néha ízléstelenül sok tulipános sujtás. Beszélgetés a pappal. A porkoláb őrmesterrel. Csak egyet nem akar bevallani Jóska. Hogy ő bűnös, mert ölt. De fölmenti a vén parasztbölcs: az őrmester. Utólag még a pap is megadja az abszolúciót a makacs gonosztevőnek, e majdnem szent embernek. Nemesebb, bensőségesebb színészalakítást alig láttunk a Pethes Imréénél. Ügyesebbet, szebbet sem talán a Gabányi őrmesterénél. Még Mihályfi sem volt rossz, s ügyes a fiatal Hajdu. A szerzőt sokszor tapsolták meg. Óriási, eleven tulipánnal a gomblyukában jelent meg. Az embernek rögtön eszébe jutott erre az értékes darabnak minden értéktelen szava. Az egyfelvonásos után Szemere Györgynek Erősek és gyöngék című darabját játszották. Itt már nem lehetett ennyi siker.

Budapesti Napló 1906. április 1.

(Dyb)

136. IDEGEN KÖLTŐK

Heine, Béranger, Byron, Lenau, Victor Hugo, Moore, Carmen Sylva. Ez bizony furcsa névsor. A nevezettek verseiből egy kötetet ad most magyarul Bodrogh Pál. Nagyon értelmes, szenzibilis, rezonáló-lelkű, poézis-imádó fiatal ember ő. Fordításainak javát a „Budapesti Napló" közölte. De mit keres a kiválasztott poéták között Béranger, a régen elvénhedt dalos? Aztán Lenau? Victor Hugo, a nagyot zuhant Zeüsz? És Moore? No azután a fejedelmi kékharisnya: Carmen Sylva? De ne a hibáit keressük e könyvnek, holott nagy erényei vannak. Elbánatosodtunk, mikor olvastuk. Hiszen Bodrogh Pál nem nagy poéta. Fordítani pedig csak nagy poéta tudhat. Talán. Baudelaire és Poe jutnak eszünkbe. És egy pár ilyen fordító-irodalmi kázus. Ám Heine-vel és Byronnal miként veri a dicsteljes magyar fordítókat ez a fiatalember. Mennyivel dalosabb, készebb, simulékonyabb és ügyesebb. Közéjük értjük Dóczi Lajost, kinek Bodrogh Pál a kötetét ajánlotta. Endrődi Sándort. Le: egészen a Heine-fordító Lehr Albertig. Legsikerültebbeknek és legértékesebbeknek Byron-fordításait tartjuk. Egy-két Heine-fordítása meglepően pompás. Hol illatot, színt és heineséget elhullat, ott is ügyes.

Íme például a híres vallomás Ágneshez. A magyarázat. A vers második fele:

Homokba írtam könnyű náddal:
„Szeretlek, Ágnes."
De gonosz hullámok ömöltek
Az édes vallomásra
Lemosva az írást.

Törékeny nádszál, gyenge homok,
Futó hab, vége, el veletek!
Borul az ég, vadabb a szívem
S vaskézzel a norvég rengetegből
Kitépek egy óriási szálfát,
Belemártom azt
Az Aetna izzó mélyibe s ezzel
A tűzitatta szörnyű tollal
Fölírom az égnek boltozatára:
„Szeretlek Ágnes!”

S minden éjjel, mindörökkön
Lobogni fognak a lángbetűk
S az eljövendő nemzedék
Olvassa egykor az égi szókat:
„Szeretlek Ágnes!”

Lampel kiadásában jelent meg a kötet.

Budapesti Napló 1906. április 1.

(A.)

137. EGY POLÉMIA

A Courrier Européen-ben, ebben az előkelő francia revüben magyar tollak csatáznak szenvedelmesen. A magyar válság körül folyik a csata. A polémia érdekes és tanulságos. Súlyos hatású is, mert ezt a revüt majdnem az egész világ intellektueljei olvassák. Dr. Jászi Oszkár, a magyar szociológiai társaság főtitkára, cikket írt a francia lap számára a magyar krízisről. A jeles, fiatal tudós és publicista keserű igazságokat vágott a koalíció fejéhez. Megmagyarázta a külföldnek, hogy micsoda is ez a küzdelem. Rákosi Jenő főrendiházi tag válaszolt dr. Jászi Oszkár cikkére. Elmondta e cikkben azt, amivel a koaliciós tollak a külföldet traktálni szokták. Most aztán dr. Jászi Oszkáron kívül dr. Szalay Aladár is levelet küldött a Courrier Européennek. A magyar peernek a „sovinisztának és klerikálisnak” - mint dr. Jászi aposztrofálja - állításaira keményen válaszol dr. Jászi Oszkár. Az általános választói jog dolgában Bismarck példájára hivatkozik. Hangsúlyozza, hogy a koalíció ellen a radikális haladás hívei nem a Fejérváry-kormány kedvéért szállnak síkra. De mert bizonyos, hogy Magyarországot csak a magyar társadalom struktúrájának egészséges megváltozása mentheti meg. A kiváltságosak államából népállamnak kell megszületni. Még keményebb igazságokat mond el a koalícióról Szalay Aladár. A választói jog körül folyó kertelést ismerteti. Az Apponyi Albert és Rákosi Jenő iskolájába tartozó politikusoknak egy céljuk van, mondja: tovább is néhány száz emberé legyen Magyarország. Pirító, de sajnos, egész igazságokat sorol föl. Hogy például még ma is, a huszadik században, Magyarországon előkelő politikusok mint vélekednek a szocialistákról. Azért kell a harc az ősi alkotmány nevében, de valóságban értéktelen katonai vívmányokért, hogy ne kerüljön sor a szociális és gazdasági reformokra. Az ezeréves és ezer év óta konzervált alkotmány állandó emlegetésére azt mondja a levélíró: az alkotmány nem olyan portéka, mely minél öregebb, annál jobb. Mindkét válasz pedig azt a valóságot fogja eszébe juttatni azoknak, kik a polémiát olvassák, hogy a világ nehezen halad. Magyarországon, mely mégis csak közel van Európához, a szociális világalakulás idején olyan nyelven beszélnek a haza nevében pártok, melynek szavai már rég kihullottak a kultúremberiség szótárából. Még szerencse, hogy külföldön látják azt is: a koalíció nem Magyarország.

Budapesti Napló 1906. április 3.

138. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Tulipán és hitel

Temesvárott egy kereskedő megadta a Tulipán-kertnek. Ez a kereskedő valamire figyelmezteti a Tulipán-kert híveit. Figyelmezteti őket egy rossz szokásukra. Hogy szeretnek hitelben vásárolni. Ajánlja, hogy a Tulipán-kertnek jelszava: a *készpénz* legyen. Mert a hitel rossz szokás. Bizony rossz szokás. De a levegőnél fontosabb. A Tulipán-kert kigondolói lelkesednek a készpénzért. A tulipán is ezt jelenti. De lelkesednek a hitelért is. Szóval ne tessék megijedni: lesz tulipán, és lesz hitel is.

II.

A boldog négerek

Amerikában nagy riadalmat okoz egy statisztika. A négerekről szól, kik immár többen vannak Amerikában, mint magyarok Magyarországon. Bámulatos eredményekkel tör előre a civilizáció útján a négerség. Negyvenöt évvel ezelőtt a négereknek csak 9 percentje tudott írni és olvasni. Ma már ez a szám 55 százalék. Néhány év múlva utolérik a négerek a legműveltebb amerikai fajokat. Nagyszerű az anyagi gyarapodásuk. Emellett a halandósági percent egyre csökken náluk. Tudósaik, íróik, művészeik vannak: előkelőek. Dalaikat pedig egész világon ismerik. Mint érdekes dolgot írjuk ide, hogy mágnásaik nincsenek a négereknek.

III.

Zsinór a ruhára

Ékes reprodukciót kaptunk a leendő magyar férfidivatról. Zsinór kerül ismét a ruhára. Zsinóros és magyar szabású lesz a frakk is. Hát helyes, végre külsőségekben is megkülönböztetni magunkat más európai emberektől. A japánok, sőt kóreaiak ugyan fordítva cselekesznek. Ők levetik a nemzeti ruhát. Járnak a kultúremberek nemzetközi viseletében. Ellenben a kínaiak, tuniszi arabok egyelőre makacsul konzerválják az ősi kosztümöt. Bár én már láttam kínai diákot copf nélkül s a legjobb szabású modern ruhában. Mindegy: ez bennünket ne érintsen. Több világosságot! mondotta Goethe. Több zsinórt: mondjuk mi.

IV.

A szívtelen cselédek

Károlyi-uradalmakon, grófi uradalmakon sztrájkolnak a cselédek. A silány kommenciót nem bírják tovább. Ilyen szívtelenek ebben az elistentelenedett korban a cselédek. Sándor Pista grófék, nemes uraik, erkölcsi jókért harcolnak. Ők pedig hitvány kenyérért. Hivatkozunk az egész magyar társadalomra. Követeltek-e valaha több és jobb kenyeret Sándor és Pista grófék? Abbahagyták-e ők valamikor a munkát? Pláne nemzeti harcok idején? Majténytól a Köztelekig? E szívtelen cselédek pedig kenyeret követelnek. Le kell ezt szögezni. Ilyen emberek akarnak holmi jogokat. Kivirult a Tulipán-kert, s ezek a szívtelenek mégsem akarnak éhenhalni.

Budapesti Napló 1906. április 4.

Pont.

139. NERO ÉS NÉNY

Nero úgye gyalázatos fenevad volt? Így írta ezt meg Tacitus is. Hamerling is ezt tanítja: ne kételkedjünk. Ne merjünk arra gondolni hogy Tacitus is ember volt. Ember és publicista, mint például Bartha Miklós.

Ferrero olasz tudós most remek tanulmányt írt Neróról. Tizenkilenc évszázad után vissza akarja adatni e cézár becsületét. Hiszen Agrippina fiáról biztos, hogy öt évig olyan derék császár volt, amilyen nem ült Róma trónján. Nem a politikai gyűlölség kiáltotta-e ki fenevadnak? Igaz-e, amit Tacitus és vagy két-három kortárs írásaiból tudunk? Amit tanítanak Neróról minden iskolában?

Ferrero azt mondja, hogy nem igaz. Tacitus és társai (az akkori újságírók) gyarló emberek. Hiszen politikával foglalkoztak. Gyűlölték Nerót politikai okokból. Főleg féltek, hogy hasonló cézár következik. Modern és erős kezű. Fiatal gyerek volt Tacitus, mikor Neró élt és halt. Magába fogadta a mások gyűlöletét. Később pedig párttaktikából is feketítette Nerót. Aki mindenesetre nem lehetett olyan fekete, mint amilyennek festik. Neró modern ember volt. Imádta Keletet. Akkor az volt a modern ember, aki Keletet imádta. A kultúra, az emberi, a szép, az új akkor Keletről jött. És Neró a legfanatikusabb orientalista volt. Lehetetlen s hihetetlen hogy kegyetlenkedett légyen a keresztényekkel. A keresztények a modern Kelet gyermekei voltak. Neró pedig felkarolt minden modern keleti eszmét. Sőt azt hiszi Ferrero, hogy Neró öntudatlanul is apostola volt a kereszténységnek, s így a kereszténység megszilárdítói Pál apostól és Nero.

Mindez, úgy-e, különösen hangzik? Mi persze nem esküszünk meg reá. De van egy egészen aktuális esetünk. A Nény esete. (A német és a magyar lapok talán egy távirati hibából még ma is *Nemy*-nek nevezik.) Ez csak a mi korunkban él. A courrières-i tizenháromnak egyike. A nevét is csak pár nap óta ismerjük. Egyik bányász azt mondja, hogy isteni lelkű, nagy, nemes, hős ember. A másik azzal vádolta, hogy önző, gyáva, tolvaj, bestia. És mi nem tudjuk, hogy micsoda Nény. Nem tudjuk, hogy és mint viselkedett ott lent a húsz napos pokolban. És bizonyosan sohse fogjuk tudni. Hát ilyen igazságokból van összerakva a történelem is. Senkit és semmit sem ismerünk. Sem a múltban, sem a jelenben. Azokat sem ismerjük, akikkel egy életet élünk le. Ismeretlenül jövünk a világra, s megismeretlenül távozunk.

Budapesti Napló 1906. április 5.

Ódi

140. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Montjoie medvéi

Montjoie: hegyvidéki falu Franciaországban. Az Egyházat kiverte házából Franciaországban az Állam. Ez idő szerint pedig leltározzák a francia templomi kincseket. Passzív rezisztenciához nem nagyon értenek Magyarországon túl. A papok és fölbujtott híveik tehát aktive rezisztálnak Franciaországban. Nem engedik be a templomokba a leltározókat. Sok harcot vívtak meg mostanában francia templomok körül. Montjoie azonban kicsi község, s vallásos ember benne alig akad. Félni lehetett, hogy a templom annyi védelmet sem kap, amennyi alatt az abbé ünnepies tiltakozását fölolvashatja. Hát ki védje meg a templomot? Két medvetáncoltató paraszt elhozta a medvéit. A medvék dörmögve álltak meg a templomküszöbön. Ha

leveszik a szájkosarukat, bizony széjjeltépik az állam embereit. De ezeknek volt eszük: vártak. A pap fölolvashatta a protestációt. A medvék megvédték az Egyház tekintélyét. Reméljük, hogy zsinat fog összeülni nemsokára Tridenten. Az Egyház alaposan kihagyta megváltást hirdető dogmáiból a medvéket. Csak az ember kap menyországot. Az állatvilág más képviselői nem. Ez szűkkeblűség. Legalább a medvékkel szemben történjék kivétel.

II.

10 : 531

Legenda (ez egy paripa) futott, s aki benne bízott, tíz forintra ötszázharmincegyet kapott Alagon. És még mondja valaki, hogy tehetséges ló hiába lót-fut Magyarországon.

III.

A Lyon-eset

Bevallom a rendőrségnek, hogy ötször voltam a Lyon-kávéházban mostanában. Feketekávékat fogyasztottam, sőt egy esetben sört is. Most már mondjuk, hogy a múlt éjjel ottkap engem a rendőrség s nincs nálam igazoló írás. Ellenben van előttem egy vádoló, üres csésze. Viszont a ruhám tisztességes, tehát Budapesten gyanús. Engem is igazolásra szólítnak? Ebben az országban elég, ha valaki - élni mer? Akkor már gyanús? Teljes tisztelettel mondom, hogy ilyen eseteknél nem állanék jót magamról. Mert én szerencsétlenségemre ismerőse vagyok olyan országoknak, ahol az egyéni szabadság komoly valami. És nem lehetetlen, habár szeretek kultúremberként viselkedni, hasba rugom azt, aki engem indokolatlan érdeklődésével megsért.

IV.

Két új lovagról

Gyönyörű írás az írás, mely arról szól, hogy a derék Charles Pruvost és Henri Nény a becsületrend lovagjai lesznek. Ezek a lovagok tudvalevőleg courrieres-i bányászok, s húsz napig halottak voltak tizenharmadmagukkal. Franciaország elnöke lovagokká üti őket. Minden dekorum szamárság, ha külsőség. De viszont az emberek is szamarak maradnak sok száz évekig. De milyen másképpen és milyen más érdemért tüntetnek ki Franciaországban, mint nálunk. És ha már szamarak vagyunk, mégis csak jobb szamárnak lenni a demokrata köztársaságban, mint idehaza.

Budapesti Napló 1906. április 6.

Pont

141. HÓDÍTÓ TRAFIKOK

Szegény Illés prófétát elkergette városa, Sion. Nem azért, mert papnak volt hitvány. Kitűnő szent pap volt Illés próféta. De elhanyagolta az üzleteket. Csőd szélére juttatta városát Illés próféta. Tehát elkergették. Mert nem csupán igéből él az ember. És a mennybéli üdvösség papirosait nem lehet börzére vinni.

Bizarr kis spektákulum volt. Sion nagy templomában zúgtak a harangok. Seregeltek lármásan a hívek. A szent templomban dühösen harsogtak a szavak:

- Mi van a vasgyári részvényekkel?

- Gazember a próféta: tönkretette a villamos műhelyt.

- Hová tette a pénzt?

És ezer ilyen kérdés zúgott a próféta felé. Végül a szent templomban kimondták, hogy új prófétát választanak. Illés prófétát még a felesége is elhagyta. Voliva, az új próféta, pedig megígérte, hogy Sion lakosainak nemcsak lelki éhségét fogja csillapítani. De rendezni fogja a zilált vagyoni helyzetet is. Ezekután bizonyosan imádkoztak a hívők. Így szokás ez Amerikában. És nem csupán Sionban. Első az üzlet.

De talán nemcsak Amerikában. Ime Vilmos császár palotájában trafikot nyitottak. A földszinten egy nagy helyiséget bérbe adott ki a császár, mert bizonyosan jó bért kap érte. Feudális gőgű urak hanyattvágódnak e hírre. Pedig nincs ebben semmi különös. De benne van a mai élet, s talán a mindenkori élet igazsága. A régi nagy kultúrák idején sem volt ez másképpen. A seftet a császárok sem vetették meg. A pénz pedig - pénz.

A napokban Rozsnyóról jött a hír: a rozsnyói püspök bolthelyiségeket rendeztet be palotája földszintjén. A trafikoké a hatalom. A trafikok beveszik Siont, kikezdik a császári palotákat s szállást kapnak papi fejedelmeknél. Hódító császároknál is hódítóbbak voltak s lesznek a trafikok.

Budapesti Napló 1906. április 7.

Lellei

142. A JÁSZOL

- Bemutató előadás a Nemzeti Színházban -

Henri Bernstein zseniális téma-mester és remek szakács. Nem csupán gourmand-oknak dolgozik, de mindeneknek. És kikapkod a *ma* levegőjéből minden érdekeset. A régi kipróbáltat nem dobja el, de fölcifrázza minden divatossal.

Ma például (tegnap vagy legföljebb tegnapelőtt óta) divat Párizsban: az egészség. Prévost írta a minap, hogy az új francia ifjúság a sportnak és a fizikai erősülésnek hódol. A túlcivilizált népség egy kissé megcsömörült a lelki kultúrától. A poézisben ezért törtek előre a humanisták. A regényben, novellákban a szociológusok. Henri Bernstein számol e divattal.

Ez a darabja, A jászol, nem a legszerencsésebb színpadi munkája. Mégis: a Vígszínház nagy sikert aratott volna evvel is.

Az asszonynak, a kicsit hisztériás, meg nem értett asszonynak a története ez ismét. Eveline határozottan lelki mésalliance-ot kötött. A férje, Étienne Sandry nyárspolgár, szimpla lelkű üzletember. Az asszony a költőket imádja, s nagyobb stílű, nemesebb, tartalmasabb életre vágyik. Jacques Foucher, a divatos író, telebeszéli fejét. Kiragadja férje házából, kisfia mellől. Mint ő mondja: fantasztikusabb életbe vezeti be. Ez az élet üres, ízléstelen, csúnya. Négy év múlva Eveline, ki nem lehetett a francia házassági törvény szerint a szeretőjének a felesége, kétségbeesetten látja, hogy csalódott. Jacques könnyelmű, művészkedő boulevardier. Semmi sem vált be Eveline álmaiból. Anyai érzésébe kapaszkodik s karácsony éjjelén látni akarja a fiát, akit álmaiért elhagyott. Beszökik exférje házába, s iszonyú megható jelenetek következnek. A volt férje meglepi, s ottmarasztja - a jászol mellett. Csúnya az élet, az álmok veszedelmesek, boldogság nincs. Csak nyugalom van, s ez a jászol mellett van.

Gyilkos jelenetek gazdagítják e darabot. Henri Bernstein a párizsi életről, irodalmi s művészeti dolgokról, erkölcsökről mondja el mohó s kissé ravasz kedvvel a maga nézeteit. Sokszor mer

unalmas lenni. Általában pedig az egészség papja. Szinte-szinte hangosan és kocsisosan szidja a sok civilizációt, a komplikált modern életet s a lelki kultúra betegeit. (De mulattat bennünket, hogy az effélének mint tudnak örülni némely jámbor magyarok. Ahá, Párizsban már szidják a túlcivilizációt, a modernséget, az új művészetet, a szimbólista poézist. Stendhalt és Nietzschét. Persze elfelejtik, hogy mi még nagyon sokáig nem szidhatjuk, mert ezekkel nekünk nem volt bajunk. Vagy nálunk is túlságos a lelki kultúra, és a túlcivilizációtól aludni sem tudunk? Hát jó volna átugrani bizonyos törvényes stációkat a kultúra útján, de nem lehet. Mikor például kevéssel van több könyvünk tíznél, melyet rátartó litteratúra magáénak vallana. Tudományos életünk kezdés, irodalmi s művészeti viszonyaink mizerábilisok. Egyebet még ne mondjunk, mint hogy például úgy játszanak egy Bernstein-darabot a Nemzeti Színházban, mint a mait. Szóval, ne tessék félteni szép hazánkat a túlságos civilizációtól.)

Ami az előadást illeti, botrányosan rossz volt. Tartottak vajon öt próbát a darabból? Kétségeink vannak, hogy ennyit is tartottak-e. Értéke nem is volt az előadásnak más, mint az Odry kiváló, művészi Jacques Foucher-ja, Pethesnek kis szerep jutott, melyben persze kiváló volt. Hegyesi Mari és Mihályfi azonban már csak buzgóságukért érdemelnek dicséretet. Szinte egytől-egyig rosszak voltak a többiek. Még azok is, akik máskor kiválnak a vén gárdából. A darabot jelesül fordította magyarra Ábrányi Emil. Van a darabban egy vers, szép vers, Noailles grófnőnek a verse. Egyébként is Bernstein szeret élő híreseket s divatos helyeket szerepeltetni a darabjában, melyet a Nemzeti Színház sikerre vezetni nem tudott. Nagy sikere voltaképpen Párizsban sem volt. De ilyen kevés nem is lehetett volna máshol az egész világon.

Budapesti Napló 1906. április 7.

Dyb

143. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Vezúv

Földindulás van igazán. A Vezúv is háborog. Nápolyra hull a hamueső. Új kráterek nyílnak. Éhes a Föld. Tüzes szájakkal föl akar minket falni. Lávafolyam fenyegeti ismét Pompejit. És rémületben reszket az egész környék. Mit akar a Vezúv? Lehet, hogy ott, ahol a régi Pompeji helye van, még régebben egy másik varos állt. Más kornak, más népnek, más kultúrának a városa. A Vezúv befödte, hogy majd jeleket kapjon a múltról a jövendő. Aztán így őrizte meg a mi kultúránk és korunk számára Pompejit. Lehet, hogy most belőlünk akar egy darabot konzerválni a Vezúv. Hogy átnyújtsa majd egy jövendő kornak.

II.

Hart

Hart úr megérkezik egy városba. Lakást vesz, s az erkélyéről virágot vagy aranyat szór a népnek. Bár különc amerikai nábob ez a Hart: inkább virágot szór. Az aranyat a bolond sem szórja könnyen. Aztán azt is megteszi Hart, hogy ebédre hív mindenkit, kivel az utcán találkozik. És Hartot mégis gyűlöli a nyomor. Nem azért, mert esztelenül bőkezű. Nem azért, mert igazán jót mívelni nem így kell. Gyűlöli - a pénzéért. Mert csodálatos dolog ez. A szegénység minden gazdagságot gyűlöl. De azt gyűlöli jobban, amelyik évődik vele.

III.

Bernstein

Goethét idézik a Bernstein darabjában. Budapesten ezt észre sem veszik. Pedig új dolog ez. Nem is régen hazaárulás volt Párizsban Wagnert szeretni. Semmi német nem kellett. Nagy írókat meggyűlöltek Párizsban azért, mert tudomást vettek a német géniuszról. Ma pedig német írókkal kacérkodik egész Párizs. Nietzschét talán franciák olvassák legtöbben. És sikk ma például Goethét idézni, akit a franciák hosszú évtizedekig becsméreltek. Merte volna csak Zola cselekedni ezt annak idején. Neki nem lehetett. Még ilyen apró dolgokban is érvényesül az új törvény. Az idézetekben is. Az apostolt megkövezik. Jön az epigon, s nagy, szentséges ember lesz azért, amiért az apostolt megkövezték. Zola vet és Bernstein arat.

IV.

Börvely

Börvely a világ közepe. A börvelyi ember ezt hitte századokig. Legalább evvel csúfolják Börvelyt tréfás parasztok más faluból. Nyilván jól érezte magát a börvelyi ember Börvelyen. Jól érezte magát századokig. Most néptelenedik Börvely. Menekül belőle mindenki, mert nem tud megélni. Börvelyből s vidékéről százával vándorolnak az emberek Amerikába. A világ közepéről akár a világ végére is elmegy manapság a magyar paraszt.

Budapesti Napló 1906. április 8.

Pont

144. A PERESZLÉNYI JUSS

Fényes Samunak kevés szerencséje van az idén a darabjaival. A Nemzeti Színházban csak a minap aratott bukást a Csebi Tatár, amelyben eddig még valamennyire határt szabott az ízlésének, ma este meg a Magyar Színházban csalódott Fényes Samu. A pereszlényi juss-ban (mely „énekes játék” - a közönséggel) korlátlanul átengedte írói tollát az aktuális nemzeti áramlatoknak. Fényes Samu, az író, úgylátszik, nem igen bízott A pereszlényi juss sikerében, segítségül vette hát maga mellé Fényes Samut, a koalíciós hazafit. Annyi tulipán nincs a korzón, amennyit az első felvonásban dobálnak és szavalnak a nyakunk közé. És - hajh, hiszen változnak az idők - a sok tulipánt diszkrét derültség kísérte. Nem hatott a tulipán, egyébről pedig a szerző elfelejtett gondoskodni. Mindenesetre sajnáljuk Fényes Samut, amiért a kuruc Feja Dávidban megmutatott oroszlánkörmeit kényelmi szempontokból visszahúzza. A pereszlényi juss a Rákóczi-korból veszi tárgyát, amelyért tulipántalan kézzel, tiszta poézisért is lehetett volna nyúlni. A juss a pereszlényi vár, amelyért két rokon, Pereszlényi Máté és Judit viaskodik három felvonáson keresztül. Máté is, Judit is fiatalok, szépek, természetes hát, hogy addig dalolnak, táncolnak és mókáznak, míg az ötletes kis Ámor a szívükbe nyilaz. Házasság a dolog vége, s a jusson többé nem kell veszekedni. A darabot, amelyben a fiatalok többet beszélnek a hazáról, mint a szerelemről, a Kálmán Imre zenéje mentette meg, ha megmentette. Az invenciózus, komoly készültségű fiatal muzsikus gyönyörű, kitűnően hangszerelt magyar nótái kellemes szenzációja voltak a premiernek. Alig győzték a tüzes nótákat megismételtetni, és a szerzőjüket tapsolni. Ezek a nóták s egy-két jóízű jelenet nagyon tetszettek, s ezekért talán lesz is közönsége az új darabnak. A mai estén debütált Kállai Jolán, a Magyar színház új primadonnája, aki játékában, táncaiban, dalaiban azt az ambícióját árulta el, hogy Fedák Sárit utánozza sikerrel. A publikum különben - vagy talán ezért - szívesen fogadta a színésznőt. Rátonyi kellemes megjelenése és Boross derűs humora szintén segítettek a hangulatot javítani.

Budapesti Napló 1906. április 8.

145. KISBÁN MIKLÓS

Naplegenda. Írta *Kisbán* Miklós. Motto: Herbert Spencer Principles of Sociology I. pag. 825., 411. Hogy miként születik a mithus? A rendkívüli ember kalandjából. E kaland lantverés is lehet. Már a mottó tetszett nekünk. Drámai költemény Spencer nevében. Ennyi erudícióhoz nem szoktattak bennünket költőink.

Lássuk csak. Olvassuk csak. Nem érezzük olcsó embernek ezt a Kisbán Miklóst. Ki lehet ő?

Kisbán Miklóst pszeudonimnak hírlelik. Ugyancsak hírlelés szerint Kisbán Miklós: gróf Bánffy Miklós volna. Akárki, komoly irodalmár, akármit beszél. Fontos dolog az ilyesmi. Nekünk például dupla öröm ez a könyv, ha így van. Íme egy előkelő magyar amatőr, aki csakugyan előkelő. Eötvös, Kemény s néhányak, régiek óta az úgynevezett előkelők nem kényeztettek el bennünket. Szinte megdöbbentő ennek a 7-9-11 ágú koronás osztálynak lelki elzüllése. Ez az intellektuális és kulturális süllyedés szinte páratlan. Fizikai romlása régi már ez osztálynak. Most robogva indul meg a politikai. A dzsentri után íme magva szakad az exkluzív históriának. De mindezt csak mellékesen írjuk. Abból az ötletből, hogy a Kisbán Miklós könyve meglepően sok egy magyar főúri amatőrtől. És hogy főúri íróink borzalomba kezdtek már ejteni minden mívelt magyar lelket. A nők is. Sőt azok igazán.

Kisbán Miklós több, mint literary gentleman. Európai ízlésű, elmélyedt, finomlelkű ember. Sokat olvasott s hasznosan. A Naplegenda Ibsen Peer Gynt-jére emlékeztet. És ez csupán dicséret. Kihallom én azért e könyvből Spencert, Nietzschét. Kiérzem a legújabbakat is. Meglátom az egészen eredetit. Érdekes és szép könyv. Megint egy szimptómája a magyar lélek új, nagyszerű válságának. Nem fogtok már sokáig döngicsélni kis tanya-emberek. Nyakatokat fenyegeti már Európa.

A Naplegenda nemes legenda. Szimbolikus költemény. Az ősember korából. A hatalmas vadász, Ijjas megvénül. Fiatal asszonya van. Lépések hangoznak a rettegett barlang körül. A vénhedt férfiú helyére jön az új, fiatal férfiú. Jön az ismeretlen. A veszedelem. Az új Nap: az új férfiú. Az asszonyt kívánja meg. Virágszált. Jön és birokra kél Ijjassal. Megöli Ijjast. Új tüzet gyűjt a tűzhelyen. Erős karjaiba szorítja a leányt. Mindenki meghódol neki:

- Üdvözlégy, mindenható vadász.

Nagy gondolat. Buja, költői, szép nyelv. Elegancia a fölfogásban. Mitikus és illatos homály. Sok raffináltság. Megmozgatása sejtéseinknek. Egy modern írás.

Szeretettel dicsérjük Kisbán Miklós könyvét. Más nyelven nem volna talán jelentős. Magyarul igen. Jel az új jelek között. Szeretnők színpadról látni. De ez már merész kívánság nálunk. Talán a Thália megpróbálhatná.

Singer és Wolfner bizománya a könyv. Ára 2 korona. Sokan aligha fogják olvasni: ez bizonyos.

Budapesti Napló 1906. április 8.

A. E.

146. TELEKES BÉLA: VERSEK

Szeretnék valami szép nótára gyújtani: álmok rengetegjébe lépek, s Telekes Béla verseinek nehéz és drága illata felhőzik a lelkemen. Poéta Telekes Béla, akit én szeretek. Magyar sorsú, szomorú, szívében egy kissé már vénülő is talán. Szent sajkás, ki vad, zord folyamon, alkonyi napon megy a mély tenger felé. „Babérág az evezője, töviskoszorús a feje, dalolva úgy evez előre." Vajon úgy lesz-e csakugyan? „Úgy suhan el égbe, viharba, a tenger mélyeire, s többé se híre, se hamva"? Akit „az álmok tönkretevének", arra már csak szomorúság vár? Én már régen nem tudok szomorkodni, mert kínjaim vannak. De úgy szeretném megvigasztalni a nagyon szomorú poétát. Egy kicsit önzésből: hasznunk volna belőle. Nagyon is barna a rengeteg. Fényes, cikkázó, erős, új szavak között is álom, álom, álom. Hogy lehetne valahogyan erősebben eljegyezni az Élettel Telekes Bélát, ezt az igazán nemes poétát? Az Élet bizony nem édes csókú az ő számára sem. Olvasom alkalmi verseit e könyvben, melyet koldus szűkkeblűséggel állíttatott, s adott ki a magát országos irodalmi és közművelődési szövetségnek nevező nem - tudom - micsoda. Ez alkalmi verseket bizonyosan az uzsorás, szűkös alkalmak követtették el a poétával. Miért nem írhat ő például mindig olyan verseket, mint a *Szerelem?* Varázsos, zengő, muzsikás szavú. De talán tudna akkor más is lenni. Megéreznők minden során, hogy ezt *csak így* lehetett megoldani. Most nem érezzük mindeniken. Néha sokat mond, s *akkor* talán többet mondana a még eddig el nem mondottakból. Dehát az unalmas, a régi, az igaz ének. Az unalmas, a régi, az igaz fátumú, a Reviczkyek és Telekesek fátuma. De mit siratom én őt csupa szeretetből? Külömb, poétább és bölcsebb ő, mintsem ezt megérdemelje. Írta itt a minap: nem átkozódik, nem fél, de dacol, s megy a Nap felé. Így legyen, s mi nyomában leszünk a szívünkkel.

Budapesti Napló 1906. április 8.

(A.)

147. FECSKÉK

- Lipcse -

Utazás és betegség késleltette ilyen sokáig a választ. Szerkesztőm azt akarta, hogy magam válaszoljak, kinek az ügy a legilletőbb ügye. A késésért mindenekelőtt bocsánat, a szimpátiákért köszönet az én ismeretlen, okos és kedves lipcsei ügyvédnőmnek. Hogy gallimádó, hazafiatlan, sőt magyargyűlölő vagyok, szűkfejűek itthon is rám fogták. A vád nevetséges: magyar vagyok, ősmagyar, s képtelen arra, hogy más legyek. Magyar a lelkem, a temperamentumom, de elragadtatva nem vagyok a magyar viszonyokkal. Látom és gyűlölöm a fajom hibáit. Talán nagyon türelmetlenül, de ez - idegrendszer dolga. Főképpen kétségbeejtenek a magyar kultúrviszonyok s ezért éppen Nyugaton élő magyarok átkoznak? Bocsáttassék meg nekem, ha nagy példákkal védem kicsiségem. Byron ostorozta az angolokat, kiket egy másik angol költő: Browning civilizált barbároknak nevez. És kell-e más példa, mint a Petőfié? Úti leveleiben s hány versében átkozza a magyar bűnöket, és siratja a maga magyar voltát. Heinénél szebben és jobban senki sem szerette Németországot. Párizsban élt, imádta Párizst, de sorsát, fátumát siettette, hogy távol élt imádott Németországától, s hogy ott nem értették meg, s hogy Németország önmagához méltatlan életet élt. A fiatal Ibsen gyilkos dolgokat énekelt a norvégekről. Carducci, a legnemzetibb olasz költő sok verse kétségbeesés Olaszország miatt, s vád a mai Olaszország ellen. De hát mit folytassuk tovább? Süketeknek hiába beszél [az] ember. A lélek süketjeinek éppen nem. Hogy lipcsei német lapban írja meg

valaki az én hazaárulásomat? Ez sem baj. Mégis csak vannak már jónéhányan megértők. Még egyszer: köszönet.

Budapesti Napló 1906. április 9.

(A. E.)

148. SZERKESZTŐI ÜZENETEK

- Levél a nemzethez -

Ez a lelkes, dicséretes verses vezércikk nem térítené észre a koalíciót. Versnek pedig nem vers. Kérjük: intézkedjék két napon belül a kézirat sorsáról. Kivételesen megőrizzük írását két napig.

P. V. (Budapest)

A. E. hétköznapokon délután 6 és 7 óra között a szerkesztőségben megtalálható. Tudomásunk szerint szívesen egyezik bele a versek szerbre fordításába. De a már megjelent fordítás dolgában itt nyilvánosan kell valamit kijelentenie. A kötet Párizsi ciklusában három Baudelaire szonettnek és néhány Rictus-strófának a fordítása is belekerült. Harmadiknak pedig nem egészen fordításképpen (fordítás alatt a lehető legteljesebb hűséget értve), de egy Verlaine-vers hangulatának magyar megrögzítéseként a Paul Verlaine álma című vers. Azért ez a cím, mert A. E. el akarta kerülni a vers mellett a magyarázó jegyzeteket. Egyébként A. E. szívesen áll a szerkesztőségben, a mondott időben bármikor az ön rendelkezésére.

Celldömölk

A dancs szó már Erdélyben él leginkább. Magyarország sok vidékén is használják azonban. Az irodalmi használatból azonban ez az ősi, gazdag értelmű szép szó kikopott. Csak sok más jelzővel helyettesíthetjük: könnyelmű, tunya, szennyes, semmiházi.

Versekről és más kéziratokról

Sok száz rossz vers gyűlt föl hajlékunkban. Társulnak velük más haszontalan írások. Kilencvenkilenc percentje nem érdemel ugyan udvariasságot. Mégis jelentjük, hogy mihamar választ kapnak íróik.

Budapesti Napló 1906. április 9.

149. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Toldy - Regnieri

Kassa szegény ex-püspöke egy ember. Egy: éppen csak egyetlen egy. Mióta világ a világ: ők sokan vannak. Ki írta a Szophoklész tragédiáit? Julius Caesar Hajnóczija ki lehetett? Mely szegény és szerény pap írhatta a legszebb pápai enciklikákat? Ezt a világ sohasem fogja megtudni. Ellenben kár a Bubics-esetet a magyar bűnök közé sorolni. Van elég saját bűne a magyar életnek. Mathieu bíbornok Franciaországban bejut a negyven halhatatlan közé. Mivel Regnieri, olasz pap, igen jeles tudományos munkát írt. Senkinek sem szabad megbotránkoznia.

Jól van ez így, amíg így van. Vannak Toldyk, Regnierik, de szerencsére vannak Bubicsok és Mathieu-k.

II.

Andalúzia

Andalúziában iszonyú az éhség. Költők megénekelt földjén. Andalúziában. A gyomor jajgat és sír. Ena hercegnő minden hozománya kevés volna Spanyolországban kenyérre. De nem is kap kenyeret az éhező spanyol. Mióta Andalúziában éheznek az emberek, tízszer több a bikaviadal. Az elejtett bikákat aztán kiosztják az ínségesek között. Egészen magyar módja a szociális buzgólkodásnak.

III.

A Vezúv

A Vezúvról megint írni kell. Ez a rossz gyomrú hegy retteneteseket mível. És újra és újra töprengünk. Mit akar az öreg Föld? Mindenütt tüzet hánynak a hegyek. Az egész világ nyugtalan. Katasztrófa katasztrófát ér. Váratlanul megnő a Balaton, és Polónyi miniszter lesz. Minden rend fölbomlott itt. Mit nem fogunk még megérni?

IV.

Storer

Storer, Amerika volt bécsi nagykövetje - mártír. Áldozata annak az ellentétnek, mely Amerika és Európa között van. Szegény Storer belepusztult abba, hogy erre mifelénk más a világ, mint túl az óceánon. Ő nem felejtette el, hogy „ulula cum lupis…" Bécsben - feudális volt, mert Bécs és Budapest feudális. Az Unió már nem elsőízben járt így nagykövetjeivel. És ez nem lesz másképpen, amíg Amerika annyira meg nem nő, hogy fölfaljon minden európai régiséget. Vagy míg Európa nem prostituálja a demokrata, az új, a kalmár Amerikát. Addig mártírok lesznek a Storerek. Mert a világ nem tűri, hogy embereket és társadalmakat egy világ válasszon el. Bebelnek lakkcipőt kell húznia, ha a császár elé megy, s a norvég parasztképviselő frakkba fog bújni Hakon király előtt.

Budapesti Napló 1906. április 10.

Pont

150. A KÁTÉ

Bréma város tanítói ezt mondják németül és kategórikusan:

- Kátét az iskolában ne tanítsunk. Vallástan helyett valami hasznosat rágjunk a tanulók fülébe.

Szinte olyan kegyetlenül hangzik ez, mintha azt tanácsolnák, hogy isten vallástana helyett az istentelenség vallástanát hirdessék az iskolában.

Akármelyik religiónak díszére válhatnék ez a türelmetlenség. Mintha az istent és a kátét máról holnapra törülni lehetne.

Az istennek és a káténak nagy múltja van. Szabadulni törekszünk tőlük, mint minden múlttól. De okosan és békésen.

Lám Brémával egyidőben Párizs is megszólal. Az a Párizs, mely valamikor hahotázva ültette a katolikus oltárra az Ész istennőjét.

Párizs már nem a régi könyörtelen. A gall és germán géniuszok nagy távolságát ez is bizonyítja. Bréma most ért el a francia forradalomhoz.

Párizs ellenben harcban áll az istennel, de a kátét nem akarja eltörülni. Hanem a régi káté helyett *új kátét akar*. Tanítsuk meg a nebulókat arra, hogy az isten éppen olyan változáson ment át, mint minden emberi elképzelés. Tanítsuk meg a nebulókat arra, hogy a vallás az emberi fejlődés egy része. Semmi metafizikai nincs benne. A lélek divatja. Valamikor, nagyon régen éppen úgy nem gondolt az Istenre az ember, az ősember, amiként nem volt parapléja az eső ellen. Isten, szentek, vallás, dogma, egyház, pápaság, eretnekség és a többi egyszerű produkciói az emberi kultúrának. Tehát végesek. Így kell ezt fölfogni s így kell ezt az iskolában megmagyarázni.

Mi, itt Magyarországon, messze vagyunk a forradalom Párizsától, messze Brémától s még messzebb az új Párizstól, mely íme a negációt sem tűri dogmaként. De kell nekünk is készülnünk a jövendőre. Sőt okosan: gyorsvonati metódust hozni be a fejlődés stációi között. Nem okvetlenül kell minden állomásnál megállanunk, hol rendes tempójú társadalmak megállhattak. A káté, a vallástan tanítása igen nagy kérdés. Miért menjünk Brémával? Miért ne követnők az új, a tudomány jegyében haladó Párizst? A legendák nem úgy halnak meg, ha letagadjuk, hanem ha megmagyarázzuk őket.

Budapesti Napló 1906. április 11.

Ódi

151. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mátyás Flórián

Régi magyar erényeink pusztulnak. Temetni mindig Magyarországon tudtak legszebben. Alig hogy meghalt egy kiváló ember, nyomban fölismerték az ő kiválóságát. Ha éhenhalt is, pompával ásták sírba. E szép erényünk is pusztulóban van. Már temetni sem tudunk kellő időben. Mátyás Flórián tudósunk meghalt 1904-ben Pécsett. Tudós volt, a történelem ismerője. Könyvtárát és vagyonát a városnak hagyta. De csak most fog díszsírhelyet kapni és földelő pompát. Régi magyar erényeink pusztulnak.

II.

Anastasius Grün

Lueger és egy grossdeutsch szerkesztő összevesztek Anastasius Grün szobránál. Anastasius Grün német volt és liberális. Mondjuk: osztrák és liberális. A szerkesztő tehát Luegert támadta. Lueger Rómáért lelkesedik. Miként meri tehát Anastasius Grünt dicsérni? Erre nagy kavarodás lett. Osztrák-e vagy német Anastasius Grün? Szereti-e Luegert vagy sem? Egy éjjelen csak megszökik Bécsből Anastasius Grün szobra. Mindig nemes és jóízlésű volt Anastasius Grün. Vátesz ugyan nem volt. De ha az lett volna, akkor sem tudott volna megálmodni ilyen szamár botrányt.

III.

Booth tábornok

Negyvenezer híve ünnepelte a balga aggot. Az Üdv hadseregének jeles tábornokát. Nagyon öreg már a tábornok. De ha okos ember volna, vidáman halna meg. Nem hal ki a földről soha a boldogság. Mert sok légió lesz itt mindig a buták száma.

IV.

Igló szenzációja

Igló város erdejében barlanglakókra bukkantak. Úgy éltek, mint a kőkorszakban. Holott mai emberek. Férfiú, asszony, gyermek. Iglón nagy megütődést keltett e csoda. Egész Magyarországon így lesz. Mi pedig nem ütődünk meg. Igló barlanglakói külső életükben maradtak el néhány ezer évvel. Ez csak különös. De az csoda, hogy ebben az országban szereplő emberek olyan lelki kultúrával tudnak gyönyörűen megélni, mely legalább néhány száz évvel esik hátrább a mi korunknál.

Budapesti Napló 1906. április 12.

Pont

152. ÚRI FÖLDRENGÉS

Bécs szokta adni a földrengéseket is Magyarországnak. Az napon, mikor Mátyás király bevette Bécset, megrengett a magyar föld. Budának várában az olasz tudósok talán meg is örvendeztek. Hogy lám Árpád országa is nemes ország. Mint szép Itália. A Duna valósággal kacagott. Nyugtalan, zajos, különös bugyogással. Így íratik régi krónikákban.

Most, hogy Polónyi vette be Bécset, ismét földrengés volt a Kárpátok alatt. Hegyek tűntek és hegyek támadtak. Folyócskák merészkedtek ki régi medreikből, s úgy tesznek, mintha meg sem akarnának állani a Fekete-tengerig. Nagy-nagy földrengés volt ez. Ha mapparajzolók országok belső térképét tudnák rajzolni, már ma sem ismerne egy teremtett lélek sem a tegnapi Magyarországra. Új osztozkodás történt Pusztaszeren.

Pedig a Cunard Line forgalma ma sem csökkent. Károlyi Sándor zselléreinek sorsát ezután sem fogják sokan irigyelni. A pellagra vizitei nem maradnak el Erdély és Bihar tájairól. Tizennyolcmillió ember csak látja e földrengést. Érezni nincs joga. Orra tőle fokhagymás. Joga van a beszakadó házak alá temetkezni. Egyébként a nagy, vulkánikus változás örömeihez nincs köze. Ez zártkörű földrengés volt. Úri földrengés. Mint egy piknik például a Nemzeti Kaszinóban. A magyar politika nem Vezúv. A Vezúv demokrata. Ha Resinát elönti, elönti Torre del Grecot is. A magyar politika eleddig csak pusztító láváját juttatja kegyesen és kizárólagosan a népnek. Ami áldást hoz, azt családi körben osztja szét. A rossz gyermekek, s akik már tegnap este is ettek, ma nem kapnak vajas kenyeret. Nagy-nagy földrengés volt ez, de csak a Tisza István becézett nemzeti intelligenciájának családi eseménye vagy katasztrófája.

Elképzelünk némely ismerős vidéket. Milyen komor gyász honol tegnap még vidám kúriákon. A Rudi vagy a Jancsi családok ékei menesztetnek a főispánságból. Andor nem lesz többé képviselő. Tisza István nemzeti intelligenciája nyolctized részében teljesen a politikából s politikai nexusaiból él. Nagyváradon beszélték, s tanúk esküsznek reá, hogy igaz. Egy dzsentri-familia legifjabb tagja jogi könyveket magolt. Nehezen ment. Nem történt még ilyesmi

úri családban. Sebbel-lobbal érkezik a bátyja. A kaszinóba távirat jött. Tisza István miniszterelnök lett. Rárivall a magoló öccsre:

- Mit biflázol, csacsi. Pista bácsi miniszterelnök lett.

Egy-egy miniszteri kinevezés ezer és ezer dologhoz nem szokott, úri, magyar kényelmű família szívét szokta megdobogtatni. A vármegyei írnok is sokat remélhet. Van egy főszolgabíró rokona. Az jó barátja az új főispánnak. A főispán beszélhet a miniszterrel. Minden új magyar kormány sleppje és ereje néhány tízezer ember. A népből csak a kortesek számítanak. Egy-egy kormányválság pedig azt jelenti, hogy az úri osztály melyik és milyen nagy részének kitartása van a soron.

Mint Nagyváradon nemrég Pista bácsi, úgy hozza most új embereknek az új örömet Sándor bácsi, Feri bácsi.

Köröskény mellett, vagy Nyitrában valahol, talán megint rendreutasítottak egy magoló diákot:

- Mit biflázol, csacsi. Géza bácsi miniszter.

Egy azonban bizonyos. Ilyen nagy helycsere nem volt még, mint a mai. Ennyien még sohasem akarták puha, úri helyre löketni magukat a megrengett földdel. Tisza István nemzeti intelligenciája vitustáncot jár. Éhesek, előkelőek, érdemesek, érdemtelenek, nagy erejűek és kalandorok lihegésétől olyan nehéz a levegő, mint Nápoly fölött.

Egyébként új hivatali és társadalmi elhelyezkedése néhány tízezer embernek. Ennyi az egész. Itt persze csodák bőséggel történnek. Komoly főispánjelöltek, emberek, akik még két évvel ezelőtt nevetséges analfabéták, notórius semmik. A nemzeti intelligenciára dicsőség vár az úri földrengéssel. A nemzeti intellektusra? Ez nem egészen bizonyos. A milliók pedig egyelőre maradnak, akik voltak. Jogtalanok, nem számítók, lenézettek. Kik mellett a nemzeti lélek tűzhányó hegyei is félreköpnek.

Más földrengés lesz itt nemsokára. Persze akkor nem a Kossuth Lajos-utca rázkódik meg. Nem Duna-ünnepély lesz az. Nem házi bál. Nem zártkörű piknik. Nem úri földrengés. Ez a mai földrengés csak elődübörgése annak a nagynak. Jön - s próbálják meg az urak, hogy ne jöjjön - jön a nép. És kérni fogja magának az országot, melyhez egy kis joga is volna. De amelyet meg is ígértek neki. Még egy választás, még egy új kormány. Az már nem lesz családi esemény. Az igazi, nagyszerű földrengés lesz.

Budapesti Napló 1906. április 14.

(A.)

153. A BÉKE VEREBEI

Apróságok egy bankettről

Budapest, április 14.

Kárpátoktól Adriáig már marakodtak a koncért, a nagy hazafiak. Száz ember pedig e lármás országból összeült csöndben, hogy ünnepelje Méray-Horváth Károlyt. Ki ez az úr? Jelentéktelen tudós. Barabás Béla elbeszélte e banketten, kicsoda. És hogy mit csinált. Új dolgok derültek ki a Barabás Béla beszédéből a béke titkos történetéről.

Méray-Horváth Károly valamikor fogta magát, csinált egy új szociológiai rendszert. Azt állította, hogy ő a társadalmi fejlődést biológiainak látja. Így aztán horoszkóppal szolgálhat a

jövőről. Például megmondja előre, merre megy, merre kénytelen menni a magyar politika. Széll Kálmán rózsás kormányzásának idején csinálta e tudományos jóslást. Megdöbbentő módon látott meg előre mindent. A koalíció egy pici, öntudatlan srófja volt a fejlődés nagy mozdonyának. Ez látszik meg a Méray-Horváth rendszeréből - is. Mikor aztán Méray-Horváth látta az idők teljesedését, lombikjai mellől maga is előlépett. Megcsinálta a politikai diagnózist. Receptet írt. Fölkereste régi barátját, Barabás Bélát. Ketten azután szépen nyeregbe ültették a koalíciót.

*

E két ember találkozásának története sok kötetnél jobban jellemzi a mai Magyarországot. Méray-Horváth tudta, hogy Barabás intakt ember. Régtől ismerte, s politikustársai közül becsülésével kiemelte. De a magyar politikai porondot még jobban ismerte.

Barabás bizalmatlankodott. A tudományos magyarázatot meg se hallgatta. Töprengett: ki küldi ezt az embert.

Méray-Horváth félreértette a töprengést. Ahá, ez akar valamit:

- Nézd, Béla, ha a dolog sikerül, igazságügyminiszter lehetsz.

Barabás nem kívánta az igazságügyi miniszterséget. De egyszerre megnyugodott. Rendben van. Ha ez miniszteri tárcát ígér, akkor ezt magas helyről küldik. Azt azonban kijelentette rögtön Barabás, hogy neki jutalom nem kell. Ha ketten nyélbe ütik a dolgot, úgy is fölveszik a jutalmat - mások.

De hogy adják be a dolgot Kossuthnak és Andrássynak. Ha azok azt hallják, hogy egy nem képviselő, pláne egy tudós, gondolt ki béketervet, meg se hallgatják Barabást.

De Barabás ismerte az embereit:

- Egy nagyon magas állású tisztviselőé az idea.

Erre már Kossuthnak s Andrássynak is jó volt a terv. Még csak a korona előtt kellett - mismásolni. Itt meg azt mondták, hogy Barabás akar így békülni. A veszedelmes kuruc. Jó. Jöjjön a koalíció két embere. Mentek. Velük Polónyi s nagyon sokan. Barabás hazament Aradra. Nem volt már szükség reá. Méray-Horváth Károlytól pedig a nyeregbe segítettek azt se kérdezték azóta sem, hogy mint szolgál becses egészsége. Nagy baj is volna az, ha a magyar politika tudomásul venné a tudóst. Csak semmi koncesszió.

*

A Brisztol-szálló termébe alig fértünk, és Barabás Béla eljött erre a bankettre. Tőle tudjuk, érdekes tósztjából, nagy részét e kis titoknak. Érdekes társaság volt a társaság. A magyar szociológusok. A kicsúfolt magántudósok. Európai magyarok, intellektuelek. Egy bús magyar azt mondta nem régen:

- A Huszadik Század (a szociológusok lapja) társasága talán egyetlen európai oázis a magyar Szaharán.

És ezek a veszedelmes „kozmopolita” magyarok milyen magyaros harcot vívtak. A politikusok zenebonáztak. Ezek évek óta hajtják:

- Egy orvosság van: az általános, titkos választói jog. Beteg a társadalom, koldus a nép, gyönge az osztályparlament. Nem segít más. Hazaárulózták őket. Kormánybérenceknek nevezték a liga embereit. Mert Bécsből is az általános választói jogot hirdették. Ez volt az ő bűnük. Mintha erről ők tehettek volna. Mikor II. József népjogokat kínált, az akkori európéerek, a Kazinczy Ferencek azt mondták: helyes. A jó mindig jó. Erre a példára Jászi Oszkár, a

szociológiai társulat főtitkára mutatott rá beszédében a Méray-Horváth banketten. A magyar szociológusok csak ezt akarták: lássa be a koalíció, mi a baj és az orvosság. Most ők örülnek legjobban a diadalnak. Osztozkodni nem kívánnak. Nem politikusok ők. Tudósok, eszmék társaságában élők, intellektuális lények. Fáznak a mai magyar politika cselekvő módjától. Ők a béke verebei voltak. Szürke és bölcs verebek.

*

Csodálatos dolog mégis, miként hódítanak az eszmék. Barabás Béla tett erről vallomást és Feszty Árpád. Barabás elmondta, hogy mikor Méray-Horváth Károly az ő tudományos magyarázatával előállott, úgy volt ő ezzel, mint az ő beszédével a vésztői magyar. Egész nap emlegette, milyen szépen beszélt Barabás. Kérdezték tőle:

- Hát aztán mit beszélt?

- Tudja a fene.

- Én is csak annyit értettem - folytatta Barabás -, hogy az általános választói jogot meg kell csinálni. Mert őszinte akarok lenni. Én nem vagyok tudós ember. Ilyen *„tudja a fene" ember* vagyok én is. Csak egyet tudok: a becsületet, a demokráciát, a hajlíthatatlanságot. *Sajnos, ilyen „tudja - a fene" emberek voltak eddig a parlamentben*. De vén fejemmel már magam is tanulok. *Ilyen társaságban röstellem legjobban, hogy az ország sorsa „tudja - a fene" emberek kezében van*. A közjogi harc csinálta ezt is. Idő sem volt komoly tanulásra. Meg aztán könnyen szerephez jutottak az üres stréberek. Másként lesz ez is, ha általános választói jog, s ha új parlament lesz. Éppen itt az idő a kulturális, szociális és gazdasági reformokhoz. Ehhez pedig nem az emberek kellenek.

Az eszme hódítása szólt Barabás lelkes, gyújtó beszédéből. Ő ama kevesek közül való, akik már az eszmék hatása alá kerültek. És egyszerű lelkes szavakkal íme az intellektuelek zászlója alá esküszik. Higgyük, reméljük: ez az idő jele.

*

A politika nem lesz már Magyarországon sem sokáig ölő ellenfele az intellektuális kultúrának. Pikler Gyula nagy keserűsége azonban ez estén még jogosan tört ki. Ő a szociológiában ellenfele Méray-Horváthnak. Rendszerében s annak a magyar politikára történt jósló alkalmazásában sem hisz eléggé. De egy bizonyos: Méray-Horváth óriási szolgálatot tett hazájának. Hol az elismerés? Barabáson kívül eljött-e ide még egy politikus? Ki érzi magát a békeszerző adósának. Érdemet s jutalmat mások foglalnak le. Valóban kétségbe kell esnünk mindazoknak, kik nem vagyunk nagyszájú, politikai stréberek. De vagyunk egyszerűen a magyar kultúra munkásai. Lesz-e itt változás? Sokan voltak ez estén is szkeptikusok. A feudalizmus siet eloltani azt a pár mécset, amit a kultúra s a népjogok emberei gyújtottak. De sokan hisznek a béke verebei közül. Lesz új magyar társadalom. Jámbor patrióták nem fogják örökösen a Kossuth-nótát énekelni, mialatt egész Magyarországot kikoptatják a lábuk alól. A politikában pedig helyet kap majd az intellektus is.

Budapesti Napló 1906. április 15.

154. GORKIJ ÉS ANDREJEVA

Amerikában keserű leckét vett Gorkij. Megtanulta, hogy Oroszország Európában van. Szentpétervárott szinte becsületére vált neki Andrejeva kisasszony. Európában híres írótól és művésztől elvárják az ilyesmit. D'Annunzió szerelmeiről többet írnak a lapok, mint drámáiról.

Párizsban pedig régen elhalt író sem prosperálhat, ha egy-két gáláns esetet nem áshatnak ki róla. Gorkijnak is színésznőjét bocsátották meg legszívesebben. Mindenütt, széles Oroszországban s egész Európában. Még talán a cári udvar körül is ez volt az enyhítő körülmény Gorkij számára. Hogy nem is lehet olyan kapacitálhatatlan ember az, aki színésznőt választ szeretőnek. Az erkölcsösködő Berlinbe is elkísérhette Gorkijt az ő Andrejevája. Senki sem kérte tőlük a házassági bizonyítványt. Az igazi feleséget is kevesen sajnálják Európában. Mi itt azt tartjuk, hogy egy nagy művészhez nem formálhat jusst egy asszony. Az más kérdés, és nem ide tartozik, hogy igazunk van-e. Már a művészet túlbecsülése is beteges civilizáció tünete. A többi pedig természetes folytatás.

Az sem ide tartozik, hogy mi Gorkijról, mint művészről, mint emberről és mint apostolról mint vélekedünk. Gorkij személye érdekes és minden, ami vele kapcsolatos. Amerikai esete pedig különösen az. Valóságos diadalút várt reá. New Yorkban, Cincinnatiban, St.-Louisban és mindenütt félistenként fogadják. De hirtelen kiderül, hogy az az asszony, aki vele van, nem a felesége. Egy kis színésznő, az a bizonyos Andrejeva. Az igazi feleségét Oroszországban felejtette Gorkij. Akárcsak a mi Rudnyánszky Gyulánk. És vége volt egyszerre minden dicsőségnek. A despota Oroszország fiát a szabad Amerika nyomban bojkottálta. A hotelekben nem kap lakást. Körútjára nem indulhat, mert még tán meg is verik.

Amerikában tudniillik nagyon komolyan veszik a házasságot. Még a gazemberek is. A harmincas poligámia bűne sem ritka Amerikában. Ott még a házassági csalást is befejezett házassággal űzik. Viszont a művészethez annyit értenek Amerikában, mint a mi kis magyar városainkban, hol agilis nőegyletek estéket rendeznek fővárosi írókkal és művészekkel. Akinek neve van, aki híresség, azt látni kívánja Amerika. Mert telik neki ilyen mulatságra. Van dollárja elég. Névvel elfogadja az utolsó csepűrágót. Név nélkül egy új Shakespeare-t, Wagnert vagy Tintorettót sem. Gorkijban tehát nem az írót ünnepelték volna Amerikában. És most lehetne százszor nagyobb művész, mint amilyen. Az erkölcsös jenkinek már nem kell, a csakugyan igazi művész Gorkij megsejt sajgó lelkében valamit. Valami nagyon búsat és régit. A művészet és a szabadság talán-talán mégsem édes testvérek.

Budapesti Napló 1906. április 18.

Lellei

155. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Románia

A déli Kárpátok alatt szaporán és érdekesen éli világát egy ifjú királyság. Románia a románoké, s türelmetlenebb sovinizmus ezidőszerint egész Európában nincs az oláhnál. Néhány nappal ezelőtt forradalom tört ki Bukarestben egy francia előadás terve miatt. Románia vezető emberei, intelligensei csaknem egytől-egyig európai emberek. Száz és száz román diák jár évenként például a párizsi Sorbonne előadásaira. Természetes, hogy Párizsban a magasabb és szolidáris emberi kultúra apostolai nem értik Romániát. Miért ez a féktelen türelmetlenség? Most aztán válaszolnak Bukarestből a párizsi kérdésre. Az oláh sovinizmus nem Románia produkciója. Magyarországon született és nevelődött oláhok honosították meg. Ezek rettegnek minden újtól, minden idegentől. Mindentől, aminek nemzeti bocskorszaga nincs.

II.

A meggyanúsított Apponyi

Véletlenül egy szerkesztői üzenetet pillantottunk meg egy koalíciós függetlenségi kormánypárti lapban. Szól az üzenet egy tanítónak vagy tanárnak. „Sikerül, ha van protekciója." Ejnye, ejnye: hát nem a makulátlanság órája köszöntött Magyarországra? Vagy csak a kultuszminisztériumban maradt meg a nepotizmus és protekció. Ugyanez újság állandóan az erkölcsök tisztasága nevében könyörgött és káromkodott Apponyiért. Most pedig meggyanúsítja. Hogy csak protekcióval lehet ma is valamit elérni. Mi nem hisszük ezt. Erős a bizodalmunk, hogy az új rendszer perhorreszkál minden protekciót. Ma már csak az igazi érdemé minden elismerés, jutalmazás és siker.

III.

Az Akadémia

Nagy örömmel látjuk, hogy az Akadémia financiái rendben vannak. Az Akadémiának a politikai zavarok sem ártottak. A pénzére jól vigyázott az Akadémia. Most már azonban ideje, hogy az Akadémia dologhoz lásson. Wekerle és Kossuth iparos országot akarnak Magyarországból csinálni. Aminek bizony már: ideje. Az Akadémia fektesse bele a pénzét okosan néhány szükséges ipari vállalatba. E nagy összeg nagyot lendítene Magyarország közgazdasági életén. Nem is szólván arról, hogy tudomány, irodalom, kultúra mint föllendülnének, mihelyst az Akadémia kiszabadulna a tudomány, irodalom, kultúra nem neki való, ostoba és gyűlölt nyűgeiből.

Budapesti Napló 1906. április 20.

Pont

156. HOL A BOLDOGSÁG?

- Bemutató-előadás a Vígszínházban -

Budapest, április 19.

Úgy rémlik nekünk, hogy Budapesten rossz modorú ifjak élnek. Paulette, Francis de Croisset asszonykája, szapulja a modern ifjakat. E sportűző, rakettes, angol ruhás majmokat. Ezek csak kokottok között vannak otthon. Tisztességes nők társaságában maflák vagy kocsisok. Szalonban csak akkor illedelmesek, ha - a cseléd is benn van. És a többi és a többi. Paulette minden szavára zúgott a taps. Budapest asszonyai tüntettek Budapest ifjai ellen. Én bizony e percekben nem szerettem volna budapesti aranyifjú lenni. Viszont a budapesti ifjakat megvigasztalhatja, hogy a budapesti nőkről is lehetne egyet-mást mondani. Ha akadna egy elmés és kegyetlen - francia író.

Egyébként pedig ez a kis tüntetés volt a Vígszínház mai estéjének a főeseménye. Francis de Croisset nem a Vígszínháznak való író. Túlságosan bízik a publikumában, s nem jelenti be minden ötleténél előre, mint a Vígszínházban otthonos párizsi külvárosi írók, hogy no most egy disznó-jó ötlet következik. Francis de Croisset egy finom, elmés, párizsi úr. Angolországban nevelt belga, ki Párizsban antiszemitáskodik, holott zsidó.

Paulette-nek a férje szobrász. Mintaférj - az utálatosságig. Tíz évig. Paulette már bosszankodik. De jő egy asszony, s a különben is ösztönzött szobrász-férjét elcsábítja. Paulette-ben most új lángban lángol a szerelem. Ravasz, kedves módon visszacsábítja az urát a hitvesi

ágyhoz. Az ágyhoz: sic. A darabban, noha ízléses, decens, sokat szerepel az ágy. A visszahódítás nem volt nehéz. A csábító nő olyan nő, aki nem áll meg sokáig egy férfiú mellett.

Nem volt nagy sikere a darabnak. Pedig Molnár Ferenc nemcsak magyarította, de gazdagította. A színészek sem vettek észre sok kedves ötletet. A publikum nagyobb része pedig ahhoz van szokva, hogy a francia bohózatokban hátba vagy oldalba vágják. Ez a morállal előkelően kacérkodó darab nagyobb sikert érdemelt volna.

Az előadás nem volt tehát nagyon értelmes De nagyon jó figurákat láttunk. Kedves volt Varsányi Irén. Nagyon mulatságos Haraszty Hermin. Tanay olyan pompás alak, amilyet nem felejtünk el. Hegedűs elemében. A többiek: Gazsi Mariska, Fábián Kornélia, Tapolczai, Fenyvesi s a többiek külön-külön mind ügyesek.

Budapesti Napló 1906. április 20.

Dyb

157. SAN FRANCISCO

Formosa, Vezuv, San Francisco. A Föld szamárkodik. Ezer helyen. A Nap haragította-e meg? Nem sejti senki az okot. Baj van. A Mars egyik úri lakója tegnap ezeket jegyezte naplójába:

Kacagom a Földet s mulatságos lakóit, az úgynevezett embereket. Micsoda ijedelem van most ott. Algeciras és minden feledve. A dalmát partokon remegve úszkál és kémlel Vittorio Emanuele hajója. Az emberek elfeledik a Földön az örömet. Még Kossuth Ferenc miniszterségének sem tudnak örülni.

Igazán: vigalom a Marsról ezt az emberi pereputtyot nézni. Mi már századok óta ismerjük a rengések törvényét. Vezuvjainkat pedig úgy nyergeljük meg, amint akarjuk. Holott mi, Marslakók, nem vagyunk olyan fönnhéjázók, mint a Föld lakói.

A Föld-lakók nagyon is gőgösek voltak már. Sacramento, Berkley és egy csomó város ezért omlik össze. Pompejivel szemben is ezért esik ismétlődés bűnébe az idő.

Ám érdekesnek mégis csak érdekes ez a földi kalamajka. Torre del Grecóban is nagy volt a baj. Mire összegyűltek a papok és a hívők. Ömlött a láva, s imádkozva döglöttek az emberek. San Franciscóban kevés fohászkodás volt. Ellenben vagy ezermillió dollár értékű csapás máról holnapra érte ezt a tájat. Néztem innen a Marsról, hogy jönnek-e a papok? A papok nem jöttek. Ellenben jelentkeztek a biztosító-társaságok. Kijelentették, hogy ők fizetik a kárt. Pedig a kárt nyilván vis major okozta. Egész Amerika ígéri s akarja, hogy jóváteszi azt, amit a Föld betegségében, avagy fölbújtottságában vétett. Ez tetszik nekem. Amerikában nem esnek ülepre az emberek rögtön. Ott emberi mivoltukban az istennel is birkóznak, ha hisznek benne. Mindenképpen pedig Amerikában más emberek élnek, mint Európában. Emlékszem például a Tisza botrányára. A Tisza: egy folyó. Egyebek mellett elöntött egy magyar, alföldi várost. Szegednek nevezik. Ott imádkoztak. Fogadalmi templomot míveltek. Beszentelték talán az egész várost. Végül végigkunyorálták egész Európát. Csodálatos dolog ez. Az egész Föld nem sokkal nagyobb a kabátom gombjánál. És tessék megnézni Szegedet és San Franciscot. Nápolyt nem emlegetem. Ott európai erkölcsök uralkodnak. Micsoda eltérések és különbségek. Mennyivel bodogabbak lehetnek például az emberek Amerikában, mint a földi civilizáció ősi helyein, Európában és Ázsiában.

Eszembe jut egy példa. Van Magyarországon (ilyen ország is van a Földön) egy politikus. Apponyi Albert a neve és gróf. Ezt rossz iskolában nevelték. A kalksburgi jezsuiták iskolá-

jában. És csak egyszer kellett ennek az embernek bekukkantania Amerikába. Visszajött az anyagi boldogulás általánosságának és magasztosságának fölfogásával. Visszajött hitvallásával a demokráciának. Egy Marslakónak az esze megáll: a kicsi Földön mennyi kontroverzia.

Amerikában hiába reng a Föld. Eddig újfajta cementes házakat építettek. E házak sem bírtak a Földdel. Amerikában tehát új házakat fognak építeni. Olyan házakat, amelyek dacolni fognak, mikor a Föld szamárkodik. Egyet már látok. A Földnek Európa nevezetű részén politikai kérdések összeomlasztanak mindent. Amerikában szembeszállanak az emberek a Nappal s magával a Földdel. Dacosak, erősek, mert van joguk a maguk eszében és - pénzében bízni.

Nézem a Föld vad játékát, s kacagom az úgynevezett embereket, akik még ilyenkor sem tudják, hogy kik ők.

Teremtődött a Föld embere nem azért, hogy Alsó-Szobráncon képviselővé válassza Braun vagy Kovács Lajost. Avagy a grófot, vagy a demokratát. Sőt nem is azért teremtődött az ember, hogy keresse a boldogtalanságát. Kész boldogtalanság, hogy - a Földön él. És ehhez még magyar vezényszó sem kell. Harcolnia kell az embernek állandóan a Földdel. És útja és képessége meg van szabva. Kultúra és pénz. Már az egészen mellékes, hogy visszacsinálják-e a választási törvényt Németországban, s hogy alkotmánypárti jelölt győz-e Ó-Bogsánban, vagy hol.

Persze mindezt hiába beszélném a Föld lakóinak. Azok igazán nagyon furcsa lények. Az emberben, az úgynevezett emberben, voltaképpen csak akkor támad föl az emberi, mikor lába alatt megindul a Föld. San Francisco és vidéke romokban. A Vezuv még mindig mérges. Vajon megsejtik-e a Földön s különösen a Föld némely részén az emberek, hogy Calderonnak nincs igaza. Az élet nem álom. Az élet szent küzdelem. Pénzzel és ésszel a durva Természet ellen.

Budapesti Napló 1906. április 21.

(A.)

158. MARY ANN

- Bemutató-előadás a Nemzeti Színházban -

Budapest, április 21.

Valahányszor angol színdarabot látok, irigye vagyok Albionnak. Az angol színdarabok többnyire rosszak, s majdnem mindig művészietlenek. De milyen optimisták, életörömesek. Még az angol tragédiák is sugarasak. És még egy Zangwill is - angol.

Franciák, spanyolok, olaszok, németek, oroszok, skandinávok nyugtalanítanak bennünket. De sőt a magyarok is már. Még a kacagásukkal is nyugtalanítanak. Még olcsó darabjaikból is kibömböl az emberi lélek mai nagy válsága. Az angolok azt mondják, hogy a világ s az élet szép. Ez a világ a Leibniz világa: a legjobb világ minden elképzelhető világok között. És nem kell lenézni ezért az angolokat. Ők általában boldogabbak, mint mi, itt a kontinensen. Históriai és gazdasági okai vannak, hogy Albionban ilyen gyermekes kedvvel nézik az életet. Pénzes ország, pöfögő, egészséges ország.

Mary Ann is szinte tulipános darab. De igazán kedves és derűs. Elmés ott is, ahol naiv. Bájos és mégis szellemes - csacsiság. Mary Ann egy nagyvárosi hotelecske cselédje. Itt ismeri meg Lancelot bárót, a művészt, a muzsikust. Lancelot jó a leányhoz. Aztán a leány hirtelen

százezreket örököl. E százezrek elválasztják egymástól a fiatalokat. De eltelik öt év s Mary Ann művelt dáma, Lancelot híres ember. Legyenek boldogok: egymáséi lesznek.

Ostoba és nagyon szép mese. Újra mondom: boldogok az angolok. Ha valami nagyon bántja őket, hát az például egy anglikán pap papos és szamár kenetessége. Vagy valami nyárspolgári ügy. Valami efféle semmiség. Talán az angol íróknak van igaza. Talán Zangwill, a sötét tónusokat is ismerő, a nagy Zangwill is okosan teszi, ha ilyen szépnek látja az életet. Elhiszik neki még a Nemzeti Színházban is.

Rossz előadás és nagy siker. Dezső Lancelotja tetszett érdeme szerint legjobban. Jó és meglepően emberi Jászai Mari. Mary Ann-nek D. Ligeti Juliska nagyon való. Éppen olyan csinált kedvességű s iszonyúan érzelmes, mint a darab. Aranyos kedvű Rózsahegyi, s Gabányit és Nagy Ibolyát kell még megemlítenünk. Mihály József fordította a darabot - jól.

Budapesti Napló 1906. április 22.

Dyb

159. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy kis garnizon

Nemsokára a német altiszteknek is támadni fog egy Bilsejük. Mert hasonló körülmények hasonló héroszokat szülnek. Vilmos császár hadseregében pedig az altisztekkel is baj van. A blankenburgi garnizon parancsnokának egy rendeletéből tudjuk ezt. Érdekes, hogy e rendeletről nem igen írnak a német lapok Magunk is francia lapokból böngésztük ki a hírt. A blankenburgi parancsnok megtiltotta az altiszteknek, hogy feleségeik cifrán éljenek és öltözzenek. Mert a cifra élet sokba kerül, s a császár nem ezért adja a pénzt az ő altisztjeinek. Az ilyen élet költségét a konyhától vonják el az altisztné nagyságák. Már pedig a császár kívánja, hogy katonái jól táplálkozzanak. Hogy bírják a szolgálat terhét. Blankenburgban aligha nagy most a császárhűség az altisztnék között. A császár egyszerűen besorozta őket katonái etetőinek.

II.

Mindenki beteg

Kipling írja: ha két francia összetalálkozik, a harmadikat rágalmazza. És igaza van. Annyira mániájuk ez a franciáknak, hogy a halottakat sem kímélik. Legkevésbé kímélik pedig nagy embereiket. És éppen nem kímélik a nagy halottakat. Nincs olyan nagy emberük a franciáknak, akiről csúnya könyvet ne írtak volna. Egyebek között például minden francia zseniről hirdetik, hogy beteg volt. A géniusza pedig betegség. Nagyon kultiválják az epilepsziát. Most is újra folynak Párizsban a viták: Napóleon epileptikus volt-e. Csodálatos pazar nemzet a gloire nemzete. A saját dicsőségét sem tűri. Bebizonyítja, hogy ez a dicsőség voltaképpen - nyavalya volt.

III.

Kis mese valakiről

Van egy barátom, aki pár év óta rettenetesen undorodik a politikától. Azért e kivételes magyar ember is politizál. De minden szavát, még a valóságot is, mesébe burkolja. Tegnap például ezt a kis mesét mondta:

- Élt valahol egy Mommsen nevű ember. Igen jeles és tudós úr. Holott tudós és német, mégis foglalkozott egész életében a politikával. Egyébként furcsa ember volt ő. Gyűlölt két színt: a feketét és a pirosat. Élete alkonyatán aztán választania kellett. A fekete szín nagyon elhatalmasodott a hazájában. Akármerre nézett, fekete volt a világ. Még a tulipán-virág is fekete. És mielőtt sírba feküdt volna ez az ember, könyörögve fordult azokhoz, kikkel a politikában egy életen küzdött: „A mi színeink elmúltak. Csak a két gyűlölt szín maradt meg. Én könyörgöm hozzátok: szeressétek a piros színt. Mert már csak ez menthet meg benneteket a feketétől."

Budapesti Napló 1906. április 26.

Pont

160. KÉNYES ÜGY

Kényes ügy: ne üssük dobra. Általában nemzeti reputációnk érdekében illenék meggátolni, hogy a magyar választási hadjáratról a külföld értesüljön. Lássuk csak. Győzött a nemzeti demokrácia. Tapsoltattunk magunknak a külfölddel. Tapsolunk itthon. A zúgó tapsviharba pedig fájdalmas ordítások sírnak be. A nemzeti demokrácia csendőrökkel kínoztat egy sereg embert. Mi a vétkük? Szabad honpolgároknak képzelik magukat. Alkotmányos életet akarnak élni. Egy-két esetet mondunk. Magunk között maradjon. Itt van Csizmadia Sándor. Magyar poéta. A magyar kultúrának egy kevéssel többet használ, mint a jelölt urak közül - mondjunk keveset - nyolcvan percent. Kultúrországban erőnek erejével parlamentbe hozza a kormány, ha kiderül, hogy neki ilyen vágya van. Nálunk csendőrök őrzik. Be nem engedik abba a választókerületbe, ahová ő voltaképpen csak elveket megy hirdetni. Tán meg is verték már azóta. Mint ahogy Kispesten hazafiasan halálra vertek egy embert, aki azt merte mondani, hogy ő szocialista. Avagy itt van a Grosszmann Miksa dolga. Ez is bízott a nemzeti demokráciában. Hiszen ő is demokrata. Csak éppen előljár a koreszmékben: szociálisan az. Kacagtató eset. Resicán sok ezer híve várja a jelöltet, aki pláne tudja, hogy komolyan úgy se küzdhet a mai választási rendszer mellett győzelemért. Vonaton utazik Grosszmann. A vonatnak rendes állomása Román-Resica. *De a vonat nem áll meg*. Nehogy kiszállhasson a gaz szocialista. Szocialistákat letartóztatnak, mert - szocialisták. Katonák és csendőrök verik szét a kellemetlenebb választási gyülekezeteket. Beszélni csak hatósági engedéllyel és koalíciós bárcával szabad. Oroszországban több az agitáció szabadsága. Nagyon kényes ügy ez. Intézkedjék a belügyminiszter, vagy ki. Nehogy a külföldre hatoljék ki a jajgatás. Kérdeznék ott künn: Megint Oroszországból jönnek a jajgatások?

És muszáj volna bevallani:

- Dehogy. Magyarországon csinálja a nemzeti demokrácia - a nemzeti demokráciát.

Budapesti Napló 1906. április 27.

161. CASTELAR IGAZSÁGA

A nagy Castelar hatalomra került s naív hívei azt hitték, hogy Spanyolország nyomban köztársaság lesz. Önök azonban tudják, hogy Spanyolország még ma is királyság. Sőt annyira királyság, hogy az már szinte nem járja. Pedig eltelt majdnem negyven esztendő is azóta. Ám Castelar abban a percben már nem volt a régi republikánus, amely percben vállalta a hatalmat. Szidták és átkozták republikánus hívei. Nem volt igazuk, mert Castelar a régi maradt. Avval a

naív becsületességgel, amire csak író ember képes, jelentette ki egy viharos ülésen a radikális ellenzéknek:

- Ebben a székben egészen másként látja az ember a dolgokat, mint azokról a padokról.

Mint ahogy másként is látja. Okvetlenül pudli lesz az ellenzéki tigrisből, ha hatalom-falatot kap, míg a világ mai rendje tart. Annak belső törvényei vannak, hogy Castelar a kormányon nem maradhatott meg a réginek. Nem emberek csinálják a régi társadalmak helyébe az újakat. Államok formáit sem emberek változtatják meg. Hanem igenis gazdasági és kulturális erők. Hogy úgy mondjuk: a társadalmi léleknek előkelővé érettsége. Például: mi sírunk egy más Magyarországért. Sírunk egy kultúr-Magyarországért, amely nincs. Sírunk egy demokrata Magyarországért, amely nincs. Ha ugy tetszik: sírunk egy független Magyarországért, amely szintén nincs. De sírásunk oktalan és tudománytalan. A társadalmi erők és erőtlenségek szerint a mai Magyarország nem lehet más, mint ami. Ellenben valamikor, higgyük, a magyar társadalmi lélek megtisztul, megérik, hiába minden. Az orosz cár egy millió embert kölcsönözhet a reakciónak. A parlament lehet véletlenül feudális és konzervatív. Mégis könyörtelenül eljön az a Magyarország, amely ma nincs.

Addig csak tréfa és a jámbor tömegeknek szánt maszlag minden politikai csetepaté. Pláne csak bárgyú ember örülhet annak, ha véres szájúak hatalomhoz jutnak. A hatalmon csak - hatalom van. Aki a hatalomra jut, az már nem lehet az, aki volt.

Nehogy félreértsék ez írást önök: nincs ebben célzás mai és magyar politikára s új magyar hatalmasokra. Az ördögnek van kedve még itt is politikát űzni.

Clémenceau s egy szellemes francia újságíró, Harduin, juttatták ezeket eszünkbe. A vad, a radikális munkásbarát Clémenceau miniszteri székben ül. Valamikor, nem is régen még, kormányok réme volt. Most fegyverrel veri le a munkásmozgalmakat. Egészen ellenkezően cselekszik, mint eddig beszélt. Talán lelkében változott ő meg. Nem: csak miniszter lett.

Budapesti Napló 1906. április 28.

Ódi

162. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Gapon titka

Gapont leszállították álarcos őrei a kocsiról. Sötét éjszaka volt s csöndes, ismeretlen, néma tájék. Vitték Gapont, a bekötött szemű Gapont. Egyszer csak megálltak, s valaki harsányan kiáltott:

- Alekszej Grigorovics társunk olvassa föl az ítéletet.

Hideg, erős hangon recitálja valaki:

- Az áruló Gapon pópa kiüríti a nagy serlegből Nyikolaj Lejcsev orvos-társunk titkos italát.

És Gapon pópa serleget kapott a kezébe, és ivott.

A köteléket levették a szeméről s Gapon csodálkozva bámult. Hol van, kikkel, vajon ki ő? Elfelejtett mindent az italtól. Őrei kacagva hagyták ott a hajnali fényben fürdő pusztán. Mehet, amerre akar. Senkinek sem fogja tudni megmondani, hogy ő kicsoda. Forradalmárok hozták föl a nevét ez ismeretlenségből. S most visszataszították úgy, hogy Gapon sem tudja, kicsoda ő voltaképpen.

II.

Harc Velencében

A vaporettók ellen esküt tettek a gondolák. Minden gondolás tartozik gyilokkal elbánni a kis gőzhajók egy-egy alkalmazottjával. Megesküdtek a gondolások, hogy nem nyugosznak addig, míg ismét nem a gondola lesz a lagúnák egyetlen hasítója Szent Márkus városában. Régi velencei hagyományok szerint dolgozott a gyilok. Volt olyan hét, hogy hét embert vesztett a vaporettó. De viszont hét gondolás került a pribékek kezébe. A vaporettók gazdái pedig írtak más városokba, s a vaporettók nem akadtak meg félpercig sem soha. Végül üres koporsókként úszkáltak Velence összes gondolái. És szaladgáltak vidáman, gőgösen a vaporettók.

III.

Petőfi jelöltsége

Megtörtént a nagy csoda. Szibériából aggon, ötvenhét év után hazajött. Éppen választott Magyarország. De volt olyan újság, amely tíz sornál is többet szentelt Petőfi hazatérésének. Néhány skriblernek az az ötlete támadt, hogy keresnek egy kerületet a magyar irodalom félistenének. Elmentek Kossuth Ferenchez. Kossuth kijelentette, hogy már minden kerületben van jelölt. Ha azonban néppárti jelölt óhajtana lenni, erről lehet beszélni. Könnyes szemmel ugyan, de fiatalosan elkáromkodta erre magát a nagy öregember. Elindult, hogy majd keres ő kerületet. Persze tudni se akartak róla sehol. Végül egy nemzetiségi kerületbe került. A nemzetiségi jelölt megbecsülte a világirodalom nagy alakját Petőfiben, s visszalépett a jelöltségtől. Azonban tekintélyes számú magyar választó is volt a kerületben. A magyar választók között pár nap alatt izgatott lett a hangulat. Hogy ezidőszerint nem lehet egy antidinasztikus embert függetlenségi képviselőnek választani. Erősen megrótták azt, hogy Petőfi Szibériában voltaképpen a galád abszolutizmus kenyerét ette. Sokan bizonyítékokat szereztek, hogy Petőfi a jakabokányistákkal kacérkodott, s így veszedelmes földosztó. Mikor aztán végül az is kiderült, hogy nincs a választásra pénze, a nagy öregembernek úgy kellett menekülnie a kerületéből, mint ötvenhat évvel ezelőtt.

Budapesti Napló 1906. április 29.

Ódi

163. AZ ARANYGYAPJÚ

- Bemutató előadás a Vígszínházban -

Kéroul és Barrének bolondos darabja mintha egyenesen Budapestnek készült volna. Az aranygyapjú-féle darabok számára azonban már Budapesten is a nyár nevében kíméletet szoktak kérni. Mi ezennel a nyár és a kímélet álláspontjára lépünk. Kéroul és Barré összezsúfoltak minden kipróbált vaskosságot. Képtelen, malacos cselszövényeket eszközöltek egy kokott körül. Közben a karzat kedvéért iszonyúan szánalmas figuraként szerepel a rendőr. Óriási figurája a darabnak az abszolút cocu, az agancs-ember. Párizsiak tudhatják élvezni a szerelmes lámpaszerelő kalandjait. Általában túlontúl jóízű és túlontúl sok groteszk alak bolondozik itt. Az aranygyapjú pedig egy kétlaki kokott. Este hat órától éjfélig vörös hajjal s halványszínű szalonban, reggel kilenctől este hatig fekete hajjal vörös szalónban fogadja imádóit. Mindenkivel viszonya van mind a két személyében. Őrületes dolgok történnek a színpadon. De viszont van a második felvonás végén egy dal és egy veszett, niggeres tánc. Sarkadi Aladár énekli és táncolja pompásan. Varga Anna és Csáki Biri pedig néhányad-magukkal úgy segédkeznek, hogy a színház majdnem összedőlt a tapstól. Kár, hogy meg nem

ismételték. A Vígszínház evvel a betéttel, ha betét, lefőz minden music-hallokat. Sz. Varsányi Irén estéje volt az este, de mintha nagyon is élénken érezte volna meg a darab stílusát. Sokat nyújtott a jóból. Kiss Irén, Góth, Hegedüs, Tapolczai Vendrei, Fenyvesi, Balassa s még pár szereplő között alig tudnánk különbséget tenni. Nagyszerűen végezték mind a dolgukat. Góth elmésen fordította a darabot s budapestiesítette a párizsi ötleteket. Nem volt előkelő s nem nagyon eldicsekvésre való, de igen nagy volt a siker.

Budapesti Napló 1906. április 29.

Dyb

164. TŰNŐDÉSEK MÁJUS NAPJÁN

Párizsban remegnek a mindjárt virradó naptól: május első napjától. Pedig kiderült, hogy a szocialisták nem szőttek összeesküvést. A szervezett proletároknál nincsenek szilárdabb hívei a világi rendnek. Az ő forradalmuk a lassú, állandó forradalom, s az ő zavargásaik kihágások az elv és tudomány útjáról. Uralmukat a társadalmakra nem fogják meglepő ötlettel, április harmincról május elsőjére reáerőszakolni. A világ észre sem fogja venni, mikor ők győztek. S ők győzni fognak, mikor a társadalmi erők uralkodó dúca egészen belőlük táplálkozik.

Párizsban egyszer meglátogattam az anarchisták gyülekezetét. Ez bizony nem párt. Törvények nyűge kényszeríti őket, hogy magukat csak anarchista-szocialistáknak nevezzék. Ám a legtarkább sereg a seregük. Elégedetlen szocialistától bomba-dobó anarchistáig van a soruk-ban százféle forradalmár. Megdöbbenve hallottam, hogy ezek az emberek a szervezett szocialistákat gyűlölik legjobban. Pedig ők logikusak: a szocialisták mániákusai az államnak. Az anarchisták pedig, a Tolsztojok és Lucchenik egyformán, azt vallják, hogy az emberi boldogtalanság okozója az állam a maga leigázó rendjével. A világ ne aggódjék: sohase fog elálmosodni. Ha majd valamikor meglesz az új rend: még akkor jön a java. Még akkor fogja csak a társadalmakat ostromolni az emberi elégedetlenség. Mert az élet célja a harc, és semmi sem állandó, csupán az - elégedetlenség.

*

Ha pedig az anarchisták jutnának hatalomra, ők is konzervatívak és korruptak volnának. Az ember szinte előre látja az apró panamázásokat. Ha tudniillik egyáltalában lehetséges volna, amit most elképzelünk, anarchisták a hatalmon. Miként most a vállalatok körül, úgy folynék majd akkor a bombák körül a panamázás. A legjobb bombákat a Herbertek kapnák, az ifjú anarchista ugron gáborok. Pardon, az emberi elégedetlenségen kívül van még valami állandó és örök: az emberi igazságtalanság.

*

Azonban amíg csak Európa klimája meg nem változik, a legtöbb helyütt virágos, pompás tavaszt fog jelenteni a május, az emberek szeretni fognak. Lám: egyre több állandó emberi dolgot kell konstatálnunk. A szerelmes május mindig kísérni fogja a forradalmi májust. Vagy helyesebben szólván: vezetni fogja. Az volna nagy forradalom, amely egy májusban megtámadná a szerelmet. Schopenhauer örömében föltámadna. Sztrájk a szerelem és az élet ellen. Nem kell megijedni: ez az egy forradalom nem volna győzedelmes. Akik a szerelmet szeretik, nyugodtak lehetnek.

Budapesti Napló 1906. május 1.

Ódi

165. POLITIKA ÉS IRODALOM

Kedves örömmel olvasom, hogy Fogaras megint követet csinált Mikszáthból. A nagynak ismert palóc tehát mívelheti tovább immorális, parlamenti firkáit. Talán már holnap írni fog szeretettel és csúfolódva Köröskényről, miként írt vala Gesztről, Dobokáról és Dánosról. Ha jól tudom, Köröskény a Polónyi faluja.

De Mikszáth mégis csak - Mikszáth. És én naivul örülök annak, hogy ő örül. Vén, önző anyakotlója az irodalomnak. Úgy képzelem, hogy valójában le is nézi a literatúrát. De mégis vigasztalás, hogy egy Mikszáthnak majdnem annyi becsülés jut Árpád országában, mint Hoffmann Ottónak. Tudom, hogy ő e nagy dicsfényéből egy sugárnyit nem fog átengedni az irodalomnak. Hát tartsa meg mind magának. Ha nem is tetszik neki, mi örülünk az ő győzelmének.

Mert kuruc idők a mai s a következő idők. Az új rend mintha a Tinódy Sebestyénék fizetését sem akarná megadni az íróknak. Beszélik, hogy mikor az új miniszteréknek valaki szemrehányást tett az írók mellőzése miatt, valamelyik, talán Kossuth, fölfortyanva mondotta: - Hát nem hivatalos jelölt Erdős Armand?

Mert a követjelöltségekről esett éppen szó.

Arisztokratikus hajlandóságú gondolkozók állítják: demokrata rezsimek rendszerint fütyülnek irodalomra és művészetre. Semmi szükségük ilyen léhaságokra. Ha ez igaz, akkor az új magyar éra határozottan demokratikusnak igérkezik.

Szegény, nagy Bródy Sándor. Ha tagadja, akkor is igaz. Örök vágya volt, palástolt, titkos vágya a képviselőség. Eszébe nem jutott soha senkinek betölteni e vágyát. Van egy öccse: fiatal, agilis, nyilván tehetséges. Mégis csak az volt a legnagyobb szerencséje, hogy a Bródy Sándor öccse. Le is ment a kerületébe agitálni Bródy Sándor. És Bródy Sándor öccse ma képviselő. Beszédes dokumentuma ez annak, hogy már megbecsülik nálunk az irodalmat. Csak éppen az írót nem becsülik még meg.

Sedan után iszonyú változásokat ért Franciaország. Végre is a köztársaság, a harmadik köztársaság maradt a placcon. És a demokrácia nevében kezdett elhelyezkedni az új rend. Akárcsak most itt nálunk Wekerle nemzeti demokráciája.

Büntetett is az új rezsim Franciaországban. Büntetni is tudott olyan jól, mint a koalíció. Ám a büntetősdi játékból kihagyta az írókat és művészeket, mert fölismerte bennük a nemzeti lélek erejének akrobatáit.

Victor Hugónak veszni kellett volna, s veszett volna is, ha a Kárpátok alatt él. Mert nagy embere volt III. Napóleonnak s főúra a császárságnak.

A demokrata köztársaság azonban csupán Victor Hugo megbecsülésére gondolt akkor, mikor viszont kegyetlenkedett III. Napóleon politikusaival. Ha Victor Hugo mágnása volt a császárságnak, legyen szenátor a köztársaságban. És Victor Hugo szenátor lőn. És megbecsüléshez jutott akkor Franciaországban minden művész és író. Még az ujságíró is.

Sokféle vélemény él Herczeg Ferencről. Úgy vagyok azonban én vele, mint Mikszáthtal. Mikszáth: Mikszáth és Herczeg: Herczeg. Elfogadta, s fejedelmekké avatta őket a publikum. Mikszáthot még csak parlamentbe jutatta az ő ravaszsága. De már Herczeg a legkegyetlenebbül proskribáltak között van. Kiheveri, tudjuk. Elegáns és gőgös ember Herczeg Ferenc. Azt is tudjuk, hogy érték már ennél nagyobb méltatlanságok is. Mégis sóhajtsunk fel: hát ilyen lesz az új rend? Európai megértését és megérzését irodalomnak és művészetnek a kutya sem

várta tőle. De ennyi lelki süketség - sok. Az irodalom mégis csak meg fog élni valahogy. De ezt a kis rovást is meg kellett ám írni.

1906. május 2.

Pont

166. NAPLEGENDA

Ritkaság nálunk az ilyen könyv. Kisbán Miklós írta. Úgy tudjuk, hogy ez a név egy új gróf-főispánnak a pszeudonimja. Nem nagyon eredeti írás. De eleddig nem szoktattak hozzá minket, hogy magyar írók annyi sikerrel olvasták volna Stendhalt, Spencert, Nietzschét, Ibsent s a legmodernebb németeket és skandinávokat. Prózai költemény színmű alakjában arról, hogy az Élet mindig az erősé és az újé. Előkelő eszme. Lázas, szép, színes magyar stílus. Több írás ez, mint egy amatőr írása.

MK 1906. május 2.

(Diósadi)

167. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Ne öld meg

Egy-egy szerencsétlen jelszó évtizedekig rombol. A fiatalabb Dumas *tuez la*-ja például. Sem ész, sem belátás nem tudták megölni. Most talán már meghal. Megöli az ölés jelszavát az új házasság. Meg fogja ölni. Az új jelszó pedig: ne öld meg. Lehet, hogy a gyönge esküdtek fölmentenek. De szerelemért ölni nem szabad. Ha házasságtörésért bepanaszolod, megbüntetik az asszonyt huszonöt frankra. Ha megölöd, ennyi elégtételed sem lesz. Válj el tőle. Hiszen az élet legszebb cselekedete a szerelem. Jutalmazást érdemel és nem halált. Tehát: ne öld meg.

II.

A hadnagy

Lehet, hogy egy ostoba fickó. Egy egzaltált legény valóban a hadnagy. De vörös május napján Párizsban odaállt a munkások elé. Odaállt és így szónokolt:

- Sohasem lövetnék testvéreimre, a munkásokra. A klerikális tisztek lelkiismeretükre hivatkoznak, mikor megtagadják az engedelmességet a templomok előtt. Nekünk, szocialista tiszteknek is van lelkiismeretünk.

Ezt mondta a hadnagy. És akárki ez a hadnagy. Rögtön lecsukták a bátorságáért. Tehát most mártír. Tehát követni fogják a példáját. Ma még nem is tudjuk elgondolni, milyen nagy eset a hadnagy esete. Valamikor innen fogják számítani a militarizmus bukását.

III.

Lázadó hajók

A Knyáz Potemkin óta forradalom dúl a vizen. A tenger kóbor, úszó városai megvadultak. Csaknem minden héten jön egy ilyen hír. A múltkor egy olasz hajóról. Azután egy portugálról.

Most a Hilarius nevű hajó. Néhány olasz és spanyol hajcsár napokig a hatalmában tartotta a hajót. Veszedelmes divat. És iszonyú érzés. Nyílt tengeren például arra virradni, hogy száz mindenre elszánt ember kezében az életünk. Veszedelmes kor ez a mienk. Földön, levegőben, vizen veszedelem. És mindenki lázadó ma.

IV.

A diszkosz

Különösen érdekes hír: a görög diszkosz vetésében a finnek győztek. A legészakibb, kis kultúrnáció fiai. És nem is csoda ez. Európában ma a finnek élik a legantikabb életet. Mondjuk, hogy Spárta életét. Mert Athén életének folytatását Párizs vállalja és reklamálja. A görögök pedig még a diszkosszal sem győznek Olimpián. Mert e szegény elszlávosodott, degenerált fajta voltaképpen annyira sem hellén, mint mink magyarok. Valósággal pokoli tréfája a sorsnak, hogy nyelvük és lakóhelyük miatt az ő kötelességük a régi hellén dicsőséget megvédeni.

Budapesti Napló 1906. május 3.

Pont

168. VÁROSÉPÍTŐ NÉPEK

Deus, deus - kiáltának - és támadt a helyen Deés. Mi azonban már alaposan sejtjük, hogy nem így volt. Mi sohasem voltunk tudósai a városépítésnek. Okvetlenül zseniális fajta a magyar fajta. De a szittya agyat ezer évekkel ezelőtt valami különös rozsda foghatta meg. Bizonyos dolgokhoz majdnem hatökrök vagyunk. Éppen azokhoz, melyekből véletlenül a mai emberiség kultúrája rakódik.

Mikor a nagy harc dúlt Mandzsúriában, néhány ötletes sovinisztánk a magyar-japán rokonságot kürtölte. A szép ötlet azonban hamar elszégyelte magát. Kelet népe, a legszélsőbb Kelet népe, mégis csak másképpen csinálta a maga életét, mint az a Kelet népe, melynek sorsa miatt az aggodalom őrületbe kergette Széchenyit. Mi ezer évig ezredrésznyit tanultunk Európától, mint Japán ötven év alatt. Rémségesen lassú járású a gondolatunk. Mivel azonban mégis csak eszes náció vagyunk, kifundáltunk egy szép kifogást. Erényt csináltunk a hibából, s maradiságunkat elkereszteltük történelmi érzéknek.

Nem is tudok hirtelenében suhogóbb és jobb ítéletet: a magyar nép nem városépítő nép. Ahol a tiszta magyar faj csinált városokat, mértföldekre körülrakta apró tanyákkal. Álmodás ez a régi sátor-falvakról. És nem is szólunk arról, hogy e városok mennyire városok. Nem is kell a nyugati Európába menni. Tessék csak a nagy Csabát összehasonlítani a kis Eszékkel.

San Francisco juttatta ezeket eszünkbe. Nagyságos és boldog Amerika. Kimondták egyszerűen, hogy a rombadöntött világvárost 1907 nyarára fölépítik. Így, szóról-szóra: Ekkor és ekkor San Francisco szebb és több lesz, mint volt. Nálunk egy utcakövezési határidőre kevés volna. Mintha egy más naprendszer valamelyik csodás bolygójáról jönne e hír. Micsoda erő ez. És micsoda tudata ez az erőnek. Kaliforniának pedig alig van olyan dicsőséges históriája, mint Hunniának. Nem is irigylik ezt tőlünk a san franciscoiak. Még kevésbé irigylik tőlünk nagy pietásunkat a múlt iránt. Nyakunkat tesszük rá, hogy egyetlen egy osztályt sem akarnak ott konzerválni, s hogy ott nemzet és nép nem különböző fogalom.

Mindez és ezer különbség pedig, mintha csakugyan abból eredne, mert a magyar fajta nem városépítő. Egyetlen igazi városát sem maga építette: az én fajtám, a tiszta magyar fajta.

A túlcivilizáció megvetői mindezért sokra tarthatnak bennünket. Sajnos, a túlcivilizáció megvetőinek csak ott van életcímük, ahol már elégnél is több a civilizáció.

Budapesti Napló 1906. május 4.

Ódi

169. A BOLDOGSÁG FÁTYOLA - A PLETYKA

- A Nemzeti Színház két új darabja -

I.

Orátor vagy publicista kapargál a szemétdombon, s talál egy ideát. Ez ideáról azt képzeli, hogy orációnak vagy vezércikknek sok volna. Finom, mély, nagy vagy poétikus. Mire, ha előkelő elme, mint Clemenceau, darabot ír belőle. A darab pedig rendszerint olyan, mint A boldogság fátyola. Körmönfont, naivul fontoskodó, megépített. Az ember gyomorgörcsöket kap a nagy lapos gesztusoktól. A boldogság fátyola talán valamivel mégis különb az efajtánál. Egy boldog kínai költő, ki csak addig boldog, míg vak. Megátkozza, aki szemevilágát visszaadja. Mert látja, hogy őt mindenki csalja. Újra megvakítja magát, hogy újra boldog legyen. Ősi idea, s csak egy nem igazi író merészeli földolgozni. Ősi és naiv fogás a történet kínaiasítása is. No de mindegy: ez a színpadi mű: allegória deszkára vitt *vers*. A Nemzeti Színházban pedig csináltak belőle polgári drámát. A szerencsétlen Mihályfinak ma jutott eszébe zacconiskodni. Még a patológiai hatásokat sem engedte el. Ő és egynéhány társa agyon is ütötték alaposan Clemenceau-t. Hát a Nemzeti Színházban nem tudják, hogy minden darabnak más játékstílus dukál. Sőt több dukál: ezúttal elmésen, gunyorosan stilizálni kellett volna. Az ember kétségbeesik, ha arra gondol, hogy egy igazi színpadi poétánk támadhat. Vagy egy magyar Hauptmann legalább is. Mit csinálnának a boldogtalannal a Nemzeti Színház rossz emberei. Senki az egy ifjú Hajdun kívül még csak hozzá sem szagolt a darabhoz, melyet Heltai Jenő fordított jól.

II.

Dálnoki Nagy Lajos - úgy tudjuk - Arad vármegyei alispán. Tiszteljük a gusztusát, hogy az ő passziója: az irodalom. Nem szoktattak nagyon ehhez minket a Dálnoki Nagy Lajosok. De engedelmet kérünk, egy ilyen előkelő amatőr, egy ilyen egészséges, talentumos, magyar úri ember hogyan ambicionálhatja, hogy Dóczy Lajosnak legyen - az epigonja.

Verses darab: A csók írójának recipéje szerint. Parasztokkal összeszeretkező nagyurak. Rokokó-bolondság, francia köntösben, mikor tudásunk szerint Arad vármegye is tele van szocialistákkal. Szóval mikor nem is olyan bájos rokokó - az élet. De sok rímes elmésség van a darabban. Nem nagy verselő művész Dálnoki Nagy Lajos. De alakjai brutálisabbak és élőbbek a Dóczy hasonló alakjainál. Mesét és egyebet nem érdemes elmondani. Ezúttal jó volt D. Ligeti Juliska, Odry, Molnár, Horváth, Szőke, Dezső, mind korrigáltak a vékony pénzű darabon. A többiekről ne essék szó. A közönség kegyes volt. Sokan jöttek föl a szerző földijei közül. A taps soknál is több volt.

Budapesti Napló 1906. május 5.

Dyb

170. NAGYON FURCSA ESETEK

I.

Clemenceau Budapesten

Szegény Clemenceau, kinek nagyon sok baja van, mióta miniszter, eljött egy kicsit Budapestre. Valamikor tudniillik, életének egy még bajosabb korszakában írt egy szomorú darabot s ezt most színre hozatta a budapesti Nemzeti Színház. A darab tartalma az, hogy csak az az ember boldog, aki nem lát. Szigorú inkognitóban végighallgatta darabja budapesti előadását Clemenceau s a szegény francia miniszter még levertebben utazott vissza Párizsba, mint jött. E sorok írójának a következőket mondta a pályaudvaron:

- Ha megválok a miniszterségtől, újraírom ezt a darabot. Most látom, hogy a boldogsághoz nem elég, ha valaki nem lát. A budapesti Nemzeti Színház művészei meggyőztek arról, hogy szükséges: az ember ne is halljon.

II.

Doktor Echt fölfedezése

Német tudományos körökben sok szó esik mostanában egy német tudósnak, doktor Echtnek fölfedezéséről. Ez a doktor Echt azt állítja, hogy az újfajta magyar sovinizmus - germánizmus. Adatokkal bizonyítja, hogy a türelmetlen és tudománytalan sovinizmust Magyarországon sváb származású újmagyarok propagálják. A tiszta vérű magyarok s egyéb megmagyarosodott fajták fiai sohase voltak ilyesmire képesek. Doktor Echt érvei - be kell ismernünk - igazán frappánsak. A pángermánok nagyra vannak vele, hogy voltaképpen a vad, magyar nacionalizmus is - német.

III.

Távirat Pekingből

A Pekingből kiküldött s idegen országok alkotmányait tanulmányozó kínai deputátusokat Londonban egy távirat várta. A távirat így szólt:

„Eddigi utasítással szemben Oroszország helyett általános választói jog Magyarországon tanulmányozandó."

Szegény deputátusok két nap óta a térképet tanulmányozzák Londonban, s hisszük, hogy copfos, de nagyon előkelő vendégeket kap néhány nap múlva a magyar főváros.

Budapesti Napló 1906. május 6.

Ódi

171. EGY MÁSIK VÁLASZTÁS

Franciaország megmarad a forradalom országának. A Sarrien-kormány győzelme vetekedik a Wekerle-kormányéval. Talán a bátor és optimista Clemenceau se remélt ennyit. De azért Párizsban senkise mondja, hogy la mariée est trop belle. Sőt maga Clemenceau büszkén és hangosan vágta ki a szentenciát:

- Franciaország az akció politikáját óhajtja. Franciaország előre akar haladni.

Telegráfdrótok és expresszvonatok idején is milyen messze van a Szajna a Dunától. Franciaország választott és elsöpörte a - nacionalizmust. Százezrekkel nőttek meg a radikális pártok. Magyarországnak ma talán annyi választója sincs, ahányat egy választáson hódított ott a radikalizmus.

Catalaunumi csata volt e csata. Nagy halottak feküsznek a harctéren. Ha a gyászolók méltóan akarnának gyászolni, a Notre-Dame-tól a Szent-Péter templomig libegne el egy-egy gyászfátyol.

Pedig e harcra éveken keresztül készült a nagy koalíció. Szent szövetsége minden reakciós pereputtynak. Jó időben hazamehetett a dicső Deroulede is. Finom márkinék rendeztek hatásos ájulásokat a megostromolt oltár előtt. A derék abbék is megtették a magukét. Néhány nagy botrány is a malmukra hajtotta a vizet. Kipattant, régibb titokból bizonyos, hogy szent pénz is volt bőségesen a kasszában. A munkászavargások, a szocialista veszedelem mindenütt hálás jelszavát is szájukba rágták. Sok jó auspiciumukat föl se lehet sorolni. S az eredmény - szörnyű bukás.

Európa minden radikális és demokrata mozgalmára friss harmatként hulltak a győzelmi hírek. Ime: a világ nem akar megijedni a maga haladásának árnyékától. A Brunetierek hiába dolgoznak ki elegáns világnézleteket a maradiság számára. Az emberiség megtanulta már, s tudja jól a leckét. Csak vén vagy elbutított népek félnek a bátorságtól. A túlbátor radikalizmus talán árthatott olykor egy-egy társadalomnak. De sohase tud ártani annyit, amennyit használ.

Franciaország nagy eseménye ma talán minket érdekelhet legjobban. Szent ócskaságaink védő tábora kétféle módra szokott nálunk Franciaországgal példálózni. Ha diadalmasan jár forradalmi útján a grande nation, akkor el kell hallgatni diadalait. Akkor Franciaország dekadens és züllő ország: elriasztó példa. Ha pedig zökkenések esnek a nagy úton: odafigyelj magyar. Látod: a nagyszerű, a dicsőséges Franciaország is visszariad a sebes hajtástól. Klerikális francia publicistáktól szedett érvek pöfögnek a magyar levegőben. Csak a minap kellett megtudnunk magyar forrásból, hogy Franciaországban a demokrácia korlátozásában s az általános választói jog szűkítésében fő minden gondolkozónak a feje. Mennyi esetlenség, avagy rosszakarat. Miért nem példálóznak most Franciaországgal a hazai franciák?

Való: nagyszerű és vészes út a francia nemzet útja. Mert új és messiási út. A nagy, elkerülhetetlen világátalakulásra, az új társadalmi berendezkedésre kell példát adnia az egész világnak. És e nagy, állandó, legdicsőbb forradalom élén a hivatalos Franciaország áll. Vezetője, fékezője, szabályozója a forradalomnak. Az átalakulás mindig és mindenütt omlással, bajjal és zajjal jár. Tudja ezt a forradalom nemzete, a haladás esküdött országa s még a napok katasztrófáitól sem rémül meg. Sok ma még az akadály bizonyára. Egyház, tradíció, áltudomány, babona. De a jelszó mégis: előre a forradalom nevében. Az új választás is ezt harsogja.

Az új választás értelme világos. Franciaország el van szánva arra, hogy kitép minden ósdiságot és babonát társadalmából. El akarja végezni a modern ember teljes fölszabadítását. Meg akarja és meg fogja csinálni a munkának, az egyenlő igazságnak, a szolidaritásnak és kultúrának társadalmát. Franciaország nagyszerű és bátor forradalmának indulója átzúg minden országhatáron. Bevattázott füllel lehet-e még sokáig mesézni és dikciózni Magyarországon?

Budapesti Napló 1906. május 10.

(A.)

172. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Vendéglátás

Szó sincs róla: Berkes jobb cigány, mint Puccini. Mi az ördögöt lehetne Puccinival például a Nemzeti Kaszinóban csinálni? Nem tudja húzni se talp alá, se fülbe, se baccarathoz. Avagy a Parkklubban mit lehetne csinálni vele, ahol dáridót kap egy svéd őrgróf, egy mokány princ vagy egy indus rája is, hogy Budapestre vetődik? Szó sincs róla: Budapestnek más vendégek kellenek. De Puccini mégiscsak kétségtelenül nagyon nagy ember. És legalább smokkságból illenék respektálni az európai mértéket. Ha nálunk egy nyúlfarknyi német uralkodó herceg többet számít bár öt Ibsennél vagy ötven Puccininál is. Meg a magyar vendégszeretet sem volna kutya? Meg azután: akiknek e szegény országban rang, fény és pénz adatott, illenék talán azoknak helyettünk szegény igások és koldusok helyett a magyar kultúra reputációjáért helyet állani. No és aztán: a mi kis Vecsey Ferikénket a berlini és londoni udvarok is észrevették, mikor Berlinben és Londonban járt. No és még azután: ha Puccini Bukarestbe megy, vetélkedve veszik körül, és ünneplik mindenek. Mert mégiscsak a mai kulturális életnek egy valakije ez a fránya Puccini. Még csak nem is affektálni a közösséget az európai kultúrával s közben a híres magyar vendégszeretetet is kompromittálni: ez megdöbbentő kultúrhistóriai adat lesz még minálunk is valamikor, ha lesz egy míveltebb Magyarország. Kicsi dolog, de fájdalmasan beszédes.

II.

A portó

Ausztria valóban áldott hazája a reakciónak. Sajnos, mi sem vagyunk jobbak a Deákné vásznánál. Ausztriában emelik a levélportót, s emelni fogják bizonyosan nálunk is. Hát ez - reakció. Bizonyos, hogy a messze jövendőben benne van az ingyen közlekedés mellett az ingyen posta is. Bármilyen messze van, de már ma is ez a cél. A közlekedést s a postát is csak olcsóbbítani szabad. De Magyarországon és Ausztriában csak azért is visszafelé lépnek. Mindenben. A levélportó dolgában is.

III.

A Gapon-titok

Most már kezd őrületes lenni a Gapon-titok. A legújabb: a híres vízkereszt óta Gapon rab. Külföldön nem igazi Gapon ünnepeltette magát. Monte-Carlóban más Gapon rulettezett. Pszeudo-Gapon írt a londoni lapokba. Nem az igazi Gapon tért vissza Szentpétervárra. A rendőrséggel is egy ál-Gapon trafikált. Talán az ajtófélfára is egy ál-Gapont húztak föl. Lehet, hogy valahány Gaponról olvastunk, mind külön és más ember volt. Gapon pedig, az igazi, nem is hall a világról. Hát nem bolond dolog volna, ha igaz volna. A párizsi Figaro esküszik reá. De ha igaz volna, Oroszországban ez sem volna meglepő. Talán Pálnak hívták azt a cárt, aki egyszerre három helyen is élt, miután meghalt. Oroszországban minden lehetséges. Az is, Gapon sohase is létezett. Vagy ha létezett s ma is él, ő maga sem tudja, hogy az igaz-e.

Budapesti Napló 1906. május 10.

Pont

173. A PIARISTÁK

Róma uralkodni akar és ezt Magyarországon nem értik. Hát voltaképpen mire jó a hatalom? Hogy uralkodjunk általa. Az uralkodáshoz terület is kell. Tetszik most már érteni a dolgot? Spanyolország is valami, de nem elég. A Vatikánban néhány év óta nézegetik buzgóan a térképeket. Csak újra és újra Magyarországon akad meg a szem. Szűz ország, jó ország.

Csak hidegen és emberien kell gondolkozni. Franciaország valósággal kirúgta az Egyházat. Olaszországgal csak nem akar elkészülni a béke. Németország katolikus részére is ráült a szociáldemokrácia. Törökországgal nem lehet ugy-e kezdeni? Oroszország kedvéért egy kis sizma is elcsúsznék. De hát ez egyelőre lehetetlen.

Egyetlen terület Spanyolország és Ausztria mellett: István birodalma, a regnum Marianum. Itt húsz év óta minden Róma malmára hajtja a vizet. Óriásiak a püspöki vagyonok. Gazdag és bigott feudális oligarchia él itt. Van vezető-osztály, mely idegenkedik minden újtól. És vannak milliók, kik már csak a Mennyben bizakodnak.

Akinek szeme volt, látta már ezt régen. Újféle püspökök ülnek a főpásztori székekbe. Rómának van saját politikai pártja is itt. Egyesületek hálózzák be az elhanyagolt népet. A fekete internacionalizmus fűti itt állandóan a nemzeti szenvedélyeket. Nacionalista, nemzeti színű zsebkendőkkel bekötik itt a liberális katolikusok és protestánsok szemeit. Beszélik, hogy a klerikalizmus már a magyar szabadkőműves páholyok egy részébe is befészkelte magát.

Olvastam ma jámborok és farizeusok csodálkozását, hogy Róma a *magyar piaristákat* is teljesen jármába hajtja. Persze, hogy ezt teszi. Ezt tette a Ferenc-rend atyáival. Ezt teszi itt mindennel, amivel már teheti. Véletlenség-e, hogy az igazán liberális vagy protestáns politikusok ma Magyarországon lehetetlen kadáverek? Rómának igaza van, míg tűrjük. Az ő hatalmának terület kell, s Magyarország ma egy teljesen Róma számára preparált terület. Az emberek ordítanak itt, hogy jön a vörös nacionalizmus. Eközben minden bástyát elfoglal a fekete nacionalizmus. A vörös nacionalizmus a nemzeti társadalmat és nemzeti kultúrát sehol sem bántja. Meglátjuk, ilyen ártatlan lesz-e a fekete is. Egyelőre egyebet ma már nem lehet tenni. Engem négy évig tanítottak a régi piaristák s én még mindezt látom. Akad-e egyetlen látó is majd a leendő piaristáknak, Róma piaristáinak leendő tanítványai közül?

Budapesti Napló 1906. május 11.

Ódi

174. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Gary száz favágója

Indiána őserdejében dolgoznak a fejszék. Száz favágó bevette magát a rengetegbe. A száz favágó várost alapít. Várost a Michigan partjára. Ha kész lesz az irtás, jön egy óriási gyár. Egyelőre tizenötezer munkással. Egyszerű emberek a száz favágó. De nemes vágy és büszkeség az. Kezeikben szaporán sújt a fejsze. Bölcsőjét faragják egy nagy darab modern életnek. Egy Európa-szédítő nagy városnak Romulusai és Remusai ők. Egy új San Franciscónak. Mert mindent tud eleve a száz favágó. Néhány év múlva már százezer lakója lesz a városnak. Néhány évtized múlva néhány százezer. Garynak fogják keresztelni. Így alapítanak várost Amerikában. Ilyen nagyszerű az emberi elme és bátorság ott, hol a dolgokba

nem avatkoznak bele átélt, babonás, régi, mafla századok. Azonban a Michigan esténként nevet, mikor nagy arcát a szél fölborzolja. Talán így gondolkozik: ha egyszer megmozdul itt is a föld, majd benézek én is áradatommal a városotokba, száz favágó.

II.

A nyári Budapest

Jön, jön a nyári Budapest. Nem lesz Operaház. Nem lesz Nemzeti Színház. Politika is kevés lesz. Jókedv üt szét a savanyúság, nagyképűség és szellemtelenség e szent metropolisában. Megtetszenek majd rajta azok a szépségek, miket le nem szedhettek róla ostoba kezek. És ami fő, nagyon sokan elutaznak Budapestről, ahol tudvalevően Európa egyik legkellemetlenebb városi típusa él ezernyi válfajban. Valóban Budapestnek egyetlen enyhítő körülménye - a nyári Budapest.

III.

A nagyravágyó japán

Tehát Japán testben is nőttetni akarja apró embereit. Ha akarja, sikerülni fog ez neki, Mert nincs benne semmi lehetetlen. Egyszerű mezei virágból csinálták a pompás és ezer gazdagságú krizantémot. Fáikat, virágjaikat boszorkányos tudománnyal törpítik vagy szökkentik. Valósággal bűvészek módjára parancsolnak a virágoknak. Csak ilyen képességű náció veheti a fejébe, hogy no most már az utánunk jövő japánok nem lesznek alacsonyak. Végre is csak az életmód, táplálkozás és a többi nevelő nagy dolog szabályozó módjának titkát kell kifürkészni. Lehet, hogy ez nem is olyan nagy titok.

Budapesti Napló 1906. május 12.

Pont

175. BOCSKAI ISTVÁN

Várad kapitánya, Stephanus Bocskai, nagy ember és magyar úr volt. Sokkal típusosabb magyar, mint például Pázmány Péter. Félünk, hogy plántája kipusztult már ennek a szép fajtának. Mert micsoda gyönyörű ember volna egy mai Bocskai István. Az Európától megihletett erdélyi kultúrában felnőtt. Protestáns, jeles, újító, nagy elme. Főképpen pedig bátor és bölcs magyar. Hiba és beteg csoda történhetett a magyar lélek evolúciójában. Iszonyúan pici magyarok a mai magyarok. Leszaladás történt a magyar típusok skáláján.

Hogy Belgiojosonak is köszönhetjük egy kicsit Bocskait, nem baj. Csak a nebulók kötelesek elhinni, hogy a messiások és hősök úgy nőnek, mint a krumpli, vagy úgy érkeznek, mint a meteor. Kicsinyes csírákból szökkennek elő a legnagyobb dolgok is, s a nagy emberek egyebet is cselekednek, mint hogy nagy cselekedetekkel traktálják a históriát. Féltette birtokait és várait Belgiojosotól, s erre fölkelt. Megvédte a lelkiismeret szabadságát. Megnövelte a magyarság harcos dicsőségét. Ivott a sikerek legnagyszerűbb italából. Gyakorolta a megértő és lemondó bölcsességet. Fáklyát gyújtott a magyar géniusznak. Okos formáját formálta meg a nemzeti szabadságnak. Megkötötte a bécsi békét. És elvesztette önmagát.

Ez évben háromszáz éve éppen. A bécsi békének s Bocskai halálának is. Ünnepelték ma az emlékét. Holnap, vasárnap megkoszorúzzák szobrát a protestánsok. Azt a Bocskaihoz méltatlan szörnyszobrocskát. Tetszik talán ismerni.

Ám e nagy ember nemcsak a protestánsoké és a hajdúké. Jusst formálunk hozzá minden magyar liberálisok. Korába behelyezve ő igazán elődje az igazán európai nagy magyarnak, aki ma még nincs. II. Dózsa Györgynek nem kívánjuk megtenni. De a Róma átkát kikacagó s Béccsel okosan hadakozó Bocskai István ma oly bátor vezére volna az európaian magyaros radikálizmusnak, amilyent nagyon sokára kapunk talán. Kár, hogy a história lehetetlen akaratából, a protestantizmus első hatalmában nem tudta annak idején magát megtartani. Más magyarjai lettek volna háromszáz év óta Magyarországnak, s ma jobb dolog volna magyarnak lenni.

Fájdalmas örömmel gondolunk régen eltűnt alakjára. Testamentumára, melyből még ma sem tudják az igazságot kiolvasni Magyarország fiai. Ma a magyar intellektuálisak a hajdúk. Nagyszerű csapat, mellyel új Magyarországot lehetne csinálni, ha egy új, mai Bocskai akadna. De ma Belgiojosok a magyar vezérek is. És kátaiak. Mi pedig ünnepelni tudunk. A régi Magyarország megmentőit szépen ünnepeljük. De új Magyarországot nem tudunk csinálni. Talán föléltük a magyar matéria értékesebb felét. Ha Bocskai István föltámadna, nagyon megvetne bennünket.

Budapesti Napló 1906. május 13.

Ódi

176. TRISTIA

- Várkonyi Farkass Béla verseskönyve -

Ismét egy halhatatlanságért pályázó fűzfaköltő. Impotens, kérődző, dönögő, lelketlen, ócska, rímes semmiségek. Lásd: az Akadémia hivatalos költőit. Lásd: a Kisfaludy- és Petőfi Társaságot. Elképed az ember, hogy ma még ilyen verseket írnak. Sőt állítólag csak az ilyeneket szereti olvasni a néhány tucat versolvasó magyar. Az öreg, fogatlan kritikusok pedig derék jelzőiket egyenesen az ilyen poéták számára tartogatják. Jó volna már végére járni, hogy a magyar publikum voltaképpen miképpen is gondolkozik arról a furcsa valamiről, aminek a neve irodalom. Jó volna már kitekerni a nyakát egy légió szemérmetlenül elmaradt írónak s egyre jelentkező epigonjaik légióinak. Dehát nem igen érdekli az a publikumot, hogy ki író azok közül akik írnak. Az írás művészi jelentőségéről is kár volna prézsmitálni. Bántsuk-e az öreg és ifjú Várkonyi Farkass Bélákat? Nem érdemes.

Budapesti Napló 1906. május 13.

(A.)

177. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Vilma királynő

Hágában azt mondják, hogy most bizonyos. Hat esztendős késéssel érkezik a trónörökös. Ujjong neki előre egész Hollandia. No végre: egy szimpatikus férfiú lesz rehabilitálva. Vilma királynő férjére egész Hollandia, sőt az egész világ vasvilla-szemmel nézett. Hiszen ez a mecklenburgi - iparlovag. Végre is neki tudnia kellett volna, mi okból szerződtették férjnek és

e szemrehányásban sok igazság volt. És a mecklenburgit alighanem kidobták volna. A legszebb türelem sem bírja tovább hat évnél. De most már rendben lesz minden, ha - igaz.

II.

Ward Klára

Járt-e Pákozdon ez a szegény, beteg asszony? Avagy csakugyan itt volt-e Budapesten? Egyiket sem hisszük, s egészen mindegy. Érdekes csak az, hogy a publikum még mindig kíváncsi a volt Chimay hercegnére. Mert ha nem volna kíváncsi, nem írhatnának róla a lapok. De hol kíváncsi a publikum? Már két évvel ezelőtt Párizsban is csak a teljességgel nem válogatós bulvár-lapok mertek néhány sort írni Ward Kláráról. És csak kánikulában. Budapesten kivétel nélkül föltálaljuk az érdekes hírt. Föltétlenül azért, mert Budapesten érdekes és népszerű az, ami Ward Klárában betegség. Nem gratulálunk a budapesti közönség érdeklődéséhez.

III.

Wrede hercegné

Wrede Alfréd feleségét most már beviszik a szanatóriumba. Ez az előkelő szarka föltétlenül beteg. Holott amerikai nő s nem degenerált kékvérű. Hogy kleptománia-e a betegsége? Ez nem fontos. Ha pár száz évvel ezelőtt lett volna belőle Wrede hercegné, igen jeles asszony lett volna. Akkor a várurak ki-kirontottak a hanza-városok utazó kereskedőire, s elvették tőlük az ezüstkanalakat. Ha akkor él Wrede hercegné s ahogy nekünk a történelmet tanítják, ma ő: nemzeti hősnő. Az a bolondsága Wrede hercegnőnek, hogy a mi körünkben él.

IV.

Pálmay Ilka

A Carpathia hazahozta Pálmay Ilkát. Kegyesek lesznek hozzá vajon a sajtó és a publikum? Ezer érdeme volna ehhez. Valamikor illúzióval traktálta ezt a szegény várost. Nem tud a színpadtól megválni. Nem adj a föl a harcot az Idővel. Ő maga még mindig szent illúziókban él. Ha olyan emberekből állna a publikum, kik emberi dolgokat megértenek, s kik érdekes dolgokban gyönyörködnek, úgy ünnepelnék őt most Budapesten, mint soha még primadonnát. Mert aki úgy szereti az illúziókat, mint ő, az megérdemli az illúziókat.

Budapesti Napló 1906. május 15.

Pont

178. A MERÉSZ BAJUSZÚ ÁLMODÓ

A Lánchíd reszketni fog a kéjtől. Ha jön a császár, s tósztot mond Budán. A kacskakezű Vilmos szeret bennünket. Akárki akármit mond, nem igaz. Szeret bennünket a császár. Eitel Frigyes nem tud magyarul. De Vilmos mégis szeret bennünket. Céljai vannak velünk.

Ez eddig komoly volt, mint egy vezércikk. Pedig hát operett ez a javából. Két szerelme derül ki egyszerre Vilmosnak. A császár szereti a magyarokat. És szereti - a muzulmánokat.

Párizsban komolyan írnak a császár nagy álmáról. Vilmos új Mohamedje akar lenni az igazhívőknek. Izlám prófétája akar lenni a császár. Marokkóban is ilyenként szerepelt. Arábiában már legendák születtek a császárról. Vilmos egyesíteni akarja a mohamedánokat. Az Izlám egyesített erejét be akarja fogni ismét a Históriába. Szóval: Németország császárja

vissza akarja csinálni amit valamikor Németország, illetve a nyugatrómai szent birodalom császárjai cselekedtek.

De mit akar velünk? Eléggé keleti népség vagyunk. Ez igaz. De nem Allahra esküszünk. Arról pedig nem is szólunk, hogy a németet huncutnak ismerjük. Az új Mohamednek egy kis betegsége van. Nem bír aludni Napóleon dicsőségétől. Lapos és szapora fajtáját szeretné a világ nyakába ültetni.

A világ azonban halad. Németországot s hóbortos császárját egyre kevesebb helyen szeretik. Két fajta áll azonban köldökét bámulva ez őrült, egyetemes haladásban. Az úristennek sem mozdulna a magyar. És még Allah hívására sem kapná föl a fejét a mohamedán.

Tehát nem is olyan hóbortos a császár. Velünk és a muzulmánokkal lehet csevegni és operálni. Egy zseniális magyar jóslata: az utolsó monarchia Európában Magyarország lesz, s trónján valamely Hohenzollern fog ülni.

Ki tudja, hogy mire gondol a merész bajuszú álmodó. Talán már látja az Egyesült Európai Államokat. Látja a világ folyását, mely nem fog kedvezni a koronásoknak. Ezért szeret minket és a muzulmánokat. A világ fölfordulhat, de mi maradunk, akik voltunk.

Eljön-e hozzánk? El fog jönni. Biztosan szép tósztot vág ki Budán. El kell hinni majd, amit mond. A merész bajuszú álmodó hisz a maga álmaiban. És irigységgel telik el a szívünk. Milyen hatalmas náció ez a kutya német. Egy családot tönkretesz, ha benne egy poéta támad. Németország a trónon is kibír egy álmodót.

Budapesti Napló 1906. május 17.

Ódi

179. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A duma

Politikai jogokat követel a nőknek. Amnesztiát szerez sok ezer rabnak. A halálbüntetést eltörli. Parcellázza a nagybirtokot. Elismeri minden nemzetiség jogát… Ötszáz évvel jár előtte a magyar parlamentnek az orosz duma. Csodálattal fordítja arcát Szentpétervár felé a világ. Nagyszerű erők országa szent Oroszország. A nagy stílus országa… Pedig föl se lehet sorolni a tervek és vágyak raját. Ég a megújulás akaratától a Romanov-birodalom. Mi a Kárpátok alól pirulva figyelünk oda. Eddig csak Nyugat felé figyeltünk pirulva. Milyen kicsinyek vagyunk mi. És milyen kicsinyesek. Lehet, hogy ez őrzött meg bennünket ezer év viszályai között. Hogy nem gondolkoztunk. Halálra butították ez országot a nemzeti kurjantások. Miniszteri ajkakról hangoznak itt olyan beszédek, milyeneket más országban a legszűkebb koponyájú aprók se mernének ma már elmondani. Bornirt és sötét beszédek. De ma már tapogassuk meg tagjainkat. Vagyunk? Élünk? Ha igen: siessünk. Mert bizony mi vagyunk Európa leg-ideafóbabb népe. Mi nem gondolkozunk. És Cartesius mester mondta már, hogy csak az létezik, aki gondolkozik.

II.

Háború?

Vilmos császár a napokban birodalmának nyugati szélén járt s nyájaskodott a franciákkal. Párizsban pedig immár komoly lapok is jósolják: egy év alatt történik valami. Valami, amit

hesseget mindenki, s ami sötét szárnyait nagyon borzolja. A rémmadár: a háború. Gyors és fenyegető szárnyaival hol itt, hol ott csapkod. Lehetséges volna? Hágában nemsokára építeni kezdik a béke palotáját. Franciaországban pedig immár az antimilitaristák sem merik a hadsereget bántani. Ki tudja? A sors szereti a nagy és szomorú komédiákat. Talán Hágában egy-két év múlva békekötés lesz. S amelyik háborús fél a sarcot fizeti, ugyanannak lesz majd kötelessége a béke palotáját fölépíttetni. Mert Miklós cár akarta a világbékét, s ugyanő csinálta az új idők leggyilkosabb háborúját. Oh még sokáig így fognak a nemzetek barátkozni - a békével.

III.

Szent István szobra

Hát álljon a szent király szobra, s áll is már. De ez a szobor is újra a nagypipájú nemzet szobra. Ugyanazé, mely temérdek millióért épített országházat magának. Országházat, honnan két tucat katona kiverte a nemzet képviselőit tizenöt perc alatt. Nekünk telik bőven minden külsőségre. Százezer krajcárunk nincs egy tanító évi fizetésére. A harmadik egyetem még mindig nem létező egyetem. Iszonyúan nagy az analfabéták száma. Egész szellemi életünk koldusnál koldusabb. De sok százezer forintunk van szoborra. Főképpen szentek és politikusok szobraira. Mert Jókaiéra, aki sem szent, sem politikus nem volt, nincs.

Budapesti Napló 1906. május 19.

Pont

180. SARAH ÉS PÁRIZS

Ponyvasátrában sír egy nagyon sovány asszony, kit Sarah Bernhardtnak neveznek. És nekem nem volna szívem kicsúfolni ezt a szegény asszony-Korjolánt. Nem ő csapta el a csapodár Párizst, hanem Párizs űzte el Saraht. Egyéniségek örök tragédiája az ő tragédiája.

Zseniális asszony, s bizonyos mégis, hogy rosszul látja ezt a dolgot. Nem a vénsége mián múlta ő divatját. Nem a jóízlés áll ma már tótágast Párizsban. Ahogyan Sarah Bernhardt Amerikában véli.

Régen sejtik Párizsban, hogy Sarah nem tér vissza. Emlékezéseit nemrégiben londoni lapban írta meg, s ő maga örökösen csatangolt. La-bas, Keleten, Budapest és Konstantinápoly között, Berlinben, Londonban s leggyakrabban Amerikában. Ha jól emlékszem, Sardou Boszorkányában adott újat utólszor Párizsnak. Vagy a fiának egy hülye, látványos darabjában. De memoárjaiból már kizokog a keserűség, hogy Párizs hálátlan. Színházáról csak éppen, hogy a nevét nem vétette le. Miért a Sarah Bernhardt-színház, ha már Réjane asszony is csinálhat színházat. Becsületrendet is más színésznő kapott, nem ő. És már Párizst is szinte meghódította az új játszás, a meztelen, a németes. Régi, híres tisztelői elaggottak vagy meghaltak. Az új Párizs: pfuj parvenü, csunya, demokrata világ.

Utolsó érzéseit elvitte Amerikába a nagy asszony. Csak a büszkesége a réginél is hatalmasabb. Azt üzeni, hogy ő nem haragból tagadja meg Párizst. Privát okokból nem tér vissza. El ne bízza magát valahogy Párizs: Sarah Berndhardtnak csak a saját ügyei fontosak.

Hát mi is történt voltaképpen? Minden egyéniség egy korszak eredménye és szeszélye. Ha az a korszak elmúlik, nincs maradása. Ha ez az egyéniség a kaméleonnál is kaméleonabb. Ez az igazság minden egyéniségre érvényes. A politikusra, a betörőkirályra, Gaponra, a költőre, a művészre, az apostolra, Fedák Sárira, Hazafi-Veraira. Mindenkire, aki valamelyes egyéniség.

Mihelyst kicserélődnek egy társadalomban az erők, a megváltozott társadalom elsősorban az előző korszak egyéniségeit kezdi ki, s veszíti el.

Sarah, a zsidó nő, a legarisztokratább nő volt talán az egész világon. Dicsőségben, igazi dicsőségben csak a császárság alatt élhetett, s a császárság után addig, míg a harmadik köztársaság végleg meg nem fejelte az új társadalmat.

Ez elkövetkezett. Nem a Sarah vénsége a baj. Stílusát is tudta ő üdvösen formálgatni. De az új francia társadalomnak s publikumnak a Sarah Bernhardtok már nem kellenek.

Budapesti Napló 1906. május 20.

Ódi

181. EGY ÚJ SOMLÓ-ÜGY

Budapest, május 19.

Akarja-e Magyarország társadalma, hogy sorsát az apátkanonokok világfelfogása szabja meg? Evvel a kérdéssel kezdjük, mikor egy új Somló-ügyről, egy fölháborító bűnről adunk hírt.

A Somló-ügyet, ikertestvérét a Pikler-ügynek, talán nem feledte el még senki. Klerikális, tudományellenes népség üldözőbe vett egy tudóst tudományos hitvallásáért. Denunciálták Somló Bódogot, hogy írásaiban fölforgató elveket vall. Európa egész tudományos világának figyelmét sikerült akkor kivételesen, de szégyenünkre magunkra irányítani. Még a reakciósnak ismert Bécs is megborzadt a mi szellemi életünk levegőjétől. Attól a levegőtől, mely az ázsiai mezők és a középkori kripták levegőjének vegyüléke.

Szerencsére a liberális magyar közvélemény éber volt. Somló nem lakolt a fejével azért, hogy gondolkozik. Akkor elégtételt s azóta egyetlen tudományos egyetemünkön katedrát is nyert. Bár igaz, hogy az akkori kormány némi koncot kénytelen volt ez ügyből a reakciónak is dobni.

Teljesen a Somló-ügy a mostani eset is, de még fölháborítóbb. Kunfi Zsigmond temesvári főreáliskolai tanár a kiszemelt nemes vad. Tudós, lucidus fej, heves, előkelő temperamentum. Akik Magyarországon nemcsak a politikai és színházi heccek iránt érdeklődnek, régen ismerik már a nevét. Sőt sajnálkozásunk is már régi érte, mert tudjuk, hogy apró társadalomban egy ilyen embernek milyen megértetlen az élete. A magyar szociológusok társaságának egyik legbuzgóbb tagja. Tanulmányai, cikkei többnyire a társaság folyóiratában jelentek meg, mely társaság elnöke gróf Andrássy Gyula. A klerikalizmus és nacionalizmus kopói ez írásokat nem vették észre, mert ők nem szaglásznak a tudomány körül. Észrevették azonban egy ártatlan tanulmányát, mely a Neue Zeitben, a német szocialisták előkelő revűjében jelent meg, s melyről ők néhány magyar napilap kivonatából értesültek. Kunfinak e cikke tudományos, komoly ismertetése a magyar politikai válságnak. Természetes, hogy e cikkben nem nacionalista kortes-frázisok vannak. Egy evolucionista tudósnak, egy szociológusnak diagnózisa és prognózisa ez. Az osztályharc alapján magyarázza, ami Magyarországon történt, s történni fog.

Szentkláray Jenő temesvári apátkanonok vezetésével nagy hajsza indult e cikk miatt Kunfi ellen. A nacionalista és tudománytalan sajtó előszedte a hagyományos, együgyű frázisokat. Kunfi nemzetközi, fölforgató, hazafiatlan s rossz példakép az ifjúságnak. Tehát mozdítsák el az állásától. Szentkláray az ottani Arany János-társaságban valóságos filippikát mondott pláne Kunfi ellen, bár tanártársai nyilatkozatot adtak ki, hogy az iskola falain belül Kunfi sohse

propagálta az „inkriminált tanokat”. Megjegyezzük, hogy az inkriminált tanok ma Európa legtöbb intellektueljének tudományos és társadalmi hitvallása.

Kunfi egy nagyon helyes nyilatkozatban a többek között így válaszolt a vádakra.

1. A szocialista nemzetköziségnek az Arany János Társaság tegnapi elnöki megnyitójában rajzolt képét és meghatározását egészen helytelennek és a tényeknek meg nem felelőnek tartom; olyan értelemben vett nemzetköziség tudomásom szerint sehol a világon nincsen, s *annál kevésbé vagyok az ott adott értelemben nemzetközi én*, aki politikai gondolkozásom középpontjába *a magyar nép politikai, gazdasági és erkölcsi felszabadításának nagy kérdését állítottam*.

2. Politikai meggyőződésemet - *a neki való helyen* - ezentúl is, mint eddig, szabadon fogom gyakorolni és követni, és bizton tudom, hogy emiatt - különösen most, Apponyi Albert gróf minisztersége alatt - üldözés nem érhet.

3. Politikai nézeteimet tanítómunkámba sohasem vittem bele, hanem legjobb tudásom szerint alkalmaztam tantervünk és utasításunk betűjéhez, szelleméhez, aminek legnagyobb bizonysága, hogy eddigi működésemet fölöttes hatóságaim sohasem kifogásolták. Hogy erre most van-e ok, azt *az a fegyelmi vizsgálat van hivatva kideríteni, amelynek elrendelését a mai nappal saját magam kérelmeztem*.

És most megindult Kunfi ellen a vizsgálat. Egyelőre így áll ennek a fölháborító merényletnek, ennek a reakciós bűnnek a dolga.

Fölhívjuk gróf Apponyi Albert figyelmét a temesvári botrányra. A reakciós seregnek keserű leckét kell kapni s Kunfinak a legnagyobb elégtételt. Mindenek előtt azt, hogy Kunfi Zsigmond végre, ha ez alkalom révén is, nagy talentumához méltóbb helyet és teret kapjon.

Nem hinnők, hogy az új korszak a gondolat szabadságát kevésbé tudja megvédeni, mint a fákat és a madarakat.

A liberális magyar társadalomnak s az igazi tudományos közvéleménynek most aztán már komoly vetót kell kiáltania az egyre vakmerőbb reakció és tudománytalanság elébe. Mégis csak kétségbeejtő, ázsiai állapot ez. A magyar szociológusok társasága talán egyetlen magyar egyesület, mely sivár politikai és szociális életünkbe gondolatokat visz be. Cselekszi ezt önzetlenül, nemesen, fáradsággal, tudományosan. És e társaság tagjait sorra kezdi venni a klerikális reakciós üldözés. A gondolat szabadságát meg kell védeni végre s megtorolni minden ellene irányult bűnt.

Budapesti Napló 1906. május 20.

182. EGY TÖRTÉNELMI KÉZSZORÍTÁS

A képviselőház mai ülése után Molnár János apátkanonok, néppárti képviselő, volt néppárti elnök felvette fekete köpönyegét, és papos, sima léptekkel suhant végig a folyosón. A folyosó közönsége figyelemmel nézte. A távolból egyszerre egy kéz nyúlik ki feléje üdvözlésre, egy kemény, erős kéz, megragadja a fehér papi kezet, és szíves, meleg lelkes üdvözléssel, őszinte barátsággal megrázza. Kié volt ez a baráti üdvözlésre kinyúló jobb? Történelmi kézszorítás volt ez. Az a kéz a *Wekerle Sándor keze volt*.

Ki emlékszik ma Magyarországon arra, ami tíz évvel ezelőtt történt!… Hiszen a kormánypárti lapok annyira bíznak az emberek feledékenységében, hogy azt is le merik tagadni, ami egy évvel ezelőtt történt. Ki emlékszik hát rá, hogy voltaképpen mi és ki indította is meg a

diadalmas és ragyogó egyházpolitikai küzdelmet, az utolsó ötven év egyetlen nagy radikális fellendülését. Mi eszébe juttatjuk a feledékeny világnak: az a férfi, akinek a maga hatáskörében elkövetett erőszakosságai és visszaélései megindították az elkeresztelési vitát és az egész egyházpolitikai harcot, az a férfiú *Molnár János akkori komáromi plébános volt*. Hogy pedig Wekerle *volt* az egyházpolitikai csaták diadalmas hőse, arra talán még emlékszik mindenki. Hát úgy-e, hogy az a szíves, meleg, baráti kézszorítás történelmi kézszorítás volt?

Budapesti Napló 1906. május 22.

183. A MINISZTER-KOSSUTH ÉS A KOSSUTH-ELVEK

Külföldön is nagyon tisztán látják az új magyar események értelmét. Talán még tisztábban, mint idehaza. A Le Courrier Européen, ez a nagyon előkelő, internacionális, párizsi revű például ezt írja a többek között:

Elérve a hatalmat, a fiú megtagadja atyja ideálját, miként vén harcosok, Clemenceau úr például, megtagadják tulajdon elveiket. A magyar kormány, melynek a sorsa ma Kossuth Ferenc kezeiben van, eltűri, hogy elfogjanak, s a haditörvényszék elé juttat egy szegény katonatisztet, aki kissé részeg állapotban énekelni merte a kereskedelemügyi miniszter úr édesatyjának, a forradalmár Kossuth Lajosnak a nótáját. Minden hódolatukkal adóznak a függetlenségiek annak a Habsburg-háznak, mely egy hosszú válság után is, ura tudott maradni az egységes és német nyelvű hadseregnek.

A Le Courrier Européen még néhány függetlenségi magyar lapból vett idézetével bizonyítja olvasóinak, kik Európa intellektueljei, hogy micsoda képtelen és páratlan leszereléssel gazdagítja a magyar függetlenségi párt a politikai erkölcstelenségek nemzetközi tárházát.

Budapesti Napló 1906. május 22.

184. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Vipera-fejek

Európa nyugati országai irigyelhetnek bennünket. Nekünk vannak Darányiink szép számban, kik el tudnak bánni a sztrájkkal. Nyugaton azonban babonás ideák fakadtak holmi emberi jogokról. E babonás ideák miatt aztán tűrni kell mindenféle sztrájkot. Például Svájcban, a genfi kantonban, ez idő szerint a viperaölők sztrájkolnak. A genfi erdőkben sok él a veszedelmes csúszómászókból. Az állam jutalmazta azokat, akik a viperákat irtották. Néhány száz ember művészetté emelte e mesterséget, s lassan-lassan valóságos állami viperaölőkké váltak. Minden viperafejért egy-egy frankot kaptak. E honoráriumot a kincstár nemrégiben félfrankra szállította le, s a viperaölők emiatt kimondták a sztrájkot. És a nemes Svájc genfi kormányának be kellett látni, hogy egy frankot megér egy viperafej. A sztrájkolók győztek, s ma már ismét bátorságos a genfi erdőkben bolyongani. A viperafejekért fizetni kell: ez a tanulság. Még ott is, ahol minden rendű sztrájkoló munkások fejeit becsülik viperafejeknek.

II.

Új házasság

A Vígszínháznak s publikumának örvendetes hírt mondunk. Franciaországban immár bizonyos a házasság radikális reformja. Könnyű lesz a házasság s könnyű lesz a válás. A csábító pedig elveheti az asszonyt. No végre: fölfrissül a francia bohózat, melynek legszeretőbb otthona az egész világon a Vígszínház. Eddig a házasságtörés körül hahotázó bohózatnak valami hetvenhárom változata lehetett. E variációk már régen kimerültek s mi kegyetlenül unatkozunk az újabb disznóságokon. De ez nemsokára másként lesz. Új házasság, új házasságtörések, új bonyodalmak s új bohózatok, éljen!

III.

Szent helótaság

Jött a király és zsibongott a budapesti utca. Megérkezett s mámorosan ujjongott a nép. Okvetlenül sok száz szocialista is ordította az éljent. Pedig a szocialista káté nem parancsolja a rajongást a trónért. És ez elragadtatás mégis természetes és becsületes. Párizs sans-culotte-jai, a véreskezűek ivadékai, kikelnek az arcukból a nagy örömtől, ha csak a tuniszi bejt látják. Mert nagy és szent dolog ám milliók fölött trónolni. És a legvadabb forradalmi árban is bujkál valami a szent helótaságból. Abból a parancsoló érzésből, hogy hódoljunk valakinek, ki rangosabb mindannyiunknál. Nem csodálkoznék egy olyan anarchistán, ki, midőn őrült lázban elhajítja a sorshúzás útján kezébe nyomott bombát valamely monarchára, a lelkes tömkelegben maga is lelkesen éljenezne akaratlanul.

Budapesti Napló 1906. május 22.

Pont

185. IBSEN MEGHALT

Krisztiánia, május 23. Ibsen Henrik ma délután félhárom órakor elhunyt.

Észak komor és nagyszerű Messiása egy utolsót lázadt és meghalt. Nem a Peer Gynt értelmes és hatalmas halálával. Meghalt béna aggyal s régen elbúcsúzkodva a világtól. Nagyon havas és fagyos ormokra kúszott az új normann isten. Gondolat-manói nem bírták a szörnyű hideget s az értelmes ember-példányok leggyönyörűbbje, Ibsen Henrik, az utolsó időkben hülye volt. Csakhogy éppen szerencsésebb valamivel az istenkedő normann-germán típus egy másik, új képviselőjénél, Nietzschénél. Nietzschének a paralízist gyorsabban adták meg a havas ormok bosszúálló, kitúrt istenei.

Életének s egyéniségének őstragédiája kettős. A tönkrement család sarjáé s a kis nemzet fiáé. A grimstadti patikus-tanoncnál emberibben és fölségesebben még senki sem harcolt az élettel.

Bizonyos, hogy sokat éhezett fiatal korában. Bizonyos, hogy végigjárta a nagyon kivételes lelkek nagyon kínszenvedéses stációit. Periódusokban száz író élete nem lehet olyan gazdag, mint az övé. Akarjátok tudni, mi lett a kétlábon járó majom-utódból, ki embernek neveztetik? A XIX. század végén hárman válaszoltak reá: Ibsen, Spencer és Tolsztoj.

Először norvég-volta löki a gyehennába. Veri, ostorozza kicsinyes fajtáját. Szinte őrjöngve örül, mikor külföldre menekülhet. És Rómában már a klasszikus idők bűve-bája alatt áll, mikor a storthing megszavaz számára valami kicsi évi díjat. Már békül, és megbocsátó arccal

emelkedik nemzete felé: nem tudja, hogy barátainak mennyit kellett marakodniok e kicsi kegyért.

Itália ege alatt érzi meg, s *látja meg* az új ember komédiáját és tragédiáját félelmes valóságában. *Az ember a társadalomban:* ez lesz, ez a kérdés, ez az átok, az ő becsületes és szabad szívét mardosó kígyó. Az egyéniség fátuma és bukása: ez tragédiáinak verses és versetlen, eleven vízióinak réme.

Bambán bámulták vagy csúfolták először. Akárhol írt, Rómában vagy Párizsban: gomolygott felé a köd a norvég partokról. Nem is köd volt ez, de ennek mondták. Az élet súlyos intenzivitása volt ez. Századok vágya, akarata vagy bűne liheg ki egy-egy Ibsen-alakból. Örök idők átka tornyosul egy-egy Ibsen tragédia egén. Ez bizony sok élet a maga életét is hebehurgya gyorsasággal élő modern embernek.

Aztán ment, ment előre. Már a társadalomra sem tudott úgy haragudni, mint régen. A világ pedig lassan cammogott a nyomában. De hol járt ő már akkor. Ment, szállt, egyre magasabban. Míg odaért, hogy jó az embernek egyedül lenni. Hidegen, magasan, fagyosan, szépen, mint egy isten. Új darabjai már e nagy fölszállásról regélnek csodákat. Ibsen egy anti-Illés prófétaként szállott az egetverő magasságba: fagyszekéren. Elbúcsúzott tőlünk, s az az Ibsen, aki az utolsó időkben köztünk járt, már nem Ibsen volt. Ő fent járt valahol szűz, havas ormokon, hol nem járt előtte senki. Az életre sem néz keserűen. Ezt hirdeti: az értelem nagy átok, embernek lenni nehéz, apostolnak lenni még nehezebb, de magasban lenni jó.

Fenoménja volt a korunknak, s olyan, akit végül is érteni akart mindenki. Nem tehet róla, hogy mindig elhagyott bennünket, mikor beértük. Dicsőségét a német nyelv segítsége közvetítette és sokszorozta a világon. Ő már öreg korában Norvégiában is tudott élni. Nincs modern agyvelő, melyet az övé meg nem turbált. Költők, piktorok szobrászok, muzsikusok, színészek, gondolkozók és epikureusok új világokat láttak meg általa.

Ha lesz a mi korunknak eldicsekednivalója a kultúrhistória előtt, a legelsők között majd Ibsenre mutat.

Amit a lexikonok is följegyeztek róla, az pedig itt következik:…

Budapesti Napló 1906. május 24.

186. KULTÚRKÉPEK

- 1. Költő az urnánál - 2. Az európai magyar - 3. A nagy primadonna -

1. Választás volt nagy Oroszország egyik kerületében. Arról volt szó, hogy ki jusson a dumába. Az ügyes prókátor vagy az ügyes nagyiparos? Minden élő és választó lelket fölcipeltek a kortesek. Egyszerre csak egy öregember áll a bizottság elé. Megkérdezik a nevét:

- Tolsztoj Leó vagyok.

- Mit akar?

- Szavazni akarok.

- Mi a mestersége?

- Gondolkozom s írok.

A bizottság tagjai hahotáztak. No, ilyen furcsa mesterségű embert se láttak még. Nincs is ilyen nevű ember talán egész nagy Oroszországban.

Tolsztoj Leó pirult egy kicsit. Végre hivatalos írásokkal igazolta magát… (Ebből eddig egy szó sem igaz. Nagy Oroszországban nem történik ilyesmi. De megtörtént tegnap Budapesten, hogy *Kis* Józsefet, a költőt, egyetlen ember sem ismerte a választóbizottságból. A nevét sem hallotta eleddig talán kettő sem. Nyilván adókönyvvel kellett igazolnia magát a nagy magyar poétának. De riadó lárma zúgott éppen ekkor. Jött a Zoltán, a nagy Zoltán. Neki nem kellett igazolnia magát. Montenegróban sem történik már ilyesmi.)

2. A díszmagyarnál nem is képzelhet nyugati ember képtelenebb öltözetet. Nemzeti ruhát játszva komponálhat össze minden náció. De nem teszi ezt civilizált nemzet. Mert oktalan, kényelmetlen és barbár dolog ez. Kultúrember díszruhája a frakk. Angolé, olaszé, franciáé, németé s mindegyiké. Sok dicséretet kapott hát jóízlésű emberektől a kis Buza Barna. Lám: ez európai ember. Frakkot ölt s nem hitelbe készült díszmagyart. Ennek a kis embernek milyen előkelő érzéke van lám. Így beszéltek tegnap többen. Csak egy ember tudta volna megmondani, hogy tévednek: Buza Barna. A kis követ nagyon szerencsétlen volt tegnap. Hetek óta keresett egy termetéhez illő apró díszkardot. De ilyet mostanában nem gyártottak. Ezért kellett frakkban mennie Budára Buza Barnának. És ezért volt ő tegnap szerencsétlen. Nálunk ilyen körülmények csinálják az európai embereket.

3. A berlini Wintergartenban valamikor egy magyar énekesnő produkálta magát. Közvetlenül az ő száma után John mester tudós kutyái következtek. Az idomított ebek a kulisszák mögött várták, míg sor kerül reájuk. A publikum diskurált és poharazott. Nem hallgatta a művésznőt. Egyébként is a betegeknek hirdetett modern emberi idegek hihetetlenül sokat elviselnek. De John mester kutyái neveletlenek voltak. Az énekléstől dühbe jöttek. Egyszer a színpadra is fölszaladtak. Másszor pedig majdnem széttépték a gazdájukat. John mester kivitte a Wintergarten igazgatóságánál, hogy a kutyáival a program egy távolabbi számát töltse be. Mert Amerikában ő csak olyan helyeken szerepelt a kutyáival, ahol jóhangú énekesnők énekelnek. El vannak kényeztetve a bestiák… A magyar énekesnő ma a magyar mágnásvilág, a felső tízezer kedvence s Budapest legnépszerűbb - énekesnője.

Budapesti Napló 1906. május 24.

Ódi

187. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Gyermekek napja

Andrássyt mélyen meghatotta a látvány. A Halász-bástya fokáról zuhant le a gyermek. Véres, törött és elalélt volt. És ami fő: úriruhát viselt a gyermek. E sorokat az újsághírből repetáljuk. Andrássy meg volt rendülve, mert úriruhás gyermek szerencsétlenségét látta. Mink is megrendültünk a kis Szabó Lajos katasztrófáján. Ám holnap lesz Magyarországon az első gyermeknap, s kérve-kérünk mindenkit: szeressék a gyermeket. Ne csak az úriruhást, de szeressenek minden gyermeket. Mert mind a mienk, a rongyos, a hülye, a béna is. Apponyi nemcsak az úri madarak és úri fák sorsával törődik. A gyermek legyen a modern társadalom szentje, mert az is. Az akaratunk az életünk a jobbulásunk, a jövőnk. Élni és örülni jobban tudnak, mint mink. Elszomorodni és sírni is jobban tudnak. Mi, szegény, szamár felnőttek, gyakran zuhanunk le az élet Halászbástyájának fokáról. Úgy kell nekünk, vén haszontalanoknak. Mi boldogtalan s boldog rókái az életnek, nem érdemlünk mást, mint ami éppen ér bennünket. De a gyermek: az más, az szent, az örüljön. És végre, hogy a Nyugat ilyen módon

is hódít nálunk. Háromszázhatvanöt napból a madarak és fák után végre adunk egy napot a gyermekeknek is. Legyen szép és megáldott a holnapi nap. A magyar gyermek első napja. Fakadjon belőle áldás azoknak is, akik e napon a gyermekre gondolnak. Csak meg ne egye ezt a napot a magyar parádézás. A felnőttek szereplő-vágya, a hűhó.

II.

Ügyvéd-honatyák

Franciaországban is túlontúl sok az ügyvéd-képviselő. A társadalom gondolkozói váltig nem imádják ezt az állapotot. Hiszen előkelő, szabad, szép, becses metier az ügyvédség. Ne is maradjanak ki az ügyvédek egyetlen mai parlamentből se. De ami sok, az sok. Egy olasz tudós hazája közéletének mérges fekélyű állapotát annak rója föl, hogy sok az olasz parlamentben az ügyvéd és az újságíró. A két metier természetében van az, hogy a sok belőle nem jó. Holott talán alig van a mának szolgáló pályák között külömb e kettőnél. Azt mondja az olasz tudós, hogy csak a konzervatív mágnások s papok elsokasodása veszedelmesebb egy parlamentre, mint az ügyvédeké. Tessék megnézni a magyar parlamentet: az óriási többség mágnásoké, konzervatív birtokosoké, papoké és ügyvédeké. Szép reményei lehetnek Magyarországnak.

III.

A négerek

A négerek között terjed a fehérgyűlölet. Némely gyarmatokon már kitörőben a veszedelem. Főképpen a franciákon és németeken. Viszont beszélik, hogy úgynevezett politikai és társadalmi élet modern csírázásba csak azokon a néger tájakon kapott, ahol van fehér ember. Van, hogy miről tárgyaljanak, s mi miatt harcoljanak néger polgár- és embertársaink egymás között. Zsidóra mindenütt szükség van. A fehér ember a négerek zsidója.

Budapesti Napló 1906. május 26.

Pont

188. REVOLVER A NEMZETGAZDASÁGBAN

Kolozsvár egyetemének becsülete meg van mentve. Tudós professzor Navratilnak adassék érte minden köszönet. Most csúfolódjanak a pupákok Budapesten. Hát csakugyan tréfaság az a kolozsvári diploma?

No Mariska, Timon és ti többiek, Fiók Drákók és kölyök-Bukovok. Mit szóltok kincses Kolozsvár Navratiljához? Hóhér ez a talpán, a kutyafáját. És szerencséje is van. Sacrebleu, az ember kissé összevissza filozofál, mikor ölni készül. Szegény ördög, Haury vagy hogyan hívják, tétovázott tíz másodpercig. Revolverét előbb Navratil úr homlokának szegezte.

Iszonyú elgondolni, mi történhetett volna. Ma nem volna Magyarországnak Navratil Ákosa. És Kolozsvár egyetemét még mindig lenézné Budapesté. De Navratilnak szerencséje van. Magyarországnak is szerencséje van. Kolozsvárnak is szerencséje van, csak Haury Jánosnak vagy Józsefnek nincsen szerencséje.

Negyedszer bukott volna ezúttal Haury. A király engedte meg neki kegyelemből, hogy negyedszer is Navratil és a bukás elé kerüljön. Nemzetgazdaságtannal vádolták a szerencsétlen delikvenst. Neki egy kis előléptetésért kellett volna a diploma. Ott Miskolcon, ahol családjával lakott, megmondhatják. Esze-ágában sem volt új nemzetgazdaságtani iskolát csinálni. És esze-ágában sem volt senkinek benne egy zseniális nemzetgazdát keresni. Mint ahogy magyar

professzorok jóvoltából nem is igen került ki még ilyesmi ember. Ha van néhány valakink, nemzetgazdánk, politikusunk, írónk, lingvistánk, természettudósunk, szociológusunk és művészünk, ez azt jelenti, hogy még a magyar egyetemek sem tudnak minden talentumot megzápítani.

Ma már csak Kínában lehetnek olyanfajta professzorok, mint nálunk. Sem az életet, sem ezt a mi kanálnyi társadalmunkat látni nem tudják. Óh nem azért, mert igen elmerülnek a tudományokban. Ennek csak meg kellene olykor látszani. De mert kis agyúak és barbár indulatúak. A Navratilok egész életelégtétele az, hogy néhány száz lurkó sorsa a kezükben van. Ha kegyetlenségükkel a tudományuk fölérő volna, az intellektuális kultúra ma Magyarországon volna a legnagyobb és legáltalánosabb. Véletlenül éppen fordítva van.

Navratil úr nézzen ki a lakása ablakára, melyet fél elhagyni a diákok dühe miatt. Szép az élet! május van. És ha Haury János vagy József letette volna a vizsgáját, egy kis familia nagyobb kenyeret ehetett volna. A mi szamár diploma-rendszerünk tudniillik csak erre jó. Nehezítsük meg az alsóbb osztályokból feltörőknek a kenyeret. Mert a mágnás-tacskók könnyen kapnak diplomát. S ha nem kapnak, az sem baj. Egyébként pedig ebben a szerencsétlen országban talán éppen azok dominálnak és kormányoznak, kiknek kis ujjukban van minden nemzetgazdasági tudás? Nézzen ki az ablakon Navratil tanár úr. Föltétlenül kapott már azóta néhány budapesti kollégájától üdvözlő táviratot. Szép virágos ez a május. Ha meghal az a szerencsétlen Haury, vagy hogyan hívják, olcsón lehet koszorút csináltatni a koporsójára. A hála koszorúját, mert egy ilyen eset nálunk nagy embereket csinál a Navratilokból.

Budapesti Napló 1906. május 27.

Ódi

189. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Merre nézzen Kossuth?

Nagyvárosok meggyötört lakói már Horatius korában vágytak a jó vidékre. Oh, jobb, szebb, kedvesebb ott az élet ma is. Íme például Kecskeméten milyen kevés gondjuk van az embereknek. Hetek óta sajtóban, fórumon arról disputálnak az emberek, merre nézzen Kossuth szoboralakja. Eddig az az álláspont a győztes, hogy a városház felé nézzen. Az ellentábor viszont avval érvel, hogy akik a városház felé mennek, azoknak hátat fordít a szobor. Viszont az is igaz, hogy ellenkező esetben a városház felől jövőknek fordítana hátat Kossuth. Olyan hatalmas vita indult a probléma fölött Kecskeméten, amilyennek másutt, más országokban világfelfogások birkóznak. Persze, hogy az általános választói jog s az önálló vámterület kérdésére így kevés idő jut Kecskeméten. Egyéb eszmeharcokra aztán még kevesebb. Oh, be boldogok a kecskemétiek.

II.

Fáraó népe sztrájkban

Voltaképpen nem is Fáraó népe, de minálunk már csak így hívják a cigányokat. Tessék följegyezni, hogy Magyarországon 1906-ban, Szatmárnémeti szab. kir. városban sztrájkba léptek a cigányok. A vályogvetők s a téglacsinálók. És nemcsak hogy győztek, de megalázták Szatmárnémeti szab. kir. város hatalmas rendőrkapitányát is. Íme: a munka és a munkásönérzet csodálatos, civilizáló hatása. Hány száz év múlt el, hogy a magyar kultúra és deres

hiába próbálkozik a cigányok európaiasításával. A szociáldemokrácia játszva s pillanatok alatt végzi ezt el. A szatmárnémeti cigánysztrájk ezerszer szebb és komolyabb eposzt érdemelne, mint a nagyidai cigányok hősiessége.

III.

Korfu és a hungárák

Korfu a szerelem szigete volt mindenha. Klasszikus hazája a Venus-papnők megbecsülésének. A klasszikus hagyományok nem múlnak el máról-holnapra. Korfu még ma is invitálja s kultiválja a szerelem kedves papnőit. Főképpen sokan kerültek oda újabban a magyar leányok közül. És Goluchowski ugyancsak erélyesen szorítja most a görög kormányt: vessen végét ez üzelmeknek. Ilyen ügyekben s csak ilyen ügyekben nagyon erélyes a mi külügyi képviseletünk. De hírlik, hogy Korfuban egészen másként vélekednek a hungarák mentéséről. Úgy tartják, hogy az egész ügy Budapest leány-irigysége. Budapesten tudniillik nem klasszikus hagyomány a Venus-papnők patronizálása. De mégis talán az egész világon Budapest vitte e téren legtöbbre. Nincs annyi leány, amennyit Budapest el ne tudna fogyasztani. Most - mondják Korfuban - már Korfura is irigykedik Budapest. Pedig hát Budapest mellett klasszikus hagyományok nem is szólnak. Szép dolog azonban, hogy mi miként őrizzük leányaink erényét. Igaz, hogy csak azon leányainkét, akik külföldre kerülnek. S azokéit, akiknek már erényük sincs.

Budapesti Napló 1906. május 29.

Pont

190. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Kossuth utcán

Párizsban, a Bois-ban, az Akácia úton, a kocsik séta-utján, kevés idő óta automobil is ballaghat. De csak - ballaghat a sétáló lovaskocsik nyomában. Ám nem mindenféle automobil, hanem csak az elektromos, s ez is csak kegyelemből. Úgy hallom (tíz év óta kétszer jártam ott) a Kossuth utcán a legbüdösebb automobilok is vígan nyargalhatnak. A petróleumosok, benzinesek is. A két lábukon sétálók pedig fojtsák az orrukat avagy szerezzenek töff-töfföt. Hát ez Kis-Ázsia, igazán Kis-Ázsia. Itt a Fedák Sári bűzét vidáman ficánkoló orrcimpák üdvözlik. És örülünk, ha Muki régi gróf és Mór új báró az orrunk alá szagosít. Hát a fene egye meg az ő dolgukat. Vagy van pénzük, vagy nincs. Ha nincs, ne automobilozzanak. Ha van, tartsanak kétféle töff-töfföt. Egy hosszú utakra szólót. Ennek a szagát elsülyeszti a tágabb atmoszféra. De itt, Budapesten, e szűk és kevés levegőjű városban ne büdösítsenek. Se a Kossuth utcán, se másutt. Mert a türelemnek Kis-Ázsiában is van határa.

II.

György pap levele

Levelet kaptam György paptól, aki görög katolikus plébános s nekem régi jó cimborám. Úgy látom, hogy ez a György pap hazaáruló gazember. Ma már hazafias dolog a hazaáruló gazemberekkel szóbaállni. Én se rejtem el hát főtisztelendő román barátom levelét. Azt írja az én György cimborám, hogy vagy-vagy. Vagy kultúrnáció a magyar, s akkor nincs isten, aki árthatna neki. Vagy legyőz kultúrában minden nemzetiséget vagy - birkózik. Így írja György

pap; birkózik. Parlamentben, jól védett megyeházán kurjongani - írja György pap - nem nehéz. De ha már kizárjuk a szellemi tornát, legalább verekedjünk fizikailag, becsületesen. Azt ajánlja György pap, hogy ők választanak egy pakulárt. Mivel az érveket perhorreszkálják azok a magyar hazafiak, kik ma már szívesen fogadnak el mindent Bécstől. Álljon ki akár Wekerle, akár Széll, akár Kossuth Ferenc, akár Zichy Aladár. És ha ők következetes férfiak, birkózzanak. Ha pedig a pakulár győz, akkor egy méterrel rövidebbet köpjön Pozsgay, s a műszittyák ne ordítsanak úgy, hogy úri ember érzékeny füldobját repedés veszedelme fenyegesse. Ezt írja György cimborám s talán mondanom sem kell, hogy a nyomorult hazaáruló pópát iszonyúan legazembereztem válaszoló levelemben.

III.

Justh és a lényeg

Ez egy tipikus magyar eset: tessék meghallgatni. Elmennek Justh elnök úrhoz az újságírók, s Justh fogadja őket majdnem olyan szívességgel, mintha számbavehető, kaszinói úriemberek volnának. Válaszol a derék Justh az üdvözlő beszédre. Ő hálás, ő boldog. Ő meghal a sajtóért, ha kell. A sajtó, a sajtó. A szent, a szent. Szól azután az újságírók vezetője:

- Egy kicsivel több előzékenységet kérünk a sajtó számára a parlamenti palotában.

És eláll a nagyúr elokvenciája. Csak annyit tud mondani. - Majd meglátjuk, majd meglátjuk.

Fránya nép ez az újságíró-nép. Még Magyarországon sem lakik teljesen jól frázissal. Igaz, hogy nem is lázadó fajta itt mindenki. Hanem Justh csodálkozhatik: - Ezek a rongyosok nem elégülnek meg? Hát nem elég az, hogy mi vagyunk az ország urai? Micsoda anarchia ez. Csak addig lesz boldog Magyarország, míg a jelszó a régi marad: „majd meglátjuk, majd meglátjuk."

Budapesti Napló 1906. május 30.

Pont

191. A GONDOLAT ELLEN

Budapest, május 31.

„A mi nemzetünknek nagy gondviseletlenségének miatta…" Hajh, még Apácai Cseri János írta ezt. Azóta már sokféle Akadémiánk van, s ím ma is csak úgy vagyon, mint akkor. Jaj itt, ezerszer jaj a gondolatnak, s ma is így rivalkodnak a hatalmasok:

- *„Mást ne tanítson, mert Isten engem úgy segéljen, valaki mást tanít; a Marosba vettetem, vagy a toronyból hányatom le."* Zichy Nándor az Egyház hatalmát proklamálja. Wekerle Sándor kenetes hangon testálja az iskolát a papoknak. Polónyi el fogja csukatni azokat, akiknek új eszméktől fő a fejük. Temesvárott kopók falkája vesz űzőbe egy tanárt az ő elveiért. Debrecenben szocialistának bélyegeznek egy modern fejű tanárt. Pécsett el fognak csapni a jogi líceumból két vagy három istentelen szabadgondolkozó professzort. A legfőbb Akadémia dadogó grófokra les koszorúival. Budapesten, Kolozsvárott megdöbbenve lapul meg az az egy-két tanár, aki Európában vélte magát. Nem lehet mindezeket fölsorolni. Rajtunk, agyunkon, gondolatainkon a terror. A régi, az ősi, mely alatt összeroskadt Apácai Cseri János.

Másutt is van harca a gondolatnak. De másutt a gondolat ellen a gondolat harcol. Nálunk a gondolat ellen a - gondolatiszony. Bent akarnak tartani bennünket a múlt karámjában. És soha se volt még ilyen harcias és erős a reakció. Még Magyarországon sem.

A nagy circulus vitiosus. Uralkodik a politika, s a politika fölvetettjei kétségbeejtően visszamaradt fejű hullák. Ezek vívjanak a gondolat és a tanítás szabadságáért? Ezek védjék meg a gondolatot? Ők uralkodni és nyúzni akarnak. S a magyar tudománynak, iskolának s a magyar gondolatszabadságnak sorsa ma talán mostohább, mint Apácai Cseri János idejében volt.

Végleg kikapcsolják ezt az országot Európából. Aki gondolkozik s aki mer, az elveszett.

Hát jöjjön a gondolat rabsága. Hogy is mondta Apácai Cseri János: „De ha, és ezt én mondom, oly időben születtünk, mikor a legnagyobb tudatlansággal szemben a bölcsesség és annak tanítói egy batkára sem becsültetnek, azonnal kétségbe kell-e esnünk."

Ne essünk kétségbe, ha kétszázötven év óta sem változott itt semmi. Talán kijózanodik még ez az ország s elűzi a fekete lovagokat, kik hamis jelszavakkal nyakunkba ültek „a mi nemzetünknek nagy gondviseletlenségének miatta."

Budapesti Napló 1906. június 1.

Ódi

192. EGY KÍSÉRTET

A magyar politikai életben egy kísértet jelent meg, egy nehéz sötét árnyék: a Szilágyi Dezső szelleme. Szilágyi Dezső összegyűjtött beszédeinek első kötete került ki ma a könyvpiacra. Olvassuk ezeket a beszédeket, és megindultan érezzük újra: milyen rettentő vesztesége az országnak, a magyarságnak, fejlődésünknek, hogy ez az óriás kizuhant az élők közül. Milyen beszédek ezek! Milyen félelmes elme alkotta meg őket. Mennyire különböznek ezek a beszédek a tarokkpolitikusok, a közéleti hangművészek, a miniszteri primadonnák szónoklataitól. Mennyire nem tűrik ezek a beszédek a homályosságot, a kétértelműséget, a politikai csalás szándékát. Szilágyi Dezső, akiről azt mondták, hogy semmi maradandót nem alkotott, milyen megbecsülhetetlen örökséget hagyott ezekkel a magyar politika szűk körében forgó beszédekkel a homályosságokba, kétértelműségekbe és csalásokba süllyedt politikára.

…Mikor Szilágyi Dezső meghalt, Harden, a véres pennájú publicista, ezt írta:

- Nem volt nagy ember: az egész nagysága az, hogy a magyar politikusok között ő volt az egyetlen becsületes politikus.

Az elfogult német publicistának nem volt igaza. De ha igaza volna is, ha Szilágyi Dezső semmi más nem lett volna, mint becsületes politikus, milyen rettentő veszteség, hogy *éppen most* hiányzik a magyar politikai életből.

Budapesti Napló 1906. június 3.

193. AZ ISTENTELEN DIÁK

Szamosújvárott apage satanasokkal s szent füstölőkkel járnak most a papok. Nagy és bűnös dolog történt az örmény metropolisban. Előállott egy diák, s nem akart gyónni, mert ő szabadgondolkozó. Tisztelendő Esztegár úr hiába kérlelte, pedig e diák sokat kockáztatott. Ez a fiú az érettségi vizsga előtt állott jeles kalkulusokkal. Persze nem is bocsátották vizsgára a fiút, hanem följelentették Apponyinak. És most Kalksburg szent emlékei küzdenek egy felnőtt és világlátott politikus skrupulusaival. Lehet, hogy Apponyi úgy dönt: vagy gyónni, vagy

pusztulni. Lehet, hogy fölcsap a szabadgondolkodás amatőrjének. Se így, se úgy nagy generálizálást nem érdemel az eset.

Jolbey Miklósnak hívják, ha így hívják, a diákot. Nem mondom, hogy ő az első ateista magyar maturandus. Nem program szerint butító iskolákban minden időkben nevelődtünk ilyenek. Jolbey Miklósnak csak a vakmerősége szép és új. Miklós öcsém, szomorú sorsot jósolok magának Magyarországon.

Hiszen semmi az egész: láttam tüntető ezreit Párizsban a nyíltan szabadgondolkozó diákoknak. Fiatal, tizenhatéves diáktól hallottam egy népgyűlésen azt az indítványt: csináljunk népházat a templomokból, a Sacré-Coeur-ből, a Notre Dame-ból. De Franciaország, hajh, egyetlen és dicső ország, s a francia karakter nem képmutató.

Ellenben Magyarországon minden ember eleven, kétlábú s csúnya titok. Ismertem papot, ki Büchnerre esküdött titokban, de zordul vallásos és kenetes volt egész életében - a világ számára. Az ősi, a nyílt magyar lélek elsikkadt valahol. Minden társadalom hazugságra kényszeríti az egyént, de egy sem annyira, mint a magyar. Van képviselő, aki lelkileg állandóan öltögeti nyelvét vezérére s pártjának minden úgynevezett elvére. Van kritikus, aki ízlése ellenére propagálja a legpókhálósabb irányokat. A magyar közélet porondján egyenesen csak azok törnek le, akik néha megengedik maguknak az őszinteséget.

No és pláne az Istenbe kötni bele itt. Holott itt az Isten nevében őrzik hatalmas püspökök és nagyurak a középkort. Még talán Polónyi Géza ellen vétkezni sem olyan nagy bűn, mint az Isten helyett az Emberiség gondolatán borulni szent áhítatba. A rossz példa hat, s ha sokan kezdenek gondolkozni itt, még modern ország lesz ez a szerencsétlen ország.

Hazudni kellett volna, Miklós öcsém s meggyónni szépen Esztegár úrnak. Gyónni és hazudni: úgyis ez a divat ma Magyarországon.

Budapesti Napló 1906. június 3.

Ódi

194. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Krupp Berta

Krupp Berta volt talán egész Európának leggazdagabb eladó leánya. Ágyúkirálykisasszonynak megvan immár a választottja. Lovag és komoly porosz diplomata. Vajon álmodik-e már az esküvő napjáról a szép Berta? A Krupp-ágyúk sem éppen az emberiség boldogságán dolgoztak. A Krupp-milliók is vannak olyan súlyosak és átkosak, mint a dinaszták milliói. Hajh, talán egy drágaköves, rózsásfehér, finom menyasszonyi csipkéről álmodik Krupp Berta. A gyönyörű cipőcskén csúnya fekete-bordó vérfoltok. Battenberg Ena viselte a minap.

II.

Mirabeau tana

Vasárnap idéztük Harden kegyetlen mondását Szilágyi Dezsőről. Crispivel mérte volt össze akkor Szilágyit Harden.

Harden igazsága nagyon régi igazság már. Macchiavelli talán nem így formulázta egészen. De már Mirabeau bátran állította: nagy államférfiú nem lehet erkölcsös.

Széltében beszélik Itáliában, hogy Sonnino miért bukott meg. Mert átkozottul és polgárian becsületes volt. És nem tudott szónokolni.

Államférfiú hazudjon, korrumpáljon és szónokoljon. Mióta a világ áll, csak ilyen államférfiaknak volt sikerük. Ez szomorú, de így van. Tömegekkel csak így lehet bánni és elbánni. Privát életében lehet valaki liliomfehér. Mihelyst hatalmon van s ott akar maradni: immorálissá válik. És ha azt állítja egy erős és okos államférfiú, hogy ő nem szokott hazudni, hazudik. Itáliában Giolitti már szerencsésebb lesz. Ő már nagyobb államférfiúi talentum, mint Sonnino. Buták és hipokraták természetesen szecessziós tannak deklarálják ezt. Pedig óh be igaz. Politika és morál: összeférhetetlenek. Bár észrevennék ezt minél többen Magyarországon is, ahol a politika ragályos téboly. Hiszen a magyar paraszt is régen vallja Mirabeau igazságát. A politika úri huncutság. De azért megbolondul a szép dikciótól. Hisz a hazugságnak s szívesen korrumpáltatja magát, mikor teheti.

III.

San Francisco

Még sátorvárosban tanyáznak San Francisco hajléktalanjai, s az új Párizsnak csak a terve kész. Éjszakánként zúg a tenger, s különös morajlások hangzanak. A Föld üzen az Embernek:

- Költözz el innen. Nem akarom, hogy itt új tanyát verj.

Az ember összeszorítja az ajkait:

- Nem, nem!

És San Francisco épül. Ám egy éjszakán megreng a Föld, s tíz percig őrülten táncolnak romok és állványok. A Föld most már komolyan üzen:

- Menj, menj!

Az Ember újra eltisztítja a romokat, újra fölépíti az állványokat, s újra ezt kiáltja:

- Nem, nem!

És ha tízszer dől még romba San Francisco, az Ember ott marad. Millió évek óta ül már nyeregben, s akárhogy ficánkolhat paripája, a Föld. Sörényébe kapaszkodik az Ember s dacosan, kétségbeesetten hajtja:

- Nem, nem!

Budapesti Napló 1906. június 7.

Pont

195. SZEGÉNY JOLBEY MIKLÓS

Szegény Jolbey Miklós megjárta Apponyi úrral. Ő, Jolbey, az a bizonyos szamosújvári szabadgondolkodó diák. Nem akart gyónni az érettségi vizsga előtt, erre Esztegár főtisztelendő úr vétójára felfüggesztették a vizsgáját. Jolbey Miklós jeles diák, s méltatlankodva jön Budapestre a nemzeti demokrácia kultuszminiszteréhez. Megvalljuk, magunk is kíváncsiak voltunk Apponyi Albert döntésére. Hogy megengedi-e a fiúnak az érettségi vizsgát, bár a fiú szabadgondolkozó? Apponyi Albert Kalksburgban tanult, s ennek ő mindig hasznát veszi. Mit tett hát például a Jolbey Miklós esetében? Kijelentette, hogy ő vizsgára engedi a fiút, ha *Esztegár* örmény abbé fölöttes hatósága *Majláth* gróf Gusztáv püspök (gróf Majláth Gusztáv

püspök!) megengedi! Ez azután Apponyira vall. Ő elfogulatlan vallási és szabadgondolkozási kérdésekben. Ő az ilyen kérdéseket a gróf Majláth Gusztávok elé utalja. Kell-e emlékeztetnünk akárkit is, hogy ez a Majláth a legfeketébb papja a világnak. Nesze neked gondolatszabadság. Apponyi majd segít a bajodon, ha eddig nem volt elég bajod.

Budapesti Napló 1906. június 7.

196. EGY NAGY ASSZONY

Lajos Fülöp leánya kilencven éves. Szeretne is talán meghalni már. Nem lehet, mert rosszul csinálja a dolgát a família. Klementinának résen kell állni. A fáradt Bourbon-vér minden energiáját ez asszonyra testálta. Kezébe, az ő kezébe jutott a sorsa egy másik degenerált családnak. És Klementina hatvan év óta akar és harcol. Azok helyett, akik akarni és harcolni nem tudnak. Nem is XIV. Lajossal mérném össze ezt a szívós asszonyt. Mintha Bonaparte Napóleon rokona volna. Az átkozott korzikaié, aki mindennek az oka. Klementina azt akarta megkorrigálni, amit Napóleon rontott el. Meg akarta korrigálni az országok és népek életét. A múltat, a történelmet, az időt, a világot. Feje mindig hatalmas, hódító tervekben forrt. Rotschildi vagyonát őrizte, mint egy boszorkány. De fölpattant kincstárának ajtaja, mihelyst kellett. Ha nagy célok tátogatták a szájukat. Tervezett, kombinált, házasított, rontott. Zseniálisan, félelmesen, makacsul. Franciaország szent királyság ma. Egalité Fülöp unokája pedig Európa úrnője. Kóburg ül a német császári székben. Szicíliából kormányozzák Itáliát és nem Szavoják kormányozzák. Más képe van az egész világnak, ha Klementina tervei sikerülnek. De a kor barbár, s a népek rakoncátlanok. A Klementina kincsei sem kifogyhatatlanok. És Klementina végre is egy asszony.

De ez az asszony a többek között fejedelmet csinált a huszártiszt-fiából. És még talán királyt is csinál, mielőtt meghalna. És még ma is ő Európa egyik leggazdagabb asszonya. És ki tudja, nem válik-e még posztumuszan valóra merész álmainak némelyike. A világ, az emberek és a népek kiszámíthatatlanok.

Rossz volt a matéria, amellyel dolgozott. Az ember-matéria: a család és a rokonok. Övéi sok csalódást és gyászt szereztek neki. Ő még sem törött meg. Ha nagyon akarja, hogy éljen még tíz-húsz-harminc esztendőt, még talán ez is sikerül neki. Ő magáért ember volt a talpán. Ez az asszony. Nagy szerencséje Európának, hogy Klementina nem férfiúnak született.

Budapesti Napló 1906. június 8.

Ódi

197. JOLBEY MIKLÓS ESETE

Még egyszer kell a Jolbey vagy Jolbeji Miklós esetéről írnunk. A szamosújvári diák nyilatkozik most. Először is kijelenti, hogy ő nem szabadgondolkozó. Nem ő nem akart gyónni és áldozni. De nem engedte Esztegár áldozó-pap, hogy ő gyónjon és áldozzék. Az ügy - írja - bonyodalmas és kényes. Ő följelentette Esztegárt a püspöknél bizonyos üzelmek miatt. Erre Esztegár - írja a diák - aknamunkát indított ellene. A tanári kar Esztegár mellé állott s őt kicsapták az iskolából, s eltiltották az érettségitől. A megokolás szerint „hitetlenség és atheizmus miatt". A Jolbey nyilatkozatában az az érdekes, hogy Magyarországon még azt a szabadgondolkozót is megbüntetik, aki - nem szabadgondolkozó. Még a valakire rákent

hitetlenség is főbenjáró bűn. És az még érdekesebb, hogy Magyarországon gyónás és áldozás miatt lehessen baja egy érettségizendő diáknak. Hogy püspök döntse el, lehet-e valakinek bizonyítványt adni vagy sem. A Jolbey-eset csak ezért érdekes. Csak ismétlődjenek e botrányok. Ha Franciaország mintájára nem is érjük el egyelőre az Állam és az Egyház elválasztását, de az iskolában, a középiskolában, még a türelmes magyar társadalom sem fogja sokáig, türni a papi garázdálkodást. A vallás magánügy lesz, még ha ma Apponyi is a kultuszminiszter.

Budapesti Napló 1906. június 8.

198. „SŐT ÉPPEN ELLENKEZŐLEG”

Koppenhágából táviratozzák, ezek voltak az utolsó szavai: „Sőt éppen ellenkezőleg”. Azután meghalt Ibsen Henrik, ki a mai emberek között a legmagasabbról nézett az életre. Ezek a szavak voltak az ő óriási lelkének grádicsai. Ibsen Henrik lelke mindig temetett és cáfolt. Véres küzdelmet vívott egy-egy csúcsáért az igazságnak. Mikor ott volt a csúcson, látta, hogy van - magasabb csúcs is. Amiben hitt, az nem volt igazság, „sőt éppen ellenkezőleg.” Mivé törpül e szavak mellett Goethe mehr Licht-je s romantikus nagyok végső felfohászkodása. Emberibb és tragikusan gyönyörűbb igéket nem mondott még haldokló. Ő látta a magasságokat, ő hitt, hevült. És űzték örökkön e szavak: „sőt éppen ellenkezőleg”. Minden földi igazság mellett ott állanak e szavak. Ezek azok a lángpallosú angyalok, melyekről a biblia példálózik. Vajon mire gondolt, mikor vergődött, és dacosan súgta e szavakat. A maga életére úgy lehet, mert abban a nagy órában mind a magunk életére gondolunk. Zivataros, rejtelmes, végtelen az élet s kár meghalni, - talán így gondolta. Mennyi igazságért lehetne még ostromolni az eget, - talán így folytatta gondolatát. De hirtelen eltorzult az arca, s ajakáról fölrepült az egyetlen, a legemberibb igazság: „Sőt éppen ellenkezőleg.”

Budapesti Napló 1906. június 8.

199. STRÓFÁK SZÍNPADI NŐKRŐL

I.

Berlinből elindult gyalogosan egy öregasszony, s a harmadik faluban elcsípték a zsandárok. Koldult az asszony, s rongyos ruhája zsebeit fillérek húzták. Sírt, és kérte a zsandárokat: bocsássák őt szabadon. Meghal, s mielőtt meghalna, Bécset akarja látni. Erre koldulja a pénzt. Hogy mit akar Bécsben? Egy karzatjegyet az Operaházba. Mert volt egyszer egy énekesnő. Lábainál hevert az osztrák császárváros. Arra akar emlékezni, mielőtt sírba feküdnék. Hogy hívták azt az énekesnőt? Azt válaszolta a rongyos asszony, hogy elfelejtette. És mi az ő neve? Elfelejtette azt is.

II.

Belgium és Kongó ura öregember már. Nem fiatal bizony a szép Cléo de Mérode sem. Pedig a nők és a fejedelmek tartósak. Mi van a csodálatos ékszerekkel? Nincs már pénze Cléo de Mérode-nak? Hajh, hajh, férjhezmenni is szomorú sors. Kis templomú faluban áhitatoskodni szintén. De van egy szomorúbb sors. Az isteni diva egy őszi napon arra gondol, hogy sok a rubel Oroszországban. Cléo de Mérode Moszkvába készül.

III.

Leveleket ír könnyes szemmel a kómika. Valahonnan egy provence-i városkából. Lyonba, ahol a leánya most lép először a színpadra. De lehet hogy nem is provence-i városkából s nem is Lyonba. Itt Magyarországon valahonnan valahova. Gondolkozik, melyik halt meg a régi gavallérok közül. Melyik ment tönkre, s melyik aggastyán. Nem is sok a kiselejtezendő. Élnek, s ma is kedvelik a színpadi nőket azok a régi urak. És a kómika írja, írja a leveleket. Szeressék az urak az ő kisleányát is úgy, ahogyan valamikor őt szerették.

IV.

Ballerinát sokféle fátum érhet. Húszéves korában köszvényt kaphat a lábaiba. Szívszélhüdés érheti tánc közben. Férjhez mehet, s főznie kell. De mindennél több: nyugdíjból élni. Kicsi nyugdíjból sokáig. Mint a százunokás matrónák. És emlékezni. És vigasztalódni azzal, hogy tíz sort még írnak egyszer róla a lapok. Ha gondoskodik előre. A nekrológot.

(Egy nap hírei, s nem is valamennyi.)

Budapesti Napló 1906. június 9.

Lellei

200. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Los von Occident

Új jelszónk: a Balkánra és Kelet felé. Éppen eleget vesződtünk ezer év óta az ármányos Nyugattal. Unjuk már ezt a barátkozást. Vérünk, álmunk, potenciánk kerget minket a Nyugattól. Inkább leszünk Ázsiában elsők, mint Európában utolsók. Igaz, hogy Széchenyi István ezt nem így gondolta. Előtte és utána másról álmodtak a szent vágyú magyarok. Igaz, hogy rajtunk állott: ne az utolsók legyünk Európában. Minden erőnk megvan a nyugati lendüléshez. Csakhogy ez erőket lebilincseli a múlt. Lebilincseli a papi nyereg, a mágnás-béklyó s a tatár vaskalap. Csak egy új, demokrata Magyarország haladhatna dicsőségesen a Nyugattal. A mai Magyarország valóban nem. Magyarország mai urai tehát visznek bennünket a Balkánra és Kelet felé. Mintha mozgó aszfalton állanánk. Csókolózunk Szarajevóval, Jassival, Belgráddal és Szófiával. Sok minden fog persze ránk ragadni. Egy szellemes magyar ember szerint nemsokára nagy kongresszus lesz a Balkán valamelyik metropolisában. E kongresszuson mi is részt veszünk, s kimondjuk, hogy a magyar-balkáni barátság kedvéért ezennel és ezentúl a Balkán - Pozsonynál fog kezdődni.

II.

Ezt tanulta Amerikában?

Mikor Amerikából hazajött, részeg volt a látottaktól. Mindenre esküdött, ami új és szabad. Ma kultuszminiszter, s azt köti a szívére a tanítóknak, hogy a vallásra, a vallásra, a vallásra ügyeljenek. Látni és élni ne tanítsák a magyar gyereket. Akinek nem nyújt megélhetést ez az ország, elégedjék meg Amerikával és a Mennyországgal. Hogy is kérdi a gyerektől a káté:

- Ha kimégy a szabadba, mit látsz?

- Látom az Eget, a Földet stb.

Ezzel neveljék nagyra a magyar gyereket s azzal a vigasztalással, hogy jobban lesz a másvilágon. Ám a magyar paraszt gyerek józan eszű. Hiába taníttatja azt csupán kátéra Apponyi. A gyerek így toldja meg magában a választ:

- Látom az Eget, a Földet. A Föld a Pallaviciniaké, Károlyiaké, Andrássyéké stb. S a miénk csak - az Ég.

III.

Dumas fils szobra

Kedden leplezik le Párizsban a fiatalabb Dumas szobrát. Emlékeznie illik majd e napon a nagy emberre minden társadalomnak, melynek tempója, ritmusa, célja előretörő és új. Talán nem volt óriási egyéniség, de a hatása óriási volt. Hogy is mondta, önmagáról:

- Nézem a társadalmi erkölcsök újulását s úgy érzem magam, mint az építőmunkás, mikor új paloták rengetegében jár. Nem ő emelte a palotákat, de része van mindegyikben, s nélküle nem törnének most büszkén az égre.

Budapesti Napló 1906. június 10.

Ódi

201. EGY ÚJ SZOBORRA

A Malesherbes-téren holnap leplezik le az ifjabbik Dumas Sándor szobrát. Dumas père szobra már ott áll vagy huszonhárom év óta. És jön nemsokára harmadiknak a tábornok Dumas szobra. Együtt lesz az egész zseniális familia.

Dumas père anekdotáját arról a véletlenről, mely őt fiúhoz juttatta, ismerik úgy-e? Sokszor elmesélte hahotázva a vén kujon. Egy barátját kereste, s csinos asszony volt a házmesterné.

Ilyen faja a családalapításnak illett a de la Pailleterie marquis unokájához. És illett, hogy fiáról és pajtásáról így diskuráljon. Dumas père nem éppen a legneveltebb ember volt Franciaországban. Aztán néger nagyanyja révén különben is bennerejtőztek San Domingo erkölcsei. Az öreg bohém ízlése, modora és tapintata kissé néger volt. Mikor fölfogja, s magáénak ismeri a fiát, elhelyezi egy nagyon előkelő nevelőintézetbe. Borzasztóan büszke erre a nemes és előkelő ötletére. Urat és világfit akart a fiából csinálni, ha már ő Pury-on csak éppen olvasni tanult meg. Azután pedig ugyane nevelőintézetbe beprotezsálta a Dumas fils anyját is - mosónőnek.

Csak ezek és hasonló apróságok értethetik meg az ifjabbik Dumas életét és lelkét. Dumas filsben is volt néhány csöpp a négernő véréből. Törvénytelen gyermek: Dumas père egy szeszélye. Nagy és előkelő vágyak ébrednek benne. Szeretne Párizs legfinomabb gavallérja lenni, s jön esetleg Dumas pere: elveszi tőle azt az aranyat, amelyet talán az elegáns kesztyükre s kocsira szánt a délutánon: Nagyon is táncoltak a kontrasztok körülötte. Az intellektus grand seigneurje volt s az apja nyilván bámulta. Egyébként kötődtek egymással és nagyon szerették egymást.

Kiharcolta a sikert nagyon keményen és hamar. Ne mai szemünkkel nézzük az ő drámáit. Forradalmár volt annak idején, habár ármányos, számító forradalmár.

Örökéletű az a kis tréfa, amellyel az ő színműíró módját csúfolták. Betöri az ajtót a revolveres férj. Lelövi az asszonyt, a csábítót, s ekkor jobban megnézi őket, fejéhez kap:

- Sacrebleu, eltévesztettem az emeletet.

Olvastam nemrégen egyidejű magyar lapokat. Minden új Dumas-darab esemény volt Budapesten.

Egy-két előkelősködő írónk jóvoltából úgy látszott akkor, mintha Párizzsal egyformán élnénk. És ma is csak írók biggyesztik az ajkukat a budapesti *Dumas - estéken*. Írók és smokkok. Holott a kisvárosból szinte nagyváros lett. De a mai Budapest szociális lelkében még éppen nem végezték el missziójukat a Dumas-igazságok. Párizsban s másutt természetesen ezek az igazságok régen meghaltak. Párizsban a publikum mosolyogja meg Dumas avas eseteit s kiszámított szellemességét.

De viszont mindenki tudja Párizsban, mit köszönhet a modern társadalom ennek az érdekes, pompás, nyugtalan, bátor léleknek. Annyira megbecsülik, persze kissé irodalomtörténetileg már, hogy túlbecsülik. Egy előkelő francia kritikus szerint Ibsen a maga norvég zordonságával tovább gondolta a Dumas fils témáit, s c'est tout.

Akárhogy is jó ember volt, érdekes ember volt, nagy ember volt. Budapesten itthon van. Száz és száz színházi este lázát oltotta belénk. A Malesherbes-tér új szobra tőlünk is megérdemel legalább egy ilyen hevenyészett betű-koszorút.

Budapesti Napló 1906. június 12.

Ódi

202. AZ ELSŐ TRAGÉDIA

Nagyváradnak hat hét óta villamos vasútja van. Hajh, hajh, hosszú históriája volna ennek. Ez a modern, nyugtalan előkelő város valósággal vérkönnyek árán harcolta ki hosszú évek után a maga villamos vasútját. Ujjongjon az első kocsinak Nagyvárad publikuma. Mint minden újnak és érdekesnek szokott. Ám a kocsik zakatoltak, szállongtak, de semmisem történt. Pedig a villamos vasúthoz hozzátartozik a villamos szerencsétlenség. A modern haladás jövedelmi adója. A nagyváradiak már szinte lenézték a villamosukat. Hogy olyan kezes, mint a bárány. És most igazán tragikus, véres, villamos szerencsétlenségről olvasunk a nagyváradi lapokban. A villamos behajtotta az első adórészletet. Két embert gázolt halálra: apát és fiút. Megrendítő a tragédia, de furcsa az emberlélek. Nap-nap tudósítások jelentek meg a szerencsétlenségről a nagyváradi lapokban. Meleg, gyászos, szép sorok. De mégis, mégis kitetszik az írásokból egy kis - büszkeség. Lám, lám, a mi villamosunk is tud embereket halálra gázolni.

Budapesti Napló 1906. június 13.

203. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Duma parasztjai

Szentpétervár a kontinens egyik legdrágább városa. Tíz rubel napidíjat kap az orosz Duma egy-egy tagja. Szerényen és okosan éppen hogy meg lehet élni ez összegből. És a Duma parasztjai naponkint egy rubelt költenek el. Éji menedékhelyeken hálnak, teával és száraz kenyérrel táplálkoznak. Kilenc rubelt pedig hazaküldenek mindennap a kerületük inségesei-

nek. És a Duma parasztjainak mindegyike egy-egy apostol. Lángoló, nemes és bátor. Ezek az igazukat igaznak hiszik, s ezek *igazán népképviselők*. Ibsen irigyelte Oroszországot, mert ott még imádják a szabadságot. Mi is irigyeljük, de másért. Milyen boldog és nagy lesz ez az ország. Mert lehetetlen, hogy másképpen legyen. Ahol a nemességnek, önzetlenségnek, szent merészségnek annyi példája van.

II.

Forradalom Nasi miatt

Nasi elsikkasztotta az imádott haza pénzét. Kisült, hogy ez az olasz ex-miniszter briganti. Mindegy: ő hatalmas. Mikor a haza szent szerelméről szónokol, megőszül a kéjtől a felséges nép. És most Olaszország egy vidékén forradalom lángol Nasi miatt. Trapani város lakossága kimondta, hogy fegyverrel is megmenti Nasit a börtöntől. A tömeg esküszik reá, hogy Nasi a legnemesebb hazafi. Óh, felséges nép, te már csak mindig ilyen maradsz. Nagyszerűen becsaphat bárki hazafias frázisokkal s kedvenceidet ma is úgy válogatod, mint Miltiadész korában.

III.

Rampolla békülni akar

Rampolla azon buzgólkodik, hogy a Vatikán - engedjen. Szóval Róma úgy tesz, mint a vitéz sváb legény. Csak a harmadik pofon után hiszi el, hogy őt pofon merik ütni. No, szóval, Franciaországot veszedelem fenyegeti. Ki akar békülni Róma. Franciaország erejét az a harc adta vissza, melyet Róma ellen vívott. Csak bajt ne hozzon most az esetleges béke.

Budapesti Napló 1906. június 14.

Pont

204. PROLÓGUS

Három ifjú hit vetette össze szárnyát. Ennyi hit, ennyi szárnyvetés föltalálná a repülést, ha már az öreg természet föl nem találta volna.

Ilyen repülő csoport élére hogyan kerültem én, a szárnyatlan ember? Mert valamikor én is akartam repülni?

Bizony más címem nincs reá. Szárnyak acélozásához én nem értek. Ha értenék is, eltitkolnám. Minek százezeredszer is megcsinálni néhai jó Ikarusz buta tragédiáját?…

Azonban nem így szokás, s így nem szabad prológusban beszélni. Fohászkodjunk hát másképpen három ifjú hit szárnyvetésekor. Ifjú hitek, fogjatok össze, szárnyaljatok merészen. Feledjétek azt a kicsi óment, hogy lendítésért hozzám jöttetek, ki hitetlenül és szárnyatlanul már nem hisz sem hitben, sem szárnyban. Végre is a ti hitetek, a ti szárnyatok erősebb lehet. Erősebb is bizonyosan.

Lapozzatok csak olvasók e könyvben, ez égő csipkebokorban. Három ifjú lélek lángol itt.

Ifjúság, hit, erő, láng. Ez együtt a diadalmas élet. Ez a könyv hát mindenképpen értékes, mert a diadalmas élet dokumentuma.

És hogy ez élet még nyilvánlóbb legyen, e három szárnyvetett lélek közül egy: nőé. Ez a lélek a leghívőbb. Az ifjú poéta hite is csodahit. A harmadik lélek tüntet a kétkedésével. Vajon nem ez a leghívőbb?

Engem megfiatalított ez a kis könyv, míg elolvastam. Vágyjanak e kis megfiatalodásra minél többen. Kinek nincs szüksége fiatalodásra? Van-e nagyobb érdem a fiatalságnál?

Három ifjú hit, csak bátran! A világot meghódítani könnyű. Csak hit kell hozzá. Ez a hit tartósabb legyen, mint e prológus szegény írójáé volt. Tartósabb is lesz, mert erősebb.

És ha majd külön-külön tudnak - mert fognak tudni - repülni e most összevetett szárnyak, jöjjenek el majd, s tanítsanak repülő kedvre engem is.

1906

Ady Endre

FÜGGELÉK

Kétes hitelű cikkek

1905. október 1. - 1906. június 20.

205. RADÓ ANTAL ÚJ VERSES-KÖNYVE

Mesék az íróvilágból, ez a címe Radó Antal verseskönyvének, mely most jelent meg a Franklin-társulat kiadásában. Modern verses mesék, dalos példázatok, ragyogó ötletek tára e kötet. Új csapásra tört velük Radó Antal, ez az előkelő ízlésű, dalbőséges lelkű poéta, ki csupa értékben könyvtárnyit dolgozott össze, ki hivatott termékeny fordító, mert hivatott és termékeny poéta. Ez a kötet fájdalmas és mégis derüs képe a mi árva, kicsinyes elvadult, félszeg íróvilágunknak, amint az egy megbékült, előkelő, érett poétalélekbe tükröződik. Mindenkire rátalálunk e kötetben, ki ma ír vagy kontárkodik. A szép kötet ára két korona.

Budapesti Napló 1905. október 8.

206. SZÁSZ KÁROLY (1829-1905)

Budapest, október 16.

Hetvenhat éves korában, óriási munkában töltött két emberöltő után pihenőre tért Szász Károly. Egy darab kultúrtörténet az ő neve. Hosszú élet adatott neki. Az új magyar élet virradatától kezdve átélte a magyar társadalom s a szellemi világ egész viharos evolúcióját. Katonája volt a szabadságharcnak. Nyomukba szegődik mindjárt nagy kortársainak, *Petőfinek, Aranynak, Tompának*. Dolgozik fáradhatatlanul s egyforma hittel. Áll, mint irodalmiakban is főpásztor a régi oltárok mellett, s hitében megáll mindvégig. És ha nem is a legnagyobbak közül való, megingathatatlan hitével, káprázatosan nagy munkabírásával, óriási termékenységével, társadalmi szereplésével s a mi társadalmi állapotainknak szerencsés kedvezésével: elől van mindig. Munkásságának bőséges jelei meg fogják őt mindig őrizni Irodalmunkban. Legendaszerű termékenységét, nagy, csüggedetlen erejét pedig különösen megbecsülve kell majd mindig odaállítani az újak elébe, kiket a kétség hamar elfog, s kiket erejük hamar elhagy.

Gazdag élet volt mindenképpen az ő élete. Költő, tudós, műfordító, esztétikus volt egyben, s e mellett egész emberként futott meg egy nagyon előkelő pályát. Püspöke volt a magyar evangélikus református egyháznak. Ékesszavú, kiváló szónok, buzgó lelkipásztor, egyik legbecsültebb nagyja a hazai kálvinista egyháznak.

Budapesti Napló 1905. október 17.

207. AZ ÚJ HARC

A Fejérváry-kormány Ausztriának már megcsinálta az általános szavazati jogot. Nincs ennél nagyobb argumentum a nagy reform mellett. Íme olyan vulkáni erővel él az a milliók lelkeiben, hogy áttöri az országhatárokat is. Kristóffy beavatkozás nélkül átadta a nagy reform tervét Ausztriának. Milyet változott a világ pár hét alatt. Csak nemrégiben tapsoltak a magyar feudális koalíciós urak a kedves Gautschnak, hogy sikeresen beavatkozott Magyarország

dolgaiba, s átkozott tervét az általános választási jognak elhárította. Korán volt örülniök. Gautschnak kapitulálni kellett csupán az eszme szent ereje előtt. A magyar feudális urakat pedig egyszerűen el fogja söpörni a jogaikért föltámadó nép haragja.

*

Budapesten a szocialisták a forradalmi Oroszországot ünnepelték ma. Az elnyomott milliók győzelmét. Lehetetlen meg nem érezni, hogy ez ünnepléshöz joguk volt a magyar jogtalanoknak. Gorkij Makszim egy levélben beszélte el valamely angol barátjának, mint áltatták, bolondították Oroszország szegény rabszolganépét. *Indulatokkal táplálták az orosz milliókat a jogfosztók*. Oroszt lengyelre, lengyelt litvánra, litvánt ruténre uszítottak rá. Főképpen a zsidókra aztán minden nemzetséget. Meg örményre a tatárt, a tatárra talán a mordvint. Ezerféle nacionalizmussal s a nacionalizmus ezerféle mérgével maszlagolták a nyomorult népet. Háborút csináltak neki. A nemzeti dicsőségre emlékeztették. Beszéltek neki az eljövendő pánszláv világról. Oroszország gyönyörű világszerepéről. Az elbutított nép pedig tűrte, hogy ő baromi életet él, míg néhány tízezer dúslakodik. És részegen kavargott. De már kezd eszére térni, s odakiáltja a zsarnokoknak:

- A jogainkról beszéljetek. Adjatok jogot, módot, kultúrát nekünk is. Ne beszéljetek mindig - *másról*.

Nálunk is így lesz. Mert jaj, ha nem így lesz. Észre kell vennie a mi nyomorgó millióinknak is, hogy őket indulattal táplálják a nagyurak. Korog a gyomruk s hazug eposzokat szavalnak nekik. Eszméket, melyek millióknak akarnak emberi életet adni, nem lehet késleltetni sokáig hazugságokkal. A magyar jogfosztott milliók is tudják már, miért lettek olyan fene-nagy hazafiak a gőgös, feudális nagyurak. Hogy ne jusson a népnek eszébe jogot és kultúrát kérni.

*

Justh Gyula *malacbandának* nevezte röviden Makón ma azokat, akik a méltóságos koaliciót nem szeretik. Egy ilyen koaliciós nagyúrhoz csakis ilyen kocsis-szigorúság illik. *Apponyi és Justh*, no és a többi apponyi és justh, persze nem azért haragudtak, mivel igazuk volt. Úgy egy kicsit szemükre találták hányni, hogy az elnöki fizetést és a napidijat e jeles urak exlexben is fölveszik. Aztán zokognak. Vizet prédikálnak és bort isznak. No meg hogy mi is lesz az általános választói joggal? Amerika-járó Apponyi Albert, egykor szocialista-barát Justh úr és a többi urak?

Erre persze földühített embereiket küldték ez urak Makón a kérdezősködőkre… Hja, hja, ha ezt a kis dilemmát fokossal lehetne elintézni!… Sobri Jóskák módjára. De nem úgy verik a zsidót. Egy-két fejet beverhetnek Justh úr és társai, mert e fejek tulajdonosai igazat szóltak. De hogy verhetik be sok milliónak a fejét?

Hát hiszi-e józan ember (a koalició tagjai közül nem sokan kerülhetnek e kategóriába), hogy Ausztriában meglesz az általános választói jog, Magyarországon pedig nem?… Meglesz ez urak, koaliciós, népámító urak, ha önöknek százszor annyi rágalmuk van a népjogok emberei ellen, mint amennyit eddig szórtak. Értjük mi önöket. Tudjuk mi, miért kell önöknek a skandalum. Tudjuk, miért rendezik némely vármegyékben a buta spektákulumokat. Úgy vélik, hogy ez eltereli az ország figyelmét az általános választói jog kérdéséről. Nem; jó urak. Az ország nem badar már. Ha figyel is, az önök komédiájára. Végezzenek el most egyszerre mindent. Nem lesz nemsokára módjuk rá…

Budapesti Napló 1905. november 6.

208. MAKSZIM GORKIJ

Oroszországban iszonyú események történnek, és ez fáj Gorkij Makszimnak. Mert most már róla kevesebb szó eshetik. Ám kétségbe nem esik a jeles reklámhős. Ma az egész világ hírlapjaival tudatja, hogy ő is visszatér most már Oroszországba. Általános az amnesztia, tehát az ő száműzetése is véget ér… Hát száműzetésben élt mostanában. Érdekes. Nem is tudtuk. Mi csak azt tudtuk, hogy Gorkij Makszim a legveszedelmesebb időkben is tudott becses bőrére vigyázni. És hogy komolyan sohse forgott veszedelemben. Örömmel vesszük tehát tudomásul, ha muszáj, hogy ezután még kevesebb veszedelemben lesz része.

Budapesti Napló 1905. november 8.

209. AZ ÚJ SZÁZAD

Nekünk kedves szenzációt okozott ma Az Új Század, ez a kolozsvári szabadgondolkozó és társadalomtudományi szemle. Az érdekes revű második száma gazdagabb és szebb, mint gondolhatta az ember a szabadgondolkodásnak ez éppen nem kedvező időkben. Pláne Magyarországon és egy vidéki városban. Az Új Század szerkesztősége és kiadóhivatala Kolozsvárott, Ferenc József-út 18. alatt van. Egyes szám ára 50 fillér.

Budapesti Napló 1905. november 12.

210. A ZEYSIG-PÖR VÉGTÁRGYALÁSA

Végtelen heccnek igérkezett a hírhedt, pocsék Zeysig-ügy. A csúnya affér az esküdtek előtt van végre. Valósággal vérkelése volt ez az ügy a politikától megmérgezett magyar társadalomnak. Hetekig nem esett másról szó. A Zeysig-ügy meg-megpihent, s újra föltámadt.

A históriája e magyar Dreyfus-afférnak emlékezetes. Jelent volt meg Berlinben egy német röpirat, *A Hohenzollernek és a magyar válság*.

A röpirat azzal a kalandos tervvel foglalkozott, hogy Ausztria-Magyarországot fel kell osztani, s a magyar trónra Hohenzollern-ivadékot kell ültetni.

Keresésére indultak e különös röpirat írójának. Az első kérdés mindenki lelkében az volt: *cui prodest?* Politikai céljával a röpiratnak tisztában volt mindenki. Zavart akart csinálni, vagy terrorizálni akart ez a brosúra. Avagy valakiket kompromittálni.

Minden irányban folyt a kutatás. Gyanúsítottak mindenkit. A kormányt, Apponyi Albertet, Bánffy Dezsőt.

Végre is nevek kerültek a misztikus, csúnya ügybe. Kiderült, hogy Zeysig professzor - Zigány Árpád. Zigány Árpád régi bizalmas újságírója volt Bánffy Dezsőnek. Természetes, hogy ez sok gyanúnak adott tápot. Bogozódott egyre a rejtelmes ügy. Nagyon piszkos intimitások kerültek révén az újságokba. Minden piszkálhatót megpiszkált a gyanú. Aztán a vizsgálat végre is elért annyit, hogy Zigány Árpád bűntársaiul Dénes Józsefet és Baneth Sándort kutatta föl. Őket, hármukat állították most az esküdtek elé felségsértésre való fölhívás és királysértés címén.

A mai tárgyalás *leleplezés* volt. Azt leplezte le, hogy ezt az ügyet mesterségesen fújták föl, színezték ki, és érdekesítették meg. Csak délután néhány momentum, mely az unalmas tárgyalást élénkítette. De mégis az a fontos, hogy most már esküdtek előtt van a Zeysig-ügy.

Az undok ügyben hát most az esküdtek ítélnek. Egy lidércet hessegetnek el a különben is vergődő, agyonhajszolt, magyar társadalom melléről…

Budapesti Napló 1905. november 25.

211. A FIGYELŐ - UTOLSÓ SZÁMA

Szomorúan olvassuk utolsó számát az Osváth Ernő revűjének. Hivatalosan: decemberi szám ez, tizenegyedik és tizenkettedik egyszerre. De azt halljuk, hogy a Figyelő nem jelen meg többet. Nagy és komoly törekvéseire alig hederített a magyar publikum. Az utolsó szám éppen ezért dacosan szép és gazdag. Előkelő bosszú ez és nemes. Iszonyú válságok napjait éli a magyar társadalom. E válságok legmélyebbje az irodalomból tör elő. Az irodalom elől jár most is, mint minden nagy társadalmi átalakulásnál. Az eddigi magyar irodalmat legfeljebb mint egzotikumot látta, és láthatta meg a külföld. Nemsokára másként kell néznie és értékelnie. A Figyelő az európai, az igazi magyar irodalom élére állt. Gárdáját fiatal, fanatikus íróművészekből toborozta. Úgy látszik, hogy kissé korán köszöntött be. De egy év alatt is sokat mívelt. És azt a publikumot, mely a Figyelőt olvasta, már nem lehet a régi irodalmi legelőkre visszahajtani. Elmúltak a mai háborús idők. Új életre váltódik a magyar társadalom. Akkor majd nagyobb publikum fogja látni, hogy mi az irodalom, s kik azok, akiknek szabad írni. A Figyelő, hisszük, csak pihenőt tart, s akkor újra megindul az előkelő művészet és ízlés nevében. A Figyelő utolsó számának gazdag tartalma ez: Magyar regényekről. Pállya Márton. Beteljesedés. Tóth Wanda. Egy vadkan naplója. Szini Gyula. A kemény Zendovszky (novella). Török Gedeon. Poe Edgár. Elek Artur. A babonás, a fonnyadt őszi est… (vers) Kemény Simon. Szerelmi dialógus. Oscar Panizza. Polémiák. Róbert Jenő. Arno Holz. Szilágyi Géza. Mahasena (műfordítás). Zsoldos Béla. Aphorismák a Hajnalhasadásból. Nietzsche Frigyes. Figyelő: Az eleven kulcs. Egy szép ördög naplója. (Kabos Ede regénye.) Goethe als Denker. Kuruzen-Melodien. Shakespeare Athéni Timonja. Szemlék.

Budapesti Napló 1905. december 24.

212. SUSANNE DESPRÈS UTOLSÓ FELLÉPÉSE

Susanne *Desprès* ma este párizsibb volt, mint valaha. A „Détour”-ban csak azt jelezte, hogy mennyire meg tudja érteni a párizsi nőket, a „Nórában” északi nőnek kellett lennie, míg a mai La Fille Elisá-ban a kedves és színjátszó géniusza szerint lehetett párizsi leány ebben a külső bulvári drámában, amelyet Jean Ajalbert írt az Edmond de Goncourt szenzációs regényéből, ami harminc év előtt valóságos forradalmat csinált. Susanne Despres ma művészete teljességével játszotta meg a szegény külvárosi pierreuse-t, aki az utcasarkon keresi a kenyerét, és a szívében valami naív, szűzi szerelmet hordoz. Mikor az egyetlen ember is, akitől szerelmet remélt, megsérti benne ezt az erős lelki szűzességet, megöli a fiút. A vádlottak padjára kerül. Innen kezdve az élete már csak lassú tragédia a törvényszéki épület különböző helyiségeiben, a rideg igazságszolgáltatás keretei közt. A második felvonásban például nem csinál mást, mint hogy végighallgatja a törvényszék előtt az ügyvédje védőbeszédét. Csak arca kíséri az eseményeket, egy szenvedő, elárvult, meg nem értett, elzüllött lélek haldokló arcjátékával. Susanne ragyogott, pompázott egyszerűségében, meghatóságában, ahogy ezt a némajelenetet végigjátszotta, amelyet egy kis baleset, a függöny korai leeresztése sem tudott megzavarni. A háromfelvonásos színmű után a Renard „Poil de Carotte” című egyfelvonásos, kedves, ötletes, alapjában véve jelentéktelen művecskéjében csinált egy lélekkel és humorral teljes

kabinetalakítást. A budapesti közönség lelkesedéssel tüntetett a művésznő mellett, és a szakadatlan taps a társulatnak is szólt, amely kitűnően asszisztált Susanne Despres-nek.

Budapesti Napló 1906. január 25.

213. DEÁK FERENC

Harminc éve ma, hogy meghalt a nagy magyar ember, kit a haza bölcsének ismertek el ellenfelei is. A nagy művet, Deák Ferenc művét, mintha rémek röpdösnék körül harminc év után. Szomorú időkben emlékezünk a harminc év óta hamvadó bölcs magyarra. De hogy ő élt, volt s alkotott, ez már elég ok a reménységre. Deák Ferenc nemzetének joga van élni s bizakodni. A magyar koponyában nagyszerű, józan ész raktározódott föl a nehéz századok fölött. A temperamentuma túlságos a magyarnak, de a józan ész meg tudja zabolázni. Deák Ferenc halálának harmincadik évfordulóján meg kell erősödnünk, s ki kell tartanunk e hitünkben.

Budapesti Napló 1906. január 30.

214. POGÁNY VERSEK

Kicsi és díszes verses-könyv; a Pallas-nyomdából került ki. B. *Kilényi* Juliát vallja írójául. Nekünk új a név, és sok kedveset nem tudunk mondani a legújabb magyar dryádról. A versek, a B. *Kilényi* Julia versei nem is olyan pogány versek. Az új magyar költőnők iskolája ihlette meg B. Kilény Juliát. Ez új magyar költőnők meztelenkednek, ha kell, ha nem. Új hang, új érzés, új forma, sőt új bátorság sincs a kis könyvben. A magyar Szaffók neofitájában nem telt sok örömünk. Ám készség, sőt hevülés van a kis kötetben. Nagyon lehetséges, hogy B. *Kilényi* Julia fog még igazi verseket is írni. Ezeket ne keresztelje majd el pogány verseknek. Minden igazi vers - pogány vers.

Budapesti Napló 1906. február 11.

(L.)

215. GIZY

(Ferke Ágost versei) Fiatal és nagyon ambiciózus poétának a versei. Nem jobbak s nem rosszabbak azoknál a rímes játékoknál, miket nálunk még jónevű poéták is űznek. Szerelem, szerelem és önképzőköri témák - hagyományos elintézésben. A Wodianer-cég állította ki elég díszesen a könyvet. Címlapján érdekes arcú hölgy képmása. Többet igazán nem írhatunk a Gizy című kötetről, ha kegyetlenek nem akarunk lenni. Az ambiciózus, fiatal poéta tekintse e könyvet kicsi epizódnak. Fejlődjék és írjon sokkal jobb, sokkal jobb verseket.

Budapesti Napló 1906. február 11.

(P)

216. A LEÁNYKA JUBILEUMA

Ötvenedik előadás, avagy Fedák-ünnep a Népszínházban. Sohse álmodott ilyen hódolásról Teleki Mihály uram leánya. Ilyent csak Fedák Sárinak tud adni a magyar glóbusz. Babérágat emelt a színház személyzete, egy-egy babérágat. Babérerdő, eleven gyökerű babérerdő árnyalta be dicsőséggel a divát az első felvonás után. Majdnem húsz percig tapsolt Fedák Sárinak a színház. Még Fedák Sári sem kapott ennyi kézből s ennyi ötlettel egyszerre babért. Zajos nagyon zajos est volt. Egy táncát tízszer ismételte meg Zsazsa. Vidornak, Kovácsnak, Kiss Mihálynak és Szirmainak jutott még mellette taps.

Budapesti Napló 1906. március 8.

217. A NEMI ÉLET ÉS A GYERMEK

Arról van szó, hogy gyermekeinket idejében világosítsuk föl a nemi életről. Az a titkolózás, mellyel e mindennél emberibb és nagyobb igazságot a gyermek elől elrejtik, sok-sok életet tett már tönkre. Alig van életbevágóbb kérdése a mai társadalomnak e kérdésnél. És dicsérnünk kell a magyar feministák egyesületét, melynek volt bátorsága végre nálunk is napirendre tűzni a nemi felvilágosítás kérdését.

Budapesti Napló 1906. március 20.

218. FEDÁK SÁRI A KIRÁLY SZÍNHÁZBAN

Megtörtént: Fedák Sári Hunnia tapsai között visszatért. Visszatért pedig a Király Színházba, Gül Babába, Gábor diáknak. Nem látott ilyen örömöt még a világ. Mikor a régi deszkákon megjelent, tébolyos tapsvihar támadt. Ideges emberek előszedték az óráikat. Alig tíz perc múlva elállott a vihar. Gyönyörű kosztümei voltak Zsazsának. Annyi virágot kapott, hogy nyilván le kellett tarolni minden virágos üvegházat Budapesten. A vihar megújult néhányszor, sőt sokszor még. A színház aranyozott pálmakoszorúval adózott a megtért Zsazsának. Fedák Sári pedig fedáksáribb volt, mint valaha.

Budapesti Napló 1906. március 21.

219. MAGYAR IRODALOM A SORBONNE-ON

A párizsi Sorbonne-on pár év óta becses szolgálatokat teljesít a magyar kultúrának lelkesen és önzetlenül dr. Kont Ignác, Párizsban élő jeles honfitársunk, aki a magyar irodalomnak a francia közönség előtt való ismertetésével már sok érdemet szerzett. Kont tanár most újabb magyar irodalom ismertetését vette tervbe, s mint ezt levelében jelenti, Kabos Ede összegyűjtött műveinek megjelenése alkalmából előadásai során Kabos Ede írói egyéniségéről s műveiről fog előadásokat tartani a Sorbonne-on. N. Kont Ignác előadásai egyre népszerűbbek lesznek Párizsban, s főként angolok és németek, de franciák is érdeklődnek, nagy és följegyezni való kedvvel a magyar irodalom iránt.

Budapesti Napló 1906. március 23.

220. A FÜRGE NEMZETI SZÍNHÁZ

Az idei évnek programját tán még maga Somló igazgató úr sem tudná megállapítani, de a jövő esztendeit, vagy azt, amelyre két év múlva kerül a sor, bátran összeállíthatja akárki már ma - a többi színház műsorából. A fürge kis Nemzeti Színház ugyanis bölcsen bevárja mindig, míg valamely más színház felfedez a számára valakit, Sudermannt a Népszínház adta a Nemzetinek (amiért ugyan aligha fognak összeveszni az elsőbbség joga felett), Ibsent a Vígszínház s Bernsteint is most megint a lipótkörúti múzsahajlék fedezte fel Somló úr részére. Egy hivatalos kommüniké jelenti ugyanis, hogy a Nemzeti Színház művészszemélyzete most Henry Bernstein „Le Bercail" című színművének előadására készül, amelyet magyarra Ábrányi Emil fordított A jászol címmel. Bemutató előadása a jövő héten lesz. - Minthogy Bernard Shaw-t most már két színház is, a Király Színház és a Vígszínház is sikerrel próbálta ki, biztosra vehetjük, hogy talán már a jövő évben hozzá is lesz szerencsénk a Nemzeti Színházban, de lehet, hogy csak két év múlva. Amilyen fürge kis színház a Nemzeti!…

Budapesti Napló 1906. március 28.

221. ÍRÓK

Viola Imre, Magyar Gábor, Friedrich István és satöbbi uraktól legközelebb megtudjuk, hogy kik a magyar írók. A kétezerkoronás Ferenc József irodalmi-díjat kell elajándékozni Budapest székesfővárosnak. A díjért pályázni kell. A világ legérdekesebb dolga, hogy egy ilyen szép irodalmi díjért kik mernek nálunk pályázni. Tehát dr. Bányász László pénzügyigazgatósági titkár, Gerő Attila, Gyökössy Endre jogszigorló, Keszthelyi Ödön, Lampérth Géza, Rozsnyay Kálmán, Péterfy Tamás gyakornok kérik a koszorút és pénzt néhány tűrhető s egy-két abszolute nevetséges név mellett. Ellenben alig kéri egy is, aki - író. Íme: a helyzet. Beszélnek a pályázók, és beszélnek a nempályázók. Beszélnek az irodalmi bírák. Micsoda hecc nálunk az egész irodalmi ügy. Szüntessük már be. Mi a fenének ír itt az ember. Ha ír és tud írni, akkor nem meri bevallani. Mint eme pályázat is bizonyítja.

Budapesti Napló 1906. április 1.

(L.)

222. „MEDDŐ KÖZJOGI HARCOK" „KENYÉR ÉS JOG"

Tetszik még emlékezni ezekre a jelszavakra? Tizenhárom hónap óta ezt harsogták a koalíció felé mindazok, akik a virágzás, a fejlődés, az erősödés útján előre akarták vinni az országot. A gyűlölet és a düh szitokzápora volt a felelet. Most átvette a koalíció a kormányt. Barabás Bélát Arad város díszpolgárává választotta. És Barabás Béla köszönő beszédében ezeket mondotta:

Most megszünnek *a meddő közjogi viták*, és a törvényhozás gazdasági és társadalmi problémák megoldásán fog dolgozni, hogy a nép milliói *kenyérhez és joghoz* jussanak.

Tetszik még emlékezni ezekre a jelszavakra? Kié ez a hang? Nem mi voltunk-e azok, akik tizenhárom hónap óta ezt harsogtuk a koalició felé? Nem ezért árasztották-e el a gyűlölet és a düh szitokzáporával a radikális haladás híveit? - Mindegy. Örömmel üdvözöljük Barabás Bélát

a kiátkozott táborban. Csak egyet kérünk tőle: Vigyázzon rá - hiszen ő ott van a kormány táborában - hogy *a kenyér meglegyen és a jog jog legyen.*

Budapesti Napló 1906. április 12.

223. ISTÓCZY - JELENTKEZIK

Zichy Aladárék kormányon lévén: Istóczy jelentkezik. A neves férfiú röpiratot írt e tulipános időkben. E röpiratban azt fejtegeti, hogy a politikai zavarok oka: az antiszemita parlamenti párt hiánya. Tessék a koalíciónak beengedni a parlamentbe hatvan-nyolcvan antiszemita képviselőt, s nem lesz közjogi harc és obstrukció. Anakrón, elesett embernek, egy posztumusz lénynek zagyva írása nem esemény. Eseménnyé egy kicsit csak az idők teszik az Istóczy írását. Mert ahogy a koalíció meggyűlölte a közjogi harcokat, megutálta az obstrukciót s megszerette a békét, nem lehetetlen, hogy az ügyek érdekében még ki fogja ásni a múltból - érdekei érdekében - Istóczyt.

Budapesti Napló 1906. április 19.

224. A PÉNZ

Venezuela köztársaság dolgáról pár soros táviratot közöltek a magyar lapok. Pedig ennél érdekesebb esemény századok óta nem esett. Castro elnök és üzlettársai voltak e köztársaság urai. Ezt a szatócsoligarchiát kellett megbuktatni. Az Egyesült Államok pénzemberei részvénytársaságot csináltak e célból. Forradalmat szítottak, hogy Venezuelát megnyissák az Unio vállalkozásainak, melyeket Castro és társai kiszorítottak. Ötmillió dollárba került a new-yorki Lipótvárosnak ez a forradalom. De sikerült. Az emberiség pedig belenézhet a jövőbe. Államok sorsa felett a Pénz urai fognak dönteni.

Budapesti Napló 1906. április 19.

225. MADAME CURIE - EGYETEMI TANÁR

Párizsban ismét szép és emberi dolgot cselekednek. Egyetemi tanszéket adnak egy asszonynak. Ez az asszony az elhunyt Curienek, a rádium és rádioaktivitás föltalálójának a felesége és munkatársa. Ráció szerint nincs ennél természetesebb. De ráció szerint ma még alig mernek valahol az emberek cselekedni másutt, mint Franciaországban. Párizsból táviratozzák, hogy Curie özvegyét a párizsi egyetemen az általános fizika tanszékére fogják kinevezni.

Budapesti Napló 1906. április 25.

226. ZSAZSA ÉS A GYŰSZŰ

Fedák Sári révén és által iszonyú sorsa van itt Budapesten egy jobb sorsa érdemes dámának. E hölgy, kire különben Hunniában sohse jártak huzamos, jó napok: az ízlés. Fedák Sári népszerű, védő szárnyai alá menekül egy idő óta minden ízléstelenség és reklám. Különösen mióta a nagyúri és nagydámai spleen kitalálta a Tulipán-kertet. Legújabban, ma például, arról kapunk hírt, hogy Fedák Sári gyűszűt fog árulni. Kapott valahonnan egy negyedmillió gyűszűt Zsazsa. S e gyűszűket elárusítja tíz fillérjével a Tulipán-kert javára.

A Bárd Ferenc és Testvére cég IV., Kossuth Lajos-utca 4. szám alatti zeneműkereskedésében fogja Fedák Sári az elárusítást e hó 25-én, szerdán délelőtt 11 órakor megkezdeni, és azt hetenkint kétszer, csütörtökön és szombaton délelőtt 11 órától délután 2 óráig ugyanott megismétli. Ha valaki kíváncsi rá, mi tudatjuk. De végre is megkérdezhetjük, meddig fog tartani az ízlés bántalmazása s ez a folytonos mucsaiaskodás?

Budapesti Napló 1906. április 25.

227. A MESTER BUDAPESTEN

Szegény, jeles Puccini mester. Úgy gondolta, hogy Budapest ér annyit, mint Kairó. Mivel Kairó igen szép ünnepnapokat tud nyújtani a művészetnek. Sírógörcsök fogták el szegényt a budapesti Operaházban. Láttára és hallatára annak, hogy az ő partitúrájából mi lett Budapesten. Paródiát csinálnak itt az ő Pillangókisasszonyából. Fontos próbára néhány szál muzsikus jelen meg. Ezek is vasvilla-szemekkel néznek reá. Közben az Operaház vezetői úgy őrzik, mint egy rabot. Az érzékeny olasz Macedóniában járhatott volna csak így. Muzsikáját csak Macedóniában értették volna így meg, s a komitácsik is csak ott tarthatnák ilyen rabságban. Váltságdíjul meg kell engednie, hogy mégis előadják Pillangókisasszonyát. Legyen, ami lesz. Sőt ma engedte ünnepeltetni magát, ma este a Bohéméletben. Szegény, talán arra is el volt készülve, hogy néhány üdvlövést kap. Egy-két örömgolyót a gyomrába. Mert Arkanzaszként jelentkezett bizony az olasz mester előtt a Dunapart metropolisa. Például: Fedák Sári megigérte, hogy elmegy a darabja premierjére. Persze Puccini nem tudja, hogy nálunk ez a siker szuperlatívumja. A gyűszű-primadonna észreveszi Puccinit. A barbár muzsikátlanság magyar papnője, a báb-énekesnő, ki Nyugaton bretlit se kapna, meg fogja veregetni a Puccini vállát. Szegény Puccini mester, ő is meg fogja emlegetni szép Budapestet. - Szárazon is szólván a Puccini-botrányról, ide kell írnunk még valamit. Máder igazgatónak sikerült kikomponálni egy cáfoló és szépítő levelet Puccinival szemben. Szegény Puccini levelét megírta, de a helyzet mégis csak az, hogy a Pillangókisasszony bemutatását csütörtökről szombatra halasztották egyelőre.

Budapesti Napló 1906. május 9.

228. EÖTVÖS KÁROLY

A Révai Testvérek intézete Eötvös Károly gyűjteményes munkáiból éppen most ad négy újabb kötetet, mikor sokan és sokszor borongunk el a vajda sorsán. Csakugyan úgy volna, hogy bizonyos túlnőtt egyéniségek kész sikertelenségre élnek? Avagy Eötvös Károly életében a magyar géniusz példálózik? Nem író, azaz nem művész. Érdekes, varázsos, magyar krónikás *csak*. De ez a *csak* nagyon sokat jelent. Nem is az irodalom volt az ő kedvelt berke. Sokkal vérbelibb magyar ő. És sokkal óriásibb az érdeklődése s közmondásos restségét cáfolóan s

egyben igazolóan nyugtalanabb. Mégis az irodalom maradt meg csupán Eötvös Károlynak. Az irodalom, mely sok évtizedi évődését is megbocsátotta. Ez a négy könyve különösen érdekes. A gyűjteményben XVII. kötet címe Szilágyi és Káldy. Szilágyi Dezső és Káldy Gyula. A XVIII. kötet a Jókai nemzetség. A XIX. kötet Nagyokról és kicsinyekről. Irányi, Tisza Kálmán, Kozma Sándor, Bittó, Pulszky Ágoston, Tóth Kálmán, Falk Miksa s még egy sereg érdekes históriai anekdota is. A XXI. kötet Harc a nemzeti hadseregért. A vajda képviselőházi szónoklatai a nemzeti hadseregért, melyet ma már nem is akarnak azok, kik a vajdát sohase tartották eléggé radikálisnak, nacionalistának. Érdekes és - aktuális könyvek.

Budapesti Napló 1906. május 13.

(L.)

229. MIKOR VOLTAK BECSÜLETESEK?

Más helyen közöljük azt a rettentő ítéletet, melyet Kossuth Ferenc a koalíciós kormányról, a koalíciós kormánypártról, az egész mai rendről mond. Mindenki természetesnek fogja találni, hogy az ítélet nem éppen máról datálódik. De csak hogy éppen nem máról. Egy-két év a különbség mindössze. Olvassa el mindenki ezt az ítéletet. És olvassa el a függetlenségi párt minden tagja. És nézzen a lelkébe. És válaszoljon arra a kérdésre: mikor voltak becsületesek, akkor vagy most? Vagy mikor nem voltak becsületesek: akkor vagy most?

Budapesti Napló 1906. május 17.

230. EGY KITŰNŐ ÖTLET

Az osztrák miniszterelnökök beszédében is akad néha igazság; ha ugyanis nem Magyarországról beszélnek. Így Hohenlohe, aki *komolyan* akarja az általános választójogot, tegnap ezt mondta: *akire az állam kötelességeket ró, annak jogokat is kell adnia*. Ebből a megdönthetetlen igazságból kiindulva ráakadhatunk egy kitűnő ötletre, amelyet a magyar kormány pompásan hasznosíthat. Minthogy az urak verejtékesen törik rajta a fejüket, miképpen csinálhatnák meg az általános választójogot úgy, hogy ne legyen általános, és minthogy egyre azon fáradoznak, hogyan zárhatnának ki a jogokból mindenkit, akinek a *gondolkozása* nem tetszik nekik, ezennel ajánljuk: *mentsék fel a jogból kizárandókat a kötelességek alól is*. Akinek tehát nem lesz joga, az ne legyen kénytelen katonáskodni, arra ne rójanak adót, az ne fizessen fogyasztási adót, az ne legyen köteles stempliket rakni az írásaira, stb. stb. Így kitűnően meg lehet oldani a problémát. Ezennel dijtalanul átengedjük ezt a fényes ötletet a magyar kormánynak. Csinálják meg.

Budapesti Napló 1906. május 17.

231. CSAK NEM AZÉRT TALÁN?

A koaliciós kormánypárt most nincs egészen tisztában vele, haragszik-e a német császárra, avagy imádja a szép bajuszú uralkodót. Egyrészt szeretné megtartani a hősi pózt, amelyben ellene hadakozott, másrészt Bécsből jött a parancsolat violaszínű pecsét alatt, hogy lángolniok kell ő germán felségéért. Ebben a szánalomraméltó zavarban igazán kötelességünk az urakon segíteni. Emlékezzenek csak: hiszen voltaképp mindig imádták a német császárt, sőt barátságos összeköttetésben voltak vele. Emlékezzenek csak: mi is történt Csóron, mikor a vezérek Szögyény-Marich útján akartak nyeregbe jutni. Emlékezzenek csak: Wohl Lajos segítette őket. Nos hát Wohl Lajos a Szögyény-Marich titkára és barátja, Szögyény-Marich pedig a német császár barátja. Voltaképpen tehát a német császár által akartak nyeregbe jutni, ami természetesen - róluk lévén szó - nem lett volna külföldi beavatkozás. Minthogy tehát a rokonság így ki van derítve, nyugtassák meg lelkiismeretüket, és lelkesedjenek nyugodtan ő felségéért. Vagy csak nem azért haragudtak talán a német császárra, mert annak idején - *anno* Csór - nem akart kötélnek állni? Csak nem azért haragudtak rá, mert *nem* akart a magyar ügyekbe beavatkozni?

Budapesti Napló 1906. május 17.

232. „MARADJANAK A TEMPLOMBAN”

Most, mikor Magyarország nyakára készül ülni a klerikalizmus, s már-már kitör a klerikális vezéreken a győzelmi téboly, érdekes vallomást olvasunk a nagyon katolikus Magyar Állam című lapban. Ez a vallomás mutatja, hogy a derekabb katolikusok is látják a komédiát. A főurak és papok dús asztalok mellől akarják a népet vezetni s a régi lelki és testi nyomorban tartani. Ezt mondja a többek között a Philippus álnevű cikkíró.

Tetszik tudni, mit tett Krisztus urunk mikor az emberiség bajainak orvosául fellépett? Leszállott az emberek közé… magára vette bűneinket. Tessék jól megérteni: „magára vette bűneinket”. Ha a papság a társadalom bajait meg akarja orvosolni, szálljon le az emberek közé, s „vegye magára bűneinket”. Ha ezt nem teszik, vagy tenni nem tudják, mély tisztelettel kérem őket, maradjanak hatalmuk körében, a templomban, hol otthon vannak. Nagyon, de nagyon tévesen fogják fel szerintem a kereszténység szellemét, kik azt hiszik, hogy Isten mindvégig mannával fog bennünket tartani az égből. A kereszténység más valami. Ha az Istennek le kellett szállni az emberi élet nyomorába, hogy ezt az embert onnan kiemelje, nekünk elég lesz, ha kényelmünk s jólétünk paradicsomából dirigáljuk a társadalmat? Nem, nem, nem. Ez kérem nem kereszténység, ezt a zsidó papok is értették, talán jobban, mint az urak. Bocsánat az őszinte szóért, jobb ez, mint a halál. Vegyék magukra a társadalom bűneit s ha kell, haljanak meg, de bűn nélkül. Megmondom bővebben! *Legyenek oly szegények s koldusok, mint a segítségre szoruló társadalom*. Éhezzenek, mint ők, fázzanak, mint ők, legyenek hajléktalanok, mint ők, éljenek a bűn tanyáján, hol ők, s szenvedjék el az erkölcstelenség, rágalom, a gúny s hazugság ördögi mesterkedéseit, miknek ezek rabjai. Legyen oly keserű s fájdalmakkal terhes életük, hogy a halál százszorta szebb angyallá lesz előttük minden földi jónál… s lesznek apostolok. Ha erre nem képesek, vagy tenni nem akarják, tisztelettel s amennyire tehetem, alázattal kérem az urakat, maradjanak az oltár szelíd s tiszta levegőjében. A tisztelendő urak nem ismerik az élet nyomorúságát, nem kívánom, hogy megismerjék, de engedjenek meg, ha azt mondom, hogy ki legfölebb a gyónószékből ismeri azt, az tettre, krisztusi tettre nem képes.

Elhangzik a levegőben Phillipus vallomása és intése. A tisztelendő urak nem lesznek apostolok, hanem agitátorok. A főurak még kevésbé. De a népet még jobban fogják bolondítani.

Budapesti Napló 1906. május 19.

233. HAZUDIK?

A néppárt lapjának irtózatosan fáj, hogy a függetlenségi pártban vannak még - függetlenségiek. Fanyar gúnnyal *ugratottaknak* nevezi azokat a képviselőket, akik függetlenségi politikát követelnek és fanyar gúnyolódásában a következő kijelentésekre ragadtatja el magát a radikális politikát követelő Barabással szemben.

Először: tudja Barabás úr egyáltalán, mi a radikalizmus, mit értenek alatta minálunk bizonyos elemek és lapok? Másodszor: komolyan azt hiszi, hogy ő neki sok követője van a Royal-klubban? Harmadszor: nem tartja impolitikusnak, sőt egy komoly számba vétetni akaró politikushoz méltatlannak az ugrást? Negyedszer: nem vette még észre, hogy a mai képviselőház óriási többsége nem hogy nem radikális, de még liberális sem, hanem *igen észrevehetően konzervatív?*

Tehát: *nem hogy nem* radikális, de még *liberális* sem, hanem igen észrevehetően *konzervatív*. Mármost vagy hazudik és rágalmaz a néppárt lapja. Akkor ideje, hogy a radikális többség elrúgja magától a néppártot. Vagy igazat mond. Akkor ölelkezzenek össze, alakítsák meg a nyíltan reakciós többséget, és ne csalják tovább az országot.

Budapesti Napló 1906. május 20.

234. NÁSZUTAZÁS A KASZÁRNYÁBAN

A Népszínház igazgatósága ma premiernek hirdette a Nászutazás a kaszárnyában című operettet, tulajdonképpen pedig ez csak repríz volt, mert a múlt szezonban a budai arénában mutatták be Bokor József operettjét. Akkor egy pár előadás után levették a műsorról, és a jól megérdemelt nyugalomba helyezték. De hogy még egyszer szerencsénk lesz ehhez az operetthez, azt igazán nem képzeltük. Afféle rossz nyári darab, amely nem érdemli meg a szereplők fáradozását sem, a közönség érdeklődését és legkevésbé a komoly kritikát. Az a fiatal férj, akinek közvetlen a házassága után be kell rukkolnia, és az a fiatalasszony, aki utána megy a kaszárnyába, ahol a legbolondosabb bonyodalmak után végül boldogan hazatérhetnek, természetesen már nem új dolog. És ha már az ily darab híján van minden elmésségnek és humornak, akkor még volna egy mentőeszköz, a zene. A Nászutazás a kaszárnyában zenéje pedig dallamkitalálásban és hangszerelésben egyrészt szegényes. A szereplők sok jóakarattal játszottak és főkép Ledofszky Gizella, Petráss Sárika, Raskó, Szirmai és Pázmán kaptak tapsokat. A színház nézőtere félig sem telt meg. Az előadást Stefendisz karmester vezette.

Budapesti Napló 1906. május 20.

(L.)

235. ARATÁS ELŐTT? ARATÁS UTÁN?

Az ismeretes marsrután kívül mi lesz még a kormányprogramban? Hogy mi nem lesz benne, azt tudjuk. Hogy mi az, ami benne lesz, még titok. De valamit sejtünk. Lesz benne megnyugtatás. A népnek? Nem. Az Omge urainak? Igen. Az Omge urai, méltóztatnak tudni, keservesen panaszkodtak, hogy rettentő trémában vannak a földmívesszervezetek miatt. És fölírtak a kormányhoz, hogy vagy vonja vissza a restitutio in integrum címén a földmívesek szervezkedésére vonatkozó engedélyt, vagy legalább helyezze ezeket a szervezeteket Darányi úr felügyelete alá. Nos, nemcsak sejtjük, de bizonyosra vesszük, hogy az ezerholdas Jeremiások a kormányprogramban megnyugtatást fognak kapni a maguk siralmaira. Nekik nem szabad olyan sokáig tűkön ülniök, mint a misera plebsnek. Az ezerholdas Jeremiásokat tehát Darányi nevében sietvést már a kormányprogramban fogják megnyugtatni. De hogyan? Kilátásba helyezik a földmíves-szervezetek feloszlatását? Vagy igazán a Darányi úr szeretetteljes gondozásába fogják helyezni? A formát nem tudjuk. De a tromfot talán nem fogják aratás előtt kijátszani, csak majd aratás után. Mert ma már harmincezer szervezett földmíves van az országban, s ezeket nem az engedély, hanem a megcsinált szervezet tartja össze. Ezeket a közös nyomorúság akkor is közös táborba és közös eljárásra fogja szorítani, ha esetleg hivatalosan feloszlatják, vagy kegyes miniszteri felügyelet alá helyezik. Aratás előtt tehát esetleg kockázatos volna őket felbőszíteni. Azaz hogy… Csavaros ész az úri ész. Az sincs kizárva, hogy éppen ezért próbálják őket aratás előtt felbőszíteni. Mert akkor úri hozsannák között lehet közibük lövetni. És akkor úri tapsok között lehet demonstrálni, hogy ilyen elemeknek nem való az általános választói jog. Pedig hát mit demonstrálnának ők szívesebben, mint éppen ezt?…

Budapesti Napló 1906. május 26.

236. JÁNOS PAP

Úgy-e, hogy megmondtuk? Úgy-e, hogy igazunk volt? Hock János, a nemzeti szalonpap, tegnap este egy cikket írt a Magyarországba. Egy cikket. Nem kettőt, mint Mezőssy Béla. S ma reggel már azt olvassuk a koalíció egy másik lapjában, hogy Debrecenbe Wolafka utódjának Hock Jánost küldik le. Oh János pap! Oh Debrecen! Oh új korszak!…

Budapesti Napló 1906. május 27.

237. MAGYAR BESZÉD

A maradi nacionalista Tóth Béla is pedzi már a dolgot. Magyarországon ma már nem tudnak az emberek magyarul beszélni. Szóról-szóra igaz, amit Tóth Béla állít: az Apponyi Albert magyarságától például megveszne a magyar komondor is, ha ezt a magyarságot beadnák neki. Főképpen a mi szittyáskodó politikusaink mutatják a magyartalanságnak szörnyű példáit. De Apponyi Albert legalább úgy beszéli, mintha németből fordítaná le nagyon ritkán új gondolatait. Ám a többiek magyarsága még kevesebb. Valami teljes elszakadás minden nyelvlélektől. Fordítása nem létező nyelvbe burkolt alig létező girhes gondolatoknak. Csak példaképpen néhány mondat a Kiss Ernő szobra mellett tartott ovációkból. Justh Gyula: „…S példádat igyekezni fogunk követni… Nem feszegetni kell a múltat egymás között.” Csak találomra ragadtuk ki e kettőt. Günther Antal: „A magyar királyi kormány megbizásából hoztam ezt a koszorút. Leteszem azt Kiss Ernő szobrának lépcsőjére, hogy hirdesse azt a

kegyeletet, amellyel a magyar kormány Kiss Ernő emlékének itt megjelent képviselője által áldozni hazafias kötelességének ismerte." Tehát Kiss Ernő emlékének a képviselője jelent meg itt, s nem a magyar királyi kormányé. Az új korszak nem elégedett meg avval, hogy magyarul nem beszélő horvátokat hozott a magyar parlamentbe. De általánossá, szinte kötelességessé tette a magyartalanságot. Franciaországban például előkelő politikusoktól megkívánják, hogy formásan, új szavakkal s fordulatosokkal tudjanak beszélni. Sőt írni. Nálunk is volt annyi szabály eleddig, hogy értelmes mondatokat kötelesek szerkeszteni még a politikusok is. Ez elmúlt. A szittyáskodó hazafiak nem tudnak magyarul beszélni. S írni? Ugyan. Ezt nem is várja senki magyar uraktól. A magyar beszéd az új korszakban olyan mostoha gyermek, mint például a - magyar politika.

Budapesti Napló 1906. május 29.

238. ZÁRT AJTÓK MÖGÖTT

- Az Akadémia röstelkedik -

Budapest, május 28.

Zárt ajtók mögött az Akadémia arról tanácskozott ma, csakugyan olyan nagy tudós-e gróf Andrássy Gyula, vagy sem. Természetesen nem tudni, mi történt a zárt ajtók mögött. Nyilvánvaló lett azonban, hogy miért vonultak el a gondosan elsötétített, jól becsukott szobába? Képzeljék el: valami történt, valami, ami megállásra, gondolkodásra, cselekvésre, röstelkedésre készteti az Akadémiát? Az Akadémia régi testület és évtizedek óta eleget csinált, amiért mi röstelkedtünk. Ők azonban - a karaván halad - mentek gőgösen felemelt fejjel tovább. Mégis most röstelkednek, amiből joggal sejthetjük mi, kevésbé edzett magyarok, hogy kacagtató, szégyenletes, arcpirító botrány történt, lévén nyilvánvaló, hogy kisebb baklövések jelentéktelenebb plágium-ügyek, vagy szokványos Abdera-esetek miatt a tudós idegrendszer nem ragadtatja magát a szégyenkezésig.

A zárt ajtók mögé valóban nevezetes abderiáda kergette a tudós testületet. A szürke kőnyomatos, a házmesterleány öngyilkosságok hírének rideg szállítója nem tudja felindulását leleplezni, ahogy elmondja az Akadémia nagyjutalma körül kezdődő utazást.

Budapesti Napló 1906. május 29.

239. A NÉVJEGY IS VÍVMÁNY?

Mikor Bánffy Dezső volt Magyarország miniszterelnöke, Vilmos császár Budapesten látogatta meg a magyar királyt. Mondott is egy nagy magyarbarát felköszöntőt, s az akkori ellenzék fogcsikorgatva mondta:

- Veszedelmes szemfényvesztő ez a Bánffy!

Most Wekerle a miniszterelnök, az akkori ellenzék a kormánypárt, *Vilmos* császár pedig Bécsben látogatta meg az osztrák császárt, de letette névjegyét a magyar Házban is. És Wekerle nem szemfényvesztő, a császár névjegye ellenben nemzeti vívmány. Hogy a kakas csípje meg azt a sok vívmányt, már azt se tudjuk, hová tegyük őket…

Budapesti Napló 1906 június 7.

240. SZEGÉNY MAGYARORSZÁG GYÓGYÍTÁSA

Az új éra alaposan hozzáfogott szegény Magyarország gyógyításához. Egyelőre deputáció fogadásokkal, kinevezésekkel, erkölcsös rendeletekkel, új állások kreálásával, s mint lapunk egy más helyén olvasható - állatorvosi doktorátus létesítésével gyógyít az új kormány. Elismerjük, hogy a doctoratus medicinae veterinariae okos és szükséges. De furcsa, hogy ez a különben is titulusos új rend titusokkal akarja meggyógyítani szegény Magyarországot. Mintha nem is a titulusos és potemkini szisztéma volna a mi egyik legnagyobb bajunk.

Budapesti Napló 1906. június 10.

241. BOROSTYÁN SÁRI

Kedves és értékes talentumú színésznő viszontlátása örvendeztette meg ma este a Nemzeti Színház publikumát. Borostyán Sári játszotta el szívesen várt és fogadott vendégként Vilma parádés szerepét Herczeg Ferenc leghercegferencibb darabjában: A dolovai nábob leányában. A vendégszereplés külsőségei: telt ház s a legmelegebb hangulat. Kezdetben egy kis elfogódás érzett Borostyán Sári játékán, de ez csak intenzívebbé tette a közönség rokonszenvét. Néhány perc múlva aztán Vilma a leghelyesebb, legkészebb s legátérzetebb Vilma lett. Borostyán Sári játszókedve és tudása elsőrendű, bensőséges, friss. Bájos megjelenése, hangorgánumának csengése és melege csak fokozzák a hatást. Kétségtelen s nagyon megérdemelt sikere volt Borostyán Sárinak. A többiek: a régiek gyöngék és kevésbé gyöngék.

Budapesti Napló 1906. június 16.

242. TANÁRJELÖLT

(Kolozsvár)

Elolvastuk az Egyetemi Lapoknak azt a számát, amelyet nekünk elküldött. Legélvezetesebbnek valóban azt a cikket találtuk, amely a királygyűrűhöz hasonló ifjúsági kitüntetést sürget az ifjúság vezérei számára a következő megokolással:

…Mert az egyetemi életet két szempontból osztályozhatjuk: a szülők s a magunk szempontjából. A szülők szerint egy ifjúnak három teendője van: tanulni, tanulni, tanulni; szerintünk pedig kettő: tanulni s e mellett az életre való *diákeszményekért* - tehát közvetve a haza s a nemzet boldogulásáért - harcolni. Legideálisabban oldják meg e feladatot azok, kik a kettőt összeegyeztetni tudják, de vannak túlbuzgók, kik aztán a végletekbe tévednek. Vagy csak tanulnak, s a nap minden órájában, az óra minden percében a könyvnek élnek, - vagy a féktelen honszerelem által vezéreltetve, minden erejüket a köz, a haza jólétének előmozdítására pazarolják. S míg az előbbiekre - kik utóvégre mégis csak a legnagyobb mértékben *önzők*, mert saját céljaikon kívül egyebet nem ismernek s egyébre nem is kíváncsiak - a kitüntetések egész légiója: sub auspiciis regis, zsiros állás stb. vár, addig az utóbbiak fizetése a gáncs, bizalmatlanság, hivatalos s családi perpatvar, szóval az örökös háborúság és kellemetlenség. Felebaráti szeretetünk parancsolja tehát, hogy gondoskodjunk a mi önzetlen bajvívóinkról is! A királygyűrűvel szemben - illetőleg a sub auspiciis regis mellé - alapítsuk meg a „Pro iuventute" magyar diákérdemkeresztet. Higgyétek el, hogy ezzel tartozunk önmagunknak!

…Valóban: az *önzők*, akik csak tanulnak, a legsúlyosabb megvetésre méltók, ellenben lelkesedni kell azokért, akik *féktelen honszerelmük* sugallatát követve minden erejüket a haza javára *pazarolják*... Ennél igazán csak az a költemény jobb, amelyben Ámor mint istenasszony működik. Vagy az a szerkesztőségi ábránd, amelyben „sötétség a la Guzi kenőcs" szerepel. Ön azt kérdi tőlünk, milyenek a budapesti egyetemi viszonyok. Biztosítjuk róla, hogy nem sokkal jobbak, és hogy a nívó itt is pirulásra késztetné önt. De a budapesti egyetemen van már egy mindig nagyobbodó fiatal tábor, amely keményen tanul, amely keményen dolgozik, amelyet *féktelen* honszerelme nem Kecskeméty-féle szereplésre visz, hanem arra, hogy a maga körében tudományos életet próbáljon teremteni. Kolozsvárt teljesen hiányoznék ez a genre?

Budapesti Napló 1906. június 16.

243. ÉRTESÍTŐ A - SEMMIRŐL

A hivatalos címe ez: *Akadémiai Értesítő*. 1906. június-július, 198-199. füzet. Szerkeszti Heinrich Gusztáv. Végiglapoztuk, s ég a szégyentől az arcunk. Nagyobb része a füzetnek József főhercegről emlékezik prózában és versekben. Amint azt az Akadémia május 20-iki emlékünnepén föltálalták. Míveletlenség és páratlan szolgalelkűség ordít e sorokból. Csak Montenegró Akadémiája fog ilyent produkálni, ha lesz majd. Például P. Thewrewk Emil egész levélládát közöl. Pedig a hírlapok révén milyen régen tudja már Magyarország *P. Thewrewk* Emil legnagyobb tudományos érdemét, hogy hozzá leveleket írt József főherceg. De leközli az úr ama hízelgő és kriminálisan rossz ódákat, melyeket József főherceg családjának eseményeire írt. Hasonló irodalmi alkotás *Hegedüs* Istvánnak *József főherceg emlékezete* című verse. Berzeviczy nyitó- és záróbeszéde pedig mintája a magyar közélet fráziskonyhájának. No, de a tudomány is helyet nyert a lefolyt hónapok alatt. Téglás Gábor *A német limes-bizottságról* szóló értekezése erre vall. Széchenyi István tudniillik egyenesen a német limes okából alapította az Akadémiát s azért, hogy lojális, üres urak érdemeket szónokoljanak ki maguknak fejedelmi fenségek előtt. Jeles adatok az Akadémia ülésének jegyzőkönyvei. Végül szegény tudós Thury Józsefről zeng egy aprócska nekrológ: Szilády Áron gyászbeszéde a halasi temetésen. Ez is szörnyen jellemző. Ha Thury főherceg lett volna, még fél évig zokognának róla az Akadémiai Értesítőben a siratók… Különben pedig haragszunk magunkra. Mit is vettük észre ezúttal ezt a füzetet. Hiszen az igazi magyar intelligensek nem nagy, de elnyomott csoportja régen tudja már: tudománytalanabb, reakciósabb, nagyképűbb és üresebb gyülekezet még nem kérődzött soha kupolák alatt.

Budapesti Napló 1906. június 20.

8. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1906 junius-1907 junius

1. PÁRIZSIG

(A havas Tirol - Secession am Königsplatz - Forradalom a forradalom ellen - Doktor von Wehner - Párizs új meséi)

Tirolban most virágoznak az orgona-bokrok s utánunk a Brenner tájáról havasan kacagnak a bércek. Innsbruck, Kufstein s különös kék alkonyat száll le: végre München. Pihenés, rossz hotel. Englische[r] Garten, szőke leányok. Gambrinus és Secession am Königsplatz. Semmi új: az én álmos, derék, bágyadt mosolyú Münchenem a régi. Zivatarral virrad s én nem megyek a Glaspalastba, hol köteles, évi szalonja várna a komoly művészetnek. Lássuk a forradalmat a nemes Albert Ritter von Keller vezetése mellett: a Szecessziót.

S oh szent és szomorú Mulandóság, édes anyánk e földön, sírni szeretnék. München a régi. Budapesten nem lenni jó, vén szívünket holnap íme Párizs felé visszük. De érdemes-e érezni, okoskodni és menni, mikor a forradalom is megvénül? Bús tanúsága annak, hogy elhagy minket minden mi fiatalságunk: a Secession am Königsplatz. Kihullott az oroszlánok foga s zablákhoz szoktak a vad csikók. Jaj a forradalomnak, hogyha győz, mert nyomban meghal. És ezerszer jaj az első apostoloknak: Jakab tüzes volt s rokona Jézusnak, mégis a jött-ment Pál fejezte be a forradalmat. A Szecesszió győzött s aratnak a jövevények. Semmi, semmi: Trubeckój herceg három bronzocskája, Kraus Ágost, Heine, az eleven piktorok közül: Stucknak öt darabja (köztük egy merész önarckép), Wieland, a francia Besnard és még egy páran beszélnek hozzánk halvány ajkkal, gyönyörűen, de bánatosan. A halottak: Carriere, Weinhold, Langhammer, Piglheim, Volz nem tudnak a szomorú győzelemről. Vásznaik még lövellik az elviharzott forradalom tüzét. Blanche, Gandara Párizsból fésült, illedelmes vásznakat küldenek, Becker-Gundhal fáradt, csak a nemes Albert Ritter von Keller hiszi, hogy ez még mindig forradalom. *Modern hölgyek* egy kollekciójának a címe: Egy jól öltözött, sok ruhájú hölgy: mindig egy és banális. Ha élne, még az aszfaltbetyárok sem látnák meg s Budapesten sem. Csak Hodler lesz egyre vadabb, mert bátrabb s újabb nem tud lenni. Aztán egy-két új borzas, posztumusz csirkéi a nagy ébredésnek. A többiek olyan jámborok, hogy Budapest legőszebb zsürije kalapot emelne előttük.

Hajh, hajh, nem mertem elmenni a Glaspalastba: még ott találom a forradalmat. Jött álmosan az este, zápor is megvert egy párszor, ődöngtem búsan. Rossz idők járnak ma a fiatalokra és a forradalmakra. Még a kolosszeumban is fogatlan komikusok énekelnek erkölcsös kuplékat. Erkölcs, erkölcs, hiszen ez az: feketedik az öreg Európa. Doktor von Wehner, a bajorok Apponyi Albertje, az idők embere. Ő fejezi ki legjobban, amiben már Londontól Moszkváig nyakig benne vagyunk. Az öregek eddig csak védekeztek: most már ők fogják csinálni a forradalmat - a forradalom ellen. Valláserkölcs, rend, tekintély: hirdeti a bajor kultuszminiszter s a bajor Jolbejeket átnyújtja a bajor Mailáthoknak.

S egy zakatoló nap, végtelen nap: itt van Párizs. Esti arcának minden csábításával, ígéretével fogad, mint régen s úgy érzem, hogy nem is hagytam el. Úgy-e te nem lettél erkölcsös én

Párizsom s nem haragszol a forradalomra? Messziről s nehezen jöttem, álmos vagyok, csak úgy altatónak mesélj ma még egy-két kalandot.

És törötten vetem magam az ágyra s hallgatom. Itt van Szizovatha király Kambodzsából: nagyon kedves vadember: Öreg, de redingote-ja is van s elvégre koronát visel. A táncosnőit nem hozta el, mert ő el tud már nélkülük lenni s Lépine úr az erkölcs nevében kérte őt erre. Most itt dúl az erkölcs: ezennel visszatértünk a történelmi fölfogáshoz. Róma ledől s rabigába görnyed; Clemenceau mondja Jauresnek. Éppen elég volt a kacérkodás valami új társadalommal, amely bizonytalan. Vége a kiméráknak. Marx szerint és szegény Michel Lujza szerint is: egészséges társadalmi rend csak Kambodzsában van. Aki hát kommunizmust akar, menjen Kambodzsába Szizovatha őfelségével. Aki táncosnőket akar, szintén.

Így mesél első estémen Párizs. Csak egy-egy szó éri már dallamosan a fülem. Nagyon nagy út volt, fekete madárként jön az álom. Az ajkam fáradt, keserű mosolytól torzul s evvel a mosollyal alszom el.

Párizs, június 21.

Budapesti Napló 1906. június 26.

A. E.

2. A SZAJNA MELLŐL

I.

Roma - non gaudet

Clemenceau és Jaurès csatájának Róma nem örül. Hinné ezt valaki? Szocializmus és polgári radikalizmus marakodnak. Valaha ilyenkor Róma örült. Ma? Ma Róma kap ki. Csak nagyszerű ország ez a Franciaország. Új és új leckéket ad a világnak. Mi lesz most? Franciaország ma radikális. Viszont a burzsoá társadalom remeg a kollektivizmus veszedelmétől. Ám radikálisnak csak kell lenni - valamerre. Tehát a *polgári radikalizmus Rómára veti magát.* A *lutte finale* még csak most kezdődik Franciaországban. Tíz év után nyoma se lesz itt az Egyház hatalmának. Minden más horoszkóp hamis. Most jelent meg Párizsban egy érdekes könyv: *Contre Rome*. Teljes arzenál ez. Dokumentumai az Egyház ellen indult harcnak. A polgári Franciaország egyelőre obstruál a szociális állam-alapok lerakása ellen. De e helyett *ki fogja söpörni a portájáról Rómát*. Pápástul, templomostul, kátéstul együtt. Ez is jobb, mint semmi. Sőt talán ma - a legjobb. Vidáman várhatja a nagy söprést a haladó világ.

II.

Párizs és Szizovatha

Nem szabad azon mosolyogni, hogy Párizs komolyan ünnepli Kambodzsa királyát, Szizovathát. Jó emberek komolyan és szeretettel szoktak a gyermekekhez szólni. És Párizs így viselkedik az egzotikus fejedelmekkel szemben. Becézi, komolyan veszi őket, s játszik velük[.] Szizovatha természetesen boldog és büszke. Láttam a Sarah Bernhardt színházában a fekete felséget. Olyan komoly áhítattal hallgatta Rostand *Sasfiók*ját, mintha minden szót értene. Ami pedig a famőz táncosnőket illeti, ez furcsa história. Szizovathának nincsenek udvari táncosnői. Ellenben hallotta, hogy Párizs szereti a nőket. Ő felsége tehát összeszedett vagy száz táncosleányt az országában s hozta őket ajándékba. Párizs azonban nem engedte meg, hogy a gáláns király kompromittálja Kambodzsa trónját. Párizsnak ma még nem a királyok szállítják a nőket.

Mindenek fölött pedig Párizs nem engedte meg, hogy konkurrenciát csináljanak az ő kis nőinek. Hiszen vannak ezek, szegények, elegen.

III.

Százötvenmillió frank

Európának ennyibe kerül a militarizmus *minden egyes napon*. Tessék ezt megszorozni háromszázhatvanöttel. Az ember nem éppen szocialista. És mégis, mégis. Eszébe jut millió földi szomorúság. Ez a rettentő kincs mennyi jót tudna mívelni. És ezt a polgári Európa bambán szórja ki önvesztére. Holott véres birkózásokra kész, ha tíz fillérrel többet akar a munkás. Minden becsületes ember ordítsa ezt a rémes valóságot minden egyes napon. Dugja be a fülét, ha szép igékkel vigasztalják. Hiszen százötvenmillió frankot eszik el előlünk naponként a katona. Lehet-e másról beszélni, míg ez így van? Guesde azt kívánja, hogy a nagytőkéseknek ne legyen választói joguk. Ennél bölcsebbet is kigondolhatott volna. Ha a dúsgazdagok szeretik a katonaságot, legyenek ők katonák s csak ők. Fizessék is meg az árát. (Apropos, egy kis mementó. Franciaországban a munkások arról vitáznak, hogy ne vegyék-e el a gazdagok választói jogát? Ostoba gondolat természetesen. De tünete egy óriási progressziónak. Nálunk még komolyan hiszik az uralkodó osztályok, hogy az általános választói jogot lehetséges - meg nem adni.)

IV.

Sarah Bernhardt itthon

Amerikából nem régen azt üzente, hogy sohse jön haza. Tehát ma már Párizsban van. Elébe utazott minden smokk, egy sereg újságíró, sok színész, habitüé. Valaki megsúgta neki, hogy most már megkapja a becsületrendet, ha akarja. A nagy Sarah ez idő szerint töpreng. Elfogadja-e? Amerikai útjáról meséket beszél a kitűnő nő. Ha fele igaz, ez is sok. Többet keresett a körútján egy millió franknál. És hízott öt kilót. Ez nagyon sok ám. Csodálatos asszony. A kupéból egy aggastyán karján szállt ki. Ez az aggastyán - a fia. Ma már a Bois-ban kocsizott s én lekaptam a kalapom előtte. Ez a nő a legfranciább nő ma Párizsban. Ha fiam volna, boldog volnék, hogyha Sarahba bolondulna.

Párizs, június 24.

Budapesti Napló 1906. június 27.

A. E.

3. ÚJ HARCOK ELŐTT

[Párizsi munkatársunktól]

Clemenceau nagy temperamentuma dicsértessék, Franciaország politikája új szenzációkat ígér. Most jön a kultúrharc és az osztályharc istenigazában. Ám előbb meg kellett bénítani a reakció kezét. És ez gyönyörűen sikerült. Ma triumfál a radikális bourgeoisie Franciaországban. Nincs szüksége a szocialistákra s paskolja a reakciót.

Taktikának is elsőrendű volt ez. Mert mit tegyen a reakció? A Sarrien-kormány antikollektivista. Ez ellen nem lehet a reakciónak kifogása. De csak nem tapsolhat istentelen ellenségének? Vagy álljon Jaurès és Guesde mellé? Hiszen ezek még nagyobb ellenségek. A szocialisták is savanyú kedvűek. Ha ostromolják a Sarrien-kormányt, a reakciót segítik.

Guesde ugyan optimistának mutatja magát. Valójában ő se jóhiszemű álmodó. Ő is érzi, hogy még nagyon messze van a győzelem. Sok zavaros harc lesz még addig.

Tragikomikus azonban szerfölött az ultramontánok helyzete. Drumont majdnem sírva kérdi:

- Hát ki lát itt tisztán? Clemenceau a rendet védi. Clemenceau most konzervatív. Clemenceau: a vén forradalmár. Most én vagyok az anarchista. Én, aki mindig a demokrácia és szabadgondolkozás ellen okádtam lángot. Én ütöm a radikalizmust. És Jaurès is üti. Borzasztó idők ezek. Sem logika, sem belátás, sem erkölcs.

Bizony ez egy kicsit így van. Clemenceau ezt jól csinálta. *A ma:* a francia kapitalizmusé. Ez megijedt a szocialista barátságtól. Mert a barátságnak ára szokott lenni s a fizetést máris sokallja a burzsoá Franciaország. A félősebbek már fenyegetőztek:

- Ha tovább is növesztik a kormányok a szocialisták szarvát, mi royalisták leszünk.

És Clemenceau, éppen Clemenceau, elkiáltotta az új jelszót.

- A kollektivizmus az ellenség.

A hatás: nyüzsgés, torlódás, zavar. És egy hatalmas, radikális, polgári többség. Megbénított szocialisták és megbénított klerikális-ultramontánok.

Most aztán van egy csomó ellenség. Az ellenség le Dieu: erre esküszik minden szabadgondolkozó. Az ellenség Róma: ez minden radikális jelszava.

A reakció ijedtében most eldobta az álarcot s ma már naponkint írják minden színű ultramontán lapok:

- Egyesülniök kell a rokon pártoknak. Az ellenség: a köztársaság.

No, hát erre a jelszóra nem fognak nekik segíteni a kormánybuktatásban Jaurèsék és Guesde-ék. Sőt a szocialisták most fogják csak igazán belátni, hogy Rómával kell először leszámolni. Addig hiába ostromolják a polgári rendet. Reakció és polgári radikalizmus ebben a harcban ellenségekként is - szövetségesek. És ameddig az antirepublikánus reakció hatalmas, a polgári radikalizmusnak van elég tőkéje a népszerűségből.

A reakció tehát bizonyosan két tűz közé került Franciaországban. Viszont a szociális reformok útján sem állhat meg a polgári, demokrata rezsim. Áldott tehát az a káosz, ami most Franciaországban van. A legbiztonságosabb haladás útján indult újabb stációk felé Franciaország.

Csúnya harctér a politika. Moslékos felszíne a társadalom küzdő, háborgó, vajúdó mélyének. De mennyi nobilis és emberi sugárt vet itt, e dicsőséges országban, még a politika is. Milyen szent csökönyösséggel akarja s vívja az egyén és a társadalom fölszabadítását Franciaország. Egy másik országra gondolunk, hol fekete felhők szárnyán megint megérkezett a középkor. Európa közepén. És kihull hazaíró, indulatos kezünkből a toll.

Párizs, június 25.

Budapesti Napló 1906. június 28.

A. E.

4. AZ ABEL BONNARD-OK

(Párizsi levél)

Önök talán olvasták már: Abel Bonnard-nak hívják a legifjabb laureátust. Poéta a gyerek és alig huszonhárom éves. Ő kapta a francia poéták prix de Rome-ját. Terebélyesedik a felséges Állam. Már a poétáknak is ad pénzt. Abel Bonnard: az első állami poéta.

Menjen Rómába vagy Athénba. Ez a parancs. Háromezer frank nem kismiska. Főzze le Lamartine-t, Hugót, Musset-t és Rimbaud-[t]. Szegény gyerek, milyen fiatal még. Istenem, be jó, hogy Magyarországon huszonhárom éves fiúkat nem érhet ilyen baleset.

Hogy mit tud az Abel fiú? Van egy kötete: *Les Familières*. Fene-új poézis. Elnyomott testvéreinkről szól: az állatokról. Együgyű fogás. Sok fiatalt bolondított meg az a Kipling. Abel Bonnard sohse írt volna, ha nem írnak előtte: Lamartine, Laforgue, Renard és Kipling. Sőt még többen.

Ma divatos az ól-szag. A francia poézis bevárta Pósa Lajost. Próza, próza: az örök szűz poézis nevében. Hitvány dekadensek és szimbolisták: el. Jó poéta ma az, aki irodatisztnek se volna rossz.

Sajnáljuk ezt az Abel gyereket. Tehenekről és macskákról verselt eddig. Most tessék neki Rómában vagy Athénben dalolni. Megteszi: ez bizonyos. Ostoba verseket farag majd. Nem lesz semmi a fiúból. Huszonhárom éves. Holott mennyit tud ígérni az ember huszonhárom éves korában.

Nem fáj azonban az Abel Bonnard feje nekünk. Ő akarta. Ha van ma Franciaországban kis poéta, akiből nagy lesz, nem volt a pályázók között persze. Abel Bonnard nagy ember lesz. Nagy, mint Coppée. Jó utazást, Abel úr. Kell lenni[e] egy Kainnak, ma itt Párizsban. Az ő oltárának füstje nem száll könnyen és vidáman föl. De ezé lesz Párizs, Franciaország. Ezé lesz Homér szent serlege. És ennek nem fáj ez a háromezer frank.

Degas és Bonnat jut az eszünkbe. Ezek pedig festők. Mint sihederek együtt laktak. Degas, az álmodó művész s Bonnat: az ügyes fiú. Szerették egymást. Azután elvált az útjuk. Degas álmodott és teremtett. Bonnat csinálta a karrierjét. Ma Bonnat tekintélyes úr. Több, mint nálunk Benczúr. Módos és rangos. Degas a régi Degas. Nagy, isteni álmodó gyerek. Nem sejti, hogy karrier is van a világon. Pénz és tekintély. Ő csak vonalakat, színeket, szépségeket lát. Néha összetalálkozik régi pajtásával, Bonnat-val. Ilyenkor sajnálkozik Bonnat-n.

- Jó fiú vagy te, Bonnat. Kár, hogy festeni nem tudsz. Egy fikarcnyi művész sincs benned. Nem lesz belőled semmi.

És elmegy a dolgára Degas s nem is sejti, hogy ő most a sikerek Jupiterjéhez beszélt.

És Verlaine. Nem kapott prix de Rome-ot soha a vén vagabundus. Ám volt valaki. Róma s Athén helyett ha korcsmákba járt is. És Somló Sándorból nem tudott kisújjnyi poétát csinálni egy féltucat koszorú.

Hajh, az Élet piszkos s rettegnie kell az embernek, hogy öreg kort él. Ha így lenne. Hajh, ha így lenne. Legalább Degas lehetne az ember. Elbújnék Párizsban, Nezsideren vagy az erdőben. És csak sok évben egyszer látná kortársait. Ezek pedig csinálnák a karriert. Miniszter lesz az egyikből s az ember megkérdezné tőle:

- No fiú, hát még mindig olyan véres szájú tökfilkó vagy?

A másik nagy-nagy poéta:

- Öreg, hát még mindig Hazafi Veray Jánossal birkózunk.

Így érdeklődnék s visszabujnék rejtekébe az ember. Gondolkozni, dalolni vagy festeni önmagának. De ennél is jobb - meg nem öregedni: meghalni a potens, művészi fiatalság szent teljességében. Hogy ne csináljon rossz álmokat az Abel Bonnard-oknak.

Párizs, június 27.

Budapesti Napló 1906. június 29.

A. E.

5. A SZAJNA MELLŐL

I.

Servet szobra

A Sacré-Coeur-templom előtt La Barre szobra áll nemsokára. Hirdetni fogja örök időkig, hogy Róma sülve szereti a szabadgondolkozókat. Fáj ez Párizs klerikálisainak s ők meg Servet szobrát faragtatják most. Azét a Servet-ét, akit Kálvin dobott máglyára 1553-ban. Hadd kiáltsa oda az Estrapade-térről La Barre lovagnak Servet:

- Gyilkoltak a gondolat miatt a hugenották is.

Kálvin csakugyan megégette Servet-et. De Kálvin keserű bánatot szenvedett tettéért s Genf apostolát egyetlen híve se mentegeti. És La Barre lovag gyilkosai? Ők élnek ma is és gyilkolnának ma is, ha lehetne.

II.

Rockefeller ő felsége

Még mindig Párizsban van, s Párizs jobban bolondul érte, mint Szizovatha királyért. Hogy mennyi jövedelme van percenként. Hogy melyik a kedvenc étele. Hogy milyen nyakkendőt szeret viselni. Hogy hány órát alszik. Hogy fél az újságírótól és a kígyótól. Ez mind megíródik róla. A pénz, a pénz, a pénz. Tud Párizs bolondulni György királyért, Edwardért, Alfonzért és Haakonért. De ezt ezernyi titkos pajkossággal cselekszi. Rockefeller előtt azonban komolyan porba vágja magát. És ha sorfalat áll neki a bulvár népe, mikor gépkocsiján repül, szinte harsogva szakad föl ezer és ezer ember belső gerjedelme:

- Milliók ura, vásárolj, vásárolj. Mit akarsz vásárolni? Eladunk mi mindent, mindent.

III.

Marokkó Párizsban

Kimegyünk este a párizsi Marokkóba. Berberek, mórok, szudániak közé. Szétosztogatjuk rézpénzeinket a kunyorálók között. Szavaltatunk a Koránból. Háremet nézünk. Mór iskolát, fürdőt. Török kávét iszunk. Jósoltatunk magunknak. Megszamaragoltatjuk Szadát, aki négy éves berber leány s már olyan csúnya kis ördög, hogy szeretetből majd fölfaljuk. Mindenek-fölött pedig eltelik a szívünk szomorúsággal. Gyönyörű férfiak, asszonyok, gyerekek. És ezeket megölte Párizs. Csodálatos ennek a városnak az ő züllesztő ereje, [azokra] kik nem egész kultúrájú helyekről jönnek ide. Már a Balkán fiai is szinte mindannyian kalandorokká válnak itt. És ezek a szegény mórok. Szépek, büszkék, hősök otthon. Itt koldusak s rontó bűbájtól részegek. Vallatjuk őket. Már nem vágynak haza. Itt akarnak maradni. Mese-városban. És itt is fog maradni nagy részük. Szegény megrészegült barbárok, új tölteléke a rettenetes Párizs kloákáinak.

IV.

Comte háza

Nyitott ablaknál Párizst imádtam valamelyik hajnalon. Egy rózsás-kék ég-darabot láttam, egy piciny udvart és egy házat. Hát bizony csak udvari szobám van a harmadik emeleten. De Comte Ágoston figyel reám s én boldog vagyok. Olyan ez, mintha mese volna. Ami vagyok, ennek a könyvnek köszönöm. Sorsom kezembe adta tizennégy éves koromban Comte könyveit. Egy Párizs-imádó hajnalon íme Comte szobrát látom egy világos ablakon át. Szemben, abban a házban a könyvtárszoba s valaki elmerülve olvas. Nem kíváncsi Párizsra, mint én. Nem bántja a lárma s nem részegíti a hajnal. Reggel leszaladok az utcára. A concierge-et vallatom:

- Micsoda ház ez?

- Ez a Comte-ház.

Hát csakugyan az ő hajléka mellé telepített a csodálatos véletlen. E házban Comte követői találnak szállást. És én azon a hajnalon egy ifjú bölcset láttam. Egy szomjas pozitivistát. Comte Ágoston egy mai adeptusát. Olvas és gondolkozik, mialatt én Párizst imádom. A szobor pedig ő reá néz barátsággal s nem én reám, az álmodóra.

V.

Sorel

Egy bölcs és harmonikus lelkű emberrel kevesebbet számlál Párizs. Sorel Albert halt meg nagy halálostromok után. Lelkének Normandia erős földje adta a termékenységet. Diplomata volt, politikus, historikus és kritikus. Imádta a verseket, a zenét, a képeket. Értett mindenhez és megértett mindent. Hiszen historikus csak ilyen ember lehet. De nem ember volt, hanem: Ember, Bölcs, tűrő, megnyugvó, munkás és békességes. Csodálatosan megható dolgot beszélnek róla. Gyermekeinek mesélt történeteket az életéből:

- Gyerekeim, engem már a ti korotokban embernek neveztek a pajtásaim. Mindenkinek volt egy ragasztott neve s engem így hívtak a fiúk: az Ember. Még később is, mikor már nagy voltam, így nevezett engem egy Leconte de Lisle is. Az Ember. Szép cím ez, gyerekek.

Lehajtotta a fejét s mikor fölnézett a gyerekekre, a szeme könnyes volt:

- De ezt a szép címet meg kell ám érdemelni.

Ime, ő, Sorel a goethei igazság hitvallója. Szép és nehéz embernek lenni.

(Párizs, június 30.)

Budapesti Napló 1906. július 4.

Ady Endre

6. A SZAJNA MELLŐL

I.

Arthur Meyer terve

Európa legkatolikusabb szerkesztője Arthur Meyer. Felesége Turenne-leány, a Stuartok unokája. Lapja, a *Gaulois* annyi pápai áldást kapott, hogy már alig bírja. Arthur Meyer az arisztokrácia kedvence, s olyan antiszemita, amilyen csak ex-zsidó tud lenni.

Arthur Meyer most nagy dologba fogott. Újságíró-iskolát alapíttat mágnás-legénykék számára. Mágnás-gyerekek ülnek nemsokára a Gaulois asztalai mellett. Címeres kutyanyelvek eszik az elmés sorokat. Mert tudvalevő, hogy a mágnások Európa-szerte szörnyen liberális, elmés emberek.

Mi üdvözöljük Arthur Meyert és a szerencsés Párizst. Ah, itt Franciaországban szaporábban lépeget az Idő. Koldus mágnások ügyes zsidó fiúk módjára ólálkodnak a redakciók körül. Egyetlen reményük, akciójuk s kenyerük e végre veszendőknek: a Betű. Szomorú sors, bizony szomorú.

Még Budapesten egy nagyúr a canaille mintájára journaille-nak címezte nemrégen a sajtót. Ma, éppen ma, még kimérának látszik. De journaille lesz egykoron Budapesten is a mágnás-canaille-ból. Ha lesz egy derék Arthur Meyerünk.

II.

Olympe de Gouges

Budapest feministái számára jegyezzük le ezt a nevet. Nagy asszony volt s élt 1789-ben. Ő vezette Mária Antoinette elé a nők küldöttségét. Tizenhét pontba foglalták a nők felszabadulásuk hiszekegyét. Aztán 1793-ban a konvent ki is mondta a legteljesebb egyenjogúságot citoyen és citoyenne között. Győzött Olympe de Gouges, de a törvényből sohse lett törvény. És most Párizsban a tanácskozó feministák könnyesen gondoltak Olympe de Gouges-ra. Ez asszony úgy halt meg, hogy fölszabadítottnak hitte a nőt. És ma még szinte egész Európában ott tart a nőkérdés, ahol Olympe de Gouges előtt. Vajon az önző férfiállat az oka? Vagy a báblelkű asszony? Vitázni haszontalan volna. Egy bizonyos: a legnagyobb igazságoknak leghosszabb és legkínszenvedőbb az útjuk.

III.

Sírbeszéd Duval fölött

Ime, feleim, író testvéreim, mik vagytok. Itt fekszik előttetek ötven éves korában halottan Jean Lorrain. Duvalnak született, egy egyszerű Duvalnak s boldogabb lett volna biztosan, ha pék vagy hentes marad. Ő kitépte magát a savanyú szagú, kispolgári talajból. Megtagadta vérörökét, emlékeit s nevét. Hogy tessék a publikumnak. A Minotaurusznak, kinek sok és sötét útú barlangjába annyian csalatunk be s hol is fölfalnak minket. Ez a Duval is, óh. Hajszolta, űzte magát haláláig. Föl-föl vágyott: a parfümös levegőbe. A megfinomodottak közé. Fejtetőre állította mindig forró-hidegtől reszkető kis életét. Hogy ne legyen közönséges. Hogy újat vájjon ki tollával a lelkéből. Újat, nem banálisat. Új meséket, új csillogásokat, új frissonokat. Egész élete megnyomorodott a legszentebb vágytól. Még az álmai is elbetegesedtek. S végül sohse írhatta a vágyottat. Amit írt, abból a legbetegebbet szerették. Udvarolni kellett nagy kokottoknak s kenyeret és pezsgőt szerezni music-hallok szemétdombján. Végül bús kultuszt csinált lelke elnyomorodásából. Lett új hangú messiás helyett patológia palatáblája, kalandorok érdekes modellje, Párizs neuraszténiásainak érdekes beszédtémája, egy furcsa semlegesnemű Don Juan. Valaki, akinek kötelessége furcsának lenni. Pornográf-árusok

alázatos vazallusa. Egy nagyon szerencsétlen ember. Látjátok, feleim, író testvéreim, mik vagyunk. Egy kicsit mindnyájunknak ez a sorsa. Pedig istenek akarunk lenni s előttünk nyargal nyomorult halálunkig az új művészetnek, a hírnek és a pénznek délibábja.

Párizs, július 1.

Budapesti Napló 1906. július 5.

A. E.

7. A HAZASZERETET REFORMJA

[Párizsi munkatársunktól]

Ez Úristentől elpártolt Franciaországban nem tör a Hazára senki. Anatole France s Pierre Durand, Clemenceau és Jacob Levy, Jean Jaures és Henry Sansculotte: mind patrióták.

Nem nevelnek itt ám az iskolákban sem apró kozmopolitákat. Csak egy kicsit megreformálták azt a megrontott religiót, melynek neve hazafiasság. Franciaországban ma már másképpen szeretik a hazát, mint például a Tisza táján.

Syvetonnal halt meg talán az utolsó olyan hazafi, aki mindenütt hazaárulást szagolt. Ő volt Boulanger II., de sokkal nagyobb gazember. Sikkasztott, fajtalankodott, megölte magát s amilyen perverzus bestia-lelke volt, talán „szent hazám" sóhajtással adta ki a páráját.

Franciaországban hamar észrevették, mi lesz a Kossuth Lajosok és Garibaldiak szent hevüléséből. Rabszolgatartók altató zsoltára, fekete seregek csillogó vértje, hitvány törtetők létrája s gazemberek menedéke, mint főtisztelendő Szeberényi úr otthon a napokban néhány turpis fejre ráidézte.

Nem éltetve, dalolva, cifrázva, köpködve s részegen szeretik itt már a hazát. És nem a multját szeretik, hanem a jövőjét. A dicsőséges XIV. Lajosról azt tanulják a gyerekek, hogy szívtelen rabló volt. Jeanne d'Arc egy eszelős, hisztériás leány s Napóleon egy új Attila. Pasteur nagyobb ember volt, mint tíz hadverő hős. Ilyeneket tanítnak bölcsen a francia nebulóknak s nálunk nemrégen kenyérmezei táncot jártak Vázsonyival Kinizsi Pál miatt.

Hogy az igazi evangélium szerint reformált hazaszeretet mi? Hallottam egy párizsi líceum évzáró beszédjében egyszer:

- Fiúk, nézzetek szét e nagy Párizsban s az egész világon, ha tehetitek. Szívetek és szemetek meg fog telni könnyel. Mennyi galádság, tudatlanság, ínség és bűn. Mennyi még az elnyomottak száma, mikor pedig boldogságra termett minden ember. Dolgozni az elnyomottak fölszabadításán, minden ember boldogságán: ez a cél. Agyak és kezek kooperatív, szent munkája: ez az eszköz. Igazságot, világosságot, boldogságot és szépséget adjunk a Föld minden emberlakójának. Meg kell csinálnunk az igazságos, új és fölségesen emberi társadalmat. Fiúk, legyetek büszkék, hogy franciák vagytok, Franciaország mindig a népek élén járt az emberiség boldogításáért. Az új, a szabad, a nemes társadalomnak mintáját a világ számára Franciaországnak kell megteremtenie.

Ime az új hazafiasság: az emberi, a populáris, a szociális hazafiasság. A XX. század emberéhez illő. Nem a régi: az üres, a hazug, a sallangos. És Franciaország legújabb generációja már e vallásban nevelkedik.

Az iskolák nagyobb része laikus, világi iskola már. A tanítók és tanárok ezrei: szabadgondolkozók. Már a politikában is megtetszik az eredmény. Négy évvel ezelőtt Franciaország

radikális többsége kétszázezer volt. Ma ez a többség: félmillió. Róma és a butító reakció karmai közül kimenti gyermekeit Franciaország. *És nincs más útja a társadalmi haladásnak, csak ez:* új tanítók és új iskolák. Mindenekfölött pedig: a hazaszeretet reformja s szent háború az álhazafiság ellen.

Párizs, július 2.

Budapesti Napló 1906. július 6.

A. E.

8. A SZAJNA MELLŐL

I.

Avignon - kész

X. Pius pápa - Avignon lakója: Európa mit szólna ehhez? Párizs klerikális hírlapjai erre az őrületre célozgatnak. Hogy Franciaországot csak ez menthetné meg. Bújjék ki a Vatikánból Krisztus helytartója. Jöjjön el a szorongatott nyájához. Mihelyst francia földre tenné szent lábát X. Pius, megbuknék az Anti-Krisztus. Az Anti-Krisztus a Szabad-Gondolat. Hát furcsán járna ő szentsége. Szerencse, hogy nem komoly az ügy. Avignon még áll s börtönőrök is akadnának. Ha a Vatikán csak olyan pszeudo-rabság, Avignon nem volna az.

II.

Pnom-Penh veszedelme

Pnom-Penh kis táncosnői mégis eljöttek Párizsba. Kambodzsa királya meg is táncoltatta már őket. Beszélik, hogy az idegen diplomaták vitték keresztül a dolgot. Megkörnyékezték Fallières-t. Hogy ha fejedelmi udvart nem kapnak Párizsban, legalább legyen részük néha egy kis zamatos egzotikumban. Mi, szegény ördögök, azonban csak az utcán láthatjuk Szizovatha barna-sárga tündérkéit. Éppen elég, hogy pillanatra Pnom-Penh illúzióját nyerjük. Pnom-Penhtől Párizsig. Sohse álmodták ezt a csodát a kis leányok. Mi minden újat visznek ezek a messze Pnom-Penhbe. Mert már Pnom-Penh sem élhet a kultúra nyugtalanítása nélkül. A rablott szabin nők új erkölcsöket vittek Rómába. Szegény Kambodzsa, mi vár reá, ha visszatér Szizovatha kimívelt karaványja.

III.

Niox tábornok

Niox tábornok őrzi Franciaország szent trófeumjait. Nagy győzelmek harci zsákmányait. Elszedett ágyúkat, kardokat, zászlókat. Az Invalidusok templomában. És Niox tábornok szörnyű fölfedezést tett a minap. A híres, véres zászlók tönkremennek. Eszi őket a moly. És Niox tábornok engedelmet és költséget kér, hogy a romló zászlókat - megstoppoltassa. Képzeljék el: Austerlitz lobogói megfoltozva. Napóleon cilindere kivasalva Delionnál. Nagy ember ez a Niox tábornok. Nagy igazság van az ő ötletében. Közeljárnak már a társadalmak ahhoz, hogy eldobják a Múlt rongyait. Amit még meg lehet stoppolni vagy foltozni, jó. Bélésnek talán föl lehet használni. De ami csak rongy, - pusztuljon.

Párizs, július 3.

Budapesti Napló 1906. július 7.

A. E.

9. A SZALONOK CSŐDJE

(Párizsi levél)

Üres lesz a Grand-Palais. Egy napon halt meg Párizs két nagy Szalonja. Már hordják a holmikat a társzekerek. De ez a két Rip nem fog fölébredni. Még a mennydörgős szekereken sem. Jön új tavasz s jönnek a Szalonok újra. Mindig, mindig, mindig. Holott az ördögnek sem kellenek.

Nem új dolog: a Szalonok csődje. Összehordanak szinte tízezer munkát s majdnem ennyi egyéniséget. Tessék besétálni és megbolondulni m. t. publikum. Itt van Sorolla y Bastida. Évekig járt Párizsba s frekventálta képeivel a Szalonokat. Ebben az évben külön kiállítást csinált. S ma beszél (s csak ma beszél) egész Párizs erről a spanyolról. (Írni fogunk Sorolla y Bastidáról. Bizonyos, hogy azóta már Budapestre is elért a híre.)

III. Napóleonnal voltaképpen meghaltak a Szalonok is. Akkor nagy valami volt egy vernissage. Azóta csak cifra nyomorúság. A köztársaság nem akart parvenünek látszani. Ő is rajong a művészekért. Ápolta hát hivatalosan a Szalonokat. Miként a császárság idejében.

Ellenben Párizsnak nem kell az az öreg játék, amit két hivatalos Szalonja játszik. Hatszor voltam a Grand-Palais-ban. Összesen nem láttam a két Szalonban száz embert. Ezek is idegenek: Párizs látogatói.

Hat látogatás után hiába rázom a lelkemet. Alig emlékszem valamire. Öregség, póz, sivárság. A vénebb Szalonban Henri Martin vásznai és c'est tout. Az ifjabbikban Maurice Denis és Boutet de Monvel. És egy fej a szobrok között: Berthelot professzor feje. Ez valami, ez nemes, ez csodás: Rodiné. Egy-két orosz még s egykét délamerikai. Ők különös levegőben dolgoztak. Talán csak ennyi az érdemük, de kiválnak. Magyar persze nincs itt a valakik közül. A németek bűzlenek az unalomtól. Az olaszok kisiparosok. Sehol senki és semmi.

Nem, nem, nem, ez nem a ma művészete. Ez a Salon d'Automne-ban csírázik s a borzas fiúk független tárlatán. Egyéniség pedig ma már úgy kerüli a Szalonokat, mint a poklot. Hiszen itt elveszhet a legkülönb Apelles is. Szerencse, hogy a közönség is ezt cselekszi. Így talán hamar beteljesedik a Szalonok sorsa. Ez a sors: a csőd.

(Párizs, július 3.)

Budapesti Napló 1906. július 8.

10. A „CHER COMTE"

[Párizsi munkatársunktól]

Már a neve is grandseigneuri név: Khevenhüller-Metsch gróf. Képviselője Párizsban a legfejedelmibb monarchiának. Egy megkésett Metternich avagy Kaunitz. Ausztria, mondjuk: Ausztria-Magyarország nagykövete. Itt él pár év óta a Szajna partján. Álmodozik talán az egyetlen Bécsről. Közben a Faubourg finom népével mulat. Gőggel nézi a mai Franciaországot. Fi donc: Versailles-ba[n] vasárnaponként a pórnép mulat. Az Elysée-ben Loubet-k és Fallieres-ek úgy váltogatják egymást, mint a kék Dunánál a komornyikok. A Bourbon-palotában szájas proletárok viszik a szót. Ah, Wien, iszonyúan szenved itt Párizsban a te fiad. De férfiú ő és úr. Isten kegyelméből való császárnak a képviselője ebben az infernális Bábelben. Nem keveredik a demokrata korpa közé. Nem felejti el, hogy ő a Habsburg-monarchia követe Párizsban. Nem is csinál titkot belőle, hogy ő nem szereti a köztársasági

Franciaországot. Az ő kedvenc virága Párizsban: a Bourbon-liliom. És ő a Faubourg „cher comte”-ja.

Párizs radikális sajtója nem egyszer rohamozta már Khevenhüller-Metsch grófot. Nem kívánja itt senki tőle, hogy rajongjon a demokráciáért. De azt még Ausztria-Magyarország nagykövetétől is elvárhatja Franciaország, hogy túlságosan ne demonstrálja a barátságtalanságát. Válogathatja a társaságát, ahogy neki tetszik. Kinek Clemenceau, kinek Boni de Castellane. Kinek Anatole France, kinek Paul Bourget. De a „cher comte” tovább megy. Most újra ezt panaszolják a párizsi lapok.

Történt például az elmúlt évben, hogy Doumer, a francia képviselőház elnöke nagy estélyt akart adni a diplomáciai kar tiszteletére. Egy hónappal előbb küldték szét a meghívókat. S íme, közben előáll Khevenhüller-Metsch. Ugyanerre a napra óriási diner de galára hívja meg a diplomatákat. A francia kamara elnökének el kellett az ő estélyét halasztania. Mikor pedig a lapok kipattantották a dolgot, Khevenhüller-Metsch ártatlan arcot vágott. Ő nem tudott a Doumer estélyéről s az egész dolog egy kis koincidens.

Ám történt a minap, hogy Antonin Dubost, a Szenátus alelnöke, diplomata estélyt adott szintén. Mit tett Ausztria és Magyarország nagykövete? Ugyane napon ő is estélyt adott a Galliera-hotelben. Mert az valóság, hogy Khevenhüller-Metsch pazar házigazda. Nagyszerű palotája s kertje sok fényes ünnepet látott már. De ezeken az ünnepeken mindig érzik, hogy rendezőjük le akarja főzni a bugris Franciaországot. Mintha minden ilyen ünnep áldozati áldomás volna a császárok és királyok Istenének, ki nem tűrheti már sokáig, hogy Szent Lajos országának ne legyen fejedelme s a kék vérnek több becsülete, mint a pirosnak. El lehet gondolni, hogy ezek a kedveskedések mennyi szimpátiát szereznek Ausztria-Magyarország számára a forradalom népétől. Végre is ugyanez a Franciaország több mint száz évvel ezelőtt egy nevezetes asszonnyal szemben sem volt nagyon udvarias, ki megpróbálta Párizst lenézni Bécs nevében. A Le Cri de Paris már azt is tudja, hogy a francia külügyminiszternek némi közölni valói lesznek a Khevenhüller-Metsch viselkedéséről a legilletékesebb helyen. Lehet, hogy ez nem igaz, de mutatja Párizs érzéseit a „cher comte” iránt.

Bizony Angliának nincs Isten kegyelméből való uralkodója. Nem is olyan előkelő monarchia Anglia, mint a mienk. De Anglia nagykövetének másképpen is fütyülnek hazulról. Mikor Párizsba küldték Sir Francis Bertie-t, szívére kötötték: ne felejtse el egy percig sem, hogy köztársaságba megy. Ne keresse a kékvérűek barátságát túlságosan. Ezek nem számítanak már többé Franciaországban. A múlt népsége helyett keresse és szeresse a jövőét. Frekventálja a burgeoisie s a munkásság köreit inkább. Franciaország egy újfajta társadalom és a szociális állam felé halad. Anglia nagykövetének tisztelnie kell ezt a nemes históriai áramlatot. Így Anglia, s az ő nagykövete így is cselekszik. Házigazdai reputációja talán nem is előkelő az angol nagykövetnek, de viszont Anglia szénája rendben van itt, mely parasztos kifejezésünket aligha értené meg a diner de galák nagy mestere, a „cher comte.”

Budapesti Napló 1906. július 10.

A. E.

11. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN

I.

Erdély Pestalozzija

A Champs-Elysées-n ezer láng lobog. S a Nyár legszebb ege borul izgató mosollyal Párizsra. Ah, ez olyan éjszaka, mint amilyen a minap részeg diákot csinált Carolus-Duranból. Ő így kiáltott föl a mosolygós égre:

- Élet, élet, oh tündérek éjszakája. Ilyenkor nem is volna szabad élnie másnak, mint zseninek vagy szerelmesnek.

Magyar úri ember jön az oldalomon. Öt napja van Párizsban s én úgy irigyelem, hogy szinte gyűlölöm. Londonból jött a Szajna mellé. És ez az ő első külföldi útja. És az első öt nap Párizsban. Milyen gazdag, milyen sugaras, milyen ellágyult szíve lehet ennek a boldognak. Erdélyből jön, az Apácai Cserék, a Wesselényiek kis hazájából. A szabad és kultúra-szomjas lelkek keleti földjéről. Ezredes a magyar kultúra vezérkarában: tanfelügyelő. Vonalak, melódiák, színek, gesztusok hogy megtelíthették ennek a szívét. Talán a művészet és Párizs szépségeitől ilyen néma. Szólok hozzá csöndesen:

- Ez Párizs. És ezerszer szebb, több annak, aki Londonból jön. A szobrok a képek, a rímek, a női kalapok, a kacagások.

- Ugyan kérem: fenét. Ez is város? Londonban legalább kétszer magasabbak a házak. Azután ott úr egy rendőr. Ha a rendőr fölemeli pálcáját, mindenki megáll és remeg. Itt nem is fél senki a rendőrtől.

És nagyot, gúnyosat kacag Erdély Pestalozzija s egy pillanatig fázik, borzong az egész Champs-Elysées.

II.

Új Munkácsy

Az Alföld egyik városában történt. A polgármester berohant a patikába. Ott snapszozott az egész intelligencia. Lihegett s kikelve kiabált a polgármester:

- Urak, urak, ilyen szerencse. Városunkban egy új Munkácsy él.

- Hol, hol?

- Zellingernél, a borbélynál. Az a hosszúhajú segéd.

Benyúlt a zsebébe a polgármester. Diadalmasan húzott ki egy papírlapot. A papíron rajzolt alakja egy díszmagyar ruhás úrnak. Mellén egy érdemrend. Ez a polgármester. Csak neki van lovagkeresztje az egész városban.

Lelkes álmélkodás. Ez a fiú dicsőséget fog hozni a városra. Munkácsy is csak asztalos legény volt. A legközelebbi közgyűlés négyezer koronát szavazott meg a kis borbélynak. Kétezret nyomban át is adtak neki. Vonatra ültették, hogy meg se álljon Párizsig. A nemes város pedig várja lázasan, mikor hall az új Munkácsyról. A kis borbély pedig itt Párizsban közveszélyes ismerkedő. Már régen itt van s ma sem tudná jobban lerajzolni a polgármestert, mint egykor. Rembrandtról ma is csak a borotválkozás és hajviselet szempontjából van ítélete. De ha idegen piktorok közé kerül, nagyon bátor és nem engedi, hogy lekicsinyeljék a magyar művészeti állapotokat.

III.

A báró

- Csak a demokrácia segíthet Magyarországon. Ki kell cserélni a mai, rothadt vezetőtársadalmat. Hazamegyek és beválasztatom magam a parlamentbe.

- Báró úr, ezt a napomat ön vidámmá tette. Végre, végre. Egy magyar történelmi név viselője beszél így. Mindig hirdettem én: a fajban nincs hiba. Megnyomorították a papok és a földesurak Magyarországot. Föl kell csak szabadítani. Föl kell nyitni a szemeket. Láz, munka s kultúra kezdődik legott.

- Itt külföldön látja az ember az iszonyú elmaradottságot. Szomorúság és düh fogja el a magyar ember szívét. Hiszen Törökország is elénkbe vág nemsokára…

- Éljen, éljen. Ilyen embereket várunk mi. Vagyonos, nagynevű, lelkes, kultúra-szomjas magyarokat akarunk látni az élen. Mert az elmaradt ország meghódításánál fontosak a nevek s a külsőségek is. Hála istennek, jönnek a Batthyány Ervinek. Jönnek: látom.

(A báró úr hazamegy Párizsból. Csakugyan megválasztatja magát képviselőnek. Azután elfelejt mindent. Kultúrát, Párizst, fogadkozást. Tapsol Darányi Nácinak s úgy él, mint a többi Niki, Viki, Riki.)

(Párizs, július 10.)

Budapesti Napló 1906. július 13.

A. E.

12. JÓSLÁSOK MAGYARORSZÁGRÓL

[Párizsi munkatársunktól]

Budapestre azt írta innen valaki, hogy Clemenceau utálja Magyarországot. Hogy Bécset és Ausztriát szereti Franciaország leghatalmasabb minisztere. Egy árva szó sem igaz ebből: Clemenceau rá sem ér az ilyesmire. Szent valóság ellenben, hogy Clemenceau-nak *sem* nagyon tetszik a mai Magyarország. Amiképpen nagyon kedvetlenül néz mostanában a Duna felé Európa minden gondolkozója. Óh nem attól fél bárki, hogy szétrobbantjuk a Habsburg-monarchiát. Már tudják Európa-szerte, hogy Tokajon nektár helyett szentelt víz terem. Hogy Kossuth Lajos nagyon-nagyon meghalt, s a Kossuth-lobogót fekete kalózhajók viselik ma otthon. Bennünk azonban Európa a maga *haladásának egyik jövendő veszedelmét látja*.

Tegnap olvastam például Paul Adamnak egy cikkét. Szeszélyes írás és apró dolog, de kiválóan beszédes. Mi történik, ha Guesde jóslása beválik s húsz év múlva urak lesznek Franciaországban a szocialisták? Paul Adam azt mondja, hogy Európa akkor két táborra oszlik. Oroszország nagyobb része, Franciaország, Belgium, Dél-Németország, Svájc szociális államok lesznek. Tőke, Egyház, Imperializmus, Hűbériség, Nacionalizmus viszont Poroszországba kapaszkodnak. Poroszország körül csoportosulnak majd Európa reakciós országai. Paul Adam szerint legelső sorban Magyarország. Magyarország szállítja majd a zsoldosokat a szabad társadalmak leverésére. Észak-Oroszországgal, a Balkánnal és Lengyelországgal egyetemben. Egy új, óriási birodalom alakul így ismét Keleten. Nyugat ellen, mint egykor a Mohamed birodalma.

Bolondos, de érdekes álmában nem kísérem végig Paul Adamot. Fontosabb az, hogy miért látja ő s miért látják sokan így ma Magyarországot. Mert Magyarország népét megedzett

helotanépnek ítélik Nyugaton. Hiába már is ez ellen minden polémia. Egy ország, ahol a huszadik században megtűrik az oligarchiát, veszedelme a kultúrországoknak. Ezt írják és ezt hallják az idegen szemlélők. Azt mondják: a magyar mágnások nacionalista paprikával bármikor a kultúra ellen tüzelhetik Magyarország népét. Mint valamikor Konstantinápolyból a török Magyarországra, úgy fog csapni most Budapest, Bécs és Berlin felől Nyugatra a barbár áradat a fejlettebb és haladóbb társadalmak ellen. A porosz junkerek, a lengyel slachták, a magyar földesurak, a román bojárok és a többiek valósággal föl fogják hajtani az elbutított embernyájakat Nyugat ellen. Az Egyháznak, Tőkének, Militarizmusnak és Feudalizmusnak tehát Magyarország lesz Európában - a hálószobája.

És így nézi például Magyarországot a Courrier Européen, ez előkelő revü egész gárdája. Olyan országnak látják egy Björnson, egy Novikov, egy Ferri is Magyarországot, mely ellensége demokráciának és modern haladásnak. Egy francia tudós nemrégiben ezt írta úti naplójában: „Mi azt hisszük, hogy Európa az európaiaké s hogy végleg biztos az emberi haladás útja. Tekintsenek Keletre, Magyarországra, Oroszországra, a Balkánra. Észreveszik, hogy mai kultúránkból semmi sem biztos s hogy Európa voltaképpen Ázsia felé billen ma is."

És a fiatal Heine, a fiatal Ibsen valamikor verseket írtak rólunk. Lassalle majdnem Európa reménységének keresztelt el bennünket, Magyarországban Kelet-Franciaországot látta, a magyar népben pedig a forradalom népét. És ma? Magyarország ma a gondolkozók szemében: néhány mágnás, sok zsoldos, fő- és alparazita és sötétségben tartott, szabadság- és kultúra-ellenes ember-milliók. Persze, hogy minden jóslások a szpáhik és tatárok új szerepét osztják ki nekünk. A magyar nemzet géniusza ha végleg el nem bujdosott, köszönje meg Magyarország ez új hírnevét s becsületét annak a pár ezer embernek, akié ma Magyarország s annak a rendszernek, mely friss triumfusát most üli.

(Párizs, július 14.)

Budapesti Napló 1906. július 19.

A. E.

13. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN

I.

„Le comte tzigane"

Jacques Lemaire-rel, a Lune borzas munkatársával napok óta nem lehet beszélni. Büszke, mint egy pénzes márki s mintha soha életében nem kért volna száz sou-t kölcsön. Jacques Lemaire levelet kapott Budapestről, hogy szombaton Párizsba érkezik a gróf. „Le comte Tzigane", mint a Rabelais hölgyei nevezik az ősz magyar pairt és poire-t. Otthon, szép Budapesten, fejedelmi vagyonából sohase juttat semmi jó célra. Nők, utazások, kártya: ez volt az egész élete. Mégis nagy ember, kitűnő férfiú, népszerű hazafi. Jacques Lemaire nőkről gondoskodik mindenek előtt. A nők a Rabelais-ból, az Americain-ból kerülnek ki. De a gróf az Odéon, a Comédie s más színházak művésznőit ismeri bennük. Jacques Lemaire fáradhatatlan maître de plaisir. „Le comte Tzigane" pedig fizet, mint egy magyar úr. A Lune minden párizsi látogatásnál kiadja a gróf arcképét. Díszmagyarjában olyan a gróf, mint egy vén cserkesz herceg. Az arckép alatt már évek óta ugyanaz a szöveg: „Le comte X, a hírneves magyar politikus. Most ismét Párizsban időzik. Magyarország legelőkelőbb családjának a feje. Jeles kutató, szónok, szociológus és patrióta. Nagy barátja Franciaországnak. Magyarországot függetlenné akarja tenni. Családjának több tagja püspök. Üdvözöljük Párizsban a nemes

magyar mágnást.” A Lune olvasói, a kofák, már szóról-szóra ismerik ezt a szöveget. „Le comte Tzigane” mulat tíz-tizenöt napig. Baráti kölcsönt nyújt Jacques Lemaire-nek. Azután hazautazik azzal a büszke hittel, hogy Magyarországnak új barátokat szerzett Párizsban. Ezt esetleg egy-két lap meg is írja Budapesten. Ingyen: persze. A gróf otthon mindent ingyen követel. Hírt, tekintélyt és népszerűséget. Pénzét nem szereti otthon költeni. A Szaharán esetleg egy oroszlánnyomért is aranyakat fizet. Párizsban silány nőknek kioszt annyi pénzt, amennyit tíz igazi író egy év alatt sem keres. Magyar nagyúr, aki gyakran szónokol a munka dicsőségéről és semmit sem néz le jobban, mint a munkát, senkit úgy, mint a munkást s pláne otthon. De ha épül magyar Panteon, ő is belekerül.

II.

A tulipános Berger

Berger úr magyar ember s tizenöt év óta Párizsban él. Francia ismerőseit egy szép napon avval lepi meg, hogy gomblyukában különös, ékes jelvényt visel. Mende-mondák indulnak a Berger úr jelvényéről. Sokan úgy vélik hogy a jelvény nagyon előkelő porosz ordó. Mások perzsa rendjelnek vélik a tulipánt, mert hát tulipánt visel Berger úr. Berger úr hallgat és mosolyog titokzatosan, jelentősen. Bizalmasabb barátainak azonban megmagyarázza a dolgot Berger úr:

- Nálunk, Magyarországon, nagyon elszaporodtak a zsidók. Összeálltak tehát a katolikus hitű, jó és valódi magyarok. Alapítottak egy új lovagrendet. Ezt zsidó nem kaphatja meg. Csak aki tíz magyar őst tud kimutatni. Nekem természetesen megküldte az ordót nyomban a rend generálisa.

Mivel messziről becsületrendnek látszik a tulipán, Berger úrra sokan irigykedve néznek a bulvárokon.

III.

Dénes úrfi mulat

Dénes úrfit elküldte az apja, hogy tudományt faljon a Sorbonne-on. Milyen szép dolog lesz az. Dénes úr örökölni fogja az apja mandátumát. És a képviselők Almanachjában benne lesz: „tanulmányait Párizsban folytatta”. Az öreg Boldi mester egy este a Paix étteremben játszik. Dénes úrfi ül az asztalnál. A második üveg pezsgőt fogyasztja. Boldinak már kétszer küldött ötven frankot. Hangos a legény. Nyugtalanul, értelmetlenül figyelik a szomszéd asztaloktól. Boldi mester véletlenül magyar nótába fog. Dénes úrfi üvölt egy nagyot és odavágja a falhoz a poharat. Boldi mester ijedten rohan át a magyar nótából egy vad craquette-dalba. Az asztaloktól fölugrálnak. Senki se sejti, hogy ez virtus volt. Mindenki hirtelen tragédiára gondol. Pár perc múlva távozik Dénes úrfi. Különösen a nők sajnálják a szegény fiatal embert. Másnap fájós fejjel ébred Dénes úrfi. Eszébe jut a dáridó. Nagyon büszkén mosolyog. Kész az ítélete. Minden kevélység nélkül megállapítja, hogy úr módjára kevés ember fia tud mulatni. Születni kell erre.

(Párizs, július 16.)

Budapesti Napló 1906. július 20.

A. E.

14. IBSEN ÉS MISTRAL

Maillane szent ciprusai közé Johanna királyné nyári házának mása épült. Szép és vidám ház: itt fog nagyon hosszút aludni új Provence-nak öreg királya, Frédéric Mistral. Cour d'Amourt itt talán nemsokára az a legnagyobb félibre tart, aki Halálnak neveztetik. Hetvenhat esztendő, óh, sok esztendő s Frédéric Mistral maga építette a házat. „Gyere, Halál, gyere Halál, szép az én házam, ahol én lakni fogok." Megfutotta az életet s elvégezte a rábízottakat ez aggastyán.

Északon pedig kavarog a köd, s Ibsen kriptájától hideg szél vág délre. Úgy sivít, mint egy boszorkány-tüdő, s úgy kérdez, mint Szent Ágoston hite szerint az Úr fog bennünket kérdezni.

- Frédéric Mistral, válaszolj nekem: igen?

Új Provence-nak öreg királya pedig mosolyog. Észak szelére uszítja Provence dalos viharát, a Mistralt, kitől ő nevét vette s üzeni vissza Ibsennek:

- Igen igen, igen.

Ők voltak Észak és Dél, ők voltak a Nem és az Igen: Ibsen és Mistral. Az Igen győzedelmeskedett újra: Ibsen halott és Frédéric Mistral él. Hilda jajveszékel a germán Északon: Solness lezuhant a büszke, csonka toronyról. Délen, a latin Délen, a koldusok kiülnek a napsugaras útszélre s pajkosan nótáznak. Mistral új dalokat dalol az Isclo-d'or-hoz. „Élet, élet, százszor-szent élet, be jó vagy, hogy vagy."

Keserű volt az Ibsen szája s utoljára is megintette az életet:

- Nem igaz, nem igaz, amit állítsz. Sőt éppen ellenkezőleg. Cudar komédiás, engem elámítani nem fogsz.

Mistral boldog helyesléssel fog meghalni.

- Igen, igen, igen. Jó voltál, élet, kegyes voltál. Szeresd ezután is az embereket. Napot, árnyat, asszonyt, mámort adj bőségesen mindig. Így, így, így.

Soha ilyen két ellenség: Ibsen és Mistral.

Miért hisz a világ szívesebben Mistralnak? Miért igenli ilyen betegesen az életet?

Mistralnak adott igazat az élet bajtársainak nagyobb serege. Ibsent csak rettenve bámulta a mai ember. Megkoszorúzta és hazugnak hazudta. Megérezte, hogy Ibsen veszedelmesebb mindenkinél, ki Spinoza óta Tolsztojig élt. „Gyalázatos, aki el akarja venni kicsi kedvünket is." A Rhône mellett fütyörészett eközben egy suhanc. Szavát se értette senki. Nótái mégis tetszettek. Hetvenhat éves ma már ez a suhanc. De fiatalabb legény nála Pán idejében sem dalolt. Nótáját, szavát ma sem értik sokan. De az élet öröme csattog ki belőle boldog szerelmi fülemileként. És őt szeretik: Frédéric Mistralt. Ő kunyhót épített büszke torony helyett. Befuttatta rózsával a kunyhót. „Te kellesz nekünk, naiv félibre. Te kellesz, Frédéric Mistral."

Frédéric Mistral puerilizálja vén lelkét a mai embernek. Talán ez a küldetése a latin-román fajnak. Hogy derítő borral öntözze az emberi szomorúságot. Ha a germánság az élet ellen egy Schopenhauert küld, egy jókedvű, pompás latin rögtön Dionüszosz sípjába fú. Ha Nietzsche meteorok elébe tartja gőgös, szomorú fejét, Meudon fái között az élet szerelmes himnuszát énekli az emberiségnek egy Zola.

Oh értem most már, hogy Ibsen nem kell Párizsnak s a latin Délnek. Anatole France talán mindentudóbb, mint a kereszténység első századainak az istene. És Anatole France szocialista gyűlésekre megy a Trocaderóba. A latin-románság: mamelukja az életnek. Az Emberiség az Igazság és a Szépség: úgy hisz bennük, mintha - volnának. Mistral ennek a megható, emberi

naivságnak a költője. Naivabb és típusosabb mindenki másnál. Ő e korszak Anti-Ibsene: az élet részeg igenlője és dalnoka.

Ibsent elhagyták Párizsban már a szimbolisták is. Verlaine, Rimbaud, Samain és a többi élete nem csábító. Csak ne tiltakozzunk az élet ellen. Bízzuk rá magunkat. Éljünk együtt az édes, buta tömeggel. Féljük tisztelettel az új csodákat. Hiszen mi az élet? Egy kellemes garden-party. Ne tessék nagyon öltözködni. Keresse ki mindenki a maga kellemes, pázsitos, pados szögletét. Ahonnan szépek a nők s ahova hangulatok parfümét illatozza a zene. Ne tessék kritizálni a buffet-t, a fölszolgálókat, a társaságot, a pezsgőt. Örüljön mindenki, aki meg van híva.

Ezt hirdeti, tanítja, danolja nálunk szépen Mistral. És egy Maeterlinck, egy Maeterlinck, ma már az általános választói jogtól várja az emberek jobbulását. Egy Maeterlinck, akit Shakespeare és Ibsen fiaként fogadtak egykoron. Ugyane Maeterlinck kereste és megkapta a becsületrendet. Akárcsak egy erényes szatócs.

Hilda vagy a Múzsa szól a germán Solnessekhez:

- Építsetek szédítő tornyokat. Kiáltsátok az élet fülébe, hogy nyomorult.

Az élet zsoltárával válaszolnak erre a latin-román poéták. És mégis. Az életszerető pogány latinság pusztul. Huszonöt év múlva csak Németországnak lesz százmillió népe. Franciaország fogy. Olaszország, Spanyolország szerencsétlen. A germánok szigorúan prédikálnak az élet ellen. S a germán anyák ötször szülnek ikreket. Az élet szerelmeseit pedig elpusztítja az élet. Oh, mégsem bölcs talán az életet nagyon szeretni.

(Párizs, július)

Budapesti Napló 1906. július 21.

Ady Endre

15. A SZAJNA MELLŐL

I.

Zola sírjánál

Zola sírjához zarándokoltunk el ma sok-sok ezeren. Talán utoljára borulnak koszorúk erre a sírra. A hűvös Panthéon várja Zolát.

Szépek voltak a koszorúk. Ékesek a beszédek. Diadalmas és hatalmas volt a tömeg. Ha *akkor* a Szajnába dobják. Hova zarándokolnánk most? Kit várna a Panthéon?

Miért nem beszélt ma erről senki? Jó: Zolának nem kellett sokáig várnia. Galilei is tovább várt. Giordano Bruno is. Heinénak ma sem kegyelmez Németország. No és Rembrandt most kapja meg, amire egy kissé régebben szolgált rá.

Szerencsés Zola: ilyen hamar. Mert persze Zolának van öröme az ilyen expiációból? Ugy-e?

Akadna már egyszer egy bátor ember, aki megmondaná az igazat. Szomorú sírjaihoz a temetőnek nincs jogunk nyúlni. Szégyellje magát az a minden lében kanál utókor. Elégtételadások helyén vizsgálja meg a saját szívét szigorúan. Nem készít-e expiálni valót talán éppen most egy másik úgynevezett utókornak? Ezzel a hazugsággal le kellene már számolni egyszer. Byronhoz nincs jussa az angol társadalomnak. Rembrandthoz a hollandusnak. Nekünk például Martinovicsékhoz. A derék utókor csak pirulhat és okulhat. Tud-e

halottakat feltámasztani? Akkor adhat elégtételt. Egyébként komédia, amit mível. Az élet megcsúfolása. Különös dolog, hogy a Zolák nem írnak ilyen végrendeletet már egyszer:

- Megtiltom, hogy engem a poraim fölött tiszteljenek. Süsse meg a hálóját az utókor, ha nem ismert jól, míg vér voltam és ideg. Így könnyű emberesdit játszani. Engem ugyan nem fogtok tisztelni, mikor már nem tudok róla. Megtiltom. Eredjetek Mercier-hez és pukkadjatok meg.

II.

Maison des Arts

Egy internacionális művész-otthon Párizsban. Költők, írók, piktorok, muzsikusok stb. hajléka és szövetkezete. Komoly emberek komolyan tanácskoznak róla. Még talán nyélbe is fogják ütni. Csakhogy áldás nem lesz rajta. Szövetkezhetik az egész világ, közös palotába kerülhetnek bölcsőgyárosok és pompes-funebres-királyok. Szocializálódhatik az egész világ. A művész-börze: abszurdum. Nyáj-ösztön nincs ebben a fajban. Mindennek meg kellene előbb változnia a mai társadalomban. Akkor igen. De akkor már más valami lesz az, amit ma művészetnek nevezünk. Valami elképzelhetetlenül más. A legortodoxabb szocialista is visszarettenne tőle. A Maison des Arts tehát örökre lehetetlenség. Közel az idő, hogy meghal az utolsó kóbor indián. Polgáriasulni fog a pápua is. Egy fajtát akkor is meg fog kímélni a túlpolgáriasodott társadalom. A művész-fajtát. Ezt meghagyja - nomádnak. Mert ez a fajta az ő lelkiismerete. Örök hirdetője a társadalmi s egyre társadalmibb ember elérhetetlen, belső örök vágyának: a *társadalomtalanságnak.*

III.

Hervé bűne

Hervé a mai társadalom legvészesebb ostromlója. Hervé s az Hervék nem paktálnak. „Te elnyomsz minket, társadalom, mivel fegyvered van. Mi tehát mindenek előtt elvesszük tőled a fegyvert." És Hervének amnesztiát kellett adni. Pedig mit jelent az amnesztia? Hogy gonosz volt az ítélő törvény, a kultúrvilág lelkiismerete kezd kényes lenni. Minden kultúrtársadalom érzi, hogy az ellene gondolattal és igével harcolókat büntetni szinte olyan barbárság, mint az emberevés. Más szóval: az úgynevezett izgatás nem bűn. Még Hervét is kénytelen glorifikálni ma már ugyanaz a társadalom, melynek borzongva kell rettegnie az Hervéktől. Hiszen már az is szinte glorifikálás, ha a társadalom lakoltatja az úgynevezett izgatót. Hervé tovább is bujtogatni fog a militarizmus ellen. Mert apostol és férfiú ő. És lehet, hogy a francia törvény ismét börtönbe veti. Mindig újra kezdődik a csalfa játék. Megszólal újra a társadalmi lelkiismeret. Ez az ember nem bűnös. E csalfa játék is nagy dolog már. Európa társadalmai szeretik magukat Krisztus szellemében épülteknek hinni. Kétezer esztendő múlva talán fogják annyira vinni, hogy ha meg-megjelennék közöttünk a Názáreti, nem fülelhetné le rendőreivel sem Clemenceau, sem Andrássy Gyula.

(Párizs, július 19.)

Budapesti Napló 1906. július 22.

A. E.

16. A SZAJNA MELLŐL

I.

Sarah becsületrendje

Belle-Ile-en-Merben nagy a harag. Aristide Briand-t szidja Sarah Bernhardt. Ilyen nyim-nyám miniszter. Egész Párizs biztosra vette a nagy Sarah becsületrendjét. Mindenki magasztalta Briand-t. Valóban Briand bátor ember. Curie asszonyt néhai férje katedrájába ültette. Előkelő bizottságokba hölgyeket választott. Általában feminista miniszterként viselkedett. Becsületrendre ajánlotta Sarah Bernhardt-t. Holott Sarah egyszerűen csak színésznő. S a rend nagytanácsa vakmerően szembeszáll Briand-nal. Már zengtek az ódák. Már-már napirendre is tért Párizs a dekorált Sarah fölött. Kiderül, hogy az öröm korai. Sarah nem állami alkalmazott s nem professzor. A rend tehát nem akarja lovagjai közé fogadni. Sem őt, sem Privas-t, a chansonnier-t, kit szintén dekorálni akart Briand. Párizs bosszankodik és nevet. Még okos emberek is mérgelődnek. Mikor úgy kívánja azt a kis piros szalagot Belle-Ile-en-Mer nyári remetéje. Ilyen asszonynak a Notre-Dame-ot oda kellene adni, ha gusztusa támadna rá. Briand lemondással fenyegetőzik s követeli, hogy hajoljon meg a rend nagytanácsa. Egész Párizs lesi: mi lesz. Győz-e a hagyományos ostobaság, mely még Franciaországban is lebecsüli a színésznőt, akárcsak Moliere korában? Vagy a feminista miniszter győz? Egy bizonyos. Ezt Sarah intimusai állítják. Ha ki kell zsarolni ezt a kis szalagot, mégis meglesz. Ha hercehurca árán, mégis meglesz. Sarah akarja. Csak azért is. Színésznői nagyságán ront ez a komédia természetesen. De ez sem baj. Egy asszonynál az a fontos, hogy pukkadjanak meg - mások.

II.

Arvers asszonya

Arvers-t, a néhai poétát ünnepli Franciaország. Egyetlen verséért, híres szonettjéért. A szép Meunessier asszony albumába írta valamikor e versét Arvers. Egy ismeretlen nőhöz. Talán örök időkig suttogni fogják némely szerelmesek. A holdas, epedő, rejtett szerelem zsoltárimája ez. S a franciák persze azt kutatják, hogy kihez írta. A szép Meunessier asszonyhoz-e? Ám a Meunessier asszony albumába Musset is írt. Lángoló verset anno George Sand. És írtak az albumba szerelmes verset mások is. Victor Hugo feleségéhez? Ez a sejtés a legerősebb. A francia Jupiterből lassanként cégéres „cocu" lesz. Hát nemcsak Sainte-Beuve? Az ifjú Arvers is? Halála után alaposan lakol Victor Hugo. Új és új szeretőjét fedezik föl a feleségének. Csodálatos passziója ez egy nációnak. És ebben van benne egész, fölséges lepke-karaktere. Erősebbnek hiszi a szerelmet a halálnál. S pajkos, tüzes fantáziájával még a halottakat is összeboronálja.

III.

Egy királyné

Ismét beszél Párizs egy nagy asszonyról. Egy híres és szerencsétlen asszonyról, aki Nápoly trónján ült valaha. Erzsébet királynénk nővéréről, ki boltot nyitott most Kalábria szerencsétleneiért. Neuilly-ben él ez az ex-királyné, akit Daudet megrajzolt volt *Rois en exil* regényében. És ő az első királyné, akire a kevés gőgje miatt haragusznak. Ez valóság. Párizs koldus, kékvérű társasága nyolc év óta szóba is alig áll II. Ferenc özvegyével. Az a bűne, hogy nem vigyáz eléggé a fejedelmi nimbuszra. Sőt nagyobb bűne van: az exkirályné Dreyfus ártatlanságában hitt. Ezért maradt olyan egyedül s ezért bojkottálták főképpen a párizsi előkelők. Hogyne: egy dreyfusista királyné. Komédiás, bolond a világ: Athur Meyer nem tudja

megbocsátani egy bajor hercegasszonynak, egy exkirálynőnek, hogy demokrata s hogy megsajnált egy ártatlanul kínzott zsidót.

(Párizs, július 21.)

Budapesti Napló 1906. július 24.

A. E.

17. A SZAJNA MELLŐL

I.

Budapest és Bukarest

Egy magyar gravámennel kevesebb: Budapestet nem vétik össze Bukaresttel többé. Ezek a francia Tissot-k nem is olyan szeleburdi népség. Mennyi szépet írnak ezek most a jubiláló Romániáról. Egy bukaresti francia ex-követ szerint Kelet-Európa legnagyratermettebb népe a román. Románia ifjú Franciaország s Bukarest diákkorát élő Párizs. Románia kultúrország akar lenni. Quand même kultúrország lesz. Ifjú, nyugtalan, merész, kultúraéhes latin náció ez. Így hirdetik a francia Tissot-k. Csodákat írnak a párizsi lapok a román géniusz repülő erejéről. A román ízlés nagy hajlandóságáról. A románság gazdasági bátorságáról. Egy francia újságíró megjósolja, hogy pár évtized alatt Kelet piaca Romániáé lesz. De így zeng Romániáról az angol sajtó is. A német is, az olasz is. Nem kell félnie Budapestnek. Nyugati ember immár nem fogja összetéveszteni soha Bukaresttel.

II.

Zola és a Panthéon

Zolának nincs szüksége a Panthéonra. Megérteném, ha Zoláné protestálna majd őszkor. Mikor a Montmartre-ról föl akarnák szedni a hamvakat. Lamartine és Michelet családjai szintén így cselekedtek. Quinet, Renan, Balzac nem a Panthéonban pihennek.

Pedig őket is meginvitálta a hivatalos Franciaország. Csak éppen elaludt a beköltöztetés ügye. Zola tiltakoznék legjobban, hogy Quinet, Renan és Balzac előtt triumfáljon. És ő tudna legtöbb argumentumot a Panthéon-tisztesség ellen. Az igazi nagyok az emberiségben éltek. Poruknak el kell oszlania szabadon, miként a lelkük eloszlott. Vigyék a Panthéonba miniszterek, bíbornokok kadávereit.

III.

Emlékezés Jerseyre

Egy francia revü új adatokat ásott ki a száműzött Victor Hugóról. És elborultan gondolunk Jersey szigetére. Hol Victor Hugo mellett francia, olasz, magyar és lengyel proskribáltak intéztek szózatot Európa népeihez. „Teleki Sándor magyar forradalmár." Megint olvashatunk róla s mégis mintha mese volna. Ötven-hatvan évvel ezelőtt az akkori Európa legforradalmibb ideáit magyar főurak propagálták. Milyen messze vannak ma a forradalomtól. És még mennyivel messzebb az eszméktől. Ilyen intellektuális elzüllést egyetlen társadalmi fajta sem produkált soha. A Rampollák, a jezsuiták, a kozákhetmanok, a komitácsik, a mandarinok az emberi haladás vitézei a magyar nagynevűek mellett. Egy Batthyány szinte megdöbbent bennünket. Mint mikor siratóházban föltápászkodik ravatalról egy halott.

Párizs, július 23.

Budapesti Napló 1906. július 26.

A. E.

18. KÓBORLÁSOK PÁRIZS KÖRÜL

(Meudon, a Bellevue terraszán, este.) Voilà, amott a sok hosszú völgyben az én városom: Párizs. Csak hatalmas Eiffeléről ismernék reá, ha innen látnám először. Milyen kölyökfolyó a Szajna s milyen sötét város a Ville-Lumiere. Piros kabátos muzsikusok játszanak halkan egy nápolyi nótát. Elegáns mondainek és kokottok előttem. Tépődöm: miért kell nekünk Párizs? Az az óriási, pislogó barnaság ott lent? Miért kerekedünk föl Fokvárosból, Teheránból és Budapestről? Jobb itt nekünk? Emberibb itt az élet? S itt tudnak talán olvasni a homlokunkról? Nyögve válaszolok önmagamnak: lárifári. Csak éppen nem eszik nyersen az emberi húst, mint Kameruntól délre s a lelket, mint Budapesten és Debrecenben. S itt is meg lehet halni a vágytól. S itt is harapni volna haragunk és kedvünk a meg nem értett kíntul. Itt is a bódéké a vásár s nem a nemes oszlopú csarnokoké. Sőt itt igazán, mert az én Párizsom a legemberibb minden városok között. Hamis kacajú, álcás, gonosz, bús város. Csak éppen mámorosabb és cifrább a többinél. Valakinek itt is nehéz átok az élet, mert az élet a Senki-családot szereti. Ezt a nagy, boldog családot. Az éhesek, ügyesek, ravaszok és üresek családját. [C]raquette-dalt, bolondosat játszanak a piros kabátosak. Trombitál az utolsó hajó a Szajnán: menjünk. Párizs igen jeles város. Lakóinak száma, mennyi is a lakóinak száma. Nem is tudom. Több, mint a Budapesté. S a Senki-család is előkelőbb itt. Sőt: Párizsban már néhány Valakihez is jó volt az élet. Itt nem mindig a hitványaké a siker. De azt üzenem Budapest szomorú embereinek, hogy ez nem tiszta munka. Párizs ott lent a sok hosszú völgyben éppen olyan emberi fészek, mint Irkuck, vagy Szabadka. Néha-néha egy-egy igazi ember is kiválik itt. Egy-egy igazi is falhat néha az ízletes ételből. De ilyenkor - *panama* történt. Tisztességesen soha és sehol sincs - siker. Jó és okos dolog néha egy-egy Bellevue terraszára hágni, ha drágán is vacsorázik itt az ember. Legalább egy-két negyedóráig tiszta szemmel látja az éjszakában a maga Párizsát.

(Nogent, a Marne partján.) Házigazdám golyóbisokat mutat nekem: Moltke tüzérei hagyták itt emlékül. Elzászi ember s olyan folytonosan tud gyűlölni, mint egy német. Sárga szakállú, apró szemű figura. A rettenetes év emlékeiről beszél. Ő gyerek volt akkor. Az a piszkos race. Az a német. Egy gyermeke sem becsülheti Franciaországot, míg bosszút nem áll. És csuklik a hangja. Úgy hallgatom, mintha Halévy egy vizenyős hőse beszélne. Valaki, aki nem él a maga korában. Á Berlin? Édes Monsieur, Párizsban szocialista szervezetet csináltak tegnap a rendőrök. Ki gondol ma Franciaországban egy pár borbély-politikuson kívül Bismarckra és Moltkéra? Egy szívtelen gyár, egy zsugori földbirtok gyűlöletesebb ma, mint egy tucat német császár. Egy csöpp szociális belátásért Franciaország odaadná Napóleon korának egész dicsőségét. Nem, nem édes Monsieur. Ajándékozza oda a golyóbisait valami múzeumnak. Ezeket nem lövik át a Rajnán. Az embereknek kezd az eszük megjönni. Részesülni akar az életből mindenki, aki született. Oh, végre. Mert édes Monsieur, Árpád csatát nyert Alpárnál és Branyiszkónál dicsően haltak meg a magyar honvédek. És ezzel lakjunk mi jól? Olyan szép folyó az a Marne. Miért igyék ez vért, mikor nem kívánja? Fogadok: jobban szereti, ha élő s vidám franciák lubickolnak, uszkálnak, horgásznak és hajóznak a habjain.

(Courbevoie, vasárnap délutánon.) St. Denis gyári munkásai Párizsba szoktak kirándulni. Párizs gazdagai fölülnek automobiljaikra s kimennek a zöldbe. A pihenő munkások pedig bejönnek ilyenkor Párizsba. Vajon nem szimbólum ez? Nézem a tramway-kat. Tele izmos munkásokkal. Ezeknek Párizs a - Campagne. Párizsba húzza őket a vágyuk vasárnap. E nyári vasárnap, amikor a gazdagok fürdőznek valahol vagy ha itt vannak még, vasárnaponként elmenekülnek. És ha jön majd egy vasárnap. Ha majd csillogó szemmel kirándulást rendez Párizsba néhány százezer munkás. Visszatérhetnek-e ide pompás automobiljaikon a gazdag kirándulók?

Párizs, július 25.

Budapesti Napló 1906. július 28.

A. E.

19. SOROLLA Y BASTIDA

(Párizsi levél)

Ötszáz vásznat aggattak falra Georges Petit termeiben. Ügyesen belármázták a nevét Párizs fülébe. Új messiása az ecsetnek: Sorolla y Bastida. Spanyolországban őt játsszák ki Zuloaga ellen. Párizsban vezércikket írt róla Rochefort. Söpri illő percentekért számára a pénzt Georges Petit. Ő, a szépenzengő nevű spanyol, a párizsi Nyár triumfátora. Július tizedik napjáig pedig e szőnyeges termek népesek. Kell hódolni, illik, Sorolla előtt.

Micsoda ez az új messiás? Honnan jön és merre megy? Van egy portréja: José Echegaray. Hopp, meg van a titok kulcsa: Sorolla a festő Echegaray. Nem jött messziről s nem a szent csodák országába tart. Panorámás ember ez a Sorolla y Bastida. És ezért az emberért még a halott Carrière-t is meggyalázzák. „Gyertek tanulni Sorolla y Bastidához minden piktorok". „Impresszionisták, ti Dreyfus-huszárai a művészetnek, megaláztattatok". Ezt kiáltja például Henry Rochefort.

Mit tud Sorolla y Bastida? Mindent tud a világon, amit - mások tudnak. Tanult mindenkitől. Rajzol, mint egy okleveles rajztanár. Kiszedett minden[t az] impresszionistáktól. A színekkel úgy pazarkodik, mintha valami festékkereskedő ügynöke volna. Echegaray módjára izgató feladatokat ad föl önmagának. Egyenleteket sok ismeretlennel. S úgy megoldja valamennyit, mint a pinty. Mintha ő is pénzügyminiszter lett volna.

Lefest mindenkit: Perez Galdost s Chile exminisztereit. Azt beszélik, hogy vagyont szerzett csak portrékból. Van egy arcképe: kialudt szivarcsutka a szájban. Az ember szinte gyufát kínál. Egy másik portrén olyan a kesztyű, mintha az Old England kirakatában volna. Harmadikon egy úr válláról lecsúszik a köpenyeg. Majdnem odamegyünk hogy fölsegítsük rája. Ah, mit tud az ember a szivarcsutkákkal, kesztyűkkel és köpenyeg-szélekkel mívelni. Egy nagy vásznon valami gazdag família minden tagját lepingálta. Néznek reánk valamennyien meredten és türelmetlenül. Így állítja családját a fénykép-masina elé vasárnap délután a Városligetben a pazarló családfő.

Az ő étude-jei. Az ő színmegfejtései. Az ő állatai. Valahol már láttuk valamennyit. De minden egy darabját sok helyről vette. Ezért ő: apostol. Nyilván, ha lehúnyja a szemét, csodákat, új színeket lát ez a boszorkányos hiszpán. Azonban lehúnyt szemekkel festeni nem lehet. És ő még egyszer sem tudta megállapítani, hogy voltaképpen hogy is lát. Ellenben csodálatosan tudna gyártani Velázquezeket, Rubenseket, meg Segantinikat, sőt Wisthlereket is. Mindent, mindent. Nagy érzéséből a monumentálisnak azonban egy grammnyit nem tud ez ember nekünk adni.

Ám ezért ő *ma* klasszikus. Zuloaga leverője és rentier. Párizs hőse, ahol eddig éveken át a két Szalonban senki se vette észre. Amiben igazságtalanság nem is volt. Egy nagy vászna már régen a Luxembourg-ban van. Most ő ajándékozott megint egyet. A címe: mazsolacsomagolók. Messziről két leányt lát az ember, akik mintha sárga tollat fosztanának. Háttérben egy málhahozó férfiú. A két leány előtt egy tüzespiros tarajú pulyka. Az ember közelmegy s ugyan megörül. A pulyka - egy harmadik leány. A pulykataraj pedig egy rózsa a leány kezében. Ez olyan képe neki, amelyen avval büszkélkedik, hogy tud ő *nem* festeni is, ha akar. Mindent tud ez az ember s meg fogják látni, ha elkerül Budapestre is, hogy nem művész.

Párizs, július

Budapesti Napló 1906. július 29.

(Dyb.)

20. AZ IRODALMI KÖZTELEK

Franciaországban az Akadémia olyas institúció, mint nálunk a Köztelek. Lévén a gallok országa kultúrország. Nálunk a reakciónak nincs szüksége olyan előkelő palástra, mint egy Akadémia. A Közteleken összegyűlnek a módos gazdák. És csiba firkász. Jönnek az ispánok, kik néha miniszterek. Megbeszélik a szántás dolgát. Megszavazzák a létszámot, amit a csendőröknek le kell puffantani a makrancos parasztból. Megparancsolják a papnak, hogy igérjen elég lelki üdvösséget. Stipendiumot adnak csődörnek, birkának s birka-türelmű cselédnek. Evvel aztán a jövő tavaszig rendben van Magyarország. Betű nem kell. Idea sem. Ilyen egyszerű lám az élet egy derék agrárországban.

Franciaországban azonban nagyon elhatalmasodott a betű. Itt hát a Közteleket másként kellett megcsinálni. Közteleket csináltak az Akadémiából. Ma a francia akadémia a reakció fellegvára. Nemhiába, hogy Anatole France nem teszi oda be évek óta a lábát. Csak konspiráljanak ott a Brunetière-k, a bíbornokok, a Coppée-k és a márkik. Főképpen pedig a márkik. A francia akadémia a márkiké. A mindenképpen kopott uraké. Lebzselnek, hencegnek itt ezek a kupola alatt. Várják a demokrácia csődjét. Ellenben a demokráciának esze ágában sincs a csőd. Hát így a francia Köztelek.

Most például ismét választani fog a francia akadémia. Mathieu bíbornok után új halhatatlant teremt. Szegény Albert Sorel helyett. Már Mathieu-vel is ternót csinált. Ez a bíbornok sokkal ügyesebb ember, mint Bubics Zsigmond. Hirtelen és ismét papot választani: ezt még az akadémia sem meri Franciaországban. Tehát márkin a sor. Egy pap, egy márki, egy pap, egy márki. Így szokás és így illem ez ma e kupolás kriptában.

Egy naiv író-ember, Maurice Donnay, nem akarja ezt látni s pályázik. Az öreg Coppée, aki mostanában az Akadémia bizalmas ülésein elnököl, úgy röhög titokban, hogy a paralízis-bacillusok majdnem nyugtalanok lesznek agg koponyájában. Mikor Ségur márki akar akadémikus lenni. Valami olyan őrület ez, mintha a mi Akadémiánkon például, Monsieur Nem-gróf akarná Andrássy Gyula elől elvinni a koszorút. Egy Ségur márki. Egy ilyen név. És egy skribler. Valóban a skriblerek már világszerte kezdenek türelmetlenül arrogálni.

Az az Anatole France. Egy újságíró megkérdezte, hogy meddig hagyja még üresen a székét az Akadémiában. Mosolygott az istenien nagyszerű ember s azt válaszolta:

- Már úgy látom, hogy nem fogok erre ráérni a földi életben. Sok a dolgom. Sztrájkolnak az elektroműves. Sztrájkra készülnek a pékmunkások. Velük kell törődnöm.

A francia Köztelek észre sem veszi ezt. Valamikor egymást követő korszakok tudósai fognak könyvtárakat írni ez egyetlen tényről. Az időben, mikor a francia Akadémia Ségur márkit volt befogadandó, az akkori Európa legemberibb embere, fényes íróművésze, piszkos munkások tiszta gyülekezetébe járt a sztrájkokat rendezni.

Párizs, július 28.

Budapesti Napló 1906. augusztus 1.

A. E.

21. A SZAJNA MELLŐL

I.

Mikor Saul megtér

Például lett volna egy francia Wekerle. Azaz, hogy éppen erről akarok írni. Mennyi Saul tér meg itt Franciaországban. Hajdan dicső és vad temperamentumok sehol sem jámborulnak meg olyan sokszor, mint Párizsban. Ugyanitt, honnan csapatostól járnak Lourdes-ba pajkos életű nők. És ugyanitt, ahol bigottakból válnak a legjobb forradalmárok. Ahol erős az intellektuális kultúra, így van ez. Nálunk még ritka ez a lelki procedúra. Az ifjak nem szegődnek el az Antikrisztushoz. Tehát nem is kell meg[t]érniök. Szent Imre szűz lelke van velük már a dedóban. Nem kell belefáradniok az eszmékbe. Mert eszmék nemigen csapnak rájuk. Franciaországban azonban sűrű a Pál-fordulás. Radikális Wekerlékből lesznek totyakos korukra ultramontán Wekerlék. Itt az Egyház legengedelmesebb szolgái ex-ateisták. Fiatal bölcse a francia reakciónak, Barrès, például, szintén ifjú nihilistaként kezdte. Csak ő hamar rokkant meg. Politikusok, írók, művészek között hány az ilyen Barres. Holott ennél utálatosabb elváltozás nincs a világon. Ezt a nyárspolgárok a hajlott kor bölcsességének hívják. Nekem meg mindig egy magyar költő jut az eszembe ilyenkor. Ez szintén forradalmár volt. Talán ő fordította le először a munkások Marseillaise-ét. És egyszerre vallásos indulatok ébredtek benne. Hű fia lett az Egyháznak. Szűz Máriához írt zsoltárokat. Fájt neki minden újítás. És egyidőben lett antiszemita és - nőgyűlölő. Ugyanakkor, mikor Szűz Mária himnuszait írta. Miként Rudnyánszky Gyula is akkor lett pietista, mikor a büntető törvénykönyvvel kiviaskodta magát. Mikor a modern kultúrtársadalom Saula megtér, mindig okos orvost kell megkérdezni. Az mindjárt megállapítja a diagnózist. Marazmus senilis, valami fizikai vagy lelki aberráció, üzleti érdek. Mert mennyei szózat ma már csak a legritkább esetben intéződik a megvakított szemű Saulhoz.

II.

Sarah Bernhardt ügye

Egy gonosz úr a Nopcsa-affér idejének híres mondásával magyarázza a Sarah Bernhardt kázusát. Nem vén, de becsületes lehetett egyszer valakinek nagy fájdalmára a híres tragika. Hogy világosabb legyen a szó: egy gavallér most állt bosszút Sarah Bernhardton. E gavallér ma már aggastyán. Ott ülhet a becsületrend tanácsában s nagyrangú úr bizonyosan. Szerelmes csuklását egykor kinevethette Sarah Bernhardt. A gavallér várt. Most aztán nem tartja érdemesnek Sarah Bernhardtot a becsületrendre. A becsület rendjére - még világosabban. Párizsban a legkomolyabban így beszélik. És lehetetlennek nem lehetetlen ám. Ilyen diszkrét csúnyaságok rejtőznek sokszor világrengető dolgoknak a mélyén is. Csak arra kíváncsi mindenki, mi lesz. Hogy eltörlik a becsületrend tanácsát. Ez Sarahnak nem lesz elégtétel. Még ha a rendet törölnék el, még akkor se volna. A faktum, hogy ő a kis piros szalagot nem kapta meg. S hogy ráadásul szégyenkalodába állították. Mert talán polgári családanyának nem volt elsőrangú. Káprázató bolondság. Tíz millió francia asszony közül Franciaország öreg urai éppen Sarah Beruhardttól kérik számon az erényt. Óh be korán halt meg az az Offenbach nevezetű kis zsidó.

Párizs, július 30.

Budapesti Napló 1906. augusztus 2.

A. E.

22. MAGYAR FIGURÁK PÁRIZSBAN

I.

Monsieur Kis-Balog

Chateaubriand szerint a franciák nem szeretik a szabadságot. Ők az egyenlőséget szeretik őrülten. S a magyarok? Már Csák Máté is szabadságharcos volt. A szabadság katonái a mai Csák Máték is. De az egyenlőség Tiborcnak se kellett. Kis-Balog uram szabómester. Sorsa már ifjú korában Párizsba hozta. Szép vagyont szerzett. Felesége francia asszony. Gyermekei franciák. Azonban Kis-Balog uram utálja ezt a demokrata világot. Ahol a szabó is úr. Csak a magyar egyletben van otthon. Ide kopott Pató Pálok jönnek gyakorta. Prédikátumos semmiházik. Ezek leereszkednek Kis-Balog uramhoz. Pénzt kérnek tőle. Kártyáznak vele. Hazamegy Monsieur Kis-Balog. Legkisebb fia áll elébe. Most tanulja az iskolában a francia forradalom történetét. Erről beszél az apjának. Kis-Balog uram alig figyel oda. Fájdalmas gőggel mosolyog. Előre sajnálja a fiait. Ezeket sohse fogják társaságukba befogadni a magyar urak.

II.

A magyar Edison

Párizsban lopja a napot már hónapok óta. Föltalált valamit s milliókat akarna érte kapni a sokpénzű franciáktól. Réme a híres bankároknak és gyárosoknak. Pumpoló leveleket ír haza a hiszékenyekhez. Egy év után jut eszébe, hogy elnézzen látogatóként olyan gyárba, ahol az ő találmányát használhatnák. Vérző orral, szomorúan jön ki a gyárból. Amit ő feltalált, azt éppen negyven éve használják itt tökéletesített formában. Vajon ki lophatta el az ő találmányát. Másnap számítani kezd. Kiderül, hogy ő nem is született volt meg negyven évvel ezelőtt. Erre éhesen és bánatosan, sőt konzulátusi segítséggel hazautazik.

III.

Párizsba szakadt művészünk

Párizsba szakadt művészünk nem szerencsétlen ember. Jól házasodott, gazdag ember. Szomorú ő mégis. Átkozza az elmaradt Hunniát, ahol az igazi művész árva. Senki se hinné, hogy magyar művészgyerekek koplalnak s züllenek el Párizsba[n], kiknek a kisújjuk többet ér, mint e Párizsba szakadt művészünk. Párizsba szakadt művészünk azonban elegáns estélyeket is ad, különösen a Szalonok megnyitása előtt. Persze egy-két képe mindig ott lóg minden tavasszal vagy ősszel valamelyik Szalonba[n]. Erről Budapest pontosan értesül. Ha hát Párizsba szakadt művészünk Budapestre képeket küld, e képeket nagy respektussal fogadják. Lassan, de biztosan előkelő művész lesz Budapesten e Párizsba szakadt művészünk. Egy képe sem s ingyen sem kellene itt Párizsban. Otthon talán már az állam is vásárol tőle.

(Párizs, július 31.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 3.

A. E.

23. AZ IDEGEN NŐK

Szép őszintesége ennek a Párizsnak, hogy imádja az idegen asszonyokat. Ebből sok káruk nincs a parisienne-eknek: őket viszont két kontinens imádja. De az egész asszonyi genus csúfsága, hogy a hím embernek az a nő tetszik, akit nem ismer. Ludovic Naudeau egy ifjú és disztingvált francia íróról emlékezik meg, aki Japánban él. Ez az ifjú ma már undorodva beszél Párizs unalmas nőiről. Így mondja: piszkosak, nyomorékok, formátlanok, hazugak és banálisak. Ellenben a japáni gavallér él-hal a kínai nőcskéért.

Itt jártak Párizsban a minap Szizovatha kis táncosnői. Kis fantáziájú, mondjuk budapesti ízlésű férfiú azt mondta volna róluk, hogy kedves, nőnemű majmocskák. Persze ugyanígy ítélt sok párizsi férfiú is. De itt van viszont Rodin, a nagy Rodin, fejedelme ma a formák megértésének. Szerinte nemesebb, antikabb formájú és mozdulatú nők ma nem élnek e hitvány világon. Ha ő valamivel fiatalabb volna, bizony utánuk menne Kambodzsába.

Marokkói telep mutogatja magát Neuilly mellett. Berber és szudáni nők kelletik itt egzotikus nőiességüket. Még talán verseket is írnak hozzájuk egzaltált francia ifjak. Holott aligha mosakodnak rendesen. Amerikai szerecsen nő, öltözve a la parisienne, száz aszfaltbetyárt fordít sarka nyomába, ha végiglejt az avenue de l'Opérán. Még talán a kínai nőnek is van lelkes szakértője Párizsban. A német nőn kívül a földkerekség minden szépsége talál hozzáértést Párizsban.

És most, tegnap, jöttek harmincketten. Amerika szépei. A Louvre-szállodában laknak. Csodájukra jár, s útjukra les egész Párizs. Egy amerikai lap utaztatja őket Európában: a Louisville Courier Journal. E lap megszavaztatta az olvasóit, kik a legszebb leányok vad Kentuckyban s regényes Indiánában. Valószínűtlen, hogy éppen a harminckét legszebb győzött. De jó reklám ez a lapnak. Ingyen utaztatja őket. És Londonból jöttek át Párizsba.

A bájos Hatty-Firtstein: szláv-zsidó szépség. Bardie Kelly, Virginie Kennedy és a többiek. Szépek, jó: szépek. De mennyivel különb harminckettőt szedne össze, akár csak az éji Montmartre-on egy lelkes razzia.

Párizs azonban az idegen nőket imádja. És okvetlenül igaza van. Óh, istennek nagyszerű teremtményei a nők. Érdemes értük élni. De leginkább csak azokért, akiket még nem ismerünk. És mindenek fölött azokért, akiket sohse fogunk megismerni.

(Párizs, augusztus 1.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 4.

A. E.

24. A SZAJNA MELLŐL

I.

És az úgynevezett irodalom?

Egy epidémiát szeretnénk Budapestbe beoltani. Így nyáron tudniilik kitör Párizsban az irodalom-őrület. De legalább így holt szezónban kitör okvetlenül és mindig. Vezércikk, tárca, cikk, hír: csupa irodalom. Három rekkenő hónap alatt szükségből mégis csak jóváteszik a francia lapok, amit kilenc hónapig az irodalmi kultúra ellen vétettek. Észreveszik ilyenkor, hogy nincs a világon érdekesebb föladat egy írói egyéniség megrajzolásánál. Egy igazi íróban komprimálva van: világ, élet, korszak, minden. És jönnek itt Párizsban sorra. Az elfeledtek, a

féligismertek, az ismeretlenek. Nyár, forróság kínozza ugyan az olvasót, de mégis észre kell vennie valamit. Nem újat. Régi dolgot. Hogy az újságok hazudnak neki. Mert kilenc hónapig miért titkolják el, hogy intelligensek? Mivelhogy mese minden más. Nem a publikum a vak, de az újságok. Nyáron legalább ezt bevallják Párizsban. Hát Budapestről elutazott már az Északi-tenger mellé Fedák Sári? Akkor talán már illő félénkséggel lehetne egy csöppet pedzeni a kultúrát.

II.

Séta a guillotine körül

A guillotine olyan, mint a vallások. Eszében úri ember fütyül a felekezete dogmáira. De csak kertelve ágaskodik a vallások ellen. Így a franciák a vallással s - a guillotine-nal is. Eltörülni nem merik a halálbüntetést. De beszüntetik a halálbüntetések végrehajtására szánt költséget. Mert ez az eljárás kényelmesebb. Mai kultúránkkal s mai nemzedékünkkel még kissé csehül állunk. Okos dolog óvatosan kötni bele a mai emberiség olyan Néróiba, mint Monsieur de Paris és a - római pápa.

III.

Murat herceg és az automobil

Szegény Murat herceg, őt már el is temették. A nagyurak azonban tovább fogják kockáztatni a nyakukat a veszedelmes ördögszekéren. Miért teszik ezt? Hányszor álmélkodtunk már ezen. Hogy mer például automobilba ülni valaki, akinek az őse gőgös várúr volt, gyilkos hadvezér volt s ő erre büszke. Hiszen az automobil a múlt-romboló demokrácia találmánya. Úgy kell nekik: törjék ki a nyakukat. Amit némely pénzbáróknak is hasonlóképpen kívánunk.

IV.

A Haza mamája

Ki hinné, hogy a Haza mamája egy szűz volt? Henri Houssaye állítja ezt, a francia halhatatlan: Jeanne d'Arc volt a Haza mamája. Houssaye szerint e szót: *a Haza, la Patrie*, ő ejtette ki először a száján. Ez a híres hisztériás leány. Addig nem is volt a Haza. Azaz, hogy volt. De nem volt neve. Az emberek meghaltak érte. De nem lehettek híres emberek, mint Houssaye. Mint Déroulède. Mint Nasi Olaszországban. Mint Apponyi és Lengyel Zoltán nálunk. Azt a Hazát, amelyet csak éltetni kell, Jeanne d'Arc fedezte föl. Csakhogy még ez sem igaz. Mint ahogy a nacionalisták véletlenül sem tudnak igazat mondani. *A la Patrie* szó Jeanne d'Arc után több mint száz évvel került a francia szókincstárba. Latinista franciák csinálták a patriából a patrie-t. Az egyszerű, a becsületes *pays* helyett. Mint ahogy buták és gazemberek csinálták az üres jelszavas és kártékony hazafiasságot a régi tisztességes, nem lármázó, de őszinte hazafiasság helyett.

V.

Amit Mirabeau akart

Franciaországban ma-holnap feleséges abbékra bámulhat a világ. Ha sikerül a szabad Egyház terve, hiába küldi anatémáját X. Pius. Mint ahogy küldte volt egykor IV. Pius. Mert a francia papok nősülésének első nagy szószólója Mirabeau volt. És volt egy korszak, amikor már szinte az egész Európa nekibuzdult. Császárok és kardinálisok esküdtek össze a cölibátus ellen. Amit Mirabeau akart, ime az száztizenhat év után teljesedni készül. De még mindig félénken és szórványosan. Nagyon átkozott és bűnös lehet ez a mai társadalom. Kínosan és későn kap egy-egy kis gyógyulást. Még Franciaországban is. Hát Budapesten vajon hány száz év múlva ol-

vassuk, hogy az esztergomi hercegprímást ötödik, mondjuk hatodik fiúgyermekkel örvendeztette meg a kedves felesége?

VI.

Fallières és a jósnő

Franciaország elnökéről megjósolták, hogy híres ember lesz. Fallieres még akkor diák volt s zavarba jött. Kérdezte a jósnőt:

- Író leszek? Művész? Hatalmas szónok? Fölfedező?

- Nem, nem, nem.

- Hát mit fogok csinálni?

- Semmit!

- És ezért leszek híres, sőt hatalmas ember?

- Ezért, sőt éppen csak ezért.

Így írja ezt egy újság s olyan valószínű, hogy elhiszi az ember.

(Párizs, aug. 4.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 7.

A. E.

25. AKIKRE NYÁRON EMLÉKEZÜNK

I.

Dolet

Tegnap Etienne Dolet szokásos ünnepét ünnepelte Párizs. Vasárnapon, augusztusban, kánikulai hőségben. Volt már nagyszerűbb Dolet-manifesztáció is itt. Az Egyház ellen tüntettek már zajosabban is Párizsban. Az Egyház ellen, mely ma is szivesen rakna tűzre minden szabadgondolkodót. Miként cselekedte a már szinte mitikus Dolet-val. Miként tette ezerekkel. De mégis nagy nap a tegnapi nap. Első tüntetés az utolsó decenniumokban - minden vallás ellen. A Vallás ellen. E szörnyű bilincs ellen. Mely butává és szomorúvá teszi boldog sorsra hívott embermilliók életét.

Két négyszög kilométer a Dolet-szobor körül megszállott hely volt tegnap. Katonák, rendőrök minden utcasarkon. Fenyegetően vagy meglapulva. Mintha Magyarországon lennénk és büdös szocialistáktól kellene félteni a rendet.

Soha beszédesebb dolgot, mint tegnap Párizsban ez a nagy elővigyázat. Íme Franciaországnak radikális, demokrata, ateista kormánya van. Itt állandó a forradalom az Egyház gyalázatos zsarnoksága ellen. És íme az ateista kormány is megijed, mikor a Vallás ellen gyűlnek össze sok-sok ezren. Hát csakugyan ez volna az igazság? Jó lesz ebből tanulni mindenütt Európában. A milliomos, szívtelen tőkés is nagy ellenség. De van egy még nagyobb. Mindenféle hatalom az istenbe kapaszkodik. Még az ateista hatalom is. Mégis csak a Vallás áll az emberi boldogulás útjában.

II.

Chopin

Két Musset-szobor után most következik egy Chopin-szobor. A Monceau-parkban fog állni, árnyas fák között, elrejtve a szomorú nótás embernek a relief-emlékjele. Messze a Musset szobraitól s messze a George Sand szobrától. A sírját két évvel ezelőtt láttam. Süppedt, romlott, szomorú sír. Nocturne-eit álmomban is hallom olykor. Ezek szomorúak és elevenek, miként a lengyel-francia poéta virrasztó, vergődő lelke elzokogta őket egykoron. Sokan hallják-e? Úgy gondolom, a nyár az oka. Valamit kell csinálni nyáron is. Valamire kell emlékezni nyáron is. Valamiről kell írni nyáron is. Chopin? Hát Chopin. Jöjj, óh szomorú árnyék s engedd, hogy nevedben szórakozzunk és szerepeljünk. Így csinálódnak a földön a kegyeletes ünnepek.

III.

Jeanne d'Arc

De ünneplésére készülnek Jeanne d'Arc-nak is. Ő is nyári kiválóság. Csak az ő hívei nagyon megkevesedtek. Kezdenek bennünket nem lelkesíteni a páncélos szűzek. Csak öreg akadémikusok tartják nagyon szép és lelkesítő dolognak Jeanne d'Arc-ra emlékezni. Nyilván a Dolet-ünnepségre lesz válasz a Jeanne d'Arc-ünnepség. Az öreg Coppée már azóta bizonyosan faragja új versét. Hát legalábbis régen halott és páncélos szűznek kell lenni, hogy elviseljük azt a sok emberi butaságot, amivel bennünket agg konzervatívek akarnak boldogítani. Különben pedig az ifjú Franciaországból csak a klerikális diákok lelkesednek már a szűz nőért az agg abbékori és akadémikusokon kívül. Mint a mi klerikális ifjaink otthon Szent Imréért. Legalább a francia diák-brigadérosok egy asszonyi szent alakért lelkesednek. Ezeken még lehet segíteni.

(Párizs, augusztus 6.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 9.

A. E.

26. SZLÁV ZSIDÓK PÁRIZSBAN

Párizs, augusztus 7.

Ha igaz: százezer szláv zsidónak adott szállást néhány év óta Párizs. Jöttek e bolygó izraeliták Oroszországból, Galíciából, Romániából. Határcsendőrök s Bérczi kapitányok nem űzték őket tovább. Óh, Jehova, hiszen egy ember sem bűnös azért, mert született. Valahol csak kell élnie annak, aki - él. Ugyis kemény ember legyen, akit, üres marokkal jövén, agyon nem tapos Párizs.

Százezer ember szinte elvész e sűrű népű Babilonban. Mégis találkozunk e népséggel. Éjszaka a diáknegyedben virággal kínál minket egy néni. Egy évvel ezelőtt Ogyesszából jött s hat gyerekét tartja a diákok és leányok virágos kedvéből. Néha a bakról néz le reánk szomorú szemekkel valaki. Ez is egy Jehova bujdosó népéből.

Ott vannak már majdnem mindenütt. Előkelő női szabócégekben, üzletekben, gyárakban, irodákban és utcasarkon. És hogy adatot adjunk minden antiszemitának, ott vannak a titkos anarchista gyűléseken is. A régebben érkezettek közül pedig a baknál is magasabban ülnek nem kevesen. Bankár, tudós, művész, író, pénzes kereskedő került belőlük már. Megvedlenek gyönyörűen, gyorsan, könnyen. Én ismerek egy kis orosz-zsidó leányt. Egy évvel ezelőtt jött

Párizsba, mint egy szennyes, lompos kis állat. Az apját megölték Kijevben. Öreg, beteg anyja van s hét testvére, kik közül ötöt neki kell éltetnie. Mikor jött, nem tudta, hogy kell a kést és villát használni. Három szót beszélt franciául. Vad, gyanakvó, félénk, csúnya és szomorú volt, mint egy apró nőstény hiéna. Ma: kész parisienne. Hihetetlenül megszépült, mint a gyermekmesék elátkozott királykisasszonya. Egy irodában keres annyit, hogy egész családja lakik, eszik, tanul, öltözik, él. Októberben pedig már beiratkozik az egyetemre ez a leány. Doktorkisasszony lesz belőle.

Ez igazán a begubózott hernyók fenoménja, ez a fajta. Amerikában már becsülik is érte. Nem az angolból válik a legkülönb jenki. Nem a németből, az olaszból, az oláhból, a tótból. És éppenséggel nem a magyarból. Sőt nem az amerikaiból. De a piszkos, a csúnya, a félig-állat szláv zsidóból. Amerika legelőkelőbb bírói székeiben is ülnek bevándorolt szláv zsidók. A megközelíthetetlenségnek, a polgári karakternek, a társadalom-támasztó erénynek legnagyobb fokát követelik Amerikában a bíróktól. És ez a lenézett fajta erre éppen olyan alkalmas és erős, mint a bombavetésre. Vagy az uzsorára, ha Darányi Nácinak jobban tetszik.

Csak a kultúrtársadalmat kell nekik adni. Nagyszerű akkumulátor az ő lelkük. Sok-sok évszázados kultúraerő szunnyad a lelkükben. Csak ki kell váltani e nagyszerű erőt. De ezt a spirituális vegyi processzust csak kultúra tudja megcsinálni. Hogy lehessen a kazárból elit társadalmi lény Máramarosban? A lelki sötétség, a nyomor, a rabszolgaság klasszikus földjén? Marokkóban a legkülönb marokkói válik a szláv zsidóból. Romániában veri fejével azt a mérőlécet, mely a román kultúra magasságát mutatja. Már Budapesten tulipános, sőt esetleg kultúrmagyar is válik belőle. De Ázsiában csak ázsiai maradhat s az elmaradt, sötét magyar vidéken csak sötét, elmaradt, bigott, piszkos és falánk.

Ellenben Amerikában, Angliában s itt Párizsban játszva bontakozik ki a szláv-zsidó nagy kultúrpotenciája. Még Arthur Meyer sem tagadhatja ezt le. Nem árt, ha hallanak s értesülnek erről Magyarországon, ahol a sötét teóriáknak sohse volt nagyobb divatja, mint mostanság vagyon. Nem a szláv zsidók a veszedelem, de a mi pici százalékos, nyomorult kultúránk.

Budapesti Napló 1906. augusztus 10.

A. E.

27. A SZAJNA MELLŐL

I.

Philadelphia és a magyarok

Philadelphia befűtött nekünk, szegény magyaroknak. Philadelphiában egy orvos fölfedezte az atavizmus bacillusát: Kék vérnek, előkelőségnek íme a vége. Tíz év múlva Európa minden orvosa tudja a titkot. Hogy miért hazafi csupán a szájával Zichy Jenő. Hogy miért trottli Kossuth Ferenc. Hogy miért nem jöhet tisztába önmagával soha Andrássy Gyula. Miért köp negyvenöt fok alatt Pozsgay Miklós s miért hiszi magát dzsentrinek Babó Mihály. Miért idealista Apponyi s miért becsesebb nálunk egy jövevény Wenckheim, mint egy őslakó Kun-Szabó Márton. Fölfedezték az atavizmus bacillusát. Mondhatnók: a hülyeségét. Csak oltó anyagot is fedeznének föl a betegség ellen. S annyi sokat, amennyi Magyarországra ráférne.

II.

Budapest és a levegő

Egy elmés Celino-vicc így ítél a mai világvárosokról:

- Csodálatos dolog, hogy a városokat nem építik a szabadban. Holott a szabadban olyan jó a levegő.

Párizsra nem illik ugyan, de Budapestre okvetlenül illik ez az elmésség. Valóban, miért nem építették Budapestet úgy, hogy levegője is legyen? Világjáró magyarokkal diskurálgattam a minap. Szólott közülök egy, talán a legokosabb:

- Magyarország, a vidék, így is alig ismer a maga fővárosára. Isten ments, hogy valami minta-város legyen, akkor pláne el is átkoznák. A vidéki magyar hitében úgy is úgy él Budapest; mint valami őrült Babilon. Hátha még igazi város volna.

III.

Akik Bukarestbe mennek

Magam beszéltem Párizsban legalább húsz emberrel, akik Bukarestbe készülnek. Látni akarják a keleti latinság székhelyét. Ott tudniillik kiállítás van most. Ezt Izlandban is többen tudják, mint Budapesten. Kérdeztem egyet-kettőt a készülők közül:

- Budapest felé utaznak?

Kacagtak: persze, hogy arra. Hiszen Románia fővárosa a céljuk éppen. Nem árt, ha tudjuk otthon Magyarországon, hogy a nyugati ember, ha már hallott Magyarországról, hova képzeli Budapestet. Valahová Teherán mellé. Mindenesetre keletebbre Bukarestnél. S akárhogy fáj, igazuk van nekik.

(Párizs, augusztus 8.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 11.

A. E.

28. SZOCIALIZMUS ÉS ORTOGRÁFIA

„Várjuk az új ortográfiát, mint hanyatló Róma a barbárok özönlését.” Az Akadémia, az írók, a tanárok csodálatosan egyetértenek s üvöltve hirdetik: veszélyben a francia nyelv. Régi harcról van itt szó. A hivatalos Franciaország egyszerűsíteni akarja a francia írásmódot. Közelebb akarja hozni a fonetikához. Az Akadémia vétózik. Írók, tudósok protestálnak. S a reform mégis meglesz. Semmi vadság nem fog történni. A nyelv Géniuszának gyászra nincs oka. Már Voltaire sem írt a mai módon. Kezdetben pedig a fonetikai írás vala. A XII-ik században *femme*-t nem ismert a francia férfiú. A nőt írták egyszerűen fame-nak.

Valóságos liga alakult a reform ellen. Két könyvtárra szóló adatot hordtak össze az új ortográfia ellen. Nem utolsó és elég pikáns érv: a vagy-vagy. Vagy teljes fonetika vagy semmi. Tehát merjék a reform hívei a *homme*-t om-nek írni s *wazó*-t írjanak *oiseau* helyett. Ez persze csak szellemeskedés. Az új ortográfia nem cselekszik ilyen fölfordulást. De igenis kiszedi a francia szókból a fölösleges betűket. Mert ez az egész reform.

Valóság, hogy Flaubert, Renan, Victor Hugo, Lamartine műveiből új kiadást kell rendezni, ha majd az új ortográfiával növekszik föl egy új generáció. De hát ez csak nem rettenetes baj. A francia írók közül is csak az arrivék tiltakoznak. Akik már írtak könyveket s akik, ha egyébként forradalmárok is, arisztokraták és konzervatívek, ha a métier-jük dolgához mer valaki nyúlni.

És akárhogy lamentálnak, a reform meglesz. Talán egy-két hét múlva ráparancsol az iskolákra a kultuszminiszter. És meg fog békülni az Akadémia is, mert muszáj lesz békülnie. Az írók is, a tanárok is megbékülnek. A francia nebulónak pedig nem lesz annyi vesződsége. És könnyebb sora lesz az idegennek is, aki franciául tanul.

Érdekes, sőt a legérdekesebb pedig ebben a kérdésben, hogy ez világosan és szorosan *összefügg az osztályharccal*. Az új ortográfia *demokrata reform*. Anatole France és Mirbeau ezért támogatják. El a cafranggal, a betűvető luxussal. Az analfabétákkal is könnyebben boldogulunk rögtön, ha az írásmód egyszerű és logikus. A gyermek agyát se nyomorítjuk meg. Időt is takarítunk. A diktandó-írás is lehetségesebb. És végre lesz *egységes és kötelező francia ortográfia*. Eddig nem volt. S jobb, ha az állam ad ilyet, mint ha az Akadémia. Ezért utasítanak vissza a reform hívei minden paktumot. Mert az ortodoxok már szívesen kötnének paktumot is. Hogy például az irodalmi ortográfiának legalább maradjon meg a régi. A radikálisok és szocialisták az ő szent dogmájukra hivatkoznak: *szocializálni kell a tudást és a műveltséget*. És az új ortográfia e nagy célt szolgálja.

Budapesti Napló 1906. augusztus 11.

A. E.

29. A LE FOYER ÜGYE

Octave Mirbeau és bizonyos Natanson nevű úr írtak egy gyilkos színdarabot. *Az üzlet: üzlet* íróját Budapesten is jól ismerik: Octave Mirbeau bizonyára nem athéni lélek és nem finom álmodozó. Haragos, türelmetlen, robusztus szocialista költő. Sokkal inkább prédikátor, mint művész. Ő tudniillik nem Anatole France előkelő módján szocialista. Anatole France hideg bölcsességgel lett forró agitátor. Mert nagyszerű látása fölismerte, hogy még nincs valami emberibb és magasabb kor-eszme. Ahogyan az öreg Mommsen tért volt meg élete végén. Már Octave Mirbeau úgyszólván beleszületett a szocializmusba. Új sarj ő és új típusnak az embere. Mindenek előtt harcos és hívő. Csak művészt termelni: ez balga luxusa volna ez idő szerint még a szocializmusnak. Talán lehetetlenség is. Minden új művészet ma még szükségszerűen s kényszerűen - polgári művészet. Még ha ostromolja is a bourgeoisie-t. Majd lesz valamikor igazán új művészet. Majd valamikor, ha elnémul a vad harc s a szocialistáknak nem kell fegyveresen s tábortüzek mellett virrasztaniok.

Mirbeau és Thadée Natanson drámájának a címe: *Le Foyer*. A Comédie-hez nyújtották be darabjukat az írók. Hiába: a Comédie - mégis Comédie. Budapesten csak elég ósdi és lelketlen institúció a Nemzeti Színház. Mégis ambíciókat fűt nemesebb talentumú írókban is. Ha egyszer nincs más és ha már - az üzlet: üzlet.

Mirbeau-nak már volt egy szerencsés ügye a Comédie-val. *Az üzlet: üzlet*-et elvetette Molière házának drámabíráló törvényszéke. Claretie az igazgató, maga is Mirbeau pártjára állt a kultuszminiszterrel együtt. Bukott a maradi bizottság, s Mirbeau darabja győzött.

Ám most Claretie is fél és opponál. *A Le Foyer* nagyon is vitriolos irodalom s a Comédie-t mégis csak a burzsoá publikum tartja el. A szocializmus szőrmentén behálózhatja a polgárság

belátó és intelligens részét. De taktikusan kell dolgoznia. Hevességében ezt nem akarja látni Mirbeau. Egy betűt nem akar változtatni a darabon. Ellenben fölvonultatja Briand-t, a minisztert, magát. Szóval erőszakolja darabja előadását. Briand igazán szabad elméjű, bátor ember. A Comédie tagjai közül is sokan állnak Mirbeau pártján. Mégis az én hitem az, hogy kár ez az erőszakoskodás. Párizs burzsoá társadalma úgyis meg van riadva a szocialisták előnyomulásától. Nem okos dolog kíméletlenül provokálni a reakciót. Öreg cethal ez a mai társadalom. Zsírját venni ideje már. De csínján a szigonyokkal, mert agyveleje kevés van a cethalnak, de buta ereje sok.

A Le Foyer-ben kegyetlen igazságok lármáznak. Először is az Akadémia kap ki. Holott Claretie is akadémikus. Természetes, hogy az Akadémia széplelkű, impotens, zsémbes öregjei megérdemlik a korbácsot. De Mirbeau korbácsa méregben ázott korbács. Azután a polgári jótékonyságot csúfolja ki a *Le Foyer*. Igaza van. A jótékony milliomosok, a jótékony hölgyek, gyárosok és egyletek utálatosak és kártékonyak. De ez a kérdés nagyon érzékeny bibije a polgári társadalomnak, mely nagyra van a maga szamaritánizmusával. Holott ezzel csak gyűlölködőket vagy ingyenélőket teremt. Alamizsnákkal tudniillik kissé bajos megváltani az emberiséget. Másképpen is nagyon merész Mirbeau és Natanson darabja. Bemutat például egy undok, modern női típust. Egy jótékony, társadalmi hölgyet, aki mellékesen nem a versírásban vallja modelljéül amaz antik görög költőnőt, ki több barátnőt hagyott hátra, mint verset. Száz titkát, meg bűnét mutatja meg a mai társadalomnak a Le Foyer. De, de, de, törülni illenék bizony abból. Ravaszul, számítással. Ha csakugyan a Comédie-be akar jutni vele Mirbeau. Ha tehát ellenségek között akar apostolkodni és - pénzt szerezni. Mert ha *csak* apostolkodni akar, kap más színházat. Vagy az ő helyében előadatom a darabot egy teremben. Intellektuelek és munkások előtt.

Mint beszédes jelenséget azonban följegyezhetjük, Párizsban íme itt tart az új eszmék világa. Saját hajlékába tör be az ósdiságnak s követeli, hogy tűrje önmegkorbácsoltatását.

(Párizs, augusztus 9.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 12.

A. E.

30. EGY KIS KATONÁSDI

A Budapesti Napló szigorú rovást írt a napokban a Wesselényi-kollégium ellen. Diákhajlékom volt Zilah város ősi alma matere. Múltját, jelenét, lelkét jól ismerem. Hála, becsülés és barátság fűz e főgimnázium tanítóinak javához. Vallom, hogy itt csak félreértés eshetett. A Wesselényi-kollégium nem bagolyvár. Kevés magyar középiskola nevel nemesebben és szabadabban. Vádolt igazgatója pláne európai magyar, legjobb értelmében e két szónak. Mondom, itt csak félreértés eshetett.

Nem reakciós igékre hajtott a zilahi főgimnázium, mikor a katonásdit évek előtt meghonosította. Ne tessék elfeledni, hogy akkor a nemzeti hadsereg vágyától tüzelt a levegő. És még csak nem is ez volt az ok. A Wesselényi-kollégium egyszerűen hasznos sportként fogadta az iskolai zászlóalj eszméjét. Militáris szellemet lopni az ifjakba senki sem akart. Testedzés, fegyelemhez szokás, friss levegő s egy kicsit távolról a katonáskodás laicizálása volt a cél. Hiszen az antimilitaristák sem tudnak ez idő szerint okosabbat kigondolni a néphadseregnél.

Franciaországban Sedan után iskolai zászlóaljak alakultak. Marsolni, vívni, lőni tanultak a francia diákok. Nem ártott meg nekik. Ezek a fiúk ma férfikorban vannak. Ők alázták porig

Rómát. Ők a szabadgondolkozók, a radikálisok. Legjobb katonái a társadalmi haladásnak. Még az antimilitaristák is közülük kerülnek ki. Hervé, az antimilitarizmus apostola azt mondja, hogy az emberi haladás ellenségei ellen még ő is puskát fogna. Ha például Németország a cár érdekében interveniálna. Ő maga szabadcsapatot toborozna a cézárok zsoldos hada ellen. Pedig mai kultúránk nem zár ki ilyen szörnyű és barbár lehetőségeket.

Más ügy aztán a militáris szellem. Olyan értelemben, mint a három feudális országban: Magyarország-Ausztriában, Oroszországban, Németországban. Egy bizonyos: Zilahon erre nem gondoltak. Hiszen emlékeim és adataim vannak, hogy éppen a Wesselényi-kollégium tanárai közül páran előre látták azt a nemzeti szélhámosságot, amit koncéhes álkurucok mágnási és papi bújtogatással a magyar hadsereg cégére alatt míveltek.

Gambetta katonásdira szorította a francia nebulókat. És sohse volt erősebb a demokrata, radikális, köztársasági szellem Franciaországban, mint ma. A francia tanárok és tanítók kétharmada szocialista és antimilitarista. De iskolájukba szívesen beengedik a tiszteket, kik katonáskodásra tanítják az ifjúságot. Éppen holnap vagy holnapután ünnepel katonai ünnepet az Ecole de Joinville. S a radikális-szociális kormány alatt ez majdnem nemzeti ünnep. Antimilitarista tanítók megtanítják a diákokat a katonatudományra. A kaszárnyák pedig kezdik pótolni ismeretek terjesztésében, amit az iskola elmulasztott. Lehetetlen ebben meg nem látni a törekvést az állandó hadsereg kiküszöbölésére s addig is, amíg igazi és általános kultúrája lesz az emberiségnek, a néphadsereg felé.

Magyarországon a középkor ül a lelkeken s ami a legszörnyebb: az iskolákon. Még az állami iskolák sem világosabbak a szerzetes iskoláknál. Három évtized óta csepegtették a mérget. Sváb lelkek jöttek újfajtájú magyar hazafisággal. Kitalálták, amiről a Kossuth Lajosok és Deák Ferencek sohase álmodtak. A históriai nemzetet szemben a néppel. Az ispán-szolgálatkészséget és hűséget szemben néhány ezer földesúrral. A valláserkölcsös nacionalizmust, a köldökbámuló múlt-imádást s csodabogarak bogarául a magyar imperializmust.

Megmérgezte az új tanárnemzedéket s az iskolákat is ez a reakciós, papos, feudális szellem. Hiszen a protestáns iskolák nagyobb része is léprement. Például a nevezetes debreceni kollégium fokosos diákokat nevel. Ha van egy radikális tanár, munkásembereknek kell testükkel megvédeni az inzultusoktól. Csak néhány végvára van már a hagyományos, liberális, haladó, nemes magyar szellemnek s főképpen iskolaszellemnek. Az erdélyi protestáns középiskolák még valamennyire ellenálltak a kórnak. Talán legjobb[an] - a zilahi. Hogy úgy mondjam: Bethlen Gábor-i lélek él ez iskolában. Demokrata, modern, magyar szellem. A Wesselényi-kollégium nem nevel szolgákat hatalmas püspököknek és mágnásoknak. Emlékezem zilahi diákéveimre, s most sem lehet másként, mert éppen a katonásdi miatt megvádolt igazgató vezeti az iskolát. Demokrata hitvallású, modern fejű ember. Ilyen iskolák tanárai között természetes szövetségeseik vannak azoknak, akiknek akaratuk egy demokrata kultúr-Magyarország. Mennyi és mennyivel bűnösebb iskola van Magyarországon. Igazán butító, haladásellenes ezer módon. Egy kis katonásdiért nem szolgált ilyen szigorú megrovásra éppen a Wesselényi-kollégium.

(Párizs, augusztus, 10.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 14.

Ady Endre

31. A BELGÁK

Van Brüsszelben egy Akadémia, melynek Széchenyije királyi asszony volt. Ezt az asszonyt Mária Terézia névvel nevezik a hű magyarok. (Furcsa asszony volt: Magyarországon püspökségeket alapított s Brüsszelben Akadémiát. Kemény inú és délceg magyarjait óvta az ölő betűtől e kegyes királynő. Gárdistáknak és szerelmes bolondoknak szerette őket látni. Bécsben és Bécs körül ma is sok magyaros arcon akadhat meg a szem. Igaza volt-e Mária Terézia nagyasszonyunknak? Ő précieuse lelke úgy sejtette, hogy mi *ezért* vagyunk Európában. Egészséges barbárság, vitézkedés és kemény férfiasság okából. Tehát nem Budapesten alapított Akadémiát, hanem Brüsszelben.)

Maradi és buta a brüsszeli Akadémia, ahogyan illik. Például fél az úgynevezett szépíróktól. (Vajon ki találta ki ezt a buta szót?) Belga lapok váltig ostromolják érte. Minap megszólaltattak egy sereg külföldi jelest. Szinte valamennyien azt válaszolták, hogy az írók eleje: a költő-népség. Hogy ismét a lelketlen szót használjuk: a szépírók. Ezt válaszolta Brunetiere is, így kezdvén a választ: „Én ugyan nem vagyok belga".

„Én ugyan nem vagyok belga", ez valami rettenetes: franciául. Mintha valaki csúfolódva így kezdené mondanivalóját a magyar Országos Kaszinóban: „Sajnos, nem vagyok zsidó". E gyilkos gúnyt megértették-e Brüsszelben? Talán meg, talán nem: nem ez az érdekes a dologban. Érdekes lett volna látni például a Maurice Maeterlinck arcát.

Önök tudják, hogy Maurice Maeterlinck belga? Csacsiság, sőt gyávaság, hogy így kérdezzük. Ma mindenki belga, aki nem német. Nevessenek: Ibsen is belga volt, Tolsztoj is az s a hóbortos Wedekind se germán. Mintha Belgium csíráztató-ágya volna volt és leendő kultúráknak. Újat bizonyosan a belgák hoztak az íróművészetbe. Övék, bizonyosan övék, az új szimbolizmus az irodalomban. Az öreg allegóriának ez a pompás megújulása. Ez a kivonata s megértetése az életnek.

És a belga apostolok anteuszi földje: Franciaország. Ide kellett s ide kell jönniök elsuttogni szent titkait többé-kevésbé flamand lelküknek. Hogy az élet csak jelekkel beszél. Hogy a világ csak az egyén megjelenítése. Hogy csak az létezik igazán, amit az *én* lát. Hogy minden ember: hérosz s hogy minden földi epizód: dráma. Hogy csak az becses, ami új. Az *van*, ami különbözik. Az valaki, aki más, mint más. Ilyen bátran s ilyen gazdagon belga földön született ez a ma már hétköznapi igazság. De sohase születhetett volna meg Franciaország nélkül.

Zolát mindenki úgy képzeli el, mint szimbolizmus-ölő Szent György-lovagot és Zola is szimbolista. Szimbolista, mert igaz ember volt s megértette, hogy nincs semmi se készen, világosan kínálkozva magától. Zola ott is abban él, azzal halhatatlan, amit szimbólumokban beszélt a szívünkbe. Ez az ős-művészet s ez a legújabb, tehát örök. Zola az ő nagy meglátásaiban, jelképezéseiben, édes, nagy emberi lirizmusában művész. És csak ebben.

Az új, francia s egyben emberi irodalom: belga. Olcsó parlagiak, Zolára esküvő s Lux-Terka-magasságú naturalisták, nagyszájú humanisták: kisbéresek. Együtt s összefogni az életet, dalt írva róla földrajzi könyvben is: ez az íróművészet.

A legújabb franciákról szinte bolond tréfának látszik az ítéletünk: ők bizony belgák. Csak hirtelen néhány név: Rodenbach, Huysmans, Maeterlinck, Verhaeren, Retté, Fontainas, Eekhoud. Nagyon sokan vannak. Hiszen még Régnier is félig belga vérű. Párizsi szokás szerint pedig a nyáron az újságok föl akartak fedezni új írókat. Horgukra csak egy *valaki* akadt: Christian Beck. *Erreurs* című könyve most jelent meg s Bruges-ben él ez a különös, érdekes, csavargó életű, nagy szomjú, kósza lelkű ifjú.

Párizsnak még rövid életű, divatos írói is belgák. (Például Kistemaekers, akit a Nemzeti Színházból ismer egy darabja révén Budapest.) Mária Terézia brüsszeli Akadémiája hiába zárja ki a belga írókat. Ők triumfálnak, mert szalonját megnyitja nekik Franciaország. És e belgák nem elefánt[csont]-toronyba zárkózott, gőgös bolondok. Látják ezek a napi életet is. Fáj az ő szívük minden emberi szenvedőért. Csak nem ugranak be a politika jelszavainak. Mert mélyebben néznek az életbe, mint öblös torkú politikusok. De már Maeterlinck hirdeti, hogy az általános, titkos választói jog messzebbre viszi a modern társadalmat, közelebbre az igazság, jóság és szépség áhított országához. Éppen Maeterlinck mondja a csodaszép igéket: „Szemeink mindig messzebbre látnak s lépéseink egyre hosszabbak a nagy emberi Cél felé." „Nem szabad nagyon remélni, mert a remény a nagy Távol üzenete." „Utakat kell nyitni az emberiségnek abból, amit ismerünk, ahhoz, amit nem ismerünk."

Mint az evangélium hangzik a belgák igazsága. Szomorú, bölcs, szép, szent kibékülés az Élettel. És egyetlen művészet.

Miért éppen ők? És miért kellett nekik Párizsba jönniök? Csal Párizs minden nációt. Már André Chénier félig görög volt. Jean Moréas egészen görög s egyik elsője ma a francia művészi irodalomnak. Oroszok, olaszok, angolok, oláhok jönnek s szegődnek a francia irodalmi kultúra seregébe. De a belgák: más. Észak és Dél ölelkezőhelye a földjük. Délről sok veszedelem jöhet Franciaországra. Fáradtság, degeneráltság s perverz különösség. Franciaország népe maga is túlraffinált és fáradt. Ezért kell: fájjon nekik különösen Elzász és Lotharingia elvesztése. Egy fő-kapu zárult be, melyen a rekreáló, barbárabb germán vér omlott. Ma már csak Belgium az egyetlen frissítő, éltető szelep a francia testen s ez megtetszik mindenek fölött és előtt a művészeten. (A román-germán kereszteződés éppen olyan áldásos, mint átkos a vérnek magyar-német mis-mása. Nekünk csak zsidók és némely szlávok a mentsváraink.)

A belgák, akiket Párizsban csúfol a plebs s akik maguk is egy nagy szimbólum: valamire figyelmeztetik a világot. Eggyé kell válniuk minden kultúrtársadalmaknak, mert csak így lehet készíteni egy boldogabb lakozást a földön ama boldogtalan lény számára, ki Embernek hívatik.

Budapesti Napló 1906. augusztus 15.

Ady Endre

32. KÓBORLÁSOK PÁRIZSBAN

(Apácák) Alacsony, barna rácsos ablakú ház, közel a Luxembourghoz. Csöndes utca, diákok, leányok, munkások. Felhős, siket, levegőtlen nyári délkörül. Fekete apácák sürgölődnek némán egy szállító-szekér körül. El-elnyeli őket a kapu s megint megjelennek. Piszkos zsákokat, holmikat dobálnak a szekérre. Piszkosak ők is és csúnyák. Öt-hat maradt meg a barna házban. Szétrebbent a fiatalja. Ők már csak az Égnek kellettek. Párizsból menniök kell. Arcukon az egészségtelenség. A kemény átalkodottság. Homlokukon a megcsúfolt vágyak bélyege. Petyhüdt ajkaikon bosszús keserűség. Vén, nőstény hollók. Vajon merre szállnak? Megindul a szekér. Ők mennek gyalog, cammogva utána. A Voltaire szobra felé. Valamelyik állomásra mennek. Azután pedig ismeretlen földre. Ahol ők még kellenek. Hideg félelmet érzek. Megborzongok. Nincs ezeknek a zsebükben Apponyi Albert hívó levele? Valami azt súgja, Magyarországra tartanak. Ölelő karokkal ma ott várják Franciaország kivert apácáit és barátjait. Azóta már ott is lehetnek.

(Diákok) A Sorbonne előtt járok el naponként. Halott és üres a diákok fészke. El is széledtek már régen a fehér diákok. Még a párizsiak is. Gondtalanul hűsölnek, vagy barangolnak ismeretlen tájakon. De íme itt maradtak a színesek. A vadak. Négerek, kínaiak, japániak, annamiták, malájiak, kreolok s százféle egzotikus lények. Ezek nem mehetnek haza. Messze van a hazájuk s rövid idő két hónap. Izzó, szomorú párizsi nyárban ők őrzik hát a Sorbonne-t s Párizs többi iskoláit. Könyv van a kezeikben mindig. Ezek tanulnak nyáron is. Meghatóak, szépek ők. Ők, akik különben ezerszer csúnyák. Nők és férfiak. Micsoda az, ha mi, fehérek, egész életünket tesszük is fel arra, amit civilizációnak nevezünk? Hiszen ez történhetik terheltség okából is. Ez nem a mi meglátó erőnk dolga. Szokás, hagyomány, vagy kényszer. De ezek a vadak. Egyik-másik négernek a nagyapja még emberhúst ehetett. Az unoka a társadalmi evolúció szent paragrafusait hallgatja áhítattal. Bizony, a kereszténységnek is csak az első századokban voltak mártírjai. Az emberi civilizációért is csak azok rajonghatnak ilyen föláldozó módon, kiknek ez a civilizáció még új és - szent.

(Idegenek) Az idegeneké most Párizs. Mindenféle idegeneké, akik között sok a magyar. Körülbelül négyszáz-ötszázezer párizsi él távol Párizstól nyaranként. És ha a nyár teljességgel nem egzisztálna, még akkor is távoznia illenék ilyenkor igazi párizsinak, ha módja van hozzá. Minden idegen barbár. Mint ahogy a párizsi is barbár ott, ahol idegen. Az utazás előcsalja az emberből a nomád emlékeket. Az idegen, az átutazó idegen, kötelességének tartja mindenekelőtt a hanyag öltözést. Nem mosdik rendesen, lármás és türelmetlen. Programja nincs a napra. Mindenütt vért és becsapást szagol. Mindenkit ellenségének lát. Fölkavartan beteg, utazólázban ízlését és logikáját végérvényesen elveszti. Mindezt a csúfot a ma még aránylag hitvány, nem általános s nem könnyű közlekedési viszonyok okozzák. Mert bizonyosan nem lesz így száz év múlva sem. Az emberek nem kapnak lázat attól, hogy ők most Londonban, Párizsban vagy Dunapentelén vannak. De addig óvakodjék minden jó lélek az idegenektől.

(Párizs, augusztus 10.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 17.

A. E.

33. DICTATUS PAPAE

[Párizsi munkatársunktól]

Párizs, augusztus 15.

Mártír Szent Lőrinc napján Pius pápa levelét megírta. Nagy dátum, jeles dátum, történelmi nap. Non possumus: mondja a *dictatus Papae*. S egy Sartótól gyönyörű póz ez. Kegyelemre nem adja meg magát Szent Péter. És most nincs mellette Krisztus, hogy szólna: „tedd hüvelyedbe kardodat, Péter”. Tehát Sarto harcot hirdet.

Franciaország lovagias férjként vált el az Egyháztól. Nem bélyegezte meg a csapodár asszonyt. Hadd mehessen esetleg férjhez még. Apanázst és lakást ajánlott föl neki. Pius pápa azonban bizalmatlan, mint egy asszony. Pedig éppen a legfőbb istentelen. Briand, akarta a békét. Az ő indítványára kapott határidőt Róma. Az ő indítványára tarthatná meg a templomokat. Rómának nem kell a tisztes válás.

Hiszen talán igaza van Sartónak. Minden koncesszió egy kis darab halál. De emberek és dolgok haltak már meg koncesszió nélkül is. Ez szép halál, antik halál, előkelő halál, de halál. Az Egyház pedig talán élni akarna.

Franciaország radikálisai bölcsen vizsgálták meg a kérdést. Kívánatos, hogy Franciaországban haljon meg a babona és a tradició. De haljon meg szépen, csendesen. Haljon meg az Egyház itt *magától* nehogy brutális halála mártírként állítsa a világ elé. Ezt egész Európa megszenvedné. Erőre kapna minden országban a pápizmus. Ezt akarta Franciaország.

Róma pedig azt akarja, hogy harc legyen. Hát harc lesz. Ezzel ugyan megakad más tereken a társadalmi evolúció. De hát mindegy. Az Egyház akarja, hogy leszámoljanak vele. Végleg és alaposan. Megkapja!

Bizonyos, ami következik. Franciaország legkatolikusabb emberei sem akarták a harcot. De a reakciós politikai pártok kezében jó lobogó lesz Pius pápa enciklikája. Már is gyújtogatják a fanatizmust. Hogy legyen anarchia.

Erre természetesen összefognak Franciaország minden radikálisai. A radikális burzsoá-pártok mellé állnak majd a szocialisták is. Ahogyan ezt egy levelünkben megjósoltuk. Ha Rómának nem támad háborús kedve, egészen más eseményeket adott volna a közelgő években a világnak Franciaország. Szocializmus és polgári rend vívták volna meg egymással kikerülhetetlen harcukat. E harcot Clemenceau meg is üzente már. Ez a harc most elhalasztódik. Róma csak ártani tud minden fejlődésnek. Hát ő lássa.

Beszélik, hogy a szektáktól félt Pius pápa. Mások azt mondják, hogy az Egyház dönthetetlensége és isteni volta mellett akart tanúságot tenni. A nagyon vallásosak szerint a szent Lélek súgott neki tanácsokat. Aligha van jó füle Sartónak. Ilyeneket nem súghat a szent Lélek. Ebből a harcból talán kára lesz mindenkinek. De az bizonyos, hogy Rómának haszna nem lesz.

Előttünk lépeget el éppen e pillanatban egy kövér abbé. Megy a St. Sulpice-templom felé. Éppenséggel nem vidám az arca. Pedig ma publikálták a pápa levelét. De e levél egyben azt is jelenti, hogy szűk idők várnak a papokra. És ez nagy dolog, fontos dolog, döntő dolog. Szent Lélek ide, szent Lélek oda, az a kérdés, lesz-e pénze az Egyháznak. És hogy az egész kérdés titka ebben van, nem súgta volna meg a szent Lélek a Péter-fillérek szentséges élvezőjének?

Budapesti Napló 1906. augusztus 18.

A. E.

34. A SZŰZ GONDOLKOZÓK

Furcsa veszedelem támadt abból, hogy Európa békében él. Váratlanul rászabadult a kultúrtársadalmakra a koca-gondolkozók hordája. Magyarázat nélkül első hallásra ez ostobaságnak tetszik. Sietünk hát a magyarázattal: Európa néhány millió szamara fölfedezte - az eszét. Európa rendje nagyjában még ma is a régi, háborús, barbár Európa rendje. Ez a rend olyan társadalmi osztályokat nemzett, melyek ereje és hatalma a kulturátlanság. Nemesek, katonák, zsoldosok és udvari emberek családjaiban századokon át ismeretlen valami volt a gondolkozás. A papoknak Róma tiltotta meg. A jobbágynak, a zsellérnek baromnál aljasabban kellett élnie. És most Európa szépen beevezőben van a békés kultúrmunka révébe. Kezd legfőbb érték lenni a gondolat és a munka mindenütt. Talán még Magyarországon is. Riadtan bámulja ezt sok-sok millió ember. Alvó, századokon át elhanyagolt agyuk szomorú sejtelmektől sajog. És egyszerre hopp, elkezdenek gondolkozni.

Legfurcsább és legszomorúbb látvány ez Magyarországon. Az újuló kedvű Európa eszme-mozgalmai erre keresik a partot s a múlt bűnei éppen itt a legöregebbek. A zászlósurak, a nemes mokányok s az ínséges jobbágy-milliók országában. De háború nincs s debreceni installációkkal sem lehet ma már Európában megmaradni. Azután észrevétlenül egy kis ifjú Magyarország cseperedett föl. Európával élő, tüzes, erős serege támadt a gondolkozásnak. Ha úgy lehetne a nótájukat elhúzni, mint Csák Máté idejében, jó volna. A Saskör és az egyetemi brigadérosok fölfegyverkeznének. Éjnek idején megrohannák a Társadalomtudományi Társaságot például. S beszámolnának ennyi és ennyi füllel Andrássy Gyulának és ütnének magnum áldomást. De bajos a dolog, mert idefigyel Európa.

Sírnivalóan mulatságos tehát, mikor a szegények gondolatszablyákkal állanak ki a síkra. Andrássyak, Károlyiak s a többiek - gondolat-harcban. Akiknek őseik csak verekedni, fegyvert fogni és fegyvert letenni, parasztot csapatni és tunyálkodni tudtak. Vagy pláne a falusi kúriák félbarbárjai: Még a fogadott íródiákjaik is szánalmas, szegény lények. Képükreformált tessék-lássék kultúr-fészereik: akadémia, egyetemek, mulatságos „művelődési" egyleteik bábszínházai a kultúrának. De mégis muszáj gondolkozniok, óh jaj. Minden hatalmukat fenyegeti tudniillik a gondolkozás.

És íme, egy pokolian mulatságos látvány. Mámort kapnak attól a fölfedezéstől, hogy ők is - gondolkoznak. Szent hitem hogy egy-egy Babó Mihály meg is ijedt az első gondolatától. „Szent Isten, mi ez? Valami nyugtalankodik bennem." Mikor aztán észrevette, hogy ez a gondolkozás, úgy örült neki, mint bolond az orrának. Majdnem kilencven percentje a jeles magyar közéleti alakoknak ilyen. Szegényeknek muszáj gondolkozniok s hol tanulták volna.

Éppen a Társadalomtudományi Társaság esete beszédes. Ez a társaság él és dolgozik már évek óta. Persze, hogy alig néhány száz ember figyelte. Akkor még nem égett körmükre a dolog. Még szépen boldogulhattak hazug harccal és öblös frázissal. Miután azonban utolsó nyilukat is kilőtték Ausztria-Bécs ellen s beültek a kényelmes hatalomba, látják, hogy égszakadás-földindulás. Az ország kezd gondolkozni a gondolkozókkal. S risum teneatis: ők is gondolkoznak. A grófok és grófi szolgák.

Egy vigasztalás: Franciaországban is van erre aktuális példa. Igaz, hogy itt csak a katonatisztek maradtak úgy el, mint Magyarországon az összes kiváltságosak. Sedan óta nincs háború s itt is az történt: a generálisok és tiszturak meglelték az eszüket. Látják, hogy tudósok, írók és prókátorok korát éljük: ők is gondolkozni akarnak. Így történt például, hogy egy francia tábornok a minap cikket írt Franciaország pusztulásáról s Németország emelkedéséről. Íme egy generális néhány szóval miként magyarázza meg ezt a súlyos problémát:

- Németországban a múlt századokban is négy születés történt egy francia születéssel szemben. De a francia katonák akkor ébren voltak s a fölösleges három németet megölték. Azután kirabolták Németországot s megvolt az európai egyensúly.

Íme mikor egy szűz gondolkozó gondolkozni kezd. Ilyen szűz gondolkozók támadtak most Magyarországon. Egészen ilyenfajták, akik például a kivándorlásról föltétlenül így gondolkoznak frissen és titokban:

- A múlt századokban bezzeg nem volt kivándorlás Magyarországról, mert gondos nagyurak hol a törököt, hol a németet hívták be. Ezek azután kiirtották a magyar nép-fölösleget. Így kellene valahogyan cselekedni most is.

(Párizs, augusztus)

Budapesti Napló 1906. augusztus

Lellei András

35. ANATOLE FRANCE VALLÁSA

Anatole France megtéréséről sok szó fog újra esni az intelligens Európában. Könyvbe gyűjtötték most nevezetes szónoklatait Franciaország legnagyobb írójának. E beszédeket az utolsó nyolc esztendőben tartotta Anatole France. Körülbelül ennyi idős az ő szocialistasága. Akik még mindig csodának tartják a dolgot, olvassák el e könyvet. Megértik majd, hogy Anatole France lelkében föltarthatatlan erők dolgoztak. Nem történhetett más: Anatole France fölesküdött a szocializmusnak.

Az Affaire idején tartotta nagyobb részét a beszédeknek. Egy-egy keserű ige, mintha az utcának válaszolna. Halljuk a könyvből az utca lármáját. „Conspuez Zola, Conspuez France. Éljen a hadsereg. Halál a zsidókra". Azután jönnek a győzelmes zengésű ovációk. Jönnek a Rómára bocsátott gondolatok. Beszéd Zola sírja fölött. Ostromlása a hazafiaskodásnak. Alkalmi beszédek. Minden könyvlapnál emelkedő karját látja, érzi az ember Anatole France-nak. Egyre magasabbra emelődik e kar. Egyre bátrabban lengeti a piros lobogót. Ha a török mészárlások híre jő. Ha Marokkóért akarják harcba heccelni Franciaországot. Oroszországban gyilkolják a zsidókat. Vér és gazság mindenütt, amerre az ember néz. Anatole France nem esik kétségbe. Egyre hívőbb lesz. Még a demokrácia turpisságai sem fosztják ki hitéből. „*Kell*, hogy a világ megjavuljon. Jobb időknek kell következniök. Semmi sincs? Itt van a piros lobogó."

Könnyel és bizalommal telik meg a ma élő jó emberek szíve, ha Anatole France-ra gondol. Bizonyos, hogy jó szándékkal van a jövendő az emberiséghez, ha ilyesmi történik. Íme Anatole France: arisztokratája az értelemnek és az ízlésnek. Elérkezik lelkének legnagyobb kríziséhez. Látja, hogy milyen kevés az ember az emberek között. Csalás, bűn, nyomor, hazugság és veszettség mindenütt. Kétségbe kell esni. Vagy pedig elzárkózni a világtól. Vagy egészen felébe szállani s hideg bérceken dideregni, mint Ibsen vagy Nietzsche. Ezt várta volna mindenki France-tól. Hiszen művész az összes istenek kegyelméből. Csinál magának egy pompás külön-univerzumot. Trónt állít bele s rácsücsül. Ő pedig fölcsapott szocialistának.

Hogy ő is álmodná szegény, gyötrődő munkások szent bizalmát? Nem: Anatole France tudja, hogy a szocializmus még nem lesz megváltás. De tudja, hogy milliószor több szépség és jóság lesz a földön, mint ma. Nem szabad megtagadni az életet. Az exkluzív művészet ezt teszi. Jönniök kell időknek, mikor élet és művészet megcsókolják egymást. Küzdeni kell ezért a csókért, mert ez lesz az expiáció minden Judás-csókért. Ez lesz az emberiség felmagasztasulása[!] Mikor? Talán sok ezer év múlva. Lehet, hogy soha. Mégis ezért kell élni. Egyébként nincs értelme az életnek. Meg kell ölnünk magunkat vagy összerombolni, bombázni mindent, ami van. A szocialisták arra mennek a cél felé. Ezért kell velük menni. Nem érnek oda. De egy részét az útnak megfuthatja velük az emberiség.

Így lett szocialista Anatole France. Beszédeinek könyvéből újra megértjük e fölséges intellektusnak átformálódását. Hinni kell az emberiségben s az életben. Ezt hirdeti az ő csodának keresztelt megtérése. Ez az ő vallása.

És még egy gyönyörű tanulság. Nagy egyéniségek rendszerint megismerik az intellektuális mámor minden fajtáját. A régimódi s a mai szabású elméket azonban gyakran érte tragikus sors. Nem az őrültségre gondolok. Hanem például a vallásosságra. Intellektus-válság hányszor sodort kiváló embereket buta bigottságba. Szinte mindennapos tragédia. Ime, Anatole France-szal megjelenik az új típusa a gondolkodó embernek. Akit már kényelmes sorral hiába csalogat a vallásos babona. Az új ember nem megy az istenhez, ha kétségbeesik. Hanem az emberhez.

Bízik és megvigasztalódik az emberiség által. Az ő vallása ez: meg fogja magát váltani az Ember.

(Párizs, augusztus 18.)

Budapesti Napló 1906. aug. 22.

A. E.

36. A SZAJNA MELLŐL

I.

Bécsi munkások Párizsban

Szombaton két osztrák-magyar ünnep esett meg Párizsban. Egyik a Khewenhüller-Metsch gróf népies garden-partyja. Erre hivatalos volt a Habsburg-birodalom minden lojális alattvalója. Bizonyosan nagy kéjjel jelentek ott meg a magyarok is. Két évvel ezelőtt legalább így volt királyunk születése napján. A nagykövet német dikciót mondott s a magyarok éljeneztek. Hideg buffet, pezsgő s esetleg egy kézfogás a nagykövettől. Némely magyarok direkt e szép napjáért az esztendőnek élnek Párizsban. Egyébként sült és echt osztrák parádé ez. Ugyane napra Párizsba érkezett négyszázharminc bécsi munkás. Az Arbeiterbildungsverein utaztatja őket. Két évvel ezelőtt Velencében voltak s most Párizst láthatták meg. A bulvárok zagyva népe megmosolyogta a fura tiroli kosztümöket. Ilyenekben utaztak ugyanis a munkások. De este a Trianon teremben Párizs minden szociáldemokratái összegyültek megtisztelésükre. Ez bizony nemzetközi demonstráció volt. Khewenhüller-Metsch nem volt itt. A császárt is elfelejtették fölköszönteni. De viszont tudta mindenki, hogy ez ünnepet a német szocialista klub s a párizsi magyar szocialista klub rendezik. A német szónok után magyar szónok üdvözölte a bécsieket. E nemzetközi ünnepen a magyarok tüntetés nélkül dokumentálták, hogy ők egyenlő joggal állnak az osztráknémetek mellett. Amit a lojális és hazafiaskodó magyarok nem mertek tenni a másik ünnepen. A párizsi magyar szocialista klub ilyenformán a magyar nagykövetséget helyettesíti a demokrata Párizsban. Hogy Magyarország is benne akar lenni a modern törekvésű kultúrnépek sorában, e klub által tudják itt. És nem Khewenhüller-Metsch és társai által. Ilyen különös lények ám világszerte ezek a hazátlan bitangok.

II.

Trafikok

A francia pénzügyminiszter trafikjogokat osztogatott a napokban. Az egész közvélemény szokta szigorúan ellenőrizni az új trafikok dolgát. Nemes szokásként tudniillik humánus elvek szerint osztogatja ki az állam e kenyérkét szerző füstüzleteket. Hogy bámulnának Magyarországon, ha a névsort olvasnák. Miniszterek, államtitkárok, főrangú bírók, diplomaták, préfetk, képviselők, szenátorok özvegyei és árvái kaptak trafik-jogot. Komoly és informált emberek szerint mindezek nagyon-nagyon rászorultak erre a kis támogatásra. Nyugaton tudniillik általában önzetlenül szokás a fórumon szerepelni. Nem dogma, hogy vagyonnal kell előkelő pályákon elindulni s nem bűn, ha valaki nem gazdagszik meg a közélet zsírján. Franciaország panamáiról híres s nagy állású, nagy szerepű emberek ezrei élnek s halnak meg tisztes szegénységben. Nálunk a klasszikus becsületesség a jelszó s valóságban pedig kinevetik a nem élelmeseket. Max Harden híres megjegyzését citáljuk s Max Hardennek igaza volt. Magyarország tipikus korrupt ország, mert egy államférfiú csodált és nagy lehet csak azáltal,

hogy nem panamista. Olyan nagy ritkaság ez tudniilik Magyarországon s olyan nehezen hiszik el ott egy közéleti szereplőről a becsületességet.

III.

Az agrár-Párizs

Párizsban most egy hivatalos statisztika adatai ejtik álmélkodásba az embereket. E statisztikából kitetszik, hogy Párizs agrár-város. Főképpen pedig állattenyésztő város. Hogy Párizs területén van vagy százhúszezer ló, még ezt megérti a párizsi ember. Még nem járhat mindenki automobillal és a lómészárszékeknek is kell anyag. De néhány ezer tehenet is összeírtak Párizsban. És ez csoda. A párizsi ember kénytelen elhinni, hogy olyan tej is van még, melyet a tehén ad. Mindenki számára pedig érdekes adat s a társadalmi fejlődés vizsgálója számára éppen az: ez állatstatisztika. A primitív társadalmi emberlény állatokat szelidített magának s a világváros mai embere se tud lemondani állatjairól. Íme ki hitte volna, hogy a művészet városa a többek között agrárváros is. Lovakkal, tehenekkel, ökrökkel, kecskékkel, juhokkal s aprómarhákkal.

(Párizs, augusztus 21.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 23.

A. E.

37. EGY KIS IRODALOM

(Párizsi levél)

Számonkérték-e valaha nálunk a Mikszáth Kálmán szociológiáját? Herczeg Ferenctől kérdezték-e, quo vadis? Érnek is ilyesmire az emberek Magyarországon. Elég, hogy türelmi bárcája van az írónak. Még olvassák is a jámborabbját. Ha jeles anekdotái vannak. Magyarország kicsi litteratúrájának védőszentje: szent Anekdota. Nyugaton az íróművészet nagy harcok után legyűrte az anekdotát. Nemcsak a históriait, mely az ultramontán Magyarországon javában virít. De a szociális anekdotát is. Igazi íróktól az egész Életet követelik itt. Nem csupán a mulatságos morzsákat. A monista hitvallás egy nagy igazságra vezette az embereket. Hogy a nagy tudós, a nagy művész, a nagy író: egy grádus. Hivatásuk a rejtelmes élet magyarázata. Rettenetesen fontos valami, hogy egy népszerű és ható író miként magyarázza az életet, a társadalmat, az embert. Nem véletlen dolog, hogy nálunk Mikszáth és Herczeg, mikszáthok és herczegek a mágusok. Szegény élet és szegény irodalom.

Hát amikor itt Franciaországban például Anatole France nihilistáskodott, megértették. Művészetben nagy szó ez a nihilizmus. Jelenti a nagyon nagy s még egyre kereső egyéniséget. Mint világnézet is sokat ér s határozottan optimista. Hiszen még politikailag is optimizmus. Ha az orosz nihilisták pesszimisták volnának, önmagukat ölnék s nem az emberi szabadság ellenségeit. Teljes pesszimizmus talán csak a keresztyén filozófiában van. Ám a nihilista Anatole France is helytállott magáért. S most, mikor humanista, szocialista művész lett belőle, megint nem marad adósa a világnak. Megtérését bőségesen megmagyarázta s írásaiban megint benne van egész egyénisége, egész kora s az Élet, ahogyan ő látja.

Ahol az irodalom nem szórakoztató betűvetés, ott nem maradhat élen olyan író, akinek a világnézlete ötlet-világnézlet. Íme egy Paul Bourget-nek is nyilatkoznia kellett végre. Mert talán már holnap a kutya sem olvasta volna. „Helyes: ön Bourget úr az istent védi, a tradíciókat, a tekintélyeket, az Egyházat. Ön azt hirdeti, hogy Franciaországnak királysággá

kell reformálódnia. Arról ne beszéljünk, hogy művészi tekintetben mit ad ön. De kötelessége megismertetni az okokat, melyek önt az ön hiszekegyéhez vezették. Világnézletet kérünk, filozófiai, szociológiai megvilágításokat." És Paul Bourget most kiteríti egy könyvben a világ elé a maga ultramontán lelkét. Újat nem mond: a tekintély-tisztelők ősi menüjét variálja. De amit mond, az mégis egy egységes világnézlet. Szomorú, impotens, öreg világnézlet, de az. És a magasságokat megérintő, a művészet új törvényeit is érző, elegáns világnézlet. Mindenesetre, retrográd ritmusában is a művészeti kultúra dicsőségét zengi.

És ha mi rászorítnók vallomásra a mi mikszáthjainkat és herczegjeinket? Csak valamiképpen ne is tegyük. Szörnyű szegénysége lepleződnék le a magyar értelmi kultúrának. Tanult fejjel s modern érzékenységgel tessék például egy pillanatra befogadni ezt a csodálatos, millió célú és hangulatú kort, amelyben él a mai emberiség. Ezekután pedig tessék fölvilágosításért fordulni a Gyurkovics-leányokhoz.

A feudális Magyarországhoz egyébként illik ez az anekdotairodalom. Csak éppen rossz szokásból jajgat föl itt idegenben néha az ember.

(Párizs, augusztus 21.)

Budapesti Napló 1906. aug. 24.

A. E.

38. GUILLOTIN DOKTOR KÉSE

Guillotin doktor emeletes kése lomtárba vándorol. Franciaországban nem fognak nyakazni mostanában. Úgy éljen Magyarországon a hitbizomány, hogy ebből a halálnak kára van. Hiszen, ha a halálbüntetés volna a mai társadalom legnagyobb embertelensége, jó volna. De Monsieur de Paris alapjában ártatlan ember. S Magyarországon is Bali Mihály az, kinek a lelkét talán a legkevesebb gyilkosság terheli. Lévén a hóhér száműzöttje a tisztes társadalomnak, reá aránylag kevés vér-átok hull. Egy-két elkárhozott, szegény ördög. Ezek pláne jól járnak. Ennyi a hóhér véres aratása. Egy sztrájkos aratáskor, egy Csekonits-birtokon például, két perc alatt több embert ölnek meg, mint amennyit Európa bírái két év alatt halálra ítélnek. Egy gondatlan gyárban több ember hull el, mint Macedóniában. Nagyurak automobilja se haszontalanul rontja a levegőt. A fölséges államról ne is szóljunk. Ő mindenütt hors concours áll. Elsenyvedett egészség, éhhalál, születésében meggátolt csecsemő, öngyilkosság állami vagy társadalmi babona miatt. Ezer guillotine-ja van az államnak, mely nagyon sokszor egy uralkodó társadalmi osztály szigorú egzekutora. Mennyi halál terhelné a lelkét. Jó, hogy nincs lelke neki.

Naiv lény a mai társadalom embere. Mennyi büszkeséggel hozsannázik a halálbüntetés eltörlésének. Pedig csak kinevezett hóhér nem lesz ezután itt Franciaországban. És a guillotine kerül ezután a lomtárba. És bírói ítélet nem lesz fejvételekről. De például akármely férj ölhet, ha egy kis szerencséje van. Ha tettenéri az asszonyt. Akár mind a kettőt megölheti. Csak jól szavaljon a burzsoá esküdtek előtt. Mondja, hogy a jogos düh elvette az eszét. Fölmentik. Íme ez is törvényes ölés. A rendőr is törvényesen lövi le a Montmartre valamelyik veszedelmes apacsát. Hát a katonák? Hát a gyarmatokon? Már Algériára sem vonatkozik az új rend. Madagaszkárban pedig vígan öli a köztársaság a fekete delikvenseket. Lelketlen póz volt bizony csak a guillotine fölfüggesztése. Még valami nagy elvet sem glorifikál. Öl az állam, öl a társadalom, öl a katona, öl a fölszarvazott férj, öl a rendőr, öl a rabló, öl az őrült, öl a fehér civilizátor, öl a tőke, öl a vonat, öl mindenki. Minden élő ember egy eleven guillotine.

Guillotin doktor nyugodhat sírjában. Csak a guillotine-t ölhetik meg. Miként az iskolában is tanulhattuk, az eszme: az halhatatlan. Főképpen az ölés eszméje.

(Párizs, augusztus 22.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 26.

A. E.

39. PAPOK ÉS BŰNÖK

Párizs, augusztus 25.

Fougères falu plébánosának veteményeskertjében furcsa veteményt találtak, Augustine Laugé leányasszony magzatját ásta be a földbe valaki. Bizonyosan nem azért, hogy kikeljen. Cassan abbé ennek a falunak a plébánosa. Börtönben ül most és Szent Ágoston tanácsát követi: „si fecisti, nega". Bah, nem új dolog az efféle. Cassan abbé a környék Don Juanja volt. Augustine előtt egy paptársának a nővérével élt. Mint most kiderült, ezt a kedves leányt férjhez adta egy buzgó hívéhez a plébános úr. Hát ez talán új? De ma Franciaországban mégis szenzáció ez. Szinte olyan, mint a Delarue-eset. A Delarue-esetről pedig egész Európa hall naponként. Víg ember volt, szép ember volt Châtenay plébánosa. Egyik kedvesénél vacsorázott egy estén. Biciklire ült és sohse látták azóta. Úgy sejtették először, hogy sikkasztott. Némelyek Londonban látták egy barna hölggyel. Mások Dieppe-ben egy vörössel. Most az a gyanú, hogy megölték. Hetek óta kutatják, bújják a környéket az emberek. Reklám-újságok fakírokat, kuruzslókat visznek oda. Egy újság, a Matin pláne hiénával keresteti a pap kadáverét.

Normális időkben egy Cassan-ügy, egy Delarue-eset nem vert volna port. Ma a publikum kényszeríti az újságokat, hogy írjanak a reverenda aljasságairól. Mert amit Magyarország kiseszű nagyságai sohse értenek meg, egy újság nem is írhat mást, mint amit a publikuma óhajt. Hacsak ez óhajnál nem beszél ékesebben a pausálé. Tehát Franciaországban ma muszáj papi disznóságokról írni. Mert nagy harc alkonyán vagyunk: Róma élet-halál-harcot üzent a demokráciának. E harcban íme fölvonul az Augustine leányasszony elásott magzatja. Megidézik Delarue abbé nőhódító árnyát. Mert az események sem önmagukban léteznek. Idő és szükség csinálja őket.

Kell, hogy Franciaország népét figyelmeztessék. Hiszen már megindult a püspökök izgató munkája. Egy püspök Bretagne bigott parasztjaihoz valósággal lázító levelet intézett. Franciaország kormánya nem kereste a harcot. Tudta, hogy veszedelmes dolog jámbor milliók vallásos babonái ellen óvatosság nélkül támadni. De Róma éppen ezt szeretné. Hadd lásson a nép letartóztatott papokat, szétvert processziókat, konfiskált templomokat. Milyen jó kis forradalom lehet ebből.

Franciaország radikális sajtója sietett természetesen a csatározó klerikális előcsapatok elébe. Mindenekelőtt kiderítette, hogy Sarto pápa hazudott. Igen, így írják áperte a francia lapok: hazudott. Azt írta az enciklikában Pius pápa, hogy a francia püspökök többsége a francia katolikusoknak kultuszegyletekbe sorakoztatását ellenezte. Most kiderült, hogy ez nem igaz. A francia püspökök többsége a békességet akarta. A francia püspökök többsége azt hitte, hogy amit Róma dogmái Amerikában megengednek, az Franciaországban sem lehet istentelenség. A pápa megmásította a francia püspökök határozatát. Mert Pius pápa gőgös helytartója Krisztusnak. Meg akarja mutatni, hogy nem fél.

Viszont a radikális Franciaországnak kötelessége a megüzent harcot elfogadni. Ezért kell a többek között, hogy mostanában minden papi botrány országos botrány legyen. A háború nem csöndes mise. Ha Róma üt, hát lássa, hogy hányszorosan kapja vissza. Mondjuk, hogy Magyarországon végre döntő harc indulna a klerikalizmus és feudalizmus ellen. Hát nem természetes, hogy a mágnások és papok nagy bűneit példákkal és eseményekkel is igazolja a demokrata tábor? A Bubics-eset, a Párvy-eset ekkor természetesen megnőne. Mágnások és mágnás-cselédek botrányairól természetesen sűrűen hullna le a lepel. Nem azért, mintha a papi és nagyúri bűnök ritka események volnának. De mert ilyen eseményekre szüksége volna a harcnak. De ez csak példa itt. Hanem Franciaországban ez történik most. Nagyon okosan. Leleplezések adódnak némely püspökökről, kanonokokról, kik titokban sokszor nyalták meg az adakozó radikális kezet, ellenben most mint az egyház rettenthetetlen vitézei szeretnének ragyogni. És napfényre kerül minden klerikális undokság. Hadd tudja meg a legbuzgóbb paraszt is, hogy kikért akarják az ő bőrét vásárra vinni. Hiába: ilyen a háború. És ki tehet róla, hogy a klerikalizmus pazarul adja a fegyvert a világosság és egyházellenesség kezébe? Hogy paposan válaszoljunk:

- Csupán az, kinek tudta nélkül egy hajszál nem hullhat le a mi fejünkről, aki mindent a legbölcsebben végzett el s aki akarta, hogy papok és bűnök nagy közelségben éljenek egymással.

Budapesti Napló 1906 augusztus 29.

A. E.

40. EGY OKOS „GAFFE”

Párizs, augusztus 27.

Félreértették a Betlehemben született embert, s ebből lett a keresztyénség. Schopenhauer egymagában ezer filozófiát nemzett, újat, vidámat, mást. Benedek megverte volna a poroszokat, ha alvezérei félreértik a parancsát. Mert csak félreértés méhéből születhetnek nagy dolgok. Francia neve van a világszellemnek: Gaffe. Jó és finom baklövéseknek köszönhetjük, hogy nem mindig a kifundált ostobaság győz. Íme Franciaországban újra egy nagyszerű gaffe történt. Törvényben kimondták hirtelenül, hogy minden munkásember huszonnégy óráig a dolce far niente-é. Mely nap légyen ez? Döntsék el a munkások. Ez az ország tudniillik nem német mintára szabott Magyarország. Nincs kiírva minden sarkon: ist verboten. S a munkaszünet törvényét sem úgy csinálták meg, hogy a francia Kossuth Ferenc csűrcsavarhassa. Sem úgy, hogy a papoknak és a dúsaknak tessék.

És a gaffe nagy dolgokat ígér. Nemcsak a gyárosok és mindenrendű főnökök jajveszékelnek. És nemcsak a francia agrárbetyárok. Némely társadalmi bölcsek is. Kedves fanatikusai például az örök láznak. Amilyenek már Budapest művelt smokkjai között is bőven találtatnak. Akiknek sok a mi vasárnapi munkaszünetünk is. Akiknek úgy szép az élet, ha zajlik, mindég zajlik. A munkást vasárnap is kaphassa el a gépszíj. Az újságíró vasárnap is verje a reklámdobot a politika hatökreinek és Fedák Sárinak. Mintha bizony vége volna a világnak, ha egy napig nem történne semmi. Mert nem történne semmi. Száz darabban repülhetne ilyen napon levegőbe Miklós cár. Klastromba vonulhatna Apponyi Albert s vagyonát a szakszervezeteknek testálhatná Polónyi Géza. Erről csak huszonnégy óra múltával tudna a világ.

Párizst legkomolyabban ilyen áldott veszedelem fenyegeti. Hacsak gyáván meg nem riad a törvényhozás, s nem módosítja a véletlenül okos törvényt. Tehát vasárnap megáll az élet. Nem

lesz korcsma, üzlet. Nem lesz színház. Bezárnak a játékbódések is. Nem lesz omnibusz, metró és konflis. Semmi, semmi, semmi sem lesz. Csak pihenés és unalom. Mondom: hacsak a törvényt nem módosítják.

Krisztus halála óta ilyen jótétemény nem érné az emberiséget. Egy nap, mikor semmi sincs. Legföljebb szerelem. Mikor a szegény mai ember átgondolhatná az életet. Millió könyv nem adhat annyi világosságot, mint az unalom, mely parancsolja, hogy vizsgáljuk meg szigorúan magunkat és az életet. Ha minden ember minden hét napban egy teljes napig kénytelen volna gondolkozni. De nagyot fordulna a világ. De elkopnának régi, bűzös, dölyfös fogalmak. Milyen másképpen látná az életet még a nehéz fejű ember is. És mennyivel jobban meg tudnók becsülni a lázas, futó, nyargaló, modern életből azt, ami becsülni való.

Kívánjuk, óhajtjuk, hogy a francia törvényhozás gaffe-jából evangélium legyen. Igenis legyen a vasárnap, vagy akármely egy napja a hétnek: *halott nap*. Legyen minden embernek joga és módja hét napból egy napon unatkozni. Azaz észrevenni önmagát. Belátni az életbe. Új étvágyat kapni hozzá, új szimpátiát vagy új gyűlöletet.

Budapesti Napló 1906. augusztus 30.

A. E.

41. MÁGNÁSOK

Rodellec grófék kastélyában becézett vendégekként éltek hónapokig Greger úr és felesége. Greger úr orosz diplomata volt régebben, ha igaz. Azonban hogy szép szál ember ma is, ezt még Rodellec grófnő se tagadhatja. Egészséges, izgatóan barbár, erős férfiú. Rodellec grófnő öt nap óta azt állítja, hogy közönséges tolvaj. Egy ötvenezer frankos gyűrűt lopott volna a grófnőtől. Greger úr és felesége ezt válaszolják röviden: pfuj. Egy grófnő, egy előkelő nő. Mondjuk, hogy Greger úr csakugyan lopott. De a drága gyűrű megkerült. Miért üldözteti tehát Greger-t a grófnő? Hónapokig becézett vendégét. Avagy csak bosszú az egész. Talán Greger úr megúnta Rodellec grófnő kegyeit. Akkor meg éppen kétszer pfuj. Hát így áll bosszút egy szerelmes grófnő? Greger úr kegyetlen dolgokat vall az újságíróknak:

- Uram, borzasztó kiábrándulás ért engem. Franciaországban elzüllött a régi főúri világ. Ma itt a mágnások haramia-erkölcsökkel élnek.

Párizs pedig nagyszerűen mulat a legfrissebb scandale mondain-en. Nincs hét: csúnya főúri botrányok nélkül. A grande Révolution idején még legalább néhányan szépen tudtak meghalni. Ez volt a várúri fajta utolsó szép gesztusa. Azóta egész Európában rothadnak és rothasztanak. Néha olyan bűzös egy-egy arisztokrata-botrány, hogy a nem finnyás riporter is befogja az orrát. A Syveton-ügyben például. Hát még a csöndes, intim botrányok sora. Az ő életük. Bolond gőg, fajtalanság, betegség, templomtömjén, hülyeség, parfüm, játék. S egek ura, mikor politizálnak. Boni de Castellane egy moral insanitys titkárával iratta beszédeit és politikai műveit. Ezek akarják Franciaországot megmenteni a pusztulástól.

Franciaországban igazán csak mulatságból foglalkoznak velük. Eddig még a diplomáciánál megtűrtek egy-két mágnást. Bécs és Madrid kedvéért például, ahol egy előkelő diplomatának illik a majomhoz hasonlítani. Ennek is vége lesz. A kedvesek úgy jártak-keltek az idegen, középkorú stílű udvarokban, mintha a Lajosok küldték volna oda őket. Franciaországban győzött minden opportunitáson a tudományos fölfogás. A históriai nemesség fekély a modern társadalmak testén. Nem kell azonban késsel vágni le ezt a fekélyt. De gyorsítani kell varasodását, hogy száradjon le a testről. Kiéltek, szerepüket régen betöltött lények ők. Ami

szépet és mentőt divat volt még pár év előtt róluk írni, az is hazugság volt. Nem igaz például, hogy valamikor is hasznára lettek volna az irodalomnak, művészetnek, ízlésnek. Ellenben igaz, hogy két korszakban majdnem tönkretették a francia nyelvet. És igaz, hogy a művészeti kultúra lábrakapott, holott mágnások voltak a bölcsőjénél. Még csak harcolni se tudtak. Napóleon nagy hadvezérei nem voltak kékvérűek. Apropos kékvér, ez is mese. Mese a kifinomodott idegrendszer. Mese a mágnástest formáinak a nemessége. Mese még az arisztokratikus kezek kis legendája is. Manikürök megmondhatják, hogy a rövidujjú, bütykös kéz milyen gyakori a finom nevű hölgyek között. Hacsak valami titkos vérmismás nem segít vala olykor rajtuk, ma ők volnának a perverz csúnyaságnak, gyatraságnak eleven szobrai. Így is majdnem azok. Örökölt, kimívelt ízlésük? Mikor virágjukban voltak, a Lajosok alatt, egy-egy utcáról fölszedett királyi maîtresse többet formált ízlésen, divaton, módon, mint az ő asszonyaik ötszáz év alatt.

Ők az igazi alja a mai társadalmaknak. Voltaképpen különféle szanatóriumokban volna a helyük. És jaj annak a társadalomnak, ahol nekik ma is hatalmuk és szerepük van. Franciaországban már csak a botránykrónikákban és a törvényszéki rovatban szerepelnek.

(Párizs, augusztus 28.)

Budapesti Napló 1906. augusztus 31.

A. E.

42. ÚJ MARSEILLAISE

[Párizsi tudósítónk írja:]

Már a francia iskolákban tanítják, hogy Napóleon nem volt nagy ember. A francia tanítók az antimilitarista Hervére esküsznek. Általában pedig már Franciaországban nem lehet abból megélni, hogy valaki hazafi. Csak a Balkánon és Magyarországon lesz bölcs a szamárból, ha szépen óbégatja, hogy éljen a haza. Szóval alaposan fordult a világ. Nyugaton s egy francia lapnak eszébe jutott, hogy a Marseillaise-nak nem illenék-e alkalmazkodnia az új társadalom-hoz, mely immár megveti a harcias vitézkedést s a kurjantó hazafiasságot. A Marseillaise régi szövege megmaradjon-e vagy új szöveget kapjon, illőt a francia társadalom új, békés, humánus törekvéseihez? Ez a kérdés. Nagyon bölcsen intézték el. A Marseillaise-t egy korszaknak a lelke teremtette. A Marseillaise ezé a korszaké. Megfejelni nem szabad. A Kossuth-nóta is maradjon meg Kossuth-nótának, ha akárhogy is imádják Bécsben Kossuth Ferencet. Lám, így tudjuk mi tisztelni a történelmet, mi, históriaellenes modernek. Minden korszak csinál magának új Marseillaise-t s új Kossuth-nótát. De tisztelni kell a régi dalt. Ha teljesen megokosodik a mai embertársadalom, lesz saját himnusza. Egyszerűbb, mint a régiek.

Budapesti Napló 1906. szeptember 2.

43. A NAGY ELLENSÉG

(Jean Jaurès és a választója - Clemenceau és Róma - Miért nem zárják be Lourdes-ot? - A Notre-Dame des Victoires csodája - Róma és Magyarország)

Jean Jaurèsnak van egy igen nevezetes anekdotája. Egy választójával diskurált a szocialisták pápája. (Klerikális elmésség adta e sikerült címet Jaurèsnak.) Kérdi a paraszt nagy érdeklődéssel az ő híres képviselőjét:

- Hát eltörölték már végre a vallást az urak?

- Bizony avval elbántunk alaposan.

- Az istent is?

- Körülbelül.

Jean Jaurèsra hálás és hosszú tekintetet vetett az ő választója. Radikális, ateista, szocialista polgár. Nagyon megörült e jó híreknek. De volt még egy kérdése:

- Hát pap már ezután egyáltalán nem lesz?

- Lesz.

- Okos dolog. A pap mégis csak maradjon meg. Legyen, aki a jeget elimádkozza a határról.

Egyelőre ilyenformán vagyunk a felséges néppel. Fanatizálhatjuk őket akár az Isten ellen is. Miként a papok fanatizálták szegényeket századokig önmaguk ellen. Ős, nagy erejüket bevezethetjük a haladás masinájába. De babona-részegségükkel is számolnunk kell. Régen itatja, rontja már őket a szent alkohol. Csinján, okosan kell fölszabadítani nyakukat és lelküket a papi és nagyúri járom alól.

Ez az oka, hogy a vad, istentelen és zseniális Clemenceau szeretné ma legjobban Franciaországban, ha Rómával tisztességes egyezséget lehetne kötni. A mi mai civilizációnk széles e világon bizonyisten még nem civilizáció. Tessék csak akármilyen szabad lelkű embernek a lelkét megkaparni. Megpróbálom például magammal: nekem igazán közömbös az úristen dolga. De mondjuk, holnap Apponyi Albert gályarabságra szánná az én kálvinista papjaimat. Bizony vastag nyakammal nem törődve állnék melléjük. Pedig sok megismeréssel és még több haraggal vagyok minden deizmushoz és mindenhez, ami a szegény emberlénynek útjában áll. És Clemenceau-nak igazat adok, ha gyávaság nélkül is fél. Sok víz folyik le még Szajnán és Dunán, míg minden ember fütyül az égre s a babonákra, melyekkel apáit s őt magát megrontották.

Íme, Lourdes-ot is ezért nem csukatták be még mindig. Nem azért, mert az idegenek zarándoklása pénzt hoz. De okos óvatosságból. Mindenekelőtt le kell teljesen járatni a híres babonafészket. Egy hirtelen, erős lépés ártana az ügynek. Szegény, elbutított nép: ő nem él Párizsban. Még csak Budapesten sem. Sötét, szegény vidékeken behálózottan, láncon, tömjénfüstben teng. Sokszor szinte a papja is megsokallja a buzgóságát.

Itt van például a grenelle-i csoda. Egy hisztériás, fiatal leány égi jelenéseket látott. A Notre-Dame des Victoires templomban. Szó sincs róla, hogy az orvosoknak higgyen a környék népe. Nem akar hinni a papjának sem. A pap tudniillik egy becsületes órájában kijelentette a híveknek, hogy a leány bolond. A nép csődül azért a leányhoz. Egyébként pedig ugyanez a nép radikális és szocialista képviselőket választ. A férfiak dicsekednek, hogy nem hisznek az istenben. De a hisztériás leány képzelődéseiben igen.

Sajnos nem könnyű dolog századok gonosz munkáját paralizálni. Még a forradalmi Franciaországban sem. Még az istenien nagy emberek lelke mélyén is maradt valami a butaság

salakjából. Heine milyen megrendítően komolyan foglalkozott néha az istenséggel. És Spencer, egy Spencer, nem mert bátor lenni a vallásokkal szemben.

Minden jó embernek egy Titusnak kell lennie. Olyan Titusnak aki naponként legalább egy babonás embert gyógyít meg. És pláne Magyarországon, ahol egyébként is preparálatlan idegrendszerek állítanak meredeket a gondolatok elébe. Itt Nyugaton gyakran írnak róla, hogy Romának ma egyetlen reménysége Ausztria-Magyarország. Különösen pedig Magyarország. Hiszen Spanyolország, Spanyolország (!) harcot üzent már Romának. Nincs eléggé heves harc a csuha ellen. A legkétségbeesettebb harc is csak kezdet. Nem lehet ezt elütni lelki előkelősködéssel sem. Az úgynevezett athéni lelkeket nagyon gonosz rózsaszínű köd födi. Igenis minden lelki és testi nyomorúság oka itt van. Ez elől elbújni senkinek sem lehet. Sem elefántcsont-toronyba, sem máshova.

(Párizs, szeptember 1.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 4.

A. E.

44. EGY MAGYAR PROBLÉMA

(Párizsi levél)

Tanítják a Sorbonne-on, a Saint-Cyr-ben, a Polytechnique-en s más iskolákban. Mi több: tanulni kezdik itt Párizsban már a pincérek is az eszperantót. Hotelemben két napig Génuába utazó angol legények garázdálkodtak: eszperantósak. Első eset volt, hogy eszperantó-lárma miatt nem tudtam aludni. Éjfél után, hazamenőben, elfogott a lépcsőn egyik apostola Zamenhof doktor nyelvének. Másfél óráig magyarázta nekem, hogy micsoda kincs az eszperantó. „La lingvo esperanto presentas al la mondo civilizata la sole veran solvon de lingvo internacio". Ők mentek hála istennek génuai kongresszusokra, de az eszperantó-probléma itt maradt. Ez lesz hát okvetlenül az a nemzetközi nyelv, mely *lesz?* „Simpla, fleksebla, belsona" nyelv az eszperantó. De elég egyszerű-e, elég hajlékony és elég szép zenéjű? Ha Magyarországon divat volna az intellektuális kultúra, száz tudós írna erről naponként. Mert a világnyelv-probléma olyan *magyar probléma*, mint a pinty. Tatár-idiománkkal ott gunnyasztunk Európa közepén, mint gödörben a süldő nyúl. Rokontalan, kemény, nehéz a nyelvünk. Ezer éve élünk tarka népű és nyelvű földön, s nyelvtalentumunk gyönge-közepes. Tulipános Hadúr pedig aligha cselekszi meg nekünk azt a csodát, hogy a Szentlelket elküldje. Már csak azért sem, mert a pogány Hadúr a keresztyén Szentlélekkel nem atyafi. Ötven év múlva a magyar gyereknek úgy kell születnie, hogy legalább angolul, németül, franciául beszéljen, vagy nagy baj lészen. Azután mindjárt legalább egy szláv nyelvet kell tudnia. Valószínű, hogy japánul is meg kell tanulnia. Nem szólunk arról, hogy az Egyesült Államok angol dialektusának pláne vérében kell lennie. Az olaszok tanítottak bennünket a betűre s velük még sok bajunk lesz. Az ő nyelvükre is szükségünk van. Ha ráadásul Rákosi Jenő megcsinálja a magyar impériumot, minden Balkán-nyelvet meg kell ám tanulnunk. A Balkán-nációk igazán fiatal és nagyreményű nációk. Nem fáradtak el már akkor, mikor még csak szumirok voltak. Mint mi elfáradtunk, ha csakugyan igaz, hogy szumirok voltunk. Bizony, a jövendő magyar gyerekének alig lesz ideje arra, hogy magyarul is megtanuljon. Mindez pedig nem tréfaszó, de a legkomolyabb valóság. Ötven év múlva akaratunkon kívül annyira belekerülünk a hadakozó kultúrák útjába, hogy praktikák nélkül elveszünk. Okosság szerint s ha a gondolkozás betegségünk volna, minden internacionalizmus élén Magyarországnak kellene állnia Európában. A mi életünket csak az internacionalizmus mentheti meg.

És a világnyelv-probléma ezért rettenetesen magyar, sőt tulipános probléma. De fogadok akármibe, hogy komoly magyar nem utazott el Génuába az eszperantósak kongresszusára. Franciaország csak elég előkelő ország s mégis a legnagyobb százalékát adja az eszperantó kultiválóinak. Mert Franciaországban egészségesen dolgozik az életösztön. Érzi a germánság, szlávság, angolszászság nagy, kápráztató gyarapodását. Veszi észre, hogy vert hadként nyomul vissza mindenünnen az egykor világbíró francia nyelv. Tehát Franciaország szentül és bölcsen kívánja egy *langue seconde* megszületését. Az élet egyre komplikáltabb és nehezebb lesz. Nem lesz időnk száz nyelvet tanulni. Gondoskodni kell tehát arról, hogy anyanyelvünk mellett egy közös nyelvvel elélhessünk. Hát nem magyar probléma-e a világnyelv? Nem százszor jobban érdekünk ez nekünk, mint a franciáknak? Mellékes, hogy az eszperantó jó vagy rossz internacionális nyelv. De a cél, a törekvés elevenünkbe vág nekünk, magyaroknak, mint a beretva. Közülünk illenék, hogy kikerüljenek az internacionális nyelv legfanatikusabb apostolai. Az Iliászt, Dantét, Hamletet, Heinét, Ibsent, Anatole France-ot s az Also sprach Zarathustrát már ma taníttatnám akár eszperantóul is a magyar mellett a magyar iskolákban. Őrjöngenünk kellene az örömtől, hogy van egy terv, mely játszva lop be bennünket a kultúrnépek közé. Avagy ha nem tetszik nekünk az eszperantó, tessék egy magyar tudósnak jobb világnyelvet föltalálni. Ismétlem, nem tudom hányadszor: ez magyar probléma. Szinte a térkép ordítja ezt reánk, ha már az eszünk csöndes természetű. Egyszerre kiemelne bennünket a németség karmaiból is a világnyelv. Ez: magyar probléma.

Budapesti Napló 1906. szeptember 4.

Lellei.

45. NEM JÓ EMBEREK

Párizsban kevés a jó ember és ez olykor nagyon fáj annak, aki Keletről jött ide. Rosszabb emberekért egészen Amerikáig kell fáradnunk, ahol még nagyobb a demokrácia. De *jó* és *rossz* itt olyan fogalmak, miket a gyermek és a barbár gondoltak ki. Hazárd és indokolatlan barátságosság: primitív ember szemében ez a jóság. Vidám egoizmus és ravasz okosság: ez a rossznak a bélyege. Vendégszeretet, pajtáskodás, útszéli szamaritánizmus primordiális emberi derékségek. Jó ember például a török, de attól koldul. Ez a jóság egyszersmind a dekadens osztályoké is. A magyar udvarházakban együgyű, oktalan jóságú emberek éltek. El is pusztultak szegények. Debrecen civisei ridegek és önzők. Színmagyar vidékeken melyeket mágnás-uradalom meg nem nyomorított, nincsenek barátságos parasztok. De vannak óvatos, okos, zárkózott ősemberek, akik csak önmagukat szeretik. A jó emberek értéktelen polgárok. Jó emberek a gyávák, a könnyelműek, az ostobák, a pusztulók és a koldusak. Kegyetlen igazság, de igazság: kényszerű és modern.

Franciaország ma azoké, akiknek őseik a Jacques Bonhomme-ok voltak. Nagyon jó és szerencsétlen emberek. Úgy gondolják most már ezek, hogy éppen elég is volt a jóságból. Megcsinálták a nagy forradalmat. Azóta folyton a forradalmat csinálják. Az emberiség boldogságáért küzdenek. Közben pedig megtanulták, hogy az egyéni nagylelkűség szamárság. Nem használ senkinek, de árt a nagylelkű szamárnak. Ami az enyém, az az enyém s gondom van reá, hogy a máséból is szerezzek hozzá. Ez az átlag franciának, a mai franciának a törvénye. Önmagának akarja kellemessé tenni az életet s a maga kényelmét még meg sem született gyermekeivel szemben is megvédi. Ha önt, nyájas idegent, Párizsban megrabolja a vendéglős, meglopja a mosóintézet, megzsarolja a kocsis, ne boruljon el. Ez emberek titokban

érzik, hogy ők csinálták a forradalmakat. És mivel kevés hasznuk lett ebből, ők bizony nem nagylelkűsködnek.

Maxim Gorkij vádja mondatja el ezeket velünk. Gorkij vádja rettenetesen megbélyegezte a franciákat egy New-York-i lapban. Körülbelül ezt üzente a gloire népének:

- Epét és vért köpök az arcodba jeles és imádott dáma, Franciaország. Te gonosz, te rima.

Az ok? Mert a szabadság népe megint száz milliókat adott kölcsön a cári Oroszországnak. Franciaország pénzével nyomták el az orosz forradalmat. És Franciaország méltatlankodik. Nem elég, hogy a pénzéért rettegnie kell? Még ilyen gorombaságokat kelljen a pénze miatt bezsebelnie? Akármilyen frivolnak hangzik, Franciaország az ilyen vádakat olyan csodálkozással fogadja, mint a rossz leány, mikor valaki a kenyérszerző módját becsmérli. Hát mire való a pénz? Nem arra hogy kamatozzék[?] És nem kaphatott volna Oroszország másoktól pénzt? És mondjuk, győz a forradalom. Ezzel talán dűlőre jut az emberiség ügye? Nekem mondjátok, Franciaországnak, a tanárnak? Aki már csinált egy pár forradalmat csaknem hiába?

Franciaország lelkesedik a testvériségért. Saját nyugalma s léte árán küzd érte. De szentimentáliskodás nélkül. És az emberi milliókon akar segíteni. Közbeeső, ötletszerű áldozatokhoz nincs kedve. Ilyenféle jó emberek nem akarnak lenni a franciák.

És lopjunk ide végül egy érdekes dolgot. A szociális testvériséggel szembe a mai művészet az egyéni testvériséget állítja. Az első érdekközösségen, tehát hasonlóságon alapul. Az a testvériség pedig, melyet a mai művészet, a legmagasabb, hirdet (a mai művészet anarchista) a különbségen alapul. Ez az egyéniségek testvérisége. Franciaországban is csak az igazi művészek között s azok között, kik a patriarchális erkölcsökből megőriztek valamit, vannak úgynevezett jó emberek. És a művészlelkekhez hasonló szabású ideális anarchista apostolok között. Ime a legmagasabb fokon álló ember: a művész, így kerül egy társaságba az ősemberrel és a gyermekkel. Viszont igaz, hogy az igazi művészben rengetegül nagy adag van a gyermekből és a barbárból.

(Párizs, szeptember 2.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 6.

A. E.

46. ÜGYVÉDEK, ÚJSÁGÍRÓK, ORVOSOK

(Párizsi levél)

Az ember véletlenül megveszi például az Autoritét s észreveszi, hogy Franciaországban még mindig vannak harcias monarchisták. Amit Brunetière, Barrès, Bourget, hogy három B-t mondjunk, előkelően hirdetnek, azt egy mérges sajtó hordja ki a népbe. Bonapartisták és mindenféle királypártiak nótája egy: a Tekintély visszaállítása mentheti meg Franciaországot az elpusztulástól. És a tekintélyt az ügyvédek, az újságírók és az orvosok falták föl.

Itt Franciaországban bátran kimondja a reakció, hogy kik a veszedelmes emberek. Ami a zsurnalisztát illeti, nem is kell magyarázat. Az újságírót egyenesen Belzebub látta el passe-partout-val, hogy zenebonát csináljon a földön. Az ügyvéd született bujtogató s az orvos született ateista. És a szociológusok legbűnösebb fajtáját is ez a három métier táplálja leginkább.

Nyugati országokban már nem lehet még az istent sem tudományos érvek nélkül reklamálni. Még kevésbé a mákonyos hazafiasságot beprédikálni a tömegbe. Ki kellett hát eszelni egy népszerűsíthető s tudományos maszkú megállapítást. Olaszországban és Franciaországban már minden szamár és szélhámos darálja e szofizmát. Így hangzik: az intellektuelek politikai hatalma anarchiát teremt akármely társadalomban. Más szóval: hájfejűeknek, hülyéknek és analfabétáknak kell kormányozniok. Ők hozzák a törvényeket, ők vezessék a társadalmat minden országban. Mert különben nincs rend és stabilitás. Az ember csodálkozik, hogy ezt a gaz hülyeséget nem Magyarországon fedezték föl.

Olaszországban azonban nemcsak az ügyvédet, az újságírót és az orvost gyűlöli ez az úgynevezett tudományos reakció. A művészt, a kereskedőt s a tanítót is. Franciaországban is így van, de nem vallja be. Hiszen már is kétharmadrésze a francia tanítóságnak szocialista vagy radikális. Nem jó volna a többit is elvadítani. Reakciós hitvallás szerint a valódi művészet olyanformán arisztokrata, hogy politikailag is a régi arisztokrata rendhez szít. A kereskedőnek itt Franciaországban tőkéje szokott lenni.

Ez az: a tőke, amelynek önzésétől Franciaországban a reakció legtöbbet vár. Őket, a nagy és kis tőkéseket riasztgatja most:

- Vigyázzatok, mert az újságírók, az ügyvédek, az orvosok telhetetlenek. Először a fejedelmet s a történelmi arisztokráciát fogyasztották el, azután az Egyházat rabolták ki. Most következtek ti. Először egyik felét, azután a másik felét veszik el a vagyonotoknak. Telhetetlen gyomor a szabadkőmíves-gyomor. Ezek az emberek mit sem veszíthetnek. Titokban ezek dirigálják a munkásokat, a szocialistákat. Gyertek hozzánk, míg késő nem lesz.

Amit Magyarországon még csak dadogva mond a reakció, annak Nyugaton már fényes stilisztikája van. Igaz, hogy Magyarországon még vagy kétszáz évvel hátrább állanak az agyak. Ott nem kell a hatalmat az intellektuelektől félteni. A parlament s a hatalom kérdése e teória szerint a legideálisabban van megoldva. Hájfejűek, hülyék és analfabéták parlamentje az úri parlament. Valóban Franciaország és Olaszország bölcs és bús patriótái irigykedve nézhetnek Keletre. Arra az országra, melyet megkímélt az intellektuális veszedelem.

(Párizs, szeptember 4.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 8.

A. E.

47. LOTI ÚJ KÖNYVE

Pierre Lotit is elérte végre az ő igazságos sorsa. Veszedelmes szélhámos volt ez az elegáns tengerész. Mivel Franciaországban szépen írni a csecsemő is tudhat, Pierre Loti szépen írt. Mivel itt a levegőben van az előkelő melankólia, ő boltot rendezett belőle. És mivel a fáradt, fonnyadt francia burgeoisie imádja az egészséges barbárságot és egzotikumot, Loti, az okos Loti, fölcsapott Kelet specialistájának. Annyi életet nem tudott soha megérezni mint egy kétnapos kutyakölyök. Művésznek olyan művész, mint Malonyay Dezső, aki az ő magyar majmolója. Valóban méltó oszlopa az Akadémiának. Sokat fog még írni: ez is bizonyos. Kiadót is talál az írásaihoz mindig. Az ilyen nagyszerű svihákok értenek ehhez. De attól már véglegesen elesett Pierre Loti, hogy írásművészethez értő komoly emberek őt valaha is komolyan vegyék.

Ki hinné, hogy Loti tragédiáját Japán indította meg? Krizantém kisasszonyát Magyarországon is ismerik. Az orosz-japán háború révén Európa megtudott egyet és mást Japánról, melyet eddig a Pierre Loti írásából és a Gésák operettből ismert. Ekkor derült ki, hogy egy-két látó kritikusnak igaza volt. Svihák úr ez a Pierre Loti úr. Jó: valakit ne érdekeljen Párizs és Európa. Ne érdekeljen valakit se jelen, se jövő. Sőt a múlt sem. Adjon nekünk olyan fantazmákat, hogy idegorvosokhoz kelljen fordulnunk. De mindebben benne lehet s benne legyen az élet. És ami az életnél is több: egy egyéniségnek teljes őszintesége. Loti, az állami tengerész, alapjában egy - kalóz. Ráles a szamár érdeklődéseinkre s mindarra, amiből hasznot lehet húzni a könyvpiacon.

A Les Désenchantées-vel, új regényével betelt a türelem serlege. Sztambuli háremek nőiről szól e regény. Lotit nem érdekli Veturia. Nem érdekli Kleopátra. Sem Edusa, sem Pompadour. Sem Nóra, sem a proletárnő. Ehhez joga van. De Loti egy teljesen hazug, szentimentális Benczúr-képet festett a török háremről. Minden francia nő egy kicsit grizett. Nos hát a Loti regénye egy grizettek irodalmi pártolására épített regény, milyet még kevés kritikájú magyar lapok is csak a fordítási díj elengedésével merhetnének regényrovatukban leközölni.

Loti a török nőért busong. Mi, modern lázadók, érezzük, hogy a modern társadalom asszonya érzi legfájdalmasabban az asszonyi rabszolgaságot minden korok asszonyai között. Ő Fatiméről dalol, akivel még magam is cserélnék, holott férfiú vagyok vagy volnék.

Egymás után kapja a gyilkos kritikákat a Loti könyve, melyet az ember, ha ízlése és művészi hitvallása van, csak bosszús okulás kedvéért olvashat végig. Valóban még Ohnet is nagy író. Még a magyar koszorúsok is azok, ha Loti két, sőt három kontinens divatos írója lehet.

(Párizs, szeptember 3.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 8.

A. E.

48. BETHLÉEM ABBÉ INDEXE

Egy Bethléem nevű abbé könyvet írt arról, hogy mely írókat olvasson vagy ne olvasson a jó katolikus. A szent kongregáció indexe nem tökéletes és teljes mű: nagyon sok az író. Éppen ezért Bethléem abbé könyve igen szükséges és jeles könyv. Magyarország jó katolikusainak szolgálatot teszünk, ha egy-két adatát megismertetjük a Bethléem könyvének. Tudja az isten, olyan különös időket élünk, hogy legyünk elkészülve mindenre. Hátha Magyarországon is egyszerre olvasókedvük támad az embereknek. Sajnáljuk, hogy Bethléem abbé könyve elfeledkezett a magyar írókról. Pedig Mikszáth Szent Péter esernyőjét árulják a francia gyermekeknek. Sőt egy felnőtt magyar könyv is ismerős Párizsban: Az ember tragédiája. Bizonyosan nagyon ártatlannak tartja mindakettőt Bethléem abbé.

Mindenekelőtt a legelátkozottabbakról szóljunk. Pascal, Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Comte, Quinet, Taine, Michelet, Renan, Balzac, Stendhal, Zola. És még vannak jó néhányan. Aki ezeket olvasta, Krisztus sem menti meg a pokoltól.

Az új franciák közül nagyon bűnös írók: Anatole France, Flammarion, Mirbeau, Rémy de Gourmont, Jean Lorrain, Pierre Louys, Paul Adam, Capus, Mendès, Prévost. Mindegyik klasszisból csak a tipikusokat tudják fölsorolni. Hiszen még Pierre Loti is veszedelmes, mert szkepticista. Veszedelmes Verlaine, holott egy-két kritikus a legkatolikusabb költőt látja

benne. Veszedelmes Jules Renard s veszedelmes a mai francia költőknek talán legnagyobbja: Régnier.

A nem francia írók közül különösen bűnösök: Ibsen, Nietzsche, Tolsztoj.

Általában pedig óvakodni kell az olvasástól. A világi írókat általában csak tántoríthatatlan katolikusoknak szabad olvasniok. Ajánlatosak: Bourget, Huysmans, Jules Lemaitre, Ludovic Halévy; Déroulède. Még felsorol vagy százat az abbé. De ezeket még Franciaországban sem ismeri a kutya sem. Érdekes, hogy Bourget írt már olyan malacságokat, mint Willy. Huysmans sem mindig a tömjéntől volt részeg. Halévy sem volt mindig jó fiú. Lemaitre pedig racionalista, szkeptikus, sőt néha nihilista is. De hát ez urak a polgári életben jó klerikálisok. Tehát ők és társaik ajánlott írók azok számára, akik tántoríthatatlanul vallásosak.

Érdekes, hogy Bethléem abbé ajánlja a külföldi írók közül Kiplinget és Gorkijt. Jó, hogy Shaw-t nem ajánlja és Wedekindet: Sohse olvashatta Gorkijt a jámbor abbé.

Végre Bethléem abbé szellemében járnánk el, ha azzal végeznők; legjobb pedig semmit sem olvasni. Mivel azonban a magyar publikum informálása céljából írtuk e pár sort, fölösleges ez a figyelmeztetés.

(Párizs, szeptember 6.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 9.

49. LEVÉL AZ ARISZTOKRÁCIÁRÓL

(Egy barátomtól, kivel Debrecenben valamikor együtt jogászkodtam, furcsa levelet kaptam tegnap. Mivel méltatlan vagyok e barátom bizalmára mindenképpen, áruló leszek. Íme a levél, mely itt Párizsban az én titkom maradna. Engem nem turbált meg, de otthon, Magyarországon, érdekes lehet.)

Kedves barátom, sok töprengés után mégis csak megírom e levelet. Bizalommal fordulok hozzád, kivel valamikor egy hajóban eveztem. Te elkerültél hazulról s nem sejted, milyen fölfordult világ van itt. Legokosabb volna minden okos embernek teketóriázás nélkül megbolondulni. Sejted-e például, hogy Magyarországot idegen kezekre akarják játszani? És sejted-e, hogy kik akarják? Aligha. Hát tudd meg, hogy a leggőgösebb magyarok. Nagy, nagy magyar urak. A nemzet színe-virága. És az ő csatlósaik. Emlékezhetsz, hogy én azok közül a demokraták közül való vagyok, akik nem szeretik a zsidókat. Undorodom bizony én a mágnás-canaille-től is. A méltóságos papok sem az én embereim. Fütyülök az iskolai históriára. Nekem Gyula vezér Dózsa György és Martinovics voltak mindenha a kedvenceim. És képzeld: ez idő szerint szorulnak Magyarországon a mágnások. Nagy drukkjokban máris kiizzadtak egy veszedelmes és bolond teóriát. Ravasz, jezsuita újságjukban akarják ezt leadni az álmélkodó Magyarországnak. Azt hirdetik, hogy az arisztokrácia: jogos vezetője Magyarországnak. Az átöröklés törvényeit feszegetik. A mágnásoknak van múltjuk. Tehát ők intelligensebbek, mint mi, nem mágnások. Kifinomodottak, akik már pelenkájukban kultúrát őriznek. Hát ez az én megrökönyödésemnek az oka. Ha az intellektuális kiválóságot így származtatják, mi lesz ebből a szegény országból? Valósággal átnyújtják így Magyarországot a zsidóknak. Végre is akármilyen antiszemita legyen az ember, vaknak és hülyének nem kell lennie. Érted már miről van szó? Hát egy Andrássy Gyula vagy akárki, mérheti-e magát akárcsak egy Kohnhoz is? Hiszen Andrássy Gyulának a legrégibb, ismert őse is csak barbár volt, mikor a Kohn őse már vagy ezer éves nagy kultúrával dicsekedhetett. Te tudod vagy tudhatnád legjobban, hogy Franciaországban még XVI-ik Lajos idején is és egy Eszterházyt is csak úgy tekintették

Versailles-ben, mint valami tatár kánt. Mint különös, érdekes fél-barbárt. A Károlyiak őse turk rabszolga lehetett, mikor a Kohnok és Kleinok ősei Róma világuralmát kikezdték. A Halotti beszéd régi írásmű. De Mózes öt könyve mégis csak régibb. Polónyi Géza legdédebb apja még csak ugatásszerűen tudott beszélni, mikor már Dávid király csodálatos költeményeket csalt ki a hárfájából. Ami igaz, az igaz. Rettenetesen bűnös emberek azok, akik az arisztokrácia hatalmát az intellektuális képességek átöröklésének ilyen bizonyságaival védik. A nemzeti demokrácia korában. Hiszen akkor görög, zsidó, örmény, cigány a fejünkre nő. Valamennyinek történelmibb a kultúrája, mint a mienk. És akkor mi Petur bánok akár rögtön Banda Marciékat és Vörös Elekéket ültessük a nyakunkra. Lévén a hindú kultúra körülbelül minden kultúrának őse. História, ősiség átöröklés. Hiszen így eleve megölnek például minket, akiknek az őseik nem tudtak jól rabolni. Kurta nemesek voltak, mint a tieid. Vagy szegény jobbágyok, mint az enyéim. Mi lesz, ha a magyar mágnások védőinek érvét átveszik és hirdetik majd itt mindenek? Traján császár utódja: Krecz Von, bihari móc, egyszerűen imperátor kíván lenni. És akkor minden zsidó legalábbis mediatizált hercegi rangot követelhet ebben az országban. Mit lehetne tenni?

(Mivel nem tudom, mit lehetne tenni, leközöltem a barátom levelét. Valóban: nagy a veszedelem. Mindenki gondolkozzon. Talán nem is olyan nagy ez a gordiusi csomó. Csak a mágnásuralmat kellene egy jó karddal alaposan kettévágni a demokrata Magyarországnak.)

(Párizs, szeptember 8.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 11.

A. E.

50. ÚTI LEVELEK

- A cifra halottak -

Mások már kikutatták s megírták, hogy Génua miért éppen temetőt csinált nagyon szépet magának. Én csak annyit tudok, hogy a híres temető befutkosása után meghatottan tér be az ember a primitív hamvasztó házba. Untatja és bosszantja szemeinket ez a cifrálkodás a porladó testek fölött. Hajszolása kőben, márványban egy hit glorifikálásának, amely már kevesünkben él. Ez éretlenség, ha akármilyen művészettel csinálják. Hátha még a sárkányon tipró statua titkát kutatjuk például. Kiderül, hogy a statua modellje, ki itt porlad, derék petróleumkereskedő volt Génuában. Halála után úgy ábrázolják, mint Szent Györgyöt szokás. Majdnem minden síremlék a halotton kívül egy ilyen komikus kontrasztot jelez. Másfél éves gyermeknek másfél méter magas emlék s néha annyi szépség, amennyi például Budapesten összes nagy embereink szobrain együttvéve sincs. Ez mind hazug, ízetlen és unalmas valami. Haggyuk a halottakat pihenni s elveszve porladni. Nem elég volt nekik, hogy éltek?

A hamvasztó házba mégis kevesen kerültek. Csodálatos az emberi babonák hosszú élete. Génuában megtörtént, hogy a hamvasztás fanatikus apostola a halálos ágyon kétségbeesve kérte, hogy el ne hamvasszák. Ha már semmit sem menthet meg az életből, a bedekkeres angolokról nem akart lemondani. Azok bámulják meg az ő szobrát. És egy sír mégis csak nagyobb helyet foglal el e nyomorult sárgolyóbisból, mint egy urna. Ez is valami. Tehát az emberek ékes sírok alatt rothasztatják el magukat még sokáig.

Párizsban ismerek valakit, akinél furor az istentagadás. Ez a mániákus úri ember mégis gyakran jár a templomba. Szereti a halottakat megtisztelni s temetésekkor mindig betér ő is annak a házába, akit nemcsak nem szeret, de aki ellen oly vad tagadással harcol, mintha -

léteznék. Íme így köt a babona mindenkit. A halál megriaszt bennünket. Elvisz a templomba, azután pedig az egyházilag beszentelt sírba.

Pedig igazán derüs kis, puritán ház a hamvasztó ház Génuában. Ha tengerfenék nem volna s ha nem mindegy volna, ide szeretném címezni utolsó küldeményemet, melynél a rendeltetési hely egyébként ismeretlen. Eszembe jutott itt, hogy Budapesten most tervezik a hamvasztó házat. Talán forgalmasabb vállalat lesz, mint a génuai. Budapesten nincs csábítóan szép temető és egyre többen vannak olyanok, akik életükben eleget fáznak ahhoz, hogy egy kis igazi melegség férkőzzék végül a testükhöz. Génuának azonban hasznosak a porladó és síremlékes halottak. Valósággal Ősbuda-szerűen kezelik és mutogatják a temetőt. Mennyi rongyos élő s mennyi pompás halott. Persze, persze Olaszországban vagyunk. Első olasz állomás ez úton. Tegnap este a kivilágított Monte-Carlo mellett siklott el a hajónk. Ott bezzeg nem szeretik a halottakat. (Génua, szeptember 14.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 18.

A. E.

51. ÚTI LEVELEK

- Magyarok a hajón -

Egy óra múlva Messinába ér a hajónk: az Adria-társaság *Zrínyi*je. Nápolyban ismét sok utast kaptunk: máltaiak. Fiume és Marseille között az Adria-hajókat jobbadán Málta látja el utassal. Máltától Fiuméig talán magam leszek az egyetlen utas. No és magyar testvéreim a hajó elején. Génuában fedeztem fel őket. A hajólépcső fölött álltak. Nézték a kacagó kék tengert és káromkodtak. Pompás, kecskeméti zamattal. Francia hajó hozta őket Dél-Amerikából Marseille-ig. Kutya-rossz dolguk lesz otthon. Ezért káromkodnak. De hova menjenek? Most már Amerikától is elment a kedvük. Hazajönnek Darányi Náci inség-kukoricájára. Három Pest megyei legényt biztattam közülük:

- Most már jobb világ lesz Magyarországon is. Hiszen Kossuth Lajos fia a miniszter. Majd meglássák, nem hagyja az, hogy földönfutó legyen a magyar ember. Megváltja a grófok és a püspökök földjét s kiosztja a derék, munkás magyarok között.

Káromkodtak az én magyarjaim s igazuk volt. Piszkos, olasz munkások érkeztek velünk. Szintén Dél-Amerikából. Jókedvű népség. Szennyes, koldus, szemtelen. De a tengeren otthon van. Marseille-ben már mindenki érti őket. Konzuljaik védik, gyámolítják. A magyar szomorú és gyámoltalan. Csak káromkodik. Hihetetlenül, ríkatóan árva az én fajtám parasztja. Otthon, idegenben, a grófok birtokán, vagy a tengeren.

Ürgének, vakondoknak jobb dolga van. És már nem vár senkitől semmit. Egy-két bánáti oláh is van a hajón. Barátkozni szeretnének magyar földieikkel. Nem értik egymást. A magyarok húzódoznak is tőlük. Egy magyar legény váltig mondogatja nekik:

- Nem értem én a beszédeteket.

Mire megindul egy istentelen zengésű *angol* beszéd Magyarország hazavándorló lakosai között.

Egyébként úgy képzelem, hogy az Adria-hajókat nem is ismerik otthon. Csak furcsa vagy földönfutó magyarok kerülnek itt össze. Mint mi például. Jacht vagy hajófenék: ez a magyar választék. Akinek nem telik jachtra, az vándoroljon ki. Pedig be szép út ez: Fiumétól vagy

Triesztől Marseille-ig. Esetleg más vonalain az Adria-társaságnak. Igazi túristaút. Nizzát, Monte-Carlót, Génuát, Szicíliát, Nápolyt, Máltát bejárhatjuk. Mindenütt van egy-két nap pihenő. A hajók kedvesek, familiárisak. A mi parancsnokunk például elsőrendű, szíves, joviális ember. És két eleven, valóságos magyar hajós-tiszt van a *Zrínyin*. És van a többi hajón is. Íme: nemcsak kivándorlás céljából megy tengerre a magyar. Milyen merészeket gondol azután a tengeren az ember. Mikor majd sok-sok magyar zászló lobog a vizeken. Mikor majd nem hurcolják idegenbe idegen hajók a gyámoltalan magyarok ezreit. Csakhogy káromkodnak a Pest megyei legények s nekik van igazuk. Pedig barátságos, magyar hajón vannak. Nem segít mirajtunk semmi. Még a püspökök imádsága sem. Holott százezer forintos fizetéseket kapnak az imádkozásért. És a gróf urak nemes hazafiassága sem. Ezeknek is sok százezer forint jövedelmük van azért, mert szeretik a hazát. Nekem határozottan bujtogató természetem van. Ma délelőtt megint szóba álltam magyar testvéreimmel. Azt kérdeztem tőlük:

- Sok kára volna abból Magyarországnak, ha a kalocsai érsek helyett egy káplán imádkoznék s ha Zichy Jenő nem szeretné a hazát?

Azt válaszolták, holott igen jó katolikus és hazafias parasztok, hogy - *nem*.

Azután megint káromkodtak. Én nem akartam többet mondani nekik. Féltem, hogy mire Fiumébe érkezem, már várni fognak reám az Andrássy Gyula zsandárai.

(Messina, szeptember 18.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 22.

A. E.

52. ÚTI LEVELEK

- Szicíliai levél -

Gyönyörű hajnalban föllobogózott Zrínyink kikötött az Etna alatt. Máltából érkeztünk ernyedten a tegnapi forróságtól. Catania kikötőjében zászlós, bokrétás minden hajó. Szeptember huszadik napja: az olasz unió ünnepe. Csillog a csöndben pipáló Etna hava. Szép, áhitatos, délszaki reggel ez. Tíz templomban harangoznak legalábbis. Összehangolt, muzsikáló harangokkal. Ezek a harangok aligha az egységes Olaszország örömére zúgnak. Szicíliában vagyunk: pap vagy öszvér minden második élőlény. A dómban nagyon szürke, hétköznapi mise. Trikolor csak minden ötödik házon leng. Néhány ódon keresztes házon az utolsó választások jelmondata: „Éljen a keresztény-demokrácia.” Azóta X. Pius egy kicsit bele-könyökölt ebbe a szenteltvizes demokráciába. Majd lesz ennek más neve.

A Villa Bellini előtt fehér plakátokat olvas egy csoport. Az olasz szabadkőmívesek kiáltványa. Tele van vele Catania s bizonyosan egész Szicília. Harcias kiáltvány ez a nemzeti ünnepen. Palermóban bizonyosan valamennyit letépették suhancaikkal a papok. Hát még Szicília belsejében. A Nasi városában s más helyeken. Catania talán még a legeurópaibb fészke ennek a szép, vad szigetnek. Az aláírás a plakáton: Ferrari nagymester. A vatikáni Rómát vádolja keserűen. Mazzinit idézik meg a szabadkőmívesek. Hát ilyen Olaszországról álmodott-e Mazzini? A Vatikánt és butító, fosztogató hadát nyögi Itália. Ma jobban, mint valaha. Így állítja nagy igazsággal a plakát. Még Spanyolország is levetni készül a pápai igát. Franciaország nagyszerű harcokban végleg legyűrte a reakciót. Oroszország újjászületésre készül. Szabadság, demokrácia és szociális haladás szerencsés országokban mindenütt triumfusra

készül. „Olaszok, a mai nemzeti ünnepen, meaculpázzatok. Olaszország ma is a pápaság zsákmánya. Föl kell még egyszer szabadítani Olaszországot”.

Mindjárt verekedés támad a plakát előtt. Ingerülten hadonásznak az emberek. Végre is két ősz polgár szava győz. Ezeket lelkesíti a plakát. Még vannak garibaldisták Olaszországban. Vannak még Szicíliában is. Különös tragikomikus tréfája a fejlődésnek. Olaszországban is úgy történt, mint Magyarországon. Az a nemzedék, mely a hatvanas évek végén s a hetvenesek elején élte ifjúságát, világos lelkű szabadgondolkozó. Akik már eltávoztak vagy már nagyon ősz fejjel élnek közöttünk. Az újabb nemzedéket pedig már suttyomban a reakció nevelte föl önmagának. Keresztes diákbrigádjai Olaszországnak is vannak. És az olasz kultuszminiszter nem mert elmenni Milánóba, ahol az olasz tanférfiak a felekezeti iskolák eltörlése mellett emeltek harsány szót. Olaszországot is átitta lassú szivárgással egészen a reakció. Mint Magyarországot s mint a kultúrharc után Németországot. Akiket meg nem mételyezett a klerikalizmus, azok hiába tekintenek szét. Nincs tábor, amelyhez csatlakozzanak. Rómának sikerült megfullasztani világszerte a régi liberális demokráciát. Maga Mommsen kénytelen volt a szociáldemokráciában reménykedni. Olaszország szabadgondolkozói sem tehetnek mást.

De legalább harcolnak, nem úgy, mint Magyarországon. Íme, a legsötétebb Szicíliában is világítanak. Sekrestyéjében keresik föl a papot. Csak nekünk, magyaroknak, kell fölfalatnunk hang és jaj nélkül. Mi vagyunk a népünnepek versenylepénye. Egyik oldalról a klerikalizmus, a másik oldalról a mágnás-had fal minket. Bajos lesz így egészben maradni.

Estefelé indulunk Cataniából. A mólón verkli mellett munkások mulatnak. A harangok újra zúgnak, de a nóta hallik, mert ez a nóta a Marseillaise.

(Catania, szeptember 20.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 25.

A. E.

53. AZ ŐSZI VELENCE

Mi hajtja, húzza a magyarokat Velencébe? Szinte komikus elmerüléssel vizsgálom napok óta. Értem az angolt, akinek az egész földgömb egy pipázó szoba. Német is juthat minden szögletébe a világnak. Mert nyomában van az angolnak, mert alapos, mert sok. Tíz-húsz év óta már a francia is sokat utazik. Kergeti a hisztériája, esztétikus világfelfogása, pénze. És az a valami, amit boldogult Jean Lorrain velencei méregnek hívott. Barrès írja például, hogy ő sokat szeretett. Szerette az anyját, szülőföldjét, kedvenc íróit, tömérdek babáját. De igazán csak Velencét szerette. De a magyarok itt unatkoznak. Látom. Immel-ámmal bújnak a Lidó vizébe is. A Floriánban pedig otthonosabbak, mint bárhol. A lagunáknak csak a szagát érzik. A holdas estéknek csak a borzongató szelét. A formákat a velencei nőkön tanulmányoznák, de ezek nem kedvük szerint formásak. Zsörtölődnek, mert mindenki a zsebüket könnyíti, holott ennek éppen az ő velencei életstílusuk az oka. Végül is meggyűlölik a várost, mely visszavarázsolta Byron és sokak megfogyatkozott képzelő erejét. Velencénél már csak a többi magyart gyűlölik jobban.

Egy percig arra eszméltem, hogy a víz húzza ide őket. Ahogyan húzza Ostendébe, Abbáziába s máshova. De nem. Ebben nagyon is sok ráció volna. Viszont tudom, hogy Fiumében sok magyar tanulja a tengerjárás tudományát. Meg is kóstolják sokan. Azután bekérezkednek az irodába, a vámhoz. Ki hova. Nem ez. Egészen ködös valami. Affektálás, majmolás. Avagy nagy megutálása az otthonnak. Bizonyos, hogy itt vannak és sokan vannak. És félnek egymás-

tól. Íme a Lidón csináltak nekik egy pompás szállodát. Még a kávés kanalakon is ott a magyar címer a Hungária-hotelben. Magyar színek, magyar freskók, magyar címer mindennemű. Még tulipán is, ha kell. Aki ezt a szállodát építette, mégis ettől fog koldulni. Kicsinyes, provinciális természetű az idegenjáró magyar. De szorgosan titkolja. És azért is kerüli a fajtáját. Az angol összebúvó. Az angol hálás, ha a kedvéért angoloskodnak. A magyar megretten s ezerszer szívesebben megy Angleterre-be, Itáliába, Germániába, mint Hungáriába. Hogy azután az egészen internacionális helyen - egészen elszigetelje magát. Így cselekszik.

Írtak sokan a velencei magyar világról. Élelmes camelot-k magyarul beszélnek. Itt-ott magyar fölírások. Milyen szomorú ez. Nem lehet ennek örülni. Igazság nincs benne. Vagy hogy értelmesebben beszéljünk: raison. Mit visznek haza? Kellemetlen emlékeket. Nem a Csekonicsokról van szó. De a mívelteskedő, nem gazdag magyarokról. Viszik-e a formák szerelmét? A szív megkönnyesülésének képességét? Az ellágyulás titkát? Az elmélyedés és álom szent orvosságát? Hitem szerint, aki Velencében élt, annak egy kicsit művésszé kell válnia, ha nagyon barbár volt is. Érzik-e ilyen metamorfózis a magyar publikumon? Ezren és ezeren járnak Velencébe. De hiszen elkerülnek Rómába, Párizsba, Münchenbe, Drezdába is. És - hazamennek.

Ősz van itt egyébként, csodálatos velencei ősz. Fázunk is olykor. A Lidón némely napon szinte hősködés förödni. Persze hogy Wagner Szigfrid ilyenkor megfürdik. Egy-két divatos, párizsi színésznő is. Írók és művészek hónapja a velencei szeptember. E napokban korán bukott le a Hold. De fölséges képeket festett. Egészen Gauguin-szerűeket. És a csönd. Milyen csönd van most itt. Az a csönd, amely önmagához vezeti el az embert. Az embert, aki, szegény, olyan messze bolyong mostanában önmagától. Ez fájdalmas is, de szép. És Velence ilyen őszi napokon csupa fájdalom és szépség.

(Velence, szeptember.)

Budapesti Napló 1906. szeptember 30.

A. E.

54. A MARSEILLE-I KIÁLLÍTÁS

Marseille-ben azóta, hogy a Mariusok e jeles városáról írtam, nagy ünnepek estek. Fallières elnököt angol, olasz és spanyol hadihajók üdvözölték. A Grand-Palais kényelmetlen termében nagyszerű és üres beszédek kongtak. A jó Fallières büszkén hivalkodott a francia kolonizáció sikereivel. No sebaj: még a német császár sem fog irigykedni. Mert a valóság az, hogy Franciaország nem ért a gyarmatosításhoz. Angolnak való mesterség ez s Párizs minden tizedik lakója sejti talán, hogy gyarmatok is léteznek valahol. Ezt is csak azóta valószínűleg, mióta egy divatos, bolond chanson kereng. Egy kis tonkini leányról. Tonkin, Tonkin, elmélkedik a francia burzsoá s megtanulja, hogy Tonkin a franciáké.

És hogy micsoda az, ami érdekes a marseille-i kiállításban? Természetesen az, ami francia. Például: mit tud csinálni a francia iparművészet raffinement-je barbár együgyűségekből. Egy kis pavilonban egy indokínai zenekar játszik. Ez meg leleplezi a Sidney Jones-ok tudományát. Az ember majdnem épen kapja a *Gésák* és más angol operettek minden fülbemászóbb melódiáját. Ami bizarr, új, esztétikus, különös, azt a francia nagyszerűen tudja meglátni. Kambodzsa pavilonában ott látjuk Szizovatha király trónját persze. Szegény királynak táncosnőivel együtt reklámútra kellett mennie. Majdnem egy millió frankba került a kambodzsai szuverén útja. Így tudnak gyarmatügyekben gazdálkodni a franciák. A reklám nem ért meg tíz

frankot sem. Elmés dolog volt egy külön-pavilont emelni a - tengernek. Híres expedíciók sok becses anyagát hordták itt össze. Főképpen sarki expedíciókat. Ez a kiállítás nemzetközi. Végtelenül becses a gyarmatok iskoláztatásáról beszélő része a kiállításnak. Erdély sok vidéke szégyenkezhetnék némely francia gyarmat általános kultúrája mellett. Hiszen nem is civilizátori szerepében marad el a francia gyarmatosítás. Financiális okosság nincs Franciaország kolonizáló politikájában. És az a szolidság amelyet még a szolid és alapos német sem tudott megtanulni. Teátrális, pózos, lármás az, amit sikerként mutatnak. Az az örök esztétika és irodalom. Algériának és Észak-Afrikának például óriási francia irodalma van. Kimutatták már, hogy Észak-Afrikához csak latin népeknek van jussuk. Mert ott mindenütt latin kultúra nyomait találjuk. Még talán Afrikáról zengő verskötetek is vannak bőséggel francia nyelven. De, hogy a mohamedán lelket és világot megértsék, megközelítsék, meghódítsák, erre nincs talentumuk.

A kiállítást sem a hivatalos Franciaország rendezte. Rendezte Marseille város s legelsősorban a Paris-Lyon-Méditerranée vasúti társaság. És a francia Dél. Fallieres-ék már csak a tósztokat s a dicsőséget aratták. A Méditerranée-tól különben Európa minden vasúti társasága tanulhatna. Ez a társaság érzi ám, hogy a modern életben mit jelent okos, nagyszabású lendítéseket adni a közlekedésnek. Évtizedekig üdvösen fogja érezni Dél-Franciaország ezt az ötletet. Még ha Marseille kiállításának is az lesz a sorsa, ami minden kiállításé: a deficit.

Azon a napon, mikor Marseille-ből elutaztam, újságíró ünnep volt. Olasz újságírók jöttek a kiállításra vagy százan. Olyan nagy ünnep volt ez, mint egy fejedelmi látogatás. Lakoma volt még a kínai vendéglőben is, mert ilyen is van. Érdekesnek szerfölött érdekes kép volt. Jegyzőkönyves újságírók az egzotikus emberektől népes pavilonokban. Bizarr és szép és ilyen az egész kiállítás.

(Velence, szeptember végén.)

Budapesti Napló 1906. október 2.

A. E.

55. ÚTI JEGYZETEK

(Ami Párizst Párizzsá teszi - Két kicsiség - A taximéter és az autóbusz - Mikor sehol sincs szezon - Nagyon szerencsétlen emberek - Málta és az angolok)

Párizst Párizzsá nem a bedekkeri nevezetességek teszik. Ezer apróság, millió serege a parányinak. Csak akkor érzi ezt az ember, ha elhagyta a várost, a Várost. Mintha levegőtlen levegőt szívna, akárhol jár. Szeretné önmagát megszégyeníteni s nevetségessé tenni ezt a gőgös misztériumot. Nem sikerül, mert ez a misztérium nem is misztérium. Csakugyan Athénból távozunk, ha Párizsból távozunk. Egy nagy fórumról, ahol minden cselekvésünk köz-cselekvés. Ahol mindenkit érdekel minden s mindenki részese egy folytonos, összeömlő érdeklődésnek. Íme eszembe jut két olyan kicsiny dolog, hogy szinte szamárság. Három hét óta utazok s járok-kelek vonaton, hajón. Ostoba bárkán, rossz nápolyi kocsin, máltai automobilon, velencei gondolán. Talán a tarka alkalmatosságok hozták emlékezetembe. Egy napon, valami két évvel ezelőtt Párizsban taximéteres kocsik jelentek meg az utcákon. De nem is taximéteresek, hanem taxaméteresek. Egyelőre vagy ötszáz. Másnap az újságok az új rendről írtak sokat természetesen. Harmadik napon levelek érkeztek a lapokhoz. Hogy a taxaméteres kocsik - mozgó grammatikai botlások. A taxis - görög szó s töve nem: *a*. Nem taxaméter hát, amit a németek botlása tett használt szóvá, hanem taximéter. Tíz nap múlva ki

kellett cserélni a táblákat, s ma Párisban nincs taxaméter. Csak sok-sok ezer taximéter. A másik az automobil-omnibusz esete. Párizs fölfortyant, mikor a gyors omnibuszok evvel a hosszú névvel megkezdték a forgalmat. Nincs ideje s kedve az embernek ilyen hosszú neveket használni. Egész Párizs versenyzett a kitalálásban s pár nap múlva megszületett az autobusz név. Ma így hívja az automobil-omnibuszt egész Párizs. Ez a két kicsiny, szamár dolog: Párizs. Az a Párizs, mely szinte individuum gyanánt él, szabályoz, szépít, uralkodik. Mely befoly, beleszól még talán az álmainkba is. Ez az a kultúra, ami kultúra. Nem csodálatos épületek, múzeumok, utcák, gyárak által. Száz év se kell, s Berlint álmélkodva nézheti talán a párizsi is. Finom érzékenysége az intellektusnak, a rezonáló képesség, a nyugtalanság, a társadalmi együttélésnek valami kiválóan nemes, derűs, indiszkrét fölfogása. Ez az.

2. A Riviéra még nyári, poros, tikkadt, szomorú. Monte-Carlóban egyetlen asztalnál játszottak. De már készült a szezonra a Côte d'Azur, mikor a napokban láttam. Ám a tengeri fürdők hűvösek s Norvégia partjain pláne nem lehet meleg. Velence szép, szép, de semmittevő s nagyon pénzes uraknak unott is lehet már. Kairó még forró s Taormina felé is korán van még kormányoztatni a finom jachtokat. Emberi dolgot mívelünk, ha egy nagyon szerencsétlen társadalmi osztályról beszélünk. A világjáró milliomosokról, akik igazán nem boldog emberek. Ahol még a históriai nemesség él s uralkodik, ott nem szomorú az ősz. Ilyenkor kezdődik a kastély-élet, a szüret, a vadászat. De nem minden ország Oroszország, Ausztria-Magyarország avagy Poroszország. Már a francia kékvérűek között is kevés a boldogok száma, akiknek kastélyuk és domíniumuk van. Ellenben mit csináljon az amerikai dúsgazdag? A fölcseperedett német, francia vagy angol burzsoá? Kastélyt s uradalmat vehetne, de nincs vérében az időpusztításnak az a fajtája, ami a tradicionális, históriai nevű gazdagoknál dívik. Tehát az év nagyobb részében bolyong. Akkor amikor sehol sincs szezon. Fantáziája semmi, érdeklődése korlátolt, energiája kicsi. Fáradt a családi életre s tehetetlen a munkára. Nem kárpótolja a művészember fájdalmas gyönyörűsége sem, hogy énjét, lelkét egyre növeli. Szent komolysággal állítjuk, nagyon szerencsétlen emberek, de úgy kell nekik.

3. Málta érdekes világ s az ember megsejti benne, hogy milyen lehet az angol India. Vagy egyáltalában minden angol gyarmat. Hogy ahol vagyunk, ott angol az úr, érezzük azonnal. Hogy nem szeretik az angolt, azt is. Pedig a kormányzósági palotában, a máltai lovagok egykori rezidenciájában ott van a híres emléktábla, mely szerint Európa határozata s a máltaiak szeretete folytán az a sziget örökké Britanniáé. Afrikai forróság, hitvány vegetáció. De Málta lakói mégis jómódúak. Éli a maga életét a sziget. Külsején görög, olasz, francia, sőt mór hatás jobban látszik, mint az angol. Sebaj: Málta azért angol s az fog mindig maradni. Szeretni aligha fogják valaha is az angolokat. De kicserélni sem cserélnék ki más urakkal. Egy szkeptikus, művelt magyar ember mondása forgott a fejünkben folyton:

- Szép, szép a függetlenség, de nem kis nációnak való. Mai rendjében a világnak kis nép vagy kis ország számára a legszebb álom angol gyarmatnak lenni.

(Velence, október 1.)

Budapesti Napló 1906. október 5.

A. E.

56. A KIS NÉPSZERŰSÍTŐK

Ambiciózus író-ifjak még mindig okos ösvényen járnak, ha Nietzschét népszerűsítik. Sokan cselekszik már ezt, de Nietzsche még elég távol van a nagy publikumtól. Egy-két Nietzsche-tézis fölhígításával még sokáig játszhatja az originális, vad legényt az ember. Ez csak példa, amit Rémy de Gourmont cikke sugallt nekünk. Ez a Rémy de Gourmont meglátott valamit, ami nem új. Nem új, de sohse volt olyan aktuális, mint ma. Észrevette az irodalom és művészet ügyes exportőrjeit. Talán nem is jó név ez, hanem népszerűsítőit. Mindjárt megmagyarázza a dolgot Rémy de Gourmont egy-két példája. Íme Paul Verlaine: a vagabundus vén szatír. Az a szegény bolond, aki Anatole France szerint új művészetet kreált s aki századának legjobb költője volt. De nagyon is önmaga volt, új és különös. Nem hófehér élete visszariasztott tőle minden erkölcsi polgárt. Tömeg-népszerűség nem határoztatott az ő számára, mert ő a megfinomodott, az abszolút híve volt. És halálakor megjelent egy új költő. Már észrevenni is úgy veszik észre, hogy egy kis versét Verlaine versei közé sorozza valamely hebehurgya kritikus. Fernand Gregh az ifjú poéta neve. Gazdag fiú, nem kénytelen pénzért írni s ma már majdnem híres költő. Nem csinált mást, mint Verlaine-t - közelebb hozta a publikumhoz. Átírta a Verlaine érzéseit és verseit. És az a publikum, mely Verlaine-t nem értette s kinevette, Gregh-nek tapsol. Ugyanilyen a bájos Noailles grófnő esete. A grófnő Párizs kikiáltott eleven csodája, költőnő és zseni. És hogy olvassák a verseit, amelyeket csak a kiválasztottak élveztek annak idején, mikor Francis Jammes írta meg őket. Ilyen Gregh-jai és Noailles grófnői minden nagyszerű egyéniségnek vannak. Nemcsak írónak és művésznek, de tudósnak, szociológusnak és publicistának. Kimondják az újat, a mélyet s abban a percben még idegent. Egyen-ketten hallják s az emberek figyelem nélkül rohannak el mellette. Jön a népszerűsítő, fölkapja, népszerű, édes ízekkel megitatja s fölzúg a taps. Semmi új nincs a Rémy de Gourmont meglátásában. Sőt mindez kissé komikus volna sopánkodásnak. De érdemesnek érdemes olykor valamit ötletből le-leírni. Rémy de Gourmont néhány divatos írón akart nagyot ütni. Nem ütött nagyot. A nagy publikumot ez nem érdekli. Nem is volna hajlandó meglátni, még ha tudná is. A kevesek pedig, a művészet értői vagy gourmand-jai mindig látták s tudják ezt. Istenem egy-egy szép Heine-versből hány száz jó verset írtak már. És Ibsen epizódjaiból még az unokáink is kapnak majd szenzációs drámákat.

Budapesti Napló 1906. október 5.

Lellei

57. A LAGUNÁKON

I.

Egy öngyilkos

A Danieli-fogadóban megölte magát egy budapesti magyar. Otthon, Budapesten bizonyosan tudják már azóta, hogy kicsoda. A velencei újságokban eltorzított, kiejthetetlen a neve. Úgy írják a nagyon falusias fokú velencei lapok, hogy beteg volt. Ezért kószált már hetek óta napos Itáliában. S ezért választotta ki leszámolóhelyül éppen Velencét. Muranóból jöttem s gondolám véletlenül találkozott a gondolával, mely a halott magyart vitte. Még meghallgatott, szegény, egy trombitás hangversenyt a Márkus-téren. Azután vette kezébe a revolvert. Velencében pedig egyenesen bosszantó a halállal találkozni. Olyast érzünk, hogy ez minket céloz. Álmodó, fáradt, renyhe személyünkben. Csodálatosan elváltozott a lagunák rejtőző, öreg, talányos lelke. Valamikor szerette a párás meleg, omló vért. Oh, miként szerette. Ma

nyögve, vén fürgeséggel bujik a halál elől. Velence nem az élet kikötője s nem a halálé. Valami nagy és még kifejtetlen emberié: a tartós féléleté. Amiben élet és halál benne van ugyan, de összefolyva. Álom, emlékezés, lemondás, várakozás. Csak láz nincs, csak cselekvés nincs, csak bátorság nincs. Velencében nem szabad, nem illik halálosan bátornak lenni. Szegény öngyilkosa a Danieli-hotelnak, be nagyon beteg lehetett, hogy ezt az illetlenséget elkövette.

II.

A különös magyarok

A derék Fabricio, a Hungária-hotel gazdája, nagy ünnepet rendezett. A Lidó magyar hoteljének avatóünnepét. Elmélázott egy kicsit az ünnepen s a pezsgőnél, mely francia és jó volt, megkérdezte diszkréten tőlem, amit már megkérdezni okvetlenül régen készült:

- Ugy-e hogy szamárság volt Hungáriának keresztelni ezt a hotelt?

- Ha a magyar vendégekre számít, akkor bizony, bocsánat, szamárság volt.

Még jobban elmélázott az én Fabricióm. Nagyon sokára és csendesen mondogatta:

- Különös emberek, hajh be különös emberek a magyarok. Csak úgy lehet kedvükben járni, ha nem jár kedvükben az ember.

Nem akartam megmondani Fabriciónak, hogy klasszikusat mondott. Mintha csakugyan ilyen különös természetünk volna nekünk.

III.

Dal a nászútról

Egy híres, öreg francia poéta új versét olvasom Velencéről. Semmi új benne, a régi dal, de csodálatosan forró szépítése a múltnak. A múltnak, mikor ő Velencében járt ifjú hitvesével. Az irodalomtörténetnek majd még joga lesz megírni, hogy ez a poéta nem szerelemből nősült. Gethes legény volt, kiben csak az írói ambíció tartotta az életet. Túlélte a feleségét s learatta a learatható dicsőséget. Közben magának élni, szeretni, érezni és szenvedni elfelejtett. Bizonyosan már Velencében sokszor terhére volt a felesége. És ma milyen forrón, szépen tud emlékezni. Ha hazugság, akkor is fölér sok ezer csókos, bolond órával, egy tizenkétezer lóerejű fiatalsággal s egy egész élettel. És látok nászutazó párokat bőséggel Velencében. Némelyek deliek, szépek és majd felfalják a szerelemtől egymást. Föltétlenül igazuk van ma s az ember akár sírva irigyelheti a csókjukat. De a csókok után? Sohse fognak ők olyan forrón, olyan boldogan, olyan szépen emlékezni Velencére, mint a vén poéta. Helyes dolog ám az, hogy nyomorékjainak fantáziát adott a Sors.

(Velence, október 4.)

Budapesti Napló 1906. október 7.

A. E.

58. JEGYZETEK

I.

Egy francia darabont

Clemenceau egy darabont, egy haladó párti - Franciaországban. Nacionalisták írják, hogy már régen ajánlgatja hazáját Vilmos császárnak. Ezer szerencse, hogy Vilmos ezidőszerint nincs vásárló kedvében. Pedig Karlsbadból a múlt hetekben ezért ment egyenesen Berlinbe Clemenceau. Nos, ez a darabont, ez a haladó párti Clemenceau szűkebb pátriáját, Roche-sur-Yon-t látogatta meg a minap. Beszédet tartott ott s istentelen lelke úgy ellágyult, mint egy gyermeké. Végignézte egy pillanat alatt az utat, mely a szülőföldről őt egykor elvezette. Mennyi küzdelem, mennyi könny, mennyi siker s mennyi csalódás. Hány sebet ejtett gonosz ellenségen s hány kegyetlen sebet visel a szívén titkon ma is. De erős volt, mert szülőföldjének ereje élt benne. Pár évvel ezelőtt már eltemették, mint erkölcsi halottat. Szülőföldje és géniusza fölemelte: ma Franciaország leghatalmasabb minisztere. Ő, aki hazaáruló, akit már eltemettek az ellenségei. Elégtételét rohanó udvariassággal hozta meg az idő. És ő íme könnybelábadt szemmel áll meg szülőföldjén. És zengi a szülőföld dicséretét. Azt írják a lapok, hogy vele sírtak a hallgatói is. Olyan forróan, könnyesen tudott arról beszélni, hogy mi a szülőföld. Mert Clemenceau művész is. Nem csupán hazaáruló és miniszter. Vad, nagyszerű temperamentum, költő és ember. De ezek után pláne nem fog szóba állni vele Vilmos császár. Nyilvánvaló, hogy Roche-sur-Yont nem adná el Clemenceau. Már pedig vagy egész Franciaország vagy semmi. Manapság a hazaárulók nem korrekt üzletemberek.

II.

Utaznak az oroszok

Írják, hogy a Riviérára már sokan érkeztek s Velencében is most ők vannak legtöbben: az oroszok. Azóta otthonosak Európában, mióta otthon bajok vannak. Nagyhercegtől jómódú szatócsig mindenki világjáró. Párizsban néha annyian vannak, hogy elkerülni nem tudják egymást. Persze, hogy a vacogó fogú francia tőkés jóra véli ezt. Utaznak, gondolja, mert sok a pénzük. Még sem lehetnek olyan nagy veszedelemben a kölcsönadott milliárdok, mint gonosz hírlapok állítják. És az sem igaz, hogy szomorúak. Cannes egész szezonban zajos az orosz cécóktól. A világjáró orosz nem szomorú ember. Igaz, hogy így regényesebb volna. De nem szomorú, sőt éppen ellenkezőleg. A franciáknak van egy elmés, vigasztaló mondásuk. Ha a nihilisták jutnak Oroszországban kormányra, az is - kormány lesz. A kormánynak pedig legfőbb kötelessége a régi adósságot törleszteni s az újat csinálni. Az oroszok is ilyen filozófiával nézhetik a dolgok veszekedett folyását. Ha a nyakunkon marad a fejünk, nagy baj nincsen. Mindenképpen jobban lesz, mint most van. De ezt a filozófiát azok, akiknek pénzük van, evvel bővítik ki: de addig mégis csak biztonságosabb idegenben élni.

III.

A legjámborabb pápa

Azt hitték, hogy ő lesz a legjámborabb pápa. Velencében pláne azt hitték. Most azután bámulva néznek az ő megvadult ex-pátriárkájukra. Pedig Velencében tudják ám a pápát szidni. Hallgattam négy évvel ezelőtt a Quadri-kávéházban egy politizáló, olasz társaságot. Egy olasz újságíró meséli nekem, hogy majdnem minden héten új, klerikális lap indul Olaszországban. És nem a régi hangon írnak. A kis Difesa, például, a velencei klerikális lap, úgy harap, mint egy veszett macska. A klerikális egyesületek száma Olaszországban három év

óta megduplázódott. A legjámborabb pápa félelmetesen dolgozik. Brutuskodott, játszotta a mamlasz aggot itt Velencében. Most azután őszinte.

(Velence, október 6.)

Budapesti Napló 1906. október 9.

A. E.

59. ÚTI LEVELEK

- Magyarország és az antimilitarizmus -

Csak éppen, hogy Hervéje nincs még Olaszországnak. Antimilitáris forradalma azonban van és nem várt vezérre. Futva ég ez a forradalom, mint a lápi tőzeg. Bújva, harapózva ki-kitör, s körülárkolni nem lehet. Sehova se jöhetett volna rosszabb időben. Franciaország elbírja. Hiszen a revanche-ban már talán Déroulede sem bizakodik. Ellenben bölcs entente-okkal bebiztosították magukat a franciák. S ha Vilmos császárnak bolond kedve jönne? Vannak már más császárok is Németországban. Bebel és még vagy három millió más. Olaszországnak nincs ilyen kényelmes Németországa. Mert Olaszország Németországa - Ausztria.

Aggódnak a szocialisták is Olaszországban. Éretlennek és bajosnak tartják a propagandát. Az Avanti sorra szólaltatja őket. A szocialistákat, republikánusokat, radikálisokat. Hervének alig akad egy-két olasz védője. Érzik ezt a csúnya fonákságot. De szidják az antimilitáris forradalmat és Hervét. Kertelnek, hebegnek s az ügyesebbek - Ausztriára kennek mindent. Lazzarini [szerint] például „Olaszországnak szerencsétlen helyzete van. Szomszédja a klerikális-feudális Ausztriának. Szép, szép az antimilitarizmus. De nekünk Ausztria mellett ma még lehetetlen.” Bissolati, Ojetti, Chiesi, Calvi, Viazzi, stb. mind ezt hajtják. Tudományos és új argumentumok után nem is kapkodnak. Az egyetlen Labriolának jut eszébe egy okos dolog. Hogy Olaszországnak van egy sürgősebb propagandája: meghódítani a szabad gondolatnak az - iskolát. Amiben talán igaza van - a dilemma lényege körül. Mert igazuk van ám azoknak is, akik Ausztriára terítik a vizes lepedőt. Ha ezek nem is veszik észre, hogy szegény Ausztria csak - cégér.

Ausztriát csúfolni vagy vádolni könnyű. Buta, gonosz, szerencsétlen, de hálás sujet ez az Ausztria. Ám mit csináljon Habsburgjaival s boldogtalan, szerteszét-vágyódó önmagával? De azt talán rosszul látják Olaszország fő-fő radikálisai és szocialistái, hogy Ausztria kényszeríti fegyverbe Európát s első sorban Olaszországot.. Ma Európában - nemes, szép kis szerep - Magyarország a legmilitárisabb ország. Talán egyetlen olasz politikus sem sejti ezt azok közül, akik az Avanti-ban hadonásznak. A Balkán egy előkelő, permanens béke-kongresszus mellettünk és alattunk. Egész Európa ideges görcsök közt rázza testéről a szipolyozó, kultúra- és boldogságevő hadsereget. Magyarország hadsereget akar minden áron. Haladás, kultúra, boldogság árán is. Ha Ausztria lemondana ma a maga militáris felsőségéről azzal, hogy legyen Magyarországé a hadsereg minden fizetséggel egyetemben, a koldus Magyarország elvállalná. Mert akkor volna csak örök a tízezrek uralkodása. S mert úri kenyérhez jutna egy eltartásra váró, teljesen értéktelen, munkára képtelen, tatár-agyú, züllött társadalmi osztály. Nem igaz, hogy Ausztriában van a székhelye a feudális-klerikális uralomnak. Igen: Ausztriában székelnek a Habsburgok. De Ausztriának erős polgársága s nemcsak öntudatos, de már politikailag is beérkezett proletársága van. Ausztria parlamentjében már van olyan párt, melynek teljességgel *je m'en fiche*, hogy kié a hadsereg. Ha Magyarország kívánja, annál jobb, bírja békével. Mi Európa homlokán szeretnénk tombolni egy hadsereggel. Babonás, barbár,

kulturátlan imádása a vitézi parádénak s a fegyvernek sehol a világon nem él még olyan középkoriasan, mint nálunk.

Ime, ami még alig jutott valakinek az eszébe s ami valóság: az antimilitarizmusnak Magyarország az első akadálya. És nem Ausztria, mint a megriadt Olaszország véli. És ha minden társadalmi javulásnak a hadsereg áll útjában - mi állunk. Magyarország: a mágnások, papok és kocsis-urak Magyarországa. Ezt a Magyarországot demokrata, magyar Magyarországgá változtatni annyit jelentene száz nagy dolog mellett, mint ettől a csúnya szégyenfolttól is menekedni.

(Milánó, október 10.)

Budapesti Napló 1906. október 13.

A. E.

60. ALBERT HERCEG

- Monte-carlói levél -

Suttogják, hogy tegnap megint revolver puffant Monte-Carlóban. Amszterdamból hozott magával csinos kincseket egy gyémántköszörűs. Úgy kell neki: egy hollandusnak több esze lehetett volna. Albert herceg ugyan nem hullat könnyet érte, ha megtudja. De nem tudja meg, mert őt nem érdekli a gyémántköszörűsök dolga. Nem sejti azt a világ, milyen nagy ember a kis Monaco fejedelme. Bölcs és művész ember Albert herceg, aki még ezt se bánja. Hát kiről tudja igazságosan a világ, hogy kicsoda? Vilmos császár vagy akár egy Rothschild is szívesebben lenne az álmodó burzsoá. Albert császár bizonyosan nem cserélne velük s igaza van.

Az embernek van egy országa: Monaco ugyan, de ország. Az embernek van pénze: bűzös pénz, de sok pénz. Neve van, rangja, egy kis esze is. Albert herceg állapota ez. Ám ha csak eddig volna, utálatos volna. De nem az, s hogy nem az, ez az Albert herceg kiválósága. Kezdve ott, hogy Sedannál hősiesen harcolt a franciákkal a németek ellen, az élete tele van, ha nem is heroikus, de igen nemes, emberi cselekedetekkel. Gotha almanachja szerint egyik legjelesebb család az ő családja Európában. Ő fütyölt erre az irigyelt ősiségre s alapjában van olyan demokrata, mint Gambetta volt. Nem félt az erénycsőszöktől és hipokratáktól[!]: igen, Monte-Carlóban egy elegáns pokol várja a kárhozni akarókat éjjel-nappal. De, aki fél a kárhozástól, az imádkozzék és ne jöjjön ide. Ennek a csöppnyi országnak a népe mennyeien megél ebből a pokolból. És a szennyes pénzből gyönyörű, fehér eszmékre tud áldozni bőségesen Albert herceg. Nincs tudományos, humánus vagy művészeti cél, amire ne kerülne Monaco piszkos aranyaiból. Az északi sarkra akar eljutni egy fantaszta. Albert herceg támogatja. A délire? Akkor is. Természettudományi társaságok apró pénze elfogy. Albert herceg ad nekik. Pénz kell egy tudományos búvárlatra, van. Nem fogynak a képek a párizsi szalonban, Albert herceg képeket vesz. Monacóban nincs koldus. Monaco kórháza majdnem páratlan. Még Párizs szegényeinek is tud sokat juttatni Albert herceg. Monacóban épül az oceanográfiai múzeum. Egyetlen lesz az egész világon. Monte-Carlóban most építik a múzeumot, mely vetekedni fog sok híres pinakotékával. Sok szépet és jót mívelhet az ember, ha pénze van. Monaco fejedelme ezt teszi. Lehet szidni, átkozni, de irigyelni is. Szereti a verset, a muzsikát, a színpadot. Tud érdeklődni, olvasni és lelkesedni. Hát nem irigyelnivaló ember-e?

Az asszonyokban, főképpen feleségekben, nem volt szerencséje. Hjha, a régi babona igaz lehet: az ő szerencséje a játék. Ám még ezt sem lehet tudni. Ha jól tudom, már két felesége volt. Ha nem három. Elhagyták, s most egy sincs. Hátha ez is szerencse.

Balga, boldog, kalandor vagy szerencsétlen emberek számára ezt a Monte-Carlót ugyis megcsinálták volna valahol. Így legalább szép helyen csinálták. Szépen él belőle valaki, aki tud szépen élni. Jó és szép célokra jut a csúnya pénz egy része. Több helyességet és igazságot szabad-e e földi életben kívánni?

(Monte-Carlo, október 17.)

Budapesti Napló 1906. október 21.

A. E.

61. ÚTI JEGYZETEK

I.

A kártyás magyar

Milánóban, alkonyatkor, a Dóm előtt egy tramwayra vadásztam. Lihegő, sietős, lázas volt ez az esti óra s haragudtam. Egy legény tukmálta reám majdnem perverz buzgalommal a képes kártyáit. Franciául, olaszul, németül ráztam a nyakamról. Végül is ékes, magyar igéket adott nyelvemre a düh:

- Menjen a fenébe.

Meghőkölt az én legényem s kacagott egy hangosat. Nyomban faképnél hagyott s csak messziről hallottam már:

- A fenébe?

Szaladtam utána s nehezen utolértem.

- Maga magyar?

- Nem. Csak tudok egy kicsit magyarul.

Vonogatta a vállait, untatta a dolog s menni akart.

Sok kérésre vallott. Szabolcsi fiú, neve nincs. Két éve kóborol a világban. Az ő dolga, hogy miért. Milánóba egyenesen Amerikából jött a kiállítás végett. De csalódott s utazik innen Londonba. A magyarokat sikeresen kerüli.

S e percben már zsebrevágta a kártyáit. Derék, szép fiú. Értelmes, bátor, egy kicsit szomorú. Ez Nyíregyházán palotást táncolhatott valamikor úri, műkedvelő-estéken a színkörben.

- Hát most már adjon kártyákat.

Gőgösen egyenesedett ki:

- Most már? Most már nem.

Ellenben úri módon szegődött mellém. Megkereste az omnibuszomat. Fölsegített reá, nagyon huszártisztesen búcsúzott és eltűnt.

II.

A kitagadott magyar

Egy világjáró Goldstein Számi könyörög a konzulátuson. Okosabb, ha nem mondjuk meg, melyiken. Talán az írásai nincsen[ek] rendben. Talán az orra ellenszenves a könyörgő legénynek. Sehogyse akarják megszavazni számára a hazautazást. Eddig németül beszélt a legény, de most hirtelen magyarul kiált föl:

- Önök persze csak a magyarokat kínozzák így meg?

Egy írnokocska tud magyarul. Nagyon méltatlankodva válaszolja:

- Mit beszél? Maga magyar? Maga nem magyar.

Tanulság: néha még magyar önérzet is ágaskodik a legosztrákabb konzulátusokon. Bizonyos esetekben.

III.

Az előkelő magyar

Monte-Carlóban nagy mulatság, ha az ember unatkozik: a találósdi. Belebámulni a furcsa emberek arcába s kisütni, hogy ki micsoda lehet. Ez amolyan pihentetője az idegeknek, jobb a kék és zöld színek bámulásánál is. Ez itt német, mert ízetlen és durva. Meggazdagodott pék Hamburgból vagy pomerániai junker. Ez amerikai, az francia, amaz okvetlenül portugál. De ime, a játékasztalok egyikénél valaki lármázik. A szolgák sugják mellettem, hogy ez régi type. Mindig civakodik, marakodik. Mindig van egy tétje, amit reklamál. Mindig van egy panasza, melyet el kell csöndesíteni. Megállapítom, hogy ez meggazdagodott orosz kaviárkereskedő. Okvetlenül meggazdagodott, mert másképpen kitették volna már régen a szűrét a kaszinóból. A postára együtt érkeztünk egy délelőttön. Mondja előttem a nevét. Históriai magyar név, úgynevezett históriai. Otthon is zsugori, de grandseigneuri módon. Itt oly zsugori, mint egy piszkos orosz szatócs. Istenem, hát még csak nem is - urak?

(Nizza, október 18.)

Budapesti Napló 1906. október 24.

A. E.

62. JEGYZETEK

I.

Ami Spanyolországban botrány

Toledo érsekének majdnem negyvenötezer korona jövedelme van évenként. Sok ez, ha meggondoljuk, hogy Krisztus urunk idejében harminc tallérért egy apostolt lehetett vásárolni. Sőt e harminc tallérért magát Jézust árulta el Judás, mert olcsó korszak volt az. De hogy a koldus Spanyolországban negyvenötezer koronát kapjon ma valaki azért, mert kedvére cselekszik az égnek, ez botrány. Spanyolország kultuszminisztere mondta azt így, hogy botrány egy francia újságírónak. Ha a toledói érsek kegyes életet él, abból neki van haszna, mert a mennyországba fog jutni. De mennyország is, évi negyvenötezer korona is, olyan országban, ahol a miniszternek alig van huszonnégyezer koronája, s ahol már olyan nagy a nyomorúság, hogy tolvaj sem lesz nemsokára, mert nem lesz kitől lopni, s a koldusok

egymástól koldulnak: ez sok. Spanyolország, a legkatolikusabb és legbigottabb Spanyolország ámulatba ejti az egész világot. Spanyolország szeretne föltápászkodni a porból s csodálatosan megérezte, talán az utolsó pillanatban, hogy a papságot kell leráznia magáról. És a többek között Toledo érsekének nem lesz sokáig negyvenötezer koronás jövedelme. Egy éhező népű, egy szegény, egy agyon-üdvözített országban. Százötvenezer spanyol paraszt vándorol ki évenként, majdnem annyi, mint magyar. Magyarországon kisprépostok zsebelnek be évenként esetleg kétszer-háromszor negyvenötezer koronát is. Spanyolországban is gróf a kultusz-miniszter, szintén a jezsuitáknál tanult: gróf Romanonesnek hívják. Ő ma a spanyol Combes s őt gyűlölik ma legjobban a Vatikánban. Nekünk is van okunk őt gyűlölni, magyaroknak. Most már a spanyol barátok is majd szépen Magyarországba fognak besomfordálni. Lassanként aztán csak papok, apácák, urak, hajdúk és sekrestyések fognak Mária országában élni. Végképpen mi fogjuk szállítani a legtöbb kivándorlót az elkárhozott, de kenyéradó országoknak. Viszont a mennyország lakóinak legnagyobb kontingensét is mi fogjuk adni s ez a fő.

II.

Goethe és a szégyentáblák

Jéna után fölsóhajtott a majdnem hatvanéves Goethe:

- Végre. Remélem, hogy Napóleon és katonái nem fognak annyit háborgatni, mint a kedves poroszok.

Nincs az az alldájcs, ki le merné tagadni, hogy Goethe installálta a franciákat. Hiszen historikum, hogy Berlin népe is ovációval fogadta a francia hódítókat. És Goethe német lelke nem borult el egy pillanatig sem. A németek félistene búvárkodott tovább. Talán valami orvosi munkát írt. Talán Faustját idézte meg és hordozta meg a talányos, rejtelmes univerzumban. A német félisten tudta, hogy még egy Jéna is csak apró incidens olyan nép életében, amelynek élni joga van. S amilyen fölséges és öntudatos géniusz volt, talán még azt is gondolhatta: ezer Napóleon nem tiporhatja el azt a népet, amelynek egy Goethéje van. És örült a francia győzelemnek, mert dolgozhat tovább. Örült Napóleonnak s a francia környezetnek, mert egy nagy kultúra levegőjét hozták. Elfogadta Napóleon barátságát és rendjelét. És dolgozott a német kultúra dicsőségére. Sem Jénában, sem Weimarban eddig még nem állítottak szégyentáblát e nyomorult gyásznémet emlékére.

III.

Amit Longchamp beszél

Longchamp lóverseny-forradalma megrémítette Franciaország minden gondolkozó emberét. Szűz Mária, Szent József: ilyesmi történik Párizsban, a huszadik században. Hogy Párizs ma is könnyen csinálna forradalmat, ez megismerésnek öröm. De két lóért, húsz frankért s néhány klubmajom megfenyegetéséért, kérdi az egyik francia publicista: hát ezért gondolkoztak Flaubert, Taine és Sorel? Ezért festett Puvis de Chavannes, faragott szobrot Carpeaux s komponált Berlioz? Ezért írták verseiket Hugo és Verlaine? Ezért konstruálták meg regényeiket Balzac és Zola? Ezért a népért, mely ha kell, forradalmat csinál két lóért, és meghal a lóversenyekért? Oh ezért, bizony csak ezért. S ahol még az az elégtétel sincs meg, hogy Flaubert, Taine, Sorel, Puvis de Chavannes, Carpeaux, Berlioz, Hugo, Verlaine, Balzac és Zola - voltak? Hát ahol még ezt a forradalmat se tudnák megcsinálni? Amit Longchamp beszél, az szörnyűség bizony. S egész korunknak a szörnyűsége. A XIX-ik századnak sikerült csinálni egy új emberiséget. A gondolkodástól, esztétikától elidegenítettet, külsőségest,

zagyvát, eldurvultat. A Ville-Lumière-ben az emberek lóversenyért élnek és ölnek. És kacagtató ráadásul tele van humánus jelszavakkal a lóversenyző Párizs és a világ.

Budapesti Napló 1906. október 29.

A. E.

63. AZ ÓPIUM

Charles Baudelaire áldozhatott az *Idole Noire*-nak: poéta volt. De a Lutin parancsnokának nem szabad lett volna ópiumot ennie. Az elsüllyedt, szerencsétlen, tenger alatt járó francia gőzösnek az ópium volt a veszte. Beszélik, hogy a Zautin parancsnoka egyszer Párizsban tizenöt napig nem mozdult ki egy ópiumos-barlangból. És Franciaország hadihajóin ezer és ezer ember szedi a szent gyógyszert, az ópiumot. Ahány francia Keleten járt egyszer, közelében Kínának vagy Japánnak, mind az ópiumé: az Idole Noire-é. Brest, Cherbourg, Lorient, Rochefort tele van titkos ópiumos-házakkal. Itt, a francia Délen, mindenütt hódít ez az édes, gyilkos ragály. Nizzában minden pénzes idegent megkörnyez az ópium. A: *just, subtle and mighty* mámor, mint Thomas Quincey nevezte, az *Egy ópiumevő vallomásainak* híres, boldogtalan írója.

Toulon, a régi, szent Provence városa, ma az ópiumevők Mekkája. Ernyedten, sápadtan, nehéz álmokkal járja Toulon utcáit száz ember. Ezeknek este, a sétatéren, hiába szól a muzsika. Holdas, dalos esték hangulatai hiába hívják őket. Színház, hangverseny, friss nők, séták, díszes üzletek s polgári elhatározások nem léteznek az ő számukra. Mert mit adhat azoknak Toulon, Párizs s az egész világ, akik az ópium álmait, édes, mély, bús zsibbadtságát nyerték? Öt olyan élet, mint az élet, sem adhat azoknak már semmit. Azok már mindent éltek, ami életre emberi idegrendszer alkalmas. Hátha még esztéta egy kicsit vagy beteg hedonista a szegény ópiumpipás. Akkor minden Wilde Oszkár elbújhat avagy ópiummámorát szerelembe mártja az *Idole Noire* imádója. Ópium, ölelés, esetleg művész-fantázia: Mohamed paradicsoma unalmas fészek az ő megálmodott paradicsomuk mellett.

Franciaországban ismét följajdult a sajtó az új nemzeti veszedelemre. Képzeljen el valaki egy új Trafalgárt, hol győzni akarnának a francia hajók. Ópiumszívó tisztekkel, törött matrózokkal, akiknek minden mindegy, mert életüket már úgyis megsokszorozta az ópium. Az orvosok úgy vélik, hogy a Lutin parancsnoka boldogan süllyed[t] el szerencsétlen embereivel, akik között talán egy sem volt ópiumevő. Ezek őrjöngtek, birkóztak, hörögtek, mert ők szerették a csupasz, a bajos, az ópiumtalan életet. És meg kellett halniok, mert olyan valaki parancsolt nekik, akinél már összefolyt a két legnagyobb mindenség: a létezés és a nem létezés.

És ez megrendítő, akárhogy nézzük. Hiszen nem a Quincey-ké s nem a Baudelaire-eké mégsem ez az élet. Nem a mienk, akik esetleg tagadjuk, becsméreljük s könnyen levetjük. Hanem akik szeretik s ezek vannak többen, sokkal többen. És megrendítő, hogy az élethez ragaszkodó életek sorsa hányszor van az életet nem becsülő kezekben. Ez gyalázatosság. Jogunk van mindenféle ópiumokban keresni az élet gyógyszerét, de csak a magunk bőrére.

(Nizza, október 26.)

Budapesti Napló 1906. október 30.

A. E.

64. JEGYZETEK

I.

A boldogság fátyola

Budapesten, a Nemzeti Színházban, talán játsszák még Clemenceau drámáját, *a Boldogság fátyolát*, ezt a kínai köntösű, naiv parabolát. Vigasztalan morálja a mesének az, hogy csak azok boldogak, akik nem látnak. Hajh, sok oka volt az időben, mikor e darabot írta, így éreznie Clemenceau-nak. Még csak Budapest elfogadta valahogyan a Clemenceau darabját, de Párizst rettenetesen untatta a Clemenceau meséje. Párizs nem szereti azokat az írókat, akik az élet ellen prédikálnak. Igazat ad nekik, de jó, jó, miért ilyen szomorú dolgokról beszélni? És ime Clemenceau, a politikus, maga is dezavuálta az író Clemenceau-t. Azóta birkózott, harcolt, s ma Franciaország hatalmas miniszterelnöke. Ha elhitte volna azt, amit az az író Clemenceau hirdet, ma is csak - író volna. Ebből csak világos, hogy karriert csak az írók csinálnak, akik maguknak sem hisznek s akik nem veszik nagyon komolyan az irodalmat. Ám az sem lehetetlen, hogy Clemenceau arcán most is ott van a boldogság fátyola. Csakhogy most ezt a fátyolt, ezt a vakságot - hatalomnak hívják. Fejeljük meg hát a Clemenceau-darab morálját így ni: boldogak a vakok és a hatalmasak.

II.

Egy orosz bolond

Párizsban, 1867 június hatodik napján, Berezovszki Antal két revolvergolyót lőtt III. Napóleon császár vendégjére: II. Sándor cárra. Nem találtak a golyók, de Berezovszkinak bűnhődnie kellett szörnyű tettéért. Örökös kényszermunkára ítélte s Új-Kaledoniába küldte a bíróság. Mi minden történt azóta Európában. Hol van III. Napóleon s hol van II. Sándor cár. Hány milliószor átkozták meg azóta sírjukban is ezt a két császárt. Ám Berezovszkira nem gondolt senki azóta sem. Negyven éve szenved kizárva a világból két ártatlan golyó miatt. És most Franciaország megkegyelmez neki. Megkegyelmez neki pedig azért, mert szegény Berezovszki megbolondult. Ezt ugyan hamarabb is megtehette volna. Oroszországba azonban aligha engedik be a bolond Berezovszkit. Félnek, hogy amilyen bolond, még II. Sándornak nézi II. Miklóst. Franciaország fog lakolni azért, mert bosszút állott III. Napóleon vendégéért. Nyakán marad egy orosz bolond, aki akkor volt a legbolondabb, amikor valamelyik császárt vagy mind a kettőt el nem találta. Mennyivel kevesebb vér és könny ömlött volna Európában.

III.

Amit idegenek látnak

Talán kevesen olvasták otthon az öreg Temps csúfolódó cikkét. A mi Rákóczi-ünnepségünkről írt nagyon furcsákat a párizsi lap egyik krónikása. Saint-Simont, a halhatatlan gonoszt, a zseniális rossznyelvűt citálta Rákóczi ellen. És egyben tréfásan-komolyan jól odamondogat Magyarországnak, mely fütyül Európára. Úgy és ma is annak örülnek a magyarok, ahogyan és aminek ezer év előtt. Hőseiket és nagy embereiket ma is a verekedő fajtából választják. Ünnepi pompáért, pompás dikciókért, egy kis szimbólumért odaadnák az egész rongyos, való világot. Így a Temps s kár volna fölháborodni azon, amit ír. A Temps embere nem érthet minket s nem tudhatja, ki nekünk Rákóczi. De a csúfolódó cikknek egy mondata majdnem megdöbbenti az embert. Azt írja a Temps, hogy kutyanehéz sorsuk lehet Magyarországon az európai gondolkozás és haladás embereinek, ha vannak ilyenek. És nem a Temps krónikása az első, aki ezt sejti és írja. Komolyabb hangon s komolyabb helyeken is írnak már erről Nyugaton. Kívülről meglátják, hogy ott bent rossz dolguk lehet a reformátor-szellemeknek. Ez valami, amit Magyarországon meg kell tudnia mindenkinek. Hogy idegenben is látják azt a

példátlan reakciót, mely ellen szinte reménytelenül kell harcolniuk a magyar intellektuelek kicsiny seregének. Micsoda nagy lehet a mi elmaradottságunk, ha messziről is ilyen precízen látják. És micsoda bizalmat adhat mégis a mi embereinknek az a szervezetlen, hatalmas republika, mely polgárainak ismeri bármely országból azokat, akik a haladásért, az újításért küzdenek s melynek önkénytelenül tagja mindenki, akit e harc lelkesít. Még ha Montenegróban vagy Szudánban él is. Ez az új szabadkőm[íves]ség, ez a legmagasabb internacionálé; minden modern elméknek testvérisége.

Budapesti Napló 1906. november 1.

A. E.

65. RIVIÉRAI KÉPEK

Ime a Hold kék, esti tengerszérűkre fehér, finom ezüstkévéket ágyaz. Saint-Martin és Monaco állnak keményen, haragosan egymással messze-szemben. Óh ez még nem az a bizonyos szezon, de sohase szebb a Riviéra, mint most. Némely estéken ajánlatos korán lefeküdni, mert túlságosan szépeket lát s határtalanokat gondol az ember. Ez a csodás ősz s amott egy hajó, melyről muzsikaszó jön.

Tegnap meghalt Monaco maire-je, gróf Castaldi. Monte-Carlóban elhallgattatták az olasz muzsikusokat a gyász jeléül. A játék nem állott meg, de az olasz muzsikusok elnémultak. És jött az este és mit csináljon Monacóban az, akinek ilyenkor muzsika-szomjúsága van. Hirtelen egy pompás, vörös hajón fölgyúlnak a lámpák. Kemény, vad, vidám mars zendül s a sétálók meglepetve néznek a tengerre. Meglepetve verik vissza a muzsikát a szép, különös árnyékú hegyek is.

A hajó kacéran megmozdul s majdnem tánc-ábrákat ír le. Nem fantom-hajó ez, de egy amerikai milliomosnak valóságos jachtja. Soha szebb báltermet e ringó, úri, fényes, vörös hajónál. És a hajó szalonjában táncolnak és ideges asszonyok furcsákat kacagnak, szinte félelmeseket a hajón. Pajzánkodik a hajó s néha-néha a világos parthoz közeledik. Egyszer megáll szemben Monte-Carlóval, a kaszinóval. Ekkor valami gyászindulót játszanak a muzsikusok. Azután kacagás és újra vidám muzsika. S a tréfás, boldog, bálozó hajó trombitálva, rohamban vág neki a nyílt, nagyszerű tengernek.

*

Nizzában, a tengerparti korzón, ilyenkor otthonosak a tolókocsik. Sütkéreznek a napon azok az öreg urak, akik eltáncolták, ellumpolták - a lábaikat. Néha tíz-tizenöt tolókocsival s öreg úrral találkozik sétáján az ember. Beplédezett, nyomorék lábaikkal, ahogy kerekeken gurulnak, olyan furcsák. Bizonyosan a sétákról álmodoznak, állongásokról, iramodásokról. Most egy libériás vagy libériátlan inas inaira vannak ők bízva, aki unalommal vagy gyűlölettel tolja a kocsijukat. És rohannak el mellettük kis, éhes, de csinos nőcskék. Fürge szerencsevadászok, sietős napszámosok, elegáns urak, éhes proletárok. Mindenkinek más a vágya, más célú a futása. Mindenkinek van oka, hogy rohanjon. Hogy várjon, akarjon valamit, vagy kétségbeessen valamiért. És a tolókocsik emberei sápadtak az irigységtől. Nem a mások vágyait irigylik, de a járást. Csak a járást, a két láb vidám, erős cserélgetését. És a törtetők, kik lélekszakadva futnak valami után, nem is sejtik, hogy tőlük éppen szegény, szaladó lábukat irigylik.

*

Cannes a Riviéra előkelő fészke: Londonnak, Szentpétervárnak s Drezdának a fiók-udvara. Nagyherceg, főherceg, herceg annyi van Cannes-ben, mint másutt sehol. Divat, hogy itt kössék azokat a fejedelmi házasságokat, amelyek valami okból otthon kényesek volnának. Most János-György szász herceg is itt házasodik össze Bourbon Mária-Immaculata hercegnővel. Az özvegy szász királyné mint háziasszony, igen neves vendégeket tisztel ez alkalommal a Mária-Terézia-villában. A Riviéra és kóbor népe pedig egészen meg van illetődve, hogy ilyen nagy esemény mellett asszisztálhat. Szász herceg és Bourbon-hercegnő: csak az újságírók mulatnak titokban. Ők persze Cannes-ban is ott vannak. És már előre ujjonganak: micsoda botrány lesz még ebből a házasságból. Ma már polgárilag ők egymáséi, a herceg és a hercegnő. Holnap jön áldásával Miksa szász herceg, aki pap és tanár Svájcban. Ominózusabb nászt még nem ültek mostanában.

(Monaco, október 29.)

Budapesti Napló 1906. november 2.

Ady Endre

66. A MAI ARÉNA

(Antik és sötét boltjai alatt jártunk Gallienus császár arénájának. Doh, penész és emlék mindenütt. Egy-egy szelelőlyukon bekandikált hozzánk Olaszország heves napja. Hideg kőre ültünk s néztük a bestiák üregét. Amonnan rohantak ki adott jelre s bizonyos kéj szállott a népbe. Csöndesen így beszélt hozzám a pisze, szőke tanár, útitársam, magyar testvére Anatole France Bergeret-jének:)

Új teljesedésével az időknek megint meghal Róma. Róma: London, Párizs, Berlin, Szentpétervár, Budapest és Bukarest. Ah, nem marad utánunk még egy ilyen szép, okos aréna sem. Brrr, azon időkben nem szeretnék régiségtant tanítani. Milyen összevissza, milyen kalamajka, milyen káosz marad mi utánunk. Ön hisz a vidám prófétáknak, hogy ez a mi világunk szépen, tempóban Paradicsom lesz? Császár, pap, katona, gazdag, hülye és lator majd szépen tűrik úgy-e, hogy kirántsák alóluk a gyékényt? Tűrik, tűrik egy ideig, de hajh, be szét fognak ütni közöttünk. Úgy fog meghalni ez a mai társadalom, mint egy veszett kutya, amely előbb halálra marja minden üldözőjét. Róma züllésében stílus volt, szépség volt, sőt erő volt. A miénkben nem lesz. A barlanglakók szebben haltak meg, mint mi és a mi kultúránk. És minél jobban fogják ostromolni ezt a társadalmat, annál gonoszabb és őrjöngőbb lesz. Nézze meg a mi arénáinkat. Voltaképpen komédiázásában árulja el a lelkét minden társadalom. Lóverseny, cirkusz, automobil-verseny, birkózás, rulett, makaó, színház, football. Nézze, nézze: mind egyforma, lelketlen, üres. Láz, ledérség, veszett kedv s örökös inzultálása az emberi intellektus finomuló hajlamának. Hogy a Comédie más s hogy Antoine művészetet csinál? Hogy van különbség a Nemzeti Színház és a Tátra-mulató között? Lárifári, burzsoá hazudozás, önkényes, gonosz érték-megállapítások. Színházakban önt olyan hálószoba-titkokkal traktálják, milyeneket egy kis kurtizán a kis ujjából ráz ki önnek, ha ön kiváncsi. S a színház népe őrjöngve mulat s a Király színház művésze úgy sétál el ön előtt, mint letéteményese a Szépnek s magyarázója az univerzumnak. Én olyan helyen, hová az úgynevezett közönség kergülve tódul, egy cirkuszban láttam talán csupán valami kis művészetet. Aki mutatta, az egy krokodil volt, mely fölkúszott szelídítője térdére. Ez gesztusnak szép volt, valami, ami engem meghatott, s ami mélységeket nyitott a lelkemben. Soha Fedák Sári annyi nemes és emberi gondolatot nem ébresztett bennem, mint az a krokodil. Emberi türelemről, minden élőlény nagy rokonságáról, ösztönök szelídüléséről, fölséges dolgokról. És a Falurossza, Trilby nem

művelték, nem művelhették velem ezt soha. Mindegy, ha Ibsent játsszák is ők nekem. Az agg Claretie vagy Somló Sándor akarnak nekem többet mutatni Ibsenből, mint amennyit én olvasva fölfogok? Nem el kell-e idegenülnöm még Shakespeare-től is, ha Császár magyarázza nekem? Fogok-e valaha méltóan gondolni Rómeo Júliájára, ha Paulay Erzsi Júliáját láttam? Nekem egyforma a ma tömegének tálalt művészkérdés a turfon vagy a játékszobában, a cirkuszban, vagy az előkelő színpadon. Ha azt hallom, hogy holnap kétévesek lépnek föl Alag helyett valamelyik budapesti színházban a vagy Longchamp-ban tenoristák fognak futni semmi meglepődést nem keltene bennem. A színház nem csinál semmit, kevesebbet, mint a régi, az antik aréna. Itt több volt a hűség, az emberi őszinteség. A mai színház hazudik, s a tömeg mindenütt hazudtat magának. Shakespeare félistenből idétlen kamasz lesz a színpadon, mindegyik színpadon. S Ibsen a színpadon: paralitikus, morózus gyógyszerész. A mai színpadon a tragédia olyan tolmácsa az emberi tragikumnak, mint a vadak fétise a világtartó erőknek. Semmi elvállalt szerepét nem tudja betölteni a mai színpad. Tíz-tizenöt év óta társadalmi katedra akar lenni. Ergó Donnay magyarázza Párizsban, hogy hogy kell megváltani a mai társadalmat és Arnyvelde. És nálunk Martos Ferenc hirdeti, hogy milyen misszió várja a nőt. História, múlt, jelen, jövő meghazugul, ha a színpadhoz ér. Elértéktelenedik az érték, mert így kívánja a közönség, a mai társadalom, és ahogy dühösödik a társadalmi harc, úgy lesz veszettebb egyre a komédia. Végül, ha egy becsületes ideát akar kihámozni a jövendő színházba tévedt homo sapiense, - a menazsériába megy. Kezes tigriseket, szelíd krokodilokat s okos fókákat nézni. Ezer Antoine, ezer Berlin s ezer Thalia-társaság nem változtathat ezen. Minden nyilvános művészkedés, akármilyen nemesen és komolyan indul, belehajtódik a kutyakomédia vágányába. Mai nevelésünkkel, mai gonosz kulturánkkal, a milliók szörnyű testi és lelki leigázásával nem tudunk becsületes művészetet adni a tömegek számára. Ha egy Apolló születne, Párizsba[n] szociális hazudozásokból színművet tákolna, Budapesten kuruc darabot. Nigger-nótákat verne a lantján vagy über-Wagner lenne a smokkok számára: becsületes és művész nem maradna. Mert nem mer becsületes lenni a mai aréna s nem meri bevallani, hogy becstelen. Gallienus arénájának a népe meg merte mondani, hogy mit kíván s Gallienus arénája nem szépített és nem ámított.

(Így beszélt a pisze, szőke tanár Gallienus arénájában. Szörnyűeket mondott a legnyugodtabb hangon. Látszott rajta, hogy ő érzi a maga regényalak voltát s csak éppen írójára vár. Mivel nekem hiába kínálta föl magát sujet-nek a magyar Bergeret, de különös helyen különös dolgokat mondott, érdemes talán elolvasni. Olyan kevés ember van, aki különöseket merjen mondani azokról a dolgokról, melyek a mi napi, bolond, modern, uniformisos életünket teszik.)

Budapesti Napló 1906. november 3.

Lellei

67. A CANNES-I NÁSZ

Monseigneur Chapon, Nizza püspöke, dicsérte a házasságot. Hallgatták, hallgatták, komolyan három testvérek: egy király, egy pap és egy vőlegény. Cannes-ban történt ez, a francia Riviérán, tegnapelőtt. János György szász herceg s Bourbon Mária-Immaculata lakodalmán. A király: Frigyes Ágoston s a pap: Miksa herceg Freiburgból. Színtér egy kicsi templom: Notre-Dame de Bon-Voyage. Úgy-e csinos neve van a kicsi templomnak? Also, jó utazást János György és Mária-Immaculata.

János György özvegyember s a menyasszony vénleány. Nagyon savanyú volt a párocska, de Monseigneur Chapon lelkesedett. Frigyes Ágostonnak is ragyogott az arca. Délben a lakomán,

tósztot is mondott. Vigasztalta Mária-Immaculatát, hogy ne sírjon. Mert Szászországban egy okos hercegasszonynak jó dolga van. Ez nem kitalálás: szóról-szóra ezt mondta Frigyes-Ágoston.

Mind térdeltek, amikor Miksa herceg az áldást adta. Hideg és unott az arca Miksa hercegnek. Csak egy pillanatig akadnak meg kék szemei Mária-Immaculátán. Hát ez a hölgy lesz most Drezda új főhercegnője. Szó sincs róla, hogy e percben Montignoso grófnőre gondolt volna Miksa páter. Asszony-dolgok őt már nem érdeklik: leszámolt velük. János Györgyön talán csodálkozik, hogy új feleségre jött kedve. Miért, ha már volt egy és meghalt? S hogy a királyról s Lujzáról mit gondol, ha gondol valamit? Herceg is, aszkéta is, jezsuita is: ki tudja.

Három ilyen testvért azonban régen nem látott együtt a francia Riviéra. A legöregebb: király és igen-igen meghurcolt férfiú. Amilyen balos ember, lehet, hogy ma is szerelmes még az ő kalandos asszonyába. A másik nem tud özvegyen élni s ha tíz feleséget élne túl még, tizenegyedszer újra házasodna. S a harmadik csuhát vett magára, mikor az asszonya meghalt. Nagy asszony-átok ül a drezdai királyi palotán is a többek között.

A nagy lakodalom után persze János György és Mária-Immaculata utaztak el leggyorsabban. Azután széledt az egész, őrülten előkelő násznép. Miksa herceg egy vegyes vonaton sietett vissza freiburgi kispapjaihoz. Frigyes Ágoston, a király, automobilján egy kicsit szétnézett. Monte-Carlóban azonban az automobilon hagyta a fiait. Egyedül ment be a bankba s játszott. Egyetlen aranya sem ütött meg semmi nyerő számot. Azután, mivel komorodott s alkonyodott az idő, sietett a vonathoz. Génua felé utazott egy fenséges Habsburg-asszonnyal, akit szintén a cannes-i nász hozott erre a tájra.

(Monaco, november 1.)

Budapesti Napló 1906. november 7.

A. E.

68. BRUMMELL ÉS A BUDAPESTI DANDYZMUS

Egy új, francia könyv Georges Brummelről, a dandyzmus halhatatlan Napóleonjáról. Budapest polgári férfiainak fele okvetlenül ismeri a Brummell nevet. Piszkos hálátlanság volna, ha nem ismerné, de úgy-e ismeri? Oscar Wilde és Dorian Gray előtt már száz esztendővel ő volt a modern Petronius: arbiter elegantiarum. Roger Boutet de Monvel írt róla most könyvet. Már valóságos Brummell-könyvtárt írtak össze franciák, angolok és németek. Nagy illetlenség, hogy magyar művek nem gazdagítják ezt a könyvtárt. George Brummellnek ugyanis Budapesten van a legtöbb tanítványa. Mivel azonban Brummell is apostol volt, tehát őt is félreértették, akik megértették. Íme Budapesten több a *man of fashion*, mint akár Londonban. Pompásan öltöző, elegáns és divatos urak városa Budapest. Csak az a kicsi hiba van, hogy ezek a nagyon elegáns urak durvák, buták és sötétek, mint a londoni őszi napok. A budapesti Brummellek lelki kultúrája legtöbbször annyi, mint a katamakiaké, pedig a katamakiak nem is majmok csak félmajmok. No mindegy, annál inkább beszéljünk egy kicsit Brummellről.

George Brummellnek a nagyapja még pék-cukrász volt s az apja miniszteri tisztviselő. És George Brummell már York hercegének s a leggőgösebb lordoknak a becézett barátja. Byron, egy Byron udvarol neki, *dandy sublime-nak* hívja s egy kicsit persze gúnyosan azt mondja, hogy van olyan nagy ember, mint Napóleon. Sheridan és Moore lelkesednek érte s mikor Staël asszony Angolországba megy, első gondja Brummellt meghódítani. Mikor az angol trónörökös Braunschweigi Carolinával esküszik, őt választja első vőfélyének. És mikor dicsősége

lehanyatlik s az adósok börtöne elől száműzetésbe fut, haláláig látogatják London kegyeletes, előkelő dandyjei. Ez az ember mégis nagy ember volt.

Budapesten tanulhatnának legtöbben az életéből. Ez a Brummell nem csak öltözni, megjelenni tudott. Ez művészlélek volt minden porcikájában, ha alapjában nem is volt más, mint az elegancia - monstruma. Nem elégedett meg azzal az elégtétellel, amit később Wilde formulázott. Hogy voltaképpen ő s az egész élete éppen olyan művészi alkotás, mint a legnagyobb vers, vászon, szobor vagy muzsika. Budapest Brummelljeinek már az is nagy dolog, ha egy filharmóniát végighallgatnak. Ha a Vígszínház színészeiről tudnak friss pletykákat. Ha recitálni tudnak valamit egy hírlap művészet-rovatából. George Brummel különb verseket akart írni, mint Byron. Festett, muzsikált s minden gyötrelmét egy művésznek átszenvedte. Mindenben vezér akart lenni, amit az élet megszépítésére emberi fantázia kieszelt.

Ez a dandyzmus valami más, mint a budapesti. Ez a dandyzmus olyan, hogy egy Baudelaire büszkeségesen vállalta el életmaszknak Párizsban. Musset és Lamartine is dandyk voltak, illetve dandyk is voltak, ha úgy tetszik. Sőt valamikor Petrarca is dandyskedett ifjú korában. Művész szemmel nem lehet túlságosan elítélni a dandyzmust. Még ha valaki minden titkos vágya dacára is *csak dandy* volt, mint Brummell, minden modern divathősöknek e mestere.

Ám milyen különös Alkibiadeszek a budapestiek. Ezek a budapesti Brummellek, ezek a szabóműhely-hősök. A mi álkultúránknak nem kicsi bizonyítékára lelek elgondolkozva a Roger Boutet de Monvel könyvénél. Óh budapesti angolsága a divatnak és eleganciának. Jaj volna, ha mindenben ilyen messze volna az arány. Amilyen [messze] van Brummell-től a budapesti dandy, Shakespeare nálunk Lampérth Géza lesz s Moliere - Berczik Árpád. Szerencsére talán nem mindennel vagyunk úgy, mint az eleganciával.

(Nizza, november 3.)

Budapesti Napló 1906. november 9.

A. E.

69. CLEMENCEAU ÉS AZ ÚJSÁGÍRÓK

Vérbeli francia újságíró bántani is csak respektussal bántja azt a Clemenceau nevű újságírót, aki ma Franciaország miniszterelnöke. Szélhámosok és lelki koldusok bizony ellepték ezt a mi pályánkat egy kicsit, de még mindig nemes emberek céhe ez. Annyi a bolondos, a nagy, a derék, a jó, a naiv emberek száma itt, mint sehol. Hogy is gyűlölhetnék az igaziak azt a Clemenceau-t, aki mívelt, litterátus elme, holott politikus? Karrierje olyan bátor, olyan szokatlan, hogy csak újságíró tekintheti végig, s okvetlenül megindultan. Ők, az újságírók, az igaziak, a cinizmusba takarózók, tudják valóban, mi az, ha intelligens embernek ennyi sikerül. Ez már majdnem a vallási mirákulum, a csoda, a vér-felhő az egen, mely már majdnem azt jelenti, hogy elvész a világ.

Clemenceau kormányhatalma tényleg csoda-e avagy az új demokrácia egyik hőstette?

Primitív lelkű és hitű korokban avagy rendkívüli viszonyok között ült már a hatalom székén csiszolt intellektus vagy művésztemperamentum. Hiszen még Magyarországon is lehetett már miniszter egy báró Eötvös József s Echegaraynak Spanyolországban sem árthatott, hogy író. A Disraeli példája rossz volna, mert Angolország mindig mert más lenni, mint körülötte a világ. A

Goethe példája még rosszabb, mert az az idő egy kis paródiája volt, a tagolt, alvó Németországban, akkor a poéták és filozófusok országában, a renaissance-nak.

Igen, úgy látszik, hogy Clemenceau sikere a rettegett demokráciának egy gyönyörű diadala. Nem hiába, hogy Renan mindig mondta azoknak a kedves, athénieskedő lelkeknek, akik a demokráciától féltették az intellektuális kultúrát és művészetet, hogy ne féljenek. A demokrata mumus jól is viseli magát Franciaországban. Hogy tudna másképpen szociáldemokrata lenni Anatole France s hogy juthatott volna a miniszterelnöki székbe az író Clemenceau? Új idők és új csodák: Renant úgy temette Franciaország, mint egy királyt. És, valamikor, ha valaki herceg volt vagy gróf, hatalomra jutott éppen úgy, mint ma már egy újságíró. Nem is régen, mikor Franciaország legnagyobb íróját meg akarták tisztelni, hát pair-ré nevezték ki Victor Hugót. Ma szakegyleti tag s népgyűlésen szónokol - Anatole France. Nehezen, de közeledik az idő, amikor legenda lesz a nagy embereknek az az osztályozása, hogy az *elit* érti-e meg őket, vagy a tömeg. Persze csak ott, ahol a demokrácia nyűgtelen, nagyszerű dicsőséges, mint Franciaországban. Az *elit* egyre nagyobb lesz s lassanként tömeg lesz. És nemsokára az analfabéták legföljebb csak Magyarországon boldogulhatnak, még a politikában is.

Ezt látják, ezt érzik a francia újságírók. S ezért tisztelik Clemenceau-t azok is, akiket redakciójuk ellene uszít. Ezek a derék, jó emberek, az igazi újságírók értik az idő beszédjét. S Clemenceau-ért kell lelkesednie minden országok újságírójának.

(Nizza, november 4.)

Budapesti Napló 1906. november 11.

A. E.

70. LA BARRE - DÓZSA GYÖRGY

La Barre lovagról, aki szobrot kapott Párizsban, Dózsa Györgyre gondol az ember, ha magyar. Ez a La Barre lovag csak azért kapott szobrot, hogy Rómát a fene egye. Egye is, mert szörnyűség, hogy Voltaire korában milyen fenevadságra volt még képes a klerikalizmus. Róma ma is statáriális rövidséggel bánna el minden ellenségével, ha tehetné. Szemünket kiszúrná, nyelvünket kitépné, s ő, a halottégetés tiltója, eretnekek számára ma is meggyújtaná a máglyát. La Barre lovag nem vette le a kalapját egy processzió előtt. Szűz Máriát és az apró szenteket néha nem éppen áhitatosan emlegette. Húsz éves sem volt még, vidám, hetyke katona s darabokra tépték a papok.

Franciaország Rómával vívja leszámoló harcát s természetes, hogy La Barre lovag szobrot kapott. Nagy emberek és szobrok így szoktak teremni, régi és okos dolog ez. De akkor milyen szobrot kellene kapnia Dózsa Györgynek? Magyarország ma olyan harcba kezdett, amilyet még sohse látott a világ. Krisztus után a huszadik században, tíz századdal Árpád után. Mi, a milliók, a rongyosak, azt akarjuk, hogy jogunk legyen a levegőhöz. Egyetlenegy ország vagyunk, ahol a rongyos milliók soha föl se lélegezhettek a dús ezrek miatt. És még ma is csak a szégyen, a szomorúság, a megalázás a mienk. Minden népek nyomorult millióinak van valami dicsőséges emlékük. Magyarországon ezer év óta mákony vagy korbács volt a mienk. Még a hőseinket is kisajátítják. Rákóczi koporsóját ők, akik Rákóczit becsapták és elárulták, úgy körülállották, hogy mi nem férkőzhettünk hozzá. Kossuthtot gyűlölték, s most Kossuth nevében ráültek a népre, az országra.

Kell, hogy válasszunk hősünknek valakit, akit a nagyurak nem sajátíthatnak ki. Mint La Barre lovagot választották a szabadgondolkozó franciák Róma ellen. Ha már nekik van pofájuk,

hogy a történelmet szegezzék nekünk, jó. Válasszunk mi is valakit a történelemből, aki szimbóluma leszen a mi végtelen szenvedésünknek, majdnem undok tragédiánknak. S aki helyettünk kiáltsa a világnak, hogy Magyarország néhány ezer kiváltságosé, s hogy itt gyötrelmes élni minden munkás embernek.

Ők már a múltból is elraboltak, meghamisítottak mindent. Elvették tőlünk Rákóczit és Kossuthot. Nyomják a Petőfi-kultuszt s miattuk nem vezekelhetett még ez az ország Martinovicsék miatt. Ők önkényesen válogatják ki a múlt nagyjait is s ellenünk vonultatják föl őket. Soha eszükbe nem jutott például Bethlen Gábornak hódolni, ennek az igazán nagynak. Károli Gáspár a maga bibliafordításával olyan nagyot mívelt, hogy megmérni se lehet. De Magyarország kénytelen Pázmánynak hódolni. Apáczai Cserére, Mikesre nincs szükségünk, tehát azok aludjanak békével. Akik a mi nagyjaink lehetnének méltán, a mívelteké, a munkásoké, a rongyosoké, azok nem kellenek nekik. És most akarnak országos Szent Imre-ünnepet csinálni. Csinálnak ezek még Caraffa-ünnepet is, ha a rongyosok olyan gyávák maradnak, mint amilyen rongyosak. Álhazafiságukkal agyonterrorizálnak ezek minket.

Hát nem vonultatnók föl mi is ellenük Dózsa Györgyöt? Ez magyar volt, fajmagyar, sőt nemes ember. A Dózsa-tragédia Magyarország millióinak a legigazibb tragédiája. Megsütnek és egymással falatnak ma is föl bennünket Magyarország tulajdonosai. Miként La Barre lovagnak a szabadgondolkozó Franciaország, Magyarország népe, mely a feudalizmus ellen küzd, állítson szobrot Dózsa Györgynek. Hogy mi se felejtünk, hogy komoly a mi harcunk. Bár akadna valaki, akinek elég erős hangja volna, hogy egy Dózsa-szoborért szóljon az országhoz. Ha már olyan alantas még mindig az emberi kultúra, hogy szobrokkal kell beszélnünk, beszéljünk szobrokkal. Dózsa György beszélne a nyomorgó, Amerikába szökő magyar nép, a tanítók, a vasutasok, entellektüelek, tisztviselők, iparosok, kereskedők helyett. Az egész munkás Magyarország helyett, melyet nagy urak és nagy papok jobban nyomnak, mint valaha.

Budapesti Napló 1906. november 13.

A. E.

71. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL

(Az orkán - A Côte d'Azur Rapide - Német szezon - A derék apa - Játékosok - Álomország - Készülődés a farsangra)

A Côte d'Azur Rapide, Európa leggyorsabb és legelegánsabb vonata november negyedik napján érkezett először e szezonban a Riviérára. No szép állapotot talált itt: Nizza és az egész Riviéra egy óriási orkán vizitjét sínyli. Éppen Nizzában voltam azon a délutánon, mikor ez a déli, úri, finom, kék tenger megbolondult. Erőnek erejével be akart hömpölyögni a Place-Massenára. Azóta pedig, egy hete már, nem kacagott reánk kétszer sem az ő egyetlen, kék és szinte gerlés kacagásával Napfényország. Esik, esik, esik s egyetlen vigasztalásunk, hogy most már hivatalosan itt a szezon. A Côte d'Azur Rapide ezt jelenti s ezt hirdeti minden.

És gyűlnek, gyülekeznek angolok, németek és oroszok. A Riviéra téli újságjait írják már, s színházi plakátok mindenütt. A Figaro, a Gil-Blas s egy-két londoni lap leküldték az ő különüket a szezonra. És Monte-Carlo várja minden nap az olasz muzsikusok nagy bánatára az ő budapesti cigányait. Szóval itt a szezon, s mindenki azt jósolja, hogy ez a szezon német szezon lesz. Mert voltak itt amerikai, angol, francia és orosz szezonok. Az idén a németek csődülnek bosszantóan és csodásan ide. Igazuk lesz azoknak, akik néhány év óta a Riviéra

csődjét hirdetik. A német inváziót nem bírja ki olyan hely, melynek mottója pazarság, úri hazárdság és szépség.

A kaszinóból kevés hír érkezik ki: némán és elkeseredetten folyik ott a harc. Tegnap megismerkedtem egy síró némettel, akinek meghalt a felesége s ő tavaly óta itt él a bankban:

- Hatvanezer márkát vesztettem el uram, s most a gyermekeim pénzével játszom.

Nem szidtam le az ipsét, mert Monte-Carlóban különösen-különösen tréfás a moralista-szerep. Ő pedig nagyon komolyan folytatta a vallomását:

- Már pedig ahogy én a gyermekeimet szeretem, agyonlövöm magamat, ha [ezt] a pénzem is elvesztem.

Íme, új típusa a könnyelmű németnek. Germánia nagy jómódjából már ilyen típusok teremtésére is telik. Íme, a gyöngéd apa, amikor rulettezik. Pfuj, be csúnya a német, még mikor könnyelmű is.

Itt találtam egy sereg régi ismerősöm, akiket két évvel ezelőtt is úgy láttam szorongani, szenvedni, küzdeni a játékasztalok mellett, mint ma. Itt az öreg csúnya hercegnő, udvarhölgy, egykor III. Napóleon udvarában. Szegény öreg dáma, nagyon sok pénze lehet, nem tudja elveszteni, hiába erőlködik. Még a kokottak is régiek, csak gyémántjaik újak, akiknek vannak gyémántjaik.

A kikötőben már jachtok vannak. Este pedig öltözve, nagyon öltözve ténferegnek az emberek. Mert mégis mintha itt nem volna eleven senki. Minden olyan, mint valami nagyon nem tökéletes álom. Mi adja itt az életnek ezt az élettelen vibrálást és színt? Talán egy kicsit a vidék félig hamis flórája. Talán éppen az élet túlságos sűrűsítése. Talán és legbizonyosabban, hogy akik idejönnek, azok majdnem mindnyájan antiszociális lények. Társadalmon felül vagy társadalmon kívül állók.

Egy gyilkos mentója van ennek az országnak. Nizzában egy teljes esztendeig készítik a farsangi bolondságok programját. Már ma például egészen kész a jövő farsang terve. Ez a clou-ja, az eseménye, a lelke a szezonnak. És minden farsangon mindenkinek savanyúra görbül a szája. Nem tudnak az emberek ma bolondok és boldogok lenni még a Riviérán sem.

(Nizza, november 10.)

Budapesti Napló 1906. november 16.

A. E.

72. AZ ÚJ NÓTA

(Párizsi levél)

Van, Franciaországban *volt*, egy öreg nóta, öregebb a Gotterhalténál. *Vieille chanson:* sok ezer év óta dúdolják a fülünkbe. Öreg nóta és nem is volt talán rossz nóta a maga idejében. Volt benne isten, mennyország, pokol és purgatórium. Volt, volt és nincs: meghalt az öreg nóta. Bús halál a nóta-halál és egy kicsit reszketünk valamennyien. Ostoba nóta volt, de nóta volt és kényelmes. Jóízű, édes nyálú századokat aludt mellette a nép. Nem lehet ezt a kertelő beszédet folytatni. Ami igaz, az igaz: a vallás volt ez a régi nóta. Ami igaz, az igaz: Franciaország nem az Egyházat ütötte fejbe. De bizony az egész zsidó-keresztyén mítoszt a papok fölséges úristenével egyetemben. Dicséretes dolog, hogy a gyilkos urak tisztában vannak cselekedetükkel. Jaurès megkérdi, hogy mi lesz az új nótával? Briand, Viviani s maga

Clemenceau is bevallják, hogy új nóta *kell*. De ők miniszterek, nagy urak és óvatosak. Ám Pelletan, az ex-miniszter már mer beszélni. Egész Európában meg kell érteni ennek az őszinte, borissza embernek a szavát. Pelletan körülbelül ezt mondja:

- Uram, az *osztályharc* szó csúnya szó. *Nincs osztályharc*. Vannak emberek, akiknek igazságtalanul sok jutott a földi kedvezésekből. És vannak, akiknek igazságtalanul kevés. Miről van szó? Ezt a kis hibát helyre kell hozni. Egy olyan dicső ország, mint Franciaország csak nem fog habozni, mikor ilyen kicsiségről van szó? Ezt a társadalmi kiigazítást *muszáj* megcsinálni. Hamar, hamar. A néptől elvettük a Mennyországot. Legalább a Földet szerezzük meg neki vigasztalásul. Ha nem tesszük, baj lesz.

Banketten beszélt Pelletan, s a bankettező uraknak bíborvörös lett a bőre. Ez a helyzet. Ahogyan a borissza Pelletan elárulta. Új nóta kell a régi nóta helyett. S az új nóta nem lehet boci-boci-tarka-féle nóta. Alapos, teljes, jó nótának kell lennie. Hogy eltartson ez is legalább addig, mint a régi Isten-nóta.

Mindebből pedig úgy-e kiderül, hogy vallásalapító időket élünk. Jézus óta nem éltek olyan tüzes, nemes keresztyének, mint ma. Ugyanazok, akiktől nálunk Polónyi a társadalmat félti. Készül az új, a jobbik keresztyénség. A remegő világ Heródeseinek egész Franciaországot le kellene gyilkoltatniok. Szerencse, hogy nem lehet.

(Párizs, november 13.

Budapesti Napló 1906. november 18.

A. E.

73. PAUL GAUGUIN

A Salon d'Automne-ot széthordták tegnap s ismét meghalt Paul Gauguin. Két napig éltem a Grand Palais két Gauguin-szobájában. Nyargalva érkeztem haza, Párizsba, ezért a két napért. Veszekedtem és barátkoztam Paul Gauguinnel, aki most, íme, újra halott. Halottabb Courbet-nál, Carrière-nél, Cézanne-nál, mindenkinél. Ebben a pillanatban már érzem, hogy e halotté az igazság. S fázós árnyékát látom, amint szökik Párizsból.

Peruban született s az anyja spanyol volt. (Szegény, titokzatos életű Isidore Ducasse jut az eszünkbe. Ez is olyan francia volt, akinek valahol Montevideóban tetszett születni. Comte de Lautréamont-nak nevezte magát s huszonnyolc éves korában meghalt. Körülbelül ő írta a világ legkülönösebb verseit. Egészen bizonyos hogy őrült volt, de azt még nem döntötték el, hogy nagyobb bolond lett volna-e, mint zseni. Élni azonban kevesebbet élt Paul Gauguinnél. Ám őrületüket és zsenijüket egy vidékről, egy vérben, egy átokkal hozták.) Bankhivatalnok lett fiatalon s nagyon komoly bankhivatalnok. Egy kereskedelmi hajóval bolyongott azután a világban, s ezt is nagyon komolyan végezte. Hazajött megint, s talán már tíz év múlva tőzsde-ügynök lehetett volna. Főnöke imádta s nagy percentekkel jutalmazta börze-spekulációit. Nagyreményű, ifjú üzletember s hirtelenül fejbekólintja a bolond fátum. Pissarróval találkozik, aki anyja révén honfitársa volt. Paul Gauguin huszonhat éves korában megbolondul és festeni kezd.

Kalandos, misztikus, szilaj élete itt kezdődik Gauguinnek. Vad, rossz, nomád vére akként űzi, mintha két ember volna. Az egyik: apostol, szerencsétlen, szent. A másik: állati, gonosz, utálatos. A feleségétől, aki, ha jól tudom a most meghalt norvég Thaulownak a sógornője, elválik. Párizsban rettenetesen nyomorog és fázik. Tahitiba vágyik, a vadak közé. És onnan

mégis fölkerül a hideg, szürke, ködös Bretagne-ba. Néhányan az ecset istenének tartják. A publikum röhögi. A nagy kritikusok a bendőjében gázolnak. Egyszer állít ki az akkori forradalmárok között. Még a forradalmárok is bolondnak hirdetik. Senkihez sem hasonlított. Primitív is, raffinált is, okos és esztelen. Ingyen sem kellenek a vásznai. Talán szánalomból dobtak egyen-ketten valamit a képeiért. Barátai tartják, akikhez gonosz. Ő nem tud jó lenni, legföljebb balga. Párizsban például fölszed valami mulatt leányt. Ezt viszi mindenüvé magával. Egy kis kikötővárosban részeg matrózok csúfolják a leányt. Gauguin pofozkodni kezd. A matrózok elverik s eltörik az egyik lábát. (Valószínű, hogy ez a törött láb volt az ő podagrás halálának is az oka később. Némelyek kényesebb és csúnyább betegséggel gyanusítják alaptalanul. Nem, ez nem okvetlenül szükséges az ő elég bizarr életéhez és halálához.) Ugyanez a mulatt leány egy ízben megszökik tőle Bretagne-ból. Föltöri s kifosztja Gauguin párizsi lakását. Néha tudniillik lakása is volt.

Lassan-lassan már gyűlöli a civilizációt Gauguin. Itt-itt lehet az ő életének a titka. Utálja, gyűlöli ezt a mi életünket. Tudatosan rúgja föl a mi egész erkölcsi berendezkedésünket. Nem csinál új erkölcsöket, nem jézuskodik. Ő nem buddhista és nem nihilista. Sőt talán nem is forradalmár. Ő eleven tiltakozás a sablon ellen. Egy köpködő, utálatos, de hatalmas, de civilizálódott lény. Már életében legendás alak. De olyan, akit a legendák rútítva túloznak.

Bretagne-ban és Provence-ban egyformán él. Bujkál, kínlódik, fejlődik és dolgozik. De Tahiti követelte magának mindig az életét. Oda tér vissza újra. Képtelen küzdelmek között él itt is. Itt megismeri a szűz nyomort, a civilizálatlant. Még a vademberek sem szeretik. Még talán az a barna, vad leány sem, a szeretője, aki a legszebb képét inspirálta. És mégis Tahiti vezette el, vezette vissza igazi erejéhez. Az a Tahiti, ahol maga vágta ki az őserdőből a fát, amelyet szobrokká faragott. Talán szobrászkodni is akkor szobrászkodott csak, amikor minden vászna elfogyott. Talán, talán, csupa *talán* ennek az embernek az élete. Talán azért volt olyan nagy és eredeti, mert volt ereje teljesen szakítani mai élettel, közönséggel, ízléssel, kultúrával, civilizációval. Nem túlzó modern ő, nem is modern. Túlzó erő, túlzó valaki, túlzó egyéniség. Tahitiban nem csak a vadakkal civakodott. Lapot csinált, írott lapot. Megjelent vagy húsz példányban talán. Őrülten támadta a lapban a kormányzót, a kormányzóság tisztikarát. Sajtópört is kapott az írott lapért, el is ítélték. Neki éppen nem lehetett büntetlenül kacérkodnia a civilizáció eszközeivel. Az a Gauguin, akit ma is gyűlölnek, ma sem értenek, aki még sokszor fog meghalni és föltámadni, az igazi Gauguin, mégis a tahiti-i Gauguin. Az ő szeme számára itt rendeltettek a színek.

Hogy hogyan lát Paul Gauguin? Jobban és többet akárkinél. Színt, új, sok színt és vonalat, élesen, együtt. És nagyszerűen összefoglalva. Mondjuk: síkokban lát. Majdnem kókler a vonalak és színek kibékítésében. Egy kicsi kell és már stilizált a rajza. Egy kicsi kell és már karikatúra az, amit fest. De ezt a kicsit ő grandiózusan kerüli el mindig. Festő művészete persze dekoratív fajta. Mint ahogy ő ezt az egész világot egy ostobán, lármásan fölszerelt színpadnak tarthatta. Hogy rakja a színeit egymás mellé. Gyermek, bolond vagy zseni képes ilyen vakmerőségekre. Nincs mestere s nemigen lehet neki tanítványa. Mert nagyon külön volt ez az ember. Egy kritikus azt mondja, hogy a nagy, velencei koloristák késői fia. Az bizonyos, hogy imádta és értette a színeket. Egy megnemesítése a dekoratív fajtának az ő művészete. Hogy ő mit tartott a maga zsenijéről? Néha olyan nagynak hitte magát, hogy maga is megijedt. Néha eltévedtnek, mázolónak.

A Temps, a Figaro, az úgynevezett nagy lapok kritikusai ma is úgy püfölik, mintha élne. És hányan nézték mellettem nevetve a képeit. De vannak fanatikusai. S akiknek falain Gauguin-képek vannak, azok tudják, hogy kicsoda. Ez talán egyelőre elég is egy többszörös halottnak, aki hadilábon élt velünk, a mi életünkkel, a sablonnal, erkölccsel mindig. S a modernséggel is. A modernek problémái őt sohse érdekelték. Ő mindig összefoglalt és nem szétbontott. A fény-

problémákkal sem törődött. Nem is kereste a fényt. Képein mégis csodálatos, igazi fény ömlik el. Azt sem tudja az ember, hogy honnan. Mint ahogy az ő csúnya, különös életét is beragyogja egy ilyen nagy, rejtelmes, hatalmas fény.

Budapesti Napló 1906. november 21.

Ady Endre

74. SZERELEM ÉS SZÍNPAD

Párizs visszakívánja az utálatos, csúnya, vén, szigorú Anasztáziát. Ilyesmit is csak Párizsnak szabad akarni: hogy állítsák vissza a cenzúrát. Írók és színházi emberek most már komolyan megijedtek a színpadi mocsoktól. Azt mondják, inkább legyen cenzúra, mintsem a disznóság elnyeljen minden írói törekvést. Csak az nem jut eszébe Párizsban sem valakinek, hogy a színpadé az eredendő bűn. No mindegy, nézzük mi is úgy a dolgot, mintha a színpad szent valami volna. Tehát arról van szó, hogy Franciaország visszanyerje a cenzúrát.

Így mulat az emberiség: mindig el-eltörül valamit, hogy azután küzdhessen a visszaállításáért. Most Párizsban a cenzúra van soron: vissza kell állítani az ízlés és erkölcs nevében. Mert kezdenek nagyon hódítani azok a színpadi művek, melyekért otthon nálunk bolondul a Vígszínház publikuma. Tetszik ugy-e érteni, milyen művekről van szó? Azokról, amelyek a legegyszerűbb és legbanálisabb emberi cselekedetet cifrázzák és állatiasítják. Hogy erről az igen elterjedt emberi cselekedetről ne lehessen írni, azt senki se mondja. De hogy erről durván komédiáznak s hogy festékes arccal, röhögtető szándékkal beszélnek róla, ez szemtelenség. Mint a szellemes Harduin mondja: némely embereknek nem adatott meg az elmésség adománya, tehát disznókodnak. Ugyanő azt tanácsolja, hogy az obszcén színházak függesszenek ki valami cégért. Olyasvalamit, amit vidéki városokban szokás némely éjjeli mulatóhelyekre. Ez tudatná a publikummal, hogy az illető színház darabjai nem az üdvözülés vagy a római limesek kérdését bolygatják. De akkor bemenne-e a publikum, mely öntudatlanul is nagyon helyesen úgy állapította meg, hogy ha színpad, legyen színpad s ne bántsa a komoly kérdéseket, amire nem való. És az is más kérdés, hogy a cenzúra megállna-e az ízlésszempontoknál.

Van elég béklyója a mai embernek. Szabad-e a béklyókat csak azért szaporítani, hogy a szekszuális ügyeket frivolul ne tárgyalja a színpad?

Más társadalmakról nem szólunk most, de Franciaországnak igaza van. A híres, szerelmes, frivol ország megijedt attól, hogy milyen sterilis egy félszázad óta Franciaországban a szerelem. Nemsokára már néptelenedni fog szegény Gallia s bizony itt most rettenetesen komoly dolog az, amit hirtelenében nem is tudunk helyesen megnevezni. Mondjuk: a pueri-kultúra. Hogy Franciaországban még a cenzúrát is visszaállítanák talán a színpadi disznóságok ellen, érthető. Természetes dolog ez egy megriadt s ambiciózus nagy társadalomban. Hiszen komoly cikkeket olvasunk egy kísérleti, embertenyésztő intézet fölállításáról. Ez nem tréfa és nem disznóság, de tudományos gondolat. Szóval Franciaország megsokallta, hogy polgárai és polgárnői ledér mulatságként kezeljék a szerelmet. Persze az más kérdés, hogy ha majd csak morális darabok kerülnek a színpadra, nemesebb lesz-e a színpad s - népesedőbb kedvű Franciaország.

(Párizs, november 18.)

Budapesti Napló 1906. november 22.

A. E.

75. A SZAJNA MELLŐL

I.

Boni de Castellane

Boni de Castellane gróf, hát úgy maradt, mint az ujjam. Felesége, a milliárdos Gould-leány, pénzt sem ad neki. Neki, aki Franciaország Károlyi Istvánja, Zselénszki Róbertje volt tegnap. Aki kerületében, Basses-Alpes-ban ötszázezer frankot költött egy választásra. Sőt az elvált asszony átadta egy bulvár-lapocskának ex-ura leveleit, amelyekkel a válópör alatt akarta kiengesztelni az asszonyt Castellane gróf. Minden levelében azt írta, hogy ő meghal. Nem fog tudni élni az asszony, illetve a Gould-milliók nélkül. Mint ahogy nem tudott a parlamentben beszélni, ha Syveton nem csinált neki jóelőre egy beszédet. Ez a Syveton, aki most két éve olyan világraszóló botrányt okozott rejtelmes öngyilkosságával, volt a Castellane gróf titkárja. Syveton is klerikális képviselő volt s szélhámos, mint Boni de Castellane. Csak az esze volt több, csak szegény volt és nem gróf. De Syvetonnak, mikor kiderült róla, hogy - Gyürky Ödön, meg kellett ölnie magát. Boni de Castellane-nak esze ágában sincs meghalni, holott ezt egy halomnyi levélben fogadta és ígérte. A titkárnak el kellett pusztulnia a föld színéről. A gazdának, aki gróf, szabad élnie s reménykednie egy új milliomos partiban. A Gyürky Ödönök és Syvetonok modern vazallusok, akik harcba mennek és elesnek a grófjaikért. Boni de Castellane gróf pedig fog még dörögni a francia parlamentben az erkölcstelen radikalizmus ellen.

II.

Szent Adolphe Retté

A Szent Lélek megint Párizsban járt az írók között s ezúttal Adolphe Rettén volt a sor. Adolphe Retté jó poéta volt, forradalmár poéta. Most pedig bejelentette, hogy visszatér az Egyház kebelére. Jó fiú lesz ezután, jámbor és erkölcsös verseket fog írni. Huysmans, Tailhade, Retté és még egy sereg ilyen megtért író. Csak a legújabbak között és Verlaine óta. De valamennyinél könnyű kikutatni a pünkösdi titkot. Tailhade például, mióta párbajban megbénult s egyszer lábát és fél szemét hagyta egy verekedésnél. Szent Verlaine-nél, a vén beteg, isteni szatírnál, hírhedt előzményei voltak a Szent Lélek kitöltetésének. Lelki vagy testi bénaság téríti az Egyházhoz a francia forradalmár írókat. S az irodalmi kávéházakban kacagnak a kócos fiatalok, ha egy-egy megtérés hírét hallják. Csak a súlyosabbja érez egy pillanatig halálos hideget a szívében. Óh jaj, mindnyájunkat fenyeget a veszedelem, hogy egy szép napon elfáradunk és istenfélők leszünk. Mint most, legújabban szent Adolphe Retté.

III.

Otero és Magdolna

Otero, a hírhedt Otero férjhez megy és a Madeleine-templomban lesz az esküvő. Az az abbé, akinek parókiájához tartozik, szívesen megáldja a frigyet. Ezt ki is jelentette már egy újságírónak, aki megkérdezte. Végre is Magdolna templomában illik örülni egy új Magdolnának. De van az abbé úr irgalmasságának más oka is. Egész világ tudja, hogy Franciaországban a nyugalomba vonult Oterók vallásos és templomi célokra mennyit áldoznak. Ezek a Magdolnák minden nap gyónnak s a szerzett vagyonból minden nap készpénzzel veszik meg a bűnbánat üdvét. És mivel nehéz sor vár Franciaországban a plébániákra, ugyancsak nagy érdekek kívánják, hogy a Magdolnák sok pénzt szerezzenek és vezekeljenek.

(Párizs, november 26.)

Budapesti Napló 1906. november 29.

A. E.

76. PÁRIZS ÉS GÖRÖGJEI

Párizs, ez a mindenkit ölelő, omnibusz-szívű Párizs, háborút üzent az idegeneknek. Ezúttal nem Sem fiaira haragszik ez a kacér és ideges Kozmopolisz. Csak egy-két Drumont óbégat már és óbégat még átkot Titusz császárra, hogy miért bolygatta meg egykoron a Jeruzsálem nevű méhkast. A Dreyfus-üggyel talán véglegesen kitombolta magát Franciaországban az antiszemitizmus. Új és más zsidókat követelt az örök, babonás, bestiális, társadalmi étvágy. S aligha találná ki valaki: a görögökre haragszik ez idő szerint legfenekedőbben Párizs.

Már szálló ige, hogy Párizst ellepik a Balkánok rasztái. Az európai és amerikai Balkánoké, mert nem egy Balkán van. A latin Amerika, Portugália, Oroszország, Levante vannak olyan Balkánok, mint az igazi. De a legnagyobb veszedelem, a legszennyesebb kalandorinvázió mégis az igazi Balkán felől jön. Görög, oláh, macedón és levantei raszták azok, akikre Párizs dühöng. Ha például György királyt egyre hidegebben vendégeli alkalomadtán Franciaország, hát ezt görögjeitől kérje számon György király.

Binet-Valmer, egy fiatal francia író, regényt, szenvedélyes, izgató regényt írt a görög veszedelemről. Azt írja, hogy Párizs az új Athén, úgy járt, mint Krisztus előtt négy századdal a régi Athén. A régi Athént is ellepték lassanként a szerencselovagok ezrei. Ezeknek nem volt közük Athén szent múltjához. Nem szereztek polgárjogot, nem katonáskodtak, de őrültül parazitáskodtak és zsebeltek. Így fészkelték be magukat Párizsban a balkáni idegenek. Már-már egészen az övék Párizs és a Riviéra, melynek gyanús, téli arisztokráciáját rasztokráciának keresztelte el a Temps egyik szellemes krónikása.

És ez valóság; Párizs leghangosabb szereplői már nevükkel elárulják a Balkánok egyik-másikát. Börzében, sajtóban, irodalomban, művészetben ott vannak a görögök, akiknek nem muszáj azonban okvetlenül görögöknek lenni. Oláhok, levanteiek, portugálok, délolaszok, mexikóiak, argentinaiak. És ezeknek nem az apróbb fajtájuk, az Alfonz-fajta, a legveszedelmesebb. Hanem az, amelyik belopja magát a Palais-Bourbonba, a Comédie-ba, a Szalonokba. Éhesek, elszántak, kíméletlenek és pokolian furfangosak. Főképpen pedig nem tartja féken őket a hozzátartozás egy nagy, nemes történelmi kultúrához. Ha a Binet-Valmer könyve egy kicsit fiatalos és túlzó is, de indokolt és időszerű könyv. Sok-sok eleven arcra ismer reá belőle az ember. Orosz politikusokra, akik abból élnek, hogy száműzötteknek hazudják magukat. Szmirnai bankárokra, akik miniszteréket vásárolnak. Román költőnőkre, portugál álnábobokra, amerikai szélhámos-fölfedezőkre. Még tudós-székben is ülnek görög kalandorok és ami sok, az sok. Párizs keservesen fizet meg azért, hogy az egész világnak tetszik. Általában a kalandoregyéniségek sikereire van úgyis berendezve ez a mai polgári társadalom. És szegény Párizsba éppen a legügyesebb, legéhesebb, legvadabb kalandorok jönnek széles e világból.

No és a görögök éppen, akikért Byron meghalt. Akikért valamikor Európa legjava volt filhellén. Ezekben nyert csak igazán zsidókat a világ. Egyik párizsi revü például arról írt cikket, hogy már Amerikát is ellepik a görög kalandorok. Párizst ellepték, ez bizonyos, ők és másféle görögök, akik között már magyarok is vannak. Minden nagy világváltozás előtt így volt: minden Athénre kalandorok csaptak. Rómának is megvoltak a maga görögjei s megvannak Párizsban[!] És istentelenül rossz már az a társadalom, ahol megjelennek a görögök.

(Párizs, november 28.)

Budapesti Napló 1906. december 2.

A. E.

77. GABRIEL SYVETON

(Párizsi levél)

Gabriel Syveton az Isten, Család és Tulajdon nemzeti hőse volt Franciaországban. Életéről könyvet kellene íratni minden nyelveken s szétszórni e könyvet sok ezer számban. S valahol inkvizíció folyik a Haza nevében, ez igékkel kellene a bírókhoz szólni:

- Hazafias bírók, emlékezzetek Gabriel Syvetonra.

Két lap, a Matin és a Journal, kaparták ki sírjából a halott Syvetont. Bizonyára engedik békében rothadni, ha barátai nem esztelenkednek. De Syventonból nacionalista hívei okvetlenül Bartha Miklóst akartak csinálni. Szobrot, eleven, dicső-halottat, akinek érc-mása előtt századok múlva is leboruljon a francia hazafi.

Ez a Syveton egyébként, ez a gazember, éppen két évvel ezelőtt ölte meg magát. Rochefort váltig állítja, hogy a hazátlan bitangok tették el láb alól. Elment, ennyi bizonyos s emlékül hagyta - a Syveton-ügyet.

Gyorsabban senki sem hódította meg az életet és Párizst, mint Syveton. Okos és alkalmas időben érkezett a kis, bélpoklos éhségű, vidéki tanár. Déroulede száműzetésben s vezetőre van szüksége a nacionalista urak kopófalkájának. A Dreyfus-pörben még olyan erős a nacionalizmus esélye, hogy akár előleget szedhet rá s szed is.

Garabonciás diákként jön s Messiásnak teszik meg. Polónyi Géza kismiska lett volna, mikor a nagy Gábriel az Isten, Család és Tulajdon védelméről beszélt. Még a nemes és naiv Jules Lemaitre is Krisztust lát benne. A mágnások úgy becézik, mint nálunk Darányi Nácit. Castellane gróf titkáraul fogadja tízezer frank fizetéssel. S mikor Syveton a parlamentben pofonüti az öreg, radikális hadügyminisztert, Andrét, Castellane gróf fölemeli a fizetését.

Püspökök, mágnások, apáca-féltő öreg milliomosnők, szerzetesvédő bigottak, hatalomra éhes tábornokok, valláserkölcsi alapon álló írók, munkás-gyűlölő gyárosok, a szocializmustól balgatagon rettegő kispolgárok, az „éljenahazá”-tól megrészegült utcai tömegek kedvence ő, Párizs új, sárkány-ölő Szent György-lovagja, a francia Ugron Gábor vagy még több.

Jules Lemaitre-rel és Louis Dausset-vel megcsinálják a hazafiak Ligáját, a francia tulipán-szövetséget. Ekkor van Syveton a csúcson s ekkor él legpompásabban. Közben megházasodott, elvett egy módos belga özvegyasszonyt, akinek egy kis leánykája van. Hát mire lett volna jó a francia Tulipán-szövetség? Syveton harmincötezer frankot keresett évenként s háromszázötvenezret költött.

Ez az ember: állat volt a legcsúnyább fajtából. Talán egy kicsit beteg is, de minden ocsmányságra képes. A Matin, a Journal hivatalos adatokat közölnek a Syveton-bűnpörből. Annyira hivatalosak, hogy a bíróság megindította ellenük az eljárást, hivatalos titok megsértése miatt. Francia lapok megtehetik, mi századrészét nem írhatnók le Syveton bűnös és perverz cselekedeteinek. Vén dúsgazdag asszonyokat, mint Lebaudy asszony, s nagyon sokat beteges hajlamaikban lesett meg s használt ki. Pumpolt mindenütt hazafias célra s szocialistaellenes propagandára. És közben tizenhárom éves mostohaleányát megrontotta. Családi fészkét bepiszkolta. Egy-egy perverz vágyára vagyonokat költ s ezért embereket áldoz föl, ha kell. Párizs képviselője s a hazafiak bálványa. Mikor azután az Isten, Haza, Család és Tulajdon hőséről már-már minden kiderül, megöli magát. Az istentelen, a Hazából seftelő, a Sodoma-bűnű családrontó, a tolvaj.

Ezeket látjuk a Matin és Journal leleplezéseiből még világosabban, mint eddig.

S annyi bizonyos, hogy a Jules Lemaitre-ek, a becsületes és naiv hazafiak keserű lélekkel otthagyták a nacionalizmust. S annyi bizonyos, hogy Franciaországban most már véglegesen befellegzett azoknak, akik nagyon tüntetően hazafiak. Hejh, nem ártana, főképpen Magyarországon, plakatíroztatni ez esetet. Ha már a Fejérváryék hazaárulását nem lehet. „Jó emberek, vigyázzatok a hangos hazafiakra". Talán Magyarországon is enyhülne akkor a nagy és hazug hazafiak terrora. Hogy már legyen szabad élniök végre a becsületes, munkás embereknek is. Akik igazán hazafiak s nem azért, hogy *leplezzenek valamit*.

(Párizs, december 6.)

Budapesti Napló 1906. december 9.

A. E.

78. A LELKEK FORRADALMA

A Petit Parisien, Franciaország egyik legelterjedtebb lapja, amely naponkint egy és negyed millió példányban jelenik meg, arra a kérdésre kért feleletet olvasóitól, ki volt a legnagyobb francia. A kérdésre több mint két millió válasz érkezett a szerkesztőséghez, amely az eredményt most teszi közzé. Eszerint a legtöbb szavazatot, 424.201-et Pasteur kapta, utána a franciák régi nagy kedvence Victor Hugo következik 409.673, majd a sima, fényes politikus Gambetta 407.814, negyedik helyen Napóleon 381.153, utána Thiers 272.642 és Lazare Carnot, a nagy forradalom erélyes technikusa 270.418 szavazattal.

Játék csupán ez a leszavaztatása a francia olvasóközönségnek, de érdekes és tanulságos az eredménye. A franciák lázas érdeklődéssel lesik a naponkint közzétett eredményeket, amelyekből az egész kultúrvilág örvendetes nagy átalakulásáról, a lelkek forradalmáról szerez tudomást. A gloire-imádó, a harci dicsőségért rajongó francia nép a legnagyobb fiának a tudós Pasteurt tartja, az emberiségnek ezt a jóltevőjét, míg Napóleon, a Nagy Napóleon már a negyedik helyre szorult.

Micsoda változása ez az időknek és micsoda gyökeres átalakulás az érzések és gondolatok világában! A nép céltudatos fölvilágosodása ledöntögette a régi bálványokat és győzelmesen halad előre a második nagy francia forradalom, amely a lelkeket szabadítja föl az elavult babona béklyóiból. Pasteur, Victor Hugo megelőzték Gambettát és Napóleont, a tudomány és művészet leverték a vér és vas imádatát.

Budapesti Napló 1906. december 13.

79. KÖLTŐK

Siessünk költőkről írni, mielőtt Apponyi Albert költészeti felügyelőknek nevezné ki Endrődi Sándort, Szabolcskát vagy Bárd Miklóst. Siessünk, mert a piktorok már soron vannak: Apponyi elhelyezi őket Szabolcsban, Csíkban, Árvában. Tulipán-országban kész az új jelszó: vissza kell tartani az átkos külföldtől, főképpen Nyugattól, a honi művészeket. „Kedves, magyar juhok, maradjatok szépen a karámban, a magyar karámban. Hízott juhot, valóságosat, és gyapjút, csak a magyar agrárius nagyuraknak szabad külföldre szállítani." Ezer és egy szerencse, hogy Hunniában ezidőszerint a kutya sem tiszteli meg valamennyi lábával a versíró urakat. Szóval a magyar poéták még szabad emberek, ha nincsenek elcsukva, mint olykor

Csizmadia Sándor. Mivel úgy sem érdekel ez otthon, Magyarországon, senkit, miért ne beszélnőnk Victor Hugo és Verlaine nagy pöréről?

Ez a Párizs, ez a bolond Párizs, ennek mindenre van ideje. Most Marokkó, Berlin, Róma vennék el minden más nációnak az érdeklődő kedvét. És itt, Franciaországban, a szocialisták sem amolyan játszó kedvű, pajkos diákok, mint másutt. Franciaországnak öt éven belül, mondjuk tíz éven belül, szűz, való, szocialista kormánya lesz. S ma Párizs komolyan kíváncsi arra, hogy Fernand Gregh és Vielé-Griffin mit végeznek? Magyarországon a vezércikk az újságokban arra van kigondolva, hogy a világ ügyét-baját eligazítsa. S bár a magyar vezércikk ellenére sokat változott csak mostanában is már a világ arculatja, Ábrányi Kornélnak van igaza. Miért ne igazítsa a világnak ő sorsát a magyar vezércikk? Holott, ha nem igazítaná, akkor is írnának magyar vezércikkeket s akkor is kellene valaminek történni.

Franciaországban pedig szertelenül is büdösen [!] nyugodtan nem így csinálják a dolgot. Vezércikkeket írnak, igen komoly napokban, poéták béka-egér harcáról, mivel errefelé még ma is komolyan veszik a poétákat. S egy jó poéta, egy valaki, itt ma is szinte több, mint Brisson, sőt Justh Gyula. Ezek furcsa s otthon igazán érthetetlen dolgok, beszéljünk hát végre a poétákról. De még nem: Napóleon századának bús tanúságát írjuk előbb ide. Ez a nevezetes század Napóleonnal kezdte s Nietzschével végezte szépen és stílusosan. Közben azonban mégis csak Franciaország igazította a világot s megszülte, illő távolságban egymástól Victor Hugót és Verlaine-t.

Victor Hugo és Verlaine, mégis csak ők voltak a két legelső ember mostanában. Comte, Darwin, Kant, Spencer s valamennyi szigorú nagyja a múlt századnak: mások. Talán ostobán és helytelenül, de valóban, poétái által szólja el még ma is magát a korszak, minden korszak. Pláne ott, ahol a versnek forró múltja van, mint Franciaországban, mely Horatiussal tart rokonságot s még tovább megy: Párizsát az új Athénnek tartja.

Vielé-Griffin és Fernand Gregh kicsi emberek s vitájuk, háborújok minden más országban operett-téma volna. Itt, Franciaországban, itt Párizsban nem az, és százszor nem az, mert itt vers és művészet nem hivalkodás és nem luxus, hanem levegő. Vielé-Griffin a szimbolisták ügyvédje. Fernand Gregh a humanista költő-iskoláé. Egyetlen ország és kultúra a világon a francia, hol szabad az ilyen harc. Egy kis bátorsággal azt mondhatnók, hogy itt az izmos, vaskos, munkás középszerűségre nagyobb szükség van, mint a zsenire. Itt tehát szabad költő-iskolákat is csinálni s szabad veszekedni táncmesterek módjára arról, hogy milyen legyen a jövő vers.

Nekünk pedig, Párizs megtűrt és édesen borongó vendégeinek, szabad meglátnunk, hogy ím még mindig Victor Hugo és Verlaine birkóznak.

Mert hát kik is ők: a dölyfös francia Jupiter s az isteni faun? Típusai annak a kétféle kiválóságnak, mely örök: a hasonlóságének és a differenciáltságének. Victor Hugo fajsúlya ugyanaz volt, mint Jersey-szigetbeli magyar társáé, például a Teleki Sándoré. Ő, Victor Hugo, részeg volt korának politikai eszméitől s csak éppen ereje, impulziója s szótára volt nagyobb, mint egy romantikus, forradalmár kereskedő-segédé. Őt az emberi és tömegi hasonlóságok űzték, lelkesítették és forralták s nem volt egy hangja, mely ne lett volna a Montmartre békés szatócsáé is.

Verlaine-nél megfordult a század és a század embere. Verlaine már az ember volt, az ember, a differenciálódott, a gyalázatosan őszinte ember. Victor Hugónak testvére lehetett III. Napóleontól az utolsó krími tatárig bárki. Verlaine testvére már csak a differenciálódott, a nagyon elszánt, a magát veséjéig ismerő és analizáló, új ember lehetett. Az, akit nem kap el a tömeg s aki a világot nem a népgyűlésekről, de a szörnyű, önmagát vizsgáló, mély, individuális lelki órákból ismeri. Ez nem meghódolás annak az iskolának, melynek nálunk talán Diner-

Dénes József volna az atyamestere. Ám mégis Verlaine-en már érzik, hogy önbűnös lelke mindazok helyett sír, kiket elnyomorított egy hitvány, hazug és hóhér társadalom. Nem lehet azt számmal kifejezni, mennyivel több és emberibb a minden bűnünkben és erényünkben közös Verlaine, mint a minden bűnünkkel és erényünkkel olcsón és rendesen hivalkodó Victor Hugo.

Azért érdekes a Vielé-Griffin és Fernand Gregh harca, mert ez a Hugo és Verlaine harca. Annyival szebb ez a harc, mert ez a Fernand Gregh semmi egyebet sem tud csinálni, mint átírja, popularizálja a Verlaine verseit. S ezt éppen olyan büntetlenül teheti, mint például Magyarországon Kossuth Ferenc teszi a politikában Kossuth Lajos elveivel.

Azt mondja Fernand Gregh, hogy a poézisnak nem szabad a háborgó, haladó, nagyszerű életet negligálnia. Oh kis impotensek, de jó is nektek ez a mi korunk, ahol Magyarországon kívül minden országok társadalma megújulni akar. De a poéta se tegyen mást, mint amit Jaurès, Guesde, Bebel, Bokányi és Weltner akarnak? Akkor menjen el népgyűlési vagy szakszervezeti jegyzőnek. És akkor új Victor Hugo lehet mindenki, aki Marxot nem szidja s az általános titkos választói jog alapján faragja a verseit. Óh, csak egyébként már itt tartanónk Magyarországon, ahol a régi perzsa költőkénél is hátulsóbb dolgokat visszhangoz és hirdet a megtűrt poézis.

Költők pedig azok, akik túljárnak politikán, helyzeten, divaton és zsargonon. Költő az, aki nem disznótorokról hozza a világnézletét, de akiben benne szenved, sír, átkozódik, ujjong a kor. De úgy, hogy különbözzék mindenki mástól, Somogyi Aladártól, Lengyel Zoltántól éppen úgy, mint Lampérth Gézától és Sajó Sándortól.

Nehezen, fájón, de mégis egy reakcionárius írótól írunk ide végül valamit. Barrès dicsőíti egyik könyvében az ént, az egyént. Ez minden, ez a legtöbb: az egyéniség, a belső, delikát és szigorú egyéniség. Ezután rögtön a publikum erudíciója következik. Az igazi egyéniséget úgy, ahogy ő érzi és akarja, úgyse értik meg sehol. De legalább kevesebb legyen azoknak a száma, akik - egészen félreértik. Egy pompás kultúrában, nagy és válogató publikum előtt még Szabolcska Mihály is lehetne nagy költő. Frissonokat, különös vadságokat s nem tudom én mit fedeznénk föl ez idő szerint együgyű verseiben. Kell-e, szabad-e ilyen dolgokról mesélni Magyarországon, ahol a nyomtatott betűt nagyobb ellenségnek tekintik, mint Perzsiában? Talán bűn, talán kár, de egy dolog bizonyos: Magyarországon adják legkönnyebben az írói türelmi bárcát. Festőkről még esik szó, sőt festőket még meg is rendszabályoznak. De már írni minden boldogtalannak szabad s az írók jó kilencven percentjének ködös és opálos fogalma sincs arról, ami a mai embert kormányozza. Lehet, hogy ők erről nem tehetnek. Extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita. Meg kell háborodnia az embernek, ha megkísérti, hogy kultúrtársadalmak életét Magyarországéval hasonlítsa össze.

(Párizs, december hava).

Budapesti Napló 1906. december 18.

Ady Endre

80. „ITE MISSA EST”

(Párizsi jegyzetek)

I.

Rendőr a templomban

A St. Sulpice-templomban hajnali misére gyűl a nép. S ez a nép alig harminc ember, holott azt kellene most megmutatni, hogy Franciaország Rómának ad igazat. S a csöndes, misztikus templomba íme dölyfösen, de illedelmesen belép a rendőr Franciaország nevében. Másfélezer esztendő óta e földön mindenki tudja, hogy a mise - mise. Ez a rendőr most azt mondja, hogy itt most népgyűlés van. Népgyűlés, amelyet nem jelentettek be. S a rendőr előveszi a ceruzáját s írja:

„Egy komédiás-ruhás férfiú halkan motyogott az egybegyűltek előtt. Különféle s nem mindig érthető szavakat mondott. Ilyeneket például: Dominus vobiscum, Ite missa est stb. A hallgatókat nem izgatta föl láthatóan a komédiás-ruhás férfiú beszéde. Egy óráig tartott körülbelül a törvénytelen gyülekezés.”

E rémítő jegyzetekből hivatalos rendőri jelentést csinált a tudatlan vagy nagyon is tudatos rendőr. S ő, a jámbor, nem is sejtette, hogy mit mível. Rendőri jelentés egy miséről. Talán pontot se tett a végére a nem nagyon írástudó rendőr. S mégis egy világ halt meg a St. Sulpice-templomban.

II.

A pápa és a börze

Montagninit, a pápa kiutasított követét, legjobban a Rothschild-bank sajnálja. A Monseigneur nemcsak azért volt itt, hogy a francia katolikusok lelkét megmentse. De játszott a börzén a pápa megbízásából s a Rothschild-bank közvetítésével. Mivel X. Piusnak már elfogyott az a félmilliója, amit a lutheránus Vilmos császártól kapott. Senki itt Franciaországban, ahol a midinette-ek is játszanak a börzén, ezért nem haragszik. De azt sokan furcsállják, hogy a pápa éppen akkor játszott baisse-re, mikor engesztelhetetlen választ küldött Franciaországba. Még a legkatolikusabb francia kispolgár is háborog a pápa ellen. Hogy lehet a csalhatatlan X. Pius ilyen rossz üzletember? Hát komolyan hitte, hogy az ő üzenete fölforgatja Franciaországot s minden francia papír hanyatlani fog? Ez olyan ügyetlenség, amit a legvadabb klerikálisok se tudnak menteni. Mert elvesztheti valaki a lelki üdvösségét, de ezt könnyen vissza is szerezheti. De, hogy a pénzét vesztegesse valaki olyan könnyen, mint ő szentsége: ez sok. S gúnyosan száll Szent Péter utódja felé a párizsi esprit:

- Öreg, öreg, a börze nem - mennyország.

III.

A hős papok

A nacionalista és klerikális sajtó hivalkodik, hogy vannak még hős papok. Hősök, akik mártírok nem lehetnek az Állam ravaszságából. Ezek a hős papok egyre hirdetik, hogy nem ijednek meg a bilincsektől. Egészen bizonyosak tudniillik, hogy bilincseket nem raknak rájuk. De attól igenis félnek, hogy be kell rukkolniok katonáknak. S szörnyű igazságokat mondanak a militarizmus ellen. A militarizmus ellen, melynek mindenütt az egyház a szószólója. Mert nem jó volna a főtisztelendő uraknak Marokkóban például, ha kell, hősködni. Kényelmesebb dolog

ez az oltár mellett s a jámbor hívők hatalmas alamizsna-pénzéből. Hervé, az antimilitarista szocialista vezér ujjonghat. Ime, onnan kapott segítséget, ahonnan a segítséget nem is várta.

(Párizs, december 15.)

Budapesti Napló 1906. december 19.

A. E.

81. KÁLVINISTÁK ÉS SZOCIALIZMUS

Genf pápájáról, a nagy reformátorról, francia gondolkozók sokat írnak mostanában. Kálvin János olyan aktuális nagysága a mának, hogy még tüntetnek is ellene. Servet Mihály szobrát egyenesen Kálvin híveinek bosszantására állítják föl Párizsban. Így válaszolnak a klerikálisok a La Barre-szobor emelőinek. A francia Kálvin-irodalom is több hízelgő vagy maró ópusszal gazdagodott. Az Egyház és Állam leszámoló harca csak a kisebb oka talán ennek, Kálvint, a latin race Lutherjét, a szocializmus harsonájával lármázzák föl sűrűen a sírjából. Tudni akarják, hogy Genf pápája mutat-e valamerre csont-ujjával. Mert itt van az új forradalom, az új reformáció, az új világválság. Luther, Kálvin s a többiek csak megfoltozták a társadalmi ember viseltes lelkét. S ime most merő-új lelket akar magának az ember. Csak Róma pápájának volna ehhez szava? Genf pápájának, az élő pápa-múmiánál elevenebb halottnak mindegy?

Szomorúan érdekes, hogy ezt is Franciaországnak kell megkérdeznie. Pedig Kálvin francia híveinek száma a névlegesekkel együtt is csak maroknyi. Magyarországon ez százszor nagyobb s ezerszer égetőbb kérdés tízezer okból. Franciaország már jóformán el is döntötte ami a problémából az övé. A hivatalos református Egyháztól itt sem követelhette senki, hogy ne legyen - Egyház. De minden radikalizmusnak vezéreket adott a francia református társadalom. Guesde, a francia szocialisták vezére egy kálvinista pap fia. Szocialisták, radikálisok, szabadgondolkozók és szabadkőmívesek között kálvinista születésűek vezérkednek. S a hívő kálvinisták is hangosan hirdetik, hogy a szocializmussal ki kell békülnie Kálvin egyházának. Azt a Kálvint kell követni, aki Seneca tanítványa volt, aki szabadságért s világosságért ostromolta Rómát. És nem azt a Kálvint, aki maga is pápának csapott föl s aki Servet Mihályt megégette.

Nemcsak Kálvin egyházának, de az emberiség ügyének is veszedelme volna, ha a protestantizmus elfeledné, hogy anyja: az Élet volt. Bölcsője: szabadság és igazság. Csak rajongók remélik a dogmatikus vallások gyors múlását. Ha Kálvin hívei és a protestánsok elfordulnak anyjuktól, az Élettől, fölfalja őket Róma. Mert az Életnek született egy igértebb és kedvesebb gyermeke. Franciaországban kálvinista teológusok is ilyennek látják a helyzetet. Vagy kibékül a protestantizmus újabb és hatalmasabb testvérével, a szocializmussal vagy elpusztul. És ezért fájdalmasan nehéz kérdése ez a haladás ügyének is. Mert Róma, sajnos, ebbe sem fog belepusztulni. Kősziklánál is erősebb alapra épült a klerikalizmus: az emberi butaság végtelenségére. Rómának dogmája a vak engedelmesség s Róma tud alkalmazkodni, ravaszkodni. Vesztes tehát csak a lelkiismereti szabadság indulójával indult protestantizmus lehet. Holott még a kérlelhetetlen ateista is inkább a protestantizmust választja, ha csak Róma és a protestantizmus [között] választhat. S a haladás ügyének sem közömbös a választás. Nem közömbös, hogy Kálvin utódai és hívei észreveszik-e, hogy a szocializmus törvényes utódja a protestantizmusnak. Békülnie szabad csak vele az öregebb testvérnek, háborúskodni nem.

És jól dolgozhatott Erdélyben a pápistás pietizmus, ha Erdély püspöke, Bartók püspök még a szociális tevékenységről is úgy beszél, mint egy gyermek, aki ördögöket lát a sötétben. Micsoda más szellemű volt Erdélyben a kálvinizmus még csak húsz évvel ezelőtt is. Szinte azt mondhatnók: a reform-protestantizmus egyetlen fészke volt Erdély az egész világon, ahol komolyan vették ezeket az igéket: világosság, szabadság, haladás. Még Szász Domokos sem mert volna olyan nyilatkozatot tenni, mint a Bartóké, mely illenék egy buta kalábriai olasz baráthoz, de nem Erdély első püspökéhez. Erdélyéhez, melyet valaha a lelkiismereti szabadság klasszikus földjének címeztek. Ma talán már Pápa, Debrecen és Sárospatak is szabadabb szellemű, mint Kolozsvár. Azt hiszik Bartókék, hogy így lehet Mailáthtal bírkózni. Szörnyűségesen csalódnak: protestantizmus és reakció - élet és halál. Csak új áramlatokhoz szabad szegődnie Kálvin egyházának, ez a lényege. A szabadság és a folytonos újítás. Franciaország példája is ezt üzeni haza.

Vigyázzon Kálvin magyar egyháza, hogy a szocializmussal szemben vett harci pózban nehogy éppen ő lakoljon azért a Kálvinért, aki Servet Mihályt megégette. Servet Mihály bízott a protestáns toleranciában. Ha Olaszországba szökik, a pápa teszi rá a kezét, ha Franciaországba, a vienne-iérsek. És szörnyűbb sors sehol se érhette volna, mint éppen Genfben érte. Nehogy azért a bűnért a magyar Kálvin egyháznak kelljen hasonlóan lakolnia. Róma számít ám arra, s ezt is Franciaországban figyelték meg éppen, hogy a szocializmustól megriadt protestánsok az ő kitátott, feneketlen, sötét torkába ugranak.

(Párizs, december 16.)

Budapesti Napló 1906. december 20.

Kálvinista magyar

82. AZ EGYKE

(Párizsi levél)

Franciaországban él egy derék ember: Piot nevű. Szenátor és francia, de magyar mágnás is lehetne az eszével. Ő is csak annyit lát, mint egy *mai* gróf Széchenyi. Sztrájkolnak az anyák. Talán a maguk titkos módján az apák is. Ennyit látnak ők: Piot és Széchenyi. Hogy Baranyában és Alpes Maritimes-ben nem szülnek elég gyermeket. Pedig a gyermek szükséges ugy-e? Többnyire gyermekből lesz a felnőtt ember. Franciaországban őrült kivándorlás sincs. És mégis fogy, már nemsokára fogy a lakosság. Magyarországon dupla a baj. *Az egyke* még csak világra jön sok könyörgésre. De ha nem vigyázunk reá, elmegy Amerikába.

Tűzzünk ki prémiumot talán? Piot szenátornak körülbelül ez az eszméje. Széchenyi, a magyar Piot, sem mond okosabbat. Pedig Széchenyi tovább mehetne egy lépéssel. Ő magyar mágnás. A magyar mágnások szerint Magyarországon a lótenyésztést a verseny és a totalizatőr emelték magasra. Ha ez igaz s ha már egy magyar főúr fölcsap szociológusnak, miért nem mondja ki, ami a szívén fekszik? Hogy tegyünk próbát a magyar anyáknál is a totalizatőrrel?

Mennyivel okosabb ember Piot szenátornál és Széchenyi grófnál - Csányi képviselő úr. Ő baranyai őszinteséggel kimondta egyszerre azt, amire egy egész irodalom kellett Franciaországban. Hát miért szüljön a baranyai asszony? Hogy bérest adjon a Frigyes főherceg uradalmának, vagy Sárit a budapesti aszfaltnak? És miért nincs tizenkét gyermeke gróf Csekonicsnak? Miért szaporítson éppen a szegény ember?

Franciaországban ma már éppen olyan becsületesen beszélnek erről a kérdésről, mint a közélelmezés ügyéről. Gyermek kell? Adjatok hozzá vagyont és igazságosságot. Ha ezt nem teszitek, akkor ne zaklassatok bennünket, nyomorultakat. Kérjétek számon a meg nem született francia gyermeket a Lebaudyaktól, a Rothschildoktól, az Uzes hercegektől. Akiké a jómód, azok gondoskodjanak a nemzeti népesedésről. Micsoda kegyetlenség ugratni a szegény embert, hogy szapora legyen. Tessék megnősülni a kalocsai érseknek és a váradi püspöknek. És tessék nekik húsz, törvényes gyermekig meg nem állni: ők tehetik. S ha ez igaz Franciaországban, nem ezerszer igazabb Magyarországon? Ott, ahol pár ezer emberé az ország, hatalom és dicsőség?

Bretagne-ban s másutt ezelőtt két évvel találtak szörnyen népes családokat. Piot szenátor apostolkodása néhány könnyelmű újságírót lépre vitt. Írták is ezek a lelkes cikkeket. Csak állami kedvezés kell s a paraszt úgy fog szaporodni, mint a patkány. A parasztnak azonban általában több esze van, mint az úrnak. Az újságírók például vallattak egy tizenöt gyermekes parasztot Normandiában. Pénzt is adtak neki, tehát beszédes lett a paraszt:

- Hiszen nem is rajtunk múlott, hogy csak tizenöt van.

- Igazán? Pompás. Hogy hogy?

- Későn tudtuk meg, hogy lehet ez ellen tenni. Bár már a harmadiknál tudtuk volna.

Egy dunántúli kálvinista pap komolyan bizonyítgatta nemrégiben, hogy dunántúli magyar a franciáktól tanulta meg az *egykét*. Mert a Dunántúlon franciák jártak. Mi, akik ismerjük a magyar falut, csodálkozunk. Hát Hajdúban, Szilágyban és Háromszékben? A *tudományt* mindenütt megtanulta a magyar paraszt. Megtanította reá sokszázados kegyetlen sorsa. Egyébként pedig Bukov[in]ában, Moldvában még talán ma is élnek olyan szokású parasztok, akik magukból az első gyermek után eunuchot csinálnak. Ezt csak nem tanulták a franciáktól. Szegény Franciaországnak sok vádat kell elviselnie azért, mert a társadalmi evolúciót minden csínjával-bínjával az ő finom nemes társadalmi szerkezetén lehetett s lehet legjobban obszerválni.

Igazi, föltétlen demokrácia és igazságosság: majd jönni fognak azok a gyermekek, akik most nem akarnak jönni. Addig pedig tessék számonkérni azoktól a nemszaporodást, akiké vagyon, rang, nyugalom, szépség és dicsőség. Piot szenátor és Széchenyi gróf egyszerűen mulatságosak, mert ők jó emberek. A fáraók sokkal emberibb emberek voltak. Rabszolgáiktól követelték a szaporaságot, de el is tartották őket.

(Párizs, december 17.)

Budapesti Napló 1906. december 21.

A. E.

83. ADÓ A NEMESSÉGRE

(Párizsi levél)

Franciaország be fogja hozni a cím-adót s ez némiképpen fáj - a demokráciának. Azt állítják sokan, hogy a cím-adó valóságos kodifikálása lesz a nemességnek. S ez méltatlan volna a harmadik köztársasághoz s egy kicsit komikus is. Szerencse, hogy nem így van s hogy a kutya-adó sem tette a kutya-világot házi állataink arisztokráciájává. Nyugodt lehet a demokrata Európa: a mai Franciaország nem csinál ostobaságot. Egészen okos gondolat ez a cím-adó s

bár ott tartanánk, hogy Magyarország is tervbe vehetné. Valaki megkülönböztető címet kíván az egyszerű nevűek milliói között. Igazolja, hogy ehhez történelmi jussa van neki és főképpen a nevének. Tekintettel a mai társadalom nagyobb felének máról holnapra meg nem változtatható együgyűségére, valaki e címnek hasznát veszi. Megtisztelésben, rangban, anyagiakban, az életet megkönnyítő gőgben, talán karrierben is. Hát ez szomorú, ha ma is így lehet még, de ha így van, hát fizessen az a valaki. Ráfér a francia költségvetésre bizony, melyet deficit fenyeget s egy kis rend sem fog itt ártani.

A nagy forradalom óta sokféleképpen bánt Franciaország az elvénhedt nemesi osztállyal. Volt korszak, amikor nem volt abszolúte szabad cifrázni a nevet. S III. Napóleon idejében viszont mindegyik rezsim nemessége bátran virágzott. A harmadik köztársaság egy darabig bölcs, de nem okos álláspontra helyezkedett. Hogy tudniillik ha valakit mulattat az, hogy például ő gróf, hát hadd mulasson, szegény. Nem volt okos ez az álláspont, mert íme, a névarisztokrácia a tömeg ostoba babonája s a parvenüek ambíciója révén ma is él. A régi, forradalomelőtti, az I. napóleoni, a restaurációs, a III. napóleoni, mind. De legjobban az újabb időben: a pápai nemesség, az idegen, az egzotikus vagy az ön-nemesség.

Kényszerhelyzetben s mert a cím-imádást a tömegből nem lehet egyszerre kiirtani, ezúttal okos módszert választ a köztársaság. Mindegyik francia rezsim névarisztokratája, ha hiteles okmányai vannak s elég pénze van, tovább szórakozhat az ő címerével. Okos, ravasz és ironikus fogás és csak utópisták mondhatják antidemokratikusnak. Sok haszna lesz ennek: először is majdnem egy millió frank évi jövedelem - szociális célokra. Azután a mindenképpen elzüllöttek elesnek a szép címektől s ez már csak az úgynevezett hiteles arisztokráciát is negyedére vagy felére redukálja. Francia állampolgár külföldi nemessége érvénytelen s még adóval sem érvényes. Adieu pápai grófok, olasz hercegi adoptáltak s egyebek. Végül pedig eltűnnek az önmágnások, a raszták, kik az együgyűeket becsapták a címeikkel. A történelmi címet iszonyú szigorúan fogják vizsgálni s az eredmény mégis az lesz, hogy akik címeket viselhetnek, azt csak a pénzükért viselhetik.

Akárki mit mond vagy ír: okos törvény lesz az új francia törvény. A köztársaságnak vannak szomorú tapasztalatai a történelmi babonák szívósságáról. Próbálták már valamikor a Concorde-téren a pénzes adónál radikálisabb módon fogyasztani az arisztokráciát. Meglássa akárki, hogy az okosság, az ironikus ravaszság többet fog érni a tömegek fölvilágosításában s a mindenképpen elnyűtt haszontalan arisztokrácia sterilizálásában. Végre ne felejtsük el, hogy maga a hivatalos francia köztársaság is vétkezett. Majdnem a legutóbbi időkig diplomatáit a cifra nevűek közül választotta. Itt az ideje, hogy államilag, okosan segítsük halálra az úgynevezett nemesi osztályt. Ez osztály írói megrendítő regényeket írnak a régi arisztokrácia agóniájáról: adjunk be szegény, nehezen halóknak egy kis siettető, édes mérget. Ezt teszi Franciaország s ne féltse senki az új törvénytől a demokráciát. Franciaországra sok mindent rá lehet fogni, csak azt nem, hogy - Magyarország.

(Párizs.)

Budapesti Napló 1906. december 27.

Diósadi

84. HEINE HENRIK KESERŰ

Talán Belgiojoso hercegnő bizarr szalonjából szökött ki éppen. Már egy óra óta bolyong szűk, szennyes, sötét utcákon Heine Henrik. Decemberi este, csömör, köd, vád, szomorúság s messziről egy bulvár lármája. Hát most itt mindjárt összerogyni egy fintor és egy jaj nélkül. Éjszakai leányok jönnének vagy hajnali munkások és sikoltva botlanának valamibe. „Jaj, jaj, egy ember, egy halott ember, menjünk, jelentsük a rendőrnek." S vinné szapora taliga boldog testünket a hideg Morgue felé. Kicsi rejtelem, apró töprengés, de ismerősök nem jönnének. Azután elássák a hullát: volt és nincs, akit Heine Henriknek hívtak. De, de. Keservesen elmosolyodik: megint komédiázáson csípte magát, íme. Brr, semmi kedve ehhez a póri, csúnya, parfümtelen inkognitó-halálhoz. Ez talán egy Bellinihez volna illő, egy asszonyszívű, álomfaló, nyafogó, babonás muzsikushoz. Nem szebb volna egy bolondabb csoda? Most egyszerre megbénulna az agyunk. Csodálkozó gyermeki vidámsággal megtapogatnók öntagjainkat: élünk. De kik voltunk? Honnan jövünk? Megállítnók e ködös estében az első idegent. „Embertárs, miféle város ez a város? Jók itt az emberek? Szegődtess el engem valahová inasnak: alázatos vagyok, s a lábaim fürgék." A nevem? Nevem nem volna. A hitem? Az volna a hitem, hogy az élet kötelesség, s az inasi pálya szép pálya. Álom? Küzdelem? Nem álmodnék, nem küzdenék, és sohse esnék kétségbe. Fütyörészve mennék el olykor a Villette-be bálozni és nőt keresni. Nagy, egészséges, fehér, buta munkásleányoknak hízelegnék. Szép és tiszta legyen a bőrük, a foguk, ragyogjon a szemük, forró legyen a szájuk. Verseket ne tudjanak, és ne kedveljék a tűnődést. És egyszer írnék egy verset, egyetlent, pompásat. Valami ilyen volna:

„Legyetek áldottak, két szép kurtizán, Élet és Párizs. Óh, Élet, be jó teveled játszani, s óh Párizs, be jó rejtőzködni vidám vadonodban. Élet: szeretője a konokoknak, s Párizs: hazája azoknak, akiknek nincs hazájuk és szerencséjük. Élet és Párizs, engedjetek engem vidáman meghalni."

De most? Hazamenni, s didergő lélekkel melegíteni másokat. Megint írni. Megint keresni valamit, amiben higgyünk. Törni, ütni szúrni magunkat egy kis pulyka-méregért, mert ha már egyszer él az ember, kell, hogy szeressen és haragudjon. De kit szeretek én? Kire haragszom én? Nem szeretek senkit. Nem haragszom senkire. Mit csinálnék, ha most a milói Vénusz libegne minden meghúsosodott gráciájával felém? És szólna: Monsieur Heine, megsajnáltam önt, itt vagyok, élek és ölelek. Nagyon gorombán válaszolnék: „Hagyjon engem békében, madame, menjen a fenébe, vissza a talapzatára."

Nekem semmi sem kell, ami Heine Henrik urat nyugtalanítja. Mit csinálnék, ha szózatot hallanék Damaszkusz felől, s lekiáltana hozzám az Úr: „Heine fiam, te nagyon szerencsétlen flótás vagy, segíteni akarok rajtad. Én Buddha, Mózes és Jézus istene vagyok együtt, szóval ilyen tehetős isten. Ezennel parancsolom, hogy Heine Henrik világa nyomban realizálódjék." Pfuj, az én világom? Sok vámpír, kimérák, nagy álomszörnyek, tréfás kísértetek. Köszönöm, uraim, ez bolond egy világ volna, s én nyomban menekülnék belőle. Hanem ha egy más személyiséget tudnál nekem adni. Erről cseveghetnénk. Egy iparos-segéd Heine, egy sváb paraszt, egy urasági inas.

Mindenesetre pedig megtehetnéd, uram, hogy tíz percnél tovább higgyek valamiben. Ha te akarod, s ha csakugyan vagy valaki, akár a fülbegyónás szentségében. Vagy hitesd el velem, hogy tíz év múlva Németországban már kultúrembernek is lehetni fog élni. Hitesd el, hogy a világ az okosodás útján van. Hogy minden születendő fiúgyermeknek ezután vasból lesz a gerince. Hogy az asszonyok megszépítik az életünket. Hogy verset írni szép mesterség. Hogy a hellén szépség igazi szépség volt, s a szépség, a pogányság még segítene valamit ezen a nyomorult világon. Szóval hitess el velem valami nagy ostobaságot, uram. Ha már akartad,

hogy az alkoholt visszautasítsa az én gyönge gyomrom, adj valami tartós részegséget. Főképpen szabadíts meg azoktól, akikkel most élek.

Sötét utcákról még sötétebbekre téved Heine Henrik, s észbe kap. Itt leszúrhatják ám a bolyongót, otthon türelmetlen lehet a nő, a kedves és utálatos háziállat. Próbáljunk kiigazodni. De mitől félünk? Olyan nagy dolog meghalni? Olyan nagy dolog élni? Hogy kacagott ő ma Bellinin, aki úgy fél a haláltól, mint a tyúk a folyóvíztől. Miért fél a rongyos? Valaki hangjegyeket ró, s azt hiszi, hogy rá szüksége van az életnek. Az életnek senkire sincs szüksége. S teljesen mindegy, ha kóbor kutya szaglász körül bennünket az árokban, vagy Belgiojoso hercegnő hajol reánk sírva finom, szellemes, bolond, morbidezzás arcával. Ha tudniillik már halottak vagyunk. De talán akkor is, ha még élünk. Egy Heine Henrik, aki poéta és gondolkozó, féljen a haláltól. No, csak csúnya ez az élet. Ám készüljünk meghalni. Hátha holnap már merjük megcselekedni, mit ma még nem merünk.

- Mit árulsz fiú?

Egy korcsma előtt állott fázva egy gyerek megrakott öllel.

- Virágot és egy furcsa valamit, amit én csináltam.

- A virágot megveszem. De mutasd a furcsa valamit.

A furcsa valami egy pici koporsó volt, nagyon komoly és tréfás játékkoporsó. Ezt is megveszem, határozta el Heine Henrik. Ráíratom a Bellini nevét és elküldöm neki. Hogy meg fog ijedni, a szamár. Amilyen babonás, talán bele is betegszik. Ez pompás vicc lesz. A virágot pedig elviszem imádott nőmnek, akit bizonyosan a hideg lel már miattam. És földerülten nekivágott a bulvárnak Heine Henrik. Egy ossziáni óra: többet igazán nem lehet követelni egy olyan úrtól, akinek versírás az ő bolond mestersége.

Budapesti Napló 1906. december 30.

Ady Endre

85. ÜNNEP UTÁN

(Párizsi jegyzetek)

I.

A Chartier-ügy

Éppen karácsonyra lepték meg Párizst Chartier asszony szenzációjával a hírlapok. Ez a Chartier asszony okleveles bába, aki ezernél több magzatot ölt meg. Úri leányok, finom özvegyek menekültek hozzá és Chartier asszony segített a bajukon. Sőt híre jár, hogy előkelő színésznők is látogatták ezt a tudós nénit. Sőt és százszor sőt: férjes asszonyok is, akik hát csak kényelemből nem akarták a gyermeket. Félni lehetett, hogy megint olyan botrány lesz, ami Franciaországot bepiszkolja a külföld előtt. Okos és rossz emberek föltették tehát a kérdést: érdemes-e világraszóló botrányt csinálni? Chartier asszonyok csak Párizsban operálnak s másutt nem halnak-e meg ezerszámra meg sem született gyermekek? Mi hasznunk lesz egy sereg szégyenből és ha Chartier asszonyt elcsukják? Okleveles és nem okleveles bábák ezután is kedvében fognak járni a szemérmes társadalomnak. Betlehem óta a férjetlen terhes nőknek nem sikerül úgysem elhitetni, hogy a Szentlélek a ludas. A társadalom még sokáig meg fog maradni a maga galád szemérmességében. Igaz, hogy a szerelmesek se azzal hívják meg egymást keringőre, hogy az - „emberiség érdekében”. Summa summarum, Párizsban el fogják

altatni, amennyire lehet, a Chartier-ügyet. Itt meg merték csinálni a Panama-botrányt, a Dreyfus-affért, a Szeparációt. Úgy látszik, hogy a Chartier-ügy valamennyinél koraibb és kényesebb. Sok száz esztendeig, míg csak alaposan ki nem cserélődik a mai társadalom, csak azok fogunk élni, akikkel születésünk előtt meg nem látogat egy tudós asszonyt az édesanyánk. Nem lehetetlen, hogy éppen a legkülönbeket kotyvasztják el a földi emberek közül a tudós nénik.

II.

Új misék

Franciaországban nem új dolog vallástalan vallást csinálni a vallás ellen. A franciák esztétikája, életkedve rítust csinál a rítus ellen is. Most karácsonyra íme föltámadtak a régi, forradalmi bigottságok. Párizsban laikus istentisztelet volt, Róma-ellenes, az Emberiség hívői által. És a vallástalan vallásosak kérik a katolikus templomokat az ő laikus miséik számára. Micsoda bárgyú „szabadgondolkozás", micsoda szomorú perspektívák. Vagy-vagy: vagy nem kell a templom vagy nem cserélünk eben kutyát. Misézni jobban tudnak Róma papjai, mint az új papok. Ha a vallás helyébe nem tudjuk a tudományt, a babonátlan és rítustalan hitet tenni, egye meg a fene. Akkor maradjon olyan maszlagos a világ, mint ma s szamár, aki jobbat akar. Akkor Rómának van igaza: az emberiség buta és butulni akar.

III.

Szaporodnak a könyvek

Mennyi könyv, mennyi könyv ebben a Párizsban s akad valamennyinek olvasója. Száz új verseskönyv, kétszáz regény és novella, sok száz más. És tíz év óta zokognak a francia könyvkiadók, hogy nem kell a könyv. Bizony, hála istennek, a régi könyv már alig kell. De a könyvek mégis szaporodnak. Úgy látszik s úgy van: új közönség lesi a betűt, új igényekkel, új vágyakkal, új esztétikával. De a könyvek szaporodnak s ez a fő. A mi kultúránk mégis csak a betű által áll, az írásos gondolat által. Ma egy bús magyar fiú állított be hozzám s könnyes vidámsággal tréfálkozott:

- Tudod-e, hogy az M betű fatális betű? Ma olvastam egy könyvkiadói statisztikát. Legkevesebb könyvet fogyasztanak: Marokkóban, Moldvában, Mexikóban, Magyarországon, Mongolországban és Macedóniában.

(Párizs, december 27.)

Budapesti Napló 1907. január 1.

A. E.

86. HISTÓRIA ASSZONY PAJKOSSÁGA

Párizs, január 1.

Tessék elolvasni História asszonyságnak következő pajkosságát, amint az írva vagyon. Urunk születése után 1902-t jegyzünk akkor, s választás előtt áll Franciaország, Párizs őrjöng s mindenki érzi, hogy óriási esések és győzelmek lesznek egyúttal. A Dreyfus-ügy után a radikális papfaló rezsim nem fog megállni a teljes leszámolásig. Egy zsebkendő-lobogtatás és Franciaországban kámpec a klerikális és nacionalista bandának. Szent fogadásra hát összegyűltek ők s megesküdtek, hogy megmentik Franciaországot. Minden éhes, minden elégedetlen, minden gazember s minden együgyű csődült köréjük. Egy szent, viharos estén Lemaitre,

Cassagnac, Coppée, Dausset, Drumont, Ribot, Rochefort, Grosjean és Castellane összecsókolóztak. Fejük fölött pedig áldólag terjesztette ki karjait Gabriel Syveton, akinél népszerűbb hazafi és piszkosabb gazember még alig élt a világon. Hát leomlottak a választó falak: napóleonisták, nacionalisták, királypártiak, progresszisták, ultramontánok, keresztény-szocialisták, mérsékeltek és lázadók egy táborba kerültek.

Összekunyoráltak, összecsaltak, összeloptak egy elég tekintélyes választási kasszát. A szövetséget elnevezték Ligának s a Liga, e szent *koalíció*, elindult felizgatni az országot. Párizst nem nagyon kellett izgatni: e szeszélyes, hisztériás metropolis éppen ekkor adta ki utolsó nacionalista dühét. Az ország azonban (nem úgy, mint később Magyarország s körülbelül csak ez az összes különbség, mint alább kiderül) hűvös és okos maradt. Mindegy: csókat dobált mindenütt a koalíció, izgatott, vesztegetett, ámított. S már a választás előtt olyan nagy volt a remény, hogy a koalíció áldomást tartott. Csak Gabriel Syveton sejtette, hogy a remény túlzott. De ő dehogy is szólt volna: ő kezelte a választási pénzeket. S ő tudta, hogy egy okos hazafi sohase lehet vesztes: minden kormány fizeti a hitványokat, ha meg is veti őket. Már kiosztották a miniszteri tárcákat, s Holló Lajos, azaz mit is beszélünk, Coppée ordította: *nyeregben vagyunk*. Stréber egyetemi tanárok már leveleket írtak Gabriel Syvetonnak, mint a jövendő kultuszminiszterének. A klerikális iskolák, kongregációk, szemináriumok boldogak voltak: nem lesz állami, laikus iskola. Sőt talán már arra is fölkérték Syvetont, hogy fogadja el a Szent Imre-templom építésének világi védőségét. Avagy mivel Szent Imre nem francia szent, valami más szentről nevezett templomét. Negyven-ötven szónyi parlamenti többségre számított a francia koalíció. Az ultramontánok, gazemberek, bárgyú patrióták, klerikálisok egyesült tábora. Egyre több jelölt kérte a Liga támogatását, s Jézus nevében megtértek Tisza István, azaz mit is beszélünk, az átkos radikalizmus legféktelenebb legényei.

Azonban Justitia asszonyság hirtelen gondolt valamit. Mégse járná, hogy Európa nyugatán, a híres Franciaországban történjen meg ilyesmi. Tehát Franciaországban elbukott a koalíció s ma az egész világ tudja, hogy Franciaország merre megy. Syveton, a piszkos gazember, azóta csúnya halált halt. A koalíció fölbomlott, s töredékekben haldoklik. Mindez most derül ki hiteles okmányok révén Franciaországban. Itt ugyan nem építenek kultuszminiszteri védnökséggel ebben az életben már soha templomot a klerikális boldogulásnak. Sőt a Sacré-Coeur templomokból pár év múlva már múzeumok, iskolák vagy munkás-menházak lesznek.

Ellenben - gondolta História asszonyság - ha már a terv kész, miért ne valósuljon meg az valahol? Valahol, Keleten, ahol még hallgatnak a Syvetonokra, a hazafiaskodó gazemberekre? És csakugyan pár év múlva Magyarországon győzött az a koalíció, amely Franciaországban csúfosan bukott. Ilyen pajkosságokat mível História asszony.

Budapesti Napló 1907. január 5.

A. E.

87. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

III. Napóleon bajusza

Szörnyű példa: Franciaországban egy teremtett lélek sincs, aki emlékeznék a III. Napóleon császár bajuszára. Egyik színház darabjában prezentálják ezt a szerencsétlen szekunder-Bonapartét. S folyik a vita Párizsban, hogy történelmi színű bajuszt ragasztott-e a színész. Milyen színű bajusza volt III. Napóleonnak: barna, fekete, szőke, vörös? Szent Ilona

szigetének lakói közül többen tudják, hogy valamikor járt a szigeten egy cirkusz, mint azt, hogy Nagy Napóleon ott halt meg. Íme még sokan élnek azok közül, kiket III. Napóleon kegye emelt ki a semmiből. Élnek még sokan olyanok, akik gyűlölték és a semmibe visszaküldték a Franciaországot katasztrófába vivő császári fajankót. Még okvetlenül élnek nők, akiket III. Napóleon csókolt s akik a bajuszt elég közelről láthatták. Élnek még piktorok, akik aranyakat kaptak, hogy lepingálták a császárt. De már arra sem emlékszik senki biztosan, hogy a bajusza milyen volt. Szörnyű példa: íme minden emberi hatalomnak és dicsőségnek sorsa. Íme a történelemtudomány értéke egy harmincöt esztendő alatt elfelejtett bajusz szimbólumában. Csak nekünk, magyaroknak jut egy kicsi elégtétel e párizsi szenzációból. Arra sokan és holtbizonyosan emlékeznek, hogy a császár magyar pedrővel kente a bajuszát. Ezt okvetlenül a magyar emigránsoktól tanulta, akiket egyébként sohse vett komolyan. Ez meg azután nekünk magyaroknak szörnyű példa és szimbólum. III. Napóleon, ez a buta kalandor mégiscsak Európa sorsát tartotta valamikor a kezében. Európa térképe III. Napóleon bajusza mozdulatára igazodott Magentától Sedánig. S a mi szerepünk e fatális korszakban annyi volt, hogy III. Napóleon magyar bajuszpedrőt használt.

II.

A Szenátus vége

Valamit megjósolunk: Franciaországban rövid idő múlva el fogják törülni a Szenátust. Már itt haldoklik bizony minden babona s az is, hogy haladni csak mérséklettel lehet. Tudományos igazság, hogy az öregség betegség. Micsoda korszakos emberi szamárság az, amely az öregségből érdemet csinál? Mikor az ember megöregszik, a fiatalságát sírja vissza. Ez emberi és örök. Nem bevallása-e annak, hogy mindig a fiatalságnak van igaza? Törvényt ne hozzon az, aki már elcseppent az élettől. Az élet a fiataloké. Az agg kor bölcsessége legenda. Legendára pedig talán még a parlamentarizmusnak sincs föltétlenül szüksége. És ezt az igazságot még azoknak is illik belátnunk, akik már öregszünk.

III.

Philippe Crozier

Philippe Crozier, semmi „de", semmi „marquis", semmi. Philippe Crozier lesz Bécsben Franciaország nagykövete. Sőt talán már az is azóta, hogy ezt írjuk. No íme, végre, a legistenkegyelmébőlvalóbb Bécsnek is be meri vallani Franciaország, hogy micsoda. „Demokrata köztársaság vagyok, a Millerand-ok, Pelletanok, Piquart-ok köztársasága. Sajnálom, de Bécsnek sem küldhetek mást, mint egy egyszerű Crozier-t". Az őszinteség sokat lendítene e nyomorúságos világi életen. Lesz ám annak hatása, hogy Bécsben egy Crozier képviseli Franciaországot. Egy bugris, egy címtelen, egy dolgozó, értelmes ember. S nem egy vén, formás mágnás-majom. Az őszinte cselekedetek egyben bátor cselekedetek is. A bátor cselekedetek pedig még a magyar Bethesdát is föl tudják egy picit kavarni.

(Párizs, január 5.)

Budapesti Napló 1907. január 9.

A. E.

88. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Versailles vége

Franciaország halálra ítélte Versailles-t, a Napkirály Versailles-át. Sírnak is az öreg esztéták: ime, a szocialista-radikális vandálok. Már Versailles sem szent nekik: elpusztítanak ezek minden szépet. De ugyanezek a vandálok új és új múzeumokat állítanak. Pazar menházakat az íróknak, a művészeknek, a színészeknek. Briand miniszter, mint fő-vandál, Curie asszonyból egyetemi professzort csinált, ugyanez a Briand avval foglalkozik, hogy a nagy Operát, amely eddig a gazdagoké volt, a népnek adja. Nép-színházak, nép-operák, népies művészeti kurzusok alakulnak. Hülye, lovas történelmi szobrok helyett Rodin-féle Penseurök jelentkeznek Párizs utcáin. Egy új kultúra indult hódító útra a régi kultúra ellen. Persze, hogy ennek az új kultúrának Versailles, a régi kultúra e kastély-szimbóluma, útjában van. Népellenes, szomorú, hazug, arisztokrata szépségeivel s emlékeivel. És ha egy gyermek-menhely lesz a nagyszerű kastélyból? Akkor sem fog a világ összedűlni, ne féljenek az öreg esztéták. Az új művészet, az az új szépség elindult, s már-már mindenütt ott van. Aki nem látja, az vak, s aki Versailles-t azért akarja drága ezrekkel fönntartani, hogy a királyi abszolutizmus, a szép feudális idők boldogságára emlékeztessen, azzal nem lehet beszélni.

II.

A Louis-aranyok

A Louis-aranyok, vagy ha jobban tetszik Napóleonok, demokratizálódnak. Eddig az volt a fölírásuk: Isten oltalmazza Franciaországot. Hát egy kicsit ostoba és klerikális fölírás volt ez. Ha isten csakugyan törődik Franciaországgal, szükségtelen őt erre pénzdarabokon figyelmeztetni. Tessék elgondolni, hogy ezt a pénzt nagyon sokszor kapja egy-egy vidám hölgy. Milyen arcot vághat ehhez az, akit a pénz fölírása aposztrofál? Ezután az arany-pénz ezt hirdeti: Szabadság, egyenlőség, testvériség. Ám a köztársaság ne felejtse el, hogy ez a fölírás kötelez. Az egyenlőség azt is jelenti, hogy a Louis-aranyak eljussanak mindenkihez. Ez a demokrata reform legyen szimbólum. Az aranyról lekaparták az isten nevét. Isten helyett tehát ezután mindenkinek meg kell kapnia a mindennapos Ave-Mária és Pater Noster helyett a maga - aranyát.

III.

A baccarat

Párizsban bezárták a hírhedt, gyanús cercle-eket. Ahol a baccarat és társai fosztogattak. Belgák voltak a mesterei e barlangoknak. De csak az én tudásom szerint is három magyar volt a belgák között. Okvetlenül akadt több is. Mint ahogy az idegen áldozatok közül is tömérdek a magyar. Alig van magyar, akit Párizsban meg nem leltek a cercle-ek titkos emberei. Ők, a magyarok, pompás falatok voltak. Mert, mert, mert… Van itt Párizsban egy kevés művészet. Van egy kevés könyv. Egy kevés nagy ember. Van egy kevés tudomány. Egy kevés ipar, kereskedelem. Ez mind eltanulni való. Ellenben a Párizsba ellátogató magyar már a második napon unatkozik. Ezt tudja a banknak az a belgája, aki magyar. És tudja az a csinos nő is, aki a banktól percentet kap s aki az unatkozó magyart először magának, ezután rögtön az egyik játékbarlangnak szerzi meg. Persze a magyarnak, aki néhány napig van Párizsban s akit ilyen sors ér, Párizs egy Sodoma. Holott Párizs ártatlan világváros. Tetszeni akar minden idegennek. Ha kell, egy kicsit Teherán. Ha kell, egy kicsit Budapest.

IV.

A fattyú

Magyarországon a színészegyesület hozta meg ezideig az egyetlen emberi paragrafust. Színésznők gyermeke, ha törvényes apja nincs is, az anyja nyugdíjához jusst formálhat. Franciaországban e szellemben akarják megcsinálni az egész új házassági törvényt. Minden állami női alkalmazottnak joga lesz gyermekeket szülni - férj nélkül. Az állami tanítónő, a telefonoskisasszony és a többi nem veszti el az állását, ha nem is menekül egy gyermek-sikkasztó, tudós nőhöz. Sőt, a fattyú éppen úgy kapja esetleg anyja után a gyermek-istápoló pénzeket, mintha neki is lett volna hiteles apja. A fattyú nem lesz már sokáig fattyú. Sőt becézett csemetéje lesz minden civilizált társadalomnak. Nem lesz törvényes és törvénytelen gyermek. Csak gyermek lesz. Hogy ebből a szent házasságnak lesz talán kára? Ez akkor volna csak baj, ha a társadalom házasságokból állna. De fatálisan a társadalom emberekből áll, akik gyermekekből lesznek. A társadalomnak muszáj választani: házasság vagy gyermek. A társadalomnak van önzése és esze: a gyermeket választja.

(Párizs, január 8.)

Budapesti Napló 1907. január 13.

A. E.

89. A COURRIER EUROPÉEN

- Levél a szerkesztőhöz -

A párizsi „Courrier Européen”-től megvonta a postai szállítás kedvezményét a magyar kormány. A „Temps”-nak egy kicsi távirata adta ezt hírül Párizsban s maga a kitiltott „Courrier” legfrissebb számában hihetetlennek mondja a dolgot. Engedje meg a „Budapesti Napló”, mely a „Courrier Européen” ellen támadt a napokban, elmondani az ügyről, amit tudunk. Mindenekelőtt kijelentjük azt, hogy a „Courrier” csak játssza a tamáskodót. Tudja és hiszi bizony ő jól, hogy Oroszország és Törökország után íme Magyarországból is kiszorult.

A „Courrier Européen” internacionalista lap. Minden országok progresszistáihoz, intelligenseihez szokott beszélni. De minden intellektuális törekvéshez páratlan szeretettel van. Éppen a magyar rovata igazolja ezt legékesebben. A lap e heti számában is cikket ír Mocsáry Lajos, a veterán negyvennyolcas vezér. Ez a cikk a magyaroszági nemzetiségek vádaskodásait cáfolja majdnem úri kevélységgel. Olyan apológiája ez az arisztokratikus magyar osztály-államnak, hogy még magyar koalíciós lapban is sok volna. Igaz, hogy a „Courrier”-ben dr. Albert Ferenc vagy dr. Ferencz Albert írja a legtöbb magyar vonatkozású cikket s ő a magyar nemzetiségek haragos pennájával ír. De arról a „Courrier” nem tehet, ha a magyar nemzetiségek intellektuelljei jobban értenek a kulturális demonstrációkhoz, mint a magyarok. A „Courrier Européen” még a magyar sovinizmusba is belebékülne, ha meggyőznék, hogy abból az emberi demokráciának és kultúrának haszna van. Ellenben a „Courrier” sem láthat egyebet, mint amit mi magunk magyarok, sőt ha úgy tetszik: fajmagyarok látunk otthon. Hogy Magyarország közszelleme legázsiaibb ma a világon s a mai Magyarország pár tízezer kiváltságosé.

A „Courrier” pár héttel ezelőtt egy kis anekdotát írt le az Andrássy-szobor leleplezése kapcsán. Ez az anekdota bécsi udvari körökben született s néhai Erzsébet királynénkat néhai Andrássy Gyulával hozza össze. Ugyan ne farizeuskodjunk: Magyarországon minden olvasni tudó ember ismeri ezt a pletykát. Anekdota ez, történelmi detail avagy jellemző lárifári, ahogy

tetszik. De sokkal elterjedtebb, mintsem tudomást venni róla ne lett volna joga a „Courrier”-nek.

A „Budapesti Napló” - szerintem - túlzott lovagiassággal ekkor támadta meg a „Courrier”-t. Sőt a francia lap kitiltását is követelte, akaratlanul nagy örömet szerezve a reakcionárius magyar kormánynak. A magyar kormány, főképpen Kossuth, örült, hogy lojális ürügy akadt a „Courrier” megfenyítésére. S hogy éppen az ő leggyűlöltebb kritikusuk, a „Budapesti Napló”, biztatja őket.

Mert nem Erzsébet királyné sérthetetlenül nemes emléke fájt Kossuth úréknak. De fájt a „Courrier” hatalmas befolyása minden országok intelligensei között. Fájt, hogy a „Courrier” látja és hirdeti, hogy Magyarország teljesen elszigeteli magát a haladó Európától s minden szabadság-gyilkos, kultúrellenes, retrográd irány melegágyává készül lenni.

Megpróbálták ők az úgynevezett nemzeti küzdelem alatt informálni a „Courrier”-t. Rákosi Jenő hihetetlen bátorsággal azt merte írni a „Courrier Européen”-nek, hogy a magyar koalíció küzdelme szabadságküzdelem. Hogy a magyar koalíció csak kormányra jusson, egész Európa bámulni fog, micsoda igazságszolgáltatás, demokrácia, kultúra és szabadság fog dühöngeni a Közép-Duna szép birodalmában. A „Courrier Européen” leközölte a Rákosi cikkét, de leközölte a dr. Jászi Oszkárét is. Dr. Jászi Oszkár pedig elmondotta, amit ma már egyre többen látnak Magyarországon, hogy a mágnás-forradalom egyetlen célja, hogy a demokrata Magyarország meg ne szülessék. A „Courrier” minden véleményt tisztel, de a „Courrier” mégis csak észrevette, hogy kinek volt igaza. Azóta is figyelmezteti internacionális közönségét, hogy Magyarországon baj van. A népmilliók és a dolgozó intelligens osztályok nyakába reakcionárius mágnások és sötét fejű kalandorok ültek. *Ezért* vonták most meg a „Courrier Européen”-től a postai szállítás kedvezményét Kossuthék. *Ezért* és nem Erzsébet királyné emlékének megsértéséért, amely jó kis ürügyet a „Budapesti Napló” nemes lovagiassága szolgáltatta a retrográd bandának.

A „Courrier Européen” pedig csodálkozik, hogy mi lett Kossuth Lajos fiából, aki a külföldön európai ember volt. S még jobban csodálkozik, hogy mi lett Kossuth Lajos országából, melytől valamikor annyi szépet vártak a szabadságért és kultúráért harcoló európai társadalmak. Hajh, ha sejtené a „Courrier Européen”, hogy a jobbérzésű, kultúráért hevülő, népbarát magyaroknak ezerszer több okuk van a csodálkozásra és kétségbeesésre.

(Párizs, január 10.)

Budapesti Napló 1907. január 16.

A. E.

90. NÉHÁNY PÁRIZSI HÍR

(Posen lengyeljei és a franciák.) Párizs klerikális lapjai feltűnően pártjukat fogták Posen szenvedő lengyeleinek. Hogy milyen fölséges dolog a lengyel gyermekek sztrájkja. Ők az istennek sem akarnak az istenhez másképpen imádkozni, mint anyanyelvükön. A klerikális csalafintaságba azonban hamar beláttak a liberális lengyelek. Miért fáj a francia nacionalista lapoknak éppen az, hogy a katolikus *hittant* kell németül tanulniok a lengyel gyermekeknek. Persze nem volna olyan nagy a részvét, ha természettudományokat kellene csupán németül tanulniok. S a lengyel liberálisok tiltakoznak Párizs radikális lapjaiban a jezsuita részvét ellen. Poroszországnak nem az a bűne, hogy a vallástant németül akarja tanítani a kis lengyeleknek. De az, hogy meg akar ölni egy derék népet és kultúrát. Persze a világ klerikálisainak csak a

vallástan fáj. Nos hát a liberális lengyeleknek ez fáj legkevésbé. Nem árt, ha a Hencz Károlyok, Markosok, Lázár Pálok és Sümegiek országában meghallják ezt. A hazafias, liberális lengyel intelligencia visszautasítja a klerikális részvétet. Még egy olyan elnyomott nép becsületes fiai, mint a lengyel nép, sem akarják, hogy a klerikalizmust hazafiasság leple alatt soraikba becsempésszék.

(Az orléans-i herceg haragszik.) Az orléans-i herceg haragszik s ezúttal nem a franciákra. Az angolokra haragszik az entente cordiale miatt. Úgy fordultak a dolgok, hogy Angolország és Franciaország gyalázatosan összebarátkoztak. Szóval a francia trónkövetelő fenséges úrnak elmúlt az a reménye, hogy egy esetleges angol-francia háború besegítse a királyi székbe. Haragjában ő fensége eladja most angolországi birtokait. Esetleg majd Magyarországon telepszik le, amelyet különben is szeret. Európa minden reakcionáriusainak, kivert szerzeteseknek, kóbor trónkövetelőknek és minden ultramontán gondolatnak ez idő szerint Magyarország az egyetlen reménysége.

(A nagy drámából komédia.) Íme, mint lesz a nagy drámából - komédia. A Dreyfus-ügy teljesen összetörte Franciaországban a nacionalizmust. Maguk az egykori nacionalista vezérek sírva vallják be: a harcot elvesztették. Egy-két buta bugrison, letört kalandoron kívül mindenki belebékült a helyzetbe. S ekkor fogja magát Rochefort, hogy ő föltámasztja a Dreyfus-ügyet. Egyetlen ember ez a vén, zseniális bolond, aki nem adta meg magát. Népgyűléseket tart nép nélkül, beszédeket hatás nélkül. És Párizs annyira szereti a komédiát, hogy még divatba fognak jönni a Rochefort-gyűlések. Oda fog járni mindenki, aki Párizs színházaiban unatkozik. Pedig ilyenek sokan vannak.

(Párizs, január 12.)

Budapesti Napló 1907. január 18.

A. E.

91. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Az idegenek

Mivel Franciaország népessége nem akar nőni, idegenek lepik el Franciaországot. A naturalizáltakon kívül több mint egy millió idegen él máris Franciaországban. Nem a vendégekről, kéjutazókról s egyéb gyökeretlen nomádokról van szó itt, de állandó lakókról. S a legsovénebb franciák sem tehetnek mást, látván e dolgot, mint sírnak. Mert a tudományos gondolkozás Franciaországban még a nacionalista agyaktól sem idegen. A Természet nagyúr s a Természet hajtja az idegeneket Franciaországba. Mivel Franciaországnak kevesebb lakosa van, mint amennyit el tud tartani, a differenciát pótolják az idegenek. A *horror vacui* törvénye ez, ha úgy tartják: a Természet betölti azt az űrt, amit a francia születési statisztika mutat. S természetes, hogy a Keletről jönnek a bevándorlók: németek, szlávok, szláv zsidók, görögök. S ha ezek nem jönnek elegen, jönnek majd kínaiak és japánok esetleg. A Föld is Keletről Nyugatra forog: Keletről jönnek mindig új ember-rajok az elhasznált nyugati emberhadak helyébe. Lehet, hogy azért nem akar elég francia születni, mert a Természet előre tudja, hogy a franciák nem tudnának megfelelni az új életfeltételeknek. Ezért jönnek, vándorolnak be a keményebb, többet bíró fajták. S Magyarországon bölcs dolog volna elmélkedni egy kicsit e jelenség fölött. A magyar nép sztrájkol a gólya ellen vagy kivándorol, mert nem tud megélni ott, ahol a grófok és a papok foglalják el előle a földet, a földet, amely az ő életfeltétele. De a

Természet nem tűri az elnéptelenedést ott, ahol a szaporodásra ő minden eszközt megadott. Egy millió határrendőr se akadályozhatja meg a Természet korrigáló munkáját. A kivándorolt s meg nem született magyarok helyett, akik föld nélkül élni nem tudnak és nem akarnak, jönnek idegen, keményebb fajták, amelyek föld nélkül is tudnak életharcot vívni. A latifundium jóvoltából így fog kipusztulni rövid idő múlva Magyarországból a magyarság. Az idegeneket szidni pedig annyit tesz íme, mint nem érteni magunkat és a Természetet.

II.

A papok pálinkája

Franciaországban sokat nevetnek mostanában a szent karthausi papok esetén. E szent papok, a *pères chartreux*, gyártottak egy igen híres likőrt. Az állam kiűzte a karthausiakat s ellicitáltatta a likőrgyárukat. A szent barátok dühöngtek, de a dühöngés mit se ért. Ekkor kijelentették, hogy sebaj, mert Isten velük van. Isten nekik megsúgta, hogy hogyan kell a *chartreuse* pálinkát gyártani. De ezt a titkot nem fogja az ő istentelen utódaik orrára kötni. Elmentek a dühös karthausiak a szép Spanyolországba. A spanyol O.M.G.E., a La Union Agricole szóba állt velük. Megvette tőlük a likőrgyártás állítólagos titkát s fölállította a péres-chartreux-gyárat Taragonban. Ami ezután történt, különös dolog. Lehet, hogy Isten helytelenítette az átruházást. Lehet, hogy a francia éghajlat hiányzik a szent pálinkához. Lehet, s pálinkaszakértők ezt állítják, az a baj, hogy a papoknak Franciaországba[n] kellett hagyniok a régi, fölhalmozott hatvan-hetven éves konyak-szeszt. Elég az hozzá, hogy az a chartreuse, amit Taragonban gyártanak, kutya rossz. Ellenben a Franciaországban maradt s ellicitált gyárnak, mintha Isten megsúgta volna a titkot. *A chartreuse*, amit Franciaországban gyártanak még talán jobb, mint volt, már ti. annak, aki szereti. A spanyol O.M.G.E. pedig szeretné visszacsinálni az üzletet a karthauziakkal. Azonban nem könnyű azt ám visszaszerezni, ami egyszer a papzsákba került.

III.

A kártya csődje

A Clemenceau-kormány nem tréfál: a szerencsejátéknak véget akar vetni. Mindenütt. Hiába próbálják kijátszani a legszebb érveket. A Clemenceau-kormány nem játszik. Vagy ötszáz olyan fürdő vagy üdülőhely van Franciaországban, ahol kaszinó van. Ahol tehát szerencsejáték folyik. Clemenceau-t figyelmeztetik, hogy megöli ezeket a helyeket. Megöli Franciaország idegenforgalmát. Például Nizza tönkre fog menni, ha harminc-negyven játékbarlangját bezárják. Nizza helyett majd az olasz San-Remo fog virágozni, mert oda költöznek a bankok. Clemenceau nem bánja. Sírva kiáltják neki, hogy Monte-Carlo és Ostende malmára hajtja a vizet. Még a franciák is oda fognak ezután járni játszani. Clemenceau erre is azt mondja, hogy nem bánja s igaza van. Komolyan hirdeti a mai Franciaország, hogy új társadalmat akar? Komolyan hirdeti, hogy egy demokrata államban az élethez a munkán kívül más jogcím nem lehet? Ha komolyan hirdeti, így kell lennie. El kell törülnie mindent, ami a munkát elbátortalanítja. Az üzérkedést, vak esélyt, szélhámosságot, játékot. Lóverseny-fogadást, sorsjátékot, kártyát, mindent. Mert addig a demokrácia üres jelszó s a munka csak a gyámoltalanok és szerencsétlenek kényszere lesz.

(Párizs, január 19.)

Budapesti Napló 1907. január 23.

A. E.

92. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Hazafiasság és maszlag

Stendhal a maga korában az olcsó hazafiaskodást *patriotisme d'antichambre*-nak nevezte. Magyarul olyan szeretete ez a hazának, amelytől szegény haza holtáig koldul. Ez az előszobai, sőt cselédszobai, még sőt - ólbeli hazafiság Franciaországban meghalt. De él, nagyon él, Magyarország földjén, ahol szívesen öltik föl az emberek az uraságoktól levetett babonákat. Apáthy István még elnöke volt a magyar szabadgondolkodóknak, amikor a magyar patriotisme d'antichambre-t megformulázta. Európai emberek, szabadgondolkozók társaságában ki merte jelenteni, hogy szerinte csak a maszlag tehet boldoggá egy nemzetet. Szép, hazug legendák, mesék, hiú állítások, a Horvát István igazságai. Ádám is magyar ember volt s ha baj lesz, a keleti expressz-vonaton jönnek Attiláék. Éppen mostanában jelennek meg sűrűn elfogulatlan történelmi munkák a porosz-francia háborúról. Az előszobai hazafiaskodás egyszerűen lenyakazta annak idején azokat, akik Sedant előrelátták. Ó a franciáknak van elég okuk, hogy torkig legyenek az olcsó, lármás, hiú, legendákból táplálkozó hazafiaskodással. Micsoda rettenetes Sedan előtt állhat szegény Magyarország, ha éppen ott dühönghet most legszabadabban a patriotisme d'antichambre.

II.

Nagyon érdekes írások

Emlékezetes ugy-e, hogy a francia kormány néhány héttel ezelőtt mint toloncoltatta ki Montagnini urat. Ez a Montagnini Franciaországban képviselte a pápát akkor, amikor Franciaország kijelentette, hogy Sarto urat, a római pápát nem ismeri. A párizsi nunciaturán, mivel Montagnini úrnak gyorsan kellett elutaznia, nagyon érdekes írások maradtak. Nem a szerelmes leveleket értjük, hiszen az természetes, hogy Párizsban egy előkelő pap, aki a pápa megbízottja, igen buzgón szeretkezik. De maradtak ott furcsa, konspiráló írások, levelek és seftpapírok. Clemenceau, a francia miniszterelnök állitólag kijelentette, hogy a gazdátlan írások sokkal érdekesebbek, mint akárki elképzelhetné. Hanem egyelőre csak maradjanak titokban ezek a nagyon érdekes írások. Majd a kormány tudni fogja, hogy mikor publikálja őket. És ha önök, otthon Magyarországon olvassák, hogy a kultúrharcban milyen bátortalanok a papok, gondoljanak a Montagnini írásaira is. Sok-sok klerikális vezér reszket attól, hogy kiderül egy és más gazemberség. Franciaországban, a Panama-botrány hazájában, tudniillik meghalt az, aki tisztázni nem tudja magát a korrupció vádja alól. Egy Polónyi-botrány Polónyi teljes erkölcsi halála nélkül itt a Panama-affér országában elképzelhetetlen. Azok a nagyon érdekes írások megint meg fognak ölni néhány nacionalista és klerikális francia politikust. Természetes, ha ők nem siettetik a maguk halálát.

III.

Déroulède az Akadémiában

Ménesbe kerül a fogyó tűzű versenyparipa Déroulède pedig az Akadémiába. Amikor kiderül, hogy mint politikus csődbe jutott, eszükbe jut híveinek, hogy író. Megjegyzendő, még pedig nagyon megjegyzendő, hogy a francia Akadémia sokkal erkölcsösebb testület, mint a magyar. Konzervatív, sőt retrográd, de következetesen az. Mostanában például mindig a kormány és mindig a nép ellen van. Nem pedig mindig a kormány mellett s mindig a nép, vagy ha úgy tetszik a nagy közönség ellen. És alapjában úgy áll a dolog, hogy Franciaországban még a reakció is progresszívabb, mint például nálunk a liberalizmus. A francia Akadémia mégiscsak eszmékkel operál s az eszmék végeredményben nem lehetnek haladásellenesek. Ha Déroulède

akadémikus lesz, ez nem fog ártani természetesen az Akadémiának. De nem fog ártani a haladás ügyének sem, sőt. Bár csak mi is ott tartanánk, hogy a csődbejutott politikusok az irodalomban, művészetben vagy tudományban támadjanak föl. De lehetséges-e ott az ilyen kontaktus politika és kultúra között, ahol Hencz Károly és Somogyi Aladár vezetik be a politika tánctermébe - Kultúra kisasszonyt.

(Párizs, január 22.)

Budapesti Napló 1907. január 27.

A. E.

93. A VOLNEY TANULSÁGA

(Párizsi levél)

A Volney teljes neve: Cercle Artistique et Littéraire (7. Rue Volney). Tehát irodalmi és művészeti kaszinó a Volney-utcán. Közel a Jockey-klubhoz, előkelő helyen, Párizs szívében. Tagjai e kaszinónak: divatos piktorok, szobrászok, előkelősködő írók és írogatók, szerencsefi színészek stb. És urak és mecénások. Olyan kényelmes, úri ez a klub, mint Keleten, például Magyarországon, a mágnások kaszinója. Mint ahogy ma már a legbutább és legbüszkébb mágnás se merné hangosan mondani, hogy az írónak és művésznek nincs joga a legképtelenebbül bizonyos, finom, előkelő élethez is. Hát kiknek van joguk, vagy volna joguk, ha nekik nem? És mégis megdöbbentő tanulsággal szolgál a Volney. Évenként, szezon közepén művészeti kiállítást szokott rendezni a Volney. Zárt, finom kiállítást tagok és meghívottak számára. Lévén az üzlet mégis a legfőbb valami: beengedik az újságírót, hogy reklámot csináljon neki. Én most két éve már láttam egy kiállításukat. Tegnap megnéztem az ideit. Hát siralom, amit ezek a derék klub-művészek produkálnak. És siralom látni azt, hogy írók és művészek mint mennek tönkre, ha napi életmódjukkal a nagyvilági semmirekellőket utánozzák. A Volney-nek vannak tehetséges művész-tagjai. De megöli őket a kaszinó levegője. Az előkelősködés, a „társaság" nyomása, a divat. Jaj annak az írónak és művésznek, akit az úgynevezett felső tízezer életmódja csábít. A művész - nomád lény.

No, no, nem kell megijedni, nem lesz ebből reakciós teória. Isten ments, hogy a kihalt bohémtípust támasszuk föl. Sőt gyalázata a társadalomnak, ha igazi író vagy művész kenyérgondokkal küzd. Azt sem kívánja senki, hogy ragyogó gallérja s vasalt nadrágja ne legyen a művésznek. Legyen ám, ha kell neki. Sőt legyen mindene, téli, drága bundája, sőt automobilja is. De hogy hogyan éljen, azt az egyénisége szabja meg. A kaszinó-mánia, az úri csorda-vágy, tönkreteszi a művészt. Ha jachtot akar s jachtot szerez s azon keresi a maga hangulatait s álmait, rendjén van. De ha úgy akar élni, mint Boni de Castellane, Károlyi Pista, Rothschild vagy Lánczy Leó, tönkrement. Mint művész tudniillik. Nagyon közönségesnek, nagyon jómódúnak s nagyon smokknak szabad csak után vagy előkelőskedően élnie.

Hogy egy kis kritikát is írjunk az érdeklődőknek a Volney tanulsága mellé, hát kétszáztizenkilenc darabot állítottak ki az idén. Még azok is, akik divatból például az impresszionistákat, vagy pláne Gauguin-t utánozzák, hülyék. Lelketlenek, lendület nélkül valók. Nincs egy-két ügyes képen és szobron kívül semmi, ami valamit ér. De az igaz, hogy előkelő társaságban a Volneyből lehet csak méltó vendégeket szerezni az irodalom és színművészet képviseletében. Ezek urak, kifogástalanul öltözők, beszélők, élők. Még talentumuk is legyen?

(Párizs, január 24.)

Budapesti Napló 1907. január 29.

A. E.

94. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Újságíró miniszterelnökök

Waldeck-Rousseau, amikor megbukott volt, fölcsapott újságírónak. Jött Combes és Combes is megbukott, de ő is újságíró lett. Neue Freie Presse ennek egyébként ma is megmondhatója. És Jules Méline éppen most kezdett bele egy nagy közgazdasági tanulmány írásába. Franciaország bukott miniszterelnökei politikai sebhelyeiket újságpapirossal flastromolják. S ez éppen nem új dolog, még Magyarországon sem Bánffy Dezső óta. Persze, hogy az elvesztett hatalom s a szerzett tapasztalatok után nem jöhet más, mint - a sajtó. De csak azoknál bizonyos ez, akik nagy politikai sietségükben nem értek rá írni. De mi történik például, ha egy újságíróból lett miniszterelnök bukik meg? Ha Clemenceau meg fog bukni, lesz-e belőle régi Clemenceau? Vagy csak annyi publicistaláz is marad-e benne, mint például Combes-ban? Erős a gyanunk, hogy Clemenceau, ez a vulkánember, ki fog hűlni, mihelyt megbukik. Ő neki csak csömöre lesz, mert az írnivalóját már a miniszterelnökség előtt megírta.

II.

Beteg Rothschildok

A francia Rothschildok családjában baj van. Természetes is, hogy a Rothschildok Franciaországban kezdik a dekadenciát. Ime két egészen friss hír két francia Rothschildról. Az egyik (keresztnevét titkolják) a minap áttért a katolikus vallásra. Tehát keresztneve egészen új is, és nemsokára belép egy szerzetesrendbe. A másik Rothschild (keresztneve Henri) színdarabot írt s már el is fogadtatta egy bulvár-színházzal. Keresve sem lehetne találni két beszédesebb dokumentumát a degenerálódásnak. Egy Rothschild, aki szerzetes lesz s egy Rothschild, aki poéta-sikerekre éhes.

Ez a vég kezdete bizony, de azért nem kell kétségbe esni. A pénznek van egy jó természete: ha nagyon fölszaporodik, ő parancsol. A Rothschild-vagyon nem szalad szét, ha elkeresztényesedik az egész família. Sőt ha barát lesz valamennyi férfi-Rothschildból. Sőt még a litteratúra, ez a már kikeresztelkedésnél is veszedelmesebb métier sem árthat a Rothschild-vagyonnak. Lebaudy Jakab vagyonának a szaharai császárság mániája sem ártott, pedig mennyivel kisebb a Rothschild-vagyonnál. A beteg Rothschildok fölött őrködik a Gondviselés, az egészséges sok-sok millió pénz.

III.

Egy szent család

Az én párizsi furcsa ismerőseim egyik legkedvesebbjéről, Girault-ról kapok hírt. Michel Lujzánál ismerkedtem meg ezzel a pompás, piaci Tolsztojjal. Később egy népgyűlésen szidta Jaurest és híveit, akik akkor a kormánypártisággal kísérleteztek. Clemenceau és Briand egykoron pajtásai voltak ennek a vad és alapjában szomorú és szelíd anarchistának. Most pedig Girault megundorodott a fórumtól, az utcától, a tömegtől. Itt, Párizs mellett, Saint-Germain-en-Laye-ben egy kommunista családot alapított. Szép, csöndes mezőn épült a lakásuk. Hat férfiú és öt nő él, dolgozik, szenved és vigad együtt. Van négy gyermeke a szent családnak már. Egy tehenük van, néhány juhuk s nagyon megelégedettek valamennyien. Van egy nyomdájuk s abban anarchista-kommunista röpiratokat gyártanak. Ezeket Párizsban eladják. S a viharos forradalmi röpiratokból ők szerényen, szépen, de nyugodtan élnek. Csakhogy Clemenceau sem a régi anarchista lény már. És Giraulték sokat szenvednek a hatóságoktól. A hatóságok mindenütt hatóságok - és gyerekesek. Bántja őket ez a különös

család, mely fitymálja a szent társadalmat. Dögöljön meg a szomorúságtól, vagy éhségtől a mai ember, de vészes példákat ne adjon a társadalomnak.

(Párizs, január 28.)

Budapesti Napló 1907. február 1.

A. E.

95. PÁRIZS, AZ ÚJ ÉVA ÉS A SZERELEM

(Párizsi levél)

Párizsban délután öt óra körül íródik ez a kurta levél. Álmos, januári felhők borongnak az égen. A földön pedig, a Ville-Lumiere utcáin, széles pocsolyák. A Café de la Paix előtt a rossznyelvű idegenek csúfolódnak.

- Voilà Paris: ville de la lumière et de la boue.

S a csúnya, leves sárban tipegnek vagy rohannak nők és férfiak. *A szerelem két órája* kezdődik: Párizsban öt és hét óra között szeretnek.

Titkos találkák, hirtelen nászok s tiltott frigyek két órája ez. Legénylakások, hotelszobák és furcsa szalonok csókaratásának ideje. S éppen ez órákban tart előadást Madame Léo Claretie szalonjában Marcelle Tinayre.

Marcelle Tinayre elegáns, divatos, sőt talentumos írónő. Az új Éva szerelméről beszél, s nagyon internacionális társaság hallgatja. Ott van gróf Khewenhüller-Metsch is, a mi nagykövetünk. És az egész Balkán ott van: román, bulgár, görög, szerb urak és hölgyek.

Megint bebizonyosodik: voltaképpen barbár Keletről toborzódik a civilizáció előőrsége. Bécs, Konstantinápoly, Teherán és Szentpétervár négyszögében nem általános a kultúra. De ha egyszer e barbár négyszögből valaki ki- és túlfinomodik, az futó bolondja lesz minden új ideának.

Hát hálás publikumhoz beszél ilyenformán Marcelle Tinayre. Még talán csak az egy Budapesten verődhetik össze ilyen fanatikus, modern feminista társaság. Holott Marcelle Tinayre nem mond egy zokszót sem újat. Csúfolja a romantikusokat, akik a becsületes szerelmi ténykedésből holdvilágfalást csináltak. Kacagva siratja el a házasság hazugságát, ostorozza a sokféle prostitúciót. S természetesen végül az új, szabad Évát idézi, aki nagyszerűen, egészségesen, eszének és vérének áldott kompromisszumából ajándékozza a csókjait.

Taps és eközben Párizsban megint lebonyolítottak néhány ezer szerelmi ügyet.

Sehol a világon nem ütközik annyi nehézségbe a szerelem revideálása s az egész nőkérdés, mint a minden más társadalmi mezőn újító hivatású és kedvű Franciaországban.

Hosszabb magyarázatát e jelenségnek végezzék el és el is végzik a bölcsek. Mi csak, mint afféle léha krónikázók, konstatáljuk, hogy az új Éva Párizsban nem jelentkezik. Majd egyszer, ha egészen meglesz az új társadalom. - Addig bizony, szinte szégyelljük regisztrálni, Párizsban elválaszthatatlan marad pénz és szerelem. Társaságbeli hölgyektől grizettekig a legforróbb szerelmi lihegésben sem felejt el valamit a párizsi nő. A honoráriumot, pfuj, a honoráriumot, a valamelyes formájút. Még azok a legmeghatóbb és legkülönb esetek, ahol a nőnek arra kell

gondolnia, hogy ezt a honoráriumot - ő adja. Szegény megbélyegzett leányok s hervadt pénzes dámák esete ez. Akiknek vásárolniok kell az egyet vagy egyetlent, a szívbeli lovagot.

S a francia nő számára az egész világnak minden vonalában meg kell változnia, hogy megérthesse az angol, a német, az orosz, a román, esetleg a magyar Éva lázadását. Sok századok nevelték őt olyannak, amilyen, s a vére már pénzzel fölmérhető tempóhoz szokott.

De az nem lehetetlen, hogy Párizsban is divatba jön a feminizmus. Mint ahogy nehezen közönséget csinált magának az Ibsen Nórája. S mint ahogy Prévost nagy író lehet ama furcsasága miatt, hogy regényt ír abból, ami Londonban, Berlinben s esetleg már Budapesten is nagyon silány téma volna egy feminista fölolvasásra.

S ha divat lesz az, hogy a Marcelle Tinayre-ek az előkelő szalonokban az új Évát hirdessék, meg fogják változtatni az időt. Öt óra előtt vagy hét óra után lesznek a fölolvasások. Hogy a hölgyek *a szerelem két órájában* bujkálva, így vagy úgy megalázhassák magukat.

(Párizs, január 29.)

Budapesti Napló 1907. február 2.

A. E.

96. ARCKÉPEK

Arthur Meyer

(Párizsi levél) Azt beszélik, hogy X. Piust nem Merry del Val rángatja. Arthur Meyertől fél a pápa. Arthur Meyertől, aki pápább a pápánál. S a Gaulois szerkesztőségében, ahol Arthur Meyer az úr, keményebben ejtik ki *a non possumus*-t, mint a Vatikánban. Franciaországnak új Szent Lajosa ez az Arthur. S királya egy pompás típusnak: a kikeresztelkedett és ultramontán zsidónak. Persze, hogy e típusnak Franciaország társadalmában kellett kibimbóznia a legszebb virágot. Nekünk is van már otthon, Magyarországon, Sümegi Vilmosunk. De Sümegi és Meyer között még talán nagyobb a távolság, mint Magyarország és Franciaország között.

Arthur Meyer nagyon katolikus és nagyon francia. Legitimista, királypárti, konzervatív és történelmi alapon áll mindig. Mint francia hazafi a Jeanne d'Arc keresztes vitéze. Mint katolikus egy jótát nem enged abból, amit Trident kimondott. A hugenottákat és vallásukhoz hű zsidókat jobban gyűlöli az istentelen tudománynál is. Úgy véli, hogy azok a veszedelmesebbek. Szentül vallja, hogy a történelmi arisztokrácia az emberiség krémje. Ő maga is arisztokrata nőt vett feleségül. Turenne-leányt, a legkatolikusabb fejedelmi család: a Stuartok véréből.

A Dreyfus-ügyben a legvadabb nacionalista jelszavakkal ő küzdött Dreyfus ellen. Ő mondta ki legbátrabban, hogy vesszen Dreyfus, még ha ártatlan is. Az ő szemében, mely hona sorsáért könnyes, talán nincs egyetlen igaz francia se ma. Még talán önmagával sincs megelégedve. Mert mindenki destruktív elem, aki ma él. XVI. Lajos nem átkozta úgy a nagy forradalmat, mint ő. Rousseau-tól Waldeck Rousseau-ig mindenki hazaáruló, darabont volt. „Isten, király, haza", evvel alszik és ébred ez a nemes Meyer.

Az Egyház és Haza imádata tömjénezi be az ő legintimebb életét is. Amikor nemrégiben ifjú, királyi vérű felesége egy kis leánycsecsemővel ajándékozta meg s ő a szerkesztőségben kapta a hírt, elnyomta magában az apa diadalmas érzését. Behívatta a titkárját s így szólt hozzá:

- Táviratozza meg a Vatikánnak, hogy leányom született. A minap pedig egy nagyon előkelő grófnő hívta meg vacsorára. Történetesen január 21-ére esett a vacsora. Arthur Meyer feddően utasította vissza a meghívást:

- Grófnő, grófnő, hogy mehetnék én társaságba e gyászos napon?

S az ősi arisztokraták csak a lexikonból tudták meg, hogy miért gyászol e napon Arthur Meyer. Mert 1793. január 21-én végezték ki XVI. Lajos királyt.

Ez ő, Arthur Meyer, Franciaország legfranciább franciája s legkatolikusabb katolikusa. Mindent a hazáért, ez az ő jelszava. S természetesen lapjáért, a Gaulois-ért, mely a legarisztokratább és legklerikálisabb francia hírlap.

(Párizs, február 2.)

Budapesti Napló 1907. február 6.

A.E.

97. A VEREKEDŐ EGYHÁZ

(Párizsi levél)

Szomszédomban, a rue Legendre-ban, tegnap, vasárnap Krisztus nevében nagy verekedés volt. Majdnem elpáholtak engem is a rendőrök, engem, a békés kíváncsit. A francia Szent Imre-ifjak ordító köpdöső csordájába sodródtam be tudniillik.

A francia Szent-Imre-ifjak miért ordítottak és köpdöstek? Mert fölbérelték őket klerikális bolondok és gonosz papok. A rue Legendre-ben ugyanis, egy ősi szerzetes-kápolnában, mise volt. E mise miatt tört ki a forradalom az elegáns Monceau-negyedben.

Tudniillik ez a mise Róma-ellenes, Egyház-ellenes mise volt. Fölszentelt, komoly, katolikus pap mondta e misét, de franciául mondta. Egy érsek is eljött e misére Amerikából. Az érseket Vilatte-nak hívják. Egyetlen hibája az, hogy nem a római pápa nevezte ki érseknek, hanem az antióchiai pátriárka.

Az antióchiai pátriárka magát Szent Péter legtörvényesebb utódjának tartja. Mindenesetre van annyi jogcíme és bizonyítéka, mint a római pápának. Ugyanazt a kereszténységet, ugyanazt a katolicizmust hirdeti, mint Sarto pápa. De nem akar a világ fölött uralkodni. S hagyja, hogy minden ország katolikusai a maguk nyelve és ízlése szerint imádkozzanak.

Az én negyedemben tehát az Egyház és Állam szétválasztásakor megalakult a Róma-ellenes katolikus Egyház. A címe: francia, apostoli és katolikus Egyház. Éppen olyan, mint a római katolikus, csak a misét nem latinul tartja. S fütyül ő szentségére, az internacionális, római katolikus pápára.

A gyülekezet, az új Egyház tagjai mívelt, katolikus franciák. A mise szép, rendes, törvényes volt. S a római, klerikális kamaszok fölbiztatva mégis berontottak a templomba és megzavarták, illetve meg akarták zavarni több száz ember áhítatát.

S ezek panaszkodnak a világ előtt, hogy Franciaország nem tiszteli a vallásszabadságot. S ezek mernek a hazafiság nevében beszélni. Akik nem tűrik az olyan katolicizmust, mely francia. Mely nem latin misés és nem internacionális. Valóban a római Egyház szinte igazolja egy volt fiának, de nagy ellenségének, a francia közélet nevezetes szereplőjének ezt a mondását: - Az

Egyház megérett végre a pusztulásra. S isten is el akarja veszíteni, mert végérvényesen elvette az eszét.

Így volna?

Párizs, február 4.

Budapesti Napló 1907. február 7.

A. E.

98. A KÜLFÖLD ÉS A KOALÍCIÓ

Tisztelt szerkesztő úr, ide menekülök ezúttal e rovatba magam is. Mert olyasmi ezúttal a panaszom, amit minden külföldön élő magyar ember megtehetne. Hagyján, hogy az öreg Tolsztoj is gyalázza a magyarokat, mert így jó társaságban vagyunk. Az öreg, grófi muzsik Shakespeare-t is a sárig lerántotta. De egy idő óta dacos szégyenkezéssel kell bevallani mindenütt, hogy magyarok vagyunk. Az idegenek egyik kezükkel a mellényzsebükhöz, az aranyórához, a másikkal az erszényükhöz kapnak óvólag. A külföldi lapok minden habozás nélkül mágnások, kalandorok és koldusok népeként idéznek bennünket. Egy francia revüben olvasom szóról-szóra: „a legkorruptabb kormányzatú ország." Ez mink vagyunk, könyörgöm alásan. S úgy írnak, beszélnek rólunk, mint Európa szégyenéről. Hiszen ez még pár évvel ezelőtt sem volt így. Nem tartottak bennünket első osztályú országnak, de gaznak sem. És íme tegnap mit kérdez tőlem egy Párizsban élő művelt német úr.

- Mondja csak, kérem, eredeti magyar intézmény az a koalíció vagy Olaszországból mintázták? Érdekes ország ez az önöké, éppen Európa közepében. Hát milyen is az a magyar maffia?

Esküszöm, szóról-szóra ez volt a kérdés. És ez a német még nem is haragszik reánk. Ez egy mulatságos, megbocsájtó természetű, bölcs úri ember. De istenemre általános a hit a külföldön, hogy koalíció alatt valami titkos bűnszövetkezetet kell érteni. S így kerül külföldön még az olyan magyar ember is, aki utálja a koalíciót, abba a kényszerű helyzetbe, hogy ugyanezt a koalíciót megvédje. Pirulni azonban pirulunk tovább. Meddig tart ez így?

Párizs, február hava

Budapesti Napló 1907. február 7.

A.

99. ROUSSEAU ÉS LEMAITRE

(Párizsi levél)

A már majdnem agg és jobb sorsa érdemes Lemaitre nagy harcot kezdett. Jean-Jacques Rousseau-t, a néhai genfi polgárt akarja agyonütni. Kultúrtársadalmakban nem szokatlan az ilyen mesterkedés. Rousseau-t a nagy forradalom atyamesterének tartják sokan. S akiknek a nagy forradalom s a földi életnek mai sora fáj, azoknak útjában van Rousseau. Őt tartják a nagy társadalmi lavina megindítójának. Ezt a bölcset, ezt a különös életű vagabundust, ezt a nagy írót, ezt a bolondot. Ezt az esendő, megdöbbentően őszinte, botor, gyarló és mégis isteni apostolt. Voltaképpen az ilyesmiről nem szokás párizsi levelet írni. Nem szokás és még egy-két évvel ezelőtt egyenesen nevetséges lett volna. Jules Lemaitre előadásokat tart Rousseau-ról.

Jules Lemaitre nem szereti s befeketíti a nem bombával dolgozó anarchisták nagyapját. Jules Lemaitre üti Rousseau-t, hogy Clemenceau-nak és Briand-nak fájjon. Hát érdekli ez Jászberényt, amelynek törvényszék kell? Avagy Budapestet, ahol nincs szén? Kolozsvárt, ahol az apáthyak is kölyök-pendelyben járatják az eszüket?

De Magyarország kultúr-lelkiismeretét sikerrel ébresztgetik egy idő óta. Tehát Magyarországon is sokaknak esemény már egy ilyen párbaj. Ahol egy halottal harcol valaki, aki él, de halott ideáknak, dög világnézletnek, csúnya reakciónak a lovagja. Nem Magyarországon sajnos, de olyan társadalmakban, ahol gondolatok bírkóznak a fórumon, divatba jön valami. Divatba jön lejáratni, leszólni az újító eszmék egykori hőseit. Olyan mélyen kaparnak, kotornak - titokban, hogy még Rousseau-ra is sor került. Mint ahogy majd ha elmélyedtebb lesz egy kicsit nálunk is az intellektuális élet s álcázatlanabb a reakció, sor fog kerülni Kossuthra, Lajosra természetesen, Eötvösre s mindazokra, akik Európát be akarták vezetni a magyar glóbus sötét zugolyaiba. Lesznek ezek is még darabontok, ha a nacionalista sötétség nálunk is megtermi a Lemaitre-féle író-tudósokat.

No hát, ezért esemény Jules Lemaitre heves harca. Mert mihamar látni fogunk ilyesmit Magyarországon is.

Jean-Jacques Rousseau tanainak nincs s nem lehet híve ma már. Éppen más irányban indult útra a modern emberiség, mint Rousseau tanácsolta. És mégis nekünk, az emberiségben és kultúrában hívőknek, a mi szentünk Rousseau. Mert példát adott a gondolkozásra a maga néhai életével. S mert látjuk, hogy mikor a reakció Rousseau-t bántja, mindannyiunkat bánt, kik a társadalmi megújulás víg vagy szomorú harcosai vagyunk.

Lemaitre az embert pellengérezi ki kegyetlenül Rousseau-ban. Főképpen ezzel a ravasz fogással számoljunk le végérvényesen. Bánjuk is mi, ha a saját félisteneink se félistenek. Annál jobb, hadd érezzük, hogy emberek vagyunk mindnyájan. Hibás, bűnös emberek, akik csak éltek; élnek s élni fognak. De a régi dal mégis igaz: mit hirdettek ezek a gyarlók? Ez a fontos, ez kell s ezt nem lehet befeketíteni. Még ha tévedtek sem, ha zseniálisan tévedtek. Jézus sem volt makulátlan életű, pedig őt istennek mondják. Koncedáljuk, hogy az újítók mind-mind vétkes, gyarló emberek. De az újítás, kedves Lemaitre mester, mégis csak a legszentebb, amit csak ember véghezvihet.

Párizs, február 6.

Budapesti Napló 1907. február 10.

A. E.

100. ARCKÉPEK

Maurice Barrès

[Párizsi Levelezőnktől]

Maurice Barrès egyik legkifejezőbb embere a mi korunknak. Típusa, prototípusa az erkölcstelen bölcsnek, az érvényesülő valakinek. Diákkorában senkit úgy nem kínoztak korának siralmas problémái, mint őt. Érezte, tudta, hogy semmi sincs jól úgy, ahogy van. Látott, önmagában lerajzolt minden emberi és társadalmi paradoxont és disznóságot. De mégis elhajlott rongyos diáktársaitól mindig. Wekerle egyik iskolatársa beszélt nekem valamikor Wekerléről ilyesmit. Wekerle, a sváb kasznárfiú, valamikor okos fiú volt. Látta a magyar élet minden barbárságát, kicsinyességét, átkát. Erre fogta magát s hízelkedett, kedvébe járt a

mágnás-kölyköknek s az előkelőbb, buta dzsentri tacskóknak. Hogy neki igaza volt, azt senki le nem tagadhatja ma. Hogy Maurice Barrès-nak is igaza volt, az megint természetes. Lelke válságait diákpajtásai előtt is jól titkolta. Hideg, óvatos, megfontolt és mindig jól öltözködő ifjú volt. Azután írni kezdett s amit írt, az az ékesen beszélő nihilizmus maga volt. De ez a nihilista, ez a Maurice Barrès, nem dobott soha bombát. Ostromolta a társadalmat, a mai politikát és a mai kultúrát. Közben azonban arisztokratákkal, nagy papokkal barátkozott. S elérkezett szépen a klerikalizmus és feudalizmus vezérkarába. Ma már az Akadémia egyik halhatatlanja, aki a minap zengte a dicséretét egy királypárti mágnásnak, az ő akadémiai elődjének. Ha becsületes, ha élhetetlen, ha hiszi, amiket összeírt, ma ő volna a hímnemű Louise Michel. Anarchista volna, dühös, vad, elkeseredett. De Maurice Barrès bíbornokok és márkik barátja. Nagy író, mert valóban egyik legnagyobbja a mai francia szépíróknak. Azonfelül képviselő, világfi s szociológus Bourget iskolája szerint. Egy kicsit Wekerle Sándor - életprogramjában s egy kicsit Prohászka Ottokár - reverendátlanul, szép, merész és veszedelmes féligazságaival. Ha Franciaország végleg rá nem taposott volna a nacionalista betyárvilágra, még miniszter is lehetne belőle. Tanulságos ember, s az élete minden országban beszédes tanulság. De bizonyos, hogy nagyon sokszor álmodik rosszakat. Mint ahogy a legszebb karriert futói a mi korunknak titokban nagyon bús emberek. Mert a társadalmi lelkiismeret ma már megtalál mindenkit. S a legszebb karrierű hazugoknak is meg-megsúgja: komédiás az úr, gyalázatos, hazug és szerencsétlen.

Párizs, február 9.

Budapesti Napló 1907. február 12.

A. E.

101. IBSEN ÉS SETTIMIO

Akkor Nápoly környékén csatangolt és olvadni kezdett a lelke. Lelke, a jégkristályokból hegycsúcsra fagyasztott, dacos, norvég kunyhó. Addig-addig ölelgette az olasz Nap, hogy olvadni kezdett.

- Sebaj, motyogta magában, de szorongott, mint egy képzelődő gyermek. Minden hisztérikusnak és zseninek van ilyen érzése, ha új eszméket fogad be. Avagy ha új helyeket tapos a lába, mely csak álom-sétákhoz szokott. Ha az Élet hirtelen hátbaüti vagy váratlanul megcirógatja. Ha megóvatolják egy váltónkat vagy a chef d'oeuvre-ünkért egy fityinget sem akar adni a kiadó.

- Sebaj, motyogta magában Ibsen, úgy sem maradok már sokáig Olaszországban. Még megárt a Nap, a kékség, a lágyság s volt-nincs, hiába keresem a lelkem. Vihar-dalra akarok majd egy hatalmas órában gyújtani s elömlik a számon egy édes-buta barcarola. Sebaj, megyünk vissza, fel, Északra, mivel itt Délen úgyis elfogyott a pénz. Nincs, nincs, nem akarnak többet küldeni, de bizonyosan nem azért, mert féltenek.

Gondolja a storthing: mire használja a norvég paraszt a kitanult költőt? Tizenöt falu népe kér éppen mintákat az új halhálókból.

- Az új halhálók kellenek csakugyan: Északon tudják becsülni az embert. Itt, Délen, perverz, görög erkölcsök élnek arról, hogy tenyészteni kell a művészt. Pedig Euripidesnél többet ért volna egy egészséges görög paraszttal több. Tasso pedig ha véletlenül explorátornak születik, ma Olaszország talán Angliánál tehetősebb.

- Nálam csakugyan értékesebb jószág egy norvég halász s haza fogok menni. Hazugságos élet az, mely társadalmilag támogattatja magát, mikor a társadalomnak csak penészgombákat termel.

- Szerencsére átkozottul pompás ösztöne van minden társadalomnak: érzi, kikre van szüksége. Kedves, szegény, egészséges norvég faluk, ne búsuljatok: meg fogjátok kapni a halhálókat. Kedves társadalom, ne nyugtalankodj, nem igen hallgatnak mireánk, penészgomba kertészekre.

Most pedig nézzük meg, mit csinál a derék Settimio mester. Nápolyból hozatta Ibsen háziura Settimiót, ki is villát épített a kertben. Egy segédje volt Settimiónak s tíz fél-pucér napszámosa. Alkonyatonkint olyan dalolást csaptak, hogy a száraz, színes párázatok táncba fogtak a Vezúv fölött. Este hozták nekik a polentát s még harsányabban daloltak a villaépítők. Tíz órakor este Ibsen még a kert körül kóborolt. Az ős Róma rejtett csodáit főzte fejében s hallotta Settimió parancsoló hangját:

- Most pedig már elég volt, a Marseillaise-t és aludni fogunk.

Settimio éles tenorral intonált s bumm, zengett a Marseillaise. Bumm, és gyorsan épült a villa a kert közepében. Ostoba, zavaros, de csinos kis épület: egy kicsit Diána-templom, egy kicsit schwarzwaldi vadászház. Ibsent, a már félig maga-vesztettet és ellágyultat, vonzotta Settimio. Ez a vidám, latin nonchalance-nak pompás embere, vélte. Ez a Settimio építi a villát s nem okoz neki fájdalmat az építés. Óh, boldog Dél, hol építeni lehet fájdalom nélkül.

Mikor megismerkedtek, Settimio morózus arcot csinált. Mit akarhat ez a bolond angol[!] s nótás valóját csak később bontotta ki Ibsen előtt. Mit akarhat, s később ő mondta el ebhűségesen, hogy mit akar. Settimio azt akarta, hogy házat építsen majd egyszer, végre önmagának.

Olvadó lelkével hallgatta, hallgatta az embert Ibsen. Hallgatta örök-új életvidámságát s kőkorszakbeli szocializmusát. Nem volt ebben az emberben semmi lázadás. Megadott volt, mint egy magyar napszámos, mint egy auvergne-i zsákos, de énekelte a Marseillaise-t. Rajta volt, mint kiütés, az arcán, a testén, minden új lelki nyavalya. De a lelke az a régi volt, görög-római lélek, mely a zsidó-keresztyén világáramlatot is a maga képére alakította. Settimio akárcsak Julius Caesar korában élt volna: a hercegeket gyűlölte s új hercegeket óhajtott. Házat magának, zabálnivalót sokat és gyermekeket.

Ibsen látta, hogy Settimio felesége a segéddel szerelmeskedik. Gyűlölik a napszámosai, holott ő jó hozzájuk s velük énekli a Marseillaise-t.

- Settimio mester, szép az élet és érdemes építeni?

Bolond, szerette volna ilyenkor mondani Settimio, de megemberelte magát. S kérdezte tovább Settimio mestertől Ibsen:

- Settimio mester, jobban lesz minden, ha győz a szocializmus? Nem csalja meg az embert a felesége s nem kell villát építeni - másnak?

Fejét csóválta Settimio, de keményen nem válaszolt a kérdésekre, mert akkor már szerette Ibsent. Érezte, hogy Valaki kivételesen és magasból szállott le hozzá. De mit akar e mord, különös északi ember tőle?

S a Nap egyre hevesebben sütött, július közeledett. Már tető alá került a villa, s a bokrétaünnepre Ibsent is meghívták.

- Jó éjszakát, Settimio, jó éjszakát és sok szerencsét.

Heves, izgató nyári alkonyatkor köszönt így Ibsen és elutazott a bokrétaünnep elől. Vissza, vissza Északra, míg el nem olvad a fagyos, büszke jégkunyhó.

Budapesti Napló 1907. február 13.

Lellei András

102. ÖREG ÉS IFJÚ ÍRÓK

(Párizsi levél)

A Goncourt-Akadémiával Franciaország irodalmi fiatalságát akarta boldogítani az egyik Goncourt. Nagy irodalmakban különösen és sokszorosan árva a kezdő író, ha szegény és büszke. Ha temperamentumából hiányzik egy unciányi kalandorság, ha egyéniségére túlságosan féltékeny, elbukik. Kereng az irányok között, elébe mered a régi, hatalmas, hiteles Akadémia zord vára, s a közönséggel hasztalanul próbál találkozni. A Goncourt-ok, különösen az alapító Goncourt, jól ismerték, és mindnyájan ismerjük az ifjú író kálváriáját. Goncourt azt hitte, hogy ebbe az örökös tipikus sors-tragédiába engesztelőleg lehet beavatkozni. Ezért csinálta a Goncourt-Akadémiát és alapította a Goncourt-díjat.

A Goncourt-díjat a Goncourt-Akadémia most negyedik esetben ítélte oda. Tehát éppen négy irodalmi botránnyal sikerült gazdagítania Párizs botránykrónikáját. A Goncourt-Akadémiát pár év alatt jobban meggyűlölték a fiatalok, mint gyűlölik a régi Akadémiát. Még ma sem ült el Párizsban a lárma a Goncourt-tagok negyedik arbitriuma után. Olyan emberi és olyan szomorú komédia ez, hogy minden kultúrának és irodalomnak okulnia kell belőle.

Tíz tagja van a Goncourt-Akadémiának, akik maguk is irodalmi tigriskölykök voltak még *tegnap, ma* már azonban arbiterek, ismert nevek, keresett és nagyon befogott írók, majdnem olyanok, sőt talán olyanabbak, mint a nagy Akadémia halhatatlanjai. Meghiggadtak, megokosodtak, sőt talán el is hájasodtak egy kicsit. Ezek bizony már nem tudnak véres elevenséggel emlékezni ifjúkori küzdelmeikre. Keveset, sőt alig olvasnak, mert nagyon sokat kell írniok. Oh, ez már nagyon régi nóta: a görög lantosok sem voltak jobbak. *A sikerig* forradalmár az ember, s a siker után szomorú, féltudatos rettegéssel védekezik a forradalom ellen. Mert minden forradalom új embereket akar a régiek helyébe. S Krisztus-lelkűeknek kellene lennünk, hogy könnyen engedjük át másoknak könnyel és vérrel szerzett pozíciónkat. Miért legyenek éppen a Goncourt-Akadémia tagjai Krisztus-lelkűek? Akik leglázadóbban kezdik az életet, azokból lesznek a régi formák legeltökéltebb őrei. Moliere óta például Molière házába azok vették be legkényelmesebben magukat, akik a dolgukat tüzes ostrommal, szertelen újításokkal kezdték.

Zokognak, harsányan jajgatva panaszkodnak a fiatalok a Goncourt-Akadémia ellen. Egy díjat egy teljesen színtelen senkinek adtak volna oda a Goncourt-ok, egy másik díjat udvariasságból, avagy rokoni ellágyulásból, tavaly egy negyvenéves fiatal kapta a fiatalok díját. No és az idén betelt a mérték, mondják. Most már nyilvánvaló, hogy a Goncourt-Akadémia tagjai csak olyanokat tesznek híresekké a koszorúval s az elég csinos ötezer franknyi összeggel, akik nem teszik az ő számukra veszedelmessé a - versenyt.

A Goncourt-díj legfrissebb koszorúzott regényéről érdemes írni. Címe: *Dingley, a hírneves író* s két szerzője is van: a Tharaud testvérek. Az idősebb Tharaud a francia nyelv tanítója volt a *budapesti egyetemen*. Magyarországban élt, utazgatott éppen abban az életkorában, mely ifjú írók sorsára legelhatározóbb. Föltétlenül becses intellektus, különben nem lehetett volna belőle az akadémikus Barres titkára. Barrès pedig valósággal fanatikusa az értelmi diffe-

renciáltságnak s budapesti lektorsága után az idősebb és hogy úgy mondjuk: íróbb Tharaud Barrès mellett élt. Ezt is szemükre hányják most a Tharaud-oknak, mert Barrès mint politikus, tudományos hévvel konzervatív és arisztokratáskodó.

Alig száznyolcvan oldalas a Tharaud testvérek regénye. Ez nem volna baj, ha regény volna, ha művészi produktum volna. De a Tharaud testvérek túlságosan is boncoló értelmű íróknak látszanak. Típusokat látni és megérezni aligha képesek. Ők karikatúrát csinálnak, mert sokat utaztak, sokat olvastak, sokat gondolkoztak, de keveset éreztek. Pláne egy nagy igazságtalanságon épült az ő irodalmi röpirat-féle regényük. Kiplinget csúfolják ki benne, a nagy angol írót, aki a búr háború idején olyan hangos demonstrációval csapott föl az angol imperializmus poétájának. De mintha a Tharaud-ok nem tudnák azt, hogy Kipling nem csupán imperialista, gőgös, önző, kegyetlen brit patrióta. De fölséges, sok érzésű új és hatalmas költő.

A Tharaud-kból aligha lesznek a Flaubert-ek, Balzacok és Zolák utódai. De véletlenül megkoszorúzott könyvükben van annyi értelem és ízlés, hogy íróinak veszett hírét ne költse. Nem is ez a fontos az ügyben, hanem a francia irodalmi fiatalság nagy sértődöttsége. És az a tanulság, hogy az Akadémia még akkor is Akadémia, ha az Akadémia ellen csinálják. Talán maga Goncourt se hitte, hogy az ő Akadémiája megváltoztatja a világot. S hogy az ő Akadémiájának tízei mindig éppen azt fogják megkoszorúzni, akiről a jövendő irodalomtörténetének fejezetet kell írnia.

Akárhol s akármennyi Goncourt-Akadémia támad, nem fog változni és enyhülni az ifjú és az öreg írók antagonizmusa. Ők két világ lesznek mindig, kik összecsapnak s ha nem ezt teszik, - becsapják egymást. A fiatalság s az öregség, a törekvés és az elért eredmény mindig örök ellenségek lesznek. S a fiatal író sorsa minden országban, minden kultúrában, minden irodalomban a régi marad. Vagy van ereje és missziója: akkor keresztül kell vágnia magát a poklokon is. Vagy nincs s akkor csak megsirathatjuk a szegény sziszifuszi sziklagörgetőket.

Párizs, január hava

VU 1907. február 17.

Diósadi

103. ARCKÉPEK

Ségur márki

A francia Akadémia tehát csakugyan befogadta. Biztos, sőt kérlelhetetlen volt a Ségur márki sansza. Írni és olvasni tudó herceg, se duc, se prince nem akadt már Franciaországban. Jöjjön tehát ezúttal egy márki, egy olyan finom márki, mint Ségur. Jó, gazdag, sőt irodalmi familia a Ségur-család. Egy Ségur grófnő, született Rosztopcsin-leány, már boldogította valamikor a francia irodalmat. Még fiatal ember Ségur márki s monográfiákat írt. Mióta a história tudományát átkozott modern tudósok kissé kegyetlenül mívelik, a mágnások kezdenek minden országban történelmet írni. Így is illik ez egy par excellence történelmi osztály képviselőihez. Nekik igazán félteniök kell a múltat, mert a múlt az övék. Persze itt Franciaországban nehezebb sorsuk van a mágnás-tudósoknak, mint nálunk. A mob, a csúnya mob, uralkodik és sok ellenséges tudóst termel. Könnyű nálunk Andrássy Gyula grófnak történelmet írni. Először is mert övé a hatalom és társaié. Meg azután ki az ördög vizsgálja nálunk, hogy egyáltalában tud-e írni Andrássy Gyula. De ebben a veszekedett demokrata köztársaságban legalább a mondatszerkesztéshez még a mágnás-írónak is érteni kell. Itt a jövevényeké, a pór millióké hatalom és közvélemény. Csak az Akadémia ad könnyen pálmát a Ségur márkiknak. Dehát az

Akadémia ugat s a demokrácia halad. Ismerjük el, hogy Ségur márki igen elegáns műkedvelő. Mély meglátások, szörnyű szorgalom, új szempontok, zseniális bátorság és írásművészet, no ezekről persze nem lehet szó. De egy majdnem értelmes és kedves irkáló nagy úr Ségur márki, a francia Akadémia halhatatlanjaira s kékvérű fajtájára szégyent nem hoz. Az új, a mai Franciaországot pedig nem érdekli az Akadémia családi eseménye. Miért Ségur? És miért ne Ségur?

Maurice Donnay

Ségur márkival ketten egyszerre lettek halhatatlanok. Ez már író, de igazán, ez a Maurice Donnay. És fiatal, mint a márki. Negyvenhét éves és jóformán másfél évtized óta ír. A Chat Noirban kezdte, a híres cabaret-ben. S hamar eljutott Molière házába. S nagyon hamar az Akadémiába. De ide készült ő már a Chat Noirban is. Ki-kiruccant a tollával bátor, új irodalmi mezőkre is. De ezt csak kárára cselekedte. Nem is lett volna belőle soha akadémikus, ha közben meg nem írja a Retour de Jérusalem-et. E hírhedt darabban nem túlontúl nyájas ahhoz a kultúr-népfajhoz, amelynek legtöbb köze van Jeruzsálemhez. Nagy lárma volt a színdarab körül. De Donnay-t észrevették az Akadémia mágnásai. No, lám, egy új katona. Egy helyes gondolkozású író, akit még lehet valamire használni. Kissé szabados a természete. Jó lesz hát sietve magunk közé venni. És Maurice Donnay taktikája sikerült. Bejutott az Akadémiába, mivel a látszat kedvéért egy plebejust úgyis illett választani. Mistral, a nagy provence-i megint nem állott kötélnek. Jobb hiányában tehát ő reá szavaztak. Anatole France ezúttal sem jött el. Sőt Pierre Loti és Rostand is elmaradtak. Húsz perc alatt megszületett a két új akadémikus. Egyébként, ha nem is egetvívó, de írónak író ember Donnay. Sőt olykor majdnem poéta. Csak meg ne járják vele halhatatlan társai. Nem lehetetlen, hogy becsapta őket. Elérte célját s most majd írni fog, ahogy ő akar. Veszedelmes és kiszámíthatatlan egy ilyen ember. Aki a Chat Noirból mászik föl a negyven halhatatlan kupolájáig. A régi *retour* helyett még új *retourt* is csinálhat. Még Jeruzsálemmel szemben is. Mert a zsidót csak addig érdemes ütni, míg valami hasznos célja van ennek. Ha a célt már elérte az ember, miért ne lehessen egy kicsit igazságos?

(Párizs február 15.)

Budapesti Napló 1907. február 20.

A. E.

104. STRÓFÁK MARDI-GRAS-RÓL

(Párizsi levél)

1. Csakugyan jókedv ez Mardi-Gras napján, avagy kollektív csalás? Miért szomorodik el az ember, valahányszor Párizst hancúrozni látja? Július 14, Mardi Gras, Mi-Carême, egyik könnyesebb vigasság, mint a másik. Hull, hull a konfetti, biztatja magát a kacaj, ripakodik a nóta. S azután összefutnak a lelkekben a felhők s paskol a hideg eső, a bulvár-sározó, mely ritkán marad el Mardi-Gras-ról.

2. Nézi az ember a St. Michel diáknépét például. Hát minek örülnek ezek? Hogy még fiatalok s száz sou-val a zsebükben krőzusok? De hiszen éppen azért járnak a Sorbonne-ba, hogy elfogyjon a fiatalságuk. S a diáknyomor Musset idejében sem volt rózsás boldogság. Sohase szomorúbb a szegénység, mint az ifjúság idejében.

3. Vagy a szegény, rossz leányok öröme őszinte? Vagy a beheccelt, unatkozó idegeneké? Kavarognak a bulvárokon a népek. Őrülten szeretné járni a bolondját a sok testi és lelki

ínséges. Veri őket az eső s veri őket napi életük sok, bús tudata. De mulatni kell: ez beteg vágy, ez kötelesség, ez hagyomány. És mulatunk mind könnyünk csordultáig. Hogy szánjon meg bennünket, hó, ha van valaki, aki a bibliai mennyekben lakik.

4. Ostobaság az a legenda, hogy Párizs tud mulatni. De seholse nagyobb a vágy egy kis boldogságra, mint Párizsban. A korlátolt, a pénzes, a langyosvérű persze szeretné, ha úgy volna. Ha Párizs népe kifizettetné magát az év három-négy bolond napjával. Valóban minden jó keresztény olvadhatna az örömtől, ha a rongyos nép mulat. De a rongyos nép nem mulat. S azok sem mulatnak, akik csak azért nem vagyunk rongyosak, mert a szabónkat be tudtuk csapni.

5. Párizs örömében sincs semmi a pogány örömből. Mind-mind átokkal vagyunk, akik ma élünk. Mind-mind örököltünk valamit, ami megfojtja az örömet. Az apáinktól s a keresztény századoktól. Szegénységet vagy tuberkulózist, alkoholista szenvedélyt, vérbajt, neuraszténiát, nyavalyásságot. Valamit, ami olyanná teszi a kacagásunkat, mintha egy Danténak örülnőnk, ki megvizitel bennünket a pokolban. Tüzet rakott alánk a múlt s égünk, jajgatunk a jelen üstjében. Az öröm pimasz önámítás a mai társadalom emberének. Nincs, nincs, nincs.

6. Brr hogy ázott Párizs húshagyó kedd ünnepén. Milyen illő volt a hideg eső és a sár a hideg és a sáros lelkek nagy iparkodásához. Mint látja, aki nem vak, évről-évre a keresztény világ megérdemelt, gyászos kopását. Mint kopik dogma, hagyomány, házasság, szemérem, bőjt, minden. Rettenetes, félelmetes az emberiség boldogságvágya. Rettenetes és félelmetes az emberiség boldogtalansága. Egy ilyen Mardi-Gras ünnep alapjában veszedelmesebb a vörös májusnál is. Forradalmibb ösztönök dolgoznak itt tudatlanul, vakon, mint bárhol.

7. Egy napja van Párizsnak, mely nem banális. Párizsnak és az egész világnak. Május első napja, amikor nincs konfetti. Amikor a Mardi-Gras szervezetlen kedélyforradalma helyett a szervezett vágy ünnepel. És május elsején úgy reszket az emberi társadalom, hogy még a halottak is forognak hamvaikban. Többek között a szigorú Pál apostol is. És mindazok, akik a kereszténység nevében az emberi társadalom boldogtalanságát okozták.

8. Elmúlt Mardi-Gras, s pár hét múlva jön Mi-Carême. Sok dráma, sok szénhiány, sok házasságtörés, sok váltó-óvatolás, sok miegymás lesz csak addig is. De akkor megint kimegyünk a nagy bulvárra. Megint konfettit vásárolunk s ordítunk. S megint még szomorúabbak leszünk. És még jobban vágyunk az öröm után, melyet elérni nem tudunk. Ez a szomorúság fogja a jövő embere számára kiostromolni az örömet, az igazit. Nem lesz mindig úgy, mint ma. Lesz egy húshagyó kedd, mely hullahagyó kedd lesz. Úgy otthagyjuk a múltat, kétezer évet Krisztus után, mint Szent Pál az oláhokat. Azaz, mint Szent Pál valamikor az emberiségnek azon hagyományait, melyek szerint mégis csak lehetett olykor vidámkodni a siralomvölgy lakóinak.

(Párizs, február 13.)

Budapesti Napló 1907. február 20.

A. E.

105. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Giza Ritschl

Giza Ritschlt az új holland irodalom vallja magáénak. De írnak róla már előkelő külföldi folyóiratok is. Most olvasok például róla a Mercure de France-ban. Giza Ritschl magyar leány és pár év óta holland poéta. Azt beszélik, hogy Gorteren, a nagy holland költőn kívül nincs még egy olyan költője Hollandiának, mint Giza Ritschl. Még kissé idegen neki a holland nyelv. De már művésze mégis e nyelvnek. S csodálatosan új a hollandoknak az ő magyar tüze, ereje, szenvedélye. Hát íme egy új szomorú dokumentum. Muzsikus, szobrász, festő, már régen vándorol ki Magyarországról. Hiszen művészetük nyelve internacionális. De milyen lehet ott a társadalmi bomlás, ahonnan a nyelv művésze is kivándorol. Emlékszünk ugy-e, hogy Reviczky is majdnem fölcsapott német költőnek. Szomorú bősége a talentumoknak s hihetetlen szellemi nyomorúság az anyagi nyomorúság mellett: ez az ok. Magyarország meghal a feudális nyomás alatt. Nemcsak erős, munkás parasztjai vándorolnak ki, de mindenki, aki teheti. S a Giza Ritschl esete csak egy eset. De talán a legbeszédesebb. Nincs kenyér és nincs kultúra otthon. Menekül, aki tud, a mágnások, kalandorok és koldusok szerencsétlen országából.

II.

Gyász Klementináért

Ferdinánd bolgár fejedelem anyja utolsó leánya volt Lajos Fülöp királynak. S összegyűltek most, hogy Bécsben meghalt, gyászos torra itt a hű orleanisták. Nem Párizsban volt a gyászünnepély, hanem Neuilly-ben, egy kis kápolnában. Oh mert kis helyen elférnek ma már Franciaországban a kitartó royalisták. Ott voltak: comtesse d'Eu, duchesse de Chartres stb. stb. Főképpen nők, szomorú és előkelő nők. De összesen sem voltak hatvanan s ezért bújtak egy kis kápolnába. Hajh, soha ilyen szomorú rekviemet, ilyen reménytelent, ilyen gyászosat. Este, ugyanez este, minden gyászos hölgy színházban volt. Holott bőjt is van s holott meghalt Lajos Fülöp utolsó leánya.

III.

Sarah - tanár

Hát Sarah Bernhardt is tanár lett íme. Ma, csütörtökön tartotta második előadását a Conservatoire-ban. Nagyon pontos, nagyon lelkiismeretes tanár Sarah. Csak egy kicsit elfogult a nőtanítványokkal szemben és ez furcsa. Sarah-nak tudniillik az a hite, hogy a tragédiajátszás - nőnemű tehetség. Komolyan vallja, hogy nagy tragikus színész nincs. Csak nagy tragika lehetséges. A férfi színész-csemeték tehát félnek az új tanártól. Hogy vajon nem fogja-e rajtuk megbosszulni Sarah azt a sok méltatlanságot, amit életében a férfiak részéről tapasztalt. De Sarah Bernhardt nem tud rossz lenni. Ma a második előadáson kijelentette a következőket:

Önök, kisasszonyok és uraim, mind talentumosak. Remélem, hogy sikerül egy-két talentumot teljes napfényre hozni. Mert talentuma mindenkinek van. Csak igazolni tudják ezt kevesen.

És frissen, leányosan kacagott föl Sarah. A tanítványok - mit tehettek egyebet? - megéljenezték.

(Párizs, február 21.)

Budapesti Napló 1907. február 24.

A. E.

106. AZ ÚJ EGYHÁZ

[Párizsi levelezőnktől]

Az új Egyház, melynek Párizsban a rue Legendre-on van a temploma, él. Már írtuk egyszer, hogy a fölbiztatott klerikális tacskók miket míveltek. Fütyölve, ordítva, dulakodva ostromolták meg már néhányszor a nemzeti katolikusok templomát. De hiába volt minden: a gallikán, Róma-ellenes, katolikus Egyház kétségtelenül megszületett. Ma beszélgettünk a délutáni mise után Vilatte-tal, az új Egyház érsekével. Szép, dús szakállú, komoly és nagyon hívő ember ő eminenciája. Azt állítja, hogy százhatvan nemzeti eklézsia van alakulóban Franciaországban. Nemsokára már nemzeti zsinatot tart az új Egyház, melynek főelve az őskeresztyén Egyház visszaállítása.

Bizonyosan Magyarország katolikusait is érdekli az új Egyház mivolta. A francia katolikus apostoli Egyház dogmái nagyjában azonosak a római Egyházéival. A pápát azonban nem ismerik el, a mise nyelve francia s a papok nősülhetnek. Teljesen szabad a bibliamagyarázat s a gyónásnál nem szükséges a bűnök fölsorolása. Elég a töredelmes megbánás s kész a föloldozás.

Már két házasságot is kötöttek a rue Legendre-on. A hét szentség közül csak a keresztséget és utolsó kenetet nem volt még módjában az új Egyháznak kiszolgáltatni. De éppen pár napra be van már jelentve egy újszületett, akit már a rue Legendre szakadár papja fog megkeresztelni.

A mai misén is, mint rendesen, az elegáns Monceau-negyed hölgyei jelentek meg nagy számban. Vilatte érsek egy félórás szentbeszédet mondott, s ezúttal nem volt semmi ellenséges tüntetés. Néha-néha volt egy kis derű, mivel Vilatte nem beszél tökéletesen franciául. De a bőjti beszéd szép és hatásos volt így is.

Hihetetlenül gyűlölik persze az új Egyházat. A klerikálisok érzik, hogy ez az igazi veszedelem. Ez ellen nem kiabálhatnak istentagadást és hazátlanságot. Ez az Egyház katolikus és francia. És érdekes dolog följegyezni, hogy nem a hívő katolikusok dühöngnek. De a politikai katolikusok, a hitetlen klerikálisok. S az új Egyház védőserege pedig a - szabadgondolkozókból kerül ki. Így csatázik Isten körül két tábor, melynek nem az Isten a fő. A rue Legendre temploma s a gallikán Egyház, valljuk be: kultusz Róma ellen. Ilyen sorsra jutott Róma, a hit és a vallás. A tömeg, az örök tömeg ragaszkodik a régi formákhoz. A tömegnek kell az Egyház és a mise. Tehát Egyházat csinálnak neki az Egyház ellen és misét. Van okuk a római klerikálisoknak nagyon haragudni.

(Párizs, február 23.)

Budapesti Napló 1907. február 27.

A. E.

107. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

A tanítók

Hogy tudják itt Franciaországban, hogy tudják. Hogy tudják itt mindenek, hogy a tanítóktól függ minden. A legújabb, az egészen radikális generációt a tanítók adták Franciaországnak. S ott kezdődik egy kultúrtársadalom fölszabadulása, ahol az Egyházat kilökik az iskolából. De, de Franciaországban még érdekesebb dolog történt. Itt nem állottak meg a tanítók ott, ahol a

napi politikusok akarták. Ők igazi kultúrtársadalmat akarnak. Nem elég nekik, hogy hatalmon tartsák azokat, akik hatalmon vannak. S a radikális kormány most szörnyen fél a tanítóktól. Mert a tanítók a jövendőt szeretnék megcsinálni s nem a mai hatalmasokat konzerválni. Új bizonyság arra, hogy kultúra és politika ősellenségek. S nekünk Magyarországon arra jó bizonyság, hogy mindenekelőtt - neveljük a tanítókat.

II.

A nő-kocsisok

A nő-kocsisok vannak már vagy kilencen Párizsban. És minden kocsis-tempót kijátszanak ellenük a férfi-kocsisok. S gyönyörű dolog Párizs utcai népét látni. Mint kél minden esetben pártjára a jövevényeknek. Egy pár férfi-kocsist már majdnem meglincselt az utca népe, mert pimaszok voltak nőkollegáikhoz. S szomorú dolog látni, hogy milyen vad állat a férfi-állat. Ha Kmety professzor avagy ha párizsi kocsis. Megölné az asszonyt, mert az is dolgozni akar. Az asszonyt, akiért kocsis és professzor szintén ölni tudna, ha szerelemről van szó. De úgy látszik, hogy a szerelemnél is több az evés. A férfi bestia lesz, mihelyt a gyomrát fenyegeti az asszony versenye.

III.

A szatírok

Soleilland megölt egy kis tizenegyéves leányt. Általában azonban nem szoktak gyilkolni a szatírok, akik Párizsban nagyon sokan vannak. S ha nem gyilkolnak, akkor nem is háborog Párizs. Ellenben nagy a harag némely tudós ellen. Ezek azt állítják, hogy mindennek az alkohol az oka. Tessék az alkohol ellen harcolni s nem lesznek Soleilland-ok. Ez az állítás szíven talál minden franciát. Főképpen az alkoholból pénzelő államot. Hogyisne. Még alkoholt se igyon a francia. De azért Soleilland-t ki kell végezni. Ez a logika illik a mai társadalomhoz. Ez a társadalom szigorú bíró. A gyilkos szatírokat elevenen nyúzná meg. De hogy a gyilkos szatírokat társadalmi bűnök szülik, ezt nem akarja hallani.

Párizs, február 23.

Budapesti Napló 1907. március 1.

A. E.

108. VÁLASZ TÓTH BÉLÁNAK

A Pesti Hírlap Tóth Bélájának teljék hát végre kedve: válaszolok neki. Hónapok óta piszkálja már Ady Endrét, az adyendréskedést, az adyendreséget. Tóth-Bélásan, beteg hörcsög módjára, egy bolondnak az ő csökönyösségével. Ady Endre, szegény, a maga személyéért, bizonyisten ma se ütne vissza. Ady Endrének, jómagamnak, van két, nagy magyar igazságom. Egy kicsit az Otthonra emlékeztet, melyet Tóth Béla hencegve utál, de jó. Akit Rákosi Jenő föl nem fedezett, de akit Tóth Béla már megmart, annak a jégeső sem árthat. Ez az egyik. A másik így szólna valahogyan: sokat kell azért a dicsőségért szenvedni, hogy az ember magyar. Az egyik ugy-e elég budapesti, a másik elég bús-szittya igazság? Szememre vágnám a kalapom, rátenném ezt a két bokrétát s hallgatnék. Hallgatnék búsan, ha ez a cégéres Tóth Béla Ady Endre kicsi személyében nem egy egész szent jövendőt akarna bántani. De ez a szándéka, s bár pandur-hajlamaim nincsenek, látom Sobri Jóskáék föltámadását a papíros-mezőn és válaszolok.

Hiszem és vallom, hogy a forradalmi megújulás kikerülhetetlen Magyarországon. Itt van már a csodálatos, áldott vihar az ő hírnökeivel, szent sirályaival. Társadalomban, politikában még csak a nyugtalanság sikoltoz. De irodalomban, művészetben, tudományban már itt van a villámtüzes bizonyosság. S a múlt kitartottjai milyen ostobák. Új fejezettel akarják gazdagítani az öreg, görög-római mítoszt. Jön Jupiter tonans s ők vitézül kifeszítik az esernyőt. És milyen nagyszerűek, szentek, rongyosak és mégis gazdagok Magyarországon az új szándékú, az új lelkű emberek. Egy-egy Krisztus mindegyik az ő szomorú lelkességében. Holott nekik kezük ügyében még az a bizonyos kevés hal és kenyér sincs csodatételre. Ezeknek majdnem a semmiből kell megcsinálniok a magyar Európát. Tudom, hogy nem gyáva emberek, de megértem, ha olykor remegve bújnak össze. Ha alkonyati órákban a magyar sivatagon a kulturátlanság vadállatjainak rémes bömbölését hallják. De ha könnyet sajtol szemükből a remegés, még akkor is hisznek a magyar lélekben. A krizantém tájékáról szárnyalt föl s talált valamikor Európára ez a lélek. Ennek van még mutatni és mondani valója Európa és a világ számára. Ennek a krizantémnak rejtett, nagy értelme s gazdagsága adatott, hogy annak a Maeterlincknak a nyelvén beszéljek, akit Tóth Béla szintén nem ért és nem szeret.

Az új magyar lélek a leendő, az új Magyarország virága lesz. De a deret már hullatnák rá a csúnya, buta október-lelkek. Akadémiáról, Kisfaludy-társaságokról ne beszéljünk. Ez az ocsú még Magyarországon sem maradhatott a szellemi kooperáció rostájában. Ezek, sajnos, már végleg semmik és végleg nevetségesek. Áll azonban veszedelmesen minden újulások elébe a kis rablócsapatokon kívül két nagy landsknecht-had. Persze hogy az egyik a Rákosi Jenőéké. Ez a magyar erekbe ömlött sváb veszedelem. Ezek a Szent Imre-kultusz s a nemzeti köldökszemlélés lobogójával jöttek. S ugyanők azok, ahogy már írtam, akik hűséges uradalmi ispánokként marasztalják a Középkort. Egy kicsit jezsuiták, de bizony mondom, hogy nem fatális ellenségek. Sokat ártottak, kiheverjük vagy megrendülve földeljük el minden hitét a magyar lelki reneszánsznak. Irodalomban s művészetben, hogy másról itt ne essék szó, a programos és pogromos butítás a taktikájuk. Lehetetlen, hogy a Csokonaiak, Petőfiek, Vajda Jánosok népe lépre menjen.

A másik hadtest lóhús-puhító, nyilas sereg s veszedelemnek komolyabb. Nem a Tóth Béláé, de ahol Tóth Bélát használják és megtűrik. Az Eötvös Károly impozáns alakjában csimpasz-kodók, akik betűvel suhangolják - a betűt. Ez már Ázsia, egészen Ázsia, a tatár Ázsia. Tóth Béláék egy új urambátyám-féle generációért dolgoznak. Betyárosabbért, betűiszonyosabbért, vadabbért, mint a régi volt. Sír a lelkünk, ha bolond nagy vitézségüket látjuk. Íme a Pesti Hírlap Wilde-aforizmákat közöl például. Laptölteléknek, valószínűleg németből rontva, hiszen ez a lap világéletében irtózott az irodalomtól. Tóth Béla, a lexikon Bölcs Náthánja, a sohse olvasó, íme megismeri Wilde-ot s megriad. Két ferdített aforizmát kiszed s szegény Wilde Oszkár kétszer halott. S Tóth Béla publikumának olvasnia kell, hogy a Salome írója svihák volt. Ellenben nagyon-nagy író a Szájról-szájra írója. Rettenetes, de még nem minden. Ugyanekkor Baudelaire, Verlaine és Maeterlinck is kikapnak. Nekik az a szerencséjük, hogy Ady Endrén ütni kell. Tehát Tóth Béla annyit koncedál, hogy Baudelaire, Verlaine, Maeterlinck is világcsalók, de értelmesebbek, mint Ady Endre. És ez a kiválogatás: Baudelaire, Verlaine és Maeterlinck. Oh mennyire rávall ez a Tóth Béla tudására és zsenijére. Ezt akarja jelenteni: látjátok, ez az Ady Endre valami olyan kíván lenni, mint Baudelaire, Verlaine és Maeterlinck. Hát én mondom nektek, hogy ezek az urak sem érnek semmit. Nem szólva arról, hogy Ady: egy verses meglepetéseket hajszoló majom. És no csak ilyesmit kell hallani a Tóth Béla publikumának. Micsoda szatiszfakció ez nekik. „Látjátok, mondják egymás között, milyen jó, hogy nem szoktunk olvasni. Az egész világirodalom hülyeség, Tóth Béla mondja.” Úgy van: a halottakról fölösleges is beszélni. De Maeterlinck, Dehmel, d’Annunzio, Shaw, Andrejev Leonyid, Gorkij s még vagy ötvenen mind hülyék. Minden

irodalom az, - biztatja az ő népét Tóth Béla. Mintha nagy részének fölöttébb kellene ez a biztatás.

Lelkemre, bús életemre, mindenre esküszöm: könnyes a szemem. Szégyenlem, de sírnom kell ilyen nagy vaddisznóság láttán. És szívemben érzem mindazokat a megbántott nagy szíveket, akikhez én, a kicsiny, méltatlan vagyok. A magyar publikum elé csúfosan cipelteket és megbélyegzetteket. És ez a Tóth Béla afféle számadó lenne a sovány, magyar kultúra juh-legelőjén. És Magyarországon még ma is szabad csuhaj-csuhajt kiáltva, patkós csizmákkal megrugdosni a legszenvedőbb, legnemesebb, legemberibb, legkönnyesebb, legdelikátabb múzsákat. Bayard-ja nálunk százszámra akad egy primadonnának, egy képviselőnek. A megbántott géniuszokért senki sem ránt kardot vitézlő hazánkban.

Megkérdem én hát s vállalom vaskeményen a kegyetlenség vádját is: ugy-e Tóth Béla úr, Edgar Allan Poe cretin volt és Csárdás Tóth Kálmán Kohinoorja a világirodalomnak? Evvel a, beismerem, majdnem gyilkos ütésű kérdéssel tartozom a Wilde Oszkár méltatlanul gyalázott, szomorú árnyának. Tartozom magyar kultúr-lelkiismeretemnek, mely méltán nyugtalan és vádaskodó. Mit mondunk a Nyugat Szent-Lélek-vitézeinek, kultúr-embereinek, ha nálunk ilyesmi megtorlás nélkül marad? Ha egy magyar író, kissé tatár és beteg agyú, de neves, piszkolva átgázol neveken, melyek a világirodalom történetei? S mit válaszolhatunk önmagunkban, kik álmodunk az új Magyarországról s az új magyar léleknek, egy pompás, európai magyar kultúrának eljöveteléről?

Készen várom a piszkolódásokat: ismerem Tóth Bélát. Feleselni nem fogok, írhat éntőlem most már akármit. Ebben az életben sem igen lesz már az ő számára mondanivalóm. Ezt se magamért írtam, de a megbántott nagyokért s azért a kis magyar táborért, mely talán nem gyűlöli úgy az adyendreséget, mint Tóth Béla. Lehet, s ez ma Magyarországon még mindig üdvös hazaárulás, nyegle kozmopolitizmus vádjával jönnek reám. Ujjé, milyen vértezett vagyok én az ilyen piaci váddal szemben. Jöjjön a vád Tóth Bélától, vagy jöjjön akárki mástól. Annyi magyarságról sohse álmodtak sem a bajai csizmadia-műhelyben, sem az anyai dzsentri-házban, se sehol, amennyit az én ezeréves kis-nemes, mindig parasztokkal s vajmi sokszor parasztokként élő famíliám megőrzött s az én egyéniségemben, lelkemben kifejezett. Ennyi az egész s végül még azt se kérem azoktól, akik Tóth Béla közelében vannak: vigyázzanak reá, kárt ne tegyen magában és másban. Tegyen kárt, ha tud. Az ébredő, bimbózó, európai magyar kultúrában ő kárt úgysem tehet. Van annak már jó egynéhány katonája s Tóth Bélától, Tóth Béláktól nyíl-távolon már túlrepült.

(Párizs, február végén.)

Budapesti Napló 1907. március 2.

Ady Endre

109. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Bülow és a francia darabontok

Vilmos császár kancellárja magára haragította Franciaország nacionalistáit. Pedig a német választások óta milyen népszerű ember volt itt már Bülow. Minden szocialista-faló: Európa polgári lelkiismeretének fölszabadítóját látta Bülowban. S Bülow fogja magát a minap s kijelenti, hogy Jaurès és Millerand jó hazafiak. Csak a német szocialisták istentelen

hazátlanok, a Bebelek. Rajnán innen és Rajnán túl pokolian derülhetnek a szocialista gonoszak. Hiszen Franciaországban is az a nóta járja: lám, Bebel jó német hazafi, csak a francia szocialisták - darabontok. S minden ország reakcionáriusai a saját szocialistáikat evvel ostorozzák. Hogy a külföldi szocialisták mások, azok jók, kezesek, patrióták. Nohát hálaistennek nemsokára befellegzik ennek a nemzetközi szocialista-ellenes ostobaságnak is. Már valamennyi ország szocialistái megkapták a hazafiassági bizonyítványt. A többi országok szocialista-gyűlölő[i]től tudniillik. Ez rendben van: a szocialisták minden országban elégtételt kaptak. De nem érdekes-e, hogy egyetlen ország szocialistái sem dicsérik a másik ország elnyomó álhazafiait? Bülow Jaurèsről azt állítja, hogy derék francia hazafi. Erre Jaurès újra csak azt válaszolja, hogy Bülow egy nyomorult lakáj. Muszáj lesz Bülowéknak s többek között a magyar analfabétáknak is valami újat kitalálni az egész világon félelmesen hatalmasodó darabontok ellen.

II.

Gróf Nemes nemes cselekedete

Csodálatos, hogy Magyarországon alig írnak Ausztria-Magyarország új dicső szerepéről. Emlékezetes ugy-e, hogy a francia kormány hazakergette Rómába a pápa törvénytelen legátusát, Montagninit. Olyan gyorsan kellett szaladnia Sarto pápa követének, hogy összes írásait Párizsban hagyta. És az írások szerfölött kényes írások voltak politikailag, üzletileg és szerelmileg. Mert nemcsak Merry del Val levelei voltak itt. Kedves levelek egyébként, bizonyítékai, hogy a pápa lapokat segített vásárolni, politikusokat fizetett meg, francia Schönberger bárónékat mozgósított és a többi. De előkelő dámák szerelmes levelei is Párizsban maradtak s a francia kormány kezeibe kerültek. Róma és a pápa nem találtak egyetlen hatalmat, mely a francia kormánytól Montagnini leveleit visszakövetelje. De ott volt Ausztria-Magyarország, a pápizmus és klerikalizmus egyetlen, megmaradt mamelukja. Egy magyar gróf, aki alig tud magyarul, gróf Nemes, nagykövetségi tanácsos vette át Róma számára a kényes leveleket. Nagyon nemes cselekedet volt gróf Nemes cselekedete, de sajnos, Párizsban is szokásos némely írásokról fényképmásolatokat venni.

(Párizs, február 28.)

Budapesti Napló 1907. március 3.

A. E.

110. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Anti-Dumas-k

Dumas fils megjósolta azt előre, ami most történik. Kérdezték egyszer Dumas-tól, hogy miért kardoskodik egyre a válás mellett:

- Hogy legyen majd témájuk az utánam következő íróknak s írhassanak a válás ellen.

Lehet, hogy Dumas fils csak szellemeset akart mondani s íme - jósolt. Divat lett a válás ellen agitálni a színpadon, amikor végre a törvényhozás is a válás mellett döntött. Nagy ezért az örömük a jó katolikusoknak. Már nem csak a Léon Daudet-k átkozzák azokat, akik a szent házasságot ostromolják. De például az Abel Hermant-ok s az Emile Fabre-ok is. Ahány író csak az Akadémia felé gravitál, válás-ellenes színdarabot ír. Dumas fils idejében még a dogma,

az erkölcs nevében harcoltak a válás ellen. Az újaknak több eszük van: - ők a humanizmus oroszlánbőrébe bújnak. Hogy így, hogy úgy, a gyermek mindennél fontosabb. Ha a házastársak elválnak, elzüllik a gyermek, a gyermek, aki a - jövendő. A jövendőnek föl kell áldozni a jelent, s ha a szerencsétlen házastársak belepusztulnak is, válni nem szabad. Hogy a jezsuita reakció micsoda áldozatokra képes a cél érdekében. Modernség, humanizmus álarcában védi íme a - dogmát. Balekek, jámborak pedig, hejh, sokan akadnak, mióta csak emberek élnek. Ami bátorságot nagy kínnal a társadalomba öntöttek a Dumas-k, most ki akarják sajtolni az Anti-Dumas-k.

II.

Zola ellen

Antoine az Odéonban nagyszerű cselekedetet vitt véghez. Színrehozta a híres Zola-Bruneau darabot: a Mouret abbé vétkét. Ki ne ismerné ezt a fölséges Zola-költeményt? A pogány humanizmus, a természetbeolvadás, a szerelem himnusza ez. Gyönyörű kiáltás az öncsonkító, élet-szomorító, hazug vallási fanatizmus fülébe. S a klerikális újságmaffia szervezkedett a halott Zola ellen. Még halottaiban is félnek tőle letiport ellenségei. A Paradou, a szerelem kertje, gyönyörű volt az Odéon színpadán. A színdarab egy izgató szépségű vers, mint ahogy a regény se más. Bruneau muzsikája olyan kísérő, mint a Hajnalnak a rózsás felhők. A siker óriási és nemes fajú siker. S ahány reakciós hírlap csak akad még Párizsban, gyilkosan csepüli a darabot. És Párizs dicsősége, új dicsősége, hogy hiábavaló a mesterkedés. Vagy még inkább a Zoláé, aki lám poraiban is különb legény, mint ezek a maflák összesen.

(Párizs, március 2.)

Budapesti Napló 1907. március 5.

A. E.

111. WILLY ÉS COLETTE

Wilde Oszkár hirdette volt, hogy ő szimbolikus vonatkozásban van korával. Ez a Wilde-mondás nem olyan új és mély, hogy itt Párizsban kíméljük. Mind-mind, akik csak piszmogunk e földön, nem különben volnánk. Csak Willy és Colette, ők ketten, Willy és Colette, ők a kivételek, Willy és Colette kizárólag csak a harmadik köztársaság Párizsával vannak szimbolikus viszonyban. Természetes, hogy e viszonyon kívül sok és másféle, nem szimbolikus viszonya van e párnak. S ezennel bocsánatot kérünk, hogy róluk írunk, régen halogatjuk. De mikor Willy és Colette mégis csak valakik s mégis csak a publikum előtt vannak. S mikor az ő híresség ük annyi mindent szimbolizál a mai Párizsból. A mai Párizsból, a mai publikumból, a rothadó gazdagok s a kalandorok életéből.

Willy, az ő polgári nevén: Gauthier-Williars s Colette a felesége. Willy író, ha úgy tetszik s az ő Claudine-jeit valószínűleg a magyar diákifjúság is ismeri. Ez a Willy, ez a pornográf, lehetett volna valami iszonyúan komoly író. De nem lett ám, mert az istennek sem akart az lenni. Belenézett a kavargó, forró és a mának élő Párizsba. Tetszett neki, fölismerte, s elszegődött a Párizs poétájának. Mert Willy a maga disznó módján gyöngéd, álmodó művész, sőt költő. Perverz leánykái, szeretkező figurái, férfiak, nők, gyermekek, mind-mind melankóliások. S Willy a sorok között refréneket helyez el: látjátok, ilyenek vagyunk, disznók, léhák, betegek és szomorúak.

S a többiről, mivel nagyon is kényes, csak röviden. Egy időben hárman voltak Willyék: Willy, Colette és Polaire. Polaire azóta, ez a fiús teremtés, aki egy huszadrangú cirkuszban kezdte, ma híres színésznő. S otthagyta Willyt, Colette-et s az egész furcsa múltat. Ellenben Colette is nagyszerűbb sorsra vágyott: ő is színpadra lépett. Most már azután a megmaradt 2/3 házasság is fölbomlott. Willy és Colette válnak, mivel már keveset beszélt róluk Párizs. Nyilatkoznak minden nap, hogy ők szeretik egymást, de válnak mégis. Mert az élet szomorú, mert beszéltetni kell az embernek magáról. Colette-nek azóta szenzációs vendégszereplése volt egy némajátékban. A Moulin-Rouge-ben, Morny hercegnővel. Erről a botrányról Európa minden lapja írt. Willy is ott ült az estén egy páholyban. Új szerelmével, egy különös, kalandos, szép angol leánnyal. A nagy kavarodásban majdnem megverték Willyt, mert úgy érezte mindenki, hogy a perverz híreskedők pater familias-a mégis ő, Willy, aki válik Colette-től, s akik ketten mégis megélnek abból, hogy Párizs és az egész világ szamár. Vagy hogy komolyabban szóljunk: a harmadik köztársaság Párizsa is megvénült. S valahányszor még Párizs megvénült, Willyk és Colette-ek támadtak valamelyes formában. De valahányszor Párizs megvénült, rettenetes forradalomban ifjult meg. Dübörög a föld újra Párizs alatt. Új világ készül a rothadt polgári világ felé. S én úgy nézem őket, Willyt és Colette-et, mint két vidám, bűnös sirályát a megrázkodni készülő, viharokat érlelő Párizsnak.

(Párizs, március 3.)

Budapesti Napló 1907. március 6.

A. E.

112. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Megint Khevenhüller

Ausztria-Magyarország párizsi nagykövete megint beszéltet magáról. Bécsből kapja a gróf az olyan utasításokat, hogy a hivatalos Franciaországot bosszantani kell? A múlt nyáron már írtunk néhány Práter-stílusú kötekedésről. Most újra tüntetni kezd Khevenhüller úr avval, hogy nagyon lenézi ezt a piszkos, francia demokráciát. Ha megjelenik a Quai d'Orsay-n, a francia külügyminisztériumban, tüntetően neveletlenkedik. Kvázi azt akarja jelezni, hogy a szent és etikettes Bécs ez idő szerint Párizst kutyába se veszi. Úgy értesülünk, hogy ezúttal egy új és nagyon lapidáris tiltakozást kap Párizsból Ausztria-Magyarország külügyminisztere. Pláne, hogy Ausztria-Magyarország elvállalta a Montagnini-ügyben azt a szerepet, amelyet még Spanyolország is visszautasított. Párizsban mindenki tudja, hogy a Habsburg-monarchiát egykoron Franciaország szedte le a földi-isteni trónusról. Ha egyebet nem, de azt ma is megteheti Franciaország, hogy megüzeni Bécsbe: köszönöm a barátságot és ne küldjünk egymáshoz nagyköveteket. Ez még jobb záloga a jó viszonynak, mint egy olyan tapintatlan úr kiválasztása a nagyköveti posztra, mint a Khevenhüller uré.

II.

Cléo bukása

Cléo de Mérode kizokogta magát egy újságíró előtt. A kedves nőt kifütyölték most Brüsszelben. S ő összehasonlítja Brüsszelt és Budapestet. Milyen lovagias és műértő város Budapest, - mondja Cléo. S milyen betyárfészek, barbár város Brüsszel. Persze azt akarja elhitetni Cléo, hogy Lipót király miatt történt a bukás. A belgák féltékenyek a királyukra s

azért haragusznak Cléóra, mert ezt a jámbor öregurat kompromittálta. Mintha Brüsszelben nagyon bánnák már, hogy Cléo vagy más. Mintha Brüsszelben a király erénye fontos valami volna. Úgy áll a dolog, hogy Cléo vén és ízetlen. S Brüsszelnek fájt, hogy az ő királyának a nevét egy ilyen elvénült nővel együtt emlegessék.

III.

Roland Bonaparte

Az embernek jól esik látni olykor, hogy vannak még bölcs emberek. Ilyen bölcs ember Roland Bonaparte herceg. Tehette volna ő is, hogy dühösen szaladjon Franciaországból. Ő nem akart lemondani Párizsról s fölcsapott köztársasági polgárnak. Az első Bonaparte, Napóleon, fölosztotta a világot. Roland herceg is ezt csinálja, mint geográfus. Ő is méri, méregeti a földet. Császár nem lesz belőle, de íme beválasztották a Tudományos Akadémiába. Ő a negyedik Bonaparte száz év óta az akadémikusok között. De a másik hármat a császári fenség címe juttatta ilyen dicsőséghez. Roland Bonaparte a maga erejéből s bölcs számításából lett akadémikus. Igen kevés fejedelmi családból kerülne ki hasonló, ha a fejedelmi család már nem volna fejedelmi család. Mégis csak a polgárvér a legjobb vér a mi korunkban. A kis korzikai famíliából, ha császár nem is, de egy akadémikus még íme könnyen kerül ki.

(Párizs, március 3.)

Budapesti Napló 1907. március 8.

A. E.

113. ARCKÉPEK

Jules Lemaitre

[Párizsi munkatársunktól]

Jules Lemaitre-t néhány évvel ezelőtt elsiratta az irodalom. Sirathatta, mert ragyogó, nemes, nagysúlyú ember ő - írónak. Nem halt volt ő meg, amikor elsiratták: gonoszabb történt vele. Megvadultan, előkelő lelki vértjét eldobva, fölcsapott demagógnak. Átadta magát rejtelmes metamorfózissal s világos ostobasággal a klerikális hazafiak eszközének. Hallalizott a Dreyfus-ügyben, mentette a hazát s lármásan féltette a társadalmi rendet. Elnökévé választották a hírhedt hazafias ligának s Coppée-val együtt dolgozott. Ők voltak a szellemi firma azon a bolton, melynek sötét raktárában Syveton gazdálkodott. A világraszóló Syveton-botrány Jules Lemaitre-t visszavitte íróasztalához. Szörnyű dolgok sültek ki tudvalevően a Haza, Erkölcs, Család és Tulajdon hadseregéről. Ma már Franciaországban egyenesen fegyenc-jelölt, aki azzal dicsekszik, hogy szereti a hazát. Mert kiderült, hogy a hangos, ádáz hazaszeretet legtöbb esetben a gazemberek tévesztő szándékú jelszava. Jules Lemaitre természetesen tisztán került ki a mocskos botrányokból. S az irodalom ujjongott, hogy Jules Lemaitre-t visszaszerezte. De hajh, úgy látszik, a politika veszedelmes méreg. Darabot is írt ugyan irodalmi visszatérése óta Lemaitre. Politikai összeköttetéseit szétszaggatta a rossz hírű hazafiakkal. Írt egy-két rövid irodalomtörténeti tanulmányt, amire az ő talentuma a legpredesztináltabb. S már-már kezdték tőle számon kérni egy régi tartozását: egy könyvet Balzacról. Ígérte valamikor s csak ő írhatná meg ezt a könyvet, mely hogy hiányzik, nagy szégyene a francia irodalomnak. S mikor már azt hitték, hogy a Balzac-könyv készül, Lemaitre előrukkol - egy Rousseau-tanulmánnyal. Nem tudom, hányadik konferenciáját is tartja már Rousseau-ról. De az bizonyos, hogy dühvel vetette rá magát a néhai genfi polgárra. Az ő személyében akarja megbélyegezni a nagy

forradalmat, annak minden konzekvenciáját. Franciaország mai politikai irányát s a hazafiak ligájának csúfos végét is. Mindent, mindent, ami egy nagy kaliberű íróhoz nem illő. S a konferenciákon tapsolnak eszeveszettül a finom mágnásasszonyok, akik talán életükben sem olvastak egy sort a nagy Jean-Jacquestól. Íme tehát a Syveton-botrány sem tudta kijózanítani Lemaitre-t a politikából. Irodalomtörténeti alapon csinálja azt, amit néhány évig népgyűléseken csinált. Lehet, hogy nem másért teszi ezt, mint hogy egy anti-Anatole France legyen. Anatole France is politizál, de Anatole France szocialista. Aki egy pillanatig sem kételkedik abban, hogy minden haladás jobbulást hoz az emberiségnek. Akármiért teszi azonban, amit tesz, Lemaitre vétkezik. Már az maga vétek, hogy nem látja, mennyire elmeddősödött az ő fényes ígéretekkel terhes élete.

(Párizs, március 4.)

Budapesti Napló 1907. március 12.

A. E.

114. „LEGYEN VILÁGOSSÁG”

(Levél a fekete Párizsból)

Képzeljék el önök: a[z] Humanité szerkesztőségében tíz szál gyertya ég. Képzeljék el, hogy Anatole France írni akar és nem írhat. Büdös a petroleumlámpa, a gyertya pislog, hamvad. S a[z] Humanité emberei ujjongva rontják a szemüket a sötétben. És Anatole France ablakba ül s gyönyörűeket álmodik. A Ville-Lumière fekete, ijedt, tehetetlen. Néhol-néhol van egy kis áldott fény. Az emberek körülnyüzsgik beteg éhséggel, mint a tiszavirágok. Mi történt itt? Budapestre is elvitte akkor a hírt a drót. Semmi nagy dolog: másfélezer zubbonyos ember ünneplőbe bújt. Párizs munkásai egy kis üzenetet küldtek az éhes tőkének. A cifra burzsoá-népnek, a hatalomnak s mindazoknak, akik szeretik elfelejteni, hogy a munka - az isten. Csak másfélezer ember. Csak az elektromos lámpák nem gyultak föl. És csak másfél éjszakára szólott a lecke. De ha százezer munkás akar esetleg holnap üzenni? Ha nem lesz Párizsnak világossága, fűtése, eledele, közlekedése, itala, mulatsága, semmije? Akkor mi lesz? Mindenesetre jó lesz a zubbonyosokkal barátságot tartani. Jaj, be hatalmasak. Aki nem buta vagy gazember, annak tisztelettel kell megemelnie a kalapját. Mivé fejlődtek az embertömegek például csak Xerxes óta. Micsoda öntudat és hatalom az övék. Kezükben van a világ s az egész emberi civilizáció sorsa. Jó kezekben van, nem kell félni. Néha-néha ugyan eloltják a lámpákat. Megállítják a vonatokat is. De mennyi új fényt adnak kárpótlásul az agyaknak. S micsoda boszorkányos tempóval halad, amióta ők hajtják, az emberi haladás gyorskocsija.

*

Párizs, egy fekete Párizs, micsoda látvány ez. Nincs színház, nincs fényes vendéglő, nincs vagy alig van - hírlap. Beszélik, hogy csupán a színházaknak másfél éjszakából egy félmillió frank a káruk. Az üzleteknek talán tíz millió. Talán harminc millió. S a lelkekben mennyi kár történt. Ilyen hazárd, sikeres, világraszóló sztrájk micsoda bátorítás minden országok munkásainak. S az elképedés micsoda vallomásokat csalt ki a munkásgyűlölő lapokból. „Egész kulturánk, életünk íme a szocialisták kegye.” Ezt írja az egyik lap. „Valljuk be, fogalmunk sincs a munkások szörnyű hatalmáról.” Ezt írja egy másik újság. Még a gúnyolódásuk is csukló sírásba ful. A Marsból is figyelik a Föld fényváltozásait? Mit gondoltak akkor vajon, amikor Párizst újra elöntötte a fény? Nyilván arra gondoltak, hogy ez valami üzenet. Talán az is.

*

Ki hinné, hogy Párizs szive a sztrájkolókhoz húzott? Még a nagy établissement-ok tulajdonosai sem a munkásokat szidták. Város és állam pláne alig titkolva sztrájkbarátoskodtak. Fejlettebb társadalmakban oh már tudják, hogy mi a sztrájk. Egy meggondolt, szükségszerű, imponáló sztrájk ér annyit, mint Magyarországon egy májusi eső. Persze nem azoknak, akiknek a sztrájk miatt dühöngve kell zsebükbe nyúlniok. De az úgynevezett köznek, mely olyan furcsa magyar szó. S a jövőnek, mely olyan kedvetlen fogalom azoknak, akiknek a jelen minden jókkal teljes. Ma már, legalább egyelőre, ismét világos az éjszakai Párizs. Futhat mulatságok után, akinek van pénze. A munkások győztek és megkönyörültek a fekete Párizson. A[z] Humanité emberei villamos fényben írják meg elvtársaik győzelmét. A többi lapok is írják, írhatják és nyomtathatják az elmés és elmétlen krónikákat. A velencei lámpákat, a színes lampionokat sutba dobják. De egy új, nagy cselekedetét a munkás-energiának könyveli el az új Klió e percekben. S Anatole France, talán szintén e percekben írja egy új könyvének legnagyszerűbb fejezetét. Micsoda téma ez ott, ahol közönség is van hozzá. Mózes Jehovája mondotta: legyen világosság. Ma a munkás-börze Sionján mondja ugyanezt egy kérges kezű munkás.

(Párizs, március 10.)

Budapesti Napló 1907. március 14.

A. E.

115. ÁLLAMFÉRFIAK ISKOLÁJA

[Párizsi levelezőnktől]

Casimir-Perier példája figyelmeztesse minden ország Wekerléjét. Szép és szomorú példa ez: tessék meghallgatni. Casimir-Perier meghalt és senki se tud róla se jót, se nagyon rosszat mondani. Franciaország miniszterelnöke, képviselőházi elnöke volt. Majdnem királyi rangba jutott a köztársaság elnökségével, amelyből különben annak idején csúfosan menekült. Okos ember, művészlelkű ember volt és gazdag. Típusa a dús, finom burzsoának. Valaki, aki így gondolkozik: „a demokráciának volt annyi haszna, hogy én gazdag és hatalmas lehetek". „Ezek után miért ne hirdessem én a társadalmi nyugalom szükségét?" „Miért ne béküljek én ki mágnásokkal, papokkal?" „Miért ne legyek én okos, bölcs, konzervatív ember?" „A demokrácia egy vad szekér, mely sohse akar megállani." „Énnekem nem érdekem, hogy alulról új Casimir-Perier-k jöjjenek föl."

Hát így gondolkozott Casimir-Perier. Csak éppen azt felejtette el, hogy milyen időben él. Vannak szörnyen megrázott, megriadt idők és társadalmak. Ilyenkor és itt lehet szürke embereknek dirigálni. Mindenki örül, ha meglepetés nem történik. De Casimir-Perier körülbelül olyan korszakban került magas polcra, amilyen most Magyarországon van. Minden igaz fej és ideg érzi, hogy jön a változás. Franciaországban is így volt akkor, s Casimir-Perier nem vette észre. Nem vette észre, hogy mindent lehet csinálni, csak állani nem. Lehet összetörni a köztársaságot, királyt hozni. Lehet Rómát rászabadítani a francia lelkekre. Lehet a hadsereget Franciaország urává tenni s megüzenni a harcot Berlinnek. Mindent lehetett akkor, csak konzervatívoskodni nem lehetett. Ma már tudjuk, hogy Franciaország jó szelleme s a radikalizmus győzött. A Dreyfus-ügy s a szeparáció a két legnagyobb diadalmi oszlop.

Ha annak idején Casimir-Perier nyíltan a reakció keblére borul, ma a koporsójánál meg lehetne állapítani, hogy volt valaki. Ha megérzi viszont, hogy polgári származásának mivel tartozik, ha a társadalmi radikalizmus élére áll, ma egész Franciaország siratja és gyászolja. De ő, bocsánat, hogy halottról így beszélünk, gyáva kutya volt. Még a radikális múltját is

gyászolta. Papokkal, pénzbárókkal s históriai mágnás-majmokkal trafikált. S azt hitte, hogy konzerválni annyit jelent, mint boldogítani. S azt hitte, hogy a demokrácia annyit jelent, hogy néhány bugrist kegyesen társaságukba fogadjanak az urak. Casimir-Perier példája egyenesen mintha magyar használatra készült volna.

(Párizs, március 13.)

Budapesti Napló 1907. március 16.

A. E.

116. KÉPEK A FRANCIA ISKOLÁBÓL

I.

A kis Marie keresztje

A kis Marie Durand büszkén jelent meg egy napon az iskolában. Büszkén, de némi félelemmel s bal tenyerével rejtegetett a mellén valamit. Marie Durand tegnap nyerte a bérmálás szentségét, s az apja egy kis aranykeresztet adott emlékül neki. Egy-két szemes és harcias lelkű munkásfiú mégis észreveszi a keresztet. A kis Marie Durand annyi csúfoló címet hall, hogy sírva fakad. S ekkor jön be a tanító úr, aki megért hamar mindent. Megsimogatja a kis pityergő leány arcát s így beszél:

- Meg fogom büntetni azokat, akik téged csúfoltak, Marie. Hordjad, kis leányom, büszkén ezt a keresztet. Úgy-e a lelkész úr mondotta már neked, hogy egy Jézus nevű derék ácslegény halt meg egykoron kereszten? Ez a Jézus jó, derék, szegény ember volt, aki azt akarta, hogy minden embernek jó dolga legyen. Nem volt ám neki olyan szép háza, boltja, mint Durand úrnak, az édesapádnak. Nem volt olyan cifra és pohos, mint a püspök úr, aki téged tegnap bérmált. Néha nem volt szegénynek hova lehajtania a fejét. S végül a gazdagok, a farizeusok, a hatalmasok és az együgyűek megölték. Jusson ez neked mindig eszedbe, kis Marie, amikor a keresztet fölteszed. Ne feledd el, hogy Jézus azért élt és halt meg, mert szerette a szegényeket. Jézus azt akarta, hogy a szegénynek mindene legyen abból, ami a gazdagnak van. A te édesapád és a püspök úr nem szeretik ezt a Jézust. De te, kis Marie, szeresd, mert derék ember volt. Jézust pedig úgy kell szeretni, hogy minden embert testvérednek tarts. Ha másként cselekszel, Marie, akkor ezzel a kereszttel nem engedlek be többet az iskolába.

II.

A német fiú bűne

Jardin-sur-Marne falucskába egy német ember költözött be. A német ember a fiát azonnal beíratta az iskolába. De a gyermeknek sok szívfájdalma volt új pajtásai között. A fiúk üldözték, kínozták a németet az első napokban. Egy hétig ekkor naponként egy órán Sedant magyarázta el a gyerekeknek a tanító úr. Elmondta nekik, hogy valóban megalázták a németek Franciaországot. De elmondta azt is, hogy az a szomorú háború büntetés volt. Büntetés volt azért, mert a franciák császárt csináltak maguknak. Megrészegedtek és elpártoltak a szabadságtól. S azután az utolsó órán így fejezte be a beszédjét a tanító úr:

- A háborút, gyermekeim, a fejedelmek, a rossz nagyurak, a szamár főkatonák és a lelketlen gazdag emberek csinálják. A tudósok, a művészek, az írók, a művelt emberek és a dolgozó nép gyűlölik a háborút. Nekünk nem szabad haragudni a német népre. Nekünk sok-sok millió édes

testvérünk van Németországban, akiket szeretnünk kell. Aki csak dolgozik és bajjal él a világ bármely országában, azok nekünk testvéreink, gyermekek.

S a kis német fiú szeretett pajtássá és vidám franciává vált hamar Jardin-sur-Marne-ban.

III.

A nagy vakáció előtt

A nagy vakáció előtt a kis és nagy diákok szerepet kapnak. Hogy nézzenek szét az ő vidékükön fiatal, becsületes szemük élességével a munkás emberek között. Próbáljanak gondolkozni, hogy jól van-e az, ha a márki vagy a gyáros úr pompás kastélyokban élnek dologtalanul, amikor a munkás embereknek még rothadt szalmás ágyuk sincsen mindig.

- Gyermekek (ezt a néhány szót egy francia iskolai évzáró ünnepen hallottam), csakugyan igaz az, hogy franciának születni szép dolog. Ezt sokszor hallani fogjátok és higgyétek el, hogy ez igaz. De csak akkor igaz, ha az ember nemcsak születik franciának, de úgy is él. Franciaország, amióta csak van, mindig azt akarta, hogy több boldog ember éljen a világon. Lássátok meg, mennyi az igazságtalanság, az inség, a nyomorúság, a könny és a szolgaság a földön. Franciaországnak s minden franciának az a kötelessége, hogy példát adjon a világnak. A mi századunk föladata, hogy az emberi egyenlőséget s az egyenlő szerencsét próbáljuk meg minden erőnkből előhívni.

Párizs, március 18.

Budapesti Napló 1907. március 22.

A. E.

117. A SZABAD GONDOLAT PÁPÁJA

(Párizsi levél)

Mire e sorok Budapestre értek, Párizsban eltemették Marcelin Berthelot-t. A nagy, hideg, istentelen tudóst megölte a szíve, amely gyermekszív maradt. Nagy tudósnak, költőnek, művésznek így illik meghalni: gyermekesen. Az Istenben nem hitt, de ha van Isten, a jobbja felül fog ő is ülni. Avval a kis töpörödött nénivel együtt, aki a felesége volt s akit túlélni nem tudott. Madame Berthelot-val, aki nélkül Marcelin Berthelot-nak a Panthéon sem kell. Elbújnak kettecskén Neuilly csöndes falusias temetőjében. *A Szabad Gondolat pápája* tehát meghalt. S egyelőre a papabilisek között nincs senki, aki az ő trónjára üljön.

*

Azt mondják, Brunetière csúfolta Berthelot-t a Szabad Gondolat pápájának. Hát fogadjuk el őt a mi pápánknak, aki nem akart csalhatatlan lenni. Az *Emberiség vallása* az ő fölséges agyában gyúlt ki a legteljesebb világossággal. Éppen két hónappal ezelőtt beszélgetett vele valaki a szabadgondolkozók készülő kongresszusáról, amely Magyarországon lesz. S ekkor mondta ő ezeket a szent, büszke, fölemelő szavakat:

A Szabad Gondolat hívei óvakodjanak, hogy el ne rontsa őket Róma. Ne legyenek fanatikusak és dogma-vallók, mint a klerikálisok. Gyűljenek össze mindazok, akik az Emberiségben hisznek. Állapítsák meg, hogy a tudomány mi újat adott. S jelentsék ki egyszerűen: „ismét nagy utat tettünk." Velük lesz a legszentebb Szent-Lélek, az emberi elme ereje.

*

És alig több, mint két hónapja, kezében volt a Voltaire koponyája. A francia nemzetgyűlés bizottságot küldött ki, hogy fölbontsák Rousseau és Voltaire koporsóját. Évtizedek óta az a kétség nőtt föl, hogy a Panthéonból a *száz nap* rémes ideje kiszórta a hamvakat. S ahogy fáklyákkal ott állott a bizottság Voltaire koporsója előtt, Berthelot belenyúlt a koporsóba. Fölemelt egy koponyát s megindult hangon kiáltotta:

- Uraim, íme fölmutatom önök előtt a Voltaire fejét.

Brisson, a képviselőház elnöke, amikor Berthelot-t búcsúztatta, beszélt egy utazásról, amelyet Berthelot-val s a feleségével tett együtt. S csak az elegáns francia elme gondolhat ki ilyen nemes frázist:

- Oh uraim, már csak azért is érdemes volna élni, hogy az ilyen nagyszerű emlékeket élvezhesse az ember.

Berthelot is talán, ha másért nem, ezért szeretett volna még élni. Mert fölmutathatta, kezébe vehette egy Voltaire koponyáját.

*

Renan barátja volt s Sedan után együtt ültek egy kávéházban. Kegyetlen, borzasztó, lelkeket kicserélő napok voltak azok. Berthelot is szenvedett és így beszélt a társaságban:

- Nincs mást mit tenni, mint erőt gyűjteni a bosszúra.

S Renan, a kérlelhetetlen ész-ember, rácsapott az asztalra:

- Micsoda beszéd ez? Van valami a haza fölött is: az emberiség és a raison.

Az egész társaság gyűlölettel távozott az asztaltól. Akkor csak Renan mert ilyet kimondani. Berthelot pedig szégyenkezve ült sokáig némán Renan mellett. S végre sóhajtva szólalt meg:

- Igazad van és csodállak.

De azért, amikor a német császár a legnagyobb rendjelét ajánlotta föl neki, ő visszaküldte.

- Hogyan - mondták neki -, a tudománynak nincs hazája.

Berthelot csöndesen ezt válaszolta:

- De a tudósnak - van.

Ő volt az, aki először disztingvált internacionalizmus és kozmopolitizmus között. Azóta Bebel és Jaures sokszor ismételték. Kozmopolita csak a nyegle lehet, de internacionalista: minden becsületes mai ember. Ő kultúra-ölő cselekedetet látott minden német, cézári cselekedetben. Nem szerette a hivatalos Németországot. De csak annyira, mint Bebel nem szereti.

*

A gyermekben nyilvánul meg legjobban az ember. Ezért olyan nagyon nagyon nagy a tudós, a művész, a költő. Ők a hatványozott gyermekek. S Berthelot ilyen volt. Ha halott édesanyjáról beszélt, mindig sírva fakadt. Az istent megtagadta egy büszke vállvonással. Az Emberiség rendes időkben több volt neki mindennél. A tudományban jobban hitt, mint a perc valóságában. De meg tudott siratni egy ici-pici emberi nyomorúságot is. Szentimentális volt,

maradt utolsó percéig. S úgy halt meg, mint egy Gretchen, mint egy nemes énekesmadár, mint egy romantikus regényhős. Az Emberiség nagy hitvallója, a Szabad Gondolat pápája, annyira ember volt, hogy Plátó[!] tollatlan, kétlábú állatjai közül a legkisebb is édes testvéreként sirathatja meg.

(Párizs, március 21.)

Budapesti Napló 1907. március 29.

A. E.

118. A PIKTURA-BÁBEL

A Société des Artistes Indépendants huszonharmadik kiállítása kínálja magát Párizsban. Ötezernégyszázhat új kép és szobor, majdnem másfélezer ember. Franciák, oroszok, németek, skandinávok, olaszok, spanyolok, lengyelek, százfajta amerikaiak, csehek, magyarok, balkániak. Csak a nacionáléjukat is bajos volna eldarálni egy szuszra. Dubois Pillet, aki ezt a zsüritlen, szabad kiállítást kieszelte valami huszonhárom évvel ezelőtt, pihenjen békén a sírjában. Nem bántjuk mi őt, sem azt a piktura-Bábelt, ahonnan Cézanne-ok és Gauguinek szálltak már föl. De végtelen szomorúsággal nézzük a nomádoknak ezt a nemzetközi hadseregét itt. A másfélezerből elér-e valahova, napfényre vagy pozitív éjszakába[!], tíz? Erről és csak erről akarok most írni, e furcsa hadról, Párizs szegény, független művészeiről.

A Serres du Cours-la-Reine-ban, ahol a kiállítás áll és dúl, ők maguk a közönség nagyobbik fele. Mennyi borzas, zilált, sápadt, rossz ruhájú, szomorú, kényes figura. Van egy közöttük, aki Irkuckból jött ide gyalog. Jött Párizsba, a Paradicsomba, éhezve, koldulva, éveket elcsavarogva, hogy itt azután a hódoló világ homlokára rakja győztes lábát. Tíz év óta él, de óh hogyan él, Párizsban már. És így tavaszkor ünnepel: hat képet küld a függetlenek manifesztációjára. Ismerek egy oláh legényt, aki szintén gyalog érkezett a Szajnához. Ez már nem jött olyan messziről, mint a másik, csak Bukarestből és szobrokat csinál. És puliszkát a gyomra számára naponként kétszer egy tizenöt frankos padlásszobában. Rossz, párizsi kukoricalisztből s szomorú, oláh nótákat dalol mellé. Mit akar itt, Rodin helyére nőni vagy hazakerülni Bukarestbe valamikor oláh Zala Györgynek?

Bevallom, én nem értem, csupán csak csodálom ezeket az embereket. Olyan szép, nehéz és bús az élet. Olyan mindegy a publikumnak, Irkuckban és Párizsban, hogy a kis Pissarrókból lesznek-e nagy Pissarrók. S ők kifogyhatatlanul jönnek Irkuckból, Algériából, Bukarestből, Kielből, Szegedről, Moszkvából, Chiléből, mindenünnen. Az arcuk átszellemült, ez igaz, de olyan mérgesek egymásra, mint a kiéhezett kutyák. Élni és diadalt ülni szeretne valamennyi, holott összes nagy forradalmi őseik példája vérfagyasztó. És ha egy közülük fölfedezi, hogy a bacchánsnő hasát haragos-zöldnek kell festeni, mire jó ez? Ha a másik úgy megcsípi a vásznon a mozdulatot, hogy az szinte sír belé, hányan veszik észre? És ha a harmadik a legtöbbet csinálja: belsejét, lelkét, az élet torz igazát, kinek kell ez? Éppen egy magyar fiú például az idén a függetlenek egyik legvadabbja. Én benn vagyok a teremben az ő képei előtt, ő az udvaron, a Szajnát bámulva rágja a pipaszárát. Egy vén, kifestett, hamis fogsorú bulvár-színházi díva kerül mellém hat lovagjával. Röhög a képeken s a vén kecskék vele mekegnek bántóan, hangosan. Akit ez a vén szatyor az ő lovagjaival kiröhög, a legfanatikusabb, legbecsületesebb gyermek-Herkulesek közül való. Úgy festeni, mint más, nagyszerűen tudna, de az a legény keres és szűz csúcsokra tör. Menjek ki s tanácsoljam neki, hogy szívja ki a pipáját s ugorjék a Szajnába. Kinevetne, mert ezeknek nem fáj az ilyesmi. Nem értem őket,

elferdült emberek-e vagy bölcsek. Tele vannak ellenmondásokkal, rejtelemmel, gyöngeséggel s néha zsenialitással.

Csak az apostolaikról beszélek, mert a szélhámosok és bolondok többen vannak. Az öreg kisasszony, aki tőkéjéből él, de fest és ilyenkor dicsőségre pályázik, még kedves figura. De vannak svihákok, akik játsszák a vadságot, a züllést, a küzdést, a szomorúságot s a nagy álmokat. Ezek, ha magyarok, itt csinálják meg a fecskefészket, amit azután hazavisznek s fölragasztják a kultuszminiszteri palotára, ahol az állami vásárlások fölött ítélkeznek. Ha franciák, alig várják, hogy ne legyenek már sokáig függetlenek. Itt még vad vásznakat, vad színeket, vad vonalakat teregetnek ki. De talán titokban máris készen tartják a szolíd, becsületes képeket, amelyekkel azután valamelyik nagy Szalonba nyalják, lopják be magukat. Urak, svihákok, műkedvelők, unatkozók, gyerekek, bolondok, zseniáliskodók és zsenik itt együtt. Száz nemzetbeliek, furcsák: építik a Bábel-tornyot. Egymást nem értik, nem is akarják, talán nem is tudnák. Hiszen a legkülönbek önmagukat is gyűlölik sokszor. A haldokló polgári társadalomnak ők feleslegesek. A jövendőnek meddők és szükségtelenek, alig néhány kivétellel. Az alkoholizmus ellen küzdenek, ez ellen nem. Így is van ez jól: jók ők valamire, kellenek ők valamire, ha nem is tudjuk, mire. De mégis szívfacsaróan szomorú, keresztes had ez a piktura-Bábel népe.

(Párizs, március)

Budapesti Napló 1907. március 30.

Lellei András

119. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Schönbergerné és a kellemetlen franciák

Berthelot temetésén, a Panthéon előtt, az óriási tömeg föltartóztatott egy bérkocsit. Éppen előttünk állt meg a kocsi, három magyar előtt. Szinte egyszerre, hangosan kiáltottunk fel a meglepetéstől:

- Ah, ah, báró Schönberger Béláné.

Tudtuk, hogy Párizsban van, de a találkozás mégis meglepő volt. Leányával ült a kocsiban s láthatóan méltatlankodott. Ki kellett szépen szállni a kocsiból s gyalog sétálni tovább. A teret, az utcatorkokat, néhány százezer ember öntötte el. Franciaország temeti s Panthéonába teszi feleségestül egy nagy fiát. *Egy tudóst*. Ilyen szépet tud-e ma csinálni még egy náció? Carduccit nem temethették így az olaszok. De Wallenstein Róza dühös s bizonyosan szidja a franciákat. Ő csak ezt a nagy tömeget látja, amely miatt ő tovább nem kocsikázhat. Ez a dáma ma is koalíciós dáma. (Kacagás és düh együtt fogják el az embert, ha mostanában Rákosi Jenő lapját olvassa véletlenül. Hogy Franciaország elvész, megöli az általános választói jog. Hát ilyen gonosz szamárságokat a jó magyar publikum nyugodtan elfogyaszt? Egészen a Wallenstein Róza esete ez, akinek ki kellett szállnia a Panthéon előtt a kocsijából. Rákosi Jenőék is ezért haragusznak Franciaországra. Sebaj, lesz még több okuk is a haragra Rákosiéknak.)

II.

Schiemann tanár úr futása

Schiemann tanár úr vad-német, aki csak a minap sértette meg Franciaországot. Brutális cikkeket írt s a cikkek híre Párizsba is elérkezett. Ezek után el mert jönni Párizsba a professzor úr. Jöhetett bátran, kultúrföld ez s egy hajaszála nem forogna veszedelemben itt Vilmos császárnak sem. De Schiemann úr tudományos tanulmányokat akart csinálni Párizsban. Tervei között még az is ott volt, hogy kihallgatást kér a francia külügyminisztertől. Schiemann urat senki sem bántotta persze, csak éppen szóba nem állott vele senki. Senki, de senki, akárhova ment. És Schiemann tanár úrnak két nap után futnia kellett Párizsból, ahova négy hétre érkezett. Nincs más mit tenni, mint elfoglalni a német hadseregnek Párizst, akkor visszajöhet tanulmányozni Schiemann úr.

III.

A fekete romantika csődje

Párizs: Európának s az egész világnak legnagyobb katolikus városa. Nem tréfa: címzetesen legalább itt él a legtöbb katolikus. S a harangok Húsvét előtt Rómába mennek. A Sacré-Coeur-templom új, óriási harangja is. La Barre lovag szobra álmélkodhatik a templom előtt. Maga Párizs azonban mintha nem is sejtené, hogy fekete hét van.

Kezdődött a nagyhét egy irgalmatlan távirattal. E táviratot Rennes-be küldte a francia hadügyminiszter. „Arról értesülök, hogy a tisztikar valami gyászmisén akar megjelenni. Nem tekinthetem enyhítő körülménynek, hogy a gyászmisét a *Jéna* áldozataiért mondják. A köztársaság *nem tűrheti*, hogy tisztjei babonás aktusoknál [!] asszisztáljanak."

Jött rögtön a Berthelot-pár temetése. Tüntetően vallástalan, nagyszerű, laikus ceremónia.

Ez a nagyhét tele van kegyetlen demonstrációval Róma és az Egyház ellen. Az Odéonban nagypénteken is lesz előadás. A többi állami színházak is ez évben már alig respektálják a fekete hét szent napjait. Hja, az Egyház és az Állam szétváltak.

Ugyancsak e héten lép föl egy café-concert-ben Ozouf abbé. Merville-ben volt lelkész a főtisztelendő úr. A Szeparáció óta nincs jövedelme. Mit csináljon, szép tenorhangja van az abbénak s fölcsapott orfeuménekesnek.

A templomok viszont sohse voltak még ilyen néptelenek. Borzadva s jajveszékelve újságolják ezt a klerikális lapok. Ilyen a nagyhét a világ legnagyobb katolikus városában. Nem hiába gyűléseznek az ultramontánok még Magyarországon is. Itt bizony - akárhogy fáj - örökre vége van a szent, nagyböjti, fekete romantikának.

(Párizs, március 26.)

Budapesti Napló 1907. március 30.

A. E.

120. MAGYAR VILÁG PÁRIZSBAN

(Párizsi levél)

Apponyi Albert nem tudja tartóztatni őket: jönnek a magyarok. Notre-Dame de Sion apácái mennek Magyarországra. Éhes barátok, mohó nővérek tárt karokra lelnek Budapesten. Párizsba viszont koldusokként jönnek többnyire a magyarok, de jönnek. Itt valami nagy

egyensúlyjátékot játszik a sors. Magyarország mandarinjai készítik az ultramontán Magyarországot. Minden, Párizsból és Franciaországból kivert, korlátolt szerzetes Árpád országában ma kultúrföladatot kap. A jövendő, még meg nem született Magyarország védekezik tehát. Ifjait hajtja, biztatja, kergeti Párizsba. Hogy lássanak, okuljanak s jöjjenek haza harcolni. Ez gyönyörű, komoly komédia alapjában. Nem Amerikája a szellemi munkásoknak ez a Párizs. Ezek mind szépen a maguk idejében haza fognak menni. És éppen ez ígéri azt az áldott, pokoli mulatságot, aminek már előre örülünk. Egyszerre, észre se fogjuk venni, légiók kelnek föl Magyarországon. Nyugaton okult, harcias, mívelt, modern magyarok. Micsoda élvezet ezt előrelátni akkor, amikor a magyar parlament kétharmadrésze értelemben ostoros-kocsisi nívón sem áll. És micsoda Zalán futása lesz a Duna-parton az Apponyiaknak és Rákosi Jenőknek. Hogy az apróbb gonosztevőkről és nagyobb ostobákról ne szóljunk.

Magyarországon alig sejtik, hogy micsoda magyar világ van most Párizsban. Nem a megragadt, kolonizálódott, néhány ezer magyarról beszélünk. De azokról, akik tanulni és erősödni jöttek. Írók, tanárok, művészek, orvosok, iparosok, kereskedők, diákok. Holott Magyarország kultuszminiszterének hivatalos programja: visszatartani a magyar ifjúságot az átkozott, dekadens Párizstól. Hiába: pár száz lelkes magyar készül itt az életre, az otthoni életre állandóan. S az ördög vinné el őket, még csak kozmopoliták se lesznek. Ellenben rettenetesül magyarok s iszonyúan éleslátók. Csodálatos, hogy Párizsban talán éppen a magyar idegennek a legnagyobb és legszélesebb az érdeklődése és elsajátító ereje. Gyönyörű, majdnem apostoli példái vannak ennek.

A Szent Imre-egyesület száz év alatt annyi neutralizáló gyógyszert nem gyárthat, mint amennyi robbantó, nemes erőt Párizs magyar fiataljai csak tíz alatt hazaszállítnak. Képben, szóban, szoborban, könyvben, tudásban, tapasztalatban.

Ha Andrássy Gyula tehetné, talán ezt a kivándorlást szívesebben akadályozná meg, mint az amerikait. De nem teheti s Apponyistúl együtt kénytelen látni, mint készül egy része a demokrata, új Magyarországnak az átkozott Párizsban. Ez a magyar világ itt Párizsban új föltámadása az emigrációnak. Húsvét van, vallásos hangulatok kísértik az embert. Tehát jósoljunk: csak egy kis türelem. Olyan Magyarország születik tíz év múlva, hogy Apponyit csak a gondolatától is a hideg lelheti.

(Párizs, március 28.)

Budapesti Napló 1907. április 3.

A. E.

121. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Leo Taxil halála

Meghalt elfelejtve és búsan egy híres nevű ember: Leo Taxil. Gabriel Jogand volt a becsületes neve, amint jóformán csak most derült ki. Ő azonban a Leo Taxil nevet tette híressé egy világraszóló komédiával. Soha még senkit úgy nem gyűlöltek a klerikálisok, mint őt. Ez a jezsuiták neveltje írta a legszörnyebb pamfleteket Róma ellen. S micsoda nagy esemény volt az 1885-ben, amikor ez az antikrisztus megtért. Richard, a mostani párizsi érsek benedikciót adott neki. XIII. Leó pápa teljes abszolúciót még hátralévő életére is. S a többire mi fiatalabbak is emlékezhetünk már hahotázva. Tizenkét esztendeig Róma szolgálatában

cselekedte azt Taxil, amit addig Róma ellen tett. Miket írt össze a szabad gondolat ellen. Főképpen a szabadkőmívesek Sátán-imádásáról. Igazán ezeket az őrült butaságokat csak Rómában hihették el. De el is hitték, elhitték még Diana Vaughant is. E hölgy egyenesen a Sátántól érkezett volt, hogy az Egyház keblére dőljön. A Sacré-Coeur templomban Te-deumot mondott az érsek. Parocchi bíbornok pápai áldást küldött a hölgynek. De Taxil még itt sem állott meg. A jezsuitáknak ajándékozta egyik legveszedelmesebb ördögnek a farkát. S tizenkét év után derült ki, hogy Leo Taxil olyan bolondot űzött Rómával, amilyet még nem látott a világ. Azóta Taxil tovább írta Róma ellen a könyveit. Az antiklerikális tábor már nem nagyon bízott benne. De annál bőszebben gyűlölték a klerikálisok. Egy kis gyászt megérdemel ez a tüzes, vad, kalandos ember. Ő az egész világ előtt derítette ki, hogy milyen siralmasan, fetis-imádókat megszégyenítően buta az az egyház, melynek még ma is megvan az ambíciója, hogy az emberiséget vezesse.

II.

Vacarescu Helén könyve

Carmen Sylvánál nem szerencsésebb Vacarescu Helén. Carmen Sylva is éppen mostanában írta össze legherbateásabb gondolatait az emberszeretetről. Vacarescu Helén pedig most jelentetett meg Párizsban egy kötetnyi román néplegendát. A könyv címe *Nuits d'Orient*. S ha véletlenül éppen ez időben nem kaszálja az urat és a zsidót a román paraszt, most lehetne írnivalójuk a francia romanofiloknak. Mert valóban szépek, különösek, költőiek ezek a népmesék. Mint ahogy minden érzelmesebb és megpróbáltatottabb népnek meséi ilyenek. Csakhogy ma már a nép bánatos mesékkel és dalokkal nem akar jóllakni. Sem Romániában, sem máshol. S ez kimondhatatlanul fájhat olyan érzékeny szíveknek, mint Carmen Sylva s egykori kegyeltje, Vacarescu Helén.

(Párizs, március 31.)

Budapesti Napló 1907. április 5.

A. E.

122. LÁTOGATÁSOK

Millerand-nál

Millerand bölcs ember, Millerand boldog ember, Millerand várakozó ember. Nagyon piros, nagyon rövidnyakú, tömzsi és eleven: ez a baja. De ha a guta meg nem üti, legalább is miniszterelnök lesz. Mivel azonban gőgös, bölcs, sok jövedelmű úr, lehet, hogy nem is kell már neki egy kis miniszterelnökség. Nagyobbra lát, valószínűen többet akar az ebadta, ravasz szocialista, az exminiszter.

Amikor miniszterséghez jutott, ez nem volt kicsi szenzáció Európában. Amikor az ortodox szocialisták kiátkozták, ez nem volt nagy szenzáció - neki. Egy új, szociáldemokrata Jézus nem fogadná ám őt jámbor, rajongó halász-tanítványai közé. Más legény ez, a bonapartei iskolából való: egy paraszti vérű, forradalmár XIV. Lajos. Ezt olvasom le tisztán az arcáról: nem elhasznált race-nak az embere. Akaratos, erős, egészséges, jó étvágyú, nagyravágyó. S ő maga sem elhasznált ember, nem az semmiképpen.

Bejutni az elegáns palotába, mely a Palais-Bourbonhoz jelképes közelségben van, nem könnyű. Inasok között, vesszőfutásban ér el az ember az elegáns várakozó terembe. S azután, mivel várakozó bajtársaink számosak, de unalmasak, képeket nézünk. Vegyes, kissé meg-

bízhatatlan ízlésre vallanak a képek, a szobrok, a csecsebecsék. De vannak közöttük pompás darabok, a bútorok helyesek s a szőnyegek keletiek, régiek és igaziak.

Egy titkár-szobán s egy komoly titkáron vágjuk keresztül még magunkat. Kedveskedve, apró, ravasz, kutató, kacagó és okos szemeit friss pillantásokkal belénk szegezve, jön elénk végre Millerand.

És mégis meg kell írnom, hogy Vörös László jut azonnal az eszünkbe. Nem éppen fotográfiai hasonlatosság miatt talán, de föltétlenül ő, nem tudom, miért, mégis. Szíves, gáláns francia, de fagyaszt, ha a legmelegebben mosolyog is. Erejét, egészségét élvezi valószínűleg titokban, állandóan. Ha ügyvédi dolgokról beszél, ha újság-ügyről, ha politikáról. És keveset beszél, egy mosoly, egy hunyorgás, egy-egy majdnem pajkos nyelés olykor az ő ítélete. Szinte mondja, mondja minden arcidege: „Én nem akarok beszélni, mert a beszéd elszólásokra csábít. S csak nem gondolja ön, hogy aki esetleg elnöke leend a francia köztársaságnak, elkezd locsogni mindenről, mint egy bőbeszédű kávéházi törzsvendég?" Tud mindent, mint ahogy az ilyen erős és minden jóra fölkészült emberhez illik. Mikor elzokogom neki Magyarország szomorú, feudális állapotát, a ki sem épült magyar társadalom züllését, a gazdasági és kulturális ínséget, akkor is csak bólint mosolyogva. Talán azt jelenti, hogy ő is tudja mindezt, talán mást.

Voltaképpen második vizitem ez már nála. Köszönő vizit, amiért a Budapesti Napló részére ezer dolga között s ezer princípiuma mellett is cikket adott annak idején. S mihelyt nem beszélek vele kényesebb dolgokról, egyszerre beszédes lesz. Úgy búcsúzik, mintha én most őt szörnyen lekötelezteni volna. S hogy elmegyek, még egy hosszú óráig érzem egy irigylendő, ép, nagy egyéniség léleknyomását. Ez az erő: ez a magát szabályozni tudó, az élet adományaira okosan számító, akarni, hallgatni és várakozni képes.

(Párizs, április 2.)

Budapesti Napló 1907. április 6.

A. E.

123. A GRAND GUIGNOL

(Párizsi levél)

A Grand Guignol színház, itt Párizsban, azoknak az orvossága, akiknek a gyomrát elrontotta a színház. Sokan vagyunk ilyen elrontott gyomrúak Párizsban, Berlinben, Budapesten és mindenütt. De viszont a mai ember már nem igen tud színház nélkül elélni. Ez magyarázza meg, hogy a Grand Guignol színházba járni több, mint divat. Kissé megvénült már a halott Dumas s hasonlóképpen az élő Sardou. Az újak azt csinálják, amit ezek csináltak, de rosszabbul. A régiek, az örökök, a színpadi klasszikusok, nem mindennapi estéinkhez és hangulatainkhoz illők. A muzsika sem elégítheti ki teljesen a lelket s operák helyett szomjúhozzuk az eleven beszédet. A Maeterlinckek, a poéták, nagyon ritkán tudják magukat a színpadról megértetni. Ibsen és Hauptmann sem azok, akik halálra ne fárasszanak s a változatos életet nyújtsák nagyszerű, mély költészettel, de könnyedén, a Bisson-féle, a Feydeau-féle, a Véber-féle s más ezer szellemes vagy szemtelen filozóf vagy sekélyes malacságok pedig nem lehetnek rendes táplálékai a magára valamit is tartó emberi intellektusnak. Nem is beszélünk a léha színpadi revükről, az orfeumokról s egyéb látványosságokról. Szóval van annak jelentősége, ha a Grand Guignol itt Párizsban sok ezernyi barátot szerzett.

Valahogyan mintha az Arisztophanész színháza készülne modern életre támadni. Amint hogy egy kis új párizsi színházban vagy száz este óta játsszák diadalmas sikerrel a Felhőket. Ezt a híres Arisztophanész-darabot párizsi argot-ban meghallgatni pompás élvezet. Általában Párizsban már régen van gourmand közönsége a színpadi apróságnak. Az egyfelvonásosnak, melyet, ha úgy tetszik, nevezzünk el színpadi novellának. Hogy akad már színház, mely estéit állandóan egyfelvonásos darabokból építi, e jelenségben mi egy új színpad csírázását látjuk.

A színpad irodalmi törekvése kezd arra az útra térni, amelyre rátért minden irodalmi és művészeti törekvés. A kornak s a kor emberének magyarázására, szimbolizálására s irányítására. A megkonstruált, ravasz és kerek drámák kezdenek hanyatlani. Mert az élet se nem produkál ilyesmit, se nem iparkodik produkálni. De a befejezetlenség, a nyerseség sem lehet művészi program, mert az élet maga a legistenibb művész s maga is szereti a formákat. A nemesebb, elmélyedtebb művészlelkek így jöttek s jönnek rá az új irányra. Így hódít a hazug naturalizmus helyett a belső valóság, mely a legtöbbször csak szimbólum. Lélek és mozgás száll a szobrokra, fotografikus hűség helyett nemes jellegzetesség, lényeg a vásznakra. A versnek forróság és belső ritmus lesz a lelke. Nem az ügyes kimértség és csilingelő rímek. Építészetben, zenében, műiparban ez az új, nemes törekvés. Sőt a színjátszásban is, csak éppen a színpadi művekben a legritkábban.

Nevetséges volna azt állítani, hogy a Grand Guignol valami revelációval szolgál. Ehhez talán még közönséget sem kapna, ha írói már volnának bőséggel. A legtöbbször bizony újság-reportokat játszat a színpadon. Néha messzebb jár az igazi irodalomtól, mint a napilapok tucat novellája. Néha kacagtat, amikor ríkatni akar, máskor pedig ízetlen tréfákkal kedvteleníti el az embert. Magam is csak a szándékát dicsérem ennek az apró, különös berendezésű, de mindig válogatott publikumú színháznak.

A Grand Guignolban öt-hat egyfelvonásos darabot játszanak esténként. Van köztük apró bohózat, dráma, sőt olykor igazi költemény is. Hadd mondjam el pár szóval a színház egy-két új darabjának a vázlatát. Itt van például a Revenante, mely Maeterlinck ifjúkori darabjaira emlékeztet. Este van, terített asztal áll a falusi házban. Ősz, nyugtalan, fájdalmas arcú férfiú a gazda, virágokkal díszíti föl a szobákat. Várja hosszú útról haza az ő imádott feleségét. Két öreg ember, szomszédok ülnek vele a szobában. S húsz év óta egy napján az évnek így van ez mindig. Húsz évvel ezelőtt kellett volna hazajönnie az asszonynak. Hat hónapja volt akkor, hogy férjével egybekelt. S titokzatos módon, este, amikor hazatérőben volt, az erdőben megölték. A férje megőrült, s várja az ő imádott asszonyát e napon mindig. Virágos a ház, künn ősz van és sötét. Jó emberek, szomszédjai, elküldik neki postán minden évben az asszony levelét. S őneki meg is érkezik e napon mindig a halott kedves. Ő látja csak, egy éjszakát vele tölt. De ma, a huszadik évfordulón, meghal szegény az örömtől, amikor őrült víziójában találkozik a feleségével. Erős, mély szomorú kis színpadi költemény ez.

Sekélyes, de felséges szatíra a Lecture. A színdarabíró olvassa darabját a színigazgatónak, az ír, telefonál, vendégeket fogad, közben kegyetlen változtatásokat ajánl a szerzőnek, holott oda se figyel a darabra. Végül eltávozik s a szolgáját ülteti a szerző mellé, hogy hallgassa végig a darabot. Kedves dolog színpadról hallani végig szatírában, hogy a színpad milyen lenézően bánik az irodalommal.

Az Aveugle-ben egy vak apa szerepel. Valahol afrikai gyarmatokon vesztette el látását, mint magas államhivatalnok. S most egyetlen, imádott fia azt a pályát választja. Már három hónap óta Afrikában kell lennie a fiúnak. Jönnek is a levelek tőle s fölolvassa őket a vak ember második felesége, egy édes, gyönyörű, szenvedő asszony. A fiú pedig nem utazott el, mert szereti a mostohaanyját. Birkózik magával, Párizsban bujkál s egy este, mikor az apja nincs otthon, beállít. Az asszony, a mostoha anya megrémül, s mégis elárulja magát, hogy ő is szereti

a fiút. S íme hazaérkezik az apa, s a lépcsőtől már magában jön föl a vakok csodálatos tájékozódásával. Belép a szobába, ahol halálradermedten áll egy szék mellett a fiú. Az apja őróla beszél imádattal, fölolvastatja újra a leveleit. Izgalmas, különös, csupa tragédia ez a színpadi helyzet egészen egy revolverdurranásig. Az apa nem lát, nem tudja a fiát lelőni, s nem is tudná különben sem, mert istenként imádja, önmagát lövi főbe.

Ezek s ilyenek a Grand Guignol darabjai. Lehet, hogy túlzó lelkesedéssel s egy kis gyűlöletével a régi színpadnak bírálom őket. De nem lehetetlen, hogy csakugyan, talán öntudatlanul, egy új, most születő színpad bölcsője ez a kis színház.

VU 1907. április 7.

Diósadi

124. A VATIKÁNI BÖRZE

(Párizsi levél)

A Montagnini-ügy nagyon kényes ügy lesz, ha egy chansonnal be nem végzik. Szerencse, hogy Franciaországban el lehet nótázni a legfellegesebb bajokat is. Nem lesz konfliktus sem Hollandiával, sem Angolországgal. Sőt még Ausztria-Magyarországgal sem, amelynek tapintatos nagykövete megint bemászott a lébe. A Nunciatura titkos írásaiból ugyanis kiderült, hogy némely diplomaták Franciaország ellen trafikáltak Rómával. Montagnini följegyezte, hogy az angol nagykövet s a holland követ micsoda kegyetlen ítéleteket mondtak Franciaország egyházellenes politikájáról. Az orosz nagykövet, a japáni követ, sőt még a sziámi meghatalmazott miniszter is Róma mellett nyilatkoztak volna Montagnini szerint. De egyik se annyira, mint Khewenhüller, aki itt Párizsban jóformán már teljesen a Vatikánt képviseli. Viszont dicséretére válik Khewenhüllernek, hogy ő nem mentegeti magát, mint a többi diplomaták. No de ezek a dolgok most nem érdekesek. Az sem, mint vesztegetett s akart megvesztegetni lapokat és politikusokat Szent Péter utódja. Mint akart Franciaországnak Merry del Val az ő szája íze szerint való elnököt, parlamentet, esetleg kormányformát is adni. Mint dolgozott a pápa asszonyokkal, ordók és címek ígéretével. Mint fogadott el a Vatikán mindent, amit adtak, még bort és konyakot is. Mint szemelte ki éppen a jámbor Piou-t az ő politikai ügyeinek a vezetésére, ami szinte kedélyesebb eset, mint amikor Ugron Gábor meg akarta dönteni a hármas szövetséget.

Mindezeknél érdekesebb a Montagnini-ügyben - a *pénz*. Óh a szentséges római pápának ez az igazi krédója. A Merry del Val és Montagnini leveleiben ez az alfa és az omega. Pénz, pénz, pénz, akárhonnan jöhet, csak jöjjön. Piou úr a Vatikán figyelmébe ajánl például néhány gazdag urat. Jön a levél Rómából: a fő, hogy azok az urak ne felejtsék el az Egyház szegény állapotát. Jöjjenek Rómába, hozzanak pénzt, kapnak kihallgatást, áldást, címet, ajánlást. Rómában állandó könyvet vezettek azokról a bigott, gazdag asszonyokról, akik egy széparcú prelátus közvetítésével mélyen-mélyen a zsebükbe nyúlnak Róma és kegyes, szent célok érdekében.

De a legbájosabb ügy és eset a Rothschild-eset. Rómának egyébként kitüntetett, házi bankháza a Rothschild-ház. Nos, történik, hogy Rothschild Alfonz báró megtér őseihez. Montagnini sürgős táviratot kap a Vatikántól, azonnal menjen el Rothschild Gusztáv báróhoz s kondoleáljon a pápa nevében. Persze hogy az ilyen hiper-gazdag zsidónak jólesik ám nagyon ilyesmi. Viszonozza is azonnal s kijelenti, hogy ő nagyon helyteleníti Franciaország radikális politikáját. Ördög tudja, a Rothschildokon nem csodálkozik az ember. Nekik bizony érdekük, hogy Róma tartsa szigorú rendben a világot és a társadalmat. De Róma, Krisztus helytartója

eszeveszetten udvarol egy zsidónak, mert annak a zsidónak iszonyúan sok pénze van, ez büdös dolog. Alattomban támogatja a világ összes antiszemita lapjait, melyek a nem gazdag zsidókat kívánják kiirtani. De a Rothschildokkal puszipajtáskodik Szent Péter utódja, pfuj. Ez idő szerint, a Montagnini-ügy újból igazolja, olyan zsidó-börze nincs ma még egy a világon, mint a Vatikán. Üzérkedik mindennel, csonttal, ronggyal, lelkiismerettel. Határidőre és határidő nélkül, de mindig biztos készpénz-haszonra.

(Párizs, április 6.)

Budapesti Napló 1907. április 12.

A. E.

125. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

A hímzett frakkú spionok

Most Párizsban megint kiderült egy voltaképpen régi, avas titok. Hogy a diplomácia nem más, mint szervezett, előkelő, nemzetközi kémintézmény. A Montagnini-ügy aktái mutatják, hogy a nagykövet és a követ urak mi mindent mernek az ellen az ország ellen cselekedni, ahová küldik őket. Ha egyszerű magánemberek volnának s ilyen turpisságokon érné őket akár Monaco fejedelemség is, a golyót vagy a kötelet nem kerülnék ki. Ha egyszerű magánemberekről suttogják, hogy kémek, egy valamirevaló társaság sem fogadja be az így megbélyegzetteket. Ellenben a nagykövet és követ urak excellenciások és majdnem fejedelmek. Bécsben, Berlinben, Londonban, Párizsban, mindenütt. A mai társadalomnak alapja az erkölcs, amiként ebből is látnivaló.

II.

A nagy drámai művésznők

Egyszer valamikor Márkus Emmával kapcsolatban írtunk a híres művésznők irodalmi kultúrájáról. A híres művésznők, Shakespeare, Goethe, Ibsen, Hauptmann és Meaterlinck interpretálói annyit értenek az irodalomhoz, mint a tyúk az ábécéhez. Vigasztaljon bennünket, hogy a híres művésznők értelmi és lelki kultúrája kevés kivétellel mindenütt nulla.

A minap Párizsban Réjane asszony, a híres Réjane, összeveszett Lugné-Poe úrral, az Oeuvre színház jeles direktorával. Egy próbán, a Réjane-színházban, ahova Lugné-Poe-t vendégül hívta a díva és direktornő. Tudniillik olyan író darabját újítja föl a Réjane-színház, akinek s jogainak Párizsban Lugné-Poe a képviselője.

Később, a veszekedés után Réjane asszony így zsörtölődött:

- Hallatlan, ha meggondolom, hogy jóformán az ő kedvéért vettem elő annak a divatba jött vén szamárnak ezt a darabját.

A divatba jött vén szamár: néhai Ibsen Henrik s a darab: Nóra.

III.

A vallás a családban

A papa ateista, antiklerikális, népszerű, radikális politikus. A mama rendesen gyónik, leányait megbérmáltatja. Áldoz bőven szent, egyházi célokra s ha a kisasszonyok férjhez mennek,

egyházi áldással reparálják a profán polgári kötést. Ez Franciaországban olyan mindennapi, hogy már föl se háborító. Annyival inkább, mivel nem éppen szokatlan más országokban sem. Életünk szebbik fele, a teremtés koronája, a mélyen tisztelt nő nem akar a papokkal szakítani. Még a feminista asszonyok között is van ilyen típus. Hát bizony ne csodálkozzanak a harcos asszonyok, ha az emancipációs jelszavukat ott is furcsa arccal fogadják, ahol az ilyen fogadtatást legkevésbé várják.

(Párizs, április 8.)

Budapesti Napló 1907. április 13.

A. E.

126. A MEGSZÁLLOTT PÁRIZS

[Párizsi levelezőnktől]

Mintha 1871 ismétlődnék: a versailles-iak bevonultak Párizsba. Párizst idegen garnizonokból összerajzott hadsereg őrzi. Pedig ma még csak a pékek sztrájkolnak. S az ijedősek már a Commune-t szagolják. S micsoda tréfája lesz a sorsnak, ha Clemenceau lesz éppen kénytelen eljátszani a Thiers szerepét. No, no, elég lesz a párhuzamból. Mert még Budapesten is halálra találnak ijedni a jámborok. Tehát jelentsük ki hamar: a barrikádok még nem épülnek. S a Commune se fenyegeti Párizst. Negyvenhat év óta nagyon megokosodott Párizs forradalmi népe.

Bizonyos, hogy Clemenceau még imádkozni is tudna egy kis lázadásért. Ötvenezer katona ülne tíz óra alatt Párizs nyakán. A negyedik rend pedig megint okosodhatnék legalább is negyvenhat évig. De sajnos, Clemenceau nem lesz Thiers. Sajnos, a munkások nem hajlandók még egyszer eljátszani a Commune-tragédiát. Egyszerű okból: mert félelmesen erősek.

Európa nem látja tisztán, mi történik itt. Nagy hagyatéki eljárás folyik ma Franciaországban. Tíz éven belül átveszik a hatalmat itt a szervezett munkás-milliók. Nincs erő és nincs ravaszság, ami ezt meggátolja. Forradalom: kész nevetség erről beszélni. S a francia proletárság egyben igazolni fogja a politikai akció erejét és mindenhatóságát. Nem kell itt forradalom: minden készen van. Csak hát a leltározás s a hagyatéki tárgyalás a történelemben sem éppen rövid processzus.

E nagy, impozáns történelmi színjátékhoz szabadjegyet kap egész Európa. Lássa és tanuljon belőle minden társadalom. A munkás Franciaország egy táborban van. Tanár, tanító, hivatalnok, alkalmazott, munkás mind szocialisták.

A Haza és a Köztársaság veszedelemben van, jajgatják a tőkés radikálisok. Persze, persze, a Haza nagyon kipróbált bunda a záporeső ellen. De tíz hónappal ezelőtt a francia Tőke azzal fenyegetőzött, hogy kivándorol külföldre, ha meg merik becsületesen adóztatni. A derék burzsoák ugyanakkor azt üzenték Clemenceau-nak, hogy ők mind királypártiak lesznek, ha a Köztársaság meg nem védi őket a szocialistáktól.

Hát így szeretik e derék emberek a Hazát és a Köztársaságot. A legpompásabb látnivaló a klerikálisok viselkedése. Titokban örülnek, hogy a radikális kormányt szorongatják a szocialisták. Remélik, hogy így kevesebb ellenőrzéssel dolgozhatnak. Clemenceau nem ostromolhatja Rómát akkor, ha a szocialista Hannibál itt van a kapuknál. S micsoda siralmasan komikus verembe fognak esni, ha észre nem térnek, a polgári radikálisok. Uralom-dühükben egyenesen keblére borulnak Rómának. Arra ébrednek egy szép napon, hogy egy táborban vannak a

reakció embereivel. Kétharmad részükben csak mert a polgári radikalizmus egyharmadrésze legalábbis meg fog hajolni a történelmi parancs előtt. Hogy tudniillik inkább az *Internacionale*, mint a *pápai Himnusz*. S inkább egy szociális köztársaság, mint egy új Restauration.

Ezek *ma* talán még nem aktuális dolgok, de holnap már azok lesznek. S ne tessék otthon Budapesten bosszankodással olvasni a francia táviratokat, a legtöbbször színezett szamár, didergő ferdítéseket. Nincs itt forradalom s még kevésbé commune. Itt egyszerűen a História végzi a maga kötelességét. S e história elé az új Thiers, Clemenceau is hiába áll.

(Párizs, április 14.)

Budapesti Napló 1907. április 17.

A. E.

127. HARC JEANNE KÖRÜL

Orléans-nak Jeanne d'Arc híres hazájának van egy külön Pünkösdje. Szent Május hetedik és nyolcadik napján tömjénfüst burkolja be a virágos fákat. Néha tizenkét püspök osztja az áldást Orléans székesegyházában. Az Egyház egy idő óta nagyon tiszteli az orléans-i Szűzet. Amióta ravaszul észrevette, hogy e csodálatos leány révén megnyílnak előtte a jámbor francia szívek. Immár bizonyos például, hogy boldoggá avatja a kis hisztériás leányt az Egyház. Az Egyház ki tudja sajátítani a régen halottakat is. Ha Husz Jánosból hasznot húzhatna, boldoggá és szentté avatná őt is.

Egyébként pedig Orléans népe nem fanatikus. Orléans képviselője radikális és szabadkőmíves. Orléans polgármestere is az, mint ahogy Magyarországon Kossuth-pártiak lettek némely képviselők és polgármesterek a kellő időben. Május hetedik és nyolcadik napján harminc-negyvenezer idegen csődült Orléans-ba. Ez a két nap komoly üzleti statisztika szerint közel egymillió frank forgalmat csinált. Orléans-ban tehát éppen úgy, mint Lourdes-ban, az okos és élelmes szabadgondolkozók lelkesedtek legjobban mindenkor a szent ünnepekért.

Eleddig az orléans-i ünnepnek megvolt a maga hagyományos formája. Egyház, hivatalos világ, hadsereg és a többi közös programmal ünnepeltek. Ez évben, a Szeparáció első évében nem így lesz. És a kis Jeanne körül most őrült verekedés folyik. Clemenceau a hivatalnokokat, Picquart a katonákat tiltja el, hogy az ünnep vallásos programpontjainál segédkezzenek. Persze, hogy ordítnak a klerikálisok: Edward király parancsolt rá a francia kormányra. Hogy: az angolok kedvéért rontja meg a kis Jeanne ünneplését a kormány. Holott ha sohse volt igaza, most igaza van Clemenceau-nak. Az Egyháznak jó üzlet most a Jeanne d'Arc-kultusz. Az Államnak érdekében áll, hogy ezt a jó üzletet elrontsa. Az a tizenkét püspök, aki Orléans-ba gyűl, Róma ügynöke. Franciaország Rómával harcban áll s háborúban nem szokás ágyúkkal kedveskedni az ellenségnek. A Róma-ellenes kormány nagyon természetesen nem kívánja, hogy ellene fordítsák a Jeanne d'Arc nevét s jámbor lelkekben rejtőző erejét.

Ki volt Orléans-nak híres Szűze, ez most nem kérdés. Mai kultúránkban még mindig végzetesen hatalmas a legenda s avval olykor számolni kell. Az is valószínű, hogy Michel Lujza, az immár néhai anarchista apostolnő éppen olyan lett volna Jeanne d'Arc korában, mint Jeanne d'Arc. Abban a korban az volt a maximuma a női erőnek és fölszabadulásnak. Mindenesetre a kis Jeanne nagy volt akkor, s mert a legenda egyre nőtette, ma még nagyobb. Nem baj, nem veszedelmesen nagy baj ez. De őrültség volna megengedni, hogy az Egyház, amelynek akkor boszorkány, sokáig vétkes, gyönge némber volt ez a Jeanne, most vele

rohanjon a haladásra. Holott ez a Jeanne d'Arc ma bizonyára anarchista-feminista apostol, vagy bombavető nihilista leány volna, ha élne. Orléans pedig úgy intézze el a dolgot, hogy papok nélkül is csináljon szép ünnepet. Bayreuthban s a párizsi Opera gálaestélyein soha sincsenek püspökök.

(Párizs, április 15.)

Budapesti Napló 1907. április 19.

A. E.

128. AZ ÚJ BONAPARTE

(Párizsi levél)

Leandri ügyvéd úr Párizsban gondolt egy nagyot. S nem rejtette el, amit gondolt, de cikket írt róla a Figaróban. A cikkről három napig beszéltek és írtak. A Budapesti Naplóhoz is eljutott még az napon Leandri úr híre, amikor a cikk megjelent. Leandri ügyvéd urat méltán irigyelhetik hát minden országban a Leandrik. Törekvő, ifjú prókátor uraimék tudniillik, akik mindenütt egyformák. Nagyot gondolnak, cikket írnak s képviselők lesznek. De nem mindenik kezdi olyan sikerrel, mint Leandri, ez a szerencsés kópé.

Leandri úr nagyszerű fifikával eszelte ki az ügyet. Valóságos Polónyi-ésszel észrevette, hogy a polgári Franciaország már-már eszét veszti, hogy fél a rettenetes szocialistáktól. Egy fórumra vágyó ügyvédnek az ilyen tömeghangulatokat kell ravaszul megfognia. Leandri ügyvéd úr tehát így beszélt a minap:

„Franciaország az anarchia felé halad s az Állam gyáva. A Köztársaság kormánya nem képes megvédeni bennünket, békés milliókat, akik nyugalmat akarunk. Védjük meg hát mi magunk magunkat. A forradalmárok fenyegetik a Tekintélyt, a Hitet, a Tulajdont, a Hadsereget, a Hazát, a Családot. Álljunk össze tehát, akik csak férfiak vagyunk és védjük meg a szent Rendet. Revolver, tőr legyen mindenkinél s tegyünk úgy, mint az apacsok. Legyünk a Rend apacsai, nemes bicskások, keresztesvitéz útonállók. A fő dolog, hogy mentsük meg Franciaországot és a Rendet."

Ez ma Franciaországban minden bugrisfülnek kellemesen hangzó beszéd. Az elmés Harduin, a Matin krónikása, maga is ezt hirdeti. Harduin szerint Franciaországban *à la Commune* minden negyven-ötven évben egy kicsit le kell ölni a sans-culotte-okat s azután béke lesz.

Leandri ügyvéd úr vállalkozik íme mindjárt reá, hogy szervezi az *igazi oroszok* mintájára az *igazi franciák* orgyilkos bandáját. Egy újságíró megkérdezte Leandrit, hogy sokan vannak-e már a Rend apacsai. Les voilà: háromszáz korzikai, aki Párizsban él. És itt van a titka az ügyvédi iroda reklámján kívül a Leandri-ügynek. Leandri úr korzikai, miként Napóleon Bonaparte volt. És Korzika délen van, délebben még Tarasconnál is. Kissé valószínűtlen, hogy Franciaország megint Korzikához folyamodjék, mint száz és egy pár évvel ezelőtt tette. Sőt még a Boulanger-komédia is mintha legalább ezer évvel ezelőtt történt volna valahol. Az igaz, hogy Boulanger a Commune alatt sikerült öldöklésekkel ismertette meg először a nevét. Az is igaz, hogy a brave général-t háromszázezer ember hordozta meg később diadalmenetben Párizson keresztül, közöttük azoknak a fiai, akiknek atyáit Boulanger halomra ölette. De hol van már a Boulanger-napok mámora s óh, milyet változott csak egy évtized óta Párizs népe, Párizs népe nem fog forradalmat csinálni, mert nincs szüksége reá. Csináljanak forradalmat a miniszterek, a tőkepénzesek s Leandri ügyvéd úr csapata. Majd azután a francia nép

megmozdul szintén a Rendért. De ez a rend egy kicsit más lesz, mint amilyenről Leandri ügyvéd úr álmodik.

(Párizs, április 18.)

Budapesti Napló 1907. április 25.

A. E.

129. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Ausztria-Magyarország kesztyűs keze

Gróf Khevenhüller úrról, a mi tapintatos nagykövetünkről szól megint az ének. Még a Montagnini-botrányok előtt történt, hogy egy hivatalos látogatáskor grófunk fekete kesztyűt húzott. A látogatás Pichon francia külügyminiszter személyében Franciaországnak szólott. Diplomaták között a cipőgomb mineműségének is szörnyű sok a jelentősége. Világos volt tehát Pichon és mindenki előtt, hogy Ausztria-Magyarország fekete kesztyűs balkeze sérteni akart. Mivel hát Khevenhüller grófnak kutyakötelessége lett volna ama vizithez fehér kesztyűt venni. Egy osztrák diplomata úgysem igen ért máshoz, de a kesztyű-nyelvhez okvetetlenül, s ha Khevenhüller fekete kesztyűt húzott, sérteni akart. Jött azután a Montagnini-írások publikálásának kellemetlen sora. Ekkor Khevenhüller gőgösen jelentette ki nehány klerikális újságíró előtt:

- Ha Franciaország tovább megy ezen az úton, nemsokára fekete kesztyűt sem húzunk a tiszteletére.

És íme nyolc-tíz nappal ezelőtt Khevenhüller gróf úr olyan fehér kesztyűben tisztelgett Pichonnál, amilyen fehéret Párizs még nem is látott. A Montagnini-írások ugyanis egy nagyon előkelő osztrák-magyar személyiséget vonultattak föl. E nagyon előkelő személyiséget odahaza röviden Ferenc Ferdinándnak szokás nevezni. Nos ez a szamár Montagnini, aki az ügyességétől bátran lehetne osztrák-magyar diplomata, följegyzéseiben igen-igen ultramontán szavakat ad Ferenc Ferdinánd szájába. Bécsből hát ráparancsoltak Khevenhüllerre, könyörögje ki Pichonnál, hogy ne publikálják a Montagnini-dossziéből a Ferenc Ferdinándra vonatkozókat. Úgy látszik, Bécsben félnek attól, hogy Európa vagy éppen Ausztria-Magyarország Ferenc Ferdinándot olyannak ismerje meg, mint aki a Vatikánért él-hal. Ez dicséretére válik Bécsnek, de Khevenhüllernek, hajh, be nehezére eshetett fehér kesztyűt húzni.

II.

Leroy-Beaulieu hőstette

Csak Magyarországon érthetik meg Leroy-Beaulieu francia képviselő hőstettét. A mandátumért Magyarországon képesek az emberek mindenre. Ha a híres Szüllő-eset nem is igaz (az ember nem akar innen Párizsból lovagias ügyet), de jellemző. Az se bizonyos, hogy Markos Gyula annak idején a kerületébe[n] csakugyan maszkos színészekkel dolgozott-e. Hencz Károly azonban csak nemrég számolt be arról, hogy a mandátumért milyen pajkos áldozatokat hoznak némelyek. És kell-e nagyobb áldozat annál, amikor a Lázár Pálok, Sümegiek, Somogyi Aladárok egy szinte négyezer éves kultúrfajtából közösítik ki magukat a mandátumért. Csak érző ember foghatja azt föl, micsoda áldozat tipikus zsidóindividuumoknak bőrkabátosdit játszani. De mindez porszem, jelentéktelenség a Leroy-Beaulieu hőstette

mellett. A Leroy-Beaulien család sok-milliomos, de politikai ambíciókkal megvert család. Montpellier vidékéről valók, nacionalisták, sőt királypártiak. Mindig innen, Montpellier-ből akartak mandátumot szerezni. És sorsuk mindig egy volt: a föllépett Leroy-Beaulieu vagy megbukott vagy győzött, de a mandátumát megsemmisítették. A kérdéses, a legújabb, fiatal Leroy-Beaulieu is így járt. Megsemmisítették a mandátumát, mert vesztegetett s mert pap-kortesei - templomi szószékből dolgoztak. Az új választáson bizonyosan megbukik Leroy-Beaulieu, de nagyszerűt gondolt. Fölfogadott egy bérgyilkost, aki rálőtt a kocsijára, amikor egyik falujából a másikba ment. Golyót lövetett nyolcvan centiméter távolságból a kocsijába, sőt az egyik karjába. A merénylet fölháborította egész Franciaországot s Montpellier-t is. Nyolcszáz szótöbbséggel választották meg a vértanú Leroy-Beaulieu-t. Ez már csak új és hős dolog. Sajnos, ha teljesen beigazolódik, megint választás lesz Montpellier-ben. De Leroy-Beaulieu-nak akkorára lesz új, kieszelt trükkje. Valóban, a politikát nem szabad lekicsinyelni. Szegény, szürke korunkban a nagyszerű heroizmusnak egyetlen forrása.

(Párizs, április 27.)

Budapesti Napló 1907. május 1.

A. E.

130. JEAN ALLEMANE KÖNYVE

Jean Allemane betűszedő munkás és Párizs város egyik képviselője. Majdnem kilenc szörnyű évig sokkal egyszerűbb neve és rangja volt. Akkoriban Új-Kaledoniában lakott s így hívták: 24328. A Commune-nek ez a híres hőse ma hatvannégy éves. Tüzel, hisz, beszél, agitál, ír, riogat ma is. Legény, és micsoda pompás legény a talpán. Csak ez az áldott Franciaország tud ilyen fölséges emberpéldányokat produkálni. Soha büszkébb nem voltam s nem lehetek, mint amikor először kezet szorítottunk. A barikádok tüze ömlött abban a percben a testembe. Jean Allemane éreztette először velem, hogy gyönyörű dolog embernek lenni. Nem Anatole France, nem Rodin, nem Roux. De Allemane, ez a nyomdász, ez a cselekvő, ez a forradalmár, Jean Allemane, aki Brutusnak különb, mint az eredeti Brutus. Jean Allemane, akinek mostanában jelent meg a könyve: *Mémoires d'un Communard*.

Jó időben jelent meg a Jean Allemane könyve. Clemenceau, a polgári rend Attilájaként istenostoroskodik. Franciaország halálra rémülten kürtölteti a demokrácia takarodóját. A Család, a Tulajdon és a Vallás vitézei készülnek a népre, mely szép csöndben fejére nőtt a polgári köztársaságnak. Jean Allemane könyve szózat a néphez: „okulj." „Lásd meg a Commune nagy hibáit és okulj." „Megnőttél testben, benőttél fejed lágyában: lépre ne menj." „Ma te vagy az erős, ma nekik kell elkövetniök a végzetes, históriai ostobaságot." Ez a Jean Allemane több mint félezer oldalas, vörös könyvének a belső intelme. Jeligéje is sokat mond: „Aux sinceres je dédie ce livre." Nem szabad hát a Jean Allemane könyvéről másként, mint őszintén írni. Száz-kétszáz sorban megteheti-e ezt a magyar publikum előtt, *ma*, az ember?

Az író-mesterség nem mestersége Jean Allemane-nak. De ebben a könyvben nagyobb és több valami van az írás-művészetnél: becsületesség. Mit tudunk mi a Commune-ről világszerte, de különösen Magyarországon? Ostoba és gonosz újságközlemények, szinte ez minden információnk. Nagy és csodálatos Jókaink sem látta másnak egyik regényében, mint oktalan és perverz, de érdekes históriai drámának. Hát ez lett volna csakugyan a Commune? Nem: a Commune Keresztelő Jánosa volt az emberiség történetének. Szegény János, az ő szép feje arra volt jó, hogy Salome táncot lejtsen vele. Szegény Commune, arra volt jó, hogy a nagy étvágyú polgárságnak megszerezze a köztársaságot. Sebaj, Jean Allemane maga mondja a

könyve végén: „Halál, gályarabság kicsi ár azért, hogy mégis a demokrácia győzött.” „A szocialista világrend csak a köztársaságtól születhetik meg.” „A köztársaság, amely előbb egyszerűen demokratikus, később kénytelen magától egyenlőségessé válni.” Voila, ez az egyetlen dicsőségesen emberi Franciaország ezen az úton van.

Jean Allemane ma is ezt írja a neve alá: „ex-forçat politique”. Büszke reá, hogy mennyit birt szenvedni elveiért, de nekünk ez igazán mellékes a könyvből. Thiers (Thiers-le-Sinistre, mondja Allemane) valóban szocialistafalóbb volt egy magyar nagybirtokosnál. De Istenem, az ember arról sem tehet, ha buta és arról sem, ha nem mártírnak termett. Thiers egy nagy stílusú Wekerle volt, aki a hatalomért nem a múltját, de a jövőjét is képes lett volna megtagadni. S ne feledje senki, hogy Sedan és utána a Commune a legőrültebb reakciót is igazolják önző és együgyű embereknél. Magyarországon csak a vezényszó dolgában vitte Sedanig a társadalmat a koalíció. És úgy-e, hogy mindenki „a felforgatókon”, a radikálisokon akar bosszút állani. Ez olyan régi, oly emberi, oly polgári tulajdonság. Nagy rázkódtatások után iszonyúan kegyetlen minden társadalom az újítókhoz.

Szegény (pedig dehogyis volna szabad sajnálni) Allemane nagyon sokat szenvedett. Gyilkos, egzotikus szigeteken meghurcolták, megalázták, elgyötörték. Egyszer például az őrök úgy megkínozták, hogy hatvan napig sebhelyes volt. Hányszor akart szökni s minden kísérlet csak pokolabbá tette kényszermunkás, nyomorú rab-életét. Bajtársai mellőle sírba, kórságba, őrületbe estek, ő bírta. Amikor már megszenvedett, még akkor se akarták megengedni, hogy Franciaországban élhessen. El akarták választani a leánykájától, kit nyolc éves korában látott meg először. Amikor Új-Kaledoniába hurcolták Allemane-t, akkor volt terhes a felesége. S hogy még azóta is üldözték, mint képviselőt is, a legfrissebb évekig, mondom, ez az ő dolga. Ő vállalta, akarta, talán szomjazta is mindezt.

De istenien fölemelő az, amit a Commune idejéből mesél el Allemane. Ez a fontos, ez az ő könyvének az igazi lelke. Ez a rettenetes Párizs olyan volt a rettenetes Commune alatt, mint védőszentje, Szent Genovéva. A prostituált nők is megtértek benne. Az apacsokból, a szemét-ifjakból barikádhősök lettek. Az elkergetett papok iskoláiba az élet és vidámság költözött be. Gaztettet a Commune alatt csak a Versailles zsoldjában álló kémek követtek el. Az anakrón, a koránszületett, igazi szabadság megistenített mindenkit. Hallják és hallgassák ezt meg a modern hitetlenek.

S amit legjobban irigylek Allemane-tól ez az ő Panthéon-emléke. A Panthéonról vétette le a keresztet s tűzette helyébe a vörös lobogót. Azóta is máig még mindig ott a kereszt. De micsoda emlék lehet ez a Jean Allemane számára. Nemhiába, hogy a papok őt gyűlölik ma is minden szocialisták közül legjobban.

Nem jámborodott meg Jean Allemane azóta sem. Csak éppen anarchista, rajongó álmait fékezi. Ma vezértársa Jaurèsnak s az egyesült szocialista táborban van. De szent esztelenje ma is egy szabad, szűz, boldog társadalomnak. Szabadgondolkozó, szerelmes, mint egy polgári intellektuel. Sugaras, originális forradalmár, majdnem szűkölködő koldus ember. Be irigyelni való, be szépen, be nyugodtan tud majd a maga idején meghalni ez az ember.

Budapesti Napló 1907. május 3.

A. E.

131. EGY SZEGÉNY SZALON

(Párizsi levél)

Rippl-Rónai Józsefnek van két képe most a párizsi *Nationale* Szalonban. A Rollok, Gervex-k, Aman-Jeanok között egy betévedt óriás. Szinte haragszom a kaposvári magyarra, hogy miért alázkodott be ide. Nota bene: valamennyien láttunk már sokkal különb Rippl-Rónaiakat e kettőnél. Evvel és így most már hamarosan sejtheti bárki, micsoda szegények menedékháza az idei párizsi *Nationale*. S előre nyakát teheti szintén bárki, hogy az öreg Szalon, mely pár nap múlva nyílik meg, ennél különb lesz. Ilyen, teljesen ilyen, bajosan lehetne, rosszabb nem lehet: tehát különb. S a Champs de Mars e vitéz Rolljai és egyebei tizenhét évvel ezelőtt forradalmárok voltak. A Nationale 1890-ben pártütés volt a régi Szalon ellen. Ma, tizenhét évvel agyonveregetett vállain, aggastyánnál aggastyánabb. Hogy Rodin, aki olyan fiatal, hogy talán még rugdosni is tud, nem rúgja oldalba őket, igazán csoda.

Micsoda nevek, az ember szinte megtántorodik és dicsérő himnuszba tör ki a szokásos kritika-recept szerint. De mikor Paul Besnard két óriási, dekoratív vászna ostoba mázolás. Mikor Béraud se tud már mást, mint a régi Béraud-t másolni. Mikor Carolus-Duran, La Gandara lelketlen és unalmas képmásait lábtörlő szőnyegnek óhajtaná minden ízléses ember használni. Mikor a többi nagy és elegáns nevekről úgyis csak még több gorombaságot mondanánk. Tehát sóhajtsunk föl inkább a francia atelier-történelem egy szellemes ismeretlenével:

- Mennyi vászon, mennyi vászon s Bretagne szegény parasztjainak nem telik - alsóruhára.

Rippl-Rónai egyetlen magyar sociétair[e]-je a Szalonnak. Jellemző, hogy nem mint piktor, hanem mint dekorátor. S még egészen modern fejű kritikus is, aki egyébként meghódol a magyar művész erejének, ráfogja, hogy nagyon megfigyelte és félreértette Gauguint. Mi is hallottuk azt, hogy a fiatal Rippl-Rónai Normandiában együtt kóborolt és festett Gauguinnal, akinek akkor még francia megértője nem volt. Talán föl is lehetne fedezni, hogy valamit tanult Gauguintől. Nem iszonyú bűn az utolsó évszázadnak talán legoriginálisabban látó festőjétől tanulni. De mennyire nincs igaza ennek a francia kritikusnak. Mennyire új, magyar és Rippl-Rónai a mi Rippl-Rónaink, Talán nyomorúságos környezete miatt mértéktelenek is vagyunk elragadtatásunkban. „Egy magyar vidéki tanító és családja" egyébként a Rippl-Rónai egyik és különösen erős képe. A lehető legrosszabb helyre dugták.

Hogy hitelesek legyünk, a Szalon legnagyobb értéke mégis egy hatalmas Auburtin-vászon. Nimfáival, színeivel, csodálatos, meleg mese-hangulatával olyan, mint az az álom, amelyet diákkorunkban első asszonykívánásunk napján ép gyomorral s megreszkettetett ifjú, ép idegekkel, mosolyogva, föl-fölkacagva álmodtunk. Caro-Delvaille három női aktja mesteri, talán nagyon is mesteri. Egy-két amerikai névtelen tűnik föl még bizarr nézésével. Egykét orosz és francia, akik még nem tudtak se divatba jönni, se tekintélyre vergődni - és c'est tout.

A szobrok közé természetesen Rodin küldte az idén is a szenzációt. „Homme qui marche" a fejetlen, kezetlen torzó, aki megy, lohol, marsol. Ő maga is megmagyarázta sokaknak, hogy ő ezt a loholást akarta megrögzíteni, tehát fejre, kezekre nem volt szüksége. De erre a magyarázatra sem, mert a szobor megfogja az embert. A művészi erőnek, az igazságnak s emberi sorsunk mély szomorúságának éppen olyan hatását kelti, mint híres, „Penseur"-je. Igaz, hogy a rossz nyelvek furcsákat beszélnek a Rodin torzóiról. Azt mondják, hogy a rue de l'Université világhírű műterme túlzsúfolt s a Rodin takarítónője ügyetlen. A takarítónő sok Rodin-szobrot megcsonkított s Rodin ámulva, ujjongva vette észre nem egyszer, hogy micsoda művészi reveláció a takarítónő ügyetlensége. Miért ne írtuk le légyen ezt a gonosz on dit-t arról a Rodinról, akit már dicsérni sem lehet.

Egyébként pedig végezzük azzal, hogy soha ilyen szegény Szalont. És tizenhét év óta soha annyi látogatója nem volt, mint az idén.

(Párizs, május.)

Budapesti Napló 1907. május 8.

Ady Endre

132. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Papok, akik ölnek

Balzac, Flaubert, Zola és France úgy-e nem kedvelték a papokat? S mégis az ő abbé-hőseik nem bestiák, nem reverendás disznók. Sőt az ezerszer megátkozott Zola az ő Mouret abbéjával fölmagasztalta a szerelembe esett pátert. Ezek az index-re tett nagy költők irgalommal írtak a papokról. Irgalommal, lírai szépítéssel, bűneik magyarázásával. Hiszen a leghitványabb pap is rendszerint csak áldozat. Áldozata egy világbíró gonosz, önző monstre-szerzetnek, az Egyháznak. A Delarue abbéknak, akik apácákat szöktetnek, ma is megbocsát az ember. Ahol a jogos, emberi lázadás sikoltását halljuk, nem tekintjük a csuhát. A modern literatúra szívesen látja meg az *ember* vergődését a papi ruha alatt. A legantipápistább modern író is, ha egy kicsit poéta, már nem zabolátlan papfaló. Az istentelen irodalom, amelyet Jules Lemaitre-től Andor Józsefig minden irodalmi jámbor szennyesnek deklarál, tiszta és humánus. Balzac, Flaubert, Zola és France nyomán járó. De mit csinálnak, mit csinálhatnak ezután az írók? Franciaországban néhány év óta a förtelmes bűnök szenzációit a papok adják. Az abbé elcsábítja a bigott úrileányt s akkor, amikor jön a gyermek, az úr nevében rábeszéli, hogy öljék meg a kis kellemetlen harmadikat. Csak két év óta s csak ami kiderült: legalább tíz eset. Az abbé abortáltat, az abbé öl, közben misét mond. Értjük, hogy a coelibatus nyűg s értjük, ha a pap férfiú marad. Váltóhamisítást, csalást s egyéb ilyen dolgokat is cselekedtek mostanában papok. Bizonyosan, mert gyarlók, mert rászorultak. De ölni és a misékkel félrevezetett isten előtt is a szentet játszani: szörnyűség. Dante jó keresztény volt, de találna-e ilyen bűnökre mentséget? És a francia papokról éppen most sülnek ki legsűrűebben effélék. Amikor a Szeparáció miatt s Róma parancsából apostolibban kellene élniök a régi apostoloknál. Ajánljuk ezt a többek között a magyar Szent István-Társulat figyelmébe, ahol éppen mostanában volt nagy zokogás a materializmus és a francia papok szomorú sorsa miatt.

II.

„Le comte noir”

A postán, Párizsban, a rue d’Amsterdamon történt. Valami küldemény érkezett a címemre. S a föladó-hely rovatába így írták: Budapest, Autriche-Hongrie. Persze egy precíz, francia postás írta így. Ám a küldeményt már egy másik postástól kellett átvennem. Ez talán kedveskedni akart, avagy közjogi specialista volt. Nagyon méltatlankodott és ezt mondta:

- Mégse járja, hogy ezt nálunk még mindig összetévesztik. Budapest Magyarországon van s nem Ausztria-Magyarországon. Magyarország is más, Ausztria is más, nemde?

Természetesen hálás bókkal köszöntem meg a francia postás figyelmét. Valóban, Franciaországban kezdik ismerni Magyarországot. Három-négy hét óta napilapokban s revükben olvasok a *comte noir*-ról. Vannak szerencsés szavak, ilyen a *fekete gróf* is. Íme Franciaország-

ban Andrássy Gyulát már így ismerik, akiket érdekelnek azok a dolgok, amik ott történnek, *là-bas*, ott lent. Viszont az általános választói jog Ausztriájáról, a kultúrállammá lett, demokrata Ausztriáról máris tudja mindenki, hogy össze nem tévesztendő Magyarországgal. Szóval, ezt el kell ismerni, a koalíciónak igaza van. Minél jobban eltávolodunk Európától, Európa annál jobban észre fogja venni, hogy *vagyunk*. Tehát csak bátran Keletre, Afganisztánig meg se álljunk.

(Párizs, május 5.)

Budapesti Napló 1907. május 12.

A. E.

133. MAGYAROK A PÁRIZSI NAGY SZALONBAN

[Párizsból írja levelezőnk:] Amiként megjósoltuk, az öreg Szalon, az *Artistes Français* különb *a Nationale-nál*. Dicséretnek ez nem valami sok, de nem is akar sem dicséret, sem sok lenni. Ötezer képet szobrot s egyebet hordtak össze a Grand Palais nagyobb felében. Maga a kiállítás sokkal nemzetközibb is, mint a Nationale-é, hagyományosan különöset, eseményest, nagyszerűt azonban nem jegyezhetünk föl az ötezer új alkotás tárházából. Egy sajátsága van csak a Szalonnak, ez sem új, de az idén különösen ékes. Az tudniillik, hogy a legforradalmibb művészek is bejutnak a Szalonba - epigonjaik által. Cézanne-fiókák, Gauguin-fiókák, sőt Manguin-fiókák vannak itt szép számmal. A vaskalap csak a forradalmak valódi nemzői előtt vaskalap. Már az ügyeskedő utódok a leghivatalosabb babérokat is bőven arathatják. Magyarok rendetlenül, de elég sokan vannak s neveik szerint itt csak velük foglalkozunk. Csók István és Perlmutter Izsák azok, akiket mindenki észrevesz. Perlmutternek két magyar tárgyú képe kiválóan magyar, új és erős. Csók Istvánnak egy ritkaságosan szerencsés női portréja kelt szép föltűnést. Vámpírjai, a másik képe, a grandiózusabbnak szánt, érdekes, de gyöngébb a másiknál. A fiatal Berény ön-portréjával növeli ismét a benne bízók reménységét. Ellenben a világhírű László Fülöp portréjáról: *Monseigneur comte Vay de Vaja* egyhangú a vélemény. Régen csinált megrendeltebb dolgot László Vay gróf arcképénél. Egy furcsa nevű magyar festőnő velencei témájú, elég ügyes képet állított ki. Della Corte Szvatek Auréliának (született Aradon) mondja a katalógus. Nem történt itt sajtóhiba? A két Ivanovicsot, akik magyarországi szerbek, hol magyaroknak, hol szerbeknek írják itt. Iványovics Pál Kann Edit kisasszony arcképét festette meg talentumosan. Migl Árpád szinte ősi kiállítója már a Szalonnak: ezúttal önarcképét adja, Parlaghy Vilmát már mint Lwov Vilma hercegnőt mutatja be a katalógus. A Nizzában lakó magyar művésznő egy maharadzsa egzotikus arcát örökítette meg elég banálisan. Weisz Adolf, aki már naturalizált francia, Szláv menyasszonya nem érdektelen. Oskó Lajos rajzzal, Stein Róza szoborművel szerepelnek. Ugyancsak szobrot és igen érdekes szép bronzfigurát küldött Szamek Olga, aki bécsi, de magyar művésznő. Vágó Dezső tíz, elég sok plakettet állított ki, Szentgyörgyi István is küldött ötöt Berlinből. Az ügyes és élelmes Szirmai Antal ez évben is itt van. Fejedelmek vagy legalább is miniszterek ezüstözött bronz érmeivel s plakettjeivel. Hogy büszkék legyünk, köztük van gróf Apponyi Albert őexcellenciájának arcmása is. Józsa Károly gravürökkel, Benkő-Medgyaszay István a Gellérthegyre tervelt magyar Panteon akvarell-kigondolásával vannak jelen. Nem rontják s nem is javítják meg a Szalon nívóját a magyarok. Budapesten elképzelhetetlen nagy tömegek csődülnek naponként a Szalonba. Főképpen a kispolgárság kezd a képek, szobrok megkívánásához szokni itt, Párizsban. Nincs benne köszönet: anekdota és furcsaság állítja meg

őket csupán. Intellektuelek és művelt munkások már inkább csak a vad, lázadó „független" kiállítására s az őszi Szalonba járnak.

Budapesti Napló 1907. május 18.

134. EGY-KÉT PÁRIZSI HÍR

[Párizsi levelezőnktől]

(Szentelt víz és pénz) A francia katolikus papok is azt vallják, hogy Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. Franciaországban régi katolikus szokás temetések során templomba vinni a koporsót. Hadd kapjon egy kis szentelt vizet utoljára a földi vándor s hadd imádkozzanak érte. Olyan laicizálódott szokás ez, hogy dühös ateisták, akik egyébkor kincsekért nem lépnék át a templomküszöböt, a halottat bekísérik a templomba. De a Szeparáció óta minden francia eklézsiának elkárhozás ellen biztosító részvénytársasággá kellett alakulnia. Most már azok a hívek, akik a biztosítási összeget nem fizetik, halottan sem léphetnek be a templomba s a szentelt víztől orruk fokhagymás. Párizsban s Franciaország-szerte valósággal véres harcok folynak egy-egy koporsó körül, amely a temető előtt még egy utolsó látogatást szeretne tenni a templomban. Pedig az egyházi alapszabályokban nincs is benne, hogy „egyetlen részlet fizetésének elmulasztása is a szentelt víz teljes megvonását vonja maga után."

(Az antimilitaristák fogása) Mivel a Clemenceau-kormány drákói módon üldözi a hadsereg ellen izgatókat, a francia antimilitaristák a kipróbált fogáshoz nyúltak. Egy-egy úgynevezett izgató plakátot ezren és kétezren írnak alá. Való, hogy a betűk aprók s a plakátok mégis iszonyúan nagyok lesznek. De a fogás mégis ügyes, mert kétezer embert letartóztatni s egy tárgyalóterembe beállítani bajos. Ilyen drasztikus fogások fognak lassanként meggyőzni minden kultúrtársadalmat arról, hogy az úgynevezett izgatás nem bűn s hogy eszmékért üldözni és büntetni kissé bajos dolog.

(Pincérek mint filozófusok) A párizsi pincérek sztrájkja nem volt diadalmas sztrájk. Néhol célt értek, de célt értek volna sztrájk nélkül is. Pozitív és általános sikerük úgyszólván csak az, hogy ezután bajuszt viselhetnek. Mégis a kávé megdrágult minden párizsi kávéházban. S az ember természetesen a maga házi pincérének hányja szemére ezt a dolgot. És valamennyi, mintha összebeszélt volna, egyforma választ ad:

- Önök, vendégek, jó fejős tehenek. Önök eljönnek ezután is és ha mi sztrájkolunk, minket szidnak. Hát csak igyák meg a levét. Mi sztrájkolunk és megbukunk, de önök mindig többet fizetnek. Már csak ezért is érdemes lesz néhány sztrájkot csinálni még. Hadd lássuk, meddig bírják önök, vendégek, türelemmel.

Budapesti Napló 1907. május 19.

+

135. STRAUSS SALOMÉJA PÁRIZSBAN

(Párizsi levél)

Salomét megölik a katonák, a függöny legördül, a Châtelet-színház reng. Föláll mindenki, tapsol, kiabál, újjong, végre megjelen Ő is. Száraz, borotvált arcú, gyér hajú és gyomorbajosnak látszó, szögletes úr. Ez Ő, Strauss Richard, kiéhezett, württembergi iskolamester - első látásra. Hajlong szerényen s lesír róla a küzdelmes ember késői, fáradt boldogsága.

Majdnem minden estén új és új szereplők cserélgetik egymást. A közönség hűségesebb, van olyan páholy, amelyben a negyedik előadáson is ugyanazok ülnek. Pedig már itt vannak az oroszok, itt van a nevezetes Saljapin. Az Operában, az orosz hangversenyekre is ki lehet adni egy páholyért ötszáz és ezer frankokat. Mégis Salome triumfál, Salome gyötri az ő gyönyörűségeivel kitartóan az idegeinket.

Még két előadás lesz csak s volt eleddig összesen négy. Emma Destinn, Feinhals és Burián után következtek Fremstad asszony, Soomer, Bolz. Fremstad asszony a new-yorki opera primadonnája, szép és egy asszonyi hang-csoda. A Salome-táncot Truhanova kisasszony táncolja csodálatosan. Amilyen csodálatos ennek a táncnak a muzsikája: a megművészített Liszt. Lehetetlen föl nem ismerni ebben az elkeletiesített magyar csárdás raffinált ki-kitörését.

A muzsika, a Salome muzsikája, való és igaz: kész méreg. Nem mindenkinek és csak annyira, amennyire minden új művészet. Finom, érzékeny idegrendszerű ember ernyedten, dühösen szedi rendbe a lelkét, amikor az utolsó ütem elhangzott. Vagy legalábbis megpróbálja rendbeszedni, mert valóságos rövidzárlatszerű katasztrófák történtek. Salome csábító jelenete, a tánc-zene, a zenekar magyarázata a bakó-munkához s a finálétlan finálé - szörnyűségesen szépek. Soha zene-instrumentum, hang, muzsika drámát és szavakat így meg nem közelítenek. Itt nem frázis ez, hogy a zene beszél: Nemcsak beszél, de lefesti az elrejtett aktust, például amikor lenyiszálják a Jochanan nyakát. És mégis és százszor mégis mintha nem poéta szólna, hanem egy bűvész.

A föld gömbölyű, s az emberek, akik publikummá szoktak verődni, mindenütt egyformák. A párizsiaknak nem nagyon kell Debussy, de lelkesednek bolondul Straussért. Igaz, hogy joggal, mert ez a recitáló, nagyszerű, új zene egy kis betekintés a jövő muzsikájába s a Wagnernek csak muszájból hódoló Párizs elégtételt akart venni. Igaz, hogy Strauss is német, az előadás is német, de mind a kettő lehetne francia is. Párizsnak az tetszett legjobban, hogy e ravasz, zseniális bűvész, ez a Strauss, éppenséggel nem német. Egy kicsit hisztériásnak kell lenni annak, aki dispozícióval akar beülni a színházba a Salome elé. Szerencsétlenség vagy szerencse, hogy egy kicsit hisztériás minden mai ember.

(Párizs, május 18.)

Budapesti Napló 1907. május 22.

Dyb.

136. A PÁPA PÉNZE

[Párizsi levelezőnk írja:] Nagy a szenzáció Franciaországban, pénz érkezett Pius pápától. Mióta Franciaország és római pápa van, ilyen nem történt. Még a Sorbonne csecsemőkorát is francia pénzzel ápolta a Vatikán. S íme most egyszerre százezer frankot küldött a párizsi katolikus egyetem céljaira. Hát bizony ennek a százezer franknak nagyon pikáns a históriája. A katolikus egyetem a francia klerikálisoknak ma egyetlen reménysége. Ezt igyekeznek mindenáron megerősíteni, hogy az elistentelenedett társadalom számára vallásos műveltséget termeljen. Egy vén, dúsgazdag, bigott francia dáma fölajánlott százezer frankot olyanformán, mintha azt a pápa adná. Előbb azonban szigorú levél ment Rómába, a pápa államtitkárjához. Ígéretet kértek, hogy a pénzt nem felejtik maguknál, ha a hölgy elküldi a Vatikánnak. A péterfillérek éppen elegendő százezreket juttatnak a pápának ugyanis. A Vatikán fájó szívvel bár, elvállalta a megbízást s a pénz csakugyan megérkezett Párizsba, mint Őszentsége ajándéka. Most azután a klerikális lapok verbuválják az adakozókat. Hogy kövesse mindenki,

aki teheti, a pápa példáját. Legalább két-három millió frankot szeretnének összegyűjteni a klerikálisok. E pénzből új katedrákat állítanának egyfelől. Másfelől a klerikális gyerkőcök francia Széchenyi-szövetségét s Szent Imre-egyesületeit támogatnák.

Budapesti Napló 1907. május 26.

137. AZ Ő FRANCIA BARÁTAIK…

Kik dicsérik őket? - És miért?

Párizs, május.

A magyar koalíció francia barátai méltóak a magyar koalícióhoz. Már a nemzeti küzdelem legelején egy kis szennyes, klerikális újság, a Patrie, írt himnuszokat a magyar nemzeti hősökről. S hogy azóta és különösen mostanában a magyar koalíció az ultraklerikális Echo de Paris révén óhajtja megnyerni az európai közvéleményt, ez is csak természetes. Néha-néha a szintén klerikális Figaro is megereszt egy-egy kis magasztaló cikket az új magyar kormányzatról. Ennek természetesen szabott és borsos ára van, mint Apponyi Albert maga is emlékezhetik. Hogy több példát ne soroljunk, a faktum az, hogy a magyar nemzeti uralom külföldön is a saját szaga után indul. Klerikális barátai s fizetett tollai lelkesednek a koalícióért Franciaországban is.

Sőt egy revü-újságja is van Párizsban a magyar koalíciónak. A lap címe La France à l'Étranger. A lap szörnyűen magyarbarát, főszerkesztője Raoul Chélard. Koalíciós budapesti lapok gyakran idézgetik büszkélkedve ez újságot, amellyel most egy kis baleset történt. Leleplezték, hogy a lelkes magyar koalíciós francia újság - lop. Egyszerűen ellopja más újságoknak érdekesebb s érdekeinek megfelelő cikkeit. Ezt a Courrier Européen című revü napnál világosabban rásütötte Chélard úr lapjára.

Ugyancsak a Courrier magyarázza meg, hogy miért időszaki lap a La France a l'Étranger. A Chélard úr lapja azt mondja, hogy „megjelen az események fontossága szerint". A Courrier ezt így fordítja franciára: amikor Budapestről a magyar kormány pénzecskét küld.

Szó sincs róla, a nemzeti kormány meg tudja találni mindenütt az ő méltó barátjait.

Budapesti Napló 1907. május 29.

138. „NÉGY FAL KÖZÖTT"

(Kosztolányi Dezső verses könyve)

Ha Kosztolányi Dezsőt neuraszténiás anyánk, az Élet, valóban szeretné, inkább Perzsiában szülte volna meg. Hazafias, magyar olvasóm, ne fortyanj föl hirtelenkedve, de ez a Kosztolányi: poéta. Irán sivatagján pedig jobb sorsa van a tetőtől-talpig költőnek, mint a magyar Alföldön, Teheránban, mint Budapesten. Ezt úgy-e mindannyian tudjuk, nem új, nem is magyar igazság, de szinte nemzetközi. Haszontalan, tűnődő óráimban sokszor és váltig kínzott is már engem ez a keserűen tréfás probléma. Itt vagyunk, magyarok, Európa Keletén, idegenül, sajátos, magyar kiefbe merülve. Utáljuk a mozgékony, háborgató Nyugatot, sujtásos gőg a lelkünkön s kis álmainkhoz ragaszkodunk. Észre csak azt vesszük, amit akarunk, szeretünk sírni a szárazfa cigány sírására. Szeretünk szolgákat tartani, szeretjük a cifra rongyokat, mi vagyunk a világ első poéta-nációja. Mi ronthatott meg bennünket, hogy olyanféle költő-

kultuszunk nincs, mint Perzsiának? Milyen kedves, különös, romantikus enyhítő körülmény volna ez a mi számunkra.

Iszpahán vagy Kum táján ma is kell még élniök gyémántos kánoknak. Valószínű, hogy ezek már legénykoruk hajnalát a párizsi Sorbonne körül mámorosítják meg. De hazamennek csókolni az asszonyt, úzni a vadat, ápolni a virágot s hallgatni a költőket. S ha Kosztolányi Dezső perzsa lantos volna, okvetlenül a legdúsabb és a legnemesebb kán szólna hozzá így:

- Mindenem a tied, isteni szájú, új Háfiz, parancsolj, mulass, csak énekelj a fülembe halálomig.

A *Négy fal között* című verses könyv írója talán nagy szemeket mereszt. Csodálkozni fog talán, hogy Perzsiára s Háfizékra gondolok. Nem tehetek róla, mert parancsolóan, égetve, a Korán muzulmánbűvölő erejével gyulladt föl bennem ez a gondolat. S mondta, szinte zeng a fülemben: Kosztolányi Dezső egy Nyugatra vetett perzsa költő. Csúnya, tudományos szóval íme meg akarom magyarázni ezt a budapesti kávéházak népének is: *abszolút költő*. Ha föladnám neki Arábia történetét, a reneszánszot, Häckelt, az egyszeregyet vagy a magyar agrár-kérdést: ő mindegyikben ezer költői témát találna. Újféle megindultság, újféle színlátás, új muzsika és szinte mindig új forma válaszolna nekünk. A legnagyobb írói adomány ez, olyan varázs, amely még az értetlen publikumot is megfogja. S olyan bőség, mely megint a perzsa költőket hajtja példákul elénk. Az édes szívű és dalú dalolókat, akiknek néhány ezer rím gyermekjáték volt.

A Kosztolányi Dezső poézisa még annyiban is keleti s emberi a legszebb határokig, mert: zarándoklás a sírok körül. Négy fal között járja a búcsúkat az olyan ember, aki, hajh, nem született szerencsétlen sokadmagával egyetemben a saját hazájában. Könyvek, olvasmányok, tűnődések és elcsuklások közül fölbocsátja a lelkét. Kezdi Plátón, Pánon vagy Zarathusztrán, végzi Lenaun, Petőfin, Kosztolányin. Versben hívja tetemre Krisztus bal latrát, a keményet és véres kínokban gőgöst. Odüsszeusz, Agamemnon, Dante kénytelenek föltámadni az ő forró átérzéseiben. Idézi, kérdezi, üti, áldja a Halált, minden költőnek és filozófusnak kenyeres pajtását, gyűlölt, ős cimboráját. Finom, mozgékony orrlikakkal szagolja ki banális mindennapiságokból a fátumot. A titkot, a szent jelentőséget, az örökös, bús törvényű melankóliát. Négy fal között, lámpafényben, ellágyulva, nem győzhetnek az éles vonalak. Néha nem tudjuk: mi volt olvasmány, mi volt ötlet s mi volt benső, lírai fölfakadás?

Őseinek köldökszemlélése, sóhajtozó földimádása, minden kérdésre könnyekkel felelése: ez is temető-járás. Zarándoklás, amikor énjét magyarázza, zarándoklás, amikor - szerelmes. A szerelme is halálos álom s fogadok bármi pénzbe, hogy hús-vér asszony nincs egyetlen szerelmes verse mögött sem. Ha olcsó emberrel volna dolgunk, majdnem ráfoghatnók, hogy az eggyel-több ciklus kedvéért írt szerelmes verseket is. Pedig dehogy így van: Kosztolányi rendkívül gyönge, finom, vibráló, hallucináló lélek. Nincs tárgy, helyzet, legenda, ötlet, kigondolás, érzés, sőt elszólás, amely egy vers erejéig, ha éppen ceruza van a kezében, meg ne hassa.

Bántásnak ne vegye se ő, se más: ő olyan költő, akire egyenesen az irodalomnak van szüksége. Emberi dokumentumokat nem kínál ő, mert nem kínálhat. Valami félelmetesen új egyéniségnek gyilkos tolakodásával vagy tiltakozásával sem keseríti ő el a jámbor lelkeket. Ő művész, ő költő, ő író, nem tudom, hogy mindenkivel meg tudom-e magam értetni: ő irodalmi író. Bevallom, hogy az én számból nem éppen dicséret ez ma, amikor egyre biztosabban kezdem gyűlölni az irodalmat. Szerencse, hogy a társadalmak dinamikája sikeresen dacol világ végéig az olyan zöld, anarchista urak véleményével, amilyen én vagyok. Az irodalom mégis csak irodalom lesz, míg ember és kultúra lesz. És mégis mindig csak annak lesz igaza, aki nem taszítja el magától a kézenfekvőt és hasznosat. Arról azután mi anarchisták magunk között civakodhatunk, hogy szabad-e az életet, mely cselekvést jelent, betűs álmodozásokra elfecsérelni? Én a magam részéről tisztában vagyok vele például, hogy leghaszontalanabb az

életemben: az írás. De ha erősebb volnék testben s több pénzem volna, bizony nem is írnék. És bizony mondom, hogy Kosztolányi Napóleon-temperamentum és Vanderbilt-majoreszkó lehetne, ő - tovább is írna.

Utálom a könyvismertetésnek azt a módját, amely mutatványokat közöl. Tessék megvenni - s ez minden hiúbb és gurmandabb magyar olvasónak kötelessége - Kosztolányi könyvét. Már eddig is, vagy nyolcadszor e rövid írásban, kerültem ki, hogy verssorokat ne idézzek. Becstelen és megcsúfító volnék: költőkből csak a barbárok ragadnak ki sorokat. Vagy elhiszik az én impresszióim becsületességét, vagy sem s akkor tessék ellenőrizni. Őszintén szólva, én nagyon biztonságosan érzem magam Kosztolányi Dezsőről írván. Meg merem írni róla azt, amiért ő késsel volna köteles mindenki másnak válaszolni. Hogy tudniillik az ő perzsa bőségű és szépségű talentuma rokonos a néhai főtiszteletű és méltóságos Szász Károlyéval. Csakhogy - s ez a *csakhogy* egy világ - hol volt Szász Károly idejében a magyar társadalom mai kultúrforrongása? Kosztolányi Dezső azt cselekszi művészi módon, amit Szász Károly kézmíves-mesterként is rosszul csinált. Az áthidalást, az űr-betöltést, a magyar irodalmi nívónak nemzetközi rangra emelését. Nem volt Hugónk, Lamartine-ünk, de Vignynk, Baudelaire-ünk, Leconte de Lisle-ünk, Banville-ünk, Herediánk és a többi. A németeket nem ismerem jól, de nem volt Heinénk, Dehmelünk. Nem volt Carduccink s Carducci után esetleg nyomban D'Annunzió jött. A fejlődési zavarokat elsimítja, oszlatja olyan ruganyos talentum, mint a Kosztolányié. Ez a kötete csak beharangozó, csodálatos készség, bőség, képesség jelentkezése. Fordít és teremt és Horatiustól Dantén át Byronig s ha kell, Nietzschéig s Ibsenig megcsinálja, ami a magyar lírából hiányzik. S ugyanakkor, amikor kész médiuma a legdisztingváltabb zseniknek, formaművész is. Rímeket, sorokat, szó-muzsikákat, strófákat s variációkat szebben nála magyarul nem eszközöltek.

Egy hozzám írt levelében németesnek vallja a líráját Kosztolányi Dezső. Tagadom s ártatlan negédeskedésnek, sőt öncsúfolásnak érzem ezt. Tanulni, bizony ő is a románoktól tanult, franciáktól, olaszoktól. Amiközben lelke keleti tudott maradni, sőt perzsa lélek, újra és újra állítom. Hadd írjak le még ide valami borzasztóan szubjektív dolgot, mely után haragosaim még bőszebbek lesznek. Kosztolányi Dezsőre alig vagy éppenséggel nem hatottak az Ady-versek. Három-négy év óta a fiatalok, sőt az idősebbek is, megbomoltak egy kicsit az új versektől. Nem vették észre, hogy e versek nem kívánják a magyar irodalom törvényes gazdagítását. Ezek egyszerűen egy valakinek, egy szenvedő embernek, verses s csak szükségből verses, panaszkodása. Ezek után ami csak művészietlen és csúnya van ez egészen egyéni versírásban, mindazt üdvözölhetjük egy sereg költő verseiben. Ha szomorú és megokosodott nem volnék, büszkélkednék e sikerrel, de így fáj. Kosztolányi szűz maradt e rontó, mérges versektől, legfeljebb itt-ott egy kis nem létező erőnek a fitogtatása, egy-két újra-érzés, hazárdság a szóban, sejtet valami gyönge reminiszcenciát. Megírhatom ezt róla bátran, mert becsületes reverenciával vallom be, hogy költőnek legkülönb az újonnan jelentkezettek között. Annyira költő, hogy mindenkihez beszél s ő róla nem kicsinylés, ha vizionáljuk, amikor egynémely versét az iskolában is tanítják. A Kisfaludy-Társaságnak van egy fönntartott helye, esetleg, hirtelenül föltűnő költő-talentum számára. Miért nem becsüli s veszi végre komolyan magát a derék társaság? Megfiatalítná s rehabilitálná ebek harmincadjára jutott becsületét, ha Kosztolányit észrevenné. A *Négy fal között* nagy esemény a mi kulturális incidensekben szűkölködő magyar életünkben. Hozzám, fonnyadó reménységűhöz a már-már eltemetett magyar lélek-föltámadás hit-erősítését szállította. Valami jó készül a Perzsiánál is rosszabb országban, ahol ilyen poéták teremnek.

Budapesti Napló 1907. június 1.

Ady Endre

139. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Tavernier úr bókja

Párizsban, klerikális nagygyűlésen kedves bókot kaptunk. Tavernier, egy Tavernier nevű abbé, megdicsérte az osztrákokat és magyarokat. Valósággal bevallotta, hogy a klerikalizmus szénája csak nálunk van rendben. Odaállított bennünket, Ausztriát és Magyarországot, mint első eminenseket, a szekundás rakoncátlan Franciaország elé. Szinte kimondotta, hogy Ausztriában és Magyarországon mindenki derék és jámbor. Zsidó, kálvinista, unitárius abban vetélkednek, hogy szegény megpróbált Róma vigasztalódjék egy kicsit. Apponyit nem dicsérte föl külön s ez volt egyetlen hiányossága a Tavernier beszédjének. De azt be kell ismernünk nagyzolás nélkül, hogy jól haladunk. Róma szerelmetes fiai vagyunk, kikben még Tavernier szívének is kedve telik.

II.

Pius pápa - sokoldalú

Mostanában sűrűen alakultak Franciaországban kegyes ifjúsági egyesületek. Olyanok, mint nálunk a Széchenyi-szövetség, a Szent Imre-egyesület, a Mária-kongregációk és a többi. Ez egyesületekben politikát csináltak természetesen s ultramontán politikát még természetesebben. De Franciaország nem operettország, itt van ám előkelő közszellem s itt katolikusok porolják a ruhát. Itt majd adnának Rómának, ha merne vallás örve alatt politikai gyűlölködést szítani. S ezt Pius pápa is jól tudja s a napokban keményen megüzente, hogy kegyes ifjúsági egyesületekben politizálni tilos. Jobban mondva: Pius pápa nem vállal közösséget az ifjúsági klerikális klinikákkal. Az ember nagy örömmel azt hinné, hogy Pius pápa Magyarországot sem méri másként, mint Franciaországot. De az ember csalódik akkor, mert ő szentsége sokoldalú. Ő megengedi, parancsolja azt Magyarországon, amit Franciaországban eltilt. Ez az egyház régi, örökös taktikája. Ha Magyarországon is lesznek, akik az orrára koppintsanak, itt is óvatosabb lesz. Addig nem, addig dolgoztat a jezsuitáival, szolgáival, egyházi és világi pimaszaival. És Pius pápának igaza van.

III.

Lourdes igazi története

A kis Bernadette-nak tudvalevőleg megjelent a Szűzanya s azóta Lourdes-ban folytonosak a csodák. Egy francia tábornokkal ismerkedtem meg, vitéz katonával, jó katolikussal. Azt mondja, hogy legénykorában még ismert egy-két élőt, sőt szereplőt, a nagy csoda korából. Esküszik reá, mint bizonyosra, hogy a Szűzanya - egy lourdes-i csokoládégyárosnak - felesége volt. Pompás, de kikapós asszonyka volt, akit találkán csípett meg véletlenül Bernadette. Az asszonynak félelmében hisztériás, de jó ötlete támadt. Rózsáival Szűz Máriaként lépett a kis együgyű leány elé. Micsoda szent dolog hát a házasságtörés. A vakokat és bénákat is meggyógyítja. Úgy illenék, hogy a hét szentség után Róma kreálja nyolcadiknak - a tiltott légyottot.

IV.

A Magdolnák keresztje

Tanulságul: ez idő szerint ugyanis Magyarországon régi jogaiba kívánják visszahelyezni a keresztet. Nos: Párizsban nincs valamirevaló hivatásos szerelmi nő, aki aranykeresztet ne viselne. Sőt sűrűen gyónnak is e nők s e pogány Párizsban voltaképpen ők és a mágnás-asszonyok a papok kedvencei. Nem óhajtok szimbolizálni, isten mentsen, hogy valakit is

háborgassak szent rögeszméiben. De véletlenül a hírhedt Maxim's-ban, ahova véletlenül elvetődtem, véletlenül majdnem mindegyik leánynak volt keresztje. Kettő beszélt is arról, hogy nehéz, cifra életükhöz csak a kereszt és a papok vigasztalása adja az erőt. Ezek után kérdés, hogy a budapesti Egyetem is ilyen Magdolna-helyzetben érzi magát?

(Párizs, május 29.)

Budapesti Napló 1907. június 2.

A. E.

140. HUGUES LE ROUX ÉS KOSSUTH LEVELE

[Párizsi levelezőnk írja:]

Hugues Le Roux, Párizs és két kontinens legkufárabb újságírója, nemrégiben Budapesten járt. A budapesti francia irodalmi társaság meghívott vendége volt tudvalevőleg. Hogy éppen e sokoldalú, élelmes újságíróra esett a választás, arról Pázmándy Dénes talán tudna magyarázatot adni, Pázmándy Dénes, aki annyira szívén viseli a tőkepénz mobilizálásának a sorsát. Szóval Hugues Le Roux-ra esett a választás, aki többek között a Matin című francia újságnak is a legjobb közgazdasági üzleteket csinálja. Hugues Le Roux budapesti fölolvasásain ott volt az arisztokrácia. Estélyeket rendeztek a jeles francia tiszteletére s miniszterek bókoltak neki. Nekünk kötelességünk elhinni, hogy Monsieur Hugues Le Roux érdek nélkül barátkozott velünk. Lehetséges, hogy ő az életét arra tette föl, hogy Magyarországra özönöljön a francia tőke. Lehetséges, hogy ő rá is fizetett a budapesti kirándulásra legalább kétszer annyit, mint amennyit Pázmándy Dénes az ő kormányügynökösködésére ráfizetett. Elég az hozzá, hogy Kossuth Ferenc Hugues Le Roux-nak arcképet és levelet is adott. A levelet közli a Matin, Hugues Le Roux újságja. Ez a levél éppen olyan naiv fölszólítás a francia tőkéhez, mint amilyet az angol kereskedők kaptak az ő budapesti vizitük idején. Mindenesetre a Matin drágán, legalább egy arannyal fizettetett minden sorért. A Matin már ezt így szokta s nem is lehet olyan önzetlen, mint Hugues Le Roux vagy Pázmándy Dénes. Nem elhallgatni való az sem, hogy a levéllel egyidőben Kossuth Ferenc arcképét is reprodukálja a Matin. Az ilyesmit pláne drágán szokta megfizettetni a jeles lap, no de a dicsőség megéri ezt. A másik levél aligha fogja a francia tőke zsebét megindítani. Ha egy kicsit jobban kormányoznák a mai Magyarországot, magától menne a dolog. A francia tőke nagylelkű, de okos és óvatos. Ám sebaj, Kossuth Ferenc arcképét bámulhatja a Matin sok százezer olvasója. Pázmándy Dénes és Hugues Le Roux megtették a magukét. Ők arról nem tehetnek, hogy a francia kereskedőknek és tőkepénzeseknek eszük van. Amíg Magyarországon az agrárius-feudális mágnások parancsolnak, semmiféle tőke sem bolond magát baleknek fölkínálni. Magyarországon ma dühöng az antimerkantil irányzat s erről tudomást vesz ím, az egész világ. Tessék a feudális Magyarországból egy modern munkás Magyarországot csinálni, ömölni fog a pénz Kossuth Ferenc invitációja nélkül is.

Budapesti Napló 1907. június 11.

141. PÁRIZSI JEGYZETEK

I.

Léon Blum tanácsa

Léon Blum nem nagy író, nem valaki, de van neki közönsége. Tipikusan burzsoá lelkű és erkölcsű úr, tehát érdekes papagály. Ő bizonyára csak azt ismétli, amit gazdag polgári szalonokban hallott. S Párizsnak és a franciáknak azért van rossz hírük, mert őszinték. Alapjában azonban a mai francia irodalom és művészet kifejezője az egész mai polgári világrendnek. Léon Blumnak fáj, hogy a házasságok manapság nem sikerülnek. Eszébe se jut, hogy talán az intézményben van némi hiba. Isten ments ilyen fölforgató tant hirdetni. Neki megvan a maga saját polgári panaceája. Azt tanácsolja, hogy szabad legyen a kisasszonyoknak - kísérletezni. Esetleg e kísérletezések közben rábukkanhat egy alkalmas férjre. Esetleg pedig belátja, hogy egyik férfi kutya, a másik eb. Ez esetben okosan, szépen, megbékülten hajtja fejét egy praktikus házasság igájába. Arra a kérdésre, hogy hátha a kisasszonyok balul járnak a kísérletezésekkel, Léon Blum röviden válaszol. A kisasszonyoknak legyen annyi eszük, hogy gyermekük ne legyen, míg kisasszonyok. Íme ez a mai társadalmi erkölcs - dióhéjban, amely föltörhető.

II.

A lourdes-i Mária

A minap megírtam, ki jelent volt meg a kis Bernadette-nak Lourdes-ban. Azt is megírtam, hogy egy francia tábornok beszélte el nekem a dolgot. Komoly, jó katolikus ember, aki Lourdes vidékéről való. Tehát egy kikapós csokoládégyárosnak a felesége jelent meg Bernadette-nek. Most már a nevét is megmondhatom: Madame Paillasson. Nomen est omen annak, aki franciául tud. A csokoládégyár föl is lendült a csoda után. Persze Paillasson, az sohase sejtette meg ezt a titkot. Ellenkezőleg, ő hitt legfanatikusabban a csodában. S Madame Paillasson ma is csődíti a zarándokokat Lourdes-ba. Csodatevő hely, barlang, víz, város ez. Cáfolja meg a történteket a Pázmány-egyesület, ha tudja.

III.

A rehabilitált Marat

Marat-t a világ minden iskolájában bestiának rajzolja meg a történelemtanár úr. S most állni fog a szobra Párizsban s egy egész Marat-irodalom vitatja, hogy a francia forradalom Marat-ja, Corday Sarolta kisasszony áldozata, nem az volt, akinek hisszük. Marat forradalmár volt, kemény, nagy egó, de fehérlelkű álmodozó. Bűnbak kell minden viharos korszak számára s Marat-t odadobta a hivatalos históriaírás - áldozatul. Emlékezzünk csak, a mi Dózsa Györgyünkre is mennyi gonoszat fog rá a hivatalos történettudomány. Holott ez a nemes néptribun sok-sok szomorú magyar évszázad lelkiismeretének megszólaltatója volt. Nyolc-kilenc hónappal ezelőtt proponáltam itt e lapban: állítsunk szobrot Dózsa Györgynek. Késői visszhangként olvasom, hogy Csaba és Áchim András már érzik, hogy mit jelképez Dózsa György bemocskolt alakja. Hogy mágnások, püspökök és cselédjeik ne uralkodjanak Magyarországon. Még Marat-t is rehabilitálja az észretért utókor. Ezerszer nagyobb kötelességünk ez Dózsa Györggyel szemben.

(Párizs, június 9.)

Budapesti Napló 1907. június 14.

A. E.

142. HA A BACILUST FÖLFEDEZIK

Egy francia orvossal utaztam Párizsból most hazajövőben. A Balkánra iparkodott a doktor, s azóta Konstantinápoly felé járhat. Amikor megtudta, hogy magyar vagyok, nyugtalanítóan vizsgált végig. Úgy figyelt, úgy mustrált, hogy majdnem dühbe jöttem. Orvossá változott útitársból s nyájasból töprengővé. S egyszerre vallatni kezdett, akárcsak ha beteg ember ágyánál állna:

- Nézze, kérem, nálunk Franciaországban is vannak nacionalisták, hazafiak. Emberek, akikre rájön a hazaszeretet, mint a szívbajosra a görcs. De mégsem olyan veszedelmes ez az epidémia, mint önöknél. Én foglalkozom ezzel a bajjal s ha egyszer időm lesz, ellátogatok Magyarországra. Sok talán önöknél a mocsaras tájék vagy a táplálkozásuk helytelen?

Dühösen akasztottam meg gyalázatos beszédjében a franciát:

- Hát ön betegségnek tartja azt, ha valaki imádja a hont? Micsoda perverz, micsoda degenerált, micsoda szomorú észjárás.

- Nem, nem, uram, a hazaszeretet ellen nincs orvosi kifogásom. Ha az titkos, csöndes és munkás.

- Titkos, csöndes, munkás, hát még mit? Akkor semmi értelme sincs az egész hazaszeretetnek. Nem, nem, mi magyarok, ilyen beteges teóriákat nem engedünk magunkhoz. Mi kiáltjuk, mi sírjuk, mi ordítjuk, mi nem titkoljuk. Mi szeretjük, szeretjük, szeretjük a hazát. Versekben, mint egy nagy költőnk, Rudnyánszky Gyula. Avagy cselekvésekben, mint egy nagy magyar cselekvőnk, Nessi Pál.

- De kérem, ezalatt önök csinálhatnának mást is. Nagy föltalálókat, nemzetgazda zseniket, nagy írókat, művészeket. Akikről az egész világ tudná, hogy magyarok. Micsoda dicsősége volna ez a magyar géniusznak. De önök úgy tesznek, mintha megharapta volna valamennyiüket egykor egy gyanús kutya. Hirtelen kitör rajtuk a hazaszeretet s olyan lármát csapnak, hogy még a szomszédjaikat is zavarják a munkában.

- Lári-fári, istentelenség, amint ön beszél. Szeretni kell igenis a hazát s mi, esküszöm, szeretni fogjuk.

Itt megállott a beszélgetésünk, haragudtunk egymásra. Budapesthez közeledtünk és én szedelőzködtem. A búcsúzásnál csöndesen beszélt hozzám a francia:

- Uram, én önnek megvallok most valamit. Tíz évi kutatás és kísérlet után én nagy eredmény előtt állok. Talán holnap, vagy holnapután az egész világ tudni fogja. Én biztosan föl fogom fedezni a bacilusát annak a betegségnek, amiről szóltam.

Sápadtan, remegve szálltam le a vonatról. Íme, itt van előttem újra szép Budapest. Magyar Supilókkal, horvát Vajdákkal és oláh Somogyi Aladárokkal. Ha ezek tudnák, milyen veszedelmes ember utazik át az országon, fölrobbantanák a francia doktor vonatát. Istenem, mi is lesz, ha csakugyan fölfedezik a bacilust.

Budapesti Napló 1907. június 25.

A. E.

FELJEGYZÉSEK

143. II. PÁRIZSI NOTESZKÖNYV

1. Byron, ha én nem tudom ki volnék, ezerszer megátkoznám, megtiltanám, hogy engem halálom után tiszteljenek meg. Csak erről szólna a végrendeletem. Ha nektek, míg éltem Polónyi (s az angol Polónyi) volt nagy ember, maradjatok nála s pukkadjatok meg

2. Nálunk 10-20 ember egyforma s valamelyik közös hülye tanárjuk kópiája

3. Van aki okosabb Voltairenál is: Monsieur Tout-le-Monde.

4. Barrès is boulangista kora előtt szabadgondolkozó volt

5. Étienne Dolet emlékére aug. 5-én nagy *vallásellenes* tüntetés.

6. Lengyelzsidók Párizsban. Ha megszabadulnak a vallástól, minden társadalomban a legkülönbekké fejlődnek. Szunnyadó kulturájuk persze az illető társadalomhoz viszonyítva fejlődik ki.

7. Legalább nyáron a párizsi lapok írókkal s irodalommal foglalkoznak. Mikor lesz ez divat nálunk? Ilyenkor színházak bezártak. Fedák Sári elutazik. Nem szép volna-e. Van-e érdekesebb egy érdekes írói egyéniség megrajzolásánál? Vagy van érdekesebb, mint írni nem ismert, félreismert vagy elfeledett írókról?

8. Christian Beck „Erreurs" (Bruges vagy Bruxelles). Jacob van Syrns [Lyons?] emlékezéseiként a maga [magam?] bolyongásait vagy Joseph Bossi, Stendhal egyik hőse által.

9. burleszk vagy précieux stil

10. Mi a szerencsétlenség? Legtöbbször az, hogy az Élettel nem egyezünk. Egyet kell érteni az élettel s nincs semmi baj.

11. X. nem érdemli meg a híresség̀et, mert igazi poéta

12. A Victor Hugók az átlag-emberiség fajsúlyával óriások. Egészen közönséges emberek

13. A kiváló emberek testvérisége a különbségen alapul: ideális testvériség. Míg a szociális testvériség a hasonlóságokon

14. Vannak csodálatos tűzkő-színű krizantémok. Az ember szeretne beszélgetni velük.

15. Marcel Batilliat volt az igazi s az első művészi neo-paganus s mégis Pierre Louys aratott sikert, aki csak másolt.

16. Egy francia generális: a német anyák a múlt századokban is négy gyermeket szültek, míg a franciák egyet. De elment a francia katona, hármat megölt s így meglett az egyensúly.

17. A szerelem hatalmi harc egy nő és egy férfiú között.

18. Az énekes madarak énektudása is hosszú korszakok evolutiója

19. Minden művészet erkölcstelen a nem művész szemében

20. Omega egy szimbolista író szerint a: [ω]

21. Egyiptom piramisát nem, mint Madách írja, rabszolgák, de munkanélküliek építették, akiknek evvel az állam kenyeret adott

22. Másodköltő-tehetségek, kik a Verlaineket magyarázzák a népnek verseikben

23. Össze fog minden intelligens magyar s így szól:

- Vége legyen. Nagyon - (agyon) kormányoznak már ezek a hülyék bennünket.

24. Marseilleben láttam egy templom előtt, hogy a halál köti már csak az embereket a templomhoz.

25. Apró, régi várak a hegyormokon. A régi emberek fölrakták a fészkeiket, mint a rabló madarak.

26. Egy művész zseni valami kevés +-szal több, mint a normális ember s nagyon sok mínusszal kevesebb. Mivel azonban ezek nem egynemű mennyiségek s egyneműekké nem változtathatók, sohase lehet az egyenletet megoldani.

27. A Népszava számára: A masiniszta anyja, mikor a fia meghal egy összeütközésnél, a vonatra kerül, kegyelemből, mint takarítónő

28. A magyar paraszt arisztokrata s a magyar arisztokrata - paraszt.

29. Arisztokrácia - parasztokrácia

30. Rue St. Sauveur 51 Allemane

31. Villa Sayd 5 XVI. arr. A. France.

32. XVI. av. des Chalets

Rue Richelieu 110 Jaurès

33. Boros Samu

Rue Daunou Hotel Chatham

34. Rue Vaugirard 89. G. Hervé

35. Mr. Jules Dereine

11 rue Gustave-Geffroy (?)

a szabó

36. *Idegen írássa*l:

Hopital Beaujon

rue de Faubourg St. Honoré

37. George Moore angol regényíró, ír származású

38. Alkohol és intellektus = essay

39. Lafcadio Hearn. Görög anya. Ott született, ahol Szaffó élt

40. Én mindig csalódtam, valahányszor valami új könyvet, írást elolvastam. Ha van az ellenem emelt vádak között valami hazug, az hazug, hogy én reám bárki is hatott

41. Refosco Asciutto

Nazario Padovan

Capodistria

42. Az intellectuelek, mint új embertípusok - essay.

43. Egy arisztofaneszi vígjáték: az író a színpadról elválasztott oldalfolyosón előjön mindig s kérdi, hogy szeretné a publikum.

44. Quincey mikor a Consul Romanust hallotta Liviusból: trombita harsogás, iszonyú csaták képe

45. A Hotel Pimodan, ahol Theophile Gautier-ék és Baudelairék hasist ettek

46. Osváth[!] Ernő

Sajó u. 5/A

47. Lafayette 22

48. Mikor Napóleon Korfut Gentili tábornokkal megszállatta: - ne felejtse emlegetni Görögországot, Athént, Spártát.

Korfu népe örömmel fogadta a franciákat. És Gentili Homert, Korfu szülöttjét adoptálta, mint francia polgárt

49. Vác Hattyú u. 1.

Révész Béla úrnak Róna Lipót címén

50. A nagy emberek is hiúk. Claude Monet arra hiú, hogy neki *nincs* becsületrendje

51. Versailles eltörlése

52. Állami alkalmazott nőknek törv. gyermekei, mintha törvényesek volnának

53. Morny hercegnő

54. A baccarat Párizsban

55. Január 13 (1907) tizedik évfordulója Verlaine halálának a Batignolles-temetőben Léon Dierx beszél.)

56. Egy tudatos zseninek már azt is rettenetes látni, kik sejtik az ő nagyságát már életében. Szürke, rongyos, keserű kis sereg és néhány gonosz, önző kiválóság. Csúnya nők, pénztelen barátok. És már, mint gyermekek, itt lehetnek a Jövendő gazdag vagy igéző hódolói

57. A legtöbb és leghangosabb forradalmár rendszerint alapjában egy megkergült filiszter. Valamit a fejébe vett s ez, *csak éppen e valami* körül forradalmár. Az igazi forradalmár mindig s minden ellen lázong

58. Belgiojoso hercegnő, Heine és Musset barátnője. Különös finom, halovány arc: morbidezza

59. Bellini és Heine.

Bellini: Heine egy jettatore

60. Hubert Emil dr.

a „Szerda” szerkesztője (?) Budapest Wurm udvar

61. Egy lomb-árnyék az elektromos lámpás fasorban

62. Nagyszerű dokumentumai az iskola-ügynek

63. Kínai festmények […] szobrok.

64. Tonkin (du Delta du Tonkin) térképbe óriási 1:25 000

65. Kambodzsa-pavillon: szép

Szizovath trónja.

66. Laos pavillon a direkt gyarmatok és a protektorátus alatt levő tart

67. Indokína nagy pavillon. Csodagazdag s Franciaország mégis ráfizet

68. A gyarm ügy min…

A „PLM”

Az elnök

15-16

kongr. rend.

gyarm. geogr. társ. kongr

69. A kokinkínai pavillon (a fabutorok a György korabeli [?] házberendezés…

70. A nagy palota, ahol a Szalonok la Réunion is van Fényes iparcikkek. A szappan olaj osztályban egy algéri régi római [?] olajütő malom

„Tubes - s a mellett

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1907 június - szeptember

144. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Akiknek Kossuth üzent

Kossuth Ferenc üzent a francia tőkének: ömöljön Magyarországba. Üzent a francia milliomosoknak, jöjjenek ide vállalkozni. Őhozzá, egyenesen Őhozzá, csinnadratta-bum-bum. Tudvalevő ugyanis, hogy a pénzhez csak hírlapi fölszólítást kell intézni. Erre rögtön jön, rohan, szalad, érkezik zsák-számra. Hát Japán már nem igen adhat libretto-anyagot az operett-íróknak. De ha így haladunk, ad majd helyette Magyarország elegendőt. Kossuth ő excellenciájának üzenetére jöttek garmadával a francia válaszok. Egy párizsi, érdemes kokott például állami bodegát akarna magának Budapesten kormánypénzen berendeztetni. Itt magyarruhás nők szolgálnának föl s mulatós képviselők hitelt és árengedményt kapnának. (Ha megcsinálják csakugyan, ajánljuk ezt a címet: Magyar-francia államilag segélyezett bodega - Kossuth Ferenchez.) Egy francia föltaláló csekély tizenhárom millió frankot kér egy egyelőre titokban tartott találmányának a gyártására. Ilyen és még csinosabb ajánlatokkal válaszolt a francia tőke Kossuth Ferenc és Hugues le Roux üzenetére.

II.

Ballon II. Adler

Párizsban valami három évvel ezelőtt történt. Szép nyári alkonyaton diner után kiült az erkélyre szivarozni egy derűs lelkű párizsi úr. Jött, szállt csöndesen felé egy léghajó. Az ügyből olyan robbanás lett, hogy belepusztult vagy öt ember. Most ugyanez a szörnyű-bolondos katasztrófa. Ezúttal Böszörmény mellett, hol a léggömb ritkább madár, mint Párizsban. De a két eset úgy-e világosan megállapítja, hogy íme egy új veszedelem libeg a békés ember feje fölött. Aminthogy minden életkönnyítésért drága adóval fizet az ember és a kultúra. A repülőgépet föl fogják, mert föl muszáj találni. De micsoda újféle katasztrófákat rejteget a repülőgép korszaka.

III.

A Washington-ódák

Amerikából azt írják, hogy a Washington-szobornál is panamáztak. Én nem tudok fölháborodni: gyűjtött pénznek és szerelemnek ilyen vége szokott lenni. Pláne európai Nagy-Magyarországban s amerikai Kis-Magyarországban. A hazafiaskodást, a nagy szájat, a szereplést nem adják ingyen vezéreink a magyarok földjén. De a Washington-ódák igenis fölháborítanak. Három hosszú ünnepi óda ilyen kis szoborhoz, ez sok. Zempléni Árpád kapott száz dollárt, két másik költő-nagyság ötven-ötvenet. Én hiszem, hogy ők lelkesedtek ezer korona árát. De nem hiszem, hogy ugyanennyi árát lelkesítettek. Valóban ideje volna már, ha a szobor-pénzeken kívül az ünnepi ódákból is sikkasztanának egy keveset.

IV.

Az a furcsa Amerika

És mert Amerikáról beszéltem, írjak le ide egy érdekes valamit. A múlt héten Párizsban találkoztam egy hatszáz tagú cseh társasággal. Ezek Amerikában élő csehek, munkások, iparosok, egyszerű emberek. Személyenként csupán útiköltségre két ezer koronát adnak ki, hogy hazalátogassanak régi hazájukba. Párizsban nyolc napig időztek s mentek Prágába, a Szokol-ünnepre. Volt közöttük szabómester, aki minden hencegés nélkül mondta el a többek között, hogy hatvan dollárt fizet Amerikában havonként a szakácsnőjének. Nyilván azért, mert van neki, ha pláne egy prágai útra családjával együtt ezreket költhet. S nyilván azért van neki, mert Amerikában munkás ember megkereshet ilyen summákat. Egy kis adat a kivándorlás kérdéséhez. Amerikában a mi magyar uraink, vezetőink pincérek is nehezen lehetnek. Ismerek egy nyalka magyar huszártisztet, ki Amerikában három évi konyhai mosogatás után léphetett elő segédpincérnek. S azok, akik Magyarországon ma kenyeret sem tudnak keresni, a munkás emberek, ott künn becsületes módos élethez juthatnak. És nagyon sokszor jutnak is, de én még nem hallottam róla, hogy egy hazalátogatásért olyan áldozatokat hozzanak, mint ezek a csehek. Valószínűleg azért, mert a cseheknek édesebb emlékeik vannak szülőhazájukról, mint a szegény, Amerikába üldözött magyaroknak.

Budapesti Napló 1907. június 26.

A. E.

145. AKIKET HALOTTAKKAL GYILKOLTATNAK

Csúnya és rossz mesterség az író-mesterség a többek között Franciaországban is. Vagy szerencsés szélhámosság vagy nagyon szomorú dicsőség. Az író a többi íróval okvetlenül marakodik, mint a kutya, azután van neki egy nagy ellensége s ezt úgy hívják, hogy közönség. A közönség legelőször is nem tűri, hogy mókázzanak vele. Másodszor nem engedi, hogy az ő bevált ízlését kicseréljék. Harmadszor és századszor: sok mindent nem tűr és nem enged. No de legalább olvasni szokott némely országokban. Ennek folytán jön a kiadó s a két civakodóról lehúzza a bőrt. A kiadónak több esze van, mint írónak és közönségnek együttvéve. Olyanokat eszel ki, hogy a legjövedelmezőbb rémregényeket lehetne róla megírni. Például kihúzza sírjaikból a halottakat s ezekkel gyilkoltatja le az eleveneket. S ezt ő a klasszikus irodalom kultuszának nevezi egészen röviden. Ha az én verseim helyett Garay Jánoséival szórják tele Magyarországot, ez a klasszikus irodalom kultusza. Ha én emiatt éhezek és sírok, ez is az. Pukkadjon meg, vagy sorvadjon el Ambrus Zoltán, de dőzsöljön Abonyi Lajos, aki úgyse él.

Hát Franciaországban megelégelték ezt a disznóságot az írók. Az eleven írók most nagy haraggal támadnak a halottakra. Haraggal, mint egy forradalmár nemzet íróinak dukál, de ravaszul. Ők védik az írói tulajdont az elévülés ellen. Ők azt akarják, hogy Musset művei ne legyenek közpréda ötven év után. Azaz: fizessen az a büdös, nyomorult kiadó minden irodalmi munkáért. S ha a kiadó tapasztalja, hogy a halottakat sem kapja ingyen, lesz annyi vágott dohánya, hogy inkább az elevenekhez fordul. Ez a taktikájuk a francia íróknak. Szó sincs róla, kissé irodalom-, sőt kultúra-ellenes konceptus ez. De ami igaz, az igaz: élet, őszinteség és jog ordít belőle, „Mink vagyunk az írók és az elsők, akik - vagyunk."

Magyarországon gyilkolják legbarbárabbul a holtak az eleveneket. Az úgynevezett klasszikus gyűjtemények ellen itt kellett volna az első forradalmat megcsinálni. De istenem, ebben a

boldogtalan országban még a sokkal szükségesebb forradalmak is elvetélődnek. Ez az ország már az erőtlenség, keserves koraszülés és reménytelenség országa. S éppen az íróknak legyen erejük, akikre itt a legkevesebb szükség van? Tehát a halottak rohannak reánk, elevenekre s gyilkolnak minket, míg mi a közönséggel búsan csatázunk. Közben a kiadó nyúzza, húzza a bőrünket, a mienket és a közönségét. De van egy nagy, gonosz, pogány örömünk: nincs már sok bőrünk, nincs már sok bőrünk.

Budapesti Napló 1907. június 27.

A. E.

146. SZEGÉNY, SZEGÉNY HUSZÁRTISZTEK

Kíváncsi lelkemet ez órában Kassán sétáltatom meg. A Rákóczi városában, sarkantyús és álmélkodó tiszt urak között. Szeretném meleg szavakkal vigasztalni a kassai huszártiszteket, de nem tudom. Szeretném elmondani nekik, hogy lesz rosszabbul is. De miért csüggesszem el ezeket a délceg, úri, naiv legényeket? Bolond korszak ez, nagyon bolond, oh tiszt urak ott Kassán.

Murizó huszárhadnagy úr urasan leszid egy főpincért, egy Lukacseket. Leszidja és adós marad neki egy üveg pezsgővel. Mi, akik ismerjük a magyar vidéki garnizonokat, emlékezhetünk. Adós marad, káromkodik, sőt verekedik a huszárhadnagy úr? Tíz évvel ezelőtt legenda-fizetség s tisztelet-adó járta ezért. S ha Herczeg Ferenc nagyon nagyot akart, huszártörténetet írt.

Ellenben Kassán, ezerkilencszázhetedik évében az Úrnak, nem így esett. Fölkelt egy emberként a kuruc város pincérhadserege. Megüzente a huszárkaszárnyának, hogy a tiszt urak csücsüljenek otthon. Vendéglőbe, kávéházba hiába jönnek, azt kapnák, amit Bugyi. Bugyi pedig semmi ehetőt vagy ihatót tudvalevőleg nem kapott. A bojkottra büszke bojkottal válaszoltak a méltatlankodó huszárok. S a pincérek bojkottja volt és lett hatalmasabb. A delikvens hadnagyot áthelyezték Kassáról. Hadnagy volt vagy főhadnagy, az talán mellékes ez ügyben.

De, istenem, ezek a huszárok nem magyar képviselők. Ha a magyar képviselők ma rökönyödnek, mint a megriasztott hülyék, ez az ő bajuk. Idők lelkét, új fuvalmát egy kicsit kötelességük volna érteni a képviselőknek. De ezek a szegény, büszkéknek nevelt, lovagerkölcsű legények. Ezek a hívő, miről sem tudó katona-arisztokraták. Be sajnálom ezeket a szép, műveletlen legényeket. Kicsi, büszke lelkükre mennyi nagy megalázás vár. Nekik egy úri világ széles, örökös elit-tánctermét igérték. S a táncteremben ma már kemény munkás-könyökök oldalozzák kegyetlenül őket. Mit fognak ezek csak addig is szenvedni, míg megtanulják, hogy a pincér erős ember. Egy pincér: ezer és tízezer pincér ma. És hogy kardatlan emberek egy önérzetes gondolattal kardot, pénzt, bojtot, mindent legyőznek.

Nem csúfolódó, bizonyisten becsületes szánalommal sétáltatom a lelkemet ez órában Kassán. Kassán és mindenütt, ahol álmélkodó emberek kapják a pofonokat a megváltozott időtől, úri Magyarországon szörnyű lecke vár még a vakokra. Sírni tudnék rajta, ha olyan nagyon nem örülnék neki.

Budapesti Napló 1907. június 28.

Lellei

147. ZENGAN ÉS DRAGOJ

Képviselő urak itt Budapesten, ide tessék hallgatni. Hallgasson ide Vajda úr is, Somogyi Aladár úr is. Zengan és Dragoj esetét hallgassák meg, melynek híre a legsötétebb Hunyad vármegyéből jön. Zengan és Dragoj, pálinkázó falusi gazdák, összetűztek a Vajda-ügy miatt. Egyre-kettőre Zengan úgy belemártotta kését Dragojba, hogy Dragoj azonnal elaludt. Dragojt felboncolták, eltemették s most következik Zengan. Zengant elveszik a családjától s becsukják sok esztendőre. Két család hát bizonyosan elpusztult eddig. Csupán ez egyetlen szóváltás miatt. És talán holnap Zengan és Dragoj ügye miatt tűz össze megint halálosan két szerencsétlen, együgyű ember. Egy fölmenő ágon is íme nagyon termékenynek igérkezik a Vajda-ügy.

De urak, képviselő urak, kérdezzük: van önöknek lelkiismeretük? Lelkiismeretet mondunk, nem tudást, műveltséget, emberséget és ízlést. Én úgy tudom, hogy Vajda úrnak kutyabaja sincsen. Nő, növekszik ad astra, ünnepelteti magát, nagy ember a hasonszőrűek között. Nemkülönben arról értesülök, hogy Leszkay Gyulának a szívébe kést nem szúrtak. Somogyi Aladár még mindig három emberrel fogatja le magát, ha baj van. Hentaller és öccsei is élnek és nyilván nagyon jól élnek. Azt pedig nehéz volna hirtelen megmondani, hogy ki volt a nagyobb komédiás? Vajda volt-e vagy - nem Vajda? Az bizonyos, hogy Vajdának a román hazafiaskodás gyümölcsözik jól. De talán Somogyi Aladárék sem hiszik komolyan, hogy a hazát ők megmentették. De talán azt sem, hogy a komédiát mindenki komolyan vette? Hát mi az, ami az egész ügyből csakugyan komoly? Zengan és Dragoj és mindazok, akik az úri képviselők dolgait komolyan veszik. Ez a komoly a Vajda-ügyben, a komédiában: a komédiát komolyan vevő publikum.

Isten és az ügyészség nekem bűnül ne rója, van egy gondolatom. Jobban járna ez az ország, ha a Zenganok és Dragojok játszanák a komédiát és a Vajdák és Somogyiak vennék késesen és komolyan a dolgot. Ha naponként egy-két képviselő úr azután vérben maradna, könnyeinket letörülnők avval a vigasztalással: elveikért haltak meg. Ez értelemben előre, képviselő urak itt Budapesten.

Budapesti Napló 1907. június 29.

A. E.

148. FLAMMARION ÚJ KÖNYVE

Camille Flammarion, a nagy francia csillagász-poéta, a szellemek hatalmába került végleg. Most, aggkorában, egy igazi poétának bátor halálugrásával visszaugrik a saját ifjúságába. Negyvenhat esztendővel ezelőtt, legénykekorban ismerkedett meg a spiritizmussal Flammarion. Ez az ismerkedés, ez az ifjúkori szerelem végzetes volt egész életére. Poétának mindig erősebb volt, mint tudósnak, a fantáziája túlságos. Mégis a munka, a férfikor önfegyelmező komolysága sokáig visszatartották. Ám a föltartózhatatlan Pál-fordulás az öregség idejére bekövetkezett. A *Mars csillag Kolumbus Kristófja*, ahogyan egyik hízelgő kritikusa elnevezte: spiritiszta és hívő. Néhány hónap után már a második hatalmas, vaskos könyvét írta meg az *ismeretlen dolgokról* Flammarion. Az *Ismeretlen és a lelki problémák* volt az első könyvének a tárgya. Új, most megjelent könyvében megint az a nóta: az *ismeretlen természeterők*. A könyvet címlapján a gizehi szfinx képe díszíti, s ha szabad ez esetben, amikor éppen az örök rejtelmekről esik szó, ezt írni: magyarázza.

Camille Flammarion természetesen nem az együgyű, fanatikus szellemidézők táborából való. Ami az ő könyvének szinte mottója, azt minden mai, finomabb lélekszerkezetű, művelt, gondolkozó ember aláírhatja. „Ismereteink mai határai között lehetetlen minden jelenségnek teljes, határozott magyarázatot adnunk." Ez igaz, de ha nem így volna, egyáltalában volna oka és értelme, hogy az ember tovább éljen a Földön? Éppen ez teszi tűrhetővé, sőt felségessé a gyönge ember fátumát. Lépésről-lépésre, gondolatról-gondolatra kénytelen az ember meghódítani az - Ismeretlent. De Camille Flammarion ebből az elfogadott igazságból egészen más eredményeket csomagol ki. Ő azt állítja: 1. a lélek mint reális létező létezik függetlenül a testtől, 2. a léleknek olyan képességei vannak, amelyek ma még a tudomány előtt ismeretlenek, 3. a lélek képes távolságot legyőzve hatni az érzékek közreműködése nélkül. Ezek erős, nagy állítások ám, amelyek a dogmatikus vallásoknál súlyosabban ostromolják a *monista* filozófiát. Mert ezeket egy természettudós, egy ragyogó nevű író mondja. Ez a spiritizmus és materializmus régi harcának a föltámasztása volna. Ha tudniillik Flammarion a léleknek és testnek ezt a teljes különlétezését bizonyítani tudná.

De a Camille Flammarion bizonyítékai kedves, gyermekes babonák. Annál ma is komolyabb ember ő, mintsem egy táncoló tallért meg mozgó asztalt kuruzsló dolog-számba vegyen. Ismeri és ismerteti a spiritizmus nevében és leple alatt elkövetett csalásokat, de megtévesztik a ma még valóban alig magyarázható lelki folyamatok. A hipnózis, az önszuggesztió, a hit és akarat csodái, az intuíció, a telepátia és a többi: előforduló és letagadhatatlan valóságok. De ezekbe a dolgokba belekeverni a szellemeket gyermekes vagy aggos dolog. Igaz, hogy a hivatásos szellemidézőknek megjelennek, ha nagyon erőltetik, a szellemek is. De ezek a szellemek - s erre Flammarion is őszintén példákat hoz fel - nagyon korlátoltak. Például Flammarionnak fiatal korában megjelent volt egy Galilei nevű szellem. Diktált neki, s Flammarion megírt egy teljes könyvet a szellem nyomán. Később Flammarion észrevette, hogy Galilei olyan asztronómiai dolgokat diktált neki, amelyeket ő, Flammarion ismert. Ellenben diktált egy sereg együgyűséget is, mint később, amikor olvasott és tanult, észrevette. Az író, a rajzoló és másféle szellemek mind egyformák. Médium kell nekik, s nem tudnak másként, mint *médiumokon keresztül* jelentkezni. Ha megidézik például Petőfit, s verset íratnak vele, ez a vers rendszerint nagyon rossz. Viszont megtörténhetnék, hogy ha a jelenlevők között lenne egy médium, akiben Petőfi-szabású zseni lappangna, akkor a vers esetleg nagyszerű volna.

Flammariont főképpen egy Eusebia Paladine nevű médium ragadja el. Ez egy hisztériás, de lehet, hogy nem is hisztériás, hanem agyafúrt, ravasz nápolyi leány. Általa a szellemek roppantul lármásan jelennek meg, tárgyakat dobálnak, sőt ütnek is. Régi fogás; ma vagy holnap leleplezi valaki a kisasszonyt. Mert mégiscsak különös, hogy ezek a szellemek olyan unalmasan, sőt ostobán jelentkeznek. És mégis furcsa, hogy maguktól nem jönnek, de kell egy furcsa, beteg s egy ravasz emberi lény, aki őket elénk vezesse. Ha a lélek olyan sűrű és létező, miért nem prezentálja magát előkelőbben. Jules Bois, egy elmés, finom, ritka becsületességű francia író fölbújta az egész világot. Járt a Himalája alatt, Indiában, Afrikában, arabok, fakírok és jógik között, akarta, szerette volna, hogy valami csodásat, rejtélyeset leljen. Szomorúan vallja be éppen egy Flammarion könyvével egy időben megjelent könyvében: minden ilyesmi csalás vagy képzelődés. Ami pedig ma még megfejthetetlen, az se csoda. Holnap, holnapután talán már mosolyogni fognak azon, amit mi megdöbbenve, értelmetlenül bámulunk. Az idegélet a modern embernél különösen komplikált lett. Sőt az sem lehetetlen, hogy éppen a mi korunkban kezd így dadogva jelentkezni bennünk a jövendőnek felsőbbrendű embere. De hogy csodák, sajnos, nem történnek, a Mars és Jupiter lakói nem állnak szóba velünk. Az elköltözött lelkek örökre elnémulnak a mi számunkra. S az Ismeretlent fáradt, verejtékes munkával lehet csak megközelítenie a Föld emberlakójának.

Flammarion spiritisztasága pedig egyszerűen csak egy tünete az emberi lélekben, gondolkozásban ma egymást érő katasztrófáknak. Hasonló ez a francia íróknál különösen gyakori elváltozáshoz. Ateista, vad, szertelen írók életük egy forduló napján hirtelenül bigottak és vallásosak lesznek. Vallásosan, hívően induló írók átcsapnak az anarchiába. Csak nemes és értékes egyéniségekkel történik meg az ilyen, alapjában megrendítő és szörnyen emberi elváltozás. Hajh, nehéz sora van az olyan mai embernek, aki nagyon érez és gondolkozik. Ám Camille Flammariont elítélni legutóbbi könyve után sincs joga a kultúremberiségnek, melynek ez a Flammarion voltaképpen médiuma és prototípusa.

De üzenhetünk valamit Flammarionnak és minden hívének. Új világ készül, melynek semmi rendű és rangú szellemekre szüksége nincs. Az ember, az egészség, a becsületes látás és meglátás ennek az új világnak a programja. Az istent és a szellemeket megpróbálja pótolni az ember: az ember, akinél hatalmasabb lény nincs a mi hitünk szerint. S ha van valahol a Marsban vagy Jupiterben, egyelőre semmi közünk hozzá. Soha gyönyörűbb hitet emberi elme nem teremthet a szocialista világrend hiténél. Mi, emberek, vagyunk az alfa és az omega, vagyunk a minden. Hazánk ez a bolygó Föld, s kötelességünk egyformán boldogoknak lennünk.

Népszava 1907. június 29.

Ady Endre

149. MIÉRT BÁNTJÁK A KASSZÍRNŐT?

A kasszírnő ezután Esztergomban sem lesz fiatal. A prímási város közgyűlése így határozott. A Balzac-reputálta kornál is súlyosabb negyven év a határ. Kávéházban, mulatóhelyen nem trónolhat ifjabb nember. Nem csúfolom Esztergomot, pedig papok lakják. Londonban is nagy akció van a bar-girl-ek ellen. Általában majdnem szerelem-ellenes hangulat van ma Európában. Rosszul írtam: a szerelemből dugárut akarnak csinálni. Ebből a legfontosabb, a legemberibb, legszebb valamiből. Athén és a reneszánsz révén egy csekélyke publicitást egészen napjainkig megőrzött a szerelem. Néha nagyon keveset, néha többet, de mindig valamit. A Jövendő határozottan a szerelemnek, hogy úgy mondjuk: államosítását írta zászlójára. Persze kizárásával a szerelem haszontalan fajtájának. S mivel a mai társadalmi rend mindenben megbicsakolta magát, reakciós lett szerelmi téren is. Védekezik a Jövendő ellen.

Mert ne farizeuskodjunk: vígságos helyiségekben egy szép fiatal leány nem bűneink eltisztítására hangol bennünket. S bizonyosan akad erényes kasszírnő is, de a kasszírnők nagyobb fele nem azért jön a mámoros tanyákra, mert e tanyákon a legbiztonságosabb az erény. Ami meg Esztergomot illeti, értem. Meg lehet állapítani a közgyűlés határozatából, hogy ott sem a papok, sem a katonák, sem a férjek, sem az aranyifjak nem szorulnak a kávéházak szerelmi vigaszára. Ami örvendetes és irigyelni való.

De a kasszírnőt mégis embertelenség, sőt istentelenség bántani. Sejtik-e Esztergom városatyái, hogy nagyon sok leány számára trónnál is több: oltár a kassza? Ha ott ül, királynőien dobog a szíve. Az a kasszaemelvény ő neki gyönyörű magasság. Nőértékének, ember-értékének fölemelése. Ha elzavarjuk onnan, talán már holnap az utcasarokra kerül. Egy életet, egy asszonybüszkeséget buktatnak le a sárba, tehát egy világot, ha őt a kasszából kikergetik. Mert némelyiknek sokáig kellene várakoznia, míg a negyven év megjön. S istenem, szegény, elhagyott leánynak olyan bajos dolog a negyven évhez tisztesen eljutni. Pláne, ha arról sem biztos, hogy negyven éves korban föltétlenül visszakapja a trónját. Írók, művészek egyre bátrabban harsogják a nemi élet borzasztó tragédiáját. Esztergomban csakugyan, mint Buda-

pesten, Londonban és Párizsban tudhatnák, hogy a szerelmi malom örök malom. A csúnya és a veszedelmes őrlés akkor kezdődik igazán, amikor teljesen el akarjuk rejteni a malmot. Boda főkapitány úr, ne adja isten, de külsőséges erényességével nagyon szilaj zsilipeket nyitott meg. Ami pedig Esztergomot és a kasszírnőket illeti: bugris, németes szemforgató határozat és éppenséggel nem menti az, hogy más erényes városok példakövetése.

Miért bántják a kasszírnőt s miért nem bántják azt a módot, ahogyan bennünket gyermekkorunkban nevelnek? Nem lesz addig semmi jó, amíg a szerelem dolgairól bátran, komolyan nem lehet beszélni. S amíg úgy mentik az erényt, az erkölcsöt, mint például most Esztergomban. Esztergomban, melynek szerelmi eseteiről pedig sok furcsát suttognak. Én nem hiszem el. Denikve protestálok a negyven éves és idősebb kasszírnő ellen. Nem azért, mert idősek. De azért, mert egy bűnös hipokrataság [!] emeli trónra őket.

Budapesti Napló 1907. június 30.

A. E.

150. A VILÁGOSSÁG LOBOGÓJA ALATT

- A szabadgondolkozók pécsi kongresszusa -

Egyik ősapjának szívesen vállalja a szabadgondolkozás is a jónevű Jézus Krisztust. Kínában, Sziámban, az ausztráliai szigeteken a keresztény hittérítők kényszerűen szabadgondolkozók. Itthon Európában ellenben mi, szabadgondolkozók a Sátán fiai vagyunk. Azonban Carducci himnuszainál is bátrabb a mi himnuszunk. Már fölzengett Rómában is, a Vatikán tövében. Múltkoriban oda sereglettek volt az egész világból. S most íme először az életben, Pécsett kongresszust ültek a magyar szabadgondolkozók is.

Magyarországon a szabadgondolkozás kérdése talán a *mindennél* is *több*. Elátkozott ország vagyunk, akiket csak a bátorság menthet meg. És nekünk éppen csak a bátorsághoz nincs bátorságunk. Kicsi kivételekkel ezt az országot mindig a gondolkozás ellen kormányozták. Még csak a legendák és az ősi jussok makacs imádását is céltudatosan kultiválták bennünk. A gondolkozás a jövőnek és a változásnak az édesanyja. Minket gonoszul, folytonosan féltettek, tartottak a jövőtől. A jövőtől, a változástól, a jobbulástól.

Szörnyű bajunk, hogy nekünk egyszerre mindent *ma* kell megcsinálnunk. Éppen olyan időben, amikor ereinket fölvágta a bosszúálló idő. Amikor igazán pusztulunk és veszünk. S amikor az ősi, elbutító kormányzás-rend legtipikusabban támadt föl s kantározott meg bennünket. A Regnum Marianum szándéka talán sohasem volt még itt tudatosabb és hivatalosabb. A fölbujtogatott protestáns féltékenység sem termelhet ízes gyümölcsöket. A zsidókat suttyomban sakkban tartják egy ostoba ijesztgetéssel. Meg van ebben az országban alaposan markolva, fogva minden üstök és minden agyvelő.

Nem is titok, hogy Róma és a Vatikán egyetlen reménysége vagyunk Európában. Még a hazafiaskodás ravasz, örökös fölpaprikázása is egyenesen ezt a sötét célt szolgálja. Hogy a különben is elrenyhített magyar fej ne gondolkozzék. Hogy megriasztottan, elbutítva s halálos gyöngeségben boruljunk az Egyház kebelére. Az Egyház azután akár Páduai Szent Antal teóriája szerint a fülünkön keresztül, akár szeplőtelenül, de úgy meg fog termékenyíteni bennünket, hogy mi leszünk a kultúremberiség legutálatosabb és leggyűlöltebb burján-kertje.

Franciaországban, ahol a szabadgondolkozás a francia géniusszal együtt született meg s ahonnan már egyszer-kétszer fölborította az ostobaságokra épült társadalmi rendet, szabad

kritizálni is a szabad gondolkozást már. Szabad arra gondolni, hogy ne változtasson-e taktikát s ne kapjon-e új szervezést. Boldogabb kultúrországokban a finnyáskodó intellektuelek érvei is menthetők, akik ma már részben kevésnek, részben fölöslegesnek és alacsonynak ítélik a propagandát. Ugyanilyen előrelépettebb országokban hirdethetik azt is, hogy a szocializmus ma már elég hadsereg a sötétség ellen.

Nálunk semmi sincs készen, semmi sincs jól. Nálunk minden emberséges embernek bátornak és harcosnak kell lennie. Mi még az enciklopedisták harcával is adósak vagyunk magunknak és az emberiségnek. Nálunk a szabadgondolkozás a szabadság és a kultúra kérdése. Szabadulásunk, megváltásunk egészen szomorú és komplikált problémájáé. Tanítsuk meg látni és gondolkozni e keserves, elátkozott ország mártír-millióit. Egyszerűsítjük evvel a mi nagy, összetett problémáinkat. S egyszerűsítjük a harcot is.

Váratlanul nagyszerű sikert aratott a pécsi kongresszus. Váratlanul, de a legújabb magyar fejlődés becsületes konzekvenciájával. Haldoklunk, tehát őrjöngve ragaszkodunk az élethez. A haldokló magyar társadalom szeretne életben maradni. Talán sikerülni fog e csoda, Pécs is ezt profétizálja.

Budapesti Napló 1907. július 2.

151. SZERELEM ÉS DÍJ

- Egy kényes közérdekű ügy -

Egy őszinte és brutális eset iskolát fog csinálni Budapesten, megjósoljuk. Úri ember, feleséges ember, budapesti ember kirúgott a hámfából. Utólag azután úgy találta, hogy szívének alkalmi királynője őt nagyon megpumpolta. A művelt francia, aki budapesti elmésség szerint néha a kaláberben nem olvas, ilyen esetekben is gavallér marad. A dáridózó muszka urakról is ilyenforma híreket hoznak az Oroszországot egyre jobban kultiváló magyar beauték. Svéd, spanyol, szerb, sőt még német sem cselekedhet másként. Műveltebb perzsa urak is hozzászoktak Európában, hogy tyúktojásnyi gyémántokat sem kér vissza az ember - nőktől. Budapesti barátunk és ízlésrokonunk azonban más fából van faragva. Ő megleste a túlfizetett hölgyet s erőszakot követett el a hölgy értéktárgyai ellen.

A mi korunknak a szerelmi berendezkedése nem szimpatikus, nem épületes. De adott valóságokat, helyzeteket el kell fogadnunk. Sőt vigasztalódásnak nem utolsó az az eredmény, amelyet a pénz, a tőke, a női szépség ápolásában elért. Botrányos és erkölcstelen dolog, de szép is, hogy Párizsban palotája, sok fogatja, cselédsége és sok százezre lehet egy némbernek, aki talán utca-tündér volt húsz éves korában még. Ez a mai pénzfundamentumú polgári társadalomban természetes valami. Már tudniillik ott, ahol pénz bőségesen kerül, akad. Nagy költők, nagy festők is csak kedvező időkben teremnek. A mi korunk határozottan kedvez a nagy kurtizánoknak.

De, de, még itt is ezen a téren milyen jajgató a mi szegénységünk. S mivel pedig szegény ember piszkos ember: a mi piszkosságunk. Holott a szerelmet őrülten szeretjük Királyhágón innen és túl. Azt is kikiáltottuk magunkról, hogy lovagiasak vagyunk. Hogy megkülönböztetett bánásmóddal traktáljuk a lovat és az asszonyt. A ló, nagy szerencsénkre, nem tud beszélni, de az asszony annál többet mondhat Magyarországon erről a híres lovagiasságról és gavallérságról. Igazán megérdemeltük, hogy a szerelmi nők fajtájából a durva, húsos, falánk és gonosz virágzott ki nálunk. Az alsóbbrendű, a gyöngén fizetett, az utálatos. Nagyszerű, gyámántosan és csipkésen polgári, nagystílű nincs. Mert a budapesti és magyar pénzes világnak ízlése is, gavallériája is hiányzik.

Ellenben, ha egyszer mégis gavallérok vagyunk, visszaraboljuk, amit adtunk. Polgári társadalom vagyunk mi már minden mágnásperuttyunk dacára. Erkölcstelen, hitetlen, pénzsóvár csókolózó, léha, az anarchizmussal kacérkodó. De tizenketted-rangúak vagyunk társadalomnak is, embereknek is. Ötlet- és vagyon-szegények lévén, piszkosak vagyunk. Ha szép, fiatal, okos - és természetesen nő - volnék, végérvényesen kivándorolnék ebből az országból. Ahogyan azt már éppen legkülönb szerelmi nőink teszik.

Budapesti Napló 1907. július 3.

A. E.

152. A FIÚK IS GAZEMBEREK

- Merész reménykedés egy jó változásról -

Fölnőtt gyermekeknek sok mindent meg lehet bocsátani Magyarországon. Végre is nem tréfadolog ám itt az a merészség, hogy valaki nem grófnak születik. Grófnak, püspöknek, lakájnak és sviháknak van itt terítve. Tehát a mi országunkban nem szabad kegyetlenül ítélkezni. Nem is ítélkezünk kegyetlenül, csak az ügyetlen és naiv bűnösök fölött. Egyébként azonban krisztusian napirendre térünk. Hazaffy Cato úr, ha lop, várjon négy-öt évet. Mindent elfelejtünk s ő az erkölcsbíró ostorával jöhet vissza a fórumra. Tarnóczy-ügy, Dienes-ügy és ezer más mintha sohasem lettek volna, Zircet, hogy egészen új esetről is emlékezzünk, a mappáról is kitöröljük esetleg. Mi megértők vagyunk, felejtünk, felejtünk, felejtünk.

Mondom: fölnőtt embernek nem nehéz itt megbocsátani. Nem mindenki meri a kényelmetlen Amerikát nyakába venni. Áldjon, vagy verjen sors keze, nagyon sokan ez idő szerint még itthon élünk - bármi áron.

De itt az új veszedelem: a fiúk konkurrenciája. Szászvárosban két tizenhárom éves diák kirabolta az alma mater pénztárát. Vagy legalábbis komolyan ki akarták rabolni. A Kuun-kollégium pénzén azután Amerikába akartak utazni. A magyar fiúk, a magyar gyermekek, ott kezdik, ahol eddig a Nessi Pálok végezték. Őrjítően félelmes jelenség és nem is tünet, de ragály. Minden nap jönnek a hírek lopó, csaló, rabló, sőt gyilkos fiúkról. Ezek a fiúk komolyan veszik az életet s levonják belőle a legegyenesebb konzekvenciákat. Mivel hallják, olvassák, tudják a felnőttek erkölcsét, ők sem haboznak. Értesülnek róla, hogy az ember megbélyegzetten képviselő, sőt miniszter is lehet Magyarországon. Ők hát becsületes gyermekfejjel úgy gondolják, hogy gimnazista is lehet.

Ez a helyzet: a gyermekek konkurrenciát csinálnak a fölnőtteknek. A latifundium, kizsákmányolás, kulturátlanság és szélhámosság országában ők is igyekeznek a közmorál osztályos társai lenni.

Szeretnék ebből valami nagyon optimista konklúziót kihozni, megpróbálom. Eddig Magyarországon naivan, hittel és becsülettel állott ki az élet elé a gyermek-férfiú. S azután gazembert csináltak belőle a társadalmi igaztalanságok és nyavalyák. Nem lehetetlen, hogy ezután fordítva lesz. A magyar fórum-alakok gyermekkorukban gazemberkedik ki magukat. Felnőtt korukban azután lesznek hófehér, nagyszerű jellemek. Ha már társadalmi kiigazításokat olyan nehéz ez országban csinálni és remélni, ez a változás valóban üdvös volna.

Budapesti Napló 1907. július 5.

A. E.

153. ERNESTO ÉS ADELAIDE

- Tihanyi Irma figyelmébe -

Tihanyi Irma komoly figyelmébe ajánljuk a Waddington-ügyet. Irma honfitársnőnk Gödöllőn most úgyis regényeket ír. Jó és morális téma ez a téma, ez a Waddington-téma. A német publikum (kiváló honfitársnőnk németül is ír) bolondulni fog. Talán nem mindenki emlékszik pompásan és hűen. Adelaide szép és forró nő volt, chilei nő. Ernesto Balmaceda kívánatos, naiv, erős, szép fiú. Óh be boldogak lehettek ők. De létezik egy házasság című intézmény. Ernestónak ezer oka volt a nagyon forró leányt feleségül nem venni. Mire Charles Waddington, Adelaide fivére, megölte a fiút. A naiv Ernestót, aki minden jel szerint nem csábító volt. Akit Adelaide elcsábított, a szerelem fölperzselt s a polgárerkölcs gyávává tett. Oh, Ernesto, miért is voltál olyan naiv? Miért nem vetted el Adelaide-ot?

Önök olvasták, hogy a brüsszeli esküdtbíróság fölmentette a gyilkost. Ne csodálkozzanak, a franciák csúfolják a belgákat, de a belgák jeles franciák. Charles urat Párizsban is fölmentették volna. És fölmentették volna Budapesten, sőt Moszkvában is. Mindenütt, ahol az emberek önmagukat és a világot ámítják. Mindenütt, ahol a hipokrataság [!] ordítja az erkölcsöt, mely ellen alattomban nyolcvanszor vétkezik naponként. Két tipikus vélemény jut így hirtelenül az eszembe. Az egyik szerény magamé, aki erkölcstelen vagyok s a másik Tihanyi Irmáé, aki erkölcsös. Tihanyi Irma, a börtönviselt magyar kalandornő, képviseli az erkölcsös társadalom fölfogását. S ez még csak nem is csodálni való. Az ő regényeiben ölik egymást és magukat az emberek az erkölcsért és becsületért. Én azonban csak azért ültem börtönben, mert leingyenélőztem néhány püspököt és kanonokat. [!] Nemi és másféle életem lehetőleg nem tör át a polgári paragrafusokon. Íme tehát kettőnknek a véleménye, melyek közül csak a magaméért szavatolok.

I. Adelaide kisasszony vagy férjhezmenni akart vagy csupán szeretni. Ha előlegesen, kérés nélkül odaadta, amit az úrileány még manapság csak az esküvő után szokott odaadni, joga volt hozzá. De ezután már egészen az Ernesto dolga volt, hogy matrikulával is kívánja-e vagy sem folytatni az ügyet. Pláne, ha Ernesto úrnak komoly gyanúokai lehettek, hogy miként nem ő volt az első, nem ő lesz az utolsó sem. Mindez Adelaide és Ernesto ügye volt. Charles úrnak, a fivérnek, köze nincs hozzá. Ha Charles úr ezek után ölt és családi becsületet mentett, akkor Charles úr vagy bolond vagy gyilkos. Még manapság pedig ezeknek tébolyda vagy fegyház jár. Nem fölmentés, ováció és dicsfény. (Ez természetesen nem a Tihanyi Irma véleménye.)

II. Ernesto egy úri leányt úgy szeretett, mintha az már a felesége lett volna. Lehet, de ezt nem szabad kutatni, Adelaide-nek volt már előbb egy-két szeretője. De ezt csak sejtette a világ és az Adelaide családja. Mindenesetre nem lehettek olyanok, akik férjekül is óhajtandók lettek volna. Ellenben Ernesto és Adelaide szerelmét szinte tudta, látta a világ. Azonkívül Ernesto pártinak sem volt rossz. Meg azután a család becsülete mindenek fölött való. Ernestonak tehát kötelessége elvenni feleségül is Adelaide-ot. Ha akármi okból nem teszi ezt, kutyák igyák a vérét. Így lakoljon az, aki kívánatos férj-jelölt s aki ügyetlenül eszik bele a leveses tálba. (Ez meg viszont nem az én véleményem.)

Tisztában vagyok vele, hogy minden jámbor és erkölcsös ember az utóbbi véleményt osztja. Ezért ajánlom még egyszer a Waddington-ügyet Tihanyi Irma író- és honfitársnőm figyelmébe.

Budapesti Napló 1907. június 7.

Lellei

154. MINISZTER A TALÁLKOZÓN

- Egy zug-prókátor elbeszélése -

Van egy öreg barátom, filozófus és zug-prókátor itt Budapesten. Három hosszú napig nem láttam az öreget a Tonkin-kávéházban. Negyedik napon súlyos, fekete, gérokkos ruhában jelentkezett. Azt hiszem, hogy negyven év óta nem mozdult ki Budapestről az öreg. Ezúttal vidéken járt s e nagy eseményről így számolt be nekem:

„Öcsém, úgy nézz reám, hogy másfél napig tegeztem egy eleven minisztert. Sokba került, az igaz, nem heverem ki halálomig, de megérte. Szabadvárott együtt érettségiztem a kutyával, pardon, őexcellenciájával. Mondhatom neked, nagyobb svihákot és tökfilkót egyszerre még nem ismertek a honi gimnáziumok. Tudod, éntőlem félt, engem utált az ipse. Én voltam az első eminens s a legrosszabb nyelvű fiú. Velem nem is akartak találkozni, most persze. Én nem kaptam baráti meghívó levelet. Én csak a lapokat olvastam, pénzzé tettem a ruhatáramat s miegymást és lementem. Lementem, hogy hadd pukkadjanak az egykori lurkók. Öcsém, még soha mulatságot úgy el nem rontottak, mint én tettem. Ők azért kihúzták a főnyereményt, de legalább rontottam az örömükön. Volt közöttünk ügyész, tanár, tanfelügyelő, még miniszteri tanácsos is. Majd figyeld meg mostanában a hivatalos lapot s kérdezz meg engem. Valamennyi fog kapni valamit, de megérdemelték szegények. A hízelgő torkuk berekedt, a működő nyelvük elkopott. Oda voltak a kéjtől, hogy éppen a negyvenéves fordulón lett miniszter a konskolárisok legutálatosabbja. Mert mondanom sem kell neked, hogy máskülönben eszébe se jutott volna egynek sem ez a találkozó. Hát elmentem, ott voltam én is - merengeni az ifjúkor emlékein. Megkérdeztem a kegyelmes urat, hogy a dolgozatait ki csinálja ezidőszerint. Negyven éve és azelőtt tudniillik én csináltam. Évődtem vele kedvesen, hogy haragszik-e még az 1/4-ért. A kegyelmes úr tudniillik diákkorában a kollégium egyetlen bárócskájába bogáncskodott. Pompás szabású ruhákban járt, raccsolt. Én azután minden tíz perces szünetnél a háta mögé lopóztam. A finom kabátjára ráírtam krétával: 1/4. Nem volt nagyon elmés vicc, de mindenki megértette az osztályban. Ez azt jelentette, hogy firtli, hogy fertály-mágnás. Fájhatott a fiúnak, mert még y-os úrfi sem volt. Valami grófi ispánnak a fia, buta, de ügyes lókötő. Igaza volt, elismerem, nekem már akkor látnom kellett volna benne a jövendő minisztert. De mikor én még most is csak a régi kellemetlen, úrfiskodó, buta diáknak nézem. És azt is tudnom kellene, hogy nem ő a buta. Dehát te ismersz engem, vén bolond vagyok. Este, a diner után közelebb húzódtam a miniszterhez. Nehezen ment, mert mind a húsz megjelent ott volt szorosan, alázatosan a lába körül. A kegyelmes úr nyugtalankodott, ma is fél tőlem. Pedig én jó, tréfás fiú vagyok alapjában. Ekkor is tréfásan, kedvesen kötődtem vele, miként hajdan.

- Egymás között vagyunk, öregem. Szeretnék megtudni valamit tőled. Nem szégyenled egy kicsit magad?

A többiek ráncigálni, szidni kezdtek. Én tovább tréfáltam az én iskolatársammal:

- Ez az ország butább nálad vagy te vagy okosabb ennél az országnál?

Erre négyen fogtak meg s fölcipeltek a hotelembe. Nem tudtam aludni, egész éjszakán röhögtem. Reggel vonatra ültem, most itt vagyok, ilyen átkozott hőségben, fekete, ódon ruhában.

Ezt a történetet mesélte el nekem az én öreg barátom. Nagyon helytelenítettem az eljárását. De viszont ilyen emberen már úgyse segíthetne egy miniszter-iskolatárs sem. Ellenben először életében megkért valamire az öreg. Én fizettem helyette is a Tonkin-kávéház szigorú főpincérének. Röstellte az öreg s alázatosan gubbaszkodott össze e nagyon tekintélyes úr előtt.

Budapesti Napló 1907. július 9.

A. E.

155. A MAGYAR NEMESSÉG

- Kótói Nagy Barnabás fontos ügye -

Hallom, kedves Barnabás, hogy nagy baj történt. Kótó falu kétharmad részét bizonyos Grosz megvásárolta. Sőt mást is hallok, bár ne hallanám. A Groszból Nagy lett és kótói. Ötven krajcárért ma ugyanolyan neve van, mint neked. Lehetséges, hogy ötven krajcárnál többe került valamivel. Mindegy: ma Grosz a Nagy s a Nagy is Grosz.

Én csak arra voltam jó, hogy elmélkedjek. Elmélkedtem s arra voltam kíváncsi, hogy mit csinál egy zsidó a magyar nemességből. A magyar nemesség nagy haszon bizonyára, de mégsem igazi haszon. Elföldelték negyvennyolcban s csak annyit ér, amennyit a mágnás urak engednek, hogy érjen.

Jól esik nekem, kedves Barnabás, a furcsaság. Elfelejtettem azt a nyomorult hatvanezer koronát, amit ráfizettem az én csacsis, elszédült életemre. Szeretem én azt, ha a kalózgálya cserélgeti a lobogóját. Magyarországon alig sejtik, hogy a magyarok milyen világjárók. Kairó egy ugrás és Japán 15 nap. Vagy húsz-harminc nap, ez majdnem mindegy. Egy dolog bizonyos, hogy nekünk nincs szükségünk gyönge emberekre. A mi elvünk ez: nagyon komoly s az anyaságnak anyaságosabb leányokat kell nevelni.

De most veszem észre, hogy hibás útra tévedtem. Eredetileg arról volt szó, úgy dél körül, hogy a vádlón van minden felelősség. Meghallgattam, fölnéztem egy diófáról (iszonyú nehezen) s ma is élek, ha meg nem haltam.

Budapesti Napló 1907. július 10.

A. E.

156. JÖHET MÁR CSULALONGKORN

(Párizsi levél)

Hogy vágyott Párizs után és hogy vártuk mi itt Párizsban Sziám királyát, a fölséges és nyájas Csulalongkornt. Főképpen pedig gyémántos, pénzes, bőkezű Csulalongkornt. Ünnepek, parádék, lakomák, murik s más vidámságok programja készen volt. S ekkor beleköpött a leveses tálba Marcellin Albert. Tréfa nélkül, ugyanő: Albert, a vincellérek Napóleonja. Dél-Franciaország bor-forradalmának hírhedt vezére.

Csulalongkorn éppen akkor érkezett Párizsba, amikor a forradalmi mozgalom tetőpontján állott. Ott lent Délen a levegőbe lőttek a katonák. Palotákat pusztított s barikádokat épített néhány veszedelmes fantáziájú dél-francia. Párizsban a gyöngébb lelkűek már látták bevonulni a martalócokat. Clemenceau miniszterelnök egész éjszaka, reggel tízig ült sápadtan a

miniszterelnöki szobában, a telefonnál. És jelentik közben neki, hogy ma érkezik meg Sziám fölséges ura, Clemenceau káromkodott és nyolc je m'en f…t mondott. Fallières elnök se érezte magát boldognak. Üzentek hát mind a ketten a vasúthoz, hogy baj van, őfelsége nagyon rosszul mulatna ez idő szerint Párizsban. Ne álljon tehát most itt meg. Jöjjön vissza később, csöndesebb időkben. Tessék elképzelni a barna felség bosszúságát. Akárhogyan magyarázták, nem értette a dolgot. Ott lent Délen a parasztok nem tudják eladni a borukat. S emiatt ő, a királyok királya, nem szórakozhat Párizsban. Mégis megpróbálta saját szakállára a mulatságot. Nem sikerült és Csulalongkorn fájó szívvel elutazott. Azóta járt Windsorban az angol királynál. Volt Ostendében és Hamburgban. Most Koppenhágából megy föl a hűvös norvég partokra. S az úton kapta az üzenet Párizsból: jöhet már. A vincellérek megbékültek, jöhet már Csulalongkorn. És Sziám királya nem tud ezúttal illően büszke lenni. Kívánja Párizst és boldogan fogadja el ezt a vigaszmeghívást. Párizsban pedig varrják a sziámi lobogókat. Nagy remények születnek az üzletekben és mulatóhelyeken. A rendjel-közvetítők is munkában vannak. Trouville-ból, Ostendéből s más fényes helyekről pár napi séjour-ra hazajönnek a legkívánatosabb félvilági nők.

Beszélik, hogy Párizs után még nem tudják, merre veszi útját a nagyúr. Még Budapest is remélhet, melynek különben már volt szerencséje hozzá.

Párizs július 8.

Budapesti Napló 1907. július 10.

Brown

157. EGY PASSZÍV REZISZTENCIA

- A cseh joggyakornokok -

A cseh joggyakornokok passzív rezisztenciája nagy erőt sejtet a Szokol nációjában. Ezt a szláv nemzetet nem ronthatták és nem ronthatják meg az álmok. Munkás, józan, szép, gazdagodó társadalom a cseh. Szükség esetén pedig forradalmár is, amit Marx és Engels egykoron megtagadtak a szláv népektől. Valamikor Marx és Engels a magyarokban látták a tunya és forradalomellenes szláv népekkel szemben Kelet-Európa franciáit. Azóta a szláv nációk egymásután és fényesen rehabilitálják magukat. A cseh szociáldemokrácia a legszebben viselte magát az osztrák választásokon. Csehország diákjai, csehek és németek mostanában hatalmas gyűléseken üzenték meg a harcot a klerikalizmusnak. Ilyen és más jelenségek azt az ígéretet teszik, hogy Csehország a kultúrának és demokráciának eljegyzettje. Ilyen ígéret, ilyen jel most a joggyakornokok mozgalma.

Csehország joggyakornokainak nincsen több igazságuk, mint például magyar kollégáiknak. Hasonló rendszer hasonló úri páriákat csinált belőlük. Pályájuk, ifjú életük, nem ígér, nem vár sok igazságosat és jót. Ezt érzik az ő egykori elődjeik is a joggyakornokságban. Az elnökök, a bírók, akik alig rejtett szimpátiával vannak a lázadókhoz. Hogy a szociáldemokrata képviselők szónokolni fognak értük, ebben nincs semmi meglepő. De az már munkás és kulturás társadalomra vall, hogy velük tart a cseh társadalom is. A bíróság és közönség összehozói, közös követei, az ügyvédek nyíltan támogatják a rezisztálókat. És Juszticia csarnokaiban máris iszonyú a helyzet amiatt, hogy a joggyakornokok - teljesítik a kötelességeiket. Mi lenne, ha a bírók is csak a kötelességeiket teljesítenék? Micsoda rendszer az, amelyet megbénít a kötelességek egyszerű teljesítése? És milyen nagyszerűen dokumentálják a magyar joggyakornokok igazságát is a cseh joggyakornokok. Gyalázatos lassúság vagy még gyalázatosabb protekció az

előléptetéseknél. Éhbér, megparancsolt büszkeség s ugyanaz a munka, amelyért a bírókat is hitványul fizetik.

De van a cseh joggyakornokok mozgalmában valami nekünk nagyon új, nagyon jelentős. Ausztriában a nemzetiségi hiúságok és heccek minden vonalon egyenesen a társadalmi radikalizmus táborába terelik az embereket. Például a bírói kinevezéseknél eddig abszolúte nem nézték, hogy ki volt hű ember a talpán. Óvatosan, ravaszul, szerintük roppant bölcs politikával, a magas intézők egészen másra ügyeltek. Ennyi és ennyi németet, ennyi és ennyi csehet kell kinevezni arányosan. Az eredmény, hogy bírók, jegyzők és joggyakornokok egyformán pokolba kívánják a nemzetiségi, a bölcs, az egyensúlyos osztrák politikát. Emberséget, igazságot, méltányosságot és mindenek fölött több fizetést akarnak. Minden országban érzik ám ma már az emberek, hogy a nemzeti becsület ott kezdődik, ahol a munkát honorálják. Se Vencel, se István koronája nem dicsőséges, ha a munkát pénz helyett a régi nemzeti dicsőség és önérzet hamis hatosaival akarják kifizetni.

Ez erős, ez új, ez forradalminál forradalmibb igazság. A jövendő cseh bírók csakugyan a becsületes jövendő emberei. És méltó fiai az erős, munkás cseh népnek. Annak a népnek, amely például Amerikában a legpompásabban akklimatizálódik. Annak a cseh népnek, amely a teljes nemzeti függetlenségért teljes nemzeti és európai kultúrával s hatalmas jómóddal tudta kárpótolni magát. Annak a cseh népnek, melynek a szabói például Angliában a legjobb angol férfiszabók s Paquinnél, Párizsban, minden franciánál művészibb és ízlésesebb jóltevői a női divatnak.

A passzív rezisztencia pedig a legerősebb fegyverként kezd jelentkezni a társadalmi forradalomban. A legfrappánsabb bizonyítéka a társadalmi berendezkedés ezernyi bűnének. S kiszámíthatatlan hatású, ha a törvényszéki palotákban is tanítják reá a határozottan tanulékony, kifosztott népmilliókat.

Budapesti Napló 1907. július 11.

A. E.

158. EGY SZÉP SZENZÁCIÓ

Párizstól Tokióig - hálókocsiban

A mikádó párizsi nagykövete hálókocsiba ül Párizsban, a Gare de l'Esten. Ringató, szép, pazar hálókocsiba ül őexcellenciája, akinek a nagyapja talán egy cab-től halálra ijedt volna. S a sárga nagykövet úr még csak egy percig sem mutat csodálkozást. Egészen természetesnek tartja, hogy ő Tokióig e nagyszerű kényelmű kocsiból akár ki se szálljon.

A hírlapok ötsoros táviratot írnak róla. Minket, mai embereket, semmi sem lep meg. Hiszen olyan jelentéktelen az egész dolog. A nemzetközi hálókocsi-társaság hálókocsikkal kapcsolja össze Európát és Japánt. Európától a szibériai vasút veszi sínjeire a hálókocsikat. Azután Mukden jön, a világtörténelmi Mukden. Vígan át Fusánba, onnan gőzösön, hajón Simonosikibe röpítik a hálókocsit. Ott már a modern japán vasút és lokomotív nyargal vele Tokióba. Egészen egyszerű a dolog, úgy-e. Nincsen benne semmi meglepő. Csak éppen, hogy ez a legnagyobb szenzációja a világnak ezekben a napokban. És ezt se köteles elhinni, aki nem akarja.

Sőt még a magyar ember sem csodálkozik. Húsz-harminc év óta sokat utazik már a magyar ember is. A magyar paraszt még valamivel többet is, mint a nadrágos. Hallottunk eldugott

erdélyi falucskában egy Amerika-járt egyszerű embert úgy beszélni az amerikai közlekedés csodáiról, mintha Árpád és társa expressz-vonatokkal érkeztek volna ide. Pedig negyvennyolcban csak Szolnokig volt vasút. És ennek a híre még csak el sem tudott érkezni ebbe az erdélyi falucskába és ezer más ilyen falucskába,

De mondunk ennél érdekesebb dolgot is. Hallottuk egyszer Nizzában beszélni a hálókocsi-társaság egyik megalapítóját. Mikor tervének primitív kigondolásával a pénzembereknél házalt, mindenki bolondnak tartotta. Még Amerikában sem akadt olyanokra, akik ilyen őrült tervet komolyan vettek volna. Ágyat, úri alvást, szoba-kényelmet adni a vasúton. Pláne főzni, teríteni, enni és inni adni. Évekig nem akadt az ideának egy komoly pártfogója. S azóta mennyi új csodát adott a vasútnak éppen ez az ötlet. Ennek az ötletnek a széles továbbgondolása. Valósággal ugratta, heccelte a vasúttársaságokat a hálókocsi-társaság. S ma már aránylag nagyon kicsiny idő után íme még a párizsi-tokiói hálókocsi-járat sem csinál szenzációt. Mint ahogy a száz kilométeres gyorsaság is legföljebb egy kis fejszédülést okoz nekünk például Párizs és Monte-Carlo között.

Ez a Párizs-tokiói új vasúti kényelem szép szenzáció. Benne van a jövendőnek pompaígérete s az emberi kultúrának mindenhatósága. S benne van egy nagy emberi szomorúság, hogy a modern ember nem tud már örülni a legszebb dolgoknak sem.

1907. július 12.

159. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Sírnak a Zápolyák

Bánffy Dezső Mohácsra utazik, könnyeivel a Csele-patakot táplálni. Andrássy Gyula a Mohi-puszta tájékán kereng egy jó automobillal. Barabás Béla a segesvári csatatéren zokogta ki magát, ha igaz. Ezek a hírek egyelőre politikusaink nyári szórakozásáról. Bizonyosan Világosra is eljut egy-két felhős lelkű honférfiú. Nagypéntek előtt keresztjáró vénasszonyok szoktak ilyen sírást végezni. Igaz, hogy ezek a vénasszonyok megkönnyebbülhetnek a sírás után. Azonban a magyar politikusoknak ezer évig kellene sírniok legalább. Sírjanak és bömböljenek, uraink, nagy férfiak. Ami átok ül ezen a szerencsétlen országon, mind önökért ül. Ami bűnt itt elkövettek, mind önök követték el. A Zápolyák, a nagy hazafiak, a politikusok.

II.

A kegyetlen Statisztika

Csitt, most pedig némuljunk el egy kis időre. Szemeink csak meredjenek tovább is egy könyvre. Egy kegyetlen, hivatalos statisztikai könyvre. Némuljanak el a magyar impérium és a harminc millió magyar bolondjai. De némuljanak el a nagy magyar kultúra fanatikus akarói is. Némuljunk el és ne bántsuk egymást. Üljünk a földre, mint a gyászoló zsidók. Vagy mint a falurosszák, ha váratlanul fejbe kólintják őket. Hogy mi történt? Semmi sem történt, semmi új. Egyszerűen csak a számok álltak elébünk. Ebben az országban majdnem tizenegy millió ember nem tud magyarul. S ugyanebben az országban majdnem tizenegy millió ember nem ismeri a betűt. Miért vernők egymást, mikor ilyen rettenetesen meg vagyunk mi úgyis verve?

III.

Kaland a Tátrában

Tehát automobil-kalandja már Paulay Erzsinek is akad. Egy rémes hírből, amely a lapokat bejárta, ennyi a nevezetes. És ez a rémes hír csupán ennek akart a híradása lenni. Az első nagy automobil-eset a Jászai Marié volt a magyar deszkák vidékén. Amikor a vasutas-sztrájk idején Szegedről automobil hozta és adta vissza Budapestnek a művésznőt. És a modern technika mai boszorkányos idejében milyen hamar következett - a Fedák Sári automobilja. És ma már Paulay Erzsi is automobilról csapja magának a reklámot. A világ és minden a világon csakugyan demokratizálódik. Az automobil pedig nemsokára még a bicikli előtt is pirulni fog.

IV.

Amerikával bajunk lesz

Amerika, vegyük már bátran észre, nagyon figyel bennünket. Egyre gyakrabban küld ide józsemű tanulmányozókat. Itt, helyben, szeretné megtudni az okokat, amelyek a mi magyarjainkat kiüldözik. És ha megtudta, akkor Amerikával bajunk lesz. Akkor Amerika még kevésbé fog örülni a magyar bevándorlóknak. És Magyarországnak ma egyetlen szociál-politikusa - Amerika. Andrássy Gyula százszor drákóibb fiú lehetne. Amerika és kivándorlás nélkül az oláh parasztlázadásnál rettenetesebb lázadás törne ki Magyarországon. Nekünk tehát nagy érdekünk, hogy Amerika tovább is befogadja a mi földönfutóinkat. De ne felejtsünk el még valamit. A magyar ember az amerikai ember hite szerint - hun. A hun pedig, ha fehér is, éppen olyan utálatos neki, mint a sárga hun. De Japánnak vannak hadihajói és ágyúi. Japán meg tudja követelni, hogy az ő véreit Amerika megtűrje. A mi ágyúink azonban a magyar vezényszóval együtt a Lengyel Zoltán lármás álmaiban vannak elraktározva.

Budapesti Napló 1907. július 13.

160. MAGDOLNA GRÓFNŐ TÉVEDÉSE

- Halál egy idegen síron -

A szép Magdolna grófnőt halva lelték a firenzei temetőben. Szerelemtől halt meg, szépen halt meg, egy síron, hirtelenül. Akik sohse hallották hírét, azok is siratják egész Olaszországban. Az emberek szeretnek sírni és szeretik, ha más nagyon regényesen és meghatóan hal meg. A szép Magdolna grófnő halott barátja ebben a temetőben pihent. A régi regényes regényekben olvasunk csak ilyesmit. Jött a grófnő, a szép grófnő, a szívbajos, a neuraszténiás. Talán a Hold is sütött, éjszaka volt, különös lármák a ciprusok között. Magdolna grófnő leroskadt a sírra és ideggörcsök delíriumában sikoltotta el százszor az Ő nevét. A gróf nevét, kit Franchi grófnak neveztek a forró nők idelent s neveznek az angyalok odafent. Egy mindnél nagyobb ideg-roham s Magdolna grófnő szörnyethalt. Szerelemtől, fájdalomtól, mint a szép románcokban, megrepedt a szíve.

És e pillanatban fölszólt a sírból a halott. Száraz hangon beszélt, mint egy kereskedő. De keserűen és virágosan, mint egy megcsalt költő:

- Csókolom a kezeit, szép Magdolna grófnő, e pillanattól kezdve már kollégám a halálban. Bájos honfitársnőm, bocsásson meg nekem, ha az üdvözlés szavai után rögtön kénytelen vagyok udvariatlankodni. Enyhítő körülmény, hogy életemben nem volt módomban a valódi arisztokrácia szalonjaiban finomodni. Szép grófnő, engedje hát megjegyeznem: egy parányit tévedni méltóztatott. Ebben a sírban, amelyen az ön drága, szép teste pihen meredten, nem

Franchi gróf pihen. Franchi gróf, az ön halott szerelme is itt van valahol körülöttem, a közelben. De ön, szép grófnő, kicserélte a sírokat. Tisztelettel alantfekvő nem vagyok gróf s ön engem nem csókolt, sőt nem is látott soha. Engem Rossinak hívnak, csupaszul és közönségesen Rossinak. Amíg éltem, bankár voltam a siralomvölgyben, egy szürke kalmár. Nagy szerelmeim sohse voltak, mert ez üzletem menetét is érzékenyen zavarta volna. De igenis voltak némi ügyeim a nőkkel, mert a csókokat meg tudtam mindig becsületesen fizetni. Ám bevallom s ez volt az egész életem átka: vágytam mindig egy nagy, teljes, egész szerelemre. Valami végzetesre, valami olyanra, amelynek hősnője egy álomasszony, egy, a nőfajtát megistenítő asszony lett volna. Zörgő, fázó, férgektől kikezdett csontokkal vallom be: hasztalanul vágytam. És most tegezni foglak, Magdolna, mert nagyok a fájdalmaim. Visszaemlékszem az életre és reátok, asszonyokra. Íme ezek, ilyenek vagytok ti. Ha szerettek, akkor is tévedtek. S ha nem szerettek valakit, aki a csókotokra talán a legérdemesebb, ekkor is ugyanaz a helyzet. Ti *nem* tévedni nem tudtok soha. Ti ős ellenségei, kaján átkai vagytok a férfiúnak. Ti azt se tudjátok soha, hogy szerettek-e vagy nem szerettek. A halottnak akarjátok elmondani, amit az élő hiába várt tőletek. És ha meghaltok a halott férfiúért, akkor is a *más* sírján haltok meg.

Így üdvözölte Rossi bankár a szép Magdolna grófnőt, akit azóta fölboncoltak és eltemettek. Akiről költők fognak bánatos dalokat énekelni szép Itáliában. Ilyen az élet, ilyen a halál és ilyenek a Magdolnák.

Budapesti Napló 1907. július 14.

A. E.

161. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A M. Á. V. és a báróné

Másnak nem hinném el, de magam tapasztaltam meg a dolgot Budapest és Szolnok között. Az ágazó, sokféle kocsin, Kelet felé pályázó, éjszakai gyorsvonaton. Már eldűltek, heringekként pakoltan, lógtak, bóbiskoltak az utasok. Egyszerre fölriadunk, két kalauz is futkos össze-vissza a folyosókon. Lárma, nyugtalanság, láz költözik a szunyókáló utasok nyomorék álmába. De a kalauzok kegyetlenek, idegesen, ordítva tépnek föl minden ajtót:

- Nincs itt a báró B-né ő méltóságának a társalkodónője?

Blum úr a balomon s Kováts Mihály ifjú mérnök jobbfelől, akikkel már összeismerkedtem, velem együtt fölriadnak. Szinte futunk mi is már őméltósága társalkodónőjének a keresésére.

A dolog, mint később a hosszú gyorsvonat összes utasai megtudják, valóban rettenetes. A báróné természetesen az első osztályon, jutányosan rezervált különszakaszban utazik. A társalkodónő, akár öt darab is, beférne ide, de nem engedi a rang és a takarékosság. A bárónénak azonban, hűvös lévén az éjjel, eszébe jut, hogy egy meleg kendő a társalkodónénál maradt. S mivel ő a kendőt akarja, nyílt pályán megáll a vonat. Fölvernek, megriasztanak mindenkit a M. Á. V. szegény emberei, akik jól tudják, hogy ebben az országban kötelesség a mágnások kiszolgálása. Egy félórába kerül, míg megtalálják a báróné társalkodónéját és a meleg kendőt. A fölriadt utasok is aludni próbálnak izgatottan egy-két óra múlva. Rendben van minden, a báróné megkapta a meleg kendőt. Halljuk künn a folyosókon az abszolúte nem

honorált kalauzok büszke lépéseit. Szomszédaim is megnyugodnak végre, aludni próbálnak, én csöndesen szólok hozzájuk:

- Jó éjszakát, Blum úr… jó éjszakát, Kováts úr, jó éjszakát, tisztességes demokrata Magyarország.

II.

A képviselő úr - pátriájában

Nem volt ez mindig így Magyarországon, de most így van s ez is - új rend. Diétáinkon mindig ültek fölös számmal hülyék és gazemberek. De ezt legtöbbször csak Pozsonyban vagy Budapesten a coulissier-k tudták. De a követ, vagy képviselő úrnak egyetlen helyen mindig megvolt a becsülete: a kerületében, a pátriájában. Ma ez sem így van: vidéken járó ember elszédül, milyen gazemberségeiről beszélnek és írnak hihetetlenül nyíltan a képviselő úrnak a saját fatornyos hazájában. Lehetséges volna-e az, hogy csak a rágalmazók sokasodtak el Magyarországon? Avagy mentsünk mindent az öreg közmondással: senki se próféta stb? Talán okosabb, ha bátorságosan azt gyanítjuk, hogy még a magyar diétákon sem volt soha annyi piszkos személyiség, mint most.

III.

Az anarchista hazafiak

Oh Rákosi Jenő! Ma már arra is képes, hogy az anarchistákat játssza ki a szocialisták ellen. Az anarchisták becsületes forradalmárok, mondja ő, a szocialisták ellenben falanszter-hóhérok, rend-mániákusok. Máskor mindig anarchiával gyanúsítja őket. Most esetlegesen, nem elég forradalmárok neki. Ő úgy harcol, ahogy neki tetszik s bízik a publikuma ostobaságában. De milyen ostoba mégis, ez a harcmodor. Polgári társadalmakban valóban szokásos az anarchiával kacérkodni. A szocializmus ellen néha, de l'art pour l'art is nagyon sokszor. De a magyar társadalom nem polgári, de nyomorult, feudális. Itt egy kicsit veszedelmes lesz a műhazafiaknak az anarchizmussal kacérkodni. Még baj lehet esetleg ebből, de hát legyen is. Akit az Ok, az Isten büntetni akar, az eszét veszi el.

Budapesti Napló 1907. július 16.

A. E.

162. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Nasi - a börtönben

A kamorrák és maffiák Olaszországa megemberelte magát. Nasi ex-minisztert, aki annyira emlékeztet bennünket itthon valakire, börtönbe csukták. A szép nevű Regina Coeli börtön őrzi a híres urat. És most lázadjon föl újra Trapani, a Nasi választókerülete. Lázadjon föl egész Szicília, Szardínia és fél Olaszország. Ezt a szégyenes komédiát Európa és a világ előtt nem tűrhette tovább még Olaszország sem. Ez talán most már végre komoly letartóztatás lesz? Nasi urat jól fogják őrizni a Regina Coeliben s nem lesz belőle ismét politikai menekült? A képviselő úrból, a tolvaj hazafiból, az ex-miniszterből, a demagógból, a gazemberből.

De nem lehet mégse megjósolni, mi lesz s mi lehet még a Nasi-ügyből. Egy bizonyos, hogy halhatatlan példája lesz annak, hogy a mi századunkban milyen olcsó gazemberek lehettek drága hazafiak.

II.

Francia diákok Németországban

Gambetta Sedan után diák-regimenteket csinált Franciaországban. Franciaország mai férfiait arra tanították az iskolában, hogy kell a Rajnán rohamban átlépni. Hogy kell golyót lőni Elzász-Lotaringia elrablóiba. És ma átlépik bizony a francia diákok a Rajnát. De éljenző deputáció s lelkes szónoklat várja őket. Vakációkon francia és német családok kicserélik gyermekeiket. És diák-expedíciók járják be a két országot. Francia tanárok elviszik látni és okulni Németországba diákjaikat. A németek már előbb is elvitték az övéiket Párizsba s máshová. Egy kölni távirat érdekesen beszél erről a változásról. A Rajna mellékére megérkezett egy diákcsapat. S az üdvözlő beszédre a vezető francia tanár azt felelte, hogy ez a diákexpedíció nemcsak a nyelv fejlődését és a kultúrát akarja megismerni Németországban. Ha most francia diákok jönnek Németországba, egészen más érzéssel jönnek, mint ezelőtt. Nem gyanakvással nézik ezt a nemzetet, amelyet nem ismertek idáig. Hanem azért jöttek, hogy megtanulják: miként dolgoznak, miként gondolkoznak, miként éreznek Németországban.

Hogy százezerszer, az unalomig kell az ilyesmire rámutatni, különösen nálunk Magyarországon. Hogy milyen egyeztető, milyen legfőbb minden: a kultúra akarata és szeretete. A kultúra békít, hódít s olyan gyönyörű eseményeket produkál, amilyenek a vérszagú históriában sohse történtek eddig.

III.

Az emberséges Andrássy

Az egész világon emberség és könyörület ébredt föl a gyermekek iránt. A gyermek iránt, aki nem tehet róla, ha az ő apját törvénytelen szerelmes alkalom vezette az anyjához. A mai rendben minden irgalom kevés a törvénytelen gyermek iránt. Csak a mi miniszterünk, aki a törvénytelen gyermekek minisztere is, sokallja még azt is, ami az új éra előtt Magyarországon megindult. Utólagos házassággal törvényesített gyermekek keresztlevelébe már nálunk se ragasztják a kincstári bélyeg mellé a szégyenbélyeget is. De Andrássy miniszter nagyúri, feudális lelke sokallja a humánus szecessziót. Ő most másként intézkedett: ha a szülők törvényesen egybekelnek, de nem kívánják törvényesíteni előző gyermeküket, hát az marad tovább is fattyú, az anyja nevén. Beillik ez gyönyörűen abba a rendszerbe, amelynek Apponyi a minisztere. Minden vonatkozásban mindenkitől meg kell kérdezni, milyen vallásban született. Ha magyar a neve, érdeklődni kell, így, e néven hívták-e mindig. Törvényes, utólag törvényes, törvénytelen vagy utólag is törvénytelen-e? Mert nincs ez a társadalom eléggé szétzüllve, mert túlságos sok volt már úgyis itt az emberség és a demokrácia.

Budapesti Napló 1907. július 17.

Lellei

163. AZ EGYHÁZ KÍNJA

- Az index és a modernek -

Okos és nagy törvényű véletlenség az, hogy Szent Péter trónján ma egy X. Pius ül. Velence expatriárkája predestinált ember arra, hogy az Egyházat elváltozni lássa. Mert csökönyös, mert együgyű, mert szinte halszagúbb ember, mint Szent Péter, az ő állítólagos őse. Van ebben az ilyen világhistóriai látványosságban valami pikáns, valami izgató, valami rejtelmes. A fejlődés emberének tetszik, hogy például éppen XVI. Lajosnak kellett a nagy forradalom

nagyszerű színjátékát legszemélyesebb szereplésével megtisztelnie. X. Pius is, szegény, olyan ártatlanul pottyant bele egy fölségesen válságos helyzetbe, mint Pilátus a krédóba. S éppen azért, mert csökönyös, mert együgyű, mert halszagú, mert mit sem ért abból, ami van, lesz belőle egy reform-pápa *malgré lui*. Egy XVI. Lajos, akinek csak éppen hogy a fejét nem fogják leütni.

Az index ellen indult kultúrmozgalom csak egy hulláma a modern katolicizmus háborgó gondolatának. Be kell ismernünk, hogy az Egyház szempontjából az ortodox klerikálisoknak van igazuk. Ha én jezsuita volnék, pláne jezsuita főgenerális, vörös pápa, így beszélnék Őszentségéhez:

- Legszentebb Atyám, az Egyház csakugyan megöregedett. Szép asszonynak, jónak, a jójárású lónak s az Egyháznak kár megöregedni. De óva intem Szentségedet, hogy könnyelműen, apránként ne reformáljon, ne engedjen. Míg nincs egy teljesen kész tervünk a megújult Egyházhoz, addig átkozzunk meg minden modernséget.

Szó sincs róla, X. Pius nem nagyon sejti, hogy miről van szó. De arra jó és alkalmas ő, hogy *a régiek mellett való abszolút kitartás egyedüli üdvösségét* hittel és sillabusszal erősítse. De íme az erősen gondolatokkal élő és táplálkozó Németországnak már kénytelen volt koncessziót tenni Őszentsége. Megengedte azt, hogy a pápai index vak, tridenti szigorán olykor és kissé enyhítsen. Ez még ugyan nem fogja egyházi írókká varázsolni sem Darwint, sem Heackelt. De viszont Róma, hála istennek, iszonyú könnyelműséggel adott föl ismét jogokat. Angliában, ahol a klérusnak ez az index-enyhítő joga szintén megvan, nincs hasonló veszedelem. De Németország modern katolikusai éhesek és inkább modernek, mint katolikusok. Ilyen parányi engedményekkel kultúrmozgalmakat lecsendesíteni lehetetlen. S ilyen parányi, meg nem fontolt koncessziókkal is tönkreteheti magát az Egyház.

Ismétlem, az Egyház vagy kész tervvel akar teljesen megfiatalodni vagy megmarad süket zsarnoknak. Nagy szerencséje a haladásnak, ha egyikhez se lesz mersze. Ha Sarto pápának a laguna-lelke fog lebegni a háborgó vizek fölött.

Budapesti Napló 1907. július 18.

A. E.

164. AZ ALKALMI IGAZMONDÓK

- Nyáron ők is - haladók -

Nyáridőben sok mindenről szabad beszélni és írni Magyarországon. Azért-e, mert a Nap munkában van, avagy mert a parlament szünetel? Mindegy: a Nap-imádók vallása nagyon szép vallás. De a Batthyány Ervineké se csúnya, akik gyűlölik a parlamentet. Mikor Magyarországon nagyon süt a Nap, vakációznak a politikusok. És jönnek a csodák: kisdedek száján értelmes igék. Nyáridőben még okos dolgokról is szabad beszélni és írni Magyarországon.

Egy nem értelmes és nem szemérmes napilapunk a példa. Ma ez az az újság Cherbuliez-t idézi s a klasszikus nevelés-rendet ostorozza. Meglátja, hogy Magyarországon mennyi átoknak a szülője a középiskola. A latin, a görög, a vallástan, a vér-história. Hogy a magyar diák életről és eleven kultúráról még csak nem is hall az iskolában. Egy iskolarendszer ül ez országon, mely értelmiség helyett pimaszokat, tudatlanokat, betyárokat küld reánk. Hígabb, lelketlenebb, mihasznább értelmisége egyetlen országnak sincs.

Áh, áh kedves gróf vagy báró Hírlap (hogy Jean Bonnefon francia kollégám címzését használjam). Hát így nyáron önök is tudnak észrevenni? Önök is meglátják, hogy a pozitív természettudomány helyett ezerféle dogmával nyomorítják a magyar diákot? Önöknek sem tetszik a Horatius-ódák magoltatása? És az aorisztosz és a vallás-erkölcs és a meghamisított história? Még talán a Beöthy-féle irodalomtanítás sem? De a becsületes magyar szociológusokat több ízben meg tetszettek marni. Szegény, néhai, jobb sorsra méltó Tóth Bélából vérebet csináltak. Ráuszították mindenkire, aki itt becsületes haladást és újulást kívánt. És most velünk méltóztatnak tartani? Ilyen csodákat mível a nyár és a parlamenti szünet?

Valamit mi régóta és egyre tisztábban látunk. Az új világfelfogás kicsiny magyar seregének nem a korlátoltság áll elsősorban az útjában. De az elvtelenség, a becstelenség, a gazság. Az új tanításoktól nem azért félnek itt az emberek, mert nem értik, de mert - értik. S a feudális renden, a gazdasági nyomorúságokon kívül éppen a középiskola a forrása ennek az immorális társadalmi erkölcstannak. Mindennek ez a forrása: a züllésnek, az analfabéta parlamentnek, Budapestnek, ennek a lesz-nagyvárosnak, a testi és a lelki pellagrának, mindennek.

Mivel nyár van, szabad ezekről így bátran írni. Hiszen azok is így írnak, akik csak nyáron írnak így. Majd ősszel összeül a parlament s akkor megint csak mi fogjuk ezt a bús, hálátlan nótát fújni. S akkor az alkalmi igazmondók ismét csak a hazug politikához pártolnak. S jaj lesz nekünk szociológusoknak, anarchista íróknak és krónikásoknak, akik akkor [i]s a magyar társadalom megújulásáról prédikálunk.

Budapesti Napló 1907. július 19.

A. E.

165. KIS PÁRIZSI SZENZÁCIÓK

(Párizsi levél)

I.

Sé-Kong-Liao úr házassága

Sé-Kong-Liao úr a kínai császár kereskedelmi attaséja Párizsban. Már egészen párizsi gavallér, aki a fehér, párizsi nőkért elfeledte Kína szépséges leányait. Azonkívül szeretetreméltó és gazdag, szóval: párti. Nagy társasági szenzáció volt hát a minap Sé-Kong-Liao úr házassága. Az elegáns attasé feleségül vette Suzanne Aitken kisasszonyt, egy skót származású előkelő, elfranciásodott család csinos leányát. Ott volt a polgári, de ünnepi házasságkötésnél az elegáns párizsi kínai kolonia. Európai ruhában valamennyien, csupán a vőlegény öltött kivételesen pazar kínai díszruhát. Annál párizsiasabban volt öltöztetve a szép menyasszony. A házasságkötésnél ott volt a francia külügyminiszter gratuláló képviselője is. Megjelentek sokan az idegen diplomaták közül. S ott volt Sé-Kong-Liao úr magyar kollégája, Návay Aladár, magyar kereskedelmi attasé is.

II.

Zia Loufti - ügyvéd

Zia Loufti Párizs legújabb asszony-ügyvédje. Őnagysága egy olyan úrnak a felesége, akinek két diplomája van: ügyvédi és orvosi. Loufti úr, a férj, azonban csak orvos akar ezután lenni. S hogy az ügyvédi iroda kárba ne vesszen, ügyvédet csinált a feleségéből. Madame Zia Loufti huszonnyolc éves hölgy. Igen alapos tudású jogász, aki még egyre tanul. Nagy ünnepélyesség-

gel tétették le vele az esküt. Persze udvariasak voltak fölöttébb a férfi-kartársak. De arcukról lesírt az aggodalom és a bosszúság.

III.

Ranavalo királynő Párizsban

Madagaszkár detronizált barna királynője, a szomorú Ranavalo Párizsban időzött megint. Július huszonnegyedikén ott volt Longchamp-ban a nagy katonai díszszemlén. Ott nem fütyülték ki, revolverrel sem lőttek sem reá, sem előtte a levegőbe. Sőt itt-ott igen kedves éljeneket kapott az úton az egzotikus exkirálynő. Három hétig Houlgate-ban fog üdülni Ranavalo. Azután megint visszajön Párizsba mulatni a maga szomorú módján. Mindezt neki a külügyminiszternél pontosan be kell jelenteni. Figyelik minden lépését Algériában is, ahol most lakik. Pedig talán szegény Ranavalo erőszakkal se menne vissza Madagaszkárba. Elfáradt, megöregedett, elcivilizálódott. Már csak mint álmot szereti Madagaszkárt s a királynői trónt.

Budapesti Napló 1907. július 19.

Brown.

166. AZ OLÁH GIMNAZISTÁK

- Azoknak a nép baja fáj -

Mi igazat adunk Károly román királynak: a diák tanuljon. Tanuljon bizony az ebadta csibe és ne politizáljon. No de ezt a tanácsot úgyse fogadja meg a diák. Még a gimnazista diák sem, Magyarországon sem, Romániában sem. S ha ez már sajna így van, irigyeljük Romániától - a gimnazistákat.

Az oláh gimnazisták kérvényt dobtak Károly király kocsijába. Mellékes, hogy a merészség miatt még a diákok tanárai is orrot kaptak. A fontos az, hogy a diákok lázadó parasztok számára kértek kegyelmet.

Románia sem kultúrország, sőt rettenetesen nem az. Erről a bojár-zsarnokságról, az általános anyagi és lelki nyomorúságról éppen mostanában megrázó dolgokat tudtunk meg. Románia is Kongó-völgy, Kongóbb és kongóbb minden más szomorú országnál. De íme: a gimnazisták fiatal szíve könnyben és vérben reszket a paraszt, a szegény lázadó és legyőzött paraszt sorsáért. A Jorga-féle oláh professzorokat szabad megítélnünk és leköpnünk. De a Jorga-féle oláh professzoroknak egy nagy enyhítő körülményük van. Beoltották a nebulók, a jövendő oláh intelligensek gondolkozásába a nép szerelmét. Holott Romániában is többnyire a kiváltságosaknak és a kiváltságosaktól megtűrteknek a fiai juthatnak csak iskolába, pláne az eleminél magasabba.

Elképzeljük-e mi itthon, Magyarországon, hogy ilyen történhessék? Én emlékszem, hogy a mi gimnáziumainkban például a többek között egy indulót tanultunk énekelni. Ha jól emlékszem, Hertelendy-induló a címe. És énekeltük, majdnem megbolondultunk a kéjtől. Párducos ősök félelmetes és szép úri jogainak a nótája ez. S a magyar gimnazista fújja: honotokért, *nemesi jussotokért* ne sajnáljátok ontani hazafi-véreteket. Hazafi vérünket persze csak annyira ontjuk, mint Zichy Jenő és Károlyi Pista ontották a nemzeti ellenállás ideje alatt. De kell-e jellemzőbb valami annál, hogy a magyar gimnazista még nótában is ilyeneket tanul? Most már képzeljük el, Isten és a magyar nagyurak irgalmassága mentsen meg tőle bennünket, fölkél a magyar paraszt. Ömlik a vér a magyar rónán s természetesen újra bilincset, sőt súlyosabbat kap a

nyomorult. Úgy neveltek-e ez országban minket, akik szintén csak szabad lakájok, tűrt senkik vagyunk a mágnások és püspökök országában, hogy egész szívünkkel és indulatunkkal a nép mellé álljunk? A Hertelendy-indulót daloló magyar diákok fognak-e, tudnának-e olyat érezni és cselekedni, mint az oláh gimnazisták?

Újra Károly királlyal jelentjük ki: a diák tanuljon. Újra azt mondjuk, Romániában még annyira sem tejfel, mint nálunk. És újra állítjuk: irigyeljük Romániától a gimnazistáit.

Budapesti Napló 1907. július 20.

Lellei

167. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az Árpád-egyesület harangja

A pusztaszeri Árpád-egyesület egy ősharangot akar lábra akasztani a szeri pusztán. Ez a harang a szeri monostor egyik harangja lett volna hajdanában. Mivel a harang társaival együtt most Kecskemét egyik tornyában lóg, az Árpád-egyesület egy új haranggal fogja megváltani. Van pénzünk hálistennek mindig, amikor tombolni kezd bennünk a honfi-kegyelet. Dáridóra, zsenizászlóra, emlékoltárra, örökmécsesre, ősharangra. Jól van és jól tesszük, de nekünk mégis Egyiptom derék fáraói jutnak az eszünkbe. Komoly historikusok állítják, hogy a gúlákat, piramisokat s Egyiptom egyéb kőcsodáit nem tréfából és mulatságból építették a fáraók. De építették azért, hogy a munkátlanok és ínségesek munkához jussanak. Az Árpád-oltár, az Árpád-harang nem fogják jóllakatni a szegény csongrádi parasztot. De egy Duna-Tisza-csatorna építése igen, még ha Árpád csatornának is fognák keresztelni. Az Árpád-egyesület harangja az a harang, mely megfizeti a nyomorgó népmilliókkal szemben fennálló adósságunkat.

II.

Budapest a zálogházban

Budapest főváros statisztikai Havi füzeteinek májusi számából leírunk egy számot. Az év eleje óta május hóig Budapest főváros népe ötmilliószázhuszonegyezernégyszáznyolc korona kölcsön erejéig mászott be értéktárgyaival a zálogházba. Iszonyú szám, iszonyú summa, iszonyú nyomorúság ez. De lesz rosszabbul is, mert például az előző évben ugyanennyi idő alatt, szintén horribilis volt ez a szám. De mégis kisebb majdnem négyszázezer koronával. Négy hónapnyi idő alatt egyik évről a másikra négyszázezer koronával több ínségkölcsönre volt szüksége Budapest népének. Egyetlen adat csak, de sikoltó adat arról, hogy hogyan kormányoznak ebben az országban bennünket s hogyan gondoskodnak a mi munkás és tisztességes megélhetésünkről. Mivel pedig egyre nő a ki nem váltott tárgyak száma, azt is meg lehet állapítani, hogy nemsokára csak nagyon kevés embernek marad Budapesten becsapnivalója.

III.

Boda főkapitány áldetektívjei

Higgye el nekünk Boda főkapitány, hogy az áldetektívek is az ő detektívjei. Ha Budapesten nem volna rendőri mindenhatóság, egy gazembernek se jutna eszébe, hogy magát detektívnek adja ki. De a rendőr, a detektív irgalmatlanul hatalmas úr Budapesten. Beleütheti s bele is üti

az orrát minden dolgunkba, mivel azt neki megengedik, sőt parancsolják. Íme, olvassuk, már az aszfaltbetyárok is detektív-köntösben állnak a nők elébe. Mégpedig a tisztességes nők elébe. Mert a másféle nők már régi objektuma az igazi és az áldetektíveknek. A rendszerben van a hiba, a túlságos rendőri hatalomban. Addig, míg így lesz, mint most, az áldetektívek is szaporodnak. És zsarolnak pénzt, szerelmet, mindent. S addig az áldetektívek is Boda főkapitány erélyes kezének akaratlan kreatúrái. Az meg azután ismét nagyon furcsa, hogy Budapesten az áldetektívek sikerrel operálhatnak a legtöbbször. Ez nem azt mutatja, hogy a közönség a maga erkölcsös védő barátainak tartja a rendőröket.

Budapesti Napló 1907. július 21.

A. E.

168. A SZARVAS-CSÁRDA KÖRÜL

- Az aranytollú főjegyző úr figyelmébe -

Pest vármegyének bizonyára Fazekas után is van aranytollú főjegyzője. Magyarországon minden vármegyének volt, van és lesz. Hogyne lenne a híres, a büszke, az „első" vármegyének? Aranytollú főjegyző úr, a Szarvas-csárda dolgáról ékes jelentést várunk. Az nem beszéd, hogy csak a nagyszerű dáridók s úri vitézkedések mámorosítsák meg a pennát. Az élet: nem csupa nemzeti ellentállás. Az élet: nem csupa áldomás a Pannóniában. Még csak nem is csupa paraszt-ráncbaszedés ez a büdös élet. Komplikált, brutális, véresen tarka is olykor. Belétartozik a Szarvas-csárda is például összes néhai lakóival együtt. Sőt, ha jól tudjuk, Pest vármegyébe is beletartozik. Ne csak mi írók legyünk olyan bolond, nagy szívűek, hogy az élet vasárnapjain kívül a nagypéntekeket is megállítsuk. Az aranytollú főjegyző úr se írjon mindig díszmagyarban. Ne mindig hősi, szép finom és úri dolgokat. Tessék, aranytollú főjegyző úr, ékes jelentést írni a Szarvas-csárda dolgáról. Néhány irodalmibb momentumra szívesen hívom föl az aranytollú főjegyző úr figyelmét. De úgy lehet, hogy Gulner kétszeresen őméltósága is haszonnal figyelhet.

Pest vármegyét még Afganisztán sem fogadná el ajándékul. Ha úgy egyáltalában lehetséges volna vármegyéket átnyújtani. Mert hihetetlenül megrendülnének Afganisztán közbiztonsági viszonyai. Ölni például Bácsbodrogból, Dunántúlról, sőt messzebbről is Pest vármegyébe jönnek manapság az ölők. Pest vármegye egy új Bakony lesz bakonyi rengetegek nélkül mihamar. Hogy hetenként minden nagyobb faluban agyonsimogatnak valakit, ez már nem is szenzáció. Hogy kondát, négy ökröt, juhnyájat, lovakat úgy tüntetnek el, mint a szép tündérmesékben, ez pláne mulatság. De az mégis mintha túlzott buzgóság volna, hogy ember-mészárszékek meghonosításán fáradozik Pest vármegye. Az ember mégis csak ember, dolgozik, adót fizet, katonaanyagot produkál. Kár az emberért, tekintetes vármegye, igazán kár.

És milyen alaposan, jól, hentes-elvekkel ölnek itt Pest vármegyében. A nagyvárosi, úgynevezett rém-gyilkosságok elkövetői leckét vehetnének. És még azt mondják, hogy a vármegye a maradiság fészke.

Reggel a fölgyújtott csárdában megtalálják a lemészároltakat. Még homályos a hajnal s egy gazdatiszt vagy micsoda küldöncöt keres, hogy hatóságot, csendőrséget értesítsenek. Az összegyűlt népből nem kerül egy bátor, aki elinduljon. Ki tudja, nincsenek-e még itt a közelben a gyilkosok. Ugyanazok, akik azt a szegény kocsist is pót-gyilkossággal elnémították, mert

belekibickedett a dolgaikba. A jámbor, megriadt emberek ismerték Pest vármegye közbiztonságát. Itt nem sietnek el a színtérről olyan félelemmel a gyilkosok, mint másutt.

Az is kár, hogy a boncolást nem látta valami igazi vármegyei úr. Főispán, alispán vagy egy nótárius legalább. Isten szent, szűz, szabad ege alatt vagdosták szét a még szét nem vagdalt emberdarabokat. A füstös, bűzös, égett rom-házba nem mehettek be boncolni. Hirtelen egy sátort csinálni, ehhez ötlet kellene. Így azután sok száz ember szemléltető szabad oktatásban részesült a boncolás-tudományból.

Hogy Anglia milliomos spleen-betegei nem tudják, mennyivel közelebb, mennyivel érdekesebb szenzációkhoz juthatnának. Már például maga az, hogy az ember Pest vármegyében falun vagy pusztán vesz egy magányos házat, sőt e házba beleköltözik. Érezhet-e a beduinok között, Marokkóban, Arábiában, bárhol, sátrak alatt töltött éjszakákon nagyszerűbb, emberibb, szörnyűbb izgalmakat.

Adhatnék még néhány, sőt a néhánynál több adatot Pest vármegye aranytollú főjegyzőjének. De, úgy gondolom, ő már sejti, hogy milyen írói eszközökkel kellene megcsinálnia legközelebbi jelentését. Esküszöm, hogy ha báró Eötvös József ma élne és Pest vármegye főjegyzője volna, így írna. Sajnos, Magyarország mai közigazgató urait csak époszi témák érdeklik s csak ukázokat tudnak alaposan írni. S végül még valami eszembe jut s azt még ide írom: Gulner főispán úr megíratott valamit a lapokba nemrégiben. Azt, hogy nála nem emlékszem hány száz vagy ezer Pest vármegyei ember jelentkezett, hogy vezesse őket a parlament elé a gaz horvátok megfenyítésére. Gulner főispán lelkes, hazafias szíve örömtől dobogott. Szerencsére az obstrukció véget ért s nem kellett horvátokat pusztítani. Gulner főispán helyén azonban én megdöbbentem volna vármegyém népének harciassága miatt. Legalább ennyit gondoltam volna: ördög és pokol, itt baj van, ha már az én népem nem elégszik meg azzal, hogy suttyomban ölhet és gyilkolhat.

Mindenesetre pedig jól vagyunk kormányozva, igazgatva, őrizve Pest vármegyében és ez országban.

Budapesti Napló 1907. július 23.

A. E.

169. BEÖTHY ÚR SZÍNHÁZAI

- Az ő szívük és a mi türelmünk -

A Király Színház és a Magyar Színház ügye nem a művészeté. A Beöthy László zsebének az ügye viszont nem a nyilvánosságé. Állapíttassék ez meg azonnal, nehogy valaki összevissza cserélje a művészetet, a színházat, a zsebet, a nyilvánosságot és a trösztöt.

Beöthy László egy nyilatkozatában képtelennek állítja még a föltevést is, hogy neki ne legyen egyelőre legalábbis két színháza. Úgy-e ez azt jelenti, hogy eleddig senkinek sem volt szava a Király Színház és Magyar Színház uniója ellen? Gyönyörű nyíltsággal beszélhet hát a kérdésről e sorok írója. Először is azért, mert eléggé utálja a színházat, mint olyant. Másodszor, mert nem kopogtatott és soha az életben nem fog kopogtatni Beöthy László ajtóján halhatatlan, de soha meg nem írandó színdarabjaival. Harmadszor, mert Beöthy László örökölt, nagy, családi kereskedőtalentumát föltétlenül respektálja. Negyedszer, ötödször és többedszer, mert szép dolog azt a publikumot védeni, melynél naivabb, birkább és hálátlanabb nincsen ezen a világon.

Beöthy Lászlót minden más anyagilag és szellemileg rendezett országban ma bojkottálnák az írók, a szerzők. Valahogyan azonban meg ne próbálják (nem is fogják megpróbálni) nálunk, mert Beöthy Lászlónak jogos nagy öröme volna. Írnak és szereznek bőséggel a külföldön s Jézus nevében csak irgalmasságot gyakorol az a színház-direktor, aki magához engedi a hazai kisdedeket.

De, ha az írókhoz kevés jogunk és közünk van, itt számolja pénzecskéjét a jegyváltó pénztár előtt a tóduló közönség. Ezt becsapja, ezt kizsákmányolja, ezt két végéről égeti, ezt elbolondítja ez a tröszt. S nem vagyunk ám biztosítva, hogy ebben a csődországban jövőre nem szerezheti meg két színházához a harmadikat is. Avagy nem építteti a negyediket is. S akkor ő fütyül s a publikum úgy táncol, ahogy ő akarja. Más ízlése nem lehet a publikumnak, mint a Beöthy László ízlése. Háromszáz színész helyett tart majd ötvenet. Kevesebb lesz minden személyzete, kevesebb a darabja is. Amit lejárat egyik színházában, kiviszi a kisebb jegyárú s igénytelenebb közönségű másikba. Versenyről, igyekvésről, válogatásról nem is álmodhat a derék színházjáró. Veszi, nyeli azt, amit kap és úgy, ahogy adják.

Megjegyezzük, hogy Beöthynek van igaza és Budapestet ő ismeri jobban. Budapestnek az kell, hogy csalják, rontsák, kihasználják, megalázzák. Mindenben, nem csupán olyan jelentéktelen értékekben, mint amilyeneket nyújt a színház, főképpen a Beöthy-féle s melyekért ő, a publikum, olyan jelentékeny pénzértékeket hord össze.

De mégse adhasson ki Beöthy László tiltakozó szó nélkül hetyke nyilatkozatokat, ez a célja ennek a pár sornak. Az a dinasztia, amelynek ő színpadi jószágkormányzója, példátlanul megnyomorította ez ország szellemi életét. Lehet, hogy színházakkal fokozni ezt a megnyomorítást nem is lehet már. De ha a zsebükhöz, az ő zsebükhöz, nincs is közünk, a magunk szegény, árva zsebéhez van. Hát nincs ez uraknak szívük? Hát nem eléggé kihasználták azt már anyagilag, hogy pár évtized alatt ízléstelenekké, butákká neveltek bennünket? Tegyenek még ízléstelenebbekké, még butábbakká. De ne nyúzzanak ilyen rendszerrel, ilyen kegyetlenül.

Budapesti Napló 1907. július 24.

A. E.

170. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Hau-pör titka

Karlsruhe esküdtjei s a Hau-pörben ítélő bírái föltétlenül nyugtalanok. Nem nyugtalanabbak, de éppen olyan nyugtalanok, mint a világ minden újságolvasója. Érzik ők és érezzük mi is, hogy itt egy kegyetlen sorstragédia vetődött elénk. A sorstragédiákat a rejtelmes istenek rendezik s ha beavatkozunk, bennünket is baj érhet. Hogy Hau Károly ölte meg valóban az anyósát, ez nem lehetetlen. De miért érezünk a karlsruhei tárgyalás közönségével együtt magunk is különös haragot a szép Molitor Olga iránt? Itt nagy titok rejtőzködik még akkor is, ha Hau Károly gyilkolt. És a vallomástól rettegő vagy menekülő tanúk sem idegcsillapító jelenségek ez izgató, világraszóló bűnügyi szenzációban. Hau Károly esze, bátorsága, büszkesége és nyugalma még gyilkosul is nem akasztófára valónak mutatják őt. A vér és a halál mellett pedig itt van ezúttal is a szerelem. A szerelem és a gyilkos, aki a gyilkosságot tagadja. Egy gyilkos, aki úgy viselkedik, mintha valami gyönyörű titkot kellene sírig őriznie. S mikor halálra ítélik, homloka körül rögtön ott a mártírkoszorú. A régi, ádáz istenek még élnek és vannak még mindig sorstragédiák.

II.

Legénykedés a levegőben

Ha a franciák az ő kormányozható Patrie-jukkal lepik meg a világot, a németek is repülnek. Ha a Patrie-val játszva sétálgat az Eiffel-torony körül Clemenceau miniszterelnök, fog Bülow is légi sétát tenni. Már jön a hír, hogy a német kormányozható léghajó is oda száll, ahova akar és Spandauban gyönyörűen megkerülte a Nikolaj-templomot. Lehet, hogy ez a levegői legénykedés csak újfajta, ártatlan torna két gazdag, bővérű náció között. Lehetséges, hogy a kormányozhatók nem is kormányozhatók, de nem lehetetlen, hogy mind a ketten azok, a francia is, a német is. És így volna fölséges és így volna egyben pokolian mulatságos. Mert németek, franciák, sőt minden nemzetek diplomatái ez új csodából is a háborút szagolnák ki. Pedig milyen őrültül csalódnak vagy csalódnának. Találják csak föl s tökéletesítsék a hadseregek tudósai a kormányozható léghajót. A jót még az ördögtől is el kell fogadnunk, tehát a katonaságtól is. És ők azt hiszik, a naivak, hogy a háborút csinálják, pedig a békét csinálják katonásan, vitézül és szépen.

III.

Az északi Firenze

Egy nagy külföldi lap adja ezt a szép címet Prága városnak. De más lapok viszont szláv Athénnak, szláv Münchennek és isten tudja minek nem keresztelik Prágát. Mindezt a most lezajlott prágai ünnepek alkalmából. Amennyi komoly hírlap és revü él Nyugaton, mind hosszú, hosszú cikkeket közöl Prágáról. A cseh kultúráról, a cseh művészetről, a cseh irodalomról. Áradozó, forró, a kultúra közös szerelmétől ittas hangon fonják az ős cseh város dicsőségét. Az újfajta dicsőséget, a nagy kultúráét. Sápadozunk a dühtől, az irigységtől, ha Budapestre és magunkra gondolunk. Bezzeg mi nem kaptunk még ebben az életben századrésznyi ilyen dicséretet sem. Gazember, aki azt állítja, hogy a kultúra magyar seregén múlik. De igenis a kultúraellenes, tatárlelkű osztályuralmon s a politikán. Minden hírünket, mindig rossz hírünket köszönjük meg a politikusainknak. S ebből az országból csak a politikusok kiirtásával lehetne valamit csinálni.

Budapesti Napló 1907. július 25.

Lellei.

171. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Szegény Kazinczy Ferenc

Kazinczy Ferencnek szobrot fog állítani feledékeny nemzete helyett - Fráter Loránd úr. Száz itce bor, száz szál gyertya, azaz mit beszélünk, századokig hirdetni fogja Érsemjénben az a szobor, hogy Fráter Loránd volt egy korszakban Magyarország kultúrlelkiismerete. Pikáns is, szomorú is ez a nyári hír, no de mindegy, Kazinczy szobrot kap.

A példa ragadós lesz esetleg: Ruszt József talán majd szobrot fog állítani Madách Imrének és Banda Marci Jókai Mórnak és így tovább. Az érdekesebb mégis az lesz az egész ügyben, hogy persze nagy cécó lesz Érsemjénben. Meghívják a kormányt, a képviselőházat, úgynevezett tudományos és irodalmi társaságainkat. És ezek megjelennek Fráter Loránddal egyetemben ünnepelni Kazinczy Ferencet. Indítványozzuk, hogy a képviselőház koszorúját Rakovszky

István vigye, a kormányt Darányi képviselje, s a díszszónok Nagy Gyurka legyen. Hihihi, tudják-e az urak, ki volt önmagának, Magyarországnak s a nemzetközi humanizmusnak és kultúrának ez a Kazinczy? Darabont-lélek, akinek a gondolkozásától még Berzsenyinek Kazinczyval szemben alázatos, forró, szerelmes barátsága is sokszor megriadt. Szabadkőmíves, Martinovics társa, könyörtelen újító, nemzetét ostorozó európai szellem, szociális forradalmár. Egyébként pedig, ha nem is nagy magyar író, de olyan nagy, szomorú, magyar ember, hogy összeszorul a szivünk, ha rágondolunk. A magyar átok a kivételes lelkeket késői poraikban sem kíméli. Fráter Loránd állít neki szobrot s a mai magyar közélet vezetői fogják emlékezetét áldomással ünnepelni.

II.

Dánoson sok a gyilkos

Helyeslem a cikkeket, melyek a csendőrség intézményét nálunk pompásan beváltnak magasztalják. Valóban Dános esete s a Szarvas-csárda gyilkos haramiáinak összefogdosása is ezt bizonyítják. Igen, a csendőrség, a mi csendőségünk, ért a gyilkosok kinyomozásához, sőt túlságosan ért. Kiváló csendőségünkkel már nem egy ízben esett meg, hogy egy gyilkos helyett egy gyilkossághoz három gyilkost is talált. Az ilyen eredmény sok egy kicsit a jóból s emberséges szerény ember megelégszik, ha csak éppen a valóságos gyilkosokat fogják el. Nem gyanúsítok, de egy nagyon eleven legenda fátyolait libbentem meg. Ha én csatangolnék Dános körül s a csendőrök elfognának, nem állok jót magamról, hogy nem vallom be a gyilkosságot. Az „azt mondják" s némely törvényszéki tárgyalás adatai szerint a gyanúsított ember kap először is húsz erős pofont. Ez azt akarja jelenteni, ha jegyzőkönyvi nyelvre fordítjuk: mi az ön neve, uram? A jegyzőkönyvbe pedig sok adatot foglalnak s a pofonoktól még az oláh cigány is elszédül. Emlékszem egy régi gyilkosságra, amely a pátriámban, Sarmaság vidékén történt. A vádlottak elmondták, hogy ők hordókban vallottak a csendőröknek a nyomozásnál. Hordókba tették őket, a hordókat újra befenekelték s gurították le sok száz méternyire a hegyről. Ilyenkor az ember akkor is vall, beszél, ha süketnéma. A csendőrség csakugyan nem rossz intézmény, sikerei is voltak már szép számmal. Azt se akarja senki, hogy egy kultúrától visszatartott ország félvad zsiványait szalonba vezessék a vallatáshoz. De viszont erkölcstelenség volna elhallgatni olyan gyanús furcsaságokat, hogy a mi csendőrségünk négyszer-ötször elfogja és vallomásra bírja a gyilkosokat olyankor, amikor esetleg a gyilkosok, az igaziak, valahol a markukba röhögnek.

III.

Geöcze Sarolta - igazgatónő

Geöcze Sarolta bizonnyal hálás lesz nekünk, ha - különben nagyon tisztelt - személyiségéből ezennel kifelejtjük a nőt. Ő kemény, harcos ellenfél s bizonyára akarja, hogy férfiasan beszéljenek vele az ellenfelei. Tehát olvassuk: Geöcze Saroltát a budapesti II. ker. *állami* tanítónőképző intézethez igazgatónővé nevezték ki. A csökönyös konzervativizmus, az ortodox kereszténységszocializmus apostolnőjét s a feudális Magyarország irodalmi őrangyalát. Kikérjük magunknak, bennünket senki olyan naivaknak ne tartson, hogy meg vagyunk lepve. Minket lephetne meg kalksburgi Apponyi Albertnek akármilyen jezsuita vakmerősége? Nagyon logikusnak tartjuk, ha ezt a Geöcze Sarolta úrnőt, ezt a főtisztelendő világi apátnőt - jutalmazzák. Logikusnak tartjuk, ha a jövendő Magyarországot előre a butaság gúzsába akarja kötni a hatalmon tobzódó klerikalizmus. De Geöcze Sarolta nem együgyű nő, ő tanulmányozta már egy-két országnak a társadalmi evolúcióját. Ő a sötétségről és maradiságról is tudományos nótákat tud nótázni. Vallja be nagyságos asszony vagy kisasszony, van-e önöknek okuk ebben az országban a konzervativizmus érdekében harcolni? Már tudniillik a dicsőségtől és jutalmazásoktól eltekintve, úgy nyeregben van itt a reakció, olyan bizonyos itt a sötétség, hogy

ha önök, a biztonságosak, még mindig harcot hirdetnek, komédiáznak. Egyébként fogadja üdvkívánataimat becses igazgatónői kinevezéséhez.

Budapesti Napló 1907. július 26.

A. E.

172. EGY ELRABLOTT KOSSUTH-NÓTA

- Egy főispáni fáklyás zenéhez -

Valahonnan Erdélyből jön az a félhivatalos hír, hogy fáklyás zenét kapott a főispán. Hetye-petyére, semmiért, csak a hazafias polgárok szent lelkesedéséből. Énekelték a Kossuth-nótát, ordítottak, éljeneztek, bömböltek. Mintha szédítő, szomorú, rejtelmes messziségből érkeznék ez a hír. Úgy hangzik, - hogy Verlaine-t idézzük, - mint elnémult, drága szavak suhanása. Istenkém, istenkém, hát adnak még az emberek Magyarországon honszerelmes fáklyás zenét? Édes, szegény mély bánatú magyar emberek kidagadt szemmel, keserű torokkal fújják még a Kossuth-nótát?

Nem sejtik azt sem Kossuth Ferenc, sem Apponyi Albert, mit raboltak ők el a szegény magyartól.

Ismerünk egy cinikus, éhes és gonosz magyar képviselőt, negyvennyolcast persze. A jámbor külvárosiak és falusiak előtt reszkető hangon emlegeti Kossuth apánkat. És mesésen utánozza a Kossuth-nótát éneklő magyar atyafit. Borostás arca bambán átszellemül szegénynek, a naiv magyarnak. És ezt nagyszerűen meglátta s nagyszerűen tudja elkomédiázni a nagyságos úr. De nekünk mindig a lelkünk akar kiszakadni, mikor ez az eszünkbe jut.

Hihetetlenül gazdag mámor-battéria a józannak hirdetett magyar. Egy kis bor, egy kis „szavalat" s bolond, lunátikus lesz. Tatáros arcából a felhőktől kergetett őszidei Hold mása formálódik ki. És fújja és fújja, hogy mindnyájan el fogunk menni. Nem gondol ő abban a nótás félórában Kossuthra, Ferencre, sőt Lajosra sem. Nincs az ő bánatos nótázásában sem színészkedés, sem tudat. De van valami bús igézet, valami régi átok visszarezgése. Adó, szolgaság, kevés hús, porció, fanyar lét, kutya-sors. És hogy ez így megy már csekély ezer esztendő óta. Nincs szomorúbb lény ezen a világon a magyar közembernél. Olyan gazdag ez a szomorúság, hogy mióta már bizonyos percentje a nem úri Magyarországnak honpolgár lett, ebből a szomorúságból fényesen megélnek az úri svihákok. Akár egy Somogyi Aladár bizgassa föl az ő érzékeny, nótás húrját, a magyar közembernek mindegy. Lelkesedik, bolondul, koponyát lékel és szavaz.

És elrabolták tőle az ő Kossuth-nótáját. Kossuth Ferenc vasutat dirigál és Bécsbe utazgat. Meghatókat láttunk s meghatókat beszélnek, írnak nekünk arról a csapásról, mely Magyarországon a kis lelkeket érte. Mióta a negyvennyolcas szédelgők becsapták a magyar közembert, nem tud az már ábrándozni öt liter bor árán se. Torka automatikusan kezdené a Kossuth-nótát. De lapot olvas, mindent tud, tudja az ő csúnya megcsalatását és káromkodik. Titokban adták volna el akár száz évre a pusztuló magyart Bécsnek Kossuth Ferencék, de hagyták volna meg az ő speciális mámorát, az ő vigasztaló nótáját. De elvették, elrabolták a magyar közembertől a Kossuth-nótát. Nem merjük bizonyosra venni, hogy a Marseillaise fogja most már érte kárpótolni. Nem lesz hite a szegény magyarnak, nem lesz babonája s nincsen nótája, történhetik rosszabb is. Nóta helyett, ha Amerikába ki nem szalad, bottal, kapanyéllel avagy éles kaszával, de ütni fog.

Nagyenyeden, vagy hol, ha igaz, még fújták égő fáklyák mellett a Kossuth-nótát. Erdély messze van az izgalmas, az eleven élettől, megtörténhetett. De az ünnepelt főispánnak száz fonográfba kellett volna fölfognia a közemberek-dalolta Kossuth-nótát. Hajh, urak, ezt a nótát nem fogja már többé bambán, bizalommal énekelni a szomorú magyar. Vagy új nótát kap, vagy olyat fog ütni, hogy egész Európa szeme tele lesz porral.

Budapesti Napló 1907. július 27.

A. E.

173. A HERING ÉS A TÖBBI

- Az a fő, hogy beismerés legyen -

A Szarvas-csárda közel van a Wekerle Sándor Dánosához. Ez az oka, hogy kissé izgatottabban pipáznak az urak Pest vármegye székházában. Kissé izgatottabban, de azért nem kell aggódni miattuk. Ők maguk se gyógyíthatatlanul búsak és nyugtalanok. Jönnek a jó hírek: van gyilkos csőstül, dolgoznak a csendőrök. Pest vármegye hírnevén nem fog semmi folt esni. Szarvas Istvánék kárpótolva vannak avval az őrült reklámmal, amit a lapoktól ingyen kapnak. Dános körül pedig nem igen lesz gyilkosság mostanában. Mert a kakastoll sokszor volt már félelmes és alapos munkában, de ilyen alaposban és félelmesben talán még soha.

Jó, bolond fiúk ezek a léha újságírók. Még a legcinikusabb is közülük, aki Monorról, Debrecenből vagy Dabasról visszajött, sír. Pedig szeretnek a Herrenmoral paripájára ülni. Pedig az oláh cigányok mégsem afféle cigányok, mint ők. De sokallják a buzgóságot a fiúk. Haragjukban még talán többet is látnak a kelleténél s mint amennyi történik. Például igaz, hogy a csendőrök megvasalták az apró gyermekeket, a purdékat is. De talán az még sem igaz, hogy az egyik purdénak eltávolították a szemét. Azt se akarjuk hinni, hogy külön besózták a heringet, melyre a vallomásra bírandó cigány két napig se kap egy korty vizet. Hasonlóképpen túlzásnak véljük azt is, hogy a cigánynak a csontját válogatás nélkül törik a csendőrök. Bizonyosan okkal-móddal törik. A térdét például, hiszen a cigány úgyse szokott térdelni. A lapockát, a bordát, a lábfej-csontokat. Mi nem hisszük azt, hogy a fejét is kilyukasztják a gyanúsított férfiúnak.

Az Egyesült Államok csinált egy indián területriumot. Itt civilizálja a maga rézbőrű oláh cigányait. Ha vad marad, vigyáznak Sólyomszem úrra. Nem engedik Washington mellé, hogy az elnök lakásától pár kilométerre ölögessen. Ha gentleman lesz, akkor mehet, ahova csak akar. No de mi ettől, egyelőre, ami a Szarvas-csárdát illeti, elkéstünk. Holott mi arra sem mernénk megesküdni, hogy csakugyan a cigányok gyilkoltak. A csendőrök, talán az ügyész urak is, ezt bizonyosra veszik. Éppen emiatt tartják iszonyú titokban a vizsgálat menetét. Nehogy az újságokba kerüljön valami pozitív, mert ezek az oláhcigányok olvassák a Times-et, Temps-t, Pressét és a Budapest-et állandóan.

Az oláh cigány nem kultúrember. Nyilván másképpen kell diskurálni vele, mint Douglas lorddal. De egy Szabó nevű nagyváradi hivatalnok nemrégiben bevallotta, hogy ő ölte meg csakugyan Jámbor Sándort. Erre éppen tegnap ítélte el e gyilkosságáért a nagyváradi törvényszék a szegény, bűnös Hevesi Ákost. Ez a Szabó nem volt oláh cigány. De inkább vállalta azt, hogy ő gyilkolt, mintsem hogy tovább - vallassák.

Budapesti Napló 1907. július 28.

Lellei

174. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Magyarország a térképeken

Ha Párizsban, Franciaországban, ezután helyes térképek készülnek Magyarországról, öröm. Érdekesen szomorú, hogy ezt az örömet is privát lelkesedés adja nekünk. Nem azért csinálnak a franciák jó térképeket, mert Kossuth úr miniszter. De mert egy Párizsban élő magyarnak ismeretsége van a térkép-kiadókkal. Nem árt az ilyesmit észrevenni és a nyilvánosság előtt fájlalni. Hiszen a mának urai, akik Rákóczit kegyesek voltak halott kültagként a függetlenségi pártkörbe befogadni, ma már csak éppen nyíltan nem íratják, hogy Árpád vezérünk az ő igazolásuk végett foglalta el a hazát. S ők még dicsekedni fognak vele, hogy Magyarország megvan - a francia térképeken. De még egy dologra szintén nem árt figyelmeztetni ez urakat. A térkép-írás ma már igen fejlett tudomány. Nem elégszik meg azzal, hogy a nebulóknak országhatárt, folyókat, hegyeket és városokat mutasson. Ma már készülnek térképek például a földbirtok-eloszlásról. Készülnek térképek az írni és olvasni tudásról. Sőt készülnek összehasonlító térképek arról, hogy egy-egy ország tudomány és művészet termelésében hogyan tűnik ki a többi mellett. Vigyázzunk és féljünk, mert az ilyen térképeknél nem segíthet bennünket a protekció.

II.

Mit leltek Knézen?

Kár, hogy a knézi lelettel alig foglalkozunk. Nem tudom, mindenki olvasta? Knézen a temesvár-varjasi vasút építő munkáját végezték. S találtak két, nagy, furcsa sírt. Az egyikben sok csontváz - fejek nélkül. Ettől nem messze a másik sír. Itt meg csupa fej, sok-sok koponya törzsek nélkül. Az Akadémia talán kiküldött valakit, talán nem. Ha kiküldött, az majd megállapítja, hogy itt nagy csata volt. A kegyetlen törökök csinálták ezt a tréfát. Vagy a Batu kán kutyafejű tatárai. Szóval e helyen is direkt a nyugati kultúrát védtük a barbár Kelet hordái ellen. Hiszen tetszik ezt tudni. A gróf és a püspök urak történetírói írják. S mi az iskolában is így tanuljuk. Később azután el is hisszük. S mikor végtelen kulturális és egyéb nyomorúságainkat látjuk, evvel vigasztalódunk. Hogy a boldog Nyugat is kultúrátlan volna. De szerencsére itt voltunk - mi. Verekedtünk direkt azért, hogy Nyugaton nagy kultúra nőjön.

Igen ám, de az embernek néha különös, babonás sejtései támadnak. Én például esküdnék rá, hogy a knézi sírokban lázadó jobbágyok porhüvelyei pihennek. Arra nem mernék esküdni, hogy Dózsa György valamelyik rakoncátlan csapatát gyilkolták itt halomra a nagyurak vitézei és hajdúi. De ez se nagyon lehetetlen. Ám az bizonyos sejtésem, hogy jobbágyok voltak. Uraik ellen föllázadt bitangok. Akiket az éhség, a kín, a robot, a deres, a pallosjog, az úrbér és a többi keserűsége egy-két napra büszke emberekké tett. Lehet, valószínű, hogy gyújtogattak, öltek. Végre is valamit kellett csinálni a lázadó jobbágynak a tizenötödik században is. De bizonyos, hogy hamar végeztek velük. Fölkoncolták őket az urak fegyveres szolgái. S a fejét mindegyiknek levágták. Mivel a vallás sehonnan se maradhat el, be kellett szentelni a halottakat és sírjukat. De a püspökök és a nagy urak dühbe borultak a gondolatától is annak, hogy a lázadó parasztoknak a fejeit is szentelt víz érje. Azokat a fejeket, melyeket hitvány, büdös paraszt tulajdonosaik két napig föl mertek emelni. Azokat a fejeket, amelyek gondolkozni mertek. Ezért kellett a fejeket lenyiszálni és külön sírba helyezni. Úgy hiszem én ezt, aki tudom, látom, hogy a grófok és püspökök még ma is milyen vérszomjasan dühösek azokra a fejekre, melyek büszkén felütődni, tervelni, akarni, gondolkozni tudnak.

III.

Mária Terézia becsülete

A nagy, néhai császárnét, királynénkat, aki Pozsonyban az ő lelkes magyar urai előtt aratott legalábbis olyan sikert, mint Schratt Katalin nemrégiben Bécsben egy Mária Teréziáról szóló darabban, megsértette Korneuburgban egy paraszt. Vidám élcet vagy durva szitkot mondott-e, arról nem szól az ének. De arról igenis, hogy a korneuburgi bíróság elítélte egy hónapi fogházra Jilek Jánost, a sértőt. És nekünk egy tréfás szavunk sem akad az ítélet ellen. Ez a Jilek János nem volt történetíró. Ha Jilek János halott apját megsérti valaki, Jilek Jánosnak joga van a halott becsületét keresni. Ez a joga ne volna meg egy olyan mégis csak elég szereplő familiának, mint a Habsburg-familia? Annak tűrnie kell, amikor nevében ítélkező bíróság van egynéhány száz, hogy az ő nagy ősanyját sértegessék? Vagy nincs becsülete az élőnek se vagy van a halottnak is. Jilek János élt volna csak Mária Terézia idejében, többet ülne egy hónapnál. Mert Jilek János téglavető s a téglavetéshez nem szükséges a históriai valóság megállapítása Mária Teréziáról.

Budapesti Napló 1907. augusztus 1.

Lellei

175. ABBÁZIA LEGSZEBB HÖLGYEI

Tehát Abbázia ez évben is ledarálta a maga szépségversenyét. 1. Nánássy Ödönné. 2. Piliss Mimi. 3. Abelovszky Margit. Egytől-egyig okvetlenül olyan szép hölgyek, akik nemcsak Abbáziában lennének győztesek. Habár én csak Abbáziát s az effajta versenyeket ismerem. A koszorúzott hölgyeket, Abbázia idei királynőit, sajnos, nem. Hazafias lélekkel örülök azonban magam is, mert e beauték magyarok. S mert legszebbeknek kijelentetni még egy abbáziai versenyen sem dicstelen.

Hajh, nem mindenkik tudnak olyan könnyen dönteni ebben az ügyben, mint az abbáziai pályabírák. A Szépség fölismerésében és imádatában ugyan nagyon megromlott ez a mi korunk. De még mindig él tíz vagy ezer javíthatatlan, szomorú kereső. És nemcsak a testetlen Szépségnek vannak ilyen kielégítetlenjei. Keresik néhányan az Asszonyt is, mint fő-Szépséget. Vannak még olyanok, akik azt hiszik, hogy elevenen is lehet olyan nőket találni, amilyenek reánk versekből, képekből, szobrokból kacagnak vagy kisírnak.

Rodin, az öreg, a nagy Rodin, amikor a barna, hindu táncosnőt, Ruth kisasszonyt megismerte, sírt örömében. Hogy íme van még egyetlen szép ezen a rút világon. Ugyanez a Rodin azt mondta, amikor Szizova[tha] király táncosnői Párizsban jártak:

- Ha húsz évvel fiatalabb volnék, utánuk szöknék és sohse látna többé a világ.

Mert akik az asszonyok asszonyát, a Szépet, az Asszonyt keresik, csak szomorúak Párizsban, Londonban, Budapesten és Abbáziában. Azoknak forrón elképzelt hellén nők lázasítják meg álmaikat. Talán sohase élt finom hetérák, Venus-modellek.

Szizovat[ha] táncosnői előtt egy budapesti aszfaltbetyár kiköpne. Ruth kisasszonyért sem őszintén rajonganának a budapesti smokkok. De az asszonyi szépség költői már-már mindenütt elfordulnak a civilizált, agyonápolt nagyon fehér s elnyomorodott női testektől. Lehet, hogy hiában [!], de az egzotikus, a vad asszonyok szabad és érintetlen szépségéről képzelődnek.

Japánban él egy civilizáció-gyűlölő francia művész-ember. Egy olyan művész-ember, aki már nem is alkot, csak szenved és kutat. Ez beteg lesz az undortól, ha Tokióban olykor egy parisienne-t kénytelen látni. Egy parisienne-t, akiért esetleg százan és százan epednek.

Viszont az is híres dolog, hogy még a nem-művész lelkek is jobban buzognak idegen fajbeli szépek előtt. A párizsi nő nem szép, de aki Párizsból hosszabb idő után tér vissza Budapestre, hetekig szomorú s elkerüli szemeivel is a mi kikiáltott szépeinket. A szerecsen gaz állat lesz, ha a fehér nő szemébe nagyon belenéz. A japán ember a kínai nőért tud elkövetni nagyon bolondokat.

Ez mind azt jelenti, hogy a legalsóbb rendű férfiú is kielégítetlen. Minden táján a világnak talán az is volt mindenkor. A női szépség sem az a szépség, amelyet meg szoktunk találni. Boldogok és irigylendők az emberek ott lent Abbáziában. S mindenütt, ahol a legszebb egyet, kettőt, hármat játszva találják és koszorúzzák meg.

Budapesti Napló 1907. augusztus 2.

A. E.

176. FEKETE VIZEKEN

Ő mondta, Kalksburg fia, hogy kultuszminiszter akar lenni s csakugyan - vallásügyi miniszter lett. Olyan buzgó, mint egy magát rehabilitálni akaró sátán a pokol előtt. S úgy gyártja a rőfös reformokat, hogy ennek a szónak, a *reform* szónak, halálosan kell szégyenkeznie. De nem lesz semmi baj mégsem, tudja ő jól, hogy ebben az országban a türelem határtalan. Nemzetiszínű az ostya, göngyölhet bele tehát, amit csak akar. Bevesszük. Majláth is beveszi, aki Erdélynek kizárólagosan püspöke. De beveszi Bartók is és a császár és király nevét viselő unitárius püspök is. Többet mondunk: beveszi a legfőbb rabbitól az utolsó csoda-rabbiig s Vaszary Kolostól a nagyváradi nazarénus püspökig minden papi lélek. Ez az Apponyi jól tudja, hogy mennyit bír el Hunnia. Beadja neki pontosan a grammoknak a legtöbbjét. S ha ezt se okádjuk ki, van neki még néhány furcsa receptje.

Van neki s Mocsáry Lajos, aki ifjúnak és forradalmárnak nem nevezhető, még Mocsáry Lajos is látta. Ő is látta, csak az a sajnos, hogy kevesedmagával látta és látja. Egy francia revü a tételes vallások eltűnéséről csinált nemrégiben egy nálunk nagyon is korai körkérdést. Mocsáry meg merte sejtetni, hogy nálunk nagyon fiatal ez a kérdés. Sőt azt is megírta, hogy a klerikalizmus Szent István koronájának országaiban föl fogja venni a nemzeti köntöst. Fölvette, dicsértessék a Jézus Krisztus, mindörökké ámen.

Az Apponyi közoktatási reformjában ez a szédítő és ez a korszakos. Szervezetlenek lévén ez országban a tudományosan gondolkozók, biztos a maszlag. Látszólag minden egyháznak bókol és hajbókol Apponyi és az ő sötét reformkedve: nem rúgkapál senki. Itt van a híres loyolai iskola, ma már iskolája a mi tanító iskoláinknak. A protestánsoknak gyilkos pátens, a zsidóknak sárga folt kell ebben az országban, hogy méregbe jöjjenek. Megkapják, hejh be megkapják, de Apponyi adja. Észre se veszik, örülni és tapsolni fognak neki. Az iskola, a jövendő Magyarország, oda van dobva a római Curia elé. A szent svájci testőrök taposhatnak rajta, amennyi csak a bélünkbe fér.

Mondhatnák s mondják is: Apponyiban az izzó hazafi működik. Hogy az ő vallása a patriotizmus vallása s az ő sokatlátott szeme a nemzetiségi vesékbe néz. Igen, hát ezért kellett az új iskolai törvény? Ezért kellenek a keserítően pimasz és hosszú rendeletek és utasítások?

Hát nem szebben hangzanék ez; minden tanítóképző-intézet és minden iskola mától fogva állami és magyar? Szebben, magyarabban és rövidebben lehetett volna-e törvényt hozni?

De Kalksburg fia libabőrös rökönyödéssel s méltatlankodással utasította vissza ezt az istentelen gondolatot. Az Egyházra gondolt, az egyedül üdvözítőre. De mert Kalksburgban tanult s ismeri a magyar birkaságot, *egyházakról* beszél. Jóféle hájjal kenegeti mindenféle papok hasát. S ugyanabban az utasításban, ahol az „a" betűtől a „zs"-ig nemzetiszínű minden, ő bátran mer prédikálni arról, hogy a haza se kutya, de a valláserkölcs s az egyházak üdve pláne nem az. Hogy azután az oláh és tót iskolákban a nemzeti címeres zászló alatt fölosztják még a magyar mennybéli üdvösséget is s ellenséges, primitív, de erős kultúrák fáját szöktetik papkertészek és hóbortos iskolamesterek az ég felé, ez mellékes. Apponyi már olyan kipróbált hazafi, aki a hazával úgy kísérletezhet, mint egy most épült híddal.

De ki fogják függeszteni minden iskolában a legmázoltabb történeti képeket. És milyen képek lesznek ezek, oh *nép* iskola? Tiborcé is ott lesz közöttük, aki a Katona József zsenije révén van olyan történeti alak, mint Anonymusnak bármelyik alakja? Ott lesz-e Dózsa György, Esze Tamás, Martinovics és Táncsics? Végre ezek is csak hősei voltak talán a mi hősietlen, keserves ezer évünknek? De nem, nem. Szent Imre, Szent Gellért püspök, Pázmány Péter fognak lógni a falakon. S ha Apponyi becsületesebb volna csak annál, amilyennek magát képzeli, ott lógna mellettük Kollonics is. Szegény, derék, naiv Kollonics, be sokat tanulna, ha ma élne. Nem okvetlenül kell azzal kirukkolni, hogy Árpád országát koldussá és katolikussá kell tenni. Megteszi szépen ezt egy közoktatási utasítás is. Borzasztóul nemzeti, rikoltóan nemzeti színekben. De hathatósan hangsúlyozva azt, hogy az egyházakra bízatik szegény Magyarország sorsa. Oh Kollonicsnál is naivabb egyházak, kik nem sejtik, mit jelent ez a nagy egyháztisztelet. Küldjenek hálás sürgönyt a zsinatok. Hamar, mert később még megtörténhetik az a baj, hogy - látni fognak.

Úgy érezzük, hogy remegő pápista lelke Apponyinak Franciaországtól borzadt össze. Jövőbelátóan meg akarja védeni a klérust és a fekete mannát a pusztulástól. Hazát akar teremteni a mindenünnen kivert Egyháznak. Teheti, mert piros-fehér-zöld a lobogója. Teheti, mert ez az ország már úgy elaludt, hogy lehet vele mindent tenni. Csak sejtjük például, hogy Baksay Sándor sírt a minap egy Bonifácius-jelű zsebkendőbe egy lapban a terjeszkedő, az ölő szándékú klerikalizmuson. Nem megríkatóan jellemző az, hogy az egyetlen Bonifácius is lepelbe búvik? Nem ríkatóan megdöbbentő-e az, hogy a liberális magyar katolikusoknak egy tucat esztendővel ezelőtt híres-szép táborából már a zászlórudat se látjuk?

És, jaj, be tudja ez a kedves, gonosz Apponyi, mit és mikor csinál. Mit mondjunk? Ma is szomorú magyarnak lenni és élni. De ahogyan a jövendő Magyarországot építik suttyomban, szépen, az ember hálát ad az istennek, akiben talán nem is hisz, hogy ma él és nem holnap.

Budapesti Napló 1907. augusztus 3.

Ady Endre

177. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

István gróf koporsójánál

Mindent elért Nagykároly ura, István gróf, az ország első gavallérja. Íme, a gyászjelentés mondja: legjobb férj, legjobb atya, legjobb nagyatya, legjobb testvér. Hogy férjnek milyen volt, ez a zsombolyai és janovai gróf Csekonics Margit magánügye. Hogy atyának milyen volt, erről már többet és nyilvánosabban hallottunk, de fátyolt reá. Feketét, finomat, úri fátyolt, amin keresztül az ember nem láthat. De a „legjobb testvér" címhez mégis csak megidézzük gróf Károlyi Gábort. A „legjobb nagyatya" címhez szóljon hozzá (már kedves és értelmes lehet) a Frank Boriska kontesz-leánykája. Ezek az urak, ezek a Károlyi Istvánok egyetlenegy dolgot megtanultak Deák Ferenctől. Hogy az újság, a hírlap ne hazudjon. De ne hazudjon, az istenfáját, a gyászjelentés se.

II.

Beszéljenek a számok

Húsz esztendeje sincs, hogy ezt a banális fölszólítást kikacagtatás veszedelme nélkül lehet már leírni Magyarországon. Kegyesek lettünk a statisztikát, a számokat tudomásul venni. Nos hát: az 1901-1905 évek alatt a következő irányokat vette a magyar középiskolai ifjúság életalapító hajlandósága. Hittanhallgató lett 12.5 százalék, jogász 23 százalék, hivatalnok 10 százalék, katona 8 százalék, bölcsész 11 százalék, orvos 9 százalék, mérnök 5 százalék, gépész és vegyész 3 százalék, erdész és gazdász 7 százalék, kereskedelmi 3.5 százalék, ipari 0.5 százalék, bányász 0.5 százalék, művész 1 százalék, egyéb vagy később változtatott pályát 6.5 százalék.

Tehát butító és az élettől másokat is visszatartó papok lesznek az ifjainkból. Paragrafusos jogászok, gyümölcstelen bürokraták és katonák. De nem lesznek mérnökök, gépészek, iparosok. Szóval olyanok, akiknek a segítségével még talán meg lehetne ezt az országot csinálni.

III.

Budapest népe önérzeteskedik

Budapest népe önérzeteskedik, csak túlzás és baj ne legyen belőle. Ahogyan mostanában például a ház-uzsorásokkal elbánik, ez már beszéd. Ez már a nagyvárosi tömegnek, a kultúra derékhadának, dolgozó lelkiismerete. Azt szokták mondani a vidéken, hogy ez az ország Budapest érdekében él és kínlódik. Budapest pedig, elmondhatja, hogy ez az ország azt hiszi, nem lehet mást nyúzni, csak őt. Ez a szembeállás sohse volt igazságos, ma sem az. De az tény, hogy drágán fizet az ember azért az isteni tudatért, hogy ő - fővárosi. Helyes, ha ennek az összevissza, nagyon ötletszerű nagyvárosnak lelkiismerete s önérzete kezd lenni. Szeretnők, ha nem csak gyomor-ügyekben volna ilyen gerinces és öklös Budapest. Mert ne felejtse el senki ebben a szomorú városban, hogy alapjában minden a gyomor rizikójára játszik. Az is, ha itt álhazafiasságból szélhámos szószátyárokat tartunk ki. Az is, ha gyávaságból mindenféle kormánnyal barátságba[!] vagyunk. A háziurak mellett ne felejtse el Budapest, hogy a haza-urakon, a nagyszájú senkiken, a kormányzó iparlovagokon is lehet, sőt kell, egyet-kettőt ütni.

Budapesti Napló 1907. augusztus 3.

Lellei

178. MIÉRT VEREKEDNEK A VIDÉKI ÚJSÁGÍRÓK?

Vidéki újságírók párbajáról mostanában ismét sokszor olvasunk, sőt írunk Budapesten. Olvasunk, sőt írunk az ilyen párbajról, de alattomban nem tartjuk eseménynek. Ha jutna, kerülne időnk reá, még talán tudományosan is magyaráznók. (A napfoltokkal, esetleg avval az üstökössel, mely most állítólag alkalmatlankodik a Napnak. Ezt tennők, ha véletlenül Flammarion ugyanez időben az olvasmányunk. Ha viszont nemzeti szociológusok vagyunk, kisüthetnők, hogy nyugtalan a vidék.) A korrespondenciát a vidék és Budapest között mindenképpen ők, a vidéki újságírók, eszközlik úgyis leggyakrabban. Ha tehát a vidéki újságíró bármi okból búsul vagy verekszik, tudatosság nélkül a vidék hangulatáról ad beszámolót.

Az egész kérdés pedig, mint millió nagy kérdése a kis magyar társadalomnak, áll előttünk ostobán, értelmetlenül, elintézetlenül, magyarázat híján. Megoldani úgyse tudjuk, de miért ne hordjunk köréje két-három gondolatot? Magyarországon (ezt Ignotus mondta egyszer nekünk s kár, hogy nem ír róla ez a nagy ember) még közepes intellektusoknak is olyan iszonyú problémákkal kell viaskodniok, amilyenekhez, ha az ember egy nagy nációba születik bele, csak egy Taine-nek, egy Brandes-nek, valaki ilyesnek van nyilatkozó jussa. Ilyen a mi helyzetünk, ilyen komplikált az egész Kárpátok alatt és körül elhelyezett Magyarország. Az ember megérti, hogy Magyarország vezető emberei között ezer év óta nem volt négy-öt gondolkozni tudó. Sőt megérti azt is, hogy miért utálják itt a gondolkozást, mert itt a gondolkozás sokkal nehezebb tudomány, mint másutt.

A vidéki újságíró (sokszor sejtelme sincs róla szegénynek) ennek a fatális geográfiai, nemzeti és szociális beállításnak a mártírja, még talán olyankor is, amikor szeretett kartársával egy kis segédszínésznő vagy egy kis állítólagos (talán valódi) panama miatt pofozkodik össze.

De az már egyenesen megható például, ha Turócszentmártonban vagy Újvidéken azért kell összeapríttatnia magát az újságírónak, mert Szent Istvánnak az volt a véleménye, hogy az egy nyelvű nemzet erőtlen. Nekünk, a nem sovinisztáknak is, legsiralmasabb problémánk a nemzetiségi kérdés. Olyan sokoldalú, sokigazságú és sokbánatú, hogy az ember írni se mer őszintén róla. Ellenben a vidéki újságíró bátrabb, mint mi vagyunk. Akkor is, ha tót, ha sváb pángermán, ha szerb (az oláh legkevesebbszer lovagiaskodik). S akkor leginkább, ha magyar s úgy képzeli, hogy ami hibát Szent István óta kedves államférfiaink elkövettek, azt neki kell reparálnia.

Még ha stréberkedésből teszi is, bennünket mindig meghat, ha a vidéki újságíró, a magyar újságíró, azért párbajozik, mert ebben az országban nemzetiségek is grasszálnak. Akkor is, ha a vidéki újságíró úgy érzi, hogy a darabontnak, a hazaárulónak ki kell taposnia a belét. Akkor is, ha úgy gondolja, hogy a Fő utca kövezésénél történt visszaélések vannak olyan fontos dolgok, mint a hágai konferencia aktái és érdemes ennek (a Fő utca kövezésének) igazságáért esetleg meg is halni.

Akárhogyan (ennek az irkafirkának ez az első célja) olvassuk több érdeklődéssel és meghatottsággal a vidéki újságírók párbajáról szóló híreket. Vegyük végre tudomásul, hogy ebben az ádámcsutkától lábbütyökig romlott országban ő közöttük kell keresnünk a vitézség, a naivság, a jóhiszeműség, a hit és cél lovagjait. A párbajellenes ligáért is hamarabb lelkesedtek ők, mint itt Budapesten. És ne kacagjunk, de sírjunk rajta, hogy többet párbajoznak ma is még, mint mi valaha és ma.

Budapesti Napló 1907. augusztus 4.

A. E.

179. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mór és Jakab

Ezek az idők nevezetes idők most Magyarországon. A vagy-vagynak, a nagy vajúdásnak a kora. De egyelőre még csak jel és készület minden. Egy bizonyos csak, hogy új Magyarország jön. E komoly időkből se felejtsük ki azért a jókedvet. Mi nagy jókedvvel olvastuk, hogy az ország klerikálisait Mór városába verbuválják. Mór városa az a Pécs, ahol a szabadgondolkozók tartották kongresszusukat. Mór pedig püspök vala Pécsett s Mórt boldoggá avatta Róma. A mi klerikálisaink tehát most Mór nevében szervezkednek. Ez azért kedves, mert tudvalevőleg nálunk minden újító, minden radikális - Jakab. Tessék vitázni arról, hogy melyik a szebb név. De nekünk iszonyúan tetszik, hogy szembekerült a két név. Ne hagyd magad Jakab, mert Mór már boldog. De neked, óh Jakab, még ezután kell tenned valamit a boldogságodért.

II.

A Város ellen

Magyarország önálló városainak polgármesterei kongresszusra gyűlnek. Ha igazán együtt-éreznek városaikkal, nagyon keserű hangulatban. Sohse kényeztették el ebben az országban a városokat. De ilyen rosszindulat se tombolt még a városok ellen. Mélyebben járunk s helyesebben írjuk, ha így írjuk: *a Város ellen*. Amikor ez az ország mai parlamentjét összeállította, ez bizonyos volt. Ez a parlament és kormánya a vármegyei rakoncátlanság eredménye. S leghőbb álma is, hogy középkorian hatalmasítsa újra a vármegyét. Mert a Város a láz, a nyugtalanság, a munka és a fejlődés. Egyszóval a Város: a kultúra. Egy vigasztalása lehet a Városnak: alapjában nem ő ellene dolgozik ez a mai hivatalos, nagy ellenszenv. A kultúra ellen dolgozik.

III.

Pius pápa és a kolostorok

Írják a lapok, hogy Pius pápát nagyon bántják a szaporodó kolostor-botrányok. Ilyenformán kilátásunk van arra, hogy ezután kevesebb kolostorbotrányról olvashatunk. Mert ezután nagyobb lesz a titoktartás. E hírrel kapcsolatban, talán egy kissé szeszélyesen, írunk ide valamit. A Milánóban kiszellőztetett apáca-gyermekotthonról van szó. A lapok azt írják, hogy a kolostor orgiáira elegáns fogatokon és automobilokon jártak egyházfejedelmek, fekete arisztokraták, vallásos bankárok és pápai grófok. Viszont ugyane lapok szerint a gyermekek moslékon éltek, piszkos rongyokban koldultak, ugyanazok a gyermekek, akiknek a kedvéért az előkelő vendégek jöttek. A lapok bűnösek a hihetetlenségek föltálalásáért? Avagy a kolostorokban a hihetetlenségek is megtörténnek?

Budapesti Napló 1907. augusztus 6.

Lellei

180. DE CAUX MIMI SÍREMLÉKE

- Avagy: hova lettek a tavalyi nők és a tavalyi férfiak? -

Az asszonykultusz ebben az új, a mai Európában csúnyult el. Mindig megvolt, mindig szép volt, mindig sokat jelentett. De Caux Miminek szép síremléket akarnak most állítani. Megérdemli, mert olyan vászoncseléd volt, aki férfikortársainál különb férfiakat érdemelt. Magunkról, legújabb sütetű férfiakról, ne is beszéljünk. Mi talán még Fedák Sárihoz sem vagyunk méltók, sőt Kornai Bertához sem.

Néha az embernek itt Budapesten gonosz rossz kedve van. Röviden: az ember igazságtalan bizonyos nőkhöz, akik itt tetszeni akarnak. Lakol érte az első meghatott és belátásos percben. Sok mindenfélének nem jó ám lenni Magyarországon. De az ember inkább legyen itt még magyar költő is, mint magyar primadonna.

Déryné ifiasszonytól egészen Pálmai Ilkáig más világ volt itt. Szegény De Caux Mimi is ez abnormális szép időkben élt. Azokban az időkben, amelyekben tetszeni elég volt a penetráns nőiesség is. Nem kellett kirakatba tenni mindent s a portékát (ne tessék rosszat gondolni) ingyen, lelkes, önkéntes kikiáltók kiáltották ki. Édes szomorúsággal nézzük például egy Pálmai-este közönségét. Az utolsó magyar bölények, a ma már csúzos, a finomkodásból kijött, de még mindig gáláns férfiak vonulnak föl. Tíz év múlva még negyvennyolcas honvéd is több akad, mint ilyenek. Keservesen kérdezzük, hova lesznek a nősténygyük megszépítői? A gáláns magyar urak, az asszony gyakorlati poétái? Ez a fölsóhajtás abszolúte nem rokon a régi magyar idők visszasiratóiéval. Például Franciaországból ezek a példányok nem vesztek ki. S a komoly újság, a Temps, egy színpadi vagy orfeumi szépség balesetéről kész két hasábon írni. Párizs legalábbis Athén szeretne lenni a nőkultuszban. Ha ez nem is sikerül neki, de Párizsban még van illata, hangulata az asszonykedvelésnek.

Azonban Párizsban még Polaire és Colette Willy is ízléssel dolgoznak. Sőt a music-hallok jobb női is. Szívünk megesik a mi szegény és sokszor már elég híres nőinken. Micsoda közönséges önreklámra szorulnak ezek szegények. Temetési éneknél szomorúbb nóta az a kuplé, melyet valami bódéban Kornai Berta az ő szobaleányáról és - panamájáról énekel. Holott, amire énekli, a tüzes nigger-nótáért iszonyú kár.

Hajh, hajh, ez a Sári mégiscsak a kor leánya. Igazán tulipánprimadonna ő. Ékesebben mondja el, mint száz kötet, hogy mi történt itt. A primadonnával se történt más, mint a fórum-emberekkel. Hajdanában voltak itt Horváth Mihályok, Deák Ferencek, Kemény Zsigmondok, Eötvös Józsefek. Most tessék megnézni a képviselők almanachját. Hajdanában voltak itt férfiak, egyébként talán szimplexek, akik a Pálmai Szép Helénájától gazdagabb szívűek lettek egy közepes lírai költőnél. Ma vannak szmokingos, vén (fiatalon is vén) malacok. Hogy tapsolnak ezek Fedák - Bertának és Kornai Sárinak. Ez az úgynevezett intelligens publikum Budapesten.

De Caux Miminek, nemcsak ennek az egynek, állítsunk bizony díszes síremlékeket.

Budapesti Napló 1907. augusztus 7.

A. E.

181. A TÖRTÉNELMI PELLAGRA

Boldog Máramaros, ahol az emberek még ölni is tudnának, ha haragba jönnek. Vaskóh vidékén és fölöttébb sok táján Magyarországnak az emberek már haragudni sem tudnak. Egyszerűen gyönyörű az a hír, amely Máramarosból érkezik. Kaszát fogott a paraszt, mert megint eltagosítottak tőle valami százhúsz holdnyi földet. S a Kőhátról úgy görögtek lefelé a földelmérő urak, mint télen a lavina. Brávó, hurrá, Máramaros, talán egyetlen forradalmi szöglete Magyarországnak.

Bezzeg Vaskóh vidékén nem fog már kaszát a paraszt. Részben mert gyönge a karja, részben mert elzálogosította a kaszát. Tejjel-mézzel folyó és bővelkedő Biharban például ez a helyzet. Éhező falvak rongyos parasztjai összeverődnek. Gyöngült inakkal, egy-két napot gyalogolnak, míg Nagyváradra érnek: Gróf Eszterházy (hát még a herceg) ha nekidurálja magát, Budapestre hajtat a négyesével ezalatt. S mennek a büdös, kiéhezett parasztok domnu főispán Glatzhoz. S kérik alázatosan azt a kenyeret, melyet a nagybirtok ezer év óta, de állhatatosan rabol el tőlük.

Magunk részéről mindig megértés járt ki azoknak, akik Magyarországon történelmi alapon állnak. Valóban, a történelem nélkül nem lehetne megérteni ennek az országnak a dolgait. Szegény Acsádi, ő öreg korára kezdte pedzeni az ügyet s bele is halt. De őszintén sajnáljuk őt s még a Márkiakat is, hogy a történelmi fundamentumot lazították. Mert a vaskóhi parasztok éhínségét is csak a történelem fejtheti meg. A bihari gyomrok korgása nem egyéni korgás, de históriai. A vaskóhi parasztokat megvigasztalhatná, ha értenék, hogy ők tulajdonképpen históriailag éheznek. Minket komolyan elragad az a valóság, hogy kilencszáz év előtt is úgy volt itt minden, mint ma van. Legföljebb (no, ez kicsi differencia) a jobbágyra jó volt akkortól kezdve egészen negyvennyolcig vigyázni. Mert a jobbágy e szép időkben, ha jó jobbágy volt, majdnem annyit ért, mint egy ökör. Tehát, ha ötszáz jobbágyból százat vagy kétszázat elvitt az éhtífusz a váradi püspök országában, a megmaradtakat (direkt) siettek málé-kenyérrel jóllakatni. Ma már nincs meg ez a szép rend és úri humanizmus. Ma a latifundium kissé dühös a parasztra, mert a Németországból rendelt gazdasági gépeket drágán kell fizetnie. Aratott, gyűjtött, forgatott, kaszált, kapált a paraszt, ha a hajdu rákiáltott. Ma még napszámot is kér a gazember, a disznó. Szerencse, hogy ez a napszám jóval kisebb, mint amennyit borravalónak szoktunk adni (méltóztatnak tudni, méltóságos urak) a Moulin Rouge-ban.

A máramarosi, mondjuk szarvaszói oláh kaszát ragad. Mi ezt is meg tudjuk magyarázni. Dózsa György óta igazi, magyar parasztlázadás nem volt. Lett volna egynehány, de (nagyon okosan), urak álltak az élére. Így lett Esze Tamás buzgóságából Károlyi Sándor által majtényi fegyverletétel. S a szabadságharc idején is például Vasvári Pál olyan csapatot vezetett, amely szívesebben ment volna neki a nagyváradi püspöki aulának, mint a piskii hídnak. Azért, légy nyugodt, hazám, a nagyváradi püspök olyan személyesen hazafi, mint amilyen személyesen érkezett vissza a minap csúzos fejedelmünktől, Herkulesfürdőről, Szterényi államtitkár.

Édes eset, hogy hogyan tálalják föl a lapok a bihari tömegpellagrát. Az senkinek és egyetlen újságnak se fáj, hogy a váradi két püspöknek kissé sok a földje. A kanonokok szintén nem földnélküli Jánosok ott, de erről sem olvasunk. Azután van ott némely Zichy-birtok is és hasonló. (Mi lesz avval a millióval, amit néhai Jenő nemzetének ellentállására adományozott?)

Nemcsak Vaskóh vidékén, de az egész országban így áll a bál. A paraszt, a történelmi pária, juthat ama földekhez, amelyeket a latifundium vagy azért enged át, mert ő jó vagy azért, mert a földek már a gepidák korában sem termeltek, vagy azért, hogy legyen hova levezetni az árvizet az ezer holdakról. A máramarosi oláh még tud lázadni, mert emlékszik Hórára és Kloskára. De a belső magyarországi magyar és oláh - koldul. Ha ki nem vándorol Amerikába, amit ma már könnyebb szívvel cselekszik meg, mint Eötvös József a maga külföldi útját,

melyről lírai költeményt írt. „S ha visszatérek, boldogulva, hon, hadd lássam népemet virányidon.”

Szóval ebben az országban Weltner Jakabék csinálnak minden bajt. Apró incidensek, szó sincs róla, előfordulnak. De ahogy mi nemzeti demokrata kormányunkat ismerjük, Máramarosban sem lesz az embereknek sokáig joguk és kedvük a kaszához. Úgy nézzük a kórt, hogy Máramarosban nincs elég hitbizomány és latifundium. Tessék ott több latifundiumot csinálni, mint ma van. Egyetlen gyógyszer, hogy ebben az országban rend legyen. Rend, állami kivándorlás, pellagra és Ázsia. S egyébként se nép, se kasza, se jómód, se forradalom, se kultúra.

Budapesti Napló 1907. augusztus 8.

Ady Endre

182. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Morris Rosenfeld él

Úgy látszik, hogy Morris Rosenfeld él. Kitelik tőle, amilyen élhetetlennek ismerjük. Slemil, Slemil, hitvány zsidó, meg költő. Micsoda kárt okozott ez az ember a kiadóknak. Még Wolfnerék is adtak volna ki tőle kötetet. Erre, amikor már annyi érző cikkíró elbúcsúztatta (egy cikk ára Vlagyivosztoktól New-Yorkig 5 és 100 korona között variál), él. Él, tehát ismét nem lesz neki becsülete. Csak az az egy szerencséje marad meg, hogy vak. Személyesen nem fog olvasni és látni senkit.

II.

A magyar Varazze

Schlauch, Bubics, Ivánkovics, Császka, Pázmány… Pardon, Magyarországon nem szabad a papokat bántani, Olaszország azonban már majdnem léghuzamosan szellőzteti a kolostorait. Nálunk ez nem divat, nem úri dolog, nem sikk. Éppen hogy a főpásztorokról néha valamit megtudunk. De nem igaz az, hogy fejétől büdösödik a hal. A mi szerzetesrendeinkben roppantul szűzi élet folyik. E sorok szerény írója nem is famózus szerzetes-tanárok iskolájában élte és tanulta le zsenge ifjúságát. Ha valaki, mint diszkrét magánszemély érdeklődik, szolgálni tud néhány pikáns ügyet. Megírni azonban sohase fogja, mert már ült tömlöcben a papok miatt.

III.

A Barkász fiú

Irhattuk volna esetleg: a *Losonczy-fiú*. Az a Losonczy, ki szintén mostanában mint piromániákus a bolondokházába került. A Barkász, mint annyi Barkász és Losonczy, rossz fát tett a tűzre. Váltót is hamisított, lecsukták, rendben van. A történelmi magyar középosztály. Az az osztály, mely a maga analfabéta angolságával fölvette a dzsentri nevet. És produkál legjobb esetben képviselőket, Barkászokat és Losonczyakat. Tehát halljuk meg a kor esdő szavát. Mentsük meg a történelmi középosztályt. Mentsük meg a történelmi középosztályt.

Budapesti Napló 1907. augusztus 8.

Lellei

183. AZ ELROMLOTT HÍD

- Ne szeressenek bennünket olyan nagyon a papok -

Szép Tirolban van egy jó közmondás az elromlott hídról. Majd ha egy püspök lova kitöri benne a lábát, megcsináltatják. A hidat tudniillik, mert egy püspök már renoválhatatlan. Mi lesz a házasság című híddal a nemi élet című folyón? Attól félünk, hogy X. Piusnál nem kisebb püspök lova sántul bele. Nagyon nem szerencsés ember ez a mai pápa. Világos, hogy ő maga sohse volt szerelmes természetű. Ragyogott légyen bár a legszebb Hold a lagunákra. Nyugodtan alhatott a kulcsárnő az egész nőszemélyzettel együtt a pátriárkai palotában. S éppen X. Piusnak kell ordítnia a fájdalomtól, mert a papjai szerelmesek. Szerelmesek pedig fűbe-fába, összevissza. Óh, Boccaccio, te nem is sejtetted ezeket a titkokat. S bár a házasság szentség, a papok mégsem házasodnak. Pius pápa inkább elhalasztja a jubileumát. Inkább üzleti csapást mér Rómára. Inkább dühbe hozza Szent Antalt s lefúj egy-két zarándoklást. Inkább hozzányúl zsugori kezével a Péter-fillérekhez. Inkább sír, de a bajra orvosságot nem rendel. S engedi, hogy az Avanti, az olasz Népszava, lelkesedjék a házasságért. Nekik fájjon, a szent tulajdon és még szentebb házasság ellenségeinek, a szocialistáknak, hogy a papok nem házasodnak. Pius pápa nem meri, nem tudja megrenováltatni a hidat. Pusztuljanak a három éves fiucskák is a papok szerelmi haragjától. Pusztuljon minden, de az Egyház nem enged. Méltatlankodik, lármázik, zokog, füllent.

És akármilyen forró a kása és akármilyen banális a tanács: nincs más panacea, meg kell házasítani a papokat. Tessék, tessék, főtisztelendő urak szabályozni az árt. Manapság még minden erkölcsös pataknak a házasságba illik beömleni. S reméljük, hogy a püspökök sem fognak Hajnócziakat nőül venni, ha házasságukhoz a köztörvényeknek is lesz beleszólásuk. Nem lehet ezt a csúnya, ezt a botrányos problémát másképpen megoldani.

Azt már tudjuk, hogy máról-holnapra az Egyházzal nem bánhatunk el. Nem azért, mert Szent Péterre, mint petroszra és sziklára építették. De mert minden sziklánál sziklább sziklára épült: az emberi ostobaságra.

Ellenben, kedves szent emberek, nővéreinket, rokonainkat, gyermekeinket, unokáinkat, fivéreinket, ökreinket, szamarainkat és egyéb háziállatainkat ne tessék meggyalázni. Ezt nekünk nem pótolja nyolcvan pápai bulla sem. Ha papok önök, tessék megházasodni. Ha apácák, tessék férjhez menni. És ha ezt nem is teszik vagy pláne gazdasági érvekkel jönnek ellenünk s a házasság ellen, legalább is tessék magukat moderálni. Azt csak nem hitetik el önök velünk, hogy Krisztus azért csinálta a szeretet vallását, hogy önök bennünket agyonszeressenek.

Budapesti Napló 1907. augusztus 10.

A. E.

184. DÁNIEL ÉS PÁRIZS

(Párizsi levél)

Ez is elmúlt: az Eiffel-toronyból néztük és bámultuk Dánielt. Dániel egy barátságos üstökös volt, negyedik égi csoda ez évben. Olyan fényes volt, hogy majdnem szabad szemmel láthattuk. Egy darabig azt hittük, hogy lejön a Földre. Párizs külvárosaiban még a percét is tudták e látogatásnak. Végül is kiderült, hogy Dániel büszkébb akármelyik európai államfőnél. Egyszerűen nem kíváncsi Párizsra s elvágtatott a Nap felé.

Nincs ezért semmi baj. Párizs hamar megvigasztalódik. Dániel néhány viccel és szójátékkal lakol azért, mert Párizs figyelmét magára vonta s mert a mi naprendszerünkbe mert tévedni. A Batignolles-ban pedig beletörődnek, hogy nem lesz vége a világnak. Sebaj, hát ezentúl se lesz vége a világnak.

Dániel diszkrét látogatásának mégis van némi eredménye. Tudvalevő, hogy a francia Dél föllázadt nemrégiben a bor miatt. A bor miatt, melyből sokat termel s melyet eladni nem tud. Mert a nyíri vinkó nektár ahhoz a borhoz képest, mit a francia Dél termel. Nos, Franciaországban van egy régi paraszt hit. Olyan évben, amelyben üstökös jár, nagyszerű bor terem. S a francia borkereskedők már elővételeket csinálnak. Clemenceau pedig hálát ad az égnek, hogy üstököst küldött. Elkél az idei bortermés és nem lesz forradalom.

Egyébként s ez idő szerint Dániel volt az egyetlen illusztris vendége Párizsnak. Roppantul nehéz, levegőtlen forró ez a nyár. Még az idegenek sem első osztályúak. Azok a bizonyos nyári idegenek, akik Ostende és egyéb helyek révén Párizsba is bekukkantanak. Az emberek hullanak az utcákon, mint a legyek. S Flammarion, aki kezd már az üstökösökön s a spiritizmuson kívül semmihez sem érteni, meg se próbálja jósolni, hogy mikor válik hűvösebbre az idő.

Se színház, se orfeum, se semmi. Csak buzgóság, melegűzés, erőlködés. Az újságokon is csak a legritkább esetekben könyörül meg egy-egy gyorsvonat, hogy belepotyogjon a Loire-ba vagy a Szajnába.

Dániel volt az egyetlen, aki egy kis szenzációt adott. Az újságok, amelyek odahaza Magyarországon bizonyosan hasábokat írtak a koalíció kihült csillagáról, Dánielről tudomást se vettek. De Párizsban nemcsak rőfös riportokat, hanem tárcákat, verseket írtak Dánielről.

Anélkül, hogy Budapestet bántani akarnám, én ezt imádom Párizsban. Ezt az üstökös-kultuszt; ezt az égitest-keresést. Pihenhet babérjain Clemenceau, fiatalodhat Sarah Bernhardt s remekműveket írhat a Willy felesége. Párizsnak újabb kell, mindig újabb. Párizsnak üstökös kell, rejtelmes és titokzatos üstökös. És Dánielt többre becsüli Párizs, még ha teleszkóppal is kell néznie, mint a spanyol vagy görög királyt.

Párizs, augusztus 6.

Budapesti Napló 1907. augusztus 10.

Brown

185. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Zola és a harangok

Jön a hír, hogy Zolának egy francia város templom-harangokból öntet szobrot. Nagyon elsóhajtaná magát a nagy ember, ha sírjában értesülhetne erről. Ő nem haragudott a harangokra és voltaképpen rossz ember is az, aki a harangokra haragszik. Alig volt szebb kitalálása az emberi ellágyulásnak, mint a harang. Ne nézzük, hogy kihez beszél a harang, hiszen az a szép és az a fő, hogy beszél. Zola nem haragudott a harangokra s ez teszi még szomorúbbá a dolgot. Még a szobrát is abból öntik a nagy embernek, amit átöntés nélkül szeretett. S azt szeretik benne, amire ő legkevésbé volt büszke. Az ember utálja az Egyházat, a papokat, a sötétséget. De végre mégse azért él, hogy ideje legyen ezeket utálni.

II.

Csulalongkorn eljön Budapestre

Úgy látszik, hogy Sziám legfölségesebb királya mégis el fog jönni Budapestre, nem azért persze, hogy egy fejedelmi látogatás erejével támogassa azt az állami létezést, amelyet Supilo olyan átalkodottan tagad. De eljön, mert sem Berlin, sem Párizs, sem München, sem Bécs, sem Génua nem tudja azt nyújtani egy kelet[i] fejedelemnek, amit Budapest. „Magyar nőnek születni nagy és szép gondolat."

III.

A pokolgépes Kolozsvár

Kolozsvárott a hét minden napján lelepleznek egy bombát. A bomba, a pokolgép, sohase sül el. De az országos sajtó bő értesülést nyer minden egyes esetről. S éppen Kolozsvárnak kell rettegnie a legmodernebb gyilkolástól. Kincses és megrendítően történelmi Kolozsvárnak. Az összes pokolgépeket Kolozsvárra viszi a posta. Gyönge ésszel azt lehetne hinni, hogy Kolozsvárott meg tudtak gyülemleni a modern társadalmi kihágások. Szóval, az anarchistáknak nagyon megfeküdte a gyomrát Kolozsvár. Holott Debrecenen kívül még nincs magyar város, mely ártatlanabb. Kolozsvár sohase fog bajt csinálni. S az anarchistáknak, kik Kolozsvárott robbantani akarnak, azt üzenjük, hogy tökfilkók. Kitartott leányok és városok ellen a legritkább esetben szabad pokolgéppel fölvonulni.

Budapesti Napló 1907. augusztus 11.

Lellei

186. NAGY ÚR A FŐSZOLGABÍRÓ

- De a pincérek sem kicsi urak -

Az öreg Tátrának, mely látta már Singer-Wolfner-Farkas Pált egy automobil várfokáról ezernyi néptömeg ellen küzdeni, megint szenzációja van. Ez az új szenzáció már eposzibb a Paulay Erzsi megmentésénél s ha szabad megkockáztatnunk a patinás szót: históriai.

Ki nem tudja Magyarországon, micsoda úr egy főszolgabíró? S ki nem tudja Magyarországon, minő gavallér-tűzpróba után küld ki valakit a nemes vármegye fürdőbiztosnak egy Balatonfüredre, egy Tátrafüredre? A fürdőbiztos már a magyar úri galantéria netovábbja. Parancsoló föllépésű, de olvadozó lovag a nőkkel szemben. Angolos a ruhája s ha megszorítják, talán franciául is beszél. Még talán regényeket is olvasott valaha az édesanyja divatlapjából. Szóval a fürdőbiztos egy főszolgabírónak s egy Mária Terézia korabeli bécsi gárdistának legszerencsésebb összetétele.

Mezőssy László szintén úr, szintén főszolgabíró és szintén fürdőbiztos Ó-Tátrafüreden. Ezenkívül legszemélyesebb testvéröccse Mezőssy Bélának, akit öt újságcikk s másfél brosura elolvasása tett kiemelkedő magyar politikussá, hogy azután egy hazafias Petur-gesztus s egy jól irányzott vezércikk-löveg államtitkári szék birtokába juttasson.

Mezőssy László főszolgabíró és fürdőbiztos úr egy társaságban élvezi a Tátrát és a magyar uraknak kijáró tiszteletadást államtitkár bátyjával és ennek miniszterével, Darányi Nácival, legalázatosabb, öreg szolgájával a grófoknak és püspököknek. Nem lehetetlen, hogy éppen azt vizsgálják, milyen új földdarabokat kellene a haza nevében megvásárolni jó kis állami kincsekkel valamelyik ruinálódni indult úri komától.

Mezőssy László gyakran átrándult szórakozni Új-Tátrafüredre. S itt a legelegánsabb vendéglőben persze külön-asztalt parancsolt magának, mint ahogy az úrhoz illik. Mivel azonban szeszélyesen rándult át s az asztal gyakorta volt ok és fürdőbiztos nélkül lefoglalva, a vendéglős komoly károkat szenvedett. A helyek kapósak voltak s külföldieknek, zsidóknak, latájnereknek s egyéb destruktív elemeknek nem esett jól, hogy ők egy talpnyi helyet nem kapnak ott, ahol egy meg se jelenő főszolgabírónak egész asztal jut. Egy pincér tehát megbízásból legközelebbi megjelenésekor udvarias hangon figyelmeztette, hogy csak az esetben tarthatnak fönt számára asztalt, ha rendesen eljön a vendéglőbe.

Éktelen, úri haragra gyúlt a fürdőbiztos-főszolgabíró. S úgy leszidta a pincért, ahogyan azt még nemrégen is egy magyar főszolgabíró megcselekedhette. Igen ám, de a pincér (átkozott új idők és erkölcsök) szervezett munkás. Sérelmét azonnal jelentette az étterem bizalmi férfiának. S az olyan ember határozottságával, kinek a hatalmat szervezett munkás emberek ezrei adják, kiadta az utasítást.

- Az az egyén terítéket, kiszolgálást, bort, vizet nem kap, amíg bocsánatot nem kér, mint egy kiskutya.

Hiába volt minden, mert a vendéglős se segíthetett. A pincérek kijelentették, hogy valamennyien távoznak, ha gyorsan elégtétel nem jön. Ismét méltatlankodás a fürdőbiztos részéről, persze ismét hiába minden. Szaladhatott a bátyjához, Darányihoz, ezek sem segíthettek. Sőt most Ó-Tátrafüred pincérei is értesültek s a bojkotthoz csatlakoztak. Szatócsboltból még sem táplálkozhat, még ma nem, egy gőgös magyar úr. Náci bácsi vakarta a fülét.:

- Ismerem ezeket a frátereket, Laci öcsém. Nincs más mód: bocsánatot kell kérni.

És ez meg is történt, fogcsikorgatva, de formásan. Tanúk voltak: Fazekas pestmegyei alispán, ismert bojkott-tekintély s a fürdőorvos, mint pszichopatológus nagyúri mániákusok körül. A pincérek lovagiasan megbocsátottak s Mezőssy László azóta terítéket kap. Végezzük már nem egészen friss, de igen jó refrénünkkel. Érnek még más meglepetéseket is ezek a már nagyon is vitézkedő urak.

Budapesti Napló 1907. augusztus 13.

Lellei

187. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Eppur si muove?

A csittvári krónika diákjai azt álmodták, hogy száz esztendő múlva nem lesz templom Magyarországon és sehol. Kórházakká, kultúrpalotákká, menhelyekké alakulnak a templomok. Szegény, néhai, nagy Jókaink olyan időkben írta e regényét, amikor Magyarországon ez a hit minden Európa felé tekintő magyar ember hite volt. Akkor sokaknak fájt a büszke, drága, úri templom olyan falvakban, ahol emberek, testvéreink disznóól-lakásokban éheztek, kínlódtak s szereztek ezerféle nyavalyát. Ma ez nálunk kevés embernek fáj, a templomok sokasodnak, a szerzetek özönlenek. Az Alkotmány pedig még egyre zokog: kevés a templom. Lázadoznak az élettől meggyötörtek, dolgozik a papokkal párhuzamosan a kivándorlás, az alkoholizmus, szifilisz, éhínség és tuberkulózis. De ez mind nem baj, csak az baj, hogy kevés a templom. Ha több lesz a templom - és egyre több lesz - nem lesz semmi nyomorúság ez országban. Több dominikánust, több jezsuitát, több karmelitát, több lazaristát a magyarnak.

Sőt alakítsuk át minden középületünket templommá. Szabadkán már kezdik: az új városház, félig, feszületes templom lesz. Szegény, néhai nagy Jókaink s hajh, valamikori csittvári krónikások, ez a szép Magyarország alaposan befütyült minden emberséges próféciának.

II.

Giuseppe Gennari bűne

Gennari József nem írta be nevét sem a magyar, sem az olasz kultúra történelmébe. Ha ő például spiritiszta, nem árt vele a magyar géniusznak s a magyar nimbusznak. De Flammarion Kamill kétségtelenül nagy emberük a franciáknak és - spiritiszta. És az öreg Sardou megkaphatta a becsületrend nagykeresztjéhez a szalagot, holott múltjában spiritiszta foltok vannak. Jules Bois finom, előkelő író, ma már nem spiritiszta, de akkor volt a legfinomabb és legelőkelőbb, mikor egy művészember nagy szerelmével s erőnek erejével arról akart meggyőződni, hogy a spiritizmus a jövendő emberiség megváltása lesz. Ezer, még nagyobb nevekhez fűzött példával élhetnénk. De csak az a célunk, hogy a Gennari József ügyében egy nagy igazságot kimutassunk. A spiritizmus nem bűn, nem gyalázó gyöngeség. A spiritiszták csalják hitben egymást, jóhiszeműen a legtöbbször, mint ahogyan e földi életben mindazok kénytelenek egymást csalni, akiknek céljuk, akaratuk, vágyuk: hinni. S a legszkeptikusabb lények is vallják, hogy tele van a mi belső és külső életünk hatalmas, szép, megfejtendő titkokkal. A világ egy nagy evangélium s minden egyes ember egy-egy vers benne. Majd egyszer ezt az evangéliumot meg fogják írni. De pénzbűzt s perverz csalást szagolni ott is, ahol nagyon valószínűen az örök boldogságkeresés egy primitív kultuszáról van szó - ez lelki szegénység és embertelenség.

III.

A vármegye bölcsessége

Nógrád vármegye már megoldotta a cigánykérdést: nagy körültekintéssel, röviden, urasan, elegáns módon. Nógrád vármegye a maga cigányait kitoloncoltatja a maga területéről. Eddig van és tovább nincs ez a bölcsesség. Hogy a cigánykérdés Magyarország európaiatlanságának egyik fájó eredménye, erről egy büszke vármegye nem szokott beszélni. Hogy egy teljes, igaz, nagy társadalmi kultúra mechanice megszüntet ilyen bajokat, mint a cigánybajok, erről semmi. De azért Nógrád vármegye mégis megoldotta a cigánykérdést. Mert most már egyszerűen mit kell tenni? Minden törvényhatóság kergesse ki területéről a cigányokat. Ha minden magyar törvényhatóság átkergeti a határon a cigányokat, akkor Magyarországon nincs cigány, mert Magyarországot a törvényhatóságok alkotják. Akkor legföljebb Fiumébe szorulnak a cigányok, mert a corpus separatum sohase teszi csak azért se azt, amit a többi magyar törvényhatóság cselekszik.

Budapesti Napló 1907. augusztus 14.

A. E.

188. MEZEI ÉS PASQUALI

- Hogyan derül ki az ártatlanság? -

Mezei István kiderült ártatlanságának miközben hangosan tapsolunk, olvassuk a Gerolamo Pasquali mulatságos esetét. E szép nevű olasszal semmi afféle nem történt, mint Mezei Istvánnal, s ha börtönben ült, jó helyen ült. Valami negyven vétség és bűn listáját olvasta

fejére a büntető igazság. Azaz a kényes és kényelmes társadalom veszedelmesnek találta Pasquali urat és elzáratta.

De mit tesz Isten? Pasquali úr váratlanul örököl. Meghal Milánóban egy asszony, akinek nincs örököse. Ellenben van neki egy félmilliónyi készpénze, egy gyönyörű villája, műgyűjteménye. E gazdag és megboldogult nőnek egyetlen öröklőképességű rokona Pasquali. Unokaöccs, miként azt utólag és kutatva megállapítják.

Szegény Mezei István, neki bizony sokáig kellett várni. El kellett jönnie a nyárnak, amikor az újságok kénytelenek emberségesebb dolgokkal is foglalkozni, mint a politika. Nem örökölt ugyan, de a fogságból kiszabadult s ebből nem szabad valami vidám tanulságot kihozni.

Olaszországban melegebb a táj, szenvedélyesebb és boldogtalanabb az ember. Többet botlik, mint máshol, tehát többet ül börtönben is. Azonban, csodálatos eset, a bírák éppen olyanok, mint nálunk. Van szívük, van bátorságuk, van paragrafusuk. A római jog gyalázatosabban eleven ott, mint bárhol.

De folytassuk a Pasquali úr esetét. Pasquali táviratot kap a börtönbe, hogy örökölt. Sokat örökölt, váratlanul örökölt, egy vagyont örökölt. Rögtön szabadságot ad neki a börtönigazgató. Nem kell sajtóakció, lárma, jogászkodás. Az a kicsi tény, hogy Pasquali egy milliócskát örökölt, fölpattantja a börtönajtót. Pár nap múlva hatezer líra érkezik a fegyházba. Pasquali küldte, hogy fegyenctársai ürítsenek egy jó poharat az ő egészségére. A bankett nagyszerűen sikerült. Az első tósztot a fegyházigazgató mondotta őfelségére, a legelső olasz emberre, a királyra. Azután a legnagyobb büntetésű fegyenc szónokolt, s poharát természetesen Pasquali úrra ürítette.

Ez az egész kis írás banális, mint az élet. Gyöngébbek kedvéért ezennel még banálisabb lesz. Ült volna csak ártatlanul a börtönben Pasquali úr. Ült volna ártatlanul és koldus módon, mint Mezei István. Sőt hozzáírhatjuk, hogy Mezei István egészen véletlenségből szabadult ki. De örökölt volna legalábbis egy félmilliót a disznó. Már akkor is szabad volna, ha valóban ő küldte volna a másvilágra ama bizonyos nőt.

Budapesti Napló 1907. augusztus 17.

Lellei

189. CHÉLARD ÚR LAPJA

Vigyáznak Magyarországra - Ábrányi úr nagy munkában - Külföldön kell ütni most már a darabontokat

Van Magyarországnak egy francia barátja: Raoul Chélard. Ismerős név: e barátunkról már írtunk egyet és mást. Madame Chélard, barátunk felesége, egyszer jellemezte a helyzetet. Könnyek között mesélte el egyik álmát nagy társaságban. Látta az ura szobrát a szép Magyarországon. A Budapesti Hírlap palotája előtt állott a szobor. A szobor alján koszorúk, miket a hálás magyarok helyeztek le.

Ez az álom megmagyarázza, hogy Chélard úr minő fontosságot tulajdonít magának. Igaz, hogy ez az álom nem fog teljesedni. Egyszerűen azért, mert a Budapesti Hírlap palotája előtt Rákosi Jenő lovas szobra fog állani.

Miként megírtuk már egy ízben, Chélard úr lapot szerkeszt. A lapot röviden „La France à l'Étranger"-nek címezi. Megjelenik olyankor, amikor Ábrányi Kornél cikk-témákat és a magyar kormány pénzecskéket küld.

Legutóbbi száma e jeles lapnak például már egészen magyar számú. Közli az államvasutak hirdetését. Magyar fürdőhelyeknek csap reklámot, nyilván ingyen. Kikapnak a horvátok, nyilván ingyen. És mivel Ábrányi Kornélnak nincs szerencséje a francia lapoknál, ide helyezi el legszerencsésebb érveit.

A Temps például még azután sem volt hajlandó a magyar koalíciót szeretni, miután erre őt a Budapesti Hírlap vezércikkben szólította fel s miután Ábrányi Kornél rektifikációját kellő gúnnyal leadta.

Itt van azonban Chélard úr. Ő szívesen közli Ábrányi úrnak s íródiákjainak minden elmésségét. S ha már a m. kir. miniszterelnöki sajtóiroda a romlott külföldön jobb lapokban és jutányosan nem tud gőzerővel érvényesülni, Chélard úr lapjában viszont szokatlanul őszinte. Teheti, mert fizet érte s meg is teszi. A Temps-nek úgy odamondogat, hogy az egyszerűen impozáns. És Chélard úr lapjában még abból sem csinál titkot Wekerle Sándor sajtóirodája, hogy antiszemita. Ezt azonban a koalíciós zsidók intézzék el. Minekünk csak az az érdekes, hogy miután belföldön már nem lehet darabontverésből megélni, külföldön, mint az mániákusokhoz és rossz lelkiismeretű emberekhez illik, drága pénzen csináltatnak egy zugrevüt, hogy a darabontok mégis ütve legyenek, mivel a darabont csak ütve jó.

Szóval szabadon piheghetsz szeretett hazám. Ha itt bent nem is vigyáznak reád, külföldön, a művelt külföldön direkt revüket tartanak ki a te érdekedben.

Budapesti Napló 1907. augusztus 17.

a.

190. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Kossuth őfelsége társasága

Akármilyen nagyfene úr is Kossuth Ferenc, megengedi, hogy Clemenceau urat se tartsuk kicsi úrnak. Igaz, hogy egy demokrata országnak a miniszterelnöke, de ez az ország mégis Franciaország. Nos, ez a Clemenceau is gyógyíttatja magát, ami alapjában nem nagy szégyen. Hízelkedő újságírók beszámolnak a Clemenceau-k lépéseiről, sőt szuszogásairól is. Azonban ország-világ olvashatja, hogy Clemenceau minden szabad idejét Brandes Györggyel tölti. Brandes Györggyel, aki nem is francia, nem is politikus, de aki mégis valaki. Még annak dacára is, hogy Budapestre ugyan idecsalták, de nem hallgatták meg. És mit olvasunk Kossuth őfelsége társaságáról hű újságíróinak jóvoltából? Mellette van Múzsa Gyula, aki jó tornász, vívó, atléta, de reméljük, hogy Brandes-szel mégse óhajtana egy kultúrás versenypályán birokra kelni. Mellette van Pallay Sándor is, aki valószínűleg jobban ért a masszázshoz, mint Brandes, de az irodalomhoz, a gondolkozáshoz aligha. Satöbbi. Az ember vagy elszomorodik vagy fölkacag, ha ilyen ellentétben lát ilyen két nagy urat, mint Kossuth és Clemenceau.

II.

A dal, a dal, a dal

Mi zengi túl a bérceket uraim és hölgyeim? A dal, a dal, a dal, mint méltóztatnak tudni. Volna-e a dalnak valami köze a kultúrához? Habozás nélkül volna, ha szeretett honi dalárdáink nem egzisztálnának. De szeretett honi dalárdáink egzisztálnak s ez évben, Egerben, e híres érseki városban dalárkodnak. Miket képesek az emberek, e dalárok, inni, enni és eldalolni, hihetetlen. S végül tönkre teszik a magyar és egyéb dalok becsületét és hazamennek. Ők elvégezték azt, amihez tehetségük van. Mi azonban tőrrel szívünkben kérdezzük: hát ilyen Magyarországon egy kulturális ünnep? És szabad-e dalolni, ha az ember rosszul és rosszakat dalol?

III.

Vilma gyermeket vár

Szegény hollandus királynő, oly szomorú az ő esete, hogy csak verset volna szabad róla írni. Nem elég, hogy él, de egy egész ország követelve néz reá. Szinte már az utcagyerekek is kiabálják felé:

- Vilma, Vilma, szülj egy trónörököst.

És most, ha jól sejtjük, ötödször bocsátják világgá a hírt. A felséges asszony családi örömök előtt áll. Amilyen szerencséje van szegénynek, megint baj lesz. Nem lesz trónörökös, sőt örökösnő se. És szegény Vilma királynőnek, akinek, mint anyaságra hiába törekvő anyának, önmagának, elég bánat ez, sírni fog kelleni nemzete nevében is.

Budapesti Napló 1907. augusztus 18.

A. E.

191. TÁRKÁNY ÉS KERPENYEST

Glosszák a belényesi választásról. - Lukács László a - negyvennyolcas. - Hogyan lett agitátor Lukács Lászlóból - Tárkány ítéletet mond - Egy román ügyvéd nyilatkozata - Mit jósolnak Nagyváradon?

Nagyvárad, augusztus 17.

Tárkány híres népe nagy munkában van most Belényes vidékén. Gyilkol, ha kell, azért, hogy Kardos Árpád legyen a követje. Szegény, szilaj, nem önhibájuk miatt vad, oláhok közé szorult, virtusos magyarok. Ők azt hiszik bepálinkázva, fölbujtogatva, hogy a hazát mentik. Ők azt hiszik, hogy Kossuth Lajos örömrepesve néz le az Égből Kardos Árpádra és őreájuk. Egyforma, bús jószág a tárkányi magyar és a kerpenyesti oláh. De Lucaciu vagy ha úgy tetszik Lukács László, az *igazi negyvennyolcról* beszél. Turinról beszél, Kossuth Lajosról, a demokráciáról, a kultúráról. Arról beszél magyarul és románul, hogy a magyar és román népet egyformán föl kell emelni. A latifundium ellen beszél, az önálló vámterületet követeli. Tárkány, Tárkány, Kossuth Lajos nagyon könnyes szemekkel nézhet le az Égből.

*

A magyar publikum nem sejti azt, hogy Lukács Lászlóból a mi becézett úri osztályunk csinált román agitátort. Lukács László, ez a nagytalentumú pap, külföldi tanulmányai után európai emberként került haza. Szavahihető tanúk megmondhatják ma is, hogy magyarul pompá-

sabban beszélt, mint oláhul. Tele volt komoly ambíciókkal, jogos érvényesülő vágyakkal. Aki ismeri a magyar vidéki dzsentri, a vármegyei urak ázsiai dölyfét és kultúrátlanságát, meg tudja érteni, ami bekövetkezett. Lukács Lászlót lenézték, üldözték *s belekényszerítették a román nacionalisták táborába*. Azt az erőt azonban nem tudták kiölni belőle, hogy máig kultúrember s népbarát maradjon.

*

Hihetetlen dolgokat beszélnek Nagyváradon szemtanúk, akik Belényesen jártak. Tárkány verekedő népe, melyet az első Széll-féle választás óta egyenesen ilyen terrorista szerepre használnak föl lelketlen urak, éjnek idején rohan meg oláh falukat. Tegnapelőtt véletlenül tíz tárkányi ember száz fenesi oláhval találkozott össze s a tárkányiak menekülni voltak kénytelenek. Még aznapon beüzentek Fenesre csak ennyit:

- *El vagytok ezennel ítélve három esztendőre*.

Ez röviden azt jelenti, hogy három éven belül a fenesiek házára s termésére rá fog szállni *a vörös kakas*. A megijedt fenesiek békeköveteket küldtek s még az éjszaka folyamán kész lett a szerződés: a fenesiek oda szavaznak, ahová Tárkány hajtja őket.

*

Egy előkelő nagyváradi román ügyvéd a következőket mondta a Budapesti Napló egy Nagyváradon időző munkatársának:

- Lukács László belényesi jelöltsége azt jelenti, hogy a román nemzetiségi pártban az olcsó nacionalizmus és klerikalizmus fölé kezd kerekedni erőben a radikalizmus. Aki Lukács Lászlót ismeri, pláne újabb evolúcióját, meg lehet róla győződve, hogy becsületes védelmezője lesz a magyar polgárság és nép érdekeinek. Az igazán intelligens magyarok szabaduljanak meg már azoktól az öreg babonáktól, melyek hazaárulót kiáltatnak olyan emberre is, akinek az ellen-nacionalizmusa is voltaképpen az osztály-uralom bűne.

*

Zsandár, katona sokszor volt már töméntelen sok Belényes körül. Annyi azonban soha, mint most és nyugtalanabb főispánt se látott még Magyarország Glatz Antal úrnál. Nagyváradon nem szokott tartózkodó lenni a közbeszéd. Mindenütt diskurálják tehát, hogy Kardos Árpád egyéb előzetes költségein kívül csak harmincezer forintot akar Belényesre küldeni. S hozzáteszik Nagyváradon, hogy kétszer ennyi pénz mellett sem volna biztos a dolog.

Budapesti Napló 1907. augusztus 20.

192. MÁGNÁSOK ÉS OLÁH CIGÁNYOK

Nem demokrata, rossz vicc, hanem igaz: Franciaországban a mágnáskérdés olyan, mint nálunk az oláh cigányoké. Aktuális szintén és azonos kérdőjelű: mi történjék hát velük? Nem egyforma indulattal, de radikális és klerikális lapok egyformán körkérdést csinálnak belőle. Már a megvalósult polgári társadalomban is használhatatlan az úgynevezett történelmi arisztokrácia. De mi lesz még, ha ez a polgári társadalom egyre alaposabban és szociálisabban demokratizálódik? Szociológusok és költőírók külön-külön komolyságuk és ízlésük szerint töprengenek. Derűset, jót a mágnásoknak még a beléjük szerelmes Bourget sem tud jósolni.

Néhány mágnásbarát, mint a körkérdésekre adott válaszokból látjuk, abban reménykedik, hogy az arisztokrácia kevésbé degenerált nagyobbik fele a nagy polgári industrielek közé áll.

Szóval az ipar és a kereskedelem fogja őket az életnek és produkciónak megmenteni. De a példák, amiket erre ők fölhoznak, nagyon szeszélyesek és kivételesek. Ellenben az nem szeszélyes és nem különös jelenség, hogy a lóverseny-sport után, ha már iparra térnek, az automobil kell nekik. Erről Párizsban egy sereg elmésséget terjesztenek. Például egy előkelő francia automobilgyárban a százfrankos gyakornokok is történelmi nevű mágnásifjak. Nemrégiben egy utazót állásától elmozdított a gyár igazgatója, mert kiderült róla, hogy csak - pápai gróf.

Nálunk, Európa utolsó feudális országában, talán az egész dolog tréfának tetszik. És mégis tessék elhinni, hogy másutt ez az ügy komoly, nagyon komoly. Éppen olyan komoly, mint nálunk a nomád cigányok problémája. A társadalom nem vágódik hasra a maga törvényeivel a mi előítéleteink előtt. Ahol neki fölöslegesek és ártalmasak, egyformán löki ki magából az oláh cigányt és a - történelmi cigányt. Robert de Montesquiou, aki jó költő és gróf, egy avult jakobinus igazsággal és kedves jámborsággal, művészemberhez illően, vigasztalja magát:

- Egy arisztokrácia van, a munkáé és az emberségé. Aki nem tartozik bele, azért nem kár, ha elpusztul.

Nem kárnak nem kár, de vajon elég vigasztalás-e ez a gróf úr fajtájának?

Budapesti Napló 1907. augusztus 20.

Lellei

193. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

István király után

Örülni, mulatni nagy tömegben, egymást keresve, nem tud a mi népünk. A nemzeti géniusz apró tulajdonosai és kommentátorai ebből is tőkét kovácsolnak. Pedig ez nem érdem, nem dicsőség, ez nagyon szegény és szomorú jelenség. A búcsú csak eléggé magyar vigalom: imádkozik, iszik, félrevonul, legénykedik, sír és fejet tör búcsún a magyar. És például István királlyal nem is az a baj, hogy a kálvinisták nem szeretik benne a szentet. Csinálhatnánk akármilyen országos, minden lélekhez beszélő, nemzeti magyar ünnepet. A jenki, a francia, az olasz igenis meg fog mámorosodni a maga ünnepén, mi soha. Óh, hogy a gonosz politikát muszáj mindenbe belevernie az embernek. A jenki ünnepe emlékezés egy váratlanul fölséges cselekedetére a gyülevész amerikai népnek. A francia meg akar ölelni kacagva, boldogan minden franciát, mert a Bastille-t a nép rombolta le, s nép: mindenki. Garibaldi minden olaszé volt s Róma bevétele az olasz nép hőstette volt. A mi ünnepeinkhez a szegény, szomorú magyar népnek semmi köze sincs. A magyar nép így elmélkedik búsan és öntudatlanul. „Szent Istvánnak örüljön az esztergomi hercegprímás, neki van haszna belőle.” „Március 15-nek sem ujjongok már, ujjongjon Kossuth Ferenc, ez a nap az apjából legendás koldust, ő belőle fenséges nádort csinált.”

II.

Dános és a fantázia

Tanácsoljuk a nem cigány származású rablógyilkosoknak, most működjenek. Féléven belül nincsen olyan gaztett, amelyet nem ők követtek és követnek el. Cigányok itt, cigányok ott, cigányok mindenütt, ezt halljuk, ezt olvastuk. És akár hiszik, akár nem, ez újra a fantázia

koldusságát igazolja. Nálunk minden téren ilyen kevés a fantázia. Még ott is, ahol nem kell ölni. Deák Ferenc rosszul gombolt mellényéből évtizedek óta élnek a politikusok. Apponyi szónoklás közben megszorul s alkot egy kuliináris, sohse használt latin szót. A szót fölkapja és megőrzi ellenőrzés nélkül a magyar fórum. Baross Gábornak volt néhány eredeti ideája, minden közgazdászunk ezeken rágódik. Herczeg Ferenc huszártörténetekkel nagy sikert arat, huszártörténeteket ír az egész magyar irodalmi glóbusz. Jön egy új poéta, ki élete, boldogsága, vére és idegei árán kitalál egy új nótát. Ezt a nótát fújja most már a legcsiribiribb poéta is. Hosztalek elkövet egy félbolond szélhámosságot, egyszerre Hosztalekek támadnak s a publikum csak Hosztalekeket tud látni. Sem akik cselekesznek, sem akik nézők, újat gondolni nem tudnak. Dánoson talán a cigányok gyilkoltak, most már jó ideig mindenütt a cigányok fognak gyilkolni.

III.

Hát nem örülünk?

Kont Ignác nem tudott állást kapni annak idején Magyarországon, kiment tanárnak Franciaországba. Szántszándékkal nem választottunk nagyobb példát, egy Munkácsyét, egy Joachimét stb. Elég az hozzá, hogy Kont Ignác, aki most Párizsban tanár, a Sorbonne-on is tanít, egyébként egyszerű, buzgó, olvasott ember, ma: kiváló hazánkfia. Minden jutalmazásunk, minden elismerésünk ilyen fajtájú. De nekem mégis az tetszik legjobban, hogy Maróczyról hallgatunk. Valahányszor első volt az egyébként nem elsőrendű csatamezőn, a sakktáblán, vertük a mellünket. Hajh, a magyar talentum, a magyar zseni, nincs annak párja, éljen Maróczy. Ha azonban Maróczy nem excellál, forduljon föl, nekünk nem kell. Szép a magyar dicsőség még a sakkmezőn is, az ördög vigye el.

Budapesti Napló 1907. augusztus 22.

Lellei

194. ORSZÁGOS VÁROS PUSZTASZEREN

- Tekintetes Csongrád vármegye figyelmébe -

Tekintetes Csongrád vármegye elé fess indítványt terjesztett egy Ludovai Tóth István nevű úr. Arról van szó, hogy Pusztaszeren országos város épüljön Árpád fejedelem emlékére. Egy gigászi város, ahol csak az Árpád-szobor körül ezer holdas park tátongna. Egy pompás, szittya, szép város nyolcvanezer hold területen. Ludovai Tóth István terve elég körmönfont ugyan, de néhány pótlásra rászorul. Ezennel bátrak vagyunk előhozakodni ama néhány szükséges ideával, ami hirtelen eszünkbe jut.

Mindenekelőtt kevesellük azt a hét templomot, melyet Ludovai Tóth István proponál. Ebben az Árpád-városban legalábbis negyven-ötven templomra lesz szükség. Egyebek között megemlítjük, mint meggondolásra méltó ötletet, egy Apponyi-bazilika építését. Sajnosan nélkülözzük Ludovai Tóth István tervezetében a kolostorokat. Hát lehet-e ma Magyarországon városalapításra gondolni szerzetesek nélkül?

Mindenesetre ajánljuk, hogy az Árpádváros olyan logikus metropolis legyen, mint Budapest. Nehogy véletlenül elegendő ház legyen benne, mert akkor tönkremennek a háziurak. Sejtjük, hogy Ludovai Tóth István magas házakat óhajtana látni az országos városban. Ez ellen is van néhány nagyon komoly kifogásunk, de csak eggyel állunk elő. Népünk abszolúte nem a legjelesebb városalapító népek közül való a szumir idők óta. Szegeden a bennszülött szegedi

ember ma se mer a háztövi trottoáron járni, mivel nagyon helyesen azt tartja, hogy a magas ház, ha ledől, nagy bajt csinál.

Nyilván egyetemet is szánt Árpád-városnak Ludovai Tóth István, ha már Szegednek Apponyi akaratából álla koppant. Ez egyetemre csupán ama budapesti tanárok fiúutódai alkalmazandók, kiknek apái ökrök voltak, de ha kellett, ha nem kellett, szerették a hazát. A Kmety Károlyok és Herczeg Mihályok nevét ne felejtsék el a városalapítók.

Fontos dolog, hogy arisztokráciánkat beédesgessük az új városba. Arisztokrácia nélkül nincs nagyvárosi élet, nincs igazi városi luxus. Kaszinókról, leány-barlangokról s lóversenyterekről nem hallunk a Ludovai Tóth István indítványában.

Ennek a városnak olyannak kell lennie, amilyennek most Magyarország indul. Legyen egy városrész kizárólag a földönfutók és nyomorékok számára. Egy városrészt a munkabíró parasztok és más pórok foglalnak el. Egyet, természetesen jól körüldrótolva, a zsidók. Külön városrészük legyen a jobb módú és kölcsönképes polgároknak. A többit talán részleteznünk sem kell. A kopott és kevésbé kopott dzsentri, a mágnások, a papok a város szívében élnének, a legszebb házakban az Árpád-szobor körül.

A közköltőt talán előre meg lehetne állapítani, mert lesz. Azonban előre ki lehetne mondani, hogy azt szegénység arányában fogják kiróni. Minél koldusabb valaki, annál gyümölcsözőbben működjék adójával városa javára.

Még az asztaltársaságokról lehetne beszélni, de ezek talán maguktól is meg fognak születni. Azonban fontos dolog, hogy az új metropolis, mely föltétlenül önálló municípium lesz, függetlenségi főispánt kapjon. Ami a képviselőválasztást illeti, intézzék el majd együtt a függetlenségi párt és a néppárt.

Nem szándékoztunk tanulmányt írni, de e pár tanácsoló megjegyzésünk talán nem volt fölösleges.

Budapesti Napló 1907. augusztus 23.

A. E.

195. KIS SZENZÁCIÓK NAGY NŐKRŐL

(Párizsi levél)

I.

Polaire kisasszonyt kirabolták

Polaire kisasszony, Willy egykori szerelme s a Claudine-regények modellje, olvasta az újságokból, hogy Marokkóban nagy veszedelem van. Erre Polaire kisasszony otthagyta az unalmas Ostendét, sőt tervezett norvégiai kéjutazásáról is lemondott, utazott társalkodónőjével, igenis, akármilyen furcsának látszik, Marokkóba. Tangerban kissé unalmasak voltak az első napok. A mórok éppen ezeken a napokon nem gyilkoltak. Polaire kisasszony már-már arra gondolt, hogy elutazik ebből az unalmas országból. Szidta az újságokat, melyek izgalomról, vérről és más szenzációkról mesélnek, holott Marokkóban semmi sem történik.

Végül is elhatározta Polaire kisasszony, hogy egy utolsó próbát tesz. A Cook-irodában megrendelt két szamarat s másnap kirándult társalkodónőjével, szamárháton vidékre. Polaire kisasszony elérte félig-meddig a célját. A vad mór martalócok nem rabolták ugyan el a két nőt, Franciaország hadseregének nem kellett még hatásosabban közbelépnie Polaire kisasszony

miatt. De elvették a két nő pénzét és ékszereit. Diszkréten megjegyezzük, hogy a pénz és ékszer direkt elraboltatási célzattal lett a kirándulásra fölhasználva. Szóval, kevés pénzről s olcsó ékszerről van szó. Párizsban mégis pukkadozik néhány ezer nő: ennek a Polaire-nek minden sikerül. Olyan reklámot kapott, hogy évekig elélhet belőle.

II.

Patti Adelina táncol

Patti Adelinával haszontalan küzdelmet folytat az idő. A nagy és öreg énekesnő nem akar lemondani az életről és a sikerről. Legutóbb Londonban kicsiny, de válogatott közönség előtt Patti eljátszotta a - *Víg özvegyet*. Párizsból elutazóban egy valcert hallott valahol a Budapesten olyan népszerű Lehár-darabból. Erre szerzett egy fiatal és csinosképű színész-partnert s házi színpadán Londonban, bemutatta a darabot. S ahogy Londonból írják, olyan táncot lejtett hozzá, hogy a legblazírtabb diák is tüzet fogott volna. Reménység van reá, hogy kis társaság előtt Párizsban is eljátssza Lehár darabjait Adeline. Párizs azonban főképpen a táncra kiváncsi. És csakugyan kincseket ér egy olyan látványosság, amikor olyan banya rázza magát, táncol, aki valamikor tündér, istennő és hangcsoda volt.

III.

Otero majmot keres

A szép Otero, Párizs egyik lekötelező erkölcsű istennője, majmot keres. A párizsi lapokban naponkint megjelenik a hirdetés:

Madame Otero egy kisebb termetű és barátságos természetű majmot keres a Marigny színházban előadandó látványos darabhoz.

Hihetetlen sikere volt a hirdetésnek. Az ember nem is hinné, hogy annyi majom van a világon, amennyit Oteróhoz bemutatni vittek. Indiából, sőt Japánból is kapott távirati ajánlatokat Otero. Ha egy nagyon szép és nagyon rossz nő majmot akar, húszezret kap.

Budapesti Napló 1907. augusztus 24.

Brown

196. PIUS PÁPA ÉS A NŐK

- Az egyház tud bánni az asszonyokkal is -

A Vatikánban, a Vatikánban, ceruzánk majdnem a magyar humor-vers egyszínű és unalmas kertjébe ugrik be. A Vatikánban nem fogják tűrni az asszonyokat: Pius pápának ez a legújabb reformja. Mert akármilyen furcsának tetszik egy Péter-fillér-adózó magyar hívő előtt, eddig asszonyok is éltek a Vatikánban. Vatikáni hivatalnokok, alkalmazottak feleségei és lányai, valamennyien hitelesítve a hét szentség egyik legsúlyosabbjával, a házassággal. Az asszonyok törvényes hitvesek, a leányok törvényes házasságból eredő leányok. És Pius pápa mégse tűri őket, mivel az ő erkölcsi fölfogása szerint az asszony egy két lábon járó szégyenfolt. A Vatikán asszonyai párizsi divatlapok szerint öltöznek. A Vatikán asszonyai színházba, hangversenybe járnak s olykor éjfél után kerülnek haza. Az Egyháznak ez rémítően árt, mert például még sohse történt meg, hogy egy pap éjfélig kimaradjon. Pius pápa tehát inkább egy dépendance-t fog a Vatikánhoz építeni s odatelepít[i] a Vatikán asszonyos, családos embereit. Heine verse jut az eszünkbe, az isten bocsássa meg nekünk. Óh Vatikán, maradj meg tovább is tisztának, szépnek és szendének.

Ha foglalkozásunk és szokásunk volna az olcsó viccek gyártása, hamar elintéznők a dolgot. Azt mondanók, hogy Olaszország papsága mostanában csakugyan bebizonyította, hogy nincs okvetlenül nőkre szüksége. A kolostorbotrányok során néhány kolostorról kiderült, hogy isten reverendás szolgái dacosan el tudnak fordulni a nőktől. Sőt tüntetően a férfiaknál keresik azokat az illúziókat, amiket általában ma még nőknél keres a férfiember.

Azonban olcsó viccekkel nem szoktunk komoly kérdések elől kitérni.

Tetszik nekünk, hogy Pius pápa olyan bátorsággal képzeli be magát a tizenharmadik századba. Minden szava, gesztusa, tollvonása ezt bizonyítja s ez nekünk jól esik.

Egy dologban van némi modernség őszentsége körül s ez a modernség is egyike a legrégibb modernségeknek. A pénzt kedveli és míveli Pius pápa s a pénz kedvéért még a Rothschildokhoz is küld nunciust.

A pénz után rangsorban rögtön az asszony következik. Nagy kérdés, hogy aki pénzzel tud bánni, annak nem törhet-e bele a bicskája az asszonyba?

Mi nem vagyunk rossz emberek, de kötelességünket teljesítjük. A vallásos magyar nőkhöz fordulunk ezennel. Tessék, hölgyeink, misére járni, gyónni s rózsafüzéres akciókat csinálni. Tessék, Péter-fillérek érdekében buzgólkodni, meghálálják a Vatikánban. A pápa szerint, aki csalhatatlan, az asszony a legutolsó személy. Az asszony, a nő, olyan szégyen, akit ki kell tiltani tisztességes helyről. A Vatikán nem tűri a nőket az Egyház tisztessége nevében. Nos, hölgyeink, önök tovább is lelkesedjenek az Egyházért és a pápáért. Ez logikus, ez illik az asszonyokhoz s éppen azért gyanús nekünk ez az egész pápai reform. Ez a Pius pápa nem nőgyűlölő, csak nőismerő. Miként a magyar paraszt mondja, az asszony verve jó. Nyilván az olasz paraszt is így gondolkozik s mikor Pius pápa súlyos sértéssel illeti a női nemet, alapjában ravaszul hódítja az asszonyokat, az Egyház támaszait, a misére járogatókat és gyónókat s úgy bánik velük, ahogy megérdemlik.

Budapesti Napló 1907. augusztus 25.

A. E.

197. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A gimnázium kérdése

Ifjabb Pató Pál úr sokkal ártalmasabb egyén, mint az apja vagy a nagyapja volt. Mert a régi Pató Pálok boldog, csendes időkben éltek gyorsvonat és automobil nélkül. Ellenben ifjabb Pató Pál úr szintén ráér mindenre, belátása is van. Csakhogy mindent akkor lát be, amikor már késő. Most például már belátja, amit két évtizede hiába ordítottak a fülébe. Azt tudniillik, hogy a magyar gimnázium lélekmészárszék. Hogy az osztály-wirtschafton kívül a gimnáziumnak köszönhetjük azt a nemzedéket, melynél haszontalanabb, léhább egy korban és egy országban se élt. Pató Pál úr kezdi ezt belátni, zokog is miatta, de cselekedni még így elkésve se fog. Megmarad tovább is mai szabásában, gyilkos munkájában a magyar középiskola. Butítja, pocsékolja, öli azt az anyagot, amelyből Magyarország számára intelligenciát kellene nevelni. Mert Pató Pál úr azt már nem látja be, hogy a mai gimnázium azért nebáncsvirág, mert ennek az iskolának rendszere, nevelése áll nagy érdekében a mágnásoknak és a papoknak.

II.

Háború ellenség nélkül

Hát mi is üdvözöljük a Pécsre sereglett klerikális hadat. Igazuk van, ők az erősebbek, ők az okosabbak. A háború pedig nem csókos, zsebkendőkiváltósdi játék. De azért engedtessék meg sírva elkacagnunk magunkat. Hol az ellenséges hadsereg, mely ellen a klerikalizmus sorakozik? A haladásnak, a világosságnak, az újításnak van-e szervezett tábora Magyarországon? Olyan, amely ellen érdemes volna drága mozgósítást rendezni? Legföljebb arról lehet szó, hogy valamikor lesz ellenség. Mert lehetetlen, tudományellenes kétségbeesés volna azt hinni, hogy csak éppen Magyarországon nem lesz szervezett, félelmes, szép, hatalmas tábora az emberi haladásnak. A háborút tehát a feketék egyelőre ellenség nélkül harcolják. Mulassunk vagy sírjunk e furcsa-furcsa háborún?

III.

Jön az ínség

Erdélyből, Biharból, Beregből, Árvából, mindenünnen egyforma hírek. Már-már itt az ínség és rettenetes tél vár a magyar föld népére. Még talán Belényes vidékén sem lesz másként, pedig egy képviselőválasztás sokat tud enyhíteni egy-egy vidék dolgán. És e vészhírekre talán megriadnak azok, akik bennünket kormányoznak? Dehogy, szaporodnak a csendőrőrsök s a főszolgabírók mindenünnen boldogan jelentik, hogy szekérszámra szedik össze a nép között terjesztett izgató iratokat. Így kell ínséget megelőzni és szociális politikát csinálni. A főszolgabírói irodák tele vannak elkobzott nyomtatványokkal. Az egereknek legalább lesz mit fogyasztaniok Magyarországon.

Budapesti Napló 1907. augusztus 27.

A. E.

198. AZ ASSZONY ÉS A PARASZT

- Jászai Mari tanítása -

Jászai Mari eddig is megvolt nekünk és eddig se volt ám kicsi asszony. Hogy Szovátán oktatta a parasztokat, szólván nekik a váltóról és pálinkáról, ez se teszi nagyobbá. Azonban az már nagy dolog, hogy ő, az asszony, meglátta és meglátogatta őket. Azokat, akiknek ezer év óta még ilyen reménytelenül nem lógott a fejük. Akiknek már Endrődi Sándor hiába szaval harsogó kuruc-verseket. Mert Jászai Mari tanítása után Endrődi Sándor versei következtek.

Érzik-e legalább százan-kétszázan Magyarországon, hogy mit jelent a paraszt lógó feje? Hogy mit jelent a paraszt vérző orra és véres szeme? Éljük a napokat, nagy a csönd és kevesen sejtik, miért nagy a csönd és milyen napokat élünk. Ezek a napok a Sors próba-napjai. Még egyszer megkérdi most a Sors a magyarokat, akarnak-e ébredni és élni.

A váltóról és pálinkáról nagyon újakat aligha mondott Jászai Mari. Nem tehet arról a magyar paraszt, hogy helytelenül ismerte meg a váltót. Arról se tehet, hogy ma már hiába írja alá a váltót, amely sokszor az ő minden írástudása. A pálinkát sem azért önti magába, mert sok pálinkát gyártanak és csuhajos a kedve. De Jászai Mari nem lehet nemzetietlen szociológus avagy hazátlan szocialista. Elég szép, hogy a váltóról és pálinkáról beszélt s hogy a beszédje jó cselekedet akart lenni.

Édes istenem, milyen bús komédia van most műsoron nálunk. Se büszkeség, se férfiasság, se hit, se gerinc sehol. S micsoda jelképes, nagy eset, hogy Jászai Mari oktatja a népet. Minden dekadens társadalomban férfias asszonyok jelentkeznek. S nekünk, Magyarországon, nincs is más reménységünk, mint *az asszony és a paraszt*. Nekik talán mindenkinél rosszabb itt a dolguk. Az asszony tudatlanságban tartott vagy ledérségre kényszerített pária. A paraszt is pária, de legalább kiszökhet Amerikába, ha nem mezőgazdasági cseléd s ha ki tudja játszani a határrendőrséget. És mégis csak őbennük bízhatunk, mert bíznunk kell valakikben. S ha Bizánc már nem is példa a mai Magyarországra, ha férfiaink effeminálódtak vagy teljesen lehetetlenekké váltak kultúrára, előtörésre, hadd bízzunk az asszonyban és a parasztban. Gondoljon e gondolattalan országban szépet és bátrat az asszony. És ha ütni kell és ha marad még annyi ereje, majd ütni fog a paraszt.

Jászai Mari ártatlan leckét adott a szovátai parasztoknak. De bár kezdete volna a mi különös, reménytelen reménységünknek. Az orosz nők, az intellektuellek kimentek a falukba, amikor férfiaikat, akik már bombát sem tudtak dobni, megutálták. És Oroszországban a zűrzavar még mindig félelmes, de félelmes az erő is. Az asszony és a paraszt, nekik kell megmenteniök az olyan elveszett, bús országokat, amilyen Magyarország is.

Budapesti Napló 1907. augusztus 29.

A. E.

199. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL

- Honnan jön Budapestre a tíz forint? -

Biász úrral volt szerencsém a napokban ismeretséget, sőt barátságot kötni. Ez a Biász úr állítólag egyenes leszármazottja Biásznak, a régi görög bölcsnek. Ősei mint posztókereskedők kerültek hazánkba, ha jól tudom, Nagyszalontára. Az én Biászomnak azonban már se pénze nincs, se posztója. Csak nagy ősének bölcsességéből örökölt valamit s itt lakik Budapesten.

A Városligetben egy korhadt padon szoktunk néha találkozni. Tanítványok nélkül szűkölködik szegény Biász úr. Kár érte, mert igazán jeles bölcs és különös újszerűségeket fedez föl dolgokban és eseményekben. Nekem, mint egyetlen tanítványának megígérte, hogy olykor el fogja mondani egyről-másról a véleményét. Tegnap tartotta egy látszólag apró esetről első nyilvánosságnak szánt előadását. Úgy fogom leírni, ahogy ő nekem csöndesen, hevülés nélkül elmondta.

*

„Fiam, azt beszélik itt körülöttem, a Városligetben, hogy kezdődik a budapesti élet. Azt mondják, hogy ez parlamentet, színházakat, mulatókat, hangversenyeket, zsúrokat, házi estéket jelent. A parlamentről nem beszélek, fiam, utálom a politikát. Oda nem is vágyom, mert bár sztoikus vagyok, de a társaságot szeretem megválogatni. Korda Andorral, Somogyi Aladárral, Gaál Andrással egy társaságban?

Hanem a szép, erős, zajos életbe szeretnék belekóstolni. Mondd, fiam, sokba kerül ez, sok pénzbe? Nekem valami húsz esztendő óta nem volt öt forintom. Ehelyett kíváncsian nézem, vizsgálom, mennyi pénzük van a budapestieknek. Honnan veszik ezek az emberek a tíz forintot? Ugy-e kell tíz forint ahhoz, hogy az ember vígságokat kapjon? Én álmomban is ezzel foglalkozom s néha olyan rosszak az álmaim, hogy a pad is nyöszörög, sír alattam. Honnan veszik az emberek Budapesten ezt a tíz forintot? Ebben a városban élnek ügyvédek, bírók,

hivatalnokok, politikusok, orvosok, mérnökök, írók, művészek, hírlapírók, pénztisztviselők, ügynökök, játékosok, croupier-k stb. Ezek nem termelik a tíz forintokat. Ezek elveszik a tíz forintokat, ha van, hogy honnan vegyék el. De a tíz forintoknak jönni kell valahonnan? A bankok inognak, a gyárak nem alapulnak, az iparosok ráfizetnek a műhelyre. A nagybirtokosok ráfizetnek a gazdálkodásra, a kisbirtokosok a földjeiket is eladják. Középbirtokosok, mint az újságokból olvasom, már nincsenek is. A sertést öli a vész, a marhaállomány kevesebb. A bányákat nem tudja még az állam sem üzemben tartani. Szóval vidékről se jöhet Budapestre az a tíz forint. Dehát akkor honnan jön az a tíz forint, amit a budapesti ember vidámságra költ? Ez a kérdés fog engem megölni, fiam. Összes görög filozófus őseim föltámadhatnának. Örök rejtély: honnan jön Budapestre a tíz forint?"

Budapesti Napló 1907. augusztus 30.

Lellei

200. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A két Áron kitüntetése

Kiss Áron, a kálvinisták nesztora, Lipót-rendet kapott. Lipót-rendet vagy valami ilyen nagyon-nagyon jeles ordót. Dr. Kiss Áron, a Pedagógium igazgatója, az előbbi Kiss Áron fia, udvari tanácsos lett. Ilyen dicsőségekről aligha álmodott Porcsalma egykori esperese, Debrecen püspöke. Igaz, hogy még a rozsnyói katolikus püspök is valóságos belső titkos tanácsos. Igaz, hogy az udvari tanácsosságot minden gazdag Jakab, Móric, Salamon és Adolf megkaphatja. Dr. Kiss Áron is valószínűleg ószövetségi hangzású nevének köszönheti új rangját. Azonkívül, hogy Apponyi Albert ravasz módon akarja beflastromozni a protestáns sebeket. A puritán kálvinista papok és egyházi férfiak ezután ordókat kapnak. Így azután minden rendben lesz és főképpen csöndben. Ha sokáig tart a mai uralom, minden protestáns embernek lesz kitüntetése. Nem lesz boszorkányosan nehéz, mert nemsokára kevés protestáns lesz Magyarországon.

II.

A Dunántúl és Bihar

Úgy írom le, ahogy nekem valaki ezt a kis esetet elbeszélte: „Erdély felé utaztam s az egyik útitársam jóképű magyar úr volt. Beült a kocsinkba egy úriasszony, aki Somogyból jött, mint később kiderült. Az asszonyon hirtelen nem tetszett meg, hogy csinos és kedves. Ennek folytán a jóképű úr, kiről később kiderült, hogy Bihar a hazája, kézzel-lábbal tiltakozott az asszony beszállásolása ellen. Azután az asszony megmutatta haragosan és mosolygósan is az arcát. Nagyon kedves, okos kis arcú, nyugtalan szemű nő volt. Erre a bihari úr elővette mindazt a gavalléria, amire bihari úr képes. Beszélt vadászatokról, beszélt arról, hogy mulatni csak Magyarországon lehet. Külföldi fürdőből jött, tehát szidta a németet és az angolt. Értett a konyhához is és konyha-recepteket közölt. Az asszony sokat nevetett, nyilván jól mulatott. Nemrégiben került Somogyból Bánffyhunyadra. Egy doktornak a felesége és tanítónő. Érdekes új könyvekkel volt fölszerelve az útra. Amikor a bihari úr kiszállott, aki lehetett keresztesi szolgabíró vagy váncsodi jegyző egyformán, fölnevetett az asszony. Azután beszélgettem én vele, csupa ízlés, okosság és olvasottság volt az én útitársam. Szabad-e azt sejtenem ebből, hogy a Dunántúl és Bihar között feneketlen kulturális szakadék van? Ez ellen Nagyvárad bizonyít, az országnak az egyik legkulturálisabb városa. Inkább talán azt mondhatnám, hogy a vármegye urai megnyerhetetlenek mindenféle kultúra számára."

III.

Üdvözlik Apponyit és Andrássyt

A pozsonyi vándorgyűlés, nem tudom hányadik vándorgyűlése az orvosoknak és természettudósoknak, véget ért. Stílusosan, magyarosan ért véget, miként az mindjárt kitetszik. Az orvosok és természettudósok hosszú üdvözlő táviratokat küldtek Apponyinak és Andrássynak. Szabad-e olyan országban jobb jövőt remélni, ahol tudósok is csak azért izzadnak napokon át, hogy végül hasravágódhassanak a főmandarinok előtt? Ez: Kína, bizony ez Kína, akármilyen fájdalom is nekünk. Lehetett volna nekik a sejtekről vagy az atomokról új törvényeket hirdetni. Vizsgálhatták volna a csillagos égtől kezdve a sertésbendőig mindazt a fölségest, amit a Természet nyújt. Meg is próbáltak egyet és mást, de hirtelen nagy fény vette el a szemük világát. Két üstökös: Apponyi és Andrássy. Erre a tudósok befejezték tanácskozásaikat s természettudósokhoz illően üdvözölték a Természet e két remekét.

Budapesti Napló 1907. augusztus 31.

A. E.

201. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL

- Miért szükségesek a zsidók? -

Biász barátomat, a filozófust, ókori druszájának egyenes utódját, több ízben fölkértem, *ne* nyilatkozzék a zsidókérdésről. Ő, aki a Városliget padjairól szemléli a világot, nem sejti, hogy ilyen kérdés már nincs. Avagy ha volna, s ott, ahol volna, mert csinálják, kínos, halk közmegegyezéssel hallgatnak róla. Azonban ma kivételesen szabad volt Biásznak nyilatkozni a letiltott problémáról is. Áttettük a szín- és harcteret a manapság ismét olyan aktuális Afrikába. Sietek megnyugtatni mindeneket. Biász úr a *marokkói zsidókról* nyilatkozott.

*

Látod, fiam, a régi Karthágó körül ismét a civilizáció nevében ontják a jó, drága vért. Ezúttal nem lesz az emberiség katasztrófája, ha leverik a fekete Hannibálokat. Szó sincs róla, Marokkóra, Afrikára szüksége van az éhes civilizációnak és gyomornak.

De mit csinálhatnának a Scipiók most a zsidók nélkül? Marokkó dolgát az elmórosodott zsidók fogják megoldani. Ők, a zsidók, akik ott vannak minden népek között, hogy kicsiholják a legszebb szikrákat a kemény, gazdag néplelkekből, ezekből a kincses kovákból. Hirtelen nézésre nem tudnád megkülönböztetni a tangeri mórt és zsidót.

De Drude tábornok, a pacifikáló francia hadak vezére, katonánál szokatlan meglátással s helyesen mondotta a zsidó világszövetség egyik megbízottjának Casablancában:

- Meg vagyok győződve, hogy a zsidók az okkupáció által csak nyerhetnek. Az arabok arroganciája a zsidókkal, valamint az európaiakkal szemben meg fog szűnni. A hadműveletek befejezése után a város fel fog virágozni és a zsidók lesznek a közvetítők az európaiak és az arabok között.

Aranyszavak, habár katona szájából hullottak ki. Az arab zsidót bízgassa csak jobban az európai civilizáció. Az ő örök, fékezhetetlen ízlésbeli és kultúrabeli ambíciója fölépíti az új Punországot s az új Karthágót. Hát látod, fiam, nem akarok a rettegett kérdésről beszélni és - mégis beszéltem. Újat nem igen mondtam, de szükséges-e újat mondani az embernek, amikor ma még a legrégibb és legelintézetlenebb igazságokért is bicskára kell menni. Megnyugtatá-

sodra azonban kijelentem, hogy egy pillanatig sem gondoltam e szavak között Magyarországra, vagy más országra, csupán Marokkóra.

Budapesti Napló 1907. szeptember 1.

A. E.

202. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Papok

Pál apostol óta állandó igazság volt az, hogy aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván. Magyarországon jó dolgot kíván már az is, aki plébániát kíván. Ilyen Eldorádója a reverendásoknak sohse volt, mióta világ áll. Bezzeg Franciaországban rossz dolgot kíván, még aki párizsi érsekséget kíván is.

Nem kell az embernek frankomániákusnak lennie, hogy bolonduljon Franciaországért. Most például olvashatjuk, hogy a zsíros falatoktól elütött papok miként kénytelenek tisztességes mesterségeket választani. Nem mindegyik mond azért végleges búcsút a papi pályának. Bár csak mi magunk tudunk két olyan esetet, amikor francia plébánosok egyenesen az orfeum színpadra léptek. Hanem igenis lesznek mellékesen ügynökök esztergályosok, szatócsok, asztalosok s más egyebek a főtisztelendő abbé urakból. Ismerünk - mink magunk ismét - egy francia papot, aki abból él, hogy bicikliversenyeken vesz részt. Amikor e miatt a püspöke megintette, azt üzente vissza, hogy úgy keresi kenyerét, ahogy tudja. Szóval: Franciaországban dolgozniok kell a papoknak. Szóval: Franciaországban már egész vidékeken kötéllel se lehet plébánost fogni. Micsoda szép dolog így belenézni a jövőbe. Mert amit Franciaország szokott csinálni, az az egész világ számára a közelebbi vagy távolabbi - *jövő.*

II.

Tanítónők

Budapest fővárosnak szüksége van negyven tanítónőre s e negyven állásért pályáztak valami ötezren. Régi dal, unott dal, de csak daloljuk, amíg mindenki meg nem tanulja. Azt a negyven állást az a negyven okos nő fogja megcsípni, akik figyelemreméltó rokonsággal vagy barátsággal vonultak föl. Állás tehát majdnem ötezer nőnek nem fog jutni, üdvös tanulság igen. Micsoda ésszel kormányozzák ezt a szerencsétlen országot? Miért bolondítanak itt bennünket s miért nem mondják meg nyíltan, hogy szántszándékkal nyomorítják el itt mindenkinek az életét, aki nem mágnás, püspök, ispán, inas, kerítő vagy kokott? Mit csináljon a tanítónő, akinek csak diplomája van, de reménye sincs már? Mit csináljon az állástalan tanár, jogász, műhelyetlen iparos s annyi más szomorú elbolondítottja ennek az országnak? Nagy fölfordulás lesz ebből, ha ebben az országban *minden* meg nem változik.

III.

Katonák

Amerre jártok, mezőn, országúton: fényes, színes, mozgó foltok. A katonák gyakorlatoznak, tanulják a háborút. Amerre jártok, futtok, hogy a holnapi, esetleg tegnapi, de sohase mai, kenyereteket megkeressétek, tiszturakat is fogtok találni. Meghatóan becsületes embereket, akik lóháton vagy gyalog azért mérgesek, mert a lógó nyelvű legények esetleg rosszul csinálták meg a fölmasírozást. Nekünk nincs lakásunk, millió gondot ad a szén, a tej, a kenyér. Ők itt ötezren, ott ötezren s együttvéve nagyon sok ezren, meleg nyárban, mikor az ember tél

idejére gyűjt, ha tud, ők fárasztó tréfákat csinálnak. Amiből ugy-e az következik, hogy nemzeti hadsereget akarunk, vagy nem akarunk.

Budapesti Napló 1907. szeptember 3.

A. E.

203. SAJÁT LÁBÚLAG RÚGJÁK EGYMÁST

- Nemzeti Kaszinó és a Magyar Lovaregylet ügye -

Budapest, szeptember 3.

Demokrata Magyarországunkat váratlan szenzáció tüzeli e különben is forró napokban. A Nemzeti Kaszinóba sarkantyús, finom, sárga csizmás lábbal belerúgott a Magyar Lovaregylet. A Nemzeti Kaszinónak hat mágnása akart belépni a Magyar Lovaregyletbe vagy mondjuk bennfenteskedve: a zsoké-klubba. A hatból könnyen, fekete golyó nélkül csak egyet fogadtak be, ez is egy Esterházy. Alig-alig juthatott be egy Pallavicini és egy Wenckheim, ilyen kitünő két fő-fajmagyar. Ellenben kibukott, coki-üdvözletet kapott egy valóságos Károlyi gróf és Vojnits báró. Harmadiknak egy erdélyi mágnás, ami már nem olyan nagy csoda, mert az erdélyi mágnást máig sem veszi komolyan a magyarországi. Az erdélyi mágnásnak úgyszólván csak azóta van egy kis becsülete, mióta zsidó bárók is vannak.

Képmutatók volnánk, ha azt mondanók, hogy nem érdekel bennünket a Nemzeti Kaszinó és a Magyar Lovaregylet e mulatságos ügye. S nem is véletlen dolog az, hogy ők éppen akkor bolondoznak legjobban, amikor mi egyre többen vagyunk. Mi, akik úgy sejtjük, hogy: most vagy soha, mi is rúgunk már egyszer. Rúgunk pedig minden megkülönböztetés nélkül a Nemzeti Kaszinóba és Magyar Lovaregyletbe egyformán.

Nagyon tetszik nekünk, ha ők egymás között új, úri klasszisokat állítanak föl. Valahogyan így szórakoztak a francia nemesek is, mielőtt a nép el nem bömbölte magát s meg nem rohanta a Bastille-t.

Addig is, míg a latifundium gőgös urai, akik Nyugaton éppen annyik, mint a cigányprímások, amikor tudniillik intelligens helyeken próbálnak kopogtatni, nagyot esnek, gyönyörködjünk az apró pikantériákban. Zsidó újságírók milyen tisztelettel kerülgetik a zsoké-klub forró kásáját. Harcias demokratáknak minő elégtétel, hogy a Nemzeti Kaszinó tagjain is eshet „társadalmi sérelem”.

Talán ne soroljuk föl a többi könnyű, kínálkozó pikantériát. Már az maga is pikantéria - igaz, egy kissé szomorú pikantéria -, hogy mi magunk is írunk a demokrata Magyarország e késő nyári szenzációjáról. Ez azt jelenti mégis, hogy a magyar társadalom színe és ereje még mindig a lovak köré csoportosul. Ugyanakkor, amidőn azt is jelenti, hogy velőtlenül is erős ellenségeink már egymás megmarásánál tartanak.

Mit mondjunk, mikor inkább viharsejtések, mint jóslások, amit mondani tudunk. Egy megkésett ország készül az álombarlangjából kijönni, mint a medve Gyertyaszentelőkor. Az bizony furcsa kis társadalmi harc lesz, amit Magyarország a közeli jövőben produkálni fog. Kissé zavaros, példátlan, nyolc-tíz korszakból összeszedett fegyverekkel. De nagy harc lesz, de jön ez a harc. Igazán nagy szolgálatot tennének önmaguknak a mágnásurak, ha addig egymást vernék agyon. Mégiscsak más az, ha rangbeliek végeznek az emberrel, mintha a mob végez.

Budapesti Napló 1907. szeptember 4.

Lellei

204. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A különféle diák urak

Fiumében és Susákon hadsereg szükséges a horvát szokolisták ellen. No, a horvát diákokban se telhetnék túlságos öröme egy Elisée Reclus-féle embernek. Ezek a diákok egyébként, vigasztalásul, mindenütt egyformák. Fiume olasz diákjai vannak olyan vadak, mint a horvátok. Lengyel diákok, oláh diákok, cseh diákok, mind-mind alaposan maszlagosak. Csak éppen, hogy a fokosaik nem egyformák, de ők, ismételjük, igen. Begyük tele van az iskola hazafias frázisaival, olvasmányaival, verseivel. Hazájukat, fajukat mentik, ha kell, ha nem kell. Van egy kegyetlenül jó, személyes megfigyelésünk ez ügyben. Prágából kivándorolt egy család, s a fiuk olyan amerikai lett, hogy csehül is alig beszélt. Hazajött vendégségbe s két hét múlva utcai harcban verekedett a német diákokkal. Európa úgy megzavarta a fejét a maga idült bolondságaival, hogy a fiú egyszerre elfelejtette az okos, egészséges Amerikát. Viszont az ellenkezőre is van egy csinos példánk. Kecskeméthy Győző levetette a brigadéros ruhát s abbahagyta a honmentést, mihelyt Amerikába óhajtott utazni, ha ugyan odautazott.

II.

Egy magyar miniszter ambíciója

Önök olvashatták: Kossuth Ferenc v.b.t.t. úr Ivánka Imre automobilján átrándult Marienbadba. Az Ivánka Imre automobilja, ha önök véletlenül emlékeznének a zirci választásra, valamikor nagyon büdös volt. Az egész ország befogta volt az orrát, sőt a függetlenségi pártban se merte mindenki mondani, hogy Ivánkának, a zirci mandátumnak s az Ivánka automobiljának jó szaga van. Mindegy, ma már a Vezér beleül a legbüdösebb automobilba is. De mi az ördög lelte Kossuth Ferencet, hogy csúzosan is eltöfftöffözik Marienbadba. Mi csak sejtjük: ez a Kossuth Ferenc a legambíciózusabb öreg nők közül való. Olvasta, hogy Edvárd király Clemenceau-val barátkozik, holott Franciaország miniszterelnöke nem is tud olyan jól angolul, mint Magyarország kereskedelmi minisztere. Jött azután egy még sajátosabb, még fájóbb hír: Fráter Lorándnak is kilátása van arra, hogy az angol király szóba áll vele. Erre Kossuth Ferenc v.b.t.t. úr már nem tudott nyugodtan maradni. Ha politikusnak ő nincs is olyan nagy, mint Clemenceau, de művésznek van olyan művész, mint Fráter Loránd. Hátha Clemenceau és Fráter Loránd között ő is besurranhatna néhai Károlyi Pista királyi cimborájához. Sikerült-e, sikerül-e, nem tudjuk, de ha sikerülne, erről a nemzeti vívmányról egy hétig vezércikkeznék a koalíciós sajtó.

III.

Akik csak az istenben bíznak

Nyilván jó keresztények Magyarország mai gazdái, kivétel nélkül. Hiszen egy Apponyi és egy Zichy Aladár a miniszterük. Bakonyi Samu is keresztény, bizonyisten keresztény. Visontairól s a még apróbb zsidókról pláne szó se essék. Mindnyájan keresztények, akik csak az istenben bíznak. Most például, hogy a belényesi kerületet elvesztették, imádkoznak. Jön a hír, hogy Lukács László nagybeteg. S ők, a jó keresztények imádkoznak: bárcsak az isten megváltaná szenvedéseitől. S ha Lukács László meghalna, no volna öröm. Zengene a zsoltár: az isten a koalícióval tart. Most már tudniillik rábíztak mindent az istenre.

Budapesti Napló 1907. szeptember 5.

A. E.

205. VUCSKOVICSNÉ GYERMEKET AKART

- Házasságtörés az anyaságért -

Tíz évig éltek együtt valahol Horvátországban Vucskovics és Vucskovicsné. Mozdonyvezető volt Vucskovics, Vucskovicsné pedig egy feleség. A mozdonyvezető tartozik a mozdonyt vezetni, mint mozdonyvezető. Mint férj pedig köteles az asszonyt eltartani s olyankor, amikor kedve telik benne, csókolni. A felesége vezeti a háztartást, visszaöleli a férjét s gyermekeket szül neki. Régi divat ez már s e divat tartja a lelket ebben a mai tekintetes társadalomban. Vucskovicsné azonban tíz hosszú éven keresztül egyetlen gyermeket se tudott szülni az ő urának. Vucskovics bánatosan vezette a mozdonyt, otthon pedig szidta az asszonyt. Az asszony, Vucskovicsné, sírt, de úgy érezte, hogy nem ő a hibás. Dolgozott pedig a szomszédban egy nótás, jóképű kőműves pallér. Vucskovics éppen a mozdonyt vezette valahol, az asszony elhívta magához a pallért. S érkezett váratlanul a férj és a férj nem olvasta soha még csak Strindberget sem. Miután félholtra verte a pallért, az asszonynak átadott negyven koronát s hazaküldte az anyjához. Másnap éjszakáján az asszony a fiumei gyorsvonat elé dobta magát s nyolc darabban szedték össze. A többi: a vizsgálat, a temetés, a környék szóbeszédje nem idevaló. Bizonyos, hogy Vucskovicsné, a tíz évig hű, példás feleség, nem a pallér szép szeméért s a tiltott csók híres örömeért tört házasságot. Vucskovicsné boldoggá akarta tenni a bánatos Vucskovicsot.

Vucskovicsné érezte, hogy ő tudna anya lenni s anya akart lenni - a Vucskovics kedvéért. Ezért a szép és szent szándékért rettenetes halállal kellett lakolnia. Sorsa még a halállal sincs kiengesztelve, mert Vucskovics átkozza Vucskovicsnét. Vucskovics meggyalázott, bepiszkolt férfiúnak és férjnek tekinti magát. S ha meg fog újra házasodni s az az új asszony sem tud hűséggel gyermeket produkálni, Vucskovics még így sem lesz belátó. Ő még akkor is égető szégyent fog érezni s nem lesz hajlandó meglátni az ő pallérhoz folyamodott feleségében a bús, a nagy asszonymártírt. Azt a valakit, aki szívesebben szövetkezett volna a Szentlélekkel, mint a pallérral s aki gyermek helyett halált kapott.

Ám úgy eshetik, hogy az esetleges második Vucskovicsné ügyesebb lesz. Nem az ura kedvéért, de a saját kedvéért választ majd egy pallért s Vucskovics, *malgré lui*, meg fogja ismerni az apai boldogságot. És ez esetben tragédia helyett sugaras, enyhe, polgári vígjáték tárul majd elénk. Boldog lesz mindenki: Vucskovics, Vucskovicsné II., az igazi apa, még talán a gyermek is. Csak az első Vucskovicsné árnya fog akkor is sötéten kóborogni nagy dicsőségére az életnek, a házasságnak, az anyaságnak, az apaságnak. Intő példaként arra, hogy az élettel nem lehet egyenesen beszélni. Csak ravaszul, csak fogásokkal, csak csalafintaságokkal, csak - nem becsületesen.

Budapesti Napló 1907. szeptember 7.

A. E.

206. KIS SZENZÁCIÓK - NAGY NŐKRŐL

(Párizsi levél)

I.

Calvé Emma Kaliforniában

Hadd irigykedjenek a magyar primadonnák: óriási hírt küldök Calvé Emmáról, aki Budapestet is megbolondította nemrégiben az énekével. Calvé Emma is rájött arra, hogy minden dicsőségnél többet ér néhány millió frank. Neki nem volt nehéz erre rájönni, mivel a milliók alapját összeénekelte. De ő nem egy-két milliót akar, hanem sok-sok milliót. Kaliforniában, Los-Angeles környékén, melynek klímája hasonló Reims vidékének a klímájához, óriási szőlőbirtokot vásárolt. A vételár majdnem *három millió frank*. Francia vincelléreket telepít a birtokra Calvé Emma, aki szeptember 10-én érkezik birtokára. A birtokon pezsgőgyárat alapít Calvé Emma s az a szándéka, hogy ő látja el pezsgővel egész Amerikát. Ha a terv beválik, Calvé Emma Rockefeller-vagyont fog szerezni. Mellékesen pedig építtet a birtokra egy csodálatosan szép kastélyt és évenkint legalább két hónapot, lehetőleg télen, Kaliforniában fog tölteni.

II.

A szép Otero sikere

Egy igazi párizsi nő, aki abból él, hogy szép, nem engedi magát egyhamar letöretni. Ime a szép Oteróról, avagy a teljes néven Otero Karolina kisasszonyról a legbúsabb híreket terjesztették. S erre Otero egy óriási, új sikerrel válaszol. Otero Karolina kisasszony most a Marigny-színházban játszik. Egy *Giska la Bohémienne* című darabban. Soha szebb nem volt a szép Otero, mint Giska szerepében. A Marigny-színház minden kommünikéjében, melyet természetesen drága pénzért iktatnak a lapokba a kiadóhivatalok, azt is közli, hogy újabban és újabban kik követtek el öngyilkosságot a szép Otero iránt táplált reménytelen szerelmük miatt. A Giska egyébként balett és némajáték. Nem lehetetlen, hogy Budapestre is elkerül, esetleg Oteróval együtt.

III.

Az ötvenéves Júlia

Júlia elmúlt már ötvenéves s polgári nevén Madame Prémostnak nevezték. Romeó tizenhétéves volt, amikor beleszeretett s tizennyolc évig szerette. Romeót viszont René Dumay-nak hívták s pompás állása volt a „New-York" biztosító társaságnál. Mindenki azt várná, hogy Dumay akar szakítani és otthagyni az öreg Júliát. Párizsban azonban már régi dolog, hogy a hivatásos szerelmi nők ötvenéves korukban tudnak legjobban uralkodni a férfiún. Madame Prévost-re az ő tizenhat évvel fiatalabb barátjának úgy kellett vigyáznia, mint az ablakba kitett kincsre. S még így is meg kellett tudnia, hogy barátnője - sokakkal csalja meg. A sokak között volt két nagyon előkelő politikus. Dumay revolverrel súlyosan megsebesítette az asszonyt s önmagát pláne úgy lőtte agyon, hogy szörnyet halt. Az asszony föl fog gyógyulni s amilyen nagyszerű nő, még nagyon sokáig, végelgyengüléses haláláig lesz Romeója elég. Mert a fiatalság, oh asszonyok, nem az években van, a szívben, a kozmetikában és a bátorságban.

Budapesti Napló 1907. szeptember 7.

Brown

207. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az eldugott pénzek

Beszélgessünk izgató témáról: Magyarországon eldugott pénzek vannak. Most Szegeden találtak meg negyvenezer koronát rongyokba csavarva. Egy özvegyasszony helyezte el ilyen ügyesen a vagyonát. Meghalt a pénzes özvegy s majdnem kisöpörték utána a drága rongyokat. Néhány évvel ezelőtt Debrecenben leégett egy nádfedeles ház. Civis-gazdája nagyon búsult a házért, mely természetesen nem volt biztosítva. De még jobban búsult azért a tizenötezer forint jó pénzért, mely szintén elhamvadt. A derék civis a padláson, egy szarufa mögött, a nádban tartotta a pénzét. Az meg valamelyik hajdúvárosban történt, hogy elloptak tizenhétezer forintot egy búzás hombárból. Ugy-e, hogy mindez mesének tetszik ma Budapesten? Milyen jól járnának a szövetkezetek, ha az ilyen kis eldugott pénzekhez most hozzájuthatnának. Ha már úgyis kisöprés, tűz és lopás fenyegeti az ilyen pénzeket.

II.

Az urak mulatnak

A Tattersallban diadalt aratott a nemzeti ügy. Janek, magyar zsoké, boxpárbajban félholtra verte Carslake kollégáját. Carslake angol ember, aki Ausztráliából került hozzánk. Tehát a diadalmas párbajt bátran Ausztrália fölött aratott magyar győzelemnek lehet fölfognunk. A párbajt végigélvezték magyar sportembereink közül is sokan. Fogadások történtek pro és kontra. A mágnások ujjongtak, amikor a két véres mókus-ember őrjöngve püfölte egymást. Ez lesz most már az új mulatság. A bikaviadal barbár dolog. Talán még a kakaspárbajtól is visszariadna Boda főkapitány érzékeny szíve. Azonban embereket hóhéroltatnak egymással nyugodtan a mágnás urak. Miért ne, mikor voltaképpen egész Magyarországon ez folyik. Mi, sok millióan, az élet harcában halálra tépjük egymást, hogy a mágnás urak mulassanak.

III.

Egy új asztalos

Nagy szenzáció az nálunk, ha úrból lesz dolgozó ember. Egy doktor juris, fővárosi fogalmazó cselekedett volt ilyet. Sokan emlékezhetnek még az esetre. Asztalosnak csapott föl ez a kivételesen okos úri ember. Bejárta azóta a Nyugatot s megtanulta a műasztalosságot. És most műhelyt és modern lakásberendező vállalatot rendezett be. Az új asztalosról sok helyeset és tanulságosat lehetne írnunk. Ám az ember nem mer előre, vaktában lelkesedni. A magyar társadalom úri társadalom és bosszúálló társadalom. Megbosszulja azt, aki az ő úri törvényein túlteszi magát. Itt még mindenki meglakolt, aki előrehaladottabb társadalmak törvényei szerint igazodott. Kívánjuk az új asztalosnak, hogy büszke asztalos tudjon maradni.

Budapesti Napló 1907. szeptember 8.

Lellei

208. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL

- A hatalom részegesei -

(Biász barátom, a bölcs, rongyos és derék Biász, szokatlanul jókedvű volt tegnap. Anekdotát mondott anekdota után, akárcsak Eötvös Károly az Abbáziában. Az egyik anekdotáját át fogom ezennel adni a hírlapirodalom örökkévalóságának.)

Jegyezd meg jól, fiam, hogy a részeges emberek a legagyafurtabb emberek. S azt is jegyezd meg, hogy a részegség nem okvetlenül italos és alkoholos. Milliószor millió fajtája van a részegségnek s az is részegség, ha valaki a hatalomból iszik sokat. Azt hallom, hogy ilyen új Noék, ilyen nem ismerői a hatalom-venyige erejének, sokan vannak ez idő szerint. No, de ne politizáljunk, hanem hallgasd meg két részeges ember történetét.

Dániel úr és Tamás úr boldogult apám barátai voltak. Olyan két korhely, aki hat vármegyében ritkította párját. Jött azonban a lakolás, a két jó ivót orvoshoz kellett vinni. Dániel borissza volt, Tamás az árpalének volt nagy kedvelője. Dániel szaladt előbb az orvoshoz s míg rezes orrára könnyei peregtek, beszélt:

- Mentsen meg engem, doktor úr, én javíthatatlan alkoholista vagyok, én naponként legalább nyolc-kilenc liter bort iszom.

A doktor megrémült, mert nem is sejtette, hogy Dániel úr hazudik. Dániel tudniillik legföljebb ha négy liter bort tudott felhajtani naponként. A doktor tehát, a megrémült doktor, ezt rendelte:

- Ha nem akar elpusztulni, igyék csak négy liter bort naponként.

Dániel boldogan távozott s örült, hogy ezután orvosi rendeletre ihatja meg a napi négy liter bort.

Tamás úr ellenben nem volt ilyen okos ember. Ő bevallotta az igazat: harminc pohár sör naponként.

A doktor szigorúan arcába nézett s ezt mondta:

- Én többet nem engedek meg magának, mint napi hat pohár sört.

Erre Tamás úr elment még négy orvoshoz, akik történetesen mindnyájan ezt tanácsolták. Öt orvos és hat-hat pohár sör, ez éppen harminc pohár sör. Tamás úrnak nem kellett szomjaznia ezután sem.

(Rögtön észrevettem, hogy Biász barátom ígérete és fogadkozása ellenére politizál. A vén kujon a koalícióra gondolt s arra, hogy hogyan, melyik metódussal, fogja becsapni a jámbor orvost: az országot. Meg is feddtem azonnal bölcs, de kissé erkölcstelen barátomat. Ő azonban ellenérv helyett a Kossuth-nótát kezdte fújni: hazafiasan elnémultam s levettem a kalapomat.)

Budapesti Napló 1907. szeptember 10.

Lellei

209. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Nagyúr háza

A Ferenc-körúthoz nagyon közel van egy utca és ez utcában van egy ház. A házban lakik egy hajdanában szép asszony, a kedves leányával. Anya és leány mosolygó örökösei e kis palotának, mióta jobblétre szenderült a Nagyúr. A Nagyúr korszakos gavallér és hazafi volt, de ne tessék szimbólumot szagolni. Nem Hungária asszonyról s leányáról: Mai Nyomorúság kisasszonyról van szó. Valódi Nagyúr, valódi asszony, valódi leány, valódi palota. Gavallér és nagy hazafi lehetőleg mindig ingyen volt a Nagyúr. S örüljünk, hogy a házát, palotáját egy asszonynak s ez asszony leányának hagyta. Hagyhatta volna, mint egy másik, szintén nemrégen megboldogult Nagyúr, Budapest fővárosnak, mint múzeumot. És erre is ráfizetett volna Budapest főváros és utcát kellett volna elnevezni erről a Nagyúrról is. Ámbár az még nem bizonyos, hogy erről a Nagyúrról is nem fognak-e elnevezni egy utcát.

II.

Tárkány Amerikába készül

Híres falu, különösen néhány esztendő óta, Bihar vármegyében és Magyarországon Tárkány. A tárkányiak rettegett verekedők, képviselőválasztások idején pedig gyilkos kezű kortesek. Olyan nagy hazafiak, hogy a minapában Kardos Árpádért is vért ontottak és kazlakat gyújtottak. Nos, Tárkányból most egyre-másra kérik az útlevelet Amerikába. Talán bánatukban hagyják el hazájukat a tárkányiak, mert Lukács László lett a képviselőjük? Beavatottak egészen mást beszélnek: Tárkány népét is a nyomorúság űzi el a haza földjéről. És ez megmagyarázza ennek a virtusos, de ínséges népségnek minden fokosos virtusát. A tárkányiaknál a negyvennyolcasság dühe a nyomorúság csapnyitó dühe. Ha itthon maradnának, egy-két év múlva nem a szintén nyomorgó oláht ütnék, de bemennének például Nagyváradra s ütnék például a két dús püspököt, az oláht és a magyart egyformán.

III.

Etelka kisasszony esete

Szóról-szóra így történt: Etelka kisasszonyt a gyorsvonaton megszólította egy úr. Nem akar sértés lenni, ha eláruljuk, hogy ez az úr gyanús arccal hasonlított egy még ma se tökéletesen befogadott - felekezetre. Az urat hántotta s méltán bánthatta az Etelka viselkedése. Tudta, hogy Etelka még nemrégiben Budapesten volt, éjszakai kávéházban volt, kasszírnő volt. Etelka azonban, ő tudja miért, a gyorsvonaton nem akart emlékezni saját múltjára sem. S amikor már a leggőgösebb viselkedéssel sem tudta az urat elriasztani, harsányan és hangosan ezeket mondta:

- Vegye tudomásul kérem, hogy az én igazi, természetes apám egy Z. gróf volt.

Az úr visszahőkölt, alázatosan megemelte a kalapját s többé nem mert közeledni sem Etelkához.

Budapesti Napló 1907. szeptember 11.

A. E.

210. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Andrássy és a törvénytelen gyermekek

Anyakönyvi kivonatot kér a fia számára Budapesten vagy máshol egy apa. Iskolába akarja beadni a fiút, aki neki öröme, reménye, drága vagyona. Voltaképpen a fiú anyját sohase vette volna el feleségül a fiú nélkül. S mikor megkapja a kivonatot, elsápad, felhördül:

- Az én fiam törvénytelen gyermek, az én fiam?

- Igen az ön fia törvénytelen gyermek Andrássy miniszter őnagyméltóságának egy új rendelete szerint.

- De hiszen én azért vettem volt el ennek a fiúnak az anyját, hogy ez a fiú törvényesen az én fiam legyen. Nekem azt mondták, hogy az egybekelés és a fiúnak az elismerése után a törvénytelen születésnek az emléke is meghal.

- Hja, mi akkor azt hittük, de most Andrássy kegyelmes úr mást mond. Tessék új, külön, szabályos, törvényes, hosszú, körülményes stb. eljárást indítani, akkor a fiú Andrássy őnagyméltósága előtt is törvényes lesz.

Beszélik, hogy az anyakönyvvezető hivatalokban valóságos tragédiák játszódtak le mostanában, mióta a belügyminiszternek az az embertelen rendelete a törvénytelen gyermekek törvényesítéséről, melyről akkor nyomban méltóan kemény véleményt mondtunk, megjelent. Ebben az országban úgyis egyre kevesebb kedvük lesz az embereknek utódokról gondoskodni. Most már ne lehessen a törvénytelen gyermekről lemosni a törvénytelenség bélyegét. Andrássy Gyula fog gondoskodni majd szent házasság révében arról, hogy gyermek, leendő adóalany, katona és cseléd-anyag elegendő legyen?

II.

Barkóczy, a buzgó statisztikus

Valaki figyelmeztet bennünket, hogy Apponyi jobb keze, báró Barkóczy miniszteri tanácsos úr jós lélek. Három-négy évvel ezelőtt már hirdette, hogy jön az igazság ideje. Már akkor statisztikus volt Barkóczy s az volt a nézete, hogy minden téren a felekezeti arányszámoknak kell érvényesülniök. Fogadkozott is, hogy ő ezt a tanároknál meg fogja csinálni s hogy katolikus tanár lehet több a katolikus arányszámnál, mert a katolikus vallás az uralkodó vallása s uralkodó vallás. (Csak úgy véletlenül ide írjuk Barkóczy úrnak egyik jeles fogását. A kir. kat. gimnáziumokba az állam nevez ki katolikus tanárokat. Mostanában, ha a laikus állami gimnáziumokban üresedés van, Barkóczy áthelyez tanárokat a kir. kat. gimnáziumokból. Az így megüresedett helyekre már aztán csak katolikusokat lehet kinevezni.) Jönni fognak a többi Barkóczyak is. Az ügyvédi diplomákat is buzgó, lelkiismeretes felekezeti statisztika szerint fogják kiosztogatni. Egész Magyarország így lesz berendezve: a felekezetek számaránya szerint. Kivéve olyan tereket, ahol magasabb szempontok némely felekezet teljes kizárását követeli[k].

Egyszer Párizsban valami magyar pörben diplomáciai közvetítéssel francia bíró hallgatott ki mint tanút. A francia bíró készen kapta a magyar bíróságtól a kérdéseket, amelyeket hozzám intézett. S mikor azt kellett kérdeznie, hogy milyen vallású, el kezdett nevetni. Megmondtam, hogy ev. ref. s én is nevettem, de keserűen. Franciaországban hihetetlenül komikus hivatalosan megkérdezni valakinek a vallását. Ez mindenkinek legprivátabb dolga, mint a fürdés. Ezt legföljebb csak a papom kérdezheti tőlem s az is csak akkor, ha ezt megengedem neki. Magyarországon azonban a feketeség úgy szétömlött s az Apponyi-Barkóczy-éra olyan

szépeket ígér, hogy itt már nemsokára kínpad is jön a deres után s jaj lesz annak, aki misére nem jár.

Budapesti Napló 1907. szeptember 13.

A. E.

211. MAGYARORSZÁG AZ ÚJ HELLÁSZ

- Mennyi szobor, mennyi szobor, mennyi szobor -

Van-e még az öt világrészben egy olyan Hellász, mint Magyarország? Mi vagyunk az Újkor arisztokráciája, költők, filozófusok és művészek nemzete. Évszázadok óta finomodik, mélyül a lelkünk s arcunkon az intellektuális kultúrának fényessége. Megigézett, boldog rabszíjon tart bennünket az Eszme és a Szép. Még idegenből is hozzánk jönnek századok óta költők, művészek és tudósok. Aki csak érezni, gondolkozni, szavakat csiszolni, nagy illúziókat adni tudott, az nálunk szent, mint Indiában a bolond. Megható és világraszóló például a költők kultusza nálunk. Lantos Tinódi Sebestyén lantját még mintha ma is verné nekünk. Kazinczy Ferencnek a szobra nélkül Érsemjén is boldogtalan volna. Szobrot kap Dukai Takách Judit és szobrot kap Vaálon a vén, csonka szomorú óriás: Vajda János. Nagyszalonta a Csonkatorony mellé Arany János szobrát is fölállítja. Szigligeti is szobrot fog kapni és minden szellemi nagysága az új Hellásznak, aki volt, van és lesz. Ahol így, gomba-módra terem a költők szobra, milyen gazdagok lehetnek ott a szívek. A pásztor az őszi pásztortűz mellett Dukai Takách Judit könyvére hajtja a fejét. A börzeügynök magával viszi a börzére Vajda János kötetét. Merőben esztétika ebben az országban az élet fölfogása s csak versekkel lehet közeledni az utcasarki nőhöz is. Szép ország, szerelmes országa a Szépnek, a jövendő nemes embertípus ígéretföldje.

(Ha Anatole France itt született volna, kétszáz havi forintokért névtelen vezércikkeket írna valamelyik lapban. Két-háromszáz emberen kívül fogalma sincs ebben az országban arról, hogy itt irodalom is van. Vajda Jánosnak Vaálon szobra lesz, de életében Vaáltól akár nadrágja se lehetett volna. Egyszer fürdőbe kellett volna mennie a beteg, vén, nagy embernek. Egy jeles írónk szaladgált ki neki egy nyelvészeti munkáért száz forintot. Vaálon az alszolgabíró esetleg a cigánynak ad ennyit egy kedves éjszakán. A közönségnek nincs aki megmondja s nem is akarja megmondani senki, hogy ki kicsoda. Már német revük alaposabban foglalkoznak magyar írókkal, mint itthon. Van egy hatalmas erejű, fiatal írónk, akinek a novelláit egyre-másra fordítják németre. Itthon majdnem agyonhallgatják, keserítik, majdnem észre se veszik. Szarajevóban képes levelező-lapokon terjesztik az arcképét s szerb nyelven talán többen olvassák, mint magyarul. Fölnőtt egy írógárdánk, amelynek alig van mása ma. S ez a gárda kénytelen magát megadni egy falat kenyérért, amit jobb esetben elébe dobnak. A Balkán, a Balkán, a Balkán,-ról sokszor beszélünk, írunk gúnyosan. De ha igazi kultúra nincs is a Balkán-országokban, van valami gyönyörű, heves álmodozás - a kultúráról. Ott akarnak az emberek nemesebbek, befogadóbbak lenni. Mi hazudunk egymásnak és szobrokat állítunk azoknak, akikhez semmi közünk sincs.)

Budapesti Napló 1907. szeptember 14.

A. E.

212. BÖLCS BIÁSZ ELŐADÁSAIBÓL

- Aki panaszkodik, bolond -

Tegnap szomorúságban találtam az én bölcs barátomat, Biászt: sírt.

- Oh bölcs férfiú, Biász, talán siratsz valamit?

- Igen, siratom magamat és siratom Nagy Gyula szűcssegédet.

- Értelek, óh Biász, azaz, hogy nem egészen értelek.

- Hát lásd, Nagy Gyulát sietve elvitték Lipótmezőre. Mert azt hirdette, Budapest a világ legnagyobb uzsorása. Hogy itt minden méregdrága, a lakás, a tej, a szén. Hogy itt a Dárius kincsét is megeszi az ember. S hogy itt csak a forradalom segíthet s jön a forradalom.

- Csakhogy Nagy Gyula egyebet is csinált, óbégatott az utcán.

- Persze, hogy óbégatott s éppen az a baj, hogy kevesen óbégatunk. Össze kellene állnunk naponként legalább tízezren. Óbégatva kellene bejárnunk Budapest utcáit s harsogni a Nagy Gyula igazságait.

- Én hallgatni fogok, óh Biász, s te mondd el nézetedet.

- Nem lehet, nem is fogom elmondani, éppen ezért sírok. Már Magyarországon sohase lesz szabad panaszkodni. Itt már mindenki csak azt mondja, amit nem hisz. Ez példátlan, ilyen még sehol se történt. Odüsszeusz embereit disznókká varázsolta Circé. Valami új Circé járt erre s hazugokká változtatta a magyarokat. Panaszkodni szeretne mindenki s nem mer panaszkodni. Még az is elégedetlen, akire irigykedünk. De jaj annak, aki mégis panaszkodik, mert azt beviszik Lipótmezőre. Aki nem hazudik, az bolond:

- És mit tudnál mégis tanácsolni, óh Biász?

- Forradalmat, amit szegény Nagy Gyula is megjósolt. Újra mondom: álljunk össze legalább vagy tízezren. Rohanjuk meg a lipótmezei tébolydát s szabadítsuk ki Nagy Gyulát. Nagy Gyulát, a bolondot, a becsületes embert, aki hangosan mert panaszkodni.

Emeljük a vállunkra s menjünk vele először is a parlament elé. Mutassuk fel őt mindenekelőtt a farizeusok és bambák e gyülekezetének. Álljunk meg vele a Kúria s a független magyar bíróság más palotái előtt. A koalíciós lapok szerkesztőségeit se hagyjuk ki. Még talán a Képzőművészeti Társulatot s a Singer és Wolfner könyvkiadó céget sem, ahol irodalmat gyártanak. Álljunk meg az Opera előtt, a pártkörök a klubok a színházak előtt. Mindenütt, ahol a hazugokká varázsolt magyarok nyilvános szállásai vannak. És mindenütt ordítsuk el magunkat: „itt van Nagy Gyula”. Itt van Nagy Gyula, aki meg tudná nektek mondani az igazat. Mást nem lehetne tenni legjobb esetben sem. Nagy Gyulát lehetne csak megszólaltatni, mert ez idő szerint csak a bolond mondhat igazakat Magyarországon.

Budapesti Napló 1907. szeptember 15.

Lellei

213. PUSZTASZEREN

Legendás, turk ősünk, vezérünk, Árpád, Pusztaszer helyett, ahol megidézni próbálták, Tápén, a szomszédban jelent meg. Eljött azokhoz Árpád, akik Szvatopluktól, Zalántól s a többi nem hiteles személyektől elvették ezt az országot. S Tápén a kupaktanácsban, egyszerű magyarok száján, az országfoglaló magyarság, tehát Árpád keserű igazsága szólalt meg:

- Nem megyünk Pusztaszerre, az urak ünnepére, nem megyünk. Ha Árpád apánk tudta volna, sohase hozott volna ide bennünket. Ünnepeljenek a római pápa magyar püspökei, akiké lett a Pannóniáért fizetett aranyos nyergen és féken kívül a föld, a víz, a fű. Ünnepeljenek a Pallaviciniek és Wenckheimok, a Rákosi Jenők és a Güntherek.

Így beszéltek, de mindenesetre így gondolkoztak, Tápé magyar és bölcs parasztjai, akiknek Árpád megjelent.

Félig erdélyi ember lévén az, aki ezeket írja, egyformán közel van lelkéhez Árpád és Tuhutum, Tuhutum, Töhötöm vagy Tühütüm, hiszen ez mindegy; és ő egyenlő rangú volt Árpáddal. Hát volt-e joguk azoknak ünnepelni, akik Günther miniszter úr kegyes jelenlétével megtisztelve ünnepet ültek Pusztaszeren? Hát gondolták-e Árpád és Tuhutum, hogy ezt az országot azért szerzik meg, amiért most még, úgyahogy, fennáll? Urak, papok, herék, iparlovagok legszemélyesebb haszonélvezetére?

Tápénak minden dicséret megadassék, de Tápé mégis csak Tápé. Ám kérdezzék meg bárhol, ahol a Keletről hozott szűz Géniusz értelmesen tud beszélni még, ezt az eredményt jósolta-e ezer esztendőre az a végzés, amely a magyarokat iderendelte?

Sok minden meghalt Árpád országában, de legalaposabban az az idea halt meg, mely Árpád apánkkal az Iszter vidékét tudatlanul megkívántatta. A vezérek utódait kóbor nyugati lovagok váltották föl s Keletnek szép, szabad, lelkes erényei helyére bemenekültek ide a boldog Nyugatról kiszorított, száműzött bűnök.

Bujdosva, mint valamikor a hajdúk, igenis, lappangnak itt még magyar erők. Tápén s mindenütt, ahol még nem Amerikában lakik a magyar paraszt, megőrzött valamit az Árpád-hagyományokból. Afféléket, amikről Széchenyi István álmodott a *Kelet népében*. De ez az ország ma nem Magyarország s csak akkor lesz az, ha szóhoz, hatalomhoz jut a paraszt. Nemcsak a származásbeli paraszt, de mi mind, akik magtalan univerzumokat hordunk magunkban.

Ezt az országot ma még talán meg lehetne váltani. Árpád és Tuhutum országát meg lehetne talán még csinálni. De csak akkor, ha a tápéi esküdtnek több szava lesz, mint az újság-frázisokkal táplálkozó, úri-szolga tápéi jegyzőnek. Ha püspökbe és grófba belegázol Árpád és Tuhutum méltó utódja: a büszke magyar polgár és még büszkébb magyar munkás. Árpád és Tuhutum nem azért vezettek ide bennünket, hogy békák legyünk s gólya-királyokat emeljünk magunk felé[!] a mocsárrá csinált Magyarországon. Nem azért vagyunk itt, hogy dacoljunk a Nyugattal s hogy kitartsunk pár tízezer haszontalant. De hogy rálicitáljunk a Nyugatra s igazoljuk Árpádot és Tuhutumot.

P. S. Nem a király hiányzott a pusztaszeri ünnepről s nem csak Tápé, hanem Árpád vezér s a magyar Géniusz, ez a bús alvó, meg nem értett magyar Géniusz.

Budapesti Napló 1907. szeptember 17.

Ady Endre

214. KÁRTYÁZNAK, ISZNAK, ÖLNEK

- Két budapesti némber-eset -

I.

A perditák nem kártyázhatnak

Budapest cifra-bús asszonyszemélyeit nagyon pártfogolja az új rendőri Gondviselés. Miután nomád míveleteiket civilizált keretek közé szorította, most elveszi tőlük a kártyajátékot. Tegnap éjjel razzia volt egy olyan helyen, ahol a leányok egymással, barátaikkal s független sipistákkal keverték a kártyát. És ma már nincs meg az éjszaka leányainak ez az egyetlen emberi és bátor szórakozásuk sem. Mert - meg ne botránkozzék az Erkölcs - ezeknek a némbereknek erkölcsi fürdővíz a játék. Ha játszanak s van miből játszaniok, hercegnőkként utasítják el azt, ami nekik gyalázatuk és hivatásuk: a szerelmet. Szemere Miklós csak hidegvérrel veszít, de ezek kéjes gőggel dobják kártyára a pénzt. Ezek megtisztulnak, ha a csúnyán szerzett pénzt szabad emberek könnyelmű módján fecsérlik. S ha nem tehetik kártyán, megteszik ugyanezt másképpen és rosszabbul. Ezek a némberek a mi társadalmuknak eleven, kifestett lelkiismeret-furdalásai. Mesék forognak arról, hogy testük doktorai kegyetlenek hozzájuk. Morális doktoraik lennének legalább gondosak és megértők. Csillagkeresztes hölgyeket éppen úgy nem tud belőlük varázsolni Boda főkapitány, mint nem varázsolhat belőlük nélkülöző mártír-feleségeket. Türelemmel és nagy-nagy, bánatos gyöngédséggel, szánalommal kell az ő dolgaikba avatkozni. Minden embernek ősi joga a maga életét elviselhetővé tenni. Nekik ez az egy, ez az egyetlen joguk, erősebb, mint bárkiké. Mert ők élik a legembertelenebb életet s mi, a társadalom, tehetünk róla, nem ők.

II.

Karolin részeg és gyilkol

Karolin, a nyomdászleány, mulatott a barátnőjével s lerészegedtek. Úgy mulattak, úgy italoztak, ahogy Magyarországon minden hímnemű teszi. De jött a férfiú, aki barátja volt a Karolin barátnőjének. Feddette, szidta Karolint, mert lumpolásra csábította az ő barátnőjét. S Karolin, részegen, mint egy huszártiszt, egy jogász, egy asztaltársasághoz tartozó hazafias kistisztviselő, egy vidéki földbirtokos vagy akárki a lumpoló Magyarországból, kapta a kését s leszúrta a férfiút. Ez valóban szokatlan, megdöbbentő, véres szenzáció. De az még szokatlanabb, megdöbbentőbb, ha csak nálunk lehetséges röhejjel a véres esetet meglobogtatják a feministák előtt. Nagyváradon egy részeg úri ifjú ember leszúrt egy ártatlan idegent. Szomorú, furcsa és egészséges magyar dolog, hogy a fölszabadulni akaró nő (ha Karolin csakugyan *Jogot a nőknek* kurjantással mulatott) éppen ilyen magyar férfiú-típust irigylett meg és utánozott: a részegen gyilkolót. Karolin esete ezért szomorúbb eset annál is, amilyen szomorú önmagában is.

Budapesti Napló 1907. szeptember 18.

Lellei

215. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Björnson - porosz bérenc?

Björnsterne Björnson porosz bérenc most már - Apponyi Albert védőinek bátorságából. Valóban rettenetes dolog, hogy Magyarországon milyen tréfát lehet űzni az újságolvasóval. Itt hírlapok élnek meg nagyszerűen abból a föltevésből, hogy a magyar publikum - analfabéta. Rákosi Jenő lapja például nyugodtan hazudja, hogy Björnson nemrégiben megtámadta a Poroszország által sanyargatott lengyeleket. Még a forrást is megnevezi, hol: a Courrier Européenben. Mert Björnson a pángermánokkal tart barátságot s német kiadókból él. Csak-hogy mi is olvastuk néhányan azokat a bizonyos Björnson-cikkeket. Björnson igenis támadta a lengyeleket, de nem Pózen lengyeleit. Támadta az oroszországi és ausztriai lengyeleket, akik jobban elnyomják a ruténokat, mint Oroszország, Ausztria és Poroszország valaha is elnyomta őket. Támadta a lengyeleket, mert fajgőgből, osztályérdekből s olcsó hazafiaskodásból az orosz dumában a forradalmi pártokkal szakítottak. Támadta s támadja a lengyel slachtát, melyet nagyon sokszor együtt idéz a magyar uralkodó osztállyal, a porosz junkerekkel, oláh bojárokkal, Európa e legvadabb reakcionáriusaival. Mindezeken fölül pedig Björnson nyílt, kemény ellensége a német imperializmusnak. S ha Magyarországon lehetséges, hogy porosz bérencnek nevezzék ezt a nemes, bátor, nagy embert. [!] Akinek a szíve a mienk is, minden elnyomottaké. Aki ismeri a magyar paraszt elnyomottságát is és szenved miatta. S akit Apponyi Albert sohse fog meggyőzni arról, hogy ő, Apponyi, a demokráciának és emberi haladásnak a barátja.

II.

A megjavított Apponyi-rendelet

Apponyi a madarak és fák ünnepét megcsinálta nálunk, mert hallott róla. S mert nála az élet esztétikai értékelése csak ilyen jól megdolgozott, miniszteri rendeletre alkalmas közhelyekben tud demonstrálódni. De pózoló miniszteri rendelet is adhat derék ötleteket a napi élet[r]e s a természettel őszinte viszonyban álló ember számára. Olvastuk például Kincs Gyula, zilahi kollégiumi igazgató évnyitó beszédjét. Ez a jeles pedagógus, derék lelkes ember másként csinál madárvédelmet, mint a miniszteri rendeletek. Magyarországon évenként kétszáz millió koronánál többre megy a gazdasági kár, amit a rovarok okoznak. S ezt a kétszáz milliót ennek a szegény országnak, hol embervédelem nincs, megmenthetné a madárvédelem. Zilahon nem alakítanak madárvédő egyesületet s nem csinálnak hozzá paragrafusokat. Minden diák kézadással kötelezi magát az osztályvezető tanár előtt, hogy barátja lesz a madaraknak. A tanárok is kötelezik magukat, hogy diákjaikat megtanítják az okos madár-szeretetre. Pózoló rendeletnél s frázisos ünnepnél mennyivel szebb, több, józanabb, emberibb gondolat ez.

III.

Maróczy - csak második

Nem kell a sakkhoz érteni sem, hogy az ember nagyszerűen mulasson, valahányszor Maróczy mesterünk külföldön versenyez. Ha a tornán első lesz a magyar mester, mindenki ujjong s olvassuk a himnuszokat a magyar zseni páratlanságáról. S micsoda savanyú, rövid regisztrálás lesz az ügyből, ha Maróczy nem lesz első, mint most is. Királyi művészet-e a sakk, vagy sem, tudja az ördög, de Maróczyt megvigasztaljuk. Ez már régi magyar szokás: egyéni babérokat szívesen fogadunk el közhasználatra. Szükség esetén Dürer Albertről is kisütjük, hogy magyar vala. Aki külföldön dicsőséget szerez magának, attól szívesen vesszük el a dicsőséget. Még

örüljön Maróczy, hogy az ő művészete csak sakk s nem valami nagyobb, fájdalmasabb művészet.

Budapesti Napló 1907. szeptember 19.

Lellei

216. EGY GYÁMOLTALAN ÓRIÁS

- Budapest a falusiaké -

Ez a Budapest meglepő nyurgaságú s komikus fiatalságú szép legény. De ez a város ma már csakugyan nagy város, ha hirtelen nőtt is. Esetlenségének, mely a szamárpados diákéhoz hasonló, furcsa titka van. Ez a titok nem is titok, de általában kevés szó esik róla. Fiatal nagy városa Amerikának is van talán egy-kettő. De Bukarest viszont nem is nagy város és szinte öreges érettségéről csodákat beszélnek. Ha az amerikai példák rosszak volnának, viszont Bukarest közelebb van Ázsiához, mint Budapest. Ez a fiatal, óriás legény, ez a Budapest, miért ilyen, amilyen?

Budapest lakossága felől egyik éjszakáról a másikra elemelhetnék a házakat. Más nagy városban egy nagy, éber, százezrekből összerakott lélek él, cselekszik, örül, háborog vagy jutalmaz. Házbér uzsorával kínozzák, rossz közlekedést kap, éheztetik, nincs szene télen, - Budapest nyafog, szenved, de megmozdulni nem tud. Akár Madridban, akár Brüsszelben közös érdekek és a veszedelmek harsány, egyetlen szózathoz tömörítnek minden torkot.

Az öröme, mulatsága is bal ennek a városnak. Hiszen élnek itt szép számmal igazán nagyvárosi emberek. Az Operánk és Vígszínházunk kénytelen nagyon sokszor egészen európai lenni. De a kávéház, a cigány, a mozi s a bábeles zengeráj megint csak egyetlen városban burjánozhat: Budapesten.

Mik és kik nem engedik, hogy ez a város igazi nagyváros és jobban élő város legyen? Micsoda csinálja azt, hogy Carusónak kincseket fizethet ki egy kíváncsi, módos, részben túlcivilizált, részben utálatosan smokk, nagyvárosi pici kisebbség? Budapesten, ahol a nagy többség már régen megválasztotta a maga dobogói ideáljait Fedák Sárikban és Fráter Lorándokban?

Mert ezt a várost nagyobb felében falusiak lakják. Mert ennek a városnak a lakossága mozgó s az újak megint csak a falukból jönnek. Így azután mindegy, hogy honnan: a faluvégi kúriából, a bogárhátú házikóból, vagy az árendás korcsmából. Ólmot hoznak magukkal, várost sohsesejtette lelket, akadályt.

A falu mindenütt városgyűlölő, de Magyarországon kiváltképpen ez. Budapest lakosságának nagyobbik fele gyűlölettel obstruálja azt a tendenciát, hogy a Budapest valóban nagyváros legyen s a lakói városiak. Ez a kötélhúzás teszi itt olyanná az életet, hogy stabilis, törzsökös nagyvárosi lakosság itt ki nem épülhet. Számbelileg talán még fog nőni Budapest, mert ez agyonnyomorított országban a vidék még talán boldogtalanabb életet él, mint mi itt Budapesten. De ezek a beözönlők csak még mezővárosiasabbá változtatják Budapest arcát és lelkét.

Talán bolond ambíció is volt, hogy egy visszatartott, szegény ország tetejébe világvárost csináljunk. No de nem is sikerült s aki csak élt nagy városban, megmondhatja, hogy Budapest egy torzzá fölfújt óriás falu. Nagyvárosi lelkiismerete abszolúte nincs s itt az élet csak csúnyább és nehezebb lesz folytonosan.

Budapesti Napló 1907. szeptember 20.

A. E.

217. A TISZTELETES ÚR

Palástját, a néha kopottat, szél cibálja és zápor veri szép és magyar Magyarországon. Sokat elmélkedik, sokat tűr, sokat hallgat s Uray Imre el is nevezi szegényt együgyűnek. Azt tanulta s ahhoz van kedve, hogy ne békétlenkedjék, hiszen úgyis eleve elrendeltetett minden. Bölcs ember a tiszteletes úr, egy-egy Melanchton mindegyik, de Kálvin is tud lenni, ha muszáj. Mert mindenekfölött, ha szegény is, de büszke és szabad magyar a tiszteletes úr. Becsületnek, bölcsességnek embere lévén, világi csalásokba, gonoszságokba nehezen lát bele. Apponyi Albert Bécs ellen szólítja csatába, neki csak az jut eszébe, hogy őt Bécs ellen hívják. Bécs ellen, amely Bécs a régi prédikátorokat börtönbe és máglyára küldte. Bocskay, Bethlen, Rákóczi trombitáit hallja a tiszteletes és szent haraggal - országcsalók seregébe kerül. Most már fejére húzza a palástját s szégyenkezik a tiszteletes úr. De az idő nem áll meg s akik Bécs ellen vitték a protestáns papokat, azok most viszik az egész országot Róma felé. Idegen, éhes, rongyos csuhájú barátok jönnek hízni s kiruházkodni szegény Magyarországra. A magyar protestáns Siont alá és alá fúrják aknákkal. Színes reverendás püspökök s pökhendi grófok korbáccsal tanítnak engedelmességre mindenkit. S alázatosan, béketűrően már-már a pusztulásba is belekészülne a tiszteletes úr. És mi is beletörődünk abba, hogy elveszett Magyarország. Csúfolnak is bennünket, akik két év óta makacsul egyre azt hajtjuk: fölébred a tiszteletes úr. Nem ébred itt föl senki már s akik éberek vagyunk, azok is agyonüttetünk.

És íme, még idejében, följött Budapestre a tiszteletes úr. Kezében a biblia, szívében a magyarság és a hangja nem kenetes. Innen kiáltja ez ország katedrájáról: legyen harc, mert velünk van a seregek ura. Ez az ország szabadok és magyarok Magyarországa. Pompás magyar népe menekül, romlik, fogy, butul. Hahó, ebből az országból nem lesz latrok és csuhások barlangja. Istennek és Időnek lelke, bátorsága beszél a beszédben. Nem magát félti, nem magát akarja fölhízlalni a tiszteletes úr. Országáért, népéért, lélekszabadságért és tudásért emeli föl a zászlót. A magyar Géniusz szólalt meg a tiszteletes úr által. A türelmes és bús magyar lélek készül fölszabadulni. Ki nem remél, ha velünk van s kopott palástját zászlóként tűzi föl a tiszteletes úr. Elvesszük a herék kincsét, hogy éljenek azok, akik munkálkodnak. Fölemeljük a lealázott magyar népet a tudás és szabadság tornyába.

Áldja meg az isten a tiszteletes urat, hogy odaállott a nép mellé. A szabadság, az igazság, a jövendő mellé, előre.

Budapesti Napló 1907. szeptember 21.

A. E.

218. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Válnak-e Rothschildék?

Charles Rothschildnak és Wertheimstein Rozáliának tűrniök kell, hogy a hírlapok naponként válópörbe kergessék őket. Rothschildék olykor cáfolják a válás-hírt, olykor agyonhallgatják, de azt semmiképpen sem érhetik el, hogy erről az igazán alaposan saját ügyükről szó ne essék. Amerikában a hírlapok a milliomosleányok flörtjeiről is kimerítő riportokban számolnak be. Úgy látszik, hogy ez nem amerikai specialitás: a milliomosoknak Európában is ez a sorsuk. Kötelességük palotájuk minden ajtaját nyitva tartani, a hálószobáét is. Budapesten egy nagyon érdekes, készülő színészházasságról beszélnek az emberek s csak beszélnek. A budapesti sajtó

nagy előrehaladást tett a szagos indiszkréció terén, de ezt az érdekes fámát még se meri nyomdába fogni, mert egy készülő házassághoz nincs köze a nyilvánosságnak. Szegény milliomosok, de úgy kell nekik, biztos prédái a szenzáció-kedvnek s válnak-e Rothschildék, vagy se, de írunk róla.

II.

Cook úr heroizmusa

Cook úr amerikai milliomos, aki aranyait sok ezer ember vére árán szerezte. Cook úrnak él egy nőtestvére, akinek nem volt vére s aki már majdnem meghalt. Cook úr orvosokkal a saját véréből eresztetett át vért a nővére ereibe. S New York ünnepli most a testvéri szeretet e nagyszerű hősét. Költői igazságszolgáltatás értelmében Cook úrnak bele kellett volna halnia hőstettébe. Így azután ki lettek volna engesztelve azok az ezerek, akiknek a vérét kiszívta. De a költői igazságszolgáltatásnak a milliomosokra semmi érvénye nincs. Cook úr nagyszerű hős lett, a nővére életben maradt s a milliók szaporodnak tovább.

III.

A Standard kiszabadult

A Standard, a cár jachtja tegnap délután óta szabad. Gyors táviratok viszik e hírt világgá. Mi ebben a hírben érdekes. Ha a Standard széttörik egy szigeten s odavész a cár, ez érdekes. Ha a Standard zátonyra kerül s a cár megmenekül, ez is elég érdekes. De - mondja a távirat - a Standard-t javítják. Tehát a Standard még kijavítható. Európa leggazdagabb embere, a cár nem kénytelen új jachtot építtetni. S ez elég érdekes hír arra, hogy egy kis vagyon menjen el táviratokra. Hogy erről költséges tudomást vegyen a legkisebb vidéki napilap is. Ez a millióknak féltékeny és együttérző tisztelete. Örvendezz világ: a Standard kevés költséggel helyrehozható. A cárra és a kincstárra vigyáz az isten.

Budapesti Napló 1907. szeptember 22.

Lellei

219. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Az érsemjéni botrány

Kazinczy Ferenc érsemjéni szobra Fráter Loránd hegedűjétől fogantaték s ez a képtelen dolog megbosszúlta magát. Kazinczy Ferenc faragott képe előtt egy sötét fejű nebuló, Marschall nevű, valószínűleg egy a Rákosi-féle magyar-sváb imperialisták ifjú seregéből, a Széchenyi-szövetség nevében szidalmazta a szabadkőmíveseket. Azértsem fogunk dühbe jönni: Magyarország úgynevezett vezető értelmisége nem tud nekünk már újsággal szolgálni mérhetetlen intellektuális elzülléséről. Sőt segítünk e Marschall nevű ifjúnak s mi is szidjuk a szabadkőmíveseket. Hogy ebben az országban a nemes, liberális magyar szellem meghalt s helyébe a Caraffa-támogató, muszka-vezető katolikus mágnások, Róma és a jezsuiták s a sváb Rákosiak újmagyar, gyűlölködő, ostoba iskolája jött, ez egy kicsit a szabadkőmívesek bűne is. A magyar szabadkőmívesek nem voltak elég éberek s ha már nem voltak erősek, erőt se próbáltak mutatni. Most azután úrrá lett az országon a harcias butaság s hogy ezt legyűrjük, ahhoz már kevés lesz a szabadkőmívesi arzenál.

II.

„A vén svindler”

Az „Alkotmány” huncut bácsinak, vén svindlernek kereszteli el Tolsztoj Leó grófot. Az Istennek és a krisztiánizmusnak ezt a legnagyszerűbb ma élő eleven oszlopát. Arról ne beszéljünk, hogy ilyen gaz bátorságra az utolsó amerikai zuglap se lenne képes. Érdekes az, hogy az „Alkotmány” főképpen azért méltatlankodik, mert Tolsztoj nem adhatta oda birtokait és kincseit a parasztoknak. Tehát Tolsztoj tanítása nem egyezik Tolsztoj tetteivel az „Alkotmány” szerint. De véletlenül hallott-e valamit az „Alkotmány” egy Jézus Krisztus nevű férfiúról? Ez a Jézus nem oszthatta szét a vagyonát, mert nem volt neki. De tanítványainak meghagyta, hogy ne gyűjtsenek maguknak földi kincseket, s ő csak a szegényeket szereti. Ha Tolsztoj így kikap az „Alkotmány”-tól, ennek mély oka lehet. Úgy sejtjük, hogy Jézus magyar főpapjai nem várják be a szekularizációt. Elég későn ugyan, de föl fogják osztani vagyonukat a szegények között. Mert ez például Samassának kutyább kötelessége, mint Tolsztojnak.

III.

Egy kis süllyedés

Közeledik október tizedike s az úri Magyarország reszketve köpdösi a szocialistákat. Micsoda süllyedés néhány évtized óta. Madách Imre dzsentri volt és nagy író. Megírta az Ember tragédiáját s elküldte Erdélyi Jánosnak. Erdélyi úgy érezte, hogy Madách a szocializmust akarja bántani a darabban. S mivel Erdélyi európai magyar elme volt, minden nagy emberi eszmeáramlat értője és bajvívója, szemrehányást tett levélben ezért Madáchnak. És mivel Madách a még nem teljesen degenerált magyar úri rendből való volt, zokon vette Erdélyi gyanúsítását. Levélben protestált az ellen, mintha ő ellensége merne lenni olyan isteni koreszmének, mint a szocializmus. Micsoda gyalázatos süllyedés a magyar intellektuális kultúrában pár évtized óta.

Budapesti Napló 1907. szeptember 25.

A. E.

220. PÁRIZS ÉLNI KEZD

Hűvös szeptember, forró szezon - Kastélyélet és érték-cserék - A szép Oterót elítélték - Madame Hanako és társulata - Mi volt a japán-orosz háború oka? - A háború és a szezon

(Párizsi levél)

Hűvös a szeptember s Párizs az idén hamarabb kívánta meg önmagát. Hazajött mindenki vagy majdnem mindenki, aki számít. Még azok is itt vannak, akik októberre kastélyaikba készülnek. A boldogok, akiknek kastélyaik vannak vagy legalábbis kastélytulajdonos barátaik. Szüret, vadászat s mindenféle ünnep lesz a falusi kastélyokban. Párizs pedig lázzal, kedvvel, új lázzal, új kedvvel kezdi meg, amit abbahagyott.

Szeptember vége az értékcserék komoly-víg dátuma. A nyári híresség helyet adnak a télieknek. A nyári szenzációkat kicserélik a súlyosabb és megírottabb szenzációk. Tegnap még hasábokat írtak a lapok egy szatírról, aki két fiatal leányra tört a Bois-ban, ma ez a szatír háromsoros hírben nyer elintézést. Tegnap még pikáns hír volt, hogy a szép Oterót a bíróság százötven frankra ítélte, mert automobiljával elgázolt egy biciklistát. S milyen érdekes ember volt az az ügyvéd, aki a bíróság előtt így szólt:

- Én nem kérnék ennyi kártérítést Oterótól, ha engem gázolna el. Nekem elég volna egy mosolya, egy komoly mosolya.

Meghiszem azt, de a szép Otero nem százötven frankért adja a - komoly mosolyokat.

A nyári színházak is csuknak, hűvös van. A nagy és nagyzoló színházak pedig kürtölik a téli programot. A nyári truppok közül csak egy japán színész-trupp van még divatban. Pedig ez a trupp már régen játszik Párizsban: a Madame Hanako társulata. Egy kis színházban játszanak mindig telt ház mellett. Legújabb darabjuk Otake és Joshito, különös kis nippon dráma. Nem annyira Hanako tetszik a közönségnek, mint egy férfiszínész. Persze Párizsban mindenki tudni véli, hogy ez a színész az életben is partnere a japán Réjane-nak. Párizs az ilyet hamar kikutatja s mikor Szada-Jakko, a japán Sarah Bernhardt játszott Párizsban, az újságok nem nyugodtak addig, míg ki nem sütötték, hogy Szada-Jakko barátja nem kisebb ember, mint a szentpétervári japán követ. Most már ebből azt is tudják utólag Párizsban, mért tört ki a japán-orosz háború. Szada-Jakko hazament Japánba s a követ úr mellette akart lenni. Tehát addig intrikált, míg kitört a háború, s őt visszahívták.

Egyébként pedig Marokkó puskaporos levegőjéből semmi sem vegyül a párizsi atmoszférába. Ebben a városban a *Commune* alatt is úgy éltek és mulattak, mint máskor. Nehéz az élet, de szép s Párizs minden szezonban úgy kezdi újra az életet, mintha ez volna az utolsó.

Budapesti Napló 1907. szeptember 25.

Brown

221. KIKÉ LEGYEN BUDAPEST?

- A jövő zenéje az utcán -

„Budapest gyönyörű város s az ember meg is tudná kedvelni, ha nem élnének itt - budapestiek". Ezt a Wilde-szerű ítéletet száz variációban hallatjuk, holott nincs igazunk. Nem kellene Budapestről kisöpörni minden budapestit, csak ki kellene cserélni őket. Mágnásai, hivatalnokosított dzsentrije, gazdag zsidói, agyvelőtlen polgársága, hatalmas iparlovagkasztja, írói és művészei például undorítók. De van Budapestnek más lakossága is s ha valamikor Budapest javulni akar, ezeket hozza föl alulról.

Tegnap este, amikor Burián meghallgatására világították ki az Operát, egy csendes utcában nagy csődület támadt. Egy sarokházban, valami iskola internátusában zongorázott egy diák. Szépen, komolyan játszott a fiú, Puccinitól Fráter Lorándig mindent. S hallgatta vagy három-száz ember, talán négyszáz is. Diákok, elszabadult munkások, masamódleányok, kereskedelmi alkalmazottak s más effélék, akiknek Caruso-estére, Burián-estére nem telik.

Gyönyörű volt ez a közönség s megható az a hálás figyelem, amellyel a nyitott ablakon kiáradt zeneszót elfogta. Ezekből a budapestiekből lehetne egy új üdvhadsereget csinálni, a szépség üdvhadseregét. Arcukon bánatosan, talán tudatlanul, ott volt a vágy, mennyire szeretnék életüket a művészettel megszépíteni.

Micsoda más hódolat a szépség előtt ez, mint azoké, kik a megszerzett vagy örökölt vagyon, avagy a fölhajtható hitel képesítése révén szaglálják körül a művészetet.

A népoperák, az olcsó, nagyszerű színházak, néphangversenyek, ingyen tárlatok elérkeznek bizonyára hozzánk is egyszer. Ötven-száz évvel hátrább ballagunk még a kultúra külsőségeiben is nyugatibb népeknél. De vajon nálunk, éppen nálunk, ez az egy dolog, éppen

ez az egy dolog nem érkezik-e későn? Másutt legalább kultúrhistóriai szempontból teremtett művészetet, értéket a feudalizmus és a burzsoa-rend is. Nálunk, ahol kultúra nincs, egyetlen megváltás volna, ha az alacsonyak fölkerülnének. Nemcsak Budapestet tenné ez városibb Budapestté, de a kultúra pírját hozná egész Magyarország arculatára.

Nagyváradon vándorgyűlésre gyűltek az építővállalkozók, gyönge burzsoázink e prototípusai. Pezsgős banketteket faltak, kártyáztak, katzenjammert szereztek. A munkások ez alatt előadásokat hallgattak, tanultak, nevelődtek.

Kiké legyen Budapest és kiké legyen ez az ország? Csak azoké, akik lent vannak s akik igézett népe a kultúrának. De ez talán nem is a jövő zenéje, ez egy erőszakolt álom. Ez az egyetlen ország, ahol még a természettudományi törvények is csődöt mondanak.

Itt már csak ezután is mindörökké így lesz: kacérkodnak a kultúrával a semmiháziak s meghalnak a kultúra hasztalan vágyától a kultúrára alkalmasak.

Budapesti Napló 1907. szeptember 26.

Lellei

222. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Pia Monica imádsága

(Pia Monica tizennyolc éves korában így fog imádkozni:) Istenem, inkább lakom a te pitvaraidnak küszöbén egy napig, mint Drezdában örök életemig. Istenem engedd meg, hogy hihessek fejedelmi származásomban. De ha ez nem sikerülne, hadd tudjam legalább, hogy ki volt az apám. Istenem, engedd meg továbbá, hogy rosszakat ne gondoljak az édesanyámról. Végre is ő asszony volt és asszony maradt s én, a leány, nem ítélhetem el az asszonyokat. Különben pedig áldj meg engem, Istenem s ha már szöknöm kell, rendelj mellém olyan férfiakat, akiket nem kell minden tavasszal kicserélni. Egyébként dicsértesssék a te neved Istenem s engedd meg szolgálódnak, Pia Monicának megálmodni a közeledő éjszakára, hogy George-zsal, a szép inassal szökjön-e meg avagy férjhez menjen a hannoveri trónörököshöz.

II.

Picquart és Dreyfus

Dreyfus őrnagy nyugalomba fog menni, mert Picquart hadügyminiszter úr nem lépteti elő. Ez a Dreyfus, ez a Dreyfus azt hiszi, hogy ő még mindig valaki. Ez a Dreyfus, ez a Dreyfus azt hiszi, hogy ő mindig aktuális lehet. Szó sincs róla, különb intellektust is megzavarna egy olyan hírhedtség; mint a Dreyfus-é. De egy okos embernek még se volna szabad elfelejteni, hogy az ő kedves személye esetleg csak - jelszó. Dreyfus neve jó volt arra, hogy Picquart Dreyfus-párti legyen. Dreyfus jó volt arra, hogy nyeregbe ültessen egy sereg embert. De a nagysághoz elég-e, hogy valaki az Ördög-szigeten ártatlanul szenvedett? Ördögöt volt elég s Dreyfus, ha ilyen lármásan vonul nyugalomba, még nagyon komikus ember lesz belőle.

III.

Madame Rosa szalonja

Azt hallom, hogy baja van velem a vizsgálóbírónak, aki sohse kedves ember, mint azt tapasztalásból tudom. Meg mertem egyszer írni, hogy a papok nőtlensége egyenesen a nemi összevisszaságba visz. Sőt azt írtam, mint jámbor óhajt, hogy nősüljenek meg a katolikus püspök urak is. S ahelyett, hogy a Bubicsok engem, téged, őket hímneműeket szeretnének s a Hajnócziaknál érnének célt, próbáljanak szerencsét a házasságban s a nőknél. Én nem tudom, hogy Hajnóczi csakugyan Hajnóczija volt-e a kassai püspöknek. Csak azt tudom, hogy igazságtalanságot még a főpapokkal szemben sem szabad elkövetni. Tehát külön a magam nevében regisztrálom itt, hogy Bécsben egy Madame Rosa nevű hölgy külön papi szalont tart. Ez a szalon a szalonok legfényesebbje s itt a papok nőkkel szoktak - társalogni. Igazságtalan volnék, ha azt állítanám, hogy minden pap - Hajnóczit tart. (S hogy eláruljam fő-mentségemet a vizsgálóbírónál: én nem okvetlenül hiszem, hogy a főpapok hímnemű barátaikkal szemben túlmenjenek a köteles tisztelet határán.) De ami faktum, az faktum, a papok és főpapok leányos házaknál is jól érzik néha magukat. Ennyit az igazság érdekében, caveant consules, vederemo, stb.

Budapesti Napló 1907. szeptember 27.

A. E.

223. KÉNYSZERŰ INKOGNITÓK MAGYARORSZÁGON

- Jó lesz ismerkedni az írókkal -

Nem biztos, hogy Björnson csakugyan járt-e Magyarországon, de járhatott. Ülhetett tolonc-házban is Nyitrán, vagy Turócszentmártonban. Egy honi főszolgabírónak ugyan akár örök időkig hajtogathatná, hogy ő Björnson. Szóval még az is kiderülhet, hogy Björnson magyar rabkoszton is élt már. Cseh, tót és egyéb izgatókkal együtt talán őt is befogták Magyarország kakastollas őrei.

Nincs ebben se tréfa, se csúfolódás, se panasz. Hiszen most derült ki például, hogy Carducci, az immár néhai nagy olasz poéta többször megfordult Fiumében. Nem rándulhatott-e föl ilyenkor Budapestre is? Ki tudja, nem volt-e ott a Debrecent látogató olaszok között egykoron? S mivel magáról nem mondott többet, mint hogy ő Carducci, nem ő volt-e az, akit a bankettnél az asztalhoz is csak nehezen engedett leülni Debrecen polgármestere?

Ezek mind valószínűségek és komoly valószínűségek. De azt mi is biztosan tudjuk, hogy Gorkij napokat töltött Budapesten. Még annyi szerencséje sem volt, mint Detlev von Liliencron-nak, akiről pár nap múlva, hogy Budapestről elutazott, megtudtuk, hogy itt időzött.

Pedig ma még nagyon megbámuljuk az idegent. Egy tanulmányozó, Budapestre érkezett párizsi közhivatalnok: érdekes ember. Menelik udvari népének budapesti szórakozásáról hasábokat írnak a lapok. Viszont Anna Vivanti asszonyt a Budapesti Napló egy lelkes írója és kis tárcája fedezte föl, amikor Budapesten járt. Észreveszünk mindenkit, aki idegen és szokatlan. De abszolúte nincs szemünk olyan mihasznák meglátására, akik otthon kultúrnagyságok s akiket egy kicsit már a legmélyebb Balkánon is ismernek. Lám Björnsonnak is az kellett, hogy Apponyit bántsa. S csak így érhette el, hogy nevének ma már Magyarországon is ismert csengése van.

Vidékiességünk s kevés kultúránk mellett nem volna szabad felednünk, hogy mégiscsak Európa közepén élünk. Vasútjaink, bár újabban az olasz vasutak züllöttsége felé tartanak, idegen vasútakkal korrespondeálnak. Egyre többen szaladnak át a magyar Alföldön az idegen nézők s esetleg meg is állanak. Egy kis ismeretet, egy kis kultúrmázat és kis tájékozottságot már csak ezért is magunkra kellene erőltetnünk. Íróembereknek pláne egyre bolondabb szokásuk lesz az utazás. Az automobil is elviszi az embert akár Pekingig. Íróembernek pláne van még egy rossz szokása: írni szokott. Ha itt jár közöttünk, esetleg megírja, hogy mit tapasztalt. S legelsősorban, mert *vates irritabile genus*, azt leghamarabb veszik észre, hogy itt ezt a fajtát meg se látják. A fejlődő közlekedésügy miatt egy kicsivel több kultúrát és érdeklődést kérünk.

Budapesti Napló 1907. szeptember 29.

A. E.

FÜGGELÉK

(Kétes hitelű szövegek)

224. MERJÜNK GONDOLKOZNI

Magyarországon gyéren terem a felnőttek oktatása, de buján tenyészik a mesemondás a felnőttek számára. És nem lehet mondani, hogy nem csillognak elég pompásan a felnőttek meséi. Kacagányos daliák és öröklött jogok, - kirántott kardok a haza védelmére és patriarchális szeretet az úr és a föld megmunkálója között. Künn Nyugaton, a valóságok földjén, ahol az ipar gőzkalapácsai dübörögnek, azon törik az emberek a fejüket, hogyan lehetne megcsinálni, hogy a társadalom még gazdagabb és műveltebb legyen; miképp járhassunk valamennyien bársonyban és selyemben. Nálunk az emberek katonai kérdésekkel foglalkoznak; az ifjút álmaiban és az öreget szónoklás közben - a hazáért való hősi önfeláldozás foglalkoztatja, ami nagyon szép dolog, de sajnos a zónajegyek és az életbiztosítás világában kevés alkalom nyílik rá. Körülöttünk egyre jobban terjeszkedik a munka; palotákat emel szemünk láttára, belenyúl a mindennapi kenyerünkbe, a megélhetésünk módjába: de mi nem akarjuk észrevenni. A vezényszóért kiabáló képviselők frakkot viselnek és nem páncélt, konflison járnak, nem pedig gőzölgő harci paripán; a modern üzletember is némiképpen más természetű viszonyban áll az ő könyvelőihez és munkásaihoz, mint trencséni Csák Máté az ő hűséges jobbágyaihoz. De mi még mindig a régi nemesség katonai és hűbéri szellemében gondolkozunk; ebből a fából faragták ideáljainkat és társadalmi fölfogásunkat is. Amerikában gentleman a munkás, Nyugat-Európában is egyre emelkedik a dolgozó ember becsülete: mi pedig felpofozzuk a pincért, ha nem köszönt elég alázatosan. Ha a munka becsüléséről beszélünk: biztos, hogy a közgazdasági tevékenység került szóba. Még a munkát is csak gumirádlison hátradűlő, pincért összegyalázó alakban tudjuk elképzelni.

Ha pedig egy-két bátor ember föllebbenti a múltak meséinek fátyolát, amely a jelen valóságát takarja; utálat, bojkott és kinevetés jut osztályrészeül. Ha pedig e valóság maga - az igazi, a legyalázott munka fölemeli a fejét és jogokat követel: akkor megindul a kiabálás szurony és szolgabíró után. Mert a mesevilágban sok szó esik a fegyverek viselőiről, de soha semmi a munka jogairól. Ha pedig a valóság túlnő a mese határain: megnyessük a valóságot, habár patakokban folyik is a vére.

Minden jogi, erkölcsi, társadalmi fogalmunk egy régi kor maradványa, amelyben több fontossága volt a verekedésnek, mint a munkának. A nemesség verekedés-szerzette földbirtoka, a hadsereg körül forgó közjogi kérdések, a párbaj-kódex: ezek a mi szellemi életünk sarkpontjai. És annyira belejöttünk a verekedésből eredt fogalmak rendszerébe, hogy azt hisszük, bennük rejlik az egész kultúra. Ha a munkások békésen szervezkednek - jobb munkabérekért - a földbirtokosok ellen, azt mondjuk: lángba borul az Alföld és tönkremegy a magyar kultúra. Ha gyilkolják a szervezkedő munkásokat, azt mondjuk: helyreállott a rend. Milyen őrült felfordulása a fogalmaknak! Az anyagi és szellemi javak összességét, amelyet kultúrának nevezünk, egytől-egyig a munka hozta létre. Egyének, népek, nemzedékek munkája. De a kaszát, a vésőt, a kalapácsot, a tollat nem a fegyver és az erőszak igazgatja, hanem a munkás agyveleje. Nemzetek *pusztulását* okozta a fegyver, de a gazdagság, a művészet, a nemzetek dicsősége nem a fegyverben rejlik, hanem az agyvelőben és a dolgos kézben: a munkában.

Egész Európában, Moszkvától Londonig új és nagy kérdések izgatják az embereket. Látják, mint növekszik tömegben és fajsúlyban a munkásosztály és látják azt is, hogy az emberek régi,

erőszak útján keletkezett úri-szolgai viszonyai egyre tarthatatlanabbak lesznek. Új jogi, erkölcsi, gazdasági rendszereket dolgoznak ki, amelyek mindent a munkára építenek. Anton Menger az ő Neue Staatslehrejében a munkát teszi minden társadalmi viszony kútforrásává. A kor legnagyobb gondolkodói foglalkoznak a szocializmus kérdéseivel. Oroszországban államilag kisajátítják az arisztokrácia erőszak útján szerzett birtokait és széjjel osztják a parasztok között, hogy a föld azé legyen, aki megműveli. Nyugat-Európa nagy ipari városaiban egymás után emelkednek a népházak; falaikat a művészet remekei díszítik, termeikben hangversenyeket és tudományos előadásokat hallgat a munkásság, hogy megteljék kultúrával és el legyen készülve arra a percre, amikor át kell vennie a vezetést a társadalomban.

De mi ezekről a dolgokról nem akarunk hallani. Álomvilágban élünk; nemzeti hadsereg és párduckacagány a mi ideálunk. Attól, ami volt, nem akarjuk látni azt, ami van.

Miért van ez az irtózat a jelen valóságától?

Mert a nagybirtokosság irányítja az ország közvéleményét. És ez az osztály, amely a múltban gyökerezik, amelynek összes jogai a fegyveres erőszakból keletkeztek: reszket attól az iránytól, amely a jövő felé tör, amely a tudományban, művészetben és a gazdasági életben a munkát emeli mindenek fölé. Mert ez az irány: *A szocializmus*. Ezért hirdeti ebben az országban a pap, az egyetemi tanár és a néptanító, az író és a művész egyaránt a hűbéri és katonai szellem világfelfogását. Ezért zárják el az ország kapuit az európai tudomány elől, ezért terrorizálják agyon, aki félre meri dobni a felnőtteknek való csillogó meséket és önállóan gondolkodni [!] mer. Mert a gondolkodás [!] egyértelmű a lázadással a nagybirtokosság uralma ellen, amely az országot szegénnyé, népét koldussá, nyomorulttá, földönfutóvá teszi. Mert gondolkozni annyit tesz, mint sóvárogni a gazdag, a munkás, a demokrata, a kultúrával telt új Magyarországért, amely csak a mágnás uralom romjain épülhet fel.

Merjünk gondolkozni!

Budapesti Napló 1906. július 1.

A.

225. A FELHÁBORODÁS

[Párizsi munkatársunk írja a következőket:]

Jött a Sztolipin-merénylet híre, s Párizsban még a radikális lapok is fölháborodtak. Hogy ez már sok, ez már bestiaság. És némely újságírók kisiettek a diáknegyedbe. Mit szólnak a merénylethez az orosz diákok? Ezek ültek némán, rendes kávéházukban. Olvasták az újságokat és káromkodtak. Kérdezték őket az újságírók s ők haragosan szóltak:

- *Gyávák és ügyetlenek. A cárig nem tudnak soha se jutni*. És csak baleseteket tudnak csinálni, miket Európa egy hét alatt elfelejt. Értsék meg az urak, Oroszországon már csak az segít, ha soha se hallott rémes szenzációkkal hörög vagy ordít bele a világba.

Reszketve hagyták ott a muszka diákokat a nem nagyon hősies francia újságírók. És megírták finomkodó szentenciájukat. Oroszországot nincs jogunk és tehetségünk megítélni. Külön törvények szerint történik ott minden. Életnek és halálnak, bűnnek és erénynek külön törvénye van. Regisztráljunk és várjunk.

Budapesti Napló 1906. augusztus 30.

226. AZ ERKÖLCSÖS ESPERES

[Párizsból írják:]

Dujardin Beaumetz, a híres francia szobrász a múlt vasárnap Castelnaudary francia városban felállította Daphne nimfa szobrát. Tudvalevőleg Apolló szerelmes lett a gyönyörű nimfába s amikor a bájos hölgy nem akarta kérését meghallgatni, a mezőn át addig üldözte a szép félistennőt, amíg ez kimerülten a tengerbe vetette magát. Azon a helyen, ahol eltűnt, Apolló csak egy olajágat talált. Arra való tekintettel, hogy a menekülő Daphne nem volt asztrakán kabátba öltözve, a francia szobrász is egész meztelenül ábrázolta a menekülő nimfát. Castelnaudary város tisztes esperese megbotránkozott a meztelen szobor láttára s a következő levelet írta a polgármesternek: „Tiltakozom Daphne szobrának felállítása ellen. Ez a szobor meggyalázza a közerkölcsiséget, kérem Istent, hogy ezért önt, családját és a várost meg ne büntesse. Siulhem, esperes." - A polgármester válaszolt s levélben figyelmeztette a hitbuzgó papot, hogy menjen el a Vatikánba, a pápához, meglátja, mennyi meztelen nő van ott kőből s márványból. Levelét a következő verssorral végezte: „Minden meztelen e földön, kivéve az álszenteskedés." Erre azután nem talált kádenciát az erkölcsi érzésében sértett esperes.

Budapesti Napló 1906. október 29.

227. GIRON HÁZASODIK

[Párizsból jelentik nekünk, hogy] Hennequin drámaíró sógornője eljegyezte magát Giron Andréval, aki 1902-ben a szász trónörökösnét megszöktette. Az esküvő nemsokára meglesz. Giron Dél-Franciaországban akarja tölteni a mézesheteket. Egy nagy afférnak apró epilógusa ez az eljegyzés. Valamikor az egész világon emlegették Giron nyelvmestert, amidőn 1902 december egy hideg éjszakáján Lujza szász trónörökösné megszökött vele. Az ő kedvéért egy hercegnő eldobta magától koronáját. Úgy mondták akkor, hogy Giron az apja annak a gyermeknek, amely most a kegyetlenül csalódott Montignoso grófnő egyetlen vigasztalása. Giron dicsősége hamar letünt. Már Genfben, ahol a szökevény pár először megpihent, nevetségessé lett Giron. Fejébe szállt soha nem remélt híressége és nem tudott a helyzet magaslatára emelkedni. Még honfitársai sem tudtak róla jót mondani. Giron tekintélyes belga műszaki őrnagy fia, a lüttichi bányásziskolába járt, de megszakította tanulmányait. Időközben 70 000 frankot örökölt és miután annak nyakára hágott, a drezdai belga követ közbenjárásával a szász trónörökös gyermekei mellé nyelvmesternek szerződtették. A gyermekekkel nem tudta megkedveltetni magát, de szemet vetett a csinos fiatalemberre a trónörökösné, aki az udvar nyomott légkörében nem érezte magát jól. A romantikus kaland elég triviliásan végződött. A trónörökös elvált nejétől és Gironnak is kiadták az útlevelét. Azóta semmit sem hallottak róla. Úgy látszik, hogy a válás nem ütött igen mély sebeket szívében, mert ily hamar meg tudott barátkozni azzal a gondolattal, hogy egy elmés bohózatgyáros sógornőjének lesz a férje.

Budapesti Napló 1906. november 25.

228. PAULUS

Párizsnak népszerű dalosa éhezik… Paulus, a szegény, híres Paulus a múltak emlékéből tengődik s íme ma már nem akad senkisem, aki pénzt dobna neki lelkes sanzonjaiért s aki tapsolna naiv indulóinak. Egykor bezzeg más világ járt a híres varieté énekesre. Abban az időben, mikor még Franciaország is felült a klerikális és nacionalista politikai kalandoroknak,

Paulus egyik legnépszerűbb énekese volt a fény városának. Akkoriban még a le brave général, Boulanger a népszerűség napsugaraiban fürdött s Paulus boldogan járta be az összes varieté színházakat híres Boulanger-indulójával. A francia énekes egyébként nálunk is megfordult s a budapesti brettlin is sok tapsot kapott. Most azonban azt jelentik Párizsból, hogy a szegény Paulus népszerűsége s babérjai fogytán, nyomorog és éhezik. A brave général meghalt, a régi jó napok elmúltak s a szegény énekes most kenyér nélkül bolyong a nagykorúvá serdült, megkomolyodott Párizsban. Néhány irgalmas színész Coquelin elnöksége alatt e hó 19-én előadást rendez a szerencsétlen komédiás javára, hogy pár alamizsnafillért gyűjtsön össze számára. Tempora mutantur…

Budapesti Napló 1906. december 6.

229. A DICSŐSÉG HATÁRAI

[Párizsból jelentik:]

Paul Deschanel most szép beszédet tarthatna az emberi nagyság semmiségéről. Deschanel ugyanis a francia akadémia tagja, képviselő és a képviselőház egykori elnöke. Azelőtt ő volt a parlament legszebb embere s még most is a legpiperkőcebb parlamenti szónokok közé tartozik. Egyidőben még majdnem köztársasági elnökké választották, több ízben a legzajosabb botrányok hőse volt. S mindezek ellenére elásta a végzete.

Egy levelet címeztek a nevére hamis lakáscímmel. A levél természetesen annak rendje és módja szerint a postahivatalhoz került s a közönyös alkalmazott egyszerűen ráírta a levélre: A *címzett ismeretlen*.

Ennek az esetnek ötletéből több francia lap felelevenít egy hasonló esetet, mely nem kisebb emberrel történt meg, mint Alphonse Daudet-vel. Daudet egy külföldi tisztelőjétől levelet kapott egyenesen a francia akadémiához címezve. Daudet tudvalevőleg nem szerette az akadémiát, nem is volt tagja sohasem. A „Halhatatlanok" című regényében véres, kegyetlen szatírával kigúnyolta és nevetségessé tette az összes halhatatlanokat. Minden akadémikus rettegett már a Daudet név hallatára is.

A levélhordó az említett levelet egyenesen az akadémia titkárához vitte. A titkár elolvasta a címzést egyszer, kétszer, háromszor, elpirult, a vállát vonta, azután közönyös hangon így szólt, lassan silabizálva a világhíres Daudet nevét: Daudet… Daudet… A címzett ismeretlen… Teljesen ismeretlen…

Így állt bosszút az akadémia a nagy Daudet-n. A maga módja szerint…

Budapesti Napló 1906. december 12.

230. HENRI BERNSTEIN ÚJ DARABJA

Henri Bernstein-nek a párizsi Renaissance-színházban egy új darabját mutatták be. A tolvajt (Voleur). Bernsteint ismeri a budapesti közönség. Vérbeli drámaíró, ki szereti a drámát magáért a drámáért s ha lélektani és filozófiai mélységeket nem is keres és távol is áll a szimbolizmustól, alakjai mindig érdekesek, cselekménye izgató, szenvedélyes. Ez a rutinos francia gondolatokat nem kelt fel, de azért mindig bele tud markolni az idegeinkbe. Érdekel, meghat, megindít. A Baccarat és Jászol szerzője tehát inkább dramaturg, mint drámaíró. Új darabját is Scribe és Sardou modorában írta meg. A tolvaj s a hősnő egy fiatal szerelmes

asszony: Marie Louise Voysin. Ez a költekező, bájos és szenvedélyes asszony nagyon szereti a férjét. Boldog, nyugodt családi életet élnek, egyedül Raymond Legardes, egy gazdag kávékereskedőnek családjától környeztetve. A kereskedőnek fia, Fernand beleszeret Marie-ba, a fiatalasszony azonban csak gyerektréfának tartja a tizenkilenc éves ember szerelmét. Ugyanabban [az] időbenazonban észreveszi Fernand atyja, hogy szekrényéből rendszeresen lopják a pénzt. A nyomozó rendőrhivatalnok bizonyítékok alapján kideríti, hogy a tolvaj nem más, mint Legardes saját fia, Fernand. Senkisem meri a szemébe mondani. Végre Marie tudatja vele a vádat s Fernand bevallja a bűnét. Apja zokogva, megsemmisülten roskad össze. A második felvonásban Marie és férje a történtekről beszélnek a hálószobájukban. A férj egy zsebkés lapjával megpróbálja kinyitni feleségének szekrényét. És sikerül neki. A zár enged s a finom csipkék és fehérneműk között egy pénztárcát talál s - benne az ellopott pénzt. Riadtan néz a feleségére s a nő szeméből sugárzik a borzasztó vallomás, hogy ő *a tolvaj*. A férj hosszas könyörgés után végre megbocsát neki, szenvedélyesen, vadul ölelkeznek össze. S ebben az őrületes ölelésben villan fel a férj agyában, hogy a fiatal Fernand áldozat, a feleségének áldozata és talán kedvese, talán szeretője is. A nő tagad. Vitáznak, sértegetik egymást s álmatlanul, megtörve várják a hajnalt. A harmadik felvonásban azután megoldódik a csomó. Az apa fiát Braziliába küldi, hogy feledjen és feledtessen, abban a pillanatban azonban, mikor az összetört fiatal ember már-már útnak indul, Marie bevallja a bűnét. Öröm, meglepődés, zavar. A férj a nemes és kijózanult fiatalembernek, ki felesége képzelt szerelméért a becsületét is kockára tette, kész szívvel bocsát meg és nem ő, hanem a házaspár megy Braziliába. Marie mosolyogva nyújtja Fernand-nak a kezét… Ezzel végződik a darab. A férjet Guitry, a hősnőt Madame Le Bargy brilliáns művészettel játszotta. A párizsi lapok hosszú életet jósolnak Bernstein nagysikerű darabjának.

Budapesti Napló 1906. december 12.

123. HENRY BATAILLE ÚJ DARABJA

A párizsi Comédie-Française Henry Bataille-tól, a Maman Colibri és több más népszerű dráma szerzőjétől egy új darabot mutatott be. A darab címe: Poliche. Didier Mireuilt hívják így barátai s kedvese Madame de Rink, egy kéteshírű, kacér hölgy. Ez a Poliche kedves, jóravaló, barátságos fickó, akit mindenki szeret és becsül. Jó fiú. Egyszerű ember. De van egy nagy titka, melyet féltve őriz: olvadozó szentimentalizmusa. Ezt igyekszik mindenki elől elrejteni és éppen ezért folytonosan élcelődik és bohóskodik. Kedvese hűtelen és szeszélyes, de ő fájdalmát senkinek sem mondja el, titokban sír és szenved. Végre egyik barátja felfedi Poliche igazi jellemét kedvese, Madame de Rink előtt. A szeszélyes nő meghatódik s falura megy Poliche-sel. A jó fiú boldog, de a nő unatkozni kezd Poliche oldalán. A régi szentimentális Poliche érdekesebb volt. Egy párizsi sportsman, Madame de Rink régi kedvese újra megjelenik a láthatáron, a régi viszonyt felújítja s válik Poliche-tól. Az utolsó felvonás egy kis állomás várótermében játszódik le. A nagy üvegablakon átlátszanak a pálya holdfényben csillogó sínei. Búcsúznak, könnyek közt szelíden válnak. Madame de Rink felszáll a párizsi vonatra. A gőzös füttyent s a jó Poliche egyedül marad. Ez az egyszerű szerelmi történet finom esprit-vel, pompás dramaturgiai érzékkel van megírva. Sok megható idilli jelenet is akad benne. A párizsi közönség zajos tapsokkal fogadja Bataille darabját. A főszerepeket Féraudy, Cécile Sorel, Bertha Cerny játszotta.

Budapesti Napló 1906. december 14.

232. SARAH BERNHARDT ÚJ SZEREPE

Szomorú az élet alkonya. Csak a legnagyobb művészek tudják magukat túltenni rajta ambíciójuk féktelen lendületével és egészséges kedvük erejével. Íme, a párizsi lapok újra Sarah Bernhardt-ról írnak. Ez a grandiózus, nagynevű asszony nem nyugszik. Lábainál hever egész Európa, oly fényes művészi múlt háta mögött, mint talán senkinek és azért újra és újra nagy nevű művészi vállalkozásokkal próbálkozik. A párizsi élclapok fanyar grimasszal eltorzítva hozzák Sarah arcképét és azért ő még a karikatúra-rajzolóktól sem retten vissza. Híresebb már nem lehet, tehát nem reklám vezeti. De azért még mindig játszik. Dacol a rossz nyelvekkel, dacol a gúnyolódó újságírókkal, dacol a pályatársaival, összedönti a szerepek korlátait, eljátssza Hamletet és tapsol neki egész Párizs. S most ismét egy meglepő híradást kapunk. Sarah Bernhardt legközelebb Goethe Faustjában lép fel, melyet Henri Bataille dolgozott át a francia színpadra. Ámde a nagy francia nő nem a bájos Gretchent játssza, nem is a fiatal Valentint, sőt nem is [a] kétkedő Faustot. Sarah Bernhardt a cinikus, ördögarcú filozófust, a tagadás és kiábrándultság megtestesülését: Mephistofelest adja. Ő fogja Faustot kiábrándítani, ki egykor az áradozó szerelmes nőket interpretálta. A Júlia személyesítője a Walpurgis-éjen a boszorkányokkal fog mulatni. Az, aki egykor a Kaméliás hölgyben elbájolta az egész földet, most kegyetlen és jeges igazságokat rikácsol szét a megdöbbent világba. Bizarr, bolond és nagyszerű vállalkozás. Sarah Bernhardt a lehetetlent is megkísérli és győzni fog. Ez az öreg és csúnyuló istennő lobogó, dacos életkedvével megindít. Nevetnünk kellene, de művészi energiája még most is imponáló glóriában mutatja be őt. És ajkainkra fagyasztja a mosolyt, a gúnyt, az élcet.

Budapesti Napló 1906. december 23.

233. MILLIÓS ÜZLETEK: SZÁZEZRES PROVÍZIÓK

- És gyanús ügynökök -

Budapest, december 24.

Komoly forrásból kínosan érdekes levelet kaptunk Párizsból. A levél így szól:

Tisztelt szerkesztő úr! Önök otthon bizonyára nem is sejtik, hogy a magyar kormány a párizsi pénzpiacon egy külön meghatalmazott ügynököt tart, aki itt nagylábon él, a francia bank- és kormánykörökkel nagy hangon diskurál és itt úgyszólván Magyarország pénzügyi nagykövete gyanánt szerepel. Kicsoda ez a pénzügyi nagykövet? Hát senki más, mint - Pázmándy Dénes úr. Névjegyei, amelyekkel politikai és pénzügyi előkelőségeknél jelentkezik, így szólnak:

Dionys de Pázmándy
délégué du Ministère des Finances de Hongrie

És vajon milyen működést fejt ki Pázmándy úr e minőségében? Tárgyal a haute finance embereivel, megsúgja nekik bizalmasan, hogy Wekerle unja a Rothschild-csoportot és sokkal szívesebben venné fel a küszöbön álló 600 milliós új kölcsönt a francia pénzpiacon. Talán emlékeznek is önök arra, hogy néhány héttel ezelőtt - Pázmándy e legújabb párizsi szereplésének első idejében - ilyesféle hírek fel is bukkantak itt-ott a külföldi sajtóban. A magyar kormány tehát tudomást vehetett arról, hogy az ő nevében micsoda dolgok folynak a párizsi pénzügyi világban; és védekezhetett volna az ellen, hogy ilyen politikai kalandor-egzisztenciák a magyar állam hiteligényeit ne kompromittálhassák. Ámde a magyar kormány hallgatott, s e hallgatásának takarója alatt Pázmándy úr zavartalanul folytathatja gyanús műveleteit. Miért gyanúsak ezek a műveletek? Azért, mert Pázmándy úrról kötelessége volna a magyar

kormánynak feltételeznie, hogy reá nézve *a saját pénzügyi szükségletei mérhetetlenül fontosabbak a magyar állam hiteligényeinél*. Hiszen tetszik tudni, hogy a Wekerle jelenlegi párizsi kiküldöttje nem most először nyit meg francia pénzforrásokat - a saját maga és politikai barátjai számára. Az ő keze benne volt már előbb is két nagyon cifra politikai kalandban. Ő hozta volt több évvel ezelőtt Pichon urat, Franciaország mostani külügyminiszterét Budapestre, ahol a francia diplomata és a magyar függetlenségi párt több korifeusa közt bizalmas tárgyalások folytak Magyarországnak a hármas szövetség szétrepesztésére való felhasználásáról. S benne volt Pázmándy keze abban a rosszillatú politikai üzletben is, amelyet annak idején Ugron Gábor kötött Delcasséval, Franciaország akkori külügyminiszterével, akit a koalíciónak ezen erkölcsileg is kimagasló alakja sok százezer frank erejéig akart megsarcolni, igyekezett ugyancsak a hármas szövetség szétrepesztésének ígéretével.[!] Ha Pázmándy úr akkoriban ilyen nagystílű politikai ágenskedést folytatott Párizsban, úgy elképzelhető, hogy most, midőn a magyar pénzügyminisztertől van megbízása, bizonyára még jóval búsásabb harácsolásokra törekszik.

S a magyar kormány még azzal sem védekezhetik, hogy ezek a dolgok az ő tudtán kívül történnek. Szolgálhatok erre nézve is bizonyító adattal.

A Duna-Tisza-csatorna költségeit körülbelül 120 millióra irányozták elő a szakkörök. Ez a gseft tehát bőven igéri a profitot. Már most az volt a Kossuth Ferenc eredeti álláspontja, hogy e csatorna megépítésének okvetlenül az állam saját kezelésében kell történnie. Ám a költségvetés bizottsági tárgyalásakor Kossuth Ferenc már elejtette volt ezt az eredeti nyilatkozatát s úgy nyilatkozott, hogy a csatorna építésére nézve francia vállalkozókkal fog alkudozásba lépni. Ezeket a vállalkozókat pedig - Pázmándy úr protezsálta be Kossuth Ferencnél. Tehát milliókra menő nyereség a vállalkozók számára és százezrekre menő provízió Pázmándy és barátai számára - és mindez a szegény magyar adófizető zsebéből.

Mit szól e cifra dolgokhoz a magyar közönség?

Flaneur

*

Így szól a párizsi levél, amelyhez nincs semmi hozzátenni valónk. Kommentár nélkül bocsátjuk az új rendszer korrupciójáról szóló ezt az újabb adatot a közvélemény bírálata alá.

Budapesti Napló 1906. december 25.

234. APPONYI ÉS FRANCIAORSZÁG

[Párizsból írják nekünk:]

Ami sok, az sok: ma éppen harmadik esetét tudtuk meg Apponyi Albert gallofóbiájának. Apponyi reszket attól, hogy magyar fiúk Franciaországba jöjjenek és itt tanuljanak. Két fiatal, talentumos piktor állítja, hogy a magyar kultuszminiszter valósággal tajtékzott a dühtől, amikor ők stipendiumot mertek kérni párizsi tanulmányútra. A harmadik eset egy fiatal írókritikusé, akit még a festőknél is dühösebben utasított vissza: „Védeni kell a magyar társadalmat az ellen a nyavalya ellen, amely Franciaországban pusztít. Inkább azoknak adok stipendiumot, akik megígérik, hogy *nem* mennek Franciaországba." Így gondolkozik Magyarország jelenlegi kultuszminisztere, aki viszont a francia szerzetes-rendeket örömmel engedi be Magyarországba. Mi lehet hát az a francia nyavalya, mitől a magyar értelmiséget meg akarja oltalmazni Apponyi? Természetesen a demokrácia, a társadalmi radikalizmus, az új gondolat s a művészi

újítás. A Sorbonne-on ne legyenek magyar diákok, mert ott anarchiát tanulnak. Kalksburgba azonban mehetnek, mert a kalksburgi nevelés egészen a miniszteri székig utat nyit. Ma nincs Európában ország Magyarországon kívül, mely ilyen kínai védőfallal zárja el embereit a kultúrától. Játszva megtehetnők, hogy Apponyi úrnak e viselkedéséről a francia radikális lapokban tájékoztassuk a francia társadalmat. A koalíció volt az ugyanis, amely az ilyen denunciálásokat szokássá tette. De mi nem tesszük, mert szégyelljük s mert fájna ez a mi magyarságunknak. Végre is hinnünk kell azt, hogy a koalíció nem Magyarország. Hinnünk kell azt, hogy az Európa-ellenes, kultúraellenes koalíció nem élhet örökké. Addig tomboljon az álkultúra, a gyalázatos maradiság, Franciaországot pedig nem sikkaszthatja el a glóbuszról Apponyi Albert. A francia példákon pedig csak azért is nevelődik, épül és okul az új magyar generáció. Igenis, e nagy nemzet nyomába akar lépni az új Magyarország. Új társadalmat, humanizmust, radikális demokráciát, új kultúrát akar. Apponyi s a koalícióval győzedelmeskedett kultúrátlanság hiába handabandázik.

Budapesti Napló 1907. január 11.

235. AZ ANTOINE-SZÍNHÁZ ÚJ DARABJA

Az Antoine-színház mostanában egy érdekes és értékes darabot hoz színre, Georges Thurner új drámáját. A Bluff-nek - ez az új darab címe - hőse Hardouin doktor, aki a tüdővész-szérumot felfedezi s bár később csalatkozik találmányában, a nyomor kicsikarja tőle, miáltal a becsületes és nemes orvos teljesen összetörik. Ez Hardouin doktor tragikuma. Évekig foglalkozik ennek a találmányának tökéletesítésével, de sokkal lelkiismeretesebb, semhogy a szérumot gyógyszerül is alkalmazza. Tudja, hogy ez a szer a tüdővészt eleinte látszólag teljesen megszünteti, de az életerőt csökkenti, sőt halált is okozhat. Hardouin gondokban őszült meg, szegény ember maradt. Felesége hiú, fösvény, fia semmittevő és semmirekellő világfi. Két lánya közül az öregebbik, Teréz, elvirágzott, vakbuzgó vénkisasszony, a fiatalabbat, Françoise-t pedig egy tehetős fiatalember akarja elvenni feleségül, de a lánynak nincs hozománya. Ehhez járul még az, hogy Hardouin doktor kénytelen egy jövedelmező szanatórium vezetését fiatalabb orvostársának, Rousselet-nek átengedni. Így az öreg doktort feleségének és fiának kérése megejti s kényszerül nem kész találmányával kilépni a világ elé. Ekkor követi el a „bluff"-öt. Beoltja a tüdővészes cselédlányt, Máriát és - csodák-csodája - a beteg állapotában javulás mutatkozik. Hardouin híres orvossá lesz, a tüdővészesek valósággal sereglenek a csodadoktorhoz. Boldogság ragyog a szegény doktor házában, de a jólét hazugságra és emberáldozatokra van építve. Össze kell roskadnia, Hardouin kétségbeesik. Fölfedezi, hogy a cselédleány az ő hibája folytán a tüdővész utolsó stádiumába jutott s megtudja azonkívül, hogy a fia a leányt el is csábította. Az orvos, aki azelőtt oly büszke volt tudományos becsületére; bensőleg teljesen összeroskad. A tragikumát külsőleg enyhíti az, hogy Rousselet doktor megkéri lányának, Françoise-nak kezét. Ez azonban változást sem hoz az orvos életében. Ő, aki becsületes és emberboldogító ideákkal indult meg pályája kezdetén, a kenyérharc küzdelmében elveszti hitét, ideálját és a becsületét.

Budapesti Napló 1907. január 15.

236. A SZTRÁJKOLÓK GYERMEKEI

Fougères néhány év előtt még egy jelentéktelen sötét zug volt Bretagne-ban, mélyen hallgatott róla a fáma. Ámde a véletlen egy vállalkozónak azt a gondolatot adta, hogy oda egy cipőgyárat alapítson, mások követték a példáját s Fougeres nemsokára a francia cipőipar központja lett. Ma Fougeres-ben harminckét cipőgyár s nyolcezer munkás van. A keményen szervezkedett munkások néhány hét előtt mérsékelt munkabérfelemelést követeltek. Azóta dacolva a fagyos tél minden szeszélyével, keményen megállották a helyüket. A bátorságuk és állhatatosságuk kitartott, az élelem azonban napról-napra fogyott. Bekopogtatott a nyomor a kis munkáskunyhók ajtaján. Az éhes gyerekszájak élelemért sírtak, a fiókok pedig mind üresen meredtek reájuk. A közeli szegény Rennes munkásai később oltalmuk alá vették az ártatlan proletárocskákat, de bizony a koldus vékony kenyeréből kettő még nehezebben lakhatik jól, mint egy. Ekkor jutott a vezetőség eszébe Párizs, a ragyogó, a fény városa, az irgalmas szívű. Felhívásukra hamar megjött a válasz. Jöjjenek a kicsinyek, ha nincs kenyerük, kalácsot ad nekik Párizs, ha fáznak, ruhát kapnak, ha nincs anyjuk, akad itt három is, aki egyet[!] érez a nyomorgó munkások ügyével. Mindent előkészítettek s ma délután már megérkezett a gyerekek vonatja a Montparnasse-pályaudvarra. Az első nyolcvan jött meg s a rongyos proletárok porontyait a nábob-lelkű Párizs úgy fogadta, mint a királyokat. Halálos csend volt, mikor a vonat lassan megállott. Mindenki érezte, hogy valami ünnepi és különös dolog történik, a szívós emberi szolidaritásnak egy eddig még ismeretlen, nagyszerű megnyilvánulása. A kocsikból lassan szálltak ki a négy-tizenkétéves fiuk és leányok tiszta és ízléses ruhában, ahogy csak munkásbüszkeség öntudatában élő szegénység tud öltözködni. Mikor a gyermekek elhagyták a kocsijukat, sorba állottak s finom, bizonytalan hangocskájukkal az „Internationalé”-ra zendítettek rá. A tömeg megindultan hallgatott. A másik pillanatban azonban mintha csoda történt volna. Ezer és ezer torokból mennydörögve, harsogva süvített fel a dal, a hazátlanok, a proletárok könnyes, keserű, lázongó éneke s daloltak a vasúti állomás előtt várakozó munkások, daloltak a hordárok, a kalauzok, még a pályamunkások is. Nagy üggyel-bajjal sikerült csak a gyerekeket kihozni a pályaházból. A munkások a fiúkat karjukra kapták, az asszonyok a kisleányokat szorították szívükhöz, azután kocsikra tették őket és egyenesen a munkabörzére mentek. Hatezer munkás fogadta ott őket. A színpadon asztalok állottak, melyeken kalácsok, narancsok, forró csokoládék várták az éhes, mohó szájacskákat. Egy szónok a fougeres-i sztrájkot ismertette a jelenlevőkkel, de minden szem a kis gyerekeken nyugodott s be sem tudott telni boldogságukkal és örömükkel. Azután egy ívet köröztek, melyre a vendéglátók aláírták a nevüket. Valósággal veszekedtek egy-egy gyermekért. A férj, a feleség könnyezve ölelte keblére ismeretlen, ártatlan kis vendégét s boldogan vezette haza. A munkások szebben sohasem ünnepeltek. Utoljára hadd mondjuk el, hogy a fougères-i 80 gyermek úti költségét Clemenceau belügyminiszter fizette meg.

Budapesti Napló 1907. január 16.

237. IDŐK JELE

Viviani közmunkaminiszter - mint Párizsból jelentik - a napokban élt először azzal a jogával, hogy kitüntetésekkel jutalmazza azokat a munkásokat, akik a munka mezején érdemeket szereztek. Az első kitüntetést a szocialista miniszter Emrard-nak, a bányászszövetség vezetőjének juttatta. Nem holmi ezüst érdemkeresztet vagy 50 frankos pénzjutalmat kapott a kitüntetett bányász, hanem a becsületrend lovagkeresztjét, amellyel más időkben fizetőképes polgári erényeket vagy a vagyonszerzés terén szerzett érdemeket szokták jutalmazni. A különben is érdekes kitüntetést még érdekesebbé teszi a kitüntetett személye. Emrard éveken át dolgozott

mint bányamunkás egy északfrancia bányában. Onnan elbocsájtották, mert „bujtogatta” a munkásokat. Azóta tevékenyen részt vett a bányászok szervezésében. Több sztrájkot vezetett és tisztavízű[!] izgató volt. „Hazátlan bitang” a legveszedelmesebb fajtából. És most a becsületrend lovagja lett. Az idők jele.

Budapesti Napló 1907. január 16.

238. TRISTAN BERNARD ÚJ DARABJA

[Párizsból írják:]

Tristan Bernard-tól, a kiváló humoristától most mutatott be egyik párizsi színház egy darabot „Sa soeur” címen, mely jeles kvalitásai mellett is csak mérsékelt sikert aratott. Tristan Bernard, a szeretetreméltó és mosolygó francia ebben a darabban nem azt a meleg, kedves poézist csillogtatja, melyet a francia nép s a világ szeret. Itt is megnyilatkozik ugyan a fölényes és mély humorista, de a bonyodalom inkább külsőségeken épül és Bernard sok helyen nem idegenkedik az olcsóbb hatásoktól sem. A színjáték sokkal hihetetlenebb, semhogy komolyan vehető vígjátéknak nevezhetnők és nem elég komikus arra, hogy bohózat legyen. Egy apának két leánya van. Az öregebbik mindig szomorú és komoly, a fiatalabbik víg és jókedvű. Egyszer csak jő egy kérő, aki megkéri az öregebbik kezét és megkapja az apa beleegyezését. A leány azonban titokban mást szeret s megkéri a kérőt, hagyja el őt. A kérő engedelmeskedik neki. A leány húga azonban azt hiszi, hogy nővére boldogtalan s elhatározza, hogy a hűtelen kérőt visszahozza s egy régi komikus barátja kíséretében egy nagyvilági tengeri fürdőbe megy. Itt kokottnak öltözik, hogy az elpárolgott kérőhöz jobban közeledhessék. Ez meg is történik, de a vőlegény nem sokat teketóriázik, hanem még azon melegében szerelmet vall a csinos leányzónak. A lány ezen annyira megrémül, hogy nyomban gépkocsira száll s öreg nagynénjéhez a falura menekül. De az előbbi vőlegény sem tágít, mert neki is van gépkocsija s a leány után száguld. Az öreg nagynéninél összejő az apa, a két lány, a visszavonult vőlegény s az öregebbik leány kedvence, egy szótalan, félénk gentleman, aki eddig még nem mert nyilatkozni. Természetesen két házassággal végződik a vígjáték. Számos, víg jelenet, ötletes párbeszéd akad, de - mint párizsi levelezőnk írja - Tristan Bernard-tól már jobb darabot is láttak.

Budapesti Napló 1907. február 13.

239. TERÉZ ÉS NŐVÉREI

[Párizsból írja levelezőnk:]

Párizsban és a többi metropolisban a magyar dicsőségnek új hírnökei jelentkeznek. A disztingvált Hungarák, a pompás temperamentumú kurtizánok az új hírnökök. Európa és Amerika nagyvárosai telve vannak már ezekkel a valóban kedves és tehetséges magyar nőkkel. S most egy esetet az ő eseteik közül csak azért írunk le, mert tipikus. M… Teréz és két nővére csinos budapesti leányok. Teréz már tíz éves korában táncolni tanult, mint illik az egy okos budapesti házmesterleányhoz. Nagyon fiatalon Londonba került s ott férjhez ment egy Piornik nevű lengyel zsidó kereskedőhöz, aki új angol nevén: Mister Forbre. Otthagyta persze az urát s ma egyik táncos istennője a párizsi Parisienának. A másik két M… leány viszont egy másik még előkelőbb párizsi mulatóhely csillagai. Teréznek most folyik a válópöre s evvel kapcsolatban egy másik ügyről is kellett döntenie a francia bíróságnak. Teréz, aki katolikus,

avval indította meg a válópört, hogy angol törvények szerint neki a rabbi előtt kellett volna házasságot kötnie az ő férjével. Mielőtt erről döntés esett volna, a férj el akarta tiltani Terézt a színpadtól. A gálánt francia bíróság elutasította a férjet keresetével, a válópör pedig folyik. Teréz és nővérei közben persze aratják Párizsban a diadalokat. A három magyar leány sikere olyan csábító, hogy most valamennyi párizsi orfeum magyar művésznőket keres. És találnak is bőven, ami azt jelenti, hogy Budapest szörnyen szegényedhetik és gavallértalanodik.

Budapesti Napló 1907. március 7.

240. FRANCIA TISZTEK A JAPÁN HADSEREGBEN

Picquart francia hadügyminiszter elrendelte, hogy több oly francia törzstiszt, aki a katonai tudományokban kitüntette magát, osztassék be a japán hadsereghez, ahol két évig kell tanulmányozniok az ottani viszonyokat. Picquart az ily jelöltektől az angol nyelv tökéletes ismeretét követeli, azonkívül némiképp érteniök kell a japán nyelvet is. Párizsban a hadügyminiszter e rendelkezése nagy feltűnést kelt, már azért is, mert különös jele a változott időknek. Napóleon hadseregének, a világ első katonáinak utódai a legifjabb kultúrnéphez járnak iskolába, ahhoz a néphez, amely a sárga fajhoz tartozik és amelynek gyermekeit kitiltják a szabad Amerika iskoláiból. Amerika nem akarja, hogy a kis japánok az Unió iskoláiban képezzék ki magukat és Franciaország a legkitűnőbb tisztjeit küldi Japánba, hogy ott tanuljanak és megismerjék azokat a vívmányokat, amelyeknek a japán nép Oroszország felett aratott győzelmeit köszönheti. Kedvező tünete a köztársaság hadseregében uralkodó szellemnek az is, hogy a hadügyminiszternek szabad követelni a főtisztjeitől a japán nyelv ismeretét és hogy biztos benne, hogy akad akárhány katonatiszt, akik ennek a feltételnek meg tudnak felelni. Ismeretes, hogy a francia hadseregben sokat dolgoznak és hogy Picquart tábornok maga is, akit 8 évig elzártak az aktív katonai szolgálattól, kellemesen meg volt lepve, amikor oda visszatérve, látta, mennyit haladtak a tisztek katonai és tudományos téren. Picquart hadügyminiszter maga is a tudomány embere, ment minden előítélettől és mint miniszternek nincs egyéb vágya, mint a rábízott hadsereget a fejlődés legmagasabb fokára emelni. Elküldi tisztjeit az utolsó napok győzőihez iskolába. A japán hadsereg európai tapasztalatok befolyása alatt és külföldi, jórészt német tisztek oktatása mellett modern hadsereggé alakult át. A mag, amelyet Európa Japánban elvetett, csodálatos gyümölcsöket hozott és ezek most újabb magot adnak Európa számára, ahonnan Japán mai kultúrája elindult. Nagy érdeme Picquart tábornoknak, hogy az intelligencia e körfutását most újra bezárja és visszavezeti forrásához.

Budapesti Napló 1907. március 9.

241. NAPÓLEON GYOMRA

Egy zsíros és kopott könyvre bukkantak mostanában. Párizsban, a Hôtel Drouot-ban egy angol elárverezte azt a jegyzéket, melyet Pierron, Napóleon háztartója, vezetett. Egy könyv ez, kopott, időviselt, elrongyolódott könyv, olyan, mint bármelyik kofa kiadási jegyzéke. Ha beletekintünk, megtudjuk, hogy Napóleon mikor evett tojást, főzeléket, sültet, más érdekesebb dolgokról nem is esik szó; mindenütt egyszerű számadások, unalmas felsorolások, ételnevek, a margón a császár ellenőrző számműveletei. Az élet konyhaszagú prózája fuvall felénk, olyan apróságos ügyletek, melyek a legutolsó kisvárosi szakácsot is untatnák s ez a könyv nekünk mégis kedves és lázas feszültséggel olvassuk át. Minden egyes szó, minden egyes sor egy

embert fedez fel számunkra s megteszi azt, amit eddig a historikusok s a nyolckötetes munkák nem tudtak elérni, közelünkbe hozza Napóleont, a gyomorbajos embert, a kínban fetrengő beteget és megsajnáljuk, megszeretjük őt. Valami vigasztalást merítünk abból, mikor halljuk, hogy diétikus móddal kellett lassan tengődnie a sír felé. Ez a háztartási könyv egy emberi dokumentum Napóleon mellett.

Nem tagadhatjuk, eleinte mindnyájan valami borzongó bámulattal nézünk fel Napóleon alakjára. Látjuk a golyózáporban, a Szajna rozoga hídján, daccal megfeszülve s a golyózápor ellen egy köpennyel védekezve. Valami fény-túlság van benne, valami bizonytalan és bántó. Ki ez az ember? Ma feleletet kapunk reá, de nem egy költőtől, sem egy historikustól, hanem egy közönséges szakácstól, aki napról-napra szorgalmasan bevezeti urának étrendjét. Emberi hit és emberi bizalom kél bennünk, mikor látjuk, hogy ez a gyomorrákos Napóleon is csak úgy szenved a görcsöktől, mint bármelyik halandó s a cézári gyomor bágyadtan utasítja vissza az ételt, amit ezüst tálcán nyújt át neki a kínai szolga. Ebben a könyvben nyomról-nyomra követhetjük az előre haladó végzetet. Az étrend eleinte eléggé gazdag, később azonban fokozatosan csonkul, kisebbedik, a pénzt a gyógyszerész kapja s nem a mészáros és a pék. A császári asztalon sokszor hónapokig sincs más, mint tojás és saláta. *A police de table*-nak még a félelmes császár is meghajol. Mindebben a titkos meghódolásban, amelynek fatális bekövetkezését egy elrongyolódott könyv zsíros lapjain vesszük észre, ebben az örök törvényeknek való alávetettségben, mely a császár megbontott étrendjében fejeződik ki, van valami naiv elégtétel osztó és igen emberi.

Mintha így szólna hozzánk valaki:

- Napóleon feldúlta a világot s bizonyára joga is volt hozzá, mert bírta; de az ő gyomorrákja viszont megsemmisítette őt s ennek a betegségnek is joga volt ehhez és halálakor bizonyára éppen oly nagy igazság történt, mint mikor győzött. Napóleon kormányozta a világot, de őt viszont a gyomra kormányozta…

Budapesti Napló 1907. június 7.

242. MAETERLINCK ÚJ DARABJA

Párizs mostan Maurice Maeterlinck, a belga poéta egy új darabjának tapsol. A ködvilágban elmélyedő misztikus ezúttal újra a meséhez fordult, Ariadne és a Kékszakáll vonaglásos, szenvedéses szerelmét álmodja vissza s mese-hangulatokat, ködös, szomorú álmokat idéz fel, mint annyi más darabjában. Az Ariadne et Barbe-Bleue-ben azonban mégis új utakon jár Maeterlinck szimbolizmusa, a poézisével új gondolatokra mutat fel, színei az eszmevilágba sugároznak s az álmodó költő itt harcosául szegődik a nőmozgalomnak, az elnyomott, fejlődésében megakadályozott, férfihez bilincselt nőknek, akik a férfiak oldalán szótlanul sorvadnak el anélkül, hogy kimondhatnák egyéniségük megváltó szózatát. Maeterlinck darabjában azonban mégis a zene a legfontosabb, a szavak zenéje s a helyzetek hangulata. A darabot, amint maga bevallja, a Bleubart név varázsos hangzása sugallta. Ariadne pedig nem a klasszikus leányzó, aki az alvilágba száll le. Maeterlinck Ariadnéja az elvarázsolt vár földalatti boltozataiban bolyong, hogy a Kékszakállnak öt feleségét napvilágra vezesse. A Kékszakáll fiatal feleségének hat ezüst kulcsot ad át s egy arany kulcsot, amelyről nem tudja, mire való. Ariadne csak ezt tartja meg, a többit dajkájának adja. Alig érinti azonban a kulcsot egyik ajtóhoz, mindkét szárnya szétpattan, s ametiszt-zuhatag, gyűrűk, nyakláncok, diadémek, karperecek, záporoznak le: a kincs garmada a márványküszöbre torlódik, a kapu violás fényben sugárzik. Képek, színek. Azután zafírok hullanak, tejszínű gyöngyök, hidegen zöld smaragdok,

parázsló rubinok, a hatodik ajtóból pedig valóságos gyémánt-katarakták hömpölyögnek a teremben. Álomhangulat, mese. A színpad ezután egyszerre sötét lesz s öt asszony szomorú sírása hallik. A Kékszakáll feleségei sírnak és a kijáratot keresik a sötétségből. Erre megjelenik a Kékszakáll, Ariadnéra támad, mert megszegte a parancsát, a nép azonban melléje áll, úgy hogy már Kékszakáll élete is veszélyben van. Ariadne, a jóságos, a hű menti meg őt. Később Ariadnét a koromsötét sírüregben látjuk, ahol a Kékszakáll öt felesége rongyokba burkolózva, mereven kuporog. Ariadne betöri az ablakot s a sötétségbe beárad az élet-serkentő napfény. A nők azonban még mindig rabok, a bűvös várból nem tudnak kiszabadulni. Ha megpróbálják, a vonóhidak felemelkednek s a víz zuhogva tölti meg a bástya árkát. Végre a nép elfogja a gonosz Kékszakállt s megkötözve, véresen feleségei elé cipelik, hogy megöljék őt. Ariadne egy tőrt ragad, a Kékszakállhoz rohan - s elvágja vele kötelékeit. Aztán otthagyja őt. Kimegy a szabadságba. A másik öt pedig szomorúan sorakozik régi zsarnoka mellé… A darabhoz a zenét Paul Dukas írta.

Budapesti Napló 1907. június 11.

243. A VETÉLYTÁRS

[Párizsból jelentik] Most Kistemaeckers és Delard darabját adták elő a Théâtre-Français-ben. Kistemaeckers nevét nálunk is ismerik az Insinct révén, melyet a Nemzeti Színház a múlt évadban mutatott be. A La Rivale főhőse Brizeux szobrász. E művész lelkében a művészet és az erotika egészen egybeolvad. Az alkotást magáért az alkotásért nem ismeri. Ő nem tudja a természetet egyszerűen utánozni, nem képes a lelketlen tárgyak átlelkesítésére, a tökéletlen tökéletesítésére. Idegein erotikus áramoknak kell átborzongniok, csak úgy tudja átérezni az alkotó ihletet. Az alkotás, a szép formák gyönyöre csak az ébredező szerelem tüzében születik meg. Ha ez az érzelem nem izza át a testét, csak közönséges dolgot tud létrehozni. Tíz év óta házas már. Nem boldogtalan, de nem is boldog. Felesége bálványozza őt. De a gyermektelen házasság egyhangúsága elkedvetleníti a szobrászt. Érzi, mint apad el alkotó kedve. Él azonban a szobrásznál egy fiatal leány, a vetélytárs, a *la rivale*. A művész elcsábítja, valóságos Don Juanná lesz s szenvedélyessége egy érdekes tragikus összeütközést hoz létre a két nő között.

- A felesége vagyok… kiált a nő.

- Nekem meg gyermekem van tőle. Vág vissza a leány, aki az erotikus művészt nagyszerű művészi alkotásra lelkesítette.

A feleség a természet e magasabb jogai előtt feladja az erkölcs és törvény által biztosított kötelességeit. A művész megszökik a kedvesével. Két év múlik el. A szobrászt azonban izzó vágy epeszti, hogy lássa régi szobrait s nem tud ellenállni a vágynak, hazamegy, a régi lakásba, ahol még mindig ott lakik a felesége. Váratlanul találkoznak. A bánat megöregítette az asszonyt, de az áldozat még nemesebbé tette, s a művész ezt észre is veszi és egy pillanatban úgy érzi, hogy ő az igazi múzsája. Az asszony azonban így szól hozzá.

- Menj a másikhoz. Elraboltad fiatalságát, amint az enyémet is elraboltad, de neki reád inkább szüksége van, mint nekem, - ezzel végződik a bravúrosan megépített, hatásosan megírt dráma. Az igazi vetélytárs tehát a művészet. Minden szerelemből győzelmesen kerül ki s mindegyik művészi alkotás egy-egy szerencsétlen asszonyáldozatot követel.

Budapesti Napló 1907. június 20.

244. DRÁMA XVII. LAJOSRÓL

Párizsban az Ambigu Comique „A Temple-i gyermek” címen Alban de Polhes ötfelvonásos színdarabját mutatta be. A robespierre-i napok véres borzalmai vonulnak el szemeink előtt. A kis Capet Lajos, a lefejezett királyi pár gyermeke börtönben ül. De Robespierre-t legyőzik s Fouché és Barras XVII. Lajost, mint törvényes trónörököst akarják királyul. E tervet Madame Leninger, a szerencsétlen Mária Antoinette [kertészének felesége] támogatja. Rábírja fiát, aki halálos betegségben szenved s a dauphinhez igen hasonlít, hogy menjen a börtönbe és mentse meg a trónörököst. A fiú megteszi, a dauphint elviszik s egy Simon nevű vargára bízzák. Mikor a királyfinak vélt gyermek a börtönben haldoklik, megjelenik egy asszony, aki vállalkozik az ápolására. Megengedik neki. Ez a nő Leninger asszony. Mikor belép a börtön cellájába, a gyermek önkéntelenül felsikolt: „Anyám, anyám.” Amint azonban észreveszi, hogy a börtönőrök ezen a felkiáltáson elámulnak s gyanakodnak, eszébe jut kötelessége és egyik hivatalnok kérdésére így felel:

- Ezt az asszonyt nem ismerem…

Az önfeláldozó ifjú így hal meg, büszkén, mereven, dacosan és mint XVII. Lajost temetik el.

Budapesti Napló 1907. június 20.

245. TOLSZTOJ MEGHALT?

Londonból és Berlinből azt jelentik, hogy Tolsztoj Leó meghalt - A hír még megerősítésre szorul

Budapest, július 16.

Európa minden részéből összeszaladt táviratok adják hírül, hogy Tolsztoj Nikolajevics Leó gróf, a mi lelkiismeretünk, meghalt. Hangos sírást, banális gyászparádét ez a hír nem követel, ha valónak bizonyul sem. Jasznaja-Poljana Krisztusa volt annyira Krisztus, hogy a halál az ő számára igen sokat ne jelentsen. Csak annyira nem volt Krisztus, hogy megváltson bennünket. Pedig iszonyúakat szenvedett, mert gondolkozott. Jean-Jacques Rousseau óta ez a krisztusi kálvária. Nincs rettenetesebb, mint ha a mai ember akar Megváltó lenni. Könnyű volt a primitív Krisztusok dolga. Ők álmodtak, deliráltak és ha kellett; mosolyogva meghaltak. Töviskoszorújuk csak a hajukat borzolta föl s a homlokukat vérezte össze. A mai Krisztus töviskoszorúja benyomja a töviseit az agyvelőn át a szívbe. Gondolatai nem állnak meg egyszerűen két pillanatig. Ezer könyv, ezer tudás, ezer emlékezés ficánkol egy egyszerű megállapításunk feje fölött. Mindegyiknek kard van a kezében s nem tudjuk, melyik fogja lenyiszálni a legapróbb igazságunk fejét is.

És a modern Megváltónak, óh istenem, idegei is vannak. Nem is kell, hogy diák- vagy ifjú huszártiszt-korunkban nőkkel és tivornyákkal hívjuk elő őket. Ezek az idegek táncolnak maguktól is, amikor a tánciskola korát már túlhaladtuk. Hozzuk, a gólyamadár egyszerre hozza velünk, az idegeink Vitus-kedvét. Ha van Isten, titkok tudója, ő megmondaná, mit szenvedett az Emberiségért, értünk a gondolatai és az idegei által Tolsztoj Nikolajevics Leó gróf.

Ő a mi lelkiismeretünk volt, igen, a mai embereké. Érezte az összes milliók helyett, hogy nagyon-nagyon boldogtalanok vagyunk. Elment ő is a Sivatagba és a Pusztába, hogy dolgozzék a mi megváltatásunkért. A Názáretihez kívánt mindig szomjasan és örökösen hasonló lenni. Fáklyája az őskereszténység, a természettel való alázatos kibékülés volt. És ő maga pedig tipikusan új ember, mai ember. A kultúra, a túlcivilizáltság finomkodik

legrusztikusabb gondolatán is. Az Emberiségért sír és az individualizmus élő szobra. Izzóan, nagyszerűen művész és folyton ölnie kell önmagában a művészt. Valósággal ütközője volt az ő szegény, nagy lelke a fájdalmas, határtalan emberi kultúrának és a vidám, vad, gondolattalan állati létezésnek. Akármilyen óriás volt, akármilyen szent volt Tolsztoj, darabokra kellett benne törnie az egész Krisztusnak.

De egy-egy törött Krisztus-darabja is Tolsztojnak: egy jótett, egy világ. Meg nem váltott bennünket, de sokszor megszelídített és megvigasztalt. Arca, a nemes, fájdalmas, szép apostolarc ott ragyog az emberiség előtt időtlen időkig a Názáreti arca mellett. Boldogtalan volt a mi boldogtalanságunk miatt. Nagy volt, szent volt, szomorú volt, jó volt s mégsem ért célt: *ember volt.*

Budapesti Napló 1907. július 17.

- d -

246. EGY ELŐKELŐ VADHÁZASSÁG

Carcassonban történt - Amikor az anyakönyv is sztrájkol - A royalista pártvezér leánya - A püspök bűne

Carcassonban, Dél-Franciaországban történt ez a sokféleképpen pikáns eset. Nagyon emlékezetes még az alig lezajlott dél-franciaországi vincellér sztrájk. A sztrájk valóságos kis forradalom volt, melynek Dantona, Marcellin Albert tudvalevőleg tragikomikus sorsra juttatta nemcsak önmagát, de a mozgalmat is. A nyakukon maradt bor miatt sztrájkoló délfranciákkal együtt szrtájkoltak majdnem mindenütt a - hatóságok is. Így például sztrájkoltak a maire-ek is, akik Franciaországban az anyakönyvvezetői kötelességeket is végzik. S amíg ez a sztrájk tartott, hiába született vagy halt meg valaki. A maire nem vett róla tudomást s a hivatalos könyvekbe nem vezette be.

Így volt ez a többek között Carcassonban is. Carcassonban azonban az történt, hogy a sztrájk idején lett éppen sürgőssé Fondi de Niort kisasszony házassága. A Fondi de Niort család a vidék legelőkelőbb családja. A kisasszony apja a délvidéki királypártiak vezére.

Fondi de Niort kisasszonynak *sürgős* volt a házasság. Nem volt szabad halasztani azt, hogy bizonyos Maraval úrral minél előbb házasságot kössön. Az ilyesmi megtörténik a legelőkelőbb királypárti családokban is.

Carcasson püspöke, Monseigneur de Beauséjour együttérzett az előkelő családdal. És bár a francia törvények szigorúan tiltják, hogy polgári kötés előtt akármilyen pap házasságkötési funkciót végezzen, ő a *vis majorra* hivatkozva megeskette a vőlegényével a bajba jutott előkelő kisasszonyt.

A házassági ceremónia fényes volt. Egy sereg kanonok segédkezett, a templom bejárata diadalkapu volt A templom virágos kert volt s előkelő énekkar működött közre. És most kiderül, hogy a Fondi de Niort-Maraval-házasság - *vadházasság*. Beauséjour püspök urat nyilván el fogja ítélni a francia bíróság. Annyival inkább, mert kiderült, hogy papjait utasította: a sztrájk alatt eskessenek össze minden jelentkező mátkapárt. A papok követték is a püspök tanácsát. Szóval a carcassoni egyházmegyében mostanában létrejött jónéhány egyházi vadházasság. Nagy port azonban csak ez a püspök által kötött előkelő vadházasság vert.

Törvény szerint Maraval úr felesége még mindig Fondi de Niort kisasszony. A házasságot a maire előtt kell most megkötniök. Talán meg is történt már azóta ez, ha közben meg nem érkezett - a gyermek.

Budapesti Napló 1907. július 20.

247. „MADELEINE, GYERE VISSZA!"

Párizsi szenzáció újsághirdetésekben - A férj hiába könyörög - Madeleine nem megy vissza

Budapest, július 31.

Nagy francia, angol és orosz lapokban két hét óta könyörgő levelek jelennek meg bizonyos Madeleine-hez. E könyörgő leveleket Madeleine férje írja. Sír, ígér, esküdözik a levelekben, melyekért csinos hirdetéspénzeket kell fizetnie a kiadóhivatalokban.

Amennyiben a levelekből meg lehet állapítani, a szerencsétlen férj *dúsgazdag orosz*. Az asszony valószínűleg angol vagy francia. S az is valószínű, hogy *Vichy-fürdőben* volt férjével együtt s innen szökött meg. Hogy egyedül-e vagy mással, azt alig árulják el a levelek. De elárulnak nagyon sok pikáns, érdekes és megható dolgot.

Egyik levelében azt írja Madeleine férje, hogy *ő egyedül bűnös*. Bevallja, hogy a karaktere hitvány s hét éven keresztül méltatlanul kínozta a feleségét. De arra esküszik, hogy *ő sohase csalta meg*. „Felejtsd el a múltat - írja a boldogtalan férj - úgy, mint én." „Nem fogunk soha beszélni róla." „Éppen ma hét éve vezettem oltárhoz az én édes menyasszonyomat, Madeleine-emet". „Emlékezz, mire esküdtünk: élve-halva el nem hagyjuk egymást." „Az én Madeleine-em nem lehet esküszegő." „Neked fogok élni, csak a te számodra." „Nappal végzem az ügyeimet s este viszlek szórakozni, ahová akarod." „Atyád is sírva kér, gyere vissza." „Ő a leányát, én a mindenemet kívánom látni." „Ha pénzre vagy akármire van szükséged, írj s én azonnal küldök mindent." „Minden a tied." „Ha visszajössz, azonnal utazunk Trouville-ba, Ostende-be."

Ez csak néhány kiszakított mondat Madeleine boldogtalan párjának forró és kétségbeesett leveleiből.

Ígéri a levelekben, hogy *Vlagyivosztokba nem mennek többé vissza lakni*. Szentpétervárott rendez be fényes lakást. A Riviérára mennek télre stb. stb. A levelek egyre kétségbeesettebbek lesznek. Azt üzeni Madeleine-nek a férj, hogy *a végrendeletét is megírta. Nézze meg a párizsi orosz konzulnál. Minden vagyonát Madeleine-re hagyta*.

És Madeleine mégsem jelentkezik. Az olvasók pedig egész Európában mosolyognak egy szerencsétlen ember balesetén, aki nagy élettragédiáját sorok szerint fizetve kénytelen a szívtelen nyilvánosság elé vinni.

Budapesti Napló 1907. augusztus 1.

248. NAGYKÁROLY

No, nemhiában élt Nagykárolyban gróf Károlyi István. Ez a legtipikusabb, legsemmibb és leggőgösebb magyar nagyúr. Nagykároly a maga eladandó mandátumával tovább - szimbolizál. Csupa érdekesség, ami a nagykárolyi mandátum körül történik. A zsidó pártelnök sír a negyvennyolcas gyűlésen, hogy gróf Károlyi Gyula nem akar a Pista képviselő utódja

lenni. De rögtön kacagó lesz a hangja, mert viszont gróf Károlyi Mihály esetleg kegyes lesz képviselni Nagykárolyt. Ugyancsak ez az elnök tudja, hogy a néppárt köpi a markát erősen. De azért, ha Mihály gróf nem vállalja a dolgot, negyvennyolc ide, negyvennyolc oda, megválasztják, ha gavallér fiúnak bizonyul, a néppártit. A kis helyi stréberek is rázzák a rongyot. Az egyik a Majos-ügyben akarja utasítani a leendő képviselőt. A másik vádolja az elnökséget, hogy nem elég üzleti belátással ajánlgatja föl a mandátumot. A harmadikban a hazafi szólal meg. Hogy ne civódjunk, mert még egy közönséges román alak lesz a képviselő. A negyedik, az ötödik, a hatodik… Nincs szebb dolog ma Magyarországon, mint mikor a nép képviselőt választ. Pláne ha olyan nagy űrt kell betölteni, mint amilyet gróf Károlyi István hagyott maga után, - a kutyafáját.

Budapesti Napló 1907. augusztus 11.

249. A LOUVRE TULAJDONOSA A - BECSÜLETREND NAGYKERESZTESE

Párizsban az a legújabb szenzáció, hogy Chauchard, a Grand Magazins du Louvre megalapítója és tulajdonosa megkapta a becsületrend nagykeresztjét. A köztársaság elnökének és a külföldi koronás főknek sincs nagyobb rendjelük, mert ennél előkelőbb kitüntetést nem is osztogathat Franciaország. A kitüntetés Briand közoktatási miniszter és nem a kereskedelmi miniszter előterjesztésére történt. Tehát nem a Louvre Magazins óriási üzleti sikereivel van összefüggésben Chauchard úr rendjele, hanem a híres áruház tulajdonosának a szépművészet körül szerzett érdemeivel. Mert Chauchard úr volt az, aki Millet „Angelus”-át megvásárolta 800.000 frankon, lepipálta a híres képért tülekedő amerikai kereskedőket. Mindjárt a szerencsés vásár után megígérte, hogy halála után a festmény az állam birtokába megy át. De Chauchard úrnak nagyszerű képcsarnoka is van, amely szakértők szerint sok milliót megér; ez is az államé lesz, ha Chauchard befejezte sikerekben gazdag földi pályáját. Mert a sikert nem lehet elvitatni Chauchard-tól, aki negyven évvel ezelőtt kereskedőinas volt és ma százszoros milliomos.

Budapesti Napló 1907. augusztus 13.

250. MEGÖLTE AZ ÖRÖM

- A vén leány tragédiája -

Mit csináljon az ember egyebet: megint előhozakodik az élettel. Az élet még tud néha igazán megható történeteket komponálni. Ha novellában olvasnók ezt az esetet, kicsinylőleg intenénk: régi, régi dolog. De így, hogy megtörtént, más. Így az életre hivatkozunk: az élet az oka, az életé a felelősség. És mert megtörtént, riportban számolunk be róla, ha egy kicsit enyhítve is a rendőri hír színtelen, közömbös szavain.

Mészáros Júliáról van szó, aki ötvenegy esztendőt élt és leány maradt. Valamikor, fiatal korában jól ment a sora, jómódú szülei voltak, akiknek házában boldogan élte napjait. Egyszerre valami ragályos betegség elrabolta tőle szüleit. Egy napon haltak meg az apja meg az anyja.

Mészáros Júlia a rokonaihoz került, akik szegény emberek voltak s nem tarthatták úgy a leányt, mint a szülei. De amúgy is sok bajuk volt az élettel, fogták magukat és sorra

kivándoroltak Magyarországból. Mészáros Júliával nem törődött akkor már senki, magára hagyták szegényt itt, Budapesten.

Mészáros Júlia munkát keresett. Dolgozott, szakadatlanul és szorgalmasan s így valahogy fenn tudta magát tartani egyedül. De sok küzdelmébe és fáradságába került az élet, a szegény leány csakhamar megrokkant, beteg lett.

Egyszerre csak azon vette észre magát, hogy nem tud dolgozni. Fölkereste az ismerőseit, akik szívesen adták neki oda a maradék ételt s néha-néha egy pár fillért. A leányt azonban nagyon elszomorította az, hogy neki kegyelemkenyéren kell tengődnie. Mikor a maradék ételért ment, többször kifakadt:

- Miért is vagyok én erre rászorulva! Én dolgozni szeretnék, én nem akarok semmit sem ingyen elfogadni…

Az ismerősei vigasztalták:

- Eleget dolgozott már, megérdemli, hogy öreg napjaira mi lássuk el étellel. Nem is engednők meg, hogy dolgozzék érte.

De Mészáros Júliát nem nyugtatták meg ezek a szavak. Folyton csak az járt a fejében, hogyan szerezhetne ő mégis munkát?

Tegnap beállított egy régi ismerőséhez.

- Nem tudok így élni tovább, - mondotta, - én dolgozni akarok, meg akarom szolgálni a kenyeremet. Én tudok dolgozni, én már nem vagyok beteg. És öreg sem vagyok; mindössze ötvenegy esztendős. Arra kérem, adjon nekem valahová néhány ajánló sort, hogy engedjenek dolgozni.

Az megszánta a szegény vén leányt s adott neki egy névjegyet, amelyre írt egy pár ajánló sort Pauler Mózesné Rákóczi-út 68. szám alatt lévő papírzacskó-gyárába.

Mészáros Júlia boldog volt. Alig köszönte meg az ajánló sorokat, sietett Pauler Mózesnéhez.

Remegve nyújtotta át neki a névjegyet. Paulerné elolvasta s rögtön azt mondta:

- Fölfogadom.

Abban a pillanatban, amikor ezt a szót kimondotta, hirtelen összeesett Mészáros Júlia. Az arca még mosolygott, de a teste már hűlni kezdett s megállott a szíve dobogása.

Rögtön orvost hívtak hozzá, aki konstatálta, hogy szívszélhűdés ölte meg.

Mészáros Júlia meghalt az örömtől, mert munkát kapott. Igénytelen, kicsi eset, de szabad rajta gondolkozni.

Budapesti Napló 1907. augusztus 17.

251. A WEKERLE BANKETTJE

Újságírónak gyűlölt és unott valami a bankett. Újságíró nem szeret bankettre menni és nem szeret hivatalos ünnepekben részt venni. Szokás volt azonban eddig, hogy országos cécókra, szoborleleplezésekre, miniszterelnöki bankettekre meghívták az újságírás hivatalos képviselői gyanánt: a Budapesti Újságírók Egyesületének az elnökét és az Otthon elnökét. Országos cécókban részt venni nem mulatságos dolog, de hát az újságíró elnökök elmentek: képviselni a sajtót, az újságírást, az újságírókat.

Wekerle tegnap hivatalos miniszterelnöki ebédet adott. És a meghívottak névsorában ott találjuk Rákosi Jenőnek, az Otthon elnökének a nevét; ellenben nem találjuk ott Herczeg Ferencnek, a Budapesti Újságírók Egyesülete elnökének a nevét.

Nem baj. Herczeg Ferencnek bizonyosan kellemesebb és kényelmesebb így. Az újságíró-egyesület tekintélyén és súlyán sem változtat az, hogy az elnöke nem volt meghíva Wekerléhez. De egy-két dolgot ennek a meghívásnak az elmaradása kapcsán ki kell jelentenünk, akármennyire az újságírók belső ügyének látszik is ez a dolog első pillanatra:

1. Rákosi Jenő úr azon az ebéden képviselhette az újságházat, a magyar imperializmust, a telefonkönyvet, amelyet a darabontkormány ajánlásával adott ki, a fotográfusokat, akik az Otthonban néhány újságíró mellett helyet foglalnak, Andreánszky Jenőt, Krafft-Ebbinget, - de a magyar újságírói kart nem képviselte.

2. A Herczeg Ferenc meghívásának az elmaradása újabb jele annak a megható rossz-indulatnak, amellyel ez a szegény Wekerle a sajtó és az újságírók iránt viseltetik. A világnak ez a legmegszorultabb és legtehetetlenebb miniszterelnöke minden alkalmat megragad, hogy a független újságírással neheztelését éreztesse.

3. A független újságírás majd csak kiheveri ezt a legújabb csapást is. Wekerle számára azonban ideírunk egy nagyon régi és mindig nagyon aktuális igazságot:

- A legrövidebb életű újság is tovább él, mint a leghosszabb életű miniszterelnök és jön idő, mikor a legnagyobb miniszterelnökök is szerényen és buzgón keresik a legkisebb újságíró figyelmét és hajlandóságát.

Budapesti Napló 1907. augusztus 20.

252. A MI VISZONYAINK

Björnsterne Björnson olyan európai híresség, akit meghallgatnak, ha bármilyen európai kérdésben emeli fel szavát. És Björnson nem is igen szalaszt el olyan alkalmat, mikor beleszólhat nagy aktuális kérdésekbe. Beszélt, mikor Anglia ráfeküdt Transvaalra; beszélt, mikor Oroszország megindult Japán ellen; beszélt, mikor a cár először kezdeményezte az általános leszerelést; beszélt, mikor csak mód és ok volt rá. És az európai sajtó mindig elég érdekesnek találta, hogy szárnyat adjon szavainak. Most Björnson a magyarországi tót kérdésről hallatta szavát. S a koalíciós sajtó ráüzen:

- Az úr nem ismeri a mi viszonyainkat, fogja be a száját!

Montefiore asszony az angol nőmozgalom egyik vezére. Küzd a nők jogaiért otthon és agitál értük a külföldön. Tartott agitáló felolvasásokat Amerikában, Franciaországban, Németországban. Mindenütt nyugodtan, tudományos és elvi alapon. Tegnap nálunk is felolvasást tartott a nők választójogáról. Nyilván ugyanazt mondta el, amit más országokban mondott. Egy szóval se többet, se kevesebbet. Mert hogy a jövő nemzedék nevelése van olyan nehéz feladat, mint öt esztendőben egyszer szavazni s hogy ennélfogva a nő, akire a nevelést bízzuk, megérett a szavazás funkciójára is: ezt ugyan éppen úgy elmondhatja Magyarországon, mint Angliában vagy Németországban. De a tegnapi felolvasás után a koalíciós sajtó - ha valamivel udvariasabban is - megint csak azt mondja:

- Ez a hölgy nem ismeri a mi viszonyainkat, jobb volna, ha nem csevegne!

Tessék a metódusból rájuk ismerni. Aki nem az ő szájuk íze szerint beszél, lehet akármilyen európai híresség: letorkolják. A mi viszonyainkat csak az ismeri, aki tőlük kér és kap

információkat. Egy hatodrangú francia újságíró, akit ők hívnak meg felolvasásra: az szaktekintély, nevezetesség és ünneplik, ütik mellette a dobot. De Björnson fogja be a száját és Montefiore asszony ne csevegjen. Mert ők nem ismerik a mi viszonyainkat. Aki a mi viszonyainkat ismerni akarja: kérjen előbb információt és pausálét Ábrányi Kornéltól…

Budapesti Napló 1907. szeptember 8.

253. CSIRKEFOGÁS A MOZI SZÁMÁRA

A mozi budapesti jeleneteket keres - A kofaasszony és a tolvajfiú - Verekedés tréfából és komolyan

A mozgófényképszínházak, a mozik, példátlanul elszaporodtak Budapesten. De Budapest életébe igazán csak most próbálnak beilleszkedni. A budapesti publikum joggal követelheti, hogy neki Budapestből mutasson lehetőleg sokat, mulatságosat vagy érdekeset, a mozi. S a mozi csakugyan nem marad meg már a másodkézből szerzett, idegen fölvételeknél. Eredeti kigondolások, eredeti fölvételek után látnak a mozik.

Hogy hogyan csináltat például egy budapesti utcai jelenetet a mozgófényképszínház, az magában is gyakran kész, kedves, kis bohózat. Bohózat, amihez szereplők, sőt fizetett szereplők kellenek. Mert az még nem téma a mozinak, hogy lefényképezteti a Teleki teret a maga publikumával. Akar például egy hagyományosan derűs számot: miként lop meg egy utcai gyerek egy kofaasszonyt. Ehhez kofaasszony kell természetesen mindenekelőtt s egy gyerkőc, aki nemcsak *a lopást játssza el*, de a lopás konzekvenciáit. A fiút, aki menekül, üldözik, elfogják s *elverik*. Ilyen jelenetet játszottak el minap egy mozi számára a Teleki téren. A fiút, aki a tolvajt játszotta, *alaposan el kellett verni*, mert máskülönben nincs a jelenetnek valószínűsége. Az ifjú, alkalmi színész tűrte, tűrte, de végre igazán ordított, bömbölt. A jelenet után pedig megkapták az összes szereplők a tiszteletdíjaikat. Első sorban természetesen a két főszereplő: a kofaasszony és a lopó gyerek.

Ugyancsak egy mozi számára kellett városligeti népéletkép mostanában. Többek között egy bódé előtt támadt, hirtelen parázs verekedésre volt szükség. A verekedésre szintén fizetett emberek voltak szerződtetve. Afféle kedves, Városligetben otthonos naplopók. A fényképező masina előtt nagy verekedés támadt. Komoly pofonokat váltottak a legények. A többiről már a rendőrség emlékezik meg. A színészkedésből verekedők estig sem felejtették el a kapott ütéseket. S este folytatták, de olyan komolyan, hogy vagy három fej léket kapott.

Így ad a mozi az utcának alkalmat a színjátszásra, így ad új kenyérkereső módokat s csinál néha tragédiákat is.

Budapesti Napló 1907. szeptember 14.

- A -

254. A SZIÁMI KIRÁLY TACSKÓI

Homburgnak, a híres német fürdőhelynek nevezetes vendége van: Csulalongkorn, a sziámi király, aki most körülbelül ugyanolyan szerepet játszik, mint annak idején Naszreddin perzsa sah. Dicsérik, ünneplik bőkezűsége miatt, de sok tiszteletlen anekdotát mesélnek barbár kedvteléseiről és mulatságos keleti szokásairól. E hónap 21-én ünnepli születésnapját a Sziám

vigadó uralkodója. Világraszóló cécót rendeznek ebből az alkalomból. Megjelenik egyebek között Sziámnak valamennyi európai követsége Homburgban és lesz lakodalom hegyen-völgyön. Vilmos császár, aki saját vendégének tekinti Csulalongkorn királyt, szintén gondoskodott születésnapi ajándékról. De megjárta vele. Amikor a sziámi király a berlini udvart meglátogatta, nagyon megtetszett neki a császár két elkényeztetett, csinos tacskója. Ki is jelentette, hogy szeretne két ilyen csinos állatkát magával vinni egzotikus hazájába. Vilmos császár most tizenkét tacskót küldött mutatóba a sziámi királynak, hogy válasszon ki közülök kettőt születésnapi ajándékul. Csulalongkorn ő felsége szeretettel vizsgálgatta a tacskókat, végig simogatta valamennyi állat selymes szőrét, azután megüzente a hatalmas ajándékozónak, hogy valamennyi állat olyan szép, hogy ő bizony nem tud közülük választani és így már *inkább megtartja mind a tizenkettőt*. És meg is tartotta, mind a tizenkettőt. Németországban most sokat kacagnak az eseten. És illik följegyezni, hogy többet mulatnak a felsült német császáron, mint a jámborul furfangos keleti uralkodón.

Budapesti Napló 1907. szeptember 18.

255. HUMBERTÉK SORSA

Egy párizsi újságíró meglátogatta őket - Arnieres-ben laknak - Frigyes, a festő - A szegény nagy Teréz - Az örökké víg Romain

Egy párizsi újságírónak eszébe jutott, hogy meglátogassa a híres Humbert-családot, amely már évek óta él elfeledten, távol mindentől. A közönség, amelyet évekig tartott izgalomban híres sikkasztási pörük, általa tudta meg: mi lett a nagy Terézből, Humbert Frigyesből és öccséből, az örökké jókedvű Romain Daurignac-ból.

Pár hét előtt egy hetilap hozott életjelt Humbertékról. Megírták, hogy Teréz és Frigyes a genfi tónál nyaralnak s a nagy Teréz különösen szenvedélyesen űzi az automobil sportot. Ez a híradás valótlannak bizonyult - mint a legújabb tudósítás beigazolta - mert Humberték távol a genfi tótól, Arnières-ben telepedtek le s az egykor híres asszony szerény falusi házban éli nyugodt, izgalom nélküli napjait.

A Humberték villája a többi házaktól teljesen izolálva van. A kapu ismeretlennek sohasem nyílik meg. A „Matin" ügyes munkatársa mégis bejutott valahogyan s beszélt Romainnal. Látta a „nagy Teréz"-t, de ő már nem szólt vele. Nagy szemeket meresztett reá s némán távozott.

A ház berendezése feltűnően szerény és semmi sem emlékeztet az egykori Palais Humbert fényűző pompájára. A villa szalonjában rámás, vagy rámátlan képek függenek, mind Frigyes munkái, aki festményeivel tartja fenn a családot.

- Sógorom - mondotta Romain - igen talentumos festő. Sohasem pihen. Reggeltől estig dolgozik, fárad a festőállványnál s remélem, most már senki sem mondja, hogy festményeit másokkal csináltatja.

Romain arról is biztosította az újságírót, hogy az ellene felhozott vádak egytől egyig hamisak.

- Sohasem tudott nővérem dolgairól, aki különben folyton vizionál és hallucinál. Mint mi mindnyájan, ő is szilárdul hitt az örökségben.

A beszélgetés alatt hirtelen kinyílt az ajtó s Teréz látható lett. Az egykori „telt, fecsegő" *„grande Thérèse"*-t nem lehetett felismerni. A vendég előtt egy rom állt. A szép, mozgékony szemek kialudtak, az elegáns tartást lomha petyhüdtség váltotta fel. Teréz rögtön eltűnt.

Frigyessel és Terézzel együtt él a villában az ősz Humbertné, Frigyes anyja s a volt igazságügyminiszter özvegye. Teréz nővére, Marie Daurignac, az örökös menyasszony, Párizsban tengődik mint zongoratanítónő. Humbert Éva, Teréz leánya, Westfáliában mint francia nyelvmesternő tartja fel magát. Hogy micsodából él a Romain, az rejtély. Csak azt tudják, hogy visszatért régi kedveséhez, Dalazes-hoz, a demi-monde egyik híres csillagához. Ő, úgy látszik, legkevesebbet törődik a család szerencsétlenségével. Elégedett, mint azelőtt, mikor nővérének palotájában a naplopó és bohóc szerepét töltötte be.

Budapesti Napló 1907. szeptember 21.

9. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1907 október-december

I. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Caruso, Caruso, Caruso

Caruso, minden szájon a Caruso neve, mert itt van, s mert ő seholse imponálhat még úgy, mint a mindenféle tenoristák országában. Hódoljunk mi is nem előtte, de a közönség előtt, mely úgy döntött, hogy az ő lábai elé heveredik. Brisztolbeli udvartartása szédítő s még szédítőbbek a négyszáz koronák, amelyek ilyen szegény városban ilyenkor fillérek könnyűségével ömlenek. De miért kell megtudnunk, hogy ő rajzol, gordonkázik s elítéli a marokkói pacifikálást? Családja, kalandjai, passziói, életrendje miért komplikálják a mi egyébként is problémákkal és szenzációkkal komplikált életünket. Varázsos ember a színpadon, csodálatos hangja van, helyes, jó, de ezért fizetjük. S ha nem varázsos ember, ha a hangja se csoda, akkor is megéri a pénzt annak, aki kiadta, mert volt neki, a Caruso tenoristahíre. De tessék megérteni: nekünk nem az ünnepelt férfiú, nem az érdekes, nagy jövedelmű, hisztériás gusztusú Caruso a vendégünk. A mi vendégünk egy torok, ha úgy tetszik: egy Torok. Gyönge, olcsó, sajnálnivaló, a négyszáz koronák dacára is szegény ember az, aki Caruso nevét másként fordítja magyarra, mint Torok. Torok úr megérkezett, éljen, s most már csak az a kérdés, hogy csakugyan torok-e?

II.

Mikor Rothschildék lumpolnak

A bécsi Rothschildoknak, ha igaz, majdnem tizenkét milliárdnyi vagyonuk van. Hazai, magyar fölfogás szerint ilyen vagyonos embereknek lumponiok kell. De Rothschildék nem rombolnak kávéházakat, nem muzsikáltatják magukat. Kártyázni nem szoktak s a szerelem még sohse csinált pazarlót egy Rothschildból sem. Hogyan mulatnak hát Rothschildék a magyar klerikálisok legsötétebb hírlapja szerint? A Rothschildok vagyonuk rengeteg kamatából - a szociáldemokráciát támogatják. Most már vagy ostoba az a lap, amely ilyet le mer írni, vagy pedig a Rothschildok Európa legutolsó lumpjai. Mert sokféleképpen lehet ostobaságot csinálni, de ilyenre a legkönnyelműbb lumpok se képesek, mint ezek a Rothschildék.

III.

A hamis Pommeryk

E boldogtalan Budapesten mintha egyenesen azért élnének az emberek, hogy egymás illúzióit tépjék. Tudós professzor Schwartz Gusztáv is micsoda rosszat tett, hogy leleplezte a hamis Pommerykat. Még eddig legalább azoknak volt egy kis mámoruk s úri elégtételük, akiknek francia pezsgőre telt. Most ezek is Budapest kételkedőinek, kijózanodottjainak, bánatosainak légióit szaporítják. Miért álcázzon le szép hamisságokat ebben a városban az ember, ahol olyan kevés a szép hamisság. Hamis a politikánk, a kultúránk, az istenességünk, mindenünk. Hát nem természetes, hogy ennyi csunya hamissághoz hamis francia pezsgőt iszunk?

IV.

Prohászka és Bethlen

Prohászka püspök művei hír szerint román nyelven is meg fognak jelenni. Ugyancsak hír szerint az oláh nép epedve várja e műveket, melyek a klerikalizmus magas iskolájából valók. Egyszer, régen Bethlen Gábor lefordíttatta román nyelvre a bibliát. Nagy gondolata volt a nagy fejedelemnek: meghódítani a román népet a protestantizmusnak. Persze, hogy nem sikerült, s persze, hogy Prohászkának több szerencséje lesz, mint Bethlennek. Ha Bethlen terve a Bethlen idejében sikerül, kiszámíthatatlan lökést kap Európa e részén a haladás. S hogy milyen szerencsétlenül lassú tempó a haladásé, az fogja legszomorúbban igazolni, hogy Bethlen után évszázadokkal könnyebb azt a sötétséget szolgálni, mely már Bethlen idejében tűrhetetlen volt.

Budapesti Napló 1907. október 1.

Lellei

2. A KÁLVINISTA KARDINÁLIS

Tisza István nem szűnik meg meglepetésekkel szolgálni barátainak és ellenségeinek, híveinek és gyűlölőinek. És mindig az ellenségének szolgál kellemes meglepetésekkel, és mindig a tisztelőit önti nyakon hideg vízzel. Ez már így van; erre be kell rendezkedni az ellenmondásokkal csordulásig teli magyar közéletben. Most a dunántúli református egyházkerület őszi közgyűlésén - Pápán - a szekularizáció ellen beszélt. Leintette a mozgalmat, és leintette a mozgalmat megindító református papságot. Károsnak és veszélyesnek tartja a kérdés felvetését; ő is látja az ultramontanizmus veszélyeit és saját egyháza papjainak szorongatottságát és szegénységét, de nem szabad úgy feltűnnie a dolognak, mintha a református papság irigykednék a katolikus papság vagyonára; nem szabad elidegeníteni a klerikalizmus miatt aggódó katolikusokat.

…Oh mi szeretnénk Tisza Istvánról mindig azzal a tisztelettel beszélni, amelyet az ő tiszteletet érdemlő - konzervatív egyénisége megérdemel. De ez után a rendíthetetlen fenségű és bíbornoki hidegvérű pápai szózat után keserűen azt kell mondanunk, hogy így beszél egy úr, akinek tízezer holdja van. Aki várhat holnapig és holnaputánig, aki akadémikus, bölcs vitákat folytathat a klerikalizmusról, mert a klerikalizmus ütéseit soha a testén nem érzi, és aki a maga tízezer holdja közepén talán egy percre sem érezte még, mit érezhet a saját egyházának egy szegény papja, aki maga is nyomorog, aki látja maga körül a nép földtelen nyomorúságát, és aki látja, hogy az öccse, a fia egy nyomorúságos tanári állást se kaphat, mert Barkóczy úr számon tartja a tanárok vallását. Oh istenem, „káros és veszélyes a kérdés felvetése”. A klerikalizmus szorongatásától már véres a torka ebben az országban mindennek, ami liberálisabb időkből megmaradt, és Tisza István mégis a saját papjaira rivall rá, hogy miért kezdenek háborút. A bárányra mordul rá, hogy miért zavarja a farkas vizét. És hogy a liberális katolikusok elidegenednek a klerikalizmus elleni küzdelemtől? A liberális katolikusok örömmel fogadták a református papok akcióját. Akiket ez az akció elijeszt, azoktól úgy sem lehetett semmit sem várni a klerikalizmus elleni küzdelemben; azok csak annyira voltak liberálisok, mint ahogyan Tisza István liberális. És ha Tisza István nem néz körül és nem döbben meg attól, hogy kik ujjonganak a beszédén, akkor a szegény református papok körül fognak nézni és látni fognak. És semmi sem változtatja meg bennük azt a megismerést, hogy a vallás közössége, amely őket Tisza Istvánhoz csatolja, nem elég erős kötelék; hogy sokkal erősebb kapcsokkal vannak a velük együtt nyomorgó és pusztuló néphez fűzve. Hogy Tisza

István is inkább tízezerholdas, mint kálvinista, hogy nekik is radikálisoknak kell lenniök, ha kálvinisták akarnak maradni. Tisza István pedig - ha még egyszer-kétszer nyakon önti híveit egy kis hideg vízzel - lehet egyelőre lelki vezére a Zichy János és Szüllő Géza konzervatív szemléjének, idővel pedig vezére egy konzervatív pártnak, ha akadnak emberek még a tízezerholdasokon kívül, akik ennek az országnak a nyomorúságait konzerválni akarják.

Budapesti Napló 1907. október 2.

3. PÜSPÖK URAK KÖRÚTON

Magyarországot megint bérmálják

Ősz van. Magyarországon vagyunk, ügyetlen, szegény, furcsa városkákban. Erdélyben, a Tisza mellett, túl a Dunán vagy a Délvidéken mindegy. Várják a püspököt, mert most megint bérmaúton vannak Magyarország püspökei. Szép idő, aranyos ragyogás nyugalmas, jóleső melankólia. Nizzában s a Riviérán gyakoriak az ilyen napok, s ilyenkor fogékony a lélek.

Lobogós, virágos, szőnyeges a városka, s a diadalkapu körül izeg-mozog minden épkézláb ember: érkezik a püspök. Városi díszfogat vagy grófi kocsi várja, s viszi a kastélyba a püspököt. Ha nincs kastély-ura a városkának, díszsátort emelnek. S következik a nagyszerű ceremónia, alázatos sorakozása minden rendűeknek az egyházfejedelem színe elé. Jönnek a főispán, alispán, polgármester, hitközségi elnök. Jönnek a többi egyházak pásztorai és gondozói. Jönnek a kálvinisták, unitusok, esetleg keletiek, luteránusok és zsidók. Az augurok összemosolyognak, s az üdvözlő beszédekre a püspök kegyesen és komolyan jelenti ki: mindannyian egy atyának fiai vagyunk, s a közös cél: az erkölcsi és társadalmi rend, az istenfélelem és üdvösség munkálása. A püspök úr titkárja olvassa a helyi lapokat. Az összes lapok hozsannát kiáltanak a bérmáló püspök elé. Hangsúlyozzák, hogy a nyugtalanság e napjaiban egyetlen kőszikla a vallás. Jelen van a kerület képviselője, esetleg zsidó vagy kitért zsidó. Fölkéri a püspököt a városban levő szobor vagy szobrok megtekintésére. A püspök odakocsizik a vértanú-szobor vagy Kossuth-szobor elé, s imádkozik. A legnyakasabb kálvinista parasztnak is ömlik a szeméből a könny. A püspök lábai előtt hever az egész megilletődött városka. A környék intelligenciája is a városban időzik, hogy megerősödést vigyen szét a nyomortól és szocializmustól megrendült falvakba.

Ezek után a püspök bérmál, ebédet ad, s az igaz ügy titkos, helyi vitézeivel tesz bizalmas megbeszéléseket. A katolikus körbe, a legényegyletbe, a keresztény szocialisták egyesületébe természetesen ellátogat a püspök. Fölzendül a pápai himnusz, s a püspök áld, áld, áld. Bandérium, harangzúgás, fehérruhás leányok, dalárda, tűzoltóbanda két-három napig. Felekezetkülönbség nélkül borulnak egymás nyakába az emberek.

Mi lesz ebből a szerencsétlen országból, Magyarországból?

Budapesti Napló 1907. október 3.

A. E.

4. PÁRIZSI LEVÉL

Elnök és bíbornok

A francia Akadémia a hagyományok főbástyája, s a francia Akadémia, ahányszor csak teheti, borsot tör a radikális Franciaország orra alá. Ilyen kötekedés volt egy kicsit, amikor az Akadémia, melynek bíbornok volt az alapítója, s bíbornok-tagja mindig van, halhatatlanjai közé fogadta Mathieu bíbornokot. Ez az Egyház és Állam nagy válópörének legizgalmasabb korszakában történt, s lehetetlen volt meg nem látni benne a tüntetést. Az új akadémikusnak azonban kötelessége megválasztása után a francia államfőt meglátogatni s bejelenteni megválasztását. Telt, telt az idő, s Mathieu bíbornok feléje se nézett Fallieres elnöknek. Ez nagy szenzáció volt, s már arról beszéltek, hogy az Akadémia követi az Egyház példáját, s ő is szakít az Állammal. Azonban a szelíd Mathieu bíbornok meggondolta magát, s hosszú hónapok után bejelentette látogatását az Elnöknek. Az Elnök vidéken üdült s hogy Mathieu-t fogadhassa, bejött egy napra Párizsba. A találkozás nagyon szívélyes lehetett, s ismét csak azt bizonyítja, hogy Róma papjai inkább diplomaták, mint harcias katonák.

Francia és magyar képviselők

A francia képviselők szótöbbséggel s váratlanul fölemelték a fizetésüket. Évi csekély hatezer frankkal kapnak többet azóta, mint addig kaptak. Ám az ország nem fogadta túlságosan elragadtatva, jó kedvvel a honatyák ötletét. A szocialista képviselők akik különben is a javaslat ellen szavaztak, voltak az elsők, akik lemondtak a fizetéstöbbletről pártcélokra. Ez kínos és fájó példa volt, de a közvélemény zúgott, parancsolt. Azóta nap mint nap lemond egy-egy képviselő, fájó szívvel, de lemond a hatezer frankról. Odaadják a kerületük szegényeinek, egyéb jótékony célra, s már-már alig van pár tucat képviselő, aki bátran meri fölvenni s elkölteni a hatezer frankot. Zúghatna-e, tiltakozhatnék-e nálunk olyan erősen a közvélemény, hogy a mi képviselőinknek törvényes ezrekről legyen szívük lemondani?

Az erkölcsös Párizs

Francia törvények és szokások szerint élénken tárgyalnak a francia bíróságok házasságtörési pereket. A házasságtörőket azután, ha bűnük bebizonyul, el is ítélik két franktól ötven frankig terjedő pénzbüntetésre. És most ördög tudja, mi ütött a francia bírákba, nyolc-húsz napi fogságbüntetést kezdenek kiróni a házasságtörőkre. Párizs kezd nagyon erényes lenni, s miközben az új humánus házasságtörvény készül, még utoljára alaposan lakolnak, akik a házassági törvény ellen meggondolatlanul vétkeznek. Máskülönben is erényes rohamok jelentkeznek a párizsi bírákon. Újabban például nagyon szigorú a bíróság az Alfonzokkal, a kitartott szép férfiakkal szemben. Egyszerűen kitiltják őket Párizsból, ha a törvényekkel összeütközésbe jönnek. El lehet képzelni, hogy a jó francia vidék micsoda lendületet fog nyerni, ha az összes párizsi Alfonzokat a vidékre viszik ki.

Párizs, szeptember 30.

Budapesti Napló 1907. október 3.

- n.

5. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Roda Roda és a katonák

Roda Roda tartalékos huszárfőhadnagy maradt, amikor kardját írótollal, szapora és lármás írótollal (hogy szépen beszéljünk) cserélte föl. Hogy milyen író, mennyire író Roda Roda, az nem tartozik ide, s nem tartozik a 38-ik hadosztály-tüzérezredre sem. De okvetlenül sokan emlékeznek még arra, miként tudatta minden ismerősével az újságokban Roda Roda, hogy egy hölggyel (mellékesen: egy bárónővel) szabad házasságra lépett. Katonáék fölszisszentek erre a borzasztó istentelenségre s csúnyaságra. Becsületbíróság (vagy hogy nevezik a katonák, nem tudjuk) ült össze, s kimondta, hogy Roda Roda súlyosan vétett a katonatiszti kar becsülete és méltósága ellen. Mire a hadügyminiszter fogta magát és a Roda Roda kardbojtját, s a főhadnagyi rang elvesztésére ítélte az írót. Az ám: titokban akármennyi maitresse-t tartani, ez katonás, szép, úri és megengedett dolog. De szabad házasságra lépni, hűségesen összeállni, s a szeretőt úgy szeretni, mint feleséget, jobban mondva: a feleséget, mint szeretőt - ez iszonyú bűn a katonáéknál. Micsoda morál, micsoda ostobaság, micsoda gyávaság ez. S a legfurcsább és legszomorúbb az, hogy az affér közepette Roda Roda is meggondolta a dolgot. Elfogyott az ereje dacolni a társadalommal, s törvényesen feleségül vette - a feleségét. A katonaság ezt nem vette tudomásul, ítélt, sőt esetleg súlyosító körülménynek számította be ezt az utólagos esküvőt.

II.

Tolsztoj - Apponyi ellen

Az erkölcsi világban (így tanítottak valaha bennünket jó tanáraink) isteni törvények működnek. Ezek a törvények néha szabálytalanoknak tetszenek, de mindig igazságosak. Ime, Björnson után Tolsztoj Leó gróf is azt vallja, hogy humanizmusnak, haladásnak nem sok öröme telhet olyan emberben, mint Apponyi. Már az majdnem mellékes, hogy véletlenül rossz argumentumokkal dolgoznak ezek a világbíró nagy szellemek. Olyan argumentumokkal, amelyek itthon meg nem érdemelt babérokhoz juttatják Kalksburg magyar hadtestparancsnokát. De mit mondhatnának Apponyiról a Björnsonok és Tolsztojok, ha úgy ismernék, mint mi. Ha igazi bűneit, feketeségét, fatális kultúrarontó szerepét ismernék. Mindegy: már az nagy dolog, hogy a mi boxer-nagyjainkat ellenőrzik. Magyarországot s népét nem ronthatják meg a kultúremberiség tiltakozása nélkül. Bizonyos, hogy Tolsztoj is van balga, agyalágy bolond, ugy-e? Csak tessék így folytatni a mai társadalom, a mai kultúra nagyjainak megítélését. Björnson, Tolsztoj után majd megszólalnak talán a többiek is; s mi valamennyit lehülyézzük. Végre azután csak a magyar glóbus fog maradni s egyetlen nagy elme a világon: Apponyi, Apponyi, a bő szóköpésnek, a semmi föltálalásának nagymestere, a daliás, vén, világi jezsuita; éljen.

Budapesti Napló 1907. október 4.

A. E.

6. ELTŰNT FIATAL POÉTA

Juhász Gyula ismét eltűnt - A lévai rendőrségnek bejelentette, hogy öngyilkos lesz - Édesanyja táviratban tudakozódik - Semmi bizonyos az eltűnt fiatal költőről

Léváról sürgönyzik, hogy a lévai piarista gimnázium fiatal világi tanára, Juhász Gyula, a poéta, eltűnt. Levelet hagyott hátra s ez a levél azt sejteti, hogy Juhász le akar számolni az élettel, öngyilkos lesz.

Juhász Gyula a fiatal magyar poéták elitjéből való. Van egy nagy bűne, mely bárhol, kultúrországban, nagy erénnyé váltódnék: a szinte beteges szenzibilitás. Magyar, hogy úgy mondjuk, tősgyökeres magyar legény, szegedi. De terhes örökségül kapott lelki előkelősége, ifjú álmai, idegen, igazi literatúrákból vett olvasmányai megtévesztették. Az utolsó évtizedben különben szórványosan nálunk is gyúltak lidérc-tüzek. Úgy hisszük, hogy sokan járták meg kegyetlenebbül is, mint Juhász Gyula. Írók és művészek, akik azt hitték, hogy Magyarországon is virrad. Végre is Juhász Gyula még gyermek-ember s érdekes, szép versei is egyelőre csak erős ígéretek. De vádaskodnunk az esetleg halálba indult emberrel szemben nem szabad. Az ő lelke az övé volt, s az ő fátuma az is, ha fiatalon már kétségbeesett.

Félteni már régen féltettük, első versei óta, melyek a Budapesti Naplóban jelentek meg, s a verseket kísérő levelek miatt, melyeket ismeretlenül Ady Endréhez - kit szeretettel vallott mesterének - írt. Ezekben a levelekben már nyugtalanítóan sír, jajveszékel egy önmagát féltő lélek.

Szeretett volna Budapestre, megértők, támogatók közé kerülni. A vidék a maga nagy semmit sem akarásával s érzéketlen, hideg, taposó, nyugodt életével majdnem őrületbe kergette. Tavaly Máramarosszigeten volt tanár, s onnan is eltűnt egy szép napon. Megírták ezt akkor a lapok, megírtuk mi is, s már akkor katasztrófára gondoltunk. De Juhász Gyula lecsöndesedett, megbékült egy kicsit, s hála istennek, nem történt baj. Máramarosszigetről Lévára ment tanárnak, ismét hinni kezdett és írt. Közben föllátogatott Budapestre, szívesen fogadtuk, de a személyes ismeretség csak erősítette sokunkban azt a gyanút, hogy a fiatal poéta az egyensúlybűvészetet nem sokáig bírja. Talán Budapesten sem talált mindent és mindenkit olyannak, mint nekikészülve óhajtotta. Verskötetét csak alkuvások, nehézségek s kínos tárgyalások után jelentethette meg egy generózus szegedi nyomdában. Legalább azt mondják, hogy a kötet már kész, de látni sehol se látjuk. Szinte szökve utazott el Budapestről, s nemsokára megint Ady Endrének írt egy panaszos levelet. Önsorsával sírva tréfálkozó, öngyilkosságra célzó, reménytelen, furcsa levelet. Versei, melyeket hűségesen küldözgetett nekünk, az utolsó időkben elmaradtak. A lévai rendőrség olyan levél birtokába jutott, melyben Juhász Gyula kereken, világosan bejelenti, hogy megöli magát. Szegény édesanyja, akit a lévai rendőrség táviratban értesített, ma a következő sürgönyt küldte Szegedről hozzánk:

„Mit tudnak Juhász Gyuláról, eltűnt. Juhászné."

Mi annyit tudunk csak, amennyit megírtunk, s nem tudunk Szegedre megnyugtató választ küldeni.

Budapesti Napló 1907. október 4.

7. MAGYARORSZÁG ÚJJÁSZÜLETÉSE

Most már egészen megnyugodva tekintünk a pécsi kongresszus felé. Rendben van minden; már szidják őket, a világosság emberei tehát jól dolgoznak. Szidják őket. Sőt, ami több: megállapítják róluk, hogy le vannak győzve. Önök csodálkoznak? Ne csodálkozzanak. Prohászka győzte le őket… Ezt mondják odaát. Rendben van. Ezt nyugodtan tudomásul vehetjük. Majd mikor az apologetika tankönyve a tudomány mérlegén többet fog nyomni, mint a matematika könyve, akkor igaz lesz, hogy Prohászka legyőzte a progresszió embereit. Addig hadd ujjongjanak odaát; a szívükben úgysem lehet más, mint elfogódás és riadt félelem. Mert Pécsett ismét kiderült, hogy Magyarországon megvan az anyagi és a szellemi megújhodás minden feltétele. Szellemi értékekben, erkölcsi erőben, munkakedvben gyönyörűségesen gazdag tábor ment el a pécsi kongresszusra a világosság, a haladás és a kultúra lobogója alatt. És nincs itt félelem sem. A tudománynak ez a csapata bátor és erős. A tudományos mérkőzésben, a szellemi fegyverekkel vívott harcban már az övék a győzelem. Eljön az idő, mikor a politika harcában is az övék lesz. Az az idő lesz Magyarország újjászületése.

Budapesti Napló 1907. október 6.

8. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Piccolo ügye

Il Piccolo: olasz lap, nacionalista-liberális lap haragosa a szocialistáknak Ausztriában, Triesztben. Történt, hogy Trieszt népét a kenyérdrágaság miatt népgyűlésre hívták meg a szocialisták. Nemcsak elvtársak jöttek el, lévén a kenyér nem ridegen proletárkérdés, de a polgárság ezrei is. S végén a gyűlésnek a mob lett az úr, végigzúgta, tépte az utcákat, boltokba betört, rabolt és rombolt. A rendőrség, az a jó rendőrség, mely Triesztben olyan, mint Párizsban s Budapesten, mint Kisinevben, nyomozni kezdte először is a fölbujtókat, az izgatókat. Mintha kellene oda izgatás, ahol a kenyérről van szó, s ahova egyszerű meghívásra tízezrek csődülnek össze. Ausztriában a tanúzási kényszer szigorúbb, mint bárhol, tehát a rendőrség zseniálisat gondolt. Megidézte a Piccolo riportereit, akik voltak a népgyűlésen, hogy valljanak, miket beszéltek, mikkel bujtogattak a népgyűlés szocialista izgatói. Trieszt kultúrváros, s ebből természetesen következik, hogy a Piccolo fölháborodott a rendőrség ötletén. Hogyan, egy önérzetes hírlap akaratlanul rendőr-kémeket küldjön oda, ahova ő a közönség szolgálatára hírhozó riportereket akart küldeni? A Piccolo riporterei, intelligens és emberséges emberek legyenek azok, akik denunciáljanak? Hát az újságíró a közönségé-e, a társadalom lelkiismeretéé-e, a kultúráé-e vagy a bürokráciáé-e? A trieszti rendőrség azonban nem tréfált, követelte a vallomást a Piccolo embereitől. S mikor ezek ezt megtagadták, elítélte őket száz koronákra. Az osztrák bűnvádi perrendtartás szerint hat hétig terjedhető fogház-büntetést is mérhet a tanúzást megtagadókra. A Piccolo embereit másodszor is megidézték, s a riporterekre alighanem fogházbüntetés vár. De a Piccolo nem enged, s a riporterek sem hajlandók a spion-szerepre. A Piccolo ma levelet írt a Budapesti Naplónak, s véleményét kéri ebben az igazán jelentős kérdésben. Hasonló levéllel kereste föl Európa és Amerika minden ismertebb lapját. Hát itt különvélemény bajosan fog akadni. Az újságíró a közönségé és önmagáé, senki másé, legkevésbé a rendőrségé. Az újságíró, ha igazi és becsületes, jogosan lehet a leggőgösebb ember a világon és kényszerített rendőrspicli soha. S az osztrák bűnvádi perrendtartás egyike azoknak a legbarbárabb jogintézményeknek, melyek szép számban nyomják, nyomorítják a szerencsétlen Habsburg-monarchiát.

II.

Kukoricáék igazsága

Vegyük tudomásul, hogy Budapesten a rendőrkard Brennus-kard lett szerelmünk serpenyőjén is. Most már itthon vagyunk: születendő honfitársaink akkor születnek meg, ha Boda főkapitány megengedi. Mert Czach Antal rendőr úr szennyesét akármilyen tisztára is mosta a budapesti kir. ítélőtábla, az igazság bennemaradt a mosóvizes teknőben. Kukorica Lajos korán este, fél tíz órakor egy utcasarkon diskurált menyasszonyával, Valasch Máriával. Czach Antal rendőr, az erkölcsjogász rárohant a párra, s megkardlapozta őket. Kukorica Lajos szegény portás ugyan, de vőlegénynek nem volt talmi. A tárgyalásra, melynek végén Czach Antalt szinte cum laude, fölmentették, már mint Valasch Mária férje jelent meg Kukorica Lajos. S ők, Lajos és Mária csak diskuráltak, de lehet, hogy nagyon fontos témákról diskuráltak. Lehet, hogy esküvőjük késett ez ügy miatt valamit, s mer-e esküdni Boda főkapitány, hogy ez a késés nem került egy gyermek meg nem születésébe? Holott olyan kevés a születni vágyó magyar, pusztulunk, fogyunk tréfa nélkül.

Czach Antal, Czach Antal: még csak haragudni se lehet reá, már csak a kedves neve miatt sem. De hogyan érzi magát Boda, aki a Czach Antalok fejét benépesítette bogarakkal. Soha még szerencsétlenebbül nem fogott rendőrfőnök erkölcs-javításhoz, mint Boda, pedig sok rendőrfőnök képzelte már azt a bolondságot, hogy az erkölcsöt a rendőr hozza rendbe. A rendőr, aki grófot csak akkor fog meg erkölcstelenségért, ha a gróf már kopott. A rendőr, aki az úri kaszinók és más bűnbarlangok előtt beleszalutál az éjszakába. A rendőr, aki a Stefánia-úton sohse állított meg kétfogatú kocsit, mely mohóbb párt szállított Kukoricáéknál. Szóval, mint minden Magyarországon, az erkölcs is a szegény ember ellen, dacára és kínzására kell. És amit Czach Antal erkölcstelennek lát, az olyan erkölcstelen, hogy akár kardot lehet rá nyelni.

Budapesti Napló 1907. október 6.

Lellei

9. A HÁLÁS UTÓKOR

(Lengyel Menyhért színjátéka, melyet ma mutat be a Nemzeti Színház)

A Nemzeti Színház észrevett egy keserű, csöndes, derék, bátor, naiv, fiatal embert, Lengyel Menyhértet, aki tavaly a Tháliában A nagy fejedelemmel panaszolta el azt, amit most A hálás utókorral panaszol. S ha Lengyel Menyhértet megmosolyogjuk, mint ahogy a főpróbán olykor tettük, cinikus gazemberek vagyunk. A világ nem Budapest, s olyan gúnyos, gonosz skriblerek csak Budapesten élnek, mint mi. Amit Lengyel Menyhért lát, érez és panaszol, azt mi tömören vagdossuk egymás fejéhez kávéházakban s máshol. Budapesten bizonyos dolgokról sohse hallott a publikum; s írók között pedig már oly banálisak ugyanezek a dolgok, hogy egymástól pirulnánk leírni. Ez megint egy szimptomája a mi kevés és egyenetlen kultúránknak, de szerencsére vannak még Lengyel Menyhértek.

Szeretnék annyi szeretettel írni Lengyel Menyhértről, amennyivel az ember életmentőknek s egyéb mártíroknak tartozik. S annyi keserűséggel, amennyi őt elfutja, a csöndes és tűnődő embert, mikor az életre s az emberekre gondol.

Fogják mondani, de nem igaz, hogy Lengyel Menyhért szalmát csépel, s nemcsak művészietlen, de tudománytalan is. Azonban a Nemzeti Színház színpadáról hallani még idétlen jajgatásokban is lappangó, titkolt, nagy, bűnös fájdalmainkat, nemes esemény.

Magyar a darab, elsősorban magyar, ezt a nincsmásként nálunk hangsúlyozni kell. S hogy Shaw-tól, Ibsentől Clemenceau-ig bánatos bábjátékok készültek már bőven a Lengyel Menyhért problémáiról, ez nem baj. Az igazi témák a nagyok és közönségesek, s az igazi írók szeretnek és tudnak ezekről újat mondani. Az aránytalanságok élet és boldogság, a lehetetlenségek valóság és kigondolás között sehol se olyan nagyok és bizarrak, mint a félkultúrájú Magyarországon.

Lengyel Menyhért hőse, akit egy kicsit Pulszky Gusztáv, egy kicsit Péterfy Jenő árnyéka kísér sok más hazai árnyékkal együtt, elbukik, mert újítani akar. Eltiporják; a felesége, a kollégái, az elvtársai, a tömeg, a publikum, a közvélemény, a kormány. Szalad, szökik az öngyilkosságba, s valahol Szicíliában az Élet kedvesen szól hozzá, a Nap ráragyog, s eldobja a revolvert. Ott marad, ott él, mialatt ebben a Temető-országban nagy embert csinálnak belőle, a halottból. Az ő reform-eszméi, az ő álmai hágcsók lesznek azok számára, akik őt a halálba kergették. Műveit díszkiadásban adják ki, emléktáblával jelölik meg a házat, ahol lakott. S ő visszajön váratlanul négy év mulva, mert egy asszonyt hagyott itt, nem a feleségét. Egy asszonyt, akit egyedül sajnál a viharos és hazug múltból s egy gyermeket, aki az ő szökése után született. Ibsen-ember lett közben belőle, aki hol jár már az ő régi elveitől. S új pogány lett belőle, aki egy Botticelli-kép előtt mindent elfeled. Itthon megalázhatná, összetörhetné ellenségeit, de nem teszi. Megalkuszik velük, elviszi magával szeretőjét és gyermekét. Visszamegy - *élni* Szicíliába, mert az emberek kevés helyen élnek, de olyan barbárul sehol se negligálják az érdemes életet élést mint itthon.

Különös, érdekes és gyermekes darab: Lengyel sok szerencsés és igaz figurát csinált, érzi a maga igazait, sokat, mindent el akar mondani, ami lelkében sír. Emiatt csetlik-botlik, bántó szavakat kölcsönöz stilizált novellákból, vezércikkekből, szimbolista versekből és szociológiai tanulmányokból. Láthatólag vigyáz magára, nehogy olcsó embernek, hatás-vadásznak lássék, s éppen avval bűnhődik, amivel bűnözik.

De ez a Lengyel-darab mégis esemény: társadalmi s kulturális forrongásunk nagy bizonyítéka. Kell, hogy afféléket halljon végre a Nemzeti Színház közönsége, amiket ma este fog hallani. Mi pedig nem tudunk jósolni, csak egyet tudunk. Ez a Lengyel Menyhért, ez a keserű, csöndes, (túl-csöndes), derék, bátor, naiv, fiatal ember - erős ember. És nekünk ma, amikor föl akarjuk bátorítani azt a lakmározó, ronda asztalt, melyhez csak kiváltságosak ülhetnek Magyarországon, minden erő nagyon becses. A darabot (ezt máris meg merjük jósolni) nem játsszák jól egészében megfogva s hozzá stílust csinálva. Külön-külön azonban szinte mindegyik szereplőnek lesz sikerben része.

Budapesti Napló 1907. október 6.

(Dyb.)

10. WERBŐCZI ÉS AZ Ő NÉPE

Csönd legyen Hunniában, csitt: nem látjátok, hogy sír és imádkozik a populus Werbőczianus? Válogat a szentek között, nem tudja már, melyikben bízzék, halálra van ijedve. Most íme megtalálta legszentebb szentjét, Werbőczi Istvánt, hagyjátok imádkozni, mi is imádkozzunk vele. Tehát szálljon ég felé a Nápoly alatt nyögő olasz parasztok riadt imája: „A Vezuv haragszik, bömböl a föld, fekete az ég, forr a tenger, Szent Januárius, segíts." Nagy baj van Nápolyban, mikor meghordozzák Szent Januárius szobrát, s nagy bajban van a feudális Magyarország, ha Werbőczihez folyamodik. Szent Januárius segítségétől falvakat temetett el bátran a Vezuv. Érkeznek idők, hála istennek, amikor már a legfurfangosabb szentek se

tehetnek csodát. Nagyszerű fátum, hogy a populus Werbőczianus éppen most fog kimúlni, mert ki fog múlni, amikor Werbőczi lelke nem uralkodott soha diadalmasabban a magyar mocsár-vizek fölött.

Werbőczi, az ugocsai köz-úr, nagy ember volt, mi is bevalljuk, ha a nagyságot morális skrupulusok nélkül mérjük. Abból a melegágyból kelt, ahonnan a legszebb, legkülönösebb magyar palánták. Onnan, ahol az elkoldusodott magyar nemes már-már szinte belesüllyed a legmagyarabb semmibe, a paraszt népbe. Nagy törvénye van annak, hogy ugyanazon sorból jöttek szinte egyszerre Dózsa és Werbőczi.

Werbőczi azt a vért hozta magával, amely a magyar nemesek ázsiai őseiben zabolátlankodhatott. Kiraboltak azok mindenkit a besenyőkön kívül, akik ehhez náluk is jobban értettek. Szolgává süllyesztettek mindenkit, akit csak szolgává süllyeszthettek. Legelső sorban önfajuk drága, nagyszerű táplálóját, a legértékesebb és legboldogtalanabb parasztot, a magyart. A megkínzott, elnyomott paraszt impotenciája s a sors bosszúja az, hogy ez az ország kicsi, félszeg, lázár, elmaradt. A populus Werbőczianus gondoskodott arról, hogy végső rothadásig együttmaradjon, s legfeljebb lézengő, külföldi rittereket vett a maga soraiba.

Az úri, halódó Magyarországnak méltó prófétája volt ő, Werbőczi István. Pártvezérnek, diplomatának, palatinusnak, bírónak, tudósnak és szónoknak egyformán magyar. Ha föl lehetne támasztani, át lehetne hozni a mi korszakunkba. Amitől az isten mentsen meg bennünket, mert esze, ravaszsága s faló kedve a mai kis werbőcziek összeadott eszénél, ravaszságánál és faló kedvénél is nagyobb volt. Züllöttebb volt akkor az ország még mai züllöttségénél is. Werbőczi alkalmas időben született, kegyetlen tudatossággal emelkedett. Becsapott mindenkit, s nem volt pör vagy kár, ami ne őt gazdagította volna. Tudott kegyes lenni mindenkihez, akiből kihúzhatott valamit. Az első magyar politikus volt ő, ki krétával számította ki, hogy a nemzetieskedés, vagy mai szótárunk szerint, hazafiaskodás, kitűnő üzlet. Dehogy volt ő a köznemesség vezére az oligarchia ellen, mely oligarchiába olyan félelmes erővel harcolta föl magát. Neki elég volt egy szónoklatot kivágni a tanulatlan, korhely, már akkor is üres nótákon sírva vigadó falusi köznemesek fegyveres tábora előtt. Ez a tábor őt vezérének fogadta, s hogy anakronok legyünk, revolvert adott a kezébe, s Werbőczi megrevolverezte a királyt, a leendő királyt, a főnemességet, mindent. Úgy ítélt, mint bíró, ahogyan a fülemile-pör bírója, ővele lehetett beszélni. Egyszerre volt hű embere Ulászlónak, Lajosnak, az utánunk vágyódó Habsburg-ősnek, Zápolyának. Neki mindenki eszköz volt más ellen önzsebe s új és új donációs levelek számára. Végül nem volt Magyarországnak vármegyéje, ahol neki falvai ne lettek volna. Az utána következő nagynevű hazafiaktól és hazaárulóktól a modern minisztériumi panamázókig mindenki az ő tanítványa. Még csak az sem új nacionalista ötlet, hogy az egri püspök adjon pénzt a hazafiaknak, mert neki van. Werbőczi éppen az egri püspököt pumpolta úgy meg, hogy a püspök ország-világ előtt jajgatott. Azután minden mindegy volt neki túl a hatalmon, pénzen és birtokon. Ne legyen királyválasztói jog, jöjjön idegen dinasztia, söpörjön el mindent a török áradat. Becsapott mindenkit a jobbágyokon kívül, mert a jobbágyoknak nem is ígért semmit. Polgárság akkor még csak egy-két német városban volt, de ezeknek is kimutatta a foga fehérjét. Hanem a jobbágyok nyöghették századokig az ő kegyetlen ütéseit: a Tripartitum, mely egyébként egy alacsonyrendű osztrák törvénykönyv mintájára készült, s egész jogászi működése a jobbágyság örökös leigázására s az úri Magyarország végtelenítésére készült. A populus Werbőczianusnak - kijavítjuk - nem is prófétája, de Messiása volt.

Sírhat, imádkozhat a populus Werbőcziánus, van miért. Werbőczi István még adathatott magának kétszer nemzeti ajándékot azokkal a jobbágyokkal, akiket igás állatokká tett. Az új jobbágyok fölemelték fejüket és kezüket. Pusztuljon a Werbőczi népe, a világ leghaszontalanabb, kitartott osztálya. „A Vezuv haragszik, bömböl a föld, fekete az ég, forr a

tenger, Szent Januárius, segíts.” A populus Werbőczianus érzi a vesztét, sír és imádkozik: Csönd legyen Hunniában, csitt.

Budapesti Napló 1907. október 8.

Ady Endre

11. SZÉCHENYI ISTVÁN DICSŐSÉGE

- Vanderbilték és a legnagyobb magyar -

Newportban, Amerikában a Vanderbilték domíniuma körül, ezer riporter leskelődik. Miss Gladys Vanderbilt és Széchenyi László gróf házasságáról még egyre hasábokat ontanak az amerikai lapok. A *négyszázak*, New York milliomos arisztokráciája nem tud eltelni a büszkeségtől. Vidulj, szegény Magyarország, a nagy büszkeség oka nem kisebb ember, mint Széchenyi István gróf.

Vanderbilték, amikor már mindent megírattak a lapokkal, végül reklámot csaptak a legnagyobb magyarnak is. És Vanderbilték és egy házasság révén ma az összes világlapok kiírják, hogy Vanderbilt leendő vejének a családjában élt egy úr, akit Magyarországon a legnagyobb magyarnak neveznek. Ez éppen olyan dicséret a vőlegényre, mint az, hogy az apja, Imre gróf nagykövet volt. Hogy a Széchenyi-család állítólag, az amerikai lapok szerint, a kilencedik századig viszi vissza az eredetét. S hogy a Széchenyi-család rokonságban áll az Esterházyakkal, sőt a Caraman-Chimay-akkal.

Íme, mint kell föltámadnia nagy Széchenyi István dicsőségének. Megfizetett amerikai riporterek tolla által, s ama szerencséből, hogy egy Széchenyi nevű úr Vanderbilt-leányt vesz nőül. Mellesleg egy olyan Széchenyi, akit talán még legkisebb magyarnak is túlzás volna címezni. Külföldön élt, él s akar élni, gondjaink, a mi magyar gondjaink nem bántják. S bizonyosan kevesebbet szenved fajáért aggódva, mint az, akit a francia Temps „le plus grand des Hongrois” címen fölfedez Európa számára.

Ez az, amit mi, mai magyar nemzedék, megérdemlünk. És az amerikai Széchenyi-kultusz nem hitványabb a mienknél. Próbálja meg Vázsonyi, Sándor Pál, Benedek János vagy valaki, hogy idézzen idézőjel nélkül bizonyos passzusokat Széchenyi műveiből a magyar parlament előtt, kirúgná bármelyiküket a tudatlanok, a törpék, a semmik hada. Ellenben szabad klerikális diák-szövetséget csinálni Széchenyi nevével. Szabad ráfogni fekete teóriákra, hogy azok Széchenyi igazságai. S főképpen szabad ezt az országot úgy tönkretenni, hogy a legnagyobb magyar még döblingi lázálmaiban sem sejtette.

A sors pedig úgy büntet bennünket, epigonokat, hogy Széchenyi Istvánt fölfedezi a világ azért, mert egy Széchenyi horogra juttatott egy aranyhalacskát, egy Vanderbilt-leányt.

Budapesti Napló 1907. október 13.

Lellei

12. A FEKETE LOBOGÓ

Az Országgyűlési Néppárt, nagy O-val és nagy N-nel, manifesztumot intézett Magyarország népéhez kis n-nel.

Vártuk ezt a becsületes, ezt az okos, ezt a hangos, ezt a bátorságos üzenetet már régen. Tudtuk mi jól, hogy a mi parlamenti pártjainkban lélek, lendület és kultúra annyi lehet körülbelül, mint Macedónia összeverődött bandáiban. S azt is tudtuk, hogy a mi parlamenti pártjaink közül egyedül a néppárt kapcsolta be magát a kikerülhetetlen erőkkel ható Nyugatba. Az már azután megint Magyarország hagyományos szerencséje, hogy egyetlen eszmélő parlamenti pártunk is a fekete Nyugat szövetségese. Hála istennek - mert keneteseknek illik lennünk e témánál -, van mégis egy pártunk, egy seregünk, melynek hite van. Sőt a hitnél sokkal többje: kezdése, látása, merése, célja, s ez mind európai. Dévénytől Gyimesig ez az ország most méla hallgatás, bamba várakozás, keserűség és hazudozás. Ejh, gondolja a néppárt, sőt Országgyűlési Néppárt, mit komédiázzunk, mit halogassuk a halaszthatatlant? S míg a piros lobogó csak egyleti zászló inkognitójában lobogta be Budapest utcáit, íme már nyíltan, szabadon ki van bontva a fekete lobogó. Ehhez előbb persze nemzeti küzdelem kellett, országra-zúdulása az éheseknek és tudatlanoknak, de erről ne beszéljünk.

Egy bizonyos, hogy a néppárt, az Országgyűlési Néppárt, mindig tudta, hogy mit csinál, s ma is tudja, amikor elébe vágott az okvetlenül bekövetkezendőknek. Átcsapott, kétségtelenül átcsapott hozzánk a Nyugat szociális, áradatos forrongása. A néppárt, hiszen Bécs olyan közel van, megszervezi a magyar Luegerek hadát, mielőtt itt egy parányi parlamenti erőssége volna a haladásnak, a való demokráciának, gazdasági igazodásnak és kultúrának. Boda főkapitány vitézei még bámészkodóknak sem engedik, még az Országház-térig sem engedik a népet, s íme itt van a nép ellen - a néppárt, a sunyi, de szájas keresztényszocializmus. Isten mentsen - mert most már állandóan kenetesen kell beszélnünk - azt gondolni, hogy a néppárti manifesztum nem akart nagyon mögöttük maradni a Schönbrunnból szárnyaló vészhíreknek. Nem, nem: ez az üzenet nem szólhat Konopistnak avagy Konopistnak csupán, hanem a magyar társadalomnak és a jövőnek. A néppárti manifesztum fontos, szükséges fölfoszlása a mi zavaros, beteg társadalmunk arcrejtő fátyolának. Egyébként pedig nem új, nem csodás és - újra mondjuk - nem váratlan az egész dolog. Ahol csak az új, félelmes társadalmi erők mozgásba jöttek, a reakció rögtön hozta - Krisztust.

Mert Krisztus nevében vedlik s dörgölőzik vedlő bőrével a néphez a néppárt, az Országgyűlési Néppárt. Amíg a koalíció másik két pártjában még a sárgák csoportja is bután, junkeresen kavarog, a néppárt már magára illesztette a kipróbált, európai formát. Szocializmust a szocializmus ellen, azaz: hagyományt, alázatot, templomot, papot a nyugtalan népnek. Amit a nálunk még csak távolról dübörgő demokrácia fenyeget, azt a klerikális had már sáncokkal veszi körül. Még feudális rendű az ország, egy geográfiai és nemzeti püspökfalat, még polgárságunk kialakulatlan, rövidlátó és félénk: már a bástyákon ott van a reakció legmodernebb, legkitanultabb védő csapatja. Lobog, lobog a keresztes, harcias, pirossal szegett fekete lobogó s az ország, ez a mindig későn ébredő, szerencsétlen Magyarország, hallgat, még talán sóhajtani se mer. A hatalomra került boxer-had eszik, eszik s verekszik a vályúk körül, de nem lát és nem akar látni. Micsoda tapintatos, okos mérsékletű gyomra s micsoda jó szeme van a néppártnak! Mennyire érzi, hogy az aranjuezi szép napok után melankólia, bánat következik. Nem is zsidó ész ez már, hanem görög kalmár-ész, mely a holnapi túzokért le tud mondani a mai verébről. A néppárt (szabad-e már kereszténységszocialista pártnak hívnunk?) átengedi a sovány mát a faló kedvűeknek a zsíros holnapért. A néppárt Európában él, s amit cselekszik, azt kultúrtársadalmak kipróbált eredményei javallják. A néppárt elébe vág a históriai, de dicstelen riválisoknak. Kossuth Lajos pártja röhög, pattog vagy

káromkodik, s ez minden, amire a készülő társadalmi forradalmat méltatja. Van-e azon a tájékon tíz-tizenöt magyar agy, becsületes, világos, józan, szabad fej? Avagy meg kell várnunk, hogy a vörös lobogó mérkőzzék majdan össze a feketével? Tudunk-e élni addig, ilyen reménnyel s ilyen veszedelmek között? Olyan társadalomban, ahol a reakció legtermészetesebb ellenségei, a hitvallásukban fenyegetettek is gyáván makognak? Ahol vezető protestánsok, urak, nagyurak dühöngve támadnak a nép mellé állott magyar lelkipásztorokra. A fekete lobogó ki van bontva, s a fekete hadsereg kardcsapás nélkül veheti birtokába Magyarországot. Milyen lehet egy olyan háború vége, hol a hódító, fekete seregnek, egy fanatikus pártnak útjába a mai reális históriai pártok egyike se áll. Legföljebb a szociáldemokrácia messze pírja s talán az a túlságos mohóság, amivel Krisztus nevében ezek az Anti-Krisztusok jönnek.

Budapesti Napló 1907. október 15.

(A. E.)

13. TIZENÖTMILLIÁRDOS HAZAFIASSÁG

Mi történik Franciaországban? - Az antimilitaristák üldözése - Kell a háború, vagy legalább is a háború félelme - A hangos hazafiak mindenütt - rabolni akarnak

(Párizsi levél)

Franciaországban nem egészen váratlanul, de kissé más formában, mint a Dreyfus-ügynél, kitört - „a hazaszeretet". Egyszerre veszedelmes, eltiprandó, pokoli fajzat lett az antimilitaristák serege, s Hervét talán le is nyakaztatná Clemenceau, ha merné.

Franciaországban se sokan, de máshol éppen kevesen értik meg, mi ütött Franciaország radikális uralkodó polgárságához. Nem egyszerű ok ez, nem könnyen észlelhető, bár végtelenül természetes. A hivatalos Franciaország majdnem bevallottan, a francia polgárság és tőke sejtésesen érezteti, hogy *háborútól retteg*. Nem Marokkó vagy nem csupán Marokkó s még csak nem is a túl-hatalmas és túl-militáris Németország táplálják ezt a félig komédiás rettegést. A francia tőke attól retteg voltaképpen, amit szükség adtán ő maga fog megcsinálni. A francia tőke retteg a háborútól, melyet esetleg provokálni kész, és az az érdeke, hogy egész Franciaországot átfázassa ezzel a rettegéssel.

Úgy áll tudniillik a dolog, hogy eleddig *tizenötezermillió frankot* kölcsönzött Oroszországnak a francia tőke. Szó sincs róla, hogy e roppant summából mostanában csak valami is visszaszivárogjon, sőt már eregetik a *ballon d'essay-ket* némely már megvásárolt francia lapok egy új orosz kölcsön célzatából.

Ezért a francia burzsoák nagy hazafiaskodása, ezért az antimilitaristák őrült üldözése. *Ezért* a műrettegés a háborútól, s ezért az a szándék, hogy mindenki háborútól rettegjen. Ezért támadt föl újra Oroszország nagy szerelme, s az új, kényszerű, orosz kölcsön miatt ugratják magasabbra mesterségesen az orosz értékeket.

Soha világosabban nem tűnt ki, hogy micsoda galád célokat szolgálhat a „hazafiasság", mint most Franciaországban. Majdnem arról lehet beszélni, hogy a hazafiasságot a „nemzetközieknek" kell egész Európában rehabilitálni. A feudalizmus, a klerikalizmus s a tőke mind a hazafiasság nevében támadnak a munkás nemzet-társadalmakra. Megmentik újra és újra a hazát, valahányszor saját profitjukat kell megmenteni. Ha háborút nem csinálhatnak, csinálnak

háború-félelmet, s bebörtönöznek jámbor rajongókat, hogy a nép elhiggye, hogy veszélyben a haza.

A francia tőkének tizenöt milliárdja úszik, ezért kellenek a háborús hírek, s ezért kell a „hazafiasság". Majdnem olyan erkölcstelenség ez, mint a magyar uralkodó osztályoké, akiken szintén csak azért tört ki a hazafiasság, azért hirdetnek veszedelmeket, mert bűnös hatalmukat fenyegeti - a nép.

Párizs, október 7.

Budapesti Napló 1907. október 15.

- n.

14. BAJ VAN A PARASZTTAL

(Falusi jegyzetek)

Csögön, Kegyén, Girolton s máshol alázatos oláh parasztok éltek még nem nagy ideje. Nagyapáik jobbágyok voltak, s ők úgyszólván beleszülettek az urak süvegelésébe. Így volt és így - nincs - panaszolták nekem, hogy otthon jártam, pátriámbeli urak. Jó, ostoba arccal, fontoskodva, leplezett, tréfás ravaszsággal reszkíroztam meg:

Persze, persze, elrontották őket az agitátorok, a pópa, az oláh fiskális.

Urambátyámék azonban nem vették észre a tréfát, s gúnyosan legyintettek a kezükkel:

- Dehogy az agitátorok, más itt a baj: elromlott a paraszt. A magyar parasztnál már régibb a betegség, s most utolérte az oláht is. Hogy ő is kimegy Amerikába, bánná a fene, de vissza is jön. Ha az ispán elmegy napszámos-szerzésre, kénytelen könyörögni hozzájuk. Elromlott a paraszt, Amerika és a szocialisták elrontották.

*

Beszélgettem ezerholdas urakkal, akiknek a birtoka körül apáik korában még kálvinista magyar falvak nyüzsögtek. A magyarokból éppen hogy magnakvaló maradt itt-ott. Nem nagyon szaporodtak, a város is szívogatta föl őket, Amerikába is sok elment. Akkor nem búsultak az urak: oláhok jöttek a magyarok helyébe, s az oláh olcsóbb volt és alázatosabb. Úgy látszott, hogy minden úgy sikerül, mint három-négyszáz-ötszáz év előtt. Ha a magyar jobbágy makrancos volt, menjen isten hírével. Itt az olcsó, az alázatos oláh, s egész vidékek így cserélődtek föl népességükben. S íme, rossz időket élünk, a régi recept nem ér semmit. Az oláh paraszt is elromlott, nem akar barma lenni az uraságnak. Szomorú idők járnak, s az ezerholdas urak káromkodnak.

*

Politikáról nehezen váltanak szót, hallgatnak a falusi urak. Sok minden fáj nekik, sok mindent szégyellnek, hallgatnak. Ősz van, ez zsúr-szezon a falvakban is. A birtokos urak meghívják a plébánost, a kálvinista papot, a jegyzőt, a tanítót is, mert kezd nőni az unalom. A plébános összevész a kálvinista pappal a szekularizáción. A tanító szerényen, de szidja Apponyit, s a jegyző védi az egész kormányt. A legnaivabb birtokos úr vágja el a gordiusi csomót:

- Urak, urak, ne bántsuk egymást, össze kell most nekünk tartanunk. Ez a büdös választói jog a veszedelem, s minden magyar embernek támogatnia kell a kormányt.

*

Vihar-szag van a falvakban is, sőt ott van igazán. Tasnádra eljött beszámoló helyett egy kis murizás céljából a képviselő úr. Még az eladósodott bérlők is négyes fogattal rukkolnak ki. Szeretnénk ugyan szónoklatot hallani a képviselő úrtól, de így se baj. Így viszont mindenki a képviselő úrnak mondhatja el a saját véleményét. Az öreg Károly bácsi, a vármegye nesztora is sort kerít rá, s könnyes szemmel, reszkető hangon mondja el a képviselő úrnak a véleményét:

- Öcsém, elvesz az ország, a haza, a magyarság. Mondd meg Kossuthnak, tegye jóvá, amit az apja vétkezett. A paraszt is boldogabb lesz, ha megint jobbágysorsba jut.

Budapesti Napló 1907. október 16.

A. E.

15. KIS SZENZÁCIÓK PÁRIZSBÓL

(Párizsi levél)

I.

A költöző Morgue

A párizsi Morgue-ot, a híres Morgue-ot bizonyosan elviszik mai helyéről, ahol az élet útjában van. De akármilyen nagy város is Párizs, nem akad benne hely a Morgue-nak. Úgy volt már, hogy a Pont-Neuf tájékára helyezik ezt a permanens temetőt, ezt a halottak menedékházát. Föllázadt az egész Párizs a terv ellen, s kezdtek új hely után nézni. Most már megvolna a Morgue helye a Mazas-téren, Párizs tizenkettedik kerületében. És ez is bajosan fog sikerülni, ez az új terv. Az egész tizenkettedik kerület lakossága tiltakozik az ajándék ellen. Meetingeket tartanak, plakátokon, repülő papírkák ezreivel tiltakoznak. A Morgue nem talál helyet ebben a városban. Az élő emberek irtóznak a halottak közelségétől. Hátha még a halottak a legszomorúabbak és legidegenebbek, mint a Morgue halottjai.

II.

Akit Szenvedésnek hívnak

Hatalmas férfiú, ötvenévesnek látszó, valóságos Herkules, egy megrokkant Herkules állított be egy párizsi étterembe. Evett, ivott, mohón, kiéhezetten, s mikor a számlát hozták, hívatta a tulajdonost.

- Uram, valóban kitűnő ebéd volt ez az ebéd. Pénzem azonban nincs, tehát nem fizetek.

Amíg a főnök rendőrökért küldött, az ismeretlen férfiún dühroham tört ki. Mintha a bibliai öreg Sámson példáját akarta volna utánozni. Össze akart dönteni mindent s legyilkolni mindenkit. Rendőrök s becsődült utcai járókelők csak nagy nehezen bírták megfékezni. De amikor ártalmatlanná tették, meg is kínozták alaposan. Most a rabkórházban fekszik véresen és nagyon szomorúan. Napok óta hiába kérdenek tőle akármit, ő csöndesen, csökönyösen ezt hajtogatja:

- A nevem: Szenvedés, az apám: Balsors, az anyám: Nyomor.

III.

Hervé és tanítványai

Hervé és az antimilitaristák újabb üldözése óta látszik csak meg igazán, hogy az antimilitarizmus apostolának milyen fanatikus tanítványai vannak. Nem kell a rendőrségnek kutatni, hogy kik a[z] Hervé bűntársai. Nap-nap után négy-öt ilyen jelenet játszódik le Párizs legélénkebb helyein. Megáll egy fiatal ember, mert többnyire fiatalok a[z] Hervé rajongói. Megáll, s elkiáltja magát harsányan, hogy a közeli rendőr bizonyosan meghallja:

- Éljen Hervé, éljen a társadalmi forradalom, vesszen a hadsereg!

A rendőr természetesen szalad, lefülelni a tüntetőt. Ez pedig boldogan megy a börtönbe, csak ezt akarta.

IV.

Gaubert-ék az automobil ellen

Gaubert és társai kis emberek, de pár nap óta híresek Párizsban. Párizsban tudniillik amilyen nagy az automobil-kultusz, olyan nagy az automobil-gyűlölet is. Az automobil sokasodik, s egyre szorgalmasabban gyilkol az utcákon. Gaubert és társai tehát összeesküvést szőttek az automobil ellen. Forgalmasabb utakon, ahol Párizsba bejönnek a kirándult automobilok, ők esti és éjszakai órákban kőtorlaszokat emeltek. Egész sereg automobilszerencsétlenség történt, habár egyik se halálos. De az összeesküvők hurokra kerültek, s hiába volt mellettük Párizs nagyobb felének a szimpátiája. Egy kivételével valamennyi összeesküvőt szigorú börtönbüntetésre ítéltek. Jóval többre, mint egy-egy sofőrt, aki, már ha elgázol, halálosan végzi el.

Párizs, október 11.

Budapesti Napló 1907. október 16.

- n.

16. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Lőwy Mór - Maurice Loewy

Magyarországon született, Lőwynek, Móricnak, zsidónak és zseninek született. Tehát okvetlenül megvetés, elnyomás, nyomor, elzüllés vagy megőrülés lett volna a sorsa. S lett belőle külföldre szakadt kiváló hazánkfia, aki becsületet szerzett a magyar szellemnek. Itthon sohse kapott volna ez a Móric még egy középiskolai katedrát sem. Künn Párizsban élt, és meghalt mint Európa első csillagásza, mint a párizsi obszervatórium igazgatója, mint Maurice Loewy. De milyen kevés Lőwy Mórnak van ilyen sorsa, ennyi ereje és bátorsága. Hány Lőwy Mór születhet s pusztulhat itt el, mert Lőwy, mert Mór, mert zseni. Lump ország vagyunk: itt még ma is, még kölcsönkért ezres bankókból is fidibuszt csinálunk, hogy pipára gyújtsunk gőgösen.

II.

Mit csinálnak a püspökök?

Már az is a változott, terhes idők jele, hogy a publikum kellemetlenül kutatja, mint élnek Magyarország legelső urai, a püspökök. Furcsa, kedves, szép pletykákból kaptunk most

például egy csokorra valót. Lehetséges, hogy ezekből a nagyon valószínű *on dit*-kból amolyan vissza-visszatérő rovatot csinálunk.

1. Tehát van Magyarországon egy millió koronás jövedelmű püspök, aki kissé paralitikus. Olykor rohamai vannak a püspöknek, s ilyenkor leány-arcú titkárját tűri csupán maga mellett. Nem szabad ebből rosszat gondolni, inkább poétikus és megható dolog szokott történni ilyenkor. A béna lelkű főpásztor megsimogatja a titkár arcát és százszor nyögi el:

- Juliskám, Juliskám.

A beavatottak tudják, hogy a főpapnak valaha volt egy Juliskája, s ezt a Juliskát, csak éppen Juliskát nem tudja feledni. Hát nem gyönyörű cabaret vers-téma volna ez?

2. Van egy püspökünk, akinek históriailag szentelt, biztosított joga funkcionálni a magyar királyné megkoronázásánál. Ez a főpap megtudta, hogy káplánjai s a szemináriumi hallgatók nagy része - sodorják a cigarettát. A sodrott cigaretta sárgára festi az ujjakat, s ez csúnya. Az elegáns püspök bizalmas rendeletben meghagyta, hogy csak szopókás cigarettákat szívhatnak ezentúl egyházmegyéjének minden rangú klerikusai.

3. Szoborleleplezés volt egy püspöki városban, ahol gróf a püspök. A püspök memóriája szörnyű gyenge, s általában a szent nagyúr olyan éles eszű, mint egy gyógyíthatóan gyönge elméjű gyermek. A püspök kilép a díszsátorból, s átadják neki a koszorút, melyet neki kellett a szoborra letennie. Az egész udvari papság remeg, s egy kanonok papírlapot nyújt át a főpásztornak. Ő pedig remegő hangon olvassa le a beszédet, mely ennyi volt:

- Egyházmegyém nevében kegyelettel teszem le ezt a koszorút.

Nagy megkönnyebbülés, miniszter, főispán s mindenki alázattal gratulál a püspöknek.

A többit esetleg majd máskor meséljük el.

III.

A Petőfi-ház

A Petőfi-ház javára a magyar társadalom sötétebb és nagyobb fele még mindig nem unta meg a hangversenyzést. Gyalázatos merénylet készül Petőfi ellen, úgy sejtjük. Azokról, akik Kazinczy Ferencet, a klerikális nacionalizmus számára sajátították ki, minden rosszat föltesszünk. Azok nem kíméltek senkit, s kultuszukkal egy Kossuth Lajost is megbántottak. Áttetsző a céljuk: elvenni tőlünk, magyar szabadgondolkozóktól, minden nagy magyart, aki a mienk. És minden nagy magyar a mienk. De nem sikerül lejáratni a mi nagyjainkat. Petőfi sohase lesz olyan halott, hogy fekete kriptába zárhassák. Mintha megérezte volna, hogy kik mernek valamikor az ő nevében szólni, legalább a tetemét elrejtette, amikor a halállal találkozott. A Szent Imre-ifjak ugyan ne beszéljenek halottak napján az ő sírjánál.

Budapesti Napló 1908. október 18.

A. E

17. PIKLER - THALAMAS

- A tudatlan tudatlanság -

Láttam én már francia Szent Imre-ifjakat is tüntetni a tanárjuk ellen, amely Piklert ott Thalamasnak hívták. Az a Pikler-Thalamas líceumi tanár volt, nem tudós, nem gondolatok bajvívója. Inkább politikai agitátor, epés, haragos, türelmetlen úr, aki nem tudott abba beletörődni, hogy az emberek szamarak. A mi Piklerünk bölcsebb ember, s ő még azt is meg tudja magyarázni, hogy az emberek nálunk miért még szamarabbak, mint máshol. Kár a fölösleges idegességért, nem kell megijedni az érdekelteknek: Pikler nem akarja nagy füleiket elmulasztani. Ő és vele egyre többen csak annyit akarnánk, hogy legalább annyira lássanak az emberek, mint civilizált embercsoportokhoz illik. És Pikler még csak annyit sem tud elérni, hogy néhány ügyes ravasz jezsuitán kívül legalább azt sejtenék az ellenségei, hogy miért - ellenségei.

Mikor a francia Szent Imre-ifjak a „köpd le Thalamast" indulóval sétálták be az utcákat, senki se volt tájékozatlan. Thalamas egy valóságos pamfletet írt Jeanne d'Arc ellen, aki nő volt, szűz volt, mártír volt és hős volt. Legalább is egyik legártatlanabb alakja és babonája a francia történelemnek. Sokkal sürgősebb teendői vannak a francia babonairtóknak, mint ez a leány, tehát Thalamas senkinek se volt szimpatikus. De a harcból ő került ki győzedelmesen, a Szent Imre-ifjakat elrakták a szocialisták, s a kormány gondoskodott, hogy Thalamas taníthasson.

Pikler az ájult, halódó Magyarország lelkiismeretének tudományos megszólaltatója. Csak éppen annyit akar, amennyi tudományosan lehetséges, egy kevés Európát ide, ebbe a Góbi-sivatagba. Mint tudós, elvégzi a magáét, s olyan mértékben, hogy Európa tudományos világa kalapot emel előtte. Amit ezen felül csinál, az a jó, nemes, derék magyarnak és embernek a cselekedete: áldozat. Ám forradalmárnak Szent Gellérttől Széchenyi Istvánig mindenki veszedelmesebb volt nála. Legutolsó ország vagyunk a világon, ha itt egy Piklert mint társadalmi reformert üldözni lehet. Mikor ő szinte sértően szerény, s csak annyit szeretne, hogy ne legyünk a világ szégyenfoltja.

Ellenben a legfurcsább hírek jönnek hozzám magyar iskolákból. Egy tanár úgy magyarázta meg diákjának a Pikler-veszedelmet, hogy Pikler Pécsett azt hirdette: aki bírja, marja. És tovább nem is tudta magyarázni ezt a korszakos, szomorú hülyeséget. Egy másik, okosabb tanár szerint a kultuszminiszter ő nagy méltósága ellen elkövetett tiszteletlenségével Pikler rossz példát adott az ifjúságnak. Egy nagy vidéki város tanári szobájában komolyan megegyeztek, hogy Pikler szeretne megbízást kapni egy, középiskolák számára készült, kizárólagos történelmi tankönyv megírására, s mert ez nem sikerül, ezért haragszik. Más országban, ha a reakció gazságokat követ el a kultúra ellen, legalább tudatosan követi el. Nálunk még ez sem lehetséges, s egy Thalamasnak volna itt igaza, aki epésen, haragosan, türelmetlenül gázolna itt minden szamárnak a bendőjében és hitében.

Budapesti Napló 1907. október 19.

A. E.

18. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Upton Sinclair metódusa

Upton Sinclair, az amerikai húströsztök regényíró leleplezője, teljesen a milliárdosokra vetette magát. Regényekkel akar harcolni a pénz ellen s a pénz legundokabb birtokosai, az amerikai plutokraták ellen. Nemrégiben beállott inasnak a Vanderbilt-családhoz, s képzelhető a nagyszerű família rémülete, amikor kiderült, hogy új inasuk egy veszedelmes ellenség, inspirációt és adatokat leső író. Az Upton Sinclair metódusa igazán amerikai, nem túlságosan előkelő művész-módszer, de hasznos. Mi mindent másképpen tudnánk és látnánk, ha a nevezetes személyek inasai írni tudtak volna? Inas-szerepeket már vállaltak író emberek, nagy és hasznos elégtétel volna s nyereség az emberi dokumentumokat gyűjtő literatúra számára, ha a valódi inasokat hirtelenül fölkeresné a múzsa. Mert az álinasoknak nem sikerülhet mindent látni, s kidobják őket, mint Vanderbilték is kidobták érthető felháborodásukban Upton Sinclairt.

II.

Amivel Bülowot vádolják

Egy Brand nevű író Bülow német kancellárt olyan hajlamokkal vádolja, melyek egy német kancellárt mint csupán vádak lehetetlenné tehetnek. A Hohenzollern-család egyike a világ legszaporodóbb kedvű s legasszonytartóbb családjainak. Vilmos császár csak akkor engedi fiait megnősülni, ha leendő menyeiről orvosi jóslás legalább nyolc lehető gyermekszülést megállapít. S egy ilyen császárnak legyen olyan kancellárja, aki hidegen fordul el a nőktől, s a szerelmet nem a legkipróbáltabb, legősibb, legpolgáribb fölfogásban gyakorolja? Így nem lehet kancellárkodni, a német birodalmi gondolatot szolgálni, mely mégiscsak megkívánja, hogy a férfiak és nők ne kerüljék el egymást. Ez valami olyan volna, mintha nálunk valaki a magyar impériumot s a harmincmillió magyart hirdetné, s olyanokkal vádolnák, mint Bülowot.

III.

Hol lehet jól sikkasztani?

Oroszországból, Szentpétervárról nagy sikkasztás híre jön. Eddig kiderült a városi nyugdíjalapban harmadfél millió rubel hiány, s azt hiszik, mondhatnók: remélik, hogy ez a hiány jóval nagyobb lesz. És ez Oroszországban történik, mely ország csak Franciaországnak többel tartozik 15 milliárdnál. Ahol tönk tönköt ér, ahol érték már nincs is, s ahol új kölcsönideája már a legrókább pénzügyi talentumnak sincs. És ilyen országban még mindig játszva sikkasztanak el milliókat. Mint ahogy játszva sikkaszthatnak Magyarországon is, ahol nem sokkal rózsásabbak és dúsabbak az állapotok. Oroszországban és Magyarországon több sikkasztás történik, mint az egész világon együttvéve. Mivel már úgyis mindegy, s mivel másképpen nem kerül pénz, sikkaszt, aki sikkaszthat.

Budapesti Napló 1907. október 20.

Lellei

19. A NAGY MIKLÓS

- A holnapi temetői ünnepre -

Prinz Franz, principe Francesco - így írják - ott lesz a Bartha Miklós gyászparádés sírjánál holnap. Ha nem igaz, amit a nagy Miklós egykor állított, hogy tudniillik festi magát, ejthet egy-két könnyet is. De vallja be önmagának, hogy örül e híres, öblös nagy száj kora elnémultán. Nagy karéj kellett volna e szájba a nemzeti sütetű kenyérből. S immár elérkeztünk oda, hogy a nagyon nagy hazafiakat jobban szeretik a sírban a vezérek.

Pompás síremlék, virágok, beszédek, énekek közepette néhány percig megint aktuális lesz a nagy Miklós. Mi se akarunk kegyeletlenek lenni, s amit adhatunk, adunk, e pár sort adjuk virág helyett. De adunk ennél többet is: ezennel bánatosan lemondunk a legkönnyítőbb és legmagyarabb vigasztalódásról, a kétségbeesésről. Nem jajgatunk, nem vádolunk, bölcsességet parancsolunk magunkra. Sőt még mi mondjuk, siettetjük: állítsák fel gyorsan a szobrot is, a Bartha Miklós szobrát. Csináljon Apponyi Bartha-napot az iskolákban, Darányi béres-stipendiumokat ugyane névre.

Nemcsak, hogy kétségbe nem esünk, de nem is csodálkozunk. Nem reklamáljuk Jókai, Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső, Vajda János szobrát. Nem csúfolódunk s nem mondjuk: ilyen nagy embert érdemel a mai Hunnia. Sőt azt se, hogy a nagy Miklós ezért a nemzeti uralomért küzdött, ami bekövetkezett. Holott nem volna gúny egyik sem, igaz mind a kettő. A nagy Miklós méltó nagysága a kornak, s a nagy Miklós sohse gondolt szebbet, mint amit Polónyi Bécsben nyélbe ütött.

Nem Ugron rabonbán volna a boldogok boldoga, hanem a nagy Miklós, ha élne. Hiszen minden győzött: a tudatlanság, a hamisság, a sötétség. Mennyire megtestesült ebben az erdélyi kálvinista pápistában egy degenerált, pártos fajtának minden csúnya bűne. Gyula vezér lázadása nem sikerült valamikor, az új Gyula-lázadás igen. Az, ami Magyarországon diadalt aratott, teljesen annak a régi, akkor hiú lázadásnak a mása. Akkor a keresztény rend jelentette Európát, s Gyula és Koppány tiltakoztak az új rend ellen. Most megérezték a Gyulák és Koppányok, hogy Európa ismét erőt akar venni a magyar lelkeken. Érezték, hogy ez lesz az ő vesztük, s megcsinálták az ő hazug nemzeti küzdelmüket. Ennek a küzdelemnek, ami igaz, az igaz, a nagy Miklós magna pars fuit. Volt benne, maradt még benne a magyar zseniből is valami. De műveletlen volt, általó, hitvány, brutális, rosszmájú. Legyen neki könnyű a föld, a síremlék, a szobor. Nem fáj nekünk, ő a ma uraitól mindent megérdemel. De sajnáljuk mint embert, mert mint ember tragikus lény. Milyen jól lakmározhatnék, szegény, halálban diadalmas Miklós mester, ha élne.

Budapesti Napló 1907. október 22.

A. E.

20. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Weisz Samu szerelme

Szegény Weisz Sámuel, szegény Samu, neki nem sikerült a szerelem. Weisz hordárról van szó, aki a mostohaleányát imádta a revolverig. És ebből a szerelemből semmi sem hiányzott, még a szép fantázia sem. A halállal való komoly játék sem hiányzott: egész szerelem volt. De amikor valaki Weisz Samu pirossapkás közszolga úr, öreg, félszeg zsidó. Hány szerelmi gyilkosságnál

lágyultak el már az esküdt szívek. Viszont Samut, a félszeget és komikust, kísérletért is öt évre ítélték. És nemcsak ez a szomorú a Weisz Samu tragédiájában. Mindannyiunknak esete és szomorúsága a Weisz Samué. Íme egy áttetsző emberen keresztül így fest a tragédia. Ez az élet, ez a szerelem, ez a tragédia, ez a halál. Csak éppen hogy egyikünk-másikunk komolyabb arcot tud vágni hozzá, mint Samu.

II.

Lajos káplán mulatott

Lopott az ifjú pap, mert az élet furcsa vidámságaira volt kíváncsi. Kilumpolta magát Pozsonyban, Bécsben, Lipcsében, Budapesten. Elfogyott a plébánostól lopott pénz, s elfogyott a Lajos káplán kíváncsisága. Ma már tudja, hogy a szabad lumpok minden öröme nem ér föl egy okos, erős plébános rejtve-nőszésével, halk lumpolásával. Tehát Lajos káplánnak meg kell bocsátani. Most lesz ő csak igazán jó pap. Plébániához kell juttatni őt mihamar. Nagyszerűen fog tudni prédikálni a világi gyönyörök ellen. S imádkozni, hogy kísértetbe ne jöjjön se ő, se más.

III.

Lipót király apasága

Bizonyos nagy érzésekhez kevés az, hogy az ember gazdag és fiatal. Királynak, koronásnak kell lennünk vagy kellene lennünk bizonyos érzésekhez. Például Lipót király most azt hiszi, hogy megint apa. A híres Vaughan bárónőnek tudniillik fia született. Mindenki más, egy Rockefeller is, kételkednék legalább két percig. Csak királynak adatott meg, hogy aggul is higgyen. A királynak joga van így szólni: parancsolom, hogy én vagyok az apa. S mivel a mai demokratikus világrend a királyokat is kötelezi, ő is elhiszi, a király, az aggastyán, ezúttal Lipót király, hogy ő apa.

IV.

A Tolsztoj felesége

Tolsztoj Leó gróf felesége ötkötetes önéletrajzot írt. S az önéletrajz nem is nagyon önéletrajz, hanem, mint természetes, Tolsztoj életrajza. A nagy íróknak igazán nincs szerencséjük - feleségükkel. Ha Heine tovább él, megéri, hogy Matildja könyveket ír. Hiába választja ki házastársát a legirodalomtalanabb környezetből is az író. A nővel csoda esik: megfigyelő és író lesz belőle. Szegény Tolsztoj, Matuzsálem-kort kellett érnie és töltenie a feleségével. S végül kiderül, hogy a jámbor, öreg grófné írónő, brrr.

Budapesti Napló 1907. október 23.

Lellei

21. STEFFENS ÚR DINER-JE

Egy amerikai milliomos gaztette

Heidelbergben a törvényszék öt napi börtönre ítélte Steffens amerikai sokszoros milliomost. Steffens úr a mulató milliomosok közül való, aki új szenzációkat keres ez unalmas világban. Sok fantáziája nincs e Steffens úrnak, de az a nagy keresés, mellyel szórakozni törekszik, páratlan. A Jókai Kárpáthy Jánosa egeret nyeletett az udvari bolondjával, a cigánnyal. Steffens úr fogott az utcán két szegény, rongyos, napszámos embert. Megkérdezte tőlük, hogy szeretnének-e enni egy pompás vacsorát. S akarnának-e keresni egy olyan summát, amilyet

becsületes munkával sohse kerestek. Megalkudott velük ötven és harminc márkában, s elvitte őket Heidelberg legforgalmasabb terére. Hogy az ötven és harminc márkákért mit kellett végezniök a Steffens úr embereinek, bajos elmondani. Hát ma még nem csupán automobilok járnak az utcákon, hanem - lófogatok is. Az automobil is, haj, csepegtet, hullat benzin-foltokat az utcákon. S a lovaktól pláne nem lehet kívánni, hogy illemtudók legyenek, mint egy amerikai milliomos. Szóval Steffens úr, a két megvásárolt, szegény ördöggel megetette, amit a lábunkkal olyan óvatosan szoktunk kikerülni lovak-járta utakon. Ezért a gazságáért ítélték el vajmi kevés börtönre Steffens urat.

A mi korunk a megértés, megbocsátás és humanizmus kora volna, az isten akárhova tegye. Nyilván még Steffens úrnak is akadna védője, szánakozó védője. Ám egy bizonyos, hogy a legnagyobb emberi gyalázatosságokra a pénz képes. Az újféle eredetű pénz, pláne a nagy kínnal és spekulációkkal szerzett pénz - degenerált örökösök kezében.

Az unatkozó Pénz mindenek fölött mindenki megaláztatását akarja. Az asszonyból Messalinát, a férfiból nyomorék szolgát, az emberből állatot szeret csinálni. Hogy gőgösen, minden hatalom tudatában pöffeszkedjék s mosolyogjon széles, sátáni mosolygással le reánk. A Pénz maga a gyalázatossá változott isten, aki bosszúálló és büntető minden ok nélkül. Megbosszul, megaláz, megbüntet mindenkit, akinél s akinek - nincs. Steffens úr leüli az öt napot, s a dolog nincs rendben. Ebben a mai nyomorult társadalomban jó pénzért mindig szerezhet magának mulatságot. Ha akarja, megetethet megvásárolt emberekkel még mást is, mint Heidelbergben.

Budapesti Napló 1907. október 24.

A. E.

22. HELÉNA-KÉRDÉS

- Vannak-e szép nők? -

Most megint Marcel Prévost rángatta elő a Heléna-kérdést, ezt az ostoba ötletet. A Heléna-kérdés sehogyse Páris szép szeretője körül forog. Nem tudományos kérdés, nem Homérosz-magyarázat, nem históriai kétség. Még csak nem is Menelaosz halhatatlan szarvainak a kérdése. A Heléna-kérdés röviden az, hogy elcsúnyultak-e az asszonyok vagy sem. Valakinek eszébe jutott, hogy a női szépség nemcsak elváltozott, de el is múlt. Szép Helénák ma már nincsenek, s a Lajosok maitresse-ei s a napóleoni dámák között akadt talán csak egy-két halvány mása Helénának. Ma szép nők nincsenek, csupán olyan nők, akiket kinevezünk szépeknek.

Az bizonyos, hogy nagy festők és szobrászok, akik szerelmileg hamarosan kitombolták magukat, régen elégedetlenkednek. Ők igenis azt állítják, hogy a civilizált nőstény egyszerűen ocsmány. Elpuhult, elarányatalanodott, eléktelenedett, már-már csak váz lett, amely szépíthető. Szépíthető kozmetikával, masszázzsal, kendőzéssel, ruhával, művészi eleganciával. Az öreg Rodin, a nagy szobrász, például minden reményét és hódolatát a vad, egzotikus nők mezítlábjai elé rakja. Arról a Ruth kisasszonyról, aki, ha jól olvastam, mostanában fog Budapesten táncolni, s aki állítólag indiai hölgy, Rodin kijelentette, hogy fölér Amerika és Európa összes asszonyaival.

Hogy a művészek, különösen a fáradtak, misztikusak, nyugtalanok vagy vének miket mondanak, az a többi embernek nem okvetlenül fontos. De a Heléna-kérdést most írók, krónikások kezelik, bogozzák. Meg kell tehát sürgősen állapítani, hogy a Heléna-kérdés - nincs. Mert a nyomtatott betű éppen úgy téveszt, mint a kép vagy a szobor. A milói Vénusz

modellje esetleg igen olcsó, elnyűtt nőcske lehetett. S abszolute nem támogatja semmi azt a föltevést, hogy Heléna királyné valami más szépség lehetett, mint például Türk Berta kisasszony.

Ellenben az ötlet kedvéért is szívesen beismerjük, hogy női szépség voltaképpen nincs. Nem is volt, nem is lesz, csak az van, amit mi, férfiak látunk. Nem a nők csúnyultak tehát, hanem a férfiak lettek neuraszténiások, kételkedők, s az ős hímtől annyira eltávolodottak, hogy már nem is a létező nők között válogatnak, hanem a hajdaniak s az elképzeltek között is. Azért egy-egy félóráig örökké lesznek nők, akikről abban a félórában őrjöngve valljuk, hogy Heléna királynő szobaleányuk se lehetett volna.

Budapesti Napló 1907. október 25.

Lellei

23. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Carpathia ajándéka

Holnap Fiumébe érkezik a Carpathia, a híres Cunard-hajó, s ezúttal nemzeti örömet hoz. Csak hétszáz visszatérő magyar kivándorlót, akiket hajótörés nélkül ért hajótörés. Hétszáz magyart, akiknek számára már Amerikában sem volt betöltetlen hely. S furcsa: a hírlapok örülnek e vérnyereségnek, örömnek. De a belügyminiszter e hétszázaktól is megijedt. Hirdeti, hogy nagy akció kell e hétszáz megtért, tékozló fiú ellátására. Bevallja hát, hogy hétszáz új embernek se tudunk itthon munkát és keresetet adni. De micsoda szép és nagy szavaink vannak a kivándorlásról és visszatelepítésről. Hajh, ha vagy ötszázezer Amerikában élő magyar egyszerre elhatározná, hogy jön haza, de megérdemelnők.

II.

A Zulejkák is magyarok

Nemcsak a Balkán rossz házaiba, de a háremekbe is tőlünk veszik a nőket. Zulejka, a hárem gyöngye, magyar, a Zulejkák is magyarok. Olyan gazdag ország vagyunk, hogy mindenféle leányunk van. Fiumében egy éjszakai mulatóhelyen sokáig vonzott egy arab leány. Végül kiderült, hogy cigány lány a Dunántúlról s olyan szépen beszél magyarul, hogy Eötvös Károlynak is kedve telnék benne. Most azután Magyarországból kerülnek ki a hárembeli cserkeszleányok is. Aminthogy az orosz-japán háború idején Párizs orosz-szimpátiái folytán a legtöbb orosz hivatásos szépség - magyar volt. Ez ellen az internacionalizmus ellen, mely a magyar társadalom rettenetes züllésében támadt, nincs a hazafiaknak szavuk? Ha már az állami kivándorlást megcsináltuk, Wekerle figyelmébe ajánljuk ezt az ügyet. Ha már mi látjuk el az egész világot nőkkel, államosítsuk az elhelyezést. Ez a monopólium igen jelentős summával járulna a magasabb kvótához.

III.

Amit Magyarországról írnak

Sikerült elhelyezni egy magyarbarát cikket olyan New York-i lapban, mely mindig ellenségünk volt. Amíg ellenségünk volt, addig szennyes zuglap volt a New York-i. Most, egyszer kivételesen, világlap, becsületes, komoly újság. Ez a viselkedésünk hitvány, gyámoltalan és piszkos. Hiszen akkor a megtérő Björnsonról is, ha véletlenül megdicsér bennünket,

visszavonjuk az összes sértő jelzőket, akkor holnap esetleg már nem lesz se hülye, se agyalágyult Björnson. Vagy fütyülünk arra, amit a külföldön rólunk írnak vagy sem. De az ilyen pulyaság nem volt magyar szokás soha. Mint ahogy semmi sem magyar, ami magyar és hazafias védjeggyel van ellátva.

Budapesti Napló 1907. október 27.

Lellei

24. HÍRES NŐK ESETEI

I.

Yvette Guilbert a színpadon

Yvette Guilbert drámai színésznő akart lenni, s húsz rendkívüli esztendő árán az is lett. Régi sanzonokat énekelt utoljára Párizsnak, Konstantinápolynak, Londonnak, Budapestnek. Ekkor már lehúzta a híres, hosszú fekete kesztyűket, s már készült Brüsszelbe. Brüsszelben fölavatta magát a komoly művészet papnőjévé. S ha valaha még viszontlátja Budapest, úgy fogja látni, mint Réjane asszony riválisát. Azt mondja Yvette, hogy ő mindent elfelejtett, ami volt: azt is, hogy mint hangtalan énekesnő a café-concert-eken keresztül meghódította a világot. Ez a húsz esztendő nem volt, nincs, s ő az az Yvette, aki 1887-ben megbukott a színházban. Újra kezdi, mintha mi sem történt volna, s ő az lesz, ami akar lenni. Az is lesz, ami akar lenni, s bizonyos, hogy ez a nő drámai művésznőnek termett. De micsoda bolond, rejtett valami a zseni, a hivatottság, íme. Esetleg megvénül az ember, világhírű lesz azáltal, amire nem született. Esetleg meg is hal, ha nem olyan szívós, mint a nagy Yvette és végül, ha már pénze és neve van, bemutathatja azt, amit igazán tud. Különben pedig, ha a világ legrosszabb színésznője volna is, próbáljunk őrjöngeni érte. Megérdemli, s hitessük el vele, hogy ő az, aminek magamagát képzeli.

II.

A Gould-leány új házassága

Van érdekesebb házasság-szenzáció is a Széchenyi-Vanderbilt házasságnál. Férjhez megy újra a Gould-leány, Boni de Castellane gróf elvált felesége. Ez a Castellane-Gould házasság szomorú házasság volt. Az amerikai leány állítólag kétszáz millió frankot vitt a Castellane-palotába. Az öreg Gould s a család még visszakaphatott vagy száz milliót a válás után. Nem azt hinné az ember, hogy egy ilyen mindenképpen balog házasság után egy Gould-leány leköpi az európai arisztokráciát? Leköpi, igenis, leköpi egy amerikai milliárdos leány őszinteségével. Ellenben az ex-grófnőt nagyon elronthatta Európa és az arisztokrata miliő. A Gould-leány férjhez fog menni egy francia herceghez, a Boni de Castellane sógorához. Valószínű, hogy még rosszabbul jár, mint járt a grófi urával. Végre egy hercegnek több joga van komisz férjnek s pazarlónak lenni, mint egy grófnak. De a férfiak kapnak egy új, nagyszerű dokumentumot arról, hogy a nőt nem kell lelkiismeretesen megóvni a csalódástól. A nőnek az a passziója és sorsa, hogy csalódjék, s irigyelni való talentuma, hogy a csalódás nem teszi tönkre.

III.

A gyűlölt Margaret Frey

Miss Margaret Frey amerikai leány, akit gyűlöl s méltán gyűlöl ma minden szép nő. Frey kisasszonyt egy igazán hatalmas szépségversenyen Amerika legszebb nőjének deklarálták. Nincs olyan messze Európa Amerikától, hogy az európai szépségek éppen úgy ne gyűlöljék Frey kisasszonyt, mint az amerikaiak. Most Párizsban egyenesen a Frey kisasszony gyűlölt dicsősége miatt nagy nemzetközi szépségversenyt tartanak. És mondani se kell, hogy a versenyen Frey kisasszony első díjat nem kaphat. S ha Margaret Frey nem okos leány, ebből tragédia lesz. Ha azonban okos leány, akkor már nem leány, mert Amerikában a reklám kincset ér. S ha egy megcsúfolt gazdag férj mellől tekinthet át Európába, igen jól mulathat a párizsi szépségversenyen. Valahogy úgy, mintha Carnegie arról értesül, hogy Szapáry Pál gróf Budapesten ellentrösztöt csinál.

Budapesti Napló 1907. november 1.

Lellei

25. ANDRÁSSY ÉS A DARABONTOK

Máramarosból sokféle panama híre érkezett már, de olyan panamát még Máramaros sem produkált, mint most. Erdő-panama, só-panama, vicinális-panama, sőt kosztos diákok panamája és a többi: olcsó esetek. Ilyesmivel, sőt szebb és vakmerőbb panamákkal akárhány nemes vármegye eldicsekedhetnék szép Magyarországon. De Máramaroson - s erre gróf Andrássy Gyula belügyminiszter úr lapja tanít bennünket - *hamisítják a darabontokat*. Megértük tehát ezt is: a darabontokat úgy gyártják, mint Franciaországban a templomi kincseket, vagy a Louvre-nak szánt új műtárgyakat. Hát olyan értékes gyémántok lettek ezek a gonosz darabontok, hogy érdemes őket máramarosi gyémántokkal kicserélni? És mi ütött gróf Andrássy Gyulához, a darabont-ölőhöz, hogy belügyminiszteri és pártvezéri tekintélyének egész súlyával ítélteti el lapjában a darabont-hamisítókat?

Talán lássuk röviden a máramarosi affér történetét, s azt is, hogy az Andrássy üzenete nem csupán Máramarosnak szól. Máramarosból följött egy panaszkodó küldöttség a legesleghitelesebb függetlenségiek megbízásából. Jártak Wekerlénél, Kossuthnál és sírtak, hogy Máramarosban szomorú a sorsuk az igazi hazafiaknak. Darabontok ülnek a vármegyén, darabont a főispán, az alispán, s üldözik a jó magyarokat. Gróf Andrássy Gyulától várhattak méltán legtöbbet a bús máramarosi hazafiak, s az Andrássy színe elé mégse kerülhettek. A belügyminiszter azt üzente a máramarosiaknak, hogy beteg, s ezt az üzenetet az Andrássy lapja estére kibővítette. Estére az alkotmánypárti lap éles, leleplező leveleket közöl egy máramarosi koalíciós ember tollából. Ez a koalíciós ember megmagyarázza, hogy mi fáj a máramarosi deputációnak. Zsákmány kellene nekik, alispáni és egyéb állásokra éheztek és éheznek. Szóval Máramarosban is vannak még olyanok, kiket nem lakatott jól pecsenyével és kaláccsal az új rend. A máramarosi éhezők miért legyenek ötletesebb emberek, mint a koalíció nagy vezérei? Előttük volt a sok száz példa: darabontot kiáltani, s már rátenni a kezet a kiszemelt zsákmányra.

Azonban szegény máramarosiak, hozzájuk, a határszélre későn került el a divat. Azóta a darabont-ölés divatjának Brummellje, walesi hercege, Andrássy, már divatot változtatott. Ő excellenciája ma már szeretné bánatában megenni önfejét, hogy nemrégiben úgy falta a darabontokat. Mikor ő excellenciája és hatalmas társai érkeztek, jó divat volt a darabont-ölés.

Az országon átzengett az új rendszer harci indulója: kipusztítani a darabontokat. Ez volt az összes sikerük, s ezt a sikert alaposan kiaknázták. Akinek az orra nem tetszett, vagy akinek helyére egy, az új hatalmasoknál érdemeket szerzett úr vagy svihák pályázott, arról kikiáltották, hogy darabont. Ha valami nagy árulást terveztek, előbb ők maguk fedeztek föl egy darabont-árulást. Ha már-már a csömör tünetei mutatkoztak a közvéleményen, gyertek, jó darabontok, bűnbakoknak. Akinek hasznát vették, aki közülük való volt, arról a leghitelesebb darabont-bélyeget is letisztogatták. Aki nem nekik segített, az darabont lett, ha leghívebb hazafi volt is. Ennek azután mégiscsak furcsa végének kellett lennie. Amennyi üres, éhes, eltartásra váró stréber senkije ennek az országnak volt, az mind Andrássyba kapaszkodott. Az mind segített darabontot szimatolni, hajtani, ölni s fölfalni, amit a kikiáltott és legyilkolt darabontoktól elszedtek. Ma már megint túlságosan szép a menyasszony, s Andrássy úgy találja, hogy nagyon sok darabontot öltek meg. S úgy találja, hogy nem ölhetnének meg annyit, amennyivel az éheseket jóllakathatná. Holott a senkik hada úgy elárasztotta máris a fórumot, hogy ez még a koalíciós Magyarországon is szégyen és veszedelem.

Andrássy tehát megüzente Máramarosnak s mindazoknak, akiket illet, hogy elég volt a darabont-panamából és darabontevésből. Nagy dolog ez, de büntetés is és elégtétel is. Mindenki avval bűnhődik, mivel vétkezik, s Andrássy is így járt. Másrészről pedig gróf Andrássy Gyula, akárhogyan is, megmaradt úri, kényes ízlésű embernek. Ő már érzi, hogy azok után, amiket a koalíció csak eleddig véghezvitt, nem fair dolog a darabont-hajsza. A máramarosi deputáció sokat beláthat, ha leintett éh-mámorában látni tud. S mi pedig így értük meg, hogy a darabontok föltűzhetik immár a tulipánt is, akár e fölírással is: belügyminiszterileg védve.

Budapesti Napló 1907. november 3.

(A.)

26. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Zichy és a parasztok

Gróf Zichy Aladár, a latere miniszter úrtól senki se kívánhatja, hogy úgy szeresse a parasztot, mint Achim András. De legalább mutassa, hogy szereti akképpen legalább, amint egyszer meg tudta cselekedni Nagykanizsa mellett egy programbeszéd[b]en. Akkor a gróf úr valami szépet, demokrataízűt, kedveset akart a népnek mondani s némi habozás után így szólította meg őket: „tisztelt párrrásztokh.” Ez azonban kortes-körúton, régen történt, a tisztelt parasztok talán nem is vették komolyan. Gróf Zichy Aladár ma már egy kicsit másként beszél a „tisztelt párrrásztokh”-kal. A tisztelt paraszt nem tér ki a gróf úr gépkocsija elől, a gróf úr revolvert ránt, s belelő a tisztelt parasztba. Így beszél egy úr, egy gróf, amikor nincs választás, amikor őszinte lehet, s amikor a paraszt útjában van.

II.

Rigó Jancsi dicsősége

Kár, hogy a lapok kissé langyosan írnak Rigó Jancsi új dicsőségéről. Rigót Morgan, a híres amerikai milliárdos látta vendégeül. Hiszen olyan kevés honfitársunknak jut osztályrészül ilyen dicsőség Amerikában. Gróf Széchenyi László esete kivételes nagy eset. Annyival kivételesebb, mert Amerikában általában az a vélemény, hogy minden cigány magyar mágnás.

Hasonló dicsőségre tehát, mint a Rigóé, kevésre emlékszünk. De egyre egészen határozottan, hanem arról többet írtak a lapok. Amikor a koalíció Rigó Jancsiját, Apponyi Albertet vendégelte meg egy amerikai gazdag úr. Hasábokat írtak e nagy eseményről akkor a budapesti lapok. Amerikában van mégis demokrácia, ott egyformán becsülik meg Apponyit és Rigót.

III.

Mezőcsát megy Amerikába

Tegnap egy falu népe vonult át szép Budapest vasárnapi népű körútjain. Nem bámészkodtak, nagyon komolyak voltak, s őket is alig vették észre. De akik észrevették s megkérdezték, azoknak válaszolt szívesen a vándorló csapat vezére:

- Ez itt Mezőcsát község, az egész falu, megyünk Amerikába.

Se váddal, se panasszal, se kérkedéssel, se vígan, se szomorúan, ezt válaszolta.

És belemutatott a csapatba s hozzátette:

- Senkit se hagytunk otthon, viszünk mindenkit, a zsidót is.

Igen, ott volt a csapatban a zsidó is, a falu zsidója. S mennek szép egyetértésben, a földönfutók közös sorsával Amerikába.

Budapesti Napló 1907. november 5.

A. E.

27. AZ ÚRI BANDA

Az úri banda a Bristol-szállodába[n] akar játszani, s ajánljuk, hogy valami olyan indulóval kezdjen munkába, amelyből Budapestnek, e hirtelen nagyvárosnak minden anyagi és intellektuális ínsége kiharsogjon.

Arról van ugyanis szó, hogy néhány úgynevezett úri fiú pénzre váltja zenei tudását. Cigánymódra szövetkezik egymással, hogy megélhetését megkönnyítse. Az úgynevezett úri banda szervezője és vezetője egy újságíró. Van közöttük két fiatal festő, két hírlapíró, két zeneakadémiát végzett fiatal ember és két hivatalnok.

Valami olyan hír, amelyet igazán régen vártunk, olyan hír ez. Az úri prímások első hírhozó fecskék voltak. S e kávéház-városban, a cigány-kultusznak az ős-székhelyén várnunk kellett az úri bandát. Lesz is, nem csak ez az egy. Lesz, hogy nagyot mondjunk, ahány kávéház, ahány mozi, ahány cabaret van.

Sok a kávéházunk, mert a budapesti embernek nincs lakása, s mert szüksége van a hazug luxusra.

Sok a mozi, mert látni, mulatni szeretünk, de szerfölött apró a pénzünk.

Sokasodnak a cabaret-k, mert Budapest szellemi szükségleteit orfeum tudja legjobban kielégíteni, s mert kenyér kell a fölszaporodott író- és színész-proletárságnak.

Lehetetlen volt oda el nem érkezni, hogy a cigány-monopóliumot meg próbálják törni azok, akik jobban szeretnének voltaképpen a nagybőgőbe beugrani, s százas bankót ragasztani a cigány homlokára, de már feketekávéra, a cigánynak dobandó két-három krajcárra se telik nekik.

Ez a város, ahol az úgynevezett úri ember olyan sok, amilyen kevés a vagyon, a műveltség és az úri erkölcs, sok érdekes meglepetést rejteget még számunkra. Egy hebehurgyán fejlesztett ország s egy mindenképpen elmaradt összevissza társadalom meglepetései és szenzációi ezek. Úri színészek, artisták, úri bandák, sőt talán úri utcai énekesek is lesznek Budapesten. Csak úri dolgozó emberek, iparosok és munkások nem. Mi nem teszünk szemrehányást nekik, mert nem ők a hibások. Hanem azok a hatalomerők, melyek nem engedték meg ez országnak a feudális bilincsekből való szabadulását. S így leszünk lassanként Spanyolországnál is furcsábban: úri hidalgók és csepűrágók országa.

Budapesti Napló 1907. november 6.

Lellei

28. FIATAL TANÁR ÉS DIÁKJAI

Nyolcadikos gimnazista fiatal uraknak súlyos ügyük támadt egy tanárjukkal Rozsnyón. Kényes és nem szabad dolog tanár és tanulók ügyében messziről beavatkozni. De amit elmondandók vagyunk, azt elmondhatnók a rozsnyói alkalom nélkül is talán.

Majdnem biztosan tudtuk volna magunktól is, hogy az a rozsnyai tanár fiatal ember. Próbaéves tanár, aki most élesíti tekintélyét, s a legkeményebb köszörűkövet választotta ki. Mert a nyolcadikos diák egy ifjú tanár gőgös fiatalságával szembe egy még gőgösebb és alaposabb fiatalságot állít. S a rozsnyói tanárnak akárhogyan is emlékeznie kellett volna a maga közeli diákságára.

A rozsnyói gimnázium katolikus gimnázium, de ebből nem általánosítunk. Holott bizonyos, hogy a katolikus, főképpen szerzetes-iskolákban nagy a tanár urak gyűlölete azok ellen a diákok ellen, kikben az ember sok vérrel jelentkezik.

Rozsnyón az történt állítólag, hogy a tanár úr nagyon kemény, nagyon fiatal szavakkal hordta le a nyolcadikosokat. A fiúk, akik soha az életben nem lesznek olyan erősek, mint most, levélben elégtételt kívántak. Ebből a bátorságból nagy baj lett, amit már a megriadt diákok bocsánatkéréssel se tudtak eloszlatni. Négy derék diákot kizártak az iskolából, s a többit is valamennyit drákóian büntették.

És itt derül ki, hogy az afférban nem a fiatal tanár s nem a fiúk a legbűnösebbek. Hát nem akadt a rozsnyói katolikus gimnázium tanári karában egy idősebb, bölcs ember? Valaki, aki az életet, a dolgokat megértéssel és gyönyörűséggel nézi? Igen, a fiúk bátorságának csak titokban kellett volna örülni. Helyes, ha úgy szóval, dorgálással meg is fenyítik őket. De a fiúk tudta nélkül okvetlenül meg kellett volna a diákoknál jobban büntetni azt a fiatal tanárt.

Hiszen istenem, örülnünk kell minden fiatalságnak, a nyolcadikosokénak még jobban, mint a tanár úrénak. Mert a fiatal tanár úrnak már egy kevés tapasztalata lehet arról, hogy az élet úgyis paskolja már az embert, mihelyst a gimnáziumi padot elhagyta.

Egészen fiatal tanárt sohasem volna szabad nagyobb állásokra rászabadítani. Az ifjúság és az öregség nagy ellenségek, de nem olyan nagyok, mint például - a kétféle ifjúság. A tanár úré, akit kissé már zaklat az élet, de akiben még mindig marad a nyolcadikos diák szép, abszolút hitéből s a diák uraké, kiket bánt, hogy a fiatal tanár úr már kitekinthetett az életbe, ahova ők csak készülnek, s akiknek fogalmuk sincs arról, hogy az élet nem is olyan kívánatos mulatság.

Budapesti Napló 1907. november 7.

Lellei

29. A NAGY BÖRTÖN

(Révész Béla könyve)

Az Élet és a bilincses Én nagy börtönéből - ha jól tudom - harmadikszor tör ki egy büszke és nagyszerűen akaratos rab: Révész Béla. Ha jól tudom, harmadik novellás könyve Révész Bélának: A nagy börtön, e halk, de elementáris lázadása az erőnek. Ez a bensőséges, vádaskodó, szép könyv, szenvedő és igaz írónak szép könyve, melynek itt rögtön, elöljáróban sok ezernyi olvasót kívánok.

Birkóznom kell magammal, hogy Révész Béláról, az emberről, a szűziesen szemérmesről és testi-lelki bujdosóról, sokáig barátomról, ne rántsam-e le a leplet. De inkább legyen csupa környékezés, dadogás és hézag ez a rövid írás, mintsem az ő fájdalmas tartózkodását bántsam.

Révész Béla Beethoven-lélek, ki Krisztus-parancsolta vérzéssel hurcolja meg szívét a világban, s ki hallja azt a sors-zenét, mely az Életet, e nagy hangverseny-termet bezúgja. Föltétlenül hiszem, hogy muzsika-törvények szerint lát, érez, fölfog, mesél, bont és vigasztal Révész Béla. S félek, hogy ma is még csak azokhoz hatolhat - minden kínok avas zsírjával megkent, igaz írókon kívül -, akik nagyon érzik az életet, s szomorú lelkükben nagyon össze tudnak zsugorodni.

A Révész Béla novella-témái nem a szorgos figyelés ledér gyermekei, hanem a mindenérzésből készen, egészen kifakadt történetszimfóniák. Nem mulattató és nem mulatságos író ő, de aligha avatta az írást önmaga előtt olyan szentséggé még valaki író, mint ő. Hangosan érzik ki az ő csöndes, csak a megértők számára égiháborús történeteiből, hogy írójuk titkos, keserves, sokáig visszafojtott jajongással öntötte ki őket. S hogy kik érdeklik Révész Bélát? - mindazok, akiknek élete az egész életet példázza, lehetőleg és szerető gonddal úgy kifundálva, hogy - emberek és kicsinyek legyenek.

A kicsiny, aki sokkal nagyobb a nagynál, aki kénytelen az Élet óriásokból választott harcosaival harcot vívni - ezek az ő témái, s ez a Révész Béla harctere. S ahogy Révész Béla elmondja az ő tragédiájukat, abban benne van a grandiózus csaták minden hangja, a riadótól a végtisztesség-szolgáltató trombitahangig. Könyörtelen ő ezekben az utolsó szóig kész és megszerkesztve született történetekben. Ő nem enged sugárt azokhoz, akiknek sorsuk az éjszaka, s áttöreti embereivel a sziklafalat is, ha úgy érzi, hogy szabadokká kell tenni őket. Ez a legabszolútabb tízparancsa az írásnak, de a legművészibb is.

S ahogyan ő magyarul ír, az az ő magyar és egyéni írása, néha túlterhelve zenével, olykor megdöbbentően zörejszerű és szakadozott. Jelzői olykor szinte megülik az embert és az életet, de Révész Béla résen áll, s megmenti az övéit.

Kérdés: lehet-e magyarul a differenciált, önmagában, önmaga árjában gyakran fuldokló ember számára könyvet írni? Mert ha lehet - szabadnak szabad - Révész Béla ilyen szép, halk könyvet írt azok számára, akik érzik, hogy életünk s lelkünk keserves, nagy börtön. Jobb dolog hinni, mint kételkedni, s én Révész Béláról se kritikát, se jóslatot nem mondok. Már van neki közönsége, s ez a közönség csak nőhet - nőjön az ő egészsége, minden terheltséget megkönnyítő optimizmusa s író kedve is.

Budapesti Napló 1907. november 8.

Lellei András

30. HALOTT KÖLTŐ KRITIKÁJA

(Egy új, érdekes francia könyv)

Paul Verlaine neve nem vad-idegen már a magyar publikumnak sem. Kissé megkésve eljön lassanként hozzánk is a szegény Lelian. Ez volt az ő furcsa, gyermekes, bús, becéző neve: szegény Lelian. Koporsójánál versei miatt még egymás fejét verték be a francia kritikusok. Ma már (boldog ember a halott költő) elismeri mindenki, hogy nagy, különös poéta volt. Éppen most virágzik javában Párizsban a Verlaine-irodalom és Verlaine-kultusz. Lehet, hogy az Idő máris túllépett a Verlaine-verseken. Lehet, hogy a Verlaine-verseket a versolvasók nem falják már olyan mohón, mint tizenöt-húsz évvel ezelőtt. Annál jobban érdekli azonban a kíváncsi franciákat minden adatocska e hajszolt, szennyes életű, szerencsétlen nagy ember életéből. Csak a minap jelent meg egy vaskos életrajzi adattár. Verlaine egy intimusa írta az intimus Verlaine-ről. Sok újat nem találunk e könyvben. Katonatiszti családból származott Verlaine, töretlen bozótban tört utat az ő egyéni költészetének. Kishivatalnok is volt, újságíró is, francia nyelvmester Angliában. Fölszállott a dicsőség olyan csúcsára, hogy egyszer majdnem beválasztották az Akadémiába. De fékezhetetlen, beteg vére űzte, kergette, csavargóvá tette. Börtönben is ült, mint Wilde Oszkár, s elaljasította az alkohol, mint egykoron Poe Edgart, s egy kicsit Musset-t.

Minderről most nem szándékozunk részletesebben írni. De mostanában jelenik meg, vagy azóta meg is jelent már Párizsban Verlaine-nek egy kiadatlan műve. Ez a mű és e mű története olyan *emberi és irodalmi dokumentum*, hogy minden ország literatúrakedvelői elmélkedhetnek rajta. Ezt a posztumusz könyvet akkor írta Verlaine, amikor már *megtért*. Verlaine is, miként annyi viharos életű íróművész, kivált a franciáknál, a valláshoz menekült. Gyönyörű, a hittől mámoros, misztikus, forró, szívekbe síró versek az örök tanúi a megtérésnek. Ez időben már szállása, sőt hétre kibérelt ágya se volt Verlaine-nek. Valamelyik szigorúbb szállásadója zálogot kért tőle, s ő átnyújtott egy nyaláb kéziratot. Ez a kézirat fog most Párizsban könyv alakban megjelenni. A szigorú szállásadó huszonhét esztendő óta hiába keresett rá kiadót. Nem volt kiadó, aki ki merte volna adni a könyvet, melynek címe: *Utazás Franciaországban*, írta egy francia. Most végre egy Loviot nevű amatőr-író, aki a kéziratot az apósától kapta, kiadót szerzett a Verlaine-kéziratnak.

Hát furcsa egy utazás bizony Verlaine-nek ez az utazása. Irodalmi kritika, sőt nem is kritika, de veszekedett, véres harapás, marás. A nagy költő kegyetlenül belegázol összes író-kortársainak a gyomrába. Minden haragját, amit a durva élet iránt érzett, mintha ebben a munkájában öntötte volna ki. Éppen akkor diadalmaskodott volt Zola naturalizmusa, Daudet-ról, Maupassant-ról azt beszélték, hogy ezreket és ezreket keresnek a tollukkal. A Goncourt-testvérek szalonjában ünnep ünnepet ért. Szegény, rongyos Verlaine, gyűlölt mindenkit, akit, szerinte, olcsó siker jómódhoz juttatott.

Hallatlanul kegyetlen dolgokat mond el hát, különösen Zoláról, kinek naturalizmusa vallásos érzéseiben is sértette Verlaine-t, a Goncourt-okról és Daudet Alfonzról. És ez a véres, kegyetlen, szatirikus könyv most fog megjelenni, mikor szegény Leliannal egyetemben föld alatt pihennek azok is, kiket ez a kritika legrágóbban, legmarcangolóbban illet.

Zola Emil hamvait beszállítják a Panthéonba. Daudet szobra előtt az ellenség is megemeli kalapját. A Goncourt-testvérek nevét műveiken kívül egy általuk alapított Akadémia is őrzi. Még ő, szegény Lelian is, szobrot fog kapni nemsokára.

De a könyv mégis nagybecsű, mégis érdekes könyv. Új igazolása annak, hogy a zseni tévedhet legnagyobbat. S új igazolása annak, hogy író-kortársak nem képesek egymást meglátni és megbírálni. Az igazi talentumnak, ha szerencsétlen, joga van az igazságtalansághoz De mégis,

milyen szép volna, ha életükben tudnák szeretni egymást azok a kevesek, akikkel okvetlenül számolnia kell az úgynevezett utókornak.

VU 1907. november 10.

Diósadi

31. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Boszorkány-sziget

Boldog népeknek nincs történetük, nekünk magyaroknak roppant eseményes történetünk van. Ebbe beletartozik az is, hogy mikor Franciaországban az enciklopédisták készítették elő a nagy forradalmat, Szegeden úgy égették a boszorkányokat, mint a hernyót.

S most Szegedről azt jelentik, hogy dr. Lázár György polgármester a Dugonics-Társaság elnöke a Társasághoz indítványt adott be. Azt ajánlja, hogy a mindjobban pusztuló híres Boszorkány-szigetet, ahol a XVIII. század közepén borzalmas boszorkányégetési jelenetek folytak le, kétezer korona költséggel emlékoszloppal jelöljék meg. És ezt az indítványt némelyek bizarrnak, a barbársággal eldicsekvőnek tartják. Holott nem az, mert ha a Boszorkány-szigeten egy Voltaire élt volna a XVIII. században, bizonyosan ezt jelölné meg emlékoszloppal Szeged. Mivel azonban a Boszorkány-szigeten boszorkányokat égettek, s valamire való népnek nem szabad múltját elfelednie, hirdesse időtlen időkig egy márványkemence, melyet az oszlopnál megfelelőbbnek tartunk, hogy Szeged város tud emlékezni régiekre.

II.

A kis Vanderbilt

Született egy pici Vanderbilt, aki a neves Cornelius Vanderbiltnek a fia. E csecsemő úrfinak persze egyelőre még nincsen fogalma se arról, ki és mi ő. Ámbár magán a természeten se csodálkoznánk, ha az ilyen csecsemőket öntudattal engedné életre. A pici Vanderbiltre már eddig is valami kétszázötvenmillió korona vagyon néz. S van kedvük olyan csecsemőknek megszületni, akiknek jóval kevesebb a várható vagyonuk. Hát nem balgaság-e a Cornelius Vanderbilt fiával egyszerre indulni el az életnek? Például 0:250,000,000 be lehet-e ezt a fórt egy rövid életen hozni?

III.

A szerencsés Alfonz

Alfonz spanyol király, szerencsés ember, akinek a szerencséje az, hogy elkerüli a szerencsétlenség. Emberileg és okosan egy király manapság nem követelhet többet a szerencsétől. A minap a Szajnában, Párizsban, egy pléhskatulyát találtak. A skatulyában veszedelmes robbanóanyag volt. Egy menekülő anarchista dobhatta be 1905. májusában, amikor egy másik bomba hatástalanul robbant szét Alfonz közelében. S ugyanebben az időben, mikor a Szajna rejtett bombáját megtalálták, Alfonz királyt Angliában mentették meg egy anarchistától. Lehet e szerencsésebb királyt találni, mint aki egyszerre tud megmenekülni két merénylettől, egy aktuálistól s egy két és fél évestől?

Budapesti Napló 1907. november 10.

A. E.

32. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mádi Kovács Béla

Most már a Lipótmezőn van a bolondul szerelmes Mádi Kovács Béla, tehát hitelesen őrült. Állítjuk és hinni akarjuk, hogy akit Magyarországon lipótmezei bolonddá ütnek, az tizenhárom próbás bolond. Ilyen állapotában a dolognak és Mádi Kovács Bélának, kíváncsiak vagyunk valamire. Ifj. Korányi Frigyesnek és feleségének mi a véleményük a nyilvánosság jogáról? Hangsúlyozzuk, hogy nekünk kötelességünk Mádi Kovácsban bolondot látnunk - azután, hogy a Lipótmezőn van. De ugyanakkor kötelességünk megállapítani, hogy a Korányi-párral injuria történt. A bolond Mádi Kovács Béla szerelmes Korányinéba. S a hírlapok nemcsak megnevezik Korányinét, de megírják azt is, amit a bolond szerelmes az ő szerelméről fantáziál. Ez se nem mulatságos, se nem kényelmes eset, habár magunk a nyilvánosság legszélesebb jogát hirdetjük. Valóság, hogy szép dolog volna, ha a társadalom minden kis atomjában publicizálódnék. De ez a mai társadalomban lehetetlen, s a Korányi-párnak igaza van, ha méltatlankodik. Azért, mert valaki bolond beleszeret a feleségembe, én feleségestől álljam az egész világ szemérmetlen kíváncsiságát?

II.

Fedák Sári elmegy

Nem engedjük Fedák Sárit bántani azért, mert csapodár honából külföldre vándorol. Ez a nagy honleány a nemzeti küzdelem Jeanne d'Arc-ja volt. A tulipános szoknyát ő emelte a legmagasabbra a haza nevében. S az történt, hogy a nemzeti hadsereg meghódolt Bécsnek. Mindenki megváltozott, csak Fedák Sári maradt a régi. Óh, a história szereti a szomorú megismétlődéseket. Fedák Sári nem tud belenyugodni a fegyverletételbe. Inkább, mintsem gyalázott honban éljen, hon nélkül fog élni. Ki is írjuk nyíltan, Fedák Sári mint bús szabadságharcos emigrál. Aki más okok után kutat, az nem hisz már eszményekben, s félreismeri Fedák Sárit, ezt a mindenekelőtt honleányt.

III.

Jászai Mari - apostolnő

Nagy színésznők máshoz szoktattak bennünket, mint Jászai Mari. Megmaradtak fokozottan életük fogytáig csak színésznőknek. Még akkor is, ha írtak, csak a komédiát folytatták. Csak azt mívelték - tollal, amit fáradt valójukkal a régi fürgén a színpadon nem mívelhettek. Társadalmi apostolnő tudtunkkal még nem lett nagy színészből. Jászai Mari, a régi stílus papnője, volna az első ilyen újító. Vajon ez a nagy asszony nem volt-e elég nagy színésznő, hogy most a színpadon kívüli élet így tudja érdekelni? Vagy nagy színésznő volt, de sokkal nagyobb ember, mintsem meg tudjon elégülni a színpaddal? Akárhogyan, de Jászai Mari ma: apostolnő. A váltóról és a pálinkáról prédikált pár ízben falusi embereknek. Most írásban izgat egy budapesti betegség, a kávéház-nyavalya ellen. Minden érdekli, ami az élettel, a társadalommal, a jövővel összefügg. Mégis belső tragédiának kell rejtőznie e nagy energiamutatás mögött. A színpadot kellett megutálnia, talán csak a mai színpadot, Jászai Marinak, s ezért érdekli olyan lázasan, sőt tüntetően a komoly élet a komolytalan színpad helyett.

Budapesti Napló 1907. november 14.

A. E.

33. TEMETŐ AZ ORSZÁG

Ilyen szomorúság, rend és nyugalom lehetett, mint most, Magyarországon, Rákóczi fejedelem halála után. Mikor Majtény mezején ócska, csorbult fegyvereit lerakta a gyér had, még megmaradt a hit. Naiv, forró meséket küldtek sugdosva egymásnak a falvak: jön Rákóczi vagy a fia. Csak akkor halt meg itt minden, amikor bizonyos lett a fejedelem halála. Nagy urak és nagy papok szeretkezhettek avagy durcáskodhattak Béccsel. Magyarország népe verejtékes, nehéz álmát aludta egy hosszú-hosszú évszázadig. S még egy Kossuthnak is milyen nehéz volt megnyitni a sírokat a szomorúság, rend és nyugalom temetőjében.

Ennek az országnak Bécsnél mindig ádázabb ellenségei voltak itthon. Ennek a magyar népnek nemcsak vérét szívták, veséjét vették ki, de a hitét irtották ki, valahányszor megmozdult. Élére álltak díszesen, hangos szóval a megmozdult népnek az úri vezérek, a kiskirályok az apró Cézárok. Izgatták, vezették, meddő harcokba uszították, amíg csak el nem fogyott a veszedelmesen összegyűlt energia: Akkor szépen eladták az országot, a népet, s ők megint nyugodtan lakmározhattak legalább egy évszázadot.

Most ismét itt vagyunk a temetőben, kevesebb hittel, mint valaha. Csúnyábban még soha meg nem csalták hazug vezérei a magyar népet, mint most. De ilyen könnyű dolguk se lehetett volna máskor. Anyagiakban, kultúrában, morális erőben, hitben már a végnek végét jártuk. Csoda volt már az is, hogy élünk, s még nagyobb csoda, hogy a pusztuló Magyarország ingerülten fölkelt. Ki az a gazember, aki azt merné állítani, hogy ez az utolsó megmozdulás csak Bécsnek szólott? Bécs csinálta-e, hogy Magyarország néhány tízezer ember tulajdona? Bécs akarta-e, hogy törvényhozás és közigazgatás itt állandó néróisággal népet gyilkoljon? Bécs parancsolta-e, hogy itt a betűnek, az iskolának, az életnek minden ismerete nélkül nőjenek föl milliók és milliók? Bécs-e az oka, hogy itt építette meg Róma a maga utolsó mentsvárát? A szipolyozó latifundium, a papi birtok, a nyugati kultúra visszaszorítása, a parasztnyúzás, a kivándorlás, a hajdan erős nép degenerálódása, ez mind Bécsnek a bűne?

Mindegy: az ország megmozdult, s a lelkes seregek úgy jártak, mint a keresztes háborúk idejében. A Szent Földet, a Szent Sírt és Jeruzsálemet ígérték nekik kalandor-vezéreik, s elvitték őket Zára, Bizánc ostromában elvérezni. A Kossuth Ferencek s az Apponyiak ugyanezt tették most. Szabadságot, népjogokat ígértek a fölbujtogatott országnak, s a Szent Föld helyett Bizánc alá vezették a sereget. Ezek az új keresztes vitézek, vezérek ezerszer tudták, előre tudták, hogy Béccsel ők meg fognak alkudni. De le kellett csöndesíteni a megmozdult, a fölizgult országot. Halálra fárasztani, hogy ne egyhamar legyen ereje és kedve még gondolni se a harcra. S most, mikor már ez az ország kétségbeesni se tud, ők, a hősök, gyalázatos, de jogos bátorsággal élvezik a Bécstől kapott sarcot.

Van-e példa hasonló világcsalásra, s lehet-e remélni hamar jobbat e szerencsétlen ország számára? Talán az utolsó harc volt ez, s talán az utolsó hitfoszlányt tépték le a magyar népről: Kossuth Lajos még halvány emlékezéseket kapott a zsibbadt ország lelkében Rákócziról, s ezeket az emlékezéseket még föl lehetett gyújtani. Jöhet azonban most már akármikor akárki a Kossuth-névvel. Kossuth Ferenc úgy akarta, hogy ez a név árulást, nyomort, reakciót és népgyűlöletet jelentsen. Az ország nyakán ülnek a tegnapi farkasok, s ezek a farkasok üvöltenek, de nem arra, amerre tegnap. Harapnak, marcangolnak, de most a mi sovány bőrünket; csontunkat marcangolják, harapják. Cinizmusuk, gaz bátorságuk határtalan, éhségük kielégíthetetlen.

Apró fölvillanások, kis megtérések, csekély jószándékok mit se érnek. Rettenetes világossággal halad ez a szerencsétlen ország az elvégeztetett felé. Hiszen csak a hatvanas évek óta ijedelmes és hatványos az anyagi s erkölcsi romlás. Micsoda más ideálok, európai eszmék kormányozták ezt az országot. Avagy még előbbre, Magyarország negyvenes éveire gondoljunk.

A negyvenes és hatvanas években mennyivel közelebb volt Magyarország a haladó, módos és mívelt Nyugathoz. Olvassák el a szekularizációról szóló, lapunkban most folyó, hajdani vitát. Milyen más emberek éltek, beszéltek s cselekedtek a magyar fórumon. Avagy gondoljunk a hatvanas évek életerős, nagyszerű forrongására s azokra a szellemi és anyagi ígéretekre, melyekre az akkori Magyarországnak képessége és joga volt. Azóta a feudalizmus, klerikalizmus, haladás- és nép-ellenesség nőtt csak, de az ország pusztult. Mikor pedig a reakció megérettnek látta a vetését, megcsinálta a hazug nemzeti küzdelmet. A többit tudjuk, látjuk, érezzük, nincs menekvés.

Kossuth Lajos egy kiáltványában 1849-ben ezt üzente az olasz népnek: „A magyar nép állhatatos maradt türelmében, és amikor kardot rántott, akkor eldobta a kard hüvelyét. Hogy mindaddig harcoljon, amíg a civilizációnak csak egy ellensége is él. Most Bécs előtt állok, hogy a császári sas karmai által megtépázott népet megbosszuljam." Kossuth Ferenc eldobta a hüvelyt, a kardot s a népet is. A megcsalt Magyarország fölbujtogatói a császári sas körmeinek védelme alá csücsültek. És egy nagy temető ez az ország, soha ilyen még nem volt.

Budapesti Napló 1907. november 15.

(A.)

34. GLOSSZÁK

- nov. 15.

Tolsztoj megkacagtatta a minap a világot egy olyan aforizmával, amilyent csak Wilde-nak szoktunk megbocsátani. Wilde hirtelen, játékosan írta volna le ugyanazt, ami Tolsztojnál ó- és új-testamentom. Nehéz dolog helyrehoznunk s emberien kibírnunk azt a csapást, hogy „gazdagoknak születtünk". Ezt Rockefellernek írta Tolsztoj, s mi Magyarországra gondolunk, ahol a kevés gazdagok legtöbbje született gazdag. Emlékezünk, hogy Oroszországban ölték tömegekben a zsidókat, s pellagra pusztított sok istenverte zugában Magyarországnak. S előkelő, büszke nevű, magyar gazdagok ekkor összeálltak, s pro Calabria kiáltással megzsarolták nemcsak önmagukat, de a gyér pénzű kis magyar társadalmat is. Az ezernyi zsidó árváról gondoskodtak két világrészben a jó emberek s a magyar nyomorultak különben sincsenek elkapatva. Calabriában rettenetes földrengés volt, ez bizonyos, s Magyarország született gazdagjai nem tehetnek róla, ha az ő fülük csak a földrengést hallja meg. Szép pénz volt, sok pénz volt, amit Magyarországról Calabriába küldtek, s most derül ki, hogy e pénzt sok máshonnan érkezett pénzekkel egyetemben elsikkasztották. Birtokos urak, magisterek és papok rakták zsebre a pénzt ott Calabriában, s ami ott történhetett, olyan nyomorpanamának látszik, hogy egész Olaszország pirul miatta. Mi jobban pirulhatnánk, de nem pirulunk azon, amihez szokva vagyunk. Hogy a mi született gazdagjaink keze ritkán ad, de ha ad, mindig ilyen művészetével és szerencséjével az adásnak.

*

Berlinből azzal válaszolnak a Harden-pör miatt évődő francia lapoknak, hogy a fekete mise francia találmány. Hogy az-e, kétséges, de bajos is volna megállapítani, mivel mise már a kereszténység előtt is volt. Minden jel arra vall, hogy a fekete mise se csak 1897 éves. Persze nagy kár, hogy nem akadt s nem akadhat monográfusa a fekete misének. De egyet majdnem bizonyítani lehet: Franciaországban a fekete miséket a Nő tiszteletére rendezték. Hiába nevezték magukat a Sátán papjainak a misézők, ők a Nő és a Szép bolondjai voltak. Franciaország a dekadencia és visszafajultság kikiáltott országa. De ez a csodálatos race egy

kényes szokásban nem rokon latin testvérével, az olasszal. A homoszexuális bűnök aránylag Franciaországban a legritkábbak, s ha Párizsban ilyesmi botrány pattan ki, csaknem mindig idegenek a fekete misék főpapjai. Franciaország az új szatírok új hazája inkább, ami azért ne írassék dicséretére. A francia degeneráltság a Nővel szemben jelentkezik, s az évkorral szemben süket és vak. De ennek a fajtának még betegségében is istene a Nő. Talán azért lakol - rettenetes paradoxon ez - elnéptelenedéssel, terméketlenséggel, mert ilyen kegyetlen istent választott, s mert olyan nagyon imádta.

*

Jolánka kisasszony sikkasztatott egy budapesti ifjúval s ő már New Yorkban jár a sikkasztott pénzzel. Az ifjút azonban, akit Berlinben elcsíptek, hazahozzák, elítélik satöbbi. Jolánka kisasszony azonban elérte célját, s hogy New Yorkig meg sem állt, nagy bizonysága a budapesti szerelem-nő nagy ambíciójának. Most már csak az a kis probléma eldülendő[!], hogy meghódítja-e New York szerelmes férfiait Jolánka kisasszony. De voltaképpen már ez az ő dolga s a jó szerencséé, melyet másnak még jósolni se szeret az ember, mert hátha beteljesedik. De ha önök húsz év múlva Amerikában járnak, s Jolánka-pezsgőt látnak előkelő lakomákon, akkor se csodálkozzanak. Én nem csodálkoztam se Párizsban, se Monte-Carlóban, amikor Katinka-pezsgőt kínált a pincér. Jól kinevetjük mi itt Budapesten a Katinkákat és Jolánkákat. Ha Párizsban egyszer Böske-mulatóhely nyílik meg, s Moszkvában a nemesek dumabeli pártja - mondjuk - Ilonka- vagy Mariska-pártnak keresztelné el magát, még az se volna csodálatos. Elmennek Budapestről ezek a nők, s meghódítják a világot. Ha képviselő lennék, nem volnék olyan vak és gyáva, mint azok a mai ifjú magyar képviselők, akik úgy ismerik a Jolánkákat, Katinkákat, mint az árverési hirdetményt. Én bizony megmondanám a költségvetés-tárgyaláskor a magamét. Hogy a statisztikához, számokhoz nem értek, de borzasztóul reménytelen lehet annak az országnak az állapota, ahonnan így menekülnek a Jolánkák.

*

Ha az öreg Szappanos és az ifjú Nagy György akarják megmenteni Magyarországot, akkor semmin se szabad megütődnünk. De viszont akkor pro memoria sempiterna ne nyüzsögjön, fejlődjön Kolozsvárott a szép, újonnan keresztelt Bartha Miklós utca. Mert élő nagyjait, kevés kivétellel, minden társadalom bután választja ugyanakkor, amikor a halottakat már megrostálta. A császári Róma Brutus nevét áhítattal ejtette ki akkor is, amikor egy lovat hozsánnával fogadott konzulképpen. De a halott nagyokat is úgy válogatni ki, mint az eleveneket, ebben mi volnánk elsők és egyetlenek. Nagyon rosszul érezhetik ma Magyarországon magukat azok, akik az élőkben csalódva, már csak a halottakban bíztak. Íme, megindult az új értékelés a temetőkben is. És, és, és… az öreg Szappanos és az ifjú Nagy György - meglássa, aki él - sírjaikban is nagyok fognak lenni.

*

Nasi, az olasz ex-miniszter, ahogy a bűnlajstroma nő, olyan növekvő bátorsággal védi magát, s egészen bizonyos, hogy a hívei egy-két zendülésbe belemennek még miatta. Szicília parasztjait ne sajnálja ezért senki. Mi lenne, ha sötét fejjel, elcsigázott testtel ennyi se maradna a parasztnak. Egy vezér, egy a többinél különb úr, akit csak azért üldöznek, mert a paraszt pártját fogja. Nemcsak Szicíliában van csupán ennyi vigasztalása az isten igéjén kívül a parasztnak. De Nasi hívei nem csupán Szicíliában és együgyű parasztok között számosodnak. Ma úgyszólván egy földalatti Olaszország tekint bámulattal erre a merész, briganti politikusra. Egy nagy tábor, talán több milliónyi, kiket nem nevelhetett látókká az olasz fórum erkölcse. És ez megint nem kizárólagosan olasz csoda, sőt nem is csoda. Minden gazdaságilag hitvány, túlegyenlőtlen országban ugyanez a jelenség s ugyanez a korruptság. A nagy gazemberekre

titkos hódolattal tekintenek az elméletiek és kisebbek. Szekerébe szeretnének kapaszkodni s vele menni a börtönön keresztül is. Mert érzik, hogy a Nasiak lakoltatása nem azt jelenti, hogy többé nem uralkodhatnak a Nasiak. Ők úgy teremnek, mint a kender, ahol áztató mocsarak vannak a közelben. Némely társadalmak moralistái tegyenek le már végre arról, hogy e társadalmak nagy gazemberek nélkül is meg tudnának élni.

A Hét 1907. november 17.

Csáth

35. BJÖRNSON - DON QUIJOTE

A vén Björnsonnak hetekig kellett szamárkodnia, míg Magyarországon megszületett egy irodalmi szitok. Dicsérem azt a nem zseniális, de okvetlenül jóízlésű újságírót, aki Don Quijoténak nevezi az öreget. Eddig az agyalágyult, a hülye, a vén barom, a norvég ökör, a tébolyodott aggastyán járták. Egy lélek nem érezte meg Magyarországon, hogy ilyen érvekkel egész Európa előtt elvesztjük a pört. A Don Quijote sem érv, de legalább kultúremberek szájába és tollába illő gorombáskodás. Ne feledjük el, hogy Björnson ez idő szerint Victor Hugo hajdani szerepét tölti be a világ szemében. Úgy ismerik az egész világon, mint a szorongatott igaz ügyek önkéntes fiskálisát. S arra is emlékezzünk vissza, hogy mikor Victor Hugo bántott bennünket az oláhok miatt, a magyar kormány és közvélemény nem elégedtek meg a francia író-Jupiter lemarházásával. Informáltatták, meggyőzték, kibékítették az agg költőkirályt, mert akkor még kultúrlevegője volt a magyar tüdőnek. Nem öntötte úgy el a vad tudatlanság ázsiai áradása az országot, mint a Jang-ce-kiang szokta Kínát.

Piszkolódásainkat bizonyosan közlik Björnsonnal a denunciánsok. De ezekről csak Björnson fog tudni, ami talán szerencsénk is. De ha csak piszkolódunk, s az értelmi kultúra kipróbált, európai fegyvereivel meg se kísértjük meggyőzni Björnsont, nem joggal hiheti az öreg, hogy az ő cseh-tót levelezőinek van igazuk?

Ez a Björnson-affér sokkal szomorúbb, mint amilyennek futtában látszik. A norvég költő csakugyan Don Quijote a mi dolgunkban, de ezt a világ nem tudja. A Björnson hatása minden ma élő intellektuelre kétségtelen, s kétségtelen az is, hogy Björnson rettenetesen árt nekünk.

Ám ez a büntetésünk nekünk, mert egy Apponyi a miniszterünk. Valaki, aki a karakteréből kifeketéllő jezsuitasággal minden haladó kultúrember haragját reánk szabadítja. S aki - ő, a nagy szószátyár - nem tud megvédeni bennünket az ő személye miatt az egész magyarságot ért bántalmakért. Lesz még módunk sok, talán érdekes titkot fölfedeznünk a Björnson-ügyben. Most csak annyit tanácsképpen némely lapoknak, hogy állapodjunk meg a Don Quijote szóban. Mert megtörténhetik, hogy Björnson lefordíttatja s leközölteti, amit a magyar lapok írnak. S akkor már igazán bajos lesz Európa előtt helyrehozni azt, ami ma még - szerintünk - helyrehozható.

Budapesti Napló 1907. november 17.

A. E.

36. EGY JUBILEUM

(A Magyar Könyvtár ötszázadik füzete)

Két Magyarország van, s a kettő - jaj, ez a mi kultúránk nagy szomorúsága - alig tud egymásról. *Az egyik* Magyarországnak, a lelkileg is táplálkozónak, nagy ünnepe van most. Jubileumot ül, tíz év alatt Magyar Könyvtárból majdnem nagy magyar könyvtár lett a *Magyar Könyvtár*. Félezer füzet a lelki táplálkozás leggazdagabb és leggondosabb konyhájából fekszik az áldomásasztalon. Mai állapotainkban, mai alkalmatlanságaink ellenére, csodával határosan, a Franklin-Társulatnak - irigyei is vallják be - van némi érdeme intellektuális műveltségünk agyakba-edzésében. *Csak* üzleti vállalat nem akart, nem tudott soha lenni a Franklin. Mintha az, ami az íróknál veszendőben, a bécsi magyar gárdisták lelke itt lelt volna szállást. Lélek, akarat, program, irodalmi ízlés s az elszánt hit, hogy Magyarország nem - Abdera. Csak írók, magyar írók, üzlethez nem értők, mondhatnák meg, milyen kivétel ez.

A Magyar Könyvtár *kellett*, mert nehezen olvasó, kis pénzű, szegény és kis ország vagyunk. És *jött*, mert a Franklin-Társulat megértette, hogy a demokrácia világáramlatában mit jelent, pláne nálunk mit jelent, a szellemi kincsek demokratizálása. S ha tudnók, kinek volt legelsőbb ideája a Magyar Könyvtár, arról ódát írnánk. Dalárda-elnököket, kaszinó-gazdákat s asztaltársasági veteránokat ha ódákkal nem ünnepelnének.

A tíz évnek és az ötszáz számnak története nem banális történet. Katona József Bánk bánja volt a Magyar Könyvtár beköszöntője Beöthy Zsolt előszavával. S Beöthy Zsolt érdemes, szép fejét és nevét koszorúzza meg hálásan a jubiláris szám is.

Ezek a tizenöt krajcáros füzetek majdnem négymillió számmal szálltak szét. S elvitték a magyar olvasókhoz mindazt, ami számot adhat a civilizált ember szellemi evolúciójáról. Iskolás nem lett soha a Magyar Könyvtár, holott segítője akart lenni az iskolának. Ami az iskolás fiataloknak készült, olvasmány, irodalom az nekünk, öregeknek is. S családban, iskolában kezébe veheti bárki a Magyar Könyvtár olyan füzeteit is, melyek benőtt, komoly, értelmes fejek számára készült emberi és irodalmi dokumentumok.

A klasszikust bölcs és divattól független kegyelettel, hittel vitte az olvasók elé ugyanakkor, amikor az új hangtól nem ijedt meg a Magyar Könyvtár. *Valami* legyen, érték, irodalom, művészet és emberi dokumentum legyen - ez volt a jelszó. Ötszáz számban szinte érthetetlen, hihetetlen, gyönyörű gazdagság. Aki csak magyar író s idegen nagy szellemnek hű magyar tolmácsolója, itt van a sorban. Jókai Mór volt a pohárköszöntő az első jubileumnál, a századik számnál, a Szép angyalkával.

Berzsenyi, Zrínyi, Kölcsey, Virág, Verseghy, a két Kisfaludy, Csokonai, Tóth Ede, Tóth Kálmán - egészen Petőfiig és Aranyig a magyar klasszikusok névsora. De olvashatjuk a Magyar Könyvtárban Sallustiust, Liviust és Tacitust. És olvashatjuk Anonymust, Bonfiniust, Broderigót, Galeotto Marziót, Rogerius mestert, Szalárdit és a többit. A külföldi írók, a régebbek közül, nagy magyar közönséget csak a Magyar Könyvtár által nyertek: Dickens, Daudet, Dosztojevszkij, Farina, Turgenyev és a többi. Viszont Maupassant-tól Gorkijig, Kiplingig, Wilde-ig minden igazán érdemes nevet megtalálunk 15 krajcárért. Mindenki megóvhatja a maga irodalmi hiszekegyét. Akinek Aiszkhülosz, Szophoklész, Goethe és Schiller kell, azok is, akik Coppée-t, de Amicist, Tennysont, Ada Negrit, Rostand-t kívánják, nemkülönben. De megtalálják D'Annunziót, Maeterlincket, Shaw-t is társaikkal egyetemben az ő híveik. Fordítani pedig Tóth Béla, Ambrus Zoltán, Radó Antal, Szabó Endre, Hevesi Sándor stb. fordítottak a Magyar Könyvtár számára. A magyar elbeszélők névsora: Jókai, Mikszáth, Herczeg, Ambrus, Bródy Sándor, Kabos Ede, Ignotus, Kóbor Tamás, Krúdy Gyula, Sz. Nogáll Janka, Thury Zoltán, Szomaházy István stb. s legújabban Ady Endre és Szini Gyula.

Elbeszélésekben, színdarabokban, versekben, ismeretterjesztő munkákban, eredetiekben és külföldiekben: csak érték, irodalom s olyan, ami hangtalanul is lelki szükség.

Radó Antalt, a Magyar Könyvtár szerkesztőjét, bizonyosan bosszantanók a legrövidebbre fogott bókkal is. Végre ő nem csinált egyebet, mint hogy szerkesztette, csinálta a Magyar Könyvtárt. S a Magyar Könyvtár is nem azért tart jubileumot, mert pihenni akar. Még csak most jön a java a nagyszerű munkának, mi tudjuk. A jubileum voltaképpen a mienk, azoké, akik keserűen is áldott, szép álmokat álmodunk egy olyan Magyarországról, amely kultúrában legalább is olyan nagy, mint földrajzilag. A Magyar Könyvtár ünnepe a magyar kultúrának s a szép reményeknek ünnepe.

Budapesti Napló 1907. november 20.

Ady Endre

37. A JUSTH-AFFÉR

Justh Gyula v. b. t. t. úr cókmókját vidáman szedegeti, s bizonyosan nagyon boldog, hogy megbukik. E cikk írásának órájában tudniillik már úgy beszélnek Justh Gyula bukásáról, mint a legbizonyosabb valamiről. Mint például a halálról, a magasabb kvótáról, a létszámemelésről s arról, hogy soha hűségesebb tábor Bécset nem szolgálta, mint a koalíció. Justh Gyula megy avagy menni fog, mert úgy érzi, hogy neki még van hátgerince, s ez nagy bűn. De mi inkább úgy látjuk, hogy Justh Gyula voltaképpen azért megy, mert menni akar. Ördögbe is, ha Justh nem keresné akaratosan és vidáman a bukást, nem volna olyan hajthatatlan, mint amilyen. Ő is, Justh Gyula is, megalkudott már furcsább és bolondabb helyzetekkel a mai helyzetnél. De Justh távozni akar s mi sajnáljuk a távozót és önkéntes bukót.

Mink magunk íme eláruljuk, hogy milyen csehül áll a magyar liberalizmus ügye, amikor kénytelenek vagyunk Justh Gyulában a liberális politikust sajnálni. Rejtett és inkább legendás, mint valóságos liberalizmus volt a Justh Gyula liberalizmusa. De erről a liberalizmusról beszéltek, tehát majdnem olyan érték volt, mintha létezett volna. S Justh Gyulát azok nem szeretik, akiktől nem szerettetni már önmagában érdem. Hajlandók vagyunk nagy bűnöket is megbocsátani annak például, akit Rakovszkyék utálnak. Szerencsére Justh Gyulának megbocsátanunk sem kell, mert ha nagy erényei nem voltak, nem voltak nagy bűnei sem.

Egészen Justh Gyulán áll, hogy milyen bukást akar, szépet-e vagy csak egyszerűt. Tanácsot se adunk neki, mivel nem vagyunk járatosak az új rendszer erkölcstanában. Úgy sejtjük, hogy Justh, aki a fekete selyemzsinórt már átvette, azt fogja kérni, hogy ez a zsinór egy nemzeti színű madzaggal cseréltessék ki. Mert Justhnak a dolgát fölvitte az isten, s Justh körülbelül elérte azt, amit ő elérhetett. De abban a talajban, ahová magát letelepítette, nem szívhatott föl morális nedveket és erőket. Bizonyos, hogy Justh Gyula a horvát obstrukcióba bukik bele, de ez nem volna népszerű. Igaz, hogy horvát testvéreinket, akiket magunk is szívesen ajánlunk a legbalkánibb fene figyelmébe, a koalíciónak köszönhetjük. Igaz, hogy a házszabályok tiszteletét még a horvátokkal szemben is elvárhatnók azoktól, akik Perczel Dezső zsebkendőjéből egy óriási asztalterítőt csináltak, s Magyarországból egy lakomaasztalt. De vannak korszakok, amikor igazságtalanság sok becsületességet követelni még a legbecsületesebbektől is.

De Justh Gyula nemcsak a horvátok miatt látta be, hogy neki a legokosabb lesz megbuknia. Ő már, mielőtt még v. b. t. t. lett volna, megfenyegette néhányszor a bandát. Valóban a koalíción nagyot ütni csak úgy lehet, ha az ember minden talpalatnyi helyet átad nekik. Justh Gyula mégis csak régi parlamenti ember, s nem tacskó, akit egy zavaros idő vetett a színre. Miután

ambícióját kielégítette, volt módja és ideje hozzá, hogy megundorodjék Európának ez idő szerint legalacsonyabb parlamentjétől.

Vannak, akik azt hiszik, hogy Justh komédiázik. Duzzog, visszavonul, hogy közben az alelnökök elbánhassanak a horvátokkal. A horvátokkal el kell bánni, ez kétségtelen. S ha Justh becsületesen félti a házszabályokat, még kétségtelenebb, hogy Justh Gyula igaz, nagy ügyet félt és véd. De a horvátokért és a kényelemért és a csillagos égért se szabad kiütni e gyönge ország kezéből az egyetlen olyan-amilyen fegyvert.

Justh Gyula megírta a lemondó levelét, de vár. Azt hiszi, mert Wekerle (!) azt ígérte neki, hogy a kormány tagjai szolidárisak lesznek vele. Az a hitünk, hogy Justh csalódni fog. S legfőbbképpen abban fog csalódni, hogy a függetlenségi párttól bizalomgaranciákat kaphat. Olyan függetlenségi párt, mely legalább mutasson annyi elvet és erőt, mint Justh Gyula, ma már nincs. A függetlenségi párt nem párt, hanem randevúhely. Itt bonyolítja le szerelmi ügyeit az elhatalmasodott reakció. Az a reakció, mely már olyan türelmetlen, hogy még egy Justh Gyula is útjában van. Meglátjuk, hogy lesz, mint lesz, az országra, sajnos, semmi jobb nem jön, ha megy Justh Gyula, ha marad. Igazán olyan a koalíció, mint a vérbajos beteg. Amihez ér, azon, még a hideg kövön is, kiüt a fekély. A horvát fekély is az ő bűne, s a házszabályt fenyegető nyavalya is. A Justh-affér pedig akárhogy dől is el, csak tünet.

Budapesti Napló 1907. november 21.

(A.)

38. GYÖRGY KIRÁLY MULAT

(Párizsi levél)

Nem a belgák királya a legpárizsibb fejedelem, hanem György király. Homérosz epigon népének királya. Érdekes dolog, ahogyan a görög király belopta magát a párizsiak szívébe. Jött, jött sűrűen Párizsba, zaj nélkül, inkognitóban, s úgy mulatozott, mint Edward király valamikor. Jóformán észre se vette Párizs a görög felséget, s mikor észrevette, már imádta.

Az öreg, vidám király a maga Athénjából túlságosan gyakran jön az új Athénba, Párizsba. Szép görög ordókat osztogat szét, s az Opera táncosnőinek megveregeti a - vállukat. György király itt Párizsban egészen demokrata, ami félig erény, félig - muszáj. Manapság a fejedelmek csak Párizsban lehetnek szelíd emberek s György király szereti a szabadságot. A minap egy estén a Casino de Paris-ban, Párizs e híres mulatójában, egy bepezsgőzött görög diák beleütközött egy úrba. Csak akkor nézte meg, mikor már megtörtént a katasztrófa, de akkor nagyon, nagyon megnézte. A szerencsétlen diák majdnem térdre rogyott, s görögül ordította: éljen a király. Tudniillik György királyba ütközött bele a görög ifjú, aki szeret a Casino de Paris-ba járni.

A Casino de Paris egyébként ma Párizsnak a leglátogatottabb helye s az idegenek Eldorádója. Valami furcsa, bolond balettet játszanak most itt. Ennek a balettnek az az igénye és érdeme, hogy Párizs legfiatalabb, legszebb táncosnői táncolnak benne. Van esze és - kora György királynak, hogy idejár. Különben is a Casino de Paris úgy vigyáz az etikettre, mint Athénban az udvarnál sohase teszik. Nincs rá eset, hogy estélyruha nélkül bejöhessen egy nő, aki - magános nő. A Casino de Paris ambíciója az, hogy Párizst elegánsnak, igazi Párizsnak lássa az idegen, még ha király is.

A nagy fényességben, páholyában igazán nem emlékeztet Odüsszeuszra a görög király. Odüsszeusz majdnem disznóvá változott a Kirke kedvéért, s ez volt a legkomolyabb kalandja. Ellenben György király európai úr marad még a balett-táncosnők között is, és neki nem ártanak a kalandok.

A lapok, a párizsi lapok ravaszul leközlik az Athénból jött táviratokat, nagy politikai bonyodalmakról szólnak ezek a táviratok. Nyomorról, mely rablóbandákba seregelteti György király alattvalóit. Panamákról, pénzügyi válságokról, amelyek nemcsak Budapesten gyakoriak, de Athénban is előfordulnak. György király arcáról senki se olvashatná le ezeket a bajokat. Van egy görög korcsma a Szajna túlsó oldalán. Mint a Párizsban élő budapestiek mondják: Budán. Ebbe a görög korcsmába ifjú görögök járnak, de nincs közöttük egy se olyan ifjú, mint György király.

Kár, hogy a régi szép, pajkos operettek divatja elmúlt. Milyen szép operett-téma volna ez a király, aki ma is király Beociában. Egy király, aki öreg korára fölfedezte az életet, Párizst, a nőket és lumpolást s az - ifjúságát.

Párizs, november 15.

Magyar szó 1907. november 21.

Brown

39. EJH, EJH, DURI JÓZSEF

Duri József városi rendőr úr Karcagon bocsásson meg nekünk, de nem vártuk volna tőle azt, amit cselekedett. Magyar embernek képzeljük el Duri Józsefet, s úgy gondoljuk, hogy az úri pálya rontotta őt meg, mert Magyarországon és Karcagon valamikor jóravaló paraszt ember nem támadt rá negyedmagával arra, akivel le akart számolni. Soha többet nem mert volna asszonyok elé kerülni, mert még asszonyok se tesznek ilyen férfiatlanságot.

Történt Karcagon, hogy Klein István lapszerkesztőnek lovagias affére támadt dr. Tóth Kálmánnal, Karcag város polgármesterével. Klein megbízottai azért, mert a polgármesternek Rózsa Dániel földbirtokossal egy korábbi elintézetlen ügye van, az affért egyoldalú jegyzőkönyvvel befejezték. Klein István lapszerkesztőt erre délben, mikor az utcán ment, megtámadta dr. Tóth Kálmán polgármester, kinek társaságában Rimaszombathy István polgármesterhelyettes, Győry Gáspár megyebizottsági tag voltak. Velük volt Duri József városi rendőr is, s négyen hősiesen Klein lapszerkesztőt tettleg inzultálták.

Távirati szövegben ez volna az, ami Karcagon történt s ami bennünket Duri József ellen hangol. Duri Józsefnek nem szabad lett volna ebben a durva botrányban szerepelnie. Inkább csapták volna el az állásából, de hallgatott volna a saját ízlésére. Biztosak vagyunk, hogy Duri József saját ízlése ellenére cselekedett, Duri József három társa számára nincs szavunk. Ezek urak, s Magyarországon az ilyenféle urak hozzászoktattak már bennünket minden komiszsághoz. De Duri Józsefen csodálkozunk: ejh, ejh, Duri József.

Budapesti Napló 1907. november 22.

Lellei

40. GLOSSZÁK

- *nov. 22*

Pozsgay Miklós Európa nevében le akarja töretni a horvátokat a magyar parlamentben. Rendben van: a Balkán-szagot magunk is érezzük orrunk teljességével a horvát urakon. De sejti-e Pozsgay Miklós, hogy Zágráb közelebb van Párizshoz és Szentpétervárhoz, mint Budapest? Hát azt sejti-e, hogy Szarajevóban Jókai Mórt úgy ismerik, mint a Dumas-kat s mint Puskint vagy Leonyid Andrejevet? Szarajevóból képes levelezőlapokat kaptam Kiss József és egészen harcos, fiatalabb magyar írók arcképeivel. Nem gondolná-e Pozsgay, avagy valaki, aki tud gondolkozni, hogy itt más baj van? Banális, ostobán hangzó, mint minden igazság: a magyar kultúrát kell vitathatatlanul elsővé tenni a keleti Európában. Amíg ez be nem teljesül, addig Pozsgay Miklósnak kell megvédenie bennünket, jaj!

*

Az szép lesz, amikor Fallières, Franciaország elnöke ismerkedni fog, mint vendég, Európa fejedelmeivel. Nagyszerű, beszédes teremtménye a radikális köztársaságnak ez a Fallieres. Ha máról holnapra egy elképzelhetetlen államcsíny császárságot csinálna Franciaországból, Fallières nem változnék. Maradna az, aki: Fallières, okos és ravasz polgár, valaki, akire a császár is rászorulna. A demokráciának iszonyú és beismert szégyene az, hogy ilyenek a legszebb fiai, mint Fallières. Feudális országban, mint a mienk, ahol valaminek történnie kell, s nem történhetik rosszabb, mint ami van, sok bátorság kell ezt leírni. De leírtuk, hogy a kételkedőknek, a világ legértékesebb embereinek, kik Magyarországon sokan vannak, egy bánatos hangú sípot adjunk a szájukba. Fallières csak annyival különb egy született fejedelemnél, hogy nem szeret naponként tiszta inget venni. De ez az egyetlen elve is olyan, mint Jericho falai valának. Fallières még arra is képes, amikor alázatosan fejedelmeket látogat meg, hogy minden reggel tiszta inget vegyen.

*

Lujza, a Kóburgi Fülöp elvált, kalandos felesége, nekem (újságíró vagyok) személyes ismerősöm. Én se vagyok rá büszke, valószínűleg ő se, egyébként Párizsban találkoztunk. Most olvasom, hogy az édesanyja hagyatékát szeretné megmenteni az árveréstől. Az alsó- és felsőruhákat, nem nagy értékű ékszereket, alapjában elhasznált és avas holmikat. És telesírja Európa és Amerika összes lapjait, hogy nincs pénze. Ez a nő, ez a Lujza beteg, bomlón, kiabálóan öregedő asszony. Eddig folyton azzal hódította meg a világ részvétét, hogy polgári erkölcsét mutatta föl. Polgári erkölcsét, ami vagy van, vagy nincs, de szeretjük, ha egy királyleány is tiszteli. Nos a polgári erkölcs megengedi ennek a szegény, beteg asszonynak, hogy az édesanyja garderobe-jára spekuláljon. Mert nyilvánvaló az újságcikkekből, hogy Lujza e megható fogással pénzt akar fölhajtani. Beteg, szegény asszony, akiről élesen szólni nem emberséges dolog. De mégis fáj valakit, aki a fájdalomra és részvétre úgy rászorult, mint ő, ilyen szerepben látni. Milyen okos intézmény előkelő elzüllöttek számára a szanatórium, ilyenkor látható, íme.

*

Meghalt egy Adèle Collin nevű némber, aki abból élt, hogy Musset-t ismerte. Hallottam ezt a nőt mesélni, és soha jobban nem éreztem, mint akkor, hogy a legfifikusabb hazudozás se - tökéletes. A hazug beszédben egy ellen-zene van, csak fül kell hozzá. A legszebb és legfiatalabb női hangok se tudják a hazugságot elsikkasztani. És Adele Collin nagyon öreg is volt, és nagyon későn jutott eszébe, hogy ő Musset-hez milyen közel állott. A könyvek állástalan, facér újságírókkal Musset-ről íratott, csacsi hamisságok. Adele Collin kis pesztra volt a Musset-családban. Legfeljebb annyira emlékezhetett Musset-ből nemde, amennyire

képes volt. A cselédszobában hallhatta, hogy az Alfréd úr megint részegen jött haza tegnap. De végül ő maga is elhitte már, hogy ő Musset-nek bizalmas őrangyala volt. S most is előttem van a vén, zavaros nő, aki még sírni is tudott olyan dolgokon, amikből egy szó se volt igaz, de amikből ő váratlanul, érdemetlenül híres, gondtalan, kényelmes öregkort élt. A nagy emberek nagysága ilyenkor szédítő, ilyen hatásokban. Musset szoborhoz tudta juttatni George Sand-t, akihez volt egy kis köze, s vajas kenyérhez Adèle Collint, akihez pláne semmi köze se volt.

A Hét 1907. november 24.

Barla

41. MAGYAR ESETEK ÉS A KÜLFÖLD

I.

A végtelen Björnson-affér

A Björnson-affér mindenképpen szamár és bosszantó eset, de főképpen azért, mert végtelen. Röviden meg kell állapítanunk egy régi ígéretünk értelmében valamit. Az öreg Björnson, mostanában és különösebben, sok nemzeti és nemzetiségi kérdésben exponálta magát. Támadta Poroszországot, mert gyalázatos erőszakot követ el a lengyeleken. Támadta a lengyeleket, akik elnyomottságuk mellett is rettenetesen el tudják nyomni a ruténeket. Nagy embere Björnson az örményeknek, akiknek érdekében sok cikket írt. Az amerikai japánüldözés idején a japánok mellé állott. Katalánia spanyol vidék, a katalán mozgalom furcsa és problematikus. De Björnson a hivatalos Spanyolországgal szemben Katalánia mellé állott. Ez csak egy-két kiragadott példája Björnson szereplésének. S egy dolog bizonyos, hogy Björnson, magyarul „vén hülye", jóhiszemű ember. Nem volna érdemes egy ilyen jóhiszemű embert meghódítani a magyar ügynek? Persze, a mai feudális uralomnak érdeke, hogy Björnson ne legyen baráti ismerője a magyar dolgoknak. Mert akkor volna csak igazán hadd-el-hadd azoknak, akik a rosszul informált Björnson révén nagy örömükre nemzeti mártírok lehetnek.

II.

Magyarország és Franciaország

Apponyiék kiválasztják a legutolsó franciákat, s ők, mint legelső magyarok, irodalmi fölolvasásokat élveznek e senkiktől. Így azután nem csodálatos, hogy a francia valakik Szófiába szívesebben mennek el, mint Budapestre. Nekünk ez úri kedvtelésből igazán csak egy dolog fáj. Tudjuk, személyes tapasztalataink vannak erről, a francia irodalom tele van kedves, komoly érdeklődéssel Magyarország iránt. Ezt az érdeklődést bele fogják fullasztani a nevetségességbe Apponyiék előkelő félműveltjei. Sacrebleu, hagyján, hogy ezek a népek, ezek az úgynevezett előkelő magyar társaságbeliek nem ismerték soha és nem ismerik a magyar irodalmat s a magyar írókat. De hogy a francia írókat is, akiknek kultuszával szeretnék megkülönböztetni magukat, csak annyira ismerik és tudják kiválogatni, ez disznóság.

III.

Tolsztoj és Makoviczky

Ráfogták Makoviczky Dusánra, aki magyar-tót ember s a Tolsztoj házi-orvosa, hogy ő volt az, aki Tolsztojt ellenünk hangolta. Érdekes dolog ám az, hogy ennek a Makoviczkynak miért kellett az ő Tolsztoj-imádatán kívül kivándorolnia. Mert életével kezdte dokumentálni, hogy ő

Tolsztoj szerint való anarchista őskeresztyén. Nálunk az rettenetes bűn, ha valaki új lelki, kulturális és intellektuális dogmákhoz mer elszegődni. Olyan dogmákhoz, melyek még patentet nem nyertek nálunk. Gróf Batthyány Ervin csak azért lehet anarchista s kényszerzubbony nélkül, mert gróf. De ha már tudós, mint Schmitt Jenő, akkor pusztulnia kell. Makoviczky Dusán fölháborodva tiltakozik most az ellen, mintha ő a magyarságot s Magyarországot bárki előtt befeketítette volna. Nem tette, mi is hisszük, hála istennek, hogy nem tette. De reméljük azt se beszélte el senkinek, hogy nálunk mi a sorsa minden új hitvallónak. Mert evvel többet ártott volna nekünk a külföld előtt, mint a vén Tolsztoj felbőszítésével.

Budapesti Napló 1907. november 27.

A. E.

42. A NÉPPÁRT JÓ DOLGA

Az Egyszakasz bűzlik már napok óta, s még az öreg Szappanos is majdnem szagolja, csak a néppárt tart előkelő orra elé parfümös zsebkendőt. Kossuth megátkozta hűtlen híveit, hogy még koporsójukban se nyugodhassanak, elérette őket a nemezissel, megfenyegette választással. S a negyvennyolcas disszidensek, akárhogyan köpik is a markukat, görnyedten remegnek Kossuth pápa átka alatt. Nincs irgalom annak se égben, se földön, aki az Egyszakaszra, e szent dogmatitokra, azt meri mondani, hogy büdös. Ha tudniillik negyvennyolcas ember ez a vakmerő, akár hű párttag, akár kilépett csapodár. „Én nem akarom őket *szavammal* üldözni", mondotta Kossuth, s ez nagyon komoly fenyegetést jelent. Az Egyszakasz ellen, mely mintha csak az új rend szimbóluma lenne, még egy pihá-t se szabad mondani. Az Egyszakasztól csupán a néppártnak szabad undorodni, s csak a néppártnak van joga lávaként okádni a hazaszeretetet.

Ha van nemezis és Kossuth Ferenc azt mondja, hogy van, elérte a negyvennyolcas pártot s éppen csak a negyvennyolcas pártot érte el. A negyvennyolcas párt, mint egy bűnös, vén kéjenc, gyóntató papjává fogadta a néppártot, s a néppárt ugyancsak nem fukarkodik a penitencia-méréssel. Úgy bünteti a függetlenségi pártot, hogy minden régi bűnéért külön-külön lakoltatja meg. Hja, valamikor a negyvennyolcas párt volt büntető és nehezen irgalmazó. Valamikor a negyvennyolcas párt állhatott lesben s csíphette fülön azokat, akik bűnös alkonyatokon tilosban jártak. Most a néppárt lett az erények őre, s az árulkodó, hazafias rakétákat ő sütögeti.

Csak meg kell figyelni a néppártot minden kényes és kínos problémánál. Pedig talán 1867 óta összesen nem volt annyi kényes és kínos probléma, mint mostanában. „Szaladj neki vén bűnös, és törd be a fejedet" - vezényeli a néppárt. S míg a negyvennyolcas párt produkálja magát a falnakmenésben és elaljasodásban, csillogó vértben, büszkén mutogatja magát a néppárt.

Az Egyszakasz, ez az Egyszakasz csak egy dolog, a néppártnak nem is nagy. De még az Egyszakaszt se szalasztja el a néppárt, hogy ne tündököljön. Azonban az Egyszakasz még nem elég a makulátlanságra. S a néppárt nem elégszik meg csupán egy erénnyel és egy fogással. „Rakovszky István vezet a magyar parlament jogainak megvédésében." Ezt írja az *Alkotmány* ma, miközben kedvesen oldalba rúgja Justh Gyulát. „Rakovszkynak mindig volt érzéke és bátorsága a magyar parlament tekintélyének s magyar jellegének megvédésére." Valóban: Rakovszky tüzes, magyar ember, aki az elnöki emelvényen elbánik a garázda horvátokkal, de avval a magyarral is, aki Luegerről egy rossz szót mer szólni. S a néppárt el tud némítani nemcsak egy kaffogó horvátot, de egy katolikus Bozókyt is, ha az a klerikalizmus ellen mer

szólni. Mindegy, az ország ezt nem veszi észre, az ország csak azt látja, hogy erő, bátorság és hazafiasság már csak a néppártban van.

Szegény, nemes néppárt, ő igazán csak barátságból marad benn a koalícióban. Hadd egyenek, hadd ruházkodjanak ki egy kicsit a negyvennyolcas éhesek és rongyosak. Hiszen a néppárt az emelt kvótát is szörnyű bűnnek tartja. Azzal vádolja Kossuthot, hogy formalitásokat fizettet meg évi négy milliókkal. Fölhívja Kossuthot, magyarázza meg, hogy mi a kvóta-emelés hiteles története. Csak éppen kíméletből nem mondja azt, hogy Kossuth csúnyán becsapta az országot, s a fölemelt kvótával Kossuth Ferenc miniszterségét fizeti meg az ország.

S amíg Rakovszky izgat Justh ellen s a néppárt régi kedve szerint tapos a Kossuth-néven, amely különben is nyomorúan össze van taposva, Kossuth Ferenc átkot szór a honárulókra. A honárulók pedig azok a negyvennyolcasok, akikben, ha nem is nagyon, de megmozdult valami, ami részben a választóktól való félelem, részben lelkiismeret. Ezek segítsenek kvótát emelni, házszabályt tiporni, alkotmányt gázolni, Egyszakaszt imádni. A néppárt közben szabadon mentheti a hazát Justh ellen, horvátok ellen. Vihogva figyelmeztetheti az országot, hogy milyen lutrit csinált a negyvennyolcas többséggel. Aggodalmasan sirathatja a magas kvótával megnyomorított országot. Tetemre hívhatja Kossuth Ferencet, s egyedül tüntethet az Egyszakasz ellen. Mindez Kossuth Ferencet nem bántja, mindezt Kossuth Ferenc észre sem veszi. Neki egyetlen gondja van, hogy ne legyen megbízhatatlan hírű egyetlen negyvennyolcas se. Nem atyai szívét, nem is a hiúságát bántja egy-egy ritka kilépés. De megborzad attól, hogy valahol azt hihetnék, hogy van nem mameluk negyvennyolcas.

A néppárt pedig vidáman készíti fenn és lenn magának a jövőt. Tisztelettel, türelemmel, sőt buzgalommal segít neki az egész parlament. Bizony a néppártnak jó dolga van, s még örülnünk kell, hogy ebben a szomorú és bajos országban valakiknek mégiscsak jó dolguk van.

Budapesti Napló 1907. november 28.

(A.)

43. A BOLTOS DOKTOR

- Dr. Szuly Aladár -

A „doktor úr” címet Budapesten, ebben a mindent elkoptató városban bizony alaposan elkoptatták. Nemcsak az egyetemi doktorgyáraké, nemcsak a magyar cifra nyomorúságé s nemcsak a kávéházi pincéreké a bűn. De a feudális, maradi, úri, magyar nyavalyáé főképpen, mely egy pillanatig nem látott nemesi diplomát a diplomában.

Sok mindent reméltünk valamikor ebben az országban, amiből semmi sem teljesedett. Az pedig legkevésbé teljesedett, hogy híres mágnásaink, akiknek olyan nagy az anglomániájuk agarászatban, bajuszban, bútorban és parlamenti smokkságban, Angolország példáját kövessék. Nincsenek mágnás-nagyiparosaink, mágnás-kereskedőink, s talán jó is, hogy nincsenek. Ha ezen a téren is csak annyira válnának be, mint másutt, jobb is, ha megmaradnak nagyúri semmiknek. A züllő és kitartott dzsentriknek csak egy piciny hányada tudott beilleszkedni a változott viszonyokba. Úgy látszik, hogy a doktor uraknak adatott meg nálunk a zsíros és modern életképesség. Mint ahogy Magyarországon, ahol gyönge és ideák nélkül élő polgárság van, a munkásságon kívül minden lendítő szerep az intellektuelekre vár.

Nagy örömmel hallunk hírt ismét egy kedves és szép doktor-szenzációról. A föloszló Terna egyik volt igazgatója új nagy üzlete, a Brázay-féle üzlet fölé saját és teljes nevét íratja: Dr.

Szuly Aladár. Dr. Szuly Aladár is íme ott van a kevesek között, akik nekünk az új Magyarországot jósolják. Az ipszilonos és diplomás úr, aki dolgozni akar és tud. Aki már túl van a leggyógyíthatatlanabb nyavalyán, a magyar uraskodáson, s mint minden azzal egyenlő rangú úr, Európában érzi magát.

A doktor úrnak minden jót kívánunk, magunknak pedig sok olyan doktor urat, mint Szuly Aladár.

Budapesti Napló 1907. november 28.

L-i.

44. KEMÁL BEJ DEBRECENBEN

(Az írók és az idegesség)

Max Harden, aki már mondott nekünk, magyaroknak, egy-két gorombaságot, mondotta volna ezt is:

- Keveset tudok a magyar irodalomról, de ha volna ott Budapest körül valami, eljönne az.

Eljönne csakugyan, elmenne, ha volna, mint ahogy ki is megy, ami érték. Szamár beszéd, ha mi állítólagos nyelvi elszigeteltségünkkel ámítjuk magunkat és impotenciánkat. Laocet ókínai nyelvből is lefordították minden nyelvre: érdemes volt.

Akik színházba járnak és színházi híreket olvasnak, beszélik, hogy Budapest színházai erre az évre ismét külföldi élelemmel látták el magukat. Szóval, már megint fölfedezték Magyarországon azokat, akik otthon senkik. Viszont Zacconinak, aki bejárta kétszer-háromszor a világot, két-három nap elég volt, hogy meglássa és elvigye magával a Molnár Ferenc darabját.

De a legérdekesebb dolog mégis az, hogy Debrecen színházában török darabra készülnek. (Mégis csak lesz abban valami, hogy Debrecen török-tatár-szláv vegyülék.) Íme a török darabnak is szűk Macedónia, ha - darab, ha valami. Párizsban lázasan fordítják és olvassák az örmény verseket és rutén novellákat.

Mikszáthot nemcsak Angolországban olvassák. Most, karácsony előtt, Párizsban Hachette-éknál úgy vásárolják a Szent Péter esernyőjét a gyermekek számára, mint a cukorbonbont.

Kemál bej Debrecenben s minden nyelvű író ott, ahol akar, arathat megismerést és sikert. Legföljebb az a kis aggodalmunk van, hogy Magyarország mégis kivétel talán. Itt még idegen írónak sincs könnyű dolga.

Budapesti Napló 1907. november 30.

Lellei

45. PÁRIZSI MAGYAR DOLGOK

Párizs, november 27.

I.

Szent Erzsébet Párizsban

Khevenhüller-Metsch gróf Ausztria-Magyarország párizsi nagykövete, néhány napig „hivatása magaslatán" állhatott. Végre megint egy alkalom, mely méltó volt őhozzá, s amikor ő kedve szerint képviselhette a monarchiát. Szent Erzsébet ünnepéről van szó, melyet Párizsban is megtartottak. Egy magyar püspök helyett Nemes Antal apát utazott ki Párizsba a magyar klérus képviseletében. Ő mondta az ünnepi misét a Szent Erzsébet-templomban. Richard párizsi bíbornok-érsek is képviseltette magát. Amette érseki koadjutor mondott ünnepi szentbeszédet. Azóta a táviratok bizonyosan régen elvitték a hírét, hogy az ünnep fényesen sikerült. Ott volt a templomban nagykövetségünk minden tagja. Az osztrák-magyar kolóniának azok a kitűnőségei, akik minden ilyen esetben jelenlevők szoktak lenni. Szinte bizonyos, hogy voltak szép számmal ott osztrák és magyar zsidók is. Ők különösen szeretnek olyan nagykövetségi ünnepekre eljönni, melyeknek fő programszáma egy katolikus templomban folyik le. Nem is éppen Szent Erzsébet ünnepéről akarok én hazaírni. De arról a szellemről, mely Ausztria-Magyarország párizsi hivatalos képviseletében él. Khevenhüller grófnál klerikálisabb diplomatánk nincs s ez nagyon nagy dolog ám. Emlékezetes, hogyan exponálta magát Khevenhüller a párizsi nunciatúra botrányában. Büszke is szerfölött arra a nagy rendjelre, amit hálából a pápa küldött neki. Társaságát teljesen és kizárólag royalista és klerikális körökből válogatja a mi nagykövetünk. Úgy hogy voltaképpen inkább Rómát képviseli Párizsban, mint Ausztria-Magyarországot. A párizsi Szent Erzsébet-ünnepen ilyenformán nagy kedvvel vett részt Khevenhüller gróf, és még azt is megbocsátotta ennek a néhai Erzsébetnek, hogy magyar volt.

II.

Magyar egyetemi előadások Párizsban

Nyomtatott plakátok tudatják az érdeklődőkkel, hogy a párizsi egyetemen megkezdte az előadásait Kont Ignác. Csütörtökön és szombaton délutánonként tartja előadásait Kont úr. Témái: A magyar dráma a XIX. században, szemelvények magyar színpadi művekből s külön elemi nyelvoktatás. Sok hallgatója nem szokott lenni Kont úr előadásainak, de mégis örvendetes ez a dolog. Nem volt a világnak olyan nyelve, melyet egyetemi katedráról nem hallhatott az ember Párizsban, csak éppen magyarul nem tartott ott előadást senki egészen - Kont Ignácig. Kont úr nem zseni, de kedves, lelkes és jó magyar ember, kinek hálával tartozunk. Ő is Magyarországnak, amiért mint tanár vallási viszonyai miatt egy piciny álláshoz sem juthatott és nagy hasznára s nekünk is hasznunkra kénytelen volt kivándorolni.

Budapesti Napló 1907. november 30.

Brown

46. GLOSSZÁK

- *nov. 29*.

A Dózsa-féle jacquerie-nek még csak eljövendő hű hisztorikusa meg fogja bizonyára állapítani, hogy a Dózsa-lázadás nem tiszta magyarságlakta vidéken lángolt föl. Magyarországon parasztforradalom ott támadt mindig, ahol fajták éltek s keveredtek együtt, de sohase szűzmagyar tájakon. Hódmezővásárhely nem régi fölindulását is csak úgy érti meg az ember, ha eszébe veszi, hogy Hódmezővásárhely népének a vére vegyített magyarságú. Ezt az egész dolgot onnan kerítem különben így össze, hogy ifjú magyar szociológusaink évek óta hiába jósolgatják, hogy föltámad a paraszt s majd szétüt az úri politikusok között. A paraszt azonban nem támad föl, nem üt szét, s ha néha kapunk valamelyes hírt erős és tömeges népmozdulásról, Csaba és Orosháza felől jönnek ilyen hírek. Ezen a vidéken csakugyan indulatos, ambíciózus és nyugtalan a paraszt: tót-magyar vidék. Tessék csak visszaemlékezni a Nyírség forradalmára: ez is olyan vidék, ahol tót és magyar vér ömlöttek össze. A mi alföldi s már úgyahogy tiszta magyarságunk nem forradalmi hajlamú, s nem is volt soha. De már egy kis szláv vér-beömlés megdühíti, nyugtalanabbá, forróbbá s a kultúrára hasznosabbá teszi. S Marx vagy Engels, már nem is tudom melyik, a szláv fajtákkal szemben 1848 révén a magyarságban a forradalmi fajtát ünnepelte.

*

Bécsben pedig összeültek az egyetemi tanárok, bécsi Csaradák, bécsi Kmetyek és bécsi Piklerek egyformán. És együtt, egy akarattal megüzenték minden Luegernek, hogy a tudomány közös szerelmük és féltékenységük. Reverendás avagy vörös nyakkendős az egyetemi professzor Bécsben, mindenekelőtt a tudomány hivő, de vadulni is tudó jámbora. A szocialista Menger professzor temetésén ott voltak mindnyájan, minden világfölfogású bécsi egyetemi tanárok. S most egyenlő büszkeséggel jelentik ki, hogy ők politikusok pojácái nem lesznek, s a tudományt, melyben egyformán hisznek, megvédik, mert szabadnak akarják tudni. Hiszen magunk se adnók sokért, ha azt, ami Nyugatról jön; nem Bécs közvetítené nekünk, s ha sok minden olyan nem Bécsből jönne, ami jön. De megrendülve, szégyenkezve és geográfiát kicsúfolva, nem azt kell-e mondanunk, hogy nem a Lajta választ el minket Ausztriától és Európától, hanem valami sokkal szélesebb, még eléggé föl nem kutatott folyó?

*

Franciaország se Plátó és a boldogság országa, s Franciaországban sincs annyi tejföl, hogy fenékig minden tejföl legyen. Olvasom, s mintha csak itthonról olvasnék valami száraz, szívtelen statisztikát: elhagyják a földet a földhözragadtak. Elnéptelenednek Montenegro-nagyságú vidékek, hol valamikor nemzedékek élték le életüket panasztalanul, sőt vidáman. Alapjában agrárius, falusi szívem szeretné kidobogni azt a hamisságot, hogy az ipar, a sok új minden, tették boldogtalanná az agrikultúrát s a parasztot. De francia ügyekről írván, nincs bátorságom olyan tudománytalansághoz, amely illenék hozzám, ha magyar ügyekről írnék. A francia föld nem ott árvul el, ahol terméketlen, hanem ahol messze van az iparos városoktól. Ahol a paraszt okos példát lát és buzdítást kap, okosul és buzdul. Még ott is, ahol nehéz a földtől, a földből kicsikarni azt, ami kell. Ahol az ipar, a technika oktatja a parasztot, a paraszt zsíros, okos paraszt lesz. Ahol nem kopogtat a koponyáján semmi új, ott elpusztul olyan világgazdasági konstellációk miatt, amelyeknek milétét akkor se sejti, mikor az iparos város ördöngös találmányainak majmoló, helyes kisajátítása gazdaggá teszi.

*

Nagyharsánynak, Baranyában, van valami kétezerötszáz lakosa, s e nagy faluban két év óta nem született gyermek. Legföljebb idétlenül, kényszerítve, titokban vagy holtan, jobb erről

nem beszélni. Magyar falu, sőt, ha jól tudom, kálvinista falu, sőt és legsőtebben - gazdag falu. S úgy írják, hogy gyermek, mondjuk olyan 1-10 év között növekvő, az egész faluban sincsen két tucat. Összegomolyog a fejemben mindenféle szamár és okos, összeolvasott teória. Faji, földrajzi, históriai, vallási, gazdasági, de nem boldogulok. Valami azt súgja, hogy mindaz, amit tudomány szerint mondhatnék, csak mára szóló igazság. De egy érzésem igaz: nagyon szerencsétlen ország lehet ám az, ahol nem engedik az utódjainkat megszületni.

*

Jászai Mariék vasárnap tárogató és belépődíj mellett elmondják és eléneklik: mi a haza? Matiné lesz ez, a Royal-hotel nagytermében, az Amerikából hazatérő magyarok fölsegélésére. Nem lesznek ott az Amerikába vándorlók s a hazatérők sem. Csak hivők és alattomos hitetlenek lesznek ott, de sebhelyesek és boldogtalanok nem. És Jászai Mariék, a hivők, bizonyosan sírva és siratóan, szépen fognak szavalni és énekelni a hazáról. És jó, hogy ezt a matinét nem lehet úgy megcsinálni, hogy Fiuméig és Hamburgig elhallassék. Mi lenne, ha hallaná ezt a sok szépet a Cunard- és Lloyd-hajók fázó, szomorú fedélzeti népe. Sírnának, talán a szívük is megrepedne, de mégis - muszáj volna menniök tovább az ismeretlen, a kenyér-matinét ígérő Amerika felé.

*

Vajda-Vojvoda Sándor csöndesen, de bátorságosan visszalopta magát a magyar parlamentbe, ahonnan kiűzték. S megáll az eszünk, mint valahányszor, ha túlságosan bolondot mutat az élet, a világ, a malom, amelyben taposunk. Csakugyan bűnt követett el ez a kiűzött oláh, hiszen jóvá, meg nem történtté semmit se tett? Vagy: csakugyan a hazafias harag űzte ki Vajdát, ha ilyen kevés idő olyan nagy haragot lelohaszthatott? Adj nékem világosságot egyetlen értelme és logikája a földi életnek s mostoha leánykájának, a magyar életnek: ó Véletlenség. Véletlenség, ha hazát árulunk, ha haragszunk, ha bocsánatot kapunk s ha egyáltalában nem csinálunk semmit. Véletlenség, ha akkor jó és hasznos volt egy hazaárulóval elbánni, s véletlenség, ha ma nem az. S hogy ez a két véletlenség így egymás mellé állhat, ugye hogy ez véletlenség, óh, szent Véletlenség?

A Hét 1907. december 1.

Barla

47. FEDÁK ÉS A GYORSHAJTÁS

A kétszáz koronáért, amire túlgyors automobiljáért ítélte el a budapesti rendőrség, nem sajnáljuk Fedák Sárit. Ha nagyon őszintéknek szabad volna lennünk, van még néhány balsiker, melyeket szintén nem siratunk meg, holott szintén Fedák Sárival történtek. Azért pláne irigyeljük a Sárit, hogy külföldre mehet, mert milyen irigylendő örömmel fog ő visszajönni. Nincs más célunk, mint az ő automobil-afférjából, e kicsi ügyből, kihozzuk a nagy tanulságokat. Tudniillik az élet olyan ravasz, hogy a maga nagy törvényeit a legfurcsábban kicsi esetekbe rejti. Hogy Fedák Sárit megbüntetik túl gyors automobiljáért, ebben egy nagy törvény és nagy igazság lappang.

Mindenütt lakol a világon, de sehol olyan könnyen, mint nálunk, nem lakol az ember azért, hogy siet. A beregszászi leány, aki mikor följött Budapestre, nem tudta, s talán még ma sem tudja, hogy miért szalad lovak nélkül a gépszekér, nagyon sietett. Egyre- kettőre, mint egy tüzes csikó, rugdosott el útjából divatos és kikiáltottan nagy nőket. Ez tetszett Budapestnek, mely a legkonszolidálatlanabb városa a világnak, s ahol futólag rettenetesen tudják honorálni a

szokatlant. De nincs is város a világon, mely úgy tudjon büntetni a maga gyors hibájáért, mint Budapest. Ez egy őrlő, egy lejáró természetű város, mely még a sikert is csak azért adja, hogy mohón visszavegye. Sári ezt nem vette észre, s talán ebben az életben nem lesz ideje annyi bölcsességre, hogy ezt, amit írunk, megértse. Sári sietett s hogy, mihelyst tehette, automobilt vásárolt, ez már csak egy öntudatlan szimbóluma volt a Sári nagy sietségének.

Ami bekövetkezett, azt Fedák Sárin kívül mindenkinek előre kellett látnia. Még akkor is, ha az, mivel Fedák Sári jött, nagy kultúr-érték lett volna, amiről most nem vitázunk.

De még a szimbólum is megbosszulta magát: Fedák Sárit gyors hajtásért megbüntették. Oly kedves és mulatságos kis eset, hogy nem is tudunk szomorkodni miatta. Pedig alapjában nagyon szomorú eset, holott ezúttal csak egy Fedák Sárival esett meg.

BU 1907. december 4.

A. E.

48. FEKETE-KÉZ ÉS FEHÉR-KÉZ

Amerikában élő olaszok Fehér-Kéz címmel egy ligát alapítottak a Fekete-Kéz ellen. A Fekete-Kéz maga is olasz intézmény, mely Amerikában virul. Olyan, mint a szicíliai maffia, csak vadabb és amerikaiabb. A Fekete-Kéz titkos társaság, s olyan tagjai is vannak, akik nem is sejtik, hogy tagok. Voltaképpen csak a vezérek veszik hasznát a szörnyű Fekete-Kéznek. A Fekete-Kéz szervezete egyforma az egész világon. Ott is, ahol talán gyilkolni éppen nem gyilkol, s nem nevezi magát Fekete-Kéznek.

Boldogtalanul odasüllyedt a magyar közélet, hogy nemsokára egy becsületes szereplő ember sem lesz itt biztonságban. Talán nem szervezett maffiákat, de maffiákat érzünk mindenütt. Úgy érezzük, hogy állandó és sokféle a veszedelem. Hogy tagjai lehetünk sokszor tudatlanul egy-egy maffiának. Beugratottan, jóhiszeműen, becsületes emberek naivságával. Éppen úgy, mint vannak ilyen tagjai a nagy Fekete-Kéznek, az amerikainak. Hogy néhány vezérért dolgozunk, néhány mindenre képesért.

Politikailag is hát nem szinte az egész ország egy maffia-szerű vállalkozás balekje és áldozata lett? Sohse tudhatja itt a legnemesebb akcióba fogó ember sem, hogy akaratlanul nem egy Polónyi számára dolgozik. Így bosszulta meg magát ebben az országban a demokrácia és kultúra hiánya. S az az állapot, hogy a gazdasági züllés és vagyoni igazságtalanságok miatt nagyon nagy az éhesek és a minden-áron emberek száma. Róma lettünk a Catilinák idejéből, de nagy stílus nélkül.

Chicagóban a Fekete-Kéz ellen megcsinálták a Fehér-Kezet. Nem lehetne megcsinálni a bátor, becsületes kultúremberek ligáját Magyarországon? Talán ötszáz itt is akadna, mint Amerikában. Mert ismételjük, maffiákkal behálózott élet lett a magyar fórumélet. S a Fekete-Kéz elteszi a láb alól, aki csak útjában [van], s fölhasználtatni magát nem engedi.

Budapesti Napló 1907. december 5.

Lellei

49. VADÁSZAT PUSZTASZER KÖRÜL

Pusztaszeren és Pusztaszer körül, a Pallaviciniek hatalmas országában, nagyszerű vadászat készül. Dicséretére válik a magyar sajtónak, hogy e félig még csak jövő eseményről pontosan értesíti olvasóit. Tehát eljönnek Szerre vadászni Goluchovszki gróf, Ratibor, Schwarzenberg, Ottingen hercegek. Rajtuk kívül ott lesznek Traun, Anthan s a jó isten tudná megmondani, micsoda és milyen előkelő grófok és más rangú urak. Ezek az urak részben már meg is érkeztek Pusztaszerre, s kedvükért a gyorsvonat már Kisteleken megállott. Ropog, dörög a fegyver, hull az ápolt, fölnevelt, illedelmes vad ezerszámra. Milyen áldott, jó ország ez a Magyarország, s milyen nagy, előkelő urak járnak el ide vadászni.

Némely demokrata csirkefogóknak, akik pedig a hivatalos történelmet nem tisztelik vakon, Árpád és társai jutnak eszükbe.

Vajon Pusztaszeren csakugyan ezért történt volna a híres kötés, mely akkor is hiteles, ha nem történt volna meg? Ez az ország azért kívánt és akart itt megalakulni, hogy Pallaviciniék vadölő áldomáson vendégelhessék az idegen és hazai rablólovagok unokáit?

Egy kis birodalom a Pallavicini-domínium, s hasonló még van egy pár. A Kóburgok, Pallaviciniek, Wenckheimok, Schönbornok - nem akarunk több nevet fölsorolni - országaiból, ha ezeket Magyarországhoz kapcsolnák, egészen szép Magyarország születne. Mert ezek az országok nem tartoznak Magyarországhoz, még csak nem is társországok. Különben és egyébként szép, erős magyar faluk derülnének, élnének és szorgoskodnának ott, ahol mértföldeken át főúri tanyákat lát csak az ember. Különben és egyébként nem matinéval és Szózatot éneklő dalárdákkal kellene visszavárnunk azokat a magyarokat, akiknek Amerikában sincs hazájuk. Különben és egyébként nem vándorolnának ki a magyarok akkor is olyan számmal, amikor hallják, hogy a már Amerikában élő magyarok kétségbeesetten jönnek vissza.

Pusztaszeren és Pusztaszer körül víg az élet, s víg mindenütt a nagyúri földeken. Azt kell hinnünk, hogy azt a népet, amely Árpáddal jött ide, teljesen elmosta az idő vérfolyama. S azt kell hinnünk, hogy az a nép, amely ma él, nem is érdemli meg, hogy itt élhessen. Mert másképpen nem lehetnének Magyarországon külön országok, boldog egyeduralmak. Másképpen nem tűrné el a magyar nép, hogy Magyarország kegyetlen nagyurak vadászterülete legyen. Másképpen nem ritterek vadásznának most Pusztaszeren, de végre megcsinálná ott a nép az új szert. Az új kötést, mely után csak egy vadászat jönne még: azokra a latifundiumos urakra, akik miatt meg nem születhet egy becsületesebb, jobb Magyarország.

Budapesti Napló 1907. december 7.

Ód.

50. GLOSSZÁK

- dec. 6.

Szentkirályi bátyám, volt bíró s ma öreg, vidéki prókátor, panaszolta nekem a vasúton a minap: nem érti a fiatal magyarokat. Nem azért nem érti, mivel ő nagyon megöregedett, hanem azért, mert ilyen fiatal ő a hatvanas években sem volt, mint ma. Beszélt, beszélt Szentkirályi bátyám, s én haboztam, megcsókoljam-e a kezét (atyafiságban volnánk távolról), avagy a vállára üssek: jól szavalsz, öcsém. Furcsán is vagyok én a hatvanas évek magyar generációjának kevés ittmaradottjaival, azéval a generációéval, amelytől még Kecskeméthy Aurél is megkövetelte, hogy Európát lefőzze. Az emigránsok hozták-e magukkal ezt a

nagyigényű levegőt, avagy a büszke elnyomottság lehelte: soha annyira Európa nem voltunk, mint akkor. Azok folytatásának, kortársának érzem magam, s mintha az ördög lopott volna közénk két frissebb generációt. Valahányszor egy olyan ember megy ki az életből, mint például Szabó Miklós, a Kúria volt elnöke, félelem fog el. Íme, elmennek azok, akikre e babonás és visszamenő országban hivatkozhatnánk, hogy hiszen élő tanúink vannak rá, hogy ebben az országban másképpen is volt. A fiatal Magyarország öregei távoznak sorban, s mi egyedül, a biztos vereség szomorú sejtésében maradunk itt együtt az új vénekkel, akik ott kezdik, ahol a régi fiatal magyarok Ferenc császár idejében végezték.

*

Amerikában, az Unióban, bocsánatot kérünk, a legújabb időkben gyanús és utált race-ból válik a legjobb yankee, még egyszer bocsánatot kérünk: a lengyel-zsidóból. Az Unió legmagasabb és szédítően nagy tekintélyű bíróságának legeleje, harmadszor is bocsánatot kérünk: lengyel-zsidó amerikánus. És Budapest egy nagy százalékú polgárságának el kell tűrnie azt a galád vádat, hogy esküdtbíráknak is megbízhatatlanok. Mi van ettől messze, vagy mi van ehhez közel, jósolják meg a jósok vagy a beavatottak.

*

A Terézváros temploma mögött a múlt estén ötven-hatvan rajztanuló s iskolából csődült inasgyerek lármázott. Rendőr sokáig nem háborgatta őket, tehát harciasak, hangosak, huncutkodók, harsányak, hetykék voltak. Egy tizenöt-tizenhat esztendős (de mivel púpos volt, lehetett idősebb is) magyarázta éppen:

- Mikor azt mondtam nekik, hogy szocialista vagyok, ők azt felelték: szervusz, testvér. Ezután káromkodtam egy nagyot, s azt mondtam: gazemberek, én hazafias vagyok. Erre szidtak, ütöttek, püföltek, amíg csak ti nem jöttetek.

Röhögött a csapat a kis púpos beszédére, s valaki nyomban válaszolt:

- Mindig azok és olyanok leszünk, hogy elbánjunk velük, a disznókkal.

Ez egy csatának az epilógusa volt, ahol az inascimborák két táborba álltak minden igaz ok nélkül. És ezek Magyarország leendő iparosai, s a leendő burzsoá Magyarország lesznek. Szép, hatalmas és tartalmas kilátások, de hogy azért majd akkor rosszabbul lesz, mint ma van, ne tessék hinni.

*

Bécsbe ment két magyar főúr, két gróf, hogy titokban válthassanak néhány golyót egymással. A titok Bécsben se maradt titok, de nem maradt titok az se, amit titokban tartunk egy évtized óta. Meghalt a százados vád vagy legalábbis titkok sírjába hullt, hogy a magyar mágnás külföldön él. Holott ott él, ha és amikor teheti, de nem olyan könnyű ma már ezért megvádolni őt. Nagy haladás ez az elnémult vád, ha meggondoljuk, hogy mennyi százados hit, babona él és virágzik itt pompásan. De ma már utazunk mind: a Lipótvárosból, városból, faluból és jövedelmeinket, ha volnának, sokan szeretnők külföldön elkölteni. Ilyenformán hogyne mennének még párbajozni is a külföldre a magyar mágnások? Kényelmet, kedves diszkréciót, puha szórakozást kínál az idegen hely. Itthon a robot, az unalom, a nagy szegénység és a politika járja. A magyar mágnásoknak valamikor, egy valószínűtlen, de lehető leszámolásnál nagy enyhítő körülményük lesz, hogy külföldre jártak. Ez valamelyes megkívánását a különb kultúrának fogja bizonyítani. S akik ítélkeznek fölöttük, úgy fogják várni őket, mint a Heine német Rajnája, mely mégis kedvelte a franciákat. Mágnásaink ma is külföldre járnak, még párbajozni is, de bárcsak ez volna a legkisebb bűnük.

*

Lukács, ma már Lucaciu László egy - hogy franciásan szóljunk - homme de qualité volt valamikor. Mikor Rómát s más helyeket megjárva, Magyarországba nagy ambíciókkal visszaérkezett. Szívesen mátkásodott volna a magyarság és magyar szereplés gondolatával. Akkor a magyar társadalom erősnek, összeforradónak, nagy dolgokra fölkészültnek látszott. És Lukács okos ember volt - akkor, és olvasott ember volt akkor. Nem kellett Lukács László, s az következett be, amit tudunk. Az első vád ellene - ha jól emlékezünk - egy Hóra idejéből leszármazott oláh versnek az átírása volt. Ekkor talán még nem ítélték el, de annál sűrűbben később. És ma Lukács László memorandista oláh, kipróbált mártír, egészen oláh s intellektusban szerfölött meggyöngült ember. Komolyan: már csak azért is oka volna reánk, magyarokra haragudnia, hogy engedtük egy olyan-amilyen, de mégis forrongó kultúrából, mondjuk félkultúrából, egy szomorúbba, egy fertály-kultúrába bukni, s ott elveszteni önmagát, a régi sokkal különbnek indult Lukács Lászlót.

A Hét 1907. december 8.

Barla

51. EGYETLEN ORVOSSÁG: A HARAKIRI

Vigyázzunk: ami most Magyarországon történik és történni fog, arra éhesen, kajánul les, figyel a nem koalíciós történelem. Descartes módszerével és szemével próbáljunk belenézni ebbe a szerencsétlen és bolond zavarba, melynek neve magyar politika. Skolasztikusok, svihákok, álgondolkozók összevissza, bitang munkája után a bitorlók helyébe legeslegelőször is jöjjön a józan ész. Kezdjük elölről a dolgot, mert úgy összegabalyították, hogy a megtébolyodás félelme nélkül nem lehet a közepébe ugrani.

Magyarország választó népe és Bécs, mintha csak összebeszéltek volna, megbuktattak itt mindent, ami volt. Nem egy rendszer bukott itt meg, hanem sok rendszer, húsz világnézlet, száz tradíció, ezer reménység. A szabadelvű párt és gróf Tisza István kezdték a bukást látszólag vagy valósággal azért, mert a házszabályokra akarták tenni rossz-szándékú kezüket. Az ország, a választó- és vokséképes Magyarország úgy határozott, hogy vesszen, aki a házszabályokat gondolatban is érinti. Ez a határozat új embereket, új rendet, új megaláztatásokat s új csalódásokat adott Magyarországnak.

Az idő, az élet ezek a leghatalmasabb urak, kik Ausztriánál s a Habsburg-háznál is hatalmasabbak, nem adtak igazat Magyarországnak. Minden hasznunk az, franciásan beszélve, hogy új hercegeket kaptunk, akiknek új udvartartásuk lévén, új aprópénzt, sőt új bankókat fizetünk. Bárcsak mindenki Dunán túl, Tiszán túl, Lajtán, sőt Dráván túl boldog és megelégedett volna azáltal, hogy Kossuth F. úr v. b. t. t. majdnem nádor és miniszter.

A valóság azonban az, hogy csőd előtt állunk, s még szökni se tudunk semerre. Mindenki kompromittálta itt magát halálosan, régi rend, új rend, de talán legjobban a tisztelt választóközönség.

Azok a szörnyűen tiszteletre méltó képviselő urak, akik közül állítólag több mint száz ígérte el csak eddig magát a házszabályok revíziójára, arra kaptak mandátumot, hogy védjék meg a házszabályokat. Viszont ugyancsak a házszabályoknak a szeplőtelenség-dogmája emelte felénk a mai kormányt, az isten akárhova tegye. Csalódtak azok, akik a mandátumot arra kapták, hogy a házszabályok nebánstvirág lesznek. Csalódtak, akik mandátumokat osztogattak, adtak, sőt ezek legjobban csalódtak. Ezek tudniillik abban is csalódtak, hogy megbízható

emberekkel van-e dolguk, olyan emberekkel, akik be tudják és be is akarták-e váltani az ígéreteiket.

Ennyi csalódás, csőd, bukás után történhetett csak, hogy ott vagyunk, ahol vagyunk. Ott vagyunk, ahol pozitívum csupán egy maradt: a képviselő urak és kormányférfiak minden-áron maradó szándéka. De ebbe belepusztulhat az ország, s nem tehet előre egy lépést, ha a leghíresebb kuruzslókhoz fordul is.

Az idő és az élet döntöttek választók és képviselők feje fölött: a házszabály-revízió kell. Még az is fölösleges kérdés, hogy a választók voltak-e rövidlátóbbak, mint amilyen perfidiával rövidlátók tiszteletre méltó tagjai a magyar parlamentnek, vagy egyformán rövidlátók, de egyformán perfidek valának választók és választottak.

A házszabály-revízió elkerüléséért fölfordult itt minden, s a házszabályokat mégis javítani kell. Nem jó, de kipróbált kormányzás helyett kaptuk a Hübele Balázsok kormányát és kormányzását, mely csak maradni akar, rontani és feketíteni. És mégis meg kell csinálni azt a revíziót, talán még horvátok nélkül is meg kellene csinálni.

Bizarrnak látszik az indítványunk, pedig nem bizarr, csak ilyen példátlanul mameluk-időkben az. A magyar parlament emberelje meg magát és konstatálja a teljes csődöt minden vonalon. És élete árán is segítsen az országon, végre bizony Magyarország egy kis parlamenti harakirit megér úgy, mint Párizs egy misét.

A nagy francia forradalom konventje egyszer úgy hozott törvényt, hogy a konvent akkori tagjairól kimondta, hogy a jövő konventben nem lehetnek képviselők. A konvent ki merte végezni magát, mikor úgy érezte, hogy csak így mentheti meg az országot. Ötezerszeresen dezavuált, boldogtalan, Bécstől ráncigált, horvátoktól pofozott parlamentünknek egy orvossága van: a meghalás. Ezt az ország koalíció-pártoló választóinak is érezniök kell, kiknek a bűnük majdnem olyan nagy, mint azoké, akik őket elbolondították. Csinálja meg rögtön, rögtön, amilyen rögtön csak lehet, a házszabályrevíziót s az általános választói jogot a magyar parlament. De mondja ki, hogy ők, a bűnösök, akikről csak a történelem fog még súlyosabban beszélni, mint mi, ennek a leendő parlamentnek, mely talán még megmentheti a pusztuló, haldokló Magyarországot, nem lehetnek a tagjai. Szavazzanak, menjenek, pusztuljanak, s talán lehetséges lesz elfelejteni és kiheverni őket.

Budapesti Napló 1907. december 8.

(A.)

52. A GYERMEK, A GYERMEK

A gyermek, a gyermek, ez a mi korunk legszebb dala. Franciaország tartja oda a pulzusát mindig annak, aki a mai társadalom lázállapotát megtudni, megismerni akarja. És Franciaország ma a Code civil a híres Code Napoléon, e tipikus polgári törvénykönyv legérdekesebb lapjait akarja kiszakítani és újakkal behelyettesíteni. Ezek a lapok a házasságról, elválásról, házasságtörésről, törvénytelen gyermekekről, kakuk-tojásokként becsempészettekről stb. szólnak. Ezek a reformok hihetetlenül és szenvedélyesen foglalkoztatnak minden élő lelket Franciaországban. Szélsőségek mérik össze a fegyvert: farizeusok, írástudók, jámborok, hülyék és új humanisták. S lehet, hogy a reformok nem is lesznek olyan vakmerőek, mint amilyeneknek ígérkeztek, de egy bizonyos. Minden harcon, vitán, bizonytalanságon keresztül átzúg ez a kiáltás: a gyermek, a gyermek.

A gyermek a gyermek, ő lett az emberiség új szerelme, bizalma, mindene. A gyermek, aki utánunk élni fog, s akit még a meddőség is szomorúan becéz és kedvel. Ami a keresztes háborúk idején a szent sír látása által való üdvözülés nagy hite volt, ma az lett a gyermekből. A gyermek a jövő, a gyermek a mi halálunk után a mi helyünkre áll. A gyermek folytatja azt, ami bennünket elkoptatott, az életet, melyet lehet gyűlölni de megtagadni [nem]. Mert az élet minden, s nincs nagyobb választása az embernek, mint hogy ő utána is emberek következnek, s ezek is élni, csalódni és remélni fognak.

A gyermek, a gyermek, szeretni kell a gyermeket akármilyen, mert a mi folytatásunk. S Franciaország után, mint mindenben, mindenütt ez a nóta fogja járni ezután. És sok undok bűne van az emberiségnek s nem nehéz utálni a mai társadalmat, de ez a kezdődő gyermekreligió: szép.

Budapesti Napló 1907. december 8.

Ód.

53. A SUSZTER KÉT ESETE

Íme, Magyarországon az élet és az igazság, ahogyan az ezerszer nyilatkozik, jelentkezik. Egy szegény ember, suszter, ötszáz korona kölcsönt akart volna fölvenni a házára. A telekkönyvben megtudja, hogy a házra rá van táblázva egy régi és régen kifizetett adósságból százhúsz forint. Ez az adósság nem adósság tehát, és a suszter nem tehet róla, de a telekkönyv se könnyű intézmény.

Ügyvédhez kellett fordulni a suszternek s az ügyvéd megmondta, milyen írások kellenek az ügyhöz. E tanácsért fölszámított egy summát, amit a suszter nem tudott kifizetni. Pörölt az ügyvéd, s pör közben már hiába ígért, könyörgött a suszter. A járásbíróság - meg is írjuk, melyik: a berettyóújfalusi - persze elmarasztalta a susztert. Ez nagy pör-költséggel növelte a követelést, s mikor a suszter már letörlesztett egy az alap-összegnél jóval nagyobbat, még mindig fönnmaradt négy forint adósság. Ezt a négy forintot háromszor ennyi költséggel betábláztatta a suszter házára az ügyvéd. Csak ilyen vége lett annak a bátorságnak, hogy egy megszorult suszter ügyvédhez fordult.

Van azonban ugyanennek a suszternek egy másik története, s ez is szép. Egyszer az a veszedelem érte, hogy neki kellett pörölnie negyven korona munkabérért. Legalábbis olyan jogos, megérdemelt munkabérért, mint az ügyvédé volt. Fölment a községházára, s kereste a jegyző urat, aki nem kicsi úr, ha nincs is éppen olyan, mint a szolgabíró. Fölment a suszter egyszer: a jegyző úrnak méltóztatott ott nem lenni. Fölment másodikszor, a jegyző úrnak nem volt ideje meghallgatni a susztert. Ötször hiába ment föl a suszter, s még talán ma is hasztalanul vizitelget. Az ő ügye nem sürgős, az ő panaszát nem muszáj meghallgatni.

Egyelőre csak ezt a két esetét sírja el a szegény suszter, s ő csak egy szegény ember. De hányan vannak ők még Magyarországon, akiknek ez a sorsuk, s akiknek így jár ki az igazság. A suszter két esete fölér egy hatkötetes, gyönge korrajzzal. Igen: ez a mai Magyarország, ahol úgy kormányoznak, közigazgatnak és szolgálnak igazsággal bennünket, ahogy az úri Magyarország alkalmazottainak tetszik. Mágnás, gazdag dzsentri, katolikus főpap az állam fölött van. Mi, a szegény milliók pedig át vagyunk nyújtva gyönge bírónak, gőgös szolgabírónak rossz jegyzőnek, éhes ügyvédnek, ostoba bürokratának s jól doboló végrehajtónak. Csak arra volnánk kíváncsiak a suszterrel egyetemben, hogy meddig bírjuk?

Budapesti Napló 1907. december 11.

Ód.

54. „ZÉ” ÉS „CETT”

„Cett” és Supilo nem fogta a hasát a kacagástól, „cett” és Thaly Kálmán nem fordult le a székről. Csak az újságírók csaptak reá a snájdig Rakovszky Stefi „cett”-jére. Ezek se valami előkelő és magyar okból, de gyors bosszúból. Rakovszky tudniillik éppen a „cett” előtt köpte le újból őket. De az újságírók viszont - „cett”-esen beszélve - tartsák a szájukat. Sőt a tollukat is lehetőleg hagyja el a pulyka-méreg. Ez az új rend, urak, s önök szinte valamennyien Rakovszkyék oldalán harcoltak. Most már tűrni kell, csönd legyen, rend legyen, „cett” legyen. Hogy Rakovszky „cett”-nek mondja a „zé”-t, természetes. Amiként nem volt természetes, hogy a Gotterhaltét ezelőtt két évvel Kossuth Lajos azt üzenté-nek ejtette ki. Rakovszky osztrák katonatiszt, s Fabritiust bizonyosan többször lágyította el a magyar merengés, mint őt. Rakovszky puszi-pajtása Luegernek, s akkor gyónik Ábel páternek, amikor akar. Szereti az osztrák császárt, ha jól viseli magát, s miután már Rakovszky úr kegyelmes úr, előreláthatólag meg lesz elégedve tartósan a császárral. Főképpen persze, ha Ausztria megmarad a jezsuiták és klerikálisok kezében, ha Magyarországon szabad lesz az ultramontán vásár, s ha a császár magyar királyi minőségében nem nagyon firtatja azt a buta általános választói jogot. Azt is tudjuk, nem újság, hogy gyermekeit is osztrák-németeknek nevelteti Rakovszky. Azok is „cett”-nek fogják mondani a magyar „zé”-t, de azért azokból is lehetnek még nagy hazafiak, nemzeti vezérek s magyar parlamenti nagyságok. Mindezt a verebek is csiripolják, annyira nem titkok, sőt régen megbocsátott ügyek. Miért is nem szólal meg egyszer németül a parlamentben Supilo? Olyankor, amikor Rakovszky István ő kegyelmessége elnököl pattogva. Ki kellene mégis próbálni ezt a „cett”-et s egy olyan híres, öreg, kálvinista kuruc türelmét, mint például Thaly Kálmán, ha már előbb Thaly jutott az eszünkbe. Mert bizony nem az a fontos itt, hogy „cett” s nem is Rakovszky úr kegyelmes személye. Hanem a „cett”-ek és Rakovszkyak egész fölkészült hatalmas tábora.

Hallottuk Rakovszky úr históriai beszédjét a híres koalíciós szabadságharc alatt. Azt írták akkor a most leköpött újságírók, hogy az a beszéd históriai szózat volt. Nekünk már akkor úgy tetszett, hogy históriaibb szózat hangzott el egyszer Debrecen egyik templomában egy más, egy kicsit komolyabb szabadságharc idején. Mindegy, ha krákogva, szótagokat nyelve beszélt légyen is Rakovszky úr, s ha ezt a beszédet nem is értette volna meg a komádi magyar, ez a beszéd mégis kuruc beszéd volt. De ugyanakkor, s már akkor tudtuk, hogy ez a beszéd lelkében is olyan álul magyar, mint zengésében - hogy egy „cett”-tel kezdődő szót használjunk. A francia klerikalizmus némely csapatjairól elhisszük, hogy nacionalistáknak legalább jó nacionalisták. Hogy a pápa papucsáért talán még se adnák oda Franciaországot nyelvestül, szőröstül, bőröstül. A Rakovszkyék nacionalizmusában még a feudálisokkal tartó félénk filiszterségnek konzervativizmusa és őszintesége sincs meg. Ez egyenesen Loyola nevében külön készített osztrák, mondjuk a közjog kedvéért: osztrák-magyar nacionalizmus. Olyan nacionalizmus, mely nációhoz fűzve nincs. Olyan nacionalizmus, mely könnyű lelkiismerettel lesz holnap kereszténységszocializmus, holnapután mágnás-junker-konzervativizmus és naponként az, amit Róma reáparancsol.

Rakovszkyék, mikor Bécset szidva uzsorázzák ki a jámbor hazafiak érzéseit, Bécset nézik, s nem félnek, hogy Bécsben félreértik őket. Rakovszkyék szívéhez ezerszer közelebb van Bécs, mint például az egyelőre Lueger nélkül szűkölködő Budapest. De valahogyan Bécs el ne bízza magát ettől a nagy szerelemtől s ebben a nagy szerelemben. Ez a szerelem a hagyományosan katolikus Habsburg-dinasztia papos székvárosának szól. A császári Ausztriának, mely ha valami csodából máról-holnapra papfalóvá és radikálissá válnék, mint Franciaország, üthetné bottal e szerelem nyomát. Mert Rakovszkyék még Bécset is csak a Vatikánon keresztül szeretik, s ha az osztrák-németek elhagynák Rómát, Rakovszky még a „cett”-et is elhagyná. Pedig ez nagy dolog volna egy olyan osztrák-német léleknél, mint ő. De megtanulna latinul

vagy spanyolul vagy az abesszínek nyelvén, olyan nyelven, ami a Vatikánnak s az elvetemedett, embertelen klerikalizmusnak kedves.

Íme, mit és mennyit jelent, őriz maga mögött az a tegnapi „cett", amellyel a magyar s neki ismeretlen „zé"-t Rakovszky úr fölcserélte. A klerikalizmus, a néppárt, Rakovszkyék s a mindegyik koalíciós pártban szétszórt reakcionáriusok képesek mindenre, még a magyar hazafiasságra is. És Justhot például, akinek agyát, szívét ezerszer jobban kínozza a horvát pimaszság, kifütyüli a magyar közvélemény, s Rakovszkynak, aki ravasz kihasználás nélkül nem hagy egy helyzetet sem, tapsol, virágot szór elébe, kifogja kocsijából a lovakat s húzza, röpíti azt a kocsit, amellyel a klerikalizmus érkezik vágtatásban a boldogtalan Magyarországra. A „zé" -t le fogja főzni a „cett" s a magyar, gyámoltalan jóhiszeműséget az ultramontán, bátor és ravasz vitézség.

Budapesti Napló 1907. december 13.

(A.)

55. ESETEK KIS-MAGYARORSZÁGBÓL

(Lukács Ferenc Ambrus - Kimennek a leányok - Százezer ember - Halkó István temetése)

Lukács Ferenc Ambrus Kisdengelegről életében se mozdult ki tízszer. Mondjuk, Margitta a legnagyobb város, amelyet életében látott. S elmegy, eljut, meg se áll New Yorkig, hol szinte agyonveri a félelem. Ki gondolt már arra, hogy ez se utolsó emberi tragédia? Kis magyar falukból titkos, rengeteg, idegen csodavárosokba kerülni. Mondják, írják, hogy Amerikában szörnyen sok a megháborodás magyarjaink között. Elveszi az eszüket a meglepetés, a tájékozatlanság, a csoda. Lukács Ferenc Ambrus otthon bíró is lehetett volna, ha a tönkremenés ki nem űzi. Ott künn Amerikában egyszerre csak kijelenti, hogy ő a nagyváradi püspök. És még Lukács Ferenc Ambrusnak szerencséje, hogy ilyen pompás a rögeszméje.

*

Mikor otthon jártam, a falumban, újságolták, hogy a leányok is kimennek Amerikába arról a vidékről, cselédeknek vagy varrni, fiatal, szép, falusi leányok. Vannak, akik kísérő nélkül és egyenesen azért mennek ki, hogy férj után nézzenek. Amerikáról úgy beszélnek az apró falukban, mint Kis-Magyarországról. Nagy-Magyarországból kivándorolnak a férfiak, a házasodható fiatalok. Nem természetes tehát, ha a leányok utánuk vándorolnak?

*

Százezer magyar ember szeretne sürgősen hazajönni Amerikából. Nem tehet értük semmit a szülőhaza, mely után naivan vágyakoznak. Nem tehet értük semmit, mert önmagáért sem tehet. De talán nem is merne tenni, mivel egy kicsit fél tőlük. Az O.M.G.E. egyszer panaszosan fölsikoltott, hogy a parasztban fölébredt a kóborlás ösztöne. Ez a százezer ember legalább még százezer embert elront, ha hazajön. Mert ezek már láttak, tanultak, tudnak. Nem lepne meg bennünket, ha az O.M.G.E. állami erővel akarná megakadályozni a visszavándorlást. Akit vissza lehet tartani a kivándorlástól, azt még meg lehet tartani emberbaromnak. A visszavándoroltak azonban már mindenképpen veszedelmes emberek. Nem fogja az állam megerőltetni magát, hogy azt a százezer visszavágyakozó magyart hazaszállíttassa kedvelt nagyurai nyakára.

*

Fiume felé megy a hajó, s haldoklik a tüdővészes Halkó István Gömörből. Egy napig, ha várna, földbe temetnék, s ő a földet kívánja. Még az[t] se bánná, ha fiumei föld lenne, csak föld lenne. És néhány száz magyar iszonyodva nézi. Ezek utálják a tengert, az ősmagyarok messze lakhattak a tengertől. Micsoda földindulás lehet itt, hogy a szegény magyarok rábízzák magukat az utált tenger nyugtalan hátára.

Budapesti Napló 1907. december 13.

Ód.

56. FEJEDELMI SZENZÁCIÓK

I.

Lipót király

Íme, Belgium királya s Kongó császárja, akire nem lehet a kényszerzubbonyt ráadni. Őrültsége nem egyszerű dementia senilis hanem a legösszetettebb. S egész Belgiumnak félnie kell a háborodott királytól. A királyi csavargótól, ahogyan a Vandervelde szocialista szókimondása elkeresztelte. Ha lemond, elveszi Vaughan bárónőt. Törvényesíti az ő állítólagos gyermekeit, s ad örök időkre trónkövetelőket Belgiumnak. Ha nem mond le, tovább pazarol és nérószkodik. Európai formák között egészen olyan bolond, mint az annami király, akit a minap detronizáltak. De Belgium iskoláiban a királyhimnuszt az affér utolsó stációjáig énekelni fogják a gyermekek.

II.

Györgyék

György, a görög herceg és Bonaparte Mária hercegnő már pár hét óta házastársak. Mária hercegnő Párizsban lakott, s a házasságot ott kötötték meg a menyasszony atyjának óhajtására. Ezután elutaztak Görögországba, s ott most megint egybekeltek. Részben azért, mert Görögország népe elvárhatja, hogy ilyen parádétól őt ne üssék el. De azért is, mert itt az ortodox egyház ad össze, s nem egy szürke állami tisztviselő. Nincs kizárva, hogy két hét múlva elutaznak Szentpétervárra, s ott legfelségesebb rokonuk, a cárné kedvéért még egy esküvőt csapnak. Boldog fejedelmi mátkák, akik annyiszor kelhetnek össze, ahányszor abban kedvük telik. Sokak szerint a házasságban az egybekelés marad meg legjobb emlékként, s nekik ez emlékből is több jut, mint másoknak.

III.

Nikita szerencséje

Montenegróban ismét csöndes minden: a dinasztia sorsa biztos. És Adam asszony, a jeles francia írónő jut az eszünkbe. Adam asszony bejárta egész Európát, s szeret nagy politikát csinálni. Ő mondta egyszer a szalonjában, hogy fejedelemnek Montenegróban legjobb lenni. Istenem, amikor Párizsba a kommün alatt már győzelmesen bevonultak a versailles-iak, ezt Párizs némely részében csak két nap múlva tudták meg a megszállottak. Ellenben, ha Montenegró határszélén valami baj van, egy hű ember csak bekiált Cettinjébe. Általában Adam asszony kedvesen és komolyan elbeszélte mindazt Montenegróról, amit a humoros újságkomikusok gonoszul megírtak. És mégis, komolyan, ha már az ember kénytelen uralkodni, sokkal jobb ez Montenegróban vagy Monacóban, mint máshol.

Budapesti Napló 1907. december 14.

Ód.

57. GLOSSZÁK

- dec. 13.

Hugónak, Victor Hugónak, aki pedig magyarokkal koplalt együtt és komédiázott a legkomolyabban Jersey szigetén, agg korára új mániája támadt. Talán Byron, a hellenofil Byron példájára emlékezett, persze becses bőrének kockáztatása nélkül, s elnézett Keletre, hogy szépet lásson. És úgy látta, hogy Keleten egy új Franciaország születhetnék, ha sok akadály között legfőbb akadálynak itt nem lebzselnénk mi, ázsiai magyarok. S az öreg Jupiter akkor, halála előtt, nagyon bántott bennünket magyarokat, és mi akkor még kevesebb okmánnyal igazolhattuk magunkat, mint ma. De ma már vagyunk Árpáddal jött magyarok, akik ilyet is mernőnk mondani: hát legyen egy keleti Franciaország Romániából, ha lehet, akár mindenáron. De vígan-búsan tudjuk, hogy nem lehet, hogy a régi romantikának vége, s Victor Hugo álmát nyolc Björnson hiába nyergelné meg. Egy nagy, teljes Románia se tudna kultúrbiztonságot, ajándékot többet adni Európának és a világnak, mint a mai kicsi és majdnem mulatságosan sanyarú. El kell hinnünk, még ha Nagy Emilék malmára hajtjuk is a vizet, hogy itt nekünk, Magyarországnak, kultúrszerepünk van, noha régen és egyre késünk ezt a szerepet betölteni.

*

A jó Girault szomorú példáját ajánljuk figyelmükbe azoknak, akik a messiási és apostoli pályára készülnek. Nem hisszük ugyan, hogy Magyarországon, a rest és piszkos józanság klasszikus földjén nagyon szükséges ez az óvás, de hátha, hátha, tehát elmondjuk a Girault esetét. Girault francia kommunista-anarchista volt, de megunta, hogy ő mindig csak beszéljen egy Ikáriáról, egy különb világról. Párizs mellett, St. Germainben tizennyolc-húsz emberrel megcsinálta a kommunizmus liliputi országát. Közös kertmívelés, közös feleségek, közös nyomda és munka anarchista írások nyomására, közös tehenek és a többi. Fél év múlva mindenki megszökött Girault mellől, aki különben Louise Michel tanítványa, ex-nyomdász, szónok, kicsit költő, kicsit művész, kicsit tudós. És most árván, bár nem egészen hitevesztetten jár-kel a jó Girault. Emberek, főképpen magyarok, óvakodjatok attól, hogy megvalósítsátok, amit beszédekben ígértek.

*

Az O.M.G.E. mulat és nem sírva mulat, mert annak a magyarnak, aki mindig sírva mulatott, ma olyan jó dolga van, hogy kacagva mulathat. Miért az O.M.G.E., miért a kívül-angol-belül-tunguz uraknak ő nagy örömük? Részletezni nem is tudnók, megmondani is csak az erzsébetvárosi orfeumok nyelvén: minden öröm reájuk. Nem adnám semmiért, egy nagy német bank igazgatóságáért s talán még ezer földért sem[!], ha nekem ma Magyarországon kétezer hold adósságtalan príma földem volna. Ég és föld összeszakadhat, háború indulhat, föltalálhatják az aranyfabrikálást, szűz telekkönyvű magyar úrnak itthon, előre kiszámíthatólag ötven éven belül, semmi sem árthat. Hátha még annyira nem nézném a világot s nem gondolkoznék, mint ők. Gyönyörnek sok volna, annyit már áhítni se akarok, megmaradok a kétezer hold príma földnél.

*

Flammarion öregesen keresi az Istent, a titkokat, a rejtelmeket, a szent emberi célokat, a csodákat. De az egész intellektuel-hordán, bocsánat a szándékosan durva szóért, ilyen religiós düh észlelhető. Úgy látszik, hogy a humanizmus vallása nem válik be vallásnak, vallás pedig kell. Már Budapesten hallunk öregekről, ifjakról, poétákról, gondolkozókról, akik - keresnek. Keresnek valamit, valamiket, istenfélét, istenféléket, lélek-mámort, narkózist. Újat természetesen, de nem tudunk kezeskedni, hogy vajon nem odatalálnak-e, ahonnan X. Pius

nyilaz. Az Istennek megvan az a természete, hogy míg az ember ki nem cserélődik, ő nem változik meg az Istennek sem. Nagy-nagy istenesség készül ráülni a világra ismét, miként annyiszor. Milyen jó, hogy Magyarország társadalmát nem fogja megrázkódtatni ez a világáramlás. Mi, keveseken kívül, nem estünk át semmi intellektuális válságon századok óta. S ha azok a társadalmak, melyek megtépve, gyáván a régi Istent hozzák vissza és visszahozzák, találkoznak velünk, akik a régi Isten mellett elvből kitartottunk, meg fognak ütődni, hogy mi milyen előrelátók vagyunk.

*

Kiss Józsefről álmodok itt egy percet, minden ígéretet cserbenhagyva, tilalmat kijátszva, s úgy, hogy talán meg se jelennek e sorok. Ki ő, mi ő, miért került éppen hozzánk, ő szenvedésére, mi büszkeségünkre, majd elmondják mások. Ünneplésére készülünk tudniillik, s attól félek, hogy meghal egy régi babona, s mi nem tudunk igaziakat - ünnepelni sem. Tehát ő róla álmodok, az ő győzelmes, példátlan, szép, babéros öregségéről. Adatik-e az még valakinek, kik az ő útján óhajtanánk dalolva járni, mint az Anatole France görög lantos-királyának: majdnem ravaszul fiatalnak maradni? Honnan hozta ezt a csodálatos fiatalságot, holott a mi nedvetlen talajunkból nem szívhatta? Kell lenniök nem ismert földnek és áldott méhű anyáknak, messze földnek s messze anyáknak. Onnan, tőlük jött ő is, a ritkákkal, kivételesekkel, akik Cézárnak hiszik az életet, de meghalni is szalutálva és dalolva halnak meg előtte, hogy soha meg ne haljanak.

*

Polónyinak is csodálkozására ez az ország, ez a Budapest, ez a magyar társadalom nem lázong. Úgy látszik, hogy minket már nem tud meglepni se politika, se bírósági ítélet, se undokság, se semmi. Alapjában gyorsan jutottunk el a nil admirari-hoz. Annyi minden furcsa, veszett, gonosz és bolond történt velünk, hogy már elfelejtettünk csodálkozni. Másutt egy kis rend akad, egy kis morális gát, valami szükséges, társadalmilag törvényesített szamárság. Mi régen túl vagyunk s előtte sohase voltunk az ilyen valamiknek. Tehetnek velünk, ami csak tetszik s amit csak kibírunk, pedig sokat bírunk ki. Figyelmeztetjük a ma grasszáló társadalmi túlhatalmat, hogy bennünket nem lehet meglepni. Polónyi vagy akárki jöjjön, fogja meg az orrunkat, kápráztassa el a szemünket, vezessen. Nincs olyan valaki ma már, akitől az orrunk összefacsarodhatnék, akár Polónyinak, akár az ellenségeinek a barátja, jöjjön.

A Hét 1907. december 15.

Barla

58. A LEGBÚSABB PÁRT

Egy Sedanba vitt Magyarország s egy vert hadvezér egy becsületes ember, akinek a győzőt kell játszania. Ez a háttér, s a színen egy aggódó, rossz álmú, szomorú embert látunk: gróf Andrássy Gyulának hívják. Talentumos fia egy zseniális, építő természetű apának, komoly, derék, tudós és ambíciós. Hányszor kell naponkint legyintenie tolakodó árnyak felé, s fölsóhajtania: nem ezt akartam.

Az Andrássy pártja riadót fúvat mostanában sűrűen. S ez a riadó úgy hasonlít a Lengyelország felé menekülő nagyságos fejedelem búcsú-riadójához. Ezután már csak a nóta jöhet: „zöld erdő harmatát, piros csizmák nyomát, hóval fedi be a tél.” Hajh, még Nietzsche erkölcsei mellett is nagy bűn, nagyon nagy bűn, a szülőgyilkosság. De mindenek fölött való nagy bűn egy nemzettársadalmat sikertelen forradalomba vinni.

A negyvennyolcasok úgy tettek, mint Bocskai kóbor, vitéz hajdúi: ők csak nyerhettek a harcban. Győzelmet, erkölcsöt, tisztességet, nevet, de mindenesetre zsákmányt. A néppárt távolabbra nézett, messzibb célokért, taktikából harcolt, s nem bánta, akármi lesz a vég. De gróf Andrássy Gyula egy gróf Andrássy Gyulának a fia. Gróf Andrássy Gyula ismeri a históriát s az erőket, melyekből minden jelen adódik s minden jövő fejlődik. Hát ma is azt vallja-e az alkotmánypárt, hogy jó dolog volt írmagot se hagyni a régi hatvanhetesekből?

Az alkotmánypártnak - írja a párt egyik lapja - föl kell hagynia a „bocsánatot kérek, hogy a világon vagyok" álláspontjával. Ugyancsak ez a lap gúnyos bánattal konstatálja, hogy ez a Budapest, melynek polgársága túlnyomó részében hatvanhetes, kilenctized részben negyvennyolcas képviselőt választott. Osztozkodni, ahol az összefolyt régi és alkalmi negyvennyolcasság mindent el nem árasztott, voltaképpen csak a negyvennyolcasok és a néppárt osztozkodnak. A nemzeti intelligencia jobb érzésű és mindentől megcsömörlött része föltűnően kezd érdeklődni a szocializmus iránt. Nagyon jól lát az alkotmánypárt valóban, de meg meri-e látni azt is, hogy kicsodák ennek az okai?

Alakult pedig az alkotmánypárt a kockára tett s visszaszerzendő alkotmány nevében. Ma megvan az alkotmány, legalább az alkotmánypárt azt állítja, hogy megvan. Nagy nevek díszítik a pártkoszorút, társaságnak is előkelő ez a párt. Mikor a koalíció, a nyergetlen paripa: az engedélyezett hatalom hátára került, bizonyosan örültek is az alkotmánypárti urak. Lám, milyen okos volt minél kevesebbet engedni maguk közé a nem korai és hiteles disszidensek közül. Azután milyen öröm: közülük való vagy legalábbis hozzájuk állott a miniszterelnök. A pártvezér belügyminiszter, aki választatni szokott s az államtitkár, aki szintén választatni szokott, szintén az övék. Oda és annyi főispánt küldenek, ahova és amennyit akarnak. Ilyen körülmények között még öljünk egy kicsit. Most már öljük meg alaposan és mind a régi elvtársakat. És az alkotmánypárt elnémította, kiirtotta a hatvanhetet annak a negyvennyolcnak a számára, mely kormányozni nem tud, de melynek nem is fontos a negyvennyolc, amellett, hogy hatvanhetet hiúságból és gyávaságból nem tud mondani. És annak a néppártnak a számára, mely előtt igazán a hatvanhét a leglényegtelenebb.

„Gyakorlatban - írja az alkotmánypárt lapja - a hatvanhét legalábbis akkorát lépett a negyvennyolc felé, mint amekkorát kellett lépnie, ha a valóságban akart cselekedni s a levegőben bizonytalankodni nem akart, a negyvennyolcnak a hatvanhét felé. A határok azért nem mosódtak el, megmaradtak, meg is maradnak, s mentül több joga van az életre a hatvanhétnek, annál több oka[van] az éberségre a negyvennyolcnak.["]

Hajh, nem egészen úgy van, ahogy az alkotmánypárt finomkodva s titkolózva mondja. A helyzet az, hogy nincs negyvennyolc, s a hatvanhét nagyon erőtlen az alkotmánypárti kezekben az alkotmánypárt hibája miatt.

Szomorú, de szinte szentírás: a mai Európában, a mai Ausztria-Magyarországban vagy Deák szelleme kormányozhat vagy a - katonaság. A koalíció bomlik, az általános választói jognak jönnie kell, s az ország nagyobbik felében korrupt és a nembánomság híve, tisztességesebb felében pedig remény nélkül élő.

Az alkotmánypárt a legbúsabb párt ma, majdnem olyan bús, mint az ország. Alkotmányt akart menteni egy bűnösnek deklarált rendszert. Megölte és megölette a szabadelvű pártot, s elfűrészelte maga alatt a fát. Csak egy kicsit katolikusabb, mágnásosabb, konzervatívabb, kaszinóibb amannál. De jóval-jóval képtelenebb még vállalni is azt, hogy Magyarország konszolidáltságát vissza tudja adni.

Bár mi látnánk rosszul s nem az alkotmánypárt, de Andrássy Gyula okvetlenül élő, belső vágyakozása győzne. A másik Andrássy Gyula fiáé, aki ha tévedt is, de hitványabb Magyarországot nem akarhat, mint az apja akart. Egy nagy, bűnös hazugság átka fekszik az

országon, s ez nyomja az alkotmánypártot is. Az Andrássy Gyula bűnbánata és becsületessége, mely kiváltképpen fénylik a mai cselekvő politikusok sötétségében, hátha tehetne csodát. A csoda segíthet már csak az alkotmánypárton és - Magyarországon.

Budapesti Napló 1907. december 15.

(A.)

59. KISS JÓZSEF

Az én Jehovám, Istenem, Krisztusom, Sorsom vagy mim, adna nékem negyven esztendőt - élni, tehát még kilencet és valamit. Nem fog adni, holott csak annyi esztendőt kérek életnek, amennyi óta Kiss József ezen a búzatermelő és kalásztalan Magyarországon verseket ír. Adna nékem negyven esztendőt csak azért, mert nagy dolog volna azt megtudni, mit érez az ember, ha negyven évig király. Ha negyven évig úgy király, hogy mindig inkognitóra van kényszerítve, s ha koronázni is csak olyan koronával koronázzák meg, mely históriátlan.

Petrovics Sándornak mégiscsak jó mészárszékű és rokonságú ember volt az édesapja, őmagának pedig olyan villamos lelke volt, hogy a haragos Ég is megijedt tőle. De ha valaki a falusi, zsidó árendás házából indul el, ha félénken, illatos halk és új muzsikás álmokkal indul el, borzasztó ez nálunk, itthon. Valahogyan Spinózával barátkozhatott össze nagyon gyorsan a mezőcsáti legényke, mert királyi trónusra tudott ülni már akkor, amikor a trónusát alig százan látták.

Ő, talán itthon a maga kora számára előbb jött mindünknél, akik valami átokból bármikor korok számára kívántunk érkezni. Nem kalibereket hasonlítgatunk, de Ibsennek elég korán a storthing szavazta meg az élethezvalót, ha már egy norvég Napóleon nem csinálhatott belőle pair-t. Kiss József előtt az akkor nobilisabb, de a maiként európaiatlan s talán még gőgösebb Magyarország fölvont minden várhidat. Kibírta, mert tudta, hogy király, s még azt is kibírta, hogy azért szeresse meg a publikum, amire ő sohse volt büszke. Szinte gonosz öröm szállna meg bennünket, ha búsak, becsületesek és végzet-sejtők nem volnánk, hogy Kiss Józsefet iskolákban szavalják, s csak éppen azt nem tudják elegen, hogy a koszorús Kiss Józsefnél van egy különb poéta Kiss József.

Max Nordaut nem szeretem, s mikor Párizsban beszélgettem vele, ott volt asztalán nyitva és megjelezve a Kiss József könyve. És kérdezte, hogy bús-e, víg-e, tud-e még dalolni az ő nagy barátja? Egyszerre másnak láttam Nordaut, aki talán magyarul is csak Kiss Józsefért nem felejtett el.

Holnap, vasárnap, a Petőfi Társaság kezdi meg sorát a Kiss József-ünnepeknek. S egy ifjú poéta fog dalolni Magyarországnak: Kiss Józsefnek hívják. Tele van a lelke álmokkal és dalokkal ma is. Ma már talán meghallják a dalát mindenek, s egy marék virágot szór elébe mindenki. Egy kapocs volt a lelke negyven évig, a mi dacos, ázsiai szívünk, és Európa között. Most már fogadjuk őt mindnyájan egészen a szívünkbe.

Budapesti Napló 1907. december 15.

Ód.

60. ÉLJEN A VÁRMEGYE

Az apámnak, Szilágy vármegyében, egyetlen boldog álma volt valamikor: hogy központi főszolgabíró s azután alispán lehetne a fia. Többre nem gondolt, főispánságról nem fantáziált, csak magyar és vidéki ember érti meg ezt. S lett belőlem vármegyei ember helyett a vármegye becsületes gyűlölője Magyarországon, örömömre.

Mocsáry Lajos, aki egyébként európai ember, a Kossuth-Apponyi-forradalom idején, tanácsokat adott a vármegyéknek. Ezek a tanácsok olyanok voltak, mint a vármegye maga: büszkék és ostobák. Lökjön el a vármegye mindent, ami betű, ami értelem, ami új. Tegyen úgy, mint II. József korában: hordassa máglyára az írásokat és nyomtatványokat.

Jó tanácsok voltak ezek, s Magyarországon mindig megfogadta az ilyen jó tanácsokat a vármegye. Hajh, a vármegye nem változott századok óta: az alispán piros borral itat ma is. S a páva csak a legritkább esetekben száll föl a vármegye-házra, szegény legények szabadulására.

II. Józsefet a kalapos királyt megigézték Voltaire és társai, a kor. Ez az aufklérista császár úgy gyűlölte a magyar vármegyét, mint ma egy intelligens magyar tudja gyűlölni. Akkor minden nemes vármegye így kezdte határozatait: Nos universitas comitatus. Nincs az a császár vagy király, aki gőgösebben tudjon beszélni. És ugyanaz a József császár, aki halála előtt kibékült velünk, magyarokkal, mondott egy nagyon okos dolgot: „Ich verbiete mir anhero die pluralia, Comitate sind nur singularia. Es giebt[!] nur ein plurale: Nos status et ordines Hungariae.” Egy veszekedett Lengyel Zoltán nem tudná szebben megmondani, hogy a vármegyének - kuss.

Emlékszem, vidéki koromból, hogy a vármegye nem változott meg, s ebben az alig konszolidált Magyarországban, a vármegye az igazi ország. Ott is, ahol erkölcstelen paktum van románokkal, tótokkal, szerbekkel, szászokkal. Ott is, ahol Tisza István az úr vagy Andrássy vagy valamely pápista hatalom.

S arra is emlékszem, Nagyváradon (az ország e nagyon nyugtalan és értelmes vidéki városában éltem sokáig), hogy a vármegye rettenetesen gyűlöli a várost. „Coki város, mikor a vármegye mulat” (a vármegye szeret mulatni), mondja, szokta harsogni, a fals és igazi dzsentri egyformán, Nagyváradon.

Ergo, lyukadjunk már ki: most van a vármegye szezónja, most választ a vármegye. Talán az egy Békésen kívül, ahol Achim L. András dirigál, nincs semmi baj. Az atyafiság összetart, s az atyafiság mindig a hatalommal tart. De jelszó kell még a magyar vármegyének is, még az új rend idején is. Persze nem a Borsod vármegye bátor lépésére emlékszik a vármegye, mikor Borsod a szekularizációt sürgette. De mivel szívesebben emlékszik arra az időre, amikor Mocsáry szerint elégetett minden fölvilágosító betűt. És arra a hőstettre, amikor Kovács Gusztávot Debrecenben félholtra-verten halottas kocsira rakták. Ha gonoszak akarnánk lenni, még azt is szívesen ajándékoznók a vármegyének, hogy a pénztárra emlékszik. Mert „mire jó az árvakassza, hogy a dzsentri elsikkassza.”

Abszolute és haragosan nem vagyok elragadtatva a módtól, mellyel Budapesttel az ő jelenlegi urai bánnak. De, oh pesti adófizetők és polgárok, van-e sejtésetek, hogy mi történik a vármegyékben? (Széll vagy Apponyi egyszer zavarból ezt a rossz szót mondta ki: a perifériákon, s azóta minden magyar analfabéta ezt használja.)

A vármegyék ma (éljen Kossuth Ferenc és vidéke) inkább országok, mint Magyarország. Magyarországnak például szabad kvótát emelni, a császárnak behasalni, katona-költséget emelni, a vármegyének szabad ellenben önmagát szolgálni s az uralkodó rokonságot.

Jó kis hecc volt ez a Kossuth-Apponyi-féle szabadságharc, mely még Ugron Gáborból is föltámadt embert és mamelukvezért tudott csinálni. Fenének kell most már itt parlament,

mikor van hatvan és egynéhány vármegye, ha jól tudom. Még csak az nem történt meg, hogy Ugron Gábor ajánlja a magyaroknak: menjünk be a Reichsrath-ba. Talán ez is meg fog történni rövid időn belül, hiszen a vármegye a fő és fontos, nem az ország.

A vármegyét ösmerem, hálaistennek, tele vagyok emlékekkel és vármegyei rokonsággal. Tudom, hogy kikkel közigazgatnak bennünket a vármegyében. Van egy pajtásom, akivel együtt hallgattam a jogot, s aki ötször volt a hülyén idegesek szanatóriumában. Ma ez az úr, mert ma már úr, főszolgabíró, s talán holnap főispán lesz egyenesen. Nagy következetlenség volna a vármegyétől s az új rendtől, ha nem csinálna belőle főispánt.

Éljen a vármegye, mely most választ és nagy ország ebben a kis országban. Hiszen már Budapest is vármegye lett egy kis kóser mellék-ízzel. Ez a jövő, ez az ország, ez a minden, még ha rosszabb rend is fog jönni a koalícióból. Éljen a vármegye, hiszen egész Magyarország egy erőteljes és aggodalmas vármegye a Habsburgok birodalmában. Annyi erővel, hogy kitartsa a rokonságot és annyi aggodalommal, hogy féljen az általános választói jog következményeitől. A paraszt meg- és alaposan megvan közigazgatva. Az éhes és szegény dzsentri és hamis dzsentri el van látva. A mágnás, főpap és minden reverendás pap ki van szolgálva. Kell-e ennél tökéletesebb, nagyobb és szebb institúció?

Választ a vármegye, s egy pillanatig nem jut az eszébe, hogy lehet valamikor majd másként is. Ezeréves intézmény a vármegye, s a sejtőképessége kipróbáltan erős. Ha egy Kossuth a Habsburgokkal szűrte össze a levet, abból legalább is ötvenéves állandóság lesz, még akkor is, ha a Habsburg kicserélődik, s a Kossuth úgy hal meg, hogy hamarabb kap szobrot, mint az apja. Minden el fog itt romlani egészen, de élni fog a vármegye. A vármegye, mely hű dajkája néhány szerencsés családnak. És vesszen az ország, mert ez igazán mellékes, de éljen, éljen a vármegye.

Budapesti Napló 1907. december 18.

(A.)

61. ÓH, BENKŐ ÚR

Benkő Gyula úr tiszteletbeli főügyész még talán ma is nemes Baranya vármegyében. Elment egy bankettre, ahol Kossuth őexcellenciájára mondtak tósztot. Benkő úr elfelejtette, hogy új rendszer van, s az éljenekbe belerikoltott egy abcugot. Ezért őt megdorgálta a belügyminiszter, s szekundát adott neki a pécsi ügyvédi kamara.

Rosszul esik, de ki kell jelentenünk, hogy Magyarország nemkoalíciósai Franciaország reakcionárius ellenzékével vannak rokonságban. Azokkal bánnak majdnem úgy, mint velünk, nemkoalíciósokkal. Mi vagyunk az utolsó emberek, akiket agyon kell ütni lelkileg, pénzileg, erkölcsileg, mindenképpen. Az én öcsémet még tanárnak se szabad kinevezni, nemcsak azért, mert kálvinista, de mert az én öcsém. Franciaországban az ellenzéki mágnások erre azt szokták mondani, hogy így van, amikor az inasból úr lesz. És minden demokrata-elvem fönntartásával én is csak ezt tudom mondani. Olyan emberek kerültek hatalomra és uraságra, akik sem hatalmasok, sem urak nem tudnak lenni. Nem is akarok más példát mondani, mint a Kossuth Ferencét. A kicsi mérnök, aki például a Riviérán bárhol, jó helyen, még a table d'hôte-nál is az utolsó helyet kapta volna, Magyarországon nádor és a király után első ember. És Ugron Gábor, aki más országban Nasinál rosszabb sorsra jutna, félelmes tekintély. És Apponyi Albert, akinél eszmékben bővebb és jó órában sokkal óvatosabb tud lenni Kardhordó Árpád, nagy ember, nagy elme, nagy szónok.

No, ebben a tekintetben beváltották a nemzeti demokrácia ígéretét. A silányság soha még úgy nem volt fölmagasztalva, mint Magyarországon. S ráadásul ezt nem is szabad nekik megmondani: belügyminiszterileg el van tiltva.

Óh, Benkő úr, milyen naiv úr ön. Hogy megérdemelte ön azokat a büntetéseket, amiket kapott. Ön azt merte mondani, hogy abcug Kossuth Ferenc. Uram, uram, tanuljon tőlünk életet és élni tudást. Ezennel harsogva, példát adva, őszintén kívánjuk: éljen Kossuth Ferenc. Tanuljon ebből, s utánozzon bennünket, óh, Benkő úr.

Budapesti Napló 1907. december 18.

Ód.

62. MIKOR A DRÉHEREK VÁLNAK

Dréher Antal Jenő válik vagy el is vált a feleségétől olyan cigánykodással, mintha Dréher úr legalábbis egy Kóburg herceg volna. Mivel Dréher Antal Jenő sok-sok milliójú gazdag ember, válópörének minden betűje érdekli a világot. Arról is beszámolnak tehát a lapok, hogy Dréher úr vonakodik fizetni az elvált asszonynak heti kilencven koronát. És Dréher úr nem akar nyolcezer koronát fizetni egyszersmindenkorra, hogy volt felesége egy lakást rendezhessen be. És folyik a pör főképpen Bécsnek, a bécsi publikumnak nagy gaudiumára és élvezetére.

Dréher Antal Jenő nem az első milliomos férfiú, aki az elvált feleségéhez ilyen piszkosan fukar. Sőt majdnem szabályként lehet megállapítani, hogy ők mindnyájan ilyenek.

Jogunk kevés van arra, hogy Dréher úrék válásainak okaival s az ő legtitkosabb lelki válságaikkal foglalkozzunk. Azt valljuk, hogy teljesen mindegy, milyen okból mondják föl a házasságot férj és feleség. Az az egy bizonyos, hogy azért, mert a házasságuk életképtelennek bizonyult. De eltagadni s lemosni magunkról egy házasságot nem lehet. Főképpen nem lehet a Dréheréknek, akiknek a szerencséjük éppen az, hogy van házasság és van tulajdon.

Dréher Antal Jenő akaratlanul is nagyon nehézzé teszi a helyzetüket a jövő Drehereknek. Ha akár egy kórista-leány az, akibe egy Dréher bolondulásig, sőt házasságig szerelmes, ennek a leánynak éreznie kell, hogy szolid céggel van dolga. Miként érezniök kell azoknak a firmáknak, amelyek a Dréher céggel üzleti összeköttetésben vannak. Akárki fehérnép legyen, akit egy Dréher nőül vesz, elvárhatja, hogy különb sorsa legyen legalább anyagilag, mint egy hercegnének. A hercegnéknek és hercegnőknek tudniillik nem éppen gyöngy az életük manapság.

Egy Dréher-feleséget, ha még házasságon kívüli szerelmeskedést űzne is, csak annyi büntetés sújthat, hogy elválnak tőle. De vagy valami a házasság vagy fikció, tessék a milliomos úrnak elkészülni mindenre. Arra is, hogy esetleg ötször kell nősülnie, s négy elvált asszonyt úgy eltartania, mint ahogy megilleti azokat, akik egyszer a milliomos Dréherek feleségei voltak.

Még az amerikaiakban is több finomság és szükséges formatartás van. Ha az amerikai milliomos apa visszaveszi a leányát az európai mágnás-férjtől, gondoskodik, hogy a leánya volt férje ne zülljön el. Az európai Dréherek azonban úgy válnak, holott ők új emberek, mint a középkori várurak. Legföljebb és legjobb esetben annyit kap tőlük az eltaszított asszony, hogy nem ölik meg, ami ma már még milliomosoknál is felelősséges dolog volna. Az ilyen emberekre, ha a házasság intézménye még sokáig megmarad, törvényt fog hozni egy humánusabb kor. Röviden: el fogja őket tiltani a házasságtól.

Budapesti Napló 1907. december 19.

Ód.

63. LUEGER V. B. T. T.

Kegyelmes úr lesz, v. b. t. t. lesz a szép Károlyból, s hűséges Weisskirchneréből pedig, a nyájas elnökből, osztályfőnök. Ez lesz a válasz a duzzogó Magyarországnak, a haragosdit játszó magyar parlamentnek. S körülbelül ennyi hasznot fog húzni Magyarország abból a kiegyezésből, melyet gyáva kormánya okvetlenül finalizálni fog. Hát már csak ilyen a magyar szerencse: akármerre indulunk el, a v. b. t. t.-hoz érünk. Itthon csinálunk nemzeti küzdelmet: v. b. t. t.-k lesznek Kossuth, Rakovszky s az összes vezéreink. Behódolunk Bécsnek, átnyújtjuk neki mindenünket: erre v. b. t. t. lesz Luegerből. Ha hősök vagyunk, ha gyávák, a mi hivatásunk az, hogy hűségérdemeket mirajtunk szerezzenek a császár leendő bizalmasai.

Tehát báró Beck Vladimir úr hiába szavalt szép, óvatos általánosságokat. Tehát báró Beck Vladimir csak ravaszkodik, amikor lemondással fenyegeti meg az osztrák parlamentet.

S Ugron Gábor fogatlan szájával hiába tesz úgy, mintha harapni akarna. Ezzel a szájjal nem Ferenc Ferdinándig, de a Lueger inasáig sem lehet harapó szándékkal eljutni. Soha olyan kevéssé még nem féltek tőlünk Bécs s a Burg, mint ma és igazuk van.

Ne is kacagtassuk ki magunkat olyan mozdulatokkal, melyek csak félelmesen erőseknél nem komikusak. Mi átnyújtottuk díszes párnán a kulcsot Bécsnek, mint egykoron Bécs polgármestere Mátyás királynak.

Kár, hogy a magyar parasztnak kissé trágár közmondása van erről az állapotról. Nem írhatjuk le, de magunk is azt valljuk: ha egyszer már odaadtuk magunkat, tűrjünk. Két választásunk van: vagy tűrünk vagy pedig abban reménykedünk, hogy Wekerle úr és Kossuth úr elégtételt szereznek nekünk. Ha csak ez a két lehetőség van, úgy gondoljuk, hogy tűrni, ha szomorúbb is, de okosabb.

Azonban vigasztalásul teljes információt kell nyújtanunk a magyar publikumnak. Lueger kegyelmes urasága, Weisskirchner elnök úr államtitkársága majd csak akkor következnek, ha teljesen elkészül a kiegyezés. Hivő magyaroknak tehát mégis csak marad egy kis, rövid lejáratú vigaszuk. Az tudniillik, hogy hátha a magyar parlament eb-ura-fakó-t fog mondani. Hátha a kiegyezés dolga váratlanul, befejezés előtt megakad. Igaz, hogy még ez esetben is kegyelmes úr lesz Luegerből s osztályfőnök Weisskirchnerből.

De az ördögbe is, nekünk nem is a Lueger és Weisskirchner urak karrierje fáj. Tőlünk, felőlünk ugyan akár aranygyapjasrendet kaphatna a jeles két úr. De a mód, ahogyan velünk bánnak s a maró tendencia mindenben, ez a szörnyűséges. Volt-e császárnak ilyen diétája Magyarországon valaha is, mint ma? Ennyi pontosságot, lojalitást, áldozatkészséget mutatott-e még valaha ez az ország?

Egy derék, nagy talentumú, neuraszténiás, fiatal budapesti újságíróról beszélik ezt az esetet.

Hajnalban, fáradtan s a földi dolgoktól megundorodottan bandukolt hazafelé. A Városliget felé, egy padon alvó, rongyos aggastyánt látott. A rongyos, beteg, ősz ember fázott s álmában is didergett. Az újságírót, aki szerfölött szenzibilis ember, megrendítette ez a nagy emberi nyomorúság. Majdnem könnyekre fakadt, s ekkor egy kiszámíthatatlan, beteges ideg-indulatban - leköpte a nyomorult, vén, didergő embert.

Így tesz mivelünk most Bécs és az osztrák parlament. Olyan szánalmasan, nyomorúságosan állunk meg előtte, hogy túlzó megindultságában leköp bennünket.

Hát mit vétettek például mostanában a Wekerle-kormány és a magyar parlament? Kiegyezést, kvótát, mindent úgy adnak meg, ahogy pár év előtt Luegerék álmukban se merték hinni. És nem követelhet olyant Bécs, amit nálunk, tőlünk biztosan meg ne kapna. Ez egészen a

gyermekkorunkból emlékezetes olvasókönyvi vers. Az egyik testvér odaadja a másiknak minden pogácsáját az úti tarisznyájából. S azután a maga pogácsájából is csak úgy kap egyet-egyet vissza, ha a fél karját, fél lábát, fél szemét adja érte.

Itt, Magyarországon, minden lemondó és erkölcstelen erő azon dolgozik, hogy Ausztriának kedve teljék, s hogy a mai dicsőséges, új rend tovább éljen. Hálából Bécsben lenéznek, kiröhögnek, leköpnek és megpofoznak minket. Báró Beck Vladimir még csak eldadog valamit, hogy ez kissé sok. De ugyanakkor már tudatják velünk, hogy Lueger és Weisskirchner a bőrünkön szerzett érdemekért jutalmat fognak kapni.

Hát most már - azt hisszük - egy új különbséget ismét megállapíthatunk a régi rend és új rend között. A régi rend, ha muszáj-áldozatokba vitt bennünket Bécs számára, vigasztalásul egy-két becéző, fényes játékszer-vívmánnyal kápráztatta el a szemünket. Most még nagyobb áldozatokat kell hoznunk, s jutalmul úgy bánnak velünk, mint a rühes kutyákkal.

Budapesti Napló 1907. december 20.

(A.)

64. A FÉLKEZŰ SIKKASZTÓ

Él-e Kecskeméthy Győző vagy nem élt már a sikkasztás után három nappal sem? Bizonyos, hogy lelkesítő példa az ő nem bizonyos sikerén kívül kevés van. A francia Kecskeméthy, Gallay a szeretőjével saját jachtján eljutott Dél-Amerikába. Lefülelték, visszahozták, elítélték, s most is rab. Kecskeméthy Győzőnél is az a valószínű, hogy egy titkos, ügyes társ eltette a láb alól. Nem Kecskeméthyt kellene csupán keresni, de az ő valószínű kirabló gyilkosát. Hatalmas a rendőr ma az egész világon, s aki sikkasztott pénzzel az Északi-sarkig nem jut, teljes biztonságban sehol sincs. Az Északi-sarkon pedig aligha ér sokat az osztrák-magyar, német, sőt francia és angol bankókkal sem.

És hogy mégis sikkasztanak az emberek, ez szomorúan csodálatos. Holott annyi más erkölcstelenebb, de biztosabb vagyonszerzésre ad lehetőséget minden államban a mai társadalmi rend. Még az a legkevésbé csodálatos, hogy Magyarországon sikkasztanak sokat. Itt züllik, romlik majdnem minden, s ami még nagyobb nyavalya, nem javul semmi. De a sikkasztók még Magyarországon is beláthatnák, hogy a siker még itt se bizonyos. És szánalommal gondolunk a legújabb sikkasztás hősére, egy lőcsei magánhivatalnokra. Öt- vagy hatezer koronát sikkasztott ez a fiatal ember, és megszökött. Micsoda teljes briganti elszántság vesz erőt lassanként az embereken Magyarországon. A lőcsei sikkasztónak félkeze van, s ő félkézzel is sikkaszt, holott ez különös ismertető jelnek is elég különös. A félkezű, a balkezű lőcsei sikkasztóban íme ismét egy újabb magyar szimbólum-embert kaptunk. Majdnem bizonyosak vagyunk, hogy ma vagy holnap elfogják. Talán ő maga se hiszi, hogy messze szökhessen. De azért a bal kezének, az egyetlennek, se tudott parancsolni, hogy ne lopjon. Egy más korszakban talán Mucius Scaevola lett volna belőle.

Budapesti Napló 1907. december 20.

Ód.

65. DUCURA DUMBRAVA

Carmen Sylva, Románia királynéja és termékeny írónő, regényt írt volna a magyarok ellen. Erzsébet őfelsége nem merte a Carmen Sylva nevet jegyezni a könyvre, ami nem vall nagy bátorságra. Ducura Dumbravának címezi a könyvet a Magyarország-ellenes regény titkolózó írója, ami oláhul beszélők szerint: Carmen Sylva.

Egy dolgot, egy pikáns dolgot, mielőtt véleményt mondanánk, tisztáznunk kell okvetlenül. Carmen Sylva irodalmi működése olyan, mintha tíz gyönge író írna e név alatt. Egy francia és egy német revue is magyarázták már ezt a furcsaságot. E magyarázattal megegyezik egy-két, a román udvar körül járatos egyénnek a leleplezése.

Carmen Sylva a legjobb esetben is csak átíratja a maga gyöngécske dolgait. Legtöbbször még ezt se teszi, hanem egyenesen megíratja másokkal.

Ezek után mondjuk, hogy ezt az új regényt mégis maga Carmen Sylva írta. Tiszteljük a felséges asszonyt, de majdnem arcátlanság kellett hozzá. A román parasztlázadás után egy féltucat román intellektuel írásait olvastam külföldi folyóiratokban. Szörnyűséges dolgokat mondtak el ezek az oláh darabontok Románia társadalmáról, közállapotairól. Keserűségében egyik-másik kijelentette, hogy Oroszország és Magyarország a kultúra paradicsomai Románia mellett. A királyé, a bojároké, külföldieké, korrumpáló vállalkozóké s kalandoroké élet és vagyon.

A nép elállatiasodott, degenerált, éhező rabnép. Román polgárságról még úgy se lehet beszélni, mint magyarról. Az intelligensek jobbik részét üldözik, sanyargatják. Az intelligensek nagyobbik fele lelketlen, züllött, mindenre kapható. A politika olyan balkáni, mint Magyarországon.

Mi itthon, Magyarországon, a magyar bojárok és kalandorok igája alatt tele vagyunk keserűséggel és bánattal. Ostorozzuk is a magyar társadalmat, politikát s azokat, akik miatt haszontalanul vérzünk el a demokráciáért s egy igazabb kultúráért vívott harcban. Ha boldog kultúrnemzetek elfogulatlan fiai észreveszik a mi nagy küzdelmünket, hálásak vagyunk érte. De kuss, sőt coki annak, aki Romániából jön, kerül ki, hogy bennünket bíráljon. Még akkor is, ha a bíráló királyné és Carmen Sylva. Örüljön Carmen Sylva, hogy nem kénytelen az írásaiból élni.

Budapesti Napló 1907. december 21.

Ód.

66. A MARADISÁG HITVALLÁSA

(A francia Akadémia riadója)

Soha még Akadémia bátrabban, harciasabban és szellemesebben nem üzente meg a világnak, hogy ő igenis konzervatív, mint a francia Akadémia üzente meg ismét. S ami pikáns, furcsa, majdnem kacagtató: a maradiságnak ékes dicséretét egy fiatal férfiú mondotta el, éppen a negyven francia halhatatlan közül. Maurice Barrès tudniillik, aki egyike a legnagyobb élő francia stilisztáknak s akinek irodalmi működése úgyszólván: esztétikai törvénykönyvekbe becikkelyezett nihilizmus. Barres az ő könyveiben az *én*-nek, az egónak egy Nietzschét túlárverelő hivője és imádója. Az ő esztétikai hitvallása az, hogy az írónak egyetlen lehetséges kritikusa - önmaga az író. S ugyanez a Barres mondta el most Richelieu óta a francia

Akadémiában a legkérkedőbben maradi beszédet. Szinte kedvünk volna azt mondani, hogy nagyszerűen konzervatívok is csak - a forradalmárok tudnak lenni.

A Barrès beszédje sokáig fogja foglalkoztatni a világ minden íróját és gondolkozóját. Kell, hogy röviden kikeressük a szép szavak rengetegéből e beszédnek a lelkét.

Barrès-nek a jeligéje a londoni Szent Pál-templom egy régi, híres és előkelő szónokának a beszédjéből való. „Éppen elég volt már a világnak a reformokból, nem akarunk immár több reformot." Ha valahol, úgy nem Angolországban, de Franciaországban érti meg az ember sok, egyébként értékes agynál a reformoknak ezt a nagy iszonyát. S Barrès nyugodtan és harsányan kérdezheti meg: vajon az okvetetlenkedő újítások megérik azt az árt, melyet szerinte Franciaországnak fizetnie kell? Barrès hite szerint ugyanis az emberiségnek egyik legszebb produkciója, a francia kultúra hal meg, ha Franciaország meg nem áll a merész újítások útján.

Minden kultúrember szívében meghűl a vér ilyen lélekharang-kongatásra. Valóban a francia kultúra volna az ár azért, hogy új épületek jöjjenek az értelmi míveltség ódon, de még mindig biztos várai helyébe? Hiszen akkor megérti az ember a legkeserűbb és legelszántabb ellenállást is - Franciaországban. Tessék elképzelni például, hogy Montaigne-től Anatole France-ig, sőt Barres-ig minden irodalmi kincs elpusztulna, szörnyűség! De ilyen bizarr módon vakmerő állítást még az ifjú Barres sem mer megkockáztatni. Sőt észreveszi az ember, hogy az irodalmat lehetőleg elhallgatja a konzervativizmusról zengett himnuszában. Mintha érezné, hogy ő is ludas, s mintha nem tudná leplezni, hogy voltaképpen politikára gondol minden gondolatával. Dicsőíti az egyszerűséget, a vallásos odaadást, az igénytelenséget, jótékonyságot, a katonai vitézséget, az áldozatkészséget s a csöndes mártírságot. Föl is kiált imigyen: „jaj Franciaországnak, hogy olyan nagyon okos emberek kormányozzák kevés szünettel a nagy forradalom óta." S azután hagyományos, akadémikus gúnnyal teszi hozzá: „amit az okos emberek elrontottak, azt az egyszerű, buta, derék franciáknak kell helyrehozniok".

Mindezt a francia Akadémia által kezelt erény-díjak kiadása alkalmából mondotta el Barrès. Látszik, hogy társadalmi, politikai programot akart adni s csak félig irodalmit. Azonban nyomban utána az irodalmi pályázatok előadója kiegészítette Barrès beszédjét. Versekről lévén szó, megdicsért három ifjú költőt, de kijelentette, hogy túlságosan eredetiek, s így nem kerülhetnek a megkoszorúzandók közé. Őszintén beszélt az előadó is, mint Barres, s rögtön meg is magyarázta a dolgot. A francia Akadémia nem utasítja el elvből és föltétlenül azt, ami irodalmilag új. De az újító kedv néhány évtized óta olyan nagy Franciaországban, politikában, társadalomban, mely csak utána rohant az irodalmi és művészeti forradalomnak, hogy egyelőre álljunk meg. Egyelőre - tanácsolja az Akadémia - elégedjenek meg az ifjú költők azokkal az eszmékkel, érzésekkel és formákkal, melyek mellett a Musset-k, Victor Hugók, Leconte de Lisle-ek elég jó költők tudtak lenni.

Íme, a nyitja a francia Akadémia harcias hitvallásának. Íme, miért beszélhetett az erkölcsről és erényről olyan csinált bácsisággal Maurice Barres. Arról a helyről, ahonnan éppen ez alkalomból valamikor - Renan hangoztatta az új, a humanista erkölcsök és erények riadóját, miközben gyilkosan belegázolt abba az ideológiába, mely most büszkén és győzelmesen uralkodik az Akadémiában.

A francia Akadémia Franciaország minden bajáért a nagy sietséget a folytonos újítást teszi felelőssé. S mivel tudja, hogy az irodalomnak milyen szerepe van a lelkek kormányzásában, megállj-t kiált az irodalomnak is. Nem volt sohase a bátor újítások védője, de most, valósággal orvosilag rendeli a francia géniusznak a maradiságot az Akadémia.

De kiszámíthatatlan kára volna az emberi kultúrának, ha kritika nélkül fogadnók más kultúrákban, társadalmakban is a francia szózatot. Arról még talán lehet beszélni, hogy Franciaország kissé idegesen előreszaladt. De hasonlót állíthat-e még egyetlen más kultúra is? S ha a francia Akadémia konzerválni akar, nem kell-e bevallanunk, hogy a kincsek mérhetetlen kincsét konzerválja? Ahol Voltaire nagyon régen élt, s másutt még meg se születhetett, s ahol egy író-forradalmár akadémikus mondhatja el a konzervativizmus legforróbb zsoltárát, ott talán bizony föl is fér egy kicsi pihenés és maradiság.

VU 1907. december 22.

Diósadi

67. ÜDVÖZÖLJÜK GYÜRKY ÖDÖNT

Gyürky Ödön majdnem egy évig élt nyugodtan Nagyváradon, s már azt hihette, hogy nem fenyegeti baj. Ha egy véletlen nem jön, talán idegen névvel s okmányokkal egy év múlva már közéleti alak lett volna. Új névvel, de a régi meggyőződéssel cikkeket írhatott volna a Katolikus Szemlébe, melynek szerkesztője volt. Talán a Magyar Katolikus Szövetkezetet is talpra állítja s ezután ügyesebben sikkaszt. Ez mind lehetséges nálunk Magyarországon, ahol az emberek nem tudnak okulni.

De íme - volt püspök és mágnás gazdáinak érthető bosszúságára - egy véletlen hurokra juttatta Gyürkyt.

Amikor eltűnt, úgy tűnt el, hogy a Dunának megy vagy legalábbis agyonlövi magát. Mindenki tudta, hogy nem fogja megtenni, mivel Gyürky jó katolikus, s jó katolikus ember üdvösségét veszélyezteti az öngyilkossággal.

Abban sokan reménykedtek, hogy Gyürky meg se áll Amerikáig. Mi ezt se akartuk hinni, mert Gyürky mindig hangoztatta, hogy ő jó hazafi. A jó hazafinak pedig kötelessége itthon élni és halni, még a börtön árán is. Azután pedig nem minden országban lel olyan hiszékeny plébánosokra s ugratható naivokra az ember, mint itthon.

Szóval, Gyürkyt elfogták, tehát Gyürky a mienk maradt.

Jól van ez így, mert már-már feledve volt a Gyürky-ügy. S nagy erkölcsi kár egy olyan társadalomra, mint a mienk, ha az ilyen Gyürky-afférok föl nem kavarodnak. Halljuk csak, miket fog mondani Gyürky Ödön, ha ugyan merni fog beszélni. Egy levelében például valami olyat írt, hogy a Zichyek kergették a halálba, reméljük, hogy erről is, de másról is lesz még némi mondanivalója Gyürky Ödönnek.

Polónyi, hír szerint, a keresztyén Magyarország restaurálására szánta magát. Apponyi a kultuszminiszteri székben, s nagy erkölcsi föllendülés mindenütt. Van már keresztyén-szocialista párt is. Nagyon nélkülözte volna az ország a Gyürky Ödön kipróbált erejét.

Budapesti Napló 1907. december 24.

Ód.

68. ÖNGYILKOSSÁGOK AZ IRODALOMÉRT

Néhány héttel ezelőtt a gyorsvonaton, Budapest és Fiume között csinált egy rossz novellát egy fiatal író. Tegnap éjszaka a Hajós utca és a Gróf Zichy Jenő utca sarkán egy másik fiatal író ugyanilyet. Általában nagyon-nagyon divatba kezd jönni fiatal írók között, mint irodalmi irány, az öngyilkosság.

Nem tudom, mi elől menekülnek: az élet elől avagy az irodalom elől. Az utóbbi esetben még érteni lehetne őket, ha nem lehetne az életet irodalom nélkül is leélni. S ha bizonyos volna, hogy az irodalom megér-e egyetlen életet is.

Ezek a fiatalok húsz-huszonegy évesek, már hazulról és születésüktől kezdve érzékenyek. Álmuk a magyar, a budapesti irodalmi karrier. Belesóhajtanak a kávéház füstös, párás levegőjébe éjszakánkint. S látni szeretnék a nevüket - napilapok tárcarovatában. Ők se tudják, mint az idősek közül is sokan, hogy voltaképpen és legtöbbször itt végződik az irodalom.

Az ismertség, amit a legügyesebb irodalmi karrier is adhat nálunk, semmi. A pénzecske valamivel több a semminél, s alapjában kevesebb. És talán hallgassunk szomorú, kebelbeli és pályabeli disznóságainkról.

De a fiúk mindezt nem tudják tudni s nem bánják. Meghalnak azért, amiért s amitől el kellene menekülniök. Nem a halálba, de az életbe. Az életbe, mely hála istennek nem csupa irodalom. Nem mulatság, de kibírhatóbb az irodalomnál.

Budapesti Napló 1907. december 25.

Ód.

69. SZENT ÜZLETEK

Szent Antal híres városának, Páduának, katolikusai nyílt levelet intéztek X. Pius pápához. Keserű hangú a levél, s a jó páduaiak azt kérdezik, hogy vallás és üzlet egy szó-e vagy kettő - vatikáni nyelven?

Furcsa, pikáns, érdekes előzménye és oka van ennek a nyílt levélnek.

Franciaországból kiűzték a karthauzi papokat, a chartreuse-likőr gyártóit. A pálinka-gyárt nem vihették el magukkal a karthauzi atyák, s ott a likvidáció után is gyártják a likőrt. Igaz, hogy nem papok csinálják, hanem világiak, de a chartreuse azért chartreuse maradt.

A karthauziak Spanyolországba menekültek, s ott egy nagyszerű üzletet kötöttek. Eladták egy spanyol társaságnak nevezetes likőrjük állítólagos gyártási titkát és jogát. Ez a társaság Tarragone-ban gyártja a likőrt, melynek még közelében sincs egy karthauzi kolostor. Mégis újságokban, plakátokon azt hirdeti a társaság, hogy a pálinkát a karthauziak gyártják. A szerzetesek ezért kaptak óriási summát, s egyben kötelesek pörölni minden országban a francia kincstárt s a Grenoble-ban működő pálinkagyárat.

Ezek a pörök keserítették el a páduaiakat éppen úgy, mint a jó francia katolikusokat. Párizsban, Brüsszelben s más helyeken is a karthauziak elvesztették a pört. Legutóbb pedig Londonban volt egy tíznapos tárgyalás, ahol kisült a szerzetesek turpissága. Kiderült, hogy a híres likőrnek nincs semmi gyártási titka, s a tarragone-i likőr rosszabb a franciánál. A papok drága pénzért eladták a firmát, de szerződésbeli kötelességük szerint kénytelenek csuhájukat meghurcolni a legcsúnyább pörökben.

„Miért szabad a mi szegény, egyébként is sanyargatott katolikus vallásunkat saját papjainak kompromittálni", kérdik a jó páduaiak. Választ azonban aligha fognak kapni. Éppen a mai lapunkban írunk a karmeliták birtokvásárlásáról, akik Pozsony vármegyében, Máriavölgyben búcsújáró üzletet rendeznek be nagy tőkével. És Pádua Szent Antala maga is nem az egész világra kiterjedt üzletnek főnöke és firmája?

Budapesti Napló 1907. december 28.

Ód.

70. HA MOMMSENÜNK VOLNA

(Ha nekünk is volna egy Mommsenünk, mint volt Németországnak, ez a mi Mommsenünk szomorúbb volna a németekénél. A németek Mommsenje, amikor halála előtt végignézett Európán és hazáján, megrémült. De a hite visszatért, és még meg tudta írni végrendeletét, hogy csak egy veszedelme van a civilizációnak: a fekete. Ha nékünk volna Mommsenünk, a mi Mommsenünknek keserű torkán megakadna a szó. Írni is csak a fiának írna, aki okvetlenül a Szent Imre-egyesület tagja volna. Annak is csak röviden, valahogyan ekképpen írna):

*

Szomorúan hal meg az apád, kedves fiam, könyörögj az ő hitetlen lelkéért Szent Imréhez. Nem miattatok aggódom: a famíliámra marad annyi, amennyiből megélhet. Téged pedig pláne nem féltelek, kedves fiam: tiétek, a tiéd a jövő. Látom is, hogy ügyesen csinálod a dolgodat, olvastam, hogy te is üdvözölted Apponyit. De lásd, én, amolyan régimódi, vén szamár magyar vagyok. Nekem olyanok is fájnak, amiknek fájdalmára talán sohase fognak már születni magyarok. Előbb hal meg, s talán meg is halt már az a Magyarország, amelyért mi a te korodban lelkesedtünk. Az a Magyarország, legalább a mi álmunkban - Kelet Franciaországa volt. S ezenfelül daliás mindenben, még a munkában s kultúrában is. Az én generációmból, kedves fiam, még katolikus püspökök is olyanok kerültek ki, akik Rómával hadakoztak. Az én időmben talán több magyar volt, mint ma, mert akkor a katolikusok is protestánsok voltak. Ma klerikális protestánsok is vannak s ultra-katolikus zsidók. Elfogyhatott, fölivódhatott vagy nagyon elromolhatott itt a magyarság. Már az én fiam is Szent Imrés és Széchenyi nevét hordja, ha kell, ha nem kell, a száján. A demokrácia századában Magyarországon álmagyarságú mágnások uralkodnak. És katolikus, szerzeteseket tartó, bigott és csalfa lelkű mágnások. És papok és ispánok és sekrestyések és cselédek. Hiszen volt itt hiba sok negyven éven keresztül, s nehezen, alig épült a mi álmodott Magyarországunk. De ilyen gyors visszazuhanást még a Mefisztótól megkísértettek sem vártak. Itt van, már azok vagyunk, de mindenesetre azok leszünk: Róma melegágya. Az erjedő, meleg trágya, mely a szent butaság és butítás számára nőtteti a plántákat. Holott ennek a Magyarországnak elsősorban meg kellett volna maradnia - protestánsnak. Úgy protestánsnak, ahogyan a protestantizmus életet és szabadságot jelent. Nyűgöző múltunk, vagyontalanságunk, nemzetiségeink, kevés kultúránk és Bécs miatt és ellen egyformán az antiklerikalizmus lett volna az orvosság. A klerikális Ausztria mellett ma már úgy kellene világolnunk, mint Európa egyik szemefényének. Mindennek reménysége is meghalt, s nagyon szomorúan hal meg az apád is, kedves fiam. Te ezt nem érted, de ne átkozd majd az apádat. Nem lesz okod rá: az apád hitvallása kiméra volt, a tietek a biztos valóságos jövő.

Budapesti Napló 1907. december 29.

Ód.

71. TÜNTETNEK AZ ÖREGEK

(Jubilánsok és fiatalok)

Jubileumra készül maga Ferenc József is: jubileum-járvány dúl az egész öreg Európában. Politikusok, bankigazgatók, költők, komédiások vén kezükkel gőgösen intenek alattvalóiknak. Elöregedvén, fiatalságukra akarnak emlékezni s hajlongani látni azokat, akiknek még megvan olyan-amilyen fiatalságuk. Világszerte ma még a derék, régi, elővigyázatos erkölcs-szabályok érvényesek. A fiatal anarchisták tisztelik az öreg anarchistákat vagy legalább ők is ezt mutatják. Nem merjük nem tisztelni az öregeket s még ha sok okunk is volna reá, csak titokban káromkodunk. Nem új látvány ez, de sohase ünnepeltette magát a vénség olyan bátran, mint manapság.

Okvetlenül Európa aggkori gyöngeségének egyik tünete lesz ez is: ez a jubileum-járvány. Tüntetés a fiatalság, mindenféle fiatalság s vétó-kiáltás a már megindult morális érték-kicserélések ellen. Az emberi társadalom nehezen, sokára változtatja meg, csak egy kicsit is, unalmas arculatát. De mintha már nagyon érezné arcizmain a föltörni készülő gúnyos röhögést, mely ezerszámra fogja ölni a babonát. Minden reakciónak ez az oka, s ezért ünnepeltetik magukat olyan nagyon veszettül az öregek.

Tüntetnek az öregek, s van egy nagy szerencséjük: kevés ember születik mostanában fiatalnak. A francia forradalom óta egyéb se folyik, mint a fiatalsággal való eredményes hadakozás. A mindig levert fiatalok nem lehettek olyan hangulatban, hogy tőlük vidám, erős, fiatal utódok érkezhessenek Mi már úgy születtünk, hogy önmagunkban hordozzuk a jubilánst még akkor is, ha közbelép a kanyaró, s kölyökkorunkban megment bennünket az élettől.

Csodának kell történni, s ez a csoda alighanem meg fog történni. A letiport félfiatalság helyett olyan fiatalságnak kell jönnie, mely csak azt érzi, hogy fiatal. Ma azt érzi előbb, hogy őt is fenyegeti az öregség s a mások jövendő fiatalsága. Hiszen jelek már vannak mindenütt, s ékét a maga szervezett százezreivel beverte már a társadalomba a jövendő társadalom. Addig azonban még sok jubileumot fogunk megérni, s e jubileumokon a mi kevés fiatalságunk lesz a pirosító a jubilánsok múmia-arcán.

Budapesti Napló 1907. december 31.

Ód.

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1908. január-december

72. B. Ú. É. K.

a Sátán

Ártatlan kisdedek, még csak nem is koalíciósak, az esztendők, akiket a leghatalmasabb Heródes, az Idő, halomra gyilkoltat. Az esztendők nem tehetnek róla, hogy ők esztendők, de az ember megcsinálta őket, tehát vannak. Vannak, gördülnek egymásra, s akik élnek, sírfáknak szúrják le őket szomorú sírdombokra. Testvérek, emberek, magyarok, sírások, jelöljük meg az új sírfákkal halottjainkat. Sok-sok sírfát kell faragtatnunk az 1907-ből, mert sok a halottunk. Talán mi se élünk, akik élünk, s újév reggelén öntagjainkat tapogatjuk csodálkozva. Valóban mink vagyunk-e avagy kajla ón-figurák, akiket Szilveszter éjszakáján öntöttek? S ez a bús ország, ez a Magyarország, valóban ország-e még vagy egy nagy ónos tál? Ha van külön magyar Sátán is, az ma éjjel nagyokat fog kacagni a sírok között.

*

Ha csakugyan élünk, vigasztaljuk egymást, akik élünk vagy azt hisszük, hogy élünk, Magyarországon. Igyunk egy kis mámort s találjunk ki valami derítő, jó mondást. Itt van kéznél különben a régi, s mintha egyenesen a mi használatunkra készült volna. Tehát: nehogy azt merészkedje várni valaki, hogy jobban lesz az, ami van. B. Ú. É. K. itt még sokáig vagy már örökké csak rosszabbul lesz minden. Ezt azonban hallgassuk el, ha eldugott, Isten háta mögötti magyar falvakban járunk. Ahol bírják még az atyafiak, ahol hisznek, ahonnan még nem vándoroltak ki, s ahol a Kossuth-nótát éneklik. Ha valahol még hitet látunk, hivő embereket, Krisztus halászait, örüljünk és hazudjunk. Akkor hal meg Magyarország, amikor Biharban, Harsányban, az egyetlen, az utolsó negyvennyolcas paraszt is azt fogja látni, amit mi. Mert mi, romlott úrfélék, beleszokunk minden rosszba, minden változásba, aljasságba. De mit fog csinálni az a derék s Amerikába nem vándorlott Kis Tuskó János, ha látni fog?

*

A Sátánnak, ha van külön magyar Sátán, s ha kacagni fog, igaza lesz. Tavaly már, ilyen tájban, kacagott egy nagyot, de akkor még nem kellett mindenkinek meghallania a kacagását. Ma éjjel hallani fogjuk mindnyájan, s Kossuth Ferenc csúzos fájdalmai nem fájnak úgy nekünk, mint ez a kacagás. Bethlen, Bocskai s a Rákócziak kuruc bélyeget sütöttek a magyarra. Majtény után majdnem úgy kacagott a Sátán, mint ma fog. Egészen Kossuth Lajosig hihették Bécsben s az egész világon, hogy csak a két krajcárokért mérges a magyar. Ha a két krajcárokat elébe dobják, nagyot hasal, mint a nápolyi koldus, avagy a konstantinápolyi vámhivatalnok. Kossuth Ferenc úr mérnök, mérje ki az időbeli távolságot Rákóczi és Kossuth között. Legalább ennyi időre beföllegzett itt mindennek, ami magyar cél.

*

Szövetkezhetett volna Kossuth úr Garamiékkal, Bokányiékkal, ha azok elfogadják; Vázsonyival, Achimmal és akárkivel, aki folytatása a negyvennyolcnak. Ő odaadta magát a muszájból visszanemzetiesedett, klerikális mágnás-tábornak, a dzsentrinek, a senkiknek. Annak a vegyes tábornak, melynek illata pacsulinak, tömjénnek, tömjénes fokhagymának, bagariánának és bocskornak az illata. Tavaly még hihettünk annyit legalább, hogy nem olyan hitványak, mint amilyeneknek látszanak, azok, akik a fejünk fölé kerültek. Ma már tudjuk: a

helytartóság idejében nagyobb úr volt Béccsel szemben a magyar, mint ma. Beleharaphat ösztövérnél ösztövérebb lábszárunkba minden kutya. Politikában, társadalomban ránkszabadult az a balkáninál balkánibb csorda, melyet a Tisza-rendszer legalább karámban tudott tartani. Koldusabb még a Rákóczi-szabadságharc avagy a múlt századeleji devalváció idején se volt ez az ország, majdnem azt mondtuk: provincia.

*

Kossuthnak van egy Szterényije, egy túlságosan talentumos, vallástváltott úr. Ez fog Magyarországból indusztriális, új Magyarországot csinálni. Wekerle híres megbízhatósága fog bennünket pluszokkal dolgozó, jóhírű céggé tenni. Darányi menti meg a magyar népet, s Kalksburg róm. kat. Schöngeistje, Apponyi csinál itt nemes, európai, magyar kultúrát. Andrássyra, haha, Andrássyra van bízva a magyar demokrácia jövője és sorsa és sok minden egyéb. Polónyi Günthere csinálja majd itt meg az angol igazságszolgáltatás magyar mását és presztízsét, Jekelfalussy hozza a magyar vezényszót, a horvát miniszter István király egységes birodalmát, s Zichy Aladár nyomja minderre a liberális pecsétet.

*

B. Ú. É. K., nagyon víg újesztendőt kapott megint, soha ilyet, Magyarország. Ez nem volna minden baj, de attól félünk, hogy ezt hamar megtudják Nagyszalontán, Harsányban és Érmindszenten is. És akkor jön a teljes összeomlás, ha a mai naivok, sőt a mai gazemberek is csalódni fognak. Mindezeket nekünk, a külön magyar Sátán súgta, amely van olyan külön és önálló, mint Kossuthék jóvoltából a magyar vámterület, sőt jegybank lesz harminc-ötven-száz éven belül. Aki nem írja alá a Sátán jóslatait, az csak higgyen tovább. Magunk is annak örülnénk legjobban, ha ebben a szerencsétlen országban volnának, maradtak volna még elegen, akik hisznek.

Budapesti Napló 1908. január 1.

(A.)

73. „A BIHARI ISTEN”

Egy asszony vágta ezt a blaszfém, de csodajó címet nagy dühében a Tisza István szép, magyar fejéhez. Nagyváradon történt, ahol Bihar vármegye választott, s úgy választott, hogy már inkább csak megmarad Tisza-vármegyének. Az asszonynak igaza volt, ha haragudott, mert a fiaiért haragudott, akik számára nem volt elég kegyes Tisza és a Tisza-vármegye. De nekünk is igazunk van, akik ha nem is szeretjük Tiszát, nem tudunk rágondolni sem magyar vérünk megmelegedése nélkül. Milyen furcsa, milyen hibás, milyen ártó, milyen dacos, milyen erős, milyen szép, milyen magyar ember. Az ő nevét tűzte oda a Sors Magyarország egyik legszerencsétlenebb elváltozásához, s ma ő hetekig korteskedik és megmutatja, hogy Biharban az lesz az alispán, akit ő akar. Sőt kevesebbet mutat meg, s talán több hetet áldozott rá, mint hírlik: csak azért sem Hranyiczky lesz az árvaszéki elnök. És győzött, és Bihar vármegye rendben van, és Tisza István talán kezébe se vesz egy újságot. Otthon rendben van minden, Kossuth és Andrássy csinálják itt fönn a többit, csak az általános választói jogot ne csinálják. Több is veszett egyébként Mohácsnál, s az a fő, hogy ha Geszt körül elromlik egy híd, csak be kell üzenni az alispánnak. Ez az üzenet véletlenül manapság azzal a bizonyos telefon nevű szerszámmal is megtörténhetik. Mert egyébként - Tisza István nem lepődnék meg, ha holnap reggel arra ébredne, hogy valamelyik saját őse. Nem lepődnék meg, ha nemzetes, régi Tisza uramként ébredne föl, persze nem azon régi Tiszák egyikeként, akik még csak pörölték a

vagyont. Hanem egy vagyonos, sok jobbágyú, jószágú, földű Tiszaként. Paraszthoz, jobbágyhoz akkor is emberséges, de félelmesen tekintélytartó volna. A pápista észben akkor se hinne, s ha valaki új, nyugati ideákkal jönne elébe, úgy legyintene, ahogy még Eötvös Károly se. „Nem kell az nekünk, mi megvoltunk eddig is azzal, amink volt, árt az ilyesmi a magyarnak." Az új hiten, a protestantizmuson kívül soha még valami újat egykönnyen nem engedett magához az a fajta, melynek Tisza a prototípusa. Ha olyan rossz-szájú és ceruzájú ember akarnék lenni, mint egykor Mikszáth volt, leírnám egy elképzelésem. Le is írom: látom Tisza Istvánt hazaérkezni Gesztre, előkéri a kalendáriumot, melynek két év előtti ősébe bejegyezte volt, hogy a szabadelvű párt megbukott, s a kalendárium jegyzet-lapjára, ahol a lovak vemhezése, tehenek ellése, béresek kommenciója s egyéb ilyesmik vannak számon tartva, bevezeti szépen a kalendáriumba: a vármegyén mi győztünk.

Budapesti Napló 1908. január 1.

Ód.

74. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A vidám Budapest

Öreg budapestiek állítják, hogy sohase látták még ilyen vígnak, tolongónak, lármásnak, korhelynek Budapestet. Szilveszter éjszakáján végre olyan volt ez az óriási gamin, mint illik hozzá. Reggelig csupa nyüzsgés, zaj és mámor voltak az utcák. Idegenek ordítottak egymásra b. ú. é. k.-ot, s általában majdnem kibújtak bőrükből is az emberek örömükben, hogy kibújtak a múlt esztendőből. Az új esztendő pedig éppen annyi vagy jóval kevesebb jót és biztosat ígér, mint valamennyi új. Pláne nekünk magyaroknak, szegényeknek és budapestieknek. Talán ezért rúgott ki olyan nagyon a hámból ez alkalommal Budapest. Hiszen úgyis mindegy, legalább mulassunk egyet. S erre a városra még ma is sokan azt mondják, hogy nem elég magyar.

II.

Megint szerencsétlenség vadászaton

Ezúttal Leidenforst Adolf lőtte le szarvas helyett báró Haupt-Stummer Leót. És bár az urak eltitkolják az ilyen eseteket, mégis egyre gyakrabban olvasunk eltévedt golyókról. Nemrégiben olyan hír keringett, hogy gróf Tisza István is lelőtte vad helyett egyik barátját. Ezek mindig kapós és érdekes szenzációk. Ezek után érdekességbe[n] az következik, hogy mennyi vad került terítékre. Legjelentéktelenebb vadászati hír, hogy hány hajtó esett el. Hanem valamit tanácsolnánk az uraknak. A vadak és a hajtók érdekében elsősorban, s azért, mert - mint látjuk - az urak gyakran lőnek egymásba. Nem lehetne úgy egyszerűsíteni a dolgot, hogy az urak távol tartanák maguktól a vadakat és a hajtókat s - egymásra vadásznának?

III.

A Halál szuggesztiója

Jutott-e már valaki másnak is eszébe, hogy gyógyszerésznek jó ugyan lenni, de rossz is? Gyógyszertár tulajdonosának például határozottan jó dolog. De valami szörnyűség lehet a Halál mellett élni. Végre is egy mai embernek se lehet ismeretlen a melankólia. S egy mai ember se felelhet arról, hogy egy pillanatban nem gondol-e nagyon veszettet az élőkről s a

maga életéről. Hogy egy gyógyszerész öngyilkosságáról olvasunk, jutott ez ismét az eszünkbe. Finom, biztos mérgek vannak a gyógyszerész keze ügyében. Miligrammonként kiszámíthatja, mennyi elég. Ilyen közel lenni a Halálhoz van olyan veszedelem, mint drótsodronyon átsétálni a Niagarán.

Budapesti Napló 1908. január 3.

Ód.

75. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Akik Marokkóból szöknek

Hamburgba huszonegy szökevénye érzezett a híres francia idegenlégiónak. Ezek között valószínűleg magyarok is vannak, akik egy idő óta gyakoriak ez afrikai javító iskolában. Kemény, majdnem ördögökké edzett legények. Az életük állandóan a pokolé vagy valamelyik gyilkos természetű altiszté. Háborúznak hőséggel, bennszülöttel, lázzal, fenevaddal, éhséggel, kínzással. És mégis, mikor az igazi háborúra került a sor, íme megszöktek. Marokkó körül eddig is olyan közel járt hozzájuk a halál, mint most De most igazi a háború, kimondottan háború a háború. És rettenetes lehet a háború, ha ezek az elemberietlenedett, vad legények is megszöknek belőle.

II.

Pofozkodás a Gould-leányért

A Gould-leány Boni de Castellane gróf felesége volt, de elhagyta az urát. Egy Sagan herceg, a gróf úr rokona, a váló asszonyka vigasztalására sietett. Meg is vigasztalta az asszonyt, sőt olyan derék ember volt, hogy nőül kérte a bánatos asszonyt. Szegény grófnak ez rosszul esett, mivel azt remélte, hogy az asszony még visszatér hozzá. S mikor látta, hogy az asszony fejét végleg elcsavarta Sagan herceg, nyílt utcán megverte a herceget. Íme, milyen drámákat mível a szerelem. (A Gould-leánynak legalább kétszázmillió vagyona van.)

III.

A Thaw-pör példája

A híres Thaw-pör új tárgyalása még csak holnapután kezdődik, de már adott egy jó, követendő példát. A törvényszék kimondta, hogy nőpublikumot nem bocsát a tárgyalóterembe. A New York-i nők természetesen el vannak keseredve, s panaszkodnak a barbárság miatt. Pedig az amerikai törvényszéknek igaza van, s a példa bölcs. Azok a hölgyek, akik egy Thaw-pör tárgyalására mint izgalmas előadásra mennek, veszedelmesek. A jó bírák lehetőleg kötelesek megelőzni is, ha tudják a bűneseteket. Az ilyen hölgyek közül okvetlenül nem egy tanulná ki, hogy lehet olyan módon karriert csinálni, élni, szerepelni, olyan férjet szerezni, mint Thaw, esetleg öletni is vele, miként Thaw felesége cselekedte.

Budapesti Napló 1908. január 4.

Ód.

76. „KI MIT ADHAT, ADJON”

- A jubiláló Péterfillérek -

Kiskarácsony napján buzgó hangú körlevelet küldtek szét Magyarország római és görög-katolikus püspökei. X. Pius pápa ugyanis ötvenéves papságának jubileumát fogja ülni ez év szeptemberében. Szegény ünnep nem ünnep, tehát jubileumi Péterfilléreket kérnek a magyar néptől a püspök urak. „Ne maradjon ki senki - írják ők - a szeretet e kegyeletes művéből, s ki mit adhat, adjon.”

Az Egyház kőszála, a pápa bizonyosan keveset tud Magyarország és a magyar nép mai állapotáról. Mert különben külön pápai hírnököt küldene magyar püspökeihez s kérve kérné őket, hagyják abba ezt a pumpoló hadjáratot. Viszont Andrássy belügyminiszter sajnos, nem fog tudomást szerezni erről az országos sarcolásról. Mert amilyen szigorú ember a belügyminiszter, majd adna ő a gyűjtőknek.

Pius pápa nem fog tiltakozni, Andrássy nem fog szigorúskodni, s ami kevés fillér még kerülhet magyar népünk izzadságából, kimegy Péterfillérnek Rómába. Koldusabbak vagyunk a koldusnál, s nemzeti vezéreink éppen most adták el az unokáink bőrét is Bécsnek. Egy rossz termés kell és lakatlanabb lesz ez az ország a Szahara sivatagnál. Csak püspök és hitbizományos főúr élhet és tud itt megélni. A nép már arról is lemondott, hogy utódokról gondoskodjék: senyvedve kipusztul vagy kimenekül Amerikába. Minden adó a népet sújtja, s a nagybirtokot kíméli. És ami begyűl, az Bécsnek kell osztozkodásra és úri nyomorékok istápolására. Nincs pénz arra, hogy a dolgozó emberek megpróbálhassák egy új Magyarország kiépítését. Nincs pénz se gazdasági, se kulturális célokra, még iskolára sincs. És most jönnek a püspökök, kisajtolják a nincsent is, s amit még kipréselhetnek, elküldik külföldre.

Szívtelenebb és üzletibb üzlet valóban nincs a klerikális pápizmusnál. Országokat le tudna tarolni, népeket kiirtani, ha egy kis érdeke kívánja. Úgynevezett erkölcsi institúciók között, mióta világ a világ, egyetlen se merte olyan bátran a pénzt vallani mindenek fölött valónak. A Vatikánnak pénzért még a dogma se dogma, a házasság se fölbonthatatlan, s nincs olyan bűn, melynek el nem engedné a poklot és a purgatóriumot.

Magyarországon még azt se volna szabad tűrni, hogy a püspökök küldjenek Péterfilléreket Rómába. Amijük van, nem az övék, hanem mindnyájunké. Annak a pénznek ezer szüksége és rendeltetése van itthon, a mi országunkban, a mi szerencsétlen országunkban. Mondjanak misét, imát, amennyit csak mondani tudnak a pápáért. De ne nyúzzák meg az Ég nevében és a Vatikán érdekében a magyar népet. Ne csorbítsák azt, ami nemzet-vagyon vagy jobban mondva nemzeti ínség-tartalék.

És volna még egy szavunk a püspökök körlevelének egy vakmerőségéhez. Azt mondja a körlevél, hogy a Péterfillérek kamatja „a magyar nép nemzeti nagy adóságának a pápák jótéteményeiért”. Hát ez több a többnél, mert ha van ország, mely megfizetett és meg-szenvedett már a klerikalizmusért, mi vagyunk. Fizettünk érte nyugalmat, vért, magyarságot, pénzt, földet, becsületet, jövőt. Fizettünk és még egyre fizetünk, hiszen a Szent Atyának és az Egyháznak nincs még egy ilyen fejős tehene. Egy-egy katolikus püspökünknek több fizetése van, mint öt apró király összeadott civillistája. Ez idő szerint még a kormányzatunk is Bécsen kívül csak Rómának dolgozik A szerzetes-herék száma egyre nő, s itt befogadják, eltartják három ország szerzetes barátjait. Mit akar még tőlünk a klerikalizmus, mivel vagyunk még adósak?

Magyar szó 1908. január 4.

(A.)

77. A HARDEN-PÖR - GYANÚS

Az a gyanúm, hogy Harden már első pöre előtt tudta, hogy lesz második pör is. Sőt, az se valószínűtlen, hogy tudta előre, mennyi fogházat kap. Németország raison-ország, s ott még egy Harden is, de mindenki egy kicsit Vilmos császár.

Eltussolni a dolgot a Harden cikkei után már nem lehetett. A császár tudta, hogy ez idő szerint nem túlságosan germanizál a világ. Tudta, hogy e botrány miatt minden országból gúnyos arcok leselkednek.

És a császár először is meg akarta mutatni, hogy Németország nem fél. Hogy Németországban van annyi erkölcsi bátorság, mint Franciaországban. Franciaország nevezetes arról hogy legrútabb fekélyeit önmaga operálja ki az egész világ előtt. A panama-ügy és a Dreyfus-ügy például világra és örökkévalóságra szóló példák.

Németország is megcselekedte tehát előbb, mint Franciaország szokott[!]. De viszont Németország mégis csak - német, császári és militáris. Büntetlenül nem szabad hagyni egy embert, aki igazmondásával éppen a császárt kezdte ki és erős igazmondásával éppen a csúcsán kezdte ki Németországot. Hardent tehát elrettentésül mégis csak el kellett ítélni.

Az első pörnél föltűnő volt a császár szimpátiája Harden iránt. Ezért él nagyon bennem a gyanú, hogy Harden előre tudott mindent. Azt se kell elfelejteni, hogy Harden nagyobb német talán Vilmos császárnál is. A német módszer pedig az, amint ebben a pörben láttuk: „Kulturvolk is vagyunk ugyan, de elsősorban németek. Elég ideig voltunk költők és filozófusok nemzete, most már a jövőért és a világhatalomért dolgozó németek akarunk lenni. Olyan apró dolgok, mint egyéni élet, emberiesség, igazság nem számítanak. A fő, mindennél főbb, hogy Németország félelmes legyen.”

Ezt Harden éppen úgy vallja, mint vallotta Bismarck, s vallja Vilmos császár. Boldog, erős nemzet, ahol az igazmondók is könnyű szívvel mennek börtönbe azért a bűnükért, hogy igazmondásukkal ártottak nemzetük cézári céljainak.

Budapesti Napló 1908. január 5.

Ód.

78. A SZENT ANYASÁG

Egy gyönyörű hitű asszony-írás tegnap, a Budapesti Naplóban, az anyaság megváltó jogaiért harcol. A szent háborút nálunk a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségében egy bátor előadás üzente meg. Ezt az előadást a buzgó Rosenberg Auguszta, a Szövetség alelnöke, tartotta *Az anyaság védelme és biztosítása* címmel. Így van ez jól: törvényhozásunk hiú, léha, tudatlan, éhes és szívtelen férfiak gyülekezete. Így van ez jól: gondolatok termelésében és bátorságban csak hadd nőjenek a mai parlamentáriusok fejére az asszonyok is. Csak sokáig késsék még az új népparlament, még a politikus csizmadiákat se fogja érdekelni a mai parlament ügye-baja. Egyelőre még szétszórt csoportokban, de már lázasan szervezkedik ez a szegény magyar társadalom. Ha már törvényeket az ő számára nem csinálnak, de illúziókat teremt legalább a maga árva életének.

Az anyaság védelme és biztosítása egyszerű, emberi, talán éppen ezért forradalmi gondolat. Tegnapi cikkírónk egyetlen példát lát erre a világhistóriában. A régi zsidóknál, akiknél a segélyre szoruló asszonyokat anyaságuk első hónapjaiban a törzs volt köteles ellátni. Nem, van

más példánk is, sokkal közelebbi a nemzetek régi törzs-állapotánál. A francia commune-nek volt ideje arra, hogy az áldott és lebetegedett asszony sorsáról gondoskodjék. Valaha s valahányszor egy-egy társadalomnak megtisztuló kedve támadt, áhítatosan a gyermek felé, az ő jövője felé fordult.

Nincs még egy ország, melynek a gyermek annyit jelentene, mint Magyarországnak. A gyermek, melyet elsikkasztanak a szerelemből, elfonnyaszt a nyomor. A gyermek, akit elragad az ezerkarú Halál, mivel közegészségünk állapota olyan, mint India legeldugottabb provinciáié. A gyermek, akit a kivándorolt magyar asszony Amerika számára szül meg. A gyermek, aki kicserélne egy erős nemzedékkel bennünket, ma élő, gyáva, haszontalan magyarokat.

Rosenberg Auguszta törvényhozásilag kívánná biztosítani az anyajelölteket az anyaságra. Tizennyolc éves korától kezdve negyvenöt éves koráig mindenféle munkásnő kötelezetten biztosítva volna. Önkéntes biztosításhoz volna joguk azoknak a nőknek, akiknek a jövedelme férjükével együtt sem haladja meg a háromezer koronát. A terhes és gyermekágyas nőt legalább nyolchetes munkatilalom óvná. Ez időre szükség szerint orvosi kezelés, ápolás, segély, táplálás illetné meg az anyát. Az állam egy nagy anyaság-biztosítási pénztárt szervezne, s ezt a pénztárt az állami hozzájáruláson, a biztosítottak és munkaadók befizetésein kívül más források is táplálnák. Az *agglegény-adó*, melyet minden harminc éven felüli s háromezer koronánál több jövedelmű nőtlen férfiú fizetne s az ötezer koronánál több jövedelmű *gyermektelen család* szintén. Üdülő házak, anya-házak, napközi csecsemő-menhelyek még ennek a hatalmas és gyöngéd törvénytervnek a részletei.

Hebehurgya s ideákkal túlontúl tömött ember talán gyorsan kisüti, hogy ilyen törvény aláásná a házasságot. Az anyaság gondmentesítése valóban mintha házasság-ellenes kitalálás volna. De tessék még egyszer átgondolni e tervet: ha feministák gondolták is ki, valóságos megerősítése a házasság-intézménynek. Még a házasság-ellenes társadalmi iskola se tud egyelőre bölcsebbet: biztosabbá és gyermekbővebbé tenni a házasságot.

Franciaországban most egy új, gyönge vigasztalású filozófia lopózik be még a bulvár-lapok sorai közé is. Az tudniillik, hogy a modern társadalomnak nem kell kétségbeesnie, ha kevés gyermek születik. Gyorsabban készül így az igazságosabb társadalom megszületése. És nemcsak sok nyomorúságot hárítunk így el, de az emberi szépség és egészség sem rongyolódik tovább. Ami bajt a kicsi szaporaság okoz, az mind csak átmeneti baj.

Talán Franciaország nem fog lakolni azért, ha muszájból elhiszi ezt az embertelen filozófiát. De ne feledjük el, hogy Franciaország már volt Európa legtúlnépesebb országa. Ma pedig anyagilag a legvidámabbul független s a legtipikusabban előrefejlődött ország. De nekünk, Magyarországon, egyelőre s mindenekelőtt gyermekre, sok gyermekre van szükségünk. Ez az egyetlen termelésünk, melybe Bécs nem szólhat bele. Ha lesz Magyarországnak népparlamentje, törvény lesz abból, amitől ma még csak lelkes asszonynépség feje fő. Magyarország számára ez az erőt, a különb társadalmat, a produkciót és - Magyarországot jelenti.

Budapesti Napló 1908. január 9.

(A.)

79. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Rockefeller és Carnegie

Rockefeller és Carnegie, Amerika milliárdos hősei izgató párbajt vívnak az egész világ előtt. Ez a párbaj komolyabb a Wekerle-Polónyi párbajnál, mert milliókkal vívják, s arról van szó, ki tud többet adni jótékony célra. Már úgy látszott, hogy Carnegie fog győzni, mert tavalyig Carnegie százharminchét millió dollárt adott, s Rockefeller csak százhét milliót. Azóta Rockefeller ötvenegy millióval rukkolt ki, míg Carnegie csak szerény tizenöttel. Íme a kalmárlovagok párbaja Amerikában milyen izgató párbaj. Jó, hogy az európai mágnások néha-néha hozomány formájában elvesznek tőlük egy rakás milliót, mert ezek az emberek agyonpárbajoznák magukat.

II.

Bozóky úr prédikátuma

A kis, furcsa, agg Bozóky Alajos a nagyváradi kir. jogakadémia igazgatója. Másfél évtized óta két nagy bánat kínozta a piciny aggastyánt. Az egyik az, hogy Magyarországot az átkos liberalizmus tönkreteszi. A másik pedig az, hogy őneki, bár ő magyar nemes, nem volt prédikátuma. Kérte a prédikátumot minden évben, de hiába. S íme most, hogy az első bánatán segített Apponyi, a másodikat is eloszlatták. A piciny Bozóky, egy sereg ostoba klerikális botrány agg szereplője, prédikátumos nemes. A nagyváradi jogakadémia is megkapta a maga prédikátumát. Most már Apponyi alatt bátorságosan nevezi magát *kir. kat.* jogakadémiának. Így könnyít a bánatos szíveken a mai vidám, új rendszer.

III.

Bartels doktor fölfedezése

Bartels doktor, egy német antropológus, egy kőkorszakbeli ember-ősünk csontjaiban megtalálta a tuberkulózis kétségtelen nyomait. A tuberkulózis tehát régi társa az embernek, s nem valami új nyavalya. De Bartels doktor más fölfedezést is tett a régi csontokban. Szegény kőkorszakbeli, tuberkulotikus ősünket meg lehetett volna menteni egy kis gondozással. Azonban - úgy látszik - kőkorszakbeli őseink azt tartották, hogy aki beteg, haljon meg. Lehet, hogy abban az időben a tuberkulózis is fiatalabb, kezesebb, jámborabb volt. Azóta annyit haladtunk, hogy most már ápolni kezdjük a tüdőbajosokat. Segíteni azonban csak annyit tudunk rajtuk, mint kőkorszakbeli őseink.

Budapesti Napló 1908. január 9.

Ód.

80. DARÁNYI ÉS A TÖRTÉNELMI FÁK

Egy Darányinak sokkal nehezebb zajos, nagy hazafias sikert aratnia, mint például egy Apponyinak. Új jobbágyságot csinál, megmenti minden gondtól a nagybirtokot: ez nem az igazi. De ha Apponyi elrendeli Szent Imre herceg ünneplését az ország minden iskolájában, ez hangos siker. Az ilyen sikert irigyelte meg a mágnások Náci bátyja, amikor a történelmi fák megoltalmazása jutott az eszébe.

Darányi Ignác fölhívást intézett Magyarország *nagybirtokosaihoz*, jelentsék be ezek, milyen történelmi emlékkel kapcsolatban álló fák vannak a birtokaikon. Ezeket a fákat a földmívelésügyi kormány megőrizni, ápolni akarja az Országos Erdészeti Egyesület segítségével.

Darányi halálra fog ijedni, ha megérti, hogy fölhívásával milyen vádat vágott a nagybirtokosok fejéhez. Magyarország históriá[já]nak legnagyobb eseményei: oligarchák lázadása és oligarchák árulása. Nekem is mutattak egy vén fát Szatmár vármegyében, Károlyi-birtokon, s úgy mesélik, hogy a fegyverletétel után az alatt a fa alatt ölte meg magát öt vén kuruc. Hajh, sok ilyen történelmi fa akadna még ma is a nagybirtokokon, ha a háborgó lelkiismeretű utódok ki nem vágatják a fákat. Csak negyvennyolcra gondoljunk: hány fa lehetett a tanúja a muszkavezető Zichyek és többiek örömének.

Mindegy: Darányi, a mániákus, veszedelmes, korlátolt Náci bácsi, akaratlanul kimondta a rettenetes igazságot. Ahol történelmi események tanúi lehettek Magyarországon a fák, ott most mindenütt nagybirtokok vannak. Magyarországnak majdnem minden történelmi eseménye egy-egy véres, bús átok. Ezt a sok átkot nagyuraink zúdították erre az országra, s nincs olyan fa, amely ne volna nálunk történelmi fa. Eberhardon is kell olyan fáknak lenniök, amelyek alatt Apponyi Albert a nemzeti küzdelem fáradalmait kipihente. Ezek is históriai fák, mint ahogyan a Csorba-tó körül is lehetnek olyan fák, melyek alatt vidám uzsonnánál így kiáltott fel egy miniszter.

- Van annyi pénze a magyar államnak, hogy a Szentiványiak ne prédálják el németeknek a bónumukat:

Óh, igen, meg kellene jelölni Magyarország történelmi fáit, nagyon sok fát. De nem úgy, ahogyan Darányi gondolja, hanem ahogyan mi gondoljuk.

Budapesti Napló 1908. január 10.

Ód.

81. PÁRIZSI LEVELEK

I.

480 561 és 411 895

Franciaországban 1881-ben még 480 561 gyermek született, s 1895-ben már csak 411 895. Maj[d]nem hetvenezerrel kevesebb gyermek születik tehát Franciaországban ez idő szerint évenkint. Ha ugyan ez a szám tavaly még magasabbra nem rúgott, s az idén még jobban meg nem növekszik. Már-már a jajgatást is megunták a franciák, s beletörődik mindenki a változtathatatlanba. Avval vigasztalják magukat, s ez is valami, hogy egyelőre még mindig van egy kis szaporodás. És avval, hogyha kevesebb francia születik, több francia fog tudni jómódban élni. Mert a francia vagyon nem pusztul, hanem gyarapszik. Nincs visszaesés semmiben, se vagyonban, se tudományban, se irodalomban, se művészetben, se iparban. Ilyen izgató problémát egy nemzetről még nem nyújtott egy korszak se a világnak. A fényes, ma is vezető, dicsőséges Franciaországnak el kell-e pusztulnia amiatt, hogy az anyák hat gyermek helyett csak kettőt szülnek?

II.

Francia írók Oroszországban

Nincs mindenütt olyan jó dolguk a francia íróknak, mint Magyarországon. Sardou, Bernstein, Donnay, Bataille drága pénzért adják el Magyarországra darabjaik előadási jogát. És még náluk is többet keresnek a vidám disznók, akik többnyire a Vígszínház révén lesznek a mi ismerőseink. Oroszországban nemcsak szó nélkül lefordítják s előadják a francia darabokat, de át is dolgozzák. Orosz földre telepítik a történetet, átdolgozzák, a francia neveket persze oroszokkal cserélik föl. Hiába pöröl a francia író, meg nem ítél neki az orosz bíró semmit. De nemcsak a színdarabok sorsa ez. Egy orosz zsurnaliszta lefordított és saját neve alatt kiadott egy francia röpiratot. Négyszázezer példányt adtak el belőle, meggazdagodott kiadó és író. Az igazi író, a francia, egy kopeket sem tudott bevasalni rajtuk. A francia írók egyesülete most diplomáciai kérdéssé fújta föl a kérdést s valószínű, hogy már a jövő évben Oroszország is fejős tehene lesz a francia irodalomnak.

III.

Párizs és a hideg

Igazán, mintha egész Európa éghajlata megváltozott volna tíz év óta. Párizs például sohase ismerte az igazi telet. Az olyan telet, amilyen például Budapesten nem is túlságosan kemény. Egy évtized óta azonban szinte minden télen meglepetés éri Párizst. Hó, fagyás, jég, szóval igazi tél. Holott Párizs éppenséggel nincs tél elbírására berendezve. Vékony falú házak, egyszárnyú ablakok, kandallók, melyek semmi meleget nem adnak. Sőt, a párizsi ember nem is tud téliesen öltözködni, mert nem kellett megtanulnia. És érdekes az a naivitás, amivel a párizsiak a hideg ellen védekeznek. A bulvárok kávéházai előtt, az utcán nagy nyitott kályhákat fűtenek szénnel. Arra jó ez, hogy az [ember] továbbmenve még jobban érezze a hideget. Nem lehetetlen, hogy a Concorde térre kályhákat állítanak, s a télhez nem szokott naiv párizsi ettől fogja várni, hogy az egész város átmelegszik.

(Párizs, január 7.)

Budapesti Napló 1908. január 10.

Brown

82. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Lukics Vukasin

Lukics Vukasin Szerbiában élt, s ott halt meg most száztizenegy éves korában. Ez a három évszázadot látott ember még okvetlenül látott olyan embereket, akik a török Budavár idejében éltek. Íme egy emberélet mint kapcsolódik bele évszázadokba. Lehet, hogy él olyan magyar ember, aki a múlt század elején kilencvenéves magyarokat ismert. S ezek az akkor kilencvenéves magyarok láthatták Mária Teréziát, a nagy császárnőt könyörögni hű magyarjai előtt. A históriai élet alapjában egy szempillantás, és nevetséges, ha szédülve állunk meg egy évszázad előtt. Az egyéni emberélet is rövid valami, de a história se olyan szörnyű hosszú.

II.

Gusztáv és Haakon

Svédországot és Norvégiát megtréfálta az ördög a királyaikkal. Norvégia, a paraszt, demokrata kis ország, amikor elvált Svédországtól, elhamarkodottan szerzett magának egy előkelő királyt. Ez a király, kinek ma Haakon a neve, majd elájult, amikor bevonulva új országába, a miniszterelnök így szólította meg: „Király úr". Azóta Haakon mindent elkövet, hogy a norvég népet rászoktassa arra, hogy úri királya van. Közben megürült a svéd trón, s Svédország kapott V. Gusztávban egy olyan királyt, aki jóval szerényebb ember, mint egy magyar belügyminiszteri fogalmazó. A svéd népben pedig, nem mint a norvégban, némi feudális hajlandóságok élnek, s a svédek szeretik a luxusos királyt. Most meg van akadva a két ország, és sajnos, ma még nem lehet a királyokat csereberélni.

III.

Hainiss Berta

Hainiss Berta okleveles gyógyszerész Andrássy miniszter jóvoltából ópalánkai gyógyszertártulajdonos. Ha az újságok megzengték annak idején az első magyar nő-orvost, kapjon egy-két sort az első nőgyógyszerész is. Azért első gyógyszerész, mert tulajdonos, s hiába, a valóság a tulajdonnál kezdődik. Az általános politikai és társadalmi reakció idején jólesik, hogy Andrássy így határozott. Amit Apponyiék visszacsinálnak, azt mégis olykor-olykor enyhíti egy-két olyan miniszterünk ellágyulása, akik emlékeznek arra, hogy valamikor Európa e táján egy progresszív Magyarország volt megindulóban, s ők se azok voltak mindig, amik ma.

IV.

Dr. Merling

Néhai dr. Merlingről okvetlenül sokat beszélgetnek most világszerte az orvosok. Légcsőmetszést végzett egy beteg gyermeken, s szívszélhűdés érte a boldogtalan embert. Holtan rogyott le, a megnyitott gégéjű kis beteg pedig orvos hiányában elvérzett. Az orvosok természetesen csak arról beszélnek, s igazuk van, hogy nagy műtétet nem szabad. egyedül végeznie az orvosnak. Egyébként azonban dr. Merlinget legföljebb csak sajnálják, akik az esetet olvassák. Holott dr. Merling valószínűleg azért halt meg, mert több volt a hősnél: jó ember. Ő tudta, hogy veszedelmes operációba fogott, s azt a szegény gyermeket egy félpercnyi késés megölheti. Annyira érezte a gyermek életéért való felelősséget, hogy a saját életével fizetett. Ilyen eseteknél látja az ember, milyen kevés különbség van gyávaság és hősiesség között.

V.

Az Egan-átok

Van Egan-átok, a rutén akciót mintha valami ilyen átok nyomná. A nagy akciónak voltak már mártírjai, de voltak s lesznek még bővebben hiénái. A felvidéken sok-sok visszaélésről panaszkodnak hangosan és elkeseredetten. A papok és birtokosok látják hasznát annak - így hangzik a vád -, ami a népnek volna szánva. Régi vád, régi átok, talán nem is Egan-átok, Magyarországon sohse jutott a népig az, amit a népnek segítségképpen küldtek.

Budapesti Napló 1908. január 12.

Ód.

83. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Kiszácson tilos a vers

Kiszácson, valahol Újvidék körül, táncolni jött kedvük az embereknek, ami már magában véve nagy dolog. Ha én Andrássy és belügyi főnök lennék, országszerte, minden faluban hatósági bálokat rendeztetnék. Mert nagy bajt jósol az, hogy néhány év óta nincs táncos kedve a parasztnak, s a kiszácsi eset kivételes eset. Kiszácson pláne nem is amolyan egyszerű táncmulatság volt készülőben, hanem hangversenyes bál. Nóták, színházi jelenetek, költemények előadása vezették volna be a bált, ha a főszolgabíró úr - nincs. De Magyarországon mindenütt van főszolgabíró, s a főszolgabíró megtiltotta a kiszácsiaknak, hogy verseket szavaljanak. Mert még csak az kell a parasztnak, hogy verseket halljon és szavaljon, mikor már így se lehet vele bírni, vélte a főszolgabíró. Mi pedig újból csak azt mondjuk, hogy nagy hibát követett el a főszolgabíró úr. Egyre kevesebb Kiszács akad, ahol táncos kedvük van még az embereknek, holott olyan országot nehéz kormányozni, ahol az emberek már nem tudnak mulatni. A versek pedig, még a Csizmadia Sándor versei sem kiegyenesített kaszák.

II.

Ölvedi János fogása

Ölvedi János és társai rohantak lefelé a lépcsőn, de a kapu zárva volt. A cilinderes és úri betörők látták, hogy minden el van veszve. Ölvedi Jánosnak azonban mentő ötlete támadt, s így kiáltott rá egyik társára:

- Ugye megmondtam, hogy nem kellett volna arra a huncut fiskálisra bízni a pénzünket: most azután odaveszett.

Három ügyvéd is lakik a házban, s a házmester talán máskor is hallhatott ilyesmit. Ezek nem lehetnek a betörők, vélte a házmester, ezek becsületes emberek és kiengedte őket. Ölvedi János fogása sikerült, ami azt mutatja, hogy Ölvedi jobb pszichológus, mint a házmester. A házban lakó ügyvédek azonban ne adjanak legalább egy esztendeig borravalót a házmesternek, mert a házmester nagyon megsértette őket.

III.

Nagy G. László

Nagy G. László rendőrről kiderült, hogy egy csaló bandának volt a tagja. A banda üzlete nem volt valami új és elmés üzlet. Falusi embereket csaptak be azzal a régi trükkel, hogy pompás és sok hamis pénzt adnak el nekik kevés, de hiteles pénzért. Egyébként azonban még csak hamis pénzt se csináltak. A parasztokra rárontott a rendőr-cimbora, hogy mindent tud és kizsarolta őket. Eddig az eset, s a tanulsága rendkívülibb, mint maga az eset. Íme már a legegyszerűbb zsiványok is belátták Magyarországon, hogy nem lehet működni hatósági támogatás nélkül. Még tisztességes üzletet is bajos úgy vezetni, hogy az ember Nagy G. Lászlóval ne legyen jó viszonyban.

IV.

Grünbaumné szégyene

A Grünbaumné szégyene olyan szégyen, hogy egy szép ódát érdemelne érte. Az ura, a vámosi korcsmáros, Grünbaum Jakab fölakasztotta magát. Rosszul ment az üzlete. Tele volt adóssággal, mert nincs jó dolga a falukban már a zsidónak se. Grünbaumné fölment a községházára s azt mondta, hogy az ura hirtelenül rosszul lett s meghalt. És Grünbaumné megjárhatta volna,

úgy járhatott volna, mint Szentpéteri Sára. Mert azt hamar megállapították, hogy Grünbaum halála erőszakos halál volt, s miért hazudik hát az asszony? És kiderült, hogy Grünbaumné szégyellte, hogy az ő ura öngyilkosságot követett el. Grünbaumnéban akaratlanul, tudatlanul egy még csak eljövendő nemes morál működött. Igen, igen, Grünbaumné, magának igaza volt, ha nem is tudja, miért. Nincs szégyellnivalóbb, mint meg nem becsülni és elfecsérelni az életet.

Budapesti Napló 1908. január 16.

Ód.

84. CSÁSZ. KIR. KEGYELMEK

Wekerle Sándor sajtóirodája pár nappal ezelőtt a magyarság históriai tragikumáról elmélkedett egy kezes, külföldi, német lapban. Ezt a tragikumot Ábrányi őméltósága óvatosabban érintette, mint Iván nevű hősének tragikumát, holott ez utóbbi versekben íródott. Nem szemrehányásképpen mondjuk: jól tesszük, ha kényes ügyeinket nem hurcoljuk s tárjuk a külföld elé. Mi hasznunk is lehetne abból, ha például a müncheniek sör mellett és kárörömmel megtudnák, hogy mi is a magyarság történelmi tragikuma? Még itthon is titokban tartjuk ezt a dolgot, s gyermekeink az iskolában azt tanulják, ami nem igaz. Még olykor arról csak esik egy-két bátortalan szó, hogy Róbert Károlynak sok baja van a kiskirályokkal. De azt ne tudják meg idő előtt gyermekeink, a leendő magyar választók és választhatók, hogy minden szabadságharcunk nagyuraink számára gyújtott rőzsetűz volt. Mi ezt csináljuk már ezer év óta: föllángolunk, s könnyelmű tüzünk mellett nagyurak pirítják meg a szalonnájukat. A magyar históriának egy kádenciája van ezer év óta: béke a harc után. Rettenetes békék gyönyörű, de gyilkos harcok után, melyekben pazarul ömlik a magyar vér, mondhatnók: szatmári békék.

Minden úgynevezett magyar pártütésnek szatmári békekötés a vége. Most is szatmári békében élünk, holott ezt a békét se Szatmáron kötötték, miként az igazit sem. Mégse volna okos dolog elfordulni a históriától a magyar embernek: a história nekünk igazán magister vitae, olvassuk például Károlyi Sándornak, a kuruc generálisnak levelét a kegyelmes Károly császárhoz. Ugron Gábornak, Szatmári Mórnak, sőt Rátkay Lászlónak egyetlen vezércikke nem lehet ilyen aktuális. Károlyi Sándor, a kuruc nóta Kártévő Sándora, alázatosan arra figyelmezteti a császárt, hogy elődje, József, bőkezűbbnek ígérte Bécset. „Minden fegyvert halomba rakatván és összegyűjtvén a fölkelőket, a vezetők és fők akarata ellenére, ígéretem szerint Felséged és császári háza hűségére visszavezettem. A felvett fegyverekből kivetkőztettem az egész országot és nemzetet Felséged háza és az akkor uralkodó királynő Őfelsége békés kormánya alá adtam magammal együtt." Ezt írja a császárnak egyebek és sokak között gróf Károlyi Sándor, s meghatottan emlegeti a tapasztalt csász. kir. kegyelmeket. És sűrűen emlegeti Károlyi Sándor a császár „veleszületett osztrák kegyességét," „veleszületett osztrák jóságát". Még Rákóczi generálisa volt, amikor kiszemelte azokat a domíniumokat, s megfontolta a jutalmakat, amelyeket a sikeres pacifikáció után kérni fog. És lehetetlen kacagás, keserű, veszett magyar kacagás nélkül olvasni, minő végrendelkezést tett aggkorában: „Isten vezérlő szent kegyelméből megérvén ezen keserves, elfelejthetetlen háborúnak is békességes lecsöndesítését, annyival inkább continuáltam a föjebb declarált Sz. Háromság tiszteletire csinált cápolnát, és a Szentség Pápáktul Indulgentiákat hozván, elrendeltem, hogy minden esztendőben Szent Háromság napján Károlybul processio menvén ki, ottan énekes mise és Praedikatio légyen lelki oktatásokkal és tanításokkal hálaadásul, hogy az Isten mindkét háborút lecsendesítette és adgyon a Keresztény Fejedelmeknek egyességet és az eltévelyedetteket hozza világosságra s az igaz hitre." Csodálatosan, szóról szóra az új nemzeti

küzdelem, a magyar koalíció esete ez. Kossuth, Apponyi, Andrássy a legtüzesebb harcok idején is legföljebb csak azt nem tudták biztosan, hogy ki-ki melyik miniszteri tárcát fogja kapni. De arról biztosak voltak, hogy a csász. kir. kegyelmek teljessége fogja őket jutalmazni a fegyverletételért. Minden gesztusuk emlékeztet Károlyi Sándorra, habár Károlyi Sándor is ezeket még régibb árulóktól tanulhatta. Jutalmat egyre többet kérnek az ország rovására s a maguk számára, és hűségüket egyre hivalkodóbban fitogtatják. Házszabályrevíziót csinálnak ők, akik a házszabályrevízió miatt vitték forradalomba az országot. A házszabályrevíziót oly örökössé és őket megtartókká akarják tenni, mint Károlyi Sándor a domíniumokat és egyéb jutalmakat. Még „leányágon" is örökletes legyen minden azon érdemekért, hogy Majtény síkján leszerelt a kuruc. Olyat is megígérnek és megadnak a császárnak, amit talán maga a császár se mert kérni „veleszületett osztrák kegyességével" és „osztrák jóságával". Miként Károlyi Sándor, többet árulnak el, mint aminek a visszaszerzéséért a nemzetet harcba vitték. Még csak egyet kellene a császárnak cselekednie az állandó jutalmazásokon kívül. Engedje el nekik egészében a választói jog reformját, hogy még torzul se csinálják meg, akkor azután Apponyi, mint Károlyi Sándor, kápolnákat, „capolna"-kat csináltatna, s processziókat rendelne el. Hiszen alapjában még ebben is hasonló Kártévő Sándorra: kápolnákat épít és klerikalizmust csinál vigasztalásul azért, hogy Magyarország megint századokra elintéztetett. A csász. kir. kegyelmek jegyében s az osztrák kegyesség és jóság jóvoltából élünk, ha élünk, mert az a mi históriai tragikumunk, hogy vezéreinkül mindig Kártévő Sándorékat választjuk.

Budapesti Napló 1908. január 17.

(A.)

85. A LÁNCHÍD LEVELE

A Lánchíd a következő levelet intézte hozzánk:

„Hajh, Széchenyi István, téged ugyan hiába nevezett el Kossuth Lajos a legnagyobb magyarnak. És engem is hiába csináltattál, hogy hirdessem Magyarország dicsőségét. Pestet és Budát összekötöttem, s már azt hittem, hogy Pestet nem is Budával, de Európával kötöttem össze. Vén híd vagyok, aki sokat láttam s akit Hentzi se tudott elpusztítani. De most öregen, rozogán, javítás előtt, úgy képzelem, hogy el kell múlnom. El kell múlnom, mert Magyarország az én keletkezésemnél ősibb múltba süllyedt. Ha Magyarország megint úgy él, mint a Lánchíd előtt, miért maradjon meg akkor a Lánchíd? Az udvari táncestélyre fogatok robogtak keresztül rajtam. Emlékezem, hogy még István nádor is megfizette a vámot, amikor rajtam keresztülhajtatott. Az új urak, az új magyar urak *ingyen* mehettek Pestről Budára. A hídvámos és a rendőr lekapták a kalpagjukat s kézzel-lábbal intették, hogy nem kell pénz. Soha ilyet nem értem még meg, habár rég sejtettem, hogy új eseményekhez új Kossuth kell.

Zavarban, nagy zavarban vagyok én, öreg Lánchíd. Holnap már az következhet, hogy koalíciós mágnás ingyen kocsizhat át rajtam. De viszont tudom, hogy engem egy demokratikus gondolat teremtett, ha vámot is szedek, ami nem az én hibám. Kérem a tekintetes szerkesztőséget, hogy van-e jogom nekem tovább élni? Mert úgy látom, hogy olyan Magyarország van megint, ahol komp és ladik elegendő. Olyan Magyarország, ahol urak az urak, ha gazok is. Mielőtt szégyenemben elsüllyednék, fogadják bús üdvözletemet - a Lánchíd".

Budapesti Napló 1908. január 17.

86. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Bőröndi-kincs

Bőröndi András koplaló, rongyos, reménytelen embernek tudta minden ismerőse. De a legrosszabb zsák is megleli a foltját, s Bőröndinek is akadt párja. Egy Major Ilona nevű leány élt egy darabig Bőröndivel, de megunta a nyomort. Major Ilona nem sejtette, hogy az ő Bőröndije valóságos nábob, s megszökött tőle. S most, hogy Bőröndi meghalt, elárulta egy végrendeletben élete titkát. Pénzt, vagyont gyűjtött, az ő nyomorúságához képest sokat, s meghagyta, hogy keressék föl Major Ilonát, s adják át neki a vagyont. De Major Ilka már Bőröndi előtt meghalt, megölte magát. A Bőröndi-kincs nem hozott még utólagosan se boldogságot azoknak, akiknek előbb kellett volna belőle élniök. Mert a pénznek rejtelmes, erős, nagy törvényei vannak. A Bőröndi-kincs, a koplalással összezsugorgatott, titkos rab pénz bosszút állott.

II.

Bakovárt őrzik

Bakovár boldog község, jól őrzött község valahol tán Krassó-Szörényben. Történt, hogy Bakovárra, ahol született s ahol családja él, érkezett egy városi szocialista. A községi jegyző azonnal maga elé citálta s megparancsolta, hogy a legelső vonattal hagyja el a községet, mert ő, a jegyző, nem tűri meg, hogy Bakovár levegőjét egy szocialista rontsa. Ő, a jegyző, azért van, hogy Bakovár község nyugalmát és tisztaságát megóvja. Boldogok a magyar faluk, hogy ilyen jól őrzik őket. Külföldön se volna szocializmus, ha ott mienkfajta nótáriusok uralkodnak.

III.

Dani bűne

Tizennégy éves sincs Dani, az apja Amerikába vándorolt, az anyja cseléd, aki őt el nem tarthatja. Daninak tehát a társadalmi rend kötelességévé tette, hogy foglalkozás után nézzen. Dani a következőket eszelte ki: ő is gyermek, tehát a gyermek[ek] között kell kereskednie. Iskolába járó gyermekeket megállított Dani, lecsalta vagy lehúzta róluk a télikabátot. S e télikabátokat eladta a zsibárus-piacon, így élt Dani. Ő nyilván nagyon bűnösnek érzi most magát a rendőrség börtönében. Pedig, ha tudná, szegény Dani, hogy amit ő csinált, azt más formában szabad csinálni. S hátha még azt tudná, hogy az ő bűnéért - nem ő a bűnös.

Budapesti Napló 1908. január 19.

Ód.

87. HARCRA KÉSZÜL A VÁRMEGYE

Bars vármegyében is dúl a nagy pör, ez az igazi, ősi magyar pör: hol székeljen a vármegye? Léva város deputációja Aranyosmarót ellen s a vármegye ellátásáért, József főhercegnél is járt. Históriai erő dolgozik itt és még sok helyütt, és hevesebben, mint akármikor is valaha. Nemcsak az olyan vetélkedések kelnek új életre, mint például Nagykárolyé és Szatmáré. Mindenütt mozog, zavarog, kavarog a vármegye, s megfigyelhetően keresi az egyensúlyt. Erősödni, szilárdulni, készülni, fegyverkezni akar a legrosszabb időkre. Történelmi jogok pörbe hívják az erő, a municipiális ekonómia, az ésszerűség jogát és fordítva. Nem is sejtik, akik csinálják, hogy micsoda nagy törvényszerűség hajtja őket. Még az se volna csodálatos, ha

régi vármegyék föl akarnának támadni. Kraszna, Zaránd, Torna és a többi, elsorolhatatlanul sok, egyik-másik kiváltképpen dicső múltú.

Mindez azt a szomorú jóslatot adja, hogy a vármegyére nagy szerep vár. A vármegye legalábbis kettős harcra készül: Bécs ellen és a demokrácia ellen. Ezer év óta nem volt olyan fontos a vármegye, amilyen most lesz. Ezer év óta nem volt ez olyan nagy baj és átok, mint most. Mert józan ésszel, ha szomorúan is, be kell vallanunk, hogy a vármegyének igaza van. Az arisztokratikus magyar hajlandóságok s a konzervatív erők természetes, magyar intézménye a vármegye. Hatalmát onnan szerezte, hogy védekezni kellett a királyi hatalom ellen, s uralkodva féken tartani a népet.

S most egy könnyelmű, fél-komoly forradalom után senyved az ország. E forradalom sok mindennek ázsióját szállította le, de a vármegyéét hatalmasan fölszökkentette. Mindenki olyan időket érez és retteg, amikor csak a vármegyében lehet bizodalmunk. Ha, isten mentsen, az abszolút királyi hatalom jön, akkor is. Ha az országos parlamentbe becsődül a nép, akkor is. A vármegyébe vonul vissza az az osztály, mely az uralkodáshoz hozzászokott, s mely az uralkodásról lemondani nem akar.

A vármegye harcra készül, minden mozdulata azt mutatja. A vármegye nem akar az országgal menni, hanem vármegye akar lenni. S olyan szerencsétlen fátum ül Magyarországon, hogy valószínűleg így lesz. Magyarország, pláne új Magyarország megint nem lesz, de igenis ország lesz minden vármegye, gőgös, rezisztáló úriszék.

Budapesti Napló 1908. január 21.

Ód.

88. A TARJÁN-BOTRÁNY

- Intelem az újságíróknak -

Budapesten s egy kicsit mindenütt Magyarországon nagy lehetett és lehet az öröm. Miért tagadjuk, titkoljuk, hogy észrevettük, látjuk az újságíró népszerűtlenségét.

És éppen az a lap, amelynek van egy kis része-műve az általános sajtó-undorban, most meghurcolt ártatlan újságírókat. Jegyzőkönyvet közölt le, rendőri jegyzőkönyvet, hogy annál biztosabban öljön. S olyan jegyzőkönyvet, melyről a rendőrség kijelentette, hogy pszeudum. A Tarján-botránynak Tarjánnál s mindennél fontosabb tanulsága ez.

Újságírók állottak a pellengéren, akik ismerik a dörgést. Akik tudják, hogyan kell a szerkesztőségekhez férkőzni s védeni magukat és ártatlanságukat. S mégis egy bélyeges éjszakát kellett eltölteniök s érezni sokáig azt, hogy a legigaztalanabb sajtóvádat is nehéz kiheverni.

A konkurrencia, a szenzáció-éhség, az olvasók és újságírók rivális léhasága közveszélyessé tették a magyar társadalmat. Az amerikai lincsen kívül nem is ismerünk olyan intézményt, mint a mienk, mely magyar és új. A könnyű fegyverzetű sajtó figyelés, higgadtság, megfontolás nélkül vádol és ítél.

Képzeljék el ezek a most meghurcolt újságírók, mit okozhatnak olyan ártatlan embernek, aki nem ismeri sem a sajtót, se[m] a módot, amivel a sajtóban való gyors rehabilitáció céljából élni kell. Ez úgy járt, mint a néger legény, akiről New York valamelyik külvárosában elindult a hír, hogy megbecstelenített egy fehér leányt. Hiába derül ki azután; hogy a néger ártatlanabb Szent

Imre hercegnél, s az a leány nem is élt soha, a néger már fölakasztva és halottan lóg. A bíróság, mely különben is távol áll nálunk tudástól, élettől és társadalomtól, ilyen ügyet nem tud megreparálni, akármilyen drákói.

Őrizzék meg az újságírók a Tarján-botrány e legnagyobb tanulságát.

Budapesti Napló 1908. január 21.

L.

89. A HAZUGOK ORSZÁGA

Magyarország olyan forradalmat csinált, amilyet tudott szegény, de Marat-kat bizonyisten különbeket érdemelt volna. Dr. Guillotinük nincs a mi terroristáinknak, de nyakazni a mieink jobban tudnak, mint a franciák. Agyonrémített, borzasztó időben élünk, s nem volna csoda, ha az öregek visszakívánnák a Bach-korszakot. A Bach-korszak őszinteségét tudniillik, mert a Bach-korszak legalább őszinte volt. A Bach-korszakban tudtuk, hogy ki az ellenségünk és ki a barátunk. Talán minden országban s minden korszakban több volt a nyíltság, kevesebb a hazugság. Jönnie kellett a magyar koalíciónak, hogy a históriában minden hazugságra rálicitáljon. Jönnie kellett a magyar koalíciónak, hogy bebizonyítsa: nincs csoda. Nincs határa az emberi ostobaságnak, s nincs nagyobb úr az életben a hazugságnál. Valamikor a magyar frazeológiában a koalíció olyan fogalom és szó lesz, mint Hosztalek.

Már az ellenkezőjében sem lehet bízni, ha a koalíció ígér valamit. Eddig még csak eligazított bennünket a két zsidó vigéc anekdotája. „A Stern azt mondja, hogy Lembergbe megy, nehogy azt higgyem, hogy Lembergbe megy, tehát Lembergbe megy." A mi politikai vigéceink hiába mondják, hogy Lembergbe mennek, még vigéc-ravaszsággal se süthetjük ki, hova mennek. Jaj, ha ők valamit teljesíteni akarnak. Ha ők azt mondják: „ezt nem csináljuk", holt-bizonyos, hogy megcsinálják. De rosszul és tisztátalanul, mert Perczel Dezső használt zsebkendője a tisztaság szimbóluma a mai renddel szemben. S még rosszabb sors vár arra, amit ők kemény ígéretekkel meg akarnak csinálni. Ez már kész tragikomédia, ez mindennek a megcsúfolása, ez a tételes röhej. De mégse lehet csak őket vádolni, mégse lehet azt mondani, hogy mindennek a koalíció az oka. Úgy tudjuk, hogy a koalíción kívül még ez idő szerint létezik egy ország is. Ez az ország lehet becsapott, elszédített, alvó, de mégis csak ország. Ennek az országnak van népe, olyan-amilyen polgársága, közvéleménye. Ez az ország, mint minden eleven orgánum, él, tendál, vágyik, akar. S ez az ország úgy viselkedik, mintha egyenesen az ő életföltétele volna az a hazugság, mely pedig csak az ő mai urainak életföltétele. Az országnak hazudnak a kormányzói, s az ország azt hazudja vissza, hogy rendben van. „Gúzsba kötlek - üzenik a kormányzók -, megcsinálom, amire Tisza se mert gondolni." Az ország kéjesen, álmosan nyújtózik egyet, s kinyújtja kezét-lábát: tessék.

Nemcsak ők hazudnak és csalnak: mindnyájan részesek vagyunk a bűnben. Miként nekik, mindünknek van titkos célja, ápolt reménye, fekete álma. Íme a nemzeti idealizmus milyen cinikus gazembereket nevelt belőlünk. Nagytiszteletű Baltazár úr már nem irigyli a váradi püspök vagyonát. Apponyihoz hálaföliratokat írnak a szabadságukról híres kálvinista gyülekezetek. A házszabályrevízió s a svindleres választói jog elé nyugodtan nézünk: semmi baj. Azzal vigasztalja magát a magyar, hogy mégis csak jobb dolog az, ha a kitűnő Kossuth Ferenc, Apponyi és Andrássy árulják a hazát, mint ha idegenek teszik ezt. Tisza István idegen volt, s mindenki idegen, akit nem Ugron Gábor bélyegez le tüzes vassal, mint a marhát. Nemcsak a kormány csal, általános a csalás; mi is csaljuk a kormányt. Csaljuk a kormányt, csaljuk egymást, csaljuk a jelent és csaljuk a jövőt. Pénzekkel talpra állítottuk a politikai

desperádókat, hogy meglegyen az anyagi függetlenségük is - az árulásra. Rábíztuk magunkat és sorsunkat azokra, akikre tíz esztendővel ezelőtt tíz garast és tíz embert nem mertünk volna bízni.

Mi csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy meddig győzzük még hazugsággal és erővel. Mert a fizika szerint mégis csak az erő minden, s az erő elfogy, ha más hivatása nincs, mint - kitartani. Kitartottuk s kitartjuk azokat, akik megölik a jelenünket, de mi lesz a jövővel? Reméljük, hogy egy-két ember akad még ebben az országban, akinek a jövő is eszébe jut?

Van a hazugságnak egy gyönyörű legendája, melyet talán fogjunk rá Demokritoszra, mint mindent, minek gazdáját adni nem tudjuk. Együtt éltek a hazugok, s gyönyörűeket hazudtak egymásnak és végül - mindenki hitt egymásnak. S mikor az igazság csak egy kicsit közeledett hozzájuk, jajgattak, jajgattak és biztatták egymást, hogy az igazság - nem igaz. Ma is élnének, ha meg nem haltak volna ezek a hazugok, s ha az életnek nem volna princípiuma a valóság. Mi lesz ebből az országból, ha észreveszi, hogy a hazugok országa? Nem vagyunk már optimisták, s jó előre sajnáljuk azt, aki ezt hangosan megmondja. Föltétlenül megkövezik, s az ország tovább hazudik önmagának s úgynevezett vezéreinek. Hogy a vezérek is hazudni fognak, arról talán kár is elmélkedni. Mit tudnak ezek mást, mint hazudni, ámbár azt igazán jól tudták, s jól tudják mindörökké ámen.

Budapesti Napló 1908. január 24.

(A.)

90. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

X. Pius és a papszakácsnők

X. Pius nagy leszámolásra készül, s ki akarja irtani a papszakácsnőket legalábbis Franciaországból. Nőcselédet nem lesz szabad tartania a francia papnak, s nem szabad lesz egy födél alatt laknia semmiféle nővel. Mert a nő, ha duplán is túl van a kánoni koron, csak gonosz gondolatokat juttathat egy pap eszébe. Franciaországban pedig Pius pápa szerint az apostolokat is le kell főzniök szent életük által a papoknak. A francia lapok őszinte részvéttel siratják el máris a papszakácsnőt, kit századok hagyománya és kultusza úgyszólván társadalmi faktorrá tett. És mindenki őszintén sajnálja a francia abbékat, akik ezután kénytelenek lesznek szakácsnéjukkal - nem egy födél alatt élni.

II.

A hesseni nagyherceg bátorsága

Darmstadtból szétvitte a távíró-drót egész világba a hírt a hesseni nagyherceg bátorságáról. Ulrich szociáldemokrata képviselő fölolvasást tartott a porosz választójogi tüntetések céljáról. S ezen a fölolvasáson jelen volt a hesseni nagyherceg, s nem ájult el. Mindegy, azért a hesseni nagyherceg mégis modern ember és bátor ember. Igaz, hogy ezt a bátorságot valami csökkenti: a nagyherceg alighanem előre tudta, hogy őt bizony nem fogja meggyőzni Ulrich elvtárs.

III.

Tizennégy új fegyház

Oroszországban tizennégy új fegyház építését kezdték meg. Sok a fegyház ugyan máris Oroszországban de a fegyenc még és egyre több. Érzékeny, nyugati emberek föltétlenül meg

fognak borzadni. Istenem, tizennégy hatalmas kripta, ahová ezer és ezer elevent fognak temetni. Holott csak oroszra [kell] fordítani ezt a hírt, s az ember rögtön látja, hogy itt a humanizmus diadaláról van szó. Ahogy növekszik az orosz fegyházak száma, úgy fogy az ólombányákba deportáltaké. S ez már Oroszországban nagy haladás, mert máról holnapra nem váltódik meg a világ Oroszországban sem.

Budapesti Napló 1908. január 26.

Ód.

91. AKIK NEM HÁZASODNAK

Róma és Sztambul kultiválják ma már csupán Európában az olyan férfiakat, akik nem férfiak. Sztambulban nyílt bicskával végezteti az ügyet Mohamed helytartója, s az ő eunuchjai nem érzik állandóan balsorsukat. Szultán ő felsége eunuchjai nincsenek is sokan, s nem jut belőlük mind az öt világrésznek. Szent Péter utódjának eunuchjaival azonban meg van rakva a földkerekség minden társadalma. Valahol csak dívik a házasság, férjek, feleségek és gyermekek élnek, ott bolyongnak ezek a családok között. Az Egyház, a pápa eunuchjai ők a szegény római katolikus papok. Szomorúbb sorsúak a sztambuliaknál, ha valóban engedelmesek, s átokkal élők, ha nem azok. Mindenképpen a családokra épített társadalmak éhes, kóborló farkasai.

Az Egyház szakramentummá tette a házasságot, s e szentségtől éppen vigyázóit, pásztorait, papjait tiltotta el. A pápai cézárizmusnak galád, de zseniális gondolata volt ez. Ment csak Sztambul szolgálhat analógiával, a janicsárokkal, kiket elragadtak gyermekkorukban család-jaiktól, s neveltek belőlük a Padisahért élő-haló, vad katonákat. Rómának ilyen katonákra volt szüksége, s ezért nőtlenek a papok. Természet, ösztön, emberiség, haza hiába szólítgassák a papokat. Se asszonyölelés, se gyermeksírás ne zavarják őket, amikor szultánjokért, a pápáért harcolnak. Vagyonuk is Péterfillérre, zárdacélokra s egyéb szent miegymásra szóródjék el. Így eszelte ki legalábbis az a pápa, aki a celibátust kieszelte.

S vajon van-e hasznuk a társadalmaknak, hogy a papok nem tartják be Róma parancsát? Ha létezhetnének szabad szerelemre épített társadalmak, ezek nagy hasznát vehetnék a csak házasságtól eltiltott papoknak. Van olyan falu, ahol tucat gyerek olyan, mintha anyjaik a plébánost csodálták volna meg. De a társadalmak ma még féltékeny alapjukként őrzik a családot és azt az erkölcsöt, melynek természetes melegágya a család. Vétek a természet, az emberek s az emberi erkölcsök ellen, ha a pap házasságon kívül szerzi, sőt nagyon sokszor a házasságok terhére szerzi meg a házasság mézét. És ugyanilyen nagy vétek a természet, az emberek és az emberi erkölcsök ellen, ha netán, kivételesen a pap komolyan veszi a celibátust s celibátus alatt szűzességet ért. Ahogyan például a szerzetesek nagy részének szent és kétségtelen kötelessége volna ez, ha teljesítenék. Mindenképpen borzasztó az eredmény: az Isten szolgája hazudik. Hazudik a természetnek, önmagának s álmainak, ha erényes. Megcsalja önmagát, megrövidíti a társadalmat, s új nyavalyás ösztönöket termel az orvostudomány számára. Máskülönben megbotránkoztatja naiv híveit, akik minden papszagos dolgot komolyan vesznek. Parázna lesz vagy házasságtörések kovácsa a pap. Kenetes ellensége, ártó veszedelme annak a társadalomnak, amelynek állítólag isteni parancsú felügyelője.

Beszélgettünk amerikai papokkal, akik egyértelműleg azt jósolták, hogy ők öt év alatt vagy kivívják a nősülés jogát vagy elszakadnak Rómától. Az amerikanizmusnak különben is volt és van ereje még a dogmák árán is hódolásokra kényszeríteni Rómát. A legbigottabb ír papok, sőt

püspökök hangosan követelik Amerikában az erkölcstelen és embertelen celibátus eltörlését. Bizonyos, hogy Amerika katolikus papsága ki fogja vívni, amit akar.

Valamikor Magyarország majdnem olyan távol esett Rómától, mint most Amerika. Sajnos, azóta s manapság Magyarország van legközelebb Rómához. Ha nincs valódi Egyház-Állam, itt van kárpótlásul a regnum marianum. Se híre, se hamva az egykori bátor magyar katolikus papságnak. A Horváth Mihályok helyébe a Mailáth Gusztávok jöttek, s Magyarország ma Európa leglerikálisabb országa.

És mégis kötelességünk szólni Magyarország társadalmához, elsősorban Magyarország magyar katolikusaihoz. A celibátusnak valójában nincs köze a dogmákhoz. Indítsanak nagy, nemzeti, magyar mozgalmat Amerika példájára, s kényszerítsék a pápát a celibátus eltörlésére. Annyi anyagi és erkölcsi nyavalya sanyargatja a magyar társadalmat, hogy nagy megkönnyebbülést hozna az egyik legnagyobb nyavalyának a gyógyítása. Talán elkerülhetnők Spanyolország sorsát, ha a pápai janicsárokat a házasság megengedésével emberségesebbekké s erkölcsösebbekké tennők.

Budapesti Napló 1908. január 29.

(A.)

92. EGY MAGYAR DRÁMA

Egy hírhedt lázadó e rövid írásban ezennel bocsánatot kér az Akadémiától. E hírhedt lázadó én volnék, szegény fejem, aki az Akadémiánál egy idő óta csak a színház-intézményt tartja kevesebbre. S ezennel dicsérem az Akadémiát, s egy dráma révén bókolok egy talentumnak. Az Akadémia fedezte föl s koszorúzta meg nem is egyszer Földes Imrét. Sokadmagammal már az első akadémiai koszorú után örökre elintéztük a fiatal írót. És Földes Imre megírta A császár katonáit, melyet véletlenül kéziratban elolvashattam. S ha nem privát bűnbánatom, de már az újságíró kötelessége is megíratná velem e pár sort. A császár katonáiért nem lesz hálás Kossuth Ferenc. Azt írja meg Földes Imre, amit Kossuth „kikapcsolt": a mi speciális, szomorú, magyar katonai problémánkat. Két-három év előtt utcai zavargásokat csinálhatott volna e darab. És most a Magyar Színházba kellett szorulnia. Ez szomorúbb még a dráma meséjénél is, mivel egy idő óta a legbiztosabb sikert meg tudja fojtani Beöthy László keze. Magyar dráma, bravúros színpadi munka a Földes Imréé. Az Akadémia kissé megrökönyödve fog nézni az ő többszörösen megkoszorúzottja felé. Ime egy ember, akiről nem sejtette, hogy ilyen veszedelmes talentum. Szombaton lesz a bemutatója a darabnak, s mi csak azt sajnáljuk, hogy nem a Nemzeti Színházban vagy a Vígszínházban láthatja és tapsolhatja a publikum az új Földes Imrét.

Budapesti Napló 1908. január 29.

(a. e.)

93. RÓZSIKA ÉS GLADYS

Ha egyáltalában szokásuk volt az imádkozás, melyikük imádkozott vajon jobban, Rózsika vagy Gladys? Wertheimstein Rózsikát Nagyváradról elröpítette egy angol Rothschild, s Vanderbilt Gladyst hozza Magyarországba egy Széchenyi. Ugye, hogy sokat beszélhetnek erről maguk között az asszonyok s talán még többet a leányok? Ugye, hogy még az úgy-nevezett bölcs és megbékült asszonyok is sóhajtoznak ehhez a kérdéshez egy nagyot. Hogyha már világ változtával ilyen internacionális portéka lett a nő s a szerelem, miért olyan kevés a Rózsika és Gladys? S hogy ha már ilyen kevés, miért nem ők Rózsika vagy Gladys, akik szintén érdemesek, s akik sóhajtoznak? Hajh, bizonyosan még az etruszk nők elrablásánál is úgy volt, hogy a legkülönb etruszk hölgyek jártak esetleg legrosszabbul.

Ha leány vagy asszony volnék (be jó is volna), nem irigyelném se Rózsikát, se Gladyst. Hiszen nem lehetetlen, hogy nem lesznek boldogtalanok, de valószínűtlen. Egy kicsit reakciós állítás; de itt asszonyokhoz szólok, akik született reakciósok. Rózsika nem vitt vagyont a házasságba: sőt még a családi rang varázslatát se vihette, ami előtt titokban mégiscsak hasra vágódik ma még Európában egy Rothschild is. Ellenben Rózsika barbárnak nézett idegenként került egy sokak által irigyelt házasságpozícióba. Ha tud sírni, ha még olyan boldog is, sok sírnivalója lesz még, holott Anglia már nem is európaian okos és konszolidált társadalmú ország. Angliában már lehet, szabad úgy élni az életünket s nézni magunkat, ahogy erőnk és önszerelmünk óhajtja. Milyen rokonságos az, ami Gladysra vár, holott milyen más szerencse a Gladys házassága s a Rózsikáé.

A budapesti Park-klubban már adott estélyt egy Rothschild, de ez estélyen nem vett részt a fekete arisztokrácia. Fekete à laPárizs, Róma, Nápoly, az az arisztokrácia, melynek históriai gőgjéhez vagyona is maradt. Ha tehát Széchenyi gróf és neje nem elégednek meg a muszájból liberális arisztokráciával, a legnagyobb bajok lesznek. Mert azt ne reméljék a Lipótváros Vanderbilt-női, hogy Gladys náluk kereshet, lelhet kárpótlást. Nem fogja tenni, mi pedig részint azért nem magyarázzuk ezt meg, mert fölösleges, részint azért, mert minden irányban bántó volna.

Bizony csak a szép gyermekmesékben vihet el Hamupipőkét idegen országba idegen királyfi s idegen királyleányt Kukorica János, Petőfié persze s nem a Bakonyiéké. Manapság tudniillik, mert nem lehetetlen, hogy a mesék valaha mind valóságok lesznek. Hiszen a világ éppen ilyen kedvet mutat: menni, menni a mesék országa felé. Ma azonban még utunkat állják a dollárok, márkák, frankok és koronák. Ilyenformán isten mentsen, de ha baj lesz, Gladysnak lesz könnyebb dolga. Úgy tesz, mint a szintén amerikai Gould-leány, ki elcsapta az urát, Boni de Castellane grófot s - választott egy herceget. De baj esetén Wertheimstein Rózsikát se félteném, mert egy Rothschildnak még az elvált felesége se élhet millió[k] nélkül. Ez a kombináció persze csak a legváratlanabb eshetőséggel számol.

Megtörténhetik, hogy a párok ellentétes faj, nevelés, erkölcs, ízlés, hajlam ellenére szeretik egymást. Aki egy kicsit kóborolt a világban, láthatott olyan kóborlásra kényszerített, gazdag párokat, akik egymással hadakozva is szeretik egymást, de társadalmuk nincs. Ma a Riviérán, tíz nap mulva Szicíliában, Olaszországban, azután Kairóban s megint vissza Párizsba. Csak otthon legkevesebbet, akár Angolországban van az otthon, akár Magyarországban.

Azonban ma még egyért irigyelni kell egyformán Rózsikát és Gladyst is. A pénzért, mely, sajnos, nem olyan semmi, mint az ember szeretné. Ha van szerelem, jó, s ha nincs vagy hamar elfogy, nem történhetik ott nagy baj, ahol az egyik házastársnak pénze van. Voltaképpen Rózsika és Gladys egyformán irigyelnivalók, de mivel az irigység céltalan, jobb, ha csupán figyeli az ember őket. Rózsika és Glady s minden okoskodásunk ellenére is lehetnek

szerencsétlenek, ha jobbak, mint az újságlapokról látszanak. De ez már az ő sírnivalójuk és sírják el ők maguk.

Budapesti Napló 1908. január 30.

Ód.

94. NEHÉZ IDŐK. MIÉRT?

Akadozó lélegzettel, riadtan, nehéz időkről panaszkodnak újra és megint Magyarország mai hatalmasai. Ostoba és lelketlen dolog ez, ha csupán csak taktika s az ország rémítgetése. Ha pedig igaz, akkor gyávaság és szomorú szemérmetlenség, mely büntetést érdemelne. Örömrivalgás közben két éve lesz immár, hogy nyeregbe kerültek. Hát ez lett az eredmény, idejutottunk volna, ők maguk vallják be, hogy baj van? Két évvel ezelőtt csakugyan nehéz időket éltünk, dehát éppen azért jöttek ők, hogy a nehéz időket megkönnyítsék. Beszéljenek világosan, ne pedig a rémítgetés gyermekes, borzasztani akaró hangján. Készül talán valami Magyarország ellen, avagy csak ők készülnek valamire? Mik azok a nehéz idők, s miért nehéz idők a nehéz idők? Mert ők bizonyosan másra céloznak, többet gondolnak, mint az ország.

Ami szegény Magyarországot illeti, hát ő bizony érzi, hogy nehéz idők járnak. Ami viszont bennünket illet, mi meg tudjuk mondani, hogy miért járnak nehéz idők. Nehéz idők járnak valóban, s ők az okai, a panaszkodók. Sokkal szerencsésebb lenne ma ez az ország, ha nem kap olyan talentumos kormányt, mint amilyent kapott. Európa minden mai kormánya eljárhatna Wekerléékhez tanulni. A Wekerle-kormány művészetté emelt egy kormánytudományi ágat: a hatalom megtartásának a tudományát. Igaz, hogy éppen ezért lett kissé egyoldalú a mai magyar kormányzat. S igaz az is, hogy ettől koldul az ország, ettől az ő nagy művészetüktől. Már óvatosan megpróbálta körülírni az ő talentumukat egy óvatos publicista. Először is a népük egy olyan kapisztránhad, mellyel sohse lehetne fölmenteni Nándorfejérvárt. Apponyi Albert valamikor pokoli gúnnyal vágta ki és bélyegezte meg a populus Bánffyánust. De mi volt érettségben, politikai iskolázottságban a populus Bánffyánus a mai parlamenti sereg fölött. Valóban, az ország kegyetlenül megjárta, amikor a populus Bánffyánust fölcserélte - a populus Apponyiánussal. A populus Apponyiánust úgy kezeli a kormány, hogy kiröpít egy-egy tervet. E tervek legszerényebbje is olyan, hogy Tiszáékat megölték volna legalább tízszer érte. A darabontokról ne is szóljunk, mert azok alázatos házőrző ebek valának. Mikor a terv kilöködik, a populus Apponyiánust elönti a pulykaméreg. Most jön a kormány félhivatalos üzenete: önérzetes tagadás. A populus Bánffyánus, mely különben is már kiharagudta magát, mosolyogva megnyugszik. Az ország ijedt arca is mosolygósra, derűsre válik és mindenek a nemzeti kormány dicséretét zengik. Sokszor három hónap se telik el, s a kormány csakugyan előlép a már elintézett tervvel. A populus Apponyiánus már ekkor nem tud újra dühöngeni, az országnak pedig már nincs káromkodó szava, csak sóhajtása. Azonban ez a sóhajtás erős sóhajtás, és meghallják Bécsben. Megtudják belőle, hogy Magyarország kétségbeesett, elégedetlen, tehát a kormánya megbízhatatlan. Hazug, alakoskodó, ravasz politikájuk miatt így kénytelen a kormány egyre több bizonyságot fölkínálni a maga mindenrekaphatóságáról Bécsnek. De így lesz az ország, melyet a kormány még mindig hiteget, elégedetlenebb, s így Bécs egyre bizalmatlankodóbb.

Például: minden beavatott tudja, hogy Hoitsy Pál, Ugron Gábor, Kmety s a többi hoitsy, ugron s kmety igazán nem akarnak a kormánynak bajt csinálni. De a kormány Magyarország naivabb publikumának mcghódítására föllépteti őket magyar hősöknek a delegációban. No most már mire jó ez a komédia. Bécs nem fog lelkesedni, s az országra megint egy kijózanodás vár.

Hiszen beszéljünk csak őszintén: a Wekerle-kormány mindent meg akar és meg tud adni, amit Bécs kér tőle. Hát miért kell új és új komédiát csinálni a hatalomban maradásért, amely úgyis biztos, s a népszerűségért, mely egyszer úgyis végérvényesen szétfoszlik.

Itt van, ha kell, egy másik példa: a katonatiszti fizetések emelése. Mérget vehet rá bárki, hogy a katonatisztek megkapják a Wekerle-kormánytól és szívesen, amit több kenyérben talán jogosan várnak. Ám a Wekerle-kormány ravasz komédiázásából az a hasznunk van, hogy a katonatisztek, akik nem ismerői a politikai taktikázásnak, biztosra fogják venni: Bécsnek köszönhetik a magyar kormány behódolását. A katonai kérdések folytonos függése idején így idegeníti el Magyarországtól még a magyar tisztet is a magyar kormány hatalmi és népszerűségi taktikája. Nyolcvan példát sorolhatnánk föl egy szuszra még, de fölösleges. A magyar kormány félhivatalos és negyedhivatalos lapjai nehéz időkről panaszkodnak, s mi csak röviden akartuk megmondani, hogy e nehéz idők *miért* nehezek.

Budapesti Napló 1908. január 31.

(A.)

95. GÖRGEY ÉS HÓDOLÓI

Görgey Artúr katonának született, s nagyszerű életének csúfságára úgy fog meghalni, mint egy Kant. Valóban, az élet nem kedvelteti meg az emberrel a szép gesztusokat, s a publikum tapsait. Íme Görgey Artúr, aki nem jutott egészen a búr Botha sorsára, ettől megóvta mégis a sors. De íme Görgey Artúr, aki végre úgy jár, úgy megjárja, mint egy költő, sőt mondhatnók: egy Kiss József. Egy kilencvenéves honáruló, akiért letarolják januáros télben az összes üvegházak cserép-virágágyait. Egy kilencvenéves honáruló, akit alkalmilag nem versel ki se Pósa, se Bárd Miklós. Szerencse, hogy Görgey Artúr gyógyszerész volt, tehát tudományos méregkeverő és cinikus. Máskülönben, amiben kilencvenéves, menthető kora is támogatná, díszbandériumot kapna, főrend lenne s az Akadémia főelnöke. S mégis szerencse, hogy patikus volt, mert kilencvenéves korában se fogja elveszteni az eszét: mosolyog.

Okvetlenül eljutott Visegrádra avagy oda, ahol Görgey lakik, még a Barabás Béla levele is. Látatlanul tudjuk olvasni e levelet: „A vértanúk városából saruimon még a szent hamvakkal" stb. Csak az aláírás furcsa, mert az aradi asztalos apjára büszke, demokrata fia azt írta a neve alá, ami igaz: a magyar delegáció elnöke. És álmélkodva forgatjuk a kis képes „Budapest"-et és társait. Mindenütt Görgey dicsérete és dicséretes bűnbánat, hódolás és babér. Görgey Artúrral szemben ma mindenki Gyulai Pál, és senki sem akarja megvárni a história ítélkezését. A históriára tényleg nem muszáj okvetlenül és mindig sokat adni, de, Szent Kleofás, honnan ez az őrült változás? Akinek sovány, öreg szívéből, testéből évtizedeken át honfiak éltek, miként lett abból egyszerre nagy magyar? Nem fogjuk eldönteni a nagy pört, nem fogjuk véleményünket megírni Világosról. Az a sejtésünk, hogy Görgey Világosnál nem tehetett mást, mint tisztességesen leszerelni. Azt ő nem tudhatta, hogy Voltaire után egy századdal Európa közepén még hősöket akaszthat bitóra az osztrák. De, pardon, nem a mi föladatunk a Görgey szennyesét tisztára mosni, ha volt Görgeynek szennyese. Mi szerény följegyzők, a história legutolsó apródjai, a nap krónikásai vagyunk. Minekünk nem muszáj többet látnunk annál, hogy a kilencvenéves honárulónak már megbocsát mindenki. Sajnos, nem mindenütt, mert Heine már régen nem él, s Németország még ma se bocsát meg neki. De nálunk meg se kell halni, csupán kilencven évet kell élni, ami Matuzsálem korához képest semmi, s annyi babért kap, hogy belehalhat.

Ezért írtuk elöl, hogy szegény Görgey Artúrnak úgy kell meghalnia, mint egy Kantnak. És rettenetes dolog lehet az, ha az ember olyan bölcsként hal meg, akinek az élet igazságot szolgáltat. Már akkor inkább százszor Spinoza legyen az ember, sőt Savonarola, sőt - Kossuth Ferenc.

Az egész eset pedig olyan egyszerű, mint az elemi iskolai olvasókönyvek legátlátszóbb története. Ma, valami két esztendő óta, a levegőben van Világos és a fegyverletétel. Ha történelemfilozófusok akarnánk lenni, ezt is meg tudnók magyarázni magyarán. Görgey Artúr már Világosnál belenézett és bele is nézhetett a születendő magyarok veséjébe. Görgey Artúr már Világosnál látta, legalább is láthatta volna: az ember azért harcos magyar, hogy a fegyvert valaki előtt lerakhassa. Az a magyar erkölcs, akármit is mond Somogyi Aladár, aki a Makkabeusok legendás hősiességét költői módon liferálta Sümeginek és a többi fajmagyarnak.

Szegény Görgey Artúr, akinek meg kellett várnia a magyar koalíció államcsínyját s egy különb Világost, mint Világos. Szegény Görgey Artúr, akinek a rehabilitálói bebizonyítottan árulók, s akik elhitték, amit ők maguk hirdettek Görgeyről. Akik nem a töviskoszorúra pályáztak, hanem arra, amit Kozma Andor szimbolice aranyszalaggal fejezett ki. No, szép tanulságokat vonhatna le az ország, ha szokása volna tanulni és gondolkozni. Neki majdnem hatvan évig hirdetik, hogy Világos Világos volt és Görgey áruló. S nemzeti ellenállás, igazi forradalom kellett ahhoz, hogy minden habozás nélkül hódoljon Görgey előtt a nemzet. Nagy baj, nagy kár: Kossuthot, Lajost, majdnem fölfalta a fia, s Görgeyt se kímélik. Ha már elfogyasztjuk a nemzeti nagyokat, talán az árulókkal szemben csitíthatnók az étvágyunkat? Az árulókat meg kellene őriznünk, még ha nem igazi árulók is. Hiszen ez az ország főképpen árulókat termelt, s egyetlen vigaszunk, hogy saját hibáinkat az árulókra kenhetjük.

Ha én Görgey Artúrnak lennék, most már megelégelném a dolgot s meghalnék. Gondolnám: voltam kalandos ifjú, az egész világtól bámult hadvezér, voltam hazafi, diktátor s szinte hatvan évig honáruló. Többet, szebbet nem adhat egy élet, s én még azt is megértem, hogy egy igazi hazaárulást láthattam. „Uram bocsásd el népedet békével, üdvözítésed kívánt örömével." Mert megtörténhetik, hogy a mai hatalmasok megint éhes hazafiak lesznek. S akkor visszavonnak mindent, amit Görgeyről mondtak és írtak. Igen, azt mondtuk sajnálkozva, hogy szegény Görgeynek úgy kell meghalnia, mint egy Kantnak. Ezennel bánjuk az ügyet és őszintén szánakozunk minden filozófuson. Mit tudnak Kant és összes társai, ha a politika nem nyúl a válluk alá. Vörösmarty szobros költő lett, mihelyt a veje nagyúr lett. Az ember csak akkor bölcs, költő, hazafi és áruló, ha ez politikai raison.

Budapesti Napló 1908. február 1.

(A.)

96. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Magyar zarándokok Lourdes-ban

Tehát nagy magyar, sőt országos zarándoklat lesz márciusban. Értjük: ez is egyik beszédes tünete az időknek, melyeket Magyarországon élünk. Ám az kivételesen mulattat bennünket, hogy a zarándoklat védője és vezére Prohászka püspök lesz. Prohászka püspök volt az első magyar katolikus pap, aki a természettudományos istentelenekkel természettudományi alapon vitatkozott. Dicsérték is érte még a legharciasabb szabadkőmívesek is. S most a természet-tudományi alapon álló Prohászka nyájat vezet Lourdes-ba. Ennél csak a minap történt

érdekesebb dolog Prohászkával. Mindenki tudja, hogy X. Pius milyen makacs ellensége a reform-katolicizmus eszméinek. Azt is tudja mindenki, hogy Prohászka négy-öt év előtti szereplésével rálicitált a leghíresebb külföldi reform-katolikus apostolokra. S most a Katolikus Népszövetség megalakulásánál éppen Prohászkát dicséri meg a pápa, hogy távol tartja magát az átkos modernizmustól. Hiába: jó dolog, hogy valaki magyarul, tehát a Vatikánnak néma nyelven szerepli ki magának a püspökséget. Már Pál apostol megmondotta: aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván. S aki a püspökséget már megkapta, vezethet zarándoknyájat Lourdes-ba, s gyűlölheti a modernizmust.

II.

Az érettségi - Ausztriában

Akármit beszéltek valamikor a mai kormánypárti negyvennyolcasok - nagyon messze van Ausztria Magyarországtól. Ausztriában a minap összegyűltek a középiskolai tanárok, s vitatkoztak az érettségi vizsgáról. Még együtt volt a vitatkozó-gyűlés, amikor már a vitatkozás eredményeképpen üzenet jött a közoktatásügyi minisztertől. A miniszter megüzente, hogy addig is, míg az érettségi eltörlésére kerülhet sor, ő már ez évben intézkedik, hogy az érettségi vizsga más legyen. Ausztriában már az idén vigyázni fognak, hogy az érettségi vésztörvény-székből humánus, a közepes talentumú diákokat gyámolító - formaság legyen. Mennyi üres kongresszus s félénk reform lesz nálunk addig, míg csak idáig jutunk. Mert mi haladó szabadelvű ország vagyunk az ultramontán Ausztria mellett.

III.

Nagy Dezső - őrködik

Örülj Magyarország, van már prókátorod a rágalmazó külfölddel szemben: dr. Nagy Dezső orsz. képviselő és társai kimondták, hogy őrködni fognak, s visszavernek minden Magyar-ország ellen jövő külföldi támadást. Ezt ők, mint az Országos Magyar Szövetség huszársága fogják cselekedni. Meg vagyunk róla győződve, hogy komoly emberekkel van dolgunk, s Nagy Dezső komoly hadvezér, aki tudja, hogy ellenségeinkkel szemben milyen fegyvereket kell harcba vinni. Tehát, ha ellenségeink azt mondják, hogy nincs magyar tudomány, Nagy Dezsőék csinálni fognak. Franciaországból megtámad esetleg bennünket Anatole France, hogy nincs demokráciánk, Nagy Dezsőék csinálni fognak demokráciát is. És így tovább, mert őrködni és védekezni csak így lehet, nemde dr. Nagy Dezső úr? Tehát örülj, Magyarország, Nagy Dezsőék mindazt meg fogják csinálni, aminek a nincsensége miatt bántanak téged.

Budapesti Napló 1908. február 1.

Lellei

97. A CSÁSZÁR KATONÁI

Földes Imre drámája, melyet ma este mutatnak be a Magyar Színházban, okvetlenül nagy és szép sikerrel.

Földes Imre a magyar író-hagyományok értelmében olyan témát fogott meg, melyet a politikusok már régen letárgyaltak. Így van ez jól, mondaná a harmincmillió magyar látnoka és publicistája. Mi azonban csak azt látjuk s érezve érezzük, hogy bizonyos ügyeket nem lehet úgy elintézni, hogy én miniszter legyek, te miniszter leszel, ő miniszter lesz. Földes Imre okosan megsejtette, hogy Barabás Béla nem lesz semmiből és semmiért. Vannak igazságok, amelyek akkor is igazságok maradnak, ha elárulják őket: pukkadjon meg Jekelfalussy. A

magyar társadalom szervezetlen, oktondi, összevissza társadalom, de azt érzi, hogy egy betegségét nem gyógyította meg a koalíciós rend. Óh, magyarok, honfiak, higgyétek el, hogy a katona-kérdés ma is kérdés. Higgyétek el, hogy mi vagyunk, magyarok, katona-ügyekben a legnagyobbra hivatott nemzet és társadalom. Mi érezzük legjobban, hogy katona - katona, s a mi ellenségünk.

Földes Imre ma este nagy sikert s esténkint sok pénzt fog bezsebelni. Nem azért, mert ügyes ember, hanem azért, mert a lelkek, a magyar lelkek naiv, tehát igaz rejtekéből csalja ki a tetszést. A Földes darabja egyszerű és valószínű dráma: Magyarországban a Burgot képviselik a katonák. A Burgot, sőt a Habsburgot, de nem a népet, melytől és melyben élnek. Óh, a császár katonái, a mi megrontóink, a mi súlyos átkaink, akiknek révén ifj. Ugron Gábor főispán lesz.

Hála istennek, a parlament egy országban se fejezi ki a társadalmat, hiszen éppen ezért parlament. Hála istennek, a magyar parlamenten kívül van még magyar színpad és társadalom is. *A császár katonái* magyar darab ugyanakkor, amikor antimilitáris, humánus és ellenzéki.

Nagyon dicsérjük Márkus Lászlót, aki a Magyar Színház számára rendezte ezt a darabot. A színészek, az innen-onnan szedettek, fegyelmeződtek, megnőttek a darabban. Nagy kár, hogy a Magyar Színházban kerül ma este színre ez a darab. Beöthy László nem érdemli meg, hogy drámát kapjon, s ha kap, véletlenül kap. Véletlenül ma a Magyar Színházban siker lesz, de a siker érdeme teljesen a Földes Imréé.

Magyar szó 1908. február 2.

Dyb.

98. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Miért halt meg?

Valóságos viták folynak, hogy miért halt meg Kardos Gyula. Talán azért, mert Benczúrnak érezte magát, s nem tudta túlélni a tehetségtelenség e szörnyű vádját. Talán játékos volt s könnyelmű, mint minden művész és magyar. Nem tudják kisütni az igazságot még azok a lapok sem, ahol írnitudó munkatársak dolgoznak. Holott olyan egyszerű az egész dolog: a halál valamivel tekintélyesebb, mint az élet. Az életet nem nehéz megutálni, s mivel az ember nem válogathat, természetesen a halálhoz folyamodik.

II.

A horvátok vallása

Panaszkodik egy Horvátországban élő magyar államvasúti főnök. Panaszkodik, hogy őt és családját üldözik, gúnyolják a horvátok, mert ő csak polgári házasságot kötött a feleségével, s a horvátok jó katolikusok. A panaszból pedig minden második szónál kitör az a rejtegetett bú, hogy a horvátok nem a katolikusra, de a magyarra haragudnak. Persze, persze, a horvátoknak is csak az fáj, ami minden kicsi és szorongatott nációnak. Ők is azon csodálkoznak, mint más kicsi náció: hát vannak mások is? Ez a horvátok igazi vallása és nem a katolicizmus. Ördögbe is, csak nagy és finom nációk engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy a vallásokban válogassanak.

III.

A nevelőnő bánata

A nevelőnőnek olyan nagy bánata volt, hogy a Lánchídról akart beugrani a Dunába. És a nevelőnő bánata olyan közönséges: becsapta őt egy öreg úr. Az embert a szívszélhűdés környékezi: hogy csaphat be egy öreg úr egy fiatal nevelőnőt? S ha becsapja, miért akar a Dunának menni ez a nevelőnő? Úri családok, figyeljetek: olyan nevelőnőket szegődtessetek, akik csak a fiatal urakat szeretik.

IV.

Javít a börtön?

Aradon a fogházban, a munkateremben egy rab megölte a társát. Mintha csak ott lettek volna valahol a falujokban a korcsma udvarán, s az ital elvette volna az eszüket. Összeszólalkoztak, a gyorsabb kezű ütött, s aki az ütést kapta, meghalt. Éppen az, aki a halálos ütést kapta, három nap múlva már szabadult volna a fogházból. S nem lehetetlen, hogy rövid időn belül ő üthetett volna agyon egy kicsit valakit. Az emberi gyarlóság olyan mély, hogy talán még az életnél is mélyebb. Mély, feneketlen és szomorú, s egy hivatalos moralistának nagy fájdalmat okozhat, ha látja, hogy még olyan kiváló intézmény se javít, mint a börtön.

Budapesti Napló 1908. február 4.

Ód.

99. AZ ÚJ KONTOK

Ugron Gáborék nem akarják siratni Carlos királyt, mert ők a vérben fagyott zsarnoknak sem tudnak megbocsátani. Ezek a magyar republikánusok páratlanul kemény vitézek, mind Kontok ők. Európa összes republikánusai elbújhatnak a magyar Kontok mögött. Mert lám Franciaország is talán köztársasági ország volna egy kicsit. Brisson, a francia kamara elnöke ifjúsága óta változatlanul forradalmár. Hiszen maga Clemenceau miniszterelnök is állandóan s büszkén hangoztatja, hogy az ő politikája a nagy forradalom folytatása. Pichon külügyminiszter pláne személyes ismerőse még a Rimler-időkből Ugron úrnak. Azokból az időkből, amikor Ugron úr föl akarta robbantani a hármasszövetséget. És Clemenceau, Brisson és Pichon nem haboztak kijelenteni, hogy a lisszaboni gyilkosságot egyetlen francia se bocsátja meg. Egy-két anarchista hajlandóságú szocialista képviselő hiába próbált tiltakozni a francia kamarában. Brisson elnök kimondta a határozatot, hogy a kamara nagy többsége elítéli a gyilkosságot. És a História még se fogja megbélyegezni soha Franciaországot, hogy hűtlen lett a nagy forradalom hagyományaihoz. Franciaország parlamentje nem a portugál diktatúrát védte meg, de az emberi bestialitás ellen protestált. Franciaország a XVIII-ik század végén csinálta meg a maga forradalmát s ítélt királya fölött. De a XX-ik század Franciaországa már Soleilland-t, az emberi fenevadat sem öli meg. Mert embert ölni nem szabad még akkor se, ha ez az ember király és talán zsarnok.

Csodálkozunk hogy Ugron Konték legalább az új király miatt nem voltak könyörületesebbek a meggyilkolthoz. Ez a szegény, ifjú II. Manuel pedig milyen meghatóan fogadkozik. „Esküszöm, hogy a katolikus vallást és a királyság integritását meg fogom védeni.” És még ilyen fogadkozás se lágyítja meg a magyar klerikális republikánusokat. Talán a portugál Ugron Gáborok, a portugál Kontok könyörületesebbek lesznek. Mert egy elsikkasztani akart körülményre fölhívjuk ezennel a figyelmet. A spanyol és portugál forradalmi mozgalmakban nagy

szerepe van a klerikalizmusnak. Annak a szélső klerikalizmusnak, melynek vezérei a jezsuiták. A jezsuiták pedig pláne déli és katolikus országokban valóságos fekete forradalmárok. A jezsuiták a királygyilkosságot is tudják menteni, ha ebből az Egyháznak haszna van. A legutóbbi spanyol választások idején a szélső klerikálisok szövetkeztek a legvörösebb republikánusokkal. A híres katalán mozgalomban a vezetés kezd kisiklani a republikánusok kezéből s átmenni a klerikálisokéba. A portugál forradalom úgyszólván testvére, sőt némileg szövetségese a katalán mozgalomnak. A Pyrenei félsziget két lehanyatlott, forró, vad, katolikus országában játszva találkoznak a legnagyobb ellentétek és ellenségek. Carlos királyt a szélső klerikálisok talán még jobban gyűlölték a republikánusok- sőt anarchistáknál. Modern, fölvilágosult fejű ember volt, sok hibával, talán nem uralkodásra termett, de ezt a sorsot nem érdemelte meg. A szegény Manuelt kioktatták, hogy kiket kell leginkább kiengesztelnie, s azért esküdözik most a klerikálisok kedvére. Kérdés, hogy a portugál klerikálisok megengesztelődnek-e. Íme a magyar klerikálisok kemények, s nem sajnálják Carlost, ami egy kicsit embertelenség, botrány is és megint nem használ a világ előtt Magyarországnak.

Hanem, új Kontok, kemény magyar republikánusok, hadd lássunk már itthon is egy kis férfiasságot. Portugália mégis messze van, s Bécs egészen közel. Még a magyar népnek se fog imponálni, ha az ő Kontjai egy holt portugál királlyal szemben vitézek és kérlelhetetlenek. Eddig, két év óta azt láttuk, hogy Ugron Kontéknál soha még fejedelem hűségesebb lakájokat nem szerződtetett. Be furcsa republikanizmus ez a klerikális republikanizmus, s be furcsa Kontok ezek az új Kontok.

Budapesti Napló 1908. február 5.

(A.)

100. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy szép torna

Franciaországban a Dreyfus-ügy egy nagy politikai istenítélet döntő ügye volt. Valami olyan nagy rendszerváltozást hozott, mint nálunk a koalíció győzelme. Természetesen ez a hasonlat csak a fordulat nagyságát jelenti s nem a minőségét. A nagy pörben két nagy francia intellektus került szembe: Anatole France és Jules Lemaitre. France Dreyfus, Zola és az igazság mellett, Lemaitre a másik párton. Res iudicata est, azok győztek, akik hittek az igazságban. Erre Jules Lemaitre tíz fölolvasást tartott néhai Jean-Jacques Rousseau-ról. Ő benne kereste meg a mai individuális emberszörnyeteg ősét, ahogy ő a modern embert nevezi. Anatole France pedig fogta magát s megírta Jeanne d'Arc élettörténetét, mely most jelenik meg könyvalakban. A francia nacionalistáknak olyan szentje Jeanne d'Arc, mint a francia szabadgondolkozóknak s új humanistáknak Jean-Jacques. És ha Lemaitre-ék kötődnek, Anatole France még írni fog néhány könyvet az ő kedveseikről. Íme, a nagy kultúrának egy apró, de csodaszép jelensége. Nálunk, állítólag, az egyetlen Mikszáth, aki a nagy fölfordulás után irodalmi elégtételt akar venni. Megírja a szabadelvű éra korrajzát Magyarországon, ha megírja. Melyik koalíciós írástudó, ha van ilyen, mer kiállani tornára, ilyen tornára? Nálunk a koalíciós győzelem egyszersmind az ideák elföldelését is jelenti. Ha a hatalom megvan, senki se gondol itt arra, s talán joggal, hogy az intellektusnak is adni kell valamit.

II.

A pápai grófok

Egy francia lap pikáns történeteket közöl arról, hogy és mennyiért adják a pápai grófságokat és hercegségeket. X. Pius először puritán akart lenni. De később rájött arra, hogy a Vatikán nem mondhat le a nemesítések jövedelméről. Franciaországban kelt el eddig a legtöbb pápai grófság. Itt tudniillik a köztársaság nemigen ad ilyen címeket. Most legutóbb is egy francia pénzember pápai grófságot vásárolt ötvenezer frankért. Mire a diploma megérkezett, a mi emberünk meggondolta magát. Kétszer annyiért hercegséget is kapott volna. És beküldött még ötvenezer frankot, s megkapta a hercegséget. Érdekes, hogy a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas, sőt kilencvenes évek magyar intelligenciája szégyellte volna, hogy pápai nemességet fogadjon el. S az idők jele, hogy ma már jelentkeznek az új és új magyar pápai grófok. Nagy konkurrenciát fognak csinálni ő felsége személye körüli minisztériumának.

III.

A drága bölcső

Vilmos császárnak mégiscsak vannak néha szép gesztusai is. Nemrégiben egy Szász-Kóburg hercegnek fia született. A herceg nagyon megörült a gyereknek, s örömében olyan bölcsőt rendelt, melyhez csak finom csipke ötezerötszáz márka árú kellett. De megtudta ezt a császár, s szigorú levelet írt a hercegnek. Csak azt kérdezte meg a levélben többek között, tudja-e a herceg, hogy ennyi pénzt sok előkelő német hivatalnok fizetésnek kap egy teljes esztendőre? És megkérdezte azt is, hogy kinek kell ez a sok csipke? A gyermeknek, aki esetleg meghal, mielőtt sejtené, milyen drága csipkés bölcsőben feküdt? Avagy a szülőknek, akik tudhatnák, hogy nem minden herceg hal meg csipkék között, akit csipkékre szültek? Hogy a Szász-Kóburg herceg mit válaszolt a levélre, arról nem szól a krónika. Csak az valószínűtlen, hogy a herceg a csipkéket odaajándékozta volna székvárosa lelencházának, egy lelenc-gyermek bölcsőjének díszítésére.

Budapesti Napló 1908. február 13.

Ód.

101. A FALU NEM HARAGSZIK

(Politika a malom alján - Mit mond a falu? - Beszélgetés falusi emberekkel - Nem haragusznak, de Amerikába mennek)

Bizonyos, hogy Actium után az egész római világ egy nagyot és boldogat sóhajtott. Akármit üzentek a bujdosók s állítunk mi, mai magyarok, a szatmári békének is örült egész Magyarország. Az ember embernek született s nem hérosznak: kívánja a háborút, de szereti a békét. Budapesten talán el se hiszik, hogy a vidék milyen csöndes, okos, nyugodt. Szó sincs róla: a Kossuth-nótát nem éneklik az emberek, talán sohse fogják énekelni. Benn, a lelkekben olyan változás történt, amilyen csak kétszáz évenkint egyszer szokott. Beszélgettem hajdúság-beliekkel, szatmáriakkal, erdélyiekkel, bihariakkal. Most már sok nap óta a tatárdúláshoz szokott Szilágyságban élek. Senki se jókedvű, de senki se tüzes, avagy keseredett: egyébként kálvinista magyarok élnek erre.

Kíváncsiságból néhány tipikus falusi valakit kerestem ki, beszélgettem velük, úgy gondolom, hogy tanulságos, helyes és egy kicsit érdekes is a falusi közvéleményt hallani.

1. (B., ezerötszáz hold földje van, bús dzsentri, régi negyvennyolcas.)

- No, bátyám, hát most már minden rendben van, győzött és uralkodik a negyvennyolc.

Kitért a tréfás gúny elől s nagyon szomorúan válaszolta:

- A szabadelvű pártnak sohse lett volna bátorsága a kvótát emelni.

- Tehát?

- Tehát: most már nem lehet visszacsinálni a dolgokat. Jobban szeretem, ha Andrássy és Kossuth csinálják meg a választási reformot, mintha kozmopolita és internacionális kalandorok csinálnák.

- És ha holnap új választás lenne?

- Megint Kun Árpádra szavaznék.

2. (T., kálvinista pap, a szabadelvű pártnak sokáig alelnöke a kerületben.)

- Tiszteletes uram nem lépett be még a negyvennyolcas pártba?

- Nem, öreg ember vagyok, aki megengedheti magának az elvhűséget.

- Hogyan tetszik az új rend?

- Csalók, ultramontánok, hitványok, előre láttam, előre mondtam.

- Miért nem mondja meg ezt a híveinek, tiszteletes uram?

- Nem vagyok szamár, miért töressem be éppen én az öreg fejemet?

3. (A. L., az édesapám, kisgazda, van vagy százhúsz földje[!], mindig negyvennyolcas volt.)

- Hát most már minden jól van ugye, édesapám?

- Hagyj nekem békét a politikával, éppen elég volt. Nem bánom én most már, akármi jön. Egyik kutya, másik eb, én többet soha még nem is szavazok.

4. (K. M., két háztelkes szavazó, értelmes, bocskoros nemes.)

- Kire szavazott az utolsó választásnál?

- A negyvennyolcasra, egye meg a fene. Most azután minden rosszabbul van, mint volt.

- Majd jönnek a szocialisták, azok igazságot tesznek.

- Persze, hogy elvegyék a két jól betáblázott házamat is. Jövőre majd arra szavazok, aki sok pénzt ad.

5. (P., fuvaros ember, nincs választójoga, híres izgága, elégedetlen ember.)

- No, öreg, jön az általános választói jog. Hallott már a szocialistákról[?]

- Hallani hallottam, de nem kérek belőlük.

- Hát kire szavaz, ha lesz joga?

- Akárkire, csak úr ne legyen, az urak szépen megöltek minket.

Íme öt vélemény, öt olyan falusi embertől, akiket világok választanak el egymástól. S ugyanilyen véleményeket hallottam más vidékek embereitől. Általában a nyomorúságban és züllésben is kényelmes érzés, hogy nincs zenebona. Az ember nyugodtan kapálhat, kaszálhat s pusztulhat el. A ravaszok, az intelligensebbek pedig annak örülnek, hogy panamázni lehet. Végre csak annyit, hogy hétszáz lélek lakik a falumban, s az utolsó években ötvenen

vándoroltak ki Amerikába, s az amerikai rossz hírek dacára legalább ötvenen készülődnek. A falu nem haragszik, a falu csak pusztul és néptelenedik.

Budapesti Napló 1908. február 15.

(A.)

102. A MAGYAR PIMODÁN

I.

Tas Péter vagyok, harminchét esztendős, meglehetősen fáradt ember, költő vagy mi az ördög, az engem ma már nem érdekel. Távol élek mindentől, mindenkitől, egy-két könyvet, egy-két hitet s a napi boromat és pálinkámat tűröm meg magam mellett. És vallomásokat akarok tenni minden kényszer nélkül, vallomásokat és meglátásokat küldök azoknak, akik az ilyesmit szeretik.

Tas vagyok, jó név, s a famíliám nagyon, túlságosan magyar família, s a Tasokat évszázadokon keresztül holtrészegen kellett kocsival hazahozni a hegyi pincéből, ahova ebéd után áhítatosan kiballagtak. Van egy bátyám, komoly jó polgári ember, akinek a részegeskedése is kormányozható, famíliájára veszettül büszke, s ő azt állítja, hogy a mi legősebb ősünk a legendás Tas vezér. Viszont bizonyos, hogy a Dózsa-féle lázadás korában már olyan koldusok voltunk, mint ma, mi: Tasok. A vallomások, amiket itt meg akarok kezdeni, nagyon furcsák, nagyon szokatlanok, s Magyarországon, ahol abból élünk, hogy hazudunk egymásnak, példátlanok is. Én a magyar Pimodánról akarok írni most, arról a kényszerről, mely a tatáros, turkos magyarokat, ha magyarok s egy kicsit zsenik, beleviszi az ivásba.

A francia Pimodán egy korszakban a kétségbeesett s magukat koruktól erőnek-erejével elválasztó íróknak és művészeknek felejtő helye volt. Egy hotel, melynek titkos helyiségében a szent Ópiumtól nyerték az enyhülést azok, akiket Párizs, a világ, az élet megcsömörlesztett, s akik valamivel többnek hitték magukat, mint az akkor már alaposan kikezdett keresztyén és másféle Isten. Vendégképpen, elég ideig s Gautier sugalmazására idejárt Baudelaire is, sőt eljött kíváncsiságból az a nem kisebb nevű ember, aki ma: Balzac. Balzacnak szerencsére volt esze és bivalyereje, s ő, aki egy diner-re föl tudott hörpintgetni három üvegnyi médoc-ot, nem kért az ópiumból, nem kellett neki. Neki a bor se volt szükség és muszáj: ő, ha akarta, olyannak látta az életet, mint amilyen az élet nem tud vagy nem akar lenni, tehát szépnek és elbírhatónak, érdemesnek.

Ellenben már Tinódi előtt minden magyar valakinek egy kicsit részegesnek kellett lennie egészen mostanáig, amikor megérkeztünk a nálunk sokkal készebb, ügyesebb zsidókhoz, akik már, ha magyar írók és művészek, igaziak, régi és nemes faj lévén, rossz gyomrú fajta, okosabb és finomabb narkotikumokat tudnak kieszelni és használni, mint a szesz. Én szegény Tas Péter, nem tehetek róla, hogy ameddig gyomorral bírom, az alkoholhoz menekülök ma is még, valahányszor a to be or not to be-nél kisebb vagy nagyobb, de mindig szörnyű kérdés kínoz, halálba akar vinni, holott a haláltól, mely közel kaszál hozzám, félek. Atyai ágon csupa egyszerű emberekre hivatkozhatom, holott kerültek a Tasokból és hamar lerongyoltakból valamikor homo regiusok is a maguk földjén, s nagyon tetszik nekem egy tizenharmadik vagy tizennegyedik századbeli ősöm, aki nagyszerepű ember volt, de csak így nevezte magát: Tas Barla diák. Azonban, hogy szamárésszel és mulatságos szükségből én éppen verseket írtam s olykor írok, úgy gondolom, hogy ezt nem az atyai leszármazódásomnak köszönhetem egészen, hiszen alapjában elég gyámoltalan emberek valának a Tasok. Úgy rabolhatták őket a

harciasabb magyar dinaszta-népek, egyébként valószínűleg rokonfamíliák, ahogy csak akarták, rabolták is, és egy erdélyi faluban, úgy hallom, egy félfalunyi Tas él. Bocskorosak, parasztok, s mióta a filokszéra pusztít, pálinkát ivók, de akárhogyan próbálták tagadni nadrágos és hétszilvafás gőggel atyafiságukat előttem az atyám és a nagyatyám, biztos, hogy a rokonaim ők, ők az én rokonaim.

II.

Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az ősöm, de Gáboriánoknak hívják őket, s ez gyanús: ezek nem ezeréves magyarok, ezeket nagyobb nyugtalanság hozta el erre, mint az ősmagyar lovasokat. Van is egy tradíció a különös, kenetes foglalkozásokat űző s éppen nem kenetes famíliában, hogy mielőtt Kálvin hite eljött volna Magyarországra, a Gáboriánok örmények és pápisták voltak.

A Gáboriánok nyugtalan ernberek voltak valamennyien, ami nem illik se paphoz, se iskolamesterhez, de ők erről nyilván nem tehettek. Gáborián Ádám, a nagyatyám, versifikáló ember volt, mondják, s ha versei nem lehettek fölséges művek, halni szépen halt Gáborián Ádám: részegen és bánatosan nekiment a Szamosnak. Akkor már nem volt pap, s bár a katedrán is okvetlenül hitetlen és hűtelen volt gondolatban néhányszor a Seregek Urához, élni még se tudott nélküle, szegény, bolondos ember volt. Egyáltalában a Gáboriánok lelkileg csak annyira bírták az egyensúlyt, mint anyagiakban a Tasok. E két nem egyforma baj ellen egyformán védekeztek: ittak, úgy látszik a Gáboriánok nem teljes magyar talentummal. Ez lesz a magyarázója, hogy egy-két alapos őrült került ki Gáborián Ádámon kívül is az anyám famíliájából, óh igen. Egzaltált, bolond, valószínűleg nem magyar família, mely azért vibrált, remegett, kínlódott annyit, hogy zsenit teremjen, ami - akármennyire önhitt vagyok is - nem jelenti azt, hogy énvelem biztosan célt ért.

Mindenesetre: én már nem érkeztem vígan, kevés bajjal és kevés terheltséggel az életre s ahhoz, amit hosszú húzódozás, titubálás után mégis csinálni kezdtem: az írósághoz. Legrokonabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csokonai Vitéz Mihályt érzem magamhoz, akibe szintén befolyt, ha igaz, egy kis szemita-féle vér. Őrülten más világ a világom, mint amit, ha esetleg akármilyen nációba születtek volna bele, eltitkolhatnék mások elől. Magyarországon, ahol a kivétel szinte olyan sűrű, mint az utálatos durva, ázsiai köznapiság és útszéliség, nagy, nagy csapás ez. Ázsiában az én fajtám második rendű fajta volt, amely nem juthatott el sem az ópiumhoz, se a komoly Nirvánához, miként nem jutott el Laocehoz, sem ahhoz a nagy kultúrához, melynek a krisztusi kultúra csak beteg árnyéka.

Mondom: Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam: veszettül európaiatlan magyarnak, aki kacagtató fanatizmussal és komolysággal él-hal Európáért. Csokonaiban, Csokonai egy-egy versében, babonásan megérzem azokat a szavakat, amelyek csak dőzsölés után pattanhattak ki egy lázas és meggyötört idegrendszer pörölymunkájából. Óh, ez nagy és titkos tudományom nekem: szavakon, agyakon, szellemességeken, régi embereken és írásokon is megérezni és megismerni a hajdani, elillant italmámort. Embereket, írókat, magyarokat, nemrég meghaltakat s ma is élőket ismerek, akiket talán később, ha folytatom ez írást, meg is nevezek, s akik valamennyien érdekes, bús rokonpéldák. A németek hírhedt alkoholisták s Hartlebennél különb Hartleben is ért már náluk hartlebeni sorsot, de a művész-temperamentumok alkoholizmusa nálunk a legkiabálóbb és legtipikusabb. A magyar fajtában öntudatlanul és rettenetesen él egy átok sejtése, azé a kielégülhetetlenségé, mely a féllelkek átka. Féllelkűek lehettünk mint szép és harcias barbárok is már, s nem ok nélkül, sőt jogos keserűséggel döngettük a kultúrás Bizánc kapuját, s kellemetlenkedtünk a nyugati Európának. Mindaz, ami ezer éven át történt velünk, s amit szeretnénk a sorsharag számlájára írni, amit

szépítgetünk s mártír-aureolával ékesítünk, a mi tökéletlenségünk bűne, következménye egyszerűen.

A művész, aki egy kicsit zseni és magyar, természetesen ezer métermázsával súlyosabb teherként cipeli lelkén az átkot. S megint magyar oka van annak, hogy nem hasist eszik hozzá, ami magasabb, finomabb idegrendszerek mérge, de kényszerűen és stílusosan boros kupát fog vagy pálinkás butykost.

Kíváncsiságból megkíséreltem egyszer, hogy van-e erőm nyolc-tíz hónapig egy csöpp alkohol nélkül élni. Volt: gyönyörűen bírtam, de szenzibilitásom, ami a legelőkelőbb művész-tulajdonság s az új-román fajták után csak a szemita fajtákban s talán a japánban van meg nagyobb mértékben, az őrületig kezdett fokozódni. A szürke, por-színű magyar élet még szürkébbé és átkosabbá borult előttem, s a halál veszedelmesen nekem indult. Gyávább voltam, és még ma is jobban szeretem az életet egy-két negyedóráig valaminek látni, mintsem elengedjem magam a mámor turista-kötele nélkül a meredélyen.

Egy-két hangot akartam csak most megütni magamban és azokban, akiknek lélekhúrjaiban az én melódiáim alusznak. Talán kissé bizarr ez a bevezető írás programnak, de megsejteti, hogy mikről, kikről és hogyan akarok szólni. Az alkohollal, érzésekkel és versekkel élő ember a szeszélyes impulziók szeszélyes, beteg akrobatája. Néha olyan fegyverszünetet tart a lelke, hogy a halál és temető valósággal csataterek hozzá mérve. Máskor zúgva, mindent elöntve indul meg, mint valami kiszabadult mesefolyam, s ilyenkor megszégyenül előtte minden bivaly-idegrendszer és isteni egészség. Mintha azonban azt máris meg tudtam volna mondani, hogy micsoda a magyar Pimodán, az Alkohol-hotel, amelynek a tetője kertté van alakítva, ahova lift nélkül kerülünk föl, s ahol felséges magyar lelkek virulnak vagy hervadnak el, mielőtt az igaz virulásba belefoghatnának.

III.

Vitéz, Csokonai Vitéz Mihály, akit Kölcsey parasztosnak, Kazinczy valószínűleg nem többnek, mint érdekesen furcsának látott, szegény Vitéz, megjárta. Akkor ő előtte, még az édesapja, vagy pláne nagyapja, magömlesztő álmaikban sem álmodhatták, hogy jó lesz sietni Mihállyal. Jó lesz sietni, hogy ha megszületik, fejbe ne verjék a fiút belülről s hogy meg ne sántuljon, egy bottal, melynek bunkója később, sokkal később, Nietzsche leend. Ez a Mihály, ha tíz-húsz évvel gyorsabban születik - hamarabb - nagyon jóravaló valaki lesz. Elkésett, elkésették, tehát nem lehetett belőle disznótorok, csupán disznótorok hivatott költője. Ő már Voltaire-t fordítja, a szegény, s mivel nem harcias lélek, csinál ő is egy minden-mindegy filozófiát. Ha fölemelik az Olümposzra, az is jó, ha beletapossák a sárba, az se rossz. Az ő harciassága voltaképpen nem is ő benne, Csokonaiban tombolt, de az akkori, azelőtti, jóval azelőtti s a mostani Magyarországban. Megfojtunk mindenkit, aki nem éli a mi életünket (nem jut eszembe hirtelenül, hogyan mondják ezt magyarosabban). Azon nem csodálkozom, hogy Csokonai megírta ódáját a csikóbőrös kulacshoz, s hogy köpött a maga életidejének Magyarországára. De azon máig s utolsó órámig csodálkoztam és csodálkozom, hogy nem írta meg a legfájdalmasabb magyar blaszfémiát.

Én, Tas Péter, nem fullasztom magamat sem vallásba, sem filozófiába, sem italba addig, míg bosszút nem állok. Például: igen régi tervem az, ha a szívem hirtelenül meg nem öl, végrendeletet írok. Szűk, kevés szavú lesz a végrendelet: ha valamikor netalán országossá és elvitathatatlanná válnék a nevem, a Tas-név, a magyarság bérlői, akik nemsokára nagyon meg fognak szorulni, ne próbáljanak engem argumentumnak előrántani. Én nem leszek enyhítő körülménye soha-soha annak a magyarságnak, amit ma ők készítenek. Ha nem szégyellném, azt mondanám, valami csodából megmaradtam az utolsó magyarnak. Én vagyok itt magyar, egyedül, én Tas Péter, s akármilyen szép ez, még büszke se tudok lenni rá. Csokonai

okvetlenül érezhetett hasonlókat, de ő még nem merte, s ha merte volna, nem tudta kimondani.

Baudelaire, akinek élete hidegebb és természetesen még elegánsabb a hírénél, a Démonról dalol okosat. Ez a Démon nincs is, mink magunk vagyunk, de mégis van, s ez a Démon „képzelt okot ad, száz hazug mentséget s kapatja ajkunk gonosz italokra." Csokonainak nem volt kiadója, de azért mondjuk, hogy nem adott neki a kiadója két pengő forintokat. Csizmája rossz volt, belement a hó-lé, az emberek pimaszok hozzá, ostobák, kívül-belül büdösek, Debrecenben és mindenütt. A kulacs kotyog, kotyog, sőt dalol, de elromlik a gyomor, nem eszik az ember, könnyű prédája lesz a test, szív, tüdő, zuza, máj, vese, gerinc a leskelődő kóroknak. A verseinket nem olvassák, nem látják, s ha látják, nem értik, s ha megértik, jaj nekünk, mert ekkor nem értették meg még csak igazán. Hallunk gyönyörű helyeiről a világnak, enyhítőkről, kibékítőkről, hajók indulnak Kairó, India s Japán felé, és mi a Péterfián vagy a Nagymester utcán cammogunk kötésig a sárban. Amit valamikor őrjöngve kívántunk, óh jaj, beteljesedik, s ekkor vesszük észre, hogy vagy rosszat vagy nem eleget kívántunk. Lilla, mint mindig, szeleburdi, rossz, megunható, kevés vagy elérhetetlen, hozzánk jön feleségül vagy máshoz megy. Oh édes kínok, hasznos kínok, drága képzelt okok, hazug és isteni mentségek, ezek a legjobb borkorcsolyák, még a debreceni májas-hurkáknál is jobbak.

Két fajtájú mámora van a bornak, s ezt Csokonai is tudhatta, de csak nagyon finom ideg-szerkezetnek adatott meg e tapasztalat. Az első mámor olyan, mint akárkié, aki tud inni, kitüzesít bennünk minden öröm-hajlandóságot, s nagyon hatalmasak vagyunk. Ezután jön az éjszaka-végi, hajnali vagy nappali alvás, furcsa, sok ébredéssel. Fejünket feszítik, ha fölkelünk, maga vagyunk a nyugtalan és megszemélyesült figyelés és figyelem, össze tudjuk kapcsolni a legantipodikusabb ideákat. S mikor alkonyul, egyszerre csak, akárhol járunk, nyugtalan s tovább is nyugtalannak maradó agyunkat, szívünket befogja a mindenség. Ez már egészen művész-érzés, s ilyenkor szeretem csak Homéroszt, s ilyenkor tudom úgy elképzelni Michelangelót, ahogy illik. Hangsúlyozom: ez másnap este jön, ez a legnagyobb emberi érzésképesség, ez szinte a legnagyobb titkokat is kiadó, eláruló egy vagy két óra. Ehhez nincs közvetlen köze az alkohol-mérgezésnek, a mámornak, ez az idegeknek perverz bűvész-mutatványa, amiből csak a kikiáltó harsány szava hiányzik: köszönjük, kedves gazdánk, hogy ilyen édes kínokat szereztél nekünk. Szent hitem az, hogy minőségileg a D'Annunzió legáldottabb órái, sőt ez órák életfogyasztó erejükben is teljességgel hasonlatosak. De D'Annunziónak s nála különbeknek vagy hozzá hasonlóknak, árjáknak, hogy egy szamár teóriára utalással értessem meg könnyebben magam, nem kellett azelőtti napon olyan drasztikus preparálás, mint nekünk. És ez a csoda éppen, ez az érdekes, ezért vallanivaló a Tas Péter vallomása, ezért tudom én, Tas Péter, úgy érezni Csokonait, mint egy elevent, s azért tanulságos ez a példátlan tanulmány-ellenes tanulmány. Ez órákban szoktam én érezni azt, hogy az élet nem rejtély, nem csoda, nem titok, gyermekesen egyszerű. Az élet néznivaló és éreznivaló, mindenben benne van a szépség és a béke, s minden fölött vagyunk mi, akik ezt érezni tudjuk, képesek vagyunk. Ilyenkor teremtő kedve van az embernek, s Csokonainak, Balassa után az első magyar poétának s okvetlenül legelső modern magyarnak és magyar intellektuálisnak, ilyenkor születhettek azok a versei (hétszáz, nem is hét, szűk esztendőjében a magyar nyelvnek), melyeket az ember szeretne ma is ellopni.

IV.

Egy káprázatosan gazdag fejű, fiatal s máris diadalmas magyar író, barátom, egyszer, amikor még Budapesten éltem, a zseniről adott magyarázatot. Ma sem tudom, ötlet volt-e, blaszfémia, tragikus meggyőződés, hecc vagy micsoda? Azt bizonyítgatta, hogy a zseni, a géniusz, a kellő időben megérkezett - (óvatosan nevezem meg) vérbaj. Tehát valamelyik dédapánk szeren-csétlensége nem skrofulaként üt ki rajtunk, hanem - zsenik leszünk. Minden kutatás szerint

Dante korában nem ismerte Európa a szerelemnek e száz percenten fölüli pótadóját. Amerikából hozták, indián ajándékképpen Olaszországba francia katonák - mondja az egyik tudós. A másik Keletre mutat, bár nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy Keletnek, ahol mert nagyon romboló, tehát valószínűleg nagyon fiatal, mi adtuk ezt a betegséget, mi Európa. Így fizettük meg tudniillik a világosságot, mely közmondás szerint Keletről jön, s melyet valóban így szokás megfizetni.

Ha ötlet is volt, engem foglalkoztatott a dolog, s már akkor mondtam a barátomnak: és az alkohol? Azután tovább töprengtem, s valami affélére lyukadtam ki: hogy valóban régi atavisztikus mérgek eredménye lehet a zseni. A nyavalyák is úgy halnak meg, mint korszakok, állatfajok és világfelfogások, úgy is születnek. Ki tudja, az ősember micsoda irtózatos nyavalyákat ismerhetett, cipelt a testében, de amelyek vissza tudnak ütni az utódokban millió évek múlva is. Hanem az alkohol okvetlenül éppen olyan végzetes bűne volt az embernek, ez bizonyos, mint a csók, melyet mégse úgy eszközölnek a gerlék, mint mi. Ahogy nőtt majom vagy micsoda őseinknek szellemi befogadó talentuma, úgy nőtt a félelmük a betegségektől, haláltól, kétségtől és bánattól. Ez vitte az embert a szerelmi raffinement-ok s mesterséges mámorok kigondolására. Ezekből lettek az idegbajok és idegpotenciák, sőt ezekből lesz lassan-lassan a művészet. Ha nem félnék, hogy Rousseau-ba botlom akaratlanul, azt mondanám, hogy a civilizáció az ember-egyedek betegségeinek virulens összetétele, egy Halál-fa, amely virágzik. Mákból, nadragulyából, nem tudom én miből csinálta az öntudata miatt szenvedő ember az első varázsszert. Bizonyos, hogy a bor később jött, s ez mintha a szumir-elmélet mellett bizonyítana: akármilyen habarékfajta s félfajta volnánk mi magyarok, régi fajták életei lappanganak bennünk. Mert az erjedt kancatej meséjében nem hiszek, s nem hiszem el, hogy görögéknél vagy bolgáréknál rúgtak be először bortól a magyarok. Ámbár egy kutya: a szeszes mámort ismerték, szerették, vadították, hatalmasították magukat vele jobban, mint mások. Természetesen, hogy a zseni, aki az emberi civilizáció legbolondabb és legszebb virága, attól koldul, aminek létét köszönheti. Máshol más, talán kikutathatatlan, régi mérgek is dolgozhatnak a zseniben, s nálunk is talán, ahol a fajok nagyon összezagyválódtak. De az alkoholnak elsőbbségi jogának kell lennie nálunk, csatázók voltunk, csatázó fajta, s bizony alkohol nélkül nem lehettünk volna, néha-néha, Núbia párducai. Valahány fölemelő eseménye van szép, hivatalos, magyar históriánknak, egy filozófiailag képzett borszakértőt szeretnék kihallgatni róluk, felőlük.

Csokonai első magyarunk volt, aki az egyén isteni felsőbbségét magyarul érezte, s a többit elvégezte az az öröklés, amely fiatalon hajtotta őt föl a Halál elé. Vannak bizonyosságok, amelyek kívülről-belülről állandóan verik az ember mellét. Például, ha azt érzi, sőt tudja az ember, hogy a saját létezése vagy humbug, vagy beteg cáfolata minden fejlődés-törvénynek. Ha Heine kurd vagy albán zsidónak születik, ezen ő okvetlenül segített volna. De képzeljük el, hogy Montaigne a maga idejében magyarnak születik. Képzeljük el, hogy Csokonai Vitéz Mihály az akkori Moldovában, oláhnak s belsőleg olyanként terem meg, amilyen volt. Ezek gyakoriságok s mégis problémák, napihírek és mégis titkok, és ideje volna már, hogy Lombrosónál és sokféle epigonjainál valaki alaposabban bánjon el a zsenivel s az úgynevezett egyéniséggel. Az, amit Madách korszellemnek nevez, úgyis föl van készülve erre a nagy és talán szükséges leszámolásra. El kell következnie annak a boldog kornak, amikor konszolidált, okos társadalomban egyéniségnek, zseninek nem szabad születnie. Ez is Nyugaton fog megtörténni - előbb s mi még sokáig fogunk vendégeket szállítani -, nem mondom, hogy okvetlenül csak az Alkohol-hotelnek, de - a Szerencsétlenségnek. Ehhez különösen megvan nekünk minden tehetségünk, rendeltetésünk, átkunk és mindenünk. Franciaországban már talán csak az auvergne-i zsákhordók vigasztalódnak borral, amikor még nálunk kénytelenek lesznek alkoholt szedni magukba azok is, akik, mint kötelességtudó Atlaszok, emelik vállukon az eget, s az Univerzumot.

V.

Tasfalván, ahol hírmondó sincs a Tas-famíliából, hacsak a hajdani Tas-jobbágyok vérében nincs Tas-vér, láttam régen, valamikor, egy követválasztást. Leitta magát az egész nyomorult falu, s én, mint vakációs diák-vendég, a nótárius rokona, bámultam a Tasok ősi fészkére. Butácska fejemben, mely, hajh, okos, szép, kis magyar fej volt, furcsákat és boldogakat eszeltem én ki akkor. Láttam ölelkezni a pápista papot a kálvinista pappal, a kántort a Mózsi sakterrel, urat a paraszttal, minden magyarokat egymással. Volt három-négy földesúr-féle a faluban, egy-két királyi gőgű, gazdagodó paraszt, a pénzes árendás, a Mózsi, még két zsidó, két pap, a jegyző, két kántortanító. Magyar falu volt s a többi népség: züllött, romló, kétségbeesett, haszontalan, fajtalan, beteg, éhes magyar paraszt. Ha valamelyikben olykor egy pirinyó magyaros büszkeség ébredt föl akaratlanul vagy váratlanul, belerúgott már az árendás is, az urak és papok példájára. De akkor, a követválasztás előtt, ugyanazon borból ivott az egész falu, s én édes ámulással láttam, hogy ezek egyformák. Most is hallom az összeölelkezett részegek hangos gügyögését: „testvérek és magyarok vagyunk", „a magyar embert jókedvében teremtette az isten". Az árendás is azt mondta, Mózsi is azt mondta (szabad volt nekik ez alkalommal) s a földesúr-félék csókolták a háztelkes, szavazó magyart. Ekkor így szólottam magamban: bort kellene inniuk mindig, egyféle bort, s mindig követválasztásra készülniük. Ha valaki látott boros magyar tömeget, úrral tarkázott parasztot, a legvegyesebbet, látta akkor a földkerekség legösszegyülemlettebb önérzetét. Napóleon idejében ötven, beborozott magyar inzurgens azt hitte, hogy két hét alatt rendet tud csinálni ebben a kis rongyos Európában. Csak hetykén s táncolva sírni, megrémülni önnön-bátorságától avagy teljesen leszerelni tud jobban a kijózanodott magyar, mint hinni és akarni a mámoros.

Katona Józsefet gyakran elképzelem, látom, amikor utolsó éveiben mámorát olykor kialudva, fájós fejjel, csömörrel ébredt. Milyen senkinek érezhette magát, lumpnak, rongynak, utolsónak, maga-bolondítónak és Bánk bánt semminek. De máskor, amikor feledni akart (s bizony neki volt felednivalója), milyen rosszul járt volna Shakespeare, ha föltámad, s bekukkant Kecskemétre. Majd megmondta volna akkor neki Katona József, hogy kicsoda az igazi Shakespeare, s mit tud, ha éppen kedve van hozzá, a magyar. Én is ismertem valakit - isten nyugasztalja, mert szép fejű magyar volt, keveset élt és sokat szenvedett -, aki Ibsenre haragudott, ha ivott. Ital nélkül, gunnyadt elmével a magyar átkot emlegette, siratta, de ha ivott, csak azt érezte, hogy különb, mint Ibsen. Meglopottnak, megraboltnak érezte magát, ha az északi, az új Shakespeare mert valamit írni. És én nem tudom, mert olyan sűrű fátylas, huncut, ördöngös az élet a maga millió-egy rébuszával, nem volt-e vajon igaza. Néha a bizonyosnál jobban érzem, hogy Shakespeare ellopta egy nyomorult ír csavargó ideáit, Heine, az igazi, ki se került a gettóból s Ibsen-authentikosz mint gyógyszertári laboráns halt meg. Talán a magyar mámornak igaza van, talán a magyar mámornak van igaza: mi istenek vagyunk, de mezetlen koldusoknak muszáj látszanunk.

Nietzschéről azt sütötte ki egy francia orvos, hogy memóriája fogytán, paralízise nőttén tett egyre szédítő mélységek fölött járóbb és újszerűbb a nyelve. Ugyanez az orvos sok elődjével és sok epigonjával egyetemben minden új elme-produkciót ilyetén módon bírált. Eszerint Flaubert, mikor már emlékezni se tudott, s nem merte magát ellenőriztetni korok és történelmek ismerőivel, megírta a Bovaryt. Nietzsche sok mindent a maga kamerárius nevén nevezett volna meg, de nem jutott eszébe a szükséges köznapi szó. A poétában se képesség a nagy távolhelyek játszi áthidalása, az új ige, a bátor szökellés, az ismeretlen ihletek átkölcsönzése, hanem muszájos koldusság. Nemcsak az alkohol fogyaszthat minden déjeuner-nél vagy diner-nél memóriát, de az alkohol is nagy étvággyal ezt cselekszi.[!] S az alkoholos zseni vagy zseniféle - e teória értelmében - kénytelen újat mondani akkor is, amikor talán nem akar. Elvész hatalma a szótár-szavak fölött, patologikus kényszer, parancs olyan logikai

bukfencekre bírják, hogy önmaga elszédül, ha leírta, ha olvassa, hogy milyen újat és igazat írt le. Nem állítom most se, s nem ezt a fönti bölcseskedést akarom tódítani, hogy Püthagorász is alkoholista volt s utána, mindenki, aki meglepőt mondott. Már magyarázni próbáltam, hogy az alkohol sokszor és sokaknál nem alkohol, sőt nem is direkt, az egyént inficiáló méreg. De magyarul ez mégiscsak leginkább alkohol, s egy tipikus, harcias magyar agyvelő, halála előtt valamivel bevallotta: mikor írni akar, nem tudja még, hogy miről fog írni, s kiürített konyakos poharakon keresztül tud csak önmagába nézni. Ma is bámulok egy teljességgel plebejus idegrendszert, egy néhai magyar költőt, híres ex-újságírót s nagy alkoholistát, aki olcsó hazafiasságú, nyilván muszájból írott verseibe olyan szavakat ékelt, amelyek fölférnének a Faust harmadik részébe is, ha Goethe véletlenül megírja.

S azok, akikkel élek, jobban mondva, akiknek az élete elől ki nem térhetek, s akiket szinte annyira magyaroknak tartok, mint magamat, megint engem igazolnak. Az, aki Szegeden, sőt Szögedében, ugyanazt csinálja a tanya-nyelvvel s tanya-gondolattal, mint a városival és rafinálttal a legvárosibb, legrafináltabb és legbetegebb író-zseni, ő is az én emberem és tanúm. Az én emberem és tanúm az a Budapesten élő és író, rokkant, de a trombitára mindig fölhorkanó paripára emlékeztető valaki, aki nekem, neked, neki s mindenkinek beleharsogja a fülébe, ha már nagyon-nagyon részeg: én vagyok a legnagyobb magyar író. S egy Jókai tudna örülni talán legjobban annak, hogy van egy gyanús fajtából sarjadt barátom is, aki magyaros, lázas, színes, jelzős elbámulásait alighanem a fölhajtott borospohár fenekének szivárványozásából cseni el. Szeretném neveiken nevezni őket, de mikor olyan gyáva vagyok, hogy Jókait is csak így merem aposztrofálni. Holott láttam, együtt ebédeltünk egyszer, pezsgős ebéden, igaz, hogy már Grósz Bella idejében, amikor a mi fejedelmünk sűrűn csókolta meg pezsgő közben is a belső zsebből ki-kirántott konyakos üveget. Szeretnék aggodalom nélkül idézni egy új magyar poétából is, akiben az én igazságom hevesebben és bátrabban dolgozott. Ezt talán meg is teszem: „kik rátermettek messiási sorsra, belefúltak mámorba, alkoholba”, - ami legalábbis jellemző. Mert magyar poéta mondta, s úgy mondta, hogy elég sokan az emlékező tehetségükbe vájták és vésték. Valószínű igazság: egy össze-vissza, de egységes átkú fajta vagy fajta-keverék, mely egyénenként és tömegben is csak csinált mámorral éri vagy véli elérhetni önmagát. Vagy legyünk hízelgőbbek magunkhoz: egy géniusz, mely csak akkor ismer magára, ha részeg, s mely megjárja, mert körülülik olyan fajták, melyeknél a részegség könnyen és ital nélkül jön.

VI.

Persze nem mindenki iszik, ismerek a falumban bornemissza parasztot, azután meg Rákosi Jenő sem iszik, Bródy Sándor sem iszik Lánczy Leó sem, Wekerle Sándor sem. De sem a típus, sem a jellemzően kivételes nem ő bennük és általuk hordozódik. Különösen összezagyvált társadalom vagyunk, egy társadalom, mely nem is társadalom, de magyar volna, ha volna. Mennyire lehetetlen, botor és lelketlen azonban ez a kitalálás, magammal bizonyítom. Vajmi sokszor én, Tas Péter, az ő egyetlen magyarságára hiú és büszke, kételkedem: talán én nem vagyok magyar. Talán elaludtak a szüleim, s én is aludtam, holott aludni már veronállal se tudok. Talán az ifjú, pesti újságírók a magyarok, ezek a szerencsés kópék, akiket sohase űz, kínoz látás és gondolkozás. Ezek a derék, irigylendő fiúk, akik olvasnak Erzsébetvárosról, s mivel ők csak Erzsébetfalvát ismerik, tréfás dalban megírják az újságjukban: „Erzsébetváros itt vagyon Budapest közelében”. A rím reá „éppen”, „égen”, „egészen”, „légyen”, „régen”, „lében”, nagyon sok a rím, óh, nagyon sok. S akik mindenre tudnak rímet, azok már boldog emberek és magyarok, s azoknak nem fáj a magyar Pimodán. Tudja isten s a józanabb eszem, nekem se fáj ez, ha bármennyire illetett és érdekelt is vagyok. Úgy kell annak, aki rosszul és rosszra született, s aki ideál-rontónak is különb ideálépítő a hivatásosaknál. Szabó Miska jut az eszembe, aki afféle gazda volt az apámnál, jó ember volt,

de szerette az italt. Egy özvegyasszonnyal váltott jegyet, s a nagy alkalomra elmentünk mi is. Az apám, az anyám és én, a nyolcéves fiú, nyavalyás már akkor is. Szabó Miska az úrfit, becses magamat, bevitt a kisebbik szobába, s itatott. Apám, anyám csak akkor kaptak észhez, amikor az én kis nyolc éves gyermek-fizikumom tiltakozni kezdett. Szerencsére, az engem berúgató Szabó Miska, a vőlegény is, tökrészeg volt, s így igazat is mondhatott: „Ne tessék én reám haragudni, se a Péter úrfira, jaj annak a magyar embernek, aki nem tud inni, meg kell ezt tanulni".

Oh, a Szabó Miska igazsága, milyen igazság ez, mennyire látom naponként és estenként. Mellettem ült sokáig egy ember, aki maga az Ártás és Téboly volt. S ez az ember terhelten, titkos mérgektől mérgezetten csak éppen az alkoholhoz nem mert nyúlni. Ártás és Téboly volt ő, de belsőleg magyar, s negyvenéves korában inni kezdett. Lehet, hogy azóta el is pusztult, mivel elpusztul mindenki, aki utamba akad. Úgy jöttem az én utamon, hogy minden cimboráim kidőltek mellőlem, fegyházba, tébolydába, sírba. Ő is, a negyvenéves, a bolond és zseniális végül az én poharam szomszédjáért nyúlt: Szabó Miskának akart igazat adni tudta nélkül, Szabó Miskának akart igazat adni, akinek úgyis igaza van.

VII.

Asszony-lélek vagyok, âme féminine, ma is, amikor nem futkosok többé hisztériás sírással Budapest, Párizs és Róma háromszögében. Már sok mindennel tisztában vagyok, sok minden nem kell, ami valamikor borzasztóan kellett, s ezer oktalan rohamom van ma is még naponként. Elkezd fájni egy régi, hiú fájdalom s úgy fáj, hogy majd megbolondulok, rágondolok egy régi gondolatra, s szeretnék karddal összeaprítani néhány embert. A Tasok vitézlő vére ez, huncutul effeminálódva, falusi vér és lélek, de női lélek, úri lélek, gyáva lélek, barbár lélek. A többi csak cafrang rajtam, a többi: a civilizáció, a nehezemre eső férfiaskodás, a Nietzsche koncepciójára rálicitáló én-kultusz. Ez mind: úri és barbár, ami együtt női és természetesen negációja a mai kultúrának, mely férfias, sőt nő-férfiasító, demokrata és szociális, mindenek fölött pedig mesterséges.

Amikor író vagy mi az ördög lett belőlem, találkoznom és barátkoznom kellett volna egy valahonnani, goromba Sainte-Beuve-vel. Ez nyilván észrevette volna (honny soit, qui Wilde-ra gondol), hogy alapjában, belül, igazán, én asszony vagyok. S így szólott volna hozzám: Madame, így nem lehet írói pályára lépni, tessék előbb eldobni a fiatalságát s asszonyos hiúságát. Mert ott kezdődött az én tragédiám, hogy fiatal és asszonyosan hiú vagyok, amióta eszmélek. Hiába koptam, kopaszodtam, podagrásodtam s leptek el a nyavalyák, mindig Chaulnes hercegnőként éreztem: egy hercegnő, egy Tas Péter, a plebs számára sohse lehet idősebb harminc esztendősnél. S így gyűlöltettem meg magamat az emberekkel, akik fontos személyek, de akiket én sohse tartottam elég embereknek, holott ha megkoszorúztak, jólesett. Így voltam kénytelen, mikor már a sírógörcsök közelről fenyegettek, hogy férfiasságom látszatát megőrizzem, alkoholba menekülni, honnan, amíg fiatalsággal bírtam, mindig mint részeg győző kerültem ki.

Stuart Máriának, vagy Stuart Máriának is, volt végzetes afférja amiatt, hogy elsőnek akart belépni a templomba sok asszony közül? Nekem evvel az elsőséggel volt valamikor nagyon sok asszonyos bajom: templomba, iskolába, hírnévbe, női szűzességbe elsőnek akartam bejutni. Az Erinnysek úgy büntettek ezért, hogy ott se lehettem első, ahol rajtam kívül még keresnivaló, sőt áhítnivaló joga sem volt másnak. Diákkoromban meg akartam verni a tornatanáromat, mert hármast, elégségest rondított bele a mindenből-jeles bizonyítványomba. Attól kellett félnem, hogy ez engem második helyre juttat, valaki mögé, aki a tornából is jeles klasszifikációt kapott. Ezúttal s talán ezúttal először és utoljára nem vitatták el tőlem asszonylelkem örök, beteg, vágyva-vágyott örömét, az elsőséget. Azóta mintha minden

összebeszélt volna ellenem, hogy megkóstoltassa az utolsónál utolsóbb sorsot: a második vagy harmadik hely sorsát. Ördög és pokol, de főképpen kedves kortársaim összefogtak a fiatalságom és a hiúságom ellen. Hiszen jól dolgoztak: távoztam minden helyről, elsőről, másodikról és harmadikról, messze élek; nem is élek. De ama halottak közül való halott vagyok, akivel számolniok kellett az élőknek, mert nem a kenyerüket veszem el. A nyugalmukat veszélyeztetem, a hitüket s ezenfölül a cinizmusukat, és amikor az ő fajtájukból való újak és éhesek jönnek, ez ifjú Sámsonok kezében én leszek a szamár-állkapocs.

VIII.

A Művészetről egykoron bizony nekem is megvolt a magam biztos, közönséges, jól belovagolt vesszőparipája. Számot vetettem szépen, hogy ki vagyok, honnan jövök, mennyi az erőm, mik izgatnak legjobban, meddig mehetek és merre van tőlem a Művészet. Az én race-om a kirgiz szomszédságból nem igen hozhatott magával előtte járó lángoszlopokat, lelkébe ivódott szomjúságokat avagy igézeteket. Egyéni balsors; kissé a legendának is aprokrif Hunor és Magor-legendára emlékeztető, hogy nekivágtam az ingoványnak a daloló és táncoló szűzekért. Mégis azt hittem, sokáig, hogy a Művészet Athénhoz egészen közel van, de Spártától éppen olyan messze, mint Rómától, Karthágótól vagy Jeruzsálemtől. Csalódtam: Athén és a Művészet Spártától vannak legtávolabb, s Cincinnatustól Ovidiusig egy lépés az út. S az új, gazdasági, modern életben még közelebb van Athénhez egy jószelű, örmény vitorlás, s hasonlóképpen közel vannak a jeruzsálemi pénzváltók is. Öszvérekkel járnak a kalmárok, lelkileg még ma is, s öszvérekkel könnyebb az Olümposzra fölkapaszkodni, mint erdélyi, köpcös, mokány lovakkal. Ezek olcsó panaszoknak látszanak, néhai Tolnai Lajoshoz se illett karakánságoknak, de az őszinteség nem tehet arról, hogy ő útszéli. És sok szabad annak, aki megjárta az ő hitével, aki félreállott a törekvők útjából s akinek bár még el se érte negyvenedik életévét, már memoárokat kell írnia.

Kutatok fájdalmaim fekete ládájában, mi is volt a legfájóbb az én fájdalmaim között, melyek bőven voltak és sohse voltak író-fájdalmak, de amolyan igaziak? Az Asszony nagyon kellett, mindig kellett, meghalni könnyebben és hamarabb tudtam volna az Asszonyért, mint a Művészetért. De az Asszony aránylag, így-úgy, valahogyan mindig kegyesebb volt hozzám a Másiknál s az ember-bozótoknál, melyeket át kellett volna gázolnom, hogy a Másikhoz jussak, a Művészethez. Az Asszony gonoszságáért egyenesen és csak a halált állapítottam meg mindig, mint medikámentumot. A Másik sohse volt olyan nagylelkű, hogy a halálra mutatott volna: életet és dacot parancsolt, ezekhez pedig mámor, alkohol kellett. Csak ne került volna napi parancsnak közénk, közém és a Művészet közé, a Pénz. Amivel jöttem, azt megcsináltam volna, akinek nem tetszettem, leköptem volna, s ma nem volnék önvádaskodó, síró és nyugtalan halott. De szörnyűségesen érzem a különbséget, hogy ital-példával éljek, a Goulet, Moët és Chandonne és a magyar pezsgők között. Szeretek sok fehérneműt fogyasztani, a bőrömet finomítani, szeretem a jó szappant s a jóféle illatszereket. Szeretek olyan Krőzus lenni, mint Morgan, a puha, keleti finom, szememmel játszó, sokszínű, süppedő és originális szőnyeg is nagy gyöngém. A yachtról, mely enyém, s nem lesz az enyém soha, s nem ócska vitorlás, mint a Herczeg Ferencé, már verseket írtam. Ördögbe is, ne nézzen engem senki bambának, tudtam én azt, hogy ezt a sok vágyat, akaratot nem fogom teljesíthetni magyar versekből, sőt semmilyen versekből se. De vigasztalásul, narkózisul, csak éppen annyit akartam és akarhattam, hogy legyek az, ami lehetek. Ne átalljon például engem tudomásul venni Herodes Magyarországon, mint ahogy Judeában élt őse is észrevette a kisdedet, aki bajt hozott. No, ezt el is értem. Herodes, az új Herodes, nem öletett le sok száz kisdedet: egyenesen reámhibázott. Én vártam, hogy valaki segítségemre fog sietni, végre sem maga az ügy, sem a halál nem egy emberé, de hiába vártam, úgy buktam el, hogy egy-két passzív szamaritánuson kívül még észre se vette senki. Ellenben arról gerezdesen rakottan szólott a beszéd, hogy Tas

Péter korcsmázik, Tas Péter hisztériás, ami igaz. Hogy Tas Péter gonosz, harapó szájára veszi az ő társait, s rosszat mond mindenkikről. Honnan jusson eszébe Budapesten valakinek, hogy vannak nemes, érzéseikben túlontúl becsületes emberek is, szokatlanok Budapesten? Nem a heraldika által nemesek, de ezer hibájuk, fájdalmuk, pompájuk és emberségük által.

IX.

Bezzeg faltörő kosnak akkoriban, elején az én történetemnek, jó voltam, sőt nagyon jó voltam. E csak kulturátlanságában egységes, magyarul betyár, zsidóul frech, még nemes fölbuzdulásaiban is hazug Budapesten. Vad-bús, egyelőre ártalmatlan, a magyarság és a jó véletlenségű vallás passe-partout-jával fölszerelt, kemény fej. Neki is mentem minden falnak, a szittyának és betűnélkülinek elsősorban, mert ehhez első jussom volt, de a héber betűsnek is, ha muszáj volt. Egy-két rést törtem, úgy emlékszem, egy-két babonát szétrúgtam, egy-két embert meghódítottam, talán. A csoda csak két napig csoda, az emberek fölocsúdtak, s a halottakat eltakarították velem együtt. Az én fejem kissé összetört, de a szemem ép maradt s láttam, mint ugrálnak be a réseken, azok, akik engem a legharagosabban ugrattak. Ez is fátum: olyan embernek születni, aki másoknak egyengeti az útját harminc éven felül és mindenütt, a leendőknek is. De ennél a fátumnál jobban fáj, hogy véres fejemet és szívemet senki se látja, most se látja. Amikor, abban az időben, melyben ezek történtek, egy kis enyhülést s barátokat akartam az alkoholon kívül, bolondokat vagy igazán fantasztákat kellett társaimul kikeresnem. Akiknek a dolgok külső rendje szerint testvérekként kellett volna állniok mellettem, elmentek a vásárra, már előre örültek a bekövetkezendőknek, amikor nem szükséges az én személyemmel, mint aktuálissal foglalkozniok. Valószínű, hogy asszonylelkem beleránt, kényszerít sok igazságtalanságba is, de a haragom igazságos. S nevetek előre azon az engem vigasztalni akaró bölcsen, aki kül- és belföldi példákkal akar meggyőzni arról, hogy ez mindig így volt. Nekem sem Akiba, se más, hitelesebb bölcs nem imponál: a hivatásos bölcs tanároknak dolgozik, az egyéniség viszont a saját maga filozófusa. Joga van mindenkinek, akinek képessége van hozzá, saját hibáit megbocsátani, s reklamálni az emberektől azt, ami hite szerint reklamálandó.

X.

Az Este bemázolta már lelkemet a búcsúzó novemberi Nap leírhatatlan, gyászos, szép színeivel: meghalok vagy legalábbis szeretnék meghalni. Nem úgy, hogy jöjjön a halál akkor, amikor én tudom, ehhez kissé rosszak az idegeim. De lepjen meg bármikor, s két nap múlva egy falusi temetőben olvashassa bárki akár helyesírási hibákkal a fekete fejfán: „It nyukszik Tas Péter". Egy piros kancsó áll előttem: már csak a fenekén ül két-három kis pohárnyi bor. Ez a kancsó nem is ígért többet vagy mást: bort ígért addig, míg a fenekét érem. De az élettel, az istenét neki, kissé másképpen szerződtünk, akkor, amikor ifjú könnyelműséggel kötöttem az alkukat, s adtam a foglalókat. Jó, én, ha időm, erőm és szeszélyem van rá, megkeresem a magyar törvényszerűséget magamnak, s megépítem a magyar Pimodánt. De énutánam jöhetnek még jobbhiszemű, még ártatlanabb, s magukon segíteni sehogy se tudó legények. Itt, e földön, hol élnünk s halnunk kell, minden csak rosszabbul lesz, mint ma van. Szóval még csak ezután lesz igazán jó dolguk azoknak, akik másolatoknak születnek, de olyan éhes másolatoknak, akik meg tudnak enni, ha éhesek, tíz eredetit.

Athé, vagy hogy is nevezi Julius Caesarban a romlás istennőjét Shakespeare, nekünk engedte seregét. A föltorlódott, ókori, tatár vadság s a huszadik század stílustalan, szmokingos szalonzsiványsága készülnek alaposan megölni azt, ami szép magyarság és intellektualitás óhajtana lenni. Jó is volt ez elől félrehúzódni, s nagy - hogy így mondjam - típus-fájdalmak helyett csak önnönmagamért fájni és szenvedni. Milyen szent és nagy dolog a fájdalom,

szegélyezve régi haragok és dühök lilaszínű-barna, terhes glóriájával. Megint csak Baudelaire tanácsa kell a boros kancsó mellé: ok és mentség a sírásra és elpusztulásra.

Elég öreg és elég anti-poéta, sőt moralista vagyok ma már ahhoz, hogy megkönnyítsen engem a másokért sírt sírás. Siratom magamat természetesen mindenek előtt, mert farizeus az, aki magánál mást különbnek, becsesebbnek és szánnivalóbbnak tart. De siratok azután mindenkit, akinek érzései parancsolók, abszolútak, hatalmasabbak az embernél, nem kanalizálhatók irodalmi vagy művészi működésbe, s nem könnyülnek könnyel vagy káromkodással. Siratom azokat, akik nem születtek a maguk hazájában, nagyon messziről jöttek, s ha oda akarnának jutni, ahova stafétáknak küldték valahonnan őket, éppen tíz életet kellene élniök. Siratom a magam s kevés testvéreim magyarságát, mely különösen átok Amerika fölfedeztetése óta, honnan az újkor is számíttatik. Siratom őket, testvéreimet, kik voltak, élnek s eljövendők s kik a Pimodán-hotelbe jutnak. Még több sírással siratom azokat, akiknek még ez sem fog megmaradni, s meghalnak vagy megbolondulnak szárazon.

A hit valami olyan portéka, mely minden korszak emberei számára akképpen jut, adódik, mint a kenyér. Volt eset rá, hogy Párizsban is külön számították föl az étkezésnél a kenyeret, s Budapesten két krajcárért kétszer annyit adtak, mint ma. Az okos közgazdászok megmondják a kíváncsinak, hogy micsoda konstellációk az okai ennek. De a hit talán gazdaságilag megmagyarázhatatlanabb a gabonánál és kenyérnél. Nem igaz az, hogy olykor-olykor valahonnan a déli vagy északi sarkról egy-egy pesszimista áramlat indul útnak az emberek lelkeire. De az igaz, hogy hit ma még a proletár, az új szívek birodalmában is talmi. Nincs hit és teljességgel nincs hit itt a Duna-Tisza táján, ahol általában mindig kevés volt. A delejtű-emberekről beszélek, ami nyilvánvaló, az érzékenyekről s az értelmes szomorúakról.

Úgy látom, hogy semmit se mondtam el abból, amit akartam, s két napig tolulna a ceruzám alá az írnivaló. De ha most még tovább írnék, halálban is kegyetlen volnék, s a síromból is kikaparnának. Jobb egyelőre magamnak sírni, elbújva, hangtalanul és írástalanul. Befejezem a magyar Pimodánról kelt furcsa írásomat. Dokumentumnak így is dokumentum, és én dokumentumot akartam adni. Hiányosnak akkor is hiányos volna, ha mindent megírnék, ami az én tragédiám mögött rajzik, s amit meg tudnék írni. Egyszer talán, ha a halál igazán és alaposan nem végez velem, valahol folytatom. De ha nem én írom meg a folytatást - óh, a szerencsétlen -, meg fog születni vagy talán már ír és harcol is, aki tovább írja a magyar Pimodánt.

Ny 1908. január 1.-február 16.

Ady Endre

103. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Chaulnes-Shonts nász

Amerikára, a milliárdosokéra, mostanában igazán rájár a rúd: éppen ma is lakodalom van New York híres ötödik avenüjén. Ezúttal francia mágnás esküszik örök hűséget az amerikai millióknak: egy Chaulnes herceg veszi nőül Shonts Theodora kisasszonyt. Amerikában olyas valami lehet a gazdag hölgyek mágnás-éhsége, mint a krach: ha valahol beáll, terjed, mint a tűz. Igazuk van azoknak a szigorú yankee-knek, akik törvényt akarnak hozni az amerikai nők költséges boldogsága ellen. De Európának is mozognia kellene, legalábbis ott, ahol demokrácia és kultúra uralkodnak. Franciaországban nagyon sokszor az Amerikából kapott hozomány-

ból csinálnak feudális, klerikális politikát a mágnás urak. Boni de Castellane, a Gould-leány exférje, egy választásra félmillió frankot költött el. Szóval, az amerikai milliók konzerválják és nyakán tartják a demokrata társadalmaknak a mágnásokat. Magyarországon ugyan nemigen értik ezt az emberek, de ezt a kárt sok ezer millió dollárral se lehet fájdalomdíjazni.

II.

A háború és a nyomdászok

Az ötlet Angliában termett, bizarr, mulatságos, de talán csak egyelőre, egy-kétszáz évig. Egy angol publicista azt az orvosságot találta ki a háborúra, hogy a nyomdászok, a szedők lépjenek sorompóba. A modern háború egy véres, monstre üzleti trükk, mely jobban rá van utalva a nyilvánosságra, mint a színház. Ha tehát a világ összes nyomdászai kijelentik és megtartják, hogy háborús híreket nem szednek ki, megbukik - a háború. Ötletnek csinos, de megvalósítani majd csak akkor lehet, ha beteljesedik az a másik, szintén csinos álom, amikor az államok szerkesztőségi nagykövetségekkel és hírlapírókkal képviseltetik magukat.

III.

A pittsburgi korcsmáros

Egy pittsburgi korcsmárosról hallottam ma megható és gyönyörű történetet. Szilágysági, magyaros oláh ember, aki amerikai leányt vett el s ma már tökéletes yankee. Jött a nagy krízis s csak Pittsburgban és környékén sok-sok ezer magyar maradt kenyér nélkül. Ezek a szegény ördögök elmentek egy utolsó italra korcsmáros földijükhöz. A korcsmáros pedig kiválasztotta az ő falujából s környékéről valókat. Voltak vagy negyvenen-ötvenen, s így szólt hozzájuk, mikor egymás között voltak, a korcsmáros:

- Miért mennétek haza kegyelemből, nyomorúsággal a nyomorba? Hiszen tudjátok, mi vár benneteket otthon, ugye? Itt mégis csak másként van, itt még a nyomorúság sem tart örök időkig. Földiek vagyunk, majdnem rokonok, nálam kaptok enni, inni, amíg munka kerül. A pittsburgi korcsmáros nem gazdag ember, s amit tett, nem spekuláció. Negyven-ötven embert tart étellel, itallal már öt hónap óta, talán bele is pusztul. Bár csak tanulna tőle a magyar állam, s ezt mondaná a kivándorlóknak:

- Ne menjetek ki, hiszen künn nincs munka, s én segíteni akarok rajtatok. Addig is, míg munkához juttatlak benneteket, ami nekem, államnak, kutyakötelességem, négy-öt hónapig kaptok enni, ha nincs munkátok.

Azonban a magyar állam egyike a világ legrosszabb vendéglőseinek.

Budapesti Napló 1908. február 18.

Ód.

104. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A lourdes-i titok

Lourdes jubilál, s nem szeretnék a jubileumról magam se elmaradni, habár ajándékomat e lapban már egyszer föltálaltam. A lourdes-i titokról van szó, s arról, hogy ki volt a Bernadette-nek megjelent Szűz. A lourdes-i polgármester s Lourdes környékének minden intelligens lakója ezt éppen olyan jól tudja, mint az a nagyon előkelő francia katolikus ember, akitől én az

esetet hallottam. P. csokoládégyárosnak unatkozó, fiatal, kikapós, szép feleségét zavarta meg randevún az együgyű leányka. S az asszony mennyei ötlettel úgy vágta ki magát, hogy mint Szűz Mária káprázttatta el a leányt. Az asszony neve különben franciából magyarra fordítva - szalmazsákot jelent, tessék visszafordítani franciára. Azóta Lourdes világhírű a város nagyszerűen él az emberek ostobaságából, sőt a csokoládégyár is egyszerre pompás vállalat lett. Amikor a francia kormány be akarta tiltani a szerelem e szentté vált barlangjához a zarándoklást, az egész város és az egész vidék lázadott. A polgármester is, aki saját vallomása szerint ateista, sőt az ateisták lázadoztak legjobban. Talán igazuk is volt, Lourdes és környéke a búcsújáróhely nélkül rettenetesen szegény volna. Azután pedig, ha minden intézményt eltörülnének, amelynek bázisa az emberek ostobasága, vajon mi maradna a mi mai egész kultúránkból?

II.

Képviselő urak figyelmébe

Amikor az általános választói jog még akkor is veszedelmes lehet, ha nem lesz általános, s akkor is jöhet, ha hason csúsznak a Burg előtt, jó lesz a magyar képviselő uraknak egy kis külföldi politikai kátét tanulniok. Figyelmükbe ajánljuk például, mint új eseményt és új követni való példát, egy Chéron nevű francia képviselő úr trükkjét. A képviselő úr nagyon fél a jövő választástól, s leszalad a kerületébe, Caenba, amikor csak teheti. Amikor utoljára lenn járt s tartott tengernyi beszámoló beszédet, nagyszerű ötlete támadt. A caeni színházban külön beszámolót hirdetett, s tartott a kerület hölgyeinek. Kétezer hölgy szorongott a színházban s egyetlen férfiú, az is a színpadon, a képviselő Chéron úr. Nem lehet tudni, miket beszélt, mert a nők ezúttal, kivételesen titoktartók, s nem akarják elárulni Chéron urat. De az bizonyos, ezt már igenis hangoztatják a caeni s környéki hölgyek: merjen csak föllépni akárki is Chéron úr ellen.

III.

Hallgassanak a püspökök

Franciaország püspökei nem olyan boldogok, mint a magyarok, akiknek a Vatikán még a keserűvíz beszedéséhez is áldást küld. Hiszen aránylag jól viselték magukat az Egyház és Állam nagy harcában, históriai válópörében. Mégis, mégis a Vatikánnak az a gyanúja, hogy a francia püspökök nagy része inkább francia, mint pápista. A francia püspökök szerettek volna mostanában ismét összegyűlni s beszélgetni, vitatkozni az Egyház nehéz helyzetéről. Természetesen bejelentették tervüket a pápának, aki hamar megírta a választ. A válasz az, hogy a pápa nem szereti, ha a francia püspökök eszmét cserélnek, üljenek csak nyugodtan, s várják, hogy Róma mikor-mikor miket üzen. Eszmét azonban ne cseréljenek, sőt óva óvakodjanak attól, hogy gondolataik támadjanak.

Budapesti Napló 1908. február 22.

Ód.

105. A FALÁS RENDJE

Egy régi ember, aki ma is hüledezik azon, hogy Tisza Kálmánnak meg kellett halnia, politikáról beszélgetett. Mikor már nagyon haragos és bús lett a saját szavától, elhallgatott egy kicsit, s azután dünnyögve így fejezte be:

- Még most is azt hiszem, hogy ez az egész új rend egy farsangi tréfa. A király, hála istennek, még jókedvű ember, s azt akarta, hogy mulasson már egyszer az ő kedvelt Magyarországa is. Ezért csinálta s csinálja ezt a sok tréfás kinevezést és kitüntetést. De egyszer csak, talán holnap, megszólal: no, ez csak tréfa volt ám, legyen vége.

Valaki, aki mulatott az öreg úr keserű ötletén, ezeket mondta rá:

- Téved bátyám, ez az új rend nagyon komoly rend, a világ legrégibb rendje: ez a falás rendje. Van egy úri Magyarország, amelyet el kell tartani. Muszáj, mert dolgozni úgyse tud s ha nem tartjuk el, csak nagyobb baj lesz. Harminc esztendőnél tovább csak egy része falhatott, a másik rész mérsékelten vagy sehogy. Ez a másik rész közben szaporodott mindenképpen, s falni akart mindenképpen. A világ rendje szerint nekik kellett következniök, s most ők falnak.

S egy harmadik, aki nem szólott bele a diskurzusba, még kipótolta végül ennyivel:

- Minden országban, valamirevalóban, a mienknél nagyobbakban, sokallják a képviselők számát. Nálunk az a terv, hogy fölemelik derekasan a számot, mint ahogy minden téren szaporítják az állásokat. Pedig tudjuk, hogy Magyarországon eddig is csak az eltartandók érdekében kreálódtak az állások. A jelen úri Magyarországa aggodalmasan gondoskodik a jövendő Magyarországról. Meg azután a mai falók többen vannak, mint a tegnapiak, nekik több kell.

És az egész társaság szinte megbékülten hallgatott. Nincs ma Magyarországon abnormális állapot, de természetes rend: a falás rendje.

Budapesti Napló 1908. február 27.

A.

106. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Nincsenek már royalisták

Szegény Carlos királyról tíz év múlva talán még a portugál iskolás gyermekek se fognak sokat tudni. Íme, a francia royalista lapok könnyeket hullatnak, hogy XVI. Lajos halálának évfordulóján egyre kevesebb ember gyászol. Évtizedeken át a híres Saint-Germain-L'Auxerrois-kápolna alig tudta e napon befogadni a gyászoló fekete arisztokráciát. A „tiszta" arisztokráciát, ahogy magát nevezi a régi Bourbon-nemesség. S néhány év óta egy-két mágnás jelenik meg a gyászmisén, ezek is inkább csak szokásból. Nincsenek ma már royalisták - csak az eleven királyok számára.

II.

Nem nemes testőrtiszt

Poroszországban csoda történt, kineveztek testőrtisztté valakit, aki nem nemes. Ez Poroszországban valami olyan nagy dolog, mintha nálunk kamarásnak neveznék azt, aki

legföljebb csak udvari tanácsos lehet. Úgy látszik, hogy demokráciában már Poroszország is megelőzte Magyarországot. Ám az is lehetséges, hogy ennek a kinevezésnek nem demokrata oka van. Berlinben az udvar körül, a testőrtiszt urak között is egy idő óta egy nagy félreértés lett úrrá. Előkelő urak, testőrtisztek is azt kezdték hinni, hogy udvari uraknak szeretniök is másképpen kell, mint másoknak. Most Vilmos császár valószínűleg azért fog néhányat bevinni közéjük a nem egészen degenerált polgári osztályokból, hogy ezek az uraknak - példát adjanak.

III.

Aki sokszor hal meg

Alig van még élő ember, akinek annyiszor kelt halálhíre, mint Bécs kedves Luegerének. Nem hiában, hogy sokan féltik és sokan utálják ezt a hírhedt embert. Az utolsó halálhírt már majdnem mindenki elhitte. Luegerért nyilvánosan, egy bécsi bálban egy asztmás főherceg ürített poharat. Az asztma egy kicsit a halál kutyájaként ismeretes, s az emberek azt hitték, hogy ez a köszöntő rosszat jelent. S íme Lueger ezt is kibírta, annyi halál után most se halt meg, könnyű annak ilyen sokszor halni meg, aki olyan ügyesen tudta a maga életét kormányozni.

Budapesti Napló 1908. február 29.

Ód.

107. TINTASZAGÚ SZERELEM

Neuillyben, az alig-pogány Párizs tőszomszédságában, szép, úri parkban, Nyárelő idején, egy-két-három év óta furcsa gardenpartyt tart egy sereg nő. Fiatal vagy legalább is olyan dámák egytől-egyig, akik fiatalságot és őrületet tudnának nyújtani alkalmas és érdemes férfiaknak. Bolondulnak a versért, mindenféle szépírásért, képért, muzsikáért, faragásért, nemes ékszerért, ha a másé is, ruháért, épületért. Ezenfölül a rózsás Naplementéért, a virágokért, a tengerért, a viharért, a csókért, a szép szomorúságért, a percek váratlan, misztikus hangulataiért. El se tudnám sorolni mindazt a szépséget, amire ezek az amazonságra kárhoztatott nők kaphatók, s amit meg tudnának férfiakkal osztani. De azt állítják, szegények, hogy nincs kivel és nincs kiért, a régi tipusú művészhím meghalt, s a nemesebb hajtású hölgyek ennélfogva magukra-maradnak. Nyári ünnepükön tehát görög ruhákba öltöznek e nők, énekelnek, verseket szavalnak, szeretik egymást, s Szaffóra emlékeznek. Szaffóra, aki pedig ugyanott élt s halt meg, ahol tengernyi idő múlva Lafcadio Hearn, tehát egy igazi férfiú s igazi művész született. Ezek a dámák Neuillyben a mai férfi-művész ellen tüntetnek haragosan, virágosan, félmeztelenül, egymásra borultan, s mondjuk meg előre: asszonyos igazságtalansággal. Ők azt panaszolják s akarnák elhitetni, hogy a legendás, nagy szerelmek elmúlásáért a férfiú a felelős, mint buja, csélcsap, állhatatlan állat. Egyikük-másikuk még világosabban beszél: a férfi-művész gyalázatosan elfelejti, hogy a szerelem és a művészet milyen teljesen egyek. Egy sejt ez a kettő, mely kettéválik az ő sajátos termékenyülésük, oszlásuk idején, de azután talán minden eddigi természettudomány ellenére, mégis mindig, csak mindig egymást keresi. Az új művész azonban - Neuilly szerint és sok mai tiszteletreméltó, de megtévedt nőstény szerint - úgy kezeli a szerelemvágyat, mint a fejfájást. Nem nézi, milyen utcasarkon van a patika, ahol megveszi antipirinjét, aszpirinjét, sőt nuvaszpirinjét, a fő, hogy túllegyen a fejfájáson. A kiváló nő pedig, a szegény-szegény Überweib, legjobb esetben is csak úgy jár, mint a nagy Eleonóra D'Annunzióval. Legjobb esetben elárulják őket a világnak versben, képben, színdarabban, regényben; de otthagyni mégis csak otthagyják őket. Mindig ők, a nők, adnak többet, s mindig

őket csalják meg, mert ők, a liliomok, csak egyet tudnak szeretni. A férfi-művészek érdemetlenek lettek a kiváló nők szerelmére, tehát ők, az asszonyok desperáltak, fölhasználják a művészetet a szerelem pótlására, s vigasztalják egymást, szívesen, pláne, ha hajlandóságuk is biztatja őket.

Eddig a vád, s a tényállás, mely, hogy ne keresgéljek sokáig, nekem az okvetlenül szerencsétlen H. Becque-et juttatja mindjárt az eszembe. Egy írása után valamely egzaltált arisztokrata hölgy szaladt, rohant elegáns fogatjával olyan barátnőjéhez, aki hallomásból tudta, hol lakik Becque. A forró nő megáll a jelzett ház előtt, s érdeklődik a concierge-nél: Becque a harmadik vagy pláne negyedik emeleten lakik. A szép, szerelmes asszony elfintorítja az arcát, lift persze nincs, megfordul; visszaül a kocsijába. És Becque, akit sok mindenért tudott volna feledtetni egy szép, parfümös, előkelő liaison, mindezt csak két év múlva tudja meg. De azután eszembe jut nekem sok régibb, egykorú s újabb szerelmi tragikomédia is, ahol szintén nem a nők húzták a rövidebbet. Ezek az írókra és művészekre pályázó nők megértetik az emberrel Goethétől Heinéig, előttük, közben és utánuk azokat a művészeket, akik végül csak azt keresték, ami minden nőben így-úgy, megtalálható. Most olvastam egy Sainte-Beuve-höz írott levelet, sőt nem is egyet, de többet, hanem ezúttal egy kéztől írottakat. Olasz nő az írójuk, aki fiatalabb korában Chateaubriand-t boldogította, sőt valószínűleg alaposabban, mint Sainte-Beuve-öt, aki ebbe a nőbe elkésve beleesett. Az egyik fiáról ír ez az asszony, akit a Sainte-Beuve fiának szeretne tudni, holott nem az és - mégis az. „Maguk férfiak, moralista természetűek, olyan keveset sejtenek és tudnak rólunk s a mi titkainkról." Effélét ír az asszony, s arra céloz, hogy ez a fiú mégis csak a Sainte-Beuve fia, mert a fiú életének legfontosabb momentumában - Sainte-Beuve-öt képzelte el magának az asszony. S ők, az efféle asszonyok ezt s az effélét komolyan hiszik, pláne ha kissé öregedők is már, s minden móddal, ürüggyel hozzá akarják valakihez magukat fűzni. Ojjé, én így akár megesküszöm arra is, hogy George Sand se csalta meg Musset-t sem Veneziában, sem másutt. Igaz, hogy csalásról voltaképpen a nemi, szerelmi életben csak a hamis odaadáskor lehetne szó, de ez sem egészen igaz. E különleges bánásra, elbírálásra, sőt sokszor különleges csókra váró nők kötelesek számolni a művész speciális természetrajzával. Addig maradjanak csak az ilyen férfiúval, amíg mindazt adhatják, ami ennek őrület, illúzió, minden, bogár, sine-qua-non.

Éppen a George Sand esete épületesen jellemző az egész, különben meglehetősen ingoványos, mert csaknem minden egyénnél külön megfejtést váró problémában. George Sand lelki élményeket, témákat s regényfolytató anyagot nyomott ki szegény Musset véres szívsebeiből. Ezeknek a nőknek kell a művész emberalatti vagy emberfölötti - mindegy - nagyérzése, fájdalomakrobatikája, nyögő megsemmisülése. Közben azonban az ő tehénétvágyuk egészen normálisan, sőt sokszor abnormálisan legel a legközönségesebb férfiak rétjén. Elvégeztetik a szerelem fiziológiai, sőt technikai csúnyább, de nekik okvetlenül elsősorban fontos és nélkülözhetetlen felét - fenét felét, kilenctized részét -, valami lenézett, de ez alkalmakra megbecsült férfiúval. Erre nyomban fölébred bennük a szépség papnője, az élet átfogója, nagy végletek keresője, s a - művész után való vágy. Én bizony bizonyos vagyok abban is, hogy Sainte-Beuve éppen olyan ártatlan volt Victor Hugo apailag irodalmian vitatott leányánál, mint az olasz asszony fiánál, amint valószínű, hogy Hugo is ártatlan volt.

Ha írókról van szó, elfogadom a jó szót, amelyet a George Sand-Musset-szerelem juttatott valakinek szerencsésen az eszébe: a tintaszagú szerelem. De nemcsak olyan couple-kra értem, akik mindaketten művészek vagy írók, tehát bolondos emberek, emóciókat keresők. Minden olyan szerelemre, ahol a nő jelentkezik a művésznél, mint megértő, mint a művész életének betöltője, vagy kiengesztelője. Ördögöt is értenek ők ehhez, s nem is tehetnek róla: ők azok, akik a parthenogenezis teóriája szerint még akkor is asszonyok tudnak lenni, ha majd a férfiakra nem szorulnak rá. A nagy szerelmek elmúlásáért a változott gazdasági és egyén-

idegrendszerbeli viszonyokon kívül nem a modern vagy tegnapi művész-férfi a felelős. Nyilván egy kis megsikamlása kell a fejlődésnek, ami nem is tudományellenes - természetesen előre -, és a nő különb lesz, mint ma. Az a nő tudniillik, mely méltó a művészhez, kit ezredévek óta üldöz, föltéve, hogy a férfi-művész species eközben maga is meg nem változik. A művész, s kár, hogy a Nyugatban is még egyszer le kell írni: művész, többet tud adni a nőnek, aki hozzá jön, mint a görögök Zeusza. Mindent, életet, tehát: fájdalmat, örömet, halált és végtelenséget. Ezt azok a nők is valószínűleg sejtik, akik Neuillyben mostanában férfi-ellenes tüntető Szaffó-ünnepeket rendeznek. Talán részben azért, ami szép, ha nagyon beteg is, mert egymást óhajtják. Vagy talán azért, ami csúnya, mert: a sok férfievésben elvásott foguknak különleges csemege kell. Egy marad mindebből bizonyos: sok mindent szétbont a kémia, amikor még mindig elválaszthatatlannak kell találnia a szerelmet és a művészetet. Sajnos, a tintaszagú szerelmet is, mert az élet, a sors, a rendeltetés ilyen: hibás és foltos.

Ny 1908. március 1.

Ady Endre

108. NIETZSCHE ÉS ZARATHUSTRA

(Fényes Samu Zarathustra fordítása)

Hegyek körül dagadnak, emelkednek a hullámok, s csak az Isten, akit te megöltnek hittél, Zarathustra, volt kegyes hozzád. Mert különben úgy jártál volna, mint az, akit nagyon gyűlöltél, s akiből Messiás lett. Eljött volna a te Pál apostolod is, s ma vallást hirdetnének a te nevedben. Milyen jó, hogy él az Isten, aki az alázatosak, eltiportak és együgyűek szegény, jó istene. A csolnak nem száraz már, de kevesen ülnek benne, s hegyed csúcsától még messze van, Zarathustra. Morajlik a mindenség és az emberi szív, már alig van valami a Tegnapból és megzápult a Ma. Sokasodnak a vitriol-lelkek, s marják, eszik a régi aranyokat és hiteket. Akik vénségben és erényben sínylődnek, földöntődnek Zarathustra szerint már előbb-utóbb. Testvéreim, vigyázzunk arra, mit mondott Zarathustra, s ne engedjük Nietzsche Frigyest földönteni, míg bálvány nem lesz belőle is. Ha ő nem lett volna, talán sokan nem volnánk, de ha volnánk, mi volnánk az eldobott mankók, melyeket még tűzre se vetnének. Ő volt az első nagy alkotó, aki rombolásával megalkotta a mi bátorságunkat. Óh, bár egy hatalmas férfiú akadna közöttünk, aki megtalálná a maga méltó asszonyát is. Óh, csak megteremne, aki Nietzsche után jön, az Igen és Ámen kategórikusa. Aki csak a kisujját nyújtaná be a szívünkbe, s ettől már nevető oroszlánok lennénk.

Testvéreim, csak annak van joga Nietzschét úgy szeretni, aki olyan nehezen találkozott vele, mint én. Már tizenkilenc éves voltam, s még mindig csak azt éreztem, hogy valakinek az árnyéka vagyok. Bambán futottam valaki után s a nevét is Öregh Jánostól hallottam először, aki Debrecenben professor philosophiae. Csak annyit mondott róla, hogy Nietzsche bolond volt, s meghalt agylágyulásban. S nekem az elfelejtett der-die-das sem volt akadály, hogy tudatlan árnyékából tudatos árnyéka legyek. Testvéreim, bízzátok szíveteket az éjszakára, ha a szívetek nagy és szomjas, mint a jóféle spongya. Megtelik az harmattal harmattalan éjszakán, és harmattal telik meg, ha moslékos dézsába dobják is. Vigyázzatok testvéreim: megundorodni nem elég, sem megvetni, sem gyűlölni. De mindegyik több, mint ostobán szeretni, s ha valaki úgy érzi közületek, hogy többet kíván, mint a szeretet, már a Nietzschéé. Mi volt ő, próféta, bölcs, költő, bolond, mi volt ő, testvéreim? Igazakat mondott, avagy megrázóan hazudott, mivel igazság úgy sincs, s hazudni csak megrázóan szabad? Mi volt ő, testvéreim? - eh,

szamárság a kérdés, ő az új ember volt, te meg én, s legfőbbképpen egy Ő, aki égi ragyogású, de bizonytalan.

Ő volt a Szellem, az Értelem jó táncosa, aki sírva is csuhajgatott, s rogyásig táncolt. Nekünk már könnyebb mernünk, mert ő éppen úgy megpecsételte a tanítását, mint az, akit gyűlölt. Akit Nietzsche gyűlölt, azt az alázatos Érzés -, őt, Nietzschét pedig a fékezhetetlen Értelem vitte föl a Kálváriára. Óh testvéreim, nem jó dolog Kezdetnek lenni, akár kegyes zsidók, akár kegyetlen germánok vagy pogányok vagyunk. Ő, az értelem Krisztusa, szerencsés a jövendőre nézve azért, mert sokféle értelmű. Akiket mindenki egyformán ért, kerüljétek azt, mert vagy politikus, vagy színész. Ő táncolt, a feje tetején is táncolt, s csak annak az agya tud messze fényleni, aki táncolni így is tud. De mégis talán költő volt, akiktől legjobban megcsömörlött, mert a saját fajtája. De nem volt békítő költő, mert ezeket különösen utálta: csak azokat a költőket szerette, akik új költői hasonlatot, tehát új Istent hoztak. Ő önmagát hozta, ez a Nietzsche Frigyes, új költői hasonlattal, új Istennel jött. Szeressétek őt, testvéreim, s ezerszer jobban szeressétek, ha magyarok vagytok.

*

Fényes Samu lefordította magyarra a Nietzsche Zarathustráját. Veszik, keresik, talán el is kapkodták már a magyar Nietzsche-könyvet. S ez nagy dolog, mert azt jelenti, hogy a nix-dájcsemberek között hódít Nietzsche. Úgy kellett történnie, de mégis dicséret annak, aki ezt megérezte. Fényes Samu a nemesebb fajtájú hasznos emberek közül való. Talentumán s nagy munkabírásán kívül van egy mindennél több kvalitása: majdnem tudományosan, hatóan s széles rétegek számára kiérzi az időből, mi kell. Kellett magyarul tolmácsolni már Nietzsche legnietzscheibb művét. E példátlan félázsiai társadalomban, amely a mienk, sohase volt szükségek, furcsaságok és dokumentumok születnek. Ilyen például az, hogy itt nagyobb szerep vár az intellektuálisokra, mint bármely más országban. A kalandoroktól vezetett tömegekkel itt aligha fog egyhamar megbirkózni a szocializmus. A polgári radikalizmus úgyszólván meg se született. A konfesszionális szabadgondolkozás semminél alig erősebb, s a szabadkőmívesség leleplezett mumus. Talán csak Olaszországban van egy csöppet hasonlatos helyzet. Ott is az intellektuálisokra, franciásan intellectuelekre vár az a feladat, melyet sokkal alacsonyabb fejlődésű társadalmi típusoknak illett volna megoldaniok. Mellékesen szólva ezek a minden országok intellectueljei olyan nagy szerepű valakik, mint egykor a humanisták voltak. Egy szerencséje van Magyarországnak, hogy amikor Spanyolországgá készül lenni a betelepített klerikalizmussal, már itt van egy harcias intellektuális tábor. Ezt a tábort, ennek jó részét, erősíti meg a Fényes Samu fordítása. Nietzschéről lévén szó, talán mindenki sejti, hogy a Fényes Samu fordítása sem az igazi Nietzsche. Ő lefordíthatatlan, kiszakíthatatlan abból a nyelvből, melynek zengése adta neki még a legszebb értelem-mámorokat is. De Fényes megértő talentum, meg tudja értetni magát, poétás ember és szépen beszél, ír magyarul. Akik az eredeti Nietzschéig nem juthattak, de Nietzschét szomjúhozzák, Nietzschét fogják kapni e fordításban. Ő maga, a Mester se akart és vallott többet, ha arra gondolt, hogy kik fogják az ő igéjét hallgatni.

Budapesti Napló 1908. március 5.

Ady Endre

109. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Amit Robespierre mondott

Sardou Robespierre-jével ajándékozta meg Somló Sándor ízlése a jó magyar publikumot. Ha már így történt, legalább annyi hasznunk van, hogy a magyar lapok sokat írnak Robespierre-ről. Az igaziról, a históriairól s nem a Sardou-éról, akinél gyöngébb színpadi kreatúrát még Somló sem alkotott. Nos tehát, mi is fölfrissítünk valamit az igazi Robespierre életéből. A jóléti bizottság előtt sokan panaszolták, hogy a hadseregek piszkot és pestist hagynak maguk után. Tessék elképzelni egy mezőt, ahol százezer ember egy hétig tanyázik. Most tessék elképzelni, hogy szemben e százezerrel másik százezer ugyanazt cselekszi. Robespierre azt indítványozta, hogy minden harcba induló sereg nyomában sertéskondákat hajtsanak. A francia katonák között még ma is él egy gonosz közmondás. „Tábornok lesz belőle, ha meg nem eszik útközben a Robespierre disznói." De nem tréfa ám a Robespierre mondása, hanem filozófia. Ahol hadseregek indulnak el s csata várható, ott legyenek a disznónyájak. Gondoljunk csak a magyar politika legutóbbi harcias idejére. Milyen egészségtelen volna most a levegő, ha a vezérek maguk után ki nem rendelik azokat, akik fölfalták a harctér maradványait.

II.

Delcassé és Aehrenthal

Egy cinikus, de bölcs francia újságíró, Harduin, erről a két emberről elmélkedik. Még emlékezetes dolog, hogy most három éve egy hajszálon múlt a háború Franciaország és Németország között. Delcassé, a francia külügyminiszter, valami olyat csinált, amire senki se kérte föl. Szövetkezést Németország ellen, mely kis buzgóságát talán egy új Sedannal fizeti meg a francia nép. Ugyanezt cselekedte, hogy Harduin szavaival éljünk, „a másik állat is". Budapesten például az emberek sok mindent kérnek. Olcsóbb lakást, kevesebb adót, jobb élelmezést, de Balkán-vasutat senki. Ám Aehrenthal Balkán-vasutat akart, s ezt, akármi fog történni, drágán fizetjük meg. Azért kellenek tudniillik olyan fenenagy méltóságok, mint a miniszterek, nehogy a népek jódolgukban kibújjanak a bőrükből.

III.

Teherán, automobil, bomba

Volt egy ismerősöm Párizsban, a Sorbenne-ra járt, khánnak mondta magát s költő volt, mint minden betűvető perzsa. Ez az ifju khán azt állította, hogy az ő családi kastélyuk éppen ott van, ahol valamikor a Bábel tornyát építették. Ez az én furcsa ismerősöm jut az eszembe, amikor teheráni táviratokat olvasok. A sah automobilba ül, s a perzsák bombákat dobnak az automobil elé. Íme a hősök, költők és kertészek országa semmivel se jobb, mint Portugália. A kultúra gyalázatosan nivellálta már az egész ismert világot. Már Keletről se jön világosság, csak utánzás, plágium. Sőt, Perzsiában is, akárcsak Portugáliában megadták az alkotmányt is. Azért természetesen, hogy legyen mit fölfüggeszteni. Voltaképpen majdnem minden országban ezt a célt szolgálja az alkotmány. Én úgy sejtem, hogy nemcsak a fiatal khán kastélya helyén épült a Bábel tornya. Ahol csak ember él és lakik, mindenütt a Bábel tornya helyére építkezett.

Budapesti Napló 1908. március 6.

Ód.

110. SZÍNHÁZ ÉS MOZI

Párizsban, Berlinben, Bécsben együttvéve sincs annyi „mozi", mint az egyetlen, új szép, magyar Budapesten. (Mozinak a magyar nyelv budapesti géniusza a cinematographot, a mozgófényképes színházat nevezte el.) De Párizs és Bécs - s egy kicsit Berlin is - régi színházi városok, lakosai pedig e három városnak nem tegnapiak. Nagy dolog az, ha egy város lakosságának többsége generációkkal gyökeresedett be. Ezeket még hajlamukkal és műveltségükkel szemben is köti a hagyomány s a nagyváros parancsoló ritmusa. Párizsban kis polgári családok vannak, melyek bizonyos Molière-darabokat a világért el nem mulasztanának. Elmennek a Comédie-ba, unatkoznak, de elmennek újra és újra, mert az apák és nagyapák szintén így tettek. Budapestet gyönyörűséges, szédítő tempóban hódította meg a színház, de íme a színházat lefőzte a mozi. Sőt, ami Budapesten több: a mozi megremegteti a cabaret-kat, orfeumokat és zengerájokat. Budapest publikumát nem köti városi múlt, tradíció: ez a publikum *őszinte publikum*.

Amikor Párizsban az első mozgófényképes színházak megnyíltak, nemcsak a színházak jajdultak föl, de a színpadi írók is. Tíz év óta, sőt húsz év óta az orfeumok és music-hallok fenyegetik a párizsi színházakat. (A cabaret-knak már régen leáldozott a napjuk s csak az új kultúrhistória számára maradt meg magnak néhány. Ezek sem a régi cabaret-k többé, hanem irodalommal zománcozott zengerájok. Nem jobbak, de alacsonyabb szerepűek a budapestieknél, melyek legalább ösztökélik egy kis mérsékletre és ízlésre a világ leghírhedtebb orfeumait, a budapestieket.) Párizsban az orfeumok és music-hallok évi bevétele rohamosan nő. Színházak pedig nyílnak ugyan, de buknak is, s a színigazgatók szidják a publikumot. De nem egy eset volt, amikor a színházi direktor levonta a konzekvenciákat, s a színházából orfeumot csinált.

Egy bizonyos: Párizs, Berlin és Bécs publikuma is kezd olyan őszinte lenni, mint a budapesti. Megjön a bátorsága s már-már hangosan vallja, hogy a színházban - *látni* akar. *Látni* és nem hallani, nem gondolkozni, nem érezni vagy pláne megállapítani. Ugyanakkor, amikor Párizsban a könyvkereskedők hangos panaszra fakadtak, a színházi emberek is ezt cselekedték. Egyazon időben érkezett a könyv csődje és a drámai színpad csődje, ha szabad a panaszkodóknak hinnünk. De ördögöt szabad, se a könyv, se a dráma, se az irodalom, se a komoly színpad csődöt nem mondtak. Könyvet minden évben többet vesznek, dráma is több kell, jó könyv és jó dráma. Ibsent már a Réjane színházában is játsszák, s csak az tudja azt, hogy mit jelent ez, aki ismeri Párizst.

Hanem igenis igaz az, hogy a látványos helyek nagy evolúciója tisztázni fog egy nem tisztázott helyzetet. Eddig azok is jártak színházba, akik jóformán egy kedves félórát se kaphattak a színháztól. Hiába próbálta a színház a nívót le és újra le és még lejjebb szállítani. A nagyvárosi publikumnak egy nagy hányadához sohase tud leszállani a színház. Tehát ugye nem a színpad hanyatlásáról, de a színpad újjászületéséről van szó. Más kérdés, hogy fele a mai színházaknak vagy orfeum lesz, vagy megbukik. De egy sereg színház ismét színház lesz, mert megtisztul attól a publikumtól, melynek a színházra sohse volt komoly szüksége.

De mit fognak csinálni a színpadi írók, akik még talán jobban elsokasodtak, mint a színházak és színészek. Párizs adja meg erre is a választ, az örök példaadó Párizs. A színpadi írók általában jó kalmárok, s a jó kereskedő azt szállít, ami szükséglet. Párizsban ezután előkelő színpadi írók eszelik ki a mozik kedélyes vagy szomorú néma históriáit. S hogy teljes legyen a kibékülés, ezeket az irodalmi alkotásokat előkelő színészek fogják eljátszani a fényképező masina előtt.

Íme: a színház ismét színház lesz, ha fele meg is hal a színházaknak. A mozi pedig az orfeummal, music-hall-lel cirkusszal, zengerájjal tör elő diadalmasan. A nagyobb publikum

mindig az övék lesz s nem a színházé. Mivel pedig az üzlet, a legelső írók és színészek fognak a mozinak dolgozni, a színházakat pedig a nagy írók és nagy színészek számára, talán kissé meg nem érdemelten, egy nagyszerű emberi gyöngeség fogja megtartani. Igen, a pénz a szintézise mindennek, de, de van egy babona a művészetről, a dicsőségről s az eszmei értékről. Okos írók és okos színészek ott fognak dolgozni, ahol több pénzt kapnak. A nemesebbek és ostobábbak azonban ezután is táplálják az irodalmat, a finnyásabb művészetet s [a]mennyiben volna köze akár a komoly színpadnak is az irodalomhoz - a komoly színpadot.

Budapesti Napló 1908. március 7.

A. E.

111. HASZONTALAN EMBERVADÁSZAT

Amerikában ismét embervadászat van, mert Amerika szereti ezt a sportot: ezúttal az úgynevezett anarchistákat vadásszák. Ezek az úgynevezett anarchisták, akiket Amerika nagyvárosaiban most százanként fognak össze, csak itt nálunk, Európában volnának anarchisták. Azt is illik beismernünk, hogy nekünk európaiaknak van okunk gyűlölnünk ezeket a megveszett ördögöket. A császárjainkat, a királyainkat szúrják, lövik, bombázzák s pusztítják, ami természetesen fájdalmas nekünk. De Amerikában még a Mac Kinley gyilkosa se ezek közül való volt, ezek közül az alapjában burzsoálelkű, megvadult, szűkfejű ideológusok közül való. Amerikában, ha a világ minden tájáról ezek összesereglenek, örülnek, ha egy korcsmát kapnak, ahol egymást véres szavalattal jól tarthatják. Minden országok rendőrségeinek szubvencionálniok illenék azokat az anarchistákat, akik nyilvános és szavaló anarchisták. Ezek csak annyira veszedelmesek a mai rendre, mint a Polónyi Géza egykori republikanizmusa a Habsburg-házra s a saját karrierjére. Azok az anarchisták, akik átjönnek Európába egy kis királyölésre, sohase a szemmeltartható anarchisták közül kerültek ki.

Az igazi anarchista nem olyan, hogy a rendőrség előre megírhassa az életrajzát. S éppenséggel nem olyan, akit előre le lehet szerelni, elfogni, bebörtönözni, kitoloncolni, s így visszatartani az államfő s az al-államfő lesakterolásától. Íme, itt van a Mario Calvino példája, akit most végeztek ki Oroszországban egy merényletéért. Az utolsóig azt állította, hogy ő olasz s hogy őt Mario Calvinónak hívják. Biztos volt, hogy kivégzik, s ő annyira imádta az eszmét, amelyért gyilkolt, hogy megtagadta az egyéniségét. Nagyszerűbb dolgot igazán még a teljesen bolondok se tudnának mívelni. Még a legkétségbeesettebb öngyilkosban is a hiúság dolgozik s énjének megragyogtatása. Ez az ember álnéven jutott Oroszországba, s mikor tettén rajtavesztett, nem kívánta a halálban se igazi énjének a mártírság dicsőségét sem.

Hát lehet ilyen emberekkel boldogulni rendőrségileg, razziák által? Az anarchisták ellen hiába fog össze Amerika Európával s a többi három világrésszel. Kevesebb zsarnokság, több társadalmi igazság, így talán valamikor kevesebb lesz az anarchista. Addig a rendőrségek összefogdoshatják a csizmadiákat, de közben az igazi anarchisták vígan - ölnek.

Budapesti Napló 1908. március 10.

Lellei

112. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A lovag dolgozik

A Szilágy vármegyei Tasnádon találkoztam egy régi, jó, szelíd barátommal, ki németes nevű és lovag. Megkérdeztem, hogyan él, mit csinál, mivel üti agyon a kisvárosi napokat, amelyek szörnyűek:

- Ez idő szerint a katolikus népszövetség íveire gyűjtök aláírókat.

- De az istenért, mi történt veled, hiszen neked valamikor más gondjaid voltak?

- Barátom, az ember nem akar Tasnádon megöregedni, s hogy innen elkerülhessen, azért dolgozni kell.

S a lovag dolgozik, erősen dolgozik, hit nélkül, de sokkal eredményesebben, mint akinek van hite, de nem dolgozik.

II.

A báróné barátja

A báróné vidéki segédszínésznő volt, de ma báróné a javából. Az urát megcsalja, de ha csak teheti, mindig hithű katolikusokkal csalja meg. Sőt, ha lehetséges - és már sok ízben bebizonyult, hogy lehetséges -, katolikus, de ifjú papokkal. A báróné legújabb s valószínűleg a többinél állandóbb barátja egy komoly plébános. A múltkor arról beszélgettek együtt, hogy az általános választói jog nagy fölfordulást fog csinálni.

- Én is kénytelen leszek a szocialisták miatt magam képviselővé választatni - mondta a pap.

A báróné dühbe jött, de nem mutatta. Azonban, ha önök találkozni fognak egy feminista báróné nevével, tudni fogják, hogy miről van szó.

III.

A mi papunk

A mi papunk, a falusi plébános, kinek természetesen véletlenül választott püspök a bátyja. A mi papunknak egy grófi adományból nagy fizetése van. A mi papunk fiatal ember, de a mi falunk pletykás falu. A mi papunk tehát el fog menni a mi falunkból. Lehet, hogy kanonok lesz, mivel a kanonok-sorokat nagyon kedvelik a csinos nők. Ott, a kanonok-soron, állandó a nők ártatlan sétája. A mi papunk tehát el fog menni, s az ördög érti azokat a fiatal nő-híveket, akik ezt nem akarják érteni, s akik attól félnek, hogy a mi papunk helyett valami öreg trotty fog jönni.

IV.

A képviselő úr

A képviselő úrnak három választása volt. Három útról mondta ki a vármegye, hogy használhatatlan. Egyet a háromból meg kellett csináltatnia a kegyelmes államnak. A vármegye úgy érezte, hogy nem is egy, de két út nagyon sürgős. A képviselő úrhoz fordult, hogy segítsen. A képviselő úr eljárt a miniszternél, s a két sürgős út közül megcsináltatta azt, amelyik neki sürgős: a harmadikat. Itt volt tudniillik a képviselő úr kis birtoka, melyet az út biztosítása után rögtön kétszeres áron adott el. Ennek az esetnek még tanulsága sincs, ez tipikus, magyar eset.

Budapesti Napló 1908. március 17.

Ód.

113. EGY POÉTA-GRÓFNÉ

Noailles grófnéról akarunk beszélni, holott erről a nőről beszélni most - divat.

Noailles grófné: Mathieu de Noailles gróf felesége, előkelő, szép, fiatal, gazdag és becézett asszony. Hogyan hihette volna el neki az a Párizs, mely új Athénnak nevezi magát, s kissé kezd már az éhes, merész pórok és kalandorok Athénjára emlékeztetni, hogy valaki? Nem régen volt, de mintha csak tegnap lett volna, amikor minden bulvár-lap és bulvár-szemlécske őt csúfolta, Noailles grófnét. S pláne, mikor kezdett kiderülni, hogy ez a kiváltságos asszony kivételes asszony is, ekkor lőn csak iszonyú nagy a harag. Mit akar ez az asszony, aki először is asszony, azután gazdag, páholyt tarthat a nagy Operában, udvaroltathat magának a legkapósabb urakkal? Miért jön ez, amikor úgyis olyan sok az író, sőt az írónő is, akik nem indulhatnak el olyan jó, kényelmes eséllyel, mint a grófné? Diktum-faktum, szegény Noailles grófnénak keservesebb dolga volt, mintha csak csúnya és szegény diákkisasszonyként keresi a magasságot valahol a Sorbonne táján, egy rongyos hotel ötödik emeletén. A szép grófné nem riadt s húzódott vissza a maga előkelőségébe, ő a Balkánról jött Párizsba, ahol még szeretik a dacos harcot. S ma már a legszőrösebb fülű s legrosszabb indulatú kritikusok és krónikások is tisztelettel gúnyolódnak Noailles grófnéval. Ez az asszony az új, francia irodalom egyik legbiztosabb, legerősebb tehetsége és valakije.

Noailles grófné legelőször is versíró poéta, s olyan, aki a maga természetességével szinte rejtelem - a francia literatúrának. S érdekes és nagyon jelentős, hogy ez a nő nem francia, amint nem francia Maeterlinck, Verhaeren és annyian - származásukra nézve. Noailles grófné családi vére görög, sőt elgörögösödött oláhvegyülék, nagyon csöppet és újonnan francia. Ahogyan lát, érez, s amit csinál, nehezen klasszifikálható, nincs rokonságban senkivel a maiak közül, még a legszolidabb francia polgári költőnőket is ideértve. Igaz szemérmű asszony, nő mindenek fölött, asszony, gyönge, de - bölcs. A germán írónők vad férfiaskodása bizonyosan beteggé tenné, s Annie Vivantit talán ismeri, de aligha szereti. De ami azután megkülönbözteti a kékharsinyáktól, az férfiasabb minden férfias művész-tulajdonságnál. Más és talán különb panteizmus a Maeterlinckénál, a természetbe beolvadásnak valami olyan jelensége, amire csak olyan magas, finom kultúra képes, amelynek alapja ősi, szép, pogány barbárság. Egy szellemes kritikusa ilyenformán jellemzi csakugyan s azt írja róla, hogy egy Musset-nél erősebb s barbárabb Musset. Az is, de egy olyan Musset, aki a mindenségbe legalább is annyit mereng bele, mint amennyit saját vágyódó, nyugtalan lelkébe. Kedvesen gőgös és emlékező az ő görög származására, el is vándorolt már egy párszor Görögországba s fényes szigetjeire, néha szinte-szinte már tolakodóvá válnék az ő görög visszaálmodásaival, de nyomban helyrehozza hibáját egy modern lélekhez illő megreszketéssel.

Népszerű, már népszerű, s hogy egy ironikus francia esztétikussal szóljunk: sokkal különb, mintsem ezt a népszerűséget megérdemelte volna. Nem csupán verseket ír, de regényeket, halk, belső lelki történetű novellákat, sőt cikkeket. Egy édes, mimóza-illatú apáca-klastromregénye - Neményi Erzsébet szép tárcacikket írt róla annak idején a Budapesti Naplóban - egyik szenzációja volt a legújabb évek francia irodalmi produkciójának. A párizsi pletyka azt beszéli, hogy a regény óta pláne nem fogadja be Noailles grófnét a hiteles, az Egyházhoz hű, fekete arisztokrácia. Pedig ebben a regényben csak megejtő, intim, illatos finomságok voltak s Noailles grófné bizonyára nem azért vitte be az apáca-klastromba a szerelmet, hogy az Egyház és Állam harcában az Egyház ellen harcoljon. De Noailles grófnénak használt ez a pletyka, s ma már gőgös, burzsoa dinaszták is megbocsátják neki, hogy grófné. Egyik legalázatosabb hódolója Clemenceau, a hatalmas miniszterelnök, maga is író, de mindenesetre elsőrendű amatőr. Ma már bókolnak előtte azok is, akik valamikor írói iparkodását egy unatkozó grófné hisztériás szeszélyének bírálták el. Sőt, már kezdik

tudományosan magyarázni, hogy Noailles grófné Rousseau, Lamartine, sőt Stendhal új költő-interpretátora. Mindenesetre pedig, ami mindennél több és sikerre vallóbb, olvassák, divatban van: még azt is megbocsátják már neki, amit olvasóinak négyötöde nem vesz észre: nagy, egyéni, tudatos művészetét.

Azok a kritikusok, akik poétákkal bajlódnak, csak annyit tudtak kisütni róla, hogy se a parnasszistákhoz, se a szimbolistákhoz nem tartozik. Inkább szimbolista, mert őszinte, forró, átfogó s nagyon dalos természetű, de a fél-muzsika-poézis mégsem ideálja. Tud rejtett, misztikus is lenni, de csak azért, hogy stílus[os]abban jelenítsen meg egy nagyon érthető, de delikát érzést. Sokan már ma kimondják róla, hogy iskola-alapító, egy új lírás romanticizmus bevezetője. Nem igaz: egy különös, Párizstól idegen atavisztikus és egyéni emlékektől megterhelt, egzótikus, kedves asszonylélek, mely dalolni kénytelen. Nem fog iskolát csinálni. Az ő egyéniségével is az a nagy törvény igazolódik, hogy minden iskola fölött való a művészetben - az egyéniség. Ma már azt írják Noailles grófnéról, hogy Verlaine, sőt Baudelaire óta a legérdekesebb és legegyénibb francia poéta. Ez a túlzás se fog neki ártani, mint ahogy nem ártott meg neki az sem, hogy ő önmagáról még ennél is többet hisz. Egy név, egy kortárs, egy szép és érdekes valaki, akinek a létezését legalábbis ismernie kell minden manapság élőnek és olvasónak.

Budapesti Napló 1908. március 20.

Lellei András

114. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Edisonék és - Gyulaiék

Edison majdnem a sírból jött vissza, s azt mondja: nem tud addig meghalni, míg a földön nagyobb nem lesz a gyorsaság. Egy új típusú automobilt akar ajándékozni még a világnak, villámos erejűt, nagyon olcsót. Egy új automobilt, amely erőlködés nélkül kétszer gyorsabb volna, mint a mai leggyorsabb gépkocsi. S Edisonnal egy időben egy híres francia föltaláló azt ígéri, hogy csekély két év múlva olyan kormányozható lég-automobilok lesznek, melyek óránként kétszáz kilométert repülnek legalábbis. Eközben pedig a régi Európa szeretné, ha az emberek úgy éreznének s élnének, mint ötszáz év előtt. Magyarországban is ma már, Beszterce-Naszódban is, telefondrót röpíti a szót, s ugyanekkor a reánk csücsült reakció azt kívánná, hogy Pázmány Péter káplánjaival gondolkozzunk egyformán. Sőt, az egykoron lucidus fejek is megzápultak: Párizs fölött a kormányozható léghajó kereng, Budapesten automobilok száguldoznak, s Gyulai Pál egy kis esztendővel ezelőtt elégiában fakadt ki a bicikli ellen, ami már nemsokára olyan ritkaság lesz, mint a gyaloghintó, avagy a korát megértő akadémikus.

II.

Blanc, Marquet és Budapest

Blanc úr tudvalevőleg Monte-Carlo császárja, s Albert fejedelemnél is urabb ura Monacónak. Marquet ur Ostendének és vidékének volt a Blanc-ja. Mind a két úr a szerencsejátékon szerzett milliókból milliókat áldozott országocskája díszítésére. Azután művészetekre, humánus célokra, satöbbi, satöbbi. Történt, hogy Marquet úr Párizsban is játékbarlangokat állított föl. Ezeket a helyeket a francia kormány beszüntette, s Marquet urat megbélyegezte.

Azután a belga kormány is kellemetlenkedett Marquet-nek, mire Marquet elhatározta, hogy visszavonul. Ezt ma már fél Belgium sajnálja, mert Marquet úr zseniális és gavallér ember. Sok mindenre gondolt Marquet úr, Korfu szigetére, Abbaziára, a Margitszigetre. Sehol se akarták, hogy megalapítsa Monte-Carlo riválisát. Budapest ugyanis a világ legjátékosabb városa, de szemérmes. Nem akarja, hogy a játékból egy pár millió évenként Budapest szépítésére, művészetekre s jótékonyságra kerüljön ki. Lehet, hogy az idegenforgalomtól is félti magát ez a szép magyar metropolisz. Isten ments, hogy mi gáncsoljuk, ha Budapest nem akar világhírű játékfészek lenni. De akkor azután ne lenne titkosan rosszabb Monte-Carlónál. Mert Marquet úr legalább szabályozná, ami most pokoli, összevissza és végzetes. Azonban mindezt csak egy újdonság kedvéért írtuk ide. Marquet úr összevásárolta a monacói részvények közül mindazt, ami összevásárolható. Harcot üzent Monte-Carlo császárjának, Blanc úrnak. Tehát a Monte-Carlóba sűrűen zarándokló magyarok esetleg már a jövő évben nem Blanc úrnál, hanem Marquet úrnál hullatják el aranyaikat Monte-Carlóban, miként azt Ostende-ben tették.

III.

Ami Kassán történt

Ami Kassán történt, az úgy hirtelen nézve közönséges, banális, utcai zenebona. A garázda katonákkal nem bírtak természetesen a rendőrök, akik csak polgárokkal szemben tudnak mindig hősök lenni. Kivonultak a csendőrök, akik egy nagy mélyértelmű koncepció szerint a hadsereg „szerves kiegészítő részét képezik." A vége mégis az lett, hogy a rendőrök és csendőrök fölött győztek a katonák. S ez nem is történhetik soha másképpen egy militarista országban. Vegyük végre tudomásul, hogy Magyarország még akkor is megszállott tartomány volna, ha a katonákat magyarul vezényelnék. Amiként minden feudális, militarista szervezetű, elmaradt ország - megszállott ország. Képzeljük el, hogy egy részeges cseh puskamesternek tisztté nevelt s kardját Magyarországban csörgető fia micsoda pokoli gúnnyal nézhet a mi egész polgári berendezésünkre. Bíróságainkra, hatóságainkra, rendőrségeinkre, egész kormányzatunkra. Hiszen ha egy kis tüzes aratósztrájk van, ha az utca megmozdul, sőt ha egy nagy tűzvész támad, már akkor ők, a katonák foglalják el a teret. S akkor coki az egész civilbagázs, civil rend, civil tekintély. Ha a társadalmi élet egy komolyabbat lüktet a kelleténél, már akkor minden nem demokrata országban a katona az úr. Ez történt Kassán, ez történik mindenütt, s jó dolog azt el nem felejteni, hogy mi szegény civilek csak azért vagyunk, hogy legyen a katonáknak matériájuk, amikor hősiességüket gyakorolni vagy kipróbálni akarják.

Budapesti Napló 1908. március 25.

Ód.

115. MÁGNÁSOK ÉS PÜSPÖKÖK URADALMA

Egy Széchenyi nevét bitorló cercle ünnepén a rendi Magyarország himnuszát és programját dúdolta el gyönyörű bátorsággal egy professzor úr. Tehát: térjünk vissza 1847-be, sőt, ha lehet 1791-be, s állítsuk vissza a magyar-bécsi arisztokrácia s a magyardombszögi nemesség Magyarországát. Idáig tehát egyelőre szerencsésen eljutottunk Kossuth Lajos pártjának áldott uralomrajutása idejében. Nemhiába, hogy a mai negyvennyolcas párt egyik új, nagy vezére, Kalksburg neveltje, Sennyeyvel kezdte boldogítani valamikor a magyar fórumot. Hát remélt-e valaha ennyi sikert az egykori konzervatív párt, s Oroszországon kívül lehetséges-e ma már Európában ennyi gyönyörű, reakciós bátorság? Franciaországban még az ultramontánok is progresszióról beszélnek, nálunk a csökönyös konzervativizmus is kevés. A magyar ifjúság egy részét egyenesen arra preparálják Kossuth Lajos nevének és varázsának tőkésítői, hogy

csinálják vissza, amit Kossuth Lajos csinált. S ráadásul be kell vallanunk, hogy mindez nem rendkívüli, nem tudománytalan, nem csodás. A magyar polgári forradalmat 1848-ban megcsináltuk, mert ez akkor európai divat volt. S azóta - istenem, hatvan esztendeje már - annyira sem mentünk, hogy a polgári forradalomhoz szerezzünk be polgárságot is. Valósággal azt cselekedtük mi 1848-ban, hogy a pitykéhez kabátot csináltunk. A kabátot, a szükségtelen kabátot, rongyokra tépte az idő, s mi most itt állunk megint a pitykével. Minden európai társadalomban az történt, hogy a polgárság túlontúl is önérzetes és hatalmaskodó lett. Nálunk egy gyönge, szétszórt, gerinctelen, urizáló hajlamú polgárság termett, amelynek se ereje, se tehetsége nem volt még annyi sem, hogy a sült galamb bekapására kitátsa a száját. Természetes tehát, ha most a majdnem államcsínyszerűen hatalomra került feudalizmus és klerikalizmus a lehetőségét is tönkre akarja tenni egy polgári Magyarországnak.

Hogy mindez nem rémkép, színezés, riasztgatás, erre van egy másik aktuális bizonyítékunk is. Miskolc város, egy majdnem tipikusan magyar polgári város, a polgári erők hatalmával elérte azt, hogy - tetszik, nem tetszik - nagykorúsítani kellett. És ekkor Miskolc, a város, éppen úgy viselkedik, mint az a meggazdagodott magyar polgár, aki siet nemességet vásárolni és grófokhoz dörzsölődni. Azon az áldomáson, amelyet a Budapestre hálálkodni fölrándult miskolciak rendeztek, egy beszéd hangzott el. Gróf Andrássy Gyulát köszöntötte lelkesen, tele, habzó serleggel a szónok, aki nem jelentékeny ember, de akinek száján a magyar korszellem tett vallomást. Az volt a beszéd magva, hogy Magyarországot, a magyar nemzeti államot a magyar arisztokrácia tartotta fenn. Olyan vakmerő hamisság ez, hogy két szót is csak azért szól az ember ellene, mert ilyen vakmerő. A dolog úgy áll, hogy a magyarságot még a magyar főurak ezeréves pártossága, vadsága, idegensége és lelketlensége se tudták elsikkasztani Európából és a történelemből. Tessék elképzelni a mai Magyarországot a polgárlakosságú, küszködő, de nagyszerű szívósságú városok nélkül. Tessék elképzelni egy Magyarországot, amelyben csak a híres vármegyék, a grófi százezer holdak s a püspöki aulák maradnak meg. Ennél a Magyarországnál még Macedónia is különb és kultúrában elüljáróbb, európaibb ország volna.

Egész nyugati Európa a szociális forradalom s az abszolút demokrácia megvalósulásának nyugtalan előestéjén áll, vár, készülődik és remeg. S ekkor Magyarországon, március idusa után néhány nappal, 1908-ban, kőkorszakbeli szózatokat harsoghatnak büntetlenül úgynevezett közéleti emberek. Annyi magyar polgárság nincs s annyi polgári önérzet, hogy legalább egy hangos protestálást küldjön az új Németújváriak és Csák Máték martalócai felé. Ha csak csodaképpen rövid idő alatt valami jóféle vihar nem támad, vége ebben az országban magyarságnak, munkának, emberségnek, kultúrának, de vége ennek a szegény országnak is.

Demokrata, tudatos, erős, magyar, polgári Magyarország lehetséges itt vagy semmi. Ha ezt nincs erőnk megcsinálni, hajtsuk járomba a nyakunkát, s ne nevezzük magunkat nemzetnek és országnak. Vegyük föl a sokkal megilletőbb „mágnások és püspökök uradalma” címet s változtassuk meg az időszámítást is, mert nekünk nincs jogunk azt hinni és írni, hogy a XX. században élünk.

Budapesti Napló 1908. március 26.

(A.)

116. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Jövel, Werbőczi

A Magyar Jogászegylet egy teljes füzetben, egy teljes ülés anyagával, százhúsz oldalon hódol a Tripartitum írójának. Helyes és még azon se csodálkozunk, hogy az egyik leközölt fölszólalás írója legalább két tanári széket követel az egyetemen a Hármaskönyv számára. Ez stílszerű, korszerű, nagyszerű; ez most a levegőben van. Mindig az a halott és halhatatlan a divatos, akinek a neve jó harci eszköz. Ma Werbőczi, holnap Martinovics, talán holnapután Dózsa György lesz divatban. Ilyen az élet, s így szép az élet, ha még a sírok alatt is zajlik. Jövel, Werbőczi, mert ma a mágnások az urak Magyarországon. De jövel majdan Dózsa György is, ha buzogánynak használni akarunk.

II.

A duk-duk

Melanéziában, talán az ausztráliai szigetcsoport valamelyiké[n], él egy fajta. Régen-régen egy angol matróz élhetett Melanéziában, s ez szállíthatta hozzánk a - szabadkőmívességet. Melanéziában tudniillik van egy duk-duk nevű titkos társaság. Ez teljesen a szabadkőmívesség barbár és őszinte formája. Főképpen nagyon hasonlít a melanéziai duk-duk a - magyar duk-dukhoz. Nagyon örvendünk, hogy végeredményben egy dologról egyszer egyezünk az Alkotmánnyal. Persze, az okaink nem egyformák, de ez mindegy. Az országot elnyeléssel fenyegeti a pápizmussal társult szittya feudalizmus, s a duk-duk meg se moccan. Sőt, van egy-két olyan páholya a magyar szabadkőmívességnek, melyet ki akarnak most átkozni, mert nagyon - szabadkőmívesek. Magyarországon ilyen tempójú minden fejlődés: még a szabadkőmívesség is visszamegy az eredeti duk-duk alapra. A kultúra, a haladás nem számíthat a duk-dukra. Ezek az emberek a megalkuvásban; az egymás támogatásában s egymás titkos ügyeinek palástolásában kiválók. Valószínűleg, s hálaistennek könnyű szívvel le kell mondanunk arról, hogy hasznukat vegyük. Ha már itt ebben az országban minden romlik és haldoklik, legalább meglesz az az elégtételünk, hogy a magyar duk-duk gondoskodott - magáról.

III.

Laszberg

Laszberg Rudolf gróf meghalt, s a halottal szemben még a magyar koalíció is irgalmas. Szegény Laszberg nagyon szomorúan halhatott meg, amiként nagyon szomorúan élünk, akik nézdegélve s gondolkozva élünk ez idő szerint Magyarországon. De Laszbergnek különös joga és oka volt, hogy nagyon gúnyos mosolygással haljon meg. Amikor elvállalta volt a Pest megyei helyettes főispánságot, szétvitték a lapok azt az értesülést, hogy Laszbergnek már apja is hazaáruló, darabont volt. A valóság pedig az, hogy Laszbergnek az apja se volt hazaáruló. Az öreg Laszberg az ő idegen nevével s magyarrá forrott és forrósodott lelkével egyik mártírja volt a magyar szabadságharcnak. S a fia úgy halt meg, hogy az apjára szórt rágalmakat se oszlathatta el. Milyen szomorú, milyen gúnyos mosolygással dőlhetett sírba ez a Laszberg.

Budapesti Napló 1908. március 27.

Ód.

117. FORRADALOM VAN

Érzi-e, látja-e, tudja-e Magyarország, hogy most voltaképpen a negyvennyolcas időket csinálja újra?

Új negyvennyolcban vagyunk, új szabadságharcban, új forradalomban - az egykori fiatalságunk nélkül. Nem mondjuk éppen, hogy paródiáját csináljuk annak a bizonyos eredetinek. Komolyabb a dolog, mint egy paródia, s akármilyen fatális, alapjában mégis bohózatos. Csak bele ne pusztuljunk a históriának ebbe a szellemes, de gyilkos ötletébe. Mert jaj azoknak - így érezzük -, akik kénytelenek vértelen forradalmat csinálni. Jaj azoknak, akik ismétlik magukat, s megcsinálják rosszul, amit egyszer már jól megcsináltak.

Világos és Arad rettenetes emlékű helyek, s egy új Világostól vagy új Aradtól mentse meg az isten ezt a boldogtalan országot. De Világosból és Aradból egy hosszú félszázadig erőt merítettünk. Egy katonátlan Világos s egy bitótlan Arad azonban félezer évre vagy örökre megsemmisítheti ezt a nemzetet.

Minden megvan, megdöbbentően megvan, s úgy van, mint akkor. De semmi sincs olyan fiatalul, erősen, szépen, a jövendőbe gőgösen nézően, mint akkor.

Megvan az öreg császár, aki csalódott. Egyszerű, s az ős Habsburgot haragosan féltő.

Megvan a fiatal, az uralkodásra készüléstől csordultig telt, vagy ha jobban tetszik a hasonlat: a cselekvés vágyától majd szétpattanó trónörökös. Megvan a Kossuthunk, aki tényleg odavihet bennünket, ahova akar vinni.

Ebben a szinte öntudatlan, kérődző önvédelmi harcunkban tragikomikusan furcsán megismétlődik minden. Ha Cegléden nem toborozzák a magyar honvédséget, Jellasics se húzza ki a kardját. De a horvátok azért éppen úgy csattogtatják fogukat a húsunkra, mint akkor. A szabadcsapatok is úgy alakulnak, mint akkor, amikor az ifjú Vasvári Pál volt gerillavezér. Vidékek, tömegek vannak, melyek egész más okokért mennének harcba, mint maga a nemzet - tudatlanul, sőt öntudatlanul. A nemzetiségek váratlanul, egyszerre talpon vannak. Az emberek riadtak s amennyiben politikusok, mocskosak is, de nem tudják, mitől félnek, s miért piszkolódtak be olyan nagyon. Csupa stílustalan véglet, csupa zagyvaság, amerre nézünk.

Hejh, be zseniálisan hirdeti Anatole France, hogy a korok és emberek sohase sejtik, mit csinálnak, amikor - történelmet csinálnak.

Gyönge, csekély valamicske ideánk sincs arról, hogy micsoda történelmi időket élünk mi, mai magyarok.

A változott történelmi divat szerint megyünk, indultunk el - negyvennyolctól. Nem tréfa és nem túlzás, hogy most már körülbelül ötvenben, ötvenegyben tartunk. Nehogy véletlenül valaki azzal érveljen, hogy Barabás Béla például nem Aradon lóg, hanem ehelyett delegációs elnök Bécsben. Véletlenül ez is borzasztóul stílszerű, s kiegészíti, sőt magyarázza az analógiát s a helyzetet egyre.

Két kérdést teszünk most már ehhez a sötét, de igaz megállapításhoz. Mivel lehetetlen, hogy a végzet Magyarország elsöprését vette volna programjába, mi lesz ebből? Azok, akik politikailag vezetnek néhány esztendő óta bennünket, méltóak-e arra, hogy egy históriai nemzettel élet-halál játékocskát játsszanak? (Úgy látszik, hogy a két kérdés kevés és több kérdésre van szükség még annál is, amit itt leírunk.) Vagyunk-e mi ez idő szerint Európában s a kerek világon annyira népszerűek, hogy legalább egy kisujj nyúljék értünk, ha baj lesz? Nem lehetne-e még úgy tenni, mintha mi se történt volna, csak nagyon-nagyon rosszat álmodtunk?

Ha nem tudunk, mert nem tudunk, igazi forradalmat csinálni, csináljuk végig ezt a gyászos, szekunder forradalmat? Negyvennyolctól hatvanhétig dicsőség nélkül járjuk meg azt a kálváriát, amelyet egyszer már dicsőséggel megjártunk? Mi történhetik, mennyi keserűséget kell kihajtanunk abból a serlegből, amely egyébként is a mi számunkra mindig csordultig telt? Vannak nekünk igazi hőseink is, akik csak nem jelentkeztek, de jelentkezni fognak, ha baj lesz?

S végül, hogy két kérdés helyett kétszáz ne legyen, negyvennyolcból úgy érkezhetünk-e meg hatvanhétbe, hogy lesz egy Deák Ferencünk, s lesz-e kedve az ellenségünknek velünk kibékülni?

Forradalom van s annyival legalábbis tartozunk magunknak, hogy ezt a példátlan, tréfás-bús, de nagy forradalmat vegyünk tudomásul.

Belevittek bennünket a csahosak, a gyöngék, a gyávák, legalább most már vegyük észre, hogy hol vagyunk, s tudjuk meg, hogy mi fullaszt meg bennünket, ha megfúlunk.

Budapesti Napló 1908. március 29.

(A.)

118. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Heine igazsága

Az ember Magyarországon él, ahol voltaképpen csak grófoknak lehetne és szabadna élniök. Ennélfogva az ember néha keserűségében úgy összezavarodik, hogy néha már nem tudja, kit szidjon. Ilyenkor régi, kipróbált s könnyen jövő szitokkal természetesen a zsidót veszi elő az ember. Van Heinénak egy gyönyörű mondása arról, mit tennőnk, ha az utolsó néhány zsidó élne. Egy-két ittveszett, halálraszánt alak abból a fajtából, amely Krisztust adta, s a keresztyén kultúrát csinálta. Nyilván úgy tisztelnők őket, meghatottan, rettenetesen, mintha három-negyedistenek volnának. Szerencsére azonban egy-kettőnél több zsidó van a világon, s bár öreg fajta, nem akar elpusztulni. Azért szerencse ez, mert a Heine igazsága kissé változott értelemben beválik. Ha bú van, baj van, van, akit előrántsunk. Például ma olvastuk a magyarországi néppárt lapját. Ez a lap elújságolja, hogy ötven szociáldemokrata gyűlésen szinte hetven zsidó szónok beszélt. A szociáldemokrácia csakugyan nagy ellenség. A szociáldemokrácia csakugyan nagy probléma, s nálunk nagyobb, mint bárhol. A néppárti lap elintézi is, íme mindenki láthatja, hogy a szociáldemokrácia - zsidó nyavalya. Német-, Francia- s Olaszországban együtt nincs harmadrész annyi zsidó, mint nálunk, s van százszor erősebb szociáldemokrácia. De ez mindegy, a fő az, hogy nekünk van elég zsidónk, akikre rákenhessük azt, mit joggal vagy jog nélkül nyavalyának tartunk.

II.

A morbus Hungaricus

A kiütéses tífusz, melyet valamikor Magyarországból ismert meg, s morbus Hungaricusnak keresztelt el a tudós Európa, most követi az Amerikában munka nélkül maradt, kivándorolt magyarok példáját: hazatért. A morbus Hungaricus itt van, itthon van, elhelyezkedett, s egész bátran lehet akár tudományellenesen is - éhtífusznak nevezni. Titkoljuk is, szépítjük is, de a baj nagy, s annyi plakátot nyomatott már róla Boda főkapitány, amennyinek az árából egy jó

berendezésű kórház kitelne esetleg. S a hivatalos személyek vigasztalják: nyugtatják Budapest úri népét. Ne tessék félni: csak a szegényebb „néposztályt” szereti ez a nyavalya. Odamegy csak, ahol egy szobában húszan szívják a dögletes levegőt. És Budapest úri népe tényleg nem olyan nyugtalan, mint az ember ilyen járványról hinné. Hiszen végre is a szegényebb „néposztály” veszedelme a veszedelem. Ebbe szépen beletörődünk, a szegényebb „néposztály” nekünk se ingünk, se gallérunk! Ez a rettenetes morbus Hungaricus régibb és rettenetesebb a másiknál.

Budapesti Napló 1908. március 29.

Ód.

119. A KLERIKÁLIS MORÁL

Prohászka Ottokár afféle új Tomori, aki karddal, buzogánnyal jobban szeret bánni, mint füstölővel. Kár, mert Székesfehérvár püspöke okosabban tenné, ha a kaptafánál, azaz saját szerszámánál maradna. Ő azonban az Evangélium nevében gyakorta fegyvert ránt, s ebből nincs üdve az Evangéliumnak. Minap is fogta magát Prohászka Ottokár, s a klerikális morálról és világfelfogásról pufogott ékes pufogással. Látható volt, hogy az új humanista apostolokat akarja modern fegyverekkel tönkresilányítani. Mi nem vagyunk a népboldogítók és kóbor próféták mindenikének barátja. De egyet tudunk, hogy ezek az emberek szinte mindannyian szerelmesek az emberiségbe. Ennél több, nagyobb és szebb érzelem manapság nincs, s illőbb sincs az Evangéliumhoz.

Baj volna, ha a magyar társadalom hagyományos és érthető maradisága a Prohászkák malmára hajtaná a vizet. Baj volna, ha a magyar társadalom a Foreleket hamis apostoloknak venné a Prohászkák előnyére. A sajtó jó része még egyelőre nem esett bele ebbe a hibába. Panaszkodik is az Alkotmány, hogy a lapok többet írtak Porelről, mint Prohászkáról. Azonban, sajnos, a mai magyar sajtó állandóságában nem nagyon bízhatunk. A politika hozzászoktatta őket az elvtelenséghez; s félő, hogy társadalmi kérdésekben se sokáig lehetnek szabadok. Pláne a mai reakciós politika éppen a társadalom megmaszlagolásán dolgozik látszólag apró ügyekben is.

Szóval: tiltakoznunk kell az ellen, hogy a Prohászkák a klerikális Krisztus és Evangélium nevében álljanak a társadalomjavítók elé. A klerikálisok Krisztusa a meghamisított Krisztus, s a klerikálisok evangéliuma a megmásított Evangélium. A modern társadalom kétségbeesetten, sóváran keresi az új diszciplínákat. Őrült veszedelem, hogy ugyan sok helyen ezt a keresést a maga hasznára használja ki az Egyház és a klerikalizmus. Holott az igazi Evangéliumban benne vannak azok az új diszciplínák, melyeket a modern emberiség keres. Benne van a szabadság, a fejlődés, az élet és az emberiség hite és szeretete. Az új moralisták sem tudnak nekünk egyebet tanácsolni, de azért hallgassuk meg őket. A legzavarosabb, de jóhiszemű társadalmi apostol se okozhat annyi kárt, mintha kényelemből a Prohászkák életmagyarázatát s morálját fogadjuk el. Az ő moráljuk az, hogy az emberiség húzza meg magát, s ne óhajtson szerencsésebb, boldogabb lenni. Az ő moráljuk az, hogy a fene egye meg a testünket, a lelkünk pedig az övék. Ezt a tanítást a mi Krisztusunk s a mi Evangéliumunk megcáfolja, sőt tiltja. Az Evangélium lelke szerint az ember szabad s az embernek állandóan fejlődnie kell. A fejlődés útja nem mindig gyors, könnyű és világos, de a fejlődés maga biztos. És a Forelek ezerszer inkább Krisztus papjai, amikor az emberiségbe új erényeket prédikálnak, mint a Prohászkák.

Egyiptomi Máriáról hallottam éppen tegnap egy egyházi legendát. Elindult ez a nő, hogy láthassa Krisztus sírját. Azonban egy megáradt folyóhoz ért, s a révész csak úgy vitte át, ha előbb női becsületét feláldozza. Az egyházatyák szerint ez nem bűn, mert a test nem számít, amikor a lélek kegyességéről van kérdés. Ez a klerikális morál, s ez a Prohászkák világ-felfogása. Ne adjuk oda magunkat megbecstelenítésre a klerikális moralistáknak. Krisztus maga se azt kívánta, hogy a sírját nézzük meg minden áron. Krisztus az Élet, a Szabadság s az Igazság volt és lesz. Az Evangélium lelke és értelme pedig az, hogy az ember tökéletesedjék, s mindig szabadabb legyen.

Budapesti Napló 1908. március 31.

(A.)

120. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A sárga feminizmus

Csakugyan erősödik a feminizmus Magyarországon, hogy íme most már a sárga feminizmus is megalakult. A programjuk sárga program, miként a vörös szocialista munkások ellen szerzett ildomos munkásoké. Sebaj, a sokféle irányból majd csak születik valami fejlődő és egészséges. Egy bizonyos, s ezt a szabadgondolkozók esete is bizonyítja. A polgári radikalizmus nemigen képes tartós mozgalmakra. A szabadgondolkozók jó része már - szociáldemokrata. A feministák jó része is az lesz, még Magyarországon is. Az azonban Magyarországon különösen stílszerű, hogy itt feudális szagú feminizmus is alakul. A nőknek csak az egyenlőséghez nincs joguk, de majdnem minden egyéb olyan joghoz igen, ami ma - nincs. Emberek lehetnek, de férfiak kissé bajosan. Muszáj erre egy drasztikus hasonlatot mondani. Ha én beülök egy konflisba, nemigen érdekel, s nem is fontos, hogy a ló ló-monsieur vagy ló-madame. De ha gazdálkodó ember vagyok, a vásáron még igáslónál is érdekel ez a kis különbség. Érdekel, mert nagyon fontos. Ugyanez a drasztikus hasonlat azt is megmagyarázza, hogy a túlzó, forradalmi feminizmus miért kapja a maga talaját városban, a legvárosibb s egy kicsit már degenerált asszonyseregből.

II.

Az ügyvédek haragja

Most már az ügyvédektől függ, hogy haragudjanak-e tovább is Farkasházy Zsigmondra vagy se. Az igazságügyminiszter nagy óvatossággal intézte el az affért. Farkasházy nem gyanúsította meg piszkos üzelmekkel az ügyvédi kart, az ügyvédi kar pedig nem kívánta jogtalanul megfenyíteni Farkasházyt. Mind a hárman pedig az ügyvédi kar erkölcsi kiválóságára féltékenyek. Negyediknek maradunk mi, a publikum, akiknek volna még az ügyhöz mondanivalónk. Igenis vannak ügyvédi üzelmek, igenis jobban kellene vigyázni arra a bizonyos kari erkölcs-integritásra. De hát az ördögbe is, az ügyvédek nem tehetnek semmiről. Ha Angliába helyeznők át a magyar ügyvédi kart, tíz évben se kerülne tán ki belőle talán öt megbélyegezni való. Az ügyvédek is csak olyanok lehetnek, mint az a társadalom, melyben és melyből élnek. Csak arról szokjanak le az ügyvéd urak, hogy ők nenyúlj-hozzámok. S ha nem akarják elismerni, hogy közöttük is van kivetnivaló, hogy a társadalom is megharagszik ezért a sértésért, ő, a társadalom viszont azt nem fogja majd elhinni, hogy az ügyvéd urak között - másmilyen is van.

Budapesti Napló 1908. március 31.

Ód.

121. APPONYI ÉS A FORRADALOM

A Revue de Hongrie: francia nyelvű új folyóirat, mely arra volna jó, hogy Magyarországnak becsületét védje a külföldön. Ebben a lapban most gróf Apponyi Albert mindnyájunk nevében kijelenti, hogy Magyarországon sohse volt forradalom. Kijelenti ezt annak a nemzetnek a nyelvén, mely minden dicsőségénél nagyobbra van az ő nagy forradalmával.

Szépen kérjük gróf Apponyi Albertet, ne beszéljen mindig úgy, mintha ő minden magyar nevében beszélhetne. Valóság, hogy a gróf úr fajtája soha forradalmat nem csinált, legföljebb spekuláló pártütést. De ne feledje el a gróf úr, hogy vannak még ebben az országban, még maradtak, másfajta magyarok is.

Nem tudjuk, hogy a gróf úr mit nevez forradalomnak. Valószínű, hogy az olyan király-nyakazást, melynél a nadrágtalanok ezrei is segédkeznek. Ilyen forradalmunk valóban nem volt, s a francia forradalmat sem ez teszi ám forradalommá.

De igenis a Kupa vezér lázadása óta más sincsen ebben az országban, mint forradalom. Legtöbbször a nemesség csinálta természetesen, de olykor az istenverte, boldogtalan magyar nép is beleszólott.

Hogy másról ne szóljunk, Erdély különállása is valósággal egy permanens forradalom volt. Jaj volna, ha úgy volna, ahogy Apponyi akarná elhitetni, hogy Magyarország a békés barom-emberek klasszikus földje.

Ám igenis igaz, amit Apponyi nem írt le. Az Apponyi fajtája az idegen vérű főnemesség, melynek utódja a ma uralomra került klerikális arisztokrácia, nem csinált forradalmat. Ez a fajta éppen abból élt, hogy ittállandó volt a forradalom. Ez a fajta azután üzletet csinált a forradalomból. Ha Werbőczi után ismét megerősödve, király kellett, s ekörül bajok voltak, ez a fajta eladta a bajokat, a nemzetet és magát. A mai Magyarország protestáns volna, s ez a fajta eladta a protestantizmust is. Eladták Erdély szabadságküzdelmét, Rákóczit, s a legutolsó időkig azt csinálták, hogy a forradalmakat, melyeket mások csináltak, árusították.

Tehát csak ennyiben van Apponyinak igaza: az ő fajtája legföljebb üzletből forradalmár. De mégse szabad volna ennyire letagadni ezt a forradalmat, amelyből a mai klerikális magyar arisztokrácia olyan jól élt, s él ma is.

Budapesti Napló 1908. április 1.

Ód.

122. EGY GYÖNGE KÜRTSZÓ

- A Magyar Művészet önkéntes heroldja -

Gyönge kürtszóval jövök, heroldja vagyok, véletlen és önkéntes heroldja a „Magyar Művészet”-nek, mely most Nagyváradra látogatott el. Jó helyre jött, s mert én előttük érkeztem az érkezőknek, ajánlom őket. Ajánlom őket azzal az egyetlen joggal és címmel, mert rokonaim vannak közöttük. Olvasom a névsorukat s egy-egy név csaknem teljes kadenciát ad piktor-sorsban az én poéta-sorsomra. Olyikkal együtt ültem a St.-Michel és St.-Germain szögletén szép, szomorú délutánokon. Van olyan, aki forró terveivel a nagy bulvár lármájában, ahogy kóborogva elvesztünk, traktált engem. Egynek-kettőnek, akiknek a személyét nem ismerem, valamelyik párizsi tárlatról üzen vissza a neve. Gyönyörű névsor: szép nevek, s az én békülő, enyhülő fiatalságommal tűnő radikalizmusomnak még az se fáj, hogy birkózó

rokonaim mellett avult öregek, komor rajztanárok, piktúra-dandyk s festő-Szabolcskák is találtatnak. Így helyes ez, így teljes ez, s ezért olyan ez a tárlat, amelyet még Nagyvárad nem látott.

Milyen haladás tíz év óta, amikoriban én Nagyváradra vetődtem. Talán álmodtunk a nagy művész-erők ilyen buja fölsarjadzásáról már akkor is néhányan, próféta és eszelős természetűek. De álmodhattunk-e arról, hogy eljön az idő, mikor Budapest ellen már-már Nagyváradra s egy-két társára kezd igazolást keresve hivatkozni irodalom, művészet? A Magyar Művészet kiállítása e kezdődő korszak erősen jelentkező jele. És én irigylem azoknak a lelki szenzációit, akik most fognak először látni Ripp[l]-Rónai képeket. A legkiforrottabb poétája ma ő Magyarországnak. Irigylem azokat, akiknek van pénzük Fényes Adolf képeiből csak egyet is [venni]. Azokat, akik először fogják észrevenni Czigány Dezsőt, ezt a fiatal, nagy lélek-rajzolót. Márffy Ödön olyan keresések, szépségek beszámolását fogja adni, amelyek még messze Nyugaton is revelációk. Katona Nándor, Honti… s hányról kellene még lélekkel és szeretettel szólni. Én véletlen és önkéntes heroldjuk, aki jöttem s megtudtam itt, hogy ők is jönnek, s aki talán holnap megyek is, már innen csak üdvözlöm őket, kérem szeressék őket Nagyváradon, nézzék, értsék meg és szeressék. Csodálatos ország vagyunk - a jószeműek és gondolkozók ismét észre fogják venni ezt az igazságot - annyi a nagy és nagyszerű talentumunk, hogy öt országot elláthatnónk velük. Óh, hogy miért is vagyunk olyan süketek, nem látók és szegények!

Nagyvárad, április 2.

Szabadság 1908. április 3.

Ady Endre

123. AZ „ÁRTATLANOK”

(Dr. Fényes Samu színműve, mely most könyv alakban jelent meg)

Dr. Fényes Samu könyvbe szedette „Ártatlanok” című, keserves és viharos emlékű, de jeles színdarabját. „Megcsúfolt”-nak mondja egy szép előszóban ezt a mindennek elmondott, csak éppen meg nem bírált színművét Fényes. A könyv címlapján panaszkodik és dicsekszik is ez a három büszke szó: „egyszer adták elő”. Szereti az ilyen félét a magamfajta ember, aki elvből nem jár színházba, s aki tapasztalta már, milyen könnyű nálunk siker és bukás. Sietek bevallani, hogy az „Ártatlanok” nekem nagy élvezetet szerzett, s azt szerezte, hogy kilyukadjak néhány igazságra.

Olvassák el bár az „Ártatlanok”-at azok, akik a Nemzeti Színházban látták vagy nem látták. Egy intelligens agitátornak erős írása ez, velem együtt az lesz a hitük, esküszöm. Az „Ártatlanok” magyar darab, mint ahogy magyar az a botrány, amit ez a darab okozott. Dr. Fényes Samu nyugodtan, büszkén bocsájthatja a nyilvánosság elé az ő „megcsúfolt” munkáját.

Urak, ma uralkodó magyar urak, hallgassatok ide egy kicsit, ha tudtok. Nem mi vagyunk az okai, hogy a ti szavatok szerint „túlzók” vagyunk. Valóban, rendezett, nyugati társadalomban túlságos volna az „Ártatlanok” tendenciája. Az, amit dr. Fényes Samu hirdet, tudósok, kriminalisták zárt körében maradna. Ha pedig színpadra jönne, enyhébben és takartabban jönne, ez is bizonyos.

De az a magyar sors most, hogy mindent túlozzunk mi, „túlzók”. Debrecen főutcáján beszélgettem a minap, tavaszi, lármás estén egy elég konzervatív valakivel. Megegyeztünk

abban, hogy az emberi kultúra mai irányáról s becséről eshetik szó. De az bizonyos, hogy a magyar társadalmat minden negyven-ötven évben meg kell verni, mint egy rossz gyermeket. Rá kell kiáltani: vagy itt vagy Európában vagy sem, te zseniális semmiházi. Ha idejöttél, akkor nincs jogod úgy élned, mint Kínának és Kóreának. Ma megint a verés, a szükséges verés idejénél tartunk, mint a Kazinczyék föllépésénél, mint Petőfi idejében s Grünwald Béla és Péterfy tegnapi korában. Az ember nem angol, de magyar, s nem könnyen törődik bele, hogy a dolgok úgy folynak, ahogy folynak. A hivatalos Magyarország, még az irodalmi is, egyszerűen, de elegánsan bolondozik velünk. Ne tessék tehát csodálkozni, ha mi, „túlzók", politikában, tudományban, irodalomban, művészetben - valóban túlzók vagyunk. Bajos dolog ott nem túlozni, ahol még az sincs meg, amit - túlozzunk. Előkelő Magyarországról álmodozunk itt pár százan, s nem elégíthet ki bennünket egy közép-európai Macedónia.

A Fényes Samu (ő a dr. címet nem röstelli) drámája másutt - más lett volna. A mai Magyarországon csak ilyen lehetett, s örüljünk, hogy ilyen Nietzsche fordítója, s a másutt már elhelyezkedett ideák propagátora hasznos ember. Sőt, ebben a színművében is nem egy helyütt poéta, bizonyisten poéta, ami nagy dolog. Mindenesetre pedig olyan magyar ember, aki szépen és bátran tud harcolni. Nem rossz darab és nem közönséges szépségű írás az „Ártatlanok", állítom. Csak egy Paul Adam írta volna, már is nagyszerű volna, mert ilyen balgák vagyunk. Azonban, hogy gennyes, magyar sebekbe nyúlt az írójuk penecilusa, ez csak új érdem.

Hogy bűnös ember nincs, én erről csak verset mernék írni, ha úgy se kapnék kiadót, mint Lombroso. Ha viszont darabot írnék, elrejteném az igazságomat, hogy jobban tündököljék. Elrejteném, mint Hauptmann vagy Wedekind, vagy más. De magyarul én is csak úgy írnám meg, mint dr. Fényes Samu.

Tessék nekünk helyet adni, a magyar intellektuálisoknak. Majd mi is fogunk annyi önmérsékletet gyakorolni, mint a negyvennyolcasok a politikában. Tessék nekünk megengedni, hogy európai Magyarországot csináljunk, s megtelítsük az alkalmasokat európai eszmékkel. Különben, ne tessék, úgyis mindegy, vagy-vagy, valaminek jönnie kell. Kacagok a csacsiságon, mely sokszor az én szegény fejemen tölti kedvét. Ördögöt is, én nem vagyok szerelmes a más kultúrába, de ezt már csak inkább szeretem, mint a magyar kulturátlanságot.

Dr. Fényes Samu mint „bajtárs"-nak ajánlotta, s ajándékozta könyvét. Az vagyok, bajtársa mindenkinek, aki világosabb Magyarországot akar. Ezt szinte fájdalmasan vallom be azoknak, akik viszont kozmopolita kitűnőségükkel túlvannak a magyar problémákon. Én bennük vagyok, bennük élek, sőt missziót érzek. Ezért ajánlom mindenkinek, olvassa el az „Ártatlanokat", dr. Fényes Samu „megcsúfolt" színművét. Sok szamárság megtörténhetik a Duna-Tisza táján, de talán mégse lehetséges halálra ítélni egy szükséges, kultúraéhes, jó magyar embert.

Budapesti Napló 1908. április 10.

Ady Endre

124. A BABONA SZÁZADA

Flammarion-uccse, ez a század a csodák százada lesz, avagy a babonáé, ha úgy tetszik. Titkokat, rejtelmeket szagol a XX-ik század embere, s ez a csoda nem is olyan nagy csoda. Megijedtünk a magunk nagy emberi hatalmától, s mivel a vallást már régen eldobtuk, félünk. Félünk, s úgy cselekszünk, mint a Sion-hegy alatt cselekedtek a zsidók. Készül már az evangélium a számunkra, de mi ez alatt, lenn, bálványt faragunk magunknak. Íme

Flammarion, a csillagos ég poéta-tudósa babonás erők létezéséről tesz vallást egy új könyvében. S Flammarionon kívül egy sereg tudós áll elő, s állítja, hogy a spiritizmus nem afféle gyermek-játék. Még a világmagyarázó tudomány is nagyot fordult egy-két évtized óta. Fuccs az anyagnak, s nemsokára tudni fogjuk, hogy még a szivar is valamelyes szellem valamelyes formációja. Repül az ember, az asztal, csupa szellem, és pedig indulatos szellem az egész valóság. És még néhány évvel ezelőtt kikacagtuk az amerikai és dél[olasz]országi furcsa, babonás szektákat. Ma már Európa is a bolondját járja, s inkarnált, reinkarnált Buddhák kezdenek szerepelni, mint Tibetben.

Német és francia lapok sokat írnak mostanában egy kilencéves fiúról. Svájci származású német gyerek, akiről három-négyszáz ember azt vallja, hogy a Messiás lesz. Volt egy elődje is, aki ezt a szektát megalapította, s az is Krisztusnak vallotta magát. A szekta hite szerint Krisztus mindig újjászületik, s ez idő szerint ebben a gyermekben él az istenember. Párizsban, Svájcban, Németországban vannak hívei ennek a kis szektának. Csekély, parányi, mulatságos mozgalom és hit, de nagyon jellemző reánk s a korra. A Lourdes-hez hasonló csodák napirenden vannak, s a legostobább képzelődésekből - religiók lesznek. Párizsban, Berlinben, Londonban a buddhizmus egyszerre terjed a teológiával, s az üdv hadseregének talán már Budapesten is van dandárja. Mindenesetre Budapesten is vannak már nemcsak spiritiszta amatőrök, de kicsi szekták, az obszkurizmus sokféle szektái.

Micsoda reménység és számítás ez Róma számára, mely szinte kétezer év óta a lelkek megzavarodásából él. Valóság, hogy ez emberiség szerencsétlen, s hogy olyan isteneket keres, akiket meg se értsen. Valóság, hogy minden század után, mely túlságosan aktívvá és gőgössé tette az embert, a sötétség és perverz alázatosság százada következett. Félő, hogy ilyen században élünk, s ebből megint csak Rómának s a pápista-pogány miszticizmusnak lesz haszna.

Budapesti Napló 1908. április 11.

A. E.

125. A KULTÚRA NEVÉBEN

Gyönyörű dolog a kultúra, de Magyarországnak, a magyarságnak és nemzetiségeinek alighanem alaposan megártott. Megártott bizony ez nyugatibb népeknek is, de ezek - az ördög vigye el őket - könnyebben kiheverték. Mert görög, bolgár, szerb, albán, török, kucoh-oláh Macedóniában is öli egymást, de ez is kultúra. Miért tudtak békességben élni, csücsülni Mohamedék és Szulejmánék idejében? Miért tudott Báthory Zsigmond mindenféle fajtából sereget alkotni, hogy még oláh is volt benne?

Amikor Magyarországon garázdálkodott a török, jóformán nem is a török garázdálkodott. A török seregekben volt szaracén, tatár, arabus, tízféle szláv s az isten tudná, milyen fajták. Ezekkel szembeszállottak azok, akik veszedelemben voltak, s akiknek össze kellett fogniok. A magyarországi szerb verte az ószerbiait, a horvát a mohamedán horvátot, s mindenki verte azt a másikat, aki zavarta.

Ez időben valóban még nem éltek kultúremberek, s a nemzeteknek nemigen voltak fennkölt álmaik. De ha a Szerémségbe, Szörénységbe, Bánátba, Erdélybe vagy Biharba ellenség csapott, a jelszó ez volt: üsd, nem apád.

Azután következett a kultúra, mely még harminc és egynéhány évvel ezelőtt is kívánatossá tette, hogy a német beletaposson a franciának a beleibe. Igaz, hogy a kultúrából ezt a leckét

éppen a francia forradalom és az ő törvényes Napóleonja adták a világnak. Franciaországban még ma is van egy nagy párt, mely szívesen borítaná vérbe Berlint és Európát.

Nem akar a keleti Svájc magyar védelme lenni ez a kis írás. De istenem, ez a nagy kultúra, mely minden nacionalisták, s nálunk a „Budapesti Hírlap" szerint való, hova visz bennünket?

Hát nincsenek-e annál nagyobb emberi fájdalmak is, hogy a szomszédom nem az én nyelvemen beszél, s hogy némely tudósok szerint már testalkatával is más, mint én?

Krisztus előtt és Krisztus óta igazán mindig menthetőbb szamárságaik voltak a népeknek, mint ma. Egye meg a fene a kultúrát, ha a kultúra hozta ezt is. Aminthogy nincs igaza az ellenkultúrának se, a jövő önkéntes zenéjének, mely viszont nem akarja észrevenni, hogy nem vagyunk mindnyájan egy nemzetbeliek, csak éppen - egyformán emberek.

Örüljünk, hogy élünk, vagyunk s ott vagyunk, találtatódunk, ahol vagyunk. Az impériumokat ma már mégiscsak másképpen illenék csinálnunk, mint kétezer évvel ezelőtt. Amúgy nyelvben, szívben, eszmében, emberségben és a kultúrában.

Azonban, ha csakugyan a kultúra kívánja, hogy a fajták egymást gyűlöljék, öljék, hát akkor nem kell kultúra. Sok öröme úgy sincs benne annak a peches embernek, aki nem kétezerötszáz év előtt, hanem mostanában született.

Budapesti Napló 1908. április 16.

Ód.

126. EMBEREK ÉS TRAGÉDIÁK

I.

Sicynszki

Európa elé nagyban és először a rutén kérdést Björnson, ez az öreg fogatlan és fogadatlan prókátor vitte. Szánalom és szomorúság nagy magyar lapokban affélét olvasni, hogy a ruténség kulturátlan és jövőtlen népfaj. Talán a mi ruténségünk, a magyarországi, elromlott, elsatnyult, de a kisoroszság általában csupa erő és szláv nagyszerűség. Párizsban van egy olyan rutén kolónia, amelyet megirigyelhet akármilyen kultúrnép. Csak a mi emigránsaink társasága lehetett ilyen nemes, előkelő valamikor, amikor még a lengyelekkel együtt mi is divatban voltunk. Akkor a lengyel nép magát Kelet-Európa franciáinak becézte, s ma a lengyelségnek nagyon rossz híre van Nyugat-Európában. A rossz hírben csak mi vetélkedünk a lengyelekkel, s mi is ugyanazon ok miatt. A mágnásaink, az uralkodó osztályok héroszai kompromittáltak minket is, miként a lengyeleket. A rutén fajta pedig odatarthatja a világ elé demokráciájának a bizonyítványát. Ez a Sicynszki gyilkos, undok gyilkos, de egy hatalmas erejű nép fia. Gondoljunk csak néhai Károlyi Istvánra, aki a csendőrszuronyokat egy óvatos tréfával kerülte ki. Csak erős, demokrata lelkű népeknek lehetnek olyan undok gyilkosaik, mint Sicynszki. Mi finom, arisztokrata népek legfeljebb csak egy Fazekas Ágostonig vihetjük föl. Fogadjunk az unokáink szerencséjébe[n], hogy a ruténeknek hamarabb lesz nemzeti hadseregük, mint nekünk vagy a lengyeleknek.

II.

Mariska

Pázmány Mariska kisasszonnyal, aki Nagyváradon Fetser püspököt, úgyis mint egy ártatlan kisded anyja, pörrel üldözi, szeretnék beszélni. Bizonyos vagyok, hogy azokból, amiket mondanék neki, nagyon keveset értene. Sőt, valószínűleg kémnek, ágensnek vagy bolondnak tartana Mariska kisasszony, mert ezeket mondanám neki.

- Hajh, kisasszony maga kissé elkésett a pörével, ez a pör paródiája egy elmaradt pörnek. Maga, kisasszony, hallhatja, hogy a maga nevén valakit ebben az országban Péternek neveztek. Lássa, Pázmány Mariska kisasszony, ez a néhai Péter az oka mindennek. Maga kisasszony nem foglalkozik nagy politikával, de képzelje el, mi lett volna anélkül a Péter nélkül. Egész Magyarország egy hiten volt már, s a püspökök is úgy házasodtak, mint ma az ügyvédek sem. Képzelje el, Mariska kisasszony, milyen magyar volna ma ez az egész ország a maga Péter nevű néhai nagy névrokona nélkül. Micsoda erő volna ez az Ausztria katolikussá-gával s az egész világgal szemben. Valóságos magyar vallás lett volna az *egész* Magyarország protestáns vallásából, s talán ma már a Balkán szlávjai közül is sokan volnának protestánsok, s Debrecenben választanák a belgrádi, bukaresti s konstantinápolyi espereseket. Nagy hiba volt ez, kedves Mariska kisasszony, hogy nem így lett. Ez onnan jut eszembe, hogy a maga pörével egyidőben akarják kiadni Pázmány Péter leveleit könyvalakban. Szerencse, hogy maga, Mariska kisasszony, jött a szerencsés emlékezetű nevével és esetével. Azt csinálta Pázmány Péter Magyarországnak, amit magának a maga állítása szerint Fetser püspök. A szégyen megvan, a baj megvan, de a tartásdíjért hiába pörölnőnk.

Budapesti Napló 1908. április 22.

Ód.

127. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

Dózsa György szobra

Achim Andrással van nekem egy régen ápolt ideám: állítsunk haragos, szép, magyar szobrot vitézlő Dózsa Györgynek. Nincs olyan Andrássy, aki ez ellen akármit szólhatna: Dózsa György nemes ember volt, s ősibb, mint - mondjuk - Darányi. Szép álom volt az Achim András álma s az enyém, de - sajnos - álom volt. Pénzt ugyan még nem gyűjtöttünk a Dózsa-szoborra, de már nagy baj van, s ezt a nagy bajt a Kossuth-szobor ügye okozta. Achim nem bízik bennem, s én nem bízom Achimban: ő eleve Rónát akarja s én Horvayt. A legnagyobb baj pedig az, hogy Dózsához nemigen van közünk, s annyi pláne nincs, mint Ferencnek - Kossuth Lajoshoz. Egy családi hagyomány szerint ugyan én a Visky-család révén rokonságban volnék Dózsa György családjával. De ennek a bizonyítására báró Kempeleneket s egyéb genealógusokat kellene drágán megmozgatnom. Szóval, se Achim Andrásnak, se nekem, nem volna olyan könnyű helyzetünk, mint kormányunk első Ferencének. Én mégis ragaszkodom Horvayhoz mert Kossuth Ferenc is így cselekedett, s bizonyára nem ok nélkül. Amit Kossuth Ferenc tesz, az jól van téve. Lehet, hogy elég pénz nem fog gyűlni Dózsa szobrára, de ezt a szobrot mégis Horvay fogja csinálni. Tudniillik, ha elég pénz fog összegyűlni, s ha ön meg is pukkad, kedves Achim úr.

II.

A mívelt Nyugat

A mívelt Nyugat a mai magyar eszmekörben: hűdés, smokkság, szamárság és babona. Mocsáry Lajos a nemzeti ellenállás idején meg is mondta a nemzeti igazságot áperte. „Akármilyen okos nyomtatvány jöjjön Nyugat felől, égessék el a magyarok, mint József császár idejében. A magyaroknak éppen az az erejük, hogy nem indulnak bolondul a mívelt Nyugat után." A Budapesti Hírlap-ék őrülten hadakoznak a magyar kozmopoliták ellen, akik voltaképpen - nincsenek. Azonban Erdélyben és Biharban január óta állandóan pusztít a pellagra, amely az éhtífusznál is nyomorultabb nyavalya. Erre a hazafias, kormánypárti lapok nyugodtan konstatálják, hogy a pellagra a művelt Nyugaton sem ismeretlen. Olaszországban, Franciaországban a nagy magyar Alfölddel fölérő területeken szokott pusztítani a pellagra. Szóval, újra szóval, a művelt Nyugat se megvetendő akkor, amikor a hitványsághoz, nyomorúsághoz, ínséghez kell keresni igazolást.

III.

Comenius Ámos utódja

Hazugság ám az, hogy ennek a Magyarországnak friss a kultúrája, új, suhancos és szédelgő. Bizonyisten nem Mailáth József gróf, nem Prohászka püspök s nem Rákosi Jenő voltak itt az első kultúremberek. A tanítóknak kellene ezt legjobban tudniok, ha ők tudnák, hogy élt és tanított Magyarországon egy Comenius Ámos nevű ember is. Azonban én már találkoztam Comenius Ámos utódjával, sőt utódjaival. Csak egyről beszélek, arról, aki nekem tanárom volt a gimnáziumban. Ez az úr, piarista pap, minden kálvinistát Jánosnak, minden lutheránust Mártonnak s minden zsidót - Kóbinak szólított. Most értesülök, hogy Apponyi tankerületi főigazgatót csinált ebből az úrból. Brávó, nincs szebb és jobb, mint a múltat letagadni. Valamikor éltek, voltak magyar Pestalozzik, valamikor Comenius Ámos volt Magyarországon tanító. Hogyan ragaszkodjunk mi a másféle történelemi hagyományokhoz, ha Apponyi ilyen példákat ad?

Budapesti Napló 1908. április 24.

A. E.

128. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

Nem volt forradalmunk

Lamberggel elbánt a pesti nép. Görgey egy gróf Zichyt segített a másvilágra, de majdnem ennyi az egész. Fényes Samu minapi, bátor szép cikkében kultúrán inneni országnak sejti megrémülve ezt az országot. Nem, ez kevés, ez az ország nemcsak kultúrán inneni, hanem forradalmon inneni ország. Forradalma sohse volt ennek a Bécsben sokáig forradalmárnak csúfolt népnek és országnak. És ez a forradalom jobban, láthatóbban hiányzik a kenyérnél és a kultúránál is Magyarországon. Clemenceau, Franciaország miniszterelnöke a plutokrácia szolgálatában üldözheti s üldözi is a szocialista forradalmárokat. De mint francia ember már nemegyszer kénytelen volt harsányan kijelenteni, hogy Franciaország örök szignuma: a forradalom. Ez nemcsak azért jó, mert a forradalom a tudomány szerint is iramító tempóra bírja a haladást. De azért is, mert a forradalom, egy igazi forradalom emléke kissé le tudja hűteni a reakciós forróságot. Nekünk forradalmunk nem volt, de Bocskaink és Bethlenünk

volt, s ezeket is átengedtük a históriának, lemondtunk róluk. S ha most visszatarthatatlanul belehullunk a sötétségbe és szolgaságba, ez az oka. A fejlődés ma már kizárja a guillotine-os forradalmat, s mi annak idején - elfelejtettünk elbánni azok őseivel, akik sorsunkat ma kezükben tartják. Majd nem mernének ők olyan bátrak lenni, ha a mai arisztokrácia őseiből és csatlósaiból néhány ezret fölkötöttek volna feledékeny és nem forradalmár őseink.

II.

Egy püspök legendája

Volt egyszer egy püspök, aki ellen azt a szörnyű vádat emelték, hogy anyává tett egy leányt. A püspök generálisa, az érsek, megparancsolta a püspöknek, hogy tisztázza magát. Ez nagyon könnyen ment, mivel abban az országban, ahol ez történt, a katolikus főpap volt a legnagyobb úr. A püspök a bíróság előtt kijelentette, hogy a panaszos leánnyal soha viszonya nem volt, sőt nem volt egyáltalában nővel, s erre esküt is tett.

Amikor a püspök hazament, három gyermek kezet csókolt neki gyermeki tisztelettel. A püspök izgatottan szólott rá az apaságának hódoló gyermekekre:

- Hol az anyátok, küldjétek ide az anyátokat.

A mama jön, s a püspök ott a gyermekek előtt ráordított:

- Hedvig, volt-e nekünk együtt valaha valami viszonyunk?

- Soha - válaszolta Hedvig minden fölösleges habozás nélkül.

A többit a püspök meggyónta legközelebb az érseknek, s a dolog rendbejött.

Budapesti Napló 1908. május 3.

A. E

129. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

A fekete gyémántok

Könnyű volt Jókai Mórnak, mert ő olyan magyarok korszakában élt, akik szerették Európát és a nagy kultúrát. Ő még nyugodtan álmodhatott olyan magyarokról, akik másfajta kultúremberekkel egyenlők, s csak avval különbek, hogy magyarok. Ma, mi érezzük, hogy a közfelfogás szerint hazafiatlanság, sőt bűntett bántani azok cirkulusait, akik uralkodnak. Bizonyos zsidók például elég vakmerők voltak, hogy a Szilágyság, a régi Szilvánia, közepén kőszénbányát nyissanak, ássák, ássák azóta a kőszenet, s ők bizony nem tehetnek arról, hogy ez a kőszén kissé - fiatal. De nem ez a fontos és érdekes, de a vármegye úri köreinek példátlan fölháborodása. A Szilágyságban még mindig vannak eleven erdők, s az erdők tulajdonosai tajtékozva szidják a zsidót. Hogy íme, a zsidó a föld alól is kikaparja azt, amivel a magyar úrnak árthat. A magyar úr, a vármegyei úr, nem szereti az ilyen zavaró dolgokat. A földön, föld fölött és föld alatt maradjon csak úgy minden, ahogyan volt.

II.

A szolgabíró ítélete

A szolgabíró úr üres idejében társadalmi bölcs, ítélkező és kérlelhetetlen. A minap, társaságban, a ferbliről, az úgynevezett hazai csöndesről esett szó, a szolgabíró nagy haragra

gyúlt, s kijelentette, hogy a ferbli - zsidó játék. Én nem szoktam kártyázni, de ismerem a játékokat, s dühbe jöttem.

- Már engedj meg, kedves szolgabíró úr, de ha van magyar játék, a ferbli az. Hiszen az egész játék sorsa a személyes bátorságtól, vakmerőségtől függ. Valami olyan ez, mint az ősi magyarok taktikája, akik fordítva ültek nyeregben, s úgy nyilaztak.

A szolgabíró, aki kiváló kaláberező, de ferblizni is szokott, megriadt:

- Lehet, hogy a ferbli magyar játék volna, de átkozottul megtanulták a zsidók is. És ez a baj, nem lehet az magyar játék, amit a zsidó is megtanul és kártékonyan gyakorol. Én a kaláberbe[n] szerencsésebb vagyok, tehát ez az igazi magyar játék.

Így szólott a szolgabíró, s ítéletében megrémülten fedeztem föl egy pusztuló fajta okvetlen - kényszerű filozófiáját.

II.

A májusi eső

A májusi eső amolyan jó vidéki babona, amelyről már Budapesten is tudnak az ügyes újságírók. Nos hát a májusi eső beköszöntött mindjárt május második napján a mi falunkban. Azóta hull, hull az áldás rögre, zöld vetésre és virágos fákra. A minap a szomszédom, jómódú, falusi, egyszerű ember, kifakadt:

- Az Isten verje meg az ilyen májust, amikor mindig esik az eső.

- Ugyan bátyám, hiszen mi Pesten azt szoktuk írni a lapjainkban, hogy egy jó májusi eső ér annyit, mint az Andrássy út.

- Egye meg a fene az Andrássy utat, s tisztelettel szólván az urak bölcsességét. Az eső akkor kell, amikor már régen nem esett, s az Andrássy úttal nem cserélném el a huszonhat hold kukorica-vetésemet, ha - kikelne.

Budapesti Napló 1908. május 8.

A. E.

130. POLITIKA ÉS KULTÚRA

Ez az ország, ez a Magyarország, nem is olyan nagyon kicsiny ország, miért hát olyan nagyon kicsi? Daudet sem tudott olyan barbárat, félszeget, kicsit elgondolni, amilyent mi túl ne licitálnánk. Az új francia librettóírók is - sajnos - Szilisztria, Illíria s más holdbeli országok helyett idejöhetnének. Minden tettünk, eseményünk, változásunk, szenzációnk egyenesen arra való, hogy röhögjenek rajtunk. Amikor Franciaországban Curie özvegye, mint kinevezett egyetemi tanár, első előadását tartotta, ott volt Briand kultuszminiszter. A parlamentben nagy dolgai lettek volna az napon Briand-nak, s ő inkább elment a kiváló egyetemi nőprofesszor első előadására.

Ilyen jelenségek miatt merik a francia intellektuelek a maguk köztársaságát *athéninak* nevezni. Nálunk, ne adj isten, hogy a kultuszminiszter igazi kulturális eseményeknél mutassa meg szent ábrázatját. De ha egy senki francia, akire Párizsban a kutya se néz, eljön Budapestre, Apponyink estélyt ad a tiszteletére. S akárcsak Montenegróban vagy Kukutyinban, megjelen Apponyi, Kossuth stb. stb.

Ez az ország, ez a Magyarország, nem is olyan nagyon kicsi ország, miért hát olyan - nagyon kicsi? Itt már egy tisztességes számú csoport él, mely mindent érez és tud, ami csak történik a világban. Ennek az országnak hiteles intelligenciája már kissé túlhaladta Ceglédet és Jászberényt. Miért szégyenítik meg ezt a nem is olyan nagyon kicsi országot az ő politikai vezérei?

Ezt is megmagyarázzuk, ha már muszáj. Ebben az országban, ebben a politikus országban, a legsetétebb fejűek a - politikusok. Horvay-pártoló Kossuthnál különb amatőr egy ízléses bank-ifjú, s Apponyinál nagyobb stílű valaki a legmegvetettebb szociológus.

De ha ők, a dicsők, nem értenek semmihez, miért kompromittálják ez ország szép, forradalmi értelmiségét? Csúnya dolog, de hozzájuk illik, s mi pedig megérdemeljük.

Budapesti Napló 1908. május 12.

A. E.

131. A „SZILÁGY" BŰNE

Vajda János verseit olvasta a nebulóknak dr. Both István tanár úr, s nagy baj történt. Egy halvány, ideges, rossz, de eminens diák elkezdett sírni úgy, hogy mindenki röhögte. Dr. Both István érthető, méltó nagy dühbe jön, s rászólt az ellágyult diákra:

- Amice, Ady úr, maga nagyon komolyan veszi a verseket, s ez öreg, őrült hiba. A versek - versek, csacsiságok rossz idegzetű, rossz szervezetű emberek munkái. Az öreg Vajda János is jobban tette volna, ha valami komoly pályára lép. Mégiscsak szebb élet-ábránd Szilágy vármegye fő-, avagy alispánjának lenni, mint verseket írni.

Így szólt dr. Both István, de a delikvensnek már hiába beszélt. Ez már akkor verseket írt, amikor még a nagybetűket nem ismerte, s mivel tinta nem volt, kékítővel írta 7 éves korában első balladáját. Azután még írt balladákat, de a zilahi ifjúsági önképzőkörben nem akarták benne az új Arany Jánost fölfedezni, tehát abbahagyta.

A halvány, ideges, rossz, de eminens diák megijedt a dr. Both István kinyilatkoztatásától. Különben is erősen szorongatta a fizikából és számtanból Berényi János tanár úr: inter arma silent musae. (Vajon jól tud-e még locus vulgarisokat is idézni a régi jeles latin diák?)

De jött a tavasz, s a tavasz a legnagyobb bűntettes mindenkik között. A költőjelölt nebuló 1896-ban írt egy hazafias Kossuth-verset. (Azóta kozmopolita, vármegyének elárulója, darabont gazember lett belőle.) Vala pedig ez időben a „Szilágy" szerkesztője: Kincs Gyula. Egy drukkos görögóra után az Ady nevezetű fiú Kincs Gyula után szaladt, s nagyon csinosan hebegett:

- Tanár úr, mélyen tisztelt tanár úr, ne haragudjék. Én egy verset írtam, s jaj, szeretném, ha a Szilágyban megjelennék.

Kincs Gyula elolvasta a verset, s elkáromkodta magát:

- Ebadta, jobb volna, ha a szószedetét rendben tartaná, s Plátót olvasná, aki nem írt hazafias verseket.

Az Ady nevű nebuló nagyon megszégyellte magát, s nem írt életében soha többé verseket. A közigazgatási pályára lépett, s ez idő szerint egyik legnagyobb reményű főszolgabírója Szilágy vármegyének.

(Természetes hogy ebből egy szó, egyetlen szó sem igaz, azaz nem úgy igaz, ahogy íródott. Dr. Both István Vajda Jánossal össze-visszaturbálta a lelkemet, és uszított. Kincs Gyula pedig leadta a Szilágyban azt a verset amit neki a lázas, bolond nyolcadik gimnazista átnyújtott. Sőt, a Szilágy adta, adogatta tallérokban az én első írói honoráriumaimat is. Átkozom és áldom a Szilágyot, a Szilágy régi s mai embereit. Úgy vagyok velük, mint az életemmel, karrieremmel s állítólagos sikereimmel. Nem tudom, örüljek-e nekik vagy szánjam magamat érettük, miattuk. Mégis, inkább, áldja meg a jó Sors a Szilágyot, mert megérdemli, ha tőlem nem is, de mindenkitől s főképpen a jó Sorstól.)

(Érmindszent, május hava)

Szil. 1908. május 14.

Ady Endre

132. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

A Fáraók példája

Újabb kutatók szerint Egyiptomban nem a Fáraók gőgös mániája építtette a gúlákat és piramisokat. A Fáraók szocialista fejedelmek voltak, s munkát akartak adni a munkátlan, éhező alattvalóknak. Madách nagyon tévedett tehát az ő nagy drámai költeményében, amikor Egyiptomról írt. Viszont manapság csak a Fáraók által lehetne megérteni, miért kap szobrot Magyarországon Bartha Miklós. Egy névtelen gúla ugyanannyit jelentene, mint egy Bartha Miklós-szobor. Öt év múlva is ki az ördög tudja, ki volt ez a hajdan zavaros, rosszmájú úr? De az új rendszer észrevette, amit valamikor a Fáraók, sok a munkátlan ember, Dózsa Györgynek, Martinovicsnak, Vajda Jánosnak nincs és nem is lesz szobra. De éhes, foglalkoztatni való szobrászok vannak ám szép számmal. Szóval, az új rendszer, mely az éhezőket fölkarolja, szoborhoz juttatja Bartha Miklóst. De ennyi igazsággal szobrot kaphatna a vasorrú bába, Rabló lovag, Piripinci hercegnő, a bolygó zsidó s néhai nemzetes akárky.

II.

Dános, a szerencsés

Bihar megyében két rettenetes gyilkosság történt: cigányok gyilkoltak. De mennyivel messzebb esik az a két rongyos bihari falu Budapesttől, mint Dános. A budapesti lapok jó része tudomásul se veszi e távoli gyilkosságokat. Az afgán határon elesett két katona, ez nekik nagyobb szenzáció. A centralizálás azt eredményezte, hogy most Budapesttől függ még a szenzáció is. A dánosi gyilkosság ötsoros hírben lett volna elintézve, ha Dános véletlenül Csík vármegyében van. Dános azonban szerencsés, mert nincs messze Pesttől, ami Tutáéknak elég nagy baj.

III.

A Duma tekintélye

Az atyuska pénzügyminisztere összetűzött a Duma elnökével, s a pénzügyminiszter - lemondott. Azóta talán már a cári akarat elintézte a válságot, de a válság nagy tanulsága örök időkre megmaradt. A Duma a cár által kegyesen adományzott parlament. Ezernapos sincs, nem ezeréves, mint a mi nemzetgyűlésünk. A Dumát állítólag száz-kétszáz kozák akkor verheti

szét, amikor a cár int. De a Duma elnöke mégis minisztert buktathat, mert a Duma, akármilyen, de parlamentáris országoktól tanulta a parlamentarizmust.

Budapesti Napló 1908. május 16.

A. E.

133. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Kúria és a holtkéz

A magas Kúria a papi birtokok kérdésében királyi határozottsággal s ezennel kimondta a *sohát*. Döntvényt hozott arról a Kúria, hogy róm. kat. papi birtokra hiába rendeli el a bíróság a végrehajtást. A telekkönyvi hatóság megállapítja a telekkönyvi akadályt, s a papi birtok C. lapja örök-szűz marad. Jogilag, történelmileg, nagy-nagy apparátussal s buzgósággal indokolja meg döntvényét a magyar Kúria. „A papi birtok, a holtkéz jószága örökké egy kéznél marad", állapítja meg a legfőbb magyar bíróság. És mégis a levegőben kell lennie a szekularizációnak, a Kúria döntvénye is ezt mutatja. A Kúria siet elébevágni a jövőnek, s kimondani a nagy sohát. Csakhogy a sohát sokszor mondták ki már hatalmas személyek és testületek. De a *sohára* mindig elérkezett a beteljesedett idők válasza: *most*.

II.

A drámaíró Eulenburg

Kiderült, hogy a szerencsétlen Eulenburg herceg egykoron drámákat írt. Enyhe, tiszta, úri, élettelen, szép, német drámákat. A drámában győz az igazság, s megmarad ragyogó fehérnek a fehérség. A bűn büntetést kap, s a világ fölött Wotán trónol és Németország. S íme most Eulenburg herceg, a drámaíró, mint egy eleven drámának eleven, hírhedt, szerencsétlen hőse. Íme a drámaíró mennyi nemeset lát, ha ír, s mennyi undokságra képes, ha él és cselekszik. Ha ilyen fehér drámákat írt volna Eulenburg herceg a fekete fajtalanságok helyett, ma jobban érezné magát Wotán és Németország.

III.

Sáskajárás a Hortobágyon

A Hortobágyot ismét a sáskajárás veszedelme fenyegeti, s nekünk egy fiatal magyar tudós jut az eszünkbe. Ez a nemzeti tudósunk az orosz és más keleti alföldek felső talaját vizsgálta sokáig. Végül megállapította, hogy a magyar humusz nem a nyugat-európaihoz hasonlít, hanem a Keletéhez. Tudniillik e reakciós időkben, melyet ma Magyarországon élünk, még a geológusoknak is Európa ellen illik tiltakozniok. És csakugyan mintha ennek a geológusnak igaza volna. Ahol az agrikultúra fejlett, hatalmas, intenzív, magas, oda nem mennek a sáskák. A csatornázott, mívelt, munkált, gépekkel felszerelt s mezőgazdasági iparral rakott Hortobágyot se bántanák. De az is lehet, hogy ilyen körülmények között a magyar geológus nem tudná kimutatni, hogy a mi humuszunk a Keletével s Ázsiáéval azonos - egy rokon.

Budapesti Napló 1908. május 21.

A. E.

134. A RÉSZEG HAJÓ

Bizonyosan kialudták azóta már a pezsgőmámort az Albrecht-hajó utasai. Azok a képviselők tudniillik, akiknek bált rendezett a Dunán Kacskovics Béla. A józan életű Duna is elfelejtette már a szörnyű látványt. Az Albrecht-hajót is talán megtisztogatták azóta. Hajh, a legszebb lumpolás se tarthat mindörökké. De ha el is múlt a Kacskovics-bál, a részeg hajó megmaradt. A részeg hajó a ködben ott bolyong most is a magyar vizeken. Babonásan, mint a bolygó hollandusé, mint annyi sok árnyhajóé, melyet csak hajósok és halászok látnak. Ezt a bolygó, részeg hajót magyar hírlapírói nyelven tisztelt Háznak is hívják. Nem csodálatosan jelképes-e a képviselő urak hajómulatsága? Néró is így csinálta annak idején, amikor már túlságosan jó volt a dolga. Virágos gályáján dőzsölt, aludt vagy álmodozott a kék tengeren. Elgondolta, hogy mi mindent végzett el már sikerrel. Egy kicsit meg is csömörölt, mert új vágya alig volt. Megölte azokat, akik útjában voltak, vagy akikről azt hitte, hogy útjában vannak. Dicséretét zengi Róma s az egész birodalom. Még azok is ódákat kénytelenek személyéhez írni, akik titokban gyűlölik.

Ilyen Néro a mai magyar parlament. Az uraknak várakozásukon felül sikerült minden. Aki útjukban volt vagy útjukban lehetett volna, kivégezték. Fölgyújtották az országot, mint Néro Rómát, hogy a lángtenger *mellett* szavalhassanak. Azután Róma elhamvadt, s ők felültek a virágos gályára. Még a legravaszabbjuk se álmodta, hogy ennyi fog beteljesedni. Az ország néma, megrettent, megundorodott, elbénult. A tenger nyugodt, csodakék, az ég is az.

Még vihar is csak úgy jöhet, ha ők csinálják mesterségesen, mulatságból.

A részeg hajó utasai valóban úgy jártak, mint Néró. Már annyira jóllaktak, hogy nem is tudják, micsoda étellel izgassák az ínyüket. De elfeledték, mint Néró a nápolyi öbölben feledhette, hogy közel a Vezuv.

Mulassanak a képviselő urak, egymást érjék a Duna-bálok. A részeg hajó, a parlament csak kéjutazzon tovább is. A részeg hajókkal az szokott történni, hogy sima vízen, derült ég alatt törnek derékon és süllyednek el.

Budapesti Napló 1908. május 22.

Ód.

135. [KÜLÖNÁLLÓ NOTESZLAPOK]

1. r. *[áthúzva]*: Bíró
Sziget u 9
ebéd

1. r. *[áthúzva]*: Délután
Ignotus

1. v. *[áthúzva]*: Telefonálni
Neményi Erzsébetnek

1. v. *[áthúzva]*: koffert hazahozatni

1. v. Vasárnapi Ujságnak
dolgozni

2. r. *[áthúzva]*: Szini Gyula
Mátyás tér 17. I. em

2. r. *[áthúzva]*: Kedd este
Hungária káv

2. v. Dózsa György
Petőfy[!] Sándor
Maxwell vagy
Marx képe

2. v. Édes anyámnak
gumi harisnya

3. r. Thököly út 27 I.
jobboldali sarok
Sz. M. N. P.

3. v. Bulgár poeták
Kirill
Christoph
Werlain [!] tan
Iván Vazof

136. FALUSI LEVÉL - PÁRIZSBÓL

(Az ám: milyen kicsi falu ez a Párizs, akár Pomáz, akár Érmindszent. Csak egy kicsit kell öregedni, s nyomban vége a régi igézetnek, s a világ egy nagy - falu. Hogy száz-kétszáz évvel hátrább vannak az emberek a Duna-tájon, ez nem számít. Száz-kétszáz esztendő, milyen semmi, kicsi idő ez, ha bátrak vagyunk nem mindent a magunk korához mérni. Azért mégis egyforma és kicsi a világ, szomorú és ostoba. Most, hogy - nem tudom, hányadikszor - visszajöttem az én szerelmetes Párizsomba, hirtelen megláttam és följegyzek egy-két falusi dolgot.)

A konzervativizmus diadala

Kezdetben vala az ige, az öblös, hazafias ige Franciaországban. A jelszó: tömöríteni a nemzeti erőket, nagy hadsereget szervezni, s visszafoglalni Elzász-Lotharingiát. Ez volt a nemzeti küzdelem, az olcsó hazafiaskodás, mely belefúlt saját féktelenségébe, hazugságába s önszennyébe. Mivel pedig a nacionalizmus megbukott, ki kellett valami kedvesebbet találni. Nálunk a hazug és csődbe került álhazafiasság konzervatív pártot akar alakítani. Itt Franciaországban a nacionalisták beálltak a konzervatív királypártba. Maguk a vezérek publikálták a minapi beolvadást. Meghódítani, lecsöndesíteni a nyugtalan munkást és parasztot, küzdeni a destruktív elemekkel, ez a program. A régi, nagy forradalmi jelszavak elpihentek: a világ egy nagy falu.

Szabad a kegyelet

Ez is olyan eset, mint a mienk, egészen úgy van, mint Magyarországon. A Commune harcosait halomra lövette a még ma is uralkodó francia, polgári plutokrácia. De, Istenem, ez 1871-ben történt, s az embernek megadatott a feledés kincse. Tehát ma már szabad megkoszorúzni a vértanúk sírját. Sőt díszben vonul ki a rendőrség, ha valami ünnep esik. Mert, akik ma ünnepelnek, azok már derék, jó emberek. Nálunk is szabad már a kormányzó függetlenségi pártnak ünnepelni 1849 mártírjait. A világ egy nagy falu.

A feministák ellenségei

Ki hinné, hogy Franciaországban a polgárságnál nagyobb ellenségei a feminizmusnak - az anarchisták. Az érveik ugyanazok, mint a szocialistákkal szemben. Nem kell több politika, és nem kell több politikus. Ha a nők politikai jogot kapnak, több politikusunk lesz, holott ma is a politika az ember és társadalom megölője. Szerintük csak egyféle okos feminizmus van: a nők, miként a proletárok, gyűjtsenek gazdasági és kulturális értékeket. Alapjában gyönyörűen tudnak találkozni mindig és mindenütt a reakció és az éretlen revolúció. Megérjük, hogy a magyar reakció is meg fogja tanulni ezt a nyugati leckét, s a szükséges és félelmes haladást az éretlen, túlzó forradalmárok segédcsapatjával fogja meggátolni. Mert a világ egy nagy - falu.

(Párizs, május 26.)

Budapesti Napló 1908. május 30.

Ód.

137. A NÉPEK ÖSSZEFOLYNAK

Párizs, június elején

Talán olvasta már mindenki, hogy New Yorkban alig él több, mint hétszázezer úgynevezett igazi yankee. Ellenben New Yorknak sokkal nagyobb német lakossága van, mint például Münchennek. Sőt, az is már majdnem bizonyos, hogy Budapest után nem Szeged a legnagyobb magyar város, hanem New York, Párizsban minden ötödik vagy hatodik ember nem francia, s Berlin tíz év múlva, talán már tíz év múlva, kozmopolitább lesz Párizsnál is.

Persze, hogy ezt az újféle, nagy valóságot nem akarják látni és belátni Magyarországon. Mert, ha látják és belátják, nyomban be kellene látniok azt is, hogy Vörösmarty szobra anakronizmus. Legalábbis: az emberek élni akarnak bárhol, de halni csak a végső esetben.

Most Franciaországban jajgatnak a nacionalisták, mert valószínűleg megint kap vagy húszezer új német lakót Párizs. Tudni- illik, nemcsak a magyarok, horvátok, erdélyi oláhok és tótocskák vándorolnak vissza a krízises Amerikából. Valami ötvenezer német is útra kerekedett, s jött s jön vissza Európába, de haza, Németországba alig került s kerül a félszázezer németből ötezer. A többi Londont és Párizst rajozza be, mivel itt, e két városban, esetleg mentesebbek tudnak lenni az éhhaláltól, mint otthon. S ez a betelepülés ugyanakkor történik, amikor Franciaországból, az alig népesedő Franciaországból az emberek naponként és seregestül vándorolnak ki ma is Amerikába, Angliába, a Balkánra, sőt Németországba, főképpen Hamburgba, ahol nagyon sok a francia munkás.

A népek összefolyásának nagy epochája íme megkezdődött. A „Haza", a szent „Haza" mindenütt csak az édes gyermekeit tartja el. A jóval számosabb mostoha gyermekek menjenek akár a pokolba. Ha pedig az idegennek több hasznát veheti a vagyon, a tőke, akkor jöjjön a kivándorló kompatrióták, honfitársak helyett a hasznosabb idegenek csapatja.

Ahol csak kultúra van, ott elháríthatatlan ez a népanyagcsere. S ahol kultúra van, ez a kultúra természetszerűleg vonja magához minden országból az élni és dolgozni akaró és tudó emberseregeket.

Ne féljen azért senki, nem fog megismétlődni, miként azt szentimentális professzor urak vallják, a pusztuló Athén vagy Róma példája. Lassan-lassan, de föltartóztathatás nélkül a munka, az együttes munka nagy diadala közeledik. Nő, nagyszerűen gyarapszik, izmosodik az

összetartozóság gondolata a földön. A népek összefolynak a munka, közös sors és élet-szépség gondolatába, - akaratlanul, öntudatlanul, de egy nagy törvény szerint.

És föl kell emelnünk a szíveinket még akkor is, ha magyarok vagyunk. Ám hozzák be talán a kulikat a magyar, úri haladáshóhérolók. A kulikig elhat már a világ nagy munkás-ligájának lelke. A népek összefolynak, s a munka hatalmas csákányával erősen bontogatja már az országhatárló oszlopokat.

Népszava 1908. junius 5.

A.

138. PÁRIZSI JEGYZETEK

I. Jézus mennybeszállása és a sajtó

Áldozócsütörtökön a párizsi Saint-François-Xavier templomban harcias beszédet mondott bizonyos Lenfant nevű abbé. Nem akarta untatni a publikumot valami kegyes, jámbor beszéddel avagy pláne Jézus mennybeszállásának szép szimbólumával. Lenfant abbé a sajtóról mondott szemtelenül szent beszédet, s ajánlgatta a hivőknek a klerikális szennylapokat. A pápista klerikalizmus íme hogy lefőzte azokat a zsidó kufárokat, akiket Jézus kikorbácsolt a jeruzsálemi templomból. S Jézus ezeket az új kufárokat nem űzi ki a templomokból sem Franciaországban, sem Magyarországon. Mivel Jézusnak ezen pápista papjai óvatos kufárok, s egyszerűen, még áldozócsütörtökön is, elsikkasztják Jézust.

II. Jeanne d'Arc és Szent Margit

Azt tudtam, hogy bigott asszonyok számára van néhány jeles és malasztos egyesület Magyarországon. De azt csak most tudtam meg, hogy a Szent Imre-egylet mintájára a - nekik legyen mondva - intelligens, magyar nők számára alakult egy Szent Margit-kollégium is. Persze, persze a regnum Marianumban nem szabad az ilyesmin csodálkozni. De érdekes, hogy ezt a Szent Margit-egyletet is Franciaországból plagizálták, lopták el a magyar klerikálisok. Ez egészen a Jeanne d'Arc-liga másolata. S az is érdekes, hogy az antipápista Franciaországtól csak a magyar klerikálisok tanulnak. Azt bezzeg nem tanulják meg nálunk, mint kell a papi vagyont elvenni, s a butító szerzeteseket kirúgni.

III. Arany-könyv a szabadkőmívesekről

Már egyszer megjárták a francia klerikálisok, amikor a szabadkőmíveseket „leleplezték." Most ismét egy úgynevezett aranykönyvvel rukkoltak ki a vakoló gárda ellen. Hemzseg ez a könyv is a tudatos és tudatlan ostobaságtól. Olyan bűnöket kennek a jámbor szabadkőmívesekre a klerikálisok, mint a katakombákban agitátorkodó keresztyénekre valamikor a római hivatalnokok. Igaz, van a szabadkőmíveseknek bűnük St. Louis-tól Párizson, Budapesten át Port-Arthurig. A bűnük pedig az, hogy félhitűek, gyávák, megalkuvók. Éppenséggel nem olyan veszedelmesek - sajnos - mint a klerikálisok vélik.

(Párizs, június 9.)

Budapesti Napló 1908. június 12.

Ód.

139. PÁRIZSI LEVÉL

(Egy miniszteri beszéd - Kik szeretik legjobban a hazát - A rendőrök és csendőrök)

Párizs, június

Viviani, munkásügyi miniszter, szocialista, így vallja, s így vallja a szocialistákkal szemben is. Tárcája a franciaországi miniszteri tárcák Benjáminja, két esztendővel ezelőtt formálták. Ez a Viviani most nagy beszédet tartott a választói előtt, s lett erre hadd-el-hadd. Szidja mindenki, a szocialisták, a nacionalisták, radikális burzsoák és klerikálisok. Nyilvánvaló tehát abból, hogy Viviani valami olyat mondott, ami közel jár az igazsághoz. Azt merte tudniillik mondani ez a Viviani, hogy a munkásságé ugyan a jövő, de ehhez nem kell ádáz harc. Franciaországban a polgárság átvette a hatalmat a nemességtől, mihelyst értelmileg, kultúrában a nemességet túlhaladta. Az evolúciónak ugyanez az esete készül a mi napjainkban, ezt föltartóztatni nem lehet, s attól megijedni nem kell. Sőt eddig is az intellektuális része a polgárságnak támogatta a hatalom felé indult proletárokat. Hát ez nyilván nem Marx-doktrína, de fog-e valaha Magyarországon egy aktív miniszter ilyen szépet és bátrat mondani?

*

Az a Gregori, aki a minap Párizsban hazafias dühvel megsebesítette Dreyfust, Magyarországon is nagyon ismerős típus. A nemzeti becsületnek és hazafiasságnak ez az Ugron Gábora pénzügyi manipulációkkal sok ezer kis embert rántott nemrégiben romlásba. Úgy látszik, minden országban az ilyen alakokból kerülnek ki a haza leglármásabb szerelmesei. Ezek azután a nemzeti becsületért még ölni is tudnak, ha kell. S valóban csak azok képesek igazán lelkesedni milliók összességének kifundált becsületéért, akik a magukéért kellő időben nem lelkesedtek.

*

Lyonban az emberi jogok védelmére alakult liga nagy dolgot mondott ki. Az emberi jogok ellen a rendőrök és zsandárok vétkeznek leggyakrabban. Tehát *el kell törülni* mai formájában a rendőrséget és csendőrséget. Ne legyenek azok a nyers államhatalom vad birkózói. A bíróság nyomozó emberei legyenek s lehessenek csupán. Milyen szép zene, de a jövő zenéje még Franciaországban. Hát még mennyire a jövő zenéje szép Magyarországon, ahol még tegnap állott a deres.

Budapesti Napló 1908. június 17.

Ód.

140. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

I. Zola és Bonaparte

A Dreyfus-pörbe[n], mely már nincs, két revolvergolyóval pörújítást akartak nyitni a minap. Zolát vitték s temették a Panthéonba. Zolát, a hamvaiban is háború-szerzőt. Az a senki, aki a szerencsétlen Dreyfust megsebesítette, természetesen eszköz volt. Császárpártiak, royalisták sohase fogják elfelejteni, hogy élt egy Zola nevű író, aki megírta a Débâcle-t. Ez a Débâcle a Zola legnagyobb bűne, Sedannak, a német-francia háborúnak ez a hatalmas magyarázata. „Je ne cache pas, j'explique", mondta hányszor, de hányszor Zola. Gyűlölte a hazugságot, a társadalmit, a hazafiast, a vallásost, a mindenfélét: A „j'accuse"-nél nagyobb szerepe volt a Dreyfus-pörben a Débâcle-nak. Ma már katonák, tábornokok bevallják, hogy ez a Débâcle

fölér száz történelmi művel. Zola Emil a béke és emberiesség Napóleonja volt, igazi Bonaparte-temperamentum. Jobban tudott harcolni a hadsereg ellen a békéért, mint a fiók-Bonaparte hadserege a háborúért. Sőt talán nagyobb harcos volt ő az első Bonaparténál is, kinek lelke rokon volt a Zola megnemesült lelkével. Ott a Panthéonban Lannes de Montebello, Napóleon híres maréchaljának közelében, jó helyen vannak most már a Zola hamvai. Arról adnak leckét a világnak, miként kell tökéletesedni s harcolni. Ha Bonaparte vér helyett bátor igazságokban fürösztötte volna meg a világot, hol tartana ma már ez a szegény emberiség.

II. Franciaország, a papok és a gyarmatok

Fontainebleau környékén a minap ósdi klastromot láttunk, ósdi szép templommal, s rajtuk nagy táblák: kiadó. Párizsban, a Dames du Sacré-Coeur templomban ez idő szerint régi egyiptomi táncokat mutatnak be lengén öltözött táncosnők. Holott még mindig a templomban van Szűz Máriának egy nagyon finom, művészi szobra. Ez a szobor vidám arccal nézi a változott időket s a szép táncosnőket. Franciaországban, a kontinentális Franciaországban tehát itt tartunk már. De a gyarmatokon gyáva a francia kormány, legtöbb helyen hatalmi és politikai okokból. Tonkinban például elnézi, hogy a papok izgassanak az új, egyházat és államot szétválasztó törvények ellen. Madagaszkárban pláne kiszolgáltatja a bennszülötteket a hittérítők vad fanatizmusának. Hát ez már sehogysem illik a francia burzsoázia hazug, papfaló radikalizmusához. Itthon igen, szembeszáll a papuralommal, mely századokra vetette vissza az emberi kultúrát. De azt nem bánja, ha most a papok ugyanilyen sok százados merényletre készülnek a kolóniák lakosai ellen. Még a legprogresszívebb polgárság is, miként a francia, aszerint hajlandó a kultúra mellett vagy ellen lenni, hogy lesz-e, s mennyi haszna lehet belőle.

III. Amit Lyonból üzennek

Lyonból az emberi jogok ligája heves kongresszusi ülésen üzenetet küldött a francia kormánynak s az egész policájos világnak. Tiltakozik a liga, hogy a kormányok bizonyos fogalmakat nebántsvirágokká tegyenek a gondolat és ítélet elé. Nincs az istennek az az állama, mely megtilthassa nekem, hogy éppen például a hazáról, államról s társadalmi rendről harsányan ne úgy ítéljek, ahogy nekem éppen tetszik. Ez nagyon kényelmes dolog volna így, s holnap már a Föld is megállana forgásában, amit még Galilei korában sem tett pediglen. Igenis, a gondolatszabadság és gondolathirdetés korláttalan emberi jog, a hazáról éppen olyan bátran mondhatok véleményt, mint a klérusról vagy a tőzsdéről. Ha pédául a haza egy fogalom-bálvány lesz, akkor minden emberi gonoszság e mögé búvik. És a lyoni kongresszus kemény hangon ítélte el azt az államrendet, mely Hervét bebörtönözte. Lyon Párizshoz sincs közel, s milyen messze van Budapesttől, de milyen vigasztaló dolog, hogy Lyonban kultúremberek nyelvén kiáltották el az eb ura fakót.

Párizs 1908. június 10.

Szocializmus 1908. június 18.

Ady Endre

141. JÚNIUS 14. ÉS JÚLIUS 14.

Párizs, június 15.

Párizsban - sietve újságolom el a *Népszava* olvasóinak - mulatságos, érdekes és fontos dolog történt. Párizs polgársága kijavította a kalendáriumot s *július* 14-ik napját *június* 14-ik napján ünnepelte meg. Július 14-én rombolta le *egykoron* a nagy forradalom a Bastille-t s június 14-én futottak *az idén* a Grand-Prix-ért a lovak. S a nagy polgári lapok minden csúfolódás nélkül, sőt örömmel állapítják meg, hogy a Grand-Prix napja immár nagyobb ünnepe Párizsnak, mint a forradalom napja. És így is van és nagyon jól van így: a burzsoázia erre törekedett, s ezt gyönyörűen el is érte. Csak lóverseny-jegyekért szinte félmillió frankot költött el a Grand-Prix napján Párizs, s ráadásul eljátszott egy pár milliót. A nagy díj nyertese, a Northeast nevű paripa *háromszázhatvanhárom ezer* frankkal jutalmazta a gazdáját, amiért őt úgy megkergettette. A polgári Párizs pedig már a versenynap előtt hetekkel meg volt bolondulva az izgatottságtól. Annyi ember, ahány a versenyen künn volt, a világ összes Bastille-ait le tudná rombolni.

De ki gondol a Bastille-ra, ha Northeast, Sauge Pourprée, Souvigny és Medeah, ezek az illusztris lovak futnak? Aki az utolsó évtizedben néhányszor látta a párizsiak július 14-iki ünnepét, megért mindent. Húshagyó kedden vagy böjtközépkor százszor jobban s szívesebben is ünnepelnek a Bastille lerombolóinak unokái, mint július 14-én.

Ha semmi más, ez már magában is világosan megérteti, hogy az idők beteljesedtek. Azoknak árendája, akik a polgárság forradalmának gyümölcséből a végítélet harsonájáig kívántak s kívánnának élni, lejárt. Tunya, semmi, fakó, pocakos, haszontalan népség lett a nagy forradalom késő gyermekeiből. Ezek átkozódnak, ha a világ csak egy kicsit akképpen akarna változni, hogy az ő gyomruknak ne használjon. Ezek halálra rémülnek egy kis új, forradalmi ájertől: ezek megértek arra, hogy levágassanak s takarmányul adassanak oda az új idők szekere paripáinak. Ezeknek ló kell és nem ember, nyereség és nem föláldozás, izgalom és nem lelkes cselekvés. Július 14-ike - ám ez nekik, a derék burzsoáknak fájjon - megszokott komédiák unalmas napja lett a forradalomra való erős, harcias emlékezés helyett.

Így van jól, van Párizsnak már új népe, egy kicsit nagyobb ám, mint amilyen a június 14-iki lóversenyen künn járt. Amikor ez a nép május elseje előtt csak úgy félvállról üzen valamit, már megsemmisül a nyavalyás polgárság. A munkások, a szocialisták átengedték a július 14-et a polgárságnak s a polgárságnak most július 14. helyett június 14, a Bastille helyett Grand-Prix kell. Majd ők lássák meg, hogy Mirabeau és Danton helyett hogy fogják őket nemsokára a kátyúból kirántani - a lovak.

Népszava 1908. június 20.

A.

142. ÚJ VALLÁSALAPITÓK

(Párizsi levél)

Párizsban most egy furcsa kongresszus zajlott le, melyben kevés öröme telt volna az én Stojits Iván barátomnak Budapesten. Pedig az ő teozófiai tanait is sűrűen darálták ám itt a nemzetközi spiritualisták némely szónokai. De mégis, a kongresszus végén kiderült, hogy a kongresszuson a Swedenborg-féle álmodozók, spiritiszták, okkultisták és kabbalisták voltak többségben. Ez pedig, az ilyen gyülekezet, aligha fogja megcsinálni a szenvedő emberiség

számára az új és világos „Istentudomány”-t. Ellenben, ahogyan ez minden kongresszusnak szokása manapság, megcsinálták a nemzetközi szövetséget. A spiritualisták nemzetközi szövetségét, akik egy *új, bensőségesebb és istenesebb* vallást akarnának adni a világnak.

Nem utolsó tünete ám ez a kongresszus ennek a mi vergődő, beteg, átmeneti korszakunknak. Ezer és ezer modern próféta jelentkezik, s valamennyi újabb és jobb evangéliumot hirdet. A világ még reszket a meglévő vallások nagy harcától, s az új társadalmi átalakulás egyenesen minden spiritualizmus ellen tör. S íme, közben, már kongresszust, népes kongresszust tudnak tartani az új Illések és Jeremiások.

Ezek még jámborok, naivak, olykor bolondok, gyakran álmodozók és sokszor gazemberek. De *vannak*, találkozni tudnak, tehát nyilvánvaló, hogy ezek egy új, jövendő, szellemi átalakulás hírnökei. Nemcsak a közlekedési eszközökben akarna újat az emberiség, de az isteni fogalom megújhodásában is.

Az is érdekes, hogy a párizsi kongresszusra legjobban a klerikális francia lapok szórták a szidalmat. A spiritualisták még babonásabbak és sötétebbek, mint a mindig változni képes Róma. És Róma - ez régi dolog - nem szereti, ha sötétséggel és abszurdummal rálicitálnak.

(Párizs, június.)

Budapesti Napló 1908. június 20.

Ód.

143. ANTISZEMITA ZSIDÓK

(Párizsi levél)

A zsidók jó humorral fizetnek azért, mert egykoron, nem is olyan régen, Európa kissé megszédítette őket az ő hazug liberalizmusával. Akkoriban, e szép napokban, mondhatta még Budapesten is az öreg Wahrman vagy más:

- Ne is beszéljenek nekem híres vagy nagy emberről: mind zsidó volt.

Azóta a zsidók kezdik látni, hogy nem fenékig tejföl sehol, s a liberális Európa tréfált velük.

Most azután fordított egyet a régi farkasverem szerkezetén a zsidóság, az ő egyetlen, veszett humorával ma már azokról süti ki minden áron a zsidót, akik bántják. Itt, Párizsban - s talán otthon is olykor - nem is nagyon alaptalan és humoros ez a veszett humor.

Párizsban például - ez ismeretes - a legkirálypártibb, legpápistább és legantiszemitább Gaulois szerkesztője: Arthur Meyer.

Arthur Meyerről azonban fölösleges volt kisütni, hogy szemita az istenadta. De most egy új Gaulois indult Párizsban: az *Action Française*. Ez királypártibb, klerikálisabb és zsidófalóbb a Gaulois-nál is.

Ennek a lapnak a fő embere Léon Daudet, a nem ismeretlen Alphonse Daudet fia. A harciasan konzervatív délfrancia típusa volna ez a Daudet úr, de íme, kiderül róla, hogy zsidó.

Néhai apja, Provence egyik büszkesége, meg fog fordulni, szegény a sírjában. Adatok gyűjtődtek arra, hogy a Daudet-család Németországból vándorolt Provence-ba. A család eredeti neve Dávid, provence-i kiejtéssel Daud s a Daudet ennek a Dávidnak a kicsinyítő formája.

Egy híres amerikai antropológus, aki a minap Párizsban járt, megerősítette az alapos gyanút. Kijelentette, hogy szebben még alig őrizte meg valaki a zsidó faj vonásait, mint - Léon Daudet.

Régi dal, sőt régi és tudományos igazság. Már Rómában is a zsidó származású aposztaták kegyetlenkedtek legerősebben a szegény - zsidó-keresztyénekkel.

Krízises korszakokban, mint most a mienk is, a zsidókból kerülnek ki a legjobb koreszme-képviselők. Nem lehet ezt a faj bűnéül fölróni, sőt erényéül. De a zsidóságnak gyönge vigasztalás, hogy a legjobb antiszemiták is - zsidók.

Párizs, június 15.

Budapesti Napló 1908. június 21.

Ód.

144. BOJKOTT A DEMOKRÁCIÁRA

(Párizsi levél)

Párizsban néhány esztendő óta nagy fenyegetésekkel fenyegetik a köztársasági és polgári demokráciát. A polgári demokrácia tudvalevően világszerte parvenü-módon kisajátította a feudál-arisztokrácia élet-stílusát. Hiszen a Lipótváros se tesz egyebet otthon nálunk, mint jobb hajlamaival is dacolva majmolja a majmokat. Párizsban, a pluto-oligarchia s a széles bugrisság városában pláne így van.

Nos, néhány „előkelő" konzervatív újság kiadta a jelszót, hogy bojkottálni kell az uborkafára kapaszkodott polgárságot. A sikkes, a történelmileg arisztokrata famíliák ne jelenjenek meg sehol, ahol az új népség grasszál. Tehát nemzeti vagy társadalmi ünnepeken, vernissage-on vagy lóversenyen.

Hadd fájjon a nyomorult bugrisnak, hogy mágnással nem mutogathatja egy csordában magát.

Azonban fájdalommal újságoljuk, hogy a bojkottból semmi sem lett, mert nem lehetett. A palotáját bezárhatja Uzès hercegnő, de ha élni akar, kénytelen tudomásul venni a büdös demokráciát. Demokrata, polgári társadalmakban, pláne Franciaországban, lehetetlen egy ilyen bojkott. Legalább száz nagyon híres, régi, francia mágnás-családot meggazdagodott bugrisok tartanak el. Mint a régi magyar társadalomban a házi zsidó, olyan ma Franciaországban a házi mágnás.

Talán egy-két tucat arisztokrata család él ma már csak olyan, amely magától él. És ha az arisztokrácia csakugyan bojkottot mondana ki, annyit jelentene ez ma már Franciaországban, hogy az arisztokrácia meghalt.

Hiszen még nálunk, a mandarinok országánál feudálisabb Magyarországban is lehetetlen volna ilyen bojkott. Mit csinálnának az úrlovasok, ha bojkottálnák pályájukról a demokrata népséget? A magyar arisztokrata asszonyok úgy szoktak jótékonykodni, hogy megadóztatják a zsidót, a bugrist s a sansculotte-ot.

Kaszinókban, Park-klubokban még egymás között rothadhat a históriai nemesség. Künn a szabad levegőn, már sehol, még Magyarországon sem. Bár bojkottálnák a demokráciát, mert talán megjönne a demokrácia büszkesége is így, de - sajnos - nincs bojkott.

Párizs, június 17.

Budapesti Napló 1908. június 23.

Ód.

145. SZŰZ MÁRIA ZAVARBAN VAN

Párizs, június 23.

Szűz Mária, szegény, zavarban van, nagy, kínos, furcsa, mondhatnók: nemzetközi zavarban. Az történt ugyanis, hogy a francia katolikusok a minap fölajánlották Máriának Franciaországot. Tehát egy új Marianum Regnum alakult, s ezzel egyidőben Magyarország számára egy új - közösügy. Ez az új közösügy majdnem olyan zavaros, majdnem olyan krízis-ígérő, mint az osztrák-magyar közösügy. Már egy klerikális költő megcsinálta az új francia Mária-himnuszt is. Tehát: „Oh, szeplőtlenül fogant édes Szűz, aki a mi országunké voltál s vagy egyedül stb."

Mit szól ehhez Prohászka és Apponyi, ha így elveszik tőlünk Szűz Máriát? Perszonális unióban fogunk-e ezekután élni Franciaországgal, avagy szenteket választunk közös miniszterekül? Lesz-e valami égi delegáció, amely közösügyeinket Mária kormányzata után intézni fogja?

Egy bizonyos: Szűz Mária most nagy zavarban lehet, mert két regnum Marianum van: Franciaország népesebb, nagyobb, zsidótlanabb, katolikusabb. Jesszusmárja, mi lesz, ha Szűz Mária a keleti magyar regnum Marianum helyett a nyugatit választja?

Tegnap beszélgettem egy hű katolikus francia hölggyel, aki a Monceau-negyed elegáns templomából jött miséről.

- Asszonyom, mi magyarok nagy dilemmában vagyunk, mióta önök Máriának ajánlották föl Franciaországot.

- Mi közük van ehhez a magyaroknak? - kérdezte a bájos és buzgó hölgy.

- Mert mi azt hittük, hogy Magyarország Mária egyetlen országa.

A hölgy gondolkozott egy kicsit, már amennyire egy francia és vallásos nő gondolkozni képes. Ezután kedvesen, finoman, a következő okos és megszívlelni való választ adta:

- Szűz Máriának van annyi esze, hogy inkább Franciaországot fogadja el, mint az önök országát.

Szóval, lehet, hogy a címben tévedtem, s Szűz Mária nincs is olyan nagy zavarban, mint az ember hinné.

Népszava 1908. június 27.

A.

146. A FÖLD MEG A VÁROS

(Dutka Ákos verses könyve)

Dutka Ákosnak nem szabad lakolnia azért, mert Ady Endrének nevezett csekélységemnek kortársa. S ha a magam nyomorúságain kívül mostanában még tudott fájni nekem valami távoli is, a Dutka esete fájt. Erre a szép, komoly, daloló emberre ráfogták, hogy semmi más, mint lelketlen Ady-utánzó. Így lakol mindig a kendőzetlenség, a szívbéli bátorság s a ravasz fogások ignoranciája. Van egy sereg Ady-öccs, aki vígan operálhat, s egy megviselő érzéssel se fizet azért, hogy kifordított bundájú Ady-verseket ír. Dutka Ákos, aki át- és megélte a maga verseit, de nem titkolja, hogy Adyt olvassa, íme lakol.

A föld meg a város ama ritka könyvek közül való, mely okvetlenül dokumentum-rangra jut. Írója, a fűzesekből városba oltott legény, megnemesedett szomorú fűz. Tolmácsa a gyönyörű, éltető vagy temető krízisnek, melybe végre a félig-ázsiai magyar lélek jutott. Kevés húron sír, de, istenem, Árpád magyarjai aligha ismerték a húros hangszereket. Később is rábízták a dolgot a cigányra, aki a húrtalanságot négy húrra gazdagította. Örüljünk, ha a magyar lantos nem kürtöt fúj, vagy nem dobot ver máma. A verkli tudniillik nem hangszer s a cimbalom nem magyar találmány.

Dutka Ákosban nem dolgozik s mulat valami különös géniusz, de Dutka Ákos milyen lennhagyta már a Szabolcska-féle völgy-népséget. Ő már az érzések kultúr-magyarja, ő már az új magyar ember. Kissé programos, kissé elfárasztó az ő nyugtalanoknak érzett, tervelt és írt hetven vagy hány verse. De versek végre, az istenét vagy hadurát neki, ezerek helyett beszélő s ezerek lelkét illusztráló versek. Magyar és emberi fájdalmak fájatják a Dutka Ákos szívét, s ő aligha tehet róla, ha ezek a fájdalmak sokszor-sokszor elnémítják benne a művészt.

Arról se tehet Dutka Ákos, hogy Ady Endre előbb írt és szenvedett meg bizonyos elkerülhetetlen érzéseket. Az már igazán nem a literatúra titka, hogy ki érkezik valahova előbb, zajosabban és hatóbban. Valóság és ismernivaló tény, hogy Dutka Ákos itt van, s ha nem volna más, mint hivő harcosa a mi harcainknak, akkor is valaki. De több s nálunk magyaréknál pláne több, sőt sok, mert lelkében van s dalol a krízis, mely az egész magyarság belső krízise. A Nyugatnak kötelessége azt is honorálni már, aki vele egyirányban akar nyugatra fordulni. Dutka Ákos talán nem eléggé a magáé, de határozottan a mienk, érték, akit be- és le kell jegyeznünk.

Ny 1908. július 1.

Ady Endre

147. „A MAGYAR GRÓF”

(Párizsi levél)

Szegény Szikszay Ferencet Orsay-ban, itt Párizs mellett, „a magyar gróf”-nak hívta a falu népe. Ő magát Feri de Szikszaynak írta és mondta csupán, de nem tiltakozott a gróf-cím ellen sem. Néhány párizsi lap így is parentálta el: „Magyar gróf és az osztrák lovas császári gárda tartalékos hadnagya.”

Milyen boldog volt volna szegény, ha föltámadva, ezt a nagy rangot olvashatja magáról.

Szegény Szikszay nagyon tipikus magyar volt, az agyontámogatott magyar középosztályból való. Művészi becsvágya szinte olyanra nőtt, mint magyar úri önérzete. Sok, nagy, igazi jogcíme azonban nemigen volt egyikhez sem.

Még nemrégiben nagyon bízott magában, s azt hangoztatta, hogy reá vár Munkácsy Mihály szerepe Párizsban.

S valósággal úgy viselkedett, úgy akart volna élni, mint Munkácsy. De sohse tudta eldönteni, mi szeretne jobban lenni: Munkácsy vagy Esterházy herceg. Igaz, hogy nem sokat ért volna vele akkor se, ha eldönti.

Privát élete talán csak siettette az ő elháríthatatlan tragédiáját. Erről nincs jogunk szólni, beszélni, magyarázatokat adni.

Bizony[os] azonban az, hogy a félig-civilizált, szertelen, uraskodó mai magyar ember tragédiája az ő tragédiája.

Egy-két barátja még talán emlékszik reá Párizsban három-négy hónapig. Orsay-ban azonban sokáig fognak beszélni a parasztok a „magyar gróf"-ról. „Kastélyban lakott, estélyeket adott, tejre, húsra volt pénze. Mégis csak bolond emberek lehetnek ezek a magyar grófok, hogy mégis megölik magukat."

Mert miért értsék és ítéljék meg Orsay-ban jobban az emberi dolgokat, mint bárhol?

(Párizs, június 24.)

Budapesti Napló 1908. július 3.

Ód.

148. MI LESZ A RÓZSALEÁNYOKKAL?

Párizs, június 30.

Franciaországban hagyományos szokás szerint ebben az időtájban koszorúzzák, ünneplik a rózsaleányokat. Majdnem minden városkában, nagyobb faluban élt valaki, aki szívén viselte a női erény sorsát. Alapítványt tett egy-két példásan tisztaéletű, szűz leány jutalmazására és férjhezadására. S az ember nem is képzelné, mennyi szende szűz terem ebben a veszettül csókos hírű Franciaországban.

De ugyancsak most nyomoznak a hatóságok északi Franciaország egyik vidékén, egy szörnyű bűnügyben. Egyetlen bábára ráderült, hogy több mint ezer csecsemőt segített elsikkasztani, többnyire leány-anyák gyermekeit. S a rózsaleányok tűzoltózenekaros ünnepeibe belejajdul azoknak a kétségbeesése, akik a francia faj kihalásától rettegnek.

Előkelő oszlopai a polgári társadalomnak, szenátorok, akadémikus írók, képviselők, olyan forradalmi tanácsokat adnak, hogy az ember a jóléti bizottság idejébe képzeli magát. Mióta a munkásság soraiban hódítani kezd a gyermek-redukció tudományos és tudatos elve, a derék hazafiak és polgárok állandóan jajveszékelnek. Valóban szörnyűség, hogy a munkás-családok nem tucatszámra szállítják a leendő rabszolgákat az uralkodó osztályok számára.

Egy Boissier nevű radikális szenátor olyan indítvánnyal állt most elő, amiről még sok szó fog esni. Boissier úr törvényben akarná kimondatni, hogy akik leány-sorban szülnek gyermeket, tisztességes, minden tiszteletre érdemes honleányok, gyermekeik pedig a köztársaság szeretett, édes gyermekei.

Ez az ötlet nem egy fölforgató, anarchista társadalomtudósé, de egy szolid, derék, koros, polgári törvényhozóé. Ékes bizonyítéka annak, hogy a család, tulajdon, erkölcs és vallás katonái szívesen cserélgetik a fegyvert, s egy princípiumot őriznek meg csupán: megtartani a hatalmat. Ha a szent házasság nem tud elég proletár-rabszolgát termelni, dobjuk félre a szent házasságot. Ez a polgári életbölcsesség, s az a híres, az a nagyon híres - erkölcs.

Alapjában örülnünk kell, amikor egy korhadt világ hazug építménye olyan eszeveszetten inog, mint napjainkban. Boissier szenátor nem is sejti, szegény, hogy neki milyen igaza van, avagy jobban mondva: igaza lesz. Ha sejtené, elharapná a nyelvét, amikor könnyelmű tanácsát adta. [!]

Hanem arra vagyunk kíváncsiak, ha csakugyan elfogadják most vagy nemsokára Boissier úr indítványát, mi lesz a rózsaleányokkal, akik ötszáz vagy ezer frank reményében sokszor húszéves korukig is még álmodni sem mernek a csókról?

Népszava 1908. július 4.

A.

149. LOURDES-BAN FOLYNAK A CSODÁK

(Párizsi levél)

Lourdes, a híres Lourdes, most jubilál, s az egész világból tódulnak a csodatevő-helyre a megbárgyított tömegek. Magyarországból is jöttek vagy akarnak jönni sokan-sokan hivő zarándokok. Tudvalevő ugyanis, hogy Lourdes-ban a vakon-születettnek megjön a látása, s a lábatlan bénának kinő a lába. Azonban a jubiláló Lourdes-ot egy kis csapás érte éppen a jubileum alkalmából. Egy reverendás statisztikus elárulta, hogy néhány éve a lourdes-i Szűz Mária évenként szűkmarkúbb. Ezelőtt tíz évvel, 1898-ban kétszáz csodálatos gyógyulás történt Lourdes-ban. Azóta minden évben kevesebb, 1906-ban már csak száztizenöt, 1907-ben százegy. Ha Szűz Mária így folytatja, húsz év mulva be lehet csukni a boltot.

A lourdes-i papok azt állítják, hogy Szűz Mária haragszik, s ezért apasztja a csodákat. Tudniillik Lourdes-ban istentelen szkeptikusok alakítottak egy orvosi intézményt, mely minden úgynevezett csodát, amennyiben hozzáférhet, tudományosan megvizsgál. Ezt Szűz Mária természetesen a személye iránt táplált bizalmatlanságnak minősíti. Büntetésül tehát, mióta ez az ellenőrzés megindult, apasztja a csodákat. Sőt egyáltalán - úgy látszik - nem hajlandó csodát tenni ott, ahol esetleg szemtelen orvosok kíváncsisága fenyegeti. A lourdes-i Szűz Mária nem tűri, hogy hitetlen orvosok avatkozzanak bele az ő dolgába.

Azoknak, akik Magyarországból készülnek Lourdes-ba, figyelmükbe ajánljuk ezt a dolgot. Aki orvossal is kezelteti magát, azt nem gyógyítja meg a lourdes-i Szűz. De aki hittel és orvos nélkül fohászkodik Lourdes-ban Máriához, az szerencsés lehet. Állítólag már az is megtörtént ott, hogy valakinek, aki láb nélkül született, négy lába nőtt Lourdes-ban.

(Párizs)

Magyar szó 1908. július 7.

Ód.

150. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Civilizáció és kultúra - Le dieu est l'ennemi - A polgári igazság

Byron, Browning s legújabban Wilde, tehát angolok, poéták és esztéták találták ki, és hirdették legzajosabban, hogy kultúra és civilizáció nem ugyanegyek. Nagyzoló, beteges, arisztokrata ítélet ez, ha meg akarjuk érteni, s olcsó ötlet- és szósanyargatás, ha megértjük és meg is bíráljuk. Talán Browning írta egyszer angol honfitárs[ai]ról, hogy azok civilizált barbárok, ami egy túlfinomodott burzsoá művész szótárában súlyosat jelent. Ezek a művészek egy sohasem volt Hellaszt és Athént álmodtak ki történelmi legendákból, s önző, hiú vágyakból. Az ilyen hellén lelkek alapjában egy olyan lehetetlen társadalom sóvárgói, mely társadalom a művész-félatyaistenek társadalma volna.

Franciaországban a hivatalos és hivatásos esztéták mindig-mindig a nacionalizmus vén malmába kerültek. Nem meglepő dolog hát, ha most a francia nacionalisták fölkapták az angol poéták ötletét, s rásütik Németországra. Tehát: Németország csak civilizált ország, de nem kultúrország. Goethe népe pedig teljesen elbarbárosodott. Hiányzik belőle a valamikori germán erény, az individualizmus, az egyén tisztelete, a szabados és merész, újító, nyugtalan lélek. Valóságos bojkott indult például Nietzsche ellen, aki olyan divatba jött Franciaországban, mint a németeknél nem régiben egymásután Ibsen, Wilde, Gorkij.

Valójában pedig se civilizáció, se kultúra még ma sincs se a Lajtán innen, se a Lajtán túl. A civilizáció, ha teljes, több mint a kultúra, s a kultúra néha civilizáció nélkül jelentkezik, ami azt jelenti, hogy ugyanegyek. Sem a császári, majdnem luteránus s ma is feudális Németország, sem az ateista katolikus s plutokrata Franciaország polgárságai döntik el a vitát. A polgárságnak szinte mindegy: militáris császárság vagy pénzarisztokraták abszolutizmusa, csak neki segítsen. Sőt tréfás, amatőr, ideális anarchizmustól se riad vissza ez a túlhízott s agyoncivilizált polgárság. De azt nem sejti, nem akarja tudni, hogy civilizáció és kultúra nem az ő föladata, mint a vonatcsinálás, tőkegyűjtés, panamás demokrácia s egyebek voltak. A civilizáció kultúrát jelent, s a kultúra, mint egy ígéret, új korra és új milliókra, új emberek ébredésére vár, mert ma még - nincs.

*

Mióta Párizsban élek megint, megint üldözőbe vett egy régi-régi s mindig visszatérő gondolatom. Ha már Magyarországot nem vehette teljesen birtokába egykoron a protestantizmus, miért nem maradt meg Magyarország teljesen katolikusnak? A majdnem egészen katolikus Ausztria íme olyan progresszív kezd lenni, mint Franciaország, mert a pápizmussal csak a katolikusok képesek eredménnyel ujjat húzni. A magyar protestantizmus csak szofizmákat gyárt, lapul, irigykedik, s a felekezetek harcát szítja. Ezeken a szamárságokon már régen túl volnánk, ha például a haladás egy katolikus Magyarországot talált volna maga előtt. Franciaországban, a katolikus Franciaországban, az emberek kicsinyes, babonás féltékenység nélkül számoltak le Rómával. Ha ötszázezer protestánssal több él Franciaországban, már a hugenották ellen folyna a harc, s nem Róma ellen. Katolikus, francia, ádáz királypárti lapban olvasok most egy magyarországi levelet. Ez a levél dicsekedve mutat Magyarországra, ahol Apponyi, Dupanloup tanítványa s Montalembert követője a kultuszminiszter. Valószínű, hogy ez a cikk Apponyi diktálására vagy a magyar miniszterelnöki sajtóirodából került ki. Magyarország tehát kulturális és ami több, gazdasági elmaradottságával ez idő szerint Róma szemefénye Európában. Nem volna-e ajánlatos és jó a le Dieu est l'ennemi (az Isten az ellenség) jelében csinálni előbb egy leszámoló harcot. Ez afféle polgári jelszó, de olyan országban, mint Magyarország, ahol a polgárságot akarata ellen a polgárság ellenségének, a proletárságnak kell talpra állítania, talán több, mint polgári jelszó.

*

Lemoine nem tudott gyémántot csinálni, de ismerte a kortársait, tehát becsapta őket, s megszökött. Nem ő az érdekes, nem Lemoine, hanem az a tanulság, amit maga után hagyott. Eszerint Lemoine nem volt csaló, csak eszköz, mivel az az angol (angol-zsidó a francia klerikális lapok szerint), aki becsapatta magát hitvány másfél millióval, tudatosan cselekedte ezt. Börze-manőver volt az egész, s a károsult angol vagy zsidó, avagy angol-zsidó sokkal többet nyert másfél milliónál. A lapok még többet is tudnak: a vizsgálóbíró nagy summát keresett, s rakott zsebre a Lemoine-ügyből. Tehát: itt, sőt itt is mindenki csalt, lopott, a kalandor, a börze, az államhivatalnok. Micsoda gyönyörű, jeles, erős bizonyság ez mindenki előtt, aki hisz a rothadásban. Rothad minden, aminek levegője, melegje, okos élete s ökonómiája nincs. *Ennek* a társadalomnak *nincs*, ez a társadalom a pénzkamarák és lehető

panamák társadalma. Nemsokára ott tartunk, hogy minden bűnügyben a - bírót illenék súlyos börtönnel büntetni. Ebben a mai társadalomban a bíró a leglombrosóbb típus, még ha becsületes is akar lenni. Lemoine-t szökni hagyta a bíró, aki egy antimilitarista izgatót húsz rendőrrel őriztet. Mindenki gazember, tehát hagyjuk élni a gazembereket - ez a polgári jelszó. Lemoine gyémántot gyártott, s gyémántot nem csinált, csalhatott bátran s vígan szökhetett: éljen a polgári igazság.

Párizs, június végén

Szocializmus 1908. július 9.

Ady Endre

151. SERVET SZOBRA ÉS A TORDAI PAPOK

Párizs, július 7.

Párizsban pár nap óta szobra áll annak a Michel Servet-nek, akit Kálvin máglyára küldött. Voltaképpen nem volna érdemes erről a dologról írni, mert az egész szobor-cécó klerikális hecc volt. Klerikális pápisták állíttatták ezt a Servet-szobrot, hogy bosszantsák a protestánsokat. Valóban, ez a Servet-szobor emlékeztet mindenkit, hogy a protestáns türelmesség sokszor hasonlított az inkvizítorok vadságához. Olyan vallásos terrort, mint amilyent egykoron Kálvin Genfben teremtett, nem pipált a világ. Servet spanyol orvos és tudós volt, aki szerencsétlenségére teológiával is foglalkozott. A szentháromságról a többek között nem úgy vélekedett, mint a pápa, de úgy se, mint Kálvin. Franciaországból menekülnie kellett, mert a vienne-i püspök meg akarta öletni. A naiv Servet Genfbe menekült a pápista halál elől, s itt elevenen megégettette a lelkiismereti szabadság pápája: Kálvin mester.

Látható ebből, hogy ez a boldogtalan Servet nem a klerikális pápisták mártírja, hanem a szabad gondolaté. Ha nem fut, menekül Genfbe, akkor a vienne-i püspök gyújtat alá. S az is látható, hogy a pap egyforma mind, mióta világ a világ, ha plébános, ha dervis, ha lelkipásztor, ha rabbi.

Mindez pedig haza, Magyarországra, sőt Erdélybe, Tordára van címezve. Tordán tiszteletes vagy nagytiszteletű Füzy Sándor ref. lelkész úr kezdeményezésére összeültek a keresztény papok, s kimondták, hogy istentelen szocialisták számára, akiket pap nélkül temetnek el, nem adnak a temetőjükben helyet, s harangjaikat se húzatják meg. Íme a papi szolidaritás a zseb és fanatizmus jegyében, csakúgy, mint Michel Servet korában. Máglyát ma már nem gyújthatnak a papok, de meg nem változtak azóta sem. Gondoljuk el csak, hogy annak idején Servet Tordán él, s ugyancsak akkor és ott élnek a mai tordai keresztény papok. S gondoljuk el, hogy Servet a plébános dühe elől Füzy lelkész úr keresztény, illetve, keresztyén szárnyai alá menekül. E sorok írója kálvinista vallásba született bele, s ismeri a magyar kálvinista vezérembereket. Határozottan állítja, hogy jóval türelmetlenebbek s együgyűebbek az új eszmékkel szemben a ravasz és jezsuitizmusban nevelt pápistáknál. A protestantizmus voltaképpen a gondolatszabadság vallása volna, de papjai kontra-pápizmust csináltak belőle. Mailáth püspök bizonyosan értelmesebben gondolkozik a szocializmusról, mint Kenessey püspök. Csak akadna nálunk is valaki, aki fölállíttatná Michel Servet szobrát. Hadd szégyellnék egy kicsit magukat a gondolat-szabadságot bepiszkoló kálomista papok.

Népszava 1908. július 11.

A.

152. VIVE LE ROI?

Párizs, július 6.

Holnap vagy tíz év múlva nem ébred-e arra a világ, hogy Franciaország - királyság? Aki ma küldené ezt a jóslatot Párizsból, bolond volna, de aki elhinné, már nem egészen. Szó sincs róla, Versailles-t még mindig nem tatarozzák, hogy király költözzék bele. A nemzetgyűlés se készül összeülni, s olyan nagyot határozni, hogy megreszkessen a világ. De csodálatos, sűrű, bátor jelek jönnek, sokasodnak két év óta. Kereken, éppen azóta, hogy a harmadik köztársaság a Dreyfus-ügyben végleg triumfált. Mióta nincs veszélyben a köztársaság, veszélyben van a köztársasági polgárság lelke. Komoly, okos, higgadt emberek, akik ott voltak a harmadik köztársaság keresztelőjén, megtántorodnak. Egy volt miniszterelnök, állítólag Rouvier, keserű kedvvel így nyilatkozott:

- Franciaországból Sedan után köztársaságot csinált egy olyan nemzetgyűlés, melynek négyötöd része monarchista volt. A történelem szereti a tréfás revanche-okat, s talán éppen a mai túlontúl nagy köztársasági többségnek szánta azt a szerepet, hogy a francia királyságot restaurálja.

Valóság, históriai tény, s csak Franciaországban történhetett meg: ez a mai köztársaság úgyszólván váratlanul született. Nem jelent-e valamit, hogy viszont most egyre divatosabb lesz a királyság után - hangosan - vágyakozni?

A royalisták hírlapjai hihetetlenül megszaparodtak két év óta. A nacionalista táborból egy Jules Lemaitre nyíltan a királypártiak közé állott. Az elegáns stílusú Barrès éppen olyan királypárti, mint az elegáns témájú és nadrágú Bourget. Az akadémiát tudvalevőleg royalista érzelmű többség kormányozza. Különösen az írók világában - és ez a megdöbbentő - minden konzervativizmus vagy elégedetlenség a királyság jegyében találkozik. A királypárti lapok harciasak, merészek, fanatikusak. Például a Léon Daudet, az Alphonse Daudet fiának a lapja. Még a guillotine-t is azért követelik, hogy esetleg egy kis bosszút álljanak vele, ha jön a király.

A Temps, ez a félhivataloskodó öreg Temps mostanában hűségesen leközli az orléans-i herceg sajtóirodájának reklám-híreit. A Matin-t, ezt a félelmes, erőszakos, nagy bulvárlapot most rágalmazásért elítélte az esküdtszék. És Bunau-Varilla, a lap multimilliomos tulajdonosa megfenyegette a kormányt:

- A Matin meg fogja próbálni, hogy a francia köztársaság esküdtjeinél lesznek-e belátóbbak a francia királyság esküdtei? Ugyancsak a Matin a wagrami csatamezőt látogató orléans-i herceghez elküldte egy munkatársát. Fülöp herceg kizokogta magát Franciaország pusztulásán, s biztató üzenetet küldött a francia népnek. Ha ő lesz a király, több szabadság lesz Franciaországban, mint ma, üzente. - Az ő álma egy olyan szabad, demokrata, liberális királyság, mint Anglia.

De ez még nem minden: a royalisták már olyan biztosra veszik a dolgukat, hogy egymást marják a koncért. Az úgynevezett legitimisták, akik XIV. Lajos királyságának és utódlásának hirdetői, hetenként falragaszokban vitatkoznak az orléans-i herceg táborával. Szerintük is bizonyos a királyság, de az ő királyjelöltjük a madridi gróf. Az orléans-i ház csak akkor következhet, ha ez a legrégibb Bourbon-ág kihal. Hogy ennek az ágnak az őse valaha lemondott a királyságról, ez semmit se számít. Égalité Fülöp is lemondott a nagy forradalom alatt, de az orléans-i ház mégis jogot formálhatna a trónra, ha a szerintük törvényes Bourbon-ág kihalna.

Az új monarchista reneszánsz csak a bonapartistáknak nem kedvez. Császárságot, azt már igazán még a napóleoni nemesség se akar. De summa summarum az ég, föld s levegő tele van

ilyen jelekkel, milyenekről szóltunk. A kispolgárság retteg a szocializmustól, a klerikalizmusnak régi szerelme a királyság. A nacionalisták, a hadsereg régibb tisztjei lelkük mélyén királypártiak. A polgári plutokrácia nyomása sok régi szabású köztársasági idealistát is megingatott. Azután pedig egy kicsit reakciós az egész világ mostanában. És Franciaországnak már régi szokása, hogy meglepően, váratlanul s históriailag cselekszik.

Mindez nem volt jóslat, de mindezt nem árt meglátni és lejegyezni. Az ördög nem alszik, s olyan a világ berendezése, olyan az élet, hogy az abszurdumokban hinni kell.

Az Újság 1908. július 11.

Diósady

153. A VOKS ELLEN

Párizs, július 16.

Új hóbort, új hóbort, az imperiális Magyarország híveinek figyelmébe ajánljuk. Rákosi Jenő úr lapja bizonyosan tudomást vett már róla, mert az ilyen külföldi példákat szereti. Az új hóbort ez a szentencia: Franciaországot a tömegek tették tönkre s a sok szavazás. Tehát Franciaországot az gyógyítaná meg, aki fölrúgná a tömegeket, s még a szótárból is kitörülné a „választás" szót. Nini, hiszen ez nem is olyan új hóbort, mint hirtelen gondolná az ember, miután új ruhát lát rajta. Ez a választás-ellenesség édes, épületes, de régi: a Napóleonok „fölvilágosodott" abszolutizmusa. Lám-lám, vannak csakugyan olyan halottak, akiket nem lehet elégszer megölni.

Fekete tollú írók, a Bourget-k, a Barrès-ek e megfejelt hóbort hirdetői. Bourget hivatkozik arra, hogy Balzac, a nagy Balzac is utálta a népet és a voksot. Lehet, Balzac igazi polgári író volt, s az ő idejében előkelő póz volt az antidemokrácia. De, krisztuskám, manapság Anatole France népgyűléseken szónokol, s egy Maeterlinck is csak a demokráciában látja a társadalmi nyavalyák orvosságát. Volt idő, amikor a reakció nem nézte így le Franciaország népét, amikor tudniillik ez a nép az ő nyája volt. Magyarországon például, ha magyar Bourget-k volnának, ez idő szerint nem átkoznák el a tömegeket. A magyarországi tömegek tudniillik jó birkanyájak, melyeket a papok és urak kedvük szerint hajkurászhatnak. A szocialistákon kívül nincs a magyarországi tömegekben öntudat és kultúr-erő.

Franciaországban azonban a tömegek akarata egyre tudatosabb és imponálóbb. Ezért vedlik itt a demagóg nacionalizmus népgyűlölő királypártisággá. Amíg a tömegeket bolondítani lehetett, addig jó volt a voks. De most szocialista tanítók nevelik az új generációt, s a lenézett tömegek kezdik nagyon is tudni, mit akarnak. Ezért a reakció lángoló tömeg-utálata, s ezért a harc a voks ellen. Fordulna csak melléjük a voks vagy remélhetnék, hogy melléjük fordul. De hajh, a tömegek nem a régi nyájak s a voks egyre lesújtóbb. S pokolian mulatságos, miként találkoznak a népgyűlöletben bonapartisták, királypártiak, pocakos milliomosok, papok, papfaló álradikálisok és - antiparlamentarista anarchisták.

Nem lehetetlen, hogy a polgári Franciaország félelmében máról-holnapra szavazati jogot ad a nőknek. Abban a hitben, hogy az „elromlott" tömegeket le lehet gyűrni a bigottaknak maradt nők voksaival. Mert csak két útja, van a reakciónak: vagy egyenesen agyonütni a voksot vagy - tovább demokratizálni. Az első lehetetlen, a másodikra esetleg kénytelen lesz ráfanyalodni. S ezzel azt éri el, hogy a nőket, az anyákat is beledobja a forradalmiság edző kohójába. Mert Napóleon, aki a voks helyett mindenbe a maga voksát teszi, nem jöhet már. Ha az „előkelő" művészlelkek elpusztulnak is a tömegek parfümtelen illatától, a tömegek jönnek. Jönnek, mert

ez az ő hivatásuk, kötelességük, parancsuk. A voks ellen nem lehet küzdeni, mert a voks, mint ők, a polgári demagógok mondották valamikor: Isten szava.

Népszava 1908. július 26.

A.

154. SAGAN HERCEG SZERENCSÉJE

Londonban megáldotta a frigyüket egy anglikán pap, s azóta végre, hála Istennek, hallgat róluk a fáma. Az asszony: Gould-leány, Boni de Castellane gróf elvált felesége, nagyon dús amerikai hölgy. A férfi: Sagan-Talleyrand herceg, Castellane gróf rokona, a divatkirály Sagan herceg fia. Protestáns hitre kellett térniök, hogy pap is megerősítse a frigyüket, ami Sagan herceg vágya volt. Sok mindenbe beleszokott már a herceg, de egyházi áldás nélkül nem tudott volna házasodni.

A Bois de Boulogne avenue-n van egy rózsaszín, mesés királyi márvány palota. Egész Párizs kíváncsi rá, vajon eladják-e, mint hírlett, avagy beleköltözik az új pár? Ez a palota Boni de Castellane férji mivoltának pazar szeszélye és emléke. Castellane grófnak se volt több vagyona, mint Sagan hercegnek, amikor Gould Annát és százhúsz millióját megkaparintotta. De ízlése, hiúsága, a maga ügyessége és a mások ostobasága nem engedték, hogy elaljasodjék.

Castellane gróf Sagan hercegnek, a divatkirálynak utóda lett még a házassága előtt. Az ő titka, hogyan, a szabóké, az arisztokráciáé, a divatáru-kereskedőké s egyéb hitelezőké. Minden-esetre volt szíve - mint Budapesten mondanák - sok-sok milliót, a felesége millióit beleépíteni egy úri palotába. Ugyanő el tudott költeni egy képviselőválasztáson csekély ötszázezer frankot. Szóval: Castellane gróf társaságbeli fogalmak szerint úr tudott lenni szegényen és milliókkal - egyaránt.

A Gould Anna új férje, akit különben Castellane gróf dühében - házasodó szándékának első hírére - elvert a nyílt utcán, más ember. Sagan herceg nem tudta előkelően viselni a koldusságot, mely fiatal korára rászakadt. Nagy nevét (a Talleyrand nevet állítólag önkényesen viseli ugyan a családja) meg-meghurcolta. S hogy stílust csináljon életének a zabolátlanságából s a nincstelenségből, Sagan herceg fölcsapott bohémnek.

Sagan-Talleyrand herceg nem titkolja, hogy olykor nem akadt szállodás, aki egy éjszakára is szobát hitelezzen neki. Éveken át hol egyik, hol másik egykori barátnője, kedves kegyeletből, s visszaemlékezve a herceg pénzes, gavalléros érájára, adott hajlékot a hajléktalannak. Sok párizsi kocsis olvassa bakján ellágyultan s nagy, baráti örömmel a herceg sikerét. Sagan herceg szeretettel frekventálta a kocsis-taverne-eket, cabaret-ket és bálokat. Csodálatos, hogy ilyen életmód s ilyen süllyedés után ennyi energiával tudja valaki magát feldobni.

Az asszonyt kell ismernünk, Gould Annát, hogy Sagan herceg szerencséjét megértsük. Az olcsó, hirtelen meggazdagodott, parvenü, amerikai famíliának tipikus nő-virága. Láttam néhányszor, pazar automobilján vagy lófogatán, pazarul, gyémántosan; olyan, mint egy faluról városba került, káprázó szemű dajka. Castellane gróf elverte vagy hatvan millióját, s amellett nem engedte volna meg olcsón, hogy a nevét válás után viselhesse. És Gould Anna belenyúlt a csatornákba, kikereste Sagan herceget, a nagy név züllött viselőjét, a volt ura megvetett rokonát. Ő csak azért is fölfelé bukik, pukkadjon meg New York, London, Párizs. Hercegnek a felesége lesz, s az ő pénze révén ez a herceg olyan úr lesz, mint legúribb őse.

- Takarékoskodnunk kell - mondotta egy újságírónak Sagan herceg -, mert a feleségem évi jövedelme megcsappant. Úgy tudom, hogy egymillió nyolcszázezer frank vagy legfeljebb kétmillió frank, amit évenként elkölthetünk. Mindegy, meg fogjuk próbálni, hogy adósságcsinálás nélkül beérjük e szerény összeggel.

És ne higgye bárki is, hogy Sagan herceg affektált, hencegett, avagy egyáltalában őszinteség nélkül beszélt. Abban a percben, amikor a milliomos nő az övé lett, érezte, hogy ő - Sagan herceg, akinek nem sok pénz évi kétmillió frank. Most még csak Castellane grófot, az exférjet kell kifizetni, aki a két gyereket megszöktette. Mert két gyereke is van Gould Annának a Castellane-házasságból. S azután minden rendben lesz, az amerikai milliók előtt leteszi dölyfét, fegyverét minden. Sagan herceg mintha valami rossz álomból ébredt volna föl, s talán még Castellane grófnál is otthonosabb nagyúr lesz. S ha Gould Annának még öt éven belül marad néhány milliója, öt év múlva talán már uralkodó herceget keres magának.

(Párizs)

Az újság 1908. július 29.

Diósady

155. AZ EGYHÁZ - SZORUL

Párizs, július 27.

Franciaország pápista főpapjai sietve készülnek egy új tanácskozásra, hírlik. „Elhagy bennünket a nép is, a legáhítatosabb vidékek népe is, ha valamit ki nem gondolunk", „ez nagyobb csapás lesz, mint az értelmiség elvallástalanodása, ez lesz a legnagyobb csapás". Nyíltan ezeket mondja az összehívó körlevelük, s a püspökök tanácskozni fognak, miként mentsék meg a népet. A nép valóban az övék még *néhol*, Bretagne egy-egy zugában, Szavojában, a baszk földön. Az a nép, amely, úgy ahogy van, akár ötszáz év előtt is élhetett volna, s élt is. A fekete arisztokrácia politikából, a nem-radikális polgárság szocializmus-félelemből, a kispolgárság egy része megszokásból katolikus. Akadnak írók, művészek, akiket viszont a francia esztéta-lélek és póz-szeretet köt az egyházhoz. De hajh, igazi pápisták nincsenek ma már, s talán még a párizsi érsek sem az. Csak a nép lehetne még fundamentuma annak a hatalmi és gazdasági szervezetnek, melynek neve: Egyház.

Nincs másképpen: az Egyháznak vad világrészekben kell megtalálnia régi hatalmát, Ázsiában és Afrikában, avagy olyanok között, akiknek az Egyházba bejutni újdonság és tisztesség. Ezért buzgó, jó katolikus az aposztata, jobban mondva renegát, a katolizált zsidó. Sőt a gyönge, szédülő fejű s túlcivilizált zsidónak imponál manapság legjobban Európában a katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak legendája, múltja, nagysága, egysége, hatalma. A nagy kultúr-múltú, sőt a kultúrában és szenvedésben elnyavalyásodott zsidó itt találkozik a megkeresztelt malájival vagy négerrel.

Most, hogy Franciaországban az egyházi javakat konfiskálták, átok alá kerülnek azok, akik egyházi javakat megvásárolnak. Azonban az egyházi átkot meg lehet vásárolni, sőt áldássá varázsolni illő pénz árán. A Wagram-avenue-n, Párizsban, egy régi nagy zárda területét zsidó ember vásárolta meg. Óriási bérházat építtet az egykori monostor helyébe, de nyugtalanította szívét az átok. Fizetett tehát egyházi célokra, a papzsákba tudniillik, ötvenezer frankot, s a párizsi érsek átok helyett áldást adott az épülő házra s leendő lakóira - okmányilag.

Tehát: klerikalizmus és pápizmus csak ott lehetséges, ahol vagyon van a papság kezében. Ahol a papi, érdemetlen, jogtalan és az emberi haladás ellen dolgozó vagyont elszedik, ott még a bigott nép is cserbenhagyja az Egyházat. Ezt látják a francia főpapok, s ezért kiabálnak, jajveszékelnek s futnak össze. Az Egyházat végül is kultúrországokban a zsidók fogják eltartani, s így tér vissza az Egyház az - őskereszténységhez.

Népszava 1908. augusztus 1.

A.

156. FÖLJEGYZÉSEK

Guillotine és anarchia

Franciaország polgári közvéleménye nem tud lemondani Deibler mester, a francia Bali Mihály, szolgálatairól. Ez az elhízott parvenü: a francia polgárság, hű akar lenni önmagához, származásához s a vérontáshoz. Bölcsőjét doktor Guillotin instrumentuma mellett ringatták, s ezért ragaszkodik úgy a nemzeti beretvához. Samsonnak, a forradalom hóhérának alakja úgy ragyog a polgári képzeletben, mint akár a Napóleoné. Ugyanaz az okoskodása most a halálbüntetés eltörlése körül, mint a Dreyfus-ügy első korszakában. „És ha netalán ártatlan is az a Dreyfus, Franciaországot egy emberért meghurcolni nem szabad." Akkor ez volt a polgári okoskodás csúcsa, s mindig és minden kényelmes, uralkodó, romlott osztályé ilyen. Most is megszületett; a guillotine-kérdésben is, a polgári önzésnek és kegyetlenségnek filozófiája.

A nagy tömeg, az persze fejet akar fejért, halált arra, aki halált szerez, vért, bosszút, terrort. De vannak, az úgynevezett elitből valók, akik szépen, embertelenül meg is mondják, hogy miért követelik a halálbüntetés fönntartását. „Lehet - mondják -, hogy bűnös ember nincs, de vannak emberek, akik veszedelmesek a társadalomra." „Félre immár a kegyes doktrinákkal, az individualizmus gonosz hajtásait le kell nyesni." „Forradalmi szagú a levegő, tömegek és egyének hadd lássák végre, hogy a társadalom nemcsak érteni, megbocsátani, de ölni is jól tud." „Lehet, hogy a kivégzéssel nem rettentjük el a leendő gyilkosokat, de megszabadulunk azoktól, akik gyilkoltak." „Ha a nagy tömegek látják, hogy az állam már ölni se mer, s a gyilkost is embernek látja, akit meg kell érteni, rászabadul a társadalomra minden ellenséges indulat."

Tehát, így bújik ki a szeg a zsákból, még a guillotine is - a szocialisták miatt kell a francia polgárságnak. A lenyakazott gyilkosok mutassák meg minden elégedetlennek, milyen szörnyű hatalma van a polgárok államának. Így találkoznak lépten-nyomon a polgárság és az anarchisták, egyformán hitefogyottjai az emberi, örök, ütemes haladásnak. S éppen az anarchisták azok, akik majdnem ujjongva üzenik a polgári Franciaországnak, hogy nem bánják, ha a guillotine győz, mert ezzel az ölés joga győz, s mivel - szerintük - Franciaországban mindig kéznél van egy kis revolúció, legalább legyen kéznél a guillotine is, ha majd szükség lesz rá.

A katasztrófa-elmélet

Nacionalista írók itt Franciaországban élénken sajnálják, hogy ez idő szerint csak Marokkóban ömlik a francia vér. Új vesszőparipájuk ez embereknek egy ósdi szamárság: a katasztrófa-elmélet. Ez az elmélet pártában maradt vén leánya annak az elméletnek, mely a háborút az emberiség áldásának mondja. Ez emberek hivatkoznak arra, hogy Bonaparte vérfürdői után az emberek milyen szeretők és jók lettek. Mint a magyar paraszt mondja, félelmükben összebújtak, s úgy született a gyermek, mint az eső hull.

Szerintük, az ő statisztikájuk szerint Sedan után is egyszerre fölvirágzott a csecsemőkultúra. Tehát egy-egy társadalmat katasztrófáknak kell érniök, hogy szaporodjék. Arra nem gondolnak, hogy a háborúba küldött katonák nem értek rá az ember-tenyésztéssel foglalkozni. S ha nem marad minden katona a csatatéren, természetes, hogy több lesz a gyermek a háború után, mint a háború alatt. De ők azt akarják bebizonyítani, hogy Franciaországot az elnéptelenedéstől is csak egy katasztrófa mentené meg. Mint ahogy Németországot a nacionalizmus egy alapos háborúval akarná megóvni a túlnépesedéstől. Ez a katasztrófa-elmélet kalmárok száján üzlet, írók és gondolkodók száján együgyűség. S ha nem együgyűség, akkor megvásároltság, de okvetlenül hazugság, piszkos füst. Ahhoz, hogy az embereknek kedvük legyen a puerikultúrához, teljes társadalmi igazságosság kell. Már tudniillik ott, ahol az emberek már látnak, töprengnek, s tudnak akarni. S ha már a katasztrófa-elméletnek szabad volt megszületnie, miért ne szülessen meg egy másik elmélet is. Tehát: miért ne kísérletezzék az emberiség azzal a nagy dologgal, hogy mennyiség helyett a minőségre ügyeljen. Szabad szamosháti dohány helyett sokkal kisebb mennyiségű illatos kubait termelni. Miért kelljen hatra-vakra nagyszámú s olcsó minőségű gyermeket produkálni, amikor jobb kvalitás érhető el esetleg a gyermeközön okos meggátlásával?

A „Matin" esete

A „Matin" már-már olyan hatalom lett Franciaországban, mely végre is intelligens ország, mint nálunk az O.M.G.E. Ez a lap, háta mögött egy negyven-ötven milliónyi vagyonú tulajdonossal, mindent tehetett. Aki útjában volt, azt eltiporta, kormányt, pénzcsoportot, irodalmi irányt, mindent. Tipikus erkölcstelen polgári hírlap, de szerencsére a fák nem nőhetnek az égig. Egy esküdtszék akadt, mely a „Matin"-t rágalmazásért súlyosan elítélte. S a „Matin" azóta összes pöreit békésen akarja elintézni, nagyon-nagyon megjuhászkodott. Szörnyűségek derültek ki a nagyon olvasott polgári lapok erkölcséről a „Matin" esete folytán. Ezek a hírlapok Franciaországban, mindenütt s nálunk is, gyűjtőhelyei a mai társadalomból szivárgó szennylének. Mellettük az ostoba olvasók tengernyi tábora, ezek a lapok mindenre képesek, és mindent pénzre váltanak. Természetes, hogy ennyi mocskos dolgot csak ott lehet cselekedni, ahol minden mocskos. Mivel azonban amerre nézünk, mindenütt ragad a mocsok, a „Matin" mindenütt él és uralkodik. Más név alatt, mások kezében, de még Magyarországon is, az analfabéták és ostoba betűzők klasszikus országában. Csakhogy Franciaországban akad ám esküdtszék, mely a polgári romlottság lap-orgánumának gáncsot vet. Magyarországon még ott se tartunk, hogy a sajtó háborítatlanul érje-érje meg a maga evolúcióját. A magyar „Matin"-ok a kormányhatalom besorozott szervei a magyar ázsiánizmus eszközei. Az embernek, bár kultúrember és forradalmár, sírnia kell Magyarországon, hogy még olyan fejletten és önállóan gaz lapunk sincsen, mint a „Matin".

Párizs, július 12.

Szocializmus, 1908. augusztus 9.

Ady Endre

157. A LEGSZOMORÚBB ÁLLATOK

Párizs, augusztus 5.

Kik panaszkodnak, hogy Franciaország kormánya tehetetlen, gyönge és gyáva? Kik panaszkodnak, hogy Draveil-Vigneux-ben kevés munkást öltek meg a vitéz zsandárok és katonák? Kik uszítják véres szájjal és tollal a polgárságot és a hatalmat a proletárokra? Polgári és reakciós hírlapok tudatlan és öntudatlan, szánandó emberi erkölcsök híján lévő munkatársai.

Nem a „Temps"-ról beszélünk, még csak nem is a „Matin"-ról, avagy a „Figaro"-ról. De a párizsi polgári lapok szerkesztőségeiben hihetetlenül nagy a fizikai és szellemi nyomor. Még Budapesten is megdöbbennének az emberek, ha egy-két adattal csupán megmutatnók, hogy a saját zsírjában fuldokló francia polgárság milyen gyöngén fizeti az ő sajtó-csahosait.

Szomorú állat a mi híres korszakunkban az ember, de nincs szomorúbb állat a polgárság átlagos, napszámos újságíró-diákjánál. Pedig néha még hite, tanultsága, ambíciója és lelkiismerete is van egy-egy ilyen szerencsétlen flótásnak. De, ha nem jut be úgynevezett úri laphoz, ha nincs saját vagyona, mellékes jövedelme, ha nem játékos, szédelgő vagy revolver-lovag, utolsóbb ember a legutolsónál.

És amellett ugatnia kell, igen, ugatnia, ahogy a lapjának tulajdonosa parancsolja. Elképed az ember, miket muszáj ezeknek az embereknek a meggyőződés látszatával papírra vetniök. A krónikaíró, aki havi 150 frankot keres, jajveszékel, hogy öt-hat milliomos gyárosnak a zsebét pár ezer frankos veszedelem fenyegeti a szervezett munkások által.

Hiszen vannak Párizsban nagystílű és jövedelmű újságírósvihákok is. Ismerem egy nagy lap külügyi rovatának a vezetőjét, aki évenként száz-kétszázezer frankot keres csak abból, hogy Magyarországon kezdve végigzsarolja a Balkán összes kormány-sajtóirodáit, s titkos alapjait. Ez csak az ő része, mert a kiadóhivatal számára még hatalmasabb summákat hoz haza egy-egy ilyen körútjáról. A sporttudósítók esetleg a sportpanamák titkaiból szereznek szép ezreseket. A színházi, sőt művészeti kritikusoknak szabott áruk van, mint a jól bevezetett árucikknek.

De általában szörnyű a helyzetük a polgári lapok munkatársainak Párizsban is. Igazán csak az immoralitás tarthatja bennük a lelket s az akarathiány, hogy valami tisztességesebb foglalkozást keressenek. A polgári társadalom, mondjuk a mai társadalom fekélyes mivoltát ők erősebben igazolják, mint például a betörők vagy kitartott szép férfiak.

Ők a legszomorúbb állatok ma, ezek a rosszul táplált, szegény, szennyes sajtó-csahosok. A maguk kis kenyeréért, rossz kenyeréért, sokszor lázadozva, önmagukat utálva - írniok kell. Írniok azok ellen, akik egész lelküket-testüket az emberi jobbulás akarásából viszik a polgári vágóhídra. Az ember bizonyosan megérti, hogy feudálisabb társadalmakban a különben sokszor az újságírónál is szennyesebb gentleman miért utálja úgy az újságírót.

Népszava 1908. augusztus 9.

A.

158. MEGSZERETTETIK A HAZÁT

Párizs, augusztus 11.

Andrejev Leonyidnak van egy fájdalmas és nagyon kegyetlen története a hazáról. A szerb diák a nagy orosz városban, mondjuk Moszkvában, részeg diáktanyán sírva ordítja, hogy Szerbia dicső ország. Bámulva vagy röhögve néznek reá a diákok, oroszok, német eredetűek és

lengyelek. Egyik orosz diák például tüdővészessé dolgozza magát, hogy egy-két évre Nyugatra mehessen. Berlinbe s mindenekfölött Párizsba, a kultúra, a fény, a szabadság metropolisába. S a szerb diák ezt nem érti, ő zokogva dúdolja az ő vad, szerb nótáikat, ő Szerbiába vágyik.

Mondják, hogy ez az özönvízelőtti érzés, ez a gyámoltalan nosztalgia benne lappang a kis népek legműveltebbjében is. Lehet, de az is bizonyos, hogy Magyarország tanult fiaiból egy évtized múlva ez érzésnek még a nyoma is kivész. Ignotus ír valahol a törzsökös, de európai lelkű magyarok tüzes magyar-gyűlöletéről. Ez a magyargyűlölet szerelem volt Berzeviczy Gergelynél, Széchenyi Istvánnál. Petőfinél is az volt, Kecskeméthy Aurélnál is, még a különben nem jelentékeny, de derék, szegény néhai Bessenyey Ferencnél is.

Az új generáció magyar intellektueljei már nem ilyen szerelmes gyűlölők lesznek. A magyarországi úri, papos betyáruralom ezeket el fogja vezetni az undorhoz.

Borzasztó az, ha magyar intelligens ember külföldön él, s hazai lapokon keresztül hazatekint. Ha a „Budapesti Hírlap” és társai kerülnek a kezébe, s ha távolról jobban, mint közelebbről figyeli azt a nép-gyilkosságot és kultúra-ölést, ami otthon folyik. Ami elfogja, az már több, mint düh és más, mint a csömör. Valami olyan érzés, amilyet a biblia-író a Jehovának adott Sodoma elpusztításakor. Itt már vége van hitnek, megértésnek, filozofálásnak. Csak azt érzi az ember, hogy van egy ország Európában, melyet néhány ezer ember hatalma s buta gonoszsága Koreánál aljasabbá tesz.

A kultúrember különben is túl van a nacionalizmus nyavalyáján. De összeköti azzal a társadalommal, melyből támadt a kultúra s a kultúrának még fölszabadítható erők közössége. De ha így tart tovább, mint most van, mi kösse a magyar származású kultúrembert egy társadalomhoz, mely az emberiségnek semmit sem ad? Mi kösse az ő Magyarországához, mely néhány ezer úri nomádnak a vadászterülete, s ahol, hogy a néphez ne férkőzzenek a fölvilágosítók, inkább elpusztítják a népet is.

A patriotizmusnak új, emberi kultúrformáját is ki fogják ölni a magyarországi intellektuelek és szabadságharcosok lelkéből. Helyébe teszik a reménytelenséget s a lassan-lassan már szenvedélytelenné váló undort. Magyarország mai urainak, akik tűzzel-vassal éppen most harcolnak a demokrácia első föllépése ellen is, ha egy kis lelkiismeretük volna, dermedten kellene meglátniuk ezt a szinte páratlan, megrázó kultúrpszichológiai jelenséget.

Népszava 1908. augusztus 16.

A.

159. ASSZONNYAL A BAKON

Párizs, augusztus 20-án

Muszájból és haragosan ácsorogtam tegnap délután a forró és lármás Place Clichy-n. Egy üres kocsira lestem, mert sietős volt az utam: a Petit Palais-ban volt találkozóm. Idegesen, bosszúsan gyűrögettem kezemben egy lapot, amelyet éppen az előbb vásároltam. Kis, koldus, anarchistáskodó hetilap, de szeretem, meg szoktam venni és olvasom. Tetszik nekem a vadsága, naivsága: egy ilyen lapocska természetesen ostoba és becsületes. És az ostobaság és a becsületesség rendszerint szép elszólásokra vezetnek. Most is íme, egy oroszos nevű orvos-kisasszonnyal polemizál a lap szerkesztője. Az orvos-kisasszony szemére hányja a lapnak, hogy a nők szabadságát s jogát eléggé nem hirdeti. A lap szerkesztője, aki ez idő szerint börtönben ül, de ott is írogat, lagymatagon válaszol. Hogy: sokkal égetőbb kérdések kínozzák

ma az emberiséget, mint a feminizmus. Hogy: természetesen minden embernek, hímnek és nőnek, egyforma joga van és - lesz. Közben érzi az ember, hogy a rab szerkesztő úr sommásan szeretné elintézni a dolgot. „Hagyjanak békét nekünk a nők, amikor így is ezer meg egy a bajunk.” „Várjanak még vagy három-négyszáz évet, amikor a férfiak rendben lesznek.” Akkor majd a nők dolga is sorra fog kerülni, bizonyosan - talán.

Végre egy üres kocsi, féltékenyen ugrom bele, s mikor a kocsis lecsapja a taxi-zászlót, akkor veszem csak észre, hogy a kocsis - *asszony*. Asszony, szőke, se nem szép, se nem csúnya, halvány, cingár, barna kosztümös, nyilván külvárosból került fiatal párizsi nő. Feminista vagyok rogyásig, akit az előbb fölháborított a kis anarchistáskodó lap burkolt antifeminizmusa. De e pillanatban, mikor az én asszonykocsisom nekivágott a százféle kocsitengernek, hátamba állott a hideg. Jönnek a súlyos autóbuszok, a nagy társzekerek, ügyeskedő bérkocsisok, elegáns magánfogatok, tízféle tramway-k, töff-töffök, két- és háromkerekű alkalmatosságok. Az én asszonykocsisom nyugodtan ült a bakon, valósággal mintha fölemelődött volna a kocsink. Hajszolta a lovát, s ilyen gyorsasággal, ilyen tolongásban egy férfikocsis elvesztette volna a fejét.

Csöndesebb utcába fordultunk, s a nagy rettegés után most szelídebb tapasztalatok következtek. A járókelők vidáman néztek reánk, a szembehajtó férfikocsisok csúfondárosan kiabáltak az én kocsisomra. Jött egy autóbusz, s annak a vezetője, piros, kacagó, jóképű ember, csókot hintett. A halvány, cingár nő az utat nézte, a lovát, nem hallott, nem látott semmi fölöslegeset. S igénytelen, makacs, pompátlan, hideg, ügyes egyéniségében egyszerre a jövendő asszonyt láttam. Nem akiről előkelő írók s nőapostolok prófétálkodnak s nem is az agitátorok lármásan festett ideálját. Az *asszonyt*, aki föl fog ülni a bakra hidegen, szerényen, elszántan, s esetleg elébehajt a férfinak. És mindezt nem elvből teszi majd, de az élet, a fejlődés parancsából. Nem fog lármázni, s örülni se, ha emancipálódik, de elfogadja az emancipációt, mint a bölcs ember magát az életet, mely szintén nem mulatság.

Franciaországban rossz talaja van a nő-férfiasító feminizmusnak, sőt mindenfajta programos feminizmusnak. A legtöbb, hogy némely apostolok azt a jogát hirdetik a nőnek, hogy gyermeket ne foganjon, s ha úgy tetszik, előzze meg a komoly szülést. Se polgárok, se proletárok, hímneműek, nem mennek tovább, s ők nem tehetnek róla, hogy tovább megy - az élet. Franciaországban még ott tartunk, hogy a nők, akik Nietzschét olvassák, Nietzsche-kalapot hordanak. Nem tréfa, egy előkelő kalapüzlet legújabb kalap-kreációját Nietzsche-kalapnak nevezte el.

De ugyancsak Franciaországban évtizedenként s ijesztően szaporodik a *bajuszos-szakállas nők* száma. Ez se tréfa, sőt ez a nagyon komoly jel: az élet kényszeríti még fizikumban is az elférfiasodásra a nőt. Az én kocsisomnak nincs bajusza, de bajuszt visel belülről, s ez az asszony már szinte férfi. Fölül a bakra biztosan a hónapnak mind a harminc vagy harmincegy napján, s óvakodik, hogy áldott állapotba jusson.

Az én kocsisom megint nagyon forgalmas utcába hajtott, s megint rettegve ültem a kocsimban. Megálltunk a Petit Palais előtt: soha kocsis ilyen biztosan, becsületesen és olcsón nem vitt sehova. De én még se ülök soha többé olyan kocsiba, melynek a bakján vászoncseléd ül. Igazságtalan, komisz ember vagyok érte, de hát ha lelkemben az ígérkező viadalban leigázott férfi féltékenysége és dühe dolgozik. Ezek a nők olyan újak, makacsok, ügyesek, s annyira az övék a jövő, hogy nekünk, férfiaknak, holott hiába tesszük, szövetkeznünk kellene már ellenük.

Az Újság 1908. augusztus 27.

Diósady

160. IDEGEN FORRADALMÁROK PÁRIZSBAN

Párizs, augusztus végén

Párizsban csinálják a forradalmakat, s ezen nem változtathatott a Bastille lerombolása óta senki. Még a Napóleonok is forradalmárok voltak, a nagy és a kis Napóleon egyaránt. Amikor Párizs nem tud Franciaország számára forradalmat csinálni, csinál másoknak. Csinál Oroszországnak, a hinduknak, Perzsiának, a herreróknak, Fokföldnek vagy a törököknek.

Clemenceau kemény ember, olykor valóságos császári rendőrminiszternek látszik. Clemenceau tud letartóztatni, elítéltetni, lövetni, kiutasíttatni, börtönözni. De minden keménységét, hatalmát elrontja az, hogy ő maga is forradalmár-temperamentum. Szegény Michel Lujza, a pár évvel ezelőtt óta néhai anarchista némber, mondott egyszer valamit. „A forradalmároknak meg kell becsülniök az erőszakos hatalmat, a zsandárokat és agent provocateuröket." „Mert - magyarázta a jó Lujza - ezek segítenek zavart, bajt és lázadást csinálni, tehát ők is forradalmárok."

Ilyenformán Clemenceau még Párizsban és franciák ellen se verheti le az örökös, bujkáló forradalmat. Hogyan tehetne hát azok ellen, akik titokban, ezer kilométerekre, messze földek számára dolgoznak? Talán nincs nép, amelynek Párizsban ne volna egy magát-kinevezett, titkos, forradalmi bizottsága. Van orosz, lengyel, örmény, török, macedón, spanyol, perzsa, koreai. Talán az összes dél-amerikai temperamentumos köztársaságocskáknak is van kivétel nélkül. Néha öt ember egy-egy ilyen komité, néha ötszáz, de bizakodik - lármázik is olykor - s dolgozik.

Az ifjú-törököknek, akik ma a Padisahnak is urai, egy *Mechveret* című lapjuk volt Párizsban. Ennek a lapnak nagy része van a mai török események nagyszerű fölzúdításában. Most ez a lap megszűnt, mert összes munkatársai hazamentek az alkotmányos Törökországba. De hogy mennyire a forradalom városa Párizs, mutatja, hogy már vannak utódjaik.

A napokban indul meg egy újabb török lap Párizsban: az *Új Törökország*. Az a Salih Gurdzsi, aki e lap vezére és szerkesztője lesz, pesszimista török úr, ő nem utazott el Szalonikibe, amikor beütött az alkotmány, a többi ifjú-törökkel. Ő annak az anarchista filozófiának a híve, hogy a forradalmat sohase szabad abbahagyni. Ő tehát folytatja ott, ahol a Mechveret abbahagyta, csakhogy most már a hatalomra jutott forradalmárokkal szemben.

Ezeknek a pesszimista forradalmároknak bizony-bizony mintha igazuk volna. A hatalomrajutás forradalomellenessé tenné még a bombavetőket is. Azok az intervjuk, amelyeket párizsi lapok az ifjú-törökök néhány jelesétől közöltek, fölháborítóan józanok és bölcsek. „Most már rend legyen" - ez a leitmotiv azoknak a nyilatkozatában, akik a régi rendet fölforgatták.

Salih Gurdzsi kevesedmagával maradt itt Párizsban, de néhányan mégis itt maradtak. Ez a kis csoport különben is mindig szemben állott az ifjú-török komitéval. Salih Gurdzsiék török képviselői az örökös forradalmárok típusának. Ők a török hetumogerek, akik a langyos alkotmány elől haragosan, tüntetve Cinkotára vonulnak.

Nem Genf, nem Amerika, nem London az igazi hajlékuk az ilyen forradalmároknak. Párizs, és még olyankor is, amikor Párizs elzavarja őket, ami még ma is megtörténik. Mostanában nem egyszer utasítottak ki a cári barátság kedvéért orosz forradalmárokat Franciaországból. De ezek visszalopóznak Párizsba, mihelyst lehet, mint ahogy a Commune idején rohantak Párizsba minden nemzetek engesztelhetetlen, nyugtalan lázadói.

Az olasz Cipriani Hamilkár is, aki regényes körülmények között most találta meg akkor elvesztett leányát, Londonból sietett Párizsba barikádokat csinálni. S a lengyel Wroblewszki is, akit a minap temettek el Párizsban, generálisa volt a Commune-nek. És hányan voltak s vannak még hasonlók, mindenfajta népből valók. Az örökös forradalmárok bolygó, nomád, nemzetközi népe ez, melyet a Bastille-romboló Párizs varázsa csal, húz.

A Szajna bal partján, egy-egy csöndes, ósdi, szegény utcában néha különös láz fog el. Itt-itt, valamelyik sötét házban talán éppen most döntenek Miklós cár, az afgán emír vagy Nikita fejedelem sorsa fölött. Vagy legalábbis itt-itt valahol egy csomó tüzes fejű ember suttog, tanácskozik, s ha a legkisebb tervük is beválik, holnap-holnapután lesz miről írniok a lapoknak San-Franciscótól Sztambulig.

Az Újság 1908. augusztus 29.

Diósady

161. MAGYAR ÉS LENGYEL

(Párizsban ellesett párbeszéd)

Európában ma a magyar és a lengyel a legspanyolabb spanyolok. Tegnap itt Párizsban, ahol különösen gőgösek ők, kihallgattam egy beszélgetést. Íme a beszélgetésnek egy ékes darabja, amint következik:

Lengyel: Hát igen, mi azt üzentük Szentpétervárra: nekünk nem szabadság kell, hanem lengyel szabadság. Ha a cár visszaállítja a régi Lengyelországot, mi leszünk a legjobb fiúk. Akkor segítünk a cárnak, s akasztjuk a disznó nihilistát, mint kéménybe a sódart. Sajnos, kedves magyar testvéreim, ez a nyavalyás Párizs megmérgezte az egész világot. Szörnyűség, hogy a dumában miket beszél összevissza a demokrata csorda. Hogy minden nemzetiséget egyforma jog illet meg. Hát nem őrület ez: a lengyel csak annyi legyen, mint a litván, a rutén, a kis-orosz és a fehér-orosz? Meg azután az az istentelen jelszó: „jogot és földet a népnek". Akkor inkább azt mondom, hogy éljen a cár és Szibéria. Mi lesz. akkor a lengyel nemzet virágjával és büszkeségével, a slachtával? Hát kell a parasztnak jog és föld, ha jog és föld nélkül több mint ezer évig meg tudott élni? Akkor inkább nem kell független Lengyelország sem. Először is egy pitykés gombot nem ér a függetlenség és szabadság, ha az embernek nincsenek szolgái. Tehát legyen miénk Ukrajna, Litvánia, minden, ami a mienk volt valaha. Mi történelmi alapon állunk, s nem vezettetjük félre magunkat divatos, őrült jelszavakkal. Forduljon föl Európa és a világ: a lengyel glóbus külön forog, s a lengyel szabadság más, mint a többi szabadság. No és hogy a parasztnak annyi joga legyen, mint egy vérbeli történelmi hercegnek és grófnak? Sőt, hogy a paraszt földhöz jusson és erőre kapjon? Ha a cár gyáva lesz, mi nem leszünk gyávák: megvédjük a történelmi folytonosságot. Mire való a cár hadserege, ha nem tudja megvédeni az Erkölcsöt és a Tulajdont? Minden izgató demagógot akasztófára kell húzni, ha lengyel is. Bezzeg Ausztriában jobb dolga van a lengyelnek. Bécs mégiscsak nemesebb és okosabb, mint Szentpétervár. Galíciában mi kevesebben vagyunk, mint a rutének, de azért coki rutén. És coki demagógia, rendbontás, úgynevezett modernség. Galícia lengyel úri kasztja hűséges Bécshez, s Bécs megengedi, hogy a lengyel úr valóban úr legyen. A nép pedig, ha éhes, vándoroljon ki Amerikába. Ha nem éhes, akkor énekelje, hogy „nincsen veszve Lengyelország". Ez a szabadság, ez a patriotizmus, ez az igazság.

Magyar: Ez a szabadság, ez a patriotizmus, ez az igazság. Lengyel testvér, be szeretlek, be testvérem vagy. Lelkemből vettél minden szót és igazságot. Minket is meg akart mérgezni ez a

bolond Párizs. Gonosz bújtogatók a történelmi Magyarország fundamentumait akarták kiszedni. Nemes főurainkra rá akarták szabadítani a népet, a piszkos népet. De résen álltunk, s a bölcs, a nemes Béccsel hamar kiegyeztünk. Kell a fenének a független és szabad Magyarország, ha paraszt, zsidó, oláh, tót is ember. Csak tintanyalók gondolhattak ki ilyen átkozott jelszót. Ha Bizáncba bevonul a demokrácia, mi magyar és lengyel akkor is megállunk. Leckét adunk ennek a megkergült Európának. Láncra a parasztot s a nyugtalan bugrist. Vagy van történelem vagy nincs. A történelem azt hirdeti, amit a mély hangú békák: urrrak az urrrak. Éljenek a békák s a két legszabadságszeretőbb nép: a magyar és a lengyel. Fogjunk össze, és a poklok minden ördöge sem győzhet le bennünket.

Lengyel: Van egy kis pénzed, testvér?

Magyar: Van, egy kis kormányszubvenció, hogy a francia demokrácia nemzetölő tetteit tanulmányozzam.

Lengyel: Nálam is efféle eredetű és jellemű[!] pénzecske van. Hajh, hopp, helyretyutyutyu, ma mulató kedvem van. Abcug Párizs, abcug betű, abcug gondolat, le a nihilistákkal, éljen a szabadság.

Magyar és lengyel berontanak egy korcsmába, s egy óra múlva magyar és lengyel deli táncra lendül.

Párizs.

Budapesti Napló 1908. augusztus 30.

A. E.

162. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

(Egy újságíró búcsúztatója - Szerelem és rendőrség - A hazug szabadgondolkozók)

Meghalt Párizsban egy Harduin nevű újságíró, egy ártatlan és mégis nagyon gonosz ember. Esprit-ember volt, gyönyörű talentumú krónikás, igazi, valódi polgári idegrendszer, nyugodjék békében. Nem szerette a hivő embereket, s emiatt egyformán utálta a vallás bigottját s a tudomány vitézét. Egyáltalában se hinni, se szeretni, se gyűlölni nem tudott, mert hiszen ő volt a mai Franciaország lelkecskéje. Ő nem tehet róla, hogy olyan volt, amilyen volt, mint ahogy nem tehet arról, hogy a veséje elromlott. Polgári közönség számára született, nevelte, adta s élte le magát. Ennek a triumfáló, polgári Franciaországnak, ennek a romlottnak, finomnak, gazdagnak, betegnek volt a fia. Mert nem igaz az, hogy Franciaországban minden egy chansonnal végződik. Dal nélküli ötlettel, cinikus röhejjel végződik itt igenis manapság minden. Harduin csúfolódott tudománnyal, vallással, elvvel, művészettel, erkölccsel. Ez a mindenről krónikázó krónikás fiatalon pénzügyi zseninek, börzétlenül börze-embernek indult. Világfölfogását a börzéről, a bankokból, ahol bennfentes volt, s a lapok közgazdasági rovatából hozta. Annyira tudta, hogy a mai társadalomban minden a pénz, hogy már a pénzt is hitetlenül nézte. Beszélik, hogy óriási vagyont kereshetett volna szimatjával, beavatottságával. S ekkorra már meg volt mérgezve nemcsak a veséje, de a lelke is. Csúfolta az eszmék apostolait, a művészeket, a naivokat, de érezhetően irigyelte őket. Afféle polgári anarchista lett, keselyű-ember, aki csak marcangolni tud. Ismételjük: ő volt a mai polgári Franciaország lelkecskéje, szocialista-gyűlölő, papfaló, hitetlen és reménytelen. Egy-egy apró krónikája a Matin-ben olykor fölért Victor Hugo egy verskötetével. S mégis haszontalanul élt, mert élete világosságát a tőke boszorkánykonyháján gyújtották föl. Szegény Harduin, tízezer cikket írt,

tízezer fájdalmat szenvedett legalábbis. És meghalt hatvanhárom éves korában, és sohse tudta észrevenni, hogy egyre nő azoknak az embereknek a tömege, akiknek az életét és akaratát nem lehet pénzzel kifizetni.

*

Párizs, a hírénél sokkal jobb Párizs, követi a többi főváros példáját: erkölcsösödik. Új szabályokkal fogja körülvenni azokat a szerencsétlen, bús áldozatokat, akiket a magyar örömleányoknak nevez. Nagyobb „erkölcsrendészet", gondosabb orvosi ellenőrzés és a többi következnek. Csak éppen az bizonyos, s ebben mindenki egyetért, hogy a prostitúció tovább fog virágozni. Akadt szemérmes törvényhozó, aki azt kívánta, hogy a hatóság ne adjon „engedélyt" a nyilvános házaknak. „Engedély" helyett csak vegye tudomásul, és tűrje el, hogy ilyen házak is vannak. Kedves hipokrízis ugye, igazán polgári erkölcs-fölfogás.

Arról is szó volt, hogy a találkahelyeket tiltsa be, szüntesse meg a hatóság. De eszükbe jutott, hogy akkor hol találkozzanak szeretőikkel a burzsoázi [!] férjes, „tisztességes" asszonyai! Végül is abban állapodtak meg, hogy drákói szabályokat csak a hivatásos nőpáriákkal szemben szabad alkalmazni. Pedig ezeknek ugyancsak megnehezült az életük, mióta a „tisztességes" nők is egyre többen az ő mesterségüket kénytelenek gyakorolni. Ami az egészségügyi okokat illeti, nem bizonyos, hogy több nemi betegséget osztanak szét a hivatásos nők, mint az „amatőrök". A prostitúció s a nemi élet minden nyomorúsága együtt nő a polgárság gyarapodásával.

Hanem mondott valaki valamit Párizsban, ami szintén igaz Budapesten is. A találkahelyek kérdésénél a vitatkozók egyike azon siránkozott, hogy előkelő, férjes nők járnak az ilyen helyekre. Egy másik valaki, aki ebbe a nagy, közszerelmi kérdésbe éles szemekkel néz bele, ezt válaszolta:

- Az előkelő, polgári nők beteges szabadosságának ugyanaz az oka, mint a prostitúciónak általában. Egy igazságosabb, őszintébb társadalomban nem lesznek utcaleányok és suttyomban ölelő előkelő nők sem. Ha az előkelő apák nemcsak a leendő vő anyagi helyzetére néznének, már ez is sokat jelentene. Hátha még az előkelő férjek jobban fizetnék az ő alkalmazottaikat. De mivel rosszul fizetik őket, ezeknek nemhogy házasságra, de egy hivatásos szerelmi nember megvásárlására sincs elég pénzük. Kénytelenek tehát föllebbvalóik s munkaadóik feleségeit elcsábítani, ami sokszor pénzbe se kerül.

Ez a vélemény félig ötlet, de másik felében veszettül találó igazság.

*

Jean Allemane mondta egyszer e sorok írójának, hogy a polgári szabadgondolkozó egyike a legfurcsább állatoknak. Valóban az manapság, a szociális forradalom előestéjén. Egy ember, aki azt hiszi, hogy mindent elvégzett, ha fölrúgja az istent és a papot. Szó sincs róla, föl kell lehetőleg rúgni e két madárijesztőt, melyek közül az egyik, anyagból lévén, lábbal pláne megközelíthető. De ha legalább ezek a polgári szabadgondolkozók ezt a keveset egészen megcsinálnák. Ám Falleres elnök, amikor a leányát férjhez adta, elvitte a templomba az új párt. Hírhedt szabadgondolkozó, polgári politikusok végrendeletükben egyházi föloldást és temetést kérnek. Magyarországon is ismertem egy jeles zsidó szabadgondolkozót, aki a hosszúnapot citromot szagolva imádkozta s böjtölte végig a zsinagógában. Ezek a polgári szabadgondolkozók farizeusok, akik csak politikából vannak hadilábon a dogmák isteneivel. Ezeknél jobban kell becsülni azokat, akik hisznek valamiféle istenben, de ez nem gátolja meg őket, hogy az emberiségért késhegyig, sőt isteneik árán harcoljanak. A kérkedő ateista urakkal még mindig megjártuk, mert ezek az ateisták rendszerint antihumanisták is. Alattomban pedig éppen úgy kibékülnek babonásan a vallás istenével, mint a bigott nagyapjuk tette. Az isten, a

papok istene valóban nagy ellenség, a pap is az. De a kétszínűség még nagyobb ellensége az emberi társadalom javulásának. Egy szocialistának, egy forradalmárnak éppen úgy le kell számolnia azokkal, akik a vallásosságot érdekből űzik, mint a lármás és hazug szabadgondolkozókkal.

Párizs, augusztus végén

Szocializmus 1908. szeptember 5.

Ady Endre

163. KORTÖRTÉNETI JEGYZETEK

Bizonyos, hogy ma már talán Magyarországon sincs úgy minden, mint háromszáz év előtt volt. Bizonyos, hogy Magyarország élete, sorsa nem a protestáns eklézsiák bátorságán vagy gyávaságán fog eldőlni. De az ember nehezen dob el bizonyos babonákat, minél öregebb és tapasztaltabb, annál nehezebben. Mert megtanulja, hogy minden poklokon keresztül a babonák is ott vannak a hajtóerők között. Hozzászokott az ember, hogy a magyar protestantizmusban erőt és nyugtalanságot sejtsen. Tehát valami olyan szellemet, mint a francia hugenotta szellem, elősegítőt. Olyan szellemet, mely kifeszíti magát a dogmákból, s néha akaratlanul is szárnyal. És Magyarországon ma a protestánsokat csupán a *Ne temere* kezdetű pápai breve bántja. Semmi más csak a *Ne temere*, semmi, csak az, hogy a pápa a protestáns lelkészektől megáldott frigyet nem vallja igazi házasságnak.

Egy erdélyi unitárius pap egykor a maga iskolázatlan, józan fejével mondott valamit. Bizonyos korszakokban az egyházak kezdenek csúszni, sőt egymás helyébe csúszni. A katolicizmus fanatikusabb lesz, mint a régi mexikóiak vallása s vadabb, mint amilyennek a dominikánus vérebek akarták egykor. Az alkuvó Luther-féle avagy anglikán-fajta protestantizmus helyébe csúszik a katolicizmusnak, a kálvinizmusból swedenborgi vallás lesz, s az unitáriusok nem mernek hangosan nyilatkozni, Isten volt-e József ács fia vagy gyarló ember. Ez így: teológus, együgyű és tudománytalan beszéd, de hozzágondolva a tapasztalati tudomány eredményeit, valóság. Hiszen még a szórványos, krisztianizálódó, zsidó iparkodások is ide tartoznak.

Bizonyos korszakokban, vagy gazdasági és kulturális válságok előtt minden Isten gyáva lesz, a dogmák Istenei főképpen, de ha egy kicsit körülnézünk, nem csupán a vallási dogmák Istenei. De igenis gyáva lesz mindenféle Isten, akit csak az emberi agy kigondolt. Ma Magyarországon a protestantizmusnak éppen úgy nem érdeke a régi szabadosság, mint a legújabb filozófiának az anyagi monizmus. A magyar protestánsokban van egy állandó, örökölt pápizmus-félelem. De ez ma csak a *Ne temere*-ig mer kifakadni, mert Baksay püspök jobban reszket Bokányitól, mint Sarto pápától.

Viszont ez megint úgy hangzik ugye, mintha ugyanaz az erdélyi unitárius pap mondta volna? Emlékezzék csak mindenki, Kenessey, az új erdélyi ref. püspök milyen örömmel barátkozott gróf Mailáthtal, a harcias pápista püspökkel. A szekularizáció gondolatát milyen riadtan fojtotta meg a kálvinista papság, ahogy könnyelműen megszülte. Ma nem állanak egymással szemben a különféle istenek papjai. Mert ma Magyarországon elhallgatva, de mindenkitől látva, nagyobb kérdőjel van az égen Jehovánál s a vallási szekták apró, gyáva Isteneinél. Perzsiában a múlt hetekben a papság látta be először, hogy neki jó lesz észretérnie, a papságnak csak olyan forradalmakban szokása részt vennie, amely nem megy, nem mehet túl az ő istene birodalmának határain.

Ma Magyarországon a kálvinista pap legjobb esetben olyan radikális és progresszív lehet, mint például Bánffy Dezső báró. Bánffy Dezső pedig talán még a bizonyos miniszterelnöki székért se szegődnék a fölforgatókhoz, a vagyon és a könnyű módon szerzett kenyér rettegve gondol arra, hogy az ő ezerjeinek helyébe bizonytalan, elszánt, hazárd milliók tömegei jöjjenek. Íme, miért nem fáj ma Magyarországon Melius Juhász felekezetének sem nagyobb dolog, mint a *Ne temere*.

*

Gerov úrnak olyan arca volt, mint egy kutyafejű tatárnak s köpött, ha Szerbiáról vagy a szerbekről beszélt. Nacionalista lapot szerkeszt egyébként ez az úr Bulgáriában, Szófiában, s lapjának francia címe: Tribune des Balkans. Kilenc kerek évig tanult medicinát, jogot Párizsban, Lyonban, Genfben, Strassburgban Gerov úr. Egy vasúti kocsi internacionalizmusa hozott bennünket össze, s régen nem utaztam originálisabb emberrel. Azaz, ezt hittem azután, hogy elváltunk egymástól harmincöt órás utazás és barátság emlékével. Azóta az én úti bajtársam egyre cseréli lelkemben és emlékemben az ő nacionáléját, mivoltát. Tegnap például már azt hittem, hogy az egész embert, s mindazt, ami körülötte nevezetes, csak álmodtam. De nem, nézzen utána, akinek tetszik, s ha ideje van, hogy Szófiában igenis él Gerov Mátyás és a lapja. Sőt, azóta már a Szobranje hőse lehet a hősöm: avval is eldicsekedett ti., hogy mandátumot kap. Egyik titkára ő a bulgár[!]-macedón komiténak, Párizsba, Londonba pedig fegyverek ügyében jött. Talán nem okozok neki bajt, ha szavam hihetőségéért ezt a rámbízott titkot is elárulom. Gerov úr él, kedves, világlátott úr, aki harmincöt óra hosszat láttatta magát, diskurált, s a többiről ő nem tehet. Ha nem bulgár [!] téma volt előttünk és közöttünk; mintha nem is Balkán-ember lett volna az útitársam. Megfigyeltem, hogyan érintkezik, ismerkedik, cseveg az úton más idegenekkel is. Formásan simán, európaira tompított és csiszolt élénkséggel, amiként az Nyugaton nevelkedett úrhoz illik. Látszott rajta, s mondta is, hogy angol, francia és olasz revűket szokott olvasni. Tudósokról, művészekről ismerete és véleménye volt, politikai hite progresszív, radikális. De csak a francia és olasz politikában, a mások politikájában, a magukében nem.

„Ma még nacionalistának kell lennie Bulgáriában minden becsületes és okos embernek." S mikor ezt mondta, már kicserélték, már ekkor a néhai bulgár cárok vad harcosa volt. Ők nem soviniszták, de nem nyugosznak addig, míg minden bulgárok [!] államilag is nem egyesülnek. Ők demokraták, de a parasztjaikat akár akasztófákkal is elzárják az idétlen s már Bulgáriába is betörő szociáldemokráciától. „Én hiszek a szocializmusban, de száz évig még agyonlövetnék minden bulgár [!] szociáldemokratát. Én szeretem s személyesen ismertem Párizsban Verlaine-t, de utálom azt a két bulgár poétát [!], akik nálunk új poézist akarnak." (A nevüket is megmondta, föl is jegyeztem, de nem lelem most hirtelen a följegyzést a noteszemben.) Ő antimilitarista, de ma még minden bulgár [!] férfiú katona legyen; ma és még sokáig. Nekik fegyveres leszámolnivalóik vannak; s meg kell csinálniuk előbb mindazt, amit a török hódítás óta meg nem csináltak. És rikácsolva kiabált, kutyafejű tatár arcáról elszállott a szláv melankólia és szőkeség.

„Egy szép napon arra ébred Európa, hogy a bulgár [!] hadsereg egyik fele Belgrádban, a másik Macedónia szívében van. Fiatal népnek érezzük magunkat, s a fiatalságnak joga van kikacagni s legázolni a vén bölcseket. Nekünk nem imponál addig a kultúra, amíg ellenünk is szólhat, s mi ráérünk még elfinomodni."

Így és ilyeneket mondott. Gerov, s ezért nem tudom és hiszem én ma már azt sem, hogy harmincöt óra hosszat útibajtársam volt. Nem a XIV-ik vagy a XVI-ik századból kelt ki, s szegődött mellém egy groteszk árnyék? Bulgár [!] volt-e csakugyan avagy magyar, oláh, szerb, albán, újgörög, örmény, horvát ez a Gerov? Valamelyik olyan néphez tartozó, melyet érintett

vagy megállított egykor az ottomán erő. Ezeknek a népeknek a lelkéből ötszáz esztendő hiányzik, s hiába minden. Ez az ötszáz esztendő egy feneketlen iszák, amelybe hasztalanul ömlik a legjobb nedű is. Ez a Gerov magyar is, horvát is, közös típusa a török félholdtól elsápadt nemzetecskéknek. Ezekre új törvényeket kell megkeresnünk, ezekkel több baja lesz még a kultúrnemzeteknek, mint a hererók hordáival. Gerov úrral utaztam harmincöt óra hosszat, jó útitárs volt, nem unatkoztam. De Gerov Mátyás megerősítette az én kétségbeesett magyarságomnak minden rettenetes gyanúját. Párizsban úgy köszönt el tőlem, mint a legkorrektebb, szellemileg fölnőtt francia kultúrember. És elment dinamitot s puskákat rendelni, hogy Keletről majd beledurrantsanak a nyugati kultúremberek szép, szent és ostoba optimizmusába.

(Párizs)

HSz. 1908. szeptember

A. E.

164. FRANCIA-E PÁRIZS?

Budapestet azzal szokás fejbevágni, hogy nem olyan magyar főváros, mint amilyen francia főváros Párizs. Párizsra pedig nem szoktak ugyan Budapest példájával rápirítani, de ugyanezt a vádat százszorosan szórják. Az új francia irodalomban és publicisztikában valóságos iskolája támadt a Párizs-gyalázásnak. Hogy Párizs nem francia se nyelvben, se lakosságban, se szokásban, se arcban. Hogy Párizs lassan-lassan idegenek, jövevények, kalandorok prédája lesz, mint egykor Athén a „metek"-eké. A régi Athén is akkor veszett el a görögség és emberi kultúra számára, amikor idegen, zagyva népség szállta meg. Ez és ilyenek a vádak Párizs ellen, amely pedig nyolcszáz esztendő óta mindig kozmopolisz volt.

Fogós a kérdés, s az egy hajóban utazók is veszettül távol vannak egymástól. Hát ki, milyen, micsodás az igazi francia, s hol kezdődik a jött-ment? Már a faj-tudósok között is nagy az ellenesség, s csak a főbb irányok négyféle helyen keresik az ősfranciát. A gall-teória kezd gyöngülni, a latin még tartja magát, s a Gobineau-féle franko-germánságnak is vannak hívei. De íme, a legfiatalabb francia „intellectuel"-ek már szinte mind a franciák kelta származásában hisznek. A nyelv nem argumentum - hirdetik -, s ami értékes ember-anyag van Nyugat-Európában, az mind rokon és kelta-vérű. Egy nagyon finom és mély francia író, Rémy de Gourmont, ezt a teóriát részletezni is tudja. Szerinte Shakespeare is ír eredetű volt, tehát a legvalószínűbb kelta-epigon-fajból való. Szerinte a Bretagne-ból és Belgiumból került francia szellemi nagyságok voltak a legkülönbek és legfranciábbak. Szerinte Shakespeare és Racine közelebbi rokonok, mint Molière és Victor Hugo. Szerinte a francia szellemnek legközelebbi rokona az ír, még akkor is, sőt éppen akkor, ha angolul jelentkezik. Rémy de Gourmont szellemes faj-teóriája szerint az ősi kelta léleknek *kell*, szükséges ez a nyelvbeli átöltözködés.

Csak mint szellemesség, mint kuriózum mellett álltunk meg a kelta-elméletnél. Lám, egy érdekes bizonyítéka annak, hogy a fajták csak látszólagosak, s egy mai nép se ismeri őseit s fajiságának összetételét. Azután pedig már az éjszaki és déli francia között olyan nagy az ellentét, mintha két glóbuson élnének. Hogy lehessen Párizstól követelni meg az igazi franciaságot, mikor senki sem tudja, milyen ez az igazi? Goethe határozottan franciábbnak tetszik, mint Victor Hugo, s Taine németebb, mint Nietzsche.

*

De e kissé haszontalan elmélkedéseknél érdekesebb Párizs franciaságának napi és hírlapi problémája. Való, hogy Párizsban ma már angol és amerikai városrészek kezdenek alakulni. A gyönyörű, hatalmas Opera-avenue-n alig van francia üzlet, s a Bois felé vezető szépséges út palotáit amerikai s angol milliomosok vásárolják meg sorra. A német invázió miatt szinte naponként jajgatnak a párizsi bulvár-lapok. De hiszen van itt kolóniája minden nemzetnek, s csak magyar ember is hat-hétezer él Párizsban.

Más és talán veszedelmesebb dolog az, hogy terjed Párizs bennszülött franciái között is az „anglománia" és újabban az amerikaiaskodás. Ruházatban, sportban, bajusz- és szakáll-viseletben, affektált modorban, sőt még a diskurzus nyelvében is. Mistral az ő provence-i nyelvével is francia, de ezek a sznobok - faj-teória ide, faj-teória oda - valószínűleg már nem azok. Hírlapi nyelven a „gall szellemet", a „latinité"-t stb.-t siratják azok, akik Párizs franciátlanságát is siratják. Alapjában azonban nem is elnemzetietlenedéssel, de nemzetközi elbarbárosodással állunk itt szemben. Főképpen Amerika hat itt, de nemcsak Párizsra, hanem az egész világra. A sportember, az egyformán öltözködő, az érzéseket és hangulatokat megvető ember, kezdi végleg kiszorítani a másik fajtát. A másik fajtát, amely egyéniségre törekszik mindenben, amelynek világfölfogása esztétikai, amely szereti a művészeteket s önlelkének libegéseit. De ez nemcsak Párizsban van így, hanem mindenütt a világon, ahol az új gazdasági és társadalmi alakulások uniformizálták az embereket. A franciák és párizsiak külföldieskedése ilyenformán nem is külföldieskedés. S nem is az idegenek rontják meg Párizs franciaságát, hanem - a kor. A tizennyolcadik században s a múlt század romantikus évtizedeiben is még a legjámborabb szatócs kénytelen volt intellektuális kultúrát - legalábbis - utánozni. Ma a divatos és nagyon megfizetett francia művésznek az az álma, hogy őt gentlemannek lássák, s ha lehet, bejusson az automobil-klubba. Ez bizony mindenütt, Párizsban is, a demokráciával járó gazdasági föllendülés eredménye. Nem tartós baj, de eltarthat még vagy másfélszáz évig. Addig pedig a naiv, rosszullátó emberek bogozhatják a teóriákat, s a francia sovének szidhatják a nem francia Párizst. Érdekes különben, hogy a Párizs franciátlanságát siratók majdnem mind - németes nevűek. Párizs pedig olyan francia, mint nyolcszáz év előtt, s olyan, mint amilyennek a mi napjainkban lenni kénytelen.

(Párizs.)

VU 1908. szeptember 20.

Diósadi

165. [A HOLNAP]

(Ady Endre előadása)

Kazinczy Ferenc valamikor úgy vágyott Széphalomról Erdélybe, mint Petőfi vágyott később sokáig és hasztalanul Párizs felé. Erdélyi útján mámoros volt. Kazinczy reményeket falt, sőt bizonyosan jobbakat gondolt, mint amilyeneket kicsi, hamar összehúzódó fantáziájával írt. Tetszett neki minden, s a Wesselényiék zsibói ménese különb institúciónak látszott előtte, mint valami leendő akadémia. Ennek az egyszerre német és vadmagyar táblabíró-intellektuelnek csodálatos, ma is becsülendő szimatja volt, Erdély, a régi Erdély mindig magyarabb és sokkal európaibb volt, mint a nyolcfelé osztott és béna Magyarország, Kazinczy fejében süröghettek a nagy nevek: Dávid Ferenc, Bethlen, Apáczai Csere, Bolyai, Wesselényi stb. Nagy névsor lenne, de elég ennyi, hogy egy csodálatos, alig érintett titok fátyolához jussunk. Erdély, amely büszke, szabad államként tárgyalt Angolországgal, Franciaországgal, Svédiával, Hollandiával, Lengyelországgal, a birodalmi császársággal, természetesen az ottomán birodalommal, magyar

gyűjtőlencséje volt minden európai kulturális sugárnak. Az unió megölte Erdélyt, habár 1867 után még sokáig, pár évtizedig, az erdélyi nyugtalan, csalafinta elme teret kapott politikában, irodalomban, tudományban. Most már nincs Erdély, s emléke sincs kézzel foghatóan, szemmel láthatóan, helyébe lépett, az Isten akárhová tegye, a Dunántúl és Felső-Magyarország, nekem úgy mondta valaki, hogy a régi Erdélyből ennyi maradt: Apáthy professzor a maga nemzeti-európai tudományos háborodottságával, báró Bánffy Miklós, egy sovány, amatőr vénával, báró Bánffy Dezső, mint politikus s azok a vékony grófi és bárói zsúrok, amelyeken, saját dicsekedése szerint, nagyon szívesen látják Farkas Imrét. Ez is valami, amikor tudjuk, hogy az az Erdély, amely enyhítő körülménye volt Magyarországnak, s ahol Kazinczy Ferenc jól mulatott, nincs többé.

*

Egy nemzetet lehet jól kormányozni, lehet rosszul kormányozni, de ha ez a nemzet ér valamit, megölni nem lehet. Mocsáry Lajos, egy idült, magyar vezérpolitikus, akinek kivételesen, különben józan órái is vannak, egyszer elárulta magát, kisütötte, s ki is merte mondani, ami benne él a legelárjásodottabb magyar agyvelőben is: nekünk nem muszáj kultúrnépnek lennünk. Hivatkozott II. József korszakára, amikor a vármegyék máglyára hányták a legszebb nyomtatványokat, mert a nyomtatványok Bécsből érkeztek. Gebedjen meg Európa, nekünk semmi közünk az ő dolgaihoz, törekvéseihez; mi a magunk életét akarjuk élni. De ha ebben a saját életben valami harmonikus, valami lehető, valami ígérő, valami jó volna. Ám ez, ekként semmi más, mint az a bizonyos kultúra-iszony s az az úrhatnámság, melyről már a három lófarkú török basák is lemondtak a napokban. S az az impotencia, melynek például Eötvös Károly mulatságos anekdota-zamatot tud adni és - mégis csak impotencia. (A magyar glóbus igenis magyar kitalálás, nem a német Michel fogta ezt ránk, mint mi akarnók elhitetni.) Az úri szabadság sorsa nem ennek a furcsa magyar nációnak a sorsa, de e néhány tízezer birtokosé, hanem ez már - politika. Még maga Kazinczy Ferenc is gyönge ember volt, aki Berzsenyi kedvéért hazaárulónak deklarálja Berzeviczy Gergelyt. Berzeviczy Gergelynek nemrégiben emléket állítottak, és ami Petőfiben ma is érték és nagyság, azt ma se sejti ez a nem intellektuális ítélkezésekre berendezett magyar társadalom. - Csodálatos, hogy még mindég lehetséges ez a szemfényvesztés, ez az íjazás a megfordított ló hátáról. Lamartine szeretett bennünket, de az ő véleménye se volt más, mint más epigonjáé, a Paul Adamé: hunnok [!] vagyunk. Előretolt őrse a mongoloknak, tatároknak, perzsáknak, hinduknak, turkoknak s másoknak. Minden emberünk, aki még eddig Nyugat-Európa, Európa civilizációját, kultúráját szolgálta, úgy halt meg - Kerr szavait idézve - mint egy kóbor kutya. Az elmagyarosodó svábok, szlávok és egyebek, vadabbak, rosszabbak, ázsiaiabbak, árulóbbak az úgynevezett s kinevezett fajmagyaroknál.

*

Szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, hogy nagyszámú zsidó penderedett erre a mi nagyon fátumos és szikos magyar földünkre. Sokféle zsidó, s ez megint szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, de itt vannak körülbelül egymillióan eddig. Nagyobbrészt elromlottak, mert a zsidó csodálatosan elsajátítja, sőt kiélezi annak a fajtának, amelyhez betelepedik, minden vétkes karakterisztikonját. De elromlani egész masszájában még se tud, mert nemes race, fáradtan is fürge, hirtelen emelkedésében is - legalább - garanciát ad a jövendő sarjaiban. A Lipótvárost legjobban a Molnár Ferencek csúfolják, de adja az Isten, hogy a Lipótváros mai urai legalább két generációig termékenyek legyenek és - vagyonosak. A harmadik generáció már olyan lelkes, kultúrás, szép magyar lesz, mint Apáczai Csere János. Taine Graindorge úr jól mondja, Isten mentsen a hirtelenül fölgazdagodott, míveletlen vadaktól. Ez igaz, de csak Franciaországban, mert Magyarországot még az a szerencse se érte, hogy hirtelenül föl-gazdagodott polgársága teremjen. Nálunk hiányzott, s kultúrhistóriánkból már végleg ki is

hullott a mi saját Voltaire-korszakunk, avagy az előtte és utána való. Petőfit véletlenül megtette a maga nem programos, de erős népiessége, Aranyt a szolid, békés, intelligens, hétszilvafás nemessége s rigmusos falusiassága. Már Vajda János máig se tudott eljutni az elismerésig, mert rosszul érkezett: akkoriban még intelligens magyar zsidóink se igen voltak. Ma sincs nagyon nagy, nagyon számottevő szép előkelő magyar publikum, de mi lett vagy mi lehetett volna Vajda Jánosból, ha most jön?

Azaz bocsánat, Vajda Jánosból, ha ma él, akkor se lehetett volna több, sokkal több, mint a maga idejében. A mi szociális fejlődésünkből, ami nem is fejlődés, kiesett a finom, literátus fajta, mondjuk: az esztéta. Ez nem csoda, s az sem csoda, hogy a magyar zsidó nem csinálhat csodát a saját idegélete ellenére. Volna két kicsi, csöpp seregünk az intellektuális kultúrára: a civilizált magyar zsidó s a régi Erdély értelmében nevelt s még el nem züllött magyar. Éppen ez ellen a két értékes fajta ellen követ el minden elkövethetőt a tíz év óta grasszáló mixt-fajta, se magyar, se más. Megint politika lenne belőle, ha megint magyarázni akarnók, ami előttünk, a fórumon folyik.

*

A zsidó ideges, ha még nem is kultúrember, a magyar ábrándos, ha ritka esetben kultúrember is. Ebből az idegességből és keleti, kéjes ábrándosságból születhet-e valami fix valami, amiért mi tízen, ötvenen, százan odaadtuk az életünket, bízva, Nyugatra nézve, túszokként? Ez az a nagy kérdés, mely szinte csaknem előtte jár minden politikai és gazdasági változatnak, mely e nyomorult s tarka nemzetiségű, de esetleg históriailag lekötött és kötött, sőt küldött országnak és nemzetiségnek elevenjébe vág. Liberális, anarchista magyar vagyok: mondjuk, hogy egy beteg civilizáció kiirtására kerültünk a Duna-tájra, a Kárpátok alá, de akkor ne kényeskedjünk, hanem az új ágyúkon kívül semmit se fogadjunk el a beteg civilizációból. Öljük meg Homérosztól, Dantétól, Voltaire-től, aki csak utunkba akad, Beöthy Zsoltig, Rákosiig és Szabolcskáig, mert a senkiket is meg kell ölnünk, hiszen ezek valakiknek mutatják magukat, és úgy forgatják saját fogsoraik között Goethét, sőt Shakespeare-t, mintha ezek mi ellenünk, szegény, vérező nyak [!] ellen s értük éltek volna. Vagy-vagy: vagy vagyunk hunnus-előörsök, új leendő kultúra barbár prófétái, vagy részesei akarunk lenni az igazi Európa kultúrájának. Sokáig nem akarunk jégen mászkálni, ide-oda rángatódni, s az egész ügybe belebolondulni. Tessék törvényhozásilag kimondani, hogy az intellektuális élet és foglalkozás tiltva van Magyarországon. Akkor szétnézünk, s kiből földmívelő, kiből beamter, kiből katona, kiből kereskedő lesz. De, óh magyarok Istene, hisz ez végeredményben ismét az irodalomhoz fog vezetni, az ördög vigye el. Mert, óh népem, Árpád népe, az a legszörnyebb és legmagyarabb átok, hogy a kultúrát nem lehet kikerülni.

Nagyváradi Napló 1908. szeptember 29.

166. PAOLI ÚR EMLÉKEI

Párizs, szeptember hó

Franciaország és Navarra legúribb rendőrbiztosa kétségtelenül a híres és nevezetes Paoli úr. Majdnem harminc esztendő óta Paoli úr a Franciaországban időző fejedelmi személyek rendőr-angyala. Mert „Marianne”, ez a kacér francia köztársaság, szereti ám a szuveréneket. Nemcsak szereti, vonzza, hívja, s meghódítja őket: Franciaországba több Felség és Fenség szokott ellátogatni, mint akárhová. Párizs, a Riviéra, Biarritz, Aix-les-Bains, Dieppe ki nem fogynak a fejedelmi látogatókból. S a köztársaság szörnyű gonddal ügyeltet reájuk, s inkább az Elnököt hordja szét egy bomba, semhogy egy magas vendégnek a hajaszála is meggörbüljön.

Paoli úr a köztársaság fölkent fődetektívje, aki majdnem harminc esztendő óta vigyáz a magas vendégekre. Ha parádé van, akkor is ott van a hatalmas személyiség árnyaképpen mindenütt. Ha pláne inkognitóban bolyong a magas védenc, Paolival kell bolyongania, ennie, mulatnia és unatkoznia.

És most Paoli úr ki fogja adni könyv alakban az emlékiratait, és bizonyos, hogy ennél kapósabb könyv nem volt és nem lesz mostanában. Az nem számít, hogy ezt a könyvet valószínűleg egy ügyes újságíró írja Paoli úr helyett. Nem is igazi emlékirat ma már, amit ugyanaz a valaki ír meg, aki emlékezik. A könyv mégis érdekes lesz, és Paoli úr szívesen árul el előre egyet és mást a könyvből. Mindenekelőtt elárulja, hogy ő a fejedelmi perszónákat általában érdekes és szeretni való emberfajtának ismerte meg.

- Bizony - vallja Paoli úr -, ezek a szegény bíboros, koronás lények jobb sorsra volnának méltók.

Lovagias franciaként elsősorban a fejedelmi nőkről tud sok szépet mondani Paoli úr. Két kedvence, Viktória angol királynő s a mi néhai Erzsébet királynénk extázisba hozzák, ha róluk beszél. Viktória királynőnek Cimiez, Nizza mellett, s Erzsébet királynőnek Cap-Martin volt a francia otthona. És Paoli gyönyörűen megható emlékeket tud erről a két olyan különböző lelkű és sorsú asszonyról. Ha nem is igaz talán, de milyen szép és valónál valóbb, amit Erzsébet királynővel mondat. Előttünk, körülöttünk a hiúság vására a kozmopolita, csavargó gazdagok piacos tömege:

- Mi csak álmodjuk mindezt, rebegi halkan, csak önmagának, a szomorú királynő. Mi magunk se létezünk, semmi sem valóság, ami térben és időben jelentkezik. Talán csak az az egyetlen valóság, ami elmúlt, s amit nem is merünk már elhinni. Vagy talán még az sem, semmi sem, nincs semmi, semmi.

És Viktória királynő, aki matróna-korában is bakfis maradt. Mindig tudott örülni, mert az öröm se érintette nagyon-nagyon mélyen. Azt mondja Paoli, olyan naiv volt, hogy sokszor erőszakkal kellett visszatartani egy-egy tréfás-kínos felsüléstől.

Edward királyról persze rajongva beszél Paoli úr. Majdnem úgy kedveli, mint György görög királyt, és sokkal jobban, mint Lipótot, Belgium királyát s Kongó császárát. György királlyal néha mulatnia s lumpolnia kellett, mint egy elkényeztetett diák mellé rendelt nevelőnek. Nem valószínű azonban, hogy az élő, hatalmas urakról mindent megírjon; amit látott és tud. Nem fogjuk tehát tőle azt se megtudni, hogy Alfonz spanyol király csakugyan úgy mulatott-e Párizsban, ahogy a legenda tartja. Talán még az orosz nagyhercegekről se fog olyan bátran írni Paoli úr, mint ahogy egy memoár-íróhoz illenék.

Talán a perzsa sah-t, a néhait és az élőt, Szizovatha királyt, a maharadzsákat s más egzotikusokat nem fogja így kímélni. Bár ezek is valamennyien rendjeleikkel ékesítették föl Paoli urat. Mert az ugye természetes, hogy Paoli úrnak több ordója van, mint bárkinek Franciaországban? De a könyve csak akkor lenne érdekesnél több, ha ő írná és ha majd csak a halála után jelenne meg. De Paoli úrnak van annyi esze, hogy nem vár egészen haláláig, amikor élni jó és élni kell. Pénzt és hírt annyit fog hozni ez a könyv, hogy egy Anatole France beleszédülne. Nem rossz dolog, mert nem rossz dolog földi hatalmasok közelségében lenni. Hacsak annyira is és köztársasági házőrző eb bárcájával ellátva, mint Paoli úr.

Az Újság 1908. szeptember 30.

Diósady

167. SZENT ALBERT LEVELE

Megírta ő is, Szent Albert a maga kis levelét Beöthy Zsolthoz, s ezen nem csodálkozunk. Jaj, hiszen ő a kultúrának is minisztere volna, s ezenfölül hálás ember. A családnak, melyhez Beöthy Zsolt is tartozik, bizonyisten sokkal tartozik ő. Tehát volt oka és joga írásos fölköszöntőt mondani - tinta-baritonnal. De ő nem elégedett meg ennyivel: ő bírálatot mondott a mai magyar irodalomról és kegyetlenül végigvágott azoknak a hátán, akik nem Assisi Szent Ferenccel tartanak. És nem akadt magyar lap, magyar író, aki csak halványan, ceruzájával is leírja: veto. Hát én leírom anélkül, hogy kikiáltott, notórius irodalmi forradalmárságomat állítanám őkegyelmessége elébe. Az más kérdés, az lehetséges, hogy én és bajtársaim lázadók és túlzók vagyunk. Nem a mi ügyünkről van szó, nem egy irányéról, de az egész irodalomról.

Nem ismerjük el őkegyelmességének azt a jogát, hogy hozzászóljon az irodalom dolgához. Ő nagy szónok, de soha életében még egy ép mondatot ki nem mondott. Alanyt, állítmányt és értelmet a gyorsírók raknak utólag a beszédjeibe. Őkegyelmessége csak akkor mond kerek mondatokat, amikor németül, angolul vagy franciául, külföldön zengedez. Akkor is banalitásokat mond, de ez nem a mi dolgunk, s főképpen nem az irodalomé. Ellenben amikor beszédjeit könyv alakban adta ki, tíz íródiák se tudott ezekből a beszédekből Cicero-ópusokat csinálni. Aki nem hiszi, olvassa el ezeket a beszédeket, mely[ek] azonban rögtön a Kisfaludy-Társaságba juttattá[k] elszavalójukat.

De az irodalomnak van más, tárgyibb és dühösebb oka, hogy Szent Albert leveléhez hozzászóljon. Mit tesz a magyar kultuszminisztérium az irodalomért s mindazért, ami gondolatbeli lelki érték? Tacskó piktorok, kupec írótanárok, klerikális penna-csibészek és mindenki senkik szívesen fogadtatnak a kultuszminisztériumban, Az irodalom, az igazi irodalom sohse kapott, és ma sem kap onnan semmit.

Mi kormány, társadalom, sőt közönség nélkül, szenvedve, mártírokként igyekszünk ennek az országnak lelket, karaktert, jogcímet s kultúr-zománcot adni. A kutya sorsa a nem alkuvó, büszke, kemény magyar író sorsa. Erre születésnapot ül egy főrendiházi tag, aki hiányzó domíniuma helyett kénytelen volt az irodalom által megméltóságosodni. S erre jön a magyar kultúra minisztere, aki aligha olvas mást, mint a jezsuita vitairatokat, s röviden, hegyesen leköpi az irodalmat. Hohó, gróf úr, Szent Albert, ehhez többnek, jobbnak, míveltebbnek és elfogulatlanabbnak kell lenni.

Azt mondják, hogy művészlélek, s különösen a muzsikához ért. Akkor pláne szépen vagyunk: ez az úr [az] Eliana operát kinevezte remekműnek. Cikket írt róla egy német lapban, s egy szürke, de kellemetlenül önhitt karmestert megtett a magyar zenevilág urának. És ez a miniszter akar direkciót adni s mutatni a magyar irodalomnak. Hagyja békén az irodalmat, ha eddig megvolt, s nagy, kormányzó urak nélkül is. Újra veto-t mondok mindazok nevében, akiknek van az irodalomhoz egy kis közük.

Budapesti Napló 1908. október 6.

Ód.

168. A FÖLD FOROG TOVÁBB

Nagyváradon, a zsidó temetőben, láttam egy síremléket, néhai, gazdag zsidó sírján. Magas oszlopon pántlikázott, mozduló látszatú földgolyó, valami ilyen fölírással:

- Te meghaltál és a Föld pedig mégis forog tovább, tovább.

Hát ilyen tiszteletlen bizony ez a fránya Föld: ez nem jön zavarba. A Nap még csak megállott egyszer a Józsue kedvéért, de a Föld mindig forog. S a Földnek e megátalkodottsága miatt nincsenek már se csodák, se tekintélyek.

Például udvari tanácsos lesz máról holnapra egy rőföskereskedőből. És a Föld nem áll meg, forog, forog tovább, s a méltóságos úr ugyanaz, mint tegnap. Csak egy nappal öregebb, egy gőggel ostobább, de ugyanaz.

Ferdinándról jut eszünkbe mindez, Bulgáriának két nap óta cárjáról. Lehet, hogy még háború is lesz a tirnovói eset miatt, de a Föld akkor se fog megállni. És Ferdinándnak nem lett kisebb az orra, a Föld forog tovább.

Jó dolog ám, ha a világ a kicsi, megkésett népek és hősök példájából megismeri a legendákat. Íme, így születtek vala az Isten kegyelméből való császárok és királyok. Valahogyan így lett a pápából máról holnapra Szent Péter utódja. Így születtek a nagyok, akikről gyermekeink az iskolában tanulnak s a legendák, melyeket a naivak még ma is elhisznek.

A Föld azonban forog, forog tovább, s a csodák és legendák a történelem kőszínpadáról lekerülnek a nyári bódékba. Királyi fenség helyett Felség lett a bizánci császárokkal hadakozó bulgár [!] cárok utódja.

Egyszer egy bulgár [!] képviselő beszélte nekem, hogy náluk a legutolsó bulgár [!] a fejedelem. Örüljön a fejedelem, hogy egyáltalában megtartják és megtűrik. Amikor a szófiai színházat megnyitották, s Ferdinánd úgy jelent meg kíséretével, ahogy az etikettes bécsi udvarban tanulta, bizony kifütyülték, és majd megverték. Cárt is csak azért csináltak belőle, mert a népeknek is megvannak a maguk hiúságaik.

A Föld azonban forog tovább, még ha közben egy jó kis véres háború is jön epizódul. Még arra is fogadok, hogy a szófiai udvari szakács se főz több tál ételt azóta, hogy Ferdinándból cár vagy király lett.

Budapesti Napló 1908. október 7.

Ód.

169. JÓKAI-EMBEREK

A Jókai Magyarországa elmúlt, talán nem is volt, de Jókai-alakok ma is élnek. Gyönyörű fenomén, nagyszerű tünet ez: a zseni emberfölöttiségének a bizonyítéka. Magyarországból a szellemtelen cinizmus és korrupció klasszikus országa lett. De Jókai géniusza még itt is, ott is fönntart egy kis oázist. Emberek élnek közöttünk, akik Jókai által és szerint élnek, arany-ködben. Az örök magyar romantika, az áldott cifra, hazudozó élet-szépség nem halt meg. Ők se a világban éltek Gundel-Göröncsér és Máté Ilona, Máté Ilona, aki most úgy ment el halott vőlegényéhez, mint ahogy Jókai írta volna.

Ha ebben a jellemtelen nagy városban is élnek, hogyne élnének vidéken a Jókai emberei? Élnek, és én is találkoztam velük, Erdélyben, Dunántúl, Debrecenben. A nagy elvonulók, a szent mániákusok, az életüket megregényesítők, a nagy szeretők: valamennyien Jókai gyermekei.

Jókait megrótták, leszólták, hogy fantáziája nem tud a földön maradni. És íme Jókaival is az történik, ami minden zsenivel. Whistlerről azt mondja a Wilde-ötlet, hogy a londoni köd tanult az ő képeitől. Íme sohse voltak olyan emberek talán, amilyenekről Jókai mesélt, de Jókai óta már vannak.

Valósággal Jókai szerint stilizálja néhány száz vagy néhány ezer ember az életét. Van Rab Rábynk, kőszívű emberünk, Berend Iványunk stb. stb. Az ember megdöbben, hogy néha az emberek milyen regényesen és mégis ismerősen cselekszenek. Ezek a Jókai-emberek, akikben Jókai él az álmaival.

Ha Jókai nem él, Gundel-Göröncsér él, s Máté Ilona is egy kicsit más sorsra jut. Egy sereg különös, de becses ember nem élne, ha nem élt volna az, akit úgy vádoltak az élet ignoranciájával.

Ez a géniusz, ez a zseni, ez a nagyság, mely tirannusi, ha olyan szelíd és álmodó is. A művész, az igazi, nagyon-nagyon hatalmas, szent és veszedelmes. S igazuk van azoknak, akik a különben is hitvány bűnügyi regények terjedésétől félnek. A zseniális bűnügyi regények zseniális gazembereket szülnek. Miként Jókai után sugaras, gyönyörű emberfölötti emberek élnek ma is. Ma is, amikor Magyarország - ismételjük - klasszikus földje lett a cinizmusnak és elromlottságnak.

Budapesti Napló 1908. október 8.

Ód.

170. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

És ha háború lesz?

Sem a pompánk, sem a vidámságunk nem hasonlít a III. Napóleon Franciaországáéhoz. Bőrünk van, de nem osztrák, nem magyar, nem osztrák-magyar, afféle összevarrott bőr. Komoly háborút saját becses bőrén még nemigen érzett a Habsburg-monarchia mai generációja. Bosznia okkupációja csak amolyan muszájos, rossz álom volt. De amikor olasz vert vagy porosz vert bennünket, itt-ott még örültünk is. Ki tudja hát elképzelni, mit jelentene egy nagy háború most Ausztria-Magyarországnak? Franciaországban a nemzeti katasztrófa eggyé és egyformává tett mindenkit. Taine, Renan istenien hideg, eszes voltukból kivetkeződtek. Verlaine pedig hazafias jeremiádot sírt.

Angolországra is emlékszünk a búr vereségek minapi idejéből. Milyen méltóságosan gyászos és kemény volt ez a nagy náció. Már Oroszországban a háború a régen készülő delíriumot törette. Már Oroszországban orosz milliók áldották azt a napot, amelyen fűbe harapott sok ezer ifjú katona.

De egy bizonyos, hogy minden más élet megáll, ha jön a háború. És jaj az olyan háborúzó országoknak, ahol lappangó keserűségek vannak. Pokoli színjáték lehet abból, ha a hatalmasok háborút hoznak arra a földre, melyet dunai birodalomnak nevez a Nyugat.

II.

Bolond vagy nem bolond?

Siczinszki; a hazafias gyilkos, rutén diák megmenekedhetnék a haláltól. Csak engedné, hogy konstatálják rajta a zavart elméjűséget. Ölt, az ő és bajtársai szerint hősi dolgokat cselekedett,

példát adott és fölkiáltó jelet tett bele a históriába. Misszióját tehát elvégezte, s a halál ezt a missziót nem teszi már teljesebbé. És ő ha meghal, vétkezik az emberiség ellen, mert az ő élete fiatal. És ha van reá mód, hogy elkerülje a halált, minden ilyen mód megengedett. Ha ő engedi, hogy bolondnak nyilvánítsák, rendben van, ő életben marad. És ő sikoltozva tiltakozik: ő nem bolond, ő öntudatosan cselekedett, őt akasszák föl, vagy lőjék agyon. És ha Galíciában emberséges bíróság volna, most már igazán őrültnek nyilváníttatná Potoczki gróf gyilkosát.

III.

Lovak kultúrája

Mulatságos és szomorú is az a nagy-nagy érdeklődés, mellyel a budapesti-bécsi katonatiszti versenylovaglást lesi egész Ausztria és egész Magyarország. Mi igazán ló-monarchia vagyunk, igazán kétszáz évvel megkésett emberek. Indusztriális kultúránk nem lévén, becsületünket a lovakra tesszük föl, s a lovak becsülete a mi becsületünk. Franciaországban, Olaszországban, Németországban, Amerikában egész más gondjuk van az embereknek. Automobil, autocanot, ezer új mozgó gép, léghajó, repülő instrumentum stb. izgatja a fantáziákat. Minket a lovak foglalnak le, s a lovaktól várjuk a dicsőséget. Iszonyúan jellemző ez a lovasbravúrok lázas figyelése. Iszonyúan jellemző a mi kultúránkra - Ausztriát is értjük - ez a lókultúra.

Budapesti Napló 1908. október 9.

Ód.

171. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mert ünnepek kellenek

Hajh, hajh, az Egyház nem rosszul van megcsinálva, de azt kell sokszor hinnünk, hogy örökéletre. Az Egyház úgy ismeri az emberi értelem gyarlóságát, hogy szamár volna, ha hasznot nem húzna belőle. Valahányszor valaki az Egyház ellen csinált valamit, mindig az Egyház mintájára csinálta. Itt vannak most megint például a szabadgondolkozók akik pedig ugyancsak vagdosnák a szent Hydra száz fejét. Párizsban november két első napján kongresszusra gyűlnek össze a franciaországi szabadgondolkozók. És a kongresszus egyik fő pontja, hogy az egyházi ünnepek helyett állapítsanak meg - világi ünnepeket. Például Boldogasszony fogantatása helyett legyen a szabadgondolkozók ünnepe a házasság ünnepe. Legyen ünnep például a gyermek serdült korba lépésének, e valóban isteni eseménynek az alkalma. De ünnepek kellenek, ma még ünnepek kellenek, mint ahogy azt az Egyház szinte kétezer év óta bölcsen tudja. S mióta istenes vallások vannak, voltak ünnepeik is. És akármilyen embertársadalmi, morális inst[it]úció csak úgy boldogulhat, ha az Egyházat utánozza. Comte, a pozitivista, végre is egy új Egyházat eszelt ki, s ha a szabadgondolkozók legyűrnék az Egyházat, újat kellene helyébe csinálniok. Nagy politikátlanság ezt így bevallani, de igaz, mert az emberek külön-külön talán eszes lények, de seregben, csomóban rosszabbak a csordánál. A csordának pedig delelő kell, mint a hortobágyi gulyástól Sarto pápáig mindenki tudja.

II.

Nemesség a tudósnak

Erdély fejedelmeinek időszerű bölcsessége szerint minden kálvinista pap nemes ember volt. Ez a maga idejében nemes gondolat, előkelő rendszer, gyönyörű fölvilágosodottság volt.

Hasonlóképpen szép volt, amikor fölvilágosult nyugati fejedelmek lovaggá üttettek érdemes tudósokat és írókat. Shakespeare is, ha igaz, ilyen nemes, igazán előkelő királyi kézből lett gentleman. De, istenem, ma, most 1908-ban van még ország, ahol tudósokat, úgynevezett tudósokat nemesítéssel jutalmaznak. Hát nem optimisták azok, akik azt állítják, hogy Magyarország csak negyven-ötven évvel késik el a nyugati kultúrnépektől. Fenét negyven-ötven évvel, hanem két-három évszázaddal, s némely dologban többel is. Némely dologban ezer és egynéhány esztendővel, annyival, amilyen koros ez az ország itt a Duna-Tisza körül.

III.

Az áldomások országa

Dínomdánom-ország evő-ivó-ország, asztal-ország, koccintó-ország vagyunk mi. És meghatóan bájos az a hitünk, hogy asztal körül, közös tállal, pohár mellett testvérekké változtathatjuk az ördögöket is. Lám Zichy Tivadar gróf is azt hiszi, hogy a tegnapi park-klubi delegátus lakoma óta az osztrák delegátusok a legjobb cimborák. Ez a magyar politikai bölcsesség régi iskolája: bandérium, ováció, áldomás. A higgadt, mívelt formákba nevelt, s formákhoz szokott európai embernek ez nyilván mulatság. Mint ahogy Keletre szalad minden túlcivilizált ember, ha valami naivul, ősiül furcsát, vadat akar látni. Ez a mi mindenkit megáldomásoztató szokásunk olyan kuriózum az európai idegennek, mint az eszkimók között járó utazónak az, amikor házigazdája kellő felvilágosítással kedves nejét vele hagyja ott a kunyhóban. Az utazó hazajön, de azért nem írja meg a könyvébe[n], hogy a világ első népe az eszkimó. A Zichy Tivadar gróf ebédje után se fogják az osztrák delegátusok azt mondani, hogy ezek a magyar politikusok valóban hatalmas, páratlan kultúremberek.

Budapesti Napló 1908. október 29.

Ód.

172. A NEMESI FÖLKELÉS

Tehát ünnep lesz abból is, amit Montenegro is óvatosan avatna ünneppé: az utolsó nemesi fölkelésből. De a legutolsó nemesi fölkelésből bezzeg nem lesz ünnep mostanában, de csak úgy száz-kétszáz év múlva. Tudniillik ma azok ünneplik az utolsó nemesi fölkelést, akiknek méltó elődeik Győrött olyan szépen szaladtak. Akik mostanság szaladtak meg, a legeslegújabb nemesi fölkelők ezzel az ünneppel akarják biztosítani azt, hogy ők is fognak kapni valamikor ünnepet.

Beszélik, s írják, hogy néha históriába kerülő nagy csaták után is az emberek, sőt a vezérek maguk se tudják hirtelenébe, hogy ki győzött. Egyetlen kivétel - úgy látszik - mink volnánk, mink boldog magyarok, akik mindig győzünk. Mi Győrött is győztünk, s mi a múltkor is győztünk, amikor Bécsben elfogadták a nemzeti kormányt.

Bájos ünnep ez az inzurrekcionális ünnep minden alágondolt mellékleteivel egyetemben. Hiszen, ha férfiak és magyarok volnánk, inkább talán Napóleon híres fölszólításának évfordulóját kellene megünnepelnünk. Azonban a betyárizmus, hogy izmussal becsüljük meg a magyar társadalom mai hangulatát, nem olyan józan, mint egykoron a magyar betyár esze. Ugyanaz a Fazekas Ágoston vagy hogy hívják, alispán vagy micsoda, aki tegnap felségsértésig mert elmenni, ma ünnepli a nemesi fölkelést.

Borzasztó volna, ha az ember ma már nem tudná, hogy magyarul nincs semmise borzasztó. Sőt: magyarul ma nem is lehet más ünnepet ülni, mint a nemesi fölkelés ünnepét.

Lóra ülnek fringiáikkal a nemesek, megszaladnak, s a vége - dicsőség.

Hazudtunk, legalábbis tévedtünk: meg kell ünnepelni az utolsó nemesi fölkelést. Ilyen nagyszerűen, mint ez az ünnep, semmise, egy új, magyar Tacitus se tudná jellemezni a magyar uralkodó osztályt és ez osztály történelmét. A mozik korában el is várhatjuk a mai rendtől, hogy ilyen szimbólumos mozit adjon a népnek.

Budapesti Napló 1908, október 30.

Ód.

173. A DUK-DUK AFFÉR

Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak a napokban megszagolták, hogy én Budapesten vagyok, s beállítottak a hotelembe. Komor volt a két úr, elszánt, fölkészült gőgű, s nem tudom, kiknek a nevében beszélők. Azaz beszélni csak Vaády Imre beszélt, s Kronstein A. Béla úr e beszédhez csupán méltóságot és kísérő gesztusokat nyújtott.

- Ady úr - mondta Vaády -, ön verseket ír, s megsérti Magyarország literáris közönségét avval a balga gyanúval, hogy az ön verseit nem értik meg.

- Uram - válaszoltam én nem túlságosan bátor hangon -, valószínűleg egy kis tévedés is lesz ebben a dologban. Hadúrra, Jehovára és minden Istenre esküszöm, akik önöknél számítanak, hogy a legérthetetlenebb verseimet se hiszem csalhatatlanul érthetetleneknek.

- De ön fogta magát, és forradalmat, fölkelést, újítást, sőt újulást hirdet, ön lázít, ön henceg, és sereget gyűjt, mint Szerbia. - Én? - nem, uram, azaz urak, én nem vétkeztem, én nem vagyok olyan bűnös ember, mint önök hiszik: én csupán vagyok. Bűnnek elég bűn ez, de ez a bűn annyira hasonlít az eredendő bűnhöz, hogy nem volna szabad érte elkárhoztatni.

- Igen ám, de önnek a nyomában kétszáz apró Ady száguld s csörgeti a fegyverét. Hogy így, hogy úgy, majd megmutatjuk a harcias öregeknek, az ifjú véneknek s a boldog sikerhez-érteknek. Ezt mégis csak ön csinálta; ön rendezi a modernség vagy nem tudom micsoda nevében?

- Hallgassanak meg, urak, és ne ragadtassák magukat esetleges inzultusokra, mielőtt meg nem hallgattak légyen.

- Halljuk, halljuk! - zúgtak Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak.

- Tehát, uraim, én nem vagyok semmiféle titkos társaságnak küldöttje, elnöke, sőt tagja sem. Nincs közöm az úgynevezett magyar modernekhez, s az én állítólagos irodalmi lázadásom nem is lázadás. Ravasz, kicsi emberek belémkapaszkodhatnak, mert türelmes vagyok és egy kicsit élhetetlen, de oka ennek se vagyok. Melanéziában van egy duk-duk nevű társaság, afféle ősformájú szabadkőmívesség, ahol a vezér ritkán tudja meg, hogy ő a vezér. Talán ilyen vezér lehetek én ugyanakkor, mikor a régi hasonszőrű magyarokkal való közösséget jobban érzem, mint ember valaha érezhette. Gondolják-e, uraim, hogy én helyrehozhatatlanul megsértettem önöket s azokat, akik önökkel együttéreznek?

- Az ön emberei azt hirdetik, hogy le kell számolni mindenkivel, aki csak ön és önök előtt élt és él vala. Tehát a magyar modernek nagy leszámolásra készülnek, és önnek ezt tudnia kell.

- Nem, én nem tudom ezt az ügyet, s nem tudok semmit arról a forradalomról, amely állítólag nevemben, az én nevemben dúl. Se Balassánál, se Csokonainál, se Petőfinél újfélébbnek, modernebbnek nem tartom magamat. Különben is régen tisztázott dolog, hogy a modernek

roppant szolid emberek: a jövendő klasszikusai. Nem vállalok semmi közösséget és sorsot azokkal, akik elfelejtettek magyarul is megtanulni. Nincs dolgom azokkal, akik elolvastak néhány olcsó kiadású német könyvet, s most ennek az árán meg akarják váltani a magyar irodalmat. Nincs közöm a betegekhez, impotensekhez s mindazokhoz a fiatalokhoz, akik engem jobban gyűlölnek Gyulai Pálnál, aki végre - tudom - nem is olyan nagyon gyűlöl. Ki vagyok, mi vagyok, mit jelentek, sem én, sem kortársaim nem dönthetjük el. De azt már jogom van kijelenteni, hogy a nevemben, cégérem alatt ágáló senkiket jobban utálom, mint általában engem szokás utálni.

- De legalább magyarázza meg nekünk, mit jelent a modernség, forradalom és a többi?

- Jelenti azt, hogy a talentumnak megvan a maga brutális fátuma minden időben, még az aranykorokban is. Pláne, ha egy kis interregnum van, mint nálunk volt az utolsó időkben. Ha aranykor helyett szűkös esztendők után mer jelentkezni valaki akármilyen értékkel, de értékesnek látszóan, az ilyen ember úgy jár, mint a mesebeli gazdag, akiről minden ruhaholmit leszednek, s közben azt mondogatják neki, hogy csodálatos köntöse és ruhái vannak.

- Szóval, ön kijelenti, hogy nem akart sem bennünket, sem a magyar közönséget nem akarta megsérteni?

- Igen, én ezt kijelentem, s nem azért jelentem ki, mert az urak olyan szigorúak hozzám. Nevemben és mellettem egy csomó senki mozog, dúl-fúl, harcol és ír, akikhez semmi közöm. Én inkább akarnék központi főszolgabíró vagy alispán lenni Szilágy vármegyében, a vármegyémben, mint hírhedt költő. Nyilván erre teremtődtem, de fájna, ha olyan ízetlennek, be se pácolt vadnak látszanék, mint amilyennek látszom. E kabaré-országban talán jobban tudnék élni, ha ilyen volnék, de nem vagyok ilyen.

- Tehát ön nem akarta megsérteni a magyar publikumot, s kimagyarázással elintézhetjük ezt az ügyet?

Vaády Imrét, de genere Bajtschot és Kronstein A. Bélát egy shakespeare-es mondással engedtem el magamtól.

- Vannak dolgok, uraim, az Ég alatt, melyek esetleg csöppségek, de amelyek egyszer meg fognak nőni. S ha nem nőnek meg, akkor is nagy dolog az, hogy vannak az Ég alatt becsületes emberek is.

Új Idők 1908. november 15.

Ady Endre

174. A DUK-DUK AFFÉRHOZ

- Válasz A Holnapnak -

Juhász Gyula úr Nagyváradról (a nyílttéri Hymen-rovatok nyelvén) eljegyezte Ady Dühike kisasszonyt egy nyomorult szilágysági faluból, Érmindszentről. Ha az Új Időkbe írott Duk-duk-cikkemet ezerszer megbántam volna, Juhász Gyula hallatlanul merész huszonöt sora után, ezeregyszer megint megírnám. Mindenekelőtt azonban kijelentem, hogy Juhász Gyula úr aligha az egész *A Holnap* irodalmi társaság nevében írhatott. Ha pedig valóban *A Holnap* nevében írt és írhatott, tudnék jobb Cyrano-idézetet, mint ő, ha Rostand-t annyira becsülném, mint ő. Mert Ábrányi Emil leborulhat Rostand előtt, s félálomban játszhatja is Cyranót, de mindezért tehetsége szerint élt, megdolgozott és megszenvedett. Hogy Juhász Gyula úr az én

mellemnek Rostand-idézet lándzsáját szegzi, ez mutatja az én igazamat. A Duk-duk-cikket sokan félreértették, de olyan kompetensül, joggal senki, mint ő, Juhász Gyula, vagy ők, a Juhász Gyulák.

Uram, uram, Juhász Gyula uram, én kilenc évvel ezelőtt már az voltam, aki ma vagyok. Azóta mindennap beverték a fejemet, s végül elértem azt, hogy Juhász Gyula megtagad. Hát (héberes fordulattal) elérhette volna-e Juhász Gyula, hogy engem megtagadjon, s a „magyar ugar”-t a maga ekéjével szántsa, ha én nem jövök? Babits Mihály nagy ember és nagy költő, de kérdezze meg például Babits Mihályt.

Hát önök szenvedtek, Juhász uram, s én csak a hír gyümölcseit, a pénzt, sikert potyogtattam az ölembe? Azt értem el, amit megjósoltam: az öregek, tekintélyesek szeleburdi senkinek, s önök, úgynevezett ifjak, vén szamárnak tartanak. Például a nagyon intelligens Riedl Frigyes szerint egy modern Lisznyay Kálmán vagyok, s önök szerint, Juhász úr, egy renegát Vahot Imre. Pedig, kissé gyáván, mennyi igazat írtam meg az Új Idők kis cikkében. Igenis, egész száskahad jön a nyomomba, akik fölfalják, amihez én verselve, álmodozva hozzá se nyúltam. Igenis, engem tudtomon és akaratomon kívül száz-kétszáz ember megtesz garabonciás diáknak. Nekem igenis tisztáznom kellett az ügyet: se az öregekkel, kiknél az öregség marhaságot jelent, se az ifjú, neveletlen csikókkal nem akarok együtt menni. Ezt Juhász Gyulának tudnia kellett, százszor elmondtam ezt neki és társainak. De mit csodálkozom Juhász Gyulán, amikor nála erősebb, logikusabb lények is magukra vették annak a bizonyos cikknek a sújtását.

Nem Juhász úrról s *A Holnap*-ról van szó, de mit köszönhetek én a fiataloknak? Lélek nélkül utánoztak, parodizáltak nagykomolyan s egyenesen megkönnyítették azok helyzetét, akikkel én akaratlanul harcba kerültem.

Sokkal falusibb, makacsabb és - bocsánat - originálisabb lélek vagyok, mintsem pardont kérjek *A Holnap*-tól. *A Holnap* maga fog rájönni, hogy azt a nyolc-kilenc évet, míg Ady írt, nem lehet elfújni. Az Akadémiától kezdve a *Lángoló Ifjúság* revüig mindegy már nekem, mit gondolnak rólam.

Sohase akartam más lenni, s ez se sikerült, mint egy új igaz ember, Ady Endre. Kívánom Juhász Gyula úrnak, hogy neki jobban, tisztábban sikerüljön ez az egész művészi szándék. Mert művészi volt, s ami benne nem volt művészi, nem lehetett, az a magyarságomon múlt, a kutyafáját.

Elpusztulni majd csak el tudok pusztulni hamarosan a magam erejéből is. Istenemre, nem siettetik e pusztulást azok, akik Budapesten, Nagyváradon vagy bárhol elérkezettnek látják az időt, hogy Ady Endrével leszámoljanak. Ady Endre akkor pusztul el, amikor önszemélye miatt muszáj - valószínűleg nemsokára -, s nem tart ankétet erről a fővárosi és vidéki revükkel.

Programosan nem leszek ezután sem az oktalan tanulatlan, céltalan lázadók vezére. Azt pedig, ameddig, rövid ideig élek, bízzák reám a nem haszontalan fiatalok, hogy az öregekkel miként kell bánni.

De - nem tartja ezt különösnek Juhász Gyula úr - mégis különös, hogy irodalmi botrány, valóban irodalmi, lelki, intellektuális botrány is csak a hűtlen Ady Endre nevében és jegyében törhetett ki? Én egyetlen barátomtól se távolodtam el, s ha messzebb vagyunk egymástól, ők ugrottak néhány bolha-ugrást.

Érmindszent, november 23.

FM 1908. november 26.

Ady Endre

175. GEORGES EEKHOUD

Georges Eekhoud a Mercure de France írója, mondhatnám: Georges Eekhoud a Mercure de France egyik belgája. De nem amolyan francia-belga vagy véré-vesztett flamand, mint mások, talán nagyobbak is olykor, mint ő. Ő az ősi, úri, tengerbíró normannok valódi vagy képzelt utódja, ő a hajdani vad, nemes, büszke Dykgrave-okra emlékeztet. Ősi fajta, nyugtalan, csatázó, úri ősök unokája, mártírja, betegje, túlfinomodott bestia, aki még mámorban sem tud megnyugodni.

Brüsszelben ő az irodalmi nagykövete a Mercure de France-nak, ennek az öregedő, de még mindig daliás, derék folyóiratnak. Ha jól emlékszem és jól tudom, járt Párizsban, Londonban, lakott Anvers-ban és lakott bizonyosan másutt is, jól nem lakott soha.

Georges Eekhoud harmincéves koráig kiskirály volt, valósággal úgy élhetett és élt, mint egy Dykgrave. Huszártiszti ruhában csapongott a belga királyi udvar s a huszárokat illető nők ajkai körül. Ez időben nyilván csak szerelmes, könnyű, hazug, kicsi leveleket írhatott s különösen a nevét írhatta le gyakran váltócskák alá. De, jaj, elmúlt a vagyon, az uniformis, a fiatalság, a csillogás, mindaz a szép minden, melyet kevesen élvezhetünk e földi életben. És Georges Eekhoud szépen, bölcsen, sírás nélkül beszegődött korrektornak valami nyomdavállalathoz, hírlaphoz, valami ilyesmihez. Régen történt ez, de Georges Eekhoud talán még ma is korrigálgat, hacsak angol és német fordítóinak és kiadóinak jóvoltából jobb sorsba nem került. De ez valószínűtlen, mivel ha száz frankja van együtt, fölveszi a frakkját, s elmegy, eszik összes pénzén egy elegáns diner-t.

Érdekes, nagyszerű ember, kár, hogy nem igazán művész, hanem csak afféle, mintha a régi normann hajós dacosan meg akarta volna mutatni, hogy ő a szárazföldön is különb másnál. Fogta magát, s főképpen fogta őt az Élet, és Georges Eekhoudból írónak kellett lenni. Meg is nősült, gyermekei is születtek, világnézletét is megváltoztatta néhány százszor, de eredendő és szedett [!] bűnei kiütöttek rajta. Ma ő fiatal-öreg, ha meg nem halt azóta a három hónap óta, hogy beszélt róla nekem egy intimus barátja. Azaz öreg-fiatal, vad, szép, harcos ember, aki elsősorban mindenekelőtt, szerelmi téren változott el - mondjuk homlokegyenest.

Nem ritka, nem följegyeznivaló tünet ez, de egy Eekhoud-egyéniség ritka és följegyeznivaló. Ő értelmet, sőt művészi magyarázatot akar és szinte tud adni egy szenilis, konzekvens, patológiai eredménynek.

Írásai közül a Le Cycle patibulaire, az Escal-Vigor és a Mes Communions a legkedvesebbek nekem. A Mes Communions különösen kedves, furcsa, s e könyv novelláiból képzelem el, sőt látom legjobban Georges urat. Ez a Georges Eekhoud - fiziológiai mivoltán túl - egy gőgös anarchista, egy végtelenül élnitudó, a belső élethez értő úr. Flamand és hellén, aki gyönyörűen ír franciául, s aki szerencsésen fabrikálja ködös és különös érzéseihez a flamandos és görögös, sohse-volt francia szavakat. Férfiakhoz vonzódó nőies test-lélek, de aki csodálatosan tud még ma is és - hiszem - haláláig vonzódni a nőkhöz. Patrióta, de egy ezerötszáz év előtt volt, ha volt fajnak, hazának, faji büszkeségnek a forró prófétája. Csodálatos, mellbevágó, sőt idegbontó, történeteket is mond el egymásba szerető férfiakról, de tud olyan történeteket, ahol férfi és nő kénytelenek megszeretni egymást. Úr és gőg az egész ember s a nyomorról, a bombavetés igazságáról egészen okosan úgy tud beszélni, mint egy őrült.

És panteista Georges Eekhoud, de nem olyan kolostorosan programosan, stilizáltan, mint Maeterlinck. A Georges Eekhoud panteizmusa az, hogy valamikor a világ, az élet, a mindenség, a társadalom, az egész emberiség, minden egy folytonos, intenzív, boldog nagy szerelem lesz. Bűnös, perverz embereit avval védi, hogy ezek egy leendő, isteni emberiség előre-hátra-visszadobott mártírjai.

Voltaképpen a Rohan-hercegek fajtájából való ember ő, sőt irodalmi, flamand Dózsa György. Mert grandseigneur nem lehet s mert elromlott - vagy megjavult? - óbégatva hívja karjai közé azokat, akiket a mai társadalom eldob. A mottója is az, hogy igazi nemes, egész emberek csak a társadalom kitagadottjai között élnek.

Amatőr, mesterkélt, a mai orvosi tudomány szerint nyavalyás, különös, érdekes ember. És Nietzsche nélkül csinálta meg a maga morálját, mely már nem is amoralitás, de a kodifikált őrület vagy - némelyek szerint - jövendő. Ő, aki szavakat és fogalmakat csinál, miközben robotol s világokat rombol, ennek a századnak egyik legelőrehaladottabb gyermeke. Egyik novellájában egy koldusleányt úgy csókol meg, hogy visszafizesse neki mindazt a szenvedést, amit a mai társadalmi rend szerint az ember szenved. És én, ha nemsokára Brüsszelbe kerülök, meg fogom csókolni Georges Eekhoud-t, még ha tiltakozik is, és akkor is, ha ennek hallatára furcsát fognak gondolni rólam ismerős nőim és férfiaim.

[1908. november]

Ady Endre

176. A JÖVŐ FÉSZKE

(Kabos Ede regénye)

A jövő fészke nem új rakású fészek, a Verebeké volt annak idején, címet változtatott, elérte a verébfátum: meg kellett tagadnia a szerénységét. Kabos Ede Verebek című regénye a Jövő fészke címmel jelent meg most egy új könyvzuhatagban, Grilléknél. Valóban magyar alkalom, szokás és szerencse: tíz farsang után vallani szerelmet egy régi ideálnak, s éppen akkor, amikor maszkot vett föl. De a vallomást meg kell tennem, nem éppen hevülésem parancsából, de önmagamért, ki a nyugtalan szomorúságok hasis-evője lettem mostanában. Különben is a Verebekről, vagy ha úgy tetszik a Jövő fészkéről a mi jó, szelíd kis dr. Kontunk künn Párizsban franciául többet írt talán, mint itthon írtak magyarul. Én harmadszor olvastam el most, régi szomorúságaimat tetéztem újra, s különben minden értékes magyar könyv mindig szomorú és mindig új.

Kabos Edének a regénye, amikor azt egy napilapba behajigált darabokban s először olvastam, csak édes, csiklandozó szomorúságokat adott. Azóta a regény megegészedett, íme még címet is újat kapott, íróját pedig egyre akaró forrongó mindig-mindig megifjuló lelke más tájakra vitte. Ő talán vígabb, a regénye se szomorú, de én a szomorúság szorító fekete vas-szűzének karjai közt érzem magunkat. Kabost, a világot, amelyet látott, a szögletet, ahonnan látta, a muszájt, ahogyan látnia s, óh jaj, azután írnia kellett. A regényt, alakjait, meg-megzökkenő melankóliáját, szomorúan-szép tökéletlenségeit és magamat lehet-e szomorúaknak nem látnom? A Jövő fészke maga is szomorú hely ám, minden hely szomorú, ahol a múltat sínylik, emiatt a mát nem élik, s gályarab-munkát végeznek a jövőért. Lehet, majdnem bizonyos, hogy *ez* és ilyen az egész élet, de *ez, így*, nem sikolt ki a regényből, pedig milyen nemes, komoly szándékkal íródott utolsó soráig ez a könyv.

Mennyi mindent látott és érzett Kabos Ede, míg e könyvbe kezdhetett s mennyi mindent nem látott és nem érzett meg. Az elhanyagoltságok, a meg nem látottságok, a kimaradt érzések jajgattak most a fülembe, hogy harmadszor olvastam. S mert szomorúságot minden fajtából többet kaptam most, mint először és másodszor, a háladatosság szinte betegesen jön rám. De vigyáznom kell, mert Kabos Edét nagyon szeretem, mint az apámat, tehát árthatok neki, azaz dehogy neki, ennek a rovásnak, minden buzgó szóval. Pedig ártani már ártott ő is önmagának

eleget, s aki úgy tudja, mint én, hogy Kabos Edét mennyi áhítata a művészetnek, mennyi gyönyörű, rajongó kedv, sokszor fekete kedv, tartja lábon és íróapíron, megértené azt is, ha dühöngenék szeretetemben és háladatosságomban. Milyen keveset kapott ez az ember is egy-két kortársával egyetemben, akik csináltak pedig valamit ebben az országban. Mennyire meg kell érteni mindent, ami a Kabos Ede írásaiban nem tökéletes, halvány avagy egészen hiányzó.

E regényében is lám egy Goethétől rosszul oktatott Barrest szeret, és emel föl Kabos Ede. Az Isten meg a magyar író tudja, hányféle a világ s az író hitvallása öt év alatt is a magyar sivatagon. Talán ma már nem azok volnának a verebek a Kabos szemében és szívében sem, akik gumikerekes kocsiba, mandátumba s a Nemzeti Színház színpadjára nem jutnak. Talán emberibben és megrendítőbben állna előttünk az öreg Varju, aki nyilván Vajda Jánosra akar emlékeztetni. Megmélyültünk tíz év óta egy kicsit, egy nagyon kicsit, s talán a *verebek* is megkanárisosodtak egy kicsit azóta. Új szárnyasok jöttek különben is a verebek helyébe: szarkák, denevérek és piaci legyek. És mégis - mégis, mennyi mindent nem látnánk máma, ha Kabos Ede nem néz előttünk a szemüveges szemével. A Verebek avagy a Jövő fészke ilyenformán egy kis jogos dicsekvéssel változtatott nevet. Csak ne lenne olyan szomorú ez a könyv, az élet, a kilátás, minden, minden, aki csak regénytémát ad, olvas ír vagy referál.

Ny 1908. december 16.

Ady Endre

177. KRISZTUS URUNKNAK ÁLDOTT SZÜLETÉSÉN

*

Krisztus urunknak áldott születésén, angyali énekkel, angyali lélekkel s titkolt nagy zokogással köszöntjük ezennel édes hazánkat, Apponyi Albert Magyarországát. Hát, lám, ezt is megértük, s bele se haltunk, szerencsétlen, bús, megcsalt, összevissza, beteg, hazug, magyar társadalom? Aki Magyarországot tíz vagy húsz évvel ezelőtt ismerte, s azóta nem látta, sírva vagy kacagva néz ránk: ilyen bolond változás is csak nálunk eshetik. Ez a magyar társadalom alaptalan, gerinctelen, lábatlan, fejetlen, vak és kéznélküli, s olyat produkált; hogy csoda. Ez a Magyarország, ez a szituális kényszernél fogva liberális Magyarország, ma egész Európa szerint - Róma mentsvára. Így látják ezt Párizsban, Londonban, Frankfurtban, Bécsben mindenütt, ahol látni tudnak és akarnak, még talán Konopistban is így látják. Az Isten mentsen meg bennünket attól, hogy Róma és a klerikalizmus miatt a magyar katolikusokat merjük megbántani. Pázmány Péter az ellenreformáció után bús levelekben vallotta be Bethlen Gábornak, hogy vétett a magyarság és az emberiség ellen. A Bach-korszakban a protestantizmus ügye annyira katolikus ügy volt, hogy a protestánsokat megvédték a katolikusok, mert akkor még a magyarság volt mindenek fölött való.

*

Új korszak jön, csak nevükben magyar mágnásokkal, meggazdagodott, szerephez jutott württembergiekkel, akik a nevüket is megmagyarosították, mintha zsidók voltak volna. S ez a haramiabanda idegen-lelkű mágnás-sereg s ispán-hadja parancsolni akar egész Magyarországnak. Hiszen jól teszik, megérdemeljük, Eötvös József után Apponyi Albertet érdemeljük meg, mert nincs már se magyarságunk, se becsületünk. De eszünkbe jut, hogy tizenöt évvel ezelőtt ez a Magyarország keleti Franciaországnak látszott a világ előtt. Franciaország katolikus ország, de elűzte a nemzeti s emberi élet igazsága ellen dolgozó papokat, apácákat stb. Szegény, dicső Franciaország, hogy miért is nem lehet az, amire rendelve van: az

emberiség nevelője. Föltámadt Japán, Amerika fegyverkezik, Törökország alkotmányosan henceg, Perzsia, Egyiptom, India s az egész világ forrong. Szegény, szép és szent Franciaország kénytelen új ágyúkat, golyószórókat, torpedókat s víz alatti hajókat kitalálni. Így vész el minden nagyszerű emberi idealizmus a muszájban, a valóságnak rejtelmes karja között.

*

Van egy régi francia krónikás dal, melyet csúfolva sokszor, minden furcsa helyzetnél idézni szoktunk. „Qu'une minute de vivacité, peut causer de calamité." Bennünket is megölt az a katasztrófával nem számoló, szép minute, de vezetői folytán gaz nemzeti - vivacité. A magyar társadalmat, mely úgyse volt, ötven kerek esztendeig legalábbis, ne tessék keresni, mert nincs. Mert, ugye, nem Rakovszky Istvánékat akarja ma Magyarország, habár tudja a fene, mit akar, hiszen hallgat. Az ördög akar itt politizálni, ahol általában a politika: a rend, divat és szokás. De Nietzsche nem volt politikus, s mégis megkérdezte: van-e német kultúra s ez a kultúra milyen? Mi még ezt se kérdhetjük meg, kultúránk a pénzintézetektől, dolgozó embereink ügyességétől függ, s attól, hogyan tudunk gazdálkodni. Nos, mi nem tudunk seftelni, dolgozni, ügyeskedni, mi nem tudunk semmi olyasmit, amivel a világ elé állhatnánk. Pedig majdnem egymillió zsidónk van, török, tatár, izmaelita, örmény, szláv és sváb vér járta át a vérünket. De ha akármilyen szép, fajult fajta volnánk is, ha nincs célunk, hát - nincs célunk. Szeretem, szeretjük a fajtámat, a fajtánkat, de mihelyt beigazolódik, hogy nincs haszna, haljon meg, mint Kölcsey meghalatta.

*

Züllött, szánandó a mai magyar társadalom, el se hinné senki, még az a tíz vagy húsz évvel ezelőtt [itt] járt valaki sem. Volt egy Magyarország, a jakobinusok Magyarországa, azután jött sokféle Magyarország, a centralistáké, a Kossuthista ifjú-török-magyaroké s az örök konzervatívoké, akik a hitbizományért élnek-halnak.

Egy bizonyos: van egy ország, amely halott, egy ország, mely semmit se akar: a téli Magyarország. Mi lesz velünk, hiszen gyönyörűen éltünk, s egyetlen hibánk, hogy nem voltunk elegen, s magyaroknak fogadtuk azokat is, akik nem magyarok. Hogy félreértés ne történjék, nem a zsidókról van szó, akik olyan magyarok, hogy szinte túlzás. De Apponyiakról, ezekről a külföldön nevelt s idegen vérű anyáktól beoltott senkikről, ma valakikről. Úgy kell ennek az országnak, hogy rászabaduljon minden Caligula. Addig nem is fog tisztán látni senki, amíg a római példa teljesen nem fog teljesülni. Szamarat már nevezett ki szinte konzulnak Kossuth Ferenc, most már egy lovat várunk. Tessék egy lovat egy igazi, állati, becsületes lovat miniszteri osztálytanácsosnak kineveztetni. Mindent lehet ma Magyarországon, pláne ha valaki olyan szerencsés Ferenc, hogy a vezetékneve - Kossuth. Áldja meg az Isten ezt az országot, Kalksburgot, Apponyit s mindazt, ami muszájosan következik. Magyarország már volt a kereszténység bástyája, legyen most, s lesz is a klerikalizmusé. De karón varjú volt már, s lesz még egy olyan Magyarország is, mely szégyellni fogja a múltját - s ellenkezőjét csinálja annak, amit ma csinál.

FM 1908. december 25.

Lellei

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1909. január-december

178. SZINI GYULA

„Lelki kalandok”, „elbeszélések”, „ára 4 korona”, ésatöbbi, a címlapon, - ez mind nem igaz, nem így igaz, ez mind közönséges és gyáva, bántó, szomorú. Igaz csak az, hogy Grill Károly könyvkiadóvállalatában Szini Gyulának megjelent egy harmadfél száznál több oldalas, gyönyörű, nagy poémás könyve. És szubjektive, ez írás alkalmából, igaz még az is, hogy ez a könyv nagyon jó vagy nagyon rossz kezekbe került, olyan ember kezeibe, aki Szini Gyulát már régen lesi.

„A francia leány kalászt kezdett tépni - Szini Gyula egyik legbabonásabb költeményében olvasható ez - a szerelmi babona, régi szavával:

Il aime
un peu
beaucoup
à la folie
pas du tout.”

És én öt esztendő óta voltam és vagyok vala talán ugyanígy, sőt még gazdagabb és fájóbb dilemmában Szini Gyulával és Szini Gyulához:

Je l’aime
un peu
beaucoup
à la folie
pas du tout.

És kalász-tépéssel és önmagam tépésével, és sok minden után, ma, ez órában elérkeztem az utolsó kalász-bajusz-szál letépéséhez: beaucoup. Bátran téptem le ezt a finom, utolsó, elhatározó kalásztüskét, tisztában vagyok magammal, hogy szeretem Szini Gyulát, hogy már öt év előtt is szerettem.

Most már csak arról volna szó, hogy erről a barbárok előtt Pál-fordulás számba mehető megtérésről próbáljak beszámolni a *Nyugat*-nak. Önteltség és bolond kényeskedés, de csinált alázatosság, sőt illatos szemérem nélkül állíthatom, hogy az effajta megváltozás mindig megírnivaló, érdemes, tanulságos eset.

*

Hogyan történt, hogyan nem, Szini Gyula lelkében megtaláltam, aminek a hiánya miatt egy-egy apró, becstelen felületességgel átfutott írását annyiszor leszidtam: a monumentálisat.

Csodálatos dolog, hogy soha senkinél ilyen nagyon nem firtattam ezt a problematikus értéket, ezt a kicsinyes nagyszerűséget, ezt az agyonemlegetett, agg jószágot.

Szini Gyulától szinte dühöngve követeltem, hogy építsen monumentálisat, adjon olyan fantázia-váracskákat, melyeket megostromolni semelyik oldalról se lehet. Ez órában, most, már sejtem mániákus voltomnak első okait: valamikor sokat voltam Szini Gyulával, ő szőke volt, s egy kicsivel alacsonyabb termetű nálam.

Csak Gyulai Pál hiszi még a számítható és élő emberek közül, a magyar valakik közül, hogy ezek nem okok és nem igaz szempontok. (Az öreg úr majdnem agyonvert, amikor azt találtam neki mondani, hogy Lévay József, a vén nyugdíjas alispán és falusi bácsi, nem érthet az új, városi, összetett lélek lírájához.)

Szini Gyula bántott, sértett engem avval is, hogy ő sohse mert nagy, betyáros, hirtelen szavakkal egy-egy élet minden meggyűlt fájdalmába, munkájába és becsületébe belerúgva véleményt mondani. Néhai, szép, kedves, mámoros, bolondos, közös éjszakáinkon - emlékezem - határozottan gyávának, testben-lélekben gyönge gerincűnek láttam és vallottam Szini Gyulát.

Persze, persze - erre pedig már sírva emlékezem - énbennem akkor tombolt utolsót a véremben felejtett ősi, nagy, hetyke, sőt duhaj, magyar betyárosság. Szerettem borozás mellett kijelenteni, hogy Shakespeare egy ügyesül választott helyen és időben született Prém József, Goethe úri komédiás, Heine ravasz könnyzsonglőr. A többire talán Szini Gyula emlékezhetik, de nem biztos, hogy emlékezik-e, mert ő már akkor is az volt, akit én akkor még csak gyűlölve-szeretve sejtettem benne: érzéseinek monumentum-építője.

*

Szini Gyula volt az első magyar, aki hangos, roppant, meghallott, legnagyobb hittel, tüzesen prédikálta Verlaine ismert ars poetica-ját. „De la musique avant toute chose… pas la couleur, rien que la nuance … Prends éloquence et tords-lui son cou." Így írta ezt Charles Morice-nak ajánlott versében a nagy, szegény Lelian, s Szini Gyula ráadásul még Rimbaud híres, magánhangzós versét is lefordította. S azután, kioktatván, fölbátorítván a rímelő és kurta sorú magyar lírikusokat, írta az ő saját líráját, melyet most kénytelen elbeszéléseknek lebecsülni. Valószínű, hogy Grillékhez csak ilyen szokásos etikettel lehetett belopni a Szini Gyula poémáit: „legalább is elbeszélések legyenek könyvben, melyet mi kiadunk."

Beszéltek nekem sokszor a Szini Gyula apjáról, az első, a legelső magyarjáról a nemzetközi individualizmusnak, e paradox, fölséges valaminek. Párizs, Genf, London ma a menhelyük az ilyen minden ellen hadakozó, mindenkit szerető, nyugtalan, harcos, nemes, elátkozott embereknek. S engem babonásan száll, sújt meg az a nem biztos, de annyira valószínű belátás, hogy az egész átöröklési teória voltaképpen posztumusz osztály-pör leggyakrabban. Az apa után, aki a jézusi hadakozásnak, kifelé-élésnek volt mártírja, jött a fiú, aki még a turista-övét is a lelkében viseli.

Szini Gyula irodalmi őseit már bajosabban találnám meg: Beöthy Zsolt, a novellista, Kuthy Lajos s még régebben Mikes Kelemen? Nehéz, esetleg csúfolódást szító, de haszontalan kérdés is ez, s még haszontalanabb volna, ha Szini francia, német vagy skandináv rokonait kutatnám.

Az bizonyos, hogy ez a szőke be-álmodozó, gyávának látszó Szini Gyula olyat ütött a magyar anekdota-novellára és irodalomra, amilyet még műfaj-ortodoxia nem kapott. Nem, nem a „Lelki kalandok" nem is kalandok, nem is elutazások kis vagy nagy emlékek posta-kocsiján: ezek ős-új formájú, de merőben új kelésű versek.

*

Szini Gyula legelőször is babonás ember, mint minden impulzív és művész, s tudatosan írtuk le néhányszor e szót: babonás. Ezenfölül Szini Gyula sokkal több ember, mint amennyit prózai poémáiban mutat, s olykor éppen a legnagyobb élvezet percében bennünk elront. „Történetei": a lelkünknek ama szomorúságai, melyek fátumosan idegen személyeket hoznak az álmaink közé. Meséi szimbólumai, olykor nagyon is naiv parabolái azt az életet jelentik, melyet sóvárogva szeretne élni - s hiába - minden modern lelkű ember s valószínűleg - Szini

Gyula is. Lírikus azért, mert lihegve, sírva, örülve, nyögve árulja el mindig önmagát, s becsülettel romantikus azért, mert az életnél többet nyújt: az élet salakos, sűrű, nehéz álomszerű valóságát. Mert az álomszerűség, melyet a művész - látszólag - könnyű eszközökkel lehít vagy rögzít meg, iszonyúan súlyos valami. Súlyos, mert maga az élet titka, vagy legalább is egy makacs, félős tendencia arra, hogy belenyúl ebbe a soha át nem hatható, csak megközelíthető titokba.

Szeretnék beszélni az ő úgynevezett elbeszéléseiről, lelki kalandjairól, de elfújnám a bensőségüket, lírájukat egy rosszul választott jelzővel. Vannak kinevezett novellák a kötetben, azután édes Biedermeier-képek, párizsi képek, római képek s végül egy „Arcok és harcok" című ciklus. Önkényes, kegyetlen, muszáj ciklusokba-osztás volt ez, óh, én erről tudnék beszélni, ha helye, ideje, illedelme volna. Szini Gyula élt befelé, s gyönyörűen élette s gyönyörűen láttatja meg azt a világot, mely komisz, de hálaistennek talán - nincsen is. Asszonyai, leányai, ifjai, vénjei, szelídjei, vadjai, mindnyájan már beolvadást, megértést nyertek egy isteni, művészi, szent, lelki zugolyban.

Nevetséges volna, ha arról külön és sokáig beszélnék, hogy Szini Gyula az ő új, finom lelkéhez mérten új, finom, egyéni, magyar, Szini-nyelvet csinált. Nevetséges volna, ha ezt a lélek- és hangulat-embert, ezt a kényes, törékeny poétát összevetném France-szal vagy az ifjúkorbeli Kiplinggel, avagy a francia szimbolisták egy-két névtelen, prózaíró óriásával. Saját lelkemben gázolnék, s olyan igazságtalan volnék Szini Gyulával szemben, mint öt év óta éppen elégszer.

Egy új - már tudniillik elismerésben új - nagy, magyar írót, egy fiatal, befelé-csukló kardú harcost, egy idegen világból való édes testvéremet akartam itt néhány sorban, bűnbánóan megjegyezni. Ez a Magyarország - ósdi, unalmas jajkiáltás - borzasztó, gyilkos, reménytelen ország, de ahol ilyen maga-ember, maga-művész születhetik, élhet és produkálhat, ilyen gőgös befelé-ember, ilyen elbeszélő lírikus, ilyen új lélek-háborító a maga finomságában, ilyen csöndesítő a maga forradalmában, - ott, itt, illetve Magyarországon, nemsokára érdemes lesz élni.

Ny 1909. január 1.

Ady Endre

179. AZ ÉLET LOBOGÓJA ALATT

(Oláh Gábor verseskönyve)

Oláh Gáborban a jelentős, sőt kvalitásos embernek egy irodalmilag egészen magyar példányát látom én már két-három év óta. Szociális értelemben viszont Oláh Gábor legközelebbi rokona nem magyar, hanem az az Árvába visszakerült tót atyánkfia, aki már yankee. Világosabban és már most előre kirukkolva: Oláh Gáborban az a szép, a ható és a becses, hogy felülmúlja önmagát. Emberileg pláne megható is ez, akárcsak a hegedülő csodagyermek produkciója avagy az az elszántság, amivel az emigrált magyar külföldön először viselte a frakkot. Látszik, hogy gyötrődik, szenved, nehezen ment és megy nála az, ami inkább akaratos álca-viselés, mint elváltozás. De megjósolom, hogy Oláh Gábor egyre erősebben fogja tagadni és győzni önmagát, hajlamait és képességeit.

Egy-két szerető és féltő jóbarátom azt tanácsolta, hogy ne én mondjam meg Oláh Gábornak azt a pár szót, amit meg kell kapnia. Hozzám méltatlan, túlságos óvatosság volna, ha a tanácsot megfogadnám s Oláh Gábornak túlságos fölbecsülése. Mindenesetre úgy írok Oláh Gáborról, hogy elfelejtem egészen magamban a versírót, s mintha mindenki nélkül, magától

tört volna elénk most Oláh, a költő. Így azután megérti mindenki, hogy nekem érték és öröm Oláh Gábor, s példája annak, hogy nemcsak a tótból válhat yankee.

Mondhatná azt valaki, hogy nem öröm és nem kincs az, ha a debreceni talyigás a túlcivilizáltság tüneteivel űzi a lovát. Igazságtalan csúfolódás volna, még ha egészen találna is, mert öröm és kincs volna az még így is. Én ellágyulva és könnyes reménnyel tudom csak nézni, ha az én lebecsült fajtámból mindjárt ügyetlenül, de fanatikusan és már-már számítással buzog föl a kedv: hasonlítani a nagy kultúr-népek toronyalakjaihoz vagy legalább is kultúrtípusaihoz. Tessék elhinni, hogy nem kicsi dolog az, ha Oláh Gábor Debrecenben olyan verseskönyvet ír, mint *Az Élet lobogója alatt*.

*

Egy nagyon finom, fiatal esztétikusunk azt jegyezte le Oláhról, hogy nem poéta, s alapjában nem is szereti a poézist. Ez talán kissé kegyetlen megformálása annak, hogy Oláh Gábor inkább a filológus tanultságával, a hatványozott siker-vágy akaratával míveli a versírást, mint a művészember idegrendszerével s millió el és fel nem számolható, titkos, hirtelen el-eltalálásával.

De ez a negyven és egynéhány vers még így is nyeresége nemcsak a magyar nyelvnek, de a magyar belső kedélynek is. És milyen érték, micsoda szenzáció lett volna pláne néhány év előtt. Így is az, és az én szememben még az is az, hogy nemcsak formában, de érzésben is gyönyörű az Oláh Gábor tanulékonysága. Egy ember, aki alkalmassá finomította magát arra, hogy formán, érzés-témán fölül még indulatokat is szinte-szinte az igazságig elsajátítson.

Oláh Gábor olyan szenzibilissé munkálta a lelkét, hogy már a fájdalmat, dacot, egészséget, hitet, betegséget, dölyföt el tudja hitetni velünk. Nagyon-nagyon kényes szívű és fülű magyar esztétának kell annak lennie, aki az ő külső és belső döcögéseinek csak kétharmad részét észreveszi.

*

Fiatal ember, mérhetetlen merésével a mindenbe-belevágásnak s akaratával annak hogy kivágja a rezet. És nem kicsi dolog már az sem, hogy valaki meg tudta írni a *Szeptemberi holdas éj*-t: igazán szép vers.

Solness mester inasának mondja magát egy másik, már kissé versetlen versében Oláh Gábor.

Alacsony szintes városoknak
Bosszantott lenyomott kalapja,
Tornyot kell itt emelni, százat,
Fényes tornyot márvány-alapra.
- - - - - - - - - - - - - -

Azóta csak tornyokat járok,
Csak csillagozni hajt a vágyam.
Elemem: a határtalanság,
Bizarr felhők kék magasságban.

Pedig sorsom már rég megírva …
A megvetett rög fölnyúl hozzám -
Lezuhanok az isten-útról
És sáros-véres lesz, poros lesz
Megrongált testem, hideg orcám.

Én nem féltem Oláh Gábort Solness mester mennyei, de nem kívánatos tragédiájától. Hideg fejét őrizze meg, meg is fogja őrizni, s akármilyen magasra akar hágni, előbb ki fogja szemelni az erős párkányt. Megjósolni nem tudnám, hogy fog-e erősebb verseket írni, mint ez a kötet, melynek nem tudom, hogyan s miért választotta ezt a címet. Csak újból és még egyszer örülök Oláh Gábornak, mint jelenségnek, aki megszemélyít egy eddig rejtőzött magyar kapacitást. Úgy ám, magyarom, nem kell megszaladni még Debrecenben sem attól a fránya kultúrától. Közéje kell csapni annak az egy lónak, s az ember maga is csodálkozik, hogy milyen messzire segít el a bátorság.

Ny 1909. január 1.

Ady Endre

180. IRODALMI HÁBORGÁS ÉS SZOCIALIZMUS

A Rákosi-Dóczi-féle írógeneráció kávéforrása (így hívták ezt az írótanyát!) erről, ennyiről valóban nem álmodhatott, s nem is álmodott. Teremtését, nagyon divatba jött szép Magyarországon a szépirodalom, habár v. b. t. t. főrend vagy báró bajosan lesz a mai azokból, akik az irodalmat divatba hozták. Gyönyörű mégis, hogy akiké az egész Magyarország (mennyivel szebb például Bulgária), nem tudnak beletörődni abba, hogy az irodalom nem az övék. Pedig nem az övék, s tessék mindenkinek megérteni, hogy az a szinte perverz érdeklődés, szóharc és tollharc, mely ma - példátlanul - a magyar irodalom körül hőbörög és hóborog, katasztrofális előjele egy nagy fölfordulásnak.

Bizony, igen, Mikszáth író úr, mindig-író és mindig-képviselő úr, nem kicsi ok nélkül hadonászik a csibukszárával, Beöthy Zsolt se ok nélkül kap Apponyitól olyan jubiláris, üdvözlő levelet, mely rossz ruhájú, koldus fiatalokról bősz-haragos irigységgel zeng. Rákosi Jenő mindig a maga helyén és tudatosan szokott ferdíteni vagy butítani, és soha még ezt mai vehemenciájával meg nem cselekedte. Herczeg Ferenc sváb-diplomata képessége se volt soha ilyen veszedelmes, nagy próbán, mint ez idő szerint, pedig, nagy idők teltek el rövid idő alatt, s ma már egy Herczeg-karriert hússzor több tehetséggel is bajos volna megcsinálni. Furcsa idők, furcsa jelenségek: Németországon kívül ma nálunk mernek irodalomról legolcsóbban és leggyakrabban beszélni.

Jelent ez valamit (vegyük ki az egész ügyből a sakálokat és hiénákat), jelent ez valamit, hogy az irodalom ma Magyarországon még azokat is izgatja, akiknek nem kell. Nagyobb, társadalmibb, gazdaságibb, tehát emberibb okának kell lennie ennek, mint amilyent és amennyit urak, esztéták vagy svájci zsoldosok meg tudtak látni.

*

Az új, elátkozott (ráadásul nem is politikai programmal dolgozó) magyar irodalom: valószínű előfutárja Magyarország megkésett, de most már nem sokáig halasztható, szociális átalakulásának. Minden adva volt, adva van (ha magyartalanul hangzik ez, sebaj) hozzá, s csak az a kár, hogy az ember nem írhat annyit e szép, e nagy esetről, mint kedve volna. Terhelt ország, összevissza ország, koldus ország, beteg ország, gennyes ország, úri ország, függő ország, rossz helyzetű ország, persze: kultúrátlan ország. Nemzetiségi káoszában helyet foglalt - magyarul majdnem egymillió (egy kicsit elromlott) zsidó, és ezer esztendő bűnös akarata se tudta kiirtani a speciálisan szép, magyar lelki értékeket sem néhol és némely ezernyi emberből. Be kellett következnie nyugati hatás alatt a Petőfi-korszak új másának: az emberi, kultúremberi lelkiismeret megszólalásának, ideghangzásának és idehangzásának.

Lehetséges (holott talán nem illik e szkeptikus hang e lapba), hogy ez az új, magyar lelki reneszánsz csak annyira egész és nyugati, mint a mi negyvennyolcas, lemásolt, hazug demokráciánk volt. De az is lehet, hogy ez az új forradalom, mely egyelőre csak nyugtalan fejek és idegrendszerek irodalmi csetepatéival jelenti be magát, komoly forradalom lesz. A nacionalisták (farizeusok avagy hülyék) törjék ezen a fejüket, az bizonyos, hogy nagy dolgok, nagyszerű dolgok ígérkeznek itt, nálunk. Nem hiába, hogy ilyen érdekes, jó helyre van téve, Kelet és Nyugat közé (egy ázsiai erkölcsű és intellektuális képességű fajtával kibélelve) ez az ország.

Szomorú és szép primitívségünket semmi se igazolja jobban, mint hogy az irodalomból kell kisejdíteni nekünk az életet vagy a halált. (Mert teóriának nagyon teória és nagyon szamár az, hogy a fölséges, gazdasági muszáj éppen a művészetet, pláne az irodalmat küldje előre.)

*

Meri-e valaki Petőfit elgondolni (bármilyen mást tanítottak bele a jólirányzott nevelési babonák) Petőfi kortársai s a kor és a gazdasági kényszerűség nélkül? Örülök, hogy én írhatom meg véletlenül legelőször, de mindenesetre legnyíltabban, hogy ez az egész új, mai irodalmi kalamajka sohse lett volna meg a szocializmus magyar felnövekedése nélkül. Gazdaságilag a legokosabb isten se tudná, mikor szabadít föl bennünket a szocializmus, de a lelkeinket kezdi már szabadokká tenni, még a mi lelkeinket is, a mi szegény, magyar lelkeinket. Akiknek mesterségük, hivatásuk vagy hivataluk, nézzenek utána, hogy az új irodalom mit használ a magyar nyelvnek s az úgynevezett géniusznak. Az az igazság, hogy ez az új irodalom (a ravasz kufárokat kiveszem) az embernek használ, a jobbulásnak, annak a társadalmi fejlődésnek, mely lehet zavaros is néhol és olyik korokban, de - bizonyos. Rákosi Jenő, ha nem volna kibérelt lelkű és életű ember, akkor sem értené meg ezt. Ő annyira a maga múltjában és mániájában él, hogy minden valószínűség szerint sohase élt egy jelenben sem.

Ez az új irodalom, ha messziről s feudális vagy polgári szemekben nem is tetszik szocialistának (valószínűleg nem is az), a szocializmus által a szocializmus révén: van. Még szimbolizmusa és állítólagos érthetetlenségének szimbolizmusa is azt a szocializmust szimbolizálja, melyet nem értenek és még inkább: nem akarnak érteni. Fene tudja, mi minden lesz, nem lesz, történik ezzel az országgal a Duna-Tisza táján. Fene tudja, micsoda komikus semmibe süllyed ez a Potemkin-érdeklődés az irodalom iránt Magyarországon. Egy bizonyos, s ezt már e néhány sor írója érzi és éli: ez az irodalmi háború gyermeke a szociális háborúnak - hiszen éppen ezért félnek úgy (olyan sokan s olyan meghatóan, nevettetően, de művelőinek és e szomorú országnak szépet és nagyot ígérően) tőle.

Szocializmus [1909. jan. 16.]

Ady Endre

181. MAGYAR LELKEK FORRADALMA

(Strófák)

A jó Jeremiás prófétát általában kitüntették, akik Magyarországon Mohács óta magyarok, harcolók és szerencsétlenek. Én is Jeremiásra gondolok, mert atyafiságot tartok a régi Erdély jeremiádozó, bús, elégedetlen Európa-látta magyarjaival.

„Vedd el az én kezemből e harag borának poharát és köszönd azt minden nemzetségekre, kikhez én téged küldlek.”

„Hogy igyanak, részegüljenek meg és bolondoskodjanak a fegyver miatt, melyet én közikbe bocsátok.”

Ezeket Jeremiás mondja, Károli Gáspár magyar szavas segítségével mondja, és szépen mondja. Csak bolondoskodjanak megzavart ellenségeink a fegyver miatt, melyet közikbe bocsátottunk.

*

Én is azokhoz tartozom, akik a harag borának poharát rákösöntötték egy hitvány generációra. Mert ez az ország, Magyarország, mindig a politikának, a lármás együgyűségnek országa volt, itt bizony nagy dolog egy intellektuális forradalom. De megcsinálták, megvan, talán elbukik, talán ér el valami sikert, s talán jómagam is csináltam egy kicsit ezt a forradalmat.

Bizonyos az, hogy egy ideák nélkül élő országra sikerült rábocsátanunk azokat a veszedelmes ideákat. A francia forradalom azt hirdette, hogy vannak halottak, akiket nem lehet elégszer megölni. Ez nálunk is, mindenütt és örökre igaz igazság, de nálunk ez az igazság meg is hízott. Nálunk vannak élők, akik halottak, s akiket fölösleges fáradság volna még alaposabban megölni.

Lehet, hogy a politika s a politika alján a degeneráltság és szegénység megint elrontja a dolgunkat. Egyelőre az a vidám helyzet, hogy rosszul érzik magukat Magyarországon azok, akik eddig nagyon jól érezték.

*

Nomina sunt odiosa - mondta a latin -, s a mi hitünk szerint meg kell nevezni a személyeket. Istenem, micsoda eredmény példának okáért az, hogy a lantverő Mihály poéta nincs. Egy-két tudákos analfabéta, egy-két kicsi gimnazista, az Akadémia és Kisfaludy-Társaság állítják még, hogy létezik. De nincs, és egy nagy harc, nagy háború után nagy dolog, ha az elesettek között ilyenek is vannak. III. Napóleon fia egy ifjú senki volt, de mégis jó volt, hogy elhullott önmaga és a história számára.

Lantverő Mihály (adja Isten, hogy püspök legyen belőle) a Beöthy Zsolt egyik harcos játékbábuja volt. Beöthy Zsolt őméltósága sejtheti, hogy az ő magyartalan és gerinctelen irodalmi vezérkedése hova vezetett.

Az öreg Gyulairól ne essék szó: ő egy forradalmi korszaknak ittfelejtett s becsületes múmiája. Ő nem akarta belénk fojtani a gondolatot, az új témát, az új érzést s a szót. Ő jóindulatú volt, s öntudatlan volt a maga ártalmasságában. Azonban nekik, Jenőnek, Pálnak, Zsoltnak, valamennyinek nincs közük ahhoz, ami történt.

*

Mert úgy történt, hogy a magyar szellemi erupció kissé sok lávát öntött ki. Ez a sok láva még azokat is el találta önteni, akik valamikor valakiknek és forradalmároknak ígérkeztek. Ez nagyon szomorú dolog, de igazság nincs a földön, s hogy kívánhatnánk igazságot a forradalmaktól, amelyek alapjában csak a konok reakció büntetése?

Bizonyos, hogy soha magyarabbul, bátrabban nem ébredt föl még a sokszor félreismert magyar géniusz. Bizonyos, hogy - Apáczai Csere, Kazinczy, Kemény Zsigmond és - mondjuk Arany János korszakai után jött el egy terhesebb, de gyönyörűbb korszak.

A politika ellenére és kedvetlenségére Magyarországon olyan intellektuális kultúra indult, amely méltó volna egy skandináv államhoz.

*

Túlzások vannak, persze, hogy túlzások is vannak, jönnek divatból, erkölcstelenségből, gyöngeségből a valakikhez a senkik, ügyes zsidók (se fajt, se felekezetet nem értünk), kihasználják avagy kihasználnák ezt az ez idő szerint még csak valószínű diadalt. Én jobban utálom őket, mint a régieket, az ügyetlen aggokat, a jóhiszemű nullákat.

Én megdöglöm valószínűleg mihamar, s nem láthatom meg, lesz-e jó vége a harcnak? Most vagy soha, annyi bizonyos, most vagy soha el kell válnia, vajon az irodalom tényleg jóslója, előzője minden társadalmi és politikai megújulásnak?

Nagy, végzetes bárgyúság volna a magyar társadalomtól, ha nem fogadná el új íróit és művészeit. Jeremiás próféta mondja ezt is: „Nem engedtetek nékem, hanem föl akartatok engem gerjeszteni a ti kezetek munkájával, a ti veszedelmetekre."

A Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-ik évi Almanachja

Ady Endre

182. PÁRIZSI LEVÉL

(Tüntetés Finnország ellen - Deibler úr divatban - Goethe és Madách)

Párizs, január 27.

[Saját tudósítónktól.] Jókai legkedvesebb figurái, a Niczky grófok, a Tanussy Decebálok és még vagy húszan, haragos lármával szokták letagadni, hogy a magyar ember atyafiságban állna a halszagú finnekkel. Pedig a finn nép egészen jó hírnévnek örvend Európában, s egy-két évtized előtt olyan hasznos dolog volt menekült finnek lenni, mint régebben emigráns lengyelnek. De minden olyan mulandó ezen az új, bomlott, neuraszténiás világon: még a népszerű népecskék népszerűsége is mulandó. Pedig a finn népecskének az a híre, hogy kultúrnép, analfabétái alig vannak, s parlamentjébe beengedte nemcsak a szociáldemokratákat, de az asszony-képviselőket is.

Mégis (erről aligha írhattak még bécsi vagy budapesti hírlapok) Párizsban nagy finn-ellenes meeting készülődik most. Kiderült, hogy ez a mártírkodó nép úgy tesz, mint a lengyel, mely hangosan átkozza az elnyomó oroszt és poroszt, de ő maga még jobban elnyomja a ruténtt. Finnországban, a finn nagyhercegségben például a zsidóknak sokkal rosszabb dolguk van, mint Kievben és Oroszországban. Három finn városkában szabad megtűrten zsidónak lakni, de hat kilométernél messzebb nem távozhat e három városkából. Joga nincs, csak annyi, hogy kedve szerint kereskedhetik csonttal, ronggyal vagy gubadarabokkal. És ez a finn nemzeti eszme nevében van így természetesen, s a finn demokrata pártokkal és szocialistákkal szemben a finnséget a svéd származású és érzésű, vagy az orosz zsoldban álló finnek védik. Olyan kicsi és egyforma a világ: a francia nemzeti eszmét a Cornagliok (olasz), a Pujok (portugál), a del Sartes-ek (spanyol) stb. védik. És nyilván Finnországnak is megvan a maga kikeresztelkedett Arthur Meyere, ki ostromolja a nyomorult, destruktív zsidóságot.

*

„Deibler úr négy segédjéből álló kíséretével tegnap elutazott Párizsból Carpentras-ba, Remy Danvers kivégzése céljából. Deibler úr az 59-es számú vonattal utazott el a Gare de Lyonról este tíz óra és harmincöt perckor. Külön kocsit bocsátottak Deibler úr és kísérete számára, melyet Orange-ban reggel tizenegy óra és huszonöt perckor egy másik vonathoz kapcsolnak át. Carpentras-ba Deibler úrék déli tizenkét óra s huszonöt perckor érkeznek meg, amikor is bizonyára nagy tömeg gyűl össze fogadásukra." És így, és így tovább, minden lapban, ilyen

fontossággal, ilyen utálatosan, ilyen ízléstelen, sőt gyomorrontó részletességgel. Kell, hogy ez így adassék hírül, s föl kell tennünk, hogy Deibler úr muszáj reaktiválását ilyen föltűnően a halálbüntetés kisebbségben maradt ellenesei rendezik. Mert a brutális tömegeknek, melyek brutális fölindulással követelték a guillotine-t s a vért, brutális orvosságok kellenek. Lakjanak jól vérrel, borzalommal, Deibler úrral és undorral, hogy azután ők maguk kívánják: legyen vége, igazán legyen már vége.

Rettenetes dolog azonban Deibler úr esetében megvizsgálni az új, mai társadalom förtelmes értékelési módját.

- Nem untatja önt, kedves mester, a nyilvánosságnak ez az állandó, illetlen kíváncsisága? - kérdezte Deibler úrtól valaki, egy újságíró.

Ugyanez a híres újságíró egy nagy revü számára már királyokat intervjuolt meg komázva, s valószínűleg csak hallott Anatole France-ról, pfuj.

*

Irigykedve nevettünk tegnap egy nagyon értelmes, kedves, nyugtalan párizsi társaságban Franciaország gyermekes, szellemi dölyfén. Íme például egy fiatal francia író darabjára készül valamelyik színház, s ez a darab Wedekind A tavasz ébredése, egy kicsit bátrabban és franciábbul persze. A társaság egy tagja, stoikus, bölcs francia ember, író, fáradtan elmondta, hogy Ibsen is kezd már hódítani Párizsban. Persze nem Ő, az északi Ibsen, hanem aki véletlenül olvasta, s párizsi használatra átírta.

Ez a naiv kultúr-dölyf, melyet egy sok százados nem naiv, vezető kultúra exkuzál, gyönyörű. A francia ember még ma is csak úgy ismeri el Shakespeare-t, hogy a kiváló Antoine-ról mond még elismerőbbet. „Mégis csak nagyszerű ember ez az Antoine, még az angolok között is tud talentumot találni, mint például az a Shakespeare úr, vagy hogyan hívják."

Ez a lelki megalománia nem hasonlít a kínaiakéhoz, ez persze természetes. De mégis rokon vele, mulatságos és tudok egy-egy gyönyörű, bennünket magyarokat fölöttébb érdeklő példát. Ugye Faustot, a Goethéét, melyet mindenféle muzsikával népszerűsítenek Párizsban és Franciaországban, nagyon kellene ismerniök a mai francia intellektuálisoknak? Nos, Emerich Madách La tragédie de l'homme-ját, Az ember tragédiáját (pedig talán öt vagy hat év óta, s rosszul van lefordítva) jobban és többen ismerik. Megérdemli Madách Imre s Az ember tragédiája is, franciásabb opus is ez az opus a Faustnál, de nem nagyon jellemző dolog ez, ugye jellemző?

Pesti Napló 1909. január 28.

Ady Endre

183. ÍRÓK ÉS GAZEMBEREK

(A Magyar Pimodán folytatása)

Mondhatnám, hogy a magyar Pimodán második kaputját akarom megírni, ha a Nyugat nem bánja, s ha nem lesz muszáj nagyon gyávának lennem. Ama rendes gyávasággal ugyanis nem szeretném megrontani ezt az írást, melyben körülbelül különféle, magyar írófajtákat akarnék és fognék megbélyegezni.

Hallottak már önök XIV. Lajos azon gyermek-bíbornokáról, akinek az ajkaival egy esetben mintha a názáreti ács fia maga beszélt volna? Ez az ifjú kardinális valamelyik öregebb

nagybátyját kanonokká kente föl, s egyszersmind megbízta a kiváló Monseigneurt, hogy néhány apáca-kolostor gyóntatója legyen. Történt, hogy a kanonok bácsiról, aki az apácákat, tehát az Úristen hitveseit gyóntatta, nagyon-nagyon rossz hírek érkeztek a kardinális öccshöz. A bíbornok, az ifjú bíbornok nem habozott, demáról-holnapra, ridegen, keményen kirúgta a prelátusi rendből a nagybácsit: - Az Úristen - mondta az előtte síró ex-kanonoknak - mégis csak előkelőbb és tiszteletreméltóbb gentleman, mintsem szabad volna fölszarvazni.

Szeretném a magyar Irodalom - így nagy I-vel - sok prelátusát meginteni a XIV. Lajos ifjú kardinálisának fölséges szavaival. Kell-e különösebben megmagyaráznom, hogy azokra gondolok, akik elvetemedetten, vakmerően irodalomnak neveztetik el azt, amit csinálnak. A protekciós, nagy jövedelmű, irodalmi kanonokokra gondolok - nem a káptalanok úgynevezett irodalmi stallumainak tetteseire -, kik fölszarvazzák az Úristent, az Irodalmat.

Az Irodalom, mint „cocu", szomorú látványosság, nemzetközi, de seholse olyan brutális és cinikus, mint Magyarországon. Angliában, Franciaországban, Olaszországban az ember türelmesen tűri az Irodalom fölszarvazását, mert ez országokban kétségtelenül vannak az Irodalomnak hűséges hitvesei, sőt van - Irodalom, azaz irodalom is. De Magyarországon bizonyisten sok megrótt könyvügynök különb és jobb felesége az irodalomnak, mint például gyönge és gyakoribb óráiban - Mikszáth Kálmán.

*

Ergó, kezdjük ezt a kezdő írást mindjárt avval a valakivel, aki irodalom-gyűlölő nagyíró: nem írjuk le mégegyszer a nevét. Bizonyos, hogy sohse volt - két-három nap hosszáig sohse volt - könnyelmű vagy bolond ez az úr. Ez tudta, mit akar s kézzel-lábbal tiltakozott, hogy őt megközelíthesse valami, ami sokszerű, idegen, belsőséges, nagyon is művészi. Ez a Mikszáth - ejnye mégis csak kiírtam a nevét - egy szerkesztőségi szolgára emlékeztet engem, aki fölvetődött Pestre, s megdöbbent, hogy a budapesti zsidók milyen ravaszok.

„Úgy, hát úgy, hát így vannak a dolgok - mormogta ez aMárton -, hát majd tenni fogunk róla."

És Márton fogta magát és Márton ravaszabb lett minden zsidónál és Márton ma uzsora-pénzeket ad óvatosan a pesti zsidóknak. Ezt csinálta meg Mikszáth Kálmán, és Kornfeld - vagy hogy hívják - leckéket vehetne még ma is tőle, mint kell egy ilyen Balkán-országocskában kínálkozó együgyűségek bőségszarujából meggazdagodni.

Én azért Mikszáthot szeretem, mint példányt, mint tanulságot, mint aki újból igazolja, hogy a mai magyarságnak melyik a legjobb rétege. Ez a dzsentri alatt, dzsentri között leledzett úr-paraszt, (- mivel ilyen nem intelligensül kell magát megértetnie a feudális Magyarország mai írójának.)

Mindez csak bejelentés, bevezetés, félő próba, hogy vajon lehet-e, szabad-e például Mikszáthról, így írni. Mert Mikszáthról még csak ezután szeretnék igazán írni, s őszintén szólva: inkább és többet másokról, mint Mikszáthról.

Vannak emberek, írók vagy mi a szösz, akiknek az a végzetük, hogy ne tudjanak elhallgatni megállapításokat, melyek már százakéi, de elmondatlanok. Ígérem, ha a Nyugat meri, én merni fogom elmondani mindazt, amit most már igazán ideje elmondani.

[1909. február eleje]

Ady Endre

184. „TÁRSASÁGBELI” HÖLGYEK A SZÍNPADON

Párizs, február 5.

[Saját tudósítónktól.] Madame de Deville-Beaume-nak, vagy egy ilyen nevű kisasszonynak, itt, Párizsban, egy színpadi akadály-verseny mindig nyaktörő vállalkozás. Párizs a maga túlfejlett polgári erkölcseivel, állandó társadalmi határsértésével a kurtizán-kultusznak, nem vágódik ám rögtön hasra, ha egy „társaságbeli” hölgy színpadra ugrik. Sőt akkor is kételkedik, ha a divatos, okvetlenül bájos, jónevű és érdekes életű hölgy véletlenül nagyon is tehetséges és ez kisül róla. Vannak esetek, elképzelhetőségek, amikor egy előkelő hölgy akár Rachel vagy Duse lehetne: színpadra nem engedi Párizs külön morálja. Nálunk, Magyarországon, Budapesten, ilyen alkalmakkor, még mindig a régi, feudális rend szülte ösztönök dolgoznak az alapjában szervilis lelkű nagy publikumban. „Hadd jöjjön csak a színpadra a nagyságos vagy méltóságos asszony, örömmel, tapssal várjuk: hadd csúfolja meg a famíliát.” Párizsban többet jelent a színpad, kevesebbet a „társaság” s mindent a reklám, mely pénzre váltható, tehát másoktól von el pénzt. Uzès hercegnő egy kuzinja akar talán színpadra jönni, Párizsnak az az első gondolata, hogy ez az ifjú márkiz több kalandra vágyik, mint amennyit a szalónok adhattak neki. Azután pedig Párizsban minden valami és valamelyes színésznőnek szervezett testőrsége van, sőt spion-gárdája, mint III. Napóleonnak volt. Őnagyságának vagy őméltóságának Budapesten könnyű a dolga: két-három lepacsizott és kitalált történetekkel ellátott újságíró a régi „társaság” s - minden rendben van. Nálunk még lehet a színpad (s talán nekünk van igazunk, odahaza) szép arcú, testű, társadalmilag fölbecsült, de valami okból, sziklán vagy sziklákon hajótörött hölgyek vidám réve. Párizsban elvárják, hogy a színpadra pályázó hölgy, ha akár Bourbon-hercegnő is, csinálja végig egy burzsoa társadalom által parancsolt kálvária minden sorozatos kínszenvedését.

*

Mióta Párizsban vagyok (alig két hete), két „társaságbeli” hölgy tett megint próbát a párizsi színpadon. Neveiket szükségtelen leírni: egyikük: pompás, fiatal úriasszony, elsőrendű teniszező s korcsolya-tündér. Ennek több volt a szerencséje, mint sorstársnőjének, mert már három év óta okos számítással készült - a sikerre. Hiszen a siker nem is más, mint az a másodfokú egyenlet, melyet az ember úgy ad föl, hogy bizonyosan meg fogja oldani, mert meg akarja. A Madame mindenekelőtt férjhezment, mert egy ilyen szolid lépés sok polgári aggodalmat képes már jóelőre elszétoszlatni. Ezután nagy szerelemben, példás egyetértésben élt az urával, ami szintén megbabonázóan szokott hatni a francia polgári hipokrízisre. Hát még az intim estélyek, melyek megkaptak minden megkapható újságírót, s melyeken a Madame Szent Antalt el tudta volna csábítani. A Madame előre azt csinálta, amit a Comédie Française minden okos hölgye csinál, mível és céloz. Élete (és ez nagyon fontos) szerelmi arabeszkekkel közben nem volt ám díszítve, mert az ellenkező mód nagy hiba lett volna. Kurtizán, sőt nagy kurtizán lehet mindenki, a kis divatárus lány, vagy az előkelő grófnő, de ezzel nem szabad a színpadra jogot formálni. Az, aki az élet szép szabadságaira vágyik, s csak a színpad által teljesítheti a vágyát, várjon - ez Párizs burzsoa erkölcse - mint Krisztus a pusztán. Még az urát, férjét is testvérként kezelje, ha teheti s várjon, várjon, amíg célhoz ér: a színpadra. Ott már több szabad, több lehet; többet néznek csak mulatságosnak, holott piszkos és fájdalmas. Bizony-bizony, ez egy új fejlődési fok, egy új életnéző mód a mai rendben. Talán nemsokára nálunk se lesz másképpen, hiszen húsz-harminc év alatt még az életnéző módok is elkerülnek Magyarországra. Nem olyan gyorsan, mint a gyorsvonatok, az új női kalapok s a szenzációk. De elkerülnek, és jó azt Magyarországon a színpadra, mint utolsó mentsvárra készülő

hölgyeknek tudni, hogy mi a mód és divat. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a fölszedett férjet nem okvetlenül muszáj a színpadra triumfálóan eljutott hölgynek - eldobni.

Pesti Napló 1909. február 10.

A. E.

185. HOGYAN CSINÁLÓDNAK AZ ESEMÉNYEK?

Párizs, február 10.

[Saját tudósítónktól.] Párizsban meghalt egy nagyon öreg asszony, egy nagyon nemes asszony, egy előkelő matróna, akit a fájdalom tett hosszú-életűvé. Hozzátartozói, sőt komoly orvosprofesszorok állítják, hogy 1869-ben már szinte hihetetlen volt, hogy csak három évig is élhessen. Jött a porosz-francia háború, jött Sedan, az asszonynak volt két fia, s mind a kettő elesett a csatatéren. Ősi babona szerint erre meg kellett volna hasadnia a két hadnagyfiát temető, gyönge anya szívének, de nem ez történt. Könnyes arcát égre emelte, tépett szívét megacélozta, törékeny testét megerősítette ez a szörnyű tragédia. Élt, sírt az emberi kor legvégső határáig az az asszony, akit boldog korában csak így-úgy, mesterségesen tudtak életben tartani a doktorok. Ugye nem nagy, nem is furcsa, nem is szenzációs eset, de itt Párizsban nagyon megnőtt. Arról szeretnék ma írni valamit, hogy csitri dolgok, apró kázusok miért nőnek meg Párizsban? Kurta erre a válasz: mert Párizsban minden eseménynek néhány százezer idegrendszer és fantázia segít - nőni. Nincs esemény és semmit sem ér az esemény, ha nincs hozzá nagy tábor, mely éhesen, gazdagítóan csapjon rá. Mint ahogy Goethe Faustja is halott betűk gyűjteménye, raktára, kriptája volna, ha ezer és ezer hivatásos vagy hívatlan kritikus hozzá nem tette volna a saját lelkét. Elképzelek Debrecenben egy olyan matrónát, mint akiről fönt írtam, s elképzelem, hogy így marad életben, s így hal meg. De kivételes, nagy dolog, hogy ebből nálunk esemény legyen, mert az eseményhez nem esemény kell, de sok-sok érzékeny ember-lény, aki ért, lát és fölfúj.

*

Meghal az öreg Coquelin, s egy párizsi lap megkérdez egy tucat híres színészt és színésznőt: mit éreznek. Mindenki pózol, mivel semmi körül sincs annyi póz, mint a legvalóbb valami, a Halál körül. Akad egy asszony, Susanne Desprès, aki legalább úgy akar pózolni, hogy közönséges ne legyen, mely lehetőségtől ő igazán és becsületesen fél. Tehát az el nem ismert Sarah Bernhardt II. azt válaszolta, hogy őt abszolute nem érinti a nagy Coq halála. Ez - ismétlem - szintén póz volt, mint akármelyik bömbölő és ruhatépő, gyászos nyilatkozat, de legalább eredeti akart lenni. És szinte úgy tetszik, hogy a francia Ibsen-apostolnőnek a nagy és keserű Suzanne-nak van egy kis igaza, amikor az útjában álló, lelketlen, hagyományos, igazán komédiás ágálás prototípusát, az öreg Coq-ot, így siratja el. De micsoda esemény lett itt Párizsban ebből a pár, bosszús szavú, talán pózos, de talán jogos nekrológból. Szinte meg merem jósolni hogy Suzanne Desprès-t ez a nagy fölháborodás, mely kegyeletlen szavai nyomán támadt, hamarabb méltó érvényesüléshez juttatja, mint gyönyörű, nyugtalan színész-zsenije. Ez arra is jó lesz, hogy Suzanne Desprès ezután még kevésbé akarjon lelkével és zsenijével eseményt csinálni. Az esemény a százezrek produktuma, s ha valaki zsenije ellenére valaki lesz, ezt annak köszönheti, hogy akarattal vagy akaratlanul botrányt csinált.

*

Hamilcare Cipriani olasz ember, forradalmár, öreg, szegény ember, híres ember. Valamikor majd az okos író sok pénzt fog szerezni, ha ennek az embernek az élettörténetét megírja. Ez a

nyugtalan, viharos életű optimista hős, ez a szép, öreg anarchista most örökölt húszezer frankot. Egy idegen asszony hagyta reá végrendeletileg, egy tisztelője, akit a vad Hamilcare talán sohse látott. És ő, Cipriani, nem fogadta el ezt a pénzt, holott szegény ember, s holott elfogadhatta volna például - pártcélokra. Nem, őneki nem kell senki pénze, mikor ő éppen a pénzben látja az emberiség megalázó rabszolgatartóját. Hangsúlyozom, ez a Hamilcare Cipriani egy nagyon-nagyon koldus ember. És itt él, a pénzistenítő, legtipikusabban burzsoa metropolisban, Párizsban. De még így se lett volna esemény a Cipriani esetéből, mert Párizsban élnek ám más furcsa bogarak is. Egyáltalában ez a Párizs, nem hiába régi és konszolidált társadalom fővárosa, gyönyörűen bővelkedik emberekben, akiket mi, a Lajtán túl s a Balkán felé nem értünk meg. Itt élnek sokan eleven tagadások, emberek, akik egy élettel, saját életükkel tiltakoznak a Pénz uralma ellen. Csakhogy esemény mindebből csak akkor lesz, ha az embernek vannak apródjai, akik az ilyen dolgokat elhelyezik - a lapokban.

Pesti Napló 1909. február 14.

Ady Endre

186. LA FEMME FATALE

Párizs, február 15.

[Saját tudósítónktól.] Nozière valóban párizsi, elmés ember és újságíró, de higgye el neki, aki akarja, hogy van egy előkelő, külön asszony-típus: *La Femme Fatale*. Így írom én is, három nagy betűvel, mint mai, modern magyar lírikusok szoktuk és sokan még most is - szokják. Az Athénée-színházban Nozière nagy asszony-publikum előtt kedvesen konferált a végzetes, a végzetszerű nőről, de ezzel vége. A fatális nő francia kitalálmány, szellemes babona, nem is új és csak annak az új bizonysága, hogy a francia lélek mindörökre romantikus marad.

Különben nagyon jó, hálás téma: a vizsgálóbíró most készíti pöriratát a Steinheil-ügyben s Steinheilné érdemén fölül érdekes ma is. Várja egész Párizs, mikor és hogyan lép az esküdtek elé Félix Faure hírhedt szerelmi gyilkosa, aki, ha csakugyan igaz, a férjét és anyját már nem akaratlanul s nem szerelemmel ölte meg. Egyáltalán Párizs szavakat és jelszavakat szeret fölújítani, s az egyik legdivatosabb ige most: a Femme Fatale.

Hogy micsoda hazugság Párizsnak és a francia ötlet-piperkőcöknek ez a legújabb hazugság-felöntése, Noziere előadása is bizonyítja. Kiváló francia kollégánk az újságírásban és a jó publikum megszédítésében megteszi első fatális nőnek az emberiség történetében - Évát. Ezzel a súlyos igazsággal megölte azt az egész szellemes hazugságot, amelyből egy konferálásra gyűjtött hálás anyagot. Éva igazán fatális nő a Bibliában, a[z] Madách Az ember tragédiájában, mindenütt, ahol úgy gondoltak reá, mint az Asszonyra. De nem azt jelenti-e ez az Éva bemártása az ügybe, hogy nincsen külön fatális nő-típus, de minden nő - fatális? Lám, egy francia ötletből egy ötletes, de józan megállapítást is milyen nehéz kihámozni.

Mégiscsak nagy ember és nagy poéta volt a mi Madách Imrénk, aki röviden és egyszerűen az Asszonyt magát mutatja föl mint fátumot, mint fatálist - a többi nagy emberi fátum mellett. Madách is históriai nőket keres ki, de tipifikáltabbakat [!], igazabbakat, általánosabbakat. Hiszen Kleopátránál, Delilánál, Saloménál Borgia Lukréciánál, Báthory Erzsébetnél, George Sand-nál, Vajda János Ginájánál csak élhettek a világon fatálisabb nők is? Éltek is, élnek is, fognak is még élni, nem fogja bejegyezni neveiket Klio, mert nem is győzné. Minden asszony a Fátum asszonya valaki vagy valakik részére, minden asszony a férfi fátuma. Nini, hogy

szegényedik, rongyolódik egyre jobban le ez a bizonyos párizsi ötlet: már görögül, magyarul, sőt talán tatárul is megírták: férfi sorsa a nő.

La Femme Fatale, valóban csak szamár poéta vagy számító, divatos conférencier mondhat ilyet - ma már. Baudelaire még írhatta volna, Nozière még fölolvashatja, de ma már - hajh-hajh - nagyon megokosodtunk. Még csak nem is az asszonyt tartjuk fátumnak, hanem azt a természeti parancsot, hogy a férfinak *kell* a nő. Szóval - akármit beszélnek a feministák - a nőnek minden értéke és - fatalitása is természetesen a férfiban van. Csakhogy persze így, s ez értelemben aligha lehetne az Athénée vegyes asszonytársasága előtt kellő hatással konferálni.

Steinheilné, ez a bizonyos beteg, hiperhisztériás Steinheilné, miért volna ez fatálisabb nő másnál. Kevesebb szerencsével egy auvergne-i zsákhordó veszi el, akire mos, akinek ő ma is békésen főzne, s aki hálából minden este eldöngetné őnagyságát. Íme, a *La Femme Fatale* népszerű magyarázata, megoldása s tudományos igazsága. És emellett Madame Steinheil nem volna kevésbé fatális nő, mint így, csak éppen Párizs nem ismerné. De istenem, elég az az üdvösséghez, élethez és lényeghez, hogy az embert Párizs vagy Budapest ismeri?

Pesti Napló 1909. február 17.

A. E.

187. JÖNNEK AZ ASSZONYOK

Párizs, február hónap

[Saját levelezőnktől.] Az asszonyok, a párizsi asszonyok, a legveszedelmesebbek, ti., akik írnak, nagy dolgot forralnak Párizs és Franciaország számára. Ha Richelieu Akadémiája, sőt a Goncourt-Akadémia is, rideg az asszonyokkal szemben, hát ők csinálnak maguknak egy Akadémiát. Írhatom, állíthatom, hogy értesüléseim nagyon megbízhatóak: Párizsban rövid időn belül megcsinálják a nő-írók Akadémiáját. Micsoda különbség is van a frank-gall-latin-kelta és az angol-szász-ír nők között. Az angol asszony a szavazati jogáért, a parlamentért zilálja, töri, s kacagtatja ki magát, a francia nő Akadémiát akar. Az angol nő rossz regényeket ír, mikor ír, de a pódiumon olyan pompásan hazudik a népnek, mint egy francia férfi-demagóg. A francia nő a csacsogáson fölül még nem vitte, a parlamentet még a karzatról se szereti, de irodalomban, művészetben követeli az egyenjogúságot. És valljuk be, valljam be én is sok joggal, mert például a francia írónők ma határozottan többek, újabbak, jobbak, mint a férfiak. Nekem tetszik ez az arisztokrata feminizmus, a francia nőké, akik legelőször is intellektuális és művészi kultúrában akarnak győzedelmeskedni a férfiak fölött. Talán Marx megfordul a sírjában néhányszor, de ki meri állítani, hogy az angol nők ambíciója: a parlamentbe-jutás emberibb és haladás-szolgálóbb, mint a francia nőké?

*

Csakugyan igazuk lesz azoknak, akik szerint a párizsi nőhöz hasonló már élt valamikor. Régen-régen, a régi görög kultúra leánya volt, Kréta szigetén élt, szeretkezett, művészkedett és filozofált. Nem volt riválisa a férfinak, de sok tekintetben és sok-sok küzdő-téren fölül tudta múlni. A ruhát, az ékszert, a rózsás hangulatot, a tetszést, nyilván ők is úgy szerették mint a párizsi nő. A csókot is bizonyosan nyíltabban óhajtották, mint a mai északi germán és orosz-szláv feminista nők. De nem bánták azt se, ha szeretkezésük nem meddő, s a gyermeket szerették legalább is úgy, mint akármelyik hiúságukat. Lehet, hogy az északi germán asszony csinálja meg a leendő asszony-típust, de ezek a leendő nők majd könnyezve fognak szobrot emelni a párizsi s a pár ezer évvel még régibb krétai nőnek.

*

Lehetetlen viszont meg nem látni, hogy a nyakunkon ülnek, de nem mint Kleopátra az Antoniusén. Hanem igenis jönnek, jönnek és ha megvannak a maguk speciális asszony-fiziológiai akadályaik, de a mi bajaink is szaporodnak. A férfi-erők kihasználtak, a férfi-idegek asszonyosabbak, a férfi-csábok egyre kevésbé csábítók. Egy párizsi asszony-revü nagy-bátran már most megjósolja, ami kissé messze van még: ők lesznek a teremtés urai. Ők, az asszonyok, akik itt így, ott úgy, amott amúgy, de mindenütt ellenünk nyomulnak elő. Húshagyó kedden, holnap, nem csodálkoznám, ha a vásárcsarnoki királynő dísz-hintójáról sajnálva nézne minden férfira. Csak az a mi szerencsénk, férfiaké, hogy a vásárcsarnoki kisasszonyok még sokáig nem érnek el, amihez pár ezer nő már eljutott: a mi megismerésünkhöz.

Pesti Napló 1909. február 25.

A. E.

188. A SZAJNA MELLŐL

Párizs, február 25.

[Saját levelezőnktől.] Adrienne-nek, a takarítónőmnek meghalt az ura, s egyetlen fiát, a kilencéves Andrét valahova be kellett dugnia, mint nálunk mondják, a protekció fejlődött, gazdag tolvajnyelvén. Franciaországban kevés a protestáns, de az Adrienne néhai férje véletlenül eretnek kálvinista volt, s kálvinista az André gyerek is. Sikerült a dolog, s egy délután eljött az Adrienne fiáért egy komoly, kedves, szép, tiszta, de kissé nagyképű, nem öreg, kenetes ember. Csoda volt az nékem, amikor egy jó félóráig diskurálva, rágondoltam az eltávozott úrra s azokra, amiket beszéltünk.

Kálvinista vagyok, s a predestináción kívül mit se tartottam meg a vallásomból, de mint életfelfogás, mint lélek-idomító szisztéma ma is erősen érdekel a kálvinizmus. Nos, hebegve, talán minden modern szociológus kacajára ki kell mondanom, hogy a vallás nem tréfa-dolog. Ez a teológiát végzett árvaház-gondnok, ez a francia kálvinista prédikátor nem hasonlított egyetlen francia ismerősömhöz sem. Ellenben ez a Párizs mellett, Neuillyben, pásztorkodó francia úr nekem egy sereg debreceni s erdélyi kálvinista Timotheust juttatott az eszembe. Csak éppen, hogy franciául beszélt, de nem volt francia, s a francia beszédje is valami francia Károli Gáspár-féle nyelv volt. Sokat gondolok e nemes, kenetes, ünnepies gesztusú férfiúra azóta is és az a hitem, hogy Franciaországból sohase lett volna forradalmi ország, ha a hugenották meghódítják.

*

Duncan kisasszony meztelen lábaival, szemrevaló tanítványocskáival s ügyes reklámjaival ez idő szerint Párizs egyik legérdekesebb érdekessége. Csak néha és kevés embernek sikerül, hogy, ha nem Párizsban kezdte a szélhámoskodást vagy becsületes harcát a híresség ért, végül Párizsban is diadalra jusson. Wagner Richardtól Straussig és Kubelikig s Dusétól Duncanig mégis sikerült ez aránylag sokaknak. Mivelhogy a világ egy nagy falu; mint banálisan, gyakran, de igazán mondják, s Párizs pláne, különösen félrevezethető, illetve helyrevezethető tipikus, nagy falu.

Duncan kisasszony, ha talán ravasz, számító missz is, de megérdemli, hogy a sok szélhámos híresség mellett ő maga is divatos híresség legyen. Egyébként igazi megelégedéssel láttam a Bois-ban saját automobilján kocsikázni már vagy két esetben. Az automobil fényes,

elektromos, s Duncan kisasszonynak nincs ilyenkor férfi-útitársa, de mindig egy másik, újra egy másik táncpapnő-jelöltje a kísérő. Szerencsés Vesta-főpapnő ez a Duncan Izidora kisasszony s Párizs ma, ha nem is tud úgy táncolni, mint ő táncol, de úgy táncol, ahogy ő fütyül.

*

Micsoda magyar kolónia van itt Párizsban, el se tudná képzelni a szolid magyar filiszter. Nekem mondta egyszer egy párizsi rendőrbiztos, hogy ők, rendőrök körülbelül hatezer Párizsban élő magyarról tudnak, de kétezerötszázzal különösen törődniök kell. Nem, nem, ez nem fajta-gyalázás, minden fajtából a legegzaltáltabbak, legfurcsábbak kerülnek ki az idegenbe. Nem igaz az, hogy a magyarok csak kompromittálni tudják a magyarságot, ha külföldön vannak. De igaz az, hogy a magyarok egy jó hányada olyan hunn[!] erényekkel akar és tud ragyogni a külföldön, amelyek bosszantóak. Ördögöt, egy csaló amerikai nem kompromittálja egész Amerikát s az angol Angolországot. De most megint egy előkelő klubban baj történt egy magyar úrral, akinek a nevét elhallgatom most. Ez az úr kártyázott, s hibák estek a kártya körül. De ez az úr lehetett volna orosz, lengyel vagy akármi más, mint ahogy sokszor volt is. Kártyás magyarok Párizsban, hiszen ez nem is olyan nagy dolog, mikor kártyás magyarok mindenütt találtatnak, ahol magyarok élnek.

Pesti Napló 1909. február 28.

A. E.

189. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL

(Téli Párizsból télbe - Magyarok a Riviérán - A szezon Monte-Carlóban)

Monte-Carlo, március 3.

[Saját tudósítónktól.] Párizsban tél van. Párizsban március havában hull a hó, kék arcúak az emberek, s fekete-fehérek az utcák. Párizsból tehát szökni kell, menekülni muszáj, akinek lehet, akinek nincsenek a lábai gályához láncolva. S indul az ember este fél nyolc órakor a Gare de Lyonról a különös, vöröses, téli, párizsi ég alól Dél felé. Európa s Amerika pár száz menekültje zsúfolódik össze, s egymást gyűlölve ki se nézhetnek az éjszakába: fagy-fátyolosak az ablakok. Voltaképpen szamárság ez az út, ez a hit, hiszen a lapok tegnap írták, hogy Cannes-ban és vidékén szinte több hó hullott, mint Párizsban.

Mégis Toulont mikor reggel elhagyjuk, beleszalad a vonatunk. egy nem is álmodott, teljes, tökéletes tavaszba. Egy óra hosszáig tart ez a tavasz, virágos barackfák, meggyfák, szilvafák élesítik, tarkítják az olajfa-erdőket. De a vonat majdnem száz kilométeres gyorsasággal száguld itt, s egyszerre csak a nagy fény mellett kezdünk fázni. Nem messziről üdvözölnek bennünket a fehér hegyek, s ahogy Cannes felé közeledünk, egyre télibb és havasabb lesz a világ. Majdnem Monacóban vagyunk már, amikor az aloék, kaktuszok szűzek a zúzmarától s amikor megint azt sejdítjük, amire vágytunk, a tavaszt. Hát hiszen csakugyan tavasz van itt Monte-Carlóban, ahol én, sajnos, csak három-négy napot tavaszolhatok.

*

Óh, a francia Riviéra s valószínűleg az olasz is, egészen Velence már: annyi a magyar, amennyi már sok, okvetlenül többen vagyunk népesség-percenttel, mint akármelyik más náció, német, francia vagy angol. Honnan, miből telik nekünk szegény magyaroknak, erre az áradó, egyre szélesebb, nagyon költséges hivalkodásra? Mégis csak igaz, hogy mi cigány nép

vagyunk, akik elmulatjuk ama keresetünket is, amelyet még meg se kerestünk, s talán sohase fogunk megkeresni. Monte-Carlo felé pedig a játék, a vagy-vagy, a hazárd, a nyerhető pénz hozza, vonja mindennél erősebben a magyart. Meg aztán úri nép is vagyunk, mivel hogy a cigány-nép úri nép ám, mint azt e kis eset is bizonyítja. Egy gazdag budapesti ifjú megérkezik Monte-Carlóba, s elmondja minden ismerősének, akivel találkozik:

- Ezer koronát szántam a bankra, ezt az ezer koronát elveszítem, de többet egy fillérrel sem.

Az első két napon kedvez neki a szerencse, s ez láthatólag fáj neki, aki az ezer koronáját vesztésre szánta. No de Monte-Carlóban nem nehéz célhoz érni, ha az ember potom ezer koronát akar elveszejteni. Harmadik napon eléri célját a fiatal úr, boldogan újságolja el ezt nekünk, s valóban nem teszi be többé a lábát a bankba. De ez a species ritka madár a magyarok között, sokkal több a desperálók száma s a nyomorultan letörötteké. Ezekről fáj beszélni, írni, mert sokan vannak, s mert olyiknak-olyiknak a rendőrséggel csinálnánk bajt.

*

A szezon pedig sivárabb, ünnepibb és szárazabb pompájú, mint akármelyik évben. Ostobául kitervelt utcai ünnepek, versenyek, színházi előadások, bálok. Itt énekel most Madame Litvinne, a legjobb Salome s egy nagyon problematikusan kitűnő Wagner-énekesnő. A kikötőkben, Cannes-ben, Nizzában, Monte-Carlóban stb. négy-öt irigyelnivaló, szép yacht. A legnagyobb meleg 12 Celsius künn, s benn a bankban néha a láva melegénél is nagyobb. Szél fúj, mely egy átlagos kvarnerói bórát megszégyenítene, s emellett elegáns hotelben protekcióval kap az elegáns smokk napi harminc frankért egy szobát. De a Nap, de a fény, a tenger, a messze hegyek, a színek, ezek csodásak. Mindezt azonban csak nagyon bölcs, harmonikus ember tudná nagyon-nagyon érezni és élvezni. Ilyen pedig nagyon kevés van itt közöttünk, s éjfél után, mikor a hotelünkben ledobjuk magunkról a frakkot, egy kis egészséget is levetkezünk magunkról, s öröm helyett fáradtan, bosszúsan káromkodunk egy nagyot.

Pesti Napló 1909. március 7.

A. E.

190. AZ OMNIBUSZ TETEJÉRŐL

(A komprimált élet - A Riviéra és készülő Riviérák - Vendégek a kutyaversenyen - Ünnepek és nevek - Jachtok, szomorúság és morál)

Monte-Carlo, március 15.

[Saját levelezőnktől.] Diogenész óta bölcsek vagy bolondok sokféle páholyból próbálták nézni a világ folyását, az életet, melyet pedig csak élni volna szabad. Dalou, a szobrász, ha ugyan ő mondta, azt mondta, hogy az életet Párizsban az omnibuszok tetejéről, az imperiálról lehet legjobban látni. Én már vagy hat esztendő óta vallom, hogy az ember szálljon be szépen egy Monte-Carlo-i hotelbe december és április között. Nyissa ki a szemét, kóborogjon, lesse meg az embereket, akik itt típusokban jelentkeznek, s az életet, mely utálatosan emberi és komprimált.

Igazán, ember- és élet-stúdium számára sokkal becsesebb vagy nyolc-tíz esztendő óta a Riviéra. Mióta tudniillik egészen elközönségesedett, szinte Abbáziánál s Velencénél is lejjebb szállott. Taormina és Korfu után most már nem csupán Egyiptom vonja el a Riviéráról a ritkán érdekes túlgazdagokat. Amerikának megvan a maga saját Riviérája. Krimben pedig most

készül egy kelet-európai Riviéra. Párizsban már majdnem egészen együtt van az a sok millió, mellyel egy részvénytársaság az orosz Riviérát fogja megcsinálni.

Viszont a francia és olasz Riviéra most nagyszerű színpadja csak igazán a mai életkomédiának. Megmaradtak a hercegek, hercegnők is, de szerephez jutottak az isteni demokrácia minden képviselői, a népség, katonaság is. Minap a kutyaversenyen a monacói fejedelem díszpódiumán egy angol királyi hercegnő mellett ott volt Lónyay grófné, Stefánia főhercegnő az urával, Stern bankár, Henry Rothschild, egy pocakos, paraszt monacói államférfiú. Még voltak ott többen is, furcsábbak is, nagyon jól megfértek egymás mellett, s körülöttük vidáman éljenzett, tapsolt a nép az előkelőségeknek s a győztes ebeknek.

Különben ünnep ünnepet ér, az idő, ha hűvös is, de napos, s akik unatkoznak, teszik magukat, hogy jaj beh jól mulatnak. Volt egy virágos kocsi-korzónk, sok lelketlen operaelőadásunk, s tegnapelőtt még bálunk is. Mivel pedig Monte-Carlónak a jövendő generációt is nevelnie kell, tegnap nagy jelmezes verseny volt - a gyermekek számára. A nagy hotelekben, Hermitage-ban, Continentalban, Metropole-ban mesés diner-ek s házibálok.

Mindenki itt van, azaz hogy minden mai társadalmi fajta itt van, főképpen itt vannak és sokan vannak azok, akik az élettel hadilábon állanak. Hiszen itt van, majdnem mindig itt van III. Napóleon özvegye, Eugenia, az ex-császárné. De a Riviérára, egy csöndes villába szokott leszökni dolgozni Anatole France is, s az öreg Rodin se tudja megállni, hogy le ne nézzen olykor Monte-Carlóba. Annyi itt a nő, a nő-pour-nő, kiket Rodin nagyon kedvel, akiknek mellékesen elég rossz dolguk van, mert sokan vannak, nagy a konkurrencia. Azután hirtelenében még néhány név: Björnson, Marinetti, az olasz poéta, D'Annunzio esküdt ellensége, Daudet özvegye és még sokan. S ahogy itt volt három év előtt Gapon, a hírhedt pópa, itt lehetne Azev is, talán itt is van, ha csakugyan nem ő vele tettek igazságot a forradalmárok. Hiszen itt mindenki elélhet, s ha Gorkijnak hívják, választ egy szürkébb nevet, s ha például Budapestről Zsalud Edeként menekült, itt, - no nem árulom el milyen névvel vegyülhet el Európa és Amerika legvegyesebb, legjellemzőbb társaságába.

A monacói kikötőben nyolc-tíz drága jacht révedez állandóan. Egyik, egy amerikai nagyon-milliomosé, estétől hajnalig fényesen ki van világítva. Szól olykor a zene is rajta, azaz benne, s elektromos csónakok hozzák-viszik a vendégeket.

Körülbelül ez az omnibusz, melynek emeletéről a mai életet legjobban lehet látni. Gyöngeség, pénz-tirannizmus, kevés kultúra, sok cifraság, betegség, elpuhultság s tiltakozás az ellen a morál ellen, melynek mindez - eredménye. Ez az imperiál, honnan legtöbbet, legjobban lehet látni s hol az ember maga is bölccsé vagy bolonddá lesz a látottaktól.

Pesti Napló 1909. március 19.

A. E.

191. A LEGÉRDEKESEBB MINISZTERELNÖK

Párizs, március 26.

Már atyuskának csúfolják, Caligulának, Szent Györgynek és III. Vilmosnak, tehát nincs remény, hogy mostanában bukjék. Ez a Clemenceau, ez az ex-orvos, ex-író, ex-hírlapíró és ex-hazaáruló lefőzte a harmadik köztársaságot. Franciaországban nem szabad, sőt nem illik ilyen sokáig legelején maradni a hatalomnak. De Clemenceau világéletében illetlen viselkedésű, makacs ember volt, s ma is az. Kemény, ravasz, merész, pózoló, ékes szavú,

ötletes, amint s ahol kell. Nem titok, hogy imádja önmagát s az eszét, mellyel túl tud mindig járni a másokén. Minisztertársai okvetlenül gyűlölik, mert nem becsüli őket semmire, ezért válogatta be őket a kabinetjébe. Egészen úgy bánik velük, mint Szilágyi Dezső bánhatott, ha igaz, Darányi Ignáccal. Nevetve mondja például, sokszor tanúk előtt, Briand-nak vagy valamelyik másik miniszternek:

- Ejnye, ejnye, kár, hogy nincs valamivel több eszed, bár ez esetben nem használhatnálak.

Szabad szájú a parlamentben, a minisztertanácsban, társaságban, mindenütt. Egy csodálni valóval több, hogy nem fordult már ellene az egész világ, s hogy félnek tőle. Egy államférfiú, aki egy ötletért föláldozza a legjobb barátját avagy a legkínálkozóbb sikert, ritka species. Az ilyen emberrel általában könnyen szoktak elbánni, de hát Franciaország nem a szabályok országa. Apró erkölcstelenségek ezreivel köti magához az embereket, terrorral és kedvezéssel. Egész kormányzása, hogy úgy mondjuk, cselekvő lenézése, megvető kicsúfolása a politika mai mivoltának. Szeretnék már ráfogni a szenilizmust, de ez a nem fiatal ember ruganyosabb agyú ember, mint volt fiatal korában.

Nagyszerűen, gyilkosan tud mosolyogni, amikor régi írásaiból vagy beszédeiből a fejére olvasnak. Milyen érthető ez a mosolygás: Clemenceau jobban tudja, mint akármelyik ország politikusa, hogy a kormányférfiak nem azt teszik, amit akarnak, hanem amit kérlelhetetlenül muszáj. Ő egy kicsit békül a papokkal, hízeleg a szocialistáktól félő polgárságnak, de amellett régi, radikális temperamentumát is szabadjára engedi gyakran. Ugyanakkor, amikor zsandáraival lövet a lázadó szocialistákra, a pecsétőr helyett ő dirigál a bíróságoknak, miként sújtsák az izgató papokat vagy a bőrükbe nem férő royalistákat.

Mondják, hogy igazi francia, s elnéző, gyöngéd, érdek nélkül saját személyén kívül még a nőkkel szemben tud lenni. Pedig a szerelem korát, mely egyébként szabályozhatatlan s nagyon egyéni, alighanem túlhaladta. Ez a nehezen bukó premier különben el van készülve minden parlamenti csatájánál a bukásra, s ez is nagy ereje. Szereti az erőt, a vérbőséget nemzetben, fajban, rendszerben, emberben. Tudvalevő, milyen nagy anglofil Clemenceau, s abból se szokott tikot csinálni, hogy ő nagy tisztelettel kedveli Németország temperamentumos császárját. Ő voltaképpen minden kormányzat irányítója, feje, lelke, ő az összessége a Clemenceau-minisztériumnak. Ő csinálja a külügyet, a pénzügyet, ő rendszabályoz meg harcias tábornokokat s admirálisokat, ő készíttet új hajókat a tengerészetnek.

Bár határozottan szenvedélyes, publicista természet, de a látása éles. Sőt, előrelátása is az, s lehet, hogy az, aki utána kormányelnök lesz, még nem is sejti, hogy az lesz. De Clemenceau olyan kivételes ember, aki ma meg tudná mondani, hogy a Clemenceau-kormány után milyen kormány jön milyen miniszterekkel, egyénisége II-ik Frigyest, XIV-ik Lajost, Thierst, Bismarckot (s hasonló történelmi valakiket) juttatja az eszünkbe. Példátlan szerencséje, hogy cselekvő természete, hatalomszeretete s diplomata zsenije mellett nem kellett magából kiirtani a művészt. Ha megbukik, szél meg nem üti, el nem hülyül vagy meg nem hal, irodalmat fog csinálni megint. Klasszikusa nem lesz belőle a francia irodalomnak, de alakja és élete határozottan klasszikus, s kár, hogy ilyen nagy erőnek így kellett s kell fölhasználódnia.

Pesti Napló 1909. március 28.

A. E

192. GEISTIGE ELEPHANTIASIS

Der arme Turgenjew geht mir in letzterer Zeit öfter durch den Sinn; derselbe Turgenjew, der seinen eigenen, stummen, starken Glauben nicht anerkennen wollte, als er ihm in Paris von leichtfertigen Lippen entgegenlärmte. Es liegt ein seltsames, trauriges Fatum in diesem Fall und eine Wahrheit, die von Paris bis San Francisco und von San Francisco bis Moskau stets neu und ewig bleibt. Sie ist wertvoller als jener bekannte Satz des Anatole France, dass die Menschen keines einzigen Zeitalters sich über die Grossartigkeit der Dinge im klaren wären, die mit tausend- und zweitausendjähriger Wucht ringsum sie herabsausen. Turgenjew schrak davor zurück, woran er selbst nur im geheimen zu glauben wagte und er warf seinen Glauben fort, da er jetzt nicht mehr der seine, nicht mehr jungfräulich, da er jetzt überhaupt kein rechter Glaube mehr war, den ja immer nur ein einziger allein, für sich besitzen kann. Und dabei traten ihm keine prophetischen Menschen entgegen, sondern geschwätzige von der Manie der Höflichkeiten und der geistvollen Einfälle befallene Franzosen, die ihm mehr als einmal sagten und schrieben:

- Ah, Monsieur Turgenjew, Sie sind ein glücklicher Mensch, denn Ihr Land ist das schöne, das beneidenswerte Land künftiger Offenbarungen das Land der Kraft. Ihr Slaven, Ihr russischen Slaven, Ihr seid die Unverbrauchtheit, die jungfräuliche Inspiration, die neue, werdende Moral, Ihr seid die neue Kunst, der neue Humanismus.

Und der arme Turgenjew musste alles zuhören und glauben, was ihm liebenswürdige französische Leichtfertigkeit in ihrem wie zufälligen Erkennen der Dinge an den Kopf warf, wiewohl er innerlich nicht mehr daran glaubte, so wie er es von anderen hörte. Und doch war dies sein eigener, geheimgehaltener Glaube an das verabscheute und doch geliebte Russland, an jenes Russland, von dem Turgenjew nur im Spiegel der Seinestadt und seiner Träume zu Zeiten etwas erblickte. Die Töchter dieses Russlands waren zarte, weisse, rätselhafte, wunderbare Jungfrauen, die nie und nirgend gelebt hatten, seine Muschiks glichen etwa den ungarischen Bauern im „Falu rossza". Und die modernsten, wie die edelsten Geister Paris' ermunterten Turgenjew immer wieder. Er aber glaubte weder den modernen, noch denen, die mehr waren als modern, bloss weil sie seinen eigenen Glauben aus seinem Versteck gescheucht hatten.

Und wenngleich die seelenlosen Prophezeiungen, wie sie damals von blasierten französischen Lippen erklangen, auch nicht zur Wahrheit wurden - Turgenjew entweihtem Traum ward dennoch Erfüllung: Russlands intellektuelles Leben und seine Kultur gingen einem Aufschwung entgegen, der auch den armen Turgenjew verblüffen müsste, wenn er auferstünde.

*

Wir, die Söhne des kleinen Ungarn werden ähnlicher Aneiferung nirgend teilhaftig, weder in Paris, noch sonst irgendwo; wir müssen auch jenen Glauben aus eigenem beschaffen, den wir später selbst fortwerfen. Wir müssen ganz allein für jenes notwendigste, menschlichste Gericht unseres seelischen Menus, für jenes grüne, eisenhaltige Gemüse, das - Optimismus heisst, Sorge tragen. Wir müssen erst daran glauben, dass es Hoffnungs-Arkana gebe, müssen dann in Verzweiflung fallen und dann - im geheimen - doch wieder glauben.

Das jetzt so vielgeschmähte Wort vom „neuen Ungarn" - unsere ungläubige Frömmigkeit und Arznei -, es entsprang solch tragikomischem, seelischem Müssen. Mehr als je drückt, peinigt, tötet uns das immer stärker modernde alte Ungarn und es ist nicht verwunderlich, wenn die nicht allzu zahlreiche Elite dieses Landes mit der Skepsis Turgenjews einen Glauben sucht. Die ungarische Psyche ist lässiger, träger als die slavische und von ihren einstigen östlichen

Streifungen hafte ihr immer noch etwas von jenem türkischen „Kejf"[1] an, das schlimmer ist, als das slavische „Kejf".

Und doch, dieser ungläubige Glaube, der heimatsloser ist als jener Turgenjews es war er ist da; er ist nicht nur vorhanden, er wirbt heute bereits in Ungarn Krieg und Leben. Jeder, der da will, und auch der, der voll tobender Wut nicht will, sieht längst diese ganz beispiellos heftige Revolution der ungarischen Seele. Fast ist diese Heftigkeit schon katastrophal; mit einem bis zum Selbstmord gehenden Trotz wird jedem sozialen, ethnografischen und wirtschaftlichen Widerstand der Handschuh hingeworfen.

In der ersten Phalanx dieser heiligen und seltsamen Revolution stehen natürlich die Literatur, die „schöne Literatur" ganz besonders, die Künste und ganz voran die Lyrik. Diese Erscheinung ist es, die dem Kampfe ihren besonderen, vorhin kurz umrissenen Charakter gibt. Überall, wo es noch keine tiefe, wurzelfeste, intellektuelle Kultur gibt, wo aber der Wunsch, die fieberhafte Sehnsucht nach solcher vorhanden ist, wo die starren Bas teien uralter Institutionen spöttisch auf die Anstürmenden herabgähnen, dort spielt die Lyrik eine unbändige Rolle.

Vorläufig gibt es weder Sieger noch Besiegte und in beiden Lagern verbergen die Verwundeten ihre Wunden. Doch eines ist nicht fortzuleugnen: die mächtige Unruhe. Und ebenso unleugbar ist es, dass die von Paris, Berlin ein wenig auch von Wien erzogenen und ermunterten ungarischen Intellektuels ein wenig übertrieben. Alle wir ungarischen Neuerer übertrieben die schöne Sünde und wir alle sind schuldig. Doch unsere Sünde war nicht nur schön, sie war auch segenvoll.

*

Man könnte die ganz unproportionierte seelische Gährung im heutigen Ungarn mit dem unersättlichen Kulturdurst seiner Jugend, der von Skepsis durchsetzten grossen Gläubigkeit geistige Elephantiasis benennen. Alles ist gegen uns: was irgend eine Institution heisst, wer immer eine Notabilität ist, jedes auf Traditionen ruhende Machtinteresse, jede amtliche Persönlichkeit, alles und alle nehmen eine andere Richtung als die verbitterten, kampffrohen Jungen des neuen Ungarn, seine Schriftsteller, Poeten, Künstler, Soziologen und seine sporadischen bürgerlichen Revolutionäre. Jene Probleme, die der glücklichere Westen längst für sich löste, und jene, mit denen man auch dort jetzt erst zu ringen beginnt ballen sich hier in einem mächtigen Tohuwabohu zusammen. Und hinter diesem theatralisch anmutenden, doch blutigen Kampfe sitzen in geruhsamer Sicherheit die glücklichen Professoren, deren Gehirn nicht einmal von gestern oder vorgestern, sondern fast schon prähistorisch ist.

Wäre man nicht mit seiner ganzen Seele, seiner Person so stark beteiligt - es wäre amüsant, diese Komödie von weitem, als fremder Spektator zu betrachten. Über den Wassern aber schwebt - um in der Sprache der Bibel zu reden - die nicht mehr patriarchalische, sondern asiatisch zu nennende Kulturscheu. Und man darf sich bei der verhängnisvollen politischen und sozialen Konstruktion Ungarns nicht darüber wundern, wenn sich seine Verteidigungstruppen aus so sehr verschiedenartigen Helden rekrutieren. Pseudonationale Wissenschaft, akademischer Starrsinn, Anekdotenliteratur, Csárdáspoesie, Feudalismus, Geldsackhochmut, Literatur- und Pressegeschäfte, Christen, Juden, Heiden - alle gehen sie auf das junge Ungarn los. Ihre Kerntruppen sind die unglücklichen kulturlosen, verdummten Millionen, ihre Kraft die Hunderttausende, von der Macht abhängigen Halbintelligenzen.

[1] „Kejf": Der türkische Ausdruck für „dolce far niente".

Im Komitat Bihar, dessen Hauptstadt Nagyvárad ist, leben viele tausende erwachsener Menschen, die den Wert der kursierenden Geldmünzen nicht kennen. Und dasselbe Land besitzt Roland Eötvöse, Julius Piklers und eine junge Garde, die selbst den Kulturresultaten der fortgeschrittensten Länder geringschätzig gegenübersteht.

*

All dies vermag der Verfasser dieser Zeilen ruhig und ein wenig reumütig niederzuschreiben; sein Name ist, ganz gegen seinen Wunsch, bei einigen Truppen des offensiven Lagers zur Kampfdevise geworden. Dieser grosse und so ungewollte Ruhm hat ihm weit mehr Hass als Anerkennung gezeitigt und dies allein versöhnt ihn und gibt ihm die Kraft der Unparteilichkeit. So vermag er festzustellen, dass dieses »Vielwollen«, diese mit der ursprünglichen Natur des Ungarn im Widerspruch stehende Revolution der Geister nicht normal ist. Sie ist auch dann geistige Elephantiasis, wenn sich hier Turgenjews Fall wiederholen sollte. Eitel, empfindlich und mit vom Opiate der Verzweiflung geschwächter Sehkraft sehen wir vor Bäumen den Wald nicht.

Wir haben keine eigene Wahrheit, sondern nur jene unserer Situation. Einer Situation, die die Bewohner des Landes an der mittleren Donau allen Prüfungen guter und schlechter Strömungen am härtesten aussetzt. Hier in Ungarn haben tausendjährige und noch heute schillernde, noch heute herrschende Sünden das Anbrechen westeuropäischen Kulturlebens vereitelt. Ein unverdient oft genannter Kämpfer des hoffnungslosen Kampfes gibt dies zu - indem er sich mit diesem Geständnis den neuen Herrenlaunen des starken Feindes ausliefert. Ich wollte, ich täuschte mich nur halb so sehr, als Turgenjew, der das nicht glauben wollte, was doch sein innerer Glaube war.

Paris, Ende März

Pester Loyd, 1909. április 11.

Endre Ady

193. VADAK, TÖRPÉK, MAJMOK

Párizs, április 13.

[Saját levelezőnktől.] Voltak Európának és a mai civilizációnak cifra korszakai, hősiesek, ostobák, gyászosak és komikusak, de cifrább korszak még nem volt a mainál. A keresztes hadjáratoktól a francia forradalomig, Vald Pétertől Marxig, Páduai szent Antaltól Nietzschéig sokféle görcs állott már belénk. Volt düh-korszakunk, hit-korszakunk, álom-korszakunk, könny-korszakunk, de utálni még sohse utáltuk kifejezetten, hangosan magunkat. Most itt tartunk, az undornál. Párizsban, Budapesten, New Yorkban, Tabrizban, a mai civilizáció *homo sapiense* megutálta önmagát.

Nem tréfa ez, nem a megvénhedt, a sok kultúrától megzápult polgári társadalom csődje, mint sokan állítják. Nem is a Szokratészek vagy a hordóbölcsek, nem a Diogenészek arisztokratikus különcsége, de általános undor, mivel hát demokráciában élünk. Elérkezett a tömegekig a nagy magános Emberek embergyűlülete, s ha a tömeg nem is hallott még Nietzschéről, de Nietzschét követi. Nem véletlen dolog az, hanem olyan okvetlen, mint egy lángész megjelenése, hogy most Párizsban az emberek önmegvetősdit játszanak. Íme, az új humanizmus, a szociális lény kultusza, az ember-pártolás dicsekvő érmének - másik oldala.

Párizs mindenféle népe odacsődül, ahol megcsúfolva látja a híres, büszke, telhetetlen embert, saját fajtáját.

*

A Clichy-bulváron az afrikai oázisok fekete vadembereit mutogatnák, degenerált, vagy még ezután civilizálódó embertestvéreinket. S az embereket nagyon helyes ösztönnel sokkal jobban érdekli ez a fekete község mint egyik lap körkérdése, hogy melyik a legjobb francia vers. A Jardin d'Acclimat[at]ion-ban kétszáz törpe embert mutogatnak, kikről impresszáriójuk azt állítja, hogy németek. Párizs persze már csak azért is elmegy, hogy nyolcvan centiméteresek-nek lássa a pomerániai óriások népét. Ám ez a liliputi ország, embereivel, azaz emberkéivel, produkcióival nem egészen német. Megállottam egy kis, öreg uracska előtt, aki alig volt nagyobb, mint egy szegfűszál, s elszóltam magam hangosan:

- Szegény kicsi ember, kicsi a feje, a szíve, mindene, s mégis milyen öreg.

- Bizony öreg - sóhajtotta vissza idegen kiejtéssel, papagáj-hangon, de magyarul az én öreg uracskám.

Magyar törpe, negyvenesztendős lesz. Nagyváradról való, s két törpe testvérével együtt itt van. Milyen furcsák, érthetetlenek, megmagyarázhatatlanok: egy pici véletlen, s nem lennének gnómok. Vannak közöttük házastársak, de gyermekük nem lesz, magvuk szakad, mint a vén családok sarjának vagy a zseninek.

Az Olympiában pedig Monsieur et Madame X., két bölcs csimpánz, két szegény csoda-majom issza a pezsgőt. Automobiloznak, pezsgőznek, csinosan, ízlésesen eszik a halat, bicikliznek, és tele vannak ambícióval. Ha egy-egy mutatványuk nem kap elég tapsot, dühöngenek, akárcsak a Comédie- vagy Nemzeti Színház valamelyik örökös tagja. Mindenesetre enni szebben tudnak, mint sok demokrata kör bankettjén. Okosabbak, mint Consul I. és Consul II., híres csimpánz-elődjeik, ezek a majomsztárok.

*

És Párizs tapsol Afrika vadjainak, a törpéknek, a majmoknak, kik intelligensebbek sok bretagne-i halásznál s egy bihari pakulárnál. Tapsol, miként tapsolni szokott a csoda-gyerme-keknek, a pipázó fókáknak, a gyilkost-felhajtó rendőrkutyáknak. A tömegek öntudatlanul eljutottak Nietzschéig, s gyönyörködnek az emberi fajzat megcsúfolásában. Aiszoposz La Fontaine Kipling, előttük és utánuk mindenki elbújhat e nagyszerű gyászosságában is nagyszerű szimptoma előtt. Ez a csömör, ez a szíves hajlandóság a vad-emberek, ember-torzok és emberkedő állatok iránt olyan sokat jelent, hogy le sem meri írni az ember. Egy Stirnerbe öntött Maeterlinck talán el merné mondani szépen és tudományosan egyszerre, mit jelent az, mikor a homo sapiens így mulat? Mit jelent az, mikor vadembereken szörnyszülöttökön, majmokon és reporter-kutyákon keresztül nézzük le magunkat?

Minden nagy, fájdalmas emberi gondolatnál Shakespeare égiháborús szótárából kell kérni szavakat. Nagyon szerencsétlen lehet a mai ember, ha már nem büszke arra, hogy - *ember*.

Pesti Napló 1909. április 18.

A. E.

194. NEM LESZ FORRADALOM

Párizs, április 24.

[Saját levelezőnktől.] Persze, hogy Németország nagy és kis nacionalista lapjai látják már a rothadt Franciaország forradalmi elpusztulását. Látszólag nem is rossz próféták ezek a lapok s örvendező tudósítóik, akik mindazonáltal vígan élnek Párizsban. Bizony-bizony itt bajok vannak, s nem hiába mondta, ha mondta, a minap Clemenceau miniszterelnök:

- Szeretnék már megbukni, hogy megírhassam az emlékirataimat, melyeket nem tesz az ablakába a demokrácia.

Lehet, hogy csak ráfogták Clemenceau-ra ezt a semmiképpen sem előkelő, bár Clemenceau-hoz illő elszólást. Nem a demokrácia csinálta a bajt, ezt Clemenceau-nak illenék, illik legjobban tudnia. Egy okos francia publicista már hetven évvel ezelőtt megírta, hogy Franciaország sohase őszintén az, ami. Mikor egész Franciaország köztársasági, jön egy ügyes úr, s mindenható császárrá koronáztatja magát. És mikor országot adna Franciaország egy keménykezű monarcháért, mint III. Richárd egy lóért, kikiáltják a republikát.

Ez a hazugság, ez a kettős hazugság bosszulta meg magát Franciaországban minden új régime-nél. Ez a harmadik köztársaság annyira nem köztársaság, mint I. Napóleon konzulsága alatt nem volt az. Csoda-e, ha egyformán utálják a royalisták, napóleonisták és - forradalmi szocialisták? Császár vagy király helyett fejedelmévé az ostoba, gőgös és Franciaországban rest pénzt, a Pénzt koronázta a harmadik köztársaság!

Mindent a Pénz csinál: minisztereket, hivatalokat, értelmi vagy érzelmi mozgalmakat egyaránt. Köztársasági elnök lehet itt csupán az ember pénz nélkül, mert ti. a köztársasági elnök nem számít.

Azután a tömegek kedvére és megszédítésére van az ováció és a prehisztorikus radikalizmus. Mikor minden kötél szakad, minden nepotizmus kiderülőben, minden panama bűzleni kezd, jön a papüldözés. Hiszen rendben van, Rómával, az Egyházzal s a papokkal le kellett végre számolni, de ez csak nem üdve egy nemzet-társadalomnak? Mindenrendű alkalmazottjait Európában és Amerikában Franciaország fizeti a legrosszabbul. A lelki és közgazdasági kontrasztok itt beszélnek legélesebben, lármásabban, mint az Unióban, ahol nomád indiánok, gyülevész iparlovagok, trösztfejedelmek s nagy intellektuelek élnek együtt.

DE mégse lesz forradalom, még akkor se, ha Clemenceau maga hirdetné, hogy forradalom lesz. Minden megérett itt egy a XVI. Lajost lenyakazó forradalomnál is rettenetesebb forradalomra. De forradalom mégsem lesz mostanában, akárhogyan jósolgatják a német nacionalista lapok.

Franciország ugyan meglepte a XVIII-ik század végén önmagát és a világot egy nagy forradalommal. Ezt nem fogja azonban még egyszer megcsinálni, egyszerűen azért, mert a postakocsik helyett gyorsvonatok vannak ma, s még a dróttalan távírót is kitalálták. Holnap pedig már komoly kormányozható léghajók szelik a levegőt, s a nemzetek életösztöne erősebb, mint valaha.

Ha Németország nem szaporodna, nem feketedne, nem fegyverkezne, talán Franciaország megcsinálná az új, nagy forradalmat. De egyedül áll, kissé romlottan, megfogyottan és pénzére nagyon vigyázva a mai nemzetek között. Van már minisztere, ki a vagyontalanok részesedési jogát hirdeti a tőke és a munka együttes gyümölcséből, de az új Franciaországhoz hiányzik - egy más Európa. Egy más Európa, germán-szláv, barbár probléma, keleti kérdés, nemzetiségi vágyak nélkül! Egy más Európa, ahol már összegyűlt legalábbis annyi vagyon, mint

Franciaországban. Egy más Európa, ahol a kultúra már olyan sok, hogy sokallva más kultúrát akarnak a helyébe.

Európa (most már Amerika, Ázsia, sőt Afrika is) kényszeríti Franciaországot, hogy ne lovagolja el magát.

Tehát egyelőre nem lesz itt forradalom, s nem születik meg a kommunista állam. Szaporítják a rendőrséget, gazdagítják a militarizmust, korrigálják a tengerészetet. Az azután más kérdés, hogy a köztársaság hosszú életű lesz-e, vagy jön helyébe egy - koronás köztársaság.

Európa nyugodt lehet: Franciaországban úr a Pénz, s ez az úr sokkal konzervatívabb, mint egy Habsburg-császár-király.

Pesti Napló 1908. április 28.

A. E.

195. A NAGY VÉLETLEN

(Ritoók Emma új regénye. Budapest, 1909. 2 kötet)

A nagy Véletlent nyugodtan lehetne *A nagy Törvénynek* is nevezni, de így megkapóbb, babonásabbul félelmes és sokkal asszonyosabb. Szabad-e Ritoók Emma könyve után a kegyetlen franciának azt a megállapítását idézni, hogy a regény a középszerűségek legjobb búvóhelye? Ezen már valami hat hét óta töröm a fejem, de se a fejem, se az ösztöneim nem akarnak belemenni Ritoók Emma ilyen lesajnálásába. Mióta az Új Idők megkoszorúzta Ritoók Emmának egy nagyon naiv, gyönge céltalan regényét, bizonyára sok mindent megbánt Ritoók Emma. Legelőször is megbánta, hogy elhagyta az ő orosz és skandináv írásmestereinek fagyasztó, de nagyszerű művészi komolyságát. Nem volt nehéz a penitencia, mert Ritoók Emma északi lelkű, komoly, nem alkuvó s nem egykönnyen ellágyuló ember. Megható az, hogy miként vigyáz önmagára, tollára, téma-nemző emlékeire, demonstrálandó igazaira, egész írására. Más ok, más ügy, más dolog, hogy ez a regény mégis csak asszonyos regény, ha olyan komoly ember írta is légyen, mint Ritoók Emma.

A nagy Véletlen egy nagyon-nagyon komoly és mégis érzékeny és finom entellektüelnek lelki útinaplója. Útinapló egyébként is, Berlin és Párizs nagy csodái kiáltoznak ki belőle, s annak a furcsa, talajtalan, szép és vegyes internacionális diákművész-apostol seregnek különös élete, mely Párizsba vagy újabban Berlinbe verődik össze. Ezekkel a különös emberekkel néhány társadalom önkéntes vagy muszáj száműzöttjével sokat lehetett együtt Ritoók Emma. Szereti őket, s ő azt hiszi, hogy meg is látta őket, bőrük alatt, egészen, veséjükig, nyugtalan vérük utolsó csöppjéig. Nem látta meg, de mindegy, s én - újra mondom - lelki utasítót, megfigyelésekből, szomorúságokból, lírából és bölcselkedésekből összehorgolt könyvet látok e könyvben.

Az a nagy Véletlen, melyet csakugyan meg lehetne tenni egy modern regény legfőbb hősének, mint a Végzetet a régi tragédiákban, nagyon is véletlen, ügyetlen és sápadt a Ritoók Emma regényében. Ezért írtam mindjárt legelől, hogy ez a nagy Véletlen csak véletlenül Véletlen, mert Ritoók Emma akarata ellenére törvénynek, Törvénynek látszik éppen e könyvből is.

Nem véletlenül születünk olyanoknak, amilyenek vagyunk, s nem véletlen, hogy sokan föllázadunk, s nem megyünk együtt az élet türelmes leélőivel. Nem véletlen, hogy azokat öleljük, akiket ölelünk, s csak a régibb romantika költői hitették el velünk, hogy sokszor szamárul elhaladunk a boldogságunk mellett, holott csak a kezünket kellene utána kinyújtani.

A nagy Véletlen nevezhető A nagy Törvénynek is, hiszen a név, az elnevezés olyan semmi, mint az álom, azaz sokkal semmibb. De így, mint Ritoók Emma hiszi, nincs élet, nincs ritmus, nincs szabály, ti. szabály, melynek első pontja a szabálytalanság volna.

Sokat nem tudunk még, és sok mindent meg fognak tudni magyarázni, akik majd utánunk jönnek. De máris sejtjük, hogy minden tudatos, ami csak emberrel történik és történhetik, Ritoók Emmának meg kellett szeretnie az északi írókat, meg kellett nyernie az Új Idők regénypályadíját, s az se véletlen, hogy megírta *A nagy Véletlent*.

Frissek, őszi harmatosak, egy kicsit bánatosak, majdnem versek Ritoók Emma némely visszaemlékezései: ezek a könyv legnagyobb értékei. Egy képnek, egy szobornak, egy mélységes hangulatú estének, egy holdvilágos tavaszi éjnek a Monceau-park Maupassant-szobra előtt, egy olvasmánynak, egy talányos, érdekes, utunkba került emberlénynek az emlékéhez sokszor közelebb van a szívünk, mint a művészi alkotáshoz, melyet nemzünk vagy szülünk, vagy a hús-vér gyermekünkhöz.

De asszonyos könyv - mondom -, s erről kötelességem tehát még bizonyítani próbálóan szólani. Naiv, amit az orosz forradalmár ifjak, leányok életéről mond, naiv, helytelen, ha kedves is. Annyi saját egyéniségű ember, mint amennyi a Ritoók Emma könyvében összetalálkozik, egy Barnumnál is sok volna, egy olyan Barnumnál, aki kivételes pszichéket gyűjt. Legbecézettebb hősnője, egy művészlelkű, de a divattal is törődő, szabad, elegánsan lázadó, szép magyar nő - nincs. Ezt a fajtát nem szülhette meg ez a fajtákat variálni csak roppant kevéssé képes magyar társadalom. A művészetről, egyéni életről, társadalommegváltásról, feminizmusról adott ítéletek szintén naivak. És nagyon sokat akar ebben a mozaikos könyvben elintézni Ritoók Emma, ez is baj. Ám milyen fölségesen szomorúan állítja be azt a nem is új igazságot, hogy a csúnya és okos nő nemeken kívül áll. Oh, igen, a csúnya, okos, mély érzésű asszonynak hiába énekelt Petrarca, hiába csillog reá Milo Vénusza, s hiába a legszebb Apolló.

Valami még: irodalmi utánmenés az után az igazság után, hogy az asszonynak a gyermek a minden. Több mint a társadalom, szülők, konvenció, férfiú, több, mint az élet. S a gyermeket se a Véletlen nyújtja, s elképzelek csodálatos remekművet, mely az abszolút meddőségben egy emberág legmagasabb dicsőségét látja. Hiszen nem az a fő, hogy nekünk legyen gyermekünk, de hogy legyen gyermek, lehető átvevője a mi lelkeink örökségének.

Csipkét szőni asszonytudomány, s régi, drága csipkék szépségéből mit sem von le, hogy összevisszák és aránytalanok ábradarabjaikban. A Ritoók Emma könyve ilyen csipkekendő, egy szál se rossz csupán az ábrák, a darabok, a részek össze nem illők, aránytalanok. De íme a fő-fő érdem: ezt az úgynevezett regényt egy magyar művészlelkű entellektüel írja. Újabb típus, nekünk kedvesebb, mint *A nagy Véletlen* akármelyik nője. Ez után a könyv után okvetlenül egy még szebb, igazabb és művészibb Ritoók-könyvnek kell jönnie. És Ritoók Emma is, aki ma már komoly, nemes, elsőrendű ember lesz még emberibb is, egészen kirántja magát a magyar úri ideológiából, s lesz, amit a nagy Törvény úgyis akar: példaadó, szabad, próféta, magyar asszonyember.

HSz 1909. április

a. e.

196. TÁRLATOK, HECCEK, DIVATOK

Párizs, április 25.

(Saját tudósítónktól.] Egy-egy Szalon micsoda várt, nagy, micsoda úri esemény volt még például III. Napóleon korában. Hjha, Sedannal és a császársággal együtt halt meg Franciaország polgárságának daliás korszaka. Akkor, régen, még a forradalmárok se voltak olyan hétköznapiak, érdektelenek, mint ma. Véres tollal olyan márkik írták a forradalmi újság-cikkeket, kik eltagadták hiteles rangjukat. A bombákat pedig egészen a Commune-ig legalábbis grófok dobták fehér kesztyűs markokkal.

Nem, ezeket nem egy „laudator temporis acti" írja, de egy kénytelen látója a valóságoknak. Minden gyönyörű dolog, ami Párizsból új Athént akar csinálni, csődöt mondott. Minden gyönyörű, emberi dolog, melyet a diadalmas polgári demokrácia alkotott Franciaországban, bomlik. Ami ifjúságnak indult, abból hamaros öregség lett, s ami forradalomnak, abból - új akadémia. A két nagy tavaszi Szalon közül ezúttal is a fiatal s valamikor forradalmi Société Nationale nyílott meg előbb.

Ezt már így csinálják: lehetőleg még be kell érni a független piktorok tavaszi kiállításával. Nos: hat év óta évről-évre biztosabban látom, hogy nemcsak a tegnapelőtti, de a tegnapi forradalom is megvénül és hasat ereszt. A Nationale már hat, sőt tíz évvel ezelőtt hozzáöregedett az Artistes Français-hoz és most megöregedtek a „függetlenek" is. Nagy baj az, mikor az ember divatba jön, szomorú verseket lehetne erről írni, hagyjuk. Végül, sajnos, mindenki divatba jön, s divatba jöttek az idénre a Salon des Indépendents vadjai is.

Pedig ez évben még helyet is nehezen kaptak ezek a rakoncátlan el nem ismertek. Végül államilag helyhez, helyiséghez juttatták őket, s egykor legátkozottabb vezéreiket dicsérve dicsérik a legtanáribb kritikusok. Íme, még a dicsőségnek sincs maradandósága, melyet a világ nem akar elismerni.

A Grand Palais-ban, az avenue d'Antin oldalán van, mint rendesen, a Nationale. Semmi különös, államilag megrendelt alkotások, ügyes stréberek ügyes művei, régi arrivék biztos ön-ismétlései, s a bejáratnál, a földszinten, külön a hagyományos Rodin-szobor. Az öreg mester ezúttal egy női mellszobrot állított ki, nem nagy dolog, de érdekes. Az az érdekes benne, hogy ezért a kis mellszoborért, ha igaz az „on dit", százezer frankot fizettek. Ábrázolja pedig e kis mellszobor a leggazdagabb oroszországi kaviárkereskedőnek, Eliseieff úrnak a feleségét. Beszélik, hogy Rodin, midőn Madame Eliseieffet meglátogatta, azért kért százezer frankot, hogy a nő megijedjen. Az orosz sokmilliomos felesége nem ijedős természetű, s a szobrot meg kellett csinálni.

(Ez az Eliseieff különben, mikor Monte-Carlóban lent jártam, csinált egy úri, jó viccet. Banketten ünnepeltette magát a Hôtel de Paris dísz-ebédlőjében egy galamblövő délután után. S mikor az ünnepi tósztot mondták, hirtelen a nagy asztal közepéről egy virágcsokorból hitelesen eleven, fehér galamb röpült föl. A következő pillanatban valaki pisztollyal lőtt, s a galamb véresen lehullott az urak és a lelkes éljenek közé.)

Párizs megvénült, Párizs készül valamire s közben még művészileg se csinál semmit. Csak tárlatot, ostoba divatot, pletykát, heccet s mulatságot a milliomos tékozlók számára. Az elismert festők, szobrászok s mások legalábbis pápai grófok s az „el nem ismertek" legalábbis pápai grófok lesznek.

Pesti Napló 1909. május 1.

Ady Endre

197. AMIRŐL PÁRIZS BESZÉL

(A Sardou hagyatéka - Csoda-gyermekek a színházban - A nő-írók ellen.)

Párizs, május 4.

[Saját tudósítónktól.] A Sardou-hagyatékot árulták, adogatták pár napig Georges Petit-nél, s ott volt a vásáron egész Párizs és környéke. Amerika és London értendő elsősorban a környék alatt, ők voltak ott sokan, londoniak és yankee-k. Nagy gyűjtő volt a néhai, zseniális drámagyáros, s bizonyisten még igazi műtárgyak is maradtak utána. Hiszen még amerikai milliárdossal is megtörténik, hogy véletlenül műkincseket szerez az ezrein. Mint ahogy viszont egy Szilágyi Dezső, ilyen hatalmas, szép valaki is csak értéktelenségeket szerzett megspórolt, drága pénzen. Műkincseket gyűjteni: ehhez külön lelki kiválóság, mondhatnók külön géniusz kell. A gyűjtő poétája legyen a műtárgy-gyűjtésnek, próféta, vátesz, mint egy igazi költő. Névtelen, szürke, kicsi uzsorások vannak itt Párizsban, kik félannyi pénzért, mint Sardou, tízszer többet és jobbat halmoztak össze. De a Sardou-vásár mégis nagy sikerű volt, mert jól reklámozták s mert hiú, pénzes emberek hozzáfizették az árakhoz a Sardou-név divatos becsértékét is. Majd vajon, ha a külvárosi színházakba szorulnak a Sardou-drámák, mi lesz a Sardou-műtárgyakkal? Nagy részük devalválódik, egy-két darab Sardou-t feledve is megnő értékben. És a Sardou-gyűjtemény szertehordott darabjai sem fogják megőrizni a Sardou nevét.

*

Párizsban, mint Budapesten, mint akárhol a világon, szaporodnak a csoda-gyermekek. Idegéletünk, a család bomlása, a technika hódítása, mind-mind közrejátszanak, hogy gyermekeink öregeknek szülessenek. Egy kicsit formáljuk át a Wilde-aforizmát: nemsokára már csak az aggok között találunk egy-két gyermeket. No és a színpad, ez a mindent fölfaló szörnyeteg, miként fogyasztja a mi kicsi, szomorú zseniinket. Párizsban most majdnem mindegyik színházban csoda-gyermekek csodájára csődül az egész világ. A Réjane-színházban a kis Monna Goudré játssza Walewszka asszony fiának a szerepét. Az Odéonban a kis Anna a primadonna s - ez érdekes - ő is fiú-szerepet játszik. Az Antoine-színházban hasonlóképpen a csöppnyi Ardnini az ünnepelt. Az Ambigu-ben három gyermek is játszik, a Renaissance-ban kettő, a Cluny-ben is van gyermekszínész s még máshol is. Vegyék át már a gyermekek egészen a mi szerepeinket, a felnőttek úgyis mintha unni kezdenék a modern élet-komédiát.

*

George Sand-t nagyon csúnya névvel illette Nietzsche, s azóta minden férfi-író Nietzschének érzi magát, ha asszony-kollégáiról van szó. Magyarországon ez friss, új közgazdasági probléma, a nő-írók dolga, Franciaországban majdnem százesztendős. Párizsban egy pompás, de gonoszul goromba kritika most megint fölújította a régi kérdést. Nagyon megsokasodtak az asszony-írók, többnyire ügyesek a nyomorultak, és élni, megélni különben is olyan nehéz. A francia írók jó része Weiningerrel tart: zsidó és asszony ne írjon, mert nincs joga hozzá. Azaz hogy a zsidó s az asszony úgyse lehet igazán nagy író - mondják ők. Ők sem azok, de náluk megvan legalább a lehetőség - ezt azonban már nem mondják ki. Hát se Franciaországban, se Magyarországon, se sehol nem lehet már megszorítani az irodalmi nembert. Zsenik - igaz - nemigen találtatnak köztük, de van-e momentán szükség akármilyen zsenire? A zseni egy anakron szükség, baleset a saját kora és önmaga számára, futóbolondja a jelennek. Az asszony-nép nagy erejét, félelmetes erejét bizonyítja, hogy a jelennek dolgozik, tud dolgozni -

irodalomban is. Néha kissé tisztességtelen versenyt csinál az asszony-kolléga, de éppen csak az irodalomban legyen kötelező a tisztességes verseny?

Pesti Napló 1909. május 5.

Ady Endre

198. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 7.

I.

III. Napóleon és a magyarok

[Saját tudósítónktól.] Íme: III. Napóleon egykori hadügyminisztere csak most, negyven év múlva árulja el emlékirataiban, hogy Eugénia császárné okozta a francia-porosz háborút. Párizsban összeállott egy sereg ember, hogy közösen, mint akkori szemtanúk, írják meg a császárság végét s Párizs ostromát. Ez a fatális ember, ez a szerencsétlen néhai kis Napóleon (ez a fattyú - mondaná Rochefort) megint sokat beszéltet magáról. Gambetta leveleit most adták ki, s az egészen ifjú Gambetta édesapjának azt írja Napóleonról, hogy még franciául se tud. „Hottentott, *magyar* és porosz, vegyes zavarral beszél egy olyan francia nyelvet, melyet senki se ért meg." Íme, milyen módon jut bele a magyar név a világhistóriába, amikor belejut. Igaz, hogy a tanultabb franciák valami affélét is hallottak, hogy bizonyos gróf Andrássy Gyulán múlott, hogy Ausztria-Magyarország hátba nem támadta a Rajnát átlépő porosz hadsereget. De akik azt hallották, azok se mind tudják, hogy ez az Andrássy magyar volt, s ha tudnák, se publikálnák. Azonban azt legalább egymillió francia tudja, hogy III. Napóleon *magyar bajuszpödrőt* használt. Hogy vitézebb, marconább arca legyen, ezért használta, s hogy ez nekünk, magyaroknak, szomorú szimbólum, erre aligha gondolt.

II.

Edward király mulat

A Rue de la Paix-n sétál egy jóképű, persze-persze, hogy nagyon elegáns öreg úr. Anglia királya, India császárja stb. stb. s az a régi walesi herceg, aki sok csintalanságot művelt valamikor Párizsban. Igaz, hogy előtte néhány detektív jár s utána legalább ugyanannyi, de harminc lépésre. És mégis úgy van, hogy a földkerekség legnagyobb birodalmának fejedelme jár-kel, mint akárki, te vagy én. Ez mégiscsak Párizs, s ezt mégse lehetne még egy metropolisban, New Yorkban sem megcsinálni. Hiszen ha akarja, azt se muszáj tudni, hogy őt detektívek őrzik mégis, sőt olykor valószínűleg azt hiszi, hogy megszökött őrei elől. Melyik város ma a világon, ahol ezt megtehetné Edward király, vagy akár Leopold, ki szintén császár Kongó révén s a belgák királya? Hogy irigyelheti őket Vilmos császár, sőt talán még más is ebben a fejedelmeket agyontisztelő Európában. Jó ez a köztársasági Franciaország, ez a babiloni Párizs azok számára, akiknek otthon a köztársaság halált jelentene.

III.

Vilmos császár nagy őse

Voltaire-nak azt írta volna Frigyes, a Nagy, hogy az embercsordával nem szabad nobilisabban bánni, mint a csordás bánik a barmaival. Érdekes, mert Nietzsche ősét a trónon találjuk meg, s érdekes, hogy Nagy Frigyes mondása éppen ma a legdivatosabb. Egy republikánus francia

miniszter, aki ráadásul szocialista, sőt anarchista múltú, megfejelte a Nagy Frigyes mondását, mondván:

- Éppen elég volt a népből, az úgynevezett demokráciából, mert végül rá fogunk licitálni a népre.

Az „odi profauum vulgus" éppen most, a demokrácia állítólagos korszakában a legdivatosabb. A tömegeket utálják azok, akiket a tömegek hite emelt magasra. Nagy Frigyes még ártatlan volt, mert ő Isten kegyelméből volt, s a tömegek akkor nem számítottak. A mai hatalmasok azonban méltók azokhoz, akik maguk felé emelték őket.

IV.

Mahomed szultán s a párizsi nők

Nem tréfa: Franciaország külügyminiszteri hivatalába nap-nap után illatos levelek jönnek. Francia nők kérik kormányuk protekcióját, hogy juttassa őket az új padisah háremjébe. Ez a nem tréfás, de komoly jelenség többet éreztet esetleg, mint a londoni börze. Ha a nők úgy vágynak Mahomed szultán mellé, akkor a szolonikii hadtest jól operált. A nők szimatja minden szimatnál jobb… azaz, más baj is lehet itt, Párizs és Franciaország nem tudja ellátni azokat a nőket, akiknek az az igényük, hogy elláttassanak. Tehát - esetleg - nemcsak a szultánnak nem bizonyos a sorsa, de a francia nőké sem.

Pesti Napló 1909. május 12.

Ady Endre

199. SÉTÁK EGY BOMBA KÖRÜL

Párizs, május 9.

[Saját tudósítónktól.] Párizsban, anno 1909, Mária hónapjának nyolcadik napján, délután négy órakor egy boldogtalan ember átkozza a sorsot és a civilizációt. Mellékes, hogy kicsoda, de sokkal szerencsésebb nála akármelyik francia, aki hajlandósága szerint a republikát, a szocializmust, avagy Clemenceau-t szidhatja. Mondjuk, az ember beteg, de végre mégis írni tud valamit, mert az írás volna a mestersége, s az írását szeretné elküldeni Budapestre, hogy koronákat kapjon érte. De holnap talán vagy egy óra múlva már csak léghajóra vagy postagalambra bízhatná a levelét: se posta, se villamos drót, se vasút. Egy táviratot akarnék küldeni haza, Magyarországra, mentsenek ki, szabadítsanak meg Párizstól, mennem kell, menni akarok. De a sürgönyt nem lehet föladni, s talán, ha már mehetnék is, indulhatnék, holnap nincs vonat és gyalogosan messze van Budapest.

Nem tudunk semmit, még béke is lehet, de ez órában, itt Párizsban, forradalmi a levegő, s kiürültek az utcákra a kaszárnyák. Azok, akik készülődnek a sztrájkra, apró cédulákat kapnak, melyek íme nem nagyon megnyugtatók: „egyelőre nem kell bántani a katonákat". Hjha, ez Párizs, a forradalmak nagy, örök battériája, ahol még megnyugtatni is csak akként tudják az embert, hogy egyelőre becses fejét még cipelheti a teste tetején. Új és új, rendkívüli kiadásokat adnak ki a bulvár-lapok, nehogy még a legbátrabbakban is maradhasson egy kis bátorság. Egyik lap ma azt újságolta, hogy Vilmos császár alig várja a posta, vonat, telegráf és telefon sztrájkját. Mihelyest a sztrájk kitör, Franciaország megvakult és megsiketült, trarara-bumm, bevonul a német hadsereg.

*

Rendőrök, katonák a postahivatalok és pályaudvarok körül, tárgyalások, sötét tervek és világos üzengetések. Ahol a forradalom nem olyan otthonos, mint itt, ott az ember, a polgár, megbízhatna a mindenható hatalomban. De itt Párizsban barikádokat épít a játszó gyermek s a hatalom mindig el van készülve, hogy fölfordítják már csak azért, mert - hatalom. Párizs és Franciaország Württembergtől vagy Poroszországtól éppen e kicsi különbséggel különbözött időtlen idők óta. A sváb ember a kapott ütés után kezd gondolkozni, hogy visszaüssön-e, a francia pedig mikor a gondolkozáshoz ért, régen - ütött. Határozottan idegbajos fajta, valószínűleg pusztuló fajta, de ki az ördög filozofál, mikor a nyaka körül pajzánkodik a kés. Hiszen megállapíthatnók, hogy valóban az állami alkalmazottaknál Franciaországban nincs osztály, mely a tőke-demokrácia nyomása alatt embertelenebbül szenvedne. Úgy fizetik őket, mint a Fáraók a gúlaépítőket, s közben elvárják, hogy ők legyenek a puritánság, hazafiasság és családi lelkiismeretesség őrei. Még Millerand is elvárná, hogy a francia hivatalnok adjon példát a nemes koplalásból s közben életet öt-tíz gyermeknek, hogy Franciaország ismét fölnépesedjék. Persze, hogy egy nem feudális országban, ahol „úri" tradíciók már nincsenek, s a kopott urat nem emelik hivatalnyeregbe, a hivatalnokok a munkások mellé állanak.

*

Sőt, Franciaországban éppen az elégedetlen polgári elemek viszik be a szocialista szindikátusokba a fölforgatás nem számoló taktikáját. Mióta, egy szerencsés elnevezés szerint a republikánizmus - *foglalkozás* lett, az igazi republikánusok kezdenek kijózanodni „Marianne"-ból, a köztársaságból. A francia szindikalista munkás nem bánná, ha egy Napóleon, vagy egy XIX. Lajos jönne. Azaz, neki teljesen mindegy volna, sőt esetleg remélhetné, hogy egy monarchia muszájból először is az ő legnagyobb ellenségével, a plutokráciával számolna le. Olyan szélsőséges, messzehaladt, de történelmi szerepű tömegérzések ezek, melyekről otthon, Magyarországon még sejtelme is csak kevés embernek van. Mindegy, mi, akaratlanul, már-már filozofálunk, holott holnap nem lesz levelünk, esetleg világításunk, borbélyunk, kiflink sem. Avagy még holnap lesz, de egy bizonyos: rettenetes rendszerváltozás készül itt, nagyobb dolog, mint egy fél-általános sztrájk. És negyven püspök füstöl ugyanez időben szentelt tömjénnel Jeanne d'Arc ünnepén Orléans-ban. Most jöttek vissza Rómából, s tele vannak bizodalommal, s bizony talán megáldanák az anarchistákat, ha ezek kérnék az áldást. Ma, mikor nem tudjuk, hogy holnap nem lesz-e egy zsibbadt testrésze a világnak Franciaország, az Egyház és a reakció elevenebb, mint valaha. Csakhogy, csakhogy még ebből se lehetne jósolni, mert Franciaországban komolyan két vége van a botnak. Egyelőre átkozzuk, amit kiki átkozni szeret, én pedig postára teszem e levelet, s nem tudom harmadnapra, mint rendesen, vagy csak harmadhétre kapják meg Budapesten.

Pesti Napló 1909. május 16.

Ady Endre

200. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

I.

Jeanne d'Arc lobogója alatt

[Saját levelezőnktől.] Orléans immár boldog szűzének kék-fehér lobogója alá húzódott e napokban Párizs, mialatt utcáin süvöltött május hideg szele. Fagyos május forradalmi sztrájkokkal, bóra és sirocco egyszerre, ezek a napok kritikus napok voltak, s még kritikusabb utódokat ígérnek. Egy bizonyos: ez a hirtelen, összebeszélés nélkül született Jeanne d'Arc-

ünnep Párizs polgárságának üzenete volt. Mert a trikolór és kék-fehér lobogók mellett más, ravasz színű zászlók, szövetek, díszítések is voltak imitt-amott. És Jeanne d'Arc-kal egyszerre ünnepelte a royalista tábor orléans-i Fülöpöt is, akit már Jules Lemaitre is imád. Párizs a Jeanne d'Arc-ünneppel azt üzente a harmadik köztársaságnak, hogy tessék vigyázni egy kicsit. Párizs polgársága megelégelte - elhisszük neki - a sztrájkokat s a szindikalisták tréfás játékát a forradalomra töltött fegyverrel. „Tisztelt köztársaság - üzente Párizs -, vagy megvédsz bennünket nyugalmunkban, vagy pedig - éljen a király". Jeanne d'Arc lobogója s Párizs Jeanne d'Arc-ünnepe tehát forradalom a forradalom ellen. Sok esztendő óta nem voltak olyan bízók, olyan buzgók a francia király-pártiak, mint most, s furcsa meglepetést tartogathat esetleg a világ számára ez a most már végleg hisztériás Franciaország.

II.

Párizs és húszezer néhai ló

Nyolc esztendő alatt húszezerrel fogyatkozott meg Párizs nem kis múltú, szerepű és érdemű ló-lakosságának a száma. Az automobil vette üldözőbe persze őket, s szegény lovak - részben honfitársaink, mert Párizsban sok a magyar ló - rohantak a lómészárszékre. Sokan már látják, siratják földi életünk e régi, hűséges társának, a lónak biztosra vett kivégzését. Mások viszont azt hiszik, hogyha a gőzmozdonyt kibírta, ki fogja bírni az automobilt is a ló. Elveszti néhány szerepkörét, s keres és kap újabbakat. Komoly veszedelme csak egy van a lónak: az emberi gyomor, mely olyan sok mindent képes bevenni a mi szép civilizációnkban. Mindenesetre érdekes, hogy humánus századunkban még a ló is kaphat elégiákat, s nekem pompás dolgot juttat eszembe. Nem az enyém, egy elmés francia krónikásé, ki az állatvédőket akarta kicsúfolni. Beszélgetést folytatott ez az úr egy konflis-lóval, s elmondta neki, hogy milyen nemes a mai ember, s mennyi szeretettel van a ló iránt is. Mikor búcsúztak, a krónikázó túri ember így búcsúzkodott el a lótól:

- Köszönöm a bizalmát, érdekes közléseit, Isten önnel, Monsieur.

- Látja - szólt utána mélabúsan a ló -, ilyen az önök alaposssága és jóindulata. Itt beszélgetett velem egy óra hosszat s még azt se tudja, hogy nem Monsieur, hanem - Madame vagyok.

III.

Franciaország főúri diplomatái

Franciaország köztársaság, de még önmaga is csak gyakori megbánásokkal az, s ha valaki gróf és pénze is van, Franciaországban sem kell azt szégyellnie. Valami babonás hagyományból s kitűnőnek képzelt taktikából a hivatalos Franciaországból azonban csak a külügyminisztérium maradt barátságos a volt-nincs főúri rendhez. Monarchikus hatalmaknál előszeretettel helyezett el hercegeket, márkikat grófokat, vikomtokat a köztársaság. És most hirtelen derűs égből lecsapott a villám a harmadik köztársaság mágnás-diplomatáira. A külügyminisztérium rájött arra, hogy a nagy című diplomatái közül csak kevesen viselik joggal a címet. Ez furcsa, mert Franciaországban bírósági döntés szerint az se követ el bűnt, aki magát Franciaország királyának címezi. S mégis most a külügyminisztériumban levéltári tudósok sorra vették a francia diplomatákat, s úgy hírlik, hogy negyven és egynéhány nagy című francia diplomatából aligha tíznek lesz joga a régi címet viselni. Sokan csúfolják a köztársaságot, hogy ilyenformán kvázi értékkel ruházza föl az értéktelen címeket. A külügyminisztériumban válaszolhatnák, ha akarnák, joggal: hogy ez így helyes. Míg grófok vannak másutt a világon, miért legyenek éppen a franciák - a talmik?

Pesti Napló 1909. május 23.

Ady Endre

201. „MINDENT A FÓRUMRA”

Párizs, május 23.

[Saját tudósítónktól.] Franciaország új skandalumáról, a francia Latkóczy-ügyről, a Marix-afférről nem akarok felesleges reportot írni. A Marix-féle szenzációk befutják huszonnégy óra alatt a világot, s a legtisztább, legnaivabb emberek is lehajtják a fejüket. Bűnben fogantatott, bűntől fogantatott a mi egész mai kultúránk, mikor Párizzsal már Tokió is versenyez. Japán kijáró politikusai, a kínai mandarinok, a porosz kamarilla-szolgák, a francia panamisták, a magyar iparlovagok, a török baksishősök csak nüánszokkal különböznek. Valamiképpen ugyanaz a species: az olasz kamorra-ember, az Unió tröszt-politikusa, a tolvaj dán miniszter s az orosz potentát, aki majdnem mindig lop. Vagy hamisak az erkölcseink, vagy pedig úgy áll a dolog, hogy tolvaj és csaló társadalmunk oszlopainak nagy hányada.

De nem ez a kétségbeesett, banális töprengés a célja ennek a levélnek, de egy sokkal nagyobb dolog. Néhány tisztességes, bölcs ember külön megbeszélés nélkül egyszerre olyan problémát ad fel a világnak, mely minden országok Polónyiait okvetlenül szíven találja. Arról van szó, ami talán éppen otthon, Magyarországon találja magával szemben a hazug lovagiasság és tisztesség egész arzenálját. Arról van szó, hogy az általános piszokból csak a *teljes fórum-élet* ránthatná ki a mai civilizációt. A tanácsadó bölcsek így formulázzák meg az ő tanácsukat: csináljunk modern Athént a mai fórumból.

Sokakra szörnyűséges valamit jelent ez, mert ennek az az értelme, hogy minden ember *egész* életéhez joga legyen a nyilvánosságnak. Tehát szabad legyen kutatni minden szereplő ember életében - családon kívül és családon belül. Mivel pedig a modern athéni fórum: a hírlap, tehát a hírlapnak adassék meg minden jog az emberi egzisztenciák megvilágítására. Magam is bevallom, hogy ennél forradalmibb gondolatot, azaz ötletet - és az ötlet mindig veszélyesebb a gondolatnál - nem termett a két utolsó század. Hogy ti. szabad legyen megírni, hogy X. Y. miniszter miből költhet ötször annyit, mint amennyi a jövedelme. Szabad legyen megírni, ha a szoknya, a pénz, az alkov, vagy az intimus iroda direkciót szabnak olyan ügy számára, mely milliók érdekébe vág. S ha Amerikában a lapok megírják, hogy melyik milliomos hölgy kivel szokott flörtölni, nálunk is legyen világosság. De több világosság, mint Amerikában, *teljes világosság*, tudjunk egymásról mindent, mindent.

Utópia ez, de mégis szép utópia s a legszociálisabb gondolat, mióta az emberi társadalom él. Aki ember és emberi társadalomban akar maradni, annak ne legyen titkolni valója. Hiszen a modern ember-társadalom minden tagja száz és százmillió társa bőrére cselekszik, mikor akármit is csinál. Egy ravasz, jogtalan, titkos üzlet, egy házasságtörés, egy nyavalyásan nemzett gyermek és ezer más - valamennyiünk dolga, kik élünk és társadalomban élünk.

Nyilvánvaló, hogy az egyéniség, az ember-egyén joga ellen lázadóbb és lázítóbb gondolat még nem született. Plátó se gondolt ennyit, és Plátó óta senki se gondolt, eszelt ki még ennyi tirannikus hatalmat - a társadalom számára. Pedig ha végiggondoljuk a társadalom mivoltát, ez a legtermészetesebb konzekvencia lesz azonnal. Ha a társadalom a fontos s nem az egyén, akkor az egyén adja át egész valóját a társadalom napsütésének.

No, nem kell megijedni: ez afféle eltévedt ötlet csak, mely belehullott a jövendőből a jelenbe. A mai beteg, titkosan szennyes ember ne rémüljön meg: ez csak a jövendő muzsikája. De majdnem bizonyos, hogy ez az utópia pár század múlva valóság lesz, mert muszáj gondolat. Addig azonban még nyugodtan követelhetjük az egyéni és családi élet százszor szent szentségét.

Pesti Napló 1909. május 26.

Ady Endre

202. AZ AUTOMOBILOK ORSZÁGÚTJÁN

Párizs, május végén

[Saját tudósítónktól.] Fontainebleau-hoz közel, a párizs-marseille-i nagy országút mellett, erdős, pompás helyen, kis hotelben éltem néhány napot. Itt vadásztak legszívesebben valamikor Franciaország királyai, s egy-egy diadalmas vadászat emlékeit ma is őrzik még itt-ott oszlopok, tornyok. S most éjjel-nappal rettenetes üvöltés rohan át meg át az erdős tájon, mintha babonás álmok elátkozott lelkei ordítanának. Nem, ez az automobilok divatos jeladása, s a régi pompás nemzeti főút Párizs és Marseille között ma az automobilok legellepettebb útja talán egész Európában. Marseille-ből folytatódik a híres napóleoni Corniche-úttal, s Párizstól északra is felszalad. Olyan kontinentális automobil-út ez, mint a keleti expressz-vonat sínpárja a nagy és gyors gőzösök számára. Belefutnak nagy országutak Belgiumban, Németország felől, Svájcból, Spanyolország felől s Olaszországban. Olyan ember számára, aki nem mai csirke, keletről való, s huszonegy éves korában ült először félve-álmélkodva gépkocsin, mesés szenzáció ezt az őrült, vágtató versenyt nézni. Az én kis hotelem jó automobillal egy iramodásnyira volt csak Párizstól, s mégis olyik napon harminc-negyven automobil pihent az udvarán. Naponként száz és száz kocsi repült el előttünk üvöltve, tülkölve, sípolva vagy trombitálva Párizs felé vagy Párizs felől. Egy angol társaság, avagy amerikai vacsorázott az asztalom mellett egy este: Brüsszelből rándultak ki - Dalmáciába.

Nekünk még Magyarországon kevés a jó útunk, a pénzünk, az automobilunk, s aligha sok embernek van fogalma arról, hogy az automobil másutt - hol tart már. Ezen a nagy úton úgyszólván alig jár más alkalmatosság, mint gépkocsi, s most burkolják éppen újra ezt az utat az automobilok számára valami újféle aszfaltburkolattal. De nekünk még kevésbé van arról fogalmunk, mi mindent változtatott meg már eddig is Európa nyugatán a gépkocsi. Egészen új rendszert kell adni a nyaraló- és üdülő-helyeknek, az országutak mentén feltámadnak a postakocsik korából a vendégfogadók. Persze, ezek ma már luxushotelek, nagy, kényelmes automobil-színekkel s fényes ebédlő-termekkel. Érzi a vonat, az üzlet, a színház, még a könyv is érzi az automobilt, a gyorsaságot, mely elsöpri, elvonja tőle az embert. Másképpen folyik a vadászat, az őszi kastély-élet, a nyaralás, más szabású ruhákat viselnek az emberek. Régi foglalkozási módok pusztulnak, s újak születnek, új igények, új intézmények, új szokások, ahol az automobilok egyre sűrűbben vágtatnak. A gazdag ember ezután az előkelő premier, vagy vernisszázs elől egy kis nyolcszáz kilométeres sétakocsikázással tér ki. Könyvolvasásra persze, hogy még kevesebb lesz az ideje, de viszont olyanféle új szokásokkal, mint a többiek között a sátorozás, sok, szép kárpótlást nyer a mai, boldog, gazdag ember. Nekiindul összehajtható sátraival hatalmas automobilján, s ott ver tanyát, ahol szép, s ahol kedve telik. Akár napokig elélhet egy óriási erdő közepén, szakácsot vihet, főzethet, mulathat, s ilyen közel a természethez - az automobil vitte.

S ahol IV. Henrik nagy vadász-hajszái s víg vadász-torai folytak, Brunoy és Fontainebleau környékén pusztul a vad. Még húsz évvel ezelőtt is Párizshoz közel ez volt, ez a vidék a Nimródok Kánaánja. S egy pocakos párizsi polgár a francia királyok restaurált vadász-leshelyein királyi gőggel elábrándozhatott. Talán elpusztították a vadakat, talán az erdők állatjai megutálták sorsukat, hogy ők a királyi vadak bugris puskások számára éljenek. De ha penzióban tartanák is őket, ha lennének, most már úgy se maradnának - az automobil miatt. Még a madarak veszik legkönnyebben a sorsukat, s én olyan ékesszavú kakukokat is hallgathattam Brunoy-ban, mint egy szép kakuk-óra. Őz, nyúl, róka s másfajta négylábú nem bírja ki az ördögszekér zaját és bűzét, a madarak egyelőre nyugodtak - az első igazi légi automobilig. S egy-egy bagolymadár éjszakánként fájdalmasan csóválhatja a fejét, ha látja a

rohanó, vakító lámpájú kocsikat. Be szomorú sorsú lények lehetnek - gondolja -, akiknek így muszáj éjjel-nappal rohanniuk, kuvik, kuvik.

Pesti Napló 1909. május 30.

Ady Endre

203. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 30.

I.

A halottak kényeskednek

[Saját tudósítónktól] Mikor Zola hamvait mégiscsak elhelyezték a „hálás haza" Panthéonába, elkezdett forogni a sírjában először is Lannes maréchal. Ugyanaz a Montebello herceg, aki halálos sebet kapott az esslingi csatában, s akinek családja ma nagy família. A Montebellók tiltakoztak, hogy az ő nagy ősük egy Zolával porladjon egy fedél alatt, és egy ugyanazon Panthéonban. Persze, azt válaszolták nagyon helyesen a Montebellóknak, hogy Lannes tábornok Franciaországé és a forradalomé. A forradalomnak és Napóleonnak köszönheti az illusztris Montebello-család, hogy takács-sorból kiemelkedhetett egy ősük. Ne tessék tehát nekik kényeskedni halott ősük helyett, akinek mindent köszönhetnek, s aki helyett senkinek sincs joga kényeskedni. Most Victor Hugo tisztelői kérik, hogy a francia költő-Jupitert elvihessék Zola mellől - egy igazi temetőbe. Mert Hugo is arisztokrata volt, nemcsak költő-király, de Franciaország pairje, ki Zola, sőt Rousseau mellett sem pihenhet. Így kényeskednek a halottak, azaz a halottak nevében az élők, s valószínűleg lesz egy kis sikerük. Híre jár, hogy Lannes maréchal, Hugo és Rousseau hamvait a kriptából előkelőbb helyre, a kupola alá helyezik. Tehát lesznek első osztályú halhatatlanok és második osztályúak a „hálás haza" jóvoltából. S ha öt év múlva Zola tisztelői kérik az első osztályú helyet, mi lesz akkor, pláne, ha meg is kapják?

II.

Specialistának kell lenni

Régi, modern igazságnak is régi igazság, hogy a társadalom, amint egyre jobban komplikálódik, egyre jobban a specialistáké a siker. Párizsban mostanában sok mulatságos példát hoznak föl erre, többek között egy híres festőét is, aki juhokat festett. Ez a festő gondolt egyszer merészet és nagyot, s megcsinálta legszebb állat-portréját, de a modell ezúttal disznó volt. S ő, akinek a juhképeit ezrekkel fizették, elkapkodták, e pillanattól fogva tehetségtelen, elaggott senki volt. Nem szabad gazdag életműködést merészelni, mert az emberek nem tűrik el, hogy valaki sokfélét tudjon. Anatole France hiába írná a legjobb drámákat, nem hinnék el neki, hogy ez az ő zsenijének természetes virágzása. Mindennek megvannak a maga specialistái, s a specialisták elvárják, hogy mások másban legyenek specialisták. Hiszen annyi a választék: valaki azt választja hivatásul, hogy a péksütemények mai formája ellen küzd. Egy kis életre megél vele, akárcsak, ha valaki halotthamvasztást kíván, Dalmácia visszacsatolását követeli vagy a zálogházi közvetítők ellen küzd. Csak a modern társadalom komplikált, az élet nem az, s az élet csupán a - specialistákat pártfogolja.

III.

Irigy népség a poéta-népség

Egy párizsi lap (háromezernél több válasz érkezett egy olyan kérdésre, mely másutt három embert sem érdekel) megkérdezte az olvasóit, melyik a legszebb francia vers-sor. Először is bebizonyult, hogy szinte fokozhatatlanul gazdag a francia poézis, másodszor, hogy csakugyan irigy népség a poéta-népség. Franciaország majdnem mindegyik poétája sietett válaszolni s egyetlenegy se akadt, aki élő poéta verssorát mondta volna legszebbnek. Ilyen bátrak csak a nem-poéta válaszolók voltak, a poétáknak szerénységük tiltotta, hogy élőkre szavazzanak. Tehát, Ronsard, Villon, Lamartine, Hugo, Baudelaire, Verlaine, Samain, Leconte de Lisle, mindenki, csak az nem, aki él. S talán igazuk van az irigy poétáknak, s annak leginkább, aki Ronsard e versére szavazott: meurs, galant, c'est assez bu. Halj meg, ha eleget ittál, akárki is légy, s akármiből ittad tele magad. Főképpen pedig halj meg, poéta, ha mások bántásából, irigységéből és a szenvedésből elegendő poharat hajtottál föl.

IV.

Nagy író a vidéken

Megtörtént: Anatole France fölolvasó-körútra indult nem Franciaországba, de Dél-Amerikába. Argentínában tart fölolvasásokat most Rabelais-ról, akit ő különösen imád, s talán irigyel is. És mikor hajója kikötött, sok ezer ember várta, a polgármester üdvözölte, zenekar játszott, fáklyák lobogtak. Így fogadták, fogadhatták Victor Hugót valamikor Amiens-ben vagy Lisznyay Kálmánt Jászfényszarun. A világ tágul, s a nagyok az úgynevezett nagy emberek, egyre messzebbről lesznek olyan nagyok, amilyenek. Szerencsére nemcsak Nagyvárad lelkesedik az irodalomért, de tengereken túl, messze-messze új, naiv bárányai születnek az intellektuális kultúrának. Milyen szép lesz, ha száz év múlva a nagy magyar költőket, az új Endrődiket, Szabolcskákat a szamojédok és vogulok, rokonaink, akik már akkor olvasni fognak tudni, fáklyásmenettel várják, fogadják.

Pesti Napló 1909. június 1.

Ady Endre

204. [ÖNÉLETRAJZ]

Geográfia szerint a Szilágyságból jöttem, a régi Partiumból, tehát se nem Erdélyből, se nem Magyarországból. Családilag szintén se fentről, se lentről, küszködő, nemzetes, kisúri famíliából, mely ezer éven át csak éppen hogy élt. Valamikor, régi írások szerint, jeles és gazdag família voltunk, de már a XV-ik században hétszilvafások. Egy sok lóerejű gőg a lelkünkben jelzi ma már csupán azt, hogy több ügyességgel ma mi is dinaszták lehetnénk. Anyai részről csupa pap, diákos, poétás ember az ősöm, a protestantizmus óta kálvinisták. Anyai nagyapám pap volt abban a faluban, ahol születtem, Érmindszenten, az apám a belső Szilágyságból került ide az anyámhoz. Én, amin már doktorom, a tudós Konried fölöttébb csodálkozik, csak harmincegy éves múltam, holott vérem, testem, idegeim veszélyesen aggok. Bolond érzékenységet, hamar jelentkezőt, hoztam magammal, hamar értettem, szerettem és szenvedtem. Gyermekkoromban a mesék igéztek meg, a verseket nem kedveltem, s a zsoltárokat könyv nélkül nehezen tanultam meg. De azért verset már írtam akkor, amikor még a nagy betűket nem ismertem: Lajos öcsém egy sárbaeséséről rövid, de pompás gúnyú balladát. Első verses könyvem Kisfaludy Sándor *Regék*je volt, egy fatális nagynéném adta névnapi ajándékul nyolcéves koromban. Ezt szerettem, de Himfyt nagy diák koromban se

tudtam megszeretni, s Goethe Tassója s Vajda János hódítottak meg a versnek később. Később: tizenhét éves koromban, amikor már, mint önképzőköri rendkívüli tag sok verssel bélyegeztem meg a nevemet. Nyomtatásban 1896-ban jelent meg az első versem, a zilahi „Szilágy"-lapban, hazafias vers, Kossuth-vers. De 1890-91-ben már Nagykárolyban, a piaristák gimnáziumában írott lapot gyártottam néhányad-magammal. Okvetlenül más lelkű ember volnék különben, ha már falun ki nem cseréltetik velem a kálvinista iskolát a katolikussal. S ha a katolikus szerzetes-gimnázium után ismét rám nem borul egy ellenkező világ a zilahi református kollégiumban. Jeles diák voltam, eminens, sőt első eminens, szomorú családi emlékek, dolgok tartottak féken. De panaszok így is voltak reám, s mikor mint debreceni jogász beálltam egy újság redakciójába, szegény mártír-anyámon kívül mindenki elmondta az elvégeztetettet. Debrecenből, ahol nem igen akarták látni bennem még a Csokonai legpicinyebb öccsét sem, s ahol első verses könyvem megjelent, Nagyváradra mentem újságírónak. Ez a nyugtalan, zsidós, intelligens város sok mindent átformált bennem, amit a falu, Nagykároly Zilah és Debrecen, tehát a falu, formált meg. De viszont valami dacos cinizmus görcsölte le itt az ujjaimat: azért nem érdemes írni, hogy az emberből Kiss József legyen. Újságot csináltam, vezércikkeket írtam, s nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek, ha nem jön el értem valaki. Asszony volt, egy hozzájutott versem küldte, megfogta a kezemet, s meg se állt velem Párizsig. Ekkor rám erőltette az ő akaratát s magtalan hiúságát, hogy bennem hajtson ki, ha tud. Öt éve elmúlt már ennek, hat éve maholnap, s azóta írok, vívok, elalélok s újrakezdem: vagyok. Tanítóim nem voltak, nem volt tanítókra szükségem, mert éltem, s mert nagyon éreztem az életet. Éreztem, akartam, teljes egészében, hatványán, ezért a nagy, féktelen életakarásért vizsgálnak ma fejcsóválva az orvosaim. Mindent el akartam mondani, ami ma élő magyar emberben támadhat, s ami ma élő embert hajt, mint szíj a gépkereket. Elmondhatom ma már: a mai magyarság, kultúr-magyarság lelkiismeretének hiszem magam, ez a lelkiismeret pedig nem lehet mindig tiszta. Hogy mit csináltam, körülbelül tudom, s hogy mit lehetne még nekem csinálni - ha lehetne -, azt is. Egyelőre nem várom senkitől, hogy annak lásson, aki vagyok, s magam se szeretném, ha igaz értékeimért lennék ismert vagy híres Ady Endre. Egyelőre szeretnék az élettől még két-három-négy tűrhető esztendőt kizsarolni, s szeretném, ha aludni tudnék, egy-két olyan dolgot megírni, amit csak én írhatok meg. S ha Konried doktor úr a jövő héten már nyugodtabban, biztatóbban nézne reám, miután összevissza vizsgált. S ha az ellenségeim, akiknek legtöbbet köszönhetek, mert daccal, gőggel, szinte emberfölötti erővel ők láttak el, ezután is ösztönöznének.

Nyugat 1909. június 1.

205. A MAGYAR PÁRIZS

Párizs, június 3.

[Saját tudósítónktól.] New York olyan nagy magyar város, mint Debrecen, avagy Szeged, s Párizsban több magyar ember él, mint például Zilahon. Majdnem tízezer magyarról tudnak az érdeklődők, a jólértesültek, de talán tizenkétezer magyar is él itt. Ez a tíz-tizenkétezer magyar persze nagyon szét van szórva ebben a hárommilliós, nagy rengetegben. Meg azután itt Párizsban se szeretik egymást a magyarok, holott csak a magyar zsidóknak van tehetségük gyorsan kivetkőzni a magyarságból. Tapasztaltam Európa sok zugában, hogy az angol ember oda szeret menni, ahol már angolok csináltak kvártélyt. Mi, magyarok, megborzadva ítélünk el személyes tapasztalat híján is olyan helyeket, ahova magyarok járnak.

Párizsban magyar egyletek is vannak, de nincs bennük köszönet, mert a magyar ember kedvelt csoport-formája: a kártyás kaszinó, avagy az asztaltársaság. Návay Aladár miniszteri osztály-

tanácsos, a régi párizsi magyar egylet elnöke, párizsi kereskedelmi tudósítónk, egy jóindulatú, kedves úri ember a megmondhatója, milyen nehéz dolog a magyarokat összetartani. Ő sok pénzt költ el az ő egyletére, sok érdeklődést, sok időt, s valóban ő nem tehet róla, ha a munkája sziszifuszi. Komádiban, Lecsméren is produkálnak annyit a társaskörök, mint a párizsi magyar egylet, s verekedni is tudnak úgy, mint ez. Meggazdagodott szűcsmesterek s mások össze-összegyűlnek, eléneklik a Szózatot, s nagyon büszkék, hogy ők hazafias kötelességet teljesítettek.

Van azonban Párizsban egy új egylete a magyarságnak: a hazátlan bitangoké. Öröm meglátogatni őket, pedig kis számúak, pénztelenek, ügyetlenek, munkások, asztalosok, szűcsök, szabók, gépészek, kárpitosok. Egy-egy intellektuális vetődik mindig közéjük, író, a Sorbonne-ra járó újság[író]-diák. És ezeknek az embereknek könyvtáruk van, együtt járnak a múzeumokba, ezek az emberek komolyak és magyarok. Mikor osztrák-magyar ünnep van a nagykövetségen, a nemzeti színű, régi magyar egylet ott segédkezik. Ezek a hazátlanok alkalomadtán sohse vegyülnek az osztrák munkások közé, mert ők - magyarok. Nem soviniszták, nem duhajok (hetven percentjük zsidó vallású), de a magyarságban[!], a kultúrás magyarságnak ők a képviselői Párizsban.

Ugyanaz a nagy árok választja el ezeket a szocialista magyarokat a másik magyar egylettől, mint itthon, Magyarországon Budapestet és a vidéket. Azaz: a XIX. század első felének nemes hagyományaiból élőket s a Széchenyi-szövetség embereit, a szentimréseket s Prohászka gyermekeit. Valóban *van* magyar glóbus, mert meg fog történni, hogy a magyarságot magyarságra a nemzetközi szocializmus fogja megtanítani.

A többi magyar élet Párizsban nem érdekes, a magyarok, a boldog, pénzes, utazó magyarok mulatni jönnek ide. Fölszisszennek, ha valahol magyar szót hallanak, s nagyon nagy meggyőződéssel vallják, hogy az Andrássy úthoz hasonlítható avenue-t Párizsban nem lehet látni. Vannak azután nagyon gazdag magyarok, akiket itt a pénzük se tud Párizs úri kegyébe juttatni. Ezek automobilon, automobilról sajnálják le Párizst, mely ilyen válogatós és ostoba. Egyébként pedig a Párizsban élő magyar ember számára legtöbbször csupán egy nagy falu ez a Párizs. Hír, sőt fáma, pletyka úgy száguld itt, akár Hajdúböszörményben. Valamikor a lovas magyarok az Atlanti-óceán vizébe lógatták bele kengyelmarta lábukat. És nem csodálkoztak, de a mai magyar többnyire csodálkozik, ha külföldön van, s vágyó haraggal gondol haza, ahol nem kell lelkének akaratlan barbárságán erőt vennie.

Pesti Napló 1909. június 6.

Ady Endre

206. PÁRIZS, AZ ASSZONY-VÁROS

Párizs, június hó.

Nagy kultúra, avagy hanyatló, beteg kultúra-e az olyan, mint a Párizsé, melyet immár az asszonyhatás teljesen befogott? No, lám, ezúttal is könnyebb kérdezni, mint válaszolni, mert hiszen Franciaország mindig asszonyos ország volt. Hiszen ez a sorvadva is pazar életű ország akkor is térdelt a nők előtt, amikor életvidámsága a tobzódó erőből fakadt.

Ez a szent Genovévák, Jeanne d'Arcok, a híres Medicis-asszonyok, a Lucile-ek, a Corday Sarolták országa. És a Sévignéké, a Stäel asszonyoké és végtelen légiójáé a nagy hatású asszonyoknak. És itt élt Madame Pompadour, korának legszebb és legimádottabb nembere, és

itt emelte oltárra a józan Ész nevében és személyesítőjeként a meztelen nőt a francia forradalom.

Az emberek pedig Párizsban most a Palais de Bagatelle-be s a Tuileriák kertjének pavillonjába járnak szép asszonyokat csodálni. Női portrék pompás sokasága mind a két tárlaton, régi, nagyszerű, jeles vagy gyönyörű arcok, előttük tolongnak Párizs eleven asszonyszépei. Micsoda megható és szomorúan szép, gyáva meghunyászkodás, álmélkodás és hódolat ez az asszonyok, az asszony előtt. Párizs nem termette meg azt a feminista nőtípust, mely az északi germánoké, sem az orosz nihilista nők típusát. Párizs, Franciaország agyontáplálta, agyonmívelte a nőt, olyan pompával és hódolattal vette körül, hogy ma már a rajongó nő nem tud akarni s nem vágyik semmi harcra. Harci keserűségek helyett: édes illatok és ízek a párizsi, a francia nő vágya és akarata. Ellen Keyt, aki a minap itt járt s aki előadására kapott óriási közönséget, mert Párizsnak mindenre kerül óriási közönsége, a nők, akik meghallgatták, illedelmesen, titokban kinevették.

Érdekes, hogy milyen kegyetlen sorsa van Párizsban az olyan nőnek, akinek nem elég az imádtatás. Például a női írókat, nőművészeket, akik férfias gőggel és talentummal állanak ki a placcra, jobban ütik, mint a férfi-konkurrenseket.

Egyik párizsi lap most ankétet rendez, melyik tizenkét nő a legjelesebb francia nő. Maga a lap sorolja fel azokat, akik közül választani lehet, s szerfölött jellemző, hogy Suzanne Despres sincs közöttük. Aki csak valaki a nők között, erős, férfiasan valaki, annak nincs része és jussa Párizs asszonytiszteletében.

Nagy kultúra, hanyatló kultúra, a római császárság hagyománya, gall vagy kelta ösztön ez a különös, ellentmondó, beteges asszony-kultusz? Újra egy kérdés, melyre válaszolni nehéz, s újra egy válasz, mely megállapítás: Párizs nemcsak Ville-Lumière, de Asszony-város is.

Pesti Napló 1909. június 18.

Ady Endre

207. DON JUAN KUDARCA

Magyarországon sem igazi szerelemből s nem igazi szerelemmel szerették egymást, de Magyarországon sem élhettek egymás nélkül soha, de soha. De azért véletlenül se tessék valakinek azt hinni, hogy az Akadémiának van igaza az Irodalom és Politika szerelmi viszonyáról eszközölt ítéletében. Az Irodalom csinált már politikát ebben az országban, de a Politika három-négy mandátumon kívül mitsem adott az Irodalomnak. Nem igaz, hogy egymásnak vannak teremtve, de igaz, hogy vaktában avagy szándékkal össze-összetalálkoznak.

Gondolkoztak-e már önök arról, hogy mi a csoda (fenét szeretne az ember írni) hozta divatba legújabb időkben az irodalmat? Egy bizonyos: nem az irodalom tette divatossá és kapóssá magát, mint ahogy érthető is ez egy országban, ahol magyarul is sok az analfabéta, s még többen vannak azok, akik nem is magyarul - analfabéták. Megint találkoztak: Irodalom-kisasszony s Polotika-ficsúr (Politikus, hogy grammatikával összeilleszthetőbb legyen), és ezért a lárma.

Önök persze hamaros válasszal azt fogják válaszolni, hogy ugye milyen nagy Don Juan a politika (vagy ragaszkodjunk a modern költők nagybetűs túlzásaihoz: Politika), ha az irodalom tőle igazodik? Önöknek igazuk van: a politika, avagy Politika nagyon nagy dolog, mert nyomorék kifejezése egy-egy ország szociális és kulturális örömének vagy kínlódásának. Nem lehet más, csak nagyon közönséges, nagyon piszkos, nagyon érthető valami, amiről beszélgethetünk bárhol, bármikor a legellenkezőbb emberek.

Sehol sincs sokkal jobban, Angolországban sem, melyet szeretnének félművelt s egészen úri politikus urak Magyarország politikai ideáljává tenni. A politika éppen olyan szép, hasznos, közönséges, általános és piszkos ott, ahol Stuart Máriát testileg megrövidítették, s ahol Cromwell élt, mint a Dantonok és Marat-k hazájában. Avagy mint abban az országban, ahol Szilágyi Mihály csak egy jég-puccsal csinálhatott királyt egy Mátyásból, egy nagy reneszánsz emberből, de aki a Borgiákat is értette, s el tudta börtönözni azt, aki királyt csinált belőle.

*

Furcsák és talán rapszodikusak ezek a mondások, olykor pláne önkényesek, de az ilyen mondások szoktak ráhibázni az igazságra. Janus Pannonius avagy Mátyás akármelyik fogadott skriblere mélységesen lenézhette, s majdnem bizonyosan lenézte a politikát. És nekik se volt több szerencséjük, mint ma élő utódaiknak, akik utálni szintén tudnak, de mint elődjeik, érzik, hogy abból élnek, amit - utálnak.

Például (hogy messze ne menjünk, s itthon maradjunk) ebben az országban rettenetes földrengés volt. Nagyobb, végzetesebb, mint a kalabriai, s több házat döntött le, mint Messzinában. Egész Magyarország arculatja különössé, mássá vált, mert a régi emberek tetemeivel új Kinizsiek ropják a lakodalmi táncot. A nagy Don Juan, a győzedelmes politika, a legtisztességesebb asszonyok fejét is elcsavarta. S e pillanatban, amikor már mindenki meghódolt, előállott Don Juan régi, harcos ideálja: az Irodalom. Minden és mindenki megadta már magát, tehát természetes, hogy az Irodalom (avagy kis i-vel, akinek ez így jobban tetszik) hisztériásan s mégis egészen komolyan nemet mondott. Vak, aki nem látja, hogy Magyarországon ma az igazi irodalom szándéktalanul, tervtelenül is kénytelen a Politika ellen dolgozni. Talán kicsi szó ez: dolgozni, de tüntetni, harcolni, esetleg elvérezni, de halálos végben is győzedelmeskedni. Don Juan, a Politika, aki néhány ezer év óta udvarol az Irodalomnak, soha ilyen kudarcot nem vallott. Ma Magyarországon olvasnak emberek, akik soha világéletükben ezt a magyartalanságot el nem követték, s vannak írók, akik jobban érdeklik az embereket, mint sok-sok befolyástalan képviselő.

*

És aki nem hiszi el, hogy ez majdnem szóról szóra, sőt meg nem írott és elfelejtett szavaiban is igaz, az megérdemli a - Politikát. Egész új irodalmunk előtte jár egy nagy szociális fölfordulásnak, egy újnak és egy kicsit másnak, mint a másik volt.

Itt, Magyarországon, bajok vannak, de örvendetes bajok: az emberek megutálták a politizáló Magyarországot. Csak egy véletlen szerencséjű, szarvaktól véletlen csodából mentesült férj foghatja föl ezt az örömöt a maga mivoltában. Minden kultúrás magyar ember öröme ez, s talán legnagyobb stációnk a Nyugat és a kultúra követésében, hogy végre mi, magyarok, se politizálunk - mindig.

Az Irodalom újra régi, kipróbált kacér fegyveréhez nyúlt: a demonstrált undorhoz. Nem esküszünk meg, hogy végül nem adja-e meg magát, de ennek a mai politikának - nem.

Ördög tudja, hogy ez idős Európában mi minden történhetik és fog történni. Nyilvánvaló, hogy még falusi, magyar önteltséggel se mondhatunk ez idő szerint magunkról s a magyarságról jóslást, jövendőt. De gyönyörűeket lehet képzelni, hinni, aki látja azt, hogy Magyarországon kezd kimúlni a Politika. Magyarországon, amelyet a Politika tett szerencsétlenné, s amely először fordít hátat ennek a léha Don Juannak.

FM 1909. június 20.

(A.)

208. HALOTT ÍRÓK MEGRÁGALMAZÁSA

(Párizsi levél)

Jules Lemaitre tavaly vagy tavaly előtt Jean-Jacques Rousseau-ról tartott egy nagyon szép, de nagyon pártos fölolvasás-sorozatot. Lemaitre nagy ember s nagy íróművész, aki mindezeken fölül érző, nagy, intellektuális lény is, tehát korának fia. Lemaitre komolyan hiszi, hogy a mai ember tanácstalanságának, önmaga meg-nem-lelésének, az egész mai társadalom boldogtalan ingatagságának egyik okozója Jean-Jacques volt. Tehát valamennyiünk szenvedéséért az Émile íróját, a genfi polgárt vonta felelősségre, kíméletlenül, mint egy inkvizítor.

Halott, régi írókkal kegyetlenkedni szinte olyan régi divat, mint az - élőkkel, de a Lemaitre-eknek egyéniségükben megadatik az enyhítő körülmény. Azonban mit szóljunk azokhoz az epigonokhoz, akik Párizsban egy év óta egyebet se tesznek, mint nagy író-halottakat gyaláznak? Jules Lemaitre, még ha sokkal nagyobb ember volna is, mint amilyen, nehezen feledtethetné el, hogy ezt az epidémiát ő indította meg.

Helyes, ma már tudományos dogma lett, hogy a história alakjait ki kell vetkőztetni a legenda díszruhájából. De csak akkor, ha okot adnak rá, ha módokat kapunk rá, ha minden egybevetés és adat szerint igazunk van. Csak azért, hogy szenzációsat mondjunk, nem szabad ráfognunk Madame Récamier-re, hogy titkosan és sokszor bűnözött az ő állítólagos fehér házasságában és azután George Sand-ról, akiről úgyis lehet mondani és mondtak is már elég rosszat, miért hazudjunk újabbakat és rosszabbakat. George Sand Michel nevű barátjáról s e barátságról minden adat nélkül, egy ifjú kritikus vérlázító, vad ostobaságokat hordott össze most.

Az öreg Rochefort megírta egyszer, hogy Musset-t fiatal újságíró korában az utcán látta, amint Musset részegen összeesett, s egy kőbe verte a fejét. Bebizonyították hogy Rochefort soha életében nem találkozott Musset-vel, tehát ez állapotában se láthatta. Lehet, hogy Musset járt így egynéhányszor, de hogyan szabad ezt szemtanúként állítani valakinek, aki csak hallott valamit dörögni?

Most, hogy Párizsban Jeanne d'Arcot és egy sereg legendás nemzeti nagyságot valóságos terror védi a történelmi kritika ellen, jó volna a halott író-nagyságokra is gondolni. Az epidémia már olyan nagy, hogy a tegnap vagy tegnapelőtt meghalt írók sem kaphatnak kegyelmet. Eddig legalább annyi kannibáli humanizmus volt az élő írókban, hogy megszerették azt, aki hirtelen elmúlt közülük, s csökkentette a konkurrenciát. Zoláról nem beszélünk, mert őt a Dreyfus-ügyben való szerepe miatt alig engedték még nyugodtan eltemetni is. De például szegény Henry Becque nem csinált politikát, s mégis, mikor a mellszobrát fölállították, egy dandárnyi cikk becsmérelte az újságokban. Ráfogták, hogy összes érdeme az, hogy a darabjait a nagyközönség nem akarta elfogadni. De hiszen így, ha Ibsen fiatalon halt volna meg, Ibsenről még kegyetlenebbeket lehetett volna állítani.

De mégis csak az a legszennyesebb dolog, amikor halott írók privát életéről írnak, mondanak bizonyságok nélkül rettenetességeket. Nekik nem árt, nekik nem fáj, de ez, hogy úgy mondjuk, valósággal saját genus humanumunk, saját társadalmunk megfertőzése. E sorok írója sohse bocsájtja meg magának, hogy egyszer leírta ama gyanúját: Petrarca és Laurája nem voltak tiszta szerelmesek. Mert e gyanút semmi se támogatja s mert így minden emberi szennyet rá lehet mázolni minden volt és való emberre.

Írók és minden rendű emberek gyarlók, tele bűnökkel vagy legalább azokkal, amiket koronként bűnöknek nevezünk. Minden alkotó élet egyszersmind eseményes, de legalábbis szokatlan nem átlagos, polgári szabású élet. De amilyen bűn a legcsillogóbb ideálok örve alatt gyarló embereket isteníteni, éppen olyan, sőt nagyobb bűn megrágalmazni halott nagyokat, akik már nem önmagukéi, s inkább a jövendőéi, mint a mieink. Különben pedig az ember

évezredeken keresztül nehezen akar megváltozni. Mikor a kőtáblákat beírják neki, megsemmisíti az aranyborjút, s aztán a kőtáblákat töri össze, hogy ötvösei újraöntsék a bálványt.

VU 1909. július 18.

Diósadi

209. MÓRICZ ZSIGMOND

(És egy kötet elbeszélés. A címe „Hét krajcár". A „Nyugat" kiadása)

„És összenézett a két öreg, s a két pár szemet valami szívből felbuggyant meleg nedv öntötte el. Csak néztek maguk elé: úgy, úgy bólogatva. Harc?… Minek a?… Csönd!… Csönd!… Csönd!… Béke! Most kezdeni? Mikor egy arasz az élet? És még azt is olyan nehéz két sánta lábon megmászni?… Hej, Uramisten, Uramisten!" Kik ezek? A nagytiszteletű esperes úr s öreg társa, Márkus, a vén gethes harangozó, készülvén a halálra s istenes emberekhez illően, elnyelik azt a cifra káromkodást, amit ez a nyomorúságos, földi élet megérdemel. Valahol a Tiszaháton látta őket Móricz Zsigmond avagy a Nyírben, az Érmelléken, a Berettyóvölgyben, valahol, jó helyen. Kik ezek? Az esperes úr ezelőtt negyven évvel szénior volt bizonnyal a debreceni kollégiumban, szép, daliás szolgalegénye az Úrnak, szerette a szép lyányt s a jó bort. Márkus pedig arra termett egy nagy magyar faluban, jó eklézsiában, hogy harangszóval lássa el negyvenöt évig az Istent, a papot és a falut. Hetvenkednek már mindaketten, azaz a hetvenedik év felé sietnek, s ha olyan szerencséjük lesz, oda is érnek. S hiában voltak az Úr szolgálatában, pipázó, bölcs, aligélő emberek, ők is csak idelyukadnak ki: ígyse jó, úgyse jó, sehogyse jó, veszekedett bál ez az élet. Hát mit csináljunk? „Harc? Minek a? Csönd!… Csönd… Hej, Uramisten, Uramisten". Mert errefelé prédikáltak valamikor Melius Juhászék, bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal: ha keserű a szájuk, köpnek, ha viszket a tenyerük, ütnek, s nem őrajtuk múlik, ha az életről nem rángatódik le minden komédiás rongy. Hej, Uramisten, hej Móricz Zsigmond, drága, nagyszívű, kenyeres pajtásom, milyen egyszerű és milyen egyetlenül nagy dolgot míveltél te. Meglelted a magyarságot, melyről már azt kezdtük hinni, hogy nincs is. Hiszen itt vannak, akik a Kálvin istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan.

*

Alig tudom a ceruzámat fogni, hogy Móricz Zsigmondot, hogy éppen Móricz Zsigmondot össze ne égessem toluló nagy, forró szavak, képzelések hirtelen forróságával. Csak egyetlen egy ujjongásomat bocsátom szabadon: ez a mi fajtánk, újra itt van egy ragyogó, kis ember belőle, tehát minket akar a jövendő, s reánk van szüksége. Az öreg esperes nem kívánta a harcot, Márkus, a vén harangozó se, de mi kívánjuk. Ez a természete a mi fajtánknak: sok századév megsanyargatta, elfogadta Kálvin predestinációs tanát, de amíg a gerince s az ökle bírják, nem bízza ügyét a jó Istenre. Ilyen a mi fajtánk. Hogy micsoda fajta? Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen él. Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink vagy nagyságos fejedelmeink. Bocskor mellé itt kötötték a legtöbb nemesi kardot, s a kis urak itt békültek bele a legnehezebben, hogy nagy urak is vannak. Itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája. Nagy famíliák zuhantak itt rongyosan le a hétszilvafás ezrek alacsony sorába, hova máról holnapra a

paraszt is fölkerülhetett. A fosztogató, álnok nagy urak s papok ellen itt gyakran fogott össze az elkeseredett paraszt s a paraszti sorba jutott, gebéjével együtt éhes, rongyos, kardos kisúr. Itt ismerek magam is hitvány, koldus, de szép nevű famíliákat, akik így beszélnek: ősi rokonságban volnánk a gróf Károlyiakkal, de mi nem tartjuk a rokonságot. Egy sereg nagyúri voltából, birtokából kiforgatott família egyenesen azért lett kálvinistává, hogy jobban verekedhessék pápista, labanc, gazdag, egykori osztályos atyjafiaival. Itt századokon keresztül majdnem folytonos, ritmusos, nagy volt a szociális fölcserélődés. S itt készült el legjobban a talaj a jövőre, az úri Magyarországot ma már nagyon fenyegető, igazi, nyugatias demokráciára. Ez a tájék Magyarország dagasztó teknője, s ennek fajtájából, a mi fajtánkból s e vidékről kellett a megindult magyar intellektuális forradalomnak vitézeket kapnia. S ebből a mi fajtánkból jött most megint íme egy Móricz Zsigmond, aki egyedül fölér egy forradalmi szabad csapattal.

*

Móricz Zsigmond a legeseményesebb életű, legtöbbet szenvedett, legkeserűbb, legbölcsebb, legmagyarabb magyarságnak szívbéli látója, vérbeli írója. Könyve, a „Hét krajcár", már címében s első történetében szomorú pecséttel megpecsételt írás. A hét krajcár a büszke szegénységnek, a letaposott nemességnek olyan szimbóluma, mint Krisztus hét vérző sebe. S ez a józan, bátor, bölcs, néha-néha szinte koldus őszinteségű író, ez a kemény, kálvinista, magyar fiú olykor olyan titkos izgalamakat kelt s olyan végtelenségeket tárít föl akaratlan vagy nagyon akart szimbólumaival, mint senki eddig. S a történetei. Rossz májú s elrontott ember olykor kimondaná már róla, hogy írójuk a tyukodi Maupassant, mikor egy legoriginálisabb, senkihez nem hasonlítható művészet hirtelen közbeszól: néha-néha óvakodjunk nagy irodalmi nevekkel tréfálkozva játszani ütősdit, mert egyben-másban megárthat a nagy névnek. Ez a falu, ez a magyarság, ez a népiesség, ez az élet átélő látása, ez a művészet, a Móricz Zsigmondé. Ebben a könyvben századok ős érzései s a mai európai magyar művész-ember differenciáltsága házasodtak össze. S az ellentétek ilyen nagyon szerencsés, heves vegyítése adja a legnagyobb emberi valamit: az egyéniséget. Persze, hogy a nacionalista műmagyarok a nehéz fejű impotensek s grófi és püspöki ispánok megint kiabálhatnak a magyar falu megbántása miatt. Móricz egy-két olyan típust ad a magyar parasztról, hogy tapsolva kérjük - a többit. A csók: csók őnála, falusi csók, trágyaszagos, brutális, falusi, magyar, igaz. A széles csípőjű, telt mellű, jóvérű menyecske nemcsak ápolja girhes urát, nemcsak veszekedik vele, de meg is csalja. A magyar falu férfia nem nagylelkű, ostoba lovag, s a nembere nem zárdába vágyó. Nincs külön magyar glóbusz, s a fölcseperedett magyar paraszt olyan durva, erős, gonosz, piszkos, mint moldvai oláh sorstársa. Egy-két történetét kihagytam volna a kötetnek, hármat vagy négyet dicsekedve mérném a legnagyobb orosz vagy északi paraszttörténetekhez. S ami mindennél többet mond, úgy, ahogy van, ez a kötet a fejlődés, a gazdagodás legnagyszerűbb lehetőségét jósolja. Szeret látni, szeret borongni, de ujjongni is pompásan tud, érdemesnek tartja, Móricz. A kegyetlenséget nem veti meg, az igazi művészet és szépség lévén mindig kegyetlen egy kicsit, de nem szégyenli a krisztusi, sőt szókratészi jóságot se. Egy-két emberével együtt fogok sokáig élni. A két parasztvér tanítójával s nyomorúságban föllobogó úrvérével, asszonyaival s avval a paraszt apával különösképpen, aki szegény úri, pesti proletár-asszonnyá vált leányát megzsarolja, fizetést kér tőle a nálafaluzásért. Hej, milyen igaz. És milyen sokban több az igaznál. És milyen új művészet a Móriczé. Ha angol gyarmat volnánk, azt írnám, amit Indiából írtak Oxfordba a fiatal Kiplingről: London felé új csillag indult Keletről.

Ny 1909. augusztus 16.

Ady Endre

210. MUNATIUS PLANCUS VÁROSÁBAN

Basel, augusztus végén

Munatius Plancus augusztus hó huszonhatodik napján is hideg szobor szokott maradni, holott ilyenkor, e napon, Baselben a szobrok is megelevenednek. Én legalább láttam St. Jacob híres harcterének Helvécia-alakját végigkocsikázni Basel utcáin: gyönyörű leány-teremtés volt, talán Basel legszebb nője. Történt volt pedig az Úr 1444-ik esztendejében, augusztus hónap 26-ik napján, hogy Basel hősi népe elverte falai alól Franciaország dauphin-ját és hadát. St. Jacob an der Birs-mezején ezerkétszáz jó bázeli vitéz harapott a véres fűbe, de azóta ez a nap - így mondják - dicsőség és szabadság napja. Ilyenkor igazán Svájc díszkapuja ez a nevezetes város a Rajna két partján, lobogós, virágos, tarka, muzsikás és németmódra részeg. Új-Baselből Ó-Baselbe több mint tízezer ember vonult át egy teljes órahosszat, cifra, farsangias menetben. Svájci katonák, veteránok, hadapródok, kanton-előkelőségek, városi hivatalnokok, küldöttségek s amennyi egylet csak létezhet a német nyáj-hajlam jóvoltából egy másfélszázezer lakosú városban. Mennyi kosztüm, históriai díszruha - ahogy ők hívják -, mennyi jelvény, címer és zászló. Csak a régi céhek maskarás áradata irigységgel s csúfolódással tölti el [az] idegen, szkeptikus ember lelkét. Hiszi az ördög, hogy ezeknek az elődei s baseliek voltak a st. jacobi dauphin-verők, ami dicséretükre légyen mondva. Nem: Baselnek városi népe volt 1444-ben, s a városi nép mindenha zsoldosokkal végeztette a háborút. Mikor egész Európában divat és okosság volt svájci zsoldosokat tartani, ennyi joguk csak lehetett a svájci városoknak is? Szóval Baselt a derék mokány, véreskezű, vad, falusi és tanyai svájciak avatták a harci dicsőség városává. Sebaj, nem ez az egyetlen történelmi hazugság, s augusztus huszonhatodik napján hadd legyen vívhatatlan, harcias város Basel. Pedig sohse volt az, már akkor sem, amikor római kasztrum s Basilia volt, mert már akkor kezdett városiasodni. A híres baseli zsinaton a barbárabb Európából sereglett urak és papok bámulva bámulták városiasságát s kincseit. Csak az olasz városok vetekedhettek vele, de a harcot éppen úgy nem kedvelte Basel, mint Firenze. S bár gyönyörűek a régi svájci katonaruhák, s a kalaposmesterek is vitézek valának, Baselt nem Basel védte. Sem a rabló várurak, sem a dauphin ellen, sem később a paraszt-harcokban, sem a reformáció-mozdította földinduláskor, soha. Baselnek azonban fenn kellett maradnia, mert szükség volt rá, hogy ma álljon a mai civilizáció egyik tornyos dokumentumaként. Ez a nem nagy, de nevezetes város talán a legtipikusabb burzsoa-városa Európának. Száznyolcvan baseli polgárnak van több vagyona egymilliónál és Svájcban, a majdnem protestáns Svájcban lázasan szervezkedik a klerikalizmus. Most folytak le a katolikus napok, s még a protestáns tőkepénzesek is titkos fohásszal gondoltak az Egyházra. Az Egyház sohse volt olyan hatalmas, mint a társadalmi forradalom közeledő tizenkettedik órájában lesz. Rómának nem bókolt úgy egyetlen középkori fejedelem se, mint fog bókolni a szorongatott polgári rend. De ez nem holnap lesz így s augusztus huszonhatodikán egy menetben éltetik a hazát a szabadgondolkozók és a katolikus-klerikális egyesületek. A St. Jacob mezején pedig, az 1444-ben elesett hősöket megkoszorúzó Helvécia-szoboralak előtt (eleven mása, a szép basil leány is ott van kibontott hajjal, palástban, virágosan) nagy beszédet tart egy doktor úr. A doktor úr kormánytanácsos, s ékes orációját hetvenezer ember hallgatja. Arról beszél a doktor úr, hogy most már nem karddal kell megvédeni a hazát, a munkát és a kultúrát. Fel kell emelni azokat, akik nincstelenségük miatt zúgolódnak, ki kell békülni azokkal, akik kizsaroltatnak. Sötét felhők jöttek, míg a doktor úr beszélt, a tengernyi nép riadtan menekült az égiháború elől. A kormánytanácsos úr is sietve fejezte be hideglelős, mementós beszédét. Egyelőre nincs baj, Baselnek száznyolcvan milliomosa van s a dauphin 1444 óta nem mer jönni…

…Az a Munatius Plancus pedig, akinek a szobra Basel városházának udvarán áll, s aki nem vett részt az ünnepen, római kormányzó volt. Ő alapította Basel mellett Augusta

Rauracorumot, melynek helyén ma Augst falu fekszik. Ő tehát a megalapítója Basel-Basiliának is, ilyenformán sokat láthatott volna ez a Munatius Plancus, ha máig él. Bizonyosan az ő korában is voltak ilyen ünnepek. Okvetlenül megünnepelték Róma alapítását és a császárságát. Nyilván volt külön ünnepnapja Augusta Rauracorumnak a helvétek legyőzésének emlékére is. És Augusta Rauracorum a maga idejében volt olyan nevezetes és kincses város, mint Basel. És talán az a kultúra, amely teremtette, se volt sokkal-sokkal alsóbbrendű a mienknél. Munatius Plancus filozófus árnyéka ott kerengett Basel ünnepnapján Augst gyönyörű ámfiteátrum-romjai körül. Aki akart, találkozhatott vele, aki akart, hallhatott tőle csendes, bölcs, mosolygós jóslatokat.

Pesti Napló 1909. szeptember 5.

Ady Endre

211. ANATOLE FRANCE ÚJ LEGENDÁS KÖNYVE

Anatole France öregszik, s úgy fogadja a Sorsnak ezt a durva csapását, mintha sohse szerette volna valami nagyon, hogy fiatal volt. A Villa-Saïd Voltaire-ja boldog ember, neki nem fáj a hanyatlás, s mosolyogva megengedi, hogy hadd fájjon ez nekünk ő helyette. Nekünk, tíz-húsz országban, egész világon elszórtaknak, a könyvnyomtatás óta legkülönb, páratlan, bolond hitű publikumnak. Minekünk keserves olvasmány legújabb novellás könyve France-nak, de csak sugdosódva kesergünk mégis. Csodálatos történeteket magyaráz meg nekünk egy nagyon bölcs ember, aki ma már semmit se tart csúfolnivalóknak sem. Kékszakáll-herceg történetétől a boldog ember nincsen-ingéig voltaképpen azt rágja mesékhez és nótákhoz szokott füleinkbe Anatole France, hogy semmink sincsen. Meséink se voltak soha, dalaink se, tehát meg se kísértsük, óh mi szegény emberek, hogy mesét gondoljunk vagy húrt rezegtessünk. De csúfolódni se csúfolódjunk kegyetlenül, mert a koldusságot nem szabad nagyon-nagyon megtépni. És így írta ő meg talán legelső véres verseit e tagadó, öreg és majdnem csacskán összeiparkodott kötetében.

De nagyon kell szeretnünk és féltenünk Anatole France-ot, hogy megérezzük meghatottan ezt és így. Hogy jaj, be szép és jaj, be rossz versek a La Barbe Bleu és társai, Anatole France meseölő új meséi. Egy már nem is a színpad alá, de a pokol fenekére süllyesztett halál-zenekar játszik e történetek mélyén. Egy ember, egy nagyon bölcs, öreg ember rozoga, síró lírája vezeti a hangok össze és vissza tömegét. Egészen versben és egészen bátran így szólana ez a zenekar: a hitetlenség hite hagyott el először, és most már elhagy a hit is. Szörnyű dolog lehet először nem hinni semmiben sem, de ez még mindig az épen-maradt torony: a hitek hite. Azután jön, hogy már ebben sem hiszünk s azután, ha valaki Anatole France, megcsinálja a cifrázatlan és immár céltalan mese-ölést.

Közömbös embernek mi se tűnik föl az Anatole France új novellás könyvében, új és búsító. Közömbös ember mindazt rakott asztalon leli, ami vele Anatole France-ot megszerettette, s ami legbensőbb és legjobb bolondságú híveinek csak forma volt és modor. Akik pedig a szocialista Anatole France-nak tapsoltak, azok se veszik rögtön észre a változást. Oh, most maróbb, aktuálisabb Jaures-nél is France, és a vezércikkek jöhetnek megint hozzá tanulni. Aki Jézus kínszenvedés-napját a világ legbanálisabb napjának látta, ma is lát. Banálisnak, komisznak, keservesnek, emberinek lát ma is, de ma már csak a mát látja, s a Plátók, Szent Pálok s más világraszóló gondolat-házalók kegyetlen mosolyú fotográfusa, ma Briand miniszterelnököt, Dujardin-Beaumetzet s talán még kisebbeket állít a gépje elé. És hiába a gép,

a két éles, bölcs szem, megkicsinyedik minden, mert közeljön hozzánk, s nagyon kicsinyre mered.

Történetek, nagyon ismert történetek, mint a Kékszakáll-legenda, szentek csodái, a boldog ember inge stb., ezekből lesznek most France-történetek. Régi, elegáns módon, nagyszerű csillogásban, de nagyon-nagyon olcsó travesztálás a végén mégis mindegyik. És sem az idő, sem a patinás bibliai vagy históriai nevek nem segítenek ezúttal, hogy pótolják a művészetet, amennyire a művészetet néha pótolni lehet. És mintha csak egy nagyon ötletes ember, akinek nincs veszítnivalója és senkitől se fél, meg akarna marni mindenkit, aki kortársa vagy ami kortársainak hittel vagy képmutatóan: érték. De - érzem, én hallom - lentről a muzsikát, a lírát: itt egy ember vérzik: az öregedő France. És úgy kell kézbevenni ezt az új France-könyvet, mint azt a virágot, melyet búcsúzó nagyon kedves kedvesünktől kaptunk, s későn bánjuk meg, hogy miért is nem hittük el, hogy szép volt a kedvesünk és csakugyan búcsúzott.

NY 1909. október 1.

Ady Endre

212. LESZNAI ANNA VERSEI

(Hazajáró versek. Budapest, 1909. A Nyugat folyóirat kiadása)

Lesznai Anna asszony verses könyvét ajánlom azoknak a magyar férfiaknak, akik méltán és régóta várják árva lelküknek egy gyöngéd nővérét. És evvel már majdnem el is árultam azt, hogy amatőrnek a könyve a *Hazajáró versek*, de nagyszerű vallomása egy pompás asszonyságú asszonynak. Az amatőr szó pedig senkit se bántson vagy örvendeztessen meg hirtelen, mert nincs szebb és nemesebb mai ember az igaz amatőrnél. És nincs jobb írás annál, mely kényszeríti az embert, hogy nagyon-nagyon érdekelje az írástevő élete, személye és mivolta. Lesznai Anna szerencsés lehet, mert könyve után szeretettel próbálják őt maguk elé eleveníteni a férfiak. S még szerencsésebb, mert ő nem tetszhetik az asszonyoknak, s azoknak legkevésbé, akiknek érezniök kell, hogy elvallotta előlük a vallani valóikat.

Szóval: ez a könyv asszonykönyv, asszonyosan művészkedő, de emberesen becsületes: a nővérünk könyve. Hiába, ez a nővér szó belekapaszkodik egyre a ceruzámba, tehát e szó mögött kell keresnem Lesznai Annát s könyvének megállapítható értékét.

Valljuk be, hogy akik itt Magyarországon, száz-kétszáz ember, a szép őrültek szent, reformáló harcát harcoljuk, vagy kívánjuk harcolni, szűkölködünk asszonyokban. Vannak Kleopátráink, Szaffóink, Júliáink, sőt modern, messze, mai asszonyokról másolt másolataink is. De igazi asszonytársaink alig vannak olyanok (hiszen csodát nem kívánunk, s a gondolkozás amazonjait eszünk ágában sincs éppen Hunniában keresni), akikben már érzésekbe dolgozódik fel a mi látásunk, akaratunk, gondolatunk, harcunk és vérvevő, keserves mártírságunk. Lesznai Anna talán a legelső, akire nem túlos hivalkodással, de elég büszkeséggel és sok örömmel elmondhatjuk: ez a mi szerelmes lányunk, kiben nekünk kedvünk telik. Mert ő már a mienk, kinek írás-vonásain, édes-fájdalmas panaszain, törvényes tökéletlenségein, szép és megtorzult akkordjain döbbenő ujjongással fedezzük föl mássá fejlődött (fejlődött, kifejlődött) önmagunkat. Lesznai Anna könyve magyar asszony-ember testvéreinkhez kötött reménységeinknek dokumentuma s egy kicsit szimbóluma. Itt a bátor asszony, kinél a bátorság nem új kalap, nem hisztéria, nem furcsa parfüm, nem kedv-lohasztó férfiaskodás. Embersége, emberi bátorsága egy asszonynak, aki már nemcsak úgy csinálja, de úgy is érzi az életet a maga asszonyi ereje szerint, mint mi.

Utálni való minden művészetdogma, s én az Élet minden megkapott enyhével és halálos sebével (és egy kevés, jogot-adó munka címével is) utálom a *l'art pour l'art* dogmáját. Utálom olyankor is, amikor - megfeledkezve - magam vétkezem evvel a bűnnel, s hinni és hitetni szeretném, hogy az én művem: az én művem. Hogy nincs benne törvény, cél és más, csak én, csak az, hogy véletlenül vers és néha önmagában és önmagától szép vers. E dogma vagy akármi más művészeti dogma hivőinek megadóan bevallom, hogy úgynevezett szép verseknél már szebbeket is írtak a Lesznai Annáéinál. De egy ember-lélek, egy kor hatása és iránya, egy rajongó hit a kimondás kötelességében, egy én, aki a legkülönbeket érdekelteti, s ha némi gyatrasággal is, de ki tudja magát bontani a Napra és elénk - ez szebb minden dogmatikus szépnél.

Hogy miért járnak haza ezek a versek, ennek olyan szép oka van, hogy talán csupán ezért írjuk ezt a kis írást. Ez nem a poéták ősi hazanyafogása, még csak nem is az Arany János affektált borújú Kelet felé való képzeletszálldosása. Ez már a tudásnak, a mi tudásunknak érzéssé érettsége: a Jövő hitvallása, a nagy, emberi panteizmus törvénye és e törvény eredmény-próbája. Hazajárunk mind, mert vágyaink és csüggedéseink megszabott vágyak és csüggedések, a nemlehetmásként. Elszállni véreinktől, egy kultúrától, egy titkos múlttól, majd akkor tudunk, ha a Jövendő Lathamjai a Holdig repülnek.

*

Végül: Lesznai Anna nagyon cirógatja a szókat, azokat is, amelyek ezt a nagy becézést nem érdemlik meg. Még nem tudja, hogy 999 szót kell megölni, hogy az ezredik, az igazi megszülessen. Asszony, bőbeszédű, gyöngéd, öleltető (az ő szavainak, sorainak, rímeinek verekedés helyett is ölelniök muszáj) és - kevésről sokat daloló. De érezzük, hogy a *többi* is benne alszik már a lelkében, hit, kétség, valóság, a mieink az asszonyoldalon. Nővérünk ő - újra le kell írnom a nővér szót -, akinek több köze van a bölcsőhöz, a Jövendőhöz, mint nekünk, fivéreinek. A megvadultak, programosok, furcsák, ostobák és lopók vers-zenebonájában legyen üdvözölve a mi önmaga, a mi igaz, gyöngén is erős poétanővérünk.

HSz 1909. október

Ady Endre

213. FERRER ÉS A LEGENDA

Új forradalmak, új rajongások, új vandalizmusok, szérumok, melyek legyőzik a halált, a megtalált északi sark, elsüllyedt világnézletek, repülő emberek, szörnyű gép-puskák. És ez nem minden, órákig sorolhatnók, darálhatnók a korszak szenzációit, melyben élünk, s melynél jobban eddig még soha el nem kényeztette embergyermekeit egyetlen korszak sem. Mindenből részesedünk látványosan és gazdagon, amiből öt-hat ezer év óta az ember részesedett, s ízét, előjátékát kapjuk annak is, ami öt-hat ezer éven belül jöhet és jönni fog. Hogy mennyire elkényeztet bennünket ez a korszak, véresül szépen szimbolizálja a szegény Francisco Ferrer halála s egy legendának szemeink előtt születése. Valamikor legalább két-háromszáz év, sok emberöltő kellett egy legenda előállásához, de mi, ma élők, bevittük a műkertészet csodatévő tudományát a szellemi és értelmi dolgok kertjébe is. Mész-vegyülettel preparált talajból tizenöt perc alatt kizöldítjük a salátamagot, gyorsítjuk a rózsabimbó kipattanását, s úgy bánunk a természettel, mintha már a mi automata-játékszerünk volna.

Spanyolországban megöltek szent és hivatalos szertartással egy embert, aki éppen, mert újító és lázadó ember volt, nagyon-nagyon régi ember-típus, nem új, nem izgató és nem különös. Az

a jó Isten, akinek kegyelméből uralkodik Alfonz király, s újra ölik egymást spanyolok és mórok, s akinek kegyelméből még sok és furcsább dolog is történik e földi téreken, a megmondhatója, hány Ferrer élt már s hány Ferrert öltek meg már. Nem hisszük, hogy a Halál kellemes legyen akárkinek is, aki az Élet szerelmétől bódítva az Életet javítani akarja, s a régi-módi ódaköltőknek engedjük át a gyönyörködést az úgynevezett eszmebajnokok mártírságában. De minden régi igaz: igaz is egy kicsit, s ne tagadjuk, hogy mindnyájunknak hasznunk van, akik nyugtalanok, tisztaságra, jóságra s szépséges újulásra vágyók, a Ferrer halálából. Megölték a vallás, a haza, a mai rend nevében, s amire más halottnak máskor sokáig kellett várni, neki már megadatott. Biztos, hogy neki többet ért volna, ha a halottnak jutott nagyszerű dicsőségek helyett élni hagyják, míg élni tudott volna. De őt megölték, neki már mindegy, s mi nekünk az ő példája gyönyörű jóslás arra, hogy ezután már nemcsak a hóhér dolgozik gyorsan, de az az új géniusz is, mely az egy civilizációjú emberiségé. Micsoda perspektívák: a parlamentek, a népgyűlések lármáznak, de ez már ma is majdnem komédia és semmi, mert már jelentkezik az új parlament. Az új parlament az egyenlő kultúrájú és szándékú emberek lelkeinek összessége s eszközei: toll, ceruza, ecset s mindenek fölött valami összességes, rejtelmes érzés. Egyszerre szisszenünk vagy mosolygunk össze minden világrészben százezren, s ez a százezer sokkal több, mint néhány uralkodó, hatezer év óta nem változott, millió úr-szolga. Az „Assiette au Beurre" például külön-lapot, külön számot küldött szét Ferrer haláláról, egy történelmi fejezetet Spanyolország históriájából ebből a mi zagyva, de pazar korszakunkból s az emberi szolidaritás történetéből. Ezek a véres, vörös, dühös rajzok és ötven más újság rokondühei, bosszuló rajzai már legendahőst tudtak csinálni Ferrerből magukban is. S egy legenda-hős, akit tiszta, munkálkodó hitéért mészároltak le, örök életű és örök veszedelem azoknak, akikért s amikért megölték. És a sokezer hírlap sokezer cikke és a sok születő rém-dráma és a sok, többnyire rossz vers s a töprengő elmék izzadt, de becsületes elmélkedései micsoda anyagot adnak a most már meggyorsult tempójú változásnak. Szép az élet, szebb dicsőség nélkül élni, mint nagyszerűt halni (Ferrer szerette az életet s a nőket kiváltképpen), de, ha csúnya és ócska dolog is kimondani: szép halál volt az övé. És mi láttuk néhány nap alatt, mint robog előre az idő, milyen gyorsan születik ma már eposz és legenda, s milyen gazdag látnivalókban ez a mi korszakunk.

NY 1909. november 1.

Ady Endre

214. FÉLELEM ÉS ÍRÁS[2]

Félek, tehát vagyok, félek, mert jaj, élet adatott nekem, s olyan nagyon tudok félni, hogy félek e félelem bevallásától is. Akik engem töprengés, kínlódás, belső viták nélkül elfogadnak vagy pláne azok, akik szeretnek, rámfogták a bátorságot. Mintha lehetné bátor valaki, aki él, még ha virág módjára él is s nem emberként, szegény, agyát-játszató emberként? Nem a boldogság a legnagyobb és legkoldusabb emberi hazugság, a legfájóbb kitalálás. A bátorság ez, az én bátorságom is, minden elevennek a bátorsága, amely nincs, mert ez a bátorság nem lehetséges. És itt vagyok, hogy beszéljek a félelemről, mint a legnagyobb erőről, mely valahányunk életének ereje és titka. És itt vagyok, hogy az irodalmi bátorság legendáját megtépjem, s rekedt próbaharsogással kikiáltsam: a legemberebb ember a leggyávább ember. Így jöttem, így viaskodtam, így nem haltam még meg, így emlékezem, és így vagyok. És nem bátorság az,

[2] Temesvárott, egy irodalmi matinén olvasta föl ez írást írója. És kénytelen volt sok fölöslegest, ugy-is-tudottat és túl-szubjektívet beleszőni. De talán éppen e karaktere teszi ez írást olyanná, melyről tudomást venni érdemes. A. E.

amely engem útra, minden utamra indított, hanem mert félek és mert sok okom van félni. Mindig féltem, és csak erre vagyok egy csöppet büszke, hogy mindig féltem, tehát az előkelőbb emberfajtával lehetek atyafiságban. Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékrokonaimat besuhanni. Négy évvel volt fiatalabb az öcsém, s ő kacagta le előttem először a félelmet, talán azóta senki úgy. Azóta ő is megtanult félni, mert Homérosz is [f]élt, Hérosztratész, Titusz, Cola Rienzi, Shakespeare, Ibsen és Maeterlinck. Mindenki félt, aki az életből kénytelen volt kivenni a részét, és én szívesen adom át magam a nevetségnek, hogy talán attól féltem és félek legjobban, amit tudok.

*

Valamit tudok, ez már szinte bizonyos, valamit tudok, amit ma kevés ember tud: szomorú és félelmetes állapot ez. Óh, gondolják el, van egy ember, aki nagyon-nagyon érzi az életet, erről néha néha szép vallomásokat tud tenni. És ez az ember ezzel él, ezt csinálja, ebből kell, hogy csináljon valamit, ez az élete, sőt ebből él meg. Valakit gondoljanak, aki kénytelen büszkélkedni olyan sajátjaival, amiket mai emberi civilizációnk méltán taksál kevésre. Valaki azt ápolja és fitogtatja magában, mellyel okos, mai polgári lény föltétlenül orvoshoz szalad, hogy kigyógyíttassa, ha lehet. Csúnya-sokat éltem, de milyen nehezen határoztam el például magamat arra, hogy verseket írok. Pedig ezt tudom, s ha nem volna babonás hitem és vallásom a félelem, gőgösködnék e tudásommal. De félek s hogy itt, erről beszélek, ez is félelem: látni akarom, mint látják fázva mások e fázó félelmet. Nagyon irgalmas, néhány jó barátom diákkoromtól mostanig azt állították, értelmem van, logikám van, sőt újabban, hogy tudok is. Milyen szent, jogos törvény a félelem, mutatja az, hogy én lettem az érthetetlenség magyar mókusp[a]rádéja. És óh, bár csak evvel nyélbe lett volna ütve az, amit rólam tudni kell vagy tudni lehet. De mióta - üzletileg szólván - akcióban vagyok, van egy még halálosabb félelmem: megértenek. Harminckét éves az ember, nem szereti Horatiust s az udvari költőket és hozzászokott, hogy a jó költő megdöglik, mielőtt sokan vették volna észre. És ekkor azt látja, hogy észreveszik, pláne Magyarországon példátlanul ütik, kiabálják, simogatják, látják. Meg kell ijedni, s én vajmi sokszor azt hiszem mostanában, hogy szélhámos vagyok, már majdnem siker-ember.

*

Más is a helyemben mivel vigasztalná magát, mint hogy azok sem értik, akik értik? Én is ezt teszem, mert nagy félelmemben legkevésbé a banalitásoktól félek. Azután filozofálok is, mert ez sem rossz szokás és szintén eléggé banális. Elgondolom, hogy ez a világ már nem is léteznék, ha mindig elődeinket másolnók, s nem volnának kivételek is. Elgondolom, hogy mennyivel jobb volna régi fajú emberek régi módján érezni, és így vallani. Igazán irigylem azokat, akik az újítók bátorságával együgyűek és ócskák, mert talán nekik van igazuk. És talán szebb hivatás sokféle látástól, hallástól és olvasástól el nem rontott emberek lelke szaván szavalni, mint új lelkek új szavaival. A becsületes, tehát nagyon gyáva ember megindult érzéseivel, őszintén hajtok lobogót azok előtt, akik régiek és egyhangúak. De, de elgondolom azt is néha, hogy nem okvetlenül silányság jele az, hogy én rólam tudnak Magyarországon. Tudnak, tudnak, ahogyan akárkiről, de kissé nyugtalankodóan, és ez a fő.

*

Az már szinte biztos, hogy nem vagyok egyszerűen poéta, akinek úgy illenék elpusztulnia, mint Reviczky Gyulának. Sőt, a mesterségemet lenézem, jelentkezéseimtől jelentkezéseim közben már félve-félek. Afféle magyarnak látom magam, akit Katona József kifelejtett az összeesküvés nagy jelenetéből. Egy ember, egy magyar, aki italosan bólintgat, némán, néhány száz évig, amíg magyarságról, sorstragédiáról diskurálnak éberebb társai. De végül fölkapja -

ideje is volt - a fejét, s mond valamit, ami magyar és egy kicsit a dologra tartozik. Félve mondja, erősen mondja, néha szinte-szinte tudatlanul, de magyar, amit mond, és nem is olyan haszontalan. Az a megtisztelés ért, hogy én nem csupán magamért vagyok itt, de a „Nyugat" című lap bizalmából is. Sorra nevezném, dicsérném azokat, akik ezt a lapot megcsinálták, ha föl volnék hatalmazva arra, hogy mások számlájára is ízetlenkedjek. Így csak annyit tehetek, hogy lássam azokat, akiknek több a hitük, kevesebb a félelmük, s akik engem talán szeretnek is. Amit ők csinálnak, az már nem az én félelmetes csinálmányaim közül való, s ha ők hisznek egy kicsit bennem, ez kárpótol azért, hogy én nehezen hiszek. Az már régen nem az én gondolatom csupán, hogy próbáljuk olvasgatni a jövendő irodalomtörténelmet. Magam számára azonban van egy félelemcsitító véleményem: engem nem lehet majd elítélni. Mert nem volt bátorságom, mert kevés volt az örömem és hitem, s mert másoktól várom életem megérlelését. A „Nyugat" már nem az én ügyem, habár a „Nyugat" rögtön jött s magáévá tette az én ügyemet. A „Nyugat" biztosan jobban és sokaságosabban reménykedik bennem, mint én mertem reménykedni legreménykedőbb koromban. Hiába, itt van valami, ami már majdnem transzcendentális: egy csoportnak igaza lehet ott, ahol egy embernek nincs.

*

Pereant, qui ante nos nostra dixerunt, és ez se utolsó az én félelmeim között. Én se volnék, s nem is vagyok jobb: igenis vesszenek, akik elmondták előlünk a mi mondanivalóinkat. Azoktól félek legjobban, akik magukban ezt mondják: ezt is elírta előlünk a gazember. Petőfi gyűlölte Shakespeare-t ezért, s kicsi, szegény, de lángoló emberek hogyne éreznék az effajta gyűlöletet? Minden ember nagy, közölni való titkokkal érkezik, s nem mindenki lelheti meg magát és a szavát. Ebben a nem vidám és nem nagyon reménységes országban folytonosan olyas valamik történnek, amik a legszebb teóriákat agyonütik. Már-már magunk is azt hittük, hogy halódók vagyunk, s íme kezdjük a világot pofozni az élés legváratlanabb s legszebb manifesztációival. Kezd olyan erős intellektuális kultúránk lenni, hogy igazán meg kell ijednünk tőle s igazunk van, ha megijedünk. Sokat töprengtem, hogy groteszk leszek-e, ha a „Nyugat" ügyét s mindazt, ami a „Nyugat"-tal egyetértve, egyidőben, egyfelé történik, összehasonlítom a gárdisták megszentelt legendájával s ennek folytatásával. Sőt, ha tovább megyek s látom, meglátom az új, az új formájú Széchenyit, Kazinczyt, Csokonait és a többit: itt vannak. Nagy szerencse, hogy ezt nem kénytelen elhinni senki se, de nagy szerencse, hogy nagyon nagy dolgok történnek itt, amelyek szerencsére, a jövendő tanároknak adnak csak majd nagy dolgot.

*

Van, mert minden dologhoz van köze, van köze e dologhoz a Halálnak is. Sokat beszélgetek vele, jó verstéma, de nem vágódok hasra előtte, nem becsülöm túl sokra. Valószínű, hogy kerülget, nem félek tőle, de nem felejtem el, hogy tényleg olyan valaki, akivel le kell számolnom. Mert kívánom, mert keresem, akarom szemtől-szembe látni azokat, akiket az én személyem, mivoltom érdekel: ez a Halál. Mert jobban félek, mint valaha, tele vagyok megbocsátással, mert szeretnék igazolni valamit, mert szeretném elidegeníteni a barátaimat s meghódítani az ellenségeimet, ha bármilyen senkik is: ez is a Halál. Ne így legyen, de legyen így, ha muszáj, s haljunk meg, ami pláne muszáj. De legyen és maradjon szép az a kis földrajzi területre szorított kultúra, mely egyelőre csak bennünk, pár száz emberben van, ha van. És legyen belőle - magyar tósztot mondok - ha úgy tetszik a szeszélyek és kedvek úristenének szép úri hely, mely úgy fogja adni a ma hivalkodó kultúrvilágnak a lelki nagyszerűségeket, mint a régi magyar úr, aki boros nyállal ragasztotta a füstös cigány homlokára az ezres bankót.

NY 1909. november 1.

Ady Endre

215. GYULAI PÁL

Sokáig maradt itt velünk erdélyi vitéz Gyulai Pál, de az a csodálatos, hogy még tovább nem maradt itt, holott harcos időket élünk. Hiszen ő már nem harcolt, s az emberi gyarlóságok gyarlósága, az öregség elbánt vele, de már csak az is, hogy Gyulai Pál még itt van, sokat jelentett. Jelentette, hogy kell még irodalom, s jelentette, hogy Gyulai Pál, ha meg lehetne fejelni az embereket, azokkal tartana, akik véresül komolyan és becsületesen szolgálják az irodalmat. Velem Gyulai Pál láttatta be, hogy az új, igaz magyar íróknak egyik szörnyű szerencsétlenségük, hogy közéjük s a régibb, nemes írónemzedék közé tolakodott egy jövevény, erőtlen, álhazafias korszak, nemzedék és gárda. Valóban kijátszott az élet akkor is engem, mikor már csak a nagyon öreg Gyulai Pált láthattam meg, aki kedvesen elbeszélt velem, fölvillant fénnyel és elmével, de egy-két hónap múlva aranyos dörmögéssel elfeledte, sőt tagadta az egész ügyet. Erdélyiségének voltáról, törvényéről, erejéről, szívósságáról, missziójáról már majdnem babonásan különöseket és szépeket hiszek. S e babonát tovább szőve vigasztalom magam az ő ravatalánál: ha meghalt, bizonyosan azért tette, mert már egy kicsit rendbejövendőknek látta a dolgokat.

FM 1909. november 10.

Ady Endre

FÜGGELÉK

(Kétes hitelű szövegek)

216. A SZŰZIES APPONYI

Félti a leányokat - Tehát nyugdíjazza az igazgatónőt - És kit tesz a helyébe? - Geőcze Saroltát a keresztény-szociálist.

Gróf Apponyi Albert gondoskodott róla, hogy ha már papok és apácák kezébe nem adhat minden iskolát, legalább ki ne nevezzen sehová olyan tanítónőt, tanárt, akinek a viselkedése, vagy éppen a felekezeti viszonyai arra engednek következtetni, hogy nem lesz a klerikális eszmék kész szolgája. Az új tanárnemzedék reakcionárius szervezése teljes sikerrel folyik. A papok és mágnások miniszterét azonban ez nem elégíti ki. Gondoskodni kell róla, hogy a legfőbb vezetés is mindenütt teljesen „megbízható" kezekbe kerüljön. Az utóbbi esztendő alatt feltűnően sok változás történt az állami intézetek igazgatásában. Nem lehet mindenütt kideríteni a változások titkos rugóit. Annyi azonban bizonyos, hogy Apponyi még véletlenül sem nevezett ki liberális érzelmű, vagy éppen szabadgondolkodó igazgatót.

Az Apponyi-féle kinevezések sorába egészen jól beleillett, hogy az ország egyik legnagyobb és legfontosabb intézetének, a *budai állami tanítónő képezdének* élére Geőcze Saroltát tették. Geőcze Sarolta mindig nagyon sokat szerepelt. De nem az iskolában, nem a tanítás terén, hanem mindenütt, ahol a neve a nyilvánosságra kerülhetett. Keresztény-szociális agitátornő-féle és írónő volt, akit, kenetes műveivel együtt, sohasem vettek valami komolyan. Csak most Apponyi idejében, amikor a klerikális törekvések minden megnyilvánulásának felvirradt.

Geőcze Sarolta kinevezésének egyenesen bevallott célja volt, hogy az intézet klerikális kezekbe kerüljön. Előbbi igazgatója, Katonáné Thuránszky Irén teljesen munkaképes, egészséges és aránylag fiatal erő, akinek a nyugdíjaztatására nagyon nehéz volt ürügyet találni. Apponyiék azonban leleményesek. A mit sem sejtő igazgatónővel közölték egy szép napon, hogy *magasabb etikai szempontból* nem engedhető meg, hogy a tanítóképző intézetben *házaspár* lakjék, hogy a fiatal lányok közelről szemléljék a házastársak mindennapi életét. Felszólították tehát Thuránszky Irént, hogy jelöljön ki egy *vidéki* intézetet, amelyben működni hajlandó. Hogy vidéken nem kell-e érvényesíteni a magasabb etikai szempontokat, arról nem szóltak semmit. Thuránszky Irén nem volt hajlandó vidékre menni. Tehát nyugdíjazták. Utódja Geőcze Sarolta lett, aki semmiesetre sem botránkoztatja meg az ifjú és gyöngéd leányokat.

Az állami nőképző intézetek vezetői most bizonyára remegve várják, mikor kerül rájuk a sor. Akik férjnél vannak, az állásuk kedvéért szívesen elválnának már. De ki tudja, milyen ürügyet talál ki akkor a leleményes Apponyi. Mindenesetre méltánylandó, hogy ez a széphangú ember, ez az ország primadonnája, örökké a politika leggyanúsabb útjain járva is annyira megőrizte gyöngéd, szűzies gondolkodását. Csak az a kérdés, vajon a gyerekeit otthon nevelteti-e. Mert, a saját bevallása szerint, nem előnyös - magasabb etikai szempontból - ha az apróságok közelről szemlélik egy házaspár életét.

Budapesti Napló 1907. október 6.

217. TÖMÖR JELLEMZÉS

Ha az utókor majd valaha az osztályparlament tömör és rövid jellemzésére lesz kíváncsi, akkor ezt kell neki elmondani. A szombati ülésen egy képviselő interpellált az általános választójogról. Mikor azt panaszolta el, hogy Ausztriában a lakosság huszonegy százaléka választó, nálunk pedig alig hat százaléka, akkor közbeszólt egy népképviselő (nevével, fájdalom, nem szolgálhatunk az utókornak):

- *Az is sok.*

Amikor pedig az interpelláló képviselő arról beszélt, hogy a nép elidegenítve, elkeseredve nézi az osztályparlamentet, akkor közbeszólt egy másik képviselő (az utókor számára itt a neve: Nagy Emil volt):

- Jöjjön a kerületembe, *agyonveretem*.

Ebben a két közbeszólásban benne van az osztályparlament természetrajza, a kezdet és a vég. Ezek a képviselők gyűlölik a népet. Idegenül tekintenek rá. Félnek tőle. Minthogy a mandátum tőle függ, megvásárolják, kicsalják, kiszavalják tőle a mandátumot. De tudják, hogy a népért ők nem akarnak és nem fognak semmit se tenni. Tehát félnek a néptől. Sokallják - ezek a „népképviselők", - a hat százalékot is. Ez az egyik. És a másik? Ha nem félnek a néptől, ha a választóikkal érzelmi közösségük van, akkor ez a közösség a korlátolt fanatizmus közössége. Az első típus alkohollal mérgezi meg a választóját, a második típus a lelket mérgezi meg dühödt uszítással. Az első nem mer a választója szeme közé nézni, a másik furkós botra akarja kapatni a választóját, akivel sikerült elhitetnie, hogy a furkósbot segíthet nyomorúságán. Csak értelmes, felvilágosodott, nyugodt, józan nép nem kell egyiküknek sem.

Budapesti Napló 1907. október 15.

218. A GYÁRIPAROSOK

Na, a gyáriparosok szövetsége nem nevezhető éppen forradalmi kedvű egyesülésnek. Hazátlan bitangoknak is alig nevezhetők azok a tekintélyes és vagyonos férfiak, akik ebben a szövetségben ülnek. Még darabontoknak sem mondhatók. És szerkesztett ez a komoly, tekintélyes, megfontolt egyesület egy olyan lázító, vérforraló, keserűséget keltő feliratot a parlamenthez, hogy nincs az a szociáldemokrata újságcikk, amelyik vele a versenyt felvehetné. Egyetlen nagy kivándorlási árterület Magyarország: - így lázít a szövetség. Az adórendszer rettenetes: - izgatnak a gyárosok. A drágaság szörnyű: - agitálnak ezek a milliomos agitátorok. Ingyenes állami népoktatás kell: - hirdetik ezek a darabontok. Föld kell a népnek: - állapítják meg ezek a gyanús társadalomtudósok. Egy radikális program, a magyar nép megmentésének a kész tervrajza a gyáriparosok felterjesztése. Mit fog rá mondani az osztályparlament? Valószínűleg semmit. Hallgatni fog. Az ország azonban tudni fogja, hogy a gyáriparosok hangja a kultúra, a haladás, a nemzeti gyarapodás, a pusztulásból való megmenekülés hangja. A kultúra-gyilkoló és nemzetölő latifund[i]ummal szemben a gyár: a kultúra fejlesztését és a nemzet gyarapodását jelenti. Hiszen a gyáriparosok felterjesztésében az uszításnak, a dühödt munkásgyűlöletnek egyetlen szava sincs. Ezt a beszédet, ezt a hangot, ezt a felterjesztést tisztelettel, szeretettel és okulással fogja hallgatni az ország.

Budapesti Napló 1907. október 15.

219. A VÁROSOK

Egy kis denunciálás a hazáért meg nem árt. Denunciáljuk tehát a városi kerületeket; hogy a városi kerületek azok, amelyek a függetlenségi képviselőknek fejtörést okoznak; hogy ezek a kellemetlen városi kerületek mozgolódnak a rossz kiegyezés, a felemelt kvóta, sőt általában a kormány egész politikája ellen. Hátha valahogyan rájuk lehetne ijeszteni. Fogyasztási adók, közigazgatási segítségpénzek, ipari támogatások: ezek mind olyan dolgok, amelyek által a kormány jó nagyot húzhat egy-egy elégedetlenkedő városra. Igaz, hogy a városok a nemzeti politika legfőbb oszlopai; igaz, hogy a magyarosodás várai; igaz, hogy a kultúra forrásai; igaz, hogy a legintelligensebb, legtöbbet olvasó, az ország dolgairól legjobban tájékozott választótábor van bennük. De annál rosszabb rájuk nézve. Minél nyomatékosabb a szavuk, annál nagyobbat kell rajtuk ütni. Denunciáljuk, hazafiak, a városokat. Hadd jöjjön az agrár had, a lármás, kultúraellenes betűgyűlölő népség és hadd indítson hadjáratot a városok ellen. Erős magyarság és polgári önérzet úgyis csak itt mutatkozik már: öljük meg ezt is a hazafiasság nevében és Beksics Gusztáv emlékének nagyobb tiszteletére.

Budapesti Napló 1907. október 23.

220. FRANCIA SZÍNÉSZEK A MAGYAR SZÍNHÁZBAN

Mielőtt szétlebbent a függöny, már széltében beszélte a Magyar Színház előkelő közönsége, hogy az a francia színésznő, aki játszani fog, nem francia, hanem román-magyar vérkeverék, s valahonnan a Balkán valamelyik szerény államából jött hozzánk. Külső szenzáció, reklám-zaj, idegen-láz nem tüzelt bennünket, Costance Lindennek erőszakos kézzel kellett letörnie a maga pálmáját. Ez sikerült is neki. Egy magas, elegáns színésznő állott a színpadi lámpák fényében; biztosan, otthonosan, könnyű fölénnyel mozgott, kedélyével beragyogta a színházat és küzdve a francia akcentussal és néha egy kissé még önmagával is, bájosan, igazán franciásan tudott elcsevegni. Egy nem differenciálódott és - a szó legmagasabb értelmében vett - modern színésznővel van tehát dolgunk, aki egykor majd nemcsak nehéz lelki problémákat tud felbogozni, hanem egy nővel, egy igazi asszonnyal, akinek egészséges humora, puha hajlékonysága megveszteget, és örülünk, ha száját beszédre nyitja. Ez a legasszonyabb asszony tegnap este ügyes eleganciával tudott besimulni Maurice Donnay párizsi mondén vígjátékába, *az Education de prince*-be, ahol a balkáni vaskos érzékiességet a francia társalgás könnyű fordulatossága lengi körül. Linden Szilisztria királynéját játszotta és mondhatjuk, Donnay egész szellemét visszatükrözte. Ez a balkáni királyné is tetőtől-talpig asszony, olyan, mint Linden lehet, könnyed és érzéki, aki kárörvendő kedvvel és tapsoló örömmel kergeti a kis balkáni princet a párizsi asszonyok ölébe, s kacagva nézi, mint úszik el ezalatt fia királysága, amely ha balkáni is, mégis királyság. Ez a Donnay-féle operaénekesnőből lett királynő örül a csóknak magáért a csókért, akár ő, akár más kapja, mert a világa, mindene a szerelem, mert asszony. Linden olykor izzó, olykor diszkréten letompított színekkel, sok rátermettséggel festette meg ezt a kedves asszonyportrét. A közönséget lassan egészen meghódította, és a felvonásközökben boldogan, túlontúl szerényen köszönte meg a tapsokat, mint olyan színésznő, aki még nem sok izgalmas sikert élt át…

Budapesti Napló 1907. október 23.

221. AZ ÁRVA JÓKAI-SÍR

Akik tegnap a temetőben jártak, azt beszélik, hogy nem volt ott árvább és szomorúbb sír a Jókai Mórénál. Oh, mi ezt elhisszük, mi ezt olyan természetesnek találjuk ma. Az is marad sokáig még a Jókai-sír: árva és jeltelen. Nincs nekünk ma se időnk, se szívbeli képességünk egy Jókai-kultuszra. Bartha Miklósnak díszes, nagyszerű síremléke van, s lesz hamar szobra is. Ugron Gábor kijelentette, hogy Kossuth Lajosnak nem kell külön külsőséges emlék. S egészen hiteles helyről tudjuk, hogy Strobl, aki nyugodtan késik Kossuth Lajos emlékének külső megörökítésével, *Kossuth Ferenc számára előre elkészítette a díszes nagyszerű síremléket és obeliszket*. Szabad-e hát ma türelmetleneknek lennünk Jókai miatt? Ma csakis az élők kapnak kegyeletet s azok a halottak, akik a ma élőket hatalomhoz segítették. Szegény, nagy Jókaink várjon egy jobb, emberségesebb korszakra. Talán Magyarországon se tarthat örökké a sötétség, az új erkölcsöknek ez a mai félelmetes éjszakája.

Budapesti Napló 1907. november 3.

222. ACHIM ANDRÁS ÜZENETE

- Levél Ugron Gáborhoz -

Achim L. Andrásnak, a volt paraszt-képviselőnek s Ugron Gábornak egy kis afférjük támadt. A rabonbán-utód meggyanúsította és megsértette egy képviselőházi közbeszólásával a parasztpártot és annak vezérét. Achim L. Andrásnak, aki levelet írt a Budapesti Naplóhoz, joga van a védekezéshez, s e joghoz mi helyet is adunk. Achim L. András természetesen nem kölcsönkért és csinált stílusban írta meg a leveléhez mellékelt nyílt levelét Ugronhoz. A maga saját őszinte és őszintén goromba hangján, amihez megint joga van. Ez a hang nem a mienk, de az Achimé, s értjük Achim fölháborodását. S ha nem is írjuk alá, de szívesen leközöljük Ugronhoz írott levelét. Íme a levél változtatások nélkül, amint Achim megírta:

Békéscsaba, 1907. nov. 28.

Nyílt levél Ugron Gáborhoz.

Tisztelt képviselő úr! F. hó 23-án Pető Sándor, pártunk és Békéscsaba orsz. képviselője, interpellációt intézett a belügyminiszter úrhoz a Békéscsabai Népegylet feloszlatása ügyében.

Ezen interpelláció közben te nagy, dicső, szeplőtlen, első osztályú hazafi, sértőleg oda-kiáltottál képviselőnk felé, hogy mink „bujtogatunk, lázítunk" és hogy „darabont-szövetségesek" vagyunk, kivált pedig Achim L. András. Hozzászoktunk a mai időben úgy a kikeresztelkedett fajmagyar, valamint az összes analfabéta panama-lovagoktól, hogy az immunitás gyászos köpönyege alól az ország becsületes, nekik dolgozó és őket, a heréket fenntartó népet, embereket gyanúsítsák, sértegessék, rágalmazzák. De téged, a nagy és furfangos székelyt mink se sorozunk a buták közé, mert hisz láttuk, eléggé okosan és ügyesen táncoltattad meg a *nagy bankügyed* tárgyalása alkalmával a sok ügyvédet és vádlóidat. Mégis hogy valótlan dolgokkal gyanúsítod a Parasztpártot és engem, ebből azt kell levonnunk, hogy úgy az, aki neked ezen aljas vádakat besúgta a parasztpártról és a Népegyletről meg rólam, valamint az, aki a becsületes dolgozó népet bizonyíték nélkül gyanúsítani, rágalmazni és sértegetni merészli az immunitás berkeiből, az mind alávaló, gyáva himpellér és tekintse magát tőlem a mai naptól fogva *pofonvágott kreatúrának*.

Amióta hazafias bódétokból kidobtátok a parasztot magatok közül, nem voltam még köztetek. Bizonyára annak tulajdoníthatom azt, hogy nem feleltél még a szeptember hóban hozzád intézett viszontkérdésemre, abban a beszélgetésben, amely a *bécsi gyorsvonaton* folyt le közöttünk. Lehet, hogy az általános választói jog sürgős behozatala feletti honmentő gondjaid közepette felejtkeztél el azóta a válaszadásról. Látod, ha nem eleveníted fel a *ti* parlamentetekben az én ott rég *meggyilkolt nevemet*, talán én sem mondottam volna el most a kis intermezzót, mely közöttünk történt. De így ad notam! Nem bánom én, hadd hallják!

Mondom: a *bécsi* gyorsvonaton történt. Én Sopronból, te pedig - nem mondom, hogy *Bécsből* jöttél. Csakhogy a folyóson évelődni [!] kezdettél velem, és azt mondottad: no Andris, elosztottad-e már az Alföldet a parasztok között? Mire én azt feleltem: Sajnos, az Alföld felosztva még nincs, de reméljük, mert hogy tik, akik ezt több mint 30 év óta hirdetitek a népnek, ti vagytok most kormányon - most tehát teljesíteni fogjátok? - Azonban, így kérdeztem én tovább tőled, ne a földosztásról beszéljünk, hanem azt mondd meg: *jobban fizetik-e a zabot most Bécsben mint 48-as korodban?*

Te erre se szó, se beszéd, csak elfakultál, becsaptad magad után a szakaszod ajtaját, engem a faképnél hagytál, s a felelettel a mai napig is adós maradtál. Pedig engem fene mód érdekelt ám ez a kis gazdasági kérdés, mert nekünk, a parasztpártnak is lenne egy kis zabunk eladó. Hát ha a te jól ösmert forrásaidnak közvetlen lehetne liferálni, ne engedd, hogy nyerje[n] a te szegény véreiden a zsidó profitot.

Most pedig végül, nagyságos képviselő úr, ne haragudj, hogy csak úgy, paraszti módon levelemben letegeztelek, de aki a tegezést kezdette közöttünk, az nem én voltam, hanem te. Elvégre is azt hiszem, hogy egy tegeződő paraszt még mindig nem oly veszélyes, mint egy szekercés paraszt, aki „ejnye ebadtája az ilyen népszeretetnek” fejszével keresi filléreit képviselője minden jót magához ölelő karjai körül.

Maradtam a földosztásnak teljes tisztelettel feltétlen híve

Achim L. András
A Magyarországi Parasztpárt elnöke.

Budapesti Napló 1907. november 29.

10. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1910 január-1912 december

1. SOKALLJÁK AZ ÉHBÉRT

Kérem a Nyugatot, szabadjon nekem most utoljára személyes dolgaimról álszemérem nélkül és röviden valamit írnom. Úgyis kiderül azonnal, hogy nem is olyan személyes dolgok ezek, de lírizáló formában forróbbak, és talán meggyőzőbbek. Panaszom van, fölpanaszlok egy barbár és undorító aránytalanságot, mely nem utolsó a magyar abszurdumok között. Párizsban élek ez idő szerint, de ide is eljutnak hozzám a piszkolódások hírei, s megvallom, bántanak. Apró piszkolódókra szót se vesztegetek, mert nem érdemlik meg, hogy akaratlanul is valakiket csináljak azokból, akik érdemesen senkik. De például olvasnom kellett itt Párizsban az öreg Eötvös Károlynak egy nyilatkozatát a főváros jubiláris díjáról és rólam. Tudom jól, hogy Eötvös Károly a régi magyar táblabíróvilág érdekes ősállatja, s ő már mint ember is elaggult. De tudom azt is, hogy Magyarországon babona-szárnyakon repül szét minden szamárság, s ez nem csak nekem árt. Hálás vagyok Budapest főváros irodalmi díjáért Benedek János tisztelt barátomnak s értem síkraszállt bátor társainak. Tűröm, hogy Eötvös Károly, aki sohase volt más, mint egy vén, mulatságos szószátyár, engem leostobázzon. De nem tűröm a komoly irodalom nevében, hogy Budapest kétezer koronáját fölfújják horribilis jutalommá s dísszé. Eötvös Károly elfelejtette már azt is talán, hogy egy-egy ravasz fiskális-tanácsért sokkal nagyobb pénzeket fizetnek kétezer koronánál Magyarországon. Azt pláne meg se érti, hogy az irodalom végre belenőtt a köntösébe, s az irodalmat ma már nem birtokos urak, úrfiak és válogatott cigánylegények csinálják, hanem írók. Az a kétezer korona, amit én kaptam, rámfért, sajnos, de ma még nem tartok ott, hogy okvetlenül kellett volna. Az igaz magyar irodalom pedig nem tart már ott, hogy egy-egy valakijét kétezer koronával elkápráztassák örök időkre. Eötvös Károly nem szereti a verseimet, s ez egyik jele annak, hogy talán-talán mégis vagyok valaki. Sajnos, tele vagyok kétséggel, szomorúsággal, s őrülten szeretnék nevetni, amikor Ady karrierjéről írnak és szavalnak. Nem csináltam karriert sem magamnak, sem a világ számára, nem csináltam karriert semmiképpen. Azonban mert még vagyok és írok, többet kell szenvednem s gyanúsíttatnom, mint húsz mágnás-milliomosnak s harminc milliókat zsebelő spekulánsnak. Voila, hogy nem az én ügyem ez, s kérem a Nyugatot, közölje e pár sort. Mégse járja, hogy ma még mindig cigánynak nézzék azt a fajtájú embert, amelynek legtöbb joga volna az élethez és járandóságaihoz. Már a zsidók is kezdik eltanulni ezt a magyar kőkorszakbeli virtust és szokást. Papok, mágnások, pénzemberek és dzsentri-félék egyek abban, hogy az irodalom: magyar éhbérekért megvehető szórakozás. Bár személyes dolgokhoz fűztem, de, istenemre, a becsületes irodalom javáért ezennel tiltakozom. Hohó urak, már nem itt tartunk, s ha mi, írók, adjuk önök számára a kultúrvilágnak a türelmi bárcát, tessék tudomásul venni, hogy ismerjük minden tekintetben az értékünket, s jancsibankókkal nem elégszünk meg.

Ny 1910. január 16.

Ady Endre

2. PORTUS HERCULIS MONOECI

I.

Aki él, az egy kicsit isten, ha tud merni meggondolatlanul akarni, s ha tud és mer játszani életre-halálra.

Hellász istenei már vidáman kockáztak, s így isten-őseiknek méltó fiai voltak ők, mert ez az egy mégiscsak isteni: játszani, hogy nyerjünk vagy haljunk.

Én ma is szeretem még a szerelmet, de a szerelem póribb eredetű a játéknál, izzadságos és muszáj valami az emberiség életszerződésében. Szentebb indulat nincs, mint a játék, s úgy gondolom sokszor, hogy szépen halni csak a játékos ember tud, aki különb urat is látott már, mint a Halál. Mert a Vak-Sors különb egy kicsit, s aki a Hazárdot párbajra hívja, hasonló a telhetetlen világbajnokhoz, kinek nincs már méltó ellenfele. Minden játékos ember: világbajnok, aki legyűrte az Életet, Csókot, Hírt, Örömet és Halált, és a világtitok síkos porondján önmagával csap össze. Aki játszik, az túl van valláson és filozófián, s egy-egy Atlaszként egy-egy darab eget támaszt, hogy ránk ne szakadjon. Különben az istenek már Hellász istenei előtt ezt tehették: beleunva a teremtésbe, szerencsejátékot játszottak egymással. Egy-egy darabnyi tavaszi, kék ég, öt-hat szemhatárnyi csillogó tenger s más efféle nagyszerűségek voltak az apró pénztétek. Egy villanásnyi jó sors, egy nászéjszaka, mely nem józanított és nem fárasztott, tíz-húszezer évre járó hírnév voltak a polgári, szolid játék tétei. Nem tudom, voltak-e nagy játékok is, de úgy sejtem, hogy voltak, és világerők nőttek és rokkantak egy-egy játék végén. Ki tudja, hogy az ember nem azért szomorú és tudatlan-e s az élet nem azért ködös és ostoba, mert volt egyszer egy pompás, de kártyás isten, aki elvesztett egy gigászi játszmát?

De jöjjünk közelebb a Földhöz és magunkhoz, s álmodjunk töprengve arról, hogy vajon volt-e Babilon idejének Monte-Carlója? Tudott-e igazán isten és isteni lenni az ember akkor, amikor Babilon lángja körül röpdösött, csapongott az embervoltával, csak embervoltával elégedetlen kultúrvilág. Mienk-e egészen az Ördögnek, a bölcsességnek, a nyomorúságnak, izgalomnak, túléletnek és túlhalálnak ez a kitalálmánya? Szeretném, ha a mienk volna, egészen a mi kultúránké, mert belőlünk vétetett, a mi bölcsességünkből, nyomorúságunkból és sorsunkból. De hiszen bölcsessége és sorsa mindig volt a világnak, még mielőtt az ember megjelent volna e földi téreken. Azt se tudjuk, nem vagyunk-e olcsó kártyalapja egy nagy játéknak, melyben a mindenség legmilliomosabb naprendszerei a partnerek. Ösztönöm, ösztönünk súgja, hogy a végtelen és zavaros valóság egy nagy jeu, s hogy aki játszik, az az istenektől, a leg-előkelőbbektől, jussolt.

II.

Szitkozódva és hevesen csodálkoznám, ha én Monte-Carló-ban nem volnék otthon, s ha Nizza csak olyan vágyam volna, mint amilyet ezrével szülök és ölök naponként. India, Japán mán békén vakulhatnak meg saját mese-csillogásuktól, engem már, hajh-hajh, bajosan vagy sohase fognak látni, pedig tudom, hogy nagyon vártak. Senki se megy arra, amerre akar, s boldog az, aki karácsony havában végtelen hómezőben, négy fekete ménnel a szánja rúdjánál, eltéved az esti, téli ködben. Megáll, tudja, hogy eltévedt, s tudja, hogy ugyse járt sohase biztos úton, hideg van, lovai melegénél próbál még melegedni egy utolsót, és megfagy. Régi vízióm volt ez, egy újféle Böcklin-kép lenne belőle, ha meg tudnám csinálni, s a címe talán ez: „Most már látom az utat.” Benyargalunk fekete paripákkal a fehér, úttalan életbe, mert fehér az élet és úttalan, és az utat csak akkor látjuk feketélni, midőn utolsót buzog az agyunk.

És hiszem, hogy minden halottnak fagyott szemeire rajzolódik (régi babona ez), akihez és ahova nem érkezhetett el s igazi élete, melyet senkisem élhet, s ő sem élhetett. Menjetek tehát

embertársaim, felebarátaim, testvéreim, röpüljetek megeresztett gyeplőkkel bármerre, mert úgyis mindig máshova mentek, de néha álljatok meg. Álljatok meg, ahol meg lehet állani, ahol az istenrokonság kitör belőletek, s várjátok be egyetlen méltó ellenfeleteket, önszemélyeteket, aki a Véletlen követje avagy talán maga a Véletlen. Szeressétek azokat a meleg szállásokat, melyeket a Sátán leshelyeinek vall az emberi, szomorú butaság, gyávaság vagy hipokrataság[!]. Ezek, mert ezek szent helyek a nagy hómezőn az eltévedés országában, mely Létezésnek is neveztetik, s ezek, mert ezek által példázódik a Létezés, melyet az Élettel gyermekesség volna összetéveszteni.

Szeretni kell a Hazárdot, a Véletlent, a Vagy-Vagyot, mert ha van világszellem, mi csak ez alaktalan, szent alakjában tapinthatjuk és foghatjuk föl. Éreznünk kell, hogy elszabadult koldusok vagyunk, istenfaj lerongyoltjai, talán egy játékveszteség áldozatai, akiknek játszaniuk kell. És aki játszik, nem egy bankkal s nem egy másik gazdag vagy szegény Lázárral játszik, de azzal az Úrral, akinek kebelébe a Biblia Lázárja költözött.

Lázár-magam mindig imádkozó kedvvel vágtatok a fényes Paris-Lyon-Méditerranée legfényesebb és leggyorsabb vonatján le-le Délre. Zsebemben Habert főtitkár úr, egy igen nagy úr kegyelméből az első osztályú, ingyért kapott tour-retour jegyem, s bensőmben az isteni fatalizmus. Poggyászomhoz számíthatnám a neuraszténiámat is, de ez voltaképpen se nem súly, se nem ruha, csak az igazi élés térdszalagrendje. Kevés arany, még kevesebb bankó, egy-két bolond játékterv, sok szomorúság és keserű, rossz vágyak. Így szoktam menni a helyre, melyet régi, görög szemek fedeztek föl a mi számunkra, s mely rómaiul Portus Herculis Monoecinak hívatik. Monacóba tehát, Monte-Carlóba, Károly fejedelem híres hegyére, melyen ékeskedik az a nevezetes palota. Édeskés, de belül Minotaurusz, cukrászagy-építhette, de Sátán-gondolhatta ház, mely a Hazárdnak Szent Péter-temploma. Így szoktam leérni a Riviérára, melynek ma már automobilbűzös útjait, sajnos, jobban kezdem ismerni az érmindszenti dűlőutaknál. Mert Érmindszenten csupán életrehoztak, s rámbízták, hogy megszülessek, és én vendégfogadó után néztem, ahol megszületni s gondolkozni lehet. Monte-Carlo nekem az az életvendégfogadó a hajrás bizonytalanságban, honnan már megsejtem a célhozérést, az utat, az utat, mely rögtön megtetszik előttünk, ha már nem hajthatunk reá. És aki szerelmes és gyógyíthatatlan, jöjjön ide a kedvesével, és aki már nem fél a Haláltól, jöjjön ide szépen, elszántan, istenmódon, az is.

III.

Ha valahányszor megint belépek e legőszintébb bankjába e vabank-világnak, többet érzek, mint a szentek-szentjében valaha is érezhetett a legszentebb főpap. Oh, ma már nem a pénz, a Pénz miatt, mely nekem ma sincs, és sohase lesz, s melyet már kezdek kifigurázni, mert nem is olyan minden. Sokat lehet vásárolni e drága eszközzel, de minél jobban, kényelmesebben esik a kezeügyébe valakinek, annál jobban eltávolítja e valakit önmagától. Cinikus, vén gazember iparkodnék lenni mostanában, s nem titkolom, hogy van is egy kis tehetségem hozzá, de a pénz, a Pénz, gyomron talált. Kell, mert kell, kell, mert nem rossz, kell, mert mások őrülten szeretik, de például már szép, igazán szép verseket se tudnék róla írni. Azonban az nem poétaság és nem poétáskodás, hogy a legszebb kacagás a világon a pénz, a Pénz kacagása. Nincs ilyen, és nem volt, még föltevésben sem, asszony nem tud így kacagni, férfi se, Hermész se, Aphrodité se és a gerle se. A Pénz kacagása a legfokozottabb hisztéria, a nem eleven és elhatárolható, hanem az elszabadult hisztéria, s a hisztéria: szent valami. Mondjuk, hogy kicsaltam, kiravaszkodtam vagy kiérdemeltem valakitől két-háromszáz frankot, mely hirtelen jött, Krözussá tett, mivel két frankom se volt az előbb. A posta közel van a Bankhoz, s én belépek, az átkozott, áldott, nagy szárnyas üvegajtók kitárulva hódolnak lépéseim s hirtelen jött frankjaim előtt. És csörög az arany szava fülembe, mely szintén szomjas, mint egész magam, s betegül szomjas, mint ez az egész, szörnyű, mérhetetlen világ. És muzsikál a pénz, a

Pénz, és ez nem csupán fizikai történet, mert amott a belső termekben, hol nem golyó gurul, de kártya, s a bankók sűrűebbek, a bankók is muzsikálnak. Mulatságos, egyetlen zene, több a Halál biztos és sokat-hallott muzsikájánál, bár egy kicsit rontja az idegeket. Kár, mert ami szamárság, szépség és perspektíva az életben van, e gyatra idegek által jön, sőt talán: van. Mindegy megéri, ekkor már azonnal Herkules vagyok, itt, Portus Herculis Monoeciban, több, mint egy ilyen-amolyan, akármilyen isten. Tudom, hogy semmit se tudok, és tudom, hogy megint önmagam vagyok, ki szembe fog szállni egy nagyúrral. No, nem a Pénz ez a nagyúr, mint fiatalon hittem, hanem én, szegény jómagam vagyok rajta. Mivel az ember végül is belátja, hogy nincs is semmi, csak ő, végül is nem fog észrevenni senkit, csak a Véletlent, a Vagyot, aki talán szintén - ő. De a muzsika, a muzsika az, amiről illett volna e gyönge, ködös filozofálás helyett beszélnem, azaz írnom. Minden teremben, minden asztalnál olyan ember, aki valaki, aki miatt a szívünk fáj, hogy renyhe életünk folytán, s mert játszani akarunk, nem írhatunk. Itt mindenki a még meg nem írott regény avagy komédia nagyszerű hőse, akikből sok pénzt lehetne polgáriasan szerezni. De talán csak hangolják a monte-carlói Bank zenekarát, s talán fontosabb és szebb ezekkel együttlenni, mint regényt írni vagy drámát róluk, szóval irodalom-címmel szélhámoskodni. Ez a muzsika, ez a muzsika igazán több annál a csekélységnél, melyet Életnek nevezünk és élünk s irodalomnak és írunk.

IV.

Milyen kicsi, sőt utálatos a szerelem, ha játszunk, s ez a kicsiség és utálatosság hogyan meg tud nőni és kívánatosodni, ha játszunk. Hát ugye hogy a játék több, mint az Élet és a Halál, ugye hogy több, mert e kettőt föl- és összefújja? És milyen kék itt minden, a hegy, a harag, az Ég, a tenger, a mosoly, a Távol és a közelség, a lelkünk. A lelkünk is, és még akkor is, amikor a tramwayra sincs pénzünk, hogy hazatérjünk, mert a pénzt, a Pénzt elvette tőlünk a magunkkal és a Talánnal vívó nagy viadal. És milyen kék ez a muzsika, a Pénz muzsikája, és van-e szebb szín a piroson kívül a kéknél? Első jajdulásunktól, mely orvosi vagy bábai kezek után toppant ki gyámoltalanul a tüdőnkből, minden hangot hallunk addig a sóhajtásig, mellyel az utolsó Louis-t, szívesebben hívom Napóleonnak, fölrakjuk egy gonosz számra, s elveszítjük. És a muzsika nem áll meg, és követ bennünket, és asszonyt magához vonni vagy eldobni magától istenesen csak az tud, aki már Monte-Carlóban hallgatta a Pénz muzsikáját.

Ennek a muzsikának vétója van a szerelem ellen, s ugyanakkor ravaszul-édesen uszító melódiája, hogy szeressünk, siessünk szeretni. Aki a szerelmet mindennél jobbnak tartja, s olykor már nehezen és dadogva szeret, fiatalítsa meg erejét a játékkal. Akit nem tudnak jóllakatni az asszonyok, s minden csók után fájdalmasan kíván egy jobbat, menjen a Hazárd szent asztalához. Nem volt még ágy, mely annyi kéjt növelt, oltott vagy feledtetett volna, mint az asztal, melyre pénzdarabjainkat dobjuk. Ismertem egy leányt e leánytalan korszakban, akit a zárda nem tudott volna megőrizni minden erős szentségével sem. Hatvankét éves korában halt meg, mindig játszott, mert mindig szerelmes volt, és mindig volt neki pénze. És ha a Szentnek Kertjében van a Szüzek Ligete, most ő ott a legfehérebb liliom. És ismertem egy szép, fáradt s a szerelmi élet asszony-sínjeiről majdnem kisiklott művész-embert. Ez a Párizsban, Sztambulban, New Yorkban és Tokióban megrokkasztott ember Monte-Carlóban az első lapon kezdte ismét olvasni a könyvet, melynek asszony a neve. Ez is meghalt, mert hiszen mi is meghalunk egyszer talán, de én azt hiszem, még egyszer elolvasta az utolsó lapig ezt a könyvet. És az sem igaz, hogy megcsúnyulunk, amikor játszunk, miként a filiszterek vétkes és gyáva babonája tartja. Olyan szépek vagyunk, ha játszunk, amilyenek csak csodaszerekkel lehetnénk, s nem jó volna, ha nők és férfiak erre figyelnének, ha játszunk. Mert akkor nagyon őrült szerelmi tumultus támadna a Játék templomában, lázas nagy tumultus. Szerencse, hogy a Játék a szerelem fölött való, szerencse, hogy aki játszik, elsőképpen játékos, és nem férfi és nem nő.

V.

Yachtok a kikötőben, autocanot-k, cifra vitorlások, s a hegyek, mint megkövült s felemelkedett tenger, s a tenger, mint elsimult hegyek. Az éjszakák verekedően szépek, s nem lehetne megmondani, nem akkor-e a legszebbek, amikor mindenhol másutt csúnyák volnának. Ültem sötét éjjel, szakadó, hideg záporban Monte-Carlo partemelvényén, s szívesen vállaltam volna egy halálos tüdőgyulladást. Színházból, kávéházból, vendéglőből fény és zene jött, de különben is megtelten ültem a Pénz muzsikájával. Mögöttem a Bank, körül, messze a lámpafényes partvonal, s az esőn át is száz lépésnyire beláttam a dühös, lármás tengerre. Egy-két Fárosz és különös fényvillanások bent-bent olykor a tengeren, a legszomorúbb és legvakítóbb sárga színben. Micsoda villanások ezek, miért látja az ember a tengert akkor, mikor nem is látja? És miért sárga az azúr tenger, ha esős, szurkos éjszakán nézi valaki, aki nem is akar már semmit, és látni sem akar? A hajók is világosak és az eső olykor szikraesőnek tetszik a sötétségben, és hátrább a hegyek között, egy kápolnában harangoznak. Miért harangoznak, kiért, kinek, ilyenkor, ám nem csodálkozunk, de érezzük, hogy ez mind rendjén van, s hogy ezt ne zavarjuk meg életünk érzésével. Egy élet és az élet érzése: minden, de biztos, hogy a mindennél is van több, s ezt a többet sejtem vagy álmodom. Legyünk szerényebbek, mint a galambok, kiket itt lelődözni szoktak, s kik ilyen éjszakákon félóránként nagy összerebbenést csinálnak közeli lakásaikban. Ezek a galambok fontosnak érezik, hogy ők élnek, s nem tudják, hogy még a Halál sem a legfontosabb.

De haza kell szaladni, ázott ruhánkból kivetkőzni s fölszerelni testünket fényes termekhez és tornákhoz illő öltözettel. És mikor kocsink rohan a bank felé, már nem tudjuk, hogy szakad a zápor, harangoznak a kápolnában, s létezik a tenger. Belépünk, s egyszerre megint a nagy muzsikáé vagyunk, s alig vesszük észre, hogy itt mindenki levetette átázott ruháját. Ezek a heves félórák, az utolsók, az éjfélkörüliek. Csak úgy, halaványan rémlik az előbbi tanulság: hogy a mindenség egy haragos tenger, melyből sárga dühöket kényszerít ki a mi sok apró, szemtelenkedő világosságunk. Az átriumban zene szól, meztelen női vállak reszketnek a világosságtól és izgalomtól. Százféle parfüm és dohányfüst, de más illatok is, beszélik el, hogy itt már halottak is vannak. Halottak, akik mára vagy sok időre elvesztették a harcot és az életet önmagukkal s a Bankkal harcrakelvén. Nyolc asztal között válogatunk másodpercnyi, de szörnyű töprengésben, s odarohanunk egyhez, mert csak egyhez lehet egyszerre egynek jutni, mert éppen az a mi életünk tragédiája, hogy csak egy testi személyiség vagyunk.

Nincs megállás, nincs habozás, vezet, csal, dob bennünket a vágyak vágya s a szomjúságok szomjassága. Félmásodpercig villan meg előttünk, miként a tenger a tolakodó fénytől, sötétsárgán, hogy mindent rosszul csinálunk. De ez fokozza a kéjt, s erősíti a parancsot, és reszket a térdünk és kifutni készül a szemünk, de odadobjuk az utolsó aranyat. Mellettünk egy nő van esetleg, ismerős vagy sohase látott, és hörgésünket nagy erővel elcsitítjuk és nézzük a nőt, mint az előbb vaksötétben, záporban a tengert. Ki tudná, miért, de a szemét nézzük, a szemét akarjuk látni, mely szemek talán a legsekélyebb szemek voltaképpen. De nekünk nagy szemekre, női szemekre van szükségünk, megcsókolnivalókra, szemekre, melyeket mérhetetlenül mélyeknek vallunk most. És kérdezzük a magunk kigyújtott, de már törött sugarain, tébolyos szemeinkkel a nő szemeit. Kérdezzük: ti, szemek, nőszemek, ilyenkor, amikor elbuktunk, de még valószínűen élünk, lehet-e mélységetekbe lélegzetfojtva lemerülni? Egy olcsó s értelmetlen igenre is rögtön az ugródeszkára állunk, és eltemetkezünk egy nő szemeiben. S ha utolsó frankjainkért robog velünk hazafelé a kocsi a még meg nem állott esőben, félve nézünk ki a kocsiablakon a tenger felé. És ilyenkor mondjuk a nőnek, aki a szemeinket csókolja, s akinek a szemeit csókoljuk:

- Ma meghalt a világ, s csak a te szemeid s az én szemeim vannak. Szeressék egymást, s rejtsék el egymást a mi szemeink, mert holnap úgyis szégyellni fogjuk ezt a boldogságot.

VI.

Boldog vagyok, mióta hiszem, hogy az Élet és a Halál voltaképpen nem is császárok, de csak örökös, szófogadó kancellárjai annak a nagyságnál nagyobb despotának, aki: a Véletlen. Békültebb vagyok, mióta nagy egészséget mutató; élethabzsoló, szerelemtől el nem ütött, minden kultúrás hájjal megkent, nagyon gazdag embereket láttam játszani. Játszani húsz, száz, ezer vagy százezer frankért, olyan summáért, mely nekik semmi, játszani, halálosan, nagyon komolyan s annyi szenvedéssel, amennyivel egy Jézus öt halált tudna halni.

Ám az is igaz, hogy a Véletlen úrasztalán nem a kegyeseknek és Lázároknak barátja a híres görgő golyó, hanem azoké, akiknél szállása van a pénznek, s azoké, akiknek minden mindegy már. Monte-Carlo azokat segíti, akiket úgyse tudna tönkretenni avagy akiket nem lehet már jobban tönkretenni, szóval az Élet igazi királyait, akik immár nem nyerhetnek, vagy nem veszíthetnek. Monte-Carlo a mai civilizáción túlnőtt embereké, szent Hegye annak az eljövendő kornak, amikor az embereket jóllakatni bajos dolog lesz, mert több történetet és több szeretetet éheznek, mint amennyi manapság és akkor is lelhető és falható.

Utálom az embermajmokat, a polgári turistákat, a kalkuláló senkiket, a kíváncsiakat, a filozófiával játékosokat: ezek meggyalázzák szent Monte-Carlót. Lelki, idegéleti egzámen tétetnék előbb a Bank helyében mindenkivel, aki bebocsáttatást akar termeibe, de, sajnos, a Bank nem is sejti a maga fölségességét.

Mégis bizonyos, hogy Monte-Carlóban, a monacói Herkules kikötőjében, mégse vethet horgo[ny]t soha olyan ember, aki egészen érdektelen, s aki legalább öntudatlanul, ne Prométheusz volna egy kicsit. Akit csak láttam ott, aki csak elsuhant előttem, akit figyeltem, aki elkerült, s akit megismertem, mindnyájan a Flammarion emberei. Mást akarnak, mint a mai, földi világ, többet akarnak, jobbat akarnak, s nem tudnának számot adni arról, mi is kellene nekik, mert nem igaz, hogy ők csak a pénzt akarják. Ha hiszik sem igaz, mert láttam rossz ruhájú embereket, akik a nem is leplezett kielégültség sugárzásával távoztak, amikor elszedte legtitkoltabb zsebükből is pénzüket a Bank. Nagyherceg és szatócs, író és ügynök, nagydáma és kokott itt levetik kényszerű maszkjukat, s ahogy játszanak, az igazabb és szentebb, mint a középkori, önkorbácsoló cellajátékok ostoros játéka a mennyei üdvösségért.

VII.

Láttam aranyakat dobni a rulettasztalra egy valódi királyt, egy hivatásos királyt is már: olyan hidegül és szegényen játszott, hogy megértettem azonnal azt a sóvár toscanai hercegnőt, aki nem bírta ki mellette a feleségi állapotot. Láttam milliárdosokat, akik megszépültek a játéktól, s akiknek lelkemben azonnal megbocsáttattak összes dáriusi vétkeik, mert nagyon szerettek ők is, miként az Új Testamentum bűnös asszonya. A játékos ember szerető és szerelmes ember mindenek fölött, a játékos embernek az hiányzik, amire Jézus előtt és Jézus óta annyi vágyakozó ember ráhibázott, s annyi bolond ember fog még ráhibázni. Ma még beszélni is nehéz róla, mert még csupán süldő ösztöneinkkel állhatnánk helyet érte, hogy a legkülönb, legválasztottabb mai embernek voltaképpen a szeretet hiányzik szörnyűen az életből. De nem a galileai halászoké, nem az új humanistáké, hanem az a teljes nagy, közös szeretet, melyből senki és semmi sem hiányzik. Akinek istene a Véletlen, a Hazárd, az, aki játszik a kiszámíthatatlannal, életbe, pénzbe avagy bármibe, asszonyba, csontba, rongyba vagy gubadarabba: szerelmes ember. Szerelmes ember, akit ma még viszontszeretni hiába is próbál valaki, mert ő nem egy szerelmet akar, de minden szerelmet, mindennek és mindenkinek a szerelmét.

Áldassék, aki a játékot kitalálta, s aki először sejtette meg fájdalmasan és ösztönösen, hogy a szerelem nem csupán utódokról való gondoskodás és órányi öröm, s a szeretet pedig nem egyszerűen csak viszontbiztosítás az élet elemi csapásai között és ellen. Ágyasháza ajtaját

néha-néha becsukja már kívülről, végleg valaki, elhagyja szüleit és pajtásait, testvéreit s azon érdektestvéreit, kikkel vállvetve él; élhet és élhetne, de a szeretet pörét tovább folytatja. Ha valaki az Életen és a Halálon túl rábukkant a Véletlenre, nem cselekedett mást, mint megtalálta a még kielégülhetetlen szerelmi éhségnek és kínszenvedésnek narkózisát, a csöndesítő titkot.

Szeretem azokat, akik lázban, belső riadalomban lelkük titkos-véres kinyílásában, azt se tudván, miért, eljátsszák azt az utolsó aranyat is, amelyből angolosan sült húst, friss spárgát és ananászt ehetnének egy fél óra múlva, mikor a gyomruk lesz éhes.

És furcsák és meghatóak a játékasztalnál a nők, akiket udvariasságra kapatott a mai kultúra férfiainak undorító nagy ravaszsága. Volt egyszer ügyem egy elég fiatal, elég csinos s nekem nagyon tetsző angol nővel, aki nyugodtan el merte venni azt a pénzt, amit én nyertem. S amikor én vádat emeltem, s reklamáltam a nyereségemet, szőke szépségének teljességével és fölháborodottságával szembesült velem. Persze, hogy meghajoltam, s nem kerestem többé azt az asztalt, ahol az én angol tündérem birkózik a szerencsével, de nem tudtam többé elfeledni ezt a női gesztust, ezt a legnőibb gesztust. Volt okom, hogy el ne felejtsem, mert a nagy nőmegvetőknek s epigonjaiknak igazságát ott, Monte-Carlóban, voltam dühösen kénytelen sokszor beismerni. Ott láttam én is, hogy a legférfiúbb férfiún mint üt ki válságos percekben a nő, mely nyilván ősibb, erősebb és primitívebb alkatféle az embernek. Láttam síró férfiakat, ideggörcsökben rángatottakat, gyermekeseket, babonásakat s olyanokat, akik életükben sem imádkoztak, de egy-egy nagymerészségű játék előtt igen. Emlékszem az afrikai félistenre, mert így becézték Párizsban, s aki különben generális volt, kegyetlen, istentelen, átkozott, hős katona. Nos, az afrikai félisten, a hős generális, minden nap meglátogatta a nizzai nagy-templomban Szent Antal szobrát, s mindennap imával, és pénzzel próbálta pártjára hódítani ezt a ravasz pádovai szent embert. Künn az életben vagy gyilkolt, vagy hódított, vagy káromkodott de Monte-Carlo eszébe és idegeibe hozta a legasszonyosabb, a leghitványabb gyöngeségét: a gyöngédséget.

VIII.

Egy sovány, nagyon nagyszemű, kékszemű kis kokott búsult néhányszor a közelemben a buffet-ben, hová a játék elesettjei szoktak összegyülekezni. Az egész nőcskén nem volt négyszáz franknyit érő holmi és én pompásan mulattam, amikor minden nap más férfinak elpanaszolta és dicsekedte, hogy ma nyolc, tíz vagy tizenkétezer frankot adott a Banknak. Egyszer véletlenül mellette voltam az egyik rulettasztalnál is, és láttam elveszteni tízezer frankot olyan szépen, olyan elegáns módon, hogy tanulhatott volna belőle mindenki. Miből vesztette, kitől kapta, miért vesztett, s miképpen tanulta meg az előkelő vesztés tudományát ez a kis senki nő, ma se tudom, ma se tudnám. De igazat mondott, és ha visszaemlékezem az arcára, csodálkozom, hogy nem akadt piktor, aki a Mater Dolorosát erről a nőről keresse meg, és fesse le.

Ott nők vagyunk szinte valamennyien, ott Monte-Carlóban, s ha akad egy-egy kemény sorstársunk, aki úgynevezett férfiúi erővel áll szemben a Véletlennel, az is nő.

Cigányból formás nagy urat, ledér nőből, ifjú nőből új Veturiát, koldusból nagyszerű nábobot s férfiúból nőt csinál a Véletlen monte-carlói isteni vendégfogadója. Akik elűzetünk életünk furcsaságai és telhetetlenségei miatt a szolid, erkölcsi alkatú társadalmakból, nagy rokonsággal egymásra találunk Károly fejedelem hegyén. És visszatér mindenki, aki már egyszer ott volt, és én magam is nem tudom hányadikszor, de valószínűleg utoljára, el fogok menni a pénzemért s a vágyaimért még egyszer Monte-Carlóba. Ez a konokság már gúnyos mosoly-gással szállott felébe holmi babonás tudományoknak s holmi tudományos babonáknak. Írhatják már nekem komoly tanulmányokban, ötletes újságcikkekben s velős drámákban, hogy

a japáni ember más ember, mint mink vagyunk. Mert én láttam játszani őket, harmincat-negyvenet, még többet, diplomatát, jogászt, nemzetgazdát és mérnököt, jeles, nem utolsó japániakat. Láttam játszani japániakat akkor, amikor Port-Arthur sorsát lestük hosszú hetek óta, s néztük az átriumban az új táviratokat. Benn, a termekben, a hatalmas asztalok mellett tíz-húsz japáni harcolt még talán hősiesebben, mint testvéreik Mandzsúriában. Csak akképpen, csak éppen úgy terveztek, próbáltak, kínlódtak, birkóztak, mint egy-egy játékos orosz nagyherceg, vagy egy-egy ogyesszai lócsiszár. Sárga színű és más szabású arcuk egyelőre még titokzatosakká teheti őket a naivak avagy a szomjas hívők előtt. De bizony ők is sorstársaink, nem lehetnek mások, mint mink, és a harakiri nem japáni, de a legemberibb életmegoldás.

A szomszédban, Monte-Carlo szomszédságában, Nizzában, ahol az álszemérmes Marianne, a francia köztársaság nem tűri a rulettet és a 30-at, 40-et, él egy nagyon bölcs ember. Mellékes volna a nevén nevezni, de véletlenül emlékszem a nevére is, Negresconak hívják, a Casino Municipal de Nice főadminisztrátora. Ebben a finom kaszinóban csak baccarat-t, lovacskákat s más tíz efféle ártatlan játékot szabad csak játszani. Ez a Negresco, aki annyit látott meg és jegyzett fel okos homloka mögé, ezeket mondta nekem egyszer:

- Kétféle ember van a földön: az egyikféle játszik, a másikfajta még nem játszik, mert az utódai számára kell gyűjtenie a pénzt és a hajlamos képességeket. Higgye el uram, hogy a játéknak sokkal többet köszönhet biztatásban, ötletben és produkcióban a mai civilizáció, mint az egész reneszánsznak.

És igazán: mennyi differenciált érzés, mennyi új kép, zeneópusz, divat, kozmetikai vívmány s módosult szerelmi frisson született a Riviérán. Mennyi új nézés-módra, új ravaszságra, új bánatra s új örömre tanította meg a mai embert az arannyal, a véletlennel való nagy hadakozás. Aljas és magasztos jelenségek alapjában nincsenek a földön, de igenis csupán egymás kezére játszóak és egyforma rangúak. Ma már egyformán becsülöm a religiót és a tudományt, de fölöttük látom büszke fény-sávval előretörni a törvényt, melyet csupán sejtünk, s melyet nem mi csinálunk, hanem amely bennünket csinál.

IX.

A földi társadalom pedig sokáig lesz még egyensúlyban - olvasom kijózanodott forradalmárok és gondolkozók írásaiban - mert a tömeg ugyanaz ma is, mint a Fáraók idejében. Hiábavaló - olvasom tovább - a legújabb evangélium is, a tömegek forradalmasításának nagy, lendületes szándéka, mert ez a szándék is évezredek fölhalmozott butaságába süllyed el. Ezt a lápot csak új jövendő évezredek száríthatják ki, ha ugyan az ismeretlen, nagy törvénynek akarata akarja ezt. Jó, ám mit cselekedjenek azok, akik ma élvén, magukban egy még csak éppen hogy valószínű és évezredeket késett társadalom morálját sejtik? Nem tudnék beletörődni, hogy szocialista szólammal intézze el bárki is talán ezt a szörnyűséges és aktuális kérdést. Hogy valaki például azt válaszolja: ez a burzsoáziának a problémája, egy elvénhült, halódó uralkodó osztályé, mely megfullad a saját zsírjában. Nem, nem, ez minden intellektuális, mai valakié, olyanoké is, akik az önmagukra és e problémára való eszmélést nem a terített burzsoá-asztaloknál kezdték és folytatták. Minden szép idea csúfjára kialakulóban van megint egy új arisztokrácia, melyet már ízlésbeli, köteles illendőségből se engednék szellemi arisztokráciának elnevezni. Nem is az, hanem azoknak a korukból kinőtt, szegény kortársaknak a szervezetlen együttese, akik lelkük részére a mai korlátok miatt semmit se kapnak. Az intellektus olyan kicsi dolog, olyan relatív, olyan mai, hogy a legkülönb intellektus is ma még esetleg nem több, mint a háromezer év előtt meghalt fellah értelme. Emberi kiválóság csak idegrendszerbeli kiválóság lehet, ha lehet, s itt alkalmilag szívesen állok az új misztikusok tanítása mellé. Hogy ugyanis: a mai emberben benne van a legőrültebb fejlődési potencia, az elképzelhetetlen, az Isten mai konceptusánál jóval több. De addig, amíg ez nem generalizálódhatik, minden olyan

ember, aki fejlettebb a soknál, mártír. Bármerre s bárhogyan fog változni, menni a mi civilizációnk, el fog kelleni hamarosan intéznie új mártír-arisztokráciájának problémáját. Paposan látó szemeit be kell hunynia egy sereg, morálját felrúgó, új, más, morális nézet előtt. A szerelem, az élet napi szükségleteinek megszerzése és sok más kérdés körül szabad kezet fog kelleni adni azoknak, akik jóhiszeműen, igazán képtelenek magukat alávetni a gregoire-paragrafusoknak.

*

És itt, e gondolat parancsolt útján jutottam el például én is oda, hogy a Játék nagy lényegét érezzem. Portus Herculis Monoeci nem Monte-Carlo, nem a Játék, nem a Véletlen, hanem mindaz, ami az életünkből hiányzik. Több szeretetet, több igazságot, több szépséget és több boldogságot kérünk ettől a hitvány élettől. Nem a mi akaratunk volt, hogy megszülessünk, s ha idehívtak bennünket, tessék legalább részben a saját ízlésünk szerint csinálni ezt a buta vendégséget.

Ny 1909. nov. 1.-1910. jan. 16.

Ady Endre

3. POÉTA ÉS PUBLIKUM[3]

Hogy Budapest publikumát meg merjem invitálni, s láttassam magamat, akin nincs semmi látnivaló, s hallattassam, aki bölcsőbeli sírása óta rekedt és a hangtalannál hitványabb hangú, soha, de sohase hittem. Életem is úgy indult, hogy Budapest ki fog maradni belőle, rejtőzködés, keserves, tragikus elnémulás s bujkálás önmagam és mások elől lesz ez az élet, melyet akkor rövidebbnek jósoltam. Az a Valaki azonban, aki nagyon titkos és nagyon nagy úr, s akinek akaratából kaptunk valamennyien meghívást az Élet című mulatsághoz, mely hazárdabb, érdekesebb és furcsább, mint egy Ady-este, mást határozott. Holott én erősen, a gyávaság legnagyobb erejével, olykor majdnem hisztériásan opponáltam, és még ma is, hacsak lehet és bírom, messze-messze hurcolom el és tartom magam Budapesttől s környékétől, vagyis Magyarországtól. Magamat érezni és a világot és az én szerencsétlen, de nem unalmas magyar sorsomat, és élni az én nem vigasságos életemet ma is még csak távolról tudom. Alapjában nem olyan valakinek születtem, aki tud jelen lenni, mert gyáva vagyok, s mert megrémít már csupán az is, hogy mennyi más ember is van még, s ezeknek mindegyike egy-egy határtalan gőgű, földi Isten. Egy megfordított Victor Hugonak merhetném most magam talán úgy alkalmilag elkeresztelni, egy megfordított Hugonak, aki oroszlánt lát minden más emberben, mindenki másban, aki emberként él, mozog. Nagyon jól tudom, s még okosabban érzem, hogy mihelyst valaki jelen van, rögtön útban is van, s nekem riasztó a gondolat, hogy egy olyan társadalomban különösen, mely szegénysége miatt is kannibálibb másnál, útjában állhatok bárkinek. Victor Hugo egy barátjával az állatkertben kocsizott, s amikor sétásan haladó, persze hogy elegáns kocsijuk az oroszlánok rácsai előtt haladt el, elnémultak az előbb gőgösen hangos s az állattanban is királyi jelzőjű bestiák, hirtelen elhallgattak. A Victor Hugo barátja görög, sőt bizánci lelkű ember lévén, tudta, mit jelent ez: a királyok királyának meghódoltak még az állatok királyai is, és Hugo-Jupiter kegyes mosollyal nézett a hódoló oroszlánokra. Mióta én megszólaltam, szegény, megfordított Victor Hugo, mindenki oroszlán

[3] Az alábbi írás fölolvasásnak készült, s a Royalban olvastam föl november hó 27-én este egy páratlanul szíves és nagy publikum előtt. A fölolvasás íze nagyon rajta s benne van, az egész írás szubjektív, verselő írás. De éppen ezért nem tudnék hozzámvalóbbat, vallomásosabbat küldeni a Huszadik Századnak.

lett e szép hazában, félelmes torokkal üdvözöl, s igazán csoda, hogy mikor az egész világ oroszlán, miért hallatom én még mindig az én szepegő, rekedt szavamat? Ehhez nyilván köze van Budapestnek, sőt ez majdnem egészen Budapest felelőssége, s ha sok szomorúbb és fontosabb oka is volt, nem utolsó oka e mai estének, hogy bűntársaimmal akartam szemben állni. S az én bűntársaim között, kik részben megjelentek itt az én vakmerő meghívásomra, nem azok a legkriminálisabbak, akik kevesen, velem voltak a már Ady-ügynek nevezhető, kétségbeesett kezdésű pör legelején. Nem is azok, akiket később divat, hecc, félreértés, majmolás, megtérés, lárma, furcsaság, zavar, csődület, verekedés felém vagy körém vezetett, s nem is azok, akik egyszerűen kíváncsiak és ártatlanok. Egy szinte hat esztendős hajszába, egészségem és életem földúlásába, szegény nevem méltatlanul ismertté hurcolásába, minden Ady-versbe, mely lármás, feltűnő és rossz, nagyon is tudatos ellenségeim kényszerítettek. Most ők viseljék, ők a rossz taktikusok, ők viseljék rossz hadviselő bűneik terhét, mikor a már-már agyonűzött ember ő általuk ott tart, hogy meg meri hívni mindazokat, akik róla tudnak. Budapest, melyet ki akartam kerülni, s melybe Párizson át s csak félig érkeztem meg, ez a Budapest, mely mégiscsak Magyarország, mert ez az egyetlen építmény ebben az országban, amiből lehet valami, s amire lehet emeleteket rakni, végső földűlésemben megtámasztott. Ez: úgynevezett erkölcsi diadal, mert én póz nélkül, orvosok nélkül és ravaszkodások nélkül is tudom, hogy nagyon-nagyon hamar el fogok menni nemcsak Budapestről, de arról a planétáról is, melynek egyik szép és gyarló, emberi szállása Budapest. Ha ez csupán csak neuraszténiás érzés vagy képzelődés, akkor se jó, s én egy ellenségemnek, sőt egy barátomnak se kívánom, de valamire mégis jó. Hogy én először és talán utoljára hálásan hajoljak meg azok előtt, akik szeretnek, olvasnak, tartanak, s azok előtt, akik meggyőződés nélkül is elfogadnak, s főképpen azok előtt, akik meggyőződéssel utálnak, elhallgatnak, vagy csattanóan pofoznak. S ez a becsületes és talán orvosilag is igazolható sejtésem, hogy úgyse látjuk többé egymást, mentsen ki legelőször is a vakmerőségemért, hogy én Önöket ide hívtam, hogy én Önökhöz szólni merek. Mert tudniillik: itt Budapesten egy Roda-Rodának is szabad volt publikumot összecsalatni, itt Morris Rosenfeld is pódiumról gyönyörködhetett a maga budapesti publikumában, én azonban némely irodalmi erkölcsbírák szerint korteskedem, ha szemtől szemben állok a magam közönségével. Sőt: nagyobbat vétkezem, meggyalázok egy olyan isteni mesterséget, mint a poétaság, meggyalázom a letűnt legnagyobbak emlékét Lessingtől Kiss Józsefig. Hanem a poéta-mesterség isteniségével, gyönyörűségeivel éppen tele vagyok, torkig vagyok, s jaj volna nékem, ha csakugyan úgy volna, hogy poéta vagyok, s ezzel vége. Nem, nem, s úgy gondolom, s ez az egy éltet, valaki és valami más is volnék, s ha egyéb nem, de emberi és kiváltképpen magyar értelmek és avult értelmi gazdaságok nyugtalanítója, gyújtogatója. Ez már több, ez már jobb, hivatásnak is, mesterségnek is, mint egyszerűen csak nagyon rossz vagy nagyon dicső költőnek lenni, s e komoly, polgári és - Magyarországról lévén szó - főúri felfogás szerint: egyforma állapotból levonni a konklúziókat. És most mondom meg, amit e szó-szósz csak leönt és formásít: ez a forradalmak híján szűkölködő, boldogtalan ország csókoljon kezet mindenféle forradalom forralójának. Erupciós forradalom alig volt még Magyarországon s ennek a földterületnek talán ez a legrettenetesebb átka, mert hiszen a forradalom: a teljességes Élet. S ma, mikor a forradalmár, fölséges Petőfi lényének meghamisítására összeállanak bigott mágnás-nőstények, beérkezett nagy írók, rabszolgatartók és diakónusok, zsidók és keresztyének: már azért is érdemes felolvasó estét tartani, hogy egy ember, ha halk, ha rossz, de élőszóval is mondja meg: hohó. És ez a legfőbb, ez talán a minden: mikor megrekedt volt itt szinte minden, bátortalan bátorsággal, de ezreket föl-szabadítva talán véletlenül, sőt biztosan véletlenül, de én voltam, aki megszólalt. Bánom is én: értik-e verseimet, vagy sem, úgyis rettegek, hogy túlságosan és sokan értik, de a nagy dolog az, hogy vagy én voltam a nyugtalanság hozója, vagy ami tudományosabb: énáltalam hörgött föl manapság legnyugtalanítóbban a magyar társadalmat kínzó nyugtalanság. Ami a pálmákat illeti, sok igaz, nagy, jobb, érdemesebb csak-költő él itt Magyarországon, s nem akarok

magamnak művészeket illető pálmákat adatni, valamiként politizálni sem politizálok már jó idő óta. Próbáltam az lenni, amire a tapasztalatom s hitem szerint kérlelhetetlen sors kiszemelt: ember, aki a mások szükséges, véres ösztönzésébe belehal, s aki, ha a halála hamar és jól sikerül, igazán nem bánja, hogy az úgynevezett utókor mit fog vele mívelni. Óh, én tudom jól, hogy ma még, titokban üzletembereknek is elsőrendű költők, kifelé kénytelenek az éhenhaló s csak a halhatatlanság hitével vigasztalódó nagy poéta-slemilek maszkjában járni. Tudom azt is, hogy tőlem legalábbis illetlenség éhen nem halni, s nem tenni magamat szépen érdemessé egy utcára, mint például Reviczky Gyula. De mikor Blériot-ék röpülnek, úgy gondoltam, hogy afféle csoda is megtörténhetik, hogy valaki követelje a halála után jöhető summák kamatjainak némi kielőlegezését. Végre is én nem tehetek róla, hogy még nem haltam meg, s látszólag borzasztóan elevenül élek, s hogy ehhez az éléshez piszkos mellékletek, sőt feltételek, például garasok kellenek, s hogy dicső társadalmi berendezkedésünk szerint minden garast, melyet kiharcoltunk, más elől raboltunk el. Sok-sok enyhítő körülményem volna, de elsorolni unalmas, hanem egyetlenegyet még mégis elmondok: sajnálatos becsületességgel éltem és írtam a verseimet, a legrosszabbakat is. A Nyugat című lap, mely végtelenül sok elnézéssel, szinte már engem is megdöbbentő jósággal vállalt magáénak, tanúskodhatik, hogy gazdag ember-gyarlóságaim lehullanak rólam, amikor azért veszek ceruzát a kezembe, hogy valljak, írjak, különösen pedig, hogy verset írjak. Ismétlem: más dolog, más kérdés, mik ezek a versek, kikhez, kikért, mennyi élet-tartóssággal íródnak, de élet-darabok, de mindegyik egy-egy lépésnyi közeledés a Halálhoz. És még az is csak az én gyötrelmem és bántásom, ha igazságtalanul divatba jöttem, ha név vagyok, mert ártani nem ártok vele még az irodalomnak se, mely nem tartja irodalomnak, amit én csinálok. Végre az még Szabolcska Mihálynak sem árt, ha néha önmaguk lelkéhez tudtam eljuttatni, ha bátorságot adhattam néha bátortalanoknak, már nem vagyok nagyon bűnös.

*

Eredetileg azt is akartam, hogy ez estén Tömb Szilárdja leszek magamnak, s megpróbálom magamat magyarázni. Szerencsére meggondoltam a dolgot, s most már csak annyit kérek: ne ijedjenek meg Önök még a híres *fekete zongorától* se. Ha a hatalmas Istent szabad volt ezer meg ezer vallásban mindig másként látni, s ha szabad volt őt szakállas öreg férfiúnak is festeni, a szegény mindnyájunkkal rendelkező Sors is kiheveri, ha én egy hangulatban titokzatos, fekete zongorának éreztem és hallottam, melynek hangjára táncoljuk el és ki valamennyien ezt a mi bús, szegény, végzetes életünket. A *jó Csönd herceg* se rossz herceg, a legnagyobb hatalom, s én nemcsak arra gondoltam, amikor az ember éjjel, egyedül riasztgatja el magától a rettenetes, félelmes csendet, de arra is, hogy jaj volna nekem, ha egyszer, míg élek, elhallgatnék, s engedném, hogy a Halálnál borzasztóbb csönd rám feküdjön. *A Halál automobilján* rokona a fekete zongorának, s valóban azt vallom és írom ma is, hogy legalább automobil-tempóban kell élnünk, éreznünk és tennünk, hogy az élet juttathasson egy kis mámort és egy kis vigasztalást. Nem lesz több magyarázat, ezt a három versmagyarázatot is feledjék el, s a többi, amit mondtam Önöknek, prózába kényszerített vers, tehát - szintén megbocsátható.

HSz 1910. január-február

Ady Endre

4. AZ ISTEN AZ IRODALOMBAN

Lengyel Menyhért megírta már itt egyszer, hogy az Isten egyre ünnepeltebb valaki lesz mostanában. André Gide új könyve, a „La Porte étroite" szintén ezt a nem tegnap óta figyelt jelenséget igazolja. A dogmatikus vallások egyházi és világi papjai komikusak az ő jajgatásaikkal. Való dolog, hogy az ő vallásaikkal egy kis baj van, s az ő Isteneik kezdenek megfakulni. De annyi religio, igazi Isten-vágy még nem élt az emberi civilizációban, mint ma. Borzasztóul szeretnők igazi alakjában meglelni az Istent, s az írók még természetesen türelmetlenebbek és idegesebbek a keresésben, mint a filozófusok. André Gide-nél, aki új könyvében vallásos, istenes és modern ügyekkel bíbelődik gyönyörűen, fontos dolog, hogy félig protestáns ember. Különböző vallású szülők gyermeke előtt lesz legkomolyabb rendszerint az Isten és a valláskérdés. De André Gide nekem másért is kedves: soha hasonlóbb embert írói és emberi kialakulásában nem találhatnék - magamhoz. Hogy a kálvinista predestináció milyen igaznak, mélységesnek tűnik föl ilyenkor nekem. Majdnem egyformán szült és indult embereknek majdnem ugyanazon életfölfogásig kellett eljutniok. André Gidenek is protestáns pásztorősei voltak, s ő is prédikátor, bármennyire kívánna csak művész lenni. Szabadgondolkozó vagyok, s ha ki nem dobtak azóta, választmányi tagja a magyar szabadgondolkozóknak. De nem ismerek szebb szabadgondolkozást, mint az Istennel való nyugtalan és kritikus foglalkozást. Vagy-vagy: végre valaki vagy megtalálja, vagy véglegesen leszámol vele az emberi élet gyönyörű, elképzelhetetlenül nagy megkönnyebbülésére.

Ny 1910. február 1.

Ady Endre

5. IRODALOM HÍRLAPFORMÁBAN

Néhány újságlap fekszik előttem: formájuk a Temps-é, vagy a Matin-é vagy valamelyik londoni lapé, vagy amerikaié. Különös újságok: ugyanegy lap, s minden számának más címe van, s egyetlenegyben sincs egy sornyi eseménye se a napnak. Ilyen címeket hord a lap: Eugénie Grandet, Les vacances d'un jeune homme sage, Les Cosaques stb. Minden lapszámnak más a riportere, például az előttem fekvőé: Honoré de Balzac, Alfred de Musset, Léon Tolsztoj, Henri de Régnier, Brieux. Íme az első írói élelmesség, mely egyenesen az újságoktól vesz példát, sőt az újságok ellen tör.

Brüsszelben nyomtatják a lapot, talán mert ott olcsóbb a papír és a munkabér, s hozzák Párizsba. A vállalat, a „La Feuille Littéraire" talán maga is megijedt már a sikertől, mely kevés munkálással rászakadt. Van már *olyan száma*, melyből 500000-nél, félmilliónál több fogyott el. Tíz centimes-ért, alig öt krajcárért egy-egy nagy, híres, igaz regényt vagy drámát vásárolhat akárki. S a terjesztés módja egészen a bulvár-lapoké, s a címek a lapszámokról nagyszerűen, hangosan ordítanak. De valóságos irodalmat ordítanak, s megállítják azt is, aki ponyvaregényen s olcsó hírlapon kívül sohase olvasott egyebet. Hiába a kiadók prüszkölése, mert végre is ez hírlap a maga módja szerint, s ráadásul nagyon jól meg is fizeti az írót. Följegyezni valóm nincs is több az egészről, csak a következő két mondat. A hírlap nem taposhatta minden visszarúgás nélkül az irodalmat, s egyébként is, így is példát és hasznot szerzett neki. Nem utolsó dolog irodalmat csinálni olyan nyelven, mely egy hét alatt esetleg millió számban viszi szét az író írását.

Ny 1910. február 1.

Ady Endre

6. UNE LETTRE DE M. ENDRE ADY

Paris, le 16 janvier 1910.

Monsieur le Directeur,

Permettez-moi de rectifier une véritable injustice littéraire commise dans le Mercure du 16 décembre dernier. J'allais dire qu'une revue libre, cultivée, renseignée comme la vôtre, aurait dű être la dernière à commettre une telle injustice, mais je ne le dirai pas, car M. de Gérando en est seul responsable.

Dans sa dernière lettre hongroise, M. de Gérando bafoue d'une manière intolérable le jeune mouvement littéraire hongrois, auquel il associe mon nom.

Ce n'est point parce qu'il me cite d'une manière élogieuse que je puis laisser passer ses inexactitudes.

A quelles instigations M. de Gérando a-t-il obéi? c'est ce que je ne chercherai pas ici. Je tiens simplement à rétablir la vérité objective, indiscutable, de notre mouvement:

La revue Nyugat (Occident) est la première revue littéraire et critique de la jeune Hongrie. Son but est de séparer nettement la littérature de la politique et de la «politicaillerie» qui chez nous ont eu trop de tendance à se confondre pour le plus grand malheur de la Poésie et des Lettres. Si on les avait laissés faire, les politiciens auraient dénaturé tout mouvement d'art.

Quant à la personnalité de M. de Gérando, à qui j e ne veux pas chercher une vaine querelle, ce n'est un secret pour personne que son opinion est toujours le reflet de la Budapesti Hírlap.

Je veux continuer à croire que cette feuille péche par ignorance simplement en nous représentant comme soumis à l'unfluence germanique alors que nous cherchons à favoriser l'épanouissement et l'affirmation de tous les talents libres, vrais et individuels, fussent-ils les plus disparates.

Nous germanophiles! Nous le sommes si peu que je vis à Paris, et que pour ainsi dire j'ai publié en Hongrie les premières traductions de Baudelaire, Verlaine, etc.

Et M. de Hatvany, qu'accuse également M. de Gérando dans sa lettre hongroise? Comme homme, il est généreux, comme écrivain, plein de talent, et sa pièce la Vierge, quoi qu'elle soit au point de vue technique théâtral imparfaite, est pleine de courage, de force et de beauté.

C'est ainsi que les vérités de M. de Gérando se présentent.

Veuillez croire, monsieur le Directeur et cher confrère, etc.

Mercure de France, 1910. február 1.

Endre Ady

7. PÁRIZS SZÖRNYŰ NAPJAIBÓL

Párizs, január 31.

[Saját tudósítónktól] Aki talán már kezdett kijózanodni ebből a nagy, dicső és aljas Párizsból, most megint halálosan beleszeretett. Ez az Urbs mégis, ez az igazi város, csakugyan Párizsban vizsgázik állandóan az emberiség, hogy mennyit tanult. Soha még szebb példáját az emberi heroizmusnak nem adta város, mint most az özönvíz-sújtotta Párizs. Hiszen régi dolog, s ez nem is erény: a francia nem akar sohse tudni arról, hogy van veszély, s nem ijed meg tőle, ha jön. De most szörnyű volt a veszély, egész Párizst fenyegette mindenestül, s ha csak a Louvre elpusztul, nagyobb világkatasztrófa történt, mint Trója pusztulása. És a modern Ninive népe odaállt az ár elé, ez a léha Párizs elhatározta, hogy leckét ad a komolyságból és emberi méltóságból a világnak. Ez a tragikai fenség, mikor az emberek odaállnak megvadult elemek elé, s azt mondják: nem félünk, fölvesszük a harcot.

Gyönyörű volt Párizs, aki most látta, sohse felejti el, s aki most látta, sohse fog rá haragudni. Nálunk, Budapesten egy tűzvész, afféle például, mely a parlamentben vagy a királyi palotában csapna föl egekig avagy egy hídomlás a Dunán, már megtébolyítana minden embert. Párizsban az emberek mozgásán, arcán nem láthatott senki semmi rendkívülit akkor se, amikor a legnagyobb volt a veszély. Akiket bárkákon kellett kimenteniök emeletekig elöntött házaikból, azok se jajgattak. Egy nagykereskedő ismerősöm, akinek raktárában egy nap alatt százezer-franknyi áru pusztult el, bárkára ült, s ennivalót vitt ínséges alkalmazottjainak. Volt egy rendőrtiszt, aki négy napig dolgozott, aludni semmit se aludt, enni alig evett valamit, s erőszakkal kellett posztjáról pihenésre vinni. A Rue Royale-on egyszerre megnyílt a föld, s a járókelők nem azzal töltötték az időt, hogy szerencsés megmenekülésüknek örüljenek, hanem azonnal mentéshez fogtak. Érdemes embernek születni, annyi szép emberi gesztust látott az ember e néhány, szörnyű nap alatt.

És se kocsi, se villamos, se világítás, se elég élelem, és megmérgezett az ivóvíz. A Rue de la Paix ékszerészei elviszik boltjaikból rengeteg millió értékű ékszereiket, s a lapok különkiadásai ostromállapotot újságolnak. De azért semmi félelem, pedig az apacsok dolgoznak, hanem ha eddig az emberséges türelem nonpluszultrájával kezelte az apacsokat Párizs népe, most nem ezt cselekszi. Komolyan, mint egy törvényszék, agyonveri vagy fölakasztja azt a zsiványt, aki ilyen alkalmatlan időben zsiványkodik. Mindenütt az emberségnek olyan komoly, tiszteletre intő öntudata, ami majdnem ujjongásra késztetné az embert. Nem kell gyűjtőíveket szétszórni, harangozni: egyetlen napilap csak három nap alatt több, mint nyolcszázezer frankot gyűjtött össze a károsultak számára.

Másként pedig fölséges két vagy három estéje volt annak, aki kocsin vagy gyalog, rettenetes kínok árán bejárhatta az özönvíz-borította Párizs érdekesebb részeit. Velence, mely magát naggyá, szebbé álmodta, de mely nagyság és szépség, mint minden igazi nagyság és szépség, halállal van átlengve. És Párizsban mindig dalolnak, akkor is daloltak, amikor a Commune-t vérbefojtották s most is dalolnak. Ahol nagy a csődület, két-három trubadur dalba fog, s az ember hallja messze még, ma is még és talán mindig:

A chaque instant on entend
Les échos alarmants
D'un nouvel accident plus tragique,
Et tant que nous vivrons,
Nous nous rappellerons
Cett' vision fantastique.

És mint a vízáradat, úgy születnek az alkalmi versek, nóták s közöttük nem egy kedves, finom és illatos. És az istentelen Párizs, mely olyan gyönyörű emberséggel fogadta és viselte a csapást, így énekel utcai énekeseivel az úristenhez:

Dieu de bonté, de clémence,
Pourquoi tant de souffrances?

Pesti Napló 1910. február 4.

Ady Endre

8. PÁRIZSI LEVELEK

Párizs, február 2.

A Szajna közbelépése

[Saját levelezőnktől] Egy év óta arról folyt a szó mindig, mit kellene csinálni Párizsban az abnormisra nőtt forgalommal. Az utcák nem bírták el a kocsiáradatot, s némely utcát valósággal elzártak az átkocsikázás számára. És vén és ifjú bölcsek és moralisták töprengtek hosszú írásokban, mit jelent az, ha egy metropolisz nem bírja el a saját vérkeringését? Mit jelent az, ha Párizs valósággal szétrepedni készül, s hogy lehetne új, nagy utcákat csinálni, s hol lehetne Párizshoz új csücsköket aggatni? S míg hivatalos és nem hivatalos agyak buzogtak, főttek, jött a Szajna és közbelépett. A föld alatt átlyukgatott Párizs majdnem elsüllyedt, s járni csak minden harmadik utcában lehetett. A Szajna közbelépése most már talán ki fog erőszakolni egy pár reális ötletet arra, hogy Párizsban járni lehessen, sőt autózni is.

Itt van a Kronprinz

Az egész Párizs árvíz-veszedelemben, s egy nyargaló hírecske egyszerre letipor minden más szenzációt. Valamelyik reporter [!] látta és megírta, hogy Párizsba érkezett Vilmos császár fia, a leendő német császár. És Párizs egyszerre nagyobb aggódásba jött, mint az özönvíz miatt. És a minap szintén így történt, mikor egy szintén hazug hír szerint az orléans-i herceg Párizsban járt. Nagyon szerethetik ott a monarchákat, ahol mindig látják őket, még amikor nem is láthatók.

A Loubet adománya

A párizsi árvízkárosultak javára Loubet, a volt köztársasági elnök, családostul csak 230 frankot adott. Ezért azután alaposan meghurcolták az összes bulvár-újságok. Holott Loubet adhatott volna ugyan tízszer annyit is, de ez esetben sokkal gazdagabbnak gyanították volna, mint amilyen igazán. A Loubet adományánál csak egy nagyobb bánatuk van a nacionalista hecc-lapoknak. A zsidók nagyon sok pénzt adtak össze, a fölgyűlt milliók tekintélyes részét. Mennyi vagyont lophattak ezek - mondja Rochefort - ha ennyit tudnak egy-kettőre adományozni. S mennyivel több bajuk lett volna, mint Loubet-nak, ha nem nyúlnak ilyen mélyen a zsebükbe. De ez régi nóta, s ilyenformán Loubet és a könyörületes zsidók egyformán megvigasztalódhatnak.

Fallières elnök lemond?

Száll, száll a hír, mert nincs lengébb, szállóbb valami a hírnél, de lehet, hogy igaz. Emlékezünk még, hogy egy tréfás pincér megráncigálta a sétáló Président tisztes szakállát az utcán. A rossznyelvűek szerint azóta Fallieres üldözési mániában szenved, félti a szakállát, s inkább

lemond. Az embernek, bizonyisten, kezd elmenni a gusztusa a köztársaságtól is. Nekem sokkal szimpatikusabb a pokolgépektől rettegő cár, mint a szakállát féltő Fallieres polgártárs.

A Riviéra felé

A Paris-Lyon-Méditerranée csak átszállásokkal, nehezen viszi az utasait, de mégis mindenki a Riviérára menekül most. A lesújtott Párizs szomorú, s ráadásul kezd olyan tél lenni, mint Berlinben. Párizs néhány év óta dideregve tapasztalja, hogy az ő telei nem a régi, enyhe telek. És Párizs kezdi szeretni Riviéráját, melyet eleddig egészen átengedett az idegeneknek. Tenger, nap, jókedv, elegancia, feledés: boldog ország, ahol az ember Délre és békességbe mehet.

Pesti Napló 1910. február 6.

Ady Endre

9. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

[Párizsi levelezőnktől]

I.

Éhség és kedvetlenség

Húshagyó kedd napján, fájós fejjel déjeuner-re igyekeztem, s találkoztam az én régi, virágáruló, öregasszonyommal. Az idő bolond volt: öt percig napderű s utána olyan zápor, mint júliusban, megint derű és megint zápor. Az árvizes, szomorú Párizsban a húshagyó keddre nagy tilalom érkezett: nem szabad konfettizni. Virágot se szabad dobálni, meg azután sok-sok utca még mindig el van zárva, és az emberek zsebei mintha le volnának pecsételve. Az öregasszony abban a szörnyű, ötkilós papucsban jár, amelyet mi idegenek mindig megbámulunk. Hatvan éves lehet. Nem a papucs, melyet harisnya se folytat, de az öreg néni, aki, jaj, be szép fiatal leány lehetett, amikor a porosz katonák Párizsban jártak. Egy omnibuszra várok, s nézem a nénit, toló-kocsiján öt-hat kötés mimóza s talán mindösszesen tíz csokor ibolya. És emlékezni kezdtem, hogy a néni valamikor, tavaly, tavalyelőtt konfettizacskókat és sokkal több virágot árult. Megint zápor kezdett hullani, majd szakadni, de én biztos óvóhelyemről a nénihez szaladtam. Mimózát vettem tőle, s a bőrömig áztam, míg üzletünk úgy ahogy, lebonyolódott, szomorúan, idegesen. Mikor az üzlet nyélbe volt ütve, fölsóhajtott a rongyos, már-már beszakálozott arcú, öreg néni:

- Uram, borzasztó világ ez, eltiltanak mindent, eltiltják a konfettit, a virágdobálást, eltiltanak mindent. A Szajna üldözi Párizst, az embereknek nem kell a virág, meg kell halni az éhségtől és a kedvetlenségtől.

Ez az utolsó szó, a „kedvetlenség" volt a legsíróbb, s én elkábultan néztem és láttam az öregasszonyban a régi, vidám, szabad, de már elrenyhült, bajlódó és elközönségesedett Párizs Múzsáját…

II.

A Chantecler csodája

- És ön nem akarja megnézni a Chanteclert? - kérdezte a bár bájos asszonya, a báré, hova éjfél után olykor benézek. Különös véletlenből a Porte-Saint-Martin előtt vitt el ugyanazon estén a taxi-autóm, s amit a színház előtt láttam, már undorított. Húsz rendőr állott a bejáratnál, s ötszáz bámész ember lármázott a húsz rendőr kedvéért. Olyan volt ez, mintha rendezték volna, holott a húsz rendőrre szükség volt, s Rostand darabja valóban megmozgatta az utcát is.

Elegáns privát automobil állott meg a színház előtt, s nagyon finom, fehér dáma lépett ki belőle:

- A fácán, a fácán - zúgta tréfásan a tömeg, s a rendőrök is nevettek.

És én nyugodtan mondhattam a bár bájos tulajdonosnőjének, hogy nem vagyok kíváncsi arra, amire az összes párizsiak kíváncsiak.

III.

Hol marad Magyarország?

Fogalmuk sincs önöknek otthon, mennyire számontartják a franciák, hogy kik adakoznak s kik nem adakoznak az árvíz szerencsétlenjeinek. Az első híradás szerint Budapest székesfőváros ötvenezer koronát akar adni, s milyen rosszul esett itt, hogy hivatalosan csak húszezret adott. Oroszország és Spanyolország sokáig és erősen fogja érezni, hogy nem nyúlt a zsebéhez, amikor Európa bankárja, Franciaország, bajban volt. És a hivatalos részvéteket is számontartják itt, a platonikusokat, s nem értik, hogy Magyarország nem kondoleál. Persze, ha tudnák, hogy a finn szenátusnak több ideje és módja van az ilyen udvariassági aktushoz, mint a magyar parlamentnek, másképpen beszélnének. De így csak azt kérdik s kérdezhetik, hol a magyar parlament, a hivatalos Magyarország az ő könnyeivel?

IV.

A szenzáció Párizsban

Nem fontoskodás, és nem is csoda: Párizsban egészen másféle a szenzáció, mint bárhol. A Panama-országban egy ezerfrankos panama hírlap-téma, holott nálunk a milliósat is elhallgatják. Viszont ami nálunk háromsoros rendőri hír, az itt öt-hat hírlaphasábra dagad. Nem csacsiskodunk, nem akarunk ebből is szégyent és hátramaradást kovácsolni Magyarország számára. De bizonyos, hogy egy társadalom mivoltáról az beszél legékesebben, hogy a társadalom eseményei közül miket választ ki eseménynek a közérdeklődés, mondjuk: a hírlap.

(Párizs, február 10.)

Pesti Napló 1910. február 18.

Ady Endre

10. AZ IRODALOM DIVATJA

[Párizsi levél]

Jámbor halandók azt hihetnék, hogy csak Magyarországon s itt is csak különös okokból jött most divatba az irodalom, ha Párizs nem volna. Azonban itt van Párizs, és igazolja, hogy Magyarországon az irodalom-divat nem hivalkodás, de szimptómája egy nagy, világraszólóan nagy epidémiának. Valahányszor társadalmak és emberek összezavarodtak, s kifáradtak ezer politikai tanácsban, s megutálták az elvtelen cselekvés hőseit, a fórum-embereket: „jövel irodalom” volt a jelszó. Az irodalom kedves mulatás és narkózis azok számára is, akiknek semmi közük hozzá, s megérjük még hamarosan, hogy Amerika az éjszaki, lesz a legirodalmibb társadalom. Már Argentínában hónapokig hallgatták és ünnepelték Anatole France-ot, annak a Franciaországnak nagy íróját, melynek minden bukott fórum-embere is az irodalomhoz menekül mostanában. Itt valami törvény lappang, e kérdés alján, de ezt a törvényt úgyis bajos volna kiásni és megtisztítani, jobb hát fölötte és körülötte sétálni.

Németország akkor volt a filozófusok és költők országa igazán, mikor politikailag a legkétségbeesettebb volt a sorsa. Nem szóról szóra, de manapság ez a történet látszik ismétlődni nagyon sok nemzet-társadalomban, majdnem mindenütt.

Az irodalom, amely eddig három-négy újság-szögletben kapott hitvány vackot Franciaországban, egy-két év óta üzletileg is hasznos rovatává vált majdnem minden egyes lapnak. Talán a fizetett reklámok érája nem múlt el egészen, de már szállást ajánlgatnak a legüzletibb hírlap-szállodákban is, ingyen szállást, az irodalomnak. Amin Párizs régen túlesett, s amit régen elfelejtett, s amin Berlin most készül túlesni: Párizs kezdi még színházaitól is számonkérni az irodalmat. Párizsban megint meghalt a külön, speciális színház-irodalomról szóló, kétes tudomány, mely már Budapesten is kezdi felütni újféle pápaszemes fejét.

Kezdenek sírjaikból kiásni elfelejtett, néhai írókat, s hívni, beengedni Párizsba eddig észre sem vett, erős külföldieket.

Jó ideig politikai, gazdasági és szociális izgalmakkal izgatta magát Párizs és Franciaország elitje, és most mintha egy nagy szünet kezdődnék. Ismételjük: a legnagyobb zavar fogta el az embereket: Egyház, állam, tőke, munkásság, köztársaság és monarchia körül. Az emberek - ha csak vulkánok föl nem dobták őket - mindig és mindenha kényelmet és nyugalmat akartak, egyelőre tehát Franciaország nyolctizedrészének is nyugalom a programja, s ez magyarázza meg az irodalom divatját is. Ez a program, hogy „hagyjanak bennünket dolgozni és élni”, olyan erős a francia publicitásban, hogy még vaksi szem is meglátható. S ami pedig az irodalom divatját illeti, minden három-négy hónapban új irodalmi pályadíjak születnek, s kis folyóiratok kezdenek nagyon tollasodni.

Régi, már-már elszámolt s elfeledett, néhai írók kikelnek sírjukból, s becses lesz minden levelecske, melyet valaha akármilyen író-valaki akárhova írt. Ami nálunk furcsaság, az már Franciaországban parancs: öreg festők, színészek, képfaragók és muzsikusok könyveket írnak. Franciaország elérte lábával régi lábnyomait: irodalmat akar mindenben, minden művészetágban, s amit a mi magyar festő-esztétikusaink régibb francia minta szerint bűnnek tartanak, az már nem bűn megint Franciaországban. Témát és irodalmi hangulatot kíván itt ismét mindenki, s nem csodálkoznánk, ha egy házat Voltaire valamelyik munkája szerint építenének föl.

Divat ez, persze, kedves, előkelő divat, ám csak divat, de csak keljen szárnyra, aminthogy szárnyrakelését megkezdte. Nem az emberek legértéktelenebb típusának életét teszi elviselhetőbbé, megérthetőbbé s morálisan jobbá ez a - divat.

VU 1910. február 20.

Diósady

11. PIROS ÉS FEKETE

(Elöljáró írás)

Hagyjátok el ezt a piros-fehér-zöld színt,
Lejárt az ideje.
Más szín illeti most a magyar nemzetet:
Piros és fekete!

(Petőfi)

Magyarország a XIX. század közepének váratlan csodagyermeke, akit tapssal fogadott Európa, sőt a komoly, bár kamasz Amerika is, de kissé tréfás tapssal. Petőfi Sándor pedig a XIX. század közepének váratlan csodagyermeke Magyarországon, mely Petőfit - valljuk be - meg se szolgálta, még akkor meg se értette, először. Azonban a két csodagyermeket egymás karjába hajtotta az idők akkori merész, hősies férfiassága: Petőfi és Magyarország egyek voltak akkor, egy csoda gyermekei. Akkor: mikor egy bizonytalan eredetű nemzet fogta magát, s nagy bizakodó magyarsággal be akarta iktatni a szegény, balsorsú magyarságot a jobbfajta népek anyakönyvébe. Akkor: mikor az Ázsia szó kevés volt légyen és volt, hogy láttassa a zsarnok Habsburgok s még zsarnokabb magyar nemesség uralmának vad, embertelen, szörnyűséges voltát. És Magyarország a rosszul sikerült francia forradalom hírére föltámadt, s a föltámadt Magyarország ódákra ingerelte az ifjú Ibsent, Heinét és a többit. És Magyarország úgy állott akkor a világ előtt, mint az állami és emberi jogok legfiatalabb, legfényesebb, legmerészebb bajvívója. Csodagyermek produkciója volt ez, miként Petőfi Sándor is csodagyermeke volt egy csodagyermek-nemzetnek, mely még ma is sínyli ezt a maga zseniális fiatalkorát.

Célunk e könyvben Petőfi Sándor forradalmi, valóban forradalmi verseit összefoglalni, s megmutatni e versek által a mai Magyarországnak (mely való Petőfijéből is egy mai Petőfit szeretne csinálni) a forradalmi, volt, szép Magyarországot és az ő Petőfijét. Húsz-harminc év óta még tréfás tapsokat is hiába áhítunk már a világtól, a kultúrás nemzetektől, s Magyarország ma utolsóbb talán, mint akár Montenegró. Petőfije megvan, megmaradt, mert a Petőfik nem múlnak el egy korszak históriájával s egy ország keserű dekadenciájával. Ám aki e könyvet összeállította, úgy veszi észre, hogy a visszafejlődött, koraöreg s még ma is buta mágnások, papok, csak kicsit elváltozott táblabírák s rosszindulatú jövevények és éhes csalók kezén levő Magyarország Petőfit is kikezdi. Nemcsak kikezdi, de meghamisítja, s a mindenrendű forradalmak poétáját hajlandó ledegradálni valami rímforradalmár-félévé, aki egy-két zsoldos tanárfej szerint a szerelem dalnoka volt főképpen.

És ezt még csak nem is a nyugati esztéta-farizeusok szép, csinos készültségével, tudásával, de speciálisan magyar kortesigékkel cselekszik. A feudalizmus másított, sőt súlyosított igájába süllyedt mai Magyarországnak teher volna az igazi Petőfi. Az igazi Petőfi: ez mindazt jelenti, amit a XIX. század közepén egy fiatal, szláv származású, tehát forradalmár és nagyon nyugtalan idegrendszerű magyar ember jelenthet. Jó előre kijelentjük, hogy Petőfi Sándor nem volt, nem lehetett ám ugyan mai hitű és elkészültségű szocialista, de korának minden szabadságérzése az ő érzése is volt. Hiszen akkor, különösen a mi magyar állapotaink között a magyar nemzeti eszme forradalmi világfaktor készült lenni. Ha ma élne, biztosan Hervé volna az ő Lamartine-ja és Béranger-ja, s különben is méltán lehet ő prófétája mindazoknak, akik bilincseket viselnek. És itt uralkodói, gazdasági, hagyományi s mindenféle bilincset értünk, sőt - akár tetszik, akár nem - nemzetiségit is. Hiszen Petőfi írta: „Hagyjátok el ezt a pirosfehér-zöld színt, lejárt az ideje; más szín illeti most a magyar nemzetet: piros és fekete.” Ez a Petőfi mondta, amikor az ifjak központi választmányát szétzúzta a hivatalos megalkuvás: „…a forradalomnak vége van… de nincs vége, ez csak az első fölvonás volt… a viszontlátásra.” Az a Petőfi mondta ezt, aki „úgy érezte előre a forradalmat, mint a kutya a földrengést”, aki azt vallotta, hogy a népnek csak akkor és ott van hazája, ha és ahol joga van. Ugyanaz a Petőfi mondta ezt, aki szerint „égbe a népet, pokolba az arisztokráciát”, s aki nemcsak Magyarországnak, de egész korszakának szociális lelkiismerete volt.

Nemessége, tudniillik nemesi származása, kétséges, habár ő néha emlegeti, de ha a nagy francia forradalom paragrafusait hatványozni lehet, ő hatványozta. S mindig szemben állt a tekintélyekkel, melyek ma Magyarországon tekintély-voltukat Petőfivel akarják igazolni.

Kossuth, Klapka, Mészáros, Vörösmarty és a minores, sokan-sokan panaszkodhatnának, ha életre ébrednének, a gaz Petőfi ellen.

Úgy válogattam össze Petőfi Sándor forradalmi verseit, hogy megtessék e fölséges ember aktualitása s rokonsága azokkal, akik ma Magyarországon (bárhogy fáj az ijesztő szó) *forradalmat* csinálunk. Az apostolt kénytelen voltam és szívesen voltam kénytelen belevenni a kiválasztott Petőfi-versek közé. Az ő szuggerált, érthetően szuggerált, forradalmi, de mégis ma már gyermekesen nacionalista verseit mellőztem. Nem azért, mert a hazátlan bitangság kenyerem volna, de mert ami anno Petőfi szabadságharc volt, ma nyomorult szájhősök kenyérszerző mesterkedése. Mi szívesen, sőt szívből hazafiak vagyunk, de a mai Magyarországban nem engedélyeztetik a hazafiasság, csupán csak a nagy földesuraknak s a kis kasznároknak. Kell tehát megállapítanunk, kell tudnunk, hogy ki volt az a Petőfi Sándor, akit életében gyalázatosan, ostobán, gőgösen nem láttak meg mai kisajátítóinak nagypapái és nagymamái, kell, hogy valaki Marx kihagyása nélkül és minden szocialistáskodás híjával megmutassa újból a szabadságváró százezreknek: íme, ez az ember a ti csodálatos prófétátok volt.

Mert az volt Petőfi: koránfejlett nemzet-társadalmi ambícióinknak legtelítettebb valakije, s akármilyen naivan, bibliásan és babonásan hangzik: próféta. Nem skatulyázzuk őt, nem fogjuk ráfogni, hogy a történelmi materializmus már vérében volt, s idegeiben dolgozott tudatosan. De igenis látjuk, s bárki láthatja, és lássa, hogy Petőfi több volt, mint amennyit a világ várhatott a Duna-Tisza tájékáról. Ha gazemberek és ostobák bele nem kergetik a háborúba, ahol elveszett, bizonyosan Párizsba kerül, konspirál III. Napóleon ellen, gyönyörű dolgokat ír, s talán a Commune alatt éri a halál.

Victor Hugóból Franciaország pairje lehetett, Petőfi már a nyakravaló ügye miatt is csak Bemnek, az idegennek, a kis lengyel, romantikus katonának jóvoltából kapott kétes, halálra-hívó őrnagyi rangot. Jó, jó, hogy akadtak Eötvös Józsefek is, akik őt meglátták, de általában a kicsúfolt „népköltő" rangját nyerte el Magyarországban, ebben az operett-országban, ebben a komikusan arisztokrata országban, ahol 1847 óta alig is változott valami.

Sorban leközöljük e könyvben, idősorban s rendben, azokat a Petőfi-verseket, melyek a forradalmi Petőfit mutatják meg szerintünk s Petőfi mai aktualitása szerint, a szociális forradalom Petőfijét. Hirdetjük s valljuk, hogy Petőfi nem azoké, akik belőle 1849 óta élnek, de a mienk, mindazoké, akik Magyarországon a változás, a megújulás, a forradalom áhítozói és harcosai vagyunk.

(Párizs, 1910. március hónap első napján.)

Ady Endre

12. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, március 3.

I.

„A hivatásos politikusok"

[Saját tudósítónktól] Egy exminiszter és diplomata ötletesen akarja megállapítani, mi a baja Franciaországnak és parlamentáris életének. Az a baja, hogy a Dél jogtalanul érvényesül az Észak ellen, a szeleburdibb és latinabb franciák a munkásabbak, komolyabbak és - Bródy Sándor ne vegye zokon, ki a kelta jelzőt egyszer rosszul használta - a keltábbak ellen. A harmadik köztársaság ideje óta a közélet főbb szereplőinek jóval több, mint hetven százaléka

délvidéki volt, holott népesség szerint alig húsz százalék illette volna meg Dél-Franciaországot. Mert a déli franciák szájasabbak, temperamentumosabbak, merészebbek és koldusabbak. Szóval e magyarázat szerint a francia közélet baja az, hogy amit a munkás, komoly Észak gyűjt, azt a könnyelmű, politizáló Dél-fiú elfecsérli. Borzasztó rokonságban van ez a magyarázat azzal az olasz teóriával, hogy az olasz közélet baja a parlament elözönlése a latájnerektől, vagy ha úgy tetszik, az intellektuelektől. És mind a két ötlet egy baj okának a keresése: a parlamentekben elszaporodtak a politikai iparlovagok vagy szebben mondva: „a hivatásos politikusok". Erre minden országban, ahol parlamentarizmus és korrupció van, ezer teóriát találnak ki, de az ezer teória alapja mégis egyetlen dolog. Az ti., hogy a parlamentarizmus minél igazabb és demokratikusabb, annál jobban bővelkedik nagy erények mellett nagy gyarlóságokban. E gyarlóságok legnagyobbja, hogy olyan emberek csődülnek a fórumra, kiknek a politika hivatás, de a hivatás szónak - kenyérkereset értelmében.

II.

De Rochefort haragszik

Félve veszem naponként kezembe a lapot, amelynek első cikkét mindig-mindig Henri Rochefort írja. Hiszen emberek vagyunk, nem élhetünk örökké, s egy napon Henri Rochefort márki nem ír cikket, ami azt jelentené, hogy meghalt. Ám nincs baj, Párizst elöntheti a Szajna vagy az öröm, de Rochefort haragszik. Alig van szebb figurája ennek a kornak, mint ez a rakoncátlan zseniális publicista. Aki mindig haragszik, mert ha száz évig él és ír, mindig van elég hite és elhitetnivalója. Mások az ő korában mamunak mondják a hamut, s az ő írásai - mintha egy húszéves, tüzes, zseniális siheder írná őket. Amely laphoz pártol, ott minden nap ő írja az első cikket, s még ha újra száműznék valamely Ördög-szigetre, onnan is pontosan írná. És ha egy nap Rochefort-cikket nem kapnak Párizsban, nagy szomorúság volna, mert azt jelentené, hogy Rochefort megbékült, azaz meghalt. De Rochefort haragszik, s akármilyen hitet valljon őróla és munkásságáról az ember, kívánva kívánja, hogy még sokáig haragudjék. Mert azok az igazi emberek, akik haraggal és harcolva jönnek és élnek.

III.

Egy szomorú Mi-Carême

Ma volt Mi-Carême napja Párizsban, s a földúlt utcák egyikén két leány beszélgetett, kik nem siettek a menetet bámulni.

- Te se akarod látni a jókedvűeket - kérdezte az egyik, a szőke, a másiktól, a barnától.

- Ezt a jókedvet nem akarom látni, mert ezt abból a pénzből rendezik, ami az árvízkárosultak számára gyűlt.

És így volt, és soha még Párizsban nem láttak fanyarabb, szomorúbb, erőltetettebb Mi Careme-ot, mint az idén.

IV.

Offenstadték és társaik

Franciaországban és francia nyelven az Offenstadt-féle könyvkiadó cégé az érdem, hogy a legtudományosabb disznóságokat könyvekbe meri nyomatni. Állítsuk-e, hogy Offenstadték nem a tudósokra, orvosokra, szakemberekre, írókra, s komoly, művelt amatőrökre spekulálnak? Fölösleges: maguk a nemi életet magyarázó tisztelt író és tudós urak se sokkal tisztább szándékúak rendszerint, mint a kiadók, akiknek mindegy, hogy ki vásárolja a könyveket. A „Les Orgies Sataniques" avagy a „Les Vices Feminins" íróinak bizonyosan csöndesebb fajtájú lelkiismerete volt, mint példának okáért a Multatulié. És ez kicsinyebben és disznóbban

ekként űzetik Budapesten is és mindenütt a világon, ahol már írnak és olvasnak. A nemi élet, a nemi élet tudománya és frazeológiája irodalmilag számítóvá teszi az írót s persze még inkább számítóvá a kiadót. A serdületlenek, a perverzek, a furcsák étvágyát szolgálják az ilyen könyvek még akkor is, ha nem szándékolják szolgálni. Kár hogy így van, s kár, hogy a szerelmi élet nagy titkairól bátran, kártevő eredmény nélkül, sokszor és hangosan, mindig beszélni nem lehet.

És mégis, az irodalom és a becsületesen emberi morál nevében nem tudjuk elítélni Offenstadtékat és társaikat. Bizony: a Loyola-tanítás az igaz, hogy a cél szentesíti az eszközöket, s a pornográfia szentesíti a Jövendő morálját, a mainál becsületesebbet. Íróembereknek különösen, óhajjal és kedvvel ajánlom figyelmükbe a tudományos pornográfia régi és új opusait, legbővebb kútfőit az életnek. Az én budapesti doktorom, aki egyébként nem becsüli nagyon sokra az irodalmat, s akit a szerelem testi hajótöröttjei keresnek föl legsűrűbben, mondta:

- Addig semmit sem fog érni semmi literatúra, amíg az írók rá nem jönnek, jobban Ibsennél és mindenkinél, ki példával járt elől, hogy az írónak jobb orvosnak kell lennie, mint a legjobb orvos.

Pártolom a tudományos pornográfiát, mert sokkal többet használ, mint amennyit a rejtegető, erényes tudomány árt. A gólyamesén már a hatéves gyermekek is túl vannak, de hosszúszakállú írók elég buták vagy alattomosak, hogy gyártsák a felnőttek számára az új gólyameséket.

Pesti Napló 1910. március 6.

Ady Endre

13. A KÉT PÁRIZS

- Ady Endre „A Jövendőhöz” -

Párizs, 1910. márc. 8.

Hát addig csúfolták „paraszt Párizs”-nak Hódmezővásárhelyt a budapesti skriblerek, hogy a „paraszt Párizs” hirtelen beszélni kezd magáról, mint a magyar intellektuális forradalom új sánc-helye. Nem tudok szebbet és jobbat mondani, mint hogy engem lepett meg legkevésbé Hódmezővásárhely ébredése, kulturális nyugtalansága s az „A Jövendő”. Így kellett történnie, s így lesz ez még sok olyan elátkozott szögletében Hunniának, ahol ma még csak halál s legföljebb egy kis prüszkölő bosszúság lakoznak. Itt Párizsban, hova sok magyar csalódással rejtőztem el, olvasom az „A Jövendő”-t s néha-néha örömet érzek. Ritka eset ez, hogy én örüljek tudniillik, de az Önök lapja örvendezésre méltó. Hiszen Budapesttől Orsováig voltaképpen minden, ami van, csak kezdet, de kaotikus, nyugtalan és ennélfogva minden szépet ígérő. Magyarországon ma az a fontos, hogy az emberek ne aludjanak tovább, s ha alusznak is még, de legalább nyugtalan álmaik legyenek. Biztos, mert ez törvény, hogy a mi mai kultúr-iparkodásunk is majdan a Nyugaton már észlelhető reakcióval fog járni. De, istenem, még olyan messze vagyunk a csalódásoktól, hogy gazember az, akinek nálunk nincs hite. Tehát: *előre, a forradalom nevében*, melynek székhelye az a Párizs, honnan testvéri szeretettel küld üdvözletet a másik Párizsnak - *Hódmezővásárhelynek.*

A Jövendő 1910. március 15.

Ady Endre

14. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, március 15.

I.

„A házi idegen”

[Saját levelezőnktől] Egy olasz, élő olasz színpadi író darabját adták elő Párizsban, s egész Párizs oda volt a saját nagylelkűségétől. Hogy, íme, Párizsban szóhoz juthat egy idegen is, s íme, a franciák elismerik, hogy máshol is írnak. Mert a franciák például saját érdemüknek tudják azt is, ha jól-rosszul, inkább rosszul, egy-egy Shakespeare-előadást engedélyeznek. Ez a mostani olasz Sardoucska szükséges volt egy kis tüntetésre, jó volt házi zsidónak, házi idegennek. Először, mert nem valami veszedelmes talentum, másodszor, mert el lehet vele dicsekedni. De próbáljon csak olyan idegen jönni, akinek a talentuma nem viseli el a nagylelkűséget. Próbáljon csak egy olyan idegen jönni a francia színpadra, aki konkurrenciát csinál a derék franciáknak. Alig van őszintébben és kedvesebben erkölcstelen város a világon, mint Párizs.

II.

A nagy csömör

Egymásután jelentkeznek most a francia képviselőválasztások előtt azok a képviselő urak, akik nem akarnak többé képviselők lenni. A nagy csömör, a régi, híres, nagy csömör tehát itt is és megint dolgozik. Akinek nem biztos a mandátuma avagy akinek nem jó üzlet a mandátum, nagy lármával - nem lép fel többé. Ez jó reklám, s azt se kell elfeledni, hogy Franciaország az a boldog ország, ahol bizonyos évkorral nyugdíjképes a képviselő úr. A nagy csömör e hangos visszavonulóknál valami olyas póz, mint mikor most Szokoly Tamás nem akar Nagyvárad képviselője lenni. A nagy csömör a politika iránt régi valóság és betegség, de nem azok betegsége, akik kérkednek vele.

III.

Ahol lehet lopni

A francia Duèz-affér megint csak erkölcstelen gondolatokat ad minden becsületes moralistának. Micsoda boldog ország az, ahol tíz-húsz millió frankot könnyebben lehet lopni, mint máshol tíz-húsz ezret. Hiszen megvan az illendő, polgári fölháborodás a szokott mértékben. Az „antiklerikális panama” sok embernek nyakába fog kerülni, s most választások előtt jó kis kortes-eset ez. Ám mégis megdöbben az ember, hogy aránylag micsoda nyugalommal olvassák a botrányt a franciák. Mintha még büszkék is volnának arra, hogy náluk így és ennyit lehet lopni. És mintha igazuk volna ez erkölcstelen nyugalomban, mivel a pénznek, ha igazán hatalmas, mint Franciaországban, illik istenien megbocsátónak lenni.

IV.

A bűn reklámja

A francia bulvár-lapokat az a veszedelem fenyegeti, hogy a szenzációs bűnügyek szereplőinek arcképét közölniök nem lesz szabad. Bebizonyult, hogy például egy sereg apacs-gaztett csak azért történt, mert a dicsőséget megirigyelték azok az apacsok, akiknek a fotográfiája nem jelent meg újságban. Legutóbb egy undok gyilkosság esetében tanúkul hallgattak ki nagyon szomorú hivatású víg leányokat. Egy-két lap az arcképeiket is közölte, s azóta ezek a leányok a párizsi éjszakák királynői. Sőt, Rochefort azt hiszi, hogy valamennyi legalábbis egy-egy maharadzsa-férjet fog kapni. Szóval, a bűn reklámját törvénnyel akarja megtiltani a védekező polgári társadalom. Persze, hogy csak a bűn hírlapi fényképes reklámját szüntetheti meg. Mert

a bűn többi reklámját ezután is a sajtó nélkül a tiszteletreméltó mai társadalom fogja végezni házi kezelésben.

Pesti Napló 1910. március 20.

Ady Endre

15. LA VIERGE FOLLE

Jézus példázata s Máté evangéliumában olvasható a tíz szüzek históriája, kiknek „az öte pedig eszes vala, az öte bolond". Henri Bataille azt állítja, hogy ő a bibliai esetre célzott új darabjával, melynek címe „La Vierge folle", s a Gymnase-színházban adatik. Ez csak megint azt mutatja, hogy Henry Bataille-nak még mindig az a legfontosabb dolga, hogy Bernsteinnél különbnek lássák. Valami igazán érdekes álliteratúra, amit Bataille a színpadon produkál, s megható volna ez az irodalmi iparkodás, ha őszinte is volna. De nem az, miként nem igaz a Bataille darabjának már a címe sem, nem igaz a többi sem, amit ő magából kimagyaráz vagy magába belemagyaráz. A Biblia bolond szüzei azért voltak bolondok, mert lámpásukba nem gondoskodtak olajról előre, mikorra jön a vőlegény. A Bataille bolond szüze hercegkisasszony, aki beleszeret egy már nem fiatal milliomos fiskálisba, megszökik vele, de agyon (vagy szíven?) lövi magát, mikor látja, hogy az ő férfiát a felesége nálánál nobilisabban tudja szeretni. Hol van a bibliai példázatnak ereje, szépsége és hűsége, és vajon Bataille hitte, amit el akar hitetni? Furcsa dolog, s a „Maman Colibri" íróját igazán jelessé teszi az, hogy néha mintha - érezne. Valami szerencsés keverésével a kipróbált szavaknak a kezdő, ifjú, versíró, lírikus Bataille-t tudja meggyanúsíttatni színpadi dolgaiban. És annyira fél Bernsteintől, hogy tudatosan hibákat követ el, színpadra dolgozó embernél súlyos hibákat, de csak azért, hogy ő literátusabbnak vélessék, mint Bernstein. Szerencsés ember, mert a Chantecler után ő jött új s valamennyire tisztességes színdarabbal, s a haragos kritikusok beléfogózhattak - Rostand ellen. Budapest és Magyarország bizonyára hamarosan megkapják a Henry Bataille darabját: nem fog kárt tenni ízlésben és egészségben. A Gymnase-ban nem rosszul játsszák, de még ahol rosszul játszanák is, megmarad némi gyanú: ez a Bataille hátha művészember, mert semmit se lehet tudni biztosan.

(Párizs, április 11.)

Ady Endre

16. KABOS EDE KÖNYVE

(Mária látogatói)

Kabos Edének új könyve van, mely nagyon-nagyon elolvasandó: Mária látogatói, ez a címe a könyvnek, az első novellától kapott cím. Mert Kabos Ede új könyvében újabb novelláit gyűjtötte össze, az ő írói mivoltának legbeszédesebb tanulságait és szép bűneit. A címadó novella például Anatole France receptje szerint készült, bár Kabos Ede egyike a legbüszkébb és önmagát legjobban izoláló valakiknek. S mégis (Kabos is érezhette, s én pláne látom, bűnbánóan, először, látom): Kabos e novellájában mutatja legjobban, hogy ő a lírából kisummázott lírikus. Húsz novellájából legalább tíz olyan nagyszerű líra, hogy Kabos Edét még csak ezután fogják igazán meglátni. Mesésen becsületes íróélet volt az övé, s fölséges bizakodás kellett ahhoz, hogy Kabos ne hagyja abba hitét és írását. Ő koránérkezett ember volt, kor és divat ellen hadakozó és tele annyi érzéssel, amennyi belőle az ő idejében a

legnagyobb magyar lírikust csinálhatta volna. Még ott is, ahol anekdotát mond el, ráismerek arra a Kabosra, aki az élő Vajda Jánost a legtisztábban látta és szerette, s aki nem ijedt meg az Ady-versek legelső, buta vagy gonosz ostorozóitól. Író volt mindig, igazándi író, az a valaki, aki valaki, s nem egy pályára-kényszerült félember. S ma inkább író, mint bármikor, s ma kevésbé tehet róla, mint bármikor, hogy az íróságra örökölt nyavalyásságán, ti. őszinteségén fölül is túlságosan fölfegyverezte magát. Ennyi tudás, írói becsületesség és fantázia sok volt anno dacumal a magyar publikumnak, ma is sok, és sokáig sok lesz még. Viszont az echó elmaradása - miért ne valljuk be? - sok-sok tehetséget visszafejlesztett (jó szó ez az alapjában bolond szó) Kabos Edében. Hagyján, hogy elvesztette a fiatalságát; mert ezt mindnyájan megcselekedjük, de elzsibbadtak lelkében a nagy, szűz művészbátorságok. S mégis, ez a nem viharzó, ez a bölcs, ez a méltán kesergő ember ma, jobban, mint valaha, író, és nagy író. Nálunk minden és mindenki lejárja magát nagyon hamar, s valaki legyen, aki tovább mer élni, mint Petőfi Sándor, évszámokban tudniillik. Ha csak író, csak írnivalóinak fanatikus bolondja, rosszul jár, mert képviselővé kell magát legalábbis fölnyalnia. Valami konszolidálódást kezdek észlelni a magyar szellemi életben abból, hogy Kabos Ede egy új könyvet írt, s annyi könyve után ez az új könyve fejlődést jelent.

Ny 1910. április 16.

Ady Endre

17. STRÓFÁK A CHANTECLERRŐL

1. A Nyugat kemény lap, s ez az oka, hogy én most második kritikámat írom a Rostand darabjáról: az elsőt ugyanis nem adták ki. Mégis keveset fogok változtatni legelső impresszióim hevességén, mert a sok változtatás hazugság volna. Hazudni pedig vagy csak annak szabad, akinek csak ez a talentuma, mint például a Rostand-é vagy annak, akinél a hazugság - erény és géniusz. Én, sajnos, sem a hivatásos kis, sem a hivatásos nagy hazugok közül való nem vagyok: csak szomorú, megállapításokra igyekvő, szegény ember.

2. Edmond Rostand hírhedt darabját, a Chanteclert, szeretné az ember amúgy istenigazában megrázni jogos haraggal, de meg se lehet fogni. Soha több jóindulattal nem készültek föl színdarabnézésre, mint mi tettük, és bár adtam volna oda az első koldusnak az ötven frankot, amellyel jegyemet megváltottam. Szerettem volna, akartam, hogy önmagamat is megcáfolva Rostand-t költőnek és a Chanteclert olyan poémának lássam, hogy meghajoljak. Olyan piszkos tábor alakult, verődött a Rostand sikere ellen, hogy ízlésem szerint már eleve Rostand és a Chantecler mellé szegődtem. S kiderült, hogy lehet valaki szélhámos, rossz író, habár szélhámos, rossz írónak tartják a szélhámosak és a rossz írók is.

3. Olyan üres, semmi a Chantecler, mondom újból, hogy se fogni, se ütni nem lehet alaposan rajta, s az ember elámul az emberi hiszékenység és szamárság nagyságán, terjedelmén. Dehogyis a színpad La Fontaine-ja Edmond Rostand, még csak modern bábjátékosnak is elvtelen és gyönge. Rudyard Kipling valahogyan mégis a természethez közelebb nőtt művész lelkével próbálja barátkozásra bírni az állatok lelkeit. Ez a legmagasabb írói szándék teljesen kizárt és hiányzó Rostand-nál, mert ő rím-ember csupán, egy elsekélyesedett Hugo-epigon. Tessék elgondolni, hogy a Chantecler története emberekkel történik, s azonnal látjuk, belátjuk, hogy a Cyrano nem is volt olyan művészietlen munka.

De sehogyse vagy csak nagyon össze-vissza és rosszul érthetjük meg a Chanteclert, mint szimbólumos drámát is. A művészember drámája ez, a becsületes férfiúé, Franciaországé, a szerelemé a fatalitásé vagy mié? És az a szörnyű egyenlőtlenség: társadalmi szatíra, verses

szójátékok, útszéli filozófia, viccek az olcsójából és nagyképű, lovagos cyranizmusok. Biztosan annak van igaza, aki azt állítja, hogy a Chanteclert nem egy baromfiudvar, de az juttatta a Rostand eszébe, hogy barátját, a szegény néha[i] öreg Coquelint bizalmasan Coq-nak becézték.

4. És azután ügyes üzletemberek magyarázatára Rostand is belátta, micsoda pikáns és érdekes dolog lesz baromfi- s állatkosztümökben pompázó színészhírességeket láttatni. Annak a jó publikumnak tudniillik, mely gyönge, ítélettelen és kíváncsi, s mely ma már tudja, hogy a Chantecler csalás, de csődül e csalás csodálatára. (Azóta kevesebb a publikum, s világosabb a csalás, de ezt csak a literatúra jegyzi föl.) Az állatokkal való filozofálás nem új, nem jó, és nem az, amivel pláne színpadról szóljunk. Ha pedig csak szép, zengő filozofémákat kell állatokkal elmondatni, a Biblia kígyójától a Nietzschééig mindenki szebbeket és mélyebbeket mondott. A legmélyebb és legnagyobb a Chanteclerben, hogy a kakas azt hiszi, ha ő nem kukorikolna, nem jönne föl a nap, a perzsa, hindu s még régibb barbárnak is közmondása. De valamiért hálásnak kell lennünk Rostand-nak, a moralista akadémikusnak: új adatokat adott, hozott a színpad természetéhez. Valóban elsőrendű látványosság a Chantecler, s dekorációnak, iparnak és üzletnek száz ötlettel szolgáló látványosság, mintahogy sok százezer frankot föl is emésztett.

5. Sajnos, minden jó, dacos szándékom ellenére csak arról számolhatok be, hogy a Chantecler őrült újsága, szenzációja és haszna a színpad vállalkozóinak. Nagy készségű poéta-iparművész rosszhiszemű, szinte nérói indulatú műve, de amelyről a kereskedelem-rovatban kellene az újságoknak referálniuk. A színészek olyan rosszak, hogy szinte becsületeseknek és talentumosoknak kell elképzelnünk őket, s egy-két színészt ki kellene fütyölni, mert jól játsszák szerepeiket, tehát ők is valószínűleg rosszhiszeműek. Nincs ebben a darabban se természet, se menthető, az együgyű formát mentő, nagyobbszerű szimbolizmus, se igazság, se hazugság, nincs ebben semmi. Versek vannak, csengő versek, közönségesek, szép, szende igazságok, közönségesek, elfogadhatatlan ember-állatok, közönségesek mégis. A színpad a. Chanteclerrel közelebb jutott akaratlan föladatához, hogy végre is azzá váljék, amivé válnia kell: bármely szem és fül mulattatójává. Gyári dekoratőrök, szabók és mások, örüljetek, mert ezután már Shakespeare-t is ti fogjátok nagyon helyesen interpretálni.

6. És végül: minden harag nélkül íródott e rövid írás, mert sem a színpadot nem sajnálom, sem a Rostand százezreit nem irigylem, s hitem az már, hogy minden szükségből és helyesen történik e földön, e nagy baromfiudvarban, melyet még egy kicsit igazabban fog eldalolni nekünk egy valamely eljövendő, igazi poéta. Ha fáj valami, akkor az fáj, hogy sok-sok ezer sikertelen és impotens ember ellen miért nem írt Rostand egy igazi Chanteclert, egy igazi, nagy, színpadi poémát. Ha nem tette, nyilván oka volt reá: vagy a színpadot nem tartotta méltónak erre, vagy a publikumot, vagy pedig - nem tudott.

Ny 1910. április 16.

Ady Endre

18. PAPADIAMANTOPULOS KIS POÉTÁI

Párizs, április 14.

(A Saint-Mandé körül éjfél után két legényke csatangol, húsz-huszonhárom éves, francia diákfiúk, akik fáznak. Valóban veszekedett időt választott a meghalásra Papadiamantopulos úr, azaz Jean Moréas, a költő. Húsvétkor nyár volt, s most majdnem megfagy az ember, még

ha fiatal is, ötvenöt éven errül, mert ilyen idejű volt Moréas. A két diák végre is bemenekül egy kis kávéházba, isten neki, legyünk pazarlók, nem mindennap hal meg egy Papadiamantopulos. Két kis francia poéta, akiknek verseit nem akarják közölni a gőgös revük, s akik le vannak sújtva, de egyben istenülve is.)

Az egyik: Két év óta volt halálos beteg, de talán ötvenöt év óta, talán mindig, s azért volt bölcs, büszke és bátor.

A másik: Az volt, te tudhatod, te ott ültél az asztalánál a kávéházban, a múlt nyáron sokszor, háromszor is.

Az egyik: Ötször és mindig akkor, amikor a legbátrabb volt, s úgy beszélt, mintha senki és semmi se volna a világon. Mintha a világ se volna, mintha csak egy ember volna minden, kit megszűnt világok kértek föl emlékezet-őrzésre. Talán éjszakáznia is azért kellett: az volt a hite, hogy ha ő lefeküdne, mindent bekapna egy ásító falással az Éjszaka szája.

A másik: És, és (nehezen meri kimondani, amit akar) te szeretnél úgy élni, mint Moréas, irigyled?

Az egyik: Nem, nem irigylem (idősebb, mint a másik, s szeret fitogtatni egy kis cinizmust), mert ő nagyon is költő volt. Hidd el, hogy az Élet senkihez sem tud teljes, tökéletes hajlandósággal lenni, de azokat aztán pláne megveri, akik vele szemben arisztokraták.

A másik: De hiszen utazgatott, tanult, szalonokba járt, előkelő barátai voltak, szép liaisonjai, tisztje volt a becsületrendnek, s akart az Akadémiába bejutni.

Az egyik: S mindez csak külsőséges barátkozás és béke volt az Élettel, mert sohse volt közöttük egynapi tartós barátság. Ezek az életre nem alkalmas ember reflexügyességei, a csak azért is bölcs és józan gesztusok. Nem, én nem mondom, hogy Moréas igazán úgy fogyasztotta volna el az életét, mint Verlaine, mert a Moréas élete nem is volt ilyen heves pusztuló vágy. De azt hiszem, ha vannak órák, melyek a sors által ránkmért harminc vagy hatvan buta évet megérik, Verlaine-nek több ilyen órája volt.

A másik: Azért, mert Verlaine csak gyönge pillanataiban engedelmeskedett a társadalmi erényeknek?

Az egyik: Azért, mert Verlaine nem adta oda azért az életét, hogy poéta legyen; s olyan volt a poétasága, mint a haja. Nőtt magától, növeszthette, vágathatta, megőszülhetett, ritkult, magától mindig és az élettől.

A másik: És mért kell ilyen embereknek lenni, és nem fázol-e te a te jövendő napjaidtól, itt bent, a melegen is.

Az egyik: Nem fázom most már, s úgy gondolom itt, nem messze a Moréas koporsójától, hogy másképpen is lehet élni. Az ember elvégzi az iskoláit, pénzt gyűjt, családot alapít, s úgy mellékesen énekel, mint a tücsök.

A másik: De honnan tudod, hogy a tücsök boldog azért, mert úgy él, és úgy énekel csak, mint egy tücsök?

(Hallgatnak, fáradtak, fizetnek, s kimennek a fagyos éjszakába, és fáznak megint. A Saint-Mandé előtt viszi őket el az útjuk, s a két kis francia poéta, bár fázik, kalapot emel. És bár nagyon keserű véleménnyel vannak az Életről, emberről, mindenről, de sokért nem adják, hogy nem ők feküsznek halottan ott bent a szanatórium falai között.

Pesti Napló 1910. április 17.

Ady Endre

19. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, április 22.

I.

Nizza város balesete

[Saját levelezőnktől] Nizza város balesetét minden szépítgetés nélkül érdemes csak elmondani - talán Budapest okulására. A Riviéra fővárosa nagyon bízik önmagában, s nem udvarol Franciaország fővárosának, ahogyan illenék. Pedig Nizza és a Riviéra egyre inkább Párizsból és Franciaországból élnek, s az üzlet - üzlet. Nizza város évek óta szubvenciót ad egy párizsi lapnak ékes reklámokért, de egyetlen egy lapnak csupán. S ez nem lett volna baj, de ezt tudták a többi párizsi lapok, s csak várták a bosszú óráját. Majd mikor nem lesz elég Nizzának a maga változóságában is rendes, bizonyos, nemzetközi publikuma, de éppen Párizsra szorul rá. S így történt: Nizza város hatszáz-, vagy nyolcszázezer frankot szavazott meg egy aeroplánverseny céljaira. Talán százezer vendéget is vártak, s a nizzai szállodások, kereskedők sok-sok százezer frankot. Lehet, hogy nagyon is sok már az aeroplánverseny, a nizzai versenytér is a tenger mellett szűk és veszedelmes. De egy kis reklámmal sokat lehet bebeszélni avagy elhallgatni, hanem a párizsi lapok egyszerűen csak hallgattak, mint a csukák. És Nizza város hiába várta a tóduló tízezreket Párizs felől, a verseny, az üzlet megbukott. És ennek a történetnek csak így van érdekessége és morálja, így egyszerűen, nyíltan elmondva.

II.

Roosevelt és Párizs

Úgy látom, hogy csupa rokonságos dolgokat fogok ma csokorba kötni, mert itt van a Roosevelt esete. Párizs kereskedői voltak a legbuzgóbbak, hogy az ex- és talán lesz-elnököt pompával fogadják. És a derék párizsi kereskedők nem titkolóztak, de nyílt fölhívásban elmondták, kit akarnak Rooseveltben ünnepelni. Ők egyszerűen azt tudják, hogy az amerikaiak a legjobb kuncsaftok Párizsban, s hogy a Szajna-áradás után is Amerikából érkezett a legtöbb vendég. Tehát Roosevelt annak a nagy országnak a képviselője, mely Párizsnak és a párizsi kereskedőknek a legjobb költekezőket szállítja. Nyílt beszéd, s Rooseveltnek éppen úgy nem szabad érte haragudni, mint mikor Magyarországon kevesebb nyíltsággal annak az Amerikának valakijét látták benne, mely eltartja azokat a magyarokat, kiket a nagybirtok kiüldöz, s némelyek pedig azt a valakit, akivel borsot lehet törni Bécs orra alá. A magyar kivándorlás (egyszer néhányan így állapítottuk meg, s azóta majdnem szállóige) a menekülő forradalom. Párizs azért ünnepli Rooseveltet, mert az ő számára Amerika hozza a pénzes és költekező kivándorlókat: boldog Párizs.

III.

Dupont úr kérdése

Talán Madame Durand volt az a párizsi asszony-képviselőjelöltek közül, aki így járta meg egy programbeszédje alkalmával. Gyönyörűen beszélt Durand asszony, de Dupont úr, egy kissé ittas polgártárs, a leghatásosabb mondatait megakasztotta.

- Azt mondja meg madame, ki fogja stoppolni akkor, majd ha önök emancipálódnak, a harisnyákat?

Durand asszony nem akarta meghallani a kérdést, tízszer, hússzor, de a publikum már hahotázott.

- Igen, vagy nem, madame - harsogta újból Dupont úr -, mondja meg, ki fogja stoppolni a harisnyákat?

- A harisnyákat majd az fogja stoppolni, aki viselte őket, fakadt ki, s vágott vissza végül dühösen Durand asszony.

A replika szerencsétlen volt, s bár Durand asszonyék akciója csak jámbor tüntetés, de a polgártársak mégis megijedtek. Holott Durand asszony mondhatott volna okosabbat, hogy - majd, majd valamikor a harisnyákat azok stoppolják, akiknek ez a mesterségük. Valamikor a nő őrölte a magot, s ma már egy jobbféle munkásné se kénytelen kenyeret sütni sem. Azonban Durand asszonyék olyan messze vannak még az igazságaik kivívásától, hogy ma még az igazságaik mellett sem tudnak érvelni talpraesett igazságokkal.

IV.

Franciaország kis patrónája

A dolgot ismeri mindenki: Deschamps nevű káplár valószínűleg cinkosokkal ellopott egy géppuskát francia kaszárnyából. Ellopta, megszökött, s Strassburgban eladta a németeknek ezt a föltalált, drága titkot. Kapott érte huszonötezer vagy ötvenezer márkát, mellékes, elcsípték a legényt Párizsban. S kiderült, hogy árulása díját már majdnem egészen elköltötte, mert egy kis francia hölgyecskébe bolondult bele. Még Budapesten is jártak, nagy kéjutazás volt, s a vége az lett, hogy a pénz elfogyott, s a kis nő eltűnt. A francia lapok Maupassant híres novellájára emlékezve, úgy látják, hogy a leghitványabb francia nő is egy kicsit Franciaország patrónája. Mert ha annak a fegyvernek el is adták a titkát, de a Judás-pénzt francia nő pocsékolta el - nyilván a nemzeti géniusz titkos utasítására.

Pesti Napló 1910. április 24.

Ady Endre

20. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 14.

I.

A Skating Rink

[Saját levelezőnktől] Mint Budapesten valamikor a moziteátrumok, úgy lepték el most Párizst a Skating-palace-ok. Párizsban mindenütt kerekeznek. A kerekes korcsolyázás céljaira óriási, finom csűrök épülnek: sok a vészkijárat, de Ököritó veszedelme mindenütt. Különben pedig szégyenlem, tehát bevallom: bizony egyszer magam is felkötöttem a négy kerekű korcsolyát, csábító ez a bolondság. Először is a lármája: ha valaki behunyja a szemét, s hallgatja, megesküszik, hogy a tengert hallja, friss, szélvészes alkonyaton. Meg azután: mennyi nő. Párizs kapott egy új ötletet, egy új találka-módot, és folyik az örök, kedves vásár. Sokkal jobb, mint a jégpálya, mert itt jó meleg van, a Skating palace-okban illatos bolond, kerítő levegő. A zene szól, nagyon ballerinás, fehér ruhákban a Skating Rink női alkalmazottjai adják a vidám biztatást. Egészen ősz, öreg bácsik kerekeznek szédületes gyorsasággal, s ismerkednek még szédületesebb gyorsasággal. Régi, elfelejtett angol sport ez, s Párizs vállalta, hogy fölébreszti: fölébresztette. Egy évig, két évig, talán háromig divatban marad, s azután elmúlik a Skating Rink is. De párizsi feladatát betöltötte: néhány tízezer pásztorórát mívelt, s ez a fő. Alapjában szigorú erkölcsű embernek tartom magamat, de nem tudok haragudni az olyan intézményekre, melyek megkönnyítik e zenebonás s az embereket szerteszóró világban, hogy egy nő s egy férfiú egymásra találjanak. Mindezt négy kerék csinálja, szépen, formák között, sőt még a testi egészségre is hasznosan, s akinél a negyedik kerék nem hiányzik, ha akarja, egekig repülhet.

II.

A Liabeuf önérzete

Liabeuföt, a párizsi gyilkos csizmadia-legényt, előre tudta mindenki, halálra ítélték. Bosszút akart állani a rendőrökön, s megölt közülök egyet, súlyosan megsebesített sokat, persze éppen az menekült ép bőrrel, akin bosszút akart állani. Munkaadói sorban igazolták, hogy kitűnő, pontos, jó munkásember volt mindig. Nem az apacs-fajtából való volt, hanem egy nagyon indulatos és - ez a furcsa - nagyon-nagyon gőgös ember. Elítélték volt egyszer, mert úgy látszott, hogy szegény, szomorú hivatású szép leányoktól fogad el pénzt. Ő ártatlannak hitte magát, s az állítólag ráfogott, meggyalázó bűnért akart bosszút állni. S majdnem shakespeare-i dolog, hogy a halálbüntetés kihirdetése után mit kiáltott:

- A fejemet levághatják, de kijelentem, hogy nők kitartottja sohase voltam.

Ez volt, s csak itt tört ki a Liabeuf önérzete, de itt igazán cézárian tört ki.

Bizonyos, hogy Fallières nem fog megkegyelmezni neki, Liabeuföt egy fejjel meg fogják rövidíteni. Nagyon utálatos vadsággal, elkészülten ölt ez a gőgös, ifjú, önérzetes csizmadia-legény. De ahol a héroszokat nem tanári, klasszikus, lehetetlen mértékekkel mérik és jegyzik, följegyzik a Liabeuf nevét. Mégiscsak bátor, hős csizmadia az, aki a bizonyos s talán megérdemelt halál előtt is harsányan kijelenti, hogy őt ne tekintsék közönséges, magát nőkkel megfizettető fél-férfiúnak.

III.

A képzelt Parseval

Így kellett történnie, a repülés ennek a mi most élt korunknak legnagyobb, legidegesítőbb problémája. Angolországban, Németországban sokszor látták már, most Franciaországban is látták. Toul városban húsz katona esküszik meg, hogy látta a büszke, a titkos, a hatalmas légi hajót. A Verne-regények nagyon dolgoznak bennünk, s a repülés borzasztó nagy félelmünk és vágyunk. Ezért történik, hogy egy nem létező, nem repülő, mesebeli kormányozható Parsevalt sok-sok ember lát. A repülés kezd olyan tömeg-hallucinációt produkálni, mint a középkorban egy-egy meg nem történt s mégis százaktól látott csodatétel. A képzelt Parseval éppen olyan rangú jelenség, s éppen úgy látszik, mint a lourdes-i Szűz Mária vala sokak által látható. Csodálatos, megrendítő, szomorú, hogy a tudomány és eredményei az emberi fantáziából nem tudnak különb eredményeket kihozni, mint amiket a vallásos miszticizmus hozott ki. Máriapócson sír a szent Szűz, s Toulban egy sereg fiatal, jószemű katona lát egy csodaléghajót, mely - nincs.

Pesti Napló 1910. május 15.

Ady Endre

21. A LEGÍRÓBB ÍRÓ

Jókait jobban szerettem, de hibáit is hamarosabban és tisztábban láttam: Mikszáth 25 év óta, ahogy első írását olvastam, ugyanaz a félelmes, író nagyúr! Persze, ma már számot tudok adni magamnak arról a különös, hideg és mégis alázkodó hódolatról, mellyel Mikszáthhoz voltam és vagyok. Ma nem él széles e nagy világon író, aki annyira, olyannyira író, mint Mikszáth, hadd mondhassam ezt a paradoxont: irodalmi író. Bizonyos, hogy önmaguk kegyetlen ostorozásából s az élet lángjának elemésztéséből élő és író poétáknak imádott írója sohse lesz

Mikszáth. De hódolnia kell bárkinek előtte, mert az ereje félelmes, s mert a legirigylendőbb, legkirályibb életek élete az, melynek eseményei a művész-alkotások.

Úgy gondolom néha, ha Goethe magyarnak születik, okvetlenül az lesz, aki Mikszáth, mert nem szorozzák meg énjét ködös, germán filozófusok. Goethe, a nagyszerű Goethe, sok rejtett csatornát tarthatott a világ előtt elsírni szégyellt könnyözönök számára. S egyébként is, Goethét valószínűleg csak a rajongó kortársak káprázata s kaján tanárok spekulációja tették meg görög Zeüsznek. Hiszen Goethe azt vallotta, hogy minden szimbólum, ami történik, s minden csak jel és látszat, ami látszik. Mikszáth világfölfogása nem ilyen zavart és komplikált: Mikszáth az életet óvatosan leélni valónak s magasságos megnyugvással leírni valónak vallotta.

Mikszáth valószínűleg kinevette azt a két szőrszálhasogató művészdogmát: 1. hogy az élet álom, 2. hogy az álom az élet. Magyar eszével úgy gondolta, hogy az élet adott valami, kötelesség, melyet töltsünk be lehetőleg kényelmesen és zavargás nélkül. Ezenfölül pedig az élet bárhol, Magyarországon éppen nem kevésbé, mint máshol, fölöttébb érdekes és mulatságos panoráma. Tehát, míg élünk, s míg látunk, tudassuk ezt az életet és látást gyötrődő és vigasztalásra szorult sorstársainkkal. Minden írása krisztusi cselekedet, fölemel, megkacagtat, feledtet, s példát ad alkalmas idegrendszerű lényeknek, hogyan kell az életet elviselni tudni szépen, bölcsen, emberien.

Behunyta a szemét, betömte a fülét sok-sok új dolog előtt, de ezt ő nem képtelenségből vagy gyávaságból, hanem akarattal tette. És ez, éppen ez igazolja, milyen nagy ember és nagy művész, milyen nagy író Mikszáth. Ő tudta, hogy csak korszakának s e korszak szülte egyéniségének lehet igazi és becsületes kifejezője. Nem hadonászott, nem keresett olyan helyeken, ahol nem volt lelni valója, nem akart mindig és mindig megújulni. Ő csak Mikszáth akart lenni, ezt a Mikszáthot szépen kibontani az akármilyenség lárvájából: művész.

Volna szavam ahhoz, hogy őt a politika is segítette oda, ahol most trónol, de ezt már e sorok között előbb megmagyaráztam. De tanuljunk Mikszáthtól, és mosolyogjunk: már az is nagy dolog, hogy magyar író ilyen országos figyelmet nyer, és hogy fontoskodnak körülötte ezer- és ezerszámra olyanok is, akik Mikszáth mivoltát még csak nem is sejtik.

Mikszáth fenomén, a legíróbb író, és egy csöppet sem poéta, de csak azok szemében nem poéta, akik a fogalmakat kölcsönveszik. Már az a nemesen büszke, magasból való nézése a történéseknek, mely minden sorából gúnyosan ránk hunyorít, egyike a legfölségesebb poézisfajtáknak. Palóc, nem palóc, kutatták saját külön Gobineau-ink, de olyan magyarja a magyarság egy válságos érájának, amilyen akkorról nincs több. (Ez az a magyar józanság, a Mikszáthé, amit farizeusok meghamisítva az igaz magyarság lehangoló kritériumává próbáltak tenni.)

Nincs egyféle magyar, nincs egyféle ember, de Mikszáth kivételes magyar és kivételes ember, és nem ok nélkül ünnepli a másféle ünnepekhez szoktatott Magyarország. Egy teljesen más szabású ember, egy jóval fiatalabb, reménytelen s lenézett kortárs, íme, meghajol a legíróbb író előtt. Mikszáth nem a poéták, nem az élet keresztrefeszítettjeinek az írója, de miért legyen több mint Mikszáth? Istenemre, ez sok, ez elég, ez gyönyörű, s ezért legyünk hozzá háladatosak.

VU 1910. május 15.

Ady Endre

22. EGY HÍRES BUKOTT KÉPVISELŐ

(Emlékezés Jean Allemane-ra)

Párizs, május 19.

Franciaország minapi választási hekatombájában egy híres ismerősömet siratom: Jean Allemane „exgályarab”-ot. Így szerette nevezni magát Allemane, akit párizsi kerülete most nem küldött vissza a Bourbon-palotába. Teringettét, öt-hat szavazattal bukni el egy Jean Allemane-nak és éppen Párizsban, dísztelen sors. Bizonyos, hogy a Commune egykori hőse ma úgy szidja az általános választói jogot, mint Tisza István. És ha az ember meggondolja, hogy ugyanez az Allemane valamikor akár fölperzselhette volna Párizst. Amilyen hirtelen haragú ember ez a kis ember, talán sajnálja is, hogy nem tette meg.

Általában azt gondolom, hogy III. Napóleon ma még élő megbuktatói közül sokan bánják már a dolgot. Például Rochefort, aki egy időben olyan biztosra vette a köztársasági elnökséget, hogy mérget vett volna reá. Szegény Allemane is azért kiskirálykodott a Commune alatt, azért fegyenckedett gyilkos gyarmatokon hosszú évekig, hogy még képviselői uraságából is kipottyanjon?

Nagyon hasonló esemény-gazdagságban a két ember élete, az Allemane-é és a Rochefort-é. Igazán csak Párizsban lehetségesek még az ilyen pályák, az ilyen sorsok, az ilyen életek. Allemane fiatal betűszedő volt, amikor a francia-német háború kitört. S amikor Párizs kikiáltotta a Commune-t, ez a kicsi, fiatal, hetyke ember ott van a vezetők között.

Könyvet írt a Commune-ről, rabságáról, kínjairól, bőbeszédű, vaskos, rossz, de mégis nagyszerű érdekességű könyvet. Akkoriban ismerkedtem meg vele, amikor ez a könyv megjelent, és meglátogattam. Okvetlenül elképed a helyemben minden más magyar ember is, aki a mi nagyságos képviselő urainkhoz szokott. Külvárosban, ócska házban, fönt-fönt nem is tudom hányadik emeleten, húzós csengővel csengetünk. Ajtót nyit egy mezítlábas, rossz papucsú öreges nő: ez a Madame, a képviselő úr felesége. Takarítja a szobát, mely hálószoba, budoár, szalon, ebédlő és minden. Azaz van egy szoba még, az Allemane dolgozószobája, három lépés hosszú, két lépés széles. Egy rossz íróasztal, egy fonott ócska szék s könyvek egymásra rakva, zsúfolva a fal mellett a plafonig.

Ide, az Allemane dolgozószobájába persze nem lehet bemenni, csak egy ember fér ott el. Alapjában ma sem értem ezt a háztartást, mert már akkor tizenötezer frankra emelték a képviselő urak fizetését.

Lent a földszinten bolt volt különben. Allemane mellékesen egy kis szocialista nyomdát és könyvkereskedést tartott. Ma már ebből kell megélnie, hacsak bele nem hal a bukásba avagy meg nem választják valami időszaki választáson.

Apró ember, senki se hinné, hogy miket élt, és mindenki húsz évvel fiatalabbnak hinné, mint amennyi. Kiválóan értelmes, eszes, nyugtalan, heves és csökönyös, türelmetlen, mint minden tribun és autodidakta.

Elég egy szó és Allemane-nak már kipirosodik az arca, s már kiabál. A szabadgondolkozás kérdéseiről beszélgettünk, s már dühbejött az önmaga első mondatától.

- Meg kell szabadítani az emberiséget az Istentől és a felebbvalóktól.

De ez azután minden harmadik mondata, s a közbeeső kettők olyanok, amelyeket ő már százszor kipróbált a népgyűléseken.

Nagyon fájhat neki a bukás, és örülök, hogy nem láthattam viszont, mint ex-képviselőt. Ez nekem is fájt volna: vannak emberek, akik ha nincsenek a szószéken, nem is ők maguk. És

Allemane-t nem szabad lett volna elbuktatni, ő már igazán úgy benne volt a francia parlamentben, mint a testbe lőtt és ottmaradt golyó. Siratom az öreg forradalmárt, a hivatásos képviselőt, s példáját íme, enyhülésül megmutattam azoknak a magyar volt képviselőknek, akik nemsokára egészen volt képviselők lesznek. Még Allemane is megbukik, íme, óh nép, nagy a te hatalmad.

Pesti Napló 1910. május 22.

Ady Endre

23. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 23.

I.

Kiké lesz Párizs?

[Saját levelezőnktől] Párizs legszívesebben a királyoké volt mindig, de ma már a száműzött királyok is fehér hollók Párizs számára. Leopolddal, a belga királlyal s Edwárddal talán örökre ki is veszett a Párizsban mulatozó fejedelemfajta. Még György, a görög király, maradt volna, de ő már bajosan hagyhatja el Hellászt néhány párizsi görbe napért. Még a szerb trónörököst is komoly tanulmányok vágya hozza el Párizsba, s általában nincsenek már mulatós királyok. Egy-egy egzotikus fejedelem érkezik még néha, aki komolyan veszi azt, hogy Párizsban léhának illik lenni. De már a többi császárok és királyok, ha jönnek is, olyan palástosak, mint a cár, s olyan józanok és fontoskodók, mint Roosevelt. De viszont Párizs a harmadik köztársaság alatt se felejtette el a második császárság tobzódó, szép korát. Kiké legyen, kiké lesz tehát ez a királyokat kedvelő, királyi Párizs? Hajh, hajh, Párizs kénytelen lesz demokrata lenni ízlése és múltja ellenére. Már-már látjuk a királyok utódjait: az amerikai multimillio-mosokat, a, híres aeroplánosokat, nagy tenoristákat s író-híresség eket. D'Annunziót már úgy fogadta Párizs, mint egy inkognitóban érkező királyt. Igaz, hogy a királyi vendégek póri utódjait titokban lenézi a párizsi demokrácia. De valakiké mégiscsak lehessen Párizs, mert élni még Párizsnak is muszáj. A királyok különben is kezdtek smucigoskodni az utóbbi időkben: ejh - gondolja Párizs - legyünk demokraták, ha muszáj.

II.

A Thalamas mandátuma

Thalamas az a híres professzor, akit Franciaország Szent Imre-ifjai jobban gyűlölnek, mint a mi Szent Imre-ifjaink gyűlölik Marczalit, sőt Piklert. A Jeanne d'Arc legenda szertetépőjét, a Hervénél veszedelmesebb Thalamast Versailles város most képviselőjévé választotta. Találkoztam egy diákcsapattal a választást követő napon, s láttam Thalamast mosolyogva ülni be egy tramwayba. Hou, hou, Thalamas - ordítottak a hazafias ifjak, akiket nyilván kitanítottak e tüntetésre. És Thalamas mosolygott: éppen Jeanne d'Arc napján, május 8-án küldték őt a parlamentbe. Szegény orléans-i szűznek nem volt soha olyan szerencséje, mint azoknak, akik ma belőle élnek. Akadémikus lesz abból, aki Jeanne d'Arc mellett ír, s képviselő lesz legalábbis, aki bántja.

III.

Brieux, az akadémikus

A francia Akadémia most fogadta ünnepélyesen tagjai közé és kebelére Brieux-t. Tagadhatatlanul van olyan érdekes a Brieux akadémiai tagsága, mint a Donnay-é volt. S mint Donnay-nak a Chat noirt, akként hányják a szemére Brieux-nek is irodalmi ifjúkora bűneit. De az ifjúkori bűnök megbocsáttatnak még Richepinnek is, megbocsáttatnak mindenkinek, aki megtér. Nincs könnyebb valami, mint abbahagyni a forradalmat s megkomolyodni. Brieux nevetve hallgathatja a vádakat, hogy íme belőle, az egykori forradalmárból is akadémikus lett. Ha őszinte akarna lenni, ezt üzenné jó- és rosszhiszemű kritikusainak, a szemrehányó Catóknak:

- Sorsát senki sem kerülheti el, pláne, ha az ember akarva keresi - a sorsát.

IV.

György, a részeges

Párizsban élő angolok fajukat meghazudtoló, illojális nyíltsággal beszélik: az új király részeges. Tengerészt akartak csinálni belőle, s tengerészeti ismeretei ide lyukadtak ki: ismeri és nagyon-nagyon megszerette az alkoholt. Lehet, hogy ráfogás, de mégis furcsa, hogy én magam legalább hat-nyolc különböző, egymást nem ismerő angoltól így hallottam. Hiszen az erős pezsgőket megitta Edward király is, de nem feledte el, hogy Bacchus ellensége Vénusznak. S ő már inkább csak Vénuszt kedvelte, ami nem jelenti azt, hogy György király nagyon szeresse Bacchust, de Vénuszt se vesse meg. Az angol temperamentum szerencsés még a királyi trónon, s még túlzásaiban is: megtalálja mindig a módját, hogyan kell élni és élvezni.

Pesti Napló 1910. május 26.

Ady Endre

24. A PARASZT NIETZSCHÉK

- Búzatermés és követválasztás -

Jean Jaurès, a francia szocialisták nagyhercege kortesúton járt, s a francia Alpokban gyalogosan kellett néha-néha egy-egy falucskát meglátogatni. Hegyvidéki, mokány francia paraszt vezette a hegyek között Jaurèst és társait, hűséges ember, elvtárs, aki tele volt tudni-vágyással.

- Hát igaz-e, hogy a papokat és az apácákat elkergetik - kérdezte többek között a vezető.

- Bizony - válaszolta Jaurès - azokkal végeznünk kellett, mert ellenségei voltak a köztársaságnak.

- Nagyon jó, nagyon helyes - dörmögte jókedvűen, megelégedetten a paraszt -, de az istenre sincs szükség.

- Azzal is végeztünk - mondta Jaurès, mert látta, hogy ez a válasz tetszenék a vezető elvtársnak.

- Ejnye be okosan tették, most már se isten, se pap, se mise, se egyházi adó. Hanem a harangok megmaradnak - kérdezte egy kevés hallgatás után, de nyugtalanul.

- A harangokat meghagyjuk - vágta ki bátran, okos sejtelemmel Jean Jaurès -, a harangokra szükség van.

- Bizony szükség, mert a jégfelhők boszorkányait csak harangszóval lehet elkergetni - fejezte be nagy hittel a hegyvidéki elvtárs.

Ám napidíjat se fogadott el Jean Jaurèstől pedig kemény, szorgos munkaidő volt. És némely francia régiók népe tudatlan, babonás, de benne él a polgári tisztesség babonája is. És benne él a forradalom, a szabadgondolkozás ösztöne, és dolgozik a maga módján.

*

Oláh és magyar lakosságú vidéken a minap korteseivel vacsorázott a munkapárti jelölt úr. Az egyik főkortes hangosan, sőt harsányan számoló-cédulát kért a vendéglői főpincértől. Azután negyven-ötven ember füle hallatára, három perc alatt számadást csinált:

- Kétezer emberre van szükség, hogy győzzünk, tehát húsz korona személyenkint: negyvenezer korona és ehhez a fuvarpénz.

Azután számolt tovább; öt fő-főkortes tizenötezer korona, s tíz utazó kortes nyolcezer korona. Azután a falusi kortesek és egyéb kiadások, három perc alatt kész volt egy száztízezer koronás költségvetés. A Justh-párt jelöltje akkor még csak tíz koronánál tartott voksonkint, de azóta talán ő is új költségvetést kapott a korteseitől.

És ez a kerület valamikor egyikét választotta a hét dentumogernek, akik Rákos mezején borozván, búsultak a koronázás napján. És ma a legtisztességesebb polgártárs is csak így tud mentegetőzni:

- Az apám még a magáéból költött a választásoknál, ma már szamárság becsületesnek lenni.

Hiszen igaz, szamárság, de mégis érdemes keresni az okot, hogy harminc év alatt honnan került ennyi okosság a magyar választókhoz.

*

Az első nagyobb pénzosztás akkor volt ebben a kerületben, mikor egy nagy gróf akart mindenáron győzni. Ez a nagy gróf meghalt, szobra is van, a „kis ember” barátja volt. A „kis ember” tőle tanulta meg az első leckét a voks-eladásból: ez volt a legalaposabb szövetkezet-alapítása a nagy grófnak. Azután már csak éppen, hogy két forinttal olcsóbban szavaztak a negyvennyolcasra, mint másra. Jött egy képviselő, aki öt év alatt négyezer szép holdas birtokot költött a mandátumára. Azután jött a kaszinó méltóságos, félelmes, játékos ura, aki odahajított százhúszezer forintot a mandátumáért. A múltkor majdnem ingyen választott ez a kerület, mert akkor nemzeti fölkelés volt, és most két választás költségét keresik a polgártársak.

Itt ugyan nem kérdik meg a képviselőjelölt urat, hogy erről s arról miként gondolkozik. Széles e világon okosabb, bátrabb választók nincsenek, mint Magyarország legtöbb helyén. A nemzeti intelligencia elvégezte a maga dolgát: a választók majdnem olyan nagy hazafiak, mint a jelöltek.

*

Illenék előkelőnek vagy cinikus gazembernek lenni s észre se venni a politikát, a magyar politikát. De akkor jóval szamarabbak volnánk a magyar falusi választónál, aki jól tudja, hogy a búzatermés és a politika a mi egész sorsunk.

Búzatermés és politika, azaz követválasztás, mennyi mindent elmond ez rólunk, mivoltunkról. A mai magyar választók egy kicsit a római patríciusok gyámoltjai s egy kicsit afféle paraszt

Nietzschék. Az már igazán egyéni dolog, hogy én például utálom őket, borzadok, fuldoklok a szaguktól, s néha elátkozom a magyar alkotmányosságot.

Milyen boldog emberek a francia politikusok, kiknek a legrosszabb esetben is eszmékkel bíbelődő, babonás és nem okos parasztokkal van dolguk. A mi úri és paraszti parasztjaink túlságosan progresszívek nekem, nagyon előkelőek. Büdösek a bűntől és a bűn és erény előkelő tagadásától. Szükség volna azokra a harangokra, melyeket az Istennél többre becsült a Jean Jaures választója. Sok a jégfelhő, sok a boszorkány, be kellene harangozni nekik, de hát - talán késő is már.

Pesti Napló 1910. május 29.

Ady Endre

25. CSENDES VÁLSÁGOK

(Kaffka Margit könyve)

Tisztelt Margit asszony, újból azt szeretném Magának tanácsolni, hogy ne legyen olyan elhatározottan, kérlelhetetlenül, imponálóan igaz íróember, mint aki. Lássa e tanácsomnak igazolását egy bolond, szeszélyes kimondásban: én is jobban szerettem, azaz tűrtem Magát, amíg ki nem derült a Maga valami mivolta. Milyen szép tréfa-virágokkal udvaroltam Magának: „nem szeretem az írónőket, de Maga annyira író, hogy már nem is nézem Magát nőnek". És ugyanez az úr azóta, valahányszor ideje jut rá, korrigálja, rontja a Magának egykor hetykén, biztosságosan s felelősség nélkül odadobott elismerést.

Hát így vagyunk, ilyenek vagyunk, Margit asszony, de durva igazságtalanságaink érthető tömkelegéből egyetlen kis, bátor igazság hadd osonjon ki: Maga inkább intellectuelle-é látszik válni, mintsem tökéletesedettebb művész-asszonnyá.

Én értem Magát, értem a Maga vívódó s a férfiú miatt siklott, bukott, esett, zúzott, olykor győzedelmes asszonyait. De ma már (ez volna talán az én kritikám lelke) bosszant, hogy egy asszony eltérülni látszik attól a hivatásától, hogy művész legyen.

Rendben van, Margit asszony, rendben van minden, s az is rendben van, hogy én már Magának talán rosszul elfogult kritikusa vagyok. De az már, a teremburáját, még sincs rendben, hogy egy ilyen író, mint Maga, könyvet adat ki, s a Nyugatban, még a Nyugatban is, a Maga ellenségének kell elkövetkezni - szerető és szükséges gorombaságokra.

Tisztelt Margit asszony, ezennel és ezentúl is szívesen vallom magamat a Maga természetes ellenségének, mert ha nem volnék ellensége, szétcibálnának az asszonyai, a novellabeliek.

A Maga asszonyai furcsa pe[r]szónák, de ha perszónák olykor igazán is, az a nagy hibájuk megmarad, hogy hibáikat a Kaffka Margit tisztes és fehér védelme alatt követték el. Őnekik már megbocsátottam, de Magának, Margit asszony, ugye hogy nem ilyen egyszerű s kívánatos a fölényes megbocsátás? Persze nálunk, Magyarországban, érthető volna minden lehető vagy lehetetlen, korszakokat kijátszó, kisemmiző fenomén. Maga is gyönyörűen érthető volna, ha művészetétől azért tágít olykor kicsit vagy sokat, mert hát propaganda kell a népnek. Például megérteném Magát, ha művészségével egy kergető feministaság is társulna, de Maga nem feminista.

Így bajok villannak ki és elő: egy okossággal sújtott művészet s egy lángtalan, hideg odatolása, kiáltása annak, hogy „én író vagyok, de feminini generis".

Nagy Endrének van ellenem, rólam egy gyilkos, találó mondása: „jó, jó, valaki szép verseket ír, de nem muszáj ebbe belehalni”. Hadd lopjam ezt el, s hadd konferáljam ezúttal Magát, tisztelt Margit asszony: „jó, jó, egy asszony olyan tehetséges, mintha férfiú volna, de nem kell ebbe belehalni”.

Tisztelt Margit asszony, ha netalán a férfiú és nő bolond, örök, nagy harcának kis dokumentumát szeretné látni e kis írásban, téved. Ez a kis írás megkésett, de régen kész hódolat s egy figyelmeztetés, hogy az emberben mégiscsak az ember a fontos s nem a nemi különbség.

Higgye el nekem, hogy maga nem lesz kisebb művész és nagyobb asszony, ha túlteszi magát azon az elámuláson, hogy Maga asszony-létére nagyon kiváló, sőt művészember.

Ady Endre

26. A FORRADALMÁR PETŐFI

Még avval se vigasztalhatom magamat, hogy Petőfi Sándor miatt vertek meg, mert Ady Endre miatt és egy könyvkiadó bolt miatt kaptam a verést. A forradalmár Petőfi című könyv dolgáról van tudniillik szó, melyben a Nyugat olvasói méltán követelhetnek tőlem egy kis magyarázatot. Sietek kijelenteni hogy ártatlan vagyok, de azt is, hogy nincs cudarabb állapot olykor, mint ha az ember nagyon ártatlan. Különben pedig nem a verés fáj, váljék egészségükre, akiknek olyan remek alkalmat adtam az ütésre, s én pedig nagyszerűen bírom. De az már fájna keservesen, ha egyetlen jóemberem is eltűnődne egy kicsit, hogy mégis, ez az Ady nem csalfáskodott-e evvel a Petőfi-könyvvel?

Esztendők óta folyik Magyarországon majdnem büntetlenül egy csúnya komédia Petőfi nevével Petőfi ellen. Petőfibe kapaszkodva ágálnak, ámítnak, sürögnek, gyarapodnak olyanok, akiket az a néhai isteni fiatalember, aki haragudni is jobban tudott, mint mi, ha vélük él, okvetlenül véresre ver. Rossz könyvek, farizeus beszédek, lelketlen ünnepek, lelkes üzletek omlanak és ömlenek. És egyszerre csak teljes vakmerőséggel már teljesen a magukénak hirdetik Petőfit éppen azok, akiket Petőfi legjobban utált. Népellenes urak, apácatelepítő mágnásasszonyok, cifra reverendás papok s nagyurak galád szolgái jönnek elénk - Petőfivel. És azok, akiket Petőfi még jobban utált: a gyávák, az üres, hazug honfiaskodók és mindenek-fölött a rossz írók, a tehetségtelenek.

Haragos fájdalmamban már régen gondolkoztam, ki tudna legeslegjobban szétütni e bűnös komédiások között. S már régen láttam, hogy Petőfi meghamisítóival igazán alaposan elbánni csak egy ember tudna: Petőfi. Jöjjön ellenük Petőfi maga, a maga szociális hitvallásával, a maga csillapíthatatlan és határtalan forradalmiságával, a saját verskorbácsaival. Úgy látszott, hogy a körülmények is segítenek e régi háborús tervemben: Petőfivel megfenyíttetni Petőfi álbarátait.

Egy budapesti könyvkiadó cég fölszólított, hogy válogassam össze egy könyvben azokat a Petőfi-verseket, melyek legvilágosabban adnak képet Petőfiről, a nagy nemzeti és társadalmi átalakulás egyik fanatikus munkálójáról, Ferdinánd császár, Kossuth Lajos és Táncsics Mihály kortársáról. Ezek a versek nem a legjobb Petőfi-versek, de Petőfi Sándor polgárnak leg-emberibb, leghevesebb s a valóságokhoz legragaszkodóbb vallomásai. S ha Petőfit politikailag és társadalmilag éppen a radikális átalakulások gyűlölői foglalják le maguknak, nemes kötelesség Petőfit azoknak visszaadni, akiké volt. Mert a szabadságmozgalmakra nagyon rossz idők járnak most Magyarországon, s Petőfi forradalmár utódjai (Petőfinek, a polgárnak, a

politizálónak, az agitálónak utódjai) nem engedhetik át az úgyis kegyetlen és hatalmas ellenségnek az ő Petőfijüket.

Így gondolkoztam, amikor kapva kaptam a kiadóvállalat tervén, s a többit most már röviden elmondom. Olcsó könyvet gondoltam, nagyon olcsót, munkások, diákok zsebeihez szabott árral. Lehet, hogy a kiadócég eleinte azt vélte, hogy néhány íves írással teszem majd üzletibbé ezt a könyvet. De én legelső beszélgetésünkkor megmondtam, hogy e könyvben a Petőfi-versek összeseregeltetése a fontos. Párizsban válogattam össze, s jelöltem meg a verseket, s ott írtam eléjük néhány sort, mely nem akart más lenni, mint egy mutató ujj: nézzétek, lássátok. Két levelemben is magyaráztam a kiadócégnek, hogy itt Petőfi beszél, s énnekem jóformán látszanom se szabad. Itt a könyv ideája, bátorsága és (akkor még azt hittem) dicsősége óhajttatták meg velem, hogy nevemmel helyet álljak rajta és érte. S még inkább az, hogy hátha harc, háború lesz a könyv nyomán, s az efféléből gyávaság volna kimaradni. Ami bekövetkezett, arról nem tehetek, mert kétezer kilométerről mindent látni, tudni, megfigyelni nehéz. De ez a könyv csak a Petőfi könyve akart lenni, és én nem írni, de cselekedni akartam vele. Plakátokon, üzleti körlevelekben, hírlapi hirdetésekben meghurcoltak, s méltatlanul odadobtak martalékul szép számú ellenségeim s szamár irigyeim bunkós pennái elé.

A Nyugat olvasóinak tartoztam ezt elmondani és még azt, hogy derék gondolat szép, tiszta, szerető szándék ritkán járt még rosszabbul, pedig az ilyesmik többnyire rosszul járnak. Mindegy: a forradalmár Petőfi él, s ő mégis el fog bánni az ő meghamisítóival, s ez a fontos.

Ny 1910. június 1.

Ady Endre

27. „A LA MANIÈRE DE…”

Úgy gondolom, hogy nálunk még nem értenek elég jól az effajta, kedves írócsúfoláshoz. Nem új, de mindig pikáns, ahogy egy kicsit olvasnak, ez a játék, s engem érdekel különösen. Magyarországon tudniillik énrajtam próbálták ki legsűrűbben és legsokaságosabban. Kár, hogy kevésszer sikerült, mert bizonyosan könnyebb volna Ady-paródiát írni, mint Baudelaire-t.

Paul Reboux és Charles Muller urak „A la manière de…” könyve már talán a harmincadik kiadás körül tart. Új és új írók kerülnek bele, sőt régibbek és régibbek, mivel a diákokra is kell számítani. Zola, Gyp, Bourget, Ohnet, France, Mirbeau, No[a]illes grófné mellett az iskolákban olvasott klasszikusok is.

A módszer: paródiás kritika, bolondos utánzás, de mindig haragos-irigy grimászolással. Ez a haragos-irigy grimászolás olyan szükséges ehhez a „műfaj”-hoz, mint a kicsúfolandónál az egyéniség.

Röhögősen imitálni valakinek írói erényeit és bűneit nagyon nagy dolog. Irodalmi gourmet legyen, aki teszi[,] a legeslegfinomabb fajtából, s egy egyéniségtelen sok-tehetségű író - együtt. Áldozat pedig az is lehet itt, aki például írói és művészi mérlegen semmisen könnyűnek találtatott. Kemény Zsigmondot éppen úgy ki lehet csúfolni, mint Senky Aladárt. De elképzelek egy Senky Aladárnál íróbb írót, egy valóságos írót, aki már az ilyen mókuskodások számára föltörhetetlen mogyoró. Az író-természetrajzhoz valósággal új, tudományos adatokat szállítanak az olyan csúfolódók, mint ez a két francia példának okáért.

A jó, haragos-irigy imitálók értetik meg, hogy az író-betegség sajátságos betegség. Olyan, mint a torokgyík, mikor gyermekek között pusztít, de a fölnőttek is megkaphatják. S közben egy

sereg ember fájlalja a torkát, de ez a torokfájás nem - torokgyík. Valósággal betegnek, valósággal írónak kell lenni, s mellékes, hogy milyen rangúnak. Akibe a Reboux-k és Mullerek bele tudnak kötni, az bizonyosan író, még ha Rosny is, akármelyik Rosny. A kritikai paródiának avagy paródiás kritikának akkor és úgy van becse, ha az abszolút író-természeteket megtalálja.

Az író-manière-ek „műfaj"-a pedig igazán értékes jelenség egy kultúrtársadalomban. Okvetlenül elterjedt, heves és értő olvasás-szokásra vall, ami mégiscsak a legszükségesebb az irodalomnak. Ám bizonyos az is, hogy a szóban forgó francia könyv nem volna ilyen kelendő, ha egyszerűen antológiája volna a kifigurázott íróknak. S evvel talán egész véleményt mondtam erről a „műfaj"-ról. Ez olyasvalami bizony, mint a könyvvigéc, a nagyon ügyes könyvvigéc. Élelmesen és sokat keresve csatangol az írók és a publikum között. Hasznos, derék, kedves, kultúrás szerep, s úgy szeretném már látni, hogy Magyarországon is nagyon kelljen és keljen.

Mihelyst többen olvasnának, rögtön megteremnének a több és tehetségesebb csúfolók is. És nagy gyönyörűség volna, ha minden valaki magyar írót kicsúfolnának végre. „A la manière de" Paul Reboux és Charles Muller - sok-sok kiadású könyvekben.

Ny 1910. június 16.

Ady Endre

28. AZ IMPERIALE SIRATÁSA

Négy vagy öt évvel ezelőtt a bölcs Ignotusszal találkoztam Párizsban, aki az ő finom és figyelmes közönyösségével ezt kérdezte:

- Hát csakugyan Bakonyod neked ez a Párizs, és nem sajnálod a mi gyönyörű Budapestünket, hol élnünk s halnunk kell?

Akkoriban a Szajna túlsó partjáról, Párizs Budájáról jártam át naponként az igazi Párizsba, a Kozmopoliszba. Imperiale-on jártam rendszerint, mert az olcsó volt, ami szükségeltetett, s szép volt, levegős, napos, jó.

Akkor azt mondtam Ignotusnak egy piciny percnyi, kedvetlenül kedves gondolkozás után (oh, szép ifjúságom):

- Való, hogy néha fáj nekem az emigráns voltom, életem, szegénységem s az a gyalázatosan gazdag Párizs. De ha ragyogó délben fölülök az omnibusz tetejére, nézem Párizs nyüzsgését, szépségét, s eszembe jut Budapest s hozzátartozó, hitvány népe: boldog vagyok.

*

És most Párizsban beszüntetik, meghalatják az omnibusz magas emeletét s a correspondance-ot. A correspondance (átszállójegy) halálába talán bele tudnék törődni, de az Imperiale vesztébe: nem. „Sic transit" - az ember nem tud már a klasszikus bölcsek és poéták csacsis bölcsességével megvigasztalódni: öregszik.

A tramwayba[,] az autóbuszba beletörődhetett az ember: ezek emeletesek voltak, s hasonlítottak a régi omnibuszokra. De az Imperiale eltörlése majdnem azt jelenti, hogy ezután már nem szabad a nagyvárosi életet magasról, távolról nyugodtan nézni. Rajongók, hívők és svihákok azt mondhatnák, hogy a repülőgépek korában éretlen szentimentalizmus ekként

panaszkodva szólni. Holott nem így van, s a párizsi omnibuszt a maga Imperiale-jával el kell siratnia mindenkinek, aki [e] históriai nagyvárosnak nyugtalan szívén feküdt.

Mert tudákos túlzás a szív ellen támadni, s természettudományi kérdést csinálni abból, hogy mi is a szív? Az Isten, a lélek, a szív, csak hadd maradjanak meg bővülő-táguló értelemnek[,] régi, nagy jelentőségükben. S a repülőgép is csak maradjon annak, aminek ma még látnunk szabad és lehet. És szeressük olykor azt is, ami régi, holott régi: a régiség nem mindig rossz, nem mindig - deleandum.

*

Hiszen minden régi szokás és institúció új volt valamikor, s minden újért mártírvér pergett. Például az omnibuszért is, melynek igazi föltalálója (avagy fölfedezője?) Baudry úr volt, aki Nantes-ban lakott. Baudry úr egyelőre csak arra gondolt, hogy az ő meleg fürdőihez könnyebben juttassa el az embereket. S mikor a társaskocsik beváltak, Baudry úr áttette a szállását Párizsba, s már nem akart mást, mint utasokat szállítani. És Baudry úr, mint minden újító, minden kezdeményező, csúnya véget ért: a hitelezők elől a halálba szaladt. Gyorsabb omnibuszon, mint az övéi: beleugrott s belehalt a Saint-Martin csatornába. Ez így volt jól, s az is jól van, hogy ma a legjobb értékpapírok Párizsban a Baudry úr kocsijainak papírjai.

És az se utolsó dolog ám, hogy az Imperiale-ok miként jöttek divatba Párizsban. Berry hercegnő fogadott a királlyal tízezer frankba, hogy ő föl mer ülni e populáris magasságba. S Párizs attól fogva, hogy Berry hercegnő megnyerte a fogadást, a maga teljes, hazug demokráciájával keresztelte el Imperiale-nak az omnibusz emeletét.

Nyolcvan esztendős az Imperiale Párizsban, s igazán fáj nekem, hogy nemsokára örökké elmúlik. Budapest omnibuszai most kezdik, néhány év óta, a magasságnak ezt a mozgó, utcai kultuszát. Miként legalább nyolcvan évvel kezdünk el igazán, alaposan, mindent - Franciaország után. (A nagy forradalom kivétel: ezt mi sohse kezdtük, s félek, hogy sohse kezdjük el.)

*

Az Imperiale különben is oda való, ahol van mit nézni, s ahol az embereknek hangulatuk van a hangulatokhoz. Párizs kibámulta magát, s eltelt a maga szépségével, most már nem kell az Imperiale.

Sok-sok száz kilométerről temetem én is az Imperiale-t, amelyhez már újabban hűtelen[!] kezdtem lenni. Kocsik, taxiautók s az öregedés gyöngeségei, hiú álszemérmei elhódítottak lassanként tőle. De az Imperiale látta az én fiatalságomat és meghordozta dicsőségesen Párizs napos bulvárjain. És mit mondanék most Ignotusnak, ha Párizsban találkoznánk s ha megint megkérdezne? Hajh, Párizs nekem már nem Bakonyom, kedves, hideg[,] bölcs Ignotus mester. A budapesti Imperiale-ra pedig nem illik és nem érdemes fölülni, az Imperiale-nak is vége.

Oh, tarka emlékek, tűnő ócskaságok, be belétek szeret végül minden ember, midőn már nem vagytok.

Pesti Napló 1910. június 24.

Ady Endre

29. VERLAINE ÉS CARRIÈRE

Korának legkeresztyénebb festője, Eugene Carrière, megfestette kortársának, a legkeresztyénebb poétának, Paul Verlaine-nek az arcképét. Ez a híres Verlain[e]-kép Jean Dolent tulajdona lett, és maradt sokáig, de most megvásárolta a Luxembourg-múzeum számára a francia állam. Carrière, amikor Verlaine képmását megcsinálta, már glóriát festhetett ecsetjével a Verlaine- re dobott sárból a beteg költő Krisztus-feje köré. És most, íme, feledvék a gyalázatok, s Carriere a hivatalos örökkévalóság biztos szállását is megszerezte az üldözött, szállástalan nagy költőnek.

Csak kortársak voltak ők, Carrière és Verlaine, nem barátok s nem testvérek a művészetben, nem egymást egyformán látni tudó valakik.

Carrière minden volt, ami gyarló, mai ember egyszerre lehet: filozófus, költő, muzsikus, szociológus, piktor, szobrász, iparművész, humanista és ember. Jó, szomorú, hivő és rajongó ember mindenek fölött, amilyenekről az ábrándos Swedenborg álmodhatott.

Paul Verlaine a muzsikás álmok alélt, mámoros önkínjaitól összetörött költője már csak a múltban élt és az alkohol-vetítette jövőben. „A sajnált, az utált múlt s az ismeretlen, félelmes jövő között feszíttetett meg" - írja egyik biográfusa. S csakugyan olyan volt már Verlaine élete vége felé, mint egy keresztre feszített, aki már lehunyta szemét, s zokogni is csak befelé zokog. És mégis találkozniok kellett, és mégis olyan természetes, hogy a Maternité, az Anyaság fanatikus festője megtalálta, meglátta Verlaine-t.

Eugène Carrière az anyaságot hirdette legistenibbnek a földön, s az volt a hite, hogy a költők is anyák, terhesei és megátkozott áldottjai a jövőnek.

Párizs másik széléről, valamelyik kórházból csalták ki a barátai néhány órára szegény Léliant. Szegény, bélyeges, kóborló, beteg Léliant, polgári és poétai nevén Paul Verlaine-t, aki kórházból kórházba költözött ez időben. Nehéz dolog volt, egy pillanatig nem ült nyugodtan Carrière előtt, fölkelt, járkált az atelier-ben, beszélt, vitatkozott, csúfolódott hangosan. Barátai biztatták, hevítették, nógatták, uszították, hogy mindent-mindent el tudjon árulni e pár óra alatt az arca. Így készült el a XIX. századnak egyik legemberibb portréja, a híres Verlaine-kép, Carrière egyik legszerelmesebb műve. Különös olajfestmény Carrière eredeti Verlaine-képe, melynél talán csak Carrière Krisztusa fájdalmasabb, jellemzőbb, több. Még azok is, akik szigorú kritikusai Carrière-nek, ez előtt a kép előtt meghódolnak, mert ez a kép maga is teljesen művészi hódolat. A magyar publikum úgyszólván csak egy hitvány reprodukcióját ismerte eddig ennek a nagyszerű és megrendítően lélekbelátó képnek. Még néhány litográfia adhatna némi képet e képről, azok, amelyek magának Carrière-nek gondos ellenőrzésével készültek.

*

„De Profundis": 1896. január nyolcadik napján, ötvenkét esztendős korában halt meg Paul Verlaine, a franciák boldogtalan, nagy poétája. Tíz év múltán, 1906-ban temették el Eugene Carrière-t, aki több volt, mint piktor: szép, fölséges, gazdag életű művész-bölcs. Szinte fáj a Carriere egyensúlyozott, munkás, hívően szomorú, de mégis víg életére gondolnunk Verlaine mellett.

A Verlaine élete: egy föláldozott ember élete, akinek kálváriája száz idegen okot és titkot rejteget. Metzben született, mely ma már német föld, az apja katonatiszt, s már hajló korú ember. Ő korán érett, korán szomorú, korán poéta, az édesanyja érzelmes, jó asszony. S életébe, mely tisztes, polgári életnek vagy legföljebb úri, szolid költői életnek vágyódik és indul, folytonosan belecsapdosnak a mennykövek. Párizs városának kishivatalnokáról minden

ok nélkül, csak mert gyönge akaratú volt, azt hiszik, hogy veszedelmes forradalmár. Mert a Kommün idején ő ott maradt Párizsban, régi kávéházaiban és a versírásnál. Mikor Belgiumban nemsokára egy utcai csöndháborításért pár éves börtönre ítélték, a forradalmár-híre csinálta ezt; különben is ez az egykori jó diák, ez a hivatalba vágyó, hamar nősülő ember csak a különös végzet által lett azzá, ami lett. Mikor látta, hogy kegyetlenül tréfálkozik életével az élet, lappangó, örökölt temperamentuma kitört. A Verlaine életében a legtragikusabb, hogy ő végül elvadítva arra törekedett, hogy minden rosszat elhiggyenek róla. Szerencsétlen házassága, a német-francia háború idején játszott szerepe s belső, rejtelmes meghasonlása voltak az első legnagyobb csapások. Egy ember, egy alapjában könnyes, lágy, versíró férfiú, akinek még az sem adatik meg, hogy egyetlen gyermekét, fiát, életében lássa. Azután jön egy excentrikus, furcsa poéta-gyermek, egy bolond, zseniális suhanc, aki végzete lesz. Rimbaud ez, akivel Londonba utazgat, s aki miatt a kegyetlen belga törvényszék olyan rettenetesen bánik el Verlaine-nel. Már előbb hozzászokik az alkoholhoz, a feledtetőhöz, jelen-pótlóhoz s jövő-ígérőhöz, és ezután az alkohol veszi át Verlaine sorsának intézését. Menekülni akar a sors elől, olykor előkelő társaságokba hívatja meg magát, máskor a munkában akar elmerülni s szomjúságot oltani. Kolostorba megy, tanárkodik, föl-fölcsap földmívelőnek, sőt egy időben komolyan hírbe tudja hozni magát, mint az Akadémia halhatatlan-jelöltjét. De örökségét elfogyasztja ez az ingadozó, nagyon változó élet, s végül Verlaine mámorosan összetűz öreg, jó édesanyjával is. Ekkor jön a második börtönbüntetés, azután a betegség, a kórházak, a részeg, csatangoló remeteség. Végre megéri azt, hogy az italt se bírja, s körülötte már csak züllött rajongók, ügyes számítók s rossz nők maradnak.

Ez mind igaz, de a többi, ami Verlaine-ről hírre kapott, galád, utálatos rágalom. Boldogtalan, másokért szenvedő, Istennel megbékült, mégis tiszta ember, nagy poéta volt: ez az igaz.

*

Eugène Carrière-nek nincs élettörténete: elálmodta, elfilozofálta s ezernyi vászonba földolgozta az életét. Modern evangélista volt, imádta ezt a nők által újhodó és újra újhodó emberiséget, az életet, az egész világot. Szeretett mindent, mindenkit, szerette a maga szomorúságát, talán ezt szerette legjobban - az Anyaságon kívül.

Mondják, hogy akarattal rosszul rajzolt, hogy monoton volt, s mindig egy gondolaton vagy érzésen nyargalt. De mondják mások, sokan, azt is, hogy nagysága nagyobb, mint a zenében a Wagneré, s csak még ezután érti meg a világ, ki volt Carrière? Bizonyos, hogy nagy művész volt, kívánatosan példás életű ember és keresztyén, szabad keresztyén, miként Verlaine. És itt találkoznak ők ketten: a keresztyénségben, a krisztusiasságban, életüknek altruizmusában. Verlaine nyomorultul, de generációkért és Istentől megszentelt szívvel halt meg, Carrière gondolattal s vászonnal ugyanígy apostolkodott. Csodálatosan megnyugtató, hogy ők mégis észrevették egymást, s hogy a Verlaine-portré beszélni fog sokáig és százezreknek arról, hogy az élet összehozza az egymáshoz illőket, s hogy az az élet az érdemes élet, mely a leendő életeket munkálta.

VU 1910. június 26.

Ady Endre

30. LA CHÂTEAU DE LA BELLE-AU-BOIS-DORMANT

„Bizony nagyon kicsi könyv ez… bocsánat… talán az utolsó könyvem” - írja az író: Pierre Loti. Újságcikkekből, följegyzésekből, akadémiai prédikációkból összeütött könyv, ez bizonyos, de igazi Loti-könyv. Színészkedés és szomorúság, gyönyörű szomorúság a színészkedésben s könnyfacsaró színészkedés a szomorúságban. Alphonse Daudet mondta volna egykoron Lotinak, amikor Loti az ő egyszerű, hugenotta falusi őseiről beszélt, ami következik: „Toi, vois-tu, tu as surgi là comme un diable qui sort d’une boîte. Plusieurs générations, qui étouffaient de tranquillité régulière, ont tout à coup respiré éperdument par ta poitrine… Tu paies tout ça, Loti, et ce n’est pas ta faute…” Így van-e, nem tudom, de Loti minden könyvében hugenotta őseit siratja, s úgy mutatja magát, mint véres ragyogású mártírutódot.

Újabban egy erőszakos művészi és emberi hitvallás Messiása szeretne lenni Loti, mivel ez a legarisztokratikusabb lelki divat. A Loti hitvallása, mint e könyvéből is kitör, valami együgyű őstisztelettel összeházasított nihilizmus. Már-már úgy látszott, hogy a hité a jövő, az abszolút hité, mint a France-é vagy, mondjuk, a Bourget-é. Hinni valamiben, ez volt rövid ideig éterinjekciója minden igazi vagy csak híres francia valakinek. Most nem ez a legfontosabb, legszebb, hanem megtagadni Rousseau-t s csak kedvelni és siratni az elveszett hitet.

A harmadik köztársaság nagyon megnyomorította a francia lelket, s a tudományt és haladást is csak azért nem káromolja az ember, nehogy ráfogják: Brunetière-epigon. De Loti azért nem röstelli leírni: „minden igaz, és mindennek az ellenkezője is igaz.” Azonban az ősöknek biztosan igazuk volt, mert azok tudtak hinni, s, istenem, az ember hatvan-hetven évet él, s a világi dolgok hat-hétszáz év alatt is csak látszólag változnak.

Ez a Loti-könyv összevisszaságában, újságírói voltában az ősökhöz és a távolságokhoz imádkozik. Szomorú, rafinált mai könyv, sok eső esik benne, sok emlékezés és régi illat szállong. A nagy látatlan kapcsokat keresi a régmúlt, a távolság az idegenség között és köztünk. Úti hangulatok a messze Keletről, a babonás, de már a kultúrától romló baszk földről, Londonból, Berlinből, régi zugokból, röpülő vonatról s tarka tájakat panorámázó automobil-nyargalásokról. Város, rejtett falu, hajó, bárka, vonat, automobil, Kelet és Nyugat, minden szomorú. De a Loti finom, ravasz, szomorú tollából, új hitvallásából a legédesebb méz csöpög az ajkainkra keserű lé helyett. Az jut eszünkbe, hogy milyen szép volna szépen meghalni, de legföljebb csak két-három napra vagy hónapra.

Ny 1910. július 16.

Ady Endre

31. KI LESZ A MIKSZÁTH?

Ötvenre becsülöm nagyon alacsonyan a Mikszáth-jelöltek számát, s csodálkozom, hogy kevesen veszik észre ezt a bolondos versenyt. Nem azon csodálkozom, hogy sokan kívánják maguknak az élő Mikszáth szerencséjét, mert, Pál apostol szerint, aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván. De a breton paraszt jóval okosabb, mint a magyar Mikszáth-jelöltek, s már régen tudja, hogy kettőt nem tud az Isten sem teremteni: öreg, terebélyes fát és „gentilhomme”-ot. Tehát: kész, nagy, egyéni életet és művész[t], aki Mikszáth volt, s aki csak Magyarországon és a maga idejében lehetett.

Nem a Mikszáth-jelöltek a hibásak legelsősorban, de a halott Mikszáth, aki megvető bölcsességgel tűrte, hogy benne az éretlen magyar fórum a modern Tinódi Sebőt lássa. Aki gőgös, igazi és szemérmes művész volt, de jól élni szerető, kényelmes magyar is, magához való ésszel. Udvari költőnk hála istennek nincsen még, csak udvari cigányzenészünk, de diétai költő kell még a legbirtokosabb politikus uraknak is. Eszembe jut néhány vidéki magyar úr, kik Dankó Pistán és Fráter Lorándon túl semmiféle muzsikához nem sejtettek, de évi összeggel támogattak egy fiatal muzsikust; hogy az Debussyket és Strauss Richárdokat tanuljon.

Szóval bizonyos, hogy úri kötelesség az nálunk: legyen egy Mikszáth a háznál s a Háznál, ha be is csap bennünket. Mikszáth ezt tette, mert avval dobta magasra magát, amit semmire se becsült, s olyan művész volt, hogy úri gyámolítói ma se hinnék. És most ötven úton ötven Mikszáth-jelölt indult el, szent Kleofás, micsoda gyülevész had. Abban egyeznek meg csak, hogy Mikszáthnak lenni nem rossz állapot, de a módszere mindegyiknek más. Van köztük nem egy - tanult, finom, progresszív urak -, akik tudományosan megállapították, hogy a változott viszonyok változott Mikszáthot igényelnek. Van olyan, aki legelsősorban a nagyon nem is kínált mandátumot szerezte meg, hogy majd megjön a többi mikszáthság is. Van, aki a rangsorban bízik, hogy automatice lép elő Mikszáthnak, hiszen híre van, sokat írt, s ha kell, a pipázásra is rászokik. Kettőt-hármat, sőt többet látok, akik egyenesen kiveszik a Mikszáth-könyvekből a Mikszáth-embereket s történeteket, s azt mondják: történjünk tovább, mintha mi se történt volna. Mulatságosak a politika kis krónikásai, akik különben is magukban egy-egy írózsenit rejtegetnek, s most hajrá: Mikszáth is így kezdte. Csak olyat nem látok az ötven között, aki mintegy Burns-Goethe-Lamartine magyaros, parasztos, nagy eggyéfoglalója - Mikszáth lehetne. Ezt teóriával nem lehet megcsinálni, politikával sem, zsurnalisztikával sem, nagyurak kegyével sem, pipával sem. Valakinek gyomra legyen a magyar politikához, marka a vagyonszerzéshez, bölcsessége a lekomáztatáshoz s olyan tiszta művészzsenije, mint Mikszáthnak, aligha akad mostanában. Akadhatni akadhatna különb Mikszáth is Mikszáthnál, de ez már igazán csoda volna, azonban Mikszáth nem akad. Azért a Mikszáth-jelöltek ne essenek kétségbe: az állás be lesz töltve éppen úgy, mint a számvevőszéki elnöké, s egyikük csak hozzájut.

Ny 1910. július 16.

Ady Endre

32. REINITZ: ADY-DALOK

Az Ady-verseket ma már gyűlölnöm kellene, s jobban is gyűlölném, mint gyűlölöm; ha Reinitz Béla nem írja meg az Ady-dalokat. Akarattal mondom, hogy írta, mert Reinitz Béla sajátságos, példátlan módon irodalmi cselekedetet végzett a megmuzsikásított Ady-versekkel. Jó az, hogy a zene hivatalnokai éppen úgy szidják ezt az Ady-Reinitz-muzsikát, mint a zene mániákusai s arisztokrata őrültjei. Ezek az Ady-dalok valóban annak az Adynak a továbbnyirkált, továbbvitt, továbbsírt versei, aki e verseket élete megrontóinak tartja.

Nem tudtam Ady-verseket addig jól, magamat és mást megindítóan elmondani, amíg Reinitz dalait nem hallottam. S nekem ma már szöveg nélkül is csupa muzsika a Reinitz Ady-dalai, mert én már tudom az én igéimhez való mélységes kapcsoltságokat[!]. Reinitznak minden és páratlan zsenialitása valahol a zseniális fordítóé és a zseniális interpretálóé között lehet. De verseknek zseniális fordítói alig lehetségesek, s a zseniális interpretálók is majdnem mindig önmaguk kikiáltó heroldjai.

Ez az új bátorság, ez az új cselekedet borította dühbe és vitte sárga-irigy tajtékzásba Reinitz zenekritikusait. Nem tudták, nem volt szabad nekik elgondolni, hogy valaki a muzsika nyelvén újjal és a muzsika-szertárt gazdagítóval jöhet. S azt még kevésbé hihették el, hogy a muzsikus, aki pláne kósza, vad zseni, az irodalmi lírát a kiválasztottak vakmerőségével összeházasítja a zenei lírával.

Reinitz, a nem túl mívelt s éppen ezért nem bilincses muzsikus, olyat produkált, ami nagyon hasonlít a Petőfi bátorságához. Szeretném azt mondani, hogy a magyar Ady-verseket nem egy másik nyelvre, de hangokra, melódiákra fordította le. De ha ezt így mondanám ki, sok száz éves művészi tradíciói és dogmái a zenének kapnának gyérülő üstökömbe. És nem is lehetne elhinni, amit így mondok, mert viszont Reinitz nemcsak ezt tette, hanem száz esztétikus-írónál elevenebben magyarázta meg az Ady-verseket.

Lélekbeli ügye, belső dolga, egy kicsit vallása és vallomása neki az Ady-dalok mindegyike. Ahányszor belemart az élet, keresgélni kezdett az én köteteimben, s büszke vagyok, hogy minden veszett-kutya-marásra megtalálta bennük a veszett-kutya-szőrt. Holott próbálkozott Heinével, Béranger-val, Richepinnel, sőt Kiss Józseffel is.

Ha papír helyett zongorára s a Reinitz rekedt hangjára írom verseimet, úgy írom meg egészen, mint ő. Nagyon köszönöm neki, hogy irgalmasabb vagyok magamhoz és verseimhez, mint nélküle lennék. De mégis kívánnám, hogy tanuljon, s a muzsikától - az elfogadott muzsikától - szédülten, elromoltan csináljon csak muzsikát. Újat úgyse nagyon érdemes csinálni, s kétszeresen újat, de meggyanúsíthatót - meg éppenséggel nem.

Renaissance 1910. július 25.

Ady Endre

33. LUCIEN

(Binet-Valmer regénye)

Egy sárga borítékú, Wilde-mottós, új könyvet olvastam, Ollendorff-könyvet, a napokban, „Lucien" a címe, regény, Binet-Valmer írta. Szól pedig a könyv egy Lucienne-lelkű Lucienről, s én Szapphó és Bilitisz drága neveit sóhajtozván öblítettem ki utána a számat. Csúnya dolog volt ez tőlem mindenképpen, oktalan, hetyke férfiaskodás, s az asszonykedvelő hím esztétáknak illetlen póza. Miért vagyok én irgalmasabb Leszbosz emlékéhez, oltárához és virágos pamlagához, mint a saját nememnek nőnélkülöző amorózóihoz? Gonosz elfogultság ez az enyém, de lebírhatatlan, s én az egyneműek szerelmét mégiscsak két fiatal, nagyon szép nőtest hidegrázós összefonódásában látom szépnek. Nyilván azért, mert én csak a nőtestet kívánom ölelésre és öleltetésre, s megbocsátok a szép nőnek, ha olyan szépbe bolondul bele, mint egy szép nőtest. De Lucien nem ezt vallja, s ő nem akarja magát nyomorultnak hinni, mert a szerelmet másként gyakorolja, mint más: ez a regény. Miért volna az ő szerelemmódja aljas:… „l'acte est toujours immonde, et l'âme basse de la femme le rend plus immonde encore". Lucien tehát Oscar Wilde legfélreértőbb, legérdekeltebb, legfanatikusabb s legrosszabb tanítványai közül való. „Engem nem fognak megölni, mint megölték a nagy Wilde-ot, a nyomorultak, igen, a nyomorultak, a képmutatók, a hóhérok." Íme, Lucien: egy már nagyon ismert és merész típusa a szexuális élet fátum-sújtottjainak, egy egyre hősödőbb hőse a gyávaságnak. S a könyv címlapján Wilde-nak ezek a szavai: „mais le plus brave d'entre nous est épouvanté de lui-même". S Binet-Valmer regényének mégis az a legnagyobb hibája, ami az enyém is az olvasásban: az állásfoglalás. Az ifjú író úr pompásan megérteti Lucien

vergődését, sorsát, de minden sorából kiujjong, hogy ő nem Lucien. Georges Eekhoud már akkor sokkal művészebb, bár Eekhoud is állást foglal, de pro és infernális forrósággal, megdöbbentő lírával. Binet-Valmer könyve mégis több dokumentumnak, mint bárkié, ki eleddig mai férfiúról írt, önmagába és férfiútársainak szebbjeibe szerelmes férfiúról.

*

Lucien Vigier egy nagy, nagyon nagy tudósnak a fia, aki Nobel-díjat is nyert s egy frivol, fiatal mamáé. François Vigier Franciaországnak, sőt a világnak és mindenekfölött önmagának büszkesége, a tudomány dicső őrültje. Érdekes, hogy Binet-Valmer, a „Les Méteques" írója, a Maître-t majdnem csupa idegenekkel véteti körül. Batchano, a Krisztus-lelkű román doktor, akibe titokban szintén szerelmes Lucien, Périclés, aki talán görög s Marie Lewinszka, a sokszorosan milliomos, szépséges lengyel doktorkisasszony. S a Vigier-család általában métèque-[e]k társaságában él, s Reginald Lovell, egy Velazquez-arcú, amerikai, híres szobrász szabadítja föl Lucient. Lovell által érti meg Lucien hogy az ő szerelmes, titkolt, szégyenelt álmai a legnagyszerűbb álmai a szerelemnek. Még jó, hogy Binet-Valmer Eekhoudot nem szavaltatja el Luciennel: a férfiút szerető férfú szerelme az Übermensch prófétás nászindulója. Lovellt kiutasítják Párizsból egy feketemise miatt, melyen persze Lucien Vigier is ministrál. El kell tusolni a botrányt a François Vigier dicsőségéért, de François Vigier ekkor megtudja, hogy micsoda az ő fia. A Maître csak a tudománynak, a dicsőségnek, a halhatatlanságnak él, ennek föláldozta a feleségét is. Arról volna szó, hogy most áldozza föl a fiát is, kényszerítse Lucient, hogy a gyalázatból a halálba szökjék. De Lucien már ekkor más mentőeszközt talált ki: nagy ember lesz, nagy művész, akinek joga lesz szeretni is másként, mint másnak.

- Atyám, a te bűnöd, hogy az vagyok, ami vagyok, a te bűnöd és az anyámé, én nem tehetek róla. Meg akartam már sokszor ölni magam, s ha a te dicsőséged, a te neved ezt követelik, meghalok. De nézd, te zseni vagy, érzem, hogy kellett kapnom a te zsenidből, ments meg engem, segíts meggyógyulni, segíts ahhoz, hogy nagy ember legyek.

François Vigier szomorúan néz a fiára, ismeri ezeket, mind ilyenek gyávák hazugok. Nagy ember akar lenni ez a monstrum - gondolja -, hát miért ne legyen ő, a nagy ember, egyszer monstrum? Neki François Vigiernek, joga volna ehhez, az ő gyermekei úgyis inkább: a tudománya és a könyvei, haljon meg ez a szerencsétlen fiú. De a nagy ember se olyan erős, mint magáról hiszi, s bár a Maître tudománya nem ígér reményt, Lucien időt kap. Gyávaságból, nehogy ti. gyávának lássák, egy golyót röpít magába, de a golyó csak a vállát éri. Az apja megmenti, Marie Lewinszka ott ül hetekig a beteg ágyánál, s Batchano, aki szerelmes titokban Marie-ba, az egész családnak gyöngéd őrangyala e megpróbáltatások idején.

*

Marie beleszeret Lucienbe, mialatt ápolja, s elhiszi Luciennek, hogy olyan drámát írt, amely előtt Párizs meghódol. Lucien pedig elhatározza, hogy mégis meg akar gyógyulni Marie által, akinek annyi milliója van. Ez a nő ez a kivételes nő, vissza fogja hódítani őt a férfiaktól, és segíteni fogja a dicsőség útján. A lábadozó Lucien fölolvassa drámáját családja, barátjai, Marie és Batchano előtt. Nagy sikere van a fölolvasásnak, de François Vigier és Batchano a leghatásosabb jelenetek alatt nyugtalanul néznek lopva össze. Ők, az orvosok, tudják, hogy ilyen érzéseket, ilyen jeleneteket csak *olyan* írhatott, mint Lucien. Lucien fölgyógyul, az apja tűri, hogy eljegyezze magát Marie-val, s a tudósok tudósa már-már hisz a csodában. Pedig közben Lucien a legnagyobb próbát is megteszi, hogy vajon Marie megtörte-e a varázst. Marie nem akar hinni lady Cynthiának, egy szalontartó pletykás hölgynek, hogy Lucien „n'est d'aucune utilité pour une femme". Ő azt hiszi, hogy Lucien az ő szent leányságát akarta kímélni, s halálosan hisz az ő csodálatos szépségű vőlegényében. Gyorsan, a francia drámák

gyorsaságával következik el a vég. Lucien drámája megbukik. Lovell álnév alatt ott van Párizsban, ott van a gyászos színházi estén, s elszökteti Lucient. San Remóból három levelet ír Lucien, az apjának, Batchanónak és Marie-nak, bejelenti, hogy öngyilkos lesz. S mikor Batchano, akinek Lucien bevallja a levelében, hogy csak őt szerette, siet a rendőrségre, a rendőrfőnök mutatja nevetve titkos rendőreinek a jelentését. Aznapon, amikorra bejelentette Lovell elhagyását és a halált Lucien, álnév alatt elutazott folytatni kéjutazását Lovellel Nápoly felé. A Lucien fajtája hazug, momentané, gyáva, menthetetlen - harsogja regénye végén Binet-Valmer. De így nem volna értéke a könyvének, ha a többi embere nem volna ragyogóan kedves, bús sorsú ember. És fölöttük nagy önszerelmével, dicsőségvágyával s legvégül is győzelmesen: az öreg Maître François Vigier. Egy gyönyörű párizsi legény, egy Apolló haladt el előttünk és társai között, aki külsőleg csupa fényes ígéret. És kiderül, hogy se nem ember, se nem művész, se drámát nem tud írni, se meghalni nem tud, mert nem asszonycsókra szomjasan termett. Binet-Valmer pedig evvel a harmadik könyvével egy százszor több Willynek indult, s annyira látszik, érzik rajta, hogy nem Lucien-fajta, hogy Henry Bernstein, kinek a könyvét ajánlotta, nem félhet a meggyanúsíttatástól. És mégis azt gondolom, hogy ezt a könyvet a Lucienek veszik, olvassák leglázasabban és dühösen méltatlankodva. Ők, akik ókorból, középkorból, újkorból annyi nagy nevet követelnek magukénak, nem törődhetnek bele, hogy többnyire csak Lucienek, gyávák, boldogtalanok.

Ny 1910. augusztus 1.

Ady Endre

34. PETŐFI NEM ALKUSZIK

Hajh, Uram-Istenem, öregember vagyok én már, s az öregségembe nemigen sikerült sokat átlopnom a fiatalságomból. Hanem a forradalmat ma is olyan bolondosan szeretem, mint valamikor, régen, és Petőfi Sándort jobban. Jobban, egyre jobban szeretem, búsabban és irigyebben e darabos, e vad, e mennyeien nagyságos suhancot. Nincs egyetlen jó arcképe sem, de én látom az ő lázas, paraszti, sovány, fiatal arcát ébren és álmomban. És esküszöm, hogy jól látom, jobban, mint Jókai ibolyaszemei, s jobban, mint Barabás Miklós - önmagamnak. És nem is akarom, hogy mások helyén is lássam Petőfit, de azt el akarom mondani: hogyan látom én. Aranyos, csúnya, diákos magyar Apolló, szilaj, nagy gyermek, egy őszinteség-Etna, mely örökösen ámíttatni szeret. Egy harag-Etna, mely nem tud úgy haragudni s tombolva rombolni, hogy ez neki ne fájjon legfájóbban. Egy osztályozhatatlan valaki, egy Petőfi, aki annyira sem vitte, hogy azért szeressék, amit ő szeretett.

Szeretett: ez a gyűlölködő, okvetetlenkedő, nyugtalan, rossz fiú szeretett eleddig leghatalmasabban szeretni Magyarországon. Gyilkolt a szeretetével, s mert önmagát is érdemesen tudta nagyon-nagyon hevesen szeretni, mészárszékre vitte önmagát. Vágóhíd, tagló és vér soha együtt ilyen fölséges élet személyébe, sorsába - soha még - be nem avatkoztak. Szégyelljétek magatokat halottak, élők, falánk senkik, kik írtatok Petőfiről eddig, de szeretni igazán nem tudtátok. Úgy kell őt szeretni, hogy föllángoljon tőle ismeretlen pora - s önmagunk megkorbácsolásával. Miként Simon, a remete tette, úgy kell fölülni a Petőfi dicsőségének magas kőoszlopára, s éhezve, ázva csak az ő dicsőségét hirdetni.

Petőfi is tudott, mert Petőfi is tudott, szinte megsemmisülni nagyszerű valakik imádatában. Homér, Osszián, Shakespeare és Dickens, Tacitus és Dante ragyogtak, ha ő emlékezett reájuk. És fiatal volt, irgalmas és igazságtalan, tehát fényt tudott adni tizedrangú csillagoknak is. Béranger a magyaroknak akkor született, amikor Petőfi olvasott először Béranger-sort, s azért

él ma is nekünk, mert Petőfi akarta. Oh, hiszen Bem se volna ma szemünkben új Hannibál és új Napóleon Petőfi nélkül, s a történelemtanároké volna Mészáros Lázár, ha Petőfi[t] meg nem korholja egy hiányzó nyakravalóért. A nyakravaló Petőfi nyakáról hiányzott, a babér a Mészáros fejéről, s a babéros Petőfi halhatatlanná tette a nyakkendős Mészárost.

Nem csodálom, hogy Jókai is csak akkor szeretett bele, amikor már nem volt az útjában, s nem kellett félnie tőle. Még kevésbé csodálom, hogy a Herczeg Ferenc-féle srófos eszű, kis képzeletű svábok csak szavalni tudnak róla, de rosszul. Hogy érthetnék a mai Hiadorok, hogy valakinek egyszerre nyolcvanezer súlyos és semmi, nagy és kicsi érzésből harsogjon ki a lelke. Ma hallotta, hogy Lajos Fülöpöt elkergették, ma törött el a veszprémi rossz utakon a bérelt parasztszekér tengelye. Ma jutott eszébe, hogy ő ódákat ír gyönyörűséges mágnás hölgyekről, akiket a lakájuk hamarabb ölelhet meg, mint ő. Az ő édes, szent csókszomjúságát oltja Anikó, Mári vagy a legjobb esetben egy nagyurak karján elócskult, fonnyadt színésznő. És a szüleire gondol kisfiús aggodalommal, és Tacitust olvassa, amíg az eltörött tengelyt kalapálja a kovács. És arra gondol, hogy mit is fog csinálni Pesten, forradalmat-e vagy csak forradalmi irodalmat? És elgondolkozik mosolyogva Dickens páratlan derűjén, és eszébe jut, hogy kevés a pénze. S a politikusok, a barátok, a szeretők, a hitelezők, a halhatatlanok s a halandók váltva vonulnak föl izzó, szertelen lelkében. Világtörténelem, Szophoklész-drámák és amik tegnap este a falusi disznótoron történtek, egyszerre tolulnak föl. Hát hogyan érthetnék meg azt, hogy honnan jöttek a Petőfi-versek a rossz és lelketlen irodalmi kontrások?

Gőzös szekér csak Vácig járt, Szolnokig csak készült, s egy Széchenyi István is szidta a vasutat. Hajh, Uramisten, íme én, kicsi ember, nem tartom elég gyorsnak a Côte-d'Azur-Rapide-ot Párizstól Nizzáig. S nem tudok ennél siralmasabbat kitalálni: képzeljék el Petőfit, aki Debrecenből Pestnek indul rongyosan, éhesen és gyalog. És ez a kitalálás nem kitalálás: szeretném azokat lenyakaztatni, akiknek már a nagyapjaik ugyanekkor ötlovas batáron jártak. S ez még kegyetlenség se volna: Petőfi korszakokért, generációkért élt és volt boldogtalan, zaklatott. Miért ne lakolhatna testileg, súlyosan például egy olyan valaki ma, aki valamelyik régi ősével árultatta el Rákóczit?

Nem igaz az, hogy Petőfinek, a mészáros fiának nem hiányoztak az élet szerencsés születettjeinek sokféle kényelmei. Hogy akként nem hiányoztak, miként s mivel is ő nem érezhette ezeknek sem a szükségét, sem a jogát. Cézár-természet volt ez a verselő Cassius, s mindnyájunknak meg kell tépnünk a ruhánkat, ha arra gondolunk, mi mindent kívánt hasztalanul, teljesíthetetlenül Petőfi Sándor, akiből s diákos dacból történt tragédiájából ezeren és ezeren éltek, és jól megvannak ezeren. Petőfi Sándor, akit a viharok csillapultáig nem utaztathatott külföldi kéjúton dús családja, Petőfi Sándor, akinek nem adatott meg, hogy Döblingben halott vagy Turinban élő istent csinálhasson magából. Neki csak az volt szabad, hogy menjen a mészárszékre, ahonnan jött, s vegye komolyan azt, amit sok-sok dús politikus és hatalmas hadvezér nem vett komolyan.

Pfuj, szegény, szegény Petőfi Sándor, Shakespeare-t akarta olvasni, s a sovány konyhapénzt kellett leszállítania, hogy könyveket vehessen. Pfuj, pfuj, Párizsba, külföldre vágyott, és nem mehetett, mert neki - neki - nem volt pénze. Milyen fölségesen képzelte el a tengert, és még csak tengert sem láthatott soha. Hogy máma el lehessen drága, hasznot hozó tankönyvekben róla mondani: a magyar róna volt az ő világa. Persze, hogy a magyar róna, mely neki délibábot és ragasztó sarat adott, semmi okosabbat, jobbat és többet. Hát nem biztos-e, hogy ma a Spitzbergákra vagy Japánba utazna, ha élne, és kieszközölnének neki valami kormány-stipendiumot?

Úgy, ahogy élt és van ez az ember, ez az istennél több ember, pórul jár, ha meg nem hal. Nincs olyan isten, hogy mi meglássuk, ki volt, mi volt, ha véletlenül életben marad. Bár

predesztinációs hitű ember vagyok, s az ilyen „ha”-kat egyidőben erkölcstelennek és tudománytalannak is vallom. Valóban, a Petőfi Sándor élete nem lehetett más, mint amilyen volt, s nagyszerű milyenségétől így, csakis így lehetett s lehet kápráznia ma is a szemünknek.

Csak először hangzik őrültül és furcsán, de igaz: a Petőfi Sándor Magyarországa valóságosabb ország volt a mainál. Ördögbe is, a kapitalista civilizáció nem a non plus ultra, s egy társadalmat nem az tesz lelkessé és megállapodottá, hogy például a mai Franciaország vagy Németország nyomában jár-e. Kína se kutya, s a sanyargatott India olyan mélységes, hatalmas erejű, hogy ma talán még nem is sejtjük. A mai Magyarország egy bátortalan, nagyobb arányú, de összevissza valami, egy káosz. A Petőfi Magyarországában volt lélek, alap és szilárdság, hagyománya, rendje volt a Petőfi Magyarországának. József császár küldhette a fölvilágosító röpiratokat: senki sem olvasott, kíváncsiskodott, de a búbos kemencékben egészen hasznosak voltak e papirosmázsák. És még Petőfi korában is a forradalmár Kossuth, a magyar konzul, annyira nem volt fölforgató, mint XVI. Lajos sem volt az. Kossuth egy európaibb, földetlenebb és temperamentumosabb junker volt, mint a mai junkerek. Hajh, ha valakinek a Burg körül eszébe jut akkor, hogy a veszedelmes prókátorból milyen ártatlan nádor tudna lenni. De viszont egy új Napóleon próbálta volna akár a lengyel királysággal józanságba zökkenteni Petőfi Sándort.

Mégis: akkor volt egy megállapodott Magyarország, egy társadalom, egy egyszínű társadalom. Hogy ez a struktúra három-négyszáz évvel hátrább való volt a nyugati társadalmi fejlődéstől, nem fontos, nem a legfontosabb - itt. Petőfi is csak úgy születhetett és lehetett e társadalom kifogyhatatlan erejű mennykövévé, mert őt ez a mégiscsak múltas és rendezett társadalom termette. Az 1848-as félmunka keservesen megbosszulta magát e földrajzilag is és különben is elátkozott nemzeten. Ha akkor egészen megcsináljuk azt, amit akkor harmadrészben csináltak, s amiből azóta is vissza-visszacsipegettek, nem itt tartanánk. Bizonyos dolgokat históriaian nagyokat csak egyetlenegyszer s csak egyetlenegy időben lehet megcsinálni. Ha Kossuth akkor nem kívánt volna kedves barátságban maradni a Habsburgokkal, a kortárs Csák Mátékkal, a cifraruhás nagypapokkal, ma nem itt tartanánk bizony. Az a lekicsinyelt ifjú ember, az a Petőfi Sándor, az a zenebonás népköltő tízmillió embernél tisztábban látott, jobban látott.

Persze, hogy az ember századok számára lehessen bölcs, okos, ahhoz nagyon ugrifülesnek, csacsinak, rajongónak, szeleburdinak, megbízhatatlannak kell lennie. A komoly, élnitudó, polgári lény arról nevezetes éppen, hogy a saját élete határai között mozog. Petőfi petőfisége és végzete pedig az, hogy ő nem volt megfontolt, komoly ember, ő egy izgága gyermek volt.

Gyermek: sohase fogom megérteni, hogy ezt a címet a felnőttek számára nem olyan kivételesen adják, mint az aranygyapjasrendet. Petőfire hiába keresnék az összes nagy szótárú nyelvekben több és nagyobb jelzőt: gyermek. Viszont nincs is e joggal megbírálható teremtésnek, világnak, életnek különb, istenibb produktuma, mint a gyermek. A gyermek az elevenség, az öröm, a jövőbe ható ígéret, a bilincsbe nem vert ember, az igazán igaz isten.

Sohse volt Petőfinek - oh, néhai, áldott, istennél istenebb, örökös gyermek - lehetetlen érzése vagy gondolata. Mert amit érzett, amit ő bárhogyan, röppentve talán, kigondolt, ahhoz azonnal hozzáadta a lehetőség hitét. Csak a gyermek becsületes, s ha a homo sapiens gondolkozással van megverve, akkor - Petőfi Sándornak van igaza. Vagy érték, sőt kincs, a gondolkozás, akkor komolyabban kell számolni vele, mint a vese eredményeivel. Ha az embert a tudata teszi emberré és magáévá, akkor minden tudat és gondolat: valóság. A szivárvány után futó gyermeknek sokkal nagyobb igaza volt, mint Arany Jánosnak, aki általában nem szerette a szivárványt. És ha Aranyt elégikus versre hangolta az, hogy az Akadémiában nem kap úri,

sokszobás lakást, Petőfi átkot mondhatott volna azért is, hogy nem a versailles-i kastély az övé, ha netalán eszébe jut.

Ez, hála istennek, majdnem ostobául, tudákosan vagy ködösen hangzik, de alárivall egy égi harsona: Petőfi. Ő valóban úgy bánt az érzéseivel, gondolataival, mint eleven valóságokkal, s ha azt írta, tanácsolta, hogy akasszuk föl a királyokat, bizonyos, hogy húzta volna a kötelet, ha király lóg rajta. Amikor Vörösmartyt - hála ide, hála oda - bántja, azt a pimasz, hazug babonát bántja, hogy a magyar ember okos, józan, számító, huszonnégy órányi lejárattal. Különben nemcsak Magyarországon, de széles mai kultúránkban, a mértékletességet és a mérsékletességet az érzés és elme impotensei fújták erénnyé.

Petőfi nem mindenben volt mértéktelen, de mértéktelen volt mindenben, ami érdekelte, s mértéktelen volt az utálata a muszáj- szelídekhez. Valószínű, hogy Deák Ferenccel kibékül, ha 1867-ben él, de Deák Ferencre csak ráfogták a higgadtságot Deák. Ferenc sokkal jobban, inkább a Petőfi Sándor embere volt, mint Kossuth Lajos. Kossuth a néptribunná romlott, hiú, költőiségtelen rossz költő, Deák egy profán gesztusú nagy poéta. Kossuth - micsoda történelemhamisításnak tetszik ez, holott így van - diákkorában mérnök, ügyes, számító ember, s Deák legjózanabbaknak látszó alkotásai közben is az állandó poéta.

Még az is gyermekké segítette Petőfi Sándort, hogy alacsony sorból jött, nemrégen befogadott családból. Csupa gyermekesség a legférfiasabb dolga is, házasodni is úgy házasodik, mint az öreg Dumas regényeiben szokás, ha az öreg Dumas pláne Jókai-elvű magyar regényeket ír. A gyermek nem tudja, mi a láng, s Petőfi Sándor sohase tudta, hogy az élet lángjába csupasz kézzel markolá[s]zni veszedelmes. Ily jó, ilyen gyermek volt ő, Petőfi ezt a feladatát be is töltötte, azonban mostanában barátjai akadtak: megpróbáljuk megvédeni a silány barátok ellen.

*

Jó volt Petőfi, de ez a jósága is az a jóság, amelyet csak a halál után lehet nyugodtan dicsőíteni. Különben is annak van igaza, aki azt hirdette valamikor: egyetlen jó és tökéletes ember van: az Isten. Nagy istenhivő volt, aki ezt mondta, s Jézus istenségében is jobban hitt sok modern teológusnál. Ám a Messiás sem lehetett meghatóan, bántóan szelíd jóságú gyermek, mert ilyen gyermek a keresztyén Olümposzon sincs. Kegyes pszeudológusok kegyes csalása és meséje ez, a Názáret-beli Jézus se lehetett gyermeki csoda. A gyermek szent, dicső, szép, de a gyermeknek az a hivatása, kötelessége, hogy önző és rossz is legyen ugyanakkor. Harminchárom éves korára megkrisztusodhatott a Messiás, ha igazán élt, ha volt. Bár a jóság nem emberi erény, s olyan, mint a boldogság: gyanú mások ellen, oktalan irigység.

Én nagyon értem Jókai Mórt, aki Petőfibe akkor szeretett bele, amikor már Petőfi ezt nem kérhette tőle számon. Annyival jobban értem, mert Jókai is gyermek volt mindig, csak kisebb és jóval hosszabb életű. Hogy zsarnoka volt azoknak, akiket szeretett, s hogy agyonszerette a barátait, ez neki, Petőfinek, a dicsősége. No hiszen nagyon finom, óvatosan ölelő szeretetet érdemelt volna például tiszteletes Tompa Mihály úr, aki a maga szuszogó mivoltában kiállt a vihar-Petőfi ellen, sőt elhitte, hogy neki ki kell állnia. Kár, hogy nem maradt ideje Petőfinek arra, hogy Aranyt is közelebbről és tiszteletlenebbül meglássa: olyannak, amilyen.

A nagyon nagy poéta kiváltképpen nagy gyermek, s okvetlenül - miként illik - nagyon rossz tud lenni. Jó és rossz: ezek szavak, de mi, de én, nem akarunk tágabb értelmet adni nekik napi magukénál. Petőfi ma már jó is: életében csak önző kellemetlen (személyes, még életemben élő ismerősei mondták, erősítették), de hivő és derék lehetett. Családja, örököse, küzdelme értetik meg azt is, hogy minden épületesebb, hosszabb írásában valósággal üvölt a bosszú. Ő nemigen sokszor gyakorolta, nem elégszer, de ez volt a leghamarabb érkező indulata mindig.

Szent indulat a bosszúé, s kár, hogy Petőfi sokkal változóbb, izgékonyabb volt, mintsem szép bosszúállásokat, tökéletesen tökéleteseket, végezhessen.

Azt hiszem, hogy Rousseau-t nem olvasta és értette teljesen és jól, pedig Petőfi alapjában Rousseau-ra esküdött. Shelley, Hugo, Béranger s gyönge történeti művek aligha tudták illő hatásban, hozzájuttatni Rousseau-t, ki biztosabb őse a modern embernek Ádámnál, a majomnál, az ősplazmánál, sőt Danténél is.

Petőfi legnagyobb petőfisége, hogy az igazságtalanságait is mindig az igazság szerelmes hevületében követte el. De én azt vallom, hogy neki mindig igaza volt, csupán akkor nem, amikor önmaga ellen hibázott. Más embernél másként van: mindig igaza van, avagy soha sincs igaza, ami mindegy, de ez filozófia, és Petőfi még a filozófiának is természetesen és tornyosan fölötte áll.

Azt a csúnya, vad, szeszélyes s önmagának legkevésbé érthető gyermekembert ma már szabad értenünk. Korának, életének, a benne dolgozó muszájoknak s olvasmányainak ilyen rabja, mint ő, nem volt talán még senki nálunk. Mindent akart, s mindenre erőt érzett magában, és csak tréfált, amikor valakit önmagához méltónak vallott. Mikor a Felhőket egy rímelő siserahad kezdi utánozni, ő fogja magát, s inkább másféle verseket ír ezután. A Petőfi-utánzókat Petőfi szidta először, s talán a Honderű poétáival könnyebben kibékül, mint e ravasz majmokkal. „Én is gyűlöltem, volt okom reá, de amióta e bitangokat láttam, mint vágnak Byron-képeket, azóta gyűlölségem megszakadt."

Pedig gyűlölni még mindig maradt elég oka annak a Petőfinek, akit rövid élete végéig csak félvállról vett ez a drága Magyarország. Jó volt Kunoss, Sujánszky, Császár, minden irodalmi himpellér, hogy Petőfi rovására dicsőítsék.

A bajoknak baja pedig az volt, hogy Petőfit különösen megátkozta a sors a művészlélek eddig földerített legnagyobb átkával. Ez az átok: keservesen, sziszifuszi eredménytelenséggel kívánni a hasonlóságot a nyugodt, pocakos lények életéhez. Ó, a kóbor exszínész, az izgága politikus ifjú, a már szinte őrjöngő arisztokrata természet, okvetlenül sóvár irigységgel emlékezhetett Berzsenyire. S én nem tudom, hogy a mágnásnyaló Horváth Lazit, az inasszaloniasságú Petrichevich Horváth Lázárt ritkán, néha-néha nem irigyelte-e?

Nagy baj volt az is, hogy Petőfire túlságosan s nem alkalmas időben hatott „kincse", legdrágább olvasmánya: Saint-Justnek egy könyve. Egész vigasztalan, nehéz és szomorú magyarságommal udvarlok Petőfi emlékének azért, mert nem tudott csupán versíró lenni.

De a rossz, alkalmatlan időkben olvasott olvasmányok sokféleképpen megakadályozták, hogy igazán és egészen éljen. A Pulszky dicsérete, amikor Petőfinek megveregeti a vállát, mert sok versén megérzi az olvasásnak és elmélkedésnek a szagát, talán a leglesújtóbb Petőfi-ellenes bírálat. Holott Petőfi ragyogóan, majdnem példátlanul azok közé az emberek közé tartozott, akiket egy nagy francia kvalitásos embereknek hív nagyon szerényen. Akik mindent tudnak, megtanulnak, ami nekik kell, s akik okvetlenül meglelik azokat az olvasmányokat, amelyekre szükségük van. Nagy dolog az, hogy Shakespeare-ben ismét istenét találta meg Petőfi, s nekem jólesik, hogy Heinét jobban szerette Goethénél. Goethének „gyémánt volt a feje, de a szíve békasó… eh, még az sem, hisz' a békasó szikrát hány: Goethe szíve agyag volt".

Gömör vármegye táblabírája, az egy időben még egy kicsit nemességével is kérkedő Petőfi, hamarosan megbánta, hogy kocsisfajta nagyurakkal evett egy tálból cseresznyét. Lentről jövő, hírre-kapott embernek rövid, de bizonyos fátuma ez: akármilyen isteni gőgű, megszédül a társadalmilag magasabban állók hódoló barátkozásától. Petőfi büszkébb, erősebb volt, mint mások lettek volna az ő helyében, de ezen a bárányhimlőn neki is túl kellett esnie. „Anyagilag is segítettem" - írja sajnálkozással, dühvel és irigységgel még 1866-ban is jó Szemere Miklós

úr. S Hazucha Ferenc szorgos „Hírlapi méh” volt arra, hogy Petőfit össze próbálják csípetni vele, hogy a Garayakról és Toldyakról illedelemből ne is szóljunk.

Csinálhatott volna Petőfi nyolcvanszor újabbat a poézisban, ha a Parnasszust el nem hagyja vele, nem történik annyi sok baj. De Petőfi sokszor nagyon rossz, de gyilkos rímeivel, soraival az akkori Magyarország legkényelmesebb uraira lövöldözött. Nagyon utálta a mágnásokat, holott máig terjedt tapasztalataink szerint akkor és még ma is a „törzsökös nemzet”-nek ez a legkulturálisabb csoportja. Ebből is kiválik általában a katolikus mágnás, s ezt én - mint majdnem négyszáz esztendős kálvinista - szomorúan ismerem be. Petőfi - s jól tette a maga idejében - nem kínlódott ilyen újfajta megkülönböztetésekkel: egyformán utált minden mágnást. De észrevette, hogy a falusi kúriák legwerbőcziesebb népe - kicsi kivétellel - talán még hitványabb és ártalmasabb az akkor úgynevezett arisztokratáknál. Petőfi volt az első, aki észrevette, hogy a lecsüggedt, koldus nemesség és az eleven pórság *közül* kell jönniök az új, vezető magyaroknak. Meg tudta érezni a zsidóság hivatottságát a kialakulandó, új magyar társadalomban, de eleve elátkozta a leendő, hazug, nacionalista Rákosi Jenőket. Ez a Rákosi-fajta már jelentkezett a Petőfi idejében, s hogyne gyűlölte volna őket Petőfi, aki mindené volt, az egész életé, minden emberé s az egész világé. „Megnézem a tengert - írja Kerényinek -, melyet annyira óhajtok már látni, mert hisz ez rokona a szívemnek, mély és viharos. Megnézem Shakespeare[,] Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát s… a fényes Franciaországot…”

És mégis igaza volt, amikor a gyűlöletével a magas platánok tetején járt: a mágnás és a nagypap mostanáig megmaradt. Kossuth is félt tőlük, Deák óvakodott, Tisza Kálmán fölhasználta őket, Tisza István szövetkezik velük. Hajh, Petőfi be jól érezte, hol a bitangság, hiszen az úgynevezett, sőt hamis nevű dzsentri ma már majdnem csak kasznár-szolgája a főúri és főpapi nagybirtoknak. Van elevenebb s európaibb kicsi hányada is, de többik része a Petőfi „Magyar nemes”-e. Ez kicsit angolruhásabb, ostobább, mulatságosabb és siralmasabb, de ugyanaz.

A „népies” értelmet változtatott Petőfi óta, de a „népies” ma lett csakugyan s nagyon aktuális: a mai Magyarországnak immár kifakasztani való hályogproblémája.

Furcsa dolog ez: én - néhányszor már bevallottam - a demokráciát, mai formájában, nem tartom túlságosan gyönyörűnek. De okvetlen és elkerülhetetlen lépésnek a haladás felé, s szükségesebbnek, mint Franciaországnak, mint bármely országnak. Essünk túl rajta, mert túl kell esnünk rajta, s nemigen akad érv a kíméletre. A legifjabb mágnásgenerációnk - szégyen, hogy erről mi komolyan s kötelességesen beszélünk - tanultabb, de elfogultabb s betegebb a réginél. Nyomorult közjogi helyzetünk szerint nem az ipari munkás a legerősebb fegyvertársunk közkatonai rangban, hanem a földhöz ragaszkodó paraszt. Petőfi nem alkudott, Petőfi nem alkuszik, s Petőfi a forradalomé volt. Nem szabadság kell nekünk, romantikus, szilaj, pusztai szabadság, de az a szabadság, amelyet Petőfi *csak* sejtett. Ütni, vágni, fiatalságot teremteni ez öregségével dicsekvő országban: „az én kardom nem fűzfa…”, „a lobogómmal még találkoztok” - ezt mondta Petőfi.

*

Petőfi előtt s Petőfi után még sokáig voltunk és leszünk mi már a régiek: politikus fajzat, hamisan magyarok. Rokonságunk közelebbi Spártával, mint Athénnal, de se Spárta, se Athén nem minták nekünk: alacsonyak és késők vagyunk. De furcsa és tragikus, buta és isteni sors, hogy mi mindent, mindig a politikától kaptunk és kapunk. Vagyont, hírt, állást, szeretőt, feleséget, vallást, elvet, megnyugvást, gyermeknemzést és halált, mindent.

Petőfi szerelmi élete titok, miként az elefántok násza is az, holott az elefántok *igazi* életében is a szerelem a fő. Kinek adhatta oda első odaadását ez a csúnya, nagy fantáziájú, bolond,

kedvetlen, kedves fiú? Nem tudok eligazodni, bizonyos, hogy nagyon korán érezte és szenvedte a maga hím-voltát. S bár tisztaságra törekvő legényke vala, én nem esküszöm meg, hogy a sok szomszédasszony-dajka s kicsi cselédlányok nem rontották-e meg Petőfi Sándort?

Butítani abban az időben még alaposabban tudtak, mint ma, s a nőt igen-igen változatlanul kívánjuk talán sok ezer év óta. Művészember nem józan ember, hamarabb nem józan, mint más, de ami ezek alatt a szavak alatt van, nem biztos Petőfiről.

Valószínű, hogy háromesztendős korában már azok közé a gyermekek közé tartozott, akiket ma a művelt tudatlanság fölvilágosítandó gyermekeknek hív. Vágyas ember volt bizonyosan Petőfi, s egész bátorsággal állítom, hogy nemi kielégítetlensége nem kicsi mértékben szédítette a színpad felé.

A csúnya legénykét, aki rossz színész is volt, aligha csókolhatták az idejebeli színpad legnagyszerűbb némberei. De a kis cselédlyányok után, a diákság, katonaság szerelmi szomja után egy kis kevéssel több is sok volt.

Megkérdeztem egy mai, nagyon férfias, okos, de még mindig elég hisztériás, kiváló írónőt:

- Mit gondol: vajon Kornélia meghallgatta-e Petőfi Sándort, a sárga fogút s ápolatlan körműt?

- Nem hiszem - válaszolt e tiszteletreméltó, ravasz, sőt zseniális hölgy -, mert Kornéliának több esze volt és több udvarlója.

Ecce, immár nekem nem szabad ezek után még kegyeletből is azt gyanítani, hogy Petőfi legizgágább férfiasságának szent korában hozzájuthatott volna egy ápolt, rendesen fürdő finomabb nőhöz. Mert Kornéliát nem régen földelték el, s mert Petőfiről majdnem bebizonyított, hogy több volt benne a vágy, a provokálás, mint a szerelmi szatiszfakciók képessége.

Pedig Petőfi nagyon szerette a szerelmet, s itt jön a paradoxon: kerülte a konzekvenciákat. Ő már a betegesen, nagyon fejlett férfiútörzsnek volt a harcosa: minden nőt akart, kívánt, s boldog volt, ha egyetlenegynek horgán megakadt. A poéta, a Petőfi-féle poéta, ez a ritka üstökösféle, hasonlít az asszonyhoz. Ezért fél tőle, az asszonyembertől, mindig, ezért szalad utána, mint egy bolond, s ezért dalol több szerelemről, mint ahányra a gerince képes.

Igen: a politika vezette el Petőfit legtragikusabb asszonyához, a feleségéhez is, miként már céloztam erre. Nagykárolyba ment barátkozni, vidulni és politizálni Petőfi Sándor, aki már akkor a legnépszerűbb poéta volt a két hazában. Jó ezt erősen leírni, mert az impotenseknek Jámbor Pálnál silányabb légiói szeretnék elhitetni, hogy a népszerűség: gyalázat.

Szendrey Júlia elérhetetlennek látszott a kóbor költő számára, s Petőfi szerelme e fikcióval kezdődött. Általában Petőfi nagy és igazi szerelmei azok voltak, amelyektől olyan távol volt, mint az Élet a Haláltól. Etelkát akkor tudta nagyszerűen, örökre szeretni, amikor Etelka már nem volt, s e szerelemből immár csak dalok születhettek.

Régi dolog, s még Gyulai Pál is meg tudta látni, hogy a hitvány származású Petőfi fölocsúdott, ha egy úri lánnyal beszélt. Összes, hirtelen, lármás szerelmei a királyi gőgű s a maga társadalmában majdnem senkinek férfiúi ágaskodása. Származása hitvány volt, természetesen, az akkori Magyarországnak, s aligha volna sokkal nemesebb a mainak. Utálatos ország ez ma is, s egyetlen szerencsénk, hogy azok mondhatják ezt meg, akiknek nem üvölthetik oda a cokit. Aki ezer s egy-két év óta itt élt családban, származásban, hagyományban, vérben váltott jogot magának - ugye bizony? - a fajtája megrovásához. Ez nem azt mondja, hogy Björnsonnak ilyes joga kevesebb volt és gyengébb, de a miénk biztosabb jog. Fontos dolog, hogy biztos és csak alkalmilag magyarosodott ellenségeinkkel szemben hangoztassuk az ő saját hadi kiáltásukat.

Petőfi, még ha talán tót volt is ős származásában, roppant nagy igazságot viselt a maga valójában. És ez a fiatal, ez a szerelmes, vágyakozó, nőkívánó Petőfi a politika által kapta meg Júliát. Hát elment Szatmárba Petőfi, elment, mert nyugtalan volt s mert nem tudta, mit kell tennie, s azután, amit tesz, vagy nem tesz, mi következik.

Ott dicsérték előtte, Petőfi Sándor előtt, a jobb bőrű s a jobb öltözetű nőket. Hirdették, s ékesen mondták neki, hogy némely magyar vármegye már versenghet a forradalmi Párizzsal. És Petőfi nem lett volna Petőfi, ha Pap Endrének, Riskó Ignácnak és a többieknek el nem hiszi az el nem hinni valókat.

Egy Károlyi grófot ünnepelt akkor a nemes vármegye, s ez ünneplésre becsődült a mágnás, a gazdag nemes, a hét-, sőt kétszilvafás úr is. Majdnem olyan gyalázatos volt a szolgatempó, olyan gyakori, mint máma. S ekkor történt, hogy az észre sem vett, a különböző Petőfi így szólt:

- Ugyan mit tudnak az urak az ilyen emberen magasztalni. Hiszen az apja, a nagyapja, a szépapja s minden őse hazaáruló volt.

Őrült nagy volt a megrökönyödés, s a vármegyei urak, az akkor is többnyire hülyék, kérdezték:

- Hallja az úr, kicsoda az úr, ilyen fráter, hogy mer az úr így beszélni? Megmondjuk a grófnak, s akkor az úr holnap már börtönben ül.

Petőfi nem ijedt meg, holott minden oka meg lett volna a megrökönyödésre. Abban az időben azonban Magyarország nagyon komolyan akarta, hogy európai országnak láttassék.

Júlia (régi, verklis nóta) nem illett Petőfihez, de én kiigazítom azzal, hogy Petőfi tolakodó volt itt. Mert Júlia várhatott volna bárkit, törődjünk bele, hogy ő Petőfi mellett a francia forradalom híres asszonyszerepeit akarta. De az áldozat mégse Petőfi volt, aki tudott, akart hinni, aki engedte magát vitézzé üttetni, s aki meghalt, ma se tudjuk, miként. Petőfinek nyilván nagy büszkesége volt, hogy az öreg Ignác apától elvette a lyányát. A lentről jövő embereknek szörnyű kíméletlen s majdnem alvilági gőgje ez.

Petőfi nem azért örült a házasságának, mert szerelme beteljesült, hanem azért, mert mindenki ámult. Ma, ha ma születnék egy Petőfi, az okvetlenül egy Károlyi-konteszt szeretne megkapni. Petőfi korában már az nagy dolog volt, hogy a Károlyi grófok erdődi prefektusa beadja a derekát, s elbocsátja a lyányát.

Borzasztóan becsületes és az emberinél több volt Petőfi az ő nemi életében, ami mégiscsak a legfontosabb. Talán nem is tehet róla, hogy ilyen volt, hogy ez volt, de ilyen és ez volt. Majd elmondjuk a többit is róla, kortársairól, szerelmeiről, feleségéről, pusztulásáról, furcsa nagy életéről. Egy bizonyos: máris a nyakukra hágtunk az aljas előkelőknek, akik Petőfit dicsősége palástjába kapaszkodva megalázták, és meggyalázták őt.

*

Talán Uray Endre, ha feleségül kapja Szendrey Júliát, elnáspángolta volna alaposan néhányszor, s talán ez használt volna az erdődi George Sand-nak. Azonban Júlia küldetése nem ez volt; Júliának, a konteszkedő tiszttartóleánynak az „istenadta phantasta", Petőfi Sándor útjába és sorsába kellett sodródnia. Nem igaz az akadályok fontoskodó legendája, mert Petőfi házasságát valóságosan fatális buzgalommal támogatta minden. A Júlia hisztériás megbízhatatlansága, a besúgók, a riválisok, sőt a szigorú apa, Ignác úr is, mind támogatók valának. Szóval ezt a normálisnál jóval boldogtalanabb nászt és házasságot ezer okos, kardos arkangyal sem akadályozhatta meg. Ez a házasság régen elvégeztetett Júlia mivoltában s abban a hajszás, sóvár, kóbor legényéletben, melyet Petőfi élt.

Okvetlenül a nyugtalan, friss, sima bőrű, úri, furcsa nőt kereste és kívánta meg Szendrey Júliában Petőfi. De még hevesebben óhajtotta s akarta benne és általa az irigyelt, szép polgári nyugalmat. Petőfi rakoncátlan, vad, beteg, neuraszténiás, szándéktalanul nagyon komédiás alakjához illik ez a bús paradoxon. Az ő Bolond Istókja egyike a világ legravaszabb és legszerencsésebb házasodóinak, s Petőfi nagyon hitte, hogy ez a valami. Ha valaki megházasodik, azt teszi, amit a komoly emberek szoktak, s komoly ember számába menni: a művészember legforróbb és leggyötrőbb iparkodása.

Petőfi azt kereste a házasságban, amitől - aminek még a gondolatától is - Szendrey Júlia menekült: egészséges, közönséges szomszédaink idilljét. Persze, hogy ilyen esetben minden Petőfi úgy lakol, mint a mienk, aki éppen Szendrey Júliában fedezi föl e nagy sorsprobléma megoldóját. Abban a Júliában, aki mikor először gondol arra, hogy Petőfi vezesse ki őt a kicsinyesség, csönd és unalom honából, csak a megszokástól retteg. Pillanatig sem iparkodik azzal tisztába jönni, hogy jól fog-e esni a petőfinéség testi konzekvenciája, amihez pedig volt talentuma, a testiséghez tudniillik. Naplójában kedve szerint tudott hazudni önmagának is, de Petőfiért még naplós általtásokkal sem volt eleinte túlságos kedve megerőltetni magát.

Júlia úgy gondolta: elég az, hogy Petőfi elviszi városi életbe, lázba, szenzációba, szabadságba, férfiak, győzelmek, lehetőségek közé. Mikor Petőfivel összezördül, Amerikába készül, de Párizson keresztül, s franciául tanul nagy hévvel, hogy „kurizáltasson magának a francia gavalléroktól". Hazugság, hazugság, éppen úgy, mint amikor Júlia naplója kezd szerelmi írásgyakorlat lenni, átdolgozása a leglángolóbb Petőfi-verseknek. S mikor Júlia már elhitette magával, hogy féltett életét Petőfire bízza, akármi jöjjön azután, mert Petőfit, csak Petőfit szereti, voltaképpen visszatért ösztöneinek a sugalmához: csak Petőfi viheti őt arra, amerre vágyai űzték. És Petőfi hiába dalolta „Isten veled, te szép családi élet", ez a „szép családi élet" gyors, biztos, kegyetlen tempóban eljött.

Nagyon meg kellene cibálni az egész kort s minket ezúttal érdeklő szereplőit, hogy igazit kacaghassunk a majdnem lányrabló Petőfin. A nagy harcon, melybe beleképzelte tagadhatlanul[!] érdekes önszemélyét először Petőfi s romantikusan szörnyűséges és zord aparangját a vén Szendrey. Hiszen Gyulai Pál csakugyan vőnek valóbb valaki volt később Petőfinél, ha nem is ért föl Uray szolgabíró úrral. De bizony én úgy érzem, hogy az öreg Szendrey okosan zordoskodott és komédiázott, már azért is, mert abban az időben a komédiázás volt az őszinteség divatos formája. Gondolta az öreg Ignác úr: ez a leány így is, úgy is bolondot fog csinálni, összekerült egy másik bolonddal, ez a legokosabb megoldás. Legyenek egymáséi, hozomány se kell, támogatás sem, lelkiismeretesség sem, az övék lesz, hála istennek, mindenért minden felelősség. Petőfi pedig olyan ujjongással vitte el Erdődből Júliát, mintha ő lett volna a megelevenedett mesehős, aki, íme, hozza a hétfejű sárkánytól a megszabadított királyleányt.

Nem bántom a mézesheteket, hiszen Júliának volt önmaga számára és önmagáért elég fantáziája, hogy mulasson. Petőfi valószínűleg sokszor érezte magát kielégítettnek és boldognak, habár kétségei s keserű izgalmai hamarosan támadtak. Petőfi valószínűen minden viharos csók után elfáradt, kételkedett és búsongott, s ő Júliával aligha bírta volna ki egy álló évig Koltón. Nyilván mind a ketten egyformán s gyorsan kívánkoztak az emberek közé, mások közé, egy kis dicsekedő körutazás után Pestre. Júlia már Koltón azt érezte, hogy a regénynek vége, nagyon érdekes, nagyon szép volt, de már elmosódott, idegen. Hiúsága révén még Pest előtt s pesti szerény életük kezdetén is azonban jólesően meg-meghullámlik a lelke. Még mindig el tudta magával hitetni, hogy ő Petőfihez tartozik, s hogy mindennek így kellett lennie.

Petőfi pedig dolgozik, fut, tanul, tárgyal, s vigasztaló verseket ír a már vigasztalásra szoruló Júliának. Mikor már ezek sem segítenek, írat az asszonyáról, arcképét közölteti, társaságokba

viszi. S mert az idők kezdenek elektromosak, izgatók, később mennykövesek lenni, a hisztériás Júlia ideje is megérkezett végre.

Hiszen Petőfi biztatás nélkül vetette volna magát oda talán a szilajodó események közé. De mégis másként, máshol, ha mellette nincs a már szinte háborodásig fölizgatott, szenzációkat akaró asszony. Már Petőfi néha panaszkodik is, hogy később szégyellje magát érte, de panaszkodik, és - mégis rohan uszítottként. Ingerlékeny lesz, s ő, aki a kétségbeesést tartotta, hirdette a legnagyobb emberi bűnnek, egyre gyakrabban kap okot a kétségbeesésre. Hol van már az a Petőfi, aki a nyugalomért keresi a feleséget, s aki megveti a különösködő asszonyokat? Most igaztalanul támad meg s hálátlanul egy régi barátot, holnap könnyelmű barátságot köt a Júlia kedvéért. Ambíciók szállják meg, mint a beteg ördöngőst, ambíciók, melyek sohse voltak, s Júlia nélkül sohse lettek volna az ő ambíciói. Nagyszerű szereplése még nagyszerűbb lett volna a szabadságmozgalmakban, ha nem a Júlia féktelen nagyravágya[!] kontárkodik belé. Petőfiné miatt szabadult föl benne az eddig férfiasan viselkedő, könnyelmű, oktalanul bajkereső gyermek. Elszólásai, merész, nagy-nagy vállalkozásai, elkeserítő kudarcai s félgyőzedelme mind Júliáért esnek. Petőfi magához veszi gyámolításra szorult szüleit, s Júlia nem titkolja, hogy neki kellemetlen ez az öreg pár. Júlia gyermeket vár, s nem nagy örömmel várja, bizonyosan jobban szerette volna, ha ez a gyerek késik. Békétlenebb, mint valaha az asszony, s Petőfi immár nemcsak biztatásra, de szabaduló, feledtető vággyal ágál a fórumon. A Júlia nyugtalansága miatt rohant olyan előre az események országútján Petőfi, hogy gúnyolódó ellenségei örvendve látták: nem térhet vissza. Petőfi nem alkuszik, s nem alkudott: csúfolták, hogy csak verseiben szeret meghalni, s megmutatta, hogy az igazi halálig is el tud menni.

Az erdődi George Sand tehát teljesítette küldetését Petőfi mellett, szinte a görög mitológia kérlelhetetlenségével, kokárdával, vörös övszalaggal, vörös frígiai sipkával követte a férjét, míg az sorsához el nem érkezett.

A rövid hajú, férfiruhás, szivarozó, szabados, végzetes Júlia azonban csak addig érdekel minket, míg a Petőfié volt. Bűnösnek mondani könnyelműség és tudatlanság volna: ő szimbólumos büntetése volt Petőfi életének és zsenijének.

*

Petőfi nem volt az a boldog Herkules, aki elbírja a beteljesedéseket[,] se csókban, se dicsőségben, se másban. Nála minden beteljesedés egy-egy csapás: Júlia, a politikai diadalok, a barátságok, a pénz és a népszerűség. Szilveszter ő, Az apostol meg nem békíthető, örökösen lázas, olykor őrjöngő Szilvesztere, akinél a forradalomnak célja: a forradalom. Nemegyszer ő maga is megdöbben a saját törik-szakad forradalmár voltától, s nem meri hinni, hogy a forradalom után az ő számára semmi sem következhetik. Ilyenkor szánja ő magának Lamartine szerepét, ilyenkor erősíti magát Louis Blanc olvasásánál, s ilyenkor hisz - persze -, mint egy gyermek.

„Az utókor mondhatja rólam, hogy rossz poéta voltam, de azt is fogja mondani, hogy szigorú erkölcsű ember valék. Ami egy szóval annyi, mint republikánus, mert a re[s]publikának nem az a fő jelszava, hogy ‘le a királlyal’, hanem a tiszta erkölcs.”

„A monarchia emberei nem hiszik vagy gátolni akarják a világszellem fejlődését, haladását, s ez istentagadás. Én ellenben hiszem, hogy fokonként fejlődik a világszellem, látom, miképp fejlődik, látom az utat, melyen megy. Ő lassan lép, minden száz vagy néha ezer esztendőben tesz egy lépést, de miért sietne, hiszen ráér, mert övé az örökkévalóság. Most újra emeli lábát, hogy egyet lépjen a monarchiából a respublikába… követem dicsőséges nyomdokát.”

S ehhez a Petőfihez írta 1844 októberében üdvözlő versét jó Sujánszky Antal, dicsőítvén őt, mint Isten, haza, király poétáját. És ehhez a Petőfihez küldték később Kuthy Lajost rábeszélni,

hogy most már sok volt a forradalomból, s jó volna, ha Petőfi csillapító verseket írna a nép számára. Rettenetes elgondolni, hogy ezt a fiatalembert alig ismerte valamicskét is valaki azok közül, akikkel élt. Ám igaz, hogy ő sem ismerte se országát, se kortársait, se egekig magasztalt, drágalátos népét.

Petőfi azt hitte, hogy az ő sötét, kis Magyarországa nagyságosan végigcsinálhatja Franciaország minden világrengető megmozdulását; két-három forradalom eseményét és tanulságát akarta ráhúzni arra a kis országra, mely igazában forradalmat se akart. Siratnivaló komolysággal s bolond-szép buzgalommal játszotta Pesten a jakobinusvezér szerepét Petőfi.

„Bátran és kérlelhetetlenül kimondott meggyőződésemnek inkább leszek mártírja, hogysem gyávasággal vádolhassam magamat. Mert én önmagammal akarok békében élni, s nem a világgal."

Csodálkozik, hogy nemcsak a ravasz, úri reformer-bácsik, de az esernyős forradalom leghősködőbb ifjai is máról holnapra megokosodtak. Nem érti, hogy az emberek félnek egy kis vérontástól, holott vérontás nélkül nincs átalakulás. Politikai szereplése egyforma szerelmi szereplésével s egész nyugtalan életével. Azt hiszi, hogy a „békés Lafayette-[e]k" az okai a forradalom meghőkölésének, s még szentebbül hiszi, hogy az isteni nép csak riadóra vár, hogy véresre tapossa a feudális világot.

Pedig 1848. március 18-ig Petőfiék egy kis úri forradalom részére kaparták ki a parázsból a gesztenyét. S mikor a Batthyány-kormányt kinevezték, Petőfire s néhány zabolázhatatlan társára nem volt többé szükség. S Petőfi csak későn kellett újra, mikor az ijedelemből fölocsúdott bécsi udvar az úri forradalom gyümölcseit visszamarkolta. Ekkor már újra nem akarták agyonverni, mert bántja a jóságos királyt és zavarja az urak lakomáját. Jókai, hajlama szerint, a maga lágy, de szimatos okosságával nem esett át e válságokon: ő a körülményekhez szegődött. Jaj volna elképzelnem is, hogy Petőfi szemeiről leesik a szent hályog, mielőtt meghalt légyen. Megérdemelte, hogy ezer csalódás után is azt higgye, hogy Magyarországon nagy, komoly forradalom tombol, mely mindenkinek a forradalma. Holott igazi forradalmár nem volt itt őrajta kívül, s ő azért volt forradalmár, mert még a szíves lehetőségekkel sem tudott megalkudni.

Csak szláv származásával tudom azért egészen megmagyarázni Petőfi forradalmárságát s páratlan internacionalizmusát. S egyéniségére és poézisára egyaránt ritka szerencsével kerülte el a német hatást. Ez nyilván nem is lehetett másként, s ő azokat a németeket szerette csak, akik az ortodox németség szemében máig is hiányos németségűek. Pest falu volt még, Petőfi pedig, a magyar puszták Petőfije, „a természet vadvirága"[,] szomjúhozta a várost, az igazit. Oh, mennyire vágyott látni, utazni, milyen áhítattal tervezgette Párizs megnézését.

Minden, ami név, múltban vagy távolban, kultúrát, nagy kultúrát jelentett, az ő papirosán mitológiaivá vált. Ez a beteges, néha delíriumos, titokzatos nosztalgia cselekedtette, hogy ő vágyakozásai szerint látott, akart látni mindent a maga korlátolt tornapiacán. Úgy csinálta a forradalmat, mintha Párizsban élne, úgy haragudott, utazott s mart, mint Heine. Úgy fájlalta, csúfolta a világot, mint Byron, és ha szabadságot emlegetett, fiatal tüdővel s gyermekes rajongással fújta azt világszabadsággá. Az ő népimádása az internacionalizmus egy kényszerű rítusa volt, s ő nem is a népet, hanem a népeket szerette. A népek: - amikor ezt kimondta vagy leírta, mindenható erők világraszóló lázadását érezte.

Kevesen látták eddig még meg, hogy a Petőfi vallása, a bennünk és a mindenségben fejlődő világszellem, a legmagasabb és legmélyebb gondolat volt akkor. És hogy az úgynevezett legújabb művészeti evangélium is voltaképpen csak ennek a vallásnak nagyobb szótárú katekizmusa.

Az a magyarság, mely övéinek exhumált porai fölött cifra püspökkel mondat cifra beszédet, gyalázatosan bánt vele akkor is. Akkor sem volt képes, ma sem az, Petőfit látni, szeretni, hálásan dicsőíteni olyanként, amilyen. Lehúzza magához, meghamisítja, befogja kicsinyes érdekeinek igás szekerébe, mert mégsem bánhat el úgy vele, mint Heinével Németország.

Meg kellett halnia, hogy rosszabbul ne járjon: de Werbőczi és Kossuth nemzete akkor elbánt vele, hitegette, hívta, uszította, kihasználta, megalázta s elrúgta. Ezt teszi vele ravasz, hódolást színlelő formában ma is, s ma nem mehet síró, szegény, cirógatást váró, mostoha gyerekként a kis Bem apóhoz, aki szintén nem tudta, kicsoda az ő Petőfije. Ahhoz a Bemhez, akiben igazán látom és elhiszem, hogy a lengyel a Kelet franciája, mert generózus, mert ágál, s mert tudatlanul is fölér egy germán tudóssal.

Magyarország úgyse adott Petőfinek semmit, s amit adott, színlelt kölcsön volt. Petőfi adta, hogy szíve örömére visszakaphassa. Egyébként is már minden elvégeztetett, s ha nagyon és hidegen elmélkedünk róla, még igen jól is járt Petőfi. Ami ragyogás lehetséges volt ezen a poros, szomorú levegőjű tájon, kidélibábozta magát, elragyogott, s a többit nem volt volna érdemes megvárni.

S a huszonhét éves, kamasz Vulkán is irigyelnivalóan, szépen dolgozott: a maga számára is megélte a megélnivalók tömérdekét Petőfi: mehetett. „Legnépszerűbb" lett itt-ott a nemrégi csavargóból, irigyelték, utálták, kitomboltatták minden dühét, s félek, hogy nem bírta volna el a fokozást. Azaz: nem is volt arra szükség, hiszen éppen azért kellett úgy nyargalnia, hogy huszonhét esztendőjével ő legyen a legtöbbet élt magyar a XIX. század közepének magyar, tanyai lehetőségei között.

*

És apa volt, apa volt ez a gyermek, aki a szülőtiszteletet illedelmes, agyonfélemlített, iskolás fiúcska módjára komolyabban vette, mint Mózes tízparancsolata kívánja. Petőfinek fia volt, halottai voltak, kétségei, egy aggasztó asszonya, neve és hite, de mindenekfölött: fia. Ilyen erkölcsű művésznél, mint ő, Petőfi, ez a betetőzés, ez az, ami után már szinte áhítja az elernyedést: az apaság. A színészetet megölték benne Vörösmarty és az irodalom, a politikus agitátort Batthyányék, a barátot Tompa és még néhányan, a szerelmet Júlia. A lírát, azt gondolom, Petőfi Zoltán egy-kétórás korában, s ahogy a Zoltán fiú világra jött, már megbénult az isteni hangszer. Petőfinek, éppen Petőfinek, az ő fia bevallatlanul azt jelentette, amit egy Ibsen-féle költőnek az élettel és művészettel leszámoló utolsó, irodalmi alkotás.

Különben is ezt az életet bajos volna szélesre bontott, végtelenségnek futó vonalterveibe betölteni; bajos: lehetetlen. Már ott történt az elhibázás, hogy Petőfi abba a Magyarországba született, mely még ma is képtelen önmagával elhitetni, csak elhitetni is, hogy olyan, amilyennek Petőfi merte képzelni.

Végig próbálom gondolni százszor és újból százszor ezt a magyar titkok titkát, s érzem, érzem, hogy ez örökre titok marad, mint minden igazi valóság. Csakugyan gyermek-nemzet volnánk, hogy ez a csodagyermek nekünk, értünk, éppen értünk s éretlen, ifjúas szeleskedésünk idejére érkezett?

Csoda volt a számunkra, szenes vízzel oszlatott megigézés, s akiknek érdekükben állott, valóban úgy gyógyakoztak ellene, mint bűbájos megrontó ellen. De csoda volt ő önmaga számára is, s ami valami szomorúan keveset megmagyarázhat nekünk Petőfiből, az megint egy utunkba hárult, kemény csoda. Ez az ember csodát látott mindenben, s nagy szerencsénkre a próféták őrületével vallotta, hogy minden csoda, s hogy a csodák e légióját csak ő tudja megfejteni.

Bámult és látott, nem írhatnám le elégszer ezt, bámult és látott, bámult és látott ő, akiben minden csak akként és akkor létezett, ha belsőjében élt. Próbálták már Homérosz rokonának is ítélni őt, térben és időben való bátor és hihetetlenül nagy, széles, szép elhelyezkedése miatt. De ő látta meg a kutyakaparót, a cigánykaravánt, a szélmalmokat, az alkonyati Tiszát, és csak látta, látta, látta. Benne volt, önmagában látta és mégis kívülről, szemmel és csak látó szándékkal látva, még nem látta ezeket senki nálánál jobban. Az eszméi a másokéi voltak, hidegek, gyöngék, idegenek akkor is, amikor úgy szabadultak el tőle, hogy még a vak is észrevette: ezek csak a Petőfiéi lehetnek. S amit pedig úgy látott, csak a látás kedvéért, hogy mindenki megesküdnék, hogy ezt másképpen látni nem lehet: ez Petőfi, csakis és örökösen Petőfi. A titkok titka itt bíborlik, s valahol itt kellene keresni a megfejtést, ha az Univerzum megengedné, hogy valamit is megfejtsünk az ő még kisebb titkaiból is.

Engem Petőfi tanított meg arra, hogy nincs világosság, Petőfi a világosság Petőfije, a gesztusaiban külön-külön legköznapibb ember, a gesztusainak összetételében is egyszerű, de soha-soha meg nem érthető. Milyen szent, bolond rébusz lehet a szürke ember, ha még Petőfit is, a mindig átlátszásra a Nap elé álló, ragyogó Petőfit sem tudjuk megmagyarázni. Mert az igazság az, hogy a kivételes művész, kivételes akarata a megnyilatkozásnak, ő a megnyilatkozó kedve a rejtelmes Mindennek. S Petőfi csak azért nagyon és kivételesen a magyar titkok titka, mert nemcsak zsenije a csodálni valónk, hanem az ő hozzánk, éppen a hozzánkérkezése.

Titkok titka marad-e ez mindig, vagy megmagyarázható lesz egy olyan jövendőben, amikor távoli és érdektelen lesz minden, ami Petőfihez tartozik? Boldogok, akik mindent megmagyaráznak, mert eszükbe se jut, hogy megérteni teljesen semmit se lehet, s kiváltképpen nem a nagyon világosnak tetszőt. A ma még dadogó, istenkísértő módszernek - hogy az emberek alig különböznek egymástól, s hogy minden embert ki-ki saját magából és maga által érhet fel - kell nagyot fejlődnie.

És írta a Zoltán életrajzát, és akarta, hogy Júliát tudja olyannak látni, mint amilyen nem volt, és búsan határozta el, hogy nem hal meg a hazáért. A „komiszságok" úgy hullottak sárga, nyugtalan arcára, mint a júniusi jégeső a kincseket rengető, ártatlan búzatáblákra. Még pénzt is dobva adtak neki, holott az utolsó hónapokban már-már üzletemberré nőtt, sőt színdarab írásába kezdett. Egészséges undorral undorodik a hon nagyjaitól s a tökéletes boldogságot ígérgeti magának, ha elfelejti, hogy hazája is van. Bemhez írott levelében megátkozza az egyenruhát, mely neki csak megaláztatást szerzett a törpe, hencegő, generális senkiktől. Ez a Bemhez írott levél a Szemere miniszterelnökhöz írott levéllel együtt, egymás mellett szinte haláldokumentumok. Az ember már meghalt, amikor így ragaszkodik, kesereg, hálálkodik, önérzeteskedik, mint Petőfi a két olyan nagyon-nagyon különböző levélben.

De valahova menni kell, Mezőberény nem jó rejtekhely, külföldre menni[, ehhez] sok pénz és sok boldogság-hit kellene, s egyikből sincs sok. Már közel járhatott az a kozák, aki a halált hozhatta, és Petőfi kedvetlenül habozott: Damjanichhoz meneküljön-e vagy az ő Bem apójához. Dühvel érezhette azt is, hogy a fölfordult, zavaros katasztrófa felé lódult kis országban éppenséggel senki sem látja be, hogy Petőfi miért kerülje el a bajt. Bántódásait, jogos szitkozódásait annyi megaláztatás miatt, színészkedésnek tartották: haragszik, mert fél. És önmaga mögött állott - önmaga, aki büszkén hirdette, hogy ő a pillanat-elhatározások hőse, s az a Petőfi, [aki] megfizeti az olyan adósságokat is, melyekről versekben adott kötelezvényt.

Júliának nem használt, de inkább ártott az anyaság: elviselhetetlen tempóban nőtt benne az a kitaposást érdemlő hisztéria, mely kiváltképpen gyilkos lehet olyan valakire, mint Petőfi. Jobb idegekkel is bele lehetett volna az összegabalyodott dolgokba bolondulni, s nem csoda, hogy Petőfi megzavarodott. Annyi bizonyos, hogy mikor Petőfiék Erdély felé indultak, nem a

halálba akartak menni, de Petőfi már a halált se bánta. Tisztán nem látott, de annyit okvetlenül, hogy nagyon megcsalta az élet, s nagyon megcsalta ő is önmagát. És vitték öntudatlanul: a bajokkal teltség, az élettel túlságosan jóllakás, melyet ma krisztusi sorsnak keresztelnek el a farizeusok és tudatlanok, a vég felé. Mintha Krisztusnak egyéb öröme és kedve se lett volna, mint a meghalás, csak azért, mert végül meg kellett halnia.

Meg kellett halni[a] Petőfinek is, jó is volt, hogy meghalt, gondolt is reá, egy-két meghalást már magában cipelt, de dehogy is akart meghalni. Úgy ment a kétségbeesett bizonytalanságnak, mint maga az Isten is tenné, ha ember volna: hátha történik valami jó, mikor már rosszabb úgyse jöhet.

Hideg rázta a saját bátorságától s a már biztosra vett nyaktöréstől Magyarországot, amikor Petőfije elindult életét elintézni. Mindenki magát féltette, a maga bőrét, a maga kis gyáva életét; mindenki a maga volt kurázsiját átkozta. Ki az ördögnek jutott itt akkor eszébe, hogy Petőfivel mi van, és mi lesz, s kinek volt itt akkor ideje és esze azon gondolkozni, mije volt e korszaknak Petőfi?

S a nagyszerű önáltatások gyönyörű, páréves ködéből egy véres színű, nagyobb ködbe vész el az ifjú Petőfi alakja. A nem alkuvóé, aki azért élt, harsogott, hogy hamar végezzen el mindent, s hogy ne legyen belőle megalkuvó. Úgy látták, hogy a vesztett csata után még inalva inalt magát menteni egy nagy kukoricásba. Nem hiszem, megállott biztosan a kukoricás előtt, mely jelképe a magyar életnek, a magyar rengetegnek. Nem, ide már nem volt semmi kedve újra bemenni, kétszer nem történik csoda, életnek itt az ő élete több volt a többinél. Megvárta, míg sírba taposták megvadult szláv katonák, kikhez az ő vére hasonló volt, s akik tudnak ölni, élni és meghalni nagyszerűen.

Renaissance 1910. jún. 10.-aug. 25.

Ady Endre

35. SHAW BERNÁT: „THE DOCTOR'S DILEMMA"

A Magyar Színház bemutatója

Lunatikus hajlandóságú elméknek komolyan azt tanácsolom, hogy Bernard Shaw úrról mondjanak le, netán fájó szívvel is. Mert Bernard Shaw úr a jettatura embere, boszorkányféle ember, s többet vesz el, mint ad. Mikor én először találkoztam vele, megesküdtem volna, hogy az idők új teljességéhez érkeztünk el. Íme, itt van Bernard Shaw: az új ember, évezredek óta az első új művész, az új művésztípus ősapja. S most, hogy az Orvosokat láttam és hallottam, megint hogy baj nem történt velem: túlságosan fölindultam.

Első gyanúja és babonája az az embernek, hogy, lám, a hitetlenségnek is van zsoltárja és zsoltárírója. Eddig nagy kényelmesen azt szoktuk meg, hogy a művésznek a hit: a hiánya és a művészete. Nincs baj, ma már biztos vagyok, hogy Bernard Shaw úr nem hitetlen, nem csoda, sőt nem is nagy művész. Ha latin fajúnak születik, nem is csinálhatott volna ilyen nagy lármát: könnyű az angolnak borzasztani.

A Bernard Shaw problémájának egyetlen megfejtése, hogy Shaw nem kontinentális ember. Szép, nyugtalan ír-angol, azon országból való, ahol a Galilei-tételt is még ötszáz évig megbotránkoztatva harsoghatja el egy kötekedő, szellemes ember. De belsőjében Shaw olyan gyermekes, romantikus, közönséges, mint a legdivatosabb angol regényírónő.

Hogy Shaw úr ezt feltűnően titkolja, s hogy az ellenkezőjét írja le mindennek, amiben titkosan hisz: ez a Shaw-művészet.

De nagyon más dolog most már Bernard Shaw-nak a színpadi produkciója, melyben mindenki benne van, aki eleddig a színpadra újat hozott. És valamivel több is, ami azt jelenti, hogy Bernard Shaw valóban igéző szemű, ráolvasó ember, akit Angliában is megégettek volna száz esztendő előtt. Sőt ma is megégetnék, mert ahogyan titkos önmagát csúfolja, az egyszerűen máglyát érdemlő cselekedet minden kicsúfolt polgár és angol előtt. És annyi az angol, és annyi a polgár manapság, és annyi ember gurul dühbe, ha az ő rejtett vélekedéseit valaki piacra viszi.

Shaw szereti a színpadot, szereti a melodrámát, melyet csak alakoskodva gúnyolt ki Az ördög cimborájában. (Az orvosokat se játszották jól a Magyar Színházban, de milyen nagy a haladás Az ördög cimborájának vígszínházi agyonhamisítása óta. Ha már kell, pedig kell, Shaw-t játszani, Shaw ellenére egy új játékstílust kellene csinálni, mely Shaw-t magát is megdöbbentené. Az ő páratlan és csodálatosan mégis gyáva szimbólumait úgy kellene ordíttatni a színpadon, miként ő benne, Shaw-ban ordítanak.)

Igen, Shaw a szkepszis szimbólumaival dolgozik, egyenesen színpadra, sőt sikerért, de jézusi pózokkal. Jézusi pózokkal, sőt talán érzésekkel is, és egy-egy Shaw-darab egyenesen a rendezésért van írva. Az emberek mellékesek, a történés pláne alacsony számítás, de ahogy az emberek fölvonulnak, megállanak, elmennek, jönnek, szólnak, látszanak: ebben minden volt, levő és vajúdó világnézetek találkoznak. A színpad legzseniálisabb újságírója ma Bernard Shaw úr, akiben megvan minden - elért eredmény.

Még abban is újságíró Shaw, hogy nincs türelme önmagát s csak bennfentes intellektusok számára készült szimbólumos művészetét húsz percnél tovább logikusan csinálni. Az Orvosok első két felvonásának preparáló, szellemeskedő, semmi, kétötöd részét például Molnár Ferenc ezerszer szellemesebben, kontinentálisabban, művésziebben csinálta volna meg.

A Magyar Színház előadása nagyon ambíciózus volt a kellő Shaw-féle szkepszis, értés nélkül, szóval majdnem Shaw volt. Színészekről nem érdemes, nem illik írni, de Sebestyén volt az összes szereplők között, aki igazán tudja, mit csinál. Dehát a színészek, már Shaw tervei szerint is, nem számítanak a rendezés mellett. A rendezés pedig mintha megértette volna egy kicsit, hogy Shaw-nál egy beállítás többet ér, mint a ravasz, melodrámás, szükségtelen részek megjátszása.

És ismételten óva intek mindenkit, hogy Shaw-ban higgyen, mert Shaw-nak éppen az az ereje, boszorkánysága, hogy nem akar hivőnek látszani, holott - hivő.

Ny 1910. október 1.

Ady Endre

36. JÓSLÁSOK ÉS JAVALLÁSOK

I.

A Heywood-cég bűne

A Heywood-cég angol cég, könyvkiadó cég, jeles firma, melyet a napokban súlyosan megsántított a puritán angol törvénykönyv hajítófája. Sajnálom, hogy ez a dolog magyar dolog is, mert egy-két év óta kerülöm a magyar problémákat, melyek túlontúl fűtik az embert. Pláne, ha az ember újságíró és magyar újságíró, aki kötelességének tartja, hogy tizenöt millió más

ember helyett legyen becsületes. Azonban és hála istennek ott tartunk immár, hogy minden probléma magyar probléma is egyúttal, és minden valamirevaló magyar ember: újságíró. Másutt csinálhattak előkelő, magas választófalakat az újságíró s a másfajta író között, de nálunk ez nem sikerült. És én, szegény exújságíró, az örömöknek örömével, de szemérmetesen és persze óvatosan, leszek ezúttal megint újságíró. Ez nem nagy szégyen, szép szükségesség, sőt előkelő, új, magyar, úri játék, mint a hadászat[!] és a kártya vala.

Szóval a Heywood-céget nagyon megbüntette az angol bíróság, mert úgynevezett pornográf könyveket adott ki és terjesztett.

Istenem, kár volna újból kezdeni a gúnyos litániát, hogy az angolok vehemensül titkolják a maguk erkölcstelenségét. Azaz: az angolok szeretnének olyanoknak látszani, mint amilyenek nem tudnak lenni, s áhítnák kortársaikat s utódjaikat visszatartani a bűnöktől, melyekben bűnösek.

Egyszer-kétszer, húsz év óta, amióta húsz példánynál több vásárlódik egy könyvből, nálunk is megpróbálták ezt a komoly angol viccet. Újabb dagasztású bulvárlapjainkra pláne kényelmes dolog volna ezt az angol példaadást használni. Sőt azt vallom, hogy erkölcstelen magánéletes törvényhozóknak megvan a joguk, hogy drákóian erkölcsös törvényeket hozzanak. Miért ne volna az szép, hogy szennyes erkölcsű emberek gondoskodjanak az utódjaik különb, szűzebb erkölcséről?

Azonban, azonban: az erkölcs s a szexuális viselkedés félig titok, egynegyed részben gazdasági jelenség s egynegyed részben osztályozhatatlan eleddig. Kár volna erről sokat prédikálni, mert minden olvasni tudó ember tudja a maga körültes eseteit, s voltaképpen nem is erről van szoros[!] szó.

Arról van itt szó, hogy van-e pornográf könyv és írás, avagy írástudók és farizeusok találták ki ezt a problémát?

Úgy sejtem, érzem, talán tudom is egy csöppet, hogy sohse volt, s ma sincs pornográfia. Ami egy emberi agyon, ha őrült agyon is, átjön: ítéletté változik, sőt igazsággá változik.

Soha még az irodalom nem adta a szexuális életnek olyan képét s magyarázatát, mely az irodalomhoz illik. Ez bizony hiányosság és szomorúság, embertelenség is, de ezen nem segít az angol bíróság.

Oh, én emlékszem a magyar, kivonatos, buta és igazán erkölcstelen Zola-fordításokra, hiszen ifjúkorom olvasmányai valának. De egy erkölcstelen, egy pornográf könyvet ma is - holott szánom-bánom fiatalságom tévedéseit - többre becsülök ezer meg nem írott s nem olvasandó erkölcsös könyvnél.

Úgy látszik, hogy szociális forradalom készül szerte, Európában, Amerikában, az angol Ausztráliában s a déli Afrikában. Bizony mondom, hogy szerelmi forradalom ez, mert a gyomornál mindig zsarnokabb lesz a szerelmi inger.

S az irodalom, mely mindig csak ezt csinálja, amikor nem is akarja, a szerelmi inger kiszolgálását: sohase lehet erkölcstelen.

Erkölcstelen az, aki abban az erkölcsben hisz, amelyet nem követ. Erkölcstelen volna a Heywood-cég is, ha érdekes könyveket úgy adna ki, hogy rászoktassa ezek olvasására az embereket. De a Heywood-cég csak gyarlóan alkalmazkodik - bár pénzszerzővággyal - a nagy publikum erkölcseihez, főképpen a titkolt erkölcsökhöz. Egészségessé és szűzzé a világot az egész középkori kereszténység sem tudta tenni. Örüljünk, ha az úgynevezett pornográf irodalom legalább a hazugságról leszoktat lassanként bennünket.

II.

Franciaország Afrikába készül

Kalandos képzelődésnek tetszik, de valamikor csak egy nem is nagy darabnyi európai Franciaországgal kell számolni itthon. Európában Franciaország megunja egy-két évszázad alatt a tönkrement nagyúr sorsát viselni, s szépen áttelepszik oda, ahol újból nagyúr lehet. Ami Franciaországot ma is már tudatosan, ösztönösen vagy együtt kormányozza, az: az Afrikába átköltözés. Partjait, határait szaggatja, szorítva tolja a germánság tengere és az igazi tenger is Nyugaton, a Sors és minden. Afrika várja, hevesen vonzza az ő új polgárosítóit, s az északi afrikai birodalmat Franciaországnak kell megcsinálnia.

Talán az új Karthágó is készülőben van már a mai s még helyesebben jobban mondva: a régi Párizs helyébe. Még szomorkodni sem illő ezen a dolgon, mert ez törvényes, elháríthatatlan, szép, mint az élet és a halál. Hivatott nemzetnek, hivatott kultúrának hivatását be kell töltenie s Franciaország azért nem szaporodik itthon, mert itthon már elvégezte hivatását.

Milyen beszédes jel az például, hogy Sedan óta majdnem Marokkó miatt kellett először komoly, halálos tűzbe ugrania Franciaországnak. És az talán véletlen dolog, hogy Gambetta óta Franciaországnak a déli fele küldi a szereplő emberek erős nyolcvan percentjét? Bizony megindult az átköltözés, természetes, kijelölt úton s egy bevégzett és Európában felesleges luxussá csökkent civilizáció után.

Ma is már, bár újból furcsának látszik, holott elért igazság: Franciaország a világ egyik legelső muzulmán országa. Egyiptom kényszerű feladása után is nemsokára lesz annyi mohamedán alattvalója s vazallusa Franciaországnak, mint Sztambulnak. Az pedig már tréfásan szomorú, de igaz valami, hogy a jó francia ma meg már Normandiában is barnás bőrűnek születik. Gyönyörű házasság lesz, de meglesz, ha a szentül frivol francia optimizmus a mohamedán fatalizmussal összeházasodik. Ámbátor az is igaz, hogy az északi Afrika mohamedánjai kissé szilajabban gyakorolják a kejfet, mint a török napszámosok.

A török ember se rémül meg szlávosan, németesen vagy magyarosan a pestistől sem, a kolerától sem. De Párizsban is ének fogadta az első kolerajárványt: „le voila, le voilà, l'choléra". Párizsban mulattak a terror alatt, mulattak a Kommün legszörnyűbb napjaiban is: ez voltaképpen a víg fatalizmus, a szebbik. Amikor az elmúlt tavaszon a Szajna elöntötte Párizs jó részét, nemigen rémült ott meg senki, még talán az sem, aki a kissé sok vízbe belefúlt.

Szóval Franciaország s a francia nép igaz, született tehetséggel vállalhatja el, hogy arabus legyen majd a többi arabussal. Mohamed és tanításai ellen a mai kultúra érdekében így is, úgy is csak a francia oltás segíthet. Ez az a kultúrás, jeles méreganyag, a franciaság, mely szérumként hathat beteg, barbár szervezetekben.

Amikor a nagy, választó harc folyt az Egyházzal, Franciaország nem áldozta föl protektorátusát a török birodalom keresztényei, illetve katolikusai fölött. Itt is a majdnem öntudatlan számítás dolgozott, miként abban, hogy Törökország nagyon-nagyon fontos ország volt régóta, s lesz még jobban mostanában a gall kakas számára. Szegény gall kakas, lehetne sóhajtozni, hogy vágyaival ilyen perverzus messzeségekbe kalandozik el, de mikor ez a messzeség nem is messzeség. Az újtörököket Franciaország szelleme nevelte, s ha az újtörök rezsim ezerszer jobban szeretne is szakítani, szakítani nem lehet. Kölcsönökre, katonanevelésre, irodalmi s művészeti irányokra Franciaország vigyázni fog Törökországgal szemben, mert vigyáznia kell. Ipar, vasút, újság, nő, minden, minden és mindenekfölött a pénz állandóan dolgozni fog, hogy Törökország utódja majdan Franciaország legyen. Ez új Törökországot nem fogják valószínűleg Konstantinápolyból kormányozni, de ez mindegy. Több annál az, hogy az úgyis elbarbárosodó Európa s eleurópaiasodó Ázsia helyett Franciaország Afrikába készül. Azokra a

helyekre, amelyeken a padisah nagyságos utódai egykoron fölséges távoli hódításokat végeztek.

A Szahara sem olyan Szahara, mint a köztudatban él, s a Szahara is lehet még valamikor benépesült, megtermékenyített új világ. És ez mind Franciaországra, itthon már kifáradt s elhasznált zsenialitására vár. Az öreg Európa csak csinálja a maga ügyeit akként, mint macedóniai Nagy Sándor idejében. Franciaország, talán akarata ellenére, másfelé megy, Afrikába, új kúltúrát s új epokát csinálni.

Pesti Napló 1910. október 9.

Ady Endre

37. „A KÖLTŐI NYELV ÉS CSOKONAI”

Somogy vármegyében valamikor megcselekedhették vendégelő, jó urak, hogy a kóbor bolond Csokonai Vitéz Mihály uram kulacsát urasan megtöltsék. De ma majdnem disznóság, ha valaki kritika-lőrével tölti meg a híres csikóbőrös kulacsot a kulacsok legkedvesebb kulacsát. Akár azért, mert mostanában ebrudat érdemlő új költők támadtak, akár pedig azért, hogy Arany és Petőfi ihassanak a Csokonai kulacsából. Úgy gondolom, s némi jussal, hogy Csokonai nagyszerű elégnél több valaki önmagáért, s nemigen köszönhet valamit Aranynak és Petőfinek. Csokonai nélkül bajosan kaptuk volna Vörösmartyt, Petőfit, Aranyt, nem szólván az apróbb többiekről. Csokonai a legvidámabb és legsúlyosabb mártírságú magyar költő, amióta ilyen csodalények születnek Hunniában. Mert ő már világosan, voltaire-ien tudta s vallotta kiválóságát (magyarságát), emberségét és becsét.

„Víg borzadozással jártam el a görög
Szépségek és a római nagy világ
Pompás maradványit s ezeknek
Sírja fölött az olasz negédes

Kertjében szedtem drága narancsokat
A frank mezőket láttam, az Albion
Barlangiban s a német erdők
Bérceiben örömöt találtam.”

A mai Debrecen szörnyű és gyalázatos dicsősége, hogy Csokonaijával büszkélkednie kell, Csokonaijával, kit szült és megölt. És mi történt volna piciny emberekkel, Dóczi Lajossal és Maday Gyulával, ha Csokonai nincs, akiről írni lehessen?

„Természet és költészet mint édes rokonok jelentkeznek az emberi lélekben”, ez alkalommal Maday Gyula írta le e bátor, új aforizmát. S írt hozzá egy harminchat oldalas tanulmányt, melynek büszke címe: „A költői nyelv és Csokonai” - csak ennyi. Dóczi Lajosnak volt még csupán egykoron annyi bátorsága, mint Maday Gyulának, s így az embernek kárhozatosan filoszemita konklúzióra kell kilyukadnia. Hiszen valóság, hogy Dóczi nem tudott, nem tud magyarul, s Csokonaihoz semmi joga vagy köze nincs, de a kunterebesi kálvinista Dóczinál mennyivel ügyesebb az izé Dóczi, az igazi. Holott Dóczi és Maday ugyanazt értik és írják, Kazinczy és Kölcsey ellen védik még ma is Csokonait, szegényt, s merik állítani, hogy nyelvművész volt az ebadta. Tudják azt is, hogy ez a nyelvművészet persze nyelvgazdagító volt, s hogy a nyelygazdagítás helyes reguláit Vitéz Mihály szabta meg legjobban. Igen: avult szavakat napfényre hozni, a nyelv lelke szerint új szavakat csinálni, új összetételeket, szerény, gyönyörű tájszavakat fölkarolni, s idegen szavakat magyarokká gyúrni. Ámde, még máig, ha ki

csakugyan tudni akarja, kije volt a magyar nyelvnek Csokonai, Csokonait olvassa ne csak verseiben, de nyelvtudományi jegyzeteiben is.

Hallgatnom illett volna, mert gyönyörű ajánlással küldte el hozzám a füzetét ez az okvetlenül derék Maday Gyula. „Ady Endrének, keserves igazságok igaz költőjének, mély tisztelettel a szerző" - ezt írta. Úgy rémlik, ő is poéta, nem is a nagyzolók, szükségtelenek közül való, de szelíd, hivő, megbékült, falusias, jámbor. Megköszönném jó szívvel a figyelmét, s hadd tilinkózzon a fiú, ha nem Csokonai ellen vétkezik, s ha nem Dóczi nyomában jár. Így azonban csak úgy találomra, mint az Élet, két-három legyintést szánok neki saját hajlékony füzetével.

„Piszt minden táncpaloták,
Ürüljön boros asztalom,
Némuljon meg a cimbalom,
Szünjetek meg hahoták,
Piszt minden táncpaloták."

„A farsang búcsúszavai" című Csokonai-vers egyik strófája ez, „s ez a vers így zihál 6 strófán keresztül" - jegyzi meg Maday. „Mintha a napjainkban annyit emlegetett modern lírai énekmondók innen tanulták volna verselő módjuk újnak hirdetett, rakoncátlan szikrázó csapongását." Ilyen döfni-akarás van néhány még a kis füzetben, s engedtessék meg, hogy mosolyogva önmagamat is megcélzottnak érezzem általuk. Kedves Maday úr, mi fennen hirdettük már nyolc esztendő óta, hogy mi Balassáéktól, kurucéktól s Csokonaitól ösztönöztettünk. Mélyebben, éltebben járván, Petőfinél csak a bátorságot, Madáchnál, Vajdánál az új poétai civilizációt kellett észrevennünk, Aranynál alig valamit, Aranyt hagytuk zsenijével együtt az ügyes tanítványoknak. Hiszen Maday úr szerint is Csokonai nemcsak trubadúr volt, de a civilizáció énekese, korának európéerje s a legmagyarabb kultúrember.

A fülemile énekét énekli meg Vitéz, s Maday ezt írja: „természetesen az emberi nyelv nagyon gyarló hangszer arra, hogy a világ legszebb muzsikáját, a csalogánydalt, fonetikai hűséggel visszazengje". Ezt a fonetikai hűséget öt krajcárért megkaphatja akárki a legolcsóbb, vásári komédiásbódéban. De „akasszanak föl" - Ignotusszal szólván -, ha az egész természet madárzenekara fölérhet Csokonai e versének egyetlen sorával. (Különben: sejti-e Maday Gyula, hogy a csalogány „bűbájos" éneke is változik, s kétezer évvel ezelőtt a csalogány sem tudott annyit s úgy, mint ma?)

„El volt sietve a születése: ha félszázaddal később hozza világra a sors… két Tyrtaeusa van a szabadságharc világraszóló drámájának." Ilyent leírni: tudatlanság, gonoszság vagy beöthyzsoltság, sőt az árkádiai pör ortodoxaihoz illő gondolattalanság és kegyetlenség. Csokonai: Csokonai, nem szorul senkire, s válaszoljon íme a tanár-esztétikusok módja szerint saját maga soraival:

„Adjátok nekem, állatok,
Csöndes, tompa, hideg
Véreteket. Miért,
Mért gondolkozom én
S mért képződök, habozok,
Rettegek, érezek?"

Ny 1910. október 16.

Ady Endre

38. „A SZÖRNYŰSÉGES HARCZ”

„A szörnyűséges harcz” tíz énekben a legvidámságtalanabb „szatirikus hősi legenda” e világon, de kedves könyv, s az ára két korona. Írta Halasy Imre, mely név nálunk, a csupa-ismert nevek országában álnév is lehet, de igazi, polgári név is. Száz és néhány oldalon valami irodalmi harcot tárgyal és csúfol, melyet Don Merész és bizonyos Mihály úr vívtak volna meg. Don Merészt sikerült megtalálnom, s módomban van helyette elmondani egy-két evangéliumos szót. Változott ez országban a politika, kezdi ismét bolondítani az embereket, tehát ez a könyv elkésett. A koalíciós, üdvös csömör idején kis kávéházi hitelnökök megélhettek Ady-paródiákból. Az ugyan ma se valótlan, hogy megöltük harminc esztendő holt és élő írókufárjait. De a rang az övék ma is, a pénz is, ami igen kívánatos és jó, a szakáll, az úri analfabéták elismerése. Szóval győztünk, de törököt fogtunk, s úgy látszik, hogy nem csináltunk semmit, s amit kivívtunk, azt majd elleneink méltó fiai fogják élvezni. De örvendeni tudok e könyvnek: ennyi idő, izzadság, pénz; rizikó azért, hogy versekről íródjék egy rossz verseskönyv. Most már csak a politikusoknak kellene megjavulniok és a pénznek, mely kevés itt Magyarországon, és rossz helyeken van. A mágnások, áldzsentrik, birtokos parasztok, zsidók, papok, koldusok és különféle rangú jasszok országában szinte lehetetlen ez az álom. Kellene valami morál ide, de egyelőre csak a csúfolt esztétáknak és íróknak van moráljuk a kényszerűen Gringoire-szerű magyar két-három poétán kívül. Azonban, hölgyeim és uraim, jegyezzék meg, hogy 1910-ben, amikor száz politikai röpirat jelent meg s egyetlen igazi tudós könyv sem, verseskönyvet írtak verses küzdelmekről. Rossz könyv, rossz versek, de az dobja rám s Halasy Imrére az első követ, aki sok jót talál ma Magyarországon. Hála istennek, néhány év óta ott tartunk, hogy legalább káromkodni nyilvánosan szabad, aminek bizony ideje volt már.

Ny 1910. október 16.

Ady Endre

39. VAN-E MAGYAR NYELV?

Van Budapest, s úgy állítják, hogy van egy Magyarország is hozzá, de ez nem bizonyos, s példának okáért én se tudtam meggyőződni róla. Van azután egy nyelv, mely liberálisan magyar nyelvnek neveztetik, de arról nevezetes, hogy ezt a nyelvet ki-kinek meg kell csinálnia. Van azután Budapesten egy másik magyar nyelv is: kérem az Istent, oltsa el mihamarabb életem mécsét, mert ha csak három évig fogok élni barangolva, száműzötten, idegenben, hiába jövök haza. Nem fogok tudni kenyeret és bort kérni Budapesten, mert minden lévő, értető szavainkat akkorra kiirtják, s lopnom fog kelleni egy hatalmas tolvajnyelv miatt.

Egyébként szamárság, sőt akadémuskodás[?] kerülni a dolgot, s nem nevezni nevén a gyermeket, ha még olyan szívesen nem látható, kellemetlen fattyú is.

Ott kezdődik, hogy Kazinczyék eldobtak egy gyönyörű nyelvet ugyanakkor, amikor egy nyelvet akartak bolond apostolsággal megjavítani. Kettős volt a baj s a baj oka: Nyugatról jöttek hirtelen a fogalmak, s az akkor intelligensnek mondható magyarság nem tudott magyarul. No, jó, Csokonai véletlenül tudott, de rajta kívül - akár Vörösmartyt, sőt Aranyt bámuljuk - csinos játék volt minden költői nyelvészkedés.

Az ideákra szavakat, öltözetet kellett húzni, azonban a nyelv, a gazdag, buja, különös és szép nyelv lent lakott. Azután fölszabadították, ha igaz, a jobbágyot, és nem történt semmi, s az

íróság, a nyelv sorsa azok kezébe és nyelvére került, akik e szerepüket is amolyan nobile officiumnak látták, mint például a táblabíróságot. Leromlott, kivénült, gőgös, zseniáliskodó osztály volt ez, ma is az, mert csodálatosan még ma is él, s ma talán még kevesebbet kérhet és várhat tőle a magyar, az a bizonyos magyar géniusz.

Ott volt kezük ügyében a legpompásabb nyelv, de ők nem ismerték a parasztot, s azután jött a zsidó, akitől igazán mindent lehet követelni, de azt már nem, hogy magyar nyelvre tanítson bennünket. Lett tehát a magyar nyelvből egy álmagyar nyelv, színtelen, alkalmazkodó, csigerszerű, más nyelvekből fordított s csak néha komikusan magyarkodó nyelv. Még tán ilyen sincs, mert ezt az ilyen nyelvet is minden ember átdolgozza a maga számára, ha beszél vagy pláne ír. Majdnem bűnt követek el, de politizálok, mert a magyar nyelv tragédiája egyenesen ugyanaz, mint a magyar demokráciáé. Tetszett volna demokratikus államreformokkal fölsegíteni a színre, fórumra a jól beszélő magyar parasztot, ma lenne tüneményes, szép, dús magyar nyelv. Sem a némettől, sem a franciától, sem a nemzetiségi szomszédságoktól megrontott és kiváltságos, úri magyarság igaz nyelvet nem csinálhatott.

Megpróbáltuk, kurucék kezdték, Balassáék, Csokonai s jómagam is iparkodtam régi szavakat rálopni Erdélyből és Károlyi Gáspár magyartalan és mégis magyar bibliájából az újonnan jött fogalmakra. Van annyi szavunk, mint Shakespeare-nek, a nyelvünknek pedig, melynek nyolc évtized óta minden hírhedt védője hóhéra volt, nem kellett volna megcsúfolódni.

Most már késő, én tudom, hogy öt szót is milyen bajos, elfogadtatva, komplikált lelkű, új lelkű, kultúrás magyarok lelkévé, sajátjává tenni. Mint a legendák alvó daliái alusznak a legigazabb, legszebb magyar szavak.

Trattner és Károlyi egy 1839-es füzete és egy gyönyörű magyar szógyűjtemény juttatta mindezt az eszünkbe, de első tervbéli gondunkat, hogy mintaképpen leírjunk ide száz-kétszáz gyönyörű s külön magyar szót, elhessegettük. Furcsa és szophoklészi érzéseink voltak: az eldobott magyar nyelvet közös akarattal talán föltámaszthatnók, de ha föltámad máma, kikkel beszélhetnénk vele?

Ny 1910. november 16.

Ady Endre

40. A TANÁROK DOLGA

Gazember az, aki a magyar tanárok negyvenezer pillanatnyi fiaskójában nem látja meg az embert és a gazt. Az ember: a tanár, aki eleddig nem tudta, hogy ember, s a gaz: a mi egész magyar „álladalmi" és társadalmi életünk. Itt, nálunk szoktak félelmes bácsiknak közpénzből, nyíltan, százezer koronás állásokat teremteni. Itt, nálunk szoktak radikális és puritán politikusok lecsüggesztett fejjel s talmudi búval beletörődni, hogy gazemberek nélkül nem lehet élni, főképpen magyarul.

S itt, ahol minden megértésre találhat, még a teljesen érthetetlen is (nem bánom: mondja egy vicces ember: az Ady-versek), a tanárokat senki sem érti. Megértené talán a miniszterük, de neki tilos a megértés, mert van Ausztria és van pénz, és nincs Magyarország, és nincs pénz. És ha sztrájkkal, amerikázással s nem tudom mivel fenyegetőznek e szegény tanárok, annál rosszabb. Örülnek a szülők, a nebulók, s legjobban örül a hivatalos Magyarország mai képviselete, melynek nem érdeke, hogy a tanárok jó tanárok legyenek.

Gazember az, aki korának legminimálisabban kifundált eszméit legminimálisabban meg nem érti. Én értem, hogy Magyarországon föl lehet rúgni a tanárságot, mert bajt csinál, mert kultúrát csinál, de ami gaz, az Közép- sőt Kelet-Európában is gaz marad, s az ember mégiscsak mindenütt: ember.

Ny 1910. november 16.

Ady Endre

41. ELŐSZÓ

Kisded históriák véletlen találkahelye ez a könyv, melyet most már kezdek nagyon az enyémnek s féltenivalóan Ady-könyvnek tartani. Csaknem háromszáz újság-novellácskám csomójából húzogattam ki és össze, találomra és mutatóba. Néha nemcsak durva muszájból vagy szükséges pénzért történt ugyanis meg, hogy a verseim elégedetlenkedtek, kikívánkoztak a líra fegyházából, s távoli mezőket akartak látni a mások szemein át vagy legalábbis ebben a hitben. Azután egy kis hetvenkedés is bántott: megmutatni, hogy ilyeneket is tudok, ha akarok. Így együtt azonban csak azt látom, hogy szerencsésen kapkodtam össze a sokból egy könyvre valót. És csak azt érzem, hogy ezúttal más formájú versekkel állok azok elé, akik olvasnak, szeretnek, utálnak vagy megszoktak. Ekkor s így vált fontossá, enyémmé és szerelmesemmé e könyv, melybe annyi Ady-dal temetődött el. Hiszek abban, hogy az igazi zene, az igazi dal onnan száll, ahol már a Halál a birtokos úr. Akik a versíró Adyt becsülik, hallják ki e könyvből a Halál domíniumáról hazabandukoló aratók énekét. Szóval szeretettel nézzék az ilyen Ady-verseket is kissé ködszerű történés-kosztümeikben. Hiszen alapjában semmi sem történik a világon, csak amit érzünk, de - így is történhetik.

Budapest, 1910. október hava.

Ady Endre

42. SZAVAK A PATVARBAN

Zülledő poéta, ami jó magyarul vénülőt jelent, vagy az Istenhez, vagy a filológiához menekül - mondaná egy új Szókratész avagy egy régi Wilde. Addig zalámboltam, annyi ákics szurkált össze, hogy sok csatinázás után dupla bélyege van rajtam az élemülésnek. Az Istennek poémákban mondogatom, panaszolom el, hogy patvarba dobott, de már a nyelv miatt prózában is kell herregnem. Kell még valamivel világítani és pótolni múltkori kis írásomat, amelyben rapszodikusan zokogtam el, hogy az igazi magyar nyelv a patvarba hányódott, akár mint én. A patvar pedig mindenféle csiribdarab[!], elhasznált, apró dolgoknak a gyűjtő s vajmi örökre elrejtő szállás-alkotmánya, s nem más. Én a múltkor azt nem írtam meg elég bátran, hogy a jó magyar nyelv azért kallódott el, mert válságos időkben azok segődtek mellé, akik nem tudhattak magyarul. Se a testőrök, se Kazinczy, se a későbbiek, mert kultúrájuk idegen volt s ők maguk magyarosan urak s távolélők az igazán magyarul beszélőktől. Ezek csak beszéltek, nem írtak, s mikorra nyelvújítás, társadalmi reneszánsz gyors száguldással megtörténtek, már készen volt egy műmagyar nyelv. S ma már nem lehet a dolgot elölről kezdeni, nem lehetne a szép eldobott nyelv darabkáit előkeresni a patvarból, mert a meglevő, a már kész irodalom rossz szavaival, rossz magyarságával eltorlaszolta a fogalmakat, s mert ma már egyikünk sem tud magyarul, s nemsokára az annyira és annyiszor kidicsért magyar paraszt fog tudni legkevésbé. Nagy kár ez, ez a nyelvi degenerálódás, amely pedig magyarul

elfajtázás, miként elfajtázik a juhnyáj, ha nincs nemesült kosa. A valamikori magyar nyelv igazi szerszem volt (nem szerszám), világra termett, gazdag kedvű, virgonc, ifjú. De úgy megtipálták, ami megint tépászást jelent, hogy ma már még a kokottra se igen kerül más szavunk, mint - kokott. Pedig tisztelet a régi és mai magyar nőnek, kevés nyelv tudta többféleképpen nevezni és osztályozni a szerelem-hivatású nőt, mint a magyar. A szép cemende szót például szívből sajnálom, mert még a szingyulánál is kedvesebben öleli át a szóbeli fehérnép fogalmát és mivoltát. De nagyon beleándorodni nem akarok a dologba[,] csak néhány példát hoztam föl egy a múltkor említett, kis magyar szógyűjteményből, s megerősítését [akartam] adni annak a múltkori, szilajkodónak látszó meggyőződésemnek, hogy eldobtunk egy szép nyelvet egy csúfért. Persze, az ilyen dörmentések nem sokat használnak már, de mementónak talán beválnak, s hátha szerencsés tollú emberek legalább kétszáz szót előkotorhatnak a patvarból.

Ny 1910. december 1.

Ady Endre

43. MOLNÁR FERENC SZÍNPADA

Bolond dolog ez: engem, az avas színház-lenézőt, gyalázatosan érdekel a Molnár Ferenc színpada, s kezd érdekelni általában Molnár Ferenc révén és által a színpad. Ennek a kiválóan és különösen budapesti intellektusnak, a Molnár Ferencének, valamikor, egykoron, nem is régen majdnem bámész rabja lettem, s e gyöngeségemért ma se pirulok. Varázsos, nagyszerű ember, akiről hirdetve hirdettem amaz említett időben (s hirdetném ma is, ha egészségem, időm és alkalmam volna hozzá), hogy nyolcvan író lakik benne, s hogy nyolcvanszor többet adhatna, mint ad. Fölsülne s fölsül az a rosszindulatú valaki, aki itt s e bizarr mondásban valami orvot, becstelent szimatol: Molnár Ferencnek egynyolcvanad része is nyugtalanítóan ragyogó, hatalmas talentum.

Sajnálom, hogy egy útszéli, francia aforizmával kell ezt a kurta írást bevezetnem: vannak országok és társadalmak, amelyeken a Természet brutális, erős, igaz szelekció-törvénye uralkodik. S én volnék az első, aki üvöltve káromkodnék, ha merne akadni valaki, aki rest ítélettel, kényelmesen, magyar Bataille-nak vagy pláne magyar Bernsteinnek merné minősíteni Molnár Ferencet. Mi, Budapest és Magyarország, nem mindennapi, de csupa-rejtély, megoldandó város és ország vagyunk, ám talán mink magunk se tudjuk, hogy milyen sokat érünk.

Ahol annyi világ-nézés, irány, ízlés, ösztön, parancs, kultúra és vér szakad egymásba, ott még Molnár Ferencet sem bűn megmagyarázni próbálni. Neki bizony meg kellett ismernie (talán tanulnia is) minden valakit, aki bármely nyelven s bármikor korszakosat vagy csak divatosat írt, persze az emberi lehetőségek mögött. De azután meg muszáj volt, hogy megterhelt s megviselt lelkéből virágosan bontakozzék ki egy se-ide-se-oda társadalom, de esetleg roppant energiákat rejtegető társadalom lelke. Tudom én, hogy gyakorta a Molnár Ferenc legszebb elgondolása is végül egy irodalmias tréfába, viccbe lyukad ki, de van neki legalább két regénye s legalább húsz novellája, melyekben ő: Ő, művész.

Molnár Ferenc, az ember, nem okvetlenül s mindenki előtt szimpatikus, talán csak kis, számító, közeli hódolóinak s értő és megbocsájtó, távoli barátainak: az. De Molnár Ferenc olyan tud lenni, amilyen akar: Tolsztoj, Hauptmman, Eötvös József, Kossuth, D'Annunzió, Forel, Ibsen, Shaw, Mikszáth, Barres, Ignotus. Megint pórul járna az a valaki, aki rosszmájúságot olvasna bele e szavaimba, mert amit mondtam, Molnár Ferenc művészi, emberi

életrevalóságának s kitűnőségének hódoló, tiszta himnusza. Ő bátor, erős ember, szeret cinikusnak tetszeni, holott gyáva költő, költő, mint Bataille is, de ennél százszor különb, mert Molnár Ferenc a színpadon se szégyenli a maga énjét és líráját.

Itt a példátlan, holott csak látszólagos, nagy talány: Molnár Ferencnél, a bátornál, az erősnél, az okosnál gyávább, szűzebb, szemérmesebb lényt aligha termett még a Duna-Tisza tája. Figyel, akar, dolgozik, dobog a szíve veszettül, s nincs nálánál szerencsétlenebb, ha csak egy kis, savanyú esztéta is kétségbe vonja az ő művész-voltát. Szerencséjével nem játszik haragszom-rádot, szereti a jó, nyomorúságtalan, pénzes életet, de egy új Goethe-példával szeretne szolgálni a világnak. Minden megkapott sikert és minden el nem árult hitvallást szeretne összeházasítani, pénzzel, tapssal együtt [t]artani, a legkényesebbek elismerését s talán-talán a kinevetett irodalomtörténetét. Ez a Molnár Ferenc az, aki dicsekedve mondotta el egyszer, hogy a Margitszigeten, amikor a dadája kocsikáztatta, megcsókolta őt az öreg Arany János. Szikrázó, gyilkos tüzű, rakétás vicc volt ez, ahogyan ő elmondta, de igazában dicsekvés, beismerés, isteni, bár kiforgatott naivság, poétaság.

Ilyen a színpada is, amilyen ő, kettős: minden rögtönös sikert s minden legendásabb, apostolibb sikert egyszerre megkaparintani akaró. Szimbólumai pazar fényűek, bár könnyűek, mégis nemesek, de a szimbólumok fölött táncol a mai, összes publikumnak szánt, ravasz, divatos tánc. Majdnem páratlan munka: a kettősséggel mindenkinek kedvébe járni, az utolsó karzatosnak, az előkelő páholyos senkinek s a mániákus esztétának. Ez a Molnár Ferenc színpada, s ez az a Molnár Ferenc, aki igenis meg tudta csinálni, amit különb kultúrák sikerre vágyó íróművészei is csak a vagy-vaggyal tudtak elintézni. Elbuktak, mert művészek maradtak, vagy diadalmaskodtak, mert teljesen eldobták a színpadon becsületük és művészetük terhét. Az Idő talán elbánik hamar Molnár Ferenccel is, a színpad Molnárjával, de meg a Szerencsének nincs állandó fia, s ilyen Niagara fölötti kötéltánc a nyakába kerülhet bárkinek. Mégis azt kívánnám, hogy csinálja tovább, s hogy kikerülje azt a tragikus összetűzést, mely az ő kettősségében a budapesti írótalentum s a poéta között támadhat. Én mindenesetre köszönöm Molnár Ferencnek, hogy a talán igaztalanul lenézett színpad felé kíváncsisította elfogult és fáradt szemeimet.

Ny 1910. december 16.

Ady Endre

44. A ROBBANÓ ORSZÁG

Annyi, csak nyomorúságaiban variált s tűrés-bírásaiban ugyanazon Magyarország után mintha mégiscsak eljutottunk volna most már egy másféle Magyarországhoz. Nem biztos, csak nagyon valószínű, mert itt, Európa sok ajtójú pitvarában, ahova Keletről, Nyugatról, minden oldalról söprik át s be a szemetet, semmi sem biztos.

István, a Szent, volt az első, csaknem tudatos szemétszállítónk, ez a kegyes király, kinek kóborlovag-szállítmányairól talán csak a mai liberális angol premier tudhatna méltóan megemlékezni.

Szent valóság és talán küldetésünk volt, hogy folytonosan csaltuk, hívtuk, szállásoltuk és becéztük a jövevényeket, akár Keletről, akár Nyugatról, akár más szakokról tolultak. De siserahadává az a legelső jövevényfajta lett e szerencsétlen országnak, s szövetkezve és dúlva jóformán rajta ül ma is.

Jó tanítványokra s atyafiakra találtak persze a nyugoti[!] kalandorok keleti, úri kalandor őseinkben: a török pusztítás majdnem pihenő volt Magyarország szolganépe számára. Magyar történelem, magyar kérdés, magyar fátum ennyi: néhány száz, erőszakos család uralkodott, álnokoskodott, kegyetlenkedett, barbárkodott egész Magyarországon. Ezek kinevezték magukat Magyarországnak s a szent magyarság nevében kötötték az üzleteket, és zsebüknek egy kis sérelméért fölborítottak mindent.

Hogy a népet mindig elárulták, természetes, de elárulták választott dinasztiáikat, királyaikat, császárjaikat, sőt a vallástörténet szerint, ha kellett, az isteneiket is. Hiszen sok mindent megmagyaráz, hogy a kétes eredetű, minden európai fajtától elütő, zavaros, elvegyült magyarság olvasztást jött siettetni ebben a közép-európai kohóban. De mégis szörnyű sors, hogy a nyugoti[!] hitványságok és keleti kegyetlenségek ősi, szent házasságának legsúlyosabb terhét máig is érezzük.

Ha nem is a dogma értelmében, de vannak eredendő bűnök, ám szerencsés gyermekek eredendő bűneit lemossa a zseni, a nagyrahivatottság szent keresztsége. Magyarország sohase volt ilyen fölmentendő bűnös, mert Magyarország még önmagáé sem tudott sohase lenni, szabad prédája volt vad urainak, egy sötét börtön a kultúrásodó Európa közepén.

Ez az ország nem volt forradalmi ország, s amikor az urai csináltak valami forradalomfélét, azt már jóelőre eladásra szánták. Úgynevezett megtartó erő pedig itt hagyományosan az elzárkózás, a passzivitás, a rezisztálás kirgiz módszere volt.

És most egy olyan új Magyarországhoz érkeztünk, mely éppen a múltak nagy bűnei folytán készül és talán-talán fog tudni fölszabadulni. Meggyülekezett s nem tétlenségre szánt erők feszítgetik már néhány évtized óta a magyar börtön falait, s már hatalmas nyílások isszák a nyugati civilizáció világosságát. A rezisztáló, régi Magyarország helyett, az urak Magyarországa helyett, íme, itt nyüzsög, kellemetlenkedik egy robbanó ország.

Ma Magyarországon, hála istennek, senki sem csöndes és elégedett, de harcot hirdet mindenki, akit a múlt el nem puhított és fogyasztott. Az úgynevezett értelmiség, ha gyorsan nem jön a változás, nihilistább lesz a legnihilistább, legoroszabb értelmiségnél. A geszti paraszthá kíváncsi tudni, vajon teljes szabadság, igazi demokrácia és kultúra mellett nem tudna-e olyan nagy férfiakat szülni, mint a kastély? Vak, és megérdemli vesztét, aki azt hiszi, hogy ez az új robbanó Magyarország olyan kezes lesz, mint a régi. Ha a híres történelmi osztály a történelemmel áll elénk, hát bátran kiáltjuk, hogy mi nem kívánjuk folytatni szolgaságunk és nyomorúságunk történelmét.

Eddig volt egy Magyarország, a keveseké, mely meglapuló erejével küzdött, nagyon sokszor képzelt ellenségek ellen. Ez a mai robbanó Magyarország már tudja, hogy az ellenség itt benn van, s hogy evvel az ellenséggel le kell számolni. Kulcsár és csatlós seregeiket szervezhetik, a gőg, a rang, a jogtalan vagyon, a politika, a hitványság, a babona találhatnak még egy-két éves kibúvót. De a forradalmosítás[!] nagyszerű munkáját föltartóztatni nem lehet, s Magyarország önkéntes száműzöttje nem maradhat az európai gazdasági rendnek és kultúrának.

Az új Magyarország emberei annyi gyalázatos és szégyenes alku után meg fogják csinálni a nagy söprést ebben a nagy, sokszemetű pitvarban. A nagy demokráciák fanatikus szerelme, bámulata, hite és ereje él bennük s az új, robbanó Magyarország minden derék elégedetlenében. A robbanó Magyarország evangéliuma szállja be a városokat és falvakat a békességnek ezen a hagyományos ünnepén.

Világ 1910. december 25.

Ady Endre

45. VALLOMÁS

Oh, Nagyvárad, még megíratlan, talán soha meg sem írható regényem édes, régi városa, te kis Magyarország! Tőled követelem vissza az ifjúságomat, tőled várom a talán-talán föltámadásomat, ezennel, talán utoljára, szerelmet vallok neked!

Budapest, 1910. nov. 9.

Nagyvárad 1910. december 25.

Ady Endre

46. [NYILATKOZAT ÍRÓI TERVEIRŐL]

Tisztelt Szerkesztő Uram, szívesen és - sajnos - könnyen adhatok számot irodalmi hogylétemről és köteles „irodalmi terveimről". Hetek óta a szülőfalumban próbálgatok egy kis egészségre és kedvre szert tenni, s ez még mindig s legfontosabb irodalmi. tervem. Egyébként karácsonykor a Nyugat könyvkiadó vállalat kiadásában két új könyvem jelent meg, egy novellás és egy verseskönyvem. Ezeken kívül majdnem minden könyvemből új kiadást kellett rendeznem, például a „Vér és Arany"-nak harmadik kiadását, a harmadik ezret. (Egyik délutáni budapesti lap haragos kritikusa nemrégiben ránk fogta, a Nyugat íróira[,] hogy mi a nyilvánosság kizárásával, egymásnak írunk. Nem dicsekvéssel, de édes dühvel üzenem meg neki ez ellenőrizhető számokat s az örömet, hogy a magyar publikum kezd gyönyörűen vásárolni könyvet. Novellás könyvemet tízezer példányban nyomatták, egy gyűjteményes, verses Ady-füzetet talán kétszer ennyi számban, de - hisszük - el fog hamarosan kelni.) Ha élek, s ha meg nem undorodom véglegesen a rossz mesterségemtől, a betűvetéstől, legeslegelőször egy regényt írok. Ezt már régen megígértem (a címe: „A vér városa"), majdnem azt mondhatnám, hogy készen is van, csak le kellene írni: ma még nincs hitem és ceruzám hozzá. De ha megírom - és alighanem hamarosan megírom -, azonnal a nagy kísértő Sátánnal, a Színpaddal óhajtok egy kis leszámolást csinálni. Szóval terv volna bőségesen, ok, sőt kötelesség is írni, de egyelőre, egy-két hétig még, a gyógyulás csodáját várom s azután majd elválik minden Párizsban, a Riviérán vagy Kairóban, ha - élek.

FM 1910. december 25.

47. STRÓFÁK „BUDA HALÁLÁ"-RÓL

(Hamarkodott írás íródik itt Arany Jánosról s annak is csak egy költeményéről, mert bizony fél az ember, háthogyha elkésik és meghal. De különben is ehhez az íráshoz a hamarkodottság vakmerő stílusa nagyon illik,… késő a madárnak…, s nőnek az árnyak. Valljuk tehát be, hogy Arany János domíniumán olyan ipartelep támadt, mely kegyetlen zsákmányolásával végre is, még Magyarországon is, forradalmat csinált. Az Arany-ipartelepen történt, jogos, irodalmi szabotázs történetét megírni most nincs időm, se kedvem. Azonban egynehány strófával hadd próbáljam engesztelni a csúnya harcteret, s tömjénezni a magam módján nagy Arany Jánost. Súlyozva mondok ki azonban valamit: jaj volt volna Aranynak, ha életében meg nem kapja élete leglehetőbb, kényelmes szatiszfakcióját. És jaj volna nekem, ha Aranyt tömjénezve magam is a sírkultúra hitvány népe közé állnék s nem buzogánynak használnám Aranyt a hitvány Aranyból-élők ellen. Ezek után pedig kezdjük a strófákat. Nap hanyatlásánál árnynövesztő fákat. Istenkard Aranynál ütést úgyse hint itt, „kezében acélja: csak acél tudnillik".)

1. Oh acél-magyar, hivatással paraszt és arisztokrata Arany János, megírnád-e ma, ha ma élnél, további hunregéidet? „Isten veled jobb részem aranyálma”, nagyon nótárius s uraknak - lelke ellenére - udvarló úr volt ez a majdnem géniuszos hajdúivadék. A „Buda halála” csak véletlen rátalálás valamire, s ezért jobb, különb Toldinál s minden más fölpukkasztott Arany-alkotásnál. Úgy látszik, hogy ama híres magyar géniusz itt résen állt, s nagyon helyesen meggátolta a boldogtalan trilógia-tervet.

2. A „ballada Shakespeare-je” talán egyetlenegy hatalmas balladát írt, s ez a balladai szabályoktól eltért ballada: a „Buda halála”. Gondolom: nagyon terhes lehetett akkortájban az Arany János lelke, s ő is magyarázni szerette volna, hogy az ember, aki már eo ipso mártír, miért különösebben az, ha magyar? Mert ez neki se sikerülhetett, ezért ne vetődjék ám semmi az ő kialudt szemére, de írt ellenben egy szép, nagy verset.

3. Voltaképpen a „Buda halálá”-ban nekem csak a hit, a fölkészült nyelv, a magyaros beszéd s a tulipános ládának nagyon megtámadható konstrukciója tetszik. Arany nagy szimbólumokkal telítette meg ezt az elhúzott balladát, de „tudta a fene”, hogy melyik szimbólum volt a vezérlő. A Széchenyi torz, ki nem fejlett poétaságának volt a beteljesülése és igazolása Arany, de Széchenyi kissé jobban látta és érezte a világot.

4. Nem baj, „szent a manók éje: fű, fa, virág, csitt, csitt”, jobb volt ezt a mi számunkra megírni, mint - meg nem írni. Elsőrendű másodrendű kedély (bocsánat e szóért, talán Ő is belebékült volna) az Arany János nevezetes és vitatott kedélye. Távol valának tőle a dolgok, főképpen saját buzduló ereje, s ezért ment mindig nagyon távoli dolgokhoz. Shakespeare is elment, de távolság-útján úgy hullatta a vérét, mint egy megsebzett bölény. Arany János minden karácsonykor elárulja, hogy ő is ember, szenvedő, tehát, no: érező - két verssornyit. Igaz, hogy ezek a lírizáló, valló, gyér sorok melegek, muzsikásak, s perfekt rímeik alázengenek egy aggszüzes élet-tragédia alá.

5. „Dicsérnek előtte: neki már ez is seb” - mi jöhetne ezután rímnek és - tartalomnak? Csak a „kisebb”, s ez öli meg, ez a „kisebb”, Aranynak ezt a legszebb versét is, hol már a forma által lehet akár horatiusi lugasban nyújtózkodni, akár a precieuse-ök legszigorúbb szabályainak elegánsan megfelelni. Tisztelet - persze csak illő - a halottaknak, de Arany úgy csinálja meg, ha megcsinálja, a huntrilógiát, mint a rímeit. Közben gyönyörűen rátalált volna erre vagy arra, rátalált volna - ismétlem - gyönyörűen, de kitalálásai szégyenkezve bújtak volna el e pozsgás rátalálások elől. Egyébként pedig az sem igaz, hogy a testvérharc ölte meg a magyart, mert mindig és ma is azok a legfejlettebb, legboldogabb népek, ahol a testvérharc a legnagyobb volt.

6. Jóleshetett talán az intellektuel magyar kortársaknak ez a főszimbólum, de annyira se eredeti, mint a Herczeg Ferenc „turáni átok”-ja. Persze őszintébb, hittebb, becsületesebb s a maga idejébe beillőbb, de már Buda és Etele asszonyainak küzdelme igazán nem jelesebb egy Herczeg-regény asszonyaiénál. És Detre (úgy írok e szép nagy versről mintha előttem róla senki sem írt volna) a helyzet fura kifordításának a személyesítője: germán a magyar helyett? Hogyha tanár volnék, milyen szívesen írnék le még efféléket: az urak sátrakban laknak, a paripáknak óljaik vannak. Azután a lakomán úgy ütnek a hunok kis asztalkáknál, mint a Café de Paris-ban, négyenként. Azután bort isznak, holott itt nem volt, a Mátra alján, ismert még a szőlővenyige. Azonban nem vagyok tanár, s örülök, ha a leglehetetlenebb mámor szóhoz tud jutni egy költőnél. Olyan hófehér alsóruháik vannak a sátorlakó hun nőknek, sőt férfiaknak, hogy az ember okvetlenül cinikusan megkérdezi, hova küldték mosatni?

7. De hatalmas, magyar nyelv, egyik fajtája a sok hatalmú és magyarságú magyar nyelvnek, az Arany János nyelve, ez azután bizonyos. „Fényben az ősz ember ágyam előtt álla, megláttam a sátor mennyezetét nála.” „Úr az egész földön, ha ez *egy* hibáján” - talán a hun-magyar

hirtelenkedés ez a hiba, talán más -, de milyen remek verssor ez. Az ilyenek a szépek, nem pedig a százszámra található stilisztikai iskolai dolgozatos példák, szegény Arany János. Nem akkor volt ő a magyar nyelv ura, amikor hitte, e nagy költeményében sem, a „Toldi szerelmé”-ben pedig éppen ez agyarkodása miatt olykor szinte komikus.

8. „Új dalok, új dolgok tolmácsai jőnek, ha Isten erőt ad szegény éneklőnek.” Hogy Isten mindig ama ritka esetekben adott Arany Jánosnak is erőt, amikor nem szégyenelte, hogy él, s önmagáról merészelt vallomást tenni. Hogy ő lett volna idejének, sőt az idejebeli Magyarországnak legnagyobbja - nem állítom, és nem tagadom, de hogy hatását, ahogyan hatott, nem akarhatta, s nem érdemelte, ez is bizonyos. Szemérmes, magyar úr-paraszt volt, kálvinista teológus, fegyelmezett és önvesztére visszatartott, önmaga előtt rejtegetett lírikus. Igen, lírikus mert minden más csak a lírának elfajtázása[!], s Arany János boldogabb ember lett volna, ha nem Eteléék és Budáék által, de önmaga által s önmaga belső eposzaival nyilatkozhatik. Talán, talán, mert nagyon lehetséges, hogy ez a rendkívüli ember a legátlagosabb embertípusra ütött, csupán hogy véletlenül a versírás ajándékoztatott neki.

9. Ez nyugtalanít, ez fáj, ez gyanús: nem volt boldog ember még ama határok mögött sem, melyek mögött boldogságot szoktunk szimatolni másoknál. Ilyen szép, rendes, okos, tanult, java idejéig egészséges, nagyszerű tehetségű, puritán, magyar ember, s esetleg - boldogtalan volt. Vannak ám az életnek, mondjuk létnek, ilyen furcsaságai: Arany Buda király volt, s önlelkében támasztott egy irigyelt Etelét, s evvel megölette magát. De az etelei álmú s olykor erejű Buda királynak, nagy Arany Jánosnak azért minden hódolat megadassék. S hogy az ő nevében, az ő birtokán évtizedekig majdnem csupa gaz termett a kis bérlők lelketlensége miatt, ezért is Aranyé a hálánk. Mi várt volna irtásra, s mi adott volna forradalmi reakcióra okot, s mi csinálta volna meg a fiatal Magyarország irodalmát?

10. Az emberi létezés: változás és harc, s, istenem, ki tudja, talán halálomig egészen megtérek én is Aranyhoz. Hiszen olyan nagy akarattal akartam már eddig is jóvátenni egy és más kegyetlenséget, mikre szüksége volt a harcunknak. „Ez csak az én tettem” volt, mert irodalmi barátaim szinte valamennyien s a legháborúsabb napokban is alázatos hódolók voltak. Ha majd Arany már nem lesz elég tápláló az élősdieknek, végre majd azoké is lehet, akiket eddig elkergettek tőle.

Ny 1911. január 1.

Ady Endre

48. [A BÖRZÉRŐL]

A Börze, a Tőzsde nekem olyan rettegtető, imponáló nagy szavak, mint a Halál, a Szerelem s az Élet (mind nagybetűvel). Legendái és futóhírei meg tudnak mindig engem találni, komolyságáról és mivoltáról pedig, tájékozottság helyett[,] valami vallásos babona él bennem. Egy idő óta a Színpaddal kezdtem rokonosítani; mivel egy idő óta, majdnem máig, a Színpad volt a legnyugtalanítóbb témám és gondolatom. Ma már tudom, hogy ez nagy lekicsinylése volt a Börzének, mely értékrendező, heves, nagyszerű lázával olyan nagy titka a mai civilizációnak, mint az emberi testnek a vér. Az irodalomhoz nagy köze van, de hiszen az természetes, amikor már tudjuk, hogy minden létező valami a legtávolabbi másiknak is hatás-objektuma. Párizsban valami öt-hat esztendő előtt, miként azt Párizsban többen és könnyebben cselekszik, a börzén szerettem volna megkísérteni s megfogni a szerencsét. Amim volt azonban, az a börzén nem volt átváltható érték, s muszájból lírai verseskönyvekké változtak.

Világ 1911. január 1.

Ady Endre

49. EZ NEM REHABILITÁCIÓ

Kedves barátom, vágtatva kell írnom, hogy ott lehessek azok között, akik Habár Mihály ügyében bejelentik tiltakozásukat. (Ide, Magyarország keletére, egy expressz, ajánlott levél a harmadik napon jut el Pestről, s gondolom, hogy innen Budapestre se sürgősebb a posta. Azonban bárcsak a posta volna a leghitványabb intézmény ebben az irgalmatlan országban, s bárcsak a valóban keleti Magyarország volna Kelet, s nem az egész.) Küldönccel küldöm e néhány sort, aki les, várakozik, hogy le ne késse a szomszéd faluból a vasúthoz induló postakocsit. Ha időm volna, szegény Habár Mihályt és szegény Juszticiát egy csokornyi magyar virággal vigasztalnám meg, ha ugyan ez vigasztalás volna. Így csak elmondok egyetlen esetet, rokonságosat, jellemzőt a sok közül, melyeknek lehetetlenül dühöngő tanúja vagy áldozata voltam.

Nagyváradon voltam fiatal lapszerkesztő, lelkes, apostoloskodó, harcias. Írtam egyszer egy kis cikket, egy vasárnapi sétám tanulságát írtam meg a nyomorult, külváros-részben s a pompás, palotás, káptalansoron. És ingyenélőknek mertem mondani keserű, összehasonlító impresszióim[,] könnyek súlya alatt a százezer és még több ezer koronás jövedelmű kanonokokat.

Akkoriban néhány bátor, antiklerikális, szabad tollú újságíró került össze Nagyváradon, kik egyéb tekintélyeknek is meg tudták cibálni az üstökét. Nos, elhatároztatott, hogy az első, alkalmas, újabb kellemetlenkedésnél fülönfognak egyet a veszedelmes emberek közül, s ennek a bőrén vett példával fogják megfélemlíteni valamennyit. Tizenhat vagy tizenhét kanonok külön-külön adott felhatalmazást a káptalan ügyészének, hogy indítson pert ellenem nyilvános rágalmazásért és becsületsértésért. Öt címzetes püspök volt közöttük, a tábori püspök úr is például[,] néhai Wolafka, s a manó tudja, kik még.

A nagyváradi püspökség és káptalan rettenetes nagy vagyona majdnem hihetetlen távolságokból fűz magához embereket. De politikai ok is volt arra, hogy a nagyváradi főpapokat ne bántsák, mert a választásoknál hatalmas urak ők. Azután az a bizonyos „hagyományos harmónia, jó viszony, türelem, a városnak és a köznek az érdeke” stb. Elütötték előlem az esküdtszéket, tanúkat, szakértőket meghívattatni nem engedtek: készen volt minden. Volt egy-két ügyvéd barátom, kik már napokkal a tárgyalás előtt tudták, hogy ezúttal elhúzzák a skriblerhad nótáját.

Megdöbbentett a végtárgyalási tanács összeállítása is, nem a rendes tanácselnök elnökölt, egy Lengyel Imre-féle régi nyakas, liberális, kálvinista bíró. De maga a törvényszék áhítatos róm. kat. elnöke, és segédkezett neki két ismert klerikális lelkű bíró.

Az ügyész szabadkőmíves volt, de ő nem gondolt komoly bajra, s neki is tartania kellett ilyen hatalmas uraktól. Kemény beszédet mondott, de szeretettel s bátorítva nézett néha reám, s látszott az is, hogy élvezi védőügyvédem, dr. Dési Géza kárbaveszett nagy elokvenciáját. És az ügyész valósággal elsápadt, amikor kihirdették az ítéletet. Fogház is, főpénzbüntetés, mellékpénzbüntetés is. Ő, az ügyész[,] rekedt, reszkető hangon megnyugodott, s én pedig hiába föllebbeztem, példát kellett statuálni.

Csak a magam eseteiből tudnék még egy pár ilyen jeles esetet felsorolni, s talán majd egyszer megteszem, egy más apropóból, bízzunk: lesz még ilyen keserves apropó bőséggel. Sietek tehát egy kis ötletet még a levelem végére [írni], mely ötlet nem az enyém, hanem a francia Hervé barátomé: Mi lenne, ha összeállnánk, Magyarországon néhány száz becsületes, intelligens, valaki ember, s egy kinyomtatandó plakát alá aláírnók a nevünket, hogy *mi, alulírottak, nem látjuk rehabilitáltaknak a Habár-ügy excellenciás urait*.

Üdvözöl, kedves barátom, a jó ügyek szolgálatában igaz híved

Érmindszent, 1910. december 27.

PF 1911. január 2.

Ady Endre.

50. AZ ASSZONY ELLEN

Gondoljuk meg csak: akár a Biblia, akár a Tudomány Ádámja a tradíciók tiszteletére inti vala és zsarnokolja esetleg a nyugtalan Évát, mik volnánk ma mink? Bizony egyáltalában nem volnánk, az emberrel s az emberi civilizáció sok áldásával és átkával, javával és rosszával egyetemben nem volnánk. Nem rontaná a Földön a levegőt az ember, nem szenvedne amaz isteni, az Atlasznál azonban kissé súlyosabb teher alatt, hogy gondolkozik s - Nietzsche módján acélozva a szót - *megy*. Ám, sajnos, megtörtént a tradícióknak az a bizonyos, az az ős, nagy, veszedelmes megsértése, s azóta a tradícióknak úgyszólván nincs is más sorsuk, mint az, hogy *nem* tartatnak tiszteletben.

Okosan háborgó ember csak várhatta és lekacaghatja azt a botlást és ostobaságot, amelyet most az Institut de France, az Akadémiák Akadémiája megcselekedett. Összeültek az osztályok öreg gyermekei - ki így, ki úgy férfiú, de nadrágot kívül viselő valaki -, s kimondták szótöbbséggel, hogy a Nő, azaz - szerintük - a nő nem méltó arra, hogy akadémikus, illetve akadémika legyen. Kimondták pedig dróthírek szerint, ama föntebb tépázott tradíciók nevében, valahogyan így: „az Institut tiszteletben őrzi, megőrzi a maga tradícióit".

Természetes, sőt bolondul egyszerű a dolog: emberi, sőt állati muszáj megtartani és megszentelni a tradíciókat, melyeknek fölforgatása a boldog birtokban-levőknek romlasztó rovására menne. Teljes értéssel és tisztelettel adózván a modern gazdasági élet férfiú-rabszolgáinak, gyönyörű törekvéseiknek, mégse véka alá rejtendő az, hogy a mai emberi élet legnagyobb szolgasága: a Nő szolgasága.

Szándékosan vagy szándék nélkül összezavarhatják, összekavarhatják e korszak problémáit, de a rangsor éléről az asszonykérdést el nem üthetik, s el nem szabad ütni. Amíg a Nőt visszatartjuk, hogy velünkmenő s hozzánk méltó és tartozó ember lehessen, addig nyitott seb marad s egyre gennyesedőbb az emberiség nagy sebe. Bár sohse árt százszor fölsorakoztatott argumentumokat százegyedikszer is fölvonultatni, mi ezúttal nem akarunk még csak a nemzetközileg megengedett fegyverfélékkel sem harcolni. Még arra se vesztegetünk sok szót, hogy a mi mai társadalmunk gazdasági berendezkedésének mindenképpen elkerülhetetlen problémájává kellett válnia a nőkérdésnek. Csupán csak azt a tréfásnak látszó, öreg, de szörnyen komoly igazságot kell ide írnunk: a nő a régibb létező lény. Mostanában, Londonban, Párizsban, Berlinben, sőt Bécsben is körkérdéseket csináltak némely fürge lapok: lehet-e a nő ez vagy az, választó vagy akadémiai tag, ügyész vagy hóhér. Az utolsó francia Lajosok idejében legalább a teóriát jobban tisztelték, mint a mai demokrácia s a mostani demokráciának kioktatott, fiatalabb nagybátyja: a kelet-európai félfeudalizmus.

Madame Curie-nek néhai férje sem kérte, hogy a tradíciókat megbántsák, ha már ilyen nagy a szükség a tradíciókra. De a rádiumnak, csodáinak és még fokozódó csodáinak semmiféle tradíciója sem volt, miként a Galilei tételének sem vala, ha talán nem is a Galileié volt ez a tétel. A francia Institut bármelyik osztályából kirángathatunk néhányat, akik olyan senkik, mintha hivatalos magyar politikai tekintélyek volnának.

Az újságok, persze külföldiek, megállapították, hogy a mai kultúr-emberiség krémje, lelkiismerete érzi, tudja, hogy gyalázat, amit a Nővel teszünk. Nem a szerelem, nem a nőnek rábíratása a ma még nagyon fontos család és e család életének ápolására, de az a konokság, mellyel esetleg viharosabban fejlődő emberi idegrendszereket kéjért, kényelemért, kenyérért és - tradíciókért leigázunk.

Valahogyan kétségbe ne essék a gyönge s nagyon hivő ember: Curie asszonyt beválasztották volna az Institutbe, de hátha Noailles grófné, Séverine s a többiek vérszemet kaptak volna. Az elasszonyosodott férfiak különben dicsőséges, fényes és ma is vezető hazájában igazán legtöbb okuk van a védekezésre a hímneműeknek a nőneműek ellen. A francia Institut bajban van, nagy bajban van, s ezen mulatnunk illik egyelőre nekünk, akik asszonypártiak vagyunk s az öntudatos asszonyoknak is.

A tradíciók tradíciójáról már szóltunk, talán csak éppen arról nem, hogy a Nő fizikuma *aránylag* megkíméltebb s jobb a mi hajszolt fizikumunknál. Agyuk is nehezebb *aránylag*, mint a miénk, s egy csomó dolgot tudnak úgy, mint mink, s egy csomó dolgot, emberit, fontosat - természetesen - jobban, mint mink.

Nincs nagyobb eredménye, lehetősége a mai civilizációnak, a mai emberi életnek, mint: a hatalom. A hatalom kérdése az asszonykérdés, mely veréssel, csókkal és sokféle hazugsággal, de mindig alantas férfiúi önzéssel volt elodázható. Az asszony, az Asszony, a Madame Curie fajtája nagyon hamar meg fog tanítani bennünket, egyébként is nőiesedő férfiakat, hogy övék a Jövő.

Szeretnők ezt az írást hozzákapcsolni a siváran sivár magyar politikai viszonyokhoz, bekapcsolni, szimbolizálni. Szükségtelen, mert: ha lesznek magyar nők, bátrak, újak, sokan, nem kell verekedniök, mint angol nővéreiknek.

Világ 1911. január 6.

Ady Endre

51. FICÁNKOL A PARLAMENT

Mosolyogj föl egy pillanatra, savanyú kedvű Magyarország, mert lám, drága gyermeked, a parlament, él, sőt ficánkol. Ma már majdnem meglelte önmagát, szinte-szinte legméltóbb, legigazabb energiáját fitogtatta a magyar képviselőház. Egyszerre csodák nem történhetnek ma már, e kételkedő korban, de aki a mai parlamentet szereti, bízhat. Csak merjen lelkének legőszintébb zugaiból nyilatkozni e kényeskedő gyermek, fölösleges lesz a szerető szülők és rokonok aggodalma.

Most pedig, e kis csúfondároskodás után mondjuk meg komolyan, hogy halálosan szomorú a mi parlamentünknek minden élettel dicsekvő megmozdulása. Dördülnek az ágyúk, forradalmi zászlókat tűznek ki az úri kikötő legveszteglőbb és legrozogább hajói is, ha netalán a pipázó kényelmet fenyegeti valami.

Élete élésére a magyar képviselőházat csak affélék galvanizálhatják, amik például a kis vidéki kaszinót szokták és tudják. Udvariatlan az elnök, udvariatlan a többség, udvariatlan a kisebbség, kész a szörnyű háború. Egy miniszter rosszkedvű, s valami vicinális megkerülésre nem kapható, országos a baj, és viharzó a sérelem. És nem utolsó és nem kicsi szimbólumú valami az sem, hogy a legdühösebb repülőlöveg: a „parasztság”. Ez a szép, úri parlament nem tud nagyobb pofont kigondolni sem, amikor önmagával pofozkodik, ennél a szónál. A

„parasztság”, ez a szép szó, a legrettenetesebb bélyeg, a lepra gyanúja, amikor a képviselő urak egymás ellen zendülnek. Valóban, a magyar parlament őrzi a régi viccek tradícióját is a többi, állítólagos tradíció mellett. A mágnás leköpi a dzsentrit, a dzsentri leköpi a polgárt, a polgár a parasztot s a paraszt a kutyát. Valahogyan így hangzott ez a régi s nagyon magyar vicc, de a magyar parlament nem változott, s ilyenformán a régi viccek is megmaradtak.

Régi formák, régi viccek, régi kényelmek, régi unalmak, régi úrhatnámságok: körülbelül ez a mai magyar népképviselet. És természetesen a régi virtusok, amelyek annyi jogot élveznek, hogy nemrégiben muskulusait mutogatta s ígérgette egyik erős honatyánk. Irigylendő és szép a testi erő, de Párizsban az auvergne-i zsákhordók s minden cirkuszban a birkózók szoktak versengni és dicsekedni vele. Szép a lovagos bátorság is, de istenem, melyik égő sebét gyógyítja meg e sok sebű országnak a legvitézebb párbajseb is? Mert viszont a békés, lovagias jegyzőkönyveknek az írásgyakorlás szempontjából való valamelyes hasznát el kell ismernünk.

Szándékolt, bölcs és derűsen megértő érzéseink akaratosan, keserűen, sósan könnyekre változódnak, ha ezekről beszélünk. Ha eszünkbe jut, hogy ez az ország, ez a Magyarország, ezerszer inkább a politika kénye-kedve, mint akármelyik másik. Ha arra gondolunk, hogy ezzel a parlamenttel, ezzel a politikával szemben hiába próbáljuk legősibb, legértékesebb erőinket összeszedni s vitázó és termő munkába állítani. Ennek a parlamentnek nem fáj az ország, s ez az ország még mindig nem érzi biztosan, hogy sok fájása között ez a parlament a vezérlő.

Él a parlament, ficánkol a mai magyar népképviselet csak azért, hogy a halálnak a gondolatát is elkerülje. Egy kuruckodó a magyar respublikát csinálja, Adalbert, a híres, kóbor, pénzes cigány vajda a toloncoló rendőrségtől értesül, hogy Magyarország önálló állam. Adalbert vajda majd Galíciában elfelejti új közjogi értesülését, miként gyakran, sokan és hatalmasabb vajdák elfelejtették. Bizony isten, ezek a dolgok is jelentősebbek, mint a mi képviselőházunk nagy viharai.

Borzasztóul nagy az a ház, amely az ő „tanácskozó” helyük, az urak kilenctized részének, hogy kisebb számot, joggal, ne mondjunk. Veszedelmesen nagy az összetartás az urak között, amikor zártülésezik, parasztozzák, sőt vágják és pisztolygolyózzák egymást. Hajh, be gyönyörűen összebékülnének - kevés-kevés kivétellel -, ha fejük fölött megsuhogna egy gordiusi csomót megoldással fenyegető kard.

Nincs nekünk, nincs ennek az országnak semmi hasznunk abból, ha a mi mai parlamentünk életet mutat, ha a saját őszinte életét éli. Ez az élet nem a mi életünk siralmának kórusa, de egy előkelő csoport külön élete, privát mulatsága. S a legkeserűbb pedig az, hogy most, talán a tizenkettedik órában, ez az ország se fölkészülve, se fölkészítve nincs eléggé, hogy más parlamentet, jobb rendet s új politikát rendeljen magának.

Szóval: a parlament elevenedik, ficánkol, él, de ez az élet majdnem egyenesen az európai, a friss Magyarország élete ellen tör. Pedig csak egy kicsit emberelné meg magát ennek az elbágyasztott magyar társadalomnak sok - összes - értékes része, másként volna minden. Addig pedig örüljünk, hogy az urak megtalálták önmagukat, s hogy életük szerint való élet kezd dühöngeni a Duna-parton, az oktalanul nagyszerű palotában.

Világ 1911. január 19.

Ady Endre

52. VÁROSOS MAGYARORSZÁG

Mikor város született, mindenha csoda történt, csoda és véres bűn, Bábel óta, Róma óta, sőt, a fabrikált hun-magyar legenda szerint, Buda király városa óta. Már a mai, szinte millió lakosú Budapest csodájáról s lemoshatatlan, véres bűnéről régen, eleget, untig beszéltek, írtak az új legenda-iparosok. Való, hogy ez a város dacos, hirtelenkedő csodából nőtt váratlanul nagyra, s való az is, hogy véres áldozatokkal fizette meg e város bűnös árát egy kis félszeg, nyomorék ország. Mindegy, város csak így születhetik, s Budapestnek legalább ilyen naggyá s ilyen várossá kellett válnia, amilyen, mert különben jaj volt volna s lenne nekünk. Nem sok esztendeje még, hogy vallásos epidémiaként tör ki talán Magyarországon egy-kétszáz ember között az öngyilkosság kedve, ha még Budapest sincs itt. Tehát legalább Budapestünk volt már, szerencsére, tegnap is, kissé gyáván viselkedő óriás-gyermek, de így is milyen rökönyödésnek, gyávák és félők ijedt püfölésének kellett a hátát tartania.

Ám most jön valami komolyabb dolog: a népszámlálás, e szomorú seregszemle, vigasz-versenyben egy sereg igazi, új, magyar város reményét nyújtja. Montenegró nagyságú grófi és püspöki uradalmak táján jóformán cselédségnek való nép se maradt elegendő: elfogyott, nem akart születni megszökött. S minden alapult és alapuló város csodájánál nagyobb csodával, melynek földerítéséhez talán kevés is a mai tudományanyag, itt vannak az új, magyar városok.

Egy francia író bizarr elképzelése fog el bennünket: a tenger eléri Párizst, s csak a Montmartre púpja nincs még árral, vízzel elöntve. Ilyen száraz, ma még száraz, púpokként nézzük és látjuk a magyar városokat, e még csak indulókat, de kétségteleneket, melyek nemsokára talán csak már magukban jelentik s ígérik Magyarországot. Itt van a csoda, egyelőre majdnem a tudomány ellen valló, hogy: városok és magyarság-tartályok születtek ott, hol ezeknek előföltételei hiányoztak. Kiskirályságnyi uzsorás nagybirtokok, fogyó és szökő magyar földmívelő nép, alig-valami ipar, bőrünkből szíjat hasító, hecces, úri politika és - mégis, Debrecen telekkönyveiben román pénzintézetek súlyos bejegyzései, Délen a románság átlépte a Tiszát, a nyomorúság s a nem-magyarság hullámai csapdosnak itt és ott, mindenütt és - mégis. És mégis: nőnek, gyarapodnak, szaporodnak, ígérkeznek Budapest mellett a többi városok, és e városok, tetszik-nemtetszik: magyarok.

Hogy az ördögbe fogják tudni elintézni ezt a bolond, fatális, csodás problémát azok, akik az autochton magyarság ősi, szíves, dicsekvő képviselői? Mert hogy Aradon Tisza István számára egy fogadtatást díszesen rendezhetnek naiv körök s okos érdekcsoportok, ez semmi. A város város, s a városnak külön és különös lelke van, mely nemcsak mai és holnapi. A város, ha él, és élni akar, kénytelen számolni élete föltételeivel, ellenségeivel, ellenségeinek erejével és a magáéval. Roppantul rövid idő alatt még a humbugnacionalista is - legalább titokban - be kell hogy lássa: Magyarország s a magyarság voltaképpen - a városok. Betegül, érthetetlenül támadtak, kultúrás, kiható erejük nem sok, de vannak, számítanak s - magyarok. Ez egyszerre pikáns és megrázó probléma: miként fogják hírhedt hazafiságukat, lelkiismeretüket, magyarságukat, politikájukat berendezni azok, akik ma Magyarország kiskirályai, kiváltságos magyarjai, s akiknek a városok fejlődése: a bizonyos halál?

Bismarckra szeretnék ráfogni sokan, de nem a Bismarck gondolata, hogy ellenségeink ellen legokosabb taktika: ellenségeinknek az ellenségeit pártolni. Legalább háromezer év óta módszere az a politikának és a hatalomnak, s még Marat is kedves tudott lenni azokhoz, akik olyan ellenségesen távol jártak tőle, hogy már csaknem a felhőkbe vesztek. A mai Briand pedig jobban kedveli és kedvelteti a szélsőséges Guesde-et, mint a hirtelen veszedelmessé válható, okos Jaurest. A magyar kiskirályok, akiktől akármilyen nyelvűvé s rangúvá válhatott volna ez az ország, igazán zavarban lehetnek most. A magyar városok ellen védekezhetnek a városaiból kikopott avagy várost nem is csinált nemzetiségekkel s a magyar falvak paraszt-

ságával. A magyar falvak parasztsága vagy züllött, vagy kétségbeesett, vagy forradalmár, vagy városiasodik, vagy Amerikában van. A nemzetiségekkel való nagy békülékenység, melyből pedig hiányzik a humanitás és őszinteség, a városok ellen folyik.

Ma Magyarország: a városok, a készek és a leendők, ők a kultúra, ők a magyarság, sőt a nemzetiségi kérdést is csak ők jogosultak és nobilisak megoldani. A városos Magyarország, talán utolsó lehetősége és kerete egy lehető Magyarországnak, ébredjen, eszméljen egy kicsit. A városok felejtsék el végre már, hogy valamikor csak a vármegyei urak vigadóhelyei voltak csupán, hetenként, vásáronként, alkalmanként. Ma már kezükben van az urak revolvere, a híres „mi vagyunk a magyarság" nevezetű revolver is, tessék harcolni vele. Budapest, nemrégiben egyetlen olyan-amilyen magyar város, félbátorsággal meg tudta állani a helyét, s vétót mondott szükséges időkben. A magyar városok lássák meg, hogy ellenük nincs szervezhető mezei had, s már a legkulturátlanabb, pópás, nemzetiségi tömegekkel akarnak az ő fejlődésükre, életükre, szóval a lehetséges kultúr-Magyarországra törni. A városos Magyarország döntse el, mert csak ő döntheti el a demokrácia, a kultúra s ha úgy tetszik - a magyarság sorsát.

Világ 1911. február 7.

Ady Endre

53. A NAGYKÖVET ÚR

Párizs, február 23.

Ördöngősen szerencsés diplomata ez a gróf Széchen, akitől Ausztria-Magyarország egyenesen a Vatikánt fosztotta meg, hogy általa Párizsban viseltesse képét és rangját. A Párizsban székelő nagykövetek csodálatosképpen és éppen most határozták el, hogy a jövőben az új nagykövetek nem fognak tartani bemutatkozó hűhó-estélyt. Mert így van, s így volt mindeddig Párizsban is, hogy az új nagykövetek valahogyan akként viselkedtek, mint például ha királyunk Budára érkezik. Ők, az érkezettek, nagykegyesen, ismerkedés céljából, valóságos udvari bált s fogadtatást rendeztek azok részére, akikhez és akikért ők küldettek. Ez furcsa volt már Rómában is, sőt legelőször is Rómában, ahol kétféle udvar és kétféle előkelőség van, a vatikáni és a kvirináli. Ausztria-Magyarország megboldogult nagykövete értette a módját, hogy kell Párizsban is úgy cselekedni, mint Rómában: kétféle társaságot teremteni s hajbakapatni egy vendéglátó társadalomban. Sokáig ez Párizsban sem tarthatott, ha már Rómában is vége szakadt, s a nagykövet urak talán nem egészen saját kedvükből hozták az ő határozatukat.

Ostoba és tűrhetetlen helyzet lehetett az már Párizsban, hogy a dinasztiák nagykövetei önkényesen klasszifikálták Franciaország „udvarképes"-eit. A restauráció s a császárság korából merített arisztokrata névsor volt persze nekik a kedvesebb, de viszont a hatalmas és uralkodó burzsoázia szemébe is muszáj volt port hinteniök. Ilyenformán egy-egy nagykövetségi ünnepségen egymást szemtől szemben utálhatták a Faubourg-St.-Germain előkelői s a hatalmas bugrisok. Nagyon sokszor pláne el is kerülték egymást, avagy úgy történt, hogy Ausztria-Magyarország nagykövete „véletlenül" akkor tartott estélyt, amikor a francia köztársaság elnöke. A legkékebb és legfeketébb arisztokrácia egy-két feudális állam nagykövetségeinek „udvar"-ában vitézlett, és álmodta középkori álmait. Franciaország külügyminisztere nem minden ok nélkül gondolhatott arra, hogy Ausztria-Magyarországnak a Vatikánból áthelyezett nagykövete nem fog javítani ezen az ostoba helyzeten. Végre s végül: egy - bár kényszerűen - szocializálódó polgári köztársaság immár nemigen tűrheti a királyi

pásztorjátékokat. Elég baja van a maga monarchista katonáival, szélső demokratáival, pénzkirályaival s polgár-őrgrófjaival, minthogy még etikettafférokkal is tetéztesse a bajt. Bizony nem véletlen dolog az, hogy a Párizsban lakozó nagykövetek éppen gróf Széchen kinevezésekor s éppen sir Francis Bertie elnöklete alatt határozták el, hogy lemondanak császári, fogadó privilégiumukról.

Emlékeztetünk mindenkit, akit illet, hogy sir Francis Bertie VII. Edvárd királynak nagyon kedves embere s különösen Franciaország számára kellett és kiszemelt nagykövete volt. Emlékezetes szavakkal küldte őt Párizsba Párizs-imádó fejedelme: nem szabad elfelejteni, hogy Franciaország sorsát ma már nem az arisztokrata szalonokban, de a polgári egyletekben s munkáskaszinókban döntik el.

Hiszen az is igaz, hogy elványadt, megromlott, meghamisult az úgynevezett arisztokrácia itt Franciaországban, de ez még nem magyaráz meg mindent. Az igazság az, hogy: a régi szabású diplomácia ma már túlélte magát, mivel ma már nem államfők, de társadalmak intézik az országok sorsát. A Vatikán nunciusát úgy dobták ki Párizsból, mint egy neveletlen, betolakodott vendéget, s ma már a nagykövetek csak annyit számítanak Franciaországban s többé-kevésbé mindenütt, amennyit küldő társadalmaik a küldetés érdemére érdemesített társadalmaknak. Gróf Széchen hiába akarná, hogy ő is csak egy mementó-embere, sőt grófja lehessen a Maria Antoinette-et s más miegymást ma se felejtő bécsi Burgnak: kénytelen Ausztria-Magyarország nemzettársadalmait reprezentálni. A nagykövetek, követek s diplomaták alkonyatán állunk, nem messze már attól az időtől, amikor hatalmas hírlapok képviselői cserélik föl a diplomatákat, ez ócska, saját előkelőségében kimúlt népséget. Hjha, igaz, ez sok finomságot, emléket, múltat, illatot, elmés ravaszságot, művészetet, alkovszépséget stb., stb. halat meg. De hát bele kell törődni: a demokrácia, reméljük, ad majd kárpótlást bőven, s a társadalmak majdcsak meglesznek valahogyan diplomaták nélkül is.

Világ 1911. február 26.

Ady Endre

54. A JÓKAI EMBERE

Ha Apponyi csakugyan professzor lesz, megint Jókai Mór halott, szelíd, szép arca int vissza mosolyogván, mert Apponyi Albert is, sőt különösen a Jókai embere. Csodálatos, ám bizonyos, hogy Jókai soha embert nem ismert, nem látott, minden hőse hazug, de a legbolondabb és leglehetetlenebb életek utánzókat kaptak miatta, általa. „Le vent est fort, la marée haute il faut quitter le littoral. Soyons les nouveaux Argonautes, qui font commerce d'Idéal". Budapesten nem is tudhatják, nem is érthetik, hogy Jókai mennyi Jókai-embert teremtett Magyarországon, én például majdnem mindenik alakjának lemásolóját ismerem, olyikat két-három-négy példányban is. Tisza István éppen úgy nem volna az, aki, Jókai nélkül, mint Apponyi, aki azonban szebb, különb és Jókaihoz illőbb, élő, utánzó regényhős.

Apponyit szabad, lehet szidni, magyarázni, megérteni vagy szeretni, de nem szabad, s nem lehet meg nem bámulni. Élete fölött is vitázhatunk, mondhatjuk, hogy a fórumnak csak garabonciás diákja volt, de azt senki sem mondhatja: nem volt szép élet ez az élet. Talán se hasznos, se teremtő élet nem volt az Apponyié, de haszonleső és cinikus sem volt egy pillanatig sem. Hogy Kalksburg iskolája nem engedte elfeledtetni elveit, princípiumait az ő egykori tanítványában, ez is majdnem okos és bizonyos. De Kalksburgnál erősebb volt Jókai, a grófi üzletnél a „commerce d'Idéal", az apai örökségnél - szívben és vagyonban - az idők változó új romatikája. Apponyi emberileg, személyében a legszebb, leggazdagabb életet élte, s

annyira Jókai-hős volt, hogy különben meg se lehetne érteni magyar földön az ő gyakori s szokatlan bátorságait.

Apponyi mindig ideák vértjében érezte magát, és sohse riadt vissza egy-egy napilag oktalan, de szép, váratlan, meglepő, új ugrástól. Azt állítják, hogy hiú és üres ez a hajlott korú, de még ma is sok fiatalnál fiatalabb, beszélni s magáról beszéltetni tudó gróf. Ez a félresiklott poéta, mert az, ez az utilitárius csatornákat kerülő, szabad, zengő szavú és daloló lelkű, ártatlan ideakupec. Nem igaz: ez Jókai embere, gazdag életű pápista gróf, fantaszta életstilizáló, álmodozó, ki nem akarja magát álmodozónak hinni. Apponyi nem ismeri önmagát, s Apponyit kevesen ismerik: Apponyi voltaképpen annak a kurta nemes, kálvinista Jókainak s Jókai-fantáziának a teremtménye, mely nem ismerhette az Apponyiakat, s ilyenformán kiforgatta őket valójukból.

Nem csalódom, ha azt hiszem, hogy csak idő-tilalomfák az okai hogy Apponyi Albert végig nem csinálta s csinálhatja Jókai minden szép figurájának minden szép gesztusát. Talán most tanár lesz, à la Jókai, ha lehet, de ha él - és éljen sokáig -, fog ő új és új meglepetésekkel lenni, jönni. Származása, élete, ifjúsága, kezdése, küzdelmei, kalandjai, házassága, boldogsága, boldogtalansága, lármái, beszédei, diadalai, kudarcai: ez a Jókai embere. Újból kezdhetve talán lehetne ezt az életet eredményesebbé, ehhez a korszakhoz idomultabbá, hasznosabbá, alkuvóbbá s vidámabbá tenni, de Apponyi akkor nem volna többé Apponyi és Apponyi Albert.

A Jókai emberét, Apponyit, szabad már érteni, sőt szeretni is, a nyomorok, piszkok, kicsiségek, seftek, lármák, babonák országában, hol olyan kevesen vannak, „qui font commerce d'Idéal".

Ny 1911. április 16.

Ady Endre

55. HÁROM ARISZTOKRATA BUKÁS

(Porto-Riche, Bataille, Bernstein)

Párizs most már a revüknél, a bécsi operettnél, az orosz táncosoknál s az olasz énekeseknél tart: vége egy boldogtalan színházi szezonnak. Sok volt a bukás, olyan sok, hogy arisztokráciája is van az elbukottaknak: Porto-Riche, Bataille és Bernstein. Ez a három bukás volt a legelőkelőbb, legemlékezetesebb, legtipikusabb s egymással mulatságos rokonságban álló. Porto-Riche, Bataille s Bernstein majdnem szóról szóra egyformán harangoztak elé darabjaiknak: olyan újat akarnak, amilyen még színpadon nem volt. Hogy nagy reklámmal dolgoztak, az ma már természetes, hiszen még Lamartine mondta, hogy maga az Úristen is harangokra szorul.

Porto-Riche „Le Vieil Homme"-járól Szini Gyula írt áradozva, triumfálva, aki a darabot csak olvashatta, s aki Porto-Riche-t meghatóan, saját finom művészlelkének hozzáadásával gazdagítva szereti. Lehet, hogy a „rendezés" is agyonoperálta a darabot, de bizony az színpadról hallva fárasztó, fáradt, rossz darab. Csak nagy magunkba-beszéléssel hisszük el, hogy itt nekünk egy modern végzetdrámát akartak mutatni, egészen görögöt s mégis mait. A színpadról csak egy keserves, unalmas szerelmi drámát kapunk s azt a fájdalmat, hogy a Porto-Riche-ek mennyivel gyorsabban öregednek a Sardou-knál.

Bernstein afférját most Budapest ellenőrizheti: ez a darab megbukik, ha nem is esküsznek annyian össze a zsidó dezentor ellen. Milyen komolyan vallotta Bernstein, hogy ő új igazságra jött rá: mikor már mindent elvesztettünk az életben, de jön egy váratlan, fájdalmas csapás, visszatart bennünket a haláltól új kincsünk, a bánat.

A Bataille darabja, a „L'Enfant d'Amour", talán legkönnyebben válhatott volna egyszerre értékké és sikerré. Hogy a vénülő kurtizán fia, a törvénytelen, a senkifi, saját boldogsága s élete árán szerzi vissza az anyja szeretőjét s illúzióját, ez magában emberi és maró szomorúságában is szép. De Bataille nem bízott benne, s annyi mindennel sujtásozta, cifrázta, hogy elveszett majdnem teljesen ez az emberség és szépség.

Tipikus bukásoknak mondtam e különben arisztokrata bukásokat, mert egyforma ígéretek be nem váltásának zátonyán történtek. A nagy szenvedélyek francia színpadi prófétái ijesztő tanulsággal szolgáltak: úgy jártak, mint bohózatíró kollégáik. A szerelem-variációk ki vannak merítve, a mai uralkodó francia társadalom nem tud se könnyes, se tréfás komplikációkat, újakat, ágy alatt, ágy fölött. Hatvanöt esztendős férfiak, akik fiatal leányokat gyújtanak lángra s tizenhat éves fiúk, akik meghalnak szerelmükben egy érett asszonyért: jó. De most már a határokat elértük, s ha nem tudnak mást, legalábbis másképpen kell végre írniok a szerelem színpadi poétáinak. Mert a téma nem rossz, egy kis szerelem akadni fog még nagyon sokáig itt-ott, hanem meggyőződésesebb, szenvedőbb, mondjuk szerelmesebb színpadi költők kellenének.

Ny 1911. április 16.

Ady Endre

56. HIRTELEN, RÖVID SZENTENCIÁK

(Sok jó rokkant ember)

Magyarország emberei (sokan meglátták s megmondták ezt már) hamarabb csigázódnak el bármely más társadaloméinál, s ennek ezer okát az ördög keresse most. Elég, ha döbbenten, torpantan nézem, nézem, hogy ma nagyon keservesen nagyobb a „létszám", a morituri-nép, mint valaha. Ez az ember-légyhullás, a legjobbaknak, legőszintébbeknek ez a megrokkanása okvetlenül legérdekesebb lesz annak, aki majd a mi mánkról jó históriát foghat írni. Valahogyan a betelt serlegnek egy különös, szomorú s mégis vidámságos példázat-esete ez talán. Ha elhullnak az elüljárók, megnyílnak a hátulsó sorok, s ma Magyarországban a legfelségesebb valami a legpiacibb demokrácia. Nyilván bánnivaló ez, s első pillantásra is az embernek sírón jut eszébe sok-sok testvére az elbukásban. Az is fájhat, akiknek még fájhat, hogy nálunk ma törvényes percenten felül robog az élet örömcéljaihoz a nullák görgő hada. De a tűzhányók mivoltát ha nem ismerjük, azt már tudjuk, hogy akkor törnek ki, amikor ők akarnak, s egy narancsfával hamarabb végeznek, mint egy vad kaktusszal. Imádom a mai magyar életet, fejbevágott minden testvéremét: a tűzhányó elönti utánunk a kaktuszokat is, s annyi bizonyos, hogy hamarosan másképpen lesz itt minden-minden, de nem rosszabbul. (Érdekes és följegyezni való azonban az, hogy Zrínyi Péter, Rákóczi, sőt Martinovics és Táncsics is sokkal kezesebbek, bárányabbak és diszkrétebbek, mint egykoron valának.)

*

(Ama kellemetlen probléma)

- Ha van zsidóveszedelem, s ha csakugyan védekezni kell, mit tegyünk - kérdezte egy szkeptikus magyar úr, aki haragudott, hogy vén korára törnie kell a fejét, s ki kell játszania azt az értelem-kártyát, melyet esetleg háromszáz évig pihentethettek volna az utódai.

- A demokrácia - dünnyögte erre egy másféle szkeptikus magyar - igazán nem hozott boldogságot soha és sehol, de túl kell esni rajta, mint a jámbor himlőn. Ha van zsidóveszedelem (még becsületes s látszóan okos balgák is mondják, hogy van), akkor mi leszünk a mai civilizáció legszerencsésebb országa. Mi leszünk azok, akiknek a hideglelés gyógyulás, mert a zsidóra rászabadíthatjuk a világ legkonokabb, legbrutálisabb, leggazdálkodóbb s mégis legszeretnivalóbb matériáját: a magyar parasztot. Bocsássák csak el azt a lekötözött, szép, nagyéhségű leopárdot, majd elvadászik a sokezres holdnyi birtokokon, s fölfalja a zsidóproblémát is.

*

(Az akaratlan forradalmárok)

Kálvinista vagyok, de egyre jobban, majdnem orvoskézre kívánkozóan s operációt érdemelten bámulom a pápistákat. Erejük idetolult, Keletre, hozzánk (Bródy Sándor nem akarta hinni, amikor a lapjában ezt hét évvel ezelőtt szerettem volna megírni), és a Regnum Marianum ma nem csúfolódás. Néha úgy rémlik, mintha különös, pápailag ugyan még nem approbált csodából, Magyarország a keresztes háborúk Franciaországának modern helyettesítésére vállalkozna. Például a lelkeink fölött őrködő miniszter mostanában mindig olyan, aki a szaracént, zsidót és pogányt dominikánus szenvedéllyel gyilkolja. Azonban ott-ottfelejti magát egy-egy barátságos helyen, ha rossz vallású hely is, de az ifjakat és szüzeket kiszolgáltatja. Szép gondolat a katolikus gondolat, s itt, e ma még feudális Magyarországban jobban kedvelem a pápista, uraságukba betanultabb, rafináltabb urakat, mint az enyéimet. Örülök, hogy nincsenek gyermekeim, mert furcsa, keresztes élet készülődik most nálunk, de azt szeretném, hogy gyermekek nélkül majdan - unokáim élhetnének. Szamár, paraszt vád az, hogy a klerikalizmus nem mozog, s ha ötven év mulva is lesz még magyar Magyarország, s Debrecent nem fújja el a szél, minden akatolicizmus (nem antikatolicizmus, mert ez lehetetlen) áldani fogja azokat, akik forradalmat csináltak a lelkekben, holott némelyikük hivatalból (talán miniszterek lévén) képzelt forradalmak ellen harcoltak forradalomtermő dühvel és haszonnal. Magyarországnak ma akaratlanul egyetlen igazi forradalmi tábora van: a harcias katolicizmus.

Ny 1911. május 1.

Ady Endre

57. ELŐSZÓ

„Vallomások és tanulmányok”: igazán sok s előremondhatóan beválthatatlan ígéretek, és én ezt tudom, ami persze nem enyhítő körülmény. Több, sokkal több lenne az én vallani valóm, s - hogy nemjó barátaimnak kényelmes préda legyek - tanulmányaim bátortalanok, és nem is tanulmányok. Azonban - nagyzolás nélkül szólván - sok becsületesség van ez írásokban, ha talán nem teljesek, és ha nem mindent elmondók is. Jobb sorsra méltó, szíve tövén nagyon jó, majdnem érdemes embernek elkukucskálásai ezek magába és az érthetetlenül érthetetlen Univerzumba. Szentelje meg ezt a kis füzetet a legemberibb, a legistenibb szándék: aki írta, ember akart lenni a talpán, s a titkok fellegvárát akarta megostromolni.

Budapest, 1911 tavaszán.

Ady Endre

58. A TARISZNYÁS EMBER

Érmindszent, július 14.

Tisza-ős volt a tarisznyás ember, talán a legkártékonyabb Tisza, mert ő nyerte meg a koldus Tisza-család hosszú és gyanús birtokpörét, s beiktatott az ország telekkönyvébe egy tipikusan Werbőczi-erkölcsös családot. Mintha Jókai is írt volna róla az ő szelíd szépenlátásával: kopottas Tisza uram egy tarisznyába néhány hétre elegendő elemózsiát rakatott, s elindult azzal, hogy most már vége a váró türelemnek. Ő a jussa nélkül, a Tiszák igaza nélkül haza se jön, leült a tarisznyájával a legnagyobb bíróság legnagyobb kapuja elé, s ezzel a makacssággal meg is nyerte szerencsésen a pört. Valószínű, hogy kiürült ekkorra a tarisznya, de megvolt a vagyon, a vagyonnal a hatalom, a becsület s az a rakott tarisznyányi gőg is, ami most Tisza uram egy jeles utódjában fészkelődik. Ez igazán majdnem história, ahogyan illik is, mert gróf Tisza Istvánt semmi se magyarázza meg jobban, mint a história szerelme egy megnyert birtokpör alapján.

Kár, hogy Herczeg Ferenc nem Jókai Mór, mert most fölségesen szép és magyar dolgot írhatna a tarisznyás ember ivadékáról, az új tarisznyás emberről. Ennek már az isten fölvitte a dolgát, pör helyett lápot szárít, ha új birtokra éhes, avagy egyszerűen vásárol magának új birtokot az Osztrák-Magyar Bank szép és értékes bankóival, melyek nála erőszak nélkül meg tudnak gyűlni. De tarisznyájában történelmi elemózsia van, s egyéni birtokpör helyett azt a sokkal nagyobb pört szeretné megnyerni, hogy Magyarország maradhasson időtlen időkig a pörnyerő Tisza uram helyes Magyarországa.

Apró, kicsi följegyzéseim között rábukkantam a minap egy olyanra a sok közül, amit gróf Tisza István személye csalt ki belőlem, s amely félig ötlet, de másik felében keserű igazság. Valahogyan így hangzik: „néha szinte szeretnék a gróf Andrássy Gyula helyében lenni, hogy emberi, intellektuális kiválóságon kívül még históriai és magyar úri alapon is lenézhessek gróf Tisza Istvánra". Ez bizony ötletnek nem demokratikus ötlet, de Magyarországon szabad és célos olyan fegyverekkel küzdeni, melyek kétségtelenül magyarok, s amelyek a legedzettebb, legúribb bőröket is átjárják.

És nem az én föl- és túlbecsülésem csinálja azt, hogy Tisza ellen bevallható dühvel tudok írni, nem is az ő különös, epokás alakja, mely tisztes kultúrtársadalmakban alig-alig érné el a jó prokurista nívót, de egy primitív társadalom fél-tébolyodottsága. Ha csak a fejlődés-törvény fanatikusainak kellene beszélnem, azt mondanám: gróf Tisza István eliparkodta magát, mert ő négy-ötezer évi nemi és civilizációbeli görgetés után lehetne az, akinek ma meri magát hinni. De a „nemzet", a híres, magyar történelmi „nemzet", megnemesmagyarodott svábokkal s szabad spekulációkra szomjas zsidókkal egyetemben, vezérének vállalja őt, s ő úgy viselkedik, mint vezér, mint egy idejére váró Caesar Augustus.

Werbőczi-erkölcsösnek mondottam a Tisza-családot, de még ezzel nem is mondtam meg, mert nem tudtam kellően megmondani, amit akartam. Gróf Tisza István úgy jár-kél, úgy szövi a jövő fátylát, mintha Attila és Árpád egyenesen őt bízták volna meg, Csaba közvetítvén az üzletet, a magyarság megtartásával. Tévedés, gróf úr, szabad birtokot szerezni, lapot csinálni, sőt bankot és politikát is, de a magyarság sorsát a kutya se bízta önre, ez csak csőd esetén történhetnék meg - szükségből.

Most ritkán szólal meg, preparálja a vármegyét, a jegyzőket, a mindenféle papokat s az olyan zsidókat, kiknek nincs idejük a fórum ügyeivel foglalkozni, mert első, a legelső az üzlet. Barátkozik pápista püspökökkel, s elkedvetleníti saját püspökének, az eléggé radikális Baltazár Dezsőnek a megválasztatása, s mivel már nem lovagol a lóversenyeken, így tölti az időt.

Megszólalt a múltkor, a napokban, de már golyó és akasztófa nélkül, s ez a megszólalása íratta most ezt a kis írást. Ez az ember vagy zavarodott, vagy tarisznyás politikából nem bánná, ha elhinnék róla, hogy ő zavarodott - egyelőre, amíg nem ő a hivatalos úr. Ez az új tarisznyás ember, ez az új tarisznyás Tisza megvet minden reális, új tudományt, tehát hiszi, hogy őreá nemzetváltó szerep jut s ő ugyanaz a Tisza, aki a hosszú pört megnyerte. Zsilinszky-fiúk egy gróf Tisza ellen aligha kerülhetnének ebben az országban, s ne is kerüljenek, habár Tisza István háborítóbb és veszedelmesebb ötven Áchim Andrásnál.

A tarisznyás ember várhat, a régi tarisznyás ember utódja, mert csak a jobbágyfattyakat ismeri s a mai Magyarországot legfeljebb Herczeg Ferencen keresztül és át. A Tisza-család külföldre utaztatta el ifjú férfitagjait Kossuthnak és Petőfinek idején, s majdnem bizonyos, hogy akarata ellenére gróf Tisza István is fog utazni egy kicsit.

Világ 1911. július 16.

Ady Endre

59. UTAK ÉS CSALÓDÁSOK

(Budapest és Párizs között) Fölaggasztom az én szemhéjaimat, s elaltatom az én ledér igazságaimat, mivel mindjárt Párizsban leszek, s Párizst még ma is úgy tudom szeretni, hogy nincs bátorságom akármi szigorúat is gondolni róla. De mégis, jó, ha az ember tudja, hogy minden gondolkozó embernek igaza van, de csupán, hogy az ő igazságát valahogyan szándéktalanul, valaki másnak, egy másiknak, agyában hordja. Sőt: van igazság, sőt: minden igazság, amit ember-értelem kifundál és összehoz, s mert a gondolkozás emberi tulajdon, vitatható, űrbe épített űr, az úgynevezett elmeháborodottak legalábbis egyenlőrangúak velünk. Elutazni, utazni pedig nem annyi egy cseppet sem, mint meghalni, mert elutazni annyit jelent, hogy az ember, aki mihelyest kimond valamit, igazságot mond, máshol és más igazságok harsogására szomjúhozik. Az ember, aki gondolkozik, s nyers szívét útra-pácolva elutazik, vértelen világhistóriát csinál, miként véreset csinálnának a hanetán fölkelő s hamarosan egy-két millió vendéggel minket agyonlátogató India vagy Kína. Hm, különös, hogy hatodikszor (vagy hetedikszer?) járom ezt az utat Münchenen át Budapesttől Párizs felé, s én voltam a szilárd, és mégis én változtam meg eközben. Kár, hogy a sokezer kilométeres vasutaknak nem adatott meg a gondolkozás ama potenciája, amely az emberrel úgy születik, mint az orra, ha van, a tüdője, ha nem elátkozott, a rokonsága és a sorsa. Mert a gondolat mindig és föltétlenül igazság, s mert az se biztos, hogy csak az ember gondolkozik, nagy kár, hogy mi csak az ember gondolatait és igazságait ismerjük. Ha elveszítjük gondolatainkat és igazságainkat, s ha majd valamikor fölfedezzük a kövek, porok, káprázatok, plánták és állatok gondolatait, nagyot fog pihenni, s nagyon jól fog járni az ember. Ezek a franciák általában nemcsak rosszak, zseniálisak, piszkosak és csinosak, de egytől egyig halálmadarak: önmaguknak, talán egy kicsit a fajtájuknak s mindazoknak a mamelukoknak, akik bámulva nézik őket: én is ilyen voltam sokáig.

(Párizs és a régi Párizs) Nincs elárulnivalóm, mert az elárult én vagyok, nincs a régi Párizs, mert énbelőlem sem új, se régi nem vált: tehát, ave Párizs, kit ma nem ismerek, s ki meg se lepsz ma, s üdvöz légy Párizs, kire nem emlékezek. Így jártak a Kelet barangoló rablói, akik meseszóból hallották, hogy milyen Bizánc, Róma, vidékeik, a nyugati tájak, s elpusztultak, mert izgalmas várakozásaik kietlen halállal megölték őket, avagy nem ismertek rá cifra, buja, nagy álmaikra. De nálam az emlékezésnek és nememlékezésnek is volna némi köze, nálam és hozzám, aki zsoltárokat írtam Párizshoz, Párizsról, aki szent voltam és Párizs-imádó már abban

az időben, amikor ez több volt a bűnnél. Gyönyörű Nap, utcák, szabályok, terek, fák, nők, gyermekek, kocsik, nyár-jósló tavasz, tárlatok, díszek, idegenek s otthoniak, a Bois, virágok, vonalak, kábítások. Ez a Párizs is szép, de szebb volt nála a másik három: amelyik után úgy vágyakoztam, mint egy beteg kutya, amelyikben viharosan-szépen, ostobán, de nagyon éltem, s amelyikre emlékezem, mégiscsak emlékezem. Minden kijózanodás halálos veszteség, de nem képzelek el szomorúabbat[!] annál, amikor az ember Párizsból, az ő szerelmes Párizsából ábrándul ki. Pedig úgy látszik, hogy az törvény, parancs, s valójában nekem azért kellett annyiszor, újra és újra megkeresni Párizst, hogy el tudjam veszíteni. A művészfajta ember tragikus az ő szerelmeiben, igazán olyan, mint a gyermek, aki nem nyugszik, amíg játékszerét szét nem bontja, s meg nem találja benne a nyomorú kócot.

(Észak helyett megint Délre) Ez is fátum, hogy három-négy év óta egészen hidegek s északosak a vágyaim, s úgy járok körben, egyre Délen, mint egy taposó malomban. Dél-Franciaországon már olyan undoros unalommal megyek át, mint egy öreg írnok, ki harminc év óta ugyanazon a nyomorult utcákon át éri el az irodacelláját. Hiszen a hibás én vagyok, de azért mindig hevesebb gyűlölettel próbálom ezt a bűnnél nagyobb hibát másokra kenni, ha e gyönyörű helyeken járok. Most különben is Franciaországban ismét kiújult az úgynevezett Dél-probléma, mellyel divat, illik foglalkozni, pláne, ha illik az ember dühéhez is. Képviselőkkel, szenátorokkal utazom, déli franciákkal, meggazdagodott parvenünéppel, nagyon új a ruhájuk, a bőröndjük, s rikít a becsületrendjük. Lármásak, hencegők, témáik s meggyőződéseik teljesen azok, amelyek előbb kiolvasott hírlapjaiké, s no még valami: mi jót és kiket hozhat egy esetleges kormánybukás. A párizsinak s az északi franciának nem megy a fejébe, hogy szereplő fórum-embereiknek, különösen a karriercsináló politikusoknak kétharmad részét minden jog és arány ellenére a Dél adja. Én most már egy pillanatig se tudok ezen csodálkozni: valóban a harmadik köztársaság áldemokráciája s a politika alkalmasabb matériából nem is táplálkozhat. Gondolattalan, munkához nem szokott, lármás, szónokló, pózoló, merész a francia Dél politikus embere, de hát érdemes volt ezért megcsinálni a nagy és a többi forradalmat? Nem baj, ha egy kicsit igazságtalankodom, azért tehetem ezt bizonyosan, mert egy kicsit igazam van, már csak azért is, hogy Északra vágyom, s megint Délre tartok. Valahogyan talán még Monte-Carlo tartott meg legjobban a régi módon magáénak: a bizonytalan keresetű, pénztelen, de mindent megkívánó ember vágyai és izgalmai itt még mindig-mindig ki tudnak bennem virágozni. Persze nyomban érkezik a fagy, a bánat, a virágtalanság, de mennyi virág van itt[,] még ember-virág is, és milyen sohase banális, milyen káprázatos, nagyszerű a tenger és itt a tenger. Úgy indultam Firenzének, hogy a játék és a szerencse mivoltához egy fikarcnyi új tudást nem szereztem, s csak makogva ismételgettem a régi mondásomat: igen, igen rejtelmesebb életnél, halálnál. S kanyarogtunk a tenger körül Génuán át Pisába, majd egy új iramodással Firenzébe új csodálnivalók nélkül az ezúttal pedig jubiláris esztendős, vasárnapot tartó Itáliában.

(Pisa, Firenze s más csalódások) Pisa, Firenze s Róma - oh, Róma - maradtak volt ki éppen az én régebbi olasz útjaimból, melyek nem voltak túl okosak, tudósak és megfontoltak, de annál sugarasabbak, ifjabbak és vidámabbak. Különös, hogy az én számomra a szerencsés csalódás sem szerencse, s mindenképpen s mindig fájdalom, hamikor a valóság csökönyösen sohase az, mint a könnyelmű s könnyű elémgondolásom. Pisa több volt annál, mint amennyit olvasás és szó tetésen mutatott, s Firenze gyalázatosan megcsalta összes ékes várakozásaimat, de mindkétfajta csalódásom csalódás és bánat volt. Oh, nagyszerű s legtemetőbb temető ott Pisában, igaz temető, hol párezer éves dicsőségek, fölülmúlt eszközű, de fölséges művészetek együtt élnek vagy alusznak a porladó embercsontokkal. S a nagy kikötőzáró lánc bús, nagy szemei szinte mintha a sors, a múlás megelevenült sok szemei volnának, búsan álmélkodva, hogy Pisát elhagyta a tenger. Mert valóság: otthagyta, a tenger sem tud állandó lenni, s elment odébb, mint Szekszárdtól a Duna s harmincnégy éves emberektől a bátor, botor, ifjú erő. S az

út Firenzéig és Firenzétől Rómáig, antik mezők a buja ifjúság bántó, provokáló, ostobául bő gazdagságával. És Firenze, melyről eldalolták már a legpompásabb jelzőket, s kihagyták azt az egyet, melyre ma is döbbenten rázódik meg az én ideges fejem: lármás. Az emberek ok nélkül, indulat nélkül ordítoznak, mintha csak azt akarnák fejbesújtóan tudatni, hogy ők nem a renaissance szobrai. És a város, mely sehonnan nézetve se tud királyi és méltó szépségű lenni, érthetetlen halmazhelye egykori hatalmaknak, isteni embereknek s alkotásoknak. Még Firenzében vagyok, még itt fogok valamit maradni, de minden beteges nyugtalanságomat már naponként győzve veri egy új, nagy-nagy, titkos nyugtalanság, jóleső, mint a boldog halál lehet. Rómát[,] érzem, hogy Rómát látom nemsokára, hogy élet, Budapest, Párizs, játék, emlékezés, siker, bukás pár hétre kitörlődnek zavart, szomorú lelkemből: a Földnek és Időnek öröme, legszebb szimbóluma, Róma, üzeni, hogy vár.

Világ 1911 július 23.

Ady Endre

60. [MAGYAR ÍRÓK SZERVEZKEDÉSE]

Korainak tartom Magyarországon, mely társadalmi megváltásáért köteles mindenekelőtt most százezer okból küzdeni, az íróhad mozgósítását és fölkerekedését. Ez a Magyarország, hiában[!], ma is a régi úri Magyarország, s ha valaki öt gallérnyi vagyonnal bár íróságra téved, úri kötelessége, ha belehal is, a birtokos Berzsenyiek gőgjét fitogtatni. S ne felejtsük el azt se, hogy ezt a rokontalan, kemény nyelvet valóban csak most kezdjük törni és csiszolni sok sugárzású, finom, csillogó darabokra. Örüljünk, ha már-már hódító útnak indulhat, s verejtékes homlokú, idegen irodalmi csiszárok kénytelenek a nagy olvasó, nyugati publikumok számára a mi kezdődő bőségünkből venni. Tőlem már csaltak ki német, francia s egyéb irodalmi vállalatocskák novellákat pénz-ígéretekkel, melyek beváltására nyomban nem számítottam s be se váltódtak persze. Verseimről, szóval sajátabb s drágább holmimról nem is beszélek: angolra, franciára, olaszra, németre, dánra, románra, hollandusra, szerbre, örményre, sőt héberre és eszperantóra is fordították némelyiket. Ha megtiltom, ha pörölök, azt érem el vele, hogy abbahagyják, amit az én hiúságom játszva kibír ma már, de a magyar nyelv és irodalom szükséges reklámja megrövidül. Én úgy látom, hogy a nagy védelem azoknak szükséges, akik színpadra vagy esetleg lap-hasábokra is olyan produkciókat szállítanak, amelyek a legolcsóbbak, véletlenül magyarulírottak s az internacionális legalacsonyabb tömegízlés kiszolgálói. Ezek írói úgysem írók, dolgaik még iparcikkekként sem jelentenek számottevő haszon-importot az egyébként csakugyan koldusország számára sem. Míg nem leszünk munkás, demokrata kultúrtársadalom, addig az ilyen védekező hadjárat a bécsies magyar operett szomorú rangján marad. Ami a kiadókat illeti, habár mint a Nyugat irodalmi részvény-társaság igazgatósági tagja egy kicsit magam is kiadó vagyok, itt kellene és lehetne védekezni valahogyan. A vidéki lapokat pedig egyelőre szintén hagynók el: lefelé s befelé éppen olyan hasznos és szükséges az ő szarkaságuk, hitet és ízlést támasztani, mint kifelé, a külföldre, a mi irodalmi valóságunknak, értékünknek ingyenes, de valamikor pénzzé változtatható elárulása. A Tatárjárás (csak azért ez, mert más nem jut most eszembe) vagy hasonló magyar termékek külföldi boldogulásáért s pénz-aratásáért a magukat becsülő igazi magyar írók nem lovagolhatnak föl az ők kezescsapataként[!]. S ezért ne haragudjék meg senki, ebben gyűlölködést, nagyképűeskedést se lásson akárki sem. Majd ha az úri Magyarország, melynek okvetlen járuléka a svihákok mellék-Magyarországa, kultúrtársadalom lesz, beszélhetünk komolyan s a maga idején erről. Addig örüljünk, hogy pár fillérű íróinktól - magyaroktól! - kincseket lopnak el, mert ez a koldusmezű gazdagság a Jövendő[,] kaliforniai, új ország.

Világ 1911. július 30.

Ady Endre

61. LA FANCIULLA DEL WEST

Ama nem kevés számú boldog magyarok közül való vagyok én is, akit Milánóból meg szoktak szerencséltetni évek óta már a futurizmus új és új manifesztumaival. Új poézis, új história, új filozófia, új kép, új szobor, új ház, új természet, új matematika, azaz, pardon, új matematikát még nem manifesztáltak. Ellenben legújabb förmedvényükben új muzsikát akarnak, s - oh, szörnyűség - annyi a bátorságuk, hogy egyenesen Wagnert merik ajánlani a Pucciniek ellen. Ez már forradalom, itt már lehet csevegni, még Puccini nem győzte le Verdit se, s íme már Wagnernél tartunk mi, futurista olaszok.

Ez a kis csúfolódás nem jelent sokat, de csak azt a privát, teljes nagyságával privát véleményemet, hogy a mai olasz a világ leggyatrább embere - még D'Annunzióvá fújva, nőve is. De azután védekeznem illik az ellen is, hogy én félek az újtól, az újítástól, a forradalomtól, mely állítólag nekem egyetlen jogom és címem.

Hát én utálom a futuristákat, természetesen csak azért, s elsőképpen azért, mert nem nagyon tehetségesek, de nagyon programosak. Ez már: bolt, egy kimérő üzlet, ahol hetekig dolgoznak: a közönséget miként lehetne idecsalni, megrészegíteni s becsapni. Ám az utolsó manifesztum: igaz, ti. a zenei manifesztum, mely egy-két-három Pucciniról szól, akik impresszárióik karján s sok százezer pénzüknek az ölén olasz kakofóniát csinálnak. Minden kakofónia lehet nagyszerű zene, de a rosszhiszemű s melódiákkal kacérkodó olasz muzsika: soha, még ha a Puccinié is. Ott voltam az első kontinentális premierén, Rómában, s minden jelenetnél azt éreztem, hogy itt egy Herczeg Ferencbe plántált késő és rossz Mascagni dolgozik. Annyi okosságot és szamárságot, rajongást és röhejt olvastam már Pucciniról, hogy ezt a szinte biztos, szentesített véleményt le kellett írnom.

Ny 1911. augusztus 1.

Ady Endre

62. KÉT MEGGYŐZŐDÉSŰ EMBEREK

Franciaországban látják ma már az emberek legtisztábban, hogy a parlament-tőzsde ágenseinek oktalan nyűg volna a meggyőződés, s az utolsó meggyőződéses politikus egy ifjútörök volt, aki nemrégiben megőrült. Illenék a meggyőződés olyan emberekhez, ha már politizálnak, mint Anatole France, Shaw, Strindberg s még páran, de ezeknek viszont nincs hozzá tehetségük, s Tolsztoj tragikomédiájának példájától fáznak. Szóval: fejlettebb intellektusoknál kereshető talentuma a politikai meggyőződésnek voltaképpen nonszensz az anarchista bombavetők s a gondolatfaló puritánok kivételével. Az anarchista azonban kilép a gondolatból, a gondolkozás mániákusa nem tud cselekedni, pedig erős, igaz, szép politikához gondolat, póz és tett együtt kellenek.

Végtelenül furcsa és siralmas, hogy éppen Magyarországban kellett legmutatósabban megszületnie az elvtelen meggyőződés s az álhazugságú becsület mártírpolitikusainak. Nincsenek sokan, de túl-elegen, csúfolják őket, de nagyon félnek tőlük, gondolataikban élnek, de a fórumon kénytelenek ágálni, s hazudnak, mert csak így szolgálhatják meggyőződésbeli

igazságaikat. Ha ez az ország nem bécsi szelet volna tatár szószban s ha nem a tökéletlenség tökéletes példánya, ezek a legkülönösebb, majdnem szent emberek persze nem is volnának. Talán három-négy, ez írás firkálójának is szívébe szúró mondással megmagyarázhatjuk ezt a nem is egészen új, de egészen, majdnem egészen magyar gyönyörű típust. Követeljük a legteljesebb demokráciát, ordítjuk az általános, titkos és egyenlő választás-jog elvét becsületesen, mártírosan, holott századokkal nálunk előbbjáró kultúrtársadalmak eredményei már elvették titokban minden gusztusunkat. Nem vagyunk soviniszták; de állami oktatást kérünk egy államnyelven, holott titokban tegnap még a községi oktatás volt a hiszekegyünk, s ma jobban, mint soha, a legszabadabb, legszínesebb tanítás az ideálunk, akár száz nyelvvel s száz katekizmussal. Filozófiánk ha nem is a kissé komédiás Bergsoné, de hevesen, kapálózva szeretne egy kis metafizikával ölelkezni, Istent szagolunk mindenütt, s becsületesen kénytelenek vagyunk itthon - s kötelességünk is - szabadgondolkozó társaságokat szervezni - Isten nélkül. Avagy - egy utolsó példa a sok ezer közül - mi is azt hisszük, hogy a műveltség, a középiskolák tudatása[!] csak a klasszikusokon és a klasszikusokkal lehetséges, s becsületes jelszavunk mégis: le a múlttal, több természettudományt, több pozitívumot, életre s nyerésre alkalmasabbat.

Hogy ezek a hazugok volnának hazugok - ezt még a leggyűlölködőbb, legrettegőbb ellenfél se merheti állítani: ezek a magyar politikai és társadalmi valamiség legvérreláldozóbb valaki. Ezek az emberek igazán tragikus hősök, mert igazuk van, ha önmagukkal beszélgetnek, s igazuk van, ha szertenéznek ezen a gyarmatos, széthúzó, tarka, vegyes, szegény, papos és mágnásos országon, ahol dzsentri-Alfonzok közigazgatnak. Büszkén s bátran vallom magamat a két meggyőződésű emberek közé e szerencsétlen országban, ahol meggyőződéstelen ember nincs, egy meggyőződésű csak a nagyon kevés számú bolondházban, s a legtöbb ember ezer meggyőződésű politikai és társadalmi dolgok körül, s ahol a két meggyőződés: magyarság, emberség és tisztesség.

Ny 1911. augusztus 1.

Ady Endre

63. UTAK ÉS CSALÓDÁSOK

(Firenze és a régi szemek) Igen: ez a föld s az egész látható világ arra való, hogy jöjjenek mindig új és új emberek, kik mindig és mindig újnak lássák. Firenze, a szétkürtölt tündéries-ségű, hívó, vonzó Firenze, a régi szemek városa, de nem múzeuma a régi látásoknak, hanem kultuszhelye. Firenze azért van és él, hogy a régi szemek jussát hirdesse, a régi szemek örökéletét elhitesse, s alkalmas, mai szemeket régiekre váltson. Nemcsak Tizian[o], Raffael[lo] s mások festett, régi szemei néznek rám, s nemcsak azok szemei, akik látásukat valamikor kőbe, térbe, alakba vitték. De a bennszülött firenzeinek, csaknem mindnek, régi a szeme, régi kutatással és lobogással, s akik idegenek szerelmesek Flórencbe, szintén régi szeműek. Firenze asszonyai nem egy nagyon elkülönbözött szépségfajta, de a szemeik olyan titokzatosak és régiek, hogy meg lehet értük a szemek antikvitását szeretni. Ezekkel a régi szemekkel Flórenc valóban látható paradicsomként, melynek se hiányai, se kígyói nincsenek. A hajlamok szegény, cammogó vándorok az embergenerációkban, de a szemek ragyogó, gazdag, száguldó kéjutazók. Etruszk, görög s mindenféle szemmel volt találkozásom Firenzében, s olykor-olykor egy-egy hideg, kék szempár fagyasztott meg egy pillanatig, egy pillantással. Milyen Északról, milyen régóta, mennyit utazhatott ez a gőgös, fagyos szempár, s vajon ki fog Firenzére nézni vele ezer év múlva?

(Nagy eltökélések Róma előtt) Úgy gondolom, hogy úgyse jöhet semmi, s úgy utazom el, mintha valaki más helyett, megbízásból robotolnék le egy utat. És úgy fogadkozom mégis, mintha engem fenyegetnének szuggesztió-veszedelmek, s jó előre védekezem Róma ellen, melyhez utamat késő délutánkor szabom. Borzasztó módon ismerem, érzem az örök emberi gyöngeséget, mely énbennem fokozottan munkál: egy név, egy hagyomány, egy jelszó megbabonáz. Nos, én nem akarok még csak Goethe metódusával sem közeledni Rómához, hogy csak azt látom Rómának, amit én akarok és csak annyit. Én megyek Rómába, mert Róma kihagyása érzékenyen ütné úti programomat, de távol tartom magamtól Rómát s az elragadtatást. Egyik Róma előtt se fogok térdre esni: a Romulus és Remus előtt már kétségtelenül régi Róma előtt sem. De a rómaiak urbsa előtt, Krisztus felekezetének bölcsője előtt, a pápák világmámorító, trónos székhelye előtt sem. Eldobom ezennel öt-hat Róma legendáját, a maiét is, vágyom arra a shakespeare-ien durva szerepre, hogy Róma nekem csak egy vasúti állomás s néhány napos megpihenőhely. De ahogy közeledik késlekedő expresszünk, ahogy játszom elmémben a vakmerő, kigondolt, elszánt komédiáspózzal, már megremegek. Már csak beismerni nem tudok, de mindent tudok már: egy szegény, meghasonlott ember érkezik nemsokára Rómába, hogy hódoljon minden zarándoknál hódolóbban. Szóval: harmónia ígérkezik valaki számára, akit nem tudott még egy napra megnyugtatni az, hogy a világ, az élet harmóniáját hiába keresi.

(Róma és az első csodálkozások) Az a késő és késett este, melyben engem Róma fogadott, nem jelentett többet, mint egy agyonfáradt embernek hotelkeresését. Később, a virradó s jövendő napon kissé pihentebben s gúnyosan tettem meg legelső tájékoztató útamat. „Nem érzem - szóltam ravasz gőggel a Rómában élő és Rómával élő barátomhoz, aki kalauzolt, s akinél alig ismerek tisztább és művészibb ízlésű magyar embert -, nem érzem Rómát." De éreztem már jóval előbb, éreztem tegnap, és éreztem mindig, hacsak, ha nem akkor, amikor gyönge, fantáziátlan professzoraim lelketlen leckéket tartottak róla. Nem igaz semmi sem, a Goethe igazsága sem: ebben a városban van elrombolva, elépítve és fölépítve minden, amiből a mi lelkünk összerakodik. És egyszer Rómára nézve, egy magas, utas dombról szinte meakulpázva, vallottam be suttogva magamnak: „A Múlt egy nagy rejtelem, s a Jövendő is az, de a Múlthoz és a Jövendőhöz gyönyörű jogunk, sőt tudományunk is van már. Ez a tudomány nem biztos, de a Jelen még bizonytalanabb - ismeretlenebb, mint akármi, tehát a mi életünk, az egyéni. Aki a Jelent vígan éli, boldog, de korlátolt ember, mert a korláttalan ember a Múltat s a Jövendőt szereti. És mert egyformán nem tudunk biztosat egyikről sem, az az igazi ember, aki a Múltat és a Jövendőt egyformán szereti."

Világ 1911. augusztus 6.

Ady Endre

64. [LEVÉL A VILÁG SZERKESZTŐJÉHEZ]

[- Válasz Biró Lajos támadására -]

Igen tisztelt szerkesztő úr!

A Világ vasárnapi számában elmondtam a magam véleményét a magyar írók szervezkedésének groteszk - szerintem groteszk - problémájáról. Ma kapok egy levelet és a levél mellé egy választ, melyet nem provokáltam, nem vártam, és nem érdemeltem. Biró Lajos, hosszú-hosszú éveken keresztül testvérem, hívem és barátom[,] igazságtalanul, betegsége érzékenységével magára vette az én kiszólásaimat. Nem először tette, és én magam sem vagyok ez idő szerint kevésbé beteg, mint ő, de levelét nem szabad közölnöm. Két beteg

embernek két privát ügye ez a két betegség, hanem a Világnak szóló cikk mégse maradhat nálam és titkon. Biró Lajosra egy pillanatra nem gondoltam, mikor azt a bizonyos néhány sornyi véleményt elküldtem, hiszen azt se tudom, hogy ő az írásaival kiment-e már, vagy készül-e külföldre. De meg azután az ő barátsága avagy volt barátsága, mondjuk: barátságunk ritka szép emléke magában is visszatartana, hogy én Biró Lajosról írásban rosszat mondjak, akár a sorok között is. Ő a Világnak írott válaszát kegyelemből meggondolva a dolgot, levelével nekem küldte el, levelével, melyet - sajnos - nincs jogom nyilvánosságra hozni. Kemény, de ideges levél, fenyegető, kedves, rossz és érdekes, ezt megőrzöm. Azonban a Világnak szánt levelet még a Biró Lajos kedvéért sem tarthatom titokban. Ő ezt megírta, a Világnak írta, ellenem, betegen és bántani akaróan írta. Én még mindig nem tartok ott, hogy ne legyen kötelességem az ilyen kegyelet-, sőt kegyelem-gesztust magamtól elhárítani. Szeretettel, emlékezéssel, sőt még mindig megmaradt barátsággal íme, itt küldöm a Biró Lajosnak a Világhoz írt kegyetlen, igazságtalan, de elszánt és megírott levelét.

Világ 1911. augusztus 6.

Ady Endre

65. LEVELEK SZENT ALAJOSHOZ

Egy időben bennünket bizonyos Kaszás Rudolf nevű szerzetes különös, lázas, szinte beteg buzgósággal Szent Alajos, illetve Lajos felé csábítgatott.

Ez a Szent Alajos, illetve Lajos, nem a franciák szent királya, hanem az a másik Lajos volt, a Jézus társaságához tartozó, aki nagyon kedvelte a gyermekeket. Az ilyen jó szentekhez külön, édes, hízelkedő gyermekimák íródnak, s könnyesen boldog az imádkozó gyermek, ha eszébe jut, hogy Istennél neki szerető pártfogói vannak.

Kaszás Rudolf Rómában tanult, s nagyon tudott emlékezni arra, hogy jezsuita Szent Alajos napján miként szokás ott a gyermekeket eljámborítani. Ismerik a gyermekeket a római papok, nem tudnak nekik hinni, s a gyónás nem elég bizonyság arra, hogy ifjú patronáltjaik életét és vágyait, örömeit és bűneit valóban megtudták.

Az a szokás Rómában, hogy a nevelőintézetek gyermekei Szent Alajos névnapján töredelmes, őszinte levélkéket dobnak Szent Alajos híres sírjára.

- Nézzétek, leányok, fiúk, ilyenkor mindent megírhattok, amit máskor soha és sehol el nem mondhatnátok - szólnak a pap-tanítók. A levél, amiben akármit kérhettek, amire csak gondolni tudtok, öt percig marad a síron, s ez idő alatt Szent Alajos megismeri a ti vágyakozásaitokat. A ti jóságos szentetek ő, Szent Alajos, a ti fáradhatatlan közbenjárótok, aki még csodákat is művel szívesen, ha a ti panaszaitok, vágyaitok meghatják őt. A leveleket pedig fölbontatlanul összeszedjük, rögtön elégetjük, s a hamut megszentelve fölszórjuk az Ég felé, nehogy elfelejtkezhessék Szent Alajos.

Így beszélnek a római pap-tanítók, s ezt a szép pogány-keresztény szokást azután Kaszás Rudolf minorita-páter a lehetőségek módján átültette hozzánk. Állíttatott a templomban egy Szent Alajos sírját másoló követ, s mesélt mézesen, zengőn és rengetegül sokat, hogy milyen megértője a fiatal szíveknek jezsuita Szent Alajos.

És mi már majdnem kivétel nélkül, igazi katolikusok, kálvinisták, keleti keresztények és zsidók, az egész harmadik gimnáziumi osztály gyöngéd szerelemmel szerettük a mi szent

pártfogónkat. De nem csak mi, mert Kaszás Rudolf nemcsak bennünket oktatott, de ő oktatta az Isten-tudományra és hitre a zárdai, sőt állami és községi iskolák fiacskáit és lányocskáit is.

Oh, a mi kis szíveinkben sok-sok vágy, titok, harag és bánat lakozott, s ezek Szent Alajos névnapja előtt különösen lángoltak, és elvették éjszakai álmainkat is. Majdnem mindnyájunknak közös, átkos fájdalma volt, hogy senkinek sem árulhattuk el titkainkat és nyugtalanságainkat, egymásnak sem, mert egymást gonoszoknak, szívteleneknek tartottuk. Szegény kis elhagyott emberkék, hogy kapaszkodtunk bele minden hitünkkel, valló kedvünkkel a nemes szentbe, aki egyetlen barátunk és meghallgatónk Ég és Föld között.

Egy júniusban, amikor is a mi szentünk névnapja van, én, aki egy kicsit mindig hitetlenkedtem, elloptam Szent Alajos sírjáról néhány zárt, drága, együgyű, kedves, valló levelet. Íme, megőriztem őket öregedő koromig, holott pár szavú gyermek-írások, mert Szent Alajoshoz nem okvetlenül muszáj körmondatokkal fordulni, és a fiatal vallomások azért nemesek, mert forrók és rövidek.

Kaszás Rudolf úgyis meghalt, sőt a levelek írói közül is sokan elköltöztek már Szent Alajos fényes és bánatos titkokat nem tűrő mennyországába. Én pedig már régen, egy Szent Alajos-napon, bevallottam volt már tolvajságomat Szent Alajos sírjára dobott, siránkozó, bűnbánó levéllel. Néhány apró, szép, szomorú, vágyas-bús vagy panaszos levelecskét Kaszás Rudolf emlékének minden tiszteletével talán szabad megmutatnom. E leveleket Szent Alajos úgyis megértette és megtudta írásuk idején, s ha csakugyan nagyon kedveli a szegény fiatalokat, ügyeiket okvetlenül elintézte.

(Mutató a kis levelekből)

„Szent Alajos, drága szent, én csak tizenkét esztendős vagyok, harmadik polgárista leány, de bocsáss meg, ha arra gondolok, hogy egyszer én is nagy leszek. Akkor majd férjhez kell menni, mert a mamának is férjhez kellett menni, de add, hogy én sokkal-sokkal békességesebb és jobb férjet kapjak, mint a szegény mama."

*

„Kedves Szent Alajos, az én édesapám sokat utazik, mert csak így tud pénzt keresni, és ilyen neki a hivatala. Mindig csúfolnak a többi fiúk, és én szeretném, ha édesanya nem sétálna esténként a számtantanár úrral, Gyulai Timóttal, mert csúfolnak, és fáj ez nekem."

*

„Szent Alajos, tudom, hogy szereted a fiatalokat, és ne haragudj Homoróczy Ilonára sem, aki második polgárista leány. Ő rossz tanuló és gonosz, de olyan szép, és a tánciskolában nem akar velem táncolni, és olyan jó volna, ha szeretne engem egy kicsit."

*

„Szent Alajos, én sokat imádkozom hozzád, és Kaszás Rudolf főtisztelendő úr azt mondja, hogy te mindenkit megértesz. Eszti, a szomszédban, egy kis szobaleány, és nem iskolás, mint mi, de rendesen jár a templomba, és gyónik. Ő ugyan idősebb két esztendővel, mint én, de ez nem baj, és én azt akarnám, hogy ő boldog legyen, és ő nekem megköszönje, hogy ő boldog lett."

*

„Szent Alajos, oh, Szent Alajos, azt beszélik, hogy nekem és a kis húgomnak nincs igazi apánk, mert nem törvényes. Ezért mi sokat szenvedünk, és kérlek, adj nekünk egy igazi apát, egy törvényeset, mint másnak."

*

„Egyetlen Szent Alajos, mi ketten vagyunk testvérek, és kosztban vagyunk itt a városban, de édesanyánk már harminc forinttal tartozik. A kosztadó néni lármázik, és nagy baj lesz, és nekünk már holnapra kellene harminc forint, mert másképpen az utcára dob a néni."

*

„Szent Alajos, én jó rajzoló vagyok, de festeni szeretnék tudni, s szeretnék egy gyönyörű képet festeni. Olvastam, hogy aki nagyon nagyszerű képet fest, az sok pénzt kap, és [az] emberek halála után örökre emlegetik. És énnekem egyesem van a rajzból, s azt szeretném, hogy ilyen nagyszerű képet tudjak festeni, hogy az emberek örökre emlegessenek."

*

„Szent Alajos, én alázatos kis szolgálód vagyok, és rendesen gyónok, és a vallástanárnak olyan szép rózsás füle van, mint a képeken. És ő meghallgatja, amikor bűnös lelkemet kitárom előtte, és az ő füle elfogadja az én bűneimet, és én szeretném megcsókolni egyszer a fülét."

*

Ezek és ilyenek a levelek, a Szent Alajoshoz írott levelek, melyekből még majd leírok néhányat, ha élek. Most elfog az emlékezés meghatottsága, mert kis, régi embertársaimra gondolok, akikkel együtt annyit szenvedtünk, vágytunk, tudtunk és akartunk.

Világ 1911. augusztus 13.

Ady Endre

66. KÁLVIN HÍVŐI TÉRDEPELNEK

Magyarország kálvinistái jó kálvinisták voltak Kálvin János nélkül négyszáz súlyos esztendőkön át, magyar lelküknek ép és őszinte Isten-barátságával. Viselték a Kálvin nevét, mely gúnyképpen adott dicsőségükké vált, de Genf pápájának aligha tellett volna bennük öröme, ha föltámad. Mivelhogy Magyarország kálvinistái Kálvin életéből és tanításaiból kivették azt, ami őket egyszerre a Nyugathoz kapcsolja, s magyarságukban is megtartja. De Kálvin vallásából megcsinálták a magyarság, szabadság és demokrácia egész külön vallását maguknak, magukért, s el voltak jó sokáig vele.

Sikerült azonban a szörnyű vagyonú és hatalmú magyarországi katolikus klerikalizmusnak Kálvint fölidéznie a veszedelmes magyar kálvinisták ellen. Kálvin személyét, egyéniségét, mely eddig nálunk csak fölírástalan zászló és név volt, az ő csalhatatlan pápáik testvéreként csempészték be a magyar vallásúak közé. Nem apró dolog ez, mert talán a legrikítóbb argumentuma Magyarország ostoba s nagyon sokáig helyre sem igazítható elreakciósodásának.

Már az is sötét baj volt avagy legalábbis rossz hatalmi taktika, amikor a szuperintendens cím sérelem lett. Amikor is püspök és mágnás akart lenni a protestáns főpásztor, és szegény, néhai Tisza Kálmán ezt az elpápistásodást keményen támogatta. Az a Tisza Kálmán, aki családja fölemelkedését a puritán kálvinizmus energiájának köszönhette, s aki hálából kálvinista hierarchiát és egy olyan fiat, mint Tisza István, produkált.

Igen: a kálvinisták mai elfeketedésének, pápistáskodásának, céltalanságának, sőt majdnem bizonyos vesztének Tisza István lesz az okozója. Mert nem lehetett, mint Poroszországban, protestáns ultramontánizmust csinálnia - Bécs, a katolikus vagyon és többség miatt -, fogta magát, s nekilátott egy kálvinista, szervilis katolicizmus megcsinálásának. Mert az ő vagyoni,

hatalmi érdeke teljesen egyezik a legkatolikusabb Eszterházy vagy Zichy szent Miklós Móricéékkal.

Gyümölcsük pedig, beléndekszerűek, pompásan érlelődnek: ilyen gyümölcs pédául a Kálvin-szövetség is, a többiről nem szólván. A Kálvin-szövetség a szilágyszolnoki egyházmegyében például a napokban majdnem elhatározta, de Isten segedelmével el is fogja határozni, hogy a kálvinista hivő térdepelve imádkozzék. Én emlékszem, hogy katolikus iskolába jártam, s a plébánosnak ministrálva, térdepeltem, és az apám, régi, erdélyi kálvinista, le akarta törni ezért a derekamat. Hiszen a magyar kálvinizmus külön fejlődött - pláne az erdélyi -, s minden embertelen istenimádást, tehát a térdepelést is, megvetette.

És most jönnek kálvinista, híres teológusok, rontott papok, és bizonyítják, hogy más országok kálvinistái térdelnek, térdepelnek, s Kálvin is térdepelt a maga híveivel. De mi köze a magyar kálvinistának a Kálvin térdepléséhez, s mi köze ahhoz, hogy Tisza István s egy-két pietista kálvinista teológiai tanár s gyönge tanítványaik térdelni akarnak? Ezek a szomorúan megrontott agyú emberek, akik Zoványi Jenőt igazságos Kálvin-kritikájáért majdnem földönfutóvá tették, számítanak-e?

Félek, hogy számítanak, mert gazdaságilag talán éppen a hű-magyar kálvinista polgárok gyöngültek meg itt legerősebben. Más fegyverekkel, de sikeresebben ajzódik a régi nyíl a magyar, lázongó, megmaradt kálvinisták ellen, akiket, íme már térdepeltetnek is. A nagy, magyar reformátorok, akik egyébként a féltudatos nemzetiségi, de teljes osztályharc apostolai voltak, megcsúfolódnak ilyeténképpen. Én a magam ősi kálvinistaságából csak a magyarságot, teljes türelmű demokráciát, egész, belátó emberséget és megértést hoztam és őriztem meg. De tudom azt is, hogy ez az ország a mai dúsgazdag kiskirályok, ránkszabadított szerzetesek s főképpen a hatalmas, bécsi Burg s a még hatalmasabb Vatikán nélkül protestáns lenne, élő, mint az Isten, ha van és magyar és demokrata és forradalmas.

Térdepeltetik a kálvinistákat: ez ma a legmagyarabb veszedelem, mert még mindig és sokáig számít[a]ni fog a konfesszió. Vallás ide és vallás oda, a reakciós, csúnya időkben: támogassuk, izgassuk azt a vallást, mely szent Batu-kánjai nékül a mi szép, emberséges, vallástalan világunk eléréséhez vezet.

Világ 1911. szeptember 3.

Ady Endre

67. DISPUTA

Sohse legyünk kedves szülőinknek hálás gyermekei, mert az ilyen viselkedésünk oktalan, céltalan, embertelen és fajtalan is volna. Akárhogyan is, mi a mi szülőinknek ezer örömet hoztunk, ne engedjük, hogy szülőink uzsorásokként kamatoztassák ezt a mi nemkívánt életünket. A szülők, még az irodalmi szülők is, legyenek jámborak, búsak és szerények, és legyen az ő legnagyobb boldogságuk az, hogy szülővoltukat nem vetik elégült vagy zavaros szemeikre.

*

„Vagynak idők - írta a régen-néhai Jean Paul, ha csakugyan ő írta -, amikor is az Igazság köteles zsidóvá és mesteremberré válni." Ez az Igazság itt Művészetet jelent, a zsidó pedig, ha igazán unalmas dolog is oktalan érzékenységekkel szemben állandóan védekezni, nem jelent zsidót. Ezt a kitűnő mondást egyformán ajánljuk mindenkinek, akik olvasnak és természetesen

bírálnak is, de az íróknak is ajánljuk. A l'art pour l'art süketjei tanulják meg, hogy vagynak idők, melyekben például egy vezércikkszerű poéma többet ér esetleg száz Homérosznál. De a folytonos mesteremberek és zsidók se felejtsék el, hogy a művészek olykori akaratos, emberes, becsületes megalkuvása még nem jelenti azt, hogy az övék az - Igazság.

*

Furcsán, véletlenül, majdnem egyazon időben halt meg két huszonkilenc éves író, egy férfiú és egy asszony, akiket sokszor vágtak fejükhöz kar- és kenyértársaknak. A férfiúnak első kötetéről az összes magyar betűtudók közül én írtam volt először és bizony isten és minden joggal kegyetlenül. Az asszonyról pedig azt írta egyszer egy kiváló írókollégánk, asszony, hogy nagyszerű és kimerülhetetlen. Hogy írni fog, sőt nagyon, hatalmasan fog írni, amikor mi már, a kortársak[,] paralitikusak avagy halottak leszünk. És ez a két dicső ember, bennünket lefőző két fenomén, elmúlt, s nem hagytak maguk után megfogadatlan intő-példánál egyebet. Összehasonlító s kijátszó módszerrel élő, rajongó kritikusocskáik vajon nem voltak-e olyan doktorok, akik a hiteles doktoroknál élesebben látják a megfészkelődött halált? Annyit tudok, hogy mióta az első, föltétlen, ódai és nagy dicséretet kaptam, minden reggel csodálkozom, hogy még mindig élek, és még mindig - én vagyok.

*

Oh, nem kell ehhez szociológus, mert íme én is régen és magamtól tudom, hogy egy makacs, minden kultúrát túlharsogni akaró társadalom: félbarbár társadalom. Verlaine-t, de sőt Moréast is jobban és többen ismerjük mi magyarok néhány százan, mint akár a franciáknál, de még lelki hasznocskánk sincs e dicső túlzásból. Mihelyt a gyapjút, a lent, a kendert itt Magyarországon jól, szépen dolgozzák föl, s viszik szét minden irányban, a mi Verlaine-jeink és Moréasaink is kelleni fognak mindenütt, de különösen Keleten.

*

A spártaiaknak volt eszük, amikor az ízléstelenség és tehetségtelenség bűnét avval büntették, hogy törvényileg kimondották: az ízléstelennek és tehetségtelennek szabad, joga van ízléstelennek és tehetségtelennek lennie. Az igazságos, ősi Spártát kezdjük nem ismerni, mert rossz a görög-latin iskolánk, s mert saját korunk eltérít bennünket a zagyván is szép klasszikusoktól. De egy sereg hódító, neves magyar író kedvéért spártaiaskodjunk egy kicsit Wilde-szerűen mondván: joguk van neveseknek, sikereseknek, diadalmasoknak, pénzeseknek, nagy íróknak lenniük.

*

Svájc a magyar közepes intellektuálisok Mekkája, hogyne, amikor Strindberg is Svájcról rajzolja le az ő népállam-álmát. Valójában pedig csírájában kellene megfojtani minden demokráciát, ha elérhető és elérendő csúcsa csak a svájci demokrácia lehetne. Svájc a tökfejű kapitalizmusnak s a pedáns tanárkodásnak forradalom ellen véglegesen beoltott és biztosított földje. Hiába csúfoljuk a parvenü Amerikát, mert Amerikán lehet, s Amerika még fog tudni magán segíteni. De Svájctól még a tanítandókat is csak nagyon óvatosan tanuljuk el, és sajnáljuk, hogy hegyeit, tavait nem lophatjuk el tőle, s oda kell értük járni, holott különösen a rossz példák ragadósak.

*

Nem egészen igazság, hogy a művész-Dél meztelenebb, emberibb, őszintébb, mint a puritán és fázékony Észak. Firenzében, a Boboli-kertben láttam egy tritont, mely fülén, orrán, hajszálán, térdkalácsán, mindenünnen öntötte a vizet. Brüsszel az északi Brüsszel híres kútján az az édes fiúcska a legegyszerűbben végzi kötelességét, melyet a firenzei triton annyira szégyell s kerül.

Ny 1911. szeptember 15.

Ady Endre

68. AZ ŐSZI MÜNCHEN

Szép az őszi München s a müncheni ősz, s szeretnivalók és boldogak azok a nagyvárosok, melyeket az ősz csak szépítni tud. Az őszi Budapest se csúnya, Párizs szomorú, Bécs tarlószerű, London ködös, Berlin fázós, Róma bús, de München, az őszi München olyan, mint egy édes terhű, csillogó, drága s mégis hétköznapi korona Germánia fején.

Már láttuk München október legelején lucskosan, behavazottan, de akkor is szép volt, akkor is „kék város" volt, a megbékülésnek és minden romantikának városa. Pedig ma már rosszak hozzánk, csatangoló, világjáró emberekhez a nagy város-stációk: nem állandók, nem hűségesek, nem várakozók, hanem újra és újra megváltoznak.

Aki például hat esztendővel ezelőtt látta München, keserves bajjal, nehezen ismerne rá: a „kék város" stílusosan kék guillotine-jei, a merész villamoskocsik megsokasodtak. De mindennél jobban fölzavarta, kavarta München az automobilok hencegő, csörtető, rohanó raja, és München mégiscsak München maradt.

Valahogyan mintha minden utca-ajakával bocsánatot akarna kérni München az ő visszazarándokolt, régi híveitől, és sajnáltatni is tudja magát. Gyámoltalanul, idétlenül, reszketve tűri ezt a lelkétől idegen, ördöngős, zajos sürgést-forgást, mely valóban sehol sem olyan illetlen és tervtelen, mint Münchenben.

*

Mondják, hogy az udvar, a hercegi család csak majd késő ősszel tér Münchenbe, de München kedves és nem túlságosan jobbágyi viszonyban él a királyi házzal. Szeretik egymást, de talán éppen szeretetből nem szokásuk egymást szeretet-komédiákkal agyonuntatni: kényelmesen, gyöngéden élnek együtt. Münchenben egy amerikai pénzkirály, egy nagy nevű professzor avagy egy híres, nevezetes művész állandóan s inkább személyi hír a bajorosan józan és komoly hírlapok számára, mint a királyi család tagjai.

München soha sincs pongyolában, de feszes, előírt, udvari estélyruhában sincs: Münchennek mindig szezonja van, s idegen, hű barátai egyik Szilveszter-naptól a másikig folytonosan jönnek. Nem mondjuk, hogy pazar vendéglátó, dáridós gazda Bajorország fővárosa, de éhen sohse marad ott az ember, s valami új csemege is mindig kínálkozik. Ünnep, tárlat, színház, hangverseny, mindig valami új, talán nem világraszóló, de sohase csalódás-okozó.

Különös, hogy a békesség, okosság és gazdálkodás e szép, típusos városában virágozhatott ki Lajos király által egykoron a betelhetetlenség, különösség tébolyos, átkos, szép virága.

*

Az őszi München színházai pihenni szoktak, mert a színházas München a legforróbb nyarat s legigazabb telet kedveli, s ilyenkor, ősszel, csak éppen hogy nem alszik. Itt a próbákat nélkülözni tudó Lohengrin, ott kedvetlen kísérlet egy bukott Hauptmann-darabbal, emitt bécsi operett, amott vásári játék-stílusú komédia.

Azután még mindig nyomorgatja Münchent a Reinhardt agyonrendezett, triviális, rossz, de érdekes Offenbach-előadása és a kabaré. Münchenben most megint mintha ifjulni készülne ez az olyan fiatal s máris olyan sokszor elaggult színpadféle: érzelmesek, finomak a müncheni kabarék.

És hogyan, milyen fájdalmas pompával illik az őszi Münchenhez egy-egy új, Heine-szerű nóta, mikor tépik a színpadon a virágokat, s a portás bejön és megsúgja: kocsi kell, mert sötét van, és hideg eső esik.

69. DISPUTA

Valahol Provence-ban egy kőfaragó mestert összehozott a sorsa egy kenyértelen latin professzorral, kinek is apróbb kölcsönöket adott. Veszett fejszének bolond nyelét keresendő, a kőfaragó mester latint kezdett tanulni s haszontalan, ócska történelmet. Így érkeztek el Sallustius fordításához s életrajzához, amikor is a kőfaragó mester megtudta, hogy Sallustius többek között afrikai márványbányákból harácsolta össze szörnyű vagyonát. Erre elutazott Afrikába, kutatni kezdett, s új tudománya alapján megtalálta a Sallustius bányáit. Sok-sok milliót szerzett a kőfaragó mester, s illenék, hogy már csak ez az egyetlen példa is gondolkodóba ejtse a mi bősz anti-antikjainkat.

*

Hát megnéztem én is Münchenben Max Reinhardt Offenbach-áldozását, a reinhardti Szép Helénát, s nem volt szép. Kár volt bántani az igazi Offenbachot, s német dölyffel provokálni az összehasonlítást ama napóleoni császárság s a mai német között. Offenbach elvégezte a magáét, s Offenbachot kirántani a maga szándékából és korából veszélyesebb, mert tettenérhetőbb, mint például Szophoklészt. Tessék új Offenbachot keresni az új német császárság bizony máris elég rothadt illatú korához. No, persze vaskosabbat, szellemtelenebbet, németet, ógermán félistenekkel, hősökkel, negyvenhármas számú női szandálokkal és sok sörrel. Így azonban ez a trükkös reinhardti Offenbach-előadás voltaképpen Offenbach paródiája, s ilyen erőpazarlást ma már még egy Offenbach sem érdemel.

*

Tíz év mulva Magyarországon a legteljesebb módon fölösleges lesz a demokrácia, tehát csak tíz évig kell föltartóztatni. Ma még vannak szűz zugolyok ez országban, melyekben éhes, ép gyomrok, izmok, kategorikus vágyak és lendületek élnek. A demokrácia csak akkor ér valamit, ha a mai kiélt fennlebzselők helyébe új erejűeket hozhat föl. Tíz esztendő múlva a magyar kultúraképesség összes akkumulátorai kisenyvedtek, s még akkor lesz ám csak igazuk a mai magyarféltő, antidemokrata hazafiaknak. De ez a fránya s valóban csúnya demokrácia gonosz és tréfás betegség, mint minden epidémia. Ha valaki retteg a pestistől, s félelmében agyonpuffantja magát, a pestis még mindig kap más eleven embert. Mert eleven ember, míg a Földet egy csinos kataklizma ki nem végzi, mindig marad, s Magyarországon nem csak magyarok laknak.

*

Németország dús, jóllakott polgársága most vándorapostolokat tart, kik nagyszerű hévvel hirdetik az egyszerű, a természetes életmód üdvösségét. Mégiscsak más ez, mint mikor a

magyar nagyurak legjobb esetben is a krumplihoz cokizzák azokat, akiknek más ennivalóra nem telik, de még arra sincs gondjuk, hogy krumplira teljék. De íme e vándorapostolok útján járnak a másféle vándorapostolok, akik minden ember dúslakodó jogát hirdetik mindenhez, amit emberész és természet produkálnak. Valóban, e ponton a szocializmus isteni, sőt a legemberibb vallás: benne van a Jehova bosszúállása és Jézus Istenének pártatlan, bőkezű szeretete.

*

Be jó volna, ha például Hatvany Lajos, akinek az idegei még bírják fölemelni a merészség súlyát, elkezdené ez új rovatban a teljes kimondást. Azokra a mennyköves ítéleteinkre gondolunk, amelyek olyan hirtelenek, tüzesek és igazak, hogy rendszerint elhallgatjuk őket. Itt lázas, dühös és száz színű gáncs, ütés, kötekedés, harag, gúny, mosoly, tűnődés és tréfa cikázzék, sőt ne riadjunk vissza egy kis objektív - személyeskedéstől sem. Senkinek sem olyan szabad és gazdag ez a világ, mint a mai magyar tollforgatónak: éljünk a szabadsággal és gazdagsággal. Káromkodni a magyar ember tud legjobban, s miért ne lehessen ez okvetlenül fátumszerű nemzeti talentumunkból ékes, új, irodalmi műfajt csinálni, az istenfáját?

Ny 1911. október 1.

Ady Endre

70. JELKYEK ÉS CSOMAIAK

Barátok, ismeretlen és ismerős ismerősök s egészmód váratlan idegenek, magyarok, írogatnak nekem pár év óta Európából s Európa többi földrészeiből. Szóval: magamon s napi postámon keresztül is látom, tudom, hogy Magyarországnak, kiváltképpen tíz év óta, újsütetű portyázói vannak.

Voltak bizony régen is és mindig: a Csokonai-rúgó Debrecen régtől s állandóan, ha talán nem is szívesen, de küldi, de küldi, ki a külső országokba jeles fiait. Küldte és küldi persze nem csupán a csak nagyon ortotipikus és ma már krudélisan magyar Debrecen, de sok kevésbé jeles hely is.

Hanem a magyaroknak ilyen bolond el-szétkóborlására, mint a mai, még sohse volt példa, nem is lehetett, s ez a látvány nem ok nélkül rémít meg sokakat. Hát rémüljünk, no, most azokkal mi is, akikkel sem rémülni, sem bizakodni együtt, együttesen, sohasem tudtunk és szoktunk. Ennek az országnak, Budapestnek s környékének, mely a magyar politikai-földrajzi határokat zárja, nincs szüksége erre a töméntelen Jelky Andrásra s csodatetteire.

Szorongat engem már régen ez a nem teljesen új, de teljesen még ki nem mondott igazság, s némi sakálordítástól nem is egykönnyen riadok vissza. Hiszen én voltam, vagyok s leszek olyan kóbor forradalmár, amíg élek, szusszantok, hogy senki sehol, semmiben sem kereshet rajtam hiányzót.

De arról van szó, hogy amíg mi a Földet s a lebegő Eget bejárjuk könyvben, képben, új gondolatban, alattunk és hátunk mögött marad egy furcsa Magyarország. Ez pedig se zokszónak ne tessék, se valaminek, ami ősibb panaszkodásaink valamelyik versi avagy prózai mementója kívánna lenni. Tudjuk meg, mert hiszen úgyis tudjuk, hogy a mai Magyarország olyan, amilyen, minden bevált és beválható társadalmi törvény alatt álló, mégis más, mint más.

Utálatos és tudákos valami volna, ha erről sokat beszélnék, de az bizonyos, hogy törökidőbeli csibéinkre hirtelenül csapott reá a finom, de éhes, nyugati héja. Szóval s még egyszer szóval: Magyarország ma együtt érzi a catalaunumi, várnai és königgrätzi, boszniai csatákat, miként a görög kultúrától kezdve érzi az összes lelkébe-karmosodott fő és fiókkultúrákat.

De Magyarország ma is félig ázsiai ország - oly jól esik e banális s talán nem is igaz igazságot leírni -, rakodó helye ma már minden ideaáramnak, s a gazdasági konstellációk folytán mégis olyan megközelíthetetlen.

De talán próbáljuk kihagyni, ha lehet s ha tréfából is, de hagyjuk ki Magyarországból s a valóságos Magyarországból, Budapestből, ezeket a skrupulusokat. Még mindig meg fog maradni egy minden eddig leírt mondatot cáfoló igazság, mely talán csak annyit ér, mint minden igazság, de erős és percenként aktuális. Ez a Budapest s vele együtt ez a Nyugatról meglegyintett Magyarország későn, kicsiben s egy pöttyet sajátosan szeretnének csinálni valamit.

S e valaminek útjában állunk, holott nem tehetünk róla, és igazunk van, mindannyian, akik a világból s a Földből láttunk valamit, Párizst, Berlint, Amerikát, Japánt avagy, ami több, akik sokat olvastunk, és minden lehetőt elképzeltünk.

Egy magyar France-ra illett volna várnunk, hogy Budapestet s a magyar, új Végeket felsőségesen, nyugtalanítás nélkül tanítsa türelemre.

Mi néhány százan, az ifjúsági mesék Jelky Andrásai, mi világjártak, szeretnénk egy országból azt csinálni, ami lehetetlen, egyre-kettőre. S nem vesszük észre, hogy ez az ország nem is olyan halott és szamártövises ország, mint mi látjuk, akik fantáziában, térben, olvasmányban annyira s mindig többen eltávolodunk tőle.

Ez a sajátságos helyzetű és sorsú ország most kezdi kezdeni sorsát jövőjét: a kezdést.

Én nem csúfolok senkit, semmit, én áldom a pesti mozit, a Zerkovitz-zenét, a nőes[!] helyeket, a lipótvárosi műbarátokat, a külföldön zengő politikusokat. Én látom, hogy mi, néhány százan csak zavarólag hatunk abba a nagy míveletbe, mely először is terjedelmes alapját dolgozza a mi csak leendő életjogunknak.

A magyar Jelky Andrások, a nem Kőrösi Csomák, legyenek türelemmel: ha nem tűrnek, úgy is a Kőrösi Csomák sorsa éri őket, s ha nem tudják bevárni az új Magyarország sikereit - mesebeliebbek[!] lesznek minden Jelky Andrásoknál.

Ny 1911. október 16.

Ady Endre

71. A KÁROLYIAK BIRODALMÁBAN

(Faluzó ember jegyzetei)

Szív alakú az én vármegyém, a nemes Közép-Szolnok és Krasznából forrasztott Szilágy, valami maradék az ős Sylvániából, s itt én megint sokat vagyok mostanában. A Szilágy-szívnek ama csücskén élek, ahonnan csak egy köhintés a majtényi mező vagy síkság, ahogyan a történelmi retorika invokálja. Nincs sirattatóbb zuga Magyarországnak ennél[,] mert bár Szatmár-Németi sincs messze, de hozzánk Nagykároly van közelebb. Ez: az állítólagos Karvaly és Kaplony-ősök, a Károlyiak históriaian központi s az ország pénzén dédelgetett fő uradalmi tanyája. És a Károlyi-család végezte el századokra ennek a környéknek a mivoltát, sorsát, melyen még az északkeletről sereglett zsidók sem változtathatnak. Nagykároly vásárait négy vármegye keresi, látogatja, s Nagykároly az ő nagy részében Károlyiak-telepítette,

magyarosodott svábjaival, vergődő zsidóival ma sem különb egy mandzsúriai kisvárosnál. Ha ezeken az óriási s több vármegyébe hatoló birtokokon, a Károlyiakéin, tudnak gazdálkodni, ma ez a pompás földű vidék népes, gazdag és művelt. De még a gőzekét is úgy ismerte meg a Károlyi-birtokok egy része, hogy bérletbe került, talán zsidó kezébe. A kisebb, sőt egészen kicsi birtokos mindig a birodalmas Károlyi-földekre nézett, s mert ott úgy gazdálkodtak, mint Texasban negyven év előtt, ez a vidék, ez az áldott vidék elvesztette régi, hasznos népét, s csak hiányosan pótolta silány másfajtával, leginkább oláhval.

S Nagykároly is hiába Szatmár vármegye székhelye a Károlyiak hatalmából, a szabad Szatmár-Németi ma: igazi város, Nagyvárad-szerű. Város lett egyszerűen azért, mert nem nyomta a grófi áldás, s mert lakosai nemcsak azt figyelték, hogy mit mívelnek a grófi ispánok mezei munkák idején. És mert talán a Szatmár-Németiben települt német elem különb volt, s jobb csatornácskákon ömlette vérét a magyar erekbe, mint a Károlyiak renyhe svábjai Nagykárolyban s a szomszédos falukban.

Hiszen van még mágnásbirtok más is a környéken, de valahány úgy gazdálkodik, mint a Károlyiék birtokain látták. Ne felejtsem el azonban, hogy a most már kissé oszló Károlyi birtokon a biztos mezőgazdasági szeszgyárakon kívül van egy úgynevezett kendergyár is. Ez a kendergyár - nagyon kicsi - a Károlyiak legnagyobb cselekvése azóta, hogy Károlyi-Kártevő Sándor működött, ha nem is a gyári szakmában. (Itt megint valamit le kell írni: Rákóczi volt Magyarország első igazi iparpártolója, sőt iparcsinálója, s még ma is van egy-két régi ház, ma már a Károlyi-grófok béreslakása, hol valamikor Rákóczi-hozatta külföldi mívesek keze alatt magyar iparosokat tanítottak ki.)

Mennyi írnivaló igazságom lesz még nekem erről, de sietek ezúttal az apámhoz szólni, akinek birtokocskája száz kis magyar holdnyi. Hát én láttam egy ugyanilyen, de ötvenszer hitványabb humuszú birtokot a bajor Prien mellett, egy-két órányira Münchentől. Parasztbirtok, hepehupás, minden tíz lépésnél változó talajú, de a kis birtok közepén van a tanyaház, mely különb, mintha Erdélyben ma is volna fejedelem s a fejedelmi kastélynál.

Tizenegy szobája van a bajor paraszti háznak, s a két szegődött munkásnak (mert itt nincs cseléd) kettő jut ebből. Nyaranként még kiadnak idegen, nyaraló balekeknek négy-öt szobát, mert hát nem a lakás a fontos. De az istálló, amely márványoszlopos, villamos világítású, húsz svájci marha van benne s nyolc pompás ló. A padlás két emelet magasságú, s ott pihennek télen a motoros ekék, gyűjtő, arató s másféle gépek, s tíz villamos lámpát lehet itt is fölgyújtani. Parasztság, primitívség, kedves korlátoltság, de minden haladás, újság és haszon. Ez az én bajor parasztom, akinek az ötéves gyereke is dolgozik, ötször annyit erőszakol ki ugyanannyi gyönge földjéből, mint az én Károlyiak szomszédságában kínlódó, elmaradt apám. De nincs is hetyke nagybirtok itt körül, nincs olyan nagy úr, aki azt gondolhassa: így is királyilag élek, s miért vadítsam el s tanítsam ki a lentebbvalókat?

Csak a Lajtától kezdődik ez a szörnyű, tatárkodó gondolkozás, amely csak éppen enyhülni kezd mostanában s félni a politika eljövendő kényszerűségeitől.

Ez a Magyarország ma még a Károlyiak s a Károlyiék birodalma, mely elveszt minden jó és okos embert. Bocsánat, most jut eszembe, nem akartam és nem akarok politizálni, de talán tudnának gazdálkodni Magyarországon jobban, ezerszeresebben mások, mint a mai grófi ispánok? És a Károlyi grófok talán emlékezhetnének arra, hogy kétszáz évvel ezelőtt, amikor ők még szántani se tudtak jól (nem is igen nagyon volt miből), az ő zsákmányolt Rákóczi[j]uk és Magyarországuk már majdnem rátért a XIV. Lajos példájára és működésére.

Pesti Napló 1911. november 5.

Ady Endre

72. A REGÉNY ROMLÁSA

Van nekem egy regényem, majdnem írott regény, mely nincs megírva, egy irodalmi remek, mely *nincs*, szóval: ígértem egy dicső munkát annak a pár embernek, aki még vár tőlem valamit. Ez a regény, mely nincs (hiszen talán megíródhatik valaha) sok pótoló, kedves órát adott nekem, és sok mindent, olyant eszembe juttatott, ami elkerült volna.

Nagyváradot, kedves, különös városomat akartam, sőt még ma is akarom regényhőssé tenni, s megírni azt, hogyan gyűrte le a szép, bár többnyire zsidó polgárság az uralkodó, már figurában is hanyatló dzsentrit. Ott voltam, illetve úgy képzeltem, hogy ezt a fölséges processzust közelről látom, s a becsületes hivők hitével vallottam, hogy ami Nagyváradon történik, kicsiben, eleve és jelképesen egész Magyarország sorsa.

Láttam a dzsentri, az úgynevezett *dzsentri* nagy tönkjét, láttam az ambiciózus, feltörekvő, dolgozó és izzadó polgárság nagy sikereit. Erre azt hittem, hogy a váradi püspökökön, a káptalan s néhány magyar földesúron kívül ma már e vidéken nincs komoly ellenség. Azt persze nagyon tudtam és éreztem, hogy itt van gróf Tisza István s mindazok a gondolattalan politikusok, akiknek érdekük és életük egy ilyen érdekes, hetyke egyénbe fogózkodni, aki ráadásul gazdag ember, s a legszerencsésebb magyar államférfiú tényleges fia.

És most, hamarosan, rátérek arra, hogy engem nem társadalmi, politikai avagy ilyen nagyféle csalódás ért, hanem - irodalmi. Lebunkózott, mocsárba fulladt, majdnem néhai bihari famíliák hatalmasan visszaérkeztek oda, ahol valamikor uralkodtak, s ahol futó mosollyal eltemették őket. Emberek, letörött exurak, akik zsidó hajcsároknak kibiceltek délutánokat öt koronányi tiszteletdíjért, ma megint parancsoló, rangos és nagyfizetésű, elhelyezett és gőgös, régi urak.

Le kell néznem a drámaírókat, Shakespeare-től Sardou-ig, sőt Lengyel Menyhértig és Hevesi Sándor, rossz darabíró-útra tévedt, barátomig. Nem tudnak ők semmit a világon, ami a világhoz tartozik, s főképpen azt nem tudják, hogy még az igazán meglátott dolgok sem igazak két évnél tovább. Politikában (Magyarországon) Andrássy Gyulát, írónak Ignotust, festőnek Kernstokot szeretem legjobban, hogy ne szóljak filozófusokról, sokféle tudósokról s nagy újságírókról.

Azonban az én lelkemben, amíg - kevésig - élek, sok minden türelem marad, mely tartja a gonosz vállalkozásúakat is, szóval - megint szóval - az álművészeket.

Az én régi regényem, mint egy ifjúkori szerelem avagy egy nagy, mindig váratlan betegség, még meglesz, orvosprofesszorokat hívjanak bár hozzá. De, sőt megírom a régen ígért regényt is, mert hát Tisza István se él örökké, s mert mégiscsak szép valami az a költőtársaimtól is lenézett, de egyetlen, Tiszákat-döntő, egészséges demokrácia, *igaz* demokrácia.

Valószínűleg megírom a regényemet, ha élek, de bizony ez már más regény lesz, nem Tisza Istvánék, de az Élet és Változás nagy törvénye miatt.

Pesti Napló 1911. november 12.

Ady Endre

73. DISPUTA

Mostanában megint Érmindszenten spekulálok, de van időm a Természet nagy télre-változásának ósdi színjátékán kívül is - látni és meglátni némely dolgokat. Van az apámnak két finom patkányfogó kölyökkutyája, tiszta fajúak, és tiszták, fiatalok, tehát vidámak, előkelőek, tehát játékaikban is ötletesen gazdagok. Nem mondom, hogy gőgösek, hat fiatal macska a tanúm, akik sohasem találtak visszautasításra, amikor a kutyákkal barátkozni próbáltak, csak éppen hogy kissé zárkozottabbá vált a két patkányfogóka. De ezek az elháziasodott bestiák, ezek a nem régi civilizációjú macskák hökkenve megérezték, hogy itt egy nem-tudom-hány ezer évvel régebb faj, hogy úgy mondjam: civilizáció és kultúraképesség áll velük szemben. És, tisztelet e hat fiatal macskának, az első barátkozó kísérletek óta csak távolról nézik a két kutya előkelő tornáit. Dühvel egy kicsit talán, de döbbenettel, csodálkozással elsősorban s annak a megérzésével, hogy bár a macska csinos, kedves jószág, de sem angyal, sem kutya nem lehet, lévén bizonyos epokák kikötve bizonyos idegbeli s értésbeli állomásig. E hat macskát ezennel fölajánlom a magyar politika, tudomány, irodalom és művészet azon macskáinak, akik nem tudják, hogy a macskánál még a kutya is különb.

*

Protestáns emlékünnepekről olvasok, s eszembe jut az én régen kísértő kísértésem: mihelyst akadt olyan hatalmas fejedelem, aki az új hitre tért, a protestantizmus meghalt. Azóta lélektelen, civódó, gazdasági és politikai szerszám, olyan semmi, hogy mellette a reformkatolicizmus - nagyszerű forradalom. És még valami: ott lehet lázadás és élet, ahol roppant-nagy a massza, a tekintély, az erő, a bűn, a jóság, a tudás, és a fanatizmus. A protestantizmus sohase tudna egy új - protestantizmust fakasztani, erő híján, de az iszlám és a pápistaság akár százezret, és - mind a kettő kibírná.

*

Szép: a magyar tanárok, a nem protekciósak, ordítják: „fogjanak meg, de azonnal, mert agyonütöm”. Természetesen sokkal többen fogják le őket, mint amennyi elég volna, de szerencse, hogy ők is tudják fogni magukat. S azután most más baj is van: ráfogták szegény tanárokra, hogy nagyobb részük szektárius, veszedelmes. El kell tehát válniuk, a kisebb résznek, a jobbaknak és erkölcsöseknek, s el is válnak, mert alapjában, kenyéren innen és kenyéren túl, ők az igazi - többség.

*

Egyszerűen megkérdezzük a hivatalos és nem hivatalos Magyarországot: nem szégyenli az utálatos és alacsony Liszt-ünnepeket? Akik szégyenlik, azokat nem kérdezzük, mivel ők az ünneplést régen elvégezték, s a nagy Liszt hálószobájának emlékeitől szüzek, s nekem úgy tetszik, hogy az egész Liszt-ünneplés voltaképpen hálószoba-megszentelés volt. De a hálószobát jubiláris csarnokká meg lehet tenni zongora, ének s tömérdek, ezernyi eleven lyuk bedugására szükséges pénzek kidobása nélkül is.

*

Egyformán utálatosak, akik a literatúrából s másfajta művészetből betegséghez formálnak jogot és akik, mert betegek, azt hiszik, hogy rokonságban vannak az irodalommal és művészetekkel.

*

Magyarországnak nincsenek ma már aktív tűzhányó hegyei, de lám, Kecskeméten mégis micsoda különös erők romboltak és - építettek. Mert - hitem szerint - Kecskemét épülni, nőni fog az ő nagy katasztrófája után, melyet elemi erőnek is szörnyűen magyaros elemi erő produkált. Móricz Zsigmondot ezer okból szeretem, mint írót (az embert is nagyon), de ez a nagyszerű hasonlóság ahhoz, ami Magyarországon a krátert helyettesíti, egyenesen babonás hívévé tesz. Az ő ereje a magyar földrengető erő, amely után rémület, de életújulás, építés és szépség következik. Hihetetlen, de Móricz egy józan zseni (fölérő minden nem józan zsenivel), aki olyan lávát önt, mely humusszá válik.

Ny 1911. november 16.

Ady Endre

74. ÚJ, SZELÍD JEGYZETEK

Az Apponyi orációja

A pápista (nem katolikus) nagygyűlés s Apponyi pompás és veszedelmes orációja után siessünk a magyar soviniszták segítségére. Ők valóban zavarban lehetnek most már, s még zsidójuk és svábjuk is meginoghat attól a gondolattól, hogy a római katolikus Egyház s Magyarország sors-útja ugyanaz. Sohase volt így, és sohase lehet így: valahányszor a magyarság az ő európai, ezeréves séjourja alatt a maga magyarságát fölháborodottan félteni kezdte, a pápistasággal került szembe. Álmostól Gézáig és Istvánig, kit kedvem volna Gizelistvánnak elkeresztelni, Kálmán királytól a mohácsi vészig, Caraffától mostanig mindig szembenálltak: pápistaság és magyar-megmaradás. Hiszen róm. kat. magyar főpapjaink között sok-sok akadt, aki mihelyst veszedelemben látta a magyarságot s a magyarságát, antipápistább lett Baltazár Dezsőnél. Különben ne szaporítsuk a szót: a magyar kálvinistaság keletkezése és kínlódásos, zivataros megmaradása, a - csak fej nélkül - Róma alá került magyar görög katolikusok, magyar görögkeletiek, a harcias magyar luteránusok, a legtiszteletreméltóbb unitáriusok, a régi szombatosok, a nazarénusok, a baptisták stb., stb. beszélnek magukért. A pápistaság és a magyarság sohase avagy rosszul voltak egyek s akármilyen soviniszta és nagyúr valaki, ezt csak azért nem látja, mert nem akarja látni. Egyébként pedig e pár sor nem a magyardúlás jogáért és érdekében íratott, de azért, mert ez országban szépen, tanulóan gyarapodik a magyarság, s kár volna, ha az Egyház (róm. kat.) gáncsot vetne neki.

Jeszenák báróné igaza

Jeszenák bárónét elítélték, mert nem felejtette el a Bíró, a szörnyű hatalmú járásbíró előtt sem, hogy ő nem toloncházból elővezetett cseléd. Bánom is én, ha ezer bajomra ráadásul vádat emelnek ellenem, én igenis vádat emelek egy bizonyos klasszisú bírói fajta ellen. Megértem, hogy Magyarországon a közigazgatás után épp a bíróanyag a legsilányabb: szegény, hamar-kenyeret áhító emberek a nagyobbik rész. De a fene, illetve ez a feudális Magyarország tehet róla, hogy a magyar bírók felének halvány sejtelme sincs róla, hogy az érintkezés kedves módjában divatok, korszakok s nevek vannak. Ezt is majdnem tapasztalatból mondhatom: a magyar bírók nagy része Werbőczi és Szilágyi Dezső nevében goromba, hatalmaskodó és neveletlen. Szegények, nem tehetnek teljesen róla, mert hát hol is szedték volna a humanizmust, kultúrát és jómodort?

A Zápolya esete

Zápolya (a Szapolyai-név valószínűtlen, és csak a csakazértis-histórikusok vesszőlova) megint divatba kezd jönni. Hazai Samu miniszter úr úgy véli, hogy Mohácsnál minden elveszett, a többnél is több, s nyilván Zápolya a hibás - a magyar s többi urakon kívül.

Hát jó dolog lesz valamit már kiírni: a magyar királyválasztások, nádorválasztások egyenlő rangúak voltak a mai falusi bíróválasztásokkal. A földesúr kikeresett a maga számára egy alkalmas szolgaalanyt, aki némileg „közigazgat", de elsősorban az ő birtoki és úri érdekeit védi. A Habsburgok e szép, magyar úri erkölcsök révén csinálhattak itt trónt, megváltást és örök uralmat. Azóta az erők kicserélték egymást, s ma már nincs Magyarország, mely revolválni tudná, különben is jobb ma egy Habsburg, mint holnapután egy Zápolya, s csak törődjünk szépen bele, hogy Magyarország legnagyobb fórumi demonstrációja is egyenlő rangú a régi, hagyományos, falusi bíróválasztással.

Világ 1911. november 17.

Ady Endre

75. A ZILAHI INTERNÁTUS

Igen tisztelt Szerkesztő úr, nem azért, mert Zilah város Wesselényi Kollégiuma volt az én alma materem, de igazságból és igazságért írom ezt a pár cáfoló sort. A zilahi Wesselényi Kollégium valósággal egy kis elődobott köztársasága a még vajúdó demokrata Magyarországnak. Lehet, hogy haszon helyett ártok e becsületes denunciálással ez ősi iskola professzorainak, akik részben volt tanáraim, de egy-két kivétellel nagyon megbecsült jóbarátaim. Kincs Gyula, az igazgató, a legkívánandóbban magyar, dolgos, tudós és kultúrás ember, erős látású, demokrata. Az internátus vezető tanárai lelkes, jó, okos emberek, s a zilahi internátus páratlanul modern, kényelmes, olcsó és nemes intézmény. Láttam, sőt tanulmányoztam az én régi és csodálatosan megfiatalodott iskolámat, s tudom, hogy itt szinte apostoli az az igyekezet, hogy a szegény, talentumos fiúk fölszabadulva, majdnem ingyen tanuljanak és boldoguljanak. Azt is bizonyíthatom, hogy a zilahi diákság évről-évre tanultabb, csiszoltabb, komolyabb, egészségesebb. Dehogyis lehetséges Zilahon az éhségsztrájk, s megdöbbent a mindig komoly Az Est zilahi tudósítójának ez a tévedése. Egyre kevesebb lesz az igazi, liberális és a haladással eljegyzett magyar középiskola, s nagy kár volna ennek szinte prototípusát, a zilahit, diszkreditálni. Nagyon kérem, tisztelt Szerkesztő úr, közölje ezt a néhány sort, mely jóságáért előre hálás az ön régi híve,

Az Est 1911. november 18.

Ady Endre

76. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Mikes és [az] *ingatörvény)* Babéros, kedves, agg Lévay Józsefnek s a lezajlott miskolci szép napnak vagyok hálás azért, hogy most báró Barkóczynak dicsőségét hirdethetem. Egy bizonyos: Barkóczy a nevelés, az iskola, a gyermekhódítás nagyszerű fontosságát látja legalábbis olyan jól, mint akármelyik nemes, harcos, tudós ellenfele. S ez imponáló, mert

igazán az az igaz, hogy nincs tökéletes fölszabadulás az ifjúkori tanítások és hatások alól. Én a mesékkel egyidőben mindig csak hazafias legendákat kaptam, s tizenkét éves koromban a vizsgán Czuczor „Riadó”-ját szavalván, sírógörcsökben omlottam le. S később, legényedő diákkoromban egy természettani órán az ingatörvényt, ha meghalok is, igazolni, levezetni nem tudtam. Nem apró eset ez, amikor az első eminenst ilyen kudarc éri, de engem csak hiúságomon sújtott meg az ingatörvény. Holott akkor már lázadó voltam, sokat olvasó, kutató s mindent újramegállapító kedvű emberke. Olyan valaki voltam már, aki tudta, hogy az ingatörvény fölségesebb, nagyobb minden nemzeti és eposzi incidensnél. S akkor este verseket olvastam, elolvastam a Lévay Mikes-versét és sírtam, bomlottan sírtam. És ez nem neuraszténia, ha valaki közbevetné, de egyszerű magyarázata, hogy az emberből még hit nélkül is visszazsong az, amit gyermekkorában szentül beletanítottak.

[II.]

(Kolozsvár református püspöke) Mert nem erdélyi püspök Mailáth óta, így kell címeznem Kenessey kálvinista püspök, illetve szuperintendens urat. Csodálatos, hogy a magyar hírlapok olyan hanyagul siklottak el a főtiszteletű úr Bánffy-búcsúztató, furcsa beszéde fölött. Pedig itt egy kezdődő História beszélt: az úri, elegáns, új vágású református püspök küldött üzenetet a szintén újfajta, kis lelkipásztoroknak. Még én is értem azt az időt, amikor a falusi kálvinista pap alázatosan megtekintetesurazta a nemes, birtokos urat, mint nálánál elsőbb embert. De viszont akkor még oly erkölcsök dívtak, hogy a református főpap lekapartatta bárónő feleségének ősi palotájáról a címert. Úgy látszik, hogy szörnyűségesen nagy dolgok előtt áll a magyar társadalom, amikor derék kálvinista hitsorsosaim is megzavarodnak. Kenessey, például, hajlandó finom kesztyűt húzni, hogy Mailáthtal kezetfogva osztozkodjanak együtt Erdélyország fölött. Közben elfelejtenek egy szász püspököt, egy román metropolitát, több más nagypapot, azaz nem is felejtik el őket. De Kennessey leggyorsabban a megváltozott, új, erős, magyar és művelt tiszteletes urakról feledkezett meg. Ezek bizony nem a régi úrimádók, sőt a fajtájukból püspök is lett Debrecenben. Kálvinistaság, kolozsvári református püspökség, demokrácia összeillenek, de Kenessey csak Mailáthtal illik össze. És ez anakron illetlenség még nagyon meg fogja bosszulni magát, legelsősorban a magyar kálvinistákon.

[III.]

(Szegény Áchim András) Ez a szegény, megölt Ondris nem volt Messiás, s akik élnek, okvetlenül többet érnek, mint ő, aki már halott. De ha valaki nem is Messiás, haló poraiban is hozzátartozhatik az Élethez és az élőkhöz, és ilyen halott Áchim András. Aki bántja, élőket bánt, aki piszkolja, bepiszkolódik, mert ő egy nem teljesen sikerült Dózsa György. Persze, ezt sem a hetykén radikális, sem az erkölcstelenül, sem az erkölcsösen konzervatív világban nem értik vagy nem akarják érteni. De a Dózsa Györgyök mégis termései a földnek, s nem lehet annyi hamis tanút állítni a sírjukra, mint ahány igaz tanú kerül közülünk.

Világ 1911. november 24.

Ady Endre

77. ÜNNEPRONTÁS

- A Nyugat matinéja körül -

Hát játsszunk Parlamentesdit, Omgét, Országos Kaszinót s egyéb úri játékot, ha csakugyan olyan kicsattanó szilajságú és pirosságú a mi játékos kedvünk. Gyúlékony fedelű, paticsfalú háznak két oldalán játszadoznak egyformán veszedelmes tűzzel szakállas és szakálltalan gyermekek egymás bosszantására. Hát csak játsszunk, ha olyan mindegy ennek az országnak, családainknak, munkánknak, eredményeinknek, jogunknak élete és sorsa. De mást gondolok: nem szabad cinikus cinkossá válnia annak, akinek egy picinyke hite, ereje, gondolata van, s aki olyan előkelő publikumhoz szólhat, mint a Világé.

Röviden fogom a dolgot előadni: volt egyszer egy jó íróember, akit ünnepelni illett és kellett (én, sajnos, nyavalyásan, csak írásban üzenhettem neki), és aki történetesen kálvinista hitvallásúnak született. Mondják azt is némely kávéházakban, hogy ez az igaz íróember hivatalos elismerésekre, írói rangokra és pozíciókra vágyik. Én tudom, hogy nem vágyik, de akarnám, hogy vágyjék, mert egy igaz írónak szerencsés élete és modora mindnyájunknak, akik újat akarunk, előfogatos ígérete.

Azonban az történik, hogy e jó írót Blaha Lujza játssza egy kis [egy]fölvonásosban, és aki verset szavaltat - mondjuk - Csortossal, szintén nem Mózes törvénye szerint szült, élő és lélegző ember. Erre megbolondul néhány, az orra hegyén túl nem nagyon látó hiúságos és nem keresztyén ember: hallgat, zúgolódik vagy lázad. Híreim, jeleim és tapasztalataim azt hozták hozzám, hogy bizonyos könnyű, cifra sikerű urak abban az irodalmi csapatban, amelyhez én sine qua non tartozom, engem és néhányunkat keresztyén blokkocska alakításával gyanúsítanak. Hát én még alig tudtam annyi időt szakítani, hogy tisztába jöjjek: keresztyén vagyok, pogány, zsidó vagy más. De azt biztosan tudom, hogy ez ország zsidó vallású embereinek, a magyar polgárság érdemes elitjének tiltó szava van ez ellen. Egy-két könnyelmű fráter elfelejtheti, hogy a magyar élet kissé több, mint a szerkesztőség, hotelszoba és a cigarettás hangulat a kávéházban. De a jobbak legyenek látóbbak, mint a túlsó oldalon például Rákosi Jenő, és legyenek végre emberek és európaiak. Ebben a szép, hitvány országban - hitem szerint - csak a zsidók tudhatnak harcolni a klerikalizmus biztos rezsimje ellen.

Polónyi, Szmrecsányi ne jussanak be ugyan a magyar értelmesek rendjébe, de vigyázzanak a Ház másik oldalán tüzeskedők.

Budapestről már minden illetékes és nem illetékes ember elmondta a véleményét, de ez a város a magyarság záloga és hite, holott utálatos és utolsó város. Ne tessék ellenben azok ellen dolgozni, sőt összeesküdni, akik ősi keresztyénekként hullottak az Élet portájára, de mégsem lesznek cionista keresztyének. Budapest és az egész ország zsidósága tiltakozzék - a saját érdekében - az ellen, hogy csak az lehessen jó író és művész avagy tudós, aki zsidó.

Vagyunk még Magyarországon az úgy csúfolt „ősmagyarok”-ból, akik csak pár pillanatnyi hangulatból ismerjük az antiszemitaságot. Se ízlésünk, se hajlamunk, se érdekünk, se tehetségünk, se kedvünk, se őrültségünk nincs hozzá. A Degenfeld Józsefek, Ferenczy Gyulák, Baltazárok, Kincs Gyulák, Justh Gyulák (mennyi Gyulák, mennyi zárójel, s mennyi emlékeztetés a lázadó pogány Gyulára) csupa derék várnagyok.

Ne tessék (pláne, amikor Budapest kozmopolita voltáról annyi ócska és hazug szó rikácsol) zsidóskodni és kereszténykedni. Üzlet, zseb, hiúság: tiszteletre majdnem méltó dolgok, de betakarni ezeket a legszennyesebb takaróval, a magyar-zsidó kérdéssel - pfuj. Ezt csak rosszmájú avagy rosszeszű és látású ember teheti, s minden okos zsidó vallású embernek meg kell pofoznia azt a rövideszű gyarlót, akinek *most* jut eszébe a keresztyénüldözés. Jó lesz egymást, jó lesz egymásra, jó lesz a készülő ultramontánizmusra figyelni, s hetyke dicsőségű

írók (újságírók) ne rontsák el a mi művelt, távolról-jötten is közös, egységes magyarságunkat és kultúrásságunkat.

Világ 1911. november 30.

Ady Endre

78. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Gyónás a Világnak) Confiteor: el találtam felejteni megint, hogy szép hazánkban, Hungáriában, legkevésbé szabad minden őszintén jött őszinteséget kiírni vagy kimondani. Az, amit a Világban a Móricz-matiné keserű szájízeként elsóhajtottam, egy-két ultramontán hírlap kegyéből hercehurcás, igaztalan bűz lett. Már a verseim sorsa is kioktathatott volna, hogy aki jó, új, bátor, az legalábbis: megérthetetlen, de mégis agyonbunkózandó - nálunk. Amit írtam: igaz, de valósággal fatálisan éppen akkor írtam meg, amikor én az én igazságommal csak igazságtalan lehettem. Ezt az utált-tisztelt Budapestet éppen akkor kellett megvédeniük ragyogó, vitéz embereknek sötét agyak rágalmai ellen, amikor én már levelemet megírtam. És én megírtam a magam igazságát akkor, amikor minden nagyobb igazságommal Budapest és népének, nyugtalanságának, forrongásának igazságát kellett volna kiabálnom. Azt gondoltam szépen s a Világgal hivően, hogy ma már Magyarországon lehetséges bátran megróni minden nyilvános ferdeséget. Csalódtam, mert prédája s ürügye lettem a felekezeties ostobaságok betű-orgánumainak, s még jó szerencsém, hogy elvtársuknak nem fogadtak. Tanulság: jobban kell szeretnem ma még azokat is, akiket a változtatás s az újító harc vágyán kívül világok választanak el tőlem. Igazán sokkal dühítőbb butaságokat kell még nálunk vagy harminc esztendőig lebírni, míg rátérhetünk egy igazi kultúrélet szépséghibáira. A Móricz-matinét valóban keresztyén tüntetésnek vette néhány ember, de ördög vigye el a taktikátlan poétát: nem kellett volna ezt meglátni. Mert nagyobb bűnök, elmaradottságok, gonoszságok vannak Magyarországon, mintsem hogy a legkisebb jó ember a legnagyobb becsületességből is akaratlan eszközükké legyen mindenfajta reakcionáriusoknak.

II.

(Szendrey Júlia - telefonon) Hogy Budapesten a telefon minden lesz, csupán jobb nem, tudjuk, de ennek a kimondása is afféle szükséges, sőt nagyszerű banalitás. Hiszen van abban sok krisztusi beteljesedettség, hogy a budapesti telefon elárul bennünket egymásnak, családdá tesz. Van eset, hogy a kért cím helyett három-négy idegen beszélgetést kell percekig hallgatnom, s ez: szép. Például: ma olvastam egy délutáni újságban bizonyos Katz Etelkáról, aki egy nagyváradi ügyvéd barátnője. De ezenfölül Katz Etelka egy csak kezdőbetűkkel megjelölt bankdirektor úr részére keresett harmatos, ifjú barátnőt Debrecenben. Debrecen is, Nagyvárad is ismerős helyeim, asszonyos kíváncsiság gyötört: kik ezek az urak? Telefonálgattam régi ismerősökhöz, s egyszerre csak váratlanul a Szendrey Júlia nevét dobták a fülemhez. Valami fölolvasás-tervről tényleg olvastam is: „Szendrey Júlia vétkezett-e, hogy Petőfi után újból férjhez ment?" Erről nekem volt, van, lesz írott, mondott, gondolt, határozott s nem tegnapi véleményem, de mégis megrökönyödtem. A telefonon egy úr magyarázta (riport vagy megbeszélés, készülés vagy vita volt-e, nem tudom) Szendrey Júliát s az okokat, hogy a Petőfi jóslatát miért kellett teljesítenie. Más azt mondaná erre: ez a Budapest mégiscsak intellektuális város, vagy rettenetesek itt a telefonviszonyok, de én azt mondom, hogy a nők halhatatlanabbak, a Petőfik női, a Petőfiknél.

III.

(Justh Zsigmond regénye) Szegény néhai Justh Zsigának olvastam el - tizenkét év után fölmelegítetten - egy regénykéjét, mivel most régibb íróink könyveivel mulatok. Ez a regényke a maga idejében finom, sőt értékes volt, s okvetlenül különb a későbbi Herczeg-regényeknél. És áhítatosabban olvashatták az akkori sznob olvasók, mivel hát a legkékvérűbb arisztokraták életéről szól beavatottan s mégis naivan. Nem gondolnám, hogy Justh nem ismerte a magyar kékvérűeket, s még kevésbé gondolnám, hogy azóta sokkal változtak ezek a lények életükben. Nekem se sorsom, se időm, se kedvem nem engedték meg, hogy a magam szemeivel a saját szemeimmel láthassam - egy kis egyenrangúsággal s fél lépésről - őket. De a Justh Zsigmond regénykéje újból meggyőz, hogy a mi mágnásaink kiskirályi allűrökkel sem éltek s élnek másként, mint a megpocakosodott kispolgárok. Hiába, az Életet kezelni, elintézni nem elég a régi rablás, tébolygás, hetykeség, császári urakhoz való dörgölődzés és vagyon: kell, illetve kellene mindehhez egy kis művészet is. Egy igazi művész mindig teljesebben, tudatosabban, szebben fogja elélni a reá kiszabott életet, mint akármelyik Eszterházy herceg - ami megint, íme, egy kedves, jó, szükséges banalitás.

Világ 1911. december 3.

Ady Endre

79. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A Pénz-Danték kora) Marxra esküdjék valaki, vagy még Marxot is kevesellje, meg kell látnia egy csodálatosan szépet ez ocsmányul kapitalista világban. Szaporodnak a Carnegie-k, egy új művésztípus, újféle alkotók, mai civilizációnknak legkifejezőbb művészei, igazi Pénz-Danték. Ezek a Carnegie-k herkulesi és thészeuszi bátorsággal, erővel s merkuri gyorseszűséggel szárnyalják, öklezik, fejik meg a mai gazdasági életet. S amikor szörnyű energia árán szörnyű számú milliókat halmoztak föl, elkezdik szépen, tervesen, a legnagyszerűbb, legkrisztusibb célokra kiosztogatni.

Ez: új művészet, s talán nagyobb értékű a nyelv, a szín, a vonal, a hang, a gondolat s a derűsen formált élet művészeténél. Igazsága pedig az, hogy jó, jó, elismerjük, hogy gazdasági okok mívelnek majdnem mindent az emberi társadalomban, de ez az „így van" s a kiválóságok fenoménja gondolkozásba ejti a leghivőbbeket is. Miért van úgy, hogy éppen a gazdasági okok szabályozzák, illetve kuszálják össze a mi életünket, s miért szinte törvény néhány ezer év óta a kiválóak elsősége?

Az új művészek, a Pénz-Danték érzik, hogy langyos álmos, buta tömegek csak nyomorúságot tenyészthetnek, de lehető, leglehetőbb vagyonok gyűjtésére képtelenek. Ők tehát, mint Homérosz, Pheidiasz, Szophoklész, Dante, Michelangelo, Shakespeare és a többi vállalják a kiválasztottak szent küldetését. A silány tömegek helyett s a mindenkori silány tömegek részére zsenijükkel megszerzik a pénzt, amelyet ezek sohase tudnának még elképzelni sem, hát még megszerezni. Persze, még kevesen vannak a Carnegie-k, de a Danték sincsenek sokan, ám meg kellett látnunk és mutatnunk a modern kapitalizmusnak ezt az új művészfajtáját.

II.

(A geszti Napóleon) A geszti Napóleon a minap nagyon leszólta, lejár[at]ta az igazit, a korzikai Napóleont egy, még Komádiban is alantasnak tetszhető fölolvasásban. De ne legyünk irgalmatlanok, sőt kérjünk bocsánatot a geszti Napóleontól, hogy Mikulás után adjuk csak neki a méltán dukáló Mikulás-ajándékot. Tehát Tisza Istvánnak ajándékozzuk az ő említett fölolvasásából az egyébként nagyon ósdi Napóleon-megállapításnak minden magyar hasonlóságát és morálját. Napóleont, az igazit, szidja Tisza, de elismeri róla, hogy újkori cézárságával, betelhetetlen éhségű dölyfével megcsinálta akaratlanul a népek szabadságmozgalmait. Mikulás-ajándékként, íme, fogadja el Tisza István, a geszti Napóleon, a párhuzamnak e ritka bókját: ő is napóleoni szerepet tölt be szegény Magyarországban. Ahogyan a tanítókat, a tanítókat is, a szabadságmozgalmak vitéz harcosaivá avatta, ez majdnem új Táncsicsot formál szemünkben a geszti Napóleonból. Mindig mondottam én beszélgetés közben, hogy Tisza István igen szép jövendőjű és reményű forradalmára az új Magyarországnak, így van, megérdemli az elkésett Mikulás-ajándékot, s az Isten az igazi Napóleonnál sokkal tovább éltesse.

III.

(Papír Sándor szerencséje) Szegény, immár néhai újpesti direktor még halálával is adhat sokaknak valami olyan banálisat, tehát érdekeset és mulattatót, amilyen az egész színjátszás. Papír Sándor szerencsétlensége sokunknak irigyelően eszünkbe juttatja Papír Sándor szerencséjét: neki nem volt sok küzdelme az élettel, melytől végre is el kell szabadulnunk. Ezek a holtbizonyos „hűdés"-ek nagyon szépek, szerencsések, amikor ilyen teljesen jól sikerülnek s nem csak a még nyomorékabbá tevés erejéig. Nálunk a paraszt még mindig hosszú életet él s a régi, szolid, kultúrás sváb eredetű is, mert ők így szokták meg évszázadok óta. De akik egy balkáni-párizsi-New York-i zamatú s izgalmú életbe előzmények nélkül rántódtunk be, legyünk elkészülve, hogy nem halunk meg nyolcvanéves korunkban s végelgyöngülésben. Meghalunk azonban most vagy holnap, vagy holnapután, sőt még kivételesen a nyolcvanéves korban is váratlanul s legtöbbször csak félig. Annyi félhalott ember sehol sincs, mint nálunk, s az újpesti komédia-direktort határozottan szerencsésnek kell nyilvánítanunk ezen, kétségtelenül biztos, gyors, törvényes meghalásért.

Világ 1911. december 10.

Diósadi

80. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A Széchenyi-bál merénylete) Valami Széchenyi-bál nevezetű bál készülő merényletére kell hangosan figyelmeztetnünk a magyar és patrióta társadalmat. Mi ugyanis, minden radikalizmusunk mellett, óvatos kegyelettel vagyunk a történelmi Magyarország neves uraihoz, a mágnásokhoz, a király báróihoz. Nos, a Széchenyi-bál rendezősége valami olyant gondolt ki, hogy csontjainkban meghűl a velő, mert hát mi jó magyarok vagyunk. Egy ósdi, zenés életkép fogná bevezetni a Széchenyi-bált, mely zenés életképben - csak a szerepeltetett magyar főurak élő utódjai ágálhatnak. Avagy fordítva: olyan nevű s törvényesen biztosított leszármazású urak, akik érthető és természetes jusst formálnak a származáshoz.

Nos, hát itt van a baj, itt van a merénylet, itt van a merénylet a mi hazafias szívünk ellen, mert itt dupla baj van. 1. Ha a mai mágnás-úrfiak hiteles őseikhez ragaszkodnak - cseh, talján, sváb,

francia inasok, udvaroncok, vitéz gárdisták vagy legjobb esetben is egy másik mágnáscsaládból tellett urak kerülnek ki. Magyarországban, e kaszinós nagyközségben, úgyis, igazán vagy igaztalanul, tíz-tizenkét mágnáscsaládról pletykálják, tudják, hogy az apák, a nagyapák vagy ősapák összekavarták a dolgokat, illetve az asszonyokat. 2. Ha az akkor, a zenés életkép idejében szereplő főurak utódai játszhatják csak a szerepeket, ki kell keresni egy légió fattyút és fattyú-utódot, ami lehetetlen, s ha lehetséges, akkor bántó.

Így tehát a Széchenyi-bál akármelyik végén fogja meg a dolgot, mindenképpen kegyetlenül jár el, mert hamisítást, ugye, a Széchenyi-bál rendezőiről föltennünk nem szabad. Hadd higgye tovább is ez a jámbor, jó, alázatos, magyar társadalom, hogy arisztokratái legalábbis vérbeliek és hitelesek: nem kell a leleplezés. A Széchenyi-bál pedig vagy leleplezést volna kénytelen csinálni, vagy amitől hazafias lelkünk retteg, s ami csúnyább: káprázatos elleplezést csinál, s hozzátesszük - minden gyávaság nélkül, de lovagiasan -, hogy ez írásunk személy szerint senkire sem vonatkozik a zenés életkép különben is ismeretlen úrfiai és dámácskái közül.

II.

(A Kenediek taktikája) Kenedi Gézának nem tetszik az irodalom és művészet szabadsága - sem, s még a parlamentben is - most nevessünk: a mai magyar parlamentben - kiönti a lelkét, effélékről beszél, s csendőrért kiált. Figyelem: ez nem olyan egyszerű eset, amilyennek látszik, s Kenedi Géza nincs egyedül, ő nem egypéldányú ember, a Kenediek sokan vannak, és sokasodnak. Ezek azok az egytizedtől fölfelé egész egynegyedig, sőt félig írótalentumok, akik most sok szerencsével halászhatnak a zavarosban. Van nagyszerű, közönséghódító, új, magyar irodalmunk és művészetünk néhány esztendő óta, s van egy megmohosodott, hizlalóba jutott, irodalmi őslényvilágunk. Ez utóbbi öreg is, tehetetlen is, pozíciókban, falásban elkényelmesedett, de különben is bizonyos intelligenciájú. Most ezek helyett előállnak, mint sértettek, azok, akik a két generáció között bújtak meg alacsony képességeikkel. A taktika az, hogy az ő panaszaik majd őrájuk hárítják a régibb és érdemesebb, de túlhaladt írók és művészek nimbuszát. Még az öreg Gyulainak mondottam, s nagyon igaz, hogy a becsületes, új irodalomnak és művészetnek Petőfi megmaradt kortársainál nagyobb, ravaszabb, ártóbb ellenségei ezek a Kenediek, még ha Rákosi Jenőnek, Herczeg Ferencnek stb. hívják is egyiküket-másikukat.

III.

(Tóth Béla mondása) A Világ kedves, kitűnő főszerkesztője figyelmeztetett egyszer Tóth Bélának egy pompás mondására. Tóth Béláéra, akit nekem - sajnos - halála előtt néhány héttel kellett egy sokáig késett, visszatartott cikkemben megfenyítenem. Hiszen lehet, hogy magam is járok, járhatok úgy, ha élek, mint ő: öregszünk és haragszunk, de ő hamar vált kíméletlen öreggé és haragvóvá. Ennek az egyébként nagyszerű magyar krónikásnak egyszer egy magyar sörgyáros magyarázgatta, hogy a magyar sör versenyezhet minden külföldivel, pártolni kell a magyar ipart és így tovább. Szerette volna, ha Tóth Béla ható tolla egy jó kis reklámot ereszt, s egyelőre bátorkodott kóstolónak fölajánlani egy pár ládányi sört.

- Kedves uram - hebegte az ő tüzével, meggyőződésével és bölcsességével Tóth Béla -, én ugyan pénzért írok, írásból szerzett pénzből élek, de a sörért fizetni szoktam.

Micsoda erkölcsi magasságban élt ez az ember, Magyarországon, ahol hazafias, altruista s tudomisén micsoda akciók jövedelméből nagy pénzeket raknak zsebre honunk számos nagyjai.

Világ 1911. december 24.

Diósadi

81. IRODALOMPOLITIKA

A Világ, amely egész valójából és lelkéből szereti és harsonázza az igazi művészetet és irodalmat, nem most először bolygatja meg az írók dolgát. Most azonban szeretné ezt a kérdést legegyszerűbb, de legaktuálisabb és leghitelesebb forrásához visszavezetni. Beavatottabb íróemberek tudják, hogy másfél év óta éppen azok között, akik sok idő után megint irodalmat, magyar irodalmat csináltak, kontroverziák, gyanúk vannak. Ez a beteg, balga és lappangó krízis nagyon-nagyon árt az egész újulni vágyó magyar társadalom ügyének. Végre is az írók, a művészek, az igazán azok, legérzékenyebb ember-szerszámai egy társadalomnak, egy nemzet-kultúrának. A Nyugat folyóirat megalapítója, a lelkes Hatvany Lajos írt volt ugyanezen folyóiratban egy pompás cikket. „Irodalompolitika" volt a címe, s jellemző a hírlapoknál meghúzódott magyar írók őszinteségére és szabadságára, hogy ez a nagyszerű írás majdnem visszhang nélkül maradt. Körülbelül Hatvany Lajosnak ez a - mégis és sokáig - emlékezetes cikke az, amely az új problémát nálunk eddig a hazugságok, kényelmek és naiv önáltatások burkából legjobban kihántotta. Csak ebben a koldus Magyarországban, mely egy-kétszáz úrnak tulajdona, lehetséges, hogy a nagy, predesztinált művészt vagy írót az utókor elismerésével etessék és halassák meg. Kell a legjobb írónak, művésznek is propagátor, ki az író és művész még tartó élete alatt hozza meg a diadalt. A közönség nem rossz, csak elrontott és lassú, tehát kivételesen becsesek azok a művészízlésű emberek, aki[k] húsz-harminc éves elkéséstől visszarántják a publikumot. Valamint hogy szent és nagy valami a művészet, az író, a művész számára az újság, a hírlap, a zsurnalisztika, szóval a bebeszélés, mondjuk reklám, de mondhatjuk a kultúrlelkiismeret. El kell fogadtatni a közönséggel az új talentumokat minden áron, de viszont nem szabad az ilyenek rovására új és új emberekkel olyan forradalomra utalni, amely már megcsinálódott, s néhány évtizedig nem ismétlődhetik. Azután megint nem szabad több különböző írói generációt a harmónia kedvéért egy nagy meddőségben egyesíteni. Szóval az író sem afféle furcsa fakír, aki éhen-szomjan, alvón és élés nélkül éli le az életet. De folytonos fölfedezésekkel, oktalanokkal, pláne e koldus s irodalmilag csak most kezdett hajlamú országban, nem lehet igazi irodalom s ügyes, irodalmas svihákság közé magas falat állítani. Tehát az irodalomnak - eleven és harcos lendület lévén - szüksége van a politikára, sőt eszes őrnagyokra, sőt igen jeles taktikára, melyhez persze vezérkar is kell. És most sűrítsük össze a kérdést, melyet igen jogos véleményű író-kitűnőségekhez intéztünk.

„Van-e szüksége és jussa talán a legzseniálisabb íróművésznek, hogy okos propagandával hozzá, műveihez siettessék a lassú publikumot, s viszont az irodalom olyan hitványság, hogy az okos irodalompolitika fölösleges, avagy olyan isteni és égies, hogy igazi művésznek nem illik, sőt nem szabad halála előtt győznie? És egyáltalában szabad-e, szükséges-e irodalompolitikát csinálni, más szóval: melléállni az igaz művész-íróhoz, s hozzájuttatni őt legalábbis egy kis percentjéhez annak, ami halála után úgyis kijár, késetten, neki, s amit kontár ügyeskedők s forradalmaskodó másolók minden mai napon, hetyke életükben, elérnek?"

Világ 1911. december 30.

82. [IRODALOMPOLITIKA]

[Ady Endre nyilatkozata]

Hogy kell-e irodalompolitika, s hogy hogyan kell, erről nekem régen és változatlanul megvan a véleményem, bőrömön és véremen szerzett.

Hatvany Lajos barátom nemrégiben pompás cikkben, éppen ebben a bizonyos irodalom-politikáról szólóban, mintha valamit nem eléggé hangosan mondott volna ki. Megmondhatja

Hatvany Lajos is, hogy valahányszor e cikktémájáról szó esett közöttünk, talán még nálánál is hevesebben kardoskodtam az ő okos és nagy igazságaiért. De sőt bátrabb voltam, lévén az én számomra könnyebb és felelősségtelenebb a bátorság, s azt vallottam, hogy nem elég a harc csak az impotensek, a számító epigonok s az öreg irodalmi tiszttartók ellen. Már-már harcolnunk kell istenigazában azok ellen a boltossegédek és masamód-kisasszonyok ellen is, akik a mi törő, rettenetes küzdelmünkből utánozón olcsó hasznot iparkodnak húzni.

Nem ez az, amit Hatvany Lajos talán nem mondott ki elég hangosan, hanem az, hogy nekünk, néhányunknak, harcunk legkezdetén nem a fiatalság volt minden erőnk és jogcímünk. És nem a merészség csupán, amellyel egyedül afrikai kutatóknak, aviatikusoknak s börzelovagoknak szabad elindulni a merészség egyéb alsóbbrendű pályáiról hallgatván. És talán azt nem mondta ki elég hangosan az én szeretett és bátor Hatvany Lajosom, hogy mi, újítók és fölszabadítók, még nem hódítottunk annyit, hogy éppen csak tőlünk, nálunk akarjanak sarcolni a sarcoló kedvű legfiatalabbak.

Ez nem volt soha s nem lehetett se kenyérnek, se becsülésnek, hírnek irigylése avagy pláne új köntösű reakció, de egy szörnyűen világos megállapítás. Két-három-négy ember piacra vitte a bőrét, s mondjuk egy anticipált, szép, öreg frázissal: fölébresztette a magyar irodalmat, mely egy fertályszázadig horkolva aludt, s ekkor jönnek lakomára gyülekezve a jó fogú és jó gyomrú ifjak.

Hiszen jöjjenek az ifjak, *mindig*, örökösen jöjjenek, újjal, ébresztővel, naggyal, valamivel, de ne csupán sokféle éhségükkel. S akiket illet, ne felejtsék el, hogy mi még nem nyertük meg a csatát, s csak pusztulásba visz bennünket a hátunkra rohanó mezei had. Itt várak és területek vannak, meghódítandók, megvevendők, legyenek hát [a] fiatal fölbátorultak illő türelemmel, ha a merészségnél egyebet úgyse tudnak behozni a viadalba.

Egyszer, valamikor, kedves, úri körben, irodalomról vitázó társaságban azt mondtam: természettudományos alapon se lehetséges, hogy jobb, igazabb magyar lírikus jöhessen harminc-negyven évig nálamnál s erősebb irodalmi forrongás a mienkénél. Ez a tréfás hencegés, lehántva magamról a magamra övezett, önkényes dicsőség-ruhát, nem is olyan ízetlen tréfa: az Idő törvényt és rendet tart még az irodalomban is.

Lehet, hogy nekünk a mai struktúrájú Magyarországban az lesz a sorsunk, hogy a méltóságos aggok s méltatlan ifjoncok kettős ostroma, illetve ereje közül rokkantan kibukunk. S nekünk, akiknek ma még szép muszáj-dolog beletörődnünk a valamilyes érvényesülésnek ál és megalázó voltába, holnap talán ez a kevés se jut. Zagyva, kicsi publikum, fölszabadult, zöld írók, dafkekritikusok: ezek bizony nem nagyon igazolják a Hatvany Lajos nobilis lelkének szép optimizmusát, de hátha hamar igazolni fogja őt a fejlődés törvénye, parancsa, bölcsessége.

Világ 1911. december 30.

Ady Endre

83. [SEMPER IDEM]

[Gonda József könyve]

Gonda József könyvét szeretem és irigylem is, mert a Semper Idem írójánál aligha él ma hivőbb, teltebb, kulturáltabb[,] jobb magyar és író. Ha nem sértem meg vele Gondát, azt óhajtanám, hogy minden leendő nagy sorsú magyar író ilyen feljegyzésekkel induljon útra. De ez lehetetlen, már csak azért is az, mert Gonda József maga is kész író, poéta és gondolkozó s ráadásul a legtipikusabban új, magyar publikum.

Ilyen lettem volna én, ha Isten és Sors engedik, és a forradalmár író s a békétlen intellektuel e szent kettősségét benne nagyon megcsodálom. De jólesik tudnom, hogy ez a Gonda József nem egyedülije, hanem prototípusa egy készülő magyar társadalom vezéreinek. Valaki, akinek hite, elszántsága, véleménye, tudása, ösztöne, sőt művészete van mindenhez, amit élet és hír hozzáterelnek.

Szeretem Gonda Józsefet. Párizsi lármáimban, bajaimban is annak idején könnyezően megdöbbentett, mikor értesültem, hogy Hódmezővásárhelyen is van - valakink. Mert ez a legnagyszerűbb dolog - persze Ignotus rögtön meglátta -, hogy ilyen Gonda terem ma már a leghihetetlenebb pusztán.

Gonda József még sok szépet, megértőt, bátrat, magyarat[!] s esetleg egészen újat is fog a fejünkhöz vágni, és mi szívesen tartjuk a fejünket.

Adjon Isten - akiben ilyen egyszerűen talán Gonda se hisz, de aki van valahogy - nekünk sok ilyen nagyszerű, magyar intellektuelt.

A Jövendő 1912. január

Ady Endre

84. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A magyar Provence) Hódmezővásárhely a magyar Provence, hol és honnan s melyben sűrűen zúg a hír, s ahol a mistrál oly bejáratos, mint akár Arles-ban. Nagy Gyurka is ott él, az exképviselő, aki székelységével, ifjúságával s republikanizmusával sok-sok rossz viccet ért el már. Szokása ugyanis a mai magyar hírlapírásnak, részben-részben, hogy hitetlenségéért, tudatlanságáért, láztalanságáért a lelkeseken áll bosszút. Nagy György lelkes, szép, egész ember, s félek, hogy hiában[!] fogják rá a naivságot, mert ő nem naiv. Igaz, hogy ma minden okos embernek legalábbis az a témája és gondja, hogy Elek Pál rehabilitálódjék, avagy ne tehesse ezt. De közben a nyakunkat simogatják, fogják, s készül valami, ami esetleg nagyon rokonságos lehet az 1850. évvel. És ha csúfolják szellemes hírlapíróink a magyar Provence-ot s Nagy Gyurkát, jusson eszükbe, ha tud, hogy a Marseillaise is provence-i, s hogy Nagy Györgynek - maholnap igaza lehet.

II.

(Antal Gábor - elkésett) Antal Gábor, kálvinista püspökeink legkiválóbbja, elment a minap, hogy hittársainak örömét közölje a lutheránusok, a másikfajta protestánsok egyik ünnepén. Szépeket mondott Antal Gábor, mert mi, protestánsok, értünk az orációhoz, de amit a magyar protestantizmus jövőjéről mondott, az legalábbis bűnös optimizmus. Itt már csak múltról beszélhetünk, mert óvakodásunkkal elkéstünk e pápista világban, s Antal Gábor is elkésett.

III.

(Az irodalmi Máramaros) Máramaros Egan-fiaira, szóval némely, ottani, hamarjött kazárokra fogták rá, hogy pénzért mindenre - tanúk. Amikor még Tisza István a „közgazdasági tevékenység" hitében, jelszavában s hazugságában élt, ez rendjén volt. De azóta Tisza, a Tisza, Máramaros, kazár, irodalom, véderőtörvény, Jelen és Jövő megváltozott. Tiszáék azonban emberek, s habár a zsidót nem szeretik, át-áthívnak saját külön folyóiratukhoz, néhanapján, egy-egy máramarosi tanút is. A tanúnak nem árt, az irodalomnak sem, Máramaros hírnevének sem, de legkevésbé Tisza Istvánnak s az ő harciasan komoly lapjának. Sok itt Budapesten az igazán félreértett tehetség, sok a bűn, sok a Máramaros, sok az irodalom, és sok az - író.

IV.

(Megint a Széchenyi-bál) A Széchenyi-bálról azt se tudom, megvolt-e vagy se, de írni írtam már egyszer róla. Van egy új ideám: menjenek el Döblingbe a bál rendezői, s nézzenek szét eme hazafiasan megszentelt és borús helyen. És azután merjenek bált csinálni, hencegni, táncolni a Széchenyi-bál hívei, táncosai és álmagyarjai.

V.

(A Simor öröksége) Váltogatni kell minden rendszert, s Róma és a pápaság ezt húszezerszer igazán kipróbálták. Az esztergomi szék alapjában s voltaképpen csak vagyonilag szép és jó, hiszen egy koldus krajnai püspökség hatalmasabb nála. De, bár Magyarországon ma a klerikalizmus a divat s a Kollonich-rendszer, a nagy vagyonú magyar klerikalizmus utálatosan lakáj. És Magyarország számára nem jelent szívbevágót, hogy Simor örökségébe, melyben véletlenül Vaszary ül, ki fog következni. Egy bizonyos: valami fog következni ennyi szamárság és megalkuvás után, s ez a következés szekularizáció is lehet, de természetesen kombinálva egy esztergomi prímással.

Világ 1912. január 20.

Ady Endre

85. A SERLEGES MAGYARORSZÁG

Ezt a mai Magyarországot egy csintalan és Voltaire-beoltott magyar epigon, aki egy kicsit Kecskeméthy Aurél, s egy kicsit Baczur Gazsi, furcsán kicsúfolhatná. Serleges nemzet valánk és vagyunk tudniillik nagy idők óta, de most jutottunk el a stílushoz, s most lett serleg-bujdostatásunkból: művészet. Ma már nemesen, szépen rászolgáltunk a serleges Magyarország címére, rangjára: ma díszpoharat ürít Magyarországon az is, akit a bornak csak illata is lever a lábáról. Megérjük, hogy Magyarország buzgó, nemes antialkoholistái is kikaparnak egy halott antialkoholista őst a sírjából, ha ugyan volt, élt és halt valaha ilyen. S valóban semmi sem illik jobban a mai Magyarországhoz, mint az ős-kikeresés, serlegalapítás s nagy ováció díszserleggel a Múltra.

Ez a jó Feszty Árpád, ha már föltámadt, megérdemelne egy alapos, állami megbízást: fesse meg az új Honfoglalást, ezt a serleges Magyarországot. Úgy képzelném: minden mai, fórumi magyar díszpoharasan állna szemben egy patinás, az Időben megnőtt, históriai magyarnak árnyával. Többoldalú s gazdagabb egyéniségű és hiúságú kortársak egyszerre több néhai nagyságért is emelnék poharukat, s körülöttük ujjongana a boldog nép.

Valljuk be, nemcsak Szemere Miklósék űzik ezt a serlegjátékot, de mindannyian csináljuk, akik ma Magyarországon valamit is ágálunk. Egy kis szekularizáció kedvéért föltámasztunk

régi, naiv, zavaros táblabírákat s az általános, titkos stb.-ért meggyőződéstelen követeket. Holott Magyarországon még elvelődök nélkül is szekulárizálni kell, holott itt igenis a legteljesebb demokráciáé az igazság és a muszáj, de mégis.

Vázsonyiék Martinuzziékkal jöttek, még szegény Áchim is Dózsával, mi, irodalmi rendbontók, Petőfivel, mind serleget emeltünk valakire. S hogy az egész magyar glóbuson, a legádázabb ellenfelek is, kénytelenek egyformán ugyanazt csinálni, ez a kétségbeejtő. Szó sincs róla: egyformán, de itt-ott több ízléssel, jobbal dikcióznak egy-egy serlegbe akasztott nagy névnek kapcsán. Hiszen Tisza István például olyan konokul igaztalan, amikor Deák Ferencet veszi pártfogásába, mintha ezt Zrínyivel vagy Koppány vezérrel cselekedné. Egy Zichy Assisi vagy Nepomuk X. gróf Széchenyi-köszöntője még annyira sem való, mint a Herczeg Ferencé Petőfi emlékére.

Mert ugye bizonyos, hogy valamennyien magunkért beszélünk, amikor a régi Magyarország dísz-sírkertjét turkáljuk, magunkért, ügyünkért? S rajtunk és ügyünk becsületességén, az emberi haladás hozzánk hajló viszonyán telik, áll, hogy a serlegeinkből milyen bor beszél. A serlegemelőnek mivoltától, tartozandóságától függ, hogy milyen ékesen és igazán támad föl a halott, akit serlegével idéz.

Ha volna Szent Imre-serleg, más beszéddel kapná föl azt beszédre a Ferenc József-intézet most kicsapott mágnásdiákjainak valamelyike vagy egy szűzéletű kispap. Széchenyiről másként beszél Prohászka püspök, mint Szemere Miklós, s egészen másképpen beszélne valaki, ha kit e korszak szükségesnek látna Széchenyi egyenes lélekutódjának küzdelmeink közé beállítani.

Mindenesetre az ősökhöz üzletből ragaszkodóknak van több okuk a régi nevek habzó serlegét meg-megragadni. A magyar konzervatívokhoz, a „históriai" nevekhez még illik inkább ez a pohár-torna, mint a lázadó, új, elszánt vitézekhez. És mégis úgy van: ezek sem tehetnek másként, mert ha a temető, a sírok ország volnának, kezet fogni ott is csak csontkezekkel szabadna s verekedni is.

Pedig be szép volna serlegek nélkül nézni, állni szemben egymással, mikor az igazságaink, illetve elfogódottságaink olyan véresen elevenek. Hiszen serleg-föltámasztotta halottak úgyse fogják eldönteni a mi harcunk ügyét: nekünk kell ezt az isteni és mindig újuló Élet lobogója alatt megvívni. Serlegeket emelünk, emlékbeszédeket mondunk, halottakat idézünk ma Magyarországon, holott tudjuk, hogy ököl, friss szó s több élő kellene. Azonban, azonban az jut eszembe: csináltassunk közadakozásból egy aranyserleget, melyből minden év egy ünnepies napján egy-egy „forradalmár" valaki a serlegpolitika megszűnéséért kortyolna. Egyelőre, amikor egyformán serlegelünk, s egyformán hódolunk Magyarország mai élettelenségének, halott példa-kultuszának - ez a legbölcsebb dolog.

Világ 1912. január 24.

Ady Endre

86. DISPUTA

Oh, nem Berzeviczyék és az agg vagy ifjú Stróblék a bűnösök a Jókai-szobor botrányainak prezervatív módszerű és eredményű bűnében. Olyan ember dolgozik a Jókai-szobor meg-születése ellen még mindig, aki ez uraknál valamivel különb: Jókai Mór. Jókai Mór most még mindig nem akarja a maga szobrát, amiben sok gőg, de sok penitenciázás is van, mert életalkonyatának ismert szenzációja csak a balgáknál számít. Jókai azért penitenciázik most,

mert nagyon megbánta nagy és folyton fokozni kényszerült népszerűségét, melyet sokszor csak igazán nem fejedelmi fényszórókkal táplálhatott. És most valljuk be, hogy a szoborra illetlenül kevés a pénz, s talán legfőbbképpen azért kevés, mert a Jókai szobrára kevés időn belül kétszer gyűjtöttek. Mert az a nevezetes nemzeti ajándék alapjában már szoborcsináló, illetve szoborkésleltető, de mindenesetre, oktalan cselekedet volt. Már akkor a Jókai regényvilágának kegyelt népe még a politikai alakulásban is haldoklott, majdnem egy társadalom hullott ki egy társadalomból. S akkor Jókai számára csak az iskolás ifjak s a nagyszerű fantáziák némely amatőrjei maradtak meg úgyszólván a táblabíróvilág bölényein kívül. Ezek ott voltak, ott voltunk, az első szobor-gyűjtésnél, de a második gyűjtésnek idejére már kifáradtak az adakozók, meg azután el is hitványodtak, elváltoztak a nebulók s a nebulók tanítói. Most már tehát érthetjük a penitenciázó Jókainak egyidejű, jogos gőgjét: még csak miniszterelnöki atyafi-utódság se kell hozzá, el fog jönni az ő napja. Hamarabb heveri ki még Vörösmartynál is a két nemzeti gyűjtést, meg fognak javulni az ifjú Jókai-olvasók tanáraikkal együtt, meg fognak sokasodni, s egy táborba áll velük a fölnőtt rajongók hadserege. Mert Jókaira olyan reneszánsz vár, olyan biztos, olyan isteni, mint amilyet csak a művészet kevés fenoménja várhat és kap is mindig meg. Jókai tehát most még nem akarja a szobrát, mert bűnhődni is kíván, de egyben követeli a maga egész nagyságának nagyságos átlátását. Ez az igazság a Jókai-szobor ügye körül, melyhez ma még kevés a pénz, a hit, a lelkesedés, a korszerűség és a szent, megérdemelt s meglátni- és megadnivaló nimbusz.

*

Barkóczy kiváló, Molnár Viktor alkalmas, Zichy János uralmas ember, de nem csak ők vannak a világon és a minisztériumban. A Barkóczy menesztése Tisza Istvánnak majdnem utolsó, ütő, kálvinista kártyája, s Zichynek aduttot kell keresnie. Örömére megtudja, hogy Molnár Viktor, aki neki nem kellemes, igen döntő helyeken föláldozhatónak tartatik, pedig Molnár Viktor a döntő helyek kedvéért sokat tett. Erre kész volt a játék: én uralmat akarok, ti Molnár Viktor fejét kéritek, s nekem hajh, Barkóczyt kellene föláldoznom: egyezkedjünk. Én nem sokat tartok a magam éleslátására, de már Molnár Viktor távozásánál ugyanígy láttam és jósolva mondtam mindent, s még a mai parlamentben is van egy-két fej, mert olvasom, hogy ezt a frivol játékot egy-két ember észrevette.

*

Sokat szerettem volna írni a nyelvészekről s a nyelvészkedésről, de eszembe jut, hogy Budapest apacsnyelvéről szólván már szóltam és írtam egyszer erről. Nem bánom, hogy Budapesten egy rém-sváb-kazár-tót-jász - ördög tudja, milyen nyelv készül. Azt se bánom, ha e nyelv irodalmat csinál, hiszen még egy nemes Mistral sem árthatott a francia nyelvnek, melynek pedig, mert annyira kész, szeszélyes, új, barbár mozdulatokkal ártani kellene. Van külön párizsi nyelv, sőt irodalom, miként van marseille-i, breton, normandiai s általában egy sereg regionális. De igazi francia s irodalmi nyelv csak egy van, kissé bajosan bővíthető, de egy és szent, mert múltja és horribilis könyvtára van. Ha nekünk nem lett volna már Balassánk, Gyöngyösink, még inkább Zrínyink, egy kicsit Pázmányunk, de azután Mikesünk, Szabó Dávidunk, Vörösmartynk, Berzsenyink - Csokonaink - stb., hogy a következőkről ne beszéljek, akkor lehetne ezt a szegény magyar nyelvet kísérleti nyúlnak s Budapest székesfőváros ostoba, zűrzavaros fejlődésének s kétséges önmagába-látásának átengedni. De utálva a nyelv-vegyesüzleteket, a túlságos és hivatottság nélkül őrködőket, megmondhatom, hogy a nyelv - tessék nevetni - élet és szentség, sőt istenség. Javítani rajta soha és sehol úgynevezett komoly emberek nem tudtak, mert nem is tudhattak, egy Csokonai fölért két-tíz-húsz-száz hadilábas ellennyelvésszel. Lehet, sőt látom, hogy ez a pénztelen, gyártalan, lélektelen, egészségtelen és zagyva Budapest kezd új-magyar nyelvet csinálni. De a demokráciát, a magyar parasztot fölszabadítót, talán csak egy európai háború késleltetheti, s

ez a demokrácia bizonyos. Én magam csak fejlődési stációnak szeretem ezt a nagy demokráciát, de hozzá kell adnom e szeretetemhez a magyar nyelv szeretetét, mert e nyelv az enyém, művészi és politizáló szerszámom. Egy demokrata Magyarország (bocsássanak meg konzervatív testvéreim a Nyugatnál) elintézi a mi nyelvkérdésünket is, mert nem minden vasút Pestre megy[!], s a magyar vidék akkor majd meg fogja tanítani magyar nyelvre még Budapestet is.

Ny 1912. február 1.

Ady Endre

87. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A magyar kinó-literatúra) Münchenben a múlt év szeptemberében nagyon megkacagtatott egy reklám, amely a kinó-literatúra újdonságait ajánlgatta. A kinó-literatúra jelentette Münchenben a mozi-irodalmat, mely nyugatabbra, például Londonban, már sok esztendős. Én a furcsa szón mulattam, a délnémet, a bajor találékonyságnak e nyelvi remekén. Azonban rögtön elkomolyodva egy kontempláló, komoly emberhez illően szóltam az útitársamnak:

- Emlékezzék rá, hogy két év múlva már Budapesten is lesz kinó-literatúra, mert ma gyorsabban jut el hozzánk mindenféle.

S alig érek haza, már olvasok egy vetítés-dráma tervet, pompásat: Kóbor Tamás írta. S ma már kész a magyar kinó-literatúra, sőt akaratlanul is ezt az irodalmat míveli több, finom író is.

Oh, Hadúr, be megalkuvóbb, bölcsebb és kultúrásabb vagy Te, mint például gróf Tisza István és zsoldoshada. Te, oh Hadúr, tudomásul veszed a vasútat és a sajtót; s megengeded azt a csodát, hogy minden újítás mindig-mindig hamarabb robogjon el hozzánk.

A kinó-literatúra gyorsabban jött, mint hittem, s még gyorsítottabb tempóban fognak jönni súlyosabb dolgok is. Csak ne becsülje túl és mindenre az ember az ő személyes életét, már készen vár az optimista, s legyünk - mert ez kissé az élet-kapással ránkhárult adó - optimisták.

II.

(Pesti emberek jósága) Nagyvárosok átlagembereiről, a tömegről, kiváltképpen szabad egyenes meghatározásokkal élni. Például a párizsi ember kedves, udvarias, udvarló és finom, de egoista (és mellékesen egotista), rossz, kegyetlen. Budapesten én igazán majdnem csakis kiszolgáló emberekkel találkozom mostanában, de ezek a legbudapestibb emberek. Nos, ezek a tipikus budapestiek: vajszívű-jók, de hitványul modortalanok és gorombán buták, félvadak. Szóval két korszakot kellene ugrásokkal beérni: 1. hogy a pesti ember rafináltan művelt és gonosz legyen, 2. az bibliás emberek szerint legyen krisztusi, szolidáris, nemes. Kis igényű s kis várakozású emberek egyelőre megelégednénk, ha a pesti ember, az átlagember, a pesti, kevésbé volna barbár és pimasz.

III.

(Szegény, beteg főherceg) Holott tudjuk, hogy egy főhercegi helytartót juttatna nekünk bármiként is a fölséges családi politika, szép és okos a mi aggodalmunk. Kaphatnánk hízelgőbbül magyaroskodó főherceget, de mi már kiokult nemzet vagyunk: éljen a mostani főhercegünk. Még a főhercegekkel is úgy cselekszik az élet, mint akárkivel s akármivel, mint

például a hordóba szánt káposztával. Meg kell savanyodni, itt kell megsavanyodni, s ha már megsavanyodtunk, maradjunk egymással, egymás között a megsavanyodottak, egyformák.

IV.

(Most ünnep volna) Most ünnep volna, s furcsa, villámos szemeket mereszthet Szent Péter világára a katolikus Úristen. Ebben az országban ünnepelnek, abban, amabban nem, s szegény Úristen nem tudja, mit csináljon. Hiszen minden nap ünnep, de vannak különösebb napok, melyekről neki Szent Péter utódja illő jelentést tett. E napokat nyilván a Menny-égben különösen megfigyelték, de most nem értik a dolgokat: zavarok vannak. Rómától megérdemelné a katolikus Úristen, hogy nagyobb érdekek és okok nélkül ilyen furcsa zavarba ne hozzák.

Világ 1912. február 2.

Ady Endre

88. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A Kárpátok fölfedezése) Azt még csak mérsékelt dühvel kellett megtudnunk, hogy egy francia geológus fölfedezte nekünk és helyettünk vízügyileg a Kárpátokat. Hiszen a nagy magyar Alföld tudományos, kutató fölfedezése is, földolgozásra biztatással, idegené volt. Emlékszem, hogy fiatalabb koromban sokat nevettem az úgynevezett limes-kérdésen s a külföldi tudósok ama szemrehányásán, hogy Magyarország késlelteti munkátlanságával e nagy, tudományos dilemma elintézését. A limes-kérdés, ha jól tudom, az volna: megállapítani a római kasztrumoknak, a régi római impérium hódításának legszélsőbb határ-stációit. Ezt mindenütt régen elvégezték, még Romániában is, de a magyar tudósvilág adós maradt vele, s én akkoriban még nem értettem, hogy milyen súlyos, becsületbeli ez az adósság. Lehet, valószínű, hogy azóta ezt is sok minden más kultúrkötelességünkkel egyetemben elvégezték az idegenek. De most olvashatjuk, hogy Párizsban egy igazán komoly, bár kissé szellemes tudós, megállapította az etruszk-magyar rokonságot s az etruszk-magyar-finn valaminépségnek európai ősiségét. Hát ez volna, amit legjobban megérdemelnénk, mert rá is szolgáltunk: idegen tudósok derítsék ki, hogy honnan jött a magyar, milyen nyelven beszél, sőt - milyen nyelven kellene beszélnie?

II.

(Demokrácia csinálhat hírbiztonságot) Furcsán, hazugul hangzik, de tessék visszagondolni az utóbbi hetek gyalázatos, pikáns, szétordított pletykáira. Kicsi ország, szegény, úri ország, ahol szerephez, névhez, érdekességhez pár ezer embernél több nem juthat. De ezekről aztán még az analfabéta is, ha kissé érdeklődő, megtudhat s megtud mindent, még ami nem is történt velük. Ugye most már a paradoxonok Magyarországában nem is olyan nagy a címben rikító paradoxon? Még a vagyonban, névben, tehetségben kiváltságosak is hírüknek, nevüknek biztonságát csak akkor érhetik el, ha ez országban nagy-nagy demokrácia lesz. Ha több választó lesz, több úgynevezett érdekes ember lesz, s akkor a förtelmes, piaci, pletykázó leselkedésből kevesebb jut együnkre-együnkre.

III.

(Budapesti pénz - Árkádiában) No-no, a pénz csakugyan a leginternacionálisabb isten, de a budapesti pénznek mégis mintha külön-szaga is volna, holott a pénznek - ugye - nincs szaga. Itt most csak arról a pénzről szólnék, mely fogja magát, s az irodalomhoz meg művészethez kegyes leereszkedni. A mai gazdasági, társadalmi rendszer ezt a vadházasságot alapjában mindenütt egyformává és hitvánnyá teszi. De nálunk különösebben, penetránsabb bűzzel, mint egy-két friss, emlékezetes affér mutatja, ahol pénz és írás elszánták magukat a nyilvános megverekedésre. A budapesti pénz szegényebb, piszkosabb, mint másfajta pénz, nyugatibb és szolidabb. Persze, hogy szegényebb s piszkosabb nem tud lenni, mint éppen a legalkalmasabb médiummal, az irodalommal, illetve írással és művészettel szemben. Mihelyst neki ez üzlet, akkor már nem is úgy bánik vele, mint régi úr a jobbágyaival, de mint Fáraók az ő piramisépítő rabszolgáikkal. Hiába nő Magyarországon csodagyermek módjára az intellektuális kultúra, a legnagyszerűbb lehetőség arra, hogy az egész mai Európát lefőzzük szellemiekben. A pénznek kell szaporodnia, múltat kapnia, modort tanulnia, szóval meg kell, hogy tanulja a társaságbeli érintkezés módját és mikéntjét.

IV.

(Bécs - a főváros) Most megint politikai bőrünkön is érezzük, hogy a fővárosunk - Bécs. Nagy kár, hogy így van, de így van, s csak két eset változtathatna rajta: 1. ha mi leszünk erősebbek, gazdagabbak; 2. ha ők megint olyan szamarak volnának, hogy abszolutizmust csinálnának. Mondok egy érdekes, pici példát: egy íróember, magyar íróember, ma Bécsből kapja inkább azokat az ostoba, érdeklődő leveleket, melyek mégis járnak, kellenek egy írónak. Bécsen keresztül ismer és ismerhet bennünket a világ, s ha ez fáj, ha ez árt nekünk, és ha márhónapra[!] erősebbek nem lehetünk, bizony talán még jó is volna egy kis büszkeség- és egyéniség-faragó abszolutizmus.

Világ 1912. február 8.

Ady Endre

89. BIRÓ ÉS PEKÁR

Biharországnak Nagyváradért kell sok mindent megbocsátani, e nagyszerű városért, melyet gróf Tisza István sohase szeretett. Nagyvárad mindig tud beszéltetni magáról, valahogyan mindenhol képviselteti magát, s lehetetlen nagyváradi emberrel nem találkozni, akárhol járunk. Íme, itt van most Nagyvárad a Biró-Pekár-ügyben is, amelyben Biró Lajos azzal vádoltatott, hogy a Pekár Gyula ismerten gazdag portájáról csent. S Biró Lajosnak ítéletet kellett kérni, várni, érni arra, amit a minap kimondott egy magyar bíróság: a dúsgazdag ember nem igen szokott lopni.

Furcsa kis kinema-sketch az Élet, Magyarország, Budapest, ha most eszembe jut, hogy tíz nap óta hány nagy hírlaptémát kellett tékozlón elvetélnem. Beteg voltam, nagyon beteg voltam és vagyok, s nem tudom, mikor vehetek ismét ceruzát a kezembe. De máig nem hittem, hogy szépen, doktorilag el kell szánatnom magamat egy esetleg hosszú s úgynevezett gyógyulási eljárásra. Ilyenformán nem írtam meg az én kedves napi, de fontos dolgaimat, melyekért gyermek-újságíró gyanánt buzogtam.

Hogy szerettem volna például korbácsosan írni arról, hogy Tisza István, mint egy önképzőköri ifjú, Széchenyi-szerepet vállal. Mert valóban így van: ez a kietlen, hatalmas szikár, új gróf, teljes pökhendi kultúrátlanságával, új Széchenyi szeretne lenni. Dehát nem volt erőm és időm

ennek a szörnyű tébolynak megrovására, amikor egy végzetes, nagy, zseniális, tragikus, szép lélek utódjává teszi magát demokratikus, királyi hazugságaival egy - senki.

De hiszen nem erről van szó, hanem arról, hogy van egy Biró-Pekár-ügy, s hogy Pekár Gyula kivette a kezemből a plágiumvád kardját. Mert nekem van ám nagy panaszom Biró Lajos ellen, akivel s a kiváló Nagy Endrével ugyanegy nagyváradi szerkesztőségben robotoltunk egyszerre. Régen megutáltam már az életemet, tehát a lírámat, s elszántam magam, s ezt be is jelentettem, hogy a lapomnak regényt fogok írni. A regény „A Vér városa" volna, szóltam régebben róla, előtte, s a regény hőse - ha megírnám - Nagyvárad volna, a város, a közösség.

Nos, és mikor ez a legtermékenyebb Biró Lajos, édes, jó, régi barátom, megír olyast, ami az én megírandó regényem részetlen része, hát persze haragszom rá. Pekár Gyula nem sejtheti, hogy mi az: két együttélő, együttinduló, fiatalságukkal ugyanegy pompás, kivételes városba jutott valakik.

Az esetről írást adtam: tíz-tizenegy év előtt ketten s egyszerre hallottuk annak a mesének a meséjét, amelyből Biró nagyszerű megbővítéssel színdarabot csinált. Nagyváradi eset, de megeshetett a középkornak akármelyik olasz városkájában. Azonban nem Pekár Gyula jöhet vádakkal, de egy Ady Endrének nevezett én akkor, amikor Biró Lajos ellen fenyítő rendre készülünk.

Biró Lajos lopta el az én novelláimat, miket meg se tudtam volna írni, s ő lopta el az összes színpadi sikereket. Ez a kiváló, bölcs ember megbocsátja azt a gyanúmat is, hogy témáinkat egyazon helyről vettük: együtt éltünk.

Végül Pekár Gyula úrnak, mint pörvesztesnek, meg kell üzennünk, hogy úri célja nem sikerülhet - antidemokratikus okok miatt. Ő tudniillik azt hitte, hogy legjobban az úri és lovagiassági paranccsal kényszerítheti a csacsi hivőket az irodalmi elégtételadásra. Most már láthatja, hogy egy rossz novella írása, a képviselőség s tudom-is-én-még-mi nem jogosítja föl arra, hogy tehetség legyen - a tehetség ellen. Biró Lajos megengedi nekem, a régi barátnak, hogy hirtelenségét és híresség[ét], amely egyet jelent, megbocsássam, s barátilag, testvérileg kívánjam: soha Pekárnál különb, veszedelmesebb ellenfele ne legyen.

Világ 1912. február 20.

Ady Endre

90. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Goga Octavian rabsága) Mikor Goga Octaviant, a románok nagy költőjét Szeged úri börtönében traktálta a hivatalos magyar vendégszeretet, üdvözletet küldtem Szegedre. Testvéri üdvözletet a testvérnek. Köszöntő szeretetet a nemes harcosnak, de itt az a fontos csak, hogy egy szanatóriumból küldtem. Ebben a Városmajor-szanatóriumban gyönyörűen talpra állítottak azóta tudós Sarbó tanár és a buzgó szanatóriumi doktorok. S új egészségemmel mégis félénken, bánatosan vagyok sok-sok hét után visszalépőben a világba, s csúnya irigységgel irigylem Gogát. Kell abban törvénynek lennie, hogy én ugyanakkor bénán, tépetten szanatóriumba zuhantam, amikor Goga isteni diadallal vonult be tömlöcébe. Én is, bár Szeged börtönét csak úrkodó ifjúságom úrfikorából, párbajért ismerem, istenemre, mást akartam. Hiszen volt részem egy kevés dutyiban betűheccért, bátorságért, népszerető indulatért is, de a magyar sors hogyan[!] megcsúfolt. Nem dühít, jaj, már nem is butít semmi az én poétaságom

magyarságából, s üresnek és becstelennek látom ezért magamat. Pedig üres és becstelen volt a magyar fórum, mely olyan adott lelkes lelkesedést táplálás helyett csömörré muszájolt, mint az enyém. A Goga Octavian rabsága irigylendő élet és szabadság volt, s az én magyar sorsom szomorúság, halál és utálat. Úgy kezdek járni tanulni s visszalépegetni a legsivárabb társadalom harcterére, kényszerű őrhelyemet keresve, mintha kolerakórházba vinnének.

II.

(Beöthy Pálék hisznek) Hát persze, hogy ha igaz, ha nem igaz, Tisza István klienseinek szájába adja a fáma ama bizonyos hivő mondást a magyar történelmi középosztályról. Azaz Beöthy Pálék hitték volna, hogy most dől el az úgynevezett magyar dzsentri vezető sorsa. Mert ha most ügyelnek, vigyáznak, akkor még legalábbis ezer évig megnyújtódik e történelmi középosztály élete. Kell, hogy az ember egy csomó kegyetlen, tréfás kérdést elhárítson, amikor a régi virtusos nemzetesek e nazarénus utódjainak nevetséges ágálásáról hall. Jót bizony csak ünnepnapokon vár az ember e komisz, zavaros, terméketlen háborgástól, melyet magyar életnek csúfolnak az angyalok odafent. De kérdés helyett még az is megjósolhatja, aki utálja a jóslást, hogy csak éppen Beöthy Pálék esnek ki egészen bizonyosan a nagy jövőrejátszásból. Nagy erők leskődnek és vakációznak ott, ahol lejárt, gyatra, pulya, hetykén úrhatnám s akarás helyett követelő vágyakozásban kimerülő szuszocskák merik magukat erőknek hinni.

III.

(Návay elnök figyelmébe) Ha Návay csakugyan kénytelen lesz lemondani elnöki, szomorú méltóságáról, csinálhatna valami nagyszerű tréfát. Semmi mást, csak tíz évről olvastassa föl kellő apropóból azokat az inzultusokat, melyekkel a magyar honatyák egymásnak kedveskedtek. Pedig a képviselő urak elég elővigyázók, óvatosak, okosak, s talán századrészét se mondták meg annak, amit egymásról tartanak. De az elnöki székből denunciálva, mégiscsak érdekes volna tudni, hogy erkölcsi halottak, panamalovagok, kéjencek, vesztegetők, hazaárulók stb., stb. testületében nem nagy öröm elnökölni. Pedig hát mindezek csak századrésznyi őszinteségecskék elordításai, s ha ezek az urak mindent őszintén elmondanának egymásról, szegény, magyar nyelvünkön is mi adnók a világnak a leggazdagabb bűnügyi lexikont.

Világ 1912. április 17.

Ady Endre

91. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(A Carpathia meséi) Csak Óperenciás tengere volt a magyarnak, és ez sivárul meztelenkedik ezer év óta a magyar népi fantázia koldusságán. A Balaton, a Sárrét, a székely tócsák s egyéb pocsolyák nem tudhatták pótolni az igazi tengert. Az Alföldnek délibábja, ködje és porfelhői s a hajdanvaló Bakonyok sem. De most a Carpathia hajón és tengeres társain titkok, mélységek, katasztrófák, csodák tárulnak a bujdosó magyar elé. A Titanicok süllyedéséről, az úszó jégvilágokról, a pusztulásról mesék születnek, s a mesék eljutnak a bús, rejtett, kicsi magyar falvakba. Tisza Istvánék mégiscsak igaz magyarok, s Arany Jánosnak csak most volna igazán érdemes élni. A magyar nagyurak kivándoroltatják a magyar népet, hogy fejlődjék egy igazi eposzhoz végre a fantáziája. Szerencsés nemzet vagyunk mégis mi, magyarok, kik egyszerre élhetjük Homérosz és Marx korát. A magyar parasztok Trója-New York ellen hurcolódnak

hadba, s a magyar odüsszeák most nőnek ki a szűk Sobri-sarukból. Meglássa[!] a világ, hogy megszületik a hiányzó magyar népeposz, hacsak közben ki nem pusztul a hozzávaló nép.

II.

(Schemua a vasutakon) Schemua, a vezérkar főnöke, azoknak a vidékeknek a vasútjait vizsgálja, hol a nyáron a próbaháborúk tarta[t]nak. Schemua lesz a vasutak ura, s nem pedig a nemzetgazdaság. Íme, hogyan találkoznak a csalódásban néhai Petőfi Sándor és jelenleg Tisza István. A vasutak nem a Föld idegei, s nem is arra valók, hogy a magyar kiskirályok nyílt pályás útjukról visszarendeljék. Sőt még csak nem is arra jók, amire a magyar gazda, kereskedő s miegymás adófizető gondolja. Baross Gábor, amikor közgazdasági vasútpolitikát kezdett, legelőször is a nagy katonákat „főzte meg" - mint Budapesten mondják. S Magyarországon megint lehetne sokat költeni utakra és vasutakra, ha egy északkeleti vagy keleti ellenségtől kellene riadoznunk. Most Olaszország felé épülnek a vasutak, s Magyarországnak nemzetgazdasági érdeke: az orosz veszedelemért imádkozni. Mert a vasutakon, a vasutakon is Schemua az úr, s minden rosszat és jót csak a hadseregtől, a katonáktól kaphatunk.

III.

(A választójog-ellenes Arisztophanész) Az bizony szép lesz, ha az öreg Arisztophanészt is besorozzák a harmincmilliós magyarság hirdetői s az antidemokrácia publicistái közé. Láttam a Felhőknek egy bátor, szabados párizsi előadását, és sohase felejtem el. Párizs az atticizmus egyenes örökösének tartja magát, s Párizsban igazán nem lehet sem imperialista, sem revánspárti Arisztophanész. Ellenben a darab átdolgozása a legpárizsibb, modern, bohózatos, csúfolódó, hazárd. Csak az atticizmus maradt meg benne s az elfajult demokrácia kipellengérezése, s ez jogos Párizsban. De attikai só szüksége nélkül, amikor a magyar bors elfogyott, s a zsidó timsónak kell helytállani mindenfajta szellemességért, kár Arisztophanészt közénk állítani. Az meg azután igazán vakmerő tempó, hogy kicsúfoljuk a fejlődést és a demokráciát, akiket nem is ismerünk. Se Athén, se Párizs nem voltunk még egy piciny gondolatnyit se, s egyszerűen ostobák azok, akik most az öreg Arisztophanészt az Urak kongregációjába veszik föl.

IV.

(Magyar színészek Bécsben) Ha megvalósul s állandósul is a magyar színészek vendégjátéka Bécsben, ez nem lesz magyar hódítás. És ezt jó lesz előre tudniuk mindazoknak, akik már készülődnek a harsány dicsekvésre. Ha a magyar színműírók bús hadát Bécsnek büszke vára gyengülés nélkül bírta ki, színészeink hódítását pláne nem fogjuk magyar hódításnak kidicsekedni. Esti látnivalókra a mai közlekedési viszonyok között annamitákat s magyarokat egyforma könnyűséggel szerezhetnek meg a látványos házak urai. Értéke, jelentősége pedig, hogy egyformán ez, azt csak az nem érti meg, aki komolyan hisz a mai esti langyos fürdőszerepű színház-komédiában.

Világ 1912. április 21.

Ady Endre

92. AZ ÚRISTEN NEVÉBEN

Az Úristen, aki nagy és ártatlan, s akit egy majdnem bölcs fogadalmam óta nem volna szabad pörökbe szállítanom, bocsásson meg nékem. Szeretett és áldott volt Ő valamikor, zsoltáros gerjedelmeket támasztó, igazi és kegyes volt, de fölségesen vitátlan. Nem mondom, hogy megérdemli, de az történt vele, hogy a legmaibb Magyarországon divatos, sőt, oh szegény, kapós lett. Ahol pedig jó dolga van az Úristennek, ott nagy bajuk lehet és van azoknak, akikért az Úristen - van. Hiszen mondhatnám úgy is, hogy azoknak, akik az Úristenből élnek, de unalmas a papfalás, s a pap alapjában fellah-lény. A pap fölfogadott, fizetett vagy olykor fűtött ügynöke egy biztosító társaságnak, mely jó pénzért kárbecslések esetén malaszttal fizet. Ejh, térjünk a dologra: szinte pontosan ugyanazon napokban értekeztek a magyar katolikus püspökök, a kálvinista konventi urak s vegyes protestánsok. Végre-végre olyan szép a tavasz, hogy ezt is megértem, s azt is, hogy május felé vagy körül tobzódik legzöldebbül az Úristen-csaló vágy is.

Kár, hogy az Úristent nem egyszerre csalták pápisták, protestánsok, keletiek, zsidók, istenesek, istentelenek, mert az Úristen mindezt elbírja. Úgy gondolom, hogy hiányoznak az adventisták, nazarénusok, baptisták, kikiáltóan ateisták, istenes humanisták s az összes új religiók.

Mert az Úristen, bár Ő igen-igen passzív, nagyon beletérdelt az életbe, különösen a magyar életbe, lévén Ő úristeni mivolta mellett a legelsőbb közgazdasági szakértő. Annyira az, hogy kezdi már a tömjénáldozatot is elfelejteni, mert mostanában, Magyarországról másféle füstök próbálkoznak hozzá.

A katolikus püspöki kar például az ünnepeket nem akarja kevésbíteni s a káplánokat és harangozókat az Országos Munkáspénztárba beíratni. A kálvinisták konventje viszont szentül meg van győződve, hogy ötszáz koronás nyugdíjból még a papözvegyek sem élhetnek meg, ami igaz is. Közben a kálvinisták kijelentik, hogy most már ők fogják a vallás és tudomány nagy kérdését megoldani: Zoványit, a Kálvinnal leszámoló Zoványit közben ijedtükben fölmentik. Prohászka és Zoványi, ezek az Úristennek olyan küldött szolgái, akikkel szóba kell állni, holott nem is szolgák.

Gyönyörű, megható, hogy a felekezetek így próbálják szolgálni magukat és hogy egy pillanatig sem jut eszükbe, mennyire zavarnak bennünket.

Semmi vallásos nem volt a vallásfelekezetek e véletlen, egyidejű találkozójában, de annál több gazdaságos. A katolikus autonómián kezdve, a párbéreken át a domesztikáig s a rémület egyrészről a szekularizációtól, másrészről a templomcsukástól.

Idegen embernek, nem magyar embernek, gyönyörködnie illenék ennyi furcsaságban, ha nem látná bennük az ostoba, de nagy törvényt is. Azt a nagy törvényt, mely vezérlő, szabad publicista tollal nálunk, Magyarországon, olyan megoldást tanácsol, amelyet Szent István úr is kiröhögne. De nálunk, ahol a porosz s birodalmi német erkölcsök nyomán tanulunk, haladunk, látjuk előre a jövendőt. Micsoda centrum, micsoda konzervatív többség lesz itt Tisza Istvánékkal s a legkatolikusabb Zichyekkel. Micsoda kihasználása lesz itt a különféle vallásokkal tisztelt Úristennek, aki ezúttal is egészen ártatlanul kerül a krédóba.

Az Úristennek könnyű a dolga, mert nevet, ha van, de mi nem túlságosan örvendünk - én legalább nem - az Úristen ez új, magyar kultuszának.

Az Úristen nevében, aki úgyis valószínűleg mást akar, mint az ő felekezetei, de nyilván legalábbis annyit, mint a tavasz, ez Isten-szezonnak azon mívelőit üdvözlöm, akiknek sem a püspöki kar, sem a konvent nem parancsol. Szép, szapora fajta ez, emlékezem, hogy húsz évvel ezelőtt legalábbis húszezerszer kevesebben voltunk.

Világ 1912. május 1.

Ady Endre

93. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Mi számít Magyarországon?) Bolond az értékelés ebben az inkább Attila, mint Árpád országában, ahol olykor-sokszor valaki a jólszületésével nagyot cselekedett, s ahol sokan-többen tanulságos, nagy élet árán sem nyerhetnek egy kis fontosságot. Gyönyörű életek, figurák, alakok, tanulságok múlnak el Magyarországon, s a napisajtó, e minden mai társadalom mementója, nálunk nem emlékezik, s nem emlékeztet. Életek, melyek megformálódásukban, sőt hatásukban is küzdelmesebbek, kuriózusabbak, szentebbek, mint bármelyek bárhol, legjobb esetben néhány lexikonsort kapnak. Ahol a maga-kegyelméből való élet számít valamit, ott olyan érték egy küzdelmes, szép élet, hogy vetélkedve rajzolják meg betűben megilletődött krónikások. Nálunk laphasábokat kaphat egy nyolcéves, difteritiszes mágnáskölyök állapota, de nem számít egy nagyon emberi élet utolsó pontja sem. S ez nem az élet megbecsülése nálunk, mert a bevégzett élet zsoltára is: az élet javallása és szerelme. De mi ma még nem tudunk adni meglátást, koszorút és példaadó síri szót annak, aki nem eseményesen született, s nem születéssel örökölt néven halt meg, de egyszerűen, szépen-gyötrelmesen, nagyon, csak - élt.

II.

(A Bonnot-k igazsága) Nem, tisztelt hazai, alkalmi bölcseink, önök hiába sietnek a sugallott, honi reflexióval. Franciaország nem fog belehalni a Bonnot-kba, mint ahogy az ő saját, valamikori Rózsa Sándoraiba sem pusztulhatott bele. A Bonnot-k éppen olyan termettjei Szent Lajos országának, mint minden leghíresebbek sok száz év óta. A fajta, a múlt, az igazságos ütemű kultúra egyforma gyermekei ők, s a korzikai rabló, Rousseau és Bonnot egytejű valakik. Előretörésnek, változtatásnak emberei ők, akikből az emberi haladás majdan okvetlenül s uniformizálás nélkül egyenlő, nemes törekvőket, javítókat fog csinálni.

III.

(A Kohn-episzkopuszok sorsa) A legbecsületesebb ravaszsággal megkeresztelődnek[,] az adeptusok, renegátok szorgalmával és dühével célt érnek. Apátok lesznek, püspökök, érsekek, akik tűrik egyházmegyéikben a rituális vérvádat is, rálicitálnak a legkeresztényebb püspökre. De nyugtalanok, ideáik vannak, kiüt belőlük az a törő vér, amelyet szívesen, okosan, szépen elárultak egy darabig. S akkor rájuk zuhan a vád, újra és újra, hogy magukkal hozták vérük, fajtájuk bomlasztó kedvét, anarchiáját. Fejér Lipót professzor úrnak egyszer - kivételesen jezsuita álláspontón - azt magyaráztam, hogy a kultúrzsidó, még ha belehal is, nem tud slemil lenni. Szándéka, akarata, sőt élete ellenére okos, haladó, magának és másnak hasznos lesz, s ha van slemil zsidó, azt kiállításba vagy a zsidó-idealizmus ravaszkodó históriakönyveibe kell elhelyezni.

IV.

(Szegény Janovics Jenő) Az én hitem, mely régi: egy pár évtizedig nem lehet kultúr-Magyarországot csinálni, csináljunk hát Budapest-országot. Ha egy szép, nagy, magyar Budapest volna, sok-sok enyhülésünk is volna a mai, ma még menthetetlen Magyarországért. És szegény Janovics Jenő Kolozsvárról, elhitte azt, amit mi innen is csak gyáván, remény-kedve hirdettünk. Jött ide butaságos, klasszikus, mágnásos, magyar parlagon kierőszakolt, kibuzgólkodott, fölséges magyar eredményeivel. Az ember azt se tudja hirtelenében, hogy Janovics-e a hibás, aki becsapódott, avagy mi, akik Budapest-országban bízva, Janovicsot becsaptuk?

Világ 1912. május 7.

Ady Endre

94. [AZ ÍRÓI BECSÜLET]

[Válasz a Huszadik Század körkérdésére]

Egyenesen parancsolóan apostoli, váteszi valami sohase volt az írás, s a demokráciák erjedés-korszakaiban egyre kevésbé lesz és lehet az. Ott sem, ahol gyilkos puritánság jegyében köztársaságot épített, s ott pláne nem, hova még csak silány erkölcsönkívüliségében jutott el hazugul a demokrácia. A politicienek, e modern közéleti kalandorok elszaporodása, a sajtó fejlődése és üzletiessége s az olvasók növekvő óriási száma egyformán áruvá teszik az írást. De a politikai kupeceknél sem írásban, sem szóban szigorú követelői a politikai tisztességnek nem lehetünk. Csak az a politikus vétkezik írásának áruba adásakor, aki nevének és személyének nagy altruista ideálok hangoztatásával s a tömegek irányítására állásával a legteljesebb morális megbecsülésre pályázik. Az új sajtó s az új tömegliteratúra szükségessé tett s kifejlesztett egy újfajta hírlapírói, illetve írói képességet: készen, könnyen, ügyesen, megejtően írni a kiadóhivatal s a legnagyobb számú s legkisebb értelmességű publikum számára. Ezek az írók, hírlapírók, ha mellékesen még politikus-csukácskák is, egészen bátran árulhatják a tollukat. Ezeknél az írás egyszerű áru, meggyőződésük pedig az, amit velük haszonért íratnak avagy legjobb esetben egy kis csinált hangulat. Még mindig megmaradnak azonban a régi[,] kissé komikus, de majdnem félisteni konceptusban a vezetők vagy vezetni akarók, akiknek egész nevükkel, testükkel harcba kell menniök hirdetett igazaikért. Ezek nem alkudhatnak, nem kupeckedhetnek, s ezeknek a munkájára semmiképpen sem érvényesek, enyhítően sem, a testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályok.

HSz 1912. május

Ady Endre

95. JÁSZI OSZKÁR KÖNYVE

(A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés)

Tegnap óta vagy alig három gyönyörű, kis lustrumocska óta, itt Magyarországon, van valamink, amit névben, zászlóban halálra gyaláztak, s ami még sohasem volt. Magyar szabadságnak hívták ezt a legyalázott valamit, melyet buta kongású gonosz hangok ordítottak le hazug, piszkos, szentetlen ósdiságú lobogóról. Betűk a betűtlenség korából, hazafias jelszó az útonálló ragadozás patriótáinak falánk száján, levegő a kénköves barlangokban, úri istentelenség. De, íme, a havas, hatalmas, bíró és tisztító Idő ki tudta mosni sok zászlóval együtt a Rákóczi-zászlót is, amelyen vidámsággal olvashatóan vidul: pro patria et libertate. De, íme, hazához-tartozást és szabadságot kellett kapnunk végre s Jászi Oszkár lelkét, ki léleknek magyarsága senkiével össze nem hasonlítható. Tehát együtt: a hazafiasság újrakeresztelő szakramentumát, Jászit, a szabad szabadságot s azt a magyarságot, amennyi s amilyen még sohasem lehetett. S kaptuk a nagy, örök-új igaz igazság-ideáknak egy minden idők óta ritka tudatosságú, elhivatott, harcos hősét, kiben minden ébredt s homlokával a legnagyobb Szfinx lábát érintő magyarnak nagy kedve telik.

Igen, Jászi Oszkár a legnemesebb harcosok közül való, a hérosz-legendák igazolója, ő, aki a legendáknak már-már legendás cibálója, ő: a véreskezű művész. Géniusza némileg azoké a nagy hadvezéreké, akik úttalanul érkezvén, hadseregüket még jóformán össze sem szedték, előbb utakat vernek neki a zordon Alpokon át. De a hannibáli, a napóleoni pszichénél fejlettebb, emberibb, forróbb az övé, mert győzni szeret ugyan ő is, de közben minden fájdalmaknak együttszenvedője. S ez a nagyszívű, örökké munkás, imponálóan és szépen aszkéta-életű együttszenvedő vállalta helyettünk a vidámságot, a bízó örvendezésünket is, kiknek bizalom és örvendezés nem jutott. Ez teszi evangéliumszerűvé munkáját, életét, írását, s ez teszi egy kissé evangélistává is, akinél különben szerencsésebb toborzó és lélekhódító kevés akadt.

Szeretném elképzeltetni ma induló, kultúrás és célos magyarral, mi volt akkor, amikor még Jászi Oszkár is csak a verendő utak kezdetlen pontján állott a nagy változtatók csüggeteg, szomorú készségével? Amikor talán már sokan készültek erről-arról, indulatosan, célt és embert se látva, istenkísértő sötétben, vaktában, zavarosan. A nagy harcosok harci útjai szélesülnek, szűkülnek, el-el is kanyarognak, változnak, nőnek, csöndesednek, s ez helyes és jó, mint az Élet. De még így is harci út soha ennyire s előre végig látott, soha ilyen szerető, szent fanatikusságú, soha annyiaknak elébe menő nem volt, mint a Jászié. Ó, én jól emlékszem, mert nekem ő különösen sor[s]szerűen rendelődött, pár évvel idősebb konskolárisom is volt, hogy egy időben más valakim se élt, mint az ő valahol-voltságából kisejtett, elérendő társ. S ha nem fajultam el, nem zápultam meg, nem hazudtam le életemet, meddőn se vesztem el egészen, s az esztéták elíziumi mezején se legeltem el szórakozván magam, ő hívott ő maga is alig-alig indulván. S hogy folyósan szélesedtek az ő útjai, úgy ömölgettek felé mindenünnen a többi hazárdul kezdett s végre boldog találkozáshoz ért vak utacskák, a magyar becsületesek és intellektuelek útjai. S ez úttalan Magyarországon, melynek útnélküliségéről annyit tud ő, a történelem ihletett bebarangolója, most már a legszebbeket, legvakmerőbbeket is lehet akarni és kezdeni: utak vannak.

Életét, munkáját envangéliumszerűvé az teszi, s tenni fogja egyre inkább vallásosan, hogy nem búgt el azon a sokféle szellemi területen, melyek otthonosan kellették magukat. És itt több ő a tudósnál, agitátornál és hadvezérnél, itt művész ő, kissé a krisztusosság fölöslegével: ő egész Magyarországot választotta. A legcsalódottabb, legmegcsaltabb, magára máig sem talált, szegény, sok népű, sok kínú, sok urú és sok bűnű, ínséges, kis Magyarországot. Ő ezt a mi megértetlenségünket választotta megértetésre, ki nem sírtságunkat kizokogtatásra, tébolyodott,

szomorú titkunkat világos útmutatásra. Megérezte, hogy a sok népű, sok ínségű, sok kábulású, sok rongyú, sok zsolozsmájú ország a leggazdagabb kultúrvariációk, lehetőségek érdekességek országa. S új igéivel, új tetteivel, új orvosságaival úgy állott mellé, hogy az ő összetett lelkének szótára kevesellte az eddigi fogalmakat. A Wesselényiek módján nem volt elég a betyár-magyarságot szidni a magyarban, s a kártevő Sándorok faja ellen kevés a kurucátok. Minden megállapítást, tudást, példát át- és átvett, át- és átdolgozott, s egy küldött poéta el- és kitalálásaival szórt a még vajúdni sem merő új Magyarországra.

Most ez a legújabb, dicsően bátor és nagyszerű könyve már-már szinte az a hadvezéri hőstett, aki serege helyett áll ki harcdöntő viadalra ellenség-rengetegek ellen. Megtalálta nemzetiségi kérdésünkben, e valóban „legvéresebb" kérdésben, a „demokrácia archimédesi pontját", megtalálta, s káprázatos munkával, tudással és hittel meg merte itt mutatni. Ennél a könyvnél talán évtizedek óta nagyobb, bátrabb, magyarabb és olvasandóbb cselekedet aligha történt. Az oligarcha gazok ezeréves magyarölése, népek öldöklése, a grófok, a nagy papok a lelketlen urak s béres renegátok dőzsölése sikolt, zúg e könyvben. S a vármegye, ez az undok, zsarnok, hitvány nemesi republikácska mutatja hetykén lángoló bűnlajstromát. Pedig milyen higgadt, milyen bizonyító, mindent meglátó, nemesen vitázó, nobilis könyv ez. Mint vezet testvéreket egymás karjaiba, s mint mutatja meg, hogy Magyarország nemzeti állami kialakulásához, melyet gonosz, hazug hazafiasság akadályozott s eleddig késleltetett, csak a demokrácia segítségével, minden nemzetiség fölkarolásával érhetünk el. Hogy Magyarország csak mint kultúrország, csak mint népállam maradhat és élhet, s vihet javakat az emberiség kincsesházába. A lelkesség, a kérlelhetetlen meggyőzés, az egy-folytonos égésű, szent tűz szívünkön és torkunkon érint. Ismertetni pedig csak könyvtárnyi könyvek, támadt eszmerajok s anyaggal, eseménnyel ellátott évtizedek fogják méltóan.

Valamikor azt beszélgettük valakivel, micsoda nagy érzés kezet szorítani olyan emberrel, kiről tudjuk, hogy szobrot fog kapni. Hajh, régen volt ez, s ma már tudom, hogy a szobor is legtöbbször az elevenek galád szerencsejátéka a gazdag halottakkal. Milyen más szobor máris a Jászié: ő megcsinálta az új una eademque nobilitását Magyarországnak, s ezek tovább-élése, jövendő harca az ő szobra a régi una eademque nobilitás összetörendő kőbálványain. S ha van valamit érő, továbbszálló, továbbküzdő szép és jó az én kicsiny munkámban s életemben, csak abban és ott, ahol és miben a Jászi-utakkal összetalálkozhatott.

Ny 1912. május 16.

Ady Endre

96. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Bouchayer úrék parlamentje) Bouchayer úr, az én párizsi borbélyom, régi jóemberem, tavaly egyszer magából kikelve tartott elém egy újságlapot, hogy olvassam. Olvastam, s megtudtam belőle, hogy Nancy egyik külvárosában a tavalyi képviselőválasztáson leszavazott valaki, akiről most kiderült, hogy nem francia állampolgár. Egy szorgalmas kereskedő, aki gyermekkora óta Franciaországban él és dolgozik, csak franciául beszél, ám feledékenységből és törvény szerint ő ma is belga, német vagy nem tudom mi.

- Hát most képzelje el, monsieur, hogy ez az úr szavazzon meg milliárdokat, s küldje Franciaország hős csapatait Marokkóba.

Fogadjunk, hogy kevés magyar ember értette volna meg az én derék Bouchayer-m nemes dühét és méltatlankodását. Pedig nagyon egyszerű: Franciaország ura a francia parlament, s minden francia polgár választó, és egyenes jogutódja XIV. Lajosnak: az Állam. Elgondolkozom sokszor, és keserűen elmosolyodom, amikor a mai magyar parlament legúribb védői ordítják, hogy a parlamentarizmus nekünk minden kincsünk, s minden áron megtartandó. Tehát a mi mai magyar parlamentünk ez, a mi mai parlamentarizmusunk, ez a külsőséges, hatalmatlan, úri semmi, milliónknak és milliónknak közönyös játék. Franciaország imádkozzék, hogy sokáig legyen - mint aggódó doktorok régen jajgatják - beteg a parlamentarizmus, mert ma még nagyszerűbb államerőt gondolni se tudunk a Bouchayer úrék parlamentjénél.

III.

(Szegény Kaas Ivor) Kaas Ivor bárót olyan kitüntetés érte, ami csak igazán nemes, poétaszerű, rendkívüli embereknek szokott kijárni. Tudniillik halála után engedik teljesülni olyan vágyát, ami életében a megbékülés, elégültség illatos örömével fogta volna körül a szívét. Milyen kínosan büszkeséges, nagy vágy a volt az ő dán katona-báróságának magyar bárói elismertetése - a családja számára. Nem volt közönséges ember, s meg kellett előbb halnia, hogy nagy vágya teljesült, s én mégis olyan nagyon sajnálom az ilyeténképpen dicsőségességig jutott, szegény, halott Kaas Ivort.

IV.

(Budapest nagyvárosi tandíja) Ezt a mi szegény Budapestünket igazság szerint kevesebbet kellene szidnunk, és sokkal-sokkal jobban és többször sajnálnunk. Sajnálnunk természetesen és legelőször azért a páratlanul és példátlanul drága tandíjért, amit az ő nagyvárosiságáért fizet. Hiszen ha mulatságos is, de nem könnyekig megrendítő, hogy példának okáért Budapest akkor és úgy veszi észre, hogy ő nagyváros, mikor a villamosai egy napon több embert gázolnak halálra, mint amennyi éveken[!] hal meg egy-egy faluban természetes halállal. De van még egy mulatságosabb, még megrendítőbb s most szezonosan aktuális példánk, mely Budapestnek a természethez való tragikomikus viszonyát illusztrálja. Frissen, hirtelen, gyönyörű, szabad, szűz helyeken terpeszkedett el az ifjú nagyváros az ő falusias népeivel. Annyira a természetből jött, s annyira abba fészkelődött, hogy eszébe se juthatott a gondoskodás olyan időkről, amikor a levegőért, a természetért a szomszédba kell menni. És ezúttal is úgy járt, mint mindig: mire nagyváros lett, szabad levegőre, térre, zöldre szomjazó, kiirtották belőle és körüle majdnem egészen a természetet. Soha drágább nagyvárosi tandíjat még nem fizetett város, mint Budapest, s már igazán megérdemelné, hogy legalább csakugyan - nagyváros legyen.

Világ 1912. május 16.

Ady Endre

97. [BEVEZETŐ ZILAHON FELOLVASOTT VERSEIHEZ]

Hölgyeim, uraim, tele vagyok ki nem mondandó mondanivalókkal, mert hiszen még egy fél órával ezelőtt se hittem, hogy csakugyan színészdit fogok játszani Zilahon. De az Élet, mely soha sincs velünk, hol előttünk száguld, hol sarkunkra lép, úgy akarta, ahogy történt, tehát történik. Furcsa az eset már csak azért is, mert mostanában csaptam volt föl a nem-emlékezés önkegyelméből való főpapjának. És nem emlékezni, és valaha Zilahon élni, és Zilahra visszajönni, és tanárokat látni: szörnyű föladat. Vállalom, mint ahogy ugye sokat kell vállalnunk az életből affélét, amihez nincsen kedvünk - nem szólva magáról az életről. Hát

nem is fogok emlékezni, mint ahogy az életem is csak *némileg* élet, de eszembe jut a legszebb, ami eszembe juthat: a bánat. Bánata annak lehet, akinek hite volt, s hite annak lehet, aki arra termett, hogy bánata legyen: hiúság, dicsekvés nélkül lehetek hivő is, szomorú is. Öregedvén, ami rossz dolog, új és új élet-csodák érintenek meg: többek között rám jött a társuló vágy. Ez nem bántott eddig, de most egyszerűen - kínoz, s fölkeresek egyleteket, társaságokat, melyeket nevemben s nevemmel alapítottak, s melyek közben élettel nem tudták kibírni, míg én is odamegyek. Ilyenkor egy nem-bölcs ember kétségbeesnék, de mire való Zilah, Kincs Gyula, emlékezés némely tanárokra, alkalom és hit? Jöttem, eljöttem, hirdetni, hogy élek, s hogy minden élethez közöm van, *akarom*, hogy legyen hitem, és Zilahon van. Jöttem, hogy lássam sokadmagával az egyetlen magyar hit-támasztó valakit, a magyar kálvinista professzort, akit annyi hivatalos tószt méltatott érdemén alul máma. A kálvinista tanár Magyarországon többet jelent, mint 1830-ban az első misszionárius-csapat Japánban. A kálvinista tanár ezerszer tanár, ha az, mert a kálvinista tanár egyenes unokája a legnagyobb forradalomnak, a protestantizmusnak, mert a francia forradalom ennek csak gyarló gyermeke. S úgy gondolom, hogy a magyar, református tanárok nem felejtik el, hogy ők a forradalom fiai, s nem fognak bután átlépni a valláserkölcs s álhazafiasság - érseki parkjába. Mert van ám olyan kálvinista vezérember is, akinek a hite s dühe az, hogy mindenki a helyén maradjon. Az én fiam, aki okosan tette, hogy nem született meg, legyen elátkozott, csúfos poéta, a tanár fia úri nevelőségen kipróbált tanár, az iparos ugyanaz iparon, a paraszt napszámos pedig sohse kapjon egy forintnál többet, s legyen - Délibáb, ugye sejtik már, hogy mindjárt rengeteget akarnék mondani, s mindennek a vége káromkodás volna és illetlen.

Hölgyeim és uraim, az én életemnek is van enyhítő körülménye, mint minden életnek, s az enyém - nevetni fognak - a vers. Egy-két rövid vers, itt írtam, ma írtam, Zilahon írtam, talán gyöngék, de nagyon szeretem őket, s nincs egyebem, ezt adom Önöknek, Önöknek adom.

98. SZELÍD, ÚJ JEGYZETEK

I.

(Neves senkik kihullása) És hála istennek már sokaktól érzett küszöbén vagyunk annak a rostán-kihullásnak, amelyen a megizmosodott magyar intellektus tizenöt év óta véresen-könnyesen dolgozott. A magyar fórum nagyszerű bábszínpad, sokért nem adnám, ha idegen volnék, s idegen, de érdeklődő szemekkel nézhetném az előadást. Nagy, pufók nimbuszú bábok szédülnek, lógnak, csak éppen azt nem tudjuk, hogy a süllyesztőt mikor indítja meg a süllyesztőparancs, a kérlelhetetlen fejlődés.

III.

(Tanács hiú embereknek) Tanácsolnám hiú embereknek, akik mégis érnek valamit, különösen vigyázzanak mostanában a gesztusaikra. Már szinte unalmas a figyelmeztetés, hogy ma Magyarországon a História borzol és borzong úgy, ahogy száz évben kétszer se szokott. Hazudni még ilyenkor is szabad olyanoknak, akiknek a hazugság a vezértalentumuk, de úgy hazudjanak, mintha lelküket az igazság gyilkolná. Civilizációnk ma már ott tart, hogy az aktív Históriát is meg tudjuk érezni, s kár volna, ha e szép, súlyos időkből szemlélőbb korok számára groteszk képek maradnának.

IV.

(Bolond, nem bolond?) Az mindenesetre karakterisztikus, hogy a tobzódó, sokat emlegetett figuráról, kit most nem nevezek meg, barátai is olykor aggodalmasan, magukban beszélve, ezt kérdik. Pedig éppen olyan mindegy, mint ahogy csak a közönséges elmebajt ismerjük, holott

minden elme egyszersmind elmebaj, ez az egész elmebaj. Én például bolondnak tartom, de imponálóan szuggeráló és szerepes bolondnak, s ha elmondhattam egyszer már versben, megismételhetem lapos prózában is: ő szükséges bolond, s kár lett volna (ejnye, mégis majdnem elárulom), ha Kovács Gyula ledurrantja.

Világ 1912. június 16.

Ady Endre

99. NAGY ENDRE FÓRUMA

Nyár van, Budapest nyári halála, amikor sok minden pihen, amire úgy sincs nagy szükség, s amikor emlékezni a szokottnál is rosszabbul tudunk. De bár Budapest feledni is haszontalanul tud, emlékezni pedig tehetségtelenül, a Nagy Endre fórumával úgy vagyunk, mintha furdalt lelkiismeretünk volna. S mikor a Modern Színház vakációra zárul, egyszerre csodálkozva, valami fontosat vesztve érezzük, hogy pár év alatt mije lett ennek a városnak a Nagy Endre-kabaré. Igazán egy kicsit a lelkiismeretünk e terroros, gyáva időkben ez a szép csúnyaságú, elmés, bátor és küldetéses ember. Súlyos és rizikós napokban ő ott volt türelmetlen igazságaival mindig, erős kimondásaival s egészen nagyendrei, sajátos és mégis egészen magyar kabaré-stílusával. Szóval: mindennel, ami egy becses írónak, kegyetlen szemű gúnyolónak, kedves embernek s kellemetlen agitátornak Magyarországon adódik és adódhatik. Szinte jóleső, hogy van egy hely még, ahol a komiszságokat valóban komiszságoknak merik látni és bélyegezni, egy kis színpadi fórum, mely fölér egy álparlamenttel. Néha majdnem azt hisszük, hogy Nagy Endre maga is perverze a bátorságnak, de a bátorságot kezdjük már megszeretni még a legperverzebb Tisza Istvánnál is. Ország, politika, neuraszténia, becstelenség, megalkuvás, cinizmus most próbálják kipihenni magukat, s pihen a Nagy Endre fóruma is. S várjuk, hogy a kipihent galádságokat kipihenten, fokozott bátorsággal s elmésséggel, fegyverzetten fogadja az Andrássy úti kis színpadi fórum. Illett most pihenőjekor legalább ennyit idejegyezni róla, amikor annyi lelketlenségnek van dicsőítő krónikása, s amikor olyan kivételesen érezzük, hogy milyen sok lelkességet jelent a Nagy Endre fóruma.

Ny 1912. augusztus 1.

Ady Endre

100. MIHÁLY GRÓF ELVTÁRSAI

Néhány szó arról, azaz egy apró, kis eset, hogy hogyan is állunk mi, leggőgösebb demokraták, nagybirtokú grófurakkal szemben. Tehát Mihály gróf ugyanazon gyorsvonattal és programmal utazott, mint két barátom, két nagyon előkelő, finom intellektuel. Biztattam a barátaimat: látogassuk meg grófi elvtársunkat, kivel holnap ők egy nép előtt szavalnak, úri, de nem külön kocsijában.

- Neki kellene hozzánk jönni - szólt a temperamentu[mo]sabb barátom, amíg a másik mosolyogva, okosan vonogatta a vállát.

S nekem az jutott eszembe, hogy Mihály grófnak szokatlan ez a helyzet, s ő gyáva a nyilvánvalóan előkelő s arisztokrata proletárokkal szemben. De semmi se jutott eszembe, ami az én revolúciós barátaim gőgösségbe bújt biztos félénkségét mentse. Ha Mihály gróf elvtársnak csapott föl - s másképpen is -, csak a hosszú, elegáns, aránylag művelt úrfiút kell benne látnunk, aki most velünk harcol. Fene messze lehetünk egy jó magyar demokráciától, ahol az én két ilyen kiváló bajtársam hetvenezer holdas dölyffel arisztokratáskodik.

Ny 1912. augusztus 1.

Ady Endre

101. BEJELENTÉS ÉS RÖVID ELMÉLKEDÉS A MAGYAR POLGÁRSÁGRÓL

Hogy a Népszava szállást ad nekem, a hajléktalannak, számomra ez köszönnivaló, nagy dolog, de az Idő, az ő öreg fejével csodálkozás nélkül bólint rá egyet. Istenítéletes, vagy-vagyos harcnak förgetege indult meg, s e nagy harcra szívvel, hittel s vérrel fölkészült, egységes hadsereg, mellyel az én lelkem tarthat, csak egy van, az, amelynek a Népszava a zászlója. Hiába, Magyarországon a polgárságot is úgy kellett kinevezni, mint a tudományt, mint a nemzetiségi törvényt, mint az általános tankötelezettséget, mint ezer fundamentumtalan kulturális intézményt: nincs polgárságunk. A gyönge és töredékes is, ami volna, keresi a közös paplant a lateinerséppel, a birtoktalan vagy eladósodott dzsentrivel, a mindenféle gyülevésszel, mely azután magát együtt vagy külön-külön középosztálynak címezi. Ez ország penészes, feudális, tarthatatlan romlottságát talán legjobban polgárságának szörnyű, silány gyávasága mutatja. Egy zagyva, kevés polgárság, amelynek élelmesei sietnek fölkapaszkodni az uralkodó osztály pódiumára, s mely a polgár-címet szégyenli. Franciaországban diadal harsog ki abból, mikor valaki polgárnak mondja magát, s ezer és ezer példája van a római patrícius Clodiusnak, aki, hogy tribun joggal lehessen, plebejus által adoptáltatta magát. Magyarországon pedig a proletárságnak kell elvégeznie, betöltenie a polgárság szerepét a polgárság helyett, s minden szabadság-kérdést itt úgyszólván a szociáldemokráciának kell megoldania. Báró Eötvös József írta: „A születési arisztokráciánál néha későbbi nemzedékek, a pénzarisztokráciánál azok, kik családjuknak magasabb állását megszerezték, nem méltók tiszteletünkre, s azért természetes, ha oly korszakokban, midőn a két arisztokráciának hibái egyszerre tűnnek föl, s egy magát túlélt patriciátus mellett egy fölfuvalkodott tőzsérarisztokrácia támad, végre az arisztokráciának még a neve is utálatossá válik, s az emberek annyi romlottságot látva, a demokráciában keresik egyedüli menekülésüket.” Mintha ma és rólunk írta volna, az ezerholdas mágnások, milliókat harácsoló zsidók s a hozzájuk szegődött iparlovagok uralmának idején, amikor pláne demokráciát hiába keresnénk menedékül a polgárságnál, mert polgárságunk nincs. Polgárság helyett a demokrácia minden munkáját, a fejlődés járomtörvényeit is lehetőleg tudomásul véve, a szociáldemokráciának kell elvégeznie nálunk. Közben az úgynevezett polgárság Tiszának csinál ovációt, saját hite, büszkesége nincs, s boldog, hogy együtt lehet „középosztály” a haramia-basa szolgabíró urakkal. Büszke polársága csak olyan társadalmaknak van, ahol a polgárság forradalmat csinált, s véres kézzel dobálta ki kastélyaik ablakán elnyomóit. A magyar polgárság csinált talpnyalást, üzletet, kalábriászt, de forradalmat soha, s ezért - nincs, s ezért kell ma minden becsületes erőnek oda állania, ahol a forradalom - *van*.

Alázatosan, de mégis büszkén bocsánatot kérek, hogy ilyen nagyon-nagyon aláhúztam annak a nem nagy eseménynek bejelentését, hogy a Népszava engedelmével itt fogok kiáltozni, ha lelkem jogos keserűséggel, dühvel vagy riasztó kedvvel túlontúl megtelik.

Népszava 1912. szeptember 8.

Ady Endre

102. SZÁMADÁS CSÖNDES KÖNYVEKRŐL

Vidovich Ernő, Zsögön Zoltán, Szudy Elemér és Fleyner János, ugye ezek a nevek nem nagyon lármáztak még mostanáig a könyvbörzén? Csöndes könyveknek hát csak azért kereszteltem el könyveiket, mert íróikban közös valami a vagy előkelő, vagy félénk tartózkodás. Nem rohantak a síp-dob, lárma s úgynevezett kritika elébe, s hozzám is csak amúgy baráti szándékból kerültek.

Vidovich Ernő könyve regény, a címe Hiúság, s egyike az újabb magyar könyvek legtanulságosabbjainak. Hogyan élnek a Jókai-témák egy mai, olvasott, fiatal, úri, író emberben, s csak a diákolvasókra hathat-e már Jókai? Ez a nagyon kedves, vidékies, naiv, de érdekesen csörgedező jókais regény akaratlan pietásában fölér egy Jókai-mellszoborral. Írója pedig, ha tanul és írni fog, okvetlenül cáfolni fog engem, kinek régi hite, hogy a Jókait ért sok méltatlanság közül az a legnagyobb, hogy érdemes követője nincs.

Régi versek a Zsögön Zoltán könyvének a címe, s írója robusztus és nyakas székely ember: aki csak azért is megmutatja ifjúkorának verseit, mikor már lelkében megfordult a világ. Megható könyv, s emlékeztet engem egy hozzám nagyon közelálló valaki első kötetére, melyből alig-alig lehet kisilabizálni későbbi poétaságát. Zsögönnek ismerem újabb verseit hozzám küldött leveleiből, s nagyon kedves és majdnem okolt az a reményem, hogy önmagához és sokakhoz fog eltalálni még a Régi versek szélesedő nyomadékán a friss lélekkel székely és magyar érzékenységű versíró ember.

Szudy Elemér előkelő vidéki újságíró, abból a fajtából, amelyik mindenhez ért, s csak a vidéki lapszerkesztés átka fekszi meg úgy, hogy egy valamihez értsen fényesen és nagyon. Amit az Élet gondol a könyve címe, s nagyon formás, szolid novellákon kívül pompás és tarka zsurnaliszta írások válogatott tömege. Szemesség, hevülés, jóság, íráskészség jellemzik mindahányt s ha az ember már nem próbálta volna, irigyelné a vidéki lapszerkesztő dolgát, akinek van ekhós tribünje, s akit még annyi minden tud érdekelni ez érdekességtelen világból.

Fleyner János fiatalember, A troubadour énekel notturno kis verskönyvének a címe, mely könyv érdekes, különös elindulás Adytól Szép Ernő felé. Jósolni bajos volna, de máris ízléses versamatőr ez az ifjú ember, aki bizonyosan csak haladni fog.

Ny 1912. szeptember 16.

Ady Endre

103. BIHAR ÉS SÁROS

I.

(Bihar) Ordíts kapu, kiálts város, vagy hogyan is mondjam: Biharországban megint nem merik már megtagadni a hitelt a vármegyei uraknak a zsidó boltosok. Hogy kacagtak már és még hét évvel ezelőtt a Vázsonyi úr nagyváradi demokratái, amikor egy-egy keserű dzsentrifiú dacosan és imígyen szólta el magát:

- Korán ujjongnak a zsidó boltosok s a többi Samuk, mert jönni fog még Tisza István igazában, s ha Jeruzsálemmel el lehetett bánni, talán Nagyváraddal se lehetetlen.

A bihari urak, akiknek szívós tartósságát zsidó, sváb, szerb, oláh, katona-német és örmény vérbeömlések magyarázzák, délcegek ma is, uralkodó vágyúak. Még az is hasznukra vált, hogy talán három se került ki közülük 1848 óta, aki valaki lett volna, s nagyon különbözött a fajtájától.

Olykor úgy látszott, hogy se a Tisza-család, se az ő mindenre elszántságuk nem menthetik meg őket a teljes leromlástól. Ilyenkor történt, hogy egy-egy büszke família rendeléseit Nagyváradon fölírták az izraelita kalmárok, s azután összenevettek, mert a bolti szolga is tudta, hogy ezekből nem lesz szállítás. Nagyvárad, a város, közben veszekedetten, idegesen nőtt, haladt, forrott, s egyszerűen eltörülte a régi jelszót, hogy „coki város, amikor a vármegye mulat". S az idők nyomorúságos fordulása voltaképpen a várost, a kulturális fejlődést s Nagyváradot magát juttatták a legtragikomikusabb szerephez.

Íme Szent László vitéz és zsidós városa, amely függetlenítő, nagy vágyában Tisza Kálmánt megbuktatta, s amelynek vezető zsidósága már-már nemcsak Vázsonyival, de a szociáldemokráciával kacérkodott: letörve. Nagyvárad már azt hitte, hogy nyeregben van, és semmi föl nem tartóztathatja, s íme előtte az új hegyhasadék, s rajta túl vígan robog urasan a vármegye.

Jézus is a gyermeket s a gyermekszáj szent őszinteségét kedvelte s ezt is bihari dzsentrijogász mondta:

- Nem lesz addig rend és béke Magyarországon, amíg a jobbágyságot, a derest és a sárga foltot vissza nem hozzuk.

Az apák nevében beszélt ez a fiú, Biharban, ahol felnőtt oláh pásztoremberek nem ismerik a pénz mivoltát, s ahova a londoni Rothschild házasodott.

Legkönnyebben a váradi zsidó urak eszméltek föl a fatális változásra, az ortodoxok, neológok és istentelenek egyformán. A főrabbi is érdemkeresztet kapott, azután nemességek jöttek és ígérődtek és kellemes állami üzletek. Jó, hiszen a zsidó aposztaták visszajönnek, mihelyst egy nagy erupció új, demokrata politikát parancsol Magyarországra: ők mindig és mindenre hasznosak és készek. De mit művelt a dzsentriben az, hogy Beöthy Pál, akinek a főszolgabírósága is csak súlyengedménnyel volt valaha lehetséges, ma kegyelmes házalelnök. Ez Biharból egy magyar Vendée-t nevelt, s nincs a képzeletnek olyan hóhéri cézárizmusa, amely ezután ne Biharból válogassa pribékjeit. Szép vármegye, talán nagyobb Montenegrónál, de nem hiszem, hogy sötétebb földje volna Európának: úgy kell - Nagyváradnak.

II.

(Sáros) Egy idő óta azt hirdetem, hogy nem Sáros, hanem a Szilágyság a magyar Gascogne, a nagyzoló, úrhatnám, kalandoros üresség hazája. És mégis Sáros, és még mindig Sáros, aminthogy ismét bebizonyította a Szinyei Merse ünneplése. Sáros urai ugyanis, amikor Szinyei Merse ünneplésére egy kis Szent István-rendből fölkészültek, engedelmet kaptak Berzeviczy

Alberttől, hogy a különben is ártatlan, nagy, öreg festőt „vármegyénk nagy fiává” avathassák. Gyönyörű volt, hogy tetszelegtek a kedves, kedélyes, analfabéta urak e művészünneplő szerepükben. Egyetlen vigasztaló, hogy a sajtóban is eldicsekedtek, ami kétségen kívül azt bizonyítja, hogy már Sárosban is tudják: vannak emberek, akik írnak egy furcsa gép számára, amely sok példányban papiroson betűt produkál. És a sárosi urak ma büszkék, hogy fölfedezni kegyeskedtek egy öreg urat, aki valamikor, amikor még Sárosban félbolondnak tartották, Münchenben, Párizsban és néhányaknál Budapesten igen nagy piktor vala. Sem újat, sem rontót nem akarok, az igazi választójog ma, amikor legkétségesebb, vérrel is kivívandó, de amíg a mai magyar vármegyét össze nem törjük, alig értünk el valamit. Ezeket az apró köztársaságokat minden elvünk ellenére tirannizálnunk kell, hogy kultúrélet, igazság és emberség juthasson lerombolandó[,] gőgös[,] buta falai közé.

Népszava 1912. szeptember 18.

Ady Endre

104. A MAGYAR MACEDÓNIA

Macedóniára gondolnak Bécsben az udvari bolond, hódítóvágyúak, és az történt, hogy Magyarországból csináltak - Macedóniát. Így történt, ha nem is akarták, és mi tudomásul vesszük, hogy bérelt bandákat szabadítottak rá erre az agyonsanyargatott országra. Készen voltunk már csodálatos erőfeszítéssel a legszebb, legemberibb lendületekre, s ekkor a fejünk fölött cinkoskezet fogtak a cézári őrület s a brigantis mindenrekaphatóság. Perverz, őrületes bitangságok, parolaadás elvetemedett összeszegődése állott ki egy lehető, kultúrás, új Magyarország ellen. Vészes, szörnyű, nagy pörünkben együttes harcot zúdítottak reánk a legserenissimusabb agylágyulás, középkori katona-őrület, magyar junkerség, elszánt kalandorság s fölbiztatott harácsolás.

Mit gondolnak ezek a különben nem gondolkozásra termett senkik: lehet-e föltétlenül bízni egy mégiscsak nyugtalan szívverésű ország örökösnek látszó elfásultságában? Nem próbálnák-e meggondolni, hogy a fölülről küldött forradalom az egyetlen, ami a lankadt és lentes milliókat nagyszerű forradalmárokká cseréli át. Hiszen ma már volt, egykori házi gyilkosaink is megtéréssel szegődnek hozzánk, s bármennyi energia halt is meg hasztalanul, még mindig maradt annyi, hogy hirtelen földönthessen mindent.

És mit akarnak a vérrel, amelynek kifolyása [nem] csak a sebesültet gyöngíti, de vadul megérezteti saját vérét annak is, akinek csillapodott mozgású-járású volt az életnedve? Hogy képzeli egy szemenszedett, hitetlen, értéktelen, silány, bérelt banda, hogy ezek után meg ne gyógyuljon és dühödjék a magyar társadalom ezerféle összeforratlansága.

Harcostársakul ma már mindenkit elfogadunk, aki nekünk segít, s megbocsátjuk a múlt hitbeli és erkölcsbeli fogyatékosságokat is. Védelmi, de egyben megtorló harcunk olyan megtisztulásokra ad lehetőségeket, mint a zord mózesi törvények. Mindaz, ami Európában konok, fölkent fejek által terveződik, csak miáltalunk vagy ellenünk, avagy testünkön keresztül történhetik meg. Az a cudar végzet, amely ilyen rossz geográfiai ajándékkal kedveskedik nekünk, ma már bizalmunkká és hitünkké változott. Itt van már a fölségesnél fölségesebb munka, a lelkekbe elültetett nyugtalanság is: hiába cinizmus, bandaerkölcs, cinkosság, bérencség és látszólagos járomba-töröttség: mi nélkülünk semmi sem lehetséges, s ha Macedóniát csináltak belőlünk, akár macedóniaian is ellent tudunk állni.

Tolvaj örmények s harámbasák szolgáiból fölemelkedett Tisza-félék összes csatlósaikkal egyetemben tudják meg: erőseknek hisszük magunkat, s erősek vagyunk. Ha tetszik nekik, súgják meg ezt Bécsnek is, ahol még keservesen fogják talán mihamar megbánni, hogy ostobák voltak, mert ostobákkal szűrték össze a levet.

Népszava 1912. szeptember 22.

Ady Endre

105. [A NAGYVÁRADI NAPLÓ JUBILEUMÁRA]

[Levél Fehér Dezsőhöz]

Régi kedves barátom,

valamikori főszerkesztőm, tudom én jól, hogy pompás s nekem egykoron minden tribünt pótoló lapod jubileumára nagyon szép, díszes, hosszú cikket kellene írnom. Nagyvárad s a Nagyváradi Napló volt életemnek s energiámnak tetője, a szép fel. szerkesztés ideje, mikor az ember könnyen kaphatta és viselte a fogházülés napjait is. A te emlékezéseid sorvonata engem is bevont egy kocsinak: talán igazad van. Emlékezhetsz, hogy a Nagyváradi Napló bőrét mindig a magam bőrének éreztem, s a te belátásoddal csinálhattam a legharcosabb, legegyetlenebb lapot sokáig a vidéken, sőt Budapesten. Én azóta állítólag megharcoltam lelkem, egyéniségem nagy harcát: örömem kevés ebben. Szebb volt titkolt királyi érzésekkel, pangva és lappangva, a Te lapod csinálnom. Most öt professzor állítja, hogy rosszak az idegeim, a szívem, a tüdőm, a vesém, s mindez nem bánt annyira, mint hogy nem lehetek a Nagyváradi Napló egykori lelkes[,] elszánt ifja.

A Te lapod igazolta Nagyváradot és vidékét, igazolt Téged és engem, s boldogan gondolok arra, amikor örökös hűségesküt tettünk egymásnak s ma már győzedelmes lapodnak. Én, látszólag[,] megszegtem az esküt, de ma is, mint újságtalan újságíró, repesve gondolok régi hitemre, szerkesztésemre, lapodra s lapunkra, reánk. Áldjon téged s tieidet az én Istenem, s vigyen százszoros sikerek felé.

1912. szeptember végén.

Nagyváradi Napló 1912. október 3.

Ady Endre

106. „A MAGUNK ÚTJÁN”

(Révész Béla énekei s glosszái)

„Dögleszt tárnautakon barom-emberek tovább döcögtek… Egyszer kiéhezetten, végre tombolt az akaratuk: pusztítottak” - így énekel Révész Béla. „Az ember beszélt, és háborút prédikált: merni kell” - a magyar csillagok, a Göncölszekér, a Hadak útja s a Fiastyúk mennyboltja alatt így énekel ő. „Minden megérik… A halottak föltámadnak… Ünnep van, és mi ülünk a forradalom ölén… Üljünk a virágos fák alá… Minden megérik…” - és így, különös, bódult és bódító poéta, nagy poéta ez a magános ember, Révész Béla, kinek legújabb könyvét egészen új meghatottsággal nézem.

Íme a dokumentum, íme a teljességes művész, aki hiánytalanul, sőt szinte óriássá nőve áll a szenvedés, munka és forradalom táborába. Táborba, melyet orrfintorítva, de remegve szid mindenféle úgynevezett arisztokrácia s legjobban az öntelt l'art pour l'art önkéntes nemessége. És a Révész könyve valósággal vallásos könyvvé válik, ha elgondoljuk, hogy napok, események, térítések kísérő dalai, s hogy úgy született, lett meg, mint a Biblia. Most rögtön, mint nagyon fontosat le kell írnunk, hogy ezt a nagy pompájú, hatalmas könyvet, melyet Biró Mihály tehetségének leggyönyörűbb díszeivel díszített, egy koronáért árulják. Ez megint Révész Béla, a jóságos, apostolos lázadóknak ez a visszatérő s korokba avatkozó típusa, mely nélkül szánnivaló volna az egész emberi fajzat.

De ide kell még erősebben írni azt is, hogy a magyar proletároknak külső rímeket lemosolygó, legnagyobb költője Révész. Becsületes, szerelmes csókokkal bocsátja útra minden szavát, s ahogy szállnak, kíséri őket gazdájuknak szép szemű, óvó, hevítő, állandó tekintete. „Szó, szó…" - de gúnyos és nemtelen ez a fényes eredetű mondás, holott a jólizzasztott szavakban van minden lehető igazsága és szépsége az Életnek.

Révész Bélának nagy tábora van, s még azok közül is sokan hozzáseregeltek, kiket ő talán testvértelen idegeneknek szeretett volna megtartani. Cinikus, lármás s majdnem zsibárus irodalmi republikánkban neki, mint szép példát adó valakinek, külön becsülés és szeretet jár ki. Nem felejtem el soha, hogy évek előtt, barátságunknak legtalálkozóbb idején, írótársaim közül talán ő volt az egyetlen, ki erősítgette a diákos, koldus-köpenyes elhívottság gyönyörű és vállalandó juss-érzését.

Most, ez a másként gőgös poéta, össze merte gyűjteni lobbanó, futó írásait, tehát a legpoétaságosabb írásokat, s mer büszke lenni rájuk. Apostolkodó vagy hetykén művészvérű emberek jönnek, vannak, s hirtelen eltünnek, nevüket is csak kétes híresség gel hagyva köztünk. A Pénz elkerüli talán a nem ilyeneket legtöbbször, de a „A magunk útján" íróját boldog embernek tartom. Annyi a hite, mint amennyi hittel a legjobbak fordulnak feléje, s ha nem is szapora írású, de annyit írt már, és fog tudni írni, hogy még kvantitásként is irigyelni fogja a lármás impotencia. De ő ezenkívül fényesen, gyújtogatóan jár-kél az ezrek nyugtalan szívében, s ezeknek még a gyermekei is beszélni fognak gyermekeiknek arról, hogy itt járt egyszer egy különös, fényes és jóságos ember.

Ny 1912. október 16.

Ady Endre

107. S HA ERDÉLYT ELVESZIK?

Igazodhat-e, javulhat-e a mai társadalmak élete, ha Brennus-kardok kormányozzák a világ-serpenyőt, s ha égszakadás, földindulás kedvétől függ minden civilizációnk? Bizonyos, hogy van vadság, fegyver és háború, s bizonyos, hogy kínos, szomorú, de kényszerű beletörött-séggel készen kell állnunk minden elé. Minden elé, ami akár bennünk rekedt babonák, akár humánus, szép indulataink, akár racionális megállapításaink miatt nagyon-nagyon fájdalmas. Emerrébb, keleti külvárosain a nyugati kultúrának, veszélyes a járás, s minden pillanatban tőrt szegezhetnek túlbizakodó hitünknek és életünknek.

Gyermekségem legfurcsább fényű emléke, édesapánk sokszor ismétlődött ígérete évvégi tiszta jeles bizonyítványaink nagy hangulataikor: „no, most már igazán elmegyünk Erdélybe, a rokonokhoz".

Mi csak olyan erdélyszéliek voltunk, a Partium egy része, Sylvania, a Szilágyság, büszkébbek, kényesebbek, mint Transsylvania, mégis Erdélybe vágytunk. Dehogyis a rokonokért, mert kölcsönösen és rokonosan alig-alig tudtunk valamit egymásról mi és az erdélyiek. Gőzösvonatra se gondoltunk egy új, panamás, rossz, görbe, vicinális vasút nehéz dolgai folytán, és mert az apánk Erdélyhez méltatlannak vallotta a síneket. Ő ifjúságos korából Erdély postakocsis s fuvaros világára emlékezett ragyogó emlékekkel, s az Erdély-imádást naiv szándéktalansággal oltotta erősre, később tudatosra fiaiba[n].

Kocsival kellett volna az erdélyi nagy útnak vágnunk, régimódisan itt-ott, ismerősöknél és atyafiaknál megszállván, hogy két-három hét múltán kerüljünk vissza. Elmaradt a szép út, mi, a fiúk, fölnőttünk a száz kilométereket száguldó vasparipához, kiidegenedtünk a legendás rokonság emlékezetéből is, de Erdély máig megmaradt a mi Kaliforniánk-képpen.

Tudják, akik egy kicsit ismernek, hogy magamról a buta sovinizmust régen letörültem, s a nacionalizmusom: kétségbeesett alkud[o]zás sorsom és a között, ami már a legtöbb internacionalizmusnak is fölötte jár. Román barátaimnak, testvéreimnek, szeretettjeimnek már szinte unalmasan s kedvetlen kedvességgel, de majdnem egész hittel mondogatom el régi, komoly tréfámat:

- Hiszen én nektek adom Erdélyt, ha kell Aradig és Máramarosszigetig is, a magam külön hazácskáját szintén, de nem hal-e majd [bele] ebbe Románia, akit én szeretek, s akinek én önzetlenül s már régen álmodom a legfényesebb jövendőt?

És mégis, Erdélyre gondolván el kell lágyulnom, ha nem is mint egy sipuluszi református papnak, de egy emlékekkel s szabadító vágyakkal egyképpen eltelt, kultúrás eklektikusnak.

Alig nyolc évvel ezelőtt, amikor éppen a Huszadik Század s a Társadalomtudományi Társaság embereitől várhattam mindent, ami megértésben kapható, s nekem okvetlenül, halálosan kellett, gyóntam már le valamit ebből. Árván, üldözötten, évszázadok keserű-sötét mélyébe hasztalan tekintve, babonára szorulva jajgattam föl hitetlenül: csak Erdély! Azóta egyre jobban tudom és hiszem ennek a babonának a miértjét: valóban az európai nemzet-társadalmak legparancsolóbban fejlődéses korszakában Erdély volt: Magyarország. Erdély néhányszor ország volt, társadalom, muszájból is a nyugattal szövetkező, protestáns és a kor engedelme szerint haladó is, s Magyarország pedig - nem volt. Úri bűnei talán Erdélynek is szörnyűek voltak, Werbőczi-szelleműek, mint a Habsburgok magyarországi, kegyelt és törökmentes nagyurainál, de igaz, saját kultúrára az az Erdély iparkodott, melynek románjai például bibliafordítást magyar fejedelmek által kaptak. S talán az új s ma már könnyen érthető Amerikán kívül, ha a régi keresztény Kelet Róma-ellenes s csoportos lázadásait leszámítjuk, sehol a szektáknak, tehát a lelkek forradalmának bujább talaja Erdélynél nem volt. És Erdélynek, a kicsi Erdélynek a magyarországi török hódoltság idején több lakosa volt, mint az úgynevezett s nemvolt Nagy-Magyarországnak.

Elpirulok a magam, látszó, romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermeket, a magyart és a románt. A szász megél vagy elpusztul magától is, eddig se csinált mást, s az ő ügyük hasonlatos volna az oroszországi német kolóniákéhoz. De mi, magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az őrült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyít[a]ni bennünket.

Rongyolt és csaknem reménytelen fajtának tartom a magyart, pláne hogy demokratizáló forradalmába beleordított, tiport a nagy kultúrájú rontás, a háború. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértenek az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel

évszázadok marasztaló szellemét lázítja föl a vad haza-politika, s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más, nemes fölszabadulásra joggal váró nációt.

Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy soviniszták és politicienek, mint én, kinek csak Erdély-babonája túl nagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj.

Hogy múljanak el, oh, már a srapneles igazságok, s hogy engedjenek bennünket a magunk srapneleivel, emberszerető és fölszabadító munkánkkal, tovább munkálkodni nemzettelen népboldogságokért.

HSz 1912. november-december

Ady Endre

108. AZ ÚJ GÁRDONYI

„Szeretnék végre egy nálamnál jóval öregebb írót fölfedeztetni" - írnám most döfölődő cinizmussal, ha ez a pár sor nem Gárdonyi Gézáról kívánna vallomást tenni. Csak olvastam s hallottam, hogy új könyve jelent meg (nekem bizonyosan napilaptárcákból ismerős tartalmú), s hogy Egerben nevéről nevezték el a minap lakóházának utcáját. Erről s ezekről írjanak, s bizonyosan írni fognak mások és sokan: én Gárdonyit valami kilenc-tíz évvel ezelőtt láttam egyetlenegyszer, először s talán utoljára. Pipázott, és gyönyörűeket hallgatott szokása szerint, holott nem volt egészen rossz társaságban: Márkus Emma, Ujházi Ede, Bródy Sándor - s a többiekre nem muszáj emlékeznem. Az ifjú, vidéki, zöld vad, én, (Gárdonyi tán alig is emlékezhet erre) néztem (nyilván más, gyávább okokból) szintén némán ezt a gyarló írót. Mert íme, azért íródnak e sorok, mivel én egykor, sokszor s talán még pár évvel ezelőtt is úgy néztem le reá, ahogyan ezután is kötelessége lesz minden fiatal valakinek a filiszterszínben tetsző „beérkezett" pályatársat néznie. És most sem akarok fárasztó és utálatos meakulpázást végezni csupán, de tartozom valamivel a magam jobb belátásának s a Gárdonyi nagyszerű íróságának, szóval megint és önzőn önmagamnak. Most látom és tudom, hogy Gárdonyi látva és tudva most „érkezett be", s hogy üdvözölni őt és megkövetni nem is olyan nagy szégyen. Talán a kiadója nevetni fog gúnyosan az enyémre, talán maga Gárdonyi is elszokott attól, hogy még csak légies érdek nélkül is, egy kevéssel ifjabb író áradozzék előtte. Soha és senki ilyen könnyen, ilyen összetett filozófiával, ilyen kedvesen magasról, ilyen poétasággal magyarul nem mesélt, mint a legújabb Gárdonyi. Tudom, hogy szerénységében bántom meg, ha Dickens nevét írom ide, de ő mégis egy szentségesen primitív, de magyar, de új Dickens, vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló. Boldog vagyok, hogy a Nyugatban s éppen a Nyugatban írhattam meg ezt Gárdonyiról, a Nyugatban, ahol nem csak „lapunk íróit" lehet meglátnunk, s ahol nagy öröm minden, ami szép, bárhonnan, bárkitől, bármikor s bárhogyan késve-keletiesen jön. Gárdonyi megnyergelte, megszelídítette, megfinomította a magyar anekdotát, s ma Ő itt van, és ír előttünk olyanként, akinek be kell vallanunk a már nagyon-elmúlt kétségeinket is.

Ny 1912. december 16.

Ady Endre

109. PETZ MARGIT KIÁLLÍTÁSA

Csöndes, finom, úri és kedves törékenységű leány, aki tud hinni önmagában, s akit talán leginkább a vonal-poézis fanatikus költőjének szabadna nevezni. Végtelen kára: a fáradt, hódoló megalázkodás a Lenbachok, a nagyszerűen ámítók és célhoz érők még gyöngébbjei előtt. Mesterségéből túlságosan eleget tud, pláne a másokéból, de vonal-szerelmével, különös pasztellkéivel s éppen a vonalak szerelméből fakadt, nagy dekoráló képességével zavarba hozza az embert. Értelmessége kissé bántóan viszi a literatúra felé, magyaráz, belemagyaráz a legszebb vonalaiba, de ez: magyar szükség és lárma. Apropó, lárma: kevesen tudnának ma magyarok beszédesebb, jobb, igazabb, kiáltóbb plakátokat csinálni, mint Petz Margit. Nem becsülöm le, ha nem is imádom olajfestményeit, s tetszik nekem az a változás, mit München után Párizs zavarolt s vett ki belőle. Valahol, ha jó[l] emlékszem, a Falk Miksa utcán van a Petz Margit kiállítása, s ha be nem zárult azóta, lélekkel ajánlom figyelmükbe mindazoknak, akik elismerni hiv[at]ottak vagy hivatatlanságuknál fogva értetlenül avagy túlszuperáltan követelők.

Én magam nem felejtem el hamar a Petz Margit vonal-ábrázolásait, habár láttam már efféléket, tán tökéletesebbeket is, mert e vonalak mégis az övéi és mindannyiunkéi.

Ny 1912. december 16.

Ady Endre

110. A KIS SÍRHANTOLÓK

Semmi kifogásom ellenük nincs: sőt egyet-kettőt még akkor is kedvelek, ha ez kitudódván, ártana némileg nekik. Menjenek Tiszához, sőt Szemere Miklóshoz, kicsi, tudóska-revükbe, akárhova, ha megkapják a pénzüket.

Van köztük sokfajta ember, egyetemi docensségre törekvők, az Akadémiába küszködő szerencsétlenek, politikus-jelöltek s tízfélén mások. De valamennyien arról nevezetesek, hogy sírhantokat gömbörítenek az élők számára, és sírhantokat gondolnak ki az eleveneknek.

Legyen bár nekik a kedvük szerint, de utálatos, amit csinálnak, utálatos, nem kultúrás, nem magyar, nem becsületes, nem tűrhető.

Azt hittük, sikerült kiharcolnunk végre, hogy ősi durva szokásaink szerint többé nem fognak kijátszani az irodalomban élő valakik helyett halott irodalomtörténeti nagyságokat vagy halvaszületett élőket.

Vagy azért fáj a szívük, hogy más több, mint ők, vagy azért, mert ma még csak lehralberti „mintaképpen” lehet a senkiből is valaki.

A kis sírhantolók pöffeszkedve állnak ásókkal, kapákkal, holott ennyi meggyőződéssel, sőt fegyverekkel állanának mellettünk, kiket csak karrier-okból gyűlölnek.

A háború lesz, vagy nem lesz, de elmúlik egyszer, s azután mégis és megint mi jövünk, tisztelt, kis sírhantolók.

Ny 1912. december 16.

Ady Endre

111. A PESTI ARISZTOKRATÁK

Ne, ne, sokat ne is beszéljünk róla, kedves barátom: Budapestnek, Pestnek nincs és nem is lehet semmilyen arisztokráciája, tudhatnád és tudod. Te azonban, most jut az eszembe, pesti arisztokratákról akarnál eldiskurálni egy kicsit velem: no, talán ilyenek kissé nagyon is lehetnének. Ámde azután ugyancsak te tudhatnád s tudod is legjobban, hogy e zagyva városnak mindenáron arisztokratáskodóvá kellett ez időkben válnia. Szóval, ez a mi Pestünk - s bocsáss meg ajándékozó kedvemért -, inkább a te Pested, a legarisztokratább város Európában, Ázsiában és Afrikában. Hidd el nekem, hogy e páratlan, előkelősködő mániának négy legfőbb oka van, melyeket tisztelettel elsorolok, ha az igen fontos mellékes okok meg nem haragudnak rám.

1. Minden időben és személyben jóságos császárunk nem lakik itt velünk, s természetes, hogy ezt a nagy, legarisztokratább hatalmi ürességet sok százezer vérző szívű hazafi óhajtja betölteni.

2. Minél jobban döglődik a majdnem egészében államilag kitartott dzsentri, annál nagyobb daccal integeti az una eademque nobilitast a fejével a habsburgilag főnemesítettek s a rúgó lábival[!] pedig felsőségességét az egyre emelkedőbb zsidók felé.

3. A zsidók pedig, ezek az igazában született arisztokraták, vagy Gotha almanachja kedvéért rohannak, rabolnak és élnek, vagy tudomány, művészet és muszáj alapján úgy belekapaszkodnak a demokráciába, hogy tőlük oda legföljebb csak a születés arisztokratáinak lehet kegyelemből helyet kapniok.

4. Vannak - talán vagyunk - elképzelhetetlenül, betegül sokan, akik, mivel meg tudják látni ezt a pesti, nem is infernális, de haitii helyzetet, jusst formálnak ahhoz, hogy mindenkit, már amennyire gazdasági okok engedik, lenézvén, a legtetőnállóbb arisztokratáknak nézzenek - a jobban-jártak.

Kissé Linné-féle a módszer, a rendszer, de körülbelül a pesti arisztokrata állatfajok közül ez az okoknak fölsorolt négy a legfőbb, s a többiek már csak válfajok.

Hirtelen és zagyván, mint amilyen Pest, megpróbálok arisztokratáink főválfajaiból is egy szuszra néhányat fölsorolni. Operaénekes, aki ácslegény volt, s akinek fáj, hogy királyi gőgje királynői gőgjével találkozik össze kolléganőjénél, kit egy mágnás-lumpolás hajnala vidított ki a szemétből. Író, akinek le kellene törni a kezét, de aki ez analfabéta országban is sok tízezer hű rajongóra mutathat. Állítólagos budai patríciusivadék, akit - mint nálunk mondják - puttonba[n] hoztak be a XVIII. század végén, s tolonckocsin hordanak ki ma. Majdnem jól öltözött, szereplő emberek, akikről rikoltoz a büszkeség, hogy a rendőrség nem bír velük, holott mindig a nyomukban van. Népvezérek, akik ha csak egy kicsit szagolnak a népbe, parfümüvegeikhez s előkelő, leplezett szagú társaságokba menekülnek. No, most még röviden néhányat: cigánykirályok, főbohémek, kalapfejedelmek, egyedül hithű zsidók, bankcsászárok, verhetetlen jasszok, rikkancshercegek, mágnás-Elzák, magyar Szapphók, győzhetetlen Alfonzok, kitüntetett rendőrök, új tudományú általdósok, börze-Napóleonok kini- azaz mozihősök, legbénább koldusok, a magyar vérnek külföldön becsületet szerzők, legtöbbször szökött fegyencek, az Akadémia koszorúzottjai, a Haverdák, a furcsa nevűek… Nem, nem barátom, nincs nekünk időnk arra, hogy Budapest, azaz inkább Pest fő- és alarisztokratáit csak nagyjában is fölemlegessük.

Az úgynevezett történelmi arisztokrácia nem Pesté, itt éppen csak kaszinózik, klubozik[,] politizál, szeretkezik, s összeomlik a szezon egy-egy kis részében. A zsidó arisztokraták, bár nem érdemlik meg, jó néven fogják venni, ha semmit se írok róluk. (Egyébként Eötvös József gondolatai között tessék keresgélni: a történelmi nemességnek az alapítói legalább kiválóak

voltak, ha utódaik rongyok is, de az új nemesség még az utódaiban sem ígér kiválót.) Na, azután a „szellemi arisztokrácia” - erről már kíméletből is hallgassunk e koldus, tehát elaljasító országban.

Arisztokraták valóban pedig azok Pesten, kik őszinteséggel, jósággal s tüzes, szentlelkes bátorsággal dezinficiáltan taposnak Pest minden arisztokratái fölött, avagy testük-lelkük tisztaságára féltékenyen s gőggel tartják magukat távol a pesti arisztokraták szennyes közelétől.

PF 1912. december 23.

Ady Endre

112. [NYILATKOZAT A PÁLYAKEZDÉSRŐL]

Számomra, sajnos, kezdenek elveszni a megindulásnak, az első küzdelmeknek és siker-mámoroknak tegnap még megható emlékei. Úgy rémlik, hogy dac, magyar legénykedés, mások világos bíráló nézése voltak legeslegelsősorban az ösztönzőim. Később ez egyszerű, egészséges motívumokat át- és átszőtték újabbak, színesebbek, rafináltabbak s misszióérzésbe fektetettek. Ma kissé öregedőn, betegen s megfogyatkozott hittel nem lelkesítnek ifjú patvarkodásaim, s csak az izgat, késztet a jövőre: bebizonyítani lehetőleg, hogy nem kötelességmulasztás volt, amikor harmincéves koromban, lírikusok tradicionális véghatárán, nem fejeztem be egyébként eléggé farsangos és megélt életemet.

Világ 1912. december 25.

Ady Endre

11. KÖTET

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1913. január-1918. december

1. A PROTESTÁNS TÉVEDÉS

Protestáns bolondulást szerettem volna inkább és először írni, de féltem, hogy a régi hitvitázók finnyás unokái elfelejtették az egykori szótárt. Ám szeretnék összeakaszkodni néhány olyan emberrel, akik ma néma, beavatott bölcsek gyanánt titkolják a titkot, melyről a veréb is csiripel. „Tehát - súgja a kerületi kurátor-gróf vagy a szuperintendens a nagytiszteletű úrnak - most kell a magyar protestánsoknak elővigyázóbbaknak lenniök, mint valaha. Nem trializmus, hanem centralizmus készül a Monarchiában, s a Habsburgok hadseregén kívül ehhez okvetlenül szükséges egy magas, sőt legmagasabb morális egység. A jövendő Hatalom az adott bábeli viszonyok közt, de lelke szerint is a katolikusságot választotta nagy egyesítőnek. Ezt, a katolikusságot, akarja annak idején mindenfelé s legerősebben hangsúlyozni a szélső ultramontánságig a Monarchia. Mi azonban, magyar protestánsok, ezúttal bölcsek s szent hitünk érdekében ravaszok is tudunk lenni. Sietünk a nekiindult centralizmus szolgálatjára, hogy az álmélkodva, visszadöbbenve vegye észre: a protestantizmus megbízható, jó gyermek.” Így sugdosódnak a protestantizmus egyházi és világi nagyfejű bölcsei, akik Tisza Istvánban ma csupán és egyedül a protestantizmus föláldozó bajnokát s megváltó vezérét látják. Ide vitte a magyar protestantizmust a Bertalan-éjek, a gályarabságok, vértörvényszékek s pátensek együgyű félelme, és az, hogy már régen nem tud protestáns és haladó lenni. Hiszen tiszteletreméltó az Antal Gáborok hitvédő, ravaszkodó, naiv buzgósága, ha helyes látással járna együtt. De Székesfehérvár katolikus püspöke ugyanekkor vétót kiált az abszolutizmusnak, s Tiszát, a kálvinista pápát, a legveszedelmesebb kriptoklerikális sajtó vette szárnyai alá. Tisza István naiv protestánsai katolikusabbak akarnak lenni a katolikusoknál, s a centralizmus mégis meglesz, ha nem jöhet más, mint centralizmus. Ez a protestáns tévedés, illetve bolondulás, mely ha nem tévedés, bolondulás volna: már ma katolizálniok kellene az összes magyar protestánsoknak és zsidóknak. A román és szerb görögkeletieknek nem, mert azoknak nincs Tisza Istvánjuk, s azokkal ezután is, és főleg ezért, úgy fognak bánni, mint hímes tojással. Napjaink egyik legbúsabb szenzációja az aulikus, népellenes, ultramontán protestantizmus, mely elmaradt, gyáva tudatlanságában elfelejti, hogy minden ravaszkodásnál többet ér éppen a centralizmus hadsereg-példája: az öklöt mutató, szívós és kész erő. Tisza talán tudja, mit csinál, a protestánsok kevés kivétellel nem, és ha megint csakugyan rajtukütne a veszedelem, megint a magyar katolikusoknak kellene megvédeni őket.

Ny 1913. január 1.

Ady Endre

2. RUDNYÁNSZKY GYULA KÖNYVE

(Napszállat felé. Új versek)

Gyönyörködéssel, meg-megríkattan s össze-összeborzongva teszem le s veszem kezembe újból-újból Rudnyánszky Gyula verseskönyvét. Poétáét, kit diákkoromban már kiválónak tanítottak, s azóta talán még kiválóbb, s az emberét, kit már akkor szerencsétlennek hallottam, s azóta sokkal szerencsétlenebb: 1904 és 1912 között írta-e legújabb verseit Rundnyánszky, a könyv följegyzi a stációkat: Budapest, Debrecen, Fiume, New York, Cleveland, Chicago. De ezek a stációk bakterházak lehetnek csak a nagy, belső, rejtett stációk s a fénytelen, szörnyű nagy állomás, a megvakulás mellett. Soha személyes életünk vigasztalan és megtörhetetlen zsarnokságát álmainkon, jobbik felünkön, művészetünkön dühítőbben, kegyetlenebbül nem éreztem, mint Rudnyánszkynál. Ez a zsarnokság nemcsak azt gátolta meg, hogy robusztus, nagyszerű talentuma valami önmagát fölülmúlót, tehát új művészetet adjon, de még azt is, hogy ami nagyszerűfélét adott, lelkünkkel jól, becsületesen meglássuk.

Rudnyánszky különb volt az összes korabeli Arany- s Petőfi-epigonoknál, kik hírre, polcra vergődtek; s több talán még Komjáthynál, Reviczkynél is.

„A jó világ eltemetett elégszer:
A sírom éjjelén, ha meghalok,
Ragyogjanak, mint tisztafényű ékszer
Lelkemre csillagkoszorús dalok!
Azt akarom: mit ferdén cselekedtem,
Porladjon el nyom nélkül feledetten,
De oszlop álljon a magas hegyen,
Költészetem sugárzó tett legyen!
Alkotni vágytam, mégse boldogultam,
Szerettem a jót, szépet és nemest,
De szellememre békót vert a múltam,
Munkám delén nyomott le a kereszt.
Akik híven szeretnek, mégis árvák,
Az ember-sorfalon szenvedve járják
Végig a méltatlan vesszőfutást:
Dalom legyén fölöttük a palást!”

Igen, a régi Rudnyánszky, de még készebb, tökéletesebb, az abszolút versíró, egy rímes, formás, pompás áradat. Rímeitől, formáitól, példáitól s számító eszétől, mely csak személyes életében nem volt mindig kormányzó társa, azonban máig sem tudott megszabadulni. Ha sebeit kitárja, ha jajgat, haját tépi, őrjöng s már-már átugrik a legmesésebb térbe a poézisa: készsége, számítása, hidegsége, szabályossága visszarántja, s visszaránt minket. Ez a régi, magyarázhatatlan nagy titok: szabállyal és szabálytalanul, egyformán, lehet valaki igazi és nemcsak kiváló költő. Be nagyrahívott poéta, be emberien szomorú, küzdelmes, tragikus életű ember, s be kár, hogy csak kiváló költő s megvakult, szerencsétlen, megöregedett ember lett belőle.

Ny 1913. január 16.

Ady Endre

3. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ

[I.]

Így szólítom talán: Nagyságos Asszonyom, de mégis inkább: Madame Prétérite, szent Szimbólumságodhoz, íme, el kell indulniok régen halogatott leveleimnek. Csak értené meg szívvel azt, Játsziságod, mit jelent, sőt sír föl mélységes könnytárnákból, mikor már szégyenli és titkolja valaki, hogy érdeklik a földi és az égi dolgok. S akkor megüzenné, hogy jó és váró helyre érkezett az első levelem, s akkor erős, drága emlőjén gyönyörűséggel érezne egy szomjas, vigasztalan, vén kisdedajkat, Madame Prétérite. És szeretné is tán mosolyogva azt, akit Magához félelem, ragaszkodás, rontás egyformán és ostobául kötni kezdenek, s ír Kegyelmedhez önmaga és mások híján.

Válogassa ki jól magát, Asszonyságod, az asszonyok közül, hogy büszke lehessen, midőn Madame Prétérite-höz meg-elindul a valló sereges levelek féktelen raja. Csak azokból váljon ki s válogasson, akikkel dolgom volt, Madame, dolgom avagy kínom, álmom avagy tréfám, borzongásom avagy távoli, megutált imádatom. Feszítse drága derekát ezek sorából elém, s adja ide térdeinek fölséges vánkosát, hadd sírhassak, hadd káromkodhassak rajtuk, úgy, ahogy kedvük s átkuk napjaimnak, ez utálatos időknek, telik.

Voltam garabonciása Tegnapoknak s Holnapoknak, kiknek története összefutott, kik elvették a Jelent, hogy én most kívül repessek az Időn, s e tébolyult helytelenségben s időtlen nincsében az alaknak: Képzeltségedet keressem babonásan. Körülbelül szántszándékkal kihullattam magamat a most-idők rostáján, s bár majdnem izgat ma s az is még, hogy Miló Vénusza hányas számú kesztyűt hordana, leveleim a pusztult, a már nem élőnek levelei lesznek. Hadd maradjak ott és úgy, Madame, ahogyan béna, de édes képzelemmel elképzelem: drága mivoltán, alaktalan kívánatosságán elgyötrött, valóságos bölcsességgel. Bölcsességgel fájdalommal avagy Halállal mert bölcsességtől fájdalomhoz, fájdalomtól a Halálhoz érkezik el a túlságosságra rendelt igaz ember. S amit olykor elsírok Gyönyörűséged előtt, Madame, ezek: az Élettel fölhagyott bölcsesség, hétfő-keddi fájdalom s az a Halál, akivel valamikor csak-csak kacérkodtunk.

Így lesznek szépek ők, s így juttatják eszembe tegnapi, félhalott magamat, s így lesznek a leveleimből túlvilági naptár és napló, mely az elhagyott, onnansó világ legkisebb ostobaságain is dúlva-fúlva megáll. Kisujjait, melyeket megint a milói Vénusz csonka, isteni gyarlósága miatt sohase láthattam, de a kisujjait, csak a kisujjait csókolom, s kérem: legyen türelemmel hozzám, Madame Prétérite.

II.

Valami szoborról beszélgettem egykoron Múltságoddal, Madame, ha nem álmodtam az egész dolgot, s e szobor szegény, lármás, ostoba és az enyém lett lenne akkor, mert bízó-bolond voltam akkor és vidám. Akkor még úgy mertünk beszélni a megkapandó szoborról, mint a gyermekről, kit csókjaink köteleznek eljövésre, s mert vagy fiatalnak, vagy túl-egészségesnek, vagy gazdagnak muszáj lennünk, és mi: minden voltunk. Azóta már századszor újból nem hiszem már azt sem, természetesen, amit hiszek, s ha a régi, kinoliteratúrát nem ismerő harctéren áttör a szemem: mennyi új ember és programos gyomor. Ha olyan bizonyos volna a szobrom, mint amilyen bizonyos, hogy holnapra még előkerül esetleg a mindig szükséges húsz forint, ezt a szobrot már előre becsúfítanám. Embereim, kik tudják, mit csináltam, maguk csomócskáit bogozgatják, s akik általam s jelenésemből lettek valakik vagy lenni indultak, fiatalok, felejtkezők, éhesek és tudatlanok. Emlékszik-e, Zavartságod, Madame, hogy ezt a piaci szituációt előre és jól meg tudtam jósolni a prófétaság zöld köpenyege s lelkemnek elszíntelenedése nélkül? S az ember nem hiheti magát büntetlenül sokáig fajtája géniuszának:

ma utálom a szajkóimat, s mert az új, rajtam-bátorult sereg nálam nélkül akar Magyarországot csinálni, már kezdek félni, hogy a jó Magyarország nem is olyan fontos. Szeretném, mint halott ember, a kezemben hitt Sorsot átadni valakinek, persze nem egy tébolyodott Cézárnak s persze a magyarság sorsát. Szeretném, ha valaki egy piciny kegyeléssel volna hozzám, s reménykedve megvárná a hálátlanságomat, a szabálytalan rosszaságomat s még szabálytalanabb jóságomat. Szeretném, ha valaki meglátná, hogy legtöbb s igaz krédókkal e nyomorék s csak gazoknak s Jókai-palántáknak nyitott országocskában én tudtam megmutatni legbátrabban a kíméletlenség útját. Nem érdemek ezek, ugye, Madame Prétérite, mert az ember olykor kénytelen, hogy nemesebb, több legyen, mint amilyen, vagy sokkal gonoszabbnak látszó.

Ha óhajtja, Óhajtottságod, fordítsuk el szívünktől a keserű belüktetést, s beszéljünk talán megint a szoborról, melynél hazugabb, butábban furcsa kitalálás nincsen. Tetszeném magamnak, ha hihetném, hogy valakije voltam egy vagy-vagyos náció sorsfordulásának, de ma nekem borzasztó elgondolnom, hogy az ember, ha végez, szobrot kap, mint Irányi Dániel. Igen, igen, ez a halott név az, melyet az aktuális nevek közül kiválasztottam, s merek e gyáva, nevektől félő írás soraiba léptetni. S azután mindegy, hogy okosabb kortársaim nálamnál szebben alkusznak meg az okossággal, a korral s legfőbbképpen a társulással.

Hát most már kezdek unalmas és buta lenni: Elnézőséged lássa meg az én kripta alatti magasságomat, s legyen hozzám, habár nő, jó. Úgy csókolom, ahogyan akarja, és úgy csókolom, hogy a csókunk híre átszaladván minden vámhatáron, azt a téves hitet kelthetné, hogy szerelmes vagyok Magába, de Maga tudja legjobban, hogy: nem: csók és kézcsók.

III.

Emlékszik-e még ifjúságának tegnapi szakára, Szépséged, s azok közül a gyermekleányok közül való volt-e, akik bolondultak a nőmúltas, öregedő, de valahogyan mutatós férfiak után? Engem is megcsalt volt volna abban a tájban valaki ilyeskivel, avagy csak ma szeretném, ha fájna is az én sír alatti, de erős gőgömnek; hogy így történt? Mondja, Madame, mit akarunk a nagyon fogható és rendes kapnivalókon kívül, mi, viharos negyven év körüliek, ezektől az éretlen asszonyoktól? Persze, rémlik már, Magát nem ismertem oktalan süldőségében, s csak a csúfondáros kacajára emlékszem, ha látni- és bántanivalót kapott abban, amikor én minden megszületett asszonyban a Nőt mertem látni. Nőt látni a Nőben a Nő kiindulásánál: búcsúzás ez vagy elkésett kezdés, szép szerelem-e vagy szebb szerelem, jog-e vagy emberi tilalom, mert államaink büntető paragrafusait nem óhajtanám e téren tisztelni. Mais, non, Madame nem tartok még itt, csak szeretném ad absurdum láttatni azt a nagyszerű, támadott vágyat, mely talán kevésbé gimnáziumi, mint a pro patria mori, de bennem, sőt bennünk van. Megígértem magamnak és magamban Magának, hogy semmi eleven név nem lesz e kegyes fogadkozású levelekben, s nem fogom utólag se bántani ezt az ostoba kötést. Sohse fogok beszélgetni a szláv és tót arcú díváról, ki éhes, ékes, okos, diadalmas és izzadó, de akiben tíz évvel ezelőtt, amikor ő már kész asszony lehetett, én valaki bimbószűzet láttam. Csak egy érett, sőt kissé csömörlött asszonnyal szeretném visszaláttatni a saját, csak talán-tán volt lyány-kamasz-énjét: jó volt-e? Jó volt-e, jó-e, ha az ősz hajjal, ritkultsággal, kopaszsággal vagy nimbusszal koronázott, nem fiatal férfiú reszkető, gyámoltalan, fejletlen, de drága térdekre esik? Engem, Madame Prétérite, csúfolnak, kínoznak, de el nem bocsátanak ezek a kis bestiák, [s] hányszor gondolok arra: óh, bár Madame Prétérite tanított volna először, legelőször e kínokra, e fájdalmakra is.

Ha Pompásságod halvány és passzív jósága engedni fogja, egyszer, talán még többször is, írok még én erről, de most lábainak küldök csókot, s kérem, vigyázzon a kis leányára, hiszen én még tíz évig életben maradhatok. Add, Uramisten, a Móricz Zsigmondé, hogy legalább

Madame Prétérite megmaradjon, s add, Uramisten, hogy csókokat jelezzünk egymásnak. Amott szalad egy friss, nagyon fiatal leány, de a bokáját nagyon mutogatja: gyönyörű lábak, s az egész nő nincs több tizenhét évesnél. Kissé koros, de, jó Istenem, nem lehet minden nő tizenhárom éves, és, édes Prétérite, most már bevallhatom: Idősségedben is a magam múltját, történetét szeretem.

Ny 1913. február 1.

Ady Endre

4. NE TESSÉK BÁNTANI

Hadd kezdjem mindjárt magyarázattal a dolgot: mi irodalmilag, művészetileg nagyszerűen elpolgáriasodtunk, holott feudális, ostoba és koldus provincia vagyunk. Mindez megtörtént, nem itt kell és nem most kell kutatni az okokat, de van egy seregnyi revünk s ezek között a Tisza-Herczegé. E nyomtatványnak csak a legelső számába néztem bele, s most a legutolsó számát voltam kénytelen észrevenni, mert az ürge is kártékony állat, s a lyukát nem szállítja helyünkbe. Tisza-Herczeg revüje (legyenek a névösszekapcsolással ízlésük szerint kielégítve) megvédi Beöthy Zsoltot tisztelt kollégám, a „magánhivatalnok" Fenyő Miksa ellen. Fenyő kibírja ezt, tudom, ha Beöthy Zsolt kissé lődörög is e védelemtől, melyet joggal várhatott volna el azon gyógyintézettől, mely okos orvost tart a szomorúan elaggultak rokonságának terhére. Dr. Fenyő Miksa maga is van olyan legény, hogy megfeleljen Beöthy Zsolt fogadatlan prókátorának, akinek különben ez a néhány sor elindul. Kedves Herczeg Ferenc úr, ha akarja, én Önt átadom, átadhatom azok szeretetének, akik az Ön írásait kedvelik. Azonban Ön egy lovagias, sőt párbajos ember, tehát (bár kitérni betegen sem kívánnék az Ön sváb bátorsága elől) megérti, hogy lázadozom. Tanítsa Ön Tiszát, milyen ruhájában nem illik az utcán járni s Farkas Pálomat, hogy nem muszáj írni. De abban a pillanatban, amikor Ön egy revühatalmú Rákosi Jenő akar lenni, s pláne egy kis keresztes hadjáratot próbál indítani, figyelmébe ajánlom azt, ahonnan jött: Versec vidékén az ember vagy hivatalnok lesz, vagy pánsváb, de ha Herczeg Ferenc lesz, legalább jó Herczeg Ferenc lesz, mert, uram, az Ön neve a Gyurkovics nénik óta fogalom. Pár héttel ezelőtt a Rákosi Jenő Sebestyénjét akartam orron verni, mikor nem kóser kezével a Babits Mihály gyönyörű és nemes Dante-fordításához olyan, de olyan világosan célzatos ostobasággal nyúlt. Ez Sebestyén úr örömére, aki igazán most már több szót nem érdemel, elmaradt, s most egyenesen Herczeg úrhoz lehet beszélni. Hát képviselő úr, úgy is mint a magyar Mikszáth, nyilván méltóztatik újság-lapokat is olvasni. Hal[l]hatott a Bonnot-ügyről is talán, mely nekem kivételesen kedves, ha Franciaországból szépen s okosan ültetjük át. Úgy valahogyan, ahogyan az Ön hírhedt vagy híres vezére kívánja[,] gesztiesen a haladást. Én irodalmi Bonnot-kat kívánok magunknak, s nem a magam és kartársaim érdekében, kikkel szemben Önök az ifjabbak és tehetségtelenebbek szerelmét vállalták. De naivan, gyermekesen: az Irodalom nevében kívánom, hogy az Önök zsebrákhadja a levegőbe repüljön, de dinamittal, tehát igazán. Nem hiszem, hogy eljöjjenek e megjelesült Bonnot-k, de azt tudom, hogy Herczeg Ferencet ma már csak az szereti, aki nem tudja, miről van szó, vagy aki szégyenkezve hallgat. Örüljenek az urak, hogy mandátumuk, katedrájuk, mindenük van, örüljenek, hogy kissé szennyesek, kissé piszkosak, boldogak. Örüljene[k] az urak, hogy Magyarországon élnek, ahol még a betűtudó gróf is hagyományból íródeákot tart, de bántani, piszkolódni, hencegni ne tessék.

[1913. február 16. és március 1. között]

Ady Endre

5. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ

Azóta tavaszodik is már, Madame, mióta öreg, beteg, szamár, kifelejtett barátja megírta utolsó levelét, mely a Nyugatba sem és sehova sem került. Valahogyan talán így beszélne most jó Heinrich Heine: íme az infernálisan szép és szomorú ostobaság: minden tavaszkor újrakezdik, holott tudhatnák az őszi sorsot. Valóban, fák, füvek, virágok, állatok, művészetek, sőt krisztusságok, kultúrák, vágyak és haragok sem ismerhetik olyan jól az életet, mint egy csalárd bukásra fölkészült kereskedő. Mi sem ismertük, Madame, pedig milyen nagy, ragaszkodó akarással, mennyi forróságot pazarolva álltunk be jeges zivatarába, melyet tüzes vérzápornak érez az ifjúság. Mit csináljak az idei tavasszal, melyet utálok, s mit csináljak az emlékekkel, melyek majdnem úgy tudnak kísérteni, mint a vágyak? Mit csináljak magammal, aki nem akarok, mert nem tudok akarni magamtól már semmit, s akinek olyan súlyos fölöslege van, mint: önmaga? Üzenje meg, drága volt-barátnőm, aki folyton váltakozik alakjával bennem, hogy már néha az a veszedelem is fenyeget: ismerem polgári nevét és postacímét is. Üzenje meg, Madame, hogyan viselhetem el magamat és az induló, a zendülő, az idei, de örök, a kegyetlen és egyetlen, nagyszerű Tavaszt?

*

Van nekem egy csodálatos erejű, arató delek tikkadt fénypompájában játszó, nagyon magyar, nagyon kedves íróbarátom. Ha nem felejtette el még, Édes, sokat beszélgettünk róla, mikor irodalmi utcánkba súlyos, legényes, fenyegető lépésekkel, váratlanul befordult. Ez a legjózanabb magyar a földön, holott ez neki fáj, valaki, akit a saját írósága, talán becsvágya, a Józanság paroxizmusába sodort, de aki kibírja ezt is. Százszor sírok irigy kedvén és naponként, Madame, ha arra a viszonyra gondolok, melyet ez az én barátom az Élettel folytat és magunkra. Mi azt hittük, hogy az Életet élni kell, s az Élet olyan kikerülhetetlen, mint a Halál: át kell adnunk Neki erőinket, hogy a Halál készeknek találjon. De ez az én barátom életeket, történeteket lát és mond, s lelkének méhe egy mesebeli hirtelenségű és gyakoriságú terhesség. Nem fogyasztatja magát mással, mint az írással, s ha vágyai fojtogatják, sírva vigad az íróasztalnál az ő kiképzelt magamagáival. Én, hiszen tudja, Édes, kinek pompázóbb címeit ezután kihagyom, hogy a boromat mindig szomjasan és magam iszom ki: úton vagy csárdában. Személyesen szoktam szoknyák után rohanni, s a csókot olyan hazárdul kapom-veszem, ahogy adják, és ahogy csókolják nekem. Politikát is úgy írok, érzek, hogy teljesen meztelen a mellem, kit nagy-nagy urak, hatalmasok, kicsinyesek, bosszúállóak elé düllesztek. Fogom a percet, s kiélem könyvvel, újsághírrel, szeszéllyel, bármivel, de izgalommal mindig és nem ingyen. Ez íróbarátom pedig ül és ír: itatja fenékig a poharat, csókkal iszapoztatja a nőket, vétókat mondat a mai rend ellen, de mindig csak regény- vagy novellahősei által. Boldog ember, mely fajtájának itt, Magyarországon, szaporodnia kellene, mint a tengeri nyúlnak, s boldog élet, mely: így Élet. Csókolni kívánom e percben a szemeit, Madame, s végtelen bánat tölt el, mert irodalom helyett rettenetesen komoly és kacagtató életet éltünk mi ketten.

*

Tudja, Drágám, megírtam már, hogy most ifjú, női teremtések prédája vagyok, akik közül egyet különösen méltónak véltem féltitokban vallott Fölségemhez. Hát a harminchat éves ember, miként sokszor beszéltük együtt, egyszerűen együgyű, amikor éveinek méltóságos polcáról lerokkan egy libácskához. De beszéltem arról is Magának, Édes, hogy a Partium, Magyarország és Erdély századokon-vitás kiegyenlítője, e túlhaladt szerepében nem bírhatja sokáig. Hogy a tatár bennünket pusztított elejétől végig, hagyján, de ott maradtunk lerongyoltan néhány ezeréves, szép família egészen a mai napig. Német, persze hogy német, tudós állapította meg: egy család még az inasok s lovászok közbelépésével sem érhet meg kilencszáz évet. Rólunk hétszáz éves krónikák úgy szólnak, hogy hatujjúak vagyunk, én is

hatujjú voltam, s az ilyesmit nem tudják a kakukkok szállítani. De nem erről akarok most írni Magának, Gyöngyöm, hanem arról, hogy mi Partiumbeli nemesek, szerintem a legszebb magyar fajta, kipusztulunk. Már nem úgy öleljük az asszonyt, mint dédapáink, s valahogyan Wilde-nál igazabban mondhatjuk el: szimbólumos viszonyban álltunk korunkkal. Mi, az igaz magyarság reprezentálói, kiknek prédikátor őseik a magyar-zsidó rokonságot is szívesen hitték a német ellen, ma belepusztulunk a rokontalanságba s abba, hogy nincs is itt már magyar. És nincs is itt már magyar, ahol az oláh vagy rác származású, de okos családú őrült, kit megnevezni, a parlamenti elnökök finom nyelvén szólva s elvem szerint nem akarok, magyarmentésbe fog. Tudom, drága Prétérite, hogy untatják is ez ügyek, s hogy inkább várna izzó leveleket egy szép, tolakodó ifjútól, de lássa: ezek is fontosak. Annyira fontosak, mint a fák, füvek, virágok, satöbbik s mint mi ketten, két szegény, csodálkozó, didergő és ijedt részvényese az Életnek.

Ny 1913. március 1.

Ady Endre

6. FIATAL KÖLTŐK VERSEI

Halvány, szomorú, kedves öcsémnek, Tóth Árpádnak a verseiről akartam írni sokat és szeretőt, de nem írok: írjanak önzetlenebb mások. „Magam vagyok. Nagyon. Kicsordul a könnyem. Hagyom." S én a fájdalomnak e finom, ifjú lantosát nem tudnám elszakítani fájdalmaimtól kritikás szavakkal. Kötetének egyik példányán beírom a margókat, össze akarom sírni öreg könnyeimet az ő fiatal, forró könnyeivel, s ezt a kötetet majd elküldöm egy Asszonynak. Ez az Asszony most az én szomorúságom és örömem együtt, és Tóth Árpád versei a kölcsön-könnyek, mert a magaméival már nem bírom. „Úrnőm[,] alázatos már s szenvedő e nemrég gőgös és izgága szerelem. Én szánom őt, beteg királyt[,] s megfojtom még e hajnalon…" Nem, nem fojtom meg, de itatom a könnyeimmel, s mikor az enyém nem elég, szemembe folyatom a Tóth Árpád verseit, hátha Úrnőm szíve megindul hozzám, de a Tóth Árpád verseiről nem írok.

*

De hogy visszatérít a hetyke fiatalság szerelméhez azonban ifjabb Bókay János verseskönyve[,] a Bohóc-sapka. Büszke, gyönge érzések fognak el, mint pénzszerző, darabos apát, kinek a fia szalonok kegyeltje, s úgy szórja a pénzt, mint szívtelen, szerző apjára szórják a szitkot. Már azért is érdemes volt sírni, élni, hogy a fájdalmainkat, durva sebeinket fehér, finom nőnyakakon lássuk gyöngyfűzérben. Kedves, finom és elegáns poémák a Bókay-versek, írójuk szeretnivaló ifjú, s én boldogan nézem, hogy dalosan, jókedvűen susogja el francia parkban azokat a fájdalmakat, amelyekért az én időmben a magyar pokolba kellett járnunk.

*

Szegő Ferenc, a Szárnybontás költője[,] aranyosan, egészen fiatal lehet, ki „tizenhét évével így érzi, hogy férfi". De a könyvön van azért az ajánlás volt tanárjához, a jeles dr. Pintér Jenőhöz, és sejthetjük, hogy öcséink és fiaink tanárjaikban is szerencsésebbek, mint mi voltunk. Talán nemsokára szabad lehet nem csak kedveseket írnunk ez ifjú poétáról, aki irigyli a „Nyugat felé repülőket". „S bár küzdve, űzve szárnyalok felétek, de utólérlek", s ha mosolygás gyanúja nélkül írhatom le, ideírom: ámen.

Ny 1913. május 1.

Ady Endre

7. GOGA OCTAVIAN VÁDJAI

Ismeretes, majdnem fanatikus románbarát vagyok, s ezt tudja, s talán elhiszi nekem híres-neves román kollegám és jó barátom, Goga Octavian is. Habzsoló, nagy örömére a nemes magyarság és teljes emberség s így a románság ellenségeinek, a magyar impotens sovinisztáknak s a klerikális mezei hadnak, ő nekitámadt valaminek, amit talán rövidség okából magyar Géniusznak címezhessek. Meghalt Vas Gereben, nem iázik Petőfi juhászának kedves szamara, nem csodázik Berend Iván de genere Jókai: a zsidó Jónás bosszút állott, elnyelte a cethalat. Szóval magyar lélek nincs már, magyar irodalom, minden kigondolásunk karaktertelen és szerfölött ügyes zsidósság, s csuhaj, de könnyen elbánhat ilyen ellenféllel a cincinnatusokba oltott román lelki előkelőség. Szántszándékkal halasztgattam a Goga Octavian túlságos lármát keltett, önbátorító vádjaira a választ, mert e vádakat nem akartam komolyan venni, s mert majdnem csak tegnap volt, amikor is baráti asztalhoz kerítettem össze Gogát Ignotusékkal, reprezentáló románt ugyanilyen magyar magunkkal. Bizony isten még cigányoztunk is, a Gacsaj Pista románcát is elbúsultuk, csak úgy, lelkünk önkénytelen kedvére, szóval borzasztóan búsmagyarok s természetfiak valánk. A Goga írásos vádjairól még nem tudtunk akkor, s nekem is csak óvatos szavakkal aggódta el magát a magyar irodalmat megszállott némely zsidók miatt. Hát először is tudni kell, hogy Romániában s Bukarestben, melyek mégiscsak minden románok eddig teljesült vágya, valami olyasféle világ van, mint nálunk Mokány Berciék aranykorában. Az arisztokrata leköpi a dzsentrit, a dzsentri a polgárt, a polgár a parasztot, a paraszt a kutyát s a kutya a zsidót. Nincs kedvem itt a románok legszebben fejlett antiszemitaságához magyarázatokkal szolgálni, talán majd máskor, de a román zsidógyűlölet majdnem bizáncian szép. Viszont az én hitem a szükséges és helyes adagnyi antiszemitaság mellett, melyet sok árja ellen is szeretettel táplálok, az, hogy az Isten csak egyet teremtett a magyarság javára, a zsidót. Zagyva, álmos vérségünk s sötét keletiségünk ellen adatott ellenméreg ez, antiveronál. Nagyszerű, zsidó eredetű magyar íróink is vannak, mert annyira még nem vagyunk Romániában Magyarországon sem, hogy a dinamika törvényei is csődöt mondjanak. De isten ments, hogy például az én Goga-kidicsérte szittyaságos voltom legyen határ, sőt példa, mert ebből elég az enyém, sőt sok is. Ez is jó, ez is kell, ilyen szilágyságbeli, ősi kurtanemesi, megbőszült finomulás, de kell minden, ami magyarul lelkekhez szól, és lelkeket szólaltat meg. És itt hamarosan megérkeztem a Goga-vádak titkos, bujkáló, majdnem félt és féligtudattalan okához: az irigységhez. Bizony ez a furcsa Magyarország egy kicsit mindig Európával élte az életét, a keresztes hadjáratokon, protestantizmuson, franciás forradalmon keresztül egészen a szocializmus testes, izmos való valóságáig. Szerencsénk vagy átkunk: nemcsak keresztül-kasul hatott, de át- és áthasogatott bennünket a legnagyobb civilizációk minden kilüktetése. Nem mondom, hogy elképzelhetetlen, de egyelőre szédítően nagy, színesen gazdag a mai románságnak a mi intellektuális kultúránk, főképpen pedig vakító, tehát bosszantó is. Ám helyünk, a geográfia igazi értelme, ezt így rendelte és döntötte el, sok hasznunk nincsen belőle, csak dísz ez, életjog és remény. Hogy üzleti színdarabokat írnak külföldi exportra, ez a mi afférunkra annyira nem tartozik, mint ahogy nem érdekel, hogy a romániai petróleumkutakat hegyes avagy tompa fúrókkal fúrják. Itt is például Biró Lajos és Molnár Ferenc - a mi nagyszerűen magyar Bródynkról nem is szólván - annyira írók és magyarok tudnak maradni, hogy e kvantitásról még a magyar-román béke érdekében sem mondhatunk le. Svihákok, ügyeskedők, ügynökök s boltosok mindenütt vannak, s ott persze többen, ahol az élet és az élet forgalma kedvezőbb és több. Nem esküszöm meg, hogy a romániai katonaság nem veheti el valahogyan, egyszer, tőlünk Erdélyt, de magyarságunkat s ennek termő lélek-ligetét le nem bocskorolhatja soha. Gyönyörű lehet az a hivatásérzés, amely Romániáé és a románságé lehet, de a mienk se kutya, s szép, nagy emberi passzió valószínűleg, mert idegenektől tud elhódítani magának fanatikusokat. Egyelőre pedig az igazibb román kultúra Magyarországé, s Goga is a mienk malgré lui, és ezt

se szabad elfelejteni. Baráti összejövetelünkkor dicsértük volt magunkat: ez se történhetett volna meg tíz évvel ezelőtt - mondogattuk. Szóval nemesen meg kellene becsülnünk egymást, szomszédoknak a Földön s lelkeink útirányában, de ehhez megértés is kell s amaz ócska, kompromittált, bizonyos szeretet. Ez a szeretet most csak az igazság kedvéért látszik kitérülni Goga és a románság elől, de bennem például megvan, s nemcsak megmarad, de Ignotusunk buzdítása szerint s nagy tanulással csak nőni fog.

Ny 1913. május 16.

Ady Endre

8. THALY KÁLMÁN REGÉNYE

Riedl és azok, kik Thaly Kálmánban találták meg sok híres kuruc korbelinek vélt ének apját, nevezetes külföldi példákkal védik a Rákóczi-kor e késői Mikes Kelemenjének fehér karakterét. Bár ez hitem szerint fölösleges, úgy gondolom, hogy én is ezt cselekszem egy sejtésnél jóval több adalékkal, e pár soros valamivel, mely emberi dokumentum. Az ifjú Thaly költő akart lenni, s mert költő, természetesen a legelső, s mert szent naivságú teremtése volt a Jóistennek, bele akarta írni magát az úgynevezett örökkévalóságba. Ám akkor az abszolút császárság korát élte a magyar vers: Arany János volt a kalifa, s még gondolatnak is bűn volt azt hinni, hogy volt és lehet más poéta még. Szegény Thaly, sokan emlékeznek még, s még többen tudják, mikor verseskönyvére barátjai, „patri”-ai, választói tán majdnem ötezer előfizetőt gyűjtöttek, holott Arany akkori új könyvéből ezerhétszáz exemplár fogyott csak, bizalmas körben így biztatta magát erőszakos dicsekvéssel:

- Most már lármázhatnak az atyafi és pajtás kritikusok, a közönség ítélt, hogy ki a nagyobb költő.

Mit érti azt egy mai magyar poéta-titán, micsoda önérzetet, hírszomjúságot s micsoda halálos vakmerőséget jelentett ez a mondás annak idején? Arany már akkor minden tanárok és diákok költője, főhercegek észrevettje, szobrászok lesbevett áldozata és minden semmi volt, ami csak költő lehet. De Thaly Kálmánnak az fájt tán legjobban, hogy Arany miatt ő nem lehet már második osztályú „klasszikus” sem, s nem bukhat vizsgázó diák soha a verseiből. És most már hamarosan érthető, ami történt evvel a ha nem is nagy, de igaz poétával, evvel a féktelen ambícióval, evvel a peches Arany-kortárssal. Egyszerre akarta önmagában megölni a fantaszta hitet, hogy csak a kiválasztott költőé lehet a halhatatlanság, s ugyanakkor ezt a kicsúfolt halhatatlanságot Aranyt-ütően akarta önmagának megszerezni, ha szent dolussal s ha egyelőre titokban is. A kuruc kor, ez a mindent bearanyozó, talán azért volt neki haláláig a legszentebb, mert elfogadtatta, igazolta őt olyannak, amilyennek hitte magát, nagy költőnek. Thaly Kálmánról regényt kellene írni, jókaiast, flaubert-it s Móricz Zsigmond-osat együtt, valami nagyon szépet.

Ny 1913. június 16.

Ady Endre

9. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL

Graz, június közepén.

Graz, a hírhedt Pensio[no]polis mellett élek hónapok óta, s jogom volna talán saját becses nyavalyáimról is most zengedeznem. De nem tudok szanatóriumi kiváltságaimmal élni, kiüt belőlem a rossz gyerek, az újságíró, s miután hidegek futnak végig rajtam, belőlük a leghidegebbet fogom el. Egy szerencsés cégről írok[,] egy magasságos, félelmetes, nagy cégről, olyan hidegről, hogy már éget, s melynek boltját dunai monarchiának keresztelte a nyugati zsurnalisztika. Olyan törvényes ez, hogy én most és Grazban tanultam meg példának okáért azt, amit Nagy György barátomnak egy éve még nem tudtam megmagyarázni. Azt, hogy én nem vagyok egy közönséges magyar polgár, osztrák-magyar sem, hanem igenis vagyok élettel elkötelezett, hűséges kis hűbéres[e] az ausztriai Háznak. Biztos, hogy Nagy Györgynek több igaza van, mikor republikát akar, de én kezdek minden hájjal megkenődni, s a több igaznál többre becsülni a kevés és kényelmes és kényszerű igazat. Ha a Lánczy Leó bankjában bankoznék gyakornoki minőségben, nyilván lázadozó vagyok, de ha önkopaszodom meg, s létraközépig fölhúznak legalább, hűségre szokom. A Habsburg-cégnél nincs állásom más, mint hogy élek, és főképpen fogyasztási adók révén erőmön jóval felül adózok, de éveim és életem, sajnos, rámparancsolják a koros bölcsességet. És én Grazban, e szolid és régi városban, gyönyörűen tanultam meg a jobbagi[on]um tudományát és milliókkal közös gyávaságomat.

Graz komoly város, s nem valami kiváló németsége vetekedik gőgben a junkeréékkal, s ami nagyszerű: Graz őrszemnek hiszi magát. Hiszen a balti németség, a szebeni szász s a teheráni német vigéchad is ilyennek hiszi, de Graz komolyan, joggal s olykor - hihetetlen - forradalmaskodással. Igaz, hogy furcsa ez a szlávság s a távolibb magyarság ellen gyermekesen riadt és készült öreg város, de még furcsább, ha forradalmaskodik. Direkt tenyészt egy kis Los von Rom-mozgalmat, becézi ősi, szabad, igazán szabad egyetemét, s ha a bécsi Burgot gyávának ítéli, a Wacht am Rheinra is vannak dalosai. De nincs baj, ne tessék megijedni, a leglázadóbb, a legnagynémetebb diákok is II. József néhai nagy császárnak szobrához vonulnak, s ott panaszolják s haragudják ki magukat.

A grazi német és az elégedetlen magyar egyben rokonok: szidják a fajtájukat, de jaj az idegennek, ha ugyanezt meri tenni. És ha a Habsburg-céget, ami lehetetlen ma és lesz sokáig, veszedelem fenyegetné, Tirolnál s Bécsnél hevesebben sokszorozná meg bankbetétjeit ez a szép és csúnya, de szép ostobaságú Stíria. És itt jelentkezik dermesztő magasságában, hódoltatásában, példátlanul bíboros szerencséjében a világ legfölségesebb cégje, mely a régi Svájcban kezdte, a ma legantifeudálisabb s legbosszantóbban szennyes polgári demokráciában, s tudjuk, hogy hol végezte. Azaz, pardon, dehogyis végezte: Ausztria, vagy ha úgy tetszik jobban, Ausztria-Magyarország ma ott tart, hogy tíz év múlva esetleg azért csap össze Oroszországgal, mert ez akkorra ősi formáknak rombolója lehet. És mégis, és például én is, legalább itt, Grazban, hogy szeretjük a bécsi császárt, s hogy fogjuk szeretni az utódját is, ki, ha már nem jöhetett hamarabb, hadd késsék, ameddig csak lehet.

Ez a gyönyörű család, mely Napóleonnak egy szépséges leányát áldozta föl, s olyik népének jogokat is ad, csodálatosan következetes akkor, amikor Magyarországot ipari, kereskedelmi és igazi kultúréletre méltatlannak tartja. Jól és helyesen látja, hogy mi nem értünk a szilárd, sok időre szóló, vagyonos bázisú üzlethez: mi, magyarok, zsidók és többiek, Bécs segítsége nélkül két generációra sem tudunk dolgozni. És ha Rothschildék imponálnak, hogyne imponálnának, még zavaros birodalmuknak is, a fölkentebb, misztikus és mitikus nagyurak a Lotharingia jóvoltából kihalhatatlanok, szaporák, lenézők, okosak és gazdagok? Hogy elvész a magyarság, ez nagyon félős lehetőség, hogy az osztrák németség lecsúszik, ez már majdnem bizonyos, de mi itt Grazban nevetünk a jósokon, akik Habsburg-bukást mernek szimatolni.

A nyugalmazott tábornokok és én a Stadtparkban nézzük az első bécsi nagy kiállítás groteszk szökőkútját, és azt üzenjük haza: tudja Tisza, hogy mit csinál. Nem Haas-Deutsch-cég él és úr itt, nem iparbank, de komoly, nagy cég, és én Grazcal együtt boldog vagyok, hogy Európának ez a legszolidabb vegyeskereskedése rendelkezik velünk.

PT 1913. június 19.

Ady Endre

10. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL

A híres Bolondok Tornya

Graz, június 23.

Szeretném a jó stájereknek megmagyarázni, hogy ez a kies hely a Mura mellett, melyet ők Bolondok Tornyának csúfolnak, jobban megérdemelné például a Kis-Magyarország nevet. Negyedik hónapja élnék már itt, s várnám az életet, ha jönne, de ide csak magyarok jönnek, egy hónap óta egyre többen, s már olyan sokan, hogy aggodalmas. Néha úgy képzelem, hogy színházasdit játszunk - haza, Budapestre s Nagy-Magyarországra, éles, bolondos, szociális komédiát, s kár, hogy az összes közönség három orvos, néhány közénk tévedt nem magyar társunk és mink [!], játékos magunk.

Több futóbolond aránylag nincs itt, mint odahaza, de mániás nem bolond sincs sokkal kevesebb, a személyek változnak, mint otthon a miniszterek, de komoly változás éppúgy nincs, mint otthon, Nagy-Magyarországon. Egyébként pedig tessék elgondolni egy divatos osztrák szanatóriumot, hova majdnem csak magyarok járnak, s ahova minden magyar társadalmi nyavalya elküldte a maga demonstrálóját.

Nem mondhatnám, hogy ezt a doktoraink így látják, holott egyébként igen kiváló emberek, akik más jövésű emberanyagot gyökeresen vizsgálnának és gyógyítanának, de mi (az egyik orvosunk szerint) csak amolyan mosolyognivaló Árpádsohnok és Jakobsohnok vagyunk. Kissé csodálkoznak ugyan olykor, hogy mi, Izraelek és Bendeguzok magunk között is annyi ellenséges törzsre tudunk szakadni, de elnéznek fölöttünk, félművelt, lajtántúli gyermekek fölött.

Szóval itt a Mura mellett szentnek tartják a bolondot, legalábbis ha magyar, ki szaporán s gavallérosan bolondul meg és fizet, de azonfelül természetes is, hogy a magyar - bolond. Aztán érdeklődnek, vagy mutatják, hogy érdeklődnek: hogyan is hatnak ránk a honi hírek, mivel honi hír sok volt négy hónap óta, s meglátszott a hatás minden frakción. Mert itt valamennyi jelentősebb magyar kaszinó népe egy kisebb vagy nagyobb csoporttal képviselődik, csak éppen hogy az asszonyok dominálnak, de hiszen otthon is az asszonyosság, sőt anyám-asszonyság az úr.

Lapozgatok a szanatórium büszke annaleseiben, s kiderül, hogy 1885 óta majdnem minden valamelyes nevezetességű vagy jelentőségű magyar megfordult itten. S akik nem kerültek ide, mondja mosoly[o]g[v]a a három doktor legfilozófusabbja, azokat bizonyosan szigorúbb intézetekbe kellett vagy kellene becipelni.

Szemeim kitágulnak, s visszamerednek azon időbe, mikor húsz fajtájú népből kellett annak a valaminek összetevődnie, mely ma magyarság névre hallgat. Ilyen Bábel, ilyen Bolondok Tornya volt mindig a mi sorsunk és helyünk, ilyen egészséges és ilyen egységes, mint itt Kis- és otthon Nagy-Magyarországon.

Egyébként pedig aránylag vidáman élünk, ha utáljuk is egymást, eljuttatjuk egymáshoz a hazulról kapott híreket s finom, víg és szomorú pletykákat. Vigyázzon Budapesten mindenki, aki él, mert mi itt Graz mellett, a Bolondok Tornyában mindent, de mindent megtudunk, sőt sokkal többet a mindennél, éppen úgy, mint Budapesten.

PT 1913. július 1.

Ady Endre

11. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL

Az idegen regimentek

Graz, július elején.

Wien és a Burg szeretnek császári és királyi kamarásokat csinálni a hűségesebb fajtájú magyarokból, ha valamiképpen ősibb nemesek, s a vagyonukat így-úgy megőrizték: ezt mindenki tudja. De azt ma már kevesen tudják, mivel Szabolcska Mihály tiszteletes úr is csak a kétségbeesett kivándorlóban látja a honi veszedelmet, hogy a „külföld magyarjai" ma is élnek s a régi fajtában.

Miként Zápolya óta minden erdélyi lázadáson át, úgy éltek s élnek ma is némely magyarok Bécsben s Bécs táján valami őrült dühű és tagadású Coriolanusokként. Csak az a magyartagadó úristen tudná megmondani, mit vártak ezek a különös magyar állatok Mária Terézia nagy császárnőnk idejében, II. József alatt, a bécsi kongresszuskor, Világos előtt és után és - ma is még?

Tudok egy magyar úrról, aki már eleve készült, hogy amikor jóságos, mai császárunknak megköszöni a császári és királyi kamarásság méltóságát, kijelenti, hogy nem érzi magát magyarnak. Az a szerencséje volt nemzetünknek, hogy az új kamarásnak eszébe ötlött egy hiányzó anyai ős, akit csak a magyar kamarásoknak szokás megbocsátani - a Burgban.

Bécsben tudniillik a magyar kamarássághoz demokrácia csatolódik, s kevesebb ős kell, mint amennyi az igazi római szent birodalmi nemességnél követeltetik.

De, törődjünk bele, ezt a félszből hallgató, kényszerű, magyar méltóságos urat éppen úgy nem mondhatjuk magunkénak, mint a Rhédey-vérű angol királynét vagy Koháry Fülöp koburgi őfenségét.

Ez a magyar, gőgös önhazátlanítás azonnal kultúrbélyeget kapna, ha mindig trón, trónközelség, szebb, nemesebb, hódítóbban új tartalmú élet járna vele. De ismerek megint valakit, aki Rákóczi egyik brigadérosát vallhatná őséül, hazulról, szegény, zsíros honi ezerholdjainkból él, s akit csak úgy lehet[ne] megsérteni, ha erre emlékeztetnék.

Itt semmi sincs a Batthyány Ervin gyönyörű, kultúremberi őrületéből, sem a leghazafiasabb szocialisták hazátlanságából: ez práteri növénycsoda magyar humuszból plántálva. Hiszen Eötvös József azért írt egykor olyan naivul szerelmes verseket magyar hazájához, mert elő-kelősége titokban régen elvonta tőle, de ez új hazátlanok még az ilyen szép penitenciázásnak álmához sem képesek eljutni.

Talán pedig mindezt azért írtam és írhatnám sokáig és példákkal tovább, hogy a saját hazátlanságomat magyarázzam meg a magam fájdalmas, Eötvös-szerű haza-óhajomnak. Egyébként pedig - néha így gondolom - a Habsburg-monarchia reprezentálóinak furcsa el-nem-helyezkedése talán onnan ered, hogy minden Habsburg-országban idegen regimentek feküdtek.

PT 1913. július 6.

Ady Endre

12. LEVELEK A HAZÁTLANSÁGBÓL

Bécs és Graz között

Graz, június végén.

Bécsből a minap visszatérőben kedves és máig is hű szállásomra, Grazba, jó futású gyorsvonatomból kicsábított a Semmering, holott az idő szomorkodott. Mégis kedves órák emlékével, megbánás nélkül, sőt vígan vettem a híradást az állomáson később, hogy cammogó vonatra kell ülnöm, ha Grazot az estének polgári szakában óhajtom látni.

Jó vonat a csöndes vonat, miként jó élet lehet a csöndes élet: ilyen és hasonló, késői bölcselkedések között tétováztunk be a Mura mellett szereplő Bruckba. Egy órát és még valamit várakoztunk el itt békésen, és én jobb szórakozások híján a vonatomat kezdtem vizsgálni, kocsim türelmes kocsitársait.

Igazán nem közérdekű, bár ritka dolog, hogy egy osztrák személyvonaton négy-öt kívánatos nőt fedezhet föl az ember, de ennél egyébként is szebb, szomorúbb és váratlanabb mulatság várt rám. Négy harmadik osztályú kocsi: kettőben csúnya, de virgonc, kiránduló, kamasz, vidám, osztrák diák[ok], kettőben pedig egy kis darab észak-keleti Magyarország. Rákóczi állítólagos hűségű népe, két zsúfolt kocsinyi rutén retteg, utazik, éhezik, őrült kerülőt tesz, hogy Triesztbe s onnan Amerikába jusson.

Van a diákok között szlovén is, s van a rutének között két obsitos vagy obsittalan katona, ki „hadseregünk”-ben tíz szót megtanult németül: beszélgetnek a diákok és a rutének. Bolondosan, különösen, kacagósan, hangosan, olyan az egész, mint egy bizarr álom, de a diákokat megértem, mert a rutének között van egy tehénien fejedelmi menyecske s két finom ifjú leány, mint szent szűzek arcukkal a rutén fatemplomocskák festett képein.

Mielőtt a rutén férfiak haragra gerjedhetnének, megérkeznek a sörözésből a kísérő professzorok, elcsöndesednek, s szaladnak kocsi[j]ukba a másképpen gerjedt fiúk: ennek a jelenetnek vége. Most már rajtam volna a sor: megkérdezni e mosdatlan, de szép, mert elszánt és kedves honfitársakat, nem csak ama három nőt, tudnak-e valamit a Désy-Lukács-pörről, s megtáviratozzák-e nekik, mint nekem, az aradi választás sorsát? Kell-e nekik most már vagy kellett-e a választói jog, s ha egyiküket-másikukat visszaküldik a szabad Amerika látása előtt, könnyebben mennek ismét haza, mint én fogok? Kiéhezetten is erős, tetszetős emberek, mert eltávozni tudni is csak a jobbik fajta tud, s az asszonyaik kacérak, de ez nem jelentős vagy kivételes.

Elindult a vonat: a német diákok harsogják az ő iskolás nótáikat, s a másik két kocsi is elsírja az emberi szomorúságot primitíven, szlávul, s a két kórus fölött a vonat dörömbje a daloló úr. S az osztrák diákokból iparosok, kereskedők, doktorok, ügyvédek, keresztényszocialista és más képviselők, családapák, hazafiak és urak lesznek, és elfelejtik a magyar ruténokat. Ők is

el fogják felejteni hamar magukat, és én is talán csak nagyon kevés évig emlékezhetem arra, hogy a Mura mellett hazátlan honfitársakkal találkoztam, s bár jobb lett volna, nem utaztam el velük.

PT 1913. július 13.

Ady Endre

13. „SZÉP A VÁROS…”

A zilahi árvíz

Budapest, augusztus 7.

Zilah, melyet tessék Zilajnak mondani, ősi városka, régibb, mint ő maga hiszi. Tuhutum vezér korában is régi lehetett már, szláv, sőt már magyar is, mert bizony a magyarok nem a magyarok bejövetelekor jöttek ebbe az országba. Nagyszerű múltú, büszke fészek az egyesített Közép-Szolnok és Kraszna vármegyék, a mai Szilágy vármegye székhelye, még saját külön nemzeti himnusza is van, így kezdődik: „Szép a város a Meszes aljában…”. Valóban szép a város, szép és szegény, büszke és szegény, ahogy illik a nagyon régi nemességhez, az Idő-félretolta; fényes címerű és kopott ruhájú arisztokráciához. Kikerülik az utak e régi „Hadakútját”, nem őrzi Erdélyt, s régi nagy erejű iparosságát elölték a gyárak s a más városokat nőttető új viszonyok. Már a tímároknak s csizmadiáknak is befellegzett, mert még bocskor se kell annyi, mint régen: kevesebb bocskort nyű el ma a környéki oláh is. Pompás szőlőhegyei se hoznak sok hasznot, csak arra jók, hogy tüzes boraikkal a zilahi szőlősgazdák szívéről mosogassák a bánatot és a gondot. Voltaképpen ma már csak a Wesselényi Kollégium városa Zilah, az ősi „nagyiskoláé”, nekem is imádott alma materemé, hív sáfárjáé egy ősi, de mindig haladó kultúrának.

Folyója sincs Zilahnak, csak egy ágas patakja, a Zilah-patak, mely a Meszes vizét szállítja le s a szőlődombokét, de mindig illedelmesen, nagy bajok nélkül, csupán hébe-hóba némi diákos megvadulással. De árvizet nem ismer Zilah: a Tiszára és a szegedi árvízre gondol, ha el akarja képzelni az árvíz mivoltát, de hát erre az elképzelésre sincs szüksége. S egy júliusi hajnalon azután arra ébred Zilah, hogy vége a világnak, Ég és Föld megbolondult, s a Duna és a Tisza jöttek el hozzá duhaj látogatásra. Kik meredélyes utcákon laknak, leszaladnak a kertjeik aljára, hol a Zilah-patak kanyarog: egy kicsörtetett tenger röpít háztetőket, bútorokat, kisodort fákat s fuldokló, szédült állatokat. Jajgató emberek az utcán, vészhírek a lentesebb utcákról és terekről: egy halálra riadt hegyi városka, mely nem szokta meg, s nem is szereti a vizet, s most a feje fölött csapkod a pokolból jöhetett, piszkos ár. Néhány óra a megzavart nyugalom, megsebzett álom, méltatlan csoda s érdemtelen pusztulás minden hirtelen rémületével. A völgyes vidékről korán kelt emberek jönnek kocsin és gyalog a város felé, s az úton elébük nyargal az áradat, s menekülni alig-alig lehet. Délelőtt úgy-ahogy leszaladnak a vizek, s az iszapos utcákon, a nagyobb romlások tájékán seregül a kicsi város népe valami olyan egykedvűséggel, mintha Sztambulban volnánk, ahol csak a város fele része égett le. Ez a kicsi, a világból kimaradt város, mely utódokról utódokra örökíti a nagy szenzációt, hogy XII. Károly svéd király menekülőben Zilahon hált egy éjszakán, egy bőrére menő, rémes szenzációt már nem tud elfogadni. Váratlan és sok neki, csak jóval később jelentkezik valami különös derű az arcokon, valami szomorú büszkeségféle, hogy íme, mi tud Zilahon történni. De ezt a világgal is kéne tudatni, villan meg még később, ám a két vicinális vasutacskát elsöpörte a víz, a hírvivő drótok póznái a földön hevernek, s Csucsa felé sincs út a posta-automobiloknak: elhordott hidak előtt vesztegelnek ámuldozva. Estefelé mehet végre kerülő

drótokon Budapestre a hír, s már estefelé jön a még szomorúbb hír: a zilahi hegyek megindultak, s a pincék és szüretelőházak szőlőstül, fástul helyükbe akarnak jönni a zilahiaknak. És holttesteket találnak fákban fönnakadva itt és ott, és este hét órakor megfeketedik a világ, s jön a második özönvíz. Szerencsére az első áradás majdnem mindent elvitt már, amit elvihetett, de a tornyokban harangoznak, a lakásukból kiöntött embereken kívül azok se tudnak aludni, akiknek még van lakásuk.

Három-négy nap múlva eszmél csak föl Zilah, a szép város a Meszes aljában, s koldusságában nagyszerű áldozatokkal siet segíteni a bajokon. Van panaszkodás, de olyan más, mint minden máshol volna: igen[,] ez a „Hadak útjának" volt a városa, a valamikori tatárdúlásoké, s egy kicsit török város ez a kálvinista város. És aki megközelítheti közeledő pincéit, bort hozat haza, s az emberek csöndesen koccintgatnak, nem éneklik ugyan a zilahi himnuszt, de halk, vontatott beszélgetésükből, mint zsoltár énekel ki, hogy az élet a csodáké, a sorsé, s megrendülni nem szabad sem az életen, sem a csodákon, sem a sorson. Hiszen mikor Etelközben voltunk, s ki-kicsaptunk prédára, hányszor jöttünk arra haza, hogy se feleségünk, se sátrunk, se gyermekünk, s lám, még mindig élünk.

Világ 1913. augusztus 8.

Ady Endre

14. DIE TRAGISCHE GEBÄRDE

Heinrich Nowak verseskönyve

Az ifjú Wien nagyon szeretne romlottnak látszani. Babilonnak, a császársági Rómának, a túlcivilizáltság művészi székvárosának, s ez az ambíciója már néhány érdekes bátorságot szabadított föl. Ilyen a Heinrich Nowak kis verseskönyve is, hajnali, részeg hangulatok, kedves blaszfémiák, groteszk művészkedések gyűjteménye nem jelentéktelen poétaságban. E bátorságán fölül talán még nagyobb bátorsága a könyvnek a nyelvbeli bátorság, mely rendesen az idegen származású íróké, kik, ha művészek egy kicsit, sok szépet mernek nagy tiszteletlenségükkel a nyelvi hagyományok iránt. Szóval Heinrich Nowak olvasnivaló, tehetséges, érdekes, bizonyosan fiatal poéta, s a verseskönyvet, melyet a Saturn-Verlag, Hermann Meister jelentetett meg Heidelbergben, Herbert Grossberger öt metszete nagyon beleillően díszesebbíti.

Ny 1913. augusztus 16.

Ady Endre

15. EGY PROBLÉMA: KETTŐ

Én is írtam arról már párszor s egy alkalommal a Nyugatban is, amit Szabó Dezső barátom „a magyar protestantizmus problémájának" nevez. Ez a probléma való, eleven és fájó, mint egy nyitott seb, s azt az egyházi életben forgolódó jobb fajta protestánsok is érzik, de tagadják. De Szabó Dezső, akivel még konklúziónkban is, mely bizony nagyon kálomista prédikátoros, egyezünk, két súlyos dologban hallgatott és tévedett. Az egyik az, hogy a magyar protestantizmus problemája ma is, mint kezdete óta, voltaképpen a magyarság problemája - lévén a legvérbelibb magyar katolikusság is alapjában kriptoprotestantizmus.

Szabó Dezső a magyar protestantizmus gyökérbetegségének első szimptomáját abban látja, hogy minden akciója negatív csak azért is tett a katolicizmus ellen. Hát ez az a híres passzív rezisztencia más formában, s a magyarság Bécs ellen csak azt teszi, amit Debrecen tesz vagy akarna tenni Róma ellen. És fájhat kultúremberi, kozmopolita voltunknak ez a harci mód, de e nélkül nem volna már valószínűleg se magyarság, se protestantizmus. Mikor II. József a demokráciáért halálra szánta az akkori magyarságot, a magyar nemességet, s küldözgette nyakára az aufklérizmus jegyében írott írásokat, a magyar urak jó ösztönükkel eltalálták, mit kell tenni: olvasatlanul máglyára minden írással. Ez barbár, aljas védekezés volt, de életet véd[e]ni mindenhogyan szabad, s hogy a magyarság élete fontos-e vagy sem, más kérdés, de a magyarság akkor is az életét védte.

A Habsburg-monarchia mai egyesítő lehetősége nem a németség s a hadsereg kizárólagosan többé, hanem a klerikális katolicizmus. A katolikus Duna-monarchiának, mely ortodoxok és eretnekek ellen úgy vágyna megteremtődni, útjában először is a protestáns magyarság áll, tehát a magyarság. A protestáns negáció megint a régi fegyver, ósdi, de kipróbált, s a magyarság szolgálatában áll még a Tisza István pápistáskodó, Bécs és Róma eszén túljárni akaró protestantizmusa is, mely kezességével és alkuvásával az egész magyarságot szeretné egy táborba babonázni. És a „műveletlen és szellemileg alacsony nívójú" protestáns papok talán okosabb harcosai hitüknek és fajuknak Tisza Istvánnál, mert a Prohászka Ottokár-féle egyéniségek luxusát sem a magyarság, sem a kálvinizmus nem bírnák el. Mi, valahányan, akik mások vagy csak magunk hite szerint kinőttünk a fajunkból, akaratlanul is fajunk ellenségei vagyunk, mihelyst az erőnk több, mint vis inertiae. Csak ha egy nagy világrobbanás teszi majd a magyarság sorsát a magyarság kezébe, jöhet el a sora annak s természettudományos törvények szerint, hogy a magyarságnak ne a maga akármilyen életben maradása legyen az egyedül fontos valami. Ezért nagy fátum a magyar fátum, ezért lett protestánssá a legszorongatóbb időkben a magyarság, s ugyanilyen törvények szerint nem lett a románság sem protestáns, sem óriási zömében unitus.

Most még csak a másik tévedés[é]ről és elhallgatás[á]ról szóljak röviden Szabó Dezsőnek, akivel pedig olyan nagyon egyetértek. A protestantizmus azért antidemokratizálódott, s antidemokratizálódik folyton, mert a magyarságnak is ez az életösztöne, de ez a folyamat nem tart örökké. A magyar protestantizmusnak volt, van, s mindig lesz néhány vezére, aki csak parancsoló néhány órára, muszájból felejti el, hogy mit is jelent a protestantizmus. Örökös tiltakozást és lázadást tudniillik minden bilincsek ellen, és mindazoknak összetartozását, akik nem akarnak tartozni sehova, ahol nem a nyáj, de a karám a fontos. A protestantizmusnak ez a lelke éppen úgy föl fog szabadulni, mint a magyarság igazi, röpülő lelke, mihelyst ezért nem kell az életével fizetnie.

Vagy pedig a régi, kipróbált fegyver sem lesz erős, s a magyar protestantizmusnak éppen úgy nem lesz mondani- és teljesítenivalója, mint a magyarságnak. Nem hinném, de lehet, s akkor a probléma meg fog oldódni megsemmisítően és könnyen, mintha soha probléma se lett volna. Egyelőre érdekes, és német vagy szláv tudósok igen okos dolgokat fognak majdan kiolvasni abból, hogy milyen sokféleképpen megkínzott, mostoha magyaroknak és protestánsoknak fájt különösebben és legmegértőbben az a probléma, mely miatt nekik volt legkevesebb nyugalmuk és honjuk e hazában.

Ny 1913. augusztus 16.

Ady Endre

16. EGY BŰNÖS VERS

„Rohanunk a forradalomba”

Érmindszent, augusztus 21.

Lázár György, kedves bátyámuram, Szeged város neves podesztája, a legszeretnivalóbb literary gentleman, nagy kárörvendezéssel lehetne most hozzám. A Dugonics Társaság nevében tudniillik sok szeretettel invitált Szegedre verseket olvasni pár évvel ezelőtt egypárszor. Bizony isten vágytam erre a kirándulásra, mert voltam már a Dugonics Társaságnak, Lázár Györgynek s az irodalmi felolvasások legkedvesebb vidéki publikumának vendége. Nem is emlékszem biztosan, restség, nyavalya, külföldi kóborlás vagy mi volt az oka, hogy költői mineműségemben másodszor is szabad elhatározásomból Szegedre el nem juthattam. Most Lázár György bátyám, ha nem volna olyan nobilis úr, mint amilyen, kicsúfolhatna, hogy bezzeg el fogok menni Szegedre, ha a kir. ügyész hívat.

Mert hívat Szegedre a kir. ügyész, amit nem akartam elhinni az első újsághírek után, de ma már szinte bizonyosra kell vennem. Hatunkat fogat egyszerre pörbe a Nagy György eltörölt Köztársaságából, melybe különben én úgy kerültem, mint Pilátus a credóba. Nagy György átvette egy politizáló versemet a maga kis republikánus lapjába, s most itt állok az alkotmányos államforma megtámadásának vagy talán még nagyobb valaminek bűnével terhelten.

Furcsa az én dolgom ezekkel a politikás versekkel, melyeket sok dühvel-kedvvel írogatok néha, s melyekért mindig lehordanak esztéta barátaim. Ők azt tartják, hogy az ilyen versekkel lefokozom magamat, és meggyöngítem egyéb poézisomnak emberibb és súlyosabb dokumentumait. Nem tehetek róla, hogy érdekel, izgat, foglalkoztat a saját magyarságom s a magyarság együttes kínja, problémája, sorsa. Nem tudom a történőket előkelően, finoman a múltba vagy a jövőbe transzponálni, és mert talán a vers leginkább az erőm, verssel üvöltök bele a politika kakofóniájába. Az effajta részvevést a ma politikai harcaiban legjobb erőnkkel s mindig a fölszabadulni vágyók mellett olyan nobilis, de muszáj adónak tartom, mint a milliomosok jótékonyságát.

Hogy bűnös versemmel izgatni szerettem volna, ez több mint valószínű, ez természetes, de köztársaságot, istenemre, nem akartam csinálni. Nagy Gyurkának én megírtam, és meg is mondtam, hogy csinálják meg nélkülem szépen, mert én egyelőre sok-sok harcot látok sürgetőbbnek. Azt nem tagadom, hogy ha Nagy Gyurkáék jól megcsinálták volna az ő vágyott államformájukat, ezt éppen úgy nem támadtam volna meg, mint a mait. Egyelőre én inkább antirepublikánus vagyok, esküdt ellensége például annak a hatvan vagy hány undok, kis, nemesi köztársaságnak, mely vármegyének hívatik. Különben pedig a hatalomnál semmit sem respektálok jobban, s az én forradalmárságom az, hogy Bécs az ő hatalmát ne egy kis zsiványhaddal, de Magyarország népével ossza meg idehaza.

Biztosan lesznek ott Szegeden jó esküdtek, lesz lelkes védőügyvédem, a versem sem egészen rossz, nekem is lesz mondanivalóm, nem írok hát elő-védbeszédet. Csak elbúslakodom sorsomon, mely a vénülő primadonnákéhoz kezd hasonlítani: öt évvel ezelőtt még nem kellett ügyészi reklám verseimnek. Most íme ez a bűnös vers, melynek „Rohanunk a forradalomba” a címe, több mint egy éve jelent meg napilapokban s a télen a legújabb verskötetemben. S azon pár száz emberen kívül, aki még meg szokta venni minden újabb kötetemet, senki se tudna erről a versről, ha Nagy György és a szegedi kir. ügyész nincsenek.

Mindegy, készülök a második szegedi fölolvasásomra, ahol azonban már nem is én olvasok föl, hanem, ha jól tudom, az esküdtbíróság jegyzője. Előre kérem a jegyző urat, olvassa jól föl majd a versemet, mert ennek a nyomorult poétafajzatnak nincs nagyobb büntetés, mintha a verseit rosszul olvassák fel.

Világ 1913. augusztus 23.

Ady Endre

17. A MILOTAI ISTEN-VÁLSÁG

Érmindszent[,] augusztus 28.

Csakugyan megtörtént volna itt a szomszédunkban, Szatmár vármegyében, hogy egy falu kálvinista népe nagy elégedetlenségében el akarta csapni az Úristent? Nagyon hiszem, mert itt nálunk is hamar megtenné ezt akármelyik kálvinista magyar, s szintén azt mondja, hogy amit az Ég csinál, legalábbis nem gilt. Templomot, papot, kántort, orgonát, harangot tartunk, adót fizetünk, imádkozunk, odafent pedig mégse vigyáznak reánk.

Az is Szatmár vármegyében történt valamikor, ha jól tudom, Szentmiklós községben, hogy az új, díszes templomba belecsapott az istennyila, s a templom lángba borult.

- Mi lesz most már - jajgatott a parókia tornácán a tiszteletes úr -, miből építünk megint az Úrnak új hajlékot?

- Nem építnék én neki - ordította be az utcáról egy haragos magyar, tekintélyes presbiter - még istállót sem, nem érdemli meg, aki a saját házát fölgyújtja.

Ez a kálvinista magyarság - Móricz Zsigmond magyarjai - hamar dühbe jön a méltatlanságon, s hamar kidörgi az „eb ura fakó”-t. Valamikor a császár, sokszor két erdélyi fejedelem s három török pasa között lehetett választania, hozzászokott.

Itt nem volt ritkaság, hogy egy-egy haragos község átpártolt nem is a pápista, de az oláh vagy orosz istenhez, ahogy a görög katolikust hívta. Egy ilyen római katolikussá vált református gyülekezetet a plébánosa addig nógatott, míg elindult Máriapócsra is, búcsúra. Persze szégyenkezve kullogtak, zászlót nem vittek, nem énekeltek, s így nem tértek ki, mint a búcsúsok elől szokás, a szembejövő szekerek.

- Hát kendtek is búcsúsok - mentegette magát egy kérdőre vont szekeres -, hiszen kendteknek még feszületjük sincsen.

- Hát ez mi az Isten nyavalyája[?] - rántotta ki a vezető kurátor a szűr alól, ahol rejtegette, a szent feszületet.

Ezek nem anekdoták, ezek való történetek, száz hasonlót és igazat tudok e vidékről, s ezek legjobb jellemzői a kálvinista magyarnak. A francia paraszt - Jaures beszélte - hamar válik istentagadóvá, a papját is elkergeti, de a templomot és harangot megőrzi, hogy boszorkányok arra ne jöjjenek, s a jégesőt is el lehessen harangozni.

Mostanában egy kis vitánk folyik a magyar protestantizmus problémájáról, s úgy gondolom, hogy a problémát a kálvinista paraszti lélek ilyensége is súlyosítja. De mindenekfölött pedig súlyosítja a legújabb protestáns papi nemzedék elképzelhetetlen silánysága. Vannak, persze, hogy vannak ma is jeles, tanult és holtig tanuló papok, de a nagy többség egyszerűen szánalmas. Egy-egy kálvinista egyházkerületben a papok imádkoznak az esperesük életéért, mert nem tudnak maguk között senkit, ki e tisztre méltó legyen. És ami meglepőbb és

csodálatosabb, még önmagukról sem hiszik[,] talán titokban sem, hogy a többinél különbek volnának. S ennek éppen most kell így lennie, mikor az iszonyú klerikális megpróbáltatások idején éppen a kálvinizmus kerül természetszerűen az első tűzveszedelembe.

Soha, sehol még nép olyan kivételesen preparált egy racionális erkölcs-vallásra nem volt, mint a kálvinista magyarság. Csak éppen gondolkozó, tanult, nemes szellemű, népbarát papok kellettek volna ehhez, s meglett volna. Most azután kérdés, hogy ez az elhanyagolt, elkoldusodott s elkeseredett nép állni fogja-e, mint régen, a nyomorgatást. Kérdés az is, hogy mikor dacossága elpártoltatja az Úristentől, ha azután nyilván a földi hatalmasságok következnek, előrelát[ható] eltiprásukból lesz-e valami haszna is a haladásnak?

Mert ami Milotában történt, gondolom Milotában, ahol az Istent el akarták mozdítani, nagyon rokonságos az Esze Tamásék lázadásával. Ha Milota elégedetlen a saját Úristenével, hogy bírja el sokáig nézni a grófi százezer holdakat s a váradi és szatmári püspökök dúsgazdagságát. Be kár, hogy ez a szép forradalmi néperő híjával van a vezetésnek, a kemény, együttes, kultúra- és szabadságcsináló fölhasználásnak.

A milotai Isten-válság ilyen nagyon komoly, ilyen nagyon szomorú eset: menekülő forradalom lesz ebből is, Amerika. Mert a főszolgabíró és a csendőr bizonyosan nem engedik szabad prédának egy Milotán sem és egyik Úristent sem, mert sejtik, hogy azután mi jön. A nép pedig miután Rákóczi elébe nem mehet, mint Esze Tamás idején, elmegy szépen oda, ahol az Úristen jobban vigyáz reá a munkájáért, a vér- és pénzadójáért.

Világ 1913. augusztus 30.

Ady Endre

18. KRÚDY GYULA KÖNYVE

A vörös postakocsi

Nem, ez még mindig nem Budapest regénye, ez a könnyes, drága, gyönyörű könyv sem az. A vörös postakocsi, a Krúdy Gyuláé. De én nem tudom, csakugyan, okvetlenül meg kell-e írni azt a bizonyos pesti regényt úgy, hogy egész, mai Budapest aljaskodjék benne? Bródy Sándorék biztatgatásainak nem lesz jó végük: jelentkezni fog Budapest áhított regényével váratlanul valamelyik ügyes, ravasz, második minőségű költő. A Bródyak, a Krúdyak írásai éppen hiányosságaikban nagyszerűen oktatók, és olyan gazdag anyagúak és olyan ösztönzők, hogy ez bizony megtörténhetik.

Én Krúdy helyén nem Anyeginből vettem volna mottót a könyvembe, vagy odateszem mindenesetre Anyegin mellé a Tündérálom, Petőfi négy sorát. „Egy hattyú száll fölöttem magasan, Az zengi ezt az édes éneket - Óh, lassan szállj és hosszan énekelj, Haldokló hattyúm, szép emlékezet". Mert Krúdy, édes szerencsénkre, nem azt írta, amit regénye bejelentőjébe fölsorolva ígért, hanem eldalolta tegnapi ifjúságának boszorkányos muzsikájú dalát.

Mai ifjúsággal dalolni a tegnapi ifjúságról csak igaz költőnek adatik, a legnagyobbakhoz hasonlónak, akinek nem egyetlen ifjúsága van, de váltogatja az ifjúságokat. Ez a tegnapi ifjúság Budapesten virágzott el, mert nem is lehetett predesztináltabb helyen mint Budapesten, s szinte csak ennyi a Krúdy könyvében Budapest szerepe. Mert például az író vidéki emlékekkel terhessége, mely olyan szép és csodás e könyvben, mint a Krisztusanyaság, Budapestet majdnem lefokozza, sőt érdektelenné teszi itt-ott.

A vörös [posta]kocsi nemcsak a tegnapnak, a pestbudai bizarrságnak s az emlékezésnek szimbóluma, de a Krúdy-regény - ha ugyan regény - nagy társadalomtalanságáé. Azokról és úgy, akikről és ahogy Krúdy ír, csak az írhat, akinek társadalmi rangja tisztázhatatlan, s állandóan a napidíjas és az Úristen között libegő. Csak ez látja meg és kedveli a társadalom leghívebb reprezentálóit, azokat tudniillik, akik a társadalmon - kívül bitangolnak.

Ezek az emberek adnák a regénynek a hivatalos regényszerűséget, ha mindnél nem volna több, főbb, megindítóbb maga Krúdy vagy[,] mondjuk[,] Rezeda, az író. Itt hát megint egy pompás kihágás történt a műfajszabályok ellen, íródott egy regény, mely sehogy sem regény. Egy prózaizált és krúdysított, de mégis annyira belső versű Byron-hőskölteményi, amilyszerűt úgy akartam volna tavaly egy verses regény kísérletemmel. De ugyane miatt érheti szemrehányás is sok Krúdyt: naplónak nem napló, memoárnak pedig gyáva egy kicsit ez a könyv. Sok megnevezett, polgári nevén fölcsípett élő személye egy-egy éles fotográfiája majdnem pasquille-alacsonyra süllyesztik néhol a könyvet. Egyenetlenségei azonban mégsem hibák, de több valószínűtlenséget szomjúhozunk gyakran, pláne, mert Krúdy megígérte azt a sok olyan nem-valószínűséget, amely a művész legmélyebb élet- és magalátása.

De könnyes, drága, gyönyörű könyv ez mégis, úgy, ahogy írta, aki írta, fölséges versvallomás arról, miként teszik az álmok passzívvá a mai Casanovát. S ha nem regény, hát nem regény, de briliáns lelki röntgene a fiatalság nevezetű betegség egyik legékesebb stádiumának. A művészpsziché diagnózisa s egy kicsit édes szívfájdalmú emléke tíz év előtti budapesti sorsunknak, ellágyulásainknak s az éjszakáknak, melyekben akkori ifjúságunkat meghurcoltuk. Szerelmetes, mindenkitől nemesen különböző, erős poéta írása, s ez magában biztosítja sokáig az életét azokban, akik a tegnapi ifjúságukat akarják megtalálni. „Bár még borúsnak látszik a szem, De könnyét rég elsírta már”? - nem. „Óh, lassan szállj és hosszan énekelj, Haldokló hattyúm, szép emlékezet”.

Ny 1913. szeptember 1.

Ady Endre

19. ÜZENET ALEF(?) ÚRÉKNAK

Úgy hallom, hogy Szabó Dezső protestáns problémája nem egy egyházi lapot szólaltatott meg, de én hű, félig-erdélyi ember csupán a kolozsvári kálvinista lapot olvastam. E hivatalos református közlöny cikke mögött (alatta különben, ha jól emlékszem, Alef jegy állott) csak Kenessey püspököt, Nagy Károlyt vagy Ravasz Lászlót szabad keresnem. Furcsa, hogy nekem, ki Szabó Dezsővel szeretetes, kis vitába[n] álltam, most kénytelen vagyok úgy fölpattanni, mintha a Szabó Dezső okos és majdnem helyes írása az enyém volna. Kenessey főtiszteletűsége és méltósága békés, sőt nyámnyám és rangossá vált ember, s alig hiszem, hogy szóba álljon legalábbis nem méltóságos valakivel. Nagy Károly volt s esetleg leendő püspökjelölt, ravasz úr, az erdély kerület generális nótáriusa, ő se lehet Alef(?). Marad egy nagy R-ű, Ravasz László, kit ifjú és érdeklődő embernek mondanak, szintén püspökjelölt lehetne, ha pár év múlva idősebbé válván, aggulván a harmincoló években alkalmat nyerne erre. De ha Ravasz Lászlót alap nélkül gyanúsítanám, ezerszer kérek bocsánatot, mert a Szabó Dezsőnek válaszoló cikkecske legalábbis nem magyar tempós. Persze, hogy nem is intelligens, mert a fő fütyköse valami nagyon kalandos, gyanúsítgatónak tetsző, igen személyes, állítólagos eset, mely ha igaz is volna, Kenessey püspök úr szégyellhetné s nem Szabó. Egyébként a „részeg” és „bolond” szavak egyenesen a polgári korlátoltság (mely papi palásttal súlyosbítható) számára lettenek kitalálva. S ha azt írja a kolozsvári cikkező, hogy a magyar

kálvinizmus bűne az, hogy Szabó Dezsőket nevel, ez gorombaságnak is szegényes, de ötletnek pláne az. No, azután a híres, olcsó és ma már, sajnos, híg és hiú dicsekvés, hogy a protestantizmus egyéniségeket teremt, szabad és szabaduló embereket. Erről talán ne is csevegjünk, mert ennek csak így kellene lenni, s véletlenül úgy áll a dolog, hogy a protestantizmus individualista hajlandóságú csoportokat fogott meg egykor, s hagy cserben máma. De viszont kérdez egy igen frappánsnak szántat Alef úr: havajon Hatvany Lajost vagy Baksay Sándort tartja-e Szabó Dezső a mai magyar lélek igazabb és teljesebb reprezentálójának? Ebben az ügyben sem várhatok a Szabó Dezső barátom egyébként majdnem bizonyos felelésére, hanem sietek hozzájuttatni Alef urat, hogy adhassa az ártatlan megrökönyödöttet. Valóban, mint titokban föl is tehetné, én - óh, kálvinista konvent, de jó, hogy a tridenti zsinatnál kevesebb a hatalmad - csakugyan Hatvany Lajost tartom az igazibbnak. Baksay író úr Gyalogösvénye s Szederindái majdnem helyesírással írott, kedves, együgyű valamik, s Homérosz-fordításairól sok szó eshetik némely kisfaludysta és akadémikus között. De a jámbor úgy áldozott az úgynevezett múzsának, hogy - gondolta - Kis János is szuperintendens volt, habár csak lutheránus, tehát nem lesz nagy baj ebből. Nem is lett, de Baksay őméltóságának, sajnos, fogalma sem lehet, hogy [Hatvany] mit írt és tett (kedves gyanúsítóim számára ez a „tett” nem jelent most okvetlenül pénzt, amiből állítólag Hatvanynak bőven van) a magyar lelki kultúráért, mondjuk irodalomért. Most kissé talán elkedvetlenedve, szíve ellenére németül ír (bosszantóul talentumos németül és magyarul is), de hogy az irodalom ma egy kicsit az élethez tartozik e toprongyos, kis országban is, ebben Hatvanynak sok része van. Ezt persze nem tartozik tudni sem Alef, se Baksay őméltósága, aki még úgy nőtt föl, hogy az írót a földesurak tűrik és tartják el.

Kezdek nagyon igazat adni Szabó Dezsőnek, mert butácskaságokat, dühöket vált ki az emberekből, kiket az ő problémája (igazi probléma - már megírtam) cipón és zseben talál. Nem, urak, kiknek tenorjához íme alkalmazkodni próbáltam, nem, urak: így nem lehet megoldani ezt a problémát, mely nem is az önöké.

Ny 1913. szeptember 16.

Ady Endre

20. A REJTŐZKÖDŐK HAZÁJA

Már szeretem Budapestet, akit[!] olyan sokáig gyűlöltem, már szeretem, s rettegek e növekvő, nagy szerelmem miatt. Visszameneküljek én régi Párizsomhoz, vagy Rómához szegődjek: a szépek e két szépéhez - ez ma már aligha gyógyíthatna meg. Én a Bródy Sándor szerelmes gyönge emberei közül való vagyok, kik legalábbis közel akarnak élni az ő szeretettjükhöz. Hát haza kellene mennem, az én kis Érmindszentemre, vagy elbújni kegyes hívást várva valami kis erdélyi másik faluban.

De nem tudom, miket kell még nekem bevárnom, miért nem lehetek még mindig igazán megbékült s bújva csöndességben elvesző. Arra, a mi vidékünkön, tegnapi legendák élnek különös, rejtőző emberekről, űzött s megállott kalandokról és különös bánatos emberekről, akik kétszer halnak meg. Mintha csak Jókait olvasná az ember, holott tegnap éltek s a mi vidékünkön, mely úgy látszik, kedves temetkező helye az eleveneknek.

És így jut eszembe kettő-három e tegnapi legendák közül, száműzött és magukat száműző emberekről, mik szólnak.

Még nem volt vasút sem a Szilágyságban, amikor gróf St.-nak, egy nyalka dragonyostisztnek, le kellett Bécsben oldania a kardját. Kis oláh faluba dugta el a császári házzal is rokon hatalmas családja, kapott némi kegydíjat, de a vármegyéből moccannia se volt szabad. A pálinkához menekült a gróf, kis kocsmárosok hiteléből élt, néha cigány putrikban hált, s árokból szedték össze részegen. Neki megadatott a föltámadás, a St.-családba beleütött a dög, s a szilágysági száműzött sok-sok milliós hitbizományban ült, mikor egyszer kijózanodott, s jó ruha volt rajta.

B. Erzsébetnek Polónyi Géza volt a védője, s néhai öreg N. grófnak sok pénzébe került ez az Erzsébet asszony, aki különben egy francia grófot s földbirtokot vásárolt, s itt halt meg nálunk ő is. De itt élt, és kalandosan, a Vásonkeöy-pör híres fátyolos hölgye is, akinek dolgairól ma is csodákat mesélnek.

Különös familia lappangott pár évig egy másik szomszédos faluban is, hol kastélyt, birtokot vettek, s nagyon nagyúrian éltek. Gyorsan párologtak el a vidékről, hol ezer gyanú támadt rájuk, s komoly urak hiszik, állítják, hogy a családfő a mayerlingi tragédia egyik valamilyen szerepese volt.

Még különösebb valaki volt az a francia úr, aki Bikszádtól nem messze vásárolt egy darab erdőt, s építtetett bele magának kastélyt. Óriási kőfalakkal zárta körül, cselédsége is francia volt, s [a] kastélyból csak egy idegen, hűséges oláh cseléd járt ki a világba. Erre se volt még akkor vasút, s mikor a vasút épült, az úgyis komikusan magas falakat még magasabbra emelték. A várurat soha senki se látta, s mikor meghalt, a cselédség is eltűnt, s a vármegye talán ma is hasztalan keresi, honnan jött valóban ez a remete francia, s élnek-e valahol övéi.

Ezek és mások még, sokan, milyen különös, mind oda jöttek mifelénk, mindenfajta fáradtak és rejtőzködők. Mintha egyenes parancs volna ez[,] hazamenni, kiszakadni mindenféle szerelmekből, rejtőzködve várni úgy, hogy már nem várunk semmit.

És mégis még nem tudok, nem lehet, most már Budapestet szeretem, őt is viszonzás nélkül, s őt is úgy, hogy elhagyni nem tudom. Valamikor elhagytam a szerelmeimet, s most azok a szerelmek sokasodnak, melyek elhagynak, mielőtt visszaszerettek volna. Talán holnap-holnapután bele fogok mégis fáradni, talán megérkeznek a titkos bevárnivalók vagy a nyílt reménytelenségek, s akkor én is mehetek haza, a rejtőzködők hazájába.

Világ 1913. szeptember 23.

Ady Endre

21. A MI KIS „KÚRIÁNK”

(Levél a szerkesztőhöz)

Kedves, jó szerkesztő uram, ha Te valamire azt mondod, hogy érdekes és a publikum elé való, akkor bizonyosan az, és még a köteles, rendszerint csinált szerénykedéshez sincs jogom, ha Te megtiltod. Te úgy hiszed, hogy Ady Endre élete és gubója és mentsvára: családja, háza, szülőfaluja érdekli az embereket, érdekli még, vagy érdekli már. Legyen neked a Te hited szerint, hiszen ugyancsak Te voltál az, aki mikor is nyolc-kilenc év előtt elnémító erővel röhögték ki a verseimet, reám parancsoltál, hogy írjak, és ne féljek. Mai, feltörekvő ember minden pályán eléri azt[,] hogy ha nem is családot, de úgynevezett tűzhelyet alapít a pénzéből, a véréből, ami okos dolog. Nekem kijutott a vérből, ha pénz nem is sok adatott, de ha mind a kettő együtt lett volna tán: a civilizálódásnak ezt a legszebb polgári állomását nem érem el.

A kálvinista predesztinációnak szédítő paradoxonából s a török fatalizmusból csináltam magamnak egy különleges vallást: szóval agglegény vagyok, hazátlan, otthontalan, kóborló. Azaz mégsem: íme Érmindszenten vagyok megint, drága, nagyon oláhosodó, nemes kis érmelléki falumban, az édesanyám, az édesapám hajlékában. Négy-öt évvel ezelőtt megpróbáltam, s gyöngyösen ment volna a falu, a falusi élet, az elparasztosodás, az anti-Budapest, de már ennek a képzelésnek is vége. Nem bírom ma már a falut, nem tűröm, nincs számára mentségem, nem viselem, akár egy magyar vidéki várost, mely az ő budapesti, sőt wieni ambícióival még tűrhetetlenebb és elviselhetetlenebb. Hiszen Budapest is falu, s lakosai többnyire falusi emberek, s amit szeretünk benne, az az ő különös falusága, hiába az aszfaltja, a magisztrátusa, Bárczyja, Vázsonyija, álmai, korcsmái, világítása és fölséges női.

Legbecézettebb álmom a biztosításos remeteség, ami azt jelenti, hogy ha az Úristen további élettel ver meg, Budán fogok lakni, de csak azért, hogy közel legyek Pesthez. Tudniillik Pestet utálom, de tőle, belőle élek, képzelt avagy igazi barátaim ott találhatók, s az asszonyok is Pesten vannak, de tán csupán azért, hogy az ember átvigye őket Budára.

Nini, mennyi mindent kezdek összehordani, holott Te, kedves szerkesztő uram, Érmindszentről parancsoltál szólnom, saját külön tuszkulánumomról s a mi kis kúriánkról.

Hát Érmindszent nekem legeslegelőször is az édesanyámat jelenti, aki sóhajtani se mer, ha én netalán alszom és álmodom, és az édesapámat, aki pontosan hajnali öt órakor káromkodja el magát az alsó udvarban, holott ma már nem is engedjük gazdálkodni, kicsi földjét bérbe adattuk, s két olyan szükségtelen vén cselédje van, akikért nem is érdemes a tüdőt szaggatni.

Érmindszent Szilágy vármegyei falu (sokszor könyörögtem, édes szerkesztő uram, gyere le egy unalmas nyári napodon, hadd kedveljünk és vendégeljünk a mi otthonunkban), s utána Mandzsúria következik. Ugyanis: húsz év óta ígérik nekünk, hogy köves utat csinálnak mifelénk, azonban ma is még tengerszemek járnak ki-kirándulóba pocsolyás utainkra.

Gyakran vagyok Érmindszenten, ha nem is sokáig, talán a világtól elmaradt, konzervatív szívem lehet ennek a magyarázója: nagyon szeretem és féltem azt a két öreg embert, akik az anyám és az apám. Az anyámat különösen, a valamikor hét vármegyére szóló szépséget és jóságot, aki talán miattam öregedett meg hamarabb, mintsem szabad lett volna, de az apámat is, aki ma még nekem és Lajos testvéremnek öccséül tetszhető, komikusan fiatal, de bizony mégis öregúr.

Nagyszerű úr ám az apám: családjának egyetlen tagja, aki elrúgta volt magától a latin iskolákat, ennek folytán zabolázhatatlan, igaz és természetes, ősi és zsarnok magyar maradt. Késő és lehetetlen volt és volna az öreg urat megszelídíteni, hiábavaló is: édesapám már csak maradjon meg olyanosnak, amilyen voltával rontotta vagy igazította az életünket.

A házikó, ahol lakunk, újabb ház, a régit, ahol születtem, az alsó udvaron, nem mertem megmutatni, mert még mindig túlelegen bántanak és nem szeretnek engem, s rögtön meggyanúsítanak, hogy saját magamnak sietve ajándékozom a csak halott és nagy költőknek kijáró megtiszteltetést.

De nem rossz hely ez a mi kis kúriánk, egy majdnem három hektáros telek közepén és fásan, délnek nézően és virágosan, ami megint az anyám akarata, aki pedig a maga nagy, passzív lelkével csak úgy akarhatott mindig valamit: nemakarást kellett tettetnie.

Érmindszentre én akkor megyek, amikor az anyám kívánja, avagy unom a szanatóriumokat és hoteleket, vagy pedig nagyon üldözött, letört avagy megalázott vagyok. Kacérkodom, talán ma még csak kacérkodom az öregséggel, de ez az öregség bizony csak a nyakamon van, s félek, maholnap megint összebarátkozom a faluval, Érmindszenttel, s ha egy tébolyodott percemben meg nem házasodom, s ha a városi remeteségem fikció lesz, hazajövök Érmindszentre.

Egyelőre s különösen nyáron, gyakran vagyok itthon, ez már törvény, meg azután az öcsém, egyetlen testvérem, tanár, aki - oh, boldog ember! - úgy vakációzhat, mint egy diák, s szülő öregeim együtt kívánnak bennünket látni és táplálni.

Édes szerkesztő uram, a többit csak akkor tudnám neked elmondani, ha végre eljönnél ebbe az én kis falumba, ahova annyiszor hívtunk, csábítottunk. Akkor majd meglátnád, hogy nekem csak innen lehetett jönnöm, ahol nyaranként a lugasban olvasok és írok, és a szobámban szúnyogokkal viaskodok, mint egykor Pesten és az országban másféle szúnyogokkal. És látnál egy kicsi fiút, aki harmincöt, sőt majdnem harminchat éves korában nem fél még Tisza Istvántól sem, de alázatosan meghallgatja az apját, mikor házasodásra buzdítja s a költőség haszontalanságáról beszél. Az öregúrnak nagy fájdalma, hogy nincsenek unokái, s hiába magyaráznám neki, hogy ezer vers, olvasó és hivő se kutya - ezt se hiszi el nekem.

Fene rossz sorsa van nálunk a poétáknak (és most hencegek), a poétának, de mégse lehetetlen, hogy én hamarosan le fogok csendesedni, élni és írni megszünök, s hazamegyek a mi kis „kúriánk"-ra. Az apám egyébként a ház mögött szép helyet szemelt ki, ahol az Érmindszentre származott diósadi Adyak fognak szerényen és csöndesen temetkezni. Ölellek, kedves jó szerkesztő uram, s az Isten tartsa tőled távol az ilyen gondolatokat.

Az Érdekes Újság 1913. szeptember 28.

Ady Endre

22. [ÖNÉLETRAJZ]

Arra gondoltam először, hogy úgynevezett életrajzomat szigorú logikával kezdem ennek az írásnak a napján, s végzem megszületésemnek, ez igazán nem fontos eseménynek, dátumával. De az én életkoromban már meggyávul egy kicsit az ember, s nem mer már könnyen az öreg szabályok ellen lázadni, tehát kezdjük csak avval, hogy születtem. Születtem pedig, hajh, 1877. november hó 22. napján Szilágy megye Érmindszent községében, a régi Közép-Szolnok vármegyének Szatmárral határos érmelléki kis falujában. Az apám Ady Lőrinc, a belső Szilágyságból, Lompértról került ide, mikor édesanyámat, az egykori érmindszenti református papnak korán elárvult leányát, akit egy falusi kisbirtokos nagybácsi fogadott föl, feleségül vette. Az anyám családja ősi protestáns papi család, miként erdélyi kálvinista papleány, Visky-leány volt apai nagyanyám - nagyapám, Ady Dániel pedig a Wesselényiek számtartója s lompérti földbirtokos. Az Ady-család egyébként - bár ez se fontos - a Szilágyság egyik legrégibb családja, ősi fészke Od, Ad, később Diósad, s a terjedelmes Gut-Keled nemzetségből való. Régi, vagyonos és rangos helyzetéből hamarosan lecsúszott a család, s már a XVI. századtól kezdve a jobbféle birtokos nemes úr kevés közöttük, de annál több a majdnem jobbágysorú, bocskoros nemes. De erős és büszke hagyományok éltek a famíliában, s az apám, aki testvérei közül egyedül nem tudott megbarátkozni a kollégiumokkal, amelyekből mindig megszökött, gyerekeit bármi módon taníttatni akarta. Okvetlenül az izgatta titokban, hogy a család újabb fölemelését, amint illik, a vármegyén és vármegyei karrierek által csinálják meg - a fiai. Engem 1888-ban a nagykárolyi piarista gimnáziumba vittek, ahol az alsó négy osztályt végeztették el velem a kedves emlékű, nagyon derék, kegyes atyák. Talán - s ha igen, alaptalanul - katolikus hatásoktól féltettek otthon, mikor az ötödik gimnáziumi osztályra elvittek a vármegyei ősi, kálvinista zilahi "nagyiskolába", a mai Wesselényi Kollégiumba. Nagykárolyban s Zilahon is eminens diák voltam, habár a szorgalom akkor se volt sajátságom s magamviselete pedig fogcsikorgató, de gyakran megvaduló szelídség. Jogásznak kellett mennem Debrecenbe, mert így leendett volna belőlem apám kedve szerint valamikor

főszolgabíró, alispán, sőt mit tudom én, mi, ám igen gyönge jogászocska voltam. Budapesten, újra Debrecenben, később még Nagyváradon is megújítottam kényszerű jogászkísérleteimet, de már rontóan közbenyúlt szép, kegyes terveimbe a hírlapírás. A hírlapíráshoz - természetesen a magyar viszonyok között - régen ápolt s titkolt írói, költői ambíciók juttattak el. Hétéves koromban verset írtam, második vagy harmadik gimnázista koromban írott újságlapot csináltam, Zilahon ötödik gimnázista koromban már verseltem az önképzőkörben, s mint zilahi diáknak jelentek meg költeményeim a helyi lapban. Debreceni félig jogász, félig újságíró, kissé csokonaiaskodó életemből sikerült kiszabadulnom, s 1900. január elsején Nagyváradon kezdtem dolgozni egyik napilap szerkesztőségében és már véglegesen és hivatásosan hírlapíróként. Nemsokára a Nagyváradi Napló szerkesztője lettem, sokat írtam, de kevés verset, dacból, öntemetésből, mert hát költőnek lenni hóbortos és komikus dolog. Azonban, bár Budapestet sok affektálással lenéztem, a vidék sértett, nyomott, s a legfantasztikusabb terveim voltak: London vagy talán Szentpétervár, Moszkva, de nem, mégis Párizs. Sors, furcsa és nem is kellemetlen véletlenek 1904-ben Párizshoz és Párizsba segítettek, s így gyerekes, nagy elégtételemre kikerülhettem Budapestet. Párizsból a régi, Vészi József és Kabos Ede csinálta Budapesti Naplóval sikerült észrevétetnem magam és jobban, mint Nagyváradról, ahonnan pedig már e laphoz fölkínált utam volt. Úgy kellett történnie, hogy írói bátorságom igazolását megkapjam előbb Párizsban - s egy-két tragikus franciától -, mert a mesterségemhez még mást nem taníttatott el velem Párizs. Azután hazajöttem, újságba írtam, mindent, politikát, kritikát, riportot, novellákat, verset. Próbáltam rengeteget élni, azaz jobban ráfigyelni arra, amit mindig erősen érezve és szenvedve éltem. Írásaim, különösen a versek, egyszerűen fölháborodást keltettek: voltam bolond, komédiás, értelmetlen, magyartalan, hazaáruló, szóval elértem mindent, amit Magyarországon új poétának el lehetett érni, de nem haltam meg. A verseim s az üldözések harcias, jó híveket is szereztek, s négy-öt év Budapesten és Párizsban gyönyörű viaskodással és lázasan siető munkával telt el. Holott talán illendőbb lett volna félreértett lírikusként s jó korán megboldogulnom, de belém ütött az elhivatás mániája s az a babona, hogy egyelőre még mindig írnom kell. És talán nem is volt ez rossz, mert mikor én szabálytalanul túlléptem a magyar lírikus valakiknek kiszabott, legszélső, 33 évet, egyszerre csak jönni kezdtek hozzám a folyton serdülők, a fiatalok és fiatalabbak. Minden év, túlélt év, új seregét hozza hozzám az iskolás fiataloknak, leányoknak, fiúknak, s már ezért is érdemes a törvényes magyar költői korhatárt túl- és lefőzni s megmaradni a lehetőségek között, sőt fölött fiatalnak. Termékeny zseninek sok jóakarattal se lehetne nevezni, de aktív költő és író vagyok, verseket, novellácskákat, politikai és egyéb cikkeket írok, mert újságírás-szerelmemmel véglegesen szakítani nem tudtam. Ma már kevesebbet utazom régibb kóborlásaim területén: Bécs, Párizs és Róma háromszögében, de sajnos gyakrabban kell egy-egy szanatóriumba be-bevonulmon egészséget foltozni. Terveim vannak egy nagy regényre, színpadi írásokra, de nem tudom, ez erős tervek nem maradnak-e csak erős terveknek. Harminchat éves leszek, agglegény, kilenc év óta minden évben írok egy kötet verset, többnyire Budapesten és a falumban élek, s természetes, bár kissé szomorú, hogy igazában otthonom, lakásom nincs is.

1913. szeptember

Az Érdekes Újság Dekameronja I. [1913.]

23. AZ UTOLSÓ NAP

(Balázs Béla könyve)

Fiatalság, Szerelem, Művészet és Halál, az Élet legéletesebb teljességének drámája a Balázs Béláé: Az utolsó nap. Olvashattam és szerethettem volna már évekkel ezelőtt hozzám küldött kézírásban, de renaissance-ruhája akkor visszariasztott. És bevallom: az íróval is furcsán voltam, akkor még egyszerűen [„]talentumgyanús”-nak hittem, s nem bocsátottam meg olyan emberbéli bűneit sem, amelyeket magamnak játszva és mindig megbocsátok. Szeretném, ha ember- és költőtársaim kivételesen követnék az én példámat: mihelyst talentumnak kellett megismernem Balázs Bélát, vállaltam őt barátsággal és penitenciázással.

Mi sorsa lesz e könyvnek, azaz e drámának a színpadon? - hamar eldől, alig is érdekel, nem is az én dolgom. Az én istenem megengedte, hogy hálálkodni tudjak a jóbi sorsért is: én nem haragudnék még egy riválisért, új lírikusért sem.

Valószínű, hogy a színpadon hibák fognak kisülni, miket csak sejtek, de én a könyvet olvastam, s ez a dráma, így könyvben - érték.

Bizony érték, ha még a könyv finomabb hibáit is érzem: a fiatal túlzás szép, a komolykodás illik a fiatalsághoz, s ami az affektálást illeti, ezt egy kicsit mindnyájan cselekedjük. Végül is olyan líra csendül ki egy-két dialógusából, amely mindünké, s végre is úgy érzem, hogy ez az ember a színpadra és színpadért jön, de ha affektál is, a poétát nem affektálja.

Valószínűleg nem fogom látni színpadon Balázs Béla darabját, nagyon kivételesen megyek teátrumot nézni, de a könyvét, ezt a sok hibájú és szépségű könyvet, köszönöm.

Ny 1913. október 1.

Ady Endre

24. VALLOMÁS A PATRIOTIZMUSRÓL

Valló lelkű ember vagyok, izgat a magam lelkének boncolása, örülök, ha a kés valami rejtegetettet vághat ki belőlem. A babonátlanság nekem olyan kedves lapjában írván, tetszik nekem az, hogy kiválasszak egyet restellt babonáim közül. Azt már kevesen hiszik el, hogy nem volnék kissé túlságosan is magyar, s hogy hivatásnak érezném a magyarpusztítást. Szóval hát bizony én erősen magyar vagyok, persze evoltomat is kegyetlen kritikával kísérve. De most jön az igazi vallomás: nemcsak magyar vagyok, ki olykor talán túlságosan önérzettel fajtája exponensének hiszi magát, de patrióta is. Olyanféle és romantikus is egy kissé, mint az olasz hazafiaké s a jobbféle magyar és lengyel emigránsoké, de ez a patriotizmus ma még szunnyad bennem. Amilyen szinte bizonyos, hogy a fajgyűlölet gyökereit is kiirtottam magamból, elannyira, hogy Jászi Oszkáron kívül kevesen lehetnek még nálam gyengédebb és szeretőbb érzésűek a magyarországi nemzetiségekhez, olyan egész bizonyos, hogy a patriotizmus keserves helyzet, és alkalomadtán felébredne bennem.

Félek, nem lehetetlen, hogy ez a keserves helyzet és alkalom hirtelenebbül, mint hinnők és várnók, elénk borul. S itt foghat jutni minden mai különös, speciálisan magyar problémájánál kínosabba a magyar progresszívek különben is sokszínű tábora.

Én a jöhető veszedelemkor arra gondolnék, hogy a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára. Hibáit, melyek óh nagyon-nagyon hibáim is,

akkor félretolnám egy kicsit feledni, s csak az jutna az eszembe, hogy bármi áron meg kell védeni egy pláne katonai és ultramontán gyilkossággal fenyegetett fajtát.

De itt már azt is muszáj feltennem, hogy egy aulikus ősű magyar gróf, ki tavaly még minden nyugtalan magyart leöletett volna, véletlenül nem a maga kiskirályságát védi, hanem a magyarságot. Valószínű, hogy nem sok akadna ilyen, de akadna, s harcolhatok-e én akkor ezekkel, akik a veszedelem múltán megint azok lennének, akik voltak?

Ma úgy képzelem, hogy még ilyen katasztrófa esetén is külön harcolnék és védekeznék, de ki tudja[,] nem mást parancsol-e felébredt, romantikus patriótaságom.

Íme a patriotizmus, vagy ha úgy tetszik, az én patriotizmusom problémája, s íme itt az én vallomásom a patriotizmusról.

Leírtam, mert lehető, emberi, magyar és érdekes s biztató arra, hogy ki-ki keresse meg a maga magyar patriotizmusát, vizsgálja meg, s hasonlóképpen cselekedjék minden benne rejtőzhető, de minden tudománynál erősebb babonával vagy mondjuk egyszerűen érzéssel.

Szabadgondolat 1913. október

Ady Endre

25. A PROTESTANTIZMUS ÜNNEPÉN

Most[,] hogy a protestantizmus betanult zsoltárként megint elénekelte, hogy él, és hogy erős várunk nekünk az Isten, hadd kuvikoljak és istentelenkedjek egy parányit. Már én sohse tértem volna vissza e hasztalan tárgyhoz, melynek a minap annyian adtuk a lelkünket, ha nem éppen most van a protestantizmus emlékünnepe. Gondolkoznak-e vajon e napon az ünnepi orátorok végre, s megkérdik-e vajon önmaguktól, hogy jól van-e ez így? Magyarország bécsi helytartója ma egy szín- és szóvak kálvinista ember, holnap jöhet a kimondott centralizmus, s a jelszó: klerikális-katolikus monarchia. Csak ütésekre mozdul-e a magyar protestantizmus, s nem gondolja meg, hogy vérének és vivacitásának veszte után már az ütés is későn jön? Ha talán még most össze tudná szedni ernyedésnek indult erejét, s fölkelne Európa nevében, de örök magyar tiltakozásként is, sok minden helyre jöhetne. Ha nem, akkor nincs is ereje, s erős vára csupán az Isten, aki pedig, akármit prédikáljon a pap, csak a bátrakat és erőseket szereti. Emlékező ünnepünk alkalmából figyelmeztetem protestáns társaimat és felebarátaimat, hogy a Bocskai kötése abszolute nem védi ma már őket, és hogy a legbelebb-misszió sem oltalmazza meg őket, ha úgy látszik, hogy már nincs missziójuk. Nyerjük vissza tiltakozó lelkünket, mert a lélek az, amely megelevenít, s ha nem sikerül, vár reánk a hajdudorogi püspökség kegyelme.

Ny 1913. november 1.

Ady Endre

26. AZ UTOLSÓ NAP

Balázs Béla darabja talán nem kapta meg az utolsó napot, de elintéződött - ha jól tudom - három nappal vagy estével a Nemzeti Színház és közönsége jóvoltából. Ez rendben volna, de önmagamnak s talán a Nyugat olvasóinak is tartozom egy-két icipici megállapítással. Akárhogy fogadkoztam, ott voltam mégis a bemutató előadáson, s elhűltem annak a láttára,

mennyire nincs nálunk egy igazán magasabb irodalmi színpad számára közönség. De nyomban átalakultam kegyelmi bírósággá, hiszen látnom kellett, hogy itt nem a közönség a bűnös, hanem a színház színészei. Ez[ek]en bizony nem látszik meg, hogy például jó Hevesi Sándor is sokáig rágta a fülüket, ezek bizony a hetvenes évek színészeinek rab epigonjai. Kár, mert lassanként a Nemzeti Színház jobb közönsége is át fog fordulni Reinhardthoz s pesti provinciális főatyáihoz. És kár, mert az irodalom még jobban fog borzadozni a magyar Comédie-től, mint eddig tette.

Ny 1913. november 1.

Ady Endre

27. MÓRICZ ÉS A NEMZETI SZÍNHÁZ

Kedves és tisztelt szerkesztő uram, sietek Önnel egy-két szót váltani, mielőtt Móricz Zsigmonddal találkoznék. Nem akarnám, hogy az én nagyszerű barátomnak egyetlen szava is másra hangoljon, mint aki nézek[!] és vagyok. Móricz Zsigmond tűzbe dobhat egy megírott darabot, és, sajnos, ezt nekünk majdnem lehetetlen megakadályoznunk. De Móricz Zsigmond ma már nem írhat olyasmit, amire minden igaz, literátus ember akármilyenképpen ne lehessen bolondul kíváncsi. De az a publikum is kíváncsi, melynek átváltozását Tóth Imre nem vette s talán nem is vehette észre. Fatális naivság nyiladozik ez ügyben, s oly kedves elégtétel, hogy éppen Móriczot érte az ostobaság nyila. Csokonai kibírja, de Móricz is kibírja ám az ilyes megpróbáltatásokat. De nem azt jelenti-e ez az eset is, hogy immár végleg a reakció és az ostobaság jegyében vagyunk? Közölje még az új sajtótörvény előtt e pár soromat, kedves szerkesztő uram, kit is üdvözlök tisztelő barátsággal:

Világ 1913. november 9.

Ady Endre.

28. LEVÉL TEUTSCH BARÁTOMHOZ

(Megírnám, ha megérném)

Kedves Teutsch barátom, nem merem a postára bízni ezt a levelemet, hiszen tudja, hogy a nem emigrált gyanúsak közé tartozom, ki bajt okozhat némely barátjának az ő barátságával. Közös, derék barátunk, dr. Kormos Ignác professzor, Kronstadtba utazik, mely még pár év előtt Brassónak is neveztetett, valami gazdag kereskedőnek a vakbelével lesz ott dolga. Gyorsvonaton megy, s úgy gondolom, hogy ez az írás így még hamarabb kerül az ön keze közé, mint a postán, amelyet a rendőrfőnök emberei túlságosan gyámolítanak, figyelnek.

Ne higgye, kedves barátom, mintha haragudnék azért, mert kényelmi és átmeneti nevét, a Német nevet, most ismét visszaszászosította. Ön csakugyan szász és Teutsch volt, irigylendő vérség, kegyeletes múltság kapcsolja s vezeti, íme, vissza egy kiváltságos, messzire szakadt, de büszke és ma is jól óvott nációcskához.

Hallom, hogy a régi Brassó román nevet is kénytelen tűrni, s ez fájhat önnek, az újból magára ébredt szásznak, aki magyar és Német-név-korában Kolozsvárott türelmetlen magyar haraggal viaskodott a román hódítások ellen.

Nincs oka aggódnia, kedves barátom: önökre egy dús família, egy nagyszerű, józan és erős birodalom vigyáz, s önökkel még akkor sem fog baj történni, ha a mostani felemás állapot a Föld ábrázatját sebekkel-beszóró elvégeztetéssé robban.

Beszélgettem egy román poétával valamikor, aki azt mondta: mondjuk, hogy a magyar statisztika tízmillió magyarja igaz, de mihelyst nem érdek vagy muszáj a magyarnak-jelentkezés, nem marad itt hatmillió magyar sem. Már akkor tudtam, hogy az én román barátomnak igaza van, s mivel a nemzeti romantika Európában, a Balkánon dalolta el késett és utolsó dalát, s mivel a mai magyarság még csak hasonlítni [!] se tud a régibb maradékokhoz, azt is tudtam, hogy ez lesz, ami lett, és ami lesz.

Emlékszik, kedves barátom, Albániára, ahol ifjú forradalmi erők hatalomra jutása és zsarnoksága rontott el mindent, s egy széttépett birodalom ajándéka egy csonka és torz Albánia lett?

Irigylem Önt, kedves barátom, akit hatalmas családja a magyarosdi játék után megbocsátó, meleg karokkal fogadott és ölelt a keblére. Be jó volna, ha én is tékozló fiúként térhetnék meg valahova, gazdag udvarba, honnan elbolyongtam, de én csak magyar vagyok, s nem is lehetek más. Egy Albánia-szerű kis Magyarország, emlékektől, emberektől, földektől, városoktól, szívektől megfosztva még angol protektorátus alatt is rettenetes volna.

És bár sokat változott a magyarság, ha izmatlanabb, de bátrabb és forradalmibb is, remélni mit lehet, ha a holnapi leszámolás jön?

Arra gondolok, milyen szép volna, ha a magyarság nem törődnék bele gyalázatos, bár urai s vezetői miatt megérdemelt csonkulásába. Ha zsidóvá válnék, s fölszabadult szellemmel, fürge lábbal, nem földhözkötötten szét-elszóródnék a világon. Vagy mint a görög, Kisázsiától a legészakibb amerikai partokig otthon tudna lenni, vagy mint az örmény aranya[,] dinasztiákat alapítana minden ez földi metropolisban? Szép lenne, s nem hiszem: mégcsak cigánysors se várna rá, még ma is félszeg a magyar maradék, s Kol[l]onich ismert híres mondásán kívül mondott szörnyebbet is rólunk: se uralmat nem tudunk tűrni, se szabadok lenni.

A régi Brassóban, a Románia által hiába fenyegetett, a Germánia szíve és kardja által örökre védett Királyföldön, legyen boldog, munkás, szerencsés és hivő, kedves Teutsch barátom. Kár, hogy nekünk senkink sincs, de végre is maga a legteljesebb művészet vár reánk kárpótlásul: a Halál, amely mindig nagyszerű.

Ny 1913. november 16.

Ady Endre

29. A GALILEI KÖR ÜNNEPÉN

Barátaim, szívemnek ifjú testvérei, de semmiképpen se jöttem én azért tihozzátok, hogy rekedt és sírós hangommal kiabáló, harsány szózatot mondjak. Csak egyszerűen eljöttem, eljöttem, itt vagyok azért, mert már régen itt vagyok, s ha eddig betegségekkel tértem ki hívásaitok elől, mára azt gondoltam, hogy talán ezután már csak betegebb lehetek, s mi nem foghatjuk soha ilyen közelről egymást látni. Pedig, talán, egymást és így látni inkább szerelemrontó, mint frigy-erősítő, hiszen a mi heves, nem közönséges, lelki és harci összetartozásunknak csak árthat a szemek olcsó nézés-akciója.

Igaz, hogy ünnepetekre senkinek és nekem sincs jogom még a legvalóbb és legfájóbb betegség muszáj-ürügyét sem előrángatni: ti vagytok, és csak ti tartoztok lenni az Egészség. Mégis,

engesztelt szívvel gondolnotok kell arra, hogy hozhat valaki faji múltjából s még a tieteknél is vigasztalanabb generációból olyan akaratlan törékenységet s ön-törő hajlamot, mely a vissza-visszatérő betegségnek is magyarázatot adhat.

De miért jöttem bárhogyan és mégis el, miért küzdöttem úgy-ahogy le irtózásomat a cégéres szerepléstől? - erről, csak erről és csak nagyon röviden fogok szólni.

Szívemnek ifjú testvérei, elhoztam hozzátok a szívemet, melyet megöregedéstől féltek, s melynek ma kiváltképpen nem szabad megöregednie, s melynek az eltaplósodás ellen szinte tartozó orvosai csak ti lehettek.

Szörnyű idők ezek, de szép idők, s bánataimnak legbánatosabbja az, hogy nem most és veletek vagyok olyan ifjú, amilyennek ma lenni illik, s amilyenek, hiszem, hogy vagytok.

Magyar reménységeim fogynak, de elegek még mindig arra, hogy a megváltó fiatalság csodatetteiben Herkules elvénhedt, elfinomodott, harmadrendű bajtársaként bízzak.

A Galilei Kör, bocsánat, alakulásakor talán nem is sejtette, hogy olyan grandiózus föladatot vállalt, amelyhez képest talán még az orosz diákifjúságé is vigalom vagy beteg kétségbeesés. Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az úgynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő kicserélődése. Tudom, hogy ma ezt a félt és vágyott titkot a legnagyobb vakmerőség kimondani, de én nem vagyok gyakorlati politikus, s az a hitem, hogy az életnek varázsírja a vakmerőség. (Közben engedtessék meg nekem, hogy azt a politikát, mely a ti szátokban és tollatokban tagadja a politikát, megtagadjam: igenis politikát csinálunk mindnyájan, kik termettünk valamire, még szabad tudománnyal, filantrópiával és művészettel is, sőt ezekkel talán leginkább.) De azt mondtam az előbb, vakmerőség: nem állítom, hogy teljes száz percentjében vált használhatatlanná, bűnössé és rosszá a históriai, vezető magyarság. De a java mégis olyan kevés, s ez ország ezerszínű társadalmát annyira milliónyi baj és veszély fenyegeti, hogy talpra kell állniok azoknak, akik kinézetten és letagadottan is az igazi, kultúrás, magyar gondolatot reprezentálják: friss energiájú polgárnak és parasztnak. Az orosz diák válhat pogromistává vagy nihilistává, az olasz készülhet hódításra vagy korrupt érvényesülésre, a francia minden lehet, a német sörözhet és hódíthat, az angol gőgösködhetik és sportolhat, a román harcolhat a minden-románok egyesüléséért: - nem folytatom. Az új magyar diáknak, az új magyar ifjúságnak, a Galilei Körnek száz letiport szabadság s száz szép életlehetőség szabja meg mennyeien útját és célját. De érezzék ám azt is, ha érdemesnek tartják - mert érdemes -, hogy nem sötét, hencegő, ősködő, magyarkodó ellenfeleink Magyarország és a magyarság, nem ők, hanem mi vagyunk.

És most, szívemnek ifjú testvérei, bocsássátok meg régi és örökös embereteknek, hogy ma nem tud többet szólni - hiszen a több se volna szeretőbb és több -, s bocsássátok el őt békével. Ifjú szívetek öreg testvére most fiatalon dobog, s azt akarja, hogy ne szakadjon el soha tőletek, a fiatalságtól, az igazságtól, a forradalomtól.

Szabadgondolat 1913. november

Ady Endre

30. KISS JÓZSEF ÜNNEPÉN

Óh, csak hadd tudna örülni Kiss József annak, hogy ma azok ünneplik leglármásabban, akik húsz évvel ezelőtt még mindig a hepp-heppet kiáltozták volna felé. Mi, Kiss József múzsájának régi és régibb szerelmesei, tüntetés nélkül küldjük el hozzá meghatott szíveinket: hetvenéves, öreg dalnok, feledj és örülj. Sok és nagy idők tanúja volt igazán Kiss József, s nem állhatom meg, hogy le ne írjam azt a titkos érzésemet, mely életét szerintem prófétaivá, sőt egy kissé messiásivá teszi. Benne fejeződött ki s vetődött előre az a jelentős és jósorsszerű szerep, melyet a sors később ez elmaradt országocskában a magyar magyar-zsidóságnak juttatott. Semmi vulkanikus nem volt e kiváló poétában, sőt sok hajthatóság, s például talán elveszítettük volna költői, nevelő és agitáló munkásságának lángját, életmunkásságának koszorúját, ha Arany János után kinevezik Arany Jánosnak. Nem történt meg, tehát kesereghetett, zsörtölődhetett, s lapjával, a Héttel fölnevelhetett bennünket, új írókat és új olvasókat. Büszke volt balladáinak sikerére a kicsi és nagy nebulók között, de a líra volt nála az istenesség hangja, s megható volt, mikor a maga nem nagy termékenységét még a lírikus Goethe példájával is védte. Lírája szemérmes líra, új muzsikájú, s ő maga egy kietlen, sötét irodalmi korszaknak majdnem egyetlen, hűséges lámpahordozója volt, hírnöklélek, versfaragó, de a legművészebbek közül való, aki már költő, sőt nagy költő. Büszke és még mindig forradalmi zászlót hajtunk meg előtte, atyamesterünk előtt, s higgye el, hogy igazabb kegyelettel, szeretettel, becsüléssel vagyunk hozzá, mint a tarka s többnyire lelketlen késői hozzászegődöttek.

Ny 1913. december 1.

Ady Endre

31. KARL KRAUS BUDAPESTEN

Úgy látom, hogy Karl Kraus és Thomas Mann ugyanazon estén, december 6-án akarnak és fognak fölolvasást tartani Budapesten. Nagy megbecsülése ez a mi fővárosunknak, de ha egészségem engedné, én Karl Kraust mennék meghallgatni. Amiket Ignotus a minap a Világban írt róla, azért volt még fokozottabb előkelőségű Ignotus-írás, mert így írna egy másik Karl Krausról Karl Kraus. Túl szerények vagy túl keserűek vagyunk, ha azt hisszük, hogy ez a harcos, gazdag életű író nem miérettünk is viaskodik már. Bátorsága, nagyszerű stílusművészete, akár neveket is tudnék fölsorolni, erősen hatott, tanított és biztatott nálunk. Úgy sejtem, hogy itt Budapesten különösen elemében és kedvében lesz Karl Kraus, aki mint fölolvasó is nagyon egyéni, izgató és érdekes. Bárcsak sokat tudna éppen rólunk mondani, ami valószínű, mert olyan érdeklődésű ember, mint ő, rólunk sok mindent tudhat. Ha a múltkor „elzüllött”-nek nevezett császári Bécset az ő záp kultúrájával lehet ostorozni, a mi saját gigászi parvenüségünk is méltó Karl Kraus-i dühökre. Aki pedig talán mégis Thomas Mannt fogja választani egyazon este két fölolvasója közül, annak is igaza lehet.

Ny 1913. december 1.

Ady Endre

32. EGY IFJÚ ÍRÓ

Lehet, hogy a korral jár a fölfedező hajlandóság, s lehet, hogy most, mikor egy ifjú íróról írok néhány jó szót, nem leszek szerencsésebb fölfedező Rákosi Jenőnél. De mégse hinném, hogy nagyon csalódjak, amikor másokkal is meg akarom jegyeztetni a Szász Menyhért nevét. Két könyvét olvastam most s egy kéziratos, hosszú verses elbeszélésféléjét. Legtöbbet ér a verseskönyve, Az emeletünkön, a másik könyve gyermekes, naiv, de forró vallomás, úgynevezett regény, az örökké élő ifjú Werther keservei. Az elbeszélő költemény ehhez hasonló, bús, furcsa perditatörténet, de itt-ott sok-sok és meglepő poétasággal írva. A verseskönyvben a Józsefvárosi énekek s a Budai dalok mutatnak hangulataikkal olyan erős legényt Szász Menyhértben, akiről talán nem fog kelleni valaha megbánnom, hogy érdeklődést és szeretetet kértem a számára.

Ny 1913. december 1.

Ady Endre

33. HATVANY LAJOS PROBLÉMÁJA

(Nem a színdarabjáé)

Nem tudom holt bizonyossággal, hogy Hatvany Lajos hány pillanatig tudott örülni (egyébként nagyon ritka és becses izgalmak között és után) színdarabja budapesti sikerének. Talán csak annyi bizonyos, hogy ő azért hozta haza ezt a színdarabot, hogy győzesse (ha győzni tudott Németországban) itthon is, az ő megtagadott itthonában. Már okvetlenül kész lehet az új darabja, már megint valamelyik nyugati metropolisban gondolhat gúnyos mosolygással reánk Hatvany Lajos. Én pedig eltűnődöm ismét a különös ember fölött, ki nekem majdnem annyi problémát, bajt, gondot, érdeklődést hozott, mint egy asszony.

Mivel az első igazságom fogja legjobban bántani, ezzel sietek előre: a Hatvany Lajos sorsa, ha új vágásúnak tetszik is, ősi és tipikus magyar sors. Valamikor, barátságunk tavaszán, olyan nagy életnek sorsát, szerepét jósoltam neki egy levelemben (históriai magyar életét), hogy ezt a levelemet később majdnem komolyan kértem tőle vissza. És mégis és ma is bizonyos, hogy senki a mi generációnkból áldottabban, dúsabban, szerencsésebben, szebben, mert kényelmesebben nem kelt útra, mint ő.

Valaki beleszületik egy nagy vagyonba, melynek már nem hirtelen jött szeszélye a minden kultúra és a szép élet, de parancsa és szenvedelme. Valaki, aki ifjan foghat hozzá a maga egyéniségének maga-építéséhez, lehet bátor és saját utú a befolyásokkal és kényszerekkel szemben. Övé az érdekesek érdeklődése, beérkezettek tanácsa, tudósok tanítása, messzevivő vasutak és hajók kényelme, múzeumok és könyvtárak bármelyike. Ő magamagáért is elég legény, érezheti, hogy e nagy kiváltságok nélkül is megállná a sarat az életben, saját személyéért szeretik sokat érő nők, sok értékes barátjának szinte fájdalmas, hogy a világ gyanúsítása nélkül nem demonstrálhatja szabadon hozzá való teljes és nagy barátságát.

Ha szűk neki Macedónia, vagy csak az bántotta volna, hogy szűk neki, rendben van: itthonról is elérhet mindent, idegen nagyok szeretettel fogadták, s németül is tökéletesen író. Itthon azonban egyenes és egyengetett út nyílt volna számára egy egyetemi professzorság felé is, s milyen erőt és díszt adott volna ez állásnak s támogatást minden új, igaz, kulturális magyar törekvésnek az ő modern, nagy kultúrája s írástudása. De ezt se követelhettük tőle, azt se, hogy ízlése ellen politikára adja magát, vagy segítse a magyar társadalom megújítására törekvő

propagáló, mindenféle progresszívek munkáját, holott az ő propagáló talentuma is a legfáradhatatlanabbul nagyszerű. Egy kicsit-kicsit megértem Coriolanus-érzéseit is, de semmi a világon nem érteti meg velem azt az önkéntes száműzetést, melyet vehemensen, csúfolódva tagad, s mely neki állandó s talán gyógyíthatatlan sebe.

Micsoda lehet a titka ennek az egyéniségnek, ennek az életnek, hogy kártékonyan darabolja, emészti magát, amely még újabb s legegyenesebbnek látszó útján, a színpadin sem tud határozott lenni? Félénk tirannizmus-e a karaktere, egy titkolózó, magát és önmagát megbosszulni akaró költőé-e vagy csakugyan, ahogyan én hiszem, egy szemita-magyar, új Bolyaié, akinek átkát még fokozza a pénz, amely megvan?

Pár évvel ezelőtt a mi irodalmi harcainknak ő volt a legtörhetetlenebb, leg[b]ocskaisabb, szabad vezére, s hiába mond bármit, előbb vagy utóbb úgyis megúnt volna bennünket s e harcokat is. De akkor tűz-elemében volt, s együtt-barátságunk is, mely azelőtt s azután többnyire rejtege[te]tt és komikusan egyoldalú volt, akkor virágzott. Ma már nem is hálával, de többel, gyönyörűséggel emlékezem vissza az értem viaskodó, akkor vitéz Hatvanyra. Az én barátságom egy-két emberhez trónoltató mániájú, ilyen volt, s ilyen ma is őhozzá az én barátságom, mely ma már még tudomásulvételre sem reflektál. Benne akartam volna látni mindannak a beváltását, amiket a keresztekkel és súlyokkal indított többiektől várni nincs jogom. Biztosságot, stílust, szédítő magas célt, formát, lelket, bátorságot, szépséget követeltem az életétől, mintha ez a legjogosabb és legtermészetesebb volna.

És itt van egy valaki, kiváló s ma is, mint régen, izgató egyéniség, aki nem akar, vagy nem tud sem bizakodó szerelmeseihez, sem önmagához méltó lenni. Kiéli - mondja ő - az embereket, művészeteket, könyveket és tájakat, és megy tovább, de hova és miért? Ez a mostani darabja a poétáé is, de folytonos vacogás érzik rajta, hogy jaj, ha itt vagy ott nem minden zuga a színháznak rángatózik tapsra. Itt sem, most sem tudom, mit akar: fölemelt és fölemelő színpadot avagy bernsteini vagy brieux-i sikert, s hogy ez neki igazán érdemes cél? Érdemes volt érte elhagyni filológiát; kritikát, poézist, professzorkodást talán tanszék nélkül, számára itthon önként kínálkozó vezéri és bírói állásokat? Vagy esszésikereivel vigasztalja magát, s gondolja expiáltaknak azokat a vétkeket, miket dacból vagy hiúságból önmaga és hivői ellen elkövet?

Tagadja és fájlalja egyszerre, hogy a gyökere magyar földű, német író akar lenni, hogy azután megmutassa itthon, hogy fölér némely magyarral. Nem igazi kozmopolita: miért libegteti tehát magát Ég és Föld között, s mikorra tartja azt a bátorságot, mely valamikor az övé volt s hozzá illett?

Csábít itt most kórházi szobámban betegen, egyedül még többet hogy beszéljek róla, hogy valamiképpen még jobban provokáljam őt, de azok hatalmas seregét inkább, kik ez írásból mást fognak kiolvasni, mint ami benne van. Mert hát a mi régibb barátságunk megengedte hébe-hóba azt is, hogy ne féljünk attól, ha pénzzel segít az egyik a szorongatott másikon. Erről - hallom - gyönyörű legendák fonódnak az irodalmi kávéházakban, s én nem szégyellnék beszélni róla, de itt és most nem. Talán máskor, most csak annyit még: hiszen Hatvany jóval fiatalabb nálam, s előtte a megfordulhatások, új célvevések s megtalálások ezer boldog lehetősége. Erre nem az én hisztérikus ragaszkodásom hozzá, s nem száz tanács, erre önmaga fogja bírni önmagát, önmaga és sorsa. Aggodalommal, megint viszonzatlan, de a viszonzatlanságba régen beletörődött, baráti szerelemmel nézek utána: mi lesz vele s élete problémáját erőszakosan hatványozó életével?

Ny 1913. december 16.

Ady Endre

34. HADD JÖJJÖN A SAJTÓRABSÁG

Ha igazi szabadságért eddig még sohasem tudott harcolni ez a szegény Magyarország, esküdni mernék, hogy végre meg fogja tanulni. Oroszosítása az állapotoknak és hangulatoknak - ahogyan talán Ignotus mondaná - Nagy Péter óta gondolt tervvel és munkával nem ért el annyi sikert, mint amennyi most nálunk érik. Sokszor csüggedek el, de nem okvetlenül csak az idegrendszeremben van ennek a nyitja, és de mindig újra hiteim éppen azt jelentik titkosan, hogy itt forradalom lesz. Semmiféle nagy koreszme, talán a protestantizmus kivételével, nem rögtön, sokára és gyengén szívódott el hozzánk, hiszen valóságos katolicizmus még Kapisztránék idejében sem élt ez országban. Természetes, hogy ma mi is mások vagyunk, az Idő gőzösebb és futósabb, és végre befuthat a mi kis stációnkra is az eddig csak stafétákat küldő, szent francia forradalom.

Nem gyávaság, mert ma pláne nem szabad gyávának lenni, de az ízlés és a szükséges, hadjárati óvatosság tart vissza, hogy nevén nevezzem a gyermeket. Mert rögtön elmondanám, hogy micsoda bécsi és belső okok és tébolyok sietnek a Jövendő ellen kicsavarni kezünkből különben is csak olyasféle szabadságfegyvereinket, amilyeneket elhasználtan és túlhaladottan a főhadsereg juttat a honvédség vagy a népfelkelők kezébe.

Igen, a sajtó az, mely az ellenforradalomnak s a nagy bűnökre felkészüléseknek leggyűlöletesebb és kezünkből legalaposabban kicsavarandó. De nemrégen néhai Henri Rochefort III. Napóleon idejében Lanterne címmel csinált újságot, s ha százszor elkobozták, a francia népnek ezer cikknél többet jelentett, hogy lámpavas is van még a világon, s arra feldühödt rabszolgák mákvirágokat tűzhetnek.

Polgárságunk zöme korrupt s különben is gyenge: a sajtó bakóinak szörnyű szándékát csak az intellektuelek s a munkásság érzik szinte testi fájdalomként. Valóban, siessenek a sajtótörvényükkel a bűnös szándékok kiküldött pribékjei, hadd verődjék össze az a nagy tábor, mely a félig néma sajtó egy messzi szavából megérti, hogy van világosság, lámpa és lámpavas.

Szabadgondolat 1913. december

Ady Endre

35. [ELŐSZÓ]

Kedves öcsémuram, lelkes, fiatal barátom, gyönyörűségem telt az Ön írásaiban, nagy hitében és fiatalságában. Ezt a könyvet szeretettel kell fogadnia mindenkinek, s én az egykori, félig-eltemetett, vidéki hírlapíró-íróságom szép-szomorú emlékezetével adom rá áldásomat. Bízzék, mert joga van hozzá, a tehetségében, keresse, ahogy csak tudja, az Életet, melynél olykor a színpad valódibb és igazabb. Önnek talentumával jussa van az elolvasástkövete[lés]hez s a várakozáshoz, hogy kapunk majd Öntől még egészebb írásokat is. Ez az úgynevezett [„]előszó" csupán üdvözlet mindazoknak (remélem, hogy sokan lesznek), akik az Ön könyvét meleg szívvel olvassák. Erőt, egészséget, minden jót kíván öregen, betegen az Ön vén pályatársa,

Budapest, karácsony hava

Ady Endre.

36. ÉLETRAJZOM

Kedves szerkesztő uram, ma már tudom: öt vagy hat esztendő óta attól koldulok, hogy az évek életrajzképes alakot formáltak belőlem. Csak egy év óta látom világosan, hogy a megöregedés irtózata hajszol szerelemből szerelembe, dacból dacba, szanatóriumból szanatóriumba. De kezdek már megbocsátani az életnek, igyekszem megbocsátani a magam életét, s kezeimet megmosván, küldöm azt a rövid életrajzot, amelyet kívántál. Már úgyse tagadhatom, tehát 1877. november 22-én születtem a Szilágyságban, az Érmelléken, Érmindszent községben. A gyermekkoromról nem tudok nevezetesebbet mondani, mint hogy koraérett, makacs, rossz kölyök voltam, de úgynevezett iskola-szemefénye. Nagykárolyba vittek gimnáziumba, a derék piaristákhoz[,] a szüleim, családjuk múltjára büszke, kisbirtokos emberek. Ötödik gimnazista koromban Zilahra kerültem, az ősi kálvinista Wesselényi Kollégiumba, melyet ma is igazi alma materemnek tartok. De a szerető alma mater nyolcadikos koromban, pedig első eminens voltam, majdnem elbánt velem, consilium abeundival fenyegetett némely kiderült lumpolások miatt. Nagyon méltatlankodtam. Kalocsára írtam azonnal, hogy én katolikus és jezsuita akarok lenni, s ha a dolog el nem igazodik, talán ma együtt hódítunk Bús Jakab páterrel. Nem így történt, jogásznak mentem Debrecenbe, készülni az apám nagy álmának, a família újrafölemelésének beváltására, a főszolgabíróságra, sőt talán alispánságra Debrecenben. Pesten, még Nagyváradon is neki-nekirugaszkodtam a jog tudományának, a vége az lett, hogy fölcsaptam újságírónak. Nagyváradon már lapot szerkesztettem, de a versírásról akaratosan kezdtem leszokni, s nagy kár, hogy ez mégsem sikerült. Hétéves koromban írtam az első versemet, súlyos ifjúkori bűnöm volt a poézis, lakolnom kellett érette. Nagyváradról egyenesen Párizsba vitt a sorsom, s majdnem kilenc évig éltem éveimet megosztva a pesti redakcióm s a külföldi kóborlás között. De ez már a versekbe - és versekben - élés infernális és mégis szent korszaka volt, a behunyt szemű, gyilkos verekedésé. Kezdetben a Vészi József Budapesti Naplója, azután a Figyelő, a Nyugat s még egy-két lap kölcsönzött pajzsot ehhez a keserves harchoz, mely annyi eredménnyel végződött, hogy kiverekedtem egy nevet. Egy nevet, semmi mást, de ott maradt a porondon minden drága, cifra, pótolhatatlan dísze-rongya az életemnek. Én pedig vándorlok szanatóriumból szanatóriumba, s most véletlenül egy nagy kórház csöndes, virágos szobájában vagyok betegen, honnan is sok egészséget kíván Neked, szerkesztő uram, régi híved,

PF 1913. december 25.

Ady Endre.

37. LIPÓTMEZEI VIGASZTALÓ SÉTA

Két hónappal ezelőtt ijedtebb és szomorúbb voltam, mint ma, s jó barátok törtek rám öreg, kedves hotelemben, a Magyar Királyban, megfogtak s elvittek. Joguk volt hozzá: hónapokon át panaszoltam nekik Budapestet, sikerült és nemsikerült szerelmeimet, pusztító kormánytalanságomat, szaporuló bűneimet.

- Ne vigyetek messze - könyörögtem az autóban - ettől a nyomorult Budapesttől -, s másnap várúrként ébredtem fel az én legkedvesebb Hűvösvölgyemben.

Csakugyan: egy várkastélyszerű, tornyos, bástyás hotel, melynek én voltam az egyetlen lakója, csönd, száz színű, szép Ősz és telefon.

Három remetés, furcsán boldog nap, távol Budapesttől s közel Budapesthez, biztató telefonüzenetek, fölséges séták. Negyedik napon megtorpanok, fennakadnak a szemeim, dobol a szívem: a Lipótmező Paradicsomán új bejáró ajtót láttam.

Babonás vagyok kétféleképpen, babonás vagyok a kálvinista predesztináció kissé egyéni, mindenben jeleket s titokzatos összefüggéseket és elkerülhetetlenségeket látó magyarázatával, s babonás vagyok csak úgy egyszerűen is. Madame Thebes valamikor Párizsban azt jósolta nekem, hogy harmincéves koromban vagy hódító irodalmi siker, vagy bolondokháza vár reám, s emlékszem a már nem tegnapi kritikus napra. Sehogy sem láttam, vagy nem láttam hódítónak a sikert, s a lelkemet aznapon s a körül úgy vettem körül figyeléseimmel, mint egy megfigyelő intézet orvosa.

Nem féltem a vagyos, a kettős jóslás egyikétől sem, ha jól beválik, elviselhető akármelyik is, sőt nehezebben a nekem jutható siker. De a jelekre, titkos intésekre ma is hallgatok, s a várúrnak az jutott eszébe, hogy miért kellett éppen a Lipótmező tőszomszédságába kerülnie, s milyen közel van ez a még nem látott mellékajtó, egy vékony, lejtős utcányira. A várúr - bevallom - elkezdett szűkölni, mivel olyan tervei s reményei voltak, melyek egyelőre nem fértek össze a hivatalos pecsétű megbolondulással. De a várúrnak eszébe jutott egy Kolozsvárott szerzett tapasztalata, amikor az ő orvos barátjánál, Lukács Hugónál lakott bolondok közelében, a híres zöldfedelű házban. Akkor is ijedős volt a várúr és szomorú, de mihelyst beszélt hitelesebb bolondokkal, szeretettel és naponként, megvidámodott, sőt gőgössé lett.

*

Be kell látogatnom az én ellenségemhez - gondoltam -, s a szerencse úgy hozta és akarta, hogy a Lipótmező Paradicsomából szinte hívtak látni. S azóta, igen, hát azóta megint megvidámodtam, megint meggőgösödtem, de nem a régi vidámodással és gőgösödéssel, jóval különbbel: meggőgösödtem, megvidámodtam, mert a szép megbolondulás beállott annak a sornak a legkívánatosabb helyére, melyet a Sors nekünk rejteget és tartogat. A szép megbolondulás (ugye így mondtam?) a legboldogabb menekülés az életből az életbe, s jaj, hogy a megbolondulás olyan nagyon emberi, mert nem mindig szép és boldog. Olykori eszmélések, gonosz rögeszmék, fizikai kínok rontják vajmi sokszor a legemberebb embereket is, a bolondokat, akik néha alig szerencsésebbek a gyermekeknél, a boldogsághoz legtöbb jussú s mégis mártírizált életkezdőknél.

Ám boldog a Világ-Szellem, boldog ez a kedves öreg bácsi, akiről Ponori Thewrewk István, Lipótmező bölcs íródeákja, annyi különöset és szépet írt már, és ki Világ-Szellemnek egyébként grációját elnyertem. Boldogak a főhercegnők, kik Bergernék, Szabónék és Neumannék, de akik itt elismertetnek, s boldogak a Lipótmezőn a költők, mert ott szabad boldogaknak lenniök. És a kisleányok, Budapest leányai, akik majdnem teljesen hasonlók az én nem lipótmezei kisleányaimhoz, de be- és megérkezettebbek. Hallottam, hogy esténként nyugtalanok, de dél körül Wilde-ot szavalják zongoraszó mellett, a lelkesség nagyszerű pírjával arcukon, s hogy éppen Adyt látják, szívesen mondanak el könyv nélkül akárhány Ady-verset. És boldogak a nagy szerelmesek, kik negyvenen rohannak felénk kitárt karjaikkal, s kiknek körmeiket gondosan le kell vágatni, mert férfiszemeket keresnek, amiben igazuk van. És boldogak a néző semmitlátók, ezeké már igazán a mennyeknek országa, s ha beszélnek, igazságot szólnak, mert értelmetlen az ő beszédjük, de mosolyognak, mosolyognak mindig.

*

Most változatosság okáért s talán azért, mert nem hiszek abban, hogy a boldogság már nékem is elérkezett légyen, kórházba hozattam be magam. Innen epekedek Lipótmezőért, a még meg nem érdemelt boldogságért, innen, ahol ezer kínlódónak boldogtalan nyögéseit hallom. Gyűlölöm az elhasznált vagy lesújtott emberi testet, a rossz szerveket, a csúnya, tudott s

személyileg ellenőrzött és szenvedett fájdalmakat. Ezek, ha hamar nem gyógyulhatnak, haljanak meg, halassanak meg, mert ezeknek az agyuk sohase fogja már megengedni a boldogság percnyi illúzióját sem. Az emberi szenvedést szeretjük nyújtani, mert magunk is szenvedünk, de Lipótmezőn Lipótmező nagyszerű doktorai talán bevallatlanul érzik, hogy az ő Jóbjaik nem afféle közönséges Jóbok, s a nagy karbolszagú kórházak mesterei csak ápolt humanitásukkal törődhetnek bele, hogy nekik boldogtalanokat illik megmenteni a boldogtalanság számára.

Az erő, az élet, a boldogságérzés pedig ott van, ahol semmi más baj nincs, csupán az, hogy nem érezzük a szenvedéseinket. A mindenre elszánt és elkészült exvárúr pedig ma már nem babonás, s talán hamarosan visszasétál minapi várkastélyába. Már csak a közelség is egy gyönyörű lehetőséghez meleggel önti el a testét, s szeretné valahogyan úgy oldani meg ezt a problémát, hogy szép bolond lehessen, ha akarja, s szenvedő bölcs, amikor unja a boldogságot. Mert a várúr annyi mindenfélét próbált és élt már, hogy nem kívánja a gyarló szenvedést, de egyelőre még a szent boldogságot sem.

Világ 1913. december 25.

Ady Endre

38. HARC ÉS GYŰLÖLET

(Válasz a B. H.-nak)

Budapest, december 29.

Kérem a Világot és olvasóit, bocsássanak meg nekem, hogy itt vagyok abban a muszájban, melybe és hasonlóba csak gonosz szándékú emberek szokták az embert kényszeríteni. A Népszavába nagy ünnepek alkalmával néha verseket küldök sok esztendő óta, nem mert szocialista volnék, de mert olykor, e reménytelen országban, csak a szocialisták táborában látom nemcsak természetes fegyvertársainkat, de a magunk ellenére bennünket fölszabadítókat is, ha ugyan mi, polgárok s intellektuelek valaha is fölszabadíthatók lehetünk.

A Budapesti Hírlap a Népszava most karácsonyi számában megjelent ünnepi versemet egy álnevű szolgájával utálatosan és együgyűen eltorzítja, s beárulja nem tudom, kinek. A Népszavát sokan, akik akarnák talán olvasni, kormányterror miatt nem olvashatják, tehát a Világ nyilvánosságához kell fordulnom válaszoló néhány soraimmal. Bizony isten nem azért, mintha Rákosi Jenő és lapja megérdemelnék, de azért, hogy a farizeus gazság és korruptság egy kormányhatalommal nevelt érdekes példáját meglengessem.

A versem, melyet egy „Dunántúli” álarcos cikkezett meg a B. H.-ban, azt mondja, hogy a hitvány rabszolgatartók, feudális nagyurak Jézusának s karácsonyának nem örülünk. Jézust ők a maguk formájára csinálták át és meg, de mi gyűlölettel és harccal várjuk azt az időt, mikor a jó, új Jézus eljön, s mikor szabad lesz szeretnünk is. A B. H. 1. megcsonkítja a verset, 2. értelmetlennek jelenti ki, rossz versekben folytatva az egész Ady-poézist, melyet, egy alantas prózai toldalékkal, ha hitványkodva is, nagyon világosnak ismer el akaratlanul.

Nem haragszom: legszebb éveim voltak azon évek, melyekben Rákosiék rémülten és mindig bántani akartak, s az utolsó időkben rettegtem magamért, mert a B. H. belémtörődött, s olykor majdnem dicsért is. De csak szűzmáriás oldalukon értem őket akaratlanul, már íme a tíz év előtti lettem s megint vörös posztó, köszönöm. Viszont ők is megköszönhetik, a B. H.-ék, hogy megtiszteltem őket, s nem is új, de ma már mosolygatós és szánalmas mozgolódásukat észreveszem.

A B. H. tudta, hogy én - már csak mint kálvinista is - nem lehetek kongregációs birka. Azt is tudhatta s tudja, hogy ma már, éppen az ő nyomorult bizonyítványaik alapján, nem is vagyok olyan „érthet[et]len és homályos", mint ők szeretnék. Rákosi Jenő, ha még szokott olvasni, azt is tudja, hogy az ő együgyű, de gyűlöletes és hazug, kompromittált nacionalizmusát mennyi kínnal iparkodtunk én és barátaim emberséges, demokrata patriotizmussá változtatni, mert Rákosiék negyven év alatt lejárattak itt minden hitet és becsületet e most majdnem halálos betegségű, züllött országban.

Azzal vádol a B. H. cikkecskeírója, hogy Máriát, Jézust, a szabadságot és a szegény nagyurakat bántom.

Nem válaszolok rá csak ennyit: fiatalabb koromban írtam egy vezércikk-nekrológot, mely tüzesebb, magyarabb, szebb volt a B. H. akármelyik cikkénél. Rákosi Jenőnek szántam, de a cikket, egy szerencsés ötlettel, tűzbe dobtam: éljen Rákosi harminc esztendeig még, éljen engem jóval túl, hiszen elég bűnhődés az neki, hogy testében élvén, éreznie kell már régi halottságát. Utolsó eset, hogy a B. H.-val szóba állok, s tőlem akár a feje tetejére állhat: a fejének már nem árt meg.

Világ 1913. december 30.

Ady Endre

39. GYŰLÖLET ÉS HARC

Levél a szerkesztőhöz

Tisztelt szerkesztő úr, olvasta-e, kérem, a vén, bűnös Rákosi Jenő lapjában azt a „ronda" levelet, amely a Népszava karácsonyi számában megjelent versembe akar belekötni? Jó, jó, megértem én Önt, tisztelt szerkesztő úr, hogy a végre levitézlett B. H.-t úgy kell néznünk, illetve észre sem vennünk, mint a zsigorás kutyát. De én ezt az írást (furcsa szatiszfakció-érzésből először s a perfidiának példátlan példájánál fogva másodszor) nem nyelhetem könnyen le. A „Dunántúli" név alá rejtőzött értelmetlen Nulla megértette az én „homályos"" sőt „értelmetlen" versemet. Hülye strófáival próbál az én önkényesen megrövidített versemre válaszolni, s még hülyébb prózával magyarázza tovább, hogy mi, az „ó- és újtestamentum fölforgatói", milyen becstelen zsarnokok vagyunk. Ismeretes, hogy én nem vagyok szocialista szervezetten és teljesen, de hosszú évek óta szeretettel s munkával mutatom meg kifelé is, hogy az új és igaz Messiás-hit, a szocializmus, mennyire az enyém is. „Dunántúli" azt írja, hogy a Szűz Máriát „legalábbis" nagyságos asszonynak tartom s nem proletárnőnek; hát jelentkezzék „Dunántúli", s én négyszemközt megmondom, minek tartom azt a derék asszonyt, akit különben én tartok „legalábbis" nagyságos asszonynak, de akit ő okvetlenül s „legalábbis" Isten anyjának tart.

Hogy engem idegen, más vers inspirált volna akkor, amikor az új krisztust és krisztusokat (valóban kis *k*-ával) a proletáranyák méhétől várom, ez már még a B. H. részéről is becsületrablás. Ezt az új, igaz, jó és fölséges hitet évek óta négy vagy öt versben vallottam a Népszavában, s mert ez széles, nagy és kicsorduló hit, bizonyosan sok-sok szabad lantos vallotta régen, s vallja ma is. A versem pedig röviden azt jelentette, hogy az urak, papok, farizeusok, rabszolgatartók Jézusához s ünnepléséhez nekünk nincs közünk, nincs közöm magamnak se, akinek pedig - van egészen saját Isten-hitem és vallásom is. Csak arra volnék kíváncsi, hogy kinek akar engem beárulni a B. H., amely tudhatná, hogy nem tartozom a megfélemlíthető emberek közé, s aki már azzal is többször pórul járt, amikor engem Rákosi

Jenő alacsony nívójára lerántani akarva, utánzó, harmadrendű firkálónak próbált kvalifikálni és mindig értelmetlennek kiabálva ki rettegően és hazugan, holott mindig megértett és bántott.

Ez a Rákosi Jenő, ez az öreg, sokbűnű kriptaember sajnálnivaló, s én már megbocsátanám az ő korszakos bűneit is, de ha az ő cégére alatt ütnek, készüljön ennél jóval mordabb visszaütésekre. Szeretettel üdvözli a tisztelt szerkesztő urat régi, hűséges híve,

Népszava 1913. december 30.

Ady Endre.

40. KÖNYVEK ÉS JÓSLÁSOK

Csak ide akarom lejegyezni, amik a köveket is megindították volna, s amik engem is kihoztak fáradt, szomorú sodromból, s én majdnem föltámadtam értük. Bizonyos, mert nagy volt a karácsonyi termés, sok hasonló jó kerülhetett volna még hozzám, de bízok a magam predesztinációs, kvalitásos sorsomban, voltomban. Mégiscsak az került s kerül elébem mindig, ami nekem, számomra a legérdekesebb, legfontosabb és legszükségesebb, ezek közül pár szót egypárról.

*

Szép Ernőért, akinek a mesedrámája könyv alakban is megjelent, kórházi ágyamból lázaskodtam ki, én[,] aki nyolc év óta körülbelül hatszor-hétszer néztem pesti színpadot, szóval rest és válogatós vagyok, de alighanem igazam van. Az én kedves Szép Ernőm (unom mindenkinek már azt az ötletét, magyarázatát, hogy ő megmaradt gyermeknek, holott mindenki megmarad titokban) egy túlontúl-buzgó, becsületes, magyar s egyben rafinált poéta. Az ő gyönyörű, színpadi mesepoémája, ha hiányos, azért hiányos, mert bőséges, s a meséjében és a mégis lehető színpadi hatásban kettévágott, mohó, de igaz poéta halmozva sietett elmondani mindent, ami magyar, szép s - no, mondjuk mi is - népi és gyermeki. De még talán idejében érkezett a nyelvetlenül nyelves, magyarul nem sejtő, színházi, tehát felében lelketlen és bábeli, magyarul nem tudó pesti publikumnak ez a szép, kissé erőltetett és halmozott poétai lecke. Én zsibongását lebíró füllel s könnyes szemmel hallgattam s néztem végig ezt a darabot, s meghatottan makogtam magamban a bibliai mondást, melyet egyszer Ignotus kedvessége vágott virágként hozzám: „ez az én szerelmes fiam, kiben nekem nagy kedvem telik”.

*

De már Lesznai Annától még csak a csak azért is kedvéért sem tudom a szívbéli, az örök, az abszolút és művészi gyermekséget elvitatni. Fognom, tartóztatnom kell a ceruzámat, hogy össze ne zavarjam Lesznai Annát, a kivételes embert és barátot a nagyszerű poétával, mesemondóval, rajzoló- és díszítőművésszel s a legszerényebb, de legpéldáulvalóbb, magyar intellektuellel. Drága kék pillangó az ő első meséskönyve[,] az ő gyönyörös és ríkató, szép és fájdító rajzaival[,] az első ékes könyvbe került mese, mely prelúdium, sok szépnek sok szépségű bejelentője. Oh, jaj, miért nem kaphattam a kezembe kilencéves koromban ezt a szép mesét, ilyen mesét: már akkor elért volna és üdén az életnek és bölcsességnek az az áldása, mely most későn és haszontalan fáradtságból hullott reám.

*

Nem csodálom, hogy az én nagyon kitűnő barátom, Schöpflin Aladár észrevette, hogy Heltai Jenő és Krúdy Gyula nagyon olvastatnak ma, s hogy szinte egészen igaza van az olvasó-közönségnek. Két kedves író, akik közül, nem tudom miért, én Krúdy Gyulát taksálom többre,

mely ítéletemben nyilván tévedhetek is. Kabos Ede egyszer, pár év előtt azt írta nekem Párizsba: maradj és írj, most írj sokat, most tart a te világod, Magyarországon kiújult a Petőfi-korszak, csak líra, líra, vers kell itt most. Azóta sok minden változott látszólag írókban, ízlésekben s olvasókban (csak jófajta literáris, finom olvasókról beszélek persze), de az én fogadott apámnak, Kabos Edének igazsága nem múlt el. Líra bizony a Heltai Jenő újságíró-detektív, csúfondároskodó, szép, mulatságos, érdekes regénye is például, s minden novellája is egy kicsit, de Krúdy szemérmetlenül és egészen lírikus, szemérmetlenül s Heltaival együtt pompásan. Néhány komoly színpadi bukás, lelki válság s miegymás, s a mai regény-dilettánsok és nagy, regénybe és novellába kényszerült[,] tehát még nem tökéletes regényíró lírikusok helyébe, talán az ő személyükben is, jönnek majd az igazi regényírók. Igaz, hogy egy francia megállapítás szerint a regény a középszerűség búvóhelye, de éppen francia példák szemléltetik, hogy a teljes igaz és megszenvedett regényből dalol és sikolt ki a legfölségesebb líra.

Ny 1914. január 1.

Ady Endre

41. MAGYAR ÉS ROMÁN

(Levél Goga Octaviánhoz)

Budapest, január 24.

Magyar szól a románhoz, rét az erdőhöz, de patrióta a patriótához, ember az emberhez és poéta a poétához, tisztelt barátom, Goga Octavian. Vörös a Nap e téli nappalokon, s fekete-gyászosak a legemberebb, legégőbb, legbecsületesebb magyar szívek. Most eldobom én is a kobzomat, miként te tetted a te népedért, de nem sírok, hanem hangosan kiabálok jövendöléseket, s mikor megunom, átkokat fú a szám. Ott leszel-e te is a görög hűségű, fényes, nagy áldomásnál, vagy elutazol előle abba a kis erdélyi faluba, ahol földet túró nagyapád vörösebb Napot is látott, mint a mostani? Vagy szívednek-lelkednek teljes nyugalmával indultál el vezértársaiddal, hogy gyilkos szövetséget kössetek a te néped és az én népem ellen? Lant és parittya illik költőnek és királynak, szeretem, hisz én is azt csinálom, hogy élsz, dalolsz és harcolsz, de szabad-e nekem azt gondolnom, hogy költő állhat orvgyilkosok közé? Tették és tegyék ezt meg pápák, patriarkák, császárok és kiskirályok, Machiavellik és zsoldos kis-gonoszak. Poéta gyilkolhat, ha szeret, de gyilkosokkal nem cimborál, s ha ki poéta s csillogó beteg buborékvárában nem él, még fajának szerelméért sem lesz egy másik nemzetfajtának társaságba szegődött ölője.

Lehetetlen, hogy te, Goga Octavian, arra gondoltál volna: íme, a magyarság veszendő, leromlott, ütlegelt, és nem érez már: most ássunk alá vermet. Lehetetlen, hogy a te népből váltott s előreküldött szíved barbár, vad, fegyveres beduinok erkölcse után igazodjék. Lehetetlen, hogy te sakál ravaszsággal, politikus ravaszok agyafurtságával és vérért-bérért csattogó fogával még néped szerelméért is népet árulj.

Körülnéztél-e, meg-megrémültél-e olykor a Klotild-kávéház szeparéjában, hol világerők s nem szabályozható, eljövendő nemzet-kataklizmák elé kipüffesztett mellel s csak a holnapi holnap nyereségéig érő gondolkozással szavaltak spekuláló, némely kicsi emberek?

Nincs egy leheletnyi mentő magyarázata annak, hogy ti most ugyanazt csináljátok, amivel nagyapáitok már olyan kétségbeejtően pórul jártak. Ti, véres-keserű lázadók alig-föltápász-

kodott utódjai, összeállotok, persze megint Bécs biztatásával, hogy a küszködő magyar radikalizmusnak, nemzetvédelemnek, demokráciának és szabadságharcnak gáncsot vessetek.

Kihagytátok a népet, a népeinket, s úri hidas-magas egyességetekkel elkövetkezik, hogy „marad a városban csak pusztaság, és a kapu pusztaság miatt leromol". Ti siettetek, s vagy gondoltatok, vagy társaid akaratával nem akartatok gondolni arra, hogy itt immár több mint egy évtized óta népetekért s egész Magyarország népéért forradalmi tusát kezdett egy tábor. Ez a kis tábor megnőtt, és a magyar történelmi nevek legszebbjeit zavarta, sőt bűvölte bele a népszabadítás legnagyszerűbb akarásába.

És nem tudok, és ha lehet, nem is akarok, avval az undorral, kétségbeesett szitkozódással szólni azokról, akikkel ti alkusztok, vagy talán meg is alkudtatok. Gyülevész, utálatos had, vezető fáklyája egy agy, melynek az őrületben rendszere van, egy borzalmas rendszer, amely körül az őrület kóválygog. Egyezkedtek valakivel, aki most éli a német rablólovagvárak s a Németújváriak, Csák Máték életét, a régi, erdélyi urakét, kik úgy vadásztak a román és mindenféle jobbágyra, mint ma a rókára. Egyezkedtek valakivel, akinek idegrendszerbeli minősége és kora ezer év előtti, s összebonyolódván az elkerülhetetlen időkkel, valósággal komikus degenerálódást mutat. És a hada - van néhány szomorú és szomorkodó kivétel -: milyen éhes, milyen siserahad, milyen elszánt, csak a régi kalózhajókon volt ilyen vagy ehhez hasonló. A piszok, a sár még a vörös, hideg téli Nap alatt is naponként bekeni, rájuk olvad, bemázolja őket, de ezeknek csak a falás minden moccantó révedésük.

Nem izgat (téged izgat-e?), hogy Bécstől Kelet felé legalább húsz évre ostromállapotot terveznek, s ezért kell Szent István országában kevesebb szabadság, mint Koreában van. De azt tudom, hogy fájunk, hogy vérzünk, s ez alatt nemcsak a te magyarországi román testvéreid, de a romániaiak is a beleszakadásig nyögnek és lihegnek. Megéri-e egy távoli kiméra, hogy kiszolgáltassátok népeteket és a demokráciát a legalacsonyabb és legbrutálisabb úri uralomnak?

Beszélik, hogy a kitűnő Maniut, kit, sajnos, nem ismerek személyesen, a minap így köszöntötted:

- No, pajtás, hát eladjuk a paraszt gúnyáját?

A paraszt, a magyar is, a román is, nem várta be a te társaidnak szép politikáját: elhal, mielőtt megszületne, vagy halálra pislantó, édes, éhes szemmel fölnő és kivándorol. Mindehhez, ami csak rabság, emberhez nem méltó, éhséges, gyötrelmes és halálos, intézményesen segíti hozzá az a kormányzat, mellyel ti most (akármi okból) békültök. Jöjjenek, jöhet már ide akármi, ha csoda nem esik, ha ez az ellenforradalom nem csupán az igazi forradalomnak ördögi, de buta fűtője, jöhetnek segítségükre a magyar kalandor feudalizmusnak a feudalizmus étkétől a történelemben elesett, fölcseperedett, új román urak. Jöjjenek, segítsenek a mai, Bécsnek, de önmagukért szolgáló pribékeknek népet ölni, hiszen így lesz szabadság, jómód és kultúra, főképpen rengeteg katonaság egy kissé rettegő dinasztia számára.

Nem tudom, nem akarom elhinni, tisztelt barátom, Goga Octavian, hogy meg ne értsd az én riongó beszédemet, te, ki tudod, hogy szeretek minden népeket, s utálni csak az aljasságot tudom. Ezt is Ésaiás próféta mondja: „mindenestül megromol a föld, mindenestül megpusztul a föld, mindenestül meghanyatlik a föld". Te biztosan úgy hajtod le patrióta fejed most, olyan búsan, mint én, Goga Octavian, s szeretnéd, ha a dolgokat nem kellene megoldani, mert ez nem poétának dolga.

Hidd el, hogy szeretlek, szeretem érzelmes, gyönyörű népedet, szeretem úgy, mint a magamét, s még valamit hadd írjak ide. Iancut, ezt a ragyogó, poétás, forró, nemes tribunt, élete vége felé tébolyította meg élete zátonya, szörnyű csalódása. Vigyázzatok: hátha most olyan

valakivel köttök kötést, ki soha még nem rajongott, s akinek a pszichopátia törvénye szerint sem lehet már soha módja se csalódni, se vezekelni s pláne megőrülni?

Világ 1914. január 25.

Ady Endre

42. AZ ÉRDEKES ÚJSÁG DEKAMERONJA

„Száz magyar író száz legjobb novellája", olvastuk meghökkenten az első és parádés, szép kötet borítékján. Azután gondolkozunk, s ha a politika akkor éppen nem búsít bennünket, elálmélkodunk a magunk gazdagságán. Ez a nagy és hirtelen hódító illusztrált lap valóban nem vetette el a súlykot, mikor száz magyar írót ígért érdemesnek. Majd meglátják a kételkedők, hogy valóban van száz olyan írónk, aki joggal kérhet elolvastatást. Nem lehet kevesebbnek, mint - banálisan - tettnek nevezni az Érdekes Újság vállalkozását: ez eredmény és haszon mindenkinek, s ez a tett jutalma: a siker. Az első kötet íróinak ábécés rendje: Ady Endre, Biró Lajos, Csáth Géza, Heltai Jenő, Ignotus, Krúdy, Lengyel Menyhért, Móricz Zsigmond, Miklós Jenő, Molnár Ferenc, Szini Gyula, Szomory Dezső. A rendszer ez: az írók fényképet adnak a fotográfustól, azután saját tolluktól s azután a legjobb novellájukat adják. Ez az utolsó pont a rendszerben, ha érdekes és dokumentumos is, aligha a legigazabb, és persze tudatosan nem objektív. Az írók rendszerint igen keveset értenek a maguk írásaihoz, viszont az Érdekes Újság jól teszi, ha inkább az íróra bízza a ráhibázást, mintha, teszem, egy komor s még megbízhatatlanabb kritikusra. Szóval Kabos Ede, a kiváló novellista kiváló szerkesztő és zsurnaliszta is, amikor ezt így kifundálta. Mindenesetre abban nem tévedhet az író, hogy miféle akarna lenni, s milyennek akarná magát látni - a tökéletesség majdnem reménytelen útján. Az első, bemutató kötetnek nagy volt a sikere, s különösen érdekes lejegyeznem nekem, hogy klerikális, konzervatív körökben égetik ezt a könyvet. Tehát ez a könyv valóban az, s hisszük, hogy a többi is az lesz: akárhogyan forduljon szegény magyarság sorsa, igazolni fogja ez a Dekameron is, hogy nem volt haszontalan fajta, s tud avagy tudhatott volna intellektuális nagy értékeket vinni a világkultúra - hadimúzeumába. Olvassa el, aki nem hiszi ezt az első kötetet (én, bocsánat, kiveszem magamat a bokrétából, sőt már emitti novellámnál tíz jobbat is tudok), s hinni fog nekem. Örvendetes könyv, örvendetes tett, díszes, szinte páratlanul tiszta kiállítású a Dekameron első kötete, s valami vigasztalást is ad: nini, miket merünk és tudunk.

Ny 1914. február 1.

Ady Endre

43. DISPUTA

Nem érzi[k] meg, tudom, hogy én most olyan privilégiumot követelek, ami talán csak egy Tisza-csinálta főrendes grófnak járhat. De nem is követelek privilégiumot, csupán az egészen gyöngék miatt szólok, akik olykor nekem erős valakik lehetnek, mint már voltak is. Lengyel Menyhért jó barátom valami esztendőre szóló lírikus naplóból közölt a lapunkban mutatót a múltkor, s nekem öteszendős tervem egy esztendőről verses naplót írni. Hatvany Lajos barátom biztatott e terv fölötlésekor legjobban írni: megírni minden nap életét, tehát líráját s az napokét is, amelyekben üreseknek véljük magunkat. E forma nem az enyém, de mindenkié, a Lengyelé is, de hátha mégis belekezdenék az én lírikus naplómba? Persze saját naptári évem

szerint: egyik kötetemtől a másik újig, szóval szépen és naivan. Ha netán megkezdem az én esztendős, verses naplómat, ne gyanúsítson majd senki avval, hogy példát kaptam. Viszont Lengyel Menyhért írja tovább, mert érdekes, komoly és értékes, amit napjairól sok körültekintéssel, de szépen megír.

Ny 1914. február 1.

Ady Endre

44. AZ IFJÚSÁG KORA

Kedves Szerkesztő Uram, a zilahi Az Ifjúság című diáklap tegnapi leleplezése nem esett nekem rosszul, ha akárki is ezt várná. Nyögdécselő versemet is nagy örömmel vállaltam el fiatalságom és diákvérem gyermekének. De egy kis igazítással mégis tartozom, ha már a leleplezés megtörtént, e kedves rovat olvasóinak s önmagamnak.

Lapot először Nagykárolyban csináltam Bogcha Pál barátommal a piaristák gimnáziumának második osztályában. E lappal pórul jártunk, holott modern, kitűnő revü volt, mert Bogcha is, én is prédikátumosan írtuk írásaink alá a nevünket. Egy demokrata, derék, kegyes tanár kezébe került a lap, s a mi prédikátumos hencegésünk miatt meg is halt: requiescat in pace. Negyedik gimnazista koromban megint lapunk volt, de én itt már az új Juvenalis szerepét akartam kiosztani magamnak. Csúffá tett, bosszúálló kortársaim erősebbek voltak, s ez az igazán ma is hézagpótló újság szintén fiatalon elhunyt.

Zilahon pedig ötödik vagy hatodik gimnazista koromban írtam azt a bizonyos tegnapi verset. Reménytelenül szerettem akkor is, és az önképzőkör, melynek az ötödik és hatodik klasszis diákja csak rendkívüli költője lehet, csupán gyalázó kritikák után, heccből bontatta fel az én úgynevezett jeligés levélkémet. Ekkor adtam vénülő fejemet megint a lapcsinálásra, s fájdalmaimat, hogy úgy mondjam, házi kezelésben közöltem a világgal. Azt is, hogy Zsóka mást szeret, azt is, hogy az önképzőkör hetedikesei és nyolcadikosai nyomorult irigyek, s hogy az egész élet nem ér semmit, mert mi is jöhet már Zilah után.

Ellenben elevenen és nagyon tiltakozom, hogy ama tegnapi verset hetedikes koromban írtam volna, mert akkor még Erdélyben egy kicsit az elsőéves filozófust jelentette a hetedik osztály. De ezenfelül én hetedik gimnazista koromban főképpen kritikus és balladaíró voltam. Mint kritikus gyilkoltam mindenkit, aki a tollam ügyébe esett, és mint balladaírót a Balkán Markó-királyai lelkesítettek. Ez évben a líra elvált tőlem, zárdába vonult, és nagy, epikus időkbe indultam.

Így történt, kedves Szerkesztő Uram, és csak annak örülök, hogy tegnap ezt a bizonyos versemet leplezték le. Jobban fájna, ha a tegnapelőttiek közül érte volna ez a sors valamelyiket, avagy ha a huszonkét éves koromban és Fedák Saroltához írottak és szerelmetesek valamelyikét. Mert a poéta fizetése, hogy szabad furcsának lennie, még különebb jussa, hogy védekezzék e furcsaság jussa ellen.

Világ 1914. február 5.

Ady Endre

45. FEHÉR DEZSŐ JUBILEUMA

Bihar és Nagyvárad nemcsak ma és keserű viccből Magyarország, mert Biharban és Nagyváradban valóban és mindig benne volt és benne vagyon ez ország. Ők ketten már jobban is összebarátkoztak, mint a teljes ország az ő Budapestjével, holott még tegnap kiáltozták mulató bihari urak a váradi fogadókban: „coki város, ha a vármegye mulat”. Kibékültek, s ez nekünk is ígéretes öröm, Beöthy Pali utódjai megszelídültek, s ha Bihar és Nagyvárad együtt ünnepelnek, ennek okvetlenül, már csak Nagyvárad miatt is, Pestig érő hírt kell kapnia. De most Bihar és Nagyvárad egy zsidó újságírót ünnepel, egy lapszerkesztőt, Fehér Dezsőt, a Nagyváradi Napló alapítóját és ma főszerkesztőjét. Huszonöt év óta újságíró, a vidéki zsurnalisztika daliás kőkorszakát még ismerte, mikor is Iványi Ödön írósága és emberi kedvessége adott a többi skriblernek ilyen-amolyan menlevelet. De Fehér Dezső átnőtte a rohamosan zúdult korokat, mindig benne maradva a forgatagos fejlődésben, együtt fejlődött a nagyvárosiasodó „Pece-parti Athén”-nal, sőt mindig előtte haladt. Az immár legendás Iványi óta nem volt vérbelibb, munkásabb, városibb, érdeklődőbb és váradibb újságírója Nagyváradnak nála. Nekem különösen háládatos emlékezéssel kell tömjéneimet parázsra szórnom, hogy most őt jubilálják. Írót ad az isten többet, mint kéne, de Fehér Dezső jóval több lett egy írónál, mihelyst a keserű Élet ráfogta a kiadó-szerkesztői robotra. Tudta, talán ma is legjobban ő tudja, hogy kicsoda és micsoda a jó újságíró, de adorálásig térdelt, ha az újságíróban írót érzett meg. Talán ma érzem legfájóbban, micsoda ritka fajtát reprezentál ez a jubilált vidéki szerkesztő, aki az írótalentumot úgy tudta és tudja ma is imádni. „Szálljatok, fiúk - ez érzik egy-egy kedves-szomorú pillantásán, ha a szerkesztőség ifjai szép írásokkal rukkolnak elő -, mert miért is maradnátok Biharnak és Nagyváradnak?” Ez az önzetlenség tette Nagyváradot egy időben s ma is egy kicsit zseni-híressé, holott csak Fehér Dezső látta meg s küldte tovább az embereit. Irodalomban, újságírásban, politikában s a fórum sok más ágálásában Budapesten s szerte az országban bevált nevek és sikerek hirdetik a nagyváradi jubiláns érdemeit. Amit Bihar és Nagyvárad köszönhet neki, köszönje meg külön, meg is köszöni, de ennyi a Nyugatra is tartozott, s ennyit elmondani róla nekem, a kivételesen és különösképpen háládatosnak, igen-igen jólesett.

Ny 1914. március 1.

Ady Endre

46. [ÜDVÖZLŐ SOROK FEHÉR DEZSŐ JUBILEUMÁRA]

Valóban lelkemmel, tiszteletemmel, hálámmal ott leszek a Fehér Dezsőt ünneplők gyülekezetében. Betegen fekszem, de ha csak valamennyire erőhöz jutok, ott leszek. Az emlékezés és ünnepi alkalom szárnyakon visznek az én régi, nagyszerű, biztató, nevelő mesteremhez. Ritka kiváló ember, talentumok rajongója, művészi formálója, önzetlen „vir publicus”. Lelkemből kívánom, hogy nagyon sokáig büszkélkedhessen vele Nagyvárad és egész magyar művelt társadalmunk.

Nagyváradi Napló 1914. március 1.

Ady Endre

47. SZEGÉNY MAGYAROK (REGÉNY)

(Szegény Oláh Gábor)

Ignotusszal sírtunk egyszer össze Debrecenben a Kollégium kriptás könyvtárában, hol is Oláh Gábor volt a mutogató vezetőnk:

- Nem az a baj - valahogyan ezt mondta Ignotus -, hogy Debrecen talán kulturátlan hely. Sajnos, van múltas kultúrája (Csokonai-ereklyéket néztünk éppen akkor), s e kultúra reménytelen az igazi kultúra számára.

Oláh Gábor Debrecené, s most már bizonyosan tudom, elolvasván vastag kétkötetes regényét, hogy vigasztalanul Debrecené marad. Ez az „izmos féltalentum", mint valaki egyszer nevezte, izmait most beledolgozta ebbe a siratnivaló dolgozatba. Pamflet, mondjuk, lírai pamflet, s ami olyan szörnyűséges, Oláh Gábor ebben mindent el akart mondani, s el is mondott mindent, amit tud. Ahol járt, amiket tanult, amiket éhezett, akiket irigyelt, akiket látni vélt, amiket óhajtott, mindent és megrázóan semmit. Én is benne vagyok (bizony isten ez a legkisebb baj), te is benne vagy, mindnyájan benne vagyunk e titánkodó műben. Mi kiheverhetjük ezt a szerepeltetést valamennyien, de Oláh Gábor, akit szeretek és sajnálok, bajosan. Így beszél álmában s árulja el magát a gyermek[,] avagy, hogy ellenem szívesen szegzett Oláh-hasonlattal éljek, így beszél a borból az igazság. Csődös vagy csak képzelt s már képzeletben meghalt szerelem, halál-játék babra, magyar sorsról szóló nóta, melyet Gabriel Oláh még együgyűbben énekel el mívelt füleknek, mint Gabriel, ille Hungarus, ha jól emlékszem a magyar krónikás névre. Sírni szeretnék, ha elgondolom, hogy az irodalom, mely csak igaziaknál élet és igazság, sőt több, mennyire megvadíthat egy derék s még neuraszténiához is jogtalanul, igazságtalanul jutott debrecenit. Egyszer azt írtam Oláh Gáborról, hogy közibevág az egy lónak, és úgy robog: szegény ló, most már bőrön fölül viseli nyugtalan bordáit. Mióta magamat nem sajnálom, szeretek idegen sorsokon sajnálkozni, de alig sajnáltam még embert emberebben, jobban, mint a Szegény magyarok íróját.

Ny 1914. április 1.

Ady Endre

48. SZÉP ERNŐ KÖNYVE

(Sok minden - Athenaeum)

Szép Ernő új könyvét olvastam, hogy megint hadd lássam, csakugyan olyan szomorú ember-e az én szomorú Szép Ernőm? Szomorú ember vagyok, akinek a szomorúság a vagyona, az ereje, s aki a szomorúsággal inzultálni szeret másokat. Fájna, talán irigységből is fájna, nálamnál szomorúbb és szomorítóbb embert látni, de íme, vidám vagyok. Ha „az isten birodalmában odafenn a jóság az egyetlen udvarképesség", mint Szép Ernő hiszi, most ez órában sietnem kellene föl - mert udvarképes vagyok. Szép Ernőt olvastam, szép jóság érintett meg, jó vagyok, aki örül, hogy egy drága emberének a szomorúsága ilyen boldog szomorúság.

„Mennél kevesebbet figyelsz meg, annál jobban mulatsz ebben az egyetlen életben" - tanácsolja panaszosan Szép Ernő. Végigbizseregtetem magamon még egyszer a könyv finom, apró írásainak, újszerű, érzékeny poémáinak egybeáramló hangulatát. Mulattam, jóféle könnyek a szememben, édes-fanyar íz a számban, béke velem, s végre egy kis megnyugvás, szóval nincs talán igaza Szép Ernőnek. Őt figyelik, a boldog szenzibilis ifjút, a figurák és a dolgok, ő engedi magát figyeltetni, s eközben önmagát figyeli ő is. Mindenki és minden szép,

érdemes, mélységes, haszontalan, de mulatságos és múlik és múlik. A Guignolban nézeti egy helyütt a Halált a gyermekekkel Szép Ernő: hát nagy gyermekként nevet ő is a Halálon. Minden a Halál felé siet, de minden élet, és én is élek, és az élet minden pici villanása megragyogtatja az arcom - így ujjonghat Szép Ernő az ő szomorúságában. Ezek a kis himmi-hummik, a Szép Ernőéi, ékes, kecses, finom, meleg, azt mondanám, szabad versek, ha egy kicsit a vergődő madárra nem emlékeztetnének. Készületek a várt sokra és nagyra, amit Szép Ernőnek adnia kell, ha szomorúsága kevésbé lesz vidám vagy még vidámabb, és olykor, sokszor ha kell, s ha érdemes, ha nem, revoltálni fog merni.

Ny 1914. május 1.

Ady Endre

49. A POÉTA ÉLETE

Ez a pár sor írás egy nagy haragból, egy hosszú, veszekedő cikk tervéből maradt meg, s dokumentumnak jegyződik ide. Mert még a nagy harag is el szokott múlni, a veszekedés cigány dolog, s hosszú cikket csak akkor ír az ember, ha soronként fizetik. Hát húzzuk csak ki a méregfogakat és neveket, de hogy azért reánk ismerhessenek: a legelőkelőbb, legeurópaibb magyar kritikus, költő és gondolkozó írt egy új poémás könyvről. Sorsosa, társa, barátja könyvéről írt ünnepiesen, megbecsülően fényes szempontok közé emelve a poétát s isten tudja hányadik kötetét. Sok mindent nem kellett már megírnia, mert megírta régebben, de csodálatosan tetszett ezúttal neki egy-egy jelzőig, mondatocskáig elcsúsztatnia a ceruzáját a poéta emberi és polgári személyiségére. Vén csont már e poéta, s van egy olcsó szellemességű, de nem rossz axiómája: élete nyitott könyv, csak éppen tán nem fiatal leányok kezébe való, pláne mikor ezeket kezdi érdekelni legjobban. Ám e költő aktív költő, élete, egzisztenciája még mindig a vers, s egyben még jelent valamit annak a lapnak, melynek a kritikus fővezérsége mellett ő is egyik vezére. S azóta se tudom elhinni, hogy egy élő, író és küzdő poéta emberi remekségei s még inkább gyarlandóságai éppen egy nagyszerű barát útján fussanak szét a megismertségbe. Éppen eléggé jogtalan, tolakodó és ostoba módon kíséri a szegény "neves" költő ember-életét a sznobok és rajongók érdeklődése s legendagyártó kedve. Meg nem nevezett poéta azt szokta mondani, hogy egy társadalomnak, egy publikumnak legalább hússzor jobban kell ellátnia egy ilyen emberét, hogy jussa legyen elvárnia tőle magánéletében is a mindig grandiózust, őrzötten stílusost és megcsodálnivalót. Hát ezt és ennyit most csak ideírtam, de bizony isten fog kelleni írnom, s írok is hamarosan arról, hogy Hatvany Lajos hírhedt irodalompolitikája mennyire bölcs és előrelátó volt. Most éppen csak egy kis grimász akart ez lenni az író privát életébe szemtelenül bekukucskálók felé ama régibb s - ma már bevallom - oktalan harag emlékéből. Mert aki ama poétáról írt, mindezt jobban tudja, hiszen előkelő, a legelőkelőbb, s ama poétának s nekem, az embernek is legkedvesebb. De nem kell látszatra sem rászabadítani az irodalmiaskodó plebset a poétának úgyis kínok és kínok között egyensúlyozott életére.

Ny 1914. május 1.

Ady Endre

50. A SZENTPÉTERVÁRI ÚT

Nem tudunk arról, hogy Szentpétervár valaha is ráparancsolt volna Bulgáriára, Szerbiára, Montenegróra: ne legyenek demokrata államok. Pedig egyszer-másszor, ha Oroszország éppen nagyon kívánja, e friss, paraszt országok dinasztiái meghajolnak, s most a Balkánon csupa apró Oroszország él. Holott pedig ez a balkáni dinasztiáknak is nagyon szájuk íze szerint történt volna, és erre mindenfajta katonaság hamaros segítőeszköz. De Oroszország valósággal becézte a Balkán-országocskák merész, szép demokráciáit, mert fejlődtetni akarta őket az ottomán és osztrák feudalizmusok közepette. Bulgáriában csak kétszer vagy háromszor kísértette meg legalább a spanyol etikett árnyékát a Koburg-hagyomány, de el is ment a kedve tőle. Oroszország a maga abszolutizmusát, úr-úrságát, papi nyomását, neki nagyon megfelelő, történelmi és gyilkos karakterét csak olyan népeknél erőszakolta, akiket[!] el akart veszejteni. Orosz cézárizmus, szinódus, militarizmus, bürokrácia olyan kezesek, népszabadítók, ha kell, hogy egy új francia forradalom hozzájuk járhatna iskolába.

Ez elrontott és elromlott Magyarország még nincs annyira dögrováson, hogy bele ne nézzen a jövőbe, amely elkövetkezhetik. Ha van lerágnivaló a testéről, mindenképp le fogják rágni a História kérlelhetetlen dühű vérebei. Azt az átkot, amit rossz helyütt kiállapodása, sok zagyva fajból összerakottsága, fölényes germán szomszédsága, speciális és máig tartó törzsrendszere rakott rá, csak egy nagy merészség törhetné meg. Egy bizonyos, hogy még ezt a szétomlani látszó magyarságot sem, sőt éppen ezt nem falhatja föl semmi okos vagy oktalan falánkság. És még bizonyosabb, hogy megmentésünkért legkevesebbet mívelne az a németség, mely minket századok óta sanyargat, s mely még ma is úgy tartja az erdélyi szászságot, balti németséget s minden szélső német kolóniát, mint leendő határainak kitolt oszlopait.

Mi szeretjük a civilizáló Nyugatot, de a germán Nyugatot nem szeretjük, nem akarjuk, s igazán - még ma is - jobbat tudunk gondolni Bécsnél is, a junkereknél is, Pomerániánál is. Ha a magyar históriai pártok legradikálisabbjának legradikálisabb szárnya Szentpétervár felé néz, nézzen, és igaza van. Ha egy Károlyi látja legjobban, hogy az egyensúly, a mi szegény egyensúlyunk kedvéért kell Szentpétervárra menni, annál szebb. Ha Oroszországnak módjában volna bennünket úgy demokráciához s kultúrához juttatni, mint a Balkán-országokat, öröm volna, s biztos volna. Károlyi Mihály kivételes, sorsos embernek látszik, aki nem a lengyel urak módján tervel és dolgozik, s Oroszországnak sincs nagyobb érdeke, mint egy szép, gazdag, demokratikus Magyarország a többfajta germán rivalitás előtt.

Kár volna, ha Károlyi Mihály akármi okból visszamaradna a szentpétervári úttól, mivel ez az út már sok ezrünk szívében kész és egyetlen út.

Új Magyar Szemle 1914. május

Ady Endre

51. HAJH, MENNYI KÖLTŐ

Versek, új verseskönyvek, és én nem fogok komoly ítélkezéssel írni róluk, mert a baj megvan, és nekem csak szomorkásan mosolyognom szabad. Voltaképpen minden valamirevaló ember egy kötetkényi lírával hajítja ki magát az életbe, s ez csupán a műfajnak derogálhat. Eme költők Franciaországban például a köztársaság elnöki székébe kerülhetnek, s mindig büszkék arra, hogy verssel kezdték. Ha nálunk is csupán a kedélyek tömeges nemesedéséről s egy irodalmibb kultúráról volna szó, rendben van, sőt jól van. De nálunk ez is, ez a sok költő is, a szegénység és ötlettelenség sirattató bizonysága és az embrionalizmusé, ha tetszik ez a szó.

Valaki kitalál vagy elles valamit, ami így-úgy sikerül, már százan rohannak utána ugyanazzal lelicitálva vagy rálicitálva. Egy új kávéház sikerül Budapest valamelyik régióján, húsz kávéház köszönti nemsokára. A kabarékra emlékezzünk, a műgyűjtőkre, a mozikra, a német színészekre, a szociológiára, a feminizmusra. Olyan komikusan keverhetném, sorolhatnám a dolgokat, hogy a hitelszövetkezetek is közéjük kerülnének, s ekkor már meg is írtam minden írnivalómat ez ügyről.

Tíz évvel ezelőtt - et quorum pars… fui - egy pompás és törvényes irodalmi reakció döbbenetesen divatba hozta a verset. Ifjaink nem látják ma, hogy az a régi versepoka lezajlott, már-már majdnem csak az irodalomé, s csak egy-két rostából kihullott valaki számára az olvasóké is, kiket tagadhatatlanul megszámosított az a pár év, de ízlésben finnyásabbá is tett.

Nos, és a baj az, hogy a mi ifjú poétáink valamennyien a szent elhivatottságnak majdnem kótyagos hitével, életüket fölszánva indulnak útnak. Csak egyszer járnák be az országot, no meg igazándiban Pestet, mely mégiscsak az ország - elrémülnének. Ilyen hitvány agrikultúra, ilyen lélekszegénység, ilyen koldus majmosság: vagy legyen minden magyar ember költő, vagy ne tessék itt minden századik embernek Victor Hugónak vagy Verlaine-nek lennie. Sőt különösen ne tessék, amikor Papp Zoltán jubileuma alig zajlott le, kevesellni a futurizmust, s formákat keresni az egész világnak. Akiket most megemlítek, nem e költők közé tartoznak, talán kettő kivételével, sőt köszönöm nekik, hogy eszembe juttatták ezek elmondását. Farkas Antal például (Templomtüzek, vörös zsoltárok) proletárköltő, talán a legkülönb, de egyben nagyon előkelő poéta is. Kötik a kipróbált formák, ha biztos, és töri őket, de a zseni, a géniusz illata csap meg, mint májusi virágos ág, egyik-másik versében. Nagyon szimpatikus nekem Kacskovich Tibor Béla (Szomorú mostan minden erre…), aki forr, de a maga borát forrja, s önmagát keresi. Ligeti Ernőről szépen és mégis szigorúan írt a múltkor Tóth Árpád: Ligeti erős legény, ma még sokat kell elképzelnie és affektálnia az át nem éltek helyett. Roppant érdekes Lovag Ádám könyve (Első versei), mely kissé zöldes líra, de igen ügyesen és bizarr fegyverzettel harcol a lírával. Balázsi Podluzsányi Zsigmond (Antikrisztus versei), ki kedvesen nekem ajánlotta a kötetet, pár év múlva nevetni fog, hogy ennyi tehetséggel ennyire kereste a föltűnést. És megható ember Gutman Endre (Hulló csillagok), aki a poétaságba már annyira belezavarodott, hogy mindent megír, vagy meg akar írni, ami Homérosz óta versbe kívánkozott. Újabb verseit is olvastam, ezek már eligazodóbbak, de, sajnos, többnyire idegen ösvényekre. Sietek, hogy a falusi postás el ne késsen e levéllel, de van még egy sereg új költőm (Farkas Antal nem az, és külön áll), a legtöbb közülök azt hiszi, hogy, ha nem több, legalábbis Ady lesz. Szegények (nem a most idejegyzettek), ha tudnák, hogy ez se nem mulatságos, se nem szükséges.

Ny 1914. június 1.

Ady Endre

52. A CLEMATISOS UDVAR

(Tabéry Géza könyve)

Értékes, érdekes fiatalember, aki már regényt is írt, nem is rosszat, jelentkezik, tehát bejelentjük. A clematisos udvar serdülő és nem sok számú novellák összefoglaló könyve, mely nevét a leghosszabb írásról kapta. Kár, mert ez a mindenféle, de kiváltképpen az új skandináv „nyugatosok” hatása alatt írott írás ezt a tisztességet nem érdemelte meg. Nagyon sivár életmásolását alig-alig tudja elfeledtetni írójának abbéli írótalentuma, hogy együtt fázik és delirál minden alakjával és helyzetével. Úgy látszik, hogy az ifjúság még a művészi

átidomításhoz sem érthet, holott ez csak az első stáció volna a művészi megcsinálás felé. Az ifjúság, mely kinél-kinél évektől függetlenül kitart és marad, mindenben magát látja és kínálja, adja. Tabéry apróbb dolgai (pl. egy lausanne-i leány-penzió két növendékének éjszakai diskurzusa, a Szkok nevű kutya-társuk révén elmondott hirtelen történetecske) majdnem teljesek és kiválóak.

Mindenképpen: Tabéry Géza figyelnivaló valaki, s ha csalódnánk benne, nem az ő nemes írói ambícióján, de olyan hiányosságon múlhatik, melyről ő nem tehet.

Ny 1914. június 16.

Ady Endre

53. AZ ÉLHETETLEN HALHATATLANSÁG

Az történt, hogy az Irodalomtörténet című folyóirat, előkelő társaság folyóirata, ismertetett egy Ady Endre lírájáról szóló könyvet. Szó sincs róla, nagy megtiszteltetés, ha szomorító is, midőn az emberről könyveket írnak, melyeket elolvashat, mivel még él és lát. De elevenekkel szemben majdnem lehetetlen az igaz kritika, s ezt a kérdést szerény személyem kapcsán szeretném néhány kompetens ember érdeklődésévé tenni. Érdemes, komoly tanárember írta a legutóbbi Ady-tanulmányt, de talán ő maga se hiszi, hogy kimondta ez ügyben az utolsó szót. Általában, hogy mernek az emberek elébe kerülni a Halálnak s kimondani olyakat, amiket csak a Halál után volna szabad, ha fölemelőt, ha lesújtót? A magyar lírikusok ugyan tradíció szerint kötelesek fiatalon meghalni, de talán a tradíciók ma már nem olyan parancsolók, mint tegnap. Íme, Lévay Józsefnek, Kiss Józsefnek is szabad volt élniük addig, sőt tovább, mint Herediának vagy Coppée-nak. Nagyon fájna, ha az embereket nem érdekelné s foglalkoztatná az én poézisom, de jobban fáj, hogy harminchat éves vagyok, s száz irodalomtanár hegyezi rám a ceruzáját, s szeretné, ha nem élnék. Igazán kénytelen vagyok kijelenteni, hogy elfogult bíróra, magamra fogom bízni, meddig élek, és meddig fogok írni. Az Irodalomtörténettel s annak kiváló és kedves szerkesztőjével, akit nagyon szeretek, elintéztem az afféromat. De most szeretnék a nagy, teljes, babonás „Irodalomtörténet”-tel beszélni, melyet a pesti írók úgy csúfolnak. Várjon reám türelemmel, ne adja nekem az élhetetlen halhatatlanságot, de majd a rendes időben döntsön rólam: igazán nem bánom, miként.

Ny 1914. június 16.

Ady Endre

54. [BESZÉD AZ ORSZÁGOS POLGÁRI RADIKÁLIS PÁRT NAGYVÁRADI SZERVEZETÉNEK ALAKULÓ ÜLÉSÉN]

Hölgyeim és uraim,

nem jöttem én Nagyváradra azért, hogy beszédet mondjak, és rosszul csináljam azt meg, amit kiváló barátaim nagyszerűen, jól, értően és meggyőzően tudtak és tudnak megcsinálni. Nagyváradra nehezen és bármiképpen el kellett jönnöm pártunk zászlóbontásakor, nem régi és mégis olyan régi idők tanújaként mementóembernek. Nagyváradi bizonyságot akarok tenni a tegnapi Nagyvárad haladó polgársága, nemesebb intellektusa, a Társadalomtudományi Társaság, a Huszadik Század, e fölséges példájú, fanatikus hitű és buzgalmú folyóirat régi,

állandó hatása s mindenekfölött legnemesebb ébresztőnk, elnökünk, vezérem, Jászi Oszkár mellett. És ha szabad, az én nem gyáva, bár szerény pennám vagy ceruzám mellett, mely Nagyváradon majdnem másfél évtized előtt már a mi most formált pártunkhoz szólhatott, mielőtt ez a párt lett volna. Voltak gyöngék, alkuvók vagy hitetlenek, akik a mi most összesereglett, megnövekedett táborunktól talán elmaradtak, de önök itt igazolói annak, aminek én is tanújaként jelentem meg, hogy ebben a művelt nagyvárosban élt a kultúra és igazság-áhítat, a radikalizmus már régen, s most, íme, gyönyörű, lelkes tábora van. Engedjenek meg nekem egy kis lírát: üldözésekre, sőt börtönökre is emlékezhetem, de gyönyörű, nemes küzdelmekre is, melyet majdnem másfél évtized előtt itt folytattunk. Köszönöm Nagyváradnak, Nagyvárad intellektuálisainak, független polgárságának, hogy most az eredmény boldog büszkeségével nézhetek vissza a régi harcokra s bizakodva a jövőbe.

[1914. június 28.]

55. AZ ÚJ GYÜLEKEZET

A Nyugat matinéján állottam utolszor szemben az én nagyváradi publikumommal. Aggodalmas idők jártak akkor: mindenki szerette az irodalmat Nagyváradon is. Gondolom azonban, hogy Nagyváradon is javult azóta a helyzet, s a mitläuferek elmaradtak. Az irodalmat azok szeretik csak, akiket az irodalom is pirulás nélkül szerethet. Szóval a Nyugat matinéján hatalmas, lázas[,] kíváncsi publikumot láttam. De nem láttam még soha Nagyáradon azt a publikumot, amelyet ma látnom lehetett.

Ma Nagyvárad, az a Nagyvárad mutatta meg magát, akiről valaha csak magunkat ámító álmaink voltak. Azok, akik ma a mi zászlóbontásunkra eljöttek, nem jöttek divatból, sem unaloműzés okából. Gőzfürdős levegőjű volt a zsúfolt nagyterem, és fáznia kellett volna mégis minden megjelenőnek. Terror korszakában, a legkicsinyesebb, legmegalázóbb terror korszakában Nagyvárad bátor, hivő lelkét mutatta meg a mai gyülekezet.

Büszke és boldog voltam, hogy tizenkét évvel ezelőtt merészeltem már hinni, ami ma beteljesülésnek indult.

Új Nagyvárad 1914. június 30.

Ady Endre

56. KISBÁN MIKLÓS KÖNYVE

(A haldokló oroszlán)

Kisbán Miklós Naplegendájáról én írhattam annak idején majdnem legelsőnek, s nem bántam meg azóta, hogy megdicsértem akkor e Kisbánt. Tudtam, hogy e Kisbán - gróf Bánffy Miklós, s fájdalmas örömmel írhattam meg azt is, mennyivel különb, fogékonyabb, kultúrásabb a jó magyar mágnás a pökhendi szolgabíró-fajnál. Azóta Bánffy-Kisbán valahogyan finomabban, művészibben éli azt az életet, amely miatt Bölöny intendáns öreg édesapja komédiásnak csúfolta a fiát. De e novellás könyve azt mutatja, hogy az íróság megmaradt szerelmének, örök, tehát szent bolondságának, s hogy szeretne komolyak által is komolyan vétetni. Bűn volna Kisbánra azt mondani, hogy dilettáns, mert nem az, hanem a legszebb értelmű és úriságú amatőr-író. Megható e szép magyarságú novellák követelőzése, naivsága, mely diadalmasan bukkan rá elintézett elevenségekre[,] s önképzőköri gondossága. Egy kivételes intelligenciájú

asszony-barátom figyelmeztet reá, hogy néhol-néhol Kemény Zsigmondot juttatja eszünkbe ez a könyv. Való, hogy az erdélyi mágnásírók emlékeztető mécse egy kicsit, s fájdalmas, hogy nem lehetett az ő tovább, magasabbra lobogásuk. De nem lehet biztosra venni semmit, hátha a mai amatőr megunja a komédiát, s egyre-kettőre egy új könyvvel az lesz, amiknek bizonyosan álmodni szokta magát. Kisbán Miklós könyve így is kuriózus és jeles írás-esemény, s talán Bánffy Miklóssal egyezkedve kapunk hamarosan valamit, előkelőt, művészit s Kemény Zsigmondhoz méltó Kisbán-könyvet.

Ny 1914. július 16.

Ady Endre

57. KOZÁRI GYULA KÖNYVE

(Pascal. Az Emberi okmányok második kötete)

Katona-pap írta ezt a könyvet, óvatosan persze, mert kellett a cenzor „nihil obstat”-ja s a váradi püspök, akinek a könyvet írója ajánlotta, „imprimatur”-ja. Kozári nyugtalan katolikus (hadapródiskolai tanár), ki egy kicsit hasonlít a zabolátlan és zseniális Czirbusz Géza egyetemi professzorhoz. Első ilyen könyve a mi irodalmi forrongásunkról szólt, s nagy és szép dolog, hogy sok évvel ezelőtt ez a katolikus pap mellénk, újakhoz, állott. Ez a könyve természetesen csak a pietista, elvallásosodott Pascalt írja le, de rengeteg olvasottsággal, adattal, újsággal.

A francia XVII. századnak alig volt kiválóbb, példázóbb képviselője Pascalnál, s mintha a mi szegény korunk hajlandósággal bírna a XVII. századba visszavágyáshoz. „Pascal lelke győzhetetlenné vált Istenével” - írja a filozófus és filozófiaíró Kozári egy szerencsétlen összevetésében Széchenyi Istvánunknak Pascallal. Mégis, bármilyen keresztény és megengedett írás a Kozári könyve, kilázad belőle minden lapon a kutatás, a látás. Szép, ha megkötött könyv is, elmélyesztő, s különösen ajánlatos a mai embernek Pascalról tudni, mikor tudásai talán mindenről olyan hiányosak és kétségekbe kergetők.

Ny 1914. augusztus 16. - szeptember 1.

Ady Endre

58. VIGASZTALÓ ANATOLE FRANCE

Anatole France, az ember, engem valami tíz évvel ezelőtt majdnem megsértett, de ez nem baj. Azóta már tudom, hogy a nagy embereket nem kell személyükben megismernünk, s szerény magam is utálom azokat, akik verseim után testi magamra is kíváncsiak. Azután nem vagyok én pártos a háború ellen, hiszen minden a világon eleve elrendeltetett, s ha a Földön háború dúl, kell a háború, ha engem szomorít is. Ellenben elolvastam France legutolsóbb könyvét, s tele van a szívem hála-riadalommal. Értem én a Párizst-temető Ignotust, magam is régen megírtam, hogy a francia ember a legkedvesebb, de egyben a legkomiszabb is. Mégis testvéreimet az Úrban, Párizsban és a latinságban félve intem, hogy ne legyenek túlosan dühösek és igazságtalanok, Franciaország nem a mai kormányzat, nem a mob, hanem az örök francia géniusz. Jaj volna nekünk, magyaroknak is, ha egy hirtelen és tudatlan helyzetből mondanának ítéletet rólunk. A francia: Anatole France, a szkeptikus, a nihilista s mégis a világ legkülönb optimistája, az Ember. Nem is elég, ha azt mondom, hogy Ember, mert ő a

könyvében az angyalok országában jár. S bár nekünk fontos saját ember-voltunk, Anatole France a lázadó angyalok szeretetét s küzdelmét ráruházza az egész Földre s minden teremtményére, ha netalán az Ember eljátssza az érdemesség jogát. És az egész Mindenségre is, mert ne tessék hinni, hogy a Föld minden és nagyon fontos. Franciaország ma csúnya, kicsinyes, ostoba, dühös, de tessék elolvasni France könyvét: a francia géniusz él.

Ny 1914. augusztus 16.- szeptember 1.

Ady Endre

59. HŐSÖK A KÖLTETŐGÉPBEN

A fiú huszonegy éves, erős, éhes, budapesti, nekem titkárom is, fogadott fiam is. Bizonyos, hogy harcba fog menni, viszik, s bár a fiú okos, kellően, pestiesen cinikus, ezúttal csupa hit, és csodákat vár. Bánt ez a kifordultsága, ez a síró és bízó elcsecsemősödése, s válogatott rémítésekkel kínozom. Hihetetlenül kínlódik, remeg, szenved, dadogva próbálja összeszedni az ellesett mentő frázisokat. S azt mondják, hogy ezekből ott a harctéren hősök lesznek egyszerre, s amint nézem verejtékező, erős, sápadt homlokát, valóban mintha látnám rajta azt a bizonyos hősi koszorút. Abban a percben, amikor ott lesz a többiek között, igaz lesz, történnek csodák, ha minkmagunk tudunk csinálni.

Ny 1914. szeptember 16.-október 1.

Ady Endre

60. AZ EGYETLENEK SORSA

Mégis, mi fog történni az igazi egyetlenekkel, a dölyfös individuumokkal avagy egotistákkal, mint a svihák Barrès csúfolja őket? Mi lesz azokkal, akik nem a maguk kis cirkulusaik megzavarása miatt remegnek és dühöngnek, nem is a bőrük miatt? Azokkal, akiknek a világ fölfordulása, a megvetett és mégis pótolhatatlan, zagyva, egész világé, azért sérelmes, mert agyonnyomja a különb világot, őket, az övékét? Az ő katasztrófáik még a világkatasztrófában is megrendítők, s az ő világaik nem tűrik el a térkép-kiigazításokat, mint a Föld világáé. Boldogak azok, akik most megriadtan, egyszerűen eldobják a különbözés maszkját, melyet rájuk hiúság, divat erőltetett, s szaladhatnak nyájaik felé, melyektől kissé elkalandoztak. Sohse volt nagyobb szerencse mindenkihez tartozni, mint ma, és sohse roppanhat össze szörnyűebben[!], mint [ma,] aki egyetlen. Ők most az árammutatók, erőmérők, s ha holnap még találkozunk velük, ez azt fogja jelenteni, hogy a világ mégsem fog a tegnapiból egészen mássá zuhanni vagy fölcsapódni.

Ny 1914. szeptember 16.-október 1.

Ady Endre

61. AZ ÚJ MILITARIZMUS

Lehet, igazuk van azoknak, akik azt remélik, hogy az embereket különbekké fogja uniform[iz]álni az Idők jelen tanfolyama. Sohse volt szükségesebb, szabadabb, sőt jogosabb az optimizmus, mint most, s katonás korhoz katonás virtus illik. Az azonban valószínűtlen, hogy civilizációnk még jó darabig más utat vehessen, vagy pláne a tegnapi, mondjuk eddigi, magasságokat túlhágja. Nevelni azonban okvetlenül nevel, szervezni azonban okvetlenül szervezni fog, tömegeket szervezni, ez a háború. S ha akadnának netán még költők és gondolkozók e földön, s ami még lehetetlenebb, ezek között arisztokratáskodók, ezeknek pont megérkeznék a második problémájuk. Az első a szocializmus volt, melynek tömegeitől úgy irtóztak, mintha a renaissance előtti kereszténységet hozták volna vissza. A szocializmus - tudjuk - jó gyermeknek bizonyult, engedelmesnek és tanulékonynak, talán a háborúhoz sem értenőnk [!] nála nélkül úgy, ahogy értünk. Az új militarizmus, mely természetesen korát és ennek civilizációját nem tagadhatja meg, íme, újabb tömegeket, új kemény diót ígér. Éppenséggel nem tartjuk lehetetlennek, hogy ez új tömegek a szükséges moratóriumok lejártával fizetni fognak elődeiknek, a szocializmusban szervezett tömegeknek. A szocializmus segítette az új tömegeket formáló háborút, s az új militarizmus tömegeiről nincs jogunk föltenni hálátlanságot. Legalábbis annyi történni fog, hogy egymást súrolva is sok simítást fog elvégezni két ilyen hatalmas felület. A nagy intellektuális kultúra féltői pedig temperamentumuk szerint vagy megint aggódjanak, vagy megalkudva reménykedjenek. Nálunk, nekünk, már ti. akiknek ilyen gondjaik volnának, külön vigasztalás, hogy a mi burzsoázi[á]nk még jóformán meg sincs, s akik megérik (ez ellen két világháború se tehet semmit)[,] majd gyönyörködhetnek mindama gyönyörűségekben, melyeket a burzsoázia kifejlődése, virágzása és rothadása adni tud és szokott.

Ny 1914. november 1.

Ady Endre

62. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ

Úgy szaporodnak a tegnapok, mint a tengeri nyulak, s én nem is tudom már, mely és milyen tegnapon írtam Bölcsességednek utoljára, Madame Prétérite. Íme, Madame, Hanyagoltságod pénztárába akkor fizetem be a szív bánatpénzének örömét, amidőn, ha tetszik, rám se pillant. Kár elhagyniuk egymást a találkozottaknak, mert a találkozások mindig szentek, s újra élni talán lehet, de újra találkozni soha. Hiszen azért szaporodnak olyan gyorsasággal a tegnapok is, mert ma minden és mindenki minutánként meghal, hogy élhessen. Mi nagyon elhagytuk egymást, s mivel folyton-folyton élünk, nagyon össze kellene kerülnünk ismét, mert Élet voltunk volt [!], és Élet szeretnőnk [!] lenni. Tehát valószínűleg meg is szépültünk mostanában, mert a művész, az asszony és az Élet meg szoktak szépülni, ha szeretik őket. S minden más hazugság, tűnődő fejek fájása: sohse volt szeretettebb az asszonyiság, a művészet és az Élet, mint ma. S ez evangéliumos fölfedezés örömét kinél róhatom le kedvem szerint valóbban, mint Mindenségednél, Madame Prétérite? Be jó, hogy én vagyogatok még, be jó ez Félreértettségednek, mert eljött amaz idő, amikor a Múltat leginkább fosztogatják s éktelenítik. Jó az ilyen agyonszántott föld, mint én vagyok, az ilyen mag-őrzésében kiszámíthatatlan szántóföld, melyben még a Bizalom is megterem. Valószínűtlen és talán valótlan csókjainkra kérem Ragaszkodóságodat, Madame: segítsen most nekem az igaz Múlt megvédésében. Olyan különös parvenüség lett úrrá e megkótyagosodott világon, mint már néhányszor, mikor a nagy tömegek szerephez jutottak. Bolond hisztéria csattog szerteszét, abban az örömben élvén,

hogy most már egy nem is új, de más világ jön. Hiszen igen, hiszen mindig új és más a világ, mert mindig mások és másként szürcsölgetik. És mindig ugyanaz mégis, mert az ember szürcsölő képessége alig-alig nőtt valamit, s még az irtózattal is úgy van, mint a nagyon hideggel vagy a nagyon meleggel. A sok öröm és a sok kín csak fantáziálás, az új nem új, a Múlt nem Múlt, de azért mégiscsak védjük meg a Múltat.

*

Jártunk-e mi együtt, vagy együtt jártunk-e mi Párizsban, Párizsunkban, mely kínokban vonaglik most, mint egy makrójától fojtogatott szabados delnő? Ha együtt kóborogtuk volna be a Várost, kinek meg kell bocsátanunk, miként Magdalénának Krisztus megbocsátott, ne feledjük el egymást. És ne feledjük el, hogy Párizs rabló volt, mint a szerelem, de a szerelemnél szebb ajándékot nem kapott az ember, és Párizs csakugyan az új Athén volt. Be rejtett engem, be mámorosított, be rossz volt, és be vidámító: kicsiny zugainak, groteszk embereinek árnyai most megszentelődnek. Óh, Istenem, mi van a Hôtel de l'Europe-pal, a Hôtel des Balcons-nal, a hajnali Maximmal, a Rabelais-val, Madame Hubert-rel és Carmen kisasszonnyal? És mi van a többiekkel, kikhez napjaim kötődtek, más nőkkel, más zugokkal, lármákkal és szédülésekkel? És Jauresnak nem fájt-e [a] halál, él-e még Allemane, milyen most a Millerand ravasz, dölyfös mosolya, és a Párizs-Lyon-Méditerrané[e]-n jár-e a Côte d'Azur Rapide? Anatole France megkapta-e magát, s mi van az én belga-francia íróbarátommal, aki George[s] Eekhoudra esküdött? Óh, évek, szépségek, búsongások, bujdosások, legénykedések, olvasások, nézések és suttogások és készülések. Hogyan nem gondoltam én soha arra, ott, akkor, a Városban, még [a] japán-orosz háború idején sem, hogy egyszerre csak megőrülhet az egész világ? Éppen úgy jártam volna, mint a repülés kezdő gépeivel, melyeknek gyermekes próbáira ott közelemben nem mentem el, s amelyek egyszer csak, bár én nem vettem észre céljukat, mégiscsak fölrepültek? Hihetem-e még vátesznek magamat, mondja, Madame Prétérite, azután, hogy jósolni a legkínálkozóbb konstellációk között sem tudtam? Hiszen jósoltam is nemegyszer és beváltakat, például ama tréfámmal, hogy Franciaország kikészülődik Európából, talán Afrikába. De, jaj, elégedetlen vagyok mégis magammal, bár érzésem izgatottabb és izgatóbb, igazítottabb és igazodóbb mivoltában nem szabad kételkednem. Meglátja, Madame Prétérite, hogy nekünk nem lesz semmi örömünk, ha akármi is fog történni, pedig még sok akármi történhetik.

*

Azt írtam volt, hogy sok akármi történhetik még, Madame Prétérite, s hallom Örökösségednek hideg kacajú válaszát. Igaz, no, persze, hogy igaz: nem történik semmi, nem történhetik semmi, mert csak egy ember tud történtetni. Most nagyon sokan csordállottunk össze, irtóztatjuk és reméltetjük egymást, aludjon, s álmodjék szépeket, Madame Prétérite.

Ny 1914. november 16.

Ady Endre

63. HÁBORÚ ÉS HÁBORÚ

Tisza István bizonyosan bátrabb ember, mintsem akárhogyan azért mondjon *most* valamit, mert *neki* lehet mondania. Számolnia kellett s okvetlenül számolt is avval (örömmel olvasom Jászi Oszkár cikkét a Világban), hogy vétókat kap. Vétókat éppen azoktól, akik a nemzetiségi, legelsősorban [a] román kérdésben látók és bátrak voltak világháború nélkül is. Azoktól, akiket golyónál jobban elnémított, kiformált az államok, a népek, a világok háborúja. A

Nyugatban ujjongva én írtam volt Jászi Oszkár legnemesebb könyvéről, mely a nemzetiségi kérdést majdnem újra fölfedezte. Mely nem számolt ugyan egy világháborúval, de a demokráciát minden zűrös-lázas világháborún túlható panaceának mutatta ki. Kötelességnél több hittel hiszem én is, hogy nem a medve bőrére iszunk, bár én még a Tisza István helyén hallgattam volna. Úgy sejtem: ha a magyar nép a háborúval, a román értelmiség pedig népe ügyének ügyes adminisztrálásával nem volna elfoglalva, szintén nyepozvolimoznának. Vétóznának éppen úgy, mint a nacionalista magyar ellenzéki politikusok avagy mi, a nemzetiségi kérdésnek és demokráciának legnotóriusabb, de legliberálisabb egybekapcsolói. Tisza István megint csak arra gondolt, hogy a fajtájabelieknek ne csináljon bajt egy fránya népszabadítással. A románok kapnak szebb, jobb, több választójogot (tudjuk, hogy ez sem sok, még nem is elég), a többiek nem. Esetleg belehal e parciális demokráciába a román értelmiség, de úgy kell neki, mivel konkurrenciát csinált a mi úri eltartóságunk magyarjainak. A háború sorsa valóban katonáink, de egy kicsit (Tisza István is hiszi ezt) Isten kezében is van. Utána nem következhet olyan fizetés, melynél mi szegény, cégéradó nagylelkűek vagyunk. Nekünk megvolt s meglesz a saját nemzetiségi orvosságunk, de ez nem engedi meg, hogy a magyar nép tovább is a magyar uraké legyen. Átkozott, szép fajta ez az enyém, ez a mienk, mely élete eldobása után is azt üzeni, hogy az ő sorsa a legrosszabb, és segítsünk rajta. Talán elmegyünk katonának, orosz golyó elé, de (figyelni tessék) igazságaink itt maradnak.

Ny 1914. november 16.

Ady Endre

64. DE VERSEK ÍRÓDNAK

Köszönöm, fiúk, hogy fiatalok vagytok, s olyan verseket küldtök hozzám, mintha a világon minden rendben volna. Köztetek van ugyan egy furcsa, kedves pécsi (Fünfkirchen) gyerek, akinek a háború is fáj. Valahogyan szeretné tudniillik fiatalságát mindenbe beleháborogni, s majdnem jól is csinálja. De az én nagy örömöm mégis az, hogy a fiúk éppen olyan fiúk, mint mink valánk, s hogy nem is igaz az, mintha: inter arma etc. Nincs semmi baj ma a világon, csak némi gyorsított halálozás, s a költők, a költeni akarók úgy írnak, mint Belgrád fénykorában. Azt kell hinnem, hogy minden egy nagy tévedés csupán, azután bután és megbékülten mosolyoghatunk. Köszönöm a *most* érkező verseket, egyikkel-másikkal talán el is bánhatok, de legjobban azt köszönöm, hogy vannak még költők, kik összes teendőiket nem a sáncárokban végzik el. Szép, babonás fajta a magyar, már alig is van belőle, de idilljeit egy Isten is megirigyelhetné.

Ny 1914. december 1.

Ady Endre

65. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ

Szerencse, Madame Prétérite, hogy az Emberiség, a maga egészében, okvetlenül feminin nemű és természetű. Már, drága Barátnőm, én éppen négy hónap óta nem volnék, ha nem tudnám, hogy a nők megbocsátanak önmaguknak. Őnagysága, az Emberiség, alig várja már, hogy megbocsáthasson önmagának, s talán legelső okból éppen ezért fogott szörnyű vétkeibe. Mit adhatna körülsáncolt, gyarló mivoltában önmagának vigasztalóbbat az Emberiség, mint a

bűnöket? E bűnökből, éppen úgy, mint az asszonyokéiból, erényt csinál megfontoltan s évszázadokon keresztül. De erényét el tudja dobni, mihelyst a bűn és erény ez összezagyválása (hiszen ezek nincsenek külön) nyugtalanítani kezdi. Drága Asszonyom, Madame Prétérite, higgye el nekem, hogy amaz „örök női" nem bók! Valóban csak a női az örök, s már régen kellett volna az okosabbaknak, a férfiaknak, kezdeni a kikerülhetetlent, az elasszonyosodást.

*

Szeretné persze, Kíváncsiságod, ítéletemet hallani a férfiúi bátorságról, melyet maguk szintén meguntak. Hát: a férfiúi bátorság éppen olyan bátorság, mint az asszony félénksége: gyáva védekezés. Védekezés a semmi ellen, a következendő ellen, minden ellen, önmagunk ellen, az Ellen ellen. Szemünkre vetik, mai embereknek, hogy folytonos kérdésünk ez: mi nincs jól, avagy mi nem tetszik nekem? Az ember arra teremtődött, nőtt, hogy vágyjon a boldogságra, mely el nem érhető, s hogy minden lépésével mégis gáncsot vessen neki. Ha valaki olyan kívánatos, szép, mint Szépséged, nevethet e professzoros bogarászáson. De mondja meg nekem, Szépséged, mit mívelhet ennyi szépséggel, ha nekünk ez csak percnyi illúzió, s ha az egész egy szép, asszonyos hazugság?

Szeretem azokat az embereket, akik gondolkozva nem gondolkoznak, s ezért szeretem a kiváló nőket.

*

Miket nem beszélnek a tarkónütöttek, a tegnapi bajtársak, óh, Madame Prétérite! Szeretnék magukat beleigazítani egy ma még nem is sejthető világ-eligazodásba, hát ezért. Kezdek még erősebben barátkozni a Múlttal: a Múltnak regulái vannak, s a Múlt nem kacérkodik. Nézze csak meg a háborút, kitől undorodok, mennyire kacérság nélkül csinálja új lehetségeit! Pedig a háború nem egy jólnevelt, túlfinomult gyermeke az Emberiségnek, ha viszont nem is az az idegen, akire a „széplelkek" remegő ujjal mutatnak. Mindenesetre mostanában, itt, Erdély [s]zélén, sokat foglalkozom a kutyákkal, lévén itt sok kutya. No hát, ezek annyival szebben élnek az embereknél, amennyi kivonandó intellektusukból az embertől eltanult.

*

Csókolom Csókolandóságod kezeit s mindent, mit kezei befedhetnek, Madame. Boldog karácsonyi ünnepeket kívánok egészséggel, ezt is töltse el békességgel.

Ny 1914. december 16.

Ady Endre

66. LEVÉL HELYETT GOGÁNAK

Üzenet román barátomnak

Goga Octavian nevezetű barátommal aligha szoríthatok már és még az életben kezet, holott ez nekem fáj. De, istenem, annyi fájás között, amennyi az ilyen fajtájú, furcsa embert mostanában éri, ez alig számít. Ma minden, ami jön, fájás, szomorúság és seb, ezt bizonyosan Goga, a derék román költő is érzi. Ha nem hívnak s visznek a Halál elé, ez az ármádiának a haszna vagy kára, de rajtam mit se segít. Azt látom, dehogy látom, érzem, hogy ezt az undok játékot se játékosként, se kibicként nem bírom.

Megértem én Goga Octaviánt, akit egy kicsit mindig a telített, kótyagos, román Kisfaludy Károlynak vélek. Megértem esetleg azt is, hogy nációja egy rettenetes nagy kérdést kapott, s erre a megfejtést az óromantikus Goga Octaviánok adják. Mindent megértek, s franciául magyaron beszélvén: meg is tudok bocsátani, ha valaki érdemes reá. De Goga barátom semmiképpen sem érdemes, s ezért nem lehetséges, hogy a kezét, tulajdon kezét valaha is megint megszorítsam.

Lehet, hogy kezdő népeknek sok joguk van, de én is és Goga is kikérnők, ha valaki a románt kezdő népnek mondaná.

Idegeim nekem is vannak, Victor Hugo rajtam is rontott, ráadásul Jókai, de garibaldiskodni ma már magyar kultúrember nem tud.

Én változó hangulattal, újra és újra változó hangulattal, nézem ezt a nagy földi komédiát. De nekem fáj a szerb komitácsi szíve is, melybe a Skoda vagy Weiss Manfréd golyója beletalált.

Főképpen pedig fáj nekem annyi fájás mellett, hogy Goga Octavian román Déroulede akar lenni. És legfőbbképpen az fáj, hogy e nekem szimpatikus fajtán elhatalmasodtak a lehetetlenül piemontikus célú emberek.

Nem vagyok büszke arra, hogy magyar vagyok, de büszke vagyok, hogy ilyen tébolyító helyzetekben is megsegít a magam letagadhatatlan magyar magyarsága. Terhelten és átkozottan e levethetetlen magyarságtól azt üzenem Gogának Bukarestbe, hogy nekem jobb dolgom van. Egy nemzet, aki[!] súlyos shakespeare-i helyzetben legjobbjai valakijének megengedi; hogy embert lásson az emberben, s terhelt, teli magyarságával a legszigorúbb napokban is hisz a legfölségesebb internacio[na]lizmusban, nem lehetetlen jövő[jű] nemzet. Amelyik nemzet *ma* internacionalista fényűzéseket engedhet meg magának, nyert ügyű. Igazán nem jó magyar poétának lenni, de higgye el nekem domnul Goga, hogy lelkiismeretet nem cserélnék vele.

Világ 1915. január 24.

Ady Endre

67. A GYÚRÓI PAP

Isten és a háború

Nagy Lajosnak hívják a gyúrói papot, mennyivel közönségesebb név ez például a Prohászka Ottokárénál. És Gyúró, ez a dunántúli falu, mennyire nem Székesfehérvár, melytől a legmagasabb pódium is csak egy lépcsőfok. És szenvedéseimben talán a legelső és legerősebb vigasztalást mégis a gyúrói lutheránus pap küldte most. Vékony, tizennyolc oldalas füzetecskét írt a gyúrói pap, Isten és a háború a címe. Jeligéje: „mert nem tanácsos, hogy az ember lelkiismerete ellen cselekedjék, itt állok, másként nem tehetek".

„A véráztatta földről fölemelem szememet az egy, örök Változhatatlant keresve, s fürkészve kutatom annak e sorsos időkkel való viszonyát, anélkül, hogy rossz lennék magyarnak, s rossz lennék embernek, elmondom hitvallásomat Istenről is s a háborúról is." És elmondja alázatos tanítványaként a názáreti Mesternek, az isteni csodarabbinak, elmondja prófétai bátorsággal, de jámbor bölcsességgel. „A lavina már megindult - sóhajt szomorúan, meghatottan írása végén -, azt így, erőszakkal megállítani nem volna célszerű." Azután - sóhajtja tovább - a magyarság harca jogos, „ha isteni törvény szerint nem is, de emberi értelemmel gondolva

igen”. *Ma már, ma már* igenis arról van szó, „éljen-e magyar nemzet továbbra is itt a Tisza táján”.

De, de - óh, bátor, kedves, jó papom ott Gyúrón - az Istent és a háborút ne írjuk ki egy cégérre. Ma divat az imádság, s mindegyik nemzet szeretné a maga hadvezérévé lerántani a fölséges Változhatatlant. „Vajon” a mai imádság, „amit milliók és milliók naponta elmondanak, nem durva istenkáromlás-e, s nem hull-e átokként vissza a népmilliók fejére?” Isten, ő „megmarad a maga szomorú pártatlanságában, azzal mintegy azt fejezve ki: amint kezdtétek, fejezzétek is be”. „Háborút is folytatni, de meg evangéliumot is hirdetni - abszurdum, akkor sokkal tisztább és becsületesebb dolog elfogadni Haeckel monista világnézetét.” Haeckelét, aki Hérakl[e]itosszal vallja: küzdelem a dolgok ősatyja, s ahol ellenséges energiák törnek egymás ellen, gondviselésről, erkölcsi világrendről szó sem lehet. Ám a gyúrói pap, ahogy a Szeretet nevében tiltakozik, Jézus nevében, hogy "az Istennek oksági köze volna a háborúhoz", az "élő Isten" nevében tiltakozik a monista háború-igazolás ellen is.

Írni szerettem volna a gyúrói papról, kit sohse láttam, s kivel megírni-kellett levelek mégis-mégis barátságba vittek. (Csodálatos az, hogy Magyarországon milyen fanatikusan, babonásan ismernek egymásra s keresik egymást a jobb szándékú emberek.) Tehát írni szerettem volna a gyúrói papról és kis füzetéről, ha nálam többet nem tudnának mondani az írásból innen-onnan kikapott mondatok. Néhai jó Böhm professzort juttatja eszembe ez az írás: óvatos, szabályos gondolatok során egyszerre kibuggyan valami forró emberség, merészség, originalitás.

Nem *ecce sacerdos*, csak *ecce pastor, ecce homo*, fájó, igaz ember, ki fájdalmában azokat vigasztalja, akik ma a legszerencsétlenebbek. Akik nem tudják magukat átadni a kívánatos, jó tömegszuggesztiónak, s jobban a Halál előtt vannak, mint a sáncárkok lakói. (Szegény, nagyszerű Jászi Viktor, most e percben érkezett a halálhíre, még nedves a szemem, ő nem bírta már.)

Kedves papom, Nagy Lajos, be szeretném, ha az írásod megadta volna lelked nyugodalmát, melyet úgy óhajtunk, s úgy megérdemelnőnk - a Ma legszenvedőbb szenvedői.

Világ 1915. február 28.

Ady Endre

68. LEVELEK MADAME PRÉTÉRITE-HÖZ

Szememre ne hányja, Madame, hogy leveleim szinte halottasan kezdenek ki-kimaradozni, mert igaza van, és ez fáj. Messze írom én az én leveleimet, ha írom, s olyan sokszor nem írom, és küldeni valamit, annyi, mint várni valamit. Komoly öngyilkosak[!] is szoktak néha levelet írni, de ezek szintén várnak valamit, sőt kapnak is: fontosságuk hitét s erejét. Ez szükségesen jó lehet a halál előtt, de én komolyan meghalni sem szeretnék, várni meg most nem várok semmit. Óh, Madame, minden nőimnek még tegnap legvalószínetlenebbje[!], ma már Képzeltséged az egyetlen, kit meg tud test[es]íteni menekülő lelkem. Talán nincs is más számára írásom. Egyetlenséged az én irgalmas Éjszakám, kibe bele lehet sírni halkan. Megérem-e, hogy midőn is hangosan lehet sírni, tetemre hívni[,] átkozódni, ha vajon megérem-e? Addig, Madame, mert hátha nem érném meg, tán még halottasabb ki-kimaradásokkal is írhassak olykor az én Serájámnak. Igen[,] Serájának, a Biblia Shakespeare-je, a szörnyűséges szépségű költő, a hatalmas Jeremiás Serájának. „És mondá Jeremiás Serájának: mikor Babilonba jutsz, és látod és elolvasod mind e szókat… Mikor a könyvnek olvasását elvégezed, köss reá egy követ, és hajítsd be az Eufrátesz közepibe.” Boldog könyv, boldog levél, mely súlyos volt a

reákötött kő nélkül is, mert megírhatá "és megírá Jeremiás egy könyvbe[n] mind a háborúságot, mely következendő vala." Madame, az én leveleim, az én könyvem a szomorú fojtottságnak hörgő, szakadozott szavú, gyáva levelei és könyve.

*

Jött hozzám az én barátaim közül az erős, akinek az ereje szép és magyar, s ugyancsak tegnap vigasztaló erő is volt. Szeretett, nagy, mondókás emberem, akiről ilyesmit írtam valaha, nem emlékszem pontosan: Nyugat csapatjának keleti zászlója. Szomorúan, hallgatagon ültünk egymással szemben, lecsüggedtek a legmagasabb, legbüszkébb zászlók is, s azután hirtelen egyszerre mosolyogtunk. Szavakkal nem tudtuk vigasztalni egymást, kigyötörtünk szeretettel egymás számára egy vigasztalni akaró, hazug mosolyt. Megdöbbentünk, s visszakeseredett az arcunk, bizonyosan mind a ketten arra gondoltunk, be jó lett volna többet megtartani ama Kálvin hitéből, kinek vallásához számítanak bennünket. De írni, lehetne-e írni, ha a hatalmas Jeremiás akarna újra-élni bennünk, akkor is, lehetne-e írni? Kinizsi Pál ölt ellenség hulláival agyarfogain táncolta a táncát, mint ifjaink okulására minden tanulságos könyvben megolvasható. Hát tudnánk-e ma mi olyan próféták vagy szörnyetegek lenni, hogy testvéreink hullájával táncoljunk hullatestvéreink testvérei előtt, akik nekünk is testvéreink? Até, vagy hogy is nevezte a görög-római mitológia, a kéjgyilkos Harag, szabadon bocsátotta minden seregeit. Most ő az Úr, s boldog lehet az ember, ha őt szolgálhatja, s mi is békültebbek, bölcsebbek s talán már holnap halottak is lehetnőnk, ha őt szolgálni tudnók. Dehogyis sért engem a pompás cinikusok, illeszkedők nagy fordulása, szinte lendületes kürtölése, hazudozása, melytől önmagukat sem tudják egészen megkímélni? Hát van-e teremtenivalóbb, szükségesebb emberfajta az övékénél, mikor túl kell harsogni minden kétséget, mert most már a kétség bűn volna? Olyan kellőek ők, amilyen kelletlenek mi néhányan, megátkozottak és némák, aludt, nehéz vérfagy-darabok a vígan csörgedező vérfolyóban.

*

Madame, szép lett volna meghalni tavaly tavasszal, avagy szép volna élni száz év múlva. De jaj, hiszen ez gyalázatos hedonista vallomás, és talán nincs is benne egy fikarcnyi jó és igaz. Tehát: szép élni akkor, amikorra élni elhívattunk, s ki tudja azt, hogy mi szép, mi jó, mi célos és mi érdemes? Mégis talán Jeremiással: „térits meg, Uram, minket tehozzád, és megtérünk, újítsd meg a mi napjainkat, mint vala a régi időben”.

Ny 1915. március 1.

Ady Endre

69. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

Szegény Zuboly emlékének

Egy német katonai blankettán írta meg nekem utolsó levelét testvéremnél is több emberem, Zuboly.

„Kedves Adym, Csucsán áthaladva ma d. e. 9-kor, véletlenül értesültem, hogy ott tartózkodol. Nem állhattam meg, mert nem egyedül vagyok, 250-ed magammal mint a VII/3 menetszázad parancsnoka, aki most indul a harctérre. Hogy melyikre, még mindig nem tudom, pedig tegnap este óta vonaton vagyunk. De majd csak a sok közül egyiket biztosan megtaláljuk. Szeretettel ölel Zuboly.”

Majdnem egyszerre indultunk el, én házasodni Pestre, ő az uzsoki halálba, s egyetlen mentő körülményem, hogy április 28-án engem is besorozhatnak katonának. Nekem ma Zuboly kiszáradt szemekkel is jobban hiányzó, nem, jaj, nem látható, nélkülözhetetlenebb, mint bárkinek. Életem kicsi eredménye a legjobbak, legfinomabbak, legigazabbak szerelme, s ezt úgy megcsorbította ez a rossz Zuboly. Néha egy évig minden napon kellett látnunk egymást, *kellett*, s azután - hogy is mondta ő egyszer egy szanatóriumban, sőt egyszer egy kórházban is? -:

- Uram, én mindig hallok rólad, s ha jó dolgod van, ha fickándozol, a hatodik határban járok, messze tőled. De csak az orrod vére induljon meg, azt is tudom, és akkor elmegyek, megverekedni is érted, akárhová.

Valóban, az én jóságos verekedő embereim közül való volt, ki nagy-nagy válságaim idején egy-egy kötet versemmel hadonászott utcákon és kávéházakban. Boldog vagyok, hogy magyarságunk új és a legrégibb volt, egyforma, a „Négy-öt magyar összehajol" versemet neki írtam. (Ma véletlenül, mert beküldték, olvastam egy klerikális revüben valami Kiss Menyhért vagy Mihály nevű fűzfaköltő s nyárfakritikus cikkét, hogy én milyen kozmopolita vagyok.) Nem szorultam rá, de olyan szent halott, mint te, Zubolyom - megengedem -, tanúskodsz, és tanúskodj mellettem.

Sohse maradt ki, ha nomád életem bármerre sodort is, szívemből és emlékezetemből. Egy kóbor versem mindig adódott neki a köteteimben s egy zokogás sokféle fájdalmaimban. Hadd adassék még egy morzsányi gyászoló valómból a legnemesebb Zubolynak, egy-két verssor az én átkozott s általa mindig áldott poézisemből:

Ha elmentél,
Okod volt rá s minden tettnél
Mondottál egy jó-nagyobbat,
A Halált.

*

Csak hadd fájjon
Szívem e bolond hiányon,
Hogy nem látom bölcs-hunyorgó
Szemedet.

*

Százegy éjnek
Virrasztója, éber Lélek,
Most is bizton és neked van
Igazad.

Élj tovább a szívemnél, élj tovább nagyszerű testetlenségben, Lélekben, drága Zuboly.

Világ 1915. április 18.

Ady Endre

70. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

A finom Péter

Azért finom, mert román falujából városba került, s ott kikelt benne az ősi rejtőzködő finomság. Nem vágták le a lábát, tehát vissza kellene mennie a harctérre, s a nálánál még finomabb emberek vallatták a búcsúzásnál.

- És embert öltél-e, Péter, a háborúban? - merthogy ez borzasztó.

- Húszig csak számláltam - mondotta Péter -, s azután már nem, mert azután már mindegy.

Azután már mindegy: egészen leányos, szép arca van Péternek, ha még megvan, s belepirult e vallomásba.

Világ 1915. április 25.

Ady Endre

71. KIS PÁRIZSI EMLÉKEZÉS

(Levél Szép Ernőnek)

Éppen dominóztunk akkor is, édes Ernőm, amikor te közénk toppantál a Hôtel Európa alá, a kicsi bárba. Emlékszel-e az öregedő asszonyra, a bár tulajdonosnőjére, s legfőbbképpen emlékszel-e Carmenra? Ez a spanyolos, dél-francia, talán zsidó nő milyen aggályosan teljesítette a teljesítendőket. Általában hogy sajnáltak és egyszerre utáltak is bennünket a társaságban. A Madame-on, a tulajdonosnőn kívül ugyanis voltak itt még mások nemkülönben. Itt volt egy vasúti főkalauz a jeles rivierai vasúttól, a híres P. L. M.-tól. Azután itt volt a Carmen barátnője is, az a furcsa és budapesties barna, aki rosszul beszél franciául. Azután ott volt a belga biciklista is, akinek több érme volt, mint mi valaha is szerezhetnénk annyit az irodalomban. A többiek nem voltak jelesek, holott szintén jelentősek voltak, s te eltűntél Carmennel. Sejted-e most egészen, hogy milyen szegények, áldozati bárányok, nevetségesek voltunk akkor? Carmenéknak pénzeket adtunk ágyúszögre, s drágán fizettük meg a magunk lenézetését. Talán ma már, nekünk, nem is volna szabad effélére gondolnunk sem. De jó, hogy gondolunk, gondolhatunk, s legalább annyit kérdezhetünk egymástól: és ha élünk? És ha élünk, és ha lehet, megint ott leszünk valahol Párizsban, a viszontlátásra, édes Ernőm.

Ny 1915. május 1.

Ady Endre

72. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Ágoston úr esete

Heinrich Gusztávról, miután saját Akadémiája (mert nem a Széchenyié, ugye, de minden senkié?) elintézte, kár is beszélni. Kár néha némi haszonnal jár, s én még a Heinrich Gusztáv (aki merészelt Arany János utódja lenni) személyét se tartom kicsinynek[,] egy nagy világháborúban sem. Főképpen pedig emlékezetes, irodalmaskodó gimnazista korunkban néhányan már ezt az Ágostont lebecsültük, kellemetlen természetűnek tartottuk. A minap régi tanáraimat emlékeztettem erre: tizennyolc-húsz évvel ezelőtt már derengett. Mégis kár, hogy Magyarországon Heinrich Gusztáv nem kapta meg az Akadémia nagydíját is. Én azt szerettem volna, hogy ezenkívül még v. b. t. t. is lehessen. Itt nálunk minden csak úgy igazodhatik el, ha Tisza István nagy államférfiú, Heinrich Gusztáv legkoszorúsabb akadémikus, ad abszurdum minden. Akkor talán ébredeznek az emberek: nem szeretem az apró javításokat egy gépezeten, melynek egy srófja sem jó.

III.

És most üzlet

Az apám kicsi földjén még mindig van negyven hold bevetnivaló. Jó föld pedig, kár érte, kár főképpen a nagyhangú szó lezuhanásáért: termeljünk. Lovainkat elvitték, sőt már nemsokára a teheneinket is elviszik Bécsbe, hogy ott jól egyenek. Kár, kár, és az ember a világháború legforgetegesebb stádiumában is savanyú mosollyal csak ennyit mondhat: magyar glóbus, magyar ugar.

Világ 1915. május 9.

Ady Endre

73. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Az értelmetlen versek

„Venit summa dies", és álmélkodva nézem ceruzával rótt szavaimat: mire való ez? De figyelmeztető embereim jutnak eszembe, barátaim Budapesten és a vidéken. Hogy szóljak már valamit, mert még ebben az istenítélet-időben is szigorúan ráér reám haragudni néhány ember. S mivel arra is figyelmeztetnek, hogy objektív maradjak, s régi tapasztalataim szerint én ilyen csak szubjektív módon lehetek: - így teszek.

Tavaly s meg a régibb karácsony óta két verskötetnyi versem gyülemlett össze. A közelebbi múlt karácsonykor egy kötetemnek máris illett volna megjelennie, ezért külön bíztató pénzt is kaptam. S még ezt a kötetemet is csak bajosan válogatom össze aratás végére, mivel sok benne a háború előtt élt és érzett élet. S itt nem az a baj, hogy kiestem az Időből, de hogy e verseknek szörnyű nagy az aktualitásuk. A Háború előtt tehát még írhattam háborús verseket, a Háború óta, nem kell magyaráznom, hogy mit tehettem. Leglebírhatatlanabb jajaimat a közlés szenvedélyének isteni átkával megverten el kellett mégis olykor jajgatnom. Persze, hogy most lettem azután az igazi értelmetlen Ady azoknak, akik ilyennek szerettek mindig deklarálni. Én a Borsszem Jankó című lapot évek óta nem vettem a kezembe, de hallom, hogy e kedves s nem mindig új ötletű papiros megint foglalkozó kegyébe fogadott. Néhány jó évvel

ezelőtt, amikor szegény boldogult Lipcsey Ádám bátyám keze alatt a „Jankó” tovább ment a csúfolódás határánál, Párizsban éltem, s onnan táviratban s levélben jelentettem be a kutyakorbácsot. Ma világháború vagy mi a csoda van, Párizs nincs, s a fiatal dühök is ellobogtak. Meg szégyenlem is, hogy szegény Ádámmal gorombáskodnom kellett, de hát őt nagyon tiszteltem és szerettem, s valóban fájt a bántása. Aki ma Lipcsey Ádám helyén bánt, s aki valamikor boldogan dadogott, hogy szóba álltam vele, most arra ad módot, hogy valamit röviden kijelentsek. Kínoz a Föld mai szörnyűsége, és kínoz hazám földjének sorsa. Próbálja valakivel kijáratni, hogy szabadjon, s akkor én a legértelmesebb versekkel, jó, derék háborús versekkel fogom helyrehozni, ami kissé nehezen érthetőt világéletemben versben vagy prózában elkövettem.

Különben de boldog emberek élnek még mindig a Földön: idegük s idejük van el nem feledni azt, aki csak annyit vétett, hogy nem hozzájuk hasonlatos, ejh, ha már ennyit írtam, írjam le, nem egyszabású és nem egyrangú - így.

Világ 1915. június 27.

Ady Endre

74. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Rodin a pápánál

Szép dolog bizony az, hogy Rodin *most* jutott egy élő pápához, s az előkelő Benedek *most* mintáztatta magát Rodinnal. Kellett, hogy most találkozhassanak a keresztyén pogányság s a pogány keresztyénség, *most, most*. Ha Őszentsége képet írni vagy szobrot faragni tudna, okvetlenül kontramodellként veszi Rodint. Okvetlenül gyönyörűeket, fájdalmasan magasztosakat gondolhatott el együtt a két ember. Például: mennyivel szebb lett volna találkozásuk a renaissance idején, idejében. Azután: mennyire nem Szent Péter-i avagy pheidiaszi az ő életük *most*, ebben a világban. De legalább lehetne olyan, mint a Sixtusi kápolna erős megcsinálásának idején. Benedek pápa és Rodin, ha beszélgettek szörnyű undorral beszélgethettek arról, ami most van. De belsejükben fekete-pirosan kelt az emlék vagy sejtés elődeikre, akik talán-talán valaha, valamikor ezt az iszonyú *most*-at sok évszázados szántással elvetették.

III.

Az öreg vátesz

Vidéki újságíróskodásom emléke ő is: a volt katona, magas, kemény, féloroszlán arcú, városi hivatalnok. Dörgő hangú volt, de beszédben keveset dörgött, hanem írni sokat írt. Súlyos kötetjeit minden félévben fölhozta szépen, büszkén (mennyibe kerülhetett neki a nyomda) a redakcióba. Egyik munkájára nagyon emlékszem, furcsa című volt, valami ilyen[:] Oroszország mint a világháború örök réme. Hogyan tudtunk nevetni az akkori fiatal intellektuálisok hamarkodásával és fölényes gőgjével az öregen. Ő pedig egy év óta két katona fiát gyászolta el, talán még két fia harcol ma is, egyik egyenesen kierőszakolta a katonáskodást, hogy bosszút állhasson testvéreiért. S az öreg is, hatvanon fölül van jóval, beállt katonának és bosszúállónak. És mi, kik váteszeknek hittük magunkat, ki mertük akkor régen kacagni ezt az öreg váteszt.

Világ 1915. július 11.

Ady Endre

75. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

A Hauser ősembere

Szegény Hausert, ki svájci tudós, s a francia Dordogne-ban az ősember nyomában járt, éppen húszesztendős munka után kiütvén a kedves háború, majdnem meglincselték. Legalábbis gyűjtött kincseit, nagyszerű kutatások tudós-eredményeit megsemmisítették, s szegénynek elülről kell kezdenie az ősember nyomozását. Azaz elülről kellene kezdenie, de hát e[z] az Otto Hauser, német svájci tudós lévén, okvetlenül ismeri Kantot, s Kantnak hospitalitási elvét. S azt is tudja, hogy az államok, dinasztiák a hospitalitást úgy értik régen s ma is, hogy az országhatárokat ne barátsággal lépjék át. Írtam már egyszer, s úgy lesz: csak ezután fog még igazán beérkezni, majd a háború után, az egotizmus (gondolom, Barrès kitalált igéje) korszaka. A kiválóknak az lesz a dolguk, hogy szeparálják magukat a mindenbe belevihető tömegektől s az állami parancsoktól. Fáj nekem, ki mást áhítottam és szerettem volna, hogy Shaw szerint kell vallanom a kiválóbb elméjű emberek kiváló kasztját. Mindegy: vallom, hogy az ősember: ma-ember, s hogy nincsen oka Otto Hausernek búslakodnia: az ősember megvan, s csak az új-ember fölkutatása nehéz, holott ez is megvan már régen, de kétségbeejtően oda tudja adni magát őseinek, akik kortársai.

III.

Egy kicsi kérdés

Ha Zrínyit a vadkan ledöfte, nem lehetett volna-e a vadkanokra egy póri vadászatot rendezni? A másik kérdés, de ugyanegy: mi lesz velünk, istenem, ha Lebedia helyett Amerikába kell elküldenünk, hogy itthoni néhai magyarok helyett magyarokat találjunk?

Világ 1915. július 18.

Ady Endre

76. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Lenn, Erdély földjén

Brassó, július 22.

Erdélyben, régi rajongója, én, kapcsolt részeiből támadott hű fia, sohse jártam Kolozsváron még túl. S most lázzal, betegen meg kellett indulnom, rejtelmes parancsból levezekelni e bűnömet. Szép és drága föld, Magyarországnak éber rejtegetője, hatalmas birodalmaknak egykor keresett frigyese, be szégyenlem, hogy csak most ismerkedünk. Óh, jaj, hiszen a népek is most ismerkednek egy végeláthatatlan, piros és szörnyű majális-ünnepen. „Támada pedig a Sátán az Izrael ellen, és felindítaná Dávidot, hogy megszámlálja az Izraelt.” Az Úrnak persze nem tetszett ez, s az Úr Angyala a Biblia szerint ellenségek fegyverével és döghalállal állott bosszút. Furcsa, hogy ez a bibliás Erdély mint rohamítja bennem a Biblia nagy igéit és sejtetéseit. S le kell gyűrnöm minden porokkal lázamat és magamat, hogy lássam: gyönyörűek és örökök a hegyek, völgyek, folyók, erdők[,] voltak s leendők és a nők és minden, ami történik. A Halál is, ki a leguralkodóbb, mióta él, s ki mellé most már ne is merjünk sorolni mást. Halleluja, Halál, kinek szépségét csak a fél-Halálok, betegségek és bénaságok kísérő serege rontja. Erdélyt kedvelted, sokat üdültél benne, s mert újra és újra vágytál visszatérni,

hagytál magad után mindig életcsírát. Magyarság és emberség zamatja, hite, lelke, Erdély[,] nem uraid szerint büntet téged az Úr. Mert a hatalmasabb, a Halál, szeret téged, s mindig hagy benned annyit, hogy fölségesen kinőhesd magad a Halál minden új látogatására. Erdély, te Magyarország vagy, s ha Magyarországra van még szüksége a Földnek, te megmaradsz nekünk.

Világ 1915. július 25.

Ady Endre

77. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

A nagy szolidaritás

Az emberek ennyi kín árán még meg nem jobbultak, holott annyit elvárhattunk volna. A híres, nagy szolidaritás dajkamese, s ha szép és ritka történik, az mindig az egyéniség fokozott diadala. Igen - lenyűgöz, elnémít vagy elsodor a kényszerű áradat, de az igaziak kissé jajgatva s kétségeskedve úsznak az árral. Az emberek bizony nem lesznek szociálisabb állatok, mint eddig voltak, s következni fog újra s erősebben, mint valaha - a különbek, az egyéniségek kultusza.

[III.]

Miért nem lehet?

Okvetlenül folytatódni fog az Élet, s miért nem lehet halál nélkül, egyszerű alvással megvárni a mostani dolgok végét?

Világ 1915. augusztus 1.

Ady Endre

78. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Jött éve csodáknak

Most az Eget nézi mindenki, még én is, az Eget, mely a legóbb viaskodások óta az Ember néznivalója. Csillagraj, üstökös, égi ábrázatok, különös fények és tüzek, látnivalók, magyaráznivalók, ezeket nézzük. Én pontosan fölírom, mint kötelességem: láttam Csucsán (Kolozs vármegye), augusztus hatodik napján, este 8 óra 31 perckor. Északkeleten egy csodálatosan óriási ökörfejet játszott a felhő, késői, különös nappirítással segítődvén. Tulok volt, nagyszerű, magyar ökör ezerszeressé nőve, s nem is volt nagyon bús, de sebzett homlokú s kónya szarvú. Megbámultam, de vegyék ki belőle az égi jel értelmét mások, mert nekem csak öt percig mutatkozott, s azután felhő-testével láppá változott.

III.

A magyar Svájc

Milyen szép lett volna és lehetett volna a magyar Svájc, ha nálunk nem a bolondok voltak volna bölcsek. Hiszen a magyarnak se kellett volna öldöklésben igazolnia az életét, mint ahogy a svájci se gyáva himpellér. Lett volna s volt ezer módja életünk, valóságunk megmutatásának, ha - urak nincsenek. Svájcban a paraszt legalábbis annyit jelent: mágnás. Vezető uraink mindig azt mondták, hogy a magyarságnak vért kell hullatnia - hivatásból. Hivatásból, jól van, de a svájciak is hivatásból - svájciak, s a svájci paraszt Tisza István a hatványon. A geográfia, történelem és egyéb szamárságok táltosai beszéljenek: mi Svájcnak indultunk, s - landsknechtek lettünk.

Világ 1915. augusztus 8.

Ady Endre

79. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Madarak és pogányok

Valamikor és sokszor arról akartam verset írni, hogy a Napot úgy kell szeretni, mint a madarak és pogányok szokták. Aki a Napot (s vele az Életet) szereti, szeresse madárként, ha feljön, s ha lemegy. A madarakat megcsúfolták a repülőgépek, s némely pogányokat pedig kolonizáló s harcbavivő kultúrállamok. De az igazi pogány ma is csak a Napot imádja, ha gránátok rettenetei közé jut is, s az igazi madár gőgösen és hibátlanul röpül a Nap alatt. Szegény megaggult s renegát Anatole France fantáziáját kövessük: ha az ember nem alkalmas a jóságra, jöjjenek a madarak. De félek, hogy a madarak előtt még egy kísérlet esik: a pogányok fogják megjavítani a mi kompromittált kereszténységünket. Gaz volna az a képességes ember, aki az emberben, bármennyire lealacsonyítható, ma is, mint két évvel ezelőtt, ne ugyanazt lássa. A küzdelmekkel megjavíthatót, a kitalált Isten irányában fejlődőt, kik[!] a Napot, az Életet, a Boldogságot fogják[!] szeretni, mint a madarak és a pogányok.

III.

Désy Zoltán példája

Ha egyszer megint… de hagyjuk, mert hagynunk kell, elaltatott, de sok százados igazságok újra kelnek… Szomorú mártírium a Désy Zoltáné, s én, aki őt úgy szerettem, ma jobban sajnálom egy halottnál. Tévedett, mikor elment, s megtéveszteni fog még sokáig a Halál mindig elmélyesztő hatalmával és értelmével sokakat. Valamikor talán egyenesen e dicső és nemes ember emléke ellen lesz muszáj harcolni, mert ez a halott emlék útjában fog állhatni az ő eleven szándékainak. Így hal meg, akárhogy élesztgetik az érdekeltek, a hősi romantika s jön világosságra az, hogy minden nagy eszméért a kötelesség: élni. Meghalni a meg nem született is tud, de ennek legalább nincs neve, s rossz sírban dicsőült név csak új akadály a megdicsőült bajtársainak.

Világ 1915. augusztus 15.

Ady Endre

80. A MAGYARSÁG HÁZA

Egy fontos erdélyi város egy különösen nagyszerű ember jóvoltából kultúrpalotát csinált, különöset és nagyszerűt.

- Ez lesz, ha a Sors úgy akarja, a magyar menedék, dús és takaró. Itt fogjuk őrizni magunkat mi, magyarok, kik egymás ellen annyit vétettünk. Ide fogunk verssel, zenével, beszéddel összevonulni, ha baj lesz. S minden képességes szeretetemmel néztem föl reá, ez úrra, mert hogy nagyon és dacos magyar vagyok, s ő az én rokonom.

Ny 1915. augusztus 16.

Ady Endre

81. AZ OLÁH MUMUS

Az oláh mumus elszenvedhető, lebírható, s Romániának nem kívánhatnék rosszabbat Erdélynél. Csak Kolozsvárra, Brassóra, Marosvásárhelyre s még néhány városra intek. Belepusztul az oláh, ha ilyen kultúrás helyeken el tudna helyezkedni. Szerencsére nem tud, mert Erdélyt akarjuk, tartjuk, s meg is fogjuk őrizni. Az oláh mumus nem mumus, s eszembe jut egy román fiskális, aki azt mondta: Isten ments, hogy Budapest helyett Bukarestbe kelljen mennem főtárgyalásra.

Ny 1915. augusztus 16.

Ady Endre

82. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

A Romlás hősei

Nem tudhatják azt az új Hannibálok népei, hogy mennyivel könnyebb harci tűzben meghalni, mint megmaradni s nézni harci tűzben. Ők véres szájjal ordíthatnak ki, bátorításul, egy vélt vagy igaz győzelmet, de mit csináljanak azok a kevesek, kiknek szívét egyformán rontja győzelem vagy vereség? Szebb a szomorúnál, pedig ma az a legszebb, ahogy ezek a néhányak mutatott bizakodással százképpen biztatják egymást. Testvérek, meg nem bolondult s be nem rántott atyámfiai, ha már élünk, hazudjunk tovább egymásnak, biztassuk egymást, mi vagyunk a mai Romlás igazi hősei.

III.

Napóleon kissé haragos

Napóleon nem ott van, ahova hazahozták, hanem sok-sok ezernyi, mindenféle nemzetbeli, bolond rajongójában. Ez a Napóleon most kissé és méltán haragos: hát ő csak annyit tanított nagyonkéső utódoknak, amennyit most produkálnak? Valóban pedig az az igazság, hogy Napóleonnak sincs igaza: ő elvégezte a maga típusának befejezőjét. De hát éppen az az emberiség baja, hogy még vezetői sem tudják, hol végződött és hol kezdődik valami.

Világ 1915. augusztus 22.

Ady Endre

83. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Igen tsinos Európa

Ma kedves, örökké legény és eleven Csokonaimmal próbáltam vigasztalódni, mert minden napra kell most találnom valamit. Legjobb volna persze (nem nem-élni, dehogyis) elfelejtkezni, elengedni a régi horizonokat s nem keresgélni az újakat. De hát én, én legalább, ezt nem tudom. Ezért járok úgy, hogy vigasztalódni szándékolván, sötét szomorúságom kelyhének itala még jobban megsötétedik. Így ötlik például szemembe Csokonai egyik könyvének előszavából: „a mai felette igen tsinos Európa". Szegény, nagy, gyermeki s néhai kultúrmagyar, kit népe főgarabonciásként őriz, s jósoltat vele mindenfélét. Szörnyűségeket, világháborút, sőt világvéget is, amit csak elfajzott népfantázia teremthet. Szegény Csokonaim, „Árkádiában éltem én is" helyett ez a mondásod volna mindennél illőbb költő- és embersorsodhoz: „a mai felette igen tsinos Európa".

Világ 1915. augusztus 29.

Ady Endre

84. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

II.

Írók, kik védekeznek

Nagyon sajnálom magamat, tehát sajnálom azokat is, kiknek az írás szomorú, buta mestersége adódott. S mert magamat nézem és sajnálom, különösen sajnálnom kell őket, azokat, kiknek írniok muszáj. Ez a védekező Én és Kenyér szomorúbb mindennél, s ha én még erről sem volnék köteles írni, volnék a legszabadabb és leggazdagabb. Minden írónak küldöm testvéri részvétemet, s kívánom, hogy jobb dolguk legyen, mint nekem, ami nem nagy dolog, Csak ne kellene az igaziaknak most is írniok, mikor az igaziak írhatják le legbajosabban az igazat.

Világ 1915. szeptember 5.

Ady Endre

85. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Esztéta és poéta

Kedvesebb barátom, Ignotus, ne csodálkozz, hogy a koalícióbába Méray-Horváth arra kényszerít, hogy a mi Nyugatunk helyett a mi Világunkban üzenjek neked. No, te bizony megjártad, amikor új esztétikumelméleteddel Méray-Horváth úrral össze kellett barátkoznod. Én egy gyönge, de igaz versben védtem már Ignotust Ignotus ellen, de félek, hogy nem tudjuk megvédni[!] egymást. Valami zugrevüt küldtek el ma nekem, mely az én hanyatlásomat is a te fajod rovására ejti. Nem tudom, hogyan és miért hanyatlok, holott, ha szabad volna, ma tudnék legtöbbet és legszélesebbet mondani a magyarnak és az embernek. Hanyatlok, ha te Méray-Horváthtal barátkozol, s ha csak érdekességein[!] által fogod meg a cikktémáidat.

(Méray-Horváth úr „szenzációs” regényéről egyébként ugyanaz a Kacziány Géza informált nagyszerűen, aki megerősített régi hitemben, hogy Görgey Artúr gyalázatos áruló volt.) Te tudhatod, mert sokszor írtad ellenem, hogy én igenis nem vagyok esztéta, de poéta, teljesen élő poéta. És most jössz te, jön a nacionalista-klerikális esztétikum, jön, ah, Méray-Horváth is. Hiszen a háború még a derekakat is megtévesztette, s lehet, hogy száz évre meghal minden intellektuális élet, s csak a politikának s az új háborúnak szállíthat az ember. De ez nem annyira bizonyos, hogy szélső-intellektuálisok és (bocsánat!) szélső-zsidók már így rendezkedjenek. Az ember megbocsátja, hogy bakáink bőréből nemesi levelet váltsanak a reakcionáriusok, a nem Rakovszky-féle „nélkülözhetetlenek”. De ne járjon a szájuk túl hangosan, míg ki nem derül, hogy a magyarság nem Báthori Zsigmondnak a szamárságát követte el. Méray-Horváth úrnak sok oka van, hogy hallgasson, s kedves Ignotus barátom, maradj te csak velünk. Hidd el, hogy nincsenek régi, mai s leendő esztétikumok, csupán igazak vannak, s én legalább tartom magam legalábbis annyinak, mint egy itt-ott[…]

[1915. szeptember 10-15.]

86. RIPPL-RÓNAI ÉS CSEKÉLYSÉGEM

Büszke és irigy vagyok egy szép és nagyszerű úrra, akit Rippl-Rónai Józsefnek hívnak az emberek idelenn s az angyalok odafenn. Első találkozásom vele Párizsban történt, a Grand Palaisban, a Szalonban, kiállításon, régen. De volt hála istennek gusztusom hozzá, hogy haza megírhassam: ez a magyar piktor, akinek lépcsőfalra dugták a képét, vagy a legnagyobb, vagy majdnem a legnagyobb.

Így voltam vele sokáig, amíg egyszer Kaposvárott fölolvasást nem tartottam, s Jóska a nyakamba nem borult, s másnapi ebédre meg nem hívott. Bocsásson meg Bródy Sándor bátyám, de Rippl-Rónai Jóska szebb, magyarul szebb, férfiasabb még nálánál is. Ebéd előtt este kellett kimennünk a hegyi villába, s Rippl-Rónai Jóska - rossz házigazda - elkésett. Egész Kaposvárt fölkutatta, hogy abszintet szerezzen a vendégének, aki Párizsban nyolc-kilenc évig járt. Kapott is egy fél üveg ilyes méreg-italt, s ő, aki ezt szintén nem issza, elbámult, hogy én is csak Zilahon és Debrecenben élveztem ilyesmit. Párizsban talán, én, abszint-költő, aligha ittam három poharat, inkább Pesten. Másnap ismertem meg szépen és jól Rippl-Rónai nagyszerű asszonyát, Lazarine-t s kis fogadott leányát, Anellát, aki már nagy leány lehet azóta, s a szemei pedig szebbek.

Ez az öreg, szép fiú bizonyosan zseni, nagyon nagy ember s felséges életű. Még dekoráló hajlandósága is amellett szól, hogy szépíteni kívánja a világot, amelyre ez ráfér.

Nem akarta, de az egész világ ismeri, s elismeri minden valaki a világon. Hogy ilyen embert s éppen drága Franciaországunkban összeverdesett a háború? -: sors. Bár úgy tudnék hinni és produkálni: élni, mint ez a majdnem svihákosan gyönyörű, de mindenesetre legelőkelőbb férfiú.

Világ 1915. szeptember 19.

Ady Endre

87. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Hervadnak az asszonyaink

Hervadnak, csúnyulnak az asszonyaink és leányaink széles, nagy vidékeken, híres községekben. Nem, ez nem csupán képzelődés, én ezt figyelem, látom, erősítgetik is ezt velem mások is, és elvégre ez nem csoda. Írva vagyon, hogy a tatárdúlás után szegény Magyarországot Lengyelország segítette ki sok-sok ezer asszonnyal. Most marad-e ország, hogy aki elfogyott férfiainkért pótoljon bennünket, s ország, mely nőimportra fog szorulni. Hervadnak, csúnyulnak az asszonyaink, leányaink, gazdag vidékek nemrégen kackiás, vidám szépei. Nincs annyi hadisegély, amennyivel szegényeket kárpótolni tudnánk, s őket aligha vigasztalja meg, hogy kis húgaik[,] leánykáik számára növeszt a Természet és Idő új férfiakat.

Világ 1915. szeptember 28.

Ady Endre

88. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

„Az Elit kálváriája”

Íme, Jászi Oszkárnak megint egy feledhetetlen célzása, mikor a szó talál, s visszaintünk neki, hogy „talált”. Irigylem, hogy ő poéta Tell Vilmos maradhatott, a Zuboly sírjánál is, holott nálam ez versben is milyen nehéz és kínzó. Hányszor céloztam ugyanebbe a célba, s hányszor kellett az íjat akarattal félrébb rántani. Óh, Oroszországban mennyi mindent meg lehet mondani, s nálunk az aljas árralúszók milyen könnyen mondhatnak meg mindent - nekünk. Ha mi nem maradhatunk meg, följegyzések, levelek, beszélgetések emléke marad utánunk. Szinte jó lesz meghalni azzal a kárörömmel, hogy mennyi szégyent fognak ezek a suttyomdolgok hozni a mai hencegőkre, rokonaikra s utódaikra.

III.

„A senki Dunája”

A németek szokott alaposságukkal és elkésettségükkel figyelmeztetnek bennünket, hogy milyen nagy kincsünk nekünk, magyaroknak, a Duna. Régen tudjuk, és mégse kincsünk, de furcsa, hogy évekkel ezelőtt az én nagyszerű Leopold Lajosom, a gazdaember, költő és gondolkozó elsírta egy kis tanulmányban a Duna nagy árvaságát. A németek valóban nagyszerű emberek, átvesznek, kidolgoznak, sőt meg is csinálnak, de tudja Isten, megint csak azt látom, hogy géniuszra - elég szégyen - mi mégiscsak arra az utálatos franciára hasonlítunk.

IV.

Javítani kell rajta

Ignotus ragyogó írásához, mely a vallásról szólott, csupán egy megjegyzést kell tennem. Az Isten kell nekünk valóban, de ezerszer jobban a rend, fegyelem és hatalom embereinek. Prohászka Ottokárék próbáltak javítani rajta, de nehezen, sőt rosszul sikerült. Nem kívánok én egy előkelő Istent, de olyast, amilyen régen volt: köztetszésre találót. Szóval tényleg „át kell dolgozni” az Istent, aki kegyelmes és kell nekünk. De ne papírból egészítsék ki hiányait, s főképpen ne - szavakból. Mivel a háború után nagy mamlaszság lesz lelkünk sorsa,

gondoskodjanak nekünk egy ösztönző, jó, derék, imádandó közös Istenről. De ez az Isten némi tudással legyen arról is ám, hogy kik éltek s szenvedve gondolkoztak az emberről, *minden* emberről. Mostanában nem vagyok humanista, de ezt az egyet, ezt a princípiumot, magam ellen is megőriztem.

Világ 1915. október 3.

Ady Endre

89. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Csináljunk hasznos jegyzeteket

A Háború most, végre, meg akarja ölni magát, s minden azt mutatja, hogy meg is fogja ölni. De ez öngyilkosság révén néhány tízezer ember készül megvagyonosodva az életben maradók nyakára ülni. Kérek valamit ezennel a jóhitű háborúsoktól, a közönyösöktől (ha vannak ilyenek) s kevés hitosztályosomtól. Jegyezzük, gyűjtsük össze azok neveit, akik a világtéboly alatt rendesnél és elnézhetőnél jobban gyapjasodtak. Ha sokan csináljuk ezeket a feljegyzéseket, reményünk lehet, hogy egy-kettő életben marad közülünk. És mert az élet vissza szokott térni az ő rendes kerékvágásába, lesz majd megint pozíció, rang, cím stb. Hát akkor majd álljon elő, aki él s akármilyen szemérmetlen rendszer jönne, kiáltsa ki a hiénák neveit. Mert ez nem a krimi háború, nem is gyarmati incidens, de a legfelsőbb, legemberibb, legkultúrásabb javak pusztulása. Akik ebből nagyítottabb életre fognak kelni, össze nem tévesztendők a főnixmadarakkal; mert csak lebunkózni való hiénák.

III.

A névtelen levél

Hát engem is elért a névtelen levél, két szuronyos csendőr jött el hozzám a falu kisbírójával. Derék, uras, finom csendőrök, mert a magyar csendőrök jó része, bizony isten, előkelőbb a párizsi rendőrnél. Nos hát, „egy apa, akinek két veje s három fia küzd az imádott hazáért”, engem följelentett Budapest főkapitányának. Nem akarom hinni, hogy Boda főkapitány vagy valamely okosabb főrendőr olvasta volna e zavaros, bús, névtelen levelet, melyet esetleg hazafias „apa” helyett némi némber is írhatott. A vád az, hogy én csak es[e]tenként jelenek meg a Világ szerkesztőségében, de egyébként, mint gyáva dalia, bujkálok a katonaság elől. Nem, igazán régen túl vagyok az ismert nevűek kikerülhetetlen rövid primadonnakorszakán. De mégis illenék talán valamit rólam tudni vagy megtudni a különben nagyon kedves csendőrök nélkül is. E felfordult időkben undoromat hamar elfogyasztottam, tehát csak szánakozásomat küldhetem, az emberi gonoszság és butaság újabb megsiratását, a névtelen följelentőnek.

IV.

Levél Móricz Zsigmondhoz

Drága, jó barátom, köszönöm, hogy a szíved megint előbb s az én szívem helyett szólott. Ha én sejtem, hogy Rákosiék már privát leveleim vadászatára vetemednek, be sokat írtam volna bele abba a bizonyos levélbe. Mindegy, hiszen ma nincs igaz írás ideje, de a B. H. és társai akaratlanul mégis ki fognak dacolni belőlünk valamit. Most már azért is egész magyarságunkkal s erőnkkel meg fogjuk s életben fogjuk magunkat tartam. Amit a Rákosiak

elrontottak, megpróbáljuk majd megjavítani s még ő rossz emlékeiket is elásni. Rákosi Jenő nagy fantáziájú ember volt, s e nagy fantáziából - látom - maradt még valami. Annyi szép tollharc után kérem őt, képzelje el mindazt, amit én joggal hiszek és vallok őfelőle. Ölellek, drága jó Zsigám, s érzem, hogy a jobbakat a Sors a hitványok miatt is, megtizedelve, de mégis megtartja.

Világ 1915. október 17.

Ady Endre

90. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Az Állam siratása

Az Állam sokszor ríkatott meg szegény bennünket, és mégis fáj, hogy most az Államot nekem és most kell elsiratnom. Valóban úgy van, ahogy egy jeles barátom írja: az Állam (nehogy baj történjék a cenzúrával - általában az állam) megbukott a Háborúban. Senkinek se lehet fogalma, mi jön helyette, de valószínűen megtartja a nevét, és - más lesz. Óh állam, Állam, be szép kigondolás valál, s mennyire csak szép lehettél, hogy most jóságod híján fogsz tönkremenni.

Világ 1915. október 24.

Ady Endre

91. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Tűnődés más költőkön

Mondják s hiszem, hogy ez a háború népek háborúja, sőt egyenesen népháború, demokrata szörnyűség. De vajon miért hiányzik belőle olyan nagyon az André Chénier-k, Lamartine-ok, Petőfiek fejedelmi ágálása? Szóval, hogyan nem tudott ez a legnagyobb háború a lelkekbe valamit átlopni a boldogult szabadságharcok hangulatából sehol? D'Annunzio elérte avval az álmát, hogy királya karon fogta, s Verhaeren egy könyve külön fejezetében hódol urának, a belgák nemes királyának. Nekem egyéni fájdalmam például, hogy Ignotus, aki bölcs, megértő gondolkozó és költő volt egész életében, miért bölcsebb és megértőbb ma, mint valaha? Miért kell megérteni minden fejedelmet, diplomatát, államférfiút és hadvezért, hacsak ha véletlenül nem porosz költő az ember? Valahogyan mégsem olyan demokrata ez a háború, amilyennek látszik, s nekem fáj (de igazán nem magamért), hogy a költők nem titánkodnak. Úgy látszik, hogy e nemzedék költői józanságuk nagyszerűségével avagy toporzékolásuk lojalitásával nem ütöttek a szabadságharcokat élt költő-ősökre. Lehet, hogy ki is maradnak, bár az se biztos, egy olyan „alkalom" költői közül, melyben majd pojácásan, de halálos-komolyan napjaik királyainak tudják hinni magukat a költők. Annyit írtak mostanában a háború és költők viszonyáról, hogy a bölcs írások között talán elcsúszhatik e csöppnyi tűnődés is.

Világ 1915. október 31.

Ady Endre

92. A BEPANASZOLT ÉLET

Egy kedves, jó, úri és finom poétagyermekem, fiatal és persze katona, nagyon messziről küldött levélben bepanaszolta nekem az Életet. Olyan szép levélben, olyan öreges intelligenciával s mégis olyan csodálatosan gyermekül, hogy három napja mosolyog már a szívem rajta. Istenem, hiszen Ignotus, Jászi, Hatvany, Biró Lajos, Lengyel Menyhért s valamennyien, kik még a háború előtt voltak, az embert csak meggyötörni tudják. Éppen úgy, ahogy én is csak ezt tudhatom művelni velük, ha olykor írok, s pláne hogyha írhatnék. Nagyobb rangú katonának a fia ez az én poétafiam, szenzibilis, gyönge testű gyerek, akit talán sehol se fogadtak volna el katonának, ha nem egy büszke katonaapa akarja. Arról ír a többek között, hogy mennyire fáj neki a „drága civil gondolkodás szabad és kényelmes lendületének" a megszakadása. „S mert bármennyire szívesen veti magát alá az ember kötelező becsületességgel mindennek, ami muszáj, nem kis megnyugtatásával bizonyos öntudatos meggyőződésnek[,] a katonai szervezet minden egyoldalúsága mellett is zseniális s az emberi észhez […] struktúrájáról, mégis igen fáj megbecsült és finom életünknek és gondolkodásunknak e hirtelen félredobása"… „Talán ebben az életformában is van tartalom és anyag, talán ebből is kipattannak a szavaim ezen verssorokban, s új tartalmak megtalálásának az öröme fog kielégíteni. De egyelőre nagyon fájnak a veszteségek s igen-igen nagy elmúlásuk régi és finom időknek és az én némaságom. Lehet, hogy a tehetségem mondott föl, de én azt hiszem, hogy az Élet, s az is csak egyelőre"… Alig olvastam a nagy Hecc kezdete óta e szomorú szavaknál üdítőbb és vigasztalóbb szavakat. Az én kis barátom bepanaszolta az Életet, de azonnal föl is mentette az[t] a katonás, kedves, alig húszéves költőszívében. Be irigyelhetnők csöppnyi múltját, nevelését, fiatalságát, ha egyszeribe nem állna elénk a mi régi, bepaskolt, de mindig élő ifjúságunk. Üzenem hát az én poétagyermekemnek: nagy csúfság esett ugyan most az emberfajtával, de mégis éljen az Élet. Kik meghalunk, kik megmaradunk, de az Élet, ez a soha még kedvesebben be nem panaszolt Élet, szent, igaz és csalhatatlan. Az én katonafiam igaz művész, hogy a Halál mellett ilyen gyöngéd szerelemmel játszik haragosdit a nagyszerű, víg és komoly, egyetlen Élettel.

Ny 1915. november 1.

Ady Endre

93. TÁVOL A CSATATÉRTŐL

I.

Néhai Ujházi Ede

Majdnem utálatos és bántó, hogy Ujházi Ede szerb harcterekkel és inneni hírekkel agonizált, noha felesége kezét kellett és illett megcsókolnia, mert halott, öreg barátom s valamikor mentorom, szerette az asszonyokat, még ha leányok voltak is. Egyszer, mikor már rossz hírek kerengtek felőle, s azt írták nekem Párizsba, hogy öreg barátom elevenen elrothadt, Velencében egyszer csak észrevettem. A Flórián legkiljebb tolt asztalánál aludt, s mellette egy unatkozó 17-18 éves leány etette a galambokat. Kövér galamb volt a lyány (mi lett belőle?), s látszott, hogy neki kötelessége óvatosan kacérkodnia s emellett vigyáznia a Mesterre. Késő és nagyon napos nyár volt sok magyar a Márkus téren, végre is fölébresztettem az öreget. Én akkor Marseille-ből, hajón jöttem, s az én fölébredt s paralitikusnak hirdetett Ujházim ugyancsak rám ismert és rivallt:

- No, te marha, hát eljöttél a te híres Párizsodból, ahova én sohase mennék, Bangyikám (ezt Bródy Sándortól hallotta)?

Nemes, nagyszerű ember, költő-komédiás, megint valaki ritka, akire a francia ezt szokta mondani: homme de qualité. Egy trénkáplár, ha akarja, ma többet keres egy hónap alatt, mint [amennyit] az ő kényszerű és lefoglalt nyugdíja számított egy év alatt. Szégyellje magát a ravasz minisztérium s minden filiszter okvetetlenség, amelyek még egy Jókait is úgy le tudtak paskolni annak az erkölcsnek nevében, melytől évi tízezrekkel lakatnak jól gaz fezőröket.

IV.

A magyar nyelv

Mindenki tudhatja, hogy magyar vagyok és magyarul és emberül a legbecsületesebb internacionalista. Ezek után, mivel a cenzúra ellen itthon nem hallottunk olyan beszédet, mint például az új francia premieré, Briand-é, csak egy pár szót írjak. A Magyar Nyelvőrben, Szarvas Gábor folyóiratában, Szarvas Gábor halálának huszadik évfordulóján emlékező cikket írt valaki. A cikkhez hozzáírom, hogy nincs az a világkatasztrófa s utána a vízözön, amely ezt a drága magyar nyelvet félreszorítsa. Szégyen és gyalázat, hogy sokan komolyan félnek ettől és gyalázkodnak, holott még Jankovich miniszter sem utálja a magyar nyelvet, s lesz még a kutyára dér.

Világ 1915. november 7.

Ady Endre

94. [NYILATKOZAT]

Tisztelt szerkesztő úr, kérem, közölje e sorokat: A B. H.-ban egy úgynevezett „irodalmi” vita folyik néhány hét óta, s a vitának Dunántúli a vezére. E vita rendjén először azt állapították meg rólam, hogy egy gazdag mecénas pénzéből élek. A következő alkalommal egy nem hozzá szóló levelemet publikálta Dunántúli. Végül most legutóbb azt írta meg, hogy: jól házasodván, kényelmes otthonhoz és jól főző szakácsnéhoz jutottam. Kérdezem önt, szerkesztő úr - s lapjának minden jóhiszemű olvasóját -, lehet-e nekem ezek után Dunántúlival irodalmi (vagy akár politikai) vitatkozást kezdeni? De öntől, szerkesztő úr, azt is megkérdezem még: magyarnak, úrinak és tisztességesnek tartja-e az ilyen *irodalmi* vagy politikai vitát?

Budapest, 1915. november 13.

Budapesti Hírlap 1915. november 14.

Ady Endre

95. RÁKOSI JENŐNEK

Istenem, ha meggondolom, hogy e miatt a vén, szánalmas, de még mindig elég kártékony Rákosi Jenő miatt ma majdnem a „Nyílt tér”-ben akartam szólni. Mert már ott tart ez a jóféle, múltas ember, hogy ravasz bomlottságával szinte a „Nyílt tér” hajdani mérges nyilatkozóin is túltesz. Azt hiszi, hogy az élet olyan, mint a régi Népszínházban volt, s ezenfölül már családi legszemélyesebb dolgokba is beleavatkozik. Most, ha, első tervem szerint, „Nyílt tér”-ben adnám ezt a választ, ki tudja, hogyan magyarázná ez a lendületesen bomlott ember.

Hibás vagyok egy kicsit: miért nem tudtam hű maradni valamikori fogadalmamhoz, hogy Rákosi Jenővel nem állok szóba. Csak akkor, mikor haldoklása előtt utolszor olvas (mert hírlapokat akkor is olvasni fog), írom meg bűnlajstromát. Hogy majd akkor írom meg, mit vétkezett ez a féllátású, sanda, sváb mészáros a magyarság ellen, melyre rászabadították a primitív magyar állami és társadalmi élet balságai.

Csak az menthet engem, hogy a feudális-klerikális Magyarországnak e majdnem tehetséges íródiákja és ügynöke már előttünk és előttem is sokakat kényszerített foglalkozni vele.

Bárcsak - ha már hibába estem - legutóbbi piszkolódó ciklusának legeslegelső cikkére küldött válaszomat a túlzott és neki ki nem járó, meg nem érdemelt ízlés, úriság és gavalléria ne hagyatta volna ki a Nyugatból. Ha akkor e cikkel fejbe kólintom - gyanús hajlamai kedvére -, ahogy én őt ismerem, talán megállítom veszett elszilajodásában, s környezetének őrködő figyelmét szükséges időben hívom föl. Most már azt kezdi hinni, hogy olyan kártékony, mint valaha volt, s hogy háborodott szavainak súlya a régi. Holott ő csak régebben volt igazán kártékony, s huszonöt év óta Magyarországon minden tiszta, új, szép, haladó és magyar nemzedékhajtás azzal érkezett: purifikálni kell, s Rákosi Jenő félrerúgásával kell kezdeni a purifikációt. Szomorú, hogy huszonöt év után ez a levitézlett, ez a magát meghazudtolt újkuruc még mindig támogatott valaki, s hogy a hazafiság és erkölcs fehér tógájával takart korrupció nem kaphatta meg a leszámoló, gyilkos leleplezést.

No, most ez a vénember a legrettenetesebb világháború idején azt hiszi, hogy minden progresszívek kiirtása által helyet kap a mennyországban. Ti. azt képzeli, hogy a háború az ő számára s kedveltjeinek kedvéért üvölt, dúl és pusztít el bennünket, s hogy az ő olvasói még a régiek: naivak és hivők. Pedig a Budapesti Hírlap előfizetői általában, a hivők meg pláne megritkultak, s akik ma Rákosit megértéssel és kedvvel olvassák, azok már csak camorrai bajtársisággal csinálják ezt.

És most Rákosi úrnak s kik általa örülnek, kijelentem, hogy vége az aggságenyhítő harcoknak: én ezzel az úrral, akiről olyan sokat tudok, többé szóba nem állok. Irodalmiakról már régen nem óhajtottam vele diskurálni, de hogy az én magyar patriotizmusomat ez a vén sváb korrigálja, kritizálja: szörnyűség. Figyelmeztetem Rákosi Jenő környezetét, hogy az elvénhült gyermek kezében hagyni, feledni igen nagy kár volt - a nem gyermekeknek való kést.

Én utoljára még két valamit írok ide: 1. Minden Rákosiak fölött érzem magamat, mert több és fölöttük vagyok. - 2. Rákosi Jenő különféle laptartó-gazdái vigyázzanak e vénemberre, mert mostani polémiáiban veszedelmesen sűrűen, babonásan, mániákusan - jóslóan! - kerül elő ez a szó: Lipótmező.

[1915. november 16. vagy 17.]

Ady Endre

96. [NYILATKOZAT]

A Budapesti Hírlapnak *ma* csak nagyon rövid a mondanivalóm, mert talán ő is érzi, hogy Dunántúlija gödörbe csalta. Hatvany Lajos barátom egy cikket írt volt a Nyugatban, s ezt a cikket nekem ajánlotta. Én szívesen fogadtam az írást, mert ebben viszonzását láttam annak a barátságnak, mellyel én neki sok versemet és kötetemet ajánlottam. A Budapesti Hírlap erre sértő módon inszinuálta, hogy Hatvany Lajos az én mecénásom. Ugyanaz a Hatvany Lajos, aki - ezt a Budapesti Hírlap jól tudja - egy irodalmi megújhodás hivatott vezérlője volt. A Budapesti Hírlapnak azonban úgy látszott jónak, hogy Hatvany Lajosban csak a mecénást s

bennem a kitartottat gyaníttassa. Mikor ezt kissé ingerülten kellett megtagadnom, leckét ad nekem, hogy mint kell egy gutgesinnt magyar költőnek a mecénásokkal szemben viselkednie. A leckét éppen olyan energikusan utasítom vissza, mint a kettőnk irodalmi bajtársiságán ejtett sérelmet. További vitákba - éppen a Budapesti Hírlapban jelentettem ki - nem mehetek, mert ellenfelünk rosszhiszeműsége kétségtelen. Hatvany Lajossal pedig addig maradok barátságban, amíg közös igazságokat, ideákat, célokat szolgálunk, amíg élnünk adatik.

Budapest, 1915. november 20.

Világ 1915. november 21.

Ady Endre

97. CSOKONAI - A BÉKEKÖTÉSRE

Illőnek nem, de alkalmasnak gondolom, hogy ezúttal ne a magam versét nyomtassa le a Nyugat. Beszéljen most helyettem ősi testvérem egyik versével a sok hasonló közül: Csokonai Vitéz Mihály.

Tölts pohárt, gyermek! nesze, tölts fejér bort,
Mert fejér borral fogom innepelni
Boldog esztendők ideérkezését,
Tölts bele, gyermek!

Most örüljünk már, mivel, ah! az elmúlt
Gyászos esztendő sok ezer magányos
És közönséges bajokat hozott rám
S árva hazámra.

Visszatért immár olajággal a frigy,
A kemény hadnak kialudt kanóca,
Múlik a jajszó, s örömünket áldott
Béke tetézi.

Béke! frigy! oh, két nevezet! mi hányszor,
Értetek hányszor s be heven sóhajtánk!
Négy betű: négy-négy poharat csapok fel
Értetek én is.

Éljen a szent frigy szomorú hazánkban,
Fel ne lázadjon soha békességünk,
Hogy sok esztendő elérje jussunk
Ilyen örömmel!

Boldog ország az, s az aranyvilágnak
Látszik ott némely fogyatéka, melynek
Tiszta csendesség kebelébe nyugszik,
S nincs hada kinn is.

Boldog ország az, hol az árva s özvegy
Nem bocsát sírván az egekre átkot,
Szántogat minden, s kiki szőlejében
Kényire munkál.

Semmi mesterség nem enyészik ottan,
Gazdag a kalmár s az egész közönség,
Ott tanít a bölcs, danol a poéta,
Él az igazság.

Ah, ti felperzselt legelők parázsa!
Összedült várak s faluk omladéki!
Vérbe tajtékzó patakok: s dögöktől
Bűzletes ég, föld!

Ah, ti borzasztó fene látomások!…
Félek ily gyászszínt ecsetemre venni -
Átkozott volt az, ki előbb örök hírt
Hadba vadászott!

Durva Herosok! noha száz babértok
Lenne a bérem, vagy ez a világ is,
Még se kívánnék veletek cserélni:
Míg Lili kedvel.

Csakhogy e kedves haza békességben
Álljon, és légyen pecsenyém, kenyérkém,
S jó magyar nektárt igyam arra: eb lesz
Néktek irigytek.

Csak közel hozzám ne dörögjön ágyú,
Hogy barátimnak fecsegésit értsem,
Csak piciny lantom cicorázzon: adieu
Trombita-dobszó!

Oh, dicső két név: Szeretet! Barátság!
Ah, becses két név: Puky, hív barátom!
És te, óhajtott Lili, életemnek
Édes aránya!

Négy betűből áll neve mindeniknek,
Akiket szívből szeretek: te gyermek,
Hozz elő négy-négy poharat! Ma inni
Kell ezekért is.

Boldog esztendő legyen ez tinéktek,
Érjetek még több s gyönyörűbb időket:
Véletek légyen nekem is sok ilyen
Jánusi víg nap!

Volna nekem versem írnivaló elég, de, akik várnák is, gyönyörködjenek ezúttal a régi váteszben, Csokonai Vitéz Mihályban.

Ny 1915. december 1.

Ady Endre

98. [ELŐSZÓ SZÉKELY ALADÁR FÉNYKÉPEIHEZ]

Székely Aladár, ez a nekem kedves, nagy intelligenciájú ember s pompás fotográfus, ahogyan én ismerem, bizonyosan tudja jól, hogy ő most az irodalom munkáját pótolja. Egy könyv, mely ennek a talán nagyon is buja termésű magyar korszaknak érdekes, akármiképpen jelentős, sőt tipikus művészeit, íróit fotográfiákban gyűjti össze, hiányzik.

Különös: évek óta beszélgettem erről barátaimmal is, de beszélgettem az éppen olyan éles szemű és tollú íróismerősökkel, akik szinte születvék erre a feladatra. Ma már van publikumunk, mely érdeklődik művészeinek személyisége iránt is, s talán még nagyobb olyan publikumunk, melynek érdeklődése csupán ennyi. Franciáéknál, németeknél ezt az érdeklődést, ezt a kíváncsiságot, a kegyetlen levetkőztetést, ügyes, szemes, jó, bátor írók szolgálják ki és végzik, s mert a napok legendáit is jólesik az embereknek megölve látniok, többnyire nagy sikerrel.

Ám nálunk az irodalom, mely túlnépesedve kilesi a legidegenebb területek réseit is, hogy beosonhasson, jövedelmet csempésszen el magának, egy ilyen okos és természetes munkával adós maradt. Kicsiny ország vagyunk, és sokan élünk Árkádiában: tartunk, sőt félünk egymástól, egyszóval meg lehet érteni az írói gyávaságot, mely nem akar a maga fajtájából provokálni senkit. Itt minden író-művészfélének megvan a saját keserves és szomorú gyülekezetű kis maffiája és aláaknázott kis területe.

Az én Székely Aladár barátom tehát szerencsés, jó gondolattal s nagyobb veszedelmek fenyegetése nélkül állt az irodalom helyére. Kell, hogy nagyjában együtt lássa a közönség a mai író és művész hírességeket, kikről őszinte, írott fotográfiákat nem kaphat, de íme, kap hűséges, erős fotókép- (sőt, nem helytelen szójátékkal), gépképírásokat.

A Székely Aladár gépje pedig nem afféle mulatságos és kevés lelkű gép: egy nagyon kifejlett művészérzésű ember dirigálja kedve-művészete szerint. Persze-persze - mint Ignotus mondja - „ez a realista… naturalista fotográfia… nem mindenkinek kedvére való”, de éppen itt van az irodalmisága is: igaz, kérlelhetetlen és művészi.

Szeretem, hogy ez az album megjelenik, s örülök, hogy a Székely Aladáré, aki íme elmondja innen esetleges és hiábavaló pózainkon keresztül is - hogy kik vagyunk.

[1915. karácsony]

Ady Endre

99. JEREMIÁS SIRALMAI - MINDIG

Karácsonyi öröm helyett

Csucsa, december

Nekem a kedves Bánffy-Hunyadon végre eligazították a dolgomat: egy kedves, nyugalmazott, de most előbújt ezredorvos (!) besorozott katonának. Isten éltesse, kedves, granicsár arcú féldoktor uram, ki nem is sejtette, hogy milyen szívességet alkalmaz nálam. Így: teljes germanizmussal vallom ezt be, mivel, hála istennek, már debreceni jogász koromban alaposan elfelejtettem a német miegymást és derdidászt. Ezek a szavak úgy hangoznának, mintha én gyáva ember volnék, s gyáva katona lenne majd belőlem. Tévedés: sohse voltam gyáva, s a gallérját vagy blúzát le tudtam rántani annak, aki kezem ügyébe joggal került. Mindenesetre boldog vagyok, hogy boldogok egyelőre azok a méltóságos ökrök, akik annyit zabáltak és

zabáltattak az én szénámból. Már eleve kijelentem, hogy Gyóniék és Kiss Józsefék nem alterálnak: így kell viselkedniök a - talán - tehetséggel hiányzóknak. Énekeljék a háborút azok, akiknek ez könnyű, távol, szimpatikus vagy üzlet.

*

Jeremiás, az én legkedvesebb prófétám és költőm ezt írja: „Tekints meg, óh, Uram, mert gyötrelemben vagyok, az én belső részeim elepedtek, elfordult az én szívem énbennem: mert ellened rugódoztam - ott kinn fegyver pusztít, otthon halál vagyon."

Hát hogyan képzelték a rossz hitű fantaszták, hogy ennek a háborúnak komoly Petőfije legyen? Megmagyarázom majd egyszer, ha életben maradok, s jogom lesz hozzá, hogy az igazi magyar, a gondolkozó, tűnődő, vívódó magyar milyen szerencsétlen.

*

Azt írják, hogy a Doberdón rossz, s én úgy érzem, hogy jobb a Doberdón, mint itthon. Gyönyörűen „tisztított" a háború, majdnem mindenki piszkos, s ha akad tiszta, rárohan a piszkosság. Nem kívánok egyelőre neveket emlegetni, de letagadhatlanul[!] fáj, hogy fronton belül életemre törtek. S nemcsak engem, akit nem lehet, de minden hozzámtartozót, rokont és barátot le akartak ölni. Még nem mondom ki az utolsó szót, de kérdem egyelőre, mit akarnak tőlem elvenni? A pozícióimat, a stallumomat, az összeköttetéseimet, a börzeinformációimat? Elvehetik, mert én csak a fiatalokért tartom meg az életemet, s ezeket senki sem veheti el tőlem, pláne kapnak egyszerre két Ady-kötetet februárra.

*

Köszönöm a Pesti Naplónak, hogy helyet adott nekem: egyelőre csak ígérek: meg fogom érdemelni, azaz meg akarom ezt érdemelni. Mióta katona vagyok, nyugodtabb és vidámabb is vagyok, ami természetes dolog. Itt szegény Zubolynak, Bányai Elemérnek volt igaza: együttmenni s együtthalni a többiekkel. De ez csak féligazság: életben is szabad maradni - a többiekért, és ha van ötszázezer halottunk a csatatereken, én legalábbis ennyiszer meghaltam. Egyébként innen, a vidékről, csak jó híreket írhatok: mindenki katona és hazafi, s mivel úgysem tehetek mást, én is valószínűleg az leszek.

Pesti Napló 1915. december 25.

Ady Endre

100. [KOLOZSVÁRI KRITIKUSAIRÓL]

[Levél a szerkesztőhöz]

Tisztelt Szerkesztő Úr, én e levelemmel hetek óta adós vagyok, de nem volt nap, hogy ez az adósságom halálosan ne kínozzon. Talán elhiszik nekem, hogy ez a világkatasztrófa sokaknál jobban szenvedtet, s hét év óta szanatóriumokban reparált idegeimen és beteg szívemen nem javított. De még levelet sem igen tudtam írni hónapok óta, s mostanában pláne ágyamból és betegen fölkelve temetnem kellett. Majdnem egy időben, hirtelen halt meg volt tanárom, atyai barátom, nagyon nagy ember, Kincs Gyula, a zilahi Wesselényi Kollégium igazgatója s egy aranyos, drága nagynéném. Rossz idegeim miatt jobban bántottak Rákosi Jenő és társai mániákus hajszái is (pár év előtt, mikor költőprimadonnának voltam kénytelen lenni, öröm volt minden bántás). Többet is mondhatnék, de talán elüljáróban, mentségnek, ugye ezt is elfogadják.

*

Et nunc: Rákosi Jenőt soha jelentéktelen embernek nem tartottam, sőt, ható, kormányzó valakinek - habár kártékonyságát ifjú diákkoromban is úgy vallottam, mint ma. (Sajnálom, hogy kivételesen írok róla, mert megfogadtam volt, hogy az ő szenilis perfidiáját nem veszem észre már többé. Pedig-pedig ő folytatja a maga kis paralitikus írás-játékait, s mert világháborús zavar van, minden tanuló senkijét fölszabadítja. Például az engem aposztrofáló cikkből kiderült, hogy Kovács Dezső úr nemcsak nem olvasta az Ady-verseket, de olvasni sem tud jobban egy nyolcéves gyermeknél. Olyat mer rólam idézve föltenni, hogy megdöbbenek milliomodszor az emberi korlátoltságon. Az én édes, drága, jó anyámhoz írtam egy verset, három kiadásban nem volt sajtóhiba sem, de Kovács úr rámfog egy piszkos frázist. Csengeri úrról nem szólok: ő halhatatlan abban a korlátoltságban, melyet róla hallgatói megőriztek, s átadnak utódaikban, s ráadásul a fordító Csengeri nem tud magyarul, s úgy fordít, mint egy rossz varga. Jékey Aladár mindig ifjú, érzékeny poéta, akit pár versében már mint gimnázista fiú megszerettem, s akit nemcsak azért szeretek, mert ő engem szeret.

Dózsa Endre kettős nyilatkozata a legsúlyosabb s - nem tagadom - a legkedvesebb is. Ez a magyar író-költő a Rádayak, Vörösmartyak és a többiek fajtájából eredt, aki magyar úri intellektuel, de ősi nobilitását íróságában is magyarként, úrként, művészként egyformán nagyszerűen őrzi.

Köszönöm Desbordes Sephine írását, egészen bizonyos (naponként sok levél nyugtathatna meg), az ifjúság az enyém.

*

Különben szegény és rossz Rákosi Jenő, aki szintén nem olvasta a verseimet, s egy-egy régi-régi, agitációra szánt szocialista versemből szokott idézni, mindig szerencsétlen kezű ember volt. Neki Jókai, Bródy, Mikszáth, Petelei s a minden valakik terhére voltak, még egy Herczeg Ferenc is sok és elbírhatatlan író volt neki. Igaz, hogy Herczeg éppen olyan okos sváb volt, mint Kremsier Jenő úr, akit munkatársa, Alexander Bernát úr, az Athenaeumban egy francia könyv ismertetése által régen kitaníthatott volna: mi a patriotizmus, s hogy az antipatriotizmus - lehetetlenség.

*

Egy emberrel azonban szelíden, történeti stílusban le kell számolnom: ez valami Gyalui Farkas. Mindig tudtam, hogy a Budapesti Hírlapék, illetve Rákosi úrék nem tudnak születtetni írót, mint a Kupa Árpádok, Gyóni Gézák stb. igazolják. Ellenben a B. H. tudott halottakat föltámasztani: ilyen halott volt Gyalui Farkas nevezett - a többek között. Hát úgy történt, hogy elsőéves debreceni jogász koromban pályáztam a Főiskolai Irodalmi Kör Kossuth-emlékvers[é]nek a jutalmára. Akkor a hivatalos poéta Kun Béla volt (ma hódmezővásárhelyi függetlenségi képviselő), s igen jó jambusai voltak. Az én versem se volt rossz, tehát azt mondták akkor nekem: írjak egy humoreszket. Van még mindig humorom, de nem el- és megírnivaló, ellenben s közben (többek között néhai ellenségem, Tóth Béla révén is) kiderült egy plágium. „Uraságod idegen” vagy más volt a címe, nem emlékszem, de én Gyalui Farkas ügyéről írtam első és utolsó humoreszkemet. Tele volt Debrecen város díszterme, és soha talán nagyobb sikerem nem volt, mint akkor. Ezt az embert(?), aki sohse írt le eredeti sort, amit más már meg nem írt volna, nem lett volna szabad (bocsánat) rám - bocsátani.

Egyébként végeztem vele, s most csak arról beszélek, hogy én Petőfinél több magyar verset írtam. Internacionális voltom mellett büszkén mutatok köteteimre: énnálam magyarabb, fajibb és *természetesen* magyarabb poéta - hiszem - nem volt. De Eötvös József, Mocsáry, Justh Gyula és Jászi Oszkár örököse vagyok. Mint régi románbarátot megtagadtak legjobb, legrégibb

román barátaim is, mert azt írtam: Erdély nélkül nincs Magyarország, hiszen Erdély volt mindig az igazi Hungária.

*

A régi Partiumból (furcsa, de igaz) jobb erdélyiek kerültek ki, mint a valódi Erdélyből. Magamon láttam a nyáron, amikor túlmentem Kolozsváron, s amikor a kezes román lapok ellenem fordultak, és én - hallgattam. Pedig én a régi vagyok, nemzetiségi kérdésben, demokráciában, mindenben. Most jut eszembe, katonának vonultam be Kolozsvárra, de ha katona leszek, akkor is egyszerre két kötet verset adok ki. Arra pedig figyelmeztetek minden gonosz érzésű embert, hogy talán szükség lesz még a magyarság védelmére, s akkor én halálos ágyamról is föl tudok kelni, mert - sajnos - többet érzek és sejtek, mint a mai szerencsés vagy szerencsétlen hősök.

Újság [Kolozsvár] 1916. január 20.

Ady Endre

101. [NYILATKOZAT]

Rövid nyilatkoznivalóm volna, tekintetes Szerkesztő úr, a Budapesti Hírlap Dunántúlijának legfrissebb nyilatkozata miatt. Okos, jó barátaim eleve figyelmeztettek, hogy olyan senkibe, mint Gyalui Farkas, még rúgni sem szabad. Ez a senki fölszaladt Rákosihoz (Dunántúlihoz) panaszkodni, s ebből a B. H. megint alkalmat fogott egy új ostoba, gonosz, jezsuita cikk megírásához. Én már látom, hogy Rákosi helyett (mert Rákosit ma már igazán nem illik komolyan vennem) embereivel kell, ha így folytatják, nagyon leszámolni. Itt, Kolozsvárt, egyelőre csak annyit annak a kedves hírlapnak jóvoltából, mely inkriminált írásomat közölte: többet és keményebbet kellett volna írni. Hiszen a kolozsvári senkik még históriai joggal sem élvezhetnek több kiváltságot, mint a budapesti buták. Rákosi ellen nincs semmi szándékom (más természetű vagyok, mint ő), ellenben, ha már nem főrendiháziságomtól jövő, de közte komolyabb méltóságomból (amikor vele s bandájával szóba álltam) lealkudtam, lesz még itt-ott egy kis mondanivalóm. Együtt és méltatlanul sértődtünk meg.

Tekintetes Szerkesztő úr, nem nagy dolog persze, de ezt a kis hirtelen választ küldjük el… (no, nem mondom ki a nevüket)… - *nekik*. Köszönettel és tisztelettel.

Kolozsvárt, 1916. jan. 26.

Újság [Kolozsvár] 1916. január 27.

Ady Endre

102. AZ ÉN KÁLVINISTASÁGOM

Egyik ősöm, Adi (Ódi) István (megolvasható sok helyütt, többek között Szilágy vármegye monográfiájában is), a tizenhatodik század közepe táján végrendeletében megemlékezett a kálvinista rektor-lévitáról is. Diósadon, ahonnan származásunk s egyik prédikátumunk is van, Adi (akkor még az ipszilon nem volt mai fontosságú) Adi (Ódi) István(?) egy bornyút hagyott a rektor-lévitának. Jól tette, s jól tette az én legnagyobb, legbüszkébben vallott ősöm, anyai nagyapám apja, aki Aranyos-Meggyesen az új M. T. Akadémia első folyóiratára hetediknek

vagy nyolcadiknak prenumerált. Előtte főurak, püspökök, akiket talán egy lelkes honfiú kapacitált, de az öreg Pásztornak (a tiszaeszlári előnevet használták, s még nem nézhettem utána, hogy joggal?) *kellett* a magyar nyelvű tudomány, habár még a fia, a kálvinista papnagyapám is szívesebben verselt latinul. Szóval, igazoltam magamat: ősi, legősibb kálvinista vagyok, s ha vallásos nem is lehettem, de életemben, munkámban benne volt a protestantizmus: - s bár internacionalista vagyok - a legteljesebb magyarság. Hogy nagyszerűbb liberalizmusomban elhagyott a zsidóság? - ez az ő dolguk. De a protestánsoknak érezniük kellett volna, hogy az én megjelenésemmel a protestáns s a protestantizmus jelenik meg. „Hejh, Debrecen": nem szeretnék Debrecen lenni, aki a maga gyönyörű kálvinista rómaságát, főoskoláját s vagyonát föláldozta egy alighanem Kalksburgban regulázott egyetemért. S milyen nyílt titok, hogy ezt a gyönyörű kollégiumot, mihelyst egyetem lett, Bernolák Nándor első rektorságára bízták. Diákkongresszusokról emlékszem e szűzmáriás, májbajosnak látszó öcsémre, s megüt a guta, ha komolyan kell tudnom, hogy ez a - Nándor a debreceni egyetem rektora.

No mindegy: a stréber (nincs jobb magyar szóm) Baltazár püspök elküldte a teológus diákokat a frontra, ezeket is: akiket csak lehetett. Nem olvastam, hogy a pápista szemináriumok kispapjait küldték volna, holott ezek többnyire nem magyarok, svábok, mások, s legfeljebb annyira hazafiak, mint Rákosi-Kremsier Eugén.

No: most jutottam el a mondandómhoz: Rákosit a *mai* debreceni egyetemi kör ifjúsága üdvözölte a Nyugat ellen s - ellenem. Rákosi elment fölolvasni Pesten kálvinista diákok előtt, s hajbókoltak előtte gyönge emlékezetű professzorok, papok és világi előkelők. Mindenkinek tudnia illik, hogy Rákosi Jenő jezsuita, kálvinista-gyűlölő volt egész életében, és most csak - politizál. Politizál először is - ellenünk, másodszor (ki tudja? Rákosi még sokáig élhet, vagy a családját el akarja helyezni megint?), másodszor a protestáns Németország se kutya. Debrecen megérdemli, amit kapott, de, óh, félek, hogy a magyar kálvinistaság is, melynek irodalmi lapjában a legszilajabb antiszemitizmust űzi egy Ravasz László nevű s jobb sorsra érdemes volt ember. Az én kálvinizmusom megmarad, mert adott energia a halálig, de undorral vagyok mindenkihez, kik kaphatók, gyávák, bölcsek vagy hallgatók a felekezetemben.

Ny 1916. március 16.

Ady Endre

103. EGY IFJÚ KÖLTŐ

Nevét muszáj (korát nem szabad) elárulnom: Jékey Aladárnak hívják, s Kolozsváron él. Ezüstfehér, dús sörényű, szép oroszlánfej, meleg gyermekszív gyermeki rosszaság nélkül. Annyit mégis (hiszen lexikonok, antológiák úgyis kifecsegik), hogy nekünk[,] vénülő, harcoló, még le nem nyakazott forradalmároknak, de kik már útjában vagyunk ifjúi vadságoknak, atyánk lehetne - évei számával. Egyébként azonban várt bennünket, s mikor megjöttünk, örült nekünk, mint Simeon az ő énekében örült. Nem sokat írt, de negyven évvel ezelőtt írott verseivel is közelebb van hozzánk, mint kortársai avagy az egyenesen Beöthy Zsolt számára író öregen-szüle[te]ttek, akik gyűlölnek s szidnak bennünket, holott minden kieső impulzust az íráshoz, szegény[,] szikkadt emberek, tőlünk kaptak[,] bátorságot, hangot s új formákat is. Nem bukott meg a Kisfaludy Társaság tagpályázatán soha, s nem engedte magát jelöltetni a Petőfi Társaságban. Nem volt nagy költő, de költő volt, s költő ma is[,] igazán és egészen. Szép, ifjú költő Jékey Aladár, aki talán harmadik, de lehet, hogy csak a második könyvét fogja nemsokára kiadatni. Ő is ama meg nem tévesztők közül való, akik nekünk örömünk és

elégtételünk: megéreztek, bejelentettek, szeretnek bennünket, harcolnak értünk. Azok közül való, akiknek a művészi örök ifjúság igazán sajátjuk, s nem erőlködés vagy szemérmetlen csalás. Talán most vagy mostanában közlünk vagy közöltünk egy friss Jékey-verset a Nyugatban. Szerencsések vagyunk, hogy a mi közönségünknek ilyen nemes és ifjú költőt mutathatunk be.

Ny 1916. május 1.

Ady Endre

104. A PROTESTÁNS SZEMLÉNEK

Májusi öröm: hosszú elhallgatás után a B. H. Dunántúlija újra megkísérli, hogy lapjának népszerűségét az én megtámadásommal foldozgassa. Halottnak hallgatni illenék, s én valóban síromból és rezerváltságomból nem lépnék ki Dunántúli kedvéért. Ám szólok mégis, szólanom kell másért, más okból, más és új alkalomból, melyet Dunántúli támadásához a Protestáns Szemle adott[,] ki egy Nyugat-beli, egyébként megcsonkult cikkecském miatt egyházi átok alá vetett, de legalábbis megfenyeget s fenyít azzal, hogy az én kálvinistaságomat csak - a borjú hiheti el. (Apropos: borjú, Istenem, a virágos, véres, merész kapu, amelyet megnyitottam, nem is olyan új már, s mégis még mennyien horkannak föl előtte riadt bámészkodásukból.) Tehát a borjú: kénytelen vagyok a borjúról (mert előre látom, hogy az ellenem megint nekilendült *irodalmi* offenzivában ez a borjú is szerepet kap) egyet-mást elmondani. A múltkoriban egy félkegyelmű könyv jelent meg: „Rákosi és Ady": mulatságos kis könyv. Ez a könyv egyéb bohókás dolgai között azt is állítja, hogy én (óh, szörnyűség) vagy paraszt, vagy zsidó származású vagyok. Egyik ellen sem volna okom védekezni, de hogy bebizonyítsam: *még ebben sincs* igaza a túlsó oldalnak, hivatkoztam egy régi oklevélre, mely szerint évszázadokkal előbb egyik ősöm borjút hagyományozott a lévitának. Tehát (egyik sem különösebb áldás és érdem ugyan): régi nemes magyar és kálvinista vagyok. A Protestáns Szemle „felsőbbséges szellemű" szerkesztőjének pedig még csak azt akarom üzenni: az Úristennel való viszonyomnak hagyjon békét. Régibb, szebb, igazabb és bensőségesebb, sőt protestánsabb is a korrelációm, mint némely előkelő, egyházi dignitárius pietistáké. Magamat az egyházi átok ellenére kálvinistának tudom, a kálvinistaságnak négyszáz év óta élt és bevált értelmében. Ha azonban a kálvinista nevezetet köldöknézésre, szemforgató kvekkerségre, „szentgyakorlat"-ot űzők számára foglalják le *hivatalosan:* akkor - hát *akkor*, de *csakis akkor*, nem vagyok kálvinista. De protestáns vagyok, és protestáns maradok akkor is, s e gyönyörű szónak igaz mivoltában protestálok, hogy liberális, szabad magyar hitvallásból sors-sújtotta, téboly felé támolygó emberek a klerikalizmusnak, a reakciónak segédcsapatokat szervezzenek.

Világ 1916. május 5.

Ady Endre

105. A FÖLTÁMADT JÓKAI

Most olvasni Jókait, minden könyvét kilencedszer, tizedszer: ennél több és gyönyörűségesebb kuriózum kevés van. Most látjuk csak, hogy milyen naiv a vátesz, s a naiv költő mégis hányszor és sokszor lát jobban a komoly írástudóknál. Ha a nagy francia forradalomról s az első Napóleonról s koráról ír, vadromantikus, de látó és biztos, különb az öreg Dumas-nál. A

mi szabadságharcunkról írott történetei pedig már majdnem együgyűek, az újságíróé, a politikusé, a pénzgondokkal sújtott emberé. Az orosz viszonyokat jobban ismeri, mint a magyarokat, s a krimi hadjáratot tisztábban tudja és meri látni, mint Bosznia okkupációját. III. Napóleon udvara is ismerős neki, a francia-porosz háború mivoltát jól sejti, de A jövő század regényének megálmodója alapjában századrészét se álmodta meg a ma történőknek. Húszezer maradt a véres csatatéren mondja -, s mikor leírja a Mahatius-ágyút, elárulja, hogy ennél szörnyűbbet már nem találhat ki az ember öldöklő szelleme. Sokat tanulhat s okulhat az ember Jókaiból, s én még csak egyet ajánlok figyelembe, azokat a könyveket, melyekben Nagy Frigyesről s koráról írt. Olyan bizonytalan a Jövő, hogy ezennel reakciósan a Múlthoz utasítom a látni kívánókat.

Ny 1916. május 16.

Ady Endre

106. „HADAK ÚTJÁN": VERSEK

(Halmágyi Samu kötetje)

Halmágyi Samunak a világháború kezdete óta ez már a második verseskönyve, s már csak azért is becsülnivaló poéta, mert megkönnyíti a kritikusa dolgát. Erdélyi ember, tanár ember, ki bizonyosan verselt volt már diákkorában, de most a természettudományoktól a világháború csábította vissza a poézishoz. Kivételesen kritikus fej, látó, szigorú önmagához, s nem hiszem, hogy a legnagyobb siker is megengedtetné vele, hogy például Gyóni Gézává tétesse magát. „A tollat - írja - Erdélyünk adta a kezünkbe sokunknak, a mi izgalmunk ebben a nagy időben nagyobb volt, mint az ország bármely más részében lakó magyaroké." Sajnos, levelének csak néhány passzusát idézhetem most, de ez a kevés idézhető passzus is kritika az én kritikám helyett, jó, sőt teljesen az enyém is. „Nem a háború dicsőítése volt célom, hanem a magyarság tetteinek magasztalása és jogainak hangoztatása,… nem szeretném, ha vérszag érezne dalaimon." „Egy vágy felé fordul minden versem, a Béke felé…, s azokat is, melyekből harciasabb hang csendül, a Halál arcára szántam rózsás takarónak." S azután ama kettős veszedelemről is ír, amely annyiunk magyarságát és emberségét nyugtalanítja, de hinni és hitetni akar mindig. Van a kötetben öt-hat teljes, szabad, szép vers, rossz nincs is benne, s különösen kedves s erdélyi, hogy Tinódi Sebestyént juttatja eszünkbe Halmágyi Samu. Ez, ilyen a mai Tinódi, ódonságos, de nyugtalan krónikás, érdemes tudni a kötetéről, ő adta ki Dicsőszentmártonban, ahol tanár, s bizonyosan rá kell fizetnie arra, hogy kultúrás ember, félő, jó magyar.

Ny 1916. május 16.

Ady Endre

107. ELLENSÉGEKKEL EGY SZÁNDÉKON

Csoda és szomorú sors (de csodák és szomorú sorsok idejét éljük), hogy olykor majdnem egyet s ugyanazt kell mondanom - Rákosiékkal. Talán az a különbség egyezőségünk között, hogy Rákosiék a labancság kötelezettsége mellett némi, olykoros kurucságra is kaptak - engedelmet. Hiába, az előfizető ember kitartó és makacs, meg kell tartani őket s látszatát a régi sovén dühnek. Szerény magam sohasem voltam sovén, de nagyon predesztináltnak vallottam mindig

magyaroknak Közép-Európába kerültét, s vallom, hogy ezer év tanulságait s törvényeit még egy világháború sem radírozhatja ki. Szóval: én néha nagyon ellenük vagyok szívemhez nőtt s minden forró szeretetemmel megtartani akart barátaimnak, s „ulula cum lupis…”, ízlésem, ösztönöm ellenére ellenségekkel vagyok egy szándékon. Él Kossuth Lajos még mindig, s Nyugattól tanulva én mégiscsak Bizánc felé kedvelek fordulni. Esze Tamásék ügyét úgy rontották el valamikor, hogy a hatalmasak, a császár bárói, Esze Tamásék mellé álltak. Esze Tamás utódjai legyenek ügyesebbek, s ne csináljanak egy megfordított ostobaságot. Én szeretem a szellemes írókat, de jobban szeretem az adott valóságot, melyet igazság híján is igazságnak nevezek. Pénzesek és ötletesek hagyjanak föl már evvel a százfajtájú Közép-Európa-tervezgetéssel. Ne féltsék magukat, ők mindig megkapják a maguk áhított Közép-Európájukat, a magyarságot pláne ne féltsék: ez a magyarság azért élt eddig, mert tovább kell élnie.

Ny 1916. május 16.

Ady Endre

108. VALLÁS ÉS DEMOKRÁCIA

Üzenet a protestáns vitázóknak

Üzenem Debrecenbe s mindenhová, hol magyar protestánsok igazán élnek és beszélnek, üzenem pedig Pál apostollal: „senkinek semmivel se tartozzatok, hanem hogy egymást szeressétek”. Üzenhetnék viszont az ótestamentumi Jeremiással emígyen is a rossz értelműeknek, hogy csináljatok csak magatoknak köteleket és jármot, s vegyétek csak azokat a nyakatokba. Fájó is, jó is, hogy szólhatok a borzalmak mosti idejében a Biblia igéivel, szólhatok Jeremiással és Pállal, s kimenekülhetek az órák érkező, véres híreiből.

A Világ megengedi bizonyára nékem, szomorú, néma s vajmi sokszor kétségbeesett hetek után, hogy újbóli megszólalásomban megint egy kicsit saját ügyem védőjének láttassak. Csak látszani fogok ilyennek, mert hiszen csak(?) arról van szó, amit a magyar radikális publicisták félve s ritkán mernek szóba hozni: milyen lábon is állnak egymással magyar demokrácia és magyar protestantizmus? És még arról is szó van: tudják-e a magyar protestánsok, hogy Pázmány előtt a magyarság kilenctized része protestáns volt, s ma Magyarország kilenctized része lehetne magyar?

*

S most jön a vallomás, amivel betegségem és bánataim miatt eddig adós maradtam: ellenségeim gyönge és rossz értelmű protestánsokkal is próbáltak ellenem szövetkezni. Nem ellenem, de igazam ellen, ám megismertek, s igazam mellé állottak az igazi magyarok és protestánsok, s ezért élni és halni egyformán érdemes. A ref. lelkipásztorok lapja, a Lelkészegyesület, egy Haypál Benő, egy evang. Nagy Lajos és sokan-sokan észrevették riadva bennem a riadt és ártatlan üldözöttet. Mert a Világ híveinek nem szabad elfeledniök, hogy az igazi magyar protestantizmus: demokrata, haladó, bátor és emberies. Ha csak véletlenül is sikerül szétválasztanunk a jókat és rosszakat közülük, már ez is majdnem dicsőség, amikor az élet fölöttünk, magyarok fölött borult be legterhesebben. Amikor Prohászka és Zselénszky látszólag ellenségesen, valójában jó szerepkiosztással a magyar nép, helyesebben a magyar nép magva, a protestánsság ellen jelentenek be harcot.

*

Nem felekezeteskedek[!], mások kezdték és csinálják ezt, sőt mások azok, akiknek erre kész a programjuk, mikor az emberi civilizációból eltemetetlen temető lesz. De vallom, hogy bennem az én ellenségeim, akikkel ma már némely protestánsok is szövetkeztek, nem az új poétát (hiszen nem akarok az Akadémia elnöke lenni: az mindig Berzeviczy lesz), de az új emberségeket s nyugtalanságokat szító radikális magyart és kálvinistát félik s üldözik, akit régi lenézésükkel ártalmatlanná tenni nem tudnak. Igaz, hogy ma mindenki gyógyítanivaló, a fronton és a fronton innen [-] nem csoda -, de azt üzenem a magyar protestánsoknak, hogy Magyarország sorsa, sőt a magyarságé, szívünk és lelkünk adóslevelén van. Semmi buta nacionalizmus, a magyarság dolga nagyobb dolog: ne tessék odaadni magukat némelyeknek együgyűségből vagy számításból a legmélyebbről fölmunkáló poklok számára. És mindenki, aki ért, ha nem is helyesel, gondolja ezekhez mindazt, miket én most velük, persze nyomott betűkben, nem közölhetek. Csodálatos és megdöbbentő: Erdély[,] „a vallási liberalizmus klasszikus hona", ma olyan reakciós protestáns részről is, hogy gyászos jóslatot kell néha önmagunkban jósolnunk.

*

A Lelkészegyesület felelős szerkesztője, dr. Lencz Géza, igaz ember igaztalan időkben[,] s e közlönynek kiváló vezetői a vallástalanság vádja ellen védenek engem. Megint azt mondom igaz kálvinistaságommal: az én Istenem az én lelkemé, s az én lelkem az én Istenemé. Apai s anyai ágon kálvinista papi ősök szép árnyékai védenének meg bár, de magamat különben is megvédem én magam. Sors, rendeltetés, bizonyára isteni törvény olyannak teremtett, amilyen vagyok, még ma is emberben-hivőnek, emberi boldogságok lehetőségéért küzdő valakinek, ha csekélynek is. Hiszem, hogy az emberiség kiheveri e legszörnyűbb átkát, hiszek az észben és belátásban, mely isteni eredetű, hiszek a fajtámban, bár annyiszor nem érdemelte meg az ilyen hitet. És üzenek magyar protestáns testvéreimnek: most legyenek protestánsok, emberek és magyarok, mert nagy-nagy viharban széled szét a nyáj, de nagy viharban tud legjobban együtt maradni.

Világ 1916. június 29.

Ady Endre

109. ERDÉLYI EMBER BÁNATA

I.

Az öreg saskeselyű

Az öreg saskeselyű, aki vénebb, több a bolygó zsidónál, Faustnál, Ádámnál, mindenkinél, nagy alvása után fölébredt. Tud persze a Napba nézni, mint mindig, de a Napnál jobban szereti a Földet, kit már sokszor végignézett, s látta róla, hogy a legnekivalóbb. Ilyen halhatatlan saskeselyűt kell gondolnunk és látnunk, mert különben megáll a szívünk. Sokaknak megállt a szívük már, de vannak még élő szívek is. S az élő szívek az ő szemeikkel ma már nem tudnak mást látni, mint az örök saskeselyűt. Az örök saskeselyűt, ki hamarabb volt persze, mint az ember, s aki fölségesen mulat, mihelyst fölébred valami ember-szamárságra. Óh, öreg saskeselyű, ne nézz, te, aki a Nappal is szembenézel, egyformáknak bennünket, kik látszatra egyformán emberek vagyunk avagy lennénk.

III.

Új keresztes hadjárat

Egészen, ugyanúgy: a keresztes had-dúlások korát sikerült vissza-élnünk, szegény mai élőknek, nekünk. Megint a Gondolatra gondolok, kit egy nagyobb *Gondolat* az emberre bízott. Nem mondom, hogy az ember a hibás, de kár volt a Gondolatnak az emberre bízni rá a Gondolatot… Effélékről szegény Anatole France is sokat gondolkozott… Az Ember (szabadjon régi megállapításokat megállapítani) utolsóbb a legutolsó hüllőnél, de úgy kell nekünk.

Világ 1916. augusztus 15.

Ady Endre

110. REGÉNY: VISZONTLÁTÁSRA, DRÁGA…

(Tersánszky Józsi Jenő)

Tersánszky Józsi Jenő a Háború folytán formát változtatott, s „élmény”-ei mintha szentimentálissá tették volna ezt a régibb, ifjú kíméletlent. Erre gondolhat mindenki, aki új regényét olvassa, s aki pláne még, miként én, többre nem gondol ennél is. Én például e regény első, sőt második elolvasása után is szimbólumot, allegóriát s ilyenféléket véltem találni vagy fölfedezni a legújabb, az író-katona Tersánszkyban. De Tersánszkyt figyelem és ismerem, s azt is tudom jól, hogy ez a Háború, akármilyen nagy H-val is muszáj írnunk, ilyen átformáló csodákat képtelen megcsinálni. Ez a regény bizony sem a Háborút, sem a lengyelség sorsát nem akarja, de semmit sem is akar szimbolizálni. Csak nagy érdeme, az egészen megcsinált írás-dolog érdeme, hogy elismerésünk fejében az írás mögött babonás, túl esztétás hatóokokért is kutatunk.

Voltaképpen Tersánszky Józsi Jenő háborús regénye az én mostani háborús olvasmányaim közül talán az első igazi háborús regény. Titkos mottója mintha ez volna: hiszen igaz, háború, sőt Háború van, de ember is van, embersors is van, s a gépfegyver sem pattoghat ember nélkül, s ha nincs ember: kire?

Mi a megejtő ebben a regényben? -: a keresett formája bizonyára nem, s megint az író epilógusa sem olyan stílusos, amilyennek ő eleve kigondolta. Egy elszegényedett, érett, lengyel úri szűz ottreked Galíciában a Háború elején, s beteljesedik vele az a végzet, amelyik egy normális hadgyakorlaton is elérte volna. Még csak hadgyakorlat se kellett volna, ez már régi dal, s a rokonsorsú irodakisasszonyok nem ülnek le utána a zongorához szonátákat játszani avagy naplót írni.

De hogy a háború mégis el tud férni e regényben -: ez a legnagyobb virtus, ezt csinálta meg Tersánszky úgy, hogy: a Háború nem fontos. Egy élet fontos, egy sors, egy logikus vagy logikátlan vég, egy történet vagy történetté mállott líra a fontos. S Tersánszkyt nem is igen érdekli más, mint hősnője, holott ügyes kezű, ravasz szemű ember ő, de itt, most csak egy nőnek kellett jellemét és rendeltetését világítania. Különös, hogy háborússá igazán csak az teteti a regényt, hogy valami ideges, kapkodó előremenés-fajta érzik rajta. Mint amikor a tartalék hirtelen, váratlanul kap parancsot, s mégis úgy akar a frontra kerülni, mintha örökétig erre készül. Tersánszky nem így szokta ezt máskor csinálni, ő: az ő „élmény”-ei (így hívja őket) a kegyetlenség leggondosabb rendjében követik egymást. Néha annyira fáj a brutalitása, hogy hajlandók volnánk vállat vonogatva novelláját vagy kisregényét szabad riportoknak

hinni. Nem azok: író van mögöttük, bennük -: minden szavában író Tersánszky Jenő, s annyira író, hogy néha önmagát tréfálja, kínozza érte.

Egy kicsit útmutatás e regényke a Háborúban tallózóknak, nem a remek, nem a teljes írás, de tudatos íróé, aki talpra esik, s akinek egy kis Háború nem a világ. Engem fölháborított, pedig nyilván más az én lelkem útja, sorsa s a mondanivalóm nemkülönben. Mégis: ez a „föl a fejjel", ha gránát vagy téboly fogja mindjárt leszedni - ez szép, és a Tersánszky regénye is.

Ny 1916. december 1.

Ady Endre

111. IGNOTUS HÁBORÚS KÖNYVE

(Egy év történelem. Jegyzetek 1914 tavaszától 1915 nyaráig)

Mert olyan csodálatos dolgok történnek most, hogy az emberek, kik még megmaradtak, még ezek sem hisznek a csodákban, kezdjük kis írásunkat egy többszörös, paradox csoda-vallással. Csoda az, hogy Ignotus könyve ma talán aktuálisabb, mint megcsinálása heteiben, s csoda az, hogy e könyvről méltósága szerint alig-alig írtak. Ez a könyv, bizony, félelmetes könyv, nem színes, hangos, könnyű háborús tudósítások egybegyűjtése, és még egy csoda: ezer baj és betegség közepette s eleitől kezdve fájt, hogy én nem siettem kimondani róla a kimondani dukáltat. Hát elkésett embernek több szabadván: sietek mindent eleve megmondani: Ignotus háborús könyve a legkülönb a megközelíthető minden háborús és semleges nációk háborús publicisztikájában.

Kegyetlen könyv, mert két ember, sőt három ember írta: 1. a sokat tudó, 2. a vátesz, 3. a magyar. Ignotus gondolkozónéműsége soha erősebben fején nem sújtott gondolkozó embereket, mint ebben a könyvében.

Mégis úgy kell lenni: ma a Háború valóban (nem hittük) mindennél fontosabb, hiszen Ignotus háborús írásai elfeledtetik a poéta Ignotust. Ignotust, a literátus vezért, a minden szépért és jóért (bocsánat: ezek nem Ignotushoz méltó szavak, banálisak lévén) hevülő Ignotust, a szinte mindentudó és mindenértő Ignotust.

Utálok majdnem minden háborús írást, de gőg, de öröm, de a lelkem gyászának akaratlan, váratlan megtisztelése volt ez a könyv, mikor megkaptam. Pedig ezt a könyvet még az Ignotus talentumával se írtam volna meg, pedig fáj nekem az Ignotus nagy tisztánlátása, e könyvből borzasztóan kisugárzó.

Ilyen időkben talán jöjjenek és éljenek inkább az uszítók, a cinikusok, a bizakodók, mindenféle elfogultak, de a szigorú bölcstől - mondom megint - félni kell.

Ignotus szigorú bölcs, s ő, aki költő és gondolkozó, inkább gondolkozni s megállapítani akar, mintsem fantáziájának idétlenül megadni magát. De ez majdnem szamár ítélet volna így: Ignotusnak gyönyörű fantáziája bizony (megint bizony) benne van e könyvben, mert olvastam azótai háborús írásait is, s nem kellett zseninek lennem megismerni Ignotusban e borzasztó korszak és mindenválság legerősebb sejtőjét és sokszor jósát.

Persze, hogy súlyos megállapításai, kegyetlen és nagyszerű összefoglalásai mellett se lehet, ő se lehet az a kritikus, aki tudna lenni. De többet és bátrabban nem írtak még magyarul máig olvasni jól tudók számára, mint Ignotus írt. Értem azt, hogy Sienkiewicz halálakor nem írta meg, hogy Sienkiewicz könyve[,] a Bartek Slovik[,] a többek között, a hősi mivoltnak is a

legmaróbb szatírája. De már Anatole France-ról írván az ő helyén okvetlenül megemlítem, hogy France a Galliába betört rómaiakat barbároknak deklarálta, mint most a poroszokat szegény France teszi egy fényes géniusznak megríkató elhanyatlásával.

Általában írókat, poétákat még jobban fölhasználtam volna a világőrület s készülődésének demonstrálására. D'Annunzio írta régen: „gyakran megesik, hogy becsvágyam fölperzseli a gondolataimat". Ugyancsak D'Annunzio írta ezt, szintén régen: „más időben talán én is meghódítottam volna egy sziget-tengert". És Goga Octaviánunk néhány év előtt mondta nekem, s én nem értettem: „nagy földindulás jön hamarosan, vagy elbúcsúzok egy ilyen sekély világtól és élettől". És Maeterlinck és a többiek? -: Miként mi is Ignotusban[,] az íróban, a kivételes gondolkozóban s a poétában kaptuk meg a mai pokolnak Vergiliusát. Csak éppen (s ez a legnagyobb csoda) szeme, értelme, szíve lebírta mindenkinél jobban az eseményeket, a szörnyű káprázatokat. Ignotus nem heccelt, s ha mindent nem is írhatott meg, nem ámított, de fölemelt minket. Könyve végén írja: az ember leszokik arról, hogy akár magától, akár mástól csodát várjon. De azzal a csodával, hogy egy évig benne tudtunk élni ebben a háborúban, s meg akarunk maradni, megváltottuk minden csodának adóját, mit magunkra mérhetünk. „Egy éve[,] hogy a halál itt lakik közöttünk, s mi az életre gondolunk, az életnek dolgozunk, s az életnek élünk." „Hiszünk az életben, s e hitünket öngyilkossággal sem tudjuk magunkban megrendíteni."

Így végzi Ignotus a könyvét, s Istenem, harmadik éve tart már a csoda, s nem tudtunk lemondani az életről. Jöjjenek Ignotus újabb háborús írásai, a második s immár a harmadik hadi esztendő termése: a kegyetlen csodák, de hős csodái az ember hinni-akarás[á]nak s hirdetői, hogy Ignotus a még nem halott szemeknek kegyetlenségében milyen jóságosa s helyettes látója.

Nemcsak élet-hívésünknek, de elszánt, bús megállásunknak, magyar sorsunk véres szépségének krónikás bölcse, vátesz vezetője: Ignotus, akiről sohse hitte volna valaki is, legrajongóbbja, hogy ha összeomlik is a világ, ő marad, gondolkozik, szenved, gyötör, de vigasztal is.

Ny 1917. február 1.

Ady Endre

112. [EMLÉKSOROK AZ ISONZÓNÁL HARCOLÓ V/4-ES NAGYVÁRADI HONVÉDZÁSZLÓALJ HADIÚJSÁGJÁBA]

Megpróbáltam, nincs, nem lehet hozzájuk méltó óda, magyar honvédekhez, lélek, test és végzet *héroszaihoz. Magyarul* megállni a messze pokolban: ezt csak a honvéd tudja széles e világon, mert ez másabb minden másnál. *Magyarul* megáll, *magyarul* rohan, *magyarul* töpreng, *magyarul* kételkedik, s néha egy kicsit kétségbe is esik - *magyarul.*

S mert ilyen *magyarul* áll mindenütt, hova rendelteték, mert megszokta már, hol a Sors legjobban veri, nincs emberebb a magyarnál. A honvéd hősisége az az elszánt akarat, mellyel, kivel a magyar meg akar maradni a Nap alatt, sőt a Nap fölött. Minden fájdalmaimhoz szeretném még a honvédbakák fájdalmait, szenvedéseit hozzálopni. Minden szeretetemet, csodálataimat s utolsónak bénult, de mégis jó szívemet küldöm az Isonzó menti testvéreknek.

Magyarul állják s megállják a frontot, jöhessenek vissza mindnyájan minél hamarább, mert itthon sok a dolog[.]

Isonzómenti Tárogató 1917. március 31.

Ady Endre

113. RÉVÉSZ BÉLA KÖNYVE

(Beethoven - Miniature)

A Csöndnek egy különös dinasztiája jön felénk megint pompásan és álombeli lármájával az ő birodalmának: Révész Béla új könyvet jelentetett meg. Sokan és sokáig hitték Révészt a szomorúságok nehéz nyelvű avagy a fájdalmak szaggatott hangú poétájának. Mindebből csak poétaságának bizonyossága került ki bizonyosan és az, hogy Révész más, mint más, és hogy nehezen és nehéz anyagból dolgozik.

Mégis van jó tábora e súlyos poétának, kit Babits Mihály tisztelt barátom alighanem unalmasnak tart, s akinek írásain magam is érzem a meggyötörtség kínjait. De nem hiszem mégsem, hogy szenzációsabb történetei lehetnének valakinek, mint Révész Bélának, aki minden *szavát* megéli és megszenvedi. Aki az élet piszkos, széles, gyors sodrát kerüli, okvetlenül úgy jár, mint Révész: néhány régi s egy-két új történésről tud, s ezekben: ő a hős, s ezekben: az élet muzsika lesz, a legtöbbel több az életnél. Nagyon kell a művészi szépséget és becsületet szeretni, hogy Révész Bélát annak a külön járó igaz poétának lássuk meg, akicsoda.

Szocialista, de nem harsány, szenvedő, de nem dicsekszik a szenvedésével, érzéki, de mintha csak írásban könnyítene magán, s amit leír, a legvakmerőbb is, gyémánt, ami üveget vág, de olvasója vérét nem tüzeli, csak csillogtatja.

Nem vallom a legjobb könyvének ezt a könyvét, de egy szemernyivel se kisebb és súlytalanabb az előzőknél. Minden, amit Révész ír, eksztázis, az életnek fokozott fogyasztása, bús gondú és szép, tehát művészet.

Van némi jogom az itt-ott túlzottaknak látszó jelzőkre: Révész Béla bajtársam volt budapesti, velencei, párizsi éjszakákon. Álltunk éjfélben a hídon, mely alatt Zola híres pályaudvarának vonatjai futottak ki és be, néha tíz is egyszerre. Beszélgettünk, s akkor láttam, hogy ez a Révész Béla mindent meg tudna csinálni, ami divat, kiabálós és populáris. Értem, s meg tudom bocsátani neki, neki, aki a világi lármát csak *nézni* tudja jól, hogy csak a saját muzsikáját vallja és dalolja. De tisztábban s áhitatosabban senki még a pennájával nem dolgozott nála, s hogyha hallani úgy tudna, mint nézni és látni, gyémánt-szavai életmeleget kapnának, s jó tábora megnövekednék, mert vidám tarkaság díszítené az ő komor, kissé monomániás poézisát. Meggyónom azt is, hetykeség így beszélni egy majdnem mindig magáról író valakinek, mint én, de, istenem: a kurta sorú lírikusnak valami különös privilégiuma van, mint a császároknak avagy a birodalmi grófoknak.

Tökéletes és tökéletesített magyar nyelv, zúgó muzsikájú, nagyszerű emlékezni tudás (ha kevésre is) s az érzés, hogy Révész érzi mindennek egymástól függését: ez az író.

Mi lesz a világnak mostani fölborulása után? - ki tudja? - de Révész megmarad érdekes, igaz, külön egyéniségnek újabb emberöltőnk irodalmában. Talán csak nem pusztul el a fehér faj minden kultúrája, s ha mi magyarok meghalnánk, még mindig akad talán egzotikumokat kereső, idegen irodalmár, aki utánunk néz.

Szegény Zuboly, akiről Révész olyan szépen ír, ha élne, meg is vigasztalna bennünket, valahogy így:

- Amit az embernek fájdalmas muszájjal ki kellett mondania s leírnia, megmarad az utolsó emberig, aki még el tud tűnődni azon, hogy miért is ember ő, s miért is kell gondolkozni, jókat kieszelni s tönkremenni az embernek.

Ny 1917. április 1.

Ady Endre

114. TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

Petrovics-Petőfi, Steingaszner-Tömörkény: értem a jó németeket, hogy ők messziről a próza Petőfijének látják Tömörkény Istvánt. Persze nem jól látják, de nagyon érdekes, hogy ők, germánék, a magyar tősgyökerességet majdnem mindig idegen vérű magyarokban kapják.

Tömörkény István több volt a művészfotográfusnál, sőt nagyon komoly és jó író volt, ám még anekdotázni se tudott remekül. Mikszáthnak nem eredeti témája például a kaszavásárló paraszt, de megcsinálta, viszont Tömörkény a klasszikus előrajz után is alig tudta a subát megvásároltatni a parasztjával. Nohát igen: a megkomponálás művészete nem adatott meg neki, s minden filozófiája mellett az egészen nagy író felsőségessége.

Holott írónak igazán író volt néhai jó Tömörkény István, nagyon magyar s annyira szegedi, hogy az már szinte bosszantotta az embert. Ezt az irodalmi regionalizmust vetettem valamikor a szemére, amikor régen, mint vidéki szerkesztők, hajba kaptunk. Szeged sajtója akkor találta ki, hogy Budapest kozmopolisszal szemben Szeged a magyar Moszkva, s Nagyváradot pláne lekicsinyelte.

Én ifjúi igazságtalansággal ütöttem Szegedet, Tömörkényt, s Tömörkénynek egyenesen szemére hánytam, hogy ő miért nem olyan nagy, mint Csehov vagy pláne Gorkij. Hát Szeged nem magyar Moszkva, de igazán nemes, kultúrás törekvésű város, ha naivul tőkét is akar kovácsolni abból, hogy egypár valódi írónak kurtább-hosszabb stációja volt. A szegedi magyart pedig, gondolom, érzem, s mondják, senki úgy nem látta és rajzolta, mint Tömörkény István. Ebben szinte kártékonyan nagy az ő művészete, mert a külföldi, sőt a tájékozatlan városi magyar generális magyar típusnak fogadja a Tömörkény szögedi embörét. Pedig a bretagne-i vagy normandiai és a délfrancia franciák között van csak olyan temperamentumi különbség, mint különböző vidéki magyarok között.

Hanem tárcaírónak alig tudok elképzelni magyarban különbet, az aprólékosságnak ilyen kivételes művészét. Néha-néha úgy fölmelegszik, mint egy igazi nagy költő, egy lírikus, s az embereket pedig mindig szereti. Olyan valaki, akihez el fognak járni iskolába, tanulni, sokat tanulni, esetleg nála tökéletesebbre menendő nagyobbak is. Nem magyar Csehov, Gorkij vagy más volt, de ő maga, a szegediek s minden magyarok értékes Tömörkényje. Hírlapi heccünk után nem kíséreltük meg a személyes barátkozást, de nem volt Tömörkénynek kíváncsibb, szeretőbb olvasója, mint én, senki.

Ny 1917. május 1.

Ady Endre

115. [MIKSZÁTH KASZÁT VÁSÁRLÓ PARASZTJA]

[Válasz Alföldy Mihály levelére]

Kedves és érdekes ez a levél, s én mégis kénytelen vagyok megismételni, hogy a kaszát vásárolt paraszt nem eredeti témája Mikszáthnak. Unalmamban, betegen, pár hónap előtt egy falusi könyvtár minden olvasható olvasnivalóját előszedtem, s megtaláltam a kaszát vásárló parasztot. Csak úgy művészietlenül, nyers torzrajzként valahol, talán egy régi élclap bekötött évfolyamában. Most már kötelességem lesz utánanézni, mert fontosnak nem tartottam, s ma sem tartom ezt a dolgot. Lehet, hogy Mikszáth már újságcikke előtt ismerte, lehet, hogy nem olvasta soha, de meglátta magamagának külön az ő parasztját. Mikszáth művészetén mit sem halványítana, ha visszaemlékezett volna az olvasott egyszerű s nyers megfigyelésre. Ígérem, hogy mégis utánanézek a dolognak, már mint irodalomtörténeti kuriózumként is érdekesnek.

Ny 1917. május 16.

Ady Endre

116. MARIAY ÖDÖN KÖNYVE

(Aranyszájú Zongh)

Mariay Ödön írói értékét nem fogja csökkenteni, ha először is véres, szép, ritka írói úriasságára, tehát írói becsületességére figyelmeztetem az olvasót. Nem szaporán költött, nem is egyenlő érdemességű novellák gyűjteménye ez a könyv, de egyenlő hittel és furorral íródott minden sora. Régi magyar írók áldoztak volt így az írásnak és minden nációból mindig, máig, a legtisztábbak és legpoétábbak. De sietek, hogy félre vagy többre ne magyaráztassak, kijelenteni: Mariay Ödön egyelőre még csak nagy ígéreteket támasztó író, s ez jobb is talán, mintha már nagyon itthon, biztos és egyforma volna.

A Dunántúl (jeles, mély okok és törvények szerint) már végleg a Tiszántúl és Erdély író-szülöttjeinek javára volt kénytelen lemondani a szellemi majorátusról. Mariay Ödönnek minden helyű és hangulatú történetén érezzük (ez nem csináltsága, tehát nem bűne) a kálvinista, tiszántúli magyart. Alakjai majdnem mindig élőkre és elevenekre mutatnak, tö[r]téneteinek szimbólumai hamarosan le fogják vetkőzni a nagyon rikító szimbólum-ruhát. Magyarsága (ez érdekes) a nyelvben téved meg olykor, holott Mariay gyönyörűen tud magyarul, de most még kísérletezik olykor a kifejezés és mondás-forma finomságaiért átszedett s persze be nem váló idegenségekkel.

A hajdú Mariay tollát valahogyan huszárnak érzem: vágtatóbb, tüzesebb paripát kellene adnia alá. Egy siker, melyet e könyvvel is már megérdemelt, az önbizalom, bátrabb lélek-, világ-, ember-, természetnézés írói becsületességének csorbája nélkül megsokszorozná, meg-súlyosít[a]ná írnivalóit.

Mindenesetre szívesen és szeretettel adok számot róla, hogy olyasvalaki jött e könyvvel és e könyvben, akire figyelnünk kell.

Ny 1917. június 1.

Ady Endre

117. KORROBORI

A IX., sőt a X. században is még Rómának, az egykori Urbsnak népe jól megértette a latin, a klasszikus latin orációkat. Háromszáz év múlva pedig már készen volt az az új nép, amely már sehogy sem volt a Ciceróé. A Sátán játszik-e vajon velem, amikor egyre biztosabban látom, hogy a Duna-Tisza tája ismét népalakulás nagy, teremtő momentumánál tart? Jeremiás siralmaiból mormolgatok mostanában, naponként rettenetes, de gyönyörű verseket magamnak. Az Istennek ó testamentumából, melyet kedves, zsíros, magyaros magyartalansággal Károli Gáspár fordított magyarra. „Örülj és vigadozz, Edomnak leánya, ki lakozol Hucznak földében, mert még terajtad is általmegyen a pohár, megrészegülsz és okádol."

De Jeremiás nemcsak ezt sírja, hanem emezt is: „A mi atyáink vétkeztek és nincsenek, mi pedig az ő álnokságokat hordozzuk." A jeremiádíró Farkas András csodálatosan látta volt ám Júda és Árpád balsorsának bolondul nagy hasonlatosságát. Vajon nem az együgyű próféta látása beszél-e Erdély ama néhai prédikátorának írásából is: aki a zsidó-magyar rokonságot bizonyítgatta? A mi atyáink, akik talán még így-úgy magyarok lehettek, elfelejtették megcsinálni a magyarságot. Magyarság régen nincs már, ami van, az csak pars negatíva, amely avval különbözik a jól megrajzolódott fajtáktól, ami neki nincs. Egyetlenünk, ami a mienk és életjelünk volna, a nyelvünk is dadogó, megrekedt nyelv. Ez a nyelv olyan régóta készülődik, s úgy megkésett, megszédült, megbénult, hogy most már sohse készül el.

Betelni indult napjaim vitustáncában egy hazátlan, kósza, szép, fájdalmas gondolatleánnyal táncolgatok. Azt mondogatja ez a szép, bitang némber, evvel vigasztalgat: ez a történelem, a História. Én tehát olyankor élek, amikor a História nekidurálta magát, s erősen dolgozik körülöttem. Betelni indult napjaim legszentebb vitustánca is - tudom - alapjában nagyon egyéni, nagyon személyes mulatság. De szubjektív kínjaim részeg haláltáncában mintha bennem jajveszékelne az egyetlen és utolsó magyar. Mintha ezt is nekem és miattam sírta volna Jeremiás: „A vének megszűntek a kapuból és az ifjak az ő éneklésüktől." Én az én életemben, sorsomban, maholnapi elnémulásomban az én kihalt fajtámnak a példáját sejtem, érzem. A zoon politikonnak én nemcsak társaslényi, de politikus-magyar igazolása vagyok. Valószínű, hogy a halálos ágyamon is csak egy magyar vezércikk erejéig fogok belelátni a nagy Titokba. De a vezércikkemet akkor is meg fogom írni, hacsak meg tudom írni. Úgy látszik, hogy a magyar embernek még az sem adatott, hogy a fájdalmai csupán magáért fájjanak.

*

De az igaz, ugye, hogy közénk, senkik, még egyformákban is százfélék közé, elvegyült egymillió zsidó? Hogy e zsidók megcsinálták nekünk Budapestet s mindazt, ami talán - talán? biztosan - nincs is, de európaias és távolról mutatós? Segítségünkre jöttek nekünk, akik már nem vagyunk, azok, akik, mint nép, szintén nincsenek.

Ausztráliában van egy nagy néptörzs, mely a világ első poétanépe, mert kitalálta a Korroborit. A Korrobori nagy, szerelmes táncorgia, amelyhez - a nők muzsikálnak. Ezek az ausztráliaiak, íme, intézményesen megjelképezték a nagy emberi rejtélyt. Azt, amit a francia finomkodók a nemek halálos gyűlöletének kereszteltek el. A Korroboriba bele is lehet halni, erotikus szerelemgyűlöletben, ott, ott a muzsikáló nők lábai előtt. A zene szól, a nők kacagnak és várnak, s mi kitáncoljuk magunkból az utolsó csöppnyi szerelmet, életet.

Micsoda gyávaság volt még meg nem mondani, hogy a Korroborit űzzük, járjuk pár évtized óta a Duna-Tisza táján? Itt két fajtátlan s egyformán idegen fajta szeretkezik egymással a Korrobori szabályai szerint. A már megcsinált kultúrák lemásolt zeneszerszámaival foglalt itt helyet a zsidóság. S mi, akik magyaroknak nevezzük magunkat, gyűlölve-vágyva ropjuk a

szerelmi táncot. Itt, egymást fojtogatva a szerelemtől, vagy új népet produkálunk, vagy pedig utánunk az özönvíz. Az az erdélyi prédikátor nem ezt érezte-e, amikor együgyűen, de lelkesen, a zsidó-magyar atyafiságról írott könyvet?

Ők, a zsidók, mint az ausztráliai asszonyok, kezelik a hangszereket. Mi, a pusztuló férfimédiumok, táncolunk, haraggal és szerelemmel, gyűlölettel és vággyal - rogyásig. Kár, hogy kevesen vagyunk, sőt sehányan se vagyunk, mi, táncolók: magyarok nincsenek Magyarországon. Az már nagyon is politika volna, kíméletlenül megmagyarázni, mi okból nincsenek, de nincsenek. Erejüket kiélt uralkodó osztályok, fölszabadulásra későn hozott, nyomorult parasztság, senyvedő, mert haszontalan fajtákkal és fajtákból öszvéresedett polgárok. Mi a fenéből, nyavalyából - hogy csúnyábbat ne mondjak - lehetnének itt kultúra-potenciás magyarok? Nemsokára ott tartunk, hogy még a Korroborit se táncolhatjuk, mulathatjuk tovább. Sváb, szepes, rutén s isten tudja, miféle korcs-magyarok rárohannak a magyarság nevében a muzsikálókra, s összetapossák a hangszereket.

*

Pedig, pedig ez a Korrobori az egyetlen világosság, ami még előcsalhatna valami nem szégyellnivaló fotográfiát - rólunk. Megkötötten, eltiportan, ami magyarságféle még akad itt, csak egy kormányzott s mégis szabadjára engedett - népalakulással bújnék ki s lendülne föl. Cholnoky Viktor a Nyugatban egyszer egy könyvről beszélt, melyet meg kellene írni. Négy esztendővel az ő cikke előtt én ugyanezt próbáltam rajongva bebeszélni egy magyar politikus fejébe Párizsban. Hogy, no most rajtunk van a sor, turáni fajtákon, s ezeknek mi, magyarok, vagyunk a legeleje. Ezért vagyunk olyan benn Európában, régóta s közel a hanyatló kultúrákhoz. Azóta - ne adjon erőt az akármilyen isten, hogy elmondjam - megláttam élesen akkori látásom csalárdságát. Ex nihilo - nihil: annyira csak magasabbra törő kultúremberek is akadnak talán közöttünk, hogy egy lehetetlen szamárságért az egész emberi kultúra ellen vétkezzünk?

Valamit már látok: ami magyarság van, az semmiképpen sem hasonlít az iskolai olvasókönyvekben föltálalt magyarsághoz. A püspök, a mágnás s a nobilis és egregius ősök gyámoltalan utódja csak akkor prosperálnak, ha zsidók. Előtípusát látom egy új népnek, a Korrobori kiváltott népének, s óh, bár jól látnék. Ez volna [a] mi minden dilemmánk megoldása s nyilván a História remekbe készült munkája, ha igaz volna. Kultúrát végre is csak azok csinálnak, akik olyan nyugtalanok, hogy nekik az egész föld kevés. Az utolsó ilyen magyarokat azonban már Ottó császár - ő volt-e csakugyan? - megcsonkította a Lech mezején. A kultúra és a továbbmenés tehát a Balkán-fajták közé ékelt korcs-magyarság számára: a nem éppen tökéletes, de hasznos zsidóság. Egyébként? Egyébként: „örülj és vigadozz, Edomnak leánya, ki lakozol Hucznak földében, mert még terajtad is általmegyen a pohár, megrészegülsz és okádol.”

[1917. július]

Ady Endre

118. BARTA LAJOS KÖNYVE

(Az Élet arca, elbeszélések, a Nyugat folyóirat kiadása)

Sietek bevallani, hogy Barta Lajos könyve nekem nyolc hét óta nagy kő a szívemen. Azóta fogadtam meg mindennap, hogy holnap azután végre írni fogok Az Élet arcáról. Átkozott akaratzsibbadás, utálatos nyavalya meghervasztja legjobb, legpirosabb óhajtásainkat is.

Az Élet arca elég rossz cím, mert az Életnek nincs egy perce is reánk-bámult arca sem. Az Élet arca megfoghatatlan, megláthatatlan, mindig követhetetlen gyorsasággal cserélődő, sőt arcátlan, hiszen ezért Élet. De Barta Lajos rossz című könyvével nekem olyan örömet hozott, mint Móricz Zsigmond óta Kaffka Margiton kívül talán senki még.

Évek óta számon tartottam, azt is tudtam, hogy ő írta a legkülönb, legirodalmibb hinterlandos, háborús riportot, s ő írt egy csomó nagyon ízes olvasnivalót.

Színpadi sikerei nem érdekeltek, mert a muszájos megalkuvások fájnak nekem, de ha voltak sikerei, annál jobb. A siker: siker, s szívesen mondok a színpadi sikerhez is üdvözletet, ha hozzásegít valakit a maga poéta-mivoltához, szóval „tehermentesíti" a legértékesebb frontot.

Ez a könyv pedig, Az Élet arca (ismét mondom: Móricz Zsigmond s a nagyszerű Kaffka Margit óta, akiről végre szintén mégiscsak írok, ha meg nem halok) új poéta könyve. Pompás könyv e pompátlanul szomorú időkben, s minden művészete mellett olyan aktuális (nehogy Barta zokon vegye), mint egy jó vezércikk.

A Huszadik Században a magyarországi zsidókérdéshez kellett volna szólnom, de szándékom egy csonka s önmagamnak őrzött cikkecskébe halt. Gondolom, hogy a magyarországi zsidókérdésben szándéktalanul a legráhibázóbb, legérdekesebb válasz a Barta Lajos könyve.

Barta Lajos egy-két novellájában olyan zsidókat mutat meg, akik már végzetesen s örökre magyarok. Barta maga pedig úgy néz és úgy lát zsidót, parasztot, várost, vidéket, kishivatalnokot, vénleányságot, dús nőiséget, sok mindent, ahogyan még eddig nálunk alig láttak. És ez megint azt mondja, hogy a zsidóság egy része már olyan gyökeres magyar, mint én, te vagy bárki, akinek „a nagy világon e kívül" stb., stb. Új lendületű magyarság a Bartáé, új szemű is, de olyan átmagyarzott magyar: rá lehetne bízni a legködösebb magyar előidőkből kiálmodni világosra a magyar életet.

S mindebben az a nagyszerű, hogy könnyű, igaz, magától értetődő fenomén, s hogy Barta várt, de egyszerű művészreprezentáns. Csak a színdarabjai árán, révén jutna ideje a regényhez, mert bizonyosan kivételes mai magyar dokumentumok volnának az ő regényei. Dokumentumok a Duna-Tisza-táj ős, csodálatos erjedéséről, melyben csak egy a faktum, hogy van még és él a magyarság, melynek (akármelyik német professzor tudományosan bebizonyíthatja) régen meg kellett volna halnia.

Nagyon hitető és a kétségbeesés napjaiban reményeket adó könyv a Barta Lajos könyve, szinte cselekvés, a legderekabbakból való.

Ny 1917. augusztus 16.

Ady Endre

119. A MIKSZÁTH PARASZTJA

A múltkoriban szegény Tömörkény István nekrológjával sikerült akaratlanul egy Mikszáth-affért csinálnom. Jelentem, hogy betegségek s bajok miatt nem tudtam még kikeresni hitelesen, honnan kapta Mikszáth a kaszát vásárló parasztot. De egyet bizonyosan tudok: egy Jókai-regényben benne van, s még ezen kívül is olvastam valahol, beszámolok majd, hogy hol. Szinte szégyenlem, hogy újra ki kell hirdetnem: a nagy palócot semmiféle értékében nem csökkentheti ez a kázus. Ám addig is, míg magam jöhetek a magam adataival, hadd beszéljen előttem e levél:

Mélyen tisztelt Uram!

Igaz és őszinte érdeklődéssel olvastam a Nyugat hasábjain Alföldy Mihállyal folytatott rövid lélegzetű vitáját a kaszát vásárló parasztról. Engedje meg, hogy ehhez a tárgyhoz néhány szóval én is hozzászóljak, de idézve és többszörösen aláhúzva az Ön megjegyzését: "Mikszáth művészetén mit sem halványítana, ha visszaemlékezett volna az olvasott egyszerű s nyers megfigyelésre."

Tehát: A kaszát vásárló paraszt valóban nem eredeti témája Mikszáthnak. A Családi Naptár 1877. évi füzetében egy igen hosszadalmas és igen rossz anekdota keretében látjuk mozogni Mikszáth kaszát vásárló parasztját. Az anekdota szögedi embere szánalmas, halvány kontúrokkal van megrajzolva, és első tekintetre hihetetlennek látszik, hogy Mikszáth innen vette volna klasszikus szépségű művének magyar parasztját. A kész, kiforrott rajz összehasonlíthatatlanul más, mint az anekdota, de ha elolvassuk az Alföldy Mihály által felemlített Szegedi Napló-beli cikket - amelyben a nagy író még csak szegedi magyarról beszél -, teljes biztonsággal megállapíthatjuk, hogy Mikszáth olvasta ezt az anekdotát, és később, a vásárban meglátva a maga parasztját, visszaemlékezett a Családi Naptár szegedi emberére, s megírta cikkét. Ebből a cikkből formálódott ki azután a pompás, mókás rajz: A kaszát vásárló paraszt.

Tisztelő híve

Cziffra Géza

Hát egyelőre (köszönöm Cziffra Géza úr kedves figyelmét és érdeklődését) így állunk a Mikszáth parasztjával.

Ny 1917. augusztus 16.

Ady Endre

120. [TÖMÖRKÉNY ISTVÁN]

[Bevezető a szegedi Tömörkény-matinén felolvasott verseihez]

Pár verset hoztam le Szegedre, hogy Tömörkény emlékére, ünnepére fölolvassam őket, ha rekedt hangon is és fölolvasni már végleg meg nem tanulva. Ezek a versek, bús, háborús, sötét, tépett galambok (milyenek lehetnének?)[,] hulljanak áldozásomként Tömörkény sírjára. Nagy fölfogadást szegek meg bús hálával és szívesen, mert én soha többet fölolvasó asztalnál megmutatni nem akartam magamat. De Tömörkénnyel nekem pöröm van, nem-akart pöröm, s hogy most itt vagyok, magamra vállaltam egy expiálást, mellyel nem tartoznék, s melyet fáradtan, betegen s bűn nélkül is olyan szívesen adok meg a nagyszerű, szép és eleven halottnak. Egy nekrológomat értették félre a született félreértők, s azt akarom ezennel megint kikiáltani: az a magyar bölcs és művész, aki Tömörkény volt, a szívemé volt. Mindig fájni fog, hogy pompás emberi figurája, személye nem jutott annyira közel hozzám, mint az író, a sajátságos, nagy alföldi, magyar poéta. Olvasójának hűségesebb senki se volt nálam, s százféle érdeklődése, szinte film-munkája szemének és agyának olykor-olykor majdnem elkábított. Ahogy ő látta, hallgatta[,] megjelentette és megszólaltatta a tanyai magyart, azt csak diabólikusnak mondhatom vagy, Szegeden lévén: boszorkányosnak. Háborús nézése is egészen tömörkényi, az övé, szánó, de nem csüggedt, majdnem fatalista, de könnyes humorú. Irigylendőbb és hasznosabb[,] mint egy-kettőnké, kiknek az a büszkeségünk, hogy a háborút legkezdete óta átkozzuk, s az emberfajtát szidjuk és gyalázzuk. De ugye, bölcs és jó

Tömörkény István, neked mégsem lesznek idegenek és fájók az én háborús verssoraim? Hiszen alapjában minden hűségesebb magyar szív fajtája és az emberi közös kultúra féltésével járja a háborús kálváriát. Pár áldozati galambomat hadd áldozzam föl tehát a te ünnepeden[,] Tömörkény István, aki miért is hagytál itt olyan gyorsan és most bennünket, mikor néhányunknak nagyon kell egymás kezét fognunk?

Délmagyarország 1917. október 2.

Ady Endre

121. CHARLES BAUDELAIRE ÉL

Kell írnom Charles Baudelaire-ről, kinek a feje talán olyan, mintha egy előkelő múmia, a Szép Ernő, csekélységem és a Somlay Artúr fejeiből volna összetákolva és macerálva. Írnom illik és kell a nevezetes, jubiláns, halott élőről, a líra egyik legbüszkébb, bújkálóan is legtisztább fejedelméről, mert neki köszönhetem életemnek talán legemlékeztetőbb, legfájdalmasabb és leggyönyörűbb szenzációját.

Nagyszerű, sőt tragikus izgalom: Nizzában kék ég alatt, kék tenger partján, kék padon, a „Palais jeté" lármás népsége mellett görgettem a számban az első Baudelaire-szonett első magyar strófáját. Egy képről volt szó, fölségesen merész költői képről, s három napig tartott bizony, míg - mikorra magyarul visszaadtam valahogyan a Baudelaire-strófát és képet, a legvirtuálisabbat, a legszebbet.

Abba is hagytam a Baudelaire-fordításokat, mert gyötrően nehéz, sőt majdnem lehetetlen más nyelvre átkábítani, csábítani a csoda-szavak tökéletes és házasságtörésre nem termett hűségét. Pedig Baudelaire-t fordítani, jól fordítani, azután meghalni, pompás program, de nekem nem volt ehhez akkor elég kedvem, s ma sincs. És ma se lehetne, mert Baudelaire igazán és nagyon francia, előkelő burzsoá, aki persze művész-arisztokratává verte föl magát s mindemellett a formáknak (a formáknak is) hódoló művésze.

Megint olvastam Theophile Gautier prológusát a Baudelaire-versekhöz[!], nem tudom hányadikszor, s ma úgy vagyok, hogy minden Baudelaire-munkát ismerek, de Baudelaire-t nem. Mert Baudelaire ma is és úgy rejtelem, mint a Gautier írásában, mint műveiben, mint kortársainak följegyzéseiben, mint erőszakoskodó kitalálási hitünkben.

Mindenesetre szenvedő, gyászos ősünk ő, akinek egy Carducci, egy Swinburne, egy Dehmel, egy ezeknél jóval kisebb Brjuszov egyenes és letagadhatatlan származottjai. Engem bátorított, mint én is cselekedtem másokkal, de a gall forma nyűge miatt imádva is leráztam őt hamar.

Gyönyörű azonban úgy megmaradni, mint Baudelaire megmaradt, s milyen drága, ha szegény is, de szép gesztus[r]a adott nekem Ő módot, hogy emlékének áldozhassak. „Dans les caveaux d'insondable [tristesse,] Ou le Destin m'a déjà relégué" - ez éppen elég, s Baudelaire eleven valósága ma fölfrissített, s hálára buzdított.

Ny 1917. november 1.

Ady Endre

122. A MIKSZÁTH CSEHEI

S ha már lehet a cseheknek beszélni s a csehekről is beszélni, már miért is aludjanak a Mikszáth csehei Swehla vezérükkel egyetemben. Az igazán nagy Mikszáth Magyarország lovagvárai ciklusában többek között ír egy cseh afférról is, olyan pompásan, olyan drágán: csodálom, hogy ki nem halászták a nap krónikásai.

Hát úgy volt - és most Mikszáthot beszéltetem - „Swehla, a cseh vezér, a Mátyás király seregében szolgált cseh csapatjával jó zsoldért. De a barátság csak addig tartott, míg Mátyás a horvátok ellen nem indult."

„Swehla vezér ekkor így szólott:"

„- A csehek és horvátok majdnem egy nyelvet beszélnek, egy vérből valók. Vér a vére ellen nem harcolhat. Eressz engem haza, fölséges királyom."

„A király a fejét csóválta:"

„Ritkaság a csehben ilyen becsületes ember. Majd hangosan mondá:"

„- Hát eredj, nem bánom. A kedvetlenül kihúzott kardnak, jól tudom, úgyis tompa az éle."

„Ellátta költséggel, s a cseh hazaindult. Amint ment[,] mendegélt danoló csapatjával Morvaország felé, egyszerre eléjük tárult a reggeli szende napfénytől bearanyozva a gyönyörű völgy Kosztolán festői várával."

„- Ez a paradicsom! - lelkesedének a csehek."

„- Itt volna jó lakni… Vajat enni, olvasztott zsírt inni (mert ez a jólét non plus ultrája a cseheknél)."

Így Mikszáth, s a többi, a folytatás megolvasható egészen addig, hol Magyar Balázs uram kiéheztette a várat, s fölakasztatta a várból szökő Swehla vezért, kinek a vár elfoglalása előtt megjósolta egy cigányasszony, hogy „magas állásban fog meghalni".

Szegény nagy palóc, vajon ilyen humorosak volnának ma is az ő csehei, mint a Swehla vezérei voltak?

Ny 1917. november 1.

Ady Endre

123. SZABÓ DEZSŐ KÖNYVE

(Nincs menekvés - regény)

Szomorú könyv, s írója is írja: „az örök szomjúság nagy szomorúsága panaszol ki belőle". Hogy a könyv mindenképpen szomorú, ezt egy-két sorral bizonyítani tudom vagy tudhatom. Szomorú, mert persze szépségeket kínál, szomorú, mert nem volt muszáj megírni. Szomorú, mert nagy ambíciójú ember kielégülhetetlen szomjúságait árulja el, s Szabó Dezsőt mégis kisebbíti.

Én hiszem, hogy ezt a (nem-is-igaz) akaratbetegséget, megspékelten romantikus, családi szörnyűségekkel, Szabó Dezső hitte. De ez az akaratbetegség nem egy századnak az ő betegsége, de valami mindig előforduló s az ő regényében pláne nem is tipikus nyavalya.

Meggyűlt emlékek, emlékezések, csalódások, dühök helyébe Szabó Dezső hajlandó, sőt követelős: eljegyzett, determinált sorsot helyezni. S amellett Szabó Dezső nem is túlságosan törődik az ő hősével, akit oktalanul halálba visz. De leírja az erdélyi helyeket, kiket[!] ismer, embereket, miket[!] mi már régen jobban ismerünk. Igazán [érdekes] az ő hasztalan regényhőse, de ki érdekes, nem érdemli meg folytonos és unalmas milieu-szerepeltetését. A hős: érdekes, de közönséges lesz azért, mert az író úgy körülrajzolja, s őt magát mégis úgy meg nem tudja vagy nem akarja rajzolni: fölháborító.

Jó: (hiszen kezdek érteni hozzá) lehetséges egy ilyen ember, de tessék ezt, őt elém állítani s nem költő-hangulatokat s hely- és társaság-megfigyeléseket.

A Szabó Dezső könyvében nem is a hős a hős, sőt nem is az író, de valami nagy harag. Úgy gondolom, hogy mindenkinek meg akar fizetni, akik amott, lenn, Erdélyben vagy bárhol, vidéken, ővele igazságtalankodtak, akik nem ismerték föl őt.

Beszéljünk (így szokás a régi kritikai mód szerint) a regény nyelvezetéről: rossz, és nem is úgy, ahogy Szomory Dezsőnek szokás szemére hányni. Szabó komoly, sőt tanári magyar, s ebben a regényében mégis magyarul beszél, de egy kellemetlen magyar nyelven.

Lelkét, hőségét, igazán irodalmi akaratát azonban Szabó Dezsőnek kétségbe vonni nem lehet. Ő igazán ki akarta lehelni, hogy túl s többhöz jusson, egész régi, megigázott lelkét, de a regénye nem regény, nem jó, s csak néha hű, s csak néha érdekes, pardon, passziós olvasóknak mindig érdekes, sőt izgató.

[1918 eleje] Ady Endre

124. LEPEDÁT MILIVOJ VERSEI

(Bánatprocesszió 1913 -1917)

Fiatal, magyarországi szerb katonatiszt könyve, aki öt-hat esztendővel ezelőtt nem tudott magyarul. S ez a forró, dadogó és rikoltozó ember mégis csak magyarul írhatta meg a verseit. Valóságos iskolás ábrája ez a könyv a szörnyű harcnak, minden becsületes valló ember harcának a szóért. Igen, a szóért, aki helyet tud állani érettünk s azért, amit véres pontossággal akarunk másokkal is tudatni. Lepedát Milivojnak kettős kínszenvedését lehetetlen meghatottság nélkül nézni, mert érzik valahogyan belőle az igazság. És mert olyan forró, olyan dadogó és rikoltozó, és olyan tökéletlen még az ő igazságában.

„ …És elmész. Kiszakítod ezüst kövét a mesének,
S a kapun át mákonyos, nehéz szeleken
Tántorogsz te ismét, részeg, hazug életem”…

Élet-ékszereket dalol, s „ez ékszer, mely az én tavamba hullt: jeges könnyekből metszett mély tükör, s rezgő ezüstje: a bánat”.

Így énekel Lepedát Milivoj, így és hasonlóan, de sohase érdektelenül, s meg kellett írnom róla ezt a pár sort. Különös, érdekes verseskönyv ez, mely különben Nagyváradon jelent meg, s talán igazi indulást jelent.

Ny 1918. február 16.

Ady Endre

125. DAUDET ÉS KISS

Sienkiewicznek van egy nagyszerű háborús regénye, a Budapesti Hírlap közölte volt magyarul, s könyvnek is kiadta. Akkor vezércikktől egészen a regényig a pozeni lengyeleket siratta, s a vad poroszokat ostromolta Rákosi Jenő. Valóban: ez a Sienkiewicz-regény talán a legjobb írás az indulatos, nacionalista, háborús írások között. Maupassant, Daudet s a többi aktuális háborús író néha és néhol ad művészibbet is, de erőben, dühben senki többet. (Tolsztoj, sőt Schiller és Móricz Zsigmond és minden valakik persze nem ide számítódnak, akik nem csináltak politikai kenyeret a háborúból.)

Tehát végre oda akarnék kilyukadni, hogy szabad volna ám haragos, dühös, nemzetes, háborús írásokat is írni. Lehet és szabad, mert például énnekem látnom kellett egy erdélyi dombi lakásról a székelyeknek ő szörnyű menekülésüket. Azóta se tudok ép lenni, dolgos s önmagamban biztos, holott (csak) *talán* van bennem székely vér, de vagyok a régi internacionalista magyar.

Ellenben jön a székely, aki abból él, hogy ő székely, s ennek úgy meg kellene rendülnie, mint az egész emberi civilizáció megrendült.

Elküldte nekem valaki az Alkotmány 1918. jan. 6-i számát egy Kiss Menyhért-novellával, címe: A tanító. Megint úgy gondolom, hogy ez ugyanazon Kiss Menyhért, kit itt-ott olvastam, aki székely, legalábbis székelyeskedik. Mindig a neki kijáró megvetéssel olvastam a nevét, s többször csak a nevét, mint amit írt, cselekedett. Hiszem, hogy ő ugyanazon Kiss Menyhért, aki darabont volt velem együtt, persze ő nem igazságból, s aki volt koalíciós, kongreganista, és minden volt, lesz és lehet.

Kiss Menyhért nem érdemelné meg, hogy ceruzám hegyére vegyem, de rettenetes eset (óh, „e" betűs magyar nyelv) az ő esete. Én legalább két jeremiádot írtam versben székelyekről, Pilisi Lajos egy egész könyvet stb., jót nem írt egyikünk sem. De jön egy székely, s az ember azt várja, hogy legalább a megcsúfolt székelységnek igaz lelke forog rajta.

És mit érdemel a székely? Ezt érdemli a székely? Kiss Menyhért elkóborol fájdalomért Elzászba, sőt Franciaországba, sőt Alphonse Daudet-hoz.

Sietek a véggel: Daudet-nek van egy pompás háborús novellája: az öreg tanító, akit a poroszok elzavarnak, összegyűjti a falu népét az iskolás gyermekek mellé, s mielőtt meghalna, fölírja a táblára: „Éljen Franciaország". Nos, ugyanezt műveli a Kiss Menyhért tanítója, ki szintén agg, s a falu népét összehívja, s a román csapatok zúdulásakor szintén fölírja a táblára krétával: „Éljen Magyarország", s szintén meghal. Hát a székelyekről sokfélésen lehet gondolkozni, de megvetni nem szabad őket. Aki pedig a székelyek miatt fájdalomért, témáért Daudet-hoz jár, szégyellje magát, de nem egy kicsit, hanem nagyon. Óh, szegény székelyek, akiknek bánatát, gyászát, tragédiáját az úgynevezett hivatott költő Daudet-ból szedi, még jó, hogy az öreg Jakab Ödön nem írt ilyesmit.

És most már igaz íráscélunkra is rátévedhetünk: a nevezetes Sienkiewicz-regényre. „Bartek Slovik", magyarul a „Hős", elvitetik, hogy hős legyen, a porosz-francia háborúba. Annyi köze sincs Moltkéhoz, Napóleonhoz, Bismarckhoz és a többihez, mint ma nekem vagy neked, embertársam. Mégis ő lesz a leghősebb, háború után pedig tönkremegy, meghal, csúnyán, mert lengyel mégis. Ez a Sienkiewicz-történet egyike a legjobb, legmaibb történeteknek, habár hézagos, rosszkedvű. S ez a történet magyarabb a Kiss Menyhérténél, természetesen, de magyarabb akármelyik mai háborús magyar vagy más írásnál. Örülök, hogy, talán egy kicsit a magam mentségére is, beszélhettem a háborús irodalomról, e semmiről, ahol Kiss Menyhért

mégis majdnem nulla volna, ha - Daudet nem volna. Egyébként pedig éljen a Háború, de éljen Tolsztoj, Zola, s éljen a kicsi ember is, ha nem - tolvaj.

Ny 1918. február 16.

Ady Endre

126. [AZ ORSZÁGOS KASZINÓ]

Az Országos Kaszinó nekem még ma is több, mint az Akadémia vagy a Kisfaludy Társaság, holott mind a háromba egyformán, tudniillik sohase vágyakoztam. De valahogyan, legharagosabb korszakaimban is, a kitartott, balul járt, szegény magyar úri társadalom kaszinói hivalkodásához titkos, atavisztikus szimpátiák vonzottak. Láttam vagy látni véltem az una eademque nobilitas elvéhez az új, különös, görcsös ragaszkodást, s ez meghatott, mint minden szép-szomorú emberi erőfeszítés. A Nemzeti Kaszinónak, sajnos, még egy darabig nem lesz kutya baja sem, de az Országosé már akkor kutyabaj volt, amikor a kutyabőrt suttyomban elengedték. Már akkor, amidőn Werbőczire rálicitált komikus és logikátlan zárkózottsággal, de kétséges értékű magyarokká vált svábok, cipszerek és egyebek által majorizáltatta magát. Az Országos Kaszinó a Bach-korszak félalkotmányos folytatásával s követő emberivel összebékült s szerényen osztozkodó dzsentri általó lovagvára lett. Kár, hogy a hullafoltok csak most kezdődnek látszani rajta, kár, de olyan természetes, törvényes, mint minden e mai törvénytelen Magyarországban.

[1918 eleje-közepe]

127. KAFFKA MARGIT VERSEI

Ha ez a név: Kaffka Margit, „nom de guerre” lenne, sok jó, igaz olvasó töprengne, tanakodna: ki ez a nyugtalan, nagyon erős író? Asszonyoskodó férfiú, aki játékos komolysággal szeszélyes mintázatú, drága vásznakat sző, vagy férfias erejű asszony, de a nagy örök asszonyhibával: valamit ingathatatlanul fölépíteni nem tud? De a Kaffka Margit neve, személyisége, írósága, rendkívülisége, nagyszerűsége ugye nem vitás? Különben is én most a Kaffka Margit regényeire, novelláira gondoltam, emlékeztem, s a verseiről akarnék írni.[4]

Bizonyos, hogy Kaffka Margit is verseiben hiszi magát legjobbnak, legélőbbnek, hiszen ez már régi dal. Imádja őket, s érzem a régi versei elé állított első, vallomásos sorokban a nagy szomorúságot. Miért nem láthatja mindahányat együtt, kik tizenöt év óta vettek szárnyaló életet tőle? - de ő „szűzzé sírta szívét”, és boldog.

Igen-igen, az utolsó évek verseiben majdnem ingerítően dicsekszik a boldogságával, de végig a könyv: egy kálváriás emberélet. Jaj, egy asszony, aki ember, s mégis egy túlságos asszonyt kell vagy kellene önmagában lebírnia. Nem is volna szebb gőg, mint a Kaffka Margité, ha volna, egy asszony-emberé, kit úgy lehet, sőt muszáj mérni, mint hasonló sorú férfiú-embert. Avagy megvan az a gőg, s azért, hogy a legcsalogatóbb, szinte bűvészi, leggyönyörűbb szavú Kaffka-verseken se tudtam nagyon megindulni? Megkövült talán a saját intellektusának csodálatában, holott, lám, például Ignotus némely versében milyen szépen megfeledkező, szinte elalélt. Teljes kiömlést, lávát Kaffka Margitnál ne keress, ha még olyan boszorkányosan is utánozza mindezt. Éppen a pompás szavak s a pompás illatokat kereső hosszú sorok az ő eltakarói és leleplezői.

[4] „Az élet útján”, válogatott gyűjtemény Kaffka Margit régi és legújabb verseiből, a Nyugat kiadása, 1918.

Mégis szeresse és írja tovább a verseit Kaffka Margit, mert ezek a versek mégis gyönyörűségek, hiszen nekem is azok voltak, a kritikusan is olvasónak. Még az is majdnem galádság volna, ha a regényhez, a novellához küldeném vissza ezt a gazdag, ragyogó szavú, ritka magyar költőnőt, azaz költőt. Ő határoz, ő parancsol, mert művész, s ha néhány verssora visszacseng most, éppen most, bennem-belőlem: talán nem is volt egészen igazam.

És megbékélni bizony
Eljön-e az Úr, majd ha hívom?
Ha felhőkben, vizek sodrán, föld hűsén keresek
Két óriás, merítő, lágy, nyitott, örök tenyeret,
Mely kitárul se adva, se kérve,
Lehajthatom-e egyszer fejemet?
Feszült lelkem besimulhat-e végre
Az Isten óriás köd-tenyerébe?

Gyönyörű: nem cáfol meg talán egészen engem, de gyönyörű, s költő tud ilyen sorokat írni, aki bűvös rétor is. És Kaffka Margit könyve nagyon szép könyv, történet, szomorúság, lemondásos hit a boldogságban: művészet.

Örüljünk Kaffka Margitnak, mert ő [a] feminizmus már megérkezett magyar diadala, egy asszony-író, akinek nem kell udvarias, hazug bókokat mondani. Erős ember, művész, kinek jó és biztos sorsa van, s minden kritikák se tarthatnák vissza az életében adva adott, kijelölt útjában, mely minden lendületében az övé.

Ny 1918. május 1.

Ady Endre

128. HOLLÓSY SIMON SORSA

Hollósy Simon elmenése a legfurcsább gondolatokra késztet és jogosít, mert hogy ez már megint egy átkozottan magyar és tragikus távozás. Ugye, hogy a magunk gusztusa és rejtett ravaszsága szerint valamikor fölszabadítottuk a jobbágyokat, s a jobbágyság mégis megmaradt? Szegény úri és művész Hollósy Simon egy ilyen magyarul fölszabadult valaki volt, aki nem tudta, mit kezdjen a szabadságával. Egy képére nagyon emlékszem, ahol sokaságos figurával dolgozik gyönyörű színben, de bizony ezek a figurák alig látják s találják meg egymást. Úgy képzelem, hogy Hollósy Simon ilyenféle képekkel akart örülni az ő fölszabadultságának, holott mestere volt a rajznak.

Robusztus, nagy magyar piktor, akire szinte rákényszerít irodalmiságomban a Vajda Jánosra mutatás, mert ijesztően hasonló sorsúak.

Egy anekdotát tudok róla, megtörtént, nem történt, mindegy, de több az igazságnál. Mindenki menekült már azon a vidéken, ahol ő festett: betörtek az oroszok. Már majdnem nyakoncsípte egy kozák, mikor egyetlen félig megcsinált vásznával, fejét csóválva, ő is elballagott. A Rákóczi-induló lehetett ez a megmentett vászondarab vagy valami több?

Magyar és alkotásra hívott zseni volt és nagyszerű pedagógus: ezt is lehetne néhány klasszikus példával magyarázni. Ezt a furcsa, bánatos nagyságát a kiemelkedő magyar géniusznak, ki oltáriszentségétől majdnem megfosztva él mégis, s örül, hogy új életeknek, új művészegyéniségeknek szolgálhat. Nem hiszem egy percig, hogy ne fájlalta volna a legönösebb, legművészibb dicsőséget, de azt se, hogy nem valósággal művészet volt neki a tanítás.

Még öreg sasnak se mondhatom, mert nem volt öreg, csak éppen a nagyon magasat nem tudta beszárnyalni. Élete nem volt terméketlen, s hogy brutálisan végezzek véle, mint az élet: most lesznek csak igazán kelendők a Hollósy-képek.

Ny 1918. május 16.

Ady Endre

129. [VALLOMÁS OLVASMÁNYAIRÓL]

Nagyon korán kezdtem olvasni, nagyon sokat olvastam, sokáig nem válogattam az olvasnivalók között, s néhány év óta megint e nem gazdaságos módszerre tértem. Állandó olvasmányom voltaképpen nincs is más, mint a Biblia, de vissza-visszatérő olvasmányaim szép számúak. Például Jókai regényeit, olyikat talán negyvenedikszer, olvasom, emlékezéssel, néha-néha és néhol-néhol az első olvasás nagy szenzációjával. Külön örömem megtalálni a még gondosabb Mikszáthnál is egy-egy anekdotának, ötletnek, furcsaságnak ismétlődését, elváltozását. Tanulságos olvasmányok ezek annak, aki a mostani Magyarországot szeretné kicserélni egy kevésbé úrival, káprázóval, de frissebb erejűvel, jobbal. Petőfit igazán, gyakran most néhány év óta olvasom és szeretem, de Arany nagy bűnbánó megtérésem után se lett gyakran óhajtott olvasnivalómmá. Shakespeare-re petőfisen áradozót nem írnék, de szintén kellett s ma is sokszor kell mesés világainak némelyikében el-elbarangolnom.

Különös, hogy ama „mélyebb hatást” reám az olvasmányoknak micsoda vegyes társasága tette hétéves koromtól máig. Hétéves koromban kaptam nem éppen jól választott ajándékképp Kisfaludy Sándor összes verseit; nekem ez a megnyílt mennyország volt. (Most jut eszembe, hogy Csokonai Vitéz Mihályt majdnem legsűrűbben forgatom ma is könyveim közül, s ő is nagyon fiatal koromban mámorosított meg.) Sue-regények s hasonlók után Goethe forgatott fel, és a Torquato Tassot diákkoromban majdnem egészen lefordítottam. Ha jól emlékszem, Byron, Baudelaire, Vajda János és Tolnai Lajos voltak nagy, mély szenzációim. Ha még tovább sorolnám őket, még furcsább, vegyesebb s együtt komikusabb volna a névsor. De az olvasnivalóimban is vallom predesztinációs hitemet: mit el kellett olvasnom, kezembe került, akár boltból, akár kölcsön, akár a vasúti kocsiban találtam. Vagy legalábbis evvel vigasztalom magam, ha néha kétségeim vannak: vajon okosan, gourmand módra, jól válogattam össze s fogyasztottam-e el irodalmi fogásaimat?

[1918. május vége]

130. [ÜDVÖZLET AZ ORSZÁGOS POLGÁRI RADIKÁLIS PÁRT KONGRESSZUSÁHOZ]

Szerető[,] harcos üdvözlet a kongresszusnak. Betegségem miatt csak néhány nap múlva mehetek haza. Minden elhatározásotok az enyém. A feudális és nacionalista bűnöket próbáljuk expiálni! Mentsük meg a magyar népet - hasonlóan minden magyarországi népet! Népek joga, népek szövetkezése jöjjön! Demokrácia jöjjön, a demokráciában bízom. Hitetek, erőtök, amihez újra és újra felajánlom magam, diadalmaskodni fog. Igaz emberség szálljon vissza a földre!

Világ 1918. október 16.

Ady Endre

FÜGGELÉK

(nem hiteles szövegek)

131. ADY ENDRE NAGYVÁRADI ÍRÁSAI

[Ady Endre nyilatkozatával]

Írta Fehér Dezső
Graz, április 2.

Hogy a stájer fenyőerdők sűrűjében találkoztam Ady Endrével, úgy megörvendeztünk, egymásnak, mint mikor régi harcok színteréről elindult zarándokok hosszú sivatagjárás után összekerülnek a pihenés, a feledés oázisán. Ahol új erőt lehet gyűjteni új harcokra, új reményt azok győzelmére, új illúziókat új álmokra és új hitet azok megvalósulására.

A régi útraindulásról, egykori lelkes, fanatikus csatákról emlékezünk, melynek sebesültjei, csatavesztettjei lettünk mind a ketten, sőt kívülünk sokan abból a tollal viaskodó gárdából, amelynek harcosai a világosság, a kultúra, a szabadelvűség és haladás úttörő előőrsei voltak valaha a *vér városában*, ahogy Ady Endre Nagyváradot, az ő országhódító tehetségének szárnybontó levegőjét elnevezte.

A mi erőnk, a mi lelkesedésünk tüze az ifjúságunk nyárvégre fordulásával, a hajunk szürkülésével, a szenvedélyünk lehiggadásával talán lelohadt. De a kisvárosias, girbe-gurba sáros utcájú, alacsony házsorú Nagyvárad olyan fényes, pompázatos kultúrvárosa lett a magyar glóbusnak, aminőnek mi akartuk, mi álmodtuk 12 év előtt. És hogy még ma is rajongó lokálpatrióta lelkesedéssel festem Ady Endre előtt a mai Nagyvárad céljai elérésének színes kuntúrjait, a mi nyomunkba lépő új, ifjú generációnak új, merészebb eszmékért és álmokért vívott harcait, örvendezve sóhajt fel Ady Endre:

- Látod, mégsem küzdöttünk hiába! A tollat, a kardot, ha kihullana kezünkből, felragadják lelkesen mások. Az újak, a fiatalok, a jövendő harcok hőse, a Láznak ifjú serege, akiknek nemcsak ez álomhoz, de a győzelemhez is lesz herkulesi erejük.

- Most, hogy a Balkán-uralomért, a nagyhatalmak versengéseért a dolgozó emberiség vérét és pénzét áldozza a pogány idők emberirtásának példájára a világ sorsát intéző Moloch, el-homályosul egy időre a világosság, az igazság napja. Elzsibbadnak, megbénulnak a legerősebb karok. De ha véget ér a háború, kezdődik a másik harc, amelynek egyik legerősebb vára a glóbuson Nagyvárad, a maguk erejéből lett embereknek ez az előretörő magyar csodavárosa.

*

- Most a legjobb itt - biztatja és vigasztalja magát Ady Endre -, ahol pihenni és várni lehet, messze a csüggedt, kimerült és a kényszerűség jármában vergődő kultúrvilágtól. Ha írsz Nagyváradra, küldd el üdvözletemül ezt az egyetlen versemet, aminek megírására a stájer fenyvesek csendje inspirált. A nagyváradiaknak dedikálom, akik útnak indítottak, harcra buzdítottak, s akikhez új Antaeusként vissza fogok térni, ha új harcokhoz új erőre lesz szükségem.

És átadja az ő mélyrelátó, csodás poézisének ezt a legújabb remekét:

.....

Nagyváradi Napló 1913. április 3.

132. [VÁLASZBESZÉD A NEMZETI TANÁCS ÉS A KORMÁNY ÜDVÖZLŐ KÜLDÖTTSÉGÉHEZ]

Igen tisztelt hölgyeim és ura[i]m!

Dadogva, gyáván, de mégis némi büszkeséggel mondok köszönetet önöknek, a forradalmi magyar nemzet tanácsának, aki eljött a költőhöz.

Betegen és meghatottan, hálásan szorongatom a felém nyújtott kezeket. Dadogva, mert életemben sokat kiabáltam - dadogva is mondom, milyen jól esik nekem ez a mindennél nagyobb kitüntetés. Úgy érzem, hogy való és bekövetkezett az én forradalmam!

Ékes magyarnak soha szebbet
Száz menny és pokol sem adhatott:
Ember az embertelenségben,
Magyar az űzött magyarságban,
Újból-élő és makacs halott.

Pesti Napló 1918. november 19.

133. [MEGNYITÓ BESZÉD A VÖRÖSMARTY AKADÉMIA ÜLÉSÉN]

A Forradalommal ránkszakadt Szabadságban és Gyászban, íme, megbúvunk itt, azok, akik *hisznek.*

Nemcsak bujkálás lesz ez, hanem állandó és állandó magyar mementó, hogy ennek az elkockázott országnak és szerencsétlen magyarságnak még minden joga megvan az élethez.

Nem dalidózást, nem búsmagyarkodást akarunk, hanem protestációt, fellebbezést és bátor kiáltást a „népek hazája, nagyvilághoz".

[1918. november 27.]

PÓTLÁS

134. MILÁNÓI LEVÉL

Milánóban ma Milánó népe a legbájosabb látnivaló. Ahogy nyüzsög, s csinálja a honneuröket az idegennek. „Milánó világváros, bizony isten világváros.” Szinte halljuk a milánói szívek ujjongását. Arcán egy új rang gőgjével és hitével néz reád a milánói. Ha üres a Dóm, a milánói betódul - angolnak. Ha gyér népű a kiállítás, kirohan - idegennek. Milánó apraja-nagyja lelkén hordja az ügyet. Hadd múljon és hódoljon a világ. Mintha soros, csoportrendszer dívnék közöttük suttyomban. Mintha rendezett és vezényelt tömegek járnák az utcákat s a kiállítást. Szorgos, komoly és öntudatos mindenki.

Máskor is kozmopolita arculatú Milánó. Ma minden percben elfelejtjük, hogy Olaszország. Vidám tüdővel habzsoljuk az Alpokról ömlő levegőt. Tetszik nekünk, hogy tiszták a házak és [az] emberek. Szélesek az utcák, és szélesek villanásai a napi életnek. Milánó népének érdeme mindez. A megkomolyodott s majdnem elolasztalanodott Észak-Olaszországé. Milánó és Turin: ezek már maguk-csinálta nagyvárosok. Ezek már a szürke, izzadó és gazdagodó Európa városai. Milliomosok, új sütetű vagyonnal s egyszerű névvel. Nyilván haragusznak is e két parvenüre a múltból élő olasz városok, sőt a dekadens Nápoly is. De mikor ma a parvenüké a világ.

*

Tudás és rend van sok a milánói kiállításban. Mese az, hogy ez a kiállítás olaszos és könnyelmű. Sőt: németes és pedáns. Milánó előbb megtanulta az expozíciók leckéjét. Most mintha első eminensként darálná el nekünk. Ez egy kicsit lelketlen, és mihamar unalmas. Karakter, újszerűség, érdekesség és különösség: kevés. Valami grandiózus a kigondolásban: semmi. Olaszország meglep talán egy kissé produkáló képességével vagy maszkjával. A kiállító nációk azonban mintha csak elegánsak és udvariasak akarnának lenni. Valamivel többek, mint udvariasak: a belgák, franciák, japánok s némileg a magyarok. Jeles dolog, hogy a magyar kiállítást valami furcsa, bizalmatlan érdeklődéssel nézik az emberek. De nézik, nagyon nézik, és ez a fő. És a kiállítás a nyári katasztrófa után foltozott kiújulásával is elsőrendű. De mintha sejtenék az idegenek, hogy túlozunk. Hogy megerőltettük magunkat. Hogy a mi életünkkel s fejlődöttségünkkel nem arányos ez a megjelenés. Pusztai csárdán hatalmas arany griff-cégér, ma mi tudunk legszebben hazudni Európában.

*

Milánó kiállítása nem javította meg a nagy internacionális kiállítások rekordját. Azt is bajos volna Milánóból megjósolni, hogy sokáig marad-e fönt még a világkiállítás mai bábeli módszere. Bizonyos, hogy az internacionális összecsődülés egyre kívántabb és sűrűbb lesz. A nemzetközi delegációk, a kiállítások, a kongresszusok stb. ezt jelentik. Ám meg kell tisztulnia a nemzetközi összesereglés e sok zavaros, rendszertelen rendszerének. Nagy és csalóka kirakat csak nem maradhat a nemzetközi kiállítás. Valami szabályozásra gondolunk. Valami új tudományra, mely a kiállításokon hitelesen számol be erőkről és képességekről. Talán az interparlamentáris konferencia fogja kapni valamikor ezt a föladatot. Hiszen ma is már sokan embrióját látják e konferenciában az európai Egyesült Államok parlamentjének. Ez a parlament döntené majdan el talán, hogy hol legyen kiállítás. Mit és hogyan hordjanak itt össze. Mi az, ami látnivaló, s mi az, ami csak tanulságos. Végre is minden tanulságosat úgysem

lehet összehordani az egész földgolyóról. Úgy sejtjük, hogy a világkiállítás vásárjellegét a szocializmus fogja megnemesítve kicserélni.

*

Szeretne az ember ditirambbal írni, valahányszor Belgiumról ír. Még a túlzó lelkesedés sem túlzó. Ez a kis egyéniségtelen és nációtlan náció csodálatosan nagy ma. Talán azért, mert egyéniségtelen és nációtlan. Okvetlenül ők az elsők Milánóban is, a belgák. Valamerre, amerre mindannyian megyünk, ők törnek legügyesebben. Íróikban, művészeikben, pénzembereikben s iparosaikban is van egy kicsi valami, ami már a megérkezett Jövő. Amit csinálnak bárhol, nem meglepő. Hanem biztonságos, otthonos, gazdag és elegáns. Szinte célhoz-érés látszik ott is, ahol csak kísérleteznek. Mert már vérükben van cél és ízlés. Az ő iparművészetük az első iparművészet ma Európában és a világon. Egy egyöntetűen előretörő, választékos, pompás kis társadalom tükre. Fölivott esztétika még a szemétseprőjük is. Harmonikus meghódolás a művészet, mégpedig az új törekvésű művészet előtt minden kis darabjuk.

*

Este pedig olyan Milánó és kiállítása, mint egy tündérvilág, melyben kiütött a revolúció. A Simplon-kapun még egyre tódul be a nép. És özönlik ki-be. Nappali fénynél hevesebb, villámos fény. Csodálatos zöld pázsitok a kiállítás parki felében. Zene mindenütt. Itt Wagner, ott Bizet, emitt Brahms magyar nótái, amott angol-néger dalok. Berber, szudáni, japán, néger arc jelen meg olykor az áramló tömegben. Mosolygó vagy egykedvű arcok. Elnyeli őket a fehér, unalmas arcok tízezre vagy egy fa árnyéka. És előttünk, hogy a kiállításról berobogunk, a Dóm, mely belemereszkedik a hideg, kékhomályos magasságba. Ez: szépség. Milánónak kevés köze van hozzá. A kiállításnak még kevesebb. Ez a szent, októberi éjszaka. A derűs és árnyas, enyhe és hűs, békés és nyugtalanító. A vasút felé lázasan és sokan mennek. Furcsa dolog, de Milánóból könnyű szívvel lehet elutazni.

(Milánó, október 12.)

Budapesti Napló 1906. október 18.

Ady Endre

135. UTAZNAK A MAGYAROK

Egyiptom, Dél-Olaszország s az olasz és francia Riviéra tele van magyarral, mert talán sok a pénzünk. Avagy kevés a pénzünk, s ezért - mindegy. Annyi bizonyos, hogy sok az igényünk. Sok mindent megkívánunk, amihez nincs jogunk, sok mindent teszünk, amihez még a kedvünk is hiányzik. Valami francia tréfás írást olvastam a sznobok nagyszerű hivatásáról. A sznoboknak, az utánzó, affektáló senkiknek már sokat köszönhet az emberiség kultúrhistóriája. Ha a magyar ember utazik élvezet nélkül, Nietzschét szavalja megértés nélkül, esetleg propagandát csinál az alkalmasabb és becsületesebb, más magyarok között. Utazni, idegenben látni a magyar embert, pláne nagy élvezet, szinte pokoli. Nincs olyan zugolya a világnak, ahonnan egy kis elégedetlenséget ne vigyen még a legkorlátoltabb magyar is. Biró Lajos, nem az író, hanem a vademberek között utazó, valósággal megrémült, amikor Magyarországra visszaérkezett. Mert *extra Hungariam non est vita*, de ilyen elmaradt élet nincs is sehol. Ha a magyar ember akárhová is, de kiteszi a lábát a határon, lázadó magyarként tér haza. Nekünk pedig szükségünk van a lázadókra, sok-sok lázadóra, mindenkire, aki elégedetlen. Szegény néhai Tóth Béla, ha valami kis hasznot mégis mívelt az írásaival, azért mívelte, mert szerette

az utazást. Jó dolog az, ha keresztszegi Keresztszeghy és lépmezei Schwartz úr utaznak, akárhova, de mennek, látnak, más ételt esznek, más embert, más rendőrt és sok egyéb mást látnak.

Tíz év óta lett divat Magyarországon az utazás, s ez egyik reméltető jele sok olyannak, ami ma még távolinak látszik. Nemhiába érezte meg Apponyi Albert, hogy Párizsba nem szabad engedni magyar tudósokat és művészeket. De alapjában, ha ő végiggondolja a dolgot, sehova se szabad a magyar embert engedni. Mert mindenünnen, s még a pelyva-emberek is, az elégedetlenséget hozzák haza. Így is legyen, s én szeretettel nézem külföldi bolyongásaimban, ha találkozom velük, a legkönnyebb, legsemmibb magyarokat is. Minden utazó magyar fölér egy tucat agitátorral, s örvendetes dolog az, hogy utaznak a magyarok, sznobok és valakik.

HSz 1909. május

(a-y.)

136. [ÖREGEK ÉS FIATALOK]

[Nyilatkozat Pekár Gyula támadására]

Pekár Gyulának, e nem kellően szimpatikus irodalmi amatőrnek, a provokált „fiatal barátaim" helyett én üzenek valamit, aki Pekár Gyula számára se fiatal, se barát nem lehetek. Pekár Gyula nyolc kompakt „nyugati évvel" dicsekedik el, s eszébe nem jut, hogy Baudelaire-nek olyan inasa is lehetett volna, aki kilenc évig szolgál nála, de ennek az inasnak sohse lett volna bátorsága irodalmi monstrepörökbe[n] magát bíróul fölléptetni. Bibi, La Purée, Verlaine rongyos, ősdiák asztal- és utcatársa szintén nem bátorkodott soha akár Anatole France-ról, akár Rimbaud-ról cézárian nyilatkozni. Pekár Gyulát a Herczeg Ferenc írósága, sikere vadította meg valószínűleg - s így is tudom -, s elhatározta mint erős, daliás ember, hogy ő is nagy író lesz. Aki ilyen jelentéktelen és oktalan ok miatt lett íróvá, s aki azt se tudja, hogy bizonyos defektusokat nem nyolc kompakt „nyugati" év, de öt nemzedék se tud betölteni, az ilyen ember hallgasson. Örüljön, hogy írhat, hogy van hely, ahova írásait lerakják, s hogy vannak emberek, akik őt komolyan írónak vallják, az ilyen ember örüljön, hogy él. Ami a cikk szó szoros „érdemi" részét illeti, a Pekár Gyula írásánál naivabb, rosszul ravaszkodóbb, informálatlanabb s a logikáról desperáltabban lemondó írást még Magyarországon sem olvastam, ahol pedig, jaj, szörnyűek az állapotok, s az ember kénytelen Herczeg Ferencet írónak elfogadni csak azért, mert Pekár Gyula is van. Pekár Gyula kedvéért már ez is túlságos volna, amit e néhány sorban mondtam, de vannak Tisza Istvánok, Rákosi Jenők, Kiss Józsefek és mások, olyanok, akik megriadtan védekeznek, rugdalóznak minden európaian magyar lehetőség ellen: voltaképpen nem Pekárnak, hanem ezeknek megy ez az üzenet.

FM 1911. január 3.

137. [NYILATKOZAT A PÁLYAKEZDÉSRŐL]

Én tulajdonképpen nem is Váradról indultam. Várad csak felvilágosító és roppant jelentős állomásom volt. Magamhoz juttató stáció.

Hát bizony én már afféle verselgető diákember voltam. Kiskorom óta írok, s az első írásaimat, verseimet jó görögtanárom helyezte el a helyi, a zilahi lapokban. A zilahi kollégium elvégeztével Debrecenben jogászkodtam, majd laphoz kerültem, újságíró lettem. Debrecenben

jelent meg első költeményes könyvem, a Versek. Mint újságíró kerültem Váradra. Mondhatom, többet jelentett a Debrecenből Váradra való kerülésem, mint Váradról - Párizsba.

Váradon jelent meg anno 1902 Még egyszer címmel a második könyvem. Ez már sikert is hozott. Az ezután való utam már ismeretes. A Vér és arany következett, de ekkor már úton voltam.

FM 1911. december 24.

* * *